TESTAMENTI VETERIS

BIBLIA SACRA

ſive

LIBRI CANONICI

PRISCÆ IVDÆORVM

ECCLESIAE A DEO TRADITI,

LATINI RECENS EX HEBRÆO facti, brevibuſq; Scholiis illuſtrati ab Immanuele Tremellio & Franciſco Junio.

ACCESSERUNT LIBRI QUI VULGO DIcuntur Apocryphi, Latinè redditi & notis quibuſdam aucti a FRANCISCO JUNIO.

MULTO OMNES QUAM ANTE EMENdatiùs editi, numeris locisq; citatis omnibus capitum diſtinctioni quam hæc editio ſequitur exactiſsimè reſpondentibus: quibus etiam adjunximus Novi Teſtamenti Libros ex ſermone Syriaco ab eodem Tremellio, & ex Græco a Theodoro Beza in Latinum verſos.

LONDINI,

Excudebat Henricus Midletonus,

impenſis .W.N.

M.D.LXXXV.

BIBLIA SACRA

sive

LIBRI CANONICI PRISCAE IUDAEORUM ECCLESIAE A DEO TRADITI,

LATINI RECENS EX HEBRAEO facti, brevibusque Scholiis illustrati ab Immanuele Tremellio & Francisco Iunio.

ACCESSERUNT LIBRI QUI VULGO DIcuntur Apocryphi, Latine redditi & notis illustrati a Francisco Iunio.

[illegible]

LONDINI

Excudebat Henricus Middletonus, impensis T. M.

M.D.LXXV.

ILLUSTRISSIMO POTENTISSIMOQVE PRINCIPI

ET DOMINO D. FRIDERICHO COMITI PALATINO AD RHENUM, BAVARIÆ DUCI, SACRI ROMANI IMPERII Electori primario, Domino noſtro clementiſſimo, gratiam & pacem a Domino.

CUM PRIMUM *ad hoc opus elaborandum venimus, Illuſtriſſime Princeps, non dubitavimus fore permultos, qui ſive aliorum admiratione traducti, ſive noſtri faſtidio alióve præjudicato abrepti, inſtitutum hoc noſtrum abjecturi ſint. Sed quia bonam cauſam judiciis ejuſmodi anteponendam novimus, ac non adverſantium animorum cauſâ aut perfide aut ignaviter deſerendam, inprimis verò ſpem facit verbo ſuo Dominus fore ut ſi quæ bene dicta ſunt, tandem aliquando ſub horam undecimam fortè aut deſinentem diem bene accipiantur: freti Dei promiſſionibus, autoritate T. C. bonorum votis, & expectatione omnium, nunc demum laboris noſtri ſpecimen in lucem edimus: quod fauſtum felixq́; ſit Eccleſiæ Chriſti a Deo Patre & Domino* JESU CHRISTO. *Magnum profectò, magnum præjudicium faciunt hoc eodem argumento ſcripti, cùm Patrum, tum noſtrorum hominum libri, quorum nos ipſi officioſam fidem & diligentiam ſummopere admiramur in evolvendis & explicandis Bibliis: majus eorum ſimplicitas, qui rivis illorum operâ ductis ita acquieſcunt, ut vix uno aut altero anno fontes ipſos Veteris & Novi Teſtamenti inveſtigent & conſulant: maximum verò omnium, qui aut aliquam ſui opinionem imbiberunt, aut malè de aliena fide ſtudioq́; cogitantes, quidlibet quamvis ſalutare futurum averſantur. Ac in primo quidem genere fideles multos conquieſcere longè tutius judicamus, quàm ſi extra oleas (quod aiunt) vagandi licentiam præſidentius ſibi aſſumpſerint, quia tam multa piè, doctè, prudenter, ac modeſtè dicta ſunt ab iis qui præceſſerunt nobis, ut eorum nomine perſonas & ſcripta in pretio habeamus, vitia quæ occurrunt (prout labi, errare, decipi humanum eſt) cum bonis quæ protulerunt illi comparata,*

[illegible] *egimus. Quid enim tam iniquum eſſet, quam omiſſis bonis enumerare mala, quibus ſcriptores invidioſè & nefariè abutuntur? Iſti ſuis laudibus ac meritiſſimis per nos ſtruantur licet: quorum nomine immortales Deo gratias agimus, quod ex infirmis hiſce ac fictilibus vaſis placuit illa ſeligere & ſanctificare ad gloriam ipſius tanto cum fructu tantaq́ laude promovendam. In altero autem illo genere paulò amplius deſiderare cogimur. Cùm enim præclarè ſecum agi exiſtimant, ſi de rivulo humanitus ducto ſorbeant ubi fons præ foribus eſt, nihil mirum eſt ſi miſeri juſto Dei judicio tandem eò adducuntur, ut paluſtri ulva implicentur & ſordibus inquinentur: quas etſi ſuoipſi torpore contrahunt, tamen ut ab aliis arreptas mordicus deinde retinendas putant. At quanto melius veteres ex doctrina Joannis ad libros ſacræ ſcripturæ adhibendam fidem, ad ſua ſcripta judicium afferri poſtularunt! viderunt illi hoc pacto eſſe imperitiæ multorum & ſimplicitati conſulendum, ne quando ſibi ſuiſve aut ullius hominis ſcriptis divinus honor tribueretur, quem nemo ſibi ſine atrociſſima blaſphemia arrogare poteſt, nemo alteri ſine inſania tribuere. Tertium verò genus ut ebrioſum planè ac nauſeans, ſeriò ex animo oramus ut expergefaciat Dominus: quod alioqui nunquam huc adduxerimus, ut Chriſtum nobis adfuiſſe credat, infirmitatem noſtram ſublevaſſe, animosq́ noſtros ſua glorioſa luce ad illuſtrationem doctrinæ ſuæ perfudiſſe. Certè Deus Opt. Max. voluntates noſtras (ut ita dicamus) ad hoc inſtitutum animavit: & nos quoque coram illo Chriſtianis omnibus ſine cujuſquam offenſa breviter & perſpicuè fidem officiumq́ noſtrum erga Deum, T. C. & totam Eccleſiam viciſſim teſtari voluimus. Quod ut melius cognoſcatur, paucis (ſi placet) de cauſa formaq́ hujus tranſlationis, & de tota Lege apud T. C. diſſeremus.*

Cauſa hujus tranſlationis eſt duplex, altera communis omnium, altera ſingularis. Communis cauſa quæ nos ad hoc opus ſuſcipiendum adduxit, ea ipſa eſt quâ Patres olim & homines noſtri hac noſtra memoria uſi ſunt. Illi enim cùm Eccleſiam benè & ſolidè inſtitui cuperent, nihil tam neceſſarium & utile ad vetus Teſtamentum fore judicabant, quàm ut cum Hebrais fontibus omnia compararentur, & ex iis hauriretur veritas, & aliqua una tranſlatio cum Hebræo textu conformata in Eccleſia ſua invaleſceret. Cúmque ab eo labore propter varias & graves occupationes quibus tum diſtinebantur, & propter ignorationē ſermonis Hebraici abſtinuerint, alii ad interpretationem LXX. confugiebant, alii hinc inde ex multorū interpretationibus corradebant quicquid aut ad ſcopum autoris aut ad præſentem uſum videbant pertinere. Nam quòd ille ad ſermones ſuos ferè quaſque interpretationes obvias præſentis ædificationis cauſa rapiendo non ſatis ad firmitatem doctrinæ attenderunt (cùm idem plerumq́ unum locum in varias ſententias & interpretationes omiſſo ſcopo traduxerit) ut ut præpoſterum eſt, in ea tamen ætate fuit tolerandum: cùm quia hominum in linguis exercitato-

rum

rum penuria laborabat, tum vel maximè quia boni illi Eccleſiaſtici cul-
que potiùs tenuiſſima è plebe ruditer, quàm docti ſolidè operam dabant
de induſtria. Unus Hieronymus magis præmonſtravit viam quàm ali-
quid dignum tanto hiatu præſtitit. Quapropter ipſe quoque & Augu-
ſtinus in ſuis iis locis deſiderium ſuum ſuper hac re abunde expoſuerunt.
Uterque, cùm varias interpretationes laudent: eò tandem recidunt Ve-
teris inſtrumenti veritatem ex Hebræis exemplaribus, Novi verò e
Græcis eruendam eſſe: ne multa, ſi populariter dicendum fuit, ſuas tran-
ſlationes vulgatas, ſi limatè ac firmè, Hebræum textum adhibendum
fuiſſe docent. Subſtituit quidem Auguſtinus LXX. interpretationem,
eámque mirificè effert: quia neque melius videbat ut Hebraici ſermonis
expers, neque religioſum exiſtimabat ab eorum interpretatione diſce-
dere. Quòd ſi quis hodie vulgatam Græcam hac autoritate donaverit,
faciet ne intelligendo ut nihil intelligat. Quis enim tot ineptias in tan-
torum (ſi credimus) hominum animos tanto conſenſu incidiſſe credat,
quales ſingulis paginis offenduntur? tot corruptos locos? tot additos?
tot amiſſos? quis denique eoſdem eſſe cum antiquis exemplaribus putet,
qui eos ipſos locos quos Evangeliſtæ, Apoſtoli & alii Patres de verbo ad
verbum adduxerunt cum libris noſtris contulerit? Extant ſeptem Lo-
cutionis libri ab Auguſtino ſcripti: in quibus quotuſquiſque eſt locus
cui benè cum libris noſtris conveniat? Quare cùm illorum conſenſu libri
Hebræorum omnibus anteponendi ſint, Græci aut non iidem aut certè
omnium ſint corruptiſſimi: optimè homines noſtros de Repub. Chriſtia-
na meritos eſſe confirmamus, qui ſtudium ſuum, operam, laborem, atque
induſtriam contulerunt ut Eccleſiam Chriſti augerent renovatis & in-
terpolatis tranſlationibus Scripturæ, quibus utrumq; quoad ejus fieri
poſſet legentium oculis exhiberetur, genuinus ſenſus, & familiaris ad u-
ſum noſtrum accommodatio. Maximas illis agimus & habemus grati-
as, quòd tam piè atque ſtudioſè in hoc genus operis incumbentes toti Ec-
cleſiæ bonum, nobis ſubſidium non mediocre attulerunt: quippe cùm æ-
dificatio Eccleſiæ & inſtitutio ſtudioſa iſtud ex parte conſequendi &
inveſtigandi cauſam dederit, quod boni illi Patres vehementer expete-
bant. Jam verò ſi nos communem operam noſtram ſtuduimus in eadem
re conſumere, rebuſq; interdum corruptis puritatem, obſcuris lucem,
bene inventis confirmationem adhibere: pios omneis oratos per nomen
Jeſu Chriſti & obteſtatos volumus, ut ne quæ exempla diligentia ab om-
nibus uno ore dilaudata ſunt, ea imitandi nobis intercludant viam. De
nullius nomine ſcientes detrahimus: tantùm acceſſionem opellæ noſtræ
fore Eccleſiæ utilem putavimus, & ſi aberit a legentium animis moroſi-
tas atque aviditas, confidimus in Domino fructum aliquẽ ex ſtudio hoc
& labore noſtro ad Chriſtianos omneis perventurum. Hæc ergo prima
fuit cauſa inſtituti noſtri, veterum optatis confirmata, & hominum no-
ſtrorum exemplis: quæ tamen ſi vidiſſemus omnibus ubique poſſe ſatiſ-
facere, libenter quidem certè labore iſto ſuperſediſſemus. Hæc verò al-

 tera

[illegible] ab quæ [illegible]
ro vehementer exſtimulatur. Erat [illegible] de nobis expectatio, & judicio noſtri: quorum deſiderium ut pro modulo noſtro ſideret ex parte expleamus, tutius tandem viſum eſt Deo duce, & ſuccurrentibus plurium precibus rem periclitari, quàm ab illis cenſuri diffidentia inertiæve nomine. Periclitari autem? imò Deo nos laboremque noſtrum certa cum fiducia venturæ ad Eccleſiam benedictionis ex labore noſtro committere. Nos enim quicquid egimus in hoc inſtituto, bona fide (ita nos Deus amet) bona conſcientia egimus: non alienam operam temnentes, non aliorum beneficiis (quæ admiramur) invidentes, nemini præjudicati quicquam afferentes, ſed ſimplice animo ſententiam noſtram prout cum verbo Dei convenientiorem eſſe ſenſimus, adducentes: etiamque in poſterum eos qui piè & fraternè commodius aliquid dicent audituri, fraternoque animo exoſculaturi. Quid ergo? dixerit quiſpiam, vos aut illorum bonorum quos prædicatis expectatione dignum, aut Eccleſiæ utile ſuprà quàm quod à majoribus dictum eſt, aliquid profuſuros arbitramini? Uno verbo ſatis factum vellemus, ſi placidè acciperent: nos ab omni contentione ac comparatione (ut ferè odio invidiaque plena eſt) abhorrere, ac proinde malle ab ipſis judicari ſi quid bene & utiliter ſcripſimus, quàm ipſi in nos fœtidiſſimam hanc moleſtiam invidioſiſſimamque ſuſcipere. Recepimus nos piè, breviter, dilucidè, ac modeſtè ſententiam noſtram allaturos. Illi ſe viciſſim a nobis exorari ſinant: unum petimus quod nemini bono moleſtum eſſe poteſt, ut prius legant, deinde judicent, ita laborem noſtrum convenienti honore, nos verò benevolentia (quam ipſis æquè ex animo exhibemus) & charitate proſequantur. Denique idem flagitamus quod olim bonus ille ſenex: Quiſquis hæc legit, ubi pariter certus eſt, pergat nobiſcum: ubi pariter hæſitat, quærat nobiſcum: ubi errorem ſuum cognoſcit, redeat ad nos: ubi noſtrum, revocet nos: Ita ingrediamur ſimul charitatis viam, tendentes ad eum, de quo dictum eſt, Quærite faciem ejus ſemper.

Obſer.º

Ne quis tamen hac ratione ſibi minimè ſatiſfactum putet, ad alterum caput noſtra ſe convertet oratio: nam forma tranſlationis quam ſecuti ſumus, quæſtionem totam explanabit. Conſtat apud omnes nihil æquè bono interpreti ex uſu eſſe, quàm ut rem propoſitam intelligentia conſequatur, & eam appoſitè reddat. Rei verò intelligentiam non tantùm ex ſerie & continuatione argumentorum, ſed etiam ex verborum natura petendam eſſe. Dolet nobis, quòd aliquid gravius ad excuſationem noſtram factique noſtri probationem dicendum eſt: ſed tamen leviſſimam duntaxat interpretandi partem verbi gratia attingemus, quam in ſuperiorum interpretum libris locis non deſiderari paucis comperimus. Regula eſt ~~[illegible]~~ ſingularem vocum naturam, conſtructionem earum, & interpunctionem obſervandam eſſe. At multa antehac fuerunt præter vocum naturam formamque reddita, voces detortæ, res conſtructæ aliæ ab aliis diſtractæ, earum interpunctiones quaſi quadam ſententiarum

[illegible] ſolùm ex aliqua parte emendari poſſint, omne periculum (quod ille ait) tuliſſe, nobis videbuntur. Nos autem nihil amplius de alieno labore cogamur dicere, ad formam noſtram deſcendemus. Ad rectam intelligentiam rerum obtinendam, naturam ſingularum vocum expendimus, conſtructionem ex ſimilium locutionum comparatione, quàm maximè fieri potuit, obſervavimus, interpunctiones Hebræas non ut otioſas, quod vulgus opinatur, ſed plurimum ad rem facientes retinuimus quanta commoditate potuimus, denique ſermonis & argumentorum ſeriem accuratè exploravimus, ut evidentior eſſet illorum cohærentia. In quibus omnibus aptè & accommodatè reddendis, etiam Hebraici ſermonis ordinem, ut per Latinam linguam licuit, ſervavimus niſi aliud evidentia loci poſtularet: Hebraiſmos ſingulares & [illegible], quàm ut mutari poſſent, Patrum exempla religioſè retinuimus, alios Latinè quàm optimè per nos fieri potuit expreſſimus in contextu, Hebræarum vocum interpretationem de verbo ad verbum margini apponentes, Barbariſmos fugimus: denique enixi ſumus ut Moſche Latinus Chriſtianum orbem perſonet, idq; eodem argumento, quo civium ſuorum & gentilium aures dum vixit perſonabat. Hæc voluimus, in hoc laboravimus, ad hoc contendimus pro facultate quam nobis Deus indidit: impari quidem conatu (quis enim rem tantam aptè & accommodatè ad materiam & uſum illius ubique tractare poſſit?) ſed tamen qui Deo & hominibus piis (ſperamus) non improbabitur.

Supereſt tertium caput de quo nos apud T. C. acturos promiſimus. Indignum eſſe hoc opus judicant multi, in quo transferendo toties laboretur, & nos quoque operam ludere qui veteribus & obſoletis rebus novè dicendis incumbimus. Verùm Deus bone quàm falluntur illi! quàm procul à vero abſunt qui veritatem abſque principiis veritatis commodè putant innoteſcere! utinam verò illius dicti quo Auguſtinus utitur meminiſſent: Eccleſia Chriſti, quæ mater noſtra eſt omnium, duo ubera eſſe, Vetus & Novum Teſtamentum, ex quibus pii & fideles Dei partus in dies alimentum ſugunt, educantur, & adoleſcunt in Chriſto. Nunquam committerent, ut ſingularis iſta divina beneficentiæ planaq; teſtificatio ignoratione, incuria, aut ignavia ulla concideret. Sed quid opus eſt nos ſingulas Veteris Teſtamenti laudes percurrere? autoritatem confirmare? uſum commonſtrare? ſtabilitatem minutim expendere? Quæ neque hujus loci eſt explicare, neque inſtituti noſtri. Ad legem veniamus, de qua nobis ſermo primùm inſtitutus eſt. Legem vocamus, ex Chriſti ipſius Magiſtri noſtri autoritate doctorumq; hominum conſenſu, hos quinque libros quos conſcripſit Moſche. Quæ obſecro autoritas, quis uſus ad hujus autoritatem uſumq; poſſet accedere? Autoritatem nobis ſatis erit duobus argumentis oſtendere: quæ illi quidem oppugnando minimè convellent, ſed potius omnino labefactabunt autoritatem illam, quam protervè ſibi ex Dei ipſius (ſi Deo placet) ſpo-

hic comparantur: Primum enim, unde melius potest cuique vel quid ab ipsius autore, conciliari autoritas? At hujus Legis autor est Deus pater in filio per Spiritum ſanctum: ad cujus præſentiam cælum exarſit, intremuit terra, Moſche exhorruit, Iſraelitæ perterrefacti ſunt, dejecta denique omnia quæ ſuas vires cum hujus viribus auſa unquam ſunt committere. Deinde quo & quali inſtrumento uſus eſt Deus ad exponendam in Lege voluntatem ſuam? nónne Moſche ſacratiſſimo viro Dei ac Propheta, cui non fuit ſimilis in populo Dei, qui cum Deus facie ad faciē locutus eſt, & qui fuit ſervus fidelis in tota domo ejus? hæc teſtimonia qui tentat convellere ſua autoritate, aut convulſa eſſe exiſtimat, indignus certè eſt cui autoritas ulla tribuatur, aut habeatur fides. Nugæ, deliria, ſomnia, furores ſunt quæcunque Manichei, & alii omnes ad autoritatem iſtam obruendam inſanè congeſſerunt. Quid ergo? nónne lex inveterata & abolita eſt? nónne fœdus Novum in locum Veteris ſuffectum? mendaciíne aut vanitatis ullius Apoſtolus ad Hebr. tenebitur? Abſit: non feremus Apoſtolo qui hanc orationem habuit ſuam veritatem adimi: ſed ea lege ut Chriſto quoque ſua conſtet dicenti, non veni ut abolerem, ſed ut implerem Legem: quos locos Barnardus alicubi optimè comparavit: Itaque ad ipſum Legis, id eſt, totius Pentateuchi ſtatum veniamus, ut eo commodius quid abolitum quidve ſtabile ſit intelligatur. Legem Moſchis notum eſt ex duobus ſummis capitibus conſtare, factorum & juris. Ac hiſtoriam quidem factorum rerumq; geſtarum ſive a Deo in Eccleſia extraq; Eccleſiam, ſive a rebus creatis in ſummam ortum Eccleſiæ, & prima illa veſtigia benignitatis Dei in creatione adumbrata, in fœdere expreſſa, in operibus demonſtrata quis niſi inſanus intercidere patiatur? Sed de rebus ad jus pertinentibus gravior quæſtio eſt: de quibus quia propriè ſtatuuntur leges, eaq; præcipuum locum in his libris & in Vetere Eccleſia ſummam autoritatem obtinent, Legis nomine hi libri appellati ſunt. Nunc ergo anguſtiore paulo ſignificatione accipiamus Legē pro ea quæ (ut ait Tullius) ſcripto ſancit quod vult jubendo aut vetando. Sanè utralibet ſignificatione accipiamus, latiore illa, ſive hac anguſtiore, certum eſt eam totam a ſingulari illa Lege profluxiſſe quam patres legem communem & immutabilem Dei nominarunt. Cicero ſummam rationem inſitam in natura, &c. quaſi dicat, Legem ſcriptam Legis naturæ partum eſſe, Legem verò naturalem Legis Dei qui ordinavit naturam. Quod ſi ita eſt, quid obſecro niſi cum ſumma ratione, cum natura, & cum Deo pugnat, qui oppugnat Legem? Sed quia Legis opera (ut Aug. in epiſtolam ad Galat. ſcribit) bipertita ſunt, partim in ſacramentis, partim in moribus poſita: ſcitè omnino diſtinguēdum eſt quid ex natura, quidve ad naturam in Lege acceſſerit. Ex lege naturæ ſunt hæc, imperare, vetare, punire, permittere, hoc eſt, leges morum, & legum repagula: Sacramenta (ut ipſum fœdus, quod eſt Sacramentorum fundamentum) in acceſſionibus numerantur. Prioris generis membra quiſquis negat, ut taceamus tot Leges naturæ inde a creatione

usque

uſque ad traditionem Legis imperatas atque obſervatas, viderit quâ fronte Deo Legiſlatori adimat quod omnium civilium legum commune eſt. Legis virtus (inquit Modeſtinus) hæc eſt, imperare, vetare, punire, permittere: quæ (malum) dementia eſt, ſublato horum officiorum uno aut altero Legem Dei facere [illegible]? Præterea Deus ipſa, lex & veritas immutabilis legum, non tantùm verbo ſuo ita ſe adumbravit boni autorem & mali vindicem, ſed etiam operibus: quis autem minus verbo quam operibus ineſſe putet? quod ſufficit [illegible] ad hominem perfectum reddendum & comparatum ad omne opus bonum. Item regula juſti & injuſti in Deo atque in lege ejus eadem eſt & ſemper immutabilis: juſtum autem peræquè eſt puniri mala, ac imperari bona aut vetari mala: ergo pœnarum quoque jus eſt immutabile. Amplius dicemus, Quorum cauſa æterna ſunt, eorum quoque jus eſt æternum & immutabile: Eſt ergo æternum & immutabile jus in ſingulis hiſce capitibus. Neque tamen hæc ita accipi volumus, ut hac ratione pœnas Legis, ſingulas inquam cautiones & formulas earum, quæ ad leges judiciales moreſque pertinent, accuratè præcipiamus obſervari: Nequaquam ſed jus ipſum & ſubſtantiam legum omnes omnino ſervare Deus omni loco imperat, ſingulares verò formulas & cautiones quæ in perſonis, rebus, locis, aliiſq; circumſtantiis ſunt poſitæ liberas reliquit, modò nihil de jure ipſius, de ſubſtantia Legis, de æquitate derogetur. Sunt enim iſtæ formulæ acceſſiones Legis, ac proinde ex Rerumpub. perſonarum, temporum, locorũq; natura, forma & conſtitutione mutabiles. Quæ quidem omnia ita conceſſit Deus utenda mutandáve e bonorum arbitratu, ut nihil decedat de naturæ jure: quamobrem inter permiſſiones ponenda ſunt. Verbi gratia: Publicum liberatorem ducemq; populo dederat Deus, & Rempub. Jiſraëlitarum inſtituerat; permittente Lege in Monarchiam abiit. neutrum a Lege naturæ diſcrepat, ſed optimum eſt (ſi bene adhibebitur) ad eam conſervandam vinculum atque ſepimentum. In privatis judiciis capitales quidem cauſas planè definivit: aliis verò [illegible] quaſdam regulas juris circumpoſuit, ut ii qui juri dicundo præſunt, cætera quæ tendunt ad eandem utilitatem vel interpretatione vel certa juriſdictione ſuppleant: itaque jus definivit, ut factorum ſingula momenta voluerit a judicibus explorari, & pro occaſionibus circumſtantiiſq; judicare ad normam Legis. Ejuſmodi ſunt leges de damno mulieri gravidæ illato, de pauperie quam fecit quadrupes, Exod. 21. & aliæ quamplurimæ. Poſtremò documentorum quæ in judicialibus illis Legibus tradita ſunt: alia omnium temporum ſunt, alia totius temporis quo in terra promiſſa verſati ſunt Jiſraëlitæ, alia Monarchiæ conſiſtentis, alia Oligarchiæ, alia denique ambulatoriæ illius Jiſraëlitarum Reipub. cùm ex Ægypto profecti Cenaahhanaam peterent: cujuſmodi ſunt caſtrorum ordines Num. 2. & paxilli uſus, Deut. 23. 9. Horum verò omnium ſubſtantiam & æquitatem inviolatam ſervandam eſſe res ipſa loquitur, & Apoſtolus convenienter poſtremis duobus locis omnia honeſtè & ex ordine fieri in

Eccleſia jubet. Quod ſi horum quæ Apoſtolus præcipit [illegible] in Lege ſunt; multo magis juſta [illegible] ratio [illegible] deprom[illegible]da eſt. Nec refert quod objiciunt quidam, nihil horum in novo Teſtamento adduci a Chriſto aut Apoſtolis ejus. Primum enim ut omittam falſitatem iſtius cavilli quæ ex multis locis deprehendi poteſt, ſciunt ideoq; teſtis eſt ipſorum animus & conſcientia, Chriſtum non fuiſſe aut adulteræ damnandæ, aut familiæ herciſcundæ judicem datum aut vocatum a Deo: ipſum quoque, cujus nos imitatores eſſe oportet, juſtitiam omnem impleviſſe, ideoq; tum ex ipſius ore tum ex Apoſtolorum ſcriptis, idem jus morale ad ſanctificationem præſtitui in novo Teſtamento ac jubebat Vetus: denique Chriſtum non ita graviter aut ſæpe de judiciorum ſtatu contendiſſe, quia ne ipſi quidem Phariſæi de eo ambigebant, quod pervicaciſſima & contumaciſſima aſſentatorum turba ad deliniendum Principum ora fere ſibi arrogavit. Iam verò demus iſtis hominibus judiciales leges etiam in re hac corruiſſe: quò tandem res deventura eſt? Conferamus omnes rationes ad judicia bene conſtituenda, & ſummam illam rationem inſitam in natura aliquando tandem inveſtigemus. An illi ex unius hominis quamvis conſultiſſimi, conſilii, gentis, populi, temporis, denique omnium ſimul hominum rationibus eruent? Minime verò, ſed maximam evertendis ac everrendis Rebus pub. feneſtram apperient: alius aiet, alius negabit, alius deliberandum cenſebit. Nos verò qui aliquam in natura, totam in Deo judiciorum normam ſitam agnoſcimus, quanto melius iis regulis juris conquieſcemus, quas ne illi quidem a Deo profectas eſſe negaverint qui eas abdicant? Currant illi præcipites in ſua illa volubili & lubrica hominum ratione, & populari aura acclament plauſibiliter: nobiſcum optime agetur, ſi veſtigiis illis hærebimus quæ in his libris impreſſit certiſſima ac conſtantiſſima Dei ſapientia, per quam Reges regnant, & principes decernunt juſtitiam. In ſacramentis verò ſive cæremoniis longe diſſimilis ratio eſt. Primùm enim cæremoniæ non ſunt naturæ, ſed gratiæ & fœderis, quod etſi unicum eſt, varias tamen formas pro diſpenſatione Dei induit: deinde non ſunt res bonæ ex ſe, ſed ſigna rerum comprehenſarum fœdere ex inſtitutione Dei: neque ubique gentium, aut inde a creatione mundi: ſed loco definito certo tempore & in ſuum tempus erant conſtituta: poſtremò non propter ſe data, ſed ad perpetui fœderis obligationem, gratam præteriti præſentisq; beneficii recordationem, profeſſionem officii noſtri, & figurationem venturi corporis in Chriſto, in quo fœdus ictum eſt & omnia conſummata. Ex quibus omnibus conficitur, jus quidem morum ac fœderis perpetuum eſſe, ſigna verò formas & cæremonias, etiam quæ legibus moralibus & judicialibus commixta ſunt (ut ita dicamus) ambulatorias. Hic verò admirabilis eſt adverſariorum oſcitantia: Nam Apoſtolum ad Hebræos uno loco de ſacerdotio Chriſti agere (quod totum in Vetere populo fuit cæremoniis adumbratum) in altero de forma teſtificandi exhibendiq; fœderis res ipſa

le-

loquitur. Atqui non ſumus inquiunt, ſub lege, ſed ſub gratia. Mirum non videre illos, neq; animadvertere, ubicunq; lex opponitur gratiæ, conſiderari legem nudam à gratia, id eſt, legem illam peccati noſtri indicem inflammatricem & vindicem, noſtrûmq; omnium carnificem: gratiâ verò non juſtitiam Dei quam lex commonſtrat, ſed peccatum noſtrum aboleri in Chriſto, ut peccato mortui vivamus Deo in lege Chriſti, hoc eſt, in ſanctimonia, charitate, & pace per fidem ipſius: in ſumma, non legẽ juſti & injuſti, ſed vim legis nos alioqui cum peccatis noſtris peſſundaturam averti. Chriſtus profectò ſibi ipſe conſtat, neq; idem implet legem & abolet. Itaque formulas illas legis in circumſtantiis poſitas, & cæremonias ex ipſius quoque legis teſtimonio intercidiſſe concedimus: ſed ſacroſanctam illam doctrinam, magiſtram vitæ, ſpeculum juſtitiæ Dei, indicem peccati noſtri, prænuntiam & teſtem gratiæ cujus complementum eſt Chriſtus, illam omnino retinemus in Eccleſia Dei.

Quæ cùm ita ſint, primùm oramus Deum ſanctiſſimæ hujus doctrinæ fontem, ut veritatem ſuam Vetere Novoq; Teſtamento explicatam ſuorum animis inſcribat, & ab ingenii humani ſordibus æterna ſpiritus ſui virtute vindicet in Chriſto: deinde verò Chriſtianos omneis quibus pietas & ſalus eſt cordi, ne aut nos ad oſtentum in opere tam neceſſario luſiſſe exiſtiment, aut ſeipſos tempus in eo legendo inaniter conſumpturos. Infiniti ſunt theſauri, qui ſe ultrò piorum animis in hac ſcriptione verſantibus offerunt. Nihil gravius de miſeria noſtra, nihil altius de miſericordia Dei prædicari poteſt, quàm quæ hîc breviter à Moſche dicta, à nobis quàm commodiſſimè & convenientiſſimè fieri potuit expoſita ſunt. Tuam verò C. Illuſtriſſime Princeps, pro ea pietate quam tecum prolixè communicavit Deus ſcriptionũ hujuſmodi ſtudioſiſſimam, ſcripti hujus noſtri vindicem & aſſertorẽ appellamus. Nam cui melius opus Moſchis principis in populo dei humaniſſimi, & conſultiſſimi tribuamus, quã tibi? qui tuum illum pietatis æſtum quo magis excitas, eo magis exultas, qui ad æqui & boni ſcientiam comparandã, juſticiam colendam, augendam ſanctificationem, pacem continendam, tuendam deniq; dei autoritatem pro adminiſtratione quæ tibi commiſſa eſt animum advertis, cujus autoritas nos ad iſtud opus aggrediendũ provocavit, & adjuvit beneficentia.

Quæſumus itaque à T. C. ut illo ſpectato Zelo erga Dei gloriam & Scripturam gloriæ illius adminiſtram in dies magis exardeſcens, hoc divinum opus noſtrâ operâ (niſi nos animus fallit) aliquanto limatius humaniter excipias, ut pignus fidei animiq; noſtri erga T. C. ſtudioſiſſimi: ut nos eò confidentius tua autoritate freti & bonorum votis, reliquis operibus, quorum altera pars jam propè beneficio Dei confecta eſt, pergamus incumbere. Vale Princeps Illuſtriſſime.

Dominus T. C. quàm diutiſſimè incolumẽ ſervet, tibi adſit, te ſuo ſpiritu regat, & omni benedictionum genere ornet cumulatiſſimè. Iterum vale.

T. C. Servi addictiſſimi

IMMANUEL TREMELLIUS
FRANCISCUS JUNIUS.

Chriſtiano Lectori S.

MULTA ſunt Chriſtiane Lector, quæ de hoc opere dici poſſent: ſed quia hîc brevitati ut in toto opere ſtudendum exiſtimavimus, quatuor in univerſum capita hoc quidem loco monebimus. Primum eſt de tranſlationis genere: Vocum proprietati & ordini prout in Hebræo contextu habentur, quoad ejus fieri potuit, hæſimus: quamobrem non debet videri mirum, ſi ab aliorum interpretatione & ordine interdum diſceſſimus, ut eadem opera & peritis & rudioribus conſulatur. Secundum: Hebraiſmos, ſiquos propter emphaſin ſervare neceſſarium viſum eſt, ſervavimus: quos ſine damno latinitatis de verbo ad verbum reddere licuit, expreſſimus: qui verò duriores futuri fuiſſent, in contextu Latinè redditos margini appoſuimus. Tertium: Nomina propria (quorum diſtinctio ſingulare eſt hiſtoriæ lumen) ex Hebræorum formâ, ut maxime fieri potuit, ſcripſimus, ne quæ inter ſe confunderentur, quod plerumque factum eſt; ideóque literam Cheth per ch, Tzadi per tz, Schin per ſch, (ut Germani ſolent) expreſſimus. Literam verò Hhajin (quę populis ab Occidente barbara & inaudita eſt) per duas aſpirationes ſcripſimus, ut ſaltem diſtinctione literarum ſervata, differentiam nominum affinium indicemus, cujuſmodi ſunt Hharad, Arad, Amotz, Hhamos, & ſimilia. Duabus autem aſpirationibus junctis potius quàm per gn vel gh novè expreſſimus, quia duobus inſtrumentis aſpirationis effertur, gutture & naribus: cùm a gutture incipiens illius enuntiatio in nares deſinat. At gn nihil aſpirati habet: gh verò Arabum & Maurorum eſt, qui duriorem illum (ut ipſis videtur) & aſperiorem ſonum uſu pallati emolliunt. Quartum: in tota hac tranſlatione operam dedimus, ut textus planus eſſet: ideo neque longiores in eum annotationes addi neceſſe viſum eſt, neque de ſingulis mutationibus cauſam reddere: maximè cùm hoc magis obſcuritatem quàm lucem, adeóq; multis in locis faſtidium doctis allaturum eſſet, totumq; opus in immenſum propè fuiſſet abiturum. Vale Chriſtiane Lector, & Deum pro nobis ora ut inoffenſo pede in reliquo opere pergentes, ſpiritu Chriſti regamur ad opus Dei promovendum in gloriam ipſius & Eccleſiæ bonum. Amen.

Ordo Canonicorum librorum veteris Teſtamenti.

I Partis.

Geneſis	pag. 1	*Numeri*	11[illegible]
Exodus	49	*Deuteronomium*	15[illegible]
Leviticus	85		

II Partis.

Jehoſchuhha lib. I.	6	*Regum lib. II.*	12[illegible]
Judicum lib. I.	27	*Chronicorum lib. I.*	15[illegible]
Rutha lib. I.	48	*Chronicorum lib. II.*	18[illegible]
Schemuelis lib. I.	51	*Hhezra lib. I.*	20[illegible]
Schemuelis lib. II.	78	*Nechemja lib. I.*	21[illegible]
Regum lib. I.	100	*Eſtera lib. I.*	22[illegible]

III Partis.

Ijob	7	*Eccleſiaſtes*	144
Pſalmi	39	*Liber Canticorum*	15[illegible]
Proverbia	118		

IIII Partis.

Jeſchahhja	5	*Jona*	22[illegible]
Jirmeja	69	*Mica*	22[illegible]
Jirmeja lament.	122	*Nachum*	22[illegible]
Jechezkel.	127	*Chabakkuk*	23[illegible]
Danjel	181	*Tzephanja*	23[illegible]
Hoſcheahh	215	*Chaggai*	23[illegible]
Joël	209	*Zecarja*	23[illegible]
Hhamos	212	*Maleaci*	25[illegible]
Hhobadja	220		

Ordo librorum Apocryphorum.

HISTORICI, ex temporum ſerie diſpoſiti.		*Hhezra lib. IIII.*	4[illegible]
Tobiti lib. I.	7	*Adjectiones ad lib. Eſtera*	6[illegible]
Oratio Menaſchis	15	*Schimhhonis lib. I. qui vulgo Machaeorum III.*	71
Juditha lib. I.	15	*Machaeorum lib. I.*	7[illegible]
Baruci lib. I.	27	*Machaeorum lib. II.*	103
Epiſtola Jirmeja	31	DIDASCALICI.	
Adjectiones ad Danjelem	32	*Liber ſapientia*	12[illegible]
Hhezra lib. III.	36	*Eccleſiaſticus*	131

Primus

Primus liber Moſchis,

ſive

Geneſis.

P R I M U S *liber Pentateuchi, ortum mundi & Eccleſiæ Dei deſcribit, eiuſq; doctrinam, religionem, progreſſus, & mirificam his mille trecentorum ſexaginta octo annorum gubernationem uſque ad obitum Ioſephi pertexit.*

A creatione Adami ad Schethum, Anni	130	Gen.5.	
A natu Schetho ad Enoſchum	105		
Enoſcho ad Kenanum	90		
Kenano ad Mahalaleelem	70		
Mahalaleele ad Ieredum	65		
Ieredo ad Chanochum	162		
Chanocho ad Methuſchelachum	65		
Methuſchelacho ad Lemecum	187		
Lemeco ad Noachum	182		
Noacho ad Schemum	502	Ge.11.	
Schemo ad Arpacſchadum	100		
Arpacſchado ad Schelachum	35		
A natu Schelacho ad Heberum, Anni	30	Ge.11	
Hebero ad Pelegum	34		
Pelego ad Rehu	30		
Rehu ad Serugum	32		
Serugo ad Nachorem	30		
Nachore ad Terachum	29		
Teracho ad Abrahamum	130		
Abrahamo ad Iiſchakum	100	Ge.21	
Iiſchako ad Iahakobum	60	Ge.25	
Iahakobo ad deſceſ. in Ægyptum	130	Ge.47	
In Ægypto vixit Iahakob	17		
A morte Iahakobi ad interitum Ioſephi	53	Ge.50	

CAPUT PRIMUM.

Creatio totius mundi ſex diebus abſoluta.

1 [a]IN principio creavit Deus cælum & terram.
2 Terra autem erat res informis & inanis, tenebræque *erant* in ſuperficie abyſſi: & [c]Spiritus Dei [d]incubabat ſuperficiei aquarum.
3 Tum [e]dixit Deus: Eſto lux, & fuit lux.
4 [f]Viditq; Deus [a]lucem illam eſſe bonam: & diſtinctionem fecit Deus inter lucem & inter tenebras.
5 Tum Deus lucem illam [g]vocavit diem, tenebras verò vocavit noctem: [h]& fuit veſpera, & fuit mane, [i]dies primus.
6 Deinde dixit Deus: [k]Eſto expanſum inter aquas, ut ſit diſtinguens inter aquas & aquas.
7 [l]Fecit ergo Deus expanſum, quod diſtinguit inter aquas quæ *ſunt* ſub expanſo, & inter aquas quæ *ſunt* ſupra expanſum: & fuit ita.
8 Expanſum autem Deus vocavit cælum: & fuit veſpera, & fuit mane, dies ſecundus.
9 Deinde dixit Deus: Congregentur aquæ *quæ ſunt* infra cælum [m]in locum unum, ut conſpiciatur arida: & fuit ita.
10 Aridam autem [n]vocavit Deus terram, congregationem verò aquarum vocavit maria: & [o]vidit Deus *id* eſſe bonum.
11 Poſteà dixit Deus: Producat terra [p]herbas teneras, herbas ſementantes ſemen, arbores fructiferas edentes fructum [b]ſecundum ſpecies ſuas, in quibus ſuum *ſit* ſemen, ſuper terram: & fuit ita.
12 Produxit ergo terra herbas teneras, herbas ſementantes ſemen ſecundum ſpecies ſuas, & arbores edentes fructum, in quibus ſemen ſuum *erat*, ſecundum ſpecies ſuas: & vidit Deus *id* eſſe bonum.
13 Et fuit veſpera, & fuit mane, dies tertius.
14 Deinde dixit Deus: Sunto luminaria in expanſo cæli [q]ad diſtinctionem faciendum inter diem & inter noctem: & ſunto in ſigna, id eſt, [r]in ſtata tempora, & in dies & annos.
15 Sunto etiam in luminaria in expanſo cæli, ad afferendũ lucem ſuper terrã: & fuit ita.

In principio] [illegible]it, Deus principio [illegible]rus cœlum & ter[illegible], creavit hypoſt[illegible]chaos, quod po[illegible]ſuppeditavit ca[illegible]bus terreſtribuſ[illegible] corporibus ſo[illegible]dis materiam. *Spiritus Dei*] non [illegible]ut ventus, quia [illegible] erant, ſed [illegible]ſanctus Dei Spi[illegible]eas fovens. *Incubabat*] verbum [illegible]ibus pullitie[illegible] incubantibus [illegible] ſig[illegible]atur a Spiritu [illegible]riem illam in[illegible]em fuiſſe fotum, [illegible] ventur pulli ab [illegible]antibus matri[illegible].

9 *In locum unum*] id eſt, in aſſignatum ſibi alveum ſingula. Syllepſis, ut docet vox, maria, infrà verſu 10.

10 *Vocavit*] id eſt, ſtabilivit: vide ſupra 5. annot.

Vidit Deus] id eſt, opus ſecundo die cœptum approbavit, quia eâdem ratione approbatio operis expanſi in quartum diem rejicitur, ver. 18. & res creatæ primo die hac approbatione carent.

11 *Herbas teneras, &c.*] ut ſemper in promptu eſſet victus animalibus quo veſcerentur.

b *vel, in ſpecie ſuam & ſic deinceps.*

14 *Ad diſtinctionem faciend.*] id eſt, ut lux & tenebræ illis velut ſuis organis deinceps hæreant.

In ſtata tempora] Ver, æſtatem, autumnum, hyemem, pluvias, ſerenitatem, & alia id genus.

3 *Dixit*] Deus Pater, filius, & Spiritus ſanctus: ſic deinceps in opere creationis. 4 *Viditq;*] id eſt, viſum probavit & ſtabilivit: humanitus dictum, ut cætera ferè omnia Deo attributa. a Heb. *lucem illam, quod eſſet bona*: Hebraiſmus, ut ſæpe. 5 *Vocavit*] id eſt, ſtatuit ut dum lux obtineret, eſſet dies, et reliquum temporis, nox. *Et fuit veſpera &c.*] tenebras præpoſuit luci, quia tempore ſuperiores, & ſecundum ſacrarum Scripturarum rationem (quam multi populi ſecuti ſunt) a nocte inchoatur dies naturalis. Eſt autem hic Synecdoche, qua principium noctis & diei pro tota nocte & die ponitur. *Dies primus*] id eſt, ex his duabus partibus dies primus conſtitutus eſt, ſicut & ſequentes. 6 *Eſto expanſum*] vocatur quicquid ſupra nos eſt. 7 *Fecit ergo*] ſcilicet verbo ſuo potente, ut verſu 3. & ſic deinceps, Heb. 1.2.

16 Fecit

16 Fecit itaque Deus duo illa luminaria mag-
na, luminare [c] majus ad dominium diei, &
luminare minus ad dominium noctis, atque
ſtellas.
17 Et collocavit ea Deus in expanſo cæli, ad
afferendum lucem ſuper terram,
18 Et ad dominandum diei ac nocti, & ad di-
ſtinctionem faciendum inter lucem & inter
tenebras: & vidit Deus *id* eſſe bonum.
19 Et fuit veſpera, & fuit mane, dies quartus.
20 Deinde dixit Deus: [c] Abunde producant
aquæ reptilia [d] animantia: [e] volatilia autem
volent ſupra terram verſus ſuperficiem ex-
panſi cælorum.
21 [f] Ita creavit Deus cetos maximos, & om-
nia animantia repentia, quæ abunde pro-
duxerunt aquæ ſecundum ſpecies ſuas, &
omnia volatilia [e] alata ſecundum ſpecies
ſuas: & vidit Deus *id* eſſe bonum.
22 Et benedixit eis Deus, dicendo, [f] Fœtifi-
cate & augeſcite, & implete aquas per ma-
ria: volatilia autem augeſcant in terra.
23 Et fuit veſpera, & fuit mane, dies quin-
tus.
24 Deinde dixit Deus: Producat terra animã-
tia ſecundum ſpecies ſuas, jumenta & rep-
tilia & beſtias terræ ſecundum ſpecies ſuas:
& fuit ita.
25 Sic fecit Deus beſtias terræ ſecundum ſpe-
cies ſuas, & jumenta ſecundum ſpecies ſuas,
& omnia reptilia terræ ſecundum ſpecies
ſuas: & vidit Deus *id* eſſe bonum.
26 Poſteà dixit Deus, facianius hominem in
imagine noſtra, ſecundum ſimilitudinem
noſtram: qui dominentur in piſces maris,
& in volatilia cæli, & in jumenta, & in uni-
verſam terram, atque in omnia reptilia rep-
tantia ſuper terram.
27 Cùm itaq; creaſſet Deus hominem in ima-
gine ſua, in imagine, *inquam*, Dei creaſſet e-
um, marem & fœminam creaſſet eos:
28 Benedixit eis Deus, ac dixit eis Deus, fœ-
tificate & augeſcite, ac implete terram, &
ſubjicite eam: & dominamini in piſces
maris, & in volatilia cæli, & in omnes beſtias
reptantes ſuper terram.
29 Præterea dixit Deus: Ecce dedi vobis
omnes herbas ſementantes ſemen quæ *ſunt*
in ſuperficie totius terræ, omneſq; arbores
in quibus *eſt* fructus arboris, ſementantes ſe-
men: vobis *ea* ſint ad comedendum.
30 At omnibus beſtijs terræ, & omnibus vola-
tilibus cæli, omnibuſque reptantibus ſuper
terram in quibus *eſt* anima vivens, *dedi* om-
nes [g] virides herbas ad comedendum: &
fuit ita.
31 Cumq; inſpiceret Deus quicquid fecerat,
ecce bonum erat valde: & fuit veſpera, &
fuit mane, dies ſextus.

16 *Majus*] utrumq; magnum quidem dicitur: ſed cùm inter ſe conferuntur, Sol majus luminare dicitur.
Ad dominium &c.] diſtinguendo, lucendo, & ſuas proprietates cum inferioribus communicando.
c Heb. *in morem reptilium, id eſt, copioſiſſimè producant, ut verſu ſequente.*
d Heb. *animam viventem: periphraſis animantis, ut infrà ſæpe: qua ſignificatur, non tantùm corpora reptilium, ſed etiam animas ex aquis juſſu Dei extitiſſe.*
20 *Volatilia*] De volatilium origine tres ſunt ſententiæ: una, ex aqua ſolum originem habere, eo quòd hìc cum reptilibus ex aqua productis cõjunguntur: altera, ex terra, quia junguntur beſtiis e terra productis, infrà 2.19. tertia, ex terra & aqua originẽ duxiſſe. Nos ad poſtremam hanc probandam, ex utriuſque loci inter ſe comparatione & Hebræorum conſenſu magis adducimur.
21 *Ita creavit*] id eſt, ex materia prius creata magnificè effecit.
e Heb. *alæ: ſubſtantivum conſtructum pro adjectivo ſuo, ut infrà 30.*
22 *Et benedixit*] id eſt, verbo vim fœcũditatis indidit: quod ſequentibus exprimit Deus humanitus.
f Heb. *fructificate, ut infrà 28.*
Augeſcant] id eſt, fructificent, augeſcant, & impleant terram, ut ſuperiore mẽbro: Synecdoche.
25 *Omnia*] hoc [illegible] omnibus membris eſt accommodãdum: nominatim autem de reptili exprimitur, ut intelligamus ne in hoc quidem viliſſimo genere ullã eſſe ſpeciem, quæ Deum non habeat autorem.
26 *Faciamus*] non Angelos hìc alloquitur, aut elementa, nam creationis gloriam ſibi ſoli ſervat: neque honoris cauſa ſic de ſe loquitur, quia mos ille non ita eſt antiquus, aut in prima perſona receptus: ſed ſecum ſtatuit Deus Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, unicus Deus, tres diſtinctæ perſonæ. Eſtque hìc non obſcurum S. Triados teſtimonium. *Secundum ſimilitudinem*] Epexegeſis eſt imaginis: ideò infrà verſ. 27. & 5.1. alterum tantùm ponitur. Quid autem ſit, docet Apoſtolus Ephe. 4.24. & Coloſ. 3.10. *Qui dominentur*) vir & uxor cum poſteris: nam in totam ſpeciem beneficium fuit. 27 *Marem & fœminam*] Conjungit ambos, tum quia uterque ad imaginem Dei creatus eſt, tum quia benedictio propagationis, quæ ſtatim ſubjungitur, ad utrumque conjunctim pertinet. 28 *Benedixit*] vide ſuprà 22. annot. *Subjicite*] prout dixerat ſuprà 26. *qui dominentur, &c.* 29 *Ecce dedi*] Demonſtrandi adverbium, & præteritum verbum hìc adhibetur à Deo, ut hominibus oſtendat ſe ante ei cibum, quàm creatus eſſet, [illegible]. g Heb. *viriditatem herbæ; vide ſuprà verſu 11.*

31 *Bonum erat*] [illegible] eſt, non tantùm ſingula ſeorſim ſed [illegible] univerſa ſimul ea erant *apta* & perfecta, ut melius [illegible] excogitari non poſſet. *Dies ſextus*] Pronomine hic [illegible] præfixo [illegible] hunc, illum [illegible] diem, quo Deus conſtituerat abſoluto homine, cujus cauſa reliqua creaverat, creandi finem facere.

CAPUT II.

Dies ſeptimus à Deo conſecratur, opus creationis quieteq; diei ſeptimi terminatum fuſius enarratur, & prima ſancti conjugii inſtitutio deſcribitur.

1 Itaque perfecti ſunt cæli & terra, & omnis
[1] exercitus illorum.
2 Cùm autem perfeciſſet Deus die ſepti-
mo opus ſuum quod fecerat, ipſo die ſepti-
mo [2] quievit ab omni opere ſuo quod fece-
rat.
3 Et benedixit Deus diei ſeptimo, id eſt,
[3] ſanctificavit illum, quòd in eo quieviſſet ab
omni [a] opere ſuo faciendo, quod creaverat
Deus.
4 [4] ISTÆ *ſunt* generationes cæli & terræ
(quando creata ſunt, quo tempore, *inquam*,
Jehova Deus fecit terram & cælum.)
5 [5] Et omnis ſtirpis agri *quæ* nondum fuerat
in terra, omniſque herbæ agri *quæ* nondum
orta fuerat: non enim pluviam demiſerat
Jehova Deus ſuper terram, nec ullus homo
fuerat ad colendum terram,
6 Aut vapor *ullus* aſcenderat e terra, ut irri-
garet univerſam ſuperficiem terræ.
7 Finxerat autem Jehova Deus hominẽ pul-
verem ex terra, [7] ſufflaveratque in nares e-
jus flatum vitæ: ſic fuit homo in animam
viventem.
8 Et ornaverat plantis Jehova Deus hortum
in [8] Hhedene [8] ab Oriente, ubi collocavit
hominem illum quem finxerat:
9 Feceratque Jehova Deus ut germinaret e
terra illa omnis arbor deſyderabilis ad a-
ſpectum, & bona ad cibum, [9] arbor quoque
vitæ in medio illius horti, & arbor ſcientiæ
boni & mali.
10 (Fluvius autem [10] exit Hhedene, irrigando
hortum, & inde dividit ſe, ita ut ſit in quatu-
or capita.
11 Nomen unius [11] Piſchon: is *eſt* qui [b] alluit
univerſam regionem [c] Chavilæ, ubi *eſt* au-
rum,

1 *Exercitus*] id eſt, quæcunque in cælo, & à terræ centro uſq; ad cæli convexum ordinata extant, quibus cælum & terra cohoneſtantur, ſicut Imperatores ſuis exercitibus.
2 *Quievit ab opere*] creationis videlicet, ut ſequens ver. oſtendit, nõ autem gubernationis & conſervationis, quo adhuc operatur Deus. Joan. 5.17.
3 *Sanctificavit*] [illegible] 4. præceptum decalogi, Exodi 20.8.
a He. *opere ſuo, quod creaverat Deus, faciendo. Verbo [illegible] ut ſenſus planior eſſet, [illegible].*
4 *Iſtæ*] quas hactenus recenſuimus. *Generationes*] id eſt, ortus vel origines.
5 *Et omnis ſtir.*] [illegible] plum præ reliquis memiuit ſynecdochicé, cũ quia primæ fuerunt ſubſtantiæ materia productæ, tum quia illuſtrius [illegible] eſt in iis creandis potentiæ divinæ teſtimonium: [illegible] nim ſolent provenire, niſi irrigatione, pluviæ, hominis cultura, & vaporum mediatione, quæ omnia hìc diſertè Moſcheh ante ſtirpium procreationem extitiſſe negat. Aliter quidem vertunt alii & variè, ſed [illegible] cum rei veritate perſpicuitatem conjunximus. 7 *Sufflaverat*] ut clarius appareret diſcrimen, quod eſt inter animam hominis & reliquorum animantium: horum enim animæ ex eâdem materia provenerunt, unde corpora [illegible] bant; illius verò anima ſpiritale quiddam eſt & divinum. *Sic fuit homo*] id eſt, hac ratione factum eſt, ut terrea illa ſtatua animata viveret. 8 *Hhedene*] [illegible] parte Meſopotamiæ, ut ex ſequentibus apparet, item ex Jeſchahhjæ 37. & [illegible] chezkelis 27. *Ab oriente*] Moſchi hæc ſcribenti, & Jiſraëlitis quibus [illegible] ſcribebat, verſantibus in deſerto. 9 *Arbor quoque*] non erat in ea vita [illegible] Chriſti ſymbolum fuit, qui eſt vita noſtra, dataque fuit, ut eſſet vitæ divinæ acceptæ & conſervandæ ſacramentum. *Arbor ſcientiæ*] metonymicè dicta [illegible] effectu: quòd qui ea veſcerentur (cùm prohibita eſſet à Domino) experturi [illegible] rant quantum bonum amitterent, & in quantum inciderent malum. 10 [illegible] alveorum ejus ratione, quà ſurſum & deorſum ſpectant: nam ſi aquarum curſum ſpectes, Tygris & Euphrates non inde exeunt, ſed in regionem ſupernè in[illegible] tes, ex ea infernè ſuis duobus alveis in ſinum Perſicum Moſchis tempore defereb[illegible] bantur: etſi Euphratis alveus poſtea Cyri Babylonem oppugnantis arte de[illegible] tus, & Orchænorum induſtria totus deinde præcluſus eſt. Plinius 6. natur. hiſt. 27. 11 *Piſchon*] Tygridis pars ab interamni regione ad ſinum Perſicum [illegible] b Heb. *circuit, id eſt, lento viarum flexu per totam regionem longitudine [illegible]* infrà ſæpe. *Chavila*] vide infrà 10.7.

12 Ea quidem aurum illius regionis præſtans, u-
bi *eſt* Bdellium, & lapis Sardonyx.
13 Nomen verò fluvii ſecundi, Gichon, is *eſt*
qui alluit univerſam regionem Cuſchi:
14 Et nomen fluvii tertii, c Chiddekel, is *eſt* qui
labitur ad Orientem d Aſſyriæ: fluvius au-
tem quartus eſt d Euphrates.)
15 Accipiens itaq; Jehova Deus hominem il-
lum, collocavit illum in horto Hhedenis, ad
colendum eum, & ad cuſtodiendum eum.
16 Interdixitque Jehova Deus homini dicen-
do, e Ex fructu *quidem* omnis arboris hujus
horti f liberè comedes.
17 Ex fructu verò arboris ſcientiæ boni & ma-
li ne comedas, *nempe* ex iſto: nam quo die
comederis ex eo, g utique morieris.
18 Dixerat autem Jehova Deus, non *eſt* bo-
num hominem eſſe ſolum: faciam ei auxi-
lium h accommodum ipſi.
19 (Nam cùm formaviſſet Jehova Deus e ter-
ra omnes beſtias agri & omnia volatilia cæ-
li, & adduxiſſet ad Adamum ut videret
quod nomen cuique inderet: quodcunque
enim nomen indidit Adam cuique animan-
ti, id *eſt* nomen ejus.
20 Indidiſſetque Adam nomina omnibus ju-
mentis & volatilibus cæli, & omnibus beſti-
is agri: Adamo non invenerat auxilium ac-
commodum.)
21 Quapropter injecit Jehova Deus ſoporem
altum in Adamum, ita ut obdormierit, & de-
ſumpta una e coſtis ejus, inclufit carnem
i pro illa.
22 Coſtam autem illam quam deſumpſerat
Jehova Deus ex Adamo, extruxit in mulie-
rem, quam adduxit ad Adamum.
23 Tunc dixit Adam, Hac vice *hæc eſt* os ex of-
ſibus meis, & caro ex carne mea: hæc voca-
bitur virago, eo quòd ex viro deſumpta eſt
hæc.
24 Idcirco relinquet vir patrem ſuum &
matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ: e-
runtque in carnem unam.
25 Erant autem ambo illi nudi, Adam & ux-
or ejus, neq; erubeſcebant.

12 *Bdellium*] arbor quam Dioſcorides [illegible] ad vo-cem Hebræam acce-dens Badolchon vo-cat. Hebræi lapi-dem eſſe contendunt pretioſum clariſſi-mum, quem Arabes vocant Elmas, id eſt, adamas: ſed quia hic lapidis nomen, ut Sardonychi, ei non præponitur, & ada-mas alio nomine in Bibliis exprimitur, prior interpretatio magis placet.

13 *Gichon*] Euphra-tis inferior pars a Tygride diſparata, [illegible] indole in ſinum Perſicum.

Regionem Cuſchi] Arabiam deſertam: nam Cuſch genera-tim Arabias Aethio-piaſque comprehen-dit, vide infra 10.7.

14 *Chiddekel*] ſuperi-or Tygridis pars, a loco ubi oritur uſ-que ad confluentem: hinc nomen depra-vatum Diglito inco-lis receptum, teſte Plinio 6.27.

c Heb. *Aſchur.*

d Heb. *Perath.*

15 *Ad cuſtodiendum*] ne videlicet beſtiæ irrumperent, eum-que deformarent.

e Heb. *ex omni ar-bore [illegible] quæ [illegible] ſervatur, vi-de infra 3.2.*

f Heb. *comedendo comedes (nam infinitivo ſive verbum [illegible] vim habet adverbii [illegible] ſignificationem verbi [illegible]: ſic verſu proximè ſe-quenti.*

17 *Quo die*] id eſt, cùm primum meum præceptum tranſgredieris, mortis reus eris, infinitas corporis & animi ærumnas cruciatuſque [illegible], certos ſecuturæ mortis præ[illegible], denique jam in mortis veſtibulo eris. g Heb. *moriendo morieris.* 18 *Dixerat*] die ſexto, quo arboris fructu utrique interdictum eſt, ut infrà 3.3. mulier teſtatur. h Heb. *quaſi coram ſe ipſe eſſet, id eſt, tale auxilium, quod ſit veluti alter ipſe.* 19 *Adduxiſſet*] tradens homini imperium, & mittens illum in poſſeſſionem eorum, ut ſiſti ſolent ſubditi novo Principi inaugurando. *Ut videret*] Adam videlicet, quibus nominibus ſingulas animantium formas appellaret. 21 *Incluſit*] id eſt, vacuum locum carne replevit, & obducta cute occluſit. i *Heb. ſub [illegible].* 22 *Adduxit*] ut eam jungeret illi uxorem: ita divinitus conjugium inſtitutum eſt. 23 *Virago*] hoc vocabulo utendum fuit (quamvis non omnino præſenti loco ſignificatione conveniat) ut conſpiceretur ex parte Hebræarum dictionum conjugatio, & planius intelligeretur inditi nominis cauſa: nam ut a viro deſumpta eſt, ita nomen obtinuit a viri nomine derivatum. 24 *Idcirco*] Verba Moſchis, quibus demonſtrat divini inſtituti finem, doctrinam proponens omnibus ætatibus duraturam. Rationalis autem particula duas cauſas complectitur: quia uxor pars viri eſt, ideoque ei natura conjuncta, & quia divino inſtituto in matrimonium tradita. *Relinquet*] natura ei, non ſimpliciter, ſed per comparationem dictum: id eſt, illud potius faciat quàm ut uxorem deſerat. 25 *Erant*] ſenſus eſt, non erat ante lapſum inhoneſtum, quod poſteà propter peccatum factum eſt probroſum.

CAPUT III.

Natura humana a ſerpente diabolo decepta deficit a Deo, imaginemq; ejus labefactat, cujus inſtauratio per Chriſtum mulieris ſemen promittitur.

1 Erat autem ſerpens a aſtutior quavis
beſtia agri, quàm fecerat Jehova Deus:
Is dixit ad mulierem, Etiam quia e-
dixit Deus, ne comederetis a ex omni b fru-
ctu arboris hujus horti.
2 Tum dixit mulier ad ſerpentem illum, E fru-
ctu quidem arborum hujus horti comede-
mus:
3 At de fructu arboris iſtius quæ *eſt* in medio
horti, dixit Deus, ne comedatis, *nempe* ex i-
ſto, neq; attingatis eum, ne moriamini.
4 Tum dixit ſerpens ille ad mulierem, b non
utique moriemini:
5 Sed novit Deus, quo die comederitis ex
eo, aperturos ſe oculos veſtros, & vos fore
ſicut dii, ſcientes boni & mali.
6 Cùm ergo videret mulier bonum eſſe ar-
boris illius fructum in cibum, & c gratiſſi-
mam *eſſe* illam oculis, deſyderabilemq; eſſe
arboris fructum ad afferendum intelligen-
tiam, accepit tandem de fructu ejus, & co-
medit: deditq; etiam viro ſuo *comedendum*
ſecum, qui comedit.
7 Tunc aperuerunt ſeſe oculi amborum, ut
cognoſcerent ſe nudos eſſe: conſutiſque
foliis ficus fecerunt ſibi ſubligacula.
8 Deinde cùm audirent vocem Jehovæ Dei
itantem per ipſum hortum ad ventum il-
lius diei, abſcondit ſe Adam & uxor ejus a
facie Jehovæ Dei, inter arbores illius horti.
9 Inclamavit autem Jehova Deus Adamum,
dixitque ei, ubi es?
10 Qui dixit, vocem tuam audivi in hoc hor-
to, & extimui, eo quòd nudus ſum: ideò ab-
ſcondi me.
11 Dixit verò *Deus*, quis indicavit tibi nudum
eſſe te? an ex fructu illius arboris, de quo
interdixeram tibi ne comederes ex eo, co-
medisti?
12 Tum dixit Adam, mulier iſta quam collo-
caſti mecum, ipſa *eſt quæ* dedit mihi de fru-
ctu illius arboris, & comedi.
13 Tum dixit Jehova Deus ad mulierem, quid
hoc *eſt quod* feciſti? Dixit autem mulier, ſer-
pens ille ſeduxit me, & comedi.

1 *Aſtutior*] ac proinde diaboli technis accommodatior. *Is dixit*] diabolus videlicet in ſerpente: licet Moſche propter populi ruditatem mentionem diaboli omittat: ſicut ante ob eandem cauſam omiſit Angelorum creationem & diabolorum lapſum, de quibus poſtea Eccleſiæ jam adultæ multa in Prophetis & Novo Teſtamento ſcribuntur. *Etiam quia*] Paralepſis, qua Moſche ex longiore diaboli ad mulierem ſermone id tantum commemorat, quo obtinuit quod moliebatur. Videtur enim inter multas rationes (quibus perſuadere voluit non ita a Deo amari homines ut putabant, imò odiſſe eos & ipſorum bono invidere) hanc afferre, quòd eſu illius fructus prohibuiſſet a quo penderet maximum hominis bonum, cognitio videlicet boni & mali. *Ex omni*] id eſt, quovis, q.d. libertatem ademit promiſcuè veſcendi quo velletis. a Heb. *arbore, ut ſuprà 2.16. & ſic deinceps.* 2 *E fructu quid.*] Reſponſio Chavæ hactenus eo tendit, ut partes Dei tueatur diabolo reſiſtens: negat enim durum aut moleſtum eſſe, quod maximâ copiâ & varietate arborum conceſſâ unam duntaxat exceperit. 3 *Neque attingatis*] q.d. adeo ſollicitè prohibuit illius eſu, ut ne attingendus quidem nobis ſit. *Ne moriamini*] hic videtur cœpiſſe mulier labaſcere, ſubſtituens voci certitudinis dubitandi particulam. b Heb. *non moriendo moriemini: vide ſuprà 2.17.* 4 *Non utique*] Cavet Satanas ne apertius negando quod Deus dixerat, occaſionem præbeat abrumpendi colloquii, & fruſtretur fine ſibi propoſito. Ideò verba Dei relinquens ſuo loco, ex dubitandi particula qua uſa eſt Chava, infert non eſſe certam mortem ſecuturam, ſi de prohibito fructu veſcatur: non enim dicit moriendo non moriemini, id eſt, utique non moriemini (quod ex diametro pugnaret cum verbis Dei ſuprà 2.17.) ſed inverſo vocum ordine tantùm negat mortis certitudinem. 5 *Sed novit*] Aliam fuiſſe perſuadet prohibitionis cauſam, non dubiam ſed certam, quæ non hominem ſed Deum attingeret, videlicet ſocios Dei fore boni & mali cognitione: hanc certam cauſam Deum reticuiſſe, & alteram incertam propoſuiſſe, ut amplius ſuo periculo moverentur. *Quo die*] præſenti periculo quod Deus addux erat dicens, quo die comederitis &c. præſentem utilitatem opponit. *Oculos*] Metaphora, cujus ſequitur explicatio, vos fore ſicut Dii, &c. 6 *Videret*] id eſt, ex diaboli ratiocinatione, oculorumq; [illegible] fidem ſtatueret, &c. c Heb. *deſyderium eſſe in oculis: ſed ex linguæ proprietate ſubſtantivum (ut vocant) abſtractum pro adjectivo gradus ſuperlativi ponitur: ut infrà 11.34.* 7 *Aperuerunt ſeſe*] id eſt, experientiâ & conſcientiæ ſenſu, quorſum tetendiſſet ſerpentis colloquium, cognoverunt nimirum ut toti corporis & animi bonis nudarentur. *Conſutiſq.*] ut nuditati corporis prohiberent: de animi nuditate conſilium nullum. 8 *Ad ventum*] id eſt, vento illius diei, cùm ſubinde reſflaret, eam in aures illorum reportante. 9 *Ubi es*?] hac interrogatione hominem expergefacit, & ad ſe revocat: ſic infrà 4.9. 10 *Vocem*] timoris & occultationis ſuæ duas cauſas non veras attingit, veramq; reticet: nam etiam ante peccatum nudus erat, & Deum loquentem audiverat, nec timuerat tamen, aut ſe abſcondiderat. Vera autem cauſa eſt peccatum cujus ipſum ſua conſcientia accuſabat, & judicis injiciebat metum. 11 *An ex fructu*] q.d. conſcientiam tuam appello, an illæ ſint cauſæ quas attuliſti, ac non potius hæc quam omiſiſti. 13 *Quid hoc*] q.d. quod, quàm grave, & quantum flagitium commiſiſti?

14 Dixit

14 Dixit ergo Jehova Deus ad serpentem il-
lum, quia fecisti hoc, maledictus esto præ
omnibus jumentis & præ omnibus bestiis
agri: super ventrem tuum ito, & pulverem
comedito omnibus diebus vitæ tuæ.
15 Præterea inimicitiam pono inter te & in-
ter mulierem hanc, similiter inter semen tu-
um & inter semen ejus: ipsum conteret tibi
caput, & tu conteres ei calcaneum.
16 Ad mulierem dixit, [d] admodum multipli-
co dolorem tuum, id est, *dolorem* concep-
tus tui, in dolore paries liberos: quin erga
virum tuum appetitus tuus esto, & ipse po-
testatem habeto in te.
17 Adamo verò dixit: Quia auscultasti voci
uxoris tuæ comedens de fructu arboris illi-
us, quo interdixeram tibi dicendo, ne co-
medas ex isto: maledicta *esto* terra propter
te, cum molestia [e] comedito ex ea omni-
bus diebus vitæ tuæ.
18 Et spinam & carduum proferat tibi, &
comedito herbam agri.
19 In sudore vultus tui vescitor cibo, donec
revertaris ad ipsam terram, quia ex ea de-
sumptus fuisti: pulvis enim es, & in pulve-
rem reverteris.
20 Vocaverat autem Adam nomen uxoris
suæ [f] Chavam, eo quòd ipsa *sit* mater omni-
um *hominum* viventium.
21 Cumq; fecisset Jehova Deus Adamo & ux-
ori ejus tunicas pelliceas, quib' vestiret eos:
22 Dixit Jehova Deus, ecce homo evasit *sci-
licet* sicut unus ex nobis, cognoscendo bo-
num & malum: nunc itaque *videndum* ne
extensa manu sua accipiat etiam ex fructu
arboris vitæ, comedensque vivat in secu-
lum.
23 Emittens itaque eum Jehova Deus ex
horto Hhedenis, ad colendum eam terram
ex qua desumptus fuerat,
24 Expulit ipsum hominem, statuitque a par-
te anteriore horti Hhedenis Cerubinos, &
[g] mucronem gladij sese vibrantis, ad custo-
diendum viam ad arborem vitæ.

14 *Quia fecisti*] Se-
tius ad serpentem sen-
tentiam vertit, quia
nullus est in diabolo
resipiscentiæ locus:
idque partim in dia-
bolum autorem, par-
tim in serpentem ad-
ministrum peccati.
15 *Conteret*] id est,
multo gravius acci-
piet, quàm afferet
damnum.
d Heb. *multiplicando
multiplicabo: simile est
suprà* 2.
16 *Dolorem conc.*]
id est, dolore erunt
conjuncta conceptus,
gestatio, partus, & e-
ducatio liberorum:
ad quam functionem
obeundam viro jun-
geris. 1. Tim. 2. 15.
Quin erga] id est, cum
lege naturæ, tum infir-
mitatis tuæ sensu do-
minum viri appetito.
17 *Maledicta*] quate-
nus ad tuos usus spe-
ctat.
e Heb. *comedito eam,
id est, proventum ejus:
Metonymia.*
18 *Spinam*] id est e-
tiam post multos la-
bores tuos, nec co-
piâ nec qualitate
proventus, tuæ ex-
pectationi & necessi-
tati satisfaciet.
Agri] non hujus
horti fructus, sed re-
liquæ terræ, cujus
proventibus etiam
bestiæ vescuntur.
19 *In sudore*] quod-
cunq; genus vitæ se-
queris, laboriosa &
ærumnosa esto vita
tua: Synecdoche.
20 *Vocaverat*] cùm
primùm a Deo ad-
ducta est ad eum, su-
prà 2.22.
f *id est, viventem.*
22 *Ecce homo*] Iro-
nica oratio, comparanda cum suasione serpentis, suprà 5. *Ex nobis*] Deus hic
quoque, ut suprà 1.26. sermonem ad se dirigit. *Videndum ne*] Ecliptica ora-
tio, quales esse solent hominum qui aliquo affectu valde commoti sunt, ut Mos-
che Deo proponit ἀποσιωπητικῶς; sic infrà 11.4. & 42.4. & Ijob. 1.5. & alibi fre-
quenter. 24 *A parte anter.*] quà patebat aditus in hortum Hhedenis. *Ceru-
binos*] angelos: nam ad captum populi sui se accommodat: cui Cerubini gloriæ
in tabernaculo noti erant: Invisibiles verò Angeli non item. g *hac voce*
[illegible] *bonos Latinitatis autores secuti utimur, propter inopiam Latinæ lin-
guæ: Græci* [illegible] *dicunt: vulgus laminam sive folium.*

Caput IIII.

*Adami duo filij diversam vitam sectantes Deo
offerunt: quorum unus admittitur, alter reijcitur:
inde natâ invidiâ, rejectus interimit admissum, &
parricidium severè à Deo vindicatur. Fratricidæ
progenies cum studiis ejus: propagatio quoque semi-
nis benedicti in Schetho & Enoscho, initiúmq; ve-
ri cultus Dei profanati describitur.*

1 Deinde Adam cognovit Chavam uxo-
rem suam: quæ ubi concepit & peperit
[a] Kajinum, dixit, Acquisivi virum a Je-
hova.
2 Posteà pergens parere *peperit* fratrem ejus,

a *id est, acquisitum.*
1 *A Jehova*] eclip-
sis particulæ, ut in-
frà [illegible]

Hebelem: fuitque Hebel pastor gre-
gis, Kajin verò fuit agricola.
3 Fuit autem [b] post dies multos, cùm offerret
Kajin de fructu terræ munus Jehovæ:
4 Et ipse quoque Hebel offerret de primoge-
nitis gregis sui, & de adipe eorum: ut respi-
ceret Jehova ad Hebelem & ad munus e-
jus:
5 Ad Kajinum verò & ad munus ejus non respi-
ceret: quapropter accensa est *ira* Kajini
valde, & concidit vultus ejus.
6 Tum dixit Jehova ad Kajinum: quare ac-
censa est *ira* tua, & quare concidit vultus
tuus?
7 Nonne si bene egeris, remissio: sin verò
non bene egeris, peccatum excubans præ
foribus *est*? tamen erga te *est* appetitus illi-
us, & tu potestatem habes in illum.
8 Deinde colloquebatur Kajin cum Hebele
fratre suo: fuitq; cùm essent in agro, ut insur-
gens Kajin in Hebelem fratrem suum, occi-
deret eum.
9 Quamobrem dixit Jehova ad Kajinum: ubi
est Hebel frater tuus? qui dixit: non novi,
an custos fratris mei *sum* ego?
10 Dixit verò *Deus*: quid fecisti? *Ecce* vocem
sanguinum fratris tui clamantium ad me
de terra.
11 Nunc itaque maledictus esto: *etiam* ab
ipsa terra, quæ os suum aperuit ad excipien-
dum sanguinem fratris tui de manu tua:
12 Cùm coles ipsam terram, ne amplius edi-
to vim suam tibi: vagus & erro esto in terra.
13 Tum dixit Kajin ad Jehovam: major *est*
[c] pœna mea, quàm ut sustinere possim.
14 En, expellis me hodie a superficie hujus
terræ, & a facie tua abscondar: eróque va-
gus & erro in terra: unde futurum est ut
cùm ullus invenerit me, occidat me.
15 Dixit verò ei Jehova: propterea quisquis
occiderit Kajinum, septuplo vindicator:
sic posuit Jehova in Kajino signum, ne cæ-
deret eum ullus qui erat inventurus eum.
16 Egressus itaque Kajin a facie Jehovæ, ha-
bitavit in regione [d] Nodi, ad Orientem Hhe-
denis.
17 Et cognovit Kajin uxorem suam, quæ con-
cepit & peperit Chanocum: erat autem
ædificator civitatis: vocavitque nomen ci-
vitatis illius de nomine filij sui Chanocum.
18 Deinde Chanoco natus est Hhirad: Hhirad
verò genuit Mechujaëlem: & Mechujaël
genuit Metuschaëlem: & Metuschaël ge-
nuit Lemecum.
19 Lemec autem accepit sibi duas uxores:
prioris nomen *fuit* Hhada, nomen verò se-
cundæ Tzilla.
20 Peperitque Hhada Jabalem: is fuit autor

b *Heb. post finem
dierum.*
4 *Et de adipe*] id est,
illius pinguissimis:
hypallage.
Respiceret] i. appro-
baret favens, & acce-
ptum haberet: homi-
nibus dictum à prin-
cipum consuetudine.
Visibilem autem fu-
isse approbationem
oportet: cùm quia
eam animadvertit
Kajin, tum quia di-
cit Apostolus Deum
perhibuisse testimo-
nium de donis He-
belis: Heb. 11.4.
5 *Concidit*] ut solet
animus indicari vul-
tu.
7 *Nonne*] interro-
gationum causam vi-
de suprà 3.9.
Si bene] i. aut remis-
sio resipiscenti, aut
pertinaci supplici-
um imminet.
Peccatum] i. pœ-
na peccati: nomen,
quod indicat generis
Enallage in Hebræo
textu.
Erga te] i. & natu-
ræ lege, quia junior
est: & affectu, quia
frater est, te colet.
8 *Colloquebatur*] dis-
simulans odium, ut
inopinantem oppri-
meret.
10 *Sanguinum*] i.
sanguinis cæde fusi:
nam plurale sangui-
nis nomen ferè pro
cæde usurpatur.
Clamantium ad me]
hoc est, vindictam
poscentium.
11 *Maledictus*] i.
exclusus a Deo & Ec-
clesia: quò spectant
Kajini verba ver. 14.
a facie tua abscon-
dar.
Ab ipsa terra] ut sit
vindictæ quam tibi
infligo ministra,
quod sequens versus
ostendit.
Os suum aperuit]
Metaphora, quâ in-
humanitas Kajini ex-
aggeratur per com-
parationem terræ.
12 *Vagus & erro*]
tertia pœna, exilium,
idque tale, ut semper
incertâ sede futurus
sit.
c *Heb. iniquitas mea
nomen.*
14 *Expellis me*] se-
cundum membrum
sententiæ Dei exaggerat primo loco, & primum secundo. *A facie t.*] id est,
gratia tua destitutus: vide in ver. 11. *Cùm ullus in.*] id est omnium homi-
num injurijs & violentiæ ero expositus: adeò ut qui primus mihi fiet obvius, me oc-
cidat. 15 *Propterea*] quia pœna homicidij Kajini propter ipsum & poste-
ros inflicta fuit, ut omnes ejus exemplo ab effundendo sanguine humano abhor-
rerentur, Deus per aposiopesin cavet, nè quis facilè in cædem ejus prorumpat.
Septuplo vind.] Kajin. q.d. supplicium de ejus interfectore multò gravius sumitur,
quàm sit de eo sumptum. Numerus finitus pro infinito. *Signum*] i. aliquam notam
ei impressit. alii per hypallagen vertunt posuit Kajinum in signum, id est, in exem-
plum. d *id est, erroris sive vagationis, a supplicio Kajini.* 17 *Erat autem ad.*] hoc
cœperat ædificare, sed vi maledictionis Dei subinde ad errandum impulsus, opus
intermittebat. 19 *Lemec.*] primus digamus, & corruptor legiti-
mi conjugij: de quo sup. 2.24. 20 *Autor*] i. inventor, qui etiam usu homines doce-

degentium in tabernaculis & pecuaria.
21 Nomen autem fratris ejus Jubalis fuit auctor omnis ſ tractantis citharam, & organon.
22 Tzilla verò ipſa quoque peperit Tubal-kajinum, g qui erudivit omnem fabrum ærarium & ferrarium: ſororemq; Tubal-kajini Nahhamam.
23 Tum dixit Lemec uxoribus ſuis: Hhada & Tzilla, audite vocem meam: uxores Lemeci, aures præbete ſermoni meo: certè virum occiderem propter vulnus meum, etiam adoleſcentem propter livorem meum.
24 Si ſeptuplo vindicabitur Kajin, utique Lemec ſeptuagecuplo ſepcuplo.
25 Adam autem denuò cognovit uxorem ſuam: quæ peperit filium, & vocavit nomen ejus h Schethum: nam inquit illa, repoſuit mihi Deus ſemen aliud pro Hebele: quia ipſum occidit Kajin.
26 Sed & ipſi Schetho editus eſt filius, cujus nomen vocavit Enoſchū: tunc cœptum eſt profanari in invocando nomine Jehovæ.

e Heb. & percuſsi: id eſt, ſive autem diſtribuendi pecora in greges, & cognoſcendi ſui cuique caulas & armentaria.
f Heb.] prehendentis, pro apprehenſionem tractantis: ut Latinis tangere pro tangendo pulſare. Synecdoche.
21 Citharam & or.] his nominibus ſynecdochicè comprehendit omnia inſtrumenta muſica ... & ... quæ digitis ventoq; moventur.
g Heb. Ipſi acuenti ... ad fabros.
23 Certè] apud ſuas uxores jactat ſuorum inventis fretus, ſe ne minimam quidem illam etiam à minimo injuſtam paſſurum, ſed gravius ulturum quàm Deus in Kajini homicidam interminatus ſit. h Id eſt, repoſitum. 26 Tunc] ſub Enoſchi tempora. Cœptum eſt prof.] id eſt, alii poſteri Schethi, apud quos manſura erat Eccleſia, à Kajinitis corrupti cœperunt profanare ſe. In invocando] id eſt, in cultu Dei: ſpecies pro genere, ſynecdoche frequens: vide infrà 5,22. & 6. in principio.

Caput V.

Interſeritur hiſtoriæ catalogus filiorum Schethi ad Noachum uſque: ut promiſsionum Dei veritas de venturo ſemine mulieris, & certa temporum ætatumq; ſeries uſque ad diluvium oſtendatur.

1 Hæc eſt enumeratio generationum Adami: a quo die creaverat Deus hominem, in ſimilitudine Dei fecerat eum.
2 Marem & fœminam creaverat eos, ac benedixerat eis: vocaveratque nomen eorum hominem, quo die creati ſunt.
3 Vixerat autem Adam centum triginta annos, cùm gigneret *filium* in imagine ſuâ, ſecundum ſimilitudinem ſuam: & vocaret nomen ejus Schethum:
4 Fueruntque dies Adami, poſtquam genuit Schethum, octingentorum annorum: quibus genuit filios & filias.
5 Sic fuerunt omnes dies Adami, quibus vixit, nongentorum triginta annorum: ac mortuus eſt.
6 Vixerat autem Scheth a quinque & centum annos, cùm gigneret Enoſchum.
7 Vixitque Scheth, poſtquam genuit Enoſchum, octingentis ſeptem annis: quibus genuit filios & filias.
8 Sic fuerunt omnes dies Schethi, nongentorum duodecim annorum: ac mortuus eſt.
9 Vixerat autem Enoſch nonaginta annos, cùm gigneret Kenanem.
10 Vixitque Enoſch, poſtquam genuit Kenanem, octingentis quindecim annis: quibus genuit filios & filias.
11 Sic fuerunt omnes dies Enoſchi, nongentorum quinque annorum: ac mortuus eſt.
12 Vixerat autem Kenan ſeptuaginta annos, cùm gigneret Mahalaleelem.
13 Vixitq; Kenan poſtquam genuit Mahalaleelem, octingentis quadraginta annis: quibus genuit filios & filias.

1 Quo die] vide ſuprà 1.& 2.
3 In imagine ſua] non illâ quâ creatus à Deo fuerat, ſed hac deformata, quam ipſe ſibi & ſuis peccato comparaverat.
a Heb. quinque annos & centum annos: ... hoc cap. & alibi paſſim.

14 Sic fuerunt omnes dies Kenani, nongentorum decem annorum, ac mortuus eſt.
15 Vixerat autem Mahalaleel ſexaginta quinque annos, cùm gigneret Jeredum.
16 Vixitque Mahalalel, poſtquam genuit Jeredum, octingentis triginta annis, quibus genuit filios & filias.
17 Sic fuerunt omnes dies Mahalalelis, octingentorum nonaginta quinque annorum, ac mortuus eſt.
18 Vixerat autem Jered centum ſexaginta duos annos, cùm gigneret Chanocum.
19 Vixitque Jered, poſtquam genuit Chanocum, octingentis annis, quibus genuit filios & filias.
20 Sic fuerunt omnes dies Jeredi, nongentorũ ſexaginta duorum annorum, ac mortuus eſt.
21 Vixerat autem Chanoc ſexaginta quinque annos, cùm gigneret Metuſchelachum.
22 a Ambulavit autem Chanoc continenter cum Deo, poſtquam genuit Metuſchelachũ, trecentis annis, quibus genuit filios & filias.
23 Sic fuerunt omnes dies Chanoci, trecentorum ſexaginta quinque annorum.
24 Cumque ambulaſſet Chanoc continenter cum Deo, non extitit *amplius*, quia aſſumpſit eum Deus.
25 Vixerat autẽ Metuſchelach centum octoginta ſeptem annos, cùm gigneret Lemecũ.
26 Vixitq; Metuſchelach, poſtquam genuit Lemecum, ſeptingentis octoginta duobus annis, quibus genuit filios & filias.
27 Sic fuerunt omnes dies Metuſchelachi, nongentorum ſexaginta novem annorum, ac mortuus eſt.
28 Vixerat autem Lemec centum octoginta duos annos, cùm gigneret filium.
29 Vocavitque nomen ejus b Noachum, dicendo, hic c recreabit nos ab opere noſtro, & à labore manuum noſtrarum, d propterea quòd maledixit Jehova terræ.
30 Vixitq; Lemec, poſtquam genuit Noachũ, quingentis nonaginta quinque annis, quibus genuit filios & filias.
31 Sic fuerunt omnes dies Lemeci, ſeptingentorũ ſeptuaginta ſeptem annorum, ac mortuus eſt.
32 Poſtquam autem natus fuit Noach quingentos annos, e genuit Noach Schemum, Chamum, & Jephethum.

22 Ambulavit] id eſt, non ſecutus eſt malitiam ſui ſeculi, nec corrupto Dei cultu cum cæteris depravatus, ſed fide, cordis integritate, & vitæ innocentiâ Deum coluit et ejus præſcriptum, eumque ducem ſecutus eſt. vide Heb. 11.5. Eccleſiaſtici 44.16. & Sapient. 4.11.
24 Non extitit] i. diſparuit ex hominum conſpectu, nec fuit inventus.
Aſſumpſit eum] id eſt, ab hominum conſortio tranſtulit. Rara locutio, ſed tamen etiã in hiſtoria de raptu Eliiæ 2.Reg.2.9. & de morte uxoris Jechezkelis, Ezech. 24.17. legitur.
b Id eſt, quietem, vel quietis recreatorem & afferentem conſolationem.
c Heb. conſolabitur.
d Heb. propter terram cui maledixit Jehova. Trajectio, & verborum ... ad evidentiam ... 1 Schemuel 14.10.
32 Genuit] hoc eſt, gignere cœpit, ut accipitur infra 11. 26. nam omnes eodem anno natos non eſſe apparet ex cap. 11. 10. & alibi infra.

Caput VI.

Deus Noacho mundum propter graſſationes & libidines, quibus filii Dei ex converſatione apoſtatarum contaminabantur, univerſali diluvio ſe deleturum prædicit, eumq; arcã quam delineat, intra certum tempus fabricare jubet, in qua ipſe cum familia, & cætera animantium genera à diluvio conſerventur.

1 Fuerat autẽ, cùm cœpiſſent homines multiplicari in ſuperficie terræ, filiæque editæ fuiſſent illis,
2 Ut videntes b filii Dei filias hominum a bonâ *formâ* eſſe, acciperent ſibi mulieres ex omnibus quas eligebant.

1 Fuerat autem] Regreditur ad hiſtoriã, quam interpoſito capite 5. abruperat: nam hæc viginti annis antequam naſcerentur filii Noacho geſta ſunt, ut apparet ex verſu 3.
Cùm cœpiſſent] hoc eſt, inde à temporibus Enoſchi ſup. 4.26
b Filii Dei] i. qui puræ religionis & pietatis ſectatores videri volebant, eamque profitebantur. Filias hominum] ex antitheto filiorum Dei patet ſic vocari filias eorũ quibus nulla erat pietas & religio: quales fuerant Kajin & poſteri ejus. a Heb. quòd bonæ formæ eſſent: trajectio, ut ſuprà 1.4. Quas eligebant] id eſt, modò formâ placuiſſent, nulla fidei aut pietatis ratione habita, illas ſibi adjungebant.

3 *Non disceptabit*] id eſt, non diu mecū diſputabo quid iſtis hominibus ſim facturus: ſtat enim ſententia, niſi intra conſtitutum tempus reſipiſcant, me funditus eos deleturum, quia nihil niſi carnem ſapiant, etſi filii Dei haberi volunt.

Caro ſunt] hoc eſt, omnino depravati, ut proinde ad regnū Dei non magis pertineant, quàm Kajin cum poſteris ſuis: vide infrà 12.

b Heb. *etiam relatio pro antecedente.*

Centum viginti] q.d. hoc ſpatium mundo tribuo, quo niſi reſipuerint homines, diluvium immittam.

4 *Nam defectores*] ſive apoſtatæ: hanc verſiam narrationi inſerit Moſche, ut declaret planius quæ prius attigerat, unde ſit corruptio illa nata: videlicet quòd qui à pietate defecerant (quos Deus longè à ſuis abeſſe Kajini exilio mandaverat) in cœtum filiorum Dei ſe ingerentes, communiter cum illis iterum vixerūt. Sic enim accipimus vocem Nephilim, derivatam à deſciſcendi ſive deſiſtendi verbo, ut accipitur 2. Reg. 25.11. & Jirmeja 37.13. Nec obſtat quod Num. 13.34. hæc vox paulo aliter accipitur: non enim rarum eſt, ut idem nomen diverſas ſignificationes admittat, præſertim cùm illis etiam inter ſe aliqua in re conveniat.

Ac etiam poſt] id eſt, homines nihilo meliores iſta præmonitione facti ſunt.

3 Quapropter dixit Jehova, non diſceptabit Spiritus meus propter iſtos homines in ſæculum, eo quòd etiam ipſi caro ſint: ſunto itaque dies hominis, centum viginti annorum.
4 Nam defectores erant in ea terra temporibus illis, ac etiam poſteà fuerunt, quando congreſſi ſunt filii Dei cum filiabus hominū, quæ pepererunt illis liberos: ii ſunt potentiſſimi illi, qui fuerunt olim viri celeberrimi.
5 Sed cùm videret Jehova augeri malitiam hominis in terra, & omne figmentum, id eſt, cogitationes cordis ejus tantummodò malum eſſe omni tempore,
6 Pœnituit Jehovam quòd feciſſet hominē in terra, & dolore affectus eſt cum animo ſuo.
7 Tandem dixit Jehova, delebo hominem quem creavi, è ſuperficie terræ, ab homine uſque ad jumenta, uſque ad reptilia, & uſq; ad volatilia cœli: pœnitet enim me quòd fecerim ea.
8 Sed Noach invenit gratiam in oculis Jehovæ:
9 Hæc ſunt quæ acciderunt Noacho. Noach vir juſtus, integer erat in ætatibus ſuis: cum Deo continenter ambulabat Noach.
10 (Genuit autem Noach tres filios, Schemū, Chamum, & Jephethum.)
11 Sed terra corrupta erat coram Deo, & impleta erat terra violentiâ.
12 Cùm enim inſpiceret Deus terram, ecce corrupta erat: nam corruperat omnis caro viam ſuam ſuper terram.
13 Quamobrem dixit Deus Noacho, finis omnis carnis adventat coram me, eo quòd impleta ſit terra violentia propter illos: quare ecce ego perditurus ſum ipſos cum reliqua terra.
14 Fac tibi arcam è lignis Gopher, multarum manſionum facies ipſam arcam: & picabis eam intrinſecus & extrinſecus pice.
15 Hæc autem eſt forma qua facies eam: trecentorum cubitorum longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo ejus, & triginta cubitorum altitudo ejus.
16 Clarum lumen adhibeto arcæ, & ad cubitum magnitudinis conſummabis eam à ſuperiore parte; oſtium verò arcæ in latere ejus poſitos infimarum, ſecundanarum, & tertianarum manſionum perficito eam.
17 De me enim, ecce ego facturus ſum ut veniat diluvium aquarum ſuper terrā, ad perdendum omnem carnem in qua eſt ſpiritus vitalis infra cœlum: quicquid in terra eſt, expirabit.
18 Sed ſtabilio fœdus meum tecum, ut ingrediaris in ipſam arcam, tu & filii tui, & uxor tua, uxoreſq; filiorum tuorum tecum:
19 Præterea ex omnibus viventibus ex omni carne, bina ex omnibus intromittas in arcam, ad conſervandum ea in vita tecum: mas & fœmina erunt.
20 Ex volucribus ſecundum ſpecies ſuas, & ex jumentis ſecundum ſpecies ſuas, ex omnibus reptilibus terræ ſecundum ſpecies ſuas, bina ex omnibus venient ad te, ut in vita conſerves ea.
21 Tu ergo accipe tibi ex omni cibo qui comeditur, & collige penes te, ut ſit tibi & illis ad comedendum.
22 Quod fecit Noach: ſecundum omnia quæ præceperat ei Deus, ſic fecit.

Caput VII.

Diluvium univerſale deſcribitur, reliquiarúmq; ex hominibus & animantibus in arca conſervatio: luculentiſſimum juſtitiæ, miſericordiæ, ac providentiæ Dei teſtimonium.

1 POSTEA dixit Jehova Noacho, ingredere tu & univerſa familia tua in arcā: etenim te perſpexi juſtum coram me in ætate hac.
2 Ex omnibus jumentis mundis accipito tibi ſeptena, marem & fœminam ejus: ex jumentis verò quæ non ſunt munda, bina, marem & fœminam ejus:
3 Similiter ex volatilibus cœli, ſeptena, marem & fœminam ejus: ad conſervandum in vita ſemen eorum in ſuperficie totius terræ.
4 Nam ad dies adhuc ſeptem, ego pluviam demiſſurus ſum ſuper terram quadraginta dies & quadraginta noctes: ut deleam omne corpus vivens quod feci, è ſuperficie terræ.
5 Quod fecit Noach, ſecundum omnia quæ præceperat ei Jehova.
6 (Noach autem natus erat ſexcentos annos, cùm diluvium illud fuit, aquæ fuerunt ſuper terram.)
7 Ingreſſus enim eſt Noach, & filii ejus, & uxor ejus, & uxores filiorum ejus cum eo in arcam, propter aquas diluvii:
8 Ex jumentis mundis, & ex jumentis quæ non ſunt munda, & ex volatilibus, & omnibus quæ reptant ſuper terram,
9 Bina quoque ingreſſa ſunt ad Noachum in arcam, mas & fœmina: quemadmodū præceperat Deus Noacho.
10 Et fuit ſeptimo illo die, ut aquæ diluvii eſſent ſuper terram.
11 Anno ſexcenteſimo vitæ Noachi, menſe ſecundo, decimo ſeptimo die ejus menſis, hoc ipſo die ruperunt ſeſe omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cœli ſe aperuerunt.

18 *Fœdus meum*] confirmo ... iſto exitio minimè periturum.

19 *Ex omnibus viventibus*] extra aquam ... oſtenditur infra ...

Bina] non deſinitur hic recipiendorum in arcam numerus, de quo infra 7.2. & ... ſed conjuga eſſe oportere declarat ad conſervandas ſpecies, ut finis verſus explicat.

20 *Venient*] ... inſtinctu, & ſua ſponte: ut tibi non ſit opus venatione, ... copioſe laborare.

1 *Poſtea*] extructa arca, ſub finem 120 annorum, de quibus ſuprà 6.3.

Coram me] id eſt, juſtitiā ſyncerā, ... ſola coram Deo juſtitia cenſetur.

In ætate] inter homines hujus ætatis, vide ſuprà 6.9.

2 *Omnibus*] id ...

Ii ſunt pot.] nimirū defectores oſtendit enim eos cum autoritate qua valebant & celebritate nominis ſe inſinuaſſe, tū a filiis Dei, artiū quas adinvenerant cōmoditate allectis, ultrò admiſſos eſſe. c Heb. *a ſeculo, viri nominis.* 6 *Pœnituit Jeh.*] ... i. delere ſtatuit quem prius formaverat, quod velut pœniter eſt. vide 1. Schem. 15.11. annot. *Dolore aff.*] hoc eſt, ſummo pere diſplicuit, ſimiliter ... d Heb. *in corde ſuo.* 7 *Ad jumenta*] propter jus hominis in illa, ... exemplo ſunt. 8 *Invenit gratiā*] i. ſolâ Dei miſericordiâ ſervatus eſt. e Heb. *generationes Noachi ſed quia titulus hic generatim ad totā hiſtoriā Noachi, quæ ſubſequitur pertinet, ita vocem accepimus, ut infrà 37.2.* 9 *In ætatibus*] inter homines ſui ſeculi, ante & poſt diluviū. *Ambulabat*] vide ſuprà 5.22. annot. 11 *Terra*] metonymia, pro habitatoribus terræ; aut hyperbole, q.d. tanta fuit hominū corruptio, ut terrā quoq; ipſam infecerit. *Coram Deo*] id eſt, palam: nam abjecta omni reverentia numinis impudenter peccabatur, ut infra 10.9. *Violentia*] id eſt, juſti & æqui oppreſſione. 12 *Omnis caro*] id eſt, homo: ut Levit. 13.18. Jeſchahja 40.5. & alibi paſſim. *Viam ſuam*] id eſt, vitam, ſtudia, & mores. 13 *Propter illos*] illos Dei depravatos, quos modò vocavit carnē. 14 *Arca*] hoc eſt, navigium tectum, a forma arcæ. *Gopher*] alibi non legitur: cedri ſpecies eſt cariem non ſentiens, forraſſis Cedrelate, de qua Plinius lib. 24. nat. hiſt. cap. 15. f Heb. *nidorum: tranſlatio, ut Ijob. 29.18. & Hhabakuk 2.9.* g Heb. *ſplendorem facito, id eſt, feneſtram illuſtrem facito quaſi lumen diem præbentem.* h Heb. *ad cubitum.* 16 *Ad cubitum mag.*] id eſt, arcam ita extruito, ut ſupra triginta altitudinis cubitos ad unius tantum cubiti altitudinē aſſurgat faſtigium tecti, ſummaq; tabulatorum coaxatio ſecuriclati formā ſuggrunda verò, omni ex parte in dimidiatum cubitum projecta, amplient uno cubito altitudinem depreſſi tecti: nam quod vulgò verba hæc ad feneſtram referunt, vocem gemitibus ... illud ... quod arcæ deſcriptio ...

12 Ut

12 Ut eſſet pluvia illa ſuper terram quadraginta dies, & quadraginta noctes.
13 Eodé ipſo die cùm ingreſſus eſſet Noach, & Schem & Cham & Jepheth filii Noachi, uxorque Noachi & tres uxores filiorum ejus cum ipſis in arcam:
14 Ipſi cum omnibus beſtiis ſecundum ſpecies ſuas, & omnibus jumentis ſecundum ſpecies ſuas, & omnibus reptilibus quæ reptant ſuper terram ſecundum ſpecies ſuas, & omnibus volatilibus ſecundum ſpecies ſuas, omnibus avibus [a] cujuſcunque alæ,
15 (Venerunt enim ad Noachum in arcam, bina ex omni carne in qua erat ſpiratio vitę.
16 Id eſt, quæ venerunt, mas & fœmina ex omni carne ingreſſa ſunt) ſicut præceperat ipſi *Noacho* Deus: [b] occluſit Jehova pro eo.
17 Cùm ergo eſſet diluvium hoc [c] quadraginta dies ſuper terram: primùm ita creverunt aquæ, ut ſuſtulerint arcam & elevaretur e terra,
18 Deinde invaleſcentibus aquis & creſcentibus admodum ſuper terram, ambularet arca in ſuperficie aquarum.
19 Denique invaleſcentibus aquis [e] quàm plurimùm ſuper terram, operti ſunt omnes montes excelſiſſimi, qui *ſunt* ſub vniuerſo cœlo:
20 Quindecim cubitis ſurſum verſus invaluerunt aquæ, poſtquam operti fuerunt illi montes.
21 [f] Expiravit itaque omnis caro quæ repat ſuper terram, ex volatilibus & ex jumentis & ex beſtiis & ex omnibus reptilibus quæ repunt ſuper terram, & omnis homo.
22 Quicquid *erat* in cujus naribus *eſt* halitus ſpirationis vitæ, ex univerſis quæ *degunt* in ſicco, mortuum eſt.
23 Sic deletum eſt omne corpus vivens quod *degit* in ſuperficie terræ, ab homine uſque ad jumenta, uſque ad reptilia, & uſque ad volatilia cœli, deleta ſunt e terra: ſed ſuperſtes relictus eſt tantummodò Noach, & quæ cum eo *erant* in arca.
24 Prævaluerunt autem aquæ illæ ſuper terram centum quinquaginta diebus.

14 *Cujuſcunque alæ*] id eſt, quicquid quocunque modo alatum eſt.

16 *Occluſit*] obſeravit & obſervit omnibus ingreſſis.

17 *Quadraginta dies*] cum noctibus, ut ſupra verſu 4.

e Heb. *valde valde.*

21 *Expiravit*] ut prædixerat ſuprà 6.17. & verſu 4. hujus capitis.

Caput VIII.

Diluvio abeunte exiccataque ad habitationem terra, Noach cum ſuis omnibus, mandato Dei egreditur arca, oblatiſque ſacrificiis Deum ſervatorem ſuum & mundi inſtauratorem celebrat: quam gratiarum actionem ſibi acceptam eſſe teſtatur Deus.

1 NAM cùm recordaretur Deus Noachi, & omnium beſtiarum, omniumque jumentorum, & *eorum* quæ cum eo *erant* in arca, tranſmiſerat Deus ventum ſuper terram, ut [a] ſedarentur aquæ.
2 Sic occluſis [a] fontibus abyſſi & cataractis cœli, cohibitoque [a] imbre e cœlo,
3 Receſſerunt aquæ a ſuperficie terræ [a] continenter recedendo: & defecerunt aquæ [b] exactis centum quinquaginta diebus,
4 Adeò ut requieverit arca menſe ſeptimo, [c] decimo ſeptimo die ejus menſis, ſuper *uno* montium [c] Ararati.
5 Deinde [c] pergentibus aquis deficere uſque ad menſem decimum, decimo *menſe*, primo die ejus menſis, conſpecti ſunt vertices montium.
6 Fuit autem ſub finem quadrageſimi diei, ut aperiens Noach feneſtram arcæ quam fecerat,
7 Emitteret corvum: qui [d] continenter ibat & redibat, [e] uſque-dum exiccuerunt aquæ e ſuperficie terræ.
8 Quamobrem [e] emiſit columbam, vt videret num [f] leuata eſſet aquis ſuperficies terrę.
9 Cumque non inveniſſet columba illa quietis locum plantæ pedis ſui, reverſa eſt ad eum in arcam, eo quòd aquæ eſſent in ſuperficie terræ: qui extendens manum ſuam, accepit eam, & intromiſit eam ad ſe in arcam.
10 Expectavit itaque adhuc ſeptem dies alios, & [g] iterum emiſit columbam illam ex arca.
11 Et venit ad eum columba illa [g] circa tempus veſpertinum, ecce autem folium olivæ decerptum in ore ejus: unde cognovit Noach levatam eſſe aquis ſuperficiem terræ.
12 Deinde expectavit adhuc ſeptem dies alios, & emiſit columbam illam, quæ ultrà non eſt ad eum reverſa ex eo tempore.
13 Fuit itaq; ſexenteſimo primo anno, primo *menſe*, primo *die* menſis illius, cùm [a] ſiccatæ eſſent aquæ a ſuperficie terræ: ut removens Noach operculum arcæ circumſpiceret, ecce autem ſiccata erat ſuperficies terræ.
14 Menſe autem ſecundo, vigeſimo ſeptimo die ejus menſis, exaruerat terra.
15 Tunc edixit Deus Noacho, dicendo,
16 Exito ex arca, tu & uxor tua & filii tui, & uxores filiorum tuorum tecum:
17 Omnes beſtias quæ tecum *ſunt* ex omni carne, tam volatilia quàm jumenta & omnia quæ repunt ſuper terram, educito tecú & abundè progignant in terra, fœtificentque & augeſcant ſuper terram.
18 Exivit itaque Noach, & filij ejus, & uxor ejus, uxoreſque filiorum ejus cum eo:
19 Omnes beſtiæ, omnia reptilia, & omnia volatilia, *denique* quicquid repat ſuper terram, [h] per genera ſua exiverunt ex arca.
20 Extructo autem Noach altari Jehovæ, accepit ex omnibus jumentis mundis & ex omnibus volatilibus mundis quæ obtulit holocauſta ſuper illud altare.
21 [a] Odoratuſque Jehova odorem illum [i] gratum, dixit Jehova [k] cum animo ſuo, [a] Poſthac non maledicá ultrà terræ propter hominem, quamvis figmentum cordis hominis malum *ſit* ab adoleſcentia ejus, neque poſthac percutiam ultrà omnia viventia, quemadmodum feci.
22 [a] Deinceps [l] quandiu erit terra, ſementis & meſſis, friguſque & æſtus, æſtaſque & hyems, dieſque & nox non ceſſabunt.

Caput IX.

Deus ſuperſtites ex diluvio benedictione conſolatur, penuriam eorum eſu carnis conceſſo ſublevat,

1 *Recordaretur*] id eſt, effecerit ut Noach & reliqui intelligerent ipſum ſuorum non obliviſci.

Sedarentur] hoc eſt, ira Dei aquis exundantibus furenti ſubſque teſtata deſerbuit, faciens ut aquæ quieſcerent.

2 *Fontibus*] ab omnibus, ſed iis qui ad exæquandam juſtitiam Dei præter naturam poſtuperant. *Imbre*] ut deinceps deſcendens pluvia effluxum aquarum impediret. 3 Heb. [a] *abeundo & revertendo: ſtabilitatem poſt turbationem ſignificans*, ut ſupra 8.3. & infra 12.9. & 26.13. & 1. Sam. 14.19. & 17.41. b Heb. *a fine*, ut ſupra 4.3.

4 *Decimo ſept.*] i. 151 die a cœpto diluvio.

Ararati] Armeniæ majoris quæ imminet Aſſyriæ, Ieſchahbjæ 37.38. & Jeremjæ 51.27. quam Chaldæi vocant Kardu ibi collocat Ptolemæus montes Gordyæos, quos Q. Curtius Cordæos appellat, paullum deflexo nomine.

c Heb. *erant eundo & deficiendo.*

d Heb. *ibat eundo.*

e Heb. *uſque ad exiccationem.*

8 *Emiſit*] die ſeptimo ab emiſſo corvo, ut colligitur ex verſ. 10.

f Heb. *ſi vero facta eſſent aquæ e ſuper ficie* hypallage, ut ſupra verſ. 11.

g Heb. *adjecit mittere*, ut adjecit reverti, ſuprà 12. *itemque adjiciam maledicere, & adjiciam percutere*, infrà 21.

11 *Circa tempus*] nam quietis locum, non pabulum invenerat.

13 *Siccatæ eſſent*] ita ut terræ ſuperficies conſpiceretur, etſi adhuc mollior erat, quàm ut poſſet hominum aut graviorum animalium corpora ſuſtinere, ideo nondum cogitat Noach de exitu, aut Deus illum exire iubet.

h Heb. *per familias ſuas*, id eſt, non confuſè.

21 *Odor atuſque*] ἀνθρωποπαθῶς, pro ſacrificium illud acceptum habuit. Dicitur autem quietis odor, quia prius iratum propter hominum peccata placat, & facit ut ira ejus conquieſcat.

i Heb. *quietis.*

k Heb. *in corde ſuo.*

Poſthac non mal.] id eſt, terram diluvio non perdam: nam reliquas maledictiones terræ, de quibus ſuprà 3. & 4. nec tunc abſtulit, nec adhuc ablatæ ſunt, ut quotidiana experientia docet.

22 *Deinceps quand.*] Rerum naturam diluvio corruptam inſtaurat.

l Heb. *omnibus diebus terræ.*

vat,

vat, terræmq; a diluvio fœdere pacis ſempiterno adimis dato iridis ſymbolo. Poſtremò Noah, occaſione ex animadverſis moribus filiorum capta, quæ ſingulis eventura ſint, procul in futurum prænunciat.

1 PRæterea ᵃbenedixit Deus Noacho & fi-
lliis ejus, dicens eis, fœtificate, & auge-
ſcite, ac replete terram.
2 Et timor veſtri terrórque veſtri eſto ſuper
omnes beſtias terræ, & ſuper omnia volati-
lia cœli, in omnibus quæ calcant terram, &
in omnibus piſcibus maris: *ea omnia* in ma-
num veſtram tradita ſunt.
3 Quodvis reptile, quicquid *eſt* vivum, vobis
eſto ad comedendum: ³ tanquam viridem
herbam dedi vobis ea omnia.
4 Veruntamen carnem ᵃ cum animante eam
ſanguine ejus, ne comedite.
5 Quin etiam ſanguinem veſtrum ᵇ anima-
rum veſtrarum ³reposcam, ᶜ ab omni be-
ſtia reposcam illum: atque adeò a manu ip-
ſius hominis, a manu ⁵ cujuſque fratris ejus
reposcam animam hominis.
6 ⁶Qui effundit ſanguinem hominis, per ho-
minem ſanguis ejus effunditor: quoniã ᵈ in
imagine ſua fecit Deus hominem.
7 Vos autem fœtificate & augeſcite, abunde
progignite in terra, & augeſcite in ea.
8 Locutus quoque eſt Deus ad Noachum &
ad filios ejus cum eo, dicendo,
9 ⁹De me autem, Ecce ego ſtabilio fœdus
meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro poſt
vos,
10 ¹⁰Et cum omnibus ᵉ animantibus quæ vo-
biſcum *ſunt*, ex volatilibus, ex jumentis, & ex
omnibus beſtiis terræ quę *ſunt* vobiſcum, ab
omnibus exeuntibus ex arca ad omnes be-
ſtias terræ:
11 Stabilio, inquam, fœdus meum vobiſcum,
quòd non excindetur omnis caro amplius
ab aquis diluvii, neque erit deinceps diluvi-
um ad perdendum terram.
12 Deinde dixit Deus, hoc *eſt* ſignum fœde-
ris, quod ego pono inter me & inter vos, at-
que inter omnem animantem quæ *eſt* vobiſ-
cum, ætatibus ᶠ in ſeculum.
13 Arcum meum poſui in nubibus, qui erit in
ſignum fœderis inter me & inter ¹³terram.
14 Eritq; cùm fecero ut ſint nubes ſupra ter-
ram, & conſpiciatur arcus ille in nubibus,
15 Ut ¹⁵recorder fœderis mei, quod *eſt* inter
me & inter vos & inter omnem animantem
ex omni carne: & non erunt deinceps aquæ
in diluvium ad perdendum terram.
16 Nam cùm erit arcus ille in nubibus, aſpi-
ciam illum ad recordandum fœderis ᵍ per-
petui inter Deum & inter omnem animan-
tem, ex omni carne quæ *eſt* ſuper terram.
17 Deniq; dixit Deus ad Noachum, ¹⁷hoc il-
lud *eſt* ſignum fœderis, quod ſtabilio inter
me & inter omnem carnem quæ *eſt* ſuper
terram.
18 Erant autem filii Noachi qui exiverunt ex
arca, Schem, & Cham, & Jephethi: ¹⁸Cham
autem is *eſt* pater Cenahhani.
19 Hi tres *ſunt* filii Noachi, a quibus reſperſa
eſt *incolis* univerſa terra.
20 Cœpit autem Noach ʰ vir agriculturæ de-
ditus, plantare vineam.
21 Bibensq; de vino illius, inebriatus eſt, &
retexit ſe in medio tentorii ſui.
22 Cumq; aſpexiſſet Cham pater Cenahha-
ni nuditatē patris ſui, indicavit duobus fra-
tribus ſuis foris.
23 Tum accipiens Schem cum Jephetho pal-
lium ejus, impoſuerunt ſuo amborum hu-
mero, & accedentes retrorſum texerunt nu-
ditatem patris ſui: facies autem ſuas *averte-
runt* retrorſum, ut nuditatem patris ſui non
reſpicerent.
24 Sed cùm evigilaſſet Noach e vino ſuo, &
reſciviſſet id quod fecerat ſibi filius ſuus mi-
nimus *natu*:
25 Dixit, ²⁵Maledictus *erit* Cenahhan, ⁵ſervus
ſervorum erit fratribus ſuis.
26 Deinde dixit, Benedictus *eſt* Jehova Deus
Schemi, eritq; Cenahhan ſervus ²⁶eis.
27 ²⁷Alliciet Deus Jephethum, ut habitet in
tentoriis Schemi: eritq; Cenahhan ſervus
illis.
28 Vixit autem Noach poſt diluvium, trecen-
tos quinquaginta annos.
29 Sic fuerunt omnes dies Noachi, nongento-
rum quinquaginta annorum, & mortuus eſt.

ad eundem Deum colendum cum poſteritate Schemi.

Caput X.

Filiorum Noachi propagatio, & ab illis omnium gentium origo deſcribitur.

1 ISTAE autem *ſunt* generationes filiorũ
Noachi, Schemi, Chami, & Jephethi, qui-
bus nati ſunt filii poſt diluvium.
2 Filii Jephethi, ²Gomer, & ²Magog, & ²Ma-
dai, & ²Javan, & ²Tubal, & Meſchec, & ²Tiras.
3 Filii autem Gomeri, ³Aſchcenaz, & ³ ᵃ Ri-
phath, & ³Togarma.
4 Filii verò Javanis, ⁴Eliſcha, & ⁴ ᵇ Tarſchiſch,
⁴Cittim, & ⁴ ᶜ Dodanim.
5 Ab his ⁵ſeparatæ *ſunt* poſteà regiones Gé-
tium ⁵per terras eorum, quæq; *gens* ⁵ſecun-
dum linguam ſuam, ⁵ſecundum familias ſu-
as ⁵in gentes ſuas.
6 ⁶Filii autem Chami, ⁶Cuſch, & ⁶Miczrajim,
&⁶ Put, & Cenahhan.

1 *Benedixit*] id eſt, benedictionem ipſi & poſteris confirmavit quam in creatione contulerat.
3 *Tanquam vir.*] ut ante diluvium viridem herbam conceſſeram vobis in cibũ: ſuprà 1.29.
a Heb. *animæ ejus ſanguine ejus hypallage.*
b Heb. qui eſt ad *animas veſtras, i. addictum ad animandũ vos.*
5 *Reposcam*] perſequar & puniam, ut Pſalm.9.13.
c Heb. *a manu omnis beſtiæ Catachreſis.*
Ab omni] q.d. adeo mihi chara eſt humana vita, ut ne beſtiis quidem parci velim ſi hominem occiderint: Eandem legem renovat Exod.21,28.
Cujuſq; fr.] omnes homines ſine ulla exceptione ab homicidio abſterret, ſubjunctâ æquiſsimâ & efficaciſsimâ cauſâ, quòd omnes inter ſe ſint fratres, & nefas ſit tam arcto vinculo inter ſe conjunctos mutuis cædibus ſe conficere.
6 *Qui effundit*] i. ſive homo ſive beſtia hominem interfecerit, occiſorem volo per hominem autoritate Dei inſtructũ interfici.
d He. *in imagine Dei fecit hominem: antecedens pro relativo, ut ſervias utrinque: ſic infrà 12.4.& 14.1.*
9 *De me autem*] q.d. quæ ſint veſtræ partes in hominum propagatione & conſervatione audiſtis: jam quid ego propter eundem ſtatutus ſum exponam.
10 *Et cum om.*] id eſt, fœderis vobiſcum initi etiam beſtiæ percepturæ ſunt commodum.
e Heb. *animæ viventis: & ſic deinceps.*
f Heb. *ſeculi.*
13 *Terram*] Metonymia, pro incolis, ut ſuprà 6.11.
15 *Recorder*] vide ſuprà 8.1.
g Heb. *ſeculi.*
17 *Hoc illud*] quaſi digito ſignum fœderis commonſtrans.
18 *Cham autem*] hoc adjicitur, cùm ut paterat via ad ſequentẽ hiſtoriã, tum ut confirmati hoc monito Jiſraëlitæ, ad ſuſcipiendam expeditionem in terram jam olim ſibi deſtinatam alacriores redderentur.
h Heb. *Vir terræ, ut plantaret,* &c.

25 *Maledictus*] illa tantùm commorat Moſcheh, quæ aliqua ratione ad populum Dei cui ſcribebat pertinebant: ideò omiſsis reliquis filiis Chami, ſingulariter de Cenahhane loquitur, eâ ratione quam modo attigimus in verſum 18.
Servus ſerv.] id eſt, viliſsima ſervituti addictus fratribus ſuis: nam Hebræis poſitivum in conſtructione geminatum, ſuperlativi naturam induit, ut ſanctum ſanctorum pro ſanctiſsimo, Rex regum & dominus dominorum pro ſummo Rege dominoq; ponitur.
26 *Eis*] Schemo & Jephetho, quorum antè meminit.
27 *Alliciet*] i. eò tandem ut vi Spiritus Dei poſteritas Jephethi alliciatur

2 *Gomer*] ſuperiorem Aſiæ minoris partem obtinens, Jechezkel.38.6. & poſterorum ſedib.
Magog] Jechezkel 38.2.& 39.6. Scytharum autor.
Madai] Medorum autor, 2.Reg.17.6. Jeſchahhja.13.17. Jirmejæ 51.11. Dani.5.6.& 8.
Javan] Jonum Græcorum autor, Dani. ... Joel.3.6.

Tubal & Meſchec] Albani cum Iberis, & Cappadoces, ubi eſt ... Cæſarea poſteà dictum: Jechezkel.27.13.& 32.26.& 38.3. ... autor accolentium Pontum Euxinum atque Propontidem. ... incola Ponti & Bithyniæ, ubi lacus & ſluvius eſt Aſcanius ... tum, Jirmejæ 51.27. *Riphath*] Paphlagonum autor, qui olim ... *phath*, 1.*Chro*.1.6. *Togarma*] populorum Armeniæ minoris ... ges Tygranes, & oppida multa Tygranokartæ vocata ſunt, J... 4 *Eliſcha*] Aeolum purpurâ celebratorum autor Jechezkel.27 ... b *Tarſchiſch*] ... cola Ciliciæ, quæ Syriæ jungitur, ubi ſita eſt Tharſus. ... *Cittim*] Cetideis in Cilicia incolæ, Num.24.24. Jeſchahhjæ.23.1. Jirmejæ.2.10. ... 1.Machab.1.1. Hic autem poſtremus locus malè a pleriſq; ... quod dicitur Alexander ex Cittim exiviſſe ita accipiunt, ... duxerit, itaq; nomine Cetim Macedonas ſignificari putant. ... lexandrum in Darium expeditionem facturum, ex ea regione ... moleſtia propter aſperitatem ejus per anguſtias Amani mont... pinantem opprimeret. Sic etiam accipiendus Numer. locus ... curatâ ſua claſſe in Hebræos irruperunt. *Dodanim*] Rhodii, ... maris Rhodum ſeparatam ſcribunt. c *Rodanim*, 1.*Chro*.1.7. ... ratim habitatæ. *Per terras eorum*] autorum videlicet: id eſt, ... regionibus familiarum, quæ ab uno autore deſcenderant. ... anticipatio, nam linguarũ diverſitas tum primùm cœpit, cùm Babylonis ... ſtio impedita eſt. *Secundũ famil.*] i. cùm linguæ dividerentur, ... familia linguæ: nam diviſio linguarum ſeparandi familias cauſa fuit, ... formitas linguæ in eadem familia, in cauſa fuit illis cur eodem ... *In gentes ſuas*] in quas pleræq; familiæ auctæ ſunt. 6 *Filii autem Chami* ... meridianũ tractũ a Babylone in Aſia & Africa obtinuerunt. ... bus, Aethiopibuſq; nomen dedit: Jirmejæ 13.23.& 2.Reg.19.9. ... Aegyptiorum. *Put*] Libiæ, & ulteriorum regionum incolæ, ... Phuath, Jechezkel.27.10.& 38.5.

7 Et filii Cuschi,ᵃ Seba,&ᵇ Chavila,&ᶜ Sabbeta, &ᵈ Rahhema, &ᵉ Sabteca:filii verò Rahhemæ,ᶠ Scheba, &ᵍ Dedan.
8 Præterea Cuſch genuit Nimrodum: isᵃ cœpit eſſe potens in terra.
9 Ipſe fuit potens venatione ᵃ coram Jehova: propterea ᵇ dici ſolet, tanquam Nimrod ᶜ potens venatione coram Jehova.
10 Erat enimᵃ principium regni ejusᵇ Babel, &ᶜ Erec,&ᵈ Accad,&ᵉ Calne ᶠ in terra Schinhharis.
11 E terra illaᵃ proceſſit in Aſſyriam,ubi ædificavit Nineven, &ᵇ Rechoboth-hhirem, & ᶜ Celachum,
12 Etᵃ Reſenen inter Nineven & inter Celachum: ᵈ illa *Nineve eſt* civitas maxima.
13 Mitzrajim autem genuitᵃ Ludæos,&ᵇ Hhanamæos,&ᶜ Lehabæos,&ᵈ Naphtuchæos,
14 ᵃ Patruſæos quoque,&ᵇ Caſluchæos,&ᶜ unde egreſſi ſunt Peliſchtæi,ᵈ Caphtoræos.
15 Cenahhan verò genuit ᵃ Tzidonem primogenitum ſuum, &ᵇ Chethum,
16 ᵃ Jebuſæum quoq; , &ᵇ Emoræum, &ᶜ Girgaſchæum,
17 Etᵃ Chivvæum,&ᵇ Hharkæum, &ᶜ Sinæum,
18 Etᵃ Arvadæum,&ᵇ Tzemaræum, &ᶜ Chamathæum: & poſteà ſparſerunt ſe familiæ Cenahhanæi.
19 ᵃ Fuit autem terminus Cenahhanæi a Tzidone quà venis Gerarum,uſque Hhazzam: & *inde* quà venis Sedomum , Hhamoram,& Admam,& Tzebojima uſq; Leſchahhum.
20 Hi *ſunt* filii Chami ſecundum familias ſuas, ſecundum linguas ſuas , per terras ſuas in gentes ſuas.
21 Deniq; ᵃ ipſi quoq; Schemo *proles* edita eſt, patri omniumᵇ filiorum Hheberi,ᶜ fratri Jephethi *natu* maximi.

7 *Seba*] Arabiam deſerti ... Pſal.72.10.& Jeſchahjam 43.3. *Chavila*] Suſianos frons in Perſide,& ... Plin.lib.6.nat. hiſt.cap.27.corrupto nomine Babytacen vocat. *Sabbeta*] ... regionis in Arabia felice incola, ubi erat urbs Sabbocha. *Rahhema*] autor populorum in Arabia felice, ad ſinum Perſicum ubi Ptolemæus Regamam ponit. *Sabteca*] Arabiæ felicis populorum autor ubi Sachalitæ ſunt ſub ſinu Perſico. *Scheba*] Auſtralis regionis auro thure aromatiſque abundantis incola in Aethiopia, Jeſchah.30.6. Matth.12.42.& 1 Reg.10.ubi Reginæ Kandak ſive Candaces dicebantur Act.8.27. Strabo & Plinius lib.6.cap.29. *Dedan*] ſuperioris tractus in Arabia felice incola,ut apparet,tum ex mercibus quarum meminit Jechezkel.27.15.& 38.13.tum ex propinquitate Rahhemæ.

8 *Cœpit eſſe po.*] id eſt,in homines imperium exercere poſt linguarum diviſionem: terra enim accipitur μετωνυμικῶς, ut ſuprà 6.11. & alibi paſsim. 9 *Coram Jeh.*]ut ſuprà.6.11. *Dici ſolet*] id eſt,ejus tyrannis in proverbium abiit. *Potens venat.*] hoc quidem de ferarum venatione accipi poteſt,ſed præcedentibus & ſequentibus accommodatius eſt,cùm de imperio violento accipitur. 10 *Principium re.*]id eſt, primùm in Meſopotamia & Chaldæa regnabat. *Babel*] vide infrà.11. *Erec*] Edeſſa vetus ad Euphratem. *Accad*] Niſibis in Accadene Meſopotamiæ parte,quam Geographi corruptè Acabenen vocant. *Calne*] Seleucia,Hhamos.6.2. *In terra Schinhha.*] id eſt, inferiore parte Meſopotamiæ,quæ ſubjacet monti Singaræ. 11 *Proceſsit*] tyrannidem ampliavit. *Rechoboth-hhirem*] Orobam ad Tygrin. *Celachum*]quæ regioni Calaciniæ nomen dedit. 12 *Reſenem*] oppidum in Adiabene , fortaſsis Beſſaram, quod videtur indicare ſitus. d *Relativum ad antecedens remotius pertinens: ut infrà 19.13.& 1 Schem.7.17.& Pſal.99.7.* 13 *Ludæos*]Gentilia ,non propria ſunt hæc nomina: Ludæi a Ludo,Hhanamæi a Hhanamo,&c.Sunt autem Ludæi Mareoticæ præfecturæ in Aegypto incolæ. *Hhanameos*] Pentapolitas ſive Cyrenæos. *Lehabæos*]Lybias. *Naphtuchæos*]Aethiopas Aegypto conterminos,quorum Metropolis Napatha ſive Naphta. 14 *Patruſæos*]Phauruſios Ptolemæo,Pharuſios Plinio,ab autore Pattroſo,Jeſchahhjæ.11.11. *Caſluchæos*]Caſsiotidis in ingreſſu Aegypti incolas. *Et unde egr.*]Hyſterοſis verborum, quam reſtituimus ex Deut. 2.23.Jirmejæ 47.4.& Hhamos.9. *Caphtoræos*] Sethroitidos præfecturæ incolas cum finitimis. 15 *Tzidonem*]Sidonis conditorem. *Chethum*]a quo Chittæi ad orientem ſiti Euphratem verſus. Jehoſchu.1.4. 16 *Jebuſæum*]conditorem Jebuſi,quæ poſteà Jeruſchalaima, Jehoſchu.18.28. *Emoræum*] Baſchanis & Gilhhadis incolam,Deut.2.& alibi. *Girgaſchæum*] ſive Gergeſenum. Matth.8.21. 17 *Chivvæum*]in agro Gibhhonitarum habitantem,Jehoſchu.9.19. *Hharkæum*] incolam Hharkæ in Phœnicia ad radices Libani. *Sinæum*]Caparorſæ incolam, quam Ptolemæus in Idumæa non procul a Jebuſo collocat, Meridiem verſus. 18 *Arvadæum*]incolentes Aradum & Antaradum. *Tzemaræum*]incolentes Tzemarajima Jehoſchu.18.22. uſque ad montem Tzemarajimorum.2.Chron.13.4. *Chamathæum*]incolam regionis Chamathæ,a Libano ad Arabiam uſque porrectæ. 19 *Fuit autem term.*] Quia Jiſraelitis ſcribebat Moſche, quibus regio Cenahhani deſtinata erat,ſingulari ſtudio deſcribit terminos tractus quem tum Cenahhanæi occupabant: nam Tzidon & Hhazza maritimæ civitates angulos occidentales deſignant a ſeptentrione ad Meridiem, Sedô verò cum reliquis civitatibus, & Leſchahh ſive Callirrhoë angulos orientales a Meridie ad Septentrionem. 21 *Ipſi quoq; Sch.*]ſimilis prorſus locutio legitur ſuprà.4.26. *Filiorum*]i.noſtri & Hebræorum omniû. *Fratri &c.*]hæc ratione accentuû,& ſidem hiſtoriæ ſecuti ita reddidimus:nam cùm Noach quingenteſimo demû anno gignere cœperit , Schem verò biennio poſt diluvium centum annos dicatur natus infrà 11.10.(fuit autem is annus centeſimus ſecundus vitæ Noachi)conſtat hunc natu maximû non eſſe. Cham autem disertè minimus natu dicitur ſuprà.9.24.quare,neceſſariò ſic fuit de Jephetho accipiendum. Cur autem hic frater Jephethi appelletur, excluſo Chamo , ex Noachi hiſtoria eruendum eſt ſuprà.9.23.& ſequentibus,

22 Filii Schemi,ᵃ Hhelam, &ᵇ Aſchur, &ᶜ Arpacſchad,&ᵈ Lud, &ᵉ Aram.
23 Filii autem Arami , ᵃ Hhutz,&ᵇ Chul, & ᶜ Gether,&ᵈ ᵉ Meſch.
24 Arpacſchad verò genuit Schelachum, & Schelach genuit Hheberum.
25 Hhebero autem editi ſunt duo filii: unius nomen eſt ᶠ Peleg,quia temporibus ejusᵃ diviſa fuit terra, nomen verò fratris ejus Joktan.
26 Hic Joktan genuit Almodadum, & Schelephum , & Chatzar-mavethum, & Jerachum,
27 Et Hadoramum,& Uzalem,& Diklam,
28 Et Hhobalem,& Abimaëlem,& Schebam,
29 Et Ophirem,& Chavilam,& Jobabum: hi omnes fuerunt filii Joktanis.
30 Fuit autem habitatio eorum ᵃ a Meſcha, quà venis ᵇ Sepharam , ad montes Orientis uſque.
31 Iſti *ſunt* filii Schemi,ſecundum familias ſuas, ſecundum linguas ſuas, per terras ſuas in gentes ſuas.
32 Hæ *ſunt* familiæ filiorum Noachi ſecundum generationes ſuas in gentes ſuas: ex quibus diviſerunt ſe gentes in terra poſt diluvium.

22 *Hhelam*] a quo Hhelamitæ in ſuperiore Perſidis parte. *Aſchur*] qui Aſſyriæ nomen dedit. *Arpacſchad*] a quo per aphæreſin Caſdim,id eſt, Chaldæi dicti ſunt. *Lud*] a quo Lydi. *Aram*] a quo Aramæi,id eſt,Syri. 23 *Hhutz*] populorû autor in Trachonitide, quam Auſanitida vocant. *Chul*] Palmyrenem ad Euphratem uſque obtinens,ubi fuit oppidum Cholle,Ptolemæo. *Gether*]Apamenes incola, ubi Atergatis idolum colebatur. *Meſch*] incolens ſuperiorem tractum Syriæ inter Ciliciam & Meſopotamiam, ad partem uſque Amani montis,quam Maſium vocant. e *Meſchec*. 1.Chro.1.17. f *id eſt diviſio*. 25 *Diviſa fuit ter.*] Metonymia,ut ſuprà.8. id eſt,tunc natus eſt,cùm linguæ dividerentur. 30 *A Meſcha*] id eſt, a monte Maſio Amani parte. *Sepharam*]Sippharam Ptolemæo, ad Euphratem ſitam, qui conjungitur montibus Chaldææ: nam hi dicuntur hoc loco montes Orientis,ut Numer.23.11.

CAPUT XI.

Homines numero poſt diluvium aucti, & communi habitatione ac ſermone utentes, cupiditate gloriæ & ſeparationis metu conſpirant,urbemq; & turrim monſtroſam ædificare incipiunt: quorum conſilium Deus immiſſa linguarum confuſione, familiiſq; per orbem disjectis abrumpit. Deinde poſteri Schemi ad Abrahamum uſque recenſentur: cujus demum migratio, ex vocatione promiſſionibuſq; Dei,cum patris morte deſcribitur.

1 ᵃ FUERAT enim univerſa terra ſermonis ejuſdem: & verba eadem *erant*.
2 Sed fuerat cùm ᵃ ab Oriente profecti eſſent , & inventa convalle in regione Schinhharis,habitarent ibi:
3 Ut dicerent ᵃ alter ad alterum, agedum,formemus lateres,& ᵇ excoquamus prorſus:ſic erant eis lateres illi pro lapidibus,&ᵃ bitumen illius erat eis pro intrito.
4 (Nam ᵃ dixerant,agedum, extruamus nobis urbem & turrim,cujus faſtigium *aſſurgat* ᵇ in cœlum,ut ᶜ acquiramus nobis nomen: *videamus* ne diſpergamur in ſuperficiem terræ)
5 ᵃ Deſcendens autem Jehova, ad videndum illam urbem & turrim quam extruebant filii hominis,
6 Dixerat Jehova,ᵃ Ecce populus unus eſt, & idem ſermo omnibus iſtis, hoc ᵇ verò eſt ᵈ quod iſti cœperunt facere: jam autem ᵉ non averterentur iſti ab omni eo quod cogitaverunt faciendo?

1 *Fuerat enim*] Per hyſteroſin cauſam & initium hiſtoriæ,quæ ſuperiore capite continetur, explicat: quod genus hyſteroſeon in cauſarum explicationibus eſt frequentiſsimum. 2 *Ab Oriente*]ex montibus Ararati, ubi ſubſtiterat arca,ſuprà 8.4. a Heb.*vir ad amicum ſuum*. b Heb.*comburamus in combuſtionem*. 3 *Bitumen illius*]convallis videlicet,id eſt Babylonicum: hoc enim teſtatur Plinius lib.35.nat.hiſt.cap.15 adhibitum ferruminandis Babyloniæ muris, uſum præbuiſſe calcis. 4 *Dixerant*]inter ſe deliberaverant. *In cœlum*] Hyperbole, qua maxima altitudo ſignificatur, ut Deuter.1.27. c Heb. *faciamus: ut accipitur infrà 12.2.& Deuter.8.17.& 18.* 5 *Deſcendens*] humanitus dictum, ut ſuprà 1.26.& infrà.7. 6 *Ecce populus*] q.d. duobus iſtis freti hoc opus machinati ſunt,communitate habitationis & linguæ. *Hoc verò*] id eſt,huc uſque opus ſuum perduxerunt: tempus eſt ut iſtorû conatus impediam. d Heb.*incipere ipſorum facere*. e Heb.*non averteretur ab iſtis facere*: Hypallage.

 7 Agedum

7 Agedum, deſcendamus & ᵉ confundamus
ibi ſermonem eorum, ut non intelligant ᶠ alter ſermonem alterius.
8 Sic diſperſerat eos Jehova inde in ſuperficiem totius terræ, deſierantque extruere
urbem illam.
9 Propterea vocavit nomen ejus ᵍ Babelem,
quia ibi confuderat Jehova ſermonem totius terræ, & inde diſperſerat eos Jehova in
ſuperficiem totius terræ.
10 ᵉ Hæ *ſunt* generationes Schemi. Schem
natus centum annos, genuit Arpacſchadum,
biennio poſt diluvium.
11 Vixitque Schem, poſtquam genuit Arpacſchadum, quingentis annis, quibus genuit
filios & filias.
12 Arpacſchad autem, cùm vixiſſet triginta
quinque annos, genuit Schelachum.
13 Vixitque Arpacſchad, poſtquam genuit
Schelachum, quadringentis tribus annis,
quibus genuit filios & filias.
14 Schelach autem cùm vixiſſet triginta annos, genuit Hheberum.
15 Vixitque Schelach, poſtquam genuit Hheberum, quadringentis tribus annis, quibus
genuit filios & filias.
16 Cùm autem vixiſſet Hheber triginta quatuor annos, genuit Pelegum.
17 Vixitque Hheber poſtquam genuit Pelegum, quadringentis triginta annis, quibus
genuit filios & filias.
18 Cùm autem vixiſſet Peleg triginta annos,
genuit Rehhu.
19 Vixitque Peleg poſtquam genuit Rehhu,
ducentis novem annis: quibus genuit filios
& filias.
20 Cùm autem vixiſſet Rehhu triginta duos
annos, genuit Serugum.
21 Vixitque Rehhu, poſtquam genuit Serugum, ducentis ſeptem annis, quibus genuit
filios & filias.
22 Cùm autem vixiſſet Serug triginta annos,
genuit Nachorem.
23 Vixitque Serug, poſtquā genuit Nachorē,
ducentis annis, quibus genuit filios & filias.
24 Cùm autem vixiſſet Nachor viginti novem
annos, genuit Terachum.
25 Vixitque Nachor, poſtquam genuit Terachum, centum novendecim annis, quibus
genuit filios & filias.
26 Cùm autem vixiſſet Terach ſeptuaginta
annos, ᵉ genuit ᵉ Abramum & Nachorem, &
Haranem.
27 Hæ itaque ſunt generationes Terachi: Terach genuit Abramum & Nachorem &
Haranem, Haran verò genuit Lotum.
28 Mortuus autem eſt Haran ᵉ in conſpectu
patris ſui, ʰ in ſolo natali ſuo, ᵉ Ure Chaldæorū.
29 Abram quoque & Nachor acceperunt ſibi
uxores: nomen uxoris Abrami *eſt* Sarai, nomen verò uxoris Nachoris, ᵉ Milca ᵉ filia
Haranis, patris Milcæ & patris Jiſcæ.
30 Erat autem Sarai ſterilis, ideò non *erat* ei
proles.
31 ᵉ Aſſumens autem Terach Abramum filium
ſuum, & Lotum filium Haranis nepotem ſuum, & Sarai nurum ſuam uxorem Abrami
filii ſui, ᵉ egreſſi ſunt unà Ure Chaldæorū ad
proficiſcendum in regionem Cenahhani;
ſed cùm perveniſſent ᵉ Charanem, manſerunt ibi.
32 Erantque dies Terachi ᵉ ducentorum quinque annorum, cùm mortuus eſt Terach
Charane.
33 ᵉ Dixerat enim Jehova Abramo, ⁱ Abi e terra tua, id eſt *ſolo* natali tuo & e domo patris
tui, ad eam regionem quam oſtendam tibi.
34 Et efficiam te ᵉ *patrem* genti magnæ, ac ᵉ benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum:
adeoque *jam* eſto ᵉ benedictio.
35 ᵉ Etiam benedicam benedicentibus tibi,
qui verò maledixerit tibi, ei maledicam: &
ᵉ benedictæ erunt in te omnes familiæ terræ.

7 *Confundamus*] Ita ejus ... ut opus ... & homines diſpergantur.
ᶠ Heb. *vir labium ſocii ſui*, ſupra 2.
ᵍ *id eſt confuſionem.*
10 *Hæ ſunt gen.*] variam poſteritatem Schemi & habitationes ejus ſuprà dixit: hic recenſentur filii Dei, ad hiſtoriæ ſeriem, temporum ſeriem, Eccleſiæ continuationem, & Chriſti genus cognoſcendum.
26 *Genuit*] gignere cœpit, ut ſupra 5.32.
Abramum] hic primus inter filios Terachi nominatur, ut Dei filius, quia de eo præcipuè ſermo habendus eſt: etſi non propterea primogenitus exiſtimandus eſt, ſicut etiam de Schemo obſervatum eſt ſuprà 10.21. Abramus enim (ut ex 12.1 infrà patet) natus eſt cùm pater ageret annum 130. ſiquidem pater anno 205. Charane mortuus eſt, infrà ver. 32. ac proinde Abram 60. annis primogenito Harane junior fuit.
Nachorem & Haranem] inverſo naturæ ordine nominat, quia a minimo inceperat, ut Matth. 1.1. Horum autem meminit propter ſequentem hiſtoriam, ut intelligatur qua ratione Lot ad Abramum attineat, & ut origo uxorum Jitzchaki & Jahhakobi conſtet.
28 *In conſpectu*] i. vivo & præſente patre, ut Num. 3.4.
ʰ Heb. *in terra cognationis ſuæ*, ut inf. 31.
Ure] hiſtoricis Orchoe.
29 *Milca*] avia Ribkæ uxoris Jitzchaki, infra 22.23. proavia Rachelis & Leæ, infra 29.
Filia Haranis] hinc colligimus Haranem fuiſſe natu maximū, eo quòd filia ejus apta fuiſſe legitur, ut matrimonio fratri ejus Nachori jungeretur.
31 *Aſſumens*] poſtquam Deus Abramū vocavit infra 33. & Act. 7. Sunt enim hæc per anticipationem dicta.
Egreſſi ſunt] id eſt, Terach Abramum Ure Chaldæorum eduxit, comitéq; profectionis ei ſe adjunxit, ut Deo filium vocanti obtemperaret, hinc autem incipiunt illi 430. anni quibus exactis Jiſraelitæ ex Ægypto educti leguntur Exod. 12. 41. & quos Paulus Galat. 3.17. intercesſiſſe, ait inter promiſſionem & legem,
ſuprà 26. diximus. 33 *Dixerat en.*] Cauſa ſuperioris profectionis exponitur per hyſteroſin, qualem ſuprà obſervavimus verſu 1. Quamobrem tres hoſce verſus cum ſuperioribus conjunximus, vide infrà 15.7. & Act. 7.2. & 3. ⁱ Heb. *vade tibi*. Pleonaſmus cum verbis actionis affectibus ... ſrequens. 34 *Patrem*] adjecimus ... 17.3. & 4. infrà. *Benedicam*] rebus corporalibus & ſpiritualibus, Rom. 4.11 ... *Benedictio*] i. ſummè benedictus, ut ſupra 3.6. hanelis. 35 *Etiam bened.*] q. d. ... commiſſa eſt tibi benedictio, ut propter eam ſim communes tecum amicos & inimicos habiturus. *Benedictæ erunt*] id eſt, tibi per fidem inſitæ participes ... rum promiſſionum benedictionumq; tecum: Galat. 3.8. Act. 3.25.

Caput XII.

Abram in peregrinatione imperata pergens Cenahhanæam petit: inde propter famem migrans aliò, uxorem ad tempus amittit, deinde inviolatam recuperat, boniſq; propter eam cumulatus, fide publica incolumis inde deducitur.

1 Cùm autem abiret Abram Charane,
ſicut dixerat ei Jehova, abivit quoque
cum eo Lot (erat autem Abram natus
ſeptuaginta quinque annos, ᵃ cùm inde exiret)
2 Aſſumpſit enim Abram Sarai uxorem ſuam
& Lotum filium fratris ſui, cum univerſis facultatibus ſuis quas ᵇ comparaverant, & animis quas acquiſierant Charane: qui profecti ut venirent in regionem Cenahhani,
tandem pervenerunt ᶜ in eam.
3 Et tranſivit Abram per regionem ipſam vſque ad locum ᵉ Schecemi, vſque ad planitiem ᵉ Moræ: erat autem ᵉ Cenahhanæus tum
in ea regione.
4 Quamobrem apparens Jehova Abramo,
dixit, Semini tuo dabo hanc ipſam regionem: tum extruxit ibi altare Jehovæ qui
apparuerat ei.
5 Poſteà refixit *tentorium* inde ad montem
profecturus, verſus Orientalem plagā ᵉ Bethelis, ubi tetendit tentorium ſuum, Beth-eli
ᵈ ab occidente, & Hhai ab Oriente: extructoque ibi quoque altari Jehovæ, invocavit
nomen ᵉ ejus.
6 Deinde profectus eſt Abram ᶠ continenter
pergendo, ᵉ ad Meridianum tractum *Cenahhanæ*.
7 Erat autem fames in ea regione: quapropter deſcendit Abram in Ægyptum, ut peregrinaretur illic, quia gravis *erat* fames in
ea regione.
8 Fuitque cùm ᵍ veniſſet prope Ægyptum, ut
diceret ad Sarai uxorem ſuam, Ecce, ᵉ nunc
novi mulierem pulchram eſſe te:
9 Erit itaque, cùm videntes te Ægyptii dixerint, hæc uxor ejus eſt, ut occidant me & te
vivam conſervent.

31 *Charanem*] Ch... in Meſopotamia ...
Manſerunt ibi] ... 5. annos, qui inter vocationem ... & profectionem Charane intervenerunt. Dicitur enim infrà 12.4. Abram ... 75. annos natus, ... inde exiret.
32 *Ducentorū quinque*] ex quibus ... annos Abrami ... tunc exeuntis ... hac, ſupererant ... anni: quot annos viviſſe Terachum ... ceſſe eſt, cùm Abramum gigneret, ...
ᵃ Heb. *cùm exiret* Charane: *antecedens pro relativo ad emphaſin*: ut infrà 2. ... 5. & 16.16.
ᵇ Heb. *fecerant*.
ᶜ Heb. *in regionem* Cenahhanitis ſup. 1.
3 *Schecemi*] id eſt ... ubi poſtea fuit ... Schecem, de qua infrà 33.18.
Moræ] idē Deut. ... 30. More autem ... prium nomen ... ſeſſoris exiſtim... ſub hæc tempora.
Cenahhanæus] ... eſt, nihil minus in ſpeciem videbat A-bram, quàm quod ... promiſſum erat, ... tamen pecci pi... fide.
5 *Beth-elis*] per anticipationem, ... nim dicebatur ... infrà 28.19.
ᵈ Heb. *a mari ſi...* catur Occidens, ... mediterraneum ... quod eſt ab occidente Cenahhanæa.
ᵉ Heb. *Jehovæ* ... ſuprà 1.
ᶠ Heb. *eundo & proficiſcendo*: vide ſup ...
6 *Meridianum* ... qui ſpectat Aegyptum: quare inv... te fame in Aegyptum potius quam ... liò migravit.
ᵍ Heb. *appropinquaſſet veniendo* ... *veniendo in Aeg...* verbum ... ſindicans ſignifica... nem adverbii ...
8 *Nunc*] cùm ... dianas illas ... contemplor, ... cum illis comp...

10 Dic quæſo ᶠ ſororem meam eſſe te, ut bene ſit mihi propter te, & vivat anima mea tua cauſa.
11 Sic fuit ingreſſo Abramo in Ægyptum, cùm viderent Ægyptii mulierem illam pulchram eſſe valde,
12 Videntéſque eam ᶠ Principes Parhhonis laudarent eam apud Parhhonem: ut ſublata mulier illa ᶠ *perduceretur* in domū Parhhonis,
13 Qui Abramo ᶠ benefecit propter eam, adeò ut fuerint ei oves & boves & aſini, ſervi quoque & ancillæ, aſinæq; & cameli.
14 ᶠ Inflixit autem Jehova Parhhoni plagas magnas & domui ejus, ʰ propter Saras uxorem Abrami.
15 Quamobrem vocavit Parhho Abramum, ac dixit, ᶠ quid hoc *eſt quod* feciſti mihi? quare nō indicaveras mihi uxorem tuā eſſe hanc?
16 ᶠ Quare dixiſti, ſoror mea eſt? ut accepturus fuerim eam mihi in uxorem: jam itaque ecce uxor tua, recipe *eam*, & abi.
17 Tunc dedit mandatum de eo Parhho hominibus *certis*, qui dimiſerunt eum, uxorémque ejus, & quicquid *erat* ei.

[illegible] *ſcilicet*] ut qua[illegible] viro [illegible] habitudine vi[illegible] infrà 20. 12. non [illegible]erit ab uxore ut [illegible]entiatur, falſum al[illegible] uni negans veri[illegible] tantùm ut veri [illegible]atrem dicens, par[illegible] reticens, ipſū [illegible] periculo liberet.
12 *Principes Par.*] id eſt, aulici.
Perduceretur] Metalepſis, quam ſuppletivitas: nam verbum hoc ſuperiore [illegible]ditur, ut pere[illegible]rina ſyntaxis con[illegible]rinat.
13 *Benefecit*] nam his etiam modis implet Deus promiſſiones ſuas, ſup. 12. 3.
14 *Inflixit*] cum propter violentum raptum Sarai, tum ut morbo correptus libidinem ſuam explere non poſſet.
h Heb. *ſuper re Sarai.*
15 *Quid hoc*] Culpam omnem in Abramum rejiciens, ſe à culpa alienum dicit, non cogitans Deo perſpectas eſſe ſordidas cogitationes ſuas neque quàm tyrannicè ſua poteſtate abuſus ſit, aut ergà peregrinos inhumanus fuerit expendens. 16 *Quare dixiſti*] ad hanc interrogationem non reſpondet Abram, ut infrà 20. quia Rex iratus uxorem reſtituendo abire eum jubet, nec reſponſum expetit: nam hæc increpantis, at non ſciſcitantis aut interrogantis verba ſunt.

Caput XIII.

Abram & Lot eò redeunt unde fame depulſi fuerant: ſed adeò auctis opibus ut eadem regio pecori amborum alendo non ſufficeret, ſeparari alter ab altero coguntur. Poſteà Abramo terræ & numeroſæ poſteritatis promiſſio plenius à Deo renovatur.

1 Aſcendit itaque Abram ex Ægypto ipſe cum uxore ſua, & quicquid *erat* ei, Lot quoque cum eo ad Meridianum tractum *Cenahhanæa.*
2 (Erat autem Abram gravis valde, pecore, argento, & auro)
3 Poſteà ivit ᶠ itineribus ſuis a Meridiano tractu uſque Beth-elem, ad locum uſque illum ubi fuerat tentorium ipſius ᶠ antè, inter Beth-elem & inter Hhai,
4 Ad locum illius altaris quod fecerat ibi prius: ubi invocavit Abram nomen Jehovæ.
5 Quinetiam Loto qui ibat cum Abramo, erant greges & armenta & ᶠ tentoria.
6 Itaque non ferebat eos terra illa ut habitarent ſimul: nam erant facultates eorum multæ, adeò ut non poſſent habitare ſimul,
7 Eſſetq; contentio inter ᵃ pecuarios Abrami, & inter pecuarios Loti: ᶠ Cenahhaneus enim & perizzæus tūc habitabat in terra illa.
8 Dixit ergo Abram ad Lotum, Ne quæſo ſit contentio inter me & inter te, aut inter paſtores meos & inter paſtores tuos: nam viri fratres ſumus.
9 Nónne univerſa hæc terra ᵇ tibi expoſita eſt? ſepara te quæſo a me: ſi ſiniſtram verſus *diſceſſeris*, tum dexteram petam, ſin autem dexteram verſus, ſiniſtram petam.
10 Cùm itaq; Lot ſublatis oculis ſuis animadverteret totam planitiē Jardenis, quà venis ᶠ Tzohharem, totam eſſe irriguam, ſicut hortus Jehovæ, ſicut terra Ægypti, antequā perderet Jehova Sedomum & Hhamoram:
11 Elegit ſibi Lot totam planitiem Jardenis, & profectus eſt Lot Orientem verſus: ſic ſeparaverunt ſe alter ab altero.
12 Abram habitabat ᶠ in regione Cenahhani: Lot verò habitabat in civitatibus illius planitiei, tentoria movens ᶠ Sedomum uſque,
13 Quamvis ᵈ Sedomitæ *eſſent* mali & peccatores ᶠ coram Jehova valde.
14 Jehova autē edixit Abramo, poſtquā ſeparavit ſe Lot ab eo: attolle nūc oculos tuos, & circūſpice ab iſto loco ubi es, ad Septētrionē & ad meridiē, & ad Orientē, & ad Occidētē.
15 Nam totam hanc regionem quam vides tibi dabo, id eſt, ſemini tuo uſq; ᶠ in ſeculum.
16 Et reddam ſemen tuum *numeroſum* ᶠ ſicut pulverem terræ: ut ſi poſſit quiſquam numerare pulverem terræ, etiam ſemen tuum numerari poſſit.
17 Surge, perambula regionem hanc in longitudinem ejus, & latitudinem ejus, nam tibi daturus ſum eam.
18 Movit ergo tentoria Abram, veniénſq; habitavit in ᶠ planitie Mamræ, quæ *eſt* ad Chebronem, ubi extruxit altare Jehovæ.

3 *Itineribus ſuis*] quibus in Ægyptum antè deſcenderat, ut quæ ipſi jam eſſent cognita.
Antè] ſuprà 12. 8.
5 *Tentoria*] id eſt, domeſtici multi: Synecdoche. Hæc autem dicuntur de Loto Abrami conſanguineo, amico, & peregrinationis comite, ut appareat veritas promiſsionis Dei, qua dixerat ſe amicum fore amicis Abrami, ſuprà 12. 3.
a Heb. *paſtores gregis Abrami & inter paſtores gregis Loti.*
7 *Cenahhaneus*] hoc eſt, illi ut poſſeſſores regionis, meliorem paſcuorum partem ſuo pecori retinebant: ex quo fiebat ut peregrini Abram & Lot paſcuorum penuria laborarent, ac pecuarii inter ſe contenderent.
b Heb. *coram te eſt*: ſic infrà 20. 15. & 34. 10.
10 *Tzohharem*] per [illegible] ipſi [illegible] enim [illegible] Belahh, infrà 14. 2. & 19. 22.
Hortus Jehovæ] in Heden, ſuprà 2.

c Heb. *Vir a fratre ſuo.*
12 *In regione Cenah.*] id eſt, mihis [illegible] [illegible] & in [illegible] quæ poſſidebat Cenahhan.
Sedomum uſque] ubi ſedem fixit, infrà 14. 12. & 19. 1.
d Heb. *homines Sedomi.*
13 *Coram Jehova*] vide ſuprà 6. 11.
15 *In ſeculum*] ea conditione quæ eſt Deut. 4. 25. & 26. nam neq; illud tempus, quo Abrahami ſemen terram illam non poſſedit, huic promiſsioni opponi poteſt, neque 70. annorum captivitas, quibus ab Aſſyriis & Babyloniis poſſeſſa eſt.
16 *Sicut pulv.*] hyperbole, quam ſequentia explicant.
18 *Planitie Mamræ*] diverſa a planitie Moræ, de qua ſuprà 12. 6. nam hæc Schechemo, illa Chebroni juncta eſt: nomen autem habet a poſſeſſore, de quo infrà 14. 13.

Caput XIIII.

Lotum in direptione Sedomi captivum abductum cum facultatibus liberat Abram, cui victori Reges honorem deferunt. Ipſe hac liberatione contentus nihil ſibi ex præda quærit aut oblatum accipit: ſed tantùm victoriæ autorem Deum oblatis decimis agnoſcit, & ſociis belli quod jus poſtulat relinqui curat.

1 Fuit autem, temporibus Amraphelis Regis ᶠ Schinhharis, Arjoci Regis Ellaſaris, Cedor-lahhomeri Regis Hhelami, & Tidhhalis Regis Gentium,
2 Ut gererent *iſti* bellum contra Berahhum Regem Sedomi, & contra Birſchahhum Regem Hhamoræ, Schinabum Regem Admæ, & Schemeberum Regem Tzebojimorum, Regemq; Belahhi, ipſa *jam eſt* Tzohhar.
3 Omnes hi junxerunt *copias* ad ᶠ vallem Siddimorum, quæ *jam eſt* mare ſalſum.
4 Duodecim annos ſervierant Cedor-lahhomero, tertiodecimo autem anno rebellarāt.
5 Quapropter decimoquarto anno veniens Cedor-lahhomer, & Reges qui *erant* cum eo, percuſſerant ᶠ Raphæos ᶠ Hhaſchterothis Karnajimorum, & Zuzæos Hami, & Emæos in planitie *ad* ᶠ Kirjathajima,
6 ᶠ Choræos quoque in monte ſuo Sehhire, uſque ad planitiem ᶠ Paranis quæ *eſt* juxta deſertum:
7 Deinde reverſi venerant Hhen-miſchpatum, ipſum *jam eſt* Kadeſch, & percuſſerant totum agrum *qui nunc eſt* ᶠ Hhamalekitarum, etiamque Emoræum illum qui habitabat ᶠ Chatzatzone thamaris:
8 Cùm procedens Rex Sedomi, & Rex Hhamoræ, & Rex Admæ, & Rex Tzebojimorū, & Rex Belahhi, ipſa *eſt* Tzohhar, inſtructi inierunt cōtra eos prœliū in valle Siddimorū,
9 *Nempe* contra Cedor-lahhomerum Regem Hhelami, & Tidhhalem Regem Gentium,

1 *Schinhharis*] De Schinhhare & Hhelamo, vide ſuprà 10. 10. & 22.
3 *Vallem Sidd.*] ubi erant litæ Sedom & reliquæ civitates: quibus everſis facta eſt mare ſalſum, quod etiam mare mortuum & lacus Aſphaltites dicitur.
5 *Raphæos*] populos ex poſteris Cenahhani, infrà 15. 20.
Hhaſchterothis Karnajimorum] ſive Hhaſchterothis ſimpliciter, Jehoſchu. 13. 31.
Kirjathajima] de quibus Num. 32. 37. & Jehoſchu. 13. 19.
6 *Choræos*] incolas Sehhiris, antequam a poſteris Hheſavi occuparetur, Deu. 2. 12.
Paranis] civitatis montiſq; nomen, hiſtoricis Pharan, Num. 13. 1. & Deut. 33. 2.
7 *Hhamalekitarum*] anticipatio: vide infra 36. 12.
Chatzatzone thamaris] ſive Hhen-gedi, hiſtoricis Engadda, oppidum ad mare mortuum, 2. Chronic. 20. 2.

&

a Heb. participati
fœderis: quâ ſignificatione
ſtabſlem .... coniungitur
.... expreſſum: ut Exod.
8.10. Judi.5.30. Jirm.
24.8.
13 Hhebræo] ex poſteris Hhaberi, ſuprà
10.21.
b Heb. fecit ut evaginarent. uſitatis ſig. id eſt, comparavit ad pugnam expediendam.
c Heb. natos domi ſuæ: ut infrà 15.3.
14 Inſtructos] cum de jure hujus expeditionis, tum de religione informatos.
Danem] locum ubi fons eſt, ad radices Libani in termino ſeptentrionali terræ Jiſraelitarum, ſub quo poſtea oppidum fuit, primum Lajiſch ſive Leſchem, deinde Dan poſtremo Cæſarea Philippi appellatū: de quo Jehoſch. 19. 47. & Judic. 18.
15 Diſtribuens] id eſt, ſuos & fœderatorum copias.
Chobam] Opoton in Phœnicia.
Dammeſcheko] Damaſco, unde regio Damaſcena.
d id eſt planum, æquam.
17 Vallis Regis] non procul a Jeruſchalajimis. 2. Schem. 18. 18.
18 Malci-tzedek] Regulus Cenahhanæus ſedē habēs Schalemi, quæ poſtea Jeruſchalajima, Pſal. 76. 3.
Proferens] id eſt, exiens Abramo obviam adduxerat cōmeatum: nuſquam enim verbum Hebræum legitur pro offerendi verbo.
Erat ſacerdos] cauſam oſtendit humanitatis erga Abramum, benedictionis qua illū & Deū proſecutus eſt, ac poſtremò decimarum quas obtulit Abram.
e Heb. animam: Enallagē numeri, id eſt, homines mihi ſubditos, qui in tuam poteſtatem venerunt.
22 Extuli manum] id eſt, cum ad bellum profecturus Dei auxiliū implorarem juramento me obſtrinxi: ſynecdoche ſigni & rei ſignificatæ. 23 Dira mihi] Apoſiopeſis in juramentis uſitatiſſima, ut infra 21. 23. A filo &c.] Proverbialis formula de rebus viliſſimis & nullius pretii: a quibus qui ſe abſtenturum dicit, confirmat multò magis a majoribus & pretioſioribus ſibi temperaturum eſſe. 24 Penes me] ſic infrà 41. 16.

& Amraphelem Regem Schinhharis, & Arjocum Regem Ellaſaris: quatuor hi Reges
erant contra illos quinque:
10 (Vallis autem Siddimorum [a] referta erat
puteis bituminis) ſed fugientes Rex Sedomi & Hhamoræ ceciderunt illuc, reſidui verò ad montana fugerant.
11 Accipientes itaque illi omnes facultates
Sedomi & Hhamoræ, omnemque commeatum earum, ut abirent:
12 Ceperunt quoque Lotum filium fratris Abrami cum facultatibus ejus, & abierunt:
nam ipſe habitabat Sedomi.
13 Veniente autem quodam qui evaſerat ut
nunciaret Abramo Hhebræo: habitanti in
planitie Mamræ Emoræi fratris Eſcholis &
fratris Hhaneri, qui erant fœderati Abrami:
14 Cùm audiſſet Abram captivum eſſe agnatum ſuum, [b] armavit [c] vernas ſuos inſtructos trecentos octodecim, & perſecutus eſt
illos Danem uſque.
15 Ubi diſtribuens ſe contra illos noctu ipſe
& ſervi ejus, percuſſit illos: perſecutuſque
eſt eos uſque Chobam, quæ eſt a ſiniſtra
Dammeſcheko.
16 Sic reducens omnes facultates, etiam Lotum agnatum ſuum cum facultatibus ejus
reducebat, & mulieres quoq; ac populum.
17 Quare egreſſus eſt Rex Sedomi obviam
ei, poſtquā rediit a cæde Cedor-lahhomeri & Regum qui fuerant cum eo, ad vallem
[d] Schavæ, ipſa jam eſt vallis Regis.
18 Malci-tzedek autem Rex Schalemi proferens panem & vinum (qui etiam erat ſacerdos Deo forti excelſo)
19 Benedixerat illi dicens: Benedictus Abram Deo forti excelſo, poſſeſſori cœli &
terræ:
20 Et benedictus Deus fortis excelſus, qui
tradidit hoſtes tuos in manum tuam: dabatque ei Abram decimam ex omnibus.
21 Quapropter dixit Rex Sedomi ad Abramum, da mihi [e] animas, facultates verò accipe tibi.
22 Tum dixit Abram ad Regem Sedomi, Extuli manum meam ad Jehovam Deum fortem excelſum, poſſeſſorem cœli & terræ,
23 Dira mihi imprecans ſi accepero, a filo uſque ad corrigiam calceamenti, ac proinde
ſi accepero ex ulla re quæ tua ſit: ut non dicas, Ego ditavi Abramum.
24 Penes me nihil, tantùm quod comederunt hi famuli, & pars horum virorum qui
profecti ſunt mecum, eorum eſto: Hhaner, Eſchcol, & Mamre, ipſi accipiunto
partem ſuam.

Caput XV.

Deus cum Abramo nondum liberos habente init cum fœdus adhibitis ſymbolis, ſuperiores promiſſiones confirmat de ſua protectione & poſteritate numeroſa, quam poſt definitum 400 annorum tempus ſe in promiſſa terra poſſeſſionem miſſurum pollicetur.

1 [a] HIS rebus tranſactis, fuit ſermo Jehovæ
ad Abramum per viſionem, dicendo,
ne timeas Abram: ego clypeus ſum
tibi, merces tua ampla eſt valde.
2 Cui dixit Abram, Domine Jehova, [a] quid
dares mihi, cùm ego incedam liberis carens, & [b] is cui relinquetur domus mea ſit
Dammaskenus Elihhezer?
3 Amplius dixit Abram, en mihi non dediſti
ſemen: unde ecce [c] verna meus, is hæres
meus futurus eſt.
4 Tum ecce ſermo Jehovæ fuit ad eum, dicendo, iſte non erit tuus heres: ſed qui exibit e viſceribus tuis, is erit heres tuus.
5 Quare poſtquam eduxerat eum foras, dixit,
intuere nunc verſus cœlum, & numera ipſas
ſtellas, ſi poteris numerare eas: dixitque
ei, ſic futurum eſt ſemen tuum.
6 Tunc credidit Jehovæ, qui imputavit ei illud ad juſtitiam.
7 (Dixerat enim ad eum, Ego ſum Jehova,
qui eduxi te Ure Chaldæorum, ut dem tibi
regionem hanc ad poſſidendum eam hereditariò.
8 Et Abramo dicente, Domine Jehova, quo
cognoſcā me hereditariò poſſeſſurum eam?
9 Edixerat ei, ſume mihi vitulam triennem,
& capram triennem, & arietem triennem,
turturemque & pullum columbarum.
10 Ideoque Abram his omnibus ſumptis ei &
diſſectis per medium, collocaverat dimidiatam cujuſque partem e-regione ſuæ alterius, aves verò non diſſecuerat.
11 Eas autem volucres quæ deſcendebant
ſuper cadavera iſta, dum abegiſſet Abram,
12 Fuerat ſole inclinante, ut altus ſopor invaderet Abramum: & ecce terror & tenebræ
magnæ pervadentes eum)
13 Dixit, inquam, Jehova Abramo, [d] ſcitò
certò peregrinos fore poſteros tuos in terra non ſua, & ejus incolis ſerrituros, qui
affligent eos; idque quadringentos annos;
14 Atque etiam gentem illam cui ſervierint,
me judicaturum eſſe, & poſtea egreſſuros
illos cum facultatibus magnis:
15 Te verò venturum ad patres tuos cum
pace, ſepultum iri in canitie bona:
16 [e] Progeniem autem quartam huc reverſuram, eo quòd non ſit completa iniquitas Emoræi adhuc.
17 Fuitque condito jam Sole, cùm cæca nox
eſſet, ut ecce furnus appareret fumans, &
lampas ignis, quibus tranſibat inter ſegmenta illa.
18 Hoc die pepigit Jehova fœdus cum Abramo, dicendo, Semini tuo dedi regionem
hanc, a flumine Ægypti uſque ad flumen
illud magnum, flumen Euphratis:

a Heb. Poſt hæc
1 Clypeus] defenſurus ab hoſtium impetu, odio, injuria & violentia.
Merces] q.d. eſ.... a te geſtæ fructum neque tibi ipſe ſ.... ſti, neque oblatum accepiſti, contra ... puli pio tuo erga ... officio abutentes ad ludificandum ... tamen apud me ... poſita eſt tibi ... tatis merces. Hæc ... accipienda eſſe ... dic Abrami reſp....
2 Quid dares] ... quorſum dares, ... quid mihi prode... prole careo?
Incedam] id eſt, ... tam tranſigam ... ad mort... properant.
b Heb. filius derelictionis domus meæ ... barès carens ... Jareæ ... ſignum ....
c Heb. filius domus meæ, ut ſup. 14. 14.
4 E viſceribus] ... naſcetur ſynecdo....
6 Ad juſtitiam] ... reddimus ex Pſal. 106. 31. & Rom. 4. hoc eſt, eum qu.... juſtitia carentem ... juſto habuit, num... ravitque in juſtitiæ loco, quòd promiſſiones firma fide amplexus eſt.
7 Dixerat] Hyperbaton uſq; ad ver. ... quare hæc quæ ... promiſſionem ... ſunt, parentheſi inclusimus.
Ego ſum Joh.] ... dium in promiſſionibus frequens ad ... eadem de illis ... a natura Dei, qu... ſe eſt, & aliis dat ...
9 Mihi] uſurpa... iſta ad promiſſiones confirmandas. De ... ritu Jirme. 34. 18 ... nonnihil apud pro... fanos quoque ... legitur.
d Heb. ſciens ... quod ſciens ſcias, ...
13 Terra non] Cenahhana, & Aegypto ...
Servituros] ... perio ſubditos ...
Quadringentos] ... numerari incipit a nato Jitzchako, ... quo Abram conſi...
tus eſt promiſſionis ſemen: & præciſè impletur cùm Jiſraëlitæ ex Aegypto educuntur. 14 Judicaturum] puniturum. Egreſſuros] a ſervitute quâ ab Aegyptiis premebantur. Cum facult.] vide Exod. 3. 21. & 12. 36. 15 Venturum ad patres] periphraſis mortis: quod alibi dicitur aggregari ad populos ſuos, ut ... 25. 8. Cum pa.] non afflictus ſub alieno imperio, ut poſteri. Canitie bo.] ... eſt, diuturna ſenectute, & non morboſa. 16 Progeniem autem qua] id eſt, ... tos ab ingredientibus in Aegyptum, prout factum eſt: Caleb enim quartus ... Jehuda qui in Aegyptum deſcenderat, & filii Moſchis & Ahaconis ex tribu L... quarti fuerunt a Kehatho, qui inter deſcendentes in Aegyptum numeratur, ... 46. 11. e Vel ætatem quartam. Emoræi] id eſt, Cenahhanæorum quos in ... cap. enumerat: Synecdoche. 17 Tranſibat] videlicet Deus, ut moris erat ... qui promiſſa externis ſymbolis confirmabant, ut Jirme. 34. 18. & 19. 18 ... hoc eſt, inviolabili decreto adjudicavi, etſi executionem in quadringenteſimum ... annum differo. A flumine] complementum ſub Davide & Schelomone ... 2. Schemu. 8. & 2. Chron. 9.

19 Kene...

19 Kenæos, & Kenizzæos, & Kadmonæos,
20 Et Chittæos, & Perizzæos, & Raphæos,
21 Et Emoræos, & Cenahhanæos, & Girgaſchæos, & Jebuſæos.

Caput XVI.

Sarai ſterilis deſiderio ſeminis benedicti ex Abramo ſuſcipiendi, ei ancillā ſuā jungit, quæ ex hero gravida herā ſpernit ſuperbè, ab eáque repreſſa fugit: ſed ab Angelo promiſſionibus adducta ut ad heram rediens redigat ſe in ordinem cogat, reverſa herò parit Jiſchmahhelem.

1 Cùm que Sarai uxor Abrami non pareret ei (erat autem ipſi ancilla Ægyptia, cujus nomen Hagar)
2 Dixit Sarai ad Abramum, Ecce [a]nunc, [a]occluſit me Jehova ne parerem: nunc itaque congredere cum ancilla mea, fortaſſis liberos conſequar ex ea: annuitque Abram voci Sarai.
3 Tunc accipiens Sarai uxor Abrami Hagaram Ægyptiam ancillam ſuam, [a]exactis decem annis ex quo habitabat Abram in regione Cenahhani, dedit eam Abramo viro ſuo, ut eſſet ei pro uxore.
4 Sic congreſſus eſt cum Hagara, quæ concepit: cumque videret ſe concepiſſe, levis habita eſt hera ejus in oculis ejus.
5 Quapropter dixit Sarai ad Abramum, [b]injuria quæ fit mihi, in te recidat: ego poſui ancillam meam in ſinum tuum, quæ cùm vidit ſe concepiſſe, levis habita ſum in oculis ejus: judicet Jehova inter me & inter te.
6 Dixit autem Abram ad Sarai, ecce ancilla tua in manu tua, fac ei quod videtur bonum in oculis tuis: affixit ergo eam Sarai, ita ut fugeret a facie ipſius.
7 Sed inveniens eam Angelus Jehovæ juxta fontem aquarum in deſerto, juxta fontem illum qui eſt in via ad Schurem,
8 Dixit, Hagar ancilla Sarai, undénam advenis, & quonam itura es? quæ dixit, a facie Sarai heræ meæ ego fugio.
9 Tum dixit ei Angelus Jehovæ, Revertere ad heram tuam, & [c]abjice te ſub manus ejus.
10 Iterum dixit ei Angelus Jehovæ, [d]valde multiplicabo ſemen tuū: adeò ut non poſſit numerari præ multitudine.
11 Præterea dixit ei Angelus Jehovæ, ecce tu prægnans es, & [e]propediem paritura filium: illius ergo nomen vocato [f]Jiſchmahhelem, eo quòd attendit Jehova ad afflictionem tuam.
12 Ipſe autem erit ferus homo, cujus manus erit contra omnes, & manus omnium contra eum: & coram omnibus fratribus ſuis habitabit.
13 Idcircò vocavit Hagar nomen Jehovæ alloquentis ſe, tu es fortis Deus [g]viſionis: dicebat enim, nónne etiam jam video poſt videntem me?
14 Et vocat quiſque puteum illum, puteum [h]Lachai, roi: ecce is eſt inter Kadeſchum & Beredum.
15 Peperit itaque Hagar Abramo filium, vocavitque Abram nomen filii ſui quem pepererit Hagar Jiſchmahhelem.
16 Erat autem Abram natus octoginta ſex annos, cùm pareret Hagar [i]ipſi Jiſchmahhelē.

Caput XVII.

Deus cum Abramo ſempiternum fœdus in ſemine Jitzchak ex Sarai naſcituri inenns, ſignum Circumciſionis inſtituit, utriuſque conjugis nomen ad promiſſionis monimentum mutat, & priori filio in gratiam patris ſe fauturum pollicetur: quod fœdus Abraham fide & obedientia amplexus, ſibi ſuiſque omnibus notam hujus fœderis ex Dei juſſu appoſuit.

1 Cùm autem Abram natus eſſet nonaginta novem annos, apparuit Jehova Abramo, dixitque ad eum, Ego ſum Deus fortis [a]omnipotens: continenter ambula coram me, & eſto integer.
2 Et [b]ſanciam fœdus meum inter me & inter te: & multiplicabo te quàm-plurimum.
3 Tum procidente Abramo ſuper faciem ſuam, loquutus eſt cum eo Deus, dicendo:
4 De me, ecce fœdus meum tecum: quòd eris in patrem, & quidem multitudinis gentium.
5 Nec vocabitur ultrà nomen tuum Abram: ſed erit nomen tuum Abraham, quia patrē multitudinis gentium reddidi te:
6 Fœcundabo enim te quam-plurimum, reddens te in gentes multas, & Reges ex te prodibunt.
7 Stabilio autem fœdus meum inter me, & inter te ac inter ſemen tuum poſt te per ætates ſuas, in fœdus perpetuum: me eſſe tibi in Deum, & ſemini tuo poſt te.
8 Daturumque tibi & ſemini tuo poſt te regionem peregrinationum tuarum, totam regionem Cenahhani, in poſſeſſionem perpetuam: denique fore illis in Deum.
9 Ad Abrahamum verò dixit Deus, tu autem fœdus meum ſervato, tu inquam, & ſemen tuum poſt te per ætates ſuas.
10 Hoc eſt fœdus meum inter me, & inter vos & inter ſemen tuum poſt te, quod ſervabitis, [c]ut circumcidatur vobis omnis mas.
11 Circumcidite igitur carnem præputii veſtri, ut ſit in ſignum fœderis inter me & inter vos.
12 Omnis, inquam, mas circumciditor vobis natus octo dies per ætates veſtras, natus domi, & [d]emptus pecuniâ, ex quibuſcunque alienigenis ſit, ideſt, qui nō ſit ex ſemine tuo.
13 [e]Omnino circumciditor natus domi tuæ, & emptus pecunia tua: ſic erit fœdus meum in carne veſtra, in fœdus perpetuum.

a Nunc] qua nunc ... ætate ſum (erat enim ... annos nata) intel... go Deum voluiſſe ... hi ſterilitatem aſ... rre. Occluſit me] i. uterū ... eum, ut infr. 20. ... Synecdoche. a Heb. a fine decem annorum. Injuria] Expoſtu... tio hæc nata ex eo ... detur, quòd Abram ... cillæ inſolentiam ... on corrigeret. b Heb. injuria mea per te. Judicet] declaret ... er noſtrûm a culpa ... lenus ſit. 7 Schurem] verſus ... gyptum, unde ori... da erat: vide Exo. ... 22. 8 Undénam] vide ... pra 39 annot. ... Heb. affige te, ideſt, ... ve te affligi. d Heb. multiplicando multiplicabo. e Vox Hebræa ex ... bus temporibus cō... ſita paulò poſt futurū ... mpus ſignificat hîc & ... d. 13. 7. ... ſideſt, attendit Deus ... 12 Ferus] bellicoſus ... formidabilis, de ... vide Gen. 21. 20. Cujus manus] id eſt, po... eritas ejus bellum ... ovebit omnibus, & ... llo viciſſim ab omnibus petetur. Coram omnibus] hoc eſt, ... ntus erit gentis nu... erus ac potentia, ut ... tiſſimam regionē ... occupatura, & ter... inos ſuos ad omni... m fratrum ſuorum ... ntes producturus; vi... e infrà 25. 17. g nomen eſt ſem par... cipium, voce Hebræa ... vocale indicat. 13 Jam video] id eſt, ... cem hanc aſpicio ... vivus: Synecdoche, ... ius functionis vi tę ... ro tota vita, cui ſi... ilis eſt Exod 24. 11. ... 1. Schem. 14. 28. ... iratur enim ſe poſt ... ei viſionem vivere: ... a conſpectu Dei ... Angeli mortem ... cuturum putabant, ut infrà 32. 30. & Judic. 13. 23. Poſt videntem] i. poſtquam Angelus, cui nota erā, mihi apparuit. 14 Lachai, roi] Separantur hæc duo diſtinctionis nota, licet unius ſui ſint nomina, quia diverſa reſpiciunt: nam puteū viventis vocat reſpectu ſui, quia viva remanſit poſt Angeli conſpectū, videntis verò reſpectu Angeli, propter beneficium ſibi in ea apparitione collatum. h id eſt, viventis, videntis me. Kadeſchum] ſive Kadeſchum barnehha, unde exploratores miſſi; Numer. 32. 8. Deuter. 1. 19.

i Heb. Abramo: vide ſuprà 12. 14.

1 Fortis omnip.] quia fidem & obedientiā a recipiendis infrà dus ſtipulatur, principio proponit potentiam ſuam & ſufficientiam, qui bona promiſſa bona præſtat, & depellit adverſa mala. a He. Schaddai, id eſt, qui ſum ſufficiens. Ambula] id eſt, teipſum curę meæ protectionique committe, at ſtatue actionum cogitationumque tuarum omnium me eſſe arbitrum: ſic infra 48. 15. & Pſal. 116. 9. b Heb. dabo, id eſt, ponam. 2 Multiplicabo] vide ſupra 12. 14. 3 Procidente] ut qui divinæ majeſtatis præſentia perterrefactus, ut de Moſche legitur Exod. 3. 6. & alibi paſſim in vetere & novo Teſtamento. Loquutus] poſtquam erexit eū, ut ex verſ. 17. colligitur, ubi rurſus procidiſſe legitur. 4 In patrem] ut ſupra 12. 14. 5 Abraham] priori nomini inſita eſt aſpiratio, unde vox Hebræa incipit multitudinem ſignificant, veluti ſymbolum veritatem promiſſionis obſignans. Reddidi] id eſt, ſtatui reddere inviolabili decreto, ut ſuprà 15. 18. 6 In gentes] duodecim tribus, Edomæos, Jiſchmahhelitas, Keturæ natos: nam ex his multæ gentes ortæ ſunt, Regéſque profluxerunt. 7 Perpetuum] hoc eſt, in Chriſto (ſive ad Chriſtum ſola fide, ſive etiam carne pertineant) quod ad ſubſtantiam perpetuò continuandum, etſi mutabilibus ſymbolis. Me eſſe Deum] i. efficere te mei, juſtitiæ meæ, bonorum omnium, denique cœleſtis vitæ participem. 8 Daturum] ſuprà 13. 15. & 15. 18. quam promiſſionem fœdere confirmat. Peregrinationum t.] quò meo juſſu veniſti, & ex Aegypto repetiiſti, cujus longitudinem & latitudinem perluſtraſti, & in qua etiamnum ut peregrinus habitas. 9 Tu autem] altera pars fœderis, reſtipulatio. 10 Fœdus meum] metonymicè pro fœderis ſymbolo, ut infrà 13. ut verſus ſequens explicat: nam inane ſymbolum non eſt, ſed fœdus obſignat, & promiſſionem adjunctam habet. Inter me] id eſt, pignus mearum promiſſionum erga vos, & veſtri officii erga me. c Heb. circumcidi vobis omnem marem. Omnis mas] quia vir eſt caput mulieris, a quo generatio pendet, cui tribuitur, ideò dum in carnali genere Abrahami manſit fœdus, voluit Deus ſymbolum maribus tantùm inſculpi, licet utriuſque ſexus fœdus eſſet. Cùm autē gentes quoq; ſpirituali generatione adoptatæ ſunt, ſublato illo ſigno, ſubſtitutum eſt alterum expreſſius, & utrique ſexui commune. d Heb. emptio pecuniæ. e Heb. circumcidendo circumciditor. 13 Perpetuum] ut ſuprà 7.

14 Præ-

14 *Circumcidetur*] id eſt, præ pœtiatus mas ſi adultus circumciſionem negliget, aut a parentibus neglectam approbabit. *Excindetur*] id eſt, hic & in futuro ſeculo a ſanctorum conſortio excludetur: quod ex ſimilium locorum comparatione colligimus.

15 *Sara*] additâ eâdem literâ quæ nomini Abrahami acceſſit, ut idem eſſet utrobique earundē [illegible] 1. Petri 3.6.

17 *Procidens*] [illegible] non dubitationis vel incredulitatis, ſed lætitiæ indicium eſt; non enim reprehenditur [illegible] [illegible] interpretatur [illegible]. f Heb. *corde*. *An nato*] [illegible] divinam potentiam cum ſua & uxoris impotentia comparantis, admirantis, & ſuſpicientis, ut docet Apoſtolus Rom. 4.17.

18 *Vivat*] id eſt, tuo præſidio ſervetur incolumis, & in promiſſa felicitate fratri conjungatur: hanc fuiſſe Abrahami mentem ex Dei reſponſione patet.

19 *Imò Sara*] q.d. favorem quidem utrique præſtabo, ſed cum filio Saræ, non cum altero, fœdus continuaturus ſum. g id eſt *riſum* [illegible] ſuprà 17.

20 *Benedixi*] ſuprà 15.10. *Duodecim*] completum vide infrà 25.12. & ſeq.

21 *Cum Jitzchako*] ſpirituale, præter corporales benedictiones et cum Jiſchmahhele communes. 22 *Aſcendit*] id eſt, aſcendens diſparuit: nam apparuiſſe, id eſt, aſpectabili forma viſum fuiſſe legimus ſuprà 1. 23 *Tunc accip.*] a tempore quo juſſum Dei executus eſt, a perſonis in quibus id fecit, ab ipſius & filii ætate, & ab eo quod aliorum miniſterio abſtinens, ipſe mandatum Dei præſtitit, fides & obedientia Abrahami commendatur. h Heb. *viros domus Abrahami*: *ut inſrà* 27. vide ſup. 12.1.

14 Præputiatus enim, [illegible] qui non circumciderit carnem præputii ſui, utique [illegible] excindetur anima illa e populis ſuis: [illegible] fœdus meum irritum fecit.

15 Præterea dixit Deus ad Abrahamum, quòd ad Sarai uxorem tuam, ne voces nomen ejus Sarai: ſed Sara eſto nomen ejus.

16 Ita enim benedicam ei, ut etiam dem tibi ex ea filium: benedicam inquam, ei, ut ſit in gentes *multas*, Reges populorum ex ea ſint.

17 Tum procidens Abraham ſuper faciem ſuam riſit, dixitque in animo ſuo, an nato centum annos naſceretur *proles*? an etiam Sara jam nata nonaginta annos pareret?

18 Dixitque Abraham Deo, utinam Jiſchmahhel vivat coram te.

19 Cui dixit Deus, imò Sara uxor tua paritura eſt tibi filium, cujus vocabis nomē Jitzchakum: ſtabiliamque fœdus meum cum eo, in fœdus perpetuum ſemini ejus poſt eum.

20 De Jiſchmahhele autem, exaudivi te, ecce benedixi ei, ut fœcundem eum augeamque eum quàm plurimum: duodecim principes generabit; reddamque illum in gentem magnam.

21 Fœdus verò meum ſtabiliam cum Jitzchako, quem pariet tibi Sara hoc eodem tempore, anno altero.

22 Cumque abſolviſſet colloqui cum eo, aſcendit Deus ab Abrahamo.

23 Tunc accipiens Abraham Jiſchmahhelem filium ſuum, omneſq; natos domi ſuæ, & quemcunq; emerat pecuniâ ſuâ, omnem marem inter h domeſticos ſuos: circumcidit carnem præputii eorum eo ipſo die quēadmodū locutus fuerat cum ipſo Deus.

24 Erat autem Abraham natus nonaginta novem annos, cùm circūcideretur carne præputii ſui:

25 Jiſchmahhel verò filius ejus natus erat tredecim annos, cùm circumcideretur carne præputii ſui.

26 Eodem ipſo die circumciſus eſt Abraham, & Jiſchmahhel filius ejus:

27 Omnes quoque domeſtici ejus, nati domi, & empti pecuniâ ex alienigena, circumciſi ſunt cum eo.

Caput. XVIII.

Abraham Angelos humanâ formâ iter facientes ad ſe invitat, & convivio excipit: qui promiſſionē de naſcituro Jitzchako in gratiam Saræ repetita, conſilium Dei de urbium everſione ad divinæ gratiæ erga eum teſtificationem, & poſterorum utilitatem retegunt: Abraham verò pro illis ſedulò apud Deum deprecatur.

a Heb. *cùm æſtus diei eſſet* [illegible] *ſub meridiem.*

2 *Cùm enim*] Hoſpitalitatis Abrahami præclarum exemplum; quod ſingulis ferè vocibus amplificatur.

1 APPARUIT porrò ei Jehova in planitie Mamre, cùm ipſe ſederet ad oſtium tentorii ſui a in æſtu diei.

2 Cùm enim ſublatis oculis ſuis aſpexiſſet, ecce tres viri ſtabant ante eum, quos videns accurrit obviam eis ex oſtio tentorij, & incurvavit ſe in terram.

3 Et dixit, Domini mei, ſi nunc ſi inveni gratiam in oculis tuis, ne quæſo prætereas a ſervo tuo.

4 Sumatur jam parum aquæ, & lavate pedes veſtros atq; innitimini ſub hac arbore.

5 Interim accipiens *afferam* fruſtum panis, & reficite cor veſtrum, poſtea progrediemini, b quandoquidem tranſitis præter ſervum veſtrum. Qui dixerunt, ita facito ut locutus es.

6 Itaque feſtinanter abiens Abraham in tentorium ad Saram, dixit, feſtina, tria ſata, farinam ſimilam *accipe*, depſe, & fac ſubcinericias placentas.

7 Ad armentum verò currens Abraham accepit vitulum ſubrumum tenerum & bonum: deditque puero, qui feſtinavit apparare eum.

8 Ita accepto butyro & lacte ac vitulo quem apparaverat, appoſuit illa coram eis: qui ipſo adſtante ſibi ſub eadem arbore, comederunt.

9 Dicentibus autem ad eum, ubi eſt Sara uxor tua? dixit, ecce in hoc tentorio.

10 Dixit verò *unus eorum*, d Certè revertar ad te cùm hoc tempus vigebit, & ecce filius *erit* Saræ uxori tuæ: Sara autem audiebat, in oſtio tentorij quod erat poſt eum.

11 (Abraham autem & Sara ſenes *erant*, vergentes e ætate: deſierat eſſe Saræ f ſecundum conſuetudinem mulierum.

12 Quapropter cùm ridens Sara g apud ſe, diceret, Poſt vetuſtatem meam foret mihi voluptas? deinde dominus meus ſenex eſt.

13 Dixit Jehova ad Abrahamum, Quid ita riſit Sara, dicendo, an etiam verè parerem, poſtquam ego conſenui?

14 An poteſt occultari à Jehova quicquam? hac tempeſtate revertar ad te, cùm hoc tempus vigebit, & Saræ *erit* filius.

15 Mentiens verò Sara negabat dicendo, non riſi, nam timebat: ſed *Jehova* dixit, nequaquam, ſed riſiſti.

16 Poſteà ſurgentes inde viri illi proſpectabant Sedomum verſus: Abraham verò ibat cum illis, ut dimitteret illos.

17 Cui Jehova dixit, occultémne ego ab Abrahamo, quod ego facturus ſum?

18 Abrahamo, *inquam*, h prorſus futuro in gentem magnam & potentem, in quo benedicendæ ſunt omnes gentes terræ?

19 Cùm noverim eum, *non revelarem*? ob hanc

2 *Tres viri*] non viri erant, ſed ut putabantur eſſe: neſciebat enim Angelos excepit: Hebr. 13.2. *Incurvavit*] honorem exhibens, qui civiliter exhiberi ſolebat hominibus honore dignis.

3 *Domini mei*] omnes primùm ſimul appellat, deinde cum eos invitat, ſingulos ſigillatim rogat. *Inveni gr.*] ſi me gratiâ dignum me eſſe judicas.

4 *Jam*] quaſi dicat, ſine ulla mora quæ vobis iter facientibus ſit moleſta. *Lavate*] id eſt, pedes luto, ſudore, & pulvere inquinatos mundate, feſſoſq; ex itinere lotione recreate.

5 *Fruſtum panis*] q.d. non parabo ſumptuoſam menſam, ſed frugaliter vos excipiam ruſtico more, quo vos præſentis itineris hoc uſu invitat commoditas. b Heb. *quia propter hoc*: [illegible] *in hoc potiſſimùm hoc ſenſu receptum* [illegible] *infrà* 19.8. & 38.26.

6 *Sata*] ſata, modius Rom. tertia pars ephæ: Hebræa menſura capiebat 6. cabos, cabus 4. logos, logus 6. communia ova gallinacea. [illegible] autem ſententia ἀσύνδετος & concisa valde, ſignificans ſedulitatem Abrahami ad excipiendos hoſpites, ſingula [illegible] [illegible] diſtributio.

8 *Sub eadem arbore*] [illegible] cibus parantur, & apponuntur recentia. c Heb. *filium* [illegible] [illegible] [illegible].

9 *Ubi eſt Sara*] [illegible] des Abrahami [illegible] natur, & Saram [illegible] [illegible] ipſos participi [illegible] nomen [illegible] exprimendo: ita enim declarant ſibi notum eſſe eum & uxorem ejus.

d Heb. *revertendo revertar ad te hoc tempore vivente*. 10 *Cùm hoc tempus vig.*] hæc interpretatio confirmatur ver. 14. Vox enim viventis, alioqui in propria animalium, ita tempori tribuitur, ut alibi ſtructuræ, 1. Chronic. 11.9. & lapidibus Nechem. 4.2. *Poſt eum*] id eſt, a tergo ipſius Angeli. 11 *Vergentes*] tranſlatio ſole occumbente ad homines appropinquantes morti: ideò additur *vel ætate*. e Heb. *diebus*. f Heb. *conſuetudo ſecundùm mulieres*: *Hypallage*. *Secundum conſuetudinem*] ac proinde nulla erit naturalis in ea concipiendi facultas. Rom. 4.19. g Heb. *intra ſe*. 13 *Jehova*] jam hic Jehovam vocat, quia ſe Dei Angelum eſſe demonſtraverat ſuprà 9. *Angelum*] non verba ſed ſententiam refert. 14 *An poteſt &c.*] id eſt, non poteſt Sara riſum ſuum celare Deum, licet tantùm internus eſſet. 16 *Proſpectabant*] [illegible] [illegible]. 17 *Occultémne*] humanitus dictum. Singulæ autem [illegible] voces ſunt à Moſche diſtinguentibus notis inſignitæ, ut totidem circumſtantiæ perſonarum & factorum expendantur; ut ipſe minutatim verſibus ſequentibus explicat. h Heb. *exiſtendo erit*. 19 *Non revelarem*] ad evidentiam loci & cauſarum diſtinctionem hanc Ellipſin contractiorum ſupplevimus, confirmati ſimilibus exemplis, infrà 33.10. & 15. Proverb. 28.26. Jirm. 18.15. & 1. Timoth. 4.3.

custodiam, ut præcipiat filiis suis & [i] domesticis suis post se, ut observent [k] viam Jehovæ
exercendo [k] justitiam & judiciū, & [l] ut præstet Jehova Abrahamo id quod [l] promisit ei.
20 Dixit ergo Jehova, [n] Clamor [o] Sedomi
& Hhamoræ cùm multus sit, & peccatum
eorum cùm grave sit valde;
21 [q] Descendam nunc, ut inspiciam num secundum clamorem ejus qui pervenit ad me
fecerint [m] *facta digna* consumptione: sin autem minus, cognoscam.
22 Cùm autem aversi inde [r] virorum illorum
duo abirent Sedomum versus, Abraham ipse adhuc stabat coram Jehova.
23 [s] Accedens enim Abraham dixit, an etiam
perdes justum cum improbo?
24 Fortassis sunt quinquaginta justi in ea civitate: an etiam perdes, ac non parces isti
loco propter illos quinquaginta justos qui
fuerint in ea?
25 Absit tibi ut facias [n] tale quippiam, morti
tradendo justum cum improbo, ut ita sit justo sicut improbo, absit tibi: an judex totius
terræ non faceret judicium?
26 Cui dixit Jehova, si invenero Sedomi quinquaginta justos in ipsa civitate, parcam etiam toti illi loco propter eos.
27 [o] Tum subjicienti Abrahamo ac dicenti,
Ecce nunc cuperem loqui ad Dominum,
tametsi ego sim pulvis & cinis;
28 Fortassis quinquaginta illos justos deficient quinq; an perdes propter hos quinque
totam civitatem istam? dixit non perdam, si
invenero ibi quadraginta quinque.
29 Deinde pergenti loqui denuò ad eum ac
dicēti, fortassis invenientur ibi quadraginta:
dixit, non faciam propter illos quadraginta.
30 Postea dicenti, ne quæso accendatur *ira*
Domini si loquar, fortassis invenientur ibi
triginta: dixit, non faciam si invenero ibi
triginta.
31 Rursus dicenti, ecce nunc cuperem loqui
ad Dominum, fortassis invenientur ibi viginti: dixit, non perdā propter illos viginti.
32 Postremò dicenti, ne quæso accēdatur ira
Domini, si loquar tantùm hac vice, fortassis invenientur ibi decem: dixit, non perdam propter illos decem.
33 Abiitq; Jehova, postquam desiisset alloqui
Abrahamum: Abraham verò reversus est in
locum suum.

CAPUT XIX.

Sedomi vicinarumq; civitatū eversio, & liberatio Loti & filiarum ejus (ex quibus duæ gētes Moabitarum & Hhammonitarum ortæ sunt) describitur.

1 PERVENIENTIBUS autem duobus
illis Angelis Sedomum vespere, Lot sedebat ad portam Sedomi: quos cùm
videret Lot, surgens ivit eis obviam, & incurvavit se vultu demisso in terram.
2 Et dixit, Ecce [a] nunc Domini mei, divertite
quæso in domum servi vestri, ubi pernoctetis, & lavate pedes vestros, deinde surgentes mane pergetis viam vestram: qui dixerunt, [a] ne *quæsumus*, nam in platea ipsa possumus pernoctare.
3 Sed cùm institisset apud eos valde, divertentes ad eum ingressi sunt domum ejus, qui
fecit eis convivium, & [a] infermentatos panes
coxit, quos comederunt.
4 Nondū cubaverant, cùm viri civitatis illius
Sedomitæ obsederunt domum illam a puero usque ad senem, universus populus ab extremo urbis:
5 Et inclamaverunt Lotum dicentes ei, ubi
sunt viri illi qui ingressi sūt ad te hac nocte?
educ illos ad nos, ut [a] cognoscamus eos.
6 Ad quos egressus Lot ad ostium, januam
clausit post se:
7 Et dixit, ne quæso, fratres mei, malefaciatis
istis.
8 [a] Ecce jam mihi sunt duæ filiæ quæ non sunt
expertæ virum, educam quæso illas ad vos,
& facite illis prout bonum *videbitur* in oculis vestris: tantummodò hominibus istis ne
faciatis quicquam, quandoquidem ingressi
sunt sub umbram [a] tabulati mei.
9 Qui dixerunt, [a] secede illuc: deinde dixerunt [a] hic unus venerit ad hospitandum, &
[b] judicis partes arrogeti nunc malefaciemus
tibi plus quàm illis: cumque [a] institissent in
virum illum *nempe* in Lotum valde, tandem
accesserunt ut perfringerent januam.
10 Quapropter extendentes viri illi manum
suam, introduxerunt Lotum ad se domum,
januam autem occluserunt.
11 Viros verò illos qui erant ad ostium domus percusserunt [c] subito scotomate a minimo usque ad maximum, adeò ut defessi
sint *laborando* ad inveniendum ostium.
12 Edixeruntq; viri illi Loto, quis præterea
hic tibi est, *sive* gener, sive filii tui, sive filiæ
tuæ, deniq; quicunque tibi *junctii sunt* in hac
civitate, cura ut exeant ex hoc loco.
13 Nos enim [d] perdituri sumus locum hunc,
eo quòd magnus est clamor istorum in cōspectu Jehovæ, misitq; nos Jehova ad perdendum [e] istam *civitatem*.
14 Egressus itaq; Lot allocutus est generos
suos qui brevi fuerant ducturi filias suas, dicens, surgite, egredimini de loco hoc, mox
enim perditurus est Jehova hanc civitatem:
sed fuit *habitus* tanquam jocabundus in oculis generorum suorum.
15 Cùm autem aurora ascenderet, urgebant
Angeli ipsi Lotum, dicendo: surge, assume
uxorem tuam & duas filias tuas præsentes,
ne consumaris in [f] pœna hujus civitatis.
16 Cunctabatur autem: quapropter prehenderunt viri illi manum ejus & manum uxoris
ejus, manumque duarum filiarum ejus, [g] eo
quòd Jehova clementer amplectebatur eum: ut educerent eum, & relinquerent eum
extra civitatem ipsam.
17 Fuitque cùm educerent eos foras, ut diceret *unus*, Eripe te quod ad vitam tuam: [a] ne
intuere post te, neque consiste tota hac planitie: ad montem illum *fuga* eripe te, ne
consumaris.
18 Dixit verò Lot ad eos, [a] ne quæso, Domini
mei.
19 Ecce nunc [h] invenit gratiam servus tuus in
oculis tuis, & amplificasti benignitatem tuam quam exercuisti erga me, incolumē servando animam meam: ego autem non possum *fuga* me eripere ad montem illum: [i] *vide*
ne assequatur me hoc malum, & moriar.

20 Ecce

i Heb. *domui suæ.* *Viam Jehovæ*] id est, *vivendi rationē*, quam homini præscribit ut in ea ambulet: frequens metaphora.

Justitiam & Jud.] quicquid Deus ab homine requirit, sive ad primam sive ad secundam tabulam pertineat.

k Heb. *ad faciendū* [illegible]

l Heb. *dixit de eo.*

20 *Clamor*] & antecedentia scelera, clamoris causæ: Metalepsis in hac voce frequens, ut Jeschahh. 5.7.

Sedomi] & aliarum urbium planiciei synecdoche.

21 *Descendam*] humaniter dictum, tertium autem exemplum est moderationis in summo judice, qui adhibet examen, antequàm ad pœnas sumendas veniat: sicut in diluvio & linguarum divisione fecerat.

m Heb. *opus consūptionis*: verbalia enim sæpe conjugatis suis verbis includuntur: aliqui nullo argumento nituntur supplicatio Abrahami: infrà 23. & sequentibus.

22 *Virorum illorum duo*] tertius enī est Jehova, corā quo Abraham stabat: quod ostenditur infrà 19. 1.

23 *Accedens*] i. propius se admovens, ut pro urbibus intercederet.

n Heb. *faciendum vel bene.*

o *Hic ne toties eadē repetendo personæ confunderentur, adhibitis participiis aliquantulum a verbis Hebraicis discessimus, ut planiorem sententiam evidentioremq; redderemus.*

a *Nunc*] cùm nox insiet.

Ne quæso] ut hominum specie apparebant, sic hominum more civiliter agebant.

3 *Infermentatos*] ut maturè comederent, & se ad quietem componerent: vide suprà 18.6.

5 *Cognoscamus*] adeò deplorati erant, ut abjecto omni pudore turpissimum suum flagitiosissimumque animum palam profiterentur.

8 *Ecce jam*] tanta erat olim hospitalitatis reverentia, ut suorum hospitum incolumitatem suis etiam damnis redimerent. Nec tamen propterea probari, aut in exemplum trahi potest quod ille Lot aut Judic. 19.24. Ephratæus ille fecit, quia facienda non sunt mala ut eveniant bona.

a Heb. *domūs mei.*

9 *Secede*] hanc prehendam de eo quod proposuisti deliberabimus.

Hic unus] indignantur judicantes ut ab inquilino leges accipiant, in priore proposito pergunt, & graviora, nisi cesserit, interminantur.

b Heb. *Judicando judicat.*

Institissent] proposita mala, si hospitum copiam non faceret.

c Vox Hebræa posita Aben-Hhezra, hic & 2. Regum 6.18. non tantum oculorum, sed etiā mentis tenebras designat, ac proinde in plurali numero solum reperitur.

d Heb. *perdentes*, ut præsens paulò post futuri significationem habet, ut versu 14.

e vide suprà 10.12.

f Heb. *iniquitate*, ut suprà 4.13.

g Heb. *propter clementiam Jehovæ erga eum.*

17 *Ne intuere*] q. d. celerrimè fuge: duo enim prohibet quæ fugam retardant, neque tantùm Loto, sed etiam reliquis, ut docet ver. 26. unum est, ne retrospiciat ullus, alterum, ne pedem in ulla planitiei parte ad consistendum figat.

18 *Ne quæso*] cogar continuo cursu ad montem illum remotiorem difficilemque contendere.

h sic sup. 6.8. & 18.3.

i Ecliptis ut suprà 3.22. & 11.3.

20 Ecce nunc civitas illa propinqua ad fugi-
endum eò, & eſt res perexigua; fuga eripiam
me quæſo illuc (nónne res perexigua eſt?)
& vivat anima mea.
21 Dixit ergo ad eum, Ecce rationem habeo
tui etiam in hac re: ut non ſubvertam civi-
tatem iſtam quam dixiſti.
22 Feſtina, fuga te eripe illuc, non enim po-
tero facere quicquam uſque-dum perveneris
ris illuc: propterea vocavit quiſque nomen
illius civitatis [h] Tzohharem.
23 Sole oriente ſuper terram, Lot ingredie-
batur Tzohharem.
24 Et Jehova demiſit ſuper Sedomum & ſu-
per Hhamoram, pluviam ſulphuris & ignis,
a Jehova e cœlis:
25 Subvertitque civitates ipſas & planitiem
totam: & omnes incolas illarum civitatum,
etiam fœtum terræ.
26 Intuens autem uxor ejus ulterius poſt e-
um, fuit in ſtatuam ſalis.
27 Cumque Abraham mane ſurgens, in loco
illo ubi ſteterat coram Jehova,
28 Proſpectaret verſus Sedomum & Hhamo-
ram, & verſus univerſam regionem illius
planitiei: vidit quòd ecce aſcendebat fu-
mus illius regionis tanquam fumus forna-
cis.
29 Fuit itaque cùm perderet Deus civitates
illius planitiei, ut recordaretur Deus Abra-
hami: ideoque emitteret Lotum e medio
illius ſubverſionis, cùm ſubverteret civita-
tes illas in quibus habitaverat Lot.
30 Lot autem aſcendens Tzohhare, ut habi-
taret in monte illo, & duæ filiæ ejus cum
eo (metuebat enim habitare Tzohhare)
habitavit in ſpelunca quadam ipſe cum du-
abus filiabus ſuis.
31 Ubi dixit primogenita ad minorem *natu*,
pater noſter ſenex eſt: neque quiſquam *ſu-
pereſt* in terra, qui congrediatur nobiſcum,
ſecundum conſuetudinem totius terræ.
32 Agedum, demus bibendum patri noſtro vi-
num, & cubemus cum eo, ut ſervemus ex
patre noſtro ſemen.
33 Cùm itaque dediſſent bibendum patri ſuo
vinum nocte illa, accedens primogenita cu-
bavit cum patre ſuo, qui non percepit cùm
cubaret illa, aut cùm ſurgeret.
34 Fuit verò poſtridie ut diceret primogenita
ad minorem *natu*, ecce cubavi præterita
nocte cum patre meo: demus ei bibendum
vinum etiam hac nocte: deinde accedens
cuba cum eo, ut ſervemus ex patre noſtro
ſemen.
35 Cùm itaque dediſſent bibendum etiam
nocte illa patri ſuo vinum, ſurgens minor
natu cubavit cum eo, qui non percepit cùm
cubaret illa, aut cùm ſurgeret.
36 Ita conceperunt duæ filiæ Loti ex patre
ſuo.
37 Peperitque primogenita filium, & voca-
vit nomen ejus Moabum: is *eſt* pater Mo-
abitarum uſque in hunc diem.
38 Et ipſa quoque minor *natu* peperit filium,
& vocavit nomen ejus Ben-hhammi: ipſe *eſt*
pater Hammonitarum uſque in hunc diem.

Caput XX.

Abraham e planitie Mamre cum familia ad [illegible] *ſuis ſanitatem recuperat.*

1 Profectus autem inde Abraham
ad regionem Meridianam, ut habitaret
inter Kadeſchum & Schurem, hoſpita-
tus eſt Gerari.
2 Ubi cùm dixiſſet Abraham de Sara uxo-
re ſua ſoror mea eſt, mittens Abimelec Rex
Gerari homines, accepit Saram.
3 Sed veniens Deus ad Abimelecum in ſom-
nio nocturno, dixit ei, Ecce [a] tu illico mo-
rieris propter hanc mulierem quam acce-
piſti, cùm ſit [b] juncta marito.
4 Abimelec autem non acceſſerat ad eam:
quapropter dixit, Domine, an gentem e-
tiam juſtam occides?
5 Nónne ipſe dixit mihi, ſoror mea eſt? & il-
la ipſa quoque dixit, frater meus eſt? cum
integritate cordis mei & munditia manuū
mearum feceram iſtud.
6 Tum dixit ad eum Deus in ſomnio, etiam
ego ſciebam cum integritate cordis tui te
feciſſe iſtud, atque etiam ego cohibui te ne
peccares in me: idcircò non ſivi te attinge-
re eam.
7 Nunc itaque reſtitue uxorem illius viri,
propheta enim eſt, cumque oraverit pro
te, vivito: quòd ſi non reſtitueris, ſcito te
[c] omnino moriturum, te, *inquam*, & omnes
qui tui *ſunt*.
8 Cùm ergo ſurgens Abimelec mane vocaſſet
omnes ſervos ſuos, & locutus eſſet omnia
verba hæc [d] ipſis audientibus, timuerunt vi-
ri illi valde.
9 Deinde vocans Abimelec Abrahamum
dixit ei, quid feciſti nobis? & quid peccavi
in te, quòd induxiſti ſuper me & ſuper reg-
num meum noxam magnam? opera quæ
non ſunt facienda feciſti adverſum me.
10 Dixit præterea Abimelec ad Abrahamum,
quid ſpectabas, cùm faceres rem hanc?
11 Cui dixit Abraham, *feci* quia dicebam, dun-
taxat irreverentia Dei *eſt* in loco iſto: quare
occident me cauſa uxoris meæ.
12 Sed etiam verum *eſt*, ſoror mea filia patris
mei *eſt*, ſed non filia matris meæ: & fuit mi-
hi [e] uxor.
13 Fuit autem cùm [f] faceret Deus ut errarem
e domo patris mei, ut dicerem ei, hæc *ſit*
benignitas tua quam exerceas erga me: ad
quemcunque locum pervenerimus, dicito
de me, frater meus eſt.
14 Tunc accipiens Abimelec greges & ar-
menta & ſervos & ancillas, dedit Abraha-
mo, & reſtituit ei Saram uxorem ejus.
15 Dixitque Abimelec, ecce regio mea [g] ti-
bi expoſita eſt: in [h] *loco* tibi grato habita.

22 *Nam nihil poſſum*] quaſi dicat, conſilium Dei immutabile eſt de vobis ex incendio eripiendis, ac proinde ante incendium in tuto collocandis: quod mandatum Angelus accepiſſe dicit.
Vocavit quiſque] ut ſuprà 16.14.
h *id eſt, exiguam*: alludit ad verba Loti, ver. 20.
23 *Sole oriente*] id eſt, ab aurora ad ortum ſolis eſt idem diſtantiæ [illegible], quod erat inter Sedomum & Tzohharem, quo itinere incendium ſuſpenſum eſt, ut Angelus dixerat ver. 22.
25 *Civitates*] quæ nominantur Deut. 29. 23 *duæ verò quæ hic reticentur* Hoſchea 11.8.
Fœtum] id eſt, quicquid naſcitur e terra.
26 *Ulterius poſt eum*] contra mandatum Angeli ſuprà ver. 17. Lot enim mulierem ſequebatur, ut eas urgeret.
Statuam ſalis] nō tantum in materiam ſalis, ſed firmam & durabilem, quod utrumque indicatur voce ſalis: ut Num. 18. 19. fœdus perpetuum fœdus ſalis dicitur, quia ſal a corruptione vendicat.
27 *Steterat*] ſuprà 18.22.
29 *Recordaretur*] ut ſuprà 12.3. promiſerat ſe fore beneficum erga benedicentes ei, & amicos ejus, inter quos Lot poſtremus non erat.

37 *Is eſt pater*] quia hi duo fuerunt duorum populorum autores, qui Jiſraelitis futuri erant vicini, & de quibus certæ leges ferendæ, & hiſtoriæ ſcribendæ erant, ideò Moſche hæc de illis ſcribit, ut origine cognitâ, melius eorum ratio, quæ ſcribuntur de illis, intelligeretur.
Uſque in hunc diem] q. d. noſtro adhuc tempore manent impermixti, & ſua nomina retinent.

1 *Inde*] ex pl[...] Mamre, ubi hab[...] bat, ſuprà 18.1.
2 *Cùm dixiſſet*] [...] conſilio, hic & ſup[...] 12. eſt editur.
a Heb. *tutus* [...] *ut ſuprà* 19.1[...]
3 *Illico mor.*] [...] conditione, niſi [...] lierem hanc reſti[...] at, infra 7. nam con[...] tionalis eſt interm[...] natio.
b Heb. *maritata* [...] *rito.*
4 *Non acceſſe*[...] divinitus impedi[...] morbo, qui appa[...] tionem præcedit, [...] liquet ex fine cap.
An gentem] an [...] ſi Deus Abimele[...] alloquens popul[...] meminit, plaga [...] men, quibus popu[...] lum cum Rege ca[...] gavit, efficiebat [...] populo quoque [...] metueret: ideóque [...] illum culpa pri[...] liberat, deinde [...] excuſat.
5 *Cum integritate*] [...] eſt, bona fide & co[...] ſcientia: quaſi di[...] nec animum habu[...] malum, nec factum [...] (quod ſynecdochi[...] manibus tribuitur) [...] turpe exiſtimari, [...] hominibus repre[...] hendendum fuit.
7 *Propheta*] [...] charus, quem ſi o[...] das, me offenderis [...] & quia Propheta [...] uxorem ſuam ſcit[...] intactam eſſe, ac p[...] inde eā reſtitutā [...] quieſcet.
Vivito] quaſi di[...] ſententiam morti[...] latam reſcindent [...] remittaſque in poſſ[...] onem vitæ, cum p[...] mùm hic mihi exp[...] fuerit te ſibi ſatisf[...] ciſſe.
c Heb. *moriendo* [...] *riturum.*
d Heb. *in auribus* *eorum.*
10 *Quid ſpecta*[...] quaſi dicat, cùm n[...] hil præceſſerit a [...] bis quod te eò m[...] veret, quid te [...] ut hoc conſili[...] peres?

brǽi Saram eandem eſſe quæ ſuprà 11. 29. nominatur Jiſcha filia Haranis. [...] ranem enim (ut qui annos 50. ante Abrahamum natus ſit) ex altera matre [...] eſſe dicunt, ideóque Abrahamum hic vocare eam filiam patris ſui, non [...] tem matris. Nepotes verò filios avorum dici pervulgatum eſt, ut Ji[...] nis filiæ dicuntur filiæ Rehhuelis, Exodi 2. 17 & 20.
[...] rem. f Heb. *errare fecerunt Deus: ut* 2. Schem. 7.2[...] *cum Dei nomine ad indicandum S. Triados myſterium.*
[...] iratum ſibi placaret, injuriamque illatam compenſaret.
ſuprà 13.9. h Heb. *in bono loco in oculis tuis.*

16 Saræ verò dixit, ecce dedi mille siclos ar-
genteos fratri tuo: ecce ipse sibi sit operi-
mentum oculorum apud omnes qui tecum
sunt: sit etiam apud quoscunque, & esto e-
rudita.
17 Cùm itaque orasset Abraham Deum, sa-
navit Deus Abimelecum & uxorem ejus &
ancillas ejus, ut parerent.
18 Nam ⁱ firmiter occluserat Jehova om-
nem vulvam familiæ Abimeleci, causa Sa-
ræ, uxoris Abrahami.

Caput XXI.

Dominus promissi memor, constituto tempore largitur Saræ Jitzchakum: quem Abraham octavo die circumcidit. Hagaram ancillam cum Jischmahhele filio instinctu Saræ Deiq; jussu ablegat, a Rege Abimeleco ad ineundum fœdus invitatus acquiescit, & ab eo puteum sibi per violentiam ademptum recuperat.

1 ᵃPOSTEA Jehova ᵃvisitavit Saram que-
madmodum ᵃdixerat, id est, fecit Jehova
Saræ quemadmodum locutus fuerat.
2 Concepit enim & peperit Sara Abrahamo
filium in senectute ejus, eâ ipsâ tempestate
quam dixerat Deus.
3 Vocavitque Abraham nomen filii sui qui
natus erat ipsi, quê pepererat ei Sara, ᵃJitz-
chakum:
4 Et circumcidit Abraham Jitzchakum fi-
lium suum, natum octo dies, sicut ᵃpræce-
perat ei Deus.
5 Erat autem Abraham natus centum annos,
cùm nasceretur ei Jitzchak filius ejus.
6 Dixitque Sara, ᵃrisum fecit mihi Deus:
quisquis audiet, arridebit mihi.
7 Dixit præterea, ᵃquis dixisset Abrahamo,
ᵃcertò lactabit ᵃfilios Sara? attamen peperi
filium in senectute ejus.
8 Crevit autem infans & a lacte depulsus est:
fecitque Abraham convivium magnum,
quo die a lacte depellebatur Jitzchak.
9 Cumque videret Sara filium Hagaræ Æ-
gyptiæ, quem pepererat Abrahamo, ᵃirri-
dentem,
10 Dixit Abrahamo, ejice ancillam hanc &
filium ejus: ᵃnon enim futurus est hæ-
res filius ancillæ istius cum filio meo, cum
Jitzchako.
11 Mala autem videbatur hæc res valde in
oculis Abrahami propter filium suum.
12 Sed ᵃedixit Deus Abrahamo, ne malum
videtor in oculis tuis de puero hoc & de
ancilla tua, quicquid dixit ad te Sara aus-
culta voci ejus; nam in Jitzchako ᵃvoca-
bitur tibi semen.
13 Attamen etiam filium ancillę hujus in
gentem redigam, quia semen tuum est.
14 Cùm ergo surrexisset Abraham mane, ac-
cipiens ᵃpanem & utrem aquæ, dedit Ha-
garæ imponens humero ejus, dedit*que* cum
puero ipso, & dimisit eam: itaque profe-
cta vagabatur per desertum *quod jam dicitur*
Beer-schebahhi.
15 Et deficientibus aquis ex utre, abjecit pu-
erum suum ᵃsub unam arborum.
16 Abiensque sedit e regione procul, ᵃut
qui jaculantur arcu; dicebat enim, ne vide-
am cum morietur puer: sic sedens e regio-
ne sublata voce sua flebat.
17 Audivit autem Deus vocem ipsius pueri:
quapropter inclamans Angelus Dei Haga-
ram e cœlo, dixit ei, quid tibi *est* Hagar? ne
timeas: attendit enim Deus ad vocem ip-
sius pueri ᵃin *loco* ubi est.
18 Surge, tolle puerum illum, & apprehende
manu tua eum: nam in gentem magnam
redigam eum.
19 Tum ᵃaperuit Deus oculos illius, ut vide-
ret puteum aquarum: abiens itaque imple-
vit utrem illum aqua, & bibendum dedit
puero.
20 Deinde ᵃadfuit Deus ipsi puero ita ut cre-
verit, (ᵃhabitabat autem in deserto, eratq;
ᵃjaculator arcitenens,
21 Habitabat, inquam, in deserto Paranis) &
accepit ei mater ejus uxorem, e terra Æ-
gypti.
22 Fuit autem ᵃillo tempore, ut alloqueretur
Abimelec & Picol princeps militiæ ejus A-
brahamum, dicendo, ᵃDeus tecum est in
omnibus quæ tu facis.
23 Nunc itaque jura mihi per Deum hic, ᵃ*dira
tibi imprecans*, si mentitus fueris mihi aut filio
meo, aut nepoti meo, fore ut secundum be-
nignitatem illam quam exercui erga te, ex-
erceas erga me & erga regionem hanc in
qua peregrinaris.
24 Dixit verò Abraham *quod ad* me, jura-
bo.
25 (Postquam reprehendenti Abrahamo A-
bimelecum, ᵃpropter puteum aquarum, quê
vi occupaverant servi Abimeleci,
26 Dixisset Abimelec, nescio quis fecerit rem
hanc: nam neque tu indicasti mihi, neque
etiam ego audivi præterquam hodie)
27 Et accipiens Abraham greges & armenta
ᵃdedit Abimeleco: pepigeruntque ambo ip-
si fœdus.
28 Statuerat autem Abraham septem agnas
gregis ᵃseorsim.
29 Dicenti itaque Abimeleco ad Abraha-
mum, quorsum septem agnæ istæ, quas sta-
tuisti seorsim?
30 Is dixit, ut has septem agnas accipias e
manu mea: ᵃquo sit mihi in testimonium
me fodisse puteum hunc.
31 Idcirco vocavit *quisque* locum illum ᵇBe-
er-schebahhum, quia ibi juraverant ambo.
32 Sic cũ pepigissent fœdus Beer-schebahhi,
surgens Abimelec & Picol princeps militię
ejus, reversi sunt in regionem Pelischtæo-
rum.
33 ᵃPlantavit verò Abraham nemus Beer-
schebahhi, & invocavit ibi nomen Jehovæ
Dei fortis æterni.
34 Peregrinatus enim est Abraham in regio-
ne Pelischtæorum diebus multis.

16 *Velamentum oculorum*] Periphrasis mariti, in cujus conspectu & ab officio illius prætergrediar: nam in subjectionis signum velabantur uxores, infra 24. 65. & 1. Corinth. 11. Simile est expandere alam vestimenti, Ruth 3.9. & Jeschahh. 4.1.

Sit etiam] id est, quemadmodum a tuis familiaribus maritus tuus agnoscitur, sic fac ut apud quoscunque agnoscaris: & erudiat te hoc periculum in quo modo fuisti, ut in posterum caveas, ... maritum tuum.

ⁱ Heb. *occludendo occluserat.*

1 *Postea*] quum recuperata uxore eò pervenit quò volebat.

Visitavit] hinc sumenda frequentissimæ hujus phraseos explicatio: est enim visitare exequi promissum bonum, vel denunciatum malũ.

Dixerat] suprà 18. 10. & 14.

3 *Jitzchakum*] ex mandato Dei suprà 17.19.

4 *Præceperat*] suprà 17.12. hic primus octavo die circumcisus legitur.

6 *Risum*] non amplius diffidentis, ut suprà 18.12. sed prædicantis beneficium Dei.

7 *Quis dixisset*] q.d. contra omnium opinionem factum est, ut hac ætate mater nutrixque fierem: ideò dicitur Rom. 4. 18. Abraham sub spe contra spem credidisse.

a Heb. *lactavit.*

Filios] indefinitè dictum, vide infrà 46.7.

9 *Irridentem*] Certum est ex Galat. 4. 29. eam fuisse irrisionem, quæ cum Jitzchaki persecutione conjuncta esset.

10 *Non enim*] Hæc causa ostendit persecutionem istam ab affectatione hæreditatis natam esse: cumq; Jischmahhel adhuc puer ab suo instinctu, sed a matre instructus id facere videretur, ideò petit Sara ut uterque ejiciatur.

15 *Sub unam arb.*] ne solis ardore confceretur, sed quietius vitam in umbra finiret.

16 *Ut qui jaciunt*] i. quantum sagittarii a scopo abesse solent.

17 *In loco ubi*] q.d. licet a paterna domo exulans, in deserto versetur, rebus ad vitam necessariis destitutus, non tamen eum dereliqui, sed ejus etiam hic rationem habeo. Sic fidem hujus mulierculæ fulcit de promissione suprà 16. 10. & factam Abrahamo præstat suprà 17. 20.

19 *Aperuit*] id est, effecit ut videret fontem vicinum, quẽ anteà, quamvis apertus esset oculis, nõ videbat: sic Luc. 24.31.

20 *Adfuit*] favore, quod ad externa prosecutus est, ut promissiones factas præstaret.

Habitabat] ut prædixerat Angelus suprà 16.12. ipse erit ferus homo.

Jaculator] id est, bellicosus, synecdochicè, ut angelus ibidem prædixerat.

22 *Illo tempore*] cùm adhuc Abraham habitaret inter Kadescham & Schurem.

Deus tecum] q.d. tibi in omnibus favet, quod nos monet, ut tuam amicitiam expetamus.

23 *Dira tibi*] aposiopesis, ut suprà 14. 23.

25 *Propter puteum*] regio enim siticulosa, ut apparet ex historia Hagaræ, & Deut. 11.10. quamobrem non debet leviculum videri id de quo Abraham Regem interpellabat.

27 *Dedit*] ut testaretur nihil amplius offensionis animo inhærere, se excusationem accipere, & in traditione hac beneficia accepta grato animo agnoscere.

28 *Seorsim*] nam negotium hoc de puteo, diversum erat ab altero de ineundo fœdere.

30 *Quo sit mihi*] id est, [illegible] hujus acceptio testetur te mihi sine controversia cedere hujus putei quem effodi usu atque dominio.

b *Heb. puteum juramenti.*

33 *Plantavit verò*] ut qui statuerat diu ibi commorari, quod sequens versus ostendit.

12 *Edixit*] noctu, ut ostendit ver. 14. *Vocabitur*] id est, Jitzchak erit & reputabitur legitimus tuus hæres, ad quem promissiones tibi factæ derivabuntur.

14 *Panem*] Synecdoche; ... quæ iter facientibus per deserta loca sunt necessaria.

Caput XXII.

Abraham ex divino oraculo Jitzchakum filium immolandum in locum imperatum adducit, ubi quem jugulandum ibi mactavit admoveret, divinitus prohibetur, & arietem ejus loco mactat: quo facto Deus obedientiam ejus probans, promiſſiones de hæreditate & de Chriſto ei & ſemini ejus juramento confirmat. Poſtremò nuncium Abrahamo affertur de familia fratris aucta, & nata Ribka futura Jitzchaki uxore.

1 FUIT autem his [a] rebus tranſactis, ut
Deus ipſe ' tentaret Abrahamum: cùm
dicenti ad eum *ô* Abraham, is dixiſſet,
ecce me.
2 Dixit enim *Deus*, tolle nunc 'filium tuum,
'unicum tuum, 'quem diligis, Jitzchakum,
ut abeas in regionem ' Morijæ: & offer eum
ibi in holocauſtum, ſuper ' uno illorum mó-
tium, quem dixero tibi.
3 Surgens itaque Abraham ipſo mane in-
ſtravit ' aſinum ſuum, & accepit duos pue-
ros ſuos ſecum & Jitzchakum filium ſuum:
& fiſſis lignis holocauſti ſurrexit ut abiret
ad locum quem dixerat ei Deus.
4 Tertio die cùm extuliſſet Abraham oculos
ſuos, vidit ipſum locum e-longinquo.
5 Quapropter edixit Abraham pueris ſuis,
conſiſtite hic cum aſino: ego verò & hic
puer ibimus euſque, cúmq; adoraverimus,
'revertemur ad vos.
6 Et accipiens Abraham ligna holocauſti,
impoſuit Jitzchako filio ſuo, accepit verò
in manum ſuam ignem & cultrum: ſic abi-
bant ambo ſimul.
7 'Alloquens autem Jitzchak Abrahamum
patrem ſuum dicebat, mi pater, qui dixit,
ecce me fili mi: tum dixit *Jitzchak*, ecce
ignem & ligna, at ubi *eſt* parva pecus ad ho-
locauſtum?
8 Cui dixit Abraham, Deus proſpiciet ſibi de
parva pecude ad holocauſtum, fili mi: cùm
irent ambo ſimul.
9 Cumque perveniſſent ad locum illum quē
dixerat ei Deus, extructo ibi Abraham alta-
ri diſpoſuit ligna: poſteà colligans artubus
Jitzchakum filium ſuum, impoſuit eum al-
tari ſupra ipſa ligna.
10 Et extendens Abraham manum ſuam, ac-
cepit cultrum ad jugulandum filium ſu-
um.
11 Inclamans verò ad eum Angelus Jehovæ
e cœlo, dixit, ' Abraham Abraham: qui
dixit, ecce me.
12 Tum dixit *Angelus*, ne extendas manum
tuam in puerum hunc, nec facias ei quic-
quam: nunc enim ' expertus ſum timentem
Dei eſſe te, cùm non ſubtraxeris filium tu-
um, unicum tuum, a me.
13 Cùm autem ſublatis Abraham oculis ſuis
videret, quòd ecce aries ' retrò detineba-
tur in perplexitate *veprium* cornibus ſuis,
abiens Abraham accepit arietem illum, ob-
tulitque eum in holocauſtum loco filii ſui.

1 *His rebus tranſ.*] q.d. poſtquam Abraham tot promiſſiones a Deo in Jitzchako acceperat, & tot benedictiones, ut earū fructus guſtaverat, hoc ei proponitur quod videbatur ex diametro pugnare cum promiſſionibus, quarum fundamentum erat Chriſtus ex Jitzchako naſciturus.
a Heb. *Poſt hæc*, *ut infrà ver.* 20.
Tentaret] examini eum ſubjecit, ut palàm fieret qua fide erga ſe præditus eſſet.
2 *Tolle nunc*] tot ſunt ferè diſtinctiones emphaticæ quot verba ad exaggerandam mandati gravitatem, fidemque Abrahami & obedientiam: vide ſuprà in 18.17.
Unicum tuum] poſt amandatum Jiſchmahhelem, eumque unum legitimè ex uxore natum.
Quem diligis] præ altero.
Morijæ] anticipatio, nam nominis cauſa ponitur infrà ver. 14. Eſt autem hæc regio ubi ſita ſunt Jeruſchalajima. 2. Chron. 3. 1.
Uno illorum] nam montoſa eſt regio, Pſal. 125. 2.
3 *Aſinum*] ad ferenda ligna, ver. 6.
5 *Revertemur*] fide reputabat Deū poſſe Jitzchakum a mortuis ſuſcitare, Heb. 11. 19. itaque neſciens formam rei futuræ, prophetavit.
7 *Alloquens*] hæc colloquii narratio plurimum ad oſtendendam Abrahami πληροφορίαν & conſtantiam facit.
11 *Abraham*] anadiploſis feſtinationē in vocante oſtēdit & declarat eum in ipſo articulo a filii cæde retractum eſſe, quo fuerat mactaturus. 12 *Expertus ſum*] humanitus dictum. 13 *Retrò*] videtur vox Angeli a tergo Abrahami inſonuiſſe, ad quam cùm ſe convertiſſet, aries ille oculis ejus oblatus eſt.

14 'Propterea vocavit Abraham nomen loci
illius, Jehovâ providebit: ex quo dici ſolet
hodie, ' in monte Jehovæ providebitur.
15 Inclamavit porro Angelus Jehovæ Abra-
hamum ſecundò, e cœlo:
16 Ac dixit, Per meipſum juro, dictum Jeho-
væ: quandoquidem feciſti rem hanc, &
non ſubtraxiſti filium tuum, unicum tu-
um:
17 [b] Me prolixè benedicturum tibi & cumu-
latiſſimè multiplicaturum ' ſemen tuum, *ut*
ſit numeroſum ſicut ſtellæ cœli, & ſicut are-
na quæ *eſt* in littore maris & hæreditariò
poſſeſſurum ſemen tuum ' portam inimico-
rum ſuorum,
18 Ita ut ' benedictas ſe reputent in ſemine
tuo omnes gentes terræ: quandoquidem
auſcultaſti voci meæ.
19 Deinde reverſo Abrahamo ad pueros ſu-
os, ſurgentes abierunt pariter Beer-ſche-
bahhum: habitabat enim Abraham Beer-
ſchebahhi.
20 Fuit autem his rebus tranſactis, ut nunci-
aretur Abrahamo, dicendo, ecce peperit
ipſa quoque Milca filios Nachori fratri
tuo:
21 Hhutzum primogenitum ſuum, & Buzum
fratrem ejus, & Kemuelem patrem Arami,
22 Ceſedumque, & Chazonem, & Pildaſ-
chum, & Jidlaphum, etiamque Bethuelem:
23 Bethuel autem genuit ' Ribkam: octo i-
ſtos peperit Milca Nachori fratri Abraha-
mi.
24 Quòd verò ad concubinam ejus, cujus
nomen Reuma, ipſa quoque peperit Teba-
chum, & Gachamum, & Tachaſchum, &
Mahhacam.

Caput XXIII.

Saræ ætas & mors cum Abrahami planctu deſcribitur, & locus ab eo emitur in quo uxorem ſepelit.

1 FUIT autem vita Saræ centum viginti
ſeptem annorum, *hi* anni vitæ Saræ.
2 Quâ mortuâ in urbe Arbahhi (ea *jam*
dicitur Chebron) in regione Cenahhani,
'ingreſſus eſt Abraham ad lugendum prop-
ter Saram, & ad deflendum eam.
3 Poſteà ſurgens Abraham a facie mortui ſui,
allocutus eſt filios Chethi, dicendo,
4 'Peregrinus & inquilinus ſum apud vos: da-
te mihi poſſeſſionem ſepulchri apud vos,
ut ſepeliam mortuum meum *ſublatum* e con-
ſpectu meo.
5 Reſpondentes autem filii Chethi Abraha-
mo, dixerunt ei,
6 Audi nos domine mi, ' princeps Dei, tu in-
ter nos, in ſelecto ſepulchrorum noſtrorum
ſepeli mortuum tuum: nemo ex nobis ſe-
pulchrum ſuum occludet tibi, quo minus
ſepelias mortuum tuum.
7 Tum ſurgens Abraham incurvavit ſe co-
ram populo ejus regionis, coram filiis Che-
thi:
8 Et locutus eſt cum eis, dicendo, ſi eſt in ani-
mo vobis ut ſepeliam mortuum meum *ſub-*
latum a conſpectu meo: audite me & inter-
cedite pro me apud Hhephronem filium
Tzocharis:

14 *Propterea*] ... ſe paratum ... reſponſionem ... adiiſſet ſuperi ver. 8.
In monte Jeh.] q.d. ex eo quod ſibi Abrahamo contigit, proverbium manavit: quo in rebus perplexis quarum nullus cernitur exitus ad Dei providentiam recurritur, dicendo, in monte Jehovæ providebitur, hoc eſt, ſuo tempore & loco, ut olim factum eſt.
b Heb. *quòd benedicendo benedicam tibi & multiplicando multiplicabo.*
17 *Semen tuum*] illud de quo dictum eſt, in Jitzchako vocabitur tibi ſemen, ſuprà 21. 12.
Portam] robur, potentiam, & imperium: nam munitiones & propugnacula in portis collocari ſolebant, & ibidem jus a magiſtratibus dici, ut paſſim in Scripturis apparet.
18 *Benedictas*] id eſt, fide ſe agnoſcant in ſemine tuo, quod eſt Chriſtus, eſſe benedictas.
23 *Ribkam*] cujus cauſâ hanc genealogiam ſuperioribus adjecit Moſche, ut viam ſibi muniret ad narrationem capitis ...
2 *Ingreſſus eſt*] ... tentorium Saræ: ... enim ſimul habitabant, ut ſua tentoria ſeparata haberent, ... ut apparet ex ... cap. ſeq.
4 *Peregrinus*] ... benevolentiam ſibi conciliat, & neceſſitatem ſuæ petitionis oſtendit.
6 *Princeps Dei*] ... eſt, quem nos, licet nihil inter nos poſſidentem, Dei beneficiis eximiè ornatum agnoſcimus: ſic Abimelec ſuprà 21. 22. Deus eſt tecum.

9 Ut

9 Ut det mihi ſpeluncam *ſuam* Macpelæ[a] *ſui*,
quæ *eſt* in extremitate agri ipſius,[b] juſtâ
pecuniâ det eam mihi inter vos, in poſſeſſi-
onem ſepulchri.
10 (Hhephron autem[c] ſedebat inter filios
Chethi) reſpondit verò Hhephron Chitthæus
Abrahamo, audientibus filiis Chethi, co-
ram omnibus ingredientibus portam civita-
tis ſuæ, dicendo,
11 Nequaquam, domine mi audi me: a-
grum illum do tibi, & ſpeluncam quæ in eo
eſt tibi do ipſam: [d] præſentibus popula-
ribus meis do ipſam tibi, ſepeli mortuum
tuum.
12 Tunc incurvavit ſe Abrahamus coram po-
pulo regionis illius.
13 Et allocutus eſt Hhephronem audiente
populo regionis illius, dicendo, Sed ſi tu *i-
ſte*, quæſo audi me: [e] oblatum pretium a-
gri accipe à me: tum ſepeliam mortuum
meum ibi.
14 Reſpondens autem Hhephron Abraha-
mo, dixit ei,
15 Domine mi audi me, terra quadringento-
rum *ſiclorum* argenti, inter me & inter te,
quid eſt? quare mortuum tuum ſepeli.
16 Acquievit itaque Abraham Hhephroni, &
appendit Abrah. Hhephroni argentum il-
lud, quod indicaverat audientibus filiis Che-
thi: quadringentos *ſiclos* argenti commean-
tis ad quemlibet mercatorem.
17 Ita ceſſit ager Hhephronis qui *eſt* Mac-
pelæ, quæ *eſt* e-regione Mamræ, ager cum
ſpelunca ipſa quæ in eo *eſt*, omníque arbo-
re quæ in agro *erat*, quod *denique erat* in toto
termino ejus circumquaque;
18 Abrahamo in poſſeſſionem præſentibus fi-
liis Chethi, coram omnibus ingredientibus
portam civitatis ejus.
19 Poſt hæc demum ſepelivit Abraham Sa-
ram uxorem ſuam in ſpelunca agri Macpe-
læ e-regione Mamræ (ea *jam dicitur* Che-
bron) in regione Cenahhani.
20 Cùm ceſſiſſet ager ille & ſpelunca quæ *eſt*
in eo, Abrahamo in poſſeſſionem ſepulchri,
emptus à filiis Chethi.

Caput XXIIII.

Abraham ſenex filio de uxore proſpiciens, fidum famulum jurejurando obſtrictum ad eam quærendam amandat: qui in Meſopotamiam Deo duce profectus, Ribkam Jitzchako conſanguineam ei in uxorem obtinet. Jitzchak verò eam ad ſe adductam uxorem accipit.

1 ABRAHAM autem erat[a] ſenex, ver-
gens ætate: benedixeratq; Jehova A-
brahamo in omnibus.
2 Tunc edixit Abraham ſervo ſuo ſeni-
ori familiæ ſuæ, qui præerat in omnibus
quæ *erant* illi, pone nunc manum tuam
ſub femore meo;
3 Ut jurejurando obſtringam te per Jeho-
vam Deum cœli Deumque terræ, te non ac-
cepturum uxorem filio meo ex filiabus Ce-
nahhanæi *populi*,[a] inter quem habito.
4 Sed te ad regionem meam & ad cognatio-
nem meam profecturum, & accepturum ux-
orem filio meo Jitzchako.
5 Dicenti autem ad eum ſervo illi, fortaſſis
nolet mulier illa[b] ſequi me in terram hanc;
an[c] omnino reducam filium tuum in regio-
nem illam ex qua egreſſus es?
6 Edixit Abraham, Cave tibi ne reducas fi-
lium meum illuc.
7 Jehova Deus cœli, qui aſſumpſit me e domo
patris mei & e regione cognationis meæ,
quiq; locutus eſt mihi, & qui juravit mihi di-
cendo, ſemini tuo dabo regionem hanc: ipſe
mittet Angelum ſuum ante te, ut accipias
uxorem filio meo inde.
8 Quòd ſi nolet mulier illa ſequi te, tu in-
ſons eris ab adjuratione mea hac: modò fi-
lium meum ne reducas illuc.
9 Ponens itaque ſervus ille manum ſuam ſub
femore Abrahami Domini ſui, juravit ei ſu-
per hac re.
10 Deinde accepit ſervus ille decem came-
los e camelis domini ſui, ut proficiſceretur:
(omnes enim opes domini ſui *habebat* in
manu ſua) ſurgenſque profectus eſt in
Syriam[d] interamnem[e] ad civitatem
Nachoris.
11 Ubi faciens ut flecterent genua cameli
extra civitatem ipſam, juxta puteum aquæ,
tempore veſpertino, quo tempore egredi
ſolent haurientes *mulieres*,
12 Dixit, Jehova Deus Domini mei Abraha-
mi, fac quæſo ut obveniat mihi hodie: & ex-
erce benignitatem *hanc* erga dominum
meum Abrahamum.
13 (Ecce ego conſiſto juxta fontem aqua-
rum, & filiæ hujus civitatis egrediuntur ad
hauriendum aquam)
14 Ut puella illa quæ mihi ad ſe dicenti, in-
clina quæſo hydriam tuam, ut bibam, re-
ſponderit bibe, etiamque camelis tuis bi-
bendum dabo, ſit ea quam deſtinaveris
ſervo tuo Jitzchako: & hac re experiar te
exercuiſſe benignitatem erga dominũ meũ.
15 [e] Evenit autem idipſum: nondum deſie-
rat loqui, cùm ecce Ribka egrediebatur,
quæ nata fuerat Bethueli filio Milcæ uxoris
Nachoris fratris Abrahami, habens hydri-
am ſuam ſuper humerum ſuum.
16 (Puella autem iſta erat formâ bonâ valde,
virgo quam vir non cognoverat) cumque
deſcendens ad fontem illum impleviſſet
hydriam ſuam, atque aſcenderet
17 Accurrens ſervus ille obviam ei, dixit,
ſine me ſorbere quæſo parum aquæ ex hy-
dria tua.
18 Quæ dixit, bibe, domine mi: [f] feſtinanter-
que demittens hydriam ſuam ſuper manum
ſuam, bibendum dedit ei.
19 Cumque deſiiſſet dare ei bibendum, dix-
it, etiam camelis tuis hauriam, uſque-dum
abſolverint bibere.
20 Et feſtinanter depleus hydriam ſuam in
aqualiculum, cucurrit denuo ad puteum ut
hauriret, hauſitque omnibus camelis
ejus,

9 *Macpelæ*] Jam nomen proprium eſt loci, ut apparet ex Hebræa conſtructione, infra 17. & 19.
a Heb. quæ eſt ipſius.
b Heb. *plena argento*, ut 1. Chro. 21. 22. & 24. quod explicatur infra ver. 16.
10 *Sedebat*] id eſt, unus erat ex illo conſeſſu apud quem agebat Abraham.
c Heb. *in auribus filiorum* ut infrà 13. & 16.
d Heb. *in oculis filiorum populi mei*, ſic infrà 18.
13 *Sed ſi tu*] nam viri nomen audiverat Abraham, ſed neque de facie noverat, neque adeſſe putabat.
Oblatum] ver. 9.
e Heb. *dedi argentum agri*, id eſt, planè ſtatui dare & jam offero.
15 *Inter me & te*] ut inter amicos (cujuſmodi ſumus) æſtimari ſolet.
Quid eſt?] q. d. levi[c]ulum eſt quàm ut propterea mortuum ſepelire differas.
16 *Siclos*] Siclus Lege eſt duplex: Communis, jam ante latam legem in rebus politicis receptus, & ſacer, ad res ſacras inſtitutus lege, altero duplo major. Erat autem ſacer 20. gerarum. Exod. 30. 13. & Jechezkel. 45. 12. gera 16. granorum hordei. Continet ergo communis ſiclus (de quo hîc Moſchen agere veriſimile eſt, cum de emptione rei non ſacræ ante legem facta quæritur) 10. geras, id eſt, 160. grana hordei.... Efficiunt autem 160. grana ſcrupulos noſtrates ſex, & duos trientes, ſive duas drachmas & grana 16. Sic 400. ſicli argenti efficiunt centum undecim uncias argenti, duos ſcrupulos, & duos trientes ſcrupuli.
Commeantis] id eſt, ea quantitate & qualitate, ut etiam inter ipſos mercatores (qui in expendendo numiſmatum pretio ſunt diligentiſſimi) tranſlatitium & receptum eſſe poſſet. 17 *Ita ceſſit*] His verſibus locum emptum, venditorem, teſtes, & alias circumſtantias [illegible] propoſuit Moſcheh, idque verbis deſumptis ex publicis emptionis tabulis, in quas omnia exactè referri ſolent: ut perpetuum eſſet documentum poſteris Abrahami de legitima illius loci poſſeſſione.

1 *Senex*] natus 140. annos, ut colligitur ex 25. 20. ideò tempus videbat eſſe conſulendi filio.
2 *Pone*] ut fecit Jahhakob infrà, 47. 9. Ritus olim uſitatus in juramentis, quæ ſuperiores à domeſticis exigebant: eoque adhuc apud Æthiopes & Indos ſervari Aben Hhezra dicit.

3 *Cenahhanæi*] à Deo rejecti, à fœdere excluſi, & exitio deſtinati, ſuprà 9. 25. & 15. 16.
a Heb. *in cujus medio*.
b Heb. *ire poſt me*, & ſic deinceps.
c Heb. *reducendo reducam*.

8 *Quòd ſi*] ipſe quidem erat certus de providentia Dei, ſed ut ſervo ſollicitè ne quid temerè juret caventi ſatisfaciat, ita reſpondet.

d Heb. *Aram fluviorum*, id eſt, Meſopotamiam, quæ inter Tygrin & Euphratem ſita eſt.
10 *Ad civitatem Nac.*] non Urem Chaldæorum, ubi natus erat, ſed Charanem Meſopotamiæ, in qua habitabat, ut ex 28. cap. liquet.
11 *Ut flecterent*] id eſt, quieſcerent pro Arabicorum camelorum natura.
12 *Erga dominum*] cujus res, non mea agitur.
14 *Ut puella*] Rei eventus declarat non ſuperſtitioſa divinatione, ſed divino inſtinctu motum fuiſſe ſervum ut ſibi ſignum hoc proponeret ad fidem ſuam confirmandam. Simile eſt de Jonathane & armigero, 1. Sch[e]m. 14. 9. & 10. Simile etiam quod de Gidhhone legitur Judic. 7. 13. & ſeq. niſi quod expreſſe Gidhhoni dicitur à Deo propoſitum, hîc non exprimitur.
e Heb. *fuit*: ut infrà 41. 13. & 1. Schem. 4. 1.
f Heb. *feſtinavit ut demitteret*: ſic infrà 20. *feſtinavit ut depleret*: item ver. 46.

21 *Stupebat*] ad divinæ providentiæ [illegible] considerationem, cùm eventus omnino proposito signo reſponderet.

g *Sive ſpirale ut Plinius vocat, Græci* ἕλιγμα.

22 *Sicli*] vide ſupra 23.16.

Aureorum] ſupple ſiclorum: nam ubicunque auro & argento (quæ nomina, ut & reliquorum metallorum, apud Hebræos plurali carent) numeralia nomina juncta leguntur, pro ſiclis ejuſdem metalli vſurpantur.

27 *Non dereliquit*] id eſt, continenter proſecutus eſt, Liptote.

h Heb. *A domino meo. peregrina verbi conſtructio oſtendit ſupplendum eſſe verbum cui conveniat.*

Hac eâdem viâ] benignitatis & fidei, ut ver. 48. quaſi dicat, tam benignè mecum egit atq; fideliter, quàm egiſſet cum domino meo ſi hoc iter ipſe ſuſcepiſſet.

31 *Benedicte Jehovæ*] vide infra 26.29.

i Heb. *poſt ſenectutem ſuam.*

36 *Poſtquam ſenuit*] præter naturæ ordinem & expectationem omnium: ſummi favoris indicium, & ſpem certam faciens de felice filii ſucceſſu.

ejus.
21 Intereà vir ille ᶠ ſtupebat ſuper ea, taci-
tus obſervans ut cognoſceret utrum ſecun-
daſſet Deus viam ſuam, necne.
22 Fuit autem poſtquam abſolverant cameli
bibere, ut depromptum tradens vir ille ᵍ mo-
nile aureum cujus pondus erat dimidiati ſi-
cli, & duas armillas imponens manibus ejus,
quarum pondus erat decem aureorum:
23 (Cùm eo dicente, filia cujus es? indica nunc
mihi eſtne in domo patris tui locus nobis ad
pernoctandum?
24 Illa dixiſſet ad eum, filia ſum Bethuelis
filii Milcæ, quem peperit Nachori,
25 Dixiſſet quoque ad eum, tum ſtramen tum
pabulum multum *eſt* penes nos, tum etiam
locus ad pernoctandum)
26 Verticem inclinaret vir ille, & incurvaret
ſe Jehovæ,
27 Dicens, Benedictus *ſit* Jehova Deus domi-
ni mei Abrahami, qui ᶠ non dereliquit be-
nignitatem ſuam & fidem ſuam, ʰ quin *exer-
ceret eam* erga dominum meum: quod ad
me, ᶠ hac eadem via deduxit me Jehova in
domum agnatorum domini mei.
28 Itaque currens puella nunciavit in domo
matris ſuæ, ut res iſtæ *ſe* habebant.
29 Ribkæ autem *erat* frater, cujus nomen La-
ban: cucurrit ergo Laban ad virum illum
foras ad fontem:
30 (Fuit autem *hoc*, cùm vidiſſet monile illud
& armillas ſuper manus ſororis ſuæ, & cùm
audiſſet verba Ribkæ ſororis ſuæ dicentis,
ita allocutus eſt me vir ille) venitque ad vi-
rum illum; qui ecce adſtabat camelis prope
fontem.
31 Et dixit *Laban*, ingredere, ᶠ benedicte Je-
hovæ: quare maneres foris? nam ego ex-
pedivi domum, & locum pro camelis iſtis.
32 Ingreſſus itaque vir ille domum ipſam,
ſolvit camelos: deditque *Laban* ſtramen
& pabulum camelis, & aquam ad lavandum
pedes illius, pedeſque virorum qui *erant*
cum illo.
33 Sed cùm apponeretur illi ut comede-
ret, dixit, non comedam uſquedum locutus
fuero verba mea: dixit ergo *Laban*, lo-
quere.
34 Tum dixit, Servus Abrahami ego *ſum*.
35 Jehova autem benedixit Domino meo
valde, adeò ut magnus evaſerit: dedit enim
ei greges & armenta & argentum & aurum,
ſervoſq; & ancillas, & camelos & aſinos.
36 Prætereà peperit Sara uxor domini mei fi-
lium domino meo, ⁱ ᶠ poſtquam ſenuit ipſa;
qui dedit ei quicquid habet.
37 Jurejurando autem obſtrinxit me Domi-
nus meus dicendo, ne accipias filio meo ux-
orem e filiabus Cenahhanæi *populi*, in cujus
regione ego habito.
38 *Dira tibi imprecare*, niſi ad domum patris
mei proficiſcaris & ad familiam meam, ut
accipias uxorem filio meo.
39 Cumq; dicerem ad dominum meum, for-
taſſis non ſequetur me mulier illa,
40 Dixit ad me, Jehova in cujus conſpectu
continenter ambulavi, mittet Angelum ſu-
um tecum, & ſecundabit viam tuam, ut ac-
cipias uxorem filio meo e familia mea, & e
domo patris mei.
41 Tunc inſons eris ab execratione mea
cùm veneris ad familiam meam: & ſi non
dederint tibi, tunc eris inſons ab execratio-
ne mea.
42 Veniens ergo hodie ad fontem illum, di-
xi, Jehova Deus domini mei Abrahami,
ſi tu nunc ſecundas viam meam per quam
ego ambulo;
43 (Ecce ego conſiſto juxta fontem aquarũ)
fiet ut ſi virgo illa quæ egreſſura ad hauri-
endum, cui dixero, da mihi quæſo bi-
bendum paululum aquæ ex hydria tua,
44 Reſponderit mihi, etiam tu bibe, etiamque
camelis tuis hauriam, ea ipſa *ſit* uxor, quam
deſtinaverit Jehova filio domini mei.
45 Ego nondum abſolveram loqui cum ani-
mo meo, cùm ecce Ribka egreſſa eſt *habens*
hydriam ſuam ſuper humerum ſuum, deſ-
cendenſq; ad fontem hauſit: ad quam cùm
dixiſſem, da mihi bibendum quæſo,
46 Feſtinanter dimittens hydriam ſuam a ſe,
dixit, bibe etiamque camelis tuis bibendũ
dabo: bibi itaque, & etiam camelis meis bi-
bendum dedit.
47 Quare interrogavi eam dicens, filia cujus
es? quæ cùm dixiſſet, filia Bethuelis filii Na-
choris, quem peperit ei Milca, poſui monile
iſtud ſupra naſum ejus, & armillas iſtas ſu-
per manus ejus.
48 Et inclinans verticem incurvanſq; me Je-
hovæ, benedixi Jehovæ Deo domini mei A-
brahami, quòd duxiſſet me per viã ᵏ veram,
ad accipiendum filiam fratris domini mei
pro filio ejus.
49 Nunc igitur ſi eſtis exercituri ᶠ benignita-
tem & fidem erga dominum meum, indica-
te mihi: ſin autem minus, indicate mihi, ut
convertam me ᶠ ad dexteram vel ad ſiniſtrã.
50 Cui reſpondens ᶠ Laban & Bethuel dixe-
runt, a Jehova profecta eſt hæc res: non poſ-
ſumus eloqui tibi malum aut bonum.
51 Ecce Ribka ˡ tibi expoſita *eſt*, accipe & a-
bi, ut ſit uxor filio domini tui, quemadmodũ
locutus eſt Jehova.
52 Fuit itaque ut audiens ſervus Abrahami
verba eorum, incurvaret ſe ad terram uſque
Jehovæ:
53 Et proferens ſervus ille ſupellectilia ar-
gentea & ſupellectilia aurea ac veſtes, daret
ea Ribkæ, ſimiliter res pretioſas daret fratri
ejus & matri ejus.
54 Deinde comederunt & biberunt ipſe &
viri illi qui cum ipſo *erant*, ac pernoctave-
runt: cumque mane ſurrexiſſent, dixit ſer-
vus ille, remittite me ad dominum meum.
55 Dicente verò fratre ipſius *Ribka* & matre
ipſius, Reſideat hæc puella nobiſcum *aliquot*
dies ſaltem ᵐ decem, poſtea abito.
56 Dixit ad eos, ne remoremini me, cùm Je-
hova ſecundaverit viam meam, remittite
me ut abeam ad dominum meum.
57 Tunc dixerunt, vocemus puellam ipſam,
& interrogemus ᶠ ex ore ejus.
58 Vocantes ergo Ribkam dixerunt ad eam,
ⁿ viſne proficiſci cum hoc ipſo? Dixit illa,
proficiſcar.
59 Dimittentes itaque Ribkam ᶠ ſororem ſu-
am & ᶠ nutricem ejus, ſervumque Abrahami
ac viros ejus:
60 Benedixerunt Ribkæ, dicentes ei, ᶠ ſoror
noſtra

k Heb. *veritatis.*

49 *Benignitatem & &c.*] poſtulatam concedendo, & bona fide præſtando officium quod debetis conſanguineo veſtro.

Ad dexteram vel] id eſt, aliò deflectam, opponuntur enim iſta rectæ viæ: proverbialis formula.

50 *Laban & Bethuel*] filius hic in aſſenſu præbendo patri præponitur, quia familiam paternam gubernabat (fortaſſis valetudinarius erat pater) & quia prudentiâ valebat in adminiſtratione rei familiaris, ut apparet ex cap. 29 & ſequentibus, in hiſtoria rerum cum Jahakobo geſtarum: quare nulla deinceps fit patris mentio.

l Heb. *coram te.*

m Heb. *decadem* dierum.

57 *Ex ore ejus*] id eſt, ejus conſenſum non de nuptiis, ſed de ſubita hac profectione, ut ſequens verſus docet.

n Heb. [illegible]

59 *Sororem*] id eſt ſanguine junctam: erat enim tantum Labanis ſoror.

Nutricem] Deboram, de qua infra 35.8.

poſteritas, & evadas in mille myriadas, & hæreditariò poſſideat ſemen tuum portam inimicorum ſuorum.
61 Surgens verò Ribka & puellæ ejus, inſidentesque camelis ſecutæ ſunt virum illum: acceptaque ſervus ille Ribka abiit.
62 Jitzchak autem veniebat ex deambulatione ad puteum Lachai roi: nam ipſe habitabat in regione meridiana Cenaanææ.
63 (Egreſſus enim fuerat Jitzchak ad meditandum in quodam agro, appetente veſpera) cumque ſublatis oculis ſuis aſpiceret, ecce cameli venientes.
64 Ribka quoque ſublatis oculis ſuis cùm videret Jitzchakum, dejecit ſe de camelo.
65 (Dicenti enim Ribka ad ſervum illum, quis eſt vir iſte qui ambulat per agrum illum obviam nobis? reſponderat ſervus ille, is eſt dominus meus) & accepto peplo operuit ſe.
66 Enarravit autem ſervus ille Jitzchako omnes res quas geſſerat.
67 Et introducens eam Jitzchak in tentorium illud quod fuerat Saræ matris ſuæ, accepit Ribkam ut eſſet ei uxor, & amavit eam; ſic conſolatus eſt ſe Jitzchak poſt obitum matris ſuæ.

62 *Lachai roi.*] de quo ſuprà 16.13.

65 *Operuit ſe*] in pudoris & ſubjectionis ſignum: vide annot. ſuprà 20.16.

67 *Poſt obitum*] ex quo tertius annus agebatur, necdum tamen dolorem ejus depoſuerat.

CAPUT XXV.

Abraham ex novo conjugio liberos ſuſcipit, quos à Jitzchako (ut ſolus hæres ſit) cum muneribus dimittit: deinde moritur, à duobus ſenioribus filiis ſepelitur. Jiſchmahhelis ætas, mors, genus, & terminus illius deſcribuntur. Jitzchak geminos ſuſcipit, quorum prior poſteriori jus primogenitorum vili pretio vendit.

1 DEINDE verò Abraham accepit uxorem, cujus nomen Ketura.
2 Quæ peperit ei Zimranem, & Jokſchanem, & Medanem, & Midjanem, Jiſchbakum quoque, & Schuachum.
3 Jokſchan autem genuit Schebam & Dedanem: filii verò Dedanis fuerunt Aſchurimus, & Letuſchimus, & Leummimus.
4 Filii autem Midjanis, Hhepha, & Hhepher, & Chanoc, & Abidahh, & Eldahha: omnes hi fuerunt filii Keturæ.
5 Dederat autem Abraham quicquid erat ſibi, Jitzchako:
6 Filiis verò concubinarum uxorum quæ fuerunt ſibi, dedit Abraham dona: ac dimiſit eos à Jitzchako filio ſuo, dũ adhuc viveret, Orientem verſus, in regionem Orientalem.
7 Hoc autem eſt tempus annorum vitæ Abrahami, quibus vixit: centum ſeptuaginta quinque anni.
8 Et expirans mortuus eſt Abraham in canitie bona, ſenio ſatur: ſic aggregatus eſt ad populos ſuos.
9 Sepelieruntque eum Jitzchak & Jiſchmahhel filii ejus in ſpelunca Macpelæ, in agro Hhephronis filii Tzoharis Chittæi, qui eſt e-regione Mamre.
10 Agro, inquam, illo quem emerat Abraham à filiis Chethi: ibi ſepultus eſt Abraham cum Sara uxore ſua.
11 Poſtque poſt mortem Abrahami, ut benediceret Deus Jitzchako filio ejus: habitabat autem Jitzchak juxta puteum Lachai roi.
12 Atque hæ ſunt generationes Jiſchmahhelis filii Abrahami, quem peperit Hagar Ægyptia ancilla Saræ Abrahamo.
13 Hæc, inquam, nomina filiorum Jiſchmahhelis, quibus appellantur per generationes ſuas: primogenitus Jiſchmahhelis Nebajoth, deinde Kedar, & Adbeel, & Mibſam,
14 Et Miſchmahh & Duma, & Maſſa,
15 Chadar, & Tema, Jethur, Naphis, & Kedma.
16 Hi fuerunt filii Jiſchmahhelis, & hæc nomina eorum per villas eorum, & per caſtella eorum, duodecim principes per nationes ſuas.
17 (Hi autem ſunt anni vitæ Jiſchmahhelis, centum triginta ſeptem anni, deinde expirans mortuus eſt: ſic aggregatus eſt ad populos ſuos.
18 Qui habitaverunt à Chavila uſque Schurem, quod deſertum eſt e-regione Ægypti, uſque quà venis in Aſſyriam, coram omnibus fratribus ſuis longè latèque habitavit.
19 Hæc verò ſunt quæ acciderunt Jitzchako filio Abrahami: Abraham genuit Jitzchakum.
20 Erat autem Jitzchak natus quadraginta annos, cùm acciperet Ribkam filiam Bethuelis Syri, ex Padane Syriæ, ſororem Labanis Syri ſibi in uxorem.
21 Poſteà ſupplex oravit Jitzchak Jehovam ob uxorem ſuã, eo quòd ſterilis erat: & exoratus eſt illi Jehova, ita ut conceperit Ribka uxor ejus.
22 Cumque inter ſe conquaſſarent filii ejus in ea, dixit, ſi ſic eſt, quorſum ego? abiit igitur ad conſulendum Jehovam.
23 Cui dixit Jehova, duæ gentes ſunt in ventre tuo, & duæ nationes, edita ex ventre tuo ſeparabuntur: quarum natio una robuſtior erit alterâ, & major ſerviet minori.
24 Completis itaque diebus ejus ad pariendum, ecce gemini in ventre ejus.
25 Prodiit autem prior rufus, totus tanquam toga villoſa: ideò vocarunt nomen ejus Hheſavum.
26 Poſteà verò prodiit frater ejus, cujus manus tenebat calcaneum Hheſavi: ideo vocavit quiſque nomen ejus Jahhakobum. Erat autem Jitzchak natus ſexaginta annos, cùm illa pareret eos.
27 Deinde cùm crevissent iſti pueri, fuit Hheſavus vir peritus venationis, vir agreſtis; Jahhakob verò vir integer, habitabat in tentoriis.
28 Amabat itaque Jitzchak Hheſavum, quia venatio grata erat in ore ejus: Ribka verò

1 Heb. *& addidit Abraham & accepit.*

3 *Aſchurimos*] Hæc nomina cum pluralis terminatione, numero tamen ſingularia & ſignificatione ſunt propria, ut Mappim, Chuppim, & Chuſchim, infr. 46.21

5 *Dederat*] nam unicus erat ex uxore, ſuprà 22.2. & temporaliũ ſpiritualiumque promiſſionum divinitus, antequam naſceretur, hæres inſtitutus, ſuprà 15.4.

8 *In canitie*] ut promiſſum fuerat ſuprà 15.15. d Heb. *Aggregatus eſt*] id eſt, reliquiis ſuis ſociatus

21 *Supplex oravit*] ... tamdiu oravi ſupplex ut mihi concederetur proles? Apoſiopeſis in pathetico ſermone frequens.

Ad conſulendum] per aliquem Prophetam, fortaſſe ſocerum qui idem dicitur propheta ſuprà 20.7.

23 *Duæ gentes*] duarum gentium auctores inter ſe diſſidentes, quorum diſſidium in poſteris ipſorum continuabitur.

h Heb. *natio præ natione robuſtior erit.*

Robuſtior erit] id eſt, ea quæ ex minore naſcetur victoriam obtinebit, conjunctam fœderis continuatione: in quo præter Chriſtum & vitæ cœleſtis hæreditatem, hujus quoque vitæ benedictiones comprehendebantur. Quamobrem rectè adducitur hic locus ab Apoſtolo Rom. 9.12.

32 [illegible] *obtemperando*] hoc propositum si non est videtur [illegible] tamen non frustra scribit Moshe: divinæ enim voluntati, qua major minori subjectus est, inservit [illegible] etiam benedictio à patre decepto in minorem collata, infra 27. 29. quod tandem completum est sub Davide.

[illegible] Jahhakobus [illegible]
29 Coquente autem Jahhakobo l juſculum,
venit Hheſav ex agro, eratque feſſus:
30 Quamobrem dixit Hheſav ad Jahhakobum, ſine me haurire de iſto edulio m admodùm rubro, nam feſſus ſum: idcirco vocavit quiſque nomen ejus n Edomum.
31 Reſpondenti ergo Jahhakobo, vende jam
hodie primogeniti jus tuum mihi:
32 Dixit Hheſav, ecce ego o propero ad mortem: quorſum ergo mihi jus primogeniti?
33 Cui dixit Jahhakob, jura mihi jam hodie, qui juravit ei: ſic vendidit jus ſuum
primogeniti Jahhakobo.
34 Jahhakobus verò dedit Hheſavo panem &
juſculum lentium, qui comedit ac bibit,
deinde ſurgens abiit: ſic contempſit Hheſav jus ipſum primogeniti.

l Heb. *coctionem.*
m Heb. *rubro rubro isto*: *anadiploſis loco ſuperlativi.*
n id eſt, *rufum.*
32 *Propero ad*] quasi dicat ſemper verſando periculo mortis quotidie ſubeo, ita non modò juris ſed etiam vitæ præſentis (quam pluris facio) curam omnem abjicio: quod ſi ab illis diſcerpar quid proderit mihi jus primogeniti? Sic profanus Hheſav ſacrum Dei jus abjecit: vide Heb. 12. 16. 34 *Comedit*] hac congerie impœnitentia Hheſavi deſcribitur, qui neque vilitate pretii à tanta rei venditione eſt deterritus, neque inter comedendum aut poſtquam comedisset, [illegible] eam reſipuit.

Caput XXVI.

Jitzchak fame impulſus in Ægyptum cogitat: ſed monitus à Deo Gerari ſubſiſtit: ubi etſi de promiſſionibus patri factis confirmatus eſt, tamen metu mortis uxorem ſuam fingit ſororem eſſe; quo nomine à Rege objurgatus quidem, ſed publico edicto confirmatus eſt. Deinde cùm Dei beneficio opulentior effectus, injuria Peliſchthæorum graviùs premeretur, Beer-ſchebahhum receſſit, ubi Dei oraculo denuò confirmatur, & à Rege Gerari in fœdus aſcitus eſt.

1 FUIT autem fames in ea regione, præter famem illam priorem quæ fuerat temporibus Abrahami: quapropter profectus eſt Jitzchak ad Abimelecum Regem
Peliſchthæorum Gerarum.
2 Apparens enim ei Jehova, dixerat, a ne deſcendas in Ægyptum, ſed habita in ea regione quam dixero tibi.
3 Peregrinare in hac regione, & ero tecum
ac benedicam tibi: nam tibi & ſemini tuo
dabo omnes regiones iſtas, ut ſtabiliam b juramentum illud quod juravi Abrahamo
patri tuo.
4 Multiplicabo enim ſemen tuum *ut ſit numeroſum* ſicut ſtellæ cœli, & dabo ſemini
tuo omnes regiones iſtas: & benedictas ſe
reputabunt in ſemine tuo omnes gentes
terræ:
5 Propterea quod auſcultavit Abraham voci
meæ, & obſervavit c obſervationem meam,
præcepta mea, ſtatuta mea, & leges meas.
6 Concedit itaque Jitzchak Gerari.
7 Interrogantibuſque viris loci illius de mo-
re ipſius, dicebat, ſoror mea eſt; nam metuebat dicere, *uxor mea eſt ipſa*: *videbat enim, verendum* ne occidant me viri *hujus* loci propter Ribkam; *eo* quòd *bona* formâ
eſſet.
8 Fuit autem cùm b multos dies ibi egiſſet,
ut proſpectaret Abimelec rex Peliſchthæorum per feneſtram, & videret quòd ecce
Jitzchak colludebat cum Ribka uxore ſua.
9 Quapropter vocato Abimelec Jitzchako
dixit, Certè ecce uxor tua eſt: quomodo
ergo dixiſti, ſoror mea eſt? ad quem dixit
Jitzchak, quia dicebam, *verendum* ne moriar propter eam.
10 Tum dixit Abimelec, quid hoc eſt quod feciſti nobis? parum *abfuit* quin concubuerit
unus ex hoc populo cum uxore tua: ſic adduxiſſes ſuper nos c reatum.
11 Præcepitque Abimelec toti populo ſuo,
dicendo, qui tetigerit hunc virum aut uxorem ejus, omnino morte plectetur.
12 Serens autem Jitzchak in terra illa adipiſcebatur anno quoque centuplas menſuras:
adeò benedicebat ei Jehova.
13 Sic creſcebat vir ille, & d progrediebatur
continenter creſcendo, uſque-dum creviſſet valde.
14 Fuit enim ei poſſeſſio gregum, & poſſeſſio armentorum, & famulitium adeò magnum, ut inviderent ei Peliſchthæi:
15 Et omnes puteos quos foderant ſervi patris ejus temporibus Abrahami patris ejus,
occluderent Peliſchthæi, implentes eos pulvere.
16 Diceretque Abimelec ad Jitzchakum, diſcede a nobis, nam multò potentior factus
es nobis.
17 Itaque diſceſſit inde Jitzchak, & caſtris
poſitis in valle Gerari, conſedit in ea.
18 (e Refoderat enim Jitzchak puteos aquarum quos foderant temporibus Abrahami
patris ſui, quoſque occluſerant Peliſchthæi
poſt mortem Abrahami: & indiderat eis nomina, ſecundum nomina quæ indiderat eis
pater ejus).
19 Fodienteſque ſervi Jitzchaki in ea valle,
invenierunt ibi puteum aquarum f viventium.
20 Contenderunt autem paſtores Gerari
cum paſtoribus Jitzchaki, dicendo, noſtræ
ſunt hæ aquæ: quamobrem vocavit nomen
putei illius f Hheſekum, quia ſponte litem
moverant cum ipſo.
21 Deinde cùm fodiſſent puteum alterum,
contenderunt etiam propter illum: quamobrem vocavit nomen ejus g Sitnam.
22 *Reſigens verò inde tentorium cùm effodiſſet puteum alium, non contenderunt
propter eum: quapropter vocavit nomen
ejus h Rechobothas, dicebat enim *ſic vocandus eſt*, quia jam dilatavit Jehova nobis
terminos, ut fructuoſi ſimus in hac regione.
23 Poſteà aſcendit inde Beer-ſchebahhum.
24 Apparuitque ei Jehova i illa ipſa nocte, dicens, Ego ſum Deus Abrahami patris tui: ne
timeas, nam tecum ſum, benedicamque tibi, & multiplicabo ſemen tuum propter Abrahamum ſervum meum.
25 Extructo itaq; ibi altari invocavit nomen
Jehovæ, tetenditque ibi tentorium ſuum, & foderunt ibi ſervi Jitzchaki puteum.
26 Abimeleco autem veniente ad eum Geraro, cum Achuzatho amico ſuo, & Picole
principe exercitus ſui:
27 Dixit Jitzchak ad eos, [illegible] veniſtis ad
me?

a *Ne deſcendas*] [illegible]
b Heb. [illegible]
c *Obſervationem*] [illegible]

a *Formidabat*] [illegible] ſupra 22. 17. [illegible]
10 *Reatum*] id eſt, conjeciſſes nos in peccatum, cujus pœna fuiſſet nobis ſubeunda: Hebræa enim vox ſignificat reatum, & reatus pœnam. c Heb. [illegible] morte plectetur.
d Heb. *ibat eundo & creſcendo*: ut ſupra 8. 3.
e Heb. *reverſus erat ut foderet*
19 *Viventium*] id eſt, perennium & perpetuò ſcaturientium.
f id eſt, *litem.*
g id eſt, [illegible]
22 *Reſigens*] [illegible] ſupra 12. 8.
h id eſt, *dilatationes.*

mei cùm vos odéritis me, & dimiſeritis me
à vobis?
28 Qui dixerunt, certò perſpeximus eſſe Je-
hovam tecum, ideò diximus, ſit nunc exe-
cratio inter nos, hoc eſt, inter nos & inter te:
pangamus itaque fœdus tecum.
29 Dira tibi imprecare ſi nos affeceris ma-
lo, quemadmodum non tetigimus te, &
quemadmodum te duntaxat beneficio af-
fecimus, dimiſimúſq; te cum pace: tu nunc
[illegible] benedicte Jehovæ.
30 Cùm itaque feciſſet eis convivium, come-
diſſentque & bibiſſent,
31 Surgentes manè juraverunt [b] alter alteri,
deduxítq; eos Jitzchak, & abierunt ab eo
cum pace.
32 Fuitq; eo ipſo die, ut venientes ſervi Jitz-
chaki nunciarent ei de puteo illo quem fo-
derant, dicerentq; ei, invenimus aquas.
33 Et vocavit illum [l] Schibhham: idcircò no-
men civitatis illius eſt [m] Beer-ſchebahh, uſ-
que ad hunc diem.

[illegible] Benedicte Jehovæ] honorifica appellatio illius temporis, quâ etiam Laban ſervum Abrahami appellavit ſupra 24. 31. k Heb. vir fratri ſuo. 32 Puteo illo] de quo ſuprà ver. 25. l id eſt, [illegible] m id eſt, puteum juramenti: vide ſuprà 21. 31.

Caput XXVII.

Hheſav, Cenaghæneas uxores perosus [illegible] ſas ducit: quem dum ſenex Jitzchak & oculis captus venatum mittit, benedicturus ei poſt allatam prædam, minor filius aſtu matris [illegible] ſtitus major & domeſtica quæ edulia ſuppoſitus, benedictionem imprudente patre ſurripit: quam fraude recolla frater reverſus benedictionem minimè recuperat, ſed alteri [illegible] Deo auctore confirmatur. Quare cùm major minorem odio capitali proſequeretur, mater conſilium de ablegando filio, callidè ipſi marito que proponit.

1 Cum autem eſſet Hheſav natus qua-
draginta annos, duxit uxorem Jehu-
ditham filiam Beeri Chittæi, & Baſ-
matham filiam Elonis Chittæi:
2 Quæ fuerunt [a] amaritudini animis Jitzcha-
ki & Ribkæ.
3 Deinde fuit cùm ſenuiſſet Jitzchak, & ca-
ligarent oculi ejus ne videret, ut vocans
Hheſavum filium ſuum majorem, diceret ad
eum, fili mi: qui dixit ad eum, ecce me.
4 Tum dixit, ecce nunc ſenui, non novi diem
mortis meæ.
5 Jam itaque ſume quæſo arma tua, phare-
tram tuam & arcum tuum, exiénſq; in agrum
venare mihi venationem:
6 Paráſque mihi cupedias quemadmodum
diligo, affertóq; eas ad me ut comedam:
& benedicet tibi anima mea priuſquam
moriar.
7 (Ribka autem audiebat cùm alloqueretur
Jitzchak Hheſavum filium ſuum) abiit ergo
Hheſav in agrum, ad venandum venationē
quam afferret.
8 Ribka verò allocuta eſt Jahhakobum fili-
um ſuum, dicendo: ecce, audivi patrem tu-
um alloquentem Hheſavum fratrem tuum,
dicendo,
9 Affer mihi venationem, & para mihi cupe-
dias, quas comedam, poſt benedicam tibi
coram Jehova, priuſquam moriar.
10 Nunc itaque fili mi, auſculta voci meæ in
eo quod ego præcipio tibi.
11 Abi nunc ad gregem, accipe mihi inde
duos hœdos caprarum bonos, quos pa-
rem cupedias patri tuo, quemadmodum
diligit,
12 Et afferente te ad patrem tuum comedat:
ut benedicat tibi antequam moriatur.
13 Sed dixit Jahhakob ad Ribkam matrem
ſuam, En Hheſav frater meus, vir piloſus eſt,
ego verò ſum vir [b] glaber.
14 Forſitan palpabit me pater meus, & ero in
oculis ejus tanquam [c] planus, ſic adducam
ſuper me maledictionem, non autem bene-
dictionem.
15 Cui dixit mater ejus, ſuper me ſit maledi-
ctio tua, fili mi: tantùm auſculta voci meæ, &
abiens accipe mihi.
16 Abiens ergo accepit & attulit matri ſuæ:
paravitque mater ejus cupedias, quemad-
modum diligebat pater ejus.
17 Deinde acceptis Ribka veſtimentis Hhe-
ſavi filii ſui majoris [d] deſyderatiſſimis, quæ
erant apud ſe domi, induens Jahhakobum
filium ſuum minorem,
18 Pellibuſq; hœdorum caprarum induens ma-
nus ejus, & [e] glabritiem colli ejus.
19 Poſuit cupedias illas quas paraverat, cum
pane, in manu Jahhakobi filii ſui.
20 Sic veniens ad patrem ſuum dixit, pa-
ter mi: qui dixit, ecce me, quis es tu,
fili mi?
21 Dixit Jahhakob ad patrem ſuum, ego ſum
Hheſav primogenitus tuus, feci quemad-
modum edixiſti mihi: ſurgens nunc ſede &
comede de venatione mea, ut benedicat
mihi anima tua.
22 Dicenti autem Jitzchako ad filium ſuum,
quàm jam [f] citò inveniſti, fili mi? dixit, cer-
tè, quia fecit Jehova Deus tuus ut obveni-
ret mihi.
23 Tum dixit Jitzchak ad Jahhakobum, acce-
de nunc ut palpem te fili mi, an tu iſ ſis filius
meus Hheſav, néc ne.
24 Acceſſit ergo Jahhakob ad Jitzchakum
patrem ſuum, qui palpando eum dixit, hæc
vox vox eſt Jahhakobi, at hæ manus manus
Hheſavi.
25 Non enim agnoverat eum, eo quòd eſſent
manus ejus, ut manus Hheſavi fratris ejus,
piloſæ: quare benedixit ei.
26 Cùm enim dicenti, tu iſ es filius meus Hhe-
ſav? reſpondiſſet Jahhakob ſum,
27 Ipſiq; dicenti, admove mihi & comedam
de venatione filii mei, ut benedicat tibi a-
nima mea, admoviſſet ut comederet, attu-
liſſetq; ei vinum ut biberet;
28 Dixerat ad eum Jitzchak pater ejus, acce-
de nunc & oſculare me, fili mi.
29 Accedente igitur eo & oſculante illum,
cùm odoraretur Jitzchak odorem veſtimē-
torum ejus, benedixit ei, ac dixit, [g] vide, o-
dor filii mei cui benedixit Jehova, eſt ſicut
odor agri.
30 Det itaque Deus ipſe tibi de rore cœli,
[h] variaque pinguedine terræ, & copiam fru-
menti ac muſti.
31 Serviant tibi populi, & incurvent ſe
tibi nationes, eſto herus fratribus tuis,
&

l Heb. [illegible] vide ſupr. 21. 31. 28 [illegible] juramentum [illegible] execratione conjunctum, qua ſibi male precatur, jurans, ſi juramentū violet: Synecdoche.
29 Si nos] ſumma fœderis erat, ne alter noceret alteri.
Quemadmodum] his verbis objectum odium diluunt, & petitionis ſuæ æquitatem oſtendunt: quâ eadem ratione uſi ſunt ſuprà 21. 23.
Non tetigimus] nam ſtatim edicto caverat ſuprà ver. 11.
Duntaxat beneficio] hoſpitio excipientes, & ad participanda commoda regionis noſtræ admittentes.
Cum pace] id eſt, [illegible]

2 Cùm autem] Duos hos verſus, quia ad ſequentem hiſtoriam pertinent, huic capiti conjunximus.
a Heb. amaritudo ſpiritus Jitzchako & Ribkæ: vide ſupra ver. [illegible]
6 Benedicet] id eſt, [illegible]

a ſuum Jehova] [illegible]
b Heb. levis, id eſt levi cute.
c id eſt, aliam ſidam ſecus & in errorem impellens.
19 Super me] ſic divino oraculo confirmata [illegible] audiebat in [illegible] valiſſe [illegible] tuebatur.
d Heb. deſyderiorum, id eſt, pretioſa.
e Heb. [illegible]
22 Quàm jam] [illegible] cauſa explicantur, quæ [illegible] moveret [illegible] ſuſpicaretis: una eſt [illegible] alia cibus, altera vocis diſſimilitudo. Prior autem [illegible] Jahhakob [illegible] Dei providentia [illegible] pateretur & [illegible] quàm [illegible] Deo ita diſponente, tribuebat) cùm Jahhakobum palpaſſet, & olfeciſſet veſtimenta ejus, ſublata eſt.
f Heb. feſtinaſti invenire.
29 Vide odor] [illegible] verborum quàm naturæ ordine faciunt planiorem. Senſus eſt, cùm filium oſcularetur, odorem veſtimentorum Hheſavi (quæ non pædorem caulæ ſed agrorum odoramenta redolebant) ſentiens, omni dubitatione ſublata eum exiſtimavit eſſe Hheſavum, ac proinde ei benedixit.
g [illegible]
30 Det itaque] [illegible] precatur filio [illegible] ſed [illegible] prophetico Spiritu [illegible] quare Hebræa verba [illegible] tempore continent, [illegible] validabit, & [illegible] ſequentia.
h Heb. pinguedine [illegible]
Variaq; [illegible] confer cum Deut. 8. 8.
31 Serviant] hæc partim Jehoſchuahæ, partim Davidis ſequentiúmq; Regū temporibus effecta ſunt.
Eſto herus] ſic jus primogeniti imprudens confirmat pater.

& incurrendo [illegible] filii matris tuæ: maledicentes tibi quoque maledicti sunto, & qui benedicent tibi, isto benedicti.

32 Post autem [illegible] Jitzchak benedixerat Jahhakobo: [illegible] egressus prorsus Jahhakobo a facie Jitzchaki patris sui, Hhesav redire a venatione sua.

33 Paravit itaque ipse quoque cupedias attulit patri suo: dixitque patri suo, surgat pater meus, & comedat de venatione filii sui, ut benedicat mihi anima tua.

34 Dicente verò ei Jitzchako patre ejus, quis es tu? dixit, ego sum filius tuus, primogenitus tuus Hhesav.

35 Tunc [a] contremuit Jitzchak tremore magno admodum, & dixit, [b] quis ille est qui venatus venationem modò attulit mihi, & comedi ex omnibus antequam venires, & cui benedixi? etiam benedictus erit.

36 Audiens autem Hhesav verba patris sui, exclamavit clamore magno, & amaro admodum: dixitque patri suo, benedic mihi, mihi quoque pater mi.

37 Qui dixit, venit frater tuus [c] per fraudem, & abstulit benedictionem tuam.

38 Dicenti autem, quàm rectè vocavit nomen suum [d] Jahhakobum? supplantavit enim me jam secundò, primogeniti jus meum [e] abstulerat, & ecce modò abstulit [f] benedictionem meam; deinde dicenti, an non penes te reservasti mihi benedictionem?

39 Respondens Jitzchak dixit Hhesavo, en, herum constitui eum tibi, & [g] omnes fratres ejus dedi ei in servos, frumento quoque ac musto [h] fulcivi eum: tibi igitur jam quid facerem, fili mi?

40 Dicebat verò Hhesav ad patrem suum, an benedictio unica tibi est, pater mi? benedic mihi, mihi quoque, pater mi: & sublata Hhesav voce sua [i] flebat.

41 Respondens itaque Jitzchak pater ejus dixit ad eum, ecce, ex varia pinguedine terræ [k] *erit* habitatio tua, & ex rore cœli supernè.

42 Sed [l] gladio tuo vives, & fratri tuo servies: [m] erit tamen cùm dominaberis, & frangendo excuties jugum ejus e collo tuo.

43 Quare intestino odio prosequens Hhesav Jahhakobum propter istam benedictionem qua benedixerat ei pater ejus, dixit Hhesav [n] cum animo suo, appropinquant dies luctus patris mei, tunc occidam Jahhakobum fratrem meum.

44 Cumque nunciatum esset Ribkæ unumquodque verborum Hhesavi filii sui majoris, mittens vocavit Jahhakobum filium suum minorem, dixitque ad eum, ecce [o] Hhesav frater tuus se mox consolaturus esset de te, occidendo te.

45 Nunc itaque fili mi, ausculta voci meæ, & surgens fuga te eripe ad Labanem fratrem meum Charanem:

46 Ut maneas cum eo dies [p] paucissimos, usque dum avertatur æstuans ira fratris tui:

47 Dum avertatur ira æstuantis fratris tui a te, oblitus fuerit ejus quod fecisti ipsi, postea mittens recipiam te inde: quare orbarer etiam utroque vestrum die uno?

48 Ad Jitzchakum verò dixit Ribka, [q] tædet me vitæ meæ propter [r] Chittæas: si accipiet Jahhakob uxorem de Chittæis qualis ista *sunt*, de filiabus hujus regionis, ad quid mihi vita?

o Heb. *[illegible]* supra 26.

Caput XXVIII.

Jitzchak Jahhakobum in Mesopotamiam mittens ut ex sua cognatione uxorem ducat, eum continuò ut ibi [illegible] divina benedictione [illegible]: cujus exemplum sibi [illegible] nuptiis [illegible] conciliandis Hhesav filiam Jischmahhelis prioribus superinducit. Deus Jahhakobo in itinere paternas benedictiones confirmat, favoremque suum noto illo ex cœlo [illegible]: ad cujus testimonium erecto lapide Jahhakob locum nominat, atque grati animi votum Deo nuncupat.

1 Vocans itaque Jitzchak Jahhakobum ut [a] benediceret ei, præcepit ei ac dixit ei, ne accipias uxorem de filiabus Cenahhani:

2 *Sed* [b] surge, abi Padanem Syriæ in domum Bethuelis patris matris tuæ, & accipe tibi inde uxorem de filiabus Labanis fratris matris tuæ.

3 *Deus* autem fortis [c] omnipotens benedicat tibi, fructuosumque te reddat ac multiplicet te, ut evadas in cœtum populorum.

4 Detque tibi benedictionem Abrahami, tibi *inquam* & semini tuo tecum, ut hæreditariò possideas terram peregrinationum tuarum, quam Deus dedit Abrahamo.

5 Sic dimisit Jitzchak Jahhakobum ut abiret Padanem Syriæ, ad Labanem filium Bethuelis Syrum, fratrem Ribkæ matris Jahhakobi & Hhesavi.

6 Videns autem Hhesav Jitzchakum benedixisse Jahhakobo, & dimisisse eum Padanem Syriæ ad accipiendum sibi inde uxorem, cumque ei benediceret, interdixisse ei dicendo, ne accipias uxorem de filiabus Cenahhani,

7 Jahhakobum verò auscultantem patri suo ac matri suæ, abiisse Padanem Syriæ:

8 Videns quoque Hhesav malas videri filias Cenahhani in oculis Jitzchaki patris sui:

9 Abiens Hhesav ad [e] Jischmahhelitas, accepit Machalatham filiam Jischmahhelis filii Abrahami, sororem [f] Nebajothi, præter *superiores* uxores suas, sibi in uxorem.

10 Verum Jahhakob exiens Beer-schebahho, ut proficisceretur Charanem,

11 Incidit in quendam locum, ubi pernoctavit [g] quia occiderat Sol: & accipiens de lapidibus illius loci disposuit *ut esset* cervical suum, cubavitque in eo loco.

12 Eoque somniante, ecce scala constituta in terra, cujus summitas pertingebat ad cœlum: & ecce Angeli Dei ascendebant descendebantque per eam.

13 Ecce autem Jehova stans supra eam dicebat, [h] ego *sum* Jehova Deus Abrahami patris tui, & Deus Jitzchaki: hanc ipsam

[illegible] & Angelos ad [illegible]. 12 *Ecce scala*] hic [illegible]

35 *Contremuit*] quo saluti suæ [illegible] Deus ne benedictionem revocet, sed [illegible] confirmare cogit.

k Heb. *qui [illegible]*

37 *Per fraudem*] [illegible]

38 *Abstulerat*] imò ipse [illegible] juramento [illegible] supra 25.33.

39 *Omnes fratres*] id est totam posteritatem tuam.

Fulcivi] [illegible]

40 *Flebat*] vide Heb. 12.17.

41 *Erit habitatio*] hoc est, regionem habebis non [illegible]

42 *Gladio tuo*] vitam [illegible] & fines tuos [illegible]

Erit tamen] ut evenit sub Jorame. 2. Reg. 8.

43 *Hhesav [illegible]*] [illegible]

n Heb. *cum [illegible]*

a *Benediceret*] [illegible] est, benedictiones quas prima [illegible] Jahhakobo [illegible]

b *Surge abi*] non dubium est quin Jitzchak uxoris cum filio tum demum acquieverit cùm oraculo Dei fuit approbatum, præsertim memoria tenens quàm sollicitè caverit pater ne in Mesopotamiam ipse duceretur supra 24. nam hoc benedictionibus promissionibusque Dei in itinere Jahhakobo in itinere sunt, eventusque ostenditur.

3 *Omnipotens*] vide supra 17.1.

e Heb. *Jischmahhelitas*

f *Nebajothi*] primogeniti Jischmahhelis supra 25.13.

11 *Quia occiderat*] ideo non poterat pervenire Luzam, & in agro subdio cubare coactus est.

12 *Ecce*] visioni huic convenit cum promissionibus Dei nam scala Jahhakobi iter designat, Angeli ascendentes, [illegible] custodes, [illegible] descendentes [illegible] Deus [illegible] [illegible] providentiam Jahhakobi [illegible] interpretatio [illegible] Deus ipse [illegible]

15 Cum talis [illegible] Jahhakobo [illegible] in summitate scalæ [illegible] Deo benedictio Ji[illegible]

terram

tionem in quâ tu cubas, tibi dabo ' & ſemini tuo.
14 Eritq; ſemen tuum numeroſum, ' ſicut pulvis terræ, adeò ut erumpas in Occidentem, & in Orientem, & in Septentrionem, & in Meridiem: & ' benedicentur in te omnes familiæ terræ, id eſt, in ſemine tuo.
15 Quamobrem ecce ego tecum ſum, ut cuſtodiam te quocunque iveris, & reducam te ad hanc ipſam terram; non enim deſeram te ' uſque-dum perfecero id quod locutus ſum tibi.
16 Cùm itaque evigilans Jahhakob a ſomno ſuo diceret, certè ' eſt Jehova in hoc ipſo loco, attamen ego neſciveram:
17 (Territus enim dixerat, quàm terribilis eſt hic locus! non eſt hic locus niſi ' domus Dei: etiam hic locus eſt porta cœli)
18 Surgens Jahhakob mane, accepit illam ʰ lapidum ſtruem quam diſpoſuerat ut eſſet cervical ſuum: diſpoſuitq; eam in ſtatuam, & effudit ' oleum in ſummitatem ejus.
19 Vocavitq; nomen loci illius ᶜ Beth-elem: ſiquidem Luz erat nomen civitatis illius antè.
20 Præterea vovit Jahhakob votum dicendo: ' Cùm fuerit Deus mecum, & cuſtodierit me in via iſta per quam ego profecturus ſum, dederitque mihi panem ad comedendum, & veſtimentum ad induendum,
21 Reverſuſq; fuero in pace ad domum patris mei, ' denique fuerit mihi Jehova in Deum:
22 Tum ' hæc ſtrues lapidum quam diſpoſui in ſtatuam, erit domus Dei: & quicquid dederis mihi, ejus decimas omnino dabo tibi.

[Marginal notes, left:] ... ſemini tuo] ... 14 Numeroſum] ... ſicut Abrahamo ... 15 Uſque-dum] Id eſt, nunquam te deſeram; ſunt enim æternæ promiſſiones Dei in Chriſto. ... 16 Eſt Jehova] hoc eſt, ſingulari quadam ratione Deus, qui alioqui ubique eſt, hic ſe eſſe declarat ſignis. 17 Domus Dei] locus dignus qui conſecretur precibus fundendis Deo: idem ... ſenſus eſt verborum ſequentium. h Heb. lapidem ... 18 Oleum] veluti conſecrationis ſignum, non ab eo excogitatum, ſed a patre avoq; acceptum, & divinitus inſtitutum. Hæc ceremonia deinde ſub Lege in rerum perſonarumq; conſecrationibus ex Dei mandato in uſu fuit, ... erat Eccleſiæ indicio de populo ... exhiberetur Chriſtus. c. id eſt, domum Dei fortis.

20 Cùm fuerit] non eſt particula conditionalis, ſed temporis adverbium, ut inferius ... de promiſſionibus ſibi factis minimè ambigit, quas propè ad verbum repetit, & adverbium certitudinis quo utitur ſuprà 16. eum non dubitaſſe docet. 21 Denique fuerit] finis iſte verſiculi cohæret cum reliqua parte ejus, votum verò ſeorſum in ſequente verſu exprimitur. Similem locutionem vide ſuprà 17. 8. unde Jahhakob hanc voti formulam ſumpſit. 22 Hæc ſtrues] id eſt, locus in quo ſtatuam e lapidibus erexi: Metonymia.

Caput XXIX.

Jahhakob Rachelis operâ in familiam Labanis receptus, ejuſq; puellæ amore correptus ſeptennii ſervitutem pro ea paciſcitur: deinde in nuptiis per fraudem ſoceri Leâ ſuppoſitâ, alterum ſeptennium paciſcitur, ut Rachele potiatur. Et quia hanc præ illa amat, hæc ſterilis divinitus, illa quatuor filiorum mater redditur.

1 DEINDE ' ſublatis Jahhakob pedibus ſuis, perrexit in ' regionem ᵃ Orientalium.
2 Cumque circumſpiceret, ecce puteus in quodam agro: & ecce ibi tres greges pecudum cubantes juxta illum, ut ex illo puteo adaquarent greges, & lapis quidem magnus ſuper os illius putei.
3 (Congregari enim ſolebant illuc omnes greges, & devolventes paſtores lapidem illum ab ore ipſo putei adaquabant pecudes: poſteà reponebant eundem lapidem ſuper os illius putei in locum ſuum)
4 Dicentes itaque ad illos Jahhakobo, fratres mei, undénam eſtis? dixerunt, ex Charane ſumus.
5 Dixitque eis, noſtiſne Labanem filium Nachoris? qui dixerunt, novimus.
6 Deinde dixit eis, ᵇ rectène habet? qui dixerunt, rectè: & ecce Rachel filia ejus advenit cum pecudibus.
7 Tum dixit, en adhuc dies ᶜ multus eſt, non eſt tempus congregandi pecoris: adaquate has pecudes, & ᵈ abeuntes paſcite.
8 Qui dixerunt, ' non poſſumus, uſque-dum congregati fuerint omnes greges, & devolverint paſtores iſtum lapidem ab ore hujus putei: cum adaquabimus pecudes.
9 Ipſo adhuc loquente cum illis, advenit Rachel cum pecudibus quæ erant patris ſui: nam pecuaria erat.
10 Fuitq; cùm videret Jahhakob Rachelem filiam Labanis ᵉ avunculi ſui, & pecudes Labanis avunculi ſui, ut accedens Jahhakob ' devolveret lapidem illum ab ore illius putei, adaquaretq; pecudes Labanis avunculi ſui.
11 Cùm enim ' oſculatus Jahhakob Rachelē, ſublata voce ſua ' fleviſſet,
12 Deinde nunciaſſet Jahhakob Racheli ſe ᶠ cognatum eſſe patris ipſius, id eſt, ſe eſſe Ribkæ filium, cucurrerat illa ut nunciaret patri ſuo.
13 Fuit itaque cùm audiret Laban ᵍ nuncium de Jahhakobo filio ſororis ſuæ, ut currens obviam ei amplexaretur atque oſcularetur eum, introduceretq; eum in domum ſuam: tunc narravit Labani ' omnes res iſtas.
14 Cui dixit Laban, ' profectò ' os meum & caro mea es: ſic manſit cum eo ʰ ſpatiū menſis.
15 Deinde dixit Laban Jahhakobo, an quia cognatus meus es, ideò ſervies mihi gratis? indica mihi, quid vis in mercedem tuam?
16 (Erant autem Labani duæ filiæ: nomen majoris Lea, & nomen minoris Rachel.
17 Oculi verò Leæ ⁱ teneri erant, ſed Rachel erat pulchra formâ & pulchra aſpectu.)
18 Quapropter amabat Jahhakob Rachelē; dixit ergo, Serviam tibi ſeptem annos ' pro Rachele filia tua minore.
19 Cui dixit Laban, melius fuerit me tradere eam tibi, quàm ut tradam eam viro alteri: mane apud me.
20 Servivit itaque Jahhakob pro Rachele ſeptem annos, qui fuerunt in oculis ejus tanquam dies ᵏ pauciſſimi, propterea quòd diligebat eam.
21 Dixerat autem Jahhakob ad Labanem, Cedò uxorem meam; quoniam ' completi ſunt dies mei, ' ut congrediar cum ea.
22 Congregatiſq; Laban ' omnibus viris illius loci, fecerat convivium.
23 Fuit autem veſpere, ut ' accipiens Leam filiam ſuam, introduceret eam ad illum: qui

[Marginal notes, left:] 1 Sublatis] id eſt, non ſegniter ut pedes trahens, ſed alacriter reliquum iter confecit, divino oraculo confirmatus. Regionem ori.] Meſopotamiam, quæ Chaldæis eſt Orientalis. a Heb. filiorum Orientis.

[Marginal notes, right:] b Heb. eſtne pax ei? pacis autem nomine ... & omne proſperitatis genus paſſim in ſcriptura intelligitur. c Heb. magnus. d Heb. abite & paſcite. 8 Non poſſumus] propter lapidis magnitudinem vires noſtras ſuperantem. e Heb. fratris matris ſuæ, & ſic deinceps. 10 Devolveret] ſuam operam in devolvendo lapide cum paſtoribus conferret pro abſente Rachele, quæ domum cucurrerat, ut de ejus adventu moneret patrem. 11 Oſculatus] pro temporis & loci conſuetudine. Fleviſſet] præ gaudio, quod tam commode cognatam nactus eſſet. f Heb. fratrem ut ſuprà 14. 27. & infrà 31. g Heb. auditionem Jahhakobi. 13 Omnes res] id eſt, quid inter fratrem & ipſum accidiſſet, cur profectionem hanc ſuſcepiſſet, & quomodo in itinere oraculo confirmatus eſſet. Hæc oportebat Labani innoteſcere, ne quid adverſi de ſubito ejus adventu ſuſpicaretur: præſertim cùm nudum fere videret ac ſine comitatu: qui antea famulum avi camelis, hominibus, auro, & argento inſtructum exceperat, ſuprà 24. 14 Profectò] Exclamatione facta ſibi factum affirmat. Os meum] id eſt, mihi conſanguineus: neceſſitudinis periphraſis, ut Gene. 2. 23. & Judic. 9. 2. h Heb. menſem dierum, id eſt, quot dies requiruntur ad conſtituendum menſem: Hypallage, pro diebus menſis. i Heb. debiles. 18 Pro Rachele] id eſt, ſi dos Rachelem: non enim ita ſervitutem paciſcebantur, ut conjugium differretur uſque ad exactum

ſeptennium. k Heb. unius ut ſuprà 27. 44. 21 Completi ſunt dies] ... erat enim plus ſatis: agebat enim annos quaſi 70 cùm pro uxore paciſceretur: quod colligitur ſi ex 130. annis quos natus erat cùm ſiſteretur Pharhoni infrà 47. 9. quadraginta anni ætatis Joſephi detrahantur, & quatuordecim anni ſervitutis Jahhakobi pro uxoribus, ſub quorum finem Joſeph natus eſt, infrà 30. 25. Ut congrediar] non ut alibi accipitur ... ſervitutem debet, ſed ut dum ſervit, ea uxore utatur. 22 Omnibus] id eſt, quàm plurimis: ſic enim alibi frequenter univerſalis particula reſtringitur, ut infrà 41. 57. & 2. Reg. 8. 9. & in novo Teſtamento ſæpe. 23 Accipiens Leam] pro Rachele: nam ſponſæ in mariti ſui thalamum velatæ & ſine lumine ducebantur, ut poſſet earum conſulere: ea fuit in priſca ætate integritas morum atque modeſtia.

 con-

congreſſus eſt cum ea.
24 Deditq; illi Laban Zilpam ancillam ſuam,
ut eſſet Leæ filiæ ſuæ ancilla.
25 Sed fuit mane cum ecce ipſa agnoſceretur
Lea, ut diceret Jahhakob ad Labanem, quid
hoc eſt quod feciſti mihi? nonne pro Rachele
[l]ſervio apud te? quare igitur decepiſti me?
26 Cui dixit Laban, [k]non ita fieri ſolet in lo-
co noſtro: ut detur minor natu ante primo-
genitam.
27 Comple ſeptimanam [l]hujus: tum dabimus
tibi etiam iſtam pro ſervitute qua ſervies a-
pud me adhuc ſeptem annos alteros.
28 Faciens ergo Jahhakob ita complevit ſep-
timanam illius: deditq; Laban ei Rache-
lem filiam ſuam, ut eſſet ei uxor.
29 Dedit verò Laban Racheli filiæ ſuæ Bil-
ham ancillam ſuam, ut eſſet ei ancilla.
30 Congreſſuſq; Jahhakob etiam cum Ra-
chele, amavit etiam Rachelem præ Lea,
ſervivitq; apud illum, præterea ſeptem an-
nos alteros.
31 Videns autem Jehova [t]exoſam eſſe Leam,
aperuit vulvam ejus: at Rachel erat ſterilis.
32 Concepit ergo Lea & peperit filium, cujus
vocavit nomen [m]Reubenem: dicebat enim,
ſic vocandus eſt eò quòd vidit Jehova affli-
ctionē meā: nunc enim amabit me vir me[u]s.
33 Poſteà iterum concepit peperitq; filium:
quapropter dixit, quia audivit Jehova me
eſſe exoſam, ideò dedit mihi etiam hunc: ſic
vocavit nomen ejus [n]Schimhhonem.
34 Deinde concipiens rurſus peperit filium,
dixitq; [x]nunc demum adjungetur mihi vir
meus, quia peperi ei tres filios: idcircò vo-
cavit nomen ejus [o]Levin.
35 Deinde concepit denuò, pariensq; filium
dixit hac vice celebrabo Jehovam: idcircò
vocavit nomen ejus, [p]Jehudam: tum deſti-
tit parere.

Caput XXX.

Rachel & Lea æmulatione ancillas ſuas Jahha-kobo tradunt ſuo loco parituras, qui tum ex ancil-lis, tum etiam ex uxoribus octonis adhuc liberis ſuſ-ceptis, dimiſſionem in patriam ſecundo ſervitutis ſeptennio exacto petit: ſed novâ pactione ſoceri di-nentem, qua verſicolor partus ejus ex unicolore albo grege dabatur, mercedem duabus artibus, divinitus adjutus, multam & præſtantem conſequitur, ita ut pecoris efficiatur ditiſſimus.

1 Cùm autem videret Rachel ſe non pa-
rere Jahhakobo, æmulata eſt Rachel
ſororem ſuam: dixitq; ad Jahhakobū,
[r]cedo mihi liberos, ſin minus, [z]mortua ſum.
2 Tunc accenſa eſt ira Jahhakobi in Rache-
lem: & dixit, [a]an loco Dei ſum ego? qui pro-
hibuit a te fructum ventris.
3 Quapropter dixit Rachel, [x]ecce ancillam
meam Bilham, congredere cum ea: ut [y]pa-
riat ſuper genua mea, & liberos conſequar
ego quoque ex ea.
4 Deditq; ei Bilham ancillam ſuam in uxo-
rem: & congreſſus eſt cum ea Jahhakob.
5 Ita concepit Bilha, & peperit Jahhakobo
filium.
6 Tunc dixit Rachel, cauſam meam egit De-
us, etiamq; exaudivit vocem meam, quòd
dedit mihi filium; idcircò vocavit nomen
ejus [a]Danem.
7 Cumq; concipiens iterū, peperiſſet Bilha
ancilla Rachelis filiū ſecundū Jahhakobo:
8 Dixit Rachel, [b]luctationibus [illegible]
luctata ſum cum ſorore mea, etiamq; præva-
lui: quapropter vocavit nomē ejus [c]Naph-
talim.
9 Videns autem Lea ſe deſtitiſſe parere, ſi-
militer accepit Zilpam ancillam ſuam, & de-
dit eam Jahhakobo in uxorem.
10 Peperitq; Zilpa ancilla Leæ, Jahhakobo
filium:
11 Ideoq; dixit Lea, [t]venit turma: & vocavit
nomen ejus [d]Gadem.
12 Iterum pariente Zilpa ancilla Leæ, filium
ſecundum Jahhakobo:
13 Dixit Lea, [t]cum beatitate mea, nam bea-
tam prædicabunt me [e]mulieres: idcircò
vocavit nomen ejus [f]Aſcherem.
14 [x]Cùm autem abiens Reuben temporibus
meſſis triticeæ, inveniſſet [z]amabiles flores in
quodam agro, eoſq; attuliſſet ad Leam ma-
trem ſuam: dixit Rachel ad Leam, da quæſo
mihi de amabilibus floribus filii tui.
15 Quæ dixit ei, an parum eſt te abſtuliſſe vi-
rum meum ut auferas etiam amabiles flores
filii mei? dixit verò Rachel, idcircò cubet
ille tecum hac nocte pro amabilibus floribus
filii tui.
16 Redeunte itaque Jahhakobo ex agro veſ-
pere, egrediens Lea obviam ei, dixit, con-
gredieris mecum, nam [g]omnino mercede
conduxi te pro amabilibus floribus filii mei:
cubavitq; cum ea nocte illa.
17 Deo autem exaudiente Leam, ita ut con-
ciperet & pareret Jahhakobo filiū quintū:
18 Dixit Lea [t]reddidit Deus mercedem me-
am, [x]poſtquam dedi ancillam meā viro meo:
ideoq; vocavit nomen ejus, [h]Jiſſaſcarem.
19 Deinde concepit rurſus Lea, peperitque
filium ſextum Jahhakobo:
20 Et dixit Lea, donavit me Deus, me inquam
dono bono: nunc tandem cohabitabit mihi
vir meus, quia peperi ei ſex filios: idcircò
vocavit nomen illius [i]Zebulunem.
21 Poſtremò verò peperit filiam, & vocavit
nomen ejus [t]Dinam.
22 Recordatus autem eſt Deus Rachelis: &
exaudiens eam Deus aperuit vulvam ejus.
23 Cumq; concepiſſet & peperiſſet filium, di-
xit, abſtulit Deus [t]opprobrium meum.
24 Vocavitq; nomen illius [k]Joſephum, di-
cendo, addat mihi Jehova filium alterum.
25 Poſt autem cùm peperiſſet Rachel Joſe-
phum, [x]ut diceret Jahhakob ad Labanem,
dimitte me, ut abeam ad locum meum & ad
regionem meam.
26 Da uxores meas pro quibus ſervivi tibi, &
natos meos ut abeam: tu enim [t]noſti ſervi-
tutem meam, qua ſervivi tibi.
27 Dixit verò ad eum Laban, [t]ſi nunc inve-
ni gratiam in oculis tuis, [illegible] hac:

l Heb. ſervivi, id eſt, ſervitutem paſſus ſum.

26 *Non ita*] Loci conſuetudinem poſt nuptias obducit, quæ in contractu ſponſalitio fuerat exprimēda.

27 *Hujus*] Leæ videlicet, nam hanc ne repudietur, Laban alteram deſideratam offert. Senſus eſt, patere nuptiarum convivium ſeptemdiale jam cœptum abſolvi, Leam apud te retinendo, poſteà optatam quoque habebis. Nuptialis autem convivii ſeptem dierum exemplum eſt in Schimſchone, Judic. cap. 14. 15. & 17.

31 *Exoſam*] id eſt, minus amatam, ut apparet ex præcedente verſu.

m id eſt, videte filium: compoſitum nomen ex corruptis vocibus ut & ſequitur.

n ab audiendo verbo.

34 *Nunc demum*] id eſt, conjunctior mihi poſthac erit vir meus, & impenſius me amabit quàm antehac, ternūm liberorum matrem.

o a verbo adjungendi.

p compoſitum ex Jehova & celebrandi verbo.

1 *Cedo*] dolore agitatur, ſuæ ſterilitatis culpam in maritum rejicit.

Mortua ſum] id eſt, actum eſt de me, ut ſupra 20. 3.

2 *An loco*] quaſi dicat, poſſumne ego mihi arrogare quod ſolius Dei eſt? ipſe te ſterilem reddidit, & ſolus poteſt fœcundare. Ut infra 30. 19.

3 *Ecce anc.*] exemplo Saræ, ſupra 16. 2.

Pariat ſup.] id eſt, partus ejus excipiam gremio, & tanquam meos habeam.

a id eſt, cauſam agentem, vel judicantē.

18 *Reddidit*] i. mercedem quam dederā Racheli abunde compenſavit. *Poſtquam dedi*] i. etiam tum filium largitur, cùm de partu deſperans, ancillam [illegible] viro tuo expoſueram. h id eſt, merces eſt, vel erit mercenarius. i id eſt, donatio [illegible] ſequens nomen ver. 24. 21. *Dinam*] cujus meminit propter hiſtoriam quæ ſequitur infrà 34. 23. *Opprobrium*] ſterilitatis, quæ apud veteres probroſa erat [illegible] maledictio reputabatur, ut contra filiorum procreatio, benedictio Dei. k [illegible] addet vel addit auferenti ſe alterum, &c. videlicet alterius ſervitutis ſeptennio, cum nihil amplius ſocero deberet. 26 *Noſti*] i. ſcis pactæ ſervitutis annos exactos eſſe. 27 *Si nunc invene.*] conciſa eſt oratio deprecantis, & Jahhakobum a diſcedendi propoſito revocantis, ſupra 18. 3.

[illegible]

27 ſexperimento didici, ut benedixerit mihi
Jehova tuâ cauſâ.
28 Dixit etiam, [l]nominatim expreſſam mercedem tuam impone mihi, & dabo.
29 Dixit autem ad eum *Jahhakob*, tu noviſti
quomodo ſervierim tibi, & quale fuerit
pecus tuum apud me.
30 Nam exiguum erat quod habebas [h] ante
me, erupit autem in multitudinem, quia benedixit Jehova tibi ad *illatum* pedem meum: jam verò [i] quando operabor ego ſimiliter pro domo mea?
31 Dicenti verò Labani, quid dabo tibi? dixit Jahhakob, [k]non dabis mihi quicquam: ſi
voles facere mihi [l] rem hanc, revertar, paſcam gregem tuum, cuſtodiam.
32 Tranſeunte me per univerſum gregem tuum hodie, remove inde [l] omnem parvam
pecudem punctulis reſperſam, & latis maculis interſtinctam, omnemque parvam pecudem *fuſcam* inter oves, ſimiliter latis
maculis interſtinctam ac punctulis reſperſam inter capras: & *talium* ſit merces
mea.
33 [l]Sic atteſtetur mihi juſtitia mea [m] poſthac
coram te, cùm accedes ad *inſpiciendam* mercedem meam: quicquid non punctulis reſperſum, & latis maculis interſtinctum, præterea fuſcum inter oves fuerit apud me, furtivum eſto.
34 Cui dixit Laban, [l] en: ô utinam ſit ſecundum verbum tuum.
35 Cùm itaque removiſſet eodem die hircos
varia crura habentes & latis maculis interſtinctos, omneſq; capras punctulis reſperſas,
& latis maculis interſtinctas, omne in quo
erat alba nota, præterea omne fuſcum inter
oves: tradidit ea Laban in manum filiorum
ſuorum.
36 Interpoſuitque iter trium dierum inter ſe
& inter Jahhakobum: paſcebatque Jahhakob pecudes Labanis reſiduas.
37 Accepit autem ſibi Jahhakob virgas e populo virentes, & ex Corylo & Caſtanea: &
corticem *hîc illîc* detrahens fecit in eis multa ſpaciola alba, [n] denudando alburnum
quod *erat* in virgis illis.
38 Virgas autem illas quas *ita* decorticaverat, collocabat in canalibus & in [o] alveis aquarum e-regione pecudum, quæ pecudes
veniebant ad bibendum: ut incaleſcerent
cùm venirent ad bibendum.
39 Ita incaleſcebant pecudes ad virgas illas:
pariebantq; pecudes *partus* varios cruribus
punctulis reſperſos, & latis maculis interſtinctos.
40 Deinde [l]hos agnos ſeparabat Jahhakob,
obvertebatque ora pecudum, [l] pecudum
inquam Labanis, ad varias cruribus & ad omnes fuſcas: ſibi autem collocabat greges
ſeorſum, [l]nec obvertebat eas verſus pecudes
Labanis.
41 Eratque [l] quandocunque incaleſcebant,
ſi erant pecudes compactæ corpore, ut poneret Jahhakob virgas illas [l] ante oculos
iſtarum pecudum in canalibus, ut incaleſcerent ipſæ ad virgas illas:
42 Cùm autem ſerò coibant pecudes, non poneret: ſic erant ſerotinæ, Labanis, compactæ verò corpore, Jahhakobi.
43 Itaque erupit vir ille *in multitudinem* quàm
plurimam; fueruntque ei greges multi, ancillæque & ſervi, & cameli & aſini.

Caput XXXI.

Jahhakob ex animadverſa Labanis & filiorum invidia anxius, divinitus redire in patriam jubetur: qua re tota uxoribus expoſita, clam ſocero ex conſenſu earum cum familia ſua altisbuſq; diſcedit. Laban cum cognatis eum in itinere aſſequitur: & à violentia quidē Dei monitu abſtinet, ſed graviter tamen clandeſtino diſceſſu generi reprehenſo, furti eum inſimulat: tandem verò poſt multas ultrò citroq; expoſtulationes, & probatam defenſionem generi, fœdere pacis inito diſcedit.

1 Cum autem audiiſſet Jahhakob verba
filiorum Labanis, dicentium, accepit Jahhakob quicquid *erat* patris
noſtri: & ex eo quod *erat* patris noſtri, comparavit omnem gloriam iſtam:
2 Aſpexiſſetque Jahhakob vultum Labanis,
quod ecce non erat erga eum ſicut [a] antea:
3 Denique edixiſſet Jehova Jahhakobo, revertere in regionem [l] patrum tuorum, & ad
cognationem tuam, nam [l] ero tecum:
4 Mittens Jahhakob acceſſivit Rachelem &
Leam, [l] in agrum, ad gregem ſuum;
5 Et dixit eis, video ego vultum patris veſtri
non eſſe erga me ſicut antea: deinde Deus
patris mei [l] fuit apud me.
6 Atqui vos noſtis omni facultate mea me
ſerviſſe patri veſtro!
7 Contra patrem veſtrum illuſiſſe mihi & mutaſſe mercedem meam [b] decies, [l] quamvis non permiſerit ei Deus ut damno afficeret me:
8 [l]Cùm ita diceret, punctulis reſperſa ſunto
merces tua, tum peperiſſe pecudes omnes
punctulis reſperſa: cùm verò ſic diceret, varia cruribus ſunto merces tua, tum peperiſſe
omnes pecudes varia cruribus;
9 [l]Ita eripuiſſe Deum pecus patris veſtri, &
tradidiſſe mihi.
10 [l]Fuit autem quo tempore incaleſcunt pecudes, ut attollens oculos meos viderem per
ſomnium, quòd ecce iſti hirci qui pecudes
ineunt *erant* varii cruribus, punctulis reſperſi, & *quaſi* grandine guttati.
11 Dicenti enim ad me [l] Angelo Dei ipſius
per ſomnium, Jahhakob, cùm dixiſſem, ecce
me:
12 Dixit, attolle nunc oculos tuos & aſpice, omnes hi hirci qui ineunt pecudes *ſunt* cruribus varii, punctulis reſperſi, & *quaſi* grandine guttati: nam [l] vidi quicquid Laban facit tibi.

Experimento didici] [illegible] præteritum [illegible] diligentiam, [illegible] ſuam [illegible].
l Heb. nominatim exprime mercedem [illegible].
30 *Ante me*] id eſt, [illegible] adventum ad [illegible].
Quando operabor] [illegible] dicat, jam [illegible] genitius ſum, [illegible] eſt ut familiæ [illegible] proſpiciam.
31 *Non dabis*] i. nullam mercedem quæ abs te pendeat, ſed quicquid divina providentia mihi conſtituerit mercedis loco. Mavult enim a liberalitate Dei, quam ab avaro ſocero pendere.
Rem hanc] quam mox propoſitam.
32 *Omnem parvam*] tam mares & fœminas jam maturas, [illegible]

13 *Deus Beth-elis*] qui illic tibi perpetuum præsidium, & reditum que in patriam promisi, *sup.* 28. 15.

Votum] gratiarum actionis & decimarū, ibidem.

Nunc] sine mora: hæc causa fuit subiti discessus Jahhakobi.

14 *An adhuc*] i. nulla spes futuri cōmodi apud patrem nos diutius detinere debet: non enim nobis, sed sibi ex nobis emolumentum quærit, ut omnino demonstravit, cum nos tanquam alienas vendidit, pretii loco accipiens servitutem tuam.

15 *Etiámne*] q. d. cùm talem expertæ simus, an sinemus pergere donec exederit quod habemus beneficio Dei?

c Heb. *ederit edendo.*

17 *Surgens*] id est, post uxorum consensuse ad discessum expedivit, ut 1. Schem. 17. 48.

19 *Imagines*] id est, deos penates Labanis, ut ex ver. 30. apparet.

d Heb. *& furatus est Jahhakob a corde Labanis: sic infra 26. & 27.* [illegible]

20 *Furtim*] [illegible]

21 *Flumen*] Euphratem, qui medius est inter Mesopotamiam & Cenahhanæã.

e Heb. *posuit vultum suum versus montem.*

22 *Die tertio*] quod distinctum Labanis greges a statione Jahhakobi aberant.

24 *Cave tibi*] [illegible]

[illegible]

13 Ego *sum Deus* ille fortis, Deus Beth-elis,
ubi unxisti statuam, ubi vovisti mihi votum:
nunc surge, exi e regione hac, & redi in regionem
cognationis tuæ.
14 Tunc respondens Rachel & Lea, dixerunt
ei, an adhuc nobis *est* pars & hæreditas in
domo patris nostri?
15 Nónne extraneæ reputatæ fuimus ab eo?
vendidit enim nos, præterea etiámne exederit
continenter pecuniam nostram?
16 Nam omnes hæ divitiæ quas eripuit Deus
a patre nostro, nostræ sunt & filiorum nostrorum:
quare nunc quicquid Deus edixit
tibi, facito.
17 Surgens itaque Jahhakob, sublatos filios
suos & uxores suas imposuit camelis:
18 Et abduxit universum pecus suum, omnésque
facultates suas quas comparaverat,
pecus acquisitionis suæ quod comparaverat
Padane Syriæ, ut proficisceretur ad Jitzchakum
patrem suum in regionem Cenahhani.
19 (Laban autem abierat ad tondendum oves
suas: cùm furata est Rachel imagines quæ
erant patri suo,
20 Et Jahhakob furtim, inscio Labane Syro,
se & sua surripuit, quatenus non indicavit
ei: ipse enim fugiebat.)
21 Sic fugit ipse cum omnibus quæ habebat,
& surgens trajecit flumen ipsum: obversáque
facie contendit ad montem Gilhhadis.
22 Cùm autem nunciatum esset Labani die
tertio, fugere Jahhakobum,
23 Assumens cognatos suos secum persecutus
est eum itinere septem dierum: & assecutus
est eum in monte Gilhhadis.
24 (Veniens autem Deus ad Labanem Syrum
in somnio nocturno, dixerat ei, cave tibi
ne loquaris cum Jahhakobo sive bonum
sive malum)
25 Assecutúsque Laban Jahhakobum, cùm
Jahhakob fixisset tentorium suum in eo mōte,
Laban quoque fixit cum cognatis suis
in monte Gilhhadis.
26 Tum dixit Laban Jahhakobo, quid fecisti
quod furtim surripuisti te, me inscio, &
abduxisti filias meas, quasi captivas gladio
acquisitas?
27 Cur clàm fugisti, & furtim surripuisti te à
me? neque indicasti mihi, ut dimitterem
te cum lætitia, cum canticis, cum tympano,
& cithara?
28 Neque permisisti mihi ut oscularer filios
meos & filias meas? nunc *certè* stultè fecisti.
29 Esset in potestate manus meæ malo vos afficere:
sed Deus patris vestri hesterna nocte
allocutus est me, dicendo, cave tibi ne loquaris
cum Jahhakobo sive bonum sive
malum.
30 Nunc *esto*, omnino abieris, quia summo
desyderio tenebaris *eundi* in domum patris
tui: quare furatus es Deos meos?
31 Respondens verò Jahhakob dixit Labani,
clam fugi, quia timui dicebam enim, ne
*violenter eripere*s filias tuas a
me.
32 Apud quem inveneris Deos tuos, ne vivat,
coram cognatis nostris recognosce, si
quid de tuo *est* apud me, & recipe tibi: non
enim sciebat Jahhakob Rachelem furatam
esse illos.
33 Ingressus itaque Laban in tentorium Jahhakobi,
& in tentorium Leæ, & in tentorium
duarum ancillarum, non invenit eos: egrediens
autem e tentorio Leæ, venerat in tentorium
Rachelis:
34 (Rachel verò acceptas imagines illas posuerat
in clitellis cameli alicujus, sedebatq;
super illas *imagines*) & contrectaverat Laban
totum tentorium illud, neque invenerat.
35 Dixerat enim Rachel ad patrem suum, ne
quæso displiceat in oculis domini mei, non
enim possum assurgere tibi, quia *secundum*
consuetudinem mulierum est mihi: cumq;
perscrutatus esset, non invenit imagines illas.
36 Tunc accensa est *ira* Jahhakobi, adeò ut
jurgans cùm Labane loqueretur Jahhakob
& diceret Labani, quæ *est* prævaricatio mea?
quod peccatum meum, quod insectatus es
me?
37 Quandoquidem contrectasti omnia supellectilia
mea, quod invenisti ex omnibus supellectilibus
domus tuæ, pone hic coram
cognatis meis & cognatis tuis: ut dijudicent
inter utrumque nostrum.
38 Hic *est* vigesimus annus ex *quo* fui tecum,
oves tuæ & capræ tuæ, non abortiverunt: &
arietes gregis tui non comedi.
39 Discerptum non retuli ad te, ego illud luebam,
de manu mea reposcebas illud: *sive esset*
furto sublatum interdiu, & furto sublatum
noctu.
40 Fui cum interdiu absumeret me æstus, &
gelu noctu, recederetq; somnus meus ab oculis
meis.
41 Hic mihi *est* vigesimus annus domi tuæ: servivi
tibi quatuordecim annos pro duabus filiabus
tuis, & sex annos pro grege tuo: immutasti
autem mercedem meam decies.
42 Nisi Deus patris mei, Deus Abrahami &
pavor Jitzchaki adfuisset mihi, haud dubiè
nunc inanem dimitteres me: afflictionem
meam & laborem manuum mearum respexit
Deus, cùm reprehendit *te* hesterna nocte.
43 Respondens verò Labā dixit ad Jahhakobum,
hæ filiæ filiæ meæ *sunt*, & hi filii filii
mei *sunt*, & hoc pecus pecus meum *est*, denique
quicquid vides meum est: filiabus autem
meis istis quid facerem hodie, aut filiis
earum quos pepererunt?
44 Nunc itaque age, pangamus fœdus ego &
tu: quod sit in testimonium inter me & inter
te.
45 Tunc accepit Jahhakob lapidem, quem
erigeret in statuam.
46 Deinde Jahhakobo dicente cognatis suis,
colligite lapides: illi acceptis lapidibus fecerunt
cumulum, ubi comederunt super illum
cumulum.
47 Quem appellavit Laban Jegarsahadutha,

[illegible] Jahhakobum mercenarium Labanis, [illegible] non [illegible] abduxisse, tertio Deos suos [illegible].

f Heb. [illegible]. h Heb. [illegible].

i Heb. *abeundo abieris, quia desyderando desyderabas.* 31 *Quia timui*] [illegible] ad duo priora expostulationis capita respondet.

duthæ, Jahhakob verò appellavit Galhhe-
dem.
48 Cùm enim dixiſſet Laban, hic cumulus *ſit*
teſtis inter me & inter te hodie : ideircò
vocavit Jahhakob nomen ejus Galhhedē:
49 Etiamque ? Mitzpam : quia dixerat La-
ban, ſpeculetur Jehova inter me & inter te,
cùm ' abſconditi erimus ¶ alter ab altero.
50 Si affixeris filias meas, & ſi duxeris uxo-
res præter filias meas, ' nemo *eſto* ' inter
nos : vide, Deus teſtis, inter me *eſto* & in-
ter te.
51 Præterea dixit Laban Jahhakobo, ecce
cumulus iſte, & ecce ſtatua iſta, quæ 'jeci in-
ter me & inter te.
52 Teſtis *eſt* cumulus iſte, & teſtis ſtatua iſta:
ſive ego *prætergrediar*, me non prætergreſ-
ſurum ad te cumulum hunc, ſive tu *præter-
grediaris*, te non prætergreſſurum ad me cu-
mulum hunc & ſtatuam hanc, ad malum.
53 'Deus Abrahami & Dii Nachoris judi-
cent inter nos, 'Dii patris eorum cui jura-
vit Jahhakob 'per pavorem patris ſui Jitz-
chaki.
54 Tunc mactavit Jahhakob [f] animalia in
monte illo, & invitavit cognatos ſuos ad
comedendum cibum : qui ubi comede-
runt cibum, pernoctaverunt in eodem
monte.
55 Deinde ſurrexit Laban mane, & oſcula-
tus filios ſuos ac filias ſuas benedixit eis:
abienſque reverſus eſt Laban in locū ſuū.

Diis patris eor.] quos [illegible] avus me[illegible] coluit Abrahami [illegible] ſed etiam Te[illegible] patre utriuſq; [illegible] ſuperſtitionem [illegible] ab antiquitate [illegible], & obliquè [illegible] Abraha[illegible] perſtringit.

Per pavorem] ut [illegible] ver. 42.

[f] *Heb. mactationem, id eſt, animalia ad convivium, ut* 1. Schem. 28. 24. *&* 1. Reg. 19. 21 *& alibi, non abſurdum eſt (ſi hæc de ſacrificio accipiantur) Labanem à Jahhakobo ad* [illegible] *admiſſi. Quod ſi Moſche ſocerum ſuum admiſit,* Exod. 18. *fecit quia ad* [illegible] *converſum eſſe ex ipſius ſermone intellexerat.*

Caput XXXII.

Jahhakob ab Angelis confirmatus, fratrem de adventu ſuo certiorem facit, quem audiens ſibi obviam cum copiis adventare vehementer timet: ideòq; ſuos ad minuendum periculum in duas acies diſtribuit, Dei auxilium implorat, fratri munera præmittit, fortiq; cum Angelo lucta & ſecundi nominis impoſitione à metu liberatus iterum de divino in poſterum præſidio confirmatur.

1 JAHHAKOB verò perrexit itinere ſuo,
& 'obviam facti ſunt ei Angeli Dei.
2 Dixitq; Jahhakob cùm videret eos, a-
cies Dei hæc eſt: quapropter vocavit nomen
loci illius [a] Machanajima.
3 Poſteà Jahhakob miſit nuncios ' ante ſe
ad Hheſavum fratrem ſuum in regionem
'Sehhiris, 'agrum Edomæorum.
4 Mandavitque eis dicendo, ſic dicetis 'Do-
mino meo Hheſavo : ſic dicit ſervus tuus
Jahhakob, apud Labanem peregrinus fui, &
moratus ſum uſque adhuc.
5 Sunt autem mihi boves, & aſini, greges, ſer-
vique, & ancillæ: 'quod miſi nuntiatum *tibi*
domino meo, ut invenirem gratiam in ocu-
lis tuis.
6 Sed cùm reverſi nuncii illi ad Jahhakobū
dicerent, venimus ad fratrem tuum ad Hhe-
ſavum, qui etiam procedit obviam tibi &
quadringenti viri cum eo.

1 *Obviam facti*] ut [illegible] adventu de [illegible] præſidio & [illegible] amplius [illegible].

[a] id eſt, duæ acies, [illegible] caſtra, [illegible] & Angelorum [illegible].

3 *Ante ſe*] id eſt, [illegible] adventum ſuum [illegible] infra 36. 6.

Sehhiris] vide ſuprà 14. 6. annot.

Agrum Edoma] Edom enim, id eſt, Hheſav, jam eò migraverat, infrà 36. 6 & agrum occupaverat, Deut. 2. 12.

4 *Domino meo*] hac [illegible] ſubmiſſione collatum [illegible] divinitus honorē [illegible]q; non re[illegible] patienter expectans divinæ voluntatis executionem, [illegible], & fratrem [illegible] majorem revereretur: quod item erga Schaülem facit David [illegible]. *Quod* [illegible] nolui te inſcio pertranſire, ne aliqua ſuſpicione abrumpatur illa bene[illegible], quam mihi a te ſervari ſtudeo.

7 Timuit Jahhakob valde, & [b] fuit anxius,
quamobrem diſtribuit populum illum qui
erat ſecum, & greges, & armenta, & came-
los in duas acies.
8 Dicebat enim, ſi venerit Hheſav ad aciem
unam, & percuſſerit eam, erit ſaltem acies
illa quæ relicta fuerit, [c] ſalva.
9 Præterea dixit Jahhakob, 'ô Deus 'patris
mei Abrahami, & Deus patris mei Jitzcha-
ki, Jehova 'qui edixiſti mihi, revertere in re-
gionem tuam & ad cognationem tuam, nam
beneficus ero erga te :
10 '[d] Impar ſum omnibus iſtis beneficiis, om-
nique iſti fidei quam præſtitiſti ſervo tuo:
etenim cum baculo meo *ſolo* tranſiveram
Jardenem hunc, nunc autem evaſi in duas
acies.
11 Eripe me quæſo e manu fratris mei, e
manu Hheſavi : nam timeo eum, ne veni-
ens percutiat me, & ' matrem cum li-
beris :
12 Tu autem dixiſti, [e] omnino beneficus ero
erga te, reddamq; ſemen tuum *numeroſum*
velut arenam maris, quæ numerari non po-
teſt præ multitudine.
13 Et pernoctans ibi nocte illa, accepit ex eo
quod veniebat ſibi ' ad manum, munus pro
Hheſavo fratre ſuo :
14 Capras ducentas, & hircos viginti, oves
ducentas, & arietes viginti,
15 Camelos lactantes cum pullis earum tri-
ginta, vaccas quadraginta & juvencos de-
cem, aſinas viginti & aſellos decem.
16 Cumq; traderet in manum ſervorum ſu-
orum [f] quemq; gregem ſeorſim, edixit ſervis
ſuis, tranſite ante me, & ' ſpatium interpo-
nite inter [g] greges alios ab aliis.
17 Præcepitq; primo, dicendo, cùm occurre-
rit tibi Hheſav frater meus, & interrogave-
rit te dicendo, cujus es? & quò abis? & cu-
jus *ſunt* iſta ante te?
18 Dicito, *ſunt* ſervi tui Jahhakobi, hoc *eſt*
præmiſſum munus, pro domino meo, pro
Hheſavo ; atque ecce etiam ipſe *Jahhakob*
poſt nos.
19 Idem præcepit etiam ſecundo, etiam ter-
tio, etiam omnibus qui procedebant poſt
greges illos, dicens, [h] in hanc ſententiam
alloquimini Hheſavum, cùm inveneritis
eum :
20 Tandem dicite, etiam ecce ſervus tuus
Jahhakob poſt nos : dicebat enim *Jahha-
kob*, placabo ' vultum ejus hoc munere
quod procedit ante me, ut poſteà aſpiciam
vultum ejus, fortaſſis ' ſuſcipiet vultum
meum.
21 Sic tranſivit munus illud ante eum : ipſe
verò pernoctavit ea nocte in ipſa acie.
22 Deinde ſurgens ea ipſa nocte, accepit du-
as uxores ſuas, & duas ancillas ſuas, & un-
decim natos ſuos, & trajecit vadum Jab-
boki.
23 Iiſque acceptis & tranſmiſſis trans tor-
rentem illum, tranſmiſit etiam quod ha-
bebat.
24 Sed cùm ' reliquus eſſet ſolus Jahhakob,
'luctatus eſt ' quidam cum eo, donec aſcen-
deret aurora.
25 Qui cùm videret ſe nihil poſſe adverſus
ipſum *Jahhakobum*, tetigit vertebram marē
ſe-

[b] Heb. *anguſtia vel anxietas fuit ei.*

[c] Heb. *in evaſionem vel liberationem.*

9 *O Deus*] ad conſilium quod præſens metus ingeſſerat, precationem ſubjungit his 4. verſibus.

Patris mei] à quo promiſſionum quas Abrahamo dederas, hæreditatem ad me detuliſti.

Qui edixiſti] cujus ſingulari juſſu & vocatione in hoc iter ingreſſus ſum.

10 *Impar ſum*] id eſt, fateor me indignum fuiſſe cui tot beneficia conferres, nedum eo me dignū judicem quod petiturus ſum.

[d] Heb. *minor ſum.*]

11 *Matrem cum*] id eſt, ad internecionem promiſcuè, ſine ullo ſexus ætatiſve diſcrimine : proverbialis locutio, ut Hoſche. 10. 14.

[e] Heb. *benefaciendo benefaciam tibi.*

13 *Ad manum*] quia nox & antevertendi fratrem ſtudium habere delectum non permittebant.

[f] Heb. *gregem gregem.*

16 *Spatium*] ut occaſione Hheſavo data muneris recognoſcendi, ſervos interrogandi & Jahhakobi ſubmiſſionem audiendi, paulatim ejus ferocia mitigaretur : hoc enim conſilium fuiſſe teſtatur Moſche infra ver. 20.

[g] Heb. *gregem & gregem.*

[h] Heb. *ſecundum verbum hoc.*

20 *Vultum ejus*] id eſt, iram quæ proditur vultu: metonymia.

Suſcipiet vultum] id eſt, perſonam: ſynecdoche.

24 *Reliquus eſſet*] trans torrentem Jabboki, id eſt, cùm jam omnia præmiſiſſet, & ſolus agmen clauderet.

Luctatus eſt] quo præ exercitamento, Deus voluit Jahhakobum metu liberare ab adventu fratris & fidem ejus de præſidio divino conſirmare, dum ei robur ſubminiſtrat etiam cum Angelo luctandi.

Quidam] Angelus, ut ſequentia docent, & Hoſche 12. 5. formam autem humanam aſſumpſit ad luctandum.

25 *Luxata pependit*] Quòd ita in luctâ conflixit ut efficeretur claudus, eò ſpectabat, ut intelligeret ſe non ſua, ſed cœleſti virtute ſtetiſſe, ut non ſuccumberet.

i *vel cùm aſcenderet aurora: ut ſunt verba Moſchis, indicantis tempus quo hoc petiit Angelus.*

26 *Cùm benedixeris*] hæc petitio demonſtrat Jahhakobum jam tum intellexiſſe eum non hominem, ut formâ videbatur, ſed Angelum eſſe, cùm ab eo tanquam majore ſibi benedici petit.

27 *Quod eſt no.*] interrogat de nomine, non quòd ignoraret, ſed quia benedictionis roboriſq; ſuppeditati perpetuum documentum poſiturus erat mutato nomine.

28 *Non Jahhakob ſolùm*] Eclipſis in hujuſmodi orationibus frequens, quæ κατ' ἄρσιν κ; θέσιν enunciantur: ut 1. Schem. 8. 7. & alibi ſæpe.

femoris ejus: ita luxatâ pependit vertebra mas ſemoris Jahhakobi, illo luctante cum eo.

26 Dicenti verò illi, dimitte me, i aſcendit
enim aurora, dixit *Jahhakob, non jam* dimittam te, ſed cùm benedixeris mihi.

27 Quamobrem dixit ad eum, quod eſt nomen tuum? qui dixit, Jahhakob.

28 Tum dixit *Angelus* non Jahhakob *ſolùm*
dicitor ultrà nomen tuum, ſed k Iſraël: nam ut Principem te geſsiſti cum Angelis & cum hominibus, & potentiâ vales.

29 Petenti autem Jahhakobo & dicenti, indica quæſo nomen tuum, dixerat, quorſum interrogas de nomine meo? priuſquam benediceret ei.

30 Quapropter vocavit Jahhakob nomen
illius loci l Penielem: vidi enim, *inquit* Angelos facie ad faciem, & erepta eſt anima mea.

31 Exoriebatur autem ei Sol, cùm tranſiret Penuelem: & ipſe claudicabat ſuper femur ſuum.

32 Idcircò non comedunt filij Jiſraëlis
m nervum defectus qui *eſt* ſupra vertebram femoris, uſque in diem hunc, eo quòd tetigerat *Angelus* vertebram femoris Jahhakobi in nervo defectus.

k *id eſt, princeps Dei fortis, q. d. a forti Deo principalem potentiam conſecutus, adeo ut cum Angelis & hominibus committi poſſis: quod antè cum Labane, nunc in luctâ expertus, mox cum Hheſavo experturus es.* 29 *Quorſum*] petitionem Jahhakobi repellit, cùm quia nihil utilitatis inde fuiſſet conſecuturus, tum ut diſſimulato humano nomine Jahhakobi animum ſupra homines attolleret. l *ſive Penuelem verſ. 31. id eſt, aſpectum, vel faciem* Dei *fortis.* 30 *Erepta eſt an.*] gratulatur ſibi quòd cùm Angelum Dei viderit, tamen non ſit mortuus: vide annot. ſuprà 16, 13. Cujus rei cauſam vide ſuprà in 3. 10 annot. m *id eſt, primum e quatuor nervis in femur progredientibus, qui in externam femoris cutem per ramos diſſeminatus, abſumitur in muſculis illis qui externa femoris latus occupant. Defectus autem dicitur, quia non ad genu (ut reliqui) protenditur, ſed antequam eò perveniat, deficit.*

Caput XXXIII.

Hheſav Jahhakobo fratre eiuſq; comitatu benignè excepto munera precibus victus accipit, ſe cum ſuis itineris comitem offert, eóque renuente diſcedit. Jahhakob verò Succothis Schecemum Cenahhanæam urbem perveniens: ubi empto agro commoratus altare extruit, & Deo gratias agit.

1 JAHHAKOB autem ſublatis oculis ſuis
aſpiciens quòd ecce Hheſav veniebat, & quadringenti viri cum eo, diſtribuit natos juxta Leam & juxta Rachelem, & juxta duas ancillas ſuas.

2 Collocavitque ancillas & natos earum
primo *loco*, deinde Leam & natos ejus poſteriores, Rachelem verò & Joſephum poſtremos.

3 Ipſe autem tranſiens ante eos, cùm incurvaret ſe in terram a ſepties, donec appropinquaret uſque ad fratrem ſuum,

4 Accurrens Hheſav obviam ei, & amplexatus eum, ruit in collum ejus & deoſculatus eſt eum: ita fleverunt.

5 Deinde Hheſav ſublatis oculis ſuis videns mulieres illas & natos illos, dixit, qui ſunt iſti tibi? cui reſpondit, hi ſunt nati, quos largitus eſt Deus ſervo tuo.

6 Itaque appropinquantes ancillæ ipſæ &
nati earum, incurvaverunt ſe.

7 Deinde appropinquans etiam Lea & nati
ejus incurvaverunt ſe: poſtremò verò juſſus appropinquare Joſeph & Rachel incurvaverunt ſe.

8 Dixit autem *Hheſav*, quæ tibi *eſt* tota
acies iſta cui occurri? qui dixit, *obviam miſi* ut invenirem gratiam in oculis domini mei.

9 Dicenti verò Hheſavo, eſt mihi ſatis, mi
frater, eſto tuum quod tuum *eſt*:

10 Dixit Jahhakob, ne quæſo b *recuſes* ſi
nunc inveni gratiam in oculis tuis: ſed accipito e manu mea, c quandoquidem contemplatus ſum faciem tuam, ac ſi contemplatus eſſem faciem Dei, & benignè excepiſti me.

11 Accipe quæſo d donum meum quod
adductum eſt ad te, cùm liberaliter egerit mecum Deus, cumque *ſit* mihi ex omnibus: inſtitit ergo apud eum ita ut tandem acceperit.

12 Poſteà dicente Hheſavo, proficiſcamur
& progrediamur, & ego præibo tibi:

13 Reſpondit ei, Dominus meus novit hos
natos eſſe teneros, & *quod ad* greges & armenta lactantes incumbere mihi: quæ ſi agendo plus æquo urſerint *pecuaris vel* uno die, morientur omnes pecudes.

14 Tranſeat quæſo Dominus meus ante ſervum ſuum: ego autem ſenſim pergam *itineribus* mihi *accommodis*, e greſſui hujus rei quę ante me *eſt*, & greſſui horum natorum, uſque-dum veniam ad dominum meum Sehhirem.

15 Tum dixit Hheſav, conſtituam quæſo tecum *aliquot* e populo hoc qui mecum *eſt*: qui dixit, quorſum hoc? inveniam gratiam in oculis domini mei.

16 Reverſit itaq; eodem ipſo die Hheſav, itinere ſuo, Sehhirem verſus,

17 Jahhakob verò profectus eſt Succothas,
ubi extruxit ſibi domum: pecori autem ſuo fecit tuguria, idcircò vocavit nomen illius loci f Succothas.

18 Deinde venit Jahhakob incolumis ad civitatem Schecemum, quæ *eſt* in regione Cenahhani, cùm veniret Padane Syriæ: & caſtra poſuit ad ſpectum ejus civitatis.

19 Emitque portionem illius agri in quo
tetendit tentorium ſuum, e manu filiorum Chamoris patris Schecemi, centum g numis.

20 Et ſtatuit ibi altare, quod appellavit *Dei*
fortis Dei Jiſraëlis.

a Heb. *ſeptem vicibus.*

3 *Septies*] numerus certus pro incerto, ut innuunt ſequentia, donec ap. &c.

5 *Qui ſunt iſti*] id eſt, quid ad te attinent? amica hac interrogatione numeroſam ſobolem gratulatur fratri.

6 *Itaque*] cùm frater excepiſſet fratrem, & finito colloquio oculi Hheſavi in illas (quæ tunc ſubſtiterant) converſi eſſent.

7 *Juſſus*] [illegible] las enim [illegible] erat: ideo nihil [illegible] a matre juſſus [illegible] bat: & quia præ[illegible] debeat matri, nominatur prior.

8 *Quæ tibi*] [illegible] quidem ex ſervis [illegible] diverat, ſed ex Jahhakobi reſponſum munera eorum [illegible] ceſſandi occaſionem capere.

9 *Mi frater*] [illegible] meus animus [illegible] nus eſt erga te [illegible] ſine muneribus.

b *Eclipſis, ut ſuprà* 18. 19.

c *Ut ſuprà* 18. [illegible] & 19. 8.

10 *Contemplatus*] id eſt, conſpectus [illegible] placidi vultus [illegible] eſt certum divinæ gratiæ indicium, [illegible] ſi ipſam Dei faciem benignè me intuentem contemplarer.

d. Heb. *benedictionem, id eſt munus ex benevolentia profectum: ut* 1. *Schem.* 25. 27.

e Heb. *pedi* [illegible] *operis, ſed pro re* [illegible] *patur, ut Exodi* 22. [illegible] & 36. 6. *metonymia.*

14 *Greſſui*] id eſt, quantum poterit ferre inceſſus horum quæ ſub mea cura habeo.

Uſque-dum ve.] etſi nuſquam ei venisse legitur.

15 *Inveniam gratiam*] id eſt, annue petitioni meæ, [illegible] licet ne quem tranſmittas: ſic infrà 34. 11.

f *id eſt, tuguria.*

18 *Incolumis*] [illegible] bus integris, nullo in itinere paſſus incommodum, ut poſteà Schecemi [illegible] dit: quod conſulto videtur addidiſſe Moſche, ut [illegible] ret completum eſſe quod Angelus [illegible] luctam Jahhakobo dixerat ſuprà 32. [illegible]

Caſtra poſuit] [illegible] eſt, tentoria fixit, [illegible] liquandiu ibi moraturus, & Deo gratias acturus. Sic [illegible] prà 26. 17.

g Heb. *pecuniâ, id eſt, numis quibus pecudis imago impreſſa eſt: hic tamen* [illegible] *Hebræi agnum legunt.* 20 *Statuit*] id eſt, prius ab Abramo extructum ſuprà 12. 6. deinde verò ab incolis profanatum denuò conſecravit.

Caput XXXIIII.

Jahhakobo ante mœnia Schecemi commorante, Dina in urbem puellas ſpectatum à matre digreſſa, rapitur a filio principis atque vitiatur: quod flagitium fratres puellæ clam patre ſæviſſimè ulciſcuntur fraude: & ultionis cauſa graviter a patre reprehenſi, acceptâ injuriâ exaggeratione factum ſuum excuſant.

1 EGRESSA autem eſt Dina filia Leæ quam pepererat Jahhakobo, ut ſpectaret puellas ejus regionis.

2 Cumque vidiſſet eam Schecem filius Chamoris Chivvæi principis ejus regionis, rapuit eam, & concumbens cum ea, compreſſit eam.

3 Adhærebatque animus ejus ad Dinam filiam Jahhakobi, id eſt, deamabat puellam, & loquebatur [a] *quæ erant* cordi puellæ:

4 Adeò ut alloqueretur Schecem Chamorem patrem ſuum, dicendo: Accipe mihi natam hanc in uxorem.

5 Intereà Jahhakob *quidem* illum vitiaſſe Dinam filiam ſuam audierat, dum filii ejus *erãt* cum pecore ſuo in agro: ſed 'ſiluit Jahhakob donec venirent.

6 Quamvis exiviſſet Chamor pater Schecemi ad Jahhakobum, ut loqueretur cum eo.

7 Sed ubi filii Jahhakobi venerunt ex agro, dolore afficiebantur homines illi, accendebaturque ira illorum valdè, cùm audiviſſent flagitium commiſiſſe in Jiſraëlem, concumbendo cum filia Jahhakobi, cujuſmodi non eſt faciendum.

8 Et loquente Chamore ac dicente eis, '*Quod ad* Schecemum filium meum, animus ejus amore propendet in filiam veſtram, date quæſo ipſam ei in uxorem,

9 Et affinitatem inite nobiſcum: filias veſtras date nobis, & filias noſtras accipite vobis.

10 Sic nobiſcum manete (nam hæc regio [b] expoſita eſt vobis) inhabitate & negotiamini in ea, & poſſeſſores vos ipſos conſtituite in ea:

11 Quinetiam Schecemo dicente ad patrem illius & ad fratres illius, 'Inveniam gratiam in oculis veſtris, & quod mihi indixeritis dabo,

12 [c] Magnam valdè imponite mihi dotem & donum, & dabo prout indixeritis mihi, tantùm date mihi puellam ipſam in uxoré.

13 Reſpondentes filii Jahhakobi Schecemo & Chamori patri ejus, locuti ſunt fraudulenter, eo quòd vitiaſſet Dinam ſororem ipſorum,

14 'Dixeruntque ad eos, non poſſumus facere rem iſtam, dare ſororem noſtram viro *cui eſt* præputium: nam ipſum *præputium* res *eſt* probroſa nobis.

15 Veruntamen [d] hac lege acquieſcemus vobis: ſi eritis ſicut nos, cùm circumciſus fuerit vobis omnis mas,

16 Tunc dabimus filias noſtras vobis, & filias veſtras accipiemus nobis, habitabimuſque vobiſcum & erimus in populum unum:

17 Quòd ſi non auſcultabitis nobis ut circumcidamini, recipientes puellam noſtram abibimus.

18 Cùm itaque bona *viderentur* verba eorum in oculis Chamoris, & in oculis Schecemi filii Chamoris:

19 Non diſtulit ipſe adoleſcens exequi hanc rem, eo quòd deamabat filiam Jahhakobi (*erat* autem ipſe honoratiſſimus omnium [e] domeſticorum patris ſui)

20 Sed abeuntes Chamor & Schecem filius ejus 'ad portam civitatis ſuæ, allocuti ſunt [f] cives ſuos, dicendo:

21 'Homines iſti pacis ſtudioſi, ſunt apud nos, habitent ergo in hac regione, & negotientur in ea, & hæc regio ('ecce ampla ſpatiis eſt) expoſita eis eſto: filias eorum accipiemus nobis in uxores, & filias noſtras dabimus eis.

22 Veruntamen hac *lege* acquieſcent nobis homines iſti ad habitandum nobiſcum, ut ſimus in populum unum, ſi circumciſus fuerit nobis omnis mas, quemadmodum ipſi circumciſi ſunt.

23 'Pecus eorum & poſſeſſio eorum, & omnia jumenta eorum nónne noſtra ſunt? tantùm acquieſcamus eis, ut habitent nobiſcum.

24 Auſcultantes itaque Chamori & Schecemo filio ejus omnes 'egredientes porta civitatis ejus circumciſi ſunt omnes mares, omnes egredientes porta civitatis ejus.

25 Fuit autem 'die tertio cùm eſſent [g] in dolore, ut accipientes duo filii Jahhakobi 'Schimhhon & Levi fratres Dinæ quiſque gladium ſuum, ingrederentur in urbem ipſam 'ſecurè, & occiderent omnem marem:

26 Chamorem quoque & Schecemum occiderent acie gladii, & accepta Dina e domo Schecemi abirent.

27 *Deinde* filii Jahhakobi ſupervenientes 'cæſis deprædati ſunt urbem ipſam, eo quòd vitiaſſent ſororem ipſorum.

28 Greges eorum & armenta eorum aſinoſq; eorum, tam quod *erat* in urbe quàm quod *erat* in agro acceperunt:

29 Univerſas quoque opes eorum, & omnes parvulos eorum, uxoreſque eorum captivas abduxerunt & deprædati ſunt, denique quicquid *erat* in domo qualibet.

30 'Quamobrem dixit Jahhakob ad Schimhhonem & ad Levin, 'perturbaſtis me faciendo, ut 'fœteam apud incolas regionis hujus, apud Cenahhanæum & Perizzæum: cumque ego *ſim* [h] hominibus paucis *inſtructus*, ſi congregentur adverſum me ut percutiant me, excindar ego & familia mea.

31 Qui dixerunt, an tanquam cum ſcorto ageret *quiſquam* cum ſorore noſtra?

a Heb. *ad cor puellæ*, [...]*ſermonem* [...] *animo puellæ, ut* [...] *compleceretur &* [...] *amorem ipſius per-* [...]*aberet*, *ſic commendaret ſic* Jeſchah. 40. 2. [...] Hoſh. 2. 15.
5 *Siluit*] id eſt, do[lo]rem continuit, ne[que] reſpondit, donec [cu]m filiis reverten[tibus] conſilia com[muni]caſſet.
8 *Quod ad*] Ex o[ra]tione Chamoris [...] id tantùm [re]fert quod ad præ[ſens] inſtitutum facit: [...]eò indicit ſtatim [...] abrupto amorem [fi]lii commendantem [er]ga puellam, ejuſq; [nu]ptias petentem [...]lio.
b Heb. *iſt corã vobis*: [...] infrà ver. 21. *ſic ſu*[*pr*]à 13. 9. & 20. 15.
11 *Inveniam gr.*] [v]ide ſuprà 33. 15.
c Heb. *ampliate ſu*[*pe*]*r me dotem.*
14 *Dixerunt*] re[ſp]onſum tripartitum [e]ſt: primùm enim [a]ffinitatem contrahi [p]oſſe, negant cum [p]ræputiatis, eo quod [i]pſis probroſum eſt [p]ræputium: deinde [o]ſtendunt hac ratio[n]e obſtaculum tolli [p]oſſe, ſi circumcidan[tu]r: tertiò quid ſint [fa]cturi ſi propoſitam [co]nditionem Sche[cem]us non admit[ta]nt.
d [...] *in hac re*, [...] *videlicet propo*[*ſita*] *nobis: ſic infrà* [...]
e Heb. *domus*.
20 *Ad portam*] [qu]o ſolebant cives [con]venire, & ibi pub[lic]a negotia tranſige[re], ut nunc in curiis; [v]ide ſuprà 23. 10.

f Heb. *Viros civitatis ſuæ.*
21 *Homines*] confer hæc cum ver. 9. & 10.
Ecce ampla] id eſt, nobis eſt ſpatioſior quàm ut eam poſſimus colere ſoli.
23 *Pecus eorum*] ab utili duram circumciſionis conditionem leniunt.
24 *Egredientes porta*] periphraſis civium, qui item dicuntur ingredientes portam civitatis ſuæ, ſuprà 23. 10.
25 *Die tertio*] qui vulneratis ex ſententia medicorum eſt criticus.
g Heb. *dolentes.*
Schimhhon & Levi] fratres Dinæ ex utroque parente & reliquis ſeniores præter Reubenem, quem mitioris ingenii fuiſſe minuſq; ſanguinarium docet hiſtoria Joſephi infrà 37. nec veriſimile eſt eos ſolos fuiſſe, ſed ſoli ut facinoris autores nominantur, ſicut infrà 49. 7.
Securè] ἀμφίβολον: nam & cives ſecurè agebant nihil hoſtile a familia Jahhakobi metuentes, & filii Jahhakobi ſecurè ingreſſi ſunt nihil ſibi a graviter decumbentibus metuentes: ſed illud magis probamus.
27 *Cæſis*] ex homicidis fiunt prædones, ſicut David ex adultero homicida: ſic uſu venit illis qui frænum laxant affectibus. 30 *Quamobrem*] hinc apparet Jahhakobum neque conſilii iſtius fuiſſe conſcium, neque in executionem conſenſiſſe: quod planius teſtatur infrà 49. 5 & ſequentibus. *Perturbaſtis*] Metaphora: qua Jahhakob queritur ſe prius tranquillè inter incolas agentem, jam filiorum ſcelere, cùm inanimo tùm in rationibus ſuis perturbatum eſſe, & nova conſilia inire coactum. *Fœteam*] id eſt, æquè ſim odioſus & inviſus ac res fœtidæ hominibus: metaphora frequẽs: ut Exod. 5. 21. h Heb. *homines numeri, id eſt, faciliè numerabiles: Hypallage pro numerus hominum. Sic Deut. 4. 27. & 33. 6. & alibi.*

CAPUT XXXV.

Jahhakob ex ſuperiore cæde ſollicitus, juſſu Dei Beth-elem proficiſcitur luſtrata familia: ubi votum perſolvit, nutricem matris ſepelit, & priorum benedictionum confirmationem accipit. Quo inde profectò, Rachel in itinere ex Binjamini partu moritur ac ſepelitur, & uxor a filio Reubene ſtupratur: tãdem cum uxoribus & filiis ad patrem pervenit quem mortuum ipſe & frater, Chebrone ſepeliunt.

1 EDIXIT autem Deus Jahhakobo, ſurge, aſcende Beth-elem & conſide ibi: & fac ibi altare *Deo* illi forti, qui apparuit tibi 'cùm fugeres [a] metu Hheſavi fratris tui.

2 Quapropter edixit Jahhakob familiæ ſuæ &

1 *Cùm fugeres*] hoc eſt, non minus periclitareris.
a Heb. *a facie ejus* infrà ver. 7.

& omnibus qui erant ſecum, ' removete
Deos alieni *populi* qui *ſunt* inter vos, & mundate vos ' mutantes veſtimenta veſtra.
3 ' Poſteà ſurgentes aſcendemus Beth-elem, ut faciam ibi ' altare *Deo* illi forti qui exaudit me in die anguſtiæ meæ, ' & adfuit mihi in ipſa via quâ profectus ſum.
4 Qui cùm dediſſent Jahhakobo omnes Deos alieni *populi*, qui *erant* ' in manu ſua, & ' in aures quæ *erant* in auribus ſuis, ' abſcondit ea Jahhakob ſub illa quercu quæ *eſt* prope Schecemum.
5 Deinde profecti ſunt (b invaſerat autem ' terror Dei civitates illas quæ *erant*, circa eos: ut non perſequerentur c abeuntes filios Jahhakobi)
6 Pervenitq; Jahhakob ' Luzum quod *eſt* in regione Cenahhani (illud *jam eſt* Beth-el) ipſe & cunctus populus qui *erat* cum eo.
7 Et ' extruxit ibi altare *Deo* forti, *Deo* Beth-elis, unde vocaverat locum illum: eo quòd ibi revelatus fuiſſet ipſi Deus, cùm fugeret metu fratris ſui.
8 Mortuaque eſt Debora ' nutrix Ribkæ, ac ſepulta infrà Beth-elem ſub quadam quercu, cujus vocavit nomen d Allon bacuth.
9 ' Tum apparens Deus Jahhakobo rurſus in reditu ejus Padane Syriæ, benedixit ei:
10 Dixitque ei Deus, nomen tuum *eſt* Jahhakob: non vocabitur ultrà nomē tuum *ſolùm* Jahhakob, ſed Jiſraël *quoque* erit nomen tuum: ſic vocavit nomen ejus Jiſraëlem.
11 Prætereà dixit ei Deus, ' Ego *ſum Deus* fortis e omnipotens, fructuoſus eſto & multiplicare, gens imò cœtus gentium eſto ex te: etiam reges e lumbis tuis prodeunto.
12 Quod autem ad regionem hanc quam dedi Abrahamo & Jitzchako, ' tibi dabo eam, id eſt, ſemini tuo poſt te dabo hanc regionē.
13 Poſteà ' aſcendit ab illo Deus, in ipſo loco ubi locutus fuerat cum eo.
14 Statuerat verò Jahhakob ſtatuam in eodem loco ubi locutus eſt *Deus* cum eo, ſtatuam lapideam, ' inſperſitque eam f liquore, & perfudit eam oleo.
15 Sic vocavit Jahhakob nomen illius loci, ubi locutus eſt cum ipſo Deus, Beth-elem.
16 Deinde cùm profecti eſſent Beth-ele (ſupererat autem adhuc ' exiguum ſpatium g itineris *conficiendum* ut pervenirent Ephratham) pariens Rachel h difficiliore partu utebatur.
17 Fuitque cùm difficili amplius partu uteretur, ut diceret ei obſtetrix, ne timeas, ' nam etiam hic tibi filius *eſt*.
18 Fuit verò cùm exiret anima ejus (moriebatur enim) ut vocaret nomen ejus i Ben-oni: ſed pater ejus vocavit eum k Binjaminem.
19 Sic mortua Rachel ſepulta eſt in via *ſpectante* Ephratham, ea *jam eſt* Beth-lechem.
20 Statuitq; Jahhakob ſtatuam ſuper ſepulchrum ejus: ea *eſt* ſtatua ſepulchri Rachelis ' uſque in hunc diem.
21 Deinde profectus Jiſraël, tetendit tentorium ſuum ultra turrim l Hhederis.
22 Fuit autem cùm habitaret Jiſraël in regione illa, ut abiens Reuben concumberet cū Bilha concubina uxore patris ſui, quod ' audivit Jiſraël: ' erant autem filii Jahhakobi, duodecim.
23 Filii Leæ, ' primogenitus Jahhakobi Reuben: poſtea Schimhhon, & Levi, & Jehuda, & Jiſſaſcar, & Zebullum.
24 Filii Rachelis, Joſeph, & Binjamin.
25 Filii autem Bilhæ ancillæ Rachelis, Dan, & Naphtali.
26 Filii verò Zilpæ, ancillæ Leæ, Gad, & Aſcher: hi *ſunt* filii Jahhakobi, qui editi ſunt ei ' Padane Syriæ.
27 Denique pervenit Jahhakob ad Jitzchakum patrem ſuum Mamren, in urbem Arbahhi, ea *jam eſt* Chebron: ubi peregrinus fuerat Abraham & Jitzchak.
28 Fuerunt autem dies Jitzchaki, centum octoginta annorum.
29 Et ' expirans Jitzchak mortuus eſt, aggregatuſque eſt ' ad populos ſuos ſenex & ſatur diebus: ſepeliveruntque eum Hheſav & Jahhakob filii ejus.

Caput XXXVI.

Hheſavi conjugia & diſceſſus a Cenabhanea, genus Edomaeorum, & Choraeorum ducum, Reges Choraeorum qui ante Jiſraëlitica Reipub. exordium rerum potiti ſunt, & duces Edomæi qui poſteà præfuerunt recenſentur.

1 HÆ autem ſunt generationes Hheſavi, is *eſt* ' Edom.
2 Hheſav acceperat uxores ſuas e filiabus Cenahhani, ' Hhadam filiam Elonis Chittæi, & ' Aholibamam filiam Hhanæ filiam ' Tzibhhonis Chivvæi:
3 Deinde ' Baſematham filiam Jiſchmahhelis ' ſororem Nebajothi.
4 Peperit autem Hhada Hheſavo Eliphazū, Baſematha verò peperit Rehhuelem:
5 Et Aholibama peperit Jehhuſchum, Jahhlamum, & Korachum: iſti *ſunt* filii Hheſavi, qui editi ſunt ei in regione Cenahhani.
6 Aſſumpſerat autem Hheſav uxores ſuas & filios ſuos & filias ſuas, omneſque a do-

---

2 *Removete*] bipartita eſt Jahhakobi concio: primùm enim quicquid deteſtabile eſt Deo, ac in primis idololatriam, procul a ſuis amoveri jubet, deinde in fide inſtituens ad ſanctificationem præparat.
Mutantes] id eſt externa profeſsione abnegationē veſtri, internamq; mutationem & renovationē teſtantes.
3 *Poſteà ſurg.*] exhortationis ſuperioris cauſa.
Altare] in quo eucharisticas victimas offeram Deo, infrà ver. 14. & votum perſolvam.
Et adfuit] deducendo, reducendo, frænando fratri, ſocero finitimiſq; Schecemi injiciendo, ne me ullo pacto læderent.
4 *In manu*] i. quos penes ſe in ſua poteſtate habebant.
In aures] tum ne poſthac eas ut ſuperſtitionis inſignia geſtarent, tum ne in poſterum ad novos Deos conflandos materia eſſent ac irritamentum.
Abſcondit] tota familia locum ignorante, ut præſens malum tolleretur, & a futuro caveretur.
Illa quercu] cujus mentio eſt Jehoſchu. 24. 26. & Judic. 9. 6.
b Heb. *erat autē terror Dei ſuper civitates.*
Terror Dei] Divinitus immiſſus & maximus: humanitus enim nequaquam fuiſſet timendum illis, qui numero potentia peritiaq; locorum & virium longè erant ſuperiores.
c Heb. *poſt filios, id eſt, veſtigiis eorum inſiſterent.*
6 *Luzum*] vide ſuprà 28. 19.
7 *Extruxit*] ut mandaverat deus ſuprà 1.
8 *Nutrix Ribkæ*] quæ ipſi adjuncta fuerat ſuprà 24. 59. videtur autem poſtquam Ribkam deduxiſſet ad Jitzchakum, reverſa eſſe in Meſopotamiam, jam verò deſyderio reviſendi Ribkam filium ejus proſecuta eſſe. d *Id eſt, quercum fletus, quia ibi ejus mortem defleverunt.* 9 *Tum apparens*] hac viſione Deus obſequium Jahhakobi probat, & benedictiones novumq; nomen ab Angelo impoſitum confirmat, de quibus ſuprà 28. & 32.
11 *Ego ſum*] hîc promittit Deus quæ pater Jahhakobo precabatur cùm eum a ſe dimitteret ſuprà 28. 3. & 4. ideò iiſdem ferè vocibus utitur. e Heb. *Schaddai, id eſt, ſufficiens: vide ſuprà 17. 1.* 12 *Tibi*] non Hheſavo: nam Jahhakob ſolus cum ſuis poſteris apertè paternarum avitarumq; promiſsionum hæres inſtituitur. 13 *Aſcendit*] ut ſuprà 17. 22. 14 *Inſperſitq.*] id eſt, votum ſuum, de quo ſuprà 28. 22. ibi perſolvit & obtulit Deo, cujus causâ Deus altare extrui juſſerat ſuprà ver. 1. Synecdoche, pars oblationis pro toto. f. Heb. *reſperſionem, id eſt, liquorem qui ſpargitur.* 16 *Exiguum ſpatium*] ita exponendam eſſe vocem evincitur ex 2. Regum. 5. 19. g Heb. *terræ.* h Heb. *dura fuit in partu ſuo.* 17 *Nam etiam*] quaſi dicat, a doloribus partus ita te conſolare, quod alterum filium, quem a Deo optabas addi ſuprà 30. 24. jam conſequeris.

23 *Primogenitus*] a natura, etſi præſtantiam ſuo ſcelere [...]
dane] etſi Binjamin in itinere eſt natus, majoris tamen partis ra[...]
dane editi: quare aut Binjaminem Padane conceptum fuiſſe [...]
addendum excepto Binjamine, quod genus ſynecdoches recep[...]
narrationibus. 29 *Expirans*] etſi Jitzchaki mors ſtatim poſt J[...]
deſcribitur, tamen diu poſteà contigit, cùm jam Joſeph fuiſſet [...]
tus, & ultra 12. annos captivus. Eſt itaq; hîc anticipatio. *Ad popu*[...]

hîc Chivvæus, dicitur, qui populi diverſi ſunt, ſuprà 10. [...]
Chittæorum ampliſſimi erant fines, quibus Chivvæi continebantur [...]
avi nomen ad diſcretionem additur, ne alterius Hhanæ filia put[...]
hhonis frater fuit, ver. 20. 3 *Baſematham*] hæc quoq[...]
vocatur enim Machalath ſuprà 28. 9. *Sororem Nebajothi*] [...]
matre: de hoc ſuprà 25. 13. a Heb. *animabus domus ſuæ.*

meſticos ſuos, pecus quoque ſuum & omnia
jumenta ſua, denique omnem poſſeſſionem
ſuam quam acquiſiverat in regione Cenah-
hani, & abierat in regionem *Sehhiris* [b] ante
adventum Jahhakobi fratris ſui.
7 Erant enim [7] eorum facultates ampliores
quàm ut habitarent ſimul, neque poterat
terra peregrinationũ eorum ferre eos pro-
pter pecora eorum.
8 Habitabat ergo Hheſav in monte Sehhi-
ris: Hheſav is *eſt* Edom.
9 Hæ autem *ſunt* generationes Hheſavi, pa-
tris Edomæorum [9] in monte Sehhiris.
10 Hæc *ſunt* nomina filiorum Heſavi, Eliphaz
filius Hhadæ uxoris Hheſavi, Rehhuel fi-
lius Baſemathæ uxoris Hheſavi.
11 Filii autem Eliphazi *ſunt*, Teman, Omar,
[c] Tzepho, & Gahhtam, & Kenaz.
12 [12] Timnahh verò *fuit* concubina uxor Eli-
phazi filii Hheſavi, quæ peperit Eliphazo
[12] Hhamalekum: hi *ſunt* [12] filii Hhadæ uxoris
Hheſavi.
13 Hi verò *ſunt* filii Rehhuelis, Nachath, &
Zerach, Schamma, & Mizza: hi *ſunt* filii
Baſemathæ uxoris Hheſavi.
14 Hi denique filii Aholibamæ filiæ Tzib-
hhonis, uxoris Hheſavi: peperit enim Hhe-
ſavo Jehhuſchum, & Jahhlamum, & Ko-
rachum.
15 Hi *ſunt* duces filiorum Hheſavi. Filii Eli-
phazi primogeniti Hheſavi, dux Teman, dux
Omar, dux Tzepho, dux Kenaz.
16 Dux [16] Korach, dux Gahhtam, dux Hhama-
lek, hi *ſunt* duces Eliphazi in regione Edo-
mæa: hi *ſunt* filii Hhadæ.
17 Hi autem filii Rehhuelis filii Hheſavi, dux
Nachath, dux Zerach, dux Schamma, dux
Mizza, hi duces Rehhuelis in regione E-
domæa: hi *ſunt* filii Baſemathæ uxoris Hhe-
ſavi.
18 Hi denique filii Aholibamæ uxoris Hheſa-
vi, dux Jehhuſch, dux Jahhlam, dux Korach:
hi duces Aholibamæ filiæ Hhanæ uxoris
Hheſavi.
19 Iſti *ſunt* filii Hheſavi, & iſti [d] duces ex eis:
is *Hheſav eſt* Edom.
20 [20] Hi *ſunt* filii Sehhiris [20] Choræi, incolentes
eam regionem, Lotan, & Schobal, & Tzib-
hhon, & Hhana,
21 Et [e] Diſchon, & Etzer, & Diſchan: hi du-
ces Choræi filii Sehhiris, in regione Edo-
mæa.
22 Sunt autem filii Lotanis, Chori & [f] Heman,
ſororque Lotanis [22] Timnahh.
23 Hi verò filii Schobalis, [g] Hhalvan, & Ma-
nachath, & Hhebal, [h] Schepho, & Onam.
24 Et hi filii Tzibhhonis, cùm Aja, tum Hha-
na: is *eſt* Hhana qui [24] invenit mulos in de-
ſerto, cùm paſceret aſinos Tzibhhoni patri
ſuo.
25 Hi autem filii Hhanæ, Diſchon, [25] Aholiba-
ma quoque filia Hhanæ.
26 Et hi filii [i] Diſchanis, [k] Chemdan, & Eſch-
ban, & Jitran, & Ceran.
27 Hi quoque filii Etzeris, Bilhan, & Zahha-
van, & [l] Hhakan.
28 Item hi filii Diſchanis, Hhutz, & Aran.
29 Hi *ſunt* duces Chorææ gentis, dux Lotan,
dux Schobal, dux Tzibhhon, dux Hhana,
30 Dux Diſchon, dux Etzer, dux Diſchan, hi

b Heb. ante faciem [illegible] ... *ut ſupra* 33. 12. [illegible] *pro adventu* [illegible] *ſuprà* 32. 3. & [illegible] ... *illum* [illegible] *Jahhakobi contigiſſe* [illegible] *cap.* 32. & 33. *ſuprà.*

7 *Eorum*] id eſt, Jitzchaki patris & Hheſavi ipſius, qui ambo in regione Cenahhani peregrini e[rant].

9 *In monte Sehhiris*] id eſt, nepotes, qui nati ſunt ei jam habitanti Sehhiris montem. Confer cum hoc catalogo, 1. Chron. 1.

c qui etiam Tzephi. 1. Chron. 1. 36.

12 *Timnahh*] ſoror Lotanis, infrà ver. 22 ut hoc loco explicãdus ſitur. 1. Chron. 1. 36.

Hhamalekum] illorum Hhamalekitarum autor qui Exod. 17. 14. à Domino [illegible] exitio deſtinantur: vide Deut. 25. 17.

Filii Hhadæ] id eſt, nepotes.

16 *Korach*] hic in ſuperiori catalogo omiſſus eſt, fortaſsis quia nepos fuit ex aliquo filiorum: ſed tamen diſtinguẽdus à Koracho filio Aholibamæ, de quo verſ. 14. & 18.

d Heb. duces verſ.

20 *Hi ſunt filii*] horum recenſio fit propter affinitatem quam Hheſav & Eliphaz cum eis contraxerunt: qua occaſione factum eſt ut cum eis habitarent, & in imperio tãdem eis ſuccederent.

Chorai] ut ſuprà 14. 6. hanc autem eãdem gentem Chivvæam dici apparet ex collatione ver. 2. & 20 hujus capitis.

e qui & Diſchan, infrà ver. 28.

f qui & Heman, 1. Chron. 1. 39.

22 *Timnahh*] vide ſuprà in ver. 12.

g qui & Hhaljan. 1. Chron. 1. 40.

h qui & Schephi, [illegible]

24 *Invenit mulos*] [illegible] artem excogitavit, qua ex admiſſione aſini & equæ muli procrearentur.

25 *Aholibama*] nõ [eſt] illa Hheſavi uxor: vide ſuprà in ver. 2.

i qui & Diſchon, [illegible] verſ. 21.

k qui & Chamran, 1. Chron. 1. 41.

l qui & Jahhakã. 1. Chron. 1. 42.

ſunt duces Chorææ gentis [m] in ducatibus
eorum, in regione Sehhiris.
31 [31] Hi autem *ſunt* Reges qui regnaverunt in
regione Edomæa, antequàm regnaret [31] Rex
in filiis Jiſraëlis.
32 Primùm regnavit in Edomæa Belahh fi-
lius Behhoris, [32] cujus civitas nomine Din-
haba.
33 Mortuo autem Belahho, regnavit pro eo
Jobab filius Zerachi ex Botzra.
34 Item mortuo Jobabo, regnavit pro eo
Chuſcham ex regione Temanæi populi.
35 Item mortuo Chuſchamo regnavit pro eo
Hadad filius Bedadi, qui percuſſit Midjanẽ
in agro Moabitarum, cujus civitas nomine
erat Hhavith.
36 Item mortuo Hadado, regnavit pro eo
Samla e Maſreka.
37 Itẽ mortuo Samla, regnavit pro eo Schaul
ex Rechobothis fluminis.
38 Item mortuo Schaule, regnavit pro eo
Bahhal-chanan filius Hhacboris.
39 Item mortuo Bahhal-chanane filio Hhac-
boris, regnavit pro eo [n] Hadar, cujus civitas
nomine *erat* [o] Pahhu: nomen verò uxoris
ejus Mehetabeel, *quæ erat* filia Matredis, fi-
lia Mezahabi.
40 Atque hæc *ſunt* nomina ducum Hheſavi
ſecundum familias ſuas per loca ſua, *nuncu-
pata* illorum nominibus: dux [40] Timnahh, dux
Hhalva, dux Jeteth,
41 Dux Aholibama, dux Ela, dux Pinon,
42 Dux Kenaz, dux Teman, Dux Mibtzar,
43 Dux Magdiel, dux Hhiram: hi *fuerunt* du-
ces Edomæorũ ſecundum habitationes ſuas
in regione poſſeſſionis ſuæ: is *eſt* Hheſav au-
tor Edomæorum.

m Heb. in ſedibus eorum, vel ſecundum ducatus eorum.

31 *Hi autem*] [illegible] ad hanc uſque ætatem noſtram, cùm nondum Jiſraëlitæ ab Ægyptiorum ſervitute liberati proprium haberent gubernatorem adminiſtrationemque liberam, quæ ne gubernatore cœpit, oſtẽ [illegible] iſti in Edomæa regnarunt.

Rex] id eſt, gubernator unicus & ordinarius, Moſche, ut Deut. 33. 5. Judic. 17. 6. & 1. Schem. 21. 25. 32.

Cujus civitas] hi omnes ex diverſis locis oriundi fuerũt unde colligitur eos non jure ſucceſsionis, ſed vel electione, vel tyrannide ad gubernationem perveniſſe, quòd indicaverat Jitzchaki vaticinium, gladio tuo vives, ſuprà 27. 40.

n qui & Hadad 1. Chron. 1. 50.

o quæ & Pahhi, [illegible]

40 *Timnahh*] & Aholibama ver. 41. nomina virorum ſunt hic, quæ ſuprà eodem capite mulieribus ſunt attributa.

Caput XXXVII.

Joſeph adoleſcens fratrum vitia patri retegens, ab eo quidem præ illis amatur, & divinitus paternæ familiæ princeps futurus præmonſtratur: ſed fratrum odium invidiamq; tantam ſuſcipit, ut occaſione oblata primùm in necem, deinde in venditionem ejus conſpirent: qua ratione eò rem deducunt, ut in Ægyptum abductus Satrapæ Ægyptii mancipium fiat.

1 HABITABAT verò Jahhakob in re-
gione [1] peregrinationum patris ſui, in
regione Cenahhani.
2 [a] Hæc *ſunt* quæ acciderunt Jahhakobo: Jo-
ſeph natus ſeptẽdecim annos paſcebat cum
fratribus ſuis gregem (*erat* autem [2] puer) cum
filiis Bilhæ & cum filiis Zilpæ uxorum patris
ſui: [2] referebatq; Joſeph famam eorum ma-
lam ad patrem ipſorum.
3 Jiſraël autem diligebat Joſephum præ om-
nibus filiis ſuis, quòd [3] filius ſenectutis eſſet
ſibi, feceratque ei tunicam verſicolorem.
4 Videntes verò fratres ejus patrem ſuum di-
ligere eum pr̨e omnibus fratribus ejus, ode-
rant eum adeò ut non poſſent alloqui eum
[b] placidè.
5 Præterea cùm ſomniaſſet Joſeph ſomnium,
narrabat *illud* fratribus ſuis: quamobrem
[c] magis adhuc oderant eum.
6 Dicebat enim ad eos, audite nunc ſomnium
hoc, quod ſomniavi;

1 *Peregrinationum*] ut ſuprà 17. 8.

a Heb. generationes, ut ſuprà 6. 9.

2 *Puer*] non tantùm ætate, ſed etiam miniſterio, cujus ratione Jehoſchuahh ætate maturus puer Moſchis, Ex. 33. 11. & Gechazi puer Eliſchahhi 2. Reg. 4. 12. dicitur, q. d. patri fratribuſq; miniſtrabat, & utriſq; pro mediaſtino erat.

Referebatque] tres cauſæ fraterni in eum odii ex ordine recenſentur, delatio malefactæ vitæ apud patrẽ, patris amor ſingularis erga eum, & ſomnia ejus de principatu futuro.

3 *Filius*] natus enim erat Jahhakobo jam 91. annũ agenti.

b Heb. ad pacem, id eſt, placidè verbis.

c Heb. addiderunt adhuc odiſſe eum: ut infrà ver. 8.

7 ᵃ Ecce nobis colligantibus ſegetum faſces
in medio cujuſdam agri, ecce ſurgebat fa-
ſcis meus, & etiam ſtabat erectus: ecce au-
tem circuibant faſces veſtri, & incurvabant
ſe faſci meo.
8 Tum dixerunt ei fratres ejus, ergóne ᵈ pla-
nè regnabis ſuper nos, aut prorſus domina-
beris nobis? quare magis adhuc oderunt
eum propter ſomnia ejus, & propter verba
ejus.
9 Deinde cùm ſomniaſſet adhuc ſomnium al-
terum, narravit illud fratribus ſuis dicens,
ecce ſomniavi adhuc ſomnium, quòd ecce
ipſe Sol & Luna ſtellæque undecim incur-
vabant ſe mihi.
10 Narravit quoque patri ſuo, idque cum fra-
tribus ſuis: quamobrem ᵃ increpavit eum pa-
ter ejus, ac dixit ei, quódnam *eſt* hoc ſom-
nium quod ſomniaſti? an ᵉ omnino venie-
mus ᵃ ego & mater tua & fratres tui, ut in-
curvemus nos tibi in terram?
11 Invidebant itaque ei fratres ejus: pater
verò ejus obſervabat rem ipſam.
12 Cùm autem abiiſſent fratres ejus, ad pa-
ſcendum gregem patris ſui apud Schece-
mum,
13 Dixit Jiſraël ad Joſephum, Nónne fratres
tui paſcunt apud Schecemum? adeſdum ut
mittam te ad eos: qui dixit ei, ecce me.
14 Deinde dixit ei *Jahhakob*, i nunc, ᶠ cogno-
ſce de incolumitate fratrum tuorum, & de
incolumitate gregis, & refer ad me aliquid:
ſic cùm dimiſiſſet eum e valle Chebronis,
abiit ᵍ Schecemum verſus.
15 Inveniens autem eum, cùm ecce erraret
in quodam agro, interrogavit eum vir qui-
dam, dicendo, quid quæris?
16 Qui dixit, fratres meos quæro: indica quæ-
ſo mihi ubinam ipſi paſcunt.
17 Dixit verò vir ille, profecti ſunt hinc, nam
audivi dicentes, abeamus Dothajina: inſe-
cutus igitur Joſeph fratres ſuos invenit eos
ᵃ Dothanis.
18 Illi autem vidêtes eum e-longinquo, cùm
nondum acceſſiſſet ad ipſos, machinati fue-
rant contra eum de eo interficiendo.
19 Dixerant enim alter ad alterum, ecce,
ᵃ dominus ſomniorum iſte advenit.
20 ᵃ Nunc igitur agite occidamus eum, & in-
jiciamus eum in unam ex his ciſternis, tum
dicemus, beſtia mala devoravit eum: & vi-
debimus quid futura ſint ſomnia ejus.
21 Quod cùm audiret Reuben, ut ᵃ eriperet
eum e manibus illorum (ᵃ dicebat enim, non
percutiemus eum ʰ lethaliter)
22 Dixit ad eos Reuben, ᵃ ne effundite ſan-
guinem, injicite eum in ciſternam iſtam, quę
eſt in hoc deſerto, ſed manum ne immittite
in eum: ut eriperet eum e manu illorũ, eum-
que reduceret ad patrem ſuum.
23 Fuit itaque cùm adveniſſet Joſeph ad fra-
tres ſuos: ut exuentes Joſephum ᵃ tunica
ſua, tunica illa verſicolore ⁱ qua erat indu-
tus,
24 Aſſumerent eum injicerentque eum in ip-
ſam ciſternam: ciſterna autem illa vacua e-
rat, non *erat* aqua in ea.
25 Deinde ſedebant ad comedendum cibum,
cùm ſublatis oculis ſuis viderunt quòd ecce
cœtus commeantium ᵃ Jiſchmahhelitarum
veniebat ex ᵃ Gilhhade, quorum cameli fe-
rebant ᵃ myxaria, & opobalſamum, & lada-
num, pergentes ut deportarent ea in Ægy-
ptum:
26 Dixitque Jehuda ad fratres ſuos, ᵃ quod
erit lucrum cùm interfecerimus fratrem
noſtrum, & occultaverimus ſanguinem e-
jus?
27 Agite vendamus eum Jiſchmahhelitis i-
ſtis, & manus noſtra ne ſit in eum, quia fra-
ter noſter, ᵃ caro noſtra eſt: cui auſcultave-
runt fratres ejus.
28 Itaque tranſeuntibus viris Midjanitis
mercatoribus extrahentes ſuſtulerunt Jo-
ſephum ex ipſa ciſterna, vendideruntque
ᵏ eum Jiſchmahhelitis illis viginti ᵃ *ſiclis*
argenteis: qui deduxerunt eum in Ægy-
ptum.
29 ᵃ Reverſus autem Reuben ᵃ ad ipſam ciſter-
nam, cùm ecce non eſſet Joſeph in ea ci-
ſterna, ᵃ laceravit veſtimenta ſua.
30 Quamobrem reverſus ad fratres ſuos dixit,
puer ille non adeſt: ego verò ᵃ quorſum ibo
ego?
31 Tum acceperunt tunicam Joſephi, & jugu-
lantes hircum caprarum, intinxerunt tuni-
cam illam ſanguine ejus.
32 Et miſerunt qui deferrent tunicam illam
verſicolorem ad patrem ſuum, ac dicerent,
hanc invenimus: agnoſce nunc an tunica fi-
lii tui ſit, nécne.
33 Qui agnoſcens eam dixit, tunica filii mei
eſt, beſtia mala devoravit eum: ˡ omnino di-
ſcerptus eſt Joſeph.
34 Laceranſque Jahhakob veſtimenta ſua, &
imponens ᵃ cilicium lumbis ſuis, luxit prop-
ter filium ſuum diebus multis.
35 Et quamvis ſurrexiſſent omnes filii ejus
omneſque ᵃ filiæ ejus ad conſolandum eum,
renuit conſolationem admittere, dicebat
enim, ᵃ quin deſcendam ad filium meum lu-
gens in ſepulchrum: flevit etiam illum ᵃ pa-
ter ejus.
36 Medanæi autem vendiderunt illum *ab-*
ductum in Ægyptum, Potiphari aulico Par-
hhonis præfecto ᵃ ſatellitum.

29 *Reverſus*] aberat enim cùm acciperetur Jehudæ conſilium, & perſ[…]tur. *Ad ipſam ciſternam*] ut Joſephum extractum reduceret, ſupra ve[…] *Laceravit*] ut veteribus erat in more, cùm triſte aliquid accidebat, u[…] verſ. 34. & alibi frequenter. 30 *Quorſum ibo*] id eſt, quò me vertam? [...]tur enim patris iram præ aliis metuiſſe, tum quia illi ut ſeniori major pœn[…] incumbebat, tum quia formidabat ne infenſiorem ſibi patrem redderet quem […] offenderat, ſupra 35.22. l Heb. *diſcerpendo diſcerptus*. 34 *Ci[…]* id eſt, veſtem vilem & ſine ornatu lugentium more: nam vox Hebræa, teſte […] K. non tantùm ſaccum formatum, ſed ejus materiam & omne involucrum […] ſignificat. 35 *Filiæ*] id eſt, filia, nurus, neptes. *Quin deſcendam*] i[…] tantus eſt hic luctus, ut me ad mortis uſque articulum proſecutus ſit, & cito […] pulchrum deturbaturus. *Pater ejus*] Jitzhhak pater Jahhakobi: nam a ve[…] Joſepho quaſi 13. annos vixit, vide ſupra in 35.29. 36 *Satellitum*] He[…] vox communis laniis, cocis & ſatellitibus, ſignificat mactatores, quia illi […] lia ad cibum, hi verò ſontes in ſupplicium mactabant. Hinc duo illi Parh[…] aulici huic cuſtodiendi traduntur, cujus erat damnatos plectere, infra 40[…] Rex Babyloniæ Jeruſchalaimis captis ac Rege abducto, ſuum mactatorum […] ſatellitum præfectum eò miſit, ut Capitalem ſuam ſententiam in reliquias […] ipſamque civitatem exequeretur 2. Regum ultimo. Hi Latinè quæſtores […] pitalium dici poſſunt.

CAPUT XXXVIII.

Jehuda Chriſti progenitor, ex Cenahhanæa uxore ternos liberos ſuſcipit, duobus ſenioribus eandem uxorem ſucceſſivè conjungit, quibus mortuis tertium adhuc immaturum puerū fraudulenter

promit-

7 *Ecce*] vide hujus ſomnii complementum infra 42.6. ut ſequentis, cap. 46.
d Heb. *regnando regnabis, &c. dominando dominaberis*.
10 *Increpavit*] aſtutè coram fratribus quorum animos ſciebat in Joſephum exacerbatos eſſe: nam revera ipſe rem obſervabat, verſ. ſeq.
e Heb. *veniendo veniemus*.
Ego & mater] in hac reprehenſione ſomnium ita interpretatur, ut fratrum invidiam minuat argumento ἐξ ἀδυνάτου καὶ ἀτόπου, q. d. ergo reſurrectura eſſet mater tua: etſi hoc in una ex Jahhakobi uxoribus noverca Joſephi impletum eſt, infra 46.
f Heb. *vide pacem*.
17 *Dothanis*] ſive Dothajinis, cujus loci mentio eſt 2. Reg. 6.13.
g Heb. *vir ad fratrem ſuum*.
19 *Dominus ſomniorum*] id eſt, qui ſibi futuram in nos dominationem ſomniat.
20 *Nunc igitur*] tam citò de tanto ſcelere perpetrando concludunt, quia animi illis aliorum animi ex præcedentibus colloquiis erant cogniti.
21 *Eriperet*] id eſt, novo conſilio ejus cædem impediret.
Dicebat] apud ſe, ut ſuprà 21.3.
h Heb. *anima, id eſt, ut adimamus ei vitam*.
22 *Ne effundite*] callidè Reuben a genere cædis tantùm deterret fratres, etſi revera illius vitæ conſulebat.
23 *Tunica ſua*] de qua ſuprà verſ. 3. cur exuerent vide infrà ver. 31. & ſeq. quomodo autem interea Joſeph ſe erga fratres gereret, exponitur infrà 42.21.
i Heb. *quæ erat ſuper eum*.
25 *Jiſchmahhelitarũ*] Jiſchmahhelitæ hic, Midjanitæ verſ. 28. & Medanæi verſ. 36. omnes Arabiam incolebant, ideoque Onkelos exponit Arabas, ut Judic. 8.24. & quia cœtus iſte mercatorum ex variis conſtabat, Moſche illum variis nominibus expreſſit.

Gilhhade] unde i[…] Ægyptum euntibu[…] illac iter erat: Gil[…]hhade autem merca[…]torum emporium [.]rat, ut Jirmejæ 8.2[…] & 22.6. & alibi o[…]ditur.
Myxaria] hanc vocem & duas ſequentes variè admodum accipiunt interpretes, nos in tanta varietate, quod probabilius viſum eſt, eligimus. Myxaria Arabibus dicuntur Nuketa teſte Ægineta, Aëtio, Pſello, Actuario, voce proximè ad Hebraicam Nechoth accedente[…] opobalſamum cu[…] R. D. K. interpret[…] ſonus, Ledum ve[…] vel Ladanum, Onk[…]lon Chaldæum & A[…]rabas ſecuti: nam quod Hebræi Lot vocant, Chaldæi Letum, Arabes Lo[…]ten vel Laden nominant.
26 *Quod erit*] Jehuda divina providentia ductus, fratribus ſuadet ſine cæde cum lucro poſſe […] illa mala vitari […]rum cauſa Joſeph oderant, ſi mercatoribus venum d[…] ſic enim fore ut ſ[…]tre (apud quem […]ſos accuſabat, & […] præ cæteris dil[…] erat) abſtraheretur, ſervitutem ſube[…] loco ſperati do[…]natus.
27 *Caro noſtra*] eſt, perinde erit […] morti tradamus, […] ſi nobis ipſis vi[…] ferremus.
k Heb. *Joſeph* […] Vide ſuprà 12.2.
28 *Siclis*] vide ſuprà 23.16.

promittens eam in paternam domum remittit, quod cùm ſuo tempore non præſtitiſſet, nurus ſimulato habitu ex Jehuda concipit & parit.

1 ᵃFUIT autem ᵇillo tempore, cùm deſ-
cendens Jehuda a fratribus ſuis diver-
tiſſet ad quendam Hhadullamæum, cu-
jus nomen erat Chira,
2 Vidiſſetq; ibi Jehuda filiam cujuſdam Ce-
nahhanæi cui nomen erat Schuahh, & acci-
piens eam in *uxorem* congreſſus eſſet cum
ea,
3 Et illa concepiſſet ᶜpeperiſſetq; filium, cu-
jus nomen vocavit Hherum,
4 Deinde concipiens rurſus peperiſſet filium,
cujus nomen vocavit Onanem,
5 Poſt rurſus peperiſſet filium, cujus nomen
vocavit Schelam (erat autem Jehuda ᵈCe-
zibi cùm illa pareret iſtum)
6 Ut acciperet Jehuda uxorem Hhero pri-
mogenito ſuo, cujus nomen Tamar.
7 Cùm autem eſſet Hher primogenitus Jehu-
dæ malus in oculis Jehovæ, morti tradidit e-
um Jehova.
8 Ideoque dixit Jehuda Onani, congredere
cum uxore fratris tui, & ᵉfratris nomine duc
eam: ut ᶠexuſcites ſemen fratri tuo.
9 Sciebat autem Onan non fore ſuum ſemen
illud: ideò congreſſurus cum uxore fratris
ſui, perdebat *ſemen, effundens* in terram, ne
ſuppeditaret ſemen fratri ſuo.
10 Cumque malum videretur in oculis Jeho-
væ quod faciebat, morti tradidit etiam i-
ſtum.
11 Quamobrem dixit Jehuda Tamaræ nurui
ſuæ, mane vidua in domo patris tui, donec
adoleverit Schela filius meus (dicebat e-
nim, *Videndum* ne moriatur ipſe quoque ſic-
ut fratres ejus) ſic abiens Tamar manebat
in domo patris ſui.
12 Sed ᵍcùm plures eſſent dies, mortuâ filiâ
Schuhhæ uxore Jehudæ, Jehuda ſe conſola-
turus aſcendit ad tonſores gregis ſui, ipſe
cum Chira amico ſuo Hhadullamæo ʰTim-
nam.
13 Quod cùm renunciatum eſſet Tamaræ di-
cendo, ecce ſocer tuus aſcendit Timnam ad
tondendum gregem ſuum:
14 ⁱDeponens illa veſtes viduitatis *ſuæ* a ſe
ᵏoperuit ſe peplo ac ˡtexit ſe, conſeditq; in
ᵃbivio quod *eſt* juxta viam Timnam verſus:
videbat enim adoleviſſe Schelam, ſe verò
non fuiſſe datam ei in uxorem.
15 Videns autem eam Jehuda ᵐexiſtimavit e-
am eſſe ſcortum, ⁿoperuerat enim faciem
ſuam.
16 Divertens itaque ad eam in ipſa via, dixit,
age quæſo, congrediar tecum (non enim
noverat nurum ſuam eſſe) quæ dixit, ᵒquid
dabis mihi ut congrediaris mecum?
17 Quo dicente, ego mittam hœdum capra-
rum ex grege, dixit illa, *acquieſce* ſi des pig-
nus donec miſeris.
18 Tum dixit ille, quódnam *eſt* pignus quod
dem tibi? quæ dixit, ſigillum tuum ſudarium
tuum & ſcipio tuus qui *eſt* in manu tua: his
datis ei ᵖcongreſſus eſt cum ea, & concepit
ea ex illo.
19 Deinde ſurgens ᑫabiit depoſuitq; peplum
ſuum a ſe, ac induit veſtes viduitatis ſuæ.
20 Miſit autem Jehuda hœdum illum capra-
rum per amicum ſuum Hhadullamæum il-
lum, ut reciperet pignus e manu iſtius muli-
eris, ſed non invenit eam:
21 Cumque interrogaret viros loci illius di-
cendo, ubinam *eſt* meretrix illa, *quæ* erat in
iſto bivio juxta hanc viam? dixerunt, non
fuit hîc *ulla* meretrix.
22 Quamobrem reverſus ad Jehudam dixit,
non inveni eam: quin etiam homines illius
loci dixerunt, non fuit hîc *ulla* meretrix.
23 Et dixit Jehuda, retineat ſibi, ʳne ſimus
contemptui: ecce miſeram hœdum iſtum,
tu autem non inveniſti eam.
24 Fuit verò cùm tertius menſis ageretur, ut
nunciaretur Jehudæ dicendo, ſcortata eſt
Tamar nurus tua, etiamque ecce gravida
eſt ex ſcortatione: quare dicebat Jehuda,
ˢeducite eam ut ᵗcomburatur.
25 Sed cùm educeretur, miſit ipſa ad ſoce-
rem ſuũ qui diceret, ex viro cujus hæc *ſunt*,
ego ſum gravida: dicebatque, agnoſce quæ-
ſo cujus *ſint* iſta, ſigillum hoc ſudarium-
que hoc, & hic ſcipio.
26 Quæ agnoſcens Jehuda dixit, ᵘjuſtior eſt
me, quandoquidem non dedi eam Schelæ
filio meo: ˣneque ᵇ amplius deinceps cog-
novit eam.
27 Fuitque quo tempore pariebat illa (ecce
autem gemelli in ventre ejus)
28 Fuit inquam, cùm pareret, & illorum unus
exereret manum: ut obſtetrix acceptum
coccinum alligaret manui ejus, dicendo,
hic exit primùm.
29 Sed fuit cùm retraxiſſet manum ſuam, &
ecce exiret frater ejus, ut diceret illa, quàm
perrupiſti! ʸ ᶜtua *eſt* ruptura: ideò vocavit
quiſque nomen ejus ᵈPeretzum.
30 Poſteà verò exivit frater ejus ad cujus
manum *erat* coccinum: & vocavit quiſque
nomen ejus Zerachum.

CAPUT XXXIX.

Joſeph in ſervitutem redactus tantam heri ſui gratiam conciliat benedictione Dei, ut omnium rerum adminiſtrationem ei committat: & licèt ab hera calumnioſè traductus in ſummum heri odium veniat, miſereq; in carcerem compingatur, tamen rurſus Dei beneficio aliquam heri gratiam promeritus ſaltem vinctis præficitur.

1 ᵃJOSEPH igitur deductus fuerat in Æ-
gyptum: emeratq; eum Potiphar aulicus
Parhhonis, præfectus ſatellitum, vir Æ-
gyptius, e manu Jiſchmahhelitarum illo-
rum qui deduxerant eum illuc.
2 Adfuit autem Jehova Joſepho, ut eſſet vir

1 *Fuit autem*] Hi[illegible] hiſtoriæ partem [illegible] eſt ante Joſe[phi] [ven]ditionem cõ[illegible]: cùm enim tan[t]um 22. anni inter venditionem Joſephi & deſcenſum Jahha-kobi cum familia in Aegyptũ numerẽtur, non potuit tam brevi ſpatio Jehuda uxorem ducere, ternos liberos tollere, uxorem unam duobus ſucceſſivè conjungere, tertii conjugium ultra tempus differre, filios ex nuru ſuſcipere, & illorum unus duos filios gignere ante deſcenſum in Aegyptum. Contigit ergo ante venditionem Joſephi ſaltem uſque ad tempus quo Hher primus Jehudæ filius decimum annum agebat.

Illo tempore] quo Jahhakob ad patrem ſuum Jitschakum redierat, Jehuda annũ 17. agente, ſuprà 35. 27.

3 *Peperiſſetq;*] eodem anno 17. Jehudæ.

5 *Cezibi*] quod aliàs dicitur Aczib. Jehoſch. 19. 28. & Judic. 1. 31.

8 *Fratris nomine*] hîc primùm legitur uxor fratris unius ſine liberis mortui alteri tradita ad excitandũ mortui ſemen: quam conſuetudinem deinde Lege confirmavit Deus. Deut. 25. 5.

Exuſcites ſemen] id eſt, procrees liberos, [quor]um primus pro [fratris] filio habea[tur: qu]am interpre[tationem] docet [illegible] Deut. 25. 6.

9 *Sciebat*] quia [non]dum erat jus à Jehu[da] [illegible] invectum, [quod] non jamdiu re[illegible], ac proinde [illegible] Onani cogni[tum].

12 *Cùm plures*] [illegible] videlicet creverat Schela (erat enim quaſi 16. annorum) & ipſa diutius [illegible] expectarat. *Timnam*] oppidum tribus Jehudæ, Jehoſ. 15. 57. ſicut Aczib & Hhadullam, nam vicina erant. 14 *Deponens illa*] duabus de cauſis Tamar fraudulentum hoc conſilium init: prior eſt jus receptum, ut mortuo [pro]ximus ſemen excitet, proximoque ceſſante ex ordine neceſſitudinis alius [ſuc]cedat, ut ex Ruth. 3. conſtat: poſterior, promiſſio ſoceri ſuo tempore non [præ]ſtita. *Operuit ſe peplo*] pro capitis tegmine viduis uſitato ſumpſit ma[ntile]. *Texit ſe*] id eſt, faciem ſuam, ut ſequente ver. Synecdoche.

a Heb. *in porta oculorum: periphraſis bivii, quo oculis quodammodo aperitur ja[nua], ut illorum intuitus huc illuc ferri poſſit.* 15 *Exiſtimavit*] eo quòd [mo]re impudicarum mulierum in bivio ſederet, Proverb. 7. 12. & 9. 14. & Jechezkel. 16. 24. & 25. *Operuerat*] altera cauſa cur ſcortum eſſe putet, quia [ſ]e facie cognoſci non vult. 16 *Quid dabis*] mercedem ſpecie, [re]d ipſa cautionem quærit, quaſi ex eo conciplat, certis indiciis id pro[bare] poſſit.

18 *Congreſſus eſt*] agens quaſi 34. annum: nam in Aegyptum venit 50 ætatis anno, cùm jam Peretz Jehudæ ex hoc congreſſu filius pater duorum filiorum eſſet, infrà 46. 12.

19 *Abiit*] non expectato hœdo, quia feminis non mercedis cauſâ ſocerum admiſerat.

23 *Ne ſimus*] id eſt, ne re divulgata famæ jacturam faciamus: nam infamis erat ſcortatio etiam inter homines ignorantes Dei.

24 *Educite eam*] ad judices in pœnam.

Comburatur] non decernit, quia judex non eſt, ſed ex regionis conſuetudine ſupplicium ejus urget, abs qua in filii perſona ſe læſum arbitratur.

26 *Juſtior eſt me*] quaſi dicat gravius peccavi, qui fractâ ei ſpe conjugii deluſi eam, quàm ea quæ fraudem eam circumvenit.

Neque ampl.] quia inceſtus eſt.

b Heb. *adjecit adhuc cognoſcere*.

29 *Tua eſt rup.*] hoc eſt, tibi convenit a ruptura nomen, quale eſt Peretz, quia fratrem antevertens prior erupiſti.

c Heb. *ſuper te eſt ruptura*.

d *id eſt, rupturam*.

1 *Joſeph*] Regreſſio ad hiſtoriam cap. 37.

prosperè agens, dum fuit in domo domini
ſui Ægyptii.
3 Videns itaque dominus ejus Jehovam eſ-
ſe cum eo, & omnia quæ ipſe faciebat Je-
hovam ſecundare in manu ejus:
4 Adeò invenit Joſeph gratiam in oculis e-
jus ut ^a miniſtraret ei, poſtremò præfecit e-
um domui ſuæ, & quicquid *erat* ſibi, tradidit
in manum ejus.
5 Fuitq; ex quo præfecerat eum domui ſuæ &
omnibus quæ *erant* ſibi, ut benediceret Je-
hova domui illius Ægyptii propter Joſe-
phum, eſſetque benedictio Jehovæ in om-
nibus quæ *erant* ei domi & rure.
6 ^6 Quapropter relinquebat omnia quæ *erant*
ſibi in manu Joſephi, adeò ut non cognoſ-
ceret cum eo de re ulla ^d præter cibum quo
ipſe veſcebatur: erat autem Joſeph pulcher
forma & pulcher aſpectu.
7 Fuit itaque ^a his rebus geſtis, cùm ^7 ſuſtuliſ-
ſet uxor domini ejus oculos ſuos in Joſephū,
ut diceret, concumbe mecum.
8 Qui renuens dixit ad uxorem domini ſui,
en dominus meus non cognoſcit mecum
quicquid *eſt* in hac domo, & quæcunq; *ſunt*
ipſi tradidit in manum meam:
9 ^9 Nullus *eſt* ei in hac domo major me, neq;
ſubtraxit a me quicquam præter te, quate-
nus uxor ejus es: quomodo ergo facerem
malum hoc maximum, & peccarem in De-
um?
10 Fuit autem alloquente ea Joſephum ^b quo-
tidie, cùm non acquieviſſet ei ut cubaret
juxta eam *aut* ut ^10 eſſet cum ea,
11 Fuit, inquam, hujuſmodi aliquo die, cùm
veniſſet *Joſeph* domum ad faciendum opus
ſuum, neque eſſet quiſquam ex ^c domeſticis
ibi in ea domo,
12 Ut illa prehenderet eum veſte ejus, dicen-
do, concumbe mecum: ſed *is* relicta veſte
ſua in manu ejus, fugiens egreſſus eſt fo-
ras.
13 Fuit ergo cùm illa videret eum relicta ve-
ſte ſua in manu ipſius, fugiſſe foras,
14 Ut ^14 inclamaret domeſticos ſuos, & loque-
retur eis dicendo, ^14 videte, ^14 adduxit ^14 nobis
virum ^14 Hebræum ad illudendum nobis: ac-
ceſſit ad me ut concumberet mecum, ſed
inclamavi voce magna.
15 Fuitque cùm audiret ille me ſublata voce
mea inclamantem, ut relicta veſte ſua juxta
me, fugerit foras.
16 Ita depoſuit veſtem illius penes ſe, donec
veniret dominus illius domum ſuam.
17 Tunc allocuta eſt eum hujuſmodi verbis,
dicendo, acceſſit ad me ſervus iſte, Hebræ-
us iſte quem adduxiſti nobis, ut illuderet
mihi:
18 Sed fuit cùm ſublata voce mea inclama-
rem, ut relinquens veſtem ſuam penes me
fugerit foras.
19 Fuit verò, cùm audiret dominus illius ver-
ba uxoris ſuæ, quibus alloquebatur ipſum
dicendo, ^d omnino hæc fecit mihi ſervus
tuus: ut accenderetur ira ejus.
20 Quamobrem rapiens Dominus Joſephi e-
um, collocavit eum in ^e turri carceris, ^20 lo-
co ubi vincti Regis concluſi erant: ut eſſet
ibi Joſeph in turri *carceris*.
21 Sed adfuit Jehova Joſepho, & ^21 extendit
ad eum uſque benignitatem, adeò ut ^f red-
diderit eum gratioſum in oculis ^22 præfecti
turri *carceris*,
22 Tradideritque præfectus turri carceris in
manum Joſephi omnes vinctos qui *erant* in
turri carceris: & quicquid facere ſolent ibi,
id ipſe faciebat.
23 Præfectus turri carceris nihil quicquam in-
ſpiciebat *quod eſſet* in manu ejus, eo quòd
Jehova adeſſet ei: & quod ipſe faciebat, Je-
hova ſecundabat.

4 *Miniſtraret ei*] tres gradus deſcribit Moſche ſervitutis Joſephi: primò fuit conſervus pari conditione cum cæteris, ſecundò cubicularius domini, tertiò præfectus ædibus & omnibus facultatibus ejus domi & rure.

6 *Quapropter*] id eſt, poſtquam adminiſtratio ejus hero probata eſt, immunem eum fecit a ratiocinibus reddendis, adeò illius probitati confidebat.

Præter cibum] id eſt, nihil erat ſollicitus, genio tantùm indulgebat: proverbiale dictum de eo qui rei domeſticæ curam totam alteri committit.

a Heb. *poſt hæc res*.

7 *Suſtuliſſet*] præter decorum pudicæ fœminæ.

9 *Nullus eſt*] q.d. fidem meam, cui dominus meus omnia cōmiſit, perfidè violarem, & in Deum cōjugii autorem aſſertoremque peccarem.

b Heb. *die die*.

10 *Eſſet cum ea*] aliquantiſper conſiſteret, & colloqueretur:

c Heb. *viris domus*, ut infrà 14. ſic ſuprà 17,23. & 27.

14 *Inclamaret*] ut marito facilius perſuaderet, cùm apud eum Joſephum eſſet accuſatura.

Videte] pallium oſtentans loquitur.

Adduxit] indignationem adverſus maritum fingit, cujus nomen propterea reticet.

Nobis] ita ſervorum animos in Joſephum inflammat.

Hebræum] generis meminit ut Joſephū magis odioſum reddat, & jure de marito conqueri videatur: erant enim Hebræi Egyptiis præ cæteris abominabiles, infrà 43.32.

d Heb. *ſecundum verba hæc*.

e Heb. *in loco rotundi carceris*, periphraſis turris: ſic deinceps.

20 *Loco ubi vincti*] id eſt, carcere duriſſimo, quò detrudebantur ſontes qui regem offenderant, ut evidentius declaratur Pſal. 105.18. quamobrem Scriptura foveam vocat infrà 40.15. & 41.14.

21 *Extendit*] id eſt, effecit ut ſua benignitas ad eum uſque carcere incluſum penetraret, Sapi. 10.14.

f Heb. *dedit* [illegible] *gratiam*, id eſt, conciliaverit.

Præfecti turri] hic Potipharis ſatellitum præfecti ſervus erat, fidei commiſſariis cuſtos: eſt autem veriſimile Joſephum hanc rem totam ſic habebat explicaſſe, quod apud dominum non licuerat, itaque factum eſſe, ut etiam Joſephi dominus de innocentia ejus perſuaſus, ei paulatim faveret; quod confirmatur infrà 40.4.

Caput XL.

Joſeph in carcere Satrapis Regis a domino ſuo jam melius ipſi cupiente præficitur: quorum ſomnia interpretatus Deo duce convenienter eventui, viam ſibi ad libertatem dignitatemq; maximam eodem autore ſternit.

1 FUIT autem his rebus geſtis, cùm pec-
caviſſent pincerna Regis & piſtor in do-
minum ſuum, in regem Ægypti,
2 Efferveſcenſque Parhho contra duos auli-
cos ſuos, contra præfectum pincernarum, &
contra præfectum piſtorum,
3 Tradidiſſet eos in cuſtodiam in domo præ-
fecti ſatellitum, in ^a turrim carceris locum
ubi Joſeph vinctus erat,
4 Ut committeret præfectus ſatellitum Joſe-
phum cum eis, qui miniſtraret eis: fuerunt-
que diebus *multis* in cuſtodia.
5 Somniaverunt autem ſomnium uterque il-
lorum, quiſque ſomnium ſuum nocte ^b eâ-
dem, quiſque ^5 ſecundum interpretationem
ſomnii ſui, pincerna ille & ille piſtor qui
fuerant Regis Ægypti, qui vincti *erant* in
turri carceris.
6 Cumque veniens ad eos Joſeph mane aſpe-
xiſſet eos, quòd ecce ^6 mœſti erant,
7 Interrogavit Satrapas Parhhonis qui ſe-
cum *erant* in cuſtodia, in domo domini ſui,
dicendo, quare vultus veſtri ^c afflicti *ſunt*
hodie?
8 Qui dixerunt ad eum, quiſque ſomnium
ſomniavimus, & ^8 nemo *eſt* qui interprete-
tur illud: dixit verò ad eos Joſeph, ^8 an non
Deo *ſunt* interpretationes? narrate quæſo
mihi illa.
9 Narravit ergo præfectus pincernarum ſom-
nium ſuum Joſepho, dicens ei: in ſomnio
meo, cùm ^9 ecce vitis coram me *eſſet*,
10 (^10 In qua vite tres erant palmites) ipſa qua-
ſi germinaret, erumperet flos ejus, matu-
reſcerent botri ejus, *mox eſſent* uvæ maturæ,
11 Et poculum Parhhonis *eſſet* in manu mea,
accipiens illas maturas uvas exprimebam
eas in poculum Parhhonis: dabamque po-
culum ipſum in manum Parhhonis.
12 Cui dixit Joſeph, hæc *eſt* interpretatio e-
jus: tres illi palmites tres dies ^12 ſunt.
13 ^d Intra dies tres ^13 recenſebit Parhho caput

a Heb. *locum rotundi carceris*, ut ſuprà 39.20.

b Heb. *una*, ut infrà 41.11.

5 *Secundum interp.*] id eſt, ſomnium eventui reſpondens quem prædixit ſua interpretatione Joſeph inf. ver. 22. & infrà 41.11. & 12.

6 *Mœſti*] ut ſolent divinitus immiſſa ſomnia graviter eos afficere quibus immittantur: ſic turbatus eſt Parhho infrà 41.8. & Rex Babyloniæ Daniel. 2.

c Heb. *mali*.

8 *Nemo eſt*] id eſt, neque eſt hic Ariolus, neque captivis nobis adeundi illos copia conceditur pro Aegyptiorum conſuetudine.

An non Deo] ab ariolis animum eorum avocat, & ad expectandam a Deo interpretationem, ut ſomniorum autore, comparat, poſtea quia ſe dono interpretandi divinitus inſtructum eſſe ſentit, ſpem illis interpretationis facit.

9 *Ecce*] Hypotypoſis ſomniis ordinaria, quia ſomniantibus res de quibus ſomniant præſentes eſſe videntur.

10 *In qua vite*] ut quod ex naturæ ordine multis menſibus fit, ſomnianti uno momento objicitur, ita aſyndeta & compendioſa admodum oratione narrant. 12 *Sunt*] i. ſignificant; categoricè enunciat Joſeph ſententiam ſomnii, quia ut Propheta, non ut conjector loquitur. d Heb. *cùm adhuc tres dies*. 13 *Recenſebit*] cùm familiam & ſervitia omnia luſtrabit, te numerabit quoque in illorum catalogo.

munus & reſtituet te in [a]ſtatum tuum: porri-
geſque poculum Parhhonis in manum ejus,
ſecundum munus priſtinum, cùm eſſes pin-
cerna ejus.
14 Quòd ſi memor eris mei, apud te cùm be-
ne erit tibi, tunc exerceto quæſo erga me
benignitatem: aut mentionem facito mei a-
pud Parhhonem, & fac ut exeam ex hac
domo.
15 Etenim [f] omnino per plagium ſurreptus
ſum e terra Hebræorum: atque adeò *hic
non feci quicquam cur conjicerent me in
hanc foveam.
16 Cùm autem videret præfectus piſtorum e-
um [g] bonam interpretationem attuliſſe, di-
xit ad Joſephum: etiam ego in ſomnio meo,
cùm ecce tria caniſtra [h] foraminatim texta
ſuper caput meum eſſent,
17 In caniſtro autem ſupremo *eſſet* cibus Par-
hhonis, ex quovis opere piſtorio, volucres
*comedebant ea è caniſtro illo ſupra caput
meum.
18 Cui reſpondens Joſeph dixit, hæc *eſt* inter-
pretatio ejus: tria caniſtra illa, tres dies
ſunt.
19 [i] Intra dies tres recenſebit Parhho caput
tuum, *ne ſit *deinceps recenſio* de te: ſuſpen-
det enim te de ligno, & comedent volucres
carnem tuam ex te.
20 Fuit ergo ipſo die tertio, die quo editus
fuerat Parhho, cùm faceret convivium om-
nibus ſervis ſuis, ut recenſeret caput præ-
fecti pincernarum & caput præfecti piſtorũ
inter ſervos ſuos.
21 Et reſtitueret præfectum pincernarum in
ſuum potus miniſtrandi munus, ut traderet
poculum in manum Parhhonis,
22 Præfectum verò piſtorum ſuſpenderet:
quemadmodum interpretatus fuerat eis Jo-
ſeph.
23 Non eſt autem præfectus pincernarum re-
cordatus Joſephi, ſed oblivioni tradidit e-
um.

Caput XLI.

Parhho ſomniorum de futuris rebus divinitus immiſſorum interpretationem a ſuis ſapientibus minimè conſecutus, Joſephum audita a præfecto pincernarum peritia ejus e carcere accerſit, interpretationemq; & conſilium optimum contra famem venturam accipit: quo nomine Joſeph ex omnium procerum conſenſu regno præfectus, uxore ex clariſſima familia ducta duos filios ſuſcipit ante famis initium: & ſua induſtria tantum annonæ numerum collegit, ut famis tempore totam Ægyptum ſublevet, aliiſq; regionibus alimentum ſuppeditet.

1 Fuit autem [a] exacto *biennii tempore,
ut Parhho ſomniaret quòd ecce ſtabat
juxta *rivum quendam:
2 Cùm ecce ex illo rivo aſcendentes ſeptem
vaccæ pulchræ aſpectu & pingues carne,
quæ paſcebant in ulva:
3 Item ecce ſeptem vaccæ aliæ aſcendentes
poſt eas ex illo rivo, [b] deformes aſpectu &
tenues carne, quæ ſtabant juxta vaccas il-
las ad ripam ipſius rivi.
4 Poſteà devorarunt iſtæ vaccæ deformes
aſpectu & tenues carne ſeptem illas vac-
cas pulchras aſpectu & pingues: tunc evi-
gilavit Parhho.
5 Deinde redormiſcens ſomniavit ſecundò:
ecce autem ſeptem ſpicæ aſcendentes in
culmo uno, pingues & bonæ,
6 Item ecce ſeptem ſpicæ tenues & aduſtæ
Euro, provenientes poſt eas.
7 Poſteà deglutiverunt iſtæ ſpicæ tenues ſep-
tem illas ſpicas pingues & plenas, tunc evi-
gilavit Parhho: & *ecce ſomnium.
8 Quamobrem fuit ipſo mane, cùm *conſter-
natus eſſet animus ejus, ut mittens accerſe-
ret omnes Magos Ægypti, & omnes ſapi-
entes ejus: quibus cùm enarraſſet Parhho
quæ ſomniaverat, non *erat* qui interpreta-
retur ea Parhhoni.
9 Tunc allocutus eſt præfectus pincernarum
Parhhonem, dicendo, *peccata mea ego
recordaturus ſum hodie.
10 *Parhho efferveſcens contra ſervos ſuos
tradiderat me in cuſtodiã in domo præfecti
ſatellitum, me & præfectum piſtorum.
11 Somniavimus autem ſomnium nocte [c] ea-
dem ego & ille, quiſque ſecundum inter-
pretationem ſomnii ſui ſomniavimus.
12 Cumque ibi *eſſet* nobiſcum puer Hhebræ-
us ſervus præfecti ſatellitum eique narraviſ-
ſemus, interpretatus eſt nobis ſomnia no-
ſtra, cuique ſecundum ſomnium ſuum inter-
pretationem attulit.
13 Fuit enim, ut ſicut interpretatus eſt nobis
ita [d] eveniret: me reſtituit *Parhho* in [e] ſtatum
meum, illum verò ſuſpendit.
14 Miſit itaque Parhho *homines* accerſitum
Joſephum, qui [f] celeriter eduxerunt eum ex
illa fovea: ita abraſo *capite* & mutatis veſti-
bus ſuis venit ad Parhhonem.
15 Tunc dixit Parhho ad Joſephum, ſomnium
ſomniavi, & nemo *eſt* qui interpretetur il-
lud: ego autem audivi de te dicentem, te
eſſe intelligentem ſomnii ut interpreteris
illud.
16 Reſpondit verò Joſeph Parhhoni dicen-
do, *non *eſt* penes me: Deus [g] reſpondendo
enunciabit proſperitatem Parhhonis.
17 Dixit itaque Parhho ad Joſephum, in ſom-
nio meo, ecce me adſtante ripæ cujuſdam
rivi,
18 Ecce inquam ex illo rivo aſcendentes ſe-
ptem vaccæ pingues carne & pulchræ for-
ma, quæ paſcebant in ulva.
19 Item ecce ſeptem vaccæ aliæ aſcendentes
poſt eas macilentæ, & [h] malâ formâ admo-
dum, & exhauſtæ carne: non vidi illis de-
formitate ſimiles in tota terra Ægypti.
20 Poſteà devorarunt hæ vaccæ exhauſtæ &
malâ formâ ſeptem illas vaccas priores pin-
gues.
21 Et quamvis perveniſſent in vẽtrem earum,
non animadvertebatur illas veniſſe in ven-
trem earum: nam aſpectus earum *manebat*
malus ſicut anteà, tum evigilavi.
22 Deinde videbam in ſomnio meo, & ecce
ſeptem ſpicæ aſcẽdentes in culmo uno ple-
næ & bonæ:
23 Item ecce ſeptem ſpicæ graciles, tenues,
aduſtæ Euro, provenientes poſt eas.
24 Poſteà deglutiverunt ſpicæ illæ tenues ſe-
ptem illas ſpicas bonas: quod retuli ad Ma-
gos, ſed nemo *fuit* qui exponeret mihi.

[e] Heb. *in ſtatum tuum*, [illegible] ad pincernæ officium [illegible] in [illegible].

[f] Heb. *furando furto ablatus ſum.*

15 *Hic*] ex quo Ægyptum adductus ſum.

[g] Heb. *bonum interpretatum eſſe.*

[h] Heb. *foraminis.*

17 [*comedebant*] roſtra foraminibus in caniſtrum immittentes.

[i] Heb. *cùm adhuc tres dies, ut ſuprà 13.*

19 *Ne ſit deinceps*] Id eſt, jubebit nomen tuum e catalogo ſervorum ſuorum obliterari: non enim probatur hæc interpretatio, auferet caput tuum a te, quia non capite truncatus, ſed ſuſpenſus fuit.

[a] Heb. *a fine duorum annorum dierum, ut ſuprà in 29. 14.*

[t] *Biennii temp.*] ex quo ſomnia captivis interpretatus erat Joſeph.

Rivus] ex Nilo ductum, cui peculiare eſt hoc nomen.

[b] Heb. *mala.*

7 *Ecce ſomnium*] Id eſt, abeunte ſomno non evanuit ſomnium, ut naturalia evaneſcunt, ſed adhuc illius animo præſens erat, adeò ut graviter eum conſternaret.

8 *Conſternatus*] vide ſuprà 40.6.

9 *Peccata mea*] Inſinuatio, qua ad Regis benevolentiam retinendam ſuam captivitatem juſtam pronuntiat, & beneficium Regis in ſua liberatione prædicat.

10 *Parhho*] non perſonæ ſed dignitatis nomen, q.d. Regia majeſtas: ideò illud in tertia perſona uſurpat.

[c] Heb. *una, ut ſuprà 40.5.*

[d] Heb. *eſſet, ut ſuprà 24.15.*

[e] Heb. *baſin, ut ſuprà 40.13.*

[f] Heb. *feceruntque currere.*

16 *Non eſt penes*] modeſte Regis animum in ſe defixum ad Deum attollit, cujus ſolius ſapientiæ eſt præſtare quod Rex petebat, ut Daniel 2. Eadem particula uſus eſt Abram ſuprà 14.24.

[g] Heb. *reſpondebit pacem.*

[h] Heb. *mala forma.*

25 Tunc dixit Joſeph ad Parhhonem, ſomniū Parhhonis ᵉunum eſt: ᶠid quod Deus ipſe facturus eſt exponit Parhhoni.
26 Septem illę vaccę bonæ, ſeptem anni ſunt, & ſeptem illæ ſpicę bonæ, ſeptem anni ſunt: ſomnium unum eſt.
27 Septem verò vaccæ exhauſtæ & malæ aſcendentes poſt illas, ſeptem anni erunt: & ſeptem ſpicæ exhauſtæ, aduſtæ Euro, erunt ſeptem anni famis.
28 Hoc *eſt*, verbum quo alloquebar Parhhonem: quod Deus ipſe facturus eſt, oſtendit Parhhoni.
29 ᵍEcce ſeptem anni venturi ſunt, ſaturitatis magnæ in tota terra Ægypti.
30 Sed exurgent ſeptem anni famis poſt illos, quibus ʰoblivioni tradetur tota iſta ſaturitas in terra Ægypti: conſumet enim fames terram ipſam.
31 Neq; animadvertetur ſaturitas illa in hac terra, propter ipſam famem poſteà: eo quòd gravis futura ſit valde.
32 ⁱDe iteratione autē ſomnii apud Parhhonem bis, *iteratum eſt*, quia ſtata eſt hæc res a Deo ipſo, & ˡfeſtinanter facturus eſt illam ipſe Deus.
33 ᵐNunc ergo provideat Parhho *de* viro prudente & ſapiente, quem conſtituat ſuper terram Ægypti.
34 *Id* faciat Parhho: deinde præficiat præfectos huic terræ (ut accipiat quintam provētuum terræ Ægypti ſeptem illis annis ſaturitatis)
35 Qui colligant omne eſculentum iſtorum annorum bonorum qui veniunt, & congerant commeatum ⁿſub manum Parhhonis, & eſculentum in quibuſque civitatibus ᵒſervent:
36 Sitque illud eſculentum in depoſitum pro hac regione ad ſeptem annos illos famis, qui futuri ſunt in terra Ægypti, ut non excindatur ᵖterra hæc fame illa.
37 Cùm autē bona *videretur* hæc res in oculis Parhhonis, & in oculis omniū ſervorū ejus:
38 Dixit Parhho ad ſervos ſuos, an invenire poſſemus huic ſimilem, virum in quo ᵍſpiritus Deorum *ſit*?
39 Deinde dixit Parhho ad Joſephum, quandoquidē nota fecerunt Dii tibi ʳomnia hęc, nemo *eſt* prudens & ſapiens ſicut tu.
40 Tu præeſto domui meæ, & ˢos tuum oſculatór univerſus populus meus: tantummodò hoc ſolio major ero te.
41 Cùm autem diceret Parhho ad Joſephum, ᵗvide, conſtituo te ſuper univerſam terram Ægypti:
42 Detrahens Parhho annulum ſuum e manu ſua, indidit illum in manum Joſephi: juſſitque ipſum induere veſtes xylinas, & appoſuit torquem aureum collo ejus:
43 Et juſſit eum inſidere currui ᵏſecundo a ſuo, ut proclamarent *præcones* ante eum flectenda eſſe genua, conſtituiſſe enim eum ſuper univerſam terram Ægypti.
44 Dixitque Parhho ad Joſephum, ᶻego *ſum* Parhho: attamen ſine te ᵃnon attollet quiſquam manum ſuam aut pedem ſuum in univerſa terra Ægypti.
45 Vocavit autem Parhho nomen Joſephi ˡTzophnath-pahhaneachum, deditq; ei Aſenathā filiam Potipherahhi ᵇPræſidis ᶜHeliopoleos in uxorē: ita egreſſus *eſt* Joſeph per terram Ægypti.
46 (Erat autem Joſeph natus triginta annos, cùm ſtetit coram Parhhone Rege Ægypti, egreſſuſque eſt Joſeph a conſpectu Parhhonis, ut obiret univerſam terram Ægypti)
47 Produxit verò terra ſeptem illis annis ſaturitatis, ᵈmanipulatim.
48 Collegit itaque ſeptem annis quævis eſculenta quæ *erant* in terra Ægypti, repoſuitq; eſculenta per civitates: eſculenta agrorum cujuſque civitatis, quæ *erant* circa eam, repoſuit in ea.
49 Sic congeſſit Joſeph commeatum multum valde, ut arena maris, adeò ut deſierit numerari, eo quòd non eſſet numerus.
50 Joſepho autem nati ſunt duo filii, antequàm adveniret ullus annus famis, quos peperit ei Aſenath filia Potipherahhi Præſidis Heliopoleos.
51 Vocavitque Joſeph nomen primogeniti ᵐMenaſchem: nam fecit Deus, *inquit*, ᶠut obliviſcerer omnis laboris mei, ⁿ& ejus *quidem* a tota familia patris mei.
52 Nomen autem ſecundi vocavit ᵒEphrajimum, quia me, *inquit*, fructuoſum reddidit Deus in terra afflictionis meæ.
53 Abſolutiſque ſeptem illis annis ſaturitatis, quæ fuit in terra Ægypti,
54 Cùm cœpiſſent ſeptem illi anni famis venire, quemadmodum prædixerat Joſeph, fuit fames ᵖin omnibus regionibus *finitimis*, in tota verò terra Ægypti erat cibus.
55 Et fame tandem terra Ægypti totâ laborante, clamavit populus ad Parhhonem cibi cauſa: ſed dixit Parhho omnibus Ægyptiis, ite ad Joſephum, quod edixerit vobis facite.
56 Cùm itaque fames fuit in univerſa ſuperficie illius terrę, aperuit Joſeph omnia *promptuaria* in quibus *cibus* erat: vendiditque Ægyptiis, cum invaluiſſet fames illa in terra Ægypti.
57 ᵍPræterea cuiuſque regionis *populi* venerunt in Ægyptum ad Joſephum, ut emerent, eo quòd invaluiſſet fames in qualibet regione.

25 *Unum eſt*] ſignificatione, licet bis & ſub diverſis imaginibus oblatum ſit.
Id quod] q. d. hoc ſomnium eſt a Deo, qui res providet, earumque eſt autor.
29 *Ecce ſeptem*] plenius interpretatur ſomnium, & ad regnum Ægypti accommodat.
30 *Oblivioni tradetur*] id eſt, nullum ejus veſtigium apparebit, ſed ſua inopiâ ſterilium annorum recordationem adimet, ut ver. ſeq. hoc deſignabant in ſomnio vaccæ & ſpicæ vetuſtæ, quæ pinguibus abſorptis nihilo pinguiores apparebant ver. 21.
32 *De iteratione*] ex repetitione duo colligit: certitudinem, & celeritatem rei futuræ: tertium conſilio apud regem ſtudiose omittit, ut torpentes excitet conatus, ſtuporem excutiat, quod etiam plerique communi ſermone facere ſolent.
l Heb. *feſtinat facere*.
33 *Nunc ergo*] Altera pars ſermonis Joſephi de uſu ſomnii, in qua plus quā Parhho expectaret præſtat, non temeritate ſed ſpiritu Dei ductus: qui hac occaſione Joſephum ad principatum evexit, & ſua oracula implevit, ſuprà 37.7. & 9.
35 *Sub manum*] in apothecas Regis.
Servent] id eſt, non ante diſtrahāt quàm urgebit neceſſitas: ut infra ver. 55. Joſeph feciſſe legitur.
36 *Terra*] populus hujus terræ: metonymia.
38 *Spiritus Deorū*] id eſt, vis divina: loquitur autem ut ethnicus, ſicut & Laban ſuprà 31.53. & avia Belſchatzaris, Dan. 5.11.
39 *Omnia hæc*] ſomniorum interpretationem, & conſilium contra venturam famem.
40 *Os tuum*] id eſt, hoc ſubjectionis ſymbolo dominum te agnoſcito atque profitetor: ſic 1. Schemu. 10.1. Pſalm. 2.12. & 1. Regum. 19.18. & Hoſche. 13.2.
41 *Vide*] quia iam Joſephum adhibitis externis ſignis in ſummam Ægypti præfecturam evehit, utitur verbo vide. k Heb. *in curru ad iſtu qui erat ſibi*. 44 *Ego ſum*] id eſt, mihi quidem reſervo dignitatem regiam, tibi verò tantam autoritatem tribuo, ut te inconſulto vel nolente nihil a quoquam fiat in toto regno meo. *Non attollet*] proverbiale dictum, id eſt, nihil aggredietur ſive tentabit quiſquam, [illegible] ut hæc [illegible] ſuprà [illegible] 50 *Ideſt*, [illegible] 54 *Finitimis*] divina providentia videlicet, ut hac occaſione Jahhakob cum familia in Ægyptum deſcenderet, & complerentur cum Joſephi ſomnia ſuprà 37. tum Abrahamo prædicta ſuprà 15.13. 57 *Præterea*] Proparaſceve eſt ad ſequentem hiſtoriam de filiis Jahhakobi.

i *Id eſt*, [illegible] (*ſignificat*) [illegible]
45 *Præſidis*] [illegible] [illegible] nur ſæpe ſignificat ſacerdotem, propter tamen ſua ſignificatione latius adhuc patet. *Significat enim* primarium miniſtrum in miniſterio honorabili, ideo Davidis quoque filiis tribuitur 2. Schemu. 8.18. quod exponitur 1. Chron. 18.17. Sacerdotibus autem deinde attributum eſt, quatenus Levitarum reſpectu fuerunt primarii miniſtri Dei. Quare nos latam vocis ſignificationem retinuimus, addita Paraphraſtæ Chaldæi authoritate Joſephi ab idololatriæ communione alieniſſimi pietate, & ejuſdem exēplo, cum ipſe ut miniſter Regis, familiaque pro terna fuerit regiis ſumptibus educata, infra 47.22.
Heliopoleos] Heb. On: quod oppidum eſt Ægypti, [illegible] Heliopolitanæ metropolis, Onii Ptolemæo.
47 *Manipulatim*] Hyperbole ad [illegible] mum proventum ſignificandum. q. d. [illegible] uno grano integer manipulus colligebatur.
m *Id eſt*, *quiſ*[illegible] *oblivionem*.
51 *Ut obliviſcerer*] hoc eſt, præſente [illegible] licitate ademit [illegible] moleſtam illorum temporum recordationem, maximè quibus tam indignè a fratribus meis domeſticis patris mei tractatus ſum: ſic ſuprà ver. 30.
n Heb. *& ejus* [illegible] *tius familiæ patris* [illegible] *ſed affixa genitivo* [illegible] *genitivo orationis* [illegible] *eorum loco* [illegible] *Etiā aqua ut* [illegible]

CAPUT LXII.

Joſephi fratres Binjamine excepto in Ægyptū pro annona a patre mittuntur: ubi a Joſepho ſe diſſimulante agniti, & alliâ explorationis inſimulātur, & in carcerem conjecti, non priùs cum annona dimittuntur, quàm dato obſide Schimhone domi fratrem ſe ſiſturos promittant: domum autem, unà cum annona illius pretium in ſaccis ipſorū juſſu Joſephi inditum imprudentes domum reſerunt; patri quicquid acciderat narrant, & minimi fratris ſiſtendi neceſſitatem perſuadere fruſtrà conantur.

1 ᵃVIDENS

1 VIDENS itaque Jahhakob eſſe an-
nonam in Ægypto, cùm dixiſſet Jah-
hakob filiis ſuis, quare ' mutuò vos
aſpicitis?
2 Dixit, ecce audivi eſſe annonã in Ægypto:
deſcendite illuc & comparantes *apportate*
nobis inde, ut ' vivamus ac non moria-
mur.
3 Deſcenderunt itaque fratres Joſephi de-
cem ad comparandum commeatum *& ap-
portandum* ex Ægypto.
4 (Binjaminem autem fratrem Joſephi non
miſerat Jahhakob cum fratribus ejus, quia
dicebat, '*videndum* ne obveniat ei exiti-
um)
5 Et abierunt filii Jiſraëlis ad comparandum
annonam inter alios euntes, quia erat ea-
dem fames in terra Cenahhani.
6 Joſeph autem is qui imperium habebat in
ea regione, idem erat qui annonam vende-
bat toti populo terrę: cui advenientes fra-
tres Joſephi ' incurvaverunt ſe vultu *demiſſo*
in terram.
7 Cumque videret Joſeph fratres ſuos, ag-
novit eos: ſed alienum ſe fingens eis, locu-
tus eſt cum eis [a] ' duriter, dicens ad eos, unde
advenitis? cui dixerunt, e regione Cenah-
hani ad comparandum eſculenta.
8 Cumq; agnoſcente Joſepho fratres ſuos,
ipſi non agnoſcerent eum:
9 Recordatus Joſeph illorum ſomniorum quę
ſõniaverat de eis, dixit, ' exploratores eſtis,
ad obſervandum [b] nudas partes hujus terræ
veniſtis.
10 Qui dixerunt ad eum, non, domine mi: imò
ſervi tui venerunt ad comparandum eſcu-
lenta.
11 ' Nos omnes filii unius viri ſumus: probi
ſumus, nunquàm fuerunt ſervi tui explora-
tores.
12 Dixit verò ad eos, nequaquam, ſed ad ob-
ſervandum nudas partes hujus terræ veni-
ſtis.
13 'Dicentibus autem illis, duodecim ſervi
tui fratres fuimus, filii viri unius in regione
Cenahhani: quorum ecce minimus *eſt* cum
patre noſtro hodie, unus verò 'non ſupereſt:
14 Dixit ad eos Joſeph, 'hoc illud *eſt* quo allo-
cutus ſum vos dicendo, exploratores eſtis.
15 Hac re probabimini: ita vivat Parhho, ut
' exibitis hinc niſi cùm advenerit frater ve-
ſter minimus huc.
16 Mittite ex vobis unum qui accipiens *ad-
ducat* fratrem veſtrum, vos autem vincti e-
ſtote, ut probentur verba veſtra an veritas
ſit penes vos: ſin autem minus, ita vivat
Parhho, *ut ' probatum fuerit* vos explorato-
res eſſe.
17 Contraxit itaque eos in cuſtodiam tri-
bus diebus.
18 Deinde dixit ad eos Joſeph die illorum
tertio, hoc facite ' & vivite, ' Deum illum e-
go timeo.
19 Si probi eſtis, frater unus ex vobis vinci-
atur in loco cuſtodię veſtræ: vos autem ab-
euntes abducite annonam, [c] ea quorum fa-
me tenentur familiæ veſtræ.
20 Fratrem verò veſtrum minimum addu ci-
te ad me, ut probentur verba veſtra, & non
moriamini: qui ' fecerunt ita.
21 Cumque ' dicentibus altero ad alterum,
' profectò rei ſumus fratris noſtri cauſa,
qui videbamus anguſtiam animæ ejus cùm
deprecaretur nos, nec tamen exaudivimus:
idcircò aggreſſa eſt nos anguſtia hæc:
22 Reſponderet Reuben eis, dicendo, 'nón-
ne alloquebar vos dicendo, ne peccetis
in iſtum adoleſcentem? ſed non auſcul-
taſtis: ideò etiam ' ſanguis ejus ecce repoſ-
citur.
23 (Ipſi autem neſciebant Joſephum intelli-
gere, eo quòd interpres *fuerat* inter eos)
24 'Divertens *Joſeph* ab illis, flevit: deinde
reverſus ad eos allocutus eſt eos, & acci-
piens ex eis ' Schimhhonem, vinxit eum an-
te oculos illorum.
25 Et præcepit Joſeph ut implerent *miniſtri*
vaſa eorum commeatu, reſtituendo inſuper
pecuniam eorum cuique in ſaccum ſuum, &
dando illis viaticum ad iter: ita ergo egit
cum illis.
26 [d] Imponentes itaque ' annonam ſuam aſi-
nis ſuis, abierunt inde.
27 Aperiens autem illorum unus ſaccum ſuũ
ut daret pabulum aſino ſuo in quodam di-
verſorio, cùm videret pecuniam ſuam quæ
ecce *erat* in ore manticæ ſuæ:
28 Dixit ad fratres ſuos, reſtituta eſt pecunia
mea, ' etiamque ecce in mantica mea, tum
[e] defecit animus illorum, & exterriti ſunt,
dicendo alter ad alterum, ' quid hoc *eſt
quod* fecit Deus nobis?
29 Denique venientes ad Jahhakobum pa-
trem ſuum in regionem Cenahhani, ' enun-
ciaverunt ei omnia quæ acciderant ſibi, di-
cendo,
30 Locutus eſt vir ille, dominus ejus terræ
nobiſcum duriter, & tradidit nos *in* cuſto-
diam tanquam explorantes illam ter-
ram.
31 Dicentibus autem ad eum, probi ſumus,
nunquam fuimus exploratores,
32 Duodecim fratres fuimus filii patris no-
ſtri, quorum unus non ſupereſt, & minimus
hodie *eſt* cum patre noſtro in regione Ce-
nahhani:
33 Dixit ad nos vir ille dominus ejus terræ,
hac re cognoſcam vos eſſe probos: fratrem
ex vobis unum relinquite apud me, & iis
quorum fame tenentur familiæ veſtræ ac-
ceptis abite.
34 Deinde adducite fratrem veſtrum mini-
mum ad me, ut cognoſcam vos non explo-
ratores eſſe, ſed vos eſſe probos: fratrem
veſtrum reddam vobis, & in hac terra ne-
gotiari poteritis.
35 Fuit autem ipſis evacuantibus ſaccos ſuos,
cùm ecce cuique faſciculus pecuniæ ſuæ
in ſacco ſuo *eſſet*, ut videntes faſciculos
pecuniæ ſuæ, ipſi & pater ipſorum ' timue-
rint.
36 Quamobrem dixit ad eos Jahhakob pater
ipſorum, ' me orbatis, Joſeph non ſupereſt,
& Schimhhon non ſupereſt, & Binjami-
nem auferetis? ' contra me ſunt hæc om-
nia.

1 *Mutuò vos aſp.*] ut inopes conſilii ſo-
lent, cunctabundi, & qui rei alicujus o-
nus in alios rejiciunt.
2 *Vivamus ac non*] id eſt, vitæ noſtræ conſulamus ac mori-
amur, ut infra 43. 8.
4 *Videndum*] ut ſupra 3.22. Sollicitus autem eſt de Binja-
mine, tanquam de minimo, ſolo ſuperſtite ex charisſima
conjuge, & ſenectutis filio: ut ver. 38.
6 *Incurvaverunt ſe*] ita ceperunt imprudentes implere,
quod ſomniis Joſephi prænunciabatur ſupra 37.
a Heb. *dura: ſic in-
fra ver. 30.*
7 *Duriter*] ut hac veluti quæſtione extorqueat, quod ab il-
lis cupit cognoſcere.
9 *Exploratores*] hac ſimulata accuſatione longioris cum
fratribus colloquii occaſionem captat, ut quod cupit
expiſcetur.
b Heb. *nuditatem, id eſt, partes a defenſione & munitione
ſolas, metaphora, ſic infra ver. 12.*
11 *Nos omnes*] q.d. cùm exploratio ſit capitalis, non fuiſ-
ſet pater eodem momento tot filios in tantum periculum
conjecturus.
13 *Dicentibus*] hinc ab illis Joſeph de ſuperſtite patre & fra-
tre, & quid de ſe putent intelligit.
Non ſupereſt] id eſt, mortuus eſt, ut eos intellexiſſe apparet
ex verbis Reubenis infra ver. 22. & Jehudæ infra 44. 20.
14 *Hoc illud*] q.d. confirmor in priore mea opinione de vo-
bis, eo quòd prius vos decem eſſe dixiſtis ver. 11. nunc autem
duorum aliorũ mentionem facitis, itaque vobis in reſponden-
do minimè conſtatis.
15 *Exibitis*] ſub. omnes, ut ex ver. proximè ſequente
apparet.
16 *Probatum fuerit*] id eſt, hoc indicio confirmatum:
ecclipſis, quam ex præcedentibus verbis impleri oportuit.
18 *Et vivite*] id eſt, vitæ veſtræ conſulite, ut ver. 2.
Deum illum] verum Deum timeo, ideoque nolo familias veſtras inſontes famem veſtra cauſa di-
utius ſuſtinere, aut vobis (ſi vos purgabitis) injuriam facere.
c Heb. *famẽ famili-
arum veſtrarum, id eſt, quod & quantum familiis veſtris ad famem ſedandam opus eſt:
ſic ver. 33.*
20 *Fecerunt*] abeuntes annonam abduxerunt.
21 *Dicentibus*] ſubaudi inter ſe, ſcilicet interprete, priuſ-
quam inde diſcederent: fortaſſe etiam cùm deſtitiſſet illã
conditionem de novem retinendis ſed potius uno in cuſto-
diam ſtrueret, ut deinde ex eorum verbis animo ipſorum
cognito Joſeph leniorem multò conditionem propoſuerit.
Profectò] hæc anguſtia conſcientiam ſceleris admiſſi exci-
tat, pœnitentiam & juſti judicii Dei confeſſionem extor-
quet, & Joſephum de fratrum erga ſe animo certiorem fa-
cit.
22 *Nonne al.*] ſupra 37.25.
Sanguis] mors immatura veſtro crudeli facto accelerata:
eum enim jam mortuũ eſſe putabant.
24 *Divertens*] fratrum confeſſione, & Reubenis reprehen-
ſione motus.
Schimhhonem] maximum natu ex iis qui in ipſius venditionẽ
conſenſerant: ideò autem Reubenem excipit, quia abfuerat,
& improbabat factũ, ſupra 37.29. & hic ver. 22.
d Heb. *ſuſtulerunt ſu-
per aſinos.*
28 *Etiamq;*] id eſt, præter viaticum.
e Heb. *exivit cor il.*
Quid hoc] non quærunt cauſam, ſed mirantur factum, cu-
jus Deum autorem agnoſcunt, ut in rebus inſperatis ferè
fit.
29 *Enunciaverunt*] ut cauſam intelligeret detenti Schim-
hhonis, & diuturnæ ipſorum moræ, neceſſitatemq; mittendi
Binjaminem.
35 *Timuerint*] ut ſupra ver. 28. verebantur enim ne ad
priorem accuſationem accuſatio furti adderetur, ut infra
43.18.
36 *Me orbatis*] q.d. Binjamine me orbatum iri puto, ſi illũ
abducetis, meq; in hoc confirmat quod antè Joſepho & jam
Schimhhoni accidit: tum his verbis eum Joſephi mortem &
Schimhhonis abſentiã non planè exprobrare filiis vel inde
apparet, quòd illi nihil ei reſpondent.
Contra me ſunt] id eſt, me obruunt mœrore, & mihi mortem
accelerant ver. 38.

37 Locutus verò eſt Reuben ad patrem ſuum, dicendo, duos ſ e filiis meis morti tradito ſi non reduxero eum ad te: trade illum in manum meam, & ego reſtituam illum tibi.

38 Qui dixit, non deſcendet filius meus vobiſcum, nam ʳ frater ejus ʳ mortuus eſt, & ipſe ʳ ſolus relictus eſt: quòd ſi obveniret ei exitium in ea via per quam ituri eſtis, demitteretis ʳ canitiem meam cum mœrore in ſepulchrum.

Canitiem meam] id eſt, me jam canum dolore mori cogetis: Hypallage, ut ſuprà 4.4.

37 *ſ filiis*] nam quatuor fuerunt, qui nominantur infrà 46. 9.

38 *Frater ejus*] ex eadem matre, id eſt Joſeph.

Mortuus eſt] ſic enim perſuaſus fuit, cum veſtem Joſephi videret ſuprà 37. 32.

Solus relictus eſt] ex illa eâdem matre.

Caput XLIII.

Jahbakob fame tandem coactus, Binjaminem & reliquos filios priore pecunia & duplici alio pretio muneribusq́; inſtructos, cum precibus ad Joſephum pro annona remittit: a quo humaniter lauto convivio, reſtitutoq́; obſide excipiuntur, & muneribus donantur.

1 INTEREA fames illa ingraveſcebat in terra.

2 Fuit ergo abſolventibus ipſis comedere annonam illam quam attulerant ex Ægypto, cùm diceret ad eos pater eorum, redite, comparate nobis paulùm eſculentorum;

3 Ut alloqueretur eum Jehuda dicendo, ʳ a ſeriò conteſtatus eſt nos vir ille, dicendo, non eſtis viſuri faciem meam niſi frater veſter fuerit vobiſcum.

4 Si miſſurus es fratrem noſtrum nobiſcum, deſcendemus & comparabimus tibi eſculenta:

5 Quòd ſi non miſſurus es, ʳ non deſcendemus, nam vir ille dixit ad nos, non eſtis viſuri faciem meam niſi frater veſter fuerit vobiſcum.

6 Tum dixit Jiſraël, quare malo affeciſtis me, quòd indicaſtis viro illi an vobis adhuc eſſet frater?

7 Qui dixerunt, ᵇ diligenter percunctatus eſt vir ille de nobis & de cognatione noſtra, dicendo, an adhuc pater veſter vivit? an *eſt* vobis frater? ideò indicavimus ei ʳ ſecundum verba iſta: ᶜ poteramúſne ullo pacto cognoſcere dicturum illum fuiſſe, facite ut deſcendat frater veſter?

8 Prætereà dixit Jehuda ad Jiſraëlem patrem ſuum, mitte hunc puerum mecum, ut ſurgentes abeamus: ſic ʳ vivemus ac non moriemur & nos & tu & parvuli noſtri.

9 Ego ſpondeo pro eo, de manu mea repoſcito eum: quòd ſi non reduxero eum ad te & ſtitero eum coram te, ʳ peccavero in te omnibus diebus.

10 Etenim niſi cunctati fuiſſemus, jam certè reverſi fuiſſemus, jam bis.

11 Dixit ergo ad eos Jiſraël pater eorum, cùm ita jam *ſit faciendum*, id facite: accipite de ᵈ laudatiſſimis rebus hujus regionis in vaſis veſtris, & deferte ad virum illum munus, parum ʳ opobalſami & parum mellis, myxaria & ladanum, ʳ nuces terebinthinas & amygdalas.

12 Pecuniam quoque ʳ duplam accipite in manu veſtra, & pecuniam illam quæ reſtituta fuit in ore manticarum veſtrarum recipite in manu veſtra: fortaſſis ʳ error eſt.

13 Ita fratrem veſtrum accipite, & ſurgentes redite ad virum illum.

14 *Deus* autem fortis omnipotens det vobis *conſequi* miſericordiam coram viro illo, ut dimittat vobis fratrem veſtrum alium & Binjaminem: quòd ad me autem, ʳ cùm orbatus fuero orbatus ſim.

15 Itaque homines iſti accepto munere illo, duplaque pecunia accepta in manu ſua & Binjamine, ſurgentes deſcenderunt in Ægyptum, ſteteruntque coram Joſepho.

16 Et videns Joſeph cum eis Binjaminem, dixit ei qui præerat domui ſuæ, introduc hos homines domum: & macta ᵉ animalia & præpara, nam mecum comedent homines iſti meridie.

17 Fecit ergo vir ille ſicut edixerat Joſeph: & introducebat vir ille iſtos homines in domum Joſephi,

18 Cùm ʳ timentes homines iſti eo quòd adducerentur in domum Joſephi (dicebant enim, ob cauſam illius pecuniæ quæ rediit in manticas noſtras priùs, adducimur, ut ʳ devolvat ſe ſuper nos, irruenſque ſuper nos accipiat nos in ſervos & aſinos noſtros)

19 ʳ Acceſſerunt ad virum illum qui præerat domui Joſephi, & allocuti ſunt eum ʳ in oſtio domus,

20 ʳ Dixeruntque, ᶠ *attende* ad me domine mi: tantummodo deſcenderamus priùs ad comparandum eſculenta.

21 Fuit autem ʳ cùm veniſſemus ad diverſorium quoddam, ut aperientibus nobis manticas noſtras, ecce pecunia cujuſque *eſſet* in ore manticæ ſuæ, pecunia noſtra ſecundum pondus ſuum: eam itaque ʳ retulimus in manibus noſtris.

22 Prætereà pecuniam aliam deſcendentes attulimus in manibus noſtris ad comparandum eſculenta: neſcimus quis repoſuerit pecuniam noſtram in manticis noſtris.

23 Qui dixit, ʳ pax *ſit* vobis, ne timeatis, Deus veſter & Deus patris veſtri dedit vobis theſaurum in manticis veſtris, pecunia veſtra pervenit ad me: & eduxit ad eos Schimhhonem.

24 Tandem introduxit vir ille iſtos homines in domum Joſephi: deditque aquam ut lavarent pedes ſuos, dedit quoque pabulum aſinis eorum.

25 Intereà parabant munus ſuum, dum veniret Joſeph in ipſo meridie: nam audierant ſe ibi ſumpturos eſſe cibum.

26 Cùm itaque adveniſſet Joſeph domum, afferentes ei munus illud quod ʳ *habebant* in manu ſua in domum illius, incurvaverunt ſe illi in terram uſque.

27 Qui interrogavit eos de proſperitate, dicens, ᵍ proſperéne ? pater veſter ſenex ille quem dixiſtis, an adhuc vivit?

28 Qui dixerunt, proſperè, de ſervo tuo patre noſtro, is adhuc vivit: & ʳ inclinantes verticem incurvaverunt ſe.

29 Tunc ſublatis oculis ſuis contemplatus Binjaminem fratrem ſuum filium matris ſuæ, dixit, hiccine *eſt* frater ille veſter minimus

3 *Seriò conteſt.*] id eſt, promiſſionem a nobis exegit non revertendi ad ſe niſi Binjaminem abducamus.

a Heb. *conteſtando, conteſtatus.*

5 *Non deſcendemus*] id eſt, non poſſumus ſine promiſſi violatione & periculo deſcendere: vide 44. 26.

b Heb. *percunctando percunctatus.*

7 *Secundum verba*] id eſt, prout ejus interrogationes requirebant.

c Heb. *an cognoſcendo cognituri eramus.*

8 *Vivemus*] ut ſuprà 42. 2.

9 *Peccavero*] id eſt, reus apud te ſim fidei non præſtitæ quamdiu vixero.

d Heb. *de laude: abſtractum pro concreto ſuperlativi gradus: ut ſuprà 3. 6.*

11 *Opobalſami*] de his vide ſuprà 37.

25 *Nuces terebinthinas*] ſidem hiſtoriæ ex Theophraſto ſecuti, & Arabicam ejus appellationem ſic vertimus: Terebinthus enim Hebraicè & Arabicè eſt Botes, & viridem ſignificat, qualis eſt terebinthus arbore & fructu.

12 *Duplam*] invaluerat enim fames, ver. 1. ideoque annonæ pretium auctum erat.

Error eſt] quo in manticis veſtris collocata eſt.

14 *Cùm orbatus*] verba ſunt viri ſe & rerum ſuarum eventum committentis voluntati Dei: ſimilis phraſis eſt Eſter. 4. 16. Cùm periero periero.

e Heb. *mactationem, id eſt, animalia quæ mactari ſolent ad convivium.*

18 *Timentes*] ne in vincula ducerentur, quaſi furtim prioris annonæ pretium ſecum detuliſſent.

Devolvat ſe] Metaphora duplex, a corporibus magnæ & ponderoſæ molis, quæ rotando devolvuntur, & a rebus altis, quæ quo ſunt altiores eo graviore impetu decidunt, q. d. cùm nullam legitimam occaſionem habeat in nos irruendi, prætextu hujus pecuniæ eam capiat.

19 *Acceſſerunt*] prius ſe purgaturi quàm accuſentur furti.

In oſtio domus] id eſt antequam introirent: ſciebant enim ſuum fuiſſe carcerem, & ibi detineri fratrem.

20 *Dixeruntque*] per unum aliquem ex ipſis, ut mox ſequentia oſtendunt.

f Ecclipſis verbi *audiendi vel attendendi*, ut 1 Schem. 1. 26. & alibi.

21 *Cùm veniſſemus*] quia compendio utuntur, non accuratè omnia ut contigerant narrant: nam unus in diverſorio, reliqui domi pecuniam ſuam invenerant, ſuprà 42. 27. & 35.

Retulimus] ad teſtificandum innocentiam noſtram.

23 *Pax ſit*] id eſt tranquillo ſitis animo.

26 *Habebant*] quæ aliquam partem offerendam, ut [illegible] ſe diſtribuerant.

g Heb. *an pax [illegible]* ver. ſeq.

28 *Inclinantes*] prout ſigura ſomnio[illegible] loriis, ſuprà 37. 7.

h Heb. *ſi* [illegible] *ut* [illegible] *infrà* 44.18.

31 *Continebat ſe*] a lacrymis.

32 *Ei ſoli*] prout ejus dignitas poſtulabat.

Non enim] hæc non fuit cauſa cur Joſephus fratres ſuos apponeret (qui enim illius imperio regebantur, cum eo cibum ſumere honori habuiſſent) ſed cur fratres Joſephi communi cum Aegyptiis menſa nõ uterentur.

Abominationi] hîc cauſa non exprimitur, ſed ex collatione cap. 46. ver. 34. & Exod. 8. 26. conſtat illos abhorruiſſe à vita paſtoritia, & ab iis qui bubus aut aliis animantibus quæ pro diis colebant veſcebantur, aut ea ſacrificabant.

minimus quem dixeratis ad me? & dixit,
Deus gratioſus eſto tibi fili mi.
30 Joſeph autem quia æſtuabant viſcera ipſius erga fratrem ſuum, h feſtinanter quæſivit ubi fleret, & ingreſſus quoddam cubiculum flevit ibi.
31 Poſteà lota facie ſua egreſſus, continebat ſe & dixit, apponite cibum.
32 Appoſuerunt ergo ei, ei ſoli, & illis ſolis, & Ægyptiis comedentibus apud eum ſolis: non enim poterant Ægyptii comedere cum Hebræis cibum, quia abominationi id *eſt Ægypto*.
33 Sedebant autem coram eo, primogenitus ſecundum primogenita ſua, & qui minor *erat* ſecundum i minorem ætatem ſuam, adeò ut k mirabundi *aſpicerent* homines illi alter ad alterum.
34 Et accipiens fercula ex eo quod *erat* ante ſe *mittebat Joſeph* ad eos, majuſque fuit ferculum Binjaminis quàm fercula ſingulorum quintuplo: ſic l convivati ſunt & affatim biberunt cum eo.

i Heb. *parvitatem*. k Heb. *mirarentur homines illi alter ad alterum: peregrina conſtructio inde è* [illegible]*, ut ver. ſequente.* 33 *Homines illi*] fratres Joſephi, videntes ſibi Joſephi juſſu pro ætate cujuſque loca deſignari, ac ſi cum ipſis vixiſſet Joſeph, ætatemq; ipſorum compertam haberet. l Heb. *biberunt, ſive ebibebibit pro convivari, ſicut etiam comedendi verbum frequentatur: ſic E-ſai. 3. 13. & 7. 2.*

CAPUT XLIIII.

Joſeph per præfectum, poculum mandato ſuo in mantica Binjaminis clam fratribus abditum ut ſublatum furto ab ipſis abeuntibus repetit: qui furti crimen ex anteacta diluentes & conſcientia freti ſe inquiſitioni ſubmittunt, mortemq; in ſe & ſervitutem decernunt. Hi invento penes Binjaminum poculo ad Joſephum reducti ſe in ſervitutem dedunt: quod recuſante illo & ſolius deprehenſi ſervitute contento, Jehuda ſe in illius vicem retineri ſedulò ac ſupplex petit.

1 DEINDE præcepit *Joſeph* ei qui præerat domui ſuæ dicendo, imple manticas hominum iſtorum eſculentis, quãtum poterunt ferre: & repone pecuniam cujuſq; in ore manticæ ſuæ.
2 Scyphum verò meum, ſcyphum argenteum ponito in ore manticæ minimi, & pecuniam annonæ ejus: qui fecit ſecundum verbum Joſephi quod locutus fuerat.
3 Simulac mane illuxit, homines iſti dimiſſi ſunt, ipſi cum aſinis ſuis.
4 Ipſi egreſſi e civitate illa non longè abſceſſerant, cùm Joſeph dixit ei qui præerat domui ſuæ, ſurge, perſequere homines iſtos: cumque aſſecutus fueris eos, dicito ad eos, quare rependiſtis malum pro bono?
5 Nónne hic eſt quo bibere ſolet dominus meus, at ipſe hac re a certo experimento diſcet *qualis ſitis*: malè egiſtis quod feciſtis.
6 Aſſequutus itaque eſt eos, & allocutus ejuſmodi verbis.
7 Qui dixerunt ad eum, quare loquitur Dominus meus talia verba? b abſit ſervis tuis, ut faciant rem ejuſmodi.
8 En pecuniam quam inveneramus in ore manticarũ noſtrarũ retulimus ad te e regione Cenahhani: quomodo ergo furati eſſemus e domo domini tui argentum aut aurũ?
9 Apud quem ex ſervis tuis reperietur, is moriatur: quinetiam nos ſumus domino meo pro ſervis.
10 Qui dixit, jam etiam ſecundum verba veſtra, ſic eſto: apud quem reperietur, eſto mihi ſervus, vos autem eſtote innoxii.
11 Itaq; c feſtinanter deponentes quiſque manticam ſuam in terrã, aperuerunt quiſq; manticam ſuam.
12 Sic ſcrutatus eſt, a maximo incipiens & in minimo deſinens: inventus autem eſt ſcyphus ille in mantica Binjaminis.
13 Tunc lacerarunt veſtimenta ſua, cumque impoſuiſſet onus quiſque aſino ſuo, reverſi ſunt in civitatem illam.
14 Venit itaq; Jehuda cum fratribus ſuis in domum Joſephi, qui adhuc erat ibi: & procidérunt ante faciem ejus in terram.
15 Dixit autem eis Joſeph, quódnam eſt hoc factum quod feciſtis? an ignorabatis virum cujuſmodi ego *ſum*, certò poſſe experimento diſcere?
16 Tum dicente Jehuda, quid dicemus domino meo? quid loquemur? aut quomodo purgabimus nos? Deus ille deprehendit iniquitatem ſervorum tuorum: ecce nos ſervos domino meo, tam nos quàm eum in cujus manu inventus eſt ſcyphus ille:
17 Dixit, abſit mihi ut faciam hoc: vir ille in cujus manu inventus eſt ſcyphus, is *eſto* mihi ſervus, vos autem aſcendite cum pace ad patrem veſtrum.
18 Sed accedens ad eum Jehuda dixit, d *Attende* ad me domine mi: loquatur quæſo ſervus tuus verbum e audiẽte domino meo, nec accendatur ira tua in ſervum tuum: nam f *tu es* perinde ac Parhho.
19 Dominus meus interrogaverat ſervos ſuos dicendo, éſtne vobis pater aut frater?
20 Diximus verò ad dominum meũ, eſt nobis pater ſenex & natus ſenectutis parvus: frater autẽ ejus mortuus eſt, & relictus eſt ipſe ſolus ex matre ſua, ideò pater ejus deamat eum.
21 Tum dicebas ad ſervos tuos, facite ut deſcendat ad me, & g oculis meis intuear illũ.
22 Dicentibus verò nobis ad dominum meum, non poterit puer ille relinquere patrẽ ſuum: ſimul-ac reliquerit patrem ſuum, morietur pater:
23 Dixiſti ſervis tuis, niſi deſcenderit frater veſter minimus vobiſcum, non h ampliùs deinceps videbitis faciem meam.
24 Fuitq; cùm aſcendiſſemus ad ſervum tuum patrem meum, ut nunciaremus ei verba domini mei.
25 Poſteà dicente patre noſtro, revertimini, comparate nobis parum eſculentorum,
26 Diximus, non poſſumus deſcendere, ſed ſi fuerit frater noſter minimus nobiſcum, deſcendemus: nam non poſſumus videre faciem illius viri ſi frater noſter minimus non fuerit nobiſcum.
27 Dixit autem ſervus tuus pater meus ad nos, vos noviſtis duos peperiſſe mihi uxorem meam.
28 Digreſſo autem priore a me, dicebam, profectò i omnino diſcerptus eſt: nec vidi

5 *Certo exper.*] id eſt, hoc demum facto innoteſcent domino meo flagitia veſtra quibus hactenus [illegible] eſtis illudere. Qui hæc ad divinationem referunt, Joſephum ſua cauſa magno crimine gravant, [illegible] dominum [illegible] arcanà [illegible] obſcuraret: & gloriam in ſe transferret, quod [illegible] coram Parhhone quidem cum [illegible] ex carcere [illegible] fecerat, ſuprà 41. 16. & [illegible] hîc [illegible] à Joſepho [illegible] vide ſuprà 30. 27.

a Heb. *experiendo experiatur*, [illegible]

7 *Abſit ſervis*] q. d. [illegible] quibus [illegible] hujuſmodi crimen objici.

b *Heb. abſit ſervis tuis a faciendo*, [illegible] *abſit aſervis tuis facere: hypallage ſiv è* [illegible] *ſic infrà ver. 17.* 8 *En pecuniam*] q. d. factum noſtrum præcedens huic quod objicis contrarium nos abundè purgat.

9 *Apud quem*] q. d. hæc mutua [illegible] probatio [illegible] quòd bona conſcientia freti ultrò nos inquiſitioni & ſupplicio ſubjicimus.

Nos ſumus] ut furti deprehenſi [illegible]

10 *Jam etiam*] ad ea quæ propoſuerant reſpondens, inquiſitionem quidem ipſorum etiam judicio rectam & æquam admittit, de ſupplicio verò mitius ſtatuit, ſola deprehenſi furis ſervitute contentus.

c Heb. *feſt. naturaverunt ut demitterent.*

13 *Lacerarunt*] vide ſuprà 37. 29.

14 *Qui adhuc*] prǽſenti reditum expectans.

Procidérunt] nihil dum loquentes: animi enim conſternatio ex furto deprehenſo verba illis intercipiebat.

15 *Quódnam*] ita peccatum exaggerat, ut ſup. 3. 13.

Certò poſſe] id eſt, rationes excogitare, quibus certò cognoſcat quod cognitu erat difficile.

16 *Quid dicemus*] patheticum exordium ex abrupto.

Deus] quaſi exerto in cœlos digito confeſſus eſt, fatemur hac ratione Deum noſtra in ipſum peccata ulciſci: ubi videtur tacitè ſceleratam fratris venditionem innuere, ut ſuprà 42. 21. & 22.

Ecce nos] ut ſuprà ver. 9.

17 *Abſit*] q. d. mihi ſatis erit ſupplicium de ſonte ſumpſiſſe, ut ſuprà ver. 10.

Cum pace] ſine ullo damno.

d Vide ſuprà 43. 20.

e Heb. *in auribus domini.*

18 *Nam tu es*] rationem reddit cur ejus iram deprecetur, quia autoritate eum agnoſcit Parhhoni parem.

f Heb. *ſicut tu, ſic tu Parhho.*

19 *Dominus*] Narratio, cujus finis eſt, ut Joſephum ad miſericordiã de patre capiẽdã flectat: ideò copioſè Binjaminis hiſtoriam explicat.

g Heb. *ponam oculum meum ſuper illum*: [illegible] *ut ſic* [illegible] *ſup. 42. 15.*

22 *Dicentibus*] hæc antè cap. 42. omiſerat Moſche, quia hîc fuiſſent repetenda.

h Heb. *adhuc videre.* 28 *Profectò*] ſic intelligit Joſeph patrem de ſui amittendi ratione & facinore fratrum ignorare. i Heb. *diſcerpendo diſcerptus.*

eum

cum haſtenus.
29 Quòd ſi abſtuleritis hunc quoque à facie
mea,& obvenerit ei exitium, deducetis ca-
nitiem meam cum triſtitia in ſepulchrum.
30 ᶠNunc igitur cùm venero ad ſervum tuum
patrem meum,ſi hic puer non fuerit nobiſ-
cum (quandoquidem ᶠ anima illius animæ
hujus devincta eſt)
31 ᶠErit cùm viderit non adeſſe hunc pue-
rũ,ùt moriatur:ſic deduxerint ſervi tui cani-
tiem ſervi tui patris noſtri cum mœrore in
ſepulchrum.
32 ᶠSed quia ſervus tuus ſpopondit pro pue-
ro hoc *abducendo* a patre meo,dicens,niſi re-
duxero eum ad te,utique peccavero in pa-
trem meum omnibus diebus:
33 Ideò nunc maneat quæſo ſervus tuus lo-
co hujus pueri ſervus domino meo: hic au-
tem puer aſcêndat cum fratribus ſuis.
34 Nam ᶠquomodo aſcenderem ad patrem
meum,cùm hic puer non erit mecũ? *cavin-
dum eſt mihi*, ne videam illud malum quod
deprehenſurum eſt patrem meum.

Caput XLV.

Joſeph oratione Jehudæ permotus, lachrymans ſe fratribus patefacit,eosq́; ſceleris ſui recordatione conſternatas,propoſitâ divinâ providentiâ erigit: deinde Regis juſſu eos curribus,commeatu,muneribuſq́; inſtructos remittit ad patrem familiámq; totam celeriter adducendam: quibus reverſis & nuncium hunc referentibus, pater non niſi multis verbis & viſis curribus fidem habet.

1 QUare cùm non poſſet Joſeph ſe ᶠcon-
tinere coram omnibus adſtantibus ſi-
bi, exclamavit, ᶠ facite ut exeat
quiſque a me : ſic non remanſit quiſquam
cum eo,quando ſe cognoſcendum præbuit
Joſeph fratribus ſuis.
2 Deinde edidit vocem ſuam cum fletu,adeò
ut audierint ᶠ Ægyptii,ᶠaudierit etiam fami-
lia Parhhonis:
3 Et dixit Joſeph ad fratres ſuos , ego *ſum*
Joſeph,an adhuc pater meus vivit? ſed non
poterant fratres ejus reſpondere ei, quia
perturbati erant ᶠ ex conſpectu ejus.
4 Quapropter dixit Joſeph ad fratres ſuos,
ᶠaccedite quæſo ad me , qui acceſſerunt:
tum dixit,ego *ſum* Joſeph frater veſter, quẽ
vendidiſtis *deducendum* in Ægyptum.
5 ᶠSed nunc ne vos dolore crucietis , neque
ᵃ diſplicêat in oculis veſtris, quòd vendidi-
ſtis me *adducendum* huc : nam ᶠ victus causâ
miſit me Deus ante vos.
6 Jam enim biennium fames *eſt* ᵇ in terra:
ſuperſunt autem adhuc quinque anni , qui-
bus non erit aratio aut meſſis.
7 Miſit,inquam,me deus ante vos,ᶜ ut efficiat
vos ſuperſtites in hac terra , & ut in vita
conſervet vos,ᶠliberatione maxima.
8 Nunc itaque nequaquam vos *eſtis* , *qui* mi-
ſiſtis me huc,ſed Deus ipſe : qui conſtituit
me ᶠ patrem apud Parhhonem,& dominum
toti familiæ ejus, & dominatorem in tota
terra Ægypti.
9 ᵈᶠFeſtinantes aſcendite ad patrem meum,
& dicite ad eum, ita ait filius tuus Joſeph,
conſtituit me Deus dominum toti Ægypto,
deſcende ad me,ne moratox.
10 (Habitabis enim in terra ᶠGoſchenis,& e-
ris vicinus mihi tu & filii tui, & filii filiorum
tuorum, gregeſque tui & armenta tua &
omnia quæ *ſunt* tibi:
11 Et ſuſtentabo te ibi , quia adhuc quinque
annos, *futura eſt* fames)ne paupertate con-
ſumaris tu & familia tua & omnia quæ *ſunt*
tibi.
12 ᶠEcce autem ᶠ oculi veſtri vident,& oculi
fratris mei Binjaminis,ᶠos meum ipſum eſſe
quod alloquitur vos.
13 Nunciate igitur patri meo omnem gloriam
meam in Ægypto & quæcunque vidiſtis: ac
feſtinantes deducite patrem meum huc.
14 Tum ruens in collũ Binjaminis fratris ſui
flebat:Binjamin quoq; flebat ad collũ ejus.
15 Oſculatusq́;omnes fratres ſuos flebat ſu-
per eos: ᶠpoſtea demum locuti ſunt fratres
ejus cum eo.
16 Cùm itaque rumor iſte auditus eſſet in do-
mo Parhhonis dicendo,venerunt fratres Jo-
ſephi,bonum viſum eſt in oculis Parhhonis
& in oculis ſervorum ejus.
17 Edixitque Parhho Joſepho,dic ad fratres
tuos,hoc facite: onerate jumenta veſtra, &
abeuntes redite in regionem Cenahhani.
18 Inde aſſumentes patrem veſtrum & fami-
lias veſtras,redite ad me.(daturus verò ſum
vobis ᵉ præſtantiſſimum terræ Ægypti) &
veſcimini ᶠᶠ pinguedine hujus terræ.
19 ᶠ Tu autem *Joſeph* mandato inſtructus
es, hoc facite : ᶠſumite vobis e terra Ægyp-
ti plauſtra pro parvulis veſtris & pro uxori-
bus veſtris, & deportantes patrem veſtrum
redite.
20 At ᵍ oculum veſtrum ne tædeat propter
ſupellectilia veſtra : nam præſtantiſſimum
totius terræ Ægypti veſtrum eſt.
21 Facientibus ergo ſic filijs Jiſraëlis, dedit
eis Joſeph plauſtra ex mandato Parhhonis,
dedit etiam eis viaticum ad illud iter.
22 Eis omnibus donavit viritim ʰ mutandas
veſtes, & Binjamini dedit trecentos *ſiclos*
argenteos,& quinque veſtes mutandas:
23 Patri verò ſuo miſit hæc, decem aſinos
portantes de rebus præſtantiſſimis Ægypti,
& decem aſinas portantes commeatum,pa-
nis & obſonii patri ſuo ad iter.
24 Dimittenſque fratres ſuos ut abirent,edix-
it eis,ᶠ ne commoveamini in hoc itinere.
25 Sic aſcendentes ex Ægypto , venerunt in
regionem Cenahhani ad Jahhakobum pa-
trem ſuum.
26 Cui cùm renunciarent dicendo,adhuc Jo-
ſeph vivit,quin etiam ipſe dominatur in to-
ta terra Ægypti: ᶠ defecit ⁱ animus ejus,non
enim credebat eis.
27 Sed cùm elocuti eſſent omnia verba Joſe-
phi quibus erat allocutus eos, vidiſſetque
plauſtra quæ miſerat Joſeph ad deportan-
dum ipſum, ᶠ revixit ſpiritus Jahhakobi pa-
tris eorum.
28 Quamobrem dixit Jiſraël, ᶠſufficit, adhuc
Joſeph filius meus vivit: ibo & videbo eum
antequam moriar.

30 *Nunc igitur*] Propoſitionis pars prior, narratio eventus hypothetica, quid fut. ſi detineretur Binjamin? *Anima illius*] propter impenſum amorem illius vita ab hujus vita pendet.
31 *Erit*] hoc eſt, patri mortis autores habebimur,& ſpectatores erimus.
32 *Sed quia*] Petitio,altera pars propoſitionis, ſe apud patrem pro puero fidejuſsiſſe, ac proinde vadimonium ſuum offerre,ut liberetur puer.
34 *Quomodo*] id eſt,qua fronte? Cõfirmatio. *Cavendum eſt*] Cõcluſio,omnino conſtitutum eſſe quidvis potius ſubire, quàm ut ſine fratre rediens extremam patris calamitatem ſpectet.

1 *Continere*] quin ſe lachrymis & verbis fratribus declararet. *Facite ut ex.*] ne quid de ſui venditione reſciſceretur, fratrum honori conſulebat.
2 *Ægyptii*] juſsi exire, quum nondum abeſſent procul. *Audierit*] ex ſermone aliorum, ut infrà ver.16.
3 *Ex conſpectu*] conſcientia ſceleris ſui,potentiaq; Joſephi eos conſternante facultatemq; loquẽdi eis adimente.
4 *Accedite*] ita jubet erecturus eos, & benevolum animum amplexu oſtẽſurus,ut infrà ver. 14.
5 *Sed nunc ne*] q.d.ne tantopere affliciamini peccati veſtri ſenſu, quin ad providentiam Dei reſpiciatis mihi & vobis hoc pacto conſulentis. a *Vide ſuprà* 31.35. *Victus cauſa*] id eſt, ut vobis a me in hac ſumma rerum difficultate de iis quæ ad victum ſunt proſpiceretur, ver.6. & 7.

b Heb *in medio terræ*. c Heb *ad ponendum in vobis reſiduum* : Hypallage, pro ad ponendum vos in reſiduum. 7 *Liberatione maxima*] a periculo maximo, [illegible] tione mirabili. 8 *Patrem*] id eſt, primarium principem & ſecundum a Rege: confer cum 41.40.ſuprà.

d Heb.*feſtinate & aſcendite*.
9 *Feſtinantes aſcendite*] ut patri ſollicitudo de vobis [illegible] dimatur, læto [illegible] nuncio exhilaretur, vobis omnibus [illegible] ſpiciatur,meum [illegible] deſyderium videndi patris expleatur.
10 *Goſchenis*] regione paſcua & fertiliſsima totius Ægypti,Cenahhanæ vicina,nec multum ab Heliopoli regia urbe & Joſephi domicilio diſsita. Suadet autem ut eò veniat, ab itineris brevitate,a ſoli quod habitaturus eſt fertilitate, a ſui vicinitate,ab alimenti commoditate,& a ſumma paupertate quæ ei totiq; familiæ [illegible] oquia erat eventura.
12 *Ecce autem*] Confirmatio, a præſente viſu & auditu. *Oculi*] q.d. non audita ſed viſa reſtatur. *Os meum*] ac non interpretis,ut cum nondum a vobis cognoſci vellem.
15 *Poſteà dem.*] cùm recreati ſignis illis benevolentiæ ſumpſiſſent fiduciam.
e Heb. *præſtantiã ut infrà 20. vide ſuprà 3.6.*
f Heb. *adipe*.
18 *Pinguedine*] id eſt, ſelectiſsimis fructibus ejus,qui ſunt argumento pinguedinis terræ : metonymia.
19 *Tu autem*] q. d. tanta a me autoritate inſtructus es, ut ſine ampliore mandato hæc facere poſsis. *Sumite*] hoc eſt, tuis non tantùm liberam in regno [illegible] habitationem concedo,ſed etiam [illegible] liberales ſumptus ad iter [illegible]
g Heb. *oculus veſter non parcat* [illegible] *cùm oculus veſter conjiciatur in ſupellectilia veſtra, ne* [illegible] *Synecdoche.*
h Heb. *mutationes veſtium pro veſtibus mutatoriis : Hypallage.*
24 *Ne commoveamini*] dum ſe quiſque purgare vult crimine venditionis, meq; in alios rejiciat.
26 *Defecit*] ad memoriam doloris renovato deliquium animi paſſus eſt.
i Heb. *cor*.
27 *Revixit*] recreatus eſt & recepit vires,tanquam ex mortis anguſtijs ad vitam rediens. 28 *Sufficit*] q.d. non quæro de gloria ejus, nec tanti ampla ſua quanti vitam ejus æſtimo,hunc nuncium reliquis omnibus antepono.

Caput XLVI.

Jahhakob oblatis victimis divinitus confirmatur, cum familia quae singillatim enumeratur, liberisque suis abductis in Ægyptum descendens, Jehudam ad Josephum praemittit: Joseph patri obviam profectus eum amplexibus & lachrymis excipit: quo recreato, familiae ejus fratribusque consilium proponit, & instruit de prudente responso ad interrogata Regis, ut optatam regionem consequantur.

1 PROFECTUS itaque Jisraël cum omni-
bus quae erant ei, venit [a] Beer-schebah-
ham, ubi mactavit [b] victimas Deo patris
sui Jitschaki.
2 Et alloquens Deus Jisraëlem in visionibus
nocturnis dixit, Jahhakob, Jahhakob: quo
dicente, ecce me,
3 Dixit, ego *sum Deus* ille fortis, Deus pa-
tris tui, [c] ne timeas a descensu in Æ-
gyptum: nam [d] in gentem magnam redigam
te ibi.
4 Ego [e] descendam tecum in Ægyptum, &
ego faciam ut [f] ascendas, [g] similiter ascen-
dendo tecum: & [h] Joseph imponet manum
suam oculis tuis.
5 Surrexit ergo Jahhakob *profecturus* Beer-
schebahho: deportaveruntque filii Jisraëlis
Jahhakobum patrem suum, parvulosque suos
& uxores suas plaustris, quae miserat Parhho
ad deportandum eum.
6 Assumpserant quoque pecora sua, & facul-
tates suas quas comparaverant in regione
Cenahhani, ut venirent in Ægyptum: Jah-
hakob & universum semen ejus cum eo.
7 Filios suos & filios filiorum suorum secum,
[i] filias suas & filias filiorum suorum, denique
totum semen suum deduxit secum in Æ-
gyptum.
8 Haec autem *sunt* nomina [a] Jisraëlitarum ve-
nientium in Ægyptum, Jahhakobi & filiorū
ejus: [*] primogenitus Jahhakobi, Reuben.
9 Filii autem Reubenis, Chanoc & Pallu, &
Chetzron, & Carmi.
10 Et filii Schimhhonis, [b] Jemuel, & Jamin, &
Ohad, & [c] Jacin, & [d] Tzochar, Schaul quoque
filius cujusdam [*] Cenahhanitidis.
11 Et filii Levi, [e] Gerschon, Kehath, &
Merari.
12 Et filii Jehudae, Hher, & Onan, & Schela,
& Peretz cum Zeracho (mortuus autem fu-
erat Hher & Onan in regione Cenahhani)
erant quoque filii Peretzi Chetzron &
Chamul.
13 Et filii Jissascaris, Tolahh, & [f] Puva, & [g] Job,
& Schimron.
14 Et filii Zebullunis, Sered, & Elon, &
Jachlel.
15 Hi *sunt* [*] filii Leae, quos pepererat Jahhako-
bo Padane Syriae, & una Dina filia ejus: om-
nes [*] animae, [*] *ipse*, filii ejus, filiaeque ejus, tri-
ginta tres.
16 Et filii Gadis, [h] Tziphjon, & Chaggi, Schu-
ni, & [i] Etsbon, Heri, & [k] Arodi, & Areli.
17 Et filii Ascheris, Jimna, & Jischva, & Jisch-
vi, & Berihha, & Serach soror eorum: filii
autem Berihhae, Cheber, & Malciel.
18 Hi *sunt* filii Zilpae, quam dederat Laban
Leae filiae suae: illa peperit istos Jahhakobo,
sedecim animas.
19 Filii Rachelis [*] uxoris Jahhakobi, Joseph,
& Binjamin.
20 Nati autem sunt Josepho in terra Ægypti
(quos peperit ei Asenath filia Potipherahhi
Praesidis Heliopoleos) Menasche & E-
phrajim.
21 Et filii Binjaminis, Belahh, & Becer, &
Aschbel, & Gera, & Nahhaman, [l] Echi, &
Rosch, [m] Muppim, & [n] Chuppim, & Ard.
22 Hi *sunt* filii Rachelis qui editi sunt Jahha-
kobo, omnes animae quatuordecim.
23 [*] Filii autem Danis, [o] Chuschim.
24 Et filii Naphtali, Jachtzel, & Guni, & Jet-
zer, & Schillem.
25 Hi *sunt* filii Bilhae, quam dederat Laban
Racheli filiae suae: illa peperit istos Jahha-
kobo, omnes animae septem.
26 Omnes animae quae ingressae sunt cum
Jahhakobo in Ægyptum, egressi e femore
ejus (exceptis uxoribus filiorum Jahhako-
bi) omnes animae [*] sexaginta sex *erant*.
27 Filii autem Josephi qui editi sunt ei in Æ-
gypto, *sunt* animae duae: sic omnes animae fa-
miliae Jahhakobi, quae venit in Ægyptum,
sunt [*] septuaginta.
28 Jehudam autem miserat ante se ad Jose-
phum, ut praemoneret eum ante adventum
suum in Goschenem: ut convenirent in ter-
ram Goschenis.
29 Jungens itaque Joseph currum suum ascen-
dit obviam Jisraëli patri suo in Goschenem:
cumque Joseph [*] se aspiciendum obtulisset ei,
irruit *Jahhakob* in collum ejus, flevitque ad
collum ejus diu.
30 Et dixit Jisraël ad Josephum, moriar hac
vice: quandoquidem vidi faciem tuam,
[*] cùm tu adhuc vivis.
31 Deinde dixit Joseph ad fratres suos & ad
familiam patris sui, ascendam ut renunciem
Parhhoni & dicam ad eum, fratres mei &
familia patris mei quae *erat* in regione Ce-
nahhani, venerunt ad me.
32 Sunt autem homines isti pastores gregis,
nam homines pecuarii *semper* fuerunt: gre-
gesque suos & armenta sua & quaecunque *erant*
eis adduxerunt.
33 Esto autem cùm vocaverit vos Parhho &
dixerit, quae *sunt* [*] opera vestra?
34 Ut dicatis, homines pecuarii fuerunt
servi tui ab adolescentia nostra, tum nos tū
majores nostri: ut habitetis in terra Go-
schenis, quia [*] abominationi *est* Ægypto om-
nis pastor gregis.

1 *Beer-schebahham*] supra 21.14. & 26.23. [illegible] iter erat Chebrone proficiscenti in Aegyptum. *Victimas*] tum gratias agens de invento Josepho illiusque rebus, tum etiam Deum orans & consulens de profectione sua.
3 *Ne timeas*] regionem hanc in pignus coelestis haereditatis tibi [illegible] tuo promissam deserere ad tempus, & in regionem [illegible] tuus [illegible] expectata efficit Deus ut vaticinium de quo supra 15.13. impleatur. *In gentem*] quasi dicat, non impediet [illegible] hac promissum incrementum supra [illegible].
4 *Descendam*] id est, dux tuus ero, & te continuo favore prosequar [illegible]. *Ascendas*] [illegible] quidem mortuus, sed superstite [illegible] nam Jahhakobi cadaver in Cenahhanaeam relatum est, & hac [illegible] videtur, [illegible] Josephum jurare [illegible] infra 47.29. [illegible]. *Similiter* &c.] id est, [illegible] & solito favore prosequendo, [illegible] supra [illegible]. *Et Joseph*] sic consolatur Jahhakobum [illegible] de Josepho [illegible] Josepho adhuc [illegible] praesente [illegible].
7 *Filias suas*] [illegible] dictum, ut supra 31.?. & infra ver. 15. quotquot filias & nepotes habuit secum abduxit: nam unam tantum filiam [illegible] neptem habuisse legitur infra ver. 16. & 17.
8 *Filii Jisraelis*] supra [illegible]. *Primogenitus*] ut supra 35.23. b *Nemuel*, 1. Chro. 4.24. c *Jarib* ibidem. d *Zerach*, Num. 26.13. per [illegible]. *Cenahhanitidis*] hoc nomine exprimitur, ut intelligamus reliquos Schimhhonis aliorumque Patriarcharum liberos non esse natos ex matribus generis maledicti, excepto Schela filio Jehudae, de quo infra ver. 12. & supra 38. e *Gerschom*, 1 Chro. 6.1. f *Pua* 1 Chro. 7.1. g *Jaschub*, Num. 26.24. 15 *Filii*] etiam nepotes: at filii tantùm nati sunt Padane Syriae, nepotes verò postquam inde discessissent. *Animae*] id est, personae ut [illegible]. *Ipse*] [illegible] causa addimus, quia numerus 33 [illegible] alii adnumerato Jahhakobo. h *Tzephon*, Num. 26.15.

i *Ezbon*, Num. 26.16. k *Arodi*, Num. 26.17. 19 *Uxoris Jahh.*] haec enim ratione sancta atque legitima, verè uxor illius fuit, propter primum contractum quem ille cum Labane iniit, supra 29. l *Achiram*, Num. 26.38. m *Schephupham*, Num. 26.39. n *Chupham*, ibidem. 23 *Filii*] ut supra vers. 7. o *Schucham*, Num. 26.42. transpositis literis, & mutata vocali. 26 *Sexaginta sex*] non comprehenso Jahhakobo, nam cum illo viri illi dicuntur. 27 *Septuaginta*] Generalis summa Jahhakobum, Josephum, & duos ejus filios comprehendens. Quod autem Act. 7.14. septuaginta quinque numerantur praeter Jahhakobum, fit quia Stephanus non eos qui re ipsa cum Jahhakobo descenderunt, sed & matres eorum quatuor uxores Jahhakobi, & duos filios Jehudae licet antè defunctos comprehendit, id est, quotquot hîc personae de nomine recensentur: ut doceat ad quantum in summa numerum familia Jahhakobi, antequam descenderet in Aegyptum pervenisset. Quare planior esset locus si hoc modo legeretur [illegible] nimirum [illegible], constantem aut conscriptam ex animabus septuaginta quinque: quot hîc disertè excepto Jahhakobo nominantur. p Heb. *ante faciem suam*, vide supra 38.8. 29 *Se aspiciendum obt.*] tum ut pater senex oculis debilior propius se aspiceret, tum ut si quod adhuc de ipso dubium haerebat in animo ejus, eximeret. 30 *Cùm tu ad.*] q.d. jam impleri potest quod mihi promisit Deus, supra ver. 4. 33 *Opera*] id est, vitae genera quae sequimini, & in quibus vos exercetis. 34 *Abominationi*] vide supra 43.32.

Caput XLVII.

Joseph suorum adventu significato aliquot fratres & patrem in Regis conspectum adducit: qui sermone habito cum fratribus de genere vitae, cū patre verò de aetate ejus, terrā illis cōmodā in regione

Gosche-

Goſchenis tamiſdiu ubi quietè à Joſepho ſuſtentantur, cùm interea omnes Ægyptii annonam Regiſibus tanta penuria laborarunt, ut agros ſuamet à denique ſuam libertatem vendiderint, & ex ſua fidibus ædificiis ſe culturos agros Regis certa conditione receperint. Poſtremò Jahhakob morti vicinus Joſephum juramento obſtringit fore ut ipſum ſubmittat in avito ſepulchro regionis Cenahhani.

1 VEniens ergo Joſeph nunciavit Parhhoni ac dixit, pater meus & fratres mei cum gregibus ſuis, & armentis ſuis, & omnibus quæ *ſunt* ipſorum advenerunt ex regione Cenahhani: & ecce ſunt in terra Goſchenis.
2 Et partem fratrum ſuorum aſſumens, quinque *videlicet* homines, ſtitit eos coram Parhhone.
3 Tum dixit Parhho ad fratres ejus, ᵃ quæ *ſunt* opera veſtra? qui dixerũt ad Parhhonẽ, paſtor gregis *eſt quiſque* ſervorum tuorum, tum nos tum ᵃ majores noſtri.
4 Dixerunt inſuper ad Parhhonem, ad hoſpitandum in hac terra venimus, eo quòd non eſſet paſcuum gregibus qui *ſunt* ſervis tuis: gravis enim eſt hæc fames in regione Cenahhani: nunc itaque habitent quæſo ſervi tui in terra Goſchenis.
5 Quamobrem allocutus eſt Parhho Joſephum dicendo, pater tuus & fratres tui venerunt ad te.
6 Terra Ægypti ᵃ expoſita eſt tibi: in optimo *loco* hujus terræ colloca patrem tuum & fratres tuos, habitent in terra Goſchenis: ſi autem noveris, & ſint inter eos homines ſtrenui, eos conſtitue magiſtros pecuariæ ſuper *illos* qui *ſunt* mihi.
7 Adducens quoque Joſeph Jahhakobum patrem ſuum, ſtatuit eum coram Parhhone, ut ᵃ benediceret Jahhakob Parhhoni.
8 Tum dixit Parhho ad Jahhakobum, quot *ſunt* dies annorum vitæ tuæ?
9 Dixit verò Jahhakob ad Parhhonem, dies annorum ᵃ peregrinationum mearum *ſunt* centum triginta annorum: ᵃ pauci & mali fuerunt dies annorũ vitæ meæ, neq; attigerunt dies annorum vitæ patrum meorũ, ᵇ quibus diebus illi peregrinati ſunt.
10 Cumq; benedixiſſet Jahhakob Parhhoni, egreſſus eſt a conſpectu Parhhonis.
11 Collocans itaque Joſeph patrem ſuum & fratres ſuos, dedit eis poſſeſſionem in terra Ægypti in optimo *loco* ejus terræ, in regione ᵃ Rahhmeſeſi: quemadmodum præceperat Parhho.
12 Suſtentavitque Joſeph patrem ſuum & fratres ſuos & univerſam familiam patris ſui ᵃ cibo, *quaſi inſerens* in os parvulorum.
13 Cùm autem cibus non eſſet in tota terra eo quòd gravis erat fames illa valde, ᵃ furebat terra Ægypti & regio Cenahhani propter ipſam famem:
14 (Collegerat enim Joſeph totam pecuniam quæ inveniebatur in terra Ægypti & in regione Cenahhani pro annona quam illi comparaverant: intuleratq; Joſeph pecuniam illam in ᵃ domum Parhhonis)
15 Abſumptaq; pecunia ſua e terra Ægypti & e regione Cenahhani, conveniebant omnes Ægyptii ad Joſephum, dicendo, dato nobis cibum, cur enim moreremur ᶜ coram te? nam deficit pecunia.
16 Dixit verò Joſeph, date pecora veſtra, & dabo vobis cibum pro pecoribus veſtris, ſi defecit pecunia.
17 Adducentibus itaque pecora ſua ad Joſephum, dedit eis Joſeph cibum pro equis & pro ᶜ poſſeſſo grege & pro poſſeſſo armento & pro aſinis; ita fecit ut transigerent cum cibo iſto pro omnibus pecoribus ſuis annum illum.
18 Cùmque abſolutus eſſet annus ille, redeuntes ad eum anno ᵈ altero dixerunt ei, Celare non poſſumus dominum meum, cùm abſumpta ſit pecunia, & jumenta quæ poſſidebamus, *pervenerint* ad dominum meum) non reliquum eſſe ᵉ quod exponamus domino meo, præter ᶠ corpora noſtra & agros noſtros.
19 Quare moreremur ante oculos tuos? tum nos tum agros noſtos *exponimus*, eme nos & agros noſtros pro cibo: & ſimus nos cum agris noſtris ſervi Parhhoni, & dato ſemen, ſic vivemus ac non moriemur, & agri ipſi non deſolabuntur.
20 Emit itaque Joſeph totum agrum Ægypti Parhhoni, cùm venderent Egyptii quiſque agrum ſuum, eo quòd invaluiſſet ſupra eos hæc fames: ſic ceſſit terra ipſa Parhhoni.
21 Ipſum verò populum ᵃ tranſtulit in certas civitates, ab una extremitate limitis Ægypti uſque ad alteram extremitatem ejus:
22 (Tantummodò agros ᵃ Præſidum non emit, nam portio attributa erat Præſidibus a Parhhone, comedebantque portionem ſuam quam attribuerat ipſis Parhho: ᵃ idcirco non vendiderunt agros ſuos)
23 Edixitque Joſeph populo, en, emi hodie vos & agros veſtros pro Parhhone: ecce vobis ſementis, ut ſeratis agros:
24 Sed eſto de proventibus, ut detis quintam Parhhoni: quatuor autem partes ſunto veſtræ, ad ſementem agri, & ad cibum veſtrum, & eorum quæ *pertinent* ad familias veſtras, & ad cibum parvulorum veſtrorum.
25 Qui dixerunt, conſervaſti nobis vitam: ᵃ inveniamus gratiam in oculis domini mei, ut ſimus ſervi Parhhoni.
26 Sancivitq; illud Joſeph in ſtatutum uſque ad diem hunc de agris Ægypti, ut Parhhoni tenerentur de quinta: tantummodò agri Præſidum ᵍ ſolum non ceſſerunt Parhhoni.
27 Habitabant verò Jiſraëlitæ in terra Ægypti in regione Goſchenis, & ᵃ conſtituerunt ſe poſſeſſores in ea, fœtificaruntq; & aucti ſunt valde.
28 Vixitq; Jahhakob in terra Ægypti ſeptendecim annos, ita ut fuerint dies annorum vitæ Jahhakobi, centum quadraginta ſeptem annorum.
29 Cumque propè eſſent dies Jiſraëlis ut moreretur, acceſſens filium ſuum Joſephum dixit ei, ſi nunc inveni gratiam in oculis tuis, ᵃ pone quæſo manum tuam ſub femore meo: & ᵃ exerceto erga me *hanc* benignitatem & fidem,

3 *Quæ ſunt opera*] quo conſilio, appareret ex ver. 6.
Majores noſtri] quo conſilio hæc addantur, oſtendit ſuprà 46.34.

a Heb. *coram te eſt*: ut infrà verſ. 18. ſic ſuprà 13.9. & 20.15. & 34.10.
7 *Benediceret*] ſalutando eum, ut infrà 10. & 1. Schemu. 5.1.
9 *Peregrinationum*] id eſt, quibus annis mihi ſæpe fuit peregrinandum, ut in fine verſus: Eſt autem terrena hæc peregrinatio alterius ſpiritualis index, qua peregrinamur a Domino, Heb. 11.13.
Pauci & mali] q.d. præpropera eſt canities mea, quia vires meæ curis, laboribus, moleſtiiſq; exhauſtæ ſunt.
b Heb. *in diebus peregrinationum illorum.*
11 *Rahhmeſeſi*] metropoleos in terra Goſchenis, ubi Jiſraëlitæ habitarunt infra 27.
12 *Cibo, quaſi inſ.*] id eſt, patremfam. agebat, nec magis erant illi ſolliciti de cibis quàm ſolent parvuli: nihil deerat illis, cùm Aegyptii premerentur fame.
13 *Furebat*] id eſt, Aegyptii tumultuabantur, mentem illis adimente fame.
14 *Domum*] id eſt, ærarium Regis.

fidem, ne quæſo ſepelito me in Ægypto:
30 Sed cùm occubuero cum patribus meis,
reportato me ex Ægypto, & ſepelito me in
ſepulchro eorum) qui dixit, ego faciam ſe-
cundum verbum tuum.
31 Dicente verò *Jiſraële*, jura mihi, juravit
ei: tunc incurvavit ſe Jiſraël ad [h] cervical
lecti ſui.

...] Hoc non ... ſtatum capit ... etiam mor- ... docens non ... eorum ... aſſignandum ... ad ... terram, ut ... hæreditatis ... & ut pa- ... ſepulcrum po- ... & certum poſſeſsionis pignus eſſe confirmaret. Eodem ſpe- ... Joſephum apparet infrà 50. 22. & 25. & Act. 7. 31 *Incurvavit ſe*] baculi ... ſenex in manu habebat ſummitate nixus, Heb. 11. 21. non ut Joſepho ho- ... exhiberet de impetrata poſtulatione ſua, ſed ut gratias ageret Deo: qui ... ſpiritu, foris juramento filii futurorum confirmabat, ut impleretur id quod ... tamdiu quàm ſuorum cauſa petierat, Heb. ibidem. h Heb. *caput*.

Caput XLVIII.

Jahhakob ægrotus nepotes ex Joſepho a patre adductos cooptans, heredes promiſsionis divinæ ejuſq; pignoris (Cenahhanææ terræ) inſtituit filiorum gradu, jus primogenitorum a Reubene in Joſephum transferens: cujus benedicit minorem majori divino inſtinctu præponens.

a Heb. *poſt res iſtas*.

1 FUIT autem [a] his rebus geſtis, cùm di-
xiſſet *quiſpiam* Joſepho, ecce pater tu-
us ægrotat, ut aſſumptis duobus filiis
ſuis ſecum, Menaſche & Ephrajimo, *ad-
veniret*.
2 Quod cùm renunciaſſet *quidam* Jahhako-
bo, dicens, ecce filius tuus Joſeph venit ad
te, confirmavit ſe Jiſraël ut ſederet ſuper le-
ctum ſuum.
3 Et dixit Jahhakob ad Joſephum, *Deus* for-
tis omnipotens apparens mihi Luzi in re-
gione Cenahhani, benedixit mihi:
4 Dicens ad me, ecce ego fœcundabo te &
augebo te, redigamque te in cœtum popu-
lorum: & dabo terram hanc ſemini tuo
poſt te, poſſeſſionem [b] perpetuam.
5 Nunc itaque duo filii tui qui nati ſunt tibi
in terra Ægypti ante adventum meum ad
te in Ægyptum, mei ſunt: Ephrajim &
Menaſche, tanquam Reuben & Schimhhon
ſunto mei.
6 Progenies autem tua, *ſi* quos genueris poſt
eos, tui ſunto: de nomine fratrum ſuorum
vocantor in poſſeſſione ipſorum.
7 De me autem, cùm redirem Padane,
mortua eſt apud me Rachel in regio-
ne Cenahhani in itinere, cùm adhuc *ſu-
pereſſet* exiguum ſpatium terræ ad perve-
niendum Ephratham: & ſepelivi eam in
via ad Ephratham, ea *jam eſt* Beth-le-
chem.

3 *Deus fortis*] Pro- ... prima pro- ... miſsionis & vocati- ... Dei, qua Joſe- ... & filios ab Ae- ... ad promiſſam ... hæreditatem avo- ... *Luzi*] ſuprà 28. 19. ... 35. 6. ... *benedixit*] patris & ... benedictiones ... confirmavit: quod ... commemorat, ... intelligat Joſeph ... filios in pro- ... miſsionē participati- ... aſſumpturus eſſe ... penes Jahhako- ... reſidere. 4 *Ego fœcundabo*] ... mihi promiſit ... poſteritatem ... numeroſam, & hære- ... ditatem amplam, ac ... contulit ut penes ... ſit facultas coop- ... filios tuos in ... ejuſdem ea- ... b Heb. *ſeculi*. 5 *Nunc itaque*] ... propoſitio, ... duplex hæreditatis ... Joſepho at- ... tributa, ex ſuperiore ... *Mei ſunt*] non ut nepotes ex filio, ſed ut mei ipſius filij. *Sunto mei*] in ... hæreditate herciſcunda uterq; cum reliquis filijs meis ex æquo partem accipito. 6 *Tui ſunto*] filii tui & nepotes mei cenſentor. *De nomine fra.*] Ephrajimi ... Menaſchis, id eſt, horum alteri accenſentor. Sic jus primogenitorum a Reu- ... ad Joſephum transfert, quod ad hæreditatem, 1. Chro. 5. 1. & 2. cujus rei cau- ... vide inf. 49. 3. & 4. Hinc apparet jus primogenitorum de duplice portione ... hæreditatis (de qua lex habetur Deut. 21. 17.) ante latam Legem obtinuiſſe, ſicut ... ſabbathum, circumciſio, ſeminiſq; fraterni ſuſcitatio. 7 *De me*] Propoſitio ... Joſephum ſimiliter animans ad repetendam Cenahhanæam cum poſteris, ... religione ſepulchri, cùm majorum tum nominatim matris. *Mortua*] ſu- ... prà 35. 19. *In regione*] in ea promiſſa terra, ad quam te revocat Deus. ... *adhuc ſup.*] hæc dicit ut planè declaret quàm religiosè caverit ne commiſce- ... retur cum idololatris, cùm non longè ab oppido exiſtens, uxorem in via potius ... quàm in oppido cum infidelibus ſepelierit, quia non poterat ad majorum ſe- ... pulchrum deportare: itaque in ſeipſo ſtatuit exemplum Joſepho & filiis pieta- ... tis conſervandæ.

8 Tum videns Jiſraël filios Joſephi, dixit,
qui *ſunt* iſti?
9 Dicenti verò Joſepho ad patrem ſuum, filii
mei ſunt, quos dedit mihi Deus hic: dixit,
quæſo, aſſumens *admove* eos mihi, deinde
benedicam eis.
10 (Oculi enim Jiſraëlis graves erant præ ſe-
nio, non poterat cernere) quapropter ad-
movit eos illi: qui oſculatus eſt eos & am-
plexatus eos.
11 Tum dixit Jiſraël ad Joſephum, me viſu-
rum faciem tuam non judicaveram: ſed ec-
ce, fecit Deus ut viderem etiam ſemen
tuum.
12 Deinde abducens illos Joſeph a genibus
ejus, cùm incurvaſſet ſe in conſpectu ejus
ad terram uſque,
13 Aſſumptos *diſpoſuit* Joſeph illos am-
bos, Ephrajimum ad dexteram ſuam a ſi-
niſtra Jiſraëlis; Menaſchen verò ad ſini-
ſtram ſuam a dextera Jiſraëlis: ſic *illos* ad-
movit ei.
14 Sed extendens Jiſraël dexteram ſuam,
ut imponeret capiti Ephrajimi (quamvis
eſſet *natu* minor) & ſiniſtram ſuam capiti
Menaſchis, cognoſcebat *palpando* manibus
ſuis Menaſchen eſſe primogenitum:
15 Benedicebatq; Joſepho dicens, Deus ille
ante cujus conſpectum continenter am-
bularunt patres mei Abraham & Jitzchak,
Deus ille qui paſcit me ex quo *die* ſum uſque
in diem hunc,
16 Angelus ille qui vendicat me ab om-
ni malo, benedicat pueris iſtis, & voce-
tur in eis nomen meum & nomen patrum
meorum Abrahami & Jitzchaki: & [c] tan-
quam piſces multiplicentur in medio hu-
jus terræ.
17 Cùm autem videret Joſeph patrem ſuum
impoſiturum eſſe manum dexteram ſuam
capiti Ephrajimi, malum viſum eſt illud in
oculis ejus: quare ſuſtinuit manum patris
ſui, ut averteret eam a capite Ephrajimi
ad caput Menaſchis.
18 Dixitque Joſeph ad patrem ſuum, non ita
pater mi, nam iſte *eſt* primogenitus: impo-
ne dexteram tuam capiti iſtius.
19 Renuit verò pater ejus dicens, novi fili
mi, novi, etiam iſte evadet in populum,
etiamque iſte magnus erit: veruntamen
frater ejus *natu* minor major erit eo, &
ſemen illius erit magna [d] multitudo gen-
tium.
20 Itaque benedixit eis in die illo, dicendo,
[e] te *propoſito* benedicent Jiſraëlitæ dicen-
do, conſtituat te Deus ſicut Ephrajimum &
ſicut Menaſchen: ſic poſuit Ephrajimum
ante Menaſchen.
21 Deinde dixit Jiſraël ad Joſephum, ecce
ego [f] brevi moriturus ſum: eritque Deus

8 *Videns*] nam præſentes non per-ceperat, & de ipſis tanquam abſentibus loquebatur.

12 *Abducens*] ut eos mox benedicendos ordine Jahhakobo ſiſteret. *Ejus*] Jahhakobi, ut cum bona ejus venia liberos ſubtraheret, alio ordine eos collocaturus: ſic deprecata eſt Abigajil Davidem, 1. Schem. 25. 24.

13 *Ad dexteram ſuam*] videtur ex verbis Jahhakobi ver. 5. ac fortaſsis amplexibus animadvertiſſe Joſeph Jahhakobum magis ad Ephrajimum quàm ad Menaſchen inclinare, quod ex ignoratione fieri ratus, eos patri hoc ordine benedicendos offert.

14 *Sed extendens*] poſthabito naturæ ordine, neque tam avi quàm miniſtri Dei perſonam ſuſtinens, qui dona ſua prout vult ſine reſpectu naturæ confert.

15 *Joſepho*] in his filijs ejus, ver. 16. *Ante cujus conſp.*] qui continenter duxit illos, & quem illi ſecuti ſunt: ſic Pſalm. 116. 9.

16 *Angelus ille*] cùm eadem ab hoc Angelo petat quæ a Deo ipſo petiit, eumque pari honore dignetur, non poteſt Angelus ſimpliciter, id eſt, creatus ſpiritus eſſe: neque ad alium accommodari quàm ad Chriſtum, qui dicitur Mal. 3. 1. Angelus fœderis: quemadmodum Angelus Exod. 14. 19. idem dicitur Jehova Exod. 13. 21. & 14. 24. Chriſti autem mentionem hic facit, quia illius fœderis cum patribus ad noſtram cum Deo reconciliationem icti, Chriſtus autor, mediator, & conſervator eſt, ſoluſq; bona in fœdere promiſſa cōfert, & mala cōtraria depellit. *Vocetur*] id eſt, mei & majorum meorum filii vocantor eodem gradu quo reliqui filii. c Heb. *ſiant ut piſces in multitudine*. *Hujus terræ*] ſecundum promiſsionem ſuprà 46. 3. 19 *Major erit*] q. d. divinum decretum in cauſa eſt cur ita faciam. d Heb. *plenitudo: ſic Joſcha. 31. 4.* 20 *Te propoſito*] ſenſus eſt, adeò conſpicua erit Dei gratia in filiis tuis, ut benè precandi exempla Jiſraëlitæ ſint inde ſumpturi, illaq; benedictio in proverbium abitura: quales ſunt formulæ Ruth. 4. 11. & 12. e Heb. *in te*. 21 *Ecce ego*] id eſt, ne puteris has promiſsiones vobis a me moribundo eſſe, ut ſunt hæreditates terrenæ quas parentes liberis relinquunt, & hi mortuis illis adeunt: ſed ſunt a Deo, qui vos in poſſeſsionem miſſurus eſt, In cujus fidei perpetuam proteſtationem meum corpus eò deferri moriturus juſsi, ſuprà 47. 29. f Heb. *morior*.

vobiſcum

vobiſcum, & reducet vos in regionem patrum veſtrorum.
22 Ego itaq; do tibi partem unam ſuprà fratres tuos, quam [a] accepi e manu Emoræi [a] gladio meo & arcu meo.

22 *Accepi*] hoc eſt, nondum re ſed fide poſsidens, ac omnino de promiſsione Dei confirmatus, perinde de ea diſpono ac ſi jam poſsiderem. *Gladio meo*] proverbialis formula: qua deſignat fore ut poſteri ſui vi armata promiſſam terram acquirant, Deo ipſos armante & inimicos debilitante: ſic Pſal. 44. 6.

Capvt XLIX.

Jahhakob moriturus, divini ſpiritus inſtinctu præterita filiorum flagitia caſtigat, ſingulis eventura prædicit, ac benedicit eis: denique de ſepultura ultimam ſuam voluntatem repetens moritur.

1 DEINDE vocatis Jahhakob filiis ſuis dixit, colligimini, [a] ut prænunciem vobis id quod venturum eſt vobis [a] ſequentibus temporibus.
2 Congregamini & audite filii Jahhakobi, attendite, inquã, ad Jiſraëlem patrem veſtrũ.
3 Reuben, [a] primogenitus meus fuiſti, [a] vis mea, & principium potentiæ meæ, [a] excellentia dignitatis & excellentia roboris:
4 Rapiditate, [a] aquarum inſtar [b] *inde ruas*, ne excellas, quia [a] aſcendiſti cubilia patris tui: tunc prophanaſti ea, [a] ſtratum meum aſcendit.
5 Schimhhon & Levi, [a] fratres: inſtrumenta violentiæ, [a] conventiones eorum.
6 [a] In arcanum eorum [a] ne ingreditor anima mea, [a] in cœtum eorum ne adunator gloria mea: quia pro ira ſua occiderunt [c] viros, & pro arbitrio ſuo avulſerunt boves.
7 [a] Maledicta ira eorum, quia vehemens, & furor eorum, quia ſævus fuit: diſpertio eos per Jahhakobi, & diſpergo eos per Jiſraëlis *poſteros*.
8 [a] Jehuda, te, te *inquam* celebrabunt fratres tui, [a] manus tua *tenebit* cervicem hoſtium tuorum; [a] incurvabunt ſe tibi filii patris tui.
9 [a] Catule leonis Jehuda, a præda fili mi aſcendiſti: *cùm* in crura ſe demiſerit, cubuerit tanquam leo, & tanquam immanis leo, quis audeat illum ſuſcitare?
10 [a] Non deſiſtet tribus a Jehuda, neque Legiſlator [a] e medio pedum ejus, uſquedum venerit [d] filius ejus, [a] & ſit ei obedientia populorum.
11 [a] Ligans ad vitem aſellum ſuum, & ad generoſam vitem pullum aſinæ ſuæ, [a] lavat in vino veſtimentum ſuum & in [e] ſucco uvarum operimentum ſuum:
12 [a] Rubicundus oculis ex vino, & [a] albus dentibus ex lacte.
13 [a] Zebullun ad portum marium habitabit, ipſe *inquam* in portu navium, latusque ejus verſus Tzidonem *erit*.
14 [a] Jiſſaſcar aſinus [f] oſſibus valens, cubans inter duas ſarcinas:
15 [a] Nam videns quietem *rem* bonam eſſe, & terram ſuam eſſe amœnam, inclinabit humerum ſuum ad bajulandum, & fiet tributo ſerviens.
16 [a] Dan judicabit populum ſuum, ut [g] quævis tribuum Jiſraëlis.

1 *Ut prænunciem*] Ex his verbis apparet eum filios convocaſſe non tam teſtamenti condendi causâ, quàm ut depoſitum apud ſe divinum oraculum eis exponeret: ideò aſſumit novum orationis genus, ſancto ſpiritu linguam ejus agente, & in ipſo ut in aliis Prophetis, loquente. Hinc frequentes ſub diverſis verbis anaphoræ, hinc ſententiæ ſolito contractiores & obſcuriores, hinc perpetuæ metaphoræ & comparationes. Inſtruit autem ſuos primùm de ſingulari Dei erga ipſos providentia, ut qui ipſorum poſteris, antequam ſint, hæreditatem & vitæ conditionem in qua ſibi ſerviturì ſunt conſtituerit: deinde filium deſignat ex quo ſemen illud benedictum (quod anteà fuerat promiſſum) erat naſciturum, quod non modò ipſorum, ſed omnium etiam gentium perfectæ felicitatis fons & origo futurum ſit. a Heb. *in conſequentia temporum, id eſt, venturis & conſequentibus diebus, uſque ad exhibitionem Chriſti.* 3 *Primogenitus*] naturæ ordine, ut ſuprà 35. 23. *Vis mea*] id eſt, primus effectus naturalium virium mearum. *Excellentia dig.*] id eſt, excellentiſsimus dignitate & robore: Hypallage Rhetorum, de qua ſuprà 3. 6. Duas attingit prærogativas, quæ ejus ut primogeniti fuiſſent futuræ, niſi ſe inceſtu commaculaſſet: una dignitatis, qua fratres ſibi ſubjectos habuiſſet, poſteà in Jehudam Chriſti progenitorem tranſlata: altera roboris ex dupla hæreditate, quam ſuprà cap. 48. in Joſephum tranſtulit. 4 *Aquarum inſtar*] hoc eſt, ut aquæ in ſublimi non conſiſtunt, ſed magna rapiditate ad inferiora feruntur & ſponte diffluunt; ſic tu ne in hac excellentia maneas, ſed illico in communem cum reliquis filiis gradum deſcendas. b *Eclipſis contrarii, ut ſuprà 18. 19.* *Aſcendiſti*] vide ſuprà 35. 22. Sic declarat Jahhakob inceſtum Reubenis fuiſſe privationis cauſam. *Stratum me.*] hac apoſtrophe reliquis filiis juſtam eſſe oſtendit privationis cauſam, & hujus pœnæ exemplo omnes alios a peccatis abſterret. 5 *Fratres*] non tam germanitatem reſpicit & communes utriq; parentes, quàm ſimile in utroque ingenium & communem in facinus contra Schecemitas conſpirationem: de qua ſuprà 34. alioquin Reuben, Jehuda, Jiſſaſcar, & Zebullun æquè eorum fratres dicerentur. *Conventiones*] hoc eſt, pactionibus illis, quibus cum Schecemitis convenerunt, tanquam inſtrumentis abuſi ſunt, ut iter ſibi ſternerent ad perpetrandam violentiam. 6 *In arcanum*] id eſt, conſilium, quod quia ſecretò iniri ſolet, hoc nomine appellatur, ut Jirm. 15. 17. & alibi. *Ne ingreditor*] quaſi dicat, hoc facere viderer, ſi illorum factum ſilentio & impunitum præterirem: ideoque ut illud animo deteſtor, ita etiam reipſa puniam. *In cœtum*] Repetitio gradatim deteſtationem auget: nam cœtus plus eſt quàm arcanum, adunari quàm ingredi, & gloria eſt animæ pars præſtantiſsima, quo etiam modo accipitur Pſalmo 16. 9. & 30. 13. c Heb. *virum, bovem, per enallagen: Synecdoche, pro quibuſvis hominibus & jumentis, quorum illi Schecemi occiſi, hæc verò ab urbe veluti avulſa & pro corpore [illegible] abducta ſunt: ſuprà 34. 25. & ſeq.* 7 *Maledicta*] Jam exemplum in eos ſtatuit, ipſis poſterisq; futurum ſalutare: itaque ſapienter cavet, ne poſteri exemplum progenitorum ſecuti facilè in ſcelus aliquod conſpirare poſſent, eâdem ratione qua antè Deus mundo proſpexerat ſuprà 11. 7. huc adde, quòd eorum noxiæ par pœna inſtituitur: nam quia conſilio & viribus in perpetrando ſcelere ſeſe conjunxerant, ita hac demum pœna ſeparantur, ut non tantum hujus poſteri a poſteris alterius, ſed etiam unius poſteri alii ab aliis ſeparentur. Schimhhoni enim poſſeſsio non continua, ut reliquis fratribus, ſed poſſeſsioni Jehudæ intermixta aſsignata eſt, Jehoſch. 19. poſteris verò Levi habitatio per omnes urbes deſignata, Jehoſch. 21.

8 *Jehuda*] [...] caſione ipſi[...] minis de ejus [...] nitate vaticin[...] eumque divin[...] creto mittit in [...] ſioſsem prioris [...] lius juris quod [...] primogenitum [...] pertinebat: de [...] ſuprà ver. 3. *Manus tua te.*] id eſt, caſos [...] gatoſque compre[...] hendes, & [...] nam de eis vi[...] riam conſequ[...] quod primum [...] dem ex parte im[...] pletum legim[...] Judic. 1. & ſub D[...] vide 2. Schem. 8. deinde verò in Chriſto perfecti[...] ſimè tandem imp[...] bitur, cùm Dom[...] nus omnes inimi[...] ejus ſcabellum [...] dum ejus poſuer[...] Pſal. 110. 1. *Incurvabunt*] [...] eſt, regia dignit[...] populo Dei pe[...] erit, propter qua[...] tibi reliquæ om[...] tribus honore[...] laturæ ſunt: ut D[...] dis & Schelo[...] temporibus factum eſt. 9 *Catule leonis*] Quod prius dixit, jam ad ma[...] certitudinem allegoricè repetit, & figuris illuſtrat, ut Jehudæ ſtatum quaſi [...] filiorum ſpectandum ſubjiciat: ideò confert eum cum leunculo & leone per[...] dationem, inimicos verò cum præda. 10 *Non deſiſtet*] omiſsis quæ [...] liis in hujus verſus explicationem afferuntur nobis ex collatione eventus [...] vaticinio hic eſſe videtur ſenſus: non prius Jehudæ genus confundetur & di[...] cta tribus nomen amittet, neque prius regnum Dei ab ea ad alias gen[...] rivabitur, quàm ex ſe promiſſum humani generis ſervatorem qui lux eſt [...] tium, genuerit. nam cùm regnum decem tribuum diu ante captivitatem Ba[...] lonicam (ut vaticinium Jeſcha. 7. 8. docet) planè diſsipatum fuerit & popul[...] defierit, tribus tamen Jehudæ divinâ providentiâ a reliquis diſtincta gente [...] ligione manſit, etiamque in ipſa Babylonica captivitate, reſtitutionis [...] turæ promiſsis ſuſtentata eſt, ſicut in reſtitutione ejus ex 1. Chronic[...] 3. itemque ex libris Hhezræ & Nechemjæ apertè liquet: denique poſt [...] tum a captivitate manſit impermixta ſemper uſque ad exhibitionem Chr[...] Eo autem exhibito, planè utrumque contigit: cùm enim ab ipſis rejec[...] Chriſtus, procul dubio a Deo Legiſlatore ſuo defecerunt: quamobrem etiam [...] inde Lege & exercitamentis ejus ſpoliata tribus per Romanos abducta eſt, [...] ita diſsipata ut ne Judæi quidem ipſi poſsint eos qui ſunt tribus Jehudæ a [...] quis diſcernere: jungunt enim ſine diſcrimine inter ſe connubia, & nulla eſt [...] reſervandi generis ſui ſeriem diſtinctam, aut ratio eam diſtinguendi. *E m[...] pedum*] i. eis qui ab eo generabuntur: ſimilis locutio eſt Deut. 28. 57. d H[...] *ſecundæ ejus, hoc eſt, Chriſtum, ut Chaldæa Paraphraſis utraque, & Hebræi interp[...] ferè omnes conſentiunt: Metonymia, rei continentis pro contenta.* *Et ſit ei*] [...] eſt, ei obediant gentes, eum ſuum principem & ſervatorem agnoſcent[...]
11 *Ligans ad*] Jam de terrena hæreditate tribus Jehudæ vaticinatur [...] goricè. Senſus eſt, ejus regio futura eſt vitifera, adeò ut quemadmodum [...] ruſtici jumenta ſua ad vepres & arbuſta ligant, ſic poſteri Jehudæ præ copia & [...] mitate vitium etiam ad præſtantiſsimas ea ligaturi ſint. *Lavat in vi.*] hoc [...] vini copiâ tantâ abundabit, ut eo poſsit uti ad veſtes lavandas aquæ loco: [...] perbolicæ ſunt locutiones. e Heb. *ſanguine.* 12 *Rubicundus* [...] ejus vini præſtantiam deſcribit ab effectu: ſolet enim præſtans vinum oculos [...] bentium rubicundos efficere, ut Proverb. 23. 29. cui eſt rubedo oculorum? [...] *bus dent.*] id eſt, abundabit quoque bonis paſcuis, ac proinde copia lactis affl[...]
13 *Zebullun ad porta.*] quaſi dicat, maritimam obtinebit regionem [...] portuoſam: hujus rei complementum vide Jehoſchu. 19. a verſu 10. ad v[...] ſum 15. 14 *Jiſſaſcar aſinus*] aſino eum comparat robuſtiſsimo quidem [...] natura ſegni, adeò ut ſarcinas graves ſibi impoſitas ſegnitie quadam f[...] & non excutiat. f Heb. *Oſſis.* 15 *Nam videns*] ſimilitudin[...] modò uſus eſt Apodoſis vel accommodatio: Senſus eſt, quietis ſtudio & [...] gri amœnitate captus, licèt robuſtiſsimus ſit, nihil præclari geret, ſed [...] mi deſidens, ignaviter ſibi tributa indici patietur; idem quoque vaticin[...] eſt Moſche Deuteronom. 33. 18. cùm eum in tentoriis ſuis oblectari dixit: [...] Judic. 5. 16. 16 *Dan judicabit*] Alludit ad nomen ejus a judicando [...] ſumptum, ut ſuprà 30. 6. paulum diverſa ratione. Senſus eſt, licet Dan filius [...] ancillæ, ac proinde et jure & lege conditione ſua inferior illis quos modò re[...] datus ſum, principatum tamen aliquem nihilominus obtinebit inter fr[...] ſuos, divinitus ſublato diſcrimine inter filios herarum atque ancillarum. Q[...] autem hic nominatim Dani attribuitur, quia primus inter filios ancillarum [...] hhakobo recenſetur, æquè per analogiam de unoquoque ancillarum filio [...] cipiendum, quia omnes ſpiritu prophetico natalibus reſtitutos volebat Ja[...] kob: quæ verò peculiariter ad tribum Danis pertinent, ſtatim ſubjungit J[...] kob. g Heb. *unα*.

17 ᵃ Erit Danus ſerpens juxta viam, acontias juxta ſemitam ; qui mordet calces equi, adeò ut cadat ſeſſor ejus retrorſum.
18 ᵃ In ſalutem tuam expecto Jehovam.
19 Gad, ᶠ turma turmatim populabitur eum: ſed ipſe populabitur *alios* tandem.
20 De Aſchero, ᵍ pinguis *erit* cibus ejus, & ipſe præbebit delicias ʰ regias.
21 ᵃ Naphtali, *eſt* cerva emiſſa : ᵃ qui profert verba ⁱ elegantia.
22 ᵃ Ramus fœcundus Joſeph, Ramus fœcundus ſecus fontem: *imò duo* rami, ᵃ procedit *uterque* ultra murum.
23 Quamvis amaritudine affecerint eum & jaculati ſint in eum, quamvis inteſtino odio proſecuti ſint eum ſagittarii:
24 Tamen permanſit in robore arcus ejus, roboratàque ſunt brachia manuum ejus, ᵃ a manibus robuſti *Dei* Jahhakobi, ᵃ unde *fuit* paſtor & lapis Jiſraëlis :
25 ᵃ A forti *Deo* patris tui qui adjuvat te, & ab omnipotente, qui benedixit tibi benedictionibus cœlorum ſupernè, benedictionibus ᵃ abyſſi ſubjacentis, benedictionibus ᵃ uberum & vulvę.
26 Benedictiones patris tui, (*quæ* ᵃ validæ ſunt plus quàm benedictiones progenitorū meorum) ᵃ uſque ad finem collium ſeculi, ᵃ ſunto in capite Joſephi, & in vertice ſeparati inter fratres ſuos.

27 ᵃ Binjamin, lupus qui diſcerpit, ᵃ mane comedit prædam, & ad veſperam dividit ſpolium.
28 Omnes iſtæ *ſunt* ᵃ tribus Jiſraëlis, duodecim : & hoc *eſt* quod elocutus eſt eis pater earum, cùm benediceret eis, & ᵃ prout erat cujuſq; benedictio, benediceret eis.
29 Deinde præcepit ejs ac edixit eis, cùm ego ᵃ aggregatus fuero ad populum meum, ſepelite me cum patribus meis, in ſpelunca illa quæ *eſt* in agro Hhephronis Chittæi,
30 ᵃ In ea ſpelunca quę *eſt* in agro Macpelæ, qui *eſt* e-regione Mamrę in terra Cenahhani, quam emit Abraham cum ipſo agro ab Hhephrone Chittæo in poſſeſsionem ſepulchri.
31 (ᵃ Ibi ſepelierunt Abrahamum & Saram uxorem ejus, ibi ſepelierunt Jitzchakum & Ribkam uxorem ejus, ibiq; ſepelivi Leam)
32 In poſſeſsione agri illius, & ſpeluncæ quæ *eſt* in eo, *empta* a filiis Chethi.
33 Cumque abſolviſſet Jahhakob præcipere filiis ſuis, ᵃ recipiens pedes ſuos ad lectum ſuum expiravit : ſic aggregatus eſt ad populos ſuos.

17 [Erit Dan] Po-[ſteros] Danis cum ſerpente comparat, [acon]tias, aſtu, & [per] inſidias homini-[bus] nocet : nos enim [ex] rationibus fuiſſe [...] hiſto-[ria teſtatur], cùm aſtu [Leſc]hem occupa-[runt], Judicum 18. [...] Schimſchon [...] ut nunquam a-[perto] Marte Pe-[liſ]chtæis nocuit, Judic. 14. uſque ad caput 17.
18 *In ſalutem [tuam]*] Senſus eſt, [gr]aviter oppri-[mend]os, adeoq; gra-viter ut non niſi di-[v]initus ab oppreſ-ſionibus ſervari [poſ]ſint : quod futu-[r]um certa ſpe ample-[ctitur]. Duobus autem [mod]is ex tribus [...] ſalute opus [h]abuit : primùm [qu]od ad terrenam [hæ]reditatem atti-[net], nam ab Emoræis [h]anc tribum valde [oppre]ſſam legimus Judic. 1. 34. [de]inde poſtremam [omnium] tribus ad hæreditatem ſuam ac po-[pul]i habitationem magnis laboribus perveniſſe, Jehoſch. 19. 47. & Judic. 18. de-[in]de quod ad religionem, quia hæc prima a puritate illius defeciſſe legitur, & [ido]la publicè coluiſſe, Judicum ibidem. 19 *Turma turmatim*] hîc quoque al-[lu]dit ad nomen Gadis, ut ſuprà 30, 11. Senſus eſt, principio hoſtes tibi erunt in-[fe]ſti, ſed tandem victor evades Dei protectione fretus, Deut. 33. 21. Hhammoni-[tas] autem videtur intelligere, quos hæc tribus habuit finitimos. De quibus [quant]opere fuerint ei infeſti, & quomodo tandem Gad evaſerit victor, apparet [ex] Judic. 10. & 11. nam ad illam hiſtoriam alludere videtur Jahhakob. 20 *Pin-[guis erit]*] hoc eſt, regio Aſcheritanæ tribus copiam rerum præſtantiſſimarum ef-[fere]t & regibus dignarum : eodem quoque ſpectat Moſche Deut. 33. 24. cùm dicit [eum] pedem ſuum oleo intingere. Eventum autem vaticinio reſpondiſſe appa-[r]et ex Jehoſch. 19. ubi regio Aſcheri attribuitur olei aliarumq; rerum optima-[rum] feraciſſima. h Heb. *regis*. 21 *Naphtali eſt cerva*] Videtur Jahha-[kob] innuere id quod de hac tribu ſcribitur Judicum 4. cap. & tribus ſequenti-[bus] : q. d. erit hæc tribus animi promptitudine & celeritate ad gerendum bel-[lum], quod ſibi Deus commiſerit, comparanda cum cerva a venatoribus dimiſſa. [Qui profert] q. d. neque tamen hæc tribus temerè bella ſuſceptura, ſed pacis [&] concordiæ ſermonibus erga omnes uſura eſt ſorte ſua contenta : quo etiam [Moſche] ſpectavit in benedictione ejus, Deut. 33. 23. i Heb. *elegantiæ*. [22] *Ramus fœcundus*] Joſephum (ex cujus poſteritate duas tribus conſtituit, [ſ]uprà 48. 5.) cum bifido ramo comparat, i. geminam ex ſe propaginem effe-[rente], & velut perenni fonte benedictionibus irrigato. *Procedit uterq;*] Omnia [h]æc allegoricè d. adeò in latitudinem & altitudinē excreſcet, ut murum ſuperet [jux]ta quem ſitus eſt. q. d. utraque ejus tribus ſeſe longè lateque diffundet : cu-[jus] rei complementum vide Jehoſchu. 16. & 17. 23 *Quamvis amaritudine*] [Nu]nc primùm ſpeciatim de Joſepho agit ſub metaphora jaculatorum & ſcopi : [q. d.] dicit, illi quidem Joſepho adverſantes (ut fratres, hera ejus, dominus, & [[...]]tis præ fame Aegyptii) collimando ad eum velut ſcopum perdere eum [[...]] ſunt, ipſe verò arcu ſimiliter inſtructus conatibus eorum reſtitit, & invictus [[...]] : arcus autem & robur ejus fuit favor Dei, providentia, & immutabile de-[cretum] de amplificando Joſepho. 24 *A manibus rob.*] humanitus dictum. [*Unde fuit paſtor*] id eſt, a Deo ipſo eodem evectus eſt eo uſque, ut victum Ae-[gy]ptiis & aliis gentibus ſuppeditaverit, fueritque Jiſraëlitis lapis perfugii. [25] *A forti Deo*] nunc docet quod ſuprà 48. 4. attigerat, nimirum a Joſepho [i]n filios favorem illum Dei propagatum iri : eo quod regionem ſunt conſecuturi [f]œcunditate ſoli, roris pluviæque abundantia, & aëris clementia præſtantem, ubi [terræ] naſcentia feliciter proventura, & jam viventia proſpere acturæ ſint. [*Abyſſi*] id eſt, fontiū, rivorū, & pinguedinis ſoli. *Uberum & vulvæ*] id eſt, libe-[roru]m & pecudū copia: Metonymiæ ſunt. 26 *Validæ ſunt plus quàm*] Quod ad ſub-[ſtanti]am quidē attinet, eædem ſunt: validiores tamē dicūtur, primùm quia ex filiis [Jahh]akobi nullus excluditur, cùm de filiis Abrahami Jiſchmahhel & nati ex Ketu-[ra], & filiis verò Jitzchaki Hheſav hoc promiſſionū genere excluſi ſint: deinde quia [multò] clariùs Jahhakobo revelatæ ſunt, adeò ut potuerit ſingulis filiis ſingulas [ejuſdem] terrę portiones aſſignare, quales eæ futuræ eſſent diſcernere, & filium de-[ſign]are ex quo ſervator mundi Chriſtus erat naſciturus : poſtremò quia non [niſi] poſt eæ fuerunt procul oſtenſa patribus complementum ſuum erant habi-[tur]æ. *Uſque ad finem*] id eſt, non temporales tantùm, ſed æternæ : con-[jun]git enim ſpirituales promiſſiones cum terrenis, quia hæ illarum erant fi-[guræ], periphraſis eſt perpetuitatis, non diſſimilis illi quæ habetur Pſal. 72. ver. [5. &] 17. Pſal 89. 37. & 38. item Matthæi 5. 18. & alibi paſſim. *Sunto in capite*] [id eſt,] perfundunto Joſephum, ut abundè fiat earum particeps.

27 *Binjamin lupus*] Ingenium Binjaminitarum prænunciat tale futurum, ut cum lupo prædam rapiente, lacerante, vorante, & ſuis catulis diſtribuente comparari poſſint: & hiſtoriæ quoque quæ de Benjaminitis leguntur Judicum 19. uſque ad finem, & 1. Schemuelis a cap. 9. uſque ad 15. eos tales fuiſſe oſtendunt.
Mane comedit prædam, & ad veſp.] id eſt totos dies : Synecdoche.
28 *Tribus Jiſraëlis*] tribuum mentionem facit Moſche, antequàm Jiſraëlitæ in tribus diſtincti eſſent, ut oſtendat hæc Jahhakobi vaticinia non tam ad perſonas duodecim filiorum, quàm ad totas tribus ex illis orituras pertinere.
Prout erat cujuſque] id eſt, non ex paterno voto, aut ſingulari aliqua animi ſui affectione, quæ ſingulis filiis optabat protulit, ſed ex Spiritu Dei quæ ſingulis fuerant a Deo decreta pronunciavit, & benedictiones addixit: nam licèt tres priores a ver. 3. ad ver. 7. nullam prorſus benedictionem a patre accepiſſe videantur, acceperūt tamen ipſi quoq; : tum quia hæreditatē inter fratres ſuos & habitationē habuerunt, tum etiam quia in divino fœdere fuerunt comprehenſi. 29 *Aggregatus fuero*] vide ſuprà 25. 8. annot. 30 *In ea ſpelunca*] vide ſuprà 23. 9. 31 *Ibi ſepelierunt*] hæc commemorat, ut efficacius illorum animos ab Aegypto, ubi erant, ad promiſſam terram revocet, ut Joſepho nominatim fecerat ſuprà 48. 7. De Ribkæ autem & Leæ morte atque ſepultura, nihil uſquam alibi legitur. 33 *Recipiens pedes*] hinc apparet eum cùm Dei præconem benedicens filiis ageret, pedibus demiſſis in lecto conſediſſe, ut ſaltem ea ratione, quia ſtare præ imbecillitate non poterat, honorem Dei verbo quod pronunciabat exhiberet, ut annotavimus ſuprà 47. 31. Sic legimus obſervatum infrà Num. 23. 22. Judic. 3. 20. & 2. Regum 23. 2. & 2. Chro. 34. 31. & Nechemjæ 8. 6.

Caput L.

Jahhakob mortuus Joſephi juſſu aromatibus conditur, diu ab Ægyptiis defletur, & regis permiſſu a Joſepho & fratribus, comitantibus regni proceribus, in Cenahhanæam delatus ſepelitur. Joſeph fratres de commiſſo in ſe facinore ſollicitos benignè cōſolatur, eiſq; neceſſaria omnia promittit: poſtremò viſis ex ſe abnepotibus, cùm de transferendis ſuis oſſibus cognationi ſuæ præcepiſſet, moritur: ejuſq; corpus aromatibus conditum aſſervatur.

1 TUNC ruens Joſeph ſuper faciem patris ſui, flevit ſuper eum, & oſculatus eſt eum.
2 Cumq; præcepiſſet Joſeph ſervis ſuis medicis ut ᵃ aromatibus condirent patrem ſuum, aromatibus condierunt medici Jiſraëlem.
3 Et impletis ei ᵃ quadraginta diebus (nam ita impleri ſolent dies eorum qui aromatibus condiuntur) fleverunt eum Ægyptii ſeptuaginta diebus.
4 Cùm autem præteriiſſent dies fletus ejus,

2 *Aromatibus condirent*] ex regionis more, ut & ſequentia: vide Herodotum lib. 2. & Plinium lib. 12 natur. hiſt. cap. 27. hunc autem morem Jiſraëlitæ ſecum in promiſſam terram detulerunt, quo in Regum illuſtriumque virorum cadaveribus uſi ſunt: ut 2 Chron. 16. 14. & 21. 16. & in Evangelica hiſtoria de ſepultura Chriſti. 3 *Quadraginta diebus*] videlicet ut conditura vis ad omnes cadaveris partes penetraret.

alloqu-

allocutus eſt Joſeph [a] familiam Parhhonis, dicendo, ſi nunc inveni gratiam in oculis veſtris, loquimini quæſo [a] apud Parhhonem, dicendo;

5 Pater meus adjuravit me dicendo, ecce ego [b] brevi moriturus ſum, in ſepulchro meo quod fodi mihi in regione Cenahhani, ibi ſepelito me: nunc itaque aſcendam quæſo, & ſepeliam patrem meum, deinde revertar.

6 Cui dixit Parhho, aſcende & ſepeli patrem tuum, quemadmodum adjuravit te.

7 Aſcendit itaque Joſeph ad ſepeliendum patrem ſuum: aſcenderuntque cum eo omnes ſervi Parhhonis, ſeniores familiæ ejus, & ſeniores omnes terræ Ægypti:

8 Præterea tota familia Joſephi & fratres ejus ac familia patris ejus: tantummodò parvulos ſuos & greges ſuos & armenta ſua reliquerunt in terra Goſchenis.

9 Denique aſcenderunt cum eo tum currus tum equites, adeò ut eſſet exercitus ille [c] numeroſus valde.

10 Cùm autem veniſſent uſque ad areã quãdam [d] ſeptam cynosbatis, quæ eſt ad vadum Jardenis, planxerunt ibi planctu magno & gravi valde: [e] inſtituit enim patri ſuo luctum ſeptem diebus.

11 Quapropter videns incola ejus regionis, populus Cenahhanæus, luctum illum in ea area cynosbatis ſepta, dicebant, luctus gravis hic *eſt* Ægypto: idcircò vocavit nomen illius *area*, luctus Ægypti, quæ *eſt* ad vadum Jardenis.

12 Facientes ergo filii ejus ei, [f] præcisè quemadmodum præceperat eis,

13 Deportaverunt eum filii ejus in regionem Cenahhani, & ſepeliverunt eum in ſpelunca agri Macpelæ, quam emerat Abraham cum ipſo agro in poſſeſſionem ſepulchri ab Hhephrone Chittæo, e-regione Mamræ.

14 Deinde reverſus eſt Joſeph in Ægyptum, ipſe & fratres ejus, & omnes qui aſcenderãt cum eo ad ſepeliendum patrem ejus, poſtquam ſepelivit patrem ſuum.

15 Videntes autem fratres Joſephi mortuum eſſe patrem ſuum, dicebant, fortaſſis inteſtino odio proſequitur nos Joſeph, & omnino rependet nobis totum illud malum quod intulimus ei.

16 Ideoq; amandarunt *aliquos* ad Joſephum, qui dicerent, pater tuus præcepit ante mortem ſuam, dicendo,

17 Ita dicetis Joſepho, obſecro, condona nunc defectionem fratrum tuorum & peccatum eorum, quòd malum intulerunt tibi, nunc inquam condona quæſo defectionem ſervorum Dei patris tui: ſed flebat Joſeph cùm illi alloquerentur ſe.

18 Deinde adeuntes etiam fratres ejus prociderunt ante faciem ejus, ac dixerunt, ecce nos tibi in ſervos:

19 Dixit verò ad eos Joſeph, ne timeatis: nam an loco Dei *ſum* ego?

20 Vos quidem cogitaveratis contra me malum, *ſed* Deus cogitavit illud in bonum *convertere*, ut faceret ſicut *eſt* die hoc, conſervando in vita populum multum.

21 Nunc itaque ne timeatis, ego ſuſtentabo vos & parvulos veſtros: ita conſolatus eſt eos, & locutus [g] quæ *erant* eis cordi.

22 Sic habitavit Ioſeph in Ægypto, ipſe & familia patris ejus: vixitq; Joſeph centum decem annos.

23 Et vidit Joſeph ab Ephrajimo *natos* abnepotes: etiam filii Maciris filii Menaſchis nati ſunt, *& educati* ſuper genua Joſephi.

24 Tum dixit Joſeph ad fratres ſuos, ego [h] brevi moriturus ſum: Deus autem [i] omnino viſitabit vos, & faciet ut aſcendatis ex hac terra in regionem illam quam [k] juramentò dedit Abrahamo, Jitzchako, & Jahhakobo.

25 Adjuravitq; Joſeph filios Jiſraëlis dicendo, omnino viſitabit Deus vos, adjuro ut deportetis oſſa mea hinc.

26 Deinde mortuus eſt Joſeph natus centum decem annos, quem cùm *medici* condiviſſẽt aromatibus, repoſitum in quadam arca *ſervaverunt Jiſraëlitæ* in Ægypto.

4 *Familiam Parhhonis*] jam quòd e gratia Regis excidiſſet, ſed quia pullatus erat & verſabatur in luctu ipſe cum tota cognatione ſua: ideò Aegyptiis utitur intercelloribus. non enim ſolebant pullati apparere coram Rege, Eſter. 4. 2.

a Heb. *in aures Parhhonis.*

b Heb. *morior.*

5 *Quod fodi*] frequenter in uſu fuit, ut homines dum vivebant ſibi ſepulchra pararent, ut apparet ex 2. Chron. 16. 14. Jeſchahhja 22. 19. & Matth. 27. 60. idem feciſſe Jahhakobum hic commemorare voluit Joſeph, ne Jahhakob odio regionis inductus de ſe trãſferendo ſtatuiſſe Aegyptiis videretur.

7 *Omnes ſervi*] id eſt, aulicorum bona pars: ſynecdoche. *Seniores*] id eſt primates, ut ſenatores, conſiliarii, præfecti.

c Heb. *gravis*

d Heb. *cynosbatis*, ut infrà 11.

e Heb. *fecit.*

f Heb. *ſic quemadmodum.*

ſpem continuandæ beneficentiæ erigit. g Heb. *ſecundum cor eorum* ...
prà 34. 3. 23 *Et vidit*] hic incipit apparere quod Jahhakob prædixerat ...
48. 19. Ephrajimum fore majorem fratre. *Super genua*] id eſt, ...
mio Joſephi, ut parvuli ſolent. h Heb. *morior*, ut ſuprà 48. 21. ...
tum] reſpicit promiſſionem factam Abrahamo ſuprà 15. 14. & renovatã ...
bo patri ſuo ſuprà 46. 3. i Heb. *viſitando viſitabit*, ut 25. ...
ver. 25. 26 *Repoſitum in*] ut a migrantibus deportaretur Schechem ...
hoſchu. 24. 32.

SECUN-

Secundus liber Moſchis,

ſive

Exodus.

Secundus *liber Pentateuchi durum populi Dei ſervitutem, admirandam liberationem, divinæ Legis promulgationem, denique res centum quadraginta duorum annorum ſpatio a morte Joſephi uſque ad erectum tabernaculum geſtas complectitur:*

A morte Joſephi ad nativitatem Moſchis	ann. 60.	
A nato Moſche ad exitum ex Ægypto	ann. 81.	Exod. 7. 10.
Ab exitu ex Ægypto ad erectum tabernaculum	ann. 1.	Exod. 40. 17.

Caput I.

Ægyptii ſibi a Jiſraëlitis numero & viribus auctis metuentes, ne inſurgant in ſe aut ſe deſerant: ideoque novi Regis conſilium ſequentes dura eos ſervitute premunt, eorumque maſculos infantes tum privatim tum publicè tollendos eſſe omnino decernunt.

1 ATQUE hæc *quidem ſunt* nomina filiorum Jiſraëlis, qui venerant in Ægyptum (venerant *autem* cum Jahhakobo quiſque cum familia ſua)
2 Reuben, Schimhhó, Levi, & Jehuda,
3 Jiſſaſcar, Zebullun, & Binjamin,
4 Dan, & Naphtali, Gad, & Aſcher.
5 Erantque omnes animæ, egreſſi e femore Jahhakobi, ſeptuaginta animæ, cum Joſepho qui erat in Ægypto.
6 Cùm autem mortuus eſſet Joſeph, omneſque fratres ejus, & tota ætas illa:
7 Ita filii Jiſraëlis fortificaverant & abundè progenuerant, augebanturque & corroborabantur quamplurimùm, ut terra illa impleretur ipſis.
8 Quapropter exiſtens Rex novus ſuper Ægyptum, qui non agnoſcebat Joſephum,
9 Dixit ad populum ſuum, ecce populus filiorum Jiſraëlis numeroſior & potentior *eſt* nobis:
10 Agedum, ſapienter nos geramus adverſus illum, ne augeſcat, ſitque ſi quando inciderint *occaſiones* belli ut adjungens ſe ipſe quoque inimicis noſtris pugnet contra nos, vel aſcendat ex hac terra.
11 Conſtitutis itaque ſuper eum præfectis angariarum, qui affligerent eum oneribus ſuis: ædificavit populus Jiſraëlis urbes armamentariorum Parhhoni, Pithomum & Rahhamſeſum.
12 Sed prout affligebant eum, ita augeſcebat & ita erumpebat [b] *in multitudinem*, adeò ut diſſideret *Ægyptiis* propter filios Jiſraëlis:
13 Quamvis cogerent Ægyptii filios Jiſraëlis ſervire per ſævitiam.
14 Et amaram efficerent vitam eorum per ſervitutem duram, *occupantes* in luto, & in lateribus, & in omni ſervitute ruſtica, [c] præter omnem ſervitutem ipſorum quam exigebant ab iis per ſævitiam.
15 Quamobrem alloquens Rex Ægypti illas quæ obſtetricabantur Hhebræis, quarum uni nomen *erat* Schiphra, nomen verò alteri Puhha,
16 Dixit, obſtetricando mulieribus Hhebræis cùm inſpicietis in ſellas parturientium: ſi filius fuerit, enecate illum, ſin filia fuerit, ea vivito.
17 Sed timuerunt obſtetrices illæ Deum ipſum, neque fecerunt quemadmodum edixerat eis Rex Ægypti: nam vivos conſervabant natos.
18 Vocante autem Rege Ægypti obſtetrices illas, & dicente eis, quare feciſtis rem hanc, quòd vivos conſervaſtis natos?
19 Dixerunt obſtetrices illæ ad Parhhonem, quia Hhebrææ non *ſunt* ſicut mulieres Ægyptiæ: ſunt enim vividæ, *ideò* cùm nondum venit ad eas ulla obſtetrix, jam pepererunt.
20 Idcircò benefecit Deus obſtetricibus illis, cùm augeretur populus ille & corroborarentur valde.
21 Fuit verò, quia timuerant obſtetrices illæ Deum, & perficiebat ipſis *natu* familias:
22 Ut præciperet Parhho toti populo ſuo, edicendo, omnem horum filium qui naſcetur in rivum ipſum projicite, omnem verò horum filiam vivam conſervate.

1 *Atque hæc*] quod prius ſcripſerat Gen. hîc repetit Moſche, primùm ut illuſtrius appareat complementum promiſſionis factæ Jahhakobo, ibidem deinde ut intelligatur occaſio, qua moti ſunt Ægyptii ut contra Jiſraëlitas conſilia inirent, quæ poſt deſcribuntur. ... [illegible] ... Gen. 46. ... *Cum Joſepho*] ... 8 ... 9 ... 10 ... 11 *Præfectis angariarum*] ...

[illegible] ... ſic quo Gen. 27. 11. b *Ecclæſ.* ... 13 *Cogerent*] declarat angarias quibus premebant eos.

c Heb. *cum omni ſervitute, qua ſerviebant ſibi per eos.* 14 *Præter omnem*] hoc eſt, præter ſervitutem eamque rigidiſſimam, quam in privatis ſuis negotiis ab eis exigebant. 15 *Illas quæ obſtetricabantur*] plures quidem fuiſſe in tanto populo veriſimile eſt: ſed hæ duæ reliquis videntur fuiſſe præfectæ: alioquin nihil potuiſſet Rex hoc mandato efficere. 19 *Dixerunt*] Certum eſt ex verſ. 17. obſtetrices infantibus vitam conſervaſſe, quia timebant Deum: jam verò quod Regi reſpondent, ſi verū eſt (quod magis probamus) Hhebræas de mandato Regis aut verbo aut alia ſignificatione certiores factas antè pariebant quàm eas vocarent: ſin autem falſum, callidè ... ſeſe ... 21 *Perficiebat*] id eſt, ita illis aderat ut ad ... ætatem pervenirent, & ſamilias ex ſe procrearent. 22 *Ut præciperet*] Senſus eſt, cum neque labores & moleſtiæ ... Hhebræorum ... neque obſtetrices cùm natos eorum tollerent, in apertam tyrannidem prorupit, & inhumane de ſubmergendis pueris decretum promulgavit.

Caput II.

Moſchis nati vitæ, admirabilis in ſummo diſcrimine conſervatio, educatio, exilium, & conjugium ejus deſcribuntur: deinde mors Parhhonis, Jiſraëlitarum gemitus, Deique erga eos clementia ac fidei commemoratur.

1 Abiens

1 ABIENS autem quidam ex familia Le-
vi duxerat filiam Levi.
2 Conceptique mulier illa & peperit fi-
lium: quæ videns eum esse [a] bonæ formæ, ab-
ſcondit eum tribus menſibus.
3 Sed cùm non poſſet amplius abſcondere
eum, accipiens ei arcam ſcirpeâ oblivit il-
lam bitumine & pice: & impoſitum illi eum
puerulum expoſuit in alga juxta ripam cu-
juſdam rivi:
4 Collocavitq; ſororem ejus procùl, ad cog-
noſcendum quid fieret eo.
5 Deſcendens autem filia Parhhonis ut la-
varet ſe ad rivum illum, cùm puellæ ejus de-
ambularent ſecundum rivum illum, videnſq;
arcam illam inter algam illius, miſit ancil-
lam ſuam quæ accepit eam,
6 Eaq; aperta vidit ipſum puerulum (ecce
autem puer flebat) & miſerta illius dixit, ex
natis Hhebræorum hic eſt.
7 Tunc dixit ſoror illius ad filiam Parhho-
nis, an ibo vocatum tibi mulierem nutricem
ex Hhebræis, quæ lactet tibi hunc pueru-
lum?
8 Dicente verò filia Parhhonis, i, abiens illa
adoleſcentula vocavit matrem ipſius pue-
ruli.
9 Cui dixit filia Parhhonis, abducens pueru-
lum hunc lactato eum mihi, & ego dabo
mercedem tuam: sic accipiens mulier illa
puerulum illum, lactavit eum.
10 Cùm autem creviſſet ille puerulus, addu-
xit eum ad filiam Parhhonis, cui erat filii lo-
co: vocavitq; nomen ejus [b] Moſchen, quia
dicebat, ex aquis enim extraxi eum.
11 Erat autem diebus illis cùm creverat Moſ-
che, ut exiret ad fratres ſuos & aſpiceret
onera eorum: cumq; videret virum Ægypti-
um percutientem virum Hhebræum e fra-
tribus ſuis,
12 Et reſpiciens huc illuc videret neminem
adeſſe, percuſſit Ægyptium illũ, & abſcon-
dit eum in arena.
13 Deinde exiens die poſtero, cùm ecce duo
viri Hhebræi contenderent, dixit iniquo,
cur percutis proximum tuum?
14 Qui dixit, quis conſtituit te in virum prin-
cipem & judicem ſuper nos? an occidere
me [c] cogitas, ſicut occidiſti Ægyptium il-
lum? idcircò timuit Moſche, quia dicebat,
profectò innotuit res iſta.
15 Audiens verò Parhho rem iſtam, quærebat
ut interficeret Moſchen: ſed fugit Moſche
metu Parhhonis ut habitaret in terra Mid-
janis, & ſedit ad quendam puteum.
16 Præſidi autem Midjanitarum ſeptem e-
rant filiæ: quæ advenientes hauriebant a-
quam & implebant aquæductus illius patri, ut
adaquarent greges patris ſui.
17 Supervenientibus verò paſtoribus qui-
buſdam & abigentibus eos, ſurgens Moſche
defendit eas, & adaquavit greges eorum.
18 Cùm itaque rediiſſent ad Rehhuelem pa-
trem ſuum, dixit, quare tam [d] citò rediiſtis
hodie?
19 Quæ dixerunt, quidam Ægyptius eripuit
nos e manu quorundam paſtorum: etiamq;
abunde hauſit nobis & adaquavit ipſos
greges.
20 Tum dixit ad filias ſuas, at ubi eſt ille?
quamobrem reliquiſtis virum illum? voca-
te eum ut ſumat cibum.
21 Acquievit tandem Moſche ut maneret
cum hoc viro: qui dedit Tzipporam filiam
ſuam Moſchi uxorem.
22 Cumque peperiſſet filium, vocavit Moſche
nomen ejus [f] Gerſchomum: dicebat enim,
peregrinus ſum, in terram alienam pulſus.
23 Fuit autem diebus illis, qui multi fuerunt,
cùm mortuus eſſet Rex Ægypti, ut ſuſpira-
rent filii Jiſraëlis præ ſervitute illa & voci-
ferarentur: & eorum clamor præ ſervitute
illa aſcenderet ad Deum ipſum.
24 Quamobrem audiens Deus gemitum eo-
rum, & recordatus Deus fœderis ſui cum
Abrahamo, cum Jitzchako, & cum Jahha-
kobo,
25 Reſpexit Deus filios Jiſraëlis, & cogno-
vit Deus.

CAPUT III.

Moſche expreſſè a Deo vocatur in liberatorem populi, de ratione qua tum apud regem, tum apud Jiſraëlitas agat inſtruitur: & de voluntate Dei contra adverſantem Aegyptum, ac felice hujus legationis eventu præmonetur.

1 MOSCHE enim paſcens gregem Ji-
thronis ſoceri ſui Præſidis Midjani-
tarum, cum abducto grege illo poſt
quoddam deſertum, veniſſet ad montem ip-
ſum Dei [a] Chorebum:
2 Apparuit Angelus Jehovæ ei in flamma ig-
nis e medio cujuſdam rubi: cumq; aſpiceret,
ecce rubus ille ardebat igne, nec tamen ru-
bus conſumebatur.
3 Itaque dicebat Moſche, divertam nunc ut
videam viſionem iſtam magnam, quare non
comburatur rubus iſte.
4 Videns autem Jehova ipſum divertere ad
aſpiciendum, inclamavit eum Deus e medio
illius rubi, dicens, Moſche Moſche, qui dixit,
ecce me.
5 Tum dixit, Ne appropinques huc: ex-
trahe calceamenta tua e pedibus tuis, nam
locus in quo ſtas, terra ſancta eſt.
6 Deinde dixit, ego ſum Deus patris tui, De-
us Abrahami, Deus Jitzchaki, & Deus Jah-
hakobi: quapropter abſcondit Moſche fa-
ciem ſuam (nam timebat) ne intueretur de-
um ipſum.

1 Quidam] cujus nomen eſt Hhamram, uxoris verò Jochebed, infra 6.20. & Num. 26.59.
Filiam Levi] ex ipſo Levi genitam, Num. 26.58. ideò infra 6.20. mariti amita dicitur. fuit enim Hhamram Kehathi filius, & uxor ejus Jochebed Kehathi ſoror, infra 6.18. quod matrimonii genus deinde interdictum eſt lege, Levi. 18.12.
2 Bonæ formæ] hoc eſt, divinitus venuſtum, Act. 7.20. & Hebr. 11.23. quod præter naturalem [illegible] reddebat matrem diligentiorem ad vitam ejus procurandam, & filiam quoq; Parhhonis movit ut eum inventum curaret ſibi educandum, & pro filio haberet.
a Heb. bonum, ut Gen. 6.2.
3 Cùm non poſſet] tum propter diligentem inquiſitionem a Rege inſtitutam, tum propter vicinos Aegyptios: mixti enim habitabant, ut infra 3.22.
Accipiens] ſperabat enim hac ratione ſine parentum periculo ſervatum iri: hoc enim conſilium divinitus fuiſſe immiſſum eventus ipſe declarat.
In alga] ne nimis undis & ventis agitaretur.
Juxta ripam] ut eo facilius ab aliquo reciperetur.
5 Deſcendens] alio quidem conſilio, ſed tamen Deo impulſore, ut expoſitum infantulum reciperet.
9 Sic accipiens] ita divinitus filius matri curandus datur citra utriuſque periculum.
b Id eſt, extractum, [illegible]
11 Exiret] interna vocatione Dei, in dies recognoſcens fratres ſuos, & ad futuram liberationem ſe comparans, Act. 7.23.
Fratres ſuos] Jiſraëlitas, e quorum genere erat.
12 Percuſſit] id eſt, occidit jam quadragenarius, nec temerè, ſed certò perſuaſus de vocatione ſua, Act. 7.25. 13 Iniquo] id eſt, ei qui cauſam agebat malam: nimirum ut ad pacem eos compelleret, Act. 7.26. c Heb. dicis, nimirum in corde. 15 Rem iſtam] hujus expoſtulationis de cæde a Moſche commiſſa, Act. 7.29. Sedit] ut longiore fuga in tuto ſe reciperet. 16 Præſidi] vide in Gen. 41.45. 17 Eorum] id eſt, omnium, puellarum & paſtorum. 18 Patrem] i. avum apparet ex Num. 10.29. Hebræis enim ut nepotes nomine filiorum, ita nomine patrum avi & majores continentur: ſic nepotes dicuntur filiæ, ver. 20.
erant afflictionis cauſæ) in eis excitavit, & ad implorandam Dei miſericordiam movit: vide Num. 20.16. 24 Audiens] humanitus dictum ex judicii formula. Fœderis ſui] Gen. 15.13. & 46.4. 25 Reſpexit] illos recognoſcens ad fœdus ſuum pertinere, ut fœderatorum filios. Cognovit Deus] de [illegible] ſtatuit quod proximo capite explicat, & ſequentibus exequitur.
præſentiâ Dei ſanctificantem, quæ abeunte loci ſanctitas tollebatur. [illegible] ita ſe a fictitiis diis diſcernit, fœderiſq; cum patribus initi memoriam [illegible] unde pendet populi, quæ hic agitur, liberatio. [illegible] moris cauſæ, conſcientia mali noſtri, exemplo Adami & Petri, Genes. 3 [illegible] 5.8. & majeſtatis Dei [illegible], ad cujus præſentiam Angeli ipſi [illegible] Jeſchah. 6.2.

7 Cui dixit Jehova, [b] probè vidi afflictionem
populi mei qui *eſt* in Ægypto, & clamorem
eorum ab exactoribus ejus audivi: quin co-
gnovi [c] dolores ei *allatos*.
8 Ideò [°] deſcendi ut [°] liberem eum e manu Æ-
gyptiorum, & educam eum e terra illa in
regionem [°] bonam & amplam: in regionem
[°] affluẽtem lacte & melle, in locum Cenah-
hanæi, & Chittæi, & Emoræi, & Perizzæi, &
Chivvæi, & Jebuſæi.
9 [°] Nunc itaque, ecce clamor filiorum Jiſraë-
lis pervneit ad me, atq; etiam vidi oppreſſio-
nem, qua Ægyptii opprimunt eos:
10 Nunc inquam adeſdum, ut mittam te ad
Parhhonẽ: deinde educito populum meum
filios Jiſraëlis ex Ægypto.
11 Diceti verò Moſchi ad Deum ipſum, [°] quis
ſum ego, ut eam ad Parhhonem, & ut edu-
cam filios Jiſraëlis ex Ægypto?
12 Dixit, *Fac*, nam [°] ero tecum, & [°] hoc ipſum
eſto tibi ſignum, quòd ego miſerim te: cùm
eduxeris populum illum ex Ægypto, [°] ſervie-
tis Deo juxta montem hunc.
13 Dixit autem Moſche ad Deum, ecce, me
veniente ad filios Jiſraëlis, cùm dixero eis,
Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos: ſi
dicerent mihi, quod *eſt* nomen ejus? [°] quid
dicerem illis?
14 Dixit itaq; Jehova ad Moſchen, [°] [d] Eheje,
quia ero: dixitque, ita dices filiis Jiſraëlis,
Eheje miſit me ad vos.
15 Edixitque iterum Deus Moſchi, ſic dicito
filiis Jiſraëlis, [°] Jehova Deus patrum veſtro-
rum, Deus Abrahami, Deus Jitzchaki, &
Deus Jahhakobi miſit me ad vos: [°] hoc *eſt*
nomen meum in ſeculum, & hoc memoria-
le meum [e] in omnem ætatem.
16 [°] I & congregatis [°] ſenioribus Jiſraëlis di-
cito ad eos, Jehova Deus patrum veſtrorum
apparuit mihi, Deus Abrahami Jitzchaki &
Jahhakobi, dicendo, [f] omnino rationem ha-
beo veſtri, & ejus quod fit vobis in Ægypto.
17 Quapropter dico, deducam vos ex affli-
ctione Ægypti in regionem Cenahhanæi &
Chittæi & Emoræi & Perizzæi & Chivvæi
& Jebuſæi, in regionem affluentem lacte &
melle.
18 Sic auſcultabunt voci tuæ: deinde acce-
dẽs tu & ſeniores Jiſraëlis ad regẽ Ægypti,
dicetis ad eum, Jehova Deus Hhebræorum
obviam factus eſt nobis: nunc itaque abire
nobis liceat quæſumus [°] itinere trium die-
rum in illud deſertum, ut ſacrificemus Jeho-
væ Deo noſtro.
19 Ego autem [°] novi *fore* ut nolit permittere
vobis Rex Ægypti ut abeatis, ne quidẽ ma-
nu forti *preſſus*:
20 Sed cùm extendens manum meam percuſ-
ſero Ægyptum omnibus [°] mirabilibus meis
quę facturus ſum in medio ejus, tum demum
dimittet vos.
21 [g] Reddam verò gratioſum populum illum
in oculis Ægyptiorum: eritque cùm abibi-
tis, ut non abeatis vacui.
22 [°] Petet enim unaquæque a vicina ſua & ab
hoſpita domus ſuæ ſupellectilia argentea &
ſupellectilia aurea & veſtimenta, quæ im-
ponetis filiis veſtris & filiabus veſtris: ita
ſpoliabitis Ægyptum.

Caput IIII.

Moſche rurſus impoſitum ſibi munus diverſis ſubterfugiis detrectat, miraculis tandem, opis divinæ promiſſione, objurgatione, adjunctione fratris illud voluntati Dei acquieſcens ſuſcipit: deinde uxorem liberoſq; reducens ad ſocerum, in itinere propter neglectam filii circumciſionem a Deo ſiſtitur, nec niſi illo circumciſo dimittitur: tum impetrata a ſocero venia, cum fratre legationem prodigiis apud Jiſraëlitas confirmatam feliciter obit.

1 [°] TUNC reſpondens Moſche dixit, at ec-
ce non credituri ſunt mihi, neque au-
ſcultaturi voci meæ: ſed dicent, non
apparuit tibi Jehova.
2 Dixit autem ad eum Jehova, quidnam eſt in
manu tua? quo dicente, baculus,
3 [°] Dixit, abjice eum in terram, cumque ab-
jeciſſet eum in terram, [a] converſus eſt in ſer-
pentem: fugiebatque Moſche [b] metu ejus.
4 Sed [°] dixit Jehova ad Moſchen, extendens
manum tuam [°] apprehende caudam ejus:
cumque extenſa manu ſua apprehendiſſet
eum, cõverſus eſt in baculum in manu ejus.
5 [°] Ut credant, *inquit*, appáruiſſe tibi Jeho-
vam Deum patrum ſuorum, Deum Abraha-
mi, Deum Jitzchaki, & Deum Jahhakobi.
6 Deinde rurſus dicente Jehova ei, infer
nunc manum tuam in ſinum tuum: intulit
manum ſuam in ſinum ſuum, cumque edu-
xiſſet eam, ecce manus ejus leproſa, [°] *alba* ſi-
cut nix.
7 Dicente verò, refer manum tuam in ſinum
tuum, retulit manum ſuam in ſinum ſuum:
cumque eduxit eam e ſinu ſuo, ecce [°] reſti-
tuta eſt ut *reliqua* caro ejus.
8 [°] Hoc eſto, inquit, ſi non crediderint tibi ne-
que auſcultaverint voci *&* ſigno priori, ut
credant voci *&* ſigno alteri.
9 Eſto quoque, ſi non crediderint etiam duo-
bus ſignis iſtis & non auſcultaverint voci
tuę, ut accipiens de aquis alicujus rivi effun-
das in aridam: tunc convertentur aquæ illæ
quas acceperis e rivo, convertẽtur in ſan-
guinem in ipſa arida.
10 Dixit verò Moſche ad Jehovam, [c] *attende*
ad me domine, [°] non ſum vir [d] facundus, ne-
que [e] unquam anteà fui, ne quidem ex quo
locutus es cum ſervo tuo: ſed [f] impedito ore
& impedita lingua ſum.

[illegible]

...: quod explicatur Hebr. 13. 8. & Apocal. 1. 8. qui eſt fuit & futurus eſt, heri & hodie & in perpetuum. Sic inſtruit Moſchen, ut vocationis & miſſionis ſuæ fidem apud Jiſraëlitas comparet, prædicando æternitatem mittentis conjunctam omnipotentia. Hebræum autem Eheje tanquam proprium retinuimus, quia ut proprium nomen eodem ver. paulò poſt ſubjicitur. d *id eſt ero, vel ſum, futurum* ... *pro continuo tempore ac præſente uſurpatur.* 15 *Jehova*] hoc quoque nomen ... proprium denotat æternitatem illius, & originem ac vim efficiẽdi ut ſint ... ſunt: hoc autem ſubjungit præcedenti, quia uſitatius & magis notum ... *Hoc eſt*] nimirum quòd me dixi eſſe Eheje, Jehovam, & Deum patrum ve... e Heb. *ætatem ætatis*. 16 *I &*] vocatum inſtruit qua ratione obl... legationem. *Senioribus*] officio, ut paſſim in Scripturis accipitur, hoc ... vel gubernatione vel doctrina reliquis præſunt. hi primùm fuerunt con... , ut per eos multitudo temperaretur ad divina mandata utiliter a Moſ... & ut Parhhonẽ nomine Dei totiuſq; populi convenirent. f Heb. ... *viſitavi vos, & id quod, &c.* 18 *Obviam factus*] Paralepſis, reticet e... qua ratione mandaverit, ſupplendam tamen ex petitione ſequente, & ... nobis nihil de hoc re cogitantibus Deus noſter obviam factus ſe... ut hinc exiremus ei ſacrificaturi, ceſſantibuſque interminatus eſt ... gladium. *Itinere trium*] nullum eſt in petitione mendacium: ſed ... fui Deus tyranno aperit, ut fiat inexcuſabilis, partem celat, quia ... ut Deut. 2. 28. Sic Schemuëlem inſtruit 1. Schem. 16. 2. & 3. & ... pediturn ſermonem. d Heb. *verborum*. e Heb. *etiam a die heri, etiam a nu-diuſtertio*. f Heb. *gravis oris & gravis linguæ*.

19 *Novi*] hac prædictione præmunit eos, ne repulſam inſperatò paſſi animũ abjicerent.
20 *Mirabilibus*] decem plagis, quæ ſequentibus cap. explicantur.
g Heb. *dabo verò gratiam hujus populi*.
22 *Petet*] nec vitioſa fraus, nec furtũ hîc intervenit: nam Deus rerum omnium dominus, pro voluntate ſua, rerum ſuarũ uſum quibus vult cõcedit, & in quos vult transfert: his autem convenit cum promiſſione facta Abrahamo Gen. 15. 14.

1 *Tunc reſpondens*] Tertia objectio, a perſona ſua eorumq; ad quos mittitur, ſe non eſſe ita rationibus inſtructum, ut fidem apud eos conciliet vocationi ſuæ.
3 *Dixit*] quæ coràm illis edenda erant ad illos de Moſchis vocatione confirmandos, eadem hîc fieri jubet ad confirmandum Moſchen.
a Heb. *fuit in ſerpentem*.
b Heb. *a facie ejus*.
4 *Dixit*] efficaciter, metu eum liberans, & a fuga revocans.
Apprehende] nam eodem baculo alia ſigna erant edenda, ut ver. 17.
5 *Ut credant*] finis iſtius miraculorum doni.
6 *Albaſcat*] ſpecies lepræ eſt omnium deterrima, quæ cutẽ aſpergit albis maculis nivem referentibus: vide Numb. 12. 10.
7 *Reſtituta*] in hoc poſitum eſt miraculum, quod ſubitò & affecta eſt manus, & curata morbo incurabili.
8 *Hoc eſto*] hæc in ſubſidium prioris miraculi.
c Heb. *tuiti* [illegible] Gen. 43. 20.
10 *Non ſum vir*] Quarta objectio a perſona ſua, ſe ineptum eſſe propter im-

11 Tum dixit Jehova ad illum, ' quis ſtatuit os
hominis aut quis ſtatuere poteſt mutum aut
ſurdum, aut g ſenſibus valentem aut cæcum?
nonne ego *qui ſum* Jehova?
12 Nunc itaque i, & ego adero ori tuo, & do-
cebo te quæ loqui te convenit.
13 Dicente autem *illo, attende* ad me Domine:
' mitte quæſo h per eum *quem* mittere te cō-
venit:
14 Accenſus ira Jehova contra Moſchen, di-
xit, ' annon Aharon Levites frater tuus eſt?
ſcio illum i omnino valere eloquio: adeoq;
ecce ipſe prodiens obviam tibi, ' quando vi-
debit te lætabitur k cum animo ſuo.
15 Itaque alloquitor eum & ' inſerito hæc
verba ori ejus: de me autem, adero ori tuo
& ori ejus, & docebo vos quæ facere vos
conveniet.
16 Nam alloquetur ipſe pro te populum; erit-
que ut ipſe ſit tibi ' vice oris, tu verò ſis ei
' vice Dei.
17 Baculum autem iſtum accipito in manu
tua, quo edas ſigna illa.
18 Abiens igitur Moſche reverſus eſt ad l Je-
theram ſocerum ſuum, dixitque ei, eam quæ-
ſo, & revertar ad fratres meos qui ſunt in
Ægypto, ut videam an adhuc vivant ipſi: &
dixit Jithro Moſchi, abi cum pace.
19 Cumque edixiſſet Jehova Moſchi apud
Midjanitas, i, revertere in Ægyptum, mor-
tui enim ſunt ' omnes homines illi qui quæ-
rebant animam tuam:
20 Accipiens Moſche uxorem ſuam & filios
ſuos, ' impoſuerat eos aſino, ut reverteretur
ipſe in terram Ægypti: acceperatque Mo-
ſche ' baculum ipſum Dei in manu ſua.
21 Dixerat quoq; Jehova ad Moſchen, quan-
doquidem proficiſceris ut revertaris in Æ-
gyptum, ' vide ut omnia illa prodigia quæ
poſuero in manu tua, facias coram Parhho-
ne: ſed ego ' obfirmabo cor ejus, ut nolit di-
mittere populum illum.
22 ' Tandem dices ad Parhhonem: ſic dicit
Jehova: ' filius meus, ' primogenitus meus
eſt Jiſraël.
23 Sed cùm edicerem tibi, dimitte filium me-
um ut ſerviat mihi, renuiſti dimittere eum:
ecce ego occiſurus ſum filium tuum, ' pri-
mogenitum tuum.
24 (Fuit autem in ' illo itinere, in diverſorio
quodam, ut ' occurrens ipſi *Moſchi* Jehova
quæreret morte afficere eum.
25 Sed cùm accipiens Tzippora m *cultrum* a-
cutum, amputaſſet præputium filii ſui, quod
admovit pedibus ' illius dicens, certè ' ſpō-
ſus ſanguinum es mihi:
26 Deſtitit *Jehova* ab illo: ' dixerat autem
tunc ſponſum ſanguinum propter circumci-
ſiones.)
27 ' Edixerat item Jehova Aharoni: abi ob-
viam Moſchi in deſertum: qui abiens occur-
rit ei juxta ' montem ipſum Dei & oſculatus
eſt eum.
28 Tum retulit Moſche Aharoni omnia ne-
gotia Jehovæ ad quæ mittebat ſe, & omnia
ſigna illa quæ præceperat ſibi.
29 Abiens itaque Moſche & Aharon, congre-
gaverunt omnes ſeniores filiorum Jiſraëlis.
30 Proloquente autem Aharone omnia verba
illa quæ elocutus fuerat Jehova Moſchi, &
edente ſigna illa ante oculos ipſius populi;
31 Credidit populus: cumque audirent Jeho-
vam ' viſitaſſe filios Jiſraëlis, & vidiſſe affli-
ctionem ipſorum, verticem inclinantes in-
curvaverunt ſe.

11 *Quis ſtatuit*] Rationem Moſchis confutat. Deus ſ potentia ſua, quæ donis ornat quos vult, & quos vult ſpoliat.
g *Hebræa vox ſignificat auditu valentem & viſu, cum præcedens & ſequens privative opponuntur.*
13 *Mitte quæſo*] Quieta objectio, deprecatio muneris a tenuitate ſua, Dei mittentis majeſtate, & negotii gravitate.
h Heb. *per manum illius quem. manus communiter vocabulorum actionum inſtrumentum ſæpe adhibetur ad inſtrumentum ſignificandum, etiam ubi nihil opus eſt adminiſtratione manus: Synecdoche, ut infrà 9.35.*
14 *Annon Aharon*] q.d. quorſum tot quæris ſubterfugia? quaſi non ſit tibi futurus ad manum vir eloquentiâ valens & tibi conjunctiſſimus Aharon germanus frater.
i Heb. *quod eloquendo eloquitur ipſe.*
Quando videbit] id eſt, videns audiverit ex te commiſſam vobis legationem, lætabitur & hilariter tecum eam ſuſcipiet: Synecdoche.
k Heb. *in corde ſuo.*
15 *Inſerito*] id eſt, de mandatis quæ a me acceperis, & iis quæ dicenda erunt, eum inſtruito.
16 *Vice oris*] id eſt, interpres tuus apud populum & Regem.
Vice dei] hoc eſt, perſonam meam apud illum geres, exponens ei voluntatē meam: vide infra 7. 4.
l *qui & Jithro dicitur frequentius, ut ſuprà 3.1. & infrà hoc verſ.*
19 *Omnes homin.*] tum Rex qui Moſche quærebat ut eum interficeret, ſuprà 2.15. tum vindices hominis occiſi: vide ſuprà 2.15. 20 *Impoſuerat*] & deductos ad ſocerum ibi reliquerat: Paralepſis, nam ſecum habebat eos cùm verſaretur in deſerto: poſteà verò ad Moſchen redeuntem ex AEgypto reduxit eos Jithro, infrà 18.2. & ſequentibus. *Baculum Dei ipſum*] de quo ſuprà verſ. 4. & 17. 21 *Vide ut*] præmonet, ut ſuprà 3. 19. *Obfirmabo*] non tantùm permittendo, ſed etiam meo ſpiritu eum deſtituendo, conſilia & actiones ejus in finem mihi propoſitum dirigendo, & quibuſcunque modis uſurus ſum ejus maliciam exacerbando. Sic Deus cauſa eſt obfirmationis, Parhho peccati. 22 *Tandem*] vide infrà 11. 1. & 12.29. *Filius meus*] q. d. eſt mihi jus paternum in populum hunc, ut non poſſis eum niſi tyrannicè detinere. *Primogenitus*] ſummè mihi dilectus. 23 *Primogenitum tuum*] omnium hominum & animantium in AEgypto quæ ad te pertinent, infrà 12.29. 24 *Illo itinere*] quo a deſerto uxorem cum liberis ad ſocerum reducebat, accepturus ab eo diſcedendi veniam. *Occurrens*] id eſt, ſignum aliquod ſuperum in eum faciens, ut ipſe & uxor ejus intelligerent cauſam iræ divinæ eſſe neglectam circumciſionem filii. m *Qui lapidem acutum exponunt, vocis ambiguitate falluntur, quia ſic accipitur Jechezkel 3.9. pro cultro verò acuto, Jehoſchua 5.2. & 3. & Pſalm. 89.44. nam familiam, & quidem paſtores, deſtitutam fuiſſe cultro tam neceſſario ad ſtudia illorum non eſt veriſimile; quo inſtructus fuiſſet ſculptamenti lapide.*
... licta uxore & liberis profecturus in AEgyptum, eò perveniſſet. 31 *Viſitaſſe*] rationem eorum habuiſſe, & promiſſam Abramo liberationem, Gen. 15. jam præſtare ſtatuiſſe.

25 *Filio*] Moſchi in quem itaque ... hitur, & ægrè ... quod ſibi neceſſ... rit mariti cauſa ... lo ſua manu vul... inſligere.
Sponſus ſanguinum] id eſt, te ſponſum meum mihi ſang... ne filii cogor re... mere.
26 *Dixerat*] ... Moſchis, quibus ... clarat uxorē ſe ... ſum ſanguinum ... caſſe, quia filios circumcidi oport... bat: quod Midjanitidi de voluntate Dei non ſatis ... ctis ingratum erat.
27 *Edixerat*] ... quam Moſche in AEgyptum perven...
Montem ipſum Dei] Chorebum, ut ſuprà 3.1. cùm Moſche re...

Caput V.

Moſche & Aharon legatione ſua regi expoſita, ut ſeditionis capita, cum objurgatione repelluntur: graviores labores Jiſraëlitis præter diurnum penſum imponuntur: cujus cauſa operum curatores caſi cùm fruſtrà apud Parhhonem queſti eſſent, exacerbati animis hi cum Moſche & Aharone, tanquam ſui mali autoribus, & Moſche cū Deo expoſtulant, a quo placidè exauditur & confirmatur Moſche.

1 ' POSTEA verò accedentes Moſche
& Aharon dixerunt ad Parhhonem, i-
ta ait Jehova Deus Jiſraëlis, dimitte
populum meum ut feſtum celebrent mihi in
deſerto illo.
2 Dicenti autem Parhhoni, ' quis *eſt* Jehova,
cujus voci auſcultem dimittēdo Jiſraëlem?
non novi Jehovam, ideò etiam Jiſraëlem
non dimittam.
3 Dixerunt, Deus ipſe Hhebræorum ' obvi-
am factus eſt nobis: liceat quæſumus nobis
abire itinere tridui in illud deſertum, ut ſa-
crificemus Jehovæ Deo noſtro, ne occur-
rens nos *cædat* peſte aut gladio.
4 Tum dixit ad eos Rex Ægypti, Moſche &
Aharon, quare abſtrahitis populum hunc ab
operibus ſuis? abite ad onera veſtra.
5 Dicebat enim Parhho, en multus nunc *eſt*
populus hujus terræ: & ceſſare faceretis eos
ab operibus ſuis?
6 Præcepitq; Parhho eodem die, illis qui ex-
actores agebant in populum, & moderato-
ribus ejus, dicendo,
7 Ne pergatis dare huic populo ſtramen ad
faciendos lateres ſuos, ſicut a anteà, ipſi eant
& conquirant ſibi ſtramen:
8 Summam verò laterum quam ipſi faciebāt
anteà imponite eis, ne minuite ex ea: nam
deſides ſunt, idcircò clamant ipſi dicendo,
b liceat nobis ire ſacrificatum Deo noſtro.
9 ' Aggravetur hæc ſervitus ſuper homines i-
ſtos, & operentur in ea, ut non attendant
' verbis mendacii.
10 Egreſſi itaque exactores ipſi populi & mo-
deratores

1 *Poſtrà*] ... priore legatione ... parte apud Jiſra... tas functi ſunt.
2 *Quis eſt*] ... modi reſpōſum ... dixerat Deus ... 3.19.
3 *Obviam*] ... ſuprà 3.18.
a Heb. *heri & nudius tertius, ut ſuprà ... 10. & infrà verſ. ... 14.*
b Heb. *eamus ... crificabimus ... verſ. 17.*
9 *Aggravetur*] ... auget tyrannidem ... ex obfirmatio... dis, de qua ſuprà ... 21.
Verbis mendacii] Rex impius ... verbum Dei ... 5.3.

10 *Non ſum da-tu.*] id eſt, non ſinam dari.

14 *Moderatores*] hinc apparet moderatores Jiſraëlitas fuiſſe, ab exactoribus Aegyptiis urgendo operi præfectos, a quibus deinde totius operis ratio depoſcebatur, & in quos niſi præſtitum eſſet animadvertebatur.

Nec heri nec] q. d. neglectio hidui opere

16 *Populi tui*] id eſt, Aegyptiorum, qui ſtramen non ſuppeditant, & priſtinū tamen laterum numerum à nobis in diem exigunt.

c Heb. *in malo.*

d Heb. *videat.*

21 *Feciſtis ut fœteat*] hoc eſt, exoſos nos reddidiſtis: vide Gen. 34. 30.

Ante oculos] hoc eſt, quam longe nos videant, averſantur nos.

Tradendo gladium] q. d. vos autores iſtius in nos odii armatis ipſi Aegyptios, & quaſi noſtri homicidæ eſtis.

22 *Reverſus*] relicta multitudine ſecedens ut privatim cū Deo expoſtularet.

Malo affeciſti] graviore quam tum fuit cùm non miſiſſes me.

e Heb. *liberando non liberaſti*, id eſt, nullam prorſus liberationem vel *inchoaſti*: vide de hac formula Gen. 3. 4.

24 *Per manum fortem*] id eſt, tam duram experietur & ſentiet manum meam, ut non modò dimittere ſed etiam vi expellere vos compellatur, vide commemoratā infrà 12. 33

deratores ejus allocuti ſunt populum ipſum
dicendo, ita ait Parhho: ego ᵃnon ſum datu-
rus vobis ſtramen.

11 Vos ite, accipite vobis ſtramen, undecun-
que inveneritis: etſi non diminuitur de ſer-
vitute veſtra quicquam.

12 Ita diſperſus eſt populus ipſe per totam
terram Ægypti, ad conquirendum ſtipulam
pro ſtramine.

13 Exactores autem urgebant dicendo, per-
ficite opera veſtra, penſum diei die ſuo, ſi-
cut cùm adeſſet ſtramen:

14 Et cædebantur ᵇmoderatores filiorum Jiſ-
raëlis, quos illis præfecerant exactores Par-
hhonis, dicendo, quare non perfeciſtis de-
menſum veſtrum faciendo lateres ſicut an-
teà, ᶜnec heri nec hodie?

15 Quamobrem accedentes moderatores fili-
orum Jiſraëlis, clamaverunt ad Parhhonem,
dicendo: quare facis ita ſervis tuis?

16 Stramen non datur ſervis tuis, lateres au-
tem, inquiunt nobis, perficite: & ecce ſervi
tui cæduntur, cùm culpa *ſit* ᵈpopuli tui.

17 Qui dixit: deſides eſtis, deſides: idcircò
vos dicitis, liceat nobis ire ſacrificatum
Jehovæ.

18 Nunc itaq; abeuntes ſervite, ſtramen au-
tem non dabitur vobis: ſummam tamen la-
terum datote.

19 Cùm autem moderatores filiorum Jiſra-
ëlis conſiderarent eos alloquendum eſſe
ᶜ iniquè, *videlicet* ne diminuite de lateribus
veſtris, demenſum diei die ſuo *date*:

20 Incidentes in Moſchen & Aharonem
(qui ſtabant e-regione ipſorum, cùm exi-
rent a Parhhone)

21 Dixerunt ad illos, ᵈ Cognoſcat Jehova de
vobis & judicet: qui ᵉ feciſtis ut fœteat odor
noſter ᶠante oculos Parhhonis & ante ocu-
los ſervorum ejus ᵍtradendo gladium in ma-
num eorum ad occidendum nos.

22 ʰReverſus itaque Moſche ad Jehovam
dixit, Domine, quare ⁱmalo affeciſti popu-
lum hunc? quamobrem miſiſti me?

23 Nam ex quo veni ad Parhhonem & locu-
tus ſum nomine tuo, malo affecit populum
hunc & ᵉ prorſus non liberaſti populum
tuum.

24 Dixit verò Jehova ad Moſchen, nunc vi-
debis quid facturus ſim Parhhoni: nam ᵏper
manum fortem dimittet eos, & per manum
fortem expellet eos e terra ſua.

Caput VI.

Moſche cum amplioribus quàm anteà mandatis ad Jiſraëlitas remiſſus duriore ſervitute preſſos, nihil efficit: quamobrem Parhhonem iterum convenire juſſus metu ejuſdem eventus detrectat. Deinde ſuum, fratriſq; ſibi in collegam dati genus deſcribit.

1 Alloquens autem Deus Moſchen,
dixit ad eum, ego *ſum* Jehova.

2 ᵃApparueram quidem Abrahamo
Jitzchako & Jahhakobo nomine ᵇ*Dei for-*
tis omnipotentis: at nomine meo Jehova
ᶜnon cognitus ſum illis.

3 Atque etiam ᵈſtabiliveram fœdus meum
cum illis, me daturum illis terram Cenah-
hani, terram peregrinationum ipſorum, in
qua peregrinabantur.

4 ᵉNunc etiam ego audio gemitum filiorum
Jiſraëlis quos Ægyptii ſervire cogunt: qua-
re recordari volo fœderis mei.

5 Idcircò dic filiis Jiſraëlis, ego *ſum* Jehova,
itaque eximam vos ᵃ a ſubjectione onerum
Ægyptiorum, & eripiam vos a ſervitute eo-
rum: redimamque vos ᶠbrachio exerto &
ᵍjudiciis magnis.

6 ʰEt aſſumens vos mihi in populum, ero vo-
bis in Deum: ſic experiemini me eſſe Jeho-
vam Deum veſtrum eximentem vos a ſub-
jectione onerum Ægyptiorum.

7 Denique introducam vos in eam terram
quam ⁱ ſublata manu mea *juravi* me datu-
rum Abrahamo, Jitzchako, & Jahhakobo:
& dabo eam vobis ᵏin hæreditatem, ˡego
ſum Jehova.

8 Quod cùm ita eloqueretur Moſche filiis
Jiſraëlis, non attenderunt ad Moſchen ᵐpræ
anguſtia ſpiritus & præ ſervitute dura.

9 Alloquente itaque Jehova Moſchen, di-
cendo,

10 I, alloquere Parhhonem Regem Æ-
gypti, ut dimittat filios Jiſraëlis e terra
ſua:

11 Locutus eſt Moſche coram Jehova, di-
cendo: ⁿen filii Jiſraëlis non attenderunt ad
me: quomodo ergo attenderet ad me Par-
hho, qui ſum ᵒpræputiatus labiis?

12 Tamen allocutus eſt Jehova Moſchen &
Aharonem: & ᵖ mandata dedit eis ad filios
Jiſraëlis & ad Parhhonem Regem Æ-
gypti, ad educendum filios Jiſraëlis e terra
Ægypti.

13 ᵠHi *ſunt* primarii familiarum paternarum
ipſorum: filii Reubenis, primogeniti Jiſraë-
lis, Chanoc, & Pallu, Chetzron, & Carmi: hæ
ſunt familiæ Reubenis.

14 Et filii Schimhhonis, Jemuel, & Jamin, &
Ohad, & Jacin, & Tzochar, & Schaul filius
cujuſdam Cenahhanitidis: hæ *ſunt* familiæ
Schimhhonis.

15 Hæc autem *ſunt* nomina filiorum Levi
per generationes ſuas, Gerſchon, & Kehath,
& Merari: anni verò vitæ Levi *fuerunt* cen-
tum triginta ſeptem.

16 Filii Gerſchonis, Libni & Schimhhi per
familias ſuas.

17 Filii verò Kehathi, Hhamram, & Jitzē-
har, & Chebron, & Hhuzziel: anni autem
vitæ Kehathi *fuerunt* centum triginta tres.

18 Filii verò Merari, Machli & Muſchi: hæ
ſunt familiæ Leviticæ *tribus* per generatio-
nes ſuas.

2 *Apparueram*] comparationem ... [illegible] ... filiis ſtatuit patefacere, illi longè præfert quâ ſe patribus patefecit: ... facta revelatio promiſſiones habuit, hæc promiſſionum exhibitionem habitura. *Dei fortis*] q. d. promiſſa amplexi ſunt fide, freti majeſtatis ... omnipotentia & omniſufficientia.

Non cognitus] hoc eſt, non præbui me eis cognoſcendum, non quòd Jehovæ nomen ignoraverint, aut ipſe hoc nomine ſuas promiſſiones non obſignaverit (nam diſertè ſe nominat Abramo & Jahhakobo Geneſeos 15. 7. & 28. 13. & Jitzchak invocat nomē Jehovæ Geneſeos 26. 25.) ſed quia nondum faciebat ut promiſſa exiſterent, quod deſignatur nomine Jehova. Significat enim exiſtentem per ſe, ex quo, in quo, per quem, & propter quem ſunt quæcunque ſunt, ut ſuprà 3. 15.

3 *Stabiliveram fœdus*] etiam definiens complementi tempus. Gen. 15. 13.

4 *Nunc etiam*] q. d. tertia cauſa accedit præſens Jiſraëlitarū miſeria, quæ me movet ut eorum rationem habeam.

a Heb. *de ſub oneribus*, ut verſ. 6.

5 *Brachio exerto*] id eſt, potentiſſimè: humanitus dictum, quod proximè ſequētia explicant.

Judiciis magnis] plagis, quibus judicia mea in Aegyptios exercebo.

6 *Et aſſumens*] finis liberationis, ut ſuprà 3. 12.

7 *Sublata manu*] ut Gen. 14. 22.

In hæreditatem] firma poſſeſſione, ut quæ hæreditario jure poſſidentur.

Ego ſum Jeh.] ut ſuprà ver. 1. & 2.

8 *Præ anguſtia*] graviore quam anteà, ut ſuprà 5. 9. & 23 unde factum, ut Moſchi ad eos remiſſo non attenderint: ſed potius eo repulſo ſervitutem Aegyptiam propoſitæ libertati prætulerint, Infrà 14. 12.

11 *En filii*] Rurſus tergiverſatur, ab exemplo Jiſraëlitarum argumentans per comparationem minoris. q. d. ſi Jiſraëlitæ qui te Deum ſuum profitentur & quorum hîc ſalus agitur me repulerunt, quid
impius Parhho, qui ex hujus populi dimiſſione maximum damnum acciperet?

Præputiatus labiis] id eſt, balbus: balbis enim multæ ſuperfluæ ſyllabæ excidunt, quæ velut præputiū eſſent amputandæ ut purus efficeretur ſermo. 12 *Mandata*] cap. ſeq. 13 *Hi ſunt*] Digreſſio ad finem uſque capitis, qua Moſche ſuum & fratris genus deſcribens docet ex quo & quotò Jahhakobi filio ſint nati, & quibus parentibus: quæ ad pleniorem cognitionem hiſtoriæ pertinent. Ordine autem a ſeniore Jahhakobi filio incipit donec ad eum veniat ex quo deſcendit: illos autem leviter percurrit, eos tantum nominans qui cum Jahhakobo deſcenderant, Gen. 46. in ſuo verò genere non tantùm poſteros Levi commemorat qui cum Jahhakobo deſcenderant, ſed ulterius pergit, donec ad ſe & fratrem ſuum perveniat.

19 Accepit autem Hhamram Jocebedam ᵃa-
mitam ſuam ſibi in uxorem, quæ peperit ei
Aharonem & Moſchen: anni verò vitæ
Hhamrami *fuerunt* centum triginta ſeptem.
20 ᶻFilii verò Jitzeharis, Korach, & Nepheg,
& Zicri.
21 Et filii Hhuzzielis, Miſchaël, & Eltza-
phan, & Sithri.
22 Poſtea accepit Aharon Eliſchebahham
filiam Hhamminadabi ſororem Nachaſ-
chonis ſibi in uxorem: quæ peperit ei Nada-
bum, & Abihu, & Elhhazarem, & Ithamarē.
23 Filii autem Korachi, Aſſir, & Elkana, & Ab-
jaſaph: hæ *ſunt* familiæ *gentis* Korachææ.
24 Elhhazar quoque filius Aharonis accepit
ſibi unam de filiabus Putielis, ᵇ *ut eſſet* ſibi
uxor, quæ peperit ei Pinchaſum: hi *ſunt* pri-
marii ᶜpaternarum familiarum Leviticarum
per familias ſuas.
25 Hic ille Aharon & Moſche, quibus edixit
Jehova, educite filios Jiſraëlis e terra Æ-
gypti ᵈper exercitus ſuos.
26 Ipſi iidem *ſunt* qui allocuti ſunt Parhho-
nem Regem Ægypti, ad educendum filios
Jiſraëlis ex Ægypto: hic ille *eſt* Moſche & A-
haron.

Caput VII.

Deus Moſchen quamvis detrectantem urgens ut altera legationis parte fungatur, eum cum fratre contra obſtinationem Regis præmunitum & ſignis inſtructis ad Parhhonem remittit: tum Rex præſtigiis Magorum ad ſignum ſerpentis obſtinatior factus, plaga aquarum in ſanguinem verſarum percutitur, nec tamen a pertinacia ſua deſiſtit Magorum faſcinis exœcatus.

1 ᵃFUIT ergo, qua die allocutus eſt Jeho-
va Moſchen in terra Ægypti,
2 Ut alloquente Jehova Moſchen di-
cendo, ᵃego *ſum* Jehova: eloquere apud
Parhhonem Regem Ægypti omnia quæ ego
locuturus ſum ad te:
3 Diceret Moſche coram Jehova, en ego
ſum ᵃpræputiatus labiis, quomodo ergo attē-
deret ad me Parhho?
4 Tum dixit Jehova ad Moſchen, ᵃvide, con-
ſtitueram te vice Dei Parhhoni: Aharonem
verò fratrem tuum, ut eſſet ᵃ interpres tuus.
5 Tu ᵃloquitor quæcunque præcepero tibi:
Aharon verò frater tuus alloquitor Parhho-
nem, ut dimittat filios Jiſraëlis e terra ſua.
6 Ego verò obdurabo cor Parhhonis, ᵃut mul-
tiplicem ſigna mea & prodigia mea in terra
Ægypti.
7 Sed cùm non auſcultante vobis Parhhone
appoſuero manum meā ad Ægyptum, edu-
cam ᵃexercitus meos, populum meum, filios
Jiſraëlis e terra Ægypti ᵃjudiciis magnis.
8 Et experientur Ægyptii me eſſe Jehovam,
cùm extendero manum meam adverſus Æ-
gyptum: ſic educam filios Jiſraëlis e medio
ipſorum.
6 Quod fecit Moſche & Aharon: ᵃquemad-
modū præceperat Jehova eis, ſic fecerunt.
10 Moſche autem natus *erat* octoginta an-
nos, & Aharon natus octoginta tres annos,
cùm alloquerentur Parhhonem.
11 Allocutus enim eſt Jehova Moſchen &
Aharonem, dicendo:
12 ᵃCùm alloquetur vos Parhho dicendo, e-
dite pro vobis prodigium, tum edicito Aha-
roni, accipe baculum tuum & projice co-
ram Parhhone: vertetur in ᵃdraconem.
13 Veniens itaque Moſche & Aharon ad
Parhhonem, fecerunt ita ut præceperat Je-
hova: projecit enim Aharon baculum ſuum
coram Parhhone & coram ſervis ejus, qui
converſus eſt in draconem.
14 Tum vocavit etiam Parhho ᵃſapientes &
præſtigiatores: feceruntq; ipſi quoq; Ma-
gi Ægypti ſuis incantationibus ᵃſimiliter.
15 Projecerunt enim ᵃquiſque baculum ſu-
um, qui converſi ſunt in dracones: ſed ᵃdeglu-
tivit baculus Aharonis baculos eorum.
16 Attamen obfirmatum eſt cor Parhhonis,
ita ut non auſcultaret illis, quemadmodum
ᵃprædixerat Jehova.
17 Deinde edixit Jehova Moſchi, ᵃaggrava-
tum eſt cor Parhhonis, renuit dimittere po-
pulum hunc:
18 ᵃI ad Parhhonem hoc mane, ecce egre-
ditur ad aquam: & conſiſtens e-regione ejus
ad ripam ipſius rivi, baculum qui verſus fue-
rat in ſerpentem accipe in manu tua:
19 Et dicito ad eum, Jehova Deus Hhebræ-
orum miſerat me ad te ut dicerem, dimitte
populum meum ut ſerviant mihi in ipſo de-
ſerto: ſed ecce non auſcultaſti adhuc.
20 Ita ait Jehova, hac *re* experieris ᵃme eſſe
Jehovam, ecce ego percuſſurus ſum baculo
hoc qui *eſt* in manu mea ſuperficiem aquæ
quæ *eſt* in hoc rivo: ſic convertetur in ſan-
guinem:
21 Et piſces qui *ſunt* in quovis rivo morien-
tur, adeò ut fœteat rivus quiſque: & ᵃdefetiſ-
centur Ægyptii *quærendo* quam bibant a-
quam ex aliquo rivo.
22 Dixit ergo Jehova ad Moſchen, ᵃedic A-
haroni, accipe baculum tuum, & extende
manum tuam ᵃ*operaturam* in aquas Ægypti-
orum, in ᵃflumina earum, in ᵃrivos earum, &
in ᵃſtagna earum, denique in omnem con-
gregationem aquarum illorum, ut conver-
tantur in ſanguinem: eritq; ſanguis in tota
terra Ægyptiorum, etiam ᵃin *vaſis* ligneis, &
in lapideis.
23 Fecerunt itaq; ſic Moſche & Aharon, ut
præceperat Jehova: ſublato enim baculo
ſuo percuſſit aquam quæ *erat* in eo rivo an-
te occulos Parhhonis & ante oculos ſervo-
rum ejus: & converſæ ſunt omnes aquæ
quæ *erant* in unoquoq; rivo in ſanguinem.
24 Et piſcibus qui erant in unoquoque rivo
mortuis fœtuit unuſquiſque rivus, adeò ut
non potuerint Ægyptii bibere aquam ex ul-
lo rivo: erat enim ſanguis ille per univerſam
terram Ægyptiorum.
25 Sed ᵃfecerunt ſimiliter Magi Ægypti in-

19 *Amitam*] id eſt, filiam Levi, ut ſuprà 2.1.
20 *Filii verò*] hic videretur fuiſſe Moſchi ſubſiſtendum: ſed tamen pergit texere fere Leviticum genus, quia aliorum quoque notitia ad ſequentes hiſtorias erat neceſſaria: ut Korachi Num. 16. Miſchaëlis & Elizaphanis Levit. 10.4. filiorum Korachi Num. 26.11. & in Pſalmis paſſim, Nadabi & Abihu Levit. 10. Elhhazaris Numer. 20. Jthamaris 2. Regum. 2. & Pinchaſi Num. 25.
b Heb. *ſibi in uxorem*.
c Heb. *patrum Levitarum*.
25 *Per exercitus*] id eſt, catervatim, pro ratione locorum ubi habitaverant & unde ejiciebantur: nondum enim conſtituta fuerat reſpub. & in tribus diſtincta.

1 *Fuit ergo*] hos tres verſus hiſtoriæ ſeries oſtendit ad 7 caput pertinere. Hic enim Deus tergiverſationi Moſchis reſpondens, mandato repetito eum ad alteram muneris ſui partem fungendam detrudit.
2 *Ego ſum Ieh.*] Confutat objectionem Moſchis a conſtantia & efficacitate ſua. q. d. conſilium non muto, nam Jehova ſum: repulſa verò Jiſraëlitarum, Parhhoniſve pertinacia liberationem populi non impediet aut remorabitur, nam facio ut etiam quæ non ſunt exiſtant.
3 *Præputiatus lab.*] ab inſufficientia ſua deprecatur: vide ſuprà 6.12.
4 *Vide*] q. d. jam huic incōmodo remedium adhibui, ſuprà 4.16.
a Heb *propheta*.
5 *Loquitor*] Aharoni, ut ſuprà 4.15.
6 *Ut multiplicem*] hanc conjunctionem ſic accipiendam apparet ex 9.16 infra.
7 *Exercitus*] vide ſuprà in 6.25. *Judiciis*] vide ſuprà in 6.5. 9 *Quemadmodum*] vide Gen. 6.22. hæc autem per prolepſin continent quæcunq; infrà uſq; ad cap. 12. deſcribuntur.

12 *Cùm alloquetur*] iiſdem ſignis jubet probare Parhhoni vocationem ſuam, quibus populo probaverant: vide ſuprà cap. 4.
Draconem] id eſt, ſerpentem, ut ver. [illegible]
14 *Sapientes*] vide Gen. 41.8.
Similiter] in ſpeciem, at non reipſa, nam oculos Aegyptiorum menteſq; perſtringebant.
15 *Quiſque*] [illegible] nominat Apoſtolus 2. Tim. 3.8. forte præcipuos inter adverſarios Moſchis, quorum etiam Hebræi meminerunt in Talmud, de oblationibus cap. 9.
Deglutivit] ut baculis amiſſis & præſtigiis evaneſcentibus, Moſche & Aharon victores manerent, & Parhho ſiet inexcuſabilis.
16 *Prædixerat*] ſuprà ver. 4.
17 *Aggravatum*] id eſt, qui prius difficilis erat ad populum dimittendum, jam difficilior effectus eſt, opere meo quaſi pondere accedente, ut difficilius quàm antè moveatur.
18 *I ad Par.*] [illegible] enim vel nocte vel ſummo diluculo [illegible] xiſſe videtur, q. d. [illegible] mora hoc ipſo [illegible] mandatum exeq[illegible]
20 *Me eſſe Jeho.*] quem ignorare di[illegible] iſti, ſuprà 5.2. [illegible] quia verbis & ſignis particularibus [illegible] eum nihil præſtare tur, ad plagas veniuntur, quarum hæc p[illegible] ma eſt. Oſtendit [illegible] tem ſe Jehovam [illegible] non tantùm inſligendo, ſed etiam prænunciando plagas, quas prænunciat [illegible] ne ipſe quidem Parhho poſſit effugere.
21 *Defetiſcentur*] [illegible] ſimilem vide [illegible] Gen. 19.11. hinc [illegible] collige Jiſraëlitis fuiſſe ademptum [illegible] quarum uſum, [illegible] dere ſicut Aegypti cogerentur.
22 *Edic Aharoni*] nam per Aharonem denunciabantur [illegible] edebantur mi[illegible] ſuprà ver. 1. & 2. [illegible] que quod ver. 1[illegible]

Moſchi mandatum eſt ut baculum in manu acciperet, fuit ut Aharoni tra[illegible] *Operaturam*] non enim eum jubet percutere omnes aquas Aegypti, ſed eam [illegible] præſens erat percutiendo, divinam maledictionem inde in omnes aquas di[illegible] intrepide teſtatam facere percuſſionis ſigno: Synecdoche. *Flumina*] [illegible] brachia & oſtia Nili. *Rivos*] inſſiquias & aquæductus arte humana pa[illegible] *Stagna*] aquas reſides ad lina macerandum, aquationem, & alios uſus humanos. [illegible] *vaſis*] ubi ſolent aquæ per domos aſſervari ad privatos uſus. 25 *Fecerunt*] [illegible] ſuprà ver. 14. Aquas autem ſumpſerunt e foſſis quas coegebantur Aegyptii [illegible] cauſa fodere de quibus ver. 24. nam alioqui ſolus Nilus Aegypto potum [illegible] teſte Plinio lib. 6 natur. hiſt. cap. 29.

cantationibus ſuis: quapropter obſirmatum
eſt cor Parhhonis, adeò ut non auſcultaret
eis, quemadmodum prædixerat Jehova.
26 Avertens enim ſe Parhho rediit domum
ſuam, nec [b] adjecit animum ſuum [*] etiam ad
illud.
27 Effodiebant autem omnes Ægyptii circa
rivum quemq; ad bibendũ aquam: quia non
poterant bibere ex aqua ullius rivi.
28 [*] Ita completum eſt ſeptiduum, poſtquam
[*] percuſſit Jehova rivum illum.

b Heb. appoſuit [illegible]
[illegible] Animum ad] ut neque adjecerat animum ad baculum ſerpente commutatum ver. 14.
28 Ita completum] id eſt, poſtquam ita percuſſæ ſunt aquæ, mutatæ in ſanguinẽ maſerunt totum ſeptiduum, quo duravit labor Ægyptiorum in effodiendis aquis.
Percuſſit] id eſt, Aharone percutiente in ſanguinem convertit.

Caput VIII.

Parhhoni populum Dei pertinaciter detinenti ſecunda tertia & quarta plaga ranarum, pediculorum, ferociumq; animalium colluviei denunciata immittitur: qui nihilominus obdurato animo, licèt verbis aliter præ ſe ferat, in priſtina pertinacia perſiſtit.

1 DEINDE edixit Jehova Moſchi, i ad
Parhhonem & dicito ad eum: ita ait
Jehova, dimitte populum meum ut ſer-
viant mihi.
2 Quòd ſi tu renues dimittere, ecce ego ver-
beraturus ſum totam oram tuam ranis.
3 Nam abundè producet rivus quiſq; ranas,
quæ aſcendentes ingredietur domum tuam
& conclave cubilis tui, & in lectum tuum:
in [a] domos quoque ſervorum tuorum & in
domos populi tui, etiam in furnos tuos & in
mactras tuas.
4 Sic [*] contra te, & contra populum tuum,
& contra omnes ſervos tuos aſcendent hæ
ranæ.
5 Dixitque Jehova ad Moſchen, edic Aha-
roni, extende manum tuam cum baculo tuo
[*] *operaturam* in ipſa flumina, in rivos, & in
ſtagna: ita fac ut aſcendant ranæ ſuper ter-
ram Ægyptiorum.
6 Itaque extendit Aharon manum ſuam *ope-
raturam* in aquas Ægyptiorum, & aſcenden-
tes ranæ operuerunt terram Ægyptiorum.
7 Sed fecerunt [*] ſimiliter Magi ipſi incanta-
tionibus ſuis, fecerunt enim ut aſcenderent
ranæ ſuper terram Ægyptiorum.
8 Accerſens autem Parhho Moſchen & A-
haronem, dixit, ſupplices orate Jehovam ut
amoveat ranas iſtas a me & a populo meo:
& dimittam hunc populum ut ſacrificẽt Je-
hovæ.
9 Dixit verò Moſche Parhhoni, [*] gloriam aſ-
ſume ſupra me: [b][*] intra quod tẽpus ſupplex
orabo ipſum pro te, & pro ſervis tuis, & pro
populo tuo, ut excindat ranas iſtas a te & a
domibus tuis ? tantùm in unoquoque rivo
relinquantur.
10 Quo dicente, intra craſtinum: dixit Moſ-
che, ſecundum verbum tuum *fiet*, ut [*] expe-
riaris neminẽ eſſe parẽ Jehovæ Deo noſtro.
11 Tunc recedent iſtę ranæ a te & a domibus
tuis & a ſervis tuis & a populo tuo, tantùm
in unoquoque rivo [*] relinquentur.
12 Sic exivit Moſche & Aharon a Parhhone:
inclamavitq; Moſche Jehovam propter il-
las ranas quas impoſuerat Parhhoni.
13 Fecit autem Jehova ſecundum ſermonem
Moſchis, nam mortuæ ſunt ranæ e domibus,
& ex villis, & ex agris ipſis.

a Heb. domum.
4 Contra te] contra Jiſraëlitas verò minimè.
5 Operaturam] vide ſuprà 7.22.
7 Similiter] vide ſuprà 7.22.
9 Gloriam aſſume] [illegible] non debetur [illegible] hæc gloria, ut [illegible] mihi tẽ[illegible] quo ranas a te [illegible] vis, per me [illegible] aſſumas licet [illegible] obiter pungit Parhhonẽ, qui fruſtra [illegible] ſuis Magis gloriatus erat, duobus præcedentibus locis hæc ſo[illegible] (idque hoc ſenſu [illegible] Judic. 7.2. [illegible] 10.14.
b Heb. ad quando [illegible]] q. d. [illegible] hoc tempus [illegible] vis ſit exi[illegible] illuſtrior ſit [illegible] virtus.
10 Experiaris] ac [illegible] has inexcuſabilis.
11 Relinquentur] [illegible] ibi erant ante im[illegible] plagam.

14 Quas colligebant Ægyptii [c] acervatim,
adeò ut fœteret ipſa terra.
15 Sed cùm vidit Parhho aliquam eſſe reſpi-
rationem, [*] aggravans cor ſuum non auſcul-
tavit eis, quemadmodum [*] prædixerat Je-
hova.
16 Quamobrem dixit Jehova ad Moſchen,
edic Aharoni, extende baculũ tuum & per-
cute pulverem terræ: ut convertatur in pe-
diculos per totam terram Ægyptiorum.
17 Qui fecerunt ita: extendens enim Aharon
manum ſuam cum baculo ſuo percuſſit pul-
verem terræ, & extitit pediculorum copia
in hominibus & in jumentis: [*] totus pulvis
terræ erant pediculi in tota terra Ægyptio-
rum.
18 Laborantes verò ſimiliter Magi incanta-
tionibus ſuis ut producerent pediculos, non
potuerunt: ſic fuit illa pediculorum multi-
tudo in hominibus & in jumentis.
19 Et quamvis dicerẽt Magi ad Parhhonem,
[*] digitus Dei hic *eſt*, obſirmatum tamen eſt
cor Parhhonis ut non auſcultaret illis, quẽ-
admodum prædixerat Jehova.
20 Deinde edixit Jehova Moſchi, maturè ſur-
ge hoc mane, & te ſiſtens coram Parhhone
(ecce egreditur ad aquam) dicito ad eum:
ita ait Jehova, dimitte populum meum ut
ſerviant mihi.
21 Nam niſi dimittas populum meum, ecce e-
go immiſſurus ſum in te & in ſervos tuos, &
in populum tuum, & in domos tuas quãdam
[*] colluviem *animalium*: adeò ut impleantur
domus Ægyptiorũ illa colluvie *animalium*,
atque etiam tellus ipſa ſuper quam illa *ani-
malia* erunt.
22 Sed excipiam in die illo terram Goſchenis
in qua populus meus moratur, ut non ſit ibi
colluvies *animalium*: quo cognoſcas [*] me Je-
hovam eſſe [*] in medio hujus terræ.
23 Sic ponam [d] redemptionis indicium in-
ter populum meum & inter populum tuum:
intra craſtinum futurum eſt ſignum hoc.
24 Fecitque Jehova ſic: advenit enim collu-
vies *animalium* [*] gravis in domum Parhho-
nis & domum ſervorum ejus, adeò ut in tota
regione Ægyptiorum corrumperetur terra
ab iſta colluvie *animalium*.
25 Tunc accerſens Parhho Moſchen & Aha-
ronem, dixit, euntes ſacrificate Deo veſtro
in hac terra.
26 Dixit verò Moſche, non convenit ſic face-
re: nam quod abominationi eſt Ægyptiis
[*] *fortaſſis* ſacrificaturi ſumus Jehovæ Deo
noſtro: [*] ſi ſacrificaremus id quod eſt abo-
minationi Ægyptiis ante oculos eorũ, nón-
ne lapidaturi eſſent nos?
27 [*] Itinere tridui liceat nobis ire in ipſum
deſertum, ut ſacrificemus Jehovæ Deo no-
ſtro, quemadmodum edixerit nobis.
28 Dicenti autem Parhhoni, ego dimittam
vos ut ſacrificetis Jehovę Deo veſtro in ipſo
deſerto, tantummodo [e] ullo pacto ne lon-
gius abeatis: ſupplices orate [*] pro me.
29 Dixit Moſche, ecce ego mox egreſſus abs
te ſupplex orabo Jehovam ut recedat hæc
colluvies *animalium* a Parhhone, a ſervis e-
jus, & a populo ejus cras: tantummodò ne
[*] pergat Parhho illudere, non dimittendo
populum iſtum ad ſacrificandum Jehovæ.

c Heb. *acervos acervos, id eſt, per multos acervos:* vide in Gen. 14.10.
15 *Aggravans*] id eſt, ſeipſum in pertinacia cõfirmans ſtatuit ſe præbere inexorabilem: vide ſuprà 7.17.
Prædixerat] ſuprà 7.6.
17 *Totus pulvis*] id eſt, ubique in eo regno fuerunt pediculi pulveri terræ commixti: hyperbole.
19 *Digitus Dei*] virtus Dei non humana induſtria facit hoc: ſic horum confeſſione Parhho fit inexcuſabilis, ut 1. Schem. 6.9.
21 *Colluviem animalium*] damnum afferentium: illis enim corrumpebatur terra, & Ægyptii abſumebantur infrà verſ. 24. & Pſal. 78.45. alioqui non fuiſſet plaga.
22 *Me Jehovam*] ut ſuprà 5.2. & 7.20.
In medio] id eſt, autorẽ plagarum quibus hæc terra afficitur.
d Heb. *redemptionem: ſic circumciſio fœdus & ſignum dicitur Gen. 17. partu agnus Peſach, infrà 12. arca fœderis Deus, Pſal. 24. & alibi: Synecdoche.*
24 *Gravis*] numeroſa, ut Gen. 13.2. & 50.9.
26 *Fortaſſis*] verbum hoc dubitantis eſſe apparet ex eo quòd apertè dicit ſe ignorare quibus rebus futurum eſt ut ſerviant Jehovæ infrà verſ. 27. & 10.26.
Si ſacrificaremus] Ratio: Ægyptii non tantùm à ſacrificiis, verùm etiam a cæde iſtarum rerum abhorrent; ideoque graviſſimum nobis periculum ab Ægyptiis immineret.
27 *Itinere*] concludit a mandato Dei minimè diſcedendum, ut ſuprà 5.3.
28 *Pro me*] ut amoveatur hæc plaga, ut ſuprà verſ. 8.
29 *Pergat Parhho*] ut cœpit in ranarum plaga, ſuprà ver. 15.

30 Egreſſus ergo Moſche a Parhhone, cùm
ſupplex oraret Jehovam:
31 Fecit Jehova ſecundum verbum Moſchis:
nam receſſit colluvies iſta *animalium* a Par-
hhone, a ſervis ejus, & a populo ejus, ne u-
num quidem relictum eſt.
32 Attamen ° aggravavit Parhho cor ſuum
etiam hac vice, neque dimiſit populum
hunc.

Caput IX.

Parhhoni obſirmato tres aliæ graviores plagæ, peſtis, ulcera, & grando, denunciatæ immittuntur, quarum tertiâ illi extorquetur quædem qualiſcunq; ſui peccati & ſuorum, ac justitiæ Dei confeſſio: ſed tamen ad obſtinatum ſuum ingenium redit.

1 DEINDE edixit Jehova Moſchi, i ad
Parhhonem, & dicito ad eum: ita ait
Jehova Deus Hhebræorũ, dimitte po-
pulum meum ut ſerviant mihi.
2 Quòd ſi tu renues dimittere, & adhuc tu vi
retinebis eos:
3 Ecce ° manus Jehovæ futura eſt in pecus
tuum quod *erit* in agro, in equos, in aſinos,
in camelos, in armenta: & in greges: peſtis
gravis valdè.
4 Diſcrimen autem ponet Jehova inter pecus
Jiſraëlitarum & inter pecus Ægyptiorum:
non enim morietur ex omnibus *quæ ſunt* fi-
liorum Jiſraëlis quicquam.
5 Conſtituitque Jehova certum tempus, di-
cendo, cras facturus eſt Jehova rem iſtam in
hac terra.
6 Fecit itaque Jehova rem illam poſtero die,
adeò ut moreretur omne pecus Ægyptiorũ:
de pecore verò filiorum Jiſraëlis ne unum
quidem moriebatur.
7 Et quamvis mittẽs Parhho *obſervaret* quòd
ecce non moriebatur e pecore Jiſraëlita-
rum vel unum: tamen aggravatum eſt cor
Parhhonis, neque dimiſit populum.
8 ° Quapropter edixit Jehova Moſchi & A-
haroni, ſumite vobis [a] plenos pugnos veſtros
favilla fornacis: quam ſpargat Moſche ver-
ſus cœlum ante oculos Parhhonis:
9 Et erit in ° pulviſculum *ſpargentem ſeſe* per
omnem terram Ægypti: eritque ſuper ho-
mines & ſuper jumenta in ulcus [b] ° erum-
pens ° *multis* puſtulis in tota terra Ægyptio-
rum.
10 Accepta itaque favilla cujuſdam fornacis
ſteterunt coram Parhhone, ſparſitque illam
Moſche verſus cœlum: ſic fuit ulcus, puſtu-
læ multæ, *quibus* erumpebat in hominibus &
jumentis:
11 Adeò ut non poſſent ipſi Magi conſiſtere
coram Moſche propter illud ulcus: erat e-
nim ulcus illud in ipſis Magis, ut in tota Æ-
gypto.
12 Sed obfirmavit Jehova cor Parhhonis, ut
non auſcultaret eis, quemadmodum ° præ-
dixerat Jehova Moſchi.
13 Deinde dixit Jehova Moſchi, maturè ſur-
gens hoc mane te ſiſte coram Parhhone: ac
dicito ad eum, ita ait Jehova Deus Hhe-
bræorum, dimitte populum meum ut ſer-
viant mihi.
14 Quoniam ° hac vice ego immiſſurus ſum
° omnes plagas meas ° in cor tuum, & in ſer-
vos tuos, & in populum tuum, ut experiaris
non eſſe parem mihi in univerſa terra.
15 Modò enim cùm extendi manum meam,
° percuſſiſſem etiam te & populum tuum pe-
ſte illa: ſic fuiſſes exciſus de terra.
16 Veruntamen propterea feci ut reſtares, ut
° oſtendam in te virtutem meam: & ut ° *po-
pulus meus* enarret nomen meũ in tota terra.
17 Adhuc tu teipſum extollis in populũ meũ,
ut non dimittas eos?
18 Ecce ego demittam pluviam ſub hoc tem-
pus cras, & grandinem gravem valdè, cui
par non fuit in Ægypto ex quo die fundata
fuit uſque adhuc.
19 Nunc itaque [c] mitte ° congregatum pecus
tuum & quicquid *eſt* tibi in agro: quicunque
homo aut jumentum invenietur in agro, ne-
que receptus fuerit in domum, deſcenden-
te ſuper eos illa grandine, utiq; morientur.
20 Quiſquis ex ſervis Parhhonis timuit verbũ
Jehovæ, fecit ut confugerent ſervi ſui, & pe-
cus ſuum in domos:
21 Quiſquis verò non adjecit animum ſuum
ad verbum Jehovæ, reliquit quoque ſervos
ſuos, & pecus ſuum in agro.
22 Edixit ergo Jehova Moſchi, extende ma-
num tuam verſus cœlum, ut ſit grando in to-
ta terra Ægyptiorum: ſuper homines, & ſu-
per jumenta, & ſuper omnes herbas agri in
terra Ægyptiorum.
23 Et extendente Moſche baculum ſuum ver-
ſus cœlum, Jehova edidit ° ſonos & grandi-
nem, & obibat ignis per terram: ita demiſit
Jehova Deus pluviam cum grandine ſuper
terram Ægyptiorum.
24 (Erat autem grando & ignis [d] qui ſe ac-
cendebat in medio illius grandinis, gravis
admodum: cui par non extitit in tota terra
Ægypti, ex quo fuit gentis *alicujus*)
25 Cæciditque illa grando in tota terra Æ-
gyptiorum quicquid *erat* in agro tam homi-
nes quàm jumenta: omnem quoq; herbam
agri læſit illa grando, & omnem arborem a-
gri fregit.
26 Tantummodo in terra Goſchenis, ubi *erãt*
filii Jiſraëlis, non fuit grando.
27 Quapropter mittens Parhho qui accerſe-
ret Moſchen & Aharonẽ, dixit ad eos, ° pec-
cavi hac vice: Jehova juſtiſſimus, ego verò
& populus meus improbiſſimi *ſumus*.
28 Supplices orate Jehovam (nam ſatis *eſt*) ne
pergant eſſe ſoni Dei & grando: tum dimit-
tam vos, & non [e] ultra manebitis.
29 Dixit verò ad eũ Moſche, cùm egreſſus hac
civitate expandero manus meas ad Jehovã,
ſoni illi ceſſabunt & grando non erit am-
plius, & experieris Jehovæ eſſe terram hãc.
30 De te autẽ & ſervis tuis, novi quòd ° non-
dum timebitis ob præſentiam Jehovæ Dei.
31 Linum autem & hordeum læſum fuit, quia
[f] hordeum in culmũ *aſſurrexerat*, & linum in
calamum:
32 Triticum verò & zea non erant læſa, eo
quòd [g] latentia erant *ſub terra*.
33 Itaque Moſche a Parhhone egreſſus urbe,
expandit manus ſuas ad Jehovam: ceſſave-
runtque ſoni illi & grando, & pluvia non eſt
effuſa in terram.
34 Parhho autem videns ceſſaſſe pluviam il-
lam

32 *Aggravavit*] ut ſuprà ver. 15.

3 *Manus Jehovæ*] id eſt, peſtis à Deo irato immiſſa, ut finis verſus explicat.

8 *Quapropter*] hęc plaga ſicut & tertia ſuprà 8. 16. & nona infrà 10. 21. ſine denunciatione immiſſa eſt.

a Heb. *plenitudinẽ pugnorum veſtrorum.*

9 *Pulviſculum*] id eſt, non ſubſidebit, ſed velut flos tenuiſſimus pulveris huc illuc volitabit, & diffundetur per totã Ægyptum.

b Heb. *florens, vel pullulans: ſic ver.* 10.

Erumpẽs] nondum maturum, quo tempore dolorem affert graviſſimum.

Multis puſtulis] q. d. non unum in unoquoque, ſed multa.

12 *Prædixerat*] ſuprà 4. 21.

14 *Hac vice*] jam nunc, & in poſterum.

Omnes plagas] ... quas, quibus ad ... mittẽdum popu... cogamus eſt.

In cor] id eſt, ... graviter & altè, ... tuum ipſius cor ... verberent, non ... ter pungant vel ... extremam cutem.

15 *Percuſſiſſem*] ... nam pecus tantum ... percuſſerat verſ. ... 6. Reddit autem ... tionem cur eadem ... plaga homines non ... percuſſerit.

16 *Oſtendam in te*] ... ita intelligẽdum ... oſtendit Moſche in... frà 14. 17. & 18. & A... poſtolus Rom. 9. 17. cujuſmodi reperiun... tur multa.

Populus meus] ... vertendum docet Moſche infrà 10. 2. Apoſtolus autem ... ctivum paſsivè ... didit, evidentiæ ... ſenſus rationẽ habi... quia duo illa ſunt ἀντίστροφα.

c Heb. *mitte, con... grega.*

19 *Congregatum*] ... duabus de cauſis ... indicit, tum ut ... evincat ſua bene... centia cum ingen... ejus animo certam... tum ut magnitudi... futuræ grandinis ... plificet. q. d. ſi ... rebus tuis in agro ... metuendum fuit ... certè eſt.

23 *Sonos*] id eſt, tonitrua, ut infrà ... 16.

d Heb. *qui ſe ... piebat.*

27 *Peccavi hac vice*] id eſt, nunc ... mum cogor fateri me peccaſſe, & Jeho... væ juſtitiam, ... verò ac meis im... bitatem tribuere.

e Heb. *addetis ... nere.*

30 *Nondum ... bitis*] ut confirm... eventu verſ. 35.

f Heb. *hordeum ... rat culmus, & lin... calamus.*

g Heb. *abſcon... eſt, ... rant.*

lam & grandinem & ſonos, perſtitit pecca-
re: aggravavit enim cor ſuum, ipſe & ſervi
ejus.
35 Adeò ut obſirmato corde Parhho non di-
mitteret filios Jiſraëlis: quemadmodum
prædixerat Jehova [b] per Moſchen.

Caput X.

Moſche plenius à Deo de pertinacia Parhhonis monitus & confirmatus, unam ei plagam denunciat, duas immittit, locuſtarum & tenebrarum: quarum priore in confeſſionem peccati, altera verò in graviſſimas contra Moſchen minas erumpit.

1 DEINDE edixit Jehova Moſchi, i. ad
Parhhonem: quamvis ego aggrega-
verim cor ejus & cor ſervorum ejus,
ut edam ſigna mea hæc in medio ejus,
2 Et ut enarres [a] audiente filio tuo & filio
filii tui, quæ præclarè geſſero in Ægyptii-
os, & ſigna mea quæ edidero in eis: ita
cognoſcatis me eſſe Jehovam.
3 Veniens itaque Moſche & Aharon ad Par-
hhonem, dixerunt ad eum, ſic ait Jehova
Deus Hhebræorum, quouſque renuis abji-
cere te ob præſentiam meam? dimitte po-
pulum meum, ut ſerviant mihi.
4 Quòd ſi tu renues dimittere populum me-
um, ecce ego inducturus ſum cras locuſtas
in oram tuam:
5 Quæ operient [b] aſpectum terræ, ita ut non
poſſit quiſquam videre terram: abſument-
que reſiduum quod evaſit, quod relictum
eſt vobis a grandine, etiam abſument om-
nem arborē, quicquid oritur vobis ex agro:
6 Præterea implebunt domos tuas, domoſ-
que omnium ſervorum tuorum, denique
domos omnium Ægyptiorum, qualem *pla-
gam* non viderunt patres tui, aut patres pa-
trum tuorum, a die quo extiterunt ſuper
terram uſque in diem hunc: deinde aver-
tens ſe exibat a Parhhone.
7 Sed cùm dixiſſent ſervi Parhhonis ad eum,
quouſque erit hic nobis in laqueum? di-
mitte hos homines ut ſerviant Jehovæ Deo
ſuo: an nondum cognoſcis periiſſe Ægyp-
tum?
8 Reductus eſt Moſche & Aharon ad Par-
hhonem: qui dixit ad eos, [c] ite ſervitum
Jehovæ Deo veſtro: [d] quinam *ſunt* illi qui
abituri ſunt?
9 Dicente verò Moſche, cum pueris noſtris
& cum ſenibus noſtris abeundum eſt nobis,
cum filiis noſtris & cum filiabus noſtris,
cum gregibus noſtris & cum armentis no-
ſtris abeundum eſt nobis, quia feſtum Je-
hovæ nobis *indictum eſt*.
10 Dixit ad eos, Ita ſit Jehova vobiſcum, ut
ſum dimiſſurus vos & parvulos veſtros: con-
ſyderate, nam malū *eſt* ante faciem veſtrā.
11 Non ita *fiet*, ite nunc qui viri *eſtis* & ſer-
vite Jehovæ, nam id vos poſtulabatis: ſic
expulit eos a facie Parhhonis.
12 Tunc edixit Jehova Moſchi, extende ma-
num tuam contra terram Ægyptiorum
pro locuſtis, ut aſcendant ſuper univerſam
terram Ægyptiorum: & abſument omnem
herbam ejus terræ, quicquid reliquerat
grando illa:
13 Extendente ergo Moſche baculum ſuum
contra terram Ægyptiorum, Jehova addux-
it Eurum in eam terram toto die illo & to-
ta illa nocte: mane erat cùm Eurus ille ap-
portaſſet locuſtas.
14 Et aſcendentes locuſtæ illæ ſuper univer-
ſam terram Ægyptiorum, reſederunt in
tota terra Ægyptiorum [f] numeroſæ valde:
ante eas non fuerunt ſic locuſtæ ut hæ, &
poſt eas non ſunt futuræ ſic.
15 Operiebant enim aſpectum totius terræ
illorum, ita ut obſcuraretur terra, abſume-
bantque omnem herbam terræ illorum,
& omnem fructum cujuſvis arboris, quic-
quid reſiduum fecerat grando illa: neque
reſidua facta eſt ulla viriditas in ulla arbore
aut in herba agri per totam terram Ægyp-
tiorum.
16 Quapropter Parhho [g] feſtinanter accer-
ſens Moſchen & Aharonem, dixit, pecca-
vi in Jehovam Deum veſtrum & in vos.
17 Sed nunc, condona quæſo peccatum me-
um tantùm hac vice: & ſupplices orate Je-
hovam Deum veſtrum, ut amoveat a me
tantummodò mortem hanc.
18 Quamobrem *ille* egreſſus à Parhhone, cū
ſupplex oraſſet Jehovam,
19 [h] Immiſit ex adverſo Jehova ventum [i] Oc-
cidentalem vehementem valdè, qui ſub-
latas locuſtas illas defixit in mare algo-
ſum: non relicta eſt locuſta una in tota ter-
ra Ægyptiorum.
20 Sed obſirmavit Jehova cor Parhhonis, ita
ut non dimitteret filios Jiſraëlis.
21 Deinde edixit Jehova Moſchi, extende
manum tuam verſus cœlum, ut ſint tenebræ
ſuper terram Ægyptiorum, & *quivis* palpa-
re poſſit tenebras.
22 Extendente itaque Moſche manum ſuam
verſus cœlum, extiterunt tenebræ caligi-
noſæ in tota terra Ægyptiorū tribus diebus.
23 Non videbant [k] alter alterum, neque ſur-
gebant ullus a loco ſuo tribus diebus: at
omnibus filiis Jiſraëlis erat lux in habitati-
onibus eorum.
24 Deinde accerſivit Parhho Moſchen, ac
dixit, euntes ſervite Jehovæ, tantùm greges
veſtri & armenta veſtra ſiſtuntor: etiam
parvuli veſtri abeunto vobiſcum.
25 Sed dixit Moſche, etiam tu permiſſurus es
in manu noſtra victimas & holocauſta, quę
faciamus Jehovæ Deo noſtro.
26 Ideò etiam pecora noſtra eant oportet
nobiſcum, non relinquetur *vel* ungula, quia
ex eis accepturi ſumus ut ſerviamus Jeho-
væ Deo noſtro: nam nos ignoramus quo
colere nos oportebit Jehovam, donec per-
venerimus illuc.
27 Obſirmavit verò Jehova cor Parhhonis,
adeò ut nollet dimittere eos:
28 Nam dixit ei Parhho, apage a me: cave
tibi, [l] ne deinceps intuearis faciem meam,
nam quo die intuitus fueris faciem meam,
morieris.
29 Cui dixit Moſche, rectè locutus es: non
amplius deinceps intuebor faciem tuam.

24 *Deinde*] poſt triduanas tenebras, [illegible] a conſiliariis ſuis qui tunc adfuerunt, ut oſtenditur infrà 11. 8. *Siſtuntor*] pignori, ut de veſtro reditu certiores ſimus. 26 *Quo colere*] i. quibus generibus, & quo numero animalium. l Heb. *ne addas intueri: ſic ver.* 29. 29 *Rectè loc.*] non approbat quod Parhho dicit, ſed ei inſultat, & id ipſum quod dicebat Parhho eventurū quidem, at longè aliter quàm putabat dicens, vim extremæ plagę (quam mox denunciaturus eſt) ei prænunciat.

a Heb. *in auribus filii tui, &c.*
2 *Ita cognoſcatis*] finis ſummus, quò ſuo præcedentes referuntur.
3 *Abjicere te*] id eſt, meis ferulis emēdari, & te obſequio meo ſubmittere.
b Heb. *oculum, ut etiam infrà ver.* 15. & *Numer.* 22. 5. *Metonymia.*
5 *Reſiduum*] triticum & zeam, de quibus ſuprà 9. 32. & reliqua a grandine reſidua.
7 *In laqueum*] jam enim aliquoties a Moſche ſibi haud ſecus ſibi ab eo metuunt, quàm aves a laqueo.
Dimitte hos] concedens quod petunt.
c Heb. *ite ſervite, ut infrà ver.* 24.
8 *Quinam ſunt*] q. d. non omnibus ſum conceſſurus, ſed quibuſdam tantùm, qui explicantur ver. 11. eoſque nominatim volo cognoſcere.
d Heb. *quis & quis abituri.*
9 *Nobis*] ſubaudi omnibus, nam hæc eſt ſuperiorum ratio.
10 *Ita ſit Jehova*] id eſt, propitius vobis adſit: q. d. non dimittam ut periitis; ſed dum ſe illis malè precari putat, imprudens bene precatur.
Malum eſt] interminatur malum & præſens eſſe denunciat, quod porrò ſibi moleſtiam afferre deſinat.
11 *Id vos poſtul.*] Atqui ab initio nō aliud poſtulabatis.
12 [*Extende*] Parhho & ſibi conſcium quiſque, [illegible] caſum ſi [illegible] repræmeret Moſche, ſingulari verbo [illegible]: ſic enim ſuprà prædixerat Deus ſuprà ver. 1.

13 *Eurum*] In illis regionibus vehementiſſimum, adeò ut maximas naves diffringat Pſal. 48. 8. quamobrem eo mare rubrum Jiſraëlitis pervium reddidit Deus, *infra* 14. 21.
e Heb. *ventum Orientalem.*
f Heb. *graves.*
14 *Poſt eas*] id eſt, nunquam etiam uſquam nam ut taceamus multas ſimul fuiſſe ſpecies Pſal. 78. 46. & 105. 34. tanta fuit earum copia, ut aſpectum terræ adimeret. Quod autem deſcribitur Joël. 1. 2. 3. & 4. alia ratione, fuit incomparabile, tum quod aliæ ſpecies aliis ſucceſſerant, tū quia per aliquot annos flagellum duravit.
g Heb. *feſtinavit accerſere.*
16 *Peccavi*] ex flagelli acerbitate, non deteſtatione peccati in hanc vocem erumpit: quare ſublato flagello ſtatim ad ingenium redit.
In vos] deludendo vos ſępe, & a conſpectu meo extrudendo.
17 *Tantùm hac*] q. d. niſi promiſſum cōſtanter præſtabo, ne deinceps parcas.
Mortem hanc] id eſt, mortiferam hanc plagam, & alimenta omnia exedentem: metonymia.
h Heb. *convertit.*
i Heb. *maris, vide Gen.* 3.
19 *Defixit*] id eſt, magno impetu dejecit, ut ibi ſuffocarentur ac non emergerent.
Mare algoſum] id eſt, Erythræum ſive rubrum: ita ipſum ſcripturæ vocant paſſim, quòd in eo alga plus quàm in aliis naſcatur: vide Plinium lib. 13. natur. hiſt. cap. ultimo.
20 *Obſirmavit*] ut Moſchi prædixerat ſuprà ver. 1.
21 *Quivis palpare*] præ earum denſitate: hyperbole, quâ deſignantur ſolito longè denſiores tenebræ, ut declarat ver. ſequens.
23 *Non videbant*] denſitas enim aëris tenebroſi etiam ignem impediebat nè lucem ſubminiſtraret eis.
k Heb. *vir fratrē ſuū.*

Caput XI.

Moſche ad Parhhonem non amplius rediturus, poſtremam ipſi plagam de primogenitorum nece ex Dei mandato denunciat, & vehementi ira commotus diſcedit.

1 (DIXERAT enim Jehova ad Moſchen, adhuc plagam unam inducam ſuper Parhhonem & ſuper Ægyptios, poſtmodū dimittet vos hinc: cùm dimittet, ad unum ¹ ª celeriter expellet vos hinc.
2 Loquere nunc ᵇ audiente hoc populo, ut petant quiſque ab ² amico ſuo, & quæque ab amica ſua, ſupellectilia argentea ſupellectiliaque aurea:
3 ᶜ Reddideratque Jehova gratioſum populum illum ante oculos Ægyptiorum; ³ etiam virum illum Moſchen, magnum valde in terra Ægypti ante oculos ſervorum Parhhonis & ante oculos ⁴ ipſius populi.)
4 Præterea dixit Moſche, ita ait Jehova, circiter medium hujus noctis ego egreſſurus ſum per medium Ægypti:
5 Et morietur omnis primogenitus in terra Ægyptiorum, à primogenito Parhhonis qui ſeſſurus erat ſuper thronum ejus, uſque ad ⁵ primogenitum ancillæ quæ *eſt* ⁶ poſt molas: etiam omne primogenitum jumenti.
6 Itaque erit clamor magnus in tota terra Ægyptiorum, ᵈ cujuſmodi non fuit editus, & cujuſmodi non deinceps erit.
7 At apud omnes filios Jiſraëlis ⁷ non movebit canis linguam ſuam, contra ullum hominem aut jumentum: ut cognoſcatis quantum diſcrimen ponat Jehova inter Ægyptios & inter Jiſraëlitas.
8 Tunc deſcendentes omnes ⁸ ſervi tui iſti ad me incurvabunt ſe mihi, dicendo, exi tu & totus iſte populus ᵉ qui tua veſtigia ſequitur, & poſteà ⁹ exibo: ſic exivit a Parhhone, ᶠ accenſus ira.
9 ⁹ Quemadmodum dixerat Jehova ad Moſchen, non auſcultabit vobis Parhho, ut multiplicem prodigia mea in terra Ægypti:
10 Ita Moſche & Aharone edentibus illa ipſa prodigia omnia coram Parhhone, obduravit Jehova cor Parhhonis, adeò ut non dimiſerit filios Jiſraëlis e terra ſua.

1 *Dixerat*] prædixerat quidem de plaga ſuprà 4.23. de miſſione & ſpoliis ſuprà 3.20. & ſequent. ſed eadem repetierat Deus antequam poſtremò ad Parhhonē rediret Moſche: quapropter dicit, adhuc plagam unam.
Celeriter expellet] infr. 12.31. & ſequent.
a Heb. *expellendo expellet.*
b Heb. *in auribus populi.*
2 *Amico*] Aegyptio & Aegyptia, ſuprà 3.22.
c Heb. *dederat gratiam illius populi, ut ſuprà* 3.21.
3 *Etiam virum*] q.d. hinc factum eſt ut nihil contra ipſum Parhho tentaverit.
Ipſius populi] Aegyptii.
5 *Primogenitum ancillæ*] .i. infimum: per ancillam enim intelligit mancipium infimæ ſervitutis; vide infrà 12.29.
Poſt molas] truſatiles, quas qui circūagunt, non præcedunt ſed ſequuntur, brachiis & toto corpore obnixè trudentes.
d Heb. *Eſt Enallage generis, quia Moſche conjunctim de flagelli gravitate, & clamoris ex eo magnitudine loquitur: quæ diverſi ſunt generis. Sic Gen.* 4.7.
7 *Non movebit*] q.d. tanta erit quies & tranquillitas, ut ne canis quidem (qui minimo alioqui ſtrepitu excitari ſolet) ſit oblatraturus: proverbiale dictum, ut Jehoſch. 10.24.
8 *Servi tui*] conſiliarii & miniſtri, ut annotavimus ſuprà 10.24. e Heb. *qui eſt in pedibus tuis: pes pro veſtigio per metonymiam* ..., *ut Judic.* 4.10. *& alibi.* *Exibo*] ex Aegypto. f Heb. *cum accenſione iræ, ut* 1. *Schemu.* 20.34. 9 *Quemadmodum*] Concluſio ſuperiorum quinque capitum, eveniſſe ut Deus prædixerat ſuprà 3.9. & ſequentibus cap. Moſchen verò & Aharonem ſicut Deus præceperat feciſſe.

Caput XII.

Deus mox populum ſuum educturus, novam anni rationem, Paſchalis victimæ ſacramentum, & azymorum panum ritum inſtituit: Jiſraëlitarum domos illius victimæ ſanguine notatas præterſilit, Ægyptios primogenitis eorum interemptis cogit ut omnes Jiſraëlitas cum ſuis facultatibus & ipſorum ſpoliis quàm citiſſimè dimittant: & Jiſraëlitas eductos ad ſecundam ſtationem perducit.

1 ¹ ALLOCUTUS autem fuerat Jehova Moſchen & Aharonem, in terra Ægypti, dicendo,
2 Hic menſis vobis principium menſium, primus eſto vobis inter menſes ² cujuſq; anni.
3 Alloquimini totam congregationem Jiſraëlis dicendo, in ipſo decimo *die* menſis hujus, ut accipiant ſibi quiſque parvam pecudem pro ³ familia paterna, parvam pecudem pro ³ quaque familia.
4 Si verò minor fuerit aliqua familia, quàm ut ſit ª par edendæ parvæ pecudi, accipiat ipſe *pater familias* & vicinus ejus qui proximus *eſt* domui ejus *parvam pecudem* pro numero animarum: quiſque ⁴ ᵇ pro ratione cibi ſui numerabitis ad ipſam parvam pecudem *comedendam.*
5 Parva pecus integra, maſcula, ⁵ annicula eſto vobis: *eam* ex ovibus aut ex capris accipitote.
6 ⁶ Sitque apud vos in cuſtodia, uſque ad decimum quartum diem huius menſis: tum ⁶ jugulanto eam totus cœtus congregationis Jiſraëlis inter ⁶ duas veſperas.
7 Deinde accipientes ex ipſius ſanguine, ⁷ imponunto duobus poſtibus & ſuperliminari, in domibus illis ⁷ in quibus eſuri ſunt ipſam.
8 Comeduntо verò carnem illius ea ipſa nocte: comedunto eam aſſam igne, & azymos panis ⁸ cum *herbis* amaris.
9 Ne comedatis ex ea ⁹ crudum *quicquam*, aut coctile coctum in aqua, ſed aſſum igne, ⁹ caput ejus cum cruribus ejus & cum inteſtinis ejus.
10 Neque reliquum faciatis ex ea *quicquam* ¹⁰ uſq; mane; quod autem reliquum fuerit ex ea uſque mane, ¹⁰ igne comburitote.
11 ¹¹ Ita verò comedite eā, lumbis veſtris ſuccinctis, calceamentis veſtris ad pedes veſtros, & baculo veſtro in manu veſtra: ſed comedite eam cum feſtinatione, ᶜ Paſcha eſt Jehovæ.
12 Tranſiturus enim ſum per terram Ægypti ea ipſa nocte, & percuſſurus omne primogenitum in terra Ægypti ab hominibus uſque ad jumenta: & in ¹² omnes Deos Ægyptiorum exerciturus judicia, ego Jehova.
13 Erit autem ſanguis ille ¹³ pro vobis in ſignum ſuper illas domos ubi eritis, ut videns ſanguinem illum tranſeam præter vos: ſic non erit in vobis plaga ᵈ exitialis, cùm cædam *primogenita* in terra Ægypti.
14 ¹⁴ Quamobrem eſto dies iſte vobis in ¹⁴ monimentum, ut celebretis ipſum, *diem* feſtum Jehovæ; per ætates veſtras ſtatuto

1 *Allocutus*] ante triduanas tenebras, ut evincit ver. 6. nam Peſach ex grege ſeligunt quatriduo antequàm mactetur quod facere non potuiſſent, niſi inter hoc mādatum ſeponendi mactandiq; Paſcha, & Paſchatis tempus infrà ver. 28. quatriduū interceſſiſſet, triduum tenebrarum, & dies ſequens, quo Moſche cum Parhhone poſtremò locutus, eandem primogenitorum proxima nocte futuram denunciavit: ſuprà 10. & 11.

2 *Cujuſque anni*] ... ſacri videlicet ... eſt, ad eodem ... & rationem ... pertinentia: ... ſpectu Jubilæi ... miſſionis terræ ... præteriti ... civilis anni aliud ... rat initium, nimirum ... a ſeptimo menſe ... apparet infrà 23. ... & 16. & 34.22. & Le... vitici 25.9.
3 *Familia paterna*] id eſt, tota alicujus hominis cognatio ... que in multas familias ferè diſtributa.
Quaque familia] quæ ſufficiet ad ... pecudem eadem ... cie edendam.
a Heb. *ſuperior pa... va pecude.*
4 *Pro ratione*] id eſt, ſinguli pro ... ſam, pro numero ... rum domeſticorum & ratione victus ... rum, ut infrà 16.1...
b Heb. *ſecundum comedere ſuum.*
5 *Annicula*] ... annum non ... rit, etiamſi ... annum minimè ... pleviſſet: nam ... incipiebat eſſe ... ab octavo die ... infrà 23.19.
6 *Sitque apud*] ... ſeponitor a reliquo grege penes vos ...
Jugulanto] ... ſuam.
Duas veſperas] ... eſt, duas veſperas temporis extremi ... ſtes, quarum ... finem diei in ... tis pertinet ... ret ex ver. 18. ... rior ad principium ... dis, quo ſequens ... infra dicitur ...
7 *Imponunto*] ... ſam vide infra ... 13. nam tempore ... um hoc manda... fuit illius tantum ... paſchatis, quod ... redemptionem ... brarunt.
In quibus] ... tra illas ea ... continere ... infrà ver. 22.
8 *Cum herbis amaris*] in monimentum ... amaræ ſervitutis ... ab Aegyptiis preſſi fuerant, ſuprà 1.14. 9 *Crudum*] ant crudum, ... ſatis coctum, nam utrumque vox Hhebræa ſignificat. *Caput ejus cum*] ... integrum aſſatum, non autem per partes: nam ne tum quidem cùm aſſata erat, ... partes foras efferri ſinebat, infrà ver. 46. 10 *Uſque mane*] nam ad ... noctem illius feſti hæc ceremonia pertinebat, infrà ver. 42. *Igne comburitote*] ne ad alios uſus præter inſtitutum adhibeatur. 11 *Ita verò*] Q... hæc ad iſtud tantùm Paſcha pertinent, quod in Aegypto celebrarunt: ... ter in inſtitutione anniverſarii ritus Paſchatis neque hæc repetuntur, neque ... guinis aſpergendi mandatum, de quo ſuprà ver. 7. neque egrediendi inter... quod habetur infrà ver. 22. ac proinde Chriſtum in celebratione Paſcha... cumbentem, & poſt eſum ejus in hortum exeuntem (ut Evangeliſtæ t...) minimè contra Legem veniſſe conſtat. c Heb. *Peſach, id eſt,* ... *& ſic deinceps: pro pecude adhibita ad ſignificandum tranſitionem* ... 12 *Omnes Deos*] judiciis meis declarando quàm vani ſint, fallaces, & omni facultate op... rendæ deſtituti. 13 *Pro vobis*] ut vos promiſſi mei admonitio... corroboret, & mihi teſtetur vos promiſſiones meas fide amplexos eſſe. d ... in exitium. 14 *Quamobrem*] hîc demum in futurum jubet anniver... Paſcha celebrari. *Monimentum*] redemptionis veſtræ a Deo acceptæ ... ti erga ipſum animi veſtri.

* e perpetuo celebrate ipſum.
15 *Septem dies panes azymos comeditote,
veruntamen ipſo die primo [f] *jam* amoveri-
tis vetus fermentum e domibus veſtris:
nam quiſquis comederit fermentatum a
die illorum primo uſq; ad ſeptimum diem,
utiq; *excindetur illa ipſa anima ex Jiſraële.
16 In primo autem illorum die *convocatio
ſancta, ſimiliter die illorum ſeptimo convo-
catio ſancta eſto vobis: nullum opus fiat
in eis, veruntamen quod comedendum e-
rit unicuique animæ, *illud ſolùm parabitur
vobis.
17 Obſervatote igitur *diem* ipſum azymorum,
quia eodem ipſo die eduxero exercitus ve-
ſtros e terra Ægypti: ideò obſervatote il-
lum ipſum diem per ætates veſtras ſtatuto
perpetuo.
18 Primo ipſo *menſe* quartodecimo die ejus
menſis *veſpere comeditote azymos, uſque
ad diem vigeſimum primum ejuſdem men-
ſis veſpere.
19 Septem dies vetus fermentum ne reperi-
tor in *domibus veſtris: nam quiſquis com-
ederit fermentatum, utique excindetur illa
ipſa anima ex congregatione Jiſraëlis, tam
*peregrini, quàm indigenæ ipſius regionis.
20 Nihil fermentati comeditote: in omnibus
habitationibus veſtris *comedite panes a-
zymos.
21 Convocatis itaque Moſche omnibus ſeni-
oribus Jiſraëlis, edixit eis *extrahite, & acci-
pite vobis parvam pecudem per familias
veſtras, deinde jugulate ipſum Paſcha.
22 Tum acceptum faſciculum [g] muſci intin-
gite in ſanguine ipſius qui *erit* in aliqua pel-
vi, & admovetote ſuperliminari & duobus
poſtibus de ſanguine illo qui *erit* in ea pel-
vi: vos autem ne exitote ullus e porta do-
mus ſuæ uſque mane.
23 Procedens enim Jehova ad percutiendum
Ægyptum, cùm viderit ſanguinem illum in
ſuperliminari & in duobus poſtibus: tranſi-
bit Jehova præter portam illã, nec ſinet in-
terfectorem ipſum ingredi domos veſtras
ad cædendum.
24 Obſervatote autem *rem hanc, pro ſtatu-
to & filiis tuis uſque in ſeculum.
25 Eſto itaque, *cùm veneritis in terram
illam quam daturus eſt Jehova vobis quem-
admodum dixit, & obſervabitis hunc ip-
ſum cultum:
26 Eſto inquam, *dicentibus ad vos filiis ve-
ſtris, quid hic cultus vobis *deſignat*?
27 Ut dicatis, victima, paſcha eſt Jehovæ, qui
tranſiens præter domos filiorum Jiſraëlis in
Ægypto cùm cæderet Ægyptios, familias
noſtras eripuit: tunc verticem *inclinavit
populus ipſe & incurvaverunt ſe.
28 Quod abeuntes fecerunt filii Jiſraëlis:
quẽadmodũ præceperat Jehova per Moſ-
chen & Aharonem, ſic fecerunt.
29 Fuit autem *ſub mediam noctem, ut Jeho-
va cæderet omnem primogenitum in terra
Ægypti, a primogenito Parhhonis qui ſeſſu-
rus erat ſuper thronum ejus, uſq; ad primo-
genitum *captivi qui *erat* in [h] ergaſtulo: &
omne primogenitum jumentorum.
30 Quapropter ſurrexit Parhho nocte, ipſe &
omnes ſervi ejus, omnes denique Ægyptii:
erat enim clamor magnus in Ægypto, eo
quòd nulla *erat* domus, ubi non *eſſet* aliquis
mortuus.
31 *Inclamabatque Moſchen & Aharonem
noctu, dicens: ſurgentes exite e medio po-
puli mei, tum vos tum filii Jiſraëlis, & abe-
untes ſervite Jehovæ, ſicut locuti eſtis.
32 Greges quoq; veſtros & armenta veſtra
accipite, *quemadmodum locuti eſtis, ac a-
bite: ſed *benedicite etiam mihi.
33 Etiam Ægyptii vehementer inſtabant a-
pud populum, feſtinanter dimittendo eos e
ſua regione, dicebant enim, nos omnes jam
jam morituri ſumus.
34 Itaque accepit ipſe populus maſſam ſuam,
nondum fermentatam, mactris ſuis ſuper
humerum ſuum *quiſque* circumligatis ad ve-
ſtes ſuas.
35 (Filii autem Jiſraëlis fecerant ſecundum
edictum Moſchis: petierant enim ab Æ-
gyptiis ſupellectilia argentea, & ſupellecti-
lia aurea, & veſtes:
36 Et Jehova [i] reddiderat gratioſum popu-
lum hunc ante oculos Ægyptiorum, qui
commodaverant eis: ita *ſpoliaverunt Æ-
gyptum)
37 Profectiq; ſunt filii Jiſraëlis *Rahhmaſeſo
Succothas, *ad ſexcenta millia peditum, vi-
rorum, præter parvulos.
38 Quinetiam *miſcellanea turba multa aſ-
cendit cum eis, greges quoque & armenta,
poſſeſſio gravis valde.
39 *Tunc coxerunt e maſſa illa, quam *extu-
lerant ex Ægypto, placentas azymas cùm
nondum fermentata eſſet: nam *expulſi ab
Ægyptiis, non potuerant cunctari, etiamq;
viaticum non comparaverant ſibi.
40 Incolatus autem *Jiſraëlitarum, quo com-
morati ſunt *in Egypto, *fuit* *quadringento-
rum triginta annorum.
41 Fuit verò exactis quadringentis triginta
annis, fuit, inquam, eodem ipſo die, ut egre-
derentur omnes exercitus Jehovæ e terra
Ægypti.
42 Nox [k] plurimùm obſervanda eſt Jehovæ,
qua eduxit eos e terra Ægypti: hæc eſt illa
nox Jehovæ, plurimùm obſervanda omni-
bus Jiſraëlitis per ætates ſuas.
43 Quamobrem edixit Jehova Moſchi & A-
haroni, hoc *eſto* ſtatutum ipſius Paſchatis:
nullus *alienigena veſcitor illo.

26 *Dicentibus*] ſacræ actioni doctrinam annectit, ut cap. 13. nam ſine ea actio vana & inutilis eſſet. 27 *Inclinavit*] ita fidem & obedientiam ſuam teſtificatus eſt. 29 *Sub mediam no.*] prout denunciaverat ſuprà 11.4. *Captivi*] id eſt, ſervi & ancillæ, ut ſuprà 11.5. nam ex captivis fiebant ſervi, qui molas in carcere trudebant: vide de Schimſchone Judic. 16.21. h Heb. *loco foveæ.* 31 *Inclamabat*] ipſe, & per omnes ſervos ſuos, etiam orando ut diſcederent, ſuprà 11.8. 32 *Quemadmodum locuti*] id eſt, ſine exceptione, ut poſtulaviſtis, ſuprà 10.25. *Benedicite*] id eſt, impetrate mihi hujus plagæ finem. i Heb. *dederat gratiam hujus populi, ut ſuprà* 3.21. 36 *Spoliaverunt*] ut promiſerat Deus Moſchi ſuprà 3.22. & diu ante Abrahamo, Gen. 15.14. 37 *Rahhmeſeſo*] de quo Gen. 47.11. *Ad ſexcenta mil.*] ut Jahhakobo promiſerat Deus Gen. 46.3. & narratur ſuprà 1.12. 38 *Miſcellanea turba*] diverſarum gentium, quæ miraculis territæ ſeſe Jiſraëlitis adjunxerant, de qua etiam Num. 11.4. 39 *Tunc*] cùm perveniſſent Succothas, ver. 37. *Extulerant*] ſuprà ver. 34. *Expulſi*] ut promiſerat Deus ſuprà 6.1. & 11.1. 40 *Jiſraëlitarum*] id eſt, non tantùm poſterorũ Jahhakobi ſed ipſius quoque Jahhakobi, patris, & avi, ex quo tempore Ure Chaldæorum vocatus eſt, tum enim cœpit incola eſſe Jiſraël, & incolatus duravit uſque ad exitum ex Aegypto: Synecdoche, ut Gen. 15.13. tempus autem itineris ad terram promiſſam, iti dem ſynecdochicè poſſeſſioni terræ annumeratur. *In Aegypto*] & aliis peregrinationum locis, in terra non ſua: ſynecdoche. *Quadringentorum trig.*] vide in Gene. 12. 13.

[illegible] *ſicut* [illegible] diebus feſtis pentecoſtes, buccinarum & tabernaculorum: in Sab[illegible] verò hoc quoque prohibebatur, infrà 16.5. & 23. & 29. & 35.3. 18 *Veſpe*[illegible] incipit dies, Gene. 1. Ideò feſta omnia in Lege mandata a veſpere incipie[illegible] 19 *Domibus veſtris*] id eſt, toto termino tuo, infrà 13.7. Synecdoche. [illegible] id eſt, ad confuſionem vitandam, alienigenæ inter Jiſraëlitas verſan[illegible] externamq; vivendi rationem, ſe ipſos populo Dei accommodent, alio[illegible] [illegible]; ideo nec Sabbatho operari, nec azymorum tempore eis per[illegible] fermentato veſci, & contra venientes excludi juſſit. 20 *Comedite* [illegible] vide Deut. 16.3. 21 *Extrahite*] die videlicet decimo, id eſt, ha[illegible] a reliquis ſegregate pecudem qualis deſcribitur ſuprà ver. 5. g *La*[illegible] *hyſſopum, Hebræi origanum, alii aliud intelligunt: ſed muſcum* [illegible] *ad cedrum* [illegible] *oppoſitio* [illegible] *Reg.* 4.33. *quod* [illegible] *quod præ cæteris* [illegible] *poſtremò quod* [illegible] *præſtare potuit ad ſanguinem* [illegible] *& ſuperliminare.* 24 *Rem hanc*] [illegible] ceremonias illas Paſchatis in [illegible] peculiares, de quibus ſuprà ver. 5. 11. & 22. ſed reliquam inſtitutionem [illegible] Paſchatis atque azymorum. 25 *Cùm veneritis*] nam in deſerto [illegible] Paſcha juſſu Dei celebraſſe leguntur anno ſecundo ab exitu ex Ae[gypto], Num. 9.

k Heb. *obſervationum, ut paulò poſt hoc verſu.* 43 *Alienigena*] id eſt, qui neque ex liberatis ab Aegypto natus eſt, neque ad redemptionem futuram per Chriſtum (cujus illa umbræ fuerunt) pertinet.

44 *Omnis

44 *Omnis verò*] exceptio ſuperioris legis.
l Heb. *Emptio pecuniæ*, ut Gene. 17. 12.
Circumcideris] hoc eſt, ita inſtitueris, ut fidei juſtitiam prehendat, & circumciſione (quæ ſigillum ejus eſt) obſignari & in populum Dei referri voluerit: Synecdoche.
45 *Inquilinus*] tantùm, hoc eſt, fide non imbutus, ac proinde incircumciſus.
46 *In eadem domo*] populi, qui antè diſperſus erat, collecti ſymbolum: idcircò Deus hoc præcipit quod collectionem figurat, & contrariū vetat.
Os ne conf.] quia Peſach figura fuit Chriſti, cui hoc accommodatur, Joan. 19.33. & 36.

44 ᵃOmnis verò ſervus cujuſque, ˡemptus pecuniâ, cùm ᵃcircumcideris eum, tum veſcitor illo.
45 ᵃInquilinus, aut mercenarius ne veſcitor illo.
46 ᵃIn eadem domo editor, ne efferto ex ulla domo de carne illius foras: & ᵃos ne confringatis in illo.
47 Tota congregatio Jiſraëlis faciunto illum.
48 Quòd ſi peregrinabitur apud te peregrinus, qui ᵐfacere voluerit Paſcha Jehovæ, circumciditor ei ᵃomnis mas, tum demum accedito ad faciendum ipſum, & eſto ſicut ipſe indigena terræ: at nullus præputiatus veſcitor illo.
49 ᵃLex eadem eſto indigenæ ipſi, & peregrino qui peregrinatur inter vos.
50 Quod fecerunt omnes filij Jiſraëlis: quemadmodum præceperat Jehova per Moſchen & per Aharonem, ſic fecerunt.
51 Fuit autem ᵃhoc, eodem ipſo die, *quo* eduxit Jehova filios Jiſraëlis e terra Ægypti per exercitus ſuos.

m Heb. *fecerit Peſach.* 48 *Omnis mas*] id eſt, ipſe, & quicunque mas ad eum pertinet. 49 *Lex eadem*] id eſt, iiſdem legibus tenentur, quibus præſtitis, nullo diſcrimine ab Jiſraëlitis genere diſcernuntor. 51 *Hoc*] id eſt, anniverſarii Paſchatis inſtitutio a ver. 43. ad finem uſque.

CAPUT XIII.

Moſche mandata Dei de annuo Paſchatis ritu & primogenitorum conſecratione capite ſuperiore atque hoc accepta populo proponit, eorumq; memoriam ad poſteros propagari jubet: deinde quà & quomodo ad tertiam ſtationem ductu Dei pervenerint, narrare pergit.

2 *Meum enim*] cauſam vide infrà ver. 15.
a Eclipſis, ut Gene. 24.17. & 49.3.
3 *Domo ſervorum*] id eſt, ergaſtulo, ſive loco foveæ, ſuprà 12. 29. cui Aegyptus cōparatur, quòd in ea Jiſraëlitæ dura ſervitute exercebantur, ut ſervi in ergaſtulis ſolent, ſuprà 1.14.
b Heb. *roboris manu*: *ſic infrà ver. 14. & 16.*
c *id eſt, hordei cum ſpicæ: quia tibi hordeum jam ſpicas extulerat, Levit. 10.10. & 14.*
8 *Propter hoc*] id eſt, in hunc finem omnia hæc beneficia præſtitit, ut ipſum tam beneficum grato animo colam & prædicem.
9 *Erit tibi in ſig.*] id eſt, repetes quotannis hanc actionem, ut memoriam Dei & liberationis ab eo conſerves, doctrināq; ad poſteritatem propages.
Ad manum tuam] id eſt, quod in promptu habeas quaſi manibus palpandum, oculis continenter ſpectandum, & ad odium aſtu recolendum: hyperbole ex hominū more ſupta.

1 ALLOCUTUS quoque eſt Jehova Moſchen, dicendo,
2 Conſecra mihi omne primogenitum, quicquid aperit vulvam in filiis Jiſraëlis, ex hominibus & ex jumentis: ᵃmeum ᵃ *enim* eſt.
3 Edixit itaque Moſche populo, memento te diei hujus, quo egreſſi eſtis ex Ægypto e ᵃdomo ſervorum, nam ᵇrobuſta manu eduxit Jehova vos illinc: ne ergo comeditor fermentatum.
4 Hujus, *inquam*, diei *quo* vos exitis, in menſe ᶜAbib.
5 Eſto autem, cùm introduxerit te Jehova in regionem Cenahhanæi, & Chittæi, & Emoræi, & Chivvæi, & Jebuſæi, quam jurauit majoribus tuis ſe daturum tibi, terram affluentem lacte & melle: ut obeatis cultum iſtum menſe hoc.
6 Septem diebus comedito panes azymos: die quoque ſeptimo feſtum *eſto* Jehovæ.
7 Panes azymi comeduntor ſeptem illis diebus: neque conſpicitor apud te fermentatum *quicquam*, neque conſpicitor apud te venis fermentum in toto termino tuo.
8 Et annunciato filio tuo die illo, dicendo, ᵃpropter hoc, fecit *iſta* Jehova mihi, cùm exirem ex Ægypto.
9 Sic ᵃerit tibi in ſignum ᵃad manum tuam, & in monimentum inter oculos tuos, ut ſit doctrina Jehovæ in ore tuo, manu forti eduxiſſe te Jehovam ex Ægypto.
10 Obſervato itaque ſtatutum hoc, ᵃconſtituto tempore ſuo, ᵈquotannis.
11 ITEM eſto, cùm introduxerit te Jehova in regionem Cenahhanæi, quemadmodum juravit tibi ac majoribus tuis, dederitque eam tibi:
12 Ut ᵉemancipes quicquid aperit vulvam, Jehovæ: nam quicunque aperuerit *vulvam*, fœtus jumentorum qui fuerit tibi, maſculi ex iis, Jehovæ *erunt*.
13 Sed omnem ᵃaſinum aperientem *vulvam*, parva pecude redimito, quòd ſi non redimes, ᵃdecollato ipſum: omnem verò primogenitū humanum ex filiis tuis, ᵃredimito.
14 Et eſto, cùm interrogaverit te filius tuus ᶠin poſterum, dicendo, quid hoc *ſibi vult*? ut dicas ad eum, robuſta manu eduxit nos Jehova ex Ægypto e domo ſervorum.
15 Fuit enim, cùm durum ſe præbuiſſet Parhho in dimittendis nobis, ut occiderit Jehova omne primogenitum in terra Ægypti, a primogenito hominum ad primogenitum jumentorum: idcircò ego macto Jehovæ ᵃex omni aperiente vulvam ipſos maſculos, omnem verò primogenitum filiorum meorum redimo.
16 Quod erit in ſignum ad manum tuam, & in frontalia inter oculos tuos, manu robuſta eduxiſſe nos Jehovam ex Ægypto.
17 Fuit autem, cùm dimiſiſſet Parhho populum, ut non duceret eos Deus viâ regionis Peliſchtæorum, quamvis propinqua eſſet (dicebat enim Deus, ᵍ*videndum* ne pœniteat hunc populum cùm viderint bellum, & revertantur in Ægyptum)
18 Sed circumduceret Deus populum viâ ipſâ ᵃdeſerti, ad ᵃmare algoſum: ʰmilitari autem ordine aſcendebant filii Jiſraëlis e terra Ægypti.
19 (Acceperat autem Moſche ᵃoſſa Joſephi ſecum: nam ᵃjurejurando obſtrinxerat filios Jiſraëlis dicendo, omnino viſitabit Deus vos, *adjuro* ut tunc deportetis oſſa mea hinc vobiſcum.
20 Profecti itaque ᵃSuccothis, caſtrametati ſunt ᵃEthami, in fine ipſius deſerti.
21 ᵃJehova verò antecedens eos interdiu ᵃin columna nubis, ad deducendum eos ᵃviâ illâ, & noctu in columna ignis, ad afferendum eis lucem, ut progrederentur interdiu ac noctu:
22 Non amovit columnam illam nubis interdiu, aut columnam illam ignis noctu, a conſpectu ipſius populi.

10 *Conſtitu*[…] de quo ſup. ra[…] apparet, quia[…] te conſtitutum[…] tempus poſt re[…] a captivitate B[…] lonica Judæi […] verſim, ne Paſch[…] initium (ut ip[…] traditio docet) […] diem Lunæ, M[…] tii, aut Veneris […] derer: quā cont[…] ptā Chriſtus P[…] celebravit cum […] pulis ex Legis […] ſcripto, Marci 1[…] & alibi.
d Heb. *de a*[…]
e Heb. *facies t*[…] *tranſeat*, […] *tua poteſtate, ut d*[…] *cepit Domini ſit.*
13 *Aſinum*] […] vis jumentum […] tum ſacrificiis p[…] analogiam, ha[…] tem ſpeciem […] nat, quia majo[…] quàm allarum […] illis regionibus […] ſynecdoche.
Decollato] […] Domini eſt a[…] retur ad profa[…] uſus.
Redimito] quom[…] & quanti, doce[…] Num. 18.16. qu[…] Chriſto factum […] Lucæ 2.22.
f Heb. *cra*[…] […]*necdoche*.
15 *Ex omni*] […] ad ſacrificium: […] de ineptis dict[…] ver. 13.
g *Eclipſis*: […] Gene. 3.22.
18 *Deſerti*] […] mi, ut nomina[…] Num. 33.8.
Mare algoſum] […] quo ſupr. 10.19[…] ſi rectâ fuiſſent […] cti, ad mare p[…] mediterraneum, […] quàm ad rubru[…] clinaſſent.
h Heb. *qua*[…] *pleriumque qui*[…] *cedebant milites*[…] *chreſis*.
19 *Oſſa Joſe*[…] reliquorum p[…] charum, ut doc[…] Stephanus Act. […] 16. horum vero[…] minatim meminit propter juramentum illud quo obſtricti fuerant. *Jure*[…] *do obſtr.*] Gene. 50.25. 20 *Succothis*] ſuprà 12.37. *Ethami*] q[…] cus nomen deſerto dedit, quod eouſque etiam protenditur qua Jiſraëlitæ […] tunt iter a trajectio mari. Num. 33.8. 21 *Jehova*] Chriſtus, qui & An[…] Dei vocatur, infrà 14.19. vide 1. Corinth. 10. *In columna*] utriuſque c[…] næ commune erat, ut populo dux itineris eſſet: peculiare autem, colum[…] dem nubis, ut ab æſtu & cœli injuria protegeret. Pſalm. 105.39. alteri[…] quod hic deſcribitur. *Viâ illâ*] quà divertendum erat, ſuprà ver. 18.

CAPUT XIIII.

Deus Ægyptiorum potentiam in mare ſubverſurus ſuosq; prorſus liberaturus, Jiſraëlitas de tota rei eventu præmonitos mandat ut Parhhonem cum exercitu ad ſe ſtrategemate pelliciant: qui eventum oraculo prorſus reſpondentem videntes, Deum amplius reverentur, & Moſchi miniſtro fidem habent.

1 ALLOCUTUS autem eſt Jehova
Moſchen, dicendo,
2 Alloquere filios Jiſraëlis, ᵃut diver-
tant, & caſtrametentur ᵃante ᵇfauces mon-
tium Chirotharum, inter Migdolum & in-
ter mare: ante Bahhal-tzephonem, e re-
gione ejus caſtrametamini ad mare.
3 Dicit autem Parhho de filiis Jiſraëlis, per-
plexi ſunt in hac regione, concluſit eos de-
ſertum illud.
4 Et ᵃobfirmabo cor Parhhonis, ut perſe-
quatur eos, quò glorificer in Parhhone &
in omnibus copiis ejus, experianturque Æ-
gyptii me eſſe Jehovam: & fecerunt ſic.
5 Nam cùm nunciatum eſſet Regi Ægypti
ᵃfugere populum hunc, ᵃmutatoque ᵇani-
mo Parhho & ſervi ejus erga populum
hunc, dicerent, quid hoc *eſt quod* fecimus?
quod dimiſimus Jiſraëlitas ne ſervirent no-
bis?
6 Junxit currum ſuum, & populum ſuum aſ-
ſumpſit ſecum,
7 Aſſumpſit, inquam, ſexcentos currus dele-
cti *militis*, & ᵃomnes currus Ægypti: qui-
bus omnibus præerant duces.
8 (Obfirmaverat enim Jehova cor Parhho-
nis Regis Ægypti, ut perſequeretur filios
Jiſraëlis: filii verò Jiſraëlis procedebant
ᵃmanu ſublata:)
9 Ita perſequentes eos Ægyptii aſſecuti ſunt
eos caſtra habentes ad mare, omnes ᶜ e-
quites ciſiarii Parhhonis, & equites ejus, &
copiæ ejus, ad fauces *montium* Chirotha-
rum, ante Bahhal-tzephonem,
10 Et admovit caſtra Parhho: ſublatis verò
filii Jiſraëlis oculis ſuis, cùm ecce Ægypti-
us ſubſequeretur eos, timuerunt valdè, &
ᵃclamaverunt filii Jiſraëlis ad Jehovam.
11 Dixeruntque ad Moſchen, an propterea
quòd nulla prorſus ſint ſepulchra in Ægyp-
to, abduxiſti nos ut moreremur in hoc de-
ſerto? quid hoc *eſt quod* feciſti nobis, edu-
cendo nos ex Ægypto?
12 ᵃAn non hoc illud *eſt*, quo alloquebamur te
in Ægypto, dicendo, deſiſte a nobis ut ſer-
viamus Ægyptiis? nam melius fuiſſet nobis
ſervire Ægyptiis, quàm nos mori in hoc de-
ſerto.
13 Edixit autem Moſche ipſi populo, ne ti-
meatis, ᵃconſiſtite & ſpectate ᵃſalutem Je-
hovæ, quam edet vobis hodie: nam quos
vidiſtis Ægyptios hodie, non pergetis vi-
dere eos poſthac uſque in ſeculum.
14 Jehova pugnabit pro vobis, vos ergo qui-
eſcite.
15 Edixit verò Jehova Moſchi, ᵃquid clamas
ad me? alloquere filios Jiſraëlis, ut profi-
ciſcantur.
16 Sed tu attolle baculum tuum, & extenſa
manu tua verſus ipſum mare finde ipſum, ut
ingrediantur filii Jiſraëlis per medium ma-
ris in ipſa arida.
17 De me autem, ecce ego obfirmo cor Æ-
gyptiorum ut ingrediantur poſt illos, & glo-
riſicabor in Parhhone, & in omnibus copi-
is ejus, in curribus ejus, & in equitibus ejus.
18 Et experientur Ægyptii me eſſe Jehovam,
cùm glorificabor in Parhhone, in curribus
ejus, & in equitibus ejus.
19 Tum profectus ᵃAngelus ipſe Dei, qui an-
tecedebat caſtra Jiſraëlitarum, ivit a tergo
eorum: (nam profecta columna illa nubis
a conſpectu eorum, ſtabat a tergo eorum.)
20 Procedenſque inter caſtra Ægyptiorum,
& inter caſtra Jiſraëlitarum; illis erat nu-
bes & tenebræ, his autem illuſtrabat noctem
ipſam, adeo ut non appropinquaverit alter
ad alterum tota illa nocte.
21 Cumque extendiſſet Moſche manum ſu-
am verſus illud mare, abegit Jehova mare
ipſum Euro vehemente tota illa nocte: &
redegit mare ipſum in ſiccum, diffindente
ſe aqua illa.
22 Sic procedebant filii Jiſraëlis in medio
maris per ipſam aridam, cùm aquæ eſſent
eis murus a dextera eorum & a ſiniſtra eo-
rum.
23 Perſequentes quoque Ægyptii procede-
bant poſt eos, totus equitatus Parhhonis,
ciſiarii ejus, & equites ejus, ᵃin medium il-
lius maris.
24 Fuit autem in vigilia matutina illa, cùm
ᵃproſpectaret Jehova ad caſtra Ægyptii in
columna ignis & nubis, ut funderet caſtra
Ægyptii,
25 ᵃAblatiſque rotis curruum ejus duceret e-
um ᵉ tardè: quamvis diceret Ægyptius, fugi-
am a conſpectu Jiſraëlitarum, nam Jehova
pugnat pro eis contra Ægyptium.
26 Tum dixit Jehova ad Moſchen, extende
manum tuam verſus ipſum mare, ut rever-
tantur aquæ ipſius ſuper Ægyptium, ſuper
currus ejus, & ſuper equites ejus.
27 Extendente itaque Moſche manum ſuam
verſus ipſum mare, reverſum eſt mare ipſum
appetente mane ad vim ſuam, Ægyptii au-
tem fugiebant ᵃobviam ipſi mari: Sic ᵃex-
cuſſit Jehova Ægyptium in medium maris.
28 Nam revertentibus aquis illis, & operien-
tibus illorum currus & equites cum omni-
bus copiis Parhhonis, qui proceſſerant poſt
eos in ipſum mare, ᵃnon eſt relictus ex eis
vel unus.
29 ᵃInterea filii Jiſraëlis ibant per aridam
in medio ipſius maris, & erant aquæ illæ eis
murus a dextera eorum & a ſiniſtra eo-
rum.
30 Ita ᵃſervavit Jehova in die illo Jiſraëlitas
e manu Ægyptiorum, videruntque Jiſraëli-
tæ Ægyptios morientes ᵃin litore maris.
31 Cùm autem vidiſſent Jiſraëlitæ ᶠopus illud
maximum, quod edidit Jehova contra Æ-
gyptios, timuerunt populus ipſe Jehovam,
crediderruntque Jehovæ & Moſchi ſervo e-
jus.

CAPUT XV.

*Moſche cum Jiſraëlitis Deum ſuperiorũ vi-
ctoriæ autorem cantico celebrat, idemq́ Maria &
fœminæ tympanis adhibitis faciunt. Poſteà relicto
mari, per triduũ iter aquæ penuriâ laborantes ad
quintam ſtationem perveniunt: ubi murmurantis
Deumq́ tentanti populo amaræ aquæ a Moſche dul-
ces redduntur, ligno injecto ex juſſu Dei, & popu-
lus in futurum eruditur.*

1 TUNC ᵃcanens Moſche & filii Jiſraëlis
canticum iſtud Jehovæ, locuti ſunt di-
cendo, ᵇCantabo Jehovæ, eo quòd

a ad-

23 *In medium*] procul a litore illius ſinus.

24 *Proſpectaret*] immittens aquas, tonitrua, fulgura, & procellas, infrà 15. & Pſal. 77.18. & 19.

25 *Ablatiſq;*] cùm remota ſiccitate terra fermentaſceret, quæ tenaciter hærebat rotis & pedibus, ut fruſtrà de fuga cogitarent, Judith. 9.7. & 8.

e Heb. *cum gravitate*.

27 *Obviam ipſi*] nam quocunque ſe convertebant, irruentes aquæ excipiebant eos.

Excuſſit] dejiciens eum ex curribus & equis.

28 *Non eſt re.*] ut Pſal. 106.11.

29 *Interea*] nam nondum omnes Jiſraëlitæ tranſierant, cùm ſubmergerentur Aegyptii.

30 *Servavit*] id eſt, prorſus liberavit: vide ſuprà in 12.15.

In litore] id eſt, Jiſraëlitæ trajecto mari e litore hoſtes ſuos morientes ſpectarunt.

f Heb. *manum illam magnam* *

1 *Cantabo*] Exordium ab ipſa propoſitione rei quam cantaturus eſt.

a Heb. *excellendo excelluit.*

Admodum excel.] q.d. hac liberatione, illuſtri excellentiæ ſuæ documento, amplam nobis materiam ſe laudandi ſuppeditavit.

2 *Robur meum*] quo e tanti tyranni manibus ereptus ſum.

Carmen] ſubjectum, argumentum carminis mei, metonymia: ſic Pſalmo 118.14.

Cum quo habit.] id eſt, perpetua ſervitute ei addictus, in ejus familia conſiſtã.

b Heb. *vir belli, id eſt, magnus bellator, ut Judic.* 7.14.

3 *Jehova*] per ſe exiſtens: vide ſuprà in 3.14. & 6.2.

4 *Currus*] Narratio ſuperiori hiſtoriæ conjungenda, qua explicat Moſche quod ver. 1. per proſopopœiam dixit.

5 *Abyſſi*] hoc eſt, duæ illæ aquarum congeries, quæ Jiſraëlitis ceſſerant, & tantiſper conſtiterant dum omnes Aegyptii in mare deſcendiſſent.

Velut lapis] q.d. nihil eis profuit natandi peritia, ut altera ſimilitudine plũbi oſtenditur ver. 10.

6 *Dextera tua*] Apoſtrophe ad Deum, narrationis [illegible] uſque ad ver. 14.

7 *Conſumit*] iram Dei cum igne comparat, hoſtes cum ſtipula, quæ ignem facile concipit & ſtatim conſumitur, ut Jeſha. 5.24.

8 *Flatu narium*] Euro vehemente divinitus immiſſo, ſup. 14.21.

Concreverunt] ut aquæ congelatæ, conſtiterunt.

c Heb. *in corde maris.*

9 *Dixerat*] Hypotipoſis præfidentis hoſtium conſilii victoriam ſibi promittentium.

d *Periphraſis fluctuum, quæ explicatur Pſal.* 93.4.

12 *Deglutivit*] alveum maris, quò deſcenderunt ſubmerſi Aegyptii, faucibus terræ comparat, ut Jona. 2.6.

a 'admodum excelluit, equum & ſeſſorem
ejus dejecit in mare.
2 'Robur meum & 'carmen Jah, qui fuit mihi
ſaluti: hic *eſt Deus* fortis meus' *cum* quo
habitabo, Deus patris mei quem exaltabo.
3 Jehova *eſt* b bellicoſiſſimus, nomen ejus *eſt*
'Jehova.
4 'Currus Parhhonis & copias ejus præcipitavit
in mare, delectumque præfectorum
ejus: demerſi ſunt in mare algoſum.
5 'Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in
profunda 'velut lapis.
6 'Dexterâ tuâ, Jehova, magnificus *es*, ipſa
virtute, dextera tuâ Jehova confringis hoſtem.
7 Et magnitudine excellentiæ tuæ ſubvertis
inſurgentes contra te: furorem tuum immittis,
'conſumit eos tanquam ſtipulam.
8 Et' flatu narium tuarum coacervatæ ſunt
aquæ, conſtiterunt velut cumulus fluida;
'cõcreverunt abyſſi c in intima parte maris.
9 'Dixerat hoſtis, perſequar, aſſequar, dividam
prædam: explebitur eis anima mea, exeram
gladium meum, aſſeret eos in hæreditatem
manus mea.
10 Flaviſti vento tuo, operuit eos mare: profunda
petierunt tanquam plumbum, in d aquis
validis.
11 Quis *eſt* ſicut tu inter robuſtiſſimos, Jehova?
quis *eſt* ſicut tu, magnificus ſanctitate,
reverendus laudibus, mirificus?
12 Extendiſti dexteram tuam, 'deglutivit eos
terra.
13 Deducis benignitate tua populum quem
redemiſti: commodè ducis robore tuo ad
'habitaculum ſanctitatis tuæ.
14 '*Cùm* audierint populi, commovebuntur:
dolor corripiet incolas Peliſchtææ.
15 Tunc turbabuntur duces Edomæorum, potentes
Moabitarum, corripiet eos tremor:
'diffluent omnes incolæ Cenahhanææ.
16 Irruet ſuper eos formido magna & pavor:
magnitudine brachii tui 'conticeſcent tanquam
lapis, donec pertranſierit populus
tuus Jehova, donec pertranſierit populus
quem acquiſiviſti.
17 Introduces eos, & 'plantabis eos in 'mõte
poſſeſſionis tuæ, loco *quem* ad habitationem
tuam operatus es Jehova: ſanctuario,
ô Domine, *quod* ſtabiliverunt manus tuæ.
18 'Jehova regnabit e in omnia ſecula.
19 Cùm procederet equitatus Parhhonis in
curribus ejus & equitibus ejus per ipſum
mare, & reduceret Jehova ſuper eos aquas
illas maris, tunc filii Jiſraëlis ibant in arida
per medium ejuſdem maris.
20 Accepit quoque Propheti ſſa Mirjam ſoror
Aharonis tympanum quoddam in manu
ſua, & egreſſæ ſunt omnes fœminæ poſt
eam cum tympanis & cum fiſtulis.
21 'Quibus reſpondebat Mirjam, Cantate
Jehovæ, eo quòd admodum excelluit, equũ
& ſeſſorem ejus dejecit in mare.
22 Deinde proficiſci juſſit Moſche Jiſraëlitas
a mari algoſo, & progreſſi ſunt verſus deſertum
Schuris: euntes que triduo per 'illud
deſertum, non inveniebant aquam.
23 Inde pervenientes Maram, non potuerunt
bibere aquas e Mara, eo quòd amaræ eſſent:
idcircò *quiſque* vocat nomen ejus *loci*
f Maram.
24 Quamobrem murmurante populo contra
Moſchen, dicendo, quid bibemus?
25 Cùm inclamaſſet *Moſche* Jehovam, oſtendit
Jehova ei lignum, quo injecto in aquas
illas, 'dulces factæ ſunt aquæ: ibi impoſuit
ei ſtatutum & judicium, poſtquàm ibi 'tentavit
eum *Deus*.
26 Dixit enim: ſi g ſedulò attendens ad vocem
Jehovæ Dei tui, quod rectum videtur
in oculis ejus feceris, & ſi aurem accommodans
ad præcepta ejus obſervaveris omnia
ſtatuta ejus, nullum morbum quem impoſui
Ægyptiis, imponam tibi, ſed ego Jehova
ero curator tuus.

CAPUT XVI.

Jiſraëlitæ ad ſextam ſtationem aquoſam pervenientes caſtris poſitis recreantur: inde ad octavam per deſertum progreſſi rurſus ob cibi penuriam murmurant in Deum, ducibusq́ ſuis quòd ipſos eduxerint ex Ægypto exprobrant: quare Deus cœlitus cibum eis demittit, quo per totos quadraginta profectionis annos deinceps aluntur.

1 DEINDE venerunt Elima, ubi *erant* duodecim
fontes aquarum & ſeptuaginta
palmæ, & caſtra metati ſunt ibi propter
aquas illas.
2 Profecti verò Elimis, venerunt tota congregatio
filiorum Jiſraëlis a in deſertum Sinis,
quod *eſt* inter Elima & inter Sinai, quintodecimo
die menſis ſecundi ab exitu eorum
ex Ægypto.
3 Tunc murmurarunt tota congregatio filiorum
Jiſraëlis contra Moſchen & contra Aharonem,
propter 'illud deſertum:
4 Dixeruntque ad eos filii Jiſraëlis, a utinam
mortui fuiſſemus 'manu Jehovæ in terra Ægypti,
cùm aſſidentes ollæ carnis comederemus
panem ad ſaturitatem: nam eduxiſtis
nos in deſertum iſtud, ut mortem afferretis
toti huic cœtui fame iſta.
5 Dixit verò Jehova ad Moſchen, ecce ego
faciam ut pluat vobis panis ex ipſo cœlo:
quare egreditor hic populus, & colligunto
b dimenſum cujuſque diei quotidie, ut 'tentem
eum, utrum 'ambulaturus ſit in lege
mea, necne.
6 Eſto autem ſingulo die ſexto, ut 'parent
quod intulerint: *hoc* verò eſto duplum ſuprà
quàm collegerint c quotidie.
7 Dixit ergo Moſche & Aharon ad omnes
filios Jiſraëlis, veſpere utique cognoſcetis
'Jehovam eduxiſſe vos e terra Ægypti.

13 *Habitaculum ſanct.*] id eſt, terram promiſſam. 14 *Cùm audierint*] tertia pars cantici, propoſitio prophetica, ex argumento præſentis beneficii. 15 *Diffluent*] ut Jehoſchu. 2.9 & ſequentibus, & 4.25. & 6.4. 16 *Conticeſcent*] Cenahhanæi: nam ita fuerunt conſternati, ut Jiſraëlitis Jardenem tranſituris non auderent ſeſe objicere. 17 *Plantabis*] id eſt, firmam eis habitationem concedes, ut Pſal. 44.3. & 80.9. *Monte Poſ.*] montoſa Cenahhanæa quæ est eis datura, cum ipſis habitaturus, præſentiaque tua ſanctificaturus ac ſtabiliturus es. 18 *Jehova*] Concluſio cantici. e Heb. *in ſeculum & ſeculum.* 21 *Quibus*] viris, atque alternis canentibus, mulieribus, eundem verſum, qui primus eſt cantici, [illegible] repetentibus, mutata perſona numeroque verbi.

[illegible] pro adverbio. 7 *Jehovam*] non autem [illegible] ſuprà ver. 4.

8 Mane quoque, cùm [a] videritis gloriam Je-
hovæ, quandoquidè audit murmurationes
veſtras contra Jehovam : nos enim quid
ſumus, ut murmuretis contra nos ?
9 Dixitq; Moſche , cognoſcetis , cùm dederit
vobis Jehova hoc veſpere carnem ad eden-
dum,& panem mane ut ſaturemini,quando-
quidem audit Jehova murmurationes ve-
ſtras , quibus murmuratis contra ſe : nos e-
nim quid ſumus? non ſunt contra nos mur-
murationes veſtræ, ſed contra Jehovam.
10 Deinde dixit Moſche ad Aharonem, edic
toti congregationi filiorum Jiſraëlis, appro-
pinquate [b] ante conſpectum Jehovæ : nam
audivit murmurationes veſtras.
11 Fuitque allocuto Aharone totam congre-
gationem filiorum Jiſraëlis, cùm ſe conver-
tiſſent ad [c] ipſum deſertum , ut ecce gloria
Jehovæ appareret in ipſa nube.
12 (Allocutus enim fuerat Jehova Moſchen,
dicendo,
13 Audivi murmurationes filiorum Jiſraëlis:
alloquere eos dicendo,inter has [c] duas veſ-
peras comedetis carnem , & ipſo mane ſa-
turabimini pane : ita cognoſcetis me eſſe
Jehovam Deum veſtrum)
14 Poſteà fuit eo veſpere , ut aſcendentes
coturnices tegerent ipſa caſtra,mane verò,
eſſet [d] ſtratus ros circa ipſa caſtra.
15 Cumq; ſe [e] elevaſſet ſtratus ille ros , ecce
in ſuperficie ipſius deſerti tenue quiddam
rotundum , tenue inquam ſicut ipſa pruina
ſuper terram.
16 Quod videntes filii Jiſraëlis dicebant [f] al-
ter ad alterum,[g] [e] Man eſt, non enim ſcie-
bant quid eſſet : dixit verò Moſche ad eos,
is eſt panis ille quem dat vobis Jehova ad
comedendum.
17 Hoc eſt verbum quod præcepit Jehova,
colligite ex eo quiſque pro ratione [e] cibi
ſui [e] menſuram Hhomer [h] in ſingula capita,
pro numero animarum veſtrarum : quiſque
pro iis qui ſunt in tentorio ſuo accipite.
18 Et fecerunt ſic filii Jiſraëlis : collegerunt
enim [i] qui magnam & qui parvam familiam
habebat.
19 Deinde [e] metiebantur menſura Hhomer,
ita ut non abundaret qui magnam habe-
bat, & qui parvam,non laboraret penuria :
quiſque pro ratione cibi ſui [e] colligebant.
20 Sed quamvis Moſche edixiſſet eis , nemo
reliquum faciat ex eo uſque in craſtinum,
21 [e] Non auſcultantes Moſchi reliquum fece-
runt [k] quidam ex eo in craſtinum,quod cùm
productis vermibus putruiſſet, efferbuit
contra eos Moſche.
22 Quare collegerunt illum [k] quovis mane,
quiſque pro ratione cibi ſui,nam cùm inca-
leſceret Sol,liqueſcebat.
23 Fuit autem ipſo die ſexto,quo colligebant
cibum duplum,binas menſuras Hhomer in
unumquemque , ut venientes omnes duces
congregationis renunciarent Moſchi.
24 Qui dixit ad eos, illud eſt quod edixit Je-
hova, [e] quies ſabbathum ſanctum eſt Jehovæ
cras : quod coquere eſſetis, coquite hodie, &
quod elixaturi eſſetis,elixate, quicquid au-
tem [e] abundat, deponite vobis [m] aſſervan-
dum uſque in craſtinum.
25 (Cùm enim depoſuiſſent uſque in craſti-
num,ſicut præceperat Moſche,non putruit,
nec ullus vermis in eo fuit)
26 Dixitque Moſche,comedite illud [e] eo die,
nam Sabbathum illius diei Jehovæ eſt : eo
die non invenietis illum cibum in ullo agro,
27 Sex diebus colligetis eum,die verò ſepti-
mo,ſabbatho non erit.
28 Fuit verò ipſo die ſeptimo,cùm exiviſſent
aliqui de populo ad colligendum,& non in-
veniſſent :
29 Ut [e] diceret Jehova ad Moſchen, quouſq;
renuitis obſeruare mandata mea , & leges
meas ?
30 [e] Conſyderate,quia Jehova dedit vobis ip-
ſum ſabbathum , idcircò idem dat vobis
quovis die ſexto cibum bidui: manete quiſ-
que in loco ſuo, [f] ne exeat ullus e loco ſuo
die ipſo ſeptimo.
31 Sic quieſcebant populus quovis die ſep-
timo.
32 Vocavit autem domus Jiſraëlis nomen e-
jus Man : quòd erat quaſi ſemen coriandri,
album,& [e] ejus ſapor velut cruſtuli [n] melliti.
33 [e] Dixit etiam Moſche , hoc eſt verbum
quod præcepit Jehova,plena menſura Hho-
mer aſſervanda eſt ex eo per ætates veſtras:
ut videant panem illum,quo vos cibo in hoc
deſerto,poſtquã eduxi vos e terra Ægypti.
34 Quare edixit Moſche Aharoni,accipe [e] ur-
nam unam , ubi ponas plenam menſuram
Hhomer Man : & depone ipſam [e] ante con-
ſpectum Jehovæ aſſervandam per ætates
veſtras.
35 Quemadmodum præcepit Jehova Moſ-
chi,ſic depoſuit eam Aharon [e] coram teſti-
monio ipſo aſſervandam.
36 Filii autem Jiſraëlis veſcebantur Man iſto
quadraginta annis, donec venirent in regi-
onem habitabilem : hoc, inquam,Man veſ-
cebantur [e] donec pervenirent ad extremi-
tatem regionis Cenahhanææ.
37 Hhomer autem, [e] decima Ephæ eſt.

Notes (left margin, partly cut off): ... *Videritis*] ut inf. ... eſt,ver.11. ... *Ante conſpe-*] ... ipſius colum- ... populo præemi- ... ſedeneria divi- ... ſeptum,infra ... *Ipſum deſertum*] impendebat ... ſuper populum ... ipſum deducitura. ... *Duas veſperas*] ... ſupra in 12.6. ... *Heb. ſtratum ro-* ... ver.14. ... *Heb. ut ad ſu-* ... ſiunt. ... *Man*] cibus ... ad coenæ dan-... ut colligitur ſi- ... hominis la- ... hoc autem ge- ... nomine vo- ... quia ejus ſpecie ... vide ... 16.20. ... *Cibi ſui*] familiæ ... ut ſupra 12.4. ... *Menſuram Hhomer*] ... Epha,in- ... 37. ... Heb. *in cranium* ... Heb. *qui multum & qui paucum* ... *Metiebantur*] ... omnibus collecti ... commune com- ... adhibita ... diſtribue- ... ita accurate ut ... plus aut minus ... opus eſſet da- ... 2.Cor.8.15. ... Heb. ... *aſſervandum* ...

28 *Eo die*] jam ſta-
tuit quid ſit facien-
dum non tantum po-
ſtero die,ſed ſingulis
Sabbathis, quamdiu
durabit Man,& cau-
ſas indicat ver. indicat.
29 *Diceret*] mandaret populo dicen-
da quæ ſequuntur.
30 *Conſyderate*] Tres ponuntur Sab-
bathi obſervandi cauſæ : prima, ſolis
creationis,ut Gen.2.
altera liberatio a ſer-
vitute Ægypti,Deut.
5.15.tertia, liberali-
tas Dei in ſexto, &
ceſſatio Man in ſep-
timo die quam hic
commemorat Moſ-
che,quamvis & alias
duas intelligat verbo
præterito, dedit, de
quibus infra 20.11.
Ne exeat] ad Man
colligendum,aut a-
liud opus faciendum
alioqui mandatum
erat ut exirent ad
convocationem ſan-
ctam,Levit.23.3.
31 *Ejus ſapor*] cru-
di : quod enim co-
quebatur, ſerbat ut
coctioni diverſos ſa-
pores acquireret,
Sap.16.21.
n Heb. *in melle*.
33 *Dixit etiam*] his
& 2.ſequentes ver.
dicuntur per prolep-
ſin : facta enim ſunt
jam erecto taberna-
culo extructaq; arca,
antequam aſſerva-
bantur Man & virga
Aharonis, de qua
Num.17.10.hic enim
voluit Moſche totam
hiſtoriam de Man
contexere, ut appa-
ret infra ver.36.
34 *Urnam*] ... *Ante Conſp.*] in ſacrario, ubi
supra arcam inter Cerubimos Dei Majeſtas erat. 35 *Coram teſtimonio*] arca &
tabulis Legis : ſic enim vocantur infra 25.22. & alibi frequenter. 36 *Donec
pervenirent*] Jehoſchua 5.12. 37 *Decima Ephæ*] Hhomer, aridorum menſura ca-
pit cotylas ſeptem cum quinta parte, ſive chœnices duas cum dimidio quinta
minus : unde colligitur quanta ſit capacitas Ephæ.

Heb.9.4. quicquid Hebræi dicant de materia ejus.

Caput XVII.

Jiſraëlitæ ab octava ad undecimam ſtationem progreſſi, ibiq; ſitis impatientia in rixas murmura & tentationes contra Deum & Moſchen effuſi, cùm aquæ copiam, tum victoriam contra Hhamalekitas conſequuntur, mandatum ex ſcripto de perdenda gente illa accipiunt, & altare in perpetuam hujus rei memoriam extruunt.

1 DEINDE profecti tota congregatio fi-
liorum Jiſraëlis a deſerto Sinis [a] itine-
ribus ſuis [a] ex præſtituto Jehovæ, ca-
ſtra metati ſunt Rephidimis,ubi non erat a-
qua quam populus biberet.
2 Quapropter contendens populus cum Moſ-
che,dicebant, [b] date nobis aquam ut biba-
mus: quibus dixit Moſche,quid contenditis
mecum ? [c] quid tentatis Jehovam ?
3 Sed cùm ſitiens ibi populus aquam, & mur-

1 *Itineribus ſuis*] nam duas habue-
runt ſtationes a de-
ſerto Sinis Rephidi-
ma,de quibus Num.
33.12.& 13.
a Heb. *ſecundum os Jehovæ*, metonymia.
2 *Date*] in & ſin-
ter qui non addu-
xiſtis.
Quid tentatis Jeho.] quid veſtra incredulitate Deum provocatis , ac rabie eduxerit
potentiæ ſuæ præſtito ſigno ? ſic explicatur infra ver.7.

murmu-

murans populus ipſe contra Moſchen, am-
plius diceret, quare feciſti ut aſcendere-
mus ex Ægypto, ad mortem afferendum mi-
hi, filiis meis, & pecori meo hac ſiti?
4 Inclamavit Moſche Jehovam dicendo,
quid faciam populo huic? adhuc pauliſper,
tum poſſent me lapidare.
5 Edixit verò Jehova Moſchi, tranſi ante po-
pulum hunc & accipe tecum de ſenioribus
Jiſraëlis: baculoq; tuo, quo percuſſeras ri-
vum ipſum, accepto in manu tua, abi.
6 Ecce me ſtante coram te ibi ſuper illam ru-
pem in Chorebo, ubi percuſſeris rupem ip-
ſam, procedent ex ea aquæ ut bibat hic po-
pulus. fecitq; ſic Moſche ante oculos Se-
niorum Jiſraëlis.
7 Vocavit autem nomen illius loci [b] Maſ-
ſam & Meribam, propterea quòd conten-
derant filii Jiſraëlis, & propterea quòd ten-
taverant Jehovam dicendo, éſtne Jehova in
medio noſtri, an non?
8 Sed venientibus Hhamalekitis, ut pugna-
rent contra Jiſraëlitas, Rephidima,
9 Edixit Moſche Jehoſchuhhæ, delige nobis
homines, & [c] procede pugnatum contra
Hhamalekitas: cras, me conſiſtente in ver-
tice illius collis cum baculo ipſo Dei in ma-
nu mea.
10 Faciens itaque Jehoſchuhha quemadmo-
dum dixerat ei Moſche pugnavit contra
Hhamalekitas: Moſche verò, Aharon, &
Chur, aſcenderunt verticem illius collis.
11 Eratque attollente Moſche manum ſuam
ut prævalerent Jiſraëlitæ, cùm verò quieti
dabat manum ſuam, prævalerent Hhama-
lekitæ.
12 Quamobrem cùm manus Moſchis gra-
ves eſſent, acceptum lapidem ſuppoſuerunt
ei, ut inſideret illi: Aharon verò & Chur ſu-
ſtentabant manus ejus, hinc unus & illinc
alter, fuitq; utraque manus ejus [d] firma uſ-
que ad occaſum ſolis:
13 Donec fregiſſet Jehoſchuhha Hhamale-
kum, *id eſt*, populum ejus acie gladii.
14 Itaq; edixit Jehova Moſchi, inſcribe hoc
in monimentum libro iſto, & inſere ipſum
in aures Jehoſchuhhæ: me [e] omnino de-
leturum eſſe memoriam Hhamalekitarum
e terra ſub cœlo.
15 Tunc extruxit Moſche altare, cujus voca-
vit nomen, Jehova vexilli mei.
16 Dicebat enim, *ſic vocandum eſt*, quia ma-
nus ſuper ſolium Jah, bellum *eſt* Jehovæ cō-
tra Hhamalekitas de ætate in ætatem.

Caput XVIII.

Jithro Moſchis ſocer de ſucceſſu legationis generi & Jiſraëlitarum libertatem accepta ſacerdos, filiam apud ſe cum duobus liberis a genero relictam ad eum in caſtra adducit: genero & populo beneficium Dei gratulatus, ſuam in Deum fidem & pietatem verbis factisq; proteſtatur. Tunc a genero ſenioribusq; populi humaniter exceptus data prudenti & ſalutari pro republ. conſilio domum revertitur.

1 AUDIENS autem Jithro Præſes Mid-
janitarum ſocer Moſchis quæcunque fe-
cerat Deus Moſchi & Jiſraëli populo
ſuo, eduxiſſe Jehovā Jiſraëlem ex Ægypto:
2 Aſſumpſit Jithro ſocer Moſchis Tsippo-
ram uxorem Moſchis, quandoquidem de-
miſerat eam,
3 Duosq; filios ejus: quorum unius nomen e-
rat Gerſchom, quia dixerat Moſche, peregri-
nus ſum in terram alienam *pulſus*.
4 Nomē verò alterius Elihhezer, *quia dixerat*,
nam Deus patris mei [b] auxilio *fuit* mihi, qui
eripuit me e gladio Parhhonis.
5 Et veniens Jithro ſocer Moſchis cum filiis
ejus & cum uxore ejus ad Moſchen, in de-
ſertum illud, ubi is caſtra habebat, ad mon-
tem ipſum Dei:
6 Dixit ad Moſchen, ego ſocer tuus Jithro
venio ad te, uxor quoque tua, & duo filii e-
jus cum ea.
7 Tunc proceſſit Moſche obviam ſocero ſuo,
& incurvans ſe oſculatus eſt eum, rogaruntque alter alterum de proſperitate: poſteà
ingreſſi ſunt in tentorium ipſius.
8 Ubi enarrante Moſche ſocero ſuo quæcū-
que fecerat Jehova Parhhoni & Ægyptiis
propter Jiſraëlem, omnesq; moleſtias [d] quę
obvenerant ipſis in via illa, unde eripuerat
eos Jehova:
9 Lætatus Jithro ſuper omnibus illis benefi-
ciis quibus affecerat Jehova Jiſraëlē, quòd
eripuiſſet eum e manu Ægyptiorum.
10 Dixit Jithro, benedictus *ſit* Jehova qui eri-
puit vos e manu Ægyptiorum & e manu
Parhhonis: qui eripuit hunc populum a
ſubjectione manus Ægyptiorum.
11 Nunc agnoſco magnum eſſe Jehovam prę
omnibus diis: nam ea ipſa re qua ſuper-
biunt, ſuperior illis *eſt*.
12 Acceptumq; *obtulit* Jithro ſocer Moſchis
holocauſtū & victimas Deo: & venit Aha-
ron & omnes ſeniores Jiſraëlis ad come-
dendum cibum cum ſocero Moſchis co-
ram Deo ipſo.
13 Fuit autem poſtero die, ſedente Moſche
ad judicandum populum, cùm adſtaret po-
pulus ipſe Moſchi, a mane illius *diei* uſque
ad veſperam:
14 Ut aſpiciens ſocer Moſchis quicquid ipſe
faciebat populo: diceret, quid hoc *eſt quod*
facis huic populo? cur ſedes tu ſolus, & to-
tus hic populus ſiſtit ſe coram te a mane uſ-
que ad veſperam?
15 Tum dixit Moſche ſocero ſuo, nam ve-
nit ad me hic populus ad conſulendum
Deum.
16 Cùm eſt inter illos negotium, venit *quiſ-
que* ad me ut judicem inter utrumque, &
notā faciō ſtatuta ipſa Dei & leges ejus.
17 Dixit verò ſocer Moſchis ad eum, non *eſt*
bona hæc res, qualem tu facis.
18 Omnino decides, cùm tu, tum populus
hic qui *eſt* tecum: nam gravis *eſt* hæc res
ſupra te, non poteris eam præſtare ſolus.
19 Itaque auſculta voci meæ, conſulam tibi,
& erit Deus tecum: eſto tu pro hoc populo
erga Deum ipſum, ut tu referas eorum res
ad Deum ipſum.
20 Et commonefacies eos de ſtatutis & le-
gibus ejus, notamq; facias eis viam ipſam
per quam ambulaturi ſunt, & id eſt, opus ipſum
quod ſunt facturi.
21 Tu autem provideto ex toto hoc popu-
lo de viris ſtrenuis, timentibus Deū, viris
[k] vera-

4 *Adhuc pauliſper*] id eſt, ſi adhuc pauliſper diſſeras eis conſulere, metuendum eſt ne vocer ab illis in diſcrimen vitæ.
5 *Tranſi ante*] id eſt, caſtra moveant Chorebum verſus, & tu eis præcedas cum ſenioribus.
6 *Fecitq; ſic*] ſed non omnia ſtatim, nam intercesſit prælium in Hhamalekitas, qui profectionis momento ſupervenerunt: ſunt ergo hæc per prolepſin dicta.
7 *Vocavit*] Moſche.
b Heb. *id eſt, tentationem & contentionem.*
8 *Venientibus*] cùm ſe Jiſraëlitæ ad profectionem accingerent in Chorebum. *Rephidima*] ut eos a tergo adorirentur, Deut. 25, 17 & 18.
c Heb. *procede pugna*
11 *Manum ſuam*] cum baculo, ut ſolent vexilliferi.
12 *Manus Moſchis*] quibus alterals baculum tenebat.
d Heb. *firmitas, abſtractū pro concreto.*
14 *Libro iſto*] his ſuis commentariis. *Inſere*] id eſt, de eo inſtrue Jehoſchuhhā, qui tuus olim ſucceſſor futurus eſt.
e Heb. *delendo delebo.*
E terra ſub cœlo] ubivis terrarum fuerint, quàm latè patet cœlum.
15 *Jehova vexilli*] id eſt, qui per me populo ſuo in conflictu iſto vexillum erexit, & in perpetuū eriget.
16 *Manus ſup.*] id eſt, Deus in ipſo ſolio majeſtatis ſedens manum exertam habet erectumq; vexillum, ad pugnandum contra Hhamalekitas in perpetuum.

k ᵃ veracibus, oſoribus turpis lucri, quos cō-
ſtituas ſuper eos, præfectos millenis, præ-
fectos centenis, præfectos quinquagenis, &
præfectos denis:
22 Ut judicent populum hunc omni tempo-
re, ſitque ut omnem rem quę magna *erat* re-
ferant ad te, omnē verò rem quæ parva *erit*
judicent ipſi: ſic leva a te *onus* ut ferant
tecum.
23 Cumque feceris hanc rem & ᵃpræceperit
tibi Deus, poteris conſiſtere, etiāq; totus po-
pulus hic ad locum ſuum ᵃredibit ᵃcum pace.
24 Auſcultans itaque Moſche voci ſoceri ſui,
fecit quicquid dixerat.
25 Eligens enim Moſche viros ſtrenuos ex
toto Jiſraële, conſtituit eos principes ſuper
ipſum populum, præfectos millenis, præfe-
ctos centenis, præfectos quinquagenis, &
præfectos denis:
26 Qui judicarent populum ipſum omni tem-
pore, rem quæ difficilis *erat* referebant ad
Moſchen, rem verò quæ parva *erat* judica-
bant ipſi.
27 Poſteà deduxit Moſche ſocerum ſuum,
ᵃ qui rediit in regionem ſuam.

Caput XIX.

Jiſraëlitis caſtra in duodecima ſtatione ex-ad-verſo Sinai habentibus, Deus per Moſchen ſignificat recentis redemptionis beneficio commemorato, ſe fœdus cum eis renovare, eoſq; ſibi legibus velle obſtringere, obſervanteſq; amore ſuo & beneficentia proſequi: Quibus annuentibus triduum ad ſe comparandos indicit, omnibuſq; (excepto Moſche & Aharone) montis acceſſu interdicit: Poſtremò in montem cum majeſtate ſumma, cernentibus omnibus ac trepidantibus deſcendit.

1 IN novilunio *menſis* tertii ex quo exive-
runt filii Jiſraëlis e terra Ægypti, eo ipſo
die pervenerunt in deſertum Sinai.
2 Cùm itaque profecti Rephidimis veniſſent
in deſertum Sinai, & caſtra haberent in illo
deſerto (caſtra autem fecerant ibi Jiſraëli-
tæ e-regione ipſius montis)
3 Moſche aſcendit ad Deum ipſum: clama-
vitq; ad eum Jehova ex ipſo monte, dicen-
do, ſic dicito familiæ Jahhakobi, & annun-
ciato filiis Jiſraëlis:
4 ᵃ Vos vidiſtis quæ fecerim Ægyptiis, ut ſu-
ſtulerim vos *quaſi* ᵃ alis aquilarum, & addu-
xerim vos ᵃ ad me.
5 Nunc itaque, ſi ᵃ ſedulò attendetis voci
meæ & ſervabitis fœdus meum, utique eri-
tis mihi peculium præ omnibus aliis popu-
lis (nam ᵃ mea *eſt* tota ipſa terra)
6 Voſq; eritis mihi ᵃ regnum ᵇ ſacerdotale,
& gens ſancta: hæc *ſunt* verba illa quibus
alloquêris filios Jiſraëlis.
7 Veniens itaque Moſche cum vocatis ſeni-
oribus ipſis populi, propoſuiſſet eis omnia
hæc verba quæ præceperat ei Jehova:
8 ᵃ Reſpondentes totus ipſe populus unà,
dixerunt, quicquid dixerit Jehova, facie-
mus: retulitque Moſche verba hæc populi
ad Jehovam.
9 Tunc dixit Jehova ad Moſchen, ecce ego
venturus ſum ad te in ᶜ denſa hac nube, ut
audiat hic populus cùm alloquar te, etiam-
que tibi fidant in ſeculum: cùm renunciaſ-
ſet Moſche Jehovæ verba illa populi.
10 Sic edixit Jehova Moſchi, ito ad ipſum po
pulum, ut ᵃ ſanctifices eos hodie & cras: &
lavanto veſtimenta ſua,
11 Ut ſint parati in diem ipſum tertium: nam
ipſo die tertio deſcenſurus eſt Jehova ante
oculos totius populi hujus, ſuper montem
Sinai.
12 Deinde ᵃ terminum ponito huic populo
circumquaque, dicendo, cavete vobis ne
aſcendatis in hunc montem, attingatiſve fi-
nem ejus: quicquid tetigerit hunc montē,
ᵈ omnino morte afficitor.
13 ᵃNe attingito illud ulla manus, ſed lapidi-
bus obruitor, aut ᵉ jaculando conficitor, ſive
jumentum ſive homo *fuerit*, ne vivito: cùm
ᵃ tractim ſonabit cornu, ea aſcendere pote-
runt in ipſum montem.
14 Deſcendit ergo Moſche ex monte illo ad
populum: ᵃ ſanctificavitq; populum, qui la-
varunt veſtimenta ſua,
15 Cùm edixiſſet populo, eſtote parati in di-
em ipſum tertium, ᵃ ne accedite *ullus* ad ux-
orem.
16 Fuit verò die illo tertio, cùm ᶠ cœpiſſet
mane, ut eſſet ſoni & fulgura & nubes ᵍ den-
ſæ ſuper illum montem, ſonituſq; tubæ ve-
hemens valde: adeò ut trepidaret totus
ipſe populus qui *erat* ᵃ in caſtris.
17 Sed educente Moſche ᵃ populum obviam
Deo ipſi e caſtris ſuis, conſtiterunt ᵃ ad i-
mum illius montis.
18 ᵃMons autē Sinai fumabat totus, propterea
quòd deſcendebat ſuper eū Jehova in ipſo
igne: emittenſq; fumū ſuum ᵃ tanquam fumū
fornacis, tremebat totus ille mons valde.
19 Cumque ſonus ille tubæ pergeret & inva-
leſceret valde, ᵃMoſche loquebatur, Deus
verò ipſe reſpondebat ei ᵃ voce.
20 Tum deſcendens Jehova ſuper montem
Sinai ad ipſum verticem montis, vocavit Je-
hova Moſchen ad ipſum verticem montis,
& aſcendit Moſche.
21 Edixitq; Jehova Moſchi, deſcende, conte-
ſtare hunc populum: ne ʰ perrumpant *ter-
minum aſcendendo* ad Jehovam videndi a-
nimo, ut *non* cadant ex eo multi:
22 *Ne* ipſi quidem ᵃ ſacrorum adminiſtri, qui
ad Jehovam appropinquantes ſanctificare
ſe ſolent, ut non irrumpat in eos Jehova.
23 Dicenti verò Moſchi ad Jehovam, ᵃ non
poterit *quiſquam* hujus populi aſcendere
montem Sinai: quod tu conteſtatus es nos
dicendo, terminum pone huic monti, &
ſanctifica illum;
24 ⁱ Reſpondit ei Jehova, ᵃ abiens deſcende,

c Heb. *in denſitate hujus nubis*, vide infrà ver. 16.
10 *Sanctifices*] jubeas ſe ſanctificare, lavando veſtimenta ſua, hoc ver. & abſtinendo ab uxore ver. 15. quibus ceremoniis deſignatur purgatio ab internis ſordibus præteritis, & ſtudium abſolutum informandi corpus & animum ſuum ad ſanctè percipiendam Legem ut ver. 11.
12 *Terminum ponito*] primùm ut rudis populus affectus ſenſu majeſtatis Dei Legiſlatoris amplius eū revereretur, ſtudioſiuſq; caveret ne ejus mandata tranſgrederetur, infrà 20. 17. deinde ut infirmitati populi conſuleretur, qui propius majeſtatem ejus ferre non potuiſſet, infrà 20. 19 & Heb. 12. 20.
d Heb. *moriendo moriatur fiat*.
13 *Ne attingito*] i. quicquid attigerit montem adeo execrabile eſto, ut nulla manus ipſum attingat, ſed jaculis vel lapidibus interimitor.
e Heb. *jaculando jaculator*.
Tractim ſon.] id eſt, audietur continens unius ſoni ſonus: q. d. erit huic interdicto locus donec iſtud audiatur.
14 *Sanctificavitq;*] juſſit ſanctificari, ut ver. 10.
15 *Ne accedite*] id eſt, omnino vacate vobis informandis, ideoq; ne ad uxores quidem veſtras accedite.
f Heb. *eſſet*, i. *cœpiſſet eſſe*, ut Gen. 5. 32.
g Heb. *gravis*.
16 *In caſtris*] etiā procul a monte: caſtra enim metaverat ad adverſo montis, ſuprà ver. 2.
17 *Populum*] prius confirmatum, ut infrà 20. 20.
Ad imum] in ipſo termino ſibi præſcripto ver. 12.
18 *Mons autem*] cùm perveniſſent illi ad imum montis.
Ipſo igne] quo circūdabatur deus, & mons cōflagrabat, Deu. 4. 11
Tanquam fumum] denſum & atrum: ideò Deut. 4. 11. vocatur tenebræ, nubes & caligo. 19 *Moſche loquebatur*] nuſquam in Vetere Teſtamento legitur quid ſit locutus: ſed Apoſtolus ad Hebræos 12. 21. id exprimit dicens, adeò fuiſſe terribile viſum quod apparebat, ut Moſche diceret, exparefactus ſum & tremebundus. *Voce*] id eſt, placidis verbis timorem ei eximens, eum confirmavit. h *Ellipſis ſupplenda ex ver.* 24. 22 *Sacrorum adminiſtri*] id eſt, primogeniti, quos ſibi Dominus conſecraverat ſuprà 13. 2. Num. 8. 16. & ſequen. hi enim adminiſtrarunt ſacra donec Levitæ in eorum locum aſſumerentur: vide infrà 24. 5. 23 *Non poterit*] cùm putè interdixiſſet Deus, ne ullus ex toto populo ad montem accederet, quærit Moſche an ſe vel alium aliquem exceptum velit: cui reſpondens Deus ver. 24. ipſum cum fratre ex interdicto excipit. i Heb. *dixit ad eum*. 24 *Abiens deſc.*] interdictum populo denunciaturus.

ᵃ *ſedulò attendetis*. 5 *Mea eſt tota terra*] id eſt, omnes populi mei ſunt, q. d. etſi pro meo jure poſſum aliquem alium populum quem voluero eligere, & omnibus deligere, vos tamen præ cæteris omnibus … 6 *Regnum ſacerd.*] vide 1. Petri 2. 5. & 9. 8 *Reſpondentes*] cùm ſeniores eis propoſuiſſent … Moſche.

ut aſcendas tu & Aharon tecum: ipſi verò
ſacrorum adminiſtri & populus ne perrum-
punto *terminum* aſcendendo ad Jehovam,
ut non irrumpat in eos.
25 Deſcendens ergo Moſche ad ipſum popu-
lum,*hæc* retulit eis.

Caput XX.

Deus promulgat Decalogum terribili voce: quo territi omnes procurant, ut non amplius per ſe Deus, ſed per Moſchen ipſos alloquatur: itaq; eos per illum admonet de certis capitibus ad duo prima Decalogi præcepta pertinentibus.

1 TUM elocutus eſt Deus omnia hęc ver-
ba, dicendo,
2 Ego *ſum* Jehova Deus tuus, qui eduxi
te e terra Ægypti,e domo ſervorum.
3 Ne eſto tibi *ullus* Deorum alienorum 'ante
faciem meam.
4 Ne facito tibi 'ſculptile, aut ullam imagi-
nem *eorum* quæ *ſunt* in cœlis ſuprà, aut quæ
in terra infrà,aut quæ in aquis infra terram:
5 Ne incurvato te eis,neq; colito ea:' nam e-
go, Jehova Deus tuus *Deus* fortis Zelotes
ſum, 'viſitans iniquitatem patrum in filios,
in [a] nepotes, & in abnepotes, in 'eos qui
odio proſequuntur me,
6 Exercens verò benignitatem in milleſimos
a patribus qui diligunt me & qui obſervant
mandata mea.
7 Ne aſſumito nomen Jehovæ Dei tui ' [b] in
vanũ: nam [c] non relinquet impunè Jehova
eum qui aſſumpſerit nomen ſuum in vanũ.
8 Recordare diei ſabbathi,ut 'ſanctifices il-
lum.
9 Sex diebus operaberis,& facies omne opus
tuum:
10 Dies verò ſeptimus 'ſabbathum *eſt* Jeho-
vę Deo tuo: ne facito 'ullum opus tu, aut
filius tuus,aut filia tua, ſervus tuus aut an-
cilla tua,aut jumentum tuum, aut peregri-
nus tuus qui *eſt* intra 'portas tuas.
11 Nam ſex diebus perfecit Jehova cœlum
ipſum & terram,mare & quicquid *eſt* in eis,
quievit verò die illo ſeptimo: 'idcirco be-
nedixit Jehova diei ſabbathi, & ſanctifica-
vit illum.
12 Honora patrem tuum,& matrem tuam, ut
'prolongent dies tuos ſuper terram illam,
quam Jehova Deus tuus dat tibi.
13 Ne occidito.
14 'Ne ſcortator.
15 Ne furator.
16 Ne proferto contra proximum tuum te-
ſtimonium falſum.
17 'Ne concupiſcito domum proximi tui: ne
concupiſcito uxorem proximi tui aut ſer-
vum ejus,aut ancillam ejus, aut bovem e-
jus, aut aſinum ejus, denique quicquid *eſt*
proximi tui.
18 Ipſe autè populus totus percipiebant illos
ſonos,& fulgetra & ſonum tubæ, montemq;
ipſum fumantem: percipienſque populus,
'commoti ſunt *loco* & ſteterunt procul.
19 'Dixeruntque ad Moſchen, 'loquere tu
nobiſcum, & audiemus: ſed ne loquatur
nobiſcum Deus,ut non moriamur.
20 Edixit verò Moſche populo ipſi,ne timea-
tis,nam ut 'tentaret vos,venit Deus ipſe: &
ut ſit timor ejus ante faciem veſtram, ' ne
peccetis.
21 'Stabat ergo populus ipſe procul,Moſche
verò acceſſit ad 'illam caliginem ubi *erat*
ipſe Deus.
22 Tunc edixit Jehova Moſchi,ſic dicito filiis
Jiſraëlis: vos vidiſtis,' ex cœlis me locutum
eſſe vobiſcum.
23 Ne facite *quicquam* 'mecum: 'Deos argen-
teos ,aut Deos aureos ne facite vobis.
24 'Altare 'terreum facito mihi,ut ſacrifices
ſuper ipſum holocauſta tua, eucharisteria
tua,greges tuos & armenta tua: quocunq;
in loco jubebo celebrari memoriam nomi-
nis mei,veniam ad te,& benedicam tibi.
25 Quòd ſi altare ex lapidibus facies mihi,
ne extruito *ex* eis cæſis: nam cum-primùm
cœlum tuum extuleris ſuper ipſum *lapidem*,
profanaveris eum.
26 'Neq; aſcendito per gradus ad altare me-
um,ut nó detegantur pudenda tua ad illud.

Caput XXI.

Hebræorum in Hebræos dominium circumſcribitur: & in Homicidas, vim facientes aut maledicentes parentibus, damnumq; afficientes proximum aut jumentum ejus, leges cum adjunctis pœnis feruntur.

1 HÆc autem *ſunt* judicia illa, quæ pro-
pones eis.
2 CÙM emeris 'ſervum Hebræum, ſex
annis ſerviet: illorum autem ſeptimo,exito
in libertatem gratis.
3 Si *ſolus* corpore ſuo venit, corpore ſuo ex-
ito: 'ſi maritus uxoris eſt, exito quoq; uxor
ejus cum eo.
4 Si dominus ejus dederit ei 'uxorẽ,pepere-
ritq; illi filios aut filias, uxor ipſa cum natis
ſuis erit domini ipſius, ille verò exito *ſolus*
corpore ſuo.
5 Quòd ſi [a] ingenuè dixerit ille ſervus, amo

3 *Ante faciem meam*] id eſt, mecum, ut ver.23. nam ſi facto vel cogitatione adhibetur Deus, ante faciem ejus eſt, cui etiam intima cordium ſunt explicata.
4 *Sculptile*] ſive ad me, ſive ad falſos Deos repræſentandos.
5 *Nam ego*] Aetiologia mandati & interdicti ſuperioris a natura Dei: zelotes eſt ac potentiſſimus: ideoque cùm ſeverè animadvertens in Idololatras, tum in eos ſummè beneficus qui fidem ſervant in ſpirituali illo conjugio, cujus contractus deſcribitur ſuprà 19.4.& ſequentibus.
Viſitans iniq.]non quamvis iniquitatem,ſed qua ſpirituale conjugium diſſolvitur, quam adeò ſeverè punit, ut non tantum eum comprehendat qui illam cõmiſit, ſed etiam poſteros ut meretricios partus: ejus enim qui a fœdere excluſus eſt, excluſi quoq; ſunt filii, ſicut eorum qui ſunt in fœdere, filii ad fœdus pertinent: vide Hoſche.1. & 2.Jechezkel.16.& 23.
a Heb. *tertianos & quartanos, nimirum ab ipſis patribus generationis ordine.*
Eos qui odio pro.]
Id eſt,qui ab amore mei deflectentes perfidè mecum agunt. 7 *In vanum*] id eſt, ulla cauſa re, aut ratione vana,vel mendace: quæ omnia formula Hebræa ſignificantur. b Heb. *in ullum vanum*. c Heb. *non declarabit innocentem, pro declarabit nocentem, id eſt, puniet, nam pœna eſt criminis conſectaria: Metalepſis.* 8 *Sanctifices*]celebres,habens pro ſancto & conſecrato cultui Dei. 10 *Sabbathum eſt Jehovæ*]totum conſumendum in cultu Dei tui. *Ullum opus*]ſervile & mechanicum, ne in meſſe quidem & vindemia, quale conceſſum eſt ſex reliquis diebus, infrà 34. 21.Levit.23.3. *Portas tuas*] terminos juriſdictionis tuæ,metaphora a portis,quibus oppida terminantur. 11 *Idcirco*]his tribus de cauſis: ut diem illum impendas in cultum Dei tui: ut ne continuis laboribus te aut tuos fatiges, infrà 23.12. Deut.5.14.& ut perpetuò recorderis operum & quietis Dei in creatione. Additur quarta cauſa Deut.5.15.perpetua memoria liberationis a ſervitute Aegypti. 12 *Prolongent*] pater & mater honorem ſibi ex mandato Dei delatum approbantes,ac benedicentes tibi: quo ſenſu alii alios ſervare dicuntur.1.Tim.4.16.Jacob.5.20.& recipere in æterna tabernacula, Luc.16.9. vide Eccleſ.3. verbum enim hoc ubique transferivum eſt. 14 *Ne ſcortator*] qui vertunt,ne committas adulterium, per ſeptemaloinis reſtringunt: ſignificat enim vox omne ſcortationis genus, ut Ijob.24.15.& Jirmejæ 3.9.& ſummi inter Hebræos doctores authoritatis Abben Ezra ita interpretatur.

Nechemjæ 9.13. 23 *Mecum*]explicatio 1.mandati. ... plicatio 2.mandati: ſynecdoche, quia nobiliſsimis materiis rejectis ... repudiatæ intelliguntur. 24 *Altare*]q.d. his tantùm abjectis ... meo utitor,quocunque vos deducam,donec fixum cultui meo locum ... præceptum enim temporarium eſt ab initio profectionis per ... ſtructuram templi,ut illa indicant,quocunque in loco jub,&c. ... ſacrificiorum fuit æneum,1.Reg.8.64. *Terreum*] e terra v... tum fieri voluit; ut poſt temporarium ejus uſum, aut laberetur ... retur,& ne elegantiæ aut religionis nomine conſervatum poſte... 26 *Neque aſcendito*] honeſtatis ratio in Eccleſia non eſt tem... poſt deſignatum cultui locum duratura.

... ſibi pararet ſervos: nam ancillam Jiſraëliticam non poterat ... jure dominii, ex lege infrà ver.7. hanc autem deſeri fas ... connubium iſtud Deo fuit ingratum,qui genus ſanctum cum ... miſceri,ut clarius apparet ex lege Deut.21.10. a Heb. ...

17 *Ne concupiſc.*] ... hoc verſu ... præceptum eſt ... Deut.5 in duas ... ſus diſtinguitur ... quamobrem ... pitur ab uxore ... mi,quæ hîc ſecund... loco ponitur ... duo præcepta ... incertum eſſet ... alteri antecede...
18 *Commoti* ... longius a monte ... trocedendo: ... rant enim ad imum ... montis,ſuprà 19. ...
19 *Dixerunt* ... tribunos & ſen... ſuos,Deut.5.23.
Loquere tu] ... ejus quod promi... Deus ſupra 19.9. ... jus autem figura ... ritatem & uſum ... plicat Moſche Deuter.18.
20 *Tentaret*] ... ſuprà 15.20.
Ne peccetis] ... militi ipſius ... vos ſubjiciatis.
21 *Stabat*] rev... ad ſua taberna... Deut.5.30.
Illam caliginem] ... mum denſum & ... de quibus ſuprà 19. 16.& 18.
22 *E cœlis*] ... etſi ignis nube ... mus,& ſonus ... monte percept... vox tamen Dei ... quentis e cœlis ... batur,Deut.4.36.
Deos argenteos ...

2 *Servum* ... ſive is pauper... preſſus ſe ad ... venderet, ... 7.& Deut.15.12. ... venderetur ... infrà 22.3.
3 *Si* ... pater liberos ... quos uxor ... liget,ſimiliter ... to ſynecdoche ... ris,partim ... ver.oſtendit ...
4 *Uxorem* ...

dominum meum, uxorẽ meam, & filios me-
os, nolo exire liber:
6 Tum ſiſtens eum dominus ejus coram ma-
giſtratibus ipſis, ſiſtito eum ad januam ſu-
am aut ad alterutrũ poſtem: ubi perforato
dominus ejus aurem ejus ſubula, ſic ſervito
ei in ſeculum.
7 Cùm autem vendiderit quis filiam ſuam
in ancillam, ne exito ut hi ſervi exeunt.
8 Si mala videbitur in oculis domini ſui ita
ut non deſponſet eam ſibi, tum finito eam
redimi: alieni e populo extero ne jus habeto
vendendi eam, quandoquidem perfidè e-
git cum ea.
9 Quòd ſi filio ſuo deſponſet eam, ſecũdum
jus ipſum puellarum facito ei.
10 Si alteram acceperit ſibi, alimentum ejus,
operimentum ejus, & benevolentiam de-
bitam ei ne diminuito.
11 Quòd ſi trium illorum unum non fecerit
ei, tum exito gratis abſque pecunia.
12 Qui percutit quenquam ita ut moria-
tur, omnino morte plectitor.
13 Tamen qui non quæſiverit, ſed Deus ipſe
objecerit manui ejus, conſtituam tibi locũ
quò ille confugiat.
14 Cùm autem quis arrogaverit contra pro-
ximum ſuum occidere eum aſtu, *etiam* ab
altari meo rapito eum ad mortem.
15 Item qui percutit patrem ſuum aut ma-
trem ſuam, omnino morte plectitor.
16 Item plagiarius, ſive vendiderit homi-
nem, ſive deprehenſus fuerit in manu ejus,
omnino morte plectitor.
17 Item qui maledicit patri ſuo aut matri
ſuæ, omnino morte plectitor.
18 Item cùm altercantibus hominibus per-
cuſſerit unus alterum lapide aut pugno, ita
ut non mortuus ſit, ſed decumbat in lecto:
19 Si ſurgens ambulaverit foras nixus ſcipio-
ne ſuo, tum impunis eſto percuſſor: tantũ-
modò ceſſationem ejus reddito, & plenã
curationem ejus præſtato.
20 Item cùm percuſſerit quiſpiam ſervum
ſuum aut ancillam ſuam virga, ita ut moria-
tur ſub manu ipſius, omnino vindicator:
21 Sed ſi diem unum aut biduum ſuperſtes fu-
erit, ne vindicator, nam pecunia ejus eſt.
22 Item certantibus hominibus, ſi percuſ-
ſerit unus illorum mulierem gravidam, ita ut
ejiciatur fœtus ejus, nec tamen ſit exitium:
omnino mulctator prout impoſuerit ei
maritus ipſe mulieris, & per judices dato.
23 Sin autem exitium ſit, tum reddito vitam
pro vita,
24 Oculum pro oculo, dentem pro dente, ma-
num pro manu, pedem pro pede,
25 Uſtionem pro uſtione, vulnus pro vulne-
re, livorem pro livore.
26 Item cùm percuſſerit quis oculum ſer-
vi ſui aut oculum ancillæ ſuæ, ita ut corru-
perit eum, in libertatem dimittito eum pro
oculo ejus.
27 Et ſi dentem ſervi ſui aut dentem ancillæ
ſuæ excuſſerit, in libertatem dimittito eum
pro dente ejus.
28 Item cùm cornu ferierit bos aliquis vi-
rum aut mulierem, ita ut moriatur: omni-
no lapidator bos ille, neq; comeditor caro
ejus, dominus verò bovis illius inſons eſto.
29 Quòd ſi bos petulcus fuerit antea, &
quamvis denunciatum fuerit teſtibus adhi-
bitis domino ejus, non aſſervaverit eũ, itáq;
interfecerit virum aut mulierem: bos ille
lapidator, etiamque dominus ejus morte
plectitor.
30 Si redemptionis pretium impoſitum fue-
rit ei, tum dato pretium redemptionis vitæ
ſuæ, omnino prout impoſitum fuerit ei:
31 Sive filium cornu petierit, ſive filiã cornu
petierit, ſecundum hoc jus fiat eo.
32 Si ſervum cornu petierit bos ille aut an-
cillam, triginta argenteos ſiclos dato do-
mino ejus, & bos ille lapidator.
33 Item cùm retexerit quis foveam, aut
cùm foderit quis foveam, deinde non ope-
ruerit eã, itáq; ceciderit illuc bos aut aſinus;
34 Dominus ille foveæ rependito, pecuni-
am reſtituito domino illius, quod autẽ mor-
tuum fuerit, ejus eſto.
35 Item ſi ferierit bos unius bovem alteri-
us ita ut moriatur, tum vendito eo qui vivit
partiunto pecuniam pretii ejus, & ſimiliter
mortuum partiunto.
36 Aut *ſi* indicatum eſt bovem petulcum fu-
iſſe antea, nec tamen aſſervaverit eũ domi-
nus ejus: omnino rependito bovẽ pro illo
bove, qui autem mortuus fuerit, ejus eſto.

Per judices] tum ut materiam contentionis & privatæ altinatis præcidant, tum ut ſtatum ſit quod eorũ interventu tranſactũ fuerit.
n Heb. *animam pro anima*, *anima pro vita*, ut *inf. ver. 30. metonymia*.
23 *Vitam pro vita*] nam etſi imprudens matrem aut fœtum privarit vita, conſilii tamen & occaſionis ratio habenda eſt: cõſilium autem fuit vitam proximi petere, qua occaſione vita privavit iſtum. Eſt autem hic talionis exemplum, de qua etiam Levit. 24. 20. & Deut. 19. 19. alia exempla habentur.
26 *Servi*] alienigenæ, ut ſuprà ver. 20. nam Hebræi non erãt cædendi, alioquin illatum eis damnum retaliabatur ex Levit. 24. 19.
o Heb. *fecerit ut cadat*.
p Heb. *lapidando lapidator*.
28 *Neque comeditor*] a vobis, neque edenda exteris proponitor, ut alioqui morticina caro aliis dari poterat in cibum Deut. 14. 21. Sic commendatur vita hominis & res ei adverſantes deteſtationi ſunt, ut Gen. 9. 5.
Inſons eſto] ſi vitium non præſciverat, ex verſiculo ſequente.
q Heb. *ab heri & nudiuſtertius*, *ſic infrà ver. 36*.
29 *Lapidator*] nec ejus caro comeditor, ex ver. 28.
Dominus] ut latè culpæ reus, cùm non caverit ne per ſuum bovem hoc damnum afferretur.

30 *Si redemptionis*] ſi cauſa cognita judicabitur non eſſe in eo latam culpam, ſed aliqua occaſione levior eſſe videbitur, mulcta irrogabitur ultimi ſupplicii loco. 32 *Servum*] alienigenam, ut ſuprà ver. 20. & 26. *Triginta ſiclos*] ſeptem uncias argenti & quadrantem ſive totidem dalleros: ſiclus enim communis quadrantem unciæ pendebat. 34 *Dominus ille foveæ*] qui aperuit, aut in cauſa fuit cur aperiretur apertáve relinqueretur, quamvis non ſit poſſeſſor ejus: nam in eo reſidet occaſio damni. *Pecuniam*] quanti æſtimabitur damnum. r Heb. *bos viri bovem proximi ejus*. ſ Heb. *rependendo rependito*.

[illegible] Heb. *moriendo ut moriatur ſiat*, & ſic deinceps: qua anaphora adhibentur, ut juris [illegible] neceſſitarius violabilis oſtenditur, veniaq; danda interdictum. *Morte*] hoc [illegible] magiſtratus meam hanc legem exequitor, nec ullo ſtudio aut affectu peccatis [illegible]. 13 *Conſtituam*] videtur in deſerto fuiſſe tabernaculum perfugii lo- [illegible] altare Dei erat, ex ver. ſequente: ſed poſt adventum in terram civitates [illegible] ſunt, de quibus Numer. 35. Deut. 19. Jehoſchua 20. idque duabus de [illegible], ut eo ſe reciperent qui longè a magiſtratu aberant donec de cauſa [illegible] cognoſceretur, ne a vindice opprimerentur: altera, ut ibi cognita cauſa uſ- [illegible] mortem ſummi ſacerdotis tutò habitarent. 14 *Arrogaverit*] aut occiderit, [illegible] ſit occidere, Deut. 19. 19. *Ab altari meo*] .i. nullum ei eſto perfugii [illegible] jubet Schelomoh, 1. Reg. 2. 25. & 28. & 2. Reg. 11. 15. 15 *Qui percu-* [illegible] non ſequatur mors, aut grave corporis damnum. ‖ *Deut.* 24. 7. [illegible] *proximum ſuum*. f Heb. *cadat in cubile*. 19 *Impunis eſto*] ne [illegible]. g Heb. *innocens eſto, hoc eſt, declarator*, ut ſuprà 20. 7. *Ceſſatio-* [illegible] damnum quod accepit ceſſando ab opere ſuo. h Heb. *curando bene cu-* [illegible]. 20 *Servum*] alienigenam, cum fratribus enim lenius agendum erat, [illegible]. *Sub manu*] id eſt, ſub plagis, dum cæditur, ex antitheſi ver. 21. [illegible] *vindicando vindicator*. 21 *Pecunia ejus*] emptus pecunia, metonymia q. d. [illegible] grave de ſe ſupplicium ſumpſit, pretium emptionis ſuæ perdendo. [illegible]. l Heb. *exeant nati ejus*. 22 *Exitium*] mulieris aut fœtus, [illegible] aut alicujus partis in ea corruptio. m Heb. *mulctando mulctator*. [illegible]] pœna arbitraria [illegible] præter voluntatem mulierem ſibi occurrentem [illegible].

Caput XXII.

Leges de furibus, de damno ex depaſtione aut incendio, de amiſſo depoſito, rerum amotarum, conducti, commodati, de ſtupro virgini oblato, de ſortilega, de neſariam libidinem exercente, de idololatra, de vi, de uſura, de pignore, de honore magiſtratui habẽdo, de primitiis, & de ſanctimonia feruntur.

1 Si quis furatus bovem aut parvam pecu-
dẽ mactaverit aut vẽdiderit eam, quin-
que boves rependito pro uno bove, &
quatuor *pecudes* gregis pro una pecude.
2 Si in effoſſione deprehendatur fur, & per-
cuſſus moriatur, reus cædis ne eſto *per-
cuſſor*.
3 Si Sol ortus fuerit ei, cædis reus eſto: *fur*

1 *Quinque boves*] nam in hoc damnum majus, fractura major, & audacia major eſt, in ſequente verò minor: ideoq; inæquales pœnæ.
2 *Effoſſione*] nocturna, ex antitheſi ver. 3.
a Heb. *ne ſunto illi ſanguines*, ſic ver. 3.

3 *Ei*] furi & percuſſori, hoc eſt, ſi deprehendatur in ipſo furto poſt ortum Solis. *Reus eſto*] percuſſor: ne liceto ei furem occidere.

verò

verò [b] omnino rependito, ſi non eſt ei, vendi-
tor pro furto ſuo.
4 Sin autem [c] totum furtum deprehenſum
fuerit in manu ejus, ſive bos, ſive aſi-
nus, ſive parva pecus, viventes, duplum re-
pendito.
5 Si quis depaſcens agrum aut vineam im-
miſerit pecus ſuum quod paſcat in agro al-
terius, optimo agri ſui, & optimo vineæ ſuæ
rependito.
6 Si egreſſus ignis invenerit ſpinas, abſuma-
turq; meta frumenti aut ipſa ſeges, aut ali-
quis ager, omnino rependito is qui [d] fecit ut
incendium eſſet.
7 Si quis dederit proximo pecuniam aut ſu-
pellectilia ad ſervandum, & id furto ablatum
fuerit e domo illius: ſi deprehendetur fur ip-
ſe, rependito duplum:
8 Si non deprehendetur fur ille, tunc ſiſtitor
dominus illius domus coram ipſis magiſtra-
tibus, *jurejurando ſe purgaturus*, ſi non extē-
dit manum ſuam in [e] rem proximi ſui.
9 De omni negotio rerum amotarum, de
bove, de aſino, de parva pecude, de veſtimē-
to, de omni re amiſſa, cùm dixerit *ejus domi-
nus* illum ipſum eſſe, uſque ad ipſos magiſtra-
tus venito negotium amborum: quem con-
demnabunt magiſtratus, rependito duplum
proximo ſuo.
10 Si dederit quiſpiam proximo ſuo *ex con-
ducto* aſinum, aut bovem, aut parvam pecu-
dem, aut ullum jumentum ad ſervandū, mor-
tuum autem, vel fractum *aliquid*, vel vi ab-
ductum fuerit, nemine vidente:
11 Juramentum Jehovæ eſto inter utroſque,
quo ſe purget redemptor ſi non extendit manū
ſuam in rem proximi: quod accipito domi-
nus [f] rei, ille ne rependito.
12 Quòd ſi furto ablatum fuerit illi, rependi-
to domino ejus.
13 Si [g] omnino diſcerptum eſt, afferto illius *a-
liquid in* teſtimonium: quod diſcerptum eſt,
ne rependito.
14 Item cùm quis quid petierit a proximo
ſuo *commodatò*, quod corrumpatur aut mori-
atur, *ſi* dominus ejus *res* non adfuerit ei, om-
nino rependito.
15 Si dominus ejus adfuerit ei, ne rependito:
Si mercede conductum eſt, *ne rependito*, ve-
nerat pro mercede ſua.
16 Item ſi quis pellexerit virginem quæ non
eſt deſponſata, & cubaverit cum ea, [h] omni-
no conſtituens ei dotem *accipiat eam* in ux-
orem:
17 Si [i] planè renuet pater ejus eam dare illi,
pecuniam pendito, prout *eſt* dos virginum.
18 Præſtigiatricem ne ſinito vi-
vere.
19 Quiſquis cubat cum jumento, [k] om-
nino morte plectitor.
20 Qui ſacrificat aliis Diis præterquam Je-
hovę ſoli, ut anathema perditor.
21 Item peregrino vim ne facito, nec op-
primito eum: nam peregrini fuiſtis in terra
Ægypti.
22 Nullam viduam aut orphanum affligi-
tote.
23 Siqua afflictione afflixeris eum (nam ſi
[l] tantillum clamet ad me, [m] utique exaudire
ſoleo clamorem ejus)
24 Tum accenſa ira mea occidam vos gladio:
ſic erunt uxores veſtræ viduæ, & liberi ve-
ſtri orphani.
25 Si pecuniam mutuā dederis populo meo,
pauperi ipſi qui *eſt* tecum, ne eſto ei tāquam
fœnerator, ne imponite ei [n] uſuram.
26 Si [o] pignore acceperis veſtem proximi tui,
dum inclinat Sol, reſtituito illam ei.
27 Nam id ſolum operimentum ejus *eſt*, illud
eſt veſtimentum ejus ad cutem ejus *nudam*:
in quo cubaret? alioquin erit, cùm inclama-
bit me ut exaudiam, quia clemens ſum.
28 Magiſtratus ne execrator, & prin-
cipi in populo tuo ne maledicito.
29 [p] Frugum tuarum maturarum, & liquo-
ris tui *primitias* ne differto *dare*: primogeni-
tum filiorum tuorum dato mihi.
30 Sic facito bove tuo & pecore tuo: ſep-
tem dies eſto cum matre ſua, illorum autē
die octavo dato illud mihi.
31 Item homines ſancti eſtote mihi, & car-
nem in agro diſcerptam ne comeditote, ca-
ni projicite illam.

Caput XXIII.

Leges de injuriis, afficiendo beneficiis inimico, judiciis, intermiſſione culturæ, ſabbatho & feſtis anniverſariis, Idololatria & idolis, cultu veri Dei, fœdere cum Cenahhanæis & eorū diis non ineundo, & habitatione cum illis non communicanda feruntur.

1 Ne efferto rumorem mendacii, ne ap-
ponito manum tuam cum improbo,
[a] agendo teſtem injurium.
2 Ne [b] inſiſtito veſtigiis potentiorum ad
mala: neque loquitor de lite, declinādo poſt
potentiores ad pervertendum eum.
3 Attamen pauperem ne honorato in lite
ejus.
4 Si offenderis bovem inimici tui, aut aſi-
num ejus errantem, [c] omnino reducito eum
ad illum.
5 Si videris aſinum oſoris tui ſuccumbentem
oneri ſuo, tum deſinito ut non relinquas ei:
[d] omnino relinquito *rem tuam*, adeſto ei.
6 Ne pervertito judicium egeni tui, in lite
ejus.
7 A verbo mendacii procul abeſto, & inno-
centem ac juſtum ne occidito: quia non ab-
ſolvam improbum.
8 Et munus ne accipito: nam munus ipſū ex-
cęcat oculatos, & pervertit verba juſtorum.
9 Et peregrinum ne opprimito: vos enim ex-
perti eſtis affectum peregrini, cùm peregri-
ni fuiſtis in terra Ægypti.
10 Item ſex annis conſeres terram tuam, &
colliges proventum ejus:
11 Septimo autem quoque intermittito ea,
& relinquito eam incultam, ut comedant e-
geni e populo tuo, reſiduum verò eorū co-
medant beſtiæ agreſtes: ſic facito vineę tuæ
& oliveto tuo.
12 Sex diebus facies opera tua: die autē ipſo
ſeptimo ceſſato, ut quieſcat bos tuus & aſi-

b Heb. *rependendo rependito: ſic deinceps.*
c Heb. *deprehendendo deprehenſum fuerit.*
4 *In manu ejus*] ſi non mactaverit aut vendiderit, ſed ſervet apud ſe.
Duplum] id eſt, alterum tantum, quia idem reddit quod furatus erat: ſic ver. 7.
d Heb. *incendit incendium.*
8 *Jurejurando*] ſic accipiendū ex ver. 11.
Si non extendit] ut ea tanquam ſua utatur, aut ſuam faciat.
e Heb. *opus, ut Gen.* 33.14. *& infrà ver.* 11.
9 *Rerum amotarum*] quæ quocunq; pacto interverſæ fuerint, & proprio domino perierint.
Illum ipſum] rerum amotarum reum.
Quem condemnabūt] ſive depoſitarius evictus, ſive depoſitor falsò accuſans.
10 *Ex conducto*] hoc addidimus evidentiæ cauſâ, quia diverſam eſſe hanc legem a præcedente oſtendit pœna: & factum Jahhacobi Gen. 31.39. Hebræorumq; autoritas ita accipiendam confirmant.
11 *Si non*] ut ſuprà ver. 8.
Accipito] id eſt, juramento acquieſcito.
f Heb. *ejus: relativum ad antecedens remotum.*
g Heb. *diſcerpendo diſcerptum.*
15 *Venerat pro*] id eſt, ejus uſum mercede conduxerat, cujus abuſu præſens dominus poterat interdicere.
h Heb. *dotando dotet.*
i Heb. *renuendo renuet.*
17 *Prout eſt dos*] videlicet 50. ſiclorum minimum, qui æſtimantur paulo amplius duodecim unciis argenti & ſemuncia: vide Deut. 22.29.
18 *Præſtigiatricem*] & præſtigiatorem, & omnem artis nefariæ exercitorem, Levit. 19.26. & Deut. 18.10.
19 *Quiſquis*] hic quoque ſynecdoche eſt: omnes enim nefariæ libidines per analogiam prohibentur: vide Levit. 18.23. & 20.15.
k Heb. *moriendo interficiatur: vide ſuprà* 21.12.
l Heb. *clamando clamet.*
m Heb. *audiendo audiam.*

n Heb. *morſum ... rodens lucrum.*
o Heb. *pignorando pignoraberis.*
28 *Magiſtratus*] ... nes quos eſt admini- ſtratio civilis vel ec- cleſiaſtica, teſte Apoſtolo Act. 23.5.
p Heb. *plenitudinem tuam, & lachrymam tuam.*

1 *Ne afferto*] ... falſi rumoris ... vel adjutor eſto ... Levit. 19.16.
Ne apponito ...] conſociator ... ferto operam ... illo, conſenti... aut juvando ... malum: ſynec...
a Heb. *ex... teſtis injuriæ.*
b Heb. *eſto p...*
3 *Attamen*] ... cavendum a ... extremis ... ne privatus ... tentioribus ... quo tribuas, ... ſericordiæ ... plus tenuibus ... at: ſic Levit. ...
4 *Si offenderis*] ... Deut. 22.1.
c Heb. *re... reducito.*
5 *Deſinito*] ... cupatione ... ei ſoli aſini ... vandi onus ... to: ſic Deut. 22...
d Heb. *relinquendo relinquito.*
6 *Ne pervertito*] ... De judiciis ... quatuor: vide ... 16.19.
7 *A verbo* ...] adulterando, ... pronunciando ...

Ne occidito] ne fretus autoritate tua injuria ullā afficito: ſynecdoche. ... *bum*] ne judicem quidem, qui improbè judicando litem ſuam fecerit. 8 ... *tos*] ſapientes metaphoricè, Deut. 16.19. 9 *Peregrinum*] hic magiſt... tuntur leges, ut Deut. 24.17. privatis verò de eodem argumento ſuprà 22... Levit. 19.33. 11 *Septimo*] idem Levit. 25.3. & pluribus ibidem ver. 20. 21... *Egeni*] ſubaudi tecum & cum tuis communi jure, Levit. 25.6. & 7.

ſervus tuus,& recreetur filius ancillæ tuæ & peregrinus.

13 Et in omnibus quæ edixero vobis ſ continetote vos: nomen autem deorum alienorum ne recordemini, neq; audiator in ore tuo.

14 Tribus vicibus feriator mihi quotannis.

15 Feſtum azymorum obſervato, ſeptem dies comedito azymos, quemadmodum præcepi tibi, conſtituto tempore, ipſo menſe Abib, quia in eo egreſſus es ex Ægypto: & ne adſis comparento coram me vacui:

16 Item feſtū anniverſarium meſſis primitiarum laborū tuorum quas ſeveris in agro tuo: feſtumq; collectionis in exitu cujuſque anni, cùm collegeris labores tuos ex agro.

17 Tribus vicibus quotannis comparento omnis mas tuus in conſpectu domini Jehovæ.

18 Ne mactando *fundito* ſanguinem ſacrificii mei cum fermentato: neque pernoctato adeps ſacrificii feſti mei uſque mane.

19 Prima quæque primitiarum terræ tuæ afferto in domum Jehovæ Dei tui: ne coquito hœdum in lacte matris ſuæ.

20 Ecce ego mitto Angelum ante te, ad ſervandum te in hac via, & ad introducendum te in locum illum quem præparavi.

21 Cave tibi a facie ejus, & auſculta voci ejus, ne exacerbes eū: quia non feret defectionem veſtrā, quia nomen meū eſt in eo.

22 Nā cùm ſedulò auſcultaveris voci ejus & feceris omnia quæ edicā, inimicabor inimicos tuos, & hoſtiliter agā cum hoſtibus tuis.

23 Cùm iverit angelus meus ante te, & introduxerit te *in terram* Emoræi, & Chittæi, & Perizzæi, & Cenahhanæi, & Chivvæi, & Jebuſæi, & excidero eum:

24 Ne te incurvato diis eorum, neque colito eos, neque facito ſecundum opera eorum: quin omnino demolitor eos, & omnino perfringito ſtatuas eorum.

25 Sed colitote Jehovam Deum veſtrum, qui benedicet pani tuo & aquæ tuæ: & amovebo *quemvis* morbum e medio tui.

26 Non erit abortiens aut ſterilis in terra tua: numerum dierū tuorum complebo.

27 Terrorem mei præmittam ante faciem tuam, & fundam quemlibet populum in quos venies: & omnium inimicorum tuorum exponam tibi cervicem.

28 Mittam enim *tanquam* crabronem ante te, qui expellet Chivvæum, Cenahhanæum, & Chittæum a conſpectu tuo.

29 Non expellam eum a conſpectu tuo anno uno, ne ſit terra ipſa deſolata, & potentior ſit beſtia agreſtis te:

30 Sed paulatim expellam eum a conſpectu tuo, uſquedum fœtaveris, & poſſideas terram illam.

31 Et ponam terminum tuum a mari alguſo uſque ad mare Peliſchtæorum, & a deſerto uſque ad illud flumen *Euphraten*: nam dabo in manum veſtram habitatores illius terræ ut expellas eos a facie tua.

32 Ne pangito cū illis & cum diis eorū fœdus.

33 Ne habitanto in terra tua, ne non inducant te ad peccandum mihi: nam ſervitu-rus eſſes diis illorum, nam id eſſet tibi in tendiculam.

CAPUT XXIIII.

Moſche ſuperiores leges populo propoſiturus ex mandato Dei deſcendit, quibus adſentiente populo fœdus inter Deum populumq; pangit: tum omnibus conſtitutis quæ oportet, admoniſtandem ſe abſente perſiſtendum, cum certo comitatu [illegible], ſolus evocatur ad Deum, apud quem quadraginta dies noctesq; manet.

1 EDIXIT autem Moſchi, aſcende verſus Jehovam tu & Aharon Nadab & Abihu & ſeptuaginta e ſenioribus Jiſraëlis: & incurvate vos e longinquo.

2 Deinde accedito Moſche ſolus ad Jehovam, iſti verò ne accedunto: quod autem ad populum, ne aſcendunto cum eo.

3 Veniens ergo Moſche cùm enarraviſſet populo omnia verba Jehovæ & omnia illa jura: reſpondiſſetq; populus una voce ac dixiſſet, omnia hæc verba quæ edixit Jehova faciemus:

4 Scripſit Moſche omnia verba Jehovæ & ſurgens mane extruxit altare ſub ipſo monte, & duodecim ſtatuas pro duodecim tribubus Jiſraëlis.

5 Poſteà miſit pueros filiorum Jiſraëlis, qui obtulerunt holocauſta, & ſacrificaverunt ſacrificia euchariſtica Jehovæ, juvencos.

6 Et accipiens Moſche dimidium ſanguinis illorum, poſuit in crateribus: dimidium verò ejuſdem ſanguinis ſparſit ſuper altare illud.

7 Cumq; accepiſſet librum illū fœderis legiſſet audiente populo, & dixiſſent, quicquid edixerit Jehova, faciemus & auſcultabimus:

8 Accipiens Moſche reliquum ſanguinem, ſparſit ſuper ipſum populum ac dixit, ecce ſanguis illius fœderis quod pepigit Jehova vobiſcum, ſecundum omnia verba hæc.

9 Deinde aſcendens Moſche & Aharon, Nadab & Abihu, & ſeptuaginta e ſenioribus Jiſraëlis,

10 Aſpexerunt Deum Jiſraëlis, & ſub pedibus ejus velut opus pavimentatum ſapphiro, & velut corpus ipſum cœli nitore.

11 Tamen in ſelectos filiorum Jiſraëlis non extendit manū ſuam: nam quamvis intuiti eſſent Deū ipſum, comederunt & biberunt.

12 Tum edixit Jehova Moſchi, aſcende ad me in hunc montem, & eſto ibi, ut dem tibi tabulas lapideas, id eſt, legem ac præcepta quæ ſcripſero ad docendum eos.

13 Quare ſurgens Moſche & Jehoſchuhha miniſter ejus, ut aſcenderet Moſche ad montem ipſum Dei,

14 Senioribus illis edixit, ſedentes nos exſpectate [illegible]

[illegible] Hebr. *demoliendo demolitor, & perfringendo perfringito.* [illegible] ut ſupra 23.26. [illegible] 28 *Tanquam crabronem*] quod ſuperiore [illegible] illuſtrat ſimilitudine: [illegible] aculeis terroris [illegible] ut valde cedere cogantur. [illegible] 30 *Foetaveris*] id eſt, numero auctus [illegible] 31 *Regionum*] [illegible]

[illegible] mia: nam ſingulos e populo ſanguine aſpergi [illegible] quam fortaſsis aliqua illius [illegible] aſperſa ſuit. *Sanguis fœderis*] ſignum veteris fœderis, ad umbrans ſanguinem Chriſti quo ſancitum eſt novum, Luc. 22. 20, Marc. 14. 24. *Omnia verba*] conditiones a Deo propoſitas, & a populo acceptas. 10 *Deum Jiſraëlis*] ſigna præſentiæ ejus, de quibus ver. 15 & 16, ſynecdoche. [illegible] 11 *Selectos*] [illegible] ſupra ver. 1 & 9. *Non extendit manum*] non affecit eos ullo malo, quia non temerè, ſed Dei juſſu acceſſerant. [illegible] incolumitatem [illegible] exprimit Moſche: ſimile vide Gen. 32. [illegible]

[illegible]

d Heb. qui Dominus verborum erit.

Aliquid dicendum] sive consilio, sive litis dirēptione opus sit.

16 Inclamavit Moschen] jussit venire, supra ver. 12. nam Jehoschuah postea non aderat Moschi, cùm Jehova alloqueretur eum, ut apparet infra ex 32.17.

17 Ante oculos filiorum] qui in castris manserant: non enim videbant illam speciem, quam visam fuisse legimus ab ijs qui cum Moscheh ascenderant, suprà ver. 10.

pectate hic, dum revertamur ad vos: ecce autem Aharon & Chur vobiscum, d qui habebit aliquid dicendum, accedat ad eos.

15 Et ascendit Mosche montem illum (operiebat autem nubes quædam montem illum,

16 Habitabatq; gloria Jehovæ in monte Sinai) & operuit eum nubes illa sex diebus: postea inclamavit Moschen die illorum septimo e medio ipsius nubis.

17 Aspectus autem gloriæ Jehovæ erat tanquam ignis consumens in summitate illius montis, ante oculos filiorum Jisraëlis.

18 Ita ingressus Mosche in medium ipsius nubis ascendit montem: fuitque Mosche in ipso monte quadraginta dies & quadraginta noctes.

Caput XXV.

Deus Moschen jubet Jisraëlitis indicere materiam certam sponte ab ipsis offerendam, ex quibus sibi tabernaculum extruatur, ut ibi visibili symbolo præsentiæ suæ habitet: & arcæ, mensæ, lychnuchi cum instrumentis suis materiam, mensuram, & formam describit.

1 Tum allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

2 Edic filiis Jisraëlis, ut accipientes a offerant mihi oblationem: ab omni viro cujus b animus sponte moverit eum, accipite oblationem mihi.

3 Hæc autem est oblatio illa, quam accipietis ab eis: aurum, & argentum, & æs,

4 Et hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, sive linum xylinum, sive lana caprarum,

5 Pelles etiam arietum rubefactas, & pelles melium, & ligna Schittim,

6 Oleum ad luminare, odoramenta ad oleum unctionis, & ad suffitum aromatum quædam,

7 Lapides sardonyches, lapides insitivi pro amiculo, & pro pectorali sacro,

8 Ut faciant mihi sacrarium, & habitem inter eos:

9 Omnino prout ostendo tibi structuram ipsius tabernaculi, & structuram omnium supellectilium ejus, sic autem facitote.

10 Primum faciunto arcam e lignis Schittim, longitudine sua duûm cubitorum ac dimidiati, & unius cubiti ac dimidiati latitudine sua, similiter unius cubiti ac dimidiati altitudine sua.

11 Et obducito eam auro puro, intrinsecus & extrinsecus obducito eam: & facito super eam limbum aureum circumquaque.

12 Fundensq; ei quatuor annulos aureos, indito eos quatuor impagibus ejus, ut duo annuli sint in latere ejus uno, & duo annuli in latere ejus altero.

13 Facito quoque vectes e lignis Schittim, & obducito eos auro:

14 Et inducito vectes illos in annulos ad latera illius arcæ, ad ferendum eis arcam illam.

15 In annulis illius arcæ sunto vectes illi, ne amoventor inde.

16 Deinde collocato in ea arca testimonium ipsum, quod daturus sum tibi.

17 Facito operculum propitiatorium ex auro puro, duorum cubitorum & dimidiati longitudine sua, unius; cubiti & dimidiati latitudine sua.

18 Et facito duos Cerubinos aureos, continente opere facito eos, e duabus extremitatibus operculi ipsius propitiatorii:

19 Facito, inquam, Cerubinum unum ex extremitate una hinc, & Cerubinum alterum ex altera extremitate inde: ex operculo propitiatorio facito Cerubinos in duabus extremitatibus ejus.

20 Et sunto Cerubini illi passis alis suis sursum versus, obtegentes alis suis operculum illud propitiatorium, & faciebus suis obversis unius ad alterum: versus ipsum operculum propitiatorium sunto facies Cerubinorum.

21 Imponito autem operculum hoc propitiatorium arcæ ipsi superne, postquam in arca posueris testimonium illud quod daturus sum tibi:

22 Ubi conveniam tecum, & loquar tecum e superiore parte operculi propitiatorii, e medio duorum Cerubinorum qui erunt super arcam illam testimonii, quæcunq; præcepero tibi referenda filiis Jisraëlis.

23 Item facito mensam e lignis Schittim, duûm cubitorum longitudine sua, & unius cubiti latitudine sua, cubitiq; & dimidiati altitudine sua.

24 Et obducito eam auro puro, facitoque ei limbum aureum circumquaque.

25 Facito quoque ei fasciam palmarem circumquaque, & facito limbum aureum ad fasciam ejus circumquaque.

26 Facito etiam ei quatuor annulos aureos, quos indito quatuor ejus angulis, qui erunt in quatuor pedibus ejus.

27 E regione illius fasciæ sunto ipsi annuli, ut sint sedes vectibus ad portandum ipsam arcam.

28 Facito verò vectes illos e lignis Schittim, quos obducito auro, ut portetur eis hæc mensa.

29 Præterea facito scutulas ejus, & acerras ejus, & scutellas ejus, & scopulas ejus, quibus tegetur, ex auro puro facito illas.

30 Imponitoq; huic mensæ panem faciei, ante faciem meam jugiter.

31 Item facito lychnuchum ex auro puro: opere continente fiat lychnuchus ille, scapus ejus, & rami ejus, lances ejus, mala oblonga ejus, & calyculi ejus ex eo sunto.

32 Sex autem rami egrediuntor e lateribus ejus: tres rami lychnuchi e latere ejus uno, & tres rami lychnuchi e latere ejus altero.

33 Tres lances, speciem amygdalæ referentia in uno ramo sunto malum oblongum & calyculus, & tres lances, speciem amygdalæ referentia in uno ramo malum oblongum & calyculus: sic esto sex illis ramis qui prodeunt e lychnucho ipso.

34 In ipso verò lychnucho quatuor sunto lances, amygdalæ speciem referentibus malis oblongis ejus & calyculis ejus,

35 Malum autem oblongum esto sub duobus

a Scilicet verbi conjuncti quam peregrina constructio, indicio sit infrà 27.20.

b Heb. cor.

2 Accipite] ea & quos nominavi tibi, suprà 24.1.

c Heb. levatio.

d Heb. hyacinthi, & purpuræ, & vermis dibaphi: abstracta pro concretis.

4 Linum xylinum] vulgo byssum: ...

e vestibus lineis exterioribus ... 15 Sunto] id est, manento, ut suprà 24.12. 16 Testimonium] tabulas lapideas cum decem præceptis, ... infra 31.18, & 30.15, dicuntur tabulæ testimonii.

significat calathos, calyculos, & alabastros, sive flores apertos, ... quia amygdalina specie fuisse dicuntur ... Lychnucho] lychnuchi scapo, ... nuchi: quasi dicat, ramorum & scapi ... formam eandem esse,

ramis ex eo prodeuntibus, & malum oblongum sub duobus ramis ex eo prodeuntibus, & malum oblongum sub duobus ramis ex eo prodeuntibus, nimirum sub sex illis ramis qui prodeunt ex ipso lychnucho.
36 Mala oblonga [h] ramorum, & rami eorum ex eo sunto: totus esto continentis operis ejusdem, ex auro puro.
37 Et facito lucernas ejus septem, ut accendat sacerdos lucernas ejus, ad lucem præbendam ab omni parte ejus:
38 Et forcipes ejus, & trullas ejus ex auro puro.
39 Talento auri puri facito illum, cum omnibus instrumentis istis.
40 Videsis autem ut facias juxta structuram eorum, quæ tibi exhibita est videnda in hoc monte.

200. erit summa lychnuchi & instrumentorum ejus. h Heb. quam facieris [illegible] videre; ut infra 26.30.

h Heb. eorum.
33 Amygdalas] hæc propria est verbi significatio cum de [illegible] agitur, ut Num. 17.8. [illegible]
i Heb. [illegible] [illegible] ejus, [illegible]
38 Forcipes] instrumenta ad emungendas lucernas.
Trullas] instrumenta ad purgandas lucernas a [illegible] sordibus.
39 Talento auri] [illegible], quod duplo majus erat communi: continebat enim 120. libris, communi tantum sexaginta. Libram autem [illegible] si æstimes, ut [illegible], coronatis aureis [illegible] coronatorum.

Caput XXVI.

Tabernaculi, tentorii, operimenti ejus, & tabularum ad ea sustentanda ratio præscribitur, & mandatur Moschi, ut sacratiorem partem velo ante ostium appenso ab altera tabernaculi parte separet: hac verò mensam ad septentrionalem latus, & lychnuchum ad Meridianum destinat.

1 IPsum verò tabernaculum facito [a] decem aulæorũ, e xylino nativo intertexto & hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, Cherubinis inserta opere artificiosissimo facies ea.
2 Longitudo aulæi unius viginti octo cubitorum, & latitudo quatuor cubitorum, cujusq; aulæi: mensura eadem omnibus hiis aulæis esto.
3 Quinque aulæa sunto [b] conjuncta unum ad alterũ, & quinq; aulæa conjuncta unum ad alterum.
4 Facito itaq; loramenta hyacinthina in ora aulæi primi [c] ad extremitatem in commissura; & similiter facito in ora cujusvis aulæi ulteriore in commissura secunda.
5 Quinquaginta loramenta facito in aulæo primo; & quinquagena loramenta facito in extremitate cujusq; aulæi, quæ est in commissura secunda: continentia hæc loramenta unum *aulæum* cum altero.
6 Facito quoque quinquaginta ansulas aureas, ut conjungas aulæa illa alterum alteri, *inditis loramentis* in ansulas illorum, & [d] sit ipsum tabernaculum unum.
7 Deinde facito aulæa e *lana* caprina, *ut sint* pro tentorio super tabernaculum: undecim aulæa facito ista.
8 Longitudo aulæi unius triginta cubitorum, & latitudo quatuor cubitorum aulæi unius: mensura eadem esto undecim aulæis.
9 Et [e] conjungito quinque horum aulæorum seorsim, & sex horum aulæorũ seorsim: [f] conduplicato que aulæum sextum e regione [g] anterioris partis ipsius tentorii.
10 Facito itaq; quinquaginta loramenta ap-

tanda oræ aulæi primi [h] ulteriori in ipsa commissura: & quinquagena loramenta oræ cujusq; aulæi, commissuræ secundæ.
11 Facito quoque [i] ansulas æreas quinquagenas, ut inseras ansulas in loramenta, conjungasq; ipsum tentorium, ut sit unum.
12 [k] Redundans autem, quod superfluum erit in aulæis tentorii, dimidiũ illud [l] aulæi quod superfluum erit, redundato versus posteriorem partem tabernaculi.
13 Cubitus verò unus hinc, & cubitus unus inde, ex eo quod superfluum erit in longitudinem aulæorum ipsius tentorii, esto redundans ad latera ipsa tabernaculi hinc & inde, [m] ad tegendum ipsum.
14 Facito præterea [n] tegmen ipsi tentorio e pellibus arietum rubefactis, & operimentum e pellibus melium superne.
15 Item facito asseres ipsi tabernaculo e lignis Schittim, arrectarios.
16 Decem cubitorum esto longitudo cujusq; asseris, cubiti verò & dimidiati cubiti latitudo asseris uniuscujusque.
17 Duo cardines sunto asseri unicuique, [o] scalari forma compositi, unus cum altero: sic facito omnibus asseribus ipsius tabernaculi.
18 Facito autem asseres istos huic tabernaculo: viginti asseres ad plagam Australem dextrorsum.
19 (Quadraginta verò stylobatas argenteos facies sub viginti asseribus illis, *ponendo*, duos stylobatas sub assere uno [p] ad duos cardines ejus, & duos stylobatas sub assere altero ad duos cardines ejus)
20 Et lateri tabernaculi secundo ad plagam Aquilonalem, viginti asseres,
21 Cum quadraginta stylobatis eorum argenteis, duobus stylobatis sub assere uno, & duobus stylobatis sub assere altero:
22 Angulis verò ipsius tabernaculi ad Occidentem, facito sex asseres,
23 Et duos asseres facito in antas ipsas angulares tabernaculi, in utroque angulo:
24 Qui sint [q] gemellipares interne, [r] pariterque sint gemellipares ad verticem suum, [s] inditi annulo uno: sic esto duobus illis, pro duabus antis angularibus sunto.
25 Sic sunto octo asseres cum stylobatis suis argenteis, sexdecim stylobatis, duobus stylobatis sub assere uno, & duobus stylobatis sub assere altero.
26 Facito etiam transtilla e lignis Schittim: quinque sunto pro asseribus unius lateris ipsius tabernaculi,
27 Et quinque transtilla pro asseribus secundi lateris ipsius tabernaculi, & quinque transtilla pro asseribus lateris Occidentalis ipsius tabernaculi ad utrunque angulum *pertingentia*.
28 Transtillum autem medianum *esto*, [t] in medio ipso asserum, transcurrens ab uno extre-

10 *Ulterior*] citerior enim sive prior qua tabernaculum terminabatur, nullo opus habebat loramento, quia cum nullo erat committendum: vide supra in ver. 4.
11 *Ansulas*] collocandas in priore ora cuiusque aulæi, dempto primo, ut cum proxime antecedente conjungeretur.
12 *Redundans*] supra mensuram aulæorum tabernaculi in longitudinem & latitudinem ejus: superabant enim aulæa tabernaculi ea [illegible] tentorii quatuor cubitis sua latitudine in longitudinem tabernaculi, & duobus cubitis sua longitudine in latitudinem ejus.
Aulæi] posteriorem ad posteriorem sive occidentalem partem tabernaculi.
13 *Ad tegendum*] nam densitas asserum, transtillorum annulorumque prominentia, & stylobatæ postulabant ut tentorium quo tegebantur latius esset: quam ob rem aulæa ejus excedebant duobus cubitis in longitudinem.
14 *Tegmen*] sive unum esset confectum, sive duo separata, arietinum inferius, superius verò e pellibus melium.
e Heb. *denticulati inferne*.
17 *Scalari forma*] æqualiter distantes, ut scalarum gradus æqualibus spaciis inter se distant.
19 *Ad duos cardines*] excipiendos: nam singuli stylobatæ singula habuerunt cava, in quæ cardines asserũ immitterentur.
24 *Gemellipares*] id est, quasi mariti tabulæ geminos ex se tabulatorum ordines consociantes, nempe in longitudinem latitudinemque tabernaculi: continebant enim asseres arrectarios tabernaculi utrinque, summitate e transtillorum in annulos suos transmissis, tot[illegible] aulæorum pondus sustinebant.

[illegible] ita [illegible] loramenta [illegible] id est in ora secunda aulæi, qua cum secundo erat committendum.
b Id est sumus tabernaculi [illegible] hoc [illegible] inter duos ordines spatium, quod speciem [illegible] tabernaculi. 9 [conjungito] loramentis & ansulis, ut ver. [illegible] Conduplicato] hoc est, ita imposito tabernaculo hæc sexta aulæa, ut dimidio ejus [illegible] duobus cubitis) [illegible] primum [illegible] contingere dimi[illegible] [illegible] tabernaculi est ultimũ [illegible] aulæi quod [illegible] latitudo [illegible] aulæi in latitudinem. b Heb. Faciei.

Pariter] æqua & continente forma. *Inditi annulo uno*] uno inferne, & uno superne, in quem incertis suis denticulis tabulæ artarier constringebantur. 28 *In medio ipso*] Hebræi omnes quos legere licuit, hoc transtillum per mediam asserum densitatem transmissum dicunt: nos contra ex textu ipso colligimus medium asserum [illegible] ratione densitatis, sed longitudinis corporis dici, ut sit sensus, medianum transtillum annulis ita mittendum esse, qui præcise in media longitudine asserum sint collocati: aliequi aut ipsi [illegible] asseres fuisse oportet (quod minime credibile est cum gestatorium & ambulatorium hoc tabernaculum fuerit, cujus tota compages ab [illegible] portabatur Num. 3.36. & 7.8.) aut mirum in modum debilitasse; ac plane tanto [illegible] imparem, neq; aliud transtillum opus fuisset [illegible] ver. 29 [illegible]

...ſeno ad alterum.

29 Illos verò aſſeres obducito auro, annuloſq; eorum facito ex auro qui ſint ſedes tranſtillis ipſis: obducito quoque ipſa tranſtilla auro.

30 Sic erigito tabernaculum illud, ſecundùm convenientiam ejus, quæ tibi exhibita eſt videnda in hoc monte.

31 Deinde facito velum ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylino intertexto, opere artificioſiſſimo facito illud Cherubinis inſignitum.

32 Et appendito hoc ad quatuor columnas e Schittim obductas auro, uncis earum aureis, impoſitas quatuor ſtylobatis argenteis:

33 Et collocato hoc velo illarum anſularum loco, inferto illuc intra hoc velum arcam teſtimonii: ut diſtinctionem faciat vobis illud velum inter ſanctum & inter ſanctum ſanctorum.

34 Indito autem operculum propitiatorium ipſi arcæ teſtimonii in ſancto ſanctorum.

35 Ponito verò menſam extra illud velum, & lychnuchum e regione ipſius menſæ ad latus unum tabernaculi verſus meridiem: menſam autem collocato ad latus Aquilonale.

36 Facito quoque tegumentum portæ hujus tentorii ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylino intertexto opere Phrygiano.

37 Et facito pro hoc tegumento quinque columnas e Schittim, quas obduces auro, uncis earum aureis: funditoq; illis quinque ſtylobatas æneos.

Caput XXVII.

Altare ad ſacrificia, atrium, tabernaculi pars exterior, extruendum Moſcheh præſcribitur: & de lucernis lychnuchi, quomodo ſovendæ, quando & a quibus aptandæ accendendæq; ſint, ſtatuitur.

1 Item facito altare e lignis Schittim: quinq; cubitorum longitudine, & quinque cubitorum latitudine, quadratum ſit altare illud, & trium cubitorum altitudine ſit.

2 Facito autem illi cornua ſuper quatuor angulis ejus, ex ipſo ſunto cornua ejus: & obducito illud ære.

3 Facito etiam lebetes ejus ad excipiendos cineres ejus, & palas ejus, & crateras ejus, & fuſcinulas ejus, & forcipes ejus: omnia inſtrumenta ejus facito ex ære.

4 Et facito ei cribrum opere reti, reticulū æreum: facitoque ſecundum illud reticulum quatuor annulos æreos, in quatuor extremitatibus illius altaris.

5 Ponitoq; illud, ſubjacens ambitui ipſo altaris inferne, ita ut ſit reticulum ad medium illius altaris.

6 Facito etiam vectes huic altari, vectes e lignis Schittim, & obducito eos ære:

7 Et inducitor uterq; vectium iſtorum in annulos ejus: ſic ſunto vectes iſti in duobus lateribus illius altaris, cùm portabitur.

8 Cavum e tabulis facito illud: quemadmodum oſtendit tibi Deus in hoc monte, ſic faciunto.

9 Facito ſeptum atrii illius tabernaculi ad plagam meridianam: dextrorſum, tapetes ocellatos xylini intertexti, centum cubitorum longitudine, in latus unum.

10 Columnaſq; ejus viginti, & ſtylobatas earum viginti æreos, uncos columnarum & nodos illarum argenteos.

11 Similiter ad plagam Aquilonalem in longitudinem, tapetes ocellatos centum cubitorum longitudine, columnaſq; ejus viginti, & ſtylobatas earum viginti æreos, uncos columnarum & nodos illarum argenteos.

12 Latitudinis verò ipſius atrii ad plagam occidentalem, tapetes quinquaginta cubitorum, columnas eorum decem, & ſtylobatas earum decem.

13 Similiter latitudo ejuſdem atrii ad plagā anteriorem Orientem verſus, *erit quidem* quinquaginta cubitorum.

14 Sed in quindecim cubitos tapetes ocellati uno latere *ſunto*, columnæ eorum tres, & ſtylobatæ illarum tres.

15 Similiter in latere altero in quindecim cubitos tapetes ocellati *ſunto*, columnæ eorū tres, & ſtylobatæ illarum tres.

16 Denique in porta ipſa atrii tegumentum eſto viginti cubitorum ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylino intertexto opere Phrygiano: columnæ eorum quatuor, & ſtylobatæ illarum quatuor.

17 Omnes columnæ iſtius atrii circumquaq; redimitæ ſunto argenteis, uncei earum argentei, & ſtylobatæ illarum ænei.

18 Longitudo iſtius atrii centum cubitorum, & latitudo quinquaginta ex omni parte, altitudo verò quinque cubitorum, e xylino intertexto: ſtylobatæ verò illarum ænei.

19 Omnia inſtrumenta ipſius tabernaculi ad totum miniſterium ejus, tum omnes paxilli ejus, tum omnes paxilli ipſius atrii ex ære *ſunto*.

20 Item tu præcipito filiis Jiſraëlis, ut accipientes *afferant* ad te oleum olivæ purum, tuſum pro luminari, ad accendendum lucernas ſingulas quotidie.

21 In tentorio conventus extra illud velum, quod *erit* verſus ipſum teſtimonium, aptato quāque illarum Aharon ac filii ejus, *ut luceat* a veſpera uſq; mane coram Jehova; ſtatutum perpetuum *eſto* generationibus eorum, a filiis Jiſraëlis *obſervandum*.

Caput XXVIII.

Deus futurorum ſacerdotum ornamenta præſcribit pro Aharone quidem, ephod, pectorale continens Urim & Thummim, [illegible], & cidarim, pro filiis, tunicas, pro utriſque, [illegible], quibus illos ſuo munere in ſancto loco functuros indui ſemper jubet.

1 Item jubeto accedere ad te Aharonem fratrem tuum & filios ejus cum eo, e medio filiorum Jiſraëlis, ut ſacerdotio fungantur mihi, Aharonē, Nadabum, & Abihu, Eleazarum, & Ithamarē filios Aharonis:

2 Cum feceris veſtes ſacras Aharoni fratri

tuo,

d ut ſupra 25.40.

33 Illarum anſularum loco] id eſt, ubi quinque poſteriora [illegible] cum prioribus fuiſſent conjuncta [illegible] ita apparet ſanctum ſanctorum [illegible] longitudo, quæ erat viginti cubitorum.

1 Quadratum ſit] [illegible]

2 Heb. cornua ejus [illegible]

3 Ex ipſo] id eſt, ipſi ſolida [illegible] Jechezkel 43. [illegible]

8 Cavum e tabulis] [illegible]

c Heb. ſapientibus corde, quorum replevero [illegible] ſap.

b Heb. teſſellata.

c Illi] Induſtrii illi [illegible], de quibus ver. 3.

Aurum illud] id eſt, de auro illo, ut hæc quoque ſacerdotalia ornamenta ex eo, præter ſuperiora faciant.

6 *Amiculum*] ornamentum humerale a lumbis ad ſummos humeros pertingens, ſummi Sacerdotis [illegible], quatuor alas in quatuor extremitatibus habens: quarum ſuperiores ſuper humeros [illegible] pectorale catenulis [illegible]; inferiores verò ad [illegible] [illegible] inferiori pectoralis parti [illegible]. Confer hæc cum cap. 39. [illegible]

7 *Humeralia*] id eſt, ſuperiores alæ [illegible].

Duabus] dextra & ſiniſtra.

8 *Cingula*] ſuperiores & inferiores [illegible].

Quæ in eo] diſcrepantia [illegible], ne hæ [illegible] pro baltheo [illegible] [illegible] erat [illegible] verò amiculi [illegible].

c Heb. ſecundum [illegible].

11 *Sculpturis*] id eſt, cujuſmodi cælaturis [illegible] ſolent.

d Heb. inſculpito duos lapides illos ſuper nominibus, &c. Hypallage.

15 *Pectorale*] hæc [illegible] anterior pars [illegible], qua ſacerdotis pectus tegebatur, [illegible] annulis [illegible] vitta [illegible] alis [illegible] (de quibus [illegible]) alligabatur.

Juris] [illegible] ſummus [illegible] Deum de jure [illegible] Numb. [illegible] & Nechemiæ 7.65.

e Heb. [illegible]

f Heb. æqualitatis.

tum, ad gloriam & ad ornatum.

3 Quapropter tu edicito omnibus [a] induſtriis, quorumcunque replevero animum ſpiritu ſapientiæ, ut faciant veſtes Aharonis, ad conſecrandum eum quò ſacerdotio fungatur mihi.

4 Hæ autem *ſunt* illæ veſtes quas facturi ſunt, pectorale ſacrum, & amiculum, & pallium, & tunica [b] teſſellata, cidaris, & baltheus: faciunto ergo has veſtes ſacras Aharoni fratri tuo & filiis ejus, ut quiſque eorum ſacerdotio fungatur mihi.

5 Ideoque [c] illi accipiunto [c] aurum illud, & hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, & nativum illud xylinum.

6 Parì ratione faciunto [c] amiculum illud ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylino internexo, opere artificioſiſſimo.

7 Duo [c] humeralia conjungentia ſunto illi in [c] duabus extremitatibus, ut conjungi poſsit.

8 [c] Cingula verò amictus ejus [c] quæ in eo eſt, prout opus ejus fuerit, ex ipſo eſto, ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho & nativo xylino intortexo.

9 Tum accipiens duos lapides Sardonychas, inſculpito eis nomina filiorum Jiſraëlis:

10 Sex e nominibus eorum ſuper iſtorum lapidum unum, & nomina illa ſex quæ ſupererunt, ſuper iſtorum lapidum alterum, [c] prout illi nati ſunt.

11 Opere artificis lapidarii, [c] ſculpturis tanquam ſigilli [d] inſculpito duobus iſtis lapidibus nomina filiorum Jiſraëlis: circumcluſos fundis aureis aptato illos.

12 Et imponito duos iſtos lapides humeralibus illius amiculi, lapides monimenti pro filiis Jiſraëlis, ut portet Aharon nomina eorũ coram Jehova ſuper duos humeros ſuos in monimentum.

13 Facito itaque fundas ex auro:

14 Et duas catenas auri puri æquabiles faciens illis opere tortili, apponito illas catenas tortiles ad ipſas fundas.

15 Item facito ſacrum [c] pectorale [c] juris, opere artificioſiſſimo, ſicut opus amiculi facito illud: ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylino internexo facito illud.

16 Quadratum eſto, duplicatum: ſpithamæ unius longitudine ſua, & ſpithamæ unius latitudine ſua.

17 Et inſerito ei [e] inſitivos lapides, lapides ordinibus quatuor: ordo, pyropus, topazius, & Smaragdus, hic ordo primus eſto.

18 Hic autem ordo eſto ſecundus, Chryſopraſus, ſapphirus, & adamas.

19 Et hic ordo tertius, cyanus, & Achates, & amethyſtus.

20 Hic denique quartus ordo, beryllus thalaſſius, & Sardius, & Jaſpis: impacti fundis aureis ſunto inſitionibus ſuis.

21 Hi autem lapides ſunto cum nominibus filiorum Jiſraëlis duodecim ſecundum nomina eorum: ſculpturis *tanquam* ſigilli ſecundum cujuſque nomen ſunto pro duodecim tribubus.

22 Et aptato ad illud pectorale ſacrum catenas [f] æquabiles, opere tortili, ex auro puro.

23 Faciſque pro illo ſacro pectorali duobus annulis aureis, ponito duos illos annulos in duabus extremitatibus pectoralis illius ſacri.

24 Tunc indens duas illas *catenas* tortiles aureas duobus illis annulis, in extremitatibus pectoralis illius ſacri:

25 Duas verò alias extremitates illarum duarum tortilium catenarum indens duabus illis fundis, apponito humeralibus ipſius amiculi, *pollicenti* ante faciem ejus.

26 Factos quoque duos annulos aureos indito [c] duabus extremitatibus illius ſacri pectoralis, [c] intrinſecus, in ora ejus quæ *eſt* ad latus ipſum amiculi.

27 Similiter factos duos annulos aureos indito duobus [c] humeralibus ipſius amiculi infernè, ante faciem ejus e-regione *alterius* commiſſuræ ejus: [c] a ſuperiore parte cingulæ ipſius amiculi.

28 Ita attollunto pectorale illud ſacrum annulis ſuis ad annulos illos amiculi vitta hyacinthina, ut incumbat ipſi cingulæ amiculi: neque ſeparator pectorale hoc ſacrum ab illo amiculo.

29 Ut portet Aharon nomina filiorum Jiſraëlis in ſacro illo pectorali juris ſupra cor ſuũ, cùm ingredietur in ipſum ſanctum, in monimentum coram Jehova jugiter.

30 Deinde ponito in ſacro illo pectorali juris [c] Urim & Tummim, quæ ſint ſupra cor Aharonis cùm ingredietur coram Jehova: ſic portabit Aharon jus filiorum Jiſraëlis ſupra cor ſuum coram Jehova jugiter.

31 Item facito [c] pallium ipſius amiculi, totum hyacinthinum:

32 [c] In cujus medio eſto os *tranſmittendo* capiti ejus: limbus eſto ori illius circumquaq; opere [g] textili, velut os loricæ eſto illi, ne laceretur.

33 Et facito in fimbriis ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, in fimbriis ejus circumquaq; & tintinnabula aurea inter illa circumquaque:

34 Tintinnabulum aureum, deinde malogranatum, tintinnabulũ aureum, deinde malogranatum, in fimbriis illius pallii circumquaque.

35 Hoc eſto ſuper Aharonem cùm miniſtrabit: [c] ut audiatur ſonus ejus, [c] cùm ingredietur ipſum ſanctum coram Jehova, & cùm egredietur, neque moriatur.

36 Item facito bracteam ex auro puro: & inſculpito ei ſculpturis *tanquam* ſigilli, SANCTITAS JEHOVAE.

37 Quam appones cum vitta hyacinthina, ita ut ſit ſuper ipſam cidarin: e-regione anterioris partis ipſius cidaris eſto.

38 Sic eſto ſuper frontem Aharonis, ut [c] auferat Aharon iniquitatem rerum ſacrarum quas conſecraverint filii Jiſraëlis, omnium donorum, rerum conſecratarum ab illis: eſto ergo ſuper frontem illius jugiter, [h] ut ſit benevolentia erga illos coram Jehova.

39 Item teſſellatam facito tunicam illam e nativo xylino, facito quoque cidarin e nativo xylino: baltheum verò facito opere Phrygiano.

40 Filiis autem Aharonis facito [c] tunicas,

25 *Ejus*] ſummi ſacerdotis, cujus tegebat pectus.

26 *Duabus*] minimum inferioribus.

Intrinſecus] in interiore pectoralis parte, ut commiſſura annulorum lateret ſub angulis ejus, & pectorale inſideret cingulis amiculi, quoties conſtringebantur: infra ver. 28.

27 *Humeralibus*] [illegible] ſubaxillaribus, duabus cingulis inferioribus, quæ etiam humerales dicuntur per catachreſin.

A ſuperiore] nam ita commodius ſub interiore pectoralis parte vitta conſtringebatur, cùm extremitas cingulæ ei ſubjiceretur.

30 *Urim*] quæ & qualia fuerint non conſtat: Certum autem eſt non numerari inter ea quæ artificibus commiſſa ſunt facienda, ſed Moſchi ſoli a Deo data ut ea ſacro pectorali inderet: prout factum legimus Levit. 8.8. ac propterea fortaſſe ſupra ver. 16. juſſit Deus pectorale fieri duplicatum, ut Urim & Tummim [illegible] repoſitum, & ab utraque parte laterent.

31 *Pallium*] cui immediatè amiculum imponebatur.

32 *In cujus*] tam longitudinis quàm latitudinis, ut æquè penderet ab anteriore & poſteriore parte: erat autem a lateribus apertum, & ſine manicis.

g Heb. textoris.

35 *Ut audiatur*] [illegible] [illegible] [illegible] pallium.

Cùm ingredietur] id eſt, cùm adminiſtrabit, & munere ſuo fungetur, ut Num. 27.17. Deut. 31.2. & 1. Chron. 27.1. & 2. Chron. 1.10. Act. 1. 21.

38 *Auferat*] non in perſona ſua, ſed in ſummo Pontifice Chriſto, quem typicè referebat: notantur enim hic duo beneficia ſolius Chriſti, remiſſio peccatorum, & reconciliatio gratuitaque benevolentia, quæ ver. eodem ſubjiciuntur.

h Heb. in beneplacitum.

40 *Tunicas*] [illegible] in hiſtoria ſacra vocantur amicula, ut 1 Sam. 2. 18. & 28. & 14.3. & 22.18.

& facito eis baltheos: tiaras quoque facito
eis ad gloriam & adornatum.
41 Deinde induito illis Aharonem fratrem
tuum & filios ejus cum eo: & ungens eos
[i] conſecrato miniſterium eorum, ac ſanctifi-
cato eos, ut ſacerdotio fungantur mihi.
42 Fac quoque eis femoralia linea ad tegen-
dum [k] carnem nudam: a lumbis uſq; ad *ima*
femina ſunto.
43 Et ſunto ſuper Aharonem & ſuper filios e-
jus, cùm ingredietur tentorium conventus,
aut cùm accedent ipſum altare ad mini-
ſtrandum in ſancto, ne ferentes [l] iniquitatis
pœnam moriantur: ſtatuto perpetuo ei &
ſemini ejus poſt eum.

i Heb. *imple-to manum eorum, pro conſecrato, ut infrà 29. 29.*

k Heb. *carnem nuditatis.*

l Heb. *iniquitatem*, ut Gen. 4. 13.

Caput XXIX.

Dat legem de conſecratione ſacerdotum, & portione eis eroganda ex eucharisticis Jiſraëlitarum oblationibus ſancit. Jugia ſacrificia matutina veſpertinaq; inſtituit: promiſſionem de ſua præſentia confirmat, eaq; ſe populum, locum, miniſtros, & cultum ſanctificaturum pollicetur.

1 Hoc autem illud *eſt* quod facies eis,
ſanctificando eos ut ſacerdotio fun-
gantur mihi: accipito juvencum
[a] ſubrumum & arietes duos [1] integros:
2 Et [2] panes azymos, placentaſque azymas
miſtas oleo, & lagana azyma uncta oleo, e
ſimila tritici facito ea.
3 Poſitiſque iis in caniſtro uno, admoveto ea
in ipſo caniſtro, ſimiliter juvencum illum &
duos arietes.
4 Tum jubeto Aharonem & filios ejus acce-
dere ad portam tentorii conventus, & lava-
to eos [4] aqua.
5 Deinde accipiens veſtimenta [3] illa, induito
Aharonem tunica & [*] pallio amiculi, amicu-
loque ac pectorali ſacro, quæ accinges per
cingulum amiculi.
6 Et impoſita cidari capiti ejus, aptato [4] coro-
namentum ſanctum ſuper illam cidarin:
7 Acceptumque [7] oleum unctionis fundito ſu-
per caput ejus: ſic unxeris eum.
8 Poſteà filios ejus jubens accedere, induito
eos tunicis:
9 Et cingito illos baltheo, Aharonem & filios
ejus, & alligato [9] his tiaras, ut ſit eis ſacerdo-
tium decreto perpetuo: ſic [b] conſecraveris
miniſterium Aharonis, & miniſterium filio-
rum ejus.
10 Tum admoveto juvencum illum ante ten-
torium conventus, nitente Aharone & filiis
ejus manibus ſuis ſuper caput illius juvenci:
11 Et jugulato juvencum illum coram Jeho-
va, ad oſtium tentorii conventus.
12 Deinde accipiēs de ſanguine illius juven-
ci, imponito cornibus altaris digito tuo: to-
tum autem reliquum ſanguinem effundito
verſus fundamentum altaris.
13 Accipiens quoq; totum adipem qui ope-
rit inteſtina, & reticulum *quod eſt* ſuper je-
cur, amboſque renes ejus & adipem qui *erit*
ſuper illos, adoleto ſuper illud altare.
14 Carnem verò illius juvēci, & pellem ejus,
fimumq; ejus igne comburito extra caſtra:
[14] [c] oblatio eſt pro peccato.
15 Poſtea arietum illorum unum accipito: &
nituntor Aharon & filii ejus manibus ſuis
ſuper caput iſtius arietis.
16 Jugulatoque ariete illo, acceptum ſangui-
nem ejus inſpergito altari circumquaque:
17 Arietem verò ipſum dividito in membra
ſua, cumque laveris inteſtina ejus & crura
ejus, apponito membris ejus & capiti ejus.
18 Sic adoleto arietem iſtum totum in ipſo
altari, [*] holocauſtum eſt Jehovæ, odor [d] gra-
tus, igne abſumendū ſacrificium Jehovæ eſt.
19 Accipito quoq; arietem illorum alterum,
nitente Aharone & filiis ejus manibus ſuis
ſuper caput illius arietis:
20 Jugulatoq; ariete iſto, acceptum ſanguinē
ejus imponito infimæ auriculæ Aharonis, &
infimæ auriculæ filiorū ejus dexteræ, & pol-
lici manus eorum dexteræ polliciq́ue pedis
eorum dexteri: inſpergito verò reliquum
ſanguinem altari ipſi circumquaque.
21 Tum accipiens de illo ſanguine qui erit ſu-
per altare & de oleo illo unctionis, inſper-
gito Aharonem & veſtimenta ejus, filioſque
ejus & veſtimenta filiorum ejus cum eo: ita
ſanctus erit ipſe, veſtimentaque ejus, atque
filii ejus & veſtimenta filiorum ejus cum eo.
22 Deinde accipiens ex iſto ariete adipem cū
cauda, adipem quoque tegentem inteſtina,
& reticulum jecoris, amboſq; renes, & adi-
pem qui *erit* ſuper eos, & armum dexterum
(nam [*] aries [e] conſecrationum eſt)
23 [*] Tractam quoq; panis unam, & placentam
panis cum oleo unam, laganumq; unum ex
caniſtro illo azymorum quod erit corā Je-
hova:
24 Imponito hæc omnia manibus Aharonis,
manibuſque filiorum ejus, [*] & agitato illa a-
gitatione coram Jehova.
25 Poſteà accipiens illa e manu eorum, ado-
leto in ipſo altari ſuper holocauſtum, in o-
dorem gratum coram Jehova, ſacrificium
igne abſumendum Jehovæ.
26 Accipito verò pectus ipſum ex ariete con-
ſecrationum qui *erit* pro Aharone, cùm agi-
taveris illud agitatione coram Jehova, [*] &
cedito tibi in partem.
27 Sic ſanctificato pectus illud agitationis ar-
mumque [*] elationis, quod agitatum & qui
elevatus fuerit, ex ariete conſecrationum,
ex *eo* qui *fuerit* pro Aharone, & ex *iis* qui *fue-
rint* pro filiis ejus.
28 [*] Et cedito Aharoni & filiis ejus ſtatuto
perpetuo, *in ſacrificiis oblatis* a filiis Jiſraëlis
cùm elatio erit: nam elatio a filiis Jiſraëlis
ex ſacrificiis euchariſticis eorum, elatio, *in-
quam*, eorum Jehovæ *erit*:
29 Veſtes autem ſacræ quæ *fuerint* Aharonis,
ſunto filiorum ejus poſt eum, [*] ad ungendum
indutos eis, & ad conſecrandum in eis mini-
ſterium illorum.
30 Septē dies induito eas qui ſacerdos *fuerit*
pro eo ex filiis ejus, qui ingreſſurus erit in
tentoriū convētus ad miniſtrandū in ſancto.
31 Arietem autem iſtum conſecrationum ac-
cipiens, coquito carnem ejus [*] in loco ſancto.
32 Et comedito Aharon & filii ejus carnem
iſtam arietis, & panem illum qui *erit* in cani-
ſtro, ad portam tentorii conventus:
33 Comedunto, *inquam*, iſta ii pro quibus ex-
piatio facta fuerit, ad conſecrandum mini-
ſterium eorum, ad ſanctificandū eos: [*] extra-
neus autē ne comedito, nam res ſancta ſunt.

a Heb. *filium bovis, id eſt, nondum depulſum a lacte.*

1 *Integros*] omni vitio carentes, ut ſuprà 12. 5. Levit. 22. 20.

2 *Panes*] Placentas ſine oleo, Levit. 8. 26.

4 *Aqua*] nō quavis, ſed ex labro ſancto, infrà 30. 18.

3 *Illa*] de quibus cap. 28. ut nominatim ſubjiciuntur.

Pallio amiculi] vide ſuprà in 28. 31.

4 *Coronamentum*] bracteam auream, de qua ſuprà 28. 36. ut explicat Moſche Levit. 8. 9.

7 *Oleum*] de quo infrà 30. 23.

9 *His*] filiis: nam pater tiaræ loco habebat cidarin, ut ſuprà ver. 6. vide ſuprà 28. 40.

b Heb. *impleveris manum, ut ſuprà 28. 41* [illegible] *arietis impletionum dicitur infrà ver. 22.* [illegible]

14 *Oblatio*] ut pro-[illegible] comburenda extra caſtra, Levit. 4.

c Heb. *peccatū* [illegible]

34 Quòd

34 Quòd ſi reliquum fiet de iſta carne conſe-
crationum aut de pane iſto, uſque manè, &
comburito quod reliquum factum fuerit ig-
ne, ne comeditor, nam res ſancta eſt.
35 Facito itaque Aharoni & filiis ejus ſic, ſe-
cundum omnia quæ præcepi tibi: ſeptem
diebus conſecrato miniſterium eorum.
36 Juvencum verò pro peccato parato quo-
libet die ad expiationes, & peccato
inſpergito altare expiationem faciens in
eo, poſtquam unxeris illud ad ſanctifican-
dum illud.
37 Septem diebus expiato ſuper illo altari, &
ſanctificato illud: ſic eſto illud altare res
ſancta ſanctarum, quicquid tetigerit al-
tare illud, ſanctum eſto.
38 Hoc quoque eſt quod offeres in iſto alta-
ri, agnos anniculos binos quoq; die jugiter.
39 Horum agnum unum offerto mane, & ag-
num alterum offerto inter duas veſperas.
40 Præterea decimam Ephe ſimilæ, miſtæ
quartâ hinis olei tuſi, & libamen quar-
tam hinis vini, in quemlibet agnum.
41 Agnum verò alterum offerens inter duas
veſperas, ſecundum oblationem matuti-
nam, & ſecundum libamen ejus facito ei,
in odorem gratum, ſacrificium igne abſu-
mendum Jehovæ.
42 Holocauſtum juge eſto generationibus
veſtris, intra portam tentorii conventus
coram Jehova, ubi conveniam vobiſcum
alloquendo te ibi.
43 Conveniam autem illuc cum filiis Jiſraë-
lis, ut ſanctificetur gloria mea.
44 Sanctificabo enim tentorium conventus &
altare ipſum, Aharonem etiam & filios e-
jus ſanctificabo, ut ſacerdotio fungantur
mihi:
45 Et habitabo inter filios Jiſraëlis, ac ero
illis in Deum:
46 Experienturque me eſſe Jehovam Deum
ſuû, qui eduxi ipſos e terra Ægypti, ut habi-
tem inter ipſos: ego ſum Jehova Deus eo-
rum.

omnia adhibebantur, ut veræ ſanctificationis ſymbola.
[illegible] verſ. ſeq.

Caput XXX.

Altare ſuffitus, uſus & locus ejus deſcribitur: ſemiſicli argentei capitatio maribus vigeſimum annum attingentibus ſuperantibuſq; ad taberna-culi extructionem imperatur: unguenti ſuffitusq; ſacri confectura & uſus præſcribitur, & ne ad alios uſus adhibeantur ſeverè prohibetur.

1 FACITO etiam altare, thymiaterium
ſuffitus, e lignis Schittim facito illud.
2 Unius cubiti longitudine ſua, & cubiti
latitudine ſua, quadratum eſto, & duorum
cubitorum altitudine ſua: ex ipſo cornua
ejus ſunto.
3 Et obducito illud auro puro, tectum ejus
& latera ſtructuræ ejus circumquaq; & cor-
nua ejus: facitoque ei limbum aureum cir-
cumquaque.
4 Deinde binos annulos aureos faciens ei,
infra limbum ejus juxta binos angulos ejus
aptato ad duo latera ejus, quod erit in ſe-
des vectibus, ad portandum illud eis.
5 Facito autem ipſos vectes e lignis Schittim,
& obducito eos auro.
6 Et ponito illud ante velum quod erit ante
arcam teſtimonii, e-regione operculi pro-
pitiatorii illius quod erit ſupra teſtimoniû,
quo conventurus ſum tecum:
7 Ut adoleat ſuper illud Aharon ſuffitum a-
romatum, unoquoque manè, cùm aptave-
rit lucernas, adoleat illum,
8 Similiter cùm accenderit Aharon lucernas
inter duas veſperas, adoleat illum: ſuffitus
jugis coram Jehova per generationes ve-
ſtras eſto.
9 Ne imponite ei ſuffitum exterum, aut ho-
locauſtum, aut oblationem: neque libamen
libatote ſuper illud.
10 Tantùm expiationem facito Aharon ſu-
per cornua ejus ſemel quotannis: e ſangui-
ne ſacrificii pro peccato dici expiationum
ſemel quotannis expiationem facito in eo
per generationes veſtras: res ſancta ſancta-
rum eſt Jehovæ.
11 PRÆTEREA allocutus eſt Jehova Moſ-
chen, dicendo:
12 Cùm recenſebis ſingula capita filiorum
Jiſraëlis per numerandos eorum, tum dan-
to quiſque redemptionem vitæ ſuæ Jeho-
væ, numerando eos, ut non ſit in eis plaga
cùm numerabis eos.
13 Hoc danto, quiſquis tranſit in numeratos,
dimidium ſicli prout eſt ſiclus ſacer (vigin-
ti obolorum eſt hic ſiclus) dimidium ſicli
oblationem Jehovæ.
14 Quiſquis tranſit in numeratos a nato vi-
ginti annos & ſuprà, dato oblationem Je-
hovæ.
15 Qui dives eſt, ne augeto, & qui tenuis eſt,
ne diminuito de dimidio ſicli, dando obla-
tionem Jehovæ, ad expiandum animas ve-
ſtras.
16 Accipiens autem pecuniam iſtam expiati-
onum a filiis Jiſraëlis, reponito eam ad mi-
niſterium tentorii conventus: eritque filiis
Jiſraëlis in monimentum coram Jehova, ad
expiandum animas veſtras.
17 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
18 Facito etiam labrum æneum, & ſcapum
ejus æneum ad lavandum: & ponito illud
inter tentorium conventus & inter ipſum
altare, ac ponito ibi aquam:
19 Ut lavent Aharon & filii ejus ex eo, ma-
nus ſuas & pedes ſuos.
20 Cùm erunt ingreſſuri tentorium conven-
tus, lavanto aqua ut non moriantur, aut
cùm erunt acceſſuri ad ipſum altare, ut mi-
niſtrent ut adoleant ſacrificium igne abſu-
mendum Jehovæ.
21 Lavanto, inquam, manus ſuas & pedes ſuos

[illegible] pecunia hæc in monimentum [illegible] dicitur ver. 16 hoc eſt, in miniſterium tabernaculi, quod manebat, non autem in res quæ conſumuntur (qualia ſacrificia erant) impendenda: ac propterea Nechemja legis illud ſolidiſſimus obſervator Iſraëlitis poſtliminio reverſis non legis autoritate ſed ipſa æquitate fretus ad illum uſum trientem ſicli indixit Nechem. 10. 32. quod minimè omnium facturus erat ſi hac lege caveri intellexiſſet. *Redemptionem*] pecuniam, quam offerri ab iis neceſſe eſt, ſi vitam ſalvam eſſe volunt: ideò ſequitur, ut non ſit in eis plaga.

b Heb. *animæ ſuæ.* 13 *Quiſquis tranſit*] a cœtu numerandorum ad cœtum numeratorum: dabatur enim a ſingulis tranſeuntibus dimidiatus ſiclus. *Pro-*[illegible] [illegible] *obolorum*] eſt autem obolus [illegible] argenti [illegible] itaque hic ſemiſiclus pendebat 160. grana hordei. 16 *Ad miniſterium ten.*] quod ſpecatim exprimitur infrà 38. 25. 18 [illegible] holocauſti, de quo ſuprà 27. 1. nam thymiaterium [illegible] collocandum, ver. 6. quamobrem [illegible]

9 [illegible] nam ad hæc fuit inſtitutum altare ſuprà 27. 1. 10 *Quotannis*] die expiationum, decimo menſe ſeptimi, Levit. [illegible] [illegible] [illegible]

ut non moriantur: hoc eſto illis ſtatutum
perpetuum, ipſi Aharoni & ſemini ejus per
generationes eorum.
22 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo,
23 Tu autem accipe tibi aromatum præſtan-
tiſſimum, myrrhæ ingenuæ quingenta pon-
do, & cinnamomi odorati dimidium ejus,
ducenta quinquaginta: & calami odorati
ducenta quinquaginta,
24 Et caſiæ quingenta, prout eſt pondus ſa-
crum, & olei olivæ hinem.
25 Et parato ex illo oleum unctionis ſacræ,
unguentum unguentariæ operæ unguen-
tarii: oleum unctionis ſacræ eſto.
26 Eoque ungito tentorium conventus, & ar-
cam ipſam teſtimonii,
27 Menſamque illam cum omnibus inſtru-
mentis ejus, & lychnuchum, ac inſtrumenta
ejus, & altare ipſum ſuffitus,
28 Altare quoque holocauſti & omnia inſtru-
menta ejus, labrumque & ſcapum ejus.
29 Ita ſanctificato illa, ut ſint res ſancta ſan-
ctarum: quicquid tetigerit illa, ſanctū eſto.
30 Aharonem quoque & filios ejus ungito:
ita ſanctificato eos, ut ſacerdotio fungan-
tur mihi.
31 Filios verò Jiſraëlis alloquitor, dicendo,
oleum unctionis ſanctæ eſto hoc mihi per
generationes veſtras.
32 Carnem hominis ne quiſquam eo ungito,
aut ſecundum confecturam ejus ne facito-
te ſimile ei: res ſancta eſt, res ſancta eſto
vobis.
33 Quiſquis conficiet ſimile ei, aut quiſquis
imponet ex eo rei exteræ, utique excinde-
tur e populis ſuis.
34 Item edixit Jehova Moſchi, accipe tibi
aromata, ſtacten & onychem & galbanum
nardi folia cum ſpicis & thus purum: pon-
dus unius prout pondus alterius eſto.
35 Et parato ex eo ſuffitum, pigmentum o-
pus pigmentarii, ſalitum, purum, ac ſan-
ctum.
36 Contundeſque ex eo minutim, ponito
ex eo coram ipſo teſtimonio in tentorio
conventus quò conventurus ſum tecum: res
ſancta ſanctarum eſto vobis.
37 At ſecundum hujus ſuffitus quem feceris
confecturam ne facitote vobis: res ſancta
eſto tibi, Jehovæ eſt.
38 Quiſquis fecerit ei ſimilem ad odorandū
eam, utique excindetur e populis ſuis.

Caput XXXI.

Duos nominatim præcipuos tabernaculi curatores facultate opificii à ſe inſtructos deſignat: & ne ſibi liceat putent operi illi ſacro etiam in ſabbatho incumbere, præceptum de ejus obſervatione iteratò ſignificandum proponit.

1 Deinde allocutus eſt Jehova Moſchē,
dicendo,
2 Vide, nominatim vocavi Betſalelem
filium Uri filii Churi e tribu Jehudæ:
3 Quem implevi Spiritu Dei, quod ad peri-
tiam & intelligentiam notitiamque & om-
nem artem,
4 Excogitandi res induſtriè inventas, & o-
perandi in auro & in argento & in ære,
5 Et artificio gemmario inſerendi, & artifi-
cio lignario, operandi qualibet arte.
6 Præterea ego ecce, addidi ei Aholiabum
filium Achiſamaci e tribu Danis, & animo
cujuſque induſtrii indidi peritiam: ut fa-
ciant quæcunque præcepi tibi.
7 Tentorium conventus, & arcam pro te-
ſtimonio ipſo, & operculum propitiatori-
um quod erit ſuper eam, & omnia inſtru-
menta ipſa tentorii:
8 Menſamq; cum inſtrumentis ejus, & lych-
nuchum purum cum omnibus inſtrumen-
tis ejus, & altare ſuffitus:
9 Et altare holocauſti cum omnibus inſtru-
mentis ejus, labrumque & ſcapum e-
jus:
10 Et veſtes miniſterii, & veſtes ſacras Aha-
ronis ſacerdotis, ac veſtes filiorum ejus ad
fungendum ſacerdotio:
11 Denique oleum unctionis, & ſuffitum a-
romatum pro ſanctuario: ſecundum omnia
quæ præcepi tibi faciunto.
12 Præterea edixit Jehova Moſchi, dicen-
do,
13 Tu autem alloquere filios Jiſraëlis dicen-
do, veruntamen ſabbatha mea ſervatote:
nam ſignum eſt inter me & inter vos per
generationes veſtras, ad cognoſcendum me
Jehovam eſſe qui ſanctifico vos.
14 Obſervate ergo ſabbathum, quia res ſan-
cta eſt vobis: profanantium illud quiſque
omnino morti traditor, nam quicunque
fecerit in eo opus, utique excindetur ani-
ma illa e medio populorum ſuorum.
15 Sex diebus fiet opus, at die quovis ſepti-
mo ſabbathum requies eſt, res ſancta Jeho-
væ: quiſquis fecerit opus die iſto ſabbathi,
omnino morti traditor.
16 Obſervanto itaque filii Jiſraëlis ſabba-
thum ipſum, celebrando ſabbathum per
generationes ſuas, fœdere perpetuo.
17 Inter me & inter filios Jiſraëlis ſignum eſt
in perpetuum: quia ſex diebus fecit Jeho-
va cœlum & terram, die autem ſeptimo
quievit & recreavit ſe.
18 Tandem cùm abſolveret alloqui eum in
monte Sinai, dedit Moſchi duas illas tabu-
las teſtimonii, tabulas lapideas ſcriptas di-
gito Dei.

Caput XXXII.

Jiſraëlitæ Moſche tardante vitulum ſibi in Deum conflantes, iram divinam graviſſimè contra ſe provocant: quã demum mitigata recurrens Moſche, tot verbis & factis ſeverè caſtigat.

1 Cùm autem videret populus, admo-
dum differre Moſchen deſcendere ex
ipſo monte, congregatus populus ad

Aharonem, dixerunt ad eum, [a] age, fac no-
bis Deos, qui anteeant nobis, jam enim vi-
ro illo Mosche, qui eduxit nos e terra Ægy-
pti, quid factum ſit ignoramus.
2 Quibus edixit Aharon, rumpentes detrahi-
te inaures aureas quæ *ſunt* in auribus uxorũ
veſtrarum, filiorum veſtrorum, filiarumque
veſtrarum: & afferte ad me.
3 Rumpentes ergo detraxerunt ſibi [a] totus il-
le populus inaures aureas, quæ *erant* in auri-
bus ſuis, & attulerunt ad Aharonem.
4 Qui acceptum e manu eorum formavit il-
lud certâ formâ, fecitque [b] ex eo vitulum fu-
ſilem: tum dixerunt, hi *ſunt* dii tui Jiſraël,
qui eduxerunt te e terra Ægypti.
5 Quod videns Aharon, extruxit altare coram
eo, proclamavitq; Aharon dicendo, feſtum
Jehovæ cras *eſto*.
6 Surgentes itaque poſtero mane obtulerunt
holocauſta & applicarunt euchariſteria: ſe-
ditque populus ad edendum & bibendum,
deinde ſurrexerunt ad ludendum.
7 Edixit verò Jehova Moſchi, [c] abiens deſ-
cende, nam [a] corrupit ſe populus tuus quem
eduxiſti e terra Ægypti:
8 Receſſerunt [a] celeriter ab ea via quam præ-
cepi illis, fecerunt ſibi vitulum fuſilem: &
incurvantes ſe ſacrificaverunt [a] ei, ac dixe-
runt, hi *ſunt* Dii tui Jiſraël, qui eduxerunt te
e terra Ægypti.
9 Dixit etiam Jehova ad Moſchen, [a] vidi po-
pulum iſtũ, quòd ecce populus [d] [a] dura cer-
vice eſt.
10 Nunc igitur [a] ſine me, ut accenſa ira mea in
eos conſumam eos: efficiam verò te in gen-
tem magnam.
11 Quamobrem deprecans Moſche faciem
iratam Jehovæ Dei ſui, dixit, [a] quare Jehova
accéderetur ira tua in populum tuum, quem
eduxiſti e terra Ægypti, virtute magna &
manu forti?
12 Quare loquerentur Ægyptii, dicendo, ma-
lo *animo* eduxit eos, ut occideret eos in iſtis
montibus, & cõſumeret eos e ſuperficie ter-
ræ? converte te ne accendatur ira tua, &
pœniteat te iſtius mali quod propoſuiſti cõ-
tra populum tuum.
13 Recordare Abrahami, Jitzchaki, & Jiſraë-
lis ſervorum tuorum, quòd juraſti eis per te
& promiſiſti eis, multiplicabo ſemen veſtrũ
tanquam ſtellas cœli: & totam hanc terram
quam promiſi dabo ſemini veſtro, ut poſſi-
deant in ſeculum.
14 Tum [a] pœnituit Jehovam iſtius mali, quod
facturum ſe dixerat populo ſuo:
15 Et Moſche revertens deſcendit de monte
illo cum duabus tabulis teſtimonii in manu
ſua: tabulis ſcriptis a binis paginis ſuis, hinc
& inde erant ſcriptæ.
16 Erantque tabulæ iſtæ [a] opus Dei, & ſcriptu-
ra ſcriptura Dei erat inſculpta tabulis.
17 Audiens autem Jehoſchuhha ſonum ipſum
populi dum vociferaretur, dicebat ad Moſ-
chen, [a] ſonus belli *eſt* in caſtris:
18 Qui dixit, non *eſt* ſonus [e] quo ſtrenui cla-
mant, neque *eſt* ſonus quo debiles clamant:
ſonum [a] cantantium ego audio.
19 Fuitque cùm appropinquans ad caſtra vi-
deret vitulum illum & choros, ut accende-
retur ira Moſchis, & abjiciens e manibus
ſuis tabulas frangeret eas ſub ipſo monte.
20 Deinde accipiens vitulum illum quem fe-
cerant [a] exuſſit igne, commoluitque donec
minutum eſſet: diſpergenſq; in ſuperficiem
aquarum, juſſit bibere filios Jiſraëlis.
21 Dixitque Moſche ad Aharonem, quid fecit
tibi populus iſte, quòd induxeris ſuper eum
peccatum maximum?
22 Cui dixit Aharon, ne accendatur ira domi-
ni mei, tu noſti populum hunc [f] in malo ja-
cêre.
23 Dicentibus mihi, fac nobis Deos qui an-
teeant nobis: jam enim Moſche viro illo,
qui eduxit nos e terra Ægypti quid factum
ſit ignoramus:
24 Dixi eis, cui *eſt* aurum? rumpentes detra-
hite vobis, dederuntq; mihi: quod ubi con-
jeci in ignem, prodiit vitulus iſte.
25 Cùm ergo videret Moſche populum eſſe
[a] nudatum, quòd [a] nudaſſet eum Aharon ad
ignominiam ſubeundam [a] ab *inimicis* qui in-
ſurrecturi fuiſſent in eos:
26 Subſiſtens Moſche [a] in porta caſtrorum, e-
dixit, quiſquis *eſt* Jehovæ, ad me *aggregator*:
ſic aggregati ſunt ad eum [a] omnes filii Levi.
27 Dixitque illis, ſic ait Jehova Deus Jiſraë-
lis, apponite quiſque gladium ſuum femori
ſuo: tranſite & redite per caſtra de porta in
portam, ut occidatis quiſque [a] fratrem ſuum,
& quiſque amicum ſuum, & quiſque propin-
quum ſuum.
28 Quod facientibus filiis Levi ſecundum e-
dictum Moſchis, ceciderunt de populo illo,
eo ipſo die, ad tria millia virorum.
29 [a] Dixerat enim Moſche, [g] conſecrate ma-
num veſtram hodie Jehovæ (nam *cõſecranda*
eſt cuiq; contra [a] filium ſuum & fratrẽ ſuum)
ut imponat vobis hodie benedictionem.
30 Fuit antè [a] poſtridie, cùm dixiſſet Moſche
ad populum, vos peccaſtis peccato maximo,
nunc itaque aſcendam ad Jehovam, [a] fortè
expiationem faciam pro peccato veſtro:
31 Ut reverſus Moſche ad Jehovam [a] dice-
ret, utique peccavit populus iſte peccato
maximo, cùm fecerunt ſibi Deos aureos.
32 Attamen nunc an condonare vis peccatũ
eorum? nam ſi non *ita eſt*, [a] dele me nunc de
libro tuo quem ſcripſiſti.
33 Dixit verò Jehova ad Moſchen, eum qui
peccaret mihi, [a] delerem de libro meo.
34 Sed nunc abiens deduc populũ iſtum [a] quò
dixi tibi, ecce [a] angelus meus præibit tibi:
& [a] quo die viſitaturus ſum, viſitabo adver-
ſus eos peccatum ipſorum.
35 [a] Quare cùm percuteret Jehova populum
iſtum, *percutiebat* propter *id* quod fecit vitu-
lo illi quem fecerat Aharon.

a Heb. ſurge.

3 *Totus*] de quo ...

b Heb. *illud*, ... *ſiſtorio*, pro ... conjugata, ... ver. 8.

c Heb. *abi deſcende*.

7 *Corrupit*] idololatriâ ſuâ ſibi exi... comparavit, ef... ut non am... habeatur pro ... populo meo: ſic ... 32.5.

8 *Celeriter*] poſt ... ſœdus, & pro... mulgatum decalo...

... non mihi, licet ... aliter præ ſe ... ſuprà ver. 5.

9 *Vidi*] q. d. me... moria repetens res ... geſtas ab exitu ... Ægypto, & cum ... hoc comparãs, ... indomitum eſſe ſta...

d Heb. *durus*.

Dura cervice] me... a juvencis ... indomitis.

10 *Sine me*] q. d. ſi ... ſiveris neq; pre... verteris iram ... conſumam eos: ... dictum.

11 *Quare Jehova*] ... argumentis ... iram ... Dei, primum eſt a ... beneficiis antè col... quæ irrita eſ... ſi populus con... ſumeretur: ſecundum ... gloria Dei quam ... obſcurarent: ... a promiſſio... nibus factis patribus, ... fidem con... ſtare oporteat.

14 *Pœnituit*] ut Geneſ. 6.6. id eſt, non ... ut inter... fuerat ſuprà ... verſ. 10. ſed tribus ... millibus cæſis ac... quievit verſ. 28. pœ... nitentiæque populo ... imperata infrà 33.4. ... præ... ſentiam ſuã a caſtris ſubduxit infrà 33.7. & ſequentibus.

16 *Opus Dei*] vide ſuprà 31.18.

17 *Sonus belli*] neſciebat enim quid in caſtris gereretur, quia in monte ſubſti... ſuprà 24.13.

e Heb. *clamandi* ... neque ſo... *clamandi debilita*... ſonum *cantandi*.

18 *Cantantium*] ... vitulo luden... ver. 6.

20 *Exuſſit*] deformavit liquefaciens igne: omnia hæc ad deteſtationem idololatriæ.

f Heb. *quòd in malo eſt ſimile* 1. Joan. 5. 19.

25 *Nudatum*] gratia & præſidio Dei, quem adeò graviter offenderat.

Nudaſſet] præſtando quod petebant, eoſque in errore confirmando, ver. 4. & 5. unde gravis in eum ira ſecuta eſt, Deut. 9. 20.

Ab inimicis] ut poſteà evenit ab Hhamalekitis, Num. 14. 45.

26 *In porta*] cùm in tentorium extra caſtra ſe reciperet, infrà 33.8.

Omnes filii] nõ quidem omnes Levitæ, ſed omnes qui aggregati ſunt Levitæ erant, videlicet qui domi manentes ſe in idololatriã non projecerant, hoc enim nomine commendãtur Deut. 33. 9. alioquin ex iis multi in idololatriam cum Aharone lapſi erant, ut apparet ex ver. 29. & Deut. 33.

27 *Fratrem ſuum*] q. d. nemini parcite, ſed obvium quemq; ſine exceptione occidite.

29 *Dixerat enim*] Ætiologia alacritatis Levitarũ, quòd à Moſche didicerant rem fore Deo gratiſſimam, ſibique ac toti populo ſalutarem.

g Heb. *implete*, ut ſuprà 28 41. & 29. 9.

Filium] ut ſuprà verſ. 27.

30 *Poſtridie*] quã ſtrages edita eſt, & Moſche ſermonem cum Deo habuit, de quo infrà toto cap. 33.

Fortè] non dubitantis eſt, ſed ſollicitudinem exacuentis, gravitatem peccati oſtendentis, & tamen aliqua gratiæ Dei expectatione erigẽtis, ut Jehoſcha. 14. 12. & 2. Schem. 14 7. Act. 8. 22.

31 *Diceret*] illo 40. dierum ſpatio, quo rurſum jejunus in monte manſit, Deut. 9.18. Eſt autem Paralepſis, qua reticens Moſche alias rationes quibus ad impetrandam populo veniam nitebatur, colloquii finem duntaxat expreſſit quo ipſe abrupit, cùm nihil aliis præſtitiſſet: vide infrà 33. 32 *Dele me*] ne habeas me in tuorum numero, quos ad ſalutem prædeſtinaſti: metaphora. 33 *Delerem*] Conceſſione inhibet ardens Moſchis ſtudium erga idololatrãs, q. d. ſi ut dicis ullus mihi delendus eſſet, pro ſumma mea juſtitia eum delerem qui peccavit. 34 *Quò dixi*] infrà 33. 2. & 3. nam illa tempore præceſſerunt. *Angelus*] de quo ſuprà 23. 20. *Quo die viſitaturus*] q. d. etſi nunc tua interceſſione manũ retraho, alio tamen tempore eos propter hoc peccatum affligabo, cùm me aliis peccatis irritaverint. 35 *Quare*] id eſt, alio tempore quotiens novi peccati occaſione populum percellebat, punivit quoque hujus peccati nomine.

Caput XXXIII.

Populus ira divinæ ſenſu ad reſipiſcentiam permotus

p-ma

[illegible] ſignis iam dixerat ; eiq; precibus Moſchis tandem venia impetratur.

1 EDIXERAT autem Jehova Moſchi, a-
biens aſcende hinc tu & populus iſte
quẽ eduxiſti e terra Ægypti, in terram
quã juramento promiſi Abrahamo, Jitzcha-
ko & Jahhakobo, dicendo, ſemini tuo dabo
illam:
2 (Et mittam ante te Angelum, quo expel-
lam Cenahhanæum, Emoræum, & Chittæũ,
& Perizzæum, & Chivvæum, & Jebuſæum)
3 In terram affluentem lacte & melle : ſed
non aſcendam in medio tui, quia populus
durus cervice es, ne conſumam te in hoc
itinere.
4 Et audiens populus verbum malum iſtud
luctui ſe dederant, & non impoſuerant ullus
ornamentum ſuum ſibi:
5 (Quia edixerat Jehova Moſchi, edic filiis
Jiſraëlis, vos eſtis populus durus cervice, u-
no momento, ſi aſcendero in medio tui, cõ-
ſumpſero te : nunc itaque depone orna-
mentum tuum a te, tunc cognoſcam quid
ſim facturus te)
6 Sed ſpoliaverant ſe filii Jiſraëlis quiſque or-
namento ſuo, procul a monte Chorebo.
7 Moſche verò acceptum tentorium ſuum te-
tendit ſibi extra caſtra procul recedendo a
caſtris, vocavitq; illud tentoriũ conventus:
erat enim ut quiſquis requirebat Jehovam,
exiret verſus tẽtorium conventus quod *erat*
extra caſtra.
8 Fuit autem cùm exiret Moſche in tento-
rium illud, ſurgenteſque totus populus ſta-
rent quiſque ad oſtium tentorii ſui, ut intue-
rẽtur tergum Moſchis donec ingrederetur
in illud tentorium:
9 Fuit verò, cùm ingreſſus eſſet Moſche in
tentorium illud, ut deſcendens columna illa
nubis conſiſteret ad oſtium illius tentorii, &
loqueretur cum Moſche.
10 Quamobrem videns totus populus colum-
nam illam nubis conſiſtentem ad oſtium il-
lius tentorii, ſurgebat totus populus ut in-
curvarent ſe ad oſtium tentorii ſui.
11 Alloquebatur autem Jehova Moſchen fa-
cie ad faciem, quemadmodum alloqui ſolet
quis amicum ſuum: redeunte verò ad caſtra
Moſche cum miniſtro ſuo Jehoſchuhha filio
Nunis puero, non recedebat e medio il-
lius tentorii.
12 Tum dixit Moſche ad Jehovam, vide, tu
edicis mihi deduc populum hunc, intereà tu
non indicaſti mihi quẽ miſſurus eras mecũ:
tu tamen dixiſti, agnoſco te nominatim, at-
que etiam inveniſti gratiam in oculis meis.
13 Nunc ergo, ſi modò inveni gratiam in o-
culis tuis, indica mihi quæſo vias tuas, ut
agnoſcam te eo quòd invenero gratiam
in oculis tuis : conſydera etiam gẽtem hanc
populum tuum eſſe:
14 Quo dicente, facies mea præcederet ut
quietem darem tibi?
15 Dixit Moſche ad eum, ſi facies tua non
præcedet, ne jubeto nos hinc diſcedere.
16 Nam quanam re cognoſcetur inveniſſe
gratiam in oculis tuis me & populum tuum?
nónne cùm ibis nobiſcum? ita ſeparabimur
ego & populus tuus ab omni populo qui *eſt*
in ſuperficie terræ.
17 Dixit itaque Jehova ad Moſchen, etiam
hãc rem quam dixiſti faciam : quia gratiam
inveniſti in oculis meis, & agnoſco te nomi-
natim.
18 Amplius dicenti *Moſchi*, fac quæſo videã
gloriam tuam:
19 Dixit, ego faciam ut tranſeat tota bonitas
mea ante faciem tuam, & inclamabo nomi-
natim Jehova ante faciem tuam : attamen
gratioſus ero cui fuero gratioſus, & miſe-
rebor cujus miſertus fuero.
20 (Dicebat enim, non poſſes videre faciem
meam, quia non poteſt videre me ullus ho-
mo dum vivit)
21 Et dixit Jehova, ecce locus apud me: ut
conſiſtas ſuper iſtam rupem.
22 Erit autem cùm tranſibit gloria mea, ut
ponam te in cavitate ipſa rupis, & obtegam
te manu mea donec tranſivero.
23 Sed cùm amovero manum meam, videbis
poſteriora mea, facies autem mea videri
non poteſt.

1 *Edixerat*] cùm ad primam illam precationem Moſchis ſuprà 32.11. Deũ pœnituiſſet ejus mali, quod verſ.10. fuerat interminatus, vide ſuprà 32.14. nam totum hoc caput per hyſteroſin eſt ſuperioris exegeticum.

2 Heb. *abi, aſcende.*

2 *Et mittam*] hæc diſertè promiſiſſe ulli patrum nuſquam legitur, ſed tamen reipſa promiſsionibus continentur, ut Gen. 46.3 cùm enim ſe daturum poſteris promiſit terram iſtorum populorum, omnino promiſit fore ut illos expelleret.

3 *Non aſcendam*] id eſt, nolo poſthac ſigno aſpectabili eos ducere, aut inter eos viſibiliter reſidere, ut feci.

Durus] ſuprà 32.9.

Ne conſumam te] quia nõ poſſum peccatis connivere, ſuprà 23.21.

4 *Verbum malum*] Deum graviſsimè indignatum de populi excidio cogitaſſe, aliquantulum precatione Moſchis mitigatum pœnitentiam publicam imperaſſe, & ſuam præſentiam aſpectabilem ſubtrahere.

Non impoſuerant] depoſitis pretioſis ornamẽtis, cilicio & cinere operti lugubri habitu incedebant.

5 *Tunc*] ratione habita reſipiſcentiæ tuæ certius aliquid ſtatuam.

6 *Procul a monte*] quaſi publicè profitentes ſe præſentia Dei indignos eſſe in Chorebo habitantis.

7 *Acceptum tentorium*] nam Deo nullum adhuc erectum fuerat, ac ne populo quidem imperatum, facit autem hoc Moſche ut populi peccatum ante oculos ejus exaggeret, & ne ſi in populo maneat colloquio Dei privetur, & plenæ reconciliationis actio abrumpatur, quandoquidem ſe Deus a caſtris ſubduxerat, ſuprà ver.3. *Vocavitq;*] promulgavit omnibus qui Deum conſulerent corſum eſſe veniendum, unde nomen cõſecutum eſt tentorii conventus. 8 *Cùm exiret*] oraturus pro populo Deum ut iram plagaſque ſtatis cohiberet, de quibus ſuprà 32.35. & ſequent. *Surgenteſq;*] boni, qui Moſchen pro ipſis interceſſurum ita proſequebantur. 11 *Facie ad faciem*] id eſt, admodum familiariter, ut ſequentia exprimunt. *Puero*] id eſt, famulo, ut Gen. 37.2. & 41.12. erat enim tum quaſi 53. annos natus. *Non recedebat*] Jehova ſcilicet, qui planè denunciaverat ſe non futurũ in medio populi, ſuprà ver.3. 12 *Tu edicis*] ſuprà verſ.1. *Non indicaſti*] id eſt, nihil dicis de columna ignis & nubis quibus hactenus duxeras nos, aut de tabernaculo ubi promiſeras habitaturũ gloriam tuam : ſed quod interminatus es ſuprà verſ. 3. jam reipſa præſtas, quòd hic conſiſtens omnino a caſtris abſtines, verſ.11. *Agnoſco te*] approbo te, & habeo rationem tui. 13 *Indica mihi*] id eſt, oſtende te fore ducem noſtrum.

22 *Obtegam te*] humanitus dictum, id eſt, velabo tibi oculos, ne videas gloriam meam quam humanus aſpectus non fert. 23 *Poſteriora*] aliquam gloriæ meæ imperfectam imaginem : quæ notitia cum ea comparetur quã quis hominem ex dorſo, non autem de facie agnoſcit : vide 1.Cor.13.9 ad finem uſque. *Facies mea*] ipſiſsima majeſtas mea retecta, ut ſuprà ver.20.

CAPUT XXXIIII.

Deus populo infenſus eſſe deſinens novas tabulas lapideas dolari, & in montem ad ſe afferri jubet, quibus legem inſcribat, & fœdus cum populo certis conditionibus renovet.

1 EDIXIT autem Jehova Moſchi, dola ti-
bi duas tabulas lapideas ſimiles illis
prioribus, ut inſcribam iſtis tabulis ea-
dem verba quæ fuerant in tabulis illis prio-
ribus quas fregiſti.
2 Et eſto paratus in craſtinum mane, ut aſcẽ-
das ipſo mane in montem Sinai, & ſiſtaris
mihi illic in vertice iſtius montis.
3 Sed ne quiſquam aſcendito tecum, etiam-
que ne quiſquam conſpicitor in toto iſto
monte: etiam pecudes aut armenta ne paſ-
cunto e-regione iſtius montis.
4 Cùm igitur dolaſſet duas tabulas lapideas
ſimiles illis prioribus, ſurgens Moſche ipſo
mane aſcẽdit in montem Sinai, quemadmo-
dum præceperat Jehova ei: acceptis in ma-
nu ſua duabus tabulis lapideis.
5 Tum deſcendens Jehova in ipſa nube con-
ſtitit cum eo ibi, inclamavitque nomina-
tim, Jehova.
6 Tranſiens enim Jehova ante faciem ejus,
inclamavit, Jehova Jehova, *Deus* fortis mi-
ſericors, & gratioſus: longanimis, & multus
benignitate ac fide:

7 Cuſtodiens

7 Cuſtodiens benignitatem millibus, condo-
nans iniquitatem & defectionem & pecca-
tum: qui ᵃ ullo pacto non abſolvit ſontem,
ᵃ viſitans iniquitatem patrum in filios, & in
filios filiorum, in nepotes & abnepotes.
8 Feſtinans autem Moſche, inclinato verti-
ce in terram incurvavit ſe:
9 Et dixit, ſi nunc inveni gratiam in oculis tu-
is domine, eat quæſo Dominus ᵃ in medio
noſtri: ᵃ nam populus durus cervice eſt, con-
donans autem iniquitatē noſtram & pecca-
tum noſtrum comparaſti nos in hæredita-
tem.
10 Qui dixit, ecce, ego ᵃ pango fœdus, coram
toto populo tuo facturus ſum ᵃ mirabilia,
quæ non fuerunt patrata in tota terra & in
omnibus gentibus: adeò ut videat totus hic
populus (in cujus medio es) opus Jehovæ
terribile eſſe, quod ego facturus ſum erga
te.
11 ᵇ Obſerva id quod ego præcipio tibi hodie:
ecce ego expulſurus ſum a facie tua Emoræ-
um, & Cenahhanæum, & Chittæum, &
Perizzæum, & Chivvæum, & Jebuſæum.
12 ᵃ Cave tibi ne pangas fœdus cum habita-
tore illius terræ ad quam venturus es, ut nō
fit ᵃ in laqueum in medio tui.
13 Sed altaria eorum demolimini, & ſtatuas
eorum frangitote, ac lucos eorum ſuccidi-
tote.
14 Nam non convenit te incurvare Deo ali-
eno, Jehovæ enim nomen *eſt* ᵃ zelotes, *Deus*
fortis zelotes eſt.
15 *Cave tibi inquam* ne pangas fœdus cum
habitatore illius terræ: ne cùm ſcortabitur
ſectando Deos ſuos & ſacrificabit Diis ſuis,
invitet te, & comedas de ſacrificio ejus:
16 Et accipias de filiabus ejus pro filiis tuis,
cumque ſcortentur filiæ ejus ᶜ ſectando
Deos ſuos, efficiant ut ſcortentur filii tui ſe-
ctando Deos ipſarum.
17 ᵃ Deos ᵈ fuſiles ne facito tibi.
18 ᵃ Feſtum azymorum obſervato, ſeptem di-
es veſcitor azymis, quemadmodum præce-
pi tibi, conſtituto tempore, ipſo menſe A-
bib: quia ipſo menſe Abib egreſſus es ex Æ-
gypto.
19 ᵃ Omne *maſculum* aperiens vulvam, meum
eſt: quare totius pecoris tui maſculum ſepa-
rator, aperiens vulvam bovis aut parvæ
pecudis.
20 ᵉ Aſinæ autem aperientem vulvam redi-
mito parva pecude, quòd ſi non redimes ip-
ſum, decollato: omnem primogenitum fi-
liorum tuorum redimito, neque comparen-
to *illi* coram me vacui.
21 Sex diebus operaberis, die autem ſeptimo
ceſſato: ᵃ in ipſa aratione & in meſſe ceſſato.
22 Etiam feſtum ſeptimanarum ᶠ feriator tibi,
feſtum primitiarum meſſis triticeæ: & feſtum
collectionis ᵃ *in* revolutione cujuſque an-
ni.
23 ᵃ Tribus vicibus quotannis, compareto om-
nis mas tuus ante conſpectum domini Jeho-
væ Dei Jiſraëlis.
24 Nam ejiciam gentes a conſpectu tuo, &
dilatabo terminum tuum: neque cōcupiſcet
quiſquam terram tuam, cùm aſcendes com-
pariturus ante conſpectum Jehovæ Dei tui
ternis vicibus quotannis.
25 ᶦ Ne jugulando *fundito* cū fermentato ſan-
guinem ſacrificii mei: neq; pernoctato uſq;
mane ſacrificium feſti Paſchatis.
26 Prima quæque primitias terræ tuæ afferto
in domum Jehovæ Dei tui: ne coquito hœdū
in lacte matris ſuæ.
27 Tum edixit Jehova Moſchi, ſcribe tibi ver-
ba hæc: quia ᵍ ex præſtituto horum verborū
pango tecum fœdus & cum Jiſraële.
28 Itaque fuit ibi cum Jehova quadraginta
dies & quadraginta noctes, cibū non come-
dit, & aquam non bibit: dum inſcripſit tabu-
lis verba fœderis hujus, decem illa verba.
29 Fuit verò deſcendente Moſche e monte
Sinai (erant autem duæ illæ tabulæ teſtimo-
nii in manu Moſchis, cùm deſcenderet ex il-
lo monte) ᵃ ut ignoraret Moſche ſplendidam
eſſe factam cutem faciei ſuæ, cùm ille loque-
retur ſecum.
30 Quamobrem videns Aharon & omnes fi-
lii Jiſraëlis Moſchen, quòd ecce ſplendida
facta erat cutis faciei ejus, timebant acce-
dere ad eum.
31 Sed revocante eos Moſche, reverſi ſūt ad
illū Aharon & omnes principes in eo cœtu:
& allocutus eſt eos Moſche.
32 Poſteà demum acceſſerunt omnes filii Jiſ-
raëlis, quibus præcepit omnia quæ locutus
fuerat Jehova ſecum in monte Sinai.
33 Donec autem abſolviſſet Moſche loqui
cum eis, ᵃ impoſuit faciei ſuæ velamen.
34 Cumq; veniret Moſche in conſpectū Je-
hovæ ad loquēdū cū eo, amovebat illud ve-
lamen donec exiret: egreſſus verò ſic elo-
quebatur filiis Jiſraëlis id quod mandatum
erat ſibi.
35 Aſpicientes enim filii Jiſraëlis faciē Moſ-
chis, *videbant* ſplendidam factam eſſe cutem
faciei Moſchis: quapropter reponebat Moſ-
che velamen illud ſuper faciem ſuam, do-
nec rediret locutum cum eo.

CAPUT XXXV.

*Moſche ſabbathi obſervatione inculcata obla-
tionem a Deo imperatam indicit: eaq; collata a po-
pulo, artifices divinitus vocatos nominat.*

1 CùM ergo ᵃ congregaſſet Moſche totum
cœtum filiorum Jiſraëlis, edixit eis, hæ
ſunt illæ res quas præcepit Jehova ut
faciatis.
2 ᵃ Sex diebus fiet opus, die autem unoquo-
que ſeptimo, eſto vobis *dies* ſanctus ſabba-
thum quietis Jehovæ: quiſquis fecerit in eo
opus, morte plectitor.
3 ᵃ Ne accenditote ignem in ullis habitatio-
nibus veſtris, die ullo ſabbathi.
4 Præterea allocutus eſt Moſche totum cœ-
tum filiorum Jiſraëlis, dicendo, hæc *eſt* illa
res quam præcepit Jehova, dicendo:
5 ᵃ Accipientes ex *iis quæ* penes vos *ſunt* obla-
tionem Jehovæ, cujuſcunq; ᵃ animus ſpon-
te moverit eum, afferto eam oblationē Je-
hovæ: aurum, & argentum, & æs,
6 Et hyacinthina, & purpurea, & coccinea di-
bapha, ſive linum xylinū, ſive *lanam* caprarū:
7 Et pelles arietum rubefactas, pelleſque me-
lium, & ligna Schittim,
8 Et oleum ad luminare, odoramentaq; ad o-
leum unctionis, & ad ſuffitum aromata illa:

Notes (left margin, partly cut off):

Heb. *abſolvendo* … *ſolvendi,* … *abſolvendum,* 5.2. … *Viſitans*] ut ſu-… 20.5. *In medio noſtri*] ſupra 29.43. & ſe-… *Nam populus durus*] … redduntur cauſæ … petitionis: pri-… conditione po-… ſit durus ſit … populus, tali mode-… egeat: ſecunda, … Dei, qualem … indicaverat ſuprà … 6. & 7. tertia, a … beneficiis præteritis, … fœdere quo popu-… in hæreditatem … 10 *Pango fœdus*] … petitioni … & fœdus redin-… ea lege quam … exprimam. *Mirabilia*] compre-… omnia, quæ … gratiam illius po-… cum toto illo i-… tùm in poſſeſ-… & conſervatio-… terræ promiſſæ … erat: de qui-… ver. 11. & 24. ᵇ Heb. *obſerva ti-bi, ut tibi bene ſit.* 12 *Cave tibi*] con-… fœderis quę … populo requirūtur. *In laqueum*] ut ſu-… 23.33. & ver. 15. & … 14 *Zelotes*] ut ſu-… 20.5. ᶜ Heb. *poſt deos: ſic* … 17 *Deos fuſiles*] ſpe-… pro genere, ſup-… occaſione a vitulo … fuderat Aha-… ſuprà 32. ſynec-… ᵈ Heb. *fuſura vel* … 18 *Feſtum azymo.* … fœderis cere-… & exercitia … de quibus … 23. 19 *Omne maſc.*] ut … 13.2. 12. & ſeq. ᵉ Heb. *aſini, gene-* … 21 *In ipſa aratione*] … temporą … at q; … humanæ vi-… neceſſariis … intermittito ut … ſupra … ᶠ Heb. *facies.* 22 *In revolutione*] … proventuū, … & remiſſio-… vide ſuprà … 23 *Tribus vicibus*] … ſuprà 23. … 16.16.

Notes (right margin):

ᶦ ſuprà 23.18.

ᵍ Heb. *ſecundum os,* metonymia frequens.

29 *Ut ignoraret*] vide 2. Cor. 3.

33 *Impoſuit*] hujus interpretationis autorem Apoſtolum ſecuti ſumus, 2. Cor. 3.7.

1 *Congregaſſet*] ſuprà 34.32.

2 *Sex diebus*] Jiſraëlitis oblationem & artificibus opus imperaturus, mandatum de ſabbatho repetit, ea de cauſa quam attigimus ſuprà 31. 13.

3 *Ne accenditote*] eo die cultui meo tantùm incumbite, ac ne cibos quidem vobis neceſſarios parate: vide ſuprà 16. 24.

5 *Accipientes*] confer cum mandato Dei ſuprà 25.2.

ᵃ Heb. *cor, ſic deinceps.*

b Heb. *impletionum, ſic ver.* 27.

10 *Induſtrius*] vide ſuprà 31.6.

c Heb. *ſapiens cordis: ſic deinceps.*

12 *Tegumenti*] quo obtegebatur ingreſſus in ſanctuarium.

15 *Tegmentum*] quo obtegebatur ingreſſus tabernaculi.

17 *Tegmentum*] quo obtegebatur ingreſſus atrii, de quo ſuprà 27.16.

19 *Veſtes miniſterii*] vide ſupra 31. 10.

21 *Extulit*] id eſt, excitavit ut non coactè ſed liberaliter id faceret, ut planius ſequentibus explicatur.

Miniſterium ejus] id eſt, vaſa & inſtrumenta ſacra.

d Heb. *omnis voluntarius corde.*

e Heb. *agitabat, ſpeciespro genere, ſynecdoche, ut inf.* 38.24. *&* 29. *&* Num. 8.11.

9 Et lapides ſardonychas & lapides [b] inſiti-
vos, pro ipſo amiculo, & pectorali ſacro.
10 *c Induſtrius autem ex vobis quiſque, ve-
niunto ut faciant quicquid præcepit Je-
hova:
11 Tabernaculum, tentorium ejus & tegmen
ejus, anſulas ejus & aſſeres ejus, tranſtilla
ejus, columnas ejus & ſtylobatas ejus:
12 Arcam ipſam, vecteſque ejus, cum oper-
culo propitiatorio, & velum *tegumenti:
13 Menſam & vectes ejus & omnia inſtru-
menta ejus, & panis faciei *inſtrumenta*,
14 Lychnuchumque luminaris & inſtrumen-
ta ejus, ac Lucernas ejus, & oleum lumi-
naris:
15 Item altare ſuffitus & vectes ejus, & ole-
um unctionis, & ſuffitum aromaticum: &
*tegmentum portæ ad portam taberna-
culi:
16 Altare holocauſti & cribrum æneum quod
illi *erit*, vectes ejus, & omnia inſtrumenta
ejus, labrum & ſcapum ejus.
17 Tapetes ocellatos atrii, columnas ejus, &
ſtylobatas ejus, & *tegmentum portæ atrii:
18 Paxillos tabernaculi, & paxillos atrii, cum
funibus ſuis:
19 *Veſtes miniſterii ad miniſtrandum in ſan-
cto, veſtes ſanctas Aharonis ſacerdotis, &
veſtes filiorum ejus ad fungendum ſacer-
dotio.
20 Tum egreſſis toto cœtu filiorum Jiſraëlis,
a conſpectu Moſchis,
21 Reverſi ſunt quiſque quem *extulit animus
ejus: & quemcunque ſpiritus ejus ſponte
movit, afferentes oblationem Jehovæ, ad
opus tentorii conventus & ad totum *mini-
ſterium ejus, & ad veſtes ſanctas.
22 Et venientes viri cum mulieribus: [d] quem-
cunque ſponte movit animus, afferebant
hæc quidem fibulas & monilia & annulos &
cingula pendula, omnia ſupellectilia au-
rea, omnis verò vir qui [e] offerebat, *offerebat*
oblationem auri Jehovæ.
23 Item unuſquiſque quicquid præſtò *fuit*
penes ſe hyacinthinum, aut purpureum, aut
coccineum dibaphum, ſive linum xylinum,
ſive *lanam* caprarum, pelleſque arietum ru-
befactas, & pelles melium afferebant.
24 Quiſquis offerebat, oblationem argenti
aut æris attulerant *in* oblationem Jehovæ:
& penes quoſcunque præſtò *erant* ligna
Schittim, pro toto opere illius miniſterii at-
tulerunt.
25 Præterea ſingulæ mulieres induſtriæ ne-
verunt manibus ſuis, attuleruntque netum
hyacinthinum & purpureum & coccineum
dibaphum & nativum xylinum.
26 Omnes etiam mulieres quas extulit ani-
mus earum *ad neudum* induſtriè, neverunt
lanam caprarum.
27 Principes verò attulerunt lapides ſardo-
nychas & lapides inſitivos, pro amiculo &
pectorali ſacro.
28 Et odoramentum & oleum, pro luminari
& pro oleo unctionis, & pro ſuffitu aroma-
ta.
29 Omnes viri & mulieres, quos ſponte mo-
vit animus ipſorum ad afferendum pro toto
illo opere quod præceperat Jehova fieri, per
Moſchen, attulerunt filii Jiſraëlis volunta-
riam oblationem Jehovæ.
30 Tum dixit Moſche ad filios Jiſraëlis, vide-
te, *vocavit Jehova nominatim Betzalee-
lem filium Uri filii Churis, e tribu Jehudæ:
31 Quem implevit Spiritu Dei, *quoad* ad peri-
tiam, ad intelligentiam & ad notitiam & ad
omnem artem,
32 Ut excogitet res induſtriè inventas, & o-
peretur in auro & in argento, & in ære,
33 Et in artificio gemmario ad inſerendum,
& in artificio lignario, operando omni arte
[f] ingenioſiſſima:
34 Et animo ejus indidit ut docere poſſit, ipſi
& Aholiabo filio Achiſamaci e tribu Danis.
35 Implevit eos induſtria animi, ad faciendũ
omne opus fabri, & opificis artificioſiſſimi,
phrygioniſque & textoris, in hyacinthinis
& in purpureis & in coccineis dibaphis &
in nativo xylino, facturos omne opus & ex-
cogitaturos res induſtriè inventas.
36 *Facito hæc Betzaleel & Aholiab, & om-
nis vir induſtrius, quibus indidit Jehova pe-
ritiam & intelligentiam ut ſciant facere to-
tum opus miniſteriale ſanctuarii, ſecun-
dum omnia quæ præcepit Jehova.

CAPUT XXXVI.

Artifices a Deo vocati ex oblata materia tabernaculum, operimenta, vela, aſſeres, columnas, ſtylobataſq; faciunt: & quia autè oblata materia ſatis erat, cavetur ne quid amplius ad hoc opus populus conferat.

1 VOCAVIT ergo Moſche Betzaleelem
& Aholiabum, & omnem virum [a] indu-
ſtrium cujus [b] animo indiderat Jehova
peritiam, quemcunque extulerat animus e-
jus, ut accederet ad opus illud ad faciendũ
illud.
2 Qui cùm accepiſſent a conſpectu Moſchis
omnem illam oblationem quam attulerant
filii Jiſraëlis pro opere miniſteriali ſanctu-
arii ad faciendum illud, tamen adhuc affe-
rebant ad eum voluntariam oblationem
[c] ſingulo quoque mane.
3 Quapropter venientes periti illi omnes qui
faciebant totum opus ſanctuarii, quiſque ab
opere ſuo quod ipſi faciebant:
4 Allocuti ſunt Moſchen dicendo, excedunt
populus afferendo: plus ſatis *eſt* hujus ad-
miniſtrationis pro illo opere quod præcepit
Jehova faciendum.
5 Tum præcepit Moſche ut [d] proclamarent
in caſtris, dicendo, ullus aut ulla ne faciun-
to deinceps opus ad oblationem ſanctuarii;
ſic cohibitus eſt populus ne afferret.
6 Nam illius [e] rei erat ſatis illis pro toto hoc
opere ad faciendum illud, [f] adeoque ſuper-
erat.
7 Fecerunt itaque induſtrius quiſque inter
facientes hoc opus, tabernaculum illud e
decem aulæis, xylino nativo intorto &
hyacinthino & purpureo & coccineo diba-
pho, Cerubinis *referta*, opere artificioſiſſi-
mo fecit ea.
8 Longitudo aulæi uniuſcujuſque viginti o-
cto cubitorum, & latitudo quatuor cubitorũ
cujuſque aulæi, menſura eadem fuit omni-
bus his aulæis.

9 Et

9 Et conjunxit quinque aulæa unum ad alterum, & quinque aulæa conjunxit unum ad alterum.

10 Deinde fecit loramenta hyacinthina in ora aulæi primi ad extremitatem in commiſſura: ſimiliter fecit in ora cujuſvis aulæi ulteriore, in comiſſura ſecunda.

11 Quinquaginta loramenta fecit in aulæo primo, & quinquagena loramenta fecit in extremitate cujuſque aulæi quæ *erat* in cõmiſſura ſecunda: continuerunt hæc loramẽta aulæa ipſa unum cum altero.

12 Factiſq; quinquagenis anſulis aureis, conjunxit iſta aulæa alterum alteri *inditis loramentis* in ipſas anſulas, ut eſſet ipſum tabernaculum unum.

13 Item fecit aulæa e *lana* caprina, ut eſſent tentorium ſuper ipſum tabernaculum, undecim aulæa fecit illa.

14 Longitudo aulæi unius triginta cubitorũ, & quatuor cubitorum latitudo aulæi uniuſcujuſque, menſura eadem *fuit* undecim aulæis.

15 Conjunxitq; horum aulæorum quinq; ſeorſim, & ſex horum aulæorum ſeorſim.

16 Faciens enim loramenta quinquaginta *aptavit* oræ aulæi ulteriori in commiſſura ſecunda, & quinquagena loramenta aptavit oræ aulæi cujuſque commiſſura ſecunda.

17 Similiter fecit anſulas æreas quinquagenas, ad conjungendum ipſum tentorium ut eſſet unum.

18 Præterea fecit tegmen ipſi tentorio e pellibus arietum rubefactis, & tegmen e pellibus melium ſupernè.

19 Item fecit aſſeres huic tabernaculo e lignis Schittim, arrectarios.

20 Denûm cubitorum longitudo aſſeris, cubiti verò & dimidii cubiti latitudo aſſeris uniuſcujuſque.

21 Binos cardines aſſeri unicuiq; ſcalari forma compoſitos unũ ad alterũ: ſic fecit omnibus aſſeribus ipſius tabernaculi.

22 Fecit autem aſſeres iſtos huic tabernaculo: viginti aſſeres ad plagam Auſtralem dextrorſum:

23 Et quadraginta ſtylobatas argenteos fecit ſub viginti illis aſſeribus, duos ſtylobatas ſub aſſere uno ad duos cardines ejus, & duos ſtylobatas ſub aſſere altero ad duos cardines ejus.

24 Similiter in latere tabernaculi ſecundo ad plagam Aquilonalem, fecit viginti aſſeres:

25 Et quadraginta ſtylobatas eorum argenteos, duos ſtylobatas ſub aſſere uno, & duos ſtylobatas ſub aſſere altero.

26 Angulis autem ipſius tabernaculi ad occidentem, fecit ſex aſſeres:

27 Duos præterea aſſeres fecit ad antas angulares ipſi tabernaculo, in utroque angulo:

28 Qui erant gemellipara infernè, paritérq; erant gemellipare ad verticem ſuum inditi annulo uno: ſic fecit utrique illorum pro duabus antis illis angularibus.

29 Sic erant octo aſſeres, & ſtylobatæ eorum argentei, ſexdecim ſtylobatæ: g bini ſtylobatæ ſub aſſere unoquoque.

g Heb. duo ſtylobatas ſtylobata.

30 Fecit etiam tranſtilla e lignis Schittim: quinq; pro aſſeribus primi lateris ipſius tabernaculi,

31 Et quinq; tranſtilla pro aſſeribus ſecundi lateris tabernaculi, & quinque tranſtilla pro aſſeribus tabernaculi ad utrumq; angulum *pertinentia* occidentem verſus.

32 Fecit autem tranſtillum horum medianũ, quod tranſcurreret in medio ipſorum aſſerum, ab uno extremo ad alterum.

33 Aſſeres verò ipſos obduxit auro, & annulos eorum fecit ex auro *qui eſſent* ſedes ipſis tranſtillis, obduxit quoque ipſa tranſtilla auro.

34 Item fecit velum illud ex hyacinthino, purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylino internexo, opere artificioſiſſimo fecit illud Cerubinis *refertum*.

35 Et factis ei quatuor columnis e Schittim obduxit eas auro, uncis earum aureis, fuditque eis quatuor ſtylobatas argenteos.

36 Item fecit tegumentum portæ ipſi tentorii ex hyacinthino & purpureo & coccineo dibapho, & nativo xylino internexo, opere Phrygiano:

37 Et columnas ejus quinque & uncos earum (obduxit tamen earum h epiſtylia, horumq; zonas auro) & ſtybolatas earum quinque, ex ære.

h Heb. capita, id eſt, capitella.

Caput XXXVII.

Betzaleel arcam, menſam, lychnuchum, thymiaterium, cum inſtrumentis ipſorum, oleum quoque unctionis, & ſuffitum aromaticum conficit.

Confer hæc cum mandato Dei ſup. 25.

1 Item fecit Betzaleel arcam illam e lignis Schittim: duûm cubitorum & dimidiati longitudine ſua, & cubiti *unius* ac dimidiati latitudine ſua, cubitique *unius* ac dimidiati altitudine ſua.

2 Eaq; obducta auro puro intrinſecus & extrinſecus, fecit ei limbum aureum circumquaque.

3 Et fudit ei quatuor annulos aureos ad quatuor impages ejus, ita ut duo annuli *eſſent* in latere ejus uno, & duo annuli in latere ejus altero.

4 Fecit quoque vectes e lignis Schittim, quos obduxit auro:

5 Et induxit vectes illos in annulos ad latera illius arcæ, ad ferendum arcam illam.

6 Deinde fecit operculum propitiatorium ex auro puro: duûm cubitorum & dimidiati longitudine ſua, & cubiti *unius* ac dimidiati latitudine ſua.

7 Fecit etiam duos Cerubinos aureos, continente opere fecit eos, e duabus extremitatibus ipſius operculi propitiatorii:

8 Cerubinum unum ab extremitate *una* hinc, & Cerubinum alterum ab extremitate *altera* inde: ex operculo propitiatorio fecit Cerubinos iſtos in duabus extremitatibus ejus.

9 Ita ut eſſent Cerubini illi paſſis alis ſurſum, obtegentes alis ſuis operculum ipſum propitiatorium, & facie ſua *obverſa* unius ad alterum, verſus ipſum operculum propitiatorium facies Cerubinorum eſſent.

10 Item fecit menſam illam e lignis Schittim: duûm cubitorum longitudine ſua, & *unius* cubiti

cubiti latitudine ſua, & cubiti unius ac dimidiati altitudine ſua.

11 Et obduxit eam auro puro, fecitq; ei limbum aureum circumquaque.

12 Facta quoq; ei faſcia palmari circumquaque, fecit limbum aureum faſciæ ejus circumquaque.

13 Et fudit ei quatuor annulos aureos, indiditque annulos ipſos in quatuor angulos, qui *erant* in quatuor pedibus ejus.

14 E regione ipſius faſciæ fuerunt illi annuli, ſedes vectibus ad portandum menſam.

15 Fecitque vectes ipſos e lignis Schittim, & obduxit eos auro, ad portandum menſam.

16 Fecit quoque inſtrumenta illa quæ imponerentur menſæ, ſcutulas ejus & acerras ejus & ſcopulas ejus & ſcutellas quibus tegeretur, ex auro puro.

17 Item fecit lychnuchum illum ex auro puro: continente opere fecit lychnuchum illum, ſcapus ejus & *quiſque* ramus ejus, lances ejus, mala oblonga ejus, & calyculi ejus ex ipſo erant.

18 Sex autem rami egredientes e lateribus ejus, tres rami lychnuchi e latere ejus uno, & tres rami lychnuchi e latere ejus altero:

19 Tres lances ſpeciem amygdalæ referentia in uno ramo malum oblongum & calyculus, & tres lances, ſpeciem amygdalæ referentia in uno ramo malum oblongum, & calyculus: ſimiliter ſex illis ramis qui prodibant e lychnucho illo.

20 In ipſo verò lychnuchi *ſcapo* quatuor lances, amygdalæ ſpeciem referentia mala oblonga ejus & calyculi ejus:

21 Et malum oblongum ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*, & malum oblongum ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*, & malum oblongum ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*, *nimirum* ſub ſex illis ramis prodeuntibus ex ipſo:

22 Mala oblonga eorum & rami eorum ex ipſo, totus ille continente opere uno *fuit* ex auro puro.

23 Et fecit lucernas ejus ſeptem, & forcipes ejus, & trullas ejus ex auro puro.

24 Talento auri puri fecit illum, & omnia inſtrumenta illius.

25 ‖ Item fecit altare ipſum ſuffitus e lignis Schittim, unius cubiti longitudine ſua, & unius cubiti latitudine ſua, quadratum, & duûm cubitorum altitudine ſua, ex ipſo erant cornua ejus.

‖ *Confer hæc cum mandato ſuprà 30.*

26 Et obduxit illud auro puro, tectum ejus, lateraque ejus circumquaque, & cornua ejus, fecitque ei limbum aureum circumquaque.

27 Et binos annulos aureos fecit ei infra limbum ejus juxta binos angulos ejus, in duobus lateribus ejus, ut eſſent ſedes vectibus ad portandum illud eis.

28 Fecit autem vectes ipſos e lignis Schittim, quos obduxit auro.

29 Fecit quoque oleum ipſum unctionis ſanctæ, & ſuffitum aromaticum purum, opere pigmentarii.

Caput XXXVIII.

Betzaleel altare holocauſti, labrum, atriumq; cum ipſorum inſtrumentis facit: deinde metallorum ad opus ſacrum oblatorum ſumma recenſitur, & quid ex unoquoq; factum ſit oſtenditur.

1 ‖ Item fecit altare holocauſti e lignis Schittim: quinque cubitorum longitudine ſua, & quinque cubitorum latitudine ſua, quadratum, & trium cubitorum altitudine ſua.

‖ *Confer cum mandato Dei ſuprà 27.*

2 Fecitque cornibus ejus, ſuper quatuor angulos ejus ex ipſo fuerunt cornua ejus, & obduxit illud ære.

3 Fecit etiam omnia inſtrumenta ipſius altaris, lebetes & palas & crateras & fuſcinulas & forcipes, omnia inſtrumenta ipſius fecit ex ære.

4 Et fecit illi altari cribrum opere *æreo*, reticulum æreum, ſub *quo* ambitus illius *erat* ab ima parte uſque ad medium illius.

5 Et fundens quatuor annulos indidit quatuor extremitatibus illius e regione cribri ænei, *ut eſſent* ſedes vectibus illius.

6 Fecitq; vectes illos e lignis Schittim, quos obduxit ære.

7 Et induxit illos vectes in annulos ipſos in lateribus illius altaris ad portandum illud eis: cavum ex tabulis fecit illud.

8 ‖ Itē fecit labrum illud chalybeum & ſcapum ejus chalybeum, e ˢſpeculis mulierum turmatim convenientium, quæ turmatim conveniebat ad portam tentorii conventus.

‖ *Confer cum* [...] *18 ſuprà.*

8 *Speculis* [...] *rum*] oblatis a [...] lieribus, quæ [...] pietatis turma[...] accurrebant ad [...] rendum Deo.

9 ‖ Item fecit illud atrium: ad plagam meridianam dextrorſum tapetes ocellatos illius atrii e xylino internexo, centum cubitorum.

‖ *Confer cum* [...] *27.9 ſuprà.*

10 Columnas eorum viginti, & ſtylobatas earum viginti æneos, uncos illarum columnarum, zonaſque illarum argenteas:

11 Similiter ad plagam Aquilonalem, centum cubitorum, columnas eorum viginti & ſtylobatas earum viginti æneos, uncos columnarum zonaſque illarum argenteas:

12 Ad plagam verò occidentalem, tapetes ocellatos in quinquaginta cubitos, columnas eorum decem & ſtylobatas illarum decem, uncos columnarum zonaſque illarum argenteas:

13 Et ad plagam anteriorem orientem verſus, quinquaginta cubitorum,

14 Tapetes ocellatos in quindecim cubitos ab uno latere, columnas eorum tres & ſtylobatas illarum tres,

15 Et a latere altero, hinc & inde ad portam ipſius atrii, tapetes ocellatos in quindecim cubitos, columnas eorum tres & ſtylobatas illarum tres.

16 Omnes tapetes ocellatos ipſius atrii circumquaque, e xylino internexo,

17 Et ſtylobatas ad iſtas columnas æneos, uncos columnarum cum zonis earum argenteos, & obductionem epiſtyliorum earum ex argento: erant enim omnes columnæ atrii redimitæ zonis argenteis.

18 Tegumentum autem portæ ipſius atrii opere phrygiano, ex hyacinthino & purpureo & coccineo dibapho & nativo xylino internexo, cujus longitudo viginti cubitorum, altitudo verò in latitudine *tegumenti* quinque cubitorum, e-regione tapetium ocellatorum cujuſque atrii.

19 Et columnas earum quatuor cum ſtyloba-
tis earum quatuor æneis, uncos earum ar-
genteos, & obductionem epiſtyliorum ea-
rum cum zonis earum ex argento:
20 Omnes autem paxillos ad tabernaculum
& ad atrium circumquaque æneos.
21 *Iſta *ſunt* numerata [c]ipſius tabernaculi, ta-
bernaculi teſtimonii, quæ numerata ſunt
[a]ex præſtituto Moſchis *ad* miniſterium [c]Le-
vitarum, [b]opera Ithamaris filii Aharonis
ſacerdotis:
22 Ex quibus Betzaleel filius Uri filii Churis
e tribu Jehudæ, fecit omnia quæ præceperat
Jehova Moſchi,
23 Et cum eo Aholiab filius Achiſamaci de
tribu Danis, faber quiſque & ingenioſus ar-
tifex, phrygioque in hyacinthino & in pur-
pureo & in coccineo dibapho & in nativo
xylino.
24 Totum illud aurũ quod factum eſt ad iſtud
opus in toto opere ſanctuarii: fuit ergo au-
rum [c]oblationis, [e]viginti novem talenta, ſep-
tingenti triginta ſicli, prout *eſt* ſiclus ſacer.
25 Item argentum numeratorũ e cœtu, [e]cen-
tum talenta, cum mille ſeptingentis ſeptua-
ginta quinque ſiclis, prout *eſt* ſiclus ſacer.
26 Didrachma [d]in ſingula capita dimidium
ſicli prout *eſt* ſiclus ſacer, cujuſq; tranſeun-
tis ad numeratos a nato viginti annos & de-
inceps, *nimirum* [e]ſexcentorum trium milli-
um quingentorum quinquaginta.
27 Cujus argenti fuerunt centum talenta ad
fundendum ſtylobatas ſanctuarii & ſtylo-
batas veli, centum ſtylobatæ centum talen-
torum, talentum in ſtylobatam:
28 Ex mille verò ſeptingentis ſeptuaginta
quinque *ſiclis*, fecit uncos ſingulis columnis,
& obduxit epiſtylia earum, redimivitq; eas
zonis.
29 Item æs oblationis ſeptuaginta talento-
rum, & bis mille quadringentorum ſiclo-
rum *pondere*:
30 Ex quo fecit ſtylobatas portæ tentorii cõ-
ventus, & altare æneum & cribrum æneum
quod ei *eſt*, & omnia inſtrumẽta illius altaris:
31 Stylobatas quoque ipſos atrii circũquaq;,
& ſtylobatas portę ipſius atrii: omnes prę-
terea paxillos tabernaculi, & omnes paxil-
los atrii circumquaque.

21 *Iſta*] quæ numerare incipit ver. 3.
Ipſius tabernaculi] ad conficiendum tabernaculum & res ad ipſum pertinentes.
a Heb. *ſecundum os.*
Levitarum] totius gentis Leviticæ, quæ poſtea in Levitas & ſacerdotes diſtributa eſt.
b Heb *per manum*.
c Heb. *agitationis*, ut infrà ver. 29. vide ſuprà 35.22.
24 *Viginti novem*] auri ſumma ſuperat pretium quinquies centies ſexagies mille quadringentorum quinquaginta dallerorum.
25 *Centum tal.*] argenti ſumma ſuperat pretium centies nonagies bis mille octingentorum octoginta ſeptem dallerorum cum dimidio: ſiquidem dimidiatus dallerus ſiclum efficit: vide juſtam rationem in Gen. 23.
d Heb. in cranium
26 *Sexcentorum*] qui numerus fuiſſe oſtenditur. Num. 1. 46.

Caput XXXIX.

Quæ e xylino, auro & gemmis facienda erant, nimirum amiculum, pectorale ſacrum, pallium, tunica, cidaris, tiaræ, baltheus, femoralia, & bractica ad Moſchen afferuntur, & ab ipſo probata narrantur.

1 ITem ex illis hyacinthinis & purpureis &
coccineis dibaphis fecerunt veſtes mini-
ſterii, ad miniſtrandum in ſancto, fecerunt
quoque veſtes ſacras quæ *eſſent* Aharonis,
ſicut præceperat Jehova Moſchi.
2 Fecit itaque amiculum illud, ex auro, hya-
cinthino & purpureo & coccineo dibapho
& nativo xylino internexo.
3 Ductis enim bracteis illius auri, ſciderat *ar-
tifex* filamenta [a]ad inſerendum inter hya-
cinthina ipſa, & inter purpurea, & inter coc-
cinea dibapha, & inter nativum illud xyli-
num, opere artificioſiſſimo.

| *Confer cum cap. 28. ſuprà.*
a Heb. *ad faciendum in medio hyacinth. &c.*

4 Humeralia fecerunt ei conjungentia, ut
duabus extremitatibus ejus conjungeretur.
5 Et cingula amictus ejus quæ in eo *erat*, pro-
ut *erat* opus ejus ex ipſo fuit, ex auro, hya-
cinthino, & purpureo, & coccineo dibapho,
& nativo xylino internexo, quemadmodum
præceperat Jehova Moſchi.
6 Cumque aptaſſent lapides illos ſardony-
chas circumcluſos fundis aureis, inſculptos
ſculpturis *tanquam* ſigilli, de nominibus fili-
orum Jiſraëlis:
7 Impoſuit illos humeralibus hujus amiculi,
ut eſſent lapides monimenti pro filiis Jiſra-
ëlis, quemadmodum præceperat Jehova
Moſchi.
8 Item fecit ſacrum illud pectorale opere ar-
tificioſiſſimo ſicut opus amiculi, ex auro, hy-
acinthino, & purpureo, & coccineo diba-
pho, & nativo xylino internexo.
9 Quadratum fuit, duplicatũ, *ſic* fecerunt pe-
ctorale illud ſacrum, ſpithamæ longitudine
ſua, & ſpithamæ latitudine ſua, duplicatum.
10 Inſeruerunt q; ei quatuor ordines lapidum:
ordinem, pyropum, topazium, & ſmaragdũ,
hunc ordinem primum.
11 Et hunc ordinem ſecundum, Chryſopra-
ſum, Sapphirum, & adamantem.
12 Hunc quoque ordinem tertium, cyanum,
achatem, & amethyſtum.
13 Hunc deniq; quartum ordinem, beryllum
thalaſſium, Sardium, & Jaſpidem: circum-
cluſos fundis aureis inſitionibus ſuis.
14 Hi ergo lapides cum nominibus filiorum
Jiſraëlis erant duodecim de nominibus eo-
rum, ſculpturę *tanquam* ſigilli, cuique de
nomine illius, pro duodecim tribubus.
15 Et fecerunt in iſto pectorali ſacro, catenas
æquabiles opere tortili ex auro puro.
16 Factiſque duabus fundis aureis, & duobus
annulis aureis, poſuerunt duos illos annulos
in duabus extremitatibus pectoralis illius
ſacri.
17 Indideruntque duas illas *catenas* tortiles
aureas duobus iſtis annulis, in extremitati-
bus illius pectoralis ſacri.
18 Duas verò *alias* extremitates iſtarum dua-
rum tortilium catenarum apponentes dua-
bus illis fundis, indiderunt humeralibus ip-
ſius amiculi, *ut eſſet* ante faciem ejus.
19 Fecerunt quoque duos annulos aureos,
quos appoſuerunt duabus extremitatibus
pectoralis illius ſacri, intrinſecus in ora ejus,
quę *eſt* ad latus ipſius amiculi.
20 Similiter fecerunt duos annulos aureos,
quos appoſuerunt duobus humeralibus illi-
us amiculi infernè ante faciem ejus, e regi-
one *alterius* commiſſuræ ejus, a ſuperiore
parte cingulæ ipſius amiculi.
21 Ita ſuſtulerunt pectorale illud ſacrum an-
nulis ſuis ad annulos illius amiculi vitta hya-
cinthina, ut eſſet ſuper cingulam ipſius ami-
culi, neque ſepararetur pectorale illud ſa-
crum ab ipſo amiculo: quemadmodũ præ-
ceperat Jehova Moſchi.
22 Item fecit palliũ illud amiculi, opere tex-
tili, totum hyacinthinum.
23 Os verò illius pallii in medio ejus velut os
loricæ, limbum ori ejus circumquaque, ne
laceraretur.
24 Et fecerunt in fimbriis illius pallii ma-

logranata hyacinthina, & purpurea, & coc-
cinea dibapha, filis internexis.
25 Factiſq; tintinnabulis ex auro puro, poſue-
runt tintinnabula hæc inter malogranata,
in fimbriis ipſius pallii circumquaque inter
malogranata illa :
26 Tintinnabulum deinde malogranatum,
tintinnabulum deinde malogranatum in
fimbriis illius pallii circumquaque, ad mini-
ſtrandum, quemadmodum præceperat Je-
hova Moſchi.
27 Itē fecerunt tunicas illas e nativo xylino,
opere textili, Aharoni & filiis ejus:
28 Et cidarin illam e nativo xylino, & [b] tiaras
illas ornamentorum e nativo xylino, & fe-
moralia linea e nativó xylino internexo:

b Heb. *ornamenta tiararum*: *hypallage*.

29 Et baltheum illum e xylino nativo interne-
xo & hyacinthino & purpureo & coccineo
dibapho opere Phrygiano: quemadmodum
præceperat Jehova Moſchi.
30 Item fecerunt bracteam coronamenti ſan-
cti ex auro puro, cui inſcripſerunt inſcripti-
onem ſculpturis *tanquam* ſigilli, SANCTI-
TAS JEHOVAE.
31 Et indiderunt ei vittam hyacinthinam im-
ponendo eam cidari ipſi supernè : quemad-
modum præceperat Jehova Moſchi.
32 Abſoluto itaque toto opere tabernaculi,
tentorii conventus (quod facientes filii Jiſ-
raëlis, ſecundum omnia quæ præceperat
Jehova Moſchi, ſic fecerant)
33 Attulerunt tabernaculum illud ad Moſ-
chen, tentorium ipſum & omnia inſtrumen-
ta ejus, anſulas ejus, aſſeres ejus, tranſtilla
ejus, columnaſque ejus, & ſtylobatas ejus :
34 Et operimentum e pellibus arietum rube-
factis, & operimentum e pellibus melium,
& velum tegumenti :
35 Arcam ipſam teſtimonii & vectes ejus, &
operculum illius propitiatorium:
36 Menſam cum omnibus inſtrumentis ejus,
& panis faciei *inſtrumenta*,
37 Lychnuchum illum [a] purum, lucernas ejus
lucernas [c] aptandas, & omnia inſtrumenta
ejus, & oleum luminaris :

37 *Purum*] ex auro puro, ut ſuprà 31.8. ſynecdoche.
c Heb. *aptationis*.

38 Et altare aureum & oleum unctionis &
ſuffitum aromaticum, & tegumentum portæ
ipſius tentorii:
39 Altare æneum & cribrum æneum quod ei
eſt, vectes ejus & omnia inſtrumenta ejus,
labrum & ſcapum ejus:
40 Tapetes ocellatos atrii, columnas ejus &
ſtylobatas ejus, & tegumentum ad portam
atrii, funes ejus & paxillos ejus, denique
omnia inſtrumenta miniſterialia ipſius ta-
bernaculi, pro tentorio conventus:
41 [a] Veſtes miniſterii ad miniſtrandum in ſan-
ctuario, veſtes ſacras pro Aharone ſacerdo-
te, & veſtes filiorum ejus ad fungendum ſa-
cerdotio:

41 *Veſtes miniſterii*] vide ſuprà 31.10.

42 Secundum omnia quæ præceperat Jehova
Moſchi, ſic fecerant filii Jiſraëlis totum il-
lud opus.
43 Cumque videret Moſche totum illud o-
pus quod ecce fecerant illud, & quemad-
modum præceperat Jehova ſic fecerant, be-
nedixit [a] eis Moſche.

43 *Eis*] qui obtulerant, & qui ex rebus oblatis ea quæ mandaverat Deus perfecerant.

CAPUT XL.

Erigendi tabernaculi mandatum & executio, divina approbatio per aſpectabilem deſcenſum gloriæ Dei, & profectionum ratio deſcribitur.

1 ALLOCUTUS autem fuerat Jehova
Moſchen, dicendo,
2 [a] Tempore menſis primi, primo die e-
jus menſis, erigito tabernaculum, tentori-
um conventus.
3 Tum ponito ibi arcam ipſam teſtimonii, &
obtegito eam arcam [a] illo velo.
4 Deinde inferto menſam illam [b] quam in-
ſtruas, inferto quoque lychnuchum illum,
& accendito lucernas ejus:

2 Heb. *die*, ſyn*ecdoche*.
3 *Illo velo*] qu[o] definitur ſanctu[m] ſanctorum, inti[ma] pars tabernaculi.
b Heb. *cujus di[ſ]-ponas diſpoſitio[nem] eſt, res ex manda[to] diſponendas ſupr. 2[5]*

5 Et ponito altare illud aureum ad ſuffitum
coram arca ipſa teſtimonii : tunc apponito
[a] tegumentum portæ ipſi tabernaculo.
6 Poſteà ponito altare holocauſti ante por-
tam tabernaculi, tentorii conventus.
7 Ponito verò labrum inter tentorium con-
ventus & inter hoc altare, ubi ponas aquā.

5 *Tegumentum*] quo ſanctum al[…] tabernaculi pa[rs] definitur.

8 Poſtremò ponito atrium circumquaque, &
apponito [a] tegumentum portæ ipſi atrii.
9 Tunc accepto oleo unctionis ungito taber-
naculum ipſum & quicquid *erit* in eo, ſic
ſanctificabis ipſum & omnia inſtrumenta e-
jus, ut ſit res ſancta:

8 *Tegumentum*] quo terminatur […] um altera pars […] velut ſepes taber[na]culi, quæ ſine te[ct]o erat.

10 Ungito quoque altare holocauſti & om-
nia inſtrumenta ejus, ſic ſanctificabis ipſum
altare, ut ſit altare illud res ſancta ſanctarū:
11 Ungito etiam labrum ipſum & ſcapum e-
jus, ſic ſanctificabis ipſum.
12 Deinde jubens accedere Aharonem & fi-
lios ejus ad portam tentorii conventus, la-
vato eos aqua:
13 Et induto Aharone veſtibus ſacris ungens
eum ſanctificato eum ut ſacerdotio funga-
tur mihi,
14 Filios verò ejus jubens accedere, induito
eos tunicis,
15 Et ungito eos quemadmodum unxeris pa-
trem eorum, ut ſacerdotio fungantur mihi:
ſic fiet ut ſit illis hęc unctio eorum [a] in ſacer-
dotium perpetuum, per generationes eorū.
16 Quod fecit Moſche, ſecundum omnia quę
præceperat ei Jehova, ſic fecit.
17 Fuit enim ipſo menſe primo, anno [a] ſecun-
do, primo die menſis, ut erigeretur taber-
naculum.

15 *In ſacerdo[tium] perpetuum*] videli[cet] ut non eſſet opu[s un]ctionem repete[re in] conſecrandum eo[rum] poſteros in ſacer[do]tes : ungebantur [e]nim poſtea ſummi ſacerdotes tantum, quamobrem hi ſoli dicuntur uncti Levit. 4.3.
17 *Secundo*] ab exitu ex Aegypto.

18 Nam erexit Moſche tabernaculum : poſi-
tiſq; ſtylobatis ejus impoſuit aſſeres ejus, &
appoſuit tranſtilla ejus, ac erexit colum-
nas ejus.
19 Deinde expandit tentorium in taberna-
culo ipſo, cui impoſuit tegmen ipſius ten-
torii supernè, quemadmodum præceperat
Jehova Moſchi.
20 Acceptumque ponens teſtimonium in ar-
ca illa, appoſuit vectes arcæ, & impoſuit o-
perculum propitiatorium arcæ illi supernè :
21 Poſtea intulit arcam in tabernaculum &
appoſuit velum tegmenti, ut obtegeret ar-
cam ipſam teſtimonii, quemadmodum præ-
ceperat Jehova Moſchi.
22 Item poſuit menſam in tentorio conven-
tus, in latere tabernaculi Aquilonem verſus
extra velum illud:
23 Quam inſtruxit inſtructione panis coram
Jehova, quemadmodum præceperat Jeho-
va Moſchi.
24 Similiter poſuit lychnuchum in tentorio
con-

conventus e regione illius menſæ, in latere altero tabernaculi Meridiem verſus:
25 Et accendit lucernas ejus coram Jehova, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.
26 Poſuit etiam altare aureum in tentorio cõventus, ante velum ipſum:
27 Et adolevit in eo ſuffitum aromaticum, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.
28 Apposuitque tegumentum portæ, ipſi tabernaculo.
29 Item altare holocauſti poſuit ad portam tabernaculi, tentorii conventus: & obtulit in eo holocauſtum & munus, quemadmodũ præceperat Jehova Moſchi.
30 Et poſuit labrum inter tentorium conventus & inter altare iſtud, ubi poſuit aquam ad lavandum:
31 Laverũtq; ex eo ᵃMoſche, ᵇdeinde Aharon & filii ejus, manus ſuas & pedes ſuos.
32 Cùm ingreſſuri erant in tentorium convẽtus, & cùm acceſſuri erant ad ipſum altare, lavabant, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.
33 Deniq; erecto atrio ipſo circa tabernaculum & altare illud, appoſuit tegumentũ portę ipſius atrii: ſic abſolvit Moſche opus illud.
34 Tunc operuit ᵃnubes illa tentorium conventus, & gloria Jehovæ ᵇimplevit tabernaculum:
35 Adeò ut non poſſet Moſche ingredi in tẽtorium conventus, cùm incubuiſſet illi nubes: nam gloria Jehovæ implebat ipſum tabernaculum.
36 Cùm autem ſuſtollebatur nubes illa e tabernaculo, proficiſcebantur filii Jiſraëlis ᵃin omnibus profectionibus ſuis:
37 Sin autẽ non ſuſtollebatur nubes illa, neq; ipſi proficiſcebantur, uſq; ad diẽ quo ſuſtollebatur illa.
38 ᵃNubes enim Jehovæ erat ſuper ipſum tabernaculũ interdiu, ignis verò noctu ibidẽ, in oculis totius familiæ Jiſraëlis, omnibus profectionibus eorum.

31 *Moſche*] cùm ingrederetur ſacerdotis manus obituros aliquandum Aharonem & filios pleuè conſecraviſſet, & omnia ſibi imparata in tabernaculo effeciſſet.
Deinde Aharon] quoties illis ſacerdotio fungendum erat.

34 *Nubes illa*] de qua ſupra 13.21. & alibi ſæpe.
Implevit] ſingulari quadam ratione, & aſpectabili ſymbolo, cùm primùm eò deſcenderet.
36 *In omnibus*] id eſt, ubicunque eſſent, hoc ſigno intelligebant ſibi proficiſcendum eſſe.
38 *Nubes*] vide ſuprà 13.21. & 22.

Tertius liber Moſchis,

ſive
Leviticus.

TERTIUS *liber pentateuchi continet memorabilia in populo Dei dicta & facta ab initio anni ſecundi poſt exitum ex Ægypto, erecto jam tabernaculo, uſque ad principium ſecundi menſis ejuſdem anni: inprimis autem id genus legum quod ad ceremonias pertinet.*

Caput I.

Lex de voluntario holocauſto, ex quibus generibus animalium, & quo ritu ſit offerendum.

1 ᵃINCLAMAVIT autem Moſchen: deinde allocutus eſt Jehova eum e tentorio cõventus, dicendo:
2 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis, quiſque cùm offeret e vobis ᵃoblationem Jehovæ, ex jumentis, *hoc eſt* ᵃex bobus aut ex ᵃovibus ſive capris offertote oblationem veſtram.
3 Si holocauſtum erit oblatio ejus e bobus, ᵇmaris integri offerto illam: ad portam tentorii conventus offerto illam, pro voluntate ſua coram Jehova.
4 Et ᵃnititor manu ſua ſuper caput holocauſti ſui, ut ᵃſit acceptum pro ipſo ad expiandũ ipſum.
5 Ac ᵃjugulato ᶜſubrumum illum *juvencum* coram Jehova, cujus offerentes filii Aharonis ſacerdotes ſanguinem, ſpargũto ſanguinem illum circumquaque ſuper illud altare quod *eſt* ad portam tentorii conventus.
6 Deinde nudato *pelle* illud holocauſtum, & dividito illud in membra ſua.
7 Tunc componentes filii Aharonis ſacerdotes ᵃignem, ſtruunto ligna ſuper ignem illum.
8 Poſtea diſponunto filii Aharonis ſacerdotes membra illa cum capite & adipe, ſuper illa ligna quæ fuerint appoſita igni, qui *eſt* ſuper altare illud.

1 *Inclamavit autem Moſchen*] foris manentem, quia præ gloria Dei implente tabernaculum non potuit Moſche ingredi tentoriũ, Exod. 40. 34. inclamavit autem, ut vocem ſuam e tabernaculo ſonantem, & leges ferentem de ſacrificiis attente audiret.
2 *Oblationem*] voluntariam, ut oſtendit finis verſic. 3.
Ex bobus aut] inter animalia terreſtria hæ tres ſolæ ſpecies ſacrificiis aptæ erant. a *Hebræa vox unica utramque ſpeciem complectitur, quas evidentiæ cauſa expreſſimus.* b Heb. *marem integrum per appoſitionem, ut ver.* 10.

4 *Nititor*] vide in Exod. 29.10.
Sit acceptum] offerenti acceptum feratur a Deo atque imputetur, tanquam legitimum & gratum ſacrificium; vide infrà 7.18.
5 *Jugulato*] videlicet is qui offert, ut in ſequentibus ſacrificiis omnibus accipiendum: quod oſtenditur infrà 7.20.
c Heb. *filium bovis*.
7 *Ignem*] illum videlicet qui cœlitus demiſſus eſt cùm in eo primùm offerretur, infrà 9.24. & qui poſteà ex Dei mandato ſemper alendus erat in eo altari ad res ſacras, infrà 6.5. & 6.

9 ᵃCùm

9 [Cùm inteſtina] nam hæc quoque lota cum reliquis holocauſti partibus erant igne conſumenda: unde holocauſtum & ſacrificium igne abſumptum dicitur Exod. 29. 18. & hîc paſſim.
11 Verſus aquil.] quod etiam de priore ἀναλογικῶς intelligendum eſt ſuprà ver. 5.
Coram Jehova] id eſt, ad portam tentorii conventus, ſuprà ver. 3.
14 E turturibus] quæ duæ tantùm ſpecies volucrium aptæ erant communibus ſacrificiis, præter aviculam in oblatione pro leproſo infrà 14.
16 Sordibus] viſceribus, quæ tranſmiſſas ab ingluvie ſordes excipiunt: ſynecdoche.
Orientem verſus] longiſſimè a ſancto ſanctorum, ad reverentiam majeſtatis Dei.
Ad locum] in quo is qui purgabat altare cineres primùm collocabat, ut poſteà efferrentur extra caſtra: quod docetur infrà 4. 12. & 6. 3. & 4.
17 Separabit] a reliquo trunco.

9 'Cùm inteſtina ejus & crura ejus laverit
aqua: ſic adolebit ſacerdos ea omnia in illo
altari, holocauſtum, ſacrificium igne abſump-
tum, odoris grati Jehovæ.
10 Quòd ſi e grege oblationem ſuam, ex o-
vibus aut ex capris *offeret* in holocauſtum,
maris integri offerto eam.
11 Jugulatoq; illam ad latus illius altaris 'ver-
ſus Aquilonem' coram Jehova: & ſpargun-
to filii Aharonis ſacerdotes ſanguinem ejus
ſuper altare illud circumquaque.
12 Diviſaque illa in membra ſua cum capite
ejus & adipe ejus, diſponito ea ſacerdos ſu-
per illa ligna quæ fuerint appoſita igni qui
eſt ſuper illud altare.
13 Cùm inteſtina cruraque laverit aqua: ſic
offerens ſacerdos ea omnia adolebit in ipſo
altari, holocauſtum eſt, ſacrificium igne ab-
ſumptum, odoris grati Jehovæ.
14 SIN AUTEM ex aliqua volucri holocau-
ſtum oblationem ſuam *offerat* Jehovæ, tum
offerto 'e turturibus, aut e pullis columbæ
oblationem ſuam.
15 Quam admovens ſacerdos ad ipſum alta-
re, ungue ſecabit caput ejus adolebitque
in illo altari, cùm expreſſus fuerit ſanguis
ejus ad parietem ipſum altaris.
16 Et amota ingluvie ejus cum 'ſordibus e-
jus, projecerit eam juxta altare illud 'ori-
entem verſus' ad locum cineris.
17 Fideritque ipſam continentibus alis ejus
quas non 'ſeparabit, ſic adolebit eam ſacer-
dos in ipſo altari ſuper ea ligna quæ fuerint
appoſita igni: holocauſtum eſt, ſacrificium
igne abſumptum, odoris grati Jehovæ.

CAPUT II.

Lex de voluntario munere rerum inanimarum crudarum, torrefactarum, frixarum, elixatarum, & primitiarum, cùm interdicto commiſcendi fermenti aut mellis, & mandato de adhibendo ſale.

1 Muneris] donum intellige ex rebus inanimatis ad oblationē aptis: in hoc autē cap. de voluntariis tantùm agitur, in tribus verò primis verſibus de crudo munere.

7 Cacabi] profundi vaſis, in quo res coquuntur liquore merſæ.

1 CUJUSVIS autem animæ, cùm of-
feret oblationem 'muneris Jehovæ, e
ſimila eſto oblatio, cui ſuperfundito o-
leum & apponito thus.
2 Sic afferto illud ad filios Aharonis ſacerdo-
tes, & accipito inde plenum pugillum ſuum
e ſimila ejus *muneris* & ex oleo ejus cum to-
to thure ejus; adoletoq; ſacerdos 'ſuffimen-
tum ejus in ipſo altari, munus igne abſump-
tum odoris grati Jehovæ.
3 Quod autem remanſerit ex iſto munere,
eſto Aharonis & filiorum ejus: res ſan-
cta ſanctarum eſt ex igne abſumptis Jeho-
væ.
4 QUÒD ſi offeret oblationem muneris, co-
ctum *aliquid* furno, ſunto e ſimila placentę
azymæ mixtæ oleo, aut lagana azyma un-
cta oleo.
5 QUÒD ſi munus ad ſartaginem coctum ſit
oblatio tua, e ſimila azyma mixta oleo e-
ſto.
6 Secato illam in fruſta, poſtquam effuderis
ſuper eam oleum: munus eſt.
7 SIN AUTEM munus 'cacabi ſit oblatio
tua, e ſimila cum oleo conficitor.
8 Tum afferto munus ipſum quod fuerit con-
fectum 'ex iſtis Jehovæ: quo oblato ſacer-
doti, admoveto *ſacerdos* illud ad altare:
9 Et tollens ſacerdos de munere iſto 'ſuffi-
mentum ejus, adoleto in altari illo, igne
abſumptum, munus odoris grati Jehovæ.
10 Quod autem remanſerit ex iſto munere,
eſto Aharonis & filiorum ejus: res ſancta
ſanctarum ex igne abſumptis Jehovæ.
11 NULLUM munus quod offeretis Jeho-
væ conficitor fermentatum: nam ex nul-
lo fermento, & ex nullo 'melle adolere
poteritis igne abſumendum munus Je-
hovæ.
12 In oblatione primitiarum offeretis ea
fermentata Jehovæ: ſed ad hoc altare ne of-
ferunto in odorem gratum.
13 'Omnem autem oblationem muneris tui
ſale ſalito: 'neque ceſſare ſinito ſalem fœ-
deris Dei tui a munere tuo, cum omni ob-
latione tua offerto ſalem.
14 QUÒD ſi offeras munus primitiarum Je-
hovæ, ariſtas recentes toſtas igne, [a] quod
contuſum fuerit e ſpicis virentibus, offerto
munus primitiarum tuarum.
15 Cui addito oleum, & imponito ei thus:
munus eſt.
16 Sic adolebit ſacerdos ſuffimentum ex
[b] eo contuſo, & ex oleo ejus cum toto thu-
re ejus: munus igne abſumptum eſt Je-
hovæ.

8 Ex iſtis] ... frixis, aut elixatis ...
9 Suffimentum] partem illam quam pugillo a ſacerdote accipi juſſit, ut ... igne abſumatur, ſuprà ver. 2.
11 Nullum munus] voluntarium: nam in euchariſticis ſacrificiis placentæ fermentatæ adhibebantur, infrà 7. 13. in primitiarum oblatione duo panes fermentati afferebantur, de quibus infrà 23. 20. & proximè ſequente ver.
Melle] nam ... quoque fermenti vim habet, teſte Abben Hezra ...
13 Omnem autem] mandatum ... univerſale: et ... admonet Chriſtus Marc. 9. 49. ut ... ternam & incorruptam fœderis obſervationem ſancti... temque compa... remur, oblatio... exemplo quæ ſine ſale ingratæ erant.
Neque ceſſare] id eſt, in teipſo ... oblationes ... ſemper habeto fœdus meum quo velut ſale conditus ſis: ſ... ſninum alienorum a fœdere, abominationi ſunt mihi. Tranſlata locutio ... ſibus ad animum.

a Heb. *contuſionem ſpicæ virentis, id eſt, ex ariſt... ua torrefacta & tuſa: metonymia.*
b Heb. *contuſionis ejus*, ut ... ver. 14.

CAPUT III.

Lex de ſacrificiis privatorum euchariſticis, ex tribus quadrupedum generibus.

1 QUÒD ſi ſacrificium [a] euchariſti-
cum oblatio ejus *erit*, cùm ex bo-
bus offert ſive marem ſive fœ-
minam, integram offerto eam coram Je-
hova.
2 Et nitens manu ſua ſuper caput oblatio-
nis ſuæ, mactato illam ad portam tentorii
conventus: funduntoque filii Aharonis ſa-
cerdotes ſanguinem illius ſuper ipſum alta-
re circumquaque.
3 Poſtea offerto *ſacerdos* de ſacrificio hoc
euchariſtico igne abſumendum Jehovæ, a-
dipem illum qui operit inteſtina, & totum il-
lum adipem qui adhæret inteſtinis.
4 Prætereà ambos renes ejus, & adipem qui
erit ſuper illos [b] *pertinentem* uſque ad ilia, &
reticulum quod *erit* ſuper jecur, cum reni-
bus auferto illud.
5 Quod adolento filii Aharonis in eo altari,
unà cum holocauſto quod *erit* ſuper illa
ligna quæ fuerint impoſita igni: igne aſſump-
tum eſt, odoris grati Jehovæ.
6 QUÒD ſi e grege erit oblatio ejus in ſacri-
ficium euchariſticum Jehovæ, marem aut
fœminam, integram offerto eam.

a Heb. *euchari... rum, q. d. retribu... num.*

b Heb. ... *ad ilia & ſic* ...

7 Si

7 Si ovem offert oblationem ſuam, tum offerto illam coram Jehova.
8 Et nitens manu ſua ſuper caput oblationis ſuæ, jugulato eam coram tentorio conventus: ſparguntoque filii Aharonis ſanguinem ejus ſuper ipſum altare circumquaque.
9 Poſteà offerto de ſacrificio hoc euchariſtico igne abſumendum Jehovæ, adipem ejus, caudam ipſam integram, quam ad orthopygium auferet, & adipem illum qui operit inteſtina, & totum illum adipem qui adhæret inteſtinis.
10 Præterea ambos renes ejus, & adipem qui *erit* ſuper illos *pertinentem* uſque ad ilia, & reticulum quod *erit* ſuper jecur, cum renibus auferto illud.
11 Quod adoleto ſacerdos in eo altari: cibus *eſt* igne abſumptus Jehovæ.
12 SIN AUTEM capra erit oblatio ejus, tum offerto illam coram Jehova.
13 Et nitens manu ſua ſuper caput ejus, jugulato eam coram tentorio conventus: ſparguntoq; filii Aharonis ſanguinem ejus ſuper ipſum altare circumquaque.
14 Poſteà offerto de ea oblatione ſua igne abſumendum Jehovæ, adipem illum qui operit inteſtina, & totum adipem qui adhæret inteſtinis.
15 Præterea ambos renes ejus, & adipem qui *erit* ſuper illos *pertinentem* uſque ad ilia, & reticulum quod *erit* ſuper jecur, cum renibus auferto illud.
16 Quæ adoleto ſacerdos in eo altari: cibus igne abſumptus in odorem gratum, [a] omnis adeps Jehovæ *eſto*.
17 Statuto perpetuo per generationes veſtras [a] in omnibus habitationibus veſtris, nullum adipem, & nullum ſanguinem comeditote.

16 *Omnis adeps*] Hoc quoque mandatum generale eſt, ut in omnibus victimarum generibus adeps nec afferenti nec offerenti cedat, ſed Deo ſacer. Eſt autem adeps non quodvis pingue, ſed muſculorum extremitatibus in membranis hærens, qui frigore concretus durus & fragilis eſt.

17 *In omnibus*] hoc eſt, non tantùm animalium mactatorum in publico ad ſacrificia, ſed etiam in veſtris habitationibus ad privatos uſus veſtros, in univerſum eſus adipis & ſanguinis vobis interdico: vide 1. Schem. 14.33.

CAPUT IIII.

Lex de ſacrificiis pro peccatis errore commiſſis à ſummo ſacerdote, Eccleſia, Principe, & privato è vulgo.

1 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:
2 Alloquere filios Jiſraëlis, dicendo, [a] quiſque cùm peccaverit per errorem præter omnia mandata Dei *peccatis* quæ non ſunt facienda, & fecerit præter unum ex illis mandatis:
3 Si ſacerdos ille qui [a] unctus eſt peccaverit [a] in reatum populi, tum offerto propter peccatum ſuum quo peccavit, juvencum [b] ſubrumum integrum Jehovæ in [a] peccatum.
4 Adductoq; juvenco illo ad portam tentorii conventus coram Jehova, nititor manu ſua ſuper caput ipſius juvenci, & jugulato juvencum illum coram Jehova:
5 Deinde accipiens ipſe ſacerdos unctus de ſanguine illius juvenci, inferto eum in tentorium conventus,
6 Et intingens ſacerdos ipſe digitum ſuum ſanguine illius, aſpergito de ſanguine illo ſeptem vicibus coram Jehova, ante velum ſanctuarii:
7 Ponito quoque ſacerdos de ſanguine illo ſuper cornu altaris ſuffitus aromatici coram Jehova, quod *eſt* in tentorio conventus, totum vero reliquum ſanguinem juvenci effundito verſus fundamentum altaris holocauſti, quod *eſt* ad portam tentorii conventus:
8 Præterea totum adipem illius juvenci pro peccato auferto ab eo, adipem qui operit inteſtina, & totum adipem qui adhæret inteſtinis,
9 Amboſque renes & adipem qui *erit* ſuper illos [c] *pertinentem* uſque ad ilia, & reticulum quod *erit* ſuper jecur cum renibus auferto illud,
10 Sicut auſertur ex bove ſacrificii [d] Euchariſtici: quæ adoleto ſacerdos in altari holocauſti.
11 Pellem verò juvenci illius & totam carnẽ ejus cum capite ejus, & cum cruribus ejus, inteſtinaq; ejus, & fimum ejus,
12 Denique totum illum juvencum efferto extra caſtra ad locũ mundum, ad locum [e] ubi effunditur cinis, & comburito eum ſuper ligna igne: in loco ubi effunditur cinis comburitor.
13 QUÒD ſi totus cœtus filiorum Jiſraëlis erraverint, & abdita ſit res ab oculis ipſius Eccleſiæ, fecerintq; aliquid præter ullum præceptorum Jehovæ, eorum quæ non ſunt facienda, ita ut rei ſint:
14 Cùm innotuerit peccatum quo peccaverint contra *mandatum* illud, tunc offerentes Eccleſia juvencum ſubrumum in peccatum adducunto eum ante tentorium conventus:
15 Nituntorque ſeniores ipſi cœtus manibus ſuis ſuper caput illius juvenci coram Jehova, & jugulanto juvencum illum coram Jehova:
16 Deinde inferto ſacerdos ipſe unctus de ſanguine illius juvenci in tentorium conventus:
17 Et intingendo ſacerdos ipſe digitum ſuum *accipiens* de illo ſanguine, aſpergito ſeptem vicibus coram Jehova ante velum ipſum:
18 De eodem quoque ſanguine ponito ſuper cornua illius altaris quod *eſt* coram Jehova, quod *eſt* in tentorio conventus, totum verò reliquum ſanguinem effundito verſus fundamentum altaris holocauſti quod *eſt* ad portam tentorii conventus:
19 Præterea totum adipem illius auferens ex illo, adoleto in iſto altari.
20 Denique facito juvenco illo quemadmodum facit juvenco pro peccato ſuo, ſic facito eo: ita expiabit eos ſacerdos ille & remittetur eis.
21 Efferto verò juvencũ illum extra caſtra, & comburito illum quemadmodum comburit juvencum illum [f] priorem: peccatum Eccleſiæ eſt.
22 CÙM princeps peccaverit, & fecerit aliquid præter ullum mandatorum Jehovæ Dei ſui, eorum quæ non ſunt facienda, per errorem ita ut reus ſit,
23 Et notum factum fuerit peccatũ ejus quo peccavit contra illud, tunc adducito oblationem ſuam, hircum caprarum marem integrum.
24 Et nititor manu ſua ſuper caput illius hirci, &

a Heb. *anima*.
3 *Unctus*] id eſt, ſummus: nam is ſolus poſtea ungebatur: vide in Exod. 40.15.
In reatum] id eſt, populum inducens in reatum, ſive doctrina ſive exemplo materiam ei prebens peccandi: ſimilis locutio eſt 1. Chro. 21.3.
b Heb. *filium bovis, & ſic deinceps.*
Peccatum] hoſtiam pro peccato, ſic in ſequentibus: metonymia.

c Heb. *qui uſque ad ilia, ut ſuprà* 3.4.
d Heb. *eucharyſticorum, ut ſuprà* 3.1. *& ſic deinceps.*
e Heb. *effuſionis cinerum.*
12 *Ubi effunditur cin.*] deportatus e loco ſacro: nam extra caſtra ultimam cinerariam eſſe oportebat a priore diſtinguendam, cujus meminit ſuprà 1.16.
21 *Priorem*] pro peccato ſuo, ſuprà ver. 12.

ci,& jugulato illum in loco ubi jugulas ſa-
cerdos holocauſtum ipſum coram Jehova:
peccatum eſt.

24 *Holocauſtum ipſum*] juge, de quo Exod. 29. 38. ſic vocatur κατ' ἐξοχὴν paſsim, ut infrà ver. 33.

25 Deinde accipiens ſacerdos ipſe de ſan-
guine iſtius peccati digito ſuo, ponito ſuper
cornua altaris holocauſti: reliquum verò
ſanguinem effundito verſus fundamentum
altaris holocauſti.
26 Præterea totum adipem ejus adoleto in
iſto altari ſicut adipem ſacrificii eucharisti-
ci: ita expiabit eum ſacerdos a peccato ejus,
& remittetur ei.

26 *Euchariſtici*] de quo ſuprà 3. 5. & ſequentibus.

27 Q u o d ſi unus [f] quiſpiam peccaverit per
errorem ex [g] vulgo, faciendo aliquid præter
mandata Jehovæ, eorum quæ non ſunt faci-
enda, ita ut ſit reus:

f Heb. *anima.*
g Heb. *de populo terræ.*

28 Cùm notum factum fuerit ei peccatũ ejus
quo peccavit, tum adducito oblationem ſuã
capram e capris integram fœminam pro
peccato ſuo quo peccavit:
29 Et nititor manu ſua ſuper caput iſtius pec-
cati, & jugulato peccatum iſtud in loco ho-
locauſti.
30 Deinde accipiens ſacerdos de ſanguine
ejus digito ſuo ponito ſuper cornua altaris
holocauſti, totum verò ſanguinem reliquũ
effundito verſus fundamentum iſtius altaris.
31 Præterea totum ejus adipem auferens ſi-
cut auſertur e ſacrificio euchariſtico adeps,
adoleto eum ſacerdos in ipſo altari, in odo-
rem gratum Jehovæ: ſic expiabit eum ſacer-
dos, & remittetur ei.
32 Sin autem ovem adducet oblationem ſu-
am pro peccato, fœminam integram addu-
cito eam:
33 Et nititor manu ſua ſuper caput illius pec-
cati, & jugulato illam pro peccato in loco
ubi jugulat ſacerdos holocauſtum ipſum:
34 Deinde accipiens ſacerdos de ſanguine
illius peccati digito ſuo ponito ſuper cor-
nua altaris holocauſti, totũ verò ſanguinem
reliquum effundito verſus fundamentum il-
lius altaris.
35 Præterea totum ejus adipem auferens ſi-
cut aufertur adeps ovis e ſacrificio eucha-
riſtico adoleto eos ſacerdos in altari illo ſu-
per igne conſumpta Jehovæ: ita expiabit e-
um ſacerdos a peccato ejus quo peccavit,
& remittetur ei.

35 *Eos*] adipes tam holocauſti quàm ſacrificii euchariſtici. *Igne conſumpta*] id eſt, holocauſta quotidiana, & alia adventitia: nam unum altare omnibus iſtis ſacrificiis erat commune quæ in atrio conſumebantur.

Caput V.

Leges de diſſimulante blaſphemiam proximi, de immundo ex immundorum contactu, de temerè jurante, de eo qui res ſacras imminuit per errorem ſive facti ſive juris, & de eo qui de-induſtria mentitur proximo poſt illatum damnum.

1 ITem cùm peccaverit [a] quiſpiam, & au-
dierit vocem blaſphemiæ, cujus ipſe
teſtis ſit, ſive viderit ſive cognoverit, ſi
non indicet, utique feret iniquitatem e-
jus.

a Heb. *anima.*

1 *Teſtis*] Plerique omnes de eo legem hanc accipiunt, qui teſtimonium a ſe in judicio ſub religione juriſjurandi petitum ex veritate non præſtat: ſed quia adjunctæ leges omnes de peccante per ignorantiam & de privatis peccatis loquuntur, communiſque omnibus imperatur oblatio, potius de eo hìc videtur agi, qui non corrigit proximum blaſphemantem, ſed de induſtria vel imprudentia peccatum ejus diſsimulat. eſt itaque hìc lex de correctione proximi, ut infrà 19. 17. *Cognoverit*] auditione. *Indicet*] ei qui peccavit fraternè eum admonendo. *Feret iniq.*] id eſt, illius peccati reus erit.

2 Aut cùm quiſpiam tetigerit rem ullam im-
mundam, aut cadaver feræ immundæ aut
cadaver jumenti immundi aut cadaver rep-
tilis immundi: etſi abditum fuit ab eo, ipſe
tamen immundus eſt & reus.

2 *Etſi abditum*] eſt, etiam ignorans contactu horum polluitur.

3 Aut cùm tetigerit immunditiam hominis,
ſecundum omnem immunditiam ejus qua
ſit immundus, ſive abditum fuerit ab eo ſive
ipſe noverit, reus tamen eſt.

3 *Secundum omnem imm.*] cujus genera explicantur infrà 11. 12. 13. 15 & capitibus.

4 Aut cùm quiſpiam juraverit effutiendo la-
biis ſuis ſe malè aut bene facturũ, ſecundum
omnia quæ effutire ſolet homo juramento,
& abditum fuerit ab eo, deinde cognoverit
ſe reum eſſe unius ex iſtis:

4 *Effutiendo*] temerè proferendo ... perturbato animo, quale fuit juramentum Davidis contra Nabalem 1. Sam. 25. 22. *Abditum*] ex ... perturbatione.

5 Tum eſto, quia reus eſt unius ex iſtis, ut id
confiteatur in quo peccavit:

5 *Confiteatur*] ... domino in loco ...

6 Itaque adducito reatum ſuũ Jehovæ pro-
pter peccatum ſuum quo peccavit, fœminã
e grege ovem aut capram e capris in rea-
tum: ita expiabit eum ſacerdos a peccato
ſuo.

6 *Reatum*] ... onem pro reatu, ... ver. 7. & 15. ... nomina cum ... lis earum co... cantur meto... ſic etiam pecc... ver. 7. & ſuprà 4. ...

7 Quòd ſi nõ adipiſcatur manus ejus [b] quod
ſatis erit pro parva pecude *comparanda*, tunc
adferto reatum ſuum quo peccavit, duos
turtures aut duos pullos columbæ Jehovæ,
unum in peccatum, & alterum in holocau-
ſtum.

b Heb. *ſufficientiam parvæ pecudis* ... ver. 11.

8 Quibus allatis ad ſacerdotem, offerto eum
qui *eſt* in peccatum prius, & ungue ſecato
caput ejus e-regione cervicis ejus ita ut
non ſeparet.

8 *Separet*] caput ... reliquo corpore, ... ſuprà 1. 17.

9 Et aſpergito de ſanguine illius peccati ſu-
per parietem altaris, quod verò remanſerit
de iſto ſanguine exprimitor verſus funda-
mentum illius altaris, peccatum eſt.
10 Ex altero autem conficito holocauſtum
pro more: ita expiabit eum ſacerdos a pec-
cato ejus quo peccavit, & remittetur ei.

10 *Pro more*] ... quo ſuprà 1. 14.

11 Quòd ſi non aſſequatur manus ejus duos
turtures aut duos pullos columbæ, tunc ad-
ferto oblationem ſuam qui peccavit, deci-
mam Ephæ ſimilæ in peccatum: ne addi-
to ei oleum, neque imponito ei thus, quia
peccatum eſt.

11 *Decimam*] ... merè: vide Ex. 16 ... *Ne addito*] ... enim pro pecca... condimento & ... ramento, id eſt, ... & thure careba...

12 Qua allata ad ſacerdotem, accipito ex ea
ſacerdos plenum pugillum ſuum *in* ſuffimẽ-
tum ejus, & adoleto in ipſo altari ſuper igne
abſumpta Jehovæ: peccatum eſt.
13 Ita expiabit eum ſacerdos a peccato ſuo
quo peccavit de aliquo ex iſtis, & remitte-
tur ei: eſto autem *reliquum* ſacerdotis, ſicut
muneris *reliquum*.

13 *Sicut muneris*] de quo ſuprà 2. 3.

14 Præterea allocutus eſt Jehova Moſ-
chen, dicendo:
15 Cùm quiſpiam fefellerit falſitate aliqua
& peccaverit per errorem *minuens* e rebus
ſacris Jehovæ, tunc afferto reatum ſuum Je-
hovæ arietem integrum e grege, cum æſti-
matione tua, *id eſt*, [c] ſiclis argenteis prout eſt
ſiclus ſacer, pro reatu.

15 *Cum æſtim.*] cum tanta pe... quanti tu ſacerd... æſtimaveris d... ſacris ab eo ... ut explicatur ... 18. & 25. vide ... de hac lege in... c Heb. *argenti ſiclorum: hypallage.*

16 Sic quod peccavit *minuens* e re ſacra re-
pendito, & quintam partem ejus ſuperad-
dito ei & dato illud ſacerdoti: ita ſacerdos
expiabit eum per arietem illum reatus, &
remittetur ei.
17 Q u ò d ſi quiſpiam quando peccavit, ita
fecit præter ullum mandatorum Jehovæ eo-
rum quæ non ſunt facienda, ut neſciret *fa-
ciendum non eſſe* & reus fieret, nihilominus
feret iniquitatem ſuam.

17 *Ita fecit*] ... minuit quidem ... ſuperiore lege, ... rem ſacram ... tione peccavit.

18 Qua-

18 Quapropter adducito arietem integrum
ex ovili cum æſtimatione tua pro reatu ad
ſacerdotem: ita expiabit eum ſacerdos ab
errore ſuo quo erravit cùm ipſe neſciret, &
remittetur ei.
19 Reatus eſt, [d] omnino reum ſe fecit Je-
hovæ.
20 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo,
21 Cùm quiſpiam peccaverit & fefellerit fal-
ſitate [*] contra Jehovam, mentitus contra
proximum ſuum de depoſito aut de [e] ſocie-
tate aut de rapto, aut *de dolo quo* fraudavit
proximum ſuum:
22 Sive inventa re illa mentitus erit de illa,
aut juraverit de mendacio, de aliqua re ex
omnibus quas facere poteſt homo peccan-
do in eis:
23 Tum eſto quia peccavit & reus eſt, ut re-
ſtituat [*] rapinam ipſam quam rapuit aut ip-
ſam [f] rem dolo interverſam, aut depoſitum
ipſum quod apud ſe depoſitum fuerat, aut
ipſam rem amiſſam quam invenit:
24 Aut de quocunque juraverit mendaciter,
[*] rependito illud [g] quanti fuerit & quintam
ejus ſuperaddito ei: ei cujus eſt dato illud
[*] quo die [h] reus peractus eſt:
25 Deinde reatum ſuum afferto Jehovæ, ari-
etem integrum ex ovili cum æſtimatione
tua, in reatum ad ſacerdotem.
26 Ita expiabit eum ſacerdos coram Jeho-
va, & remittetur ei, pro aliquo ex omnibus
quæ fecerit, [i] reatum obeundo in eo.

Caput VI.

*Ritus ſuperiorum ſacrificiorum fuſius explica-
tur, holocauſti, muneris omnium communis, mune-
ris ſacerdotum cùm initiantur, ſacrificiiq́; pro pec-
cato & pro reatu.*

1 [*] ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen di-
cendo,
2 Præcipe Aharoni & filiis ejus dicendo,
hæc *eſto* lex [*] ipſius holocauſti: [*] ipſum *eſt*
quod aſcendit in aduſtionem *quæ fit* in alta-
ri ipſo tota nocte uſque mane, quia ignis ip-
ſe altaris [a] alendus eſt in eo.
3 Indutus ergo ſacerdos [*] veſtimento ſuo li-
neo, & femoralibus lineis ſuperindutis car-
ni ſuæ, tollito cinerem ubi conſumpſerit ig-
nis holocauſtum in iſto altari, & ponito il-
lum [*] ſecus ipſum altare:
4 Deinde nudato ſe veſtibus [*] ſuis & induito
veſtibus aliis, ac deferto cinerem ipſum ex-
tra caſtra [*] in locum mundum.
5 Ignis autem qui eſt ſuper altare alitor in
eo, ne extinguitor, ſed facito ſacerdos ut ar-
deant ligna ſuper illum [b] quolibet mane: &
diſponito ſuper illum unumquodq; holo-
cauſtum, & adoleto ſuper eum adipes eu-
chariſticorum.
6 Ignis jugiter alitor in eo altari, ne extin-
guitor.
7 HÆC autem *eſto* lex [*] ipſius muneris: of-
ferto illud *aliquis* filiorum Aharonis coram
Jehova ante idem altare:
8 Et tollens ex eo pugillo ſuo, de ſimila illi-
us muneris & de oleo ejus totumq; thus il-
lud quod *erit* in eo munere, adoleto in alta-
ri, odor gratus *eſt* ſuffimentum ejus Jehovæ.

[d] Heb. *reum feci-*
t, *reum ſe fecit*.
21 *Contra Jeho-*
vam] nam etiam con-
tra proximum pro-
ximum, contra Jeho-
vam eſt: ſic exagge-
ratur peccatū men-
dacii.
[e] Heb. *compoſitio-*
nem manus, videlicet cu-
m ſocietatem cum
altero ineuntis: Synec-
doche, dexteras jun-
gendi ritus pro conſo-
ciatione, ut Galat. 2.9.
Quanquam poteſt lati-
us accipi pro omni ne-
gotiorum geſtione, pro-
curatione, & aliis bona
fide adminiſtrationi-
bus, ubi quis manum
ponit ad rem proxi-
mi.
23 *Rapinam ipſam*] [illegible]
[illegible]ertabit.
[f] Heb. *fraudē qua*
fraudavit.
24 *Rependito illud*]
illud ipſum non
poteſt redhiberi,
quia non extat, aut
deterius factum eſt.
[g] Heb. *Secundum*
caput ejus, id eſt, ſum-
mam vel ſortem.
Quo die reus] .i. re-
ſtitutionem ne differ-
to, ſed eodem tēpore
quo reconciliabitur
Deo, proximo ſatiſ-
facito, ſic Matth. 5.23.
[h] Heb. *reatus ſui*.
[i] Heb. *in reatu in eo*.

1 *Item al.*] Pleriq;
hoc caput incipien-
tes à verſ. 20. ſuperio-
ris cap. non viderunt
illic de privato quoq;
peccato agi, hîc verò
præcepta generalia
de ſacrificiorum ritu:
quamobrem nos cùm
veteres Hebræos,
tum argumentum ſe-
cuti aliter diſtinxi-
mus.
2 *Ipſius holoc.*] ſive
jugis Exod. 29.38.
ſive privati ac vo-
luntarii ſuprà 1. ſive
lege imperati.
Ipſum eſt] id eſt, to-
tum cōſumitur igne,
unde nomen habet,
cujus etymon oſten-
dit Moſche.
[a] Heb. *fiet ut urat.*
3 *Veſtimento*] tu-
nica, de qua Exod. 28.
39. & 40.
Secus altare] orien-
tem verſus, ſuprà 1.16.
4 *Suis*] miniſteria-
libus, de quibus ver. 3
In locum mun.] de
quo ſuprà 4.12.
[b] Heb. *mane mane.*
7 *Ipſius muneris*]
de quo ſuprà 2.

9 Quod autem remanſerit ex eo, comedent
Aharon & filii ejus: azymis *factis* comeditor
in loco ſancto, in atrio tentorii conventus
comedunto illud.
10 Ne coquitor fermentatum, dedi illud *ut ſit*
pars eorum ex meis igne abſumptis: res ſan-
cta ſanctarum eſt ſicut [*] peccatum & ſicut re-
atus ipſe.
11 Omnis mas ex filiis Aharonis comedet il-
lud, ſtatuto perpetuo per generationes ve-
ſtras de igne abſumptis Jehovæ: quicquid
tetigerit ea, [*] ſacrum eſto.
12 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen di-
cendo,
13 Hæc *eſto* oblatio Aharonis & filiorum ejus
quam offerent Jehovæ [*] ſemper quo tempore
[c] conſecrabitur eorū aliquis, [*] decima Ephę
ſimilæ munus, dimidium ejus mane & dimi-
dium ejus veſpere.
14 In ſartagine cum oleo parator, [*] bullatum
afferto illud, [d] cocta muneris fruſta, offerto
odorem gratum Jehovæ.
15 Similiter ſacerdos ille e filiis ejus qui un-
ctus fuerit pro eo facito idem, ſtatuto per-
petuo, Jehovæ prorſus adoletor.
16 Sic prorſus eſto omne munus ſacerdotis,
ne comeditor.
17 ITEM allocutus eſt Jehovæ Moſchen, di-
cendo:
18 Alloquere Aharonem & filios ejus dicen-
do, hæc *eſto* lex peccati: in loco [*] ubi jugulari
ſolet holocauſtum jugulator peccatum co-
ram Jehova, in atrio tentorii conventus.
19 Sacerdos ille qui [e] offert peccatum illud
[*] comedet ipſum: in loco ſacro comeditor, in
atrio tentorii conventus.
20 Quicquid tetigerit carnem illius, [*] ſanctum
eſto: & cùm quis aſperſerit de ſanguine illi-
us ſuper ullum veſtimentum, illud veſtimen-
tum ſuper quod aſperſerit lavato [*] in loco
ſancto.
21 Et vas teſtaceum in quo coctum fue-
rit frangitor: quòd ſi in vaſe æneo co-
ctum fuerit, tum defricator & immergitor
in aquam.
22 Omnis mas in ſacerdotibus comedere po-
terit illud: res ſancta ſanctarum eſt.
23 Sed omne peccatum [*] de cujus ſanguine a-
liquid illatum fuerit in tentorium convētus
ad expiandum in ſancto, ne comeditor, igne
comburitor.
24 ITEM hæc *eſto* lex ipſius [*] reatus, res ſan-
cta ſanctarum eſt.
25 In loco in quo jugulare ſolent holocauſtū
ipſum, jugulanto reatum: ſanguinem
autem ejus ſpargito ſuper altare circum-
quaque.
26 Totum verò adipem ejus offerto ex eo,
caudam & adipem illum qui operit inte-
ſtina:
27 Amboſque renes & adipem qui *erit* ſu-
per illos *pertinentem* uſque ad ilia, & reticulū
quod *erit* ſuper jecur cum renibus auferto
illud.
28 Et adoleto illa ſacerdos in ipſo altari, igne
abſumendum Jehovæ, reatus eſt.
29 Omnis mas e ſacerdotibus comedere po-
teſt illū: in loco ſacro comeditor, res ſancta
ſanctarum eſt.
30 Prorſus ſicut peccato ſic reatui lex eadem

10 *Peccatum & reatus*] ſacrificium
pro peccato & reatu,
ut infrà paſſim, vide
ſuprà 5.6.
11 *Sacrum eſto*] ne
ad alios uſus adhibe-
tor, ſed aut frangitor
aut antè lavator, in-
frà ver. 20. & 21.
13 *Semper quo*
temp.] id eſt, quotieſ-
cunque illorum ali-
quis ſacerdotali mu-
neri initiabitur, ſive
ſummus qui ungen-
dus eſt, ſive alii con-
ſecrandi.
[c] Heb. *ungetur*,
proprium ſacerdotis
ſummi, ſuprà 4.3. ſed
aliis tribuitur pro eo-
rum conſecratione &
initiatione ad ſacra:
ſynecdoche.
Decima Ephæ.] vi-
de Exod. 16.37.
14 *Bullatum*] ita
coctum ut in bullas
tumuerit.
[d] Heb. *cocturas*
muneris fruſtorum:
ſenſus eſt, maſſa illa
prius in fruſta dividi-
tor, deinde coquitor.
18 *Ubi jugulari*]
ſuprà 1.3. & 5.
[e] Heb. *facit*.
19 *Comedet ipſum*]
quod licebit come-
dere, nam quædam
comedere neſas erat
infrà 23.
20 *Sanctum eſto*]
ut ſuprà in ver. 11.
In loco ſancto] ubi
immunditiam con-
traxit: nam hoc ad
ſacerdotes miniſtran-
tes pertinet.
23 *De cujus ſang.*]
hujuſmodi ſunt ſacri-
ficia pro errore ſum-
mi Sacerdotis & Ec-
cleſiæ, de quibus ſu-
prà 4. & anniverſario
diei expiationum,
infrà 16.
24 *Reatus*] de
quo ſuprà 5. toto
cap.

eſto utriſque ſacerdotis ipſius qui eo expi-
ationem fecerit, eſto.
31 Sacerdotis autem qui offert holocauſtum
alicujus, pellis holocauſti quod obtulerit il-
lius ſacerdotis eſto.
32 Item omne munus quod coquitur in fur-
no, & quicquid paratur in cacabo aut in ſar-
tagine, ſacerdotis qui offert illud illius eſto.
33 Similiter omne ᵉmunus mixtum oleo vel a-
ridum: omnium filiorum Aharonis hoc jus
eſto, ᶠunius ſicut alterius.

33 *Munus*] de quo ſuprà 2.
Unius ſicut al.] id eſt, omnium ex æquo.
f Heb. *viri ſicut fratris ſui*.

Caput VII.

Lex de euchariſtico ſacrificio trium generum, gratulatorio, votivo, & voluntario, de adipe & ſanguine omni vitando, & de jure ſacerdotum in omnes res quæ offerebantur.

1 ITEM hæc *eſto* lex ſacrificii euchariſtici,
quod quis offeret Jehovæ.
2 Si pro gratiarum actione offeret ipſum,
tunc offerto cum ipſo ſacrificio gratiarum
actionis placentas azymas miſtas oleo, &
lagana azyma uncta oleo: *ſunto* autem pla-
centæ illæ miſtæ oleo, e ſimila bullatæ.
3 Præter placentas ᵉpanem fermentatum of-
ferto in oblationem ſuam, cum ſacrificio
gratiarum actionis, euchariſtico ſuo.
4 Et offerto ex ea panem *unum* ex tota obla-
tione Jehovæ in elationem: ejus ſacerdo-
tis qui ſparget ſanguinem euchariſticorum,
eſto.
5 Caro autem ſacrificii gratiarum actionis,
euchariſtici ejus, die oblationis ejus come-
ditor, nemo relinquito ex illa quicquam uſq;
mane.
6 SI verò votivum aut voluntarium erit ſa-
crificium oblationis ejus, quo die offeret ſa-
crificium ſuum, comeditor: & poſtero die ſi-
militer quod remanſerit ex eo comedi-
tor.
7 Quod autem *diutius* remanebit e carne
illius ſacrificii, ipſo die tertio igne combu-
ritor:
8 Nam ſi ᵃ quicquam comedetur de carne
ſacrificii euchariſtici ejus die tertio, non e-
rit acceptum, ei qui obtulit illud, ᵉnon re-
putabitur, ᵉres abominabilis eſto: quamob-
rem ᵇis qui comederit ex ea, iniquitatem
ſuam feret.
9 Et horum caro quæ tetigerit ullam rem
immundã ne comeditor, igne comburitor:
quod autem ad carnem reliquam, ᵉquiſquis
mundus eſt comedere poterit ᶜ illam.
10 ᵈ Quiſquis autem comederit carnem e ſa-
crificio euchariſtico ᵉquod *eſt* Jehovæ, ᵉcum
immunditia ſua in ſe, utique ᵉ excindetur
e homo ille e populis ſuis.
11 Cùm quis tetigerit ullam rem ᵉimmun-
dam, ſive ᶠimmundum hominem, ſive ju-
mentum immundum, ſive quicquid *eſt* abo-
minatio immunda, deinde comederit de
carne ſacrificii euchariſtici quod *eſt* Jeho-
væ: utique excindetur homo ille e populis
ſuis.
12 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
13 Alloquere filios Jiſraëlis dicendo: nul-
lum adipem ᵉ bovis aut ovis aut capræ com-

1 *Item*] Hebræos ſecuti ita diſtinximus: nam leges de reatu & de peccato cohærere oſtendit verſus 25.

3 *Panem ferm.*] vide ſuprà in 2.11.

a Heb. *comedendo comed.*
8 *Non reputabitur*] tanquam ſacrificium euchariſticum legitimè oblatum.
Res abominabilis] vox Hebræa propriè ſignificat carnem quæ vetuſtate fit deterior in odorem vel ſpeciem.
b Heb. *anima quæ com.*
9 *Quiſquis mundus*] e ſacerdotibus, de quorum munditia & impuritate infrà 21. & 22.
c Heb. *carnem: antecedens pro relativo.*
d Heb. *anima quæ.*
10 *Quod eſt Jehovæ*] quod ex ſuperioribus cauſis ingratum non eſt, ſed acceptum Deo.
Cum immunditia ſua] priuſquam ab ea ſit purgatus, ut imperatur infrà 21. & 22.
Excindetur] vide in Gen. 17.14.
e Heb. *anima illa: ſic deinceps.*
11 *Immundam*] de quo infrà a cap. 11 ad 15. & cap. 17.
f Heb. *immunditiam hominis, Hypallage.*
13 *Bovis aut ovis*] eorum jumentorum quæ ſacrificiis apta ſunt: nam aliorum quæ comedere fas erat, de quibus infrà 11. & Deut. 14. adipe non interdicebatur.

editote.
14 Adeps quidem cadaveris & adeps ᵉdiſcer-
pti adhiberi poterit ad omne opus: ſed om-
nino ne comeditote eum.
15 Nam quiſquis comederit adipem ex iis ju-
mentis e quibus offert homo igne abſu-
mendum, utiq; excindetur homo ille qui
comederit e populis ſuis.
16 Similiter nullum ſanguinem comedite in
ullis habitationibus veſtris, ullius volucris
aut ullius beſtiæ.
17 Quiſquis comederit ullũ ſanguinem, utiq;
excindetur homo ille e populis ſuis.
18 PRAETEREA allocutus eſt Jehova Mo-
ſchen, dicendo,
19 Alloquere filios Jiſraëlis dicendo: qui of-
fert ſacrificium ſuum euchariſticum Jeho-
væ, ᵉafferto oblationem ſuam Jehovæ ᵉde ſa-
crificio ſuo euchariſtico.
20 Manus ejus adferunto igne abſumenda
Jehovæ: ipſum adipem impoſitum pectori
adferto, & pectus ad agitandum ipſum agi-
tatione coram Jehova.
21 Tum adoleto ſacerdos adipem illum in ip-
ſo altari, pectus verò ipſum eſto Aharonis
& filiorum ejus.
22 Armum etiam dextrum date in elationem
ſacerdoti, ex veſtris ſacrificiis euchari-
ſticis.
23 Illius e filiis Aharonis qui obtulerit ſan-
guinem & adipem illum euchariſticorum,
eſto armus ipſe dexter in partem.
24 Nam pectus ipſum agitationis armumque
elationis excepi a filiis Jiſraëlis e ſacrificiis
euchariſticis eorum: & dedi ea Aharoni ſa-
cerdoti & filiis ejus ſtatuto perpetuo, a filiis
Jiſraëlis *accipienda in partem.*
25 Hæc *eſt* pars ᵉunctionis Aharonis & unctio-
nis filiorum ejus ex igne abſumendis Jeho-
væ, ex qua ᵉdie juſſit eos accedere ad ſacer-
dotio fungendum Jehovæ:
26 Quam præcepit Jehova ᵍ dari eis, ex quo
die ᵉunxit eos, a filiis Jiſraëlis, ſtatuto per-
petuo per generationes eorum.
27 ᵉHæc *eſt* lex de holocauſto ipſo, de mune-
re, & de peccato, de reatu, item de conſe-
crationibus, ac de ſacrificio euchariſtico:
28 Quam præcepit Jehova Moſchi in monte
Sinai, quo die præcepit ipſe *Jehova* filiis
Jiſraëlis ut offerant ſacrificia ſua ipſi in de-
ſerto Sinai.

Caput VIII.

Conſecratio rerum & perſonarum ad Dei cultum pertinentium, prout mandatum fuerat Exod. 29. & 30.

1 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo,
2 ᵉAccipe Aharonem & filios ejus cum
eo, veſteſq; illas, & oleum ipſum unctionis,
juvencum quoq; ipſum peccati, ac duos ari-
etes, caniſtrumq; illum azimorum:
3 Et totum hunc cœtum convoca, ad por-
tam tentorii conventus.
4 Quæ fecit Moſche ſicut præceperat Jeho-
va ei, & congregatus eſt cœtus ipſe ad por-
tam tentorii conventus.
5 Tum dixit Moſche ad cœtum, ᵉhæc *eſt* res
illa, quam præcepit Jehova facere.

14 *Diſcerpti*] ... am e jumentis ... genere apto ... ciis.
19 *Afferto*] ... non per alium ... rendum curato ... declarat verſ...
De ſacrificio] ... partes quæ ve... adolendæ erant ... ſacerdotibus ce...
25 *Unctionis* ... har.] id eſt, ... tis uncti: hypall...
Die] a temp... ſeptidui illius ... ſacerdotes un... conſecrati fueri...
g Heb. *ad d... eis.*
26 *Unxit eos*] ... Moſche, vel D... per Moſchen.
27 *Hæc eſt l...*] ... pilogus omnium ... periorum a prin... pio libri.
2 *Accipe*] id ... jube tecum ad p... tam tentorii c... tus illos accede... alia afferri & ad... ad te.
5 *Hæc eſt res*] ... mox facturus ... vos ſpectatu...

6 Jubens

6 Jubens ergo Moſche accedere Aharonem
& filios ejus, lavit eos aqua.
7 Deinde imponens ei tunicam accinxit eum
baltheo, inductoque ei pallio impoſuit ami-
culum: & accingens illud cingula amiculi,
cùm amiciret illum eo,
8 Appoſuit ei pectorale ſacrum, indiditque
pectorali ſacro Urim & Tummim:
9 Poſtea impoſita cidari capiti ejus, impoſuit
cidari e-regione faciei ejus bracteam au-
ream, coronamentum ſacrum, ſicut præce-
perat Jehova Moſchi.
10 Cumq; accipiens Moſche oleum unctio-
nis unxiſſet tabernaculũ ipſum & quicquid
in eo erat, ut ſanctificaret illa,
11 Et aſpergens eo altare ipſum ſeptem vici-
bus unxiſſet ipſum altare & omnia inſtru-
mẽta ejus & labrum & ſcapum ejus, ad ſan-
ctificandum ea:
12 Effundens de illo oleo unctionis ſuper ca-
put Aharonis, unxit eum ad ſanctificandum
eum.
13 Similiter juſſit Moſche accedere filios A-
haronis, & induens eos tunicis cinxit eos
baltheo, alligavitque eis tiaras, ſicut præce-
perat Jehova Moſchi.
14 Deinde admovit juvencum illum peccati,
nitente Aharone & filiis ejus manibus ſuis
ſuper caput illius juvenci peccati:
15 Quem cùm jugulaſſet, acceptum Moſche
ſanguinem illius poſuit ſuper cornua altaris
circumquaque digito ſuo, & expiavit altare:
reliquum verò ſanguinẽ effudit verſus fun-
damentum altaris, ad expiandum in eo:
16 Poſtea accipiens totum illum adipem qui
eſt ſuper inteſtina, & reticulum jecoris, am-
boſque renes & adipem eorum, adolevit
Moſche in ipſo altari:
17 Reliquum verò juvencum, id eſt, pellem e-
jus & carnem ejus & fimum ejus combuſſit
igne extra caſtra, quemadmodum præcepe-
rat Jehova Moſchi.
18 Deinde admovit arietem holocauſti, ni-
tentibus Aharone & filiis ejus manibus ſuis
ſuper caput illius arietis:
19 Quem cùm jugulaſſet, ſparſit Moſche ſan-
guinem ejus ſuper altare circumquaque:
20 Et diviſo ariete in membra ſua, adolevit
Moſche caput & membra & adipem,
21 Poſtquam inteſtina & crura ejus laviſſet
aqua: ſic adolevit Moſche totum arietem
hunc in eo altari, holocauſtum fuit in odo-
rem gratum, igne abſumptum Jehovæ, quẽ-
admodum præcepit Jehova Moſchi.
22 Deinde admovit arietem illorum alterum,
arietem conſecrationum, nitentibus Aha-
rone & filiis ejus manibus ſuis ſuper caput
illius arietis:
23 Quem cùm jugulaſſet, accipiens Moſche
de ſanguine ejus impoſuit [a] infimæ auriculæ
Aharonis dexteræ, & pollici manus ejus
dexteræ, & pollici pedis ejus dexteri:

a Heb. *molli auri-*

24 Similiter jubens accedere filios Aharonis
impoſuit Moſche de illo ſanguine infimæ
auriculæ eorum dexteræ, & pollici manus
eorum dexteræ ac pollici pedis eorum dex-
teri, deinde ſparſit Moſche reliquum ſan-
guinem ſuper illud altare circumquaque:
25 Cumque accepiſſet illius adipem & cau-
dam totamque adipem qui *erat* ſuper inte-
ſtina & reticulum jecoris amboſque renes
& adipem eorum, armumque dexterum,
26 De caniſtro verò illo azymorum quod *erat*
coram Jehova, accepiſſet placentam unam
azymam & placẽtam panis cum oleo unam
& laganum unum, appoſuit adipibus illis ar-
moque dextero:
27 Et imponens hæc omnia manibus Aharo-
nis & manibus filiorum ejus, agitavit illa a-
gitatione coram Jehova:
28 Poſtea accepta Moſche illa e manibus eo-
rum adolevit in illo altari ſuper ipſum holo-
cauſtum: conſecrationes fuerunt in odorem
gratum, igne abſumpta fuerunt Jehovæ.
29 Accepit autem Moſche pectus illius quod
agitavit agitatione coram Jehova: ex illo
ariete cõſecrationum Moſchi ceſſit in par-
tem, quemadmodum præceperat Jehova
Moſchi.
30 Tunc accipiens Moſche de illo oleo un-
ctionis & de ſanguine iſto qui *erat* ſuper al-
tare, aſperſit Aharonem veſtes ejus & filios
ejus & veſtes filiorũ ejus cum eo: ſic ſanctifi-
cavit Aharonem & veſtes ejus, filioſque e-
jus & veſtes filiorum ejus cum eo.
31 Poſtea edixit Moſche Aharoni & filiis e-
jus, coquite iſtam carnem ad portam tento-
rii conventus, & ibi comedite eam panem-
que iſtum qui *eſt* in caniſtro conſecrationũ:
quemadmodum præcepi dicendo, Aharon
& filii ejus comeduntoˢ illud:
32 Quòd autem ˢreliquum fiet de iſta carnę
aut de iſto pane, igne comburite.
33 Sed extra portam tentorii conventus ne
exite ſeptem diebus uſq; ad diem comple-
menti, diebus conſecrationum veſtrarum:
nam ſeptem diebus [b] conſecrabit Jehova
miniſterium veſtrum.
34 Sicut ˢfacit die hoc, præceperat Jehova
facere ad expiandum vos.
35 Quapropter ad portam tentorii conven-
tus manete interdiu & noctu ſeptẽ diebus,
& obſervate ˢobſervationem Jehovæ ut non
moriamini: ſic enim juſſus ſum.
36 Quod fecit Aharon & filii ejus, ſecundum
omnia verba quæ præceperat Jehova [c] per
Moſchen.

31 *Illud*] reſiquũ carnis & panis ex caniſtro.

32 *Reliquum fiet*] uſque in poſterum mane.

b Heb. *implebit Jehova manus veſtras.*

34 *Facit*] exequitur per me.

35 *Obſervationem*] id eſt, legem hanc quam a vobis obſervari jubet, mortem denuncians ſi tranſgrediamini.

c Heb. *per manum Moſchis, id eſt, miniſterium: metonymia.*

CAPUT IX.

Aharon primo die a conſecratione filiis populoq; præſente, primùm pro ſe, deinde pro toto populo ſacrificia & munera offert: quibus igne e cœlo abſumptis, miniſterium ſacerdotum populo divinitus comprobatur.

1 FUIT autem ˢdie octavo, *quo* convoca-
vit Moſche Aharonem & filios ejus, ac
ſeniores Jiſraëlis:
2 Ut ediceret Aharoni, accipe tibi vitulum
[a] ſubrumum in peccatum, & arietem in ho-
locauſtum integros, & offer coram Jehova:
3 Filios verò Jiſraëlis alloquitor dicendo, ac-
cipite hircum caprarum in peccatum, vitu-
lumque & agnum [b] anniculos integros in
holocauſtum,
4 Et bovem & arietem in euchariſtica ad ſa-
crificandum coram Jehova, ˢmunuſque mi-
xtum oleo: nam hodie Jehova appariturus
eſt vobis.

1 *Die octavo*] proximè ſequente ſeptiduum conſecrationis.

a Heb. *filium bovis.*

b Heb. *filios anni.*

4 *Munuſq;*] e ſimila, ut ſuprà 2.

5 *Coram Jehova*] in atrio tabernaculi.

7 *Pro populo*] id eſt, hac ratione ſis idoneus ad faciĕdum pro illo expiationĕ.

c Heb. *e jecore.*

11 *Carnem verò*] denique totum juvĕcum reliquum pro ritu iſtius ſacrificii ſuprà 4.11. ſynecdoche.

15 *Prioris*] de quo ſuprà verſ.2.& 8.

16 *Pro ritu*] holocauſti ſuprà 1.

17 *Munus*] omni holocauſto conjunctum ex lege, ſuprà 6. & 7.

Præter] juge cum munere ſuo, ſynecdochicè: nam hoc nulla ex cauſa intermittebatur, ſed reliqua præcedebat, Exod. 29.38.

22 *Benedixit eis*] ex formula præſcripta Num. 6.

23 *In tentorium*] ut ibi Aharonem de reliquo miniſterio exercendo inſtitueret.

Benedicturi] benedictione enunciata dimiſſuri eum peractis ſacris.

5 Accipientes ergo quæ præceperat Moſche
adduxerunt ante tĕtorium conventus, & accedentes
totus cœtus ſteterunt ' coram Jehova.
6 Tum dixit Moſche, hanc rem quam præcepit
Jehova facitote, & apparebit vobis gloria
Jehovæ.
7 Edixitque Moſche Aharoni, accede ad hoc
altare, primum para peccatum tuum & holocauſtum
tuum expiationem facturus pro
te &' pro populo hoc: deinde para oblationem
ipſius populi & expiationem fac pro
eis, quemadmodum præcepit Jehova.
8 Accedens itaque Aharon ad altare, jugulavit
illum vitulum qui *erat* pro ſe.
9 Et admovĕtibus filiis Aharonis ſanguinem
illius ad eum, intingens digitum ſuum in illo
ſanguine poſuit ſuper cornua illius altaris,
reliquum verò ſanguinĕ effudit verſus fundamentum
altaris.
10 Adipem autem & renes & reticulum c jecoris
in peccato ipſo adolevit in eo altari,
quĕadmodum præceperat Jehova Moſchi:
11 ' Carnem verò & pellem ejus, combuſſit
igne extra caſtra.
12 Deinde jugulavit ſuum holocauſtum, cui
porrigentibus filiis Aharonis ſanguinem illius,
ſparſit eum in illo altari circumquaque:
13 Similiter holocauſtum porrigĕtibus ei per
membra illius & caput illius, quæ adoleret
in ipſo altari,
14 Poſtquam lavit inteſtina & crura illius, adolevit
ea cum reliquo holocauſto in illo
altari.
15 Poſtea obtulit oblationĕ populi: primùm
accepit hircum peccati qui *erat* pro populo,
quo jugulato paravit eum pro peccato, ritu
ſui ' prioris:
16 Deinde obtulit holocauſtum ipſum, & paravit
illud ' pro ritu:
17 Obtulit quoque ' munus illius, & implens
manum ſuam illo, adolevit in eo altari: ' præter
holocauſtum matutinum.
18 Cumque jugulaſſet *quiſpiam* bovem & arietem
in ſacrificium euchariſticum quod *erat*
pro populo: porrigentibus ei filiis Aharonis
ſanguinem illorum, ſparſit eum in ipſo
altari circumquaque:
19 *Porrigentes* deinde adipes ex illo bove, &
ex illo ariete caudam & *adipem* operientem
inteſtina & renes & reticulum jecoris,
20 Impoſuerunt illos adipes ad ipſa pectora:
& adolevit adipes in ipſo altari,
21 Pectora verò ipſa & armum illorum dexterum
agitavit Aharon agitatione corā Jehova:
quemadmodum præceperat Moſche.
22 Tum attollens Aharon manus ſuas verſus
populum ' benedixit eis, ac deſcĕdit parato
illo peccato, holocauſtoq;, & euchariſtico.
23 Poſtea venit Moſche cum Aharone ' in
tentorium conventus, cumque egrederentur
' benedicturi populo, apparuit gloria Jehovæ
toti populo.
24 Exiens enim ignis a conſpectu Jehovæ, cōſumpſit
in illo altari holocauſtum ipſum &
adipes: quod cùm videret totus populus, acclamantes
prociderunt ſuper faciem ſuam.

CAPUT X.

Filii Aharonis ſeniores duo manus ſuum transgreſſi, divinitus morte plectuntur: quorum luctu interdicto, occaſione neglecti ab aliis officiis præcipitur ut a vino & inebriante potu abſtineant: lex fertur de eſu ſacrorum, & Aharonis excuſatio Moſchi approbatur.

1 ' SED accipientes filii Aharonis Nadab &
Abihu quiſque thuribulum ſuum, indito
eis igni impoſuerunt ſuffitum, obtulerūtque
coram Jehova ignem alienum, ' quod
non præceperat eis.
2 Quapropter exiens ignis ' a conſpectu Jehovæ
a exanimavit eos, ita mortui ſunt ' coram
Jehova.
3 Tum dixit Moſche Aharoni, illud *eſt* ' quod
locutus erat Jehova dicendo, ' in propinquis
meis ' ſanctificabor, & ante conſpectum totius
populi glorificabor: ſed ' conticuit Aharon.
4 Et vocans Moſche Miſchaēlem & Eltzaphanem
filios ' Hhuzzielis patrui Aharonis,
edixit eis, accedite, ſublatos deportate
fratres veſtros a conſpectu ſanctuarii extra
caſtra.
5 Qui acceſſerunt, ſublatoſque tunicis eorum
deportaverunt eos extra caſtra, ſicut edixerat
Moſche.
6 Edixit verò Moſche Aharoni, & Elhhazari,
& Ithamari filiis ejus, capita veſtra ' ne nudate,
neque veſtimenta veſtra diſcindite, ut
non moriamini & contra totum hunc cœtum
effervescat: ſed fratres veſtri, tota familia
Jiſraēlis deflebunt hoc incendiū quod
incendit Jehova.
7 ' Neque a porta tentorii conventus exite
ne moriamini, ' nam oleum unctionis Jehovæ
ſuper vos *eſt*: qui fecerunt ſecundum verbum
Moſchis.
8 Et allocutus eſt Jehova Aharonem, dicendo,
9 Vinum aut potum inebriantem ne bibito
tu aut filii tui tecum, quando ingreſſuri eſtis
tentorium cōventus, ut non moriamini, ſtatuto
perpetuo per generationes veſtras:
10 ' Cùm ad diſcernendum inter ſacrum & inter
profanum, atque inter mundum & inter
immundum,
11 Tum ad docendum filios Jiſraēlis omnia
illa ſtatuta, quæ edixerit Jehova eis b per
Moſchen.
12 Edixit autem Moſche Aharoni, & Elhhazari
& Ithamari filiis ejus qui reliqui erant,
accipite munus iſtud quod reliquum eſt ex
igne abſumptis Jehovæ, & comedite illud
cum azymis propè hoc altare: quia res ſancta
ſanctarum eſt.
13 Ideò comedetis illud in loco ſacro, quia
demĕſum tuum & demenſum filiorum tuorum
eſt ex igne abſumendis Jehovæ: ' ſic enim
juſſus ſum.
14 Pectus autem agitationis & armum elationis
comedetis ' in loco mundo, tu & filii tui
& filiæ tuæ tecū: quia in demenſum tuum &
demenſum filiorum tuorum data ſunt ex ſacrificiis
euchariſticis filiorum Jiſraēlis.
15 Armus elationis & pectus agitationis, *quæ*

1 *Sed*] ad ... merario ... haronis ... perturbati ... ctionem ... tis attenden... Moſchi eos ... hendendi ... occaſio ...

Quod] ... contra manda... quòd igne ... ſunt, (vide ... 7.) & quid ... crum ingreſſi ... quod ne ... dĕ ſacerdoti ... niſi ſemel in ...

2 *A conſpectu*] e cœlo, ut ... vel ab altari ... cauſti, quod ... conſpectu Jeho...

a Heb. ... *eos: ſed hoc ad ... tantùm ... refertur: ... & veſtes ... ferunt, ... 5. ſynecdoche.*

Coram] ibi ... ta morte.

3 *Quod*] ſup... 35.

In] ſacerdo... quibus ſolis ... tabernaculum ... pius ad Deum ... dere.

Sanctificabor] ... cendo judicia ... corā populo ... cantes.

Conticuit] ... Moſchis divin... luntati ...

4 *Hhuzzielis*] ... fuit frater ... mi patris Ahar... & Moſchis, ... 18. Num. 3.19.

6 *Ne nudate*] ... ctui ne vacate ... doche: erat ... ſignum com... ctus, ut infra ...

7 *Neque*] ... leges repetu... fra 20.10. & ... ſummis ſacerd... accommodant... tantùm miniſt... pore aut ... ctis, ut hic, ... vitæ curriculo ... vandæ.

Nam] id eſt, ... conſecrati eſtis, ... cens adhuc eſt ... unctionis in ... in ipſa ... verſamini.

10 *Cùm ad*] ... duabus de ... terdixit ... perturbat ... primùm ut ... poſſent, & ... miniſtratione ſua conſtare, deinde ne turbata mente ſecus doceant quàm ... nit. b Heb. *per manum Moſchis.* 13 *Sic enim*] ſuprà 2.3. & 6.9. 14 ... *loco mundo*] in caſtris: quia non tantùm mares, ſed etiam fœminæ ex ... bant, ſuprà 7. ver. 4. 9. 21 & ſequent.

cum igne abſumendis adipibus afferent ad
agitandum agitatione coram Jehova, hoc
eſto tibi & filiis tuis tecum in demenſum
perpetuum, quemadmodum præcepit Je-
hova.
16 Cumq; hircum illum peccati [c] accuratè
perquiſiviſſet Moſche, ecce [*] exuſtus erat:
quapropter [*] efferbuit contra Elhhazarem
& contra Ithamarem filios Aharonis qui
reliqui erant, dicendo,
17 Quamobrem non comediſtis peccatum
hoc in loco ſancto? nam res ſancta ſancta-
rum eſt: at illud dederat vobis [*] ad feren-
dum iniquitatem hujus cœtus, expiationem
faciendo pro eis coram Jehova.
18 En, non eſt illatus ſanguis ejus in ſanctua-
rium intrinſecus: [d] omnino comedere de-
bueratis in *loco* ſancto, [*] ſicut præceperam.
19 Tum dixit Aharon ad Moſchen, ecce, ho-
die [*] obtulerunt peccatum ſuum & holocau-
ſtum ſuum coram Jehova, acciderunt autē
mihi qualia [*] his: [*] ſi comedero peccatum ho-
die, an bonum videbitur in oculis Jehovæ?
20 Quod cùm audivit Moſche, [*] bonum viſum
eſt in oculis ejus.

approbavit judicium fratris, ad cujus quæſtionem ex man- infrà cap.16.

Caput XI.

Leges de diſcernendis omne genus animantibus mundis ab immundis, ratione cibi, vel contactus.

1 ITem allocutus eſt Jehova Moſchen &
Aharonem, edicendo eis:
2 Alloquimini filios Jiſraëlis dicendo:
hæc *ſunt* animalia quæ vos comedetis, ex
omnibus beſtiis quæ *ſunt* ſuper terram.
3 Quicquid habet ungulam ſciſſam ita ut ſit
bifidatum fiſſura ungularum, [*] revocans ru-
minis *cibum* ex quavis beſtia, illud come-
detis.
4 Veruntamen hoc ne comeditote, ex revo-
cantibus *cibum* ruminis aut ex habentibus
ſciſſam ungulam: camelum, quia revocat
quidem *cibum* ruminis, ſed ſciſſam ungulam
non habet, immundus eſto vobis.
5 Et cuniculum, quia revocat quidem *cibum*
ruminis, ſed ungulam ſciſſam non habet, im-
mundus eſto vobis:
6 Et leporem, quia revocat quidem *cibum* ru-
minis, ſed ungulam ſciſſam non habet, im-
mundus eſto vobis:
7 Et ſuem, quia habet quidem ſciſſam ungu-
lam ita ut bifidata ſit fiſſura ungulæ, ſed ru-
minis *cibum* non ruminat, immunda eſto
vobis.
8 De carne iſtorum ne comedite, & cadaver
eorum ne tangite, immunda *ſunt* vobis.
9 Hoc comedetis ex omnibus quę *ſunt* in
aquis: omne quod habet [*] pinnas & ſquamas
in aquis tum per maria tum in fluminibus,
illa comedetis,
10 Quicquid verò non habet [*] pinnas aut
ſquamas tum per maria tum in fluminibus,
ex omni reptili aquatico, denique [*] ex omni
anima vivente quæ *ſit* in ipſis aquis, abomi-
nationi ſunto vobis.
11 Ita abominationi ſunto vobis, ut de carne
eorum non comedatis, & cadaver eorum
abominemini.
12 Quicquid non habet pinnas aut ſquamas
in aquis, abominationi eſto vobis.
13 Iſta autem abominationi ex volatili-
bus, ne comeduntor, abominationi ſuntó:
[*] aquilam, & [*] oſsifragam, & [*] haliæetum,
14 Et [*] milvum, & [*] cornicem ſecundum ſpeci-
em ſuam,
15 Omnem corvum ſecundum ſpeciem
ſuam,
16 Et [a] ululam, & [*] hirundinem, & æſalonem, &
accipitrem ſecundum ſpeciem ſuam,
17 Et bubonem, & mergum, & noctuam,
18 Et [*] monedulam, & [*] plateam, & [*] meropem,
19 Et ciconiam, ardeam ſecundum ſpeciem
ſuam, & attagenem, & veſpertilionem.
20 Omne reptile volucre ambulans quatu-
or *pedibus*, abominationi eſto vobis.
21 Veruntamen hoc comedetis ex omni rep-
tili volucri quod ambulat quatuor *pedibus*,
[*] quod non habet crura ſupra pedes ſuos,
quibus ſaliat ſuper terram.
22 Iſta *ſunt* ex quibus comedetis, [*] Arbem ſe-
cundum ſpeciem ſuam, & Solhamum ſecun-
dum ſpeciem ſuam, & Chargolum ſecun-
dum ſpeciem ſuam, & Chagabum ſecundū
ſpeciem ſuam.
23 Omne verò reptile volatile quatuor ha-
bens pedes, abominationi eſto vobis.
24 [*] His autem polluemini: quiſquis tetige-
rit cadaver eorum, immundus eſto uſque ad
veſperam.
25 Item quiſquis portaverit de cadavere il-
lorum, lavato veſtimenta ſua, & immundus
eſto uſque ad veſperam.
26 *Cadavera* omnis beſtiæ quæ [*] ſciſſam qui-
dem habet ungulam, ſed fiſſura non *eſt* bifi-
data, aut *cibum* ruminis nō revocat, immun-
da ſunt vobis, quicunque tetigerit ea, im-
mundus erit.
27 Similiter omnis incedentis ſuper [b] mar-
culos ſuos ex omni animante [c] quadrupede,
immunda ſunt vobis: quiſquis tetigerit ca-
daver eorum, immundus eſto uſque ad ve-
ſperam.
28 Quare qui portaverit cadavera eorum, la-
vato veſtimenta ſua, & immundus eſto uſq;
ad veſperam: immunda ſunt vobis.
29 Item hoc vobis immundum *eſt* ex rep-
tilibus quæ reptant ſuper terram: mu-
ſtella, & mus, & [*] teſtudo ſecundum ſpeciem
ſuam,
30 Et hericius, & lacerta, & ſtellio, & chamę-
leon, & glis.
31 Iſta *ſunt* quæ [*] immunda ſunt vobis ex om-
nibus reptilibus: quiſquis tetigerit illa poſt
mortem illorum, immundus eſto uſque ad
veſperam.
32 Et res omnis ſuper quam *aliquod* eorum
poſt mortem ſuam ceciderit, immunda eſto:
ex quocunque vaſe ligneo, aut veſtimento,
aut pelle, aut ſacco, denique unumquodque
vas eorum in quibus ſit aliquod opus, in a-
quam infertor & immundum eſto uſque ad
veſperam, deinde mundum eſto.

13 *Aquilam*] in his vertendis doctiſſimos Hebræorum interpretes ſecuti ſumus: a quibus cùm diſcedimus, cauſam exponemus paucis.
Oſſifragam] nomen habet a diſtribuendo, quod huic animanti ſic tribuit Plinius lib. 10. natur. hiſt. cap. 3. ejectos ab aquilis cognatum genus oſſifragæ excipiunt & educant cum ſuis.
Haliæetum] a firmitate, nam hæc avis adeò firma eſt oculorum acie, ut intueatur adverſum ſolem.
14 *Milvum*] a volatus forma.
Cornicem] ſic vertimus ex Ijob. 28 7. qui huic avi præſtantiſsimam oculorum aciem proverbiali forma tribuit, ut Latini cornicum oculos celebrarunt.
a Heb. *filiam ululæ*.
16 *Hirundinem*] hoc & duo ſequentia ex R. Jehuda.
18 *Monedulam*] ex R. Schelomone, & R.D.K.
Plateam] a vomitu: vide Plin. Lib. 10 natur. hiſt. cap. 40.
Meropem] ab amore: nam genitores ſuos reconditos paſcit, Plin lib. 10. ca. 33
21 *Quod non habet crura ſup.*] cujus crura ſunt obverſa & pedes varicati: huic enim generi pedes nō ſubſunt cruribus.
22 *Arbem*] hæc inſectorum genera neque Hebræis neq; hiſtoricis neque nobis ſunt cognita, ideo Hebræas voces retinuimus: certum autem eſt in oriente cicadas & locuſtas fuiſſe cibo. Matth. 3. & Marci 1. Plinius lib. 11. natur. hiſt. cap. 26. & 29.
24 *His autem*] hinc uſque ad verſ. 41. digreſsio eſt, qua explicatur non tam quid impurum ſit, quam quid impurum faciat. Eſt autem tripartita: docetur enim primùm ex cadaveris immundorum contactu, ſecundò ex reptilibus immundis ſive viventibus ſive mortuis, tertiò ex morticinis etiam mundorum animantium tactu vel cibo hominem impurari.
26 *Sciſſam*] tantùm ex una parte, ſuperiore vel inferiore pedis.
29 *Teſtudo*] Nomen huic animanti & plauſtro tecto commune eſt, quia hoc animal putaminibus ſuis tectum repræſentat camerati plauſtri.
31 *Immunda*] non tantùm eſu & morticinæ carnis contactu, ut ſuperiora, ſed etiam quod ad contactum eorum dum adhuc vivant.

33 Omne autem vas teſtaceum intra quod [a]aliquid illorum ceciderit, (omne quod intra ipſum fuerit, immundum eſt) ipſum frangite.

34 Ex omni cibo qui comeditur cui ſupervenerit [a]aqua, immundus eſto: & omnis potus qui bibi ſolet, in quocunque vaſe, immundus eſto.

35 Similiter ſuper quodcunque ceciderit de cadavere illorum, immundū eſto: furnus & teſtus minuitor, immundi ſunt, ideò immundi ſunto vobis.

36 Veruntamen fons aut ciſterna, congregatio aquarum [a]erit munda: ſed quod tetigit cadaver eorum, immundum eſto.

37 Quòd ſi ceciderit de cadavere eorum ſuper aliquod ſemen ſativum quod ſeminari ſolet, mundum erit.

38 Sed ſi impoſitâ aquâ ſemini, ceciderit de cadavere illorum ſuper ipſum, immundum eſto vobis.

39 Item ſi moriatur ex beſtiis *aliqua* quæ vobis *eſt* cibo, qui tetigerit cadaver ejus, immundus eſto uſque ad veſperam.

40 Qui autem comederit de cadavere ejus, lavato veſtimenta ſua, & immundus eſto uſque ad veſperam: ſimiliter qui aſportaverit cadaver ejus, lavato veſtimenta ſua, & immundus eſto uſque ad veſperam.

41 ITEM omne reptile quod reptat ſuper terram, abominationi eſto, ne comeditor.

42 Quicquid [a]it ſuper ventrem, & quicquid it quatuor *pedibus*, & quicquid numeroſius *eſt* pedibus ex omni reptili quod reptat ſuper terram, ne comedite ea, ſed abominationi ſunto.

43 Ne abominabiles redditote [d] vos ipſos ullo reptili quod reptat, neque polluitote vos illis, [a]eſſetis enim polluti illis.

44 Nam ego Jehova *ſum* Deus veſter, vos ergo ſanctificate, & eſtote ſancti, quia ego ſanctus ſum: neque polluite vos ipſos ullo reptili, quod reptat ſuper terram.

45 Nam ego *ſum* Jehova qui [a]educo vos e terra Ægypti, ut ſim vobis in Deum: eſtote igitur ſancti, quia ſanctus ego ſum.

46 [a]Hæc *eſt* lex de beſtiis & volatilibus & omni anima vivente quæ repit in aquis, deniq; de omni anima quæ reptat ſuper terram:

47 Ad diſcernendum inter immundum & mūdum, atque inter animal quod comeditur, & inter animal quod non comeditur.

33 *Aliquid illorum*] etiam vivum.

34 *Aqua*] illa impurata.

36 *Erit munda*] id eſt, non erit minuenda, ſed purganda aqua quæ impuritatem contraxit.

42 *It ſuper ventrem*] ſerpit.

d Heb. *animas veſtras, ut ver.* 44.

43 *Eſſetis*] non haberem vos pro mundis, ſi vos illis contaminaretis.

45 *Educo*] jam inde ab eductione ex Aegypto in cœpto erga vos beneficio pergo.

46 *Hæc*] Epilogus.

CAPUT XII.

Lex de impuritate mulieris puerperæ, & de tempore ac ratione purgationis ejus.

1 ALLOCUTUS etiam eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 Alloquere filios Jiſraëlis dicendo: Mulier cùm edito ſemine pepererit maſculum, ut immunda eſſe ſolet ſeptem dies, [a]ſecundum dies [a] quibus [a] ſeparatur languore ſuo, immunda eſto.

3 Die autem [a] octavo, circumciditor caro præputii ejus.

4 Deinde triginta tres dies maneto [a]in [b] ſanguinis purgatione: nullam rem ſacram tangito, & ad ſanctuarium ne venito, donec cōpleti fuerint dies purgationis ſuæ.

5 Quòd ſi fœminam pepererit, tunc impura eſto duabus hebdomadibus, [a]ſecundum *impuritatem* ſeparationis ſuæ; deinde ſexaginta ſex dies maneto in purgatione ſanguinis:

6 Cùm autem impleti fuerint dies purgationis ejus a filio aut a filia, afferto agnū [c] anniculum in holocauſtum, & pullum columbæ aut turturem in peccatum: ad portam tentorii conventus ſacerdoti.

7 Qui offerens illum coram Jehova expiationem faciet pro ea, ſic purgata erit a [a]profluvio ſanguinis ſui: hæc *eſto* lex puerperæ a mare aut a fœmina.

8 Quòd ſi non [d] aſſequatur manus ejus quātum ſatis eſt pro parva pecude, tum accipito duos turtures aut duos pullos columbæ, unū in holocauſtum & alterum in peccatum: & expiationem faciet pro ea ſacerdos, ſic munda erit.

2 *Secundum dies*] ut ſeptiduum immunda eſt ex purgatione ſua menſtrua, infra 15.19. ita a puerperio immunda eſto.

a Heb. *ſeparationis languoris ejus.* *Separatur*] a reliquis hominibus tanquam immunda, ibidem. 3 *Octavo*] etſi lex circumciſionis diu antè lata fuit, videtur tamen Deus hoc conſilio in diem octavum illam rejeciſſe, propter ſeptiduum quo impura eſt mater, & impurat partum.

4 *In* ... purg.] quo ... non ... nium ... ſed a ... ſtinebat ... nim ... pro impuri... accipitur.

b Heb. ... *purgationum* ... *& ſic deinceps.*

5 *Secundum* ...] id eſt, eadem ... ritatis lege ... ver. 2.

c Heb. ... *ſui.*

7 *Profluvio* ...] ... puritate, ... profluvio ... erat.

d Heb. ... *manus ejus ſuff*... *am parvae p*... *ut ſuprà 5.7.*

CAPUT XIII.

De ſignis ad lepram: de lepra hominum per ſe, aut ex ulcere, aut ex aduſtione: de porrigine, varo & calvitio: de leproſi ſeparatione: de lepra rerum lanearum, linearum, & pellicearum, atque ratione qua de his omnibus ſacerdotes erant cognituri.

1 PRÆTEREA allocutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:

2 Homo cùm erit in cute carnis ejus tumor aut abſceſſus aut phlyzacium, quorum aliquid erit in cute carnis ejus *vergens* ad plagam lepræ: omnino adducitor ad Aharonem ſacerdotem, aut ad unum e filiis ejus ſacerdotibus.

3 Cumq; inſpexerit ſacerdos ipſe plagam illam in cute carnis ejus, ſi pilus in plaga illa mutatus fuerit in album, & ſpecies illius plagæ profundior fuerit cute carnis ejus, plaga lepræ eſt: cùm ergo eam inſpexerit ſacerdos, [a] immundum illum pronunciato:

4 Quòd ſi phlyzacium album erit in cute carnis illius, & profundior non erit ſpecies ejus ipſa cute, neque pilus ejus mutatus erit in album: tum recludito ſacerdos plaga illa *affectum* ſeptem diebus.

5 Poſtea inſpicito idem ſacerdos die ſeptimo, ſi ecce plaga illa conſtiterit [b] judicio ejus, nec diffuderit ſe plaga illa in ipſam cutem: tunc recludito eum ipſe ſacerdos ſeptem diebus ſecundò.

6 Deinde inſpicito eam idem ſacerdos die ſeptimo ſecundò, ſi ecce contracta eſt plaga illa, neque diffudit ſe plaga illa in ipſam cutem: tum [c] mundum pronunciato eum ſacerdos, abſceſſus eſt, poſtquam laverit veſtimenta ſua, mundus eſto.

7 Sin autem [d] omnino diffuderit ſe abſceſſus ille in cutem ejus, poſtquam oſtenſus fuerit ſacerdoti ipſi ad purgationem ſui, & oſtenſus fuerit ſecundò ſacerdoti;

8 Cùm inſpiciet ipſe ſacerdos, ſi ecce diffudit

a Heb. ... *illum, & ſic de*...

b Heb. ... *jus: nam* ... *cùm accipitur* ... *re eſt, ut infra* ...

c Heb. ... *& ſic deinceps.*

d Heb. ... *do diffuderit ſe.*

dit ſe abſceſſus ille in cutem ejus, tunc pro-
nunciato illum immundum ſacerdos ipſe,
lepra eſt.
9 Plaga lepræ ſi erit in homine, adducitor
ille ad aliquem ſacerdotem:
10 Quæ cùm inſpexerit ſacerdos ille, ſi ecce
tumor albus eſt in cute & ipſa mutavit pi-
lum in album, etiam ſi *aliqua* ſanitas carnis
vivæ *ſit* in tumore illo:
11 Lepra inveterata eſt in cute carnis ejus,
ideò immundũ pronunciato eum ſacerdos
ille: ne recludito eum, immundus enim eſt.
12 Quòd ſi [e] omnino effloreſcet illa lepra in
cute ejus, tegetque illa lepra totam cutem
[f] plaga *affecti* a capite ejus uſque ad pedes
ejus, [g] quacunq; inſpicient oculi ſacerdotis,
13 Poſtquam inſpexerit ſacerdos ipſe, ſi ecce
texit lepra illa totam carnẽ ejus, tum mun-
dum declarato plaga illa *affectum*: cùm tota
mutata eſt in albam, mundus eſt.
14 Sed qua die apparebit in ea caro viva, im-
munda erit.
15 Cùm itaque inſpexerit ille ſacerdos car-
nem iſtam vivam, immundum pronunciato
illum: caro illa viva immunda eſt, lepra eſt.
16 At cùm verſa fuerit caro illa viva & muta-
ta in albam, tum venito ad ſacerdotem.
17 Cumque inſpiciet eum ſacerdos ipſe, ſi ec-
ce verſa fuerit plaga illa in albam, tum pro-
nunciato mundum ſacerdos illum plaga *af-
fectum*, mundus eſt.
18 Item caro, cùm fuerit in ipſa cute ejus
ulcus, ſi ſanata eſt,
19 Deinde oboritur in loco ipſius ulceris tu-
mor albus, aut phlyzacium album ſubrubi-
dum, tum oſtenditor ſacerdoti:
20 Cumq; inſpiciet ſacerdos ille, ſi ecce ſpe-
cies ejus *eſt* depreſſior ipſa cute & pilus ejus
mutatus in album, tum immundum pronun-
ciato eum ſacerdos, plaga lepræ eſt, ulcere
effloruit.
21 Quòd ſi cùm inſpiciet eam ſacerdos, ecce
non *eſt* in ea pilus albus, neque depreſſior
eſt ipſa cute, ſed eſt contracta, tunc recludi-
to eum ſacerdos ſeptem diebus.
22 Poſtea ſi omnino diffuderit ſe per ipſam
cutem, tum ſacerdos pronunciato eum im-
mundum, plaga eſt.
23 Sin autem in loco ſuo conſtiterit phlyza-
cium illud, nec ſe diffuderit, cicatrix illius
ulceris eſt: ideò mundum pronunciato eum
ſacerdos.
24 Item caro, cùm fuerit in cute ejus adu-
ſtio ignis, ſi erit [h] pars ſanata ab illa aduſtio-
ne, phlyzacium album ſubrubidum, aut al-
bum *tantùm*,
25 Cùm inſpiciet eam ſacerdos, ſi ecce mu-
tatus eſt pilus in album in ipſo phlyzacio &
ſpecies ejus eſt profundior ipſa cute, lepra
eſt, aduſtione effloruit, quapropter immun-
dum pronunciato eum ſacerdos, plaga le-
præ eſt.
26 Quòd ſi cùm aſpiciet eam ſacerdos, ecce
non erit in phlyzacio pilus albus, neque
depreſſior erit ipſa cute, ſed ipſa contracta
erit, tunc recludtio eum ſacerdos ſeptem
diebus.
27 Deinde aſpiciente eam ſacerdote eodem
die ſeptimo, ſi omnimo ſe diffuderit per ip-
ſam cutem, tum ſacerdos pronunciato eum
immundum, plaga lepræ eſt.
28 Sin autem in loco ſuo conſtiterit phlyza-
cium illud, nec diffuderit ſe per ipſam cu-
tem, ſed illud contractum fuerit, tumor il-
lius aduſtionis eſt: quapropter mũdum pro-
nunciato eum ſacerdos, nam cicatrix illius
aduſtionis eſt.
29 Item cùm in viro aut muliere erit plaga,
in capite vel in barba,
30 Inſpiciente ſacerdote plagam illam, ſi ec-
ce ſpecies ejus profundior *eſt* ipſa cute, &
in ea *eſt* pilus fulvus tenuis: tum immundum
pronunciato eum ſacerdos, porrigo eſt, le-
pra capitis aut barbæ eſt.
31 Inſpiciente verò ſacerdote plagam illam
porriginis, ſi ecce ſpecies ejus profundior
non *erit* ipſa cute, & pilus nigricans non *erit*
in ea: tum recludito ſacerdos *affectum* plaga
porriginis ſeptem diebus.
32 Deinde inſpiciente ſacerdote plagam il-
lam die ſeptimo, ſi ecce non diffudit ſe por-
rigo illa, neque factus eſt in ea pilus fulvus,
neque ſpecies ipſa porriginis profundior *eſt*
ipſa cute,
33 Tunc radito ſe, porriginem verò ipſam ne
radito: & recludito ſacerdos porrigine illa
affectum ſeptem diebus ſecundò.
34 Inſpiciẽte autem ſacerdote porriginem il-
lam die ſeptimo, ſi ecce non diffudit ſe por-
rigo illa per ipſam cutem, & ſpecies ejus
non *eſt* profundior ipſa cute: tunc mundum
pronunciato eum ſacerdos, & cùm laverit
veſtimenta ſua, mundus erit.
35 Sin omnino diffudit ſe porrigo illa per ip-
ſam cutem, poſt mundationem ejus,
36 Tunc inſpiciente eum ſacerdote, ſi ecce
diffudit ſe porrigo illa per ipſam cutem: ne
inquirito ſacerdos de pilo illo fulvo, immũ-
dus eſt.
37 Quòd ſi [i] judicio ejus conſtitit porrigo il-
la, & pilus nigricans effloruit in ea, ſanata
eſt porrigo illa, mundus eſt: quapropter
mundum pronunciato ſacerdos.
38 Item cùm erunt in cute carnis viri aut
mulieris phlyzacia, phlyzacia alba:
39 Tunc inſpicito ſacerdos, ſi ecce in cute
carnis eorum phlyzacia erunt contracta al-
ba: varus eſt qui effloruit in ipſa cute, mun-
dus eſt.
40 Item cùm alicujus caput glabrum fiet,
calvus eſt, mundus eſt.
41 Etſi *tantùm* ex parte faciei ejus glabreſcet
caput ejus, recalvaſter eſt, mundus eſt.
42 Cùm autem erit in ipſo loco calvo aut in
recalvo plaga alba ſubrubida, lepra efflore-
ſcens eſt in loco calvo aut recalvo ejus.
43 Quare inſpiciente eum ſacerdote, ſi ecce
tumor illius plagæ albus ſubrubidus *erit* in
loco calvo aut recalvo ejus, ſecundum ſpe-
ciem lepræ cutis carnis,
44 Homo leproſus eſt, immundus eſt: [k] omni-
no immundum pronunciato eum ſacerdos,
in capite ejus eſt lepra ejus.
45 Leproſi autem in quo plaga iſta eſt,
veſtimenta ſunto ſciſſa, & caput ejus eſto
retectum, & [l] myſtacem obvelato, & immũ-
dus immundus clamato.
46 Omnibus diebus quibus ea plaga in ipſo
fuerit, immũdus habetor, immũdus eſt, ſolus
habitato, extra caſtra habitatio ejus eſto.

47 Item

e Heb. efflorescen-[do] effloreſcet.

f Heb. viri plaga: [ut v]ers. 13 & 17.

g Heb. ad omnem [aſp]ectum oculorum ſa-[cer]dotis.

14 Ibit] id eſt, in [pla]ga conſpicietur [vi]va caro intermixta [car]ni quæ mutata [e]rat in album: nam [va]rietas colorum in-[di]cium eſt lepræ, ut [con]trà unus color ſa-[ni]tatis.

h Heb. ſanitas il-[lius] aduſtionis.

i Heb. *in oculis ejus, ut ſuprà ver. 5.*

41 *Ex parte faciei*] a vertice ad frontem & tempora.

k Heb. *imperando imperato.*

45 *Veſtimenta ſunto*] cùm videlicet immundus declaratus, a reliquorum cõſortio eiicietur.

l *qui priſcis Latinis dicebatur mixa.*

47 Item cùm erit in aliqua veſte plaga le-
præ, in veſte lanea aut in veſte linea,
48 Aut in trama aut in licio lineis laneiſve,
aut in pelle, aut in quovis opere pelliceo,
49 Eritque plaga illa ſubviridis aut ſubrubi-
da in aliqua veſte, aut in pelle, aut in trama,
aut in licio, aut in ullo inſtruméto pelliceo,
plaga lepræ eſt: tum oſtenditor ſacerdoti.
50 Cumque inſpexerit ſacerdos plagam il-
lam, recludito illud *affectum* plaga ſeptem
diebus.
51 Deinde inſpiciente *eo* plagam illam die
ſeptimo, cùm diffuderit ſe plaga illa in ea
veſte, aut in trama, aut in licio, aut in pelle,
ad quodcunq; opus aptata ſit pellis illa, le-
pra dolorifica eſt plaga illa, res immúda eſt.

51 *Dolorifica*] dolore & damno eos affectura qui utentur ipſis.

52 Quamobrem comburito veſtem illam, aut
tramã, aut licium e lana ſive e lino, aut om-
ne illud inſtrumentum pelliceum in quo e-
rit plaga iſta: nam lepra dolorifica eſt, igne
comburitor.
53 Quòd ſi inſpiciẽte ſacerdote, ecce non dif-
fudit ſe plaga illa in ea veſte aut in trama,
aut in licio, aut in ullo inſtrumento pelliceo.
54 Tunc præcipito ſacerdos ut lavent id in
quo *eſt* plaga illa, deinde recludito id ſeptẽ
diebus ſecundò.
55 Inſpiciente autem ſacerdote ubi ablutum
fuerit illud plaga *affectum*, ſi ecce non mu-
taverit plaga illa ſpeciẽ ſuam, etiam ſi plaga
illa non diffudit ſe, res immunda eſt, igne
comburito eam: res eſt diminuens, [m] exte-
riore aut interiore parte ejus.

m Heb. *loco calvo & recalvo ejus: quod aliis ita accipi placet, ſive res trita ſit, ſive nova.*

56 Quòd ſi inſpicente ſacerdote, ecce con-
tracta eſt plaga illa poſtquã id lavatum eſt,
tum rumpito illud ab ea veſte, aut ab ea pel-
le, aut a trama, aut a licio.
57 Sin apparebit adhuc in ea veſte, aut in tra-
ma, aut in licio, aut in quocunque inſtru-
mento pelliceo, reflorescens eſt *lepra*: igne
comburito illud, in quocunq; *eſt* plaga iſta.
58 Illa autem veſtis aut trama aut licium, aut
quodcunque inſtrumentum pelliceum, cùm
laveris, ſi receſſerit ab eis plaga iſta, tunc la-
vator ſecundò, & mundum erit.
59 Hæc *eſto* lex plagæ lepræ, veſtis laneæ aut
lineæ aut tramæ aut licii aut cujuſcunque
inſtrumenti pellicei: ad [n] pronunciandum
illud mundum aut immundum.

n Heb. *mundandum illud, aut impurãdum illud.*

Caput XIIII.

De ritu obſervando cùm ſanatus a lepra in cœtum eſt recipiendus: & de lepra ædium cognoſcenda & purganda.

1 Præterea allocutus eſt Jehova Mo-
ſchen, dicendo:
2 Hæc eſto lex leproſi, [a] die purgationis
ejus: primùm adducitor, [a] ſacerdotẽ verſus.

2 *Die*] quo tempore pronunciandus eſt purgatus.
Sacerdotem] propius, ne ſacerdos cogatur procul a caſtris diſcedere.

3 Exibit autem ſacerdos ipſe extra caſtra:
cumque inſpexerit ſacerdos, ſi ecce ſana-
ta eſt plaga illa lepræ a leproſo,
4 Præcipito ſacerdos ut accipiat *quiſpiam* pro
eo qui purgandus erit, duas [a] aviculas vivas
mundas, & lignum cedrinum, & dibaphum
coccineum, & muſcum.

4 *Aviculas*] ſive (ut Hebræi interpretantur) paſſeres: nomen enim generis & ſpeciei commune eſt: nos generis ſignificationem prætulimus.

5 Deinde præcipito ſacerdotes ut jugulans a-
viculam unam, *ſanguinem ejus fundat* in vas
teſtaceum ſuper aquam vivam.
6 Aviculam verò alteram vivam accipito, li-
gnumque cedrinum, & dibaphum cocci-
neum, & muſcum: & intingito illa ſimul cum
avicula viva in aviculæ jugulatæ ſanguinem
cum aqua viva.
7 Ita aſpergito eum qui purgandus erit a le-
pra ſeptem vicibus: & pronuncians eum
mundum, dimittito aviculam vivam in ſu-
perficiem agri.
8 Tum qui purgandus eſt, abluens veſtimen-
ta ſua & radens totum pilum ſuum lavator
aqua, ſic mundus erit, & poſtea veniet in ca-
ſtra: ſed emaneto extra tentorium ſuum ſe-
ptem dies.
9 Et eſto die ſeptimo ut radat totum pilum
ſuum, caput ſuum & barbam ſuam ſuperci-
liaq; oculorum ſuorum: deniq; totum pilum
ſuum abradito: & ablutis veſtimentis ſuis
lavato carnem ſuam aqua, ſic mundus erit.
10 Die autem octavo accipito duos agnos in-
tegros, & agnam unam [a] anniculam inte-
gram, & tres decimas *Ephæ* ſimilæ *in* munus
miſtæ oleo, & ſextarium unum olei.

a Heb. [illegible] *ſui.*

11 Sacerdos autem ille qui purgat, ſtatuito vi-
rum iſtum qui purgatur, unà cum iſtis, co-
ram Jehova, ad oſtium tentorii conventus.
12 Et acceptum ſacerdos ille agnum unum
offerto in reatum ſimul cum illo ſextario o-
lei, & agitato illa agitatione coram Jehova.
13 Deinde jugulato agnum illum in loco ubi
jugulare ſolet peccatum & holocauſtum, in
loco ſancto: nam ſicut peccatum, ſic reatus
ipſe *eſt* ſacerdotis, res ſancta ſanctarum eſt.
14 Tum accipiens ſacerdos de illo ſanguine
reatus, imponito ſacerdos infimæ auriculæ
dexteræ ejus qui purgatur, & pollici manus
ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri.
15 Similiter accipiens ſacerdos de ſextario
illo olei, infundito ſacerdos manui [b] ſuæ ſi-
niſtræ.

b Heb. [illegible] *ſic ver. 26.*

16 Et intincto ſacerdos digito ſuo dextero,
accipiens de oleo illo quod *erit* in manu ſua
ſiniſtra, aſpergito de illo oleo digito ſuo ſe-
ptem vicibus coram Jehova.
17 De reſiduo autem illius olei quod erit in
manu ſua, imponito ſacerdos infimæ auri-
culæ dexteræ ejus qui purgatur, & pollici
manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus
dexteri: [a] ſuper ipſum ſanguinem reatus.

17 *Super*] [illegible] eadem parte, [illegible] prius ſanguine[illegible] tus aſperſa fuit: [illegible] ſuprà ver. 14.

18 Quod autem remanſerit de illo oleo quod
erit ſuper manum ſacerdotis, imponito ca-
piti ejus qui purgatur: ſic expiationem fa-
ciet pro eo ſacerdos coram Jehova.
19 Tum parans ſacerdos peccatum expia-
tionem facito pro eo qui purgatur ab im-
munditia ſua, poſtremò autem jugulato ho-
locauſtum.
20 Et offerto ſacerdos holocauſtum illud &
munus ejus in altari: ſic cùm expiationem
fecerit pro eo ſacerdos, mundus erit.
21 Quòd ſi [a] tenuis ſit, [a] neque aſſequatur *iſta*
manus ejus, tum accipito agnum unum in
reatum ad agitationem, quo expiationem
faciat *ſacerdos* pro eo, & decimam *Ephæ* u-
nam ſimilæ miſtæ oleo in munus, atque ſex-
tarium olei,

21 *Tenuis*] [illegible] tenui, pauper.
Neque] ſic [illegible] ver. 22. 30. & 31. [illegible] ſuprà in 5, 11.

22 Et duos turtures aut duos pullos colum-
bæ, quæ aſſequi poterit manus ejus, ut ſit
unum in peccatum, & alterum in holocau-
ſtum.

23 Quæ

23 Quæ afferto die octavo purgationis ſuæ ſacerdoti, ad portam tentorii conventus coram Jehova.

24 Tunc accipiens ſacerdos agnum reatus & ſextarium olei, agitato illa ſacerdos agitatione coram Jehova.

25 Deinde jugulato agnum reatus: & accipiens ſacerdos de ſanguine illius reatus, imponito infimæ auriculæ dexteræ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri.

26 De oleo quoque effundito ſacerdos ſuper manum ſuam ſiniſtram.

27 Et aſpergito ſacerdos digito ſuo dextero de illo oleo quod *erit* in manu ſua ſiniſtra, ſeptem vicibus coram Jehova.

28 Poſtea imponito ſacerdos de illo oleo quod *erit* in manu ſua, infimæ auriculæ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri, ʼin loco ſanguinis ipſius reatus.

28 *In loco ſangui*[nis]] ut ſuprà 17.

29 Quod autem remanſerit ex illo, quod *erit* in manu ſacerdotis, imponito capiti ejus qui purgatur ad expiationem faciẽdam pro eo coram Jehova.

30 Deinde parato unum ex turturibus illis aut e pullis columbæ, ex eis quæ aſſequi potuerit manus ejus,

31 *Ex* iis quæ aſſecuta fuerit manus ejus, unum in peccatum & alterum in holocauſtũ, cum ſuo munere: ſic expiationem faciet ſacerdos pro eo qui purgatur coram Jehova.

32 ʼIſta *eſto* lex *ejus* in quo *erit* plaga lepræ, cujus manus aſſequi ʼ *illa* non potuerit in purgatione ſui.

32 *Iſta*] quæ pri[mo] loco mãdata ſunt [ad] purgationem le[pro]ſi ver. 10.

33 Allocutus quoque eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:

34 Cùm perveneritis in terram Cenahhani quam ego daturus ſum vobis in poſſeſſionem, & indidero plagam lepræ alicui domui regionis ᶜ quam poſſidebitis,

c Heb. *poſſeſſionis* [ve]ſtræ.

35 Tunc veniens is cujus *eſt* domus illa, indicato alicui ſacerdoti, dicendo, velut plaga apparet mihi in domo illa.

36 Et præcipito ſacerdos ut expediant domum illam, antequàm veniat ſacerdos ad aſpiciendum plagam illam, ut non polluatur quicquid *eſt* in ea domo: poſtmodùm verò advenito ſacerdos ad aſpiciendum domum illam.

37 Inſpiciẽs autem plagam illam, ſi ecce plaga illa in parietibus illius domus *conſtat* foſſulis ſubviridibus aut ſubrubidis, quarum ſpecies *ſit* depreſſior ipſo pariete:

38 Egreditor ſacerdos illa domo ad januam ipſius domus, & recludito ᵈ eam ſeptem diebus.

d Heb. *domum*

39 Poſteà redito ſacerdos die ſeptimo: cumque inſpiciet, ſi ecce diffudit ſe plaga illa per parietes illius domus,

40 Tunc præcipito ſacerdos ut eruant lapides illos in quibus *erit* plaga iſta: & proijciunto eos extra civitatem in locum immundum.

41 Domum autem nudari jubeto tectorio intrinſecus circumquaque: & effundunto pulverem illum quem detraxerint, extra civitatem in locum immundum.

42 Deinde acceptos lapides alios inducunto in locum illorum lapidum, ſimiliter pulvere alio accepto ipſam domum inducito.

43 Quòd ſi rediens eadem plaga efflorescet in illa domo, poſtquam eruit lapides illius, & poſtquam detraxit *pulverem* ex ea domo, & poſtquam induxit:

44 Tunc adveniens ſacerdos inſpicito, ſi ecce diffuderit ſe plaga hęc per domum illam, lepra ʼdolorifica eſt in ea domo, immunda eſt.

44 *Dolorifica*] ut ſuprà 13.51.

45 Quapropter deſtruito domum illam, lapides ejus, & ligna ejus, omnemque pulverem illius domus, & educito extra ipſam civitatem in locum immundum.

46 Qui autem ingreſſus fuerit domum illam ᵉ ullo dierum *quibus* recluſit eam, immundus eſto uſque ad veſperam,

e Heb. *omnibus diebus.*

47 Et qui cubaverit in ea domo, lavato veſtimenta ſua: ſimiliter qui comederit in ea domo, lavato veſtimenta ſua.

48 Sin autem ᶠ omnino ingreſſo ſacerdote & aſpiciente, ecce non diffudit ſe plaga illa per domum illam, poſtquam inducta eſt domus illa: tunc mundam pronunciato domum illam, quia ſanata eſt plaga.

f Heb. *ingrediendo ingreſſo.*

49 Itaque accipito ad expurgandum domum illam duas aviculas, item lignum cedrinum, & dibaphum coccineum, & muſcum:

50 Et jugulatæ aviculæ unius *ſanguinem* infundens vaſi fictili ſuper aquam vivam,

51 Accipito lignum illud cedrinũ & muſcum & dibaphum coccineum, aviculamque alteram vivam, & intingito in ſanguine aviculæ jugulatæ, & in aqua viva: & aſpergito domum illam ſeptem vicibus.

52 Sic cùm mundaverit domum illam ſanguine illius aviculæ & aqua viva, avicula quoque altera viva, lignoque cedrino, & muſco, & dibapho coccineo:

53 Dimittito alteram aviculam vivam extra civitatem in ſuperficiem agri: & expiatione facta pro illa domo, erit munda.

54 Iſta *eſt* lex de omni plaga lepræ, & de porrigine,

55 De lepra quoq; veſtimenti, & de *lepra* domus,

56 Item de tumore, & de abſceſſu, & de phlyzacio:

57 Ad docendum qua die quis immundus ſit, & qua die quis ſit mundus: iſta *eſt* lex cujuſque lepræ.

Caput XV.

Lex de immunditia viri gonorrhœa laborantis, de eo qui proprio ſemine ſe inficit, de muliere ordinarium vel extra ordinem fluxum patiente, & de ratione purgationis illorum.

1 Item allocutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:

2 Alloquimini filios Jiſraëlis, & edicite eis, ᵃ unuſquiſque cùm eſt gonorrhœa affectus a carne ſua, profluvio ſuo immundus eſt.

a Heb. *vir vir.*

3 Hæc autem eſt immunditia ejus in profluvio ejus: *ſi* ſalivaverit ʼ caro ejus profluvium ejus, aut obſtruxerit ſe caro ejus a profluvio ejus, immunditia ejus eſt.

3 *Caro*] honeſta pudendorum appellatio per ſynecdochen.

4 Omne cubile cui incubuerit gonorrhœa affectus, immundum eſto: & omne inſtrumentum cui inſederit, immundum eſto.

5 Et quiſquis tetigerit cubile ejus, ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus eſto uſque ad veſperam.

6 Item qui inſederit inſtrumento ulli cui in-
ſedit gonorrhœa affectus, ablutis veſtimen-
tis ſuis lavator aqua, & immundus eſto uſq;
ad veſperam.
7 Item qui tetigerit carnem ᵃgonorrhœa af-
fecti, ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua,
& immundus eſto uſque ad veſperam.
8 Item cùm deſpuerit gonorrhœa affectus in
aliquem mundum, is ablutis veſtimentis
ſuis lavator aqua, & immundus eſto uſq; ad
veſperam,
9 Item omne ſedile, cui inſidens vehetur go-
norrhœa affectus, immundum eſto.
10 Item quiſquis tetigerit rem ullam quæ ſub-
ſtrata fuerit ei, immundus eſto uſque ad ve-
ſperam: & qui portaverit illa, ablutis veſti-
mentis ſuis lavator aqua, & immundus eſto
uſque ad veſperam.
11 Item quemcunque tetigerit gonorrhœa
affectus, manibus ſuis non immerſis in a-
quam, is ablutis veſtimentis ſuis lavator a-
qua, & immundus eſto uſque ad veſperam.
12 Item vas teſtaceum quod tetigerit affectus
gonorrhœa, frangitor: omne verò vas li-
gneum immergitor in aquam.
13 Cùm autem mundabitur affectus gonor-
rhœa a profluvio ſuo, primum numerato ſibi
ſeptem dies ad purgationem ſui, & abluito
veſtimenta ſua, deinde lavato carnem ſuam
aqua viva, ut ſit mundus:
14 Denique die octavo accipito ſibi duos tur-
tures aut duos pullos columbæ: veniensque
coram Jehova ad portam tentorii conven-
tus, dato illos ſacerdoti:
15 Quorum parato ſacerdos unum in pecca-
tum, alterum in holocauſtum: ſic expiatio-
nem faciet pro eo ſacerdos coram Jehova
profluvio ejus.
16 Item quiſque cùm exibit ex eo [b] concu-
bitus ſemen, is lavato aqua totam carnem
ſuam, & immũdus eſto uſque ad veſperam.
17 Et ſuper quocunque panno, aut quacunq;
pelle fuerit concubitus ſemen, id abluitor
aqua, & immundum eſto uſque ad veſpe-
ram.
18 Mulier etiam cùm qua vir concubuit con-
cubitus ſemine, ambo lavantor aqua, & im-
mundi ſunto uſque ad veſperam.
19 Mulier autem cùm erit affecta proflu-
vio, *cùm* profluvium ejus erit in carne ejus,
ſeptem dies eſto in ˢſeparatione ſua, & quiſ-
quis tetigerit eam, immundus eſto uſque ad
ad veſperam.
20 Et ſuper quodcunque cubaverit tempore
ſeparationis ſuæ, immundum eſto: ſimiliter
cuicunque inſederit, immundum eſto.
21 Et quiſquis tetigerit cubile ejus, ablutis
veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus
eſto uſque ad veſperam.
22 Quiſquis etiam tanget ullum inſtrumen-
tum cui illa inſederit, ablutis veſtimentis
ſuis lavator aqua, ac immundus eſto uſque
ad veſperam.
23 Etiamſi illud *quod quis tanget* erit ſuper cu-
bile aut ſuper inſtrumentum illud, cui illa
inſidebat cùm is tangeret illud, immundus
eſto uſque ad veſperam.
24 Quod ſi [c] omnino concubuerit quis cum
ea, ita ut [d] id cujus cauſâ ſeparatur ea ſit ſu-
per ipſum, is immundus eſto ſeptem diebus:
ſimiliter omne cubile in quo cubaverit, im-
mundum eſto.
25 Item mulier cùm profluet profluvio ſan-
guinis diebus multis præter tempus ſepara-
tionis ſuæ, aut cùm profluet ultra ſeparatio-
nem ſuam: omnibus diebus profluvii im-
munditiæ ſuæ, ſicut diebus ſeparationis ſuæ
eſto, immunda eſt.
26 Omne cubile in quo cubaverit omnibus
diebus profluvii ſui, ut cubile ſeparationis
ſuæ eſto ei: & omne inſtrumentum cui inſe-
derit immundum eſto, ſecundum immundi-
tiam ſeparationis ejus.
27 Et quiſquis tetigerit illa, immundus erit:
quapropter ablutis veſtimentis ſuis lavator
aqua, & immundus eſto uſque ad veſperam.
28 Cùm autẽ mũdabitur a profluvio ſuo, nu-
meratis ſibi ſeptẽ diebus poſtea mundator.
29 Itaque die octavo accipito ſibi duos tur-
tures aut duos pullos columbæ, & afferto
eos ſacerdoti ad portam tentorii cõventus:
30 Quorum parato ſacerdos unum in pecca-
tum & alterum in holocauſtum, & expiatio-
nem facito pro ea ſacerdos coram Jehova a
profluvio immunditiæ ejus.
31 Sic curabitis ut ſe ſeparent filii Jiſraëlis ab
immunditia ſua, ut non moriantur in im-
munditia ſua, cùm impuraverint tabernacu-
lum meum quod *eſt* inter ipſos.
32 Iſta *eſt* lex affecti gonorrhœa, ejuſque ex
quo exit cõcubitus ſemen, quo fit immũdus.
33 Item languentis *mulieris* in ſeparatione
ſua, & cujuſque profluentis profluvio ſuo
tam maris quàm fœminæ: de viro quoque
qui concubuerit cum immunda.

Caput XVI.

Lex de ritu anniverſariæ expiationis ſanctuarii, tentorii, altaris, ſummi ſacerdotis, ac totius populi: & de univerſali jejunio in die expiationis celebrando.

1 Quamobrem allocutus eſt Jehova
Moſchen, poſtquam mortui ſunt duo
filii Aharonis: (mortui autem
ſunt ᵃcùm appropinquaſſent ante conſpe-
ctum Jehovæ)
2 Edixitq; Jehova Moſchi, alloquere Aharo-
nem fratrem tuum, ut ne ingrediatur quovis
tempore in ipſum ſanctuarium intra velum;
ante illud operculum propitiatorium quod
eſt ſuper arcam, ut non moriatur, nam ᶜin nu-
be appareo ſuper operculum illud.
3 Cum hoc ingreditor Aharon ipſum ſanctua-
rium, cum juvenco [a] ſubrumo in peccatum,
& ariete in holocauſtum.
4 Tunicam lineam ſanctam induito, & femo-
ralia linea ſunto ſuper carnem ejus, balthe-
oque lineo accingitor, & cidari linea tegi-
tor: veſtes ſacræ ſunt, ideo lavato aqua car-
nem ſuam cùm induet eas.
5 A cœtu verò filiorũ Jiſraëlis accipito duos
hircos e capris in peccatum, & arietem u-
num in holocauſtum.
6 Et offerto Aharon juvencum illum peccati
qui *fuerit* pro ſe, & ᵉexpiationem facito pro
ſe & pro familia ſua.
7 Deinde acceptos duos illos hircos, ſiſtito il-
los coram Jehova ad portam tentorii con-
ventus.

b Heb. *concubitus ſeminis: hypallage.*

19 *Separatione ſua*] Id eſt, ſegregata a reliquis hominibus, ita ut neque cõcumbant, neque veſcantur cum ea, neque illam attingant: ut ſequentia explicant.

c Heb. *concumbendo concumbet.*

d Heb. *ſeparatio ejus ſit ſuper: id eſt, cujus cauſâ ſeparatur, aut id quod natura ejicit & ſeparat ab ea.*

8 Et [a]imponito Aharon his duobus hircis ſor-
tes, ſortem unam pro Jehova, ſortem verò
alteram pro [b] Hhazazele.
9 Tunc offerens Aharon hircum ſuper quem
aſcenderit ſors pro Jehova, [c]parato illum
in peccatum.
10 [d]Hircus verò ille ſuper quem aſcenderit
ſors pro Hhazazele, ſiſtitor vivus coram
Jehova ad faciendum expiationem ſuper e-
um: ut dimittant eum Hhazazeli in deſer-
tum.
11 Cùm autem offerens Aharon juvencum il-
lum peccati qui *erit* pro ſe, expiationem fa-
ciet pro ſe & familia ſua: jugulato juven-
cum illum peccati qui *erit* pro ſe.
12 Et acceptum [c] plenum thuribulum prunis
ex ipſo altari a conſpectu Jehovæ, [d] ple-
noſq; pugillos ſuos ſuffitu aromatum [e]com-
minuto, inſerto intra ipſum velum.
13 Et imponito ſuffitum illum igni coram Je-
hova, ut tegat nubes illa ſuffitus ipſum oper-
culum propitiatorium quod *eſt* ſuper teſti-
monium, & non moriatur.
14 Poſtea accipiens de ſanguine illius juven-
ci inſpergito digito ſuo ſuperficiem ipſius
operculi propitiatorii orientem verſus: an-
te illud operculum propitiatorium inſper-
gito ſeptem vicibus de illo ſanguine digito
ſuo.
15 Jugulato verò hirco illo peccati qui *erit*
pro populo, inferto ſanguinem ejus intra ip-
ſum velum: & facito ſanguine ejus ſicut fe-
cit ſanguine illius juvenci, id eſt, inſpergito
eo ipſum operculum propitiatorium, & ante
operculum propitiatorium.
16 Sic expiatione facta [f]pro ſanctuario ab im-
munditiis filiorum Jiſraëlis & a defectioni-
bus eorum ex quibuſvis peccatis eorum, ſi-
militer facito tentorio conventus, manenti
apud eos inter immunditias eorum.
17 (Nullus autem homo eſto in tentorio cō-
ventus cùm ille ingredietur ad expiatio-
nem faciendam in loco ſancto, uſque dum
egrediatur cùm expiationem faciet pro ſe
& pro familia ſua, & pro tota congregati-
one Jiſraëlis.)
18 Et exito ad ipſum altare quod *eſt* coram
Jehova, ut expiationem faciat pro eo, acci-
pienſq; de ſanguine illius juvenci & de ſan-
guine illius hirci, imponito cornibus ipſis
altaris circumquaque.
19 Et inſpergito ipſum ex illo ſanguine digi-
to ſuo ſeptem vicibus: ſic mundabit ipſum,
& ſanctificabit ipſum ab immunditiis filio-
rum Jiſraëlis.
20 Cúmque finem fecerit expiandi ſanctua-
rium & tentorium conventus atque altare
ipſum, admoveto hircum illum qui vivus e-
rit.
21 Nitenſque Aharon ambabus manibus ſuis
ſuper caput illius hirci qui vivus *erit*, confi-
tetor ſuper ipſum omnes iniquitates filio-
rum Jiſraëlis, & omnes defectiones eorum
ex quibuſque peccatis eorum, & poſtquam
impoſuerit illa capiti iſtius hirci, emittito
eum [e] per hominem commodum in aliquod
deſertum.
22 Nam portabit hircus ille ſuper ſe omnes
iniquitates eorum in regionem [f] inhabita-
bilem: quamobrem is dimiſſurus eſt hircum
illum in ipſum deſertum.
23 Poſtea veniens Aharon in tentorium con-
ventus exuito veſtes lineas quas induerat
cùm venturus eſſet in locum ſanctum: & re-
linquito eas ibi.
24 Deinde cùm laverit carnem ſuam aqua in
loco ſancto, & induerit veſtimenta ſua, exi-
ens parato holocauſtum ſuum & holocau-
ſtum populi: & expiationem facito pro ſe &
pro populo.
25 Adipem verò cujuſque peccati adoleto
in ipſo altari.
26 Qui autem dimiſerit hircum illum pro
Hhazazele, ablutis veſtimentis ſuis lavato
carnem ſuam aqua, & poſtea ingredi pote-
rit in caſtra.
27 Juvencum verò illum peccati & hircum
peccati, quorum ſanguis illatus fuit ad expi-
ationem faciendam in ſancto, efferto extra
caſtra: & comburunto igne pelles eorum,
& carnem eorum, fimumque eorum.
28 Qui autem combuſſerit iſta, ablutis veſti-
mentis ſuis lavato carnem ſuam aqua: po-
ſtea demum ingredi poterit in caſtra.
29 Atque *hoc* eſto vobis in ſtatutum perpetu-
um: menſe ſeptimo, *die* decimo illius men-
ſis affligitote [a]animas veſtras, & nullum
opus facitote, indigena aut peregrinus qui
peregrinatur [g] inter vos.
30 Nam iſto die expiationem faciet pro vo-
bis, ad mundandum vos: ab omnibus pec-
catis veſtris, coram Jehova mundabimini.
31 Ceſſatio, requies eſto vobis, qua affliga-
tis animas veſtras, ſtatuto perpetuo.
32 Expiato autem ſacerdos ille quem *Deus*
unxerit & cujus [h]conſecraverit miniſterium
ad fungendum ſacerdotio loco patris ſui,
cùm induerit veſtimenta linea, veſtimenta
ſacra.
33 Expiato inquam ſanctuarium ſacrum, ten-
torium quoque conventus, & altare ex-
piato: etiam ſacerdotes ipſos, & totum
populum hujus congregationis expia-
to.
34 Et eſto hoc vobis in ſtatutum perpetu-
um, ad expiationem faciendam pro filiis
Jiſraëlis ab omnibus peccatis eorum, ſemel
quolibet anno: quod fecit Aharon, quem-
admodum præceperat Jehova Moſchi.

Caput XVII.

Lex de loco omnium ſacrificiorum Deo ſoli per ſacerdotem ipſius offerendorum: interdictum univerſale edendi ſanguinis, morticini, aut diſcerpti: cum pœnis adverſus inobſequentes.

1 PRAETEREA allocutus eſt Jehova
Moſchen, dicendo:
2 Alloquere Aharonem & filios ejus om-
neſque filios Jiſraëlis, & edicito eis, hoc
illud *eſt* verbum quod præcepit Jehova, di-
cendo:
3 [a]Quicunque e familia Jiſraëlis [a]jugulave-
rit bovem aut agnum aut capram in caſtris,
aut quiſquis jugulaverit extra caſtra,
4 Ac non ad portam tentorii conventus ad-
duxe-

8 *Sortes*] id eſt, ...poſitio per ſortes ...judicium Dei, ...illorum ſibi ...ſtati, & utrum di...tti cum populi ...ccatis velit.
b *Id eſt, capri pro...* ...in quem ...ſiis caper proſcita... ...deinceps.
9 *Parato*] ut præ... ver. 15. & ſe...ntibus.
10 *Hircus verò*] cujus ritu infrà ... & ſequentibus.
c Heb. *plenitudinem* ...*di carbonibus* ...
d Heb. *plenitudi...* *pugillorum ſuorū.*
12 *Comminuto*] ex ...ſa odoramento...: vide ſuprà in ...d. 30. 34.
16 *Pro ſanctuario*] ...gato eo ab im...ditie, quæ a cir...ſtantibus filiis ...ëlis immundis ...hæret.
e Heb. *per manum* ...*paratum vel* ...
f Heb. *deciſionis: que* ...*non habitatur, a* ... *habitatis velut* ...

29 *Animas veſtras*] vos ipſos, videlicet abſtinendo ab omni cibo & potu, ac utendo aliis exercitamentis ad finem iſtum accommodis.
g Heb. *in medio veſtri.*
h Heb. *impleverit manum.*
a Heb. *vir vir qui, & ſic deinceps.*
3 *Jugulaverit*] oblaturus oblationem Jehovæ, ex ver. 4.

b Heb. *ad offeren-dum*.

4 *Sanguis*] perinde habetor ac ſi homicidium perpetraſſet, hominiſque innoxii ſanguinem effudiſſet: cauſam vide ver. 11.

5 *Quæ ſacrificant*] id eſt, hucuſque conſueverunt ſacrificare ubivis locorum ante erectum tabernaculum.

Ipſa eucharistica] ac multò magis reliqua ſanctiora coram Deo: ſic enim profitentur ipſi Jiſraëlitæ Jehoſchu. 22. 26.

c Heb. *quietis*.

d Heb. *horrentibus*, *vel horrificis*, *quia horridi ſunt & horrorem incutiunt quibus apparent*.

e Heb. *poſt quos ipſi ſcortantur*, *videlicet Aegyptii & gentes*.

f Heb. *in medio eorum*, *ſic deinceps*.

g Heb. *animam quæ*.

11 *Nam anima*] interdicti cauſæ duæ: prior, quòd ſanguis ſedes ſit animæ: poſterior, quòd eum ſibi reſervat Deus, ut eo fiat expiatio pro animis offerentium, ac ſi anima pro anima dederetur noxæ. His rudimentis apud veterem populum Chriſtus adumbratus eſt.

h Heb *venatus fuerit venationem beſtiæ*.

i Heb. *omnis animam anima quæ*, &c.

duxerit illam, [b] oblaturus oblationem Je-
hovæ, ante tabernaculum Jehovæ; [c] ſan-
guis imputator viro illi, ſanguinem effudit,
quapropter excinditor vir ille e medio po-
puli ſui.
5 Adducunto itaque filii Jiſraëlis ſacrificia
ſua, [c] quæ ſacrificant in ſuperficie cujuſvis a-
gri, adducunto inquam illa Jehovæ verſus
portam tentorii conventus ad ſacerdotem,
& ſacrificanto ſacrificia [*] ipſa euchariſtica
Jehovæ.
6 Ut aſpergat ſacerdos ipſe ſanguinem illo-
rum ſuper altare Jehovæ ad portam tento-
rii conventus, adoleatque illorum adipem
in odorem [c] gratum Jehovæ.
7 Neque ſacrificanto deinceps ſacrificia ſua
[d] dæmonibus; [e] quos ſectantur iſti ſcortan-
do: ſtatutum perpetuum hoc eſto eis per ge-
nerationes eorum.
8 Quapropter eis edicito, quicunque e fami-
lia Jiſraëlis aut e peregrina *gente* qui pere-
grinatur [f] inter eos, offeret holocauſtũ aut
aliud ſacrificium,
9 Ac ad portam tentorii conventus non ad-
ducet illud, ut paret illud Jehovæ: omnino
excinditor vir ille e populis ſuis.
10 Et quicunque e familia Jiſraëlis aut e pe-
regrina *gente* qui habitat inter eos veſce-
tur ullo ſanguine, utique ponam faciem me-
am iratam contra [g] eum ipſum qui come-
derit ullum ſanguinem, & excindam illum e
medio populi mei.
11 [*] Nam anima cujuſque carnis in ſanguine
eſt, ego verò deſtinavi eum pro vobis in al-
tari ad expiationem faciendam pro animis
veſtris, nam ſanguis is *eſt* qui pro anima ex-
piationem facit.
12 Idcirco edico filiis Jiſraëlis, nulla anima
ex vobis comedito ſanguinem: etiam pere-
grinus qui peregrinatur inter vos ne come-
dito ſanguinem.
13 Et quicunque e filiis Jiſraëlis aut e pere-
grina *gente* qui peregrinatur inter eos, [h] ve-
nando ceperit capturam beſtiæ aut avis quę
comeditur, primùm effundito ſanguinem
ejus, & tegito eum pulvere.
14 Eſt enim anima cujuſque carnis, ſanguis
ejus pro anima ejus eſt, ideo edico filiis Jiſ-
raëlis, ſanguinem ullius carnis ne comedi-
tote: nam cujuſque carnis anima ſanguis
ejus eſt, comedentium eum quiſque excin-
ditor.
15 [i] Quicunque autem comederit mortici-
num aut diſcerptum, ſive indigena ſive pere-
grinus, is ablutis veſtimentis ſuis lavator a-
qua, & immundus eſto uſque ad veſperam,
pòſt mundus erit.
16 Quòd ſi non abluerit illa, & carnem ſuam
non laverit, feret iniquitatem ſuam.

Caput XVIII.

Interdicta ab omni inceſtu, digamia, adulterio, vaga portentoſáque libidine, cum gravi comminatione.

1 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo,
2 Alloquere filios Jiſraëlis, & edicito eis,
ego *ſum* Jehova Deus veſter.
3 Secundum opera terræ Ægypti in qua ha-
bitaſtis ne facite: ſimiliter ſecundum opera
terræ Cenahhanæi, in quam duco vos, ne
facite, & in ſtatutis eorum ne ambulate.
4 *Sed* judicia mea exercetote, & ſtatuta mea
obſervatote ambulando in eis: ego *ſum* Je-
hova Deus veſter.
5 Cùm obſervaveritis ſtatuta mea & judicia
mea, homo ille qui fecerit ea, utique vivet
per ea: ego *ſum* Jehova.
6 [a] Nemo homo ad ullum [*] propinquum car-
nis ſuæ acceditote, ad retegendum nudita-
tem: ego *ſum* Jehova.
7 Nuditatem patris tui aut nuditatem matris
tuæ ne retegito: mater tua eſt, ne retegito
nuditatem ejus.
8 Nuditatem uxoris patris tui ne retegito: nu-
ditas patris tui eſt.
9 Nuditatem ſororis tuæ, [*] filiæ patris tui aut
filiæ matris tuæ, [*] cognationis domeſticæ
aut exteræ cognationis, ne retegito nudita-
tem earum.
10 Nuditatẽ [*] filiæ filii tui, aut filiæ filiæ tuę, ne
retegito nuditatem earum: nam nuditas
tua ſunt.
11 Nuditatem filiæ uxoris patris tui, [*] cogna-
tionis patris tui, [*] ſoror tua eſt: ne retegito
nuditatem ejus.
12 Nuditatem ſororis patris tui ne retegito,
propinqua patris tui eſt.
13 Nuditatem ſororis matris tuæ ne retegito,
nam propinqua matris tuæ eſt.
14 Nuditatẽ fratris patris tui ne retegito: ad
uxorem ejus ne appropinquato, amita tua
eſt.
15 Nuditatem nurus tuæ ne retegito: uxor fi-
lii tui eſt, ne retegito nuditatem ejus.
16 Nuditatem uxoris fratris tui ne retegito,
nuditas fratris tui eſt.
17 Nuditatem mulieris & filiæ ejus ne rete-
gito: [*] filiam filii ejus, aut filiam filię ejus ne
accipito ad retigendam nuditatem ejus,
proximę ejus ſunt, ſcelus eſt.
18 [*] Item [b] mulierem *unam* ad alteram ne aſ-
ſumito, angendo *hanc* retigendo turpitudi-
nem illius *ducta* ſuper hanc in vita ejus.
19 [*] Item ad mulierem [*] in ſeparatione im-
munditiei ſuæ ne accedito, retegendo nu-
ditatem ejus.
20 [*] Item cum uxore proximi tui ne com-
mittito ut concumbas ad ſemen, polluendo
te cum ea.
21 Item de ſemine tuo ne permittito tradu-
cendum [*] Moleco, ut non profanes nomen
Dei tui: ego *ſum* Jehova.
22 Cum mare ne concûbito concubitu muli-
ebri: abominatio eſt.
23 Item cum ulla beſtia ne committito ut
concumbas, polluendo *te* cum ea: mulier
quoq; ne conſiſtito coram beſtia ut incubet
ſibi, [*] confuſio eſt.
24 Ne polluite vos ullo horum, quia omnibus
his pollutæ ſunt gentes iſtæ quas ego ejicio
a facie veſtra:

ſeparata eſt, ſup. 15, 25 20 *Item*] lex de adulterio, deinde ſceleribus. 21 *Moleco*] idolo Hhammonitarum, quod 1. Reg. 11. 5. & 11. in hujus honorem parentes igne filios ſuos tranſ[…] Reg. 23. 12. 23 *Confuſio*] divinæ ordinationis perturbatio, & […] ne dignum

25 Unde polluta eſt terra, & [d]iniquitatem e-
jus ego viſito adverſus eam, ita ut evomitu-
ra ſit terra habitatores ſuos.

26 Sed vos obſervate ſtatuta mea & judicia
mea, neque facitote *ullam* ex omnibus iſtis
abominationibus, indigena aut peregrinus
qui peregrinatur inter vos.

27 (Nam omnes abominationes iſtas fecerũt
homines iſtius terræ, quæ [c] vobis expoſita
eſt, unde polluta eſt ipſa terra)

28 Ut non evomat eadem terra vos cùm pol-
lueritis eam, quemadmodum evomuerit
gentem illam quæ vobis eſt expoſita.

29 Nam quiſquis fecerit *aliquam* ex omnibus
abominationibus iſtis, utique excindentur
animæ quæ illud fecerint e medio populi ſui.

30 Obſervate igitur obſervationem meam, ut
non faciatis ex iſtis inſtitutis abominandis
quæ facta fuerunt ante vos, neque polluatis
vos illis: ego *ſum* Jehova Deus veſter.

25 Iniquitatem e- jus] id eſt, incolarum: metonymia.

c Heb. ante vos eſt, ut ver. 28. ſic Gen. 10.

Propinqui ex conſanguinitatis aut affinitatis jure.

Conſanguinei. 3 *Patruus, amita, ver. 12. & 20.19.* 4 *agnatus vel agnata, ex analogia ſequent.* — 2 *Pater, mater, ver. 7.* — 3 *Avunculus, matertera, ver. 13.* 4 *cognatus, cognata.*

Affines. 4 *Patrui uxor, amitæ vir, ver. 14. & 20.20.* — 3 *vitricus, noverca, ver. 8. & 20.11.* 3 *ſocer, ſocrus, ver. 15. & 20.12.* — 4 *avunculi uxor, materteræ vir ex analogia patrui.*

Aſcendentes

Conſanguinei. 2 *frater, ſoror, ver. 9. & 20.17.*

Collaterales — *Deſcendentes*

Affines. 3 *levir, fratria, ver. 16. & 20.21.* — 3 *viri uxoriſve frater aut ſoror, ver. 16. & 20.21.* 4 *vitrici, novercæ filius filiave, ver. 11.*

Conſanguinei. 2 *filius, filia, ver. 7. nepos, neptis, ver. 10.*

Affines. 3 *gener, nurus, ver. 15. & 20.12.* — 3 *privignus, privigna, ver. 8. & 17. & 20.14.* 4 *horum filius aut filia, ver. 17.*

Ex horum comparatione tres regulæ naſcuntur:

1 *Collateralium inter ſe conjugia ad quartum uſque gradum prohiberi: aſcendentium verò immediate vel deſcendentium ipſo naturæ ordine impediri, ac proinde opus non fuiſſe ut prohiberentur.*

2 *Eoſdem gradus aſcendentium ac deſcendentium per analogiam prohiberi.*

3 *Iiſdem gradibus viro ac mulieri per analogiam interdici.*

Caput XIX.

Lex de ſanctificatione noſtri: cujus partes ſunt reverentia Dei & parentum, officia in proximos, ſimplicitas & puritas noſtra in corpore, habitu, & actionibus. & rerum contrariarum averſatio: quibus adjuncta ſunt gratus animus erga Deum, abſtinentia ab omni malo idololatrarum & a ſpecie mali, ſcortationis præſtigiarumq; deteſtatio, Dei ſeniorumq; honor, charitas erga exteros, & in omnes juſtitia.

1 PRAETEREA allocutus eſt Jehova Mo-
ſchen, dicendo:

2 Alloquere totum cœtum filiorum Jiſ-
raëlis & edicito eis: ſancti eſtote, quia ſan-
ctus *ſum*, ego Jehova Deus veſter.

3 Quiſq; matrem ſuam & patrem ſuum time-
te, & ſabbatha mea ſervate: ego *ſum* Jeho-
va Deus veſter.

4 [4]Ne convertite vos ad [4]idola, & [4]Deos [a]fu-
ſiles ne facitote vobis: ego *ſum* Jehova
Deus veſter.

5 Cùm autem ſacrificabitis ſacrificium eu-
chariſticum Jehovæ, [5]pro voluntate quidem
veſtra ſacrificabitis illud:

6 *Sed* quo die ſacrificabitis illud comeditor
& poſtridie, quod autem remanſerit uſque
ad diem tertium igne comburitor.

7 Quòd ſi ejus [b] quicquam comedetur die
tertio, res abominanda eſt, non erit acce-
ptum.

8 Ideo [c] comedentium *quiſque* iniquitatem
ſuam ferto, quia rem ſanctam Jehovæ profa-
navit: utique excindetur anima illa e popu-
lis ſuis.

9 Item cùm metetis meſſem terræ veſtræ, [d]ne
prorſus demetito latus agri tui: ſpicilegium
meſſis tuæ ne [e] facito.

10 Similiter vineam tuam ne racemato, & de-
ciduos acinos vineæ tuæ ne relegito: ipſi
pauperi & peregrino relinquito iſta, ego
ſum Jehova Deus veſter.

11 Ne furamini, & ne mentimini, neq; falla-
cia utimini ullus in proximum ſuum.

12 Item ne jurate per nomen meum ad falla-
ciam ullam: ſic profanaveris nomen Dei
tui, ego *ſum* Jehova.

13 Ne fraudem facito proximo tuo, neq; ra-
pito: ne pernoctato [f] merces mercenarii a-
pud te uſque mane.

14 Ne maledicito ſurdo, & ante cæcum ne
ponito offendiculum: ſed timeto a Deo tuo,
ego *ſum* Jehova.

15 Ne exerceto perverſitatem in ullo judicio:
ne accipito [g] perſonam tenuis, neque hono-
rem exhibeto perſonæ magni: [h] juſtè judi-
cato proximum tuum.

16 Ne ambulato *cum* detractione per popu-
los tuos, ne inſtato contra ſanguinem proxi-
mi tui: ego *ſum* Jehova.

17 Ne odio habeto fratrem tuum in corde
tuo; [i] liberè corripito proximum tuum, [17] ne-
que ferto in eo peccatum.

4 Ne convertite] Deo relicto illis ut ... idola] a vanitate nominata Hebraeis, quia idolum nihil eſt, 1. Cor. 8. Deos fuſiles] vide Exod. 34.17.
a Heb. fuſura.
5 Pro voluntate] ſunt enim ſacrificia eucharistica ſponte oblata, non imperata: vide ſupra cap. 7.
b Heb. comedendo.

c Heb. comedentes iniquitatem ſuam ferto: Syllepſis numeri.

d Heb. ne abſolvito latus agri tui metere.

e Heb. legito.

f Heb. opus: metonymia.

g Heb. vultum: ſynecdoche, ut in ſequentibus.
h Heb. in juſtitia.
i Heb. corripiendo corripito.
17 Neque ferto] ne diſſimulato in eo ullum peccatum quod non corripias.

18 Ne ulciſcitor, neque *iram* aſſervato in po-
pulares tuos: ſed diligito proximum tuum ſi-
cut te, ego *ſum* Jehova.

k Heb. *jumentorum tuorum ne ſinito coire duobus generibus : & ſic ſequentia.*

19 Statuta mea obſervatote : ᵏ jumentorum
tuorum ne ſinito coire duo genera, in agro
tuo ne ſerito duo ſeminum genera, & veſti-
mentum duorum generum variè commiſtū
ne ˡ obtegito te.

l Heb. *aſcēdito ſuper te.*

20 Item cùm quis cubaverit cum muliere ſe-
minis concubitu, quamvis illa ſit ancilla de-
ſpecta cuique, quæ ᵐ omnino non redimi-
tur, aut libertas non datur ei : flagellatio
ⁿ adhibetor, ne morte afficiuntor, quia non
fuit libertate donata.

m Heb. *redimendo non redimitur.*
n Heb. *eſto.*
20 *Libertate donata*] nam de libera lex eſt Exod. 22. 16.

21 Præterea afferto *vir* reatum ſuum Jeho-
væ, ad portam tentorii conventus, arietem
reatus.
22 Et expiationem facito pro eo ſacerdos il-
lo ariete reatus coram Jehova, pro peccato
ejus quo peccavit, & condonabitur ei *libe-*
rando eum a peccato ejus quo peccavit.
23 Item cùm veneritis in iſtam terram & plā-
taveritis quamvis arborem eſculenti *fru-*
ctus, ᵒ omnino putate præputium ejus *id eſt*
fructum ejus, tribus annis ſunto vobis præ-
putiatæ, ᵖ nihil earum comeditor.

o Heb. *putando putate.*
p Heb. *ne comeditor.*

24 Anno verò quarto eſto omnis fructus ejus,
ſancta res laudationum Jehovæ:

24 *Sancta res laudationum*] id eſt, Deo offeruntor in ſignum gratiarum actionis.

25 (Anno demum quinto comedetis fructum
ejus) ut augeat vobis proventum ejus: ego
ſum Jehova Deus veſter.
26 Ne comeditote quicquam cum ſanguine,
ne utimini conjectationibus, ᑫ neque præ-
ſtigiis.

q Heb. *vel neque ex nubibus conjicite, vel ne temporis obſervationi plus æquo tribuite.*

27 Ne circumcidite *pilos ad* latus capitis ve-
ſtri: neque corrumpito latus barbæ tuæ.
28 Neque cæſuram pro ullo ʳ mortuo indito-
te carni veſtræ, & inſcriptionem ſtigmatis
ne imponitote vobis: ego *ſum* Jehova.

r Heb. *anima, ut infrà 21. 1. metonymia.*

29 Ne profanato filiam tuam ſ proſtituendo
eam: ut non ſcortetur terra illa, & implea-
tur illa terra ſcelere.

ſ Heb. *faciendo ut ipſa ſcortetur.*
29 *Terra illa*] populus illius exemplo tuo: metonymia.

30 Sabbatha mea obſervatote, & ſanctuariū
meum reveremini: ego *ſum* Jehova.
31 Ne vos convertite ad pythones & ario-
los, ne conſulitote polluendo vos eis: ego
ſum Jehova Deus veſter.

31 *Ne vos convertite*] ut ſuprà ver. 4.

32 Coram canitie aſſurgito, & honorem ha-
beto faciei ſenis: & timeto a Deo tuo, ego
ſum Jehova.

32 *Canitie*] cano homine, Synecdoche.

33 Item ſi peregrinatur apud te peregrinus in
terra veſtra, ne injuria afficite illum.
34 Tanquam indigena ex vobis, eſto vobis
quiſque peregrinus qui peregrinatur apud
vos, & diligito eum ſicut te: quia peregrini
fuiſtis in terra Ægypti, ego *ſum* Jehova
Deus veſter.
35 Ne exercetote perverſitatem in ullo ᵗ mu-
nere, in dimenſione, in pondere, aut in
menſura.

t Heb. *judicio, id eſt, officio ex lege præſcripto.*
35 *Dimenſione*] menſuris quibus dimetiuntur ſpatia.
Menſura] qua res aridæ aut liquidæ capiūtur, & de quantitate earum judicatur.

36 Trutinæ ᵛ juſtæ, ˣ pondera juſta, Epha ju-
ſtum, & hin juſtus ſunto vobis: ego *ſum* Je-
hova Deus veſter, qui eduxi vos e terra Æ-
gypti.

v Heb. *juſtitiæ, & ſic deinceps.*
x Heb. *lapides* [illegible]

37 Obſervate itaque omnia ſtatuta mea, om-
niaque judicia mea, & facite ea: ego *ſum*
Jehova.

Caput XX.

De tranſgreſſoribus legum quæ ſuperioribus 2 cap. continentur, ſtatuuntur pœnæ, & ſanctificationis mandatum renovatur.

1 PRÆTEREA allocutus eſt Jehova Mo-
ſchen, dicendo:
2 Item filiis Jiſraëlis edicito, quiſquis e
filiis Jiſraëlis aut e peregrina gente qui per-
egrinatur in Jiſraële, dediderit de ſemine
ſuo Moleco, ᵃ omnino morte afficitor: po-
pulus ipſe terræ obruunto eum lapidibus:
3 Aut ego opponens iratam faciem meam
viro illi excindam illum e medio populi
ſui, quia de ſemine ſuo dedidit Moleco, ut
pollueret ſanctuarium meum, & ut profa-
naret nomen ſanctum meum.
4 Quòd ſi ᵇ omnino occultaverint populus
illius terræ a viro iſto, cùm dedidit de ſe-
mine ſuo Moleco, ut non afficerent eum
morte:
5 Tunc opponam ego iratam faciem meam
viro illi & familiæ ejus, & excindam eum,
omneſque qui ᶜ ſcortando ſectantur ipſum
ut ſcortentur ſectantes Molecum, e medio
populi ſui.
6 De anima item quæ ‖ converterit ſe ad Py-
thones & ad ariolos ut ſcortando ſectetur
eos: utique opponens iratam faciem meam
animæ illi, excindam illam e medio populi
ſui.
7 Itaque ſanctificate vos, & eſtote ſancti, quia
ego Jehova *ſum* Deus veſter.
8 Et obſervate ſtatuta mea, & facite illa: ego
Jehova *ſum* ſanctificator veſter.
9 Nam ‖ quicunque maledixerit patri ſuo
aut matri ſuæ, omnino morte afficitor: pa-
tri ſuo aut matri ſuæ maledixit, ᵈ cædis ſuæ
cauſa *eſt* in ipſo.
10 ‖ Similiter vir qui adulterabit cum uxore
alicujus, quia adulteravit uxorem proximi
ſui, omnino morte plectitor adulter ipſe &
adultera.
11 ‖ Item is qui cubaverit cum uxore patris
ſui, nuditatem patris ſui retexerit, omnino
morte afficiuntor ambo, cædis ipſorum cau-
ſa *eſt* in ipſis.
12 ‖ Item is qui cubaverit cum nuru ſua, om-
nino morte afficiuntor ambo: confuſio-
nem fecerunt, cædis ipſorum cauſa *eſt* in
ipſis.
13 ‖ Item is qui cubaverit cum mare cōcubi-
tu muliebri, rem abominandam fecerunt
ambo: omnino morte afficiuntor, cædis ip-
ſorum cauſa *eſt* in ipſis.
14 ‖ Item is qui duxerit mulierem & matrem
ejus, ſcelus eſt: igne comburunto eum &
eas, ut non ſit ſcelus in medio veſtri.
15 ‖ Item is qui ſibi arrogaverit cubare cùm
jumento, omnino morte afficitor: jumen-
tum quoque ipſum occiditote.
16 ‖ Item mulier cùm acceſſerit ad ullum ju-
mentum ut incubet ſibi, occidito mulierem
& jumentum ipſum omnino morte afficiun-
tor, cædis ipſorum cauſa *eſt* in ipſis.
17 Item is qui accipiens ſororem ſuam filiam
patris ſui aut filiam matris ſuæ viderit nudi-
tatem ejus, viciſſim illa viderit nuditatem
ipſius, probrum eſt, quapropter excindun-
tor in oculis ᵉ popularium ſuorum: nudita-
tem ſororis ſuæ retexit, iniquitatem ſuam
ferto.

ſuprà 18. 21.
a Heb. *morte afficiendo* [illegible] *ceps.*
3 *Aut ego*] [illegible] bis non innoc[illegible] *Excindam*] [illegible] aliquo flag[illegible] tiam in hac [illegible] meam contra [illegible] teſtabor.
Pollueret] [illegible] puritate, ut [illegible] 16.
4 *Omnino* [illegible] *verint*] dati [illegible] diſſimulaverin[illegible]
b Heb. *occu*[illegible] *occultaverint.*
5 *Familiæ*] [illegible] lo illius terræ [illegible] diſſimulabit [illegible] ſynecdochic[illegible] cipitur famili[illegible] men Jirmejæ [illegible] cæ 2. 3. quo [illegible] modo accipi[illegible] γένος Marc. 7. [illegible] πατριά [illegible] & alibi paſſim.
c Heb. *ſ*[illegible] *poſt ipſum : ſi*[illegible] *ceps.*
‖ *ſuprà 19. 31.*
9 *Nam*] [illegible] enim non ob[illegible] tis ſtatutam [illegible] rationem h[illegible] ſanctificati[illegible] ſanctifico vo[illegible] ſcelera fact[illegible] ſequitur, e[illegible] que iſtæ pœna[illegible] ſubeundæ.
Quicunque [illegible] *xerit*] ſenſus [illegible] utrumque vel [illegible] terum pa[illegible] ſenderit.
‖ *ſuprà* [illegible]
d Heb. *ſ*[illegible] *ejus in eo* [illegible]
‖ *ſuprà* [illegible]
‖ *ſuprà* [illegible]
‖ *ſuprà* [illegible]
12 *Confuſionem fecerunt*] [illegible] 18. 23.
‖ *ſuprà* [illegible]
‖ *ſuprà* [illegible]
14 *Et eas*] [illegible] ſcia fuit [illegible] alteram [illegible] licet [illegible] nubio [illegible] illi conju[illegible] necdoch[illegible] frequenti[illegible]
‖ *ſuprà* [illegible]
‖ *ſuprà* [illegible]
17 *In oculis*] [illegible]
e Heb. *filiorum populi ſui.*

18 ‖ Item is qui cubaverit cum muliere lan-
guente *ſluxu* & retegens nuditatem ejus
proſluvium ejus nudaverit, ipſaque retexe-
rit proſluvium ſanguinis ſui: quapropter ex-
ſcinduntor ambo e medio populi ſui.
19 ‖ Item nuditatem ſororis matris tuæ, aut
ſororis patris tui ne retegito: quia proximũ
ſuum nudaverit, iniquitatem ſuam ferunto.
20 ‖ Item quiſquis cubaverit cum ᶻ amita ſua,
nuditatem patrui ſui retexit: peccatum ſu-
um ferunto, ſine liberis moriuntor.
21 ‖ Item quiſquis acceperit uxorem fratris
ſui, ᶠres exterminanda eſt: nuditatem fra-
tris ſui retexit, ſine liberis ſunto.
22 ᶻ Denique ‖ obſervate omnia ſtatuta mea
& omnia judicia mea, & facite illa, ut non
evomat vos terra illa, ad quam ego deduco
vos ut habitetis in ea.
23 Neque ambulate in ſtatutis iſtius gentis
quam ego ejecturus ſum a facie veſtra: quia
omnia iſta fecerunt, ideo tæduit me eorum:
24 Et dixi vobis, vos hæreditariò poſſidete
terram eorum (nam ego daturus ſum illam
vobis ut hæreditariò poſſideatis eam) ᶻ ter-
ram affluentem lacte & melle: ego *ſum* Je-
hova Deus veſter, qui diſcrevi vos a reli-
quis populis.
25 Vos igitur diſcernite inter beſtiam mun-
dam & immundam, & inter avem immun-
dam & mundam: neq; abominandas efficite
animas veſtras ulla beſtia, aut ulla ave, aut
ullo quod premit terram, quæ diſcrevi vobis
ut immunda habeatis.
26 Et eſtote mihi ſancti, quia ſanctus ego *ſum*
Jehova: qui diſcrevi vos a reliquis populis
ut ſitis mei.
27 Sed viri aut mulieres, ſi erit ex eis ᶻ pytho
aut ariolus, omnino morte afficiuntor: lapi-
dibus obruunto eos, cædis eorum cauſa *eſt*
in eis.

Caput XXI.

Leges de puritate ſacerdotum a rebus externis & internis: de honore ipſis habendo: & qui ex iis apti aut inepti ſint ad miniſterium.

1 Præterea edixit Jehova Moſchi, al-
loquere ᶻ ſacerdotes filios Aharonis: &
dicito eis, pro ᵃ mortuo ne polluito ſe
ullus veſtrûm in populis ſuis.
2 Sed pro proximo ſuo propinquo ſibi, pro
matre ſua, aut pro patre ſuo, aut pro filio
ſuo, aut pro filia ſua, aut pro fratre ſuo,
3 Aut pro ſorore ſua virgine ᶻ propinqua ſibi,
quæ non eſt *juncta* viro, pro ea ᶻ polluet ſe.
4 Ne polluito ſe maritus *pro aliqua* ᶻ in populis
ſuis, ita ut ipſe profanet ſe.
5 ᶻ Ne capillos evellendo calvitium capiti
ſuo inducunto, neque latus barbæ ſuæ ra-
dunto: neque carnem ſuam ulla cæſura ce-
dunto.
6 Sancti ſunto Deo ſuo, neque profananto
nomen Dei ſui, quia igne abſumenda Jeho-
væ, cibum Dei ſui ipſi offerunt: ideoq; ſun-
to ᵇ ſancti.
7 Mulierem meretricem aut ᶻ profanatam
ne accipiunto, & mulierem repudiatam a
viro ſuo ne accipiunto: nam ſanctus eſt eo-
rum quiſque Deo ſuo.
8 ᶻ Tu quoque *populo* ſanctum habeto illum
qui cibum Dei tui ipſe offert: ſanctus eſto
tibi, quia ſanctus *ſum* ego Jehova ſanctifica-
tor veſter.
9 Filia autem alicujus ſacerdotis cùm pro-
fanaverit ſe ſcortando, patrem ſuum profa-
nat, igne comburitor.
10 Sacerdos autem ille qui maximus eſt fra-
trum ſuorum, cujus capiti infuſum eſt oleum
illud unctionis, & ᶜ conſecravit miniſterium
ſuum ut induat veſtes illas, ᶻ caput ſuum ne
retegito, & veſtimenta ſua ne diſcindito:
11 Neque ad ᵈ ulla cadavera mortui venito:
ne pro patre quidem ſuo aut pro matre ſua
ſe polluito:
12 Neque e ſanctuario exito, ut non profa-
net ſanctuarium Dei ſui: nam coronamen-
tum & oleum unctionis Dei ſui ſuper ipſum
eſt, ego *ſum* Jehova.
13 Et quod ad eum, uxorem in virginitate e-
jus ducito.
14 Viduam, aut repudiatam, aut profanatam
meretricem, hujuſmodi ne ducito: ſed vir-
ginem ᶻ e populis ſuis ducito uxorem.
15 Neque profanato ſemen ſuum in populis
ſuis, quia ego Jehova *ſum* ſanctificator e-
jus.
16 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
17 Alloquere Aharonem, dicendo: ᶻ in quo-
cunque e ſemine tuo per generationes eo-
rum fuerit corporis vitium, ne accedito ad
offerendum cibum Dei ſui.
18 Nam nullus vir in quo *eſt* corporis vitium,
accedere debet, vir cæcus aut claudus, aut
curtus, aut prelongus membra,
19 Aut vir in quo eſt fractura pedis, vel fra-
ctura manus,
20 Aut gibboſus, aut gracilis, aut in cujus o-
culis *eſt* ſuffuſio, aut *in quo eſt* pſora, aut ſa-
nioſa ſcabies, aut thlibias teſte.
21 In quocunque fuerit aliquod corporis vi-
tium e ſemine Aharonis ſacerdotis, ne ap-
propinquato ad offerendum igne abſumen-
da Jehovæ: corporis vitium *eſt* in eo, cibum
Dei ſui ut offerat ne appropinquato.
22 Cibum quidem Dei ſui e ᶻ rebus ſanctis
ſanctarum, & e rebus ſanctis comedet:
23 Veruntamen ad ipſum verum ᶻ ne venito,
& ad altare ne appropinquato, quia corpo-
ris vitium *eſt* in eo, ut non profanet ſanctua-
ria mea: nam ego Jehova *ſum* ſanctificator
eorum.
24 Quæ retulit Moſche ad Aharonem filioſ-
que ejus, & ad omnes filios Jiſraëlis.

Caput XXII.

Leges ne ſacerdotes impuri res ſacras comedant, & ut legitimo ritu purgentur: quibus liceat, & quibus non liceat veſci ſacris, ſubjuncta pœna in eos qui contrà venerint: qualia ſacrificia & a quibus ſacerdotes accepturi ſint, quæ ætate apta eſſe incipiant, quomodo mactanda, & quando comedenda ſint.

1 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
2 Alloquere Aharonem & filios ejus, ut ᶻ ſepa-

ᵍ ſuprà 18. 19.
‖ ſuprà 18. 12. & 13
‖ ſuprà 18. 14.
20 *Amita*] pa-[...]
‖ ſuprà 18. 16.
ᶠ Heb. *ſeparatio eſt*, [...]
22 *Denique*] con-[...] ab exhortati-[...] ut ſuprà 18. 26.
‖ ſuprà 18. 26.
24 *Terram eſſl.*] [...] hyperbole.
26 *Pytho aut ar.*] [...]
1 *Sacerdotes*] in-[...]
ᵃ Heb. *animæ*, ut [...] 19. 28.
3 *Propinqua*] [...]
Polluet ſe] [...]
4 *In populis ſuis*] [...]
5 *Ne capillos*] [...]
ᵇ Heb. *ſanctitas*.
7 *Profanatam*] cui ſtuprum eſt illatum vi aut alio modo.
8 *Tu quoque*] apoſtrophe ad populum.
ᶜ Heb. *implevit manum*.
10 [*Caput ſuum ne*] id eſt, nulli externo luctui vacato: vide ſuprà 10. 6.
ᵈ Heb. *ullas animas*.
14 *E populis ſuis*] non externam, ſed e ſuo genere vel ſaltem ex aliqua tribu.
17 *In quocunque*] tam in ſummo quàm inferiore ſacerdote.
22 *Rebus ſanctis*] ſive ſanctioribus, ut erant panes faciei, reatus, peccatum, ſive minus ſanctis, ut erant euchariſtica, primitiæ, decimæ.
23 *Ne venito*] ut eos venire neceſſe eſt qui ſacra faciunt.

2 *Separent*] cùm ex aliqua impuritate ſunt immundi, de qua ver. 4. & ſeq.

ſeparent ſe a rebus ſanctis filiorum Jiſraë-
lis, ut non profanent nomen ſanctũ meum:
rebus quas illi ſacrificant mihi, ego *ſum* Je-
hova.
3 Edicito eis, quicunque e toto ſemine ve-
ſtro per generationes veſtras acceſſerit ad
res illas ſacras, quas ſanctificaverint filii Jiſ-
raëlis Jehovæ, dum immunditia ejus in eo
eſt: utique excindetur [a] ille ipſe a facie mea,
ego *ſum* Jehova.
4 Quiſquis e ſemine Aharonis eſt leproſus
aut gonorrhœa laborans, de rebus ſacris ne
comedito uſque-dum mundus fuerit: ſimi-
liter qui tangit ullum [b] immundum a mor-
tuo, aut eum ex quo exiit [c] concubitus ſe-
men.
5 Aut quicunque tetigerit ullum reptile quo
quis impuratur, aut hominem quo quis im-
puratur, ſecundum omnem immunditiam
ejus.
6 Anima quæ tetigerit illud, immunda quo-
que eſto uſque ad veſperam: neque come-
dito de illis rebus ſacris, niſi laverit carnem
ſuam aqua.
7 Poſtquam occubuerit Sol, mundus erit: &
poſteà comedere poterit de rebus illis ſan-
ctis, quia cibus ejus eſt.
8 Morticinum aut diſcerptum ne comedito
ut impuretur eo: ego *ſum* Jehova.
9 Sed obſervanto obſervationem meam, ut
non importent in illam *rem ſanctam* pecca-
tum, ac moriantur in eo, quia profanaverint
illam: ego *ſum* Jehova ſanctificator earum.
10 Nullus quoque alienus comedito rem
ſanctam: inquilinus ſacerdotis & mercena-
rius ne comedito rem ſanctam.
11 Cùm autem ſacerdos emerit quempiam
emptione pecuniæ ſuæ, is comedet ea: ſimi-
liter [d] verna ejus, iſti comedẽt de cibo ejus.
12 Sed filia ſacerdotis cùm fuerit nupta viro
alieno, ipſa de oblatione illarum rerum ſan-
ctarum ne comedito.
13 Filia verò ſacerdotis cùm erit vidua aut re-
pudiata, ſi ſemen non ſit ei, revertaturque
ad domum patris ſui ſicuti *erat* in adoleſcẽ-
tia ſua, de cibo patris ſui comedet: at nul-
lus alienus comedito de illo.
14 Quòd ſi quis comederit rem ſanctam per
errorem, is addito ei quintam ejus, reddito-
que ſacerdoti rem ſanctam:
15 Ut non profanent res ſanctas filiorum Jiſ-
raëlis, quas obtulerunt Jehovæ:
16 Neque ſinant eos ferre pœnam reatus, co-
medendo res ſanctas ipſorũ, quia ego Jeho-
va *ſum* ſanctificator illarum.
17 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
18 Alloquere Aharonem filioſq; ejus & om-
nes filios Jiſraëlis, ac edicito eis: quicunq;
e domo Jiſraëlis aut ex peregrino *qui erit*
in Jiſraële obtulerit oblationem ſuam ſecũ-
dum omnia vota ſua & ſecundum omnia
voluntaria munera ſua, quæ offerunt Jehovę
in holocauſtum:
19 Pro voluntate veſtra, integrum marem ex
bobus ex agnis aut ex capris,
20 Nullum, in quo *ſit* corporis vitium, offer-
te: non enim [e] acceptum eſſet pro vobis.
21 Etiam cùm quis ad offerendum ſacrificiũ
eucharisticum Jehovæ, [f] ſegregabit votivũ
aut voluntarium munus ex bubili aut ex gre-
ge, integrum eſto ut ſit acceptum, nullum
corporis vitium eſto in eo.
22 Cæcum, aut fractum, aut mutilum, aut ſuf-
fuſione aut pſora aut ſanioſa ſcabie *affectũ*,
ne offerte hujuſmodi Jehovę: & igne abſu-
mendum ne imponite ex illis altari Je-
hovæ.
23 Sed bovem aut pecudem prælongam cur-
támve membra, in voluntarium quidem mu-
nus parabis eam, pro voto autem ne ac-
cipitor.
24 Compreſſum verò aut contuſum aut a-
vulſum aut exciſum ne offerte Jehovæ: & in
regione veſtra ne facite *illa*.
25 Et e manu alienigenæ *acceptum* ne offer-
te cibum Dei veſtri ex ullis hujuſmodi:
quia corruptio eorum *quę eſt* in eis corpo-
ris vitium *cenſetur* in illis, ne ſunto accep-
ta vobis.
26 Præterea, allocutus eſt Jehova
Moſchen, dicendo:
27 Bos aut agnus aut capra cùm nata fuerit,
eſto deinde ſeptem dies ſub matre ſua: a die
autem octavo & deinceps accepta erit in
oblationem igne abſumendam Jehovæ.
28 Bovem verò aut pecudem ullam cum fœ-
tu ſuo, ne jugulate eodem die.
29 Cumq; ſacrificabitis ſacrificium laudis
Jehovæ, pro voluntate veſtra ſacrificate.
30 Die eodem comeditor: ne reliquum facite
ex eo *quicquam* uſque mane, ego *ſum* Jehova.
31 Obſervate itaque mandata mea & facite
illa: ego *ſum* Jehova.
32 Neque profanate nomen ſanctum meum:
ſed ſanctificer [g] inter filios Jiſraëlis, ego Je-
hova *ſum* ſanctificator veſter:
33 Qui deduco vos e terra Ægypti, [h] ut ſim
vobis in Deum: ego *ſum* Jehova.

Caput XXIII.

Leges de ſtatis ſolennitatibus, Paſchate, feſto primitiarum, feſto buccinarum, die expiationum, & feſto tabernaculorum.

1 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
2 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis, ſo-
lennitates Jehovæ quas indicetis, convoca-
tiones ſanctæ: hæ *inquam* ſunto ſolennita-
tes meæ.
3 Sex diebus fiet opus, die verò quovis ſepti-
mo ſabbathũ ceſſationis convocatio ſancta
eſto: nullũ opus facite, ſabbathũ eſt Jehovæ
in omnibus habitationibus veſtris.
4 Hæ *ſunt* ſolennitates Jehovę, convocatio-
nes ſanctæ, quas indicetis ſtatuto tempore
ſuo.
5 Primo quoq; menſe, *die* quarto decimo illi-
us menſis, inter duas veſperas [a] Paſcha eſt
Jehovæ.
6 Quintodecimo enim die ejuſdem menſis
feſtum azymorum eſt Jehovæ: ſeptẽ diebus
panes azymos comeditote.
7 Die horum primo convocatio ſancta eſto
vobis: nullum opus ſervile facitote.
8 Offerte autem igne abſumẽda Jehovę ſep-
tem diebus: die illorum ſeptimo convocatio
ſancta *eſto*, nullum opus ſervile facitote.

9 Item

a Heb. *anima illa.*

b Heb. *immundum a nima.*

c Heb. *concubitus ſeminis: hypallage.*

9 *Sanctificator earum*] eas a profanatione vendicãs, quia oblatas mihi pro ſanctis habeo.

10 *Alienus*] a genere ſacerdotum, ut ſunt Levitæ & Jiſraëlitæ reliqui, ut infrà ver. 12.

Inquilinus] ſive advena, ſive civis.

d Heb. *natus domi ejus.*

16 *Eos*] qui præter legem veſcentur ſacris.

18 *Qui erit in Jiſ.*] Id eſt, proſelytus: nam infidelium oblatio nulla grata eſt Deo.

19 *Agnis*] id eſt, ovibus: ſynecdoche, ut infrà ver. 27.

e Heb. *ad benevolentiam, ſic ver. 21.*

f Heb. *offeret ad ſegregandum: Hypallage.*

24 *In regione veſtra*] id eſt, vobis ... fas eſto alibi ... quàm in loco ... nato cultui meo, ... ſuprà 17.

25 *Alienigenæ*] ... genere & fide ... nus eſt a vobis ... ex peregrino ... lyto oblationem ... cult accipere ... ver. 18.

Cibum Dei] ... onem igne con... mendam, ut ... locis explicatum.

Ex ullis hujuſmodi] etiamſi per ſe ... ſint ad ſacrificium.

Corruptio eorum] id eſt, infidelitas ... rentium facit ... lationes etiam ... tes vitio quaſi ... ſe reputentur ... gratæ ſint: nam ... mundis omnia ... immunda.

27 *Sub matre*] ... inepta ... ficium.

28 *Ne jugulate*] ... ſub. ad ſacrificium ...

29 *Pro voluntate*] ... quando & quæ ... tis ex aptis ... bus.

32 *Sed ſanctificer*] Id eſt, ſtudium ... bis adhibeatur ... ſanctitas mea ... gra conſervetur ... tes filios Jiſraëlis ... poteſt etiam ... ut ſanctificem ... ter, &c. de qua ... pretatione vide ... prà 10. 3.

g Heb. *in medio* ...

h *Vel* ... *vobis in Deum.*

3 *Sabbathum ceſſationis*] ... Exod. ...

4 *Hæ ſunt ſolennitates*] ... præter ſabbathum ...

5 *Duas veſperas*] ... Exod. 12. 6.

a *Id eſt, tranſitus* ... *ſacrificium* ... *ſticũ, memoriale* ... *ſitus Angeli* ... *vi parcentis* ... *Jiſraëlitarum* ... *primogenitis* ... *occideret. Exod.* ...

9 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo,
10 Alloquere filios Jiſraëlis, & edicito eis, cùm
ingreſſi in terram illam quam ego daturus
ſum vobis, meſſueritis meſſem ejus: tunc
afferte manipulum frugum, primitias meſſis
veſtræ ad ſacerdotem.
11 Qui agitabit manipulum iſtum frugum co-
ram Jehova ad acceptionem veſtri: poſtri-
die illius ceſſationis agitabit eum ſacerdos.
12 Quo autem die agitabitis manipulum illũ
frugum: parate agnum [b] anniculum inte-
grum in holocauſtum Jehovæ.
13 Et munus ejus, duas decimas *Epha* ſimilam
miſtam oleo, igne abſumenda Jehovæ in o-
dorem gratum: libamen autem ejus, vini
quartam hinis.
14 Panem autem toſtáſve ariſtas, aut ſpicas
virentes ne comeditote uſque ad illum ip-
ſum diem, uſq; dum attuleritis oblationem
Dei veſtri: ſtatuto perpetuo per generati-
ones veſtras, in omnibus habitationibus
veſtris.
15 Deinde numerate vobis a poſtero die
iſtius ceſſationis, ex quo attuleritis manipu-
lum iſtum frugum agitationis: ſeptem ſepti-
manæ integræ ſunto.
16 Uſque ad poſterum diem ſeptimanæ ſepti-
mæ numerate quinquaginta dies, tunc offer-
te munus novum Jehovæ.
17 Ex habitationibus veſtris afferte panes
agitationis duos, duarum decimarum *Ephæ*
e ſimila ſunto, fermentati coquuntor: pri-
mitiæ *ſunt* Jehovæ.
18 Offerte autem cum illo pane ſeptem ag-
nos anniculos integros, & juvencum [c] ſub-
rumum, atque arietes duos: ſunto holocau-
ſtum pro Jehova cum munere ſuo & libami-
nibus ſuis, igne abſumenda odoris grati Je-
hovæ.
19 Parate quoque hircum caprarum unum in
peccatum, & duos agnos anniculos in ſacri-
ficium euchariſticum.
20 Quæ agitabit ſacerdos cum pane primiti-
arum agitatione coram Jehova cum duo-
bus agnis: res ſancta ſunto Jehovæ pro ſa-
cerdote.
21 Et indicitote eo ipſo die, convocatio ſan-
cta eſto vobis, nullum opus ſervile facitote:
ſtatuto perpetuo in omnibus habitationi-
bus veſtris per generationes veſtras.
22 Cùm autem metetis meſſem terræ veſtræ,
[d] ne prorſus demetito latus agri tui, & ſpici-
legium meſſis tuæ ne [e] facito: ipſi pauperi &
peregrino relinquito iſta, ego *ſum* Jehova
Deus veſter.
23 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
24 Alloquere filios Jiſraëlis dicendo, Menſe
quoque ſeptimo primo *die* ejus menſis eſto
vobis ceſſatio, monimentum clangoris,
convocatio ſancta.
25 Nullum opus ſervile facitote, ſed offerte
igne abſumenda Jehovæ.
26 Præterea allocutus eſt Jehova Moſ-
chen, dicendo:
27 Sed quoque die decimo menſis hujus ſep-
timi dies expiationum eſt, convocatio ſan-
cta eſto vobis, ut affligatis animas veſtras:
tum offerte igne abſumenda Jehovæ.
28 Quare nullum opus ſervile facitote illo ip-
ſo die: quia dies expiationum eſt ad expi-
ationem faciendam pro vobis coram Jeho-
va Deo veſtro.
29 Omnis enim anima quæ non fuerit afflicta
eo ipſo die, omnino excinditur e populis
ſuis.
30 Et omnem animam quæ fecerit ullum o-
pus eo ipſo die, omnino perdam animam
iſtam e medio populi ſui.
31 Nullum opus facitote, ſtatuto perpetuo
per generationes veſtras in omnibus habi-
tationibus veſtris.
32 Sabbathum ceſſationis eſto vobis quo af-
fligatis animas veſtras, [f] cùm nonus dies e-
jus menſis fuerit veſpere: a veſpera uſq; ad
veſperam [g] celebrate ceſſationem veſtram.
33 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
34 Alloquere filios Jiſraëlis dicendo: deci-
mo quinto quoque die menſis hujus ſeptimi
feſtum tabernaculorum ſeptem diebus e-
ſto Jehovæ.
35 Die primo convocatio ſancta *eſto*, nullum
opus ſervile facitote.
36 Septem diebus offerte igne abſumenda
Jehovæ: præterea die octavo convocatio
ſancta eſto vobis, & offerte igne abſumenda
Jehovæ, *dies* interdicti eſt, nullum opus ſer-
vile facitote.
37 Iſtæ *ſunt* ſolennitates Jehovæ quas indice-
tis, convocationes ſanctæ: ad offerendum
igne abſumenda Jehovæ, holocauſtum &
munus ſacrificium & libamina, rem diei cu-
juſque die ſuo.
38 Præter ſabbatha Jehovæ, & præter dona
veſtra & præter omnia vota veſtra, & præ-
ter omnes voluntarias oblationes veſtras
quas dabitis Jehovæ.
39 Veruntamen quolibet quintodecimo die
hujus menſis ſeptimi cùm collegeritis pro-
ventum terræ, celebrabitis feſtum Jehovæ
ſeptem diebus: horum dierum primo ceſſa-
tio eſto, itemq; die octavo ceſſatio eſto.
40 Sumpti ſit pro vobis ipſo die primo ter-
mitibus arborum ſpecioſarum, ſpathis pal-
marum, & ramis arborum denſarum cum
ſalicibus torrentis, lætamini coram Jehova
Deo veſtro ſeptem diebus.
41 Et celebrate illud feſtum Jehovæ ſeptem
dies quoque anno: ſtatuto perpetuo per ge-
nerationes veſtras, quolibet menſe ſeptimo
celebrate illud.
42 In illis tabernaculis manete ſeptem die-
bus, quiſquis indigena eſt in Jiſraële, mane-
to in iſtis tabernaculis:
43 Ut cognoſcant generationes veſtræ me
feciſſe ut in tabernaculis habitarent filii Jiſ-
raëlis, cùm educerem eos e terra Ægypti:
ego *ſum* Jehova Deus veſter.
44 Ita edixit Moſche ſolennitates Jehovæ, fi-
liis Jiſraëlis.

Caput XXIIII.

Lex de conferendo oleo in lucernas ſacras, & de panibus faciei ſabbatho renovandis: Lex contra blaſphemos occaſione blaſphemi deprehenſi lata, item contra homicidam, & damno afficientem proximum aut jumentum ejus.

Heb. *filium anni & ſic deinceps.*

15 *A poſtero*] ... decimoſexto ... primi, qui di... eſt a Paſchate ſe... 16 *Novum*] id eſt, ... entium fructuum. 17 *Ex habitationi...*] non ex frugibus ... rris, ſed e terra ... am trado vobis ... ſſidendam. *Panes agitationis*] ... rendos cum agi... ione coram Je... va.

Heb. *filium bovis.* Heb. *ne abſolvito ... metendo, ut ... 19.9.* Heb. *Jegitt.*

24 *Monimentum ...*] ... tam ut præ... onerętur populus ... incipiendam ... civilem ... tionum, vendi... onum, ſervitutis, ... miſſionis terræ, ... tam ut ad ... actionem ... retur propter ... cia ſuperiore ... ſub... gando peccata ſua ... pararetur ad re... iſſionem conſe... dam proximè ... aturo expiationis ... 27 *Affligatis*] ut ... 16.29.

[a] ... Exod. 29. ... Exod. 27. 20. ... Extra velum] ubi ... vetus ... Exod. ... 25. ... *ſuo*] ut ſibi mandato ejus, Exod. 27. 21.

f Heb. *in nono die.*
g Heb. *ceſſate e ceſſatione.*

34 *Tabernaculorum*] potius tuguriorum: nam non erant ex tabulis, pannis, aut pellibus, ſed ex frondentibus arborum ramis contexta, qualia umbræ cauſa fieri ſolent: vide ſub finem Nechem. 8.

Septem diebus] nam octavus dies immunis erat ab iſta ceremonia.

36 *Dies interdicti*] quo omni ſervili opere interdicebatur: ſic vocatur ultimus dies Paſchatis, Deuter. 16. 8. ex eadem ratione: quare ſequentia hic & aliis locis ſunt exegetica.

40 *Sumptis*] quicquid hic Hhebræi ſomnient de nova ceremonia, planè explicatio eſt mandati ceremoniæq; tuguriorum: docetur enim ex qua materia paranda ſint & quomodo vincienda, vide Neche. 8.

Termitibus] vox Hhebræa communiter quidem ſignificat fructus: ſed tamen etiam 1. Reg. 19. 31. ſimiliter accipitur pro omni re pullulante & germinante, teſte etiam Jonathane Chaldæo Paraphraſte.

Specioſarum] ut ſunt ferè omnes oleoſæ: quapropter Nechem. 8. pro termitibus ponunt ut frondes olivarum, myrti, & oleoſarum arborum.

Cum ſalicibus] ex quibus vimina habebant ad colligandos ramos.

1 Ітем alloquutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo,
2 ᵃ Præcipe filiis Jiſraëlis, ut accipientes
adferant ad te oleum olivæ purum tuſum
pro luminari, ad accendendum lucernas
ᵃ quotidie.
3 ˢ Extra velum ipſum teſtimonii in tentorio
conventus aptabit unamquamque illarum
ᶠ Aharon, *ut luceant* a veſpere uſque mane
coram Jehova quotidie: ſtatuto perpetuo
per generationes veſtras.
4 Super ipſum lychnuchum *auri* puri aptabit
lucernas illas coram Jehova quotidie.
5 Item accipiens ſimilam coquito ex ea
duodecim placentas, duarum decimarum
Epha eſto unaquæque placenta.
6 Quas diſponito duobus ordinibus, ſenas in
ordinem quemq;, ſuper menſam puram co-
ram Jehova.
7 Et imponito cuique ordini thus purum, ut
ſit ˢ unicuique pani in ſuffimentum, igne ab-
ſumendum Jehovæ.
8 ᵇ Quolibet die ſabbathi aptato eum *ſacer-
dos* coram Jehova jugiter, *acceptum* a filiis
Jiſraëlis fœdere perpetuo.
9 ˢ Poſteà eſto Aharonis & filiorum ejus, qui
comedent illum in loco ſancto: quia res ſan-
cta ſanctarum eſt pro eo, ˢ præter igne abſum-
pta Jehovę, ſtatuto perpetuo.
10 Egressus autem eſt filius cujuſdam Jiſ-
raëlitidis qui erat filius viri Ægyptii, ˢ in-
ter filios Jiſraëlis: concertantibusque in
caſtris filio hoc Jiſraëlitidis, & ˢ Jiſraëlita
quodam,
11 ᶜ Execrans filius ille Jiſraëlitidis mulieris
ˢ nomen illud *Dei* blaſphemavit, quapropter
adduxerunt illum ad Moſchen (nomen au-
tem matris ejus *erat* Schelumith filia Dibri
de tribu Danis)
12 Poſueruntq; eum in cuſtodia, ut expone-
ret eis *Moſche quid faciendum eſſet* ᵈ ex præ-
ſtituto Jehovæ.
13 Allocutus itaque eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
14 Educito blaſphemum iſtum extra caſtra, &
nitunto quicunque ˢ audiverunt manibus
ſuis ſuper caput ejus: deinde lapidanto eum
totus ipſe cœtus.
15 Filios verò Jiſraëlis alloquitor dicendo:
quiſque cùm blaſphemaverit Deum ſuum,
omnino ferto peccatum ſuum.
16 Id eſt, qui execratur nomen Jehovæ, ᵉ om-
nino afficitor morte, omnino lapides conji-
ciunto in eum totus cœtus: tam peregrinus
quàm indigena, cùm execratus fuerit nomē
Dei, morte afficitor.
17 Item ˢ cùm quis ˢ percuſſerit ullam animā
hominis, omnino morte afficitor.
18 Qui autem percuſſerit animam jumenti,
rependito illam: animam pro anima.
19 Quòd ſi quis intulerit corporis vitium pro-
ximo ſuo, quemadmodum fecit, ſic fiat ei.
20 Fractura *eſto* pro fractura, oculus pro oculo,
dens pro dente; prout intulerit corporis vi-
tium homini, ita infertor ei.
21 Denique qui occiderit jumentum, repen-
dito illud, & qui occiderit hominem, morte
afficitor.
22 Jus idem eſto vobis, ut peregrini, ita indi-
genæ *jus* eſto: nam ego Jehova *ſum* Deus
veſter.
23 Quæ referente Moſche filiis Jiſraëlis, edu-
xerunt blaſphemum illum extra caſtra, &
obruerunt eum lapidibus: ſic filii Jiſraëlis
fecerunt quemadmodum præceperat Jeho-
va Moſchi.

Caput XXV.

*Leges de intermiſſione culturæ & ratione vi-
ctus ſeptimo quoque anno, de jubilæo quinquageſi-
mo quoq; anno celebrando, & de jure venditionis,
emptionis, redemptionisq; rerum & perſonarum pro
ratione jubilæi.*

1 Item allocutus eſt Jehova Moſchen in
monte Sinai, dicendo,
2 Alloquere filios Jiſraëlis, & edicito eis:
cùm ingreſſi fueritis in eam terram quam
ego do vobis, omnino ˢ quieſcito terra, ˢ ſab-
bathum eſt Jehovæ.
3 Sex annis ſeminabis agrum tuum, & ſex
annis putabis vineam tuam: & colliges
proventum illius.
4 Anno verò ſeptimo ſabbathum ceſſationis
eſto ipſi terræ, ſabbathum Jehovæ: agrum
tuum ne ſeminato, & vineā tuam ne putato.
5 Sponte natum ex meſſe tua ne metito, & u-
vas ᵃ intermiſſæ tuæ *vineæ* ne vindemiato:
annus ceſſationis eſto ipſi terræ.
6 Sed eſto *fructus* ſabbathi ipſius terræ vobis
ad comedendum: tibi & ſervo tuo, & ancil-
læ tuæ, mercenario etiam tuo, & inquilino
tuo qui peregrinatur apud te.
7 Jumenti etiam tui & cujuſque beſtiæ quæ
eſt in terra tua, eſto totus proventus illius ad
comedendum.
8 Præterea numerato tibi ſeptem ᵇ ſep-
timanas annorum, ſeptem annos ſeptem vi-
cibus, ita ut tempus ſeptem ſeptimanarum
annorum ſint tibi quadraginta novem anni.
9 Tunc ᶜ facito ut ubiq; perſonet clangor tu-
bæ ˢ menſe ſeptimo die decimo ejus menſis,
die expiationum facitote ut perſonet tuba
in tota terra veſtra.
10 Ut ſanctificetis annum quinquageſimum
& promulgetis libertatem in ipſa terra om-
nibus habitatoribus ejus: Jubilæi *annus* ille
eſto vobis, ut revertamini quiſque ad poſſeſ-
ſionem ſuam, & quiſq; ad familiam ſuam re-
vertamini.
11 Jubilæi eſt annus ᵈ quinquageſimus, jubi-
læi annus eſto vobis: ne ſeminate, neque
metite ſponte naſcentia ejus *anni*, neque
vindemiate uvas intermiſſarum vinearum
ejus.
12 Nam jubilæi eſt, ſanctus eſto vobis, ˢ ex quo-
vis agro comedetis proventum ejus.
13 Anno jubilæi iſto quiſque redibitis in poſ-
ſeſſionem ſuam.
14 Quare cùm rem venalem ᵉ vendideris pro-
ximo tuo, aut emeris e manu proximi tui, ne
fraudem facitote ᶠ alter alteri.
15 Secundum numerum annorum a Jubilæo
emito a proximo tuo; ſecundum numerum
annorum proventuum vendito ille tibi.
16 Pro multitudine annorum augebis preti-
um emptionis ejus, & pro paucitate annorū
minues pretium emptionis ejus: nam nu-
merum proventuum ille vendit tibi.

17 Ne

2 *Præcipe*] ut Exod. 27. 20.
a Heb. *jugiter*, ut Exod. 27. 20.
3 *Extra velum*] ubi Meridiē verſus lychnuchus erat: Exod. 26. 35.
Aharon] aut filii mandato ejus, Exod. 27. 21.

7 *Unicuique*] duodecim fuiſſe acerras a duodecim principibus tribuum oblatas conſtat ex Num. 7. & hîc ver. 5. totidē panes præcipitur duobus ordinibus in menſa diſponi, ac illis imponi thus: quare noſtri non panes panibus impoſitos, ut plerique, intelligimus, quarum ſummo duæ tantum acerræ fuiſſent imponendæ, ſed ſingulas acerras ſingulis panibus.
b Heb. *in die ſabbathi, in die ſabbathi.*
9 *Poſteà*] finita ſeptimana, ablatis e menſa panibus, & recentibus ſubſtitutis.
Præter igne] i. abſumpto thure quod illis erat impoſitum.
10 *Inter filios*] ſive amplexus eſſet Jiſraëlitarū fidem, ut plerique putant: ſive inter illos peregrinaretur.
Jiſraëlita] ex utroq; parente.
c Heb. *defigens vel transfigens nomen blaſphemus tum quodammodo transfigit in quem pronunciat blaſphemiam: metaphora.*
11 *Nomen illud*] propriū Dei, quod in vanum aſſumi diſertè Decalogo prohibetur.
d Heb. *ſecundū os.*
14 *Audiverunt*] blaſphemantem: hoc autē ſupplicii genus etiam in aliis criminibus mandatur Deut. 17. 7.
e Heb. *moriendo morte afficitor, lapidando lapidanto, & ſic deinceps.*
17 *Cùm quis*] ab occaſione repetit leges antè latas Exod. 21. 12. & ſequent.
Percuſſerit ullam] id eſt, vitam percutiendo ademerit, ut Gen. 37. 21.

2 *Quieſcito*] ... exercet ot cu... reliquis annis.
Sabbathum] ... tio culturæ ... præcepta a J...
a Heb. *ſepar...* id eſt, a quatri... intermiſſione ... jus ex lege nus... deinceps.
b Heb. *ſabba...* pro ſeptimanis ... dochicè paſſim ... tere & novo te... mento.
c Heb. *facie...* transfeat tuba ... vis: hypallage.
9 *Menſe ſe...*] a quo menſe ... civilis annus in... ebat, ſuprà 23. 24.
d Heb. *quinqua...* ginta annorum, ... inter eos ...
12 *Ex quovis...*] id eſt, ne quid ... aſſervandum ... tator, ſed cùm ... buerit, ad ... uſum inde ...
e Heb. ... ritis: ... ſequens.
f Heb. *vir ...*

17 Ne igitur fraudem facitote ſ alter alteri:
ſed timeto a Deo tuo; quia ego Jehova *ſum*
Deus veſter.
18 Quòd ſi feceritis ſtatuta mea, & judicia
mea obſervantes feceritis ea, habitabitis in
ea terra ſecurè.
19 Et terra illa edet fructum ſuum, quem cõ-
edetis ad ſaturitatem; & habitabitis ſecu-
rè in ea.
20 Sin autem dicatis, quid comederemus an-
no illo ſeptimo ſi non ſumus ſeminaturi ne-
que collecturi proventum noſtrum?
21 At amandabo benedictionem meam vo-
bis anno quoque ſexto, ita ut proferat pro-
ventum ſuum in tres annos.
22 Nam ſeminabitis anno octavo, & com-
edetis de illo proventu veterem *fructum*,
uſque ad nonum annum, uſque-dum pro-
venerit proventus ejus, comedetis vete-
rem.
23 Terra autem ne venditor [h] lege mancipii,
mea enim *eſt* illa terra: nam peregrini & in-
quilini vos eſtis apud me.
24 Itaq; in tota terra poſſeſſionis veſtræ, re-
demptura *legem* [i] relinquite ipſi terræ.
25 Cum facultatibus attenuatus erit fra-
ter tuus, ita ut vendat de poſſeſſione ſua,
tunc accedens vindex ejus qui propinquus
eſt ei, redimet rem venditam a fratre
ſuo:
26 Quòd ſi cui non erit vindex, ſed conſecuta
fuerit manus ejus & invenerit quantum ſa-
tis eſt redemptura ſuæ:
27 Tunc ſupputatis annis venditionis ſuæ re-
ſtituito quod ſupereſt viro cui vendiderat:
ſic revertetur in poſſeſſionem ſuam.
28 Sin verò non invenit manus ejus quantũ
ſatis erit ad reſtituendum ei, tunc erit res e-
jus vendita in manu illius qui emit ipſam uſ-
que ad annum jubilæi: deinde diſcedito
emptor in ipſo jubilæo, & revertitor *qui ven-
diderat* in poſſeſſionem ſuam.
29 Item cùm quis vendet domum habita-
bilem *in* civitate muro *cincta*, tum eſto jus
redemptura ejus uſque ad complementum
anni venditionis ejus: [k] anno pleno eſto jus
redemptura ejus.
30 Quòd ſi non fuerit redempta interea dum
completur ei annus integer, tunc cedito
domus illa quæ *eſt* in civitate muro *cincta*,
in [l] mancipium illi qui emit eam, per gene-
rationes illius: non diſcedet in ipſo ju-
bilæo.
31 Domorum autem in villis quibus non
ſunt muri circumquaque ſecundum agrum
terræ fiat ſupputatio: redemptura *jus* eſto
ipſi *venditori*, aut in jubilæo *emptor* diſce-
dito.
32 Quod autem ad civitates Levitarum, do-
mos civitatum poſſeſſionis eorum, *jus* [m] per-
petuum redemptura eſto Levitis.
33 Sed qui redimit *eſto* ex Levitis, aut diſce-
dito *emptor* a vendita domo & civitate poſ-
ſeſſionis illius in jubilæo: nam domus civi-
tatum Levitarum *ſunt* poſſeſſio eorum [n] in-
ter filios Jiſraëlis.
34 Ager verò ſuburbanus civitatum illorum
ne venditor: quia poſſeſſio perpetua eſt eis.
35 Item cùm *facultatibus* attenuato fratre
tuo apud te, vacillabit manus ejus, tunc
confirmato illum, *etiam* peregrinum aut in-
quilinum, ut vivat tecum.
36 Ne accipito ab eo uſuram aut fœnus: ſed
timeto a Deo tuo, ut [o] vivat frater tuus te-
cum.
37 Pecuniam tuam ne dato ei in uſuram: nec
in fœnus dato cibum tuum.
38 Ego *ſum* Jehova Deus veſter qui eduxi vos
e terra Ægypti, ut dem vobis regionem Ce-
nahhanæi, & ſim vobis in Deum.
39 Item cùm *facultatibus* attenuatus fra-
ter tuus ſe vendiderit tibi [p] ne exerceto eũ
ſervitute ſervili.
40 Tanquam mercenarius, tanquam inquili-
nus eſt apud te, uſque ad annum jubilæi ſer-
viet apud te.
41 Tunc egredietur a te ipſe & filii ejus cum
eo, ut revertatur ad familiam ſuã, & in poſ-
ſeſſionem patrum ſuorum revertatur.
42 Quia ſervi mei ſunt quos eduxi e terra Æ-
gypti, ne venduntor venditione ſervili.
43 Ne dominium exerceto in eum per ſæviti-
am, ſed timeto a Deo tuo.
44 Servum autem tuum aut ancillam tuam
qui *ſint* tui, ex illis gentibus quæ *ſunt* circa
vos, ex illis acquiretis ſervum & ancillam.
45 E filiis quoque inquilinorum qui peregri-
nantur apud vos, ex eis acquiretis, & ex fa-
milia eorum qui *erunt* apud vos, quos gig-
nent in terra veſtra, cedentq; vobis in poſ-
ſeſſionem.
46 Et conſtituetis vos poſſeſſores illorũ, cum
filiis veſtris poſt vos, obtinendo hereditariò
poſſeſſionem *eorum*, in perpetuum eorũ ſer-
vitute utemini: at in fratres veſtros filios
Jiſraëlis, nemo in fratrem ſuum dominator
per ſævitiam.
47 Imò cùm aſſecuta facultates manu pere-
grini aut inquilini apud te, iis attenuatus e-
rit frater tuus apud eum, adeò ut vendide-
rit ſe peregrino habitanti apud te, aut [q] in-
digenæ e familia peregrini:
48 Poſtquam vendidit ſe, redemptura *jus* eſto
ei, unus e fratribus ejus redimet eum.
49 Aut patruus ejus, aut filius patrui ejus redi-
met eum, aut aliquis e propinquis carnis e-
jus ex familia ejus redimet eum, aut ſi aſſe-
cuta erit *facultates* manus ejus, redimet ſeſe.
50 Supputato autem cum emptore ſuo ab an-
no quo vendidit ſe ei uſq; ad annum jubi-
læi, ut ſit pecunia venditionis ejus pro nu-
mero annorum, ſit *inquam* penes eum tan-
quam *pecunia* dierum mercenarii.
51 Si adhuc multi ſuperſunt ex iſtis annis *ante
jubilæum*, [r] pro numero illorum reſtituito
redempturam ſuam de pecunia emptionis
ſui:
52 Sin autem parum ſupereſt ex illis uſque ad
annum jubilæi, ſupputando cum eo, pro nu-
mero annorum ipſius *jubilæi* reſtituito re-
dempturam ſuam.
53 Tanquam mercenarius [ſ] annus eſto apud
eum, ne dominator in eum per ſævitiam *em-
ptor* ante oculos tuos.
54 Quòd ſi non redemptus fuerit *uno* ex his,
attamen diſcedet anno jubilæi, ipſe & filii
ejus cum eo.
55 Nam mihi *ſunt* filii Jiſraëlis ſervi, ſervi
mei ſunt quos eduxi e terra Ægypti: ego *ſum*
Jehova Deus veſter.

h Heb. in deciſionem, id eſt, præciſe ra[illegible] redimendi [illegible] quod ven[illegible] eſt.

i Heb. date vel [illegible]

k Heb. dierum ſib[illegible]: id eſt, ut diebus [illegible] habet redemptura [illegible] ad [illegible] annum, ut [illegible] ſupra explicat.

l Heb. deciſionem, ut ſuprà ver. 23.

30 Non diſcedet] a jure quod habebat in domum emptam, ſic ver. 31.

31 Secundum agrum] id eſt, ut de venditione agri [illegible] eſt, ver. 25 & ſeq.

m Heb. ſeculi, ſeu deinceps.

n Heb. in medio.

35 Vacillabit manus] id eſt, non magis rem ſuam poterit adminiſtrare quàm vir morbo [illegible] ubi manus [illegible]; metaphora.

o Heb. ut vivat frater tuus ſit apud te.

p Heb. ne ſervias eo ſervitute ſervi.

q Heb. radicatoi [illegible] eſt, qui etſi originem habet aliunde, natus tamen eſt & quaſi radices egit in populo Dei: metaphora.

50 Sit inquam penes] id eſt, in ſui redemptione tantum deducat ratione annorum quibus ſervivit habita, quantum mercenarius pro ejuſdem temporis mercede lucratus eſſet.

r Heb. ſecundum illos: ſic ver. 52.

ſ Heb. anni in anno.

Caput

Caput XXVI.

Interdicta idololatria, observationem ſabbathi, & ſanctuarii reverentiam imperat: amplas promiſſiones obſervantibus mandata Dei, comminationes verò tranſgredientibus denunciat: poſtremò reſipiſcentibus certam veniæ ſpem facit.

1 Ne facite vobis [1]idola, & ſculptile aut
ſtatuam ne erigite vobis, neque lapidem [a] figuratum ponite in terra ve-
ſtra ut incurvetis vos ante eum: nam ego
Jehova *ſum* Deus veſter.
2 Sabbatha mea obſervatote, & ſanctuarium
meum reveremini: ego *ſum* Jehova.
3 Si ambulaveritis in ſtatutis meis, & man-
data mea ſervantes feceritis ea,
4 Utique dabo pluvias veſtras tempore ſuo:
edetque terra proventum ſuum, & quælibet
arbor agri edet fructum ſuum.
5 Et attinget vobis [5] tritura vindemiam, &
vindemia attinget ſementem: comedetiſq;
cibum veſtrum ad ſaturitatem, & habitabi-
tis ſecurè in terra veſtra.
6 Dabo enim pacem in ea terra, ita ut cube-
tis & non *ſit* qui exterreat: & faciam ut ceſ-
ſet beſtia mala ex ea terra, & gladius non
tranſibit per terram veſtram.
7 Quin potius perſequemini inimicos ve-
ſtros, qui cadent ante vos gladio:
8 Et quini ex vobis perſequentur centenos,
& centeni ex vobis perſequentur myriadas,
ita cadent inimici veſtri ante vos gladio.
9 Reſpiciensq; ad vos faciam ut fœtificetis
atque augebo vos, & ſtabiliam fœdus meũ
vobiſcum.
10 Et comedetis vetus, [b] valdè vetus, & ve-
tus propter novum deprometis.
11 Et [11]ponam tabernaculum meum inter vos,
neque faſtidiet anima mea vos.
12 Deniq; continenter ambulabo [c] inter vos
ac ero vobis Deus, vos quoque eritis mihi
populus.
13 Ego *ſum* Jehova Deus veſter, qui eduxi
vos e terra Ægyptiorum ne eſſetis illis ſer-
vi, & frangens lora jugi veſtri feci ut ambu-
letis [d] erecti.
14 Quòd ſi non auſcultabitis mihi, neq; faci-
etis omnia mandata iſta.
15 Si inquam ſtatuta mea ſpernetis, & ſi judi-
cia mea faſtidiet anima veſtra, & non facie-
tis omnia mandata mea, ſed irritum facietis
fœdus meum.
16 Etiam ego hoc faciam vobis, efficiam in-
quam ut [16]dominetur in vos terror cum [16]tabe
& cum æſtuante morbo, [16]conficientes ocu-
los & cruciantes animum: & ſeminetis fru-
ſtra ſemen veſtrum, comedent enim illud
inimici veſtri.
17 Et opponam faciem meam iratam vobis
ut cædamini coram inimicis veſtris, domi-
niumq; exerceant in vos oſores veſtri: & fu-
giatis etiam nemine perſequente vos.
18 Quòd ſi [e] adhuc non auſcultaveritis mihi,
tunc addam caſtigando vos [18]ſeptuplũ pro-
pter peccata veſtra.
19 Frangam enim [19]excellentiam roboris ve-
ſtri, & reddam cœlum veſtrum [19]tanquam
ferrum, terramq; veſtram ſicut æs.
20 [20]Deficietq; fruſtra virtus veſtra: non enim
edet terra veſtra proventum ſuum, & arbo-
res ipſæ terræ non edent fructum ſuum.
21 Quòd ſi ambulaveritis mecum [21]temerè &
non acquieveritis ut auſcultetis mihi; tunc
addam contra vos plagam ſeptuplum ſecũ-
dum peccata veſtra.
22 Et immittam in vos beſtias agri, ut orbent
vos excindentes jumenta veſtra, & diminu-
entes vos, adeò ut deſolatæ reddantur viæ
veſtræ.
23 Quòd ſi iſtis non erudiemini *ut redeatis* ad
me, ſed ambulabitis mecum temerè.
24 Utique ambulabo etiam ego vobiſcum
[24]temerè, & percutiam ego vos quoque ſep-
tuplo propter peccata veſtra.
25 Et inducam contra vos gladium ulciſcen-
tem ultionem [25]fœderis ita ut congrege-
tis vos in civitates veſtras: tum immittam
peſtem inter vos, & trademini in manum
inimici.
26 [26]Cùm fregero vobis ſcipionem panis, &
coquentes [26]decem mulieres panem ve-
ſtrum in furno uno retulerint panem veſtrũ
diſtribuendum certo pondere: ſi comederi-
tis, non tamen ſaturabimini.
27 Quòd ſi hoc non auſcultaveritis mihi, ſed
ambulaveritis mecum temerè.
28 Utique ambulabo vobiſcum in æſtuante
[28]ira temeritatis, & caſtigabo vos ego quo-
que ſeptuplo propter peccata veſtra.
29 Nam comedetis carnem filiorum veſtro-
rum, & carnem filiarũ veſtrarũ comedetis.
30 Et perdam [30]excelſa veſtra, & ſuccidam
[f] ſubdiales ſtatuas veſtras, ponamque ca-
davera veſtra cum [30]cadaveribus ſtercoreo-
rum deorum veſtrorum: & faſtidiet anima
mea vos.
31 Et redigens civitates veſtras in vaſtitatem
deſolabo ſanctuaria veſtra, neque odorabor
odorem gratum [g] a vobis.
32 Deſolabo inquam ego iſtam terram, adeò
ut obſtupeſcant de ea inimici veſtri, qui [32]ha-
bitabunt in ea.
33 Vos autem diſpergam in gentes, [h] faciam-
que ut perſequantur vos gladio ſtricto, ut ſit
terra veſtra deſolata, & civitates veſtræ
ſint ipſa vaſtitas.
34 Tum exolvet terra ſabbatha ſua omnibus
diebus quibus deſolata manebit, cùm eritis
in terra inimicorum veſtrorum, tùm quieſ-
cens terra ipſa exolvet ſabbatha ſua.
35 Omnibus diebus quieſcet quibus deſolata
manebit, quia non quieverit [35]ſeptimanis
veſtris, cùm habitaretis in ea.
36 Quòd autem ad eos qui remanſerint e
vobis, inducam mollitiem in animum eorũ
in regionibus inimicorum ipſorum, ita ut
perſequente eos [36]ſtrepitu folii agitati fugi-
ant fuga *tanquam* a gladio, cadantq; etiam
nemine perſequente.
37 Et impingent [i] alter in alterum tanquam a
gladio, etiam nemine perſequente: nec erit
vobis conſiſtendi facultas adverſus inimi-
cos veſtros.
38 Sed peribitis in ipſis gentibus, & abſumet
vos terra inimicorum veſtrorum.
39 Qui autem reliqui fuerint e vobis, tabeſ-
cent propter iniquitatem ſuam in regioni-
bus inimicorũ veſtrorum, etiamq; propter
iniqui-

---

a Heb. *ut ſit ei ...* [illegible]

1 *Idola*] ut Levit. 19.4.
a Heb. *effigiei.*

5 *Tritura vind.*] q.d. tanta erit meſſis copia, ut non antè abſolvatur ſegetum tritura quàm vindemiæ tempus advenerit, & præ uvarum copia tempus vindemiæ uſque ad ſementem producatur: abundantiæ maximæ promiſſio.

b Heb. *inveteratum.*
11 *Ponam*] id eſt, jam poſitum non auferam.
c Heb. *in medio veſtri.*

d Heb. *cum erectione, videlicet cervicum.*
16 *Dominetur*] id eſt, occupet ac poſſideat vos.
Tabe] id eſt, omnibus morbis qui homines graviter affligunt: ſynecdoche.
Conficientes &c.] mala quidem exteriora oculos, interiora animum.
e Heb. *uſque ad hæc, ſenſus eſt, ſi mihi ... in vobis ... progreſſo non auſcult. &c.*
18 *Septuplum*] numerus finitus pro indefinito, ſic deinceps.
19 *Excellentiam rob.*] id eſt, excellens robur, quo nunc excellitis: hypallage.
Tanquam ferr.] pluvias supernè continebo, & fructus terræ infernè.

20 ... eſt, licet ad ... tionem ... laboretis, ... men erit labor.
21 *Temerè*] ... diſcrimine, ... ſtudia veſtra, ... voluntatem ... ſic deinceps.

24 *Temerè*] ... ullo perſonarum diſcrimine, & ... hibita plagis ... ratione, habe... meæ in vos ...
25 *Fœderis*] ... rupto fœdere ...
26 *Cùm fr...*] ... alendi facul... pani ademe... taphora.
Decem] q.d. ... erit panis ... ut familiæ ... tantum habe... de furnum ... bibus ſimul ... ant.: finitus ... pro indefinito, ... prà ver. 18.
28 *Ira tem...*] omnia prom... pervadens.
f Heb. *ſub ...* id eſt, *ſtatuam qu... expoſita cœlo ... ſtum habent.* ut 2. Chro. 14.4.
30 *Cadaver...*] fragmentis: ca... chreſis.
g Heb. ...
32 *Habitabunt*] vobis ejectis.
h Heb. ... *educant poſt vos gladium.*

Tabeſcent] id eſt, filii q.d. conſumentur calamitatibus in filiis.

iniquitates patrum ſuorum cum ipſis ᶻ ta-
beſcent.
40 S I N autem confitebuntur iniquitatem ſu-
am & iniquitatem patrum ſuorum cum prę-
varicatione ſua qua prętvaricati ſunt in me,
etiamque ſe ambulaſſe mecum temerè:
41 Me quoque ambulantem cum ipſis teme-
rè,induxiſſe ipſos in terram inimicorum ſuo-
rum : ſi tunc abjicietur iſtud cor eorum præ-
putiatum,& tunc exolverint pœnam iniqui-
tatis ſuæ,
42 Utique recordabor fœderis mei cum Ja-
hhakobo,adeoq; fœderis mei cum Jitzcha-
ko, atque fœderis mei cum Abrahamo re-
cordabor,ac etiam ipſius terræ recordabor.
43 Terra quidem deſolata ab illis exolvet ſab-
batha ſua,quatenus deſolata erit illis, & illi
exolvent pœnam iniquitatis ſuæ : ᵏquia mul-
tis modis judicia mea ſpreverunt, & ſtatuta
mea faſtidivit animus eorum.

k Heb. quia & quia

44 Sed inſuper hujus etiam *recordabor*, *quod*
cùm eſſent in ᶻ terra inimicorum ſuorum nõ
ſprevi eos,neque faſtidivi eos, ut conſume-
rem eos irritum faciendo fœdus meum cum
eis: quia ego Jehova *ſum* Deus ipſorum.

44 Terra inimic.] Ægypto, ubi fœderis recordatus illos conſervavi.

45 Ideò recordabor propter illos fœderis
priſcorum,quos eduxerim e terra Ægypti
ante oculos gentium ut eſſem eis in Deum,
ego Jehova.
46 Iſta *ſunt* ſtatuta illa judiciaq; & leges,quas
dedit Jehova inter ipſum & inter filios Jiſ-
raëlis,in monte Sinai per Moſchen.

Caput XXVII.

Leges de æſtimatione perſonarum,beſtiarum, ædium,& prædiorum voto conſecratorum Domino: de redemptionibus eorum,& primogenitorum,atque decimarum.

1 ALLOCUTUS quoq; eſt Jehova Moſ-
chen,dicendo :
2 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis,
cùm quis ᵃ nuncupaverit votum : pro æſti-
matione ᶻ tua perſonæ *ſunto* Jehovæ.
3 Eſto autem æſtimatio tua maris , a nato vi-
ginti annos uſque ad ᵇ ſexagenarium, eſto
inquam æſtimatio tua quinquaginta ſicli ar-
gentei, prout *eſt* ſiclus ſacer.

a Heb. ſeparaverit, i. ſeparatim expreſſit ... Deo.
2 Tua] quam tu ... juſta ... illis propoſiturus es.
b Heb. filium ſexaginta annorum : & ſic deinceps.

4 Quòd ſi fœmina erit, tunc eſto tua æſtima-
tio triginta ſicli.
5 Sin autem a nato quinque annos uſque ad
natum viginti annos , tunc eſto æſtimatio
tua in marem viginti ſicli. in fœminam autẽ
decem ſicli.
6 Quòd ſi *erit* a nato uno menſe uſque ad na-
tum quinq; annos,tunc eſto æſtimatio tua in
marem quinque ſicli argentei : in fœminam
verò *eſto* æſtimatio tua tres ſicli argentei.
7 Cùm autem a ſexagenario & deinceps , ſi
erit mas,tunc eſto ęſtimatio tua quindecim
ſicli : in fœminam verò decem ſicli.
8 Quòd ſi tenuior ſit *facultatibus* quàm pro
æſtimatione tua,tunc ſiſtito eum coram ſa-
cerdote,ut æſtimet eum ſacerdos:prout aſ-
ſequetur manus illius qui vovit, æſtimato e-
um ſacerdos.
9 S E D ſi beſtiam *vovit* ᶜ ex cujus genere ob-
lationem offerre ſolent Jehovę,quicquid ex
eo dederat Jehovæ,eſto ſanctum.

c Heb. ex qua ſic ...

10 Ne ᶻ aliam ſufficito pro eâ,neque ᶻ commu-
tato illam,*ſubſtituens* bonum pro malo , aut
malum pro bono : quòd ſi ᵈ ullo pacto com-
mutet beſtiam beſtia , tunc eſto illa & quæ
ſubjecta eſt pro illa,eſto inquam ſancta.

10 Aliam] ejuſdem generis.
Commutato] re ulla diverſi generis.
d Heb. commutando commutabit, ſic deinceps.

11 Si autem ullam beſtiam immundam *vovit*,
ex cujus genere non poſſunt offerre oblati-
onem Jehovæ,tunc ſiſtito beſtiam illam co-
ram ſacerdote :
12 Et æſtimato ſacerdos eam ſive bonam ſive
malam : ᵉ prout æſtimaverit tibi ſacerdos,
ſic eſto.
13 At ſi ᶠ planè volet redimere illam,addito
quintam ejus ſupra æſtimationem tuam :

e Heb. ſecundum æſtimationem tuam ſacerdotis.
f Heb. redimendo redimet, ut ver. 19. & 31.

14 C Ù M autem quis ſanctificaverit domum
ſuam *ut ſit* ſancta Jehovæ, & æſtimaverit e-
am ſacerdos ſive bonam ſive malam : prout
æſtimabit eam ſacerdos,ſic ſtatum eſto.
15 Quòd ſi qui ſanctificavit, redimere vo-
let domum ſuam,ſimiliter additâ quintâ pe-
cuniæ æſtimationis tuæ ſupra eã,erit illius.
16 S I N verò de agro poſſeſſionis ſuæ ſancti-
ficaverit quis Jehovæ , tunc eſto æſtimatio
tua ſecundũ ſementem ejus: ᶻ Corus ſemen-
tis hordeaceæ quinquaginta ſiclis argenteis.

16 Corus] decem Ephæ ſive medimni, hoc eſt triginta modii : vide Jechezkel. 45.11.

17 Si ab anno jubilæi ſanctificaverit agrũ ſuũ,
ſecundum æſtimationem tuam ſtatum eſto.
18 Sin poſt jubilęum ſanctificavit agrum ſu-
um,tunc ſupputato ei ſacerdos pecuniam il-
lius pro numero annorum qui reliqui *ſunt*
uſque ad annum jubilæi,& diminuitor de æ-
ſtimatione tua.
19 At ſi planè volet redimere agrum illum is
qui ſanctificavit eum,ſimiliter additâ quintâ
pecuniæ æſtimationis tuæ ſupra eam , erit
illius.
20 Quòd ſi non redimet agrum illum, aut ſi
vendet agrum illum viro alteri, ne redimi-
tor amplius:
21 Sed eſto ager ille poſtquam exiit *a jure ejus*,
in jubilæo res ſancta Jehovæ,ſicut ager ᵍ de-
votus : penes ſacerdotẽ eſto poſſeſſio illius.
22 Si autem agrum ʰ emptum ſibi, qui non *eſt*
ex agris poſſeſſionis ſuæ , ſanctificavit Je-
hovæ:

g Heb. devotionis vel anathematis : vide infrà ver. 28.
h Heb. emptionis ſuæ.

23 Tunc ſupputato illi ſacerdos ſummam ip-
ſam æſtimationis tuæ uſque ad annum jubi-
lęi,& dato illam ęſtimationem tuam eo die,
rem ſanctam pro Jehova.
24 Anno jubilæi revertetur ager ille ad eum a
quo emerat illum,ad eum cujus *eſt* poſſeſſio
ipſius ⁱ fundi.

i Heb. terræ.

25 Omnis autem æſtimatio tua eſto per ſiclum
ſacrum : viginti obolorum erit ſiclus.
26 V E R U N T A M E N primogenitũ quod pri-
mum gignitur Jehovę ex beſtiis,ne quis ſan-
ctificato illud : ſive bos ſive parva pecus,
ᶻ Jehovæ eſt.
27 Sed ſi ex beſtiis immundis *erit*, tunc redi-
mito pro æſtimatione tua addens quintam
ejus ſupra eam: quòd ſi non redimetur,ven-
ditor pro æſtimatione tua.
28 Ulla autem res devota quam devoverit
quis Jehovæ,ex omnibus quæ *ſunt* ei ex ho-
minibus aut beſtiis,aut ex agris poſſeſſionis
ſuæ,ne venditor neque redimitor:omnis res
devota ᶻ ſancta ſanctarum eſt Jehovæ.

26 Jehovæ eſt] ex lege primogenitorum, Exod. 13.2.
28 Sancta ſanctarum] id eſt, ſanctiſſima: q.d. nunquam ad illum qui devovit eam aut ad alium ulla ratione redito, ſed penes ſacerdotes in perpetuum maneto.

29 Omnis *beſtia* devota quæ devovetur ab ho-
mine, ne redimitor : ᵏ omnino morte affi-
citor.

k Heb. moriendo morte afficitor.

30 Om-

32 *Sub virgam*] rationem explicat qua hæc tria animalium genera decimari debent: nimirum ut quo ordine ipſa ex ſtabulis ſua ſponte exeunt, decimum quodque baculo numerantis tangatur & ſegregetur Domino, ut ſequens verſus indicat.

30 O M N I S quoque decima illius terræ, ex
ſemine terræ, ex fructu arborum, Jehovæ
ſunt, res ſancta ſunt Jehovæ.
31 Quòd ſi planè redimere volet quis de
decimis ſuis, quintam illarum ſuperaddito
illis.
32 Et omnium decimarum boum aut gregum,
eorum quæ tranſeunt [k] ſub virgam decimum
quodque eſto ſanctum Jehovæ.
33 Ne diſquirat inter bonum & malum, neq;
commutet ipſum: quòd ſi ullo pacto commutabit
ipſum: tum eſto illud & [l] quod ſuffectum
eſt pro eo, res ſancta, ne redimitor.
34 Iſta *ſunt* mandata illa, quæ mandavit Jehova
Moſchi *referenda* ad filios Jiſraëlis in
monte Sinai.

l Heb. … tatio ejus.

Quartus lib. Moſchis,

ſive

Numeri.

Quartus liber Pentateuchi continet res geſtas & leges promulgatas in populo Dei, ab initio menſis ſecundi anni ſecundi poſt exitum ex Aegypto uſque ad initium menſis undecimi anni quadrageſimi: id eſt, hiſtoriam annorum amplius triginta octo.

C A P U T I.

Deus jubet Moſchen Jiſraëlitarũ omnium, exceptis Levitis, mares a vigeſimo anno ad ſexageſimũ per ſuas tribus recenſere, ut ordine ponantur caſtra: Levitas verò miniſterio tabernaculi præficere & circa illud collocare, ut ipſum, cùm opus erit, deponant, portent & erigant.

1 A L L O C U T U S autem eſt
Jehova Moſchen in deſerto
Sinai in tentorio
conventus, primo die
menſis ſecundi anno ſecundo
ab egreſſu eorum
e terra Ægypti, dicẽdo:
2 Recenſete capita univerſi cœtus filiorum
Jiſraëlis per familias ipſorum ſecundum domos
paternas eorum, per enumerationem
nominum, omnem marem [a] in ſingula capita
eorum:
3 A nato viginti annos & [b] deinceps, [c] omnes
aptos ad egrediendum in militiam in Jiſraële:
recenſebitis eos per exercitus ipſorum:
tu & Aharon.
4 Sunto autem vobiſcum vir unus ex unaquaque
tribu, vir primarius in domo majorum
ſuorum eſto.
5 Hæc itaque *ſunto* nomina virorum illorum
qui adſtabunt vobis: ex Reubene, Elitzur filius
Schedẽ-uris:
6 Ex Schimhhone, Schelummiel filius Tzuriſchaddai:
7 Ex Jehuda, Nachſchon filius Hhamminadabi:
8 Ex Jiſſaſcare, Netan-el filius Tzuhharis:
9 Ex Zebulune, Eliab filius Chelonis:
10 De filiis Joſephi, ex Ephrajimo, Eliſchamahh
filius Hhammihudis: Ex Menaſche,
Gamliel filius Pedah-tzuris:
11 Ex Binjamine, Abidan filius Gidhhoni:
12 Ex Dane, Abihhezer filius Hhãmiſchaddaïs
13 Ex Aſchere, Paghhiel filius Hhocranis:
14 Ex Gade, Eljaſaph filius Dehhuelis:
15 Ex Naphtali, Achirahh filius Hhenanis.
16 Hi ſunto, [e] convocati e cœtu, principes tribuum
paternarum ſuarum, primarii multorum
millium Jiſraëlis ſunto.
17 Aſſumpſit itaque Moſche & Aharon viros
iſtos, qui expreſſi nominatim fuerant:
18 Et totum ipſum cœtum congregaverunt
primo die menſis ſecundi: qui profeſſi ſunt
natales ſuos per familias ſuas ſecundũ domum
majorum ſuorum, per enumerationem
nominum a nato viginti annos & deinceps,
in ſingula capita eorum.
19 Sicut præceperat Jehova Moſchi, ſic recenſuit
eos in deſerto Sinai.
20 F U E R U N T itaque filii Rëubenis primogeniti
Jiſraëlis, generationes eorum per familias
eorum ſecundum domum majorum
ipſorum, in enumeratione nominum *facta*
per ſingula capita eorum, omnis maris a nato
viginti annos & deinceps, quiſquis aptus
erat ad egrediendum in militiam:
21 Numerati eorum ex tribu Rëubenis, quadragies
ſexies mille quingenti.
22 Ex filiis Schimhhonis, generationes eorũ
per familias eorum ſecundum domum majorum
ipſorũ, numerati ejus in enumeratione
nominum *facta* per ſingula capita eorũ,
omnis

a Heb. *calvitia: ſic deinceps: ſynecdoche.*
b Heb. *ſuprà: ſic deinceps.*
c Heb. *omnem egredientem, ſic deinceps.*

16 *Convocati cœtu*] in delibera… nibus capiendis… repreſentantes… gulis ſuas tribu… rum ſunt princi…

omnis maris a nato viginti annos & dein-
ceps quiſquis aptus *erat* ad egrediendum in
militiam:
23 Numerati eorum ex tribu Schimhhonis,
quinquagies novies mille trecenti.
24 Ex filiis Gadis, generationes eorum per
familias eorum ſecundum domum majorũ
ipſorum, in enumeratione nominum a nato
viginti annos & deinceps, quiſquis aptus *e-
rat* ad egrediendum in militiam:
25 Numerati eorum ex tribu Gadis, qua-
dragies quinquies mille ſexcenti quinqua-
ginta.
26 Ex filiis Jehudæ, generationes eorum per
familias eorum ſecundum domum majorũ
ipſorum, in enumeratione nominum a nato
viginti annos & deinceps quiſquis aptus *e-
rat* ad egrediendum in militiam:
27 Numerati eorum ex tribu Jehudæ, ſeptu-
agies quater mille ſexcenti.
28 Ex filiis Jiſſaſcaris, generationes eorum
per familias eorum ſecundum domum ma-
jorum ipſorum, in enumeratione nominum
a nato viginti annos & deinceps, quiſquis
aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
29 Numerati eorum a tribu Jiſſaſcaris, quin-
quagies quater mille quadringenti.
30 Ex filiis Zebulunis, generationes eorum
per familias eorum ſecundum domum ma-
jorũ ipſorum, in enumeratione nominum a
nato viginti annos & deinceps quiſquis ap-
tus *erat* ad egrediendum in militiam:
31 Numerati eorum ex tribu Zebulunis, quin-
quagies ſepties mille quadringenti.
32 De filiis Joſephi, ex filiis Ephrajimi, gene-
rationes eorum per familias eorum ſecun-
dum domum majorum ipſorum, in enume-
ratione nominum a nato viginti annos &
deinceps quiſquis aptus *erat* ad egredien-
dum in militiam:
33 Numerati eorum ex tribu Ephrajimi, qua-
dragies mille quingenti.
34 Ex filiis Menaſchis, generationes eorum
per familias eorum ſecundum domum ma-
jorum ipſorum, in enumeratione nominum
a nato viginti annos & deinceps quiſquis
aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
35 Numerati eorum ex tribu Menaſchis, tri-
cies bis mille ducenti.
36 Ex filiis Binjaminis, generationes eorum
per familias eorum ſecundum domum ma-
jorum ipſorum, in enumeratione nominum
a nato viginti annos & deinceps quiſquis
aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
37 Numerati eorum ex tribu Binjaminis, tri-
cies quinquies mille quadringenti.
38 Ex filiis Danis, generationes eorum per
familias eorum ſecundum domum majorũ
ipſorum, in enumeratione nominum a nato
viginti annos & deinceps quiſquis aptus
erat ad egrediendum in militiam:
39 Numerati eorum ex tribu Danis, ſexagies
bis mille ſeptingenti.
40 Ex filiis Aſcheris, generationes eorum per
familias eorum ſecundum domum majorũ
ipſorum, in enumeratione nominum a nato
viginti annos & deinceps, quiſquis *erat* ap-
tus ad egrediendum in militiam:
41 Numerati eorum ex tribu Aſcheris, ſemel
& quadragies mille quingenti.
42 Filiorum Naphtali generationes per fa-
milias eorum ſecundum domum majorum
ipſorum, in enumeratione nominum a nato
viginti annos & deinceps quiſquis aptus
erat ad egrediendum in militiam:
43 Numerati eorum ex tribu Naphtali, quin-
quagies ter mille quadringenti.
44 Iſti *ſunt* numerati illi, quos recenſuit Moſ-
che & Aharon cum ducibus Jiſraëlis duo-
decim viris: vir unus pro unaquaque domo
majorum ſuorum erant.
45 Ita fuerunt omnes numerati filiorum Jiſ-
raëlis ſecundum domum majorum ſuorum,
a nato viginti annos & deinceps quiſquis in
Jiſraële aptus *erat* ad egrediendum in mi-
litiam:
46 Fuerunt inquam omnes iſti numerati, ſex-
centies ter mille quingenti quinquaginta.
47 At Levitæ per tribum majorum ſuorũ,
non fuerunt recenſiti inter illos.
48 Allocutus enim fuerat Jehova Moſchen,
dicendo:
49 Veruntamen tribum Levi ne numerato, &
capita eorum ne recenſeto inter filios Jiſ-
raëlis:
50 Sed tu præficito Levitas tabernaculo te-
ſtimonii & omnibus inſtrumentis ejus, ac
omnibus quæ *ſunt* ejus, ipſi ferunto taber-
naculum & omnia inſtrumenta ejus, & ipſi
miniſtranto ei ac circa tabernaculum ca-
ſtra habento:
51 Ut cùm profecturum erit tabernaculum,
deponant illud Levitæ, & cùm caſtrameta-
turum erit tabernaculum, erigant ipſum L e-
vitæ: ſed quicunque [e] extraneus acceſſerit,
afficietur morte.
52 Quare caſtra habento filii Jiſraëlis quiſ-
que in caſtris ſuis, & quiſque ad vexillum
ſuum per exercitus ſuos:
53 Levitæ autem caſtra habento circa taber-
naculum teſtimonii, ut non ſit ira fervens
contra cœtum filiorum Jiſraëlis, & obſer-
vanto Levitæ obſervationem tabernaculi
teſtimonii.
54 Quod fecerunt filii Jiſraëlis: ſecundum
omnia quæ præceperat Jehova Moſchi, ſic
fecerunt.

Caput II.

*Ordo ſervandus a tribubus in caſtris & profe-
ctionibus ſuis.*

1 Deinde allocutus eſt Jehova Moſ-
chen & Aharonem, dicendo:
2 Filii Jiſraëlis, quiſq; juxta vexillum
ſuum cum ſignis ſecundum domum majo-
rum ſuorum caſtra habento: e longinquo
circa tentorium conventus caſtra habento.
3 Caſtra habentium autem ab anteriore par-
te Orientem verſus, vexillum eſto caſtro-
rum Jehudæ per exercitus ſuos, cum princi-
pe filiorũ Jehudæ Nachſchone filio Hham-
minadabi,
4 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum,
ſeptuagies quater mille ſexcenti.
5 Qui autem caſtra habebunt juxta eum,
ſunto tribus Jiſſaſcaris, cum principe filiorũ
Jiſſaſcaris Netan-ele filio Tzuhharis.
6 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus, quin-
qua-

51 *Extraneus*] qui non eſt e genere Levitico, ut Levit. 22, aliquoties.

quagies quater mille quadringenti.
7 Et tribus Zebulunis, cum principe filiorum Zebulunis Eliabo filio Chelonis,
8 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus, quinquagies ſepties mille quadringenti.
9 Omnes numerati in caſtris Jehudæ, centies octogies ſexies mille quadringenti per exercitus ſuos: in prima *acie* proficiſcuntor.
10 Vexillum caſtrorum Rëubenis *eſto* Meridiem verſus per exercitus ſuos, cum principe filiorum Rëubenis Elitzure filio Schedëuris,
11 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus, quadragies ſexies mille quingenti.
12 Qui autem caſtra habebunt juxta eum, *ſunto* tribus Schimhhonis, cum principe filiorum Schimhhonis Schelummicle filio Tzuriſchaddai,
13 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, quinquagies novies mille trecenti:
14 Et tribus Gadis, cum principe filiorũ Gadis Eljaſapho filio [a] Rehhuëlis,
15 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, quadragies quinquies mille ſexcenti quinquaginta.
16 Omnes numerati in caſtris Rëubenis, centies quinquagies ſemel mille quadringenti quinquaginta per exercitus ſuos: hi ſecundani proficiſcuntor.
17 Tum proficiſcitor tentorium conventus cum caſtris Levitarum in medio reliquorum caſtrorum: ſicut ſolent caſtrametari, ſic proficiſcuntor, quiſque in loco ſuo ad vexilla ſua.
18 Vexillum caſtrorum Ephrajimi per exercitus ſuos *eſto* [b] Occidentem verſus, cũ principe filiorum Ephrajimi Eliſchamahho filio Hhammihudis,
19 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, quadragies mille quingenti.
20 Et juxta eum tribus Menaſchis, cum principe filiorum Menaſchis Gamliele filio Pedah-tzuris,
21 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, tricies bis mille ducenti.
22 Et tribus Binjaminis, cum principe filiorũ Binjaminis Abidane filio Gidhhoni,
23 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, tricies quinquies mille quadringenti.
24 Omnes numerati in caſtris Ephrajimi, cẽties octies mille centum per exercitus ſuos: hi tertiani proficiſcuntor.
25 Vexillum caſtrorum Danis *eſto* Aquilonem verſus per exercitus ſuos, cum principe filiorũ Danis Achihhezere filio Hhammiſchaddai,
26 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, ſexagies bis mille ſeptingenti.
27 Qui autem caſtra habebunt juxta eum, *ſunto* tribus Aſcheris, cum principe filiorum Aſcheris Paghhiele filio Hhocranis,
28 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, ſemel & quadragies mille quingenti.
29 Et tribus Naphtali, cum principe filiorum Naphtali Achirahho filio Hhenanis.
30 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, quinquagies ter mille quadringenti.
31 Omnes numerati in caſtris Danis, centies quinquagies ſepties mille ſexcenti: in poſtrema *acie* proficiſcuntor per vexilla ſua.

a *Qui etiam Dehhuel, ſuprà 1.14.*

b *Heb. mare verſus.*

32 Iſti *ſunt* numerati filiorum Jiſraëlis ſecũdum domum majorum ſuorum: omnes numerati caſtrorum per exercitus ſuos, ſexcẽties ter mille quingenti quinquaginta.
33 Levitæ autem non ſunt numerati [c] inter filios Jiſraëlis, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.
34 Quod fecerunt filii Jiſraëlis: ſecundum omnia quæ præceperat Jehova Moſchi, ita caſtrametabantur per vexilla ſua, & ita proficiſcebantur quique per familias ſuas ſecundum domum majorum ſuorum.

Caput III.

Levitarum numerus, ſtatio, officiaq; deſcribuntur: qui loco primogenitorum ex reliquis tribubus Deo conſecrantur: & quia præter numerum Levitarum primogeniti aliquot inventi ſunt, quinque in ſingulos redemptionis ſicli ſtatuuntur.

1 [1] HÆC autem *ſunt* generationum Aharonis & Moſchis, ex quo die locutus eſt Jehova cum Moſche in monte Sinai.
2 Et hæc nomina filiorum Aharonis, primogenitus Nadab, deinde Abihu, Elhhazar, & Ithamar:
3 Hæc inquam nomina filiorum Aharonis ſacerdotum qui uncti fuerant, quorũ [a] conſecraverat miniſterium ad fungendum ſacerdotio.
4 Sed mortuus eſt Nadab & Abihu coram Jehova, cùm offerrent ignem extraneum coram Jehova in deſerto Sinai, & filii non eſſent illis: quapropter ſacerdotio functus eſt Elhhazar & Ithamar [4] coram Aharone patre ſuo.
5 Allocutus autem eſt Jehova Moſchen, dicendo:
6 Jube appropinquare tribum Levi, & ſiſtito eam coram Aharone ſacerdote, ut miniſtrent ei,
7 [7] Obſerventq; obſervationem ejus, & obſervationem totius cœtus coram tentorio conventus, exercendo miniſterium tabernaculi,
8 Et cuſtodiant omnia inſtrumenta tentorii conventus, *nempe* [8] cuſtodiam filiorum Jiſraëlis, exercendo miniſterium tabernaculi:
9 Et dato Levitas Aharoni ac filiis ejus: hi [b] omnino donati *ſunt* ei e filiis Jiſraëlis.
10 Aharonem autem & filios ejus præficito [10] ut obſervent ſacerdotium ſuum: nam quicunque extraneus acceſſerit, morte plectetur.
11 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:
12 De me enim, ecce aſſumpſi Levitas e medio Jiſraëlis loco omnis primogeniti aperientis vulvam ex filiis Jiſraëlis: ideò ſunto mei Levitæ:
13 Nam meum *eſt* omne primogenitum, quo die percuſſi omne primogenitum in terra Ægypti, ſanctificavi mihi omne primogenitum in Jiſraële [c] tam hominum quàm jumentorum: mea ſunto, ego Jehova.
14 Præterea allocutus eſt Jehova Moſchen in deſerto Sinai, dicendo:

c Heb.

1 *Hæc nam...* eſt, quæ hoc ... cap. dicentes ... nent ad Levit... quorum ... runt Moſch... ron.

a Heb. ... 41.

4 *Coram A...* ... Jipſo viv... Gen. 11.28.

7 *Obſerven...* obſervancia ... ti miniſtrent ... totius cœtus ... niſterio ... tes ... tus erat ... Domino ... ces primum ... bant primo... jam verò ... locum Levit... muntur.

8 *Cuſtodiam f...* ... quin filii J... præſtare ...

b Heb. ... *donati.*

10 *Ut obſer...* ut miniſtri ... ſacerdotes ... donati ſunt ... vent, obſerv... quid alienum ... ſacerdotali ...

c Heb. ...

15 Recenſeto filios Levi ſecundum domum
majorum ſuorum per familias ſuas, omnes
mares [c] a nato uno menſe & deinceps nu-
merato.
16 Numeravit ergo eos Moſche [d] ex præſti-
tuto Jehovæ, quemadmodum præceperat.
17 Erant autem hi filii Levi nominibus ſuis,
Gerſchon, & Kehath, & Merari.
18 Et hæc nomina filiorum Gerſchonis per
familias eorum, Libni & Schimhhi:
19 Filii verò Kohathi per familias ipſorum,
Hhamram & Jitzhar Chebron & Hhuzziel:
20 Filii autem Merari per familias eorum,
Machli & Muſchi: hæ *ſunt* familiæ Levita-
rum ſecundum domum majorum ipſorum.
21 Gerſchoni *eſt* familia Libnitica & familia
Schimhhitica: hæ familię Gerſchonitarum.
22 Numerati eorum in enumeratione cujuſ-
que maris a nato uno menſe & deinceps,
numerati inquam eorum, ſepties mille quin-
genti.
23 Familiæ Gerſchonitarum poſt tabernacu-
lum caſtrametabantur, occidentem verſus:
24 Princeps autem paternæ domus Gerſcho-
nitarum, Eljaſaph filius Laëlis.
25 Cuſtodia verò [b] filiorum Gerſchonis in tē-
torio conventus *eſt* tabernaculi & ipſius tē-
torii, operimenti ejus cum tegmento portæ
tentorii conventus,
26 Et tapetum ocellatorum atrii cum teg-
mento portæ ipſius atrii, qui *ſunt* ante ip-
ſum tabernaculum & ante altare circum-
quaque, & funium illius pro toto miniſterio
ejus.
27 Kehatho autem familia Hhamramæa, &
familia Jitzharitis, & familia Chebronitis,
& familia Hhuzzielitica: hæ *ſunt* familiæ
Kohathitarum.
28 In enumeratione cujuſque maris a nato
uno menſe & deinceps, *erant* octies mille
ſexcenti, cuſtodientes cuſtodiam ſanctuarii.
29 Familiæ filiorum Kohathi caſtrametaban-
tur ad latus tabernaculi, meridiem verſus:
30 Princeps autem domus paternæ in fami-
liis Kehathitarum, Elitzaphan filius Hhuz-
zielis.
31 Cuſtodia verò horum *eſt* arcæ & menſæ &
lychnuchi & altarium inſtrumentorumque
ſanctuarii, quibus miniſtrant, & ipſum tegu-
mentum totumq; miniſterium ejus.
32 At [c] princeps principum ordinis Levitici,
Elhhazar filius Aharonis ſacerdotis: *hæc*
præfectura cuſtodientium cuſtodiam ſan-
ctuarii.
33 Merari *eſt* familia Machlitica, & familia
Muſchitica, hæ familiæ Merari.
34 Et numerati eorum in enumeratione cu-
juſq; maris a nato uno menſe & deinceps,
erant ſexies mille ducenti.
35 Princeps autem domus paternæ in fami-
liis Merari, Tzuriel filius Abichajilis: ad la-
tus tabernaculi caſtrametabantur Aquilo-
nem verſus.
36 Præfectura verò cuſtodiæ filiorum Merari
eſt aſſerum ipſorum tabernaculi, & tranſtyl-
lorum ejus, & columnarum ejus ac ſtyloba-
tarum ejus, & omnium inſtrumentorum ejus
ac totius miniſterii ejus:
37 Item columnarum ipſius atrii circumqua-
que & ſtylobatarum illarum, & paxillorum,
funiumque illarum.
38 Qui autem caſtrametabantur ante taber-
naculum ab anteriore parte ante tentorium
conventus Orientē verſus, *erant* Moſche &
Aharō cum filiis ejus cuſtodientes caſtodiā
ſanctuarii pro cuſtodia Jiſraëlitarum: ex-
traneus verò qui acceſſiſſet, morte plecten-
dus erat:
39 Omnes numerati Levitarum, quos recen-
ſuit Moſche & Aharon ex præſtituto Jeho-
væ per familias eorum, omnes mares a na-
to uno menſe & deinceps, vicies bis mille.
40 DEINDE edixit Jehova Moſchi, recen-
ſeto omnem primogenitum marem ex filiis
Jiſraëlis a nato uno menſe & deinceps, &
collige numerum nominum illorum:
41 Et accipito Levitas mihi (ego *ſum* Jehova)
loco omnis primogeniti in filiis Jiſraëlis, &
jumenta Levitarum loco omnis primoge-
niti in jumentis filiorum Jiſraëlis.
42 Recenſente itaq; Moſche, quemadmodum
præceperat ei Jehova, omnem primogeni-
tum in filiis Jiſraëlis,
43 Fuerunt omnes primogeniti mares in enu-
meratione nominum a nato uno menſe &
deinceps per numeratos illorum, vicies bis
mille ducenti ſeptuaginta tres.
44 Quapropter allocutus eſt Jehova Moſ-
chen, dicendo:
45 Accipito Levitas iſtos loco omnium pri-
mogenitorum in filiis Jiſraëlis, & jumenta
Levitarum loco jumentorum illorum: ſic
ſunto mei Levitæ, ego *ſum* Jehova.
46 Quod autem ad [e] redimendos illos ducen-
tos ſeptuaginta tres, qui redundant ſupra
Levitas ex primogenitis filiorum Jiſraëlis,
47 Accipito [f] quinos ſiclos pro quoque capi-
te: prout *eſt* ſiclus ſacer accipito, viginti
obolorum *eſt* ſiclus ille.
48 Et dato pecuniam illam Aharoni & filiis
ejus, pecuniam redemptorum qui redunda-
verint inter illos.
49 Acceptâ itaq; Moſche pecuniâ illâ redem-
ptionis ab iis qui redundabant, præter re-
demptos per Levitas,
50 A primogenitis filiorum Jiſraëlis acceptâ
hâc pecuniâ, mille trecentis ſexaginta quin-
que ſiclis, prout *eſt* ſiclus ſacer:
51 Dedit Moſche pecuniam redemptorum
iſtorum Aharoni & filiis ejus ex præſtituto
Jehovę, quemadmodum præceperat Jehova
Moſchi.

CAPUT IIII.

Ex Levitico ordine mandato Dei eliguntur ad miniſtrandum tabernaculo in ſtatione & profectione a trigenariis ad quinquagenarios, & pro familiarum ratione ſua eis munera & onera diſtribuuntur.

1 ALLOCUTUS etiam eſt Jehova Moſ-
chen & Aharonem, dicendo:
2 Recenſeto capita filiorum Kohathi
inter filios Levi, ſecundum familias eorum
per domum majorum ipſorum,
3 A nato triginta annos & deinceps uſque ad
natum quinquaginta annos, omnem aptum
ab obeundum [3] hanc militiam, ad faciendum
opus in tentorio conventus.
4 [4] Hoc eſto miniſterium filiorum Kohathi in
tentorio

15 *A nato uno menſe*] Jam enim primum purgabantur infantes ab impuritate partus, offerebanturq; Deo primogenitorum nomine, Levit. 12. 4. ſic infra ver. 40.
d Heb. *ſecundum os*, ſic ver. 39. & 51.

25 *Filiorū Gerſch.*] rerum & reliquorum quæ fuſius explicantur cap. 4. quòd hic per ſynecdochen dicitur.

32 *Princeps principum*] id eſt, ipſius Levitarum princi-... præſidum.

e Heb. *redemptos*, ut infra 6. 9. cataclyſi.
f Heb. *quinque quinque ſiclos in capitibus*.

3 *Hanc militiam*] ſerviendi ſacerdotibus in tabernaculo erecto, aut cùm proficiſcendum eſt, ipſum deportandi: nam hæc duo erant miniſterii genera apud ambulatorium tabernaculum.
4 *Miniſterium*] id eſt, his rebus miniſtranto.

tentorio conventus,res ſanctæ ſanctarum.
5 Prius accedito Aharon & filii ejus cùm pro-
fectura ſunt caſtra,& depoſito ᵃvelum teg-
menti,quo obteguntο arcam teſtimonii.
6 Deinde imponentes ei tegmen e pellibus
melium,poſtquam expanderint veſtem to-
tam hyacinthinam ſupernè, apponunto de-
mum vectes ejus:
7 Similiter ſuper ᵇmenſam panum faciei ex-
pandunto veſtem hyacinthinam, impoſitis
ei ſcutulis ejus & acerris ſcopuliſque & ſcu-
tellis tegmenti,&panis jugis ſuper eam eſto.
8 Deinde expandentes ſuper hæc veſtem coc-
cineam dibapham,tegunto illam tegumen-
to e pellibus melium : apponunto demum
vectes ejus.
9 Accipientes quoque veſtem hyacinthinam
tegunto lychnuchum luminaris & lucernas
ejus,& forcipes ejus,& trullas ejus, & om-
nia vaſa olearia ejus quibus miniſtrare ſo-
lent in eo:
10 Eoque repoſito & omnibus inſtrumentis
ejus in tegmento e pellibus melium , im-
ponunto cum palangæ.
11 Item ſuper altare aureum expanſa veſte
hyacinthina, tegunto illud tegumento e
pellibus melium, deinde apponunto ve-
ctes ejus.
12 Accipiunto quoque omnia inſtrumenta
miniſterii quibus miniſtrare ſolent in ſan-
ctuario, poſitaq; in veſte hyacinthina te-
gunto illa tegumento e pellibus melium:ſic
imponunto palangæ.
13 Præterea exceptis cineribus ex altari, ex-
pandunto ſuper illud veſtem purpuream:
14 Et imponunto ei omnia inſtrumenta ejus
quibus miniſtrare ſolent in eo, forcipes fuſ-
cinulas & palas & crateras, omnia inſtru-
menta altaris : expanſoque ſuper illud te-
gumento e pellibus melium apponunto ve-
ctes ejus.
15 Denique cùm abſolverit Aharon & filii e-
jus tegere ſanctuarium & omnia inſtrumen-
ta ſanctuarii, cùm profectura erunt caſtra,
poſtmodùm accedunto filii Kohathi ad de-
portandum ᶜea: ſed ne attingunto ullam
rem ſanctam ne moriantur : iſta ſunto onus
filiorum Kohathi in tentorio conventus.
16 Præfecturæ autem Elhhazaris filii Aharo-
nis ſacerdotis eſto oleum luminaris, & ſuffi-
tus aromaticus, & munus ipſum jugis ſacri-
ficii, oleumque unctionis : hæc præfectura
totius tabernaculi & omnium quæ ſunt
in eo,tum ſanctuarii tum inſtrumentorum
ejus.
17 Allocutus verò eſt Jehova Moſchen & A-
haronem,dicendo :
18 Ne committite ut excindatur tribus , aut
ulla familiarum Kohathitarum e medio Le-
vitarum:
19 Sed hoc facite eis ut vivant ac non mori-
antur cùm accedent ad res ſanctas ſancta-
rum, Aharon & filii ejus advenientes collo-
canto eos, quemque in miniſterio ſuo & in
onere ſuo :
20 Ut non ᵃinſpiciant veniendo cùm tegunt
ſacerdotes rem ſanctam,& moriantur.
21 Allocutus quoque eſt Jehova Moſ-
chen,dicendo :
22 Recenſe capita etiam ipſorum filiorum
Gerſchonis,per domum majorum ipſorum
ſecundum familias ipſorum.
23 A nato triginta annos & deinceps uſque
ad natum quinquaginta annos recenſeto il-
los : omnem aptum ᵇad obeundum militi-
am, ad exercendum miniſterium in tento-
rio conventus.
24 Hoc eſto miniſterium familiarum Gerſcho-
nitarum,miniſtrandi,& onus portandi :
25 Ut portent aulea tabernaculi,& tentorii
conventus, tegumentum ejus & tegumen-
tum melium quod imponitur ei ſupernè, &
tegmen portæ tentorii conventus:
26 Et tapetes ocellatos atrii,& tegmentum in
janua portæ atrii quod eſt ante tabernacu-
lum & ante altare circumquaque , & funes
eorum,& omnia inſtrumenta miniſterii eo-
rum,& quæcunque fiunt ad illa ut ſubſervi-
ant illis.
27 ᶜEx præſtituto Aharonis & filiorum ejus
eſto miniſterium totum filiorum Gerſcho-
nitarum in toto onere & in toto miniſterio
eorum:committetis autem eis in cuſtodiam
omnia onera ipſorum.
28 Hoc eſt miniſterium familiarum filiorum
Gerſchonitarũ in tentorio conventus: quo-
rum obſervatio ᵉeſto in manu Ithamaris filii
Aharonis ſacerdotis.
29 Filios Merari ſecundum familias ipſo-
rum,per domum majorum ipſorum recen-
ſeto.
30 A nato triginta annos & deinceps uſque
ad natum quinquaginta annos recenſeto e-
os,quemque aptum ad obeundum hanc mi-
litiam,ad exercendum miniſterium tentorii
conventus.
31 Hæc autem eſto obſervatio oneris eorum,
præter omne miniſterium eorum in tento-
rio conventus, ᵈut portent aſſeres taberna-
culi & tranſtilla ejus, columnaſque & ſtylo-
batas ejus:
32 Columnas quoque atrii circumquaque &
ſtylobatas earum,& paxillos earum, ac fu-
nes earum cum omnibus inſtrumentis illo-
rum & cum omni miniſterio eorum: ᵉnomi-
natim autem recenſete omnia inſtrumenta
obſervationis oneris eorum:
33 Hoc miniſterium familiarum filiorum Me-
rari,præter omne miniſterium eorũ in ten-
torio conventus : eſto in manu Ithamaris filii
Aharonis ſacerdotis.
34 Recensuit itaque Moſche cum Aha-
rone & principibus cœtus filios Kohathita-
rum, ſecundum familias ipſorum, per do-
mum majorum ipſorum,
35 A nato triginta annos & deinceps uſq; ad
natum quinquaginta annos,quemq; ad ob-
eundum illam militiam , ad miniſterium in
tentorio conventus.
36 Fueruntque numerati eorum ſecundum
familias eorum,bis mille ſeptingenti quin-
quaginta.
37 Hi ſunt numerati familiarum Kohathita-
rum,quiſque aptus ad miniſtrandum in ten-
torio conventus : quos recenſuit Moſche
cum Aharone ᵉex præſtituto Jehovæ per
Moſchen.
38 Numerati autem filiorum Gerſchonis, ſe-
cundum familias ſuas per domum majorum
ſuorum,

5 *Velum tegmenti*] vide Exod. 35. 12.

7 *Menſam panum*] de qua Exod. 25. 39.

15 *Ea*] etiam arcam ipſam, donec ſacerdotes numero aucti eam deportare poſſent, Deut. 31. 9. nam ſacerdotum poſteà fuiſſe omnia hiſtoriarum exempla docent, in libris Jehoſchuhhæ, Judicũ, Schemuelis, & Regum.

a Heb. *venient inſpiciendo* : hypallage, i. *ut prius veniant, quàm tecta ſint a ſacerdotibus omnia, ut non moriantur ſi illa inſpexerint*.

b Heb. *ad ...dum ad mi...militiam.*

c Heb. *...os, & ſic deinc...*

28 *...* id eſt, per ... rem habens ... & in illorum ... rato ut ... miniſteria ... infrà ver. 33.

d *ut ...*

32 *...* id eſt, ... lis depert... vandave ... ſigillatim ... indicem ... que habe...

39 A nato triginta annos & deinceps uſque
ad natum quinquaginta annos, quiſq; ap-
tus ad obeundum illam militiam, ad mini-
ſterium in tentorio conventus:
40 Numerati inquam eorum ſecundum fami-
lias ſuas per domum majorum ſuorum fue-
runt, bis mille ſexcenti triginta.
41 Hi *ſunt* numerati familiarum filiorum Ger-
ſchonis, quiſque aptus ad miniſtrandum in
tentorio conventus: quos recenſuit Moſche
& Aharon ex præſtituto Jehovæ.
42 Numerati verò familiarum filiorum Me-
rari, ſecundum familias ſuas per domũ ma-
jorum ſuorum,
43 A nato triginta annos & deinceps uſque
ad natum quinquaginta annos, quiſq; aptus
ad obeundum militiam illam, ad miniſteri-
um in tentorio conventus:
44 Numerati inquam eorum ſecundum fami-
lias ſuas, fuerunt, ter mille ducenti.
45 Hi *ſunt* numerati familiarum filiorum Me-
rari, quos recenſuit Moſche & Aharon ex
præſtituto Jehovæ per Moſchen.
46 Levitæ omnes numerati, quos recenſuit
Moſche cum Aharone & principibus Jiſra-
ëlis, ſecundum familias ſuas & per domum
majorum ſuorum,
47 A Nato triginta annos & deinceps uſque
ad natum quinquaginta annos, quiſquis ap-
tus ad obeundum militiam *illam*, ad exer-
cendum miniſterium cultus & miniſterium
oneris in tentorio conventus:
48 Numerati inquam eorum fuerunt, octies
mille quingenti octoginta.
49 Ex præſtituto Jehovæ per Moſchen recen-
ſuit eos, [f] unumquemque ad miniſteriũ ſu-
um & ad onus ſuum: & numerati ab eo *fue-
runt* quos præceperat Jehova Moſchi.

f Heb. virum vi-...

Caput V.

*Deus e caſtris in quibus habitat, ne contaminen-
tur, leproſos, gonorrhœa laborantes, & cadavere
immundos ejici jubet: culpam reatus domino ejus
reſtitui cum quinta, aut ſi is non extabit, Jehovæ
ejus ſacerdoti cedat: poſtremò a ſacerdotibus de zelo-
typia juſta aut injuſta cognoſci.*

1 ALLOCUTUS quoq; eſt Jehova Moſ-
chen, dicendo:
2 Præcipe filiis Jiſraëlis, ut ejiciant e
caſtris omnem leproſum & omnem gonor-
rhœa laborantem, & omnem immundũ [a] ex
cadavere.
3 [b] Sive marem ſive fœminam ejicite, extra
caſtra ejicite eos, ut non [*] polluant caſtra
ſua, in quorum medio ego habito.
4 Facientes ergo ſic filii Jiſraëlis, ejecerunt
eos extra caſtra: quemadmodum edixerat
Jehova Moſchi, ſic fecerunt filii Jiſraëlis.
5 PRÆTEREA allocutus eſt Jehova Mo-
ſchen, dicendo:
6 Edicito filiis Jiſraëlis, cùm vir aut mulier
fecerint ullum ex peccatis humanis præva-
ricando prævaricatione in Jehovam: ita ut
rea ſit anima illa:
7 [*] Primum confitentor quiſque peccatum
ſuum quod fecerunt, deinde reſtituento rea-
tum ſuum [c] quanti eſt quintam ejus ſuper-
addito ei, ac dato illi in quem reus eſt.

a Heb. propter ani-...
b Heb. a mare uſq. ...
2 Polluant] Jiſra-... ſerendo ... in medio.
7 Primum confit.] Levit. 5. 5. & ...
c Heb. in capite ... Levit. 5. 24.

8 Quòd ſi non erit iſti viro vindex ad reſti-
tuendum ei reatum, reatus qui reſtituitur
Jehovæ, ſacerdotis *eſto*, præter arietem ex-
piationum, quo expiationem facit pro eo.
9 Similiter omnis oblatio omnium rerum
ſanctificatarum a filiis Jiſraëlis quas attule-
rint ad aliquem ſacerdotem, illius eſto.
10 Et cujuſque res ſanctificatæ, illius ſunto:
quod quis ulli ſacerdoti dederit, illius eſto.
11 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
12 Alloquere filios Jiſraelis & edicito eis,
cùm [d] illius uxor declinans *ab eo* prævarica-
tione prævaricata fuerit in eum,
13 Et concumbente aliquo cum ea concubi-
tu ſeminis, abſconditum ſit ab oculis mariti
ejus, eaq; diſſimulaverit ſe cùm tamen im-
munda facta ſit, & nemo teſtis fuerit contra
eam, neq; fuerit deprehenſa:
14 Si invaſerit eum [e] affectus zelotypiæ ita ut
ſit zelotypus uxoris ſuæ, quæ immunda fa-
cta ſit, aut invaſerit eum affectus zelotypiæ
ita ut zelotypus ſit uxoris ſuæ, quamvis ipſa
non ſit facta immunda:
15 Tunc adducito vir ille uxorem ſuam ad ſa-
cerdotem aliquem, & afferto oblationem e-
jus pro ea decimam Ephæ farinæ hordea-
ceæ: ne ſuperfundito ei oleum, neque im-
ponito ei thus, quia oblatio zelotypiarum
eſt, munus monimenti revocans in memo-
riam iniquitatem.
16 Quam jubeto accedere ſacerdos, & ſiſti-
to eam coram Jehova.
17 Et accipito ſacerdos [*] aquam ſanctam in
vaſe fictili, & de pulvere qui *erit* in ſolo ta-
bernaculi accipiens ſacerdos indito in a-
quam illam.
18 Siſtenſq; ſacerdos mulierem illam coram
Jehova retegito caput illius mulieris, & im-
ponito manibus illius munus monimenti,
quod munus zelotypiarum eſt: in manu verò
ſacerdotis eſto aqua illa [*] amaritudinis quæ
maledictionem importat.
19 Et adjurans eam ſacerdos dicito ad ipſam
mulierem, ſi non concubuit ullus tecum, &
ſi non declinaſti *ad eum* immunditie loco
mariti tui, inſons eſto ab aqua illa amaritu-
dinis quæ maledictionem importat.
20 Sin autem tu *ſic* declinaſti loco mariti tui
& immunda facta es, eò quòd indiderit in
te aliquis *ſemen* concubitus ſui præter ma-
ritum tuum:
21 Adjurans inquam ſacerdos mulierem illã
adjuratione dirarum, dicito ſacerdos muli-
eri illi, ponat te Jehova in *formulam* dirarũ
& juramenti in medio populi tui, cùm red-
diderit Jehova femur tuum cadivũ, & ven-
trem tuum tumidum.
22 Ingreditor itaque hæc ipſa aqua maledi-
ctionem importatura in viſcera tua, ad tu-
midum reddendum ventrem & ad efficien-
dum femur cadivum: cui dicito mulier ipſa,
amen amen.
23 Deinde ſcribito diras iſtas in quodam li-
bro, & deleto eas aqua illa amaritudinis:
24 Curatoque ut bibat mulier illa aquam
iſtam amaritudinis quæ maledictionem im-
portat, ut ingrediatur in eam aqua iſta
quæ maledictionem importat, ad amari-
tudinem.

d Heb. viri viri.
e Heb. ſpiritus ſic in ſequent.
17 Aquam ſanctam] hauſtam ex ſancto labro, in quod ad ſacros uſus importabatur.
18 Amaritudinis] ſic vocatur ab effectu, quia gravi acerboq; ſupplicio afficiebat mulierem ſontem, ut proximè ſequentibus verbis explicatur.

25 Accipiens autem ſacerdos e manu mulie-
ris illius munus zelotypiarum, agitato mu-
nus illud coram Jehova, & offerto illud ſu-
per altare.
26 Et pugillo acceptum ſacerdos de munere
illo ſuffimentum ejus adoleto in altari; &
poſteà curato ut mulier illa bibat aquam
iſtam.
27 Cùm enim curaverit eam bibere aquam
iſtam: erit ſi immunda facta fuerit & præ-
varicata prævaricatione in virum ſuum, ut
intrante in eam aqua illa quæ maledictio-
nem importat in amaritudinem intumeſ-
cat venter ejus: & cadat femur ejus: ſic e-
rit mulier illa in dirarum *formam* in medio
populi ſui.
28 Quòd ſi non immunda facta fuerit mulier
illa, ſed fuerit munda, tum inſons erit, &
[f] conſequetur ſemen.

f Heb. *ſeretur ſemine.*

29 Hæc *eſt* lex zelotypiarum, cùm declinave-
rit mulier *adulum* loco viri ſui, ita ut im-
munda facta ſit.
30 Aut cum invaſerit aliquem affectus zelo-
typiæ ita ut zelotypus ſit uxoris ſuæ, ut ſi-
ſtat mulierem ipſam coram Jehova, & ex-
equatur erga eam ſacerdos totam legem
hanc.
31 Sic inſons erit vir ille [*] ab iniquitate, mu-
lier verò illa feret iniquitatem ſuam.

31 *Ab iniquitate*] cujus planè reus eſſet, ſi contra legem Dei tantum vitium in uxore diſſimularet, aut ſuſpicionem in animo aleret, quæ conjunctioni conjugali adverſatur.

Caput VI.

Lex de Nazaræatu, & formula qua ſacerdotes erant populo benedicturi.

1 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
2 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis:
cùm vir aut mulier [a] nuncupaverit votum,
vovendo votum [b] Nazaræi, ſeparaturum ſe
Jehovæ:

a Heb. *ſeparaverit, ut Levit. 27. 2. & ſic deinceps.*
b *id eſt, ſeparati.*

3 A vino aut alio potu inebriante ſeparato
ſe, acetum vini & acetum ullius potus ine-
briantis ne bibito: & [c] nullum potum e ma-
ceratis uvis bibito, nec ullas uvas recentes
aut ſiccas comedito.

c Heb. *nullam macerationem uvarum.*

4 Omnibus diebus [d] Nazaræatus ſui, de nul-
la re quæ fit ex vite vinifera, a nucleis acino-
rum uſque ad cutem, comedito.

d *id eſt, ſeparationis ſuæ, & ſic in ſequentibus.*

5 Omnibus diebus voti Nazaræatus ſui no-
vacula ne tranſito ſuper caput ejus, uſque-
dum compleantur dies illi quibus ſeparave-
rit ſe Jehovæ: ſanctus eſto, ſinito creſcere
comam, capillos capitis ſui.
6 Omnibus diebus quibus ſeparaverit ſe Je-
hovæ, ad [e] cadaver mortui ne accedito.

e Heb *animam, ut ſuprà 5. 2.*

7 Propter patrem ſuum aut propter matrem
ſuam, propter fratrem ſuum aut propter ſo-
rorē ſuam, ne ſe polluito propter illos cùm
mortui ſunt: quia Nazaræatum Dei ſui *gerit*
in capite ſuo.
8 Omnibus diebus Nazaræatus ſui, ſanctus
eſt Jehovæ.
9 Quòd ſi is qui [illegible] eſt mortuus fuerit
juxta eum [f] repentino caſu, itaque pollue-
rit [g] Nazaræatum capitis ejus, tunc radito
caput ſuum die purgationis ſuæ, die ſepti-
mo radito illud.

f Heb. *repentè ſubitò.*
g Heb. *caput Nazaræatus: hypallage, ut vers. 18.*

10 Die autem octavo afferto duos turtures
aut duos pullos columbinos ſacerdoti, ad por-
tam tentorii conventus:
11 Quorum parans ſacerdos unum in pec-
catum & alterum in holocauſtum, expiatio-
nem facito pro eo, ab eo quod peccavit
circa illud cadaver, ſic ſanctificato caput il-
lius eo die.
12 Deinde [*] ſeparans Jehovæ dies Nazaræa-
tus ſui adducito agnum anniculum in rea-
tum: dies autem illi priores [h] irriti ſunto,
quia pollutus fuit Nazaræatus ejus.

12 *Separans*] de integro incipiens ſe ſeparare a [illegible] oribus rebus [illegible] dies quot ſep[illegible] ſe fore vover[illegible] dintegranſque [illegible] plementum [illegible] ſi tunc prim[illegible] tum nuncupaſ[illegible]
h Heb. *cadent.*

13 Hæc autem *eſto* lex Nazaræi quo tempo-
re complentur dies Nazaræatus ejus: afferto
[*] iſtud ad portam tentorii conventus:

13 *Iſtud*] [illegible] ſequen. 2. ver[illegible] exprimitur.

14 Nempe offerto oblationem ſuam Jehovæ,
agnum [i] anniculum integrum unum in ho-
locauſtum, & agnam anniculam integram
in peccatum, arietemque unum integrum
in *ſacrificium* eucharisticum:

i Heb. *filium* [illegible] *ſui.*

15 Præterea caniſtrum azymorum, placentas
e ſimila miſtas oleo, & lagana azyma un-
cta oleo, cum munere eorum & libamini-
bus eorum.
16 Quæ offerens ſacerdos coram Jehova,
parato peccatum ejus & holocauſtum e-
jus.
17 Arietem autem ipſum parato in ſacrifici-
um eucharisticum Jehovæ cum caniſtro a-
zymorum: ſimiliter parato munus ejus & li-
bamen ejus.
18 Tunc radito Nazaræus in porta tentorii
conventus Nazaræatum capitis ſui, & ac-
ceptos capillos Nazaræatus ſui imponito
igni, qui ſubeſt ſacrificio eucharistico.
19 Deinde accipiens ſacerdos armum coctū
ex illo ariete, & placentam azymam unam
ex illo caniſtro cum lagano azymo uno, im-
ponito ea manibus Nazaræi, poſtquam ſibi
raſerit Nazaræatum ſuum.
20 Et agitato ea ſacerdos agitatione co-
ram Jehova, res ſancta eſt pro ſacerdote
præter pectus agitationis & armum elatio-
nis: & poſtmodùm bibet Nazaræus ille
vinum.
21 Hæc *eſt* lex Nazaræi qui voverit, oblatio
Jehovæ pro Nazaræatu ſuo, [*] præter id quod
aſſequetur manus ejus; prout fuerit votum
ejus quod vovit, ſic facito, præter legē Na-
zaræatus ſui.

21 *Præter*[illegible] eſt, præter id [illegible] ſponte vove[illegible] ſunt facult[illegible] Lex enim [illegible] res tam a p[illegible] quam a di[illegible] tariò offerend[illegible]

22 Præterea allocutus eſt Jehova Moſ-
chen, dicendo:
23 Alloquere Aharonem & filios ejus, dicen-
do: ſic benedicitote filiis Jiſraëlis, dicen-
do eis:
24 Benedicat tibi Jehova, & cuſtodiat te.
25 Faciat Jehova ut luceat facies ſua tibi, &
gratiam faciat tibi.
26 Attollat Jehova faciem ſuam erga te, &
apponat tibi pacem.
27 Et [*] [k] imponentes manus filiis Jiſraëlis, in-
vocabunt nomen meum, & ego benedi-
cam eis.

27 *Imponentes manus*] id eſt, [illegible] ſignis teſta[illegible] ent populo [illegible] meam, quam [illegible] pro fide [illegible] rus ſum, [illegible] meſ invoca[illegible] manuum [illegible] poſitione.
k Heb. [illegible] *filiis Jiſ* [illegible]

Caput VII.

Principes tribuum erecto tabernaculo, & conſecrato altari, plauſtra ad vehendum ſacra, & ſacrificaque inſtrumenta ad ſacrum miniſterium pertinentia ſingulis ſingulis diebus offerunt ex ordine inſtituto ſuprà 2. Poſtremò ratio deſcribitur qua Moſche ex eo tempore Deum conſulens & reſponſum ab eo acceperit.

1 F U I T autem quo die abſolvit Moſche e-
rigere tabernaculum, & ungens illud
ſanctificavit illud cum omnibus inſtru-
mentis ejus, & altare cum omnibus inſtru-
mentis ejus, cùm inquam ungens illa ſancti-
ficaſſet illa.
2 Ut offerrent principes Jiſraëlis primarii do-
mus majorum ſuorum (hi *erant* principes tri-
buum, qui iidem præerant numeratis)
3 Offerrent inquam oblationem ſuam coram
Jehova ſex plauſtra camerata & duodecim
boves, plauſtrum unum in binos principes,
& bovem unum in unumquemque: & offer-
rent illa ante tabernaculum.
4 Allocutus autem eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
5 Accipito *iſta* ab illis, ut ſint ad exercen-
dum miniſterium tentorii conventus, & da-
to ea Levitis, cuique prout eſt miniſterium
ejus.
6 Accipiens itaque Moſche plauſtra illa &
boves, dedit ea Levitis.
7 Duo plauſtra & quatuor boves dedit filiis
Gerſchonis, prout erat miniſterium eorum.
8 Quatuor verò reliqua plauſtra & octo bo-
ves dedit filiis Merari, prout erat miniſte-
rium eorum,[a] per Ithamarem filium Aharo-
nis ſacerdotem.
9 Sed filiis Kehathi non dedit, quia miniſte-
rium rei ſanctæ incumbebat illis, humero
laturi erant.
10 Afferebant ergo principes illi cum dedi-
catione altaris, quo die illud ungebatur, af-
ferebant inquam principes illi oblationem
ſuam ante ipſum altare.
11 Edixit autem Jehova Moſchi, [b] principes
ſinguli in ſingulos dies oblationem ſuam af-
feranto, in dedicatione altaris.
12 I T A Q U E fuit qui obtulit die primo obla-
tionem ſuá, Nachſchon filius Hhamminada-
bi pro tribu Jehudæ.
13 Oblatio autem ejus, ſcutula argentea una
centum triginta *ſiclorum* pondere, crater u-
nus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout
eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta o-
leo in munus:
14 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum ple-
na thure:
15 Juvencus unus [c] ſubrumus, aries unus, a-
gnus unus [d] anniculus in holocauſtum:
16 Hircus e capris unus in peccatum:
17 In ſacrificium verò euchariſticum boves
duo, arietes quinque, hirci quinque, agni
anniculi quinq;: hæc *fuit* oblatio Nachſcho-
nis filii Hhamminadabi.
18 D I E ſecundo obtulit Netan-el filius
Tzuhharis, princeps Jiſſaſcaris.
19 Obtulit oblationem ſuam, ſcutulam ar-
genteam unam centũ triginta *ſiclorum* pon-
dere, craterem unum argenteum ſeptua-
ginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer, ambos
plenos ſimila miſta oleo in munus:
20 Acerram unam decem *ſiclorum* aureorum
plenam thure:
21 Juvencum unum ſubrumum, arietem unum,
agnum unum anniculum in holocauſtum:
22 Hircum e capris unum in peccatum:
23 In ſacrificium verò euchariſticum boves
duos, arietes quinque, hircos quinque, ag-
nos anniculos quinque: hæc *fuit* oblatio
Netan-elis filii Tzuhharis.
24 D I E tertio princeps filiorum Zebulunis,
Eliab filius Chelonis.
25 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum
triginta *ſiclorum* pondere, crater unus ar-
genteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſi-
clus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in
munus:
26 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum ple-
na thure:
27 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus
unus anniculus in holocauſtum:
28 Hircus e capris unus in peccatum:
29 In ſacrificium verò Euchariſticum boves
duo, arietes quinque, hirci quinque, agni an-
niculi quinque: hæc *fuit* oblatio Eliabi filii
Chelonis.
30 D I E quarto princeps filiorum Reubenis,
Elitzur filius Schedē-uris.
31 Oblatio ejus, ſcutula argentea una cen-
tum triginta *ſiclorum* pondere, crater unus
argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſi-
clus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in
munus:
32 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum ple-
na thure:
33 Juvencus unus ſubrumus, [e] aries unus, ag-
nus unus anniculus in holocauſtum:
34 Hircus e capris unus in peccatum:
35 In ſacrificium verò euchariſticum boves
duo arietes quinque, hirci quinque, agni an-
niculi quinque: hæc *fuit* oblatio Elitzuris
filii Schedē-uris.
36 D I E quinto princeps filiorum Schimhho-
nis, Schelumiel filius Tzuriſchaddai.
37 Oblatio ejus, ſcutula una argentea cen-
tum triginta *ſiclorum* pondere, crater unus
argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt
ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in
munus:
38 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum ple-
na thure:
39 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, ag-
nus unus anniculus in holocauſtum:
40 Hircus e capris unus in peccatum:
41 In ſacrificium verò euchariſticum boves
duo, arietes quinque, hirci quinque, agni an-
niculi quinque: hæc *fuit* oblatio Schelum-
mielis filii Tzuriſchaddai.
42 D I E ſexto princeps filiorum Gadis, Elja-
ſaph filius Dehhuelis.
43 Oblatio ejus, ſcutula argentea una cen-
tum triginta *ſiclorum* pondere, crater argen-
teus unus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſi-
clus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in
munus:
44 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum ple-
na thure:
45 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, ag-
nus unus anniculus in holocauſtum:
46 Hircus e capris unus in peccatum:
47 In ſacrificium verò euchariſticum boves
duo, arietes quinque, hirci quinque, agni an-
niculi quinq;: hæc *fuit* oblatio Eljaſaphi filii
Dehhuelis.
48 D I E ſeptimo princeps filiorum Ephraji-
mi, Eliſchamahh filius Hhamihudis.
49 Oblatio ejus, ſcutula argentea una cen-
tum triginta *ſiclorum* pondere, crater unus
argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt
ſiclus

5 *Cuique*] genti Levitarum, ut ſequẽtibus explicatur. *Prout eſt*] ut explicatur ſupra cap. 4.

7 *Prout*] ſuprà 4. 25. & 26.

8 *Prout*] ſuprà 4. 31. & 32.

a Heb. *per manum*.

9 *Humero laturi*] ſuprà 4. 14.

b Heb. *principem unum in diem, principem unum in diem*.

13 *Pro tribu Jehudæ*] quod hîc a principe Jehudæ publico ex tribus nomine oblatum dicitur, de ...

c Heb. *filium bovis*.

d Heb. *filium anni* & ſic deinceps.

ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
50 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum plena thure:
51 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
52 Hircus e capris unus in peccatum:
53 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Eliſchamahhi filii Hhammihudis.
54 Die octavo princeps filiorum Menaſchis, Gamliel filius Pedah-tzuris.
55 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta *ſiclorum* pondere, crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
56 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum plena thure:
57 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
58 Hircus e capris unus in peccatum:
59 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Gamlielis filii Pedah-tzuris.
60 Die nono princeps filiorum Binjaminis, Abidan filius Gidhhoni.
61 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta *ſiclorum* pondere, crater argenteus unus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
62 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum plena thure:
63 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum:
64 Hircus e capris unus in peccatum:
65 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Abidanis filii Gidhhoni.
66 Die decimo princeps filiorum Danis, Achihhezer filius Hhammiſchaddai.
67 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta *ſiclorum* pondere, crater argenteus unus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
68 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum plena thure:
69 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
70 Hircus e capris unus in peccatum:
71 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Achihhezeris filii Hhammiſchaddai.
72 [e] Die undecimo princeps filiorum Aſcheris Paghhiel filius Hhocranis.
73 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta *ſiclorum* pondere, crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
74 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum plena thure:
75 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
76 Hircus e capris unus in peccatum:
77 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinq; agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Paghhielis filii Hhocranis.
78 [f] Die duodecimo princeps filiorum Naphtali, Achirahh filius Hhenanis.
79 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta *ſiclorum* pondere, crater argenteus unus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
80 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum plena thure:
81 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum:
82 Hircus e capris unus in peccatum:
83 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinq; agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Achirahhi filii Hhenanis.
84 Hæc *eſt* oblatio dedicationis altaris poſt diem quo illud unctum fuit, *oblata* a principibus Jiſraëlis: ſcutulæ argenteæ duodecim, crateres argentei duodecim, acerræ aureæ duodecim.
85 Centenûm tricenûm *ſiclorum* ſcutula argentea unaquæq; & ſeptuagenûm crater unuſquiſq; totum argentum horum vaſorum, bis mille quadringenti ſicli prout eſt ſiclus ſacer.
86 Acerræ aureæ duodecim plenæ thure, denûm ſiclorum unaquæque acerra prout eſt ſiclus ſacer; totum aurum illarum acerrarũ, centum viginti *ſicli*.
87 Omnium boum in holocauſtum *numerus* duodecim juvenci, arietes duodecim, agni anniculi duodecim cum munere ſuo: & hirci e capris duodecim in peccatum:
88 Omnium verò boum ſacrificii euchariſtici *numerus* viginti quatuor juvenci, arietes ſexaginta, hirci ſexaginta, agni anniculi ſexaginta; hæc *fuit* oblatio dedicationis altaris, poſtquam illud unctum fuerat.
89 Deinde cùm ingrederetur Moſche in tentorium conventus ut loqueretur cum *Deo* ipſo, tunc audiebat quandam vocem ſermocinantem ſecum e ſuperiore parte illius operculi propitiatorii, quod *erat* ſuper arcã teſtimonii, e medio duorum Cerubinorum: ſic alloquebatur eum.

Caput VIII.

Deus cùm lucernæ lychnuchi accendendæ ſunt, omnes accendi præcipit, & Levitas primogenitorũ loco conſecrari preſcripta conſecrationis formula: poſtremò tempus definit incipientis & deſinentis illorum miniſterii.

1 Allocutus autem eſt Jehova Moſchen, dicendo:
2 Alloquere Aharonem & edicito ei; quando accendes lucernas, [r] e-regione faciei lychnuchi lucem præbento ſeptem illæ lucernæ.
3 Fecitque ſic Aharon, e regione faciei lychnuchi *lucem præbituras* accendit lucernas ejus: quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

e Heb. *die undecimo dierum. Numeralia cardinalia ſuprà denarium ferè pro ordinalibus ponuntur, ut infrà ver. 78.*

f Heb. *die duo[decimo]* ... *cim dierum.*

89 *Deinde* ... ſecrato tabern... ut promiſerat ... 25.22. nam ... ſecrationem ... ter cum ipſo ... batur Deus.

r E regione ... citri, & ... te qua lych... deri poteſt ... minus ...

4 Hoc autem opus lychnuchi, erat continens
ex auro uſque ad ſcapum ejus, uſque ad ca-
lyculum ejus opus erat conſidens: ſecundū
formam illam quam oſtenderat Jehova Mo-
ſchi, ſic fecerat lychnuchum illum.
5 Allocutus etiam eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
6 Aſſume Levitas e medio filiorum Jiſraëlis,
ut purifices eos.
7 Sic autem facito eis ad purificandum eos,
ſpargito ſuper eos aquam [a] expiationis: &
novaculam ducentes ſuper totam carnem
ſuam lavanto veſtimenta ſua, & purifican-
to ſe.
8 Poſtea accipiunto juvencum [b] ſubrumum
cum munere ejus, ſimila miſta oleo, & ju-
vencum alterum ſubrumum accipiunto in
peccatum.
9 Jubénſque Levitas accedere ante tentori-
um conventus, & congregari totum cœtum
filiorum Jiſraëlis,
10 Admoveto Levitas coram Jehova, & ni-
tuntor filii Jiſraëlis manibus ſuis ſuper ipſos
Levitas:
11 Ita offerto Aharon Levitas [c] oblatione co-
ram Jehova *oblatos* a filiis Jiſraëlis, ut ſint ad
exercendum miniſterium Jehovæ.
12 Ipſi autem Levitæ nituntor manibus ſuis
ſuper caput illorum juvencorum: quorum
parato unum *in* peccatum, & alterum in ho-
locauſtum Jehovæ, ad expiationem facien-
dam pro ipſis Levitis.
13 Sic ſiſtes Levitas coram Aharone, & corā
filiis ejus, offerens eos oblatione Jehovæ:
14 Et ſeparabis Levitas ipſos e medio filiorū
Jiſraëlis, ut ſint mei Levitæ.
15 Poſtmodùm verò veniunto Levitæ ad mi-
niſtrandum tentorio conventus, cùm purga-
veris eos & obtuleris eos oblatione:
16 Nam [d] omnino donati *ſunt* mihi e medio
filiorum Jiſraëlis, pro [e] omni aperiente vul-
vam, primogenito cujuſque e filiis Jiſraëlis,
aſſumpſi eos mihi:
17 Meum enim *eſt* omne primogenitum in fi-
liis Jiſraëlis ex homine & jumento quovis,
quo die percuſſi omne primogenitum in
terra Ægypti, ſanctificavi illa mihi:
18 Aſſumpſi autem Levitas pro omni primo-
genito, in filiis Jiſraëlis,
19 Et dedi Levitas ipſos [f] dono Aharoni & fi-
liis ejus e medio filiorum Jiſraëlis, ut exer-
ceant miniſterium filiorum Jiſraëlis in ten-
torio conventus, & ut ſint pretiū redempti-
onis pro filiis Jiſraëlis: ſic non erit in filiis
Jiſraëlis plaga, cùm accedent filii Jiſraëlis
ad ſanctuarium.
20 Quod fecit Moſche & Aharon & totus cœ-
tus filiorum Jiſraëlis Levitis: ſecundum om-
nia quæ præceperat Jehova Moſchi *fieri* Le-
vitis, ſic fecerunt eis filii Jiſraëlis.
21 Purificantes enim ſe Levitæ cùm laviſſent
veſtimenta ſua, obtulit eos Aharon oblatio-
ne coram Jehova, & expiationem fecit pro
eis Aharon ad purgandum eos.
22 Poſtea demum acceſſerunt Levitæ ad ex-
ercendum miniſterium ſuū in tentorio con-
ventus coram Aharone & filiis ejus: quem-
admodum præceperat Jehova Moſchi *fieri*
ipſis Levitis, ſic fecerunt eis.
23 Allocutus quoque eſt Jehova Moſchen,
dicendo:
24 Hoc *eſt* quod ad Levitas *pertinet*: [a] anno
vigeſimoquinto annos & deinceps, venito Le-
vita ad militandum militiam in miniſterio
tentorii conventus.
25 Ex quo verò natus fuerit quinquaginta
annos, revertetur a militia hujus miniſte-
rii, ut non miniſtret amplius.
26 Attamen ſervito fratribus ſuis *obeuntibus*
militiam in tentorio conventus, obſervan-
do obſervationem; miniſterium verò non
exercebunt: ſic facito Levitis in obſerva-
tionibus eorum.

4 *Ex auro*] Exo. [illegible]

a Heb. *peccati, quo abluebantur ad expiandum peccatum: de iſta aqua infrà* 19.

b Heb. *filium* [illegible]

c Heb. *agitatione, ut in ſequenti, ſyne cdo-che: vide Exod.* 35.22.

d Heb *donati do-nati: ut ſuprà* 3.8.

e Heb. *apertura* [illegible] *vulvæ*.

f Heb. *donatos*.

19 *Filiorum Jiſraëlis*] id eſt, quo miniſtraturi fuiſſent primogeniti filiorum Jiſraëlis, ut faciebant [illegible] Leviticam ad [illegible] Exod. [illegible] vide ſuprà 3.7. 8. *Pretium* [illegible]] id eſt, [illegible] perſonis & mini[illegible] Jiſraëlitas li[illegible], exolventes [illegible] illis quod illorū [illegible] præſtare. [illegible] eſſet, ſi [illegible] ipſi acceden[illegible] per Levitas [illegible] poſtmodùm [illegible], ut con[illegible] Chizkijæ, 2. [illegible] 26.16.

24 *A nato viginti quinque*] miniſterii Levitici diverſum hic initium ſtatuitur, & ſuprà 4.3. & 47. ita ut quinque annorum diſcrimen intercedat quod ſpatium 5. annorum Levitis dabatur ad tyrocinium primùm venientibus: quia viginti quinque annos nati reliquis accenſi miniſtrare tenerentur, ſed anno demum trigeſimo munus ſuum plene exequi inciperent. Quamobrem ſuprà 4.3. dicit Moſche, omnem aptum ad obeundum, &c. hic verò, venito &c. *Ad militandum*] id eſt, conſiſtendum in ſtatione [illegible] & obſervandam rationem miniſterii. 25 *Revertetur*] licebit, ſi volet. 26 *Obſervando*] id eſt, inſpectionem habendo in alios, ut quique fungantur miniſterio ſuo, & aliis ſint [illegible]. *Obſervationibus*], in ſingulorum miniſteriis; quo ſenſu accipitur hæc vox ſuprà cap. 4.

CAPUT IX.

Jiſraëlitæ in deſerto anno ſecundo ab exitu rurſus jubentur celebrare Paſcha; ex occaſione lex fertur de Paſchate celebrando menſe ſecundo iis qui propter immunditiam peregrinationémve non potuerunt: poſtremò ratio profectionum Jiſraëlitarum & ſtationum in deſerto oſtenditur.

1 ALLOCUTUS autem [a] fuerat Jehova
Moſchen in deſerto Sinai, anno ſecun-
do ab exitu eorum e terra Ægypti,
menſe primo, edicendo,
2 Ut celebrarent filii Jiſraëlis Paſcha ipſum
ſtato ſuo tempore.
3 Quarto decimo die, menſe iſto, inter duas
veſperas, eum celebrate ſtato tempore ſuo,
ſecundum omnia ſtatuta ejus, & ſecundum
omnes rationes ejus celebrate eum.
4 Edixit itaque Moſche filiis Jiſraëlis, ut ce-
lebrarent Paſcha:
5 Et celebrantes Paſcha primo *menſe*, quar-
todecimo die ejus menſis inter duas veſpe-
ras in deſerto Sinai, ſecundum omnia quæ
præceperat Jehova Moſchi, ſic fecerant fi-
lii Jiſraëlis.
6 Fuerunt autem quidam, qui cùm immun-
di eſſent ex [a] cadavere hominis, non pote-
rant celebrare paſcha die illo: quapropter
appropinquarunt ante Moſchen & ante A-
haronem eo ipſo die.
7 Dixeruntque homines illi ad eum, nos im-
mundi *ſumus* ex cadavere hominis: quare
ſubtraheremur ne offeramus oblationem
Jehovæ ſtatuto tempore ſuo [b] inter filios
Jiſraëlis?
8 Ad quos dixit Moſche, conſiſtite, dum au-
diam quid præcepturus ſit Jehova vobis.
9 Allocutus autem eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
10 Alloquere filios Jiſraëlis, dicendo, [c] ſi ul-
lus e vobis erit immundus propter cadaver,
aut *ullus* e vobis aut ex generationibus ve-
ſtris in via remota fuerit: tamen celebrato
Jehovæ Paſcha.
11 Menſe ſecundo, decimo quarto die inter
duas veſperas celebranto illud, cum azymis
& herbis amaris comedunto illud.
12 Ne relinquunto *quicquam* ex eo uſq; mane,
& os ne franguntō in eo: ſecundum totum
ſtatutum Paſchatis celebranto illud.
13 Sed vir ille qui *eſt* mundus aut in itinere

1 *Fuerat*] ante Jiſraëlitarum diſtributionem, quæ menſe ſecundo illius anni contigit ſuprà 1. Tranſlata eſt autem hæc narratio hucuſque propter Paſcha immundorum & iter facientium, dilatum in menſem ſecundū.

3 *Statuta ejus*] Exo. 12. & 23. & Levit. 23.

a Heb. *animæ, ut* *Levi* 21.1.

6 *Non poterant*] prohibitum enim fuerat ne immundus euchariſtico veſceretur Levit. 7.20.

b Heb. *in medio filiorum*.

c Heb *vir vir cùm fuerit, &c.*

11 *Celebranto*] ut factum legimus temporibus Chizkijæ, 2. Chro. 30.2. & 15.

non

non eſt, ſi deſierit celebrare Paſcha, omnino excinditor anima illa è populis ſuis: quia oblationem Jehovæ non obtulit ſtato tempore ejus, pœnam peccati ſui ferto vir ille.
14 Et ſi habitet vobiſcum peregrinus, ſimiliter celebrato Paſcha Jehovæ, ſecundū ſtatutum ipſius Paſchatis & ſecundum rationem ejus, ſic celebrato: ſtatutum idem eſto vobis, tam peregrino quàm indigenæ ipſi regionis.
15 Quo autem die erectum eſt tabernaculū, operuit nubes ipſū tabernaculum, verſus tentorium teſtimonii: veſpere autem erat ſuper tabernaculum quaſi ſpecie ignis uſq; mane.
16 Sic erat jugiter: nubes tegebat illud, ſed ſpecie ignis noctu.
17 Prout autem deducebatur nubes illa a tētorio ipſo, ita poſtmodum proficiſcebantur filii Jiſraëlis: & in loco ubi reſidebat eadem nubes, ibi caſtrametabantur filii Jiſraëlis.
18 [d] Ex præſtituto Jehovæ proficiſcebantur filii Jiſraëlis, & ex præſtituto Jehovæ caſtrametabantur: omnibus diebus quibus reſidebat illa nubes ſuper tabernaculum, caſtra habebant:
19 Cumq; [e] continuabat nubes illa reſidere ſuper tabernaculum diebus multis, tum obſervabant filii Jiſraëlis obſervationem Jehovæ, & non proficiſcebantur:
20 Sive accideret ut eſſet illa nubes diebus [f] paucis ſuper tabernaculum, ex præſtitato Jehovæ caſtra habebant, & ex præſtituto Jehovæ proficiſcebantur:
21 Sive accideret ut eſſet illa nubes a veſpere uſque mane, poſteà deduceretur nubes illa mane, tum proficiſcebantur: ſive per diem & noctem, quamdiu deducebatur nubes illa, tam diu proficiſcebantur.
22 Sive biduo, ſive menſe, ſive anno, prout continuabat nubes illa reſidere ſuper ipſum tabernaculum, caſtra habebant filii Jiſraëlis, & non proficiſcebantur: & prout deducebatur illa, proficiſcebantur.
23 Ex præſtituto Jehovæ caſtra habebant, & ex præſtituto Jehovæ proficiſcebantur: obſervationem Jehovæ obſervabant ex præſtituto Jehovæ per Moſchen.

d Heb. *ſecundum os, & ſic deinceps: et ſi bat non ore, ſed ſigno nubis teſtata faciebat Deus. Catachreſis.*
e Heb. *producebat ſive prolongabat, ut ver. 22.*
19 *Obſervabant*] id eſt, vacabant cultui ejus in erecto tabernaculo.
f Heb. *numeri, ſupple exigui, ut Deut. 33.6.*

Caput X.

Duas argenteas tubas fieri Deus imperat, quibus cœtus convocetur, ſigna profectionum expeditionumq; dentur, & ſacrificiorum tempore clangatur: deinde ordo Jiſraëlitarum narratur a deſerto Sinai in deſertum Paranis proficiſcentium Chobabo comite & arca duce: poſtremò formula precationis Moſchis in profectionibus caſtrorumq; metationibus deſcribitur.

1 PRÆTEREA allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,
2 Fac tibi duas tubas argenteas, opere continente facito illas, ut ſint tibi ad convocandum cœtum, & ad imperandum profectionem caſtrorum.
3 Cùm clangent [*] illis, tunc congregantor ad te totus cœtus ad portam tentorii conventus:
4 Cùm autem unâ clanxerint, tunc congregantor ad te principes, primarii millium Jiſraëlis:
5 Cùm autem [5] clangetis fracto ſono, tunc proficiſcuntor caſtra illa quæ metantur verſus Orientem.
6 Cumq; fracto ſono clangetis ſecundò, tūc proficiſcuntor caſtra quæ metantur meridiem verſus: fracto ſono clanguntо in profectionibus [6] eorum:
7 Cùm verò congregabitis congregationem, clangetis quidem, ſed non edetis fractum ſonum.
8 Et filii Aharonis ſacerdotes clanguntо tubis illis: hæc ſunto vobis in ſtatutum perpetuum per generationes veſtras.
9 Cùm autem procedetis ad bellum in regione veſtra, contra oppugnatorem oppugnantem vos, ſimiliter fracto ſono clangite tubis illis: & fiet veſtri memoria coram Jehova Deo veſtro, ac ſervabimini ab hoſtibus veſtris.
10 In die quoque lætitiæ veſtræ, & in ſolennitatibus veſtris, & in principiis menſium veſtrorum ſimiliter clangetis tubis illis ad holocauſta veſtra, & ad ſacrificia eucharistica veſtra: eruntq; vobis in monimentum coram Deo veſtro, ego *ſum* Jehova Deus veſter.
11 FUIT autem anno ſecundo, menſe ſecundo, vigeſimo *die* menſis, *ut* deduceretur nubes illa a tabernaculo teſtimonii:
12 Et proficiſcerentur filii Jiſraëlis profectionibus ſuis a deſerto Sinai; reſeditq; nubes illa in deſerto Paranis.
13 Sic profecti ſunt primùm [a] ex præſtituto Jehovæ per Moſchen:
14 Nam profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Jehudæ primùm per exercitus ſuos: cujus exercitui præerat Nachſchon filius Hhamminadabi.
15 Et exercitui tribui filiorum Jiſſaſcaris, Nethan-el filius Tzuhharis.
16 Exercitui verò tribui filiorum Zebulonis, Eliab filius Chelonis.
17 Tum depoſito tabernaculo, profecti ſunt filii Gerſchonis & filii Merari ferentes tabernaculum.
18 Poſteà profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Reūbenis per exercitus ſuos, cujus exercitui præerat Elitzur filius Schedēuris.
19 Et exercitui tribui filiorum Schimhhonis Schelummiel filius Tzuriſchaddai.
20 Exercitui verò tribui filiorum Gadis, Eljaſaph filius Dehhuelis.
21 Tunc profecti ſunt Kohathitæ ferentes ſanctuarium: ut erigerent [*] *illi* tabernaculū dum [*] hi veniebant.
22 Poſteà profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Ephrajimi per exercitus ſuos, cujus exercitui præerat Eliſchamahh filius Hhāmihudis.
23 Et exercitui tribui filiorum Menaſchis, Gamliel filius Pedah-tzuris.
24 Exercitui verò tribui filiorum Binjaminis, Abidan filius Gidhhoni.
25 Poſtremò profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Danis, [b] extrema acies omnium illorum caſtrorum per exercitus ſuos, cujus exercitui præerat Achihhezer filius Hhammiſchaddai.

3 *Illis*] ambabus, ut ex comparatione ſequentis ver. apparet.
5 *Clangetis*] ... primùm, ut ex ... paratione ſequ... ver. intelligitur.
6 *Eorum*] ... eorum quorum ... nit, quam aliorum quos nondum ... memoravit: ſ... doche.
a Heb. *ſecundum os, i. eo ordine quo Deus præſcripſit ſuprà 2.*

26 Et exercitui tribui filiorum Aſcheris, Pag-
hhiel filius Hhocranis.
27 Exercitui verò tribui filiorum Naphtali,
Achirahh filius Hhenanis.
28 Hæ *erant* ᵃ profectiones filiorum Jiſraëlis
per exercitus eorum, quando proficiſcebá-
tur.
29 ᵇ Dixerat autem Moſche Chobabo filio
Rehhuelis Midjanitæ ſocero Moſchis, pro-
fecturi ſumus ad locum de quo dixerat Je-
hova, illum dabo vobis : veni nobiſcum, &
benefaciemus tibi, quia Jehova ᶜ promiſit
bona Jiſraëli.
30 Qui dixit ad eum, non *jam* ibo, ᵈ ſed cùm
ad terram meam & ad cognationem meam
ivero.
31 Dixit verò Moſche, ᵉ ne quæſo deſeras
nos, quandoquidem ᶠ noviſti metationes
noſtras in hoc deſerto, eriſque nobis oculo-
rum loco :
32 Eritque, ſi iveris nobiſcum, cùm fuerit bo-
num illud quo benefacturus eſt nobis Jeho-
va, ut benefaciamus tibi.
33 Profecti itaque ſunt a monte Jehovæ iti-
nere tridui (arca autẽ fœderis Jehovæ pro-
ficiſcebatur ante illos, itinere tridui ad ex-
plorandum ſibi ᵍ locum quietis :
34 Et nubes Jehovæ ſupra eos erat quotidie,
cùm proficiſcerentur ex caſtris.
35 Erat autem, cùm profectura eſſet arca, ut
diceret Moſche, ſurge Jehova, & diſpergan-
tur inimici tui, fugiantque oſores tui a facie
tua :
36 Cùm verò conſiſteret illa, diceret, da quie-
tem Jehova myriadibus millium Jiſraëlis.

Caput XI.

Populus querirans adverſus Deum, divino igne percuſſus, precibus Moſchis liberatur: Rurſus carnis deſyderio & faſtidio Man murmurans Deum provocat, & Moſchen ita turbat ut excuſationem a munere petat: quare Deus huic ſeptuaginta adjungit, in illos verò ſubminiſtratis eorum deſyderiis, graviſſima plaga animadvertit.

1 TUM populus cùm queribundi eſſent,
malus fuit ᵃ audiente Jehova : quapro-
pter audiens Jehova accenſus eſt ira, &
exardeſcens in eos ira Jehovæ conſumebat
eos qui erant in extremitate caſtrorum :
2 Sed clamante populo ad Moſchen, ſuppli-
cavit Moſche Jehovam, & compreſſus eſt
ignis ille.
3 Idcirco vocavit *quiſque* nomen illius loci
ᵇ Tabhheram, quia exarſerat in eos ignis Je-
hovæ.
4 ᶜ Convenarum quoque turba quæ in medio
ejus *erat* ᵈ graviter concupiverunt : quare
ᵉ rurſus fleverunt etiam filii Jiſraëlis dicen-
tes, ᶠ ô ſi quis daret nobis comedendam
carnem.
5 Recordamur piſcium quos edebamus in Æ-
gypto § gratis, cucumerum & peponum &
porrorum & cæparum & alliorum.
6 Et nunc ⁶ anima noſtra arida *eſt*, nihil quic-
quam *eſt*, ᵍ tantum Man ob oculos noſtros.
7 ‖ (Man autem ut ſemen coriandri erat, &
color ejus ut color ⁷ bdellii.
8 Itaque populus colligebant ac molebant
molis, aut tundebant tudicula, coquebant-
que in cacabo, aut conficiebant ex eo pla-
centas ſubcinericias : eratq; ſapor ejus tan-
quam ſapor ⁸ humoris præſtantiſſimi ex oleo.
9 ‖ Et cùm deſcenderet ros quidam ſuper ca-
ſtra noctu, deſcendebat Man cum eo.)
10 Audivit ergo Moſche populum ipſum flen-
tem per familias ſuas, quemque ad portam
tentorii ¹⁰ ipſius : quare accenſa eſt ira Jeho-
væ valdè, & in oculis Moſchis malum viſum
eſt.
11 Dixit itaque Moſche ad Jehovam, quare
malo affeciſti ſervum tuum ? & quare non
inveni gratiam in oculis tuis, quòd impoſui-
ſti onus hujus populi totius mihi ?
12 An ego concepi totum populum hunc ? an
ego peperi illum ? quòd dicis ad me, porta
eum in ſinu tuo quemadmodum portat nu-
tricius lactentem, ad illam terram quam
juramento promiſiſti majoribus ejus.
13 Unde mihi *eſſet* caro quam dem toti popu-
lo huic ? nam flent adverſum me dicendo, da
nobis carnem ut comedamus.
14 Non poſſum ego ſolus ferre ʰ *onus* totius
populi hujus, nam ⁱ grave hoc *eſt* ſupra me.
15 Quòd ſi tu ſic facturus es mihi, ᵏ omnino
me jam occide, ſi inveni gratiam in oculis
tuis : & ne *ultra* experiar malum meum.
16 Dixit ergo Jehova ad Moſchen, congrega
mihi ſeptuaginta viros e ſenioribus Jiſraëlis,
quos noſti eſſe ſeniores populi & modera-
tores ejus : & aſſumptos *adducito* eos ad ten-
torium conventus, ut ſiſtant ſe ibi tecum.
17 Tum deſcendens loquar tecum ibi, & ſe-
ponam de ſpiritu qui *eſt* in te ponamque in
eis : ſic portabunt tecum onus populi, neque
portabis tu ſolus.
18 Populo autem edicito, parate vos in cra-
ſtinum ut comedatis carnem, nam fleviſtis
audiẽte Jehova dicendo, ô ſi quis daret no-
bis comedendam carnem, nam bene *erat*
nobis in Ægypto : dabit igitur vobis Jehova
carnem & comedetis.
19 Non uno die comedetis, neque biduo, imò
non quinque diebus, neque decem diebus,
neque viginti diebus :
20 Uſque ad ˡ plenum menſem comedetis,
uſq; dum exeat e naſo veſtro, & ſit vobis in
ejectamentum : propterea quòd ſpreviſtis
Jehovam : qui *eſt* in medio veſtri, & fleviſtis
coram illo dicendo, quare exivimus ex Æ-
gypto ?
21 Dicente verò Moſche, ſexcenties mille
peditum *eſt* populus hic in cujus medio ego
ſum : & tu dicis, carnem daturus ſum eis, ut
comedant menſem plenum.
22 An greges & armenta jugulabuntur eis, ut
ᵐ ſatis ſit eis ? an omnes piſces maris con-
gregabuntur eis ut *ſatis* ſit eis ?
23 Dixit Jehova ad Moſchen, an manus Jeho-
væ ²³ curta eſſet ? jam videbis utrum even-
turum ſit tibi verbum meum, nécne.
24 Egreſſus itaque Moſche elocutus eſt ad
populum verba Jehovæ, & ²⁴ congregavit ſe-
ptuaginta viros e ſenioribus populi, quos
ſtitit circa tentorium *conventus*.
25 Tum deſcendens Jehova in nube illa allo-
cutus eſt eum, & ſeponens de illo ſpiritu, qui
erat ſuper eum, indidit ſeptuaginta illis viris
ſenioribus : fuitque cùm reſideret ſuper eos

28 *Profectiones*] proficiſcendi ratio-, & proficiſcentiũ ...
29 *Dixerat*] videtur, cum primùm ad eum veniſſet, Exod. 18. nã ibi paucis ... hiſtoria Jithro- (qui idem eſt Chobab) attingitur, ... fuſius fuerat ... ſcribenda.
c Heb. *dixit bonũ ſuper Jiſraëli: ſic Gen. 18.*
30 *Jam*] hoc additum, quia certũ eſt ... Judic. 1. 16. & 4. 11. 1. Schem. 15. 6. & ... Reg. 10. 15. & ... Chron. 2. 55. & Jir-mejæ 35. genus Jiſraël ... fuiſſe Jiſraëlis conjunctum, & ... eos habitaſſe.
d *ſic Gen. 32. 26.*
31 *Ne quæſo*] id ..., ne abeas e nu... di conſilio, ſed ... ſuadeo revertere ... dimiſit Moſ... eſt, Exod. 18. 27.
Noviſti] id eſt, ver... es in locis ... deſerti, & noſti ... rum opportuni...
g *ut Gen. 8. 9.*

a Heb. *in auribus: ... ver. 18.*
b *id eſt, exarſionẽ.*
c Heb. *colluvies.*
d Heb. *concupiverunt concupiſcentia.*
e Heb. *redierunt & fleverunt.*
f Heb. *quis faciet ... comedere carnem? ... infrà ver. 18.*
5 *Gratis*] id eſt, vili pretio: hyperbole.
6 *Anima noſtra*] ... areſcimus & con-tabeſcimus penuria ... rum omnium.
g Heb. *tantum ad ... oculi noſtri: hy-...*
‖ *Exod. 16. 31.*
7 *Bdellii*] gummi ... bdellii, quod ... tranſlucidum ſi... ceræ, teſte Plinio lib. 12. nat. hiſt. ...

8 *Humoris præſtantiſſimi*] ejus qui ſupernatat in oleo, nam illud præſtantiſſimum eſt, ut ſcribit Plutarchus libro. 7. ſυμποσιακῶν προβλημάτων cap. 3. Nec pugnat quod hic ſcribitur cum Exod. 16. 31. nam ita ſapore ſuo referebat cruſtulum mellitum, ut ſimul etiam haberet ſuavitatẽ olei præſtantiſſimi.
‖ *Exod. 16. 14.*
10 *Ipſius*] ſupple Moſchis, ut ipſe oſtẽdit ver. 13.
h *Eclipſis nominis conjugati, ut ver. 14.*
i *ut Exod. 18. 18.*
k Heb. *occide me jam occidendo.*
l Heb. *menſem dierum: ſic infrà ver. 21.*
m *ſic accipitur hoc verbum Jehoſch. 17. 16. & Judic. 21. 14. & 1. Reg. 14. 13.*
23 *Curta*] id eſt, finita minutave facultas, adeo ut non poſſit eouſque pertingere.
24 *Congregavit*] id eſt, juſſit convenire & ſe ſiſtere, etiamſi duo ex illis id non fecerint, ver. 26.

a Heb. *ut propheta-runt, & non auxerunt prophetare.*

25 *Tum propheta-runt*] voluit enim Deus præſente ſigno populo toti vocationem eorum obſignare: ideo temporariū fuit in eis prophetiæ donum, ut Schauli contigit 1.Schemu. 10.10.

o Heb. *quis det ut.*

ſpiritus ille, ᵃ ut ſ tum prophetarent, & non
amplius.
26 Remanſerant autem duo viri in caſtris,
quorum uni nomen *erat* Eldad, nomen verò
alteri Medad, ſuper quos reſedit quoque
ſpiritus ille, quia ipſi *erant* inter conſcriptos,
quamvis non prodiiſſent ad tentorium: iſi
prophetarunt in caſtris.
27 Quare cucurrit miniſter quidam & renun-
ciavit Moſchi, dicens, Eldad & Medad pro-
phetant in caſtris.
28 Locutuſque Jehoſchuahh filius Nunis mi-
niſter Moſchis a juventute ſua, dixit, domi-
ne mi Moſche, cohibe eos.
29 Cui dixit Moſche, an invides tu meâ cau-
ſa? atqui ᵒ utinam totus populus Jehovæ *eſ-
ſent* prophetæ, indente Jehova ſpiritum
ſuum illis.
30 Poſteà recepit ſe Moſche ad caſtra, cum
ſenioribus Jiſraëlis.
31 Tum ventus profectus a Jehova abreptas
coturnices a mari diſſevit ad caſtra, quaſi i-
tinere unius diei hinc, & quaſi itinere unius
diei illinc circa caſtra, idque ad duos cubi-
tos in ſuperficie terræ.
32 Surgenſque populus toto die illo & tota
nocte illa & toto die poſtero collegerunt
coturnices: qui minimum, decem acervos
collegit, & p ᵃ compoſitè expanderunt eas
ſibi circa caſtra.
33 Earum caro ʳ erat adhuc inter dentes illo-
rum, nondum exeſa erat, cùm ira Jehovæ
accenſa eſt in populum, & percuſſit Jehova
populum plaga magna valdè.
34 Quamobrem vocavit quiſque nomen loci
illius q Kibrothas taavæ, quia ibi ſepelive-
runt populum, eos qui concupiverant.
35 Kibrothis taavo profecti ſunt populus Cha-
tzerothas, ʳ & ſubſtiterunt Chatzerothis.

p Heb. *expanderunt eas expandendo.*

32 *Compoſitè*] ut melius a putredine conſervarentur.

33 *Erat adhuc*] cō-pleto menſe, de quo ſuprà ver. 20.

q *id eſt, ſepulchra concupiſcentiæ.*

35 *Subſtiterunt*] occaſione ſequentis hiſtoriæ.

Caput XII.

Mirjam & Aharon murmurantes ſe æquant Moſchi: ſed divinitus repreſſo utrique præfertur Moſche, & de Mirjamo ſeptiduana lepræ pœna ſumitur.

1 *Mirjam*] priùs nominatur quæ peccati autor fuit, ideo in illam animadverſum eſt infrà ver. 10.

Cuſchidē] Tzipporam Midjanitidem: vocātur autem Midjanitæ Cuſchitæ, non quòd ex Cuſcho progeniti eſſent, ſed quia obtinebāt partem regionis Cuſchi, Gen. 10.

3 *Māſuetus*] quaſi dicat, hanc injuriam ab illis modeſtè ferebat, ut erat injuriarum patientiſſimus.

1 NAM oblocuta eſt ᵃ Mirjam cum Aha-
rone contra Moſchen, propter uxo-
rem illam ᵗ Cuſchidem quam duxerat,
quòd uxorem Cuſchidem duxiſſet:
2 Ac dixerunt, an tantummodo per Moſchen
locutus eſt Jehova? nónne etiam per nos
locutus eſt? quod audivit Jehova.
3 (Vir autem ille Moſche ᵗ māſuetus erat val-
dè, præ omnibus hominibus qui *erant* in ſu-
perficie terræ)
4 Quapropter edixit Jehova repente Moſ-
chi & Aharoni & Mirjamo, prodite vos tres
ad tentorium conventus, & prodierunt ipſi
tres.
5 Tum deſcendens Jehova in columna nubis,
ſubſiſtit ad portam ipſius tentorii: cumque
vocaſſet Aharonem & Mirjamum, prodie-
runt ambo.
6 Quibus dixit, audite nunc verba mea, ſi *eſt*
propheta ex vobis *propheta* Jehovæ per ali-
quam viſionem me ipſum notum facio ei,
aut per ſomnium alloquor eum:
7 Non ſic ſervus meus Moſche, qui *eſt* in tota
domo mea fidelis:
8 ᵃ Ipſos alloquor eum, & ᵗ oſtendo, non qui-
dem ænigmatibus, ſed ſimilitudinem Jehovę
intuetur: quare igitur non timuiſtis obloqui
contra ſervum meum, contra Moſchen?
9 Accenſa itaq; eſt in eos ira Jehovæ, & abiit.
10 Nubes enim illa receſſit a ſuperiore parte
tentorii, ecce autem Mirjam leproſa *erat*,
alba ſicut nix: cumque reſpexiſſet Aharon
ad Mirjamum, ecce leproſa *erat*.
11 Quamobrem dixit Aharon ad Moſchen,
attende ad me domine mi, ne quæſo ᵃ impo-
nas nobis peccati pœnam, quo ſtultè egi-
mus & quo peccavimus:
12 Ne quæſo ſit *Mirjam* ſimilis ᵃ mortuo, ᵇ cu-
jus dimidia caro exeſa eſt cùm egreditur ex
utero matris ſuæ.
13 Inclamante ergo Moſche Jehovam, di-
cendo, *Deus* fortis quæſo ſana nunc eam:
14 Edixit Jehova Moſchi, ᵃ ſi pater ejus ſpu-
tum inſpuiſſet in faciem ejus, annon rubore
ſuffuſa eſſet ſeptē dies? ſecluditor ſeptē dies
extra caſtra, & poſtmodum ᵗ aggregabitur.
15 Secluſa eſt itaq; Mirjam extra caſtra ſep-
tem dies, ideo populus non eſt profectus
donec aggregaretur Mirjam.
16 Poſteà verò profecti populus Chatzero-
this, caſtrametati ſunt in deſerto Paranis.

Caput XIII.

Exploratores juſſu Dei in promiſſam terram præmittuntur: quibus poſt quadrageſimum diem reverſis, major pars eorum rem ita refert, ut populum ab aditu illius abſterreat.

1 ᵗ POSTEA allocutus eſt Jehova Moſ-
chen, dicendo,
2 ‖ Mitte ᵗ tibi viros qui explorent terram
Cenahhani, quam ego daturus ſum filiis Jiſ-
raëlis, ᵃ virum unum pro unaquaque tribu
majorum ſuorum mittite, quemque princi-
pem inter eos.
3 Miſit itaque illos Moſche a deſerto Paranis
ᵇ ex præſtituto Jehovæ: omnes viri illi, pri-
marii filiorum Jiſraëlis erant.
4 Hæc autem *ſunt* nomina illorum: pro tribu
Reubenis, Schammuahh filius Zacuris:
5 Pro tribu Schimhhonis, Schaphat filius
Chori:
6 Pro tribu Jehudæ, Caleb filius Jephunnæ:
7 Pro tribu Jiſſaſcaris, Jigeal, filius Joſephi:
8 Pro tribu Ephrajimi, Hoſcheahh filius Nu-
nis:
9 Pro tribu Binjaminis, Palti, filius Raphu:
10 Pro tribu Zebulunis, Gaddiel filius Sodi:
11 De tribu Joſephi, pro tribu Menaſchis,
Gaddi filius Suſi:
12 Pro tribu Danis Hammiel filius Gemalli:
13 Pro tribu Aſcheris, Setur filius Micaëlis:
14 Pro tribu Naphtali, Nachbi filius Vophſi:
15 Pro tribu Gadis, Geüel filius Maci.
16 Hæc *ſunt* nomina virorum illorum quos
miſit Moſche ad explorādum terram illam:
appellabatq; Moſche Hoſchehham filium
Nunis, Jehoſchuhham.
17 Mittens ergo eos Moſche ad exploran-
dum terram Cenahhani, edixit eis, aſcendi-
te hac in meridiana plagā, & conſcendite
iſtum montem.

18 Tum conſyderabitis terram illam qualis
ſit: & populum qui habitat in ea, utrum for-
tis ſit an debilis, utrum paucus ſit an mul-
tus:
19 Et qualis ſit ea terra in qua habitat, utrum
bona ſit an mala: & quales civitates illæ (in
quibus habitat, utrum ᵃ in caſtris an in mu-
nitis locis.
20 Rurſus qualis ſit ipſa terra, utrum pinguis
ſit an macilenta, utrum ſint in ea arbores
néc ne: confirmate itaque vos ut accipiatis
de fructu illius terræ: dies autem illi dies
erant præcocium uvarum.
21 Aſcendentes igitur exploraverunt terram
illam, a deſerto Sinis ᵇ Rechobum uſque,
quà venis Chamatham.
22 ᵇ Aſcendentes enim per meridianam pla-
gam venerunt ᶜ Chebronem uſque, ubi e-
rant Achiman, Scheſchai, & Talmai nati ex
ᵃ Hhanako: Chebron autem extructa fue-
rat ſeptem annis ante ᵈ Tzohhanem Æ-
gypti.
23 Deinde pervenerunt uſque ad vallem Eſ-
cholis, unde exciſo uno palmite cum botro
uvarum, deportaverunt eum palanga duo-
bus *hominibus*: ſimiliter ex malogranatis &
ficubus ejus *terræ*.
24 Locum illum vocavit *quiſque* vallem ᵉ Eſ-
cholis, propter botrum illum quem excide-
runt inde filii Jiſraëlis.
25 Reverſi autem ſunt ab exploratione illius
terræ, ᶠ exactis quadraginta diebus:
26 Et abeuntes pervenerunt ad Moſchen &
ad Aharonem & ad totum cœtum filiorum
Jiſraëlis verſus deſertum Paranis ᵃ Kadeſ-
chum: & relato illis ac toti cœtui negotio,
oſtenderunt eis fructum illius terræ.
27 Narrantes itaque ᵃ ei dixerunt, perveni-
mus ad terram illam quò miſeras nos: &
certè affluens eſt lacte & melle, atque hic
eſt fructus ejus.
28 Niſi quòd robuſtus *eſt* populus qui habi-
tat in ea terra, & civitates ipſas munitas
magnas valdè, etiamque natos ex Hhana-
ko vidimus ibi.
29 Hhamalek habitat in regione auſtrali,
Chittæus verò & Jebuſæus & Emoræus ha-
bitat in ipſo monte, & Cenahhanæus ha-
bitat ad mare & ad ripam Jardenis.
30 Et quamvis ᵃ compeſceret ᵃ Caleb popu-
lum *venientem* ad Moſchen (dicebat enim,
ᵍ imò aſcendamus ut hæreditariò poſſidea-
mus eam: nam ʰ omnino prævalebimus ad-
verſus eam)
31 Tamen alii viri qui aſcenderant cum eo
dicebant, non prævalebimus aſcendendo
ad iſtum populum, nam fortior eſt nobis.
32 Et induxerunt famam malam de terra illa
quam exploraverant, in filios Jiſraëlis, di-
cendo: terra illa per quam tranſivimus ad
explorandum eam, terra eſt ᵃ quę conſumit
habitatores ſuos, & totus ille populus quem
vidimus in ea, homines *ſunt* ⁱ proceri.
33 Præterea ibi vidimus gigantes filios Hha-
naki, ᵏ qui ſuperant reliquos gigantes, ita
ut *videremur* in oculis noſtris eſſe ſicut lo-
cuſtæ, & ſic eſſemus in oculis eorum.

[Left margin notes, partly cut off:] … *In caſtris*] aper-
… cis, ut ſunt ca-
… ac minime muro
… tis.
… *Rechobum*] Re-
… à Chamath ci-
… tes contermina
… promiſſæ terræ
… dices Libani. q.
… greſſi a parte me-
… penetrarunt
… ad terminos A-
… marei.
… *Aſcendentes*] ut
… guli vel bini ſin-
… loca non omnes
… ul explorarent:
… d manifeſte oſtẽ-
… Caleb Jehoſchu.
… 2. ubi Caleb ſibi
… ſuam Chebro-
… depoſcit eo no-
… e, & Jehoſchuahh
… unus erat explo-
… orum) dicit, audi-
… ſse.
… *aliâs urbem Ar-*
… *bi, Gen. 23. 2.*
… *Hhanako*] nomen
… oprium gigantis
… celeberrimi, quod
… nde communiter
… alibus giganti-
… attributum eſt.
… *Tanim, quę Ta-*
… *co ſecundo Nili*
… *nomen dedit.*
… *id eſt, botri.*
… Heb *a fine qua-*
… *ginta d.*
26 *Kadeſchum*] …
… civitatem Edomæis
… dinam infrà 20,
… decimamoctavam
… ionem ab ingreſ-
… Paranis, infrà 33.
27 *Ei*] Moſchi & …
… ronui.
30 *Compeſceret*] …
… ndeveriens po-
… lum jam ſeditio-
… m moliri.
… *Caleb*] & Jehoſchu-
… h. infrà 14. 6. ſynec-
… che.
g Heb *aſcendendo*
aſcendemus.
h Heb. *prævalen-*
do prævalebimus.
32 *Quę conſumit*
…] id eſt, duriſſima,
… ut in ea colenda
… ominum vires con-
… mantur.
… Heb *menſurarum:*
… *aliâs ſtatura 20. 6.*
k Heb *qui ex aliis gi-*
gantibus.

Caput XIIII.

Populus mala exploratorum relatione territus reditum in Ægyptum molitur, minis terribusq; mortem parat, donec Jehova ſe exhibet: qui ſubitum exitium minatus, deprecatione Moſchis flectitur, ita tamen ut eis ab ingreſſu promiſſæ terræ excluſis mortem in deſerto decernat, ideoq; jubeat in deſertum retrocedere: illi autem pertinaces dum contra Dei juſſum progredi contendunt, ab hoſtibus caduntur.

1 QUIA *fama* accepta totus populus edi-
derunt vocem ſuam, fleveruntque po-
pulus nocte illa.
2 Et murmurarunt contra Moſchen & con-
tra Aharonem omnes filii Jiſraëlis: dicebant
enim ad eos totus cœtus, utinam mortui eſ-
ſemus in terra Ægypti, aut in deſerto hoc u-
tinam moreremur.
3 Nam quorſum Jehova adducit nos in ter-
ram iſtam ut cadamus gladio? *quorſum* uxo-
res noſtræ & parvuli noſtri ſint prædæ? an
non melius eſſet nobis redire in Ægyptum?
4 Dicebantque ᵃ alter ad alterum, conſtitu-
amus ᵇ ducem, & revertamur in Ægyptum.
5 Tum prociderunt Moſche & Aharon ſuper
faciem ſuam, coram tota congregatione
cœtus filiorum Jiſraëlis.
6 Jehoſchuahh verò filius Nunis & Caleb fi-
lius Jephunnæ, ex illis qui exploraverant
terram, lacerarunt veſtimenta ſua:
7 Et allocuti ſunt totum cœtum filiorum Jiſ-
raëlis dicendo, terra per quam tranſivimus
ad explorandum eam, terra *eſt* ᶜ perquàm
optima.
8 Si delectatur nobis Jehova, introducet quo-
que nos in terram iſtam & dabit eam nobis,
terram quæ *eſt* affluens lacte & melle.
9 Tantummodò contra Jehovam ᵃ ne rebel-
late, præterea vos ne timete populum iſtius
terræ, nam ᵃ cibus noſter ſunt: receſſit ᵈ ᵃ um-
braculum eorum ab eis, & Jehova *eſt* no-
biſcum, ne timete eos.
10 Tunc ᵉ deliberabant totus cœtus ut obru-
erent eos lapidibus: ſed gloria Jehovæ ap-
paruit in tentorio conventus omnibus filiis
Jiſraëlis:
11 Dixitque Jehova ad Moſchen, quouſque
provocabunt me populus hic? & quouſque
non credent mihi ad omnia illa ſigna quæ
feci in medio ejus?
12 Percutiam eum peſte & diſpellam eum, te
autem efficiam in gentem magnam & ro-
buſtiorem hac.
13 Dixit verò Moſche ad Jehovam, atqui au-
dirent Ægyptii, e quorum medio feciſti vir-
tute tua ut aſcenderet hic populus,
14 Ac dicerent, cum habitatore iſtius terræ
(audiverunt enim te Jehovam *eſſe* in medio
populi hujus, quia tu Jehova ᶠ oculo conſpi-
ciendus appares, quòd nubes tua reſidet
ſuper illos ac in columna nubis antecedis e-
os interdiu, & in columna ignis noctu)
15 Si inquam morte afficeres populum hunc
ᵍ omnes ad unum, loquerentur gentes iſtæ
quæ audiverunt famam tuam dicendo,
16 ʰ Propterea quòd non poterat Jehova in-
troducere populum hunc in terram illam,
quam juramento promiſerat eis, ideò ᵃ ju-
gulavit eos in hoc deſerto.
17 Nunc igitur ᵃ magnificetur quæſo virtus Do-
mini, quemadmodũ pronunciaſti dicendo,

a Heb. *vir ad fra-*
trem ſuum.
b Heb. *caput.*

c Heb. *bona valdè*
valdè.

9 *Ne rebellate*] con-
ſtituendo ducem, &
in Aegyptum rede-
undo contra volun-
tatem ejus, Deut. 17.
17.
Cibus noſter] id eſt,
tam facilè illos ab-
ſumemus quàm faci-
lè conſumitur cibus.
d Heb. *umbra, ef-*
fectus pro cauſa: meto-
nymicè.
Umbraculum] id eſt,
omni præſidio nu-
dati ſunt & externæ
injuriæ expoſiti.
e Heb. *dicebant.*

f Heb. *oculo ad o-*
culum appares, id eſt,
nõ eminus, aut obſcurè.

g Heb. *tanquam*
virum unum.
h Heb. *ex non*
poſſe.
16 *Jugulavit*] vio-
lenta morte e medio
ſuſtulit: ſynecdoche.
17 *Magnificetur*]
appareat magnitudo
virtutis domini, & in
hoc negotio expli-
cetur.

18 ‖ Je-

¶ Exod. 34.6

18 ¶ Jehova eſt longanimis & multus benig-
nitate, condonans iniquitatem & defecti-
onem, qui prorſus non abſolvit ſontem, vi-
ſitans iniquitatem patrum in filios, in nepo-
tes & abnepotes:
19 Condona quæſo iniquitatem populi hujus
pro magnitudine benignitatis tuæ, & pro-
ut condonaſti populo huic ab Ægypto huc-
uſque.
20 Cui dixit Jehova, condono ſecundum ver-
bum tuum:
21 Veruntamen *ut* vivam ego, nec impleatur
gloria Jehovæ tota terra:
22 (Quia omnes iſti homines qui viderunt
gloriam meam & ſigna mea quæ feci in Æ-
gypto, & in deſerto hoc, tentarunt me jam
[l] decies & non auſcultarunt voci meæ)
23 Si viderint terram illam quam juramento
promiſi patribus eorum: nulli inquam qui
provocaverunt me videbunt eam.
24 At ſervum meum Calebum, quia fuit [*] ſpi-
ritus alius cum eo & [k] plenè ſecutus eſt me,
ideò inducam ipſum in terram [*] in quam
venerat, & ſemen ejus hæreditariò poſſide-
bit eam.
25 Sed Hhamalekita & Cenahhanæus con-
ſiſtit in [*] iſta valle: cras revertimini & [l] [*] ve-
ſtro bono proficiſcimini in deſertum, via *ad*
mare algoſum.
26 Deinde allocutus eſt Jehova Moſchen &
Aharonem, dicendo,
27 Quouſque auſcultavero cœtui huic malo
qui *ſunt* murmuratores adverſum me? quo-
uſque murmura filiorum Jiſraëlis qui *ſunt*
murmurantes contra me, audivero?
28 Dicito ad eos, *ut* vivam ego, dictum Je-
hovæ, niſi quemadmodum [*] locuti eſtis [m] au-
diente me, ita fecero vobis:
29 *Niſi* in deſerto hoc ceciderint cadavera
veſtra & omnes [*] numerati veſtri in toto nu-
mero veſtro, a nato viginti annos & dein-
ceps, qui murmuraſtis adverſum me:
30 Si vos ingreſſuri eſtis in terram, in qua
juravi tollens manum meam me collocatu-
rum vos, præter Calebum filium Jephunnæ,
& Jehoſchuhham filium Nunis.
31 Parvulos autem veſtros, de quibus [*] dixi-
ſtis, prædæ erunt, utique introducam ip-
ſos ut [n] fruantur ea terra quam ſpreviſtis.
32 Cadavera ergo veſtra, *quod ad* vos, cadent
in hoc deſerto:
33 Filii verò veſtri [*] paſcentes in deſerto qua-
draginta annos, [*] ferent pœnam ſcortatio-
num veſtrarum, donec deficiant cadave-
ra veſtra in deſerto.
34 Pro numero dierum quibus exploraſtis
terram, quadraginta dierum, [o] unoquoque
die in annum *verſo*, feretis pœnam iniqui-
tatum veſtrarum quadraginta annos: ſic ex-
periemini [p] pœnam abruptionis a me.
35 Ego Jehova locutus ſum, *mentiar* niſi hoc
fecero toti cœtui malo huic qui congrega-
ti fuerunt contra me: in deſerto iſto defi-
cient, & ibidem morientur.
36 Quamobrem viri illi quos miſerat Moſ-
che ad explorandum terram &(propterea
quòd reverſi, ad murmurandum incitarunt
contra eum totum cœtum, inducendo fa-
mam malam de terra illa)
37 Viri inquam illi qui induxerunt famam de
terra illa malam, mortui ſunt [*] plaga illa
coram Jehova.
38 Jehoſchuahh verò filius Nunis & Caleb
filius Jephunnæ vivi remanſerunt ex viris il-
lis, qui iverant ad explorandum terram il-
lam.
39 Elocuto autem Moſche omnia verba illa
apud omnes filios Jiſraëlis, luxerunt popu-
lus valdè.
40 Deinde cùm manè ſurrexiſſent ut aſcen-
derent verticem illius montis, dicendo,
[q] præſtò ſumus ut aſcendamus in locum illũ
de quo dixerat Jehova, nam [*] peccavimus:
41 Dixit Moſche, quare tranſgredimini vos
[r] præſtitutum Jehovæ? atqui hoc non ſuc-
cedet.
42 Ne aſcenditote, nã non *erit* Jehova in me-
dio veſtri, ut non afficiamini plaga coram
hoſtibus veſtris.
43 Hhamalekita enim & Cenahhanæus [*] ibi
eſt ante vos, cujus gladio caderetis: quando-
quidem averſi eſtis [ſ] a ſequendo Jehova, ne-
que futurus eſt Jehova vobiſcum.
44 Nihilominus contenderunt in altum ut
aſcenderent verticem illius montis: ſed ar-
ca fœderis Jehovæ & Moſche non diſceſſe-
runt e medio caſtrorum.
45 Quapropter deſcendit Hhamalekita &
Cenahhanæus qui conſiſtebat in monte il-
lo, & percutientes eos contuderunt eos
Chormam uſque.

l Heb. *decem vicibus: numerus finitus pro infinito.*

24 *Spiritus*] id eſt, alio animo fuit quàm illi præditus, ita ut plenè voluntatem meam ſequeretur.

k Heb. *implevit ire poſt me.*

In quam] in Chebronis agrum, ſuprà 13.22. & Jehoſchu. 14.9.

25 *Iſta valle*] ab altera parte montis: præmonet fore ut monte occupato Jiſraëlitas invadant, ideoque jubet eos retrocedere.

l Heb. *vobis.*

Veſtro bono] ut eventus docuit infrà ver. 45.

28 *Locuti*] ſuprà ver. 2.

m Heb. *in auribus meis.*

29 *Numerati*] de quibus ſuprà cap. 1. & 2.

31 *Dixiſtis*] ſuprà ver. 3.

n Heb. *cognoſcant.*

33 *Paſcentes*] incertis ſedibus vagantes, ut grex paſcui cauſâ vagatur per deſertum.

Ferent pœnam] dum iſtâ quadraginta annorum morâ exhibitio terræ promiſſæ differetur.

o Heb. *die in annum, die in annum.*

p Heb. *fractionem vel abruptionem meam metonymia uſitata: hanc autem eſſe ſignificationem oſtendit conjugatum verbum infrà 32.7. & 9.*

Caput XV.

Ingreſſuris promiſſam terram renovat mandata de muneribus ad ſacrificia adjungendis, peregrinum in eis aquans indigenæ: primitias maſſæ quoties pinſitur offerri jubet: rationem expiandi cœtus aut privati a peccato per errorem commiſſo ſtatuit, illiusq́ puniendi qui protervè tranſgreditur, ut factum eſt eo qui violavit ſabbathum: poſtremò penicillamenta oræ veſtimenti apponi jubet, ut perpetua monimenta obſervandæ Legis.

1 POSTEA allocutus eſt Jehova Moſchen,
dicendo:
2 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis,
cùm perveneritis in terram habitationum
veſtrarum, quam ego daturus ſum vobis,
3 Si facietis igne abſumendum Jehovæ ho-
locauſtum aut ſacrificium, nuncupando vo-
tum, aut in voluntaria oblatione aut in ſo-
lennitatibus veſtris, parando odorem gra-
tum Jehovæ ex armento aut ex grege:
4 Tunc qui offert oblationem ſuam, afferto
Jehovæ, *in* munus [a] decimam *Epha* ſimilæ
commiſtam olei quarta hinis,
5 Et vini in libamen quartam hinis, parato in
holocauſto aut in ſacrificio pro unoquoque
agno.
6 Aut pro ariete parato munus ſimilæ duas
decimas, miſtæ olei tertia hinis,
7 Et vini in libamen tertiam hinis, offerto
odorem gratum Jehovæ.
8 Quòd ſi parabis juvencum [b] ſubrumum *in*
holocauſtum aut ſacrificium, nuncupando
votum aut euchariſticum Jehovæ,
9 Tunc offerto cum juvenco ſubrumo mu-
nus, tres decimas *Ephæ* ſimilæ miſtæ olei
dimidio hinis:

10 Et

20 Et vini offerto in libamen dimidium hinê:
igne abſumendum odoris grati Jehovæ.
21 Sic fiat in bovem unumquemque aut in a-
rietem unumquemque, aut in parvam pecu-
dem ex ovibus aut ex capris.
22 Pro numero quem parabitis, ſic facitote in
unumquemque pro numero eorum.
23 Omnis indigena ſic parato iſta, offerendo
igne abſumendum odoris grati Jehovæ.
14 Similiter ſi peregrinetur apud vos pere-
grinus aut ᶜinquilinus in generationibus ve-
ſtris, cùm parabit igne abſumendum odoris
grati Jehovæ, quemadmodum facturi eſtis,
ita facito.
15 Huic congregationi, vobis & peregrino
qui peregrinatur *apud vos*, ſtatutum idem
eſto: ſtatuto perpetuo per generationes ve-
ſtras, ᵉut vos ita peregrinus erit coram Je-
hova.
16 Lex eadem & ratio eadem eſto vobis, &
peregrino qui peregrinatur apud vos.
17 Item allocutus eſt Jehova Moſchen di-
cendo;
18 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis,
cùm perveneritis in terram illam, quò ego
ſum adducturus vos:
19 Tum eſto comedentibus vobis de pane il-
lius terræ, ut offeratis oblationem Jehovæ.
20 ᵈPrimitias cujuſque maſſæ veſtræ placen-
tam offerte *in* oblationem; ᵉſicut oblatio-
nem ᵉ*ex* area, ſic offerte illam.
21 Ex primitiis cujuſq; maſſæ veſtræ date ob-
lationem Jehovæ, per generationes veſtras.
22 Cùm autem errabitis non facientes ᵉom-
nia mandata iſta, quæ elocutus eſt Jehova
Moſchi,
23 Omnia *inquam* quæ præcepit vobis Jeho-
va ᶠper Moſchen, ᵉex quo die præcepit
ille Jehova & deinceps per generationes
veſtras:
24 Tum eſto, ſi ᵍnon animadvertente ipſo
cœtu commiſſum eſt *illud* per errorem, ut
parent totus ille cœtus juvencum ſubru-
mum unum in holocauſtum, in odorem gra-
tum Jehovæ, & munus libamenque ejus pro
ratione ejus: prætereà hircum e capris u-
num in peccatum.
25 Et expiationem facito ſacerdos pro quo-
que cœtu filiorum Jiſraëlis ut condonetur
eis: quia error eſt, & ipſi oblationem ſuam
igne abſumendum Jehovæ, peccatumque
ſuum adduxerunt coram Jehova pro errore
ſuo:
26 Hoc condonabitur cuique cœtui filiorum
Jiſraëlis, & peregrino qui peregrinatur in-
ter eos, quia toti illi populo accidit per er-
rorem.
27 Quòd ſi anima una peccaverit per erro-
rem, ea offerto capram ʰanniculam in pec-
catum.
28 Et expiationem facito ſacerdos pro anima
quæ erravit peccato per errorem, coram Je-
hova, expiando pro ea ſic condonabitur ei:
29 Indigenæ ex filiis Jiſraëlis, & peregrino
qui peregrinatur inter eos: lex eadem eſto
vobis, committenti *peccatum* per errorem.
30 Anima verò illa quæ commiſerit ᵉelata
manu, ſive ex indigenis ſive ex peregrinis,
Jehovam afficit probro; omnino excinditor
anima illa e medio populi ſui.

c Heb. qui eſt in medio veſtrum peregrino a... [illegible]

15 Ut vos] Id eſt, ... loco apud me ... habebitur, ... eſtis Jiſ... de peregri... loquitur, ... Dei de Iſraeam ... plexus eſt.

d Heb. principium ... ſtorum veſtrarum: ver. 21.

20 Sicut oblationem] ... eſt, pro quantitate maſſæ tuæ, ut fit in ... nibus, Levit. 2.

e Heb. areæ quæ ... Levit. 2. 14.

22 Omnia mandata] ad externum Dei cultum pertinentia, ... quibus hoc cap. ... hac ratione lex hæc diſtin... ab ea quæ habetur Levit. 4. de errore totius cœtus Jiſraëlitarum.

f Heb. per manum Moſchis.

23 Ex quo] inde ab ... tempore quo legem ... ferre.

g Heb. longè ab oculis.

h Heb. filiam anni.

30 Elata manu] id ... protervè neque ... neque homi... metuens aut cu..., non clam aut ... manu, ſed ... [illegible]

31 Quia verbum Jehovæ ſprevit, & manda-
tum ejus irritum fecit, ⁱomnino excinditor
anima illa, iniquitas ejus in ea *eſt*.
32 Cùm autem eſſent filii Jiſraëlis in deſer-
to illo, invenerunt quendam colligentem
ligna in die ſabbathi;
33 Quem adducentes ii qui invenerant illum
colligentem ligna, ad Moſchen & ad Aha-
ronem & ad totum cœtum:
34 Poſuerunt eum in cuſtodia, quia non fue-
rat declaratum quid faciendum eſſet eo.
35 Edixit autem Jehova Moſchi; ᵏomnino
morte afficitor vir ille, obruito eum lapidi-
bus totus cœtus extra caſtra.
36 Educentes itaque totus cœtus illum extra
caſtra, obruerunt illum lapidibus ita ut mo-
reretur, quemadmodum præceperat Jeho-
va Moſchi.
37 Item allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo;
38 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis, ut
faciant ſibi ᵉpeniculamentum in oris veſti-
mentorum ſuorum per generationes ſuas,
& adhibeant peniculamento ipſius oræ fi-
lum hyacinthinum.
39 Hoc eſto vobis peniculamentum, ut vi-
dentes illud recordemini omnium manda-
torum Jehovæ & faciatis ea, ac ˡnon atten-
tâ obſervatione ſequamini animum veſtrum
& oculos veſtros quæ vos ſequentes ſcorta-
mini.
40 Ut *inquam* recordemini & faciatis omnia
mandata mea, & ſitis ſancti Deo veſtro.
41 ᵉEgo Jehova Deus veſter, qui eduxi vos e
terra Ægypti ut ſim vobis in Deum, ſum Je-
hova Deus veſter.

Caput XVI.

*Korach Levita ſacerdotii ambitu ſeditionẽ mo-
vens contra Moſchen & Aharonem, divinitus cum
ſuis conjuratis & omnibus eorum facultatibus par-
tim igne partim hiatu terræ intercidentibus perit.*

1 Aſſumpſit autem *homines* Korach
filius Jitzharis filii Kohathi filii Levi,
ſimiliter Dathan & Abiram filii Eliabi,
& On filius Pelethi filii Reübenis:
2 Ut inſurgentes ſiſterent ſe coram Moſche,
Korach & homines ex filiis Jiſraëlis ducenti
quinquaginta, principes cœtus, ᵉconvocati
e cœtu, homines ᵃcelebres.
3 Et congregantes ſe adverſus Moſchen &
adverſus Aharonem dixerunt ad eos, plus
ſatis *arrogatis* vobis, nam totus hic cœtus, hi
omnes ſunt ſancti, & inter eos *eſt* Jehova:
quare ergo effertis vos ſuper congregatio-
nem Jehovæ?
4 Quo audito Moſche, procidit in faciem
ſuam.
5 Deinde allocutus eſt Korachum & totum
cœtum ejus dicendo: manè cùm illuxerit,
planè notum faciet Jehova eum qui ipſius
eſt, & ᵉqui ſanctus *eſt*, & quem admovit
ad ſe: nam eum quem elegerit, admovebit
ad ſe.
6 Hoc facite, ſumite vobis thuribula, Korach
cum toto cœtu ſuo:
7 Inditoque eis ignem, imponite ſuffitum coram
Jehova cras, eritque is quem elegerit Jeho-

i Heb. excindendo excinditur.

k Heb. moriendo morte afficitur.

38 Peniculamentum] ſic vocant Ennius & Lucilius genus ſegmenti carminati quaſi in penicillos ſectis filis abiens, quod vulgus frangias nominat, Germani fransen: & ita ab Onkelo & Hhebræorum doctiſſimis accipitur.

l Heb. non explorretis poſt cor veſtrum & poſt oculos veſtros, poſt quæ ſcortamini.

41 Ego Jehova] q. d. etiamſi patres veſtros a promiſſa terra excluſi, non tamen ideò ſum vobis infenſus, ſed Deus veſter maneo.

2 Convocati] vide ſupra in v. 16.

a Heb. nominati, ut Gen. 6. 4.

5 Qui ſanctus eſt] qui ſanctificatus eſt ut ſacerdotio fungatur mihi, quod declarant proximè ſequentia verba.

UMI

va, ille ipſe ſanctus: plus ſatis *arrogatis* vobis
filii Levi:
8 Cùm dixiſſet Moſche ad Korachum, audite
nunc filii Levi.
9 [c] An parva res *eſt* præ vobis, quòd ſeparavit
Deus Jiſraëlis vos à cœtu Jiſraëlis admo-
vendo vos ad ſe, ut exerceatis miniſterium
tabernaculi Jehovæ, ſtantes coram hoc cœ-
tu [e] pro miniſterio eorum?
10 Admovit enim te & omnes fratres tuos fi-
lios Levi tecum: & quæratis etiam ſacerdo-
tium?
11 Idcircò tu & totus cœtus tuus *ii eſtis* qui
congregatis vos adverſus Jehovam: Aharon
verò quid *eſt* ut murmuretis contra eum?
12 Mittente autem Moſche vocatum Datha-
nem & Abiramum filios Eliabi, dixerunt,
non aſcendemus:
13 An parum eſt quòd feciſti ut aſcendere-
mus e terra affluente lacte & melle, ad mor-
te afficiendum nos in iſto deſerto, quòd [b] e-
tiam continenter imperium tibi aſſumis in
nos?
14 [a] Etiam non introduxiſti nos in terram af-
fluentem lacte & melle, nec dediſti nobis
[a] poſſeſſionem agri aut vineæ: an [a] oculos
iſtorum hominum fodies? non aſcende-
mus.
15 Tùm accenſus ira Moſche valdè, dixit ad
Jehovam, [a] ne reſpicito ad munus eorum: ne
aſinum quidem unum ab eis uſurpavi, neque
malo affeci ullum ex eis.
16 Cùm ergo edixiſſet Moſche Koracho, tu &
totus cœtus tuus eſtote coram Jehova, tu
inquam, & illi cum Aharone cras:
17 Et accipientes quiſque thuribulum ſuum,
indito illis thure admovetote coram Jeho-
va quiſque thuribulum ſuum, ducenta quin-
quaginta thuribula, tu quoque & Aharon
quiſque thuribulum ſuum:
18 Acceperunt quiſque thuribulum ſuum, &
indito eis igne impoſuerunt eis thus: ſtanti-
bus ad portam tentorii conventus tum Moſ-
che tum Aharone.
19 Congregavitq; contra eos Korach totum
cœtum ſuum ad portam tentorii conventus,
ubi apparuit gloria Jehovæ toti cœtui.
20 Et allocutus eſt Jehova Moſchen & Aha-
ronem, dicendo:
21 Separate vos e medio cœtus hujus, ut con-
ſumam eos [c] momento.
22 Qui procidentes in faciem ſuam dixerunt,
Deus fortis Deus ſpirituum, *Deus* omnis car-
nis: hic vir unus peccaverit, & contra to-
tum hunc cœtum efferveſces?
23 Iterum allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo,
24 Alloquere cœtum dicendo, recedite a
circuitu tabernaculi Korachi, Dathanis &
Abirami.
25 Surgens itaque Moſche ivit Dathanem &
Abiramum verſus, [d] ſequentibus eum ſenio-
ribus Jiſraëlis:
26 Et allocutus eſt cœtum, dicendo, recedite
nunc a tentoriis iſtorum improborum ho-
minum, & ne attingite quicquam quod illo-
rum ſit: ne conſumamini in omnibus [e] pœ-
nis eorum.
27 Itaq; receſſerunt a tabernaculo Korachi,
Dathanis, & Abirami circumquaq; Dathan
verò & Abiram [f] egreſſi ſtabant quiſque in
oſtio tentorii ſui cum omnibus ſuis, filiiſque
ſuis, & parvulis ſuis.
28 Quibus dixit Moſche, hac *re* cognoſcetis
Jehovam miſiſſe me ad faciendum omnia
opera iſta, non autem [g] ex me *veniſſe ad fa-
ciendum ea*.
29 Si ut moriuntur omnes reliqui homines
morientur iſti, & [h] animadverſione omnium
reliquorum hominum animadvertetur in
eos: ne Jehova miſerit me.
30 Sin autem [i] aliquid novi patrabit Jehova,
& aperiens humus os ſuum abſorbebit eos
cum omnibus quæ eorum *ſunt*, deſcendent-
que vivi in ſepulchrum, tunc cognoſcitote
homines iſtos provocaſſe Jehovam.
31 Fuit ergo cùm abſolveret eloqui omnia
verba hæc, ut finderetur humus quæ ſuberat
illis,
32 Et aperiens terra os ſuum abſorberet eos
& domos eorũ, [a] omnes etiam homines qui
erant Korachi, & omnes facultates ejus.
33 Ita deſcenderunt illi cum omnibus quæ
ipſorum *erant*, vivi in ſepulchrum: & ope-
riente eos terra perierunt e medio congre-
gationis.
34 Omnes verò Jiſraëlitæ qui *erant* circa illos,
fugerunt ad vocem illorum: dicebant enim,
fugiamus, ne abſorbeat nos terra.
35 Prætereà ignis egreſſus eſt a Jehova, & ab-
ſumpſit ducentos quinquaginta illos viros,
qui admoverant thus.

CAPUT XVII.

Deus ſuffitorum thuribula ad tegendum altare [illegible] jubet in monimentum Jiſraëlitis: Populo toto ex ſuperiore clade in Deum murmurante, plaga Deo [illegible] per Aharonem cohibetur, & [illegible] virgæ vocatio Aharonis confirmatur: ita murmurandi cauſâ præciſâ, populus [illegible].

1 TUM [illegible] allocutus eſt Jehova Moſchen,
dicendo:
2 [illegible] Elhhazari filio Aharonis ſacer-
dotis, ut tollat thuribula iſta e medio in-
cendii, ignem verò eorum diſperge [a] illuc,
(ſancta enim ſunt)
3 Thuribula iſtorum qui peccatores *fuerunt*
[a] in animas ſuas, e quibus faciunto [a] ductiles
laminas obducendas altari, nam admove-
runt illa coram Jehova, ideò ſancta ſunt: &
ſunto in ſignum Jiſraëlitis.
4 Aſſumpſit itaque Elhhazar ſacerdos thuri-
bula illa ærea quæ admoverant ii qui fue-
runt exuſti, [a] diduxeruntque ea [b] obducen-
da altari.
5 (In monimentum filiis Jiſraëlis, ne acce-
dat quiſquam extraneus qui ex ſemine Aha-
ronis non *eſt*, ad adolendum ſuffitum coràm
Jehova: ut non ſit ſicut Korach, & ſicut cœ-
tus ejus) quemadmodum edixerat Jehova
ipſi per Moſchen.
6 Sed murmurarunt totus cœtus filiorum Jiſ-
raëlis poſtridie contra Moſchen & contra
Aharonem, dicendo: vos morte affeciſtis
populum Jehovæ.
7 Fuitque congregato cœtu contra Moſchen
& contra Aharonem, ut reſpicientibus ad
tentorium

9 *An parva res*] an minoris facitis quàm ut conveniat vobis?

Pro miniſterio] quo ipſis fuerat miniſtrandum Deo: vide ſuprà 3.7.

b Heb. *facis te principem ſuper nos etiam te principem faciendo.*

14 *Etiam non introduxiſti*] cùm ad ejus fines perveniſſemus, feciſti ut retrocederemus, ſuprà 14.

Poſſeſſionem] cujus tamen nos tibi devinctos teneas.

Oculos] an nobiſcũ tanquam cum cæcis te acturũ arbitraris, ut tuas fraudes non videamus?

15 *Ne reſpicito*] ne acceptum ſit tibi, ut Gen. 4.4.

c Heb. *quaſi momento, id eſt, tempore individuo exiguo.*

d Heb. *& ivit poſt eum.*

e Heb. *peccatis, forma conſequentis ex antecedente.*

tabernaculum conventus, ut ecce operiret illud
nubes ipſa: apparebat enim gloria Jehovæ.
8 Venit ergo Moſche & Aharon ante tento-
rium conventus.
9 Et allocutus eſt Jehova Moſchen, dicen-
do,
10 [c] Recedite e medio hujus cœtus, ut abſu-
mam eos [d] momento: [e] qui prociderunt in
faciem ſuam.
11 Edixitque Moſche Aharoni, accipe thuri-
bulum, inditoque ei igne ex altari & impo-
ſito thure, citò propera ad cœtum, & ex-
piationem facito pro eis: exivit enim fer-
vens ira a facie Jehovæ, iam incepit ipſa
plaga.
12 Quo accepto Aharon, quemadmodum e-
dixerat Moſche, cùm accurreret in medium
cœtus (ecce autem inceperat plaga illa in
populo) indito thure expiationem fecit pro
populo.
13 [f] Cumque ſtaret inter mortuos & inter vi-
vos, cohibita eſt plaga illa.
14 Fuerant autem qui mortui ſunt iſta plaga
quater decies mille ſeptingenti, præter
mortuos ob negotium Korachi.
15 Deinde reverſo Aharone ad Moſchen ver-
ſus portam tentorii conventus, cùm plaga
jam cohibita eſſet,
16 Allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:
17 Alloquere filios Jiſraëlis, & accipe ab eis
[e] ſingulas virgas pro paterna familia, ab om-
nibus ducibus eorum ſecundum paternam
familiam ſuam duodecim virgas, cujuſque
nomen inſcribito virgæ ejus.
18 Nomen verò Aharonis inſcribito virgæ
Levi; [f] nam virga una eſt in quemque [f] pri-
marium familiæ paternæ ſuæ.
19 Et relinquito illas in tentorio conventus,
coram [g] teſtimonio ubi convenire ſoleo
vobis.
20 Eritque ut ejus quem elegero, virga flo-
reat: ſic ſedando avertam a me murmura
filiorum Jiſraëlis, quibus murmurant con-
tra vos.
21 Quæ cùm eloquutus eſſet Moſche filiis Jiſ-
raëlis, dederunt ei omnes duces eorum
[g] virgas ſingulas in duces ſingulos domus
paternæ ſuæ, duodecim virgas: eratque virga
Aharonis inter virgas illorum.
22 Reliquit autem Moſche virgas illas coram
Jehova, in tentorio teſtimonii.
23 Et fuit poſtridie, ingreſſo Moſche in ten-
torium teſtimonii, ut ecce floruiſſet virga
Aharonis pro familia Levi, producens enim
germen emiſerat florem, & educabat a-
mygdala.
24 Protulitque Moſche omnes virgas illas a
conſpectu Jehovæ ad omnes filios Jiſraëlis,
quas cùm aſpexiſſent, receperunt quiſque
virgam ſuam.
25 Edixit autem Jehova Moſchi, refer vir-
gam Aharonis ante teſtimonium, [h] obſer-
vandam in ſignum contra deditos rebellio-
ni: ut [i] auferas a me murmura eorum, ac nó
moriantur.
26 Quod fecit Moſche, quemadmodum præ-
ceperat ipſi Jehova, ſic fecit.
27 Tunc allocuti ſunt filii Jiſraëlis Moſchen,
dicendo, [*] en expiramus, perimus, omnes
perimus.
28 Quicunque [k] propè accedit ad taberna-
culum Jehovæ, moriturus eſt: nunquid con-
ficiemur expirando?

Caput XVIII.

Deus Aharonem & filios officii ſui admonet, Levitas verò eis in miniſterio ſacro ſubjicit, certa illis miniſteria deſignans: utriſque proſpicit de alimentis a populo ſubminiſtrandis ex oblationibus & decimis.

1 Quapropter dixit Jehova ad Aha-
ronem, tu & filii tui & [*] familia patris
tui tecum [*] portabitis iniquita-
tem ſanctuarii: nam tu & filii tui tecum
portabitis iniquitatem ſacerdotii veſtri.
2 Atque etiam fratres tuos tribum Levi, tri-
bum paternam tuam admovebis tecum, ut
adjuncti tibi miniſtrent tibi (tu autem &
filii tui tecum miniſtrabitis [*] ante tentorium
teſtimonii)
3 Et ut [*] obſervent obſervationem tui & ob-
ſervationem totius tentorii: ſed ad vaſa ſan-
ctuarii & ad altare ne accedunto, ut non
moriantur tum ipſi [*] tum vos.
4 Adjunguntor verò tibi & obſervanto ob-
ſervationem tentorii conventus in toto mi-
niſterio tentorii: & nullus [*] extraneus acce-
dito vobiſcum.
5 Vos autem obſervabitis obſervationem
ſanctuarii & obſervationem altaris: ſic non
erit deinceps fervens ira contra filios Jiſ-
raëlis.
6 Etenim ego, ecce, deſumpſi fratres veſtros
Levitas e medio filiorum Jiſraëlis; vobis
dono dantur pro Jehova, ad miniſtrandum
miniſterium tentorii conventus.
7 Tu ergo & filii tui tecum obſervate ſacer-
dotium veſtrum in omni negotio altaris
quod que intra ipſū velū ut miniſtretis: [a] da-
tivo miniſterio dono ſacerdotium veſtrum,
ideo extraneus qui propè acceſſerit, morte
plectitor.
8 Præterea dixit Jehova ad Aharonem, ecce
inſuper ego do tibi ad obſervationem obla-
tiones meas: ex omnibus rebus ſanctis filio-
rum Jiſraëlis tibi do eas propter [*] unctio-
nem, & filiis tuis in ſtatutum perpe-
tuum.
9 Hoc eſto tuum, e rebus ſanctis ſanctarum
ſervatis [*] ab igne: omnis oblatio eorum ex
omni [*] munere eorum, & ex omni peccato
eorum, & ex omni reatu eorum quæ reſtitu-
ent mihi, res ſancta ſanctarum tua eſto &
filiorum tuorum.
10 [b] In ſanctiore loco comedito illud: omnis
mas comedet illud, res ſancta eſto tibi.
11 Hoc quoque tuum eſto, elatio doni eorum
cum omnibus [c] donis filiorum Jiſraëlis quæ
agitantur, tibi do illa & filiis tuis filiabuſque
tuis tecum ſtatuto perpetuo: quiſquis mun-
dus erit in familia tua, comedet illud.
12 Quodvis [d] opimum oleum & quodvis opi-
mum muſti ac frumenti, primitias eorum
quas dederint Jehovæ, do tibi.
13 Primitiæ omnium quæ fuerint in terra il-
lorum, quas attulerint Jehovæ, tuæ ſunto:
quiſquis mundus erit in familia tua, come-
det ex eis.

24 Omne

c Heb. ſ[illegible] vos.
d Heb. quaſi mo-
mento, ut ſuprà 15. 21.
10 Qui procide-
runt] orantes & de-
precantes ſupplicē
populo.

13 Cumque ſtaret] ut
ſe [illegible] alterius ſer-
[illegible] objiceret.

e Heb. virgam vir-
gam.

18 Nam virga] q.
etiamſi tribum Le-
vi in duas partes di-
viſerim, ſacerdotum &
Levitarum, in hac ta-
men ut in reliquis
virgam unam eſſe vo-
lo, & Aharonem to-
tius generis princi-
pem.
f Heb. caput.
19 Teſtimonio] ar-
ca teſtimonii, in loco
[illegible] ubi arca
eſt.

g Heb. virgam in
[illegible]

h Heb. ad obſerva-
tionem in ſignum filiis
rebellionis.
i Heb. abſumas.
27 En] ſenſus eſt,
ſpeciosa exempla
[illegible] Deum no-
[illegible] eſſe;
[illegible] autem
[illegible] ejus tabernaculū,
[illegible] reconcili-
[illegible] accedere: at-
[illegible] propoſita
[illegible] propius accedẽ-
[illegible] quid igitur
[illegible] ut deſina-
[illegible]?

k Heb. accedens ac-
cedit.

1 Quapropter] quia
Deus Jiſraëlitas me-
tu quo premebantur
ſuprà 17. 27. voluit
liberare, ideò ſui ad-
eundi rationem do-
cet, & per quos qui-
buſque adminiſtris
reconciliatio facien-
da.
Familia patris] tri-
bus Levi ex ſacerdo-
tibus & Levitis con-
ſtans.
Portabitis iniq.] ſu-
bitis pœnas, ſi quid
in miniſterium ſa-
crum committetis.
2 Ante tentorii]
procurabitis quic-
quid ad miniſterium
ſacrum pertinet, ab
altari uſque ad inti-
mam partem ſanctua-
rii ubi eſt arca.
3 Obſervent obſ.]
præſtò ſint ad omnia
mandata tua.
Tum vos] ſi hoc il-
lis permittetis.
4 Extraneus] a ge-
nere Levitico, ut ver.
7.

a Heb. miniſterio
doni: ſic dativos tuto-
res & curatores ju-
riſconſ. vocant.

8 Unctionem] ſa-
cerdotium, quod un-
ctione in te & filios
tuos collatum eſt:
Synecdoche ſigni &
rei ſignificatæ.
9 Ab igne] id eſt,
quæ neque holocau-
ſta ſunt, neque deſti-
nata ut igne combu-
rantur Deo.
Munere] oblatio-
num genera recenſet
de quibus Levit. 2. &
4. ſequentibus.
b Heb. in ſancto
ſanctorum: hoc eſt non
in intima tabernaculi
parte (ut ferè accipitur)
quæ ſummo tantùm ſa-
cerdoti & ſemel quo-
tannis patebat, ſed ad
portam tentorii quæ
non veſtibulum taberna-
culi, ſed atrii ſanctior
dicitur, ut oſtenditur
Levit. 6. 9. & 19. & 8.
31.
c Heb. agitationi-
bus ſil.
d Heb. adipem o-
lei: ſic ver. 29. & 30.
& 32.

14 Omne devotum in Jiſraële, tuum eſt.
15 Quicquid aperit vulvam ex omni carne
quam oblaturi ſunt Jehovæ tam ex homine
quam ex jumentis tuum eſto: ſed[e] omnino
redimi jubeto primogenitum hominis, pri-
mogenitum quoque jumenti immundi re-
dimi jubeto:
16 [f]Redimendos autem illorum à nato uno
menſe redimi jubeto ſecundum æſtimatio-
nem tuam, argenti quinque ſiclis prout eſt
ſiclus ſanctuarii: viginti obolorum eſt.
17 Primogenitum verò bovis, aut primoge-
nitum ovis, aut primogenitum capræ ne
ſinito redimi, res ſancta ſunt: ſanguinem e-
orum ſpargito ſuper altare, & adipem illo-
rum adoleto, ut ſit igne abſumptus in odo-
rem gratum Jehovæ.
18 Et caro eorum tua eſto, [g]ſicut pectus agi-
tationis, & ſicut armus dexter, tua eſto.
19 Omnes oblationes rerum ſanctarum quas
offerent filii Jiſraëlis Jehovæ, do tibi & fi-
liis tuis ac filiabus tuis tecum in ſtatutum
perpetuum: [h]fœdus ſalis, perpetuum eſt
coram Jehova pro te & pro ſemine tuo te-
cum.
20 Edixit enim Jehova Aharoni, in terra illo-
rum ne habeto poſſeſſionem, & pars ne eſto
tibi inter eos: ego ſum pars tua & poſſeſſio
tua [h]inter filios Jiſraëlis.
21 Filiis autem Levi ecce do omnes decimas
ex Jiſraële in poſſeſſionem, pro miniſterio
ipſorum quo ipſi miniſtrant, miniſterio ten-
torii conventus:
22 Ut non accedant deinceps filii Jiſraëlis
ad tentorium conventus, portantes pecca-
tum ad moriendum.
23 Sed miniſtrent Levitæ ipſi miniſterium
tentorii conventus, & ipſi ferant iniquita-
tem ſuam: ſtatutum perpetuum per gene-
rationes veſtras eſto, ut inter filios Jiſraëlis
non poſſideant poſſeſſionem.
24 Nam decimas filiorum Jiſraëlis quas affe-
rent Jehovæ in oblationem, do Levitis in
poſſeſſionem: idcirco edico de illis, inter
filios Jiſraëlis ne poſſidento poſſeſſio-
nem.
25 Allocutus quoque eſt Jehova Moſchen,
dicendo:
26 Levitas alloquere & edicito eis, cùm ac-
ceperitis à filiis Jiſraëlis decimas quas do
vobis ab illis pro poſſeſſione veſtra: tunc
offerte ex eis oblationem Jehovæ, decimas
ex illis decimis,
27 (Ut[*] imputetur vobis oblatio veſtra) [*]ſi-
cut frumentum ex area, & ſicut [i]maturum
liquorem ex torcularis lacu.
28 Sic offerte vos quoque oblationem Jeho-
væ de omnibus decimis veſtris quas acce-
peritis à filiis Jiſraëlis: & date [k]ex illis ſin-
gulis oblationem Jehovæ, Aharoni ſacer-
doti.
29 Ex[l] ſingulis quæ dabuntur vobis offerte
omnem oblationem Jehovæ, ex ſingulorum
opimo, ex eo offerte ſacram partem e-
jus.
30 Dicito etiam ad eos, cùm offeretis ex eo
opimum ejus, tum imputabitur Levitis tan-
quam proventus ex area, & tanquam pro-
ventus è lacu torcularis.
31 Tum comedetur ipſas decimas in quovis
loco vos & familia veſtra: nam merces eſt
vobis pro miniſterio veſtro in tentorio con-
ventus.
32 Sic non portabitis illarum nomine pec-
catum, offerentes ex eis opimum quidem: &
res ſacras filiorum Jiſraëlis non profanabi-
tis, neque moriemini.

CAPUT XIX.

Deus rationem præſcribit conficiendæ aquæ ab immunditie purgantis.

1 Tum allocutus eſt Jehova Moſchen & A-
haronem, dicendo,
2 Hoc eſt ſtatutum legale quod præcepit
Jehova dicendo, edicito filiis Jiſraëlis, ut
accipientes adducant ad te juniceam rufam
integram, in qua non ſit vitium, [a]cui jugum
nondum impoſitum ſit.
3 Et dabitis eam Elhhazari ſacerdoti, qui
jubebit eam educi extra caſtra, ut juguletur
eam quis coram ipſo.
4 Tum accipiens Elhhazar de ſanguine ejus
digito ſuo, aſpergito verſus anteriorem
partem tentorii conventus de ſanguine e-
jus [b]ſepties.
5 Et [c]jubeto comburi juniceam illam ante o-
culos ſuos, pellem ejus & carnem ejus &
ſanguinem ejus cum fimo ejus jubeto com-
buri.
6 Aſſumenſq; ſacerdos lignum cedrinum &
muſcum & dibaphum coccineum, projicito
ea [d]inter rogum illius juniceæ.
7 Deinde lotis veſtimentis ſuis ſacerdos ab-
luito carnem ſuam aqua, poſtmodum veni-
et in caſtra, & immundus erit ſacerdos uſq;
ad veſperam.
8 Similiter qui combuſſerit eam, lavato ve-
ſtimenta ſua aqua, & abluito carnem ſuam
aqua: & immundus erit uſque ad veſpe-
ram.
9 Tum colligito quiſpiam mundus cinerem
illius juniceæ, & relinquito extra caſtra in
loco mundo, ut cœtui filiorum Jiſraëlis
[e]aſſervetur in [*]aquam ſeparationis, aqua
peccati eſt.
10 Deinde lavato qui collegit cinerem illius
juniceæ veſtimenta ſua, & immundus eſto
uſque ad veſperam: hoc eſto filiis Jiſraëlis
& peregrino peregrinanti inter eos in ſta-
tutum perpetuum.
11 Qui tetigerit mortuum, quodcunque ca-
daver hominis, is eſto immundus ſeptem
dies.
12 Et purgato ſe aqua illa die tertio & die ſep-
timo, mundus erit; quòd ſi non purgabit
ſe die tertio & die ſeptimo, non erit mun-
dus.
13 Quiſquis tacto mortuo, cadavere homi-
nis qui mortuus eſt, non purgaverit ſe, ta-
bernaculum Jehovæ polluit, ideo excindi-
tor anima illa è Jiſraële: quia aqua ſepara-
tionis non fuerit aſperſa ſuper eum, immun-
dus eſto, deinceps immunditia ejus in eo
eſt.
14 Hæc eſto lex cùm homo mortuus fuerit in
tentorio: quiſquis accedit ad tentorium
ipſum, & quiſquis eſt in ipſo tentorio, im-
mundus eſto ſeptem dies.

15 Etiam

15 Etiam omne vas apertum ᵃſuper quo non
fuerit pannus circumtortus, immundum eſt.
16 Et quicunque tetigerit in ſuperficie agri
confoſſum gladio, aut ᵇ mortuum, aut os
hominis, aut ſepulchrum, immundus eſto
ſeptem dies.
17 Accipiunto itaque pro illo immundo de
pulvere iſtius exuſtæ *juvencæ* peccati, cui im-
ponito aquam vivam in vaſe:
18 Et acceptum muſcum intingens aqua illa
vir mundus, aſpergito eo tentorium illud &
omnia illa vaſa, & animas quæ ibi fuerint:
ſimiliter eum qui tetigerit aliquod os, aut
confoſſum, aut mortuum aut ſepulchrum il-
lum:
19 Aſpergito inquam mundus ille immundum
iſtum die tertio & die ſeptimo: cumque
purgaverit eum die ſeptimo, lotis veſtimen-
tis ſuis abluito ſe aqua: ſic mundus erit veſ-
pere.
20 Quiſquis autem immundus fuerit & non
purgaverit ſe, omnino excinditor anima
illa e medio hujus congregationis: nam
ſanctuarium Jehovæ polluit, aqua ſepara-
tionis non fuit inſperſa illi, immundus
eſt.
21 Hoc eſto illis in ſtatutum perpetuum:
tum qui ſpargit aquam ſeparationis lava-
to veſtimenta ſua, tum qui tangit aquam
ſeparationis, immundus erit uſque ad veſ-
peram.
22 Et quicquid tetigerit is qui immundus *eſt*,
immundum eſto: & anima quæ tetigerit
illud immunda eſto uſque ad veſperam.

Caput XX.

*Populus aquarum penuriâ in duces ſuos inſur-
git, quibus cùm mandaſſet Deus ut in præſentem pe-
tram alloquentes aquam ex ea elicerent, ex diffi-
dentia non planè mandatum ejus exequuntur, ideoq;
a promiſſa terra excluduntur: per Edomæos tran-
ſitus petitur: eo denegato ad montem Horem di-
vertitur, ubi Aharon moritur, & Elhazar ei in
ſummo ſacerdotio ſuccedit.*

1 PERVENIENTIBUS autem filiis Jiſ-
raëlis, toto cœtu illorum in deſertum
Tzinis ᵃ menſe primo, conſedit populus
ᵇKadeſchi: ubi mortua eſt Mirjam, & ſe-
pulta ibi.
2 Cumque non eſſet aqua illi cœtui, congre-
gati ſunt adverſus Moſchen & adverſus A-
haronem:
3 Et contendens populus cum Moſche, lo-
quebantur dicendo, at utinam expiraſſe-
mus, cùm expirarent fratres noſtri coram
Jehova.
4 Nam cur adduxiſtis congregationem Je-
hovæ in deſertum iſtud? ut moriamur ibi
nos & ᵃ jumenta noſtra?
5 Et quare feciſtis ut aſcenderemus ex Æ-
gypto? ad adducendum nos in locum ma-
lum iſtum? non *eſt* locus ſementis, aut ficu-
um, aut vitium, aut malogranatorum, ac ne
aqua *quidem* adeſt ad bibendum.
6 Veniens itaque Moſche & Aharon ᵇ metu
illius congregationis ad portam tentorii
conventus, prociderunt in faciem ſuam: &
apparuit eis gloria Jehovæ.
7 Et allocutus eſt Jehova Moſchen, dicen-
do:
8 Accipe ᵃ virgam hanc, congregatoque iſto
cœtu tu & Aharon frater tuus alloquimini
petram iſtam ante oculos eorum, ut edat
aquam ſuam: ita proferetis eis aquam ex
iſta petra, dabis bibendum iſti cœtui & ju-
mentis eorum.
9 Cùm itaque accepiſſet Moſche virgam il-
lam a conſpectu Jehovæ, quemadmodum
præceperat ei:
10 Congregaverunt Moſche & Aharon con-
gregationem iſtam verſus petram illam,
ᵃdixitque ᵇ eis, ᵃ audite nunc ô rebelles, ᵃ an
ex petra hac proferemus vobis aquam?
11 Deinde Moſche attollens manum ſuam
percuſſit petram illam virga ſua ᵃ bis: tunc
prodiit aqua multa, ut biberet cœtus ille &
jumenta illorum.
12 Quamobrem dixit Jehova ad Moſchen &
ad Aharonem, quia non credidiſtis mihi, ut
ᵃ ſanctificaretis me ante oculos filiorum
Jiſraëlis, idcircò non introducetis con-
gregationem iſtam in terram quam ego do
eis.
13 (Illa *eſt* aqua contentionis, ubi conten-
derunt filii Jiſraëlis contra Jehovam) ita
ſanctificatus eſt ᵃin illis.
14 TUM miſit Moſche nuncios Kadeſcho ad
Regem Edomæorum, *qui dicerent*, ſic ait
frater tuus Jiſraël, tu noſti ᶜ omnes moleſti-
as quæ obvenerunt nobis:
15 Ut deſcenderunt patres noſtri in Ægyp-
tum, manſimuſque in Ægypto temporibus
multis, ac malo affecerunt nos Ægyptii ſi-
cut patres noſtros.
16 Cumque clamaviſſemus ad Jehovam, ut
exaudivit Jehova vocem noſtram, miſitque
angelum qui eduxit nos ex Ægypto: & ec-
ce jam ſumus Kadeſchi *in* civitate ad finem
termini tui.
17 Tranſeamus quæſumus per terram tuam,
non tranſibimus per agrum aut per vineam
ullam, neque bibemus aquam ullius putei:
viâ regiâ ibimus, non declinabimus ad dex-
teram aut ſiniſtrâ uſque dum tranſiverimus
terminum tuum.
18 Cui reſpondit Edomæus, ne tranſito ᵈ per
regionem meam, ut non prodeam ᵃ cum
gladio obviam tibi.
19 Rurſus dicentibus ad eum filiis Jiſraëlis,
tritâ viâ aſcendamus, & ſi aquam tuam bi-
bemus ego & pecora mea, ſimul dabo ᵉ pre-
tium venditionis ejus: ᶠ nihil eſt *quod petamus*,
tantùm pedibus meis tranſeam:
20 Reſpondit, non tranſibis, prodiitque E-
domæus obviam ei cum populo ᵍ numeroſo
& manu forti.
21 Renuente itaque Edomæo permittere Jiſ-
raëli ut tranſiret per terminum ſuum, de-
flexit Jiſraël ab eo.
22 Profecti enim Kadeſcho, venerunt filii
Jiſraëlis totus cœtus illorum in Horem
montem.
23 ‖ Tum allocutus eſt Jehova Moſchen & A-
haronem in ipſo monte Hore, juxta termi-
num terræ Edomæorum, dicendo,
24 Aggregandus eſt Aharon ad populos ſuos,
non enim ingredietur in terram quam do
filiis Jiſraëlis, eo quod rebellaſtis contra

8 *Virgam hanc*] quam ſuprà 17.25. ante teſtimonium juſſit aſſervari in ſignum contra rebellioni deditos: ideò Moſche eam a conſpectu Jehovæ accepiſſe dicitur infrà ver. 9.

10 *Dixitq;*] Moſche & Aharon, quod ex pœna utrique infida colligitur.

En] contrà quàm juſſi fuerant alloqui petram ante oculos illorum.

Audite] impatientiæ voces.

An ex petra] incredulitatis voces: quod enim certò ſore Deus promiſerat ver. 8. id iſti in dubium vocat.

11 *Bis*] inobſequens factum, nam è mandato diſcedunt, cùm petram alloqui juſſi ſuprà ver. 8. eam percutiunt, & quidē iteratò, irato & impatiente perturbatoque animo.

12 *Sanctificaretis me*] certò confirmādo Jiſraëlitas deo vento, & ſecurè imperando petræ.

13 *In illis*] in Moſche & Aharone: ſimilem locutionem vide Levit. 10. 3.

c Heb. *omnem moleſtiam quæ invenit nos, ut Exod.* 18. 8.

d Heb. *per meſſ... me ... , ut Deut.* 2. 19

18 *Cum gladio*] id eſt, armis: ſynecdoche.

e Heb. *venditionem: metonymia.*

f Heb. *tantum nō eſt quicquam, pedibus meis tranſibo...*

g Heb. *gravi.*

‖ *Num.* 33. 38. & 39.

16 *Mortuum*] non ... morte.

... *primo*] ... ab ... Ægypto, ut ... 33. ... 14 ... deſerto ... Edo... ver.

... *jumenta* ... ver. 8. &

I b præ-

b Hebr. ...

24 ^b præſtitutum meum ad aquam contentio-
nis.
25 Aſſume Aharonem & Elhhazarem filium
ejus, quos jubeto aſcendere in montem ip-
ſum Horem.
26 Ubi exuito Aharonem veſtibus ſuis, & in-
duito eis Elhhazarem filium ejus: deinde
Aharon aggregabitur & morietur ibi.
27 Fecit ergo Moſche quemadmodum præ-
ceperat Jehova, cùm aſcendiſſent in mon-
tem Horem ante oculos totius cœtus:
28 Exuens enim Moſche Aharonem veſti-
bus ipſius induit eis Elhhazarem filium ipſi-
us, & mortuus eſt Aharon ibi in vertice mõ-
tis: poſtea deſcendit Moſche cum Elhha-
zare de monte illo.
29 Cumque viderent totus ille cœtus expi-
raſſe Aharonem, fleverunt Aharonem tri-
ginta diebus tota domus Jiſraëlis.

Caput XXI.

Jiſraëlitæ in pugna adverſus Regem Cenahha-
næa damno primùm accepto, votum nuncupan-
tes victoriam conſequuntur: poſtea murmurando
efficiunt, ut ſerpentes in ſe mittantur, a quibus præ-
cibus Moſchis & ſerpentis ærei intuitu liberantur:
poſt certas profectiones aquis divinitus datis gra-
tes canentes Deum celebrant: denique duobus Emo-
ræis regibus expugnatis regna eorum obtinent.

1 Cùm autem audiviſſet Cenahhanæus
Rex Hharadi inhabitans ^a Auſtralem
partem adventare Jiſraëlitas via ipſa
exploratorum, pugnavit contra Jiſraëlem,
& captivam fecit ex eo captivorum multi-
tudinem.
2 Quapropter vovens Jiſraël votum Jehovæ,
dixit, cùm ^a omnino tradideris populum i-
ſtum in manum meam, tunc ^c devotas effi-
ciam civitates eorum.
3 Auſcultans ergo Jehova voci Jiſraëlis tradi-
dit Cenahhanæum *illi* qui devotos effecit e-
os & civitates eorum: quamobrem vocavit
nomen illius loci ^b Chormam.
4 Deinde profecti ex illo monte Hore viâ ad
mare algoſum, ut circumirent terram Edo-
mæorum, cùm imminutus eſſet animus po-
puli propter viam illam.
5 Dicebat populus contra Deum & contra
Moſchen, quare feciſtis ut aſcenderemus ex
Ægypto, ad moriendū in hoc deſerto? nam
non adeſt panis, nec adeſt aqua, & animam
noſtram tædet hujus panis viliſſimi.
6 Tum immiſit Jehova in populum illum ſer-
pentes ^e preſteres qui morderent populum:
ita, moriebatur populus multus ex Jiſra-
ële.
7 Veniens itaque populus ad Moſchen dixe-
runt, peccavimus quòd locuti ſumus con-
tra Jehovam & contra te, ora Jehovam ut
amoveat a nobis hunc ſerpentem: oravitque
Moſche pro populo.
8 Edixit verò Jehova Moſchi, fac tibi preſte-
rem & impone eum perticæ, eritque ut
quiſquis morſus fuerit, cùm aſpexerit eum
^d ſanitatem recipiat.
9 Et faciens Moſche ſerpentem æneum im-
poſuit eum cuidam perticæ: eratque cùm
[illegible] in
ſerpentem illum æneum ſanitatem reci-
peret.
10 Cumque filii Jiſraëlis ^e profecti eſſent, ca-
ſtrametati ſunt Obothis.
11 Deinde profecti Obothis, caſtrametati
ſunt ad ^f cumulos *montium* Hhabarimorum
in illo deſerto quod *eſt* ante conſpectum
Moabitarum ab ortu Solis.
12 ^g Inde profecti, caſtrametati ſunt in ^h val-
le Zeredis.
13 Inde profecti caſtrametati ſunt ad vadum
Arnonis, quod *eſt* in ipſo deſerto procedens
a termino Emoræi: ^i nam Arnon terminus
Moabitarum inter Moabitas & inter Emo-
ræos *eſt*.
14 Idcircò dici ſolet in recenſione ^k bellorū
Jehovæ, contra ^l Vahebum turbine ^m *pugna-*
vit, & contra ^n flumina, *nempe* Arnonem,
15 ^o Decurſus enim iſtorum fluminum qui di-
vertit ad ſitum Hharæ, is nititur termino
Moabitarum.
16 Et inde *profecti ſunt* ^p Beerunch *eſt* ille
puteus de quo edixerat Jehova Moſchi,
congrega populum ut dem eis aquam.
17 (Tunc cecinit Jiſraël canticum hoc, ^q aſ-
cende putee, acclamate ei.
18 Putee, quem fodiunt principes, quem ef-
fodiunt ingenui e populo, cum Legiſlatore ^r
ſcipionibus ſuis) a deſerto verò Mattanam
ſunt profecti.
19 Et Mattana Nachalielem, & Nachaliele
Bamothin:
20 Bamothis verò ad illam vallem quæ *eſt* in
agro Moabitarum ad initium collium, & re-
ſpicit verſus ^s ipſam ſolitudinem.
21 Tum miſit Jiſraël nuncios ad Sichonem
Regem Emoræorum, qui dicerent,
22 Tranſeam per terram tuam, non diverte-
mus in *ullum* agrum aut vineam, neque bi-
bemus aquā *ullius* puteinā regiā ibimus uſ-
que dum tranſiverimus terminum tuum.
23 Non permiſit autem Sichon Jiſraëli tran-
ſire per terminum ſuum, ſed congregato
Sichon toto populo ſuo procedens obviam
Jiſraëli in ipſum deſertum, venit Jahhe-
zam ubi pugnavit contra Jiſraëlem.
24 Percuſſit verò eum Jiſraël acie gladii &
hæreditariò acquiſivit terrā ejus ab Arno-
ne Jabbokum uſque, uſq; ad Hhammonitas
(^t nam munitus erat terminus Hhammoni-
tarum.)
25 Occupavit ergo Jiſraël omnes civitates il-
las: ideò habitavit Jiſraël in omnibus civita-
tibus Emoræi, Cheſchbone & in omnibus
^u oppidis ejus.
26 Cheſchbon enim civitas erat Sichonis
Regis Emoræi, qui pugnans contra ^x Regem
Moabitarum ^y priorem ademerat totam re-
gionem ejus e manu ejus Arnonem uſque.
27 ^z Idcirco dicere ſolent qui proverbiis u-
tuntur, adite Cheſchbonem, ædificetur &
firmetur civitas Sichonis.
28 ^& Cùm ignis egreſſus eſt Cheſchbone, flam-

b Hebr. ...

^a Auſtralem par-
tem] Cenahhanææ,
quam miſſi fuerant ex-
ploratores ſupra 13.
18.

a Heb. tradendo
tradideris.
c Devotas efficiam]
non reſervabo ad u-
ſus noſtros, ſed tibi
conſecratas perdam.
b id eſt, devotionē
ſive anathema.

e Heb. adurentes.

d Heb. vivendo
vixerit.

20 Ipſam ſolitudinem ... [illegible] ad Emo
23. 24 Nam munitus] ... [illegible] ... Moabita
chone occupatis ... [illegible] ... 26 Regem
[illegible]
ex ... Moabitarum regibus ... [illegible] ... 27
... [illegible] ... 28 Cùm ignis]
[illegible]
... Moabitæ, tanquam ignis conſumpſit eam, ... [illegible]

ma ex civitate Sichonis, abſumpſit 'Hha-
ram Moabitarum, incolas 'excelſorum Ar-
nonis.
29 Væ tibi Moab, periiſti popule 'Cemoſchi:
'tradidit filios ejus qui evadebant & filias
ejus in captivitatem Regi Emoræo Sichoni.
30 Sed jaculati ſumus in eos, pereunte
Cheſchbone Dibonem uſq; & deſolavimus
Nophachum uſque, deſolatione 'pertingente
Medebam uſque.
31 Itaque habitavit Jiſraël in terra Emoræi.
32 Deinde miſit Moſche ad explorandum
Jahhzerem, quam ceperunt cum oppidis e-
jus: ſic expulit Emoræum qui erat illic.
33 Poſtea converſi cùm aſcenderent via *ad*
Baſchanem, proceſſit Hhog Rex Baſchanis
obviam eis, ipſe cum toto populo ſuo in præ-
lium Edrehhum.
34 Edixit autem Jehova Moſchi, ne timeto
eum; nam in manum tuam trado eum to-
tumque populum ejus ac regionem ejus:
ſed facito ei quemadmodum feciſti Si-
choni Regi Emoræorum qui habitabat
Cheſchbone.
35 Percuſſerunt itaq; eum filiosq; ejus & to-
tum populum ejus, adeò ut non relinque-
rent ei ſuperſtitem: ſic hæreditariò conſe-
cuti ſunt terram ejus.

Caput XXII.

Bilhham a Moabitis accerſitus ut Jiſraëlis male-dicat, primùm recuſat de voluntate Dei admoni-tus, iterum vocatus, veniam abeundi extorquet: quare offenſus Deus in via per Angelum eum ob-jurgat, & quid fieri ab ipſo velit diſertè repetit.

1 Poſtea profecti ſunt filii Jiſraëlis, &
caſtra poſuerunt in campeſtribus Moa-
bitarum procul a vado Jerichuntino
Jardenis.
2 Quod videns Balak filius Tzipporis, cum
omnibus quæ fecerat Jiſraël Emoræo ipſi:
3 Timuit Moabita a præſentia iſtius populi
valde, eò quòd multus eſſet, tæduitq; Moa-
bitam ob præſentiam filiorum Jiſraëlis.
4 Quapropter dixit Moabita ad 'ſeniores
Midjanis, nunc delingerent hæc congrega-
tio omnia quæ circum nos *ſunt*, ſicut delin-
git bos viridem herbam agri: erat autem
Balak filius Tzipporis Rex Moabitarum
tempore illo.
5 Et miſit nuncios ad Bilhhamum filium
Behhoris 'Petoram, quæ *eſt* impoſita ipſi
'flumini, in regionem [b] 'popularium ejus,
accerſitum eum: dicendo, ecce populus e-
greſſus ex Ægypto, ecce 'operit aſpectum
hujus terræ, & ipſe conſidet e-regione
mei.
6 Nunc itaque veni quæſo, 'maledic meâ cau-
sâ populo huic, quia robuſtior eſt me, for-
taſſe prævalebo, percutiemus eum aut ex-
pellam eum ex hac terra: novi enim bene-
dictum fore eum cui benedixeris, & cui ma-
ledixeris fore maledictum.
7 Iverunt ergo ſeniores Moabitarum & ſe-
niores Midjanitarum [c] cum divinationum
honorariis in manibus ſuis: cumque perve-
niſſent ad Bilhhamum, retulerunt ei verba
Balaki.
8 Qui dixit ad eos, pernoctate hîc nocte iſta,
& reddam vobis [d] reſponſum quemadmo-
dum edixerit Jehova mihi: ſic manſerunt
principes Moabitarum cum Bilhhamo.
9 Venit autem Deus ad Bilhhamum, & dixit,
qui *ſunt* viri iſti apud te?
10 Et dixit Bilhham ad Deum; Balak filius
Tzipporis Rex Moabitarum miſit *eos* ad me,
11 *Dicens*, ecce populus egreſſus ex Ægypto
jam tegit aſpectum hujus terræ: nunc veni,
[e] execrare meâ causâ illum, fortaſſe præva-
lebo pugnando adverſus eum, aut expellam
eum.
12 Sed dixit Deus Bilhhamo, ne ito cum illis:
ne maledicito populo illi, nam benedictus eſt.
13 Quare ſurgens Bilhham eo mane dixit ad
principes Balaki, redite in terram veſtram,
quia renuit remittere Jehova ut eam vo-
biſcum.
14 Et ſurgentes principes Moabitarum vene-
runt ad Balakum, dixeruntq; ei, renuit Bil-
hham venire nobiſcum.
15 Sed perrexit ulterius Balak, mittendo
principes plures & honoratiores iſtis:
16 Qui cùm veniſſent ad Bilhhamum, dixe-
runt ei, ſic ait Balak filius Tzipporis, ne quæ-
ſo [f] excuſes te interdicto, quo minus venias
ad me:
17 Nam [g] valde cumulabo te honore, & quic-
quid edixeris mihi efficiam: quare veni quæ-
ſo, execrare populum hunc meâ causâ.
18 Reſpondens autem Bilhhā dixit ad ſervos
Balaki, ſi daret mihi Balak [h] domum ſuam
plenam argento & auro, non poſſem tranſ-
gredi [i] præſtitutum Jehovæ Dei mei, facien-
do aliquid parvum aut magnum.
19 Nunc tamen manete quæſo hîc vos quoq;
hac nocte, ut cognoſcam quid perrecturus
ſit Jehova loqui mecum.
20 Veniens autem Deus ad Bilhhamum noctu
dixit ei, 'quandoquidem accerſitum te ve-
niunt viri iſti, ſurge vade cum eis: verunta-
men rem quam edixero tibi, illam 'facies.
21 Surgens itaque Bilhham ipſo mane ſtravit
aſinam ſuam, abiitq; cum principibus Mo-
abitarum.
22 Sed accensâ irâ Dei 'quòd ipſe abiret, op-
poſuit ſe Angelus Jehovæ in ea via ut eſſet
adverſarius ei: is autem inſidebat aſinæ ſuæ
habens duos pueros ſuos ſecum.
23 Cumque videns aſina illa Angelum Jeho-
væ ſtantem in via illa & gladium ejus edu-
ctum in manu ejus, declinaſſet aſina ab illa
via ut iret in agrum, percuſſit eam Bilhham
ut cogeret eam reflectere ad viam illam.
24 Tum ſtetit Angelus Jehovæ in tramite
quodam vinearum, [k] maceriam utrinq; ha-
bente.
25 Cumque videns aſina Angelum Jehovæ
ſtantem comprimeret ſe ad alteram mace-
riem, compreſſit pedem Bilhhami ad mace-
riem illam: quare denuò percuſſit eam.
26 Poſtea Angelus Jehovæ perrexit tranſi-
re: ſtetitque in loco anguſto, ubi nulla e-
rat via ad declinandum dextrorſum aut ſini-
ſtrorſum.
27 Cumque videns aſina Angelum Jehovæ
ſuccubuiſſet ſub Bilhhamo, accenſus ira Bil-
hham percutiebat aſinam baculo ſuo.
28 Aperuit autem Jehova os aſinæ, quæ dixit

d Heb. *verbum*.

e Heb. *deſige*, *id eſt*, *tuis artibus mihi illum confode: ſic infrà ver.* 18. *& Levitici* 24. 11.

f Heb. *prohibearis*.

g Heb. *honorando honorabo te honore*.

h Heb. *plenitudinem domus ſuæ*.

i Heb. *os*.

20 *Quandoquidem*] q. d. cum illi te, & tu me adeo importunè ſollicites, age abi, &c. *Facies*] quamvis invitus & aliud cupiens.

22 *Quòd ipſe abiret*] animo exequendi voluntatem Balaki, Deut. 23. 5.

k Heb. *maceria hinc & maceria illinc*.

Bilhhamo, quid feci tibi, quòd percuſſiſti
me jam [l]ter?
29 Dicente verò Bilhhamo aſinæ, quia ludifi-
cata es me: utinam eſſet gladius in manu
mea, jam enim occiderem te.
30 Dixit aſina ad Bilhhamum, nónne aſina tua
ſum, qua vehi ſoles [m] ex quo tua fui uſque in
diem hunc? an [n] ſolita fui unquam tibi ita
facere? qui dixit, non.
31 Tum detegente Jehova oculos Bilhhami,
vidit Angelum Jehovæ conſiſtentem in ipſa
via & gladium ejus eductum in manu ejus:
quare inclinans verticem incurvavit ſe in
faciem ſuam.
32 Et dixit ad eum Angelus Jehovæ, quam-
obrem percuſſiſti aſinam tuam jam ter? ecce
ego egreſſus ſum ut ſim adverſarius, quia
[33] declinat hæc via in conſpectu meo.
33 Cùm vidit me aſina, tum divertit a con-
ſpectu meo jam ter: niſi divertiſſet a con-
ſpectu meo, jam certè etiam te occidiſſem
& illam vivam conſervaſſem.
34 Dicente itaque Bilhhamo ad Angelum Je-
hovæ, peccavi, quia neſciebam te conſiſtere
obviam mihi in hac via: quare nunc ſi ma-
lum videtur in oculis tuis, [o] revertar.
35 Dixit Angelus Jehovæ ad Bilhhamum, abi
cum iſtis viris, ſed tantùm verbum quod e-
dixero tibi illud loquitor: ivitque Bilhham
cum principibus Balaki.
36 Cùm autem audiret Balak adventare Bil-
hhamum, proceſſit obviam ei ad urbem
Moabitarum quæ *erat* in termino Arnonis,
qui *eſt* in extremitate ipſius termini.
37 Et dixit Balak ad Bilhhamum, an non [p] ſe-
dulò miſeram ad te ad accerſendum te? qua-
re non veniebas ad me? an verò non poſ-
ſum honore afficere te?

Caput XXIII.

*Bilhham præmiſſis ſacrificiis bis conatur Jiſra-
ëlitis maledicere morem Balako gerens: ſed divini-
tus animo linguâque illius mutata, benedicit eis, &
divinam erga eos benevolentiam prædicat.*

1 Dixit verò Bilhham ad Balakum, ec-
ce veni ad te, jam [a] poſſémne ullo pa-
cto aliquid loqui? illud ipſum ver-
bum quod indiderit Jehova ori meo, elo-
quar.
2 Ivitque Bilhham cum Balako, & venerunt
Kirjath-chutzothas.
3 Ubi mactans Balak boves & pecudes, [3] mi-
ſit ad Bilhhamum & ad principes qui cum
eo *erant*.
4 Fuit autem ipſo mane, ut aſſumens Ba-
lak Bilhhamum deduceret eum ad excelſa
Bahhalis: unde videbat extremam partem
populi.
5 Tum dicente Bilhhamo ad Balakum, ex-
strue mihi hîc ſeptem altaria, & præpara
hîc mihi ſeptem juvencos & ſeptem arietes:
6 Fecit Balak quemadmodum locutus erat
Bilhham, obtulitque Balak cum Bilhhamo
juvencum & arietem in unoquoque altari.
7 Dixit autem Bilhham Balako, conſiſte jux-
ta holocauſtum tuum dum abeo, fortaſſe
[b] obviam fiet Jehova mihi, & [c] quamcunque
rem oſtenderit mihi indicabo tibi: & abiit
in clivum.
8 Cumq; obviam factus eſſet Deus Bilhha-
mo, dixit ad eum Bilhham, ſeptem altaria
iſta diſpoſui, & obtuli juvencum atque ari-
etem in unoquoque altari.
9 Indens verò Jehova verbum ori Bilhhami,
dixit, revertere ad Balakum, & ſic loquere.
10 Qui reverſus ad illum (cùm ecce conſiſte-
ret juxta holocauſtum ſuum, ipſe & omnes
principes Moabitarum)
11 Protulit ſententiam ſuam dicens, [11] e Syria
juſſit me adduci Balak Rex Moabitarum,
e montibus orientalibus, *dicendo*, veni male-
dic meâ causâ Jahhakobo, veni [d] deteſtare
Jiſraëlem.
12 Quid execrarer quod non execratur *Deus*
fortis? aut quid deteſtarer quod non dete-
ſtatur Jehova?
13 Cùm e ſummitate rupium illum aſpicio, &
e collibus contemplor illum, en populus *qui*
[13] ſolus habitat, & aliis gentibus ſeipſum non
annumerat.
14 Quis numeret pulverem Jahhakobi? &
quis numerum? *quis* quartam partem Jiſraë-
lis? [e] [14] moriar ego morte juſtorum, & ſit finis
meus ſicut illius.
15 Tum dixit Balak ad Bilhhamum, quid fa-
cis mihi? ad execrandum inimicos meos
aſſumpſi te, ecce autem [f] continenter be-
nedicis.
16 Qui reſpondens dixit, annon quod indi-
dit Jehova ori meo, ipſum [g] obſervanter e-
loquerer?
17 Deinde dixit ad eum Balak, veni quæſo
mecum ad locum alterum ex quo videas e-
um (tantùm extremitatem ejus videbis, cùm
verò totum non videbis) & execrare eum
meâ causâ inde.
18 Sic aſſumens eum *deduxit* in agrum [h] Tzo-
phim ad verticem cujuſdam collis, ubi ex-
tructis ſeptem altaribus obtulit juvencum
& arietem in unoquoque altari.
19 Dixitque ad Balakum, conſiſte hîc juxta
holocauſtum tuum, ego verò obvius fiam
illic *Jehovæ*.
20 Obviam itaque factus Jehova Bilhhamo
indidit verbum ori ejus, ac dixit, revertere
ad Balakum & ſic loquere.
21 Cui venienti ad ſe (cùm ecce conſiſteret
juxta holocauſtum ſuum & principes Moa-
bitarum cum eo) dixit Balak, quid locutus
eſt Jehova?
22 Tum protulit ſententiam ſuam dicens,
[22] ſurge Balak & audi, aures attende ad me
fili Tzipporis.
23 *Deus* fortis non *eſt* homo qui mentiatur,
aut filius hominis quem pœniteat: an ipſe
dixerit & non faciet? an locutus fuerit, &
non præſtabit illud?
24 Ecce *in me* recepi benedicere: [24] benedixit
enim, [24] nec revocabo illud.
25 [25] Non intuetur iniquitatem in Jahhakobo,
nec aſpicit perverſitatem in Jiſraële: Jehova
Deus ejus [25] cum eo *eſt*, & clangor regius *eſt*
in eo.
26 *Deus* fortis eductor eorum ex Ægypto, [26] *eſt*
ei ut vires monocerotis.
27 [27] Nam non eſt incantatio contra Jahhako-
bum, neq; divinatio contra Jiſraëlem: [27] jam
hoc tempore dicendum eſt de Jahhakobo
& de Jiſraële, quid operetur *Deus* fortis.

28 En

[l] Heb. *tribus vici-
bus*, ſic infrà ver. 32.
& 33.

[m] Heb. *ex quo tibi
ſum: pronomen aſſi-
xum pro ſeparato.*
[n] Heb. *ſolendo
ſolebam tibi ita facere.*

33 *Declinat hæc
via*] id eſt, alium
quæ hujus profectio-
nis finem tibi propo-
ſuiſti a meo: viam
enim pro inſtituto
accipit, ut Judic. 4.9.

[o] Heb. *revertar
mihi.*

[p] Heb. *mittendo
miſeram.*

[a] Heb. *poſſe poſſim.*

3 *Miſit*] ut cum
principibus convi-
varetur quos ei ho-
noris causâ adjun-
xerat.

[b] Heb. *ad vias fiet
Jehova obviam mihi.*
[c] Heb. *verbum ejus
quod, &c.*

28 Ea populus qui tanquam immanis leo ' aſ-
ſurget, & tanquam leo ſeipſum attollet: ' non
cubabit donec comederit prædam, & ſan-
guinem cæſorum biberit.
29 Tum dixit Balak ad Bilhhamum, ne exe-
cratione execrator eum, nec benedictione
benedicito ei.
30 Reſpondens verò Bilhham dixit ad Bala-
kum, annon allocutus eram te dicendo,
quicquid locutus fuerit Jehova, illud faci-
am?
31 Deinde dixit Balak ad Bilhhamum, age
quæſo, aſſumens te *ducam* in locum alium:
fortaſſe rectum videbitur in oculis Dei illi-
us, ut iſtum inde meâ cauſâ execreris.
32 Et aſſumens Balak Bilhhamum *duxit* in
verticem Pehhoris, qui reſpicit ad ſolitudi-
nem.
33 Ubi dicente Bilhhamo ad Balakum, ex-
true mihi hic ſeptem altaria, & præpara hic
mihi ſeptem juvencos & ſeptem arietes:
34 Fecit Balak quemadmodum dixerat Bil-
hham, obtulitque juvencum & arietem in
unoquoque altari.

28 *Aſſurget*] pro-[illegible]rabitur & contra [h]oſtes prævalebit ut [leo]. *Non cubabit*] non [d]eſinet proſperari.

Caput XXIIII.

Bilhham ſpiritu Dei adactus Jiſraëlitis benedicit, & felicia eis, infelicia verò eorum hoſtibus coram Rege Moabitarum prænunciat: cui tamen perniciosſum dat conſilium ante profectionem ſuam.

1 VIDENS autem Bilhham bonum videri
in oculis Jehovæ ut benediceret Jiſ-
raëli, [a] hac vice ut antea non ivit ad
captandas incantationes, ſed [b] convertit
faciem ſuam verſus deſertum.
2 Cumque ſublatis oculis ſuis videret Bil-
hham Jiſraëlem commorantem ' per tribus
ſuas, adfuit ei ſpiritus Jehovæ:
3 Quo protulit ſententiam ſuam dicens, di-
ctum Bilhhami filii Behhoris, dictum viri
' aperti [c] oculis:
4 Dictum audientis ſermones *Dei* fortis, qui
viſionem omnipotentis videt, ' excidens,
ſed retectus oculis.
5 Quàm ſunt bona tentoria tua ô Jahhakob,
tabernacula tua ô Jiſraël.
6 ' Ut valles extenduntur, ut horti juxta flu-
men, ut ſantali *quos* ' plantavit Jehova, ut
cedri juxta aquas.
7 ' Fundet aquam e ſitulis ſuis, ut ſemen ejus
ſit in aquis multis: ſic aſſurget ſupra ' Aga-
gum Rex ejus, & attollet ſe regnum ejus.
8 ' *Deus* fortis eductor ejus ex Ægypto ut vi-
res monocerotis *erit* ei: conſumet gentes
inimicas ſibi & oſſa eorum [d] detrahet, aut
ſagittis ſuis franget.
9 ' Ubi incurvaverit ſe, ubi jacuerit tanquam
leo & tanquam immanis leo, quis excitet
eum? ' benedicentium tibi *quiſque eſt* bene-
dictus, & maledicentium maledictus.
10 Tunc accenſus ira Balak adverſus Bilhha-
mum comploſit manibus ſuis: dixitque Ba-
lak ad Bilhhamum, ad [e] execrandum inimi-
cos meos vocaveram te, & ecce benedixi-
ſti [f] continenter tribus jam vicibus.
11 Nunc ergo effuge in locum tuum: dixe-
ram, [g] honore cumulabo te, ſed ecce [h] aver-
tit te Jehova ab honore.
12 Sed dixit Bilhham ad Balakum, nónne e-
tiam nuncios tuos quos miſeras ad me allo-
cutus eram dicendo,
13 Si daret mihi Balak [i] plenam domum ſu-
am argento & auro, non poſſem tranſgredi
[k] præſtitutum Jehovæ, faciendo rem bonam
aut malam [l] ex me: quod loquitur Jeho-
va, illud eloquar,
14 (' Attamen nunc ecce me euntem ad po-
pulum meum, age conſulam tibi) quæ fa-
cturus eſt hic populus populo tuo [m] extre-
mis temporibus.
15 Et ' proferens ſententiam ſuam dixit, dictū
Bilhhami filii Behhoris, dictum viri aperti
oculis:
16 Dictum audientis ſermones *Dei* fortis,
& noſcentis notionem excelſi, *qui* viſio-
nem omnipotentis videt, excidens ſed re-
tectus oculis.
17 ' Video illud, non tamen nunc: contem-
plor illud, ſed non propinquum: procedet
' ſtella ex Jahhakobo, & exurget ſceptrum
ex Jiſraële, quod ' franget latera Moabita-
rum, & deſtruet omnes filios Schethi:
18 Et erit Edom poſſeſſio, erit inquam Seh-
hir poſſeſſio ' hoſtibus ſuis: nam Jiſraël faci-
et [n] ſtrenuè;
19 Dominiumque obtinebit ex Jahhakobo
natus, qui perdet ' ſuperſtitem e civitate
quaque.
20 Cumque aſpiceret Hhamalekum, profe-
rens ſententiam ſuam dixit: ' *ut* principium
gentium *quædam* Hhamalekum, ita finis ejus
in perpetuum perit.
21 Cùm verò aſpiceret ' Kenæum, proferens
ſententiam ſuam dixit: forte eſt habitacu-
lum tuum & ponere in petrâ nidum tuum.
22 Attamen erit [o] cùm *aliqui* depaſcent ' Ka-
jinum: quouſque *erit in petra nidus tuus*? Aſ-
ſyria captivum abducette.
23 Deniq; proferens ſententiam ſuam dixit,
eheu, quis vivet cùm diſpoſuerit hoc *Deus*
fortis?
24 Ut naves a litore ' Cittæorum *ſolventes*, af-
fligant Aſſyrios & affligant Hhebræos: ſed
etiam *populus* ille in perpetuum ' peribit.
25 Poſtea ſurgens Bilhham abiit ut reverte-
retur in locum ſuum: atque etiam Balak a-
biit itinere ſuo.

a Heb. vice ut vi[ce] in occurſum incan[tationum]: ſic Judic. 16. [20].
b Heb. poſuit.
2 *Per tribus*] In [lo]cis ſuas diſtin[ctos e]x lege ſupra 2.
3 *Aperti oculis*] [illegible] hoc ſpiritus [pro]viſi.
c Heb. oculo, ut in[fra] ver. 15.
4 *Excidens*] extra [illegible] excidens [illegible] facultati[bus], quæ recte eſt vi[sio] viſionis Dei, 1. Schemuel. 19. 24.
6 *Ut valles*] his [illegible] proſperitatem populi. [illegible] cum [illegible] felicitatis [illegible] cum [illegible] ſuavi[tatis illegible] odo[ris illegible], robore & [illegible] cum [illegible] compa[rat]. [illegible] quæ [illegible] non huma[na illegible] ſed di[vina illegible] data di[illegible] ſint.
7 *Fundet*] Ita be[nedicet] Deus ut co[pio]ſam ſobolem habeat atque fructiferam. *Agagum*] Hhamalekitarum re[gem e]o tempore florentiſſimum, per ſynecdochen omnes eorum Reges Agagi di[cebantur], ut Aegyptiorum Parhhones: ſic 1. Schemu. 15. 8. 8 *Deus fortis*] [ut] ſupra 23. 22. d Heb. exoſſabit, id eſt, tractabit eos ut fera prædam. 9 *Ubi incurvaverit*] ut Gen. 49. 9. *Benedicentium*] ex promiſſione facta [Abr]ahamo Gen. 12. 3.

e ut ſuprà, 22. 11.
f Heb. tribus vicibus [illegible].
g Heb. honorando honorabo te.
h Heb. prohibuit te Jehova ab honore: hypallage pro prohibuit honorem a te.
i Heb. plenitudinem domus.
k Heb. os.
l Heb. ex corde meo: ut ſuprà 16. 28.
14 *Attamen*] Inſinuatio, qua Balaki animum comparat ut res (quamvis animo ipſius ingratas) patienter audiat. Conſilium autem hoc quale fuerit, indicat hiſtoria cap. 25. nam ex conſilio Bilhhami eam eveniſſe confirmatur infra 31. 16. & Apoc. 2. 14.
m Heb. in extremitate dierum.
15 *Proferens*] ut ſupra verſu 3. & 4.
17 *Video illud*] quod mox dicturus ſum: ſic relativa interdum apud Hhebræos antecedentibus præeunt. *Stella*] ſtellæ & ſceptri nomine regnū populi Dei ſignificat, cœptum in Davide, completum in Chriſto: ſive quod tempus [illegible] ſuit progreſſus quidam ſtellæ, ſive temporale regnum ſpectes, quod in primis ſpectabat Bilhhamus, ſive ſpirituale, quod continenter adimpletur in Chriſto.
Franget] Moabitas ſibi ſubjiciet quaſi perfodiens eorum latera: vide 2. Schem. 8. 2.
Filios Schethi] homines ex Schetho Adami filio propagatos: nam Kajini aliorumque genus diluvio periit.
18 *Hoſtibus ſuis*] Jiſraëlitis: vide 2. Schemu. 8. 14.
n Heb. robur [illegible] pro adverbio.
19 *Superſtitem*] hoſtem.

20 *Ut principium*] id eſt, ut copiis ejus infeliciter ſucceſſit, cùm primùm Jiſraëlitas aggreſſi ſunt Exod. 17. ita ſuccedet ſemper donec deleti fuerint: nam irrevocabili Dei decreto Hhamalekitæ traditi ſunt Jiſraëlitis delendi, & contra eos perpetuum imperatum bellum, ibidem 3. ver. ultimis. 21 *Kenæum*] gentem Jithronis e Midjanitis: unde Kenæus vocatur Judic. 1. 16. & poſteri ejus Kenæi Judic. 4. & 1. Schemu. 15. 6. o Heb. ad depaſcendum Kajinum. 22 *Kajinum*] Kenæorum tranſpoſitis literis, fortaſſe autoris gentis iſtius nomen eſt. 24 *Cittæorum*] Cilicum: vide Gen. 10. 4. intelligit autem Græcorum Romanorumque copias quibus Hhebræi & Aſſyrii domiti ſunt. *Peribit*] quod Daniel. 2. 34. & 45. figura ſtatuæ a lapide, qui ſine manibus exciſus fuerat, comminutæ prædicitur.

Caput XXV.

Jiſraëlitæ aſtuto Bilhhami conſilio in idololatriam

triam & ſcortationem cum alienigenis induxiſſi, i-ram Dei ita in ſe provocans, ut duces maleficorum ſuſpendi, reliquos interfici jubeat, donec ſtrenuus Pinchaſi facinore ejus deſæviat. Quo nomine ſacerdotium perpetuum ei poſterisq; ejus adjudicatur, & in Midjanitas ſceleris autores bellum imperatur.

1 TUM manebat Jiſraël Schittimis, ubi cœpit populus ſcortari cum filiabus Moabitarum.
2 Quibus invitantibus populum ad ſacrificia deorum ſuorum, comedebat populus, ac incurvabat ſe diis illarum.
3 Sic copulato Jiſraële cum idolo Pehhoris, accenſa eſt ira Jehovæ in Jiſraëlem.
4 Et edixit Jehova Moſchi, ſume omnes primarios [a] iſtius populi, & [b] ſuſpende eos Jehovæ [c] coram iſto Sole: ut avertatur furor iræ Jehovæ ab Jiſraële.
5 Deinde edixit Moſche judicibus Jiſraëlis, occidite quiſque [d] homines ſuos qui copularunt ſe idolo Pehhoris.
6 Ecce autem quidam e filiis Jiſraëlis veniens [e] adduxit verſus fratres ſuos Midjanitidem quandam, ante oculos Moſchis & ante oculos totius cœtus filiorum Jiſraëlis, ipſis flentibus ad portam tentorii conventus.
7 Quod cùm videret Pinchas filius Elhhazaris filii Aharonis ſacerdotis, ſurgens e medio illius cœtus arripuit ſpiculum manu ſua.
8 Quod penetravit [a] à dorſo viri Jiſraëlitæ ad [b] ventrem ejus, transfixitque ipſos ambos, virum Jiſraëlitam & mulierem illam per ventrem illius: tum coërcita eſt plaga illa ne pergeret in filios Jiſraëlis.
9 (Fuerunt autem qui mortui ſunt plaga illa, vicies quater mille)
10 Allocutus enim eſt Jehova Moſchen, dicendo,
11 Pinchas filius Elhhazaris filii Aharonis ſacerdotis avertit æſtuantem iram meam a filiis Jiſraëlis cùm [c] ageret zelotypiâ mei inter eos, ita ut non conſumpſerim filios Jiſraëlis zelotypiâ meâ.
12 Idcircò dicito, ecce do ei [f] cum fœdere meo pacem.
13 Erit enim ei ac ſemini ejus poſt eum fœdere ſacerdotium perpetuum, eò quòd zelotypus fuit pro Deo ſuo, & expiationem fecit pro filiis Jiſraëlis.
14 Nomen autem viri Jiſraëlitæ illius percuſſi, qui percuſſus *fuit* cum illa Midjanitide, *erat* zimri filius Sallu, princeps paternæ familiæ [d] ex Schimhhonitis:
15 Nomen verò illius mulieris Midjanitidis percuſſæ, Cozbi filia Tſuris, qui primarius nationum paternæ familiæ inter Midjanitas erat.
16 Deinde allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,
17 Hoſtiliter agite cum Midjanitis iſtis, [a] ac percutite eos.
18 Nam ipſi hoſtiliter agunt contra vos machinationibus ſuis, quas machinati ſunt contra vos in negotio Pehhoris, & in negotio Cozbi filiæ principis Midjanitarum ſororis

ſuæ, quæ percuſſa fuit in die ipſo plagæ ob negotium Pehhoris.

CAPUT XXVI.

Moſche cum ſummo ſacerdote omnibus jam mortuis qui fuerant numerati ſuprà 1. jubetur iterum Jiſraëlitas eâdem ratione qua prim recenſere, & diſtributionis terræ promiſſæ mandatum accipit.

1 FUIT autem [a] poſt illam plagam, ut ediceret Jehova Moſchi & Elhhazari filio Aharonis ſacerdoti, dicendo:
2 Recenſete capita totius cœtus filiorum Jiſraëlis a nato viginti annos & deinceps, per familias paternas eorum, omnem [a] aptum ad egrediendum in militiam inter Jiſraëlitas.
3 Itaque allocutus eſt eos Moſche & Elhhazar ſacerdos in campeſtribus Moabitarum, ex adverſo Jardenis Jerichuntini, dicendo,
4 *Recenſete* a nato viginti annos & deinceps: quemadmodum [a] præceperat Jehova Moſchi & filiis Jiſraëlis, qui egreſſi fuerant e terra Ægypti.
5 REUBEN, primogenitus *fuerat* Jiſraëlis: filiorum Rëubenis, Chanoci familia [b] Chanocæa, Pallu familia Palluitis,
6 Chetzronis familia Chetzronitis, Carmi familia Carmitis.
7 Hi *ſunt* e familiis Rëubenitarum, quorum fuerunt numerati quadragies ter mille ſeptingenti triginta.
8 Nati autem Pallu, Eliab,
9 Et filii Eliabi, Nemuel & ‖ Dathan & Abiram: hi *ſunt* Dathan & Abiram convocati e cœtu, qui moverunt rixas contra Moſchen & contra Aharonem cum cœtu Korachi, quando moverunt rixas contra Jehovam.
10 Quare aperiens terra os ſuum abſorpſit eos & [c] *quæ erant* Korachi, cùm moreretur cœtus ille: cùm abſumpſit ignis ducentos quinquaginta viros, itaque fuerunt [d] in ſignum:
11 Filii verò Korachi non ſunt mortui.
12 FILIORUM Schimhhonis per familias ſuas, [c] Nemuelis familia Nemuelitica, Jaminis familia Jaminitica: Jacinis familia Jacinitica,
13 [d] Zerachi familia Zerachæa, Schaulis familia Schaulitica.
14 Hi *ſunt* e familiis Schimhhonitarum, vicies bis mille ducenti.
15 FILIORUM Gadis per familias ſuas, e Tzephonis familia Tzephonitis, Chaggi familia Chaggitica: Schuni familia Schunitica,
16 [f] Ozni familia Oznitica, Hheri familia Hheritica.
17 Arodis familia Aroditica, Areeli familia Areelitis.
18 Hi *ſunt* e familiis filiorum Gadis per numeratos eorum, quadragies mille quingenti.
19 FILII Jehudæ *fuerunt* Hher & Onan; ſed mortuus eſt Hher & Onan in terra Cenahhani.
20 Fuerunt autem filiorum Jehudæ per familias ſuas, Schelæ familia Schelanitis, Peretzi familia

4 *Iſtius populi*] multitudinis eorum qui ad idololatriā & ſcortationem ſe contulerunt.
Suſpende eos Jeh.] ut 2. Schem. 21.6.
Coram iſto Sole] hoc ipſo die antequam occidat Sol: nam uno die duraſſe plagam illam legimus infra ver. 18. & 1. [illegible]
5 *Homines ſuos*] ex cura commiſſos ſecundum ordinem inſtitutum, Exod. 18. [illegible]
6 *Adduxit*] ipſam nimirum in media caſtra intulit; adeo non ſatis illi fuit ad ſtrictas mulieres vocantes iiviſſe cum reliquis.
a Heb. *poſt virum* [illegible]
b *ad vox* [illegible] Deut. 18.3 quod quidam [illegible] interpretantur, [illegible] tentorium, [illegible]
c Heb. *Zelaret zelotypiam meam.*
12 *Cum fœdere meo*] id eſt, præter fœdus meum quo illi ſacerdotium adjudico, illum dono reconciliatione mea cum populo: vide ſacerdotii ſeriem, 1. Chro. 6.4. & ſequentibus [illegible]
d Heb. *Schimhhonitæ.*
a Heb. *ſoror.*

1 *Poſt illam plagam*] qua [illegible] qui ſuperius fuerant a Deo judicati, [illegible] ſunt.
a Heb. *egredientem*
4 *Præceperat*] [illegible] 1. & 2.
b Heb. *Cha* [illegible] & ſic deinceps.
‖ *Supràx 16.*

familia Perecæa: Zerachi familia Zerachæa.

21 Fueruntque filiorum Pereci, Chetzronis familia Chetzronitis, Chamulis familia Chamulitis.

22 Hi *ſunt* e familiis Jehudæ per numeratos eorum, ſeptuagies ſexies mille quingenti.

23 Filiorum Jiſſaſcaris per familias ſuas, Tolahhi familia Tolahhæa: g Puvæ familia Puvæa.

24 h Jaſchubi familia Jaſchubæa, Schimronis familia Schimronitis:

25 Hi *ſunt* e familiis Jiſſaſcaris per numeratos eorum, ſeptuagies ſexies mille quingenti.

26 Filiorum Zebulunis per familias ſuas, Seredi familia Seredæa, Elonis familia Elonitis: Jachleelis familia Jachleelitis.

27 Hi *ſunt* e familiis Zebulunitarum per numeratos eorum, ſexagies mille quingenti.

28 Filii Joſephi per familias ſuas, Menaſche & Ephrajim.

29 Filiorum Menaſchis, Maciris familia Maciritis, Macir autem genuit Gilhhadem: Gilhhadis familia Gilhhaditis.

30 Horum filiorum Gilhhadis, i Ihhezeris familia Ihhezeritis: Cheleki familia Chelekæa,

31 Et Aſchrielis familia Aſchrielitis, & Schecemi familia Schecemæa.

32 Et Schemidahhi familia Schemidahhæa, & Chepheris familia Chepheritis.

33 Tzelophchado autem ipſi filio Chepheris non fuerunt filii, ſed filiæ: & nomen filiarum Tzelophchadi *fuit* Machla, & Nohha, Chogla, Milca, & Tirtza.

34 Hi *ſunt* e familiis Menaſchis, quorum numerati quinquagies bis mille ſeptingenti.

35 Hi *ſunt* filii Ephrajimi per familias ſuas, Schutelachi familia Schutelachæa, k Beceri familia Beceræa: Tachanis familia Tachanitis:

36 Atque hi *ſunt* filii Schutelachi, Hheranis familia Hheranitis.

37 Hi *ſunt* e familiis filiorum Ephrajimi per numeratos eorum, tricies bis mille quingenti: hi *ſunt* filii Joſephi per familias ſuas.

38 Filiorum Binjaminis per familias ſuas, Belahhi familia Belahhæa, Aſchbelis familia Aſchbelitis: l Achirami familia Achiramæa,

39 m Schephami familia Schuphamæa, Chuphami familia Chuphamæa.

40 Fueruntq; filii Belahhi n Ardi & Nahhamani, *illi* familia Arditis, Nahhamani familia Nahhamitis.

41 Hi *ſunt* filii Binjaminis per familias ſuas, quorum numerati quadragies quinquies mille ſexcenti.

42 Hi *ſunt* filii Danis per familias ſuas, o Schuchami familia Schuchamæa: hi *ſunt* e familiis Danis per familias ſuas.

43 Omnes familiæ Schuchamæorum per numeratos eorum, ſexagies quater mille quadringenti.

44 Filiorum Aſcheris per familias ſuas, Jimnæ familia Jimnæa, Jiſchvi familia Jiſchvitis: Berihhæ familia Berihhæa:

45 Filiorum Berihhæ, Cheberi familia Cheberæa: Malcielis familia Malcielitis:

46 Nomen verò filiæ Aſcheris, Serach.

47 Hi *ſunt* e familiis filiorum Aſcheris per numeratos eorum, quinquagies ter mille quadringenti.

48 Filiorum Naphtali per familias ſuas, p Jachtzeelis familia Jachtzeelitis: Guni familia Gunitis,

49 Jetzeris familia Jetzeritis, q Schillemi familia Schillemæa.

50 Hi *ſunt* e familiis Naphtalitarum per familias eorum, quorum numerati quadragies quinquies mille quadringenti.

51 Hi *ſunt* numerati filiorum Jiſraëlis, ſexcenties mille, cum mille ſeptingentis triginta.

52 Tum allocutus eſt Jehova Moſchen dicendo,

53 Iſtis dividitor terra in poſſeſſionem, r pro numero nominum.

54 Ei qui multus eſt multiplicato poſſeſſionem ſuam, ei verò qui paucus eſt pauciorem aſſignato poſſeſſionem: cuiq; ſecundum numeratos ſuos attribuitor poſſeſſio ſua.

55 Veruntamen ſorte dividitor terra: pro nominibus tribuum paternarum ſuarum poſſidento.

56 Per ſortem dividitor poſſeſſio ejus inter multum & paucum.

57 Hi autem *ſunt* numerati Levitarum per familias ſuas, s Gerſchonis familia Gerſchunnitis, Kehathi familia Kohathæa, Merari familia Meraritis.

58 Hæ *ſunt* familiæ Levi, familia t Libnitis, familia t Chebronitis, familia t Machlitis, familia Muſchitis, familia t Korachæa: Kehath autem genuit Hhamramum.

59 Et nomen uxoris Hhamrami Jocebed filia Levi, quam peperit *uxor* Levi in Ægypto: peperitque Hhamramo Aharonem & Moſchen atque Mirjam ſororem eorum.

60 Natus autem eſt Aharoni, Nadab & Abihu Elhhazar & Ithamar,

61 Sed mortuus eſt Nadab & Abihu, cùm admoverunt ignem extraneum coram Jehova.

62 Fueruntq; numerati illorum vicies ter mille, omnis mas a nato uno mēſe & deinceps: u non enim recenſentur inter filios Jiſraëlis, quia non dabatur illis poſſeſſio inter filios Jiſraëlis.

63 Hi *ſunt* numerati x a Moſche & Elhhazare ſacerdote, qui numerarunt filios Jiſraëlis in campeſtribus Moabitarum ex adverſo Jardenis Jerichuntini.

64 In iſtis autem non erat quiſquam ex numeratis a Moſche & Aharone ſacerdote, cùm numerarent filios Jiſraëlis in deſerto Sinai.

65 (Dixerat enim Jehova de illis, y omnino morientur in iſto deſerto) neque relictus erat ex illis quiſquam niſi tantum Caleb filius Jephunnæ, & Jehoſchuahh filius Nunis.

Caput XXVII.

Filiabus Tzelophchadi paterna hereditate data, lex de jure ſucceſſionum fertur: deinde Moſchi propinqua mors denunciatur, & ſucceſſor in gubernatione populi divinitùs Jehoſchuahh nominatur, qui inſignibus & inſtitutione mandatum accipit

g qui & Pua. 1. Chron. 7. 1.
h qui & Job dicitur per ſyncopen Gen. 46.
i quidem Abihezer Joſuæ 17. 2.
k qui idem Bered 1 Chron. 7. 20.
l qui & Echi Gen. 46. 21.
m qui idem Muppim Gen. 46. 21.
o qui & Chuſchim Gen. 46. 23.
42 Hi ſunt e ſunt.] ſcilicet ex hoc uno Danis filio diverſæ familiæ ortæ ſunt.
p qui idem Jachtziel.
q qui & Schallum 1 Chron. 7. 13.
53 Pro numero] habita ratione frequentiæ vel paucitatis in unaquaque familia.
s qui & Gerſchom 1 Chron. 6. 1.
58 Libnitis] e Gerſchone orta ſupra 3. 18.
Chebronitis] e Kehatho ſupra 3. 19.
Machlitis] & Muſchitis e Merari ſupra 3. 20.
Korachæa] e Kehatho ſupra 16. 1.
62 Non enim] hoc eſt, Jiſraëlitarum numeratio dividundæ poſſeſſionis cauſâ fuit inſtituta: quæ cauſa cùm ad Levitas nihil pertinuerit, diverſa eos numerandi ratio ſervata, & ſeorſim a Moſche deſcripta eſt.
x Heb. Moſche & Elhhazare ſacerdote.
y Heb. moriendo morientur.

1 *Ad familias*] id eſt, comparentes inter familias ſuæ tribus, quæ coram Moſche luſtrabantur, ut paternam hæreditatem peterent.

3 *Propter peccatum ſuum*] videntur ita ratiocinari: ſi pater noſter aut in cœtu Korachi fuiſſet, aut ejuſmodi peccatum commiſiſſet, non tantùm hæreditate ſed etiam vita privandæ fuiſſemus, ut tum integræ familiæ quæ conſpiraverant perierunt. Atqui peccatum, propter quod mortuus eſt, perſonam ejus non tranſiit: quare æquum eſt nobis tradi hæreditatem ejus ut vita nobis a Deo relicta eſt, præſertim cùm ex decreto Dei aliorum qui propter infidelitatem terra excluſi ſunt liberis hæreditas attributa ſit ſuprà 14. 31. Deut. 1. 39.

5 *Cauſam*] nam adhuc incertum erat, utrum fœminæ deficiente ſobole maſcula hæredes eſſent, an verò ſola dos ad illas perveniret.

a Heb. *dando dato.*

9 *Fratribus*] ſi pater ſuperſtes non erit, ut in hoc exemplo: ſic quoque accipiendus finis ver. 10.

11 *Ejus*] patris, ex quo filii denominantur.

b Heb. *ori meo: ſic ver.* 21.

14 *Contentionis Kadeſchi*] nam altera antè contigerat Rephidimis, ubi Deus a neutro horum offenſus fuerat. Exod. 17. 7

17 *Procedat*] domi & foris pace & bello rempub. adminiſtret.

21 *Judicio Urim*] oraculo Dei in rebus obſcuris & incognitis. De Urim vide Exod. 28. 31. & Levit. 8. 8.

1 ACCEDENTES etiam filiæ Tzeloph-
chadi filii Chepheris filii Gilhhadis fi-
lii Maciris filii Menaſchis, [1] ad fami-
lias Menaſchis filii Joſephi, cujus filiarum
hæc *ſunt* nomina, Machla Nohha & Cho-
gla & Milca & Tirtza:
2 Steterunt coram Moſche & coram Elhha-
zare ſacerdote, & coram principibus ac to-
to cœtu, ad portam tentorii conventus, di-
centes:
3 Pater noſter mortuus eſt in deſerto, ipſe ta-
men non fuit inter eorum cœtum qui con-
venerant contra Jehovam in cœtu Korachi:
ſed [3] propter peccatum ſuum mortuus eſt
cùm filii non eſſent ei.
4 Quare ſubtraheretur nomen patris noſtri
e medio familiæ ſuæ, eò quòd non *ſit* ei fi-
lius? da nobis jus poſſeſſionis inter fratres
patris noſtri.
5 Protulit itaque Moſche [5] cauſam earum co-
ram Jehova:
6 Et allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,
7 Rectè filiæ Tzelophchadi loquuntur, [a] om-
nino dato illis jus poſſeſſionis hæreditariæ
inter fratres patris earum: & transferto poſ-
ſeſſionem patris earum in eas.
8 Ad filios autem Jiſraëlis loquere, dicendo,
cùm quis morietur, ſi filius non erit ei, tunc
transferte poſſeſſionem ejus ad filiam ejus.
9 Quòd ſi filia non erit ei, tunc tradite poſſeſ-
ſionem ejus [9] fratribus ejus.
10 Quòd ſi non erunt ei fratres, tunc tradite
poſſeſſionem ejus fratribus patris ejus.
11 Sin autem non ſupererunt fratres patris e-
jus, tunc tradite poſſeſſionem ejus neceſſa-
rio ejus, propinquiori ei ex familia [11] ejus, ut
hæreditariò poſſideat eam: hoc erit filiis Jiſ-
raëlis in ſtatutum judiciale, quemadmodum
præcepit Jehova Moſchi.
12 DEINDE edixit Jehova Moſchi, aſcende
iſtum montem Hhabarimorum, & aſpice
terram quam do filiis Jiſraëlis:
13 Ut cùm aſpexeris eam, aggregeris ad po-
pulos tuos tu quoq;, quemadmodum aggre-
gatus eſt Aharon frater tuus:
14 Quandoquidem rebellaſtis in deſerto Tzi-
nis in contentione cœtus [b] contra præſtitu-
tum meum, *quod erat* ut ſanctificaretis me ad
aquas illas ante oculos eorum: iſtæ ſunt a-
quæ [14] contentionis Kadeſchi in deſerto
Tzinis.
15 Allocutus autem eſt Moſche Jehovam,
dicendo,
16 Præficiat Jehova Deus ſpirituum *Deus* om-
nis carnis, virum huic cœtui:
17 Qui [17] procedat ante eos & qui veniat ante
eos, quique educat eos & qui reducat eos:
ut non ſit cœtus Jehovæ ſicut pecudes qui-
bus non *eſt* paſtor.
18 Edixit verò Jehova Moſchi, ſume tecum
Jehoſchuhham filium Nunis, virum in quo
eſt ſpiritus meus: & imponito manum tu-
am illi.
19 Siſtenſque illum coram Elhhazare ſacer-
dote & coram toto cœtu, mandatis inſtrui-
to illum ante oculos eorum:
20 Et impertire illi de gloria tua, ut auſcul-
tent totus cœtus filiorum Jiſraëlis.
21 Is coram Elhhazare ſacerdote ſtato, eum-
que conſulito de [21] judicio Urim coram Je-
hova: ad [c] cujus præſtitutum exeunto, & ad
ejus præſtitutum redeunto ipſe & omnes fi-
lii Jiſraëlis cum eo, denique totus cœtus.
22 Fecit ergo Moſche quemadmodum præ-
ceperat Jehova ipſi: aſſumens enim Jehoſ-
chuhham ſtitit eum coram Elhhazare ſa-
cerdote & coram toto cœtu:
23 Et imponens manus ſuas illi mandatis in-
ſtruxit illum, quemadmodum edixerat Je-
hova fieri per Moſchen.

CAPUT XXVIII.

Mandatum de jugi holocauſto cum munere & libamine ſuo repetitur: deinde quid ſibi ſingulis ſabbathis, novilunii, diebus Paſchatis & Pentecoſtes, & quo dies tempore offerri velit, præſcribit Deus.

1 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen, di-
cendo:
2 Præcipito filiis Jiſraëlis & edicito eis:
oblationem meam cibi mei, in igne abſu-
menda mihi odorem gratum meum, [a] ob-
ſervanter offertote mihi, ſtato tempore ſuo.
3 Itaque dicito illis, hoc *eſt* igne abſumen-
dum quod offeretis Jehovæ: agni [b] anniculi
integri bini quoque die in holocauſtum
jugiter.
4 Agnum illorum unum parato mane, ag-
numq; alterum parato inter duas veſperas:
5 Et decimam Ephæ ſimilæ in munus, miſtæ
olei contuſi quartâ hinis.
6 Holocauſtum juge, [6] quod paratum fuit in
monte Sinai, in odorem gratum, igne abſu-
mendum Jehovæ:
7 Et libamen ejus quartam hinis in agnum
unumquemque, in loco ſancto libato liba-
men [c] generoſi vini Jehovæ.
8 Agnum verò alterum parato inter duas veſ-
peras, ut munus matutinum, & ut libamen
ejus parato igne abſumendum, odorem
gratum Jehovæ.
9 DIE autem ſabbathi bini agni anniculi in-
tegri, & binæ decimæ ſimilæ in munus miſtę
oleo cum libamine ſuo,
10 Holocauſtum ſabbathi eſto ſabbatho ſuo,
præter ipſum holocauſtum juge cum liba-
mine ſuo.
11 ITEM in initiis menſium veſtrorum of-
ferte holocauſtum Jehovæ, juvencos [d] ſub-
rumos binos & arietem unum, agnos anni-
culos ſeptenos integros:
12 Et ternas decimas ſimilæ in munus miſtæ
oleo in juvencum unumquemq;, binaſq; de-
cimas ſimilæ in munus miſtæ oleo, in arie-
tem unumquemque,
13 [e] Singulas verò decimas ſimilæ in munus
miſtæ oleo in arietem unumquemque: ho-
locauſtum, odorem gratum, igne abſumen-
dum Jehovę.
14 De libaminibus autem eorum, dimidium
hinis eſto in quemque juvencum, tertiaque
hinis in quemque arietem, & quarta hinis
vini in quemque agnum: hoc holocauſtum
menſis ineuntis, *eſto* in initio ſuo, per ſingu-
los menſes anni.
15 Præterea hircus e capris unus in peccatū,
præter holocauſtum juge, Jehovæ parator
cum libamine ſuo.
16 ITEM menſe primo, decimoquarto die il-
lius menſis, [f] Paſcha *eſto* Jehovæ.

Cujus] ... quod ... ceſſit.

a Heb. ... *tote ad obſervandum mihi.*

b Heb. *filii anni & ſi...*

6 *Quod paratum fuit*] primum ... oblatum ... 38. ſed poſtea ... ta novem ... bus Jiſraëlitæ ... ferto vagati ... termiſſum: vide Deut. 12. 8.

c Heb. ... *brietatis.*

d Heb. ... *& ſic deinceps.*

e Heb. ... *decimam.*

f ...

17 Quintodecimo autem die ejus menſis, feſtum: ſeptem diebus azyma comeduntor.

18 Horum dierum primo convocatio ſancta eſto: nullum opus ſervile facitote.

19 Et offerte igne abſumendum holocauſtū Jehovæ, juvencos ſubrumos binos & arietem unum: præterea ſeptenos agnos anniculos, integri ſunto vobis.

20 Munus verò illorum, ſimilam miſtam oleo, *nempe* ternas decimas in quemque juvencum, & binas decimas in quemque arietem paratote:

21 Singulas decimas parato in unumquemq; agnum, ex ſeptem illis agnis:

22 Præterea hircum peccati unum, ad expiationem faciendam pro vobis:

23 Præter holocauſtum illud matutinū quod *eſt* pro holocauſto jugi, paratote iſta.

24 Qualia hæc *ſunt* parate in quemq; diem ſeptem diebus, *in* cibum igne abſumendum odoris grati Jehovæ: præter holocauſtum juge parator cum libamine ſuo.

25 At die horum ſeptimo convocatio ſancta *eſto* vobis: opus ſervile nullum facitote.

26 ITEM die primitiarum, cùm offeretis munus novum Jehovæ [d] poſt ſeptimanas veſtras, convocatio ſancta eſto vobis, nullum ſervile opus facitote.

27 Et offerte holocauſtum odorem gratum Jehovæ juvencos ſubrumos binos, arietem unum, ſeptenos agnos anniculos:

28 Et munus illorum, ſimilam miſtam oleo, *nempe* ternas decimas in quemque juvencum, binas decimas in arietem quemque,

29 Singulas decimas in agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis:

30 Hircum e capris unum, ad expiationem faciendam pro vobis:

31 Præter holocauſtum juge & munus ejus facitote *iſta*, integra ſunto vobis cum libaminibus ſuis.

CAPUT XXIX.

Præſcribit offerenda ſibi præter ordinarias oblationes in feſtis ſeptimi menſis, die buccinarum, expiationum, ſingulis diebus tabernaculorum, & die interdicti hos proximè ſubſequente.

1 MENSE verò ſeptimo, primo *die* menſis, convocatio ſancta eſto vobis, opus ſervile nullum facitote: [1] dies clangoris eſto vobis:

2 Quo parate holocauſtum in odorem gratum Jehovæ, juvencum [a] ſubrumum unum, arietem unum, agnos [b] anniculos ſeptenos integros:

3 Munus verò eorum ſimilam miſtam oleo, ternas decimas in quemque juvencum, & binas decimas in quemque arietem,

4 Et decimam unam in agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis:

5 Præterea hircum e capris unum *in* peccatum, ad faciendum expiationem pro vobis:

6 Præter holocauſtum menſis illius ineuntis cum munere ſuo, & holocauſtum juge cum munere ſuo & libaminibus ſuis pro ratione eorum, in odorem gratum igne abſumendum Jehovæ.

7 ITEM decimo *die* menſis hujus ſeptimi convocatio ſancta eſto vobis, [7] ut affligatis animas veſtras: nullum opus facitote.

8 Et offerte holocauſtum Jehovæ in odorem gratum, juvencum ſubrumum unum, arietē unum, agnos anniculos ſeptenos, integri ſunto vobis.

9 Et munus eorum ſimilam miſtam oleo, ternas decimas in quemque juvencum, binas decimas in arietem unumquemque,

10 [c] Singulas decimas *in* agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis:

11 Hircum e capris unum *in* peccatum: præter peccatum expiationum, & holocauſtum juge cum munere ſuo ac libaminibus ſuis.

12 ITEM decimoquinto die hujus menſis ſeptimi convocatio ſancta eſto vobis, opus ſervile nullum facitote: ſed celebrate feſtum Jehovæ ſeptem diebus.

13 Et offerte holocauſtum igne abſumendū odorem gratum Jehovæ, juvencos ſubrumos ternos denos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos: integri ſunto:

14 Et munus eorum ſimilam miſtam oleo, ternas decimas in *juvencum* unumquemq; ex tredecim juvencis, binas decimas in arietē unumquemq; ex duobus illis arietibus,

15 Et ſingulas decimas in agnum unumquemque, ex quatuordecim agnis:

16 Præterea hircum e capris unum, peccati: præter holocauſtum juge, munus ejus & libamen ejus.

17 DEINDE die illorum ſecundo juvencos ſubrumos duodenos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos integros,

18 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoſque ex numero eorum, pro eadem ratione,

19 Præterea hircum e capris unum peccati: præter holocauſtum juge & munus ejus, ac libamina eorum.

20 DIE autem illorum tertio juvencos undenos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos integros,

21 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos in arietes & in agnos quoſq; ex numero eorum, pro eadem ratione,

22 Præterea hircum peccati unū: præter holocauſtum juge & munus ejus ac libamen ejus.

23 DIE autem illorum quarto juvencos denos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos integros,

24 Munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoſq; ex numero eorum pro eadem ratione,

25 Præterea hircum e capris unum peccati: præter holocauſtum juge, munus ejus & libamen ejus.

26 DIE autem illorum quinto juvencos novenos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos integros,

27 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoſq; ex numero eorum, pro eadem ratione,

28 Præterea hircum peccati unum: præter holocauſtum juge & munus ejus ac libamen ejus.

29 DIE autem illorum ſexto juvencos octonos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos integros,

26 *Poſt ſeptimanas*] nempe a die illo ſabbatis ſeptem illis ſeptimanis de quibus actum eſt Levit. 23. 15. & 16.

1 *Dies clangoris*] vide in Levit. 23.24.

a Heb. *filium bovis*, ut ſupra.

b Heb. *filios anni ſui*, ut ſupra.

7 *Ut affligatis*] ut Levit. 16.29. & 23.27.

c Heb. *decimam decimam*, ut ver. 15.

30 Et munus eorum ac libamina eorum in ju-
vencos, in arietes, & in agnos quoſq; ex nu-
mero eorum, pro eadem ratione.
31 Præterea hircum peccatorum unum: præter
holocauſtum ejus, munus ejus, ac libamen
ejus.
32 Die autem illorum ſeptimo juvencos
ſeptenos, arietes binos, agnos anniculos
quaternos denos integros.
33 Et munus eorum ac libamina eorum in ju-
vencos, in arietes, & in agnos quoſq; ex nu-
mero eorum pro ratione eorum.
34 Præterea hircum peccati unum: præter
holocauſtum juge, munus ejus ac libamen
ejus.
35 Die ipſo octavo, [e]intercidiſti dies eſto vo-
bis: opus nullum ſervile facitote.
36 Et offerte holocauſtum igne abſumendum
odorem gratum Jehovæ juvencum unum,
arietem unum, agnos anniculos ſeptenos
integros.
37 Munus eorum cum libaminibus eorum in
juvencum, in arietem, & in agnos quoſque,
ex numero eorum pro eadem ratione.
38 Præterea hircum peccati unum: præter
holocauſtum juge, & munus ejus ac libamen
ejus.
39 Hæc paratote Jehovæ in ſolennitatibus
veſtris: præter votiva veſtra & voluntarias
oblationes veſtras, cum holocauſtis veſtris,
& cum muneribus veſtris, & cum libamini-
bus veſtris, & cum euchariſteriis veſtris.
40 Quæ retulit Moſche ad filios Jiſraëlis,
ſecundum omnia quæ præceperat Jehova
Moſchi.

35 *Intercidiſti*] ut Levit. 23.36.

Caput XXX.

Lex de votivis promiſſis, de maris & fœminæ tam puellæ quàm uxoris exceptionibus, de votis viduæ & repudiatæ: quatenus hæc omnia rata aut irrita habenda ſint.

1 ITem allocutus eſt Moſche primarios
tribuum, ut filiis Jiſraëlis dicerent, hoc eſt
verbum quod præcepit Jehova.
2 Vir cùm [a]voverit votum Jehovæ, aut jura-
verit juramento, [a]obligatione obligando
a ſeipſum, [b]ne profanato verbo ſuo: ſecun-
dum [c]omne verbum quod prodierit ex ore
ſuo facito.
3 Fœmina verò cùm vovit votum Jehovæ,
aut obligavit ſe obligatione domi patris ſui
in adoleſcentia ſua:
4 Si cùm audit pater ejus votum ejus aut ob-
ligationem qua obligavit ſeipſam, tacebit
apud eam pater ejus: tunc ſtata ſunto omnia
vota ejus, & omnis obligatio qua obligavit
ſeipſam ſtata eſto.
5 Sin autem effecit pater ejus ut ea infrin-
gat illud quo die audiverit, nullum ex votis
ejus aut obligationibus ejus quibus obliga-
vit ſeipſam, ſtatum eſto: & Jehova condo-
nabit ei, quia pater ejus effecit ut ea in-
fringeret illud.
6 Sed ſi omnino nubet viro votis ei incum-
bentibus, aut pronunciato labiorum ſuorū
quo obligavit ſeipſam,
7 Audienſq; maritus ejus quo die audiverit
illud, tacebit apud eam: tunc ſtata ſunto
vota ejus, & obligationes ejus quibus obli-
gavit ſeipſam, ſtata ſunto.
8 Sin quo die audiverit maritus ejus, effecit ut
ea infringeret, irritumq; fecit votum ejus
quod incumbebat ei, aut pronunciatum la-
biorum ejus quo obligaverat ſeipſam: ſimi-
liter Jehova condonabit illi.
9 Quod autem ad votum viduæ aut repudi-
atæ, quicquid erit quo obligaverit ſeipſam,
ſtatum incumbito ei.
10 Sed ſi in domo viri ſui vovit, aut obligavit
obligatione ſeipſam per juramentum,
11 Audienſque maritus ejus tacuerit apud e-
am, nec fecerit ut ea infringeret illud: tunc
ſtata ſunto omnia vota ejus, omniſque obli-
gatio, qua obligavit ſeipſam, ſtata eſto.
12 Sin verò [c]omnino irrita fecerit illa vir e-
jus quo die audiverit, nihil prolatum labiis
ejus, ex votis ejus aut ex obligatione ſui ip-
ſius, ſtatum eſto: vir ejus irrita fecit illa,
quapropter Jehova condonabit illi.
13 Omne votum, & omnem [d]obligationem
juramento confirmatam [e]de ſe ipſa affli-
genda, vir ejus ſtabilito illam, aut vir ejus
irritam facito illam.
14 Quòd ſi [f]omnino taceat apud eam vir e-
jus de die in diem, tunc ſtabilierit omnia
vota ejus aut omnes obligationes ejus quæ
incumbunt ei: ſtabilierit, inquam, ea, cùm
tacuerit apud eam quo die audivit illud.
15 Sin omnino irrita fecit illa poſtquàm au-
diverit, tunc ipſe portabit iniquitatē ejus.
16 Hæc ſunt ſtatuta quæ præcepit Jehova
Moſchi inter virum & uxorem ejus ſervien-
da, inter patrem & filiam ejus in adoleſ-
centia ipſius, dum eſt in domo patris
ſui.

Caput XXXI.

Bello juſſu Dei contra Midjanitas geſto, virgines tantùm ex hominibus ſervantur, & cum rebus Midjanitarum præda nomine inter milites qui conflixerant & reliquum populum dividuntur: Deus ex illorum pro ſacerdotibus, ex hujus præda pro Levitis portionem aſſumit, præter res a ducibus oblatas, quæ in tabernaculo ad monimentum aſſervatæ ſunt.

1 ALlocutus autem eſt Jehova Moſ-
chen, dicendo,
2 [a]Sume [a]ultionem Jiſraëlitarum de
Midjanitis, poſtmodum aggregaberis
ad populos tuos.
3 Allocutus itaque eſt Moſche populum di-
cendo, [b]expedite ex vobis aliquos ad hanc
militiam: ut ſint contra Midjanitas, ad
edendum ultionem Jehovæ contra Midja-
nitas.
4 [c]Millenos in ſingulas tribus, ex omnibus
tribubus Jiſraëlis mittite ad hanc militiam.
5 Traditi ſunt itaque ex millenis e millibus Jiſraë-
lis in ſingulas tribus, duodecies mille expe-
diti ad militiam.
6 Miſit Moſche hos millenos in ſingulas tri-
bus delectos ad hanc militiam, eos inquam, &
Pinchaſum filium Eleazaris ſacerdotis in
hanc militiam, cum [e]vaſis ſacris tubiſque
clangoris in manu ejus.
7 Qui militarunt contra Midjanitas, quem-
admo-

2 *Voverit votum*] ſe aliquid præſtiturum voto obſtrinxerit.
Obligatione] juramento, ſe ab aliqua re aut facto abſtenturum receperit: qualia erant Nazaræorum vota legitima, & illegitimum eorum qui Paulum volebant occidere, Act. 23.14.
a Heb. *animam ſuam, ſic deinceps.*
Ne profanato] nomen Dei quod promittendo interpoſuit: profanat autem & qui votum licitum non exequitur, & qui vovet illicitum.
Omne verbum] non pugnans cum lege Domini, ut fuit inſidiantium vitæ Pauli.
b Heb. *ſicut vox ſic ipſa* 364.

c Heb. *irrita ... ſic ver. 15.*
d Heb. *... paſſage.*
e Heb. *...*
13 *Vir ... illo*] ... die in diem ... ver. ſequent ... dit.
f Heb. *tacendo ... tacebit.*
16 *In domo*] ſub patria ...
a Heb. ...
2 *Ultionem*] rei, de qua ... 18. ...
b Heb. ... *ſe* ...
c Heb. ...
e Vaſa ſancta ... fœderis ... ad eam ... *Tubiſq*] ... ſupra 10.

Reges] beneſi-
rios ſive vaſſallos
vocant) Siche-
ut apparet Jeho-
, 13.21. quamvis
Sichone mero
ario ut reges
ὑπερέτορες
ſint.
Bilhhamum]in iti-
e, dum rediret in
ſopotamiam.

admodum præceperat Jehova Moſchi; oc-
ciderunt omnes mares.
8 ᵃReges quoque Midjanitarum occiderunt
præter cæſos *captos* eorum, Evim & Reke-
mum & Tzurem & Churem & Rebahhum,
quinque Reges Midjanitarum: etiam ᵇBil-
hhamum filium Behhoris occiderũt gladio.
9 Et captivas fecerunt filii Jiſraëlis mulie-
res Midjanitarum ac parvulos eorum, om-
nia etiam jumenta eorum & omnia pecora
eorum omneſque facultates eorum prædа-
ti ſunt:
10 Omnes verò civitates eorum per habita-
tiones eorum, & omnes arces eorum com-
buſſerunt igne.
11 Deinde acceptis omnibus illis ſpoliis &
omni captura, tam hominum quàm jumen-
torum:
12 Adducebant ad Moſchen & ad Elhhaza-
rem ſacerdotem & ad cœtum Jiſraëlita-
rum captivos & reliquam capturam ſpolia-
que ad caſtra, in campeſtria Moabitarum,
quæ *ſunt* ex-adverſo Jardenis Jerichuntini.
13 Sed egreſſi ſunt Moſche & Elhhazar ſacer-
dos omneſque principes cœtus obviam eis
extra caſtra.
14 Efferveſcenſque Moſche contra præfectos
illarum copiarum, principes millenorum &
principes centenorum, qui redibant ab illo
militari prælio:
15 Dixit ad eos Moſche, an conſervaviſtis vi-
vas omnes fœminas?
16 En ipſe fuerunt filiis Jiſraëlis ex ſermone
Bilhhami, ᵈquæ ſuppeditarunt prævarica-
tionem contra Jehovam in negotio Pehho-
ris: unde fuit plaga ᵉilla in cœtu Jehovæ.
17 Nunc itaq; occidite omnes mares ex par-
vulis, omnem quoque mulierem quę cogno-
vit virum concubitu maris occidite:
18 Omnes verò parvulos ex fœminis quæ non
cognoverunt concubitum maris, vivos con-
ſervate vobis.
19 Vos autem caſtrametamini extra hæc ca-
ſtra ſeptem dies: *etiam* quiſquis occidit *ho-
minem* aliquem & quiſquis tetigit cæſum, pur-
gate vos die illorum tertio & die ſeptimo,
vos *inquam* & captivos veſtros.
20 Cum omni veſtimento & omni inſtrumen-
to pelliceo omniq; opere *e pilis* caprarum,
& omni inſtrumento ligneo, purgabitis vos.
21 Edixit quoque Elhhazar ſacerdos omni-
bus viris illis militaribus qui iverant in illud
prælium, ᶠhoc *eſt* illud ſtatutum legale
quod præcepit Jehova Moſchi.
22 Tantummodo aurum & argentum, æs, fer-
rum, ſtannum & plumbum:
23 ᵍQuicquid fert ignem, tranſmittite per
ignem ut mundum ſit, veruntamen ʰaquâ ſe-
parationis purgator: quicquid autem non
fert ignem, tranſmittite per aquam.
24 Et lavate veſtimenta veſtra die horum ſe-
ptimo, ut mundi ſitis, ac poſtmodùm venie-
tis in caſtra.
25 Præterea allocutus eſt Jehova Moſchen,
dicendo,
26 Recenſe capita capturæ captivorum tam
hominum quàm jumentorum, tu & Elhha-
zar ſacerdos, & principes paternarum *fami-
liarum* cœtus:
27 Et divide capturam ipſam inter geſtores

d Heb. *ſuppeditã-
, vel ad ſuppeditãdũ.*
16 *Illa*] de qua
ſuprà 25.9.

21 *Hoc eſt*] quod
abetur ſuprà ver.17
ſequent. ſic enim
Deus ſuprà 25.

e Heb. *omnem rem
ue venit in ignem,*
*& ut eo minuatur
ſemetur.*

23 *Aqua ſepara-
tionis*] de qua ſuprà

hujus prælii qui egreſſi ſunt in militiam,
& inter totum cœtum.
28 Et ablatam portionem pro Jehova ab iſtis
præliatoribus qui egreſſi ſunt in hanc mili-
tiam, animam unam e quingentenis, ex ho-
minibus, & ex bobus, & ex aſinis, & ex gre-
gibus,
29 E media parte ad iſtos *pertinente* accipien-
tes, dato Elhhazari ſacerdoti oblationem
Jehovæ.
30 At e media parte ad filios Jiſraëlis *perti-
nente*, accipe unum ᵏcaptum e quinquagenis, ex
hominibus, ex bobus, ex aſinis, & ex gregi-
bus, ex quibuſcunque jumentis, & ˡdato Le-
vitis obſervantibus obſervationem taber-
naculi Jehovæ.
31 Quod fecit Moſche & Elhhazar ſacer-
dos, quemadmodum præceperat Jehova
Moſchi.
32 Fuit autem captura illa, ᵐreſiduum præ-
dæ quam prædati erant populus ille milita-
ris, pecudum ſexcenta ſeptuaginta quinque
millia,
33 Item boum ſeptuaginta duo millia,
34 Item aſinorum unum & ſexaginta millia,
35 Item animæ humanæ ex fœminis quæ non
cognoverant concubitum maris, univerſæ
animæ trigecies bis mille.
36 Fuit autem hujus dimidium, pars eorum
qui prodierant in hanc militiam, numerus
pecudum, ter centies tricies ſepties mille
quingenta,
37 Fuitque portio pro Jehova ex pecudibus,
ſexcenta ſeptuaginta quinque:
38 Item boum trigecies ſexies mille, portio
eorum pro Jehova ſeptuaginta duo:
39 Item aſinorum tricies mille quingento-
rum, portio eorum pro Jehova ſexaginta u-
nus:
40 Item animarum humanarum ſexdecies
mille, portio earum pro Jehova triginta duę
animæ.
41 Quam dedit Moſche portionem oblatio-
nis Jehovæ, Elhhazari ſacerdoti: ſicut præ-
ceperat Jehova Moſchi.
42 De dimidio autem ad filios Jiſraëlis *perti-
nente*, quod partitus Moſche *receperat* ab ho-
minibus illis qui militaverant
43 (Erat autem dimidium ad cœtum *pertinens*
ex pecudibus, tercenties tricies ſepties mil-
le quingentæ,
44 Et ex bobus tricies ſexies mille.
45 Et ex aſinis tricies mille quingenti,
46 Et ex animis humanis ſexdecies mille)
47 Sumens, inquam, Moſche de dimidio ad
filios Jiſraëlis *pertinente* unum captum ex
quinquagenis quibuſque, ex hominibus &
ex jumentis, dedit ea Levitis obſervantibus
obſervationem tabernaculi Jehovæ, ſicut
præceperat Jehova Moſchi.
48 Tum accedentes ad Moſchen ii qui præ-
fecti *erant* millibus illius militiæ, principes
millenorum & principes centenorum,
49 Dixerũt ad Moſchen, ſervi tui recenſuerũt
capita virorum hujus prælii qui fuerunt ⁿin
manu noſtra: & non deeſt ex nobis quiſquã.
50 Quapropter offerimus oblationem Jeho-
væ quiſque quod nactus eſt, inſtrumentum
aureum, periſcelidem, aut armillam, annulũ,
inaurem, aut cingulum pendulum, ᵒexpia-
tionem

f Heb. *totum in-
ſtrumentum operis, id
eſt, opus operis.*

30 *Captum e*] Id
eſt, quinquageſimum
quemque, ut quin-
genteſimum quodq;
ſuprà 28.
Dato] ſit eadem
proportio ſervata
quæ in decimarum
diſtributione, nimi-
rum ut decimũ ejus
quod Levitarum eſt
ad Sacerdotes per-
veniat.

32 *Reſiduum*] nã
pars ad alimentum
exercitus conſump-
ta eſt in itinere, & in
ſeptiduana ſtatione
extra caſtra, ſuprà
ver.19.

49 *In manu noſtra*]
ſive poteſtate, id eſt,
qui nobis commiſſi
fuerunt.

50 *Expiationem fa-
ciendo*] nam ex Mo-
ſchis irati verbis ſu-
prà ver.14. intellige-
bãt ſe peccaſſe: ideo-
que hæc oblationum
genera offerunt, ex-
piatoriam & eucharĩ-
ſticam.

ſionem faciendo pro animis noſtris coram
Jehova.

51 Accepit ergo Moſche & Elhhazar ſacer-
dos aurum ab illis, ᶠtotum in inſtrumentis
affabre factis.

ᶠ Heb. *totum in-ſtrumentum operis, id eſt, operoſum.*

52 (Erat autem totum illud aurum oblationis
quod obtulerunt Jehovæ, ſedecies mille
ſeptingentorum quinquaginta ſiclorum) a
principibus millenorũ & a principibus cen-
tenorum.

53 Quod ad viros militares, ' prædam habue-
runt quiſque ſibi.

53 *Prædam habuerunt*] q.d. etſi liberaliter admodum obtulerunt Deo, tamen tanta fuit præda ut quiſque ſibi multum reſervarit.

54 Cumq; accepiſſet Moſche & Elhhazar ſa-
cerdos aurum illud a principibus milleno-
rum & centenorum, intulerunt illud in ten-
torium conventus, monimentum pro filiis
Jiſraëlis coram Jehova.

CAPUT XXXII.

Rëubenitæ & Gaditæ regionis cis Jordanem cõmoditate adducti, eam ſibi in poſſeſſionem dari petunt; qui primùm graviter a Moſche objurgati, deinde communes cum fratribus operas ad plenam terræ occupationem polliciti poſtulatum obtinent. Dimidiatæ verò tribui Menaſchis, pars Gilhhadis quam armis occupaverat, adjudicatur.

1 ERAT autẽ filiis Rëubenis & filiis Ga-
dis pecus multum, numeroſum admo-
dum: ecce autem videbant terrã Jahh-
zeris & terram Gilhhadis, locum illum eſſe
locum pecuariæ.

2 Quaproptèr acceſſerunt filii Gadis & filii
Rëubenis, & allocuti ſunt Moſchen Elhha-
zaremque ſacerdotem ac principes cœtus,
dicendo:

3 'Hhatarothæ, & Dibon, & Jahhzer, &
ᵃ Nimra, & Cheſchbon, & Elhhale, cum
ᵇ Schebamo & Nebunte & ᶜ Behhone,

3 *Hhatarothæ*] binæ erant eodem nomine infrà 34. & 35.
a *quæ etiam Beth nimra, infrà, ver. 36.*
b *quæ etiam Schibma, infrà ver. 38.*
c *Contractum pro Bahhalmehhone, infrà ver. 38.*

4 Horum regio quam percuſſit Jehova coram
cœtu Jiſraëlis, regio pecuariæ eſt: & ſervis
tuis *ſunt* pecora.

5 Dixerunt ergo, ſi invenimus gratiam in o-
culis tuis, detur regio iſta ſervis tuis in poſ-
ſeſſionem; ne nos ducas trans Jardenem.

6 Sed dixit Moſche filiis Gadis & filiis Rëu-
benis, ' an fratres veſtri procederent in bel-
lum, & vos conſiſteretis hic?

6 *An fratres*] hac reprehenſione non recuſat Moſche Jiſraëlitis terram attribuere, cujus mandatum ſe accepiſſe narrat Deut. 2. 23. ſed petentes increpat ignaviæ, & ſui erga fratres officii contemptum exprobrat: idq; eo vehemẽtius, quòd diſtractis copiis fore videbat ut Jiſraëlitarum animi frangerentur.

7 Imò quare rumpitis ᵈ animum filiorum Jiſ-
raëlis, ne tranſeant in terram illam quam
dat eis Jehova?

d Heb. *cor, ut ver. 9.*

8 Sic fecerunt patres veſtri, cùm miſiſſem eos
Kadeſcho Barnehhæ ad conſyderandum il-
lam terram:

9 Nam cùm aſcendiſſent ad vallem Eſchco-
lis conſyderantes illam terram, ruperunt a-
nimum filiorũ Jiſraëlis, ne venirent in eam
terram quam dabat eis Jehova.

10 Idcircò accenſus irâ Jehova die illo, ju-
ravit dicendo,

11 *Ne vivam*, ſi viderint homines iſti qui aſ-
cenderunt ex Ægypto a nato viginti annos
& deinceps, terram illam quam juramento
promiſi Abrahamo, Jitzchako & Jahhabo-
bo, eò quòd ᵉ non ſunt plenè ſecuti me:

e Heb. *non impleverunt ire poſt me, ut ſuprà 14. 24. ſic deinceps.*

12 Præter Calebum filium Jephunnæ ' Ke-
nizzæum, & Jehoſchuhham filium Nunis,
quia plenè ſecuti ſunt Jehovam.

12 *Kenizzæum*] nepotem Kenazi e tribu Jehudæ, 1. Chron. 4. 13.

13 Et accenſus irâ Jehova in Jiſraëlem, agi-
tavit eos per hoc deſertum ᶠ quadraginta
annos, donec conſumeretur tota illa ætas
quæ fecerat malum illud in oculis Jehovæ.

14 Ecce autem ſurrexiſtis loco patrum veſtro-
rum turba, homines ᶠ peccatis dediti, ut ad-
datis adhuc ad æſtum iræ Jehovæ contra
Jiſraëlem.

15 Si ᵍ vos avertetis ab obſequio ejus, om-
nino perget adhuc relinquere eum in hoc
deſerto: ſic perdetis totum populum hunc.

16 Accedentes autem rurſus ad eum dixe-
runt, ſepta gregum ſtruemus hic pro peco-
re noſtro: & civitates pro parvulis noſtris
erunt.

17 ' Nos autem expediti erimus, celeres *ad
procedendum* ante filios Jiſraëlis, uſquedum
introduxerimus eos in locum ſuum: inte-
rea maneant parvuli noſtri in civitatibus i-
ſtis munitis, ʰ metu habitatorum iſtius terræ.

18 Non redibimus in domos noſtras, donec
ⁱ adierint filii Jiſraëlis quiſque poſſeſſionem
ſuam.

19 Quin non erimus poſſeſſores cum illis
ᵏ trans vadum Jardenis, eo quòd obvenerit
poſſeſſio noſtra nobis cis vadum Jardenis
Orientem verſus.

20 Tum dixit ad eos Moſche, ſi feceritis rem
hanc, ſi expediti eritis ante Jehovam ad
bellum:

21 Si tranſibit quiſque expeditus e vobis Jar-
denem iſtum coram Jehova, donec expule-
rit inimicos ſuos a facie ſua,

22 Et domita fuerit terra illa coram Jehova,
poſteà demum reuertemini eritiſq; inſon-
tes apud Jehovam & apud Jiſraëlem: ſic ce-
det terra hæc vobis in poſſeſſionem coram
Jehova.

23 Quòd ſi non ſic facietis, ecce peccaveritis
Jehovæ: ac ſcitote ' peccatum veſtrum ob-
venturum vobis.

24 Ædificate vobis civitates pro parvulis ve-
ſtris & ſepta pro gregibus veſtris: ſed quod
prodiit ex ore veſtro facitote.

25 Tum allocuta eſt *tribus* filiorum Gadis &
filiorum Rëubenis Moſchen, dicendo, ſervi
tui facient, quemadmodum dominus meus
præcipit.

26 Parvuli noſtri, uxores noſtræ, pecus no-
ſtrum, & omnia jumenta noſtra ibi erunt in
civitatibus Gilhhadis:

27 Servi autem tui tranſibunt quiſque expe-
ditus ad militiam coram Jehova in bellum,
quemadmodum dominus meus loquitur.

28 Quapropter præcipiens Moſche de eis El-
hhazari ſacerdoti & Jehoſchuhhæ filio Nu-
nis, primariis etiam paternarum familiarum
in filiis Jiſraëlis,

29 Edixit Moſche illis, ſi tranſierint filii Ga-
dis & filii Rëubenis vobiſcum Jardenem,
quiſque expeditus ad bellum coram Jeho-
va, & domita fuerit terra illa coram vobis:
tum date illis hanc terram Gilhhadis in poſ-
ſeſſionem:

30 Sin autem non tranſierint expediti vobiſ-
cum, tunc poſſeſſores fiant inter vos in terra
Cenahhani.

31 Reſponderuntque filii Gadis & filii Rëu-
benis dicendo, quod edixit Jehova ſervis
tuis, ſic faciemus:

32 Nos tranſibimus expediti coram Jehova
in

in terram Cenahhani, & penes nos manebit jus poſſeſſionis noſtræ cis Jardenem.
33 Dedit itaque eis Moſche, filiis Gadis & filiis Rëubenis ac [a] dimidiatæ tribui Menaſchis filii Joſephi, regnum Sichonis Regis Emoræorum & regnum Hhogi Regis Baſchanis: regionem ipſam cum civitatibus per terminos ejus, civitates illius terræ circumquaque.
34 Et ædificarunt filii Gadis, Hhatarothas & Hharohherem,
35 Item Hhatrothas Schophanis, & Jahhtzerem, & Jogbeham,
36 Et Beth-nimram, & Beth-haranem, civitates munitas cum ſeptis gregum.
37 Filii verò Rëubenis ædificarunt Cheſchbonem & Elhhalen, & Kirjathajima,
38 Item Nebuntem & Bahhal-mehhonem [l] mutatis nominibus, atque Sibmam: quibus indiderunt nomina, nomina [*] hæc civitatum quas ædificarunt.
39 Profecti autem filii Maciris filii Menaſchis in [']Gilhhadem cùm cepiſſent illũ, [m] expuliſſentq; Emoræos qui habitabant in eo:
40 Dedit Moſche Gilhhadem Maciri filio Menaſchis, qui inhabitavit eum.
41 Jair enim filius Menaſchis profectus ceperat villas ipſorum *Gilhhaditarum*, quas vocavit villas Jairis:
42 Similiter Nobach profectus ceperat Kenatham cum pagis ejus, quam vocavit Nobachum de nomine ſuo.

Dimidiatæ tribui ... tantum cur hanc ... illis conjun... vide infrà ver. 39. ... quærat.

Heb. mutatæ nomine.

... illæ] quæ jam ... fuerant ex quo ab ... ædificatæ ſunt.

... Gilhhadem] ... Gilhhadis ... Rëubenitis & ... minimè ceſ... ſynecdoche. ... Deut. 3.12.

... Heb. expuliſſet, ... Maciri gnatus.

Caput XXXIII.

Jiſraëlitarum ab Ægypto ad Cenahhanæam uſque profectiones omnes & ſtationes recenſentur: eiſq; mandatur ut Cenahhanæos ejiciant, idola eorum perdant, terram ſorte inter ſe dividant, ſubjuncta gravi comminatione, ſi quos ex Cenahhanæis idololatris in ea tollerent.

1 HÆ *ſunt* profectiones filiorum Jiſraëlis, cùm egreſſi ſunt e terra Ægypti per exercitus ſuos, [a] miniſterio Moſchis & Aharonis.
2 (Scripſit autem Moſche progreſſus eorum in profectiones eorum ex [b] præſtituto Jehovæ) hæ inquam ſunt profectiones eorum in progreſſibus eorum.
3 Primum proficiſcentes ‖ Rahhmeſeſo, menſe primo, decimo quinto die menſis ipſius primi, poſtridie ipſo Paſchatis egreſſi ſunt Jiſraëlitæ manu ſublata ante oculos omnium Ægyptiorum:
4 ‖ Ægyptiis ſepelientibus omnes primogenitos, quos percuſſerat Jehova in eis: cùm in deos etiam illorum exercuiſſet Jehova judicia.
5 Profecti autem filii Jiſraëlis Rahhmeſeſo, caſtra poſuerunt Succothis.
6 ‖ Deinde profecti Succothis, caſtrametati ſunt Ethami quod *eſt* in extremitate deſerti.
7 ‖ Deinde profecti Ethamo reverſi ſunt ad fauces Chirotharum quæ *ſunt* ante Bahhaltzephonem, & caſtrametati ſunt ante Migdolum:
8 ‖ Deinde profecti ex-adverſo Chirotharũ tranſiverunt per medium ipſius maris in deſertum: pergenteſq; itinere tridui per deſertum Ethami, caſtrametati ſunt Maræ.
9 ‖ Deinde profecti Mara pervenerunt Elima (erant autem Elimis duodecim fontes aquæ & ſeptuaginta palmæ) & caſtrametati ſunt ibi.
10 Deinde profecti Elimis, caſtrametati ſunt ad mare algoſum.
11 ‖ Deinde profecti a mari algoſo, caſtrametati ſunt in deſerto Sinis.
12 Deinde profecti a deſerto Sinis, caſtrametati ſunt Dophkæ.
13 Deinde profecti Dophka, caſtrametati ſunt Aluſchi.
14 ‖ Deinde profecti Aluſcho, caſtrametati ſunt Rephidimis, ubi non erat aqua populo quam biberet.
15 ‖ Deinde profecti Rephidimis, caſtrametati ſunt in deſerto Sinai.
16 Deinde profecti a deſerto Sinai, caſtrametati ſunt ‖ Kibrothis-taavæ.
17 Deinde profecti Kibrothis-taavæ, caſtrametati ſunt ‖ Chatzerothis.
18 Deinde profecti Chatzerothis, caſtrametati ſunt Rithmæ.
19 Deinde profecti Rithma, caſtrametati ſunt Rimmone-peretzi.
20 Deinde profecti Rimmone-peretzi, caſtrametati ſunt Libnæ.
21 Deinde profecti Libna, caſtrametati ſunt Riſſæ.
22 Deinde profecti Riſſa, caſtrametati ſunt ad Kehelam.
23 Deinde profecti a Kehela, caſtrametati ſunt ad montem Schepheris.
24 Deinde profecti a monte Schepheris, caſtrametati ſunt Charadæ.
25 Deinde profecti Charada, caſtrametati ſunt Makehelothis.
26 Deinde profecti Makehelothis, caſtrametati ſunt Tachathi.
27 Deinde profecti Tachatho, caſtrametati ſunt Terachi.
28 Deinde profecti Teracho, caſtrametati ſunt Mithkæ.
29 Deinde profecti Mithka, caſtrametati ſunt Chaſchmonæ.
30 Deinde profecti Chaſchmona, caſtrametati ſunt Moſerothis.
31 Deinde profecti Moſerothis, caſtrametati ſunt apud filios Jahhakanis.
32 Deinde profecti a filiis Jahhakanis, caſtrametati ſunt Chore-gidgadis.
33 Deinde profecti Chore-gidgadis, caſtrametati ſunt ad Jotbatham.
34 Deinde profecti a Jotbatha, caſtrametati ſunt Hhabronæ.
35 Deinde profecti Hhabrona, caſtrametati ſunt Hhetzjone-geberi.
36 Deinde profecti Hhetzjone-geberi, caſtrametati ſuut ‖ in deſerto Tzinis, quod *eſt* Kadeſch.
37 Deinde ‖ profecti Kadeſcho, caſtrametati ſunt ad Horem montem juxta fines terræ Edomæorum.
38 (Aſcenditq; Aharon ſacerdos Horem montem ex præſtituto Jehovæ, & mortuus eſt ibi, anno quadrageſimo ab exitu Jiſraëlitarum e terra Ægypti, menſe quinto, primo die illius menſis.
39 Erat autem Aharon natus centum viginti tres

a Heb. manu.
b Heb. ore, ut infrà ver. 38.
‖ Exod. 12.37.
‖ Exod. 12.12.
‖ Exod. 13.2.
‖ Exod. 14.2.
‖ Exod. 13.22. & 23.
‖ Exod. 15.2.
‖ Exod. 16.2.
‖ Exod. 17.2.
‖ Exod. 19.2.
‖ ſuprà 11.34.
‖ ſuprà 11.35.
‖ ſuprà 20.1.
‖ ſuprà 20.22.

tres annos, cùm moreretur in Hore monte)

40 ‖ Quod audivit Cenahhanæus Rex Hharadi, qui inhabitabat Auſtralem partem in regione Cenahhani, cùm adventarent filii Jiſraëlis.

41 Deinde profecti ab Hore monte, caſtrametati ſunt Tzalmonæ.

42 Deinde profecti Tzalmona, caſtrametati ſunt Punone.

43 Deinde profecti Punone, ‖ caſtrametati ſunt Obothis.

44 Deinde profecti Obothis, caſtrametati ſunt ad ‖ cumulos Hhabarimorum [illegible] ad terminum Moabitarum.

45 Deinde profecti e cumulis, caſtrametati ſunt Dibone-Gadis.

46 Deinde profecti Dibone-Gadis, caſtrametati ſunt Hhalmone ad Diblathajima.

47 Deinde profecti Hhalmone ad Diblathajima, caſtrametati ſunt ad montes Hhabarimorum ante Nebuntem.

48 Deinde profecti a montibus Hhabarimorum, caſtrametati ſunt in ‖ campeſtribus Moabitarū ex-adverſo Jardenis Jerichuntini:

49 Et caſtra habuerunt ſecundum Jardenem a Beth-jeſchimothis uſque ᵃAbel-ſchittimos, in campeſtribus Moabitarum.

50 Allocutus autem eſt Jehova Moſchen in campeſtribus Moabitarum, ex-adverſo Jardenis Jerichuntini dicendo:

51 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis, quandoquidem vos *mox* tranſituri eſtis Jardenem in terram Cenahhani:

52 Omnino ejicite omnes habitatores ejus terræ a facie veſtra, & perdite omnes effigies eorum, & omnes imagines ᶜfuſas eorum perdite, omniaque excelſa eorum deſtruite.

53 Cumq; expulſis *eis* ᵈe terra illâ habitabitis in ea (nam vobis trado terram illam ut hæreditario poſſideatis eam)

54 Tunc adite poſſeſſionem illius terræ ſorte per familias veſtras, ei qui multus eſt multiplicatote poſſeſſionē ejus, ei verò qui paucus eſt pauciorem aſſignato poſſeſſionem ejus, in quemcunq; locum exierit cuiq; ſors ſua, is illius eſto: per tribus paternas veſtras poſſeſſiones adirote.

55 Quod ſi non expuleritis habitatores illius terræ a facie veſtra, utique erit quicquid reliquum feceritis ex eis in ſpinas in oculis veſtris & in aculeos in lateribus veſtris: & hoſtiliter agent vobiſcum in illa terra in qua habitaturi eſtis.

56 Eritq; ut quemadmodum cogitavi facere illis, faciam vobis.

CAPUT XXXIIII.

Deus terminos definit reliquæ terræ in poſſeſſionem tradendæ novem tribubus cum dimidiata: & ad eam diſtribuendam ſingulos e ſingulis tribubus ſummo ſacerdoti & duci nominatim adjungit.

1 PRÆTEREA allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 Præcipe filiis Jiſraëlis & edicito eis, quandoquidem vos mox adituri eſtis terrā Cenahhani; hæc *eſto* terra quæ accidet vobis in poſſeſſionem, terra Cenahhani per terminos ſuos.

3 Primùm eſto vobis plaga Auſtralis a deſerto Tzinis ᵃſecundum latera Edomi: ſimiliter eſto vobis terminus Auſtralis extremitas ᵇmaris ſalſi ad Orientem.

4 Et divertens vobis terminus hic ab Auſtro ad aſcenſum ᶜHhakrabbimorum, pertranſito Tzinem, & ſunto exitus ejus ab Auſtrali plaga per Kadeſchum-barneham: inde procedito ᵈChatzar-Adarē, & tranſito Hhatzmonem.

5 Poſteà divertito hic terminus Hhatzmone ad ᵉtorrentem Ægypti, ubi ſunto ejus exitus ad ipſum ᵇOccidentem.

6 Terminus verò Occidentalis, ut eſt vobis ipſum mare magnum, ita terminus eſto: hic eſto vobis terminus Occidentalis.

7 Hic verò eſto vobis terminus Aquilonalis: a mari magno definitote vobis Horem montem.

8 Ab Hore monte definitote quà itur Chamatham, & ſunto exitus illius termini Tzedadi.

9 Et procedente eodem termino Ziphronē ſunto exitus ejus Chatzer-hhenanis: hic eſto vobis terminus Aquilonalis.

10 Item definite vobis in terminum Orientalem, a Chatzer-hhenane ᶜSchephamum.

11 Et deſcendens hic terminus Schephamo Riblam verſus ab Oriente Hhajini, deſcendere pergito terminus, donec attingat litus maris ᶜCinnereth Orientem verſus.

12 Et deſcendente termino ad ipſum Jardenem, ſunto exitus ejus ad mare ſalſum: iſta eſto vobis terra per terminos ſuos circumquaque.

13 Quæ præcepit Moſche filiis Jiſraëlis, dicendo: hæc *eſto* terra, cujus poſſeſſionem adibitis per ſortem, quemadmodum præcepit Jehova dari novem tribubus & dimidiatæ tribui.

14 Nam acceperant tribus filiorum Rëubenitarum per familias paternas ſuas, & tribus filiorum Gaditarum per familias paternas ſuas, dimidiataq; tribus Menaſchis acceperant poſſeſſionem ſuam.

15 Duæ hæ tribus cum dimidiata tribu, acceperant poſſeſſionem ſuam cis vadum Jardenis Jerichuntinum ab anteriore parte orientem verſus.

16 Præterea allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,

17 Hæc *ſunt* nomina virorum qui poſſidendā vobis diſtribuent iſtam terram, Elhhazar ſacerdos, & Jehoſchuahh filius Nunis.

18 Et ᵈprincipem unum ex unaquaque tribu adhibetote ad diſtribuendam poſſeſſionem illius terræ.

19 Hæc autem nomina horum virorum *ſunt*: tribus Jehudæ, Caleb filius Jephunnæ.

20 Et tribus filiorum Schimhhonis, Schemuel filius Hhammihudis.

21 Tribus Binjaminis, Elidad filius Cislonis.

22 Et tribus filiorum Danis princeps, Bukki filius Jogli.

23 E filiis Joſephi, tribus filiorum Menaſchis princeps, Channiel filius Ephodis.

24 Et tribus filiorum Ephrajimi princeps, Kemuel filius Schiphtanis.

25 Et tribus filiorum Zebulunis princeps, Elitza-

‖ *ſupra* 21.1.

41 *Tzalmonæ*] qui locus fortaſſe denominatus eſt ab imagine ſerpentis ibi erecti juſſu Dei, ſuprà 21.6. & ſequentibus.

‖ *ſupra* 21.10.

‖ *ſupra* 21.11.

‖ *ſupra* 22.1.

49 *Abel-ſchittimos*] Schittimos locus eſt, ubi Jiſraëlitæ cum mulieribus Moabitarum convenerunt apparet ſuprà 25.1. Abelis autē nomen quod luctum ſignificat, videtur ſumpſiſſe a luctu quem extorſit populo gravis plaga Dei, ibidem ver. 6.

c Heb. *fuſurarum.*

d *Eclipſis præpoſitionis, ut Gen.* 4.1. & 26.3.

Elitsaphan filius Parnaci.
26 Et tribus filiorum Jiſſacharis princeps, Paltiel filius Hhazzani.
27 Et tribus filiorum Aſcheris princeps, Achihud filius Schelomi.
28 Denique tribus filiorum Naphtali princeps Pedahel filius Hhammihudi.
29 Hi ſunt quibus præcepit Jehova, ut poſſeſſionem distribuerent filiis Jiſraëlis in terra Cenahhani.

CAPUT XXXV.

Jiſraëlitæ jubentur quadraginta octo civitates ſuburbanaque prædia Levitis aſſignare habitanda: e quibus ſex in aſyla conſtituuntur quò ſe recipiant homicidæ donec illi cauſa ſua cognoſcatur, & ubi in tuto maneant qui per imprudentiam aliquem occiderint: Homicidiorum jura explicantur, & reis cædis redemptio omnis præciditur.

1 ITEM allocutus eſt Jehova Moſchen in campeſtribus Moabitarum, ex-adverſo Jardenis Jerichuntini, dicendo:
2 Præcipe filiis Jiſraëlis, ut dent Levitis de poſſeſſione juris ſui civitates ad habitandum: ſuburbanum quoque prædium in ſingulas civitates circa ipſas datote Levitis:
3 Ut ſint illis civitates ad habitandum, ſuburbana verò prædia illarum ſint pro jumentis eorum & pro facultatibus eorum & pro omnibus animalibus eorum.
4 Suburbana autem prædia illarum civitatum quæ datum eſtis Levitis, ſunto a muro civitatis cujuſque extrinſecus mille cubitorum circumquaque.
5 Ideoque metimini extra civitatem quamque ad plagam Orientalem [a]bis mille cubitos, & ad plagam Auſtralem bis mille cubitos, & ad plagam Occidentalem bis mille cubitos, & ad plagam Aquilonalem bis mille cubitos, ita ut quæque civitas ſit in medio eorum: hæc eſto illis *menſura* prædiorum ſuburbanorum ſingularum civitatum.
6 Civitates autem quas dabitis Levitis ſunto ſex civitates receptus, quas dabitis ut confugiat illuc qui *hominem* occidit: & addito te illis quadraginta duas civitates.
7 Omnes civitates quas dabitis Levitis, ſunto quadraginta octo civitates, ipſæ cũ prædiis ſuburbanis ſuis.
8 Iſtas autem civitates quas dabitis de poſſeſſione filiorum Jiſraëlis, de ejus *poſſeſſione* [a]qui multus eſt [a]multas datote, de ejus verò *poſſeſſione* qui paucus eſt datote pauciores: quiſque prout erit poſſeſſio ſua, dato de ſuis civitatibus Levitis.
9 Allocutus quoque eſt Jehova Moſchen, dicendo,
10 Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis, quandoquidem vos mox tranſituri eſtis Jardenem in terram Cenahhani:
11 [?]Idcircò curate vobis ut obviæ ſint civitates *quæ* civitates receptus erunt vobis, ut confugiat illuc occiſor qui [b]aliquem percuſſit per errorem.
12 Et ſunto vobis civitates iſtæ in receptũ [a] vindice *occiſi*, ut non moriatur qui occidit tantiſper dum [?]ſtet coram cœtu in judicium.
13 Civitates autem illæ quas dabitis, ſex civitates receptus ſunto vobis.
14 Tres harum civitatum datote cis Jardenem, & tres reliquas civitates datote in terra Cenahhani; civitates receptus ſunto.
15 Filiis Jiſraëlis peregrinoque & inquilino inter eos ſunto ſex civitates iſtæ in receptum, ut fugiat illuc quiſquis percuſſit aliquem per errorem.
16 Sed ſi inſtrumento ferreo [?]percuſſit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt, [c]omnino morti traditor occiſor ille:
17 Similiter ſi lapide manuali quo *quis* mori poteſt percuſſerit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt, omnino morti traditor occiſor ille.
18 Aut ſi ligneo inſtrumento manuali quo *quis* mori poteſt percuſſerit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt, omnino morti traditor occiſor ille.
19 Vindex ipſe illius ſanguinis morti [?]tradet occiſorem illum: cùm incidet in eum, ipſe morti tradet eum.
20 Quòd ſi ex ſimultate depulerit eum, aut projecerit *aliquid* in eum de-induſtria ita ut mortuus ſit,
21 Aut [?]per inimicitiam percuſſerit eum manu ſua ita ut mortuus ſit, omnino morti traditor percuſſor ille, occiſor eſt: vindex ipſe ſanguinis morti tradet occiſorẽ illum cum incidet in eum.
22 Quòd ſi de-repente ſine inimicitia depulit eum, aut projecit in eum ullum inſtrumentum non de induſtria,
23 Aut *percuſſit eum* inconſyderatè ullo lapide quo *quis* mori poteſt, faciens ut decidat in eum ita ut moriatur, cùm ipſe non *ſit* inimicus ei, nec quærat malum ejus:
24 Tunc jus dicunto cœtus inter ipſum percuſſorem & inter vindicem illius ſanguinis, ſecundum judicia iſta.
25 Sic eripientes cœtus occiſorem iſtum e manu vindicis illius ſanguinis, remittunto eum cœtus ad civitatem receptus ſui quò confugerat: in qua maneto uſque ad mortem ſacerdotis maximi, quem unxit *Deus* oleo ſacro.
26 Quòd ſi [d]ullo pacto exibit occiſor iſte termino civitatis receptus ſui, quò confugerat,
27 Et inveniet eum vindex ille ſanguinis extra terminum civitatis receptus ejus: cùm occiderit vindex ille ſanguinis occiſorem iſtum, [e]non eſt reus ſanguinis.
28 Nam in civitate receptus ſui manere debet uſque ad mortem ſacerdotis maximi: poſt mortem verò ſacerdotis maximi revertetur occiſor in terram poſſeſſionis ſuæ.
29 Sunto autem hæc vobis in ſtatutum judiciale per generationes veſtras, in omnibus habitationibus veſtris.
30 [?]Quicunque percuſſurus eſt aliquem, ex ſermone teſtium occidet occiſorem: ſed teſtis unus non poterit teſtari contra aliquem, ut moriatur.
31 At ne accipitote redemptionis pretium pro ullo occiſore qui ſons ſit dignus morte: ſed omnino morti traditor.

32 Ne

5 *Bis mille cubitos*] quidam hîc ver, ... eſta conciliant, ... illi mille cubiti ... civitati, ... ſervi... ... hi mille ... culturæ quod ... caret. A... bis mille cubitos ... ab una ex... ſuburbani ... ad oppoſitam ... quo ... media verſus ... No... ... ver... ... Geometricis ... qui (ut ſuſcili) ... majores erant ... vide ... Reg. 7. 15.

8 *Qui multus eſt*] ... quo ſubau... ac proinde ... ampliorem accepit ... hæreditatem, ſic etiã ... proximè ſequente ... verbo: quod intelli... ex 33. 54. ſuprà.

a Heb. *multiplicate dare, ſic paucitate dare.*

11 *Idcircò curate*] ... deſtinentur civitates opportuno ... loco, & viæ ... eas undequaque ... expeditæ, ... imperatur Deut. 19.

b Heb. *animam, ſic* ...

12 *A vindice*] ... lege Dei permittebatur conſanguineo ... neceſſarii per... qui infrà ver. 21. ... *coram cœtu*] ſuo ... legitimo, cui de... hujus facti co... ex jure infrà ... 24. hinc autem ... nihil opus ... ut ii ad civitatem receptus confu... qui in civitate ... hominem occiderant, ... in alio loco unde ... potuerant ... purgandos ... ſuo.

16 *Percuſſit eum*] ſciens & prudens. Deut. 19. 3 ſic deinceps ver. ſequent.

c Heb. *moriendo morti traditor: & ſic deinceps.*

19 *Tradet*] ... licebit ei tradere ...

21 *Per inimicitiam*] ...

d Heb. *exeundo exibit.*

e Heb. *non eſt ei ſanguis.*

30 *Quicunque*] ... judex, ſive vindex ille ſit.

32 Ne quidem accipitote pretium redemptionis ab eo qui effugit in civitatem receptus ſui, ut revertatur ad habitandum in ſuam terram, donec mortuus fuerit ſacerdos ille:

33 Ut non contaminetis terram ipſam in qua eritis, quia ſanguis iſte contaminaturus eſſet hanc terram: pro eâ autem terrâ fieri non poſſet expiatio a ſanguine qui effuſus eſſet in eâ, niſi per ſanguinem effundentis eum.

34 Neque polluito terram ipſam in qua reſidebitis, in cujus medio habitaturus ſum; nam ego Jehova habito in medio filiorum Jiſraëlis.

Caput XXXVI.

Occaſione hæreditatis filiarum Tzelophchadi lex fertur, qua filia hæres intra paternam tribum jubetur nubere, ne cum ea hæreditas de tribu in tribum demigret.

1 ᵃTUNC accedentes primores patrum ex familiis filiorum Joſephi cum familia filiorum ‖ Gilhhadis filii Maciris filii Menaſchis, locuti ſunt coram Moſche & coram principibus primoribus patrum inter filios Jiſraëlis.

2 Ac dixerunt, Domino meo præcepit Jehova ut det iſtam terram in poſſeſſionem ſorte filiis Jiſraëlis: & Dominus meus præceptum habet a Jehova ut det poſſeſſionem ‖ Tzelophchadi fratris noſtri filiabus ejus.

3 Si [a] nubet alicui e [b] tribulibus filiorum Jiſraëlis, detrahetur poſſeſſio earum de poſſeſſione paterna noſtra, & adjicietur ad poſſeſſionem tribus eorum quibus nupſerint; utique de ſorte poſſeſſionis noſtræ detrahetur.

4 Etiam cùm erit [ſ] jubilæus filiis Jiſraëlis, tamen adjecta manebit poſſeſſio earum ad poſſeſſionem tribus illorum quibus nuptæ ſunt, ita ut de poſſeſſione tribus paternæ noſtræ detracta maneat poſſeſſio earum.

5 Præcepit itaque Moſche filiis Jiſraëlis, ex [c] præſtituto Jehovæ, dicendo, rectè tribules filiorum Joſephi loquuntur.

6 Hoc *eſt* verbum quod præcipit Jehova de filiabus Tzelophchadi, dicendo, cui bonum videbitur in oculis ſuis nubent: veruntamen in familia tribus paternæ ſuæ nubunto.

7 Nam non avertenda eſt poſſeſſio in filiis Jiſraëlis a tribu in tribum: ſed filii Jiſraëlis adhærento quiſque poſſeſſioni tribus paternæ ſuæ.

8 Quapropter quæcunque filia e tribubus filiorum Jiſraëlis hæres eſt poſſeſſionis, alicui e familia tribus paternæ ſuæ nubito, ut filii Jiſraëlis hæreditariò poſſideant quiſq; poſſeſſionem paternam ſuam.

9 Neque avertitor poſſeſſio a tribu *una* in tribum alteram: ſed quiſque poſſeſſioni ſuæ adhærento [d] tribulium filiorum Jiſraëlis.

10 Quemadmodum præceperat Jehova Moſchi, ſic fecerunt filiæ Tzelophchadi:

11 Nupſerunt enim Machla, Tirtza, & Chogla, & Milca, & Nohha filiæ Tzelophchadi [e] filiis patruorum ſuorum.

12 *Viris* e familiis filiorum Menaſchis filii Joſephi nupſerunt: fuitque poſſeſſio earum conjuncta tribui *ac* familiæ paternæ earum.

13 Hæc *ſunt* illa præcepta & judicia quæ præcepit Jehova per Moſchen filiis Jiſraëlis, in campeſtribus Moabitarum ex-adverſo Jardenis Jerichuntini.

1 *Tunc accedentes*] Trajectio eſt in Hebræo contextu quã indicat ver. 5. nã illi quiq; ſunt ſe filiorũ Joſephi ſe adjũxerunt familiæ Gilhhadis, ut ei apud Moſchen & principes Jiſraëlis patrocinarentur.

‖ *ſuprà* 26.
‖ *ſuprà* 27.

a Heb. *erunt in uxores*: ſic ſuprà 30. 6. & deinceps.

b Heb. *filiis tribuũ filiorum Jiſr.* ſic infrà.

4 *Jubilæus*] quo alioquin poſſeſſiones diſtractæ & alienatæ ad priores dominos ex lege redeunt, Levit. 25.

QUIN-

Quintus lib. Moſchis,

ſive

Deuteronomium.

Hoc libro Moſche a brevi commemoratione rerum præteritarum exorſus, populum hortatur ad legis obſequium, quam diligenter repetit & explicat: ab initio undecimi menſis anni quadrageſimi, uſque ad ſeptimum diem menſis duodecimi ejuſdem anni ab exitu ex Ægypto.

Caput I.

Breviter repetitâ a ſtatione in Chorebo uſque Kadeſchum barnehhæ, hiſtoriam de miſſis exploratoribus, & decretum Dei contra infideles ſuſius, quàm antè Num. 14. commemorat & exponit Moſche.

1 ISTA ſunt verba quę elocutus eſt Moſche univerſo Jiſraëli cis Jardenem, in deſerto, in campeſtribus, e-regione maris algoſi, inter Paranem & inter Tophelem & Labanum & Chatzerothas, ac Di-zahabum:
2 In itinere a Chorebo per montem Sehhiris, uſque Kadeſchum-barnehhæ, quod eſt iter undecim dierum.
3 Fuit autem quadrageſimo anno, undecimo menſe, primo die menſis, ut alloqueretur Moſche filios Jiſraëlis ſecundum omnia quę præceperat ei Jehova referenda ad illos.
4 Poſtquam percuſſit Sichonem Regem Emoræorum, qui habitabat Cheſchbone, & Hhogum Regem Baſchanis qui habitabat Hhaſchterothis, percuſſis Edrehhi:
5 Cis Jardenem in terra Moabitarum, placuit Moſchi declarare legem iſtam, dicendo:
6 Jehova Deus noſter allocutus erat nos in Chorebo, dicendo, a ſatis habitaſtis in monte iſto.
7 Convertite vos, & proficiſcentes ingredimini in montem Emoræorum & in omnia vicina ejus, in campeſtria, in montana, & in humilia loca, & in Auſtralem plagam, & in portus maris: in terram Cenahhanæi & Libanum, uſque ad flumen maximum, flumen Euphratis,
8 Vide, b expono vobis terram illam: ingredimini & hæreditariò poſſidete illam terram, quam juramento promiſit Jehova majoribus veſtris Abrahamo, Jitzchako, Jahhakobo daturum ſe illis, id eſt, ſemini eorum poſt eos.
9 Et allocutus fueram vos tempore illo, dicendo, non poſſem ſolus ferre c onus veſtri.
10 Jehova Deus veſter auxit vos, adeò ut ecce vos hodie ſicut ſtellæ cœli multitudine.
11 Jehova Deus majorum veſtrorum d augeat vos ſuprà quàm eſtis millecuplo, & benedicat vobis quemadmodum dixit vobis.
12 Quomodo ferrem ego ſolus, e moleſtias a vobis, onera a vobis, & contentiones veſtras?
13 f Exhibete homines ſapientes & prudentes & cognitos per tribus veſtras, ut conſtituam illos in primores veſtros.
14 Qui reſpondiſtis mihi, dicentes g bonum eſt eam rem de qua dixiſti facere.
15 Accipiens itaque primores tribuum veſtrarum homines ſapientes & cognitos, conſtitui iſtos primores vobis, præfectos millenis & præfectos centenis, & præfectos quinquagenis, & præfectos denis, & moderatores per tribus veſtras:
16 Et præcepi judicibus veſtris tempore illo, dicendo, ubi audiveritis cauſas inter fratres veſtros, judicate h juſtè inter virum & inter fratrem ejus, etiam inter peregrinum ei.
17 Ne i ſuſcipite perſonam in ullo judicio, æquè parvum atq; magnum auditote, ne metuitote k a quoquam, nam judicium ipſum Dei eſt: rem autem quæ difficilis erit præ vobis, l referte ad me ut audiam eam.
18 Præcepi etiam vobis illo tempore, res illas omnes quas facturi eſtis.
19 Deinde cùm profecti Chorebo obiiſſemus totum illud deſertum magnum & formidabile quod vidiſtis, viâ ad montem Emoræorum, quemadmodum præceperat Jehova Deus noſter nobis, & veniſſemus Kadeſchum-barnehhæ uſque:
20 Edixi vobis, veniſtis uſque ad montem Emoræorum quem Jehova Deus noſter dat nobis:
21 Vide, exponit Jehova Deus tuus iſtam terram tibi: aſcendens hæreditariò poſſide, quemadmodum dixit Jehova Deus patrum tuorum tibi, ne timeto, neque conſternator.
22 ‖ Accedentes verò ad me vos omnes, dixiſtis, mittamus homines ante nos qui nobis perveſtigent illā terram, & referant nobis aliquid de via per quā aſcenſuri ſumus, & civitatibus in quas perventuri ſumus.

c Heb. vos, ut Num. 11. 14.

d Heb. addat vobis ut vos eſtis mille vicibus.

e Heb. moleſtiam veſtram, onus veſtrū.

f Heb. date vobis. Exod. 18.

g Heb. bona eſt res quam dixiſti faciendo.

h Heb. juſtitiâ.

i Heb. agnoſcite faciem.

k Heb. a facie cujuſquam.

l Heb. admovete.

18 Res illas] totā legem ad mores, judiciaque, & ceremonias pertinentem.

‖ Num. 13.

22 Accedentes] hoc cum Num. 13. conjungendum eſt, primùm enim populus hoc a Moſche petiit, ut hic dicitur: deinde Moſche ad Deum petitionem referente, Deus id ſibi placere per Moſchen declaravit Num. 13. 2.

... illuc duxiſſe exercitum contra Jiſraëlitas dicitur Num. 21. 33.
6 Satis habitaſtis] nam ferme annum ibi habitaſſe docet comparatio Exod. 19. 1. cum Num. 10. 11. a Heb. multum ſuit vobis habitare, ut ...
7 In Auſtralem] his deſcribit terminos promiſſæ terræ ſuo ordine a ... Occidente, Aquilone, & Oriente. b Heb. pono coram vobis, ut in ...

23 Quæ res cùm bona videretur in oculis
meis, accepi e vobis duodecim homines,
hominem unum in quamque tribum.
24 Qui convertentes ſe & aſcendentes mon-
tem iſtum, venerunt uſque ad vallem [m] E-
ſcholis: ita exploraverunt illam,
25 Et accipientes in manu ſua de fructu illius
terræ [n] deportarunt ad nos: retuleruntque
nobis aliquid, dicentes, bona eſt illa terra
quam Jehova Deus noſter dat nobis.
26 Noluiſtis tamen aſcendere, ſed [o] occaſio-
nem dediſtis mutandi præſtitutum Jehovæ
Dei veſtri.
27 Muſſitaſtis enim in tentoriis veſtris, dicen-
tes, [p] eò quòd Jehova odio proſequitur nos,
eduxit nos e terra Ægypti: ut tradat nos in
manum Emoræorum ad perdendum nos.
28 Quò aſcenderemus? fratres noſtri [q] diſſol-
verunt animum noſtrum dicendo, populus
eſt major & excelſior nobis, civitates magnæ
& munitæ aſſurgentes in cœlum uſque: quin-
etiam filios [r] Hhanakitarum vidimus illic.
29 Me autem dicente vobis, ne expaveſcite,
neque timete ab illis:
30 Jehova Deus veſter qui anteit vos, is pug-
naturus eſt pro vobis, ſecundum omnia quæ
exercuit erga vos contra Ægyptios ante o-
culos veſtros,
31 Et quæ vidiſti in deſerto, Jehovam Deum
tuum portaſſe te quēadmodum portat quis
filium ſuum, in tota via per quam iviſtis do-
nec perveniretis ad locum hunc:
32 Non tamen propter hunc ſermonem, cre-
didiſtis Jehovæ Deo veſtro.
33 Qui anteit vobis in hac via ad exploran-
dum vobis locum pro caſtrorum metatione
veſtra, igne noctu, quo monſtret vobis viam
per quam ituri eſtis, & nube interdiu.
34 Quamobrē cùm audiſſet Jehova vocē ſer-
monū veſtrorū, effervescēs juravit, dicendo:
35 Ne vivam, ſi quis ex hominibus iſtis, ſi ge-
neratio prava iſta viſura eſt terram illam
optimam, quam juramento promiſi me da-
turum patribus veſtris:
36 Præter Calebum filium Jephunnæ, ipſe vi-
debit eam, & ei tradam illam terram quam
calcavit ac filiis ejus, eò quòd [r] plenè ſecu-
tus eſt Jehovam.
37 ([s] Etiam contra me irā percitus eſt Jehova
occaſione veſtri, dicendo, neque tu ingre-
dieris illuc)
38 Et Jehoſchuhham filium Nunis qui adſtat
in conſpectu tuo, ipſe ingredietur illuc: eum
cōfirma, quia ipſe poſſidendam dividet eam
Jiſraëlitis.
39 Parvuli autem veſtri de quibus dixiſtis,
prædæ erunt, & filii veſtri qui non cogno-
ſcunt hodie bonum aut malum, ipſi ingre-
dientur illuc: nam eis tradam eam & ipſi
hæreditariò poſſidebunt eam.
40 Vos igitur revertimini, & proficiſcimini in
deſertum ipſum, viâ ad mare algoſum.
41 Tum reſpondentes dixiſtis ad me, pecca-
vimus Jehovæ, nos aſcendemus & pugnabi-
mus ſecundum omnia quæ præceperat no-
bis Jehova Deus noſter: & accingentes vos
quiſque armis bellicis ſuis, obtuliſtis vos ad
aſcendendum montem illum.
42 Quamvis edixiſſet Jehova mihi, dicito eis,
ne aſcenditote neque pugnatote, quia non
ſum in medio veſtri, ut non afficiamini pla-
gâ coram inimicis veſtris,
43 Et edixiſſem vobis, tamen non auſcultaſtis:
ſed occaſionem dediſtis mutandi præ-
ſtitutum Jehovæ, cùm [t] arroganter aſcen-
deretis ipſum montem.
44 Egreſſi enim Emoræi qui inhabitant mon-
tem illum obviam vobis, perſecuti ſunt vos
ut facere ſolent [u] apes: & contriverunt vos
in Sehhire Chormam uſque.
45 Qui licèt reverſi fleveritis coram Jehova,
non tamen auſcultavit Jehova voci veſtræ,
nec aurem præbuit vobis:
46 [x] Quamvis cōſediſſetis Kadeſchi dies mul-
tos, ut ſunt dies quibus conſediſtis ibi.
47 Deinde convertimus nos & profecti ſumus
in ipſum deſertū viâ ad mare algoſum, quē-
admodum edixerat Jehova mihi: & circum-
ivimus montem Sehhiris [y] diebus multis.

Caput II.

Res geſta apud Edomæos, Moabitas, & Hhammonitas, bellumq́ contra Sichonem exponuntur.

1 Tandem allocutus eſt me Jehova, di-
cendo:
2 [a] Satis circumiiſtis montem iſtum: con-
vertite vos [b] Aquilonem verſus.
3 [c] Item populo præcipe dicendo, vos mox
pertranſituri eſtis terminum fratrum veſtro-
rum filiorum Hheſavi inhabitantium Sehhi-
rem: quanquam metuent a vobis, tamen ca-
vete vobis valde.
4 Ne bellum miſcete [d] cum illis, non enim da-
turus ſum vobis de terra eorum, [e] vel veſti-
gium plantæ pedis: nam hæreditarium dedi
Hheſavo montem Sehhiris.
5 Cibum comparate ab eis pecuniâ, quem
comedatis, & ſimiliter aquam emitote ab
eis pecuniâ quam bibatis.
6 Nā Jehova Deus tuus benedixit tibi in om-
ni opere manus tuæ, [f] agnovit iter tuū in de-
ſerto maximo iſto: jā quadraginta annos Je-
hova Deus tuus tecū fuit, non eguiſti ullâ re.
7 Prætergreſſi itaq; fratres noſtros filios Hhe-
ſavi inhabitantes Sehhirem a viâ campe-
ſtrium quæ ſunt ab Elatha & a Hhetzjone-
geberi, convertimus nos ut tranſiremus viâ
deſerti Moabitarum.
8 Tum edixit Jehova mihi, ne hoſtiliter age
cum Moabitis, neque miſceto cum eis bel-
lum: quia non ſum daturus tibi de terra ejus
hæreditatem, nam filiis Loti dedi Hharem
in hæreditatem.
9 ([g] Emimi antea inhabitabant eam, popu-
lus magnus multuſque & excelſus ut Hha-
nakitæ:
10 Gigantes reputabantur etiā illi ſicut Hha-
nakitæ, ſed Moabitæ vocabant eos Emimos.
11 Sehhirem inhabitabant quoque Chorræi
antea, in quorum hæreditatem filii Hheſavi
ſucceſſerunt cùm perdidiſſent eos a facie
ſua, & inhabitabant loco eorum: quemad-
modum faciunt Jiſraëlitæ terræ hæreditatis
ſuæ quam dedit Jehova eis)
12 Nunc ſurgentes tranſite vallem Zeredis:
quare tranſivimus vallem Zeredis.
13 Dies autem quibus iter fecimus Kade-
cho-barnehhæ uſque-dum tranſivimus val-
lem Zeredis, fuerunt triginta octo annorum:
donec

m id eſt, botri.

n Heb. fecerunt deſcendere. Num. 14.

o Heb. mutare feciſtis os Jehovæ, id eſt, feciſtis ut Deus aliud conſilium vobis proponeret quàm quod habetur ſuprà verſ. 8. ſic infrà ver. 43.

p Heb. propter odium Jehovæ quo odit nos: Eclipſis conjugati ut Gen. 19.16.

q Heb. liquefecerunt cor noſtrum.

28 Hhanakitarum] vide in Num. 13.22.

r Heb. implevit poſt Jehovam.

ſ Num. 20.12.

37 Etiā contra me] Hanc hiſtoriam inſerit Moſche duabus de cauſis: una, ut oſtendat eos in cauſâ fuiſſe cur non tantùm ipſi, ſed etiam Moſche terra excluſus eſt, dum ipſorum rebellione fuit perturbatus: altera, ut Jehoſchuhham ab iſta excluſione nominatim exceptum, (prout cū Calebo exceptus fuerat Num. 14.30.) ſucceſſorem ſibi eſſe operâ nominatum.

d Heb. viri bell. id eſt, qui ad bellum a natu vigesimo anno & deinceps, contra quos exitialis ſententia lata Num. 14.29.

donec conſecta eſſet tota ætas illa, [d] viri illi
militares e medio caſtrorum, ſicut juraverat Jehova de eis,
24 Nam etiam manus Jehovæ erat contra eos ad quaſſandum eos e medio caſtrorum,
donec conſicerentur.
25 Fuit itaque cùm omnes viri illi militares
moriendo confecti eſſent e medio populi.
26 Ut alloqueretur me Jehova dicendo,
17 Tu tranſiturus es hodie terminum Moabitarum Hharem,
18 Et appropinquaturus e-regione Hhammonitarum: ne hoſtiliter agito adverſus eos,
neque bellum miſceto cum eis: quia non
ſum daturus tibi de terra Hhammonitarum
hæreditatem, nam filiis Loti dedi eam in
hæreditatem.
19 (Terra gigantum reputatur ipſa quoque:
Gigantes inhabitabant eam antea, quos
Hhammonitæ vocabant [e] Zamzumminos,
20 Populus magnus multusq; & excelſus ſicut Hhanakitæ: ſed perdidit eos Jehova a
facie iſtorum, ut ſuccedentes in hæreditatem eorum inhabitarent *iſti* loco eorum:
21 Quemadmodum fecit filiis Hheſavi inhabitantibus Sehhirem, a quorum facie perdidit Choræos, ut ſuccedentes in hæreditatem eorum inhabitarent loco illorum uſq;
in hunc diem:
22 [f] Hhavvæos quoq; qui inhabitabant Chatzerima Hhazzam uſque, [g] Caphtoræi qui
prodierunt e Caphtore perdiderunt, & inhabitant loco illorum)
23 Surgentes proficiſcimini & tranſite flumen
Arnonis: vide, trado in manum tuam Sichonem Regem Cheſchbonis Emoræum &
terram ejus, [f] incipe adire hæreditatem:
& miſceto cum eo bellum.
24 Die hoc incipiam imponere pavorem tui
& timorem tui [g] populis ſub univerſo cœlo:
qui audierint famam tuam, ii trepidabunt
& langueſcent a facie tua.
25 Itaque miſi nuncios e deſerto Kedemotharum ad Sichonem Regem Cheſchbonis,
ad dicendum [g] verbis pacis:
26 Tranſeam per terram tuam, [h] continenter procedam eâdem viâ, non recedam
dextrorſum aut ſiniſtrorſum.
27 Sine me comparare cibum pecuniâ ut comedam, & aquam pecuniâ dato mihi ut bibam. (tantùm tranſibo pedibus meis)
28 [i] Quemadmodum fecerunt mihi filii Hheſavi inhabitãtes Sehhirem, aut [i] *ſaltem* Moabitæ inhabitantes Hharẽ, uſque-dum tranſeam Jardenem, [i] in eam terram quam Jehova Deus noſter dat nobis.
29 Sed noluit Sichon Rex Cheſchbonis ſinere ut tranſiremus [l] per agrum ſuum: quia
obduravit Deus tuus ſpiritum ejus, & [k] obfirmavit animum ejus, ut traderet illum in
manum tuam, ſicut *eſt* hoc tempore.
30 (Dixerat enim Jehova ad me, vide, cœpi
[l] exponere tibi Sichonem & terram ejus: incipe adire hæreditatem, ut hæreditariò poſſideas terram ejus.)
31 Quin egreſſus eſt Sichon obviam nobis,
ipſe cum toto populo ſuo in prælium Jahetzã.
32 Quem exponente Jehova Deo noſtro nobis, percuſſimus eum & filios ejus & totum
populum ejus:

e id eſt, quibus ſcelus ſumus: abutebantur enim robore & potentia ſua.

33 Et cepimus omnes civitates ejus eo tempore, devovimuſque interneccioni [m] homines cujuſq; civitatis, etiam fœminas & parvulos, non reliquum fecimus ſuperſtitem:
34 Tantummodò jumenta prædati ſumus nobis, & ſpolia civitatum illarum quas cepimus.
35 A Hharohhere quæ *eſt* in ripa fluminis Arnonis, & civitate ipſa quæ *eſt* in flumine uſque ad Gilhhadem, nulla fuit urbs quæ ſuperior eſſet nobis: omnia hæc expoſuit Jehova Deus noſter nobis:
36 Cæterùm ad terram Hhammonitarum nõ acceſſiſti, totum tractum torrentis Jabboki, & civitates ipſius montis, denique omnia quibus interdixerat Jehova Deus noſter.

m Heb. omnem civitatem hominum hypallage, ut infrà 3.6
33 Fœminas] ut præcipitur infra 20, 16.

Caput III.

Victoria contra Hhogum, diſtributio acquiſitæ terræ in duas tribus & dimidiatam, inſtitutio Jehoſchuhhæ in ſucceſſorem, deprecatio Moſchis ne priùs moriatur quàm ſit ingreſſus terram, & repulſa quam paſſus eſt a Deo, exponuntur.

1 INDE nos convertentes aſcendebamus viâ
ad Baſchanem: cumq; egrederetur Hhog
Rex Baſchanis obviam nobis, ipſe cum
toto populo ſuo in prælium Edrehhin,
2 Edixit Jehova mihi, ne timeto eum, nam in
manum tuam trado eum cum toto populo
ejus ac terra ejus: ſed facito eo, quemadmodum feciſti Sichone Rege Emoræorum
qui habitabat Cheſchbone.
3 Tradidit itaque Jehova Deus noſter in manum noſtram Hhogum quoque regem Baſchanis cum toto populo ejus, quem percuſſimus adeò ut non fecerimus ei reliquum
ſuperſtitem.
4 Et cepimus omnes civitates tempore eodẽ,
nulla *eſt* urbs quam non ceperimus ab eis,
ſexaginta civitates, totum tractum Argobi,
regnum Hhogi in Baſchane:
5 Omnes iſtas civitates munitas muro alto,
portis, & vectibus, præter civitates paganorum multas admodum.
6 Devovimuſque interneccioni eos, quemadmodum feceramus Sichone Rege Cheſchbonis, devovendo interneccioni [a] cujuſque
civitatis homines, fœminas, & parvulos:
7 Omnia verò jumenta & ſpolia ſingularum
civitatum prædati ſumus nobis.
8 Ita cepimus tempore illo terram e manu
duorum Regum Emoræorum, quæ *eſt* cis
Jardenem a flumine Arnonis uſque ad montem Chermonis:
9 (Tzidonii Chermonem vocant Schirjonẽ,
Emoræi verò illum vocant Schenirem)
10 Omnes civitates planitiei, totumque Gilhhadem & totum Baſchanem, Salcam & Edrehhin uſq;, civitates regni Hhogi in Baſchane.
11 Nam [*] tantùm Hhog Rex Baſchanis ſe reliquum ſervarat ex reſiduo Gigantum, ecce
ſponda ejus ſponda ferrea, nonne eſt Rabbathæ Hhammonitarum? novem cubitorum *eſt* longitudo ejus, & quatuor cubitorum latitudo ejus cubito virili.
12 Cùm itaque terram hanc hæreditariò cõſecuti eſſemus tempore illo: a Hharohhere

a Heb. omnem civitatem hominum ut ſuprà 2.33.

11 Tantum Hhog.] Id eſt, hic ſolus e gigantibus antiquis habitatoribus terræ reliquus erat, & ſe ſuis viribus in poſſeſſione regni continuerat: ſic amplificatur virtus Dei in tradenda ſuis contra eum victoria.

quæ eſt ad flumen Arnonis & dimidium mõ-
tis Gilhhadis cum civitatibus ejus, dedi Rĕ-
ubenitis & Gaditis:
13 Reſiduum autem Gilhhadis cum toto Baſ-
chane regnum Hhogi dedi dimidiatę tribui
Menaſchis: totus tractus Argobi per totum
Baſchanem, is ipſe vocari ſolebat terra Gi-
gantum.
14 Jaïr filius Menaſchis ceperat totum tra-
ctum Argobi uſque ad terminum Geſchuri-
tarum & Mahhacathitarum: ideò vocavit
eas *nempe* Baſchanem de nomine ſuo villas
Jaïris, uſque in diem hunc.
15 Maciri autem dedi *reliquum* illud Gilhha-
dis.
16 Sed Rĕubenitis & Gaditis dedi à Gilhha-
de uſque ad fluvium Arnonis, inter amnem
agrum cum termino, Jabbokum torrentem
uſque, qui terminus *eſt* Hhammonitarum:
17 Præterea campeſtria hæc & Jardenem cũ
termino, a ‖Cinnereth uſque ad mare cam-
peſtrium mare ſalſum, ſub [a] decurſibus ipſi-
us collis verſus orientem.
18 Quamobrem præcepi vobis tempore illo
dicendo, Jehova Deus veſter dat vobis ter-
ram hanc quam hæreditariò poſſideatis!
‖ expediti tranſite ante fratres veſtros filios
Jiſraëlis, [b] viri militares omnes.
19 (Sed fœminæ veſtræ parvulique veſtri &
pecora veſtra (novi pecora multa eſſe vo-
bis) manento in civitatibus veſtris quas de-
di vobis)
20 Uſque dum quietem largiatur Jehova fra-
tribus veſtris ut vobis, & poſſideant hæredi-
tariò ipſi quoque terram illam quam Jeho-
va Deus veſter dat eis trans Jardenem: tunc
revertemini quiſque ad hæreditatem ſuam
quam dedi vobis.
21 ‖ Jehoſchuhhæ autem præcepi tempore
illo, dicendo: oculi tui *ſunt*, qui vident om-
nia quæ fecit Jehova Deus veſter duobus
regibus iſtis, ſic facturus eſt Jehova omni-
bus regnis quò tu tranſiturus es.
22 Ne timete illos: nam Jehova Deus veſter,
is eſt qui pugnabit pro vobis.
23 Cumque deprecarer Jehovam tempore
illo, dicendo,
24 Domine Jehova, tu cæpiſti oſtendere ſer-
vo tuo magnitudinem tuam & manum tuam
robuſtiſſimam, quã quis *eſt* deus fortis in
cœlo aut in terra, qui faciat ſecundum ope-
ra tua & ſecundum virtutes tuas?
25 Tranſeam quæſo ut videam terram iſtam
optimam, quæ *eſt* trans Jardenem, [*] mon-
tem iſtum optimum, & Libanum:
26 Ut excanduerat Jehova contra me prop-
ter vos, ſic non auſcultavit mihi, ſed edixit
Jehova mihi, ſatis eſto tibi [c] ne ultrà dein-
ceps alloquitor me de hac re.
27 Aſcende verticem iſtius collis, & attollens
oculos tuos Occidentem, Aquilonem, & Au-
ſtrum, & Orientem verſus proſpice oculis
tuis: quia non es tranſiturus Jardenẽ hunc.
28 Mandatis verò inſtruens Jehoſchuhham
confirma eum atque corrobora eum: is e-
nim tranſiturus eſt ante populum hunc, & i-
dem poſſidendam diſtributurus eſt eis ter-
ram, quam proſpexeris.
29 Sic conſedimus in hac valle e-regione
Beth-pehhgnis.

15 *Reliquum*] cujus meminit ſuprà ver. 13.

17 *Cinnereth*] vide Num. 34. 11.
Decurſibus] ſic vocat declivem illius collis partem in quã e diverſis locis torrentes decurrunt, & civitatem eodem nomine a ſitu dictam Jehoſchu. 13. 21.
‖ *Num.* 32. 20.
b Heb. *filii roboris*.

‖ *Num.* 27.

25 *Montem iſtum opt.*] ubertimos colles, quibus montoſa Cenahhanæa referta eſt.
c Heb. *Ne addas alloqui me deinceps*.

Caput IIII.

Narrationi præcedenti exhortationem ſubjicit, ut Deum ſolum colant, judicia ejus nihil addendo aut detrahendo ſervent, exempla iræ Dei in transgreſſores & gratiæ in morigeros recordentur, felicitatem & exiſtimationem ſuam ſciant conjunctã eſſe Dei obedientia, ideoq; in ea pergant ipſi & filios ſuos inſtituant: deinde civitates receptus cis Jardenem deſignat Moſche.

1 Nunc ergo Jiſraël, attende ad ſtatuta
judiciaq; illa quæ ego doceo vos fa-
cere, ut vivatis & ingreſſi hæreditariò
poſſideatis terram iſtam quam Jehova De-
us majorum veſtrorum dat vobis.
2 Ne addite ad verbum illud quod ego præ-
cipio vobis, neque detrahite de eo, ut ſer-
vetis præcepta Jehovæ Dei veſtri quæ ego
præcipio vobis.
3 ‖ Oculi veſtri *ſunt*, qui viderunt quæ fecit
Jehova Bahhal-pehhore: nam omnem vi-
rum qui [a] ſecutus eſt Bahhal-pehhorẽ per-
didit Jehova Deus tuus e medio tui.
4 Vos autem qui adhæſiſtis Jehovæ Deo ve-
ſtro, vivitis omnes hodie.
5 Vide docui vos ſtatuta & judicia, quemad-
modum pręcepit mihi Jehova Deus meus,
ut ſic faciatis in medio illius terræ quo mox
ingreſſuri eſtis ad hæreditariò poſſidendũ
eam.
6 Obſervate ergo & facite, nam hęc *eſt* ſapi-
entia veſtra & prudentia veſtra ante ocu-
los populorum: qui audientes omnia ſtatu-
ta iſta dicent, tantùm gens iſta maxima po-
pulus ſapiens eſt & prudens.
7 Nam quæ *eſt* gens maxima? cui *eſt* Deus
propinquus ei, ſicut Jehova Deus noſter *eſt*
[b] quotieſcunque invocamus eum.
8 Rurſus quæ *eſt* gens maxima? cui *ſunt* ſta-
tuta & judicia juſta, ſicut *eſt* tota hæc lex
quam ego propono vobis hodie.
9 Sed cave tibi, & ſerva [c] teipſum valde, ne
obliviſcaris rerum illarum quas viderunt o-
culi tui, neque recedant ab [d] animo tuo ul-
lo dierum vitæ tuæ, ut notas facias filiis tu-
is & [e] nepotibus tuis:
10 Die *nimirum* quo ſtetiſti coram Jehova
Deo tuo in Chorebo, cum edixiſſet Jehova
mihi, congrega mihi iſtum populum, ut au-
dienda proponam eis verba mea, quibus di-
ſcant timere me quibuſcunque diebus vi-
cturi ſunt ſuper terram, & filios ſuos do-
ceant:
11 Quo accedentes ſtabatis ſub illo monte,
cùm mons ille arderet igne uſque ad [f] ſum-
mũ cœlum, cum tenebris nube & caligine:
12 Tunc allocutum eſſe vos Jehovam e me-
dio illius ignis: vocem verborum vos audi-
viſſe, at ſimilitudinem nullam vos animad-
vertiſſe, præter vocem:
13 Et ipſum indicaſſe vobis fœdus ſuum, quo
pręcipiebat vos [g] obſervare decem illa ver-
ba, & inſcripſiſſe ea duabus tabulis lapi-
deis.
14 Me autem præcepit Jehova tempore illo
docere vos ſtatuta & judicia, ut exerceatis
ea in iſta terra, quò mox tranſituri eſtis ad
hæreditariò poſſidendum eam.
15 Quamobrem cavetote vobis ipſis valde

‖ *Num.* 25.

(nam non animadvertiſtis ullam ſimilitudinem quo die allocutus eſt Jehova vos in Chorebo e medio illius ignis)
16 Ut non corrumpatis [r] *quicquam*, & faciatis vobis ſculptile ſimilitudinem ullius ſimulachri, formam maris aut fœminæ,
17 Formam ullius animalis quod *ſit* in terra, formam ullius avis alatæ quæ volat verſus cœlum,
18 Formam ullius repentis in terra, formam ullius piſcis qui *ſit* in aqua ſub terra:
19 Etiam ut non ſublatis oculis tuis verſus cœlum, cùm aſpexeris Solem aut Lunam aut ſtellas, ullam rem exercitus cœleſtis, tum impellaris & incurvans te eis colas ea, quæ [t] impertitus eſt Jehova Deus tuus reliquis omnibus populis ſub univerſo cœlo.
20 Vos enim aſſumpſit Jehova, & eduxit vos e catino [t] ferri ex Ægypto, ut eſſetis ei in populum hæreditarium, ſicut *eſtis* hodierno die.
21 Quamvis Jehova percitus ſit ira contra me propter verba veſtra, & juraverit me non tranſiturum Jardenem, nec ingreſſurum terram illam optimâ quam Jehova Deus tuus dat tibi *in* poſſeſſionem:
22 (Nam moriturus ſum in hac terra, non ſum tranſiturus Jardenem) vos tamen eſtis tranſituri, & hæreditariò poſſeſſuri terram illam optimam.
23 Cavete vobis ne obliviſcamini fœderis Jehovæ Dei veſtri, quod pepigit vobiſcum, aut faciatis vobis ſculptile, ſimilitudinem ullius rei, quo interdixit tibi Jehova Deus tuus:
24 Nam Jehova Deus tuus ignis conſumens eſt, *Deus* fortis zelotes.
25 Cùm genueris filios & nepotes, & [h] habitatores veteres facti fueritis in ea terra, ſi corrumpetis *quicquam*, & facietis ſculptile ſimilitudinem ullius rei, vel feceris aliquod malum in oculis Jehovæ Dei tui provocando eum:
26 Conteſtor contra vos hodie cœlum & terram, [i] fore ut omnino pereatis quàm celerrimè e terra illa quò tranſituri eſtis Jardenem ad poſſidendum eam: non prolongabitis dies in ea, ſed [k] omnino perdemini:
27 Aut diſperget Jehova vos in alios populos, & reliqui fietis homines [l] pauci in gentibus, quo Jehova vos abduxerit:
28 Et ſervietis illic Deis, operi manuum hominis, ligno aut lapidi, qui non vident, neq; audiunt, neque comedunt, neq; odorantur.
29 Quòd ſi requiretis inde *quiſque* Jehovam Deum tuum, invenies, cùm quæſiveris eum ex toto corde tuo & ex toto animo tuo.
30 Cùm anguſtia fuerit tibi, & obvenerint tibi omnes res iſtæ in extremitate dierum, ſi converſus uſque ad Jehovam Deum tuum auſcultaveris voci ejus:
31 Quandoquidem Jehova Deus tuus *eſt Deus* fortis, miſericors, non deſerit te, neque perdet te: nam non obliviſcetur fœderis majorum tuorum, quod juramento ſancivit illis.
32 Nam interroga nunc, a temporibus priſcis quæ *fuerunt* ante te, inde ab eo die quo creavit Deus hominem ſuper terram, ab una extremitate cœli uſq; ad alteram extremitatẽ cœli: num facta fuerit [m] res cujuſmodi hæc maxima, aut num audita fuerit ſimilis ei:
33 Num audierit *ullus* populus vocem Dei loquentis e medio ignis ut tu audiſti, & vixerit:
34 Aut num tentaverit *ullus* Deus veniens aſſumere ſibi gentem aliquam e medio alterius gentis, [n] probationibus, ſignis ac prodigiis, bello que & manu forti & brachio extento, denique terroribus maximis: qualia *ſunt* omnia quæ fecit pro vobis Jehova Deus veſter in Ægypto ante oculos tuos.
35 [o] Tibi exhibita ſunt videnda, ut cognoſcas Jehovam eſſe Deum ipſum, nullum amplius *eſſe* præter eum.
36 E cœlis audiendam propoſuit tibi vocem ſuam ut erudiret te: & in terra exhibuit tibi videndum ignem ſuum maximum, nam verba ejus audiſti e medio ignis.
37 Et propterea quòd dilexit majores tuos ita ut elegerit ſemen *cujuſq;* eorum poſt eum, ideò eduxit te præſentiâ ſuâ virtute ſua maxima ex Ægypto:
38 Ut expellat gentes majores & robuſtiores te a conſpectu tuo, ut introducat te, ut det tibi terram eorum in poſſeſſionem, ſicut *eſt* hodie.
39 Scito ergo hodie & revocato in [p] animum tuum, Jehovam Deum ipſum eſſe in cœlis supernè, & in terra infernè, nullum amplius *eſſe*:
40 Et obſervato [q] cunctis diebus ſtatuta ejus & præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie, quibus bene ſit tibi & filiis tuis poſt te: ut prolonges dies ſuper terram illam quam Jehova Deus tuus dat tibi.
41 TUNC ſelegit Moſche tres civitates cis Jardenem, ad ortum Solis:
42 Ut confugerit illuc occiſor qui occidiſſet proximum ſuum per imprudentiam, cùm ipſe non odiſſet eum [r] antea, & fugiens in unam ex illis civitatibus viveret:
43 Betzerem in ipſo deſerto in terra [ſ] plana Rëubenitarum, & Ramothas in Gilhhade Gaditarum, atque Golanem in Baſchane Menaſchitarum.

CAPUT V.

Moſche repetitum populo & explicatum Decalogum docet patribus quidem datum, ſed ad filios propriè pertinere: ſe a Deo ipſis petentibus doctorem conſtitutum eſſe, ipſos verò obedientiam promiſiſſe: adeoq; hortatur ut promiſſum ſervent.

1 HÆc autem illa *eſt* lex, quam propoſuit Moſche filiis Jiſraëlis:
2 Hæ teſtificationes illæ, ſtatutaque, & judicia, quæ elocutus eſt Moſche apud filios Jiſraëlis, cùm exiviſſent ex Ægypto:
3 Cis Jardenem in ipſa valle e-regione Bethpehhoris, in terra Sichonis Regis Emoræorum habitantes Cheſchbone, quem percuſſerat Moſche & filii Jiſraëlis cùm exiviſſent ex Ægypto:
4 Cùm jam hæreditariò poſſiderent terram ejus & terram Hhogi Regis Baſchanis amborum Regum Emoræorum, quæ *eſt* cis Jardenem, ab ortu Solis,
5 A Hharohhere quæ *eſt* ad ripam fluminis Arnonis, uſque ad montem Sionis qui *eſt* Chermon:

16 *Quicquam*] aut majeſtatem Dei, effingendo eam ſimilitudine cùm nullam habeat, aut fœdus & [legem] ejus, addendo [ve]l detrahẽdo de ea, [e]t denique vos ip[ſo]s, aliter vivendo [qu]am ex præſcripto [...].

19 *Impertitus eſt*] [dupl]ubus argumentis [a] cultu cœleſtium [co]rporum dehortatur: uno, quod non [ho]mines illis, ſed illa [ho]minibus data ſunt [ut] eis miniſtrent: al[te]ro, quòd non uni a[li]cui populo, ſed omn[ib]us ſub univerſo [cœ]lo data ſunt utenda: facit enim Deus [ut] Sol ſuus oriatur [ſup]er bonos & ma[los].

20 *Ferri*] labro [fo]rnace in quo liquatur ferrum, ut [1 Re]g. 8. 51.

h Heb. *inveterati* [...]tis.

i Heb. *quòd pereundo peribitis.*

k Heb. *perdendo* [perde]mini.

l Heb. *numeri, id* [eſt fa]cilès numeratu, [...] 34. 30.

m Heb. *ſecundum* [rem hanc] *maximam.*

n Heb. *tentationibus.*

34 *Probationibus*] ſignis quæ legationem Moſchis divinam eſſe confirmarent Exod. 4.

Belloq;] conflictu Dei contra Ægyptios in mari algoſo, cujus ratione Moſche Deum virũ belli vocat Exod. 15. 3.

Terroribus] tam Ægyptiorum quàm reliquorum populorum, qui ad famam illius terrici nihil contra eos moliri auſi ſunt, ut promiſerat Deus Exod. 23. 27.

o Heb. *tu factus es videre, ut Exod.* 25. 40.

p Heb. *cor.*

q *Hyperbaton in Hebræo contextu ad evidentiam reſtituimus: ſimile eſt Gen.* 10. 12. *& infrà* 3. 10. *&* 12.

41 *Tunc ſelegit*] prout præceperat Deus, Num. 35. 14.

r Heb. *ab heri & nudius tertio: ut in* Gen. 31. 2.

ſ Heb. *planitiei.*

1 *Hæc autem*] Exordium ſive propoſitio ſequentium: quã obrem nos ſex iſtos verſus ad principium capitis 5. retulimus.

6 Et omnia ipſa campeſtria cis Jardenem o-
rientem verſus uſq; ad ' mare campeſtrium,
ſub ipſis decurſibus collis.
7 Nam Moſche advocatis omnibus Jiſraëlitis,
edixit eis, audi Jiſraël ſtatuta & judicia il-
la quę ego locuturus ſum hodie [a] vobis au-
dientibus: ut diſcatis illa & [b] obſervanter
faciatis illa.
8 Jehova Deus noſter pepigit nobiſcum fœ-
dus in Chorebo.
9 ' Non cum patribus noſtris pepigit Jehova
fœdus iſtud, ſed nobiſcum, nos ii *ſumus qui*
hic *ſumus* hodie, nos omnes qui vivimus.
10 'Facie ad faciem locutus eſt Jehova vo-
biſcum in monte illo e medio ignis,
11 (Ego ſtabam inter Jehovam & inter vos
tempore illo, ad referendum vobis ſermo-
nem Jehovæ: timebatis enim propter ignē
illum, neque aſcendiſtis illum montem) [c] di-
cendo:
12 ‖ Ego *ſum* Jehova Deus tuus, qui eduxi
te e terra Ægypti e domo ſervorum.
13 Ne ſit tibi ullus Deorum alienorum ante
faciem meam.
14 Ne facies tibi ſculptile, ullam imaginem
earum quæ *ſunt* in cœlis ſuprà, aut quæ *ſunt*
in terra infrà, aut quæ *ſunt* in aquis infra
terram;
15 Ne incurves te illis, neque colas ea: nam
ego Jehova Deus tuus ſum *Deus* fortis ze-
lotes, viſitans iniquitatem patrum in filios
in nepotes & in abnepotes, in eos qui odio
proſequuntur me:
16 Exercens verò benignitatem in milleſi-
mos *a patribus* qui diligunt me, 'id eſt, qui
obſervant mandata ejus.
17 Ne aſſumas nomen Jehovæ Dei tui in va-
num: nam non relinquet impunem Jehova
eum, qui aſſumpſerit nomen ejus in vanum.
18 Obſerva diem ſabbathi ut ſanctifices illum,
quemadmodum præcepit tibi Jehova Deus
tuus.
19 Sex diebus operaberis, & facies omne o-
pus tuum:
20 Dies verò ſeptimus ſabbathum *eſt* Jehovæ
Deo tuo: ne facias ullum opus, tu, aut filius
tuus, aut filia tua, aut ſervus tuus, aut ancil-
la tua, aut bos tuus, aut aſinus tuus, aut ul-
lum jumentum tuum, aut peregrinus tuus
qui *eſt* intra portas tuas, ut quieſcat ſervus
tuus & ancilla tua ſicut tu:
21 Et memineris te ſervum fuiſſe in terra Æ-
gypti, Jehovam verò Deum tuum eduxiſſe
te inde manu forti & brachio extento: id-
circò præcipit tibi Jehova Deus tuus [d] ut
obſerves diem ipſum ſabbathi.
22 Honora patrem tuum & matrem tuam,
quemadmodum præcepit tibi Jehova Deus
tuus, ut prolongent dies tuos, & bene ſit ti-
bi ſuper illam terram quam Jehova Deus
tuus dat tibi.
23 Ne occidas.
24 Neque ſcorteris.
25 Neque fureris.
26 Neque proferas contra proximum tuum
teſtimonium falſum.
27 Neque concupiſcas uxorem proximi tui,
neque expetas domum proximi tui, agrum
ejus, aut ſervum ejus, aut ancillam ejus,
bovem ejus, aut aſinum ejus, denique quic-
quid *eſt* proximi tui.
28 Hæc verba edixit Jehova toti congrega-
tioni veſtræ in ipſo monte, e medio ignis
nubis & caliginis, voce magna, neque [e] ul-
teriùs perrexit: ſed inſcripſit illa duabus ta-
bulis lapideis quas dedit mihi.
29 Fuit enim cùm audiſſetis vocem illam e
medio tenebrarum illarum & montis ardē-
tis igne, ut accedentibus ad me omnibus
primoribus tribuum veſtrarum & ſeniori-
bus veſtris,
30 Diceretis, en, oſtendit nobis Jehova Deus
noſter gloriam ſuam & magnitudinē ſuam,
& vocem ejus audivimus e medio ignis: ho-
dierno die vidimus *iſta*: ſi pergeret Deus
loqui cum homine, an viveret?
31 Nunc itaque quare moreremur? nam ab-
ſumeret nos ignis ille maximus: ſi pergere-
mus deinceps audire vocem Dei noſtri, uti-
que moreremur.
32 'Nam quæ *eſt* ulla caro, quæ auditâ voce
Dei viventis loquentis e medio ignis ſicut
nos, poſſit deinde vivere?
33 ‖ Accede tu & audi quæcunque dicturus
eſt Jehova Deus noſter: deinde tu eloqui-
tor nobis quæcunque edixerit Jehova Deus
noſter tibi, ut poſtquàm audiverimus facia-
mus.
44 Itaque audiens Jehova vocem verborum
veſtrorum cùm alloqueremini me, dixit Je-
hova mihi, audivi vocem verborum populi
hujus quibus allocuti ſunt te, [f] quæcunque
locuti ſunt, bene ſunt locuti.
35 [g] O ſi eſſet hic eorum animus illis ad timē-
dum me & obſervandum omnia præcepta
mea omnibus diebus, ut bene eſſet eis & fi-
liis eorum in ſeculum.
36 I, edicito illis, [h] revertimini ad tentoria
veſtra.
37 Tu autem hîc conſiſte apud me, & edicam
tibi omnia præcepta ſtatutaque & judicia
illa quæ docebis eos, ut exerceant *illa* in ea
terra quam ego do eis poſſidendam hęredi-
tariò.
38 Obſervanter igitur facitote quemadmo-
dum præcepit Jehova Deus veſter vobis: ne
recedite dextrorſum aut ſiniſtrorſum.
39 Totâ illâ viâ quam præcepit Jehova Deus
veſter vobis itote, ut vivatis, & bene ſit vo-
bis, & prolongetis dies in eâ terrâ quam hæ-
reditariò poſſeſſuri eſtis.

Caput VI.

Moſche doctoris officium præſtans Decalogum antè propoſitum hîc incipit explicare: duo priora ejus præcepta exponit, & bonum ex eorum obſervatione eventurum manifeſtat.

1 Hoc autem *eſt* præceptum, ſtatuta, ju-
diciaque illa, quæ præcepit Jehova
Deus veſter ut doceam vos, ut exer-
ceatis *ea* in terra, quò mox tranſituri eſtis
ad hæreditariò poſſidendum eam:
2 Ut timeas Jehovam Deum tuum obſervan-
do omnia ſtatuta ejus & præcepta ejus quæ
ego præcipio tibi, tu & filius tuus & nepos
tuus omnibus diebus vitæ tuæ, & ut [a] pro-
longent dies tuos.

6 *Mare campeſtrium*] mortuum, ſive ſalſum, id eſt, Aſphaltiten lacum: vide ſuprà 3. 17.
a Heb. *in auribus veſtris*.
b Heb. *obſervantia faciendo*, & ſic deinceps.
Exod. 19.
9 *Non cum patribus*] iis qui ante fœdus in Chorebo pactum mortui ſunt: nā Legis pactum tum primùm cœpit, cùm in Chorebo Lex promulgata eſt. Fuit quidem fœdus ſubſtātiâ idem initum cum Abrahamo, renovatū in deſerto, & planè in Chriſto exhibitū: ſed forma pro temporum perſonarumque ratione diverſum dicitur: vide ad Hebræos 8.
10 *Facie ad faciē*] Id eſt, admodum familiariter.
c *Hyperbaton ut ſuprà 4. 40.*
‖ *Exod.* 20.
18 *Id eſt*] hæc verba Moſchis verba exegeticè poſita ſunt: ut etiam adduntur quædam ſuprà ea quæ in Exodo dicitur pronunciaſſe Deus, infrà ver. 18. 20. 21. 22.
d Heb. *obſervāndo*, celebrare.
e Heb. ... *alloqui* ... *gationem*.
32 *Nam* ... q. d. mira... quòd jam ... ſed idem ... ſobire ...
‖ *Exod.* ...
f Heb. ... *quicquid* ...
g Heb. ... *ſit cor eorum*.
h Heb. ... *ni vobis*.
a *Prolonge*... mor Dei & ... rum ... tibi ... vita.

3 Audi igitur Jiſraël, & obſervanter facito, quo bene erit tibi, & quo augeſcetis valde (quemadmodum dixit Jehova Deus patrum tuorum tibi) *in* terra affluente lacte & melle.

4 Audi Jiſraël: Jehova Deus noſter, Jehova unus *eſt*.

5 Itaq; diligito Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo, & ex [a] totis viribus tuis.

6 Et ſunto verba iſta quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo:

7 Eaque [b] acutè ingerito filiis tuis: ac loquitor de eis [c] cùm ſedes domi tuæ, & cùm ambulas per viam aliquam, cùm cubas & cùm ſurgis:

8 Etiam [e] alligato ea in ſignum manui tuæ, & ſunto pro frontalibus inter oculos tuos:

9 Denique inſcribito ea poſtibus domus tuæ, & portis tuis.

10 Et eſto, cùm introduxerit te Jehova Deus tuus in terram quam juramento promiſit majoribus tuis Abrahamo Jitzchako Jahhakobo ſe daturum tibi, *in* civitates maximas & optimas quas non ædificaſti,

11 Et *in* domos planas omni bono quas non implevisti, & *ad* ciſternas effoſſas quas non effodiſti, *ad* vineas & oliveta quæ non plantaſti, & comedens ſaturatus fueris:

12 Ut caveas tibi ne obliviſcaris Jehovæ, qui eduxit te e terra Ægypti e domo ſervorum.

13 Jehovam Deum tuum timeto, & ipſum colito, ac per nomen ejus jurato.

14 [c] Ne ſequimini Deos alienos, e diis populorum qui circumſtant vos:

15 (Nam *Deus* fortis zelotes Jehova Deus tuus *eſt* in medio tui) ne accenſus irâ Jehova Deus tuus in te perdat te e ſuperficie terræ.

16 ‖ Ne tentatote Jehovam Deum veſtrum, quemadmodum tentaſtis Maſſæ.

17 [d] Diligenter obſervatote præcepta Jehovæ Dei veſtri, & teſtimonia ejus ſtatutaque ejus quæ præcepit tibi.

18 Et facito quod rectum & quod bonum videtur in oculis Jehovæ (ut bene ſit tibi, & ingreſſus hæreditariò poſsideas illam terram quam juramento promiſit Jehova majoribus tuis)

19 ‖ Expellendo omnes inimicos tuos a facie tua: quemadmodum locutus eſt Jehova.

20 Cumq; interrogaverit te filius tuus [e] poſthac, dicendo, quid *ſibi volunt* teſtimonia ſtatutaque & judicia illa quæ præcepit Jehova Deus noſter vobis?

21 Dicito filio tuo, ſervi eramus Parhhoni in Ægypto: ſed eduxit nos Jehova ex Ægypto manu forti,

22 Cùm edidiſſet Jehova ſigna prodigiaque maxima & peſſima contra Ægyptios, contra Parhhonem & contra totam familiam ejus ante oculos noſtros.

23 Eduxit autem nos inde, ut introduceret nos ad dandum nobis terram hanc, quam juramento promiſerat majoribus noſtris:

24 Et præcepit nos Jehova exercere omnia ſtatuta iſta, timendo Jehovam Deum noſtrum, [f] ut bene ſit nobis omnibus diebus, ut nos conſervet in vita ſicut hodie.

25 Et [r] juſtitia erit nobis, ſi obſervanter fecerimus cuncta hæc præcepta coram Jehova Deo noſtro, quemadmodum præcepit nobis.

a Heb. *Toto valde*

b Heb. *exacuito*: *metaphora a bel-* ... *qui arma a-* ... *ut facilius in ho-* ... *penetrent: ſic jubet* ... *parentes li-* ... *ſuis doctrinam* ... *accommo-* ...

7 *(cum ſedes, &c.]* ... *nunquam in-* ... *inculcare* ... *periphraſis a ſitu* ...

8 *Alligato]*, vide ... 13.9.

c Heb. *et ambula-* ...

‖ Exod. 17.7.

d Heb. *obſervan-* ... *obſervato*.

‖ Num. 33.52.

e Heb. *cras*, *id eſt* ...

25 *Juſtitia]* conditionalis, ſi obſervanter fecerimus, &c. vide Rom. 10.5.

Caput VII.

Dehortatur ab idololatria & a perſonis & rebus in eam inducentibus: proponit ampla præmia acquieſcentibus exhortationi ſuæ, & graves pœnas renitentibus.

1 Cùm introduxerit te Jehova Deus tuus in eam terram, quò tu mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam, & dejecerit gentes magnas a facie tua, Chittæam & Girgaſchæam & Emoræam & Cenahhanæam & Perizzæam & Chivvæam & Jebuſæam, ſeptem gentes majores & robuſtiores te,

2 [a] Expoſueritque eas Jehova Deus tuus tibi ut percutias eas: [b] omnino internecioni [2] devoveto eas, ne pangito cum eis fœdus, neque gratiam facito eis,

3 Neque conjungito te affinitate cum eis, filiam tuam ne dato filio ullius *earum*, & filiam ullius ne accipito pro filio tuo:

4 (Abduceret enim filium tuum [c] a ſequendo me, & colerent Deos alienos, quamobrem accenſus irâ Jehova in vos perderet vos celeriter)

5 Quin potius ſic facitote eis, altaria earum diruitote, & ſtatuas earum frangitote, etiam lucos earum ſuccidite, & ſculptilia earum comburite igne.

6 Nam populus ſanctus es Jehovæ Deo tuo: te ſelegit Jehova Deus tuus, ut ſis ei in populum peculiarem præ omnibus populis qui *ſunt* ſub univerſo cœlo.

7 Non [d] eò quòd plures eſſetis omnibus reliquis populis, amore propendit Jehova in vos ac ſelegit vos: vos enim eratis pauciſſimus omnium reliquorum populorum:

8 Sed [e] eò quòd diligit Jehova vos, & eò quòd ſervat juramentum illud quod juraverat majoribus veſtris, eduxit vos Jehova manu forti: ac redemit te e domo ſervorū, e manu Parhhonis Regis Ægypti.

9 Agnoſcito igitur Jehovam Deum tuum eſſe Deum ipſum, *Deum* fortiſſimum, fideliſſimū, obſervantem fœderis ſui & benignitatis ſuæ erga diligentes ſe & obſervantes mandata ſua in mille ætates,

10 Et rependentem odio habentibus ſe cuiq; in faciem ejus perdendo eum: non dilaturus eſt odio habenti ſe, in faciem ejus rependet ei.

11 Obſervato igitur mandatum ſtatutaque & judicia illa, quæ ego præcipio tibi hodie ut facias ea.

12 Eritque propterea quòd audientes judicia iſta obſervaveritis ac feceritis ea, ut obſervet Jehova Deus tuus tibi fœdus illud & benignitatem, quam juramento promiſerat majoribus tuis.

13 Diliget enim te & benedicet tibi atq; augebit te, benedicet inquam fructui ventris tui & fructui terræ tuæ, frumento tuo muſtoque tuo & oleo tuo, fœtui boum tuarum & gregibus pecudū tuarum in ea terra quā juramen-

a Heb. *dederit eas ante faciem tuam: ſic ver. 23.*

b Heb. *devovendo devoveto.*

2 *Devoveto eas]* ſub. perſtantes in idololatria, ut oſtendit ver. 4. ſic in conſervatione Rachabæ atque conſubio & aliis quoque exemplis contra hoc mandatum Jiſraëlitæ non venerunt.

c Heb. *a poſt me.*

d Heb. *propter multitudinem veſtram præ omnibus populis*

e Heb. *propter dilectionem Jehovæ qua dilexit vos: Eclipſis conjugati.*

ramento promiſerat majoribus tuis ſe datu-
rum tibi.

f Heb. *infœcundus aut infœcunda*.

14 Benedictus eris præ omnibus populis: non
erit in te [f] ullus ulláve ſterilis, etiam in ju-
mentis tuis.
15 Et amovebit a te Jehova omnem morbum:
& nullos languores Ægyptiorum peſſimos
quos noſti, imponet tibi, ſed indet eos om-
nibus odio habentibus te.

16 *Abſumito*] Regreſſio ad mandatum quod intermiſſum fuerat inde a ver. 6.

16 [*] Abſumito, inquam, omnes illos populos
quos Jehova Deus tuus dat tibi, ne parcito
oculus tuus illis: neque colito Deos eorum,
quia tendicula id eſſet tibi.

g Heb. *Corde*.

17 Si dicas in [g] animo tuo, majores *ſunt* iſtæ
gentes me, quomodo poſſem expellere eas?

h Heb. *recordando recordare*.

18 Ne timeto ab eis: [h] fideliter recordare
eorum quæ fecit Jehova Deus tuus contra
Parhhonem & totam Ægyptum,

i Heb. *tentationũ*: *vide ſuprà in* 4.34.

19 [i] Probationum illarum maximarum quas
viderunt oculi tui, & ſignorum prodigiorú-
que manuſque illius fortis & brachii exten-
ti, quibus eduxit te Jehova Deus tuus: ſic fa-
cturus eſt Jehova Deus tuus omnibus illis
populis a quorum facie times.

20 *Tanquam crabronẽ*] vide in Exod. 23.28.

20 Sed etiam [*] *tanquam* crabronem immittet
Jehova Deus tuus in eos, donec pereant qui
reliqui fuerint, quique abſconderint ſe a
facie tua.
21 Ne conſternator metu illorum: nam Je-
hova Deus tuus in medio tui *eſt*, *Deus* fortis
magnus & formidabilis.

k Heb. *paulisper paulisper*.
l Heb. *multiplicetur ſuprà te*.

22 Et quanquam dejiciet Jehova Deus tuus
gentes illas a facie tua [k] paulatim, non po-
teris conſumere eas celeriter, ne [l] numero
ſuperent te beſtiæ agri.
23 Exponet tamen eas Jehova Deus tuus ti-
bi, & divexabit eas vexatione maxima do-
nec perdantur,
24 Et tradet reges earum in manum tuam, ut
perdas nomen eorum ſub cœlis: non con-
ſiſtet quiſquam coram te donec perdideris
eos.

m Heb. *ſculptilia deorum*.

25 [m] Sculptiles deos earum comburite igne:
ne concupiſcas argentum vel aurum *quod ſit*
in eis, ut accipias tibi, ne illaqueeris eo,
nam abominationi eſt Jehovæ Deo tuo:

n Heb. *deteſtando deteſtare, & abominando abominare*.

26 Ut ne inferens rem abominabilem domũ
tuam ſis anathema, ſicut ea *eſt*: [n] omnino
deteſtare eam, & prorſus abominare eam,
quia anathema eſt.

Caput. VIII.

Omnium mandatorum Dei obſervationem inculcat, inde pendêre vitam & felicitatem docens: quam hortationem confirmat duobus argumentis, ab admirabili Dei ductu per annos quadraginta, & a maxima loci promiſſi commoditate.

a Heb. *obſervatote faciendo*.

1 Unumquodque præceptum quod
ego præcipio tibi hodie [a] obſervanter
facitote, ut vivatis & augeamini, ac in-
greſſi poſſideatis hæreditario terram illam
quam juramento promiſit Jehova majori-
bus veſtris.

2 *Ad cognoſcendum*] id eſt, ut tu cognoſcas: nam Moſche hîc verum legis uſũ explicat de quo Apoſtolus Gal. 3.
b Heb. *cordis tui*.

2 Et recordare totius iſtius vitæ, qua dedux-
it te Jehova Deus tuus jam quadraginta an-
nos per ipſum deſertum, ut affligeret te
tentando te [*] ad cognoſcendum id quod *e-
rat* in [b] animo tuo, utrum obſervares præ-
cepta ejus necne.

3 Afflixit enim te & fecit ut eſurires, ſed ci-
bavit te man, quod non cognoveras neque
cognoverant majores tui: ut notum face-
ret tibi non ſolo [c] pane vivere hominem,
ſed omni [*] eo quod prodit ex ore Jehovæ
vivere hominem.
4 Veſtimentum tuum non veteravit [d] quin te-
gumento ſit tibi, & pes tuus non [e] intumu-
it, jam quadraginta annos.
5 Agnoſce ergo cum animo tuo, ut erudit
quis filium ſuum, Jehovam Deum tuum e-
rudire te.
6 Et obſerva præcepta Jehovæ Dei tui, am-
bulando per vias ejus & timendo eum.
7 Quandoquidem Jehova Deus tuus
mox introducturus eſt te in terram opti-
mam, terram irriguam fluminibus aquarum,
fontibus & voraginibus prodeuntibus in
convalle & in monte quoque,
8 Terram *feracem* tritici & hordei & vitis &
ficus & malogranati, terram *feracem* oleæ
[f] oleoſæ & mellis,
9 Terram in qua non comedes cum penuria
panem, neque egebis quoquam in ea, terrã
e cujus lapidibus ferrum, & e cujus monti-
bus excides æs:
10 Cùm comederis & ſaturatus fueris, bene-
dicito quoque Jehovæ Deo tuo in illa terra
optima quam dederit tibi.
11 Caveto tibi ne obliviſcaris Jehovæ Dei
tui, non obſervando præcepta ejus judici-
aque ejus & ſtatuta ejus quæ ego præcipio
tibi hodie:
12 Ne, cùm comedens ſaturatus fueris, & do-
mos bonas extruxeris ac inhabitaveris,
13 Armentaque tua & greges tui aucti fue-
rint, ac argentum & aurum auctum fuerit
tibi, deniq; quicquid *eſt* tibi auctum fuerit,
14 Efferat ſe animus tuus, & obliviſcaris Je-
hovæ Dei tui, qui eduxit te e terra Ægyp-
ti e domo ſervorum:
15 Qui duxit te per deſertum illud maximum
& formidabile, *abundans* anguibus preſte-
ribus & ſcorpionibus, ac ſiticuloſum ubi
non *ſunt* aquæ, qui produxit tibi aquam [*] e
rupe, *ex* ipſo ſaxo:
16 Qui in eo deſerto cibavit te man, quod
non noverant majores tui, ut affligeret te,
& ut tentaret te ad benefaciendum tibi [g] ad
extremum:
17 Neque dicas cum animo tuo, virtus mea
& robur manus meæ paravit mihi opulenti-
am hanc.
18 Sed recordare Jehovæ Dei tui, quia ipſe
eſt qui dat tibi virtutem ad comparandum
opulentiam, ut præſtet fœdus ſuum quod ju-
ramento ſanciverat majoribus tuis, ſicut *eſt*
hodie.
19 Erit enim ſi [h] omnino oblitus Jehovæ Dei
tui [i] ſecutus fueris deos alienos, & colens
eos incurvaveris te eis (conteſtor contra
vos diem hunc *iſtud fore*) ut [k] omnino pere-
atis:
20 Sicut hæ gentes quas Jehova perdiderit a
facie veſtra, ita pereatis, propterea quod nõ
auſcultaveritis voci Jehovæ Dei veſtri.

c *Heb.* ... *doche*.
3 ... id eſt, ... Deus verbo ... lendi ... indit, quaſi ... ei ut hoc ... bo ſuo ...
d Heb. ... *ſe: q. d.* ... *eſt ut* ... *veritia* ... *niteveru*.
e Heb. ... *tus eſt, id eſt*, ... *ut maſſa* ... *ſolet: vel* ... *id eſt, pr*... *modus, ut* ... *piſtoris* ... *ſubigere*.
f Heb. ...
15 ... geminatione ... nis alludes ... ad duo ejus ... beneficia in ... præſtita, ... Num. 20.
g Heb. ... *tate tua*, ...
h Heb. ... *do oblitus*.
i Heb ...
k Heb. ... *pereatis*.

Caput IX.

*Moſche Iſraëlitas propriæ juſtitiæ opinione omnino ſpolians, omnia beneficia gratuita Dei bo-
na-*

[illegible] ſ[illegible] docet: quod confirmat rebel-
[illegible] ſuperiorum commemoratione.

1 AUDI Jiſraël, tu tranſiturus es die hac
Jardenem, ut ingreſſus hæreditariò
poſſideas *gentes majores & robuſti-
ores te, civitates magnas & munitas *aſſur-
gentes* in cœlum uſque.
2 ‖ Populum magnum & excelſum, filios Hha-
nakitarum, quos tu noviſti, & *de quibus* tu au-
diviſti, quis conſiſteret coram filiis Hha-
naki?
3 Scito ergo hodie Jehovam Deum tuum
ipſum qui tranſit ante te ignem *eſſe* conſu-
mentem, ipſum perditurum eos, & ipſum
proſtraturum eos ante te, ut expellas eos
& perdas eos celeriter, quemadmodum Je-
hova dixit tibi.
4 Ne loquitor cum [a] animo tuo, cùm expu-
lerit Jehova Deus tuus eos a facie tua, di-
cendo propter juſtitiam meam introduxit
me Jehova ad hæreditariò poſſidendum
terram hanc, ut propter improbitatem
gentium iſtarum Jehova expellit eas a fa-
cie tua.
5 Nequaquam propter juſtitiam tuam aut
propter [b] rectum animum tuum ingreſſurus
es ad poſſidendum hæreditariò terram ea-
rum: ſed propter improbitatem gentium
iſtarum Jehova Deus tuus expellit eas a fa-
cie tua, & ut præſtet verbum quod juramen-
to promiſit majoribus tuis Abrahamo, Jitz-
chako, & Jahhakobo.
6 Ut *autem* cognoſcas non propter juſtitiam
tuam Jehovam Deum tuum dare tibi ter-
ram iſtam optimam ad hæreditariò poſſi-
dendum eam, ſed populum durum cervice
eſſe te:
7 Recordare, ne obliviſcitor eorum quibus
effeciſti ut ira efferveſceret Jehova Deus
tuus in ipſo deſerto, inde ab ipſo die quo
exiviſti e terra Aegypti uſq; dum veniſtis in
hunc locum [c] perverſi fuiſtis contra Jeho-
vam.
8 *Etiam in Chorebo feciſtis ut efferveſce-
ret irâ Jehova: nam percitus fuit irâ Jeho-
va contra vos ad perdendum vos:
9 Cùm aſcendiſſem montem ipſum accep-
turus tabulas lapideas, tabulas ipſas fœde-
ris quod pepigerat Jehova vobiſcum, &
conſediſſem in ipſo monte quadraginta
dies & quadraginta noctes, cibum nõ com-
ediſſem, nec aquam bibiſſem,
10 ‖ Et daret mihi Jehova duas illas tabulas
lapideas ſcriptas digito Dei, quibus inerat
ſecundum omnia illa verba quæ locutus fu-
erat Jehova vobiſcum in eo monte e me-
dio ignis die congregationis.
11 Fuit enim exactis quadraginta diebus &
quadraginta noctibus, cùm daret mihi Je-
hova duas illas tabulas lapideas, tabulas ip-
ſas fœderis,
12 Ut ediceret Jehova mihi, ſurge deſcende
celeriter hinc, nam corrupit *ſe* populus tu-
us quem eduxiſti ex Ægypto, receſſerunt
citò ab ea via quam præſtitui ipſis, fecerunt
ſibi [d] fuſile.
13 Præterea allocutus eſt Jehova me dicen-
do, conſyderavi populum hunc, ecce autem
populus durus cervice eſt:
14 Deſiſte a me, ut perdam eos & deleam
nomen eorum ſub cœlis, efficiam autem te
in gentem robuſtiorem & majorem ea.
15 Quamobrem convertens me deſcendi ex
ipſo monte (mons autem ille ardebat igne)
cum duabus tabulis ipſis fœderis in amba-
bus manibus meis.
16 Cùmque inſpicerem quòd ecce peccave-
ratis Jehovæ Deo veſtro, facientes vobis
vitulum fuſilem, receſſeratis celeriter ab ea
via quam præſtituerat Jehova vobis:
17 Apprehendens duas illas tabulas, abjeci
eas ab ambabus manibus meis, & confregi
eas ante oculos veſtros.
18 Deinde prorui coram Jehova ſicut priùs,
quadraginta dies & quadraginta noctes (ci-
bum non comedi & aquam non bibi) prop-
ter omnia peccata veſtra quibus peccave-
ratis, faciendo quod malum *videtur* in ocu-
lis Jehovæ, provocando eum:
19 Metuebam enim ab ira illa & quidem æ-
ſtuante, qua efferbuerat Jehova contra vos
ad perdendum vos: & auſcultavit Jehova
mihi etiam vice illa.
20 In Aharonem quoq; irâ percitus eſt Jeho-
va valde ad perdendum eum: ſed ſupplex
oravi etiam pro Aharone eodem tempore.
21 Peccatum autem veſtrum, ipſum quem fe-
ceratis vitulum accipiens combuſſi igne, &
contrivi eum molendo optimè donec com-
minutus eſſet in pulverem: & projeci pul-
verem ejus in torrentem, qui deſcendit ex
illo monte.
22 Etiam ‖ Tabhheræ, & ‖ Maſſæ, & ‖ Kibro-
this-taavæ feciſtis ut Jehova efferveſce-
ret irâ.
23 Item cùm mitteret vos Jehova Kadeſcho-
barnehhæ, dicendo, ‖ aſcendite & hæredita-
riò poſſidete terrã iſtam quã traditurus ſum
vobis: rurſus [e] occaſionem dediſtis mutan-
di præſtitutum Jehovæ Dei veſtri, cùm non
crederetis ei, neq; auſcultaretis voci ejus.
24 Perverſi fuiſtis erga Jehovam, ex quo die
cognovi vos.
25 Cùm autem proruerem coram Jehova
quadraginta illos dies & quadraginta no-
ctes quibus [f] dixi me proruiſſe, eò quòd dix-
erat Jehova ſe perditurum vos:
26 Supplex oravi Jehovam dicens, Domine
Jehova, ne perdito populum tuum, & *qui-
dem* poſſeſſionis tuæ: quem redemiſti mag-
nitudine tua, quem eduxiſti ex Ægypto
manu forti.
27 Recordare ſervorum tuorum Abrahami
Jitzchaki & Jahhakobi, ne reſpice ad duri-
tiem populi hujus, & ad improbitatem ejus
& ad peccatum ejus:
28 Ut non dicant *incolæ* illius terræ unde e-
duxiſti nos, [g] propterea quòd non poterat
Jehova introducere eos in illam terram
quam promiſerat eis: & [h] quia oderat eos,
eduxit eos ad morte afficiendum eos in de-
ſerto illo.
29 Attamen ſunt populus tuus, & *quidem* poſ-
ſeſſionis tuæ, quem eduxiſti virtute tua
maxima, & brachio tuo extento.

CAPUT X.

Moſche inſtaurationem ſ[illegible] a Deo, novarum
tabu-

Marginal notes:
[illegible]] id eſt, [illegible] gentium [illegible]. Nam [illegible] delendæ e-
‖ Num. 13. 22. & 33
a Heb. corde.
b Heb. rectitu[dine] [illegible]
c Heb. perverſa[ti] vel mutationis [illegible] efferveſcere, ut [illegible] ver. 24. [illegible] in 1. 26. Exo. 32. [illegible] in Chore[bo] ubi liberationis [illegible] recordatio, [illegible] Dei reſpe[ctu] [illegible] & fœdus [illegible] vel, ut cùm [illegible] meditaretur [illegible]
‖ Exod. 20.
d Heb. fuſuram, ut [illegible]
‖ Num. 11. 3.
‖ Exod. 17. 7.
‖ Num. 11. 34.
‖ Num. 13.
e Heb. feciſtis ut mutaretur, ut ſuprà ver. 7.
f Heb. prorui, vel feci me proruere: ſuprà ver. 18.
g Heb. propter non poſſe Jehovam. Num. 14. 16.
h Heb. ex odio ipſius quo oderat illos.

tabularum traditione, Levitarum inſtitutione, & delicta Aharonis ac populi rebellione ſeſſatam repetens, populum ad gratum erga Deum animum hortatur.

‖ Exod.34.1.
1 *Tempore*] illo cùm meis precibus irâ ejus conquieviſſet
Arcam ligneam] temporariam, ubi hæ tabulæ tantiſper conſervarentur dum arca fœderis fabricata eſſet, in qua deinde erant collocandæ, Exod.25.21.

1 ‖ TEMPORE illo edixerat Jehova mihi, dola tibi duas tabulas lapideas ſicut illæ priores *erant*, & aſcende ad me in montem, facitoq; tibi ¹arcam ligneam:
2 Ut inſcribam illis tabulis eadem verba, quæ fuerant in tabulis illis prioribus quas fregiſti, deinde ponas eas in arca illa.
3 Facta itaque arca e lignis Schittim, dolavi duas tabulas lapideas ſicut illæ priores fuerant, & aſcendi montem cum duabus illis tabulis in manu mea.
4 Inſcripſit ergo tabulis illis ſecundum ſcripturam priorem eadem decem verba, quæ edixerat vobis Jehova in monte e medio ignis, die congregationis: & dedit eas Jehova mihi.
5 Tunc convertens me deſcendi e monte, & poſui tabulas illas in arca quam feceram: quæ fuerunt ibi, quemadmodum præceperat mihi Jehova.

‖ Num.33.30. & ſequentib.
6 *Et Moſera*] hyſteroſis, ut apparet ex Num.33.31.
Ibi] in eo progreſſu de quo ver.7. Relativum eſt præpoſitum ſuo antecedenti: confer cum Num.20.22. & 33.38.
7 *Terram verſus irr.*] fines Moabitarum in quibus ſunt decurſus Arnonis: vide Num.21.14. & 15.
‖ Num.8.14.
8 *Tempore illo*] de quo ſupra ver.1.
‖ Num.18.20. 23. & 24.

6 ‖ Quod autem filiis Jiſraëlis progreſſis e puteis filiorum Jahhakanis, ⁶& Moſera, ⁶ibi mortuus eſt Aharon & ſepultus ibidem, functusque eſt ſacerdotio Elhhazar filius ejus loco ejus,
7 Cùm inde Gudgodam, & Gudgoda per Jotbatham progederentur ⁷ terram *verſus irriguam* fluminibus aquarum:
8 ‖ Tempore illo ſeparaverat Jehova tribum Leviticam ad portandum arcam fœderis Jehovę, ad ſtandum coram Jehova ut miniſtraret ipſi & ad benedicendum in nomine ipſius, uſq; in diem hunc.
9 ‖ Idcirco non *eſt* Levitæ pars aut poſſeſſio cum fratribus ſuis: Jehova *eſt* poſſeſſio ejus, quemadmodum locutus eſt Jehova Deus tuus ei.
10 Sic cùm ego ſtetiſſem in illo monte ſicut diebus prioribus, quadraginta dies & quadraginta noctes, exaudivit me Jehova etiam vice illa, noluit Jehova perdere te:

a Heb. *in profectionem.*

11 Sed edixit Jehova mihi, ſurge, ᵃ ſuſcipe profectionem ante populum hunc, ut ingreſſi poſſideant hæreditariò terram, quam juramento promiſi majoribus eorum me daturum eis.

b Heb. *in bonum tibi, ut ſuprà 6.24.*
14 *Cœli cœlorum*] id eſt, ſummi cœli, ut 1.Reg.8.27.
16 *Circumcidite*] id eſt, tollite ex animo veſtro quod divinæ voluntati repugnat, nimirum carnem peccato obnoxiam Coloſ.2.11. Metaphora a corpore ad animum, ut altera ſequens de cervice.
17 *Deus Deorum*] id eſt, ſupremus omnium, qui numen aliquod divinum gerunt, ut ſunt Angeli & homines, & veriſſimus Deus: vide in Gen.9.25.

12 Nunc itaq; Jiſraël, quid Jehova Deus tuus petit abs te, niſi ut timeas Jehovam Deum tuum, ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & colas Jehovam deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo:
13 Obſervando præcepta Jehovæ & ſtatuta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ᵇ ut bene ſit tibi?
14 En Jehovæ Dei tui *ſunt* cœli & ¹⁴cœli cœlorum, terra & quicquid *eſt* in ea:
15 *Attamen* tantum in majores tuos propenſus fuit amore Jehova diligendo eos, unde ſelegit ſemen eorum poſt eos, vos *inquam* præ omnibus populis, ſicut *eſt* hodie.
16 ¹⁶ Circumcidite ergo præputium cordis veſtri, & cervicem veſtrã ne obdurate amplius.
17 Nam Jehova Deus veſter, is *eſt* ¹⁷Deus Deorum & dominus dominorum, *Deus* fortiſſimus, maximus, potentiſſimus, ſummeq; formidabilis, qui non ᶜ accipit perſonam, neque recipit munus:

c Heb. *ad faciem.*

18 Agit cauſam pupilli & viduæ, & amat peregrinum dando ei cibum & veſtimentum.
19 Itaque amate peregrinum, quia peregrini fuiſtis in terra Ægypti.
20 Jehovam Deum tuum timeto, eum colito, & ei adhæreto, ac per nomen ejus jurato.
21 Ipſe *eſt* laus tua, idemq; Deus tuus, qui fecit apud te res maximas & formidabiles iſtas, quas viderunt oculi tui.
22 Ad ſeptuagintá animas deſcenderunt patres tui in Ægyptum: nunc autem diſpoſuit te Jehova Deus tuus, ut ſis ſicut ſtellæ cœli multitudine.

CAPUT XI.

Moſche primum præceptum inculcans commendat obſervationem ejus a beneficiis ante acceptis & præſtantia terræ promiſſæ: ideoq; hæc diligenter memorari & filiis doceri jubet: deinde poſt ingreſſum in terram monumentum publicum benedictionis & maledictionis quæ mandatis Dei conjunctæ ſunt, inſtitui præcipit.

1 ITAQUE diligito Jehovam Deum tuum, & obſervato obſervationem ejus & ſtatuta ejus judiciaq; ejus & præcepta ejus omnibus diebus:
2 Et agnoſcite hodie non penes filios veſtros (qui non noverunt neq; ſunt experti) *fuiſſe* eruditionem Jehovæ Dei veſtri, magnitudinem ejus, manum ejus fortem & brachium ejus extentum,
3 Nimirum ſigna ejus & facta ejus quæ fecit in medio Ægypti, adverſus Parhhonem Regem Ægypti & adverſus totam terram ejus,
4 Quæq; fecit exercitui Ægyptiorum equis ejus & curribus ejus, quòd fecit ut aquæ maris algoſi inundarent ſuper faciem eorum cùm perſequerentur vos, ita ut perdiderit eos Jehova uſque in diem hunc,
5 Et quæ fecit in deſerto, donec perveniretis ad locum hunc,
6 Et quod fecit Dathani & Abiramo filiis Eliabi filii Rëubenis, cùm aperiens terra os ſuum abſorbuit eos & domos eorum & tentoria eorum, & omnia corpora viventia quæ ᵃ ſequebantur eos in medio totius Jiſraëlis:

a Heb. *in pedibus eorum*, Exod.11.8.
7 *Sed oculos*] ſingulare hoc beneficium hæc omnia ... ſtra ætate ... ſtantibus ... que edita ... lem com... cum patribus ... ſupra 5.3.

7 ⁷ Sed oculos veſtros *fuiſſe*, qui viderunt quodq; opus Jehovæ maximum quod fecit.
8 Obſervatote igitur quodque præceptum quod ego præcipio tibi hodie, ut roboremini, & ingreſſi hæreditariò poſſideatis terram, quò mox tranſituri eſtis ad hæreditariò poſſidendum eam:
9 Et ut prolongetis dies ſuper illam terram, quam juramento promiſit Jehova majoribus veſtris ſe daturum eis, id eſt, ſemini eorum: terram affluentem lacte & melle.
10 Terra enim quò mox ingreſſurus es ad hæreditariò poſſidendum eam, non eſt ut terra Ægypti unde exiviſtis, ut ſemines ſemen tuum, deinde irriges ᵇ *labore* pedis tui ſicut hortum olitorium:

b Heb. *pede ...*

11 Sed terra illa quò mox tranſituri eſtis ad hæreditariò poſſidendum eam, terra montium

cium & convallium eſt, ad pluviam cœli im-
bibit aquam:
12 Eſt terra quam Jehova Deus tuus curat, ju-
giter oculi Jehovæ Dei tui *intenti ſunt* in e-
am a principio anni uſque ad finem [c] ejus.
13 Erit itaque ſi [d] ſeriò auſcultaveritis præ-
ceptis meis quæ ego præcipio vobis hodie,
diligendo Jehovam Deum veſtrum & co-
lendo eum ex toto corde veſtro & ex toto
animo veſtro,
14 Ut dem pluviam terræ veſtræ tempore
ſuo, 'tempeſtivam & ſerotinam, ſic colligas
frumentum tuum & muſtum tuum & oleum
tuum:
15 Etiam dem herbam in agro tuo pro ju-
mentis tuis, ut comedas & ſatureris.
16 Cavete vobis ne ſeducatur [e] animus ve-
ſter, ut recedentes colatis Deos alienos &
incurvetis vos illis:
17 Unde accenſus irâ Jehova in vos ita clau-
dat cœlos ut non ſit pluvia, & terra non edat
proventum ſuum: ſic pereatis celeriter a
terra illa optima quam Jehova daturus eſt
vobis:
18 Sed reponite hæc verba mea in corde ve-
ſtro & in animo veſtro, & alligate ea in ſi-
gnum manui veſtræ, ſuntoq; pro frontalibus
inter oculos veſtros:
19 Præterea docete ea filios veſtros loquen-
do de eis, [f] cùm ſedes domi tuæ & cùm in-
cedis per viam & cùm jaces & cùm ſurgis:
20 Etiam inſcribito ea poſtibus domus tuæ,
& portis tuis:
21 Ut multiplicentur dies veſtri & dies filio-
rum veſtrorum ſuper terram illam, quam ju-
ramento promiſit Jehova majoribus veſtris
ſe daturum eis, ut *multi ſunt* dies cœli ſuper
terram.
22 Nam ſi [g] diligenter obſervaveritis totum
hoc præceptum quod ego præcipio vobis
faciendum, diligendo Jehovam Deum ve-
ſtrum, incedendo per omnes vias ejus &
adhærendo ei:
23 Utique expellet Jehova omnes gentes
iſtas a facie veſtra, & hæreditariò poſſide-
bitis gentes majores & robuſtiores vobis.
24 Omnis locus quem calcaverit planta pe-
dis veſtri, veſter erit: a deſerto ad Libanum
uſque, ab ipſo flumine, flumine Euphratis,
uſque ad mare 'poſterum erit terminus
veſter.
25 ‖ Non conſiſtet quiſquam ante faciem ve-
ſtram: pavorem veſtri timoremque veſtri
indet Jehova Deus veſter ſuper faciem to-
tius terræ quam calcabitis, ſicut locutus eſt
vobis.
26 Vide ego propono vobis hodie, benedicti-
onem aut maledictionem:
27 Benedictionem, ſi auſcultabitis præceptis
Jehovæ Dei veſtri quæ ego præcipio vobis
hodie:
28 Maledictionem verò, ſi non auſcultabitis
præceptis Jehovæ Dei veſtri, ſed recedetis
ab hac via quam ego præcipio vobis ho-
die; ſequendo Deos alienos quos non
noſtis.
29 Eſto igitur cùm introduxerit te Jehova
Deus tuus in terram iſtam, quò tu mox in-
greſſurus es ad hæreditariò poſſidendum
eam, ut edas benedictionem hanc in monte

c Heb. *anni, ante-* ... *pro relativo.*
d Heb. *auſcultando auſcultaveritis.*
14 *Tempeſtivam* ... *ſerot.*] quæ ſequi- ... culturam, & quæ ... cedit collectio- ... proventuum.
e Heb. *cor.*
f *vide ſuprà in 6.7.*
g Heb. *obſervando obſervaveritis.*
24 *Poſterum*] id ... occidentale: nam ... oriens pars ante- ... ſic occidens po- ... pars dicitur ... 13.23.
29 *Ele*] audien- ... populo pronun- ... 13.2. ... Deut. 27. ...

Gerizzimorum, & maledictionem iſtam in
monte Hhebalis.
30 Nonne ſunt trans Jardenem procul viâ ad
occaſum Solis, in terra illius Cenahhanæi
qui inhabitat campeſtria, e-regione Gilga-
lis juxta 'planitiem Moræ?
31 Nam vos tranſituri eſtis Jardenem, ut in-
gredientes hæreditariò poſſideatis terram
quam Jehova Deus veſter dat vobis: & hæ-
reditariò poſſeſſuri eſtis eam, ac habitaturi
in ea.
32 Itaque [h] obſervanter facite omnia hæc
ſtatuta & judicia, quæ ego propono vobis
hodie.

30 *Planitiem Moræ*] vide Gen. 13.18.
h Heb. *obſervate faciendo.*

Caput XII.

Idolorum ſedes in Cenahhanæa deſtrui, Deum non quidvis aut ubiq; exemplo gentium, ſed tantùm in loco quem ipſe elegerit res a Deo inſtitutas & ratione præſcripta offerre, etiamq; in domeſtico carnium eſu a ſanguine abſtinere jubet: poſtremò idolorum cultum, ut Deo abominabilem, inſtaurari vetat.

1 Hæc *ſunt* illa ſtatuta & judicia, quæ
[a] obſervanter facturi eſtis in ea terra,
quam dat Deus majorum tuorum tibi
ut hæreditariò poſſideas eam, 'omnibus di-
ebus quibus victuri eſtis ſuper terram.
2 [b] Omnino perdite omnia illa loca, ubi gen-
tes quas hæreditariò poſſeſſuri eſtis colue-
runt Deos ſuos, in ſingulis montibus excel-
ſis, & in ſingulis collibus, & ſub quaque ar-
bore virente.
3 Diruite igitur altaria earum, & confrin-
gite ſtatuas earum, & lucos earum com-
burite igne, ac [c] ſculptiles Deos illarum
ſuccidite: ſic perdite nomen eorum e loco
illo.
4 Ne facite ſic Jehovæ Deo veſtro:
5 ‖ Sed in loco quem elegerit Jehova Deus
veſter ex omnibus tribubus veſtris, ad col-
locandum nomen ſuum ibi, in habitatione
ejus exquiritote *eum* & venito illuc:
6 Et adducitote illuc holocauſta veſtra, &
ſacrificia veſtra, decimaſq; veſtras, & obla-
tionem manus veſtræ, item votiva veſtra
& voluntarias oblationes veſtras, & pri-
mogenita armenti veſtri ac gregis ve-
ſtri:
7 'Ut comedatis ibi coram Jehova Deo ve-
ſtro, & lætemini vos & familiæ veſtræ, in om-
ni [d] re ad quam jus vobis eſt admovendi
manum, qua benedixerit tibi Jehova De-
us tuus.
8 Non facietis ſecundum omnia quæ nos
hic facimus hodie, quiſq; 'quicquid rectum
videtur in oculis ejus:
9 Non enim adhuc ingreſſi eſtis ad locum il-
lum quietis & ad poſſeſſionem illam quam
Jehova Deus tuus dat tibi.
10 Sed ubi trajecto Jardene habitabitis ter-
ram quam Jehova Deus veſter poſſidendam
dat vobis, & quietem dederit vobis ab om-
nibus inimicis veſtris circumquaque ita ut
habitetis ſecurè:
11 Eſto ut eò loci quem elegerit Jehova Deus
veſter ad collocandum nomen ſuum ibi, ad-
ducatis quæcunque ego præcipio vobis,
holocauſta veſtra & ſacrificia veſtra, de-
cimas

a Heb. *obſervabitis faciendo: ſic infrà, verſ. 32.*
1 *Omnibus diebus*] Hyperbaton: nam hæc ad prius ſententiæ membrum pertinent.
b Heb. *perdendo perdite.*
c Heb. *ſculptilia Deorum, hypallage.*
‖ *Levit. 17.*
7 *Ut comedatis*] de iis quibus offerentes jure veſci poterant.
d Heb. *extenſione manus veſtræ, ſic infrà ver. 18.*
8 *Quicquid rectum*] quod ad oblationes attinet: nam etſi oblationum lex una ſemper fuit ab initio præſcripta a Deo, non potuit tamen uſque adeò in ambulatoriis Jiſraëlitarum caſtris obſervari, aut ſummo jure ab illis exigi: prout oſtendit antitheſis ver. 11. vide Num. 28.6.

cimas veſtras,& oblationem manus veſtræ,
&ᵉ ſelectum quodque votum veſtrum quod
voveritis Jehovæ:
12 Ut lætemini coram Jehova Deo veſtro vos
& filii veſtri filiæq; veſtræ, & ſervi veſtri an-
cillæq; veſtræ, Levita etiã qui intra portas
veſtras erit, quia non *eſt* ei pars aut poſſeſ-
ſio vobiſcum.
13 Cave tibi ne offeras holocauſta tua in om-
ni loco, ᶠqui videbitur tibi:
14 Sed in eo loco quem elegerit Jehova in a-
liqua tribuum tuarum, ibi offerto holocau-
ſta tua & ibi facito quæcunque ego præci-
pio tibi.
15 Veruntamen ᵍ omnino prout deſyderat
animus tuus, mactare poteris & comede-
re carnem in omnibus portis tuis, ſecun-
dum benedictionem Jehovæ Dei tui quam
largitus fuerit tibi:immundus & mundus co-
medere poterit ex ea, ut capreæ & ut cer-
vi *carne*.
16 Tantum horum ſanguinem ne comedite,
ſuper terram effundito illum ſicut aquam.
17 Non poteris comedere intra portas tuas
decimas frumenti tui aut muſti tui aut olei
tui, vel primogenita armenti tui aut gregis
tui, neque ulla votiva tua quæ voveris aut
voluntarias oblationes tuas, deniq; *ullam*
oblationem manus tuæ:
18 Sed coram Jehova Deo tuo comedito il-
lam in loco quem elegerit Jehova Deus tu-
us, tu & filius tuus filiaque tua & ſervus tu-
us ancillaq; tua, & Levita qui *eſt* intra por-
tas tuas: ſic lætator coram Jehova Deo tuo
in omni re ad quam jus eſt tibi admovendi
manum.
19 Cave tibi ne deſeras Levitam ullo dierum
tuorum in terra tua.
20 Cùm dilataverit Jehova Deus tuus ter-
minum tuum,quemadmodum promiſit tibi,
ſi dixeris comedam carnem, eò quòd deſy-
deret animus tuus comedere carnem, om-
nino prout deſyderabit animus tuus,come-
des carnem.
21 Si procul aberit abs te locus ille,quem ele-
cturus eſt Jehova Deus tuus ad collocan-
dum nomen ſuum illic, & mactabis de ar-
mento tuo aut de grege tuo quem dederit
Jehova tibi, quemadmodum præcepi tibi:
tum comedes intra portas tuas omnino
prout deſyderabit animus tuus.
22 Verùm quemadmodum comeditur aliqua
caprea aut cervus, ſic comedes eam: mun-
dus ſimul & immundus comedent eam.
23 Tantummodo ʰ perſta ut non comedas
ullum ſanguinem,quia ſanguis cujuſque eſt
ejus anima: ideò ne comedito ullius ani-
mam cum ipſius carne.
24 Ne comedito illum,ſuper terram effundi-
to illum ſicut aquam.
25 Ne comedito illum,ut bene ſit tibi & filiis
tuis poſt te, cùm feceris quod rectum vide-
tur in oculis Jehovæ.
26 Sed res ſacras tuas quæ tuæ *erunt* & voti-
va tua ſumens, venito ad locum quem ele-
gerit Jehova:
27 Et parato holocauſta tua, carnem & ſan-
guinem eorum in altari Jehovæ Dei tui, ſa-
crificiorum verò tuorum *aliorum* ſanguis
effunditor in altari Jehovæ Dei tui, & car-
nem comedito.
28 Obſerva & auſculta omnibus verbis iſtis
quæ ego præcipio tibi, ut bene ſit tibi & fi-
liis tuis poſt te uſque in ſeculum, cùm fece-
ris quod bonum & rectum videtur in oculis
Jehovæ Dei tui.
29 Cùm exciderit Jehova Deus tuus a facie
tua gentes illas quò mox ingreſſurus es ad
poſſidendum eas hæreditariò, & hæredi-
tariò poſſidens eas habitabis in terra ea-
rum:
30 Cave tibi ne ⁱ ſequendo eas illaqueeris
poſtquam perditæ fuerint a facie tua, & ne
exquiras de diis earum,dicendo, quomodo
coluerunt gentes iſtæ deos ſuos, & ſic faci-
am ego quoque.
31 Ne facito ſic Jehovæ Deo tuo:nam quic-
quid abominationi eſt Jehovæ,quicquid o-
dit fecerunt diis ſuis, nam etiam filios ſuos
& filias ſuas comburunt igne *offerentes* diis
ſuis.
32 Unamquamque rem quam ego præcipio
vobis,eam obſervanter facite: ne addito ei,
neque detrahito ex ea.

Caput XIII.

Deus præcepit, ne ulli autori defectionis a ſe quamvis conjuncto & charo, nec ullis defectoribus, quamvis magno numero, parcatur: & ſupplicii genus in eos ſtatuit.

1 Cùm ſurgens in medio tui Propheta
aut ſomnians ſomnium, ediderit tibi
ſignum aut prodigium,
2 (Quamvis eveniat ſignum illud aut prodi-
gium quod prædixerat tibi) dicendo, ᵃ ſe-
quamur deos alienos quos non noveras, &
colamus eos:
3 Ne auſcultato verbis Prophetæ iſtius, aut
iſti ſomnianti ſomnium, quia tentat Jehova
Deus veſter vos, ad cognoſcendum an ſitis
amantes Dei veſtri ex toto corde veſtro &
ex toto animo veſtro.
4 Jehovam Deum veſtrum ſequimini, & ip-
ſum timete, & mandata ejus obſervate, ac
voci ejus auſcultate, eumque colite, & ad-
hærete ei.
5 Propheta autem iſte aut ſomnians ſom-
nium iſte plectitor morte, quia ſuaſit apo-
ſtaſiam contra Jehovam Deum veſtrum,qui
eduxit vos e terra Ægypti & qui redemit
vos e domo ſervorum, depellendo te a via
quam præſtituit tibi Jehova Deus tuus ut
ambules in ea: ſic tollito illud malum e me-
dio tui.
6 Si clam incitet te frater tuus filius matris
tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor
ᵇ chariſſima tibi, aut amicus tuus qui *eſt* ſi-
cut tu ipſe, dicendo, eamus & colamus De-
os alienos quos non noveras tu aut majo-
res tui,
7 E diis populorum qui ſunt circa vos pro-
pinquorum tibi aut longinquorum abs te, ab
una extremitate terræ uſque ad alteram ex-
tremitatem ᶜ ejus:
8 Ne acquieſcito illi, neque auſcultato illi,
neque parcito oculus tuus illi, neque cle-
mentia utitor,neque celato illum.
9 Sed ᵈ omnino occidito illum, manus tua
pri-

e Heb. *omnem electionem votorum veſtrorum, id eſt, vota veſtra quæ ex ſelectiſſimis in unoquoque genere nuncupanda ſunt Deo.*

f Heb. *quem videbis.*

g Heb. *ſecundum omne deſyderium animi tui: ſic infrà 20. & 21.*

15 *Ut capreæ*] quæ animalia ad ſacrificia quidem ſunt inepta, ſed in privatos uſus munda: vide infrà ver. 22.

21 *Quemadmodum præcepi*] effundens ſanguinem ejus, ut ver. 16.

h Heb. *fortis eſto.*

primùm eſto contra illum ut morte afficias
illum, poſteà verò manus totius populi:
10 Et obruito eum lapidibus ita ut moriatur,
quia quæſivit te depellere a Jehova Deo
tuo, qui eduxit te e terra Ægypti e domo
ſervorum.
11 Ut audiant omnes Jiſraelitæ & timeant,
nec pergant *ultà* facere ſecundum rem ma-
lam hanc in medio tui.
12 Si audiveris de aliqua civitatum tuarum,
quas Jehova Deus tuus dat tibi ad habitan-
dum illic, dicentes,
13 Egreſſi homines [e] nequiſſimi e medio tui
[*] depulerunt habitatores civitatis ſuæ, di-
cendo, eamus & colamus deos alienos quos
non noveratis:
14 Ubi inquiſiveris & perveſtigaveris ac per-
cunctatus fueris bene, ſi ecce [f] vera certaq;
erit res illa, *ſi* commiſſa fuerit abominatio
hæc in medio tui,
15 [g] Omnino percutito habitatores civitatis
illius acie gladii: internecioni devoveto e-
am, & omnes qui erunt in ea jumentaque
ejus acie gladii:
16 Omnem verò prædam ejus comportato in
medium plateæ ejus, & comburito igne ci-
vitatem ipſam omnemq; prædam ejus pror-
ſus Jehovę Deo tuo: eſtoq; tumulus [h] per-
petuus, ne ædificator deinceps.
17 Neque adhæreſcito manui tuæ quicquam
de ullo anathemate: ut convertat ſe Jeho-
va, ne accendatur ira ejus, & *ut* conferat
tibi miſericordiam & miſereatur tui atque
augeat te, ſicut *ſe facturum* juramento pro-
miſit majoribus tuis:
18 Si auſcultaveris voci Jehovæ Dei tui ob-
ſervando omnia præcepta quæ ego præci-
pio tibi hodie, faciendo quod rectum *vide-
tur* in oculis Jehovæ Dei tui.

e *Heb. filii Belijaħ.*
* *Depulerunt*] *à via, ut ver. 5.*
f *Heb. veritas.*
g *Heb. percutiendo percuties.*
h *Heb. ſeculi.*

Caput XIIII.

Leges de modo adhibendo ad luctum, de diſcrimine ciborum, & de tribus decimarum generibus, ordinario in Levitas, anniverſario ad ſacrum epulum, & tertio quoque anno recurrente in eleemoſynam & charitatis officia.

1 FILII eſtis Jehovæ Dei veſtri: [*] ne in-
cidite vos, neque inducite calvitium
inter oculos veſtros propter mortu-
um:
2 Quia populus ſanctus es Jehovæ Deo tuo,
& te elegit Jehova ut ſis ei in populum pe-
culiarem, præ omnibus populis qui *ſunt* in
ſuperficie terræ.
3 ‖ Ne comedito ullam rem abominan-
dam.
4 Hæ *ſunt* beſtiæ quas comedetis, boves, [a] ex
pecudibus oves & capræ:
5 Cervos & capreas & [*] damas, & rupica-
pras & [*] ſtrepſiceroras & bubalos & came-
lopardalidas,
6 Et omnem beſtiam habentem ungulam
ſciſſam & bifidatam fiſſura in binas ungulas,
revocantem ruminis *cibum* inter beſtias ip-
ſam comedetis.
7 Veruntamen hæc ne comeditote ex revo-
cantibus ruminis *cibum* & ex habentibus
ungulam ſciſſam bifidatam; camelos & le-
pores & cuniculos, quia revocant *quidem
cibum* ruminis iſta, ſed ungulam ſciſſam non
habent, immunda ſunto vobis.
8 Similiter ſuem, quia ungulam *quidem* ſciſ-
ſam habet, ſed non *revocat cibum* ruminis,
immunda eſto vobis: de carne eorum ne
comeditote, & cadaver eorum ne tangite.
9 Hæc comedetis ex omnibus quæ *ſunt* in
aquis: quæcunque habent pinnas & ſqua-
mas comedetis.
10 Quæcunque verò non habent pinnas aut
ſquamas, ne comeditote: immunda ſunto
vobis.
11 Omnem avem mundam comedetis.
12 Hæc autem *ſunt* ex quibus non comede-
tis, aquilæ, & oſſifragę, & haliæeti.
13 Et perſpicaces nimirum cornices, & milvi
ſecundum ſpeciem ſuam,
14 Et omnes corvi ſecundum ſpeciem ſuam.
15 Et ululæ, & hirundines, & æſalones, & ac-
cipitres ſecundem ſpeciem ſuam,
16 Et bubones, & noctuæ, & monedulæ,
17 Et plateæ, & meropes, & mergi,
18 Et ciconiæ, & ardeæ ſecundum ſpeciem
ſuam, & attagenes, & veſpertiliones.
19 At omne reptile volucre immundum eſto
vobis, ne comeduntor.
20 Omne volucre mundum comedetis.
21 ‖ Ne comeditote ullum cadaver (peregri-
no qui *erit* intra portas tuas dabis illud, ut
comedat illud, aut vendes alieno) nam po-
pulus ſanctus es Jehovæ Deo tuo: ne co-
quito hœdum in lacte matris ſuæ.
22 [b] Fideliter decimato omnem proventum
ſementis tuę, qui provenit in agro, [c] quot-
annis.
23 [*] Et comedes coram Jehova Deo tuo, in
loco quem elegerit ad collocandum no-
men ſuum ibi, decimas frumenti tui, muſti
tui, & olei tui, & primogenita armenti tui
gregiſq; tui: ut diſcas timere Jehovam De-
um tuum omnibus diebus.
24 Quòd ſi magnum ſit [d] præter facultatem
tuam iter ipſum, ut nó poſſis ferre illas *deci-
mas*, ſi diſtet præter facultatem tuam locus
quem elegerit Jehova Deus tuus ad collo-
candum nomen ſuum ibi: eò quòd bene-
dixit tibi Jehova Deus tuus:
25 Tum [e] commutato pecuniâ, & colligatam
pecuniam *habens* in manu tua, ito ad locum
quem elegerit Jehova Deus tuus.
26 Expenſaq; pecunia illa in omnia quæ de-
ſyderaverit animus tuus, in boves aut in pe-
cudes, & in vinum aut in alium potum ine-
briantem, denique in omnia quæ expetie-
rit abs te animus tuus, comedes ibi coram
Jehova Deo tuo, ac lætaberis tu cum fami-
lia tua.
27 Sed Levitam qui *erit* intra portas tuas ne
derelinquito, non enim *eſt* ei pars aut poſ-
ſeſſio tecum.
28 ‖ A fine trium annorum depromito omnes
decimas proventus tui *provenientis* illo an-
no, & relinquito intra portas tuas:
29 Quem venientes Levitæ (quibus non *eſt*
pars aut poſſeſſio tecum) & peregrini pu-
pillique & viduæ qui *ſunt* intra portas tuas,
comedant & ſaturentur, ut benedicat tibi
Jehova Deus tuus in omni opere manus
tuæ quod facies.

1 *Filii*] *premiſſo hoc habetur hereditatis ... non eſt vobis lugendum ut qui ſpem non habent, 1. Theſſ. 4. 13.*
* *Levit. 19. 27.*
Incidite] *hoc ... aut deſperantis aut cum infidelibus communicantium, a quibus vos ſegregavit Deus.*
‖ *Levit. 11.*
a *Heb. pecudes ovium, & pecudes caprarum.*
* *Damas*] *ex Hebræorum ... ſcriptura & authoritatis ...*
* *Strepſiceroras*] *ſic alii vocant ... Plinio ... hiſt. ... corrupta legitima appellatione ex poſitione Hebræa & articulo eorum depravata.*
‖ *Exod. 23. 19.*
b *Heb. decimando decimato.*
c *Heb. anno anno.*
23 *Et comedes*] *namque his ſecundis decimis proſpiciebatur de commeatu iis qui ex lege ſtatis feriis in locum electum a Deo conveniebant.*
d *Heb. præ te, ſic hoc verſ.*
e *Heb. ponitoque in pecunia.*
‖ *Infrà 26. 12.*

CAPUT XV.

Leges feruntur ut anno intermiſſionis intermittatur exactio nominum niſi ab exteris, eſtiamq; eo anno inſtante liberalitas in fratres egentes exerceatur. Jus ſervitutis Hhebræorum, manumittendi ratio, & primogenitorum leges explicantur.

1 A Fine ſeptem annorum facito intermiſſionem.

2 Hoc autem *eſto* jus intermiſſionis, intermittito omnis [a] creditor, jus habens vendicandi manu ſua, id quod [*] vendicaturus eſſet a proximo ſuo: ne exigito a proximo ſuo & a fratre ſuo, quia [b] Jehova indixit intermiſſionem ſibi.

a Heb. *Dominus debiti vendicans manu ſua, id eſt, qui poſſet rem ſuam manus injectione recipere.*

2 *Vendicaturus eſſet*] niſi lex intermiſsionis obſtaret.

b Heb. *indixit intermiſſionem Jehovæ, antecedens pro relativo.*

3 Ab alienigena exiges, ſed ab eo quod *erit* tibi apud fratrem tuū intermittito manum tuam:

4 [*] Tantùm quia per te non debet eſſe egenus, cùm [c] omnino benedicturus ſit tibi Jehova in ea terra quam Jehova Deus tuus dat tibi in poſſeſſionem, ut hæreditariò poſſideas eam:

4 *Tantùm*] duæ cauſæ legis iſtius, prior charitatis, poſterior benedictionis divinæ ex promiſsione, quæ obedientiæ condicione conjuncta eſt.

c Heb. *benedicendo benedicet.*

5 Si tamen [d] diligenter auſcultaveris voci Jehovæ Dei tui, [e] obſervanter faciendo totum præceptum hoc quod ego præcipio tibi hodie.

d Heb. *auſcultando auſcultaveris.*

e Heb. *obſervando faciens.*

6 Nam Jehova Deus tuus benedicit tibi, quemadmodum locutus fuerat tibi: adeò ut poteris mutuare gentibus multis, & tu nō habebis opus mutuari, & poteris dominari in gentes multas, neque in te dominaturæ ſunt.

7 Si fuerit apud te egens [f] quiſpiam e fratribus tuis intra aliquam e portis tuis, in terra tua quam Jehova Deus tuus dat tibi, ne obfirmato [g] animum tuum, neque occludito manum tuam adverſus fratrem tuum qui egens ſit:

f Heb. *ex uno fratrum tuorum, hypallage.*

g Heb. *cor, ut ver. 9 & 10.*

8 Sed [h] liberaliter aperito manum tuam ei, & [i] liberaliter mutuato ei quantum ſatis eſt indigentiæ ejus, id cujus indiget.

h Heb. *aperiendo aperito, ut inf. ver. 11.*

i Heb. *mutuando mutuato.*

9 Cave tibi ne ſit quicquam in animo tuo nequam, ut dicas, appropinquat annus ille ſeptimus, annus remiſſionis, & [*] malignus ſit oculus tuus in fratrem tuum qui egens *eſt* ita ut non des ei: idcircò inclamet contra te Jehovam, & ſit in te peccatum.

9 *Malignus*] id eſt, miſericors, qui eum non libenter aſpicit ut ſuccurrat ei, ſic Matth. 20.15.

10 [k] Liberaliter dato ei, neque malignus eſto animus tuus cùm das ei: nam hujus rei cauſa benedicit tibi Jehova Deus tuus in omni opere tuo & in omni [l] re ad quam admoves manum tuam:

k Heb. *dando dato.*

l Heb. *extenſione manus tuæ ut ſup. 12.7.*

11 Quia non deſinet egens e medio hujus terræ: idcircò ego præcipio tibi dicendo, liberaliter aperito manum tuam erga fratrē tuum, erga [*] ‖ pauperem tuum, & erga egenum tuum in terra tua.

11 *Pauperem tuum*] quem tibi Deus offert ut ei ſuccurras.

‖ Exod. 21.2.

12 Si vendatur tibi frater tuus Hhebræus aut Hhebræa, is ſerviet tibi ſex annis: anno verò illo ſeptimo dimittito eum liberū abs te.

13 Cùm autem dimittes eum liberum abs te, ne dimittito eum vacuum:

14 [m] Liberaliter imponito collo ejus de grege tuo, & de area tua & de torculari tuo, quo benedixerit Jehova Deus tuus dato ei:

m Heb. *imponendo collo imponito ei.*

15 Et recordare te ſervum fuiſſe in terra Ægypti, at redemiſſe te Jehovam Deum tuum: idcircò ego præcipio tibi rem hanc hodie.

16 Sed eſto ſi dicat tibi, nolo exire a te, eò quòd diligat te & familiam tuam, quia bene *eſt* ei apud te:

17 Ut accepta ſubulam indas auri ejus & ipſi januæ, ſic erit tibi ſervus [n] in ſeculum; & etiam ancillæ tuæ facito ſimiliter.

18 Ne durum videtor in oculis tuis cùm *eū* dimittes eum liberum abs te (nam [*] duplum *eſt* mercedis mercenarii quo ſervivit tibi ſex annis) ut benedicat tibi Jehova Deus tuus in omnibus quæ facies.

19 ‖ OMNE primogenitum quod naſcetur in armento tuo & in grege tuo, quod mas *erit* ſanctificato Jehovæ Deo tuo: ne utitor primogenito bovis tui, neque tondeto primogenitum gregis tui.

20 Coram Jehova Deo tuo [*] comedito illud [o] quotannis in loco quem elegerit Jehova, tu & familia tua.

21 Sin autem erit in eo vitium, ſi *erit* claudum aut cæcum, ullum *ſi erit ex* [*] vitiis malis, ne mactato illud Jehovæ Deo tuo.

22 Intra portas tuas comedito illud, immundus & mundus pariter, tanquam capream & tanquam cervum.

23 Tantummodò ſanguinem ejus ne comedito: ſuper terrā effundito eum ſicut aquā.

CAPUT XVI.

Repetit mandatum de tribus feſtis anniverſariis, jubet ſingulis locis conſtitui, qui jus populo rectè adminiſtrent: lucos aut ſtatuas haberi vetat, cùm Dei altare ſit ſatis.

1 ‖ OBSERVATO menſem Abib, ut celebres [a] Paſcha Jehovę Deo tuo: quia in menſe ipſo Abib eduxit te Jehova Deus tuus ex Ægypto noctu.

2 Tum mactato Paſcha, [*] pecudes & boves Jehovæ Deo tuo, in loco quem elegerit Jehova ad collocandum nomen ſuum ibi.

3 Ne comedito cum illo fermentum, ſeptem diebus comedito cum illo azyma [*] panem paupertatis ([*] cum feſtinatione enim exiviſti e terra Ægypti) ut recorderis diei exitus tui e terra Ægypti, omnibus diebus vitæ tuæ.

4 ‖ Neque conſpicitor apud te vetus fermentum in toto termino tuo ſeptem dies: neq; pernoctato quicquam de ea carne quam mactaveris veſpere die primo, uſque mane.

5 Non poteris mactare Paſcha intra aliquam e portis tuis, quas Jehova Deus tuus dat tibi:

6 Sed ad locum illum quem Jehova Deus tuus elegerit ad collocandum nomen ſuum *profectus* ibi mactato Paſcha veſpere, cùm occidit Sol, [*] ſtato tempore exitus tui ex Ægypto.

7 Et coquito comeditoq; illud in loco quem elegerit Jehova Deus tuus: deinde revertens mane ibis ad tentoria tua.

8 Sex diebus comedito azyma: ſimiliter die ſeptimo, *qui dies eſt* interdicti Jehovæ Deo tuo, ne facito ullum opus.

9 SEPTEM ſeptimanas numerato tibi, ex quo cœperit [*] falx emancipetur in ſegetem, incipito numerare ſeptem ſeptimanas.

Poſtea ſeptem quod etiam ...itiarum dicitur, ...28.26. ...ato]de quo in- ...primis unde- ...verſibus.

10 Tum celebrato [a] feſtum ſeptem ſeptima-
narum Jehovæ Deo tuo, [*]tributo *&* volun-
tariâ oblatione manus tuæ quam dabis, pro-
ut benedixerit tibi Jehova Deus tuus.
11 Et lætator coram Jehova Deo tuo, tu & fi-
lius tuus & filia tua ſervuſque tuus & ancil-
la tua, & Levita qui *erit* intra portas tuas,
peregrinus quoque & pupillus & vidua qui
erunt in medio tui, in loco quem elegerit
Jehova Deus tuus ad collocandum nomen
ſuum ibi.
12 Ita recordaberis te ſervum fuiſſe in Æ-
gypto, cùm obſervabis & facies ſtatuta iſta.
13 Festum tabernaculorũ [b] celebrato ſep-
tem diebus, cùm collegeris ex area tua, &
ex torculari tuo.
14 Et lætator celebrando feſtum, tu & filius
tuus & filia tua ſervuſq; tuus & ancilla tua,
Levita quoque, & peregrinus, pupilluſq; &
vidua, qui *erunt* intra portas tuas.
15 Septem diebus feſtum celebrato Jehovæ
Deo tuo in loco quem elegerit Jehova, cùm
benedixerit tibi Jehova Deus tuus in toto
proventu tuo & in omni opere manuum tu-
arum: eriſq; tantummodo lætus.
16 Tribus vicibus compareto quotannis om-
nis mas tuus ante conſpectum Jehovæ Dei
tui in loco quem elegerit, in feſto azymo-
rum, & in feſto ſeptimanarum, & in feſto tà-
bernaculorum: ſed ne compareto ante con-
ſpectum Jehovæ vacuus.
17 Quiſque [c] prout donatum eſt manui ſuæ,
pro benedictione Jehovæ Dei tui, qua do-
navit te.
18 Judices & moderatores conſtituito ti-
bi in ſingulis portis tuis quas Jehova Deus
tuus dat tibi per tribus tuas, qui judicent
populum judicio juſto.
19 Ne pervertito judicium, ne [d] accipito per-
ſonam: neque ſuſcipito munus, quia munus
excæcat oculos ſapientum, & pervertit ver-
ba juſtorum.
20 [e] Juſtiſſimam juſtitiam ſectare, ut vivas &
hæreditariò poſſideas terram quam Jehova
Deus tuus dat tibi.
21 Ne conſerito tibi lucum ullis arboribus,
ne ſunto unà altare Jehovæ Dei tui, *&* quod
feceris tibi.
22 Neque erigito tibi ſtatuam: quæ odit Je-
hova Deus tuus.

b Heb. *facito tibi.*

... Heb. *ſecundum ... manus ipſius, ... donum Dei ma- ... ſuæ collatum,* ...13.6.

... Heb. *agnoſcito* ...

... Heb. *juſtitiam* ...

Caput XVII.

*Leges de integritate ſacrificiorum, de interfici-
endis idololatris, de conſulendis in cauſa religionis
ſacerdotibus, in civili judicibus ſummis, ſtatuta in
contra venientes pœna, de Rege eligendi ratione,
& de illius electi officio.*

...Levit. 22. & 22.

1 ‖ Ne mactato Jehovæ Deo tuo bovem
aut pecudem in qua *ſit* vitium, quic-
quam [a] *quod ſit* res mala: nam abomi-
nationi Jehovæ Deo tuo eſt.
2 [a] Si inveniatur in medio tui in aliqua e por-
tis tuis quas Jehova Deus tuus dat tibi, [b] ul-
lus ulláve qui fecerit quod malum videtur
in oculis Jehovæ Dei tui transgrediendo
fœdus ejus:
3 Et abiens coluerit Deos alienos & ſe in-
curvaverit illis, aut Soli, aut Lunæ, aut ulli

...19. *Quod ſit res*] vi- ...in 15.21. *Si inveniatur*] ...mentum eſt ...13. ſuprà quo do- ...quid faciendũ ...qui alios qui- ...ſeduxerit, ſed ...idololatriæ idolo- ...commiſerit. ...Heb. *vir aut* ...

exercitus cœlorum, quod non præcepi,
4 Renunciatumq; fuerit tibi atque audive-
ris: tum inquirito bene, ſi ecce [b] vera certa-
que res illa *erit*, ſi commiſſa fuerit abomi-
natio iſta in Jiſraële:
5 Omnino producito virum illum aut mu-
lierem illam qui commiſerint rem peſſimã
hanc, [5] ad portas tuas, virum *inquam* illum
aut mulierem illam, ut obruas eos lapidi-
bus ac moriantur.
6 Ex [c] ſermone ‖ duorum teſtium aut trium
teſtium morte afficitor is qui moritur: ne af-
ficitor morte ex ſermone teſtis unius.
7 ‖ Manus teſtium primum eſto contra eum
ut morte afficiant eum, poſtea verò manus
totius populi: ſic tollito illud malum e me-
dio tui.
8 Si occulta erit res tibi in judicio *ferendo*
inter [8] [d] cædem & cædem, inter litem & li-
tem, aut inter plagam & plagam, e rebus
[e] controverſis intra portas tuas: tunc ſur-
gens aſcendito ad locum quem elegerit Je-
hova Deus tuus,
9 Et adito Sacerdotes Leviticos, [9] vel ſum-
mum judicem qui erit diebus illis: quos ubi
conſulueris, indicabunt tibi [f] ſtatum illius
judicii.
10 Tum facito [g] ex præſtituto illius ſenten-
tiæ quam indicaverint tibi, *profectus* a lo-
co illo quem elegerit Jehova: & obſer-
va ut facias ſecundum omnia quæ docue-
rint te.
11 Ex præſtituto legis quam docuerint te,
& ſecundum judicium illud quod dixerint
tibi facito: ne recedito ab ea ſententia
quam indicaverint tibi, dextrorſum aut ſi-
niſtrorſum.
12 Vir autem ille qui commiſerit [h] ſuperbè, ut
non auſcultet Sacerdoti [i] conſtanter mini-
ſtranti ibi Jehovæ Deo tuo, aut ſummo judi-
ci, omnino moritor vir ille, & tollito malum
illud e Jiſraële.
13 Ut omnis populus audiant & timeant, ne-
que ſuperbiant deinceps.
14 Cùm ingreſſus fueris in terram quam Je-
hova Deus tuus dat tibi ut hæreditariò poſ-
ſideas illam, & habitabis in illa, ſi dixeris,
ſtatuam ſuper me Regem ſicut omnes gen-
tes quæ *ſunt* circa me:
15 [k] Tantùm ſtatuito ſuper te Regem quem
elegerit Jehova Deus tuus: e medio fratrũ
tuorum ſtatuito ſuper te Regem, non pote-
ris tibi præficere virum extraneum qui non
frater tuus ſit.
16 Veruntamen ne multiplicato ſibi equos,
neque facito ut hic populus revertatur in
Ægyptum ad multiplicandum equos: cùm
Jehova edixerit vobis, ne [l] deinceps redea-
tis per viam hanc amplius.
17 Neq; multiplicato ſibi uxores, ut non re-
cedat [m] animus ejus a me: argentum quoq;
& aurum ne multiplicato ſibi admodum.
18 Sed eſto cùm inſidebit ſolio regni ſui, ut
deſcribat ſibi exemplum hujus Legis in li-
bro, ex *eo qui erit* in conſpectu Sacerdotum
Leviticorum:
19 Eſtoque penes eum, & legito in eo omni-
bus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Jeho-
vam Deum ſuum, obſervare omnia verba
hujus Legis, & ſtatuta iſta faciendo ea.

b Heb. *veritas.*

5 *Ad portas*] con-
ventuum publicorũ
loca: nam haberi
ſolebant in portis.

c Heb. *ori, hic hoc
verſu.*

‖ Num. 35.30. &
infrà 19.15.

‖ ſuprà 13.9.

8 *Cædem & Cæ-
dem*] Cædes politicæ
ſunt & ad judicum
cognitionem perti-
nent, plagarum diſ-
crimen ad cognitio-
nem ſacerdotum: li-
tium verò aliæ po-
liticæ, aliæ eccleſia-
ſticæ, cujuſmodi
ſunt quæ aut prop-
ter conſcientiam
magis inſtitutæ ſunt,
ut zelotypiæ & con-
ſimiles, aut civili ju-
dicum cognitione
pervestigari non
poſſunt.

d Heb. *ſanguinem
& ſanguinem.*

e Heb. *controver-
ſiarum.*

9 *Vel ſummum*]
conjunctionem diſ-
junctivam eſſe appa-
ret ex ver. 12. ut re
ipſa munera eſſe diſ-
parata conſtat.

f Heb. *rem.*

g Heb. *ſecundum
os legis illius, ut ver.*
11.

h Heb. *per ſuper-
biam.*

i Heb. *perſtanti
miniſtrando: ſic infrà*
18.5.

k Heb. *ſtatuendo
ſtatuito.*

l Heb. *addendo
redire.*

Num. 14.9.

m Heb. *cor ejus*
ver. 20.

20 Ne efferatur animus ejus præ fratribus ſu-
is, & ne recedat ab hoc præcepto dextror-
ſum aut ſiniſtrorſum: ut prolōget dies in re-
gno ſuo ipſe & filii ejus in medio Jiſraëlis.

Caput XVIII.

De jure tribus Leviticæ in oblationes, decimas, & primitias: de ſacrilega gentium idololatria fugienda: de propheta Mediatore venturo & de ratione qua falſi prophetæ dignoſcendi ſunt.

1 ‖ Ne eſto ſacerdotibus Leviticis toti tri-
bui Leviticæ pars & poſſeſſio cum
reliquo Jiſraële: ex igne abſumendis
Jehovæ & *de* poſſeſſione ejus comeduntο.
2 Quamobrem ne eſto poſſeſſio ipſi [a] inter
fratres ſuos: Jehova *eſt* poſſeſſio ejus, quem-
admodum dixit ei.
3 Hoc autem eſto jus ſacerdotum a populo,
a ſacrificantibus aliquod ſacrificium ſive
bovem ſive pecudem ut det ſacerdoti armū,
& ambas maxillas & omaſum.
4 Primitias frumenti tui, muſti tui, & olei
tui, & primitias velleris ovium tuarum da-
to ei:
5 Quia eum ſelegit Jehova Deus tuus ex om-
nibus tribubus tuis, ut [b] conſtanter mini-
ſtret in nomine Jehovæ ipſe & filii ejus om-
nibus diebus.
6 Item ſi adveniat Levita quiſpiam ab ali-
qua e portis tuis ex univerſo Jiſraële, ubi
habitabat, adveniat [c] omnino prout deſy-
derabit animus ejus ad locum quem elege-
rit Jehova.
7 Is miniſtrato in nomine Jehovæ Dei tui,
ſicut omnes ejus fratres Levitæ qui ſtant ibi
coram Jehova.
8 ‖ [d] Partem ex æquo comedent (‖ præter
‖ pretium rerum quas quiſque eorum ven-
diderit) ‖ ſecundum [f] paternas fami-
lias.
9 Cùm ingreſſus fueris in terram quam Je-
hova Deus tuus dat tibi, ne diſcito facere
ſecundum abominationem gentium iſta-
rum:
10 Ne invenitor in te qui traducat filium ſu-
um aut filiam ſuam per ignem, [g] utens divi-
nationibus, planetarius, aut conjector, aut
præſtigiator,
11 Item utens incantatione, aut requirens py-
thonem, aut ariolus, aut [h] necromantis.
12 Nam abominationi *eſt* Jehovæ quiſquis
facit iſta: & propter abominationes iſtas
Jehova Deus tuus expellit iſtas *gentes* a fa-
cie tua.
13 Integer eſto cum Jehova Deo tuo.
14 Nam gentes iſtæ quarum tu hæres futurus
es planetariis & divinis auſcultant: de te au-
tem nō ſic permittit tibi Jehova Deus tuus.
15 Prophetam e medio tui e fratribus tuis, ſi-
cut ego *ſum*, ſuſcitabit tibi Jehova Deus tu-
us, ei auſcultate:
16 Secundum omnia quæ petiiſti a Jehova
Deo tuo in Chorebo, die congregationis,
dicendo: ne [i] pergam ‖ audire vocem Jeho-
væ Dei, & ignem maximum iſtum ne vide-
am amplius, ut non moriar.
17 Quamobrem dixit Jehova ad me, [k] bene
locuti ſunt quod locuti ſunt.
18 Prophetam ſuſcitabo eis e medio fra-
trum ipſorum ſicut tu *es*: & indam verba
mea ori ejus, ut eloquatur eis quicquid præ-
cepero ipſi.
19 Erit autem, ut quiſquis non auſcultaverit
verbis meis quæ locuturus eſt in nomine
meo ego repoſcam ab illo.
20 Veruntamen propheta ille, qui ſibi arro-
garit eloqui aliquid in nomine meo quod
non præcepero ei eloqui, aut qui eloquetur
in nomine Deorum alienorum, omnino mo-
ritor propheta ille.
21 Quod ſi dicas cum [l] animo tuo, quomodo
cognoſcemus verbum illud quod non elo-
cutus fuerit Jehova?
22 Quod fuerit locutus ille propheta in no-
mine Jehovæ, ſi non erit illud verbum [m] neq;
evenerit, hoc illud *eſt* verbum quod non elo-
cutus eſt Jehova: ſuperbè elocutus eſt pro-
pheta ille, ne timeto ab eo.

Caput XIX.

De tribus civitatibus receptui ultra Jardenem, & quibus liceat in eas ſecuritatis cauſâ ſe recipere: de non movendo termino, de jure teſtium, & de pœna falſis teſtibus irroganda.

1 Cùm exciderit Jehova Deus tuus gen-
tes iſtas, quarum terram Jehova Deus
tuus dat tibi, ita ut hæres ſis earum, ha-
biteſq; in civitatibus earum & in domibus
earum;
2 Tres civitates ſeparato tibi, in medio terræ
tuæ quam Jehova Deus tuus dat tibi ad hæ-
reditariò poſſidendum eam.
3 ‖ Parato tibi viam [a] ad eas, ‖ cùm tripertitus
fueris terminum terræ tuæ quam poſſiden-
dam tradiderit tibi Jehova Deus tuus; [b] ſun-
toque ut fugiat illuc omnis occiſor.
4 (Hoc autem eſto jus occiſoris qui fugerit
illuc, ut vivat: qui percuſſerit proximum ſu-
um [c] imprudenter, cùm ipſe non oderit e-
um [d] antea.
5 Ut qui iverit cum proximo ſuo in ſylvam
ad cædendum ligna, ſi vibrante ſe manu e-
jus cum ſecuri ad cædendum lignum deje-
cerit ferrum e [e] manubrio ejus, quod offen-
dat proximum ejus ita ut moriatur: is fugi-
ens ad unam harum civitatum fugito)
6 Ne perſequens vindex illius ſanguinis oc-
ciſorem cùm incaluit animus ipſius, aſſe-
quatur eum ſi major erit [f] via ad eas, & per-
cutiat eum [g] lethaliter: cùm non ſit in eum
judicium mortis, quia non oderat illum
antea.
7 Idcircò ego præcipio tibi dicendo, tres ci-
vitates ſeparato tibi.
8 Cùm verò dilataverit Jehova Deus tuus
terminum tuum, quemadmodum juramen-
to promiſit majoribus tuis, & dederit tibi to-
tam illam terram quam promiſit ſe daturum
majoribus tuis,
9 (Siquidem obſerves totum præceptum
hoc faciendo illud quod ego præcipio tibi
hodie, diligendo Jehovam Deum tuum &
ambulando per vias ejus omnibus diebus)
adjicito tibi amplius tres civitates ad tres
iſtas:
10 Ut non effundatur ſanguis innoxii, in me-
dio

‖ Num. 18.

a Heb. *in medio fratrum.*

b Heb. *ad perſtandum miniſtrando.*
c Heb. *pro omni deſiderio animi.*
‖ *Partem ex æquo*] id eſt, æquè ad functionis Leviticæ & commodi ex ea partem admittitor cum fratribus, ut Num. 18. 31.
d Heb. *partem ſicut partem.*
‖ *Præter pretium*] q.d. ne excluditor a parte commodi, eò quòd habet pretium rei alicujus aut poſſeſſionis venditæ unde ſe poſſit alere. Ratio eſt, quia rem venditam redimendi jus perpetuum habet: redimere autem non poſſet ſi abſumeretur pretiū: vide Levit. 25. 32.
e Heb. *venditiones ejus*: metonymia.
‖ *Secundum paternas ſuas*] id eſt, ſuo adventu ne perturbet diſtributa miniſteria inter Levitas: ſed accedito Gerſchonita Gerſchonitas, Kehathita Kehathitas, & ſic de reliquis. Diſtributionem autem miniſterii vide Num. 3. & 4.
f Heb. *patres*. Levit. 18. 21.
g Heb. *divinans divinationes.*
Levit. 19. 26.
Exo. 22. 17.
Levit. 20, 27.
h Heb. *conſulens mortuos.*
‖ Exod. 20,
i Heb. *addam audire.*
k Heb. *benefecerunt quod locuti ſunt.*

dio terræ tuæ quam Jehova Deus tuus dat
tibi in poſſeſſionem, neve ſit in te [b] culpa
cædis.

11 At ſi fuerit quiſpiam odio habens proxi-
mum ſuum, qui inſidiatus fuerit ei, & inſur-
gens in eum percuſſerit eum lethaliter ita
ut moriatur, deinde fugerit in aliquam ha-
rum civitatum;

12 Tunc mittuntos ſeniores civitatis [*] illi-
us accipiunto eum inde, & tradunto eum
in manum vindicis illius ſanguinis ut mo-
riatur.

13 Ne parcito oculus tuus ei: ſed tollito re-
atum ſanguinis innoxii ex Jiſraële, ut bene
ſit tibi.

14 Ne moveto terminum proximi tui quem
determinarunt priſci, in poſſeſſione tua
quam poſſidebis, in ea terra quam Jehova
Deus tuus dat tibi ad hæreditariò poſſiden-
dum eam.

15 Ne ſurgito teſtis unicus in quemquam, pro
ulla iniquitate aut pro ullo peccato ex om-
nibus peccatis quibus quis peccat: ex [l] ſer-
mone duorum teſtium, aut ex ſermone tri-
um teſtium ſtata res eſto.

16 Si ſurrexerit [*] teſtis injurius in aliquem, ad
teſtificandum in eum apoſtaſiam;

17 Tum ſiſtunto ſe duo viri quorum *fuerit* con-
troverſia, iſta coram Jehova, ante [*] ſacerdo-
tes aut [*] judices qui erunt in diebus illis.

18 Cumq; inquiſiverint judices illi bene, ſi
ecce teſtis falſus *eſt* teſtis ille, falſum teſta-
tus eſt contra fratrem ſuum:

19 Omnino facite ei, quemadmodum moli-
tus fuerat facere fratri ſuo: ut tollas malum
e medio tui;

20 Et qui reliqui ſunt audientes timeant, [*] ne-
que pergant deinceps facere ſimile quic-
quam huic rei malæ in medio tui:

21 Neque parcito oculus tuus: vita pro vita,
oculus pro oculo, dens pro dente, manus
prò manu, pes pro pede *eſto*.

Caput XX.

Leges militares de præparatione militum ad hortamenta ſacerdotum, & orationem moderatorum exercitus: de pugnis, & de obſidionibus.

1 CUM prodiens in prælium contra ho-
ſtem tuum videbis equos & currus, po-
pulum majorem te, ne timeto ab eis:
nam Jehova Deus tuus tecum *eſt*, qui fecit
ut aſcenderes e terra Ægypti.

2 Eſto autem cùm procedetis in prælium, ut
accedens ſacerdos alloquatur populum:

3 Et dicat ad eos, audi Jiſraël, vos proce-
ditis hodie in prælium contra hoſtes ve-
ſtros: ne molleſcat cor veſtrum, ne timete,
neque trepidate, neque expaveſcite [a] metu
eorum:

4 Nam Jehova Deus veſter is *eſt* qui pergit
vobiſcum, præliando pro vobis contra ho-
ſtes veſtros ad ſervandum vos.

5 Deinde alloquuntor qui moderatores ſunt
populi, dicendo, quis *eſt* ille vir qui ædifica-
vit domum novam & nondū [b] cœpit uti ea?
abiens revertitor domum ſuam, ne moria-
tur in hoc prælio, & vir alius incipiat uti ea.

6 Item quis *eſt* ille vir qui plantavit vineam,
nec dum [c] eâ ſacris jam ſolutâ uſus eſt? abi-
ens revertitor domum ſuam, ne moriatur
in hoc prælio, & vir alius illâ ſacris ſolutâ
utatur.

7 Item quis *eſt* ille vir qui deſponſavit uxo-
rem, nec dum duxit eam? abiens revertitor
domum ſuam, ne moriatur in hoc prælio, &
vir alius ducat eam:

8 Et pergunto moderatores illi alloqui po-
pulum, dicentes, quis *eſt* ille vir, qui timidus
& mollis corde eſt? abiens revertitor domū
ſuam, ut non liqueſcat cor fratrum ejus, ſi-
cut cor ejus.

9 Tum eſto deſinentibus moderatoribus al-
loqui populum, ut præficiant principes ordi-
num militarium in [d] principiis populi.

10 CUM accedes ad aliquam civitatem ad
belligerandum contra eam, primùm [e] invi-
tato eam ad pacem.

11 Eſto autem ſi [f] pacem tuam reſponſo pro-
bet, aperiatq; tibi: eſto inquam ut populus
totus qui inventus fuerit in ea, ſint tibi [g] tri-
butarii, & ſerviant tibi.

12 Quòd ſi non ineat pacem tecum, ſed ge-
rat contra te bellum, tum obſideto eam.

13 Cumque tradiderit eam Jehova Deus tu-
us in manum tuam, percutito omnem marē
ejus [h] acie gladii:

14 Fœminas verò parvuloſq; & jumenta &
quicquid erit in ea civitate, omnia ſpolia e-
jus diripies tibi: [i] fruerisque præda hoſti-
um tuorum quam dederit Jehova Deus tu-
us tibi.

15 [*] Sic facito omnibus civitatibus longin-
quis a te valde, quæ e civitatibus gentium
iſtarum non ſunt:

16 Sed e civitatibus populorum iſtorum quas
Jehova Deus tuus dat tibi in poſſeſſionem,
ne ſinito vivere [*] ullam animam.

17 Quin potius [k] internecioni devoveto eos,
Chittæum, & Emoræum, Cenahhanæum, &
Perizzæum, Chivvæum, & Jebuſæum:
quemadmodum præcepit tibi Jehova Deus
tuus:

18 Ut non doceant vos facere ſecundū om-
nes abominationes ſuas quas exercuerunt
erga deos ſuos, neque peccetis Jehovæ
Deo veſtro.

19 Cùm obſidebis aliquam civitatem diebus
multis, oppugnando eam ut capias eam, ne
perdito arbores ejus vibrando in eas ſecu-
rim, ſi ex eis comedere potes, eas ne excin-
dito (quamvis [*] cujuſque hominis ſint arbo-
res agri) [*] ut procedant ante te in propug-
naculum.

20 Veruntamen arbores quas noſti non eſſe
eſculenti *fructus* arbores, eas perdes &
excindes, ut ædifices propugnaculum con-
tra civitatem quæ gerit in te bellum, donec
[l] corruat.

Caput XXI.

De expiatione cædis autore incerto: de ducente captivam uxorem: de jure primogenitorum nulla privata cauſa perrumpendo: de filio contumace a parentibus deferendo, & morte afficiendo, de jure ſuſpendii.

1 SI [a] quis inveniatur confoſſus in terra quam
Jehova Deus tuus dat tibi ut hæreditariò
L poſſi-

[c] Heb. profanaverit eam, [illegible] fructus eſui [illegible] ſacros; [illegible] Levit. 19. 23. & ſeq.

[d] Heb. capite.

[e] Heb. proclamato ad eam pro pace.

[f] Heb. pacem reſponderit tibi.

[g] Heb. in tributum.

[h] Heb. ore.

[i] Heb. comedes; [illegible]

15 *Sic facito*] captivos & ſpolia ſervato, ut ver. 14.

16 *Ullam animam*] [illegible] ſi pacē repudiaverit [illegible] conditionibus oblatam: vide ſuprà 2. 34. & 3. 6.

[k] Heb. devovendo devoveto.

19 *Cujuſq; hominis*] id eſt, quamvis omnes imperio hominis ſubjectæ ſint, ac proinde ſtruendis turribus & propugnaculis accommodari poſſint.

Ut procedant] ut propugnacula ex illis extructa hoſtibus opponas & te præmunias.

[l] Heb. deſcendat.

poſſideas eam, a jacens in agro, nec notum
ſit quis percuſſerit eum:
2 Tunc egreſſi Seniores tui & judices tui,
metiuntor *ſpatium inde* uſque ad civitates
quæ *ſunt* circa confoſſum illum.
3 Eſtoq; ut civitatis illius quæ proxima *erit*
iſti confoſſo, accipiant civitatis Seniores
vitulam de armento quæ non ſit ad ipſum
adhibita, b quæ non traxerit jugum:
4 Et deducentes Seniores illius civitatis vi-
tulam illam in vallem c horridam, in qua ni-
hil colitur neque ſeminatur, decollanto ibi
vitulam in illa valle.
5 Deinde accedentes Sacerdotes filii Levi
(eos enim elegit Jehova Deus tuus admi-
niſtrandum ſibi, & benedicendum in nomi-
ne Jehovæ: & ex eorum d præſtituto age-
tur omnis controverſia & omnis plaga)
6 Omnes quoque Seniores civitatis illius
qui ſunt proximi ad confoſſum iſtum, la-
vanto manus ſuas ſuper vitulam decollatã
in ea valle:
7 Et proteſtantor dicentes, manus noſtræ
non effuderunt ſanguinem hunc, & oculi
noſtri *effundentem* non viderunt.
8 Expia populum tuum Jiſraëlem, quem re-
demiſti Jehova, & ne impone e reatum ſan-
guinis innoxii in medio populi tui Jiſraëlis:
ſic expiabitur illis reatus illius ſanguinis.
9 Tu ergo tollito reatum ſanguinis innoxii
e medio tui, ſi facturus es quod rectum vi-
detur in oculis Jehovæ.
10 *Cùm egreſſus fueris in prælium contra
hoſtes tuos: ſi dante f eos Jehova Deo tuo
in manum tuam captivã feceris ex eis cap-
tivorum multitudinem:
11 Et videns in ea captivorum multitudine
mulierem pulchram formâ, amore propen-
deris in eam, ita ut accipias tibi in uxorem:
12 Ideoq; introduxeris eam g domum tuam:
prius radito caput ſuum, & h alito ungues
ſuos.
13 Depoſitoq; veſtimento captivitatis ſuæ a
ſe, ſedeto domi tuæ, & defleto patrem ſuum
& matrem ſuam i menſe pleno: poſtea verò
congrediens cum ea maritus eris ejus, erit-
que illa tibi in uxorem.
14 Eſto tamen ſi non delectaberis ea, ut di-
mittas eam arbitrio ſuo: at nequaquã k pe-
cuniâ vendito eam: ne utitor ea ad quæſtũ,
l quandoquidem compreſſiſti eam.
15 Si fuerint alicui duæ uxores, una dilecta
& altera exoſa, pepererintq; ei filios dile-
cta & exoſa: fuerit autem filius primogeni-
tus ejus quæ exoſa eſt:
16 Tum eſto ut quo die poſſeſſores inſtituet
filios ſuos eorum quæ *ſunt* ipſi, non poſſit
primogenitum efficere filium dilectæ *in
conſpectu filii exoſæ qui primogenitus eſt.
17 Sed eum qui primogenitus *eſt* filium exoſæ
agnoſcito, dando ei portionem duorum ex
omnibus m quæ præſto ſunt ei: nam is *eſt*
*principium potentiæ ejus, ipſius *eſt* jus pri-
mogenitorum.
18 Si cui fuerit filius contumax & rebel-
lis, qui non auſcultat voci patris ſui & voci
matris ſuæ, quamvis caſtigaverint eum, ta-
men non auſcultat illis:
19 Tandem prehendentes eum pater ejus &
mater ejus, producunto eum ad Seniores
civitatis ſuæ & ad portam loci ſui.
20 Ac dicunto ad Seniores civitatis ſuæ, fi-
lius noſter iſte contumax & rebellis non
auſcultat voci noſtræ, commeſſator & ebrio-
ſus eſt.
21 Tunc obruunto eum omnes a cives ejus
lapidibus ita ut moriatur, & tollito malum
illud è medio tui, ut omnes Jiſraëlitæ audi-
ant & timeant.
22 Cùm autem erit in aliquo peccatum o ad-
judicandum morti, & tradetur morti, & ſuſ-
penderis eum de ligno:
23 Ne pernoctato cadaver ejus in ipſo ligno,
ſed p omnino ſepelito eum eodem die, nam
ſuſpenſus q execrationi eſt Deo: ne ergo
polluito terram tuam quam Jehova Deus
tuus dat tibi *in* poſſeſſionem.

Caput XXII.

*Leges de charitate in proximum, de non confun-
dendo ſexuum muneribus, de cavendo inhumani-
tate, de præveniendo periculo, de ſimplicitate ſer-
vanda, & honeſtate in veſtitu, & de pœna in ma-
ritum falsò inſimulantem uxorem impudicitiæ, in
uxorem impudicitiæ evictam, & in adulterii,
ſtupri, & inceſtus reos.*

1 a VIdens bovem fratris tui aut pecudem
ejus devios, ne te occultato ab illis:
ſed b omnino reducito eos ad fratrem
tuum.
2 Quòd ſi frater tuus non erit propinquus
tibi, aut non noſces eum: tum recipito il-
lum intra domum tuam, ut ſit apud te do-
nec quærat frater tuus illum, & illum re-
ſtituas ei.
3 Et ſic facito de aſino ejus, ſic etiam de ve-
ſtimento ejus, & ſic facito de omni re amiſ-
ſa fratris tui, cùm perierit ei & inveneris il-
lam: non poteris te ipſum occultare.
4 Videns aſinum fratris tui aut bovem ejus
jacentes in aliqua via, ne te occultato ab
eis: c omnino erigito cum illo.
5 Ne eſto inſtrumentum virile ſuper fœmi-
nam: neque induito vir veſtem fœminæ:
nam abominationi eſt Jehovæ Deo tuo quiſ-
quis facit iſta.
6 Si obviam fiet tibi nidus avium in via, in
ulla arbore aut humi, *nidus* pullorum aut o-
vorum, ubi mater incubet pullis aut ovis:
ne accipito matrem cum d pullis.
7 e Prorſus dimittito matrem, pullos verò
accipies tibi, ut bene ſit tibi, & prolonges
dies.
8 Cùm ædificas domum novam, tum faci-
to loricam ad tectum tuum, ut non impo-
nas reatum ſanguinis domui tuæ, ſi decidat
f aliquis ex eo.
9 Ne conſerito vineam tuam duobus gene-
ribus, g ne ſanctus ſit illius fructus maturus,
nimirum ſemen ipſum quod ſeveris & pro-
ventus vineæ.
10 Ne arato bove & aſino ſimul.
11 Ne induito veſtimentum duorum gene-
rum, variè commixtum lana & lino pariter.
12 Institas facito tibi, in quatuor oris
tegumenti quo tegis te.
13 Cùm duxerit quis uxorem, ſi poſtquam
congreſſus eſt cum ea, oderit eam,

a Heb. *ſolum.*

b Heb. *quæ non ſit ſervatum.*

c Heb. *fortem vel aſperam.*

d Heb. *ore erit omnis, &c.*

e Heb. *ſanguinem, ſu hoc verſu.*

10 *Cùm egreſſus*] *connexio eſt ſu pri, non lex: quamobrẽ duo Legis ſtatuuntur, quæ evincant rem Deo per ſe ingratam eſſe: unum, ceremoniæ ante matrimonium imperatæ, ea ſpectantes ut mulier deformetur, & vir ab amore ſuo refrigeſcat: alterum, dimiſſio longè facilior quàm in juſtis & legitimis matrimoniis.*

f Heb. *eam: ſubj. ſic.*

g Heb. *in medium domus.*

h Heb. *facito.*

i Heb. *lunæ dierũ, id eſt, tot dierum quot durat ambitus Lunæ.*

k Heb. *vendendo pecuniâ.*

l Heb. *pro eo quod.*

16 *In conſpectu*] *ipſo ſuperſtite, ut Gen. 11. 28.*

m Heb. *quæ invenientur ei.*

17 *Principium potentiæ*] *vide in Gen 49. 3.*

n Heb. *cives civitatis.*

o Heb. *judicium mortis.*

p Heb. *ſepeliendo ſepelies.*

q Heb. *execratio Dei.*

14 Ideoque h dedit occaſiones *habendorum* ſermonum de ea, proferens de ea famam malam, puta dixit, mulierem hanc duxeram, ſed congreſſus cum ea non inveni in ea virginitatem:

15 Tunc accipito pater puellæ aut mater ejus *eam*, & proferanto ſigna virginitatis puellæ apud Seniores civitatis ſuæ ad portam.

16 Cumque dixerit pater puellæ Senioribus, filiam hanc meam dederam viro huic in uxorem, qui odit eam,

17 Unde ecce ipſe dedit occaſiones *habendorum* ſermonum dicendo, non inveni in filia tua virginitatem, cùm hæc ſint ſigna virginitatis filiæ meæ: expanduntó pannum ejus coram Senioribus civitatis.

18 Tum accipientes Seniores civitatis illius virum ejus, caſtiganto eum.

19 Et mulctanto eum centum *ſiclis* argenteis, quos dabunt patri puellæ, eò quòd protulit famam malam contra virginem Jiſraëlis: & eſto ei in uxorem, neque poteſto dimittere eam omnibus diebus ſuis.

20 Sed ſi vera fuerit res iſta, *ſi* non inventa fuerit virginitas in puella,

21 Tunc educunto puellam ad portã patris ejus, & obruito eam i cives ejus lapidibus ita ut moriatur, eò quòd commiſit flagitium in Jiſraële ſcortando domi patris ſui: ſic tollito malum e medio tui.

22 Si quis deprehendatur cubans cum muliere maritata marito, omnino moriuntor pariter ambo, vir qui cubavit cum muliere, & mulier ipſa: ſic tollito malum e medio tui.

23 Si puella virgo deſponſata eſt viro, quam inveniens quis in civitate concubuerit cum ea;

24 Omnino productis eis ambobus ad portam ipſam civitatis obruitote eos lapidibus ita ut moriantur, puellam propterea quòd non clamavit in civitate, virum autem, propterea quòd compreſſit i uxorem proximi ſui: ſic tollito malum e medio tui.

25 Sed ſi in agro invenerit vir ille puellam deſponſatam, & vim faciens ei vir ille concubuerit cum ea, tunc moritor vir ille qui concubuerit cum ea, ſolus:

26 Puellæ autem ne facito quicquam, non *eſt* in puella peccatum k capitale: nam quemadmodum ſurgit quis in proximum ſuum & l occidens *adimit* ei vitam, ſic *ſe habet* hæc res:

27 Cùm in agro invenerit eam, clamaverit puella deſponſata, nec fuerit qui ſervaret eam.

28 Si inveniat quis puellam virginem quæ non eſt deſponſata, & prehendens eam concubuerit cum ea, & m manifeſti fiunt:

29 Tunc dato vir ille qui concubuit cum ea, patri puellæ quinquaginta *ſiclos* argenteos: & eſto ei in uxorem quòd compreſſit eam, ne poteſto dimittere eam omnibus diebus ſuis.

30 ‖Ne ducito quiſquam uxorem patris ſui, neque retegito oram veſtimenti patris ſui.

h Heb. imponit ei occaſiones ſermonum: ſupra ver. 13.

i Heb. homines civitatis ejus.

i Uxorem] licet ſponſam tantum: quia nomen ejus ...

k Heb. mortis.

l Heb. occidit animam.

m Heb. inventi ...

CAPUT XXIII.

De inceptis ad gerenda officia publica in populo Dei: de mundutia in caſtris: de non prodendo ſervo alieno: de malo ſcorto ferendo: de uſura vitanda: de votis ſolvendis: & de non efferendo proventu ex alieno agro.

1 NEc a vulneratus teſte, neque exectus virilitate, b venito in congregatione Jehovæ.

2 a Spurius ne venito in congregatione Jehovæ: etiam a decima ejus generatio, ne venito in congregatione Jehovæ.

3 Ne venito Hhammonita aut Moabita in congregatione Jehovæ, etiam decima generatio illorum, ne venito in congregationem Jehovæ uſque in ſeculum.

4 a Propterea quòd non occurrerit vobis cum pane & aqua in iſta via, cùm exiretis ex Ægypto, & quia a mercede conduxit contra te Bilhhamum filium Behhoris e Petore a Meſopotamiæ, ad maledicendum tibi.

5 (Quanquam noluit Jehova Deus tuus auſcultare Bilhhamo, ſed convertit tibi Jehova Deus tuus maledictionem illam in benedictionem: eò quòd diligeret te Jehova Deus tuus)

6 Ne quærito a pacem illorum & bonum illorum, ullis diebus tuis unquam.

7 Ne abominare b Edomæum, nam frater tuus eſt: ne abominare Ægyptium, nam peregrinus fuiſti in terra ejus.

8 Filiorum, qui naſcentur ex illis, generatio tertia, venito ex illis in congregatione Jehovæ.

9 Cùm exibit exercitus contra hoſtes tuos, tum caveto tibi ab omni a re mala.

10 Si fuerit in te quiſpiam qui non erit mundus a caſu nocturno, is exito extra caſtra, ne ingreditor intra caſtra.

11 Sed eſto appetente veſpera ut lavet ſe aqua: deinde cùm occidit Sol, venitor intra caſtra.

12 Item ſpatium eſto tibi extra caſtra, ut a egrediaris illuc foras:

13 Et paxillus eſto tibi præter arma mea: eſtoque cum ſeſſurus eris foris, ut eo fodias, & c rurſus tegas excrementum tuum:

14 Nam Jehova Deus tuus continenter ambulat in medio caſtrorum tuorum ad eripiendum te, & ad d exponendum inimicos tuos tibi, ideò ſunto ſancta caſtra tua: ut non videat in te e turpitudinem ullius rei, quamobrem avertat ſe f a te.

15 Ne tradito ſervum domino ſuo, qui *confugiens* ad te eripuerit ſe domino ſuo.

16 Tecum maneto in medio tui, in loco quem elegerit, in aliqua portarum tuarum ubi bonum videbitur ei: ne opprimito eum.

17 Ne eſto meretrix e filiabus Jiſraëlis, neq; eſto meritorius e filiis Jiſraëlis.

18 Ne inferto mercedem ſcorti, aut pretium a canis in domum Jehovæ Dei tui, pro ullo voto: nam abominationi Jehovæ Deo tuo ſunt pariter ambo.

19 Ne dato in uſuram fratri tuo, uſuram pecuniæ, uſuram cibi, uſuram ullius rei quæ in uſuram datur.

20 a Extraneo iſti dabis in *uſuram*, fratri autem tuo ne dato in uſuram: ut benedicat tibi Jehova Deus tuus in omni re ad quam admoveris manum tuam ſuper terram quo tu mox ingreſſurus es ad hæreditario poſſidendum eam.

1 *Vulneratus*] id eſt ferè ignavi & fracto animo eſſe ſolet: contra quem mandatur ſupra 1.17.

Venito] id eſt, adminiſtrato, q. d. munus publicum in populo Dei ne gerito: nam hæc quo minus de interdicto à ſacris accipiantur impediunt leges Exod. 12. 48. Levit 22. 18. Num. 9. 14. & aliæ multæ: de interdicto quoque matrimonio intelligi non debere vel Ruthæ exemplũ oſtendit: quæ Moabitis cùm eſſet, interveniente magiſtratus authoritate totiúſq; populi acclamatione Bohhazo Jiſraëlitæ nupſit.

2 *Spurius*] propter infamiam.

Decima ejus] id eſt, nullus deſcendentiũ ex eo: nam ſpurius eſt.

4 *Propterea quòd*] vide ſuprà 2. 28. eſt autem hæc ratio ſequentis interdicti.

Mercede conduxit] Moabita Num. 22.

a Heb. Syriæ duorum fluminum, id eſt, interamnis.

6 *Pacem illorum*] id eſt, cum illis ne ambias fœdus: quod bono eſſet illis & tibi damno.

b Heb. Adomæum.

9 *Re mala*] quæ cum æquitate & honeſtate pugnat.

10 *Caſu nocturno*] de quo Levit. 15.

12 *Egrediaris illuc*] ad purgandum alvũ, ex ſequenti verſu.

c Heb. revertaris ad tegen.

d Heb. dandum inimicos tuos coram te.

e Heb. nuditatem.

f Heb. à poſt te.

18 *Canis*] id eſt, meritorii, quem ad deteſtationem canẽ vocat: etſi de cane accipere quibuſdam placet.

20 *Extraneo iſti*] reliquiis iſtis Cenahhanæorum, infra 28. 12. illas enim Deus exitio deſtinaverat, & paulatim conſumi volebat, ſuprà 7.22.

g Heb. extenſionis manus tuæ.

h Heb. *repoſcendo repoſcerit.*

21 S i voveris votum Jehovæ Deo tuo, ne diſ-
ferto ſolvere illud: nam [h] omnino repoſce-
ret illud Jehova Deus tuus abs te, & eſſet in
te peccatum.

i Heb. *deſieris vovere.*

22 Quòd ſi [i] abſtinueris a vovendo, non erit in
te peccatum.

‖ *Eccleſ.* 5.3. & 4.

23 ‖ Quod prodiit e labiis tuis obſervato &
facito, quemadmodum voveris Jehovæ Deo
tuo voluntariam oblationem, quod dixeris
ore tuo.
24 S i ingrediaris vineam proximi tui, come-
des quidem uvas pro deſyderio tuo ad ſatu-
ritatem tuam: at inſtrumento tuo ne im-
ponito.
25 Si ingrediaris ſegetem proximi tui, decer-
pes quidem ſpicas manu tua: at falcem ne
agitato in ſegetem proximi tui.

Psalmus XXIIII.

De uxore non recipienda, quæ repudiata alteri nupſit: de immunitate novi mariti: de rebus ad victum neceſſariis pignori non accipiendis: de plagiariis: de jure lepræ obſervando: de pigneratione: de mercede mercenario exhibenda: de non transferendo ſupplicio ſontium in inſontes: & de publicis privatiſq; officiis in afflictos.

a Heb. *nuditatem rei: hypallage.*
b Heb. *abſciſſionis, ut vers. 3.*

1 C ùm ducta quis uxore maritus fuerit e-
jus, fueritque ſi non invenit gratiam
in oculis illius (quia invenit in ea [a] tur-
pem rem aliquã) ut ſcribens ei libellum [b] re-
pudii tradensque in manum ejus, dimiſerit
eam e domo ſua:

c Heb. *fuerit alterius viri.*

2 Itaque egreſſa e domo ejus abierit, & [c] nu-
pſerit alteri viro:
3 Deinde odio habens eam hic vir poſterior,
ſcriptumque ei libellum repudii tradens in
manum ejus dimiſerit eam e domo ſua, aut
ſi moriatur vir ille poſterior, qui acceperat
eam ſibi in uxorem:

d Heb. *redire ad accipiendum eam.*

4 Ne poteſto maritus ejus prior qui dimiſerat
eam [d] rurſus ducere eam, ut ſibi ſit in uxo-
rem, poſteaquàm *per eum* factum eſt ut pol-
lueretur, nam res abominanda eſt coram
Jehova: ne itaque permittito ut peccet *po-
pulus* terræ, quam Jehova Deus tuus dat ti-
bi *in* poſſeſſionem.

e Heb. *tranſito ſuper eum ex ulla re.*

5 C ùm acceperit quis uxorem novam, non
exibit in militiam, neque [e] imponitor ei *o-
nus* ullius rei: immunis eſto domi ſuæ an-
num unum, ut exhilaret uxorem ſuam quam
duxit.
6 N e pignore accipito quiſquam metam aut
catillum: nam is vitam acciperet.

f Heb. *fur animæ.*

7 S i inventus fuerit quis [f] plagiarius alicujus
e fratribus ſuis e filiis Jiſraëlis, & ad quæ-
ſtum abuſus fuerit eo aut vendiderit eum:
omnino moritor plagiarius ille, ſic tollito il-
lud malum e medio tui.
8 C ave tibi in plaga lepræ ut obſerves val-
de, & ut facias ſecundum omnia quæ docu-
erint vos ſacerdotes Levitici: quemadmo-
dum præcepi eis, obſervate faciendo.

‖ *Num.* 12.

9 ‖ Recordare eorum quæ fecit Jehova Deus
tuus Mirjamæ, in itinere cùm exiretis ex Æ-
gypto.
10 C ùm mutuaveris proximo tuo ullius rei
mutuum, ne ingreditor domum ejus ad pi-
gnerandum pignus ejus.
11 Foris ſubſiſtito, ut vir ille cui tu mutuum pro-
ferat ad te pignus ſuum foras.
12 Quòd ſi vir pauper eſt, ne cubato [g] habens
pignus ejus:
13 [h] Omnino reſtituito ei pignus ejus cùm
occidit Sol, ut cubans in veſte ſua benedi-
cat tibi: quod [*] tibi erit juſtitia coram Je-
hova Deo tuo.
14 N e fraudem facito mercenario pauperi
& egeno, e fratribus tuis aut e [i] peregrinis
apud te, qui *eſt* in terra tua intra portas tuas.
15 Die ſuo dato mercedem ejus, neque oc-
cumbito ſuper eam Sol, nam pauper eſt,
quare [*] ad eam ipſe attollit animum ſuum:
ut non invocet contra te Jehovam, & ſit in
te peccatum.
16 N e morte afficiuntor patres pro filiis, nec
filii morte afficiuntor pro patribus: quiſ-
que propter peccatum ſuum afficiuntor
morte.
17 Ne pervertito judicium peregrini *&* pu-
pilli, neque pignori accipito veſtem viduæ:
18 Sed recordare te ſervum fuiſſe in Ægypto,
redemiſſe autem te Jehovam Deum tuum
inde: idcircò ego præcipio tibi ut facias
rem hanc.
19 Cùm metes meſſem tuam in agro tuo, ſi
oblitus eris manipuli in agro ipſo, ne rever-
titor ad accipiendum illum, peregrini, pu-
pilli, & viduæ eſto: ut benedicat tibi Jehova
Deus tuus in omni opere manuum tuarum.
20 Cùm excuties olivas tuas, ne ramos ſigil-
latim recognoſcito [k] poſtquàm excuſſeris:
peregrini, pupilli, & viduæ eſto.
21 Cùm vindemiabis vineam tuam, ne race-
mato poſtquàm vindemiaveris: peregrini,
pupilli, & viduæ eſto.
22 Et recordare te ſervum fuiſſe in terra Æ-
gypti: idcircò ego præcipio tibi ut facias
rem hanc.

Caput XXV.

De judicio ex bono & æquo pronunciando: de communicando laborum fructu cum laborantibus: de ſuſcitando ſemine fratris mortui, & ceremoniali pœna recuſantis: de pœna mulieris pudoris oblitæ: de juſtis ponderibus & menſuris habendis: de memoria Hhamalekitarum delenda.

1 S I fuerit controverſia inter aliquos, ideo-
que acceſſerint ad judicium ut judicent
eos: tum juſtum pronunciato eum qui
juſtus eſt, & improbato eum qui improbus
eſt.
2 Eſto autem, ſi [a] dignus eſt quem cædant im-
probus ille, ut [b] dejiciendum curet eum ju-
dex & cædendum coram ſe, pro improbita-
te ejus certo numero.
3 [c] Quadragenis *plagis* cædendum curabit
eum, ne addito: videto ne [c] pergat plagâ nu-
meroſiore his cædere eû, cum ſit vilis factus
frater tuus in oculis tuis.
4 [*] N e capiſtrato bovem [d] triturantem.
5 S i habitantibus fratribus [*] pariter mo-
riatur unus ex eis, cui filius non *ſit*, ne
[e] nubito uxor mortui foris viro extraneo:

lis perpetuus [illegible] ſervari. 4 *Ne capiſtrato*] vide 1. C[illegible]
[illegible] 5 *Pariter*] id eſt, [illegible]
[illegible] familiâ. e Heb. *eſto.*

ᶠlevir ejus congreditor cum ea, & ducens eam ſibi ᵉin uxorem, leviri officium præſtato ei.

6 Eſtoq; ut primogenitus quem pariet, ᶠſuccedat in nomen mortui fratris illius; ut non deleatur nomen ejus ex Jiſraële.

7 Quòd ſi non placuerit viro illi ducere glorem ſuam: tum aſcendens glos ejus portam ad ſeniores, dicito, renuit levir meus ᵉexcitare fratri ſuo nomen in Jiſraële, noluit leviri officium præſtare mihi.

8 Cumq; accerſentes eum Seniores civitatis ejus *ad* elocuti fuerint ei, ſi perſiſtens dixerit, non placet mihi ducere eam:

9 Accedens glos ejus ad eum ante oculos Seniorum, ᵉexuito calceum ejus e pede ejus, ſpuitoq; ante faciem ejus: & proteſtans dicito, ſic fieri debet viro illo, qui non volet ᵉextruere domum fratris ſui:

10 Et vocator nomen *familiæ* ejus in Jiſraële, familia exuti calceo.

11 Si concertantibus hominibus inter ſe, viro cum fratre ſuo, accedat uxor viri unius illorum ad eripiendum maritum ſuum e manu percutientis ipſum, & extendens manum ſuam apprehendat pudenda ejus:

12 Tunc amputato manum illius, ne parcito oculus tuus.

13 Ne eſto tibi in loculo tuo ᵍdiverſum pondus, magnum & parvum.

14 Ne eſto tibi domi tuæ ʰ diverſum Epha, magnum & parvum.

15 Pondus integrum & juſtum eſto tibi, Epha integrum & juſtum eſto tibi: ut prolongent dies tuos in ea terra quam Jehova Deus tuus dat tibi.

16 Nam abominationi eſt Jehovæ Deo tuo quiſquis facit iſta, quiſquis facit iniquitatem.

17 ‖Recordare eorum quæ fecit tibi Hhamalek, in itinere cùm exiretis ex Ægypto:

18 Qui occurrens tibi eo itinere, ⁱ in poſtremo agmine tuo cæcidit omnes qui debilitate affecti ᵏ ſequebantur te, cùm tu *eſſes* laſſus & fatigatus: nec reveritus eſt Deum.

19 Ideò eſto cùm quietē dederit Jehova Deus tuus tibi ab omnibus inimicis tuis circúmquaq; in terra quam Jehova Deus tuus dat tibi in poſſeſſionem ad hæreditariò poſſidendum eam, ut deleas memoriam Hhamaleki ſub cœlis: ne obliviſcitor.

Caput XXVI.

Moſche repetit leges de primitiis & tertiatis decimis ſolemniter offerendis, cum formulis orationum quibus utebantur offerentes: poſtremò fœderis Dei cum populo ſubſtantiam & uſum explicat.

1 Esto autem cùm ingreſſus fueris in terram, quam Jehova Deus tuus dat tibi *in* poſſeſſionem, & hæres factus ejus habitabis in ea:

2 Ut accipiens ᵖde primitiis omnium fructuum illius terræ, quas oblaturus es de terra tua, quam Jehova Deus tuus dat tibi, imponas corbi, eáſque ad locum quem elegerit Jehova Deus tuus ad collocandum nomen ſuum ibi.

3 Et accedens ad Sacerdotem qui erit diebus illis, dicito ad eum, profiteor hodie Jehovæ Deo tuo me ingreſſum eſſe terram, quam juramento promiſerat Jehova majoribus noſtris ſe daturum nobis.

4 Tunc accipiens ſacerdos corbem e manu tua, ſtatuito eum ante altare Jehovæ Dei tui.

5 Deinde proteſtare dicens coram Jehova Deo tuo, ᵉSyrus ᵃ miſer *erat* pater meus, qui deſcendit in Ægyptum hominibus paucis ut peregrinaretur illic: evaſit autem illic in gentem magnam, robuſtam, & amplam.

6 Cumq; malo nos afficientes Ægyptii & affligentes nos, imponerent nobis ſervitutē duram,

7 Inclamavimus Jehovam Deum majorum noſtrorum: exaudienſq; Jehova vocem noſtram reſpexit afflictionem noſtram, moleſtiamq; noſtram, & oppreſſionem noſtram.

8 Nam educens Jehova nos ex Ægypto manu forti & brachio extento & terrore magno, ſignis etiam & prodigiis,

9 Introduxit nos in locum hunc, deditq; nobis terram hanc, terram affluentem lacte & melle.

10 Nunc itaq; ecce attuli primitias fructuum terræ, quam dediſti mihi Jehova: ſic relinquito illos coram Jehova Deo tuo, & incurvato te coram Jehova Deo tuo.

11 Poſtea lætaberis de omni bono quod dederit tibi Jehova Deus tuus & familiæ tuæ, tu & Levita & peregrinus qui *erit* in medio tui.

12 ‖Cùm abſolveris ᵇ dare omnes decimas proventus tui ᵉanno tertio, qui annus decimarum eſt, & dederis Levitæ, peregrino, pupillo, ac viduæ, ut comedant in portis tuis & ſaturentur:

13 Tunc dicito coram Jehova Deo tuo, ſuſtuli quod ſanctum eſt ᵉe mea domo, etiamque illud dedi Levitæ, & peregrino, pupillo, & viduæ, omnino ſecundum præceptum quod præcepiſti mihi: non ſum digreſſus a mandatis tuis, neq; oblitus ſum *eorum*:

14 Non comedi ᵉin luctu meo ex illo, neque ſuſtuli ex eo ᵉ ad rem immundam, neq; dedi ex illo ᵉin mortuum: auſcultavi voci Jehovæ Dei mei, feci ſecundum omnia quę pręcepiſti mihi.

15 Proſpice ex habitaculo ſanctitatis tuæ e cœlis, & benedic populo tuo Jiſraëli & terræ illi quam dediſti nobis, quemadmodum juramento promiſeras majoribus noſtris, terræ affluenti lacte & melle.

16 Hodierno die Jehova Deus tuus præcipit tibi, ut facias ſtatuta hæc & judicia hæc: obſervato igitur & facito ea ex toto corde tuo & ex toto animo tuo.

17 ᶜ A Jehova ſtipulatus es ſponſionem hodie, fore tibi in Deum, idque ambulando in viis ejus & auſcultando voci ejus:

18 Jehova verò ſtipulatus eſt ſponſionem a te hodie, ut ſis ei in populum peculiarem, quemadmodum edixit tibi, & ut obſerves omnia pręcepta ejus:

19 Nempe ut efficiat te ſublimem ſupra omnes gentes quas fecit, laude & nomine & gloria, & ut ſis populus ſanctus Jehovæ Deo tuo, quemadmodum locutus eſt.

Left margin notes (cut off in scan):

[Levir ejus] ex vi ... nis & conjuga... verbi in fine hujus ... apparet legē ... non remotiori ... modo conſan... ... ſed ipſis fra... latam eorum ... ſine liberis mo... ...batur, ideoque ... exceptionem ... quæ habetur Le... 18.16. deinde ... ex ordine natu... ad agnatos per...

[In uxorem] ſiab ... liber eſt: nam ... hoc no... ... ſinal ... Ecthat uti, ... 18.18.

f Heb. exurgat.

7 Excitare nomen] generando filium ... eo efficere ut e... nomen, quod ali... interiturum ... conſervetur.

9 Exuito calceum] publico hoc ſigno ... ſtationem juris ... officiosis ab eo ... calceus ... ſignum ... derelictio verò ... alienatæ ... & tran... Hujus legis ... exemplum vide ... 4.7.

Extruere domum] ... gignere pro... ejus nomine, in ... conſervetur no... & familia ejus.

g Heb. lapis & ... ma... pro re ...

h Heb. Epha & ... ſive ... pregnans.

... 13.

i Heb. ... in caudibus.

k Heb. ...

... Deprimitiis] ... in feſto ...

Right margin notes:

5 Syrus] de Jabhakobo loquitur, qui viginti annorum ſervitutem apud ſocerum in Syria ſervivit.

a Heb. periens.

‖ ſuprà 14.28.

b Heb. decimare decimas.

12 Anno tertio] quo ſeparabantur decimæ comedendæ ſingulis locis promiſſæ terræ, & lex illa decimarum cōplebatur, de qua ſuprà 14.

13 E mea domo] ne cum reliquo proventu adhiberetur ad res domeſticas.

14 In luctu meo] id eſt, hilariter feci: quod mihi reliquum factum eſt non comedi triſtis propter alienatas decimas, ſive de illis comederim ſive abſtinuerim ex lege.

Ad rem immundam] i. ad alium uſum quam qui præſcriptus eſt a te.

In mortuum] id eſt, ne in religioſis quidem ſumptibus funerum ullam decimarum partem collocavi, ſed me continui intra terminos a te præſcriptos.

c Heb. feciſti ut Jehova dicat, i. ſpondes ac promittis tibi: ſic ver. 18. Jehova fecit ut tu dicas.

Caput XXVII.

Moſche præcipit ut trajecto Jardene lapides oblitis calce inſcripto Decalogo erigantur, & ut altare e duobus vicinis montibus Levitæ audientibus & acclamantibus Jiſraëlitis maledictiones Legis in tranſgreſſores pronuncient.

1 Præcepit autem Moſche cum Senioribus Jiſraëlis populo, dicendo, obſervate unumquodq; præceptum quod ego præcipio vobis hodie:
2 Eſtoque qua die tranſiveritis Jardenem in terram quam Jehova Deus tuus dat tibi, ut erigas tibi lapides magnos & linias eos calce:
3 Et inſcribas eis omnia verba Legis hujus, cùm tranſieris: ut pervenias in illam terram quam Jehova Deus tuus dat tibi, terram affluentem lacte & melle, quemadmodum locutus eſt Jehova Deus majorum tuorum tibi.
4 Eſto autem, cùm trajecto Jardene erexeritis lapides iſtos, de quibus ego præcipio vobis hodie, in monte Hhebalis, & liveritis eas calce:
5 Ut extruas ibi altare Jehovæ Deo tuo: altare e lapidibus, [y] ne agitato ſuper illos ferrum.
6 Lapidibus integris ædificato altare Jehovæ Dei tui, ut offeras in eo holocauſta Jehovæ Deo tuo.
7 Mactabis etiam euchariſtica quæ comedas ibi: & lætaberis coram Jehova Deo tuo.
8 Inſcribito autem iſtis lapidibus omnia verba hujus legis bene perſpicuè.
9 Tum allocutus eſt Moſche & ſacerdotes Levitici totum Jiſraëlem, dicendo, attende & audi Jiſraël, hodierno die effectus es populus Jehovæ Deo tuo.
10 Auſcultato igitur voci Jehovæ Dei tui, & facito præcepta ejus ac ſtatuta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie.
11 Præcepitq; Moſche in die illo populo, dicendo,
12 Hi ſtanto ad benedicendum populo in monte Gerizzimorum, cùm tranſiveritis Jardenem, Schimhhon, & Levi, & Jehuda, & Jiſſaſcar, & Joſeph, & Binjamin:
13 Hi verò ſtanto ad maledictionem in monte Hhebalis, Rëuben, Gad, & Aſcher, & Zebulun, Dan, & Naphtali.
14 Proteſtanteſq; Levitæ dicunto ad unumquemque Jiſraëlitam, voce alta:
15 Maledictus eſt vir ille qui fecerit ſculptile aut fuſile, rem abominandam Jehovæ, opus manuum artificis, quamvis poſuerit in abdito: & reſpondentes totus populus dicunto, Amen.
16 Maledictus qui vilipendit patrem ſuum aut matrem ſuam: & dicito totus populus, Amen.
17 Maledictus qui movet terminum proximi ſui, & dicito totus populus, Amen.
18 Maledictus qui facit ut cæcus erret in via, & dicito totus populus, Amen.
19 Maledictus qui pervertit jus peregrini, pupilli, aut viduæ: & dicito totus populus, Amen.
20 Maledictus qui cubat cum uxore patris ſui, quia retexit oram veſtimenti patris ſui: & dicito totus populus, Amen.
21 Maledictus qui cubat cum ulla beſtia: & dicito totus populus, Amen.
22 Maledictus qui cubat cum ſorore ſua, filia patris ſui aut filia matris ſuæ: & dicito totus populus, Amen.
23 Maledictus qui cubat cum ſocru ſua: & dicito totus populus, Amen.
24 Maledictus qui cædit proximum ſuum clam: & dicito totus populus, Amen.
25 Maledictus qui accipit munus ad percutiendum [z] quemquam cæde innocentis: & dicito totus populus, Amen.
26 || Maledictus qui non præſtiterit verba Legis hujus faciendo ea: & dicito totus populus, Amen.

[y] *Ne agitato*] id eſt, ne cæduntor, néve cælantor ferro, ut Exod. 20. 25.

Caput XXVIII.

Moſche propoſitis præmiis ad Legis Dei obſervationem hortatur, & comminationibus ab ejus violatione abſterret.

1 Erit autem ſi [a] fideliter auſcultaveris voci Jehovæ Dei tui, [b] obſervanter faciendo omnia præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie, ut efficiat te Jehova Deus tuus ſublimem ſupra omnes gentes terræ:
2 Et obvenientes tibi omnes benedictiones iſtæ aſſequantur te, cùm auſcultabis voci Jehovæ Dei tui.
3 Benedictus eris in civitate, & benedictus eris ruri.
4 Benedictus erit fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, & fructus jumentorum tuorum, fœtus boum tuorum, & greges pecudum tuarum.
5 Benedictus [5] corbis tuus & mactra tua.
6 Benedictus eris [6] in ingreſſu tuo, & benedictus eris in egreſſu tuo.
7 [c] Exponet Jehova tibi inimicos tuos cæſos qui inſurgent adverſum te: cùm viâ unâ proceſſerint contra te, ſeptem viis fugient coram te.
8 Amandabit Jehova penes te benedictionem in horrea tua & in [d] quodcunq; admovebis manum tuam: benedicetq; tibi in terra quam Jehova Deus tuus dat tibi.
9 Stabiliet te Jehova ſibi in populum ſanctum, quemadmodum juramento promiſit tibi: cum obſervabis præcepta Jehovæ Dei tui, & ambulabis in viis ejus.
10 Unde videntes omnes populi terræ nomen Jehovæ invocari in te, timebunt abs te.
11 Et faciet Jehova ut excellas bonis in fructu ventris tui, & in [e] fœtu jumentorum tuorum, & in fructu terræ tuæ, ſuper terrâ quam juramento promiſerat Jehova majoribus tuis ſe daturum tibi.
12 Aperiet tibi Jehova theſaurum ſuum optimum, cœlos, dando pluviam terræ tuæ tempore ſuo, & benedicendo cuique operi manus tuæ ita ut mutuare poſſis gentibus multis, tu autem opus non habeas mutuari.
13 Statuetque te Jehova in caput, non autem in caudam, & eris tantummodò ſuperior, nō autè eris inferior: cùm auſcultabis præceptis

Jehovæ Dei tui, quæ ego præcipio tibi ho-
die, ut obſerves & facias,
14 Et non receſſeris ab ullis verbis quæ ego
præcipio vobis hodie dextrorſum aut ſini-
ſtrorſum, ſ ſequendo Deos alienos ad colen-
dum eos.
15 Sed erit ſi non auſcultaveris voci Jehovæ
Dei tui, obſervanter faciendo omnia præce-
pta ejus & ſtatuta ejus quæ ego præcipio ti-
bi hodie, ut obvenientes tibi omnes male-
dictiones iſtæ aſſequantur te.
16 Maledictus eris in civitate, & maledictus
eris ruri.
17 Maledictus corbis tuus, & maſtra tua.
18 Maledictus fructus ventris tui, & fructus
terræ tuæ, fœtus boum tuorum, & greges
pecudum tuarum.
19 Maledictus eris in ingreſſu tuo, & maledi-
ctus eris in egreſſu tuo.
20 Immittet in te Jehova ipſam maledictio-
nem vexationem & exitium, in omnem rem
ad quam admovebis manum tuam, quā fa-
cies: donec excindaris & donec pereas ci-
tò, propter malignitatem actionum tuarum,
quia deſerueris me.
21 Faciet Jehova ut adhæreſcat tibi peſtis,
donec conſumpſerit te ex ea terra quò tu
venturus es ad hæreditariò poſſidendū eam.
22 Percutiet te Jehova tabe, calidaque & æ-
ſtuante ac adurente febre, & ſiccitate & u-
redine, & morbo regio, quæ perſequentur
te donec pereas.
23 Præterea erunt [g] cœli tui qui ſunt ſupra ca-
put tuum, ænei, & terra quæ ſubeſt tibi, fer-
rea.
24 ſ Efficiet Jehova [t] ut pluvia terræ tuæ ſit
pulviſculus aut pulvis, e cœlis deſcendet ſu-
per te donec excindaris.
25 [h] Faciet Jehova ut cedaris coram hoſtibus
tuis, viā unā procedes [i] contra exercitū eo-
rum, at ſeptem viis fugies a facie ejus: eriſq;
[k] in commotionem omnibus regnis terræ.
26 Et erit cadaver tuum in cibum omnibus
volatilibus cœli & jumentis terræ: nec erit
qui deterreat.
27 Percutiet te Jehova ulcere Ægypti & hæ-
morrhoidibus & ſcabie & prurigine, quibus
non poteris ſanari.
28 Percutiet te Jehova amentiā & cæcitate
& ſtupore cordis:
29 Adeò ut palpes in meridie, quemadmo-
dum palpat cæcus in caligine, neque pro-
ſperēris viis tuis: & ſis tantummodò infeſtus
fraudi & rapinæ omnibus diebus, neque ſit
qui ſervet.
30 Uxorem deſponſabis, ſed vir alius cubabit
cum ea, domum ædificabis, ſed non inhabi-
tabis eam, vineam conſeres, ſed [k] eā ſacris
ſolutā non uteris.
31 Bos tuus mactabitur ante oculos tuos, nec
tamen comedes ex eo, aſinus tuus abripie-
tur a conſpectu tuo, nec redibit ad te; pe-
cudes tuæ tradentur inimicis tuis, nec erit
tibi qui ſervet.
32 Filii tui filiæque tuæ tradentur populo ex-
traneo: & oculis tuis aſpicientibus & defi-
cientibus *attentione* ad eos tota die, tamen
non erit in poteſtate manus tuæ.
33 Fructum terræ tuæ & omnem laborem tu-
um abſumet populus, quem non noviſti, e-
riſque tantummodò infeſtus fraudi & quaſ-
ſationi omnibus diebus.
34 Et fies amens propter viſum oculorum tu-
orum, quod videbis.
35 Percutiet te Jehova ulcere maligno in ge-
nibus & in cruribus, quo non poteris ſanari,
a planta pedis tui uſque ad verticem tuum.
36 Abducet Jehova te & regem tuum quem
præfeceris tibi ad gentem quam non noviſti
tu aut majores tui, coleſq; ibi deos alienos
ligna aut lapides.
37 Eriſque in ſtuporem, in parabolam, & in
dicterium, apud omnes populos quò abdu-
xerit te Jehova.
38 Semen multum deferes rus, ſed parum
colliges, quia abſumet illud locuſta.
39 Vineas conſeres & coles, ſed vinum non
bibes neque comportabis, quia abſument il-
las vermes.
40 Oleæ erunt tibi in toto termino tuo: ſed
oleo non unges te, quia dejiciet *oleas* oliva
tua.
41 Filios filiaſque gignes, non tamen erunt
tui, ſed abibunt in captivitatem.
42 Omnes arbores tuas & fructus terræ tuæ,
hæreditariò obtinebit eruca.
43 Peregrinus qui in medio tui *erit*, aſcendet
ſupra te [l] perquàm ſupremè, tu autem de-
ſcendes [m] perquàm infimè.
44 Ipſe mutuabit tibi, tu verò non mutuabis
ei: ipſe evadet in caput, tu verò evades in
caudam.
45 Venientes autem ſuper te omnes maledi-
ctiones iſtæ perſequentur te & aſſequen-
tur te donec excindaris, cùm non auſculta-
veris voci Jehovæ Dei tui, obſervando præ-
cepta ejus & ſtatuta ejus quæ præcepit tibi.
46 Eruntque in te pro ſigno & pro prodigio,
atque ſemini tuo uſque in ſeculum.
47 Propterea quòd non ſervieris Jehovæ Deo
tuo in lætitia & in hilaritate cordis, præ co-
pia *rerum* omnium:
48 Propterea ſervies inimico tuo, quem mit-
tet Jehova contra te, in fame & in ſiti & in
nuditate & in inopia rerum omnium, impo-
netque [n] jugum ferreum collo tuo, donec
exciderit te.
49 Efferet Jehova contra te gentem e lon-
ginquo ab extremitate terræ, *involantem*
quemadmodum volare ſolet aquila: gentem
cujus linguam non intelliges:
50 Gentem impudentem, quæ ne *quidem* ſenis
perſonam ſuſcipiet, neque puero gratiam
faciet:
51 Quæ abſumet fœtum jumenti tui & fructum
terræ tuæ donec excindaris: quæ non reli-
quum faciet tibi frumentum muſtum aut o-
leum, fœtum boum tuorum aut greges pe-
cudum tuarum, donec perdiderit te.
52 Quæ premet te in omnibus portis tuis, do-
nec corruerint mœnia tua altiſſima & mu-
nitiſſima quibus tu confideris, in tota terra
tua, premet inquam te in omnibus portis
tuis, in tota terra tua quam dederit Jehova
Deus tuus tibi.
53 Adeò ut comedas fructum ventris tui, car-
nem filiorum tuorum filiarumque tuarum
quas dederit tibi Jehova Deus tuus, in op-
preſſione & in anguſtia qua anget te inimi-
cus tuus.

ſ Heb. eundo poſt.

23 [cœli tui] vide Levit. 26. 19.

k Heb. non profanatam, ut ſupra 20.

l Heb. ſupra ſupra. m Heb. infra infra.

48 Jugum ferreū] duriſſimum & validiſſimum.

54 Viri illius qui mollis *fuerat* in te & qui *fu-*
rat delicatus valde, malignus erit oculus in
fratrem ſuum, & in uxorem ⁿ ſibi chariſſi-
mam, atque in reſiduum filiorum ſuorum
quos reliquos fecerit:

n Heb. *ſinus ſui, ut infrà verſ. 56. ſic ſuprà 13.6.*

55 Adeò ut non det illi ex eis de carne filio-
rum ſuorum quam comedet, adeò ut non
reliquum faciat illi quicquam, in oppreſſio-
ne & anguſtia, qua anget te inimicus tuus in
omnibus portis tuis.
56 Mollis in te & delicata, quæ non tentarat
plantam pedis ſui, figere ſuper terram præ
deliciis & præ mollitie, oculus malignus erit
in virum chariſſimum ipſi, & in filium ipſius,
ac in filiam ipſius.
57 Etiam in ſecundas ipſius quæ prodeunt in-
ter pedes ejus, & in filios ipſius quos pariet,
nam comedet eos clam præ inopia *rerum*
omnium: in oppreſſione & in anguſtia, qua
anget te inimicus tuus in portis tuis.
58 Nisi obſervanter feceris omnia verba
Legis hujus, quæ ſcripta ſunt in libro hoc, ti-
mendo nomen glorioſiſſimum & ſummè re-
verēdum iſtud, nempe Jehovā Deum tuum:
59 Omnino ᵒmirabiles efficiet Jehova plagas
tuas & plagas ſeminis tui, plagas magnas &
conſtantes, morbóſque malignos & con-
ſtantes:

59 *Mirabiles efficiet*] adeò aggravabit & amplificabit eas, ut ſint omnes in admirationem tradúcturæ.

60 Et revocabit te in omnes languores Ægy-
ptiorum, a quibus metuebas, ut adhæreant
tibi:
61 Omnem etiam morbū, & omnem plagam
quæ ſcripta non eſt in libro Legis hujus, in-
ducet Jehova in te, donec excindaris.
62 Sic reliqui fietis hominibus paucis, pro eò
quòd fuiſtis ſicut ſtellæ cœli multitudine, eò
quòd non auſcultaveris voci Jehovæ Dei
tui.
63 Eritque ut quemadmodum lætabatur Je-
hova de vobis, benefaciendo vobis & au-
gendo vos, ſic lætetur Jehova de vobis, per-
dendo vos & excindendo vos: cùm convel-
lemini e terra, quò tu ingreſſurus es ad hæ-
reditariò poſſidendum eam.
64 Nam diſperget te Jehova in omnes po-
pulos ab extremitate terræ *una* uſque ad *al-*
teram extremitatem ᵒ ejus: ubi ſervies diis
alienis quos non noveras tu aut majores tui,
lignis & lapidibus.

o Heb. *terræ, notandum pro relativo.*

65 In gentibus verò illis non requieſces, neq;
erit quies plantæ pedis tui, ſed dabit Jeho-
va tibi illic cor trepidum, & hebetationem
oculorum & mœrorem animi:
66 Eritque via tua ſuſpenſa tibi e-regione,
pavebiſque noctu & interdiu, nec eris cer-
tus de vita tua.
67 Unoquoque mane dices, ô ſi eſſet veſpe-
ra, & unaquaq; veſpera dices, ô ſi eſſet mà-
ne: præ pavore cordis tui quo pavebis, &
præ viſo oculorum tuorum quod videbis.
68 Et reducet te Jehova in Ægyptum ᵒ navi-
bus, via ad eam *ſervam* ᵒ de qua dixeram ti-
bi, ᵖ non deinceps ampliùs videbis eam: ex-
ponetiſque vos ibi venales inimicis tuis in
ſervos & in ancillas, ſed non erit ullus em-
ptor.

68 *Navibus*] per mare mediterraneū. *De qua dixeram*] q. d. ei te rurſus ſubjiciam, abs qua perpetuam liberationem promiſeram Exodi 14.13.
p Heb. *nōn addes amplius videre eam.*

Caput XXIX.

Moſche juſſu Dei fœdus in Chorebo pactum cum Jiſraëlitis Jardenē mox trajecturis renovat, cum poſteris eorum conſtanter ſervari jubet, [illegible] ne deſerres graviſſima judicia [illegible], & [illegible] populi Dei attribuuntur [illegible].

1 Hæc *ſunt* verba fœderis quod præce-
pit Jehova Moſchi, ut pangeret cum
filiis Jiſraëlis, in terra Moabitarum,
ᵃ præter fœdus illud quod pepigerat cum il-
lis in Chorebo.
2 Cōvocans enim Moſche omnes Jiſraëlitas,
dixit ad eos, vos vidiſtis omnia quæ fecit Je-
hova ante oculos veſtros in terra Ægypti,
Parhhoni, & omnibus ſervis ejus, totique
regioni ejus:
3 ᵃ Probationes illas maximas quas viderunt
oculi tui, ſigna & prodigia illa maxima.
4 Sed ᵈ nondum dederat vobis Jehova ᵇ men-
tem ad cognoſcendum & oculos ad ᵇ viden-
dum & aures ad audiendum, uſque in diem
hunc.
5 Deduxi autem vos quadraginta annos per
deſertum: non inveteraverunt veſtimenta
veſtra, ᶜ quin tegumento eſſent vobis, neque
calceus tuus inveteravit, quin tegumento
eſſet pedi tuo.
6 Panem non comedebatis, nec vinum aut
potum inebriantem bibebatis, ut cogno-
ſceretis me Jehovam eſſe Deum veſtrum.
7 Tandem pervenientibus vobis ad locum
hunc, proceſſit Sichon Rex Cheſchbonis, &
Hhog Rex Baſchanis obviam nobis in præ-
lium, & percuſſimus eos:
8 Occupatamque terra eorum, dedimus eam
in poſſeſſionem Reubenitici, Gaditicæq;,
& dimidiatæ tribui Menaſchææ.
9 Quapropter obſervate verba fœderis hujus
& facite ea, ut ſecundetis quicquid facturi
eſtis.
10 Vos ſtatis hodie omnes corā Jehova Deo
veſtro, primores veſtri tribuum veſtrarum,
Seniores veſtri, & moderatores veſtri, om-
nes viri Jiſraëlitæ:
11 Parvuli veſtri, fœminæ veſtræ, & peregri-
nus qui *eſt* in medio caſtrorum tuorum, a cæ-
dente ligna uſque ad haurientem aquam
tuam:
12 Ad ᵈ ineundum fœdus Jehovę Dei tui cum
adjuratione ejus, quod Jehova Deus tuus
pangit tecum hodie:
13 Ut ſtatuat te hodie ſibi in populum, & ipſe
ſit tibi in Deum, quēadmodum dixit tibi, &
quemadmodum juramento promiſit maju-
ribus tuis, Abrahamo, Jitzchako, & Jahha-
kobo.
14 Neque vobiſcum ſolis ego pango fœdus
meum hoc, cum adjuratione hac,
15 Sed cum eo qui adſtat hic nobiſcum hodie
coram Jehova Deo noſtro, & cum eo qui
non *eſt* hic nobiſcum hodie.
16 Quandoquidem vos noviſtis quomodo nos
habitaverimus in terra Ægypti, & quomo-
do tranſiverimus ᵉ per iſtas gentes, quas
pertranſiviſtis,
17 Et vidiſtis ᶠ abominandos & ſtercoreos
Deos illorum, ligna & lapides argentum &
aurum, quæ *ſunt* apud eos:
18 *Cavete* ne ſit in vobis vir aut mulier aut fa-
milia aut tribus, cujus ᵍ animus avertat ſe
hodie a Jehova Deo noſtro, ut eat ad co-
lendum Deos gentium iſtarum: *cavete* ne
ſit

ſit vobis radix * proferens cicutam aut
abſynthium:
19 Unde eſt, cùm audiverit verba adjurati-
onis hujus, ut benedicat ſibi h cum animo
ſuo, dicendo, pax erit mihi cùm i ex ſenten-
tia animi mei ambulabo; * quò addat ebria
ſitientem.
20 Non acquieſcet Jehova ut condonet ei:
ſed tunc fumante ira Jehovæ & zelo ejus
contra virum illum, *incubet ei omnis adju-
ratio quæ ſcripta eſt in libro hoc: delebit-
que Jehova nomen ejus k ſub cœlis.
21 Et ſeparabit eum Jehova ad malum, ex
omnibus tribubus Jiſraëlis: ſecundum om-
nes adjurationes fœderis, quod ſcriptum eſt
in libro hoc legis:
22 Adeò ut dicat generatio l ſequens, filii ve-
ſtri qui exurgent poſt vos, & extraneus qui
adveniet e terra longinqua (cùm videbunt
plagas iſtius terræ & morbos ejus, quibus
affecerit Jehova eam:
23 Sulphure & ſale exuſtam totam terram e-
jus, non ſeri, neque pullulare, neque prove-
nire in ea ullam herbam: cujuſmodi fuit
ſubverſio Sedomi & Hhamoræ Admæ &
Tzebojimorum, quas ſubvertit Jehova ira
ſua & æſtu ſuo)
24 Denique dicant omnes gentes, quamob-
rem affecit Jehova ſic terram iſtam? quan-
ta *eſt* excandeſcentia, ira maxima iſta?
25 Deinde dicant, quia deſeruerunt fœdus
Jehovæ Dei majorum ſuorum: quod pepi-
gerat cum ipſis, quando educebat eos e
terra Ægypti:
26 Abeuntes enim coluerunt Deos alienos, &
incurvaverunt ſe eis: Deos quos non nove-
rant neque impertitus fuerat * eis *Deus*.
27 Ideo accenſa eſt ira Jehovæ in terram il-
lam: ut inferret in eam totã maledictionem
iſtam, quæ ſcripta eſt in libro hoc.
28 Extirpavitque eos Jehova e terra ipſorum
ira & æſtu ac fervore magno: & disjecit e-
os in terram aliam, ſicut *eſt* hodie.
29 Quæ occulta ſunt, penes Jehovam Deum
noſtrum *ſunto*: at quæ revelata, nobis & fi-
liis noſtris uſque in ſeculum *revelata ſunt*, ut
faciamus omnia verba hujus Legis.

CAPUT XXX.

*Veniam & liberationem proponit ex animo re-
ſipiſcentibus: & divinam voluntatem populo ita
fuiſſe patefactam docet, ut nullus ſit futurus in po-
ſterum prætextui ignorationis locus.*

1 ERIT autem cùm obvenerint tibi om-
nes res iſtæ, benedictio & maledictio
hæc quam propoſui tibi: ſi revocabis
ea in animum tuum apud omnes gentes quò
depulerit te Jehova Deus tuus:
2 Et converſus uſque ad Jehovam Deum tu-
um auſcultabis voci ejus ſecundum omnia
quæ ego præcipio tibi hodie, tu & filii tui,
ex toto corde tuo & ex toto animo tuo:
3 Ut reducat Jehova Deus tuus multitudinẽ
captivorum tuorum miſertus tui, & redu-
cens] colligat te ex omnibus populis, quò
diſperſerat te Jehova Deus tuus.
4 Etiamſi a quis ex tuis depulſus eſſet ad ex-
tremitatem cœli, inde colliget te Jehova
Deus tuus & inde reſumet te:
5 Reducetque te Jehova Deus tuus in eam
terram quam hæreditariò poſſederant ma-
jores tui, ut hæreditariò poſſideas eam: &
benefaciet tibi, & augebit te ſuprà quàm
majores tuos.
6 Et * circumcidet Jehova Deus tuus b ani-
mum tuum & animum ſeminis tui, ad dili-
gendum Jehovam Deum tuum ex toto cor-
de tuo & ex tota anima tua, c ut vivas.
7 Indet autem Jehova Deus tuus omnes * ad-
jurationes iſtas inimicis tuis & oſoribus tu-
is, qui perſecuti fuerint te.
8 Tu verò converſus cùm auſcultabis voci Je-
hovæ Dei tui, & facies omnia præcepta e-
jus quæ ego præcipio tibi hodie,
9 Excellentem efficiet te bonis Jehova Deus
tuus in omni opere manus tuæ, in fructu
ventris tui & in fœtu jumentorum tuorum,
ac in fructu terræ tuæ: nam d rurſus Jehova
lætabitur de te benefaciendo *tibi*, quem-
admodum lætatus fuerat de majoribus
tuis:
10 Si auſcultaveris voci Jehovæ Dei tui ob-
ſervando præcepta ejus & ſtatuta ejus, quic-
quid ſcriptum eſt in libro hoc legis, ſi con-
verſus fueris ad Jehovam Deum tuum ex
toto corde tuo, & ex toto animo tuo.
11 Nam præceptum hoc quod ego præcipio
tibi hodie, occultum non *eſt* a te, neque lon-
ginquum.
12 Non *eſt* in cœlis, ut dicas, quis aſcendet
nobis in cœlum, qui ſumens illud nobis e-
nunciet nobis illud, ut faciamus illud?
13 Neque eſt ultra mare, ut dicas, quis tran-
ſibit nobis trans mare, qui ſumens illud no-
bis enunciet nobis illud ut faciamus illud?
14 Sed propinquum *eſt* tibi verbũ hoc valde,
in ore tuo & in animo tuo, ad faciendum
illud.
15 (Vide, propono tibi hodie vitam & bonũ,
item mortem ac malum)
16 Quod ego præcipio tibi hodie, ut diligas
Jehovam Deum tuum ambulando in viis e-
jus, & obſervando præcepta ejus ſtatutaq;
ejus & judicia ejus, ut vivas & augearis, ac
benedicat tibi Jehova Deus tuus in terra,
quò tu venturus es ad hæreditariò poſſiden-
dum eam.
17 Quòd ſi avertente ſe animo tuo non au-
ſcultabis, ſed impulſus incurvabis te diis a-
lienis & coles eos:
18 Denuncio vobis hodie e vos omnino peri-
turos: non prolongabitis dies ſuper terram,
quò ut venias ad hæreditariò poſſidendum
eam tu tranſiturus es Jardenem.
19 Conteſtor hodie contra vos cœlum & ter-
ram, me vitam ac mortem propoſuiſſe tibi,
benedictionem ac maledictionem: quare e-
lige vitam, ut vivas tu cum ſemine tuo,
20 Diligendo Jehovam Deum tuum, auſcul-
tando voci ejus, & adhærendo ei (nam ipſe
eſt vita tua & longitudo dierum tuorum) ut
habites ſuper terram, quam juramento pro-
miſerat Jehova majoribus tuis Abrahamo
Jitzchako & Jahhakobo ſe daturum eis.

CAPUT XXXI.

*Moſche Jiſraëli exponit ſibi cũ Jardenem mo-
riendum, Jehoſchuhham ſibi à Deo ſuffectum pr-*

 ſiciens

6 *Circumcidet*] id eſt, repurgabit vos vi ſui Spiritus, & ad ſe-um obſequium reformabit: metaphora, de qua ſupra. 10. 15.
b Heb. *cor*.
c Heb. *propter vitam tuam*.
7 *Adjurationes*] id eſt, omnia mala in fœdere cum gravi adjuratione denunciata: Synecdoche.
d Heb. *revertetur Jehova ad lætandum de te in bonum*.
Rom. 10. 6.
e Heb. *quòd pereundo peribitis*.

Proferens] id eſt ... animum ... Metaphora.
Heb. *in corde ſuo*.
Heb. *de ſiti*.
Eis] ſolis: vide ... 4. 19.
Nehemia. 1. 9.
a Heb. *depulſio tu-*...

faciens promiſſionibus confirmat, Legem deſcriptam Sacerdotibus & Magiſtratibus tradit, ac ſeptimo quoque anno publicè relegi jubet: poſtremo juſſu Dei canticum deſcribit publicè legendum à ſingulis & ediſcendum & docendum, ut Jiſraëlitis beneficentiam Dei, & ingratum ipſorum animum teſtatum faceret.

1 DEINDE cùm veniens Moſche elocutus
eſſet [1] verba iſta apud omnes Jiſraëlitas,
2 Dixit ad eos, natus ſum hodie centum
viginti annos, non poſſum deinceps [2] procedere
& venire: præterea Jehova dixit ad me
non es tranſiturus Jardenem hunc.
3 Jehova Deus tuus, is qui tranſit ante te, ipſe
excindet gentes iſtas à conſpectu tuo ut
hæreditariò poſſideas eas; Jehoſchuhha is
tranſiturus eſt ante te, quemadmodum dixit
Jehova.
4 Facietque Jehova illis, quemadmodum fecit
Sichoni & Hhogo Regibus Emoræi, terræque
illorum, qui excidit eos.
5 Nam [a] exponet eas Jehova vobis, ut faciatis
eis ſecundum [5] quodq; præceptum quod
præcepi vobis.
6 Confirmamini & fortes eſtote, ne timete neque
expaveſcite [b] metu eorum: nam Jehova
Deus tuus is qui ambulat tecum, non deſeret
te, neque derelinquet te.
7 Poſtea evocans Moſche Jehoſchuhham,
edixit ei ante oculos omnium Jiſraëlitarum,
confirmare & fortis eſto, nam tu ingreſſurus
es cum populo hoc in terram quã
juramento promiſerat Jehova majoribus eorum
ſe daturum eis: & tu eam poſſidendam
divides eis.
8 Jehova autem, is qui antecedit te, ipſe erit
tecum, non deſeret te, neque derelinquet
te: ne timeto, neque conſternator.
9 Cumque Moſche ſcripta hac Lege, dediſſet
eam ſacerdotibus filiis Levi qui portant
arcam fœderis Jehovæ, & omnibus Senioribus
Jiſraëlis:
10 Præcepit eis Moſche dicendo, à fine ſeptem
annorum, ſtato tempore, anno intermiſſionis
in feſto tabernaculorum,
11 Cùm veniens totus Jiſraël comparebit ante
faciem Jehovæ Dei tui in loco quem elegerit:
legito *aliquis* legem hanc coram toto
Jiſraële, [c] illis audientibus:
12 Congregando populum, viros fœminaſq;
& parvulos & peregrinum tuum qui *erit* in
portis tuis: ut audiant, & ut diſcant timeantque
Jehovam Deum veſtrum, & [d] obſervanter
faciant omnia verba Legis hujus.
13 Filii quoque ipſorum qui experti non fuerint,
audientes diſcant timere Jehovam Deum
veſtrum: quibuſcunque diebus vivetis
in terra, quo, ut hæreditariò poſſideatis eam,
mox tranſituri eſtis Jardenem.
14 Edixerat namque Jehova Moſchi, en propè
ſunt dies tui, cùm moriendum eſt, voca
Jehoſchuhham & ſiſtite vos ad tentorium
conventus, ut mandatis inſtruam eum: quapropter
iens Moſche & Jehoſchuhha ſtiterant
ſe ad tentorium conventus.
15 Apparueratq; Jehova in tentorio per columnam
nubis, ſtante columna nubis ſuper
portam ipſam tentorii.
16 DIXIT quoque Jehova ad Moſchen, ecce
tu cubaturus es cum majoribus tuis: ſurgens
verò populus iſte ſcortabitur ſequendo
deos alienigenarum illius terræ [f] in quam
venturus eſt, & derelinquet me, irritumque
faciet fœdus meum quod pepegi cum eo.
17 Quamobrem accenſa ira mea contra eum
die illa derelinquam eos, & abſcondam faciem
meam ab eis, ut ſit eſui, & obveniant
ei mala multa atque anguſtiæ: adeò ut dicant
de illa nonne eò quòd Deus meus
non *eſt* in medio mei obvenerunt mihi mala
hæc?
18 Ego verò [g] prorſus abſcondero faciem
meam die illa, propter omne malum quod
commiſerit, cùm averterit ſe ad Deos alienos:
19 Nunc itaque ſcribite vobis canticum iſtud,
quod doceas filios Jiſraëlis, [19] indendo
illud ori ipſorum, ut ſit mihi hoc ipſum canticum
loco teſtis contra filios Jiſraëlis.
20 Nam introducam eum in terram quam juramento
promiſeram majoribus ejus, affluentem
lacte & melle, ubi comedens ſaturabitur
ac ſaginabitur: ſed avertent ſe ad
deos alienos, & colent eos, me autem irritabunt,
idque irritũ faciendo fœdus meum.
21 Eſto igitur, cùm obvenerint ei mala multa
atque anguſtiæ, ut teſtetur canticum hoc
in faciem ejus loco teſtis (non enim oblivioni
tradendum eſt *excidendo* ex ore ſeminis
ejus) nam cognovi [21] figmentum ejus, quid
is ſit facturus jam hodie, antequam introducam
eum in terram quam juramento promiſi.
22 Scripſit igitur Moſche canticum iſtud die
illo quod docuit filios Jiſraëlis.
23 Et mandatis inſtruxit Jehoſchuhham filium
Nunis, dicens, confirmator & fortis eſto,
nam tu introduces filios Jiſraëlis in terram
quam juramento promiſi eis: & ego ero
tecum.
24 Fuit autem cùm abſolviſſet Moſche ſcribere
verba legis hujus in libro, uſque ad finem
illorum,
25 Ut præciperet Moſche Levitis portantibus
arcam fœderis Jehovæ, dicendo,
26 Accipientes librum hunc Legis, ponite
eum [26] à latere arcæ fœderis Jehovæ Dei veſtri,
ut ſit ibi [e] contra te loco teſtis.
27 Nam ego novi rebellionem tuam & cervicem
tuam duriſſimam: en, dum adhuc ego
vivo vobiſcum hodie, rebelles fuiſtis cõtra
Jehovam, quanto igitur magis poſt mortem
meam?
28 Congregate ad me omnes Seniores tribuum
veſtrarum, & moderatores veſtros: ut
eloquar audientibus ipſis verba hæc, & conteſter
contra eos cœlos & terram.
29 Novi enim fore poſt mortem meam, ut
[h] omnino corrumpatis & recedatis ab hac
via quam præſtitui vobis: unde obveniet vobis
hoc malum extremis temporibus, cùm
feceritis quod malum videtur in oculis Jehovæ,
provocando eum opere manuum veſtrarum.
30 Elocutus itaque eſt Moſche [l] audiente tota
congregatione Jiſraëlis verba cantici hujus,
uſque ad finem eorum.

CAPUT XXXII.

Moſche proponit & commendat populo canticum Dei

1 *Verba iſta*] quæ habentur ſupra, 29. & 30.
2 *Procedere*] id eſt, conſueto munere fungi: vide Num. 27. 17.
a Heb. *dabit eas coram vobis.*
5 *Quodque præc.*] ſupra, 7. & 20.
b Heb. *à facie.*
c Heb. *in auribus illorum.*
d Heb. *obſervent faciendo.*
f Heb. ... *dem.*
g Heb. ... *do abſcondam.*
19 ... id eſt, ... cando ... quoque ... re ...
21 ... id eſt, ... ejus Gen. ...
26 *A* ... extra ... ctuario ... ber eſt ... dos inveni... temporibus ... 22.
[contra te] ... phe ad popu...
h Heb. ... *do corrump...*
l Heb. ... totius congr...

Dei inauſtant in Proœmio, Narrationem laudativa prateritorum & præſentium beneficiorum Dei, ac vituperativa ingrati Jiſraëlitarum animi, Propoſitionem graviſſimæ comminationis divinæ, & conſolationem ex reſtitutione populi inimicorumq́ue dejectione, & Concluſionem laudativam ad utrumque reliquiæ. Deinde jubetur Moſche e proximo monte terram proſpicere & vitam finire.

1 PRæbete aures cœli, & eloquar: &
audito terra ſermones oris mei.
2 Stillet tanquam pluvia diſciplina mea,
fluat tanquam ros ſermo meus, ut tenues
pluviæ ſuper teneram herbam, & ſicut imbres
ſuper adultam herbam.
3 Quandoquidem nomen Jehovæ prædicaturus
ſum, tribuite magnitudinem Deo
noſtro:
4 Rupi illi cujus opus *eſt* perfectum, omnes
enim viæ ejus *ſunt* jus, *Deo* forti [a] fideli, &
experti iniquitatis, *qui* juſtus & rectus eſt.
5 Corrupit ſe generatio perverſa & contorta,
vitio ſuo, *quod* non eſt filiorum ipſius.
6 Jehovæné rependere debebatis iſtud, popule
ſtulte & inſipiens? nónne ipſe *eſt* pater
tuus [b] redemptor tuus? *nónne* ipſe [c] magnificavit
te, & confirmavit te?
7 Recordare dierum ſeculi, animadvertite
annos [d] cujuſque ætatis: interroga patrem
tuum, ut annunciet tibi ſeniores tuos, ut dicant
tibi.
8 Cùm poſſeſſionem diſtribueret excelſus
gentibus, cùm diſpararet filios Adami, ſtatuit
terminos populorum pro numero filiorum
Jiſraëlis:
9 Quia pars Jehovę eſt populus ejus, Jahhakob
funiculus poſſeſſionis ejus.
10 Invenit eum in terra deſerti, ac in inanitatis
& [e] ejulatus ſolitudine: circumdedit
eum, erudivit eum, cuſtodivit eum tanquam
pupillam oculi ſui.
11 Ut aquila excitat nidum ſuum, pullis ſuis
incubat, pandit alas ſuas, aſſumit eum, portat
eum ſuper alas ſuas:
12 *Sic* Jehova ſolus duxit eum, nec fuit cum
eo Deus alienigena.
13 Vexit eum ſuper excelſa terræ, adeò ut
comedat reditus agrorum: datque ei ſugendum
mel *etiam* e petra, & oleum e ſaxo
rupis.
14 Butyrum ex armento, & lac e grege, cum
adipe agnorum & ducum inter oves [f] Baſchanæorum,
& hircorum, cum adipe renum
tritici: etiam ſanguinem uvarum bibiſti
merum.
15 Sed ſaginatus Jeſchurun recalcitravit:
ſaginatus es, obeſatus es, adipem obduxiſti:
deſeruit enim Deum qui magnificaverat
ipſum, & vilipendit rupem ſalutis ſuæ.
16 Ad zelotypiam commoverunt eum propter
extraneos, propter abominationes provocarunt
eum.
17 Sacrificaverunt dæmonibus, non Deo: diis
quos non noverant, novis qui e propinquo
advenerant, quorum metu non horruerant
majores noſtri.
18 Rupis quæ genuit te oblitus es, & oblivioni
tradidiſti *Deum* fortem formatorem
tuum.
19 Quod cùm videret Jehova: præ indignatione
[g] a filiis ſuis & filiabus ſuis ſprevit
eos:
20 Et dixit, abſcondam faciem meam ab illis,
videam quis *erit* finis illorum: ſunt enim
generatio [h] perverſitatibus dedita, filii in
quibus non *eſt* fides.
21 Ipſi commoverunt me ad zelotypiam per
ea quæ non *ſunt Deus* fortis, provocaverunt
me vanitatibus ſuis: ego quoque ad zelotypiam
commovebo eos per eum qui non
eſt populus, per gentem ſtultam provocabo
eos.
22 Nam ignis accenſus *eſt* ira mea, qui ardebit
uſque ad imum ſepulchrum: abſumetque
terram & proventum ejus, & inflammabit
fundamenta montium.
23 Impendam in eos mala, ſagittas meas
conſumam in eos:
24 In exhauſtos famę & exeſos anthrace ac
lue amariſſima: dentes etiam beſtiarum
immittam, cum veneno ſerpentum [i] terreſtrium.
25 Foris orbabit gladius, & in conclavibus
terror: tam adoleſcentulum quàm virginem,
lactentem cum viro cano.
26 Dixiſſem, angulatim profligem eos: faciam
ut ceſſet e mortalibus memoria eorum:
27 Niſi indignationē ab inimico metuiſſem,
ne ignorent hoſtes illorum: ne dicant, excelſa
manus noſtra fuit, nec Jehova operatus
eſt omnia hæc.
28 Nam gens [k] inops conſiliorum ſunt, & non
eſt in eis intelligentia.
29 Utinam ſaperent, intelligerent iſta: animadverterent
ad finem uſque ſuum.
30 Quomodo proſequeretur unus mille, &
duo fugarent myriadem? ſi non: fieri quia
rupes eorum [l] dedidit eos, & Jehova tradidit
eos.
31 (Non enim ut rupes noſtra rupes illorum
eſt, ac inimici noſtri *ſunt* judices)
32 Nam [m] ſuperat vitem Sedomi vitis eorum,
& ſuperat vites Hhamoræ: uvę eorum
ſunt uvæ venenoſæ, botri amari ſunt eis.
33 Venenum draconum vinum eorum *eſt*,
ac venenum aſpidum ſævum.
34 Nónne illud reconditum eſt penes me?
obſignatum in theſauris meis?
35 Mea *eſt* ulcio & retributio, tempore *ſuo*
vacillabit pes eorū: nam propinqua *eſt* dies
calamitatum eorum, & feſtina *dies* eventarorum
illis.
36 Cùm judicaverit Jehova populum ſuum,
tunc propter ſervos ſuos pœnitebit ipſum,
cùm videbit abiiſſe [n] vires & concluſum
cum derelicto nihil *eſſe*:
37 Et dicet, ubi *ſunt* dii eorum? rupes cui cōmittebant
ſe?
38 Quorum victimarum adipe veſcebantur,
& quorum bibebant vinum libaminis? ſurgant
& opitulentur vobis, ſit vobis latebrā
rupes illa.
39 Videte nunc, me, me ipſum *eſſe*, & nullum
eſſe Deum mecum: me morte afficere & vitæ
reſtituere, frangere mę & ſanare, nec *eſſe*
qui e manu mea eripiat.
40 Nam attollo ad cœlos manum meam, &
dico, vivo ego in ſeculum?
41 Cùm acuero [o] coruſcantem gladium meū,
&

g Heb. *filiorum & filiarum ſuorum, ut infrà ver. 27. filios autem ob rebellionem vocationis dicit, quos ratione vitæ vocavit non filios ſuprà ver. 5.*

h Heb. *perverſitatis.*

21 *Qui non eſt populus*] peculiaris, Rom. 10. 19.

22 *Uſque ad imum*] q. d. ſuprà & infrà cōflagrabit, ut præſentibus futuriſq́ue fructibus priventur: ſequentia epexegeticè addita ſunt.

23 *Conſumam*] omnes ad unum [illegible] culabor.

i Heb. *pulveris.*

k Heb. *periens conſilia.*

30 *Si non*] Ellipſis: ſi unus Jiſraëlita non perſequitur mille, &c. ſed contrà fundantur ab hoſtibus, fit quia, &c.

l Heb. *vendidit, id eſt, ſubjecit aliis dominis.* *Jechezkel.* 19. 46.

31 *Non enim*] Apoſtrophe Moſchis, qua cauſā deditionis in ſervitutem explicat, quòd Deus opem ferat ſuis, adverſetur deſertoribus: quorum neutrum ſtolidis Deis aſcribi debet.

Sunt judices] experientiā teſtari poſſunt

m Heb. *præ vite Sedomi eſt vitis eorum.*

32 *Superat*] fructū deteriorem edit: metaphoricè vitam malè actam deſcribit.

34 *Illud*] q. d. jamjam compertum habeo qualis fueris hactenus, atque futurus ſis.

35 *Mea eſt ultio*] non evadēt judicium, etiamſi differatur, ſed ſuo tempore incipient labare.

36 *Pœnitebit*] vide in Gene. 6. 6.

n Heb. *manum, vid. Num.* 11. 23.

Vires] Jiſraëlitarū, quibus nimium confiderant.

Concluſum cum der.] id eſt, & captivum & eum qui evaſerat hoſtium manus nihil poſſe.

38 *Surgant*] Sarcaſmus: ſimilem vide Judic. 10. 14.

40 *Attollo manum*] id eſt, juro Gen. 14. 22 humanitus dictum.

o Heb. *coruſcationem gladii.*

& arripuerit manus mea judicium, reddam
ultionem hoſtibus meis, & oſoribus meis
rependam.
42 Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gla-
dius meus abſumet carnẽ, ſanguine p con-
foſſorum & captivorum, ² inde a principio
erunt ultiones inimici.
43 Cantate gentes q *&* populus ejus: nam
ſanguinem ſervorum ſuorum ulciſcitur, &
ultionem reddit hoſtibus ſuis, ac terram ſu-
am populumque ſuum expiat.
44 Venit itaque Moſche ut eloqueretur om-
nia verba cantici hujus r audiente populo,
ipſe & Hoſcheahh filius Nunis.
45 Cumq; abſolviſſet Moſche eloqui omnia
verba omnibus Jiſraëlitis:
46 Edixit eis, ſ adjicite animum veſtrum ad
omnia hæc verba quæ ego teſtificor contra
vos hodie: quæ præcipitote filiis veſtris,
t ut obſervanter faciant omnia verba Legis
hujus.
47 Nam non eſt res v inanior quàm ut ſuſci-
piatis illam, ſed eſt vita veſtra: & hac re
prolongabitis dies ſuper terram, quò ut hę-
reditariò poſſideatis eam tranſituri eſtis
Jardenem.
48 Postea allocutus eſt Jehova Moſchen
eo ipſo die, dicendo,
49 Aſcende montem hunc Hhabarimorum,
montem Nebuntis, qui *eſt* in terra Moabi-
tarum qui *eſt* in conſpectu Jerichuntis: &
proſpice terram Cenahhani, quam ego do
filiis Jiſraëlis in jus poſſeſſionis.
50 Deinde morere in eo monte quò tu aſcen-
ſurus es, & aggregare ad populos tuos:
quemadmodum mortuus eſt Aharon frater
tuus in Hore monte, & aggregatus eſt ad
populos ſuos:
51 ‖ Eò quòd prævaricati eſtis contra me in
medio filiorum Jiſraëlis ad aquas conten-
tionis Kadeſchi in deſerto Tzinis: eo quòd
non ſanctificaſtis me in medio filiorum Jiſ-
raëlis.
52 Nam ex adverſo proſpicere poteris ter-
ram illam: at illuc non es venturus, in ter-
ram illam quam ego do filiis Jiſraëlis.

p Heb. *confoſſi & captivitatis.*
42 *Inde a princi-pio*] id eſt, cùm ultio-nem ſumam de ini-micis, nihil impuni-tum relinquam eo-rum quæ inde a prin-cipio contra me commiſerunt.
q *vel cum populo ejus, ut Rom.* 15. 10.
r Heb. *in auribus populi.*
ſ Heb. *ponite cor.*
t Heb. *ad obſervan-dum faciendo.*
v Heb. *macua præ vobis.*
‖ Num. 20.

Caput XXXIII.

Moſche paulo poſt moriturus ſingulis tribubus prophetice benedicit: exorſus & concludens ora-tionem a ſingulari Dei gratia erga eos quibus be-nedicit.

1 HÆc autem benedictio *eſt*, qua bene-
dixit Moſche ² vir Dei filiis Jiſraëlis
ante mortem ſuam.
2 Cùm diceret, Jehova ² e Sinai prodeunte ut
oriretur e Sehhire ² iſtis, ² illuceſceret e mon-
te Paranis: ſimul venit *turba* e myriadibus
a ² ſanctorum: a cujus dextera ² ignis b lega-
lis ipſis lucebat.
3 Valde diligis ² populos omnes ſancti ² iſti-
us *ſunt* ² in manu tua: viciſſim ipſi ² medii in-
ſerantur pedibus tuis, ſuſcipiat *quiſque* e
verbis tuis,
4 Lege, *quam* præcepit nobis Moſche, ² hære-
ditaria congregationi Jahhakobi.
5 ‖ (Erat enim in Jeſchrune ² Rex) cùm ſe con-
gregarent primores populi, ſimul tribus Jiſ-
raëlis.
6 Vivat Rëuben, & non moriatur, ² imò
non ſit hominibus ejus numerus:
7 Idem quoque ² Jehudæ *precatus*, amplius
dixit exaudi Jehova vocem Jehudæ & ad
populum ſuum ² reduc eum: manibus ejus
ſatis *ſit* ei, & auxilium ab hoſtibus ejus ſis.
8 De Levi autem dixit, ² Tummim tui & U-
rim tui ² penes virum tuum quem beneficio
proſequeris, quem probaſti ² probatione
‖ cum quo contendiſti ad aquas Meribæ:
9 Dicentem de patre ſuo & de matre ſua,
² non reſpicio eum, qui fratres ſuos non ag-
noſcit, & filios ſuos non recognoſcit: ſed
obſervant ſermonem tuum, & fœdus tuum
cuſtodiunt:
10 ² Docent judicia tua Jahhakobum, & Le-
gem tuam Jiſraëlem, ² apponunt ſuffitum ad
c faciem tuam, & prorſus conſumendum ad
altare tuum.
11 Benedic Jehova ² copiis ejus, & opus ma-
nuũ ejus grato animo ſuſcipe: frange lum-
bos inſurgentibus in eum & oſoribus ejus,
ex quo inſurrexerint.
12 De Binjamine dixit, ² dilectus *eſt* Jehovæ,
habitet ſecurè ² cum eo: protegente eum
quotidie, & ² inter humeros ejus habitante.
13 Et de Joſepho dixit, ‖ benedicta Jehovæ
ſit terra ejus: a rebus pretioſis cœli, a rore
& ab abyſſo ſubjacente:
14 Item a rebus pretioſis, proventibus Solis,
& a rebus pretioſis, d quas quæque Luna
protrudit:
15 Item a e præſtantiſſimis rebus montium
antiquiſſimorum, & a pretioſis rebus colli-
um f æternorum:
16 Denique a pretioſis rebus terræ cum ple-
nitudine *ejus*, & ² beneplaciti *Dei* ² inhabi-
tantis rubum: veniant abunde ad caput
Joſephi, & ad verticem ſeparati g e fratri-
bus ſuis.
17 ² Primogeniti, bovis illius decor *eſt* ei, &
velut cornua monocerotis duo cornua ejus
ſunt, quibus populos feriet pariter, *populos*
finium terræ: *ſunt* autem hæc, myriades E-
phrajimi, & ſunt *multa* millia Menaſchis.
18 De Zebulune autem dixit, lętare Zebulun
² de exitu tuo: & Jiſſaſcar ² de tentoriis tuis.

1 *Vir Dei*] Prophetæ: nam prophe-tico ſpiritu, non ſim-pliciter benedicit, & res eventuras præca-tur.
2 *E Sinai*] Meta-phora perpetua eſt a Sole ſumpta, qui ini-tio lucem præmittit, poſteà oritur ipſe, [illegible] in terras illu-ſtrandas gradatim De-us præſentiam ſuam in populo declaravit quacunque iter fecerunt. *Sehhire*] inde a ter-mino proximo Aegypti, [illegible] progreſſum eſt ad Edomæos finitimos terræ promiſſæ. *Iſtis*] Jiſraëlitis. *Illuceſceret*] pergeret ſaltem iſtis, etiam poſt de-fectionem a reditu exploratorum Num. 13. 14. a Heb. *ſanctitatis.* *Sanctorum*] Angelorum, quorum catervis ſtipatus eſt. vide Ghabakuk. 3. 3. Act. 7. 53. Galat. 3. 19. *Ignis legalis*] ex quo ſingula ipſis facienda [illegible] edicebat. b Heb. *edicti.* 3 *Populos*] tribus Jiſraëlis, ut Judic. 5. 14. *Iſtius*] Jiſraëlis. *In manu*] ſub cura tua, ut ſupra 32. 11. *Medii*] efficiantur tui diſcipuli, tibiq; morigeri reddantur, ut ſunt diſcipuli præceptoribus, quorum pedibus aſſident, ut de Paulo dicitur Act. 22. 3.

derunt Levitæ gladium ſtringendo in idololatras ad mandatũ Moſchis [illegible] propinquitatis ratione, ut Deo manus ſuas conſecrarent, Exod. 32. [illegible] propinquorum luctu, Levit. 10. 3. & 21. hæreditatiq; terrenæ [illegible] torum 18. 20. 10 *Docent*] omneſ e genere Levitico, ideò diſperſi [illegible] in Jiſraële. *Apponunt*] ſacerdotes. c Heb. *naſum.* 11 *Copiis* [illegible] ſacræ, diverſiſq; miniſteriis eorum, Num. 4. 3. 12 *Dilectus eſt Jeh.* [illegible] gulariter fuit, Gen. 44. 20. *Cum eo*] ut olim cum patre. *Inter humeros*] Jeruſchalaimis in metropoli poſſeſſionis ejus: Metaphora, qua tota [illegible] jaminis cum corpore confertur, & metropolis cum capite humeris [illegible] Jeſchahhjæ 8. 8. ‖ Gen. 49. 25. d Heb. *protruſione Lunarum*] [illegible] *montium antiquitatis*: ſic accipitur caput pro re præſtante Exod. 30. 23. 16 *Beneplaciti*] id eſt, quas profert terra ex beneplacito Dei. [illegible] *rubum*] qui primùm mihi apparuit ex ardente rubo, Exod. 3. 2. [illegible] *fratrum ſuorum*: vide Gen. 49. 26. 17 *Primogeniti*] id eſt, [illegible] excellit, quòd eſt primogenitus, & bos Dei: nam tranſlatum eſt, [illegible] tiem attinet, primogenitorum jus a Rëubene in Joſephum. [illegible] bovis officio (de quo proverb. 14. 4.) functus eſt, cùm familiam paternam [illegible] gypto ſuſtentavit. 18 *De exitu*] id eſt, negotiatione tua: [illegible] regionem habuit navigationibus aptam, Gen. 49. 13. *De tentoriis*] [illegible] tua contentus eſto, Gen. 49. 14. & 15.

19 *Populos ad *montem *invitent, ibi ſacri-
ficent ſacrificia [h] juſta: quia affluentiam ma-
rium ſugent, & occulta, id eſt, theſauros
*arenæ.
20 De Gade autem dixit, benedictus *eſt* qui
*dilatat Gadem: *tanquam leo habitat, ut
rapiat brachium & verticem:
21 Qui proſpexit *de principiis ei, quia ibi *in
portione Legiſlatoris *protectus eſt: ideò
veniens cum primoribus populi, juſtitiam
Jehovæ faciat, & *judicia ejus cum *reliquo*
Jiſraële.
22 De Dane autem dixit, Dan *ut* catulus leo-
nis *ſit*: qui exilit ex Baſchane.
23 De Naphtali quoque dixit, ô Naphtali ſa-
tur beneplacito & plene benedictione Je-
hovæ: ad Occidentem & meridiem hæredi-
tatem obtine.
24 Denique de Aſchere dixit, benedictus
a *reliquis* *filiis Aſcher: ſit acceptus fratri-
bus ſuis: *intingat in pinguedine pedem
ſuum.
25 Ferrum & æs *ſub calceo tuo: & [i] quandiu
durabunt dies tui *ſermones *habeantur* de te.
26 Nullus *eſt* ſimilis huic *Deo* forti, ô Jiſ-
churun: qui cœlis inſidet in auxilium tuum,
& magnificentiâ ſuâ ſuperioribus nubibus.
27 Protectio *ſit* Deus [k] ſempiternus, & infer-
nè *brachia æterna, qui expellat a facie tua
inimicum, *aut dicat perde:
28 Ut habitet Jiſraël securè ſolus, *fons Jah-
hakobi, in terra frumenti & muſti *feracis*: e-
tiam *cœli ejus ſtillent rorem.
29 [l] Beatus es Jiſraël, quis *eſt* ſicut tu, populus
ſervatus per Jehovam clypeum auxiliarem
tuum, & cujus gladius *eſt* excellentia tua?
Sic [m] reddantur abjecti inimici tui tibi, tu
autem *excelſa eorum conculces.

... ut mox nominat: quibus e terra ſua res opimas ſuppeditatu-... *Intingat*] præ copia rerum pinguium: hyperbole, ut Gen. 49. 11. ... *Sub calceo*] id eſt, terra quam calcabis abundet fodinis ferri & æris. i Heb ... *Sermones*] id eſt, laus ſoli tui commendet nomen tuum ... k Heb. *antiquitatis*. 27 *Brachia æterna*] id eſt, omnipoten-... q. d. ſuprà & infrà eum habeas protectorem. *Aut dicat*] ... mandato & viribus ad perdendum eum. 28 *Fons Jahhakobi*] id eſt, ... ex Jahhakobo. *Cœli ejus*] ei impendentes, ut ſuprà 28. 23. ... Heb. *beatitatis tuæ*. m Heb. *mendaces fiant, id eſt, priventur facultate ex-... quod magnificè ſibi pollicebantur: vel emacientur, id eſt, robore priventur*. ... *Excelſa*] ut ſuprà 32. 13.

Caput XXXIIII.

*Moſche defunctus munere ſuo, & divino man-
dato obſequens montem conſcendit, terram circum-
quaque proſpicit, moritur, a Deo ſepelitur, a Jiſ-
raëlitis lugetur, ſuccedit ei Jehoſchuahh.*

1 Postea aſcendit Moſche e campe-
ſtribus Moabitarum in montem Nebun-
tis, in verticem illius collis qui *eſt* in con-
ſpectu Jerichuntis: ubi oſtendit ei Jehova
totam terram cum Gilhhade Danem uſ-
que:
2 Nempe totam *terram* Naphtali, terramque
Ephrajimi & Menaſchis, & totam terram
Jehudæ, uſque ad *mare poſterum:
3 Meridianam quoque, & planitiem ipſam,
convallem Jerichuntis civitatis *palmiferæ
uſque Tzohharem.
4 Dixitque Jehova ad eum, hæc *eſt* illa terra,
quam juramento promiſeram Abrahamo
Jitzchako & Jahhakobo, dicendo, ſemini
tuo dabo eam: oſtendo eam tibi, videndam
oculis tuis, ſed eò non es tranſiturus.
5 Mortuus itaque eſt ibi Moſche ſervus Je-
hovæ, in terra Moabitarum [a] ex præſtituto
Jehovæ:
6 Qui ſepelivit eum in eadem valle in terra
Moabitarum, e-regione Beth-pehhoris:
*neque novit quiſquam ſepulchrum ejus uſ-
que in diem hunc.
7 (Erat autem Moſche natus centum viginti
annos, cùm moreretur: non caligaverat o-
culus ejus, neque fugerat viriditas ejus.)
8 Et defleverunt filii Jiſraëlis Moſchen in
campeſtribus Moabitarum triginta diebus:
quibus abſoluti ſunt dies fletus, *id eſt*, luctus
Moſchis.
9 Erat autem Jehoſchuahh filius Nunis ple-
nus ſpiritu Sapientiæ, *cùm [b] impoſuiſſet
Moſche manus ſuas ei: quapropter auſcul-
tantes ei filii Jiſraëlis, fecerunt quemadmo-
dum præceperat Jehova per Moſchen.
10 Sed non ſurrexit Propheta præterea in Jiſ-
raële ſimilis Moſchi, *ut* quem cognoverit
Jehova facie ad faciem:
11 In omnibus ſignis & prodigiis ad quæ mi-
ſerat eum Jehova facienda in terra Ægyp-
ti, contra Parhhonem & contra omnes ſer-
vos ejus, totamque terram ejus:
12 Etiam in omnibus *operibus* manus fortis,
& in omnibus *operibus* [c] terribilibus maxi-
mis, quæ fecit Moſche ante oculos totius
Jiſraëlis.

2 *Mare poſterum*] vide ſuprà in 11. 24.
3 *Palmiferæ*] ut Judic. 1. 16. & 2. Chron. 28. 15. nam palmetis tota fuit conſita, teſte Pli. lib. 5. natur. hiſt. cap. 14.
a Heb. *ſecundum os*, ſuprà 32. 48.
6 *Neque novit*] cauſam, quare incognitam eſſe voluerit Deus ſepulturam Moſchis, vide in Epiſtola Apoſtoli Judæ ver. 7.
9 *Cùm impoſuiſſet*] ex mandato Dei: vide hiſtoriam totam Num. 27. 18. & ſequentibus.
b Heb. *nixus fuiſſet Moſche manibus ſuis ſuper eum*.
c Heb. *terrore maximo*.

Primæ partis Bibliorum finis.

Πάντων δόξα Θεῷ.

BIBLIORVM

PARS SECUNDA,

id eſt,

Libri Hiſtorici, Latini recens ex *Hebræo facti, brevibúſque Scho-*liis illuſtrati ab Immanuele Tre-mellio & Franciſco Junio.

Librorum Index ſequente pagina continetur.

LONDINI,

Typis Henrici Midletoni,

M. D. Lxxxv.

Jehoſchuhhæ	liber unus.
Judicum	liber unus.
Ruthæ	liber unus.
Schemuelis	libri duo.
Regum	libri duo.
Chronicorum	libri duo.
Hheztræ	liber unus.
Nechemjæ	liber unus.
Eſteræ.	liber unus.

Auguſtinus lib. 18. de civitate Dei cap. 40.

Cui narranti melius præterita credimus quàm qui etiam futura prædixerit quæ præſentia jam videmus? Nam & ipſa hiſtoricorum inter ſe diſſonantia copiam nobis præbet, ut eis potius credere debeamus, qui divinæ quam tenemus non repugnant hiſtoriæ. Paulo poſt: Nos in noſtræ religionis hiſtoria, fulti authoritate divina, quicquid ei reſiſtit non dubitamus eſſe falſiſſimum, quomodolibet ſeſe habeant cætera in ſecularibus literis: quæ ſeu vera ſeu falſa ſint, nihil momenti afferunt quò rectè beateq; vivamus.

ILLUSTRIS-

ILLUSTRISSIMO POTENTISSIMOQVE PRINCIPI ET DOMINO, D. FRIDERICHO, COMITI Palatino ad Rhenum, Bavariæ Duci, &c.

Sacri Rom. Imperii Electori primario, domino noſtro clementiſſimo, Gratiam & pacem a Domino.

Q*VEMADMODVM in ductionibus aquarũ, Illuſtriſſime princeps, aliud præſtant aquileges, aliud caſtellarii (ut Frontinus vocat) emodulantes laxiora aquæ conceptacula, aliud operæ hinc illinc aquas tubulis canalibusq; derivantes: ita multiplicibus variisq; operibus utendũ eſſe commonſtrat omniũ ætatũ experientia, ut perennis hæc & ſalutaris aqua accõmodè ad ſuos uſus adhiberi poſſit. Nam ut illud taceamus: a Deo munificentiſſimo authore potus iſtius ſaluberrimi, non plenitudinẽ Spiritus, ſed exiguas tantùm ſcintillas & particulas cõmunicari nobiſcũ pro tenuitate noſtra: amplius etiã agnoſcimus, ſive fontis ipſius (cujus petra manalis eſt Chriſtus) id eſt, contextus ſacri curationem puritatẽq; ſpectabimus: ſive Scripturæ locos, in quibus ut in caſtellis aquæ, ſumma doctrinæ cœleſtis capita continentur: ſive uberes illos concionũ rivos & exundantẽ latius in Chriſtianos oẽs explicationẽ veritatis: nullã omnino partem eſſe quæ non ſuperet omnibus numeris facultates noſtras, nullasq; humanũ ingenii vires ad tantam altitudinem & profunditatem ſapientiæ Dei perfectè poſſe accedere. Et quamvis omnia hęc pertineant ad ædificationem corporis Chriſti: verbi gratia, Scripturæ loci ad ſcholas plurimùm, fluenta & rivi ad Eccleſiaſticas conciones, fons verò hic Scripturæ ad Chriſtianos omnes univerſè: nunquã tamen eò adducti ſumus ut totam ſimul componendorum iſtorum omnium procurationem nobis aſſumamus: ſive conſcii tenuitatis noſtræ coram Deo, ſive rerum amplitudine perterriti, ſive Dei ipſius authoritate exemploq; moti, & documentis Eccleſiæ. Si enim oculorum aciem ad nos advertimus, deficit animus: ſi ad Scripturam, myſteriorum amplitudine & profunditate abſorbemur: ſin ad authoritatem & exempla Dei, compellimur quidem ad ſcribendum ut dona Dei quantulacunque ſunt in nobis fideliter expendamus, ſed ἀπὸ τῆς πολυγραφίας καὶ πολυφραδίας in hoc quidem argumento maximè avertimur. Cur enim tam paucos brevesq; libellos, hoc eſt, Biblia aut βιβλαρίδια iſta commendavit Eccleſiæ, in theſaurum illius importanda? cur rerum tantarum tanta fecit compendia, niſi ut exemplo ipſius diſcamus luxuriantem iſtam orationis ſylvam (quæ vanitatis ferè eſt aut mendaciorum comes) ſophiſtis rhetoribusq; miſſã facere, & breviloquentiã ſimplicitatemq; conſectari? Aut cur Paſtoribus Doctoribusq; ſuas in Eccleſia & ſchola functiones diſparavit, niſi ad ſingulos ſuis repagulis quæ verbo fixit continendos, & illorum dicta, facta, ſcriptaq; (hæ enim ſunt formæ utendorum piè donorũ Dei pro adminiſtratione & operatione ad quam quiſq; vocatus eſt in Eccleſia) ſuis terminis conſtringenda? Quamobrem non poſſumus ſatis mirari præpoſtera illorum judicia: qui ita in his myſteriis verſantur ipſi, quaſi omnia quæ ad locũ unum adduci poſſunt, factis hinc inde coacervationibus multis teneantur poſſintve profundere: aut hoc ipſum ab aliis perinde exigunt, ac ſi omnis opera, niſi ſuffarcinata, foret inutilis. Excurrant illi per nos licet in voculæ unius argumento: in verſu unico, ſi placet, ut in mediis Campaniæ latifundiis velitentur, aut in brevi aquula quaſi in Oceano navigent ingenii ſui fertilitate & exuberantia ſtyli. denique majores centones compilent (ut ait Satyricus) quàm ſunt duo Cæſaris Anticatones. Nos verò commodiùs proſpici ſtomacho eſurienti poſſe ſacra hac diæta cogitamus, quàm levari copiâ nauſeantem, aut deonerari ſaturum: & quod in ędificiorum ſtructuris dicitur, opus iſtud Dei firmius ſine illa immani fractura compingi & coaleſcere. Præterea quàm multa piè a multis ante nos dicta ſunt! quæ omnia ſi nobis inculcanda eſſent: nullam apud omneis gratiam, ſed invidiam ſummam iniremus: ſaltem hoc nomine apud bonos, quod actum (ut aiunt) agere diceremur. Denique meminimus illuſtriſſime PRINCEPS, inſtituti noſtri, & expectationis communis omnium. Non hic aguntur homiliæ, & ſalubres e*

 ſacro

ſacro fonte rivuli per ſanctiſſimum agrum Chriſti concionalibus, ut ita dicamus ſulcis derivantur: non longarum compoſitione & demonſtrationes Dialecticæ ſubtilitate & brevitate indicantur, certáque velut caſtella conficiuntur jucundiſſimum hunc potum immiſtariis ſuis eructantiat. Hæc in lectionibus, illa in concionibus Eccleſiaſticis Theologi corrivantur: Verùm omnibus æquè Paſtoribus & ovibus, Doctoribus diſcipuliſq;, magnis & parvis, firmis & infirmis alteram ſanctiſſimi illius fontis partem labore noſtro excultam proferimus. Excultam autem elaboratione noſtra propterea dicimus, quod acceſſiuncula iſta partim contextui (ut confidimus in Domino) aliquam lucem afferet, partim in Scholiis quamvis brevibus, locos difficiliores explanabit: quæſtiones enim multæ, quæ antea miris modis exagitatæ ſunt, ipſo contextu diluuntur, & multi nodi ſolvuntur uno aut altero Scholiorum verbo. Quorum omnium brevitatem facilè condonaturi ſunt, quicunque hac viâ procurari putaverint aut ab ingenii humani nauſea aut a gravitate ſumptuum. Atque hæc quidem de opera noſtra apud T.C. plus ſatis. De rebus autem quæ his libris continentur, de hiſtoriis ſacris quid multis opus eſt dicere? Prima lex hiſtoriæ (inquiunt veteres) ne quid falſi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat: ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne qua ſimultatis. Certè quiſquis ſine animi perturbatione hos libros legerit, omnia ſupra quàm dici poteſt in brevitate hac, vera, certa ſimpliciaq; recognoſcet. Hîc enim tuetur Dominus authoritatem ſuam, fidem veritatemq; oſtendit, & ſempiterno ſuo Spiritu obſignat in animis credentium: cui adhærentes fide, authoritatem non addimus ſed accipimus, & in veritate illius confirmamur. Utinam verò Chriſtiani omnes tum veram iſtarum rerum notitiam, tum legitimum earum uſum a Deo opt. max. conſequantur. Nos quidem in tradenda ſimplice veraq; harum notitia fidelem pro eo ac potuimus & diligentem operam conſumpſimus: quæ deſyderabuntur (prout minimè dubitamus ſemper ad hominum ſcripta vel accuratiſſima aliquid amplius adjungi, detrahi, aut mutari poſſe) ſive in poſterum noſtrâ, ſive aliorum peritiorum operâ in dies ſubminiſtrabit Deus. Uſum verò hujus hiſtoriæ ſanctæ legitimum licèt præſtantes viri olim tradiderint, & multi viri boni memoriâ noſtrâ piè ſapienterq; ſcriptis conſignaverint: non poſſe tamen incidi in hominum mentes ſine eodem Spiritu Prophetæ & Apoſtoli ſexcentis locis demonſtrarunt. Quòd ſi hiſtoriã humana arte induſtriaq; elaboratam, & ignoratione, vanitate pluriméſq; animi perturbationibus implicatam, & prout ipſe Herodianus ſcribit, συγκεκραμένην ἔχει τῆς ἀληθείας μείζονι, tamen temporum teſtem, lucem veritatis, vitã memoriæ, magiſtram vitæ, nuntiam vetuſtatis vocavit Tullius: quantam obſecro opinionem & reverentiam erga libros iſtos ingenerari oportet in animis credentium? Nam omnes illæ hiſtoriæ nihil ad noſtram hanc: quam per prophetas dictavit, per Eccleſiam tradidit, per Spiritum æternum ſuum obſignavit Deus. Ferinum itaque fuerit, ac non tantùm Chriſtiano ullo, ſed homine planè indigniſſimum, eoſdem uſus ab hiſce hiſtoriis abjudicare: quas Deus commendat ſuis, ſanctitatis, veritatis, utilitatiſq; nomine. Temporum teſtificationem requirimus? quorum partem inde a creatione uſq; ad obitum ſuum expoſuit Moſche: ecce hîc evolutam rationem temporum inde a Moſche, uſque ad finem regni Perſici: hoc autem Alexander Macedo occupavit: cùm Jadduahh ſacerdotio fungeretur, cujus Nechemja mentionem facit. Lucemne veritatis? at hæc prælucens dictavit veritas, & ſeipſam quodammodo literarum monumentis expreſſam in Eccleſia utendam fruendam dedit. An memoriæ vitã? hîc memorabilia omnia de Deo creatore, hîc de rebus creatis, hîc de earum adminiſtratione ac ſingulari Eccleſiæ ductu, hîc de memoria ſempiternæ vitæ documenta omnibus fidẽ amplectentibus aperta exhibentur: in quæ ſimulac introſpicimus, mens animus & memoria virtute Dei animatur. An magiſterium vitæ? Deus bone, quàm multifariam, quàm certò, quàm ſanctè, quàm efficaciter noſtris cogitationibus, ſermonibus, factis, toti deniq; vitæ præſtituuntur ſtatæ perpetuæq; regulæ in his libris! qua doctrina, quibus exemplis circumfluunt! Non libet hoc loco elogia multa longius petita percurrere: modò pervulgata duo teſtimoniorũ genera adduxerimus ex Teſtamento Novo. Unum eſt: Scripturæ hujus doctrinã teſtimoniis Chriſti Evangeliſtarũ & Apoſtolorũ confirmatã eſſe, qui illam tam ſæpe quàm Moſchen aut Prophetas alios ſermoni ſuo adhibent, & autoritatem ſibi apud auditores conciliant ab illius locis. Ideóq; Paulus Romanis, Quæ antè ſcripta ſunt, inquit, ad doctrinã noſtram ſcripta ſunt, ut per patientiam & conſolationem Scripturarum ſpem habeamus. Idem Timotheo, Permane in iis quæ didiciſti & quæ tibi concredita ſunt, ſciens a quo didiceris: Teq; a puero ſacras literas noviſſe, quæ te poſſunt ſapientem reddere in ſalute per fidem in Chriſto Ieſu. Tota ſcriptura divinitus eſt inſpirata, utilis, &c. Alterum eſt, rationem uſus percipiendi ex hoc ſcripturarum genere ipſis locis ſingulis commonſtrari, ubi adducitur: Nam ut miſſa faciamus

ea doctrinæ capita, quæ in his libris quàm ſimpliciſſimè & accommodatiſſimè proferuntur: illud pro certo habemus, quot exempla in his libris extant, totidem extare magiſteria vitæ & fidei, ac jurisfactorúmq; typos ſummis infimis, doctis indoctis, adeóq; omnibus hominibus ſingulariter propoſitos: proinde ſive legantur promiſſiones, minæ, præcepta, interdicta, beneficia, judiciáve Dei, ſive hominum officia rationem fidei aut vitæ ſpectantia, ſive rerum creatarum quæ in cœlo aut terra degunt obſequia: omnia univerſè & ſigillatim ad ingenerandā fidem pertinere, informanda ſtudia, componendos animos, & corrigendos mores. Audiuntur promiſſiones a Deo? adhibeto fidem. Audiuntur minæ? caſtus afficitor metu. Audiuntur præcepta vel interdicta? obſequendi ſtudiū accendito. Beneficia judiciáve proferuntur? animū cum reverentia Dei, qui certiſſimus & conſtantiſſimus illorum autor eſt, eò advertuntor. Quæcunq; hominum officia in exemplum ſubjiciuntur, imitationi ſunto: ignorationis, infirmitatis, & contumaciæ exempla odium, horrorem, fugam & ſtudioſiſſimam cautionem ab iis inducunto animis noſtris: prompta cœleſtium terreſtrium aquaticorumq; obſequia admirationē omnipotentiæ, ſapientiæ, bonitatiſq; divinæ afferunto: omnia denique confirmanto fidem & patientiam, ſpem conſolationemq; pariunto, & accendunto Zelum: ne per nos fiat, ut quo majorum a Deo beneficiorum ſumus conſcii cum animis noſtris, eo majoris perfidiæ & ἀχαριςίας gravioris hîc & in ſeculo venturo condemnemur. Hæc ita ſe habere cùm multis locis docent Apoſtoli, qui hæc rerum antegeſtarum & in ſacrarium Eccleſiæ relatarum exēpla propter nos fuiſſe ſcripta & facta teſtantur, δείγματα, ἐνδείγματα, ὑποδείγματα, ὑπογραμμοὺς, τύπους nominantes: tum inprimis Petrus his verbis aureis oſtendit: habemus firmiorem (videlicet quàm ſint αὐτοψία μύθου, quorum antè meminerat) ſermonem illum propheticum: cui rectè facitis quòd attendatis: velut lucernæ ſplendenti in obſcuro loco, uſquedum dies illuceſcat & lucifer exoriatur in cordibus veſtris. Hoc inprimis ſcientes nullam prophetiam ſcripturæ eſſe propriæ explicationis: non enim libidine hominis allata eſt olim prophetia: ſed acti a ſpiritu ſancto loquuti ſunt ſancti homines illi Dei. Cùm itaq; hi noſtri hiſtoriarum libri impreſſa quadam a Deo majeſtate, autoritate, fide, utilitate, & forma longè anteferendi ſint omnibus illis quos humana induſtria exaravit, & peculiares ſint theſauri olim Eccleſiæ commiſſi, & ab eo tempore per manus traditi ad ædificationem noſtram: prout illos Deus ſua Eccleſia dignos judicavit, ita nos hanc recognitionem noſtrā, quantacunque eſt, nomine T. C. Eccleſiæ Chriſti offerimus. Digniſſimum donum exhibet Deus Eccleſiæ ſuæ, dignum Chriſtiano principe, dignū omnibus hominibus, dignum ſeculis: etſi nos imparem rebus, perſonis, expectationiq; operam exhibemus, ſed pro demenſo donationis Chriſti. Octavium Auguſtum narrat Tranquillus in evolvendis utriuſq; linguæ autoribus nihil æquè ſectatum eſſe quàm præcepta & exempla publicè vel privatim ſalubria; eáque ad verbum excepta aut ad domeſticos, aut ad exercituum provinciarumq; rectores, aut ad urbis magiſtratus plerunq; miſiſſe, prout quique monitione indigerent; etiam libros totos & ſenatui recitaſſe, & populo notos per edictum ſæpe feciſſe, quo magis perſuaderet rem non a ſe primo animadverſam, ſed antiquis pariter fuiſſe curæ. Egregiū profectò ſtudium, & conveniens humano principi, qui impotenti tyrannorum dominationem hac ſua lenitate univerſæ poſteritati [illegible]. Verùm quanto dignius Chriſtiano Principe exempla hæc in manibus, in oculis, in animo ferri, & dicta factaq; ad normā eorum exigi! Hæc ſunt procul dubio, hæc illa ſunt ſtudia, qui Chriſtianam juventutem alunt, ſenectutem confirmant, domi oblectant, foris converſantur, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur, & ubivis locorum ſecundis adverſiſq; rebus ſanctorum animum ad cœleſtes cogitationes evolvunt, faciuntq; ut jam nunc cum Chriſto ſedeant ἐν ἐπουρανίοις. Accipe igitur, Illuſtriſſime Princeps, alterum hoc tuorum erga nos beneficiorum, noſtriq; erga T. C. animi monimentum, & pignus officii: ut primùm Deo optimo Maximo de clariore iſta veritatis explicatione (ſi quam Deus, ut ſperamus, operâ noſtrâ contulerit) immortales gratiæ in Eccleſia habeantur, deinde etiam T. C. cujus munitis atq; ſubſidiis opus iſtud cœptum & huc uſque a nobis perductum eſt: poſtremò verò nobis piorum vota ferveant, ſtudiumq; noſtrum in hoc opere conſummando ſanctis precibus ſubleventur coram Deo Patre noſtro & Domino Jeſu Chriſto noſtro: Regi æterno, immortali, inviſibili, ſoli ſapienti Deo honor & gloria in ſempiterna ſecula. Amen.

Dominus T. C. quàm diutiſſimè incolumem ſervet, tibi adſit, te ſuo Spiritu regat, & omni benedictionum genere in dies ornet cumulatiſſimè.

T. C.

Servi addictiſſimi,

Immanuel Tremellius,
Franciſcus Junius.

IEHOSCHVHHÆ

Liber unus.

LIBER Jehoſchuhhæ res memorabiles, inde a morte Moſchis uſque ad mortem Jehoſchuhhæ ſucceſſoris, a Deo pro Jiſraëlitis geſtas continet: ut fidem ſuam in ſuis promiſſionibus confirmaret, & promiſſa impleret. Eſtque hiſtoria annorum amplius ſeptendecim.

Caput Primum.

Jehoſchuahh divinitus jubetur ſuſcipere populi adminiſtrationem, cum divini favoris promiſſione: vocatione ſuſcepta omnibus mandat, ut ad Jardenem trajiciendum ſe parent, illis autem, quibus cis Jardenem poſſeſſio erat attributa, ut promiſſi meminerint, in expeditionem cum aliis proficiſcantur, qui demum fidem dant Jehoſchuhhæ.

1 FUIT autem poſt mortem Moſchis ſervi Jehovæ; ut ediceret Jehova Jehoſchuhhæ filio Nunis miniſtro Moſchis, dicendo:
2 Moſche ſervus meus mortuus eſt: jam itaque ſurge, tranſi Jardenem hunc tu & totus populus hic, in terram quam ego do ipſis filiis Jiſraëlis.
3 Omnem locum quem calcaverit planta pedis veſtri ᵃ daturus ſum: quemadmodum allocutus ſum Moſchen.
4 A deſerto illo, & Libano iſto uſque ad flumen maximum, flumen Euphratis, totam terram Chittæorum, atque ad mare magnum, ad occaſum ſolis, erit terminus veſter.
5 Non poterit conſiſtere quiſquam ante faciem tuam, illis diebus vitæ tuæ: quemadmodum fui cum Moſche, ero tecum, non deſeram te, neque derelinquam te.
6 Confirmare & fortis eſto: tu enim poſſidendam trades populo huic terram illam quam juramento promiſeram majoribus eorum, me daturum eis.
7 Tantummodo confirmare & fortis eſto valde, ut ᵇ obſervanter facias prorſus ſecundum legem illam, quam præcepit tibi Moſche ſervus meus, ne recede ab eo dextrorſum aut ſiniſtrorſum: ut [illegible] quocunque iveris.
8 Ne diſcedito liber iſte legis ex ore tuo, ſed meditare de eo interdiu & noctu, ut obſervanter facias omnino prout ſcriptum eſt in eo: tunc enim proſperaberis in viis tuis, & tunc ſecundaberis.
9 Nonne præcepi tibi? confirmare & fortis eſto, ne expaveſcito neque conſternator: quia tecum eſt Jehova Deus tuus quocunque iveris.
10 Præcepit itaque Jehoſchuhh moderatoribus populi, dicendo:
11 Tranſite per ᶜ caſtra, & præcipite populo, dicendo, parate vobis viaticum: nam intra tres dies vos trajecturi eſtis Jardenem hunc ut ingrediamini ad poſſidendum terram, quam Jehova Deus veſter dat vobis hæreditariò poſſidendam.
12 Reubeniticæ autem & Gaditicæ ac dimidiatæ tribui Menaſchiticæ: edixit Jehoſchuahh, dicendo:
13 Recordamini rei illius quam præcepit vobis Moſche, ſervus Jehovæ, dicendo: Jehova Deus veſter quietem largitur vobis, quòd dedit vobis terram hanc.
14 Fœminæ veſtræ, parvuli veſtri, & pecora veſtra manebunt in hac terra, quam dedit vobis Moſche cis Jardenem: at vos tranſite ᵈ militari ordine ante fratres veſtros, quotquot eſtis valentes robore, & adjuvate eos.
15 Uſque dum quietem largitus ſit Jehova fratribus veſtris, ut vobis, & hæreditariò poſſideant etiam ipſi terram, quam Jehova Deus veſter dat eis: tunc revertemini in terram hæreditatis veſtræ quam dedit vobis Moſche ſervus Jehovæ cis Jardenem ad ortum ſolis, & hæreditariò poſſidebitis eam.
16 Qui ᵉ reſponderunt Jehoſchuhhæ dicendo, quicquid præcepiſti nobis faciemus, & quocunque miſeris nos ibimus.
17 Omninò ſecundum ea quibus auſcultavimus Moſchi, ſic auſcultabimus tibi: tantummodo ſit Jehova Deus tuus tecum, quemadmodum fuit cum Moſche.
18 Quiſquis occaſionem dederit ᶠ mutandi præſcriptum tuum, & non auſcultaverit verbis tuis in omnibus quæ præceperis ei, morte plectetur: tantummodo confirmare & fortis eſto.

a Heb. *dedi præteritum pro futuro.* Deut. 1.28. Deut. 11.24.
4 *A deſerto*] deſertum Sinis intelligit, quo terminabatur ad meridiem promiſſa terra.
Libano] Aquilonali termino.
Maximum] termino ab oriente, Gene. 15.18.
Chittæorum] tractum orientalem incolentium.
Mare magnum] terminum ab occidente.
b Heb. *ad obſervandum faciendo: hypallage, ſic ver. 8.*
7 *Quam præcepit*] Num. 27. ver. ultimo. Deut. 31.7. & ſequentibus.
Ab eo] ſub. quod præcepit Moſche.
8 *Liber iſte*] de quo Deut. 31.9.
9 *Nonne*] confirmat eum a vocatione divina.

Caput II.

Jehoſchuahh præmittit exploratores, qui devertunt Jerichunte apud Rachabam, & ab ea abditi, a periculo liberati, ut de regionis ſtatu informarit, jurejurando promiſſa ei & toti cognationi ejus vita, ad Jehoſchuhham revertuntur, quem de omnibus certiorem faciunt.

2 1 MISERAT autem *prius* Jehoſchuahh
filius Nunis ᶠSchittimis duos viros
exploratores ſecretò dicendo, ite in-
ſpicite terram iſtam, adeoque Jerichuntē;
qui abeuntes venerant in domum cujuſdā
meretricis cauponæ, cujus nomen erat Ra-
chab, ut cubarent ibi.
2 Sed cùm renunciatum fuiſſet Regi Jeri-
chuntis, dicendo; ecce quidam veniunt
huc per noctem e filiis Jiſraëlis ad perveſti-
gandum hanc terram:
3 Miſit Rex Jerichuntis ad Rachabam qui
edicerent: produc viros illos venientes ad
te, qui ingreſſi ſunt domum tuam, nam ad
perveſtigandum totam hanc terram vene-
runt.
4 (Aſſumens autem mulier illa duos viros
illos, abſconderat utrumque) quæ reſpon-
dit ita, venerant ad me quidem viri, nec ſci-
ebam unde eſſent.
5 Sed cùm claudenda eſſet porta, in ipſis te-
nebris, viri illi exierunt: non novi quò abi-
verint viri illi: perſequimini eos celeriter,
nam aſſequemini eos.
6 (Illa autem juſſerat ipſos conſcendere te-
ctum ſuum: & abſconderat eos in ᵇſtipulis
lini, quæ erant ei diſpoſitæ ſuper tectum.)
7 Quam ob rem ᶜvirorum illorum *alii* perſe-
cuti fuerant eos viâ ad Jardenem per vada
ſingula, *alii* autem ᶜportam clauſerant po-
ſtea cùm egreſſi eſſent, qui perſequeban-
tur iſtos.
8 ᶜIlli autem nondum cubaverant cùm ipſa
aſcendit ad eos ſuper tectum.
9 Dixitq; ad viros iſtos, novi Jehovam de-
diſſe vobis terram hanc: cùm quia irruit ter-
ror veſtri ſuper nos; cùm quia diffluxerunt
omnes habitatores iſtius terræ ᶜmetu veſtri.
10 Audivimus enim quo modo areſecit Jeho-
va aquas maris algoſi, propter vos, cùm ex-
iretis ex Ægypto: & quæ feciſtis duobus re-
gibus Emoræorum, qui *erant* trans Jarde-
nem, Sichoni & Hhogo, quos internecioni
devoviſtis.
11 Quod audientibus nobis liquefactum eſt
cor ᶜnoſtrum, neque ᵈconſtat animo quiſ-
quam amplius metu veſtri: nam Jehova
Deus veſter, eſt Deus in cœlis ſuprà, & in
terra infrà.
12 Nunc itaque jurate mihi, quæſo, per Jeho-
vam, quia exercui benignitatem erga vos:
ſic exercituros vos quoque erga familiam
paternam meam benignitatem, & date mi-
hi ſignum ᵉcertum.
13 Ut vivos conſervetis patrem meum, &
matrem meam, & fratres meos, & ſorores
meas, & quicquid illorum eſt; eripiatiſque
animas noſtras a morte.
14 Responderuntque ei viri iſti, ᶜanimam no-
ſtram loco veſtri ad moriendum *damus*, ſi
non enunciaveritis ſermonē noſtrū hunc:
utique erit cùm dederit nobis Jehova ter-
ram hanc, ut exerceamus erga te benigni-
tatem & fidem.
15 (Tunc illa demiſit eos fune per feneſtram:
nam ᶠparies domus ejus erat in mœnibus,
ita ut in ipſis mœnibus habitaret illa:)
16 Dicens ipſis, ad iſtum montem ite, ne oc-
currant vobis qui perſequuntur: & latitate
illic tribus diebus, donec revertantur per-
ſequentes, deinde ibitis viâ veſtrâ.)
17 Dixerunt inquam viri iſti, ᶜinſontes eri-
mus ab adjuratione tua hac, qua adjuraſti
nos.
18 Ecce nobis intrantibus in hanc terram:
hunc funiculum fili dibaphi ligato in hac
feneſtra, per quam nos demiſiſti, & patrem
tuum cum matre tua ac fratribus tuis, deni-
que totam familiam patris tui jubeto con-
venire ad te in hanc domum.
19 Erit enim ut cujuſque, qui egreſſus fuerit e
foribus domus tuæ, ᵍcædis cauſam in caput
ejus *recidat*, & nos ſimus inſontes: cujuſque
verò qui erit tecum in hac domo, cædis cau-
ſa *recidat* in caput noſtrum, ſi manus fuerit
in eum *injecta*.
20 Sed ſi enunciaveris ſermonem noſtrum
hunc: tunc erimus inſontes ab adjuratione
tua, qua adjuraſti nos.
21 Qua dicente, ſecundum verba veſtra ſic
eſto, & dimittente eos abiverunt: ᶜpoſteà
alligavit *illa* funiculum dibaphum ei fene-
ſtræ.
22 Abeuntes ergo venerunt in montem illū,
ac manſerunt ibi tribus diebus, donec redi-
iſſent, qui perſequebantur *eos*; quæſierant
enim eos qui perſequebantur totâ illâ viâ,
ſed non invenerant.
23 Deinde revertentes duo viri iſti, cùm de-
ſcendiſſent e monte, trajecerunt *Jardenem*
& pervenerunt ad Jehoſchuhham filium
Nunis: & enarrarunt ei quæcunque obve-
nerant ſibi.
24 Dixeruntq; ad Jehoſchuhham, *certè*, nam
tradit Jehova in manum noſtram totam ter-
ram iſtam: atque etiam diffluunt omnes
habitatores iſtius terræ metu noſtri.

CAPUT III.

Jehoſchuahh a reditu exploratorum ad Jardenem, cum populo trajectionem accedit, quam præidit ad ſanctificationem comparatio, ſacerdotes cum arca præmittit; ad quorum ingreſſum Jarden diviſus, tranſitum ſedit: quo ſigno Jiſraëlitas confirmans, omnes adeo eum trajiciunt.

1 ITAQUE cùm ſurrexiſſet Jehoſchuahh
ᶜmanè, profecti Schittimis pervenerunt
uſque ad Jardenem, ipſe & omnes filii
Jiſraëlis, pernoctaruntque ibi, nondum tra-
jecerunt.
2 Fuitq; ᵃᶜtertio pòſt die: ut tranſirent mo-
deratores per ᵇcaſtra,
3 Et præciperent populo dicendo, cùm vi-
deritis arcam fœderis Jehovæ Dei veſtri, &
ſacerdotes Leviticos portantes eam: vos
quoque proficiſcimini e loco veſtro & ᶜſe-
quimini eam.
4 (Veruntamen longinquum ſpatium eſto in-
ter vos & inter eam, quaſi bis mille cubi-
torum ᶜnotâ menſurâ: ne propius accedi-
te ad eam) ut cognoſcatis viam per quam
ituri eſtis, non enim tranſiviſtis per eam
viam ᵈantea.
5 Edixerat enim Jehoſchuahh populo, ſan-
ctificate vos, nam cras facturus eſt Jehova
in medio veſtri mirabilia.
6 Deinde edixit Jehoſchuahh ſacerdotibus
dicendo, portantes arcam fœderis, tranſite
ante

1 *Miſerat autem*] hyperbaton eſt per ... toto hoc cap. cujuſmodi annotavimus Gen. 11. 1. ... enim hoc capite ... narrantur geſta ſunt Jehoſchuhha, antequam edictum de parando viatico promulgaret: Atque voluntate divina geſta ... eventus o... Voluit enim ... per Rachabæ ... lationem Jiſraëli... ad eos confirmandos, innoteſcere ... præſentem inſtitutionem, ut ... dic. 7. per ſomnii narrationem Gideonis animus confirmatus dicitur: & ... Jonathonis per evocationem ludicram ... Schema. 14.
Schittimis] de quo ... 25. & 33. 49.
a Heb. *ſilenter*, id ... communicato ... conſilio: ... *fuerat* ... 2. 13.
b Heb. *in linis ſtipulis: hypallage.*
7 *Virorum alii*] ... Jerichuntis. *Portam*] urbis videlicet, ne ſi in urbe ... ent exploratores, ... berentur.
8 *Illi*] cives, qui ... tumultu ... .
... Heb. *a facie*: ſic ...

17 *Inſontes erimus*] id eſt, eſſe volumus his duabus conditionibus quæ ſequuntur, ne quis ſit extra domum, & ne quid reveles.
g. Heb. *ſanguis ejus in capite ejus, ſic paulo infra.*
21 *Poſteà*] cùm commodum & neceſſarium viſum eſt.
1 *Manè*] nonâ die menſis primi: trajecerunt enim die decimo ejuſdem menſis, ut apparet infrà 4. 19.
a Heb. *a fine trium dierum.*
2 *Tertio pòſt die*] a mandato, de parando viatico ſuprà 1. 11.
b Heb. *medium caſtrorum.*
c Heb. *ite poſt eam.*
4 *Notâ menſurâ*] q. commenſurato, quæ duplicata mille cubitis efficiat, ut Num. 35. 5.
d Heb. *ab heri, nudiuſtertius*: ſpontaneè ... *che uſitata.*

ante populum: qui portantes arcam fœderis, iverunt ante populum.

7 Dixerat enim Jehova ad Jehoſchuhham, iſto die incipiam magnificare te ante oculos totius Jiſraëlis: ut cognoſcant, quemadmodum fui cum Moſche, me futurũ tecum.

8 Tu autem præcipito ſacerdotibus portantibus arcam fœderis, dicendo: cùm perveneritis uſque ad extremitatem aquarũ Jardenis, in ipſo Jardene conſiſtite.

9 Edixit itaque Jehoſchuahh filiis Jiſraëlis: accedite huc, & audite verba Jehovæ Dei veſtri.

10 Deinde dixit Jehoſchuahh, hac re cognoſcetis Deum fortem, vivum eſſe in medio veſtri & omnino expulſurum a facie veſtra Cenahhanæum, & Chittæum, & Chivvæum & Perizzæum, & Girgaſchæum, & Emoræũ, & Jebuſæum.

11 (Ecce arca fœderis *arca* domini totius terræ, tranſit ante vos per Jardenem.

12 Nunc itaq; ſumite vobis duodecim viros e tribubus Jiſraëlis [c] virum unum in quamque tribum.)

13 Erit enim, cùm primum quieſcent plantæ pedum ſacerdotum portantium arcam Jehovę, domini totius terræ in aquis Jardenis, ut aquæ Jardenis diſcindantur, aquę inquam, deſcendentes, ab *iis quæ ſunt* ſupernè: quæ conſiſtent acervo uno.

14 Fuitq; cùm proficiſceretur populus e tentoriis ſuis ad trajiciendum Jardenem: & ſacerdotes portantes arcam fœderis ante populum:

15 Dum pervenerunt portantes arcam uſq; ad Jardenem, & pedes ſacerdotum portantium arcam cœperunt intingi in extremitate aquarum ejus: (est autem Jarden plenus, ſuperans omnes ripas ſuas omnibus diebus meſſis.)

16 Ut conſiſtentes aquæ, quæ deſcendebant supernè, conſurgerent in acervum unum, procul valdè ab [d] Adamo civitate quę eſt a latere Tzartanis, quę autem deſcendebant ad mare campeſtrium, mare ſalſum, [f] prorſus excinderentur: populus autem tranſirent e regione Jerichuntis.

17 Stabant autem ſacerdotes portantes arcã fœderis Jehovæ in ipſo ſicco in [g] alveo Jardenis firmi: dum omnes Jiſraëlitæ tranſirent per ſiccum, uſque dum abſolviſſent tota gens illa trajicere Jardenem.

8 *Ad extremitatem*] id eſt, in alveum citerioris ripæ.

10 *Hac re*] quam exprimit ver. 13.

c Heb. *virũ unum, virũ unum, &c.*

13 *Quæ conſiſtent*] videlicet aquæ ſuperiores ut ex ver. 16. apparet.

15 *Eſt autem Jarden*] non tantùm id tunc contigit ut plerique arbitrantur, ſed quotannis fit ex fluminis natura: ut apparet ex 1 Chro. 12. 16. & Eccleſiaſtici 24. 36.

d *quæ & Adama, infrà 19, 36.*

16 *Tzartanis*] ager in tribu Ephrajimi, de quo 1. Reg. 4. 12. & 7. 46. Idem etiam dicitur Tzerera Judic. 7. 22. & Tzereda mutata litera 1. Reg. 11. 26.

Mare ſalſum] Gen. 14. 3.

f Heb. *defecerunt, excinderentur.*

Excinderentur] id eſt, effluxerunt, & in lacu Aſphaltite deperierunt.

g Heb. *in medio*, id eſt, *intra alveum.*

Caput IIII.

Tranſmiſſo univerſo populo, ſacerdotes cum arca, juſſu Dei, Jardenem trajiciunt, qui illicò revertitur in priorem ſtatum. Cujus beneficii monimenta utrinq; populo Dei eriguntur.

1 Fuit autem cùm abſolviſſent tota gens hæc trajicere Jardenem (quia edixerat Jehova Jehoſchuhhæ dicendo:

2 Sumite vobis e populo duodecim viros: [a] virum unum ex unaquaque tribu.

3 Et præcipite eis dicendo: tollite vobis hinc e medio Jardene, ex [b] ipſo loco ubi ſtant ſacerdotum pedes firmi, duodecim lapides: & tranſportantes eos vobiſcum, collocate eos in [c] ſtatione in qua pernoctaturi eſtis hac nocte.)

4 Ut vocaret Jehoſchuahh duodecim illos viros, quos ſtiterat e filiis Jiſraëlis: virum unum e quaque tribu.

5 Quibus edixit Jehoſchuahh, tranſite in conſpectũ arcæ Jehovæ Dei veſtri in medio Jardenæ: & tollentes vobis quiſq; lapidem unum *imponite* humero ſuo: pro numero tribuum filiorum Jiſraëlis.

6 Ut ſit hoc ſignum in medio veſtri: ut cùm interrogabunt filii veſtri [d] poſthac, dicendo, quid lapides iſti vobis *deſignant*?

7 Dicatis eis, diſciſſas fuiſſe aquas Jardenis a præſentia arcæ fœderis Jehovæ, cùm tranſiret per Jardenem diſciſſas manſiſſe aquas Jardenis: ideoq; ſunt lapides iſti monimento filiis Jiſraëlis uſque in ſeculum.

8 Itaq; facientes ſic filii Jiſraëlis, quemadmodum præceperat Jehoſchuahh, ſuſtulerunt duodecim lapides e medio Jardene, quemadmodum edixerat Jehova Jehoſchuhhæ, pro numero tribuum filiorum Jiſraëlis: quos tranſportarunt ſecum ad illam ſtationem, & collocarunt eos ibi.

9 Præterea duodecim lapides erexit Jehoſchuahh in medio Jardene, *eo ipſo* loco, ubi ſtabant pedes ſacerdotum portantium arcam fœderis: fueruntque ibi uſque in diem hunc.

10 Interea ſacerdotes portantes arcam ſtabant in medio Jardene, donec abſolutum eſſet id totum quod præceperat Jehova Jehoſchuhhæ ut ediceret populo, ſecundum omnia quæ præceperat Moſche Jehoſchuhhæ: dum populus feſtinantes trajicerent.

11 Fuitq; cùm abſolviſſet totus populus trajicere: Ut trajiceret arca Jehovæ, & ſacerdotes in conſpectu populi.

12 (Trajecerant autem Reubenitæ & Gaditæ, & dimidiata tribus Menaſchis [e] militari ordine ante filios Jiſraëlis: quemadmodum edixerat eis Moſche.

13 Quaſi quadragies mille expediti ad militiam trajecerant ante Jehovam in bellum, in campeſtria Jerichuntis.

14 Die iſto magnificavit Jehova Jehoſchuhham ante oculos omnium Jiſraëlitarum, ut revererentur eum, quemadmodum erant reveriti Moſchen omnibus diebus vitæ ejus.)

15 Edixerat namque Jehova Jehoſchuhhæ, dicendo:

16 Præcipe ſacerdotibus portantibus arcam teſtimonii: ut aſcendant e Jardene.

17 Ideo præceperat Jehoſchuahh ſacerdotibus dicendo: aſcendite e Jardene.

18 Fuit autem cùm aſcenderent ſacerdotes portantes arcam fœderis Jehovæ e medio Jardene in ſiccum, *cùm primùm* avellebantur plantæ pedum ſacerdotum: ut reverſæ aquę Jardenis in locum ſuum, irent [f] ut antea, ſupra omnes ripas ejus.

19 Populus itaq; aſcenderunt e Jardene decimo die menſis primi: & caſtra poſuerunt Gilgale, in extremitate, ad orientem Jerichuntis.

20 Illos autem duodecim lapides quos acceperant e Jardene, erexit Jehoſchuahh Gilgale.

21 Edixitq; filiis Jiſraëlis dicendo: cùm interrogabunt poſthac filii veſtri patres ſuos dicen-

1 *Quia edixerat*] hyperbaton eſt, ut infra 12. ver. quod huic libro admodũ eſt familiare.

a Heb. *virum unũ virum unum ex tribu, ſic ver. 4.*

b Heb. *e ſtatione pedum ſacerdotum.*

c Heb. *in diverſorio, ſic ver. 8.*

dicendo, quid ſibi volunt lapides iſti?
22 Tunc inſtruite filios veſtros dicendo: per
aridam trajecit Jiſraël Jardenem iſtum.
23 Nam areſecit Jehova Deus veſter aquas
Jardenis propter vos, donec tranſiſſetis:
quemadmodum fecerat Jehova Deus ve-
ſter mari algoſo, quod areſecit propter nos
donec tranſiſſemus.
24 Ut cognoſcant omnes populi terræ manū
Jehovæ g robuſtam eſſe: ut timeatis Jeho-
vam Deum veſtrum omnibus diebus.
25 *Sic fuit cùm audirent omnes reges Emo-
ræorum, qui erant in latere Jardenis verſus
occidentem, & omnes reges Cenahhanæo-
rum, qui accolebant mare, areſeciſſe Jeho-
vam aquas Jardenis propter filios Jiſraëlis,
donec trajeciſſent: ut liquefieret cor illo-
rum, nec eſſet amplius in iis animus metu
filiorum Jiſraëlis.

Caput V.

Jehoſchuahh interruptum circumciſionis uſum, Dei mandato, inſtaurat Gilgale, ubi præſtituto tempore Paſcha celebratur, & Man ceſſat.

1 TEMPORE illo edixit Jehova Jehoſ-
chuhhæ, para tibi gladios acutos: &
a *ſecundò repetens circumcide filios
Jiſraëlis.
2 Paravit itaque Jehoſchuahh ſibi gladios a-
cutos: quibus circumcidit filios Jiſraëlis ad
*collem præputiorum.
3 Hæc autem eſt ratio cur circumcidit Jehoſ-
chuahh: *quia totus populus ille qui exie-
rant ex Ægypto, mares omnes viri b ad bel-
lum apti *qui* mortui erant in deſerto, in ipſo
itinere, poſtquam exiviſſent ex Ægypto:
4 Quia *inquam* circumciſi fuerant totus popu-
lus qui exierant: at totum populum, qui na-
ti fuerant in deſerto, in ipſo itinere, poſt-
quam exiviſſent ex Ægypto, *non circumci-
derant.
5 (Quadraginta enim annis iverant filii Jiſra-
ëlis per deſertum, donec conſumeretur to-
ta gens illa, viri apti ad bellum egreſſi ex Æ-
gypto, qui non auſcultaverant voci Jehovæ:
eò quòd juraſſet Jehova eis ſe non permiſ-
ſurum eis ut viderent terram, quam jura-
mento promiſerat Jehova majoribus eorum
ſe daturum nobis, terram affluentem lacte
& melle.)
6 Et *quos* horum filios ſtatuerat loco eorum,
ipſos circumcidit Jehoſchuahh: quia perpu-
tiati erant, non enim circumciderant eos in
ipſo itinere.
7 Fuitque cùm c omnino tota hæc gens cir-
cumciſa eſſet, ut conſiderent loco ſuo in ca-
ſtris donec d ſanitatem recepiſſent.
8 Tum dixit Jehova ad Jehoſchuhham, ho-
die devolvi *opprobrium Ægypti a vobis:
vocavitque nomen loci illius e Gilgalem uſ-
que in diem hunc.
9 Cumque filii Jiſraëlis caſtra haberent Gil-
gale: celebrarunt Paſcha quartodecimo die
illius menſis veſpere, in campeſtribus Je-
richuntis.
10 Comederuntque ex annona ipſius terræ
poſtridie Paſchatis, azymos panes, & toſtū
igne: eo ipſo die:
11 Quam ob rem ceſſavit Man poſtridie, cùm
comederent de annona illius terræ: neque
fuit deinceps filiis Jiſraëlis Man: ſed come-
derunt de proventu terræ Cenahhani anno
illo.

Caput VI.

Jehoſchuahh divinitus viſione præmunitur de felici ſucceſſu contra hoſtes, Deo duce, inſtruiturq; de ratione expugnanda Jerichuntis: & jubetur civitatem internecioni devovere.

1 *FUIT autem cùm eſſet Jehoſchuahh ad
Jerichuntem, & attollens oculos ſuos
videret quòd, ecce *vir quidam ſtaret
ex adverſo ejus cum gladio ſuo ſtricto in
manu ſua: ut iret Jehoſchuahh ad eum, ac
diceret ei, utrum noſter es an hoſtium no-
ſtrorum?
2 Qui dixit, *non, ſed ego ſum *princeps mi-
litiæ Jehovæ, modò veni: *quamobrem
procidens Jehoſchuahh ſuper faciem ſuam
in terram, incurvavit ſe, dixitque ei: quid
dominus meus edicit ſervo ſuo?
3 Tum edixit princeps militiæ Jehovæ Jehoſ-
chuhhæ, *extrahe calceamentum tuum a
pedibus tuis, nam locus in quo ſtas ſanctus
eſt: fecitque ſic Jehoſchuahh.
4 (a Cives autem Jerichuntis occluſerant *eam*,
& occluſam continebant metu filiorum Jiſ-
raëlis: non erat qui exiret, nec erat qui in-
traret.)
5 Dixit deinde *Jehova ad Jehoſchuhham, vi-
de trado in manum tuam Jerichūtem & re-
gem ejus, valentes robore.
6 Circuite itaque civitatem ipſam, omnes vi-
ri b apti ad bellum, circundando civitatem
c ſemel: ſic facite ſex diebus.
7 Et ſeptem ſacerdotes portanto ſeptem buc-
cinas arietinas ante arcam: die verò ſepti-
mo circuitote civitatem d ſepties: ſacerdo-
tes verò clangunto buccinis illis.
8 Eſtoque cùm tractim ſonabitur cornu arie-
tino, cùm primùm audietis vocem buccinæ,
ut vociferentur totus populus vociferatio-
ne magna: ſic concidet murus civitatis in
loco ſuo, ut aſcendant populus quiſque ex
adverſo ſui.
9 Vocavit itaque Jehoſchuahh filius Nunis
ſacerdotes, & edixit eis, portate arcam fœ-
deris: ac ſeptem ſacerdotes portanto ſep-
tem buccinas arietinas ante arcam Jehovæ.
10 Populo autem edixerunt, tranſite & cir-
cuite civitatem iſtam: & expeditus quiſque
tranſito ante arcam Jehovæ.
11 Fuit ergo, cùm hoc edixiſſet Jehoſchuahh
populo, ut ſeptem ſacerdotes portantes ſe-
ptem buccinas arietinas ante Jehovam, trāſ-
irent & clangerent buccinis illis: arca verò
fœderis Jehovæ e ſequeretur eos.
12 (Expeditus autem quiſque iret ante ſacer-
dotes illos clangentes buccinis) denique
f extrema acies ſequeretur arcam, pergen-
tibus *ſacerdotibus* & clangentibus buccinis
illis.
13 Nam populo præceperat Jehoſchuahh di-
cendo, ne vociferamini, neque facite ut au-
diatur vox veſtra, nec prodeat ex ore veſtro
ullum verbum: uſque in diem, quo edicam
vobis vociferamini, tunc vociferabimini.
14 Sic, cùm circumduxiſſet arcam Jehovæ,

1 *Fuit autem*] hūc verſum cum duobus ſequentibus imperitè a proximè ſequenti hiſtoria divulſum, ei conjunximus, hinc caput ſextum incipientes.
Vir] Jehova forma viri.
2 *Non*] id eſt, neque ex Jiſraëlitis, neque ex hoſtibus.
Princeps militiæ] id eſt, tam angelorum quàm populi Dei. Chriſtus autem eſt, ad quem ſolùm hic principatus pertinet.
Quamobrem procidens] hūc honorem exhibet ei, quia non angelum, ſed Jehovā eſſe intelligit. Angeli enim eum ſibi deferri nolunt, Apoc. 19. 10. & 22. 8.
3 *Extrahe*] ſic Deus præcepit Moſchi Exodi 3. 5. vide annotata ibi.
a Heb. *Jericho autem claudens, & clauſa erat*: metonymia.
5 *Jehova*] quem 1. ver. virum, & 2. ver. principem militiæ Jehovæ vocarat.
b Heb. *viri belli*.
c Heb. *vice una*.
d Heb. *ſeptem vicibus ſic ſeque*.
e Heb. *pedibus ſit ſequentium*.
f Heb. *colligens*, [illegible] Num. 10. 25. vide annotata ibi, ſic [illegible] ver.

circa civitatem ipſam circumeundo ſemel,
reverſi in caſtra, pernoctarunt in caſtris.
15 Deinde cùm ſurrexiſſet Jehoſchuahh ma-
nè: rurſus portaverunt ſacerdotes arcam Je-
hovæ.
16 Et ſeptem alii ſacerdotes portātes ſeptem
buccinas arietinas ante arcam Jehovæ, ire
pergebant & clangebant buccinis illis: (ex-
peditus autem quiſq; ibat ante eos) & extre-
ma acies ſequebatur arcam Jehovæ, per-
gentibus *ſacerdotibus* & clangentibus bucci-
nis illis.
17 Sic circuierunt civitatem die ſecundo ſe-
mel, ac reverſi ſunt in caſtra: ita fecerunt
ſex diebus.
18 Fuit autem die ſeptimo, ut ſurgerent cùm
aurora aſcenderet, & circuirent civitatem
hac eadem ratione ſepties: tantùm die illo
circuiverunt civitatem illam ſepties.
19 Fuit verò vice ſeptima, buccinantibus ſacer-
dotibus: ut ediceret Jehoſchuahh populo,
vociferamini, nam dedit Jehova vobis iſtam
civitatem.
20 Eſto autem civitas iſta *anathema, ipſa &
quicquid eſt in ea Jehovæ: tantùm Rachab
meretrix caupona vivat ipſa, & quicquid eſt
cum ea domi ejus, quia fideliter abſcondit
legatos illos quos *miſeramus.
21 Veruntamen vos, ſervate *vos* ab anathe-
mate, ne *efficiatis *vos* anathema, accipien-
tes de iſto anathemate: & ſubjicientes ca-
ſtra Jiſraëlis anathemati perturbetis ea.
22 Sed totum argentum & aurum, & inſtru-
menta ærea aut ferrea res ſancta ſunto Je-
hovæ: in *theſaurum Jehovæ venito.
23 Vociferatus itaque eſt populus cùm illi
clangerent buccinis: fuitque cùm populus
audiret ſonum buccinæ, & vociferaretur
populus voce magna, ut corrueret murus
loco ſuo, ita ut aſcenderet populus in civi-
tatem, quiſq; ex adverſo ſui: ſic ceperunt ci-
vitatem illam.
24 Devoveruntque internecioni quicquid e-
rat in ea civitate, tam fœminas, quàm viros,
tam pueros quàm ſenes: & boves & pecu-
des aſinoſque acie gladii.
25 Duobus autem viris illis, qui exploraye-
rant illam terram, edixit Jehoſchuahh, ite in
domum mulieris illius meretricis cauponæ,
& educite inde ipſam mulierem & quic-
quid ejus *eſt*, quemadmodũ juramento pro-
miſiſtis ei.
26 Cùm itaque ingreſſi pueri illi explorato-
res eduxiſſent Rachabam, & patrem ejus,
ac matrem ejus atque fratres ejus, & quic-
quid *erat* ei, etiam omnes familias ejus e-
duxiſſent, collocarunt eos *extra caſtra Jiſ-
raëlis.
27 Ipſam autem civitatem combuſſerunt ig-
ni, & quicquid erat in ea: tantummodo
argentum & aurum, inſtrumentaque ærea
& ferrea, poſuerunt *in* theſauro domus Je-
hovæ.
28 Sed Rachabam meretricem cauponam, &
familiam paternam ejus, cum omnibus quæ
erant ei, vivam conſervavit Jehoſchuahh,
quæ *habitavit inter Jiſraëlitas *uſque in
diem hanc: eò quòd abſcondiſſet legatos il-
los, quos miſerat Jehoſchuahh ad exploran-
dum Jerichuntem.
29 Preterea adjuratione execratus eſt Jehoſ-
chuahh tempore illo, dicendo: maledictus
eſto vir ille *coram Jehova, qui *ſurget ut
ædificet civitatem hanc Jerichũtem,[b] *pre-
tio primogeniti ſui ſundet eam; & pretio
minimi ſui ſtatuat fores ejus.
30 Erat autem Jehova cum Jehoſchuhha, a-
deò ut eſſet fama ejus in tota illa terra.

Caput VII.

Jiſraëlitæ propter ſcelus Hhacani, ope Dei deſtituti cæduntur: cujus cauſa Jehoſchuhha Deum conſulenti explicatur: quapropter inquiſitione deprehenſo ſceleris autore, & ſupplicio affecto, populus Deo reconciliatur.

1 Sed prævaricati ſunt Jiſraëlitæ prævari-
catione *in anathemate: accepit enim
[a] Hhacan filius Carmi, filii [b] Zabdi, filii
Zerachi e tribu Jehudæ de illo anathemate,
quapropter accenſa eſt ira Jehovæ in filios
Jiſraëlis.
2 Cùm enim mittens Jehoſchuahh quoſdam
Jerichunte Hhajum, quod erat prope Beth-
Avenem ab oriente Beth-Elis, edixiſſet eis
dicendo, aſcendite & explorate terram i-
ſtam: aſcendenteſque homines illi explo-
raſſent Hhajum:
3 Ac reverſi ad Jehoſchuhham dixiſſent ad
eum, ne aſcendat totus hic populus, quaſi
bis mille viri, aut quaſi ter mille viri aſcen-
dant ut percutiant Hhajum: ne fatiges du-
cendo illuc totum populum hunc, cùm pau-
ci ſint iſti:
4 Ideoque aſcendiſſent de populo illuc quaſi
ter mille viri: fugerunt a facie virorũ Hhaji.
5 Cecideruntque ex eis viri Hhaji ad triginta
ſex viros, perſequentes inquam, eos *a loco
qui* erat ante portam uſque ad *Schebari-
mos, ceciderunt eos in illius declivi: quam
ob rem liquefactum eſt cor populi adeò ut
[c] *velut* in aquam abiret.
6 Jehoſchuahh autem lacerans veſtimenta
ſua, procidit ſuper faciem ſuam in terram,
ante arcam Jehovæ uſque ad veſperam, ip-
ſe & ſeniores Jiſraëlis: *impoſueruntque
pulverem quiſque capiti ſuo.
7 Dicebatque Jehoſchuahh, Aha domine Je-
hova, quare [d] unquam traduxiſti populum
hunc trans Jardenem? ut dedas nos in ma-
num Emoræi ad perdendum nos? at utinam
voluiſſemus [e] morari trans Jardenem.
8 *Attende* ad me domine; quid dicam poſt-
quam obvertit Jiſraël cervicem ante hoſtes
ſuos?
9 Nam audientes Cenahhanæi & omnes ha-
bitatores illius terræ, circumvenient nos, &
excindent nomen noſtrum ex hac terra. Et
quid facies nomini tuo maximo?
10 Dixit autem Jehova ad Jehoſchuhham
[f] ſurge, quorſum hoc? ? te manere dejectum
in faciem tuam?
11 Peccavit Jiſraël, atque etiam tranſgreſſi
ſunt *fœdus meum quod præceperam eis:
nam etiam acceperant de anathemate, ac
*etiam furati ſunt, etiamque *mentiti ſunt,
denique repoſuerunt etiam illud inter *in-
ſtrumenta ſua.
12 Ideo non poterunt conſiſtere filii Jiſraëlis
ante

20 *Anathema*] id eſt, exitio devota.

Miſeramus] ego cũ primoribus clam populo, ſup. 2.1.

21 *Efficiatis vos anathema*] id eſt, eidem exitio vos obnoxios reddatis: ſic Deut. 7. 26.

22 *Theſaurum*] id eſt, in tentorium conventus, ubi etiam manubiæ Midjanitarum Jehovæ aſſervabantur Num. 31. in fine.

24 Heb. *a viro uſque ad fœminam, a parvo uſque ad ſenem, & uſque &c.*

26 *Extra caſtra*] tantiſper dum initiarentur & reciperentur in populum Dei, ut Num. 31. 19. vide ver. ...

28 *Uſque in diem hanc*] id eſt, in perpetuum, ut ſupra 4. 9. Auguſtinus lib. 6. locutionis de Joſua.

Habitavit] & Schalmoni filio Nachſchonis in tribu Jehudæ nupſit: Matthæi 1. 5.

ante hoſtes ſuos, ſervicem vertent ante ho-
ſtes ſuos, quia ſunt b rei anathematis: non
pergam eſſe vobiſcum, niſi perdatis c hoc a-
nathema e medio veſtri.
13 Surge, ſanctifica populum hunc, dicens,
ſanctificate vos in craſtinum: ſic enim ait
Jehova Deus Jiſraëlis, anathema eſt in me-
dio tui Jiſraël, non poteris conſiſtere ante
hoſtes tuos, donec amoveritis anathema
illud e medio veſtri.
14 Appropinquate ergo manè per tribus ve-
ſtras: eſtoque ut tribus illa quam prehen-
derit Jehova, appropinquet per familias
ſuas, & familia illa quam prehenderit Jeho-
va, appropinquet per domos ſuas, & domus,
quam prehenderit Jehova, appropinquet
per viros ſuos.
15 Tum eſto, ut deprehenſus cum hoc ana-
themate comburatur igni, ipſe & quicquid
eſt ei: quia tranſgreſſus eſt fœdus Jehovæ,
& quia commiſit flagitium in Jiſraële.
16 Cùm itaque ſurgens Jehoſchuahh manè,
juſſiſſet Jiſraëlem appropinquare per tri-
bus ſuas: prehenſa eſt tribus Jehudæ.
17 Deinde cùm juſſiſſet appropinquare quã-
que familiam Jehudæ, prehendit familiam
Zerachæam: poſtea juſſit appropinquare
familiam Zerachæam per viros ſuos, & pre-
henſus eſt Zabdi.
18 Denique juſſit appropinquare familiam
ejus per viros ejus, & prehenſus eſt Hha-
can filius Carmi filii Zabdi, filii Zerachi e
tribu Jehudę.
19 Tum dixit Jehoſchuahh ad Hhacanem,
fili mi, tribue nunc gloriam Jehovæ Deo Jiſ-
raëlis, & ede ei confeſſionem: & enuncia-
to nunc mihi quid feceris, ne celes me.
20 Reſpondit itaque Hhacan Jehoſchuhhæ
dicens: verum eſt, ego peccavi Jehovæ Deo
Jiſraëlis, & i hoc & illud commiſi.
21 Cùm enim viderem inter illa ſpolia togam
k Babylonicam unam præſtantem, & ducen-
tos ſiclos argenti, & lingulam auream unam
quinquaginta ſiclorum pondere, concu-
piſcens accepi ea, ecce autem ſunt abſcon-
dita in terra, in medio illius tentorii mei, ar-
gentum autem eſt ſub ipſa *toga*.
22 Tunc miſit Jehoſchuahh legatos, qui cu-
currerunt in illud tentorium & ecce ea *to-
ga* abſcondita erat in tentorio ejus, & ar-
gentum illud ſub ea.
23 Qui accipientes ea e medio illius tentorii
attulerunt ea ad Jehoſchuhham & ad om-
nes filios Jiſraëlis: ſtatueruntque ea coram
Jehova.
24 Tunc Jehoſchuahh, & totus Jiſraël cum
eo, aſſumpto Hhacane filio Zerachi, & ar-
gento & toga & lingula aurea, & filiis ejus
ac filiabus ejus, & bobus ejus, aſiniſq; ejus,
& gregibus ejus, & tentorio ejus, denique
quicquid erat ei: deduxerunt ea in conval-
lem Hhacoris.
25 Ubi dixit Jehoſchuahh, quàm perturbaſti
nos? perturbabit te Jehova hoc die: obrue-
runtque eum totus Jiſraël lapidibus, & com-
buſſerunt eos igni, cùm obruiſſent eos la-
pidibus.
26 Poſtremò erexerunt ſuper eum acervum
lapidum magnum uſq; in hunc diem, ſic a-
verſus eſt Jehova a furore iræ ſuæ, idcirco
vocavit *quiſque* nomen loci illius convallem
Hhacoris uſque in hunc diem.

CAPUT VIII.

Deus Jiſraëlitis reconciliatus jubet Jehoſchuhham Hhajum aggredi ſtratagemate, & victoriam promittit, ſpoliaq; populo concedit, reliqua igni & gladio conſumenda. Deinde Jehoſchuahh partâ victoriâ altare ex lege præſcripto erigit ad ſacrificandum, decalogum lapidibus inſculpit, & benedictiones ac maledictiones proponit.

1 TUM dixit Jehova ad Jehoſchuhham,
ne timeto neque conſternator, ſume te-
cum totum populum a aptum ad bellum,
& ſurgens aſcende verſus Hhajum: vide tra-
do in manum tuam regem Hhaji & populũ
ejus, civitatemque ejus, & terram ejus.
2 Ut facias Hhajo & regi ejus, ſicut feciſti
Jerichunti & regi ejus: tantùm ſpolia ejus
& jumenta ejus diripietis vobis: diſpone
tibi inſidias contra civitatem iſtam a poſte-
riore parte ejus.
3 *Surgens itaque Jehoſchuahh & totus po-
pulus aptus ad bellum, ut aſcenderet ver-
ſus Hhajum: delegit Jehoſchuahh triginta
millia virorum valentium robore, ut præ-
mitteret eos noctu.
4 Præcepitque eis dicendo, videte vos qui in-
ſidiaturi eſtis huic civitati a poſteriore par-
te ipſius civitatis, ne procul collocetis vos
ab ipſa civitate valde: ſed eſtote vos omnes
parati.
5 Ego autem totuſque hic populus qui me-
cum *erit*, appropinquabimus ad iſtam civi-
tatem: eritque cùm procedent obviam no-
bis, quemadmodum prius, & fugiemus an-
te eos:
6 Ut exeant poſt nos, donec avellerimus eos
ab ipſa civitate, (dicent enim, fugiunt ante
nos quemadmodũ prius:) fugiendo ante eos.
7 *Tum vos ſurgitote ex inſidiis, ut expellatis
b reliquias ipſius civitatis: tradet enim Je-
hova Deus veſter eam in manum veſtram.
8 Eſto autem, cùm occupabitis ipſam civita-
tem, ut incendatis ipſam civitatem igni, ſe-
cundum verbum Jehovæ facitote: videte,
præcepi vobis.
9 Sic præmiſit eos Jehoſchuahh, qui abeun-
tes ad locum inſidiarum, conſederunt in-
ter Beth-Elem & inter Hhajum ab occaſu
Hhajo: pernoctavit autem Jehoſchuahh
nocte illa in medio populi.
10 Deinde ſurgens Jehoſchuahh manè, re-
cenſuit populum: aſcendebatq; ipſe cum ſe-
nioribus Jiſraëlis ante populũ verſus Hhajũ.
11 Totus quoq; populus, c acies quæ erat cum
eo, aſcendentes appropinquarunt donec
venirent e regione ipſius civitatis: poſue-
runtq; caſtra ab Aquilone Hhajo: vallis au-
tem quædam erat inter eos & inter Hhajũ.
12 Præterea ſumpſit quaſi quinquies mille vi-
ros: quos diſpoſuit in inſidiis inter Beth-Elẽ
& inter Hhajum, ab occaſu civitatis Hhaji.
13 Admovente autem populo tota caſtra quę
erant ab Aquilone civitati illi, & extremam
partem eorũ ab occaſu ipſius civitatis; per-
rexit Jehoſchuahh ea nocte in medium *il-
lius convallis.
14 Unde fuit, *cùm *id* vidiſſet Rex Hhaji, ut
manè

a Heb. *lecti ſic deinceps.*

3 *Surgens*] ut Gen. 31.17.

7 *Tum*] ſigno dato, de quo infra 18. ver.
b Heb. *ipſam civitatem*, metonymia & ſynecdoche, ſic infra ver. 24.

c Heb. *bellum*.

13 *Illius convallis*] quę videlicet media erat inter Hhajum & Jiſraëlitarum exercitum: de qua ſup. ver. 11.
14 [illegible] Jiſraëlitas iniquo loco caſtra collocaſſe, nempe in depreſſa valle, [illegible] irrumpendum.

d Heb. *ut feſtinarent & mane ſurgerent.*

Eo ipſo tempore] ſine dilatione aut deliberatione.

Planitiem illam] quæ civitati ad orientem adjacebat: ut ita Jiſraëlitas a latere aggrederentur, & fugientibus iter præciderent.

15 *Ad deſertum*] quà reditur Jerichuntem.

18 *Extende vexillum*] ut hac explicatione, vexilli ſignum daretur inſidiantibus irrumpendi in civitatem, & fugientibus faciem in hoſtes convertendi.

e Heb. *haſtam vexillarem quæ &c.* ſic infrà.

f Heb. *manus ſynecdoche.*

g Heb. *a viro uſque ad fœminam.*

26 *Retraxit*] quod fuiſſet ſignum receptus.

h Heb. *ſtruis.*

29 *Tempus veſpertinum*] vide legem Deut. 21. 23. ſic infrà 10. 26.

manè [d] feſtinanter ſurgentes procederent
viri illius civitatis obviam Jiſraëli in prælium, ipſe cùm toto populo ſuo, *eo ipſo tempore* ante *planitiem illam*: neſciebat autem ille ſibi inſidias eſſe à parte poſteriore
civitatis.
25 Tunc finxerunt ſe plaga affici Jehoſchuahh
& totus Jiſraël ante eos: fugeruntque via
ad deſertum.
16 Quapropter conclamati ſunt totus populus, qui remanſerat in civitate Hhaji ad perſequendos eos: qui perſecuti ſunt Jehoſchuhham, ita ut avellerentur a civitate ſua.
17 Neque remanſerat quiſquam Hhaji aut
Beth-Ele qui non exirent ad perſequendum
Jiſraëlem: reliqueruntq; civitatem ſuam
apertam dum perſequebantur Jiſraëlem.
18 Poſtea cùm edixiſſet Jehova Jehoſchuhhæ, *extende* [e] vexillum iſtud, quod eſt in
manu tua verſus Hhajum, quia in manum tuam tradam ipſum: extendit Jehoſchuahh
vexillum illud quod erat in manu ſua verſus
ipſam civitatem.
19 Tunc illæ inſidię ſurgentes citò e loco ſuo,
accurrenteſq; cum extendiſſet manum ſuam, & ingreſſæ civitatem ipſam ceperunt
eam: & feſtinanter incenderunt civitatem
igni.
20 Cumq; reſpicientes viri Hhaji poſt ſe, viderent quod, ecce, aſcenderet fumus ipſius
civitatis verſus cœlum, non erant in eis [f] vires fugiendo huc & illuc: nam populus qui
fugiebat ad deſertum, convertit ſe contra
eum qui perſequutus fuerat.
21 Etenim Jehoſchuahh & totus Jiſraël videntes ſuas inſidias cepiſſe civitatem, & aſcendere fumum ipſius civitatis: reverſi percuſſerunt viros Hhaji.
22 Ipſæ verò *inſidiæ* exierunt ex ipſa civitate
obviam illis, ita ut eſſent Jiſraëlitis in medio, iſtis hinc, & illis inde: percuſſerunt verò illos adeò, ut non relinquerent illis ſuperſtitem aut effugientem.
23 Sed regem Hhaji ceperunt vivum, quem
obtulerunt Jehoſchuhhæ.
24 Fuit autem cùm abſolviſſent Jiſraëlitæ occidere omnes habitatores Haji in ejus agro, in eo deſerto ubi perſequuti fuerant ipſos, & cecidiſſent omnes illi acie gladii, donec conſumerentur: ut reverſi omnes Jiſraëlitæ Hhajum, percuterent reliquias ejus acie gladii.
25 (Fueruntque omnes qui ceciderunt die illo, [g] cùm viri tum fœminæ duodecies millia: omnes viri Hhaji.)
26 Nam Jehoſchuahh non *retraxit* manum
ſuam, quam extenderat cum vexillo: uſque
dum internecioni devoviſſet omnes habitatores Hhaji.
27 Tantùm jumenta & ſpolia civitatis illius
diripuerunt ſibi Jiſraëlitæ: ſecundum verbum Jehovæ, quod præceperat per Jehoſchuhham.
28 Deinde combuſſit Jehoſchuahh Hhajum:
& diſpoſuit ipſum in tumulum [h] perpetuum,
in ſolitudinem uſque in diem hunc.
29 Denique regem Hhaji ſuſpendit e ligno
uſque ad *tempus veſpertinum*: cùm autem
occideret ſol, præcepit Jehoſchuahh ut cadaver ejus demitterent e ligno, quod projecerunt ad oſtium portæ civitatis ipſius, &
ſtatuerunt ſuper ipſum acervum lapidum
magnum uſque in diem hunc.
30 TUNC extruxit Jehoſchuahh altare Jehovæ Deo Jiſraëlis: in monte Hhebalis:
31 ‖ (Quemadmodum præceperat Moſche
ſervus Jehovæ filiis Jiſraëlis, ſicut ſcriptum
eſt in libro legis Moſchis,) altare e lapidibus integris, ſuper quos non *agitaverat* ferrum: in quo obtulerunt holocauſta Jehovę,
& ſacrificaverunt euchariſtica.
32 Præterea inſcripſit ibi aliis lapidibus exemplum legis Moſchis, quam præſcripſerat
filiis Jiſraëlis.
33 Cumq; totus Jiſraël & ſeniores ejus, moderatoreſq; & judices ejus adſtarent arcæ
[i] utrinque, coram ſacerdotibus Leviticis
portantibus arcam fœderis Jehovæ, peregrinus æquè ac indigena, dimidium ejus e
regione montis Gerizzimorum, alterum
verò dimidium ejus e regione montis Hhebalis: (quemadmodum prius præceperat
Moſche ſervus Jehovæ populo ipſi Jiſraëli.)
34 Poſtmodum pronunciavit omnia verba ipſius legis, benedictionem ac maledictionem, prorſus ut ſcriptum erat in ipſo libro
legis.
35 Nullum fuit verbum ex omnibus quæ præceperat Moſche, quod non pronuntiaverit
Jehoſchuahh coram tota congregatione
Jiſraëlis & fœminis & parvulis, peregrino
etiam, qui ibat inter eos.

CAPUT IX.

Fama ſucceſſus Jiſraëlitarum commoti reli qui Cenahhanæi reges in eos conſpirant: Gibhhonitæ contrà aſtu vitam ab eis fœdere obtinent, ſed cum perpetua ſervitute junctam.

1 FUIT QUE cùm *iſta* audiviſſent omnes
reges illi, qui erant cis Jardenē, in montanis & in planitie, & in omnibus portubus maris magni, [a] uſque ad *regionem* ſubjectam Libano: Chittæus & Emoræus, Cenahhanæus, Perizzæus, Chivvæus & Jebuſæus:
2 Ut congregarent ſe pariter ad pugnandum
contra Jehoſchuhham & contra Jiſraëlem
[b] animo uno.
3 Habitatores autem Gibhhonis cùm audiviſſent quæ fecerat Jehoſchuahh Jerichunti & Hhajo,
4 Fecerunt ipſi quoque aſtu, ut abeuntes fingerent ſe legatos veniſſe *e longinquo*; ſumentes enim ſaccos tritos *impoſuerunt* aſinis ſuis,
& utres vini tritos, ruptoſq; & colligatos.
5 Et calceamenta trita & reſarta pedibus ſuis, ac veſtimenta trita ſibi induta: omniſque
panis viatici eorum aruerat, [c] abierat in micas.
6 Qui adeuntes Jehoſchuhham in caſtra
Gilgalem, dixerunt ad eum, & ad *primores*
viros Jiſraëlis: e terra longinqua advenimus, nunc ergo pangite nobiſcum fœdus.
7 Dixerunt autem *primores* viri Jiſraëlis ad
Chivvæum: forταſſis in *medio* mei habitas: & *quo modo* pangerem tecum fœdus?
8 Qui dixerunt ad Jehoſchuhham *ſervi tui
ſumus: dixitque ad eos Jehoſchuahh, qui
eſtis? & unde veniſtis?

9 Tum

9 Tum dixerunt ad eum, e terrà longinqua
valde venerunt ſervi tui ad nomen Jehovæ
Dei tui: nam audivimus famam ejus, & om-
nia quæ fecit in Ægypto.
10 Omnia etiam quæ fecit duobus regibus
Emoræorum, qui erant trans Jardenem: Si-
choni regi Cheſchbonis, & Hhogo regi
Baſchanis, qui erat Hhaſchtarothis.
11 Quapropter edixerunt nobis ſeniores no-
ſtri & omnes habitatores terræ noſtræ di-
cendo, ſumite in manu veſtra viaticum ad
ipſum iter, & abite obviam eis, dicetis au-
tem ad eos, ſervi veſtri ſumus, nunc ergo
pangite nobiſcum fœdus.
12 Hic panis noſter eſt, calidum in viaticum
accepimus illum e domibus noſtris, quo die
exivimus ut veniremus ad vos: nunc autem
ecce aruit & abiit in micas.
13 Et hi ſunt utres vini, quos impleveramus
novos, jam ecce, rupti ſunt: ſimiliter hæc ve-
ſtimenta noſtra & calceamenta noſtra de-
trita ſunt, [d] quia magnum eſt iter hoc val-
de.
14 [e] Quæ cùm accepiſſent viri illi *primores* ex
viatico eorum: & os Jehovæ non conſuluiſ-
ſent:
15 Fecit cum eis Jehoſchuahh pacem, pepi-
gitq; cum eis fœdus de illis in [e] vita ſervan-
dis: quod juramento promiſerunt eis prin-
cipes cœtus.
16 Fuit autem [c] tertio pòſt die quàm pepi-
giſſent cum eis fœdus: ut audientes eos
propinquos eſſe ſibi, & in medio ſui eos ha-
bitare:
17 Profecti filii Jiſraëlis venirent ad civitates
eorum tertio die: erant autem civitates eo-
rum Gibhhon, & Cephira, & Beerothæ, &
Kiriath-Jehharim.
18 Sed non percuſſerunt eos filii Jiſraëlis, eò
quòd juramento promiſiſſent eis duces cœ-
tus per Jehovam Deum Jiſraëlis: quam-
vis murmurarent totus cœtus contra ipſos
duces.
19 Dixerunt enim omnes duces ad totum cœ-
tum, nos juramento promiſimus eis per Je-
hovam Deum Jiſraëlis: ideo nunc [e] non poſ-
ſumus [e] tangere eos.
20 Hoc faciamus eis, ut ſervemus in vita eos:
ne ſit ſuper nos [e] indignatio, propter illud
juramentum quo juravimus eis.
21 Cùm ergo dixiſſent ad eos duces illi, ſinun-
tor vivere: fuerunt putatores lignorum, &
haurientes aquam [e] pro toto cœtu, quemad-
modum dixerant ipſis duces.
22 Vocavit enim eos Jehoſchuahh, & allocu-
tus eſt dicendo: quare decepiſtis nos dicen-
do: longinqui ſumus a vobis valde, cùm vos
in medio noſtri habitetis?
23 Nunc ergo [e] maledicti eſtis: neque [f] defi-
ciet ex vobis ſervus, & qui putent ligna, ac
hauriant aquam pro domo Dei mei.
24 Qui reſpondentes Jehoſchuhhæ dixerunt:
fecimus, quia [g] certò nūciatum fuerat ſervis
tuis, id quod præcepit Jehova Deus tuus
Moſchi ſervo ſuo, ut daret vobis totam
hanc terram, & ut perderet omnes habita-
tores hujus terræ a facie veſtra: quare me-
tuimus valdè [h] vitæ noſtræ a vobis, & feci-
mus rem hanc.
25 Nunc autem, ecce, nos in manu tua, ut bo-
num & ut rectum videtur in oculis tuis face-
re nobis, fac.
26 Fecit ergo eis ſic: & eripuit eos e manu fi-
liorum Jiſraëlis, ut non occiderent eos.
27 Conſtituitque eos Jehoſchuahh in die il-
lo putatores lignorum, & haurientes a-
quam pro cœtu: idque pro altari Jehovæ
uſque in diem hunc, in eo loco quem electu-
rus eſſet.

Caput X.

Reges qui ad pugnandum contra Jehoſchuhham ſe congregarant, audita defectione Gibhhonitarum vires in eos convertunt, ſed Jehoſchuhha auxilio liberantur illi & reges divinitus cæduntur, quam victoriam Jehoſchuahh perſecutus regionem totam occupat & Gilgalem revertitur.

1 FUIT ergo, cùm audiviſſet Adoni-Tze-
dek rex Jeruſchalaimorum cepiſſe Je-
hoſchuhham Hhajum & exitio devoviſ-
ſe ipſum, quemadmodum fecerat Jerichun-
te & rege ejus ſic feciſſe Hhajo & rege e-
jus: præterea pacem feciſſe habitatores
Gibhhonis cum Jiſraëlitis, & [a] *Jiſraëlitas* eſ-
ſe in medio eorum:
2 (Timebant autem valde, eò quòd civitas
magna eſſet Gibhhon, ſicut una ex civita-
tibus regiis: imò quòd etiam major eſſet
Hhajo, & omnes cives ejus eſſent ſtre-
nui.)
3 Ut mitteret Adoni-Tzedek rex Jeruſcha-
laimorum, ad Hohamum regem Chebro-
nis, & ad Piramum regem Jarmuthi, & ad
Japhihham regem Laciſchi, & ad Debirum
Regem Hheglonis, qui dicerent:
4 Aſcendite ad me & auxiliamini mihi, ut
percutiamus Gibhhonem: nam pacem fecit
cum Jehoſchuhha & cum filiis Jiſraëlis.
5 Congregati itaque aſcenderunt quinque re-
ges Emoræorum, rex Jeruſchalaimorum, rex
Chebronis, rex Jarmuthi, rex Laciſchi, rex
Hheglonis, ipſi cum omnibus copiis ſuis, &
caſtra ponētes contra Gibhhonem, bellum
gerebant adverſus eam.
6 Sed miſerunt cives Gibhhonis ad Jehoſ-
chuhham in caſtra Gilgalem, qui dicerent,
ne remitte manus tuas a ſervis tuis: aſcen-
de ad nos celeriter, & ſerva nos auxilians
nobis, nam congregantur contra nos om-
nes reges Emoræorum habitantes in mon-
tanis.
7 Aſcendit itaque Jehoſchuahh Gilgale, ipſe
& totus populus aptus ad bellum cum ipſo:
& quidem omnes valentes robore:
8 (Dixerat enim Jehova ad Jehoſchuhham,
ne timeto ab eis, nam in manum tuam tra-
didi eos: non conſiſtet ex eis quiſquam in
conſpectu tuo.
9 Perveniţque ad illos Jehoſchuahh repentè:
tota ipſa nocte aſcenderat Gilgale.
10 [b] Fudit itaque illos Jehova coram Jiſraële,
qui percuſſit eos cæde magna apud Gib-
hhonem: deinde perſecutus eos via [a] qua
aſcenditur Bethchoronem, percuſſit eos
Hhazekam & Makkedam uſque.
11 Fuit autem cùm fugerent a facie Jiſraëlis,
ipſis *verſantibus* in declivi Bethchoronis, &
Jehova dejiciente in eos lapides magnos e
Cœlis

1 *Jiſraëlitas eſſe in medio*] Sic enim legitur cap. 9. 16.

10 *Fudit*] lapidibus, ut verſus ſequens explicat.
a Heb. aſcenſu.

Cœlis Hhazekam uſque, quibus moriebantur: (plures erant qui moriebantur lapidibus illis grandinis; quàm quos occiderunt filii Jiſraëlis gladio.)

12 Ut tunc [a]alloqueretur Jehoſchuahh Jeho-
vam die quo [b]expoſuit Jehova hunc Emo-
ræum filiis Jiſraëlis: & diceret ante oculos
Jiſraëlis, Sol in Gibhhone [c]ſubſiſte, & Luna
in convalle Ajalonis.
13 Subſiſtit ergo Sol, & Luna ſtetit donec vin-
dicata eſſet gẽs *Jiſraëlitica* ab hoſtibus ſuis:
nónne hoc ſcriptum eſt in libro recti? ſta-
bat autem ſol in medio cœlo, neque feſtina-
bat ad occaſum quaſi diem integrum.
14 Nec fuit ſimilis diei illi ante eum, vel poſt
eum, auſcultante Jehova voci cujuſquam:
nam Jehova pugnabat pro Jiſraële.
15 Tandem reverſus eſt Jehoſchuahh, & to-
tus Jiſraël cum eo ad caſtra Gilgalem.
16 Cùm autem fugientes quinque reges illi,
abſcondiſſent ſe in quadam ſpelunca Mak-
kedæ:
17 Nuntiatumque fuiſſet Jehoſchuhhæ di-
cendo: inventi ſunt quinq; illi reges abſcon-
diti in quadam ſpelunca Makkedæ:
18 Dixit Jehoſchuahh, obvolvite lapides ma-
gnos ori illius ſpeluncæ: & præficite ei vi-
ros ad cuſtodiendum illos.
19 Vos autem ne conſiſtite, perſequimini ho-
ſtes veſtros, & [d]poſtremos quoſque eorum
cædite: ne permittite eos ingredi in civita-
tes ſuas: quandoquidem tradidit eos Jeho-
va Deus veſter in manum veſtram.
20 Fuitque cùm abſolviſſent Jehoſchuahh &
filii Jiſraëlis percutere eos cæde magna
valdè, donec conſumerentur: ſuperſtites
verò qui ſupererant ex eis ingreſſi eſſent in
civitates munitas;
21 Ut reverterentur totus populus in caſtra
ad Jehoſchuhham Makkedam [e]incolumes:
non moverat contra filios Jiſraëlis quiſ-
quam linguam ſuam.
22 Diceretque Jehoſchuahh, aperite os illius
ſpeluncæ, & producite ad me quinq; reges
iſtos ex ipſa ſpelunca.
23 Qui facientes ſic, produxerunt quinque
reges iſtos ad eum ex ipſa ſpelunca, regem
Jeruſchalaimorum, regem Chebronis, re-
gem Jarmuthi, regem Laciſchi, regem Hhe-
glonis.
24 Deinde fuit cùm produxiſſent reges iſtos
ad Jehoſchuhham, ut vocaret Jehoſchuahh
omnes viros Jiſraëlis, & ediceret ductoribus
virorum militantium, qui venerant cum ip-
ſo, appropinquate, imponite pedes veſtros
[f]cervicibus iſtorum regum: qui appropin-
quantes impoſuerunt pedes ſuos cervicibus
eorum.
25 Tunc dixit ad eos Jehoſchuahh, ne time-
te, neque conſternamini, confirmamini &
fortes eſtote, nam ſic facturus eſt Jehova o-
mnibus hoſtibus veſtris, quibuſcum vos pu-
gnaturi eſtis.
26 Percuſſitque eos Jehoſchuahh poſtea &
morte affecit eos, ſuſpendens eos e quinque
lignis: qui manſerunt ſuſpenſi e lignis illis
uſque ad veſperam.
27 Fuit enim tempore occaſus ſolis, ut præci-
piente Jehoſchuhha, demitterent eos ex ip-
ſis lignis, ac projicerent eos in ſpeluncam
illam ubi abſconderant ſe: & impoſuerunt
lapides magnos ori illius ſpeluncæ uſque in
hunc ipſum diem.
28 MAKKEDAM autem cepit Jehoſchuahh
eodem die, [g]cujus *incolas* percuſſit acie gla-
dii, & cum rege ejus internecioni devovit,
ipſos, id eſt, omnem animam quæ erat in
illa, non reliquum fecit ſuperſtitem: ſed fe-
cit regi Makkedæ, quemadmodum fecerat
regi Jerichuntis.
29 DEINDE progreſſus Jehoſchuahh & to-
tus Jiſraël cum eo Makkeda Libnam, op-
pugnavit Libnam.
30 Cumque tradidiſſet ipſam quoque Jehova
in manum Jiſraëlis & regem ejus, percuſſit
eam acie gladii, id eſt, omnem animam quæ
erat in ea, non reliquum fecit in ea ſuperſti-
tem: ſed fecit regi ejus quemadmodum fe-
cerat regi Jerichuntis.
31 DEINDE progreſſus eſt Jehoſchuahh &
totus Jiſraël cum eo Libna Laciſchum: &
caſtris poſitis obſidens eam oppugnavit
eam.
32 Tradiditque Jehova Laciſchum in manum
Jiſraëlis, qui cepit eam die ſecundo, & per-
cuſſit eam acie gladii, id eſt, omnem ani-
mam quæ erat in ea, ſecundum omnia quæ
fecerat Libnæ.
33 TUNC aſcendit Horam rex Gezeris ad
auxiliandum Laciſcho, ſed percuſſit eum Je-
hoſchuahh & populum ejus, adeò ut non
faceret ei reliquum ſuperſtitem.
34 DEINDE progreſſus eſt Jehoſchuahh &
totus Jiſraël cum eo Laciſcho Hheglonem:
& caſtris poſitis obſidentes eam, oppugna-
verunt eam.
35 Quam ceperunt eodem die, & percuſſe-
runt eam acie gladii, id eſt, omnem animam
quæ erat in ea, eodem die internecioni de-
vovit; ſecundum omnia quæ fecerat Laci-
ſcho.
36 DEINDE aſcendit Jehoſchuahh & to-
tus Jiſraël cum eo Hheglone Chebronem,
& oppugnaverunt eam.
37 Quam capientes percuſſerunt acie gladii,
& regem ejus & omnes civitates ejus, id eſt,
omnem animam, quæ erat in [h]unaquaque
earum, non reliquum fecit ſuperſtitem, ſe-
cundum omnia quæ fecerat Hhegloni, in-
ternecioni enim devovit eam, id eſt, omnem
animam quæ erat in ea.
38 DEINDE revertens Jehoſchuahh & to-
tus Jiſraël cum eo, Debirum venit & oppu-
gnavit eam.
39 Cumque cepiſſent eam & regem ejus &
omnes civitates ejus, percuſſerunt eos acie
gladii, & internecioni devoverunt omnem
animam in unaquaq; earum, non reliquum
fecit ſuperſtitem: quemadmodum fecerat
Chebroni, ſic fecit Debiro & regi ejus, &
quemadmodum fecerat Libnæ & regi ejus.
40 DENIQUE percuſſit Jehoſchuahh to-
tam regionem, [i]montanam & auſtralem, &
planam, & decurſibus irriguam, & omnes
reges earum, non reliquum fecit ſuperſti-
tem: ſed omnem animam humanam inter-
necioni devovit, quemadmodum præcepe-
rat Jehova Deus Jiſraëlis.
41 ‖ Sic percuſſit eos Jehoſchuahh inde a Ka-
deſcho-Barnehhæ Hhazzam uſque to-
tam

12 *Alloqueretur*] precibus interpellaret eum.

b Heb. *poſuit coram filiis Jiſraëlis.*

c Heb. *ſile: ſic accipitur* 1 *Schem.* 14. 10.

In convalle Ajalonis] ad tribum Zebulunis pertinente verſus alterum terminũ promiſſæ terræ ad Aquilonẽ, vide Judicũ 12. Eſt enim altera ab ea quę commemoratur infrà 19. 42. Senſus autem verborum eſt: ſol ne occidas nobis in Gibhhonẽ pugnantibus, & Luna ne nobis afferat noctem.

13 *Libro recti*] forenſium annalium ſive actorum publicorum qui intercidit, ut alii multi forenſes, quorum Scriptura meminit.

15 *Tandem*] ab hoc verſu ad ultimũ uſque hyperbaton continuum eſt: nam antequam Gilgalem rediret cum exercitu, omnia, quæ ſubjungit, geſta ſunt. ideo eundem verſum in fine capitis repetit.

d Heb. *truncate illos cauda.*

20 *Conſumerentur*] qui per agros oppreſſi ſunt.

21 *In caſtra*] militaria. nam ſtativa erant Gilgale ut apparet ver. 15. & ultimo.

e Heb. *cum pace, id eſt, incolumitate.*

Non moverat] id eſt, ne verbo quidem a quoquam injuriam acceperant.

f Heb. *collis: ſic in fine verſus, ſynecdoche.*

g Heb. [illegible] *ſtratum.*

28 [illegible] humanam [illegible] terra [illegible] Deut. 20. 16 [illegible] infra ver. 40 [illegible] ſu ſequenti [illegible] accipitur [illegible]

32 *Die ſecundo*] [illegible] obſidione: [illegible] die non [illegible] vitates tam [illegible] expugnare.

35 *Eodem die*] [illegible] obſederant.

36 *Deinde*] [illegible] ampliorem [illegible] ſtoriæ explicati[illegible] infrà 14. & 15.

h Heb. [illegible] *fine ver. & [illegible]*

38 *Revertens*] [illegible] ridiana parte [illegible] Gilgalem verſu[illegible] tendens.

i. Heb. *montan[illegible] auſtri, & planiti[illegible] decurſuum.*

‖ Deut. 20. 16. 17.

tam etiam terram [d] Goſchenis Gibhhonem
uſque.
42 Omnes autem iſtos reges & terram eorum
cepit Jehoſchuahh [k] una expeditione nam
Jehova Deus Jiſraëlis pugnabat pro Jiſra-
ële.
43 Tum demum reverſus eſt Jehoſchuahh &
totus Jiſraël cum eo ad caſtra Gilgalem.

[illegible]] [illegible] 15.51.
k Heb. vice una.

Caput XI.

Devictis quinque regibus, omnes reliqui conſentientes copiis Jiſraëlitas ſtatuunt invadere, ſed inopinantes oppreſſi caduntur, & tota eorum regio occupatur diſtribuenda tribubus Jiſraëlis, ac ita finis bellis imponitur.

1 Fuitque cùm audiviſſet *iſta* Jabin rex
Chatzoris: ut mitteret ad Jobabum re-
gem Madonis, & ad regem Schimronis,
& ad regem Acſchaphi:
2 Ad reges quoque qui erant ab Aquilone
regionis, in montanis & in campeſtribus, in
[a] auſtralibus partibus Cinnerothanis & in
planitie, & in tractibus Dori verſus mare:
3 *Ad* Cenahhanæum ab oriente & occiden-
te, & Emoræum, & Chittæum, Perizzæum-
que & Jebuſæum in montanis: Chivvæum
etiam ſubjacentem Chermoni, in regione
[3] Mitzpæ.
4 Qui prodierunt ipſi, & omnes copiæ eorũ
cum eis, populus multus, ſicut arena quæ
eſt in litore maris, multitudine: & equi ac
currus multi admodum.
5 Et ex condicto convenerunt omnes reges
iſti: deinde venientes caſtra poſuerunt ſi-
mul ad aquas Meromi, ut pugnarent contra
Jiſraëlem.
6 Dixit autem Jehova ad Jehoſchuhham, ne
time a facie eorum, nam cras hoc eodem
tempore traditurus ſum omnes illos confoſ-
ſos coram Jiſraële: equis eorum ſuffragines
ſuccidito, & currus eorum comburito igni.
7 Venit itaque Jehoſchuahh & totus populus
militaris cum eo contra illos ad aquas Me-
romi repentè, & irruerunt in eos.
8 Quos tradidit Jehova in manum Jiſraëlis,
ita ut percuterent eos, perſequutique ſunt
eos uſque ad magnam Tzidonem, & uſque
ad [b] ſalinas, ac uſque ad convallem Mitzpę
verſus orientem: percuſſerunt autem eos
adeò, ut non reliquum facerent eis ſuper-
ſtitem.
9 Fecitque Jehoſchuahh quemadmodum ip-
ſi edixerat Jehova: equis eorum ſuffragines
ſuccidit, & currus eorum combuſſit igni.
10 Reverſus deinde Jehoſchuahh, tempore
illo cepit Chatzorem, cujus regem percuſ-
ſit gladio: Chatzor enim antea erat caput
omnium regnorum iſtorum.
11 Percuſſerunt autem omnem animam, quæ
erat in ea, acie gladii internecioni devo-
ventes, non reliqua fuit ulla anima huma-
na: Chatzorem verò combuſſit igni.
12 Similiter omnes civitates regum iſtorum,
& omnes reges earum cepit Jehoſchuahh,
percuſſitque eos acie gladii internecioni
devovendo eos: ‖ quemadmodum præce-
perat Moſche ſervus Jehovæ.
13 Veruntamen nullam earum civitatum quę
[c] manſerunt cum aggere ſuo combuſſit Jiſ-
raël: præter Chatzorem ſolam, quam com-
buſſit Jehoſchuahh.
14 Omnia autem ſpolia iſtarum civitatum &
jumenta diripuerunt ſibi filii Jiſraëlis: tan-
tùm omnes homines percuſſerunt acie
gladii, adeò ut perderent eos, non fecerunt
reliquam ullam animam humanam.
15 Quemadmodum præceperat Jehova Moſ-
chi ſervo ſuo, ſic præceperat Moſche Jehoſ-
chuhhæ, & ſic fecit Jehoſchuahh, nihil
detraxit ex omnibus quæ præceperat Jeho-
va Moſchi.
16 Cepit ergo Jehoſchuahh totam regionem
iſtam montanam, & totam auſtralem, & to-
tam terram Goſchenis, & planitiem atque
campeſtria, id eſt, montana Jiſraëlis & pla-
nitiem ejus.
17 A monte [d] glabro [c] quo aſcenditur Schhi-
rem uſque Bahhal-Gadem in convalle Li-
bani, ſub monte Chermonis, quorum om-
nes reges cepit, & percutiens morti tradi-
dit eos.
18 [e] Diebus multis geſſit Jehoſchuahh contra
omnes reges iſtos bellum.
19 Nulla fuit civitas quæ pacem fecerit cum
filiis Jiſraëlis, pręter Chivvæos habitatores
Gibhhonis: omnia iſta ceperunt bello.
20 A Jehova enim fuit quod obfirmarant cor
ſuum, ad occurrendum bello Jiſraëli, ut in-
ternecioni devoveret illas, nec fieret illis
gratia: ſed ut perderent eas, quemadmo-
dum præceperat Jehova Moſchi.
21 Tempore autem illo veniens Jehoſch-
uahh excidit [f] Hhanakæos e montanis, e
Chebrone, e Debiro, e Hhanabo, & ab om-
nibus [g] montanis Jehudæ & ab omnibus
montanis Jiſraëlis: cum civitatibus illorum
internecioni devovit eos Jehoſchuahh.
22 Nullus Hhanakæorum reliquus factus eſt
in terra filiorum Jiſraëlis: tantùm Hhazzæ,
Gathi & Aſchdodi ſuperfuerunt.
23 Sic cepit Jehoſchuahh totam illam terram
quemadmodum edixerat Jehova Moſchi:
deinde dedit eam Jehoſchuahh in poſſeſſi-
onem Jiſraëlitis, [h] ſecundum partitiones eo-
rum per tribus eorum: cùm terra quieta fu-
it a bello.

a Heb. in auſtro Cinnerothanis, id eſt, re[illegible] Genezareth [illegible] & trans Jardenem.
3 Mitzpæ] id eſt, ſpeculæ: nam regio [illegible] ſita in ingreſſu Libani ſupra Jardenem, in qua ſpeculatores collocati erant, [illegible] eorum cuſtodiâ, [illegible] ſervaretur regio. Non eſt autem illa Mitzpa quę ad tribum Jehudæ pertinet, infrà 15.38. neque Binjaminis infrà 18.26. neque illa Mitzpa Moabitarum de qua 1. Schemu. 22. 3. ſed ea quæ eſt Gilhhadi juncta, de qua Gen. 31.49. & Jud. 11. 1.

b Heb. ad combuſtionem aquarum, id eſt, loca ubi aquæ comburuntur in ſalem, ut infrà 13.6.

‖ Deut. 20. 16. & 17.

13 *Manſerunt cum aggere*] id eſt, quæ obſidionem quidem expectarunt, ſed antequam aggeres vi dejicerentur ſe dediderunt: Ex lege Deut. 20.10.

17 *Glabro*] id eſt, qui totus eſt glabrotum ſine arboribus.
c Heb. *aſcendendo Schhirem, metonymia.*

18 *Diebus multis*] ſex annis & paulo plus, quod colligitur ex ætate Calebi, cùm peteret poſſeſſionem a Jehoſchuhha infra 14.6. & ſequentibus.

21 *Hhanakæos*] vide annotata Num. 13.22.
Montanis Jehudæ] hinc colligitur librũ hunc compoſitum fuiſſe poſt diviſionem populi in duo regna, & Schaulis mortem, quod confirmatur frequenti illa formula qua facta a Jehoſchuhha dicuntur durasse in diem hunc, ſuprà 4.9. & ſæpius.
23 *Secundum partitiones*] de quibus infrà 15. & ſequentibus.

Caput XII.

Epilogus expeditionum Jiſraëlitarum ſub Moſche & Jehoſchuhha: cum catalogo regionum quas occuparunt, & regum quos occiderunt.

1 Hi autem ſunt reges iſtius terræ, quos
percuſſerunt filii Jiſraëlis & hæredita-
riò poſſederunt terram eorum, trans
Jardenem ad ortum ſolis: a flumine Arnonis
uſque ad montem Chermonis, & omnia cã-
peſtria ad orientem.
2 ‖ Sichon rex Emoræorum qui habitabat
Cheſchbone: qui dominabatur a Hharo-
bhere, quod eſt ad ripam fluminis Arnonis,
& [a] [2] interamni ipſius fluminis, ac dimidio
Gilhhadis uſque ad Jabbokum torrentem,
terminum Hhammonitarum.
3 Et a campeſtribus uſque ad mare [b] Cinne-
reth ab oriente, & uſque ad mare campe-
ſtrium, mare ſalſum ad orientem, *ubi eſt* via
[3] Beth-Jeſchimothas: & ab Auſtro ſub ipſis
[e] decur-

‖ Num. 21.
a Heb. *& medio ipſius fluminis.*
2 *Interamni*] Deut. 2.35. item 3.16.
b Heb. *Cinnerotharum*, vide Num. 34.11
3 *Beth-Jeſchimothas*] quæ eſt in termino Moabitarum: vide Ezech. 25.9.

Decurſibus collis] de quibus Deut. 3. 17.

ᶠ decurſibus collis.
4 Et conterminus Hhog rex Baſchanis e reli-
quiis Raphæorũ: qui habitaverat Hhaſch-
tarothis & Edrehhi.
5 Dominabaturque in monte Chermonis &
Salcha & in toto Baſchane, uſq; ad termi-
num Geſchuræorum, & Mahhachathæo-
rum, & in dimidio Gilhhadis conterminò
Sichoni regi Cheſchbonis.
6 Moſche ſervus Jehovæ & filii Jiſraëlis per-
cuſſerunt eos: deditque illam Moſche ſer-
vus Jehovę hæreditariam poſſeſſionem Rē-
ubeniticæ & Gaditicæ, ac dimidiatæ tribui
Menaſchiticæ.
7 Hi verò ſunt reges iſtius terræ, quos per-
cuſſit Jehoſchuahh cum filiis Jiſraëlis cis
Jardenem ad occidentem, a Bahhal-Gade
in convalle Libani uſque ad montem gla-
brum, quà aſcenditur Sehhirem: deditq;
eam Jehoſchuahh tribubus Jiſraëlis hære-
ditariam poſſeſſionem ſecundum partitio-
nes eorum.
8 In montanis ac in planitie & in campeſtri-
bus, & in decurſibus, & in deſerto, ac in
auſtrali plaga: *terram* Chittæi, Emoræi, &
Cenahhanæi, Perizzæi, Chivvæi, & Jebuſæi.
9 Rex Jerichuntis unus: rex Hhaji, quæ a la-
tere erat Bethelis unus.
10 Rex Jeruſchalaimorum unus: rex Che-
bronis unus.
11 Rex Jarmuthi unus: rex Laciſchi unus.
12 Rex Hheglonis unus: rex Gezeris unus.
13 Rex Debiri unus: rex Gederis unus.
14 Rex Chormæ unus: rex Hharadi unus.
15 Rex Libnæ unus: rex Hhadullami unus.
16 Rex Makkedæ unus: rex Beth-Elis unus.
17 Rex Tappuachi unus: rex Chepheris unus.
18 Rex Apheki unus: rex ˣ Scharonæ unus.
19 Rex Madonis unus: rex Chatzoris unus.
20 Rex Schimronis Meronis unus: rex Ach-
ſchaphi unus.
21 Rex Thahhanachi unus: rex Megiddun-
tis unus.
22 Rex Kedeſchi unus: rex Jokněhhami cum
Carmelo unus.
23 Rex Dori cum tractu Dori unus: rex gen-
tium ad Gilgalem unus.
24 Rex Thirtzæ unus: omnes reges triginta
unus.

18 *Scharonæ*] vide 1. Chron. 27. 29.

CAPUT XIII.

Jehoſchuahhæ jam ſeni Deus præcipit, ut totam promiſſam terram tam occupatam quàm occupandam cis Jardenem novem tribubus cum dimidio diſtribuat, quæ diſtributio antequam explicetur, repetit diſtributionem factam a Moſche trans Jardenem duabus tribubus cum dimidiata.

1 JEHOSCHUAHH autem ¹ ſenex erat &
² vergens ætate: quare dixit Jehova ad e-
um, tu ſenuiſti, vergens ætate es: & terra
relinquitur multa admodum hæreditariò
poſſidenda.
2 Hæc terra eſt quæ relinquitur, omnes limi-
tes Peliſchtæorum & tota Geſchuræa.
3 A ³ Schichore, qui eſt ante Ægyptum uſq;
ad terminum ᵇ Hhekronis verſus Aquilo-
nem, Cenahhanæis ᶜ accenſetur: *regio* quin-
que ſatrapiarum Peliſchtæorum, ᶜ Hhaz-
zathæ & ᵈ Aſchdodæ, & ᵉ Eſchkelonit-
icæ, Gathæ, & ᶠ Hhekroniticæ, quæ Hhav-
væorum *fuit*.
4 Ab Auſtro tota terra Cenahhanæi & ᵍ Ma-
gora quod eſt Tzidoniorum uſque Aphe-
kum: uſque ad terminum Emoræi.
5 Terra etiam ʰ Giblæa & totus Libanus ad
ortum ſolis, a Bahhal-Gade ſub monte
Chermonis: uſque ad ingreſſum Chama-
thæ.
6 Omnes habitatores illius montis a Libano
uſque ad ⁱ ſalinas omnes, Tzidonios ego ex-
pellam a conſpectu filiorum Jiſraëlis: tan-
tùm fac ut *ſortitione* accidat Jiſraëli in poſ-
ſeſſionem, quemadmodum præcepi tibi:
7 ᶠ Nunc itaque divide terram iſtam in poſ-
ſeſſionem novem his tribubus & dimidiatæ
tribui Menaſchiticæ.
8 ᵏ Cum cæterâ dimidiata ejus Rěubenitica
& Gaditica acceperunt poſſeſſionem ſuam
quam dederat eis Moſche trans Jardenem
ad orientem, ᶠ quemadmodum dedit eis
Moſche ſervus Jehovæ:
9 (A Hharohhere quod eſt ad ripam fluminis
Arnonis, & civitate, quæ *eſt* interamnis, tum
totam planitiem Medebæ Dibonem uſ-
que.
10 Id eſt, omnes civitates Sichonis regis E-
moræi, qui regnabat Cheſchbone: uſque ad
terminum Hhammonitarum.
11 Tum Gilhhadem & terminum Geſchu-
ræum & Mahhacathæum, totumque mon-
tem Chermonem ac totum Baſchanem
Salcam uſque.
12 Totum regnum Hhogi in Baſchane, qui
regnabat Hhaſchtarothis & Edrehhi: hic
reſiduus erat e reliquiis ᶠ Raphæorum,)
cùm percuſſiſſet eos Moſche & expuliſſet
eos.
13 Quamvis non expulerint filii Jiſraëlis Ge-
ſchuræum & Mahhacathæum, ſed inhabi-
taverit Geſchuræus & Mahhacathæus in
medio Jiſraëlitarum, uſque in diem hunc.
14 Tantùm tribui Leviticæ non dedit poſſeſ-
ſionem: ᶠ igne conſumenda Jehovæ Dei
Jiſraëlis ſunt poſſeſſio ejus, quemadmodum
dixit ei.
15 Dederat autem Moſche tribui filiorum
Rěubenis per familias eorum *in poſſeſſio-
nem*.
16 Fuitque eis terminus a Hharohhere, quod
eſt ad ripam fluminis Arnonis, tum civitas
quæ eſt interamnis, tum tota planities uſque
Medebam.
17 ᶠ Cheſchbonem cum omnibus civitatibus
ejus, quę ſunt in illa planitie: Beth-Bahhal
ᶠ Dibonem & Bamoth-Bahhalem, & ˡ Me-
hhonem.
18 Item Jahhetzam & Kedemothas & Me-
phahhatham.
19 Item Kiriathajima & Sibmam & Zereth-
Schahharam in montanis illius convallis.
20 Item Beth-Pehhorem, & ᶠ Aſchdothas-
Piſgæ & ᶠ Beth-Jeſchimothas.
21 Denique omnes civitates illius planitiei
& totum regnum Sichonis regis Emoræo-
rum, qui regnarat Cheſchbone: cùm per-
cuſſiſſet Moſche eum & principes Midja-
nitarum Evin & Rekemum & Tzurem &
Churem

1 *Senex*] de ætate eius vide cap. ſeq. ver. 10.
2 Heb. *vergens diebus, ſic infrà bis.*
3 *Schichore*] amnis eſt, qui Petram Arabiæ præterfluens in Sirbonidem paludem influit, & Aegyptum a terra promiſſa diſterminat.
b *vel. Accaronis, ut 1. Sam. 5. 10.*
Accenſetur] non enim erant Philiſtæi juſti poſſeſſores ejus, ſed vi Hhavvæos expulerant Deut. 2. 23. ideo ſuum verſiculi vertimus, quæ Hhavvæorum fuit.

Chittim & Rebahhum, Toparchas Sichonis, inhabitantes eam terram.

22 Bilhhamum quoque filium Behhoris divinum occiderant filii Jiſraëlis gladio ad cæſas copias eorum.

23 Fuitque terminus filiorum Rëubenis Jardenes cum termino *ejus*: hæc *eſt* poſſeſſio filiorum Rëubenis per familias eorum, civitates cum villis earum.

24 ITEM dederat Moſche tribui Gadis, pro filiis Gadis per familias eorum,

25 Fuitque illis terminus Jahhazer cum omnibus civitatibus Gilhhadis, &' dimidiata terra Hhammonitarum: uſque Hharohherem, quæ eſt ante conſpectum Rabbæ.

26 Item a Cheſchbone uſque Ramatham Mitzpæ, & Betonimos: & a Machanajimis uſque ad terminum Debiræ.

27 In convalle autem Beth-Haramum & Beth-Nimram & Succothas & Tzaphonem, reſiduū regni Sichonis regis Cheſchbonis, Jardenem cum termino *ejus*: uſque ad extremitatem maris Cinnerethæ, trans Jardenem ad orientem.

28 Hæc eſt poſſeſſio filiorum Gadis per familias eorum: civitates cum villis earum.

29 DENIQUE dederat Moſche dimidiatæ tribui Menaſchis: fuitq; dimidiatæ tribus filiorum Menaſchis per familias eorum:

30 Fuit, inquam, terminus eorum a Machanajimis totus Baſchan, totum regnum Hhogi regis Baſchanis, & omnes villæ Jairis, quæ erant in Baſchane ſexaginta civitates.

31 Item dimidium Gilhhadis cum Hhaſchtarothis & Edrehhi civitatibus regni Hhogi in Baſchane: hæc dederat filiis Maciris filii Menaſchis' pro dimidiata parte filiorum Maciris per familias eorum.

32 Iſta ſunt, quæ poſſidenda tradiderat Moſche in campeſtribus Moabitarū trans Jardenem Jerichuntis orientem verſus.

33 Tribui autem Leviticæ non dederat Moſche poſſeſſionem: Jehova Deus Jiſraëlis eſt poſſeſſio eorum, quemadmodum dixit eis.

CAPUT XIIII.

Generalis propoſitio partitionis terræ quàm prioribus verſibus continetur: inde verò uſque ad finem capitis narratur ſingulari privilegio, antequam divideretur terra, Calebo poſſeſſionem attributam eſſe, ut promiſerat Deus Num. 14.

1 ISTA verò ſunt quæ poſſidenda acceperunt filii Jiſraëlis in terra Cenahhani: quæ poſſidenda tradiderunt Elhhazar ſacerdos & Jehoſchuahh filius Nunis ac primores paternarum familiarum per ſingulas tribus filiis Jiſraëlis.

2 Sortitione poſſeſſionis ſuæ: (quemadmodum præceperat Jehova per Moſchen) novem tribubus & dimidiatæ tribui.

3 Cùm dediſſet Moſche poſſeſſionem duabus illis tribubus, & dimidiatæ tribui trans Jardenem: Levitis autem non dediſſet poſſeſſionem inter eos.

4 Erant enim filiorum Joſephi duæ tribus, Menaſche & Ephrajim, quare non dederunt partem Levitis in ipſa terra, ſed civitates ad habitandum, & ſuburbana prædia earum, pro pecoribus eorum & pro facultatibus eorum.

5 Quemadmodum præceperat Jehova Moſchi ſic fecerunt filii Jiſraëlis: & partiti ſunt terram.

6 Acceſſerant enim filii Jehudæ ad Jehoſchuhham Gilgalem, & dixerat ad eum Caleb filius Jephunnæ Kenizzæus: tu noviſti verbum quod edixit Jehova Moſchi viro illi Dei, mei cauſâ, & tui cauſâ Kadeſchi-Barnehhæ.

7 Quadraginta annos natum fuiſſe me cùm mitteret Moſche ſervus Jehovæ Kadeſcho-Barnehhæ ad explorandum hanc terram: & retuliſſe ei reſponſum, quemadmodum erat in [a] animo meo.

8 Fratres quidem meos, qui aſcenderant mecum, liquefeciſſe [b] animum populi: me verò [c] plenè ſecutū eſſe Jehovam Deum meū.

9 Ideoque juraſſe Moſchen die illo dicendo: *mentiar* niſi terra illa per quam inceſſit pes tuus tibi cedat in poſſeſſionem filiiſque tuis uſque in ſeculum: eò quòd plenè ſecutus es Jehovam Deum meum.

10 Nunc autem, ecce, vivum conſervavit Jehova me quemadmodum dixerat: jam quadrageſimus quintus annus eſt, ex quo edixit Jehova edictum hoc Moſchi, cùm rediret Jiſraël in deſertum: nunc ergo, ecce ego hodie natus ſum octoginta quinque annos.

11 Adhuc hodie robuſtus ſum, ut quo die miſit me Moſche, ut vires meæ tunc *fuerunt*, ſic etiam vires meæ nunc *ſunt* ad bellum, & ad procedendum atque veniendum.

12 Quapropter nunc da mihi montem iſtum, id quod edixerat Jehova die illo: quamvis tu audieris illo die Hhanakæos eſſe ibi, & civitates eſſe maximas *&* munitiſſimas, fortaſſis Jehova erit mecum ut expellam eos quemadmodum prædixit Jehova.

13 Benedixit ergo ei Jehoſchuahh: deditque Chebronem Calebo filio Jephunnæ in poſſeſſionem.

14 Idcircò ceſſit Chebron Calebo filio Jephunnæ Kenizzæ in poſſeſſionem, uſque in diem hunc: propterea quòd plenè ſecutus eſſet Jehovam Deum Jiſraëlis.

15 (Nomen autem Chebronis ante fuerat [d] urbs Arbahhi, is eſt homo ille maximus inter Hhanakæos) tum terra quieta fuit a bello.

6 *Filii Jehudæ*] ut contribuli ſuo Calebo, advocati patrocinarentur. Hæc autem geſta fuiſſe ante expugnatam Chebronem, oſtendit cōparatio hujus loci cum ver. 36. & 37. capitis 10.

a Heb. *cum corde meo*.

b Heb. *cor*.

c Heb. *implevi ire poſt Jehovam*, ut infrà aliquoties.

10 *Quadrageſimus quintus*] Id eſt, 7 ab ingreſſu in terram: unde colligitur ſeptem annos Jehoſchuahham impendiſſe in debellandis Canahhanæis.

Cum rediret] Dei ſententia juſſus retrocedere. Num. 14. 25.

11 *Procedendum*] vide Num. 27. 17.

12 *Fortaſſis*] oſtenſe propriis viribus montis incolas aggreſſurum confiſus promiſſione divinâ: vide Exod. 32. 30. Dubitandi verò particulam adjicit, cùm ad notandam humanitus rei difficultatem, tum ad comparandos & confirmandos in eadem ſpe animos audientium, ut 1. Schem. 14. 7.

13 *Benedixit*] Id eſt, approbavit petitionem ejus, & conceſſit ei Chebronem, quamvis non promiſerit ut propriis viribus aggrederetur Caleb, ſed ipſe cum toto Jiſraële eam oppugnavit, & captam dedit Calebo, vide ſuprà 10. 37.

14 *In poſſeſſionem*] vide infra 21. 12. & ſequentibus.

d Heb. *Kirjath-Arbahhi*.

15 *Arbahhi*] viri nomen eſt, a quo civitas denominabatur. *Tum terra*] idem repetit quod in fine decimi, ut eo clarius temporum ὑϛέρησις cognoſcatur.

CAPUT XV.

Termini poſſeſſionis Jehudæ cum omnibus civitatibus & villis in ea comprehenſis recenſentur.

1 FUIT autem ſors pro tribu filiorum Jehudæ per familias eorum: ad terminum Edomæorum, deſertum Tzinis meridiem verſus *erat* extremitas auſtralis.

2 Fuitque eis terminus meridianus, extremitas maris ſalſi: ab [a] eo ſinu qui ſpectat meridiem verſus.

3 Unde procedens adverſus meridiem ad aſcenſum Hhakrabimorum pertranſit Tzinem, aſcenditque a meridie Kadeſchum-Barnehhæ: ac tranſiens Chetzrone, aſcendit

a Heb. *a lingua*.

4 *Flumen Ægypti*] Schichorem intelligit, de quo ſupra 13. 3. & infra ver. 47.
5 *Mare ipſum*] totum, ab auſtrali ſinu uſque ad orientalem, quo Jarden in ipſum mare influit.
Pars Jardenis] i. ab extremitate Jardenis partem ejus uſque ad locum Genezareth Juda maximam poſſedit, etiamſi quorundam tribuum fines in ipſum Jardenem inciderent, hac ratione fiebat ut fines Naphthali ad Jardenem eſſent Judæ contermini, ut habetur infra 26. 34.
b Heb. *filii Rëubenis.*
6 *Rëubenitæ*] nihil habuit ea tribus cis Jardenem: ſed locus videtur ab hoc Bohanæ Rëubenita denominatus propter rem aliquam geſtam ibi, quæ ipſum attingat, ſicut infra ver. 37. Migdal-Gadis dicitur.
c *infrà* 18. *Geliloth.*
d Heb. *Gehinnom unde voce corrupta irrepſit Gehenna nomen propter immanes cruciatus eorum qui immolabantur Molecho,* 2. *Reg.* 23. 10. *& Jer.* 7. 31. *&* 19.
e Heb. *a vertice montis.*
f Heb. *ſecundum os.*
g Heb. *natos Hhanako, ut paulò antè in verſu filios Hhanaki.*
15 *Aſcendens inde*] videtur Calebo attribui expeditio in eam civitatem, quæ tamen ſupra, 10. 38. Jehoſchuhhæ & toti Jiſraëli attribuitur: quod fit, quia pro ipſo Calebo ſuſcipitur: ideo ipſe præmium proponit primo occupanti.
17 *Filius Kenazi*] i. deſcendens a Kenazo, ſive nepos, ſive abnepos 1. Chron. 4.
18 *Ut perſuaderet*] id eſt, veniam obtinuit a ſponſo, a patre ſuo petendi.
h Heb. *ſiccitatis.*

dit Adderem, & divertit Karkahham.
4 Inde tranſiens Hhatzmonem, procedit ad
ᵃflumen Ægypti, cujus termini exitus ſunt
in mare: hic eſt vobis terminus meridianus.
5 Terminus autem orientem verſus, eſt ᵃmare ipſum ſalſum, uſque ad extremitatem
Jardenis: terminus verò ad latus Aquilonare, a ſinu iſtius maris, ᵃpars Jardenis.
6 Unde aſcendens hic terminus Beth-Choglam, tranſit ab Aquilone Beth-Hharabæ;
deinde aſcendit idem terminus ad lapidem
Bohanis [b] ᵃRëubenitæ.
7 Unde aſcendit idem terminus Debirum a
convalle Hhacoris, & Aquilonem verſus
ſpectat [c] Gilgalem, qui eſt e regione aſcenſus Adummimorum, qui eſt ipſi valli a meridie: tum tranſit terminus ipſe ad aquas Hhé-
Schemeſchi, ſuntq; progreſſus ejus ad fontem Rogelis.
8 Inde aſcendit idem terminus per vallem filiorum Hinnomi ad latus urbis Jebuſæorum
a meridie, ipſa eſt Jeruſchalajima: unde aſcendit idem terminus ad verticem montis
qui *eſt* in conſpectu [d] vallis Hinnomi verſus
occidentem: quiq; eſt in extremitate convallis Raphaæorum verſus Aquilonem.
9 Poſt definit terminum iſtum mons a [e] vertice ſuo ad fontem aquarum Nephtoachi, &
procedit ad civitates montis Hhephronis:
definit etiam terminum iſtum Bahhala, iſta
eſt Kiriath-Jehharim.
10 Deinde divertens terminus ipſe a Bahhala occidentem verſus, ad montem Sehhiris,
tranſit ad latus montis Jehharimorum ab
Aquilone, *hoc jam eſt* Ceſalon: tum deſcendens Beth-Schemeſchum tranſit Timnàm.
11 Poſtea procedit iſte terminus ad latus
Hhekronis Aquilonem verſus, & definit ipſum terminum ad Schicceronem, & tranſiens montem Bahhalæ, procedit Jabneelem,
& ſunt exitus iſtius termini in mare.
12 Denique terminus occidentalis eſt, quod
eſt, ad mare magnum & terminum *ipſius*: hic
eſt terminus filiorum Jehudæ circumquaq;
per familias eorum.
13 Calebo autem filio Jephunnæ, dederat
partem inter filios Jehudæ [f] ex præſtituto
Jehovæ ad Jehoſchuhham: urbem Arbahhi,
qui fuit pater Hhanakitarum: ea eſt Chebron.
14 Expuleratque inde Caleb tres Hhanakitas: Scheſchaium & Achimanem & Talmaium, [g] Hhanakitas.
15 Poſtea ᵃaſcendens inde ad habitatores Debiri: (nomen autē Debiri antea fuerat urbs
Sepheri.)
16 Dixerat Caleb, qui percuſſerit urbem Sepheri & ceperit eam: viciſſim dabo ei
Hhachſam filiam meam in uxorem.
17 Cumq; cepiſſet eam Hothniel ᵃfilius Kenazi agnatus Calebi: dedit ei Hhachſam filiam ſuam in uxorem.
18 Fuitq; cùm conventura eſſet, ᵃut perſuaderet illi de petendo a patre ſuo agro: quare
ea deſiluit de aſino: cui dixit Caleb, quid tibi eſt?
19 Tum dixit illa, da mihi munus; quandoquidem terram [h] ſiccam dediſti mihi, des
mihi quoque ſcaturigines aquarum: dedit itaque ei ſcaturigines ſuperiores & ſcaturigines inferiores.
20 Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Jehudæ
per familias eorum.
21 Suntque civitates iſtæ: extremitatis *pertinentes* ad tribum filiorum Jehudæ conterminæ Edomæis ad meridiem: [i] Kabtzeel, &
Hheder, & Jagur.
22 Et Kina, & [k] Dimona & Hhadhhada,
23 Et Kedeſch, & Chatzor, & Jithnan,
24 Ziph, & Telem, & Behhalothæ,
25 Et Chatzor, Chaddatha, & Kerijothæ,
(Chetzron ᵃ ea *eſt* Chatzor.)
26 Aman, & [l] Schemahh, & Molada,
27 Et [m] Chatzar-Gadda, & Cheſchman, &
Beth-pelet,
28 Et Chazzar-Schuhhal, & Beer-Schebahh,
& Bizjothia.
29 [n] Bahhala, & Hijjima, & Hhetzem.
30 Et [o] Eltolad, & [p] Cecil, & Chorma.
31 Et Tziklag & [q] Madmanna, & Sanſanna.
32 Et [r] Lebaothæ, & [ſ] Schilchima, & ᵃHhajim, & Rimmon: omnes civitates ᵃ viginti
novem, & villæ earum.
33 In humili loco, Eſchtaol, & Tzorhha, &
Aſchna.
34 Et Zanoach, & Hhen-Gannimah, Tapuach, & Hhenam,
35 Jarmuth, & Hhadullam, Soco, & Hhazeka,
36 Et Schahharajima, & Hhadithajima, &
Gedera ſive Gederothajima: civitates quatuordecim & villæ earum.
37 Tzenan, & Chadaſcha, & ᵃ Migdal-Gadis.
38 Et Dilhan, & Mitzpæ, & ᵃ Jokteel,
39 Laciſch, & Botskath, & Hheglon,
40 Et Chabbon, & Lachmas, & Cithliſch.
41 Et Gederothæ, Beth-Dagon, & Nahhama,
& Makkeda, civitates ſexdecim & villę earum.
42 Libna, & [t] Hhether, & Hhaſchan.
43 Et Jiphtach, & Aſchna, & Netzib.
44 Et Kehhila, & [v] Aczib, & Mareſcha: civitates novem & villæ earum.
45 Hhekron cum pagis ejus & villis ejus.
46 Ab Hhekrone uſque ad Mare, omnes *civitates* quæ ſunt juxta Aſchdodum & villæ earum.
47 Aſchdod, pagi ejus, & villæ ejus: Hhazza,
pagi ejus, & villę ejus uſque ad flumen Ægypti: & mare magnum, ac terminus *ejus*.
48 In montanis autem: Schamir, & Jattir, &
Socho.
49 Et Danna, & urbs Sannæ, ea *eſt* Debir.
50 Et Hhanab, & [x] Eſchtemo, & Hhanimæ.
51 Et Goſchen, & [y] Cholon, & Gilo: civitates undecim & villæ earum.
52 Arab, & Duma, & Eſchehham,
53 Et Janum, & Beth-Tapuach, & Apheka,
54 Et Chumta, & urbs Arbahhi, ea *eſt* Chebron, & Tzihhor: civitates novem & villæ
earum.
55 Mahhon, Carmel, & Ziph, & [z] Juta,
56 Et Jizrehhel, & Jokdehham, & Zanoach,
57 Kajin, Gibba, & Timna: civitates decem
& villæ earum.
58 Chalchul, Beth-Tzur, & Gedor,
59 Et Mahharath, & Beth-hhanotæ, & Eltekon: civitates ſex & villæ earum.
60 [a] Kirjath-Bahhal, ea *eſt* Kirjath-Jehharima, & Rabba: civitates duæ & villæ earum.

61 In deſerto, Beth-Hharabæ, Middin, & Se-
caca.
62 Et Nibſcham, & civitas ſalis, & Hhen-Ge-
di: civitates ſex & villæ earum.
63 Jebuſæos autē inhabitantes Jeruſchalaji-
ma non potuerunt filii Jehudæ expellere:
*ſed habitabat Jebuſæus cum filiis Jehudæ
Jeruſchalajimis uſque in diem hunc.

Caput XVI.

Termini filiorum Joſephi in genere; deinde Ephrajimi ſpeciatim recenſentur.

1 Deinde prodiit ſors pro filiis Joſephi,
a Jardene Jerichuntis, inde ab aquis
Jerichuntis ad orientem: deſertum il-
lud, quod aſcendit Jerichunte per montana
Beth-Elem.
2 Inde progreditur Beth-Ele *Luzum: & tranſ-
it ad terminum *Arcæi *Hhatarothas.
3 Poſtea deſcendit occidentem verſus per
terminum Japhletæi uſq; ad terminū Beth-
Choronis inferioris & Gezerum uſq;: ſunt-
que exitus ejus in mare.
4 Itaque poſſeſſionem acceperunt filii Joſe-
phi, Menaſche & Ephrajim.
5 Fuit autem terminus filiorum Ephrajimi
per familias eorum, fuit, inquam, terminus
poſſeſſionis eorum orientem verſus Hha-
tarothæ-Adaris uſque Beth-Choronem ſu-
periorem.
6 Et procedit terminus occidentem verſus
Michmetatam ab Aquilone, tum diver-
tit terminus orientem verſus Taanatam-
Schilontis, quam pertranſit ab oriente ad
Janoachum.
7 Tum deſcendit a Janoacho Hhatarothas
& *Nahharam: & incurrens in Jerichun-
tem exit ad Jardenem.
8 A Tappuacho procedit terminus verſus
occidentem ad flumen Kanæ: ſuntq; exitus
ejus in ipſum mare: hæc *eſt* poſſeſſio tribus
filiorum Ephrajimi per familias eorum.
9 Præter civitates illas, quæ diſtinctæ erant
pro filiis Ephrajimi in medio poſſeſſionis
Menaſchitarum: omnes *inquam* civitates
illas cum villis earum.
10 Sed non expulerunt Cenahhanæum qui
habitabat Gezere: quapropter habitavit
Cenahhanæus inter Ephrajimitas uſque in
diem iſtum: fuit tamen tributo ſerviens.

Caput XVII.

Reliquis [illegible] tribui Menaſchis, hæreditas a Jehoſchuhha datur Ephrajimo conjuncta: & utriſque de anguſtia finium quærentibus, ratio illos dilatandi oſtenditur.

1 Fuit verò ſors tribui Menaſchis, (*quia
ipſe primogenitus erat Joſephi): Ma-
ciri quidem primogenito Menaſchis,
principi Gilhhaditidos, eò quòd ipſe *erat*
vir bellicoſus, ‖ ideo fuit ejus Gilhhaditis &
*Baſchan.
2 Fuit verò filiis Menaſchis *reliquis per fa-
milias ſuas, filiis a Abihhezeris, & filiis Che-
leki, & filiis Aſrielis, & filiis Schecemi, & fi-
liis b Chepheris, & filiis Schemiddahhi: (*nam*
hi ſunt filii Menaſchis, filii Joſephi, mares
per familias ſuas.
3 Tzelophchado autem filio Chepheris, filii
Gilhhadis, filii Maciris, filii Menaſchis, non
fuerant filii ſed filiæ: hæc autem ſunt nomi-
na filiarum ejus, ‖ Machla, & Nohha, Cho-
gla, Milca, & Tirtza.
4 Quæ acceſſerunt coram Elhhazare ſacer-
dote, & coram Jehoſchuhha filio Nunis, &
coram principibus, dicendo, ‖ Jehova præ-
cepit Moſchi dari nobis poſſeſſionem inter
fratres noſtros: quapropter dedit eis *Jehoſ-
chuahh* ad c præſtitutum Jehovæ poſſeſſio-
nem inter fratres patris earum.)
5 Acciderunt inquam d partes Menaſchis
*decem: præter terram Gilhhaditicam &
Baſchanem quæ ſunt trans Jardenem.
6 Nam filiæ Menaſchis poſſederunt poſſeſſi-
onem inter filios ejus: terra autem Gilhha-
ditica fuit filiorum Menaſchis reliquorum.
7 Fuit verò terminus Menaſchis verſus Aſ-
cherem Micmetatha, quæ eſt in conſpectu
Schecemi: proceditq; terminus verſus dex-
teram ad habitatores Hhen-Tappuachi.
8 (Menaſchis *quidem eſt* regio Tappuachi: ſed
Tappuach in termino Menaſchis, *eſt* filio-
rum Ephrajimi.)
9 Unde deſcendit terminus ad flumen Kanæ
ad meridiem ipſius fluminis, civitates iſtæ
Ephrajimi ſunt inter civitates Menaſchis:
terminus autem Menaſchis eſt ab Aquilo-
ne ipſius fluminis, ſuntque exitus ejus in
mare.
10 Quæ ad Auſtrum, Ephrajimi *ſunt*, ad Aqui-
lonem verò, Menaſchis, eſtq; mare *termi-
nus ejus: & in Aſcherem incidunt ab Aqui-
lone, in Jiſſaſcharem verò ab oriente.
11 Eſt enim Menaſchis in Jiſſaſchare & in Aſ-
chere, e Beth-Schean cum pagis ejus, & f Jib-
lehham cum pagis ejus, & habitatores Dori
cum pagis ejus, & habitatores Hhendori
cum pagis ejus, & habitatores Tahhanaci
cum pagis ejus: & habitatores Megiddun-
tis cum pagis ejus tres illi tractus.
12 Sed *non potuerunt filii Menaſchis expel-
lere a civitatibus iſtis: & voluit habitare
Cenahhanæus in terra iſta.
13 (*Fuit quidem cùm fortes evaſiſſent filii
Jiſraëlis, ut redderent Cenahhanæum tribu-
tarium: ſed g omnino non expulerunt eum.)
14 Quapropter allocuti ſunt *filii Joſephi Je-
hoſchuhham dicendo: quare dediſti mihi
in poſſeſſionem ſortem *unicam, & partem
unicam, cùm ego ſim populus multus, adeò
ut *huc uſque benedixerit mihi Jehova.
15 Sed dixit ad eos Jehoſchuahh, quandoqui-
dem populus multus es, aſcende in iſtam ſyl-
vam, & *præcide tibi illic, & in terram Pe-
rizzæi & Raphaæorum: ſiquidem anguſtus
eſt tibi *mons Ephrajimi.
16 Dixerunt autem filii Joſephi, non eſſet ſa-
tis nobis iſte mons, præterea currus *ferrati
ſunt apud omnes Cenahhanæos, qui habi-
tant in terra convallis illius, apud eos qui
ſunt Beth-Scheane, & in pagis ejus, & a-
pud eos qui ſunt in convalle Jizrehhelis.
17 Rurſus allocutus eſt Jehoſchuahh domum
Joſephi Ephrajimum & Menaſchem dicen-
do: populus multus es, & robur magnum eſt
tibi, ne ſit tibi ſors unica.

‖ Num. 32. *Baſchan*] ex [illegible] 2 *Reliquis*] qui non acceperant poſſeſſionem [illegible] a Heb. *Abiezer*, Num. 26. 30. b *Chepher* 1 Chron. 7. 15.

‖ Num. 27.

‖ Num. 32.

c Heb. *os.*

d Heb. *funiculi* metonymia, quia funiculo hæreditas in partes dividebatur ut infrà 14.

5 *Decem*] id eſt, ſex in eos qui nominantur ver. 2. quarum ſexta in quinq; filias diviſa eſt.

10 *Terminus ejus*] utriuſq; Ephrajimi & Menaſchis.

e *Beth-Schan* 1. Schem. 31. 12.

f *Bilhham* 1. Chron. 6. 70. & *Gath-Rimmon* infrà 21. 25.

12 *Non potuerunt*] ſtatim in principio: nam ita Deus prædixerat fore. Exod. 23. 29. & 30.

13 *Fuit quidem*] vide Judic. 1. 28.

g Heb. *expellendo non expulit eum* poſteritas Joſephi.

14 *Filii Joſephi*] utraque tribus, ut apparet ex ver. 15. 16. 17.

Unicam] id eſt, cui poſſidendæ una tribus ſatis eſſet: nam bona pars hæreditatis illis aſſignatæ a Cenahhanæis detinebatur.

Huc uſque] id eſt, ad tantum numerum me excreſcere voluerit. erant enim utriuſque tribus virorū amplius 87. millia

15 *Præcide tibi*] id eſt, locum habitabilem effice tibi ſuccisâ ſylvâ.

Mons Ephrajimi] in quo ſylva iſta eſt.

16 *Ferrati*] id eſt, falcibus inſtructi: metonymia.

28 Expelles] ſecundò pronunciat fore ut expellant ex promiſſione Dei, ſuprà 13.6.

28 Quin mons eſto tuus, ſi ſylva eſt, at præcidito eam, ut ſint tui exitus ejus: nam expelles Cenahhanæum, quamvis currus ferrati ſint ei, quamvis robuſtus ſit.

Caput XVIII.

Jiſraëlitæ omnes convenientes, tabernaculum transferunt Gilgale Schiluntem, & juſſu Jehoſchuhhæ dant e ſingulis tribubus geodætas, ut ex eorum deſcriptione reliqua terra ſeptem tribubus, quæ ſupererant, ſorte diſtribuatur: & ſors prima quæ Binjaminitis accidit, recenſetur.

1 CONGREGATI autem ſunt totus
cœtus filiorum Jiſraëlis Schiluntem,
collocaveruntq́; ibi tentorium conventus: poſtquam terra domita fuit corā eis.
2 Cumq́ue reliquæ eſſent e filiis Jiſraëlis ſeptem tribus, quarum poſſeſſionem non diviſerant,
3 Dixit Jehoſchuahh ad filios Jiſraëlis: quouſque vos remiſſè agetis, [a] quo minus progrediamini ad hæreditariò poſſidendum terram, quam dedit vobis Jehova Deus majorum veſtrorum.

a Heb. Ad progrediendum.

4 Date ex vobis ternos viros ex quaque tribu: ut mittam eos & ſurgentes obambulent terram, ac deſcribant eam, ſecundum poſſeſſionem [a] ſuam, deinde redeant ad me.

4 Suam] id eſt, ſuarum tribuum quæ ipſis eventura eſt.

5 Sic partientur ſe in ea in ſeptem partes: Jehuda manebit in termino ſuo ab Auſtro, & domus Joſephi manebunt in termino ſuo ab Aquilone.
6 Vos autem cùm deſcripſeritis terram ſeptem partibus, adferetis ad me huc: ut jaciam pro [b] tribubus veſtris ſortem, hic coram Jehova Deo noſtro.
7 Nam non eſt pars Levitis [c] inter vos, quia [d] miniſterium Jehovæ eſt poſſeſſio ejus: Gad verò & Rëuben ac dimidiata tribus Menaſchis acceperunt poſſeſſionem ſuam trans Jardenem ab oriente, quam dedit eis Moſche ſervus Jehovæ.

b Heb. pro vobis, ut infrà ver. 8. & 10. non tribus alloquitur ac ſi tribus allocutus eſſet, quæ mittebant eos: ſynecdoche.
c Heb. in medio veſtri.
d Heb. ſacerdotium: ſynecdoche.

8 Surrexerunt itaque viri illi ut abirent: præcepitq́ue Jehoſchuahh abituris, ut deſcriberent ipſam terram, dicendo, ite & obambulate iſtam terram, ac deſcribite eam, deinde revertimini ad me, ut hic jaciam pro tribubus veſtris ſortem coram Jehova Schilunte.
9 Abeunteſq́; viri iſti tranſiverunt per ipſam terram, & deſcripſerunt eam oppidatim in ſeptem partes in libro; deinde venerunt ad Jehoſchuhham in caſtra Schiluntem.
10 Jecitq́; pro [e] tribubus illorum Jehoſchuahh ſortem Schilunte coram Jehova: ſic partitus eſt ibi Jehoſchuahh terram iſtam filiis Jiſraëlis, ſecundū partitiones illorum.

e Heb. pro illis.

11 ASCENDIT enim ſors tribus filiorum Binjaminis per familias eorum: deinde prodiit terminus ſortis illorum inter filios Jehudæ & inter filios Joſephi.
12 Fuit autem illis terminus in angulo verſus Aquilonem a Jardene: & aſcendit terminus ipſe ad latus Jerichuntis ab Aquilone, deinde aſcendit per montem, occidentem verſus, ſuntq́; exitus ejus in deſertum Beth-Avenis.
13 Unde tranſit terminus Luzum, ad latus Luzi verſus meridiem, illa eſt Beth-El: poſteà deſcendit terminus Hhatzaroth-Adaris ſecundum montem, qui eſt ab Auſtro Beth-Choroni inferiori.

11 Aſcendit & prodiit] ex urnis, quarum altera nomina tribuum, altera regionum continebat.
12 In angulo verſus aquilonem] id eſt, in diverticulo Jardenis, quo magis adhuc ad orientem divertit.
Beth-Avenis] ea eſt Beth-Aven, cujus meminit ſuprà 7.2.
13 Illa eſt Beth-El] vide Gen. 28.19. nam Luz altera, retinuit Luzi nomen, de qua Jud. 1.26.

14 Unde definiens terminus ille, divertit in angulo occidentali meridiem verſus, a monte qui eſt in conſpectu Beth-Choronis ad meridiem, & ſunt exitus ejus ad Kiriath-Bahhalem, (ea eſt Kiriath-Jehharima,) civitatem filiorum Jehudæ: hoc eſt latus occidentale.
15 Latus autem verſus meridiem ab extremitate Kiriath-Jehharimorum: hoc exiens a termino occidentali progreditur ad fontem aquarum Nephtoachi.
16 Tum deſcendit idem terminus ad extremitatem montis qui eſt in conſpectu vallis filii Hinnomi, quiq́ue eſt in convalle Raphæorum in aquilonali parte *ejus*: deſcenditq́; per vallem Hinnomi ad latus Jebuſæi meridiem verſus, deſcendit inquam ad fontem Rogelis.
17 Et definiens verſus Aquilonem procedit Hhen-Schemeſchum, inde procedit [f] Gelilochas, quæ ſunt e regione aſcenſus Adummimorum: ac deſcendit ad lapidem Bohanis Rëubenitæ.
18 Inde tranſiens ad latus *quod eſt* e regione Hharabæ aquilonem verſus, deſcendit Hharabam.
19 Poſtea tranſit terminus ad latus Beth-Choglæ verſus Aquilonem: ſuntq́; exitus ipſius termini in ſinum maris ſalſi Aquilonarem, in extremitatem Jardenis meridianam: hic eſt terminus meridianus.
20 Denique Jarden terminat ipſum in latere orientem verſus: hæc *eſt* poſſeſſio filiorum Binjaminis per terminos ejus circumquaque, pro familiis eorum.
21 Sunt autem civitates pro tribu filiorum Binjaminis, per familias eorum: Jericho, & Beth-Chogla, & Hhemek-Ketzitz,
22 Item Beth-Hharaba, & Tzemarajima, & Beth-El,
23 Et Hhavvim, & Para, & Hhophra,
24 Item Cephar-Hhammonai, & Hhaphni, & Gebahh: civitates duodecim & villæ earum.
25 Gibhhon, & Rama, & Beerothæ,
26 Et Mitzpa, & Cephira, & Motza,
27 Et Rekem, & Jirpeel, ac Tareala,
28 Et Tzelahh, Eleph, & Jebuſæi *civitas*, (ea *eſt* Jeruſchalaima,) Gibhhath, & Kirjath, civitates quatuordecim & villæ earum: hæc *eſt* poſſeſſio filiorum Binjaminis per familias eorum.

Caput XIX.

Reliquæ ſex tribus ſimiliter ſorte ſuam hæreditatem conſequuntur, & omnes communi conſenſu Jehoſchuhham civitate, quam petiit, munerantur.

1 DEINDE prodiit ſors ſecunda Schimhhoni: pro tribu Schimhhonitarum
per familias eorum: fuitq́ue poſſeſſio
eorum intra poſſeſſionem filiorum Jehudæ.
2 Fuit enim eis in poſſeſſione illorum, Beer-Schebahh & [a] Schebahh, & Molada,
3 Item Chatzar-Schuhhal, & [b] Bala, & Hhetzem,
4 Et Eltolad, & Bethul, & Chorma,

5 Et

5 Et Tziglad, & Beth-Marcabothæ, & [c] Chat-
zar-Suſa,
6 Et [d] Beth-Lebaothæ, & Scharuchen: civita-
tes tredecim & villæ earum.
7 [e] Hhajin, Rimmon, & [f] Hhether, & Hhaſ-
chan: civitates quatuor & villæ earum.
8 Omnes, inquam, villæ quæ erant circa ci-
vitates iſtas uſque ad [g] Bahhalath Bee-
rem, ſive Ramatham meridianam: hæc eſt
poſſeſſio tribus filiorum Schimhhonis per
familias ſuas.
9 [h] Ex portione filiorum Jehudæ, eſt poſſeſ-
ſio filiorum Schimhhonis: quia fuit [i] major
pars filiorum Jehudæ, quàm eis conveniret,
ideo poſſeſſionem acceperunt filii Schim-
hhonis intra poſſeſſionem eorum.
10 POSTEA aſcendit ſors tertia pro filiis
Zebulunis per familias eorum: eſtque ter-
minus poſſeſſionis eorum * Saridum uſque.
11 Unde aſcendit terminus eorum ſecundum
mare, etiam Marhalam, & incurrit Dab-
beſchetam: poſtea incurrit etiam in tor-
rentem, qui *eſt* in conſpectu * Joknehhami.
12 * Convertitur autem Sarido antrorſum,
verſus ortum ſolis ad terminum [k] Ciſloth-
Taboris: & procedit Dabratham ac aſcen-
dit Japhihham.
13 Indeque tranſit antrorſum orientem ver-
ſus Githam-Chepheris, *aliàs* Hhitta-Katzi-
nis: proceditque [l] Rimmonem Methoarum
aliàs Nehham.
14 Unde divertit terminus ille aquilonem
verſus Channathonem: ſuntque exitus
ejus in vallem Jiphthach-Elis.
15 Cum [m] Kattatha, & [n] Nahhalale & Schim-
rone, & Jideala, & Beth-Lechemo: civi-
tates ſunt duodecim & villæ earum.
16 Hæc *eſt* poſſeſſio filiorum Zebulunis per
familias eorum: *nimirum* civitates iſtæ &
villæ earum.
17 JISSASCARI prodiit ſors quarta pro fi-
liis Jiſſaſcaris per familias eorum.
18 Eſtque * termini eorum: * ad Jizrehhelem
& Ceſullothæ, & Schunem,
19 Et Chapharajima, & Schion, & Anacha-
ratha.
20 * Præterea Rabbith, & [o] Kiſchion, & E-
betz,
21 Et [p] Remeth, & [q] Hhen-Gannim, & * Hhen-
Chadda, & Beth-Patzetz.
22 Unde incurrit terminus in [r] Taborem, &
Schachatzima, & Beth-Schemeſchum:
ſuntque exitus termini eorum in Jardenem:
civitates ſexdecim & villæ earum.
23 Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Jiſſaſca-
ris per familias eorum: hæ civitates & villæ
earum.
24 TUM prodiit ſors quinta pro tribu filio-
rum Aſcheris per familias eorum.
25 * Eſtque termini eorum [s] Chelkath &
Choli & Beten, & Acſchaph,
26 Et Alammelech, & Hhamhhad, & [t] Miſche-
al: incurritque in Carmelum in occidente,
& in * Schichorem ad * Libnatham.
27 Inde convertitur verſus orientem ſolis
Beth-Dagonem, & incurrit in Zebulunem,
& in vallem Jiphtach-Elis ad Aquilonem,
Beth-Hhemeki & Nehhielis: proceditque
ad * Cabulem * ſiniſtrorſum.
28 Item [v] Hhebron, & Rechob, & Cham-
mon, & Kana: uſq; ad Tzidonem magnam.
29 Unde convertitur terminus Ramam, uſque
ad civitatem munitam [a] Tzor: convertitur
quoque terminus Choſam, ſuntque exitus e-
jus in mare a tractu Aczibæ.
30 Præterea Hhumma, & [b] Aphek, & Re-
chab: civitates viginti duæ & villæ earum.
31 Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Aſcheris
per familias eorum: civitates iſtæ & villæ
earum.
32 FILIIS Naphtali prodiit ſors ſexta: pro
filiis Naphtali per familias eorum.
33 * Eſtque termini eorum a Chelepo, *&* ab
querceto in Tzahhanannimis, & ab Ada-
mæi foſſa, & Jabneele, uſque Lakkumum:
ſuntque exitus ejus in Jardenem.
34 Unde convertitur terminus verſus occi-
dentem Aznothas-Taboris, & procedit in-
de Chukkokum verſus: incurritque in Ze-
bulunem a meridie, in Aſcherem verò in-
currit ab occidente, & in * Jehudam ad Jar-
denem ab ortu Solis.
35 Urbes autē munitæ ſunt: Tziddim-Tzer,
& [c] Chamah, [d] Rakkath, & * Cinnereth,
36 Et Adama, & Rama, & Chatzor,
37 Et [e] Kedeſch, & Edrehhi, & Hhen-Chat-
zor,
38 Et Jireon, & Migdal-El, Chorem, & Beth-
Hhanath, ac Beth-Schemeſch: civitates
novendecim & villæ earum.
39 Iſta *eſt* poſſeſſio tribus filiorum Naphtali
per familias eorum: hæ civitates & villæ ea-
rum.
40 PRO tribu filiorum Danis per familias eo-
rum prodiit ſors ſeptima.
41 Eſtq; terminus poſſeſſionis eorum: Tzor-
hha & Eſchtaol, & [f] Hhir-Schemeſch,
42 Et [g] Schahhalabin, & Ajalon, & Jitla,
43 Et Elon, & Timnatha, & Hhekron,
44 Et Elteke, & Gibbeton, & Bahhalath,
45 Et Jehud, & Bene-Berak, & Gath-Rim-
mon,
46 Et Me-Jarkon, & Rakkon: cum termino
ſuo e regione [h] Japhuntis.
47 Prodierat autem terminus filiorum Danis
minor [i] quàm illis ſufficeret: quapropter * a-
ſcendentes filii Danis pugnaverunt contra
Leſchemum, & capientes eam percuſſerunt
eam acie gladii, & hæreditariò poſſidentes
eam, habitaverunt in ea, vocaveruntque
Leſchemum, Danem, de nomine Danis pa-
tris ſui.
48 Iſta eſt poſſeſſio tribus filiorum Danis per
familias eorum: hæ ipſæ civitates & villæ
earum.
49 Cumque abſolviſſent poſſeſſionem acci-
pere ipſius terræ per terminos ejus: dede-
runt filii Jiſraëlis poſſeſſionem Jehoſchu-
hhæ filio Nunis in medio ſui:
50 Ex præſtituto Jehovæ dederunt ei civita-
tem, quam petierat [k] Timnah-Serachum in
monte Ephrajimi: extruxit deinde ipſam
civitatem & habitavit in ea.
51 Iſtæ ſunt poſſeſſiones quas poſſidendas
dederunt Elhhazar ſacerdos, & Jehoſchu-
ahh filius Nunis, ac primores paternarum
familiarum tribubus filiorum Jiſraëlis per
ſortem, Schilunte, coram Jehova, ad por-
tam tentorii conventus: ſic abſolverunt par-
tiri terram.

a *Tyrum.*
b *Aphik Jud.* 1.31
33 *Eſt termini*] orientalis ab Aquilone ad meridiem.
34 *Et in Jehudam*] vide annotata ſuprà 15.5.
c *Chamath Dor infrà* 21.32. *&* *Chammon* 1 *Chro.* 6.76.
d *fortaſſis ea eſt, quæ Karta infrà* 21.32. *& Kiriathajim* 1. *Par.* 6.76. *dicitur.*
35 *Cinnereth*] unde nomen accepit lacus, quem accolebant Naphtalitæ, poſtea dictus Genezareth.
e *Kedeſch in Galilaa* 1. *Chro.* 6. 76. *ad differentiam illius quod eſt in Jiſſaſcare.*
f *Beth-Schemeſch* 1 *Reg.* 4.9. *&c. Hhar-Cheres, Judic.* 1. 15. *navo ſignificatione conveniunt.*
g *Schahhalbim idem.*
h *vulgò Joppe.*
i Heb. *ab eis, id eſt, infrà eos.*
47 *Aſcendentes*] vide hæc fuſius Jud. 18. ex cujus loci collatione conſtat, quæ hîc leguntur, longo tempore poſt Jehoſchuhhæ mortem geſta eſſe.
k *Timnath-Cheres Judic.* 2.9. *literis inverſis.*

CAPUT XX.

Jiſraëlitæ a Deo per Jehoſchuhham admoniti civitates receptus deſignant.

1 DEINDE allocutus eſt Jehova Jehoſ-
chuhham dicendo:
2 ‖Alloquere filios Jiſraëlis dicendo: da-
te ex vobis civitates illas receptus, de qui-
bus edixi vobis per Moſchen.
3 Ut confugiat illuc occiſor, qui percuſſe-
rit quempiam errore, per imprudentiam: ut
ſint vobis receptui a vindice ſanguinis il-
lius.
4 Qui, ubi confugiens ad unam ex civitati-
bus iſtis, ſteterit ad oſtium portæ civitatis,
& [a] expoſuerit, audientibus ſenioribus il-
lius civitatis, rationes ſuas: tum [b] recipiun-
to illum in eam civitatem ad ſe, & danto ei
locum, ut habitet cum ipſis.
5 Ut cùm perſequetur illum vindex illius ſan-
guinis, tum non tradant occiſorem in ma-
num ejus: (nam per imprudentiam percuſ-
ſit proximum ſuum, cùm non odiſſet hic il-
lum [c] anteà:)
6 Sed maneat in civitate illa, donec ſtet co-
ram cœtu ad judicium ſuum: [6] *ac deinde* uſ-
que ad mortem ſacerdotis maximi, qui erit
in diebus illis: tunc revertens occiſor ille
veniet in civitatem ſuam & in domum ſuã,
etiam in civitatem unde fugerat.
7 Quapropter [7] ſanctificaverunt Kedeſchum
in Galilæa, in monte Naphtali, & Schece-
mum in monte Ephrajimi & urbem Arba-
hhi, ea eſt Chebron, in monte Jehudæ.
8 Trans Jardenem autem Jerichuntinum o-
rientem verſus dederunt Betzerum in de-
ſerto, in planitie e tribu Rĕubenis, & Ra-
mothas in Gilhhade e tribu Gadis, & Gola-
nem in Baſchane e tribu Menaſchis.
9 Hæ ſunt civitates [9] conventus omnibus fili-
is Jiſraëlis & peregrino peregrinanti inter
eos, ut confugiat illuc quiſquis percuſſerit
quempiam per errorem: & non moriatur
manu vindicis illius ſanguinis, donec [9] ſtete-
rit coram cœtu.

‖ Num. 35. 9. Deut. 19. 1.

a Heb. *elocutus fuerit in auribus ſeniorũ &c. verba ſua.*
b Heb. *colligunto.*

c Heb. *ab heri nudiuſtertius, ſynecdoche.*
6 *Ac deinde*] ſub. ſi cauſa cognita, imprudens feciſſe judicabitur. Num. 35. 25.

7 *Sanctificaverunt*] id eſt, in aſylum cõſecraverunt.

9 *Conventus*] id eſt, ad quas conveniebant occiſores.
Steterit &c.] id eſt, cauſam in judicio dixerit.

CAPUT XXI.

Civitates ſacerdotibus & Levitis cum ſuis ſuburbanis, a ſingulis tribubus ſorte attributæ recenſentur.

1 TUM acceſſerunt primores paternarum
familiarum e Levitis ad Elhhazarem ſa-
cerdotem, & ad Jehoſchuhham filium
Nunis: & ad primores paternarum *familia-
rum* tribuum e filiis Jiſraëlis.
2 Allocutique ſunt eos Schilunte in terra
Cenahhani dicendo: Jehova præceperat
per Moſchen dari nobis civitates ad habi-
tandum, & prædia ſuburbana earum pro
jumentis noſtris.
3 [3] Dederunt itaque filii Jiſraëlis Levitis de
poſſeſſione ſua [a] ex præſtituo Jehovæ: civi-
tates iſtas & ſuburbana prædia earum.
4 Cùm enim prodiret ſors pro familiis Keha-
thitarum, fuerunt filiis Aharonis ſacerdo-
tis e Levitis a tribu Jehudę, & a tribu Schim-
hhonitica & a tribu Binjaminis, ſorte [4] civi-
tates tridecim.
5 Filiis autem Kehathi reliquis ex familiis
tribus Ephrajimi, & ex tribu Danis, & ex di-
midiata tribu Menaſchis, ſorte [5] civitates
decem.
6 Filiis autem Gerſchonis ex familiis tribus
Jiſſaſcaris, & ex tribu Aſcheris, & ex tribu
Naphtali, ac ex dimidiata tribu Menaſchis
in Baſchane, ſorte civitates [6] tredecim.
7 Filiis Merari per familias eorum ex tribu
Rĕubenis & ex tribu Gadis, & ex tribu Ze-
bulunis civitates [7] duodecim.
8 Dederunt, inquam, filii Jiſraëlis Levitis ci-
vitates iſtas, & ſuburbana prædia earum
(quemadmodum pręceperat Jehova per
Moſchen) ſorte.
9 DEDERUNT itaque ex tribu filiorum Je-
hudæ, & ex tribu filiorum Schimhhonis ci-
vitates iſtas, quas legere poterit *lector* no-
minatim.
10 Ut eſſent filiorum Aharonis e familiis Ke-
hathitarum de filiis Levi: nam illis fuit ſors
primùm.
11 Dederunt, inquam, eis urbem Arbahhi
patris [b] Hhanokitarum, ea eſt Chebron in
monte Jehudæ: & ſuburbana prædia ejus
circa eam.
12 Agrum verò ejus civitatis & villas ejus de-
derunt Calebo filio Jephunnæ, in poſſeſſio-
nem ejus.
13 Filiis ergo Aharonis ſacerdotis dederunt
civitatem receptus occiſoris Chebronem
cum ſuburbanis prædiis ejus: & Libnam
cum ſuburbanis ejus.
14 Et Jattirem cum ſuburbanis ejus: & Eſch-
temoahhum cum ſuburbanis ejus.
15 Et Cholonem cum ſuburbanis ejus: & De-
birum cum ſuburbanis ejus.
16 Et Hhajinem cum ſuburbanis ejus: & Jut-
tam cum ſuburbanis ejus: Beth-Schemeſ-
chum cum ſuburbanis ejus: civitates no-
vem ex duabus tribubus iſtis.
17 Ex tribu autem Binjaminis, Gibhhonem
cum ſuburbanis ejus: Gebahhum cum ſub-
urbanis ejus.
18 Hhanatothas cũ ſuburbanis ejus, & Hhal-
monem cum ſuburbanis ejus: civitates qua-
tuor.
19 Omnes civitates filiorum Aharonis ſacer-
dotum, tredecim civitates cum ſuburbanis
earum.
20 FAMILIIS autem filiorum Kehathi Le-
vitarum, qui reliqui erant a filiis Kehathi:
fuerunt quoque civitates ſortis eorum ex
tribu Ephrajimi.
21 Qui dederunt eis civitatem receptus oc-
ciſoris, Schecemum cum ſuburbanis ejus
in monte Ephrajimi: & Gezerum cum ſub-
urbanis ejus.
22 Item [c] Kibezaima cum ſuburbanis ejus,
& Beth-Choronem, cum ſuburbanis ejus:
civitates quatuor.
23 Ex tribu autem Danis Elteken cum ſubur-
banis ejus: Gibbetonem cum ſuburbanis
ejus.
24 Ajalonem cum ſuburbanis ejus: Gath-
Rimmonem cum ſuburbanis ejus: civita-
tes quatuor.
25 A dimidiata autem tribu Menaſchis Tahh-
nacum cum ſuburbanis ejus, & [d] Gath-
Rim-

Confer cum 1. Chron. 6. 54.

Num. 35.

3 *Dederunt*] In uſum & habitationem, manente interea dominio directo penes tribus quibus ſorte obvenerant, ut exemplum Chebronis docet infrà ver. 11. & 12.
a Heb. *ſecundũ os.*
4 *Civitates tredecim*] de quibus infrà ver. 11. & ſeq.

Rimmonem cum ſuburbanis ejus: civitates duas.
26 Omnes civitates decem cum ſuburbanis earum: pro familiis filiorum Kehathi reliquorum.
27 At Filiis Gerſchonis ex familiis Levitarum a dimidiata tribu Menaſchis civitatem receptus occiſoris, Golanem in Baſchane cum ſuburbanis ejus, & Behheſchteram cum ſuburbanis ejus: civitates duas.
28 Item ex tribu Jiſſaſcaris Kiſchionem cum ſuburbanis ejus: Deberatham cum ſuburbanis ejus.
26 Jarmuthum cum ſuburbanis ejus, Hhen-Gannima cum ſuburbanis ejus: civitates quatuor.
30 Et ex tribu Aſcheris Miſchealem cum ſuburbanis ejus: Hhabdonem cum ſuburbanis ejus.
31 Chelkatham cum ſuburbanis ejus, & Rechobum cum ſuburbanis ejus: civitates quatuor.
32 Et ex tribu Naphtali civitatem receptus occiſoris Kedeſchum in Galilęa cum ſuburbanis ejus, & Chāmothas-Dori cum ſuburbanis ejus, & Kartanem cum ſuburbanis ejus: civitates tres.
33 Omnes civitates Gerſchunnitarum per familias eorum: tredecim civitates cum ſuburbanis earum.
34 Denique familiis filiorum Merari Levitarum reliquorum: ex tribu Zebulunis Joknehhamum cum ſuburbanis ejus, Kartham cum ſuburbanis ejus.
35 Dimnam cum ſuburbanis ejus: Nahalalem cum ſuburbanis ejus: civitates quatuor.
36 Ex tribu autem Rëubenis, Betzerum cum ſuburbanis ejus: & Jahhetzam cum ſuburbanis ejus.
37 Kedemothas cum ſuburbanis ejus: Mephahhatham cum ſuburbanis ejus: civitates quatuor.
38 Ex tribu autem Gadis, civitatem receptus occiſoris Ramothas in Gilhhade cum ſuburbanis ejus, & Machanajima cum ſuburbanis ejus.
39 Cheſchbonem cum ſuburbanis ejus: Jahhezerem cum ſuburbanis ejus; omnes civitates quatuor.
40 Omnes civitates iſtas filiis Merari per familias eorum, reliquis ex familiis Levitarum: fueruntque ſortis eorum civitates duodecim.
41 Omnes civitates Levitarum intra poſſeſſionem filiorum Jiſraëlis, civitates quadraginta octo cum ſuburbanis earum.
42 Sunt civitates iſtæ, [e] unaquæque cum ſuburbanis ſuis circa ipſam: ſic de ſingulis civitatibus iſtis.

Caput XXII.

Rëubenitæ cum Gaditis & Menaſchitarum parte a Jehoſchuahho, parta jam quiete, cum laude & præmio domum remittuntur, qui ad Jardenem, antequam trajiciant, altare in communionis ſymbolum extruentes, Jiſraëlitis omnibus occaſionem præbent belli contra eos ſuſcipiendi, ſed miſſis legatis, & audita illorum defenſione, belli conſilium deponunt.

1 Cùm autem dediſſet Jehova Jiſraëlitis totam terram, quam juramento promiſerat ſe daturum majoribus eorum, & hereditariò poſſidentes eam, habitarent in ea:
2 Et quietem largitus eſſet Jehova illis circumquaque, ſecundum omnia quæ juramento promiſerat majoribus eorum: neque conſiſteret quiſquam ante faciem eorum, ex omnibus hoſtibus eorum, omnes hoſtes eorum tradidiſſet Jehova in manum eorum.
3 Non excidiſſet quicquam ex ullis rebus bonis, quas locutus fuerat Jehova *ſe præſtiturum* domui Jiſraëlis, cuncta eveniſſent:
4 Tunc Jehoſchuahh convocavit Rëubeniticam & Gaditicam ac dimidiatam tribum Menaſchis.
5 Dixitque ad eos, vos obſervaſtis omnia quæ præcepit vobis Moſche ſervus Jehovæ: & auſcultaſtis voci meæ in omnibus quæ præcepi vobis.
6 Non deſeruiſtis fratres veſtros jam diebus multis, uſque in diem hunc: & obſervaſtis obſervationem & præceptum Jehovæ Dei veſtri.
7 Nunc autem, cùm quietem largitus ſit Jehova Deus veſter fratribus veſtris, quemadmodum dixerat eis: nunc inquam converſi [a] abite in tentoria veſtra, in terram poſſeſſionis veſtræ, quam dedit vobis Moſche ſervus Jehovæ trans Jardenem.
8 Tantùm [b] obſervanter admodum facite præceptum & legem illam, quàm præcepit vobis Moſche ſervus Jehovæ, diligentes Jehovam Deum veſtrum, & ambulantes in omnibus viis ejus, & obſervantes præcepta ejus, & adhærentes ei: denique colentes eum ex toto corde veſtro, & ex toto animo veſtro.
9 Benedixitq; Jehoſchuahh eis: ac dimiſit eos ut abirent in tentoria ſua.
10 (Nam dimidiatæ tribui Menaſchiticæ dederat Moſche *poſſeſſionem* in Baſchane: alteri verò dimidiatæ ejus dedit Jehoſchuahh cum fratribus eorum cis Jardenem ad occidentem:) inſuper etiam cum dimitteret eos Jehoſchuahh in tentoria eorum, ſimul [c] muneratus eſt eos.
11 Et allocutus eſt eos dicendo, cum opibus multis redite in tentoria veſtra, nimirum cum pecore numeroſo admodum, cum argento, & auro, & ære, & ferro, & veſtimentis multis admodum: participes eſtote prædæ hoſtium veſtrorum cum fratribus veſtris.
12 Revertentes itaque abiverunt Rëubenitæ & Gaditæ & dimidiata tribus Menaſchitica a *filiis* Jiſraëlis Schilunte, quæ *eſt* in terra Cenahhani: ut venirent in terram Gilhhadis, in terram poſſeſſionis ſuæ, in qua conſtituti fuerant poſſeſſores [d] ex pręſtituto Jehovæ per Moſchen.
13 Cumque perveniſſent ad limites Jardenis, qui ſunt in terra Cenahhani: extruxerunt Rëubenitæ cum Gaditis & dimidiata tribu Menaſchitica illic altare prope Jardenem, altare magnum ad aſpectum.
14 Quare audientes filii Jiſraëlis dicentem: ecce, extruxerunt Rëubenitæ cum Gaditis & dimidiata tribu Menaſchitica altare illud

1 *Cùm autem*] ſolent tres hi verſus præcedente capite includi, ſed ſeries hiſtoriæ requirit, ut ſequentibus conjungantur, ideo ab hoc verſu capitis initium fecimus: oſtenditur enim iſtis, quando defuncti ſunt Rëubenitæ & reliqui, munere a Deo per Moſchen ipſis impoſito Num. 32.

Dediſſet] licet Jiſraëlitæ, ſuâ negligentiâ, partem ejus aliquam intermitterent.

2 *Ex omnibus hoſtibus*] quos Jiſraëlitæ aggreſsi eſſent ab eis hoſtiliter laceſſiti.

6 *Diebus multis*] ſeptem continuis annis, quibus duravit bellum contra Cenahhanæos: vide annotata ſuprà 14.10.

a Heb. *abite vobis.*

b Heb. *obſervate faciendo admodum.*

10 *Nam, &c.*] rationem reddit cur ſupra ver. 4. Rëubenitis & Gaditis, Menaſchitarum partem conjunxerit.

Cum fratribus] cum reliquis novem tribubus, ut ver. 11.

c Heb. *benedixit eis; benedicendi enim verbum non ſolùm benè precari, ſed etiam beneficium conferre ſignificat.*

d Heb. *ſecundum os, per manum Moſchis.*

e Heb. *in tranſitu.*

illud e regione terræ Cenahhani,in limiti-
bus Jardenis,in [e] latere filiorum Jiſraëlis;
15 Audientes, inquam, filii Jiſraëlis, con-
gregati ſunt totus cœtus filiorum Jiſraëlis
Schilunte,ut aſcenderent contra eos in mi-
litiam.
16 Interim miſerunt filii Jiſraëlis ad Rĕube-
nitas & ad Gaditas, & ad dimidiatam tri-
bum Menaſchis in terram Gilhhadis, Pin-
chaſum filium Elhhazaris ſacerdotis:
17 Ac decem principes cum eo, [f] principem
unum ex quaque domo paterna, ex ſingulis
tribubus Jiſraëlis; (erat autem eorum quiſ-
que primarius domus paternæ ſuæ in milli-
bus Jiſraëlis.)
18 Qui venerunt ad Rĕubenitas & ad Gadi-
tas & ad dimidiatam tribum Menaſchis in
terram Gilhhadis; & allocuti ſunt eos, di-
cendo:
19 Sic dicunt totus cœtus Jehovæ: quæ eſt
prævaricatio hæc, qua prævaricati eſtis in
Deum Jiſraëlis avertendo vos hodie [g] a Je-
hova, cùm extruxiſtis vobis altare,ut rebel-
letis hodie contra Jehovam?
20 [h] An parum eſt nobis,quòd nondum puri-
ficavimus nos ipſos ab iniquitate Pehhoris
uſque in diem hunc: unde fuit illa plaga in
cœtu Jehovæ:
21 Quòd vos avertimini hodie a Jehova: un-
de futurum eſt vobis rebellantibus hodie
contra Jehovam, [*] ut cras adverſus totum
cœtum Jiſraëlis efferveſcat.
22 Quòd ſi fortè immunda *videtur* terra poſ-
ſeſſionis veſtræ, tranſite in terram poſſeſſio-
nis Jehovæ, in qua habitat tabernaculum
Jehovæ, & poſſeſſores conſtituimini inter
nos: modò contra Jehovam ne rebelletis,
& contra nos ne ſitis rebelles, extruentes
vobis altare præter altare Jehovæ Dei no-
ſtri.
23 An non Hhacan filius Zerachi prævari-
catus eſt prævaricatione causâ illius ana-
thematis,unde in totum cœtum filiorum Jiſ-
raëlis fuit ira fervens? quamvis ipſe vir unus
prævaricatus ſit, non expiravit propter ini-
quitatem ſuam *ſolus*.
24 Reſpondentes autem Rĕubenitę cum Ga-
ditis,& dimidiata tribu Menaſchitica:ſic al-
locuti ſunt primores millium Jiſraëlis.
25 *Deus* fortis,Deus Jehova, Deus fortis, De-
us Jehova ipſe ſcit,& Jiſraël ipſe ſciat:ſi [*] re-
bellione, ſive prævaricatione in Jehovam,
ne ſervet nos hodierno die.
26 *Si* extruximus nobis altare ut averteremus
nos a Jehova: ſive ut offerremus in eo holo-
cauſtum cum munere, ſive ut pararemus
in eo ſacrificia euchariſtica, Jehova ipſe
requirat.
27 Imò ſi non ex ſolicitudine de hac re feci-
mus iſtud,dicentes: in [i] poſterum allocuturi
eſſent filii veſtri filios noſtros dicendo:quid
vobis [k] cum Jehova Deo Jiſraëlis?
28 Quandoquidem terminum poſuit Jehova
inter nos & inter vos Rĕubenitæ & Gaditę,
Jardenem hunc,non eſt vobis portio in Je-
hova: & effecturi eſſent filii veſtri,ut filii no-
ſtri ceſſarent,quo minus timerent Jehovā.
29 Quapropter diximus,extruentes faciamus
jam nobis altare,non ad holocauſtum, neq;
ad ſacrificium.

f Heb. *principem unum principem unum in domum paternam,in omnes, &c.*

g Heb. *ab eundo poſt Jehovam: ſic infrà aliquoties.*

h Heb. *an parum eſt nobis ab iniquitate Pehhoris,quòd non purificavimus nos ab ea. trajectio.* Num. 25.

21 *Ut cras*] id eſt, mox; ſynecdoche.

25 *Si rebellione*] pathetica eſt oratio, ideo membris conſtat conciſis.

i Heb. *cras: & ſic ſæpius infrà.*
k Heb. *& Jehovæ.*

30 Sed teſtis ſit inter nos & inter vos,& inter
generationes noſtras poſt nos: de exercen-
do cultu Jehovæ coram eo, holocauſtis no-
ſtris & ſacrificiis noſtris, euchariſticiſque
noſtris: ut non dicant filii veſtri in poſte-
rum filiis noſtris, non eſt vobis portio in Je-
hova.
31 Diximus enim, ſic erit cùm alloquentur
nos aut generationes noſtras in poſterum,
ut dicamus, Reſpicite ſimilitudinem alta-
ris Jehovæ, quam fecerunt patres noſtri,
non ad holocauſtum, neque ad ſacrifici-
um, ſed *ut* teſtimonium ſit inter nos & in-
ter vos.
32 Abſit [l] a nobis illud, ut rebellemus contra
Jehovam,& ut avertamus nos hodie a Je-
hova ædificando altare ad holocauſtum,ad
munus,aut ad ſacrificium:excepto altari Je-
hovæ Dei noſtri, quod eſt ante tabernacu-
lum ejus.
33 Cúmque audiviſſet Pinchas ſacerdos &
principes cœtus,id eſt,primores millium Jiſ-
raëlis, qui *erant* cum eo, verba iſta, quæ
locuti fuerant Rĕubenitæ cum Gaditis &
Menaſchitis, viſum eſt bonum in oculis eo-
rum.
34 Quapropter dixit Pinchas filius Elhhaza-
ris ſacerdotis ad Rĕubenitas & Gaditas &
ad Menaſchitas: hodie novimus in me-
dio noſtri eſſe Jehovam, ut qui non ſitis
prævaricati contra Jehovam prævaricatio-
ne iſta: [*] tunc eripuiſtis filios Jiſraëlis e ma-
nu Jehovæ.
35 Reverſus itaque eſt Pinchas filius Elhha-
zaris ſacerdotis cum ipſis principibus a Rĕ-
ubenitis & a Gaditis e terra Gilhhadis in
terram Cenahhani ad filios Jiſraëlis: & re-
tulerunt eis rem.
36 Cumque bona videretur res illa in oculis
filiorum Jiſraëlis,benedixerunt Deo filii Jiſ-
raëlis: nec amplius locuti ſunt ut aſcende-
rent contra illos in militiam, ad perdendum
terram illam, in qua Rĕubenitæ & Gaditæ
habitabant.
37 Sic indiderunt Rĕubenitæ & Gaditæ alta-
ri iſti [*] nomen: *dicentes*, ſed teſtis eſt inter
nos,Jehovam eſſe Deum.

l Heb. *ab illo: hypallage.*

34 *Tunc*] ... truereti ... aliom finem ... ad ſacrificandum in eo, liberaſtis ... & nos ab ...

37 *Nomen*] ver. 30.

Caput XXIII.

*Jehoſchuahh diſtributa jam terra, morti vici-
nus,omnes Jiſraëlitas convocat,& commemorati-
one præteritorum beneficiorum & promiſſionum
divinarum, atque etiam pœnæ propoſitis ſui officii
admonet & confirmat.*

1 FUIT autem exactis [a] diebus multis,
poſtquàm dedit Jehova quietem Jiſraë-
litis ab omnibus hoſtibus eorum cir-
cumquaque cùm Jehoſchuahh ſenex eſſet
[a] vergens ætate.
2 Ut vocaret Jehoſchuahh totum Jiſraëlem,
ſeniores ejus & primores ejus, judiceſque
ejus ac moderatores ejus: diceretque ad
eos,ego ſenui,vergo ætate.
3 Vos autem vidiſtis quæcunque fecit Jeho-
va Deus veſter omnibus iſtis gentibus pro-
pter vos: Jehova enim Deus veſter is eſt,
qui pugnat pro vobis.
4 Videte [b] jactis ſortibus,attribui vobis gen-
tes

1 *Diebus* ... non tantum ... annis bellorum ... etiam toto ... quod expeditio ... ſtributione ... ut probat ... quartus.
a Heb. ... infrà.

b Heb. ... deren ... iſta in ... &c.

tes iſtas reliquas in poſſeſſionem per tribus
veſtras: a Jardene, cùm omnes gentes quas
excidi, tum *gentes* maris magni ad occaſum
Solis.
5 Nam Jehova Deus veſter ipſe diſpellet eas
a facie veſtra ᵃ omnino expellet eas a facie
veſtra: ut hæreditariò poſſideatis terram
earum, quemadmodum locutus eſt Jehova
Deus veſter vobis.
6 Confirmamini igitur valde, ut obſervetis
& faciatis quicquid ſcriptum eſt in libro le-
gis Moſchis: ne recedatis ab eo dextrorſum
aut ſiniſtrorſum.
7 Ne conveniatis cum gentibus iſtis, iſtis,
inquam, quæ reliquæ ſunt vobiſcum: ‖& no-
men Deorum earum ne recordemini, ᵇneq;
adjuretis, neque colatis eos, neque incurve-
tis vos eis.
8 ‖Sed Jehovæ Deo veſtro adhereſcite: quem-
admodum feciſtis in hunc uſque diem.
9 Ut expulit a facie veſtra Jehova gentes
magnas & robuſtas: (nam quod ad vos, non
conſtitit quiſquam in conſpectu veſtro uſq;
in diem hunc:)
10 *Ita* vir ex vobis perſequetur mille, quia
Jehova Deus veſter is eſt qui pugnat pro
vobis: ‖quemadmodum locutus eſt vobis.
11 ᶜ Attendite igitur valde animis veſtris: ut
ametis Jehovam Deum veſtrum.
12 Nam ſi ᵈ omnino averteritis vos, & adhæ-
ſeritis reſiduo gentium iſtarum, iſtarum *in-
quam*, quæ reliquæ ſunt vobiſcum, & affini-
tatem contrahentes cum eis, conveneritis
cum eis, eæque vobiſcum:
13 ᵉ Certò ſcitote non perrecturum Jehovam
Deum veſtrũ expellere omnes gentes iſtas
a facie veſtra, ſed eas fore vobis in laqueum
& in tendiculam, & in ᶠ flagellum lateribus
veſtris, ac in ſpinas in oculis veſtris, donec
pereatis e terra optima hac, quam dedit
vobis Jehova Deus veſter.
14 Ecce autem ego deceſſurus ſum ᶠ brevi
pro conſuetudine totius terræ: quapropter
cognoſcite ex toto corde veſtro, & ‖ex toto
animo veſtro non excidiſſe rem ullam, ex
omnibus rebus bonis, quas promiſerat Je-
hova Deus veſter vobis, omnia eveniſſe vo-
bis, non excidiſſe ex eis rem ullam.
15 *Contrà* fore, ut quemadmodum evenit vo-
bis unaquæq; res bona, quam promiſerat Je-
hova Deus veſter vobis: ſic inducat contra
vos Jehova unamquamque rem malam, do-
nec perdiderit vos e terra optima hac, quã
dedit vobis Jehova Deus veſter.
16 (Quandoquidem tranſgreſſi fueritis fœ-
dus Jehovæ Dei veſtri quod præcepit vobis,
& abeuntes colueritis deos alienos, & in-
curvaveritis vos eis:) cúmq; primùm ac-
cenſa fuerit ira Jehovę in vos, perituros vos
eſſe celeriter a terra hac optima, quam de-
dit vobis.

[*Omnino expellet*] ...im promiſit ...33.52. Deut.
...ro.23.13. [*Neque adjuretis*] ...ientes ut ipſæ ea memorent, Exo. ...3. & Deut. 12.3. Deut. 13.4.
Levit. 26.7. Heb. *conſervate valde*.
Heb. *avertendo*
Heb. *ſciendo ſci-*
...od. 23.33. ...m 34.12. Num. 33. *in fine*. 13 *Flagellum la-teribus*] mos erat an... ...s cædendi la... Eccleſiaſt. 30.12 ...m 42.6. Heb. *hodie: ſy-necdoche*. *ſuprà* 22.3.

Caput XXIIII.

Jehoſchuahh rurſus omnes tribus Jiſraëlis cum earum moderatoribus Schecemum convocat, eaſq; commemoratis beneficiis divinis præteritis, ad perſeverantiam in cultu Dei hortatur, ac fœdus inter Deum & Jiſraëlitas renovat. Poſtremò mors Jehoſchuhhæ, & ſepultura ejus, oſſium Joſephi & Elhhazaris ſacerdotis deſcribitur.

1 DEINDE congregavit Jehoſchuahh
omnes tribus Jiſraëlis ¹in agrum Sche-
cemitanum: poſtquàm convocaſſet
ſeniores Jiſraëlis & primores ejus, & judi-
ces ejus, & moderatores ejus, qui ſtiterunt
ſe ¹ coram Deo.
2 Tum dixit Jehoſchuahh ad totum popu-
lum, ſic dicit Jehova Deus Jiſraëlis: ultra
flumen *Euphratem* habitabant majores ve-
ſtri ᵃ olim, *utpote* Terach pater Abrahami
& pater Nachoris: colebantque Deos ali-
enos.
3 Sed aſſumpſi patrem veſtrum Abrahamũ,
e *regione* quæ eſt trans illud flumen, & de-
duxi eum per totam terrã Cenahhani: aux-
ique ſemen ejus, cùm dediſſem ei Jitzcha-
kum.
4 Dedi enim Jitzchako Jahhakobum, &
Hheſavum: dedi autem Hheſavo montem
Sehhiris ut hæreditariò poſſideret eum, ſed
Jahhakob & filii ejus deſcenderunt in Æ-
gyptum.
5 Quò mittens Moſchen & Aharonem, pla-
gis affeci Ægyptum, prout feci in medio e-
jus: & poſteà eduxi vos.
6 Deducente autem me patres veſtros ex Æ-
gypto, donec adveniſſetis ad mare, perſecu-
ti ſunt Ægyptii patres veſtros curribus & e-
quitibus ad mare algoſum.
7 ‖ Cúmque clamaſent ad Jehovam, poſuit
caliginem inter vos & inter Ægyptios, de-
inde induxit ſuper eos mare illud, quod ope-
ruit eos, videruntq; oculi veſtri, id quod fe-
ci contra Ægyptios: poſtea manſiſtis in ip-
ſo deſerto diebus multis.
8 Tandem adduxi vos in terram Emoræorum
habitantium trans Jardenem, qui pugnave-
runt contra vos: tradidi autem eos in ma-
num veſtram, ita ut hæreditariò poſſidea-
tis terram eorum, & perdidi eos a facie
veſtra.
9 Surrexit quoque Balak filius Tzipporis
Rex Moabitarum ut certaret contra Jiſ-
raëlem: ideoque mittens vocaverat Bil-
hhamum filium Behhoris, ut ‖ malediceret
vobis.
10 Sed nolui auſcultare Bilhhamo: unde
ᵇ ¹⁰continenter benedixit vobis, ſic eripui vos
e manu ejus.
11 Cumque trajeciſſetis Jardenem & veniſ-
ſetis ad Jerichuntem, ¹¹pugnaverunt contra
vos ᶜ Jerichuntini, Emoræi & Perizzæi &
Cenahhanæi & Chittæi & Girgaſchæi,
Chivvæi, & Jebuſæi: quos tradidi in manum
veſtram.
12 Mittebam enim ante vos crabronem, qui
expellebat eos a facie veſtra, *ut* duos reges
Emoræi: non gladio tuo, neque arcu tuo *ex-
pulisti eos*.
13 Dedi itaque vobis terram in qua non labo-
raveratis, & civitates quas non extruxera-
tis, in quibus habitatis: vinetis & olivetis,
quæ non plantaveratis fruimini.
14 Quare nunc timete Jehovam & colite e-
um, integrè & fideliter: & amovete Deos,
quos coluerunt majores veſtri, in *regione*
trans flumen illud & in Ægypto, & colite
Jehovam.
15 Quòd ſi malum *videatur* in oculis veſtris
colere Jehovam, ¹⁵eligite vobis hodie quos
colatis,

1 *In agrum Schecemitanum*] Schilamtem intelligit, ubi tunc tabernaculum Dei erat. Eſt enim Schilo in agro Schecemitano: nec novum eſt, oppidi nomẽ pro agro poni, ut infrà ver. penultimo oſſa Joſephi Schecemi ſepulta dicuntur, & ſtatim ſubjicitur, ſepulta fuiſſe in portione agri quem emerat Jahhakob &c. agrum autem illum non fuiſſe in oppido, apparet ex Gen. 33. 18. & ſequenti. Sic Chebron Calebo data dicitur ſuprà 14. 14. cùm tamen non ipſa civitas, ſed ejus ager datus ſit ei ſup. 21.12.
Coram Deo] Id eſt, in loco tabernaculi.
a Heb. *a ſeculo*.

‖Exod. 14.19. & 20

‖Num. 22.17.
b Heb *benedixit benedicendo vobis*, vide Gen. 8.3.
10 *Continenter*] nam non ſemel tantùm id fecit, ſed quoties tentavit maledicere eis, toties divinitus coactus eſt eis benedicere.
11 *Pugnaverunt*] hi urbem vobis occludendo, illi verò cum armis vobis occurrendo.
c Heb. *domini Jerichuntis*.
Exod. 23.28. *eſt promiſſio*.
d Heb. *in integritate & in fide*.
15 *Eligite*] non ſolvit eos vinculo colendi Deum, quo priùs obſtricti erant, ſed hæc proponendo animos illorum explorat: & exemplo patrum ac Emoræorum eos ab idololatria abſterret: ſuo verò & familiæ exemplo ad perſeverantiam in cultu Dei hortatur. Simile vide in Ruth. 1.15.

colatis, ſive deos quos coluerant majores veſtri, qui habitabant trans flumen illud, ſive deos Emoræorum, in quorum terra habitatis: ego verò & familia mea colemus Jehovam.

16 Cui reſpondens populus dixit: ᵉ abſit a nobis ut relinquamus Jehovam ad colendum deos alienos.

17 Nam Jehova Deus noſter, is eſt qui eduxit nos & patres noſtros e terra Ægypti e domo ſervorum: & qui edidit ante oculos noſtros ſigna maxima iſta, conſervavitq; nos totâ illâ viâ, per quam ivimus, & in omnibus populis per quorum medium tranſivimus.

18 Expulit etiam Jehova omnes populos iſtos & Emoræum inhabitantem illam terram a facie noſtra: nos quoque colemus Jehovā, quia eſt Deus noſter.

19 Dixit autem Jehoſchuahh ad populum: ᵉnon poteſtis colere Jehovam, quia Deus ᶠſanctiſſimus eſt: Deus fortis Zelotes eſt, ᵉnon feret defectionem veſtram & peccata veſtra.

20 Cùm deſeretis Jehovam & coletis Deos alienigenarum, ſed converſus malo afficiet vos, & conſumet vos, poſtquam benefecerit vobis.

21 Tum dixit populus ad Jehoſchuhham: ᵉnequaquam, ſed Jehovam colemus.

22 Dixit itaque Jehoſchuahh ad populum, teſtes eſtis ipſi de vobis, vos elegiſſe vobis Jehovam ad colendum eum: qui dixerunt, teſtes ſumus.

23 Nunc igitur *inquit* amovete deos alienigenarum qui ſunt in medio veſtri, & inclinate animum veſtrum ad Jehovam Deum Jiſraëlis.

24 Tum dixerunt populus ad Jehoſchuhham, Jehovam Deum noſtrum colemus, & voci ejus auſcultabimus.

25 Sic pepigit Jehoſchuahh fœdus cum populo die illo: propoſuitque ei ſtatuta & judicia in Schecemo.

26 Deinde ſcripſit Jehoſchuahh verba iſta ᵉin libro legis Dei: qui eſt in Sanctuario Jehovæ: & accipiens lapidem magnum, erexit illum ibi, ᵉſub quercu illa.

27 Dixitq; Jehoſchuahh ad totum populum: ecce lapis iſte eſto inter nos teſtimonium: quia ipſe ᵍinterfuit conteſtādo omnes ſermones Jehovæ quibus locutus eſt nobiſcū: eſtoque inter vos in teſtimonium, ne mentiamini in Deum veſtrum.

28 Tum dimiſit Jehoſchuahh populum, quemque in poſſeſſionem ſuam.

29 Fuit autem poſt res iſtas, ut moreretur Jehoſchuahh filius Nunis ſervus Jehovæ, natus centum decem annos.

30 ‖Sepeliveruntque eum in termino poſſeſſionis ejus Tinnath-Serachi, quę eſt in monte Ephrajimi, ab Aquilone monti Gahhaſcho.

31 Coluit autem Jiſraël Jehovam omnibus diebus Jehoſchuhhæ, omnibus etiam diebus ᵉſeniorum, qui prolongarunt dies poſt Jehoſchuhham, quique ᵉexperti erant omne opus Jehovæ, quod fecit Jiſraëli.

32 Tum oſſa Joſephi, quæ ᵉdeportaverant filii Jiſraëlis ex Ægypto, ‖ſepeliverūt in Schecemo, in illa portione agri quam emerat Jahhakob a filiis Chamoris patris Schecemi centum numis: ita fuerunt apud filios Joſephi in poſſeſſione *eorum*.

33 Elhhazar quoque filius Aharonis mortuus eſt, quem ſepeliverunt in colle Pinchaſi filii ejus, qui datus fuerat ei in monte Ephrajimi.

ᵉ Heb. *abſit nobis a relinquendo, hypal. loqui ſolita.*

19 *Non poteſtis*] ſtabandi, Deos alienos retinendo, & eorum cultum cultui Dei commiſcendo: quod colligitur ex ver. 23.

ᶠ Heb. *quia Deus ſancti eſt, adjectivum plurale pro ſingulari in gradu ſuperlativo.*

Non feret] impunitam; ſic Exod. 23. 21.

21 *Nequaquam*] Jehovam deſeremus, &c.

JUDICUM

Liber unus.

LIBER Judicum ſtatum Reipub. Jiſraelitarum inde a temporibus Jehoſchuhhę uſque ad Hhelin ſacerdotem, peccata eorum in genere, revocamenta Dei, partim monitis partim judiciis, poſtremò ſingularia exempla duo impudentiſſima Jiſraelitarum deſcribit: ut ex illis corruptiſſimæ in religione & moribus Reipub. imago conſpiciatur. Eſtque hiſtoria annorū a morte Jehoſchuhhæ ducentorum nonaginta novem.

Ad mortem	Hhothnielis	40	*Judicum cap.* 3.	ver. 11.
	Ehudis & Schamgaris	80		ver. 30.
	Deboræ	40	*Judicum cap.* 5.	ver. 31.
	Gidhhonis	40	*Judicum cap.* 8.	ver. 28.
	Abimeleci	3	*Judicum cap.* 9.	ver. 22.
	Tolahhi	23	*Judicum cap.* 10.	ver. 2.
	Jairis	22		ver. 3.
	Jiphtachi	6	*Judicum cap.* 12.	ver. 7.
	Ibezanis	7		ver. 9.
	Elonis	10		ver. 11.
	Hhabdonis	8		ver. 14.
	Schimſchonis	20	*Judicum cap.* 16.	ver. 31.

CAPUT I.

Jisraëlitæ Jehoschuhha mortuo, hostes invasuri de ordine suo militari Deum consulunt & feliciter pugnant: Res a Jehuda & Josepho strenuè gesta narrantur. Postremò omnium tribuum negligentia commemoratur.

1 FUIT autem post mortem Jehoschuhhæ, ᵃut
consulerent filii Jisraëlis
Jehovam dicendo: quis
ascendet ex nobis contra reliquum Cenahhanæum in principio, ad
pugnandum contra eum?
2 Quibus dixit Jehova, Jehuda ascendito:
ecce tradidi ᵃistam terram in manum ejus.
3 (ᵃDixerat autem Jehuda Schimhhoni fratri suo, ascende mecum in sortem meam, ut
pugnemus contra Cenahhanæum istum: vicissim ibo ego quoque tecum in sortem tuam: ibatq; cum eo Schimhhon.)
4 Sic ascendit Jehuda, tradiditq; Jehova Cenahhanæum & Perizzæum illum in manum
eorum: qui percusserunt eorum in Bezeko
decies mille viros.
5 Invenientes enim Adoni-Bezekum in Bezeko, pugnaverunt contra eum: & percusserunt Cenahhanæum & Perizzæum illum.
6 Cùm autem fugeret Adoni-Bezek, persecuti sunt ᵃeum: & prehendentes eum, amputarunt pollices manuum ejus, ac pedum ejus.
7 Tum dixit Adoni-Bezek, septuaginta reges
pollicibus manuũ suarum & pedum suorum
amputatis, colligebant sub mensa mea, quẽadmodum feci, sic rependit mihi Deus: &
adduxerunt eum Jeruschalajima, ubi mortuus est.
8 Expugnaverant enim filii Jehudæ ᵃJeruschalajima, & capientes eam percusserant
incolas ejus acie gladii: ᵇcivitati verò ipsi
immiserant ignem.
9 Deinde autem descenderant filii Jehudæ
ad pugnandum contra Cenahhanæum: inhabitantem ᵃmontana, & ᵃaustralem plagam,
& ᵃhumilem regionem.
10 ‖Processerat enim Jehuda ad Cenahhanæum inhabitantem Chebronem: (nomen
autem Chebronis antea *erat* urbs Arbahhi:)
percusserantque ᵃScheschaium, & Achimanem, & Talmaium.
11 ‖Ac inde processerat adversus incolas Debiri (nomen autem Debiri antea *erat* urbs
Sepheri.)
12 Ubi cùm dixisset Caleb, qui percutiens
urbem Sepheri ceperit eam: utique dabo ei
Hhacsam filiam meam in uxorem,
13 Cepit eam Hhothniel ᵃfilius Kenazi agnatus Calebi minimus ᵃex illo: quamobrem dedit ei Hhacsam filiam suam in uxorem.
14 (Fuit autem cùm conventura esset, ut persuaderet illi de petendo a patre suo agro
quodam, quare *ea* desiliit de asino: cui dixit
Caleb, quid tibi est?
15 Tum dixit ei illa, cedo mihi munus, quandoquidem terram siccam dedisti mihi, des
mihi quoque scaturigines aquarum: dedit itaque ei scaturigines superioris & scaturigines inferioris [illegible].)
16 Filii quoque Kenæi soceri Moschis ᵃascenderant e ᵃcivitate palmarum, cum filiis Jehudæ in desertum Jehudæ, quod est ad Australem plagam Hharadi: ᵃprofectus enim fuerat ut habitaret cum ipso populo.
17 Vicissim procedente Jehuda cum Schimhhone fratre suo, percusserant Cenahhanæum inhabitantem Tzephatham: quod cùm
devovissent, vocavit *Schimhhon* nomen civitatis illius ᶜChormam.
18 ᵃDeinde cepit Jehuda Hhazzam cum termino ejus, & Aschkelonem cum termino
ejus: atque Hhekronem cum termino ejus.
19 Aderat enim Jehova Jehudæ, ita ut expelleret montanæ regionis *incolas*: ᵃsed non *perrexit* ad expellendũ habitatores ipsius convallis, eò quòd ᵃcurrus ferrati essent illis.
20 Dederunt autem Calebo ᵃChebronem,
quemadmodum dixerat Mosche: qui expulit inde tres illos filios Hhanaki.
21 Jebusæum quoque habitantem ᵃJeruschalajimis non expulerunt filii Binjaminis: sed
inhabitabat Jebusæus cum filiis Binjaminis
Jeruschalajima usque in diem hunc.
22 Ascenderant etiam familia Josephi ipsi
quoque Beth-Elem: & Jehova *fuerat* cum
eis.
23 Curaverant enim familia Josephi explorari ‖Beth-elem: (nomen autem illius civitatis
antea *erat* Luz.)
24 Videntes autem observatores illi quendam exeuntem e civitate illa: dixerant ei,
ostende nobis, quæso, ingressum istius civitatis, & exercebimus erga te benignitatem.
25 Sic cùm ostendisset ipsis ingressum ipsius
civitatis, percusserant civitatem ipsam acie
gladii: virum autem illum cum tota familia
ejus dimiserant,
26 Abiitq; vir ille in terram Chittæorum: ubi
ædificavit civitatem & vocavit nomen ejus
ᵃLuzum, id *est* nomen ejus usque in diem
hunc.
27 Sed ᵃnon expulerat Menasche incolas
Beth-Scheanis, & pagorum ejus, & Tahhanaci pagorumque ejus, & incolas Dori ac
pagorum ejus, & incolas Jeblehhami pagorumque ejus, & incolas Megidduntis pagorumque ejus: ᵃplacebat enim Cenahhanæo
habitare in terra ista.
28 Fuit autem cùm fortis evaderet Jisraël, ᵃut
redderet Cenahhanæum tributarium: sed
ᵈomnino non expulit eum.
29 Similiter Ephrajim non expulit Cenahhanæum illum qui habitabat Gezere: Sed habitabat Cenahhanæus in medio ejus Gezeri.
30 Zebulun non expulit habitatores Kitronis & habitatores Nahalolis: sed habitabat
Cenahhanæus in medio ejus: & erant tributarii.
31 Ascher non expulit habitatores Haccuntis & habitatores Tzidonis: item Achlabi, & Aczibi, & Chelbæ, & Aphiki, & Rechobi.
32 Habitabat enim Aschrita in medio Cenahhanæi,

16 *Ascenderant*] id est, in illa expeditione Jehudæ se conjunxerant. Dicitur autẽ Jithro Kenæus a gente, Numerorum 24.21.
Civitate palmarum] Jerichuntis Deut. ultimo 3.ver. sic infrà cap.3.13.
Profectus enim] vide Numerorum 10. 29.
c *Id est, anathemati devotam.*
18 *Deinde cepit*] post terræ distributionem, ut apparet ex Jehosch. 13.3. etsi non diu potitus est istis civitatibus, ut ex cap.3.3.ver. apparet.
19 *Sed non perrexit*] hic incipit seminarium indicare calamitatum Jisraëlitarum, quæ in sequẽtibus describentur, nimirum quòd gentes inimicas contra mandatum Dei in medio sui tolerarunt singulæ tribus.
Currus ferrati] obliti mandatorum & promissionum Dei, Jehoschu. 13.6. & 17. 18.
20 *Chebronem*] cõfer cum Jehoschu. 21. ver. 11. 12.
21 *Jeruschalajimis*] ex altera Jeruschalajimæ & arce, suprà 8.
‖ *Gen.* 28,19.
26 *Luzum*] vide Jehosch. 16.2.
27 *Non expulerat*] vide Jehosch. 17.12. 13.
Placebat] id est, potius acquiescebat duris conditionibus quàm ut excederet.
28 *Ut redderet*] id est, pacem cum Cenahhanæo iniit nulla alia cõditione quàm tributi, neglecto Dei cultu & expresso mãdato Exod. 23. 32. & 34. 12. 15. & Deut. 7. 2.
d Heb. *expellendo non expulit.*

10 *Scheschaium*] de quibus Numer. 13.22. ‖ *Ibid. ver.* 38. *&* 15.15.
13 *Filius*] id est, ex posteris Kenazi, a quo dictus est Caleb Kenizzæus [illegible]
Ex illo] id est, omnium qui ex Kenazo geniti superstites erant, æ[illegible]
[illegible] opibus minimus, quod dicitur ad commẽdationem fidei Calebi,
[illegible]

nahhanæi, habitatorum illius terræ : quia
non expellebat eum.
33 Naphtali non expulit habitatores Beth-
Schemeſchi, & habitatores Beth-Hhana-
thæ : ſed habitabat in medio Cenahhanæi,
habitatorum illius terræ : & habitatores
Beth-Schemeſchi & Beth-Hhanathæ erant
eis tributarii.
34 Comprimebant autem Emoræi filios Da-
nis intra montana : nam non permittebant
ei deſcendere in ipſam convallem.
35 Placebat enim Emoræo habitare Har-
Chereſi, Ajalone, & Schahhalbimis: ſed
cùm ingraveſceret manus *familiæ Joſephi
facti ſunt tributarii.
36 (Terminus itaque Emoræi *erat* ab aſcenſu
Hhakrabbimorum : ab ipſa *petra & quod
ſuprà *eſt*.)

35 *Familiæ Joſephi*] quæ poſſeſſionẽ habebat Dani & iſtis Emoræis vicinam.
36 *Ab ipſa petra*] id eſt, a primo aditu aſcenſus Hhakrabbimorum.

Caput II.

Rationes quibus Jiſraëlitæ ad Cenahhanæos depellendos ſollicitati ſunt, deſcribuntur: Frequens Jiſraëlitarum perfidia, & Dei in eos ultio ſummatim declaratur.

1 *QUAMVIS aſcendiſſet *nuntius Jeho-
væ *Gilgalæ *Bocimos : ac dixiſſet,
feci ut vos aſcenderetis ex Æ-
gypto, & introduxi vos in hanc terrã, quam
juramento promiſeram majoribus veſtris,
ac dixi non irritum faciam fœdus meum vo-
biſcum in ſeculum:
2 ‖Viciſſim vos ne pangitote fœdus cum ha-
bitatoribus terræ hujus, altaria eorum de-
molimini : attamen non auſcultaſtis voci
meæ, quid eſt hoc *quod* feciſtis?
3 Quam ob rem etiam dico, non expellam
eos a facie veſtra: ſunto itaque vobis ad la-
tera, ſed Dii eorum erunt vobis in tendicu-
lam.
4 Fueratque cùm eloqueretur nuntius Jeho-
væ verba hæc apud omnes filios Jiſraëlis :
ut attollentes populus vocem ſuam, flerent.
5 (Quare vocarunt nomen loci illius ᵃBoci-
mos) : & ſacrificarunt ibi Jehovæ.
6 *Dimiſerat etiam Jehoſchuahh populum :
& abierant filii Jiſraëlis quiſq; in poſſeſſio-
nem ſuam, ad hæreditario poſſidendum ip-
ſorum terram.
7 Coluerunt quidem populus Jehovam om-
nibus diebus Jehoſchuhhæ, omnibus etiam
diebus ſeniorum, qui prolongarunt dies
poſt Jehoſchuhham, qui viderant totum
opus Jehovæ maximum quod fecerat Jiſ-
raëli.
8 *Sed cùm mortuus eſſet Jehoſchuahh filius
Nunis ſervus Jehovæ:natus centum decem
annos :
9 Et ſepeliviſſent eum in termino poſſeſſio-
nis ſuæ ᵇTimnath-Chereſi,in monte Ephra-
jimi, ab Aquilone monti Gahhaſcho :
10 Præterea tota etiam illa ætas aggregati
eſſent ad majores ſuos : & ſurrexiſſet ætas
altera poſt illos qui non agnoſcebant Jeho-
vam, nec etiam opus illud quod fecerat
Jiſraëli :
11 Fecerunt filii Jiſraëlis quod malum *vide-
tur* in oculis Jehovæ : coluerunt enim ᶜBa-
hhalimos.
12 Et relinquentes Jehovam Deum majorum
ſuorum, qui eduxerat eos e terra Ægypti,
ᵈſecuti ſunt Deos alios e diis populorum,
qui erant circa ipſos, incurvaveruntque ſe
illis : ſic provocaverunt Jehovam.
13 Quapropter cùm *dereliquiſſent Jeho-
vam : & ſerviviſſent Bahhali & *Hhaſchta-
rothis,
14 Accenſa eſt ira Jehovæ in Jiſraëlem,ut tra-
deret eos in manum diripientium, qui diri-
puerunt eos : dediditque eos in manum ini-
micorum eorum circumquaque : cùm non
poſſent amplius conſiſtere ante inimicos
ſuos.
15 ‖Quocunque egrediebantur,manus Jeho-
væ erat contra eos in malum, quemadmo-
dum locutus fuerat Jehova, & quemadmo-
dum juraverat Jehova illis : & anguſtiis af-
ficiebat eos valde.
16 Poſtea excitabat *quidem* vindices, qui ſer-
vabant eos e manu diripientium eos.
17 Sed neque vindicibus ſuis auſcultabant,
(ſcortabantur enim ſequentes deos alienos,
& incurvabant ſe illis)recedebant celeriter
ab ea via, qua ambularant majores eorum,
auſcultando præceptis Jehovæ, non ſic fa-
ciebant.
18 Nam cùm excitaverat illis Jehova vindi-
ces,fuerat quidem Jehova cum unoquoque
vindice,& ſervabat eos e manu inimicorum
eorum, omnibus diebus cujuſque vindicis :
*pœnitebat enim Jehovam propter gemi-
tum eorum,ab opprimentibus eos,& depel-
lentibus eos.
19 Sed erat mortuó vindice, ut reverſi cor-
rumperent ſe ſupra patres ſuos, ſequendo
deos alienos ad colendum eos & incurvan-
dum ſe illis : non ᵉremitterent de actioni-
bus illorum, & de via eorum obdurata *quic-
quam*.
20 Quapropter accenſa eſt ira Jehovæ in Jiſ-
raëlem : & dixit,propterea quòd tranſgreſ-
ſi ſunt gens iſta fœdus meum quod præce-
peram majoribus eorum, neque auſculta-
runt voci meæ :
21 Etiam ego non pergam expellere quen-
quam a facie eorum, ex gentibus quas reli-
quit Jehoſchuahh, cùm moreretur.
22 Ad probandum per eas Jiſraëlem : an ob-
ſervaturi ſint viam *mandatorum* Jehovæ,am-
bulando in eis,quemadmodum obſervarant
majores eorum nécne.
23 Fecerat autem Jehova ut manerent gen-
tes iſtæ, quia non expulerant eas celeriter:
ideo non tradiderat eas in manum Jehoſ-
chuhhæ.

1 *Quamvis*] his ſex primis verſibus injuſtitiam populi exaggerat, quòd neque legi, neq; ſingularibus monitis paruiſſent, ſed averſi a fœdere, cũ Cenahhanæis, exitio divinitus deſtinatis pacem colerẽt, quare præcedentibus potiùs quàm ſequentibus hi verſus conjungendi viderentur, niſi commodius fuiſſet hujus libri ſummã in hoc caput contrahere.
Nuntius] ſive fuerit propheta extra ordinem vocatus, ſive ſacerdos Pinchas. Hominem non angelum fuiſſe apparet, quòd locus unde venerit exprimitur, neque diſparuiſſe legitur, ut de aliis angelis narratur: Sic propheta angelus Dei vocatur Chaggai 1. 13.
Gilgalæ] id eſt, cùm populus inde arcam Schiluntem transferret: de quo Jehoſchu. 18. principio.
Bocimos] per anticipationem, ut apparet ex verſu quinto. Videtur autẽ locus fuiſſe Schilunti conjunctus, quia ibi ſacrificaſſe dicuntur, ver. 5.
‖ *Exod.* 23. 32. & 34. 12. *Deut.* 7. 2.
a *id eſt, flentes.*
6 *Dimiſerat*] Hoc fuit alterum monitũ ſinglare, de quo Jehoſch. 18. 3.
8 *Sed cùm mortuus*] ab hoc verſu uſque ad 7. verſum ſequentis capitis ſummatim explicantur cauſæ judiciorum Dei in Jiſraëlitas, quæ deinde ſingularibus aliquot exemplis explicantur planiùs infrà a 17. cap. uſque ad finem.
b *Timnath-Serach, Jehoſch.* 24. 30.

Caput III.

Recenſentur populi in terra relicti ad Jiſraëlitas erudiẽdos: Et ex triplici Jiſraëlitarum defectione, tria oppreſſionis tempora, cum liberatione ab illis attributa reſipiſcentibus, miniſterio Hhothnielis, Ehudis & Schimgaris.

1 ISTÆ autem ſunt gentes, quæ ut mane-
rent fecit Jehova, ad probandum per e-
as Jiſraëlitas: eos omnes qui non exper-

ti fuerant illa bella Cenahhanæa:
2 Tantummodo ut cognoſcerent ætates fi-
liorum Jiſraëlis, docente eos bello: ea tan-
tùm quæ priùs non noverant.
3 Nempe, quinque Satrapæ Peliſchtæorum,
& totus Cenahhanæus, Tzidoniúſque &
Chivvæus inhabitans montem Libanum: a
monte Bahhal-Chermone uſq; ad ingreſsũ
Chamathæ.
4 Fueruntque ad probandum per ipſas Jiſra-
ëlem: ad cognoſcendum an auſcultaturi eſ-
ſent præceptis Jehovæ, quæ præceperat ma-
joribus eorum per Moſchen.
5 Filii autem Jiſraëlis habitabant in medio
Cenahhanæi, Chittæi & Emoræi ac Periz-
zæi, Chivvæiq; ac Jebuſæi.
6 Et accipiebant filias eorum ſibi in uxores,
& filias ſuas dabant filiis eorum: deniq; co-
lebant deos eorum.
7 Cùm itaque facerent filii Jiſraëlis quod
malum *videtur* in oculis Jehovæ, obliti Je-
hovæ Dei ſui: colerentque Bahhalimos, &
idola lucorum:
8 Accenſa eſt ira Jehovæ in Jiſraëlitas, & de-
didit eos in manum Cuſchanis Riſchehha-
thajimorum regis Syriæ interamnis: ſervi-
veruntq; filii Jiſraëlis Cuſchani Riſchehha-
thajimorum octo annis.
9 Deinde clamaverunt filii Jiſraëlis ad Je-
hovam: quare excitavit Jehova ſervatorem
filiis Jiſraëlis, ut ſervaret eos: Hhothnielẽ
filium Kenazi, agnatum Calebi, minimum
ex illo.
10 a Cui cùm inſideret ſpiritus Jehovæ b vin-
dicavit Jiſraëlem, nam egreſſus eſt ad bel-
lum, tradiditq; Jehova in manum ejus Cuſ-
chanem Riſchehhathajimorum regem Sy-
riæ: id eſt, robuſta fuit manus ejus ſupra
Cuſchanem Riſchehhathajimorum.
11 Sic quievit terra. *hæc geſta* quadraginta an-
norum: cùm mortuus eſt Hhothniel filius
Kenazi.
12 Deinde c denuo filii Jiſraëlis fecerunt
quod malum *videtur* in oculis Jehovæ: &
fortiorem reddidit Jehova Hheglonem re-
gem Moabitarum ſupra Jiſraëlitas, eò quòd
facerent quod malum *videtur* in oculis Je-
hovæ.
13 Congregavit enim ad ſe Hhammonitas &
Hhamalekitas: quibuſcum abiens percuſ-
ſit Jiſraëlem, & poſſederunt civitatem pal-
marum.
14 Servierunt autem filii Jiſraëlis Hhegloni
regi Moabitarum octodecim annis.
15 Deinde clamantibus filiis Jiſraëlis ad Je-
hovam, excitavit eis Jehova ſervatorẽ Ehu-
dem filium Geræ Binjaminitam, virum præ-
cluſum manu dextera ſua cùm miſiſſent filii
Jiſraëlis per eum munus Hhegloni regi Mo-
abitarum.
16 (Paraverat autem ſibi Ehud gladium d bi-
pennem cubitalem longitudine ſua: quo ac-
cinxerat ſe ſub veſtibus ſuis, ad femur dex-
terum ſuum)
17 Obtulit itaque ipſum munus Hhegloni re-
gi Moabitarum: qui Hheglon homo erat
pinguis valde:
18 Fuitq; cùm abſolviſſet offerre munus illud:
ut deduceret populum illum qui attule-
rant munus.
19 Ipſe verò reverſus e lapicidinis, quæ *ſunt*
prope Gilgalem diceret: aliquid arcani ha-
beo ad te, ô Rex, qui cùm dixiſſet, ſile, & ex-
iiſſent ab eo quicunque adſtabant ei.
20 Ehud acceſſit ad eum (is autem ſedebat in
cœnaculo e æſtivo ſuo ſolus) dixitq; Ehud, a-
liquid divini habeo ad te: quapropter ſur-
rexit e ſuo ſolio.
21 Extendens autem Ehud manum ſiniſtram
ſuam, accepit gladium illum a femore ſuo
dextero: & infixit eum ventri illius.
22 Ita ut ingrederetur etiam capulus ipſe
poſt mucronem ſuum, & occluderet adeps
mucronem ipſum, (non enim extraxit gla-
dium ſuum e ventre ejus) & exiret ad podi-
cem ejus.
23 Poſtea exivit Ehud ad ipſum procœtonẽ:
cùm occluſiſſet fores cœnaculi circa illum,
& peſſulo obſeraſſet.
24 Ipſo autem exeunte ſervi illius venerunt
& aſpexerunt quòd ecce fores ipſius cœna-
culi eſſent obſeratæ: quare dixerunt, f pur-
gat alvum in conclavi æſtivi *cœnaculi*.
25 Cumq; expectaſſent g dudum, & ecce non
aperiret fores ipſius cœnaculi: accepta cla-
ve aperuerunt, ecce autem dominus eorum
ceciderat in terram mortuus.
26 Interea Ehud ſeſe recipiebat, dum cuncta-
rentur illi: & ipſe prætergrediens lapicidi-
nas illas ſeſe recepit Sehhiram.
27 Fuitque cùm adveniens clanxiſſet bucci-
na in monte Ephrajimi: ut deſcenderent cũ
eo filii Jiſraëlis ex eo monte, h ipſo præe-
unte eis.
28 Dixerat enim ad eos, ſequimini me, nam
tradidit Jehova inimicos veſtros Moabitas
in manum veſtram: quapropter deſcende-
runt poſt eum, & præoccupantes vada Jar-
denis Moabitis, non ſiverunt quemquam
tranſire.
29 Sed percuſſerunt Moabitarum tempore
illo quaſi decies mille viros, quemq; i opu-
lentum, & quemque virum ſtrenuum: neque
recepit ſe quiſquam.
30 Sic depreſſi ſunt Moabitæ die illo ſub ma-
nu Jiſraëlitarum & quievit terra. *hæc geſta*
octoginta annorum.
31 Quibus poſt eum fuit Schamgar filius
Hhanathi, qui percuſſit Peliſchtæos ſexcen-
tos viros ſtimulo bovis: ſervavitq; ipſe quo-
que Jiſraëlem.

Caput IIII.

*Nova Jiſraëlitarum a Deo defectio, cum ſeve-
ra Dei caſtigatione: Reſipiſcentia eorum, & divi-
na liberatio per Deboram, Barakum & Jahbelem
recenſetur.*

1 DEINDE cùm a rurſus filii Jiſraëlis fa-
cerent quod malum *videtur* in oculis
Jehovæ: Ehude mortuo:
2 Dedidit eos Jehova in manum Jabinis re-
gis Cenahhanæi, qui regnabat in Chatzo-
re: (cujus militiæ princeps erat Siſera,) &
habitabat Charoſchethæ gentium.
3 Quapropter clamaverunt filii Jiſraëlis ad
Jehovam: cùm enim nongenti currus ferra-
ti eſſent ei, ipſe oppreſſerat filios Jiſraëlis
violentia, viginti annis.

19 *Sile*] donec illi abierint, qui me circumſtant.

e Heb. *refrigerationis, quod erat ei.*

20 *Surrexit*] vide Num. 23. 22. in annotatione.

f Heb. *tegit ipſe pedes ſuos: ſic* 1. Schem. 24. 4. *periphraſi honeſta purgantis alvum.*

g Heb. *uſque ad tarditatem, id eſt, amplius diſtuliſſet aperire, quàm ſolebat.*

26 *Sehhiram*] locus eſt ad montana Ephrajimitarum, ut oſtendit verſus ſequens.

h Heb. *&* *ipſe deſcendebat ante eos.*

i Heb. *pinguem: translatum a corpore ad opes.*

30 *Hæc geſta*] a morte Hhothnielis ad hujus mortem, ut ſupra ver. 11.

31 *Schamgar*] de quo infrà 5. ver. 6.

a Heb. *cùm adderent filii Jiſraëlis facere.*

2 *In Chatzore*] id eſt, in agro Chatzoritano: nam Chatzorẽ Jehoſchuahh combuſſerat: Jehoſchuhh. 11. ver. 11. & 13. ideo ſubjungitur ipſum reſediſſe Charoſchethæ.

Charoſchetha] i. in loco ſylvatico: Sic fuit locus a ſitu dictus. Gentium autem vocatur quod eò tanquam in locum munitum & tutum ſe contuliſſent reliquiæ Cenahhanæorum.

b Heb. *fœmina Lappidothæum.*
4 *Judicabat*] id eſt, conſulentibus de jure ex revelatione divina reſpondebat, ut verſus ſequens explicat.

c Heb. *& attrahito in montem Taboris, & aſſumito &c. nimirum accerſendo, ut docet ver. 10.*
d Heb. *attraham, ſub. divino meo inſtinctu.*

e Heb. *eundo ibo.*
9 *Secundum hanc viam*] hac ratione quam tu ſequeris par tæ victoriæ laus non ad te, ſed ad mulierē perventura eſt: mulierem autem hîc indefinitè accipe, & eventus docet Deboræ & Jahheli magna ex parte eam aſcribi. Viam autem ſic accipit Moſche Num. 22. 32.
f Heb. *ad pedes ſuos.*
11 *Separaverat ſe*] id eſt, relictis ſuis gentilibus apud tribum Jehudæ, venerat habitatum in regionem Naphtalitarum.
g Heb. *a Kajino: ſic Num. 24. 22.*
h *qui Tzahhanannimi vocantur. Jehoſ. 19. 33.*

15 *Fudit*] ut Jehoſch. 10. 10.

17 *Erat pax*] id eſt, non erant ſimultates aut bella inter illos, ſed pacem familia illa Kenæa æquè cum Jabine atq; cum Jiſraëlitis colebat, ut quæ nullum jus ſibi in ea regione vendicaret: ſic 1. Schem. 7. 13.

4 Debora autem fœmina propheteiſſa [b] Lap-
pidothana: [4] judicabat Jiſraëlem tempore
illo.
5 (Quæ habitabat ſub palma Deboræ inter
Ramam & inter Beth-Elem in monte E-
phrajimi:) nam aſcendebant ad eam filii
Jiſraëlis in judicium.
6 Mittens itaque advocavit Barakum filium
Abinohhami Kedeſcho Naphtalitarum: di-
xitque ad eum, nónne præcepit Jehova
Deus Jiſraëlis? I & [c] convocatos in mon-
tem Taboris aſſumito tecum decies mille
viros e filiis Naphtali & e filiis Zebulu-
nis.
7 Nam [d] convocabo adverſum te ad torren-
tem Kiſchonis Siſeram principem militiæ
Jabinis, curruſq; ejus & multitudinem ejus:
quem tradam in manum tuam.
8 Dixit verò ad eam Barak, ſi iveris mecum
utique iturus ſum: ſin autem non iveris me-
cum, non ibo.
9 Quæ dixit: [e] omnino itura ſum tecum, niſi
quòd non erit gloria tua, [9] ſecundum hanc
viam qua tu ambulas: in manum enim muli-
eris dedet Jehova Siſeram: ſic ſurgens De-
bora ivit cum Barako Kedeſchum.
10 Cùm itaque accerſiviſſet Barak Zebuluni-
tas & Naphtalitas Kedeſchum, deduxit [f] ad
veſtigia ſua decem millia virorum: ibatque
cum eo Debora.
11 (Cheber autem Kenæus [11] ſeparaverat ſe a
[g] Kenæa gente, de filiis Chobabi ſoceri Mo-
ſchis: tetenderatq; tentorium ſuum uſq; ad
quercetum in [h] Tzahhanajimis, quod *eſt*
prope Kedeſchum.
12 Cùmque renunciaſſent Siſeræ aſcendiſſe
Barakum filium Abinohhami montē Tabo-
ris,
13 Accerſivit Siſera omnes currus ſuos, non-
gentos currus ferratos, & totum illum po-
pulum qui *fuerat* cum eo: Charoſchetha
gentium ad torrentem Kiſchonis.
14 Tum edixt Debora Barako: ſurge, nam hic
ille dies eſt, quo tradit Jehova Siſeram in
manum tuam, nónne Jehova procedit ante
te? quare deſcendit Barak e monte Taboris
& decies mille viri poſt eum.
15 [15] Fuditque Jehova Siſeram, & omnes illos
currus, totamque illum exercitum *ſternendo*
acie gladii ante Barakum: ita ut deſcen-
dens Siſera de ſuo curru fugeret pedibus
ſuis.
16 Barak verò cùm perſequeretur currus il-
los, & exercitum illum uſque Charuſchethā
gentium: & caderet totus exercitus Siſeræ
acie gladii, non relictus eſſet ne unus qui-
dem.
17 Siſera fugit pedibus ſuis ad tentorium Ja-
hhelis uxoris Cheberi Kenæi: [17] erat enim
pax inter Jabinem regem Chatzoris & in-
ter familiam Cheberi Kenæi.
18 Prodiens autem Jahhel obviam Siſeræ,
dixit ad eum: diverte domine mi, diverte ad
me: ne timeto: ſic divertit ad eam in tento-
rium: quē texit eum ſtragula amphitapa.
19 Dixerat autem ad eam, da mihi, quæſo, bi-
bendum parum aquæ, nam ſitio: & illa ape-
riens utrem lactis, dederat ipſi bibendum,
antequàm tegeret eum.
20 Dixit autem ad eam, ſta in porta tentorii:
& eſto, ſi quis adveniens interroget te & di-
cat, eſtné iſtic aliquis? ut dicas nemo eſt.
21 Deinde Jahhel: uxor Cheberi accipiens
paxillum ipſius tentorii, & apponens [i] manū
ſuam ad malleum quendam, acceſſit ad eum
ſenſim, ac infixit paxillum illum in tempo-
ra ejus, ita ut [k] permearet in terram: nam
ipſe feſſus ſomno ſopitus erat, ſic mortuus
eſt.
22 Ecce autem Barako perſequente Siſeram,
prodiit Jahhel obviam ei, dixitque ei: veni
ut oſtendam tibi virum illum quem tu quæ-
ris: qui ingreſſus eſt ad eam: & ecce Siſe-
ra proſtratus mortuus, cum paxillo in tem-
poribus ſuis.
23 Sic cùm depreſſiſſet Deus die illo Jabinem
regem Cenahhanæum ante filios Jiſraëlis,
24 [l] Perrexit manus filiorum Jiſraëlis conti-
nenter durior eſſe contra Jabinem regem
Cenahhanæum: uſque dum excidiſſent Ja-
binem regem Cenahhanæum.

Caput V.

Carmen epinicium, quo Debora Deum victoria auctorem celebrat, & reliquis celebrandum proponit, a ſuperiore Dei ductu, & liberatione e proximis populi calamitatibus e peccato ipſorum natis, & a commodis victoriæ. Deinde vocationem ſuam prædicans, ſe, Barakum, & ſingulas tribus ad perſequendam victoriam hortatur ab exemplo duarum tribuum, quæ hanc victoriam comparaverant, a ſingularibus teſtimoniis divini favoris, & a judiciis Dei ſeveris in hoſtes & deſides, & clementibus in adjutores. Poſtremò ludificatur hoſtium muliebrem jactationem, & canticum prophetica precatione concludit.

1 CECINIT autem Debora & Barak fi-
lius Abinohhami: die illo dicendo.
2 [a] Quandoquidem ſumit ultiones per
Jiſraëlem, ſponte ſe offerente [2] populo: be-
nedicite Jehovę.
3 Audite reges, aurem præbete dominato-
res, ego, ego Jehovæ canam, pſallam Jeho-
væ Deo Jiſraëlis.
4 Jehova cùm [4] procederes a Sehhire, cùm
gradereris ab agro Edomæorum, [4] terra mo-
ta eſt, etiam Cœli ſtillaverunt: etiam denſæ
nubes ſtillaverunt aquas.
5 Montes diffluxerunt a præſentia Jehovæ:
[5] ipſe Sinai a præſentia Jehovæ Dei Jiſraë-
lis.
6 [6] Diebus [6] Schamgaris filii Hhanathi, diebus
[6] Jahhelis deſierant cœtus commeantium: &
euntes itineribus cœtus commeantes, ibant
itineribus tortuoſis.
7 Deſierant [b] pagani in Jiſraële, deſierant:
uſque dum ſurrexi Debora, dum ſurrexi [7] ma-
ter in Jiſraële.

tiam Dei erga Jiſraëlem in debellandis Cenahhanæis. *Terra mota* ... nia tua præſentia perculſa fuit: hyperbolicæ locutiones. 5 *Ipſe* ... tantùm illi, in quos procedebas, ſed etiam quos procul a tergo relinquebas, ... rat mons Sinai. 6 *Diebus Schamgaris*] ſecunda narrationis pars ... Jiſraëlitarum ſtatus, proximè ante victoriam hanc partam, deſcribit ... garis] de quo ſuprà tertii capitis ultimo verſiculo. *Jahhelis*] de qua ... 17. verſiculo & ſeq. & infra in hoc cantico. Senſus autem eſt, a morte ... ad hunc conflictum adeò premebatur hic populus ab hoſtibus, ut ceſ- ſarent, & quibus iter faciendum erat, hoſtium metu, diverticula ... neque tuta eſſet ullius pagi habitatio. b Heb. *deſierant pagi, ſingulorum* ... *mu* quiſque. 7 *Mater*] tum quia ſpiritu prophetico Jiſraëlitis ... propheticis diſcipulis (quos prophetarum filios Scriptura vocat) ... quia hoc bello malum ab Jiſraëlitis, ut pia mater, depulit.

8 ᵃElegerat deos novos, tunc debellator *erat* in portis: ᵃclypeus an conſpiciebatur? aut ſpiculum in quadraginta millibus, in Jiſraële?
9 ᶜᵃAnimus meus *propenſus eſt* erga ᵃmandata habentes Jiſraëlitarum, *erga* ᵃſe ſponte offerentes in populo: benedicite Jehovæ.
10 ᵃEquitantes aſinas nitidas, ᵃreſidentes in provincia, & ᵃqui proficiſcimini per viam confabulamini.
11 ᵃA ſtrepitu ſagittariorum inter hauſtra, ibi confabulentur de ᵈjuſtis operibus Jehovæ, juſtis operibus ᵃerga paganos ſuos in Jiſraële: tunc ᵃcùm deſcendent ad portas, populus Jehovæ *confabulentur*.
12 Expergiſcere, expergiſcere Debora, expergiſcere, expergiſcere, eloquere canticum: ſurge Barak, & captivam fac multitudinem captivorum tuorum fili Abinohhami.
13 ᵃTunc dominium ᵃreſidui populi tradidit ᵃmagnificis: Jehova ᵃdominium tradidit mihi in fortiſſimos.
14 Ex Ephrajimo: ex iis ᵃ*quorum* radix ad Hhamalekitas *protenditur*: ᵉᵃ*ex* ſequentibus te Binjaminitis inter populos meos: e Macire ᵃlegiſlatores: & e Zebulune ᵃconvocantes deſcendunt ᵃad ſtylum ſcribæ.
15 Etiam principes in Jiſſaſcare ᵃcum Debora: ut Jiſſaſcar, ᵃſic Barak, ad cujus ᶠveſtigia miſſus eſt *exercitus* in ipſam convallem: ᵃmagni inſtitutis ᵍanimi ᵃin ʰpartibus Rĕubenis.
16 (ᵃCur deſidéres inter duas illas ſarcinas ᵃaudiendo ſibila acierum?) ᵃmagni ⁱprofundis cogitationibus animi ᵃad partes Rĕubenis.
17 Gilhhad ultra Jardenem habitans, & Dan quare degeret ᵃapud naves? Aſcher *quare* deſidéret ad portum marium, & in ᵃpræruptis ſuis habitaret?
18 ᵃZebulun & Naphtali populus eſt *qui* abjecit ᵏſe ipſum ad moriendum, ᵃin editis locis agri.
19 Venerunt ᵃreges, pugnaverunt: tunc pugnaverunt reges Cenahhanæi ᵃTahhanaci ad aquas Megidduntis: ᵃne fruſtulum *quidem* argenti acceperunt.
20 ᵃE Cœlis pugnarunt: ᵃſydera ipſa ᵃe ſuis aggeribus pugnaverunt contra Siſeram.
21 ᵃTorrens Kiſchonis ᵃevertit eos, torrens ᵃoccurſuum torrens Kiſchonis: ᵃproculca anima mea robur.
22 Tum fortes eorum obtuderunt calces equorum: ˡpræ citatis curſibus ſuis.
23 ᵃMaledicite Merozo, ᵃinquit angelus Jehovæ, ᵐcontinenter maledicite habitatoribus ejus: quia non advenerunt ad auxilium Jehovæ, ad auxilium Jehovæ inter fortes.
24 Benedicitor præ fœminis Jahhel uxor ᵃCheberi Kenæi: præ fœminis ᵃin tentorio degentibus benedicitor,
25 Aquam petierat *ille*, lac *ipſa* dedit: ᵃin patera magnificorum obtulit ⁿlac pingue.
26 Manus ſiniſtra ejus ad paxillum, dextera autem ejus ad tuditem laborantium ſeſe extenderunt: & tudit Siſeram, abraſit caput ejus, & fregit ac transverberavit tempora ejus.
27 Inter pedes ejus incurvavit ſe, cecidit, jacuit: inter pedes ipſius incurvavit ſe, cecidit, ubi incurvavit ſe ibidem cecidit *vita* ſpoliatus.
28 ᵃPer feneſtram proſpectabat & garriebat mater Siſeræ, per feneſtellam: cur tardat currus ejus redire? cur differunt inceſſus curruum ejus?
29 Sapientes principum fœminarum ejus reſpondebant: etiam ipſa referebat ſermones ſuos ſibi ipſi.
30 An non aſſecuti ſunt? partiuntur prædam? puellam unam, *imò* duas ᵒin perſonam quamque? præda verſicolorium *eſt* Siſeræ, præda verſicolorium phrygionicum opus: verſicolor operis phrygionici utrinque ad ᵖcolla prædantium.
31 Sic pereant omnes inimici tui, Jehova, at diligentes eum *roborentur*, ut cùm procedit Sol in robore ſuo: ſic quievit terra, *hac geſta* quadraginta annorum.

19 *Reges*] Jabin & fœderati ejus, ut res amiſſas recuperarent. *Tahhanaci, &c.*] regiones ſunt in dimidiata tribu Menaſchis non procul à Taborẽ, Jehoſch. 17. 11. & ſuprà 1. 27. *Ne fruſtulum*] id eſt, nihil acquiſiverunt illo bello. 20 *E cœlis*] id eſt, res cœleſtes, pluviæ, venti, grandines, procellæ. *Sydera ipſa*] quæ ſunt harum rerum inſtrumenta. *E ſuis aggeribus*] e ſuperioribus regionibus aëris: tranſlata locutio a militibus ex editiore loco pugnantibus. 21 *Torrens Kiſchonis*] qui labitur ad radices Carmeli, tractum Tahhanacæum & Megiddõtem prætersluens. *Evertit eos*] auctus imbribus ſua rapiditate hoſtium corpora abſtulit. *Occurſuum*] ad quem utrique exercitus concurrentes manu conſeruerunt. *Proculca anima*] id eſt, quicquid validum fuit, ſive torrentem, qui paulo ante hoſtes abripuit, ſive hoſtes ipſos roboris ſuo pręfidentes. l Heb. *plenſibus, plenſibus: ſupple equorum, quo currentes plandebant terram.* 23 *Maledicite Merozo*] ſecundus confirmationis locus ab ira Dei in deſides, ut fuerunt Merozitæ: & favore Dei in adjutores, ut fuit Jahhel. *Inquit angelus*] id eſt, quicunque ſpiritu Dei afflati ſunt, mecum ſemper pronunciabunt Merozitas maledictos eſſe & Jahhelem benedictam. m Heb. *maledicite maledicendo.* 24 *Cheberi Kenæi*] vide ſuprà 4. 17. & ſequentibus. *In tentorio*] quas decet domi ſe continere, non viros, ut Merozitæ fecerant. 25 *In patera magnificorum*] id eſt, ampla, ut adſatietatem biberet. n Heb. *butyrum, ſubandi lac: id eſt, recens & non preſſum.* 28 *Per feneſtram*] poſtrema pars cantici, Concluſio bimembris: primùm enim per hypotypoſin mulierum hoſtilium jactationem cum Sarcaſmo traducit: deinde propheticam precationem illarum jactationibus opponit, quâ exitium reliquiis hoſtium, Jiſraëlitis autem roboris incrementum, comparatione Solis ab ortu ad meridiem procedentis, precatur. o Heb. *in caput viri ſive cujuſque.* p Heb. *ad colla virorum prædæ.*

... ab hoſtium ſagittis, eodem loco convenientes, divinam liberationem prædicent. d Heb. *juſtitias Jehovæ, juſtitiam paganorum ejus.* *Erga paganos ſuos*] quibus deinceps Dei beneficio, ſuos pagos tutò inhabitare licet. *Cum deſcendent ad portas*] convenient ad curiam & forum. 13 *Tunc*] cùm [illegible] captivos fecit Cenahhanæos. *Reſidui populi*] Cenahhanæi, qui reliquus [illegible] ſuprà 3. *Magnificis*] Jiſraëlitis. *Dominium tradidit mihi*] id eſt, [illegible] præfecit, ut ſuprà 7. quos ſigillatim quinque ſequentibus verſibus [illegible] 14 *Quorum radix*] id eſt, ex tribu Jehudæ & Schimhhonis, qua [illegible] extendebatur ad Hhamalekitas uſque, ut oſtendit comparatio 16. [illegible] cum 1. Sam. cap. 15. verſ. 6. Locutio autem eſt metaphorica, qua [illegible] tribus arbori, quarum extrema pars ad Auſtrum radix appellatur. e Heb. *ex poſt te ſequentibus.* *Ex ſequentibus te*] apoſtrophe ad [illegible] Binjaminis reliquias ſervatas ab excidio Binjaminiticæ tribus (cujus [illegible] infra 19. & ſequentibus capitibus) paucitate ſua non impedit [illegible], quò minus in populis Dei numerarentur, id eſt, tribum unam eſſe, quia ſecuta erant Deum: nam hiſtoriam illam huic tempore præceſſiſſe [illegible] ſuo loco. *Legiſlatores: &c.*] id eſt, primarii, qui jus populo [illegible]. *Convocantes*] id eſt, quorum authoritate conventus habentur. *Ad ſtylum ſcribæ*] id eſt, unis literis a me tranſmiſſis obſequuntur. 15 *Cum Debora*] id eſt, conſentiunt cum ea, & juſſi ſe ei ſiſtunt. *Sic Barak*] vocatus [illegible] Naphtalitica acceſſit, ſuprà 4. ver. 6 & imperata fecit ibidem ver. [illegible] f Heb. *ad cujus pedes: ſic Samuel. 25. ver. 4. & ſuprà 4. ver. 10.* *Magni* [illegible]] id eſt, magnates induſtrii: periphraſis gubernatorum in ea tribu. [illegible] ſic ver. 16. *In partibus*] id eſt, in regione trans Jardenem. [illegible] 16 *Cur deſidéres*] Apoſtrophe ad Jiſſaſcarem, [illegible] ſegnitiem excitat: vide de eo Gen. 49. 14. *Audiendo, &c.*] [illegible] admovendo manum, ſed quieſcendo interea dum fratres tui cum inimicis [illegible] dimicant. *Ad partes Rĕubenis*] Gaditas intelligit, qui [illegible] adjacebant. *Magni*] id eſt, magnates conſulti. i Heb. *profunditates.* 17 *Apud naves*] poſſeſſionem enim habuit magna ex [illegible] Jehoſch. 19. ver. [illegible] & Aſcher ibidem ver. 24. & ſequentibus. [illegible] *ſuis*] ſupple, rupibus. 18 *Zebulun & Naphtali*] quarta pars [illegible] ab exemplo ſuperioris victoriæ. k Heb. *animam ſuam.* *In [editis loci]s agri*] in monte Taboris, de quo ſuprà 4. 14.

CAPUT VI.

Deus Jiſraëlitas rurſus a ſe deficientes per Midjanitas caſtigat, per prophetam increpat: & Gidhhonem per angelum ad eos liberandos vocat ac præparat.

1 DEINDE cùm facerent filii Jiſraëlis quod malum *videtur* in oculis Jehovæ: tradidit eos Jehova in manum Midjanitarum ſeptem annis.
2 Roborata itaq; manu Midjanitarum ſuper

Jiſraëlem mœtu Midjanitarum faciebant ſi-
bi filii Jiſraëlis ſpecus illas quæ *ſunt* in mon-
tibus, & ſpeluncas ac munitiones.
3 Erat enim cùm ſeverat Jiſraël, ut aſcenden-
te Midjane, Hhamalek quoque & orienta-
les ſimiliter aſcenderent adverſus illum.
4 Et *caſtra ponentes contra eos perderent
proventum terræ, uſque quà venis Hhaz-
zam: neque reliquum facerent victum in
Jiſraële, aut parvam pecudem, aut bovem
aut aſinum.
5 Nam ipſi & peccora eorum aſcendebant
cum tentoriis ſuis: veniebant autem quaſi
locuſtæ multitudine, ipſiſque & camelis eo-
rum non erat numerus: veniebantque in
eam terram ad perdendum eam.
6 Cùm ergo depauperatus eſſet valde Jiſraël
ob præſentiam Midjanitarum: clamaverunt
filii Jiſraëlis ad Jehovam.
7 Fuitque cùm clamarent filii Jiſraëlis ad Je-
hovam, propter Midjanitas:
8 Ut mitteret Jehova virum prophetam ad
filios Jiſraëlis: qui dixit eis, ſic ait Jehova
Deus Jiſraëlis, ego feceram ut vos aſcende-
retis ex Ægypto, & eduxeram vos e domo
ſervorum,
9 Et eripueram vos e manu Ægyptiorum &
e manu omnium opprimentium vos: expu-
leramque eos a facie veſtra, & dederam vo-
bis terram eorum,
10 Denique dixeram vobis, ego ſum Jehova
Deus veſter: ne timete deos Emoræorum,
in quorum terra habitatis: at non auſculta-
ſtis voci meæ.
11 Poſteà veniens *angelus Jehovæ, conſedit
ſub quercu illa quæ eſt Hhophræ, pertinen-
te ad Joaſchum Abi-Hhezeritam cujus fi-
lius Gidhhon decutiebat triticum in qua-
dam [a] areola, [b] ut fugiens deportaret a con-
ſpectu Midjanitarum.
12 Cumque appareret ei angelus Jehovæ: di-
xit ad eum, Jehova *eſt* tecum, valentiſsime
robore.
13 Cui dixit Gidhhon, *attende* ad me domi-
ne, ſi eſt Jehova nobiſcum, at quare obve-
nit nobis totum hoc? & ubi ſunt omnia mi-
rabilia ejus, quæ enarrabant nobis patres
noſtri dicendo, nónne fecit ut ex Ægypto
aſcenderemus Jehova, cùm nunc deſeruerit
nos Jehova ac tradiderit nos in manum
Midjanitarum?
14 Tum reſpiciens ad eum Jehova dixit, i
*virtute tua hac, & ſervabis Jiſraëlem e ma-
nu Midjanitarum: nónne mitto te?
15 Cui ille dixit, *attende* ad me Domine, *qua-
nam reſervabo Jiſraëlem? *ecce dux meus
pauperrimus eſt inter Menaſchitas, & ego
minimus in domo patris mei.
16 Tum dixit ad eum Jehovà, *ſed ero tecum:
ideo percuties Midjanitas *tanquam virum
unum.
17 Dixit autem *Gidhhon* ad eum, ſi nunc inve-
ni gratiam in oculis tuis: (ut edas mihi ſi-
gnum te illum eſſe qui loqueris mecum)
18 Ne, quæſo, moveas te hinc, donec redeam
ad te, & prolatum munus meum collocem
ante te: qui dixit, ego conſidebo donec re-
vertaris.
19 Deinde Gidhhon rediit, cùm paraſſet hœ-
dum e capris, & ex Epha farinæ azymos pa-
nes, carne poſita in caniſtro, & jure poſito
in cacabo: protulitque ad eum ſub quercum
illam, & *applicavit.
20 Nam edixerat ei angelus ille Dei, acci-
pe iſtam carnem, & azymos panes, & col-
loca in petra illa, jus autem effunde: qui fe-
cit ſic.
21 Tum extendens angelus Jehovæ extremi-
tatem ſcipionis illius, qui *erat* in manu ejus,
tetigit illam carnem & illos azymos panes:
aſcenditque ignis e rupe illa, qui abſumpſit
carnem & azymos panes illos: ſic angelus
Jehovæ abiit a conſpectu ejus.
22 Quapropter animadvertens Gidhhon an-
gelum Jehovæ eum eſſe: dixit Gidhhon;
*Aha, domine Jehova, quandoquidem vidi
angelum Jehovæ *facie ad faciem.
23 *Dixit verò ei Jehova, pax *eſt* tibi: ne ti-
me: non morieris.
24 Extruxit itaque ibi Gidhhon altare Jeho-
væ, quod vocavit, JEHOVAE PACIS: uſ-
que in diem hunc adhuc extat Hhophræ A-
bi-Hhezeritarum.
25 (Nam fuerat ea ipſa nocte ut diceret ei Je-
hova: accipe juvencum [c] adultiorem, qui
eſt patris tui, nempe juvencum *illum ſe-
cundum *ſeptennem: & poſtquam deſtru-
xeris altare illud Bahhalis, quod *eſt* pa-
tri tuo, & lucum qui *eſt* juxta illud ſucci-
deris,
26 Extruito altare Jehovæ Deo tuo in ſum-
mitate illius ipſius *arcis, cum ipſa ſtrue:
tunc accipiens juvencum illum ſecundum
offerto holocauſtū in lignis illius luci quem
excideris.)
27 Itaque Gidhhon accipiens decem viros e
ſervis ſuis, fecit quemadmodum edixerat ei
Jehova: fuit autem quia timebat familiam
patris ſui, & homines civitatis illius, [d] ſi fe-
ciſſet interdiu, ut faceret noctu.
28 Cùm autem ſurrexiſſent homines illius ci-
vitatis manè, & ecce dirutum erat altare
Bahhalis, & lucus qui *fuerat* juxta illud, ex-
ciſus: juvencus autem ſecundus ille oblatus
in holocauſtum *erat* ſuper illud altare extru-
ctum:
29 Dixerunt *alter ad alterum, quis fecit rem
hanc? cumque inquiſiviſſent & percunctati
eſſent, dixerunt: Gidhhon filius Joaſchi fe-
cit rem hanc.
30 Dixerunt autem homines illius civitatis ad
Joaſchum, produc filium tuum, ut moriatur:
quia diruit altare Bahhalis, & quia ſuccidit
lucum qui *erat* juxta illud.
31 Dixit verò Joaſch omnibus qui inſtabant
apud ipſum, *vóſne contendetis pro Bahha-
le? an vos ſervabitis eum? qui contenderit
pro eo, *hoc ipſo mane morti tradetur: ſi
Deus eſt, contendet pro ſe, quia diruit alta-
re ipſius.
32 *Vocavit itaq; illum die illo [f] Jerubbahha-
lem: [g] eò quòd dixiſſet, contendet contra
eum ipſe Bahhal, quia diruit altare ejus.
33 Omnes autem Midjanitæ & Hhamalekitæ
ac orientales *congregati ſimul, trajecto
Jardene *caſtrametati erant in convalle
*Jitzrehhelis.
34 Sed ſpiritus Jehovæ *induit Gidhhonem:
qui cùm clanxiſſet buccina, [h] convocati A-
bi-Hhezeritæ eum ſecuti ſunt.

35 Præ-

4 *Caſtra ponentes*] ſingulis annis, ut & ſeptimo anno facere inceperant, infrà 33. ver.

11 *Angelus Jehovæ*] Chriſtus ſermo æternus patris, qui infrà ver. 14. Jehova, & 15. dominus vocatur.

a Heb. *torculari, id eſt, parva area quantum torculari capiendo ſatis eſt: quo ſenſu accipitur hic a R. Jehuda ſcriptorum Hebræorum antiquiſſimo.*

b Heb. *ad faciendum fugere.*

14 *Virtute tua hac*] qua te valentiſsimum robore vocans, donavi, & me tecum futurum promiſi.

15 *Quonam re.*] non diffidentis, ſed conſulentis verba ſunt, quaſi dicat, non dubito futurū quod promittitur, ſed modum quæro illius efficiendi.

Ecce dux meus] duplici ratione oſtendit ſibi facultatem deeſſe: prior, quia præfecturæ in qua eſt, tenues ſint vires: poſterior, quia in præfectura illa ipſe minimum locum obtinet.

16 *Sed ero tecum*] ut ſuprà ver. 12.

Tanquam virum unum] id eſt, facillimè, ac ſi tibi cum uno negocium eſſet.

35 Præterea nuncios misit per totum Menaſ-
chen, qui convocatus ipſe quoque ſecutus
eſt eum: nuntios etiam miſit ad Aſcherem
& ad Zebulunem & ad Naphtalin, qui aſcẽ-
derunt obviam [z] iſtis.
36 Dixerat autem Gidhhon ad Deum: ſi tu
ſervaturus es manu mea Jiſraëlem, quemad-
modum locutus es:
37 Ecce ego ſtatuo [a] vellus lanæ in hac area:
ſi ros fuerit in ipſo vellere ſolo, & in tota
terra ſiccitas, ſic novero te ſervaturum ma-
nu mea Jiſraëlem, quemadmodum locutus
es.
38 Et fuit ita, nam ſurgens poſtero mane, quo
aſperſerat *Jehova* vellus: expreſſit rorem
ex illo vellere, plenam pateram aquæ.
39 Rurſus dixit Gidhhon ad Deum, ne accen-
datur ira tua in me, & loquar tantùm hac vi-
ce: probem, quæſo, ſolummodo hac vice
hoc vellere: ſit, quæſo, ſiccitas in hoc vel-
lere ſolo, & ſuper totam terram ſit ros.
30 Fecit itaque Deus ſic nocte illa: erat enim
ſiccitas in illo vellere ſolo, ac in tota terra
erat ros.

Caput VII.

Gidhhon partem populi, Dei juſſu dimittit, & reſidui trecentos divinitus deſignatos retinet, quibuſcum noctu, Dei juſſu & adverſarii ſomnio confirmatus, mirabili ſtratagemate hoſtes fundit, & fugientium partem cædit.

1 SURGENS itaque Jerubbahhal, is eſt
Gidhhon, totuſque populus qui erat
cum eo, caſtrametati ſunt ad [z] fontem
Charodi: caſtra autem Midjanitarum *erant*
ei ab Aquilone, cis collem [a] Moræ in ipſa
convalle.
2 Sed dixit Jehova Gidhhoni, numeroſior *eſt*
hic populus qui *eſt* tecum, quàm ut tradam
Midjanitas in manum eorum: [z] ne gloriam
aſſumat ſibi Jiſraël ſupra me, dicendo, ma-
nus mea ſalutem attulit mihi.
3 Nunc itaque proclama jam [a] audiente hoc
populo dicendo, is qui timidus eſt & trepi-
dus, revertens evolato [z] verſus montem
Gilhhadis: ſic reverſa ſunt ex eo populo vi-
ginti duo millia, decies autem mille reman-
ſerunt.
4 Quapropter edixit Jehova Gidhhoni, po-
pulus iſte adhuc eſt numeroſior, deducito
eos ad iſtas aquas, & [b] diſparabo tibi eum
illic: eſtoque ut de quocunque edixero ti-
bi, hic ito tecum, is eat tecum: de quocun-
que autem edixero tibi, hic ne ito tecum, is
ne eat.
5 Deducto itaque populo ad iſtas aquas: edi-
xit Jehova Gidhhoni, quicunq; lambet lin-
gua ſua ex iſta aqua, quemadmodum lam-
bere ſolet canis, ſtatuito eum ſeorſim: ſimi-
liter quicunque incurvabit ſe in genua ſua
ad bibendum.
6 Fuitque numerus eorum qui lamberant ſua
manu ad os ſuum *admota*, trecentorum viro-
rum: totum autem reliquum illius populi in-
curvaverunt ſe in genua ſua ad bibendum
aquam.
7 Tum edixit Jehova Gidhhoni, trecentis i-
ſtis viris lambentibus ſervabo vos, & tra-
dam Midjanitas in manum tuam: quam ob
rem totus iſte populus abeunto quiſque in
locum ſuum.
8 Cùm itaque accepiſſent hic populus com-
meatum in manu ſua, & buccinas [z] illorum,
& omnes viros Jiſraëlitas illos dimiſiſſet
quemque in tentoria ſua, trecentos iſtos vi-
ros retinuit: caſtra verò Midjanitarum in-
fra eum *erant* in illa convalle.
9 Fuit autem illa ipſa nocte ut ediceret ei Je-
hova, ſurge, deſcende contra iſta caſtra:
nam trado ea in manum tuam.
10 Quòd ſi times deſcendere: deſcende tu &
Pura puer tuus ad ipſa caſtra:
11 Et audito quid loquantur, ut poſteà confir-
mentur manus tuæ, ac deſcendas contra iſta
caſtra: deſcendit itaque ipſe & Pura puer e-
jus ad extremitatem [c] militarium ordinum,
qui *erant* in caſtris.
12 Midjanitæ autem & Hhamalekitæ cùm
omnibus orientalibus [z] diffuſi erant in ea
convalle [z] tanquam locuſtæ multitudine:
cameliſque eorum non erat numerus, *erant*
ſicut arena quæ *eſt* in littore maris multitu-
dine.
13 Cumque adveniſſet Gidhhon, ecce qui-
dam narrabat proximo ſuo ſomnium: & di-
cebat, ecce ſomnium ſomniavi, quòd ecce
[d] toſtus panis hordeaceus obvertebat ſe in
caſtris Midjanitarum, & perveniẽs in quod-
que tentorium, concutiebat ipſum ita ut ca-
deret, ſubvertebatque ipſum: ſic jacebat
tentorium quodque.
14 Reſpondens autem proximus ejus dice-
bat, non eſt hoc *aliud* niſi gladius Gidhho-
nis filii Joaſchi viri Jiſraëlitæ; tradidit
Deus in manum ejus Midjanitas & tota hæc
caſtra.
15 Fuit ergo cùm audiſſet Gidhhon narratio-
nem illius ſomnii & [e] explicationem ejus
ut incurvaret ſeſe: & reverſus ad caſtra Jiſ-
raëlitarum diceret, ſurgite, tradit enim Je-
hova in manum veſtram caſtra Midjanita-
rum.
16 Tum diſtribuit trecentos illos viros in tria
[f] agmina: tradiditque buccinas in manum
cujuſq; eorum, & hydrias vacuas, erantque
faces in medio illarum hydriarum.
17 Et edixit eis, me verſus reſpicitote, & ſic
facitote: cùm ecce ego veniam ad extremi-
tatem iſtorum caſtrorum, eſto ut quemad-
modum faciam ſic faciatis.
18 Clangam enim buccina ego & quicunque
erunt mecum: quare clangitote vos bucci-
nis quoque circum tota iſta caſtra, & dicite,
Jehovæ & Gidhhonis *gladius*.
19 Adveniens itaque Gidhhon & centum viri
qui *erant* cum ipſo ad extremitatem illorum
caſtrorum principio vigiliæ mediæ, (tàntum-
modo [g] demum ſtatuebant cuſtodes:) clan-
xerunt buccinis ſimul, comminuendo hy-
drias, quæ *erant* in manu ipſorum.
20 Clanxeruntque tria illa agmina buccinis,
& fregerunt hydrias: ſic tenebant manu ſi-
niſtra ſua faces, manu verò dextera ſua buc-
cinas ad clangendum: deinde clamarunt,
gladius Jehovæ & Gidhhonis.
21 Subſiſtebant autem quiſque in loco ſuo
circum caſtra ipſa: diſcurrentia verò tota
illa caſtra vociferabantur & fugiebant.

 22 Rura-

8 *Illorum*] nempe qui prius abierant, vers. 3. & eorum abibant.

c Heb. *quinorum*, ſic Exod. 13.18.

12 *Diffuſi erant*] vide Gen. 25.18. *Tanquam locuſtæ*] erant enim centum triginta quinque millia, ut apparet ex 8. cap. ver. 10.

d Heb. *to ſtumpas* ... *hordeorum*.

e Heb. *fractionem ejus*, translatione ... a nucibus vel nucleis, quaſi dicat, enucleationem.

f Heb. *tria capita*, ſic infra 9.34. & 43.

g Heb. *ſtatuendo ſtatuebant*.

22 Rurſus clanxerunt trecenti illis buccinis,
& ʰ obvertit Jehova gladium ⁱ unius in alte-
rum, idque per tota illa caſtra, adeò ut fu-
gerit exercitus ille uſq; Beth-Schittam per
Tzereram uſque ad ripam ʲ Abel-Mecho-
læam ſupra Tabbatham.
23 Quapropter convocati ſunt viri Jiſraëlitæ
e Naphtali & ex Aſchere, atque ex toto Me-
naſche, qui perſecuti ſunt Midjanitas.
24 Præterea nuntios miſit Gidhhon per to-
tum montem Ephrajimi qui edicerent, de-
ſcendite obviam Midjanitis, & præoccupa-
te illis aquas ᵏ Beth-Baram uſque, nempe
Jardenem: itaque convocati omnes viri E-
phrajimi præoccupaverūt aquas illas Beth-
Baram uſque, id eſt, Jardenem.
25 Ceperuntque duos principes Midjanita-
rum Hhorebum & Zeebum, ac occiderunt
Hhorebum in rupe Hhorebi, Zeebum verò
occiderunt in torculari Zeebi cùm perſe-
querentur Midjanitas: caput autem Hhore-
bi & Zeebi attulerunt ad Gidhhonem ᵃ trans
Jardenem.

CAPUT VIII.

Gidhhon Ephrajimitarum contra ſe contentio-
nes prudenter & modeſtè ſedata, hoſtes fugientes
perſecuturus a Succothanis & Penuelitis com-
meatum non impetrat: quare illis interminatus ex-
peditionem ſuam feliciter perſequitur, & reverſus
illos plectit: Oblatum dominium repudiat, & vi-
ctoriæ monimentum in urbe ſua ſtatuit, quo poſt
mortem ejus Jiſraëlitæ ad idololatriam abuſi ſunt.

1 SED dixerunt ad eum viri Ephrajimitæ,
quæ eſt hæc res *quam* feciſti nobis, non
vocando nos cùm proficiſcereris ad pu-
gnam contra Midjanitas? ᵃ contenderunt-
que cum eo validè.
2 Qui dixit ad eos, quid feci nunc cujuſmodi
vos? ᵇ nonne meliores ſunt racemationes
Ephrajimitarum, vindemiâ Abihhezerita-
rum?
3 In manum veſtram tradidit Deus principes
Midjanitarum Hhorebum & Zeebum: quid
ergo potui facere cujuſmodi vos? tunc de-
ſtitit ᵃ iratus illorum animus ab eo, cùm lo-
cutus eſſet verbum hoc.
4 Cùm autem veniſſet Gidhhon ad Jarde-
nem: trajiciens ipſe cum trecentis viris qui
erant cum eo feſſi, perſequentes tamen:
5 Dixit viris Succothanis, date, quæſo, ᵃ tra-
ctas panis huic populo ᵇ qui ſequitur veſti-
gia mea: feſſi enim ſunt, & ego perſequor
Zebachum & Tzalmunahhum Reges Mid-
janitarum.
6 Dixit verò principum Succothanorum or-
do: ᵃ an ᶜ manus Zebachi & Tzalmunahhi
nunc eſt in manu tua, ut tradamus exercitui
tuo panem?
7 Quibus dixit Gidhhon: propterea cùm tra-
diderit Jehova Zebachum & Tzalmuna-
hhum in manum meam: utique ᵈ triturando
cædam carnem veſtram, ſpinis iſtius deſerti
& ſentibus.
8 Et aſcendens inde Penuelem allocutus eſt
eos ᵉ in eandem ſententiam: ſed reſponde-
runt ei viri Penuelitæ, quemadmodum re-
ſponderant viri Succothani.
9 Quare etiam allocutus eſt viros Penuelitas
dicendo, cùm revertar ſincolumis, deſtruam
turrim iſtam.
10 Zebach autem & Tzalmunahh erant Kar-
Koræ, & exercitus eorum cum ipſis quaſi
quindecim millium, quicunque reſidui erant
e toto exercitu orientalium: qui autem ce-
ciderant, centum viginti millia virorum e-
rant ſtringentium gladium.
11 Aſcendit itaque Gidhhon viâ ᶠ degentium
in tentoriis ab oriente ᵍ Nobacho & ᵍ Jog-
behæ, percuſſitque exercitum illum: nam
exercitus ille degebat ſecurè.
12 Sed fugientes Zebachum & Tzalmuna-
hhum perſecutus eſt: cepitque duos reges
Midjanitarum Zebachum & Tzalmuna-
hhum, & totum exercitum illum perculit.
13 Quapropter revertens Gidhhon filius Jo-
aſchi ab illo prælio ante ᵃ aſcenſum ſolis,
14 Cepit puerum e viris Succothanis & per-
cunctatus eſt eum: qui deſcripſit ei princi-
pes Succothanos & ſeniores ejus, ſeptua-
ginta ſeptem viros.
15 Cumque ingreſſus eſſet ad viros Succotha-
nos dixit: ecce Zebach & Tzalmunahh, de
quibus exprobraſtis mihi dicendo: an ma-
nus Zebachi & Tzalmunahhi eſt nunc in
manu tua, ut tradamus viris tuis feſſis panē?
16 Et aſſumptis ſenioribus civitatis illius, ſpi-
niſque deſerti & ſentibus: ᵃ documentum in
eis dedit viris Succothanis.
17 Deinde turrim Penuelis deſtruxit, ac inter-
fecit ᵃ viros illius civitatis.
18 Poſtea dixit ad Zebachū & ad Tzalmuna-
hhum: quales erāt viri quos interfeciſtis Ta-
bore? qui dixerunt, qualis tu tales illi *erant*,
idem *erant* formâ quaſi filii regis.
19 Tunc dixit, fratres mei filii matris meæ e-
rant: *ita ut* vivit Jehova, ſi vivos ſervaſſetis
eos, ᵃ non occiderem vos.
20 Itaque dixit Jethero primogenito ſuo, ſur-
gens occide iſtos: ſed non ſtrinxit puer gla-
dium ſuum, eò quòd timeret, nam adhuc
puer erat.
21 Tum dixit Zebach cum Tzalmunahho: ſur-
ge tu & incurre in nos; nam qualis eſt vir,
tale *eſt* robur ejus: quapropter ſurgens Gid-
hhon interfecit Zebachum & Tzalmunah-
hum: accepitque ᵃ lunulas illas, quæ *erant*
ad colla camelorum ipſorum.
22 Poſteà dixerunt Jiſraëlitæ ad Gidhhonem:
dominium habe in nos, tum tu, tum filius
tuus, tum ʰ nepos tuus: quia ſervaſti nos e
manu Midjanitarum.
23 Sed dixit ad eos Gidhhon, non habebo e-
go dominium in vos neque filius meus ha-
bebit dominium in vos: Jehova habiturus
eſt dominium in vos.
24 Præterea dixit ad eos Gidhhon, petam a
vobis petitionem ut detis mihi quiſque mo-
nile prædæ ſuæ: (monilia enim aurea fue-
rant illis, quia ᵃ Jiſchmahhelitæ erant.)
25 Qui dixerunt ⁱ lubentiſſimè dabimus: ex-
plicanteſque pannum quendam conjece-
runt illuc quiſque monile prædæ ſuæ.
26 Fuit autem pondus monilium aureorum
quæ petierat, ᵃ mille ſeptingentorum *Siclo-*
rum auri: præter lunulas & myrothecidia &
veſtes purpureas, quibus induti erant reges
Midjanitarum, & præter torques, qui erant
ad colla camelorum illorum.

27 Apta-

h Heb. *poſuit*.
i Heb. *virum in proximum ſuum*.

Abel-Mecholæam] id eſt, ripam Jardenis ex adverſo Abel-MeCholæ: Locus eſt unde oriundus erat Eliſchahh. 1.Reg.19.16. in tribu Ephrajimi 1.Reg.4.12.
k *quæ apud Johannem cap.1.28. Bethabara dicitur*.

25 *Trans Jardenem*] nam Jardenem trajecerant, ut oſtendit ver.4. capitis ſequentis.

1 *Contenderunt validè*] ex cæcis duobus regibus Midjanitarum ſibi præſidentes.
2 *Nonne meliores ſunt*] Pugnam cum vindemiâ, ſugientiū verò perſecutionem cum racematione comparat, quaſi dicat, nos Abihhezeritæ non tantum pugnando, quantum vos Ephrajimitæ nobis fugatos perſequendo, conſecuti ſumus.
a Heb. *ſpiritus*.
5 *Tractas panis*] id eſt, quam celerrimè paratas & coctas, ne noſtrum iter abrumpatur.
b Heb. *qui eſt ad pedes meos*.
6 *An manus*] quaſi dicant, longiſſimè abes ab expectatione tua, cùm tu feſſus & parvo comitatu, expeditos, numeroſiores & a labore recreatos perſequeris; ita ejus conſilium ridet.
c Heb. *vola*.
d Heb. *tui oralia*, id eſt, repertis illibus, ut ſolent qui triturant, qui teruntur uſque cadit.
e Heb. *ſicut hoc*.

27 Aptavitque Gidhhon illud ephodum in amiculum, statuitque ipsum in sua civitate Hhophræ: quod scortantes secuti sunt omnes Jisraëlitæ ibi: fuitque Gidhhoni, id est, familiæ ejus in tendiculam.
28 Tum depressi Midjanitæ ante filios Jisraëlis, non perrexerunt attollere caput suum: sic quievit terra diebus Gidhhonis: *hæc gesta* quadraginta annorum.
29 Et abiens Jerubbahhal filius Joaschi, mansit domi suæ.
30 (Fuerunt autem Gidhhoni septuaginta filii, egressi e femore ejus: nam uxores multæ erant ei.
31 Concubina verò ejus quæ erat Schecemi, peperit ei ipsa quoque filium, cui nomen indidit Abimileco)
32 Sed cùm mortuus Gidhhon filius Joaschi in canitie bona, sepultus esset, in sepulchro Joaschi patris sui Abihhezeritæ Hhophræ:
33 Fuit mortuo Gidhhone, ut [k] denuò filii Jisraëlis scortantes sequerentur Bahhalimos proponerentque sibi [l] Bahhal-Berithū in Deum.
34 Ita non recordarētur filii Jisraëlis Jehovæ Dei sui, qui eripuerat ipsos e manu omnium inimicorum ipsorum circumquaque:
35 Neque exercerent benignitatem erga familiam Jerubbahhalis, Gidhhonis: secundum omne illud bonum quo affecerat Jisraëlem.

Caput IX.

Abimelec Schecemitarum imperium consecutus omnes fratres uno excepto occidit, qui ipsi & Schecemitis exitium denunciat. Deus verò illius prædictionem mutuis Abimeleci & Schecemitarum odiis, grassationibus & pugnis ita adimplevit, ut vaticinatus erat.

1 Cùm enim abiens Abimelec filius Jerubbahhalis Schecemum ad cognatos matris suæ, allocutus esset eos, & totam familiam paternæ domus matris suæ, dicendo:
2 Eloquimini, quæso, [a] audientibus omnibus Schecemitis, utrum melius est vobis, an ut dominium habeant in vos septuaginta viri, omnes filii Jerubbahhalis, an verò ut dominum habeat in vos vir unus? [b] recordemini autem me esse os vestrum & carnem vestram.
3 Elocuti sunt cognati matris ejus pro eo, audientibus omnibus Schecemitis, omnia verba ista, inclinavitque [b] animus eorum ad sequendum Abimelecum, eò quòd dicerēt, cognatus noster est.
4 Quapropter dederunt ei septuaginta *siclos* argenti ex æde Bahhal-Berithi: quibus cōduxit Abimelec viros vanos & instabiles, qui secuti sunt ipsum.
5 Ita venit in domum patris sui Hhophram, & interfecit fratres suos filios Jerubbahhalis, *qui erant* septuaginta viri, super lapidem unum; (sed superstes relictus est Jotham filius Jerubbahhalis minimus: absconderat enim sese.
6 Tum congregarunt se omnes Schecemitæ, & [c] omnes incolæ munitionis, abeuntesq; constituerunt Abimelecum in regem, in [c] planitie statuæ, quæ *est* in *agro* Schecemitano.
7 Quod cùm indicassent Jothamo, abiens constitit in vertice montis Gerizzimorum, & sublata voce clamavit dicens illis: audite me Schecemitæ, ita audiat vos Deus.
8 [d] Aliquando iverunt arbores ut crearent sibi regem; dixeruntque olivæ, regna super nos.
9 Sed dixit eis oliva, cogerérne desistere cum pinguedine mea ego, per quam [e] honorant Deum & homines: & item [f] vagatum propter alias arbores?
10 Deinde dixerunt arbores ficui: veni tu, regna super nos.
11 Sed dixit eis ficus, cogerérne desistere cum dulcedine mea, & cum reditu meo optimo, & item vagatū propter alias arbores?
12 Tum dixerunt arbores viti: veni tu, regna super nos.
13 Sed dixit eis vitis: cogerérne desistere cum musto meo, quod [e] lætificat Deum & homines: & item vagatum propter alias arbores?
14 Denique dixerunt omnes arbores ad Cynosbatum: veni tu, regna super nos.
15 Tum dixit Cynosbatus ad arbores: si [e] seriò vos [f] creatis me in regem super vos, venite, obtegite vos umbra mea: sin minus, exeat ignis ex Cynosbato, & absumat cedros ipsas Libani.
16 Similiter nunc, si seriò & integrè fecistis quòd Regē constituistis Abimelecum, & si bonum exercuistis erga Jerubbahhalem & erga familiam ejus, & si secundum beneficium manuum ejus affecistis eum;
17 (Pugnavit enim pater meus pro vobis: & abjiciens animam suam procul, eripuit vos e manu Midjanitarum.
18 Vos autem insurrexistis contra familiam patris mei [g] hoc tempore & interfecistis filios ejus, *qui erant* septuaginta viri, super lapidem unum: regemq; constituistis Abimelecum filium ancillæ ejus super Schecemitas: eò quòd cognatus vester est)
19 Si, inquam, seriò & integrè fecistis erga Jerubbahhalem & erga familiā ejus hoc tempore: lætamini de Abimeleco, & lætetur ipse etiam de vobis:
20 Sin verò minus, exeat ignis ex Abimeleco, & absumat Schecemitas & incolas munitionis: & exeat ignis ex Schecemitis & incolis munitionis qui absumat Abimelecum.
21 Tum aufugit Jotham, & fugiens abiit [i] Beerum: mansitq; ibi metu Abimeleci fratris sui.
22 Tenuit ergo Abimelec principatum super Jisraëlem tribus annis.
23 Immisit autem Deus [h] affectum malum inter Abimelecum & inter Schecemitas, adeò ut prævaricarentur Schecemitæ contra Abimilecum.
24 Ut reversa injuria septuaginta filiis Jerubbahhalis *illata*, id est, cædes eorum reponeretur Abimeleco fratri eorum, qui interfecerat eos, & Schecemitis qui confirmaverant manus ejus, ut interficeret fratres suos.
25 Ponentes enim adversus eum Schecemitæ insidiatores in verticibus illorum montium, rapiebant quicquid transibat juxta illos

6 *Planitie*] in campo illo [illegible] Schecemum [illegible] magnum lapidem [illegible] sub quercu [illegible] Josch. [illegible]
d Heb. *[illegible]* ad [illegible].
8 *Aliquando*] apologus ut 2. Reg. 14.9.
9 *Honorant Deum*] adhibetur enim oleum ad sacrificia, ad unctionem regum, sacerdotum, ac prophetarum, denique ad corpora humana delibuenda.
Vagatum] id est, circumcursatum ad regium munus obeundum.
13 *Lætificat Deum*] quia ad oblationes legales adhibetur, & cor hominis exhilarat. psal. 104. 15.
e Heb. in veritate, ut vers. 16. & 19.
f Heb. ungitis, ut sup. vers. 8.
g Heb. hodie.
21 *Beerum*] forte is locus est qui Josch. 19. 8. Bahhalath Beer dicitur in tribu Schimhhonis.
h Heb. spiritum.

per

per eam viam: quod renunciatum eſt Abimeleco.
26 Deinde veniens Gahhal filius Hhebedi & fratres ejus, cùm perveniſſent Schecemum: confiſi ſunt ei Schecemitæ.
27 Adeò ut exeuntes in agrum vindemiarent vineas ſuas, & calcarent *uvas*, facerentq; [f]laudativa carmina; deinde ingreſſi ædem Dei ſui comederent & biberent ac maledicerent Abimeleco.
28 Quare dixit Gahhal filius Hhebedi, præſente Zebule præfecto Schecemi, [g]quis eſt Abimelec, & quæ Schechem ut ſerviamus iſti? nónne filius *eſt* Jerubbahhalis? ſervite [h]cum civibus Chamoris [i] principis Schecemi, cur enim ſerviremus iſti nos?
29 [k]* At utinam populus hic eſſet in manu mea, ut tollerem Abimelecum: dixitque de Abimeleco, * multiplica exercitum tuum & prodi.
30 Audiens itaque Zebul præfectus ipſius civitatis verba Gahhalis filii Hhebedi: quibus accenſa eſt ira ejus,
31 Miſit nuncios ad Abimelecum * Tormam, qui dicerent: ecce Gahhal filius Hhebedi & fratres ejus ingreſſi ſunt Schecemum, qui ecce cum civitate oppugnaturi ſunt te.
32 Nunc igitur ſurge noctu tu & populus qui *eſt* tecum: & inſidiare in agro.
33 Et eſto ipſo mane cùm orietur Sol, ut ſurgas irruiturus in * civitatem, nam ecce ipſe & populus qui *eſt* cum eo exituri ſunt ad te, ſic facies ei prout obvenerit manui tuæ.
34 Surrexit itaque Abimelec & totus populus qui *erat* cum eo noctu: inſidiatique ſunt in Schecemitas * quatuor [l] agminibus.
35 Gahhal verò filius Hhebedi cùm exiviſſet, ſubſtitit in foribus portæ civitatis: ſurgebat enim Abimelec & populus qui *erat* cum eo ex inſidiis.
36 Videnſque Gahhal populum illum, dicebat ad Zebulem, ecce populus deſcendens e verticibus iſtorum montium: ſed reſpondit ei Zebul, umbram ipſorum montium vides quaſi homines.
37 [m] Deinde iterum locutus Gahhal, amplius dixit, ecce populus deſcendentes ex [n] editiore loco terræ: nam agmen unum veniebat a via planitiei [o] Mehhonenimorum.
38 Cui dixit Zebul, ubi nunc eſt * os tuum, quo dicebas, quis eſt Abimelec ut ſerviamus ei? an non iſte eſt populus ille quem ſpreviſti? egredere, quæſo, nunc, & pugna contra eum.
39 Sic egreſſus Gahhal ante Schecemitas pugnavit contra Abimelecum.
40 Sed perſecutus eſt eum Abimelec fugientem a facie ſua: ecciderunt que confoſſi multi, uſque ad fores ipſius portæ.
41 Reſidebat autem Abimelec Arumæ: expulitque Zebul Gahhalem cum fratribus ejus, ne habitarent Schecemi.
42 Fuit etiam poſtridie * cùm exiret populus in agrum, ut renunciarent Abimeleco.
43 Qui aſſumens populum ſuum, partitus eſt eos in tria agmina, & inſidiatus eſt in agro: cumque videret quòd ecce populus exibat e civitate, inſurgens in eos percuſſit eos.
44 Nam Abimelec & agminum *illud* quod *erat* cum ipſo irruentes inſtabant ad fores portæ ipſius civitatis: duo verò reliqua agmina irruentia in omnes qui erant in agro percuſſerunt eos.
45 Itaque Abimelec oppugnans ipſam civitatem toto illo die cepit civitatem, & populum qui *erat* in ea interfecit: deſtructaq; civitate * conſevit eam ſale.
46 Quæ cùm audirent omnes [p] cives arcis Schecemitanæ: ingreſſi ſunt propugnaculum, ædem Dei Berithi.
47 Cumque nunciatum eſſet Abimeleco ſe congregaſſe omnes cives arcis Schecemitanæ:
48 Aſcendit Abimelec montem Tzalmonis ipſe & totus populus qui erat cum eo, ubi accipiens Abimelec ſecurim bipennem in manu ſua, amputavit ramos arborum, quos ſublatos impoſuit humero ſuo: edixitque populo qui *erat* ſecum, quod vidiſtis me facere, [q] feſtinanter facite ſicut ego.
49 Quapropter amputarunt totus quoq; populus quiſque ramos ſuos, & ſecuti Abimelecum circumpoſuerunt propugnaculo, & incenderunt illis propugnaculum igni: ſic mortui ſunt etiam omnes cives arcis Schecemitanæ, quaſi mille viri & mulieres.
50 Deinde profectus Abimelec Tebetzum: caſtra poſuit contra Tebetzum, & cepit illud.
51 Arx autem munita erat intra civitatem illam, quò confugientes omnes viri & mulieres, id eſt, omnes cives illius civitatis, occluſerant circa ſe: & aſcenderant ad tectum arcis.
52 Sed veniens Abimelec uſque ad arcem ut pugnaret contra eam: cùm accederet uſque ad portam arcis, ad comburendum eam igni,
53 Dejecit mulier quædam fragmen molæ ſuper caput Abimeleci: & confregit cranium ejus.
54 Quare inclamans celeriter puerum armigerum ſuum edixit ei, ſtringe gladium tuum, & morti trade me, ne dicant de me, mulier interfecit eum: tum confodit eum puer ejus, ita ut mortuus ſit.
55 Videntes autem Jiſraëlitæ mortuum eſſe Abimelecum, abiverant quiſque in locum ſuum.
56 Sic fecit Deus ut rediret maleficium Abimeleci, quo affecerat patrem ſuum, interficiendo fratres ſuos, *qui erant* ſeptuaginta,
57 Et totum maleficium Schecemitarum fecit Deus ut rediret in caput illorum: evenitque illis maledictio Jochami filii Jerubbahhalis.

Caput X.

Jiſraëlitæ aliquamdiu ſub Tolahho & Jaire pace & libertate uſi, poſtquam in idololatriam relapſi ſunt, divinitus dedimtur [illegible] ſui; quapropter Deum inclamantes, primùm quidem graviter increpantur, deinde verò ſeriò reſipiſcentes gratiam impetrant.

25 *[illegible]*] oratio ellipſica, quæ ſuppletur ex oratione ſequenti, quaſi dicas, qui ex relatione, in Schecemitas inſenſus in agro Schecemitarum graſſabatur. Simile eſt Gen. 34. 28.

27 *Laudativa carmina*] id eſt, cantu ſuo & laudibus Gahhalis declararunt ſe omni metu Abimeleci ſolutos eſſe, & hoc beneficium Gahhali adſcribere.

28 *Quis eſt Abimelec*] indignitatem ſervitutis comparatione perſonarum Abimeleci & Schecemitarum oſtendit: Jerubbahhalis filius eſt, qui nomē conſecutus eſt a dejecto altari & luco Dei Bahhalis, quique ut privatus vixit, neque imperium in quemquam habuit? Schecemitæ autem liberam Rempub. jam olim conſtitutam habuerunt.

Cum civibus [Chamoris] id eſt, ſi ſerviendum eſt, ne patiamini vos ſervitute premi duriore, quàm olim hujus loci cives ſub Chamore, qui Schecemitis erat veluti pater.

i *patris.*

k Heb. *quis det*

29 *At utinam*] init conſilium cum civibus de occidendo poſtridie Abimeleco Tormæ.

Multiplica exercitum] abſentem exagitat ironice & arroganter.

31 *Tormam*] idem locus eſt, qui infra 41. ver. Aruma vocatur.

33 *Civitatem*] caſo Gahhale cum civibus, ut ſtatim ſubjicit.

34 *Quatuor agminibus*] ut illos circumveniret.

l Heb. *capitibus, ut ſupra* 7. 16. [illegible]

m Heb. *& addidit* [illegible] *Gahhal loqui* [illegible]

n Heb. *umbilico terræ.*

o *id eſt, planitie* [illegible]

38 *Os tuum*] quaſi dicat, ut heri ore ita nunc manu te virum præſta.

42 *Cùm exiret*] ut prius conſilium exequeretur, etſi priore duce deſtituti, tanto flagrabant in Abimelecum odio. nam quidō operibus ruſticis accipiant, non conſtat, [illegible] vindemiam [illegible] factam fuiſſe, & ejus [illegible] epulum [illegible] (ut Latini vocarunt) [illegible] ſupra ver. 27. [illegible] hoc [illegible] vindemiam ſubſequitur.

1 SURREXIT autem poſt Abimelecum
*ad conſervandum Jiſraëlem Tolahh fi-
lius Puæ filii Dodonis *Jiſſaſcarita: qui
reſidebat *Schamire in monte Ephrajimi.
2 Is judicavit Jiſraëlem viginti tribus annis:
& moriens ſepultus eſt Schamire.
3 Deinde ſurrexit poſt eum Jair Gilhhadi-
ta: qui judicavit Jiſraëlem viginti duobus
annis.
4 Erant autem ei triginta filii equitantes tri-
ginta [b]aſellos: ac triginta civitates erant eis,
quas vocarant *villas Jairis uſque in diem i-
ſtum, quæ *erant* in terra Gilhhadis.
5 Deinde mortuus Jair, ſepultus eſt Kamo-
ne.
6 Tum [c]rurſus faciebant filii Jiſraëlis quod
malum *videtur* in oculis Jehovæ: colebant
enim Bahhalimos & Hhaſchtarothas, id eſt,
deos Syriæ & deos Tzidonis & deos Moa-
bitarum, deoſque Hhammonitarum & deos
Peliſchtæorum: ac proinde dereliquerant
Jehovam nec colebant eum.
7 Quapropter accenſa eſt ira Jehovæ contra
Jiſraëlitas: adeò ut dederet eos in manum
*Peliſchtæorum & in manum Hhammoni-
tarum.
8 Hi autem confringebant & conquaſſabant
Jiſraëlitas uſque ad *annum illum: *nimirum*
decimum octavum annum, omnes *inquam*
Jiſraëlitas qui *erant* ultra Jardenem in terra
Emoræi quæ *eſt* in Gilhhade.
9 Trajiciebant quoque Hhammonitæ Jarde-
nem ad pugnãdum etiam contra Jehudam,
& contra Binjaminem & contra familiam
Ephrajimi: adeò ut anguſtia eſſet Jiſraëlitis
valde.
10 Clamaverunt itaq; Jiſraëlitæ ad Jehovam
dicendo: peccavimus tibi, tum quia dere-
liquimus Deum noſtrum, tum *quia* coluimus
Bahhalimos.
11 Sed dixit Jehova ad Jiſraëlitas: an non ex
Ægyptiis & ex Emoræis, & ex Hhammoni-
tis & ex Peliſchtæis,
12 Tzidoniis quoque & Hhamalekitis, & [d]in-
digenis opprimentibus vos: cùm clama-
retis ad me, omnino ſervavi vos e manu eo-
rum?
13 Attamen dereliquẽtes me coluiſtis Deos
alienos: *idcirco non pergam ſervare vos.
14 Abite, & inclamate Deos iſtos, quos ele-
giſtis: ipſi ſervent vos tempore anguſtiæ
veſtræ.
15 Dixerunt autem Jiſraëlitæ ad Jehovam,
peccavimus, fac tu nobis [e]omnino prout
bonum *videtur* in oculis tuis: veruntamen li-
bera nos, quæſumus, [f] hoc tempore.
16 Et removentes Deos alienigenarum e me-
dio ſui coluerunt Jehovam: ita imminutus
eſt *animus ille ejus *propter laborem Jiſ-
raëlitarum.

CAPUT XI.

Gilhhadita bellum ſuſcepturi contra Hhammonitas Jiphtachum gentilem ſuum profugum, promiſſo regionis principatu, in belli ducem accerſunt, qui tentatis ſæpe Hhammonitarum animis per legatos, rationibúſque ſuis fruſtra propoſitis, bello conflegens eos devincit. Deinde ab expeditione rediens filiam ſuam e domeſticis primam nactus, ut procedentem in bellis victoriæ, conjugis privatam, Deo ſanctificat.

1 *NAM cùm cõvocati Hhammonitæ ca-
ſtra haberent in Gilhhade: congre-
gati ſunt quoque Jiſraëlitæ & caſtra
metati ſunt in *Mitzpa.
2 Ubi dixerunt populus, principes Gilhha-
dis [a]alter ad alterum: quis ille vir erit, qui
incipiet pugnare contra Hhammonitas? is
eſto primarius omnibus habitatoribus Gil-
hhadis.
3 (Jiphtach autem Gilhhadites erat valens
robore, eratque filius mulieris meretricis:
ex qua *genuerat Gilhhad Jiphtachum.
4 Pepererat etiam uxor Gilhhadis ei filios: &
cùm adoleviſſent filii ipſius uxoris, expule-
runt Jiphtachum: dicebant enim ei, non es
habiturus poſſeſſionem in domo patris no-
ſtri, quia filius mulieris *exteræ es.
5 Aufugiens itaque Jiphtach metu fratrum
ſuorum, conſidebat in *terra Tobi: college-
rant enim ſe ad Jiphtachum homines vani,
& *exierant cum illo.)
6 Fuit autem *poſt annos *illos*: ut bellum ge-
rerent Hhammonitæ contra Jiſraëlitas.
7 Fuitque cùm pugnaturi eſſent Hhammoni-
tæ contra Jiſraëlitas: ut abirent ſeniores
Gilhhadis ad aſſumendum Jiphtachum e
terra Tobi:
8 Et dicerent Jiphtacho, veni & eſto nobis
ductor: ut pugnemus contra Hhammonitas.
9 Dixit verò Jiphtach ſenioribus Gilhhadis,
nónne vos *odiſtis me, & expuliſtis me e
domo patris mei? cur ergo venitis ad me
nunc, cùm anguſtia eſt vobis?
10 Dixerũt verò ſeniores Gilhhadis ad Jiph-
tachum, *idcirco nunc reverſi ſumus ad te,
ut veniens nobiſcum pugnes contra Hham-
monitas: *imò ſis nobis primarius, omnibus
habitatoribus Gilhhadis.
11 Dixit ergo Jiphtach ad ſeniores Gilhha-
dis, quãdoquidem reducitis me ad pugnan-
dum contra Hhammonitas: cùm expoſuerit
eos Jehova mihi, ego futurus ſum vobis pri-
marius.
12 Tum dixerunt ſeniores Gilhhadis ad Jiph-
tachum: Jehova [b] *cognoſcet inter nos, niſi
ſecundum verbum tuum ſic fecerimus.
13 Ita profectus eſt Jiphtach cum ſenioribus
Gilhhadis, conſtitueruntque populus ipſum
ſuper ſe primarium & ductorem: poſtquam
elocutus eſſet Jiphtach omnia *verba ſua
coram Jehova in Mitzpa.
14 Deinde miſit Jiphtach nuntios ad regem
Hhammonitarum qui dicerent, quid mihi
[c]tecum, quòd veniſti ad me, ut pugnes in
terra mea?
15 Dixit autem rex Hhammonitarum ad nun-
tios Jiphtachi, quia cepit Jiſraël *terram
meam, cùm aſcẽderet ex Ægypto ab Arno-
ne uſque ad Jabbokum, & ad Jardenem uſ-
que: nunc ergo reſtitue illa *loca* cum pace.
16 Quapropter perrexit rurſus Jiphtach: mi-
ſitque nuntios ad regem Hhammonitarum.
17 Et dixit ei, ſic ait Jiphtach: *non cepit Jiſ-

1 *Nam cùm convocati*] hunc & ſequentem verſiculum ad undecimum caput pertinere res ipſa loquitur.

Mitzpa] vide Joſch. 11. 3.

a Heb. *vir ad proximum ſuum.*

3 *Genuerat Gilhhad*] alius a Gilhhade Machiris filio, tamen ex poſteris ejus.

4 *Exteræ*] non domeſticæ, quaſi dicat, vulgò quæſitas.

5 *Terra Tobi*] Toh tractus eſt ad regionem Gilhhadis non procul a Hhammonitis in ingreſſu Arabiæ deſertæ: vide 2. Schemu. 10. 6. & 8. ver.

Exierant] e Gilhhade, ut cum Jiphtacho ſedes novas quærerent.

6 *Poſt annos illos*] id eſt, ultimo annorum illorum octodecim, de quibus capitis decimi verſiculo octavo.

9 *Vos odiſtis*] ſive fratres Jiphtachi fuerint, ſive ex magiſtratu, qui hæreditatem Jiphtacho abjudicaverit, ſive utriq; ſimul.

10 *Idcirco*] quaſi dicant, miſſa faciamus iſta, & audi cauſam ob quam jam ad te venimus: nam propterea venimus ut &c.

Imò ſis] id eſt, non tantùm in hoc negotio, ſed poſtea in cæteris principatum apud Gilhhaditas obtineas, ut ſupra verſiculo ſecundo.

b Heb. *erit auditor.*

12 *Cognoſcet*] id eſt, paciſcemur tecũ præſente Jehova, ut cognoſcat de pacto noſtro, & violatores ejus puniat.

13 *Verba ſua*] quæ priùs cũ legatis habuerat.

c Heb. *& tibi.*

15 *Terram meam*] falsò ſuã fuiſſe dicet regionem quæ prius Moabitarum fuerat, deinde Sichonis, poſtremo Jiſraëlitarum, Numerorum vigeſimo primo cap. verſiculo 26.

17 *Non cepit Jiſraël*] primus locus defenſionis Jiphtachi eſt inficiatio, cujus confirmatio tribus ſequentibus verſibus continetur, a narratione rerum geſtarum Numerorum capitis vigeſimi verſiculo vigeſimo primo, & Deuteronomii ſecundo, quæ oſtendit nihil rei fuiſſe Jiſraëlitis cum Hhammonitis, ſed tantùm cum Edomæis & Moabitis, Deuteronomii capitis ſecundi verſiculo vigeſimo octavo.

raël terram Moabitarũ, aut terram Hham-
monitarum.
18 Sed aſcendentibus illis ex Ægypto: cùm
perrexiſſet Jiſraël per deſertum uſque ad
mare algoſum, eàdem pervenit Kadeſchum.
19 Unde miſit Jiſraël nuntios ad regem Edo-
mæorum dicendo: tranſeam, quæſo, per
terram tuam: ſed non auſcultavit rex Edo-
mæorum: etiamque ad regem Moabitarum
miſit, qui non acquievit: ſic conſedit Jiſraël
Kadeſchi.
20 Poſteà pergens per deſertum illud circui-
vit terram Edomæorum & terram Moabi-
tarum, veniens verſus ortum ſolis terræ Mo-
abitarum, caſtraque metati ſunt trans Ar-
nonem: ſed non ingreſſi ſunt terminum Mo-
abitarum. Arnon enim terminus Moabita-
rum erat.
21 Inde ᵃ miſit Jiſraël nuntios ad Sichonem
regem Emoræum, regem Cheſchbonis: di-
xitque ei Jiſraël: liceat nobis, quæſo, tranſ-
ire per terram tuam uſque ad locum meum.
22 Sed non fidens Sichon Jiſraëli ut tranſi-
ret per terminum ſuum: congregavit Si-
chon totum populum ſuum, & caſtrametati
ſunt ad Jahetzam, pugnavitque contra Jiſ-
raëlem.
23 Tradidit autem Jehova Deus Jiſraëlis Si-
chonem & totum populum ejus in manum
Jiſraëlitarum, qui percuſſerunt eos: ſic hæ-
reditariò poſſedit Jiſraël totam terram E-
moræi habitatoris terræ illius.
24 Hæreditariò, inquam, poſſederunt ᵇ to-
tum terminum Emoræorum ab Arnone uſ-
que ad Jabbokum, & a ᶜ deſerto uſque ad
Jardenem.
25 ᵃ Nunc autem Jehova Deus Jiſraëlis ejecit
Emoræum a facie populi ſui Jiſraëlis: & tu
hæres illius eſſes?
26 Nônne cujus hæredem inſtitueret te Ce-
moſch Deus tuus illius hæres eſſes? ſic
quemcunque expulit Jehova Deus noſter
a facie noſtra, illius hæreditatem obtinebi-
mus.
27 ᵃ Jam verò an [d] ullo pacto melior es Bala-
ko filio Tzipporis rege Moabitarum? an
ᵇ unquàm contendit cùm Jiſraële? num pu-
gnavit unquam contra nos?
28 Dum habitavit Jiſraël Cheſchbone & in
villis ejus, & [e] Hharhhore & in villis ejus, at-
que in omnibus civitatibus quæ ſunt [f] ſecun-
dum Arnonem ᵃ trecentos annos: & quare
non eripuiſtis *eas* tempore illo?
29 ᵃ Quamobrem ego non peccavi in te, ſed
tu afficis me malo pugnando contra me: Je-
hova qui judex eſt, judicet hoc tempore in-
ter Jiſraëlitas & inter Hhammonitas.
30 Attamen non auſcultavit rex Hhammo-
nitarum verbis Jiphtachi, cùm miſiſſet ad
eum.
31 Itaque adfuit ſpiritus Jehovæ Jiphtacho,
ut ᵃ pertranſiret Gilhhadem & Menaſſchem:
pertranſivit enim Mitzpen Gilhhadis, &
Mitzpa Gilhhadis tranſivit ad Hhammo-
nitas.
32 (Vovens autem Jiphtach votum Jehovæ
dixerat: cùm [g] omnino tradideris Hham-
monitas in manum meam:
33 Utique erit, [h] quodcunq; primum egredie-
tur foribus domus meæ obviam mihi, quan-
do revertar cũ pace ab Hhammonitis: ᵃ erit,
inquam, Jehovæ, aut offeram illud holocau-
ſtum.
34 Cumque tranſiviſſet Jiphtach ad Hham-
monitas ut pugnaret contra eos: tradidit
eos Jehova in manum illius.
35 Percuſſit enim eorum à Hharohhere, uſq;
quà venis ᵃ Minnitham viginti civitates, &
uſque ad [i] Abelum vinearum, plaga magna
admodum: ſic depreſſi ſunt Hhammonitæ a
facie Jiſraëlitarum.
36 Deinde redeunti Jiphtacho Mitzpam in
domum ſuam, ecce filia ejus exibat obviam
ei cum tympanis & cum choris: & tantùm
ipſa unica erat: non erat illi ex ſe *alius* filius
aut filia.
37 Quam obrem fuit cùm videret eam ut la-
cerans veſtes ſuas diceret: Ah, ah filia mea
[k] omnino ᵃ depreſſiſti me, quia es inter tur-
batores meos: ego enim pandi os meum Je-
hovæ ita ut non poſſim [l] repetere.
38 Quæ dixit ad eum: pater mi, pandiſti os
tuum Jehovæ, fac mihi quemadmodum ex-
ivit ex ore tuo: poſtquam præſtitit tibi Je-
hova ultiones de hoſtibus tuis, de Hham-
monitis.
39 Deinde dixit ad patrem ſuum, fiat mihi
hæc res: deſiſte a me duobus menſibus, ut
abeam deſcendens in iſtos montes, & de-
fleam virginitatem meam, ego cum puellis
amicis meis.
40 Qui dicens, abi, dimiſit eam duobus men-
ſibus: ſic abiens illa cum puellis amicis ſuis,
deflevit virginitatem ſuam ſuper illos mon-
tes.
41 Deinde fuit [m] exactis duobus menſibus
cùm reverſa eſſet ad patrem ſuum, ut ᵃ exe-
queretur in ea votum ſuum quod voverat:
nam ipſa non novit virum: ᵇ fuitque ritus in
Jiſraële.
42 De anno in annum ibant filiæ Jiſraëlita-
rum ad confabulandum cum filia Jiphtachi
Gilhhaditæ: quatuor diebus quotannis.

væ eſſe videretur: quod ex legis ignoratione (ut corruptâ erat...
...dum eſt. dicit enim ſuprà verſ. 37 ſe non poſſe repetere, & puell...
...bent, virginitatem ſuam deflere. *Fuitq; ritus*] id eſt, ablit...
quod verſu ſequente explicatur.

Caput XII.

Ephrajimitæ levi de cauſa Jiphtacho interminantes excidium, maxima clade ab eo afficiuntur, & in fuga linguæ vitio detecti jugulantur. Judices tres mortuo Jiphtacho ordine ſuccedũt, Ibtzan, Elon & Hhabdon.

1 Cùm itaque ᵃ convocati Ephrajimitæ
tranſiviſſent verſus aquilonem: dixe-
runt Jiphtacho, quare tranſiviſti ad pu-
gnandum contra Hhammonitas nobis non
vocatis, ut iremus tecum? domum tuam
comburemus tecum igne.
2 Dixit autem Jiphtach ad eos, [a] in contro-
verſia eram ego & populus meus contra
Hhammonitas gravi: cumque inclamarem
vos, non ſervabatis me e manu eorum.
3 Itaque videns te non ſervare, ᵃ expoſui [b] vi-
tam meam in manu mea, tranſivique ad
Hhammonitas, quos tradidit Jehova in ma-
num meam: & quare aſcendiſtis ad me hoc
tempore ad pugnandum contra me?

4. Tum

21 *Inde miſit*] altera pars defenſionis, aſſertio juris ſui a legitimo bello cõtra Sichonem, qui tunc eam regionem poſſidebat.

24 *Totum terminũ Emoræorum*] regionẽ quam Hhammonitæ ſuprà verſ. 15. juris ſui eſſe falsò affirmabant: ut oſtendit limitum circumſcriptio.

Deſerto] Arabia deſerta.

25 *Nunc autem*] tertia pars defenſionis, cõfirmatio juris a victoria divinitus data, quã amplificat per conceſſionẽ juris gentium, argumento a minore ad majus: ſi quod putatis a diis veſtris vobis attributum eſſe, juſtè vos illud poſſidere arbitramini: multo juſtius nos poſſidemus, quod Jehova nobis tradidit.

27 *Jam verò*] quartus defenſionis locus cõfutatio duobus argumentis, a ſilẽtio Moabitarum, qui prius regionem poſſederant, atque ideo eorum magis interfuiſſet: & a longi temporis præſcriptione, quæ continetur verſu ſequente.

An unquam contẽdit] hujus regionis cauſa.

d Heb. *an bonus, bonus es tu præ Balako? an contendendo contendit? an pugnando pugnavit?*

e *id eſt, Hharohhere infrà ver. 33.*

f Heb. *quæ ſunt ad ſpatia Arnonis.*

28 *Trecentos annos*] ab exitu ex Ægypto incipit numerus, unde narrationis ſuæ initium fecerat ſuprà verſiculo decimo octavo: prætereà autem trecentos annos numerat pro trecentis quinque, brevitatis cauſa. Eclipſis, ut infrà vigeſimo, verſ. quadrageſimo ſexto.

29 *Quamobrem*] Concluſio bimembris: quâ primùm injuſtam Hhammonitarum expeditionẽ, juſtãq; ſui defenſionem probat: deinde Deum inter utroſque judicem invocat.

31 *Pertranſiret*] cum exercitu, quem ducebat in Hhammonitas.

g Heb. *tradendo tradideris.*

h Heb. *illud egrediens quod egredietur.*

4 Tum contrahens Jiphtach omnes Gilhha-
ditas, pugnavit contra Ephrajimitas: deinde percuſſerunt viri Gilhhaditæ Ephrajimi-
tas: dicebant enim Gilhhaditæ medii inter
Ephrajimitas & Menaſchen, perfugæ E-
phrajimitarum eſtis.
5 Occupaverant namque Gilhhaditæ vada
Jardenis contra Ephrajimitas: ita erat cùm
dicerent perfugæ Ephrajimitarum, tranſe-
am, ut dicerent illorum cuique Gilhha-
ditæ, eſne Ephrathæus? quo dicente non:
6 Dicebant ei, dic jam [d] ſchibboleth: qui di-
cebat [e] ſiboleth, nec comparabat ſe ad lo-
quendum rectè: quam ob rem apprehen-
ſum eum jugulabant ad vada Jardenis: ſic
ceciderunt tempore illo ex Ephrajimitis
quadraginta duo millia.
7 Judicavit autem Jiphtach Jiſraëlem ſex
annis: deinde mortuus Jiphtach Gilhhadita,
ſepultus eſt in *aliqua* civitatum Gilhhadi-
tarum.
8 Poſt eum verò judicavit Jiſraëlem Ibtzan
e Beth-Lechemo.
9 Erantque ei triginta filii, & triginta filias
[f] locavit foras, & triginta filias introduxit
pro filiis ſuis foris: judicavitque Jiſraëlem
ſeptem annis.
10 Deinde mortuus Ibtzan ſepultus eſt Beth-
Lechemi.
11 Et poſt hunc judicavit Jiſraëlem Elon Ze-
bulonita: judicavit autem Jiſraëlem decem
annis.
12 Poſteà mortuus Elon Zebulonita, ſepultus
eſt Ajalone in terra Zebulonitarum.
13 Et poſt eum judicavit Jiſraëlem Hhabdon
filius Hillelis Pirhhathonites.
14 Erantque ei quadraginta filii & triginta
nepotes equitantes ſeptuaginta [g] aſellos:
judicavitque Jiſraëlem octo annis.
15 Deinde mortuus Hhabdon filius Hillelis
Pirhhathonites: ſepultus eſt Pirhhathone
in terra Ephrajimitarum in monte Hhama-
lekitarum.

Caput XIII.

Jiſraëlitæ adhuc Peliſchtæorum dominatu propter peccata ſua preſſi, Schimſchon divinitus parentibus promittitur in Jiſraëlitarum vindicem: legibusq; de eo latis promiſſio ſigno confirmatur, & ſuo tempore præſtatur.

1 Cùm autem [a] rurſus filiis Jiſraëlis faci-
entibus quod malum videtur in oculis
Jehovæ, tradidiſſet eos Jehova in ma-
num Peliſchtæorum quadraginta annis:
2 Fuerat vir quidam e [a] Tſorhha, e familia
aliqua Danitarum nomine ſuo Manoach:
cujus uxor ſterilis erat, ut quæ non pepe-
riſſet.
3 Apparuit autem angelus Jehovæ mulieri
illi: dixitque ad eam, ecce nunc ſterilis es
ut quæ nondũ pepereris: ſed conceptura es
& paritura filium.
4 Jam ergo cave tibi nunc, & ne bibito vi-
num aut potum inebriantẽ, neq; comedito
quicquam immundi.
5 Nam ecce tu concipies & brevi paritura
es filium, ad cujus caput nemo [b] admove-
to novaculam: nam Nazaræus Dei erit
ipſe puer inde ab utero: & ipſe incipiet
ſervare Jiſraëlem e manu Peliſchtæorum.
6 Tunc veniens mulier illa allocuta eſt virum
ſuum dicendo, vir quidam Dei venit ad me
cujus aſpectus erat veluti aſpectus Angeli
Dei reverendus valde: ſed non interroga-
vi eum unde nam eſſet, & nomen ſuum non
indicavit mihi.
7 Dixit autem mihi, ecce tu concipies &
brevi paritura es filium: jam ergo ne bibito
vinum aut potum inebriantem, neq; com-
edito quicquam immunditiæ: nam Na-
zaræus Dei erit ipſe puer inde ab utero, uſ-
que ad tempus mortis ſuæ.
8 Quapropter ſupplex orans Manoach Je-
hovam dixit: attende ad me Domine, vir
ille Dei quem miſeras, veniat quæſo rurſus
ad nos, doceatque nos quid faciamus pue-
ro illi qui natus fuerit.
9 Et auſcultavit Deus voci Manoachi: venit
enim ille angelus Dei rurſus ad ipſam muli-
erem, cùm ipſa ſederet in quodam agro, &
Manoach vir ejus non eſſet cum ea.
10 Quare feſtinans mulier illa cucurrit ut in-
dicaret viro ſuo: dixitque ad eum, ecce ap-
paruit mihi vir idem qui venerat die illo
ad me.
11 Quapropter ſurgens Manoach ſecutus eſt
uxorem ſuam: cumque veniſſet ad virum il-
lum dixit ei: tune vir ille es, qui allocutus fu-
eras iſtam mulierem? qui dixit, ſum.
12 Tum dixit Manoach, nunc eveniet unum-
quodque verborum tuorum: quæ [c] ratio
erga puerum illum, & opera *præſtanda* erit
ei?
13 Edixit autem angelus Jehovæ Manoacho:
ab omni re quam indicavi mulieri huic ca-
veto ſibi.
14 De nulla re quæ exit e vite vinifera come-
dito *illa*, & vinum aut potum inebriantem
ne bibito, neque immunditiæ quicquam
comedito: quicquid præcepi ei obſervato.
15 Poſtea dixit Manoach ad angelum Jeho-
væ: detineamus, quæſo, te ut [d] parantes *ap-
ponamus* tibi hœdum e capris.
16 Sed dixit angelus Jehovæ ad Manoachũ,
ſi detineres me, non comederem de cibo
tuo, ſin autem parare vis holocauſtum, Je-
hovæ offeres illud: non enim ſciebat Ma-
noach eum eſſe angelum Jehovæ.
17 Rurſus dixit Manoach ad angelum Jeho-
væ, quis es de nomine tuo, ut cùm evenerit
quodque verborum tuorum honore affici-
amus te?
18 Cui cùm dixiſſet angelus Jehovæ, ecquid
interrogas de nomine meo? fuit mirificum.
19 Nam cùm Manoach aſſumens hœdum e
capris & ejus munus, offerret in rupe qua-
dam Jehovæ: is [e] mirabiliter egit, Manoa-
cho & uxore ejus videntibus.
20 Fuit enim cùm aſcenderet flamma quæ-
dam ab altari verſus cœlum, ut aſcenderet
angelus Jehovæ in flamma illa altaris: quod
Manoach & uxor ejus videntes, procide-
runt ſuper faciem ſuam in terram.
21 Neque [f] deinceps amplius angelus Jeho-
væ apparebat Manoacho & uxori ejus: tunc

b Heb. *aſcendere faciat.*

5 *Incipiet*] nam nihil a Janis temporibus in Peliſchtæos geſtum eſt & ipſe Schimſchon non prorſus Jiſraëlitas a Peliſchtæis liberavit, ut apparet ex 1. S. bk. 7.13.

12 *Nunc eveniet*] verba ſunt declarantis ſe fide certa promiſſionem Dei amplexum eſſe.

c Heb. *quæ ratio pueri illius, & opera ejus, &c.*

d Heb. *apparemus ante te, metalepſis.*

16 *Non comederem*] duplex eſt proponendi cibi finis, ut comedatur humanitus, vel ut Deo acceptus abſumatur: prima ratione nihil offerre opus non eſt, altera ſi offeras ſcito te Jehovæ oblaturum.

Non enim ſciebat] ſed tantùm virũ Dei eſſe putabat.

17 *Honore*] id eſt, honorarium aliquod munus tibi ingratitudinis ſignum offeramus.

18 *Fuit mirificum*] id eſt, factis maluit Manoacho ſe declarare quàm verbis, & promiſſionem ſuperiorem confirmare.

e Heb. *mirificavit operando.*

f Heb. *neque addidit amplius angelus apparere.*

a Tſorhha [illegible] Joſue 15.33. & 19.41. inter Jehudæ & Danis [illegible] Fuit autem ille omnium civitatis primaria, [illegible] Schimſchonis parentes in caſtris Danis, de quibus infrà 14.1.

Quicquam immundi] i. non tantum cujus uſus vulgo ex lege Levit. 11. ſed e Nazarais ex lege, Num. 6.3. & 4. prohibitus eſt.

novit Manoach eum angelum Jehovæ eſſe.
22 Quapropter dixit Manoach ad uxorem
ſuam, g omnino morituri ſumus: nam De-
um vidimus.
23 Sed dixit ei uxor ejus, ſi delectaretur Je-
hova morte afficiendo nos, non accepiſſet
e manu noſtra holocauſtum cum munere,
neque oſtendiſſet nobis omnia hæc: quin
etiam hoc tempore non feciſſet ut audire-
mus hujuſmodi.
24 Peperit itaque mulier illa filium, cujus
nomen vocavit Schimſchonem: adolevitq;
puer ille & [h] benedixit ei Jehova.

21 *Angelum Jehovæ*] ſermonem iterum, quem verſu ſequente ipſe vocat Elohim, uxor verò ejus Jehovam ver. 23.
g Heb. *moriendo morituri ſumus.*

24 *Benedixit*] donavit eum heroico animo, & prodigioſis viribus corporis.

Caput XIIII.

Schimſchon Peliſchtæam puellam ducturus, cùm ad ſponſalia contrahenda proficiſcitur, leonem in itinere inermis necat: poſtea ad nuptias rediens e leonis cadavere mel exceptum comedit cum parentibus; quod in nuptiali convivio invitatis ænigmaticè proponit, ſponſione utrinque facta, cujus menſe a ſponſa revelata, irâ accenſus diſcedit, Peliſchtæos cædit, e quorum exuviis promiſſioni ſatisfacit, & uxor ejus alteri nubit.

1 [a] CŒPIT autem ſpiritus Jehovæ [b] agere e-
um in [c] caſtris Danis inter Tzorhham &
inter Eſchtaolem.
2 Cùm enim deſcendiſſet Schimſchon Tim-
natham: & vidiſſet fœminam Timnathæ
e filiabus Peliſchtæorum,
3 Aſcendens indicavit patri ſuo & matri ſuæ,
ac dixit, fœminam vidi Timnathæ e filiabus
Peliſchtæorum: nunc itaque accipite eam
mihi in uxorem.
4 Dicente autem ei patre & matre ejus, an
non eſt inter filias agnatorum tuorum aut
in toto populo meo uxor, quòd tu abis ad
accipiendum uxorem e Peliſchtæis iſtis præ-
putiatis? reſponderat Schimſchon patri ſuo,
illam accipe mihi: [d] ea enim recta vide-
tur in oculis meis.
5 (Pater autem & mater ejus ignorabant a
Jehova id eſſe, occaſionem [e] ipſum quærere
a Peliſchtæis: nam tempore illo Peliſchtæi
dominium habebant in Jiſraëlitas.)
6 Cùm ergo deſcenderet Schimſchon cum
patre & matre ſua Timnatham: pervenien-
tibus uſque ad vineas Timnathæ, ecce [a] ad-
ultus leo rugiens occurrebat ei.
7 Tum inceſſit eum ſpiritus Jehovæ, adeò ut
diſcinderet illum, ac ſi diſcidiſſet aliquem
hœdum quamvis nihil eſſet in manu ejus:
[a] non autem indicavit patri aut matri ſuæ id
quod fecerat.
8 Deinde deſcendit & allocutus eſt fœminam
illam, quæ recta viſa eſt in oculis Schim-
ſchonis.
9 Revertens autem poſt aliquot dies, ut du-
ceret eam, ſeceſſit ad videndum cadaver
illius leonis: & ecce examen apum in cor-
pore illius leonis *erat* cum melle.
10 Quod cùm eduxiſſet in manus ſuas, [b] per-
gebat ire comedendo, & perveniens ad
patrem ſuum & matrem ſuam, dedit eis,
qui comederunt: ſed non indicavit eis, ſe e
corpore leonis eduxiſſe mel illud.
11 Poſtea deſcendit pater ejus ad illam fœ-
minam: fecitque ibi Schimſchon convivi-
um, ſic enim ſolebant facere juvenes.
12 Fuit autem cùm [c] viderent eum illi trigin-
ta ſodales [d] quos aſſumpſerant, ut eſſent cum
eo,
13 Ut diceret eis Schimſchon, [c] proponam
vobis nunc ænigma: quod ſi [d] planè expli-
caveritis mihi intra ſeptem dies hujus
convivii & inveneritis, utique dabo vobis
triginta ſindones, & triginta [e] mutandas
veſtes.
14 Sed ſi non potueritis explicare mihi, viciſ-
ſim vos dabitis mihi triginta ſindones &
triginta mutandas veſtes: qui dixerunt ei,
propone ænigma tuum, ut audiamus il-
lud.
15 Tum dixit eis, ab edente prodiit eduſium,
& ab acri prodiit dulce: qui non potuerant
explicare ænigma illud [f] tribus diebus.
16 Fuit autem dierum illorum ſeptimo ([g] dix-
erant enim uxori Schimſchonis, pellice vi-
rum tuum, [h] ut explicet nobis hoc ænigma,
ne comburamus te & familiam patris tui ig-
ne: an ad hæreditatem noſtram conſequen-
dam invitaſtis nos, necne?
17 Quamobrem flebat uxor Schimſchonis a-
pud eum, & dicebat, tantùm odiſti me ac
non amas me: illud ænigma propoſuiſti po-
pularibus meis, & mihi non explicaſti: qui
dicebat ei, ecce patri aut matri meæ non ex-
plicavi, & tibi explicarem?
18 Sic flebat apud eum [i] ſeptem illis diebus,
quibus fuit illis convivium:) fuit inquam,
die illorum ſeptimo ut explicaret ei, quia
premebat eum, & illa explicaret ænigma
ipſum popularibus ſuis.
19 Dixerunt ergo ei [f] cives illius civitatis die
ſeptimo cùm nondum occumberet ſol, quid
dulcius eſt melle, & quid acrius leone? qui
dixit eis, [f] niſi araſſetis vitula mea, non in-
veniſſetis ænigma meum.
20 Tum inceſſit eum ſpiritus Jehovæ, ut de-
ſcendens ad Aſchkelonitas, percuteret ex
eis triginta viros, & acceptis exuviis eo-
rum daret illas [f] mutandas veſtes eis qui ex-
plicaverant illud ænigma: & [f] accenſâ irâ
ſuâ [f] aſcenderet in domum patris ſui.
21 Quapropter [g] nupſit uxor Schimſchonis
[f] ſodali ejus, quem ſibi in ſodalem aſcive-
rat.

Caput XV.

Schimſchon denegatâ ſibi uxore occaſionem arripit Peliſchtæorum agros incendendi & Peliſchtæos contra ſe armatos cædendi, quapropter graſſantibus in Jehudam Peliſchtæis, fidei popularium ſuorum ſe committit, ut vinctus ad illos deducatur, ubi divinitus ſolutis vinculis, maxilla aſini eorum ſtratem cædit. Denique a labore ſitiens precibus novum fontem a Deo impetratum guſtatur.

1 [*Cœpit agere*] hic verſus ſequentibus potius quàm præcedentibus cohæret: continet enim generalem propoſitionē eorum quæ geſſit Schimſchon divini ſpiritus inſtinctu.
Agere] id eſt, bruto adoleſcentiæ Schimſchonis impetu uti cœpit ad ea ordinanda, quæ ei contendendi cum Peliſchtæis occaſionē darent: ut mala voluntate fratrum Joſephi uſus eſt ad implendum ea, quæ per ſomnium prodixerat: Gen. 37. & 50. ver. 20.
Caſtris Danis] Locus eſt vicinus urbi Jahharimeorum, id eſt, Chebroni, qui nomen accepit ab expeditione Danitarū, de qua infrà 18.12. quaſi dicat, ſpiritus Jehovæ in domo paterna cœpit eum agere, ut apparet ex ver. 31. cap. 13.
4 *Ea enim*] quaſi dicat, neque noſtrorum ſanctitatis, neque illorum impuritatis & præputii rationem habeo, ſed oculos meos ſequor: hic brutus Schimſchonis impetus apparet.
5 *Ipſum*] Jehovam, qui volebat a Peliſchtæis Schimſchoni juſtam inimicitiarum occaſionem dari. a [illegible] id eſt, [illegible] ætate, [illegible] & [illegible] maxima. 7 *Non autem indicavit*] vel quòd illi vel ad leonis rugitum fugâ ſibi conſuluerant, vel Schimſchon [illegible] in itinere digrediebatur, ita ut ipſis abſentibus leonem laceraverit: non autem indicavit, ne ab illis increparetur temeritatis nomine. Tota autem hæc de leone hiſtoria eò pertinet, ut Schimſchon præparetur ad ſuſtipiendas Peliſchtæorum inimicitias, viribus ſibi à Deo ſubminiſtratis fretus, & ut argumentum ſuppeditaret ænigmatis, cujus nomine Peliſchtæi Schimſchonem provocarunt.

1 FUIT autem post *aliquot* dies [a] tempo-
re messis triticeæ, ut visitaturus Schim-
ſchon uxorem ſuam cum hœdo e capris,
diceret, ingrediar ad uxorem meam in ip-
ſum conclave: ſed non permiſit ei pater illi-
us ingredi.
2 Dixit enim pater illius, [b] planè cogitavi te
prorſus odiſſe eam: ideò tradidi eam ſoda-
li tuo: nónne ſoror ejus minor [c] elegantior
eſt ea? nubat nunc tibi loco ejus.
3 Quamobrem dixit de eis Schimſchon, [*] in-
ſons fuero hac vice a Peliſchtæis, cùm ego
affecero eos malo.
4 Et abiens Schimſchon cepit trecentas vul-
pes: acceptiſque facibus obvertit [d] caudam
unam ad alteram, & poſuit facem unam-
quamque mediam inter binas caudas.
5 Sic accendens ignem in facibus immiſit e-
as in ſegetes Peliſchtæorum: qui ſuccen-
dit cùm metas tum ſegetes, vineaſque &
oliveta.
6 Interrogantibus autem Peliſchtæis, quis fe-
cit iſtud? cùm dixiſſent, Schimſchon gener
illius Timnæi, eò quòd acceptam uxorem e-
jus dederit ſodali ejus: aſcenderunt Pe-
liſchtæi, & eam cum patre ejus combuſſe-
runt igni.
7 Sed dixit eis Schimſchon, [*] ſiccine facturi
eſtis? at cùm ultionem ſumpſero de vobis,
poſtmodum deſiſtam.
8 Percuſſitque eos [*] crus *vibrans* in femora
eorum plaga magna: deinde deſcendens
conſedit in ſcopulo petræ [*] Hhetami.
9 Quamobrem aſcendentes Peliſchtæi ca-
ſtra poſuerunt [*] contra Jehudam, ſuderunt-
que ſe in loco [e] Lechi.
10 Dixerunt autem viri Jehudæ, cur aſcendi-
ſtis contra nos? qui dixerunt, ad vinciendum
Schimſchonem aſcendimus, ut faciamus ei,
quemadmodum fecit nobis.
11 Tum deſcendentes ter mille viri ex Jehu-
da ad ſcopulum petræ Hhetami, dixerunt
Schimſchoni, an neſciebas Peliſchtæos do-
minium habere in nos? quid ergo eſt, quod
feciſti nobis? qui dixit eis, quemadmodum
fecerant mihi, ita feci eis.
12 Qui dixerunt ei, ad vinciendum *te* deſcen-
dimus, ut tradamus te in manum Peliſchtæ-
orum: quibus dixit Schimſchon, jurate mihi,
[f] *nam timeo* ne incurratis vos in me.
13 Tum allocuti ſunt eum dicendo, nequa-
quam *incurremus*, ſed [g] bene vinciemus te,
ut tradamus te in manum eorum, ac nullo
modo morte afficiemus te: vinxerunt au-
tem eum duobus funibus novis, & deduxe-
runt eum ab illa petra.
14 Ipſe pervenerat uſque ad locum Lechi, &
Peliſchtæi vociferabantur præ gaudio ad
occurſum ejus: cùm inceſſit eum ſpiritus Je-
hovæ quo fuerunt funes illi qui erant ad
brachia ejus, tanquam [h] fila linea, quæ arſe-
runt igni, & diſſoluta ſunt vincula ejus e
manibus ejus.
15 Cumq; inveniſſet maxillam aſini humen-
tem, extenſa manu ſua accepit eam, qua
percuſſit mille viros.
16 Quapropter dicebat Schimſchon, iſta
maxilla aſini acervum unum, [*] *imò* duos a-
cervos, iſta maxilla aſini percuſſi mille vi-
ros.
17 Unde fuit cùm abſolviſſet loqui & pro-
jeciſſet maxillam a manu ſua, ut vocaret lo-
cum illum [i] Ramath-Lechi.
18 Deinde ſitiens valde invocavit Jehovam
ac dixit, tu [k] effeciſti per manum ſervi tui ſa-
lutem hanc maximam: nunc autem more-
rérne ſiti, aut inciderem in manum iſtorum
præputiatorum?
19 Quapropter [*] ſidit Deus [l] cavum quoddam,
quod eſt in loco illo Lechi, ita ut prodirent
ex eo aquæ, de quibus bibit, ſic reſtituto [m] a-
nimo ejus revixit: idcirco vocavit nomen
ejus *fontis*, fontem invocantis, qui eſt in illo
Lechi, uſque in hunc diem.
20 Vindicavit autem Jiſraëlem [*] temporibus
Peliſchtæorum viginti annis.

i Heb. *abjectionem maxillæ.*

k Heb. *dedisti.*

19 *Fidit*] hiatum & apertionem fecit unde aquæ prodire inciperent.

l Heb. *mortarium, a ſimilitudine ejus propter cavitatem.*

m Heb. *ſpiritu.*

20 *Temporibus Peliſchtæorum*] quaſi dicat, ultiones quidem aliquas fecit, ſed tamen non abſtulit eorum dominatum.

CAPUT XVI.

Peliſchtæi non jam armis ſed artibus Schimſchonis mortem quærentes de primo conſilio ab eo præventi decidunt Hhazza: ſed poſtea Soreki Delila ab eo amata proditione viribus nudatus Peliſchtæis venditur, a quibus excæcatus in piſtrinum traditur donec recuperatis viribus ad Peliſchtæorū hilaria per ludibrium traductus, ædem dejecit moriens, & Peliſchtæos oppreſſit.

1 VENIT enim Schimſchon Hhazzam:
ubi cùm videret quandam meretri-
cem, congreſſus eſt cum ea.
2 Hhazzæis cùm diceretur, venit Schimſchō
huc: [*] circumeuntes inſidiati ſunt ei tota illa
nocte in porta civitatis ſuæ: conticeſce-
bantq; tota illa nocte, cùm dixiſſent *conticeſ-
camus* uſque ad lucem matutinam, tum in-
terficiemus eum.
3 Sed cùm cubaſſet Schimſchon uſq; ad me-
dium noctis, ſurgens ipſo medio noctis arri-
puit fores portæ civitatis, una cum duobus
poſtibus earum, profectuſque eſt cum eis,
conjunctis vecte imponens humeris ſuis: ac
deportavit in verticem montis illius, qui *eſt*
in conſpectu Chebronis.
4 QUAPROPTER fuit poſtea cùm adama-
ret mulierem in valle Soreki: cujus nomen
Delila,
5 Et aſcenderent ad eam Satrapæ Peliſch-
tæorum, dicerentque ad eam, pellice eum
& [a] cognoſce in quo *conſiſtat* vis ejus [*] mag-
na, & quo pacto prævaleamus ei, ut vincia-
mus eum, [*] ad affligendum eum: nos autem
dabimus tibi quiſque millenos centenos *ſi-
clos* argenti.
6 Dixit ergo Delila ad Schimſchonem, indi-
ca mihi quæſo in quo *conſiſtat* vis tua mag-
na, & quo pacto vinciri poſſes ad affligen-
dum te.
7 Ad quam dixit Schimſchon, ſi vincirent me
ſeptem reſtibus virentibus quæ nondum ex-
ſiccatæ fuerint: tum infirmarer, & eſſem ſi-
cut unus aliquis homo.
8 Curaverunt ergo ei adferri Satrapæ Pe-
liſchtæorum ſeptem reſtes virentes quæ
nondum fuerant exſiccatæ, quibus illa vin-
civit eum.
9 (Inſidiæ autem manebant apud eam in ali-
quo conclavi,) & dixit ad eum, Peliſchtæi
invadunt te Schimſchon: qui diſrupit re-
ſtes illas quemadmodum diſrumpitur filum
ſtupeum.

2 *Circumeuntes*] id eſt, per circitores curaverunt tota illa nocte, ut cives parati eſſent in matutinum tempus ad occidendum Schimſchonem.

a Heb. *vide, metaphora.*

5 *Magna*] qua reliquos ſuperat.

Ad affligendum eum] ad magnam ejus vim cohibendam, ut communem cum aliis hominibus fortem experiatur: ſic in ſequentibus, quod ipſe Schimſchon, explicat vet. 7.

ſtupeum, cùm [b] ſentit ignem: ſic non eſt [a] ag-
nita vis ejus.
10 Poſtea dixit Delila ad Schimſchonem, ec-
ce deluſiſti me: nam elocutus es mihi men-
dacia: nunc indica mihi quæſo quo pacto
vinciri poſſis.
11 Qui dixit ad eam, ſi [c] validè vincirent me
funibus recentibus, quibuſcum nullum opus
eſſet factum: tum infirmarer & eſſem ſicut
unus aliquis homo.
12 Sed cùm accipiens Delila funes recentes
vinxiſſet eum illis, dixiſſetque ad eum, Pe-
liſchtæi invadunt te Schimſchon: (mane-
bant autem inſidiæ in quodam conclavi) diſ-
rupit illos a brachiis ſuis tanquam filum.
13 Quapropter dixit Delila ad Schimſcho-
nem, hactenus deluſiſti me, & elocutus es
mihi mendacia: indica mihi quo pacto vin-
ciri poſſes: qui dixit ad eam, ſi attexueris
ſeptem [a] cincinnos capitis mei ad jugum
textoris.
14 [a] Quæ impacto paxillo dixit ad eum, Peli-
ſchtæi invadunt te, Schimſchon: qui exper-
gefactus a ſomnó ſuo, profectus eſt cum
paxillo ipſo texturæ & cum ipſo jugo.
15 Deinde dixit ad eum, quomodo dicis amo
te, cùm [d] animus tuus non ſit penes me? jam
tribus vicibus illuſiſti mihi, dum non indi-
caſti mihi in quo conſiſtat vis tua magna.
16 Fuit itaque cùm premeret eum verbis ſuis
omnibus diebus & urgeret eum: denique
[a] imminueretur animus ejus, ac ſi [e] moritu-
rus eſſet,
17 Ut indicaret ei totum animum ſuum & di-
ceret ei, novacula nunquam [f] fuit admota
ad caput meum, eò quòd Nazaræus Dei
ſum inde ab utero matris meæ: quòd ſi ra-
derer, recederet a me vis mea, & infirma-
rer, ac eſſem ut quivis homo.
18 Cùm ergo animadverteret Delila eum in-
dicaſſe ſibi totum animum ſuum, mittens
accerſivit Satrapas Peliſchtæorum dicen-
do: aſcendite hac vice: nam indicavit mihi
totum animum ſuum: ſic aſcenderunt ad
eam Satrapæ Peliſchtæorum afferentes ip-
ſam pecuniam in manu ſua.
19 Illa autem cùm ſomnum ei induxiſſet ſu-
per genua ſua, accerſivit quendam, curavit-
que ut abraderet [a] ſeptem cincinnos capitis
ejus: deinde cœpit affligere eum, cùm re-
ceſſiſſet vis ejus ab eo.
20 Dixit enim, Peliſchtæi invadunt te Schim-
ſchon: qui expergefactus a ſomno ſuo dice-
bat, [g] hac vice ut anteà exibo, cùm excuſ-
ſero me: nam ipſe ignorabat [a] Jehovam re-
ceſſiſſe a ſe.
21 Itaque apprehendentes eum Peliſchtæi
effoderunt oculos ejus: & eum deductum
Hhazzam vinxerunt duobus vinculis cha-
lybæis, ubi erat molens in domo vincto-
rum.
22 Inceperant autem capilli capitis ejus re-
floreſcere, [a] ut cùm abraderetur.
23 Quando Satrapæ Peliſchtæorum congre-
gati ſunt ad [h] celebrandum ſacrificium mag-
num Dagoni deo ſuo, & [a] ad lætitiam: dice-
bant enim, tradidit Deus noſter in manus
noſtras Schimſchonem inimicum noſtrum.
24 Videntes eum quoque populus laudabant
Deum ſuum: dicebant enim, tradidit Deus
noſter in manus noſtras inimicum noſtrum
& vaſtatorem terræ noſtræ, quique [i] multos
e nobis confodit.
25 Fuitq; cùm [k] hilaris eſſet animus illorum,
ut dicerent, vocate Schimſchonem & ludat
coram nobis: qui evocantes Schimſchonem
e domo vinctorum ut luderet coram ipſis,
ſtatuerunt eum inter columnas.
26 Dixerat enim Schimſchon puero illi qui
tenebat manum ejus, colloca me & fac pal-
pem illas columnas, quibus hæc domus ſu-
ſtentatur: & [a] innitar illis.
27 (Erat autem ea domus plena viris & muli-
eribus, ubi erant omnes Satrapæ Peliſchtæ-
orum: ſuper tectum autem quaſi tria millia
virorum ac mulierum qui ſpectabant quan-
do luderet Schimſchon.)
28 Invocans verò Schimſchon Jehovam di-
cebat: domine Jehova recordare mei ob-
ſecro, & confirma me obſecro tantùm hac
vice, ô Deus, [a] ut ſumam de Peliſchtæis
ultionem *vice* unius propter ambos oculos
meos.
29 Tum complexus Schimſchon duas colum-
nas medianas quibus domus illa ſuſtentaba-
tur, nixus eſt eis: uni dexterâ ſuâ, alteri verò
ſiniſtrâ ſuâ.
30 Deinde dicens Schimſchon, [l] moriar ego
cum Peliſchtæis, [a] inclinavit ſe vi, deciditq;
domus illa ſuper ipſos Satrapas & ſuper to-
tum populum qui erat in ea: ita fuerunt
mortui illi, quos morti tradidit cùm more-
retur, plures quàm quos morti tradiderat
in vita ſua.
31 Poſteà deſcendentes cognati ejus, & tota
familia paterna ejus, deportaverunt eum, &
aſcendentes ſepeliverunt eum inter Tzor-
hham & inter Eſchtaolem, in ſepulchro
Manoachi patris ejus: vindicaverat autem
Jiſraëlem viginti annis.

Caput XVII.

Mulier pecuniam ſibi a filio prius ablatam, deinde ſibi reſtitutam, idololatriæ deſtinat: ex qua mater ſtatuam, filius ornamenta, imagines, & ſacerdotem ex genere Levitico mercede procurat.

1 [a] Fuerat autem quidam e monte E-
phrajimi, cujus nomen erat Micajehu.
2 Qui cùm dixiſſet matri ſuæ, argentum
illud mille centum *ſiclorum* quod captum fu-
erat tibi, [a] quia tu exectata es, ſicut etiam
dixiſti me audiente, ecce argentum illud pe-
nes me eſt, ego ceperam illud: dixit mater
ejus, [a] benedictus ſit filius meus Jehovæ.
3 Deinde reſtituenti argentum illud mille
centum *ſiclorum* matri ſuæ, dixit mater ejus:
[a] omnino ſanctificavi iſtud argentū Jehovæ
dimiſſura e manu mea filio meo ad facien-

b Heb. *albicit ex odoratione.*

9 *Agnita vis ejus*] id eſt, innotuit cognitum a Peliſchtæis in quo vis ejus conſiſteret: notitia.

c Heb. *cùm vinciendo vincirent.*

13 *Septem cincinnos*] id eſt, capillamentum omne, in ſeptem cincinnos quaſi licia diſtributum.

14 *Quæ impacto paxillo*] ſubaudi, poſtquam egiſſet quæ ex verbis Schimſchonis agenda eſſe didicerat: noëma. quaſi dicat, his factis impegit paxillum in ſcapum, ne jugum cum panno cui capilli attexti erant volvi poſſet.

d Heb. *cor tuum, ſic deinceps.*

16 *Imminueretur*] maximè frangeretur: ſic Num. 21. 4.

e Heb *ad moriendum.*

f Heb *aſcendit.*

19 *Septem cincinnos*] id eſt, totum capillamentum ejus, ut indicat ver. 17. numerus finitus pro infinito.

g Heb. *vice, ut vicibus* Num. 24. 1.

20 *Jehovam receſſiſſe*] vim illam, quam prius contulerat, ei adimendo.

22 *Ut cùm abraderetur*] id eſt, in priſtinam ſuam magnitudinem re reſcebāt.

h Heb. *ad ſacrificandum.*

23 *Dagoni*] id eſt, Tritoni maritimarum gentium, quales erant Peliſchtæi, idolo, nomen habet ab Hebraica piſcis appellatione, eò quòd inferiore parte ſua piſcis eſſet, 1. Schem. 5. 4.

Ad lætitiam] ad celebranda hilaria.

[illegible] erat, diu potuiſſe propria poſſeſſione carere, ut caruiſſe dicitur [illegible] confirmatur Jehoſch. 19. 47. Deinde eò quod is quem in ſacerdotem [illegible] tica adoptavit, juvenis & pronepos Moſchis ex Meuaſche erat, ut appar[illegible] Tertiò quia hanc hiſtoriam ante ſequentem de B[illegible] geſtam, [illegible] infrà 20. 1. Similiter quod ad ſequentem hiſtoriam attinet cap. 19. [illegible] ſub idem tempus contigiſſe probatur: primùm ex Pinchaſo, qui [illegible] cerdotio fungebatur, ut apparet ex 20. 28. deinde ex eo quod Je[illegible] (quæ Jebus dicebatur) ea pars quæ ad Binjaminem ſpectabat [illegible] nebatur, ut docetur infrà cap. 19. 11. vide ſuprà cap 1. ver. 8. & 21. [illegible] bis Deboræ Judicum 5. 14. Eſt ergo hujus & ſequentium capitum [illegible] ram Rempub. tam in religione quàm in moribus fuiſſe corrupt[illegible] parvis initiis brevi tempore totas tribus in idololatriam & aperta [illegible] rent, quod ſatis fuit unico tantùm in utroque genere exemplo c[illegible] autem eſt, ut judiciorum Dei, quæ ſuprà a capite 3 hucuſque co[illegible] juſtitia eluceſcat. 2 *Quia tu exectata es*] quaſi dicat, ego exect[illegible] dita perculſus agnoſco culpam. *Benedictus ſit*] hoc [illegible]

a Heb. *ſanctificando ſanctificavi.*

dum ſculptile & fuſile: quapropter * jam re-
ſtituerem tibi.
4 Reſtituit tamen argentum illud matri ſuæ:
unde accipiens mater ejus ducentos *ſiclos*
argenti dedit illud fuſori, qui fecit ex eo
ſculptile & fuſile: fuitq; in domo Micajehu.
5 Huic autem viro Micæ erat ædes Deorum:
qui * facto * amiculo & imaginibus [b] conſe-
cravit miniſterium * unius e filiis ſuis, ut eſſet
ipſi in ſacerdotem.
6 (Temporibus illis non erat * rex in Jiſraë-
le: quiſq; quod rectum *videbatur* in oculis
ſuis faciebant.)
7 Fuit autem ut * puer *diſcedens* Beth-Leche-
mo Jehudæ: (qui cùm eſſet Levita * peregri-
natus erat illic.)
8 Diſcedens, inquam, vir ille ab ea civitate
Beth-Lechemo Jehudæ ad peregrinandum
ubicunq; inveniret *commodum*: perveniret
in montem Ephrajimi, uſq; ad domum Mi-
cæ conficiendo iter ſuum.
9 Cui dicente Mica unde venis? dixit ad eũ
Levita ſum, *venio* Beth-Lechemo Jehudæ:
ego autem vado ad peregrinandum ubicun-
que *commodum* invenero.
10 Tum dixit ei Mica, mane apud me, & eſto
mihi in patrem & in ſacerdotem, & dabo
tibi denos ſiclos argenti quotannis, & * ſyn-
theſin veſtium & victum tuum: ſic ivit Le-
vita.
11 Et dum placuit Levitæ iſti manere apud
virum illum: fuit iſte puer ei quaſi unus e fi-
liis ejus.
12 Conſecravit enim Mica miniſterium iſtius
Levitæ, ut eſſet ſibi puer ipſe in ſacerdotem:
ſic erat in domo Micæ.
13 Dicebat enim Mica, nunc novi Jehovam
benefacturum eſſe mihi: eò quòd eſt mihi
* hic Levita in ſacerdotem.

Caput XVIII.

*Danitæ ſedem ampliorem ſibi quærentes, Lajiſ-
chum ſtatu ejus per exploratores cognito ſtrataga-
mate occupant, & idololatriam ex una familia in
totam ſuam tribum, partim ſuperſtitione partim o-
raculi eventu adducti, derivant.*

1 Temporibus illis non erat * rex in Jiſ-
raële: cùm temporibus iiſdem tribus
Danitica quæreret ſibi poſſeſſionem ad
habitationem, * hæc enim ei nondum acci-
derat uſque in diem illum inter tribus Jiſra-
ëlis in poſſeſſione *ejus*.
2 Quapropter miſerunt filii Danis ex familia
ſua, quinque viros e finibus ſuis * homines
ſtrenuos Tzorhha & Eſchtaole, ad explo-
randum terram quandã & ad perveſtigan-
dum eam, dicentes ad eos, ite, perveſtigate
illam terram: qui pervenientes in montem
Ephrajimi uſque ad domum Micæ, pernoc-
tarunt * ibi.
3 Cumque ipſi eſſent apud domum Micæ, ag-
noverunt vocem illius pueri Levitæ: qua-
propter divertentes illuc dixerunt ei, quis
adduxit te huc? & quid tu agis hic? quidve
tibi hic eſt?
4 Qui dixit ad eos, [b] hæc & talia fecit mihi
Mica, & mercede conduxit me ut ſim ei in
ſacerdotem.
5 Tum dixerunt ei, conſule Deum quæſumus:
ut ſciamus an ſecundum erit iter noſtrum,
cujus cauſa imus.
6 Quibus dixit ſacerdos ille, ite cum pace:
[c] * coram Jehova eſt iter veſtrum, quò ituri
eſtis.
7 Abeuntes ergo quinque viri illi pervene-
runt Lajiſchum: ubi animadverterunt po-
pulum qui *erat* in ea, (*ut erat* ſita in tuto) * ſe-
cundum rationem Tzidoniorum quietum &
ſecurum eſſe, * nec eſſe quicquam quod pu-
dorem afferret in ea terra, *neq;* [d] * hæredem
imperii: præterea eos remotos eſſe * a Tzi-
doniis, * & rem non eſſe eis cum quoquam.
8 Redeuntibus itaq; ipſis ad fratres ſuos Tzor-
hham & Eſchtaolem, dixerunt fratres ipſo-
rum, quid vos?
9 Qui dixerunt, ſurgite ut aſcendamus con-
tra illos: nam conſyderavimus terram illam
quòd ecce bona ſit valde, & vos ſileretis: ne
pigramini properare eundo ad poſſidendũ
iſtam terram.
10 Cùm advenietis, adveneritis ad populum
ſecurum & in terram quæ *eſt* ampla ſpatiis,
nam tradidit Deus eam in manum veſtram:
locus *eſt* ubi nulla *eſt* penuria, nulla rei quæ
ſit in terra.
11 Itaque profecti inde ex familia Danitica
Tzorhha & Eſchtaole: ſexcenti viri accin-
cti armis bellicis,
12 Aſcendentes caſtra fecerunt ad urbem
Jahharimorum ad Jehudam: (idcircò voca-
runt locum illum, * Caſtra Danis uſque in
hunc diem, ecce eſt * poſt urbem Jehhari-
morum.)
13 Deinde tranſeuntes illinc ad montem E-
phrajimi: pervenerunt uſque ad domum
Micæ.
14 Ubi loquentes quinq; viri illi qui iverant
ad explorandum Lajiſcum cum terra ejus,
dixerunt ad fratres ſuos, noſtiſne in domi-
bus iſtis eſſe amiculum & imagines, & ſculp-
tile & fuſile? nunc igitur * cognoſcite quid
facturi ſitis.
15 Qui divertentes illuc venerunt in domum
illius pueri Levitæ domum Micæ: & * inter-
rogaverunt illum de [e] proſperitate.
16 Sexcenti autem viri accincti armis belli-
cis ſuis, qui erant e filiis Danis, ſubſtiterant
ad fores portæ.
17 * Interea aſcendentes quinque viri illi, qui
iverant ad explorandum illam terram, in-
greſſi illuc, acceperunt ſculptile & amicu-
lum & imagines & fuſile ipſum: dum ipſe
ſacerdos ſubſiſteret ad fores portæ cum
ſexcentis viris illis, qui accincti erant armis
bellicis.
18 Cumq; iſti qui ingreſſi fuerant domum Mi-
cæ accipientes *afferrent* ſculptile, amiculum
& imagines ac ipſum fuſile: dixit ad eos ſa-
cerdos ille, quid facitis?
19 Qui dixerunt ei, ſile: impone manũ tuam
ori tuo, & veniens nobiſcũ eſto nobis in pa-
trẽ & in ſacerdotẽ: utrum melius eſt te eſſe
ſacerdotem domui unius viri, an te eſſe ſa-
cerdotem tribui & familiæ in Jiſraële?
20 Tum [f] lætatus eſt animus ipſius ſacerdotis,
& recepit amiculum ipſum & imagines &
ſculptile: ſic proficiſcebatur in medio illi-
us populi.

21 Ita

c Heb. *e regione Je-
hovæ.*
6 [*coram Jehova*] i. Deus ſibi ob oculos propoſuit iter & inſtitutum veſtrum, ut illud ſecundet: ſic impiè nomine Jehovæ abutitur.
7 *Secundum ratio-
nem Tzidoniorum*] id eſt eiſdem inſtitutis & legibus utentem.
Nec eſſe quicquam] omnia licere, & nihil apud eos turpe pro licentia eſſe.
d Heb. *hæredem interdicti aut prohibitionis.*
Hæredem] id eſt, Rempub. non regem ſed alternante magiſtratu regi.
A Tzidoniis] qui auxilio illis eſſe potuiſſent ſi abſuiſſent propius.
Et rem] id eſt, ſingulare fœdus: ita enim ſibi confidebant, ut aliorum fœdera rejicerent.
12 *Caſtra Danis*] vide ſupra 14. ver. 1.
Poſt urbem] id eſt, ab occidente ejus, vide annotata Deut. 11.24.
14 *Cognoſcite quid facturi*] id eſt, ut nos fecimus ſupra ver. 5. deos hos de expeditione veſtra conſulite.
15 *Interrogaverunt illum de pace*] id eſt, amicè ſalutatum foras ad ſexcentos colloquendo adduxerunt, ut intelligitur ex ver. 17. Metalepſis.
e Heb. *de pacibus* Gen.43.27.
17 *Interea*] dum eum ſexcenti apud ſe colloquio detinent.
f Heb. *bonum habuit cor, ut ſupra 16.25.*

21 Ita converſi abibant,poſitis parvulis & pe-
coribus & impedimentis ante ſe.
22 Ipſi procul aberant a domo Micæ,cùm vi-
ri illi qui inhabitabant domos , quæ erant
junctæ domini micæ convocati aſſecuti ſunt
filios Danis.
23 Et inclamantes filios Danis fecerunt ut
converterent faciem ſuam : qui dixerunt
Micæ, quid tibi *eſt*,quòd g convocatis comi-
tatus es ?
24 Qui dixit,deos meos, quos feceram acce-
piſtis & ſacerdotem ipſum,& abitis: & quid
mihi amplius *eſt*?quid igitur *eſt* hoc quod di-
citis ad me,quid tibi *eſt*?
25 Sed edixerunt ei filii Danis,ne facito ut au-
diatur vox tua apud nos , ne ſi incurrant in
vos viri amarulenti animo, h perdas vitam
tuam & vitam familiæ tuæ .
26 Deinde perrexerunt filii Danis itinere ſuo:
Mica verò cùm videret eos fortiores eſſe
ſe,converſus rediit domum ſuam.
27 Sic iſti acceptis quæ fecerat Mica,& ſacer-
dote qui fuerat ei, ſupervenerunt Lajiſcho
populo quieto & ſecuro, quos percuſſerunt
acie gladii : 'poſtquam civitatem ipſam cō-
buſſerunt igni.
28 Nemo autem fuit qui eriperet,'quia remo-
ta erat a Tzidone , & res non erat illis cum
quoquam : (ea autem eſt in convalle illa
quæ adjacet 'regioni Rechobi:) poſteà ex-
truentes ipſam civitatem habitarunt in ea.
29 Vocarunt autē nomen illius civitatis Da-
nem de nomine Danis patris ſui, qui natus
fuerat Jiſraëli: ſiquidem 'Lajiſch nomen e-
rat civitatis illius primò.
30 'Tum ſtatuerunt ſibi filii Danis illud ſculp-
tile: 'Jehonathan verò filius Gerſchomi, fi-
lii Menaſchis, ipſe & filii ejus fuerunt ſa-
cerdotes tribui Daniticæ uſque ad tempus
quo 'migravit e terra.
31 Et conſtitutum habuerunt ſibi i ſculptile
quod fecerat Mica omnibus diebus quibus
fuit domus Dei Schilunte.

Caput XIX.

Levita quidam exteram concubinam a ſe profectam repetens, Bethlechemi quatriduo apud patrem illius hæret, cum qua deinde revertens appetente nocte Gibhham divertit: ubi a peregrino exceptus,a civibus obſidetur, & in concubinam exponere cogitur,quam deinde ex accepta per totam noctem contumelia mortuam recipit, & in duodecim partes diviſam per ſingulas tribus Jiſraëlis membratim ad jus poſtulandum mittit.

1 Fuit quoq; temporibus illis,cùm 'rex
non eſſet in Jiſraële: fuit inquam ut qui-
dam Levita peregrinatus per latera
montis Ephrajimi acciperet ſibi mulierem
concubinam e Beth-Lechemo Jehudæ.
2 Quæ concubina ejus ' ſcortata cum eo,
tandem diſceſſit ab eo in domum patris ſui
Beth-Lechemum Jehudæ : ubi fuit a plenis
quatuor menſibus.
3 Quapropter ſurgens vir ejus abiit poſt eam
ad loquendum b quæ illi eſſent cordi , ut re-
duceret eam, cum puero ſuo & pari aſino-
rum quæ introduxit eum in domum patris
ſui : & ipſe pater puellæ videns eum,lętatus
eſt de occurſu ejus.
4 Nam retinente eum ſocero ejus patre ipſi-
us puellæ manſit apud eum tribus diebus:
ubi comedebant & bibebant ac pernocta-
bant .
5 Fuit autem die quarto ut ſurgentibus illis
mane conſurgeret ab proficiſcendum : ſed
dixit pater ipſius puellę ad generum ſuum,
fulci c animum tuum fruſtulo cibi , deinde
abibitis.
6 Itaque ſedentes comederunt ambo unà
& biberunt : dicebatq; pater puellæ ad ip-
ſum virum , acquieſce & pernocta, ut bene
ſit animo tuo.
7 Sed ſurrexit vir ille ad proficiſcendum:
inſiſtente verò apud eum ſocero ejus, d rur-
ſus pernoctavit ibi .
8 Poſteà ſurrexit mane die quinto ut abiret:
dicente autem patre puellæ,fulci quęſo ani-
mum tuum: cunctati ſunt donec declinaret
dies,nam comedebant ambo.
9 Tandem ſurrexit vir ille ad proficiſcendū
ipſe & concubina ejus & puer ejus : cumq;
diceret ei ſocer ejus pater puellæ,ecce nūc
remiſſus eſt dies adeò ut adveſperaſcat,
pernoctate quæſo, 'ecce hoſpitium hodier-
num,pernocta hîc ut bene ſit animo tuo,de-
inde ſurgentibus vobis cras ad iter veſtrum,
perges ad tentorium tuum,
10 Noluit vir ille pernoctare,ſed ſurgens abi-
vit & pervenit e ex adverſo Jebuſi, id eſt,Je-
ruſchalajimorum : & cum eo par aſinorum
inſtratorum , concubina quoque ejus cum
eo *erat*.
11 Ipſi *erant* prope Jebuſum, cùm dies de-
clinaſſet valde: quapropter dicebat puer ad
dominum ſuum , propera quęſo ut diverta-
mus in iſtam civitatem Jebuſæi & perno-
ctemus in ea.
12 Ad quem dixit dominus ejus , non diver-
temus in ullam civitatem alienigenæ,ex eis
quæ non ſunt filiorum Jiſraëlis,ſed tranſibi-
mus Gibhham uſque.
13 Præterea dixit puero ſuo, perge ut appro-
pinquemus ad alterum iſtorum locorum : &
pernoctemus Gibhhæ aut Ramæ.
13 Prætereuntes igitur properabant : ſed oc-
cubuit illis ſol prope Gibhham quæ eſt Bin-
jaminis.
15 Quapropter diverterunt illuc, ingredien-
tes ad pernoctandum Gibhhæ, & ingreſſus
conſedit in platea civitatis : quia non fuit
quiſquam qui reciperet eos in domum ſuam
ad pernoctandum.
16 Ecce autem vir ſenex veniens ab opere
ſuo ex agro veſpere (erat autē vir ille e mon-
te Ephrajimi, qui peregrinabatur Gibhhæ :
viri autem loci illius Binjaminitę.)
17 Qui cùm ſublatis oculis ſuis videret virum
illum viatorem in platea civitatis : dixit vir
ipſe ſenex,quò abis & unde venis ?
18 Qui dixit ad eum , tranſimus Beth-Leche-
mo Jehudæ uſque ad latera montis Ephra-
jimi unde ſum , iveram enim uſq; Beth-Le-
chemum Jehudæ : ad 'domum autem Jeho-
væ abeo , & non eſt quiſquam qui recipiat
me in domum ſuam.
19 Quamvis tum ſtramen tum pabulum ſit
penes ſervos tuos pro aſinis noſtris, tum e-
tiam panis & vinum ſit pro me & pro ancilla
tua

g Heb. *quid convocatus es.*
h Heb. *colliges animam tuam & animam &c.*
27 *Poſtquam civitatem*] id eſt,ignem diverſis partibus civitatis ſubjecerunt, ut quia pauciores erant, commodius hoſtes in extinguendo incendio occupatos opprimerent.
28 *Quia remota*] ſuprà ver.7.
Regioni Rechobi] Parti Syriæ Trachonitidis, de qua 2. Schem.10.6.& 8. ver.
29 *Lajiſch*] ſive Leſchē, Jehoſch.19.47. poſtea Cæſarea Paneadis.
30 *Tum ſtatuerūt*] videntes omnia ſucceſſiſſe, prout ſacerdos prædixerat.tanta fuit erroris efficacitas, ut totam tribū in idololatria & ſacerdotem cum poſteritate tota in ſacerdotio confirmaret.
Jehonathan] de quo ſuprà in ver.1.capitis 17.
Migravit] nimirū domus Dei Schilunte,quod ex ver.ſeq. ζευγματικῶς præſumendum eſt, vide 1.Schem.4. & Pſa.78.60.
i Heb. *ſculptile Micæ,quod fecerat: trajectio,ſic 2.Reg. 24.3.*

1 *Rex*] ut ſuprà 17.6.
2 *Scortata cum eo*] non enim juſta uxor erat,donec parentum conſenſu confirmatum eſt matrimoniū, Exod.22.16. quo confirmato pater illius dicitur Levitæ ſocer,infrà ver 4.ſic paſſim accipitur hæc locutio Jecheskelis 16.cap.& 23.
a Heb *dierum quatuor menſibus* Nūm. 11.20.& 21.ver.
b Heb. *ſuper cor ejus,ſic Gen.34.3.*
c Heb. *cor.*
d Heb. *eſt & pernoctavit.*
9 *Ecce hoſpitium*] id eſt, ſiſte hodie hoſpitium.
e Heb. *contra Jebus.*
18 *Domum Jehovæ*] Schilunte, ubi tabernaculum.

ſua & hoc puero: nullius rei ſit penuria.
20 Sed cùm dixiſſet vir ille ſenex, [f] pax eſto
tibi, quicquid deficit te, incumbat tantùm
mihi: tantummodo in hac platea ne per-
noctato,
21 Introducens in domum ſuam, pabulum de-
dit aſinis: deinde lotis pedibus ſuis come-
derunt & biberunt.
22 Ipſi exhilarabant animos ſuos, cùm ecce
viri civitatis illius, viri [f] nequam circumſte-
terunt domum illam, pulſantes ad ejus janu-
am: & allocuti ſunt virum illum, dominum
ejus domus, ſenem illum, dicendo, produc
virum illum, qui ingreſſus eſt domum tuam
ut cognoſcamus eum.
23 Ad quos egreſſus vir ille dominus domus
illius, dixit ad eos, ne fratres mei, ne male-
facite quæſo: quandoquidē ingreſſus eſt vir
iſte domum meam, ne facite flagitium iſtud.
24 Ecce filiam meam quæ virgo eſt, & concu-
binam illius, producam nunc eas, & compri-
mite eas, aut facite eis quod bonum videtur
in oculis veſtris: viro autem iſti ne facite
quicquam hujus flagitii.
25 Sed nolentibus viris illis auſcultare ei, pre-
hendēs ipſe vir concubinam ſuam produxit
ad eos foras: qui cognoſcentes eam cùm
[g] indeſinenter abuſi eſſent ea tota nocte
uſque mane, dimiſerunt eam cùm aſcende-
ret aurora.
26 Tum rediit mulier illa apperente mane:
& collapſa jacebat ad portam domus illi-
us viri, ubi dominus ipſius erat uſq; ad ip-
ſam lucem.
27 Cùm autem ſurgens Dominus ejus mane,
apertis januis domus exiret ad pergendum
itinere ſuo: ecce mulier illa concubina ejus
jacens ad portam domus [i] cum manibus ſuis
in limine.
28 Qui cùm dixiſſet ad eam, ſurge ut abea-
mus, nec eſſet qui reſponderet: acceptam
eam *impoſitam* aſino, ſic ſurgens vir ille abiit
in locum ſuum.
29 Deinde ingreſſus domum ſuam, accipiens
gladium prehendit concubinam ſuam,
quam diviſit per oſſa ejus in duodecim
membra: miſitque eam per totum termi-
num Jiſraëlis,
30 Eratque ut quiſquis videbat diceret, non
fuit factum neque fuit viſum, hujuſmodi in-
de a tempore *quo* aſcenderunt filii Jiſraë-
lis e terra Ægypti uſque in diem hunc: [h] ad-
hibete vos ad illud, conſilium inite & col-
loquimini.

CAPUT XX.

*Jiſraëlitæ convocati ... Binjaminitas ... Levitæ ... Binja-
minitis petunt, in contumaces ... bellum
decernunt ... Binjaminitis ... ad Deum con-
vertuntur, quo reconciliato Binjaminitas ſtrata-
gemate vincunt, eosq; perditiſ funditus, exceptis 600*

1 ITAQUE exiverunt omnes Jiſraëlitæ, cō-
gregatuſq; eſt totus cœtus [a] unanimis [b] à
Dane [c] Beerſchebam uſque & [d] terram
Gilhhadis uſque: ad Jehovam [e] Mitzpam.

2 Ubi conſtiterunt [b] *anguli* ab extremitati-
bus totius populi omnes tribus Jiſraëlis, in
congregatione populi Dei: quadringenta
millia virorum peditū ſtringentium gladiū.
3 Audiverunt autem Binjaminitæ aſcendere
Jiſraëlitas Mitzpam: [c] dicebant enim Jiſra-
ëlitæ, eloquimini quo modo factum eſt ma-
lum iſtud?
4 [d] Tum proteſtatus vir ille Levita, vir mulie-
ris illius occiſæ, dixit: cùm Gibhham il-
lam quæ *eſt* Binjaminis veniſſem ego & cō-
cubina mea ad pernoctandum,
5 Inſurrexerunt in me [c] Gibhhani & circun-
dederunt contra me ipſam domum noctu:
[d] ſibi propoſuerant me occidere, & con-
cubinam meam ita compreſſerunt ut mor-
tua ſit.
6 Quapropter prehendens concubinam me-
am membratim diviſi eam, ac miſi eam per
totum agrum poſſeſſionis Jiſraëlitarum,
eò quòd feciſſent ſcelus & flagitium in
Jiſraële.
7 [f] Ecce vos omnes Jiſraëlitæ *eſtis*, [e] communi-
cate inter vos ſermonem & conſilium hic.
8 Surrexit ergo totus populus unanimis di-
cendo: non ſumus ituri ullus in tentorium
ſuum, neque ſeceſſuri in domum ſuam.
9 Sed nunc eſto hæc res quam facturi ſumus
contra Gibhham: [f] oppugnabimus eā [g] ſorte.
10 Accipiemus enim denos viros e centenis
per omnes tribus Jiſraëlis, & centenos e
millenis, ac millenos e decies millenis ad
[g] comparandum commeatum pro hoc po-
pulo, ut invadendo [h] Gibhham Binjamini-
tarum faciant [i] omnino prout meritum eſt
flagitium illud quod fecit in Jiſraële.
11 Sic congregati ſunt omnes Jiſraëlitæ *unanimes*
tanquam vir unus contra illam civitatem unanimes con-
juncti.
12 Tum miſerunt tribus Jiſraëlis viros ad om-
nes tribus Binjaminis qui dicerent: quod
eſt malum iſtud, quod factum eſt in vobis?
13 Nunc igitur date iſtos viros [k] nequam, qui
ſunt iſtic Gibhhæ, ut morti tradamus eos &
tollamus malum ab Jiſraële: ſed noluerunt
auſcultare Binjaminitæ voci fratrum ſuo-
rum Jiſraëlitarum.
14 Congregaverunt enim ſe Binjaminitæ e
ſuis civitatibus Gibhham: ut prodirent in
prælium contra Jiſraëlitas.
15 [f] Numeraveruntq; ſe Binjaminitæ tempo-
re illo e ſuis civitatibus viginti ſex millia vi-
rorum ſtringentium gladium: præter habi-
tatores Gibhhæ *qui* numeraverunt ſe ſep-
tingentos viros lectiſſimos.
16 [g] E toto populo iſto erant ſeptingenti viri
lectiſſimi [*] præcludentes manum dexte-
ram ſuam: iſtorum quiſque funda mittens
lapidem ad [*] capillum, [l] ſine erratione mit-
tebat.
17 Jiſraëlitæ quoque numeraverunt ſe præ-
ter Binjaminitas quadringenta millia viro-
rum ſtringentium gladium: quorum quiſ-
que vir *erat* bellicoſus.
18 Deinde ſurgentes aſcenderunt in [*] do-
mum Dei fortis, ut conſulerent Deum, dixe-
runtque Jiſraëlitæ, [*] quis ex nobis pri-
mum aſcendet ad hanc pugnam contra
Binjaminitas? quibus dixit Jehova, Jehuda
primum.

19 Sur-

f Heb. *pax ſit tibi*] ... ſollicitus.
f Heb. *viri ſiliorum Belijahhal.*
g Heb. *illuſerunt ...*
i *cum manibus*] ... indormiviſſet, ... capiti ſub- ... in limine.
h Heb. *apponite.*
a Heb. *quaſi vir* ...
b *à Dane*] ...
... ſeptentrionali Jiſraëlitarum.
... civitas ... Philiſtæorum, ... 21.31.
Terram Gilhhadis] ... ab oriente. *Mitzpam*] locus e ... Binjaminitarum ... agebatur in iſto conventu, quaſi in me- ... longitudine regionis ... vide ... 11.3.

b Heb. *angulū tot-ius populi.*
3 *Dicebant*] legatis miſſis Binjaminitas convocabant & ſuum negotium explicare juſſerant.
4 *Tum*] Binjaminitis non comparentibus.
c Heb. *domini Gibhhæ.*
d Heb. *imaginati erant.*
7 *Ecce vos omnes*] quaſi dicat, hæc injuria non me ſolum, ſed totam Jiſraëlitarum Remp. attingit.
e Heb. *date vobis ſermonem.*
f Heb. *contra eam ſorte ibimus.*
9 *Sorte*] id eſt, ſortiemur qui annonæ curatores & qui bellatores ſint futuri
g Heb. *accipiendū.*
h *Gebahh, ſic infrà* vers. 33.
i Heb. *ſecundum totum illud flagitium quod fecit in Jiſraële.*
k Heb. *viri filii Beli-Jahhal.*
15 *Numeraveruntq;*] id eſt, e toto ſuo numero conſcripſerunt viginti ſex millia virorum qui in aciem prodirent, ut Gibhhani ſeptingentos, reliquis ad locorum cuſtodiam relictis.
16 *E toto populo*] id eſt, e toto Binjaminitarum exercitu hi erant velites ad Jiſraëlitas laceſſendos miſſi.
Præcludentes] id eſt, ita prætidentes viribus & militari peritiæ ſuæ, ut vel manu ſiniſtra cum hoſte dimicare auderent.
Capillum] hyperbole, qua tanta eorum peritia in mittendis lapidibus fuiſſe dicitur, ut rem quantumvis parvam attingerent.
l Heb. *non fierent peccare, id eſt, aberrare lapidem.*
18 *In domum Dei*] id eſt, Schilunem, ut conſtituitur cap. 21.12.
Quis aſcendet] quaſi dicerent, ſtatutum eſt bellum inferre ad puniendos ſceleratos & contumaces, vires autem noſtræ tantæ ſunt & adeo juſta cauſa, ut de victoria dubitent ſumus, ſed non convenit ... ter ... ordine ... procedat.

19 Surgentes itaque Jiſraëlitæ manè : caſtra
poſuerunt contra Gibhham.
20 Et exeuntes Jiſraëlitæ in prælium contra
Binjaminitas: inſtruxerunt contra eos Jiſra-
ëlitæ aciem apud Gibhham.
21 Exeuntes verò Binjaminitæ Gibhha: pro-
ſtraverunt ex Jiſraëlitis die illo viginti duo
millia virorum humi.
22 Confirmavit tamen ſe populus, Jiſraëlitæ ;
ita ut [m] iterum inſtruerent aciem in eodem
loco ubi inſtruxerant die illo priore.
23 Cùm aſcendentes Jiſraëlitæ flevisſent co-
ram Jehova uſque ad veſperam, conſuluiſ-
ſentq; Jehovam dicendo, an [n] iterum acce-
dam in prælium contra filios Binjaminis
[*] fratris mei ? dixiſſetq; Jehova aſcendite
contra illum.
24 Appropinquaverunt itaque Jiſraëlitæ ad
Binjaminitas die iſto ſecundo.
25 Exeuntes quoque Binjaminitæ obviam
eis Gibhha eo ipſo ſecundo die, proſtrave-
runt ex Jiſraëlitis iterum octodecim millia
virorum humi: omnes hos ſtringentes gla-
dium.
26 Quapropter aſcendentes omnes Jiſraëli-
tæ, totus, inquam, populus ille venerunt ad
domum Dei fortis, & [*] flentes conſederunt
ibi coram Jehova, ac jejunaverunt die illo
uſq; ad veſperam: obtuleruntq; holocauſta
& euchariſtica coram Jehova.
27 Cùm conſuluiſſent Jiſraëlitæ Jehovam:
(nam ibi erat arca fœderis Dei temporibus
illis.)
28 *Ipſi* & Pinchas filius Elhhazaris filii Aha-
ronis [*] qui ſtabat coram eo temporibus illis
dicendo, utrum pergam adhuc exire in
prælium contra filios Binjaminis fratris
mei, an deſinam ? quibus dixit Jehova, aſ-
cendite: cras enim traditurus ſum eum in
manum tuam.
29 Diſpoſuit autem Jiſraël inſidias apud Gib-
hham circumquaque.
30 Deinde aſcendentes Jiſraëlitæ contra Bin-
jaminitas die tertio, inſtruxerunt aciem a-
pud Gibhham ſicut [o] anteà.
31 Unde exeuntes Binjaminitæ obviam iſti
populo avellebantur ab ipſa civitate : cœ-
perant enim [p] percutiendo confodere ex
iſto populo ut anteà per vias illas tritas, qua-
rum altera aſcendit ad domum Dei fortis,
altera verò Gibhham, in agro quaſi triginta
viros ex Jiſraële.
32 Quapropter dicebant Binjaminitæ, ce-
dunt iſti ante nos ut prius : at Jiſraëlitæ
dixerant fugiemus, ut avellamus eum a ſua
civitate ad iſtas vias tritas.
33 Tunc omnes Jiſraëlitæ ſurgentes quiſque
e loco ſuo inſtruxerunt aciem Bahhal-Ta-
mare: inſidiæ quoque Jiſraëlitarum erupe-
runt e loco ſuo poſt [*] denudationē Gibhhæ.
34 Veneruntq; Gibhhæ [*] ex adverſo decies
mille viri lectiſſimi ex toto Jiſraële cùm
prælium ingraveſceret: illi autem ignora-
bant ſe pertingere malum illud.
35 Afficit enim Jehova Binjaminem [*] plaga
coram Jiſraële, adeò ut proſternerent Jiſra-
ëlitæ e Binjamine die illo viginti quinque
mille centum viros: hos omnes ſtringentes
gladium.
36 Nam videntes Binjaminitæ ſe plaga affici:
(ceſſerant enim Jiſraëlitæ loco Binjamini-
tis, quia confidebant inſidiis quas poſuerant
contra Gibhham.
37 Inſidiæ verò illæ feſtinantes irruerant in
Gibhham: & [q] ſigno dato inſidiæ percuſſe-
rant totam civitatem illam acie gladii.
38 Cumque conſtitutum fuiſſet tempus Jiſra-
ëlitis cum inſidiis iſtis: ut [r] excitantibus illis
multam elationem fumi e civitate illa,
39 Converterent ſe Jiſraëlitæ ad prælium:
Binjaminitæ verò incepiſſent percutiendo
confodere quaſi triginta viros: eò quòd di-
cerent, utique plaga [s] omnino afficitur co-
ram nobis, ſicut bello priore.
40 Elatio illa, columna *inquam* fumi cœpe-
rat aſcendere e civitate: adeò ut reſpicien-
tes Binjaminitæ retrorſum, *viderent* quòd ecce
aſcenderet incendium civitatis in cœlum.)
41 Et Jiſraëlitas ſe obvertere, turbati ſunt
Binjaminitæ; videbant enim pertingere ſe
malum illud.
42 Averterunt itaque ſe ante Jiſraëlitas in vi-
am ad deſertum: ſed [t] præliatores aſſecuti
ſunt eos, & unumquemq; e civitatibus aliis
proſternebant [*] in medio cujuſque.
43 Cinxerunt Binjaminitas, perſequendū cu-
raverunt quemque, proculcaverant quem-
que [v] quietum, uſque [*] ex adverſo Gibhhæ
ab ortu ſolis.
44 Nam [*] ceciderunt e Binjaminitis octo de-
cies mille viri: hi omnes viri ſtrenui.
45 Deinde eorum qui averſi fugiebant ver-
ſus deſertum ad Petram Rimmonis [*] race-
marunt quemque per tritas illas vias, quin-
quies mille viros: poſteà aſſecuti eos a ter-
go Gidhhomum uſque, percuſſerunt ex eis
bis mille viros.
46 Ita fuerunt omnes qui ceciderunt [*] e Bin-
jaminitis [*] vicies quinquies mille viri ſtrin-
gentes gladium eodem die: omnes iſti viri
ſtrenui.
47 Eorum autem qui averſi erant, effugerant
verſus deſertum ad petram Rimmonis ſex-
centi viri qui conſederunt in petra Rimmo-
nis quatuor menſibus.
48 Quibus Jiſraëlitæ reverſi ad Binjaminitas
percuſſerunt eos acie gladii, [x] tam homines
civitatis cujuſque quàm jumenta, deni-
que quicquid inventum eſt: etiam omnibus
civitatibus illis, quæ ſupererant immiſerunt
ignem.

CAPUT XXI.

Jiſraëlitæ bello contra Binjaminitas confecto, fletu & precibus a Deo conſilium ſervandæ ibi reliquiæ tribus exorant. Jabeſcibhtas delent, ex quibus puellas quadringentas Binjaminitis tradunt a reliquis autem conſilio proſpiciunt de uxoribus Sch[illegible] lunte rapiendis, & ita tantùm parentibus pronis promiſerant reconciliatis, domum quiſq; revertuntur.

1 JISRAËLITÆ autem juramento ſe ob-
ſtrinxerant [*] Mitspæ dicendo: quiſquam
noſtrum non dabit filiam ſuam Binjami-
nitæ in uxorem.
2 Quamobrem populus ingreſſi domum Dei
fortis conſederunt ibi uſq; ad veſperam co-
ram Deo, & ſublata voce ſua fleverunt fletu
magno.

m Heb. *addiderunt* inſtruere.

n Heb. *addam accedere.*

23 *Fratris mei*] quaſi dicant, an ideo ingratum eſt bellum, quia contra fratres ſuſcipitur ? ſic nondum pugnaverant fide.

26 *Flentes*] tandem videntes ſeipſos Deo ingratos fuiſſe, reſipuerunt, quā reſipiſcentiam a ſignis externis deſcribit.

28 *Qui ſtabat*] ut ſacerdos ſummus. ſic Deut. 10.17.

o Heb. *vice ut vice.* Num 24.1. & infrà ver. 31.

p Heb. *percutere ex iſto populo confoſſos,* ut infrà ver. 39.

33 *Poſt denudationem*] id eſt, poſtquam Gibhhani cum totis copiis exeuntes in Jiſraëlitas fugientes civitatem præſidio nudaverant.

34 *Ex adverſo Gibhhæ*] id eſt, collocarunt ſe medios inter Gibhham & Gibhhanos, ne ſe in civitatem reciperent.

35 *Afficit plaga*] prolepſis: quæ in genere proponit illo [illegible] de ſingulis gradatim [illegible]

3 Ac dixerunt, 'quare ô Jehova Deus Jiſraë-
lis fieret iſtud in Jiſraële, ut deſyderaretur
hodie ex Jiſraële tribus una?
4 Fuitque poſtridie, cùm manè ſurgentes
populus ſtruxiſſent illic altare, ut offer-
rent holocauſta & eucharistica:
5 Et dicerent Jiſraëlitæ, quis eſt qui non a-
ſcendit cum hac congregatione ex omnibus
tribubus Jiſraëlis ad Jehovam? (nam jura-
mentum maximum [a] intercesſerat contra e-
um qui non aſcenderet Mitzpam ad Jeho-
vam dicendo, [b] omnino morti tradetur.
6 Cùm enim pœniteret Jiſraëlitas de Binja-
mine fratre ſuo dixerant, excinderemúne
hodie tribum unam ex Jiſraële?
7 Quid facturi ſumus illis, reliquis iſtis quod
ad uxores? nos enim juramento obſtrinxi-
mus per Jehovam, ut non daremus illis de
filiabus noſtris in uxores.)
8 Cùm autem dixiſſent, quis ullus eſt e tri-
bubus Jiſraëlis qui non aſcendit Mitzpam
ad Jehovam? ecce non venerat quiſquam
in caſtra, Jabeſcho Gilhhadis ad congrega-
tionem.
9 Numeravit enim ſe populus: & ecce non
erat ibi quiſquam ex habitatoribus Jabeſ-
chi Gilhhadis.
10 Quapropter miſerunt illuc cœtus duode-
cies mille viros e ſtrenuiſſimis, & manda-
tis inſtruxerunt eos dicendo: ite ut percuti-
atis habitatores Jabeſchi Gilhhadis acie
gladii, etiam mulieres & parvulos.
11 Hoc enim illud *eſt* quod facturi eſtis: om-
nem marem & omnem fœminam expertam
concubitum maris internecioni devove-
bitis.
12 Qui invenerunt ex habitatoribus Jabeſ-
chi Gilhhadis quadringentas puellas virgi-
nes, quæ non fuerant expertæ virum con-
cubitu maris; 'adduxeruntque eas Schilun-
tem ad caſtra, 'quæ *manſerant* in terra Ce-
nahhani.
13 Tum mittentes totus ille cœtus qui allo-
querentur Binjaminitas qui *erant* in petra
Rimmonis, promulgaverunt illis pacem.
14 Sic reverſi ſunt Binjaminitæ tempore illo,
quibus dederunt fœminas illas, quas vivas
conſervarant e fœminis Jabeſchi Gilhha-
dis: ſed ſic 'non fuerunt ſatis illis.
15 Cumq; *adhuc* populum pœniteret de Bin-
jamine, eo quod feciſſet Jehova rupturam
in tribubus Jiſraëlis,
16 Dixerunt ſeniores cœtus ipſius, quid faci-
emus reliquis illis quod ad mulieres: cùm
perditæ ſint e Binjamine fœminæ?
17 Amplius dixerunt, [d] poſſeſſio Binjaminita-
rum hæreditaria eſt, horum qui evaſerunt;
non enim delenda eſt tribus ex Jiſraële.
18 Nos autem non poſſumus dare eis uxores
e filiabus noſtris: (obſtrinxerant enim ſe ju-
ramento Jiſraëlitæ dicendo: maledictus ſit
qui dederit uxorem Binjaminitis.)
19 Tandem dixerunt, ecce feſtum Jehovæ
eſt Schilunte de anno in annum, quod *cele-
bratur* ab Aquilone domus Dei fortis, verſus
ortum ſolis ad tritam viam, quæ aſcendit a
domo Dei fortis Schecemum: & a meridie
Lebonæ.
20 Et præceperunt Binjaminitis dicendo: ite
ut inſidiemini in vineis.
21 Et animadvertite, ut ecce cùm exibunt
puellæ Schiluntinæ ad ſaltandum choreis
ſtatim prodeuntes e vineis illis rapiatis vo-
bis quiſque uxorem ſuam e puellis Schi-
luntinis: deinde abite in terram Binjamini-
tarum.
22 Erit autem cùm venient parentes earum
aut agnati earum ad litigandū apud nos, ut
dicamus ad eos, 'gratificamini nobis illas,
ut qui non cepimus pro quoque uxorem ſu-
am 'in iſto bello; nam vos non dederitis il-
lis, '*neque* jam rei eritis.
23 Facientes itaque ſic Binjaminitæ perdux-
erunt uxores pro numero ſuo e ſaltantibus
illis quas rapuerant: abeunteſque reverſi
ſunt ad poſſeſſionem ſuam, & inſtauravе-
runt civitates ſuas in quibus habitarunt.
24 Receperunt quoq; ſe inde Jiſraëlitæ tem-
pore illo quiſque ad tribum ſuam, & ad fa-
miliam ſuam: 'unde exiverunt quiſque in
poſſeſſionem ſuam.
25 Temporibus illis non erat rex in Jiſraële:
quiſque quod rectum *videbatur* in oculis
ſuis faciebat.

14 *Non fuerunt, &c.*] ſic accipitur idem verbum Num. 11.22.

d Heb. *poſſeſſio hæreditaria evaſionis Binjaminis.*

22 *Gratificamini nobis*] quaſi dicant, non illis, ſed nobis date reputator.

In iſto bello] contra Jabeſchitas, ex quo tantùm quadringentæ Binjaminitis traditæ ſunt.

Neque jam rei] quaſi dicant non eſt cur metuatis ut non præſtetis fidem veſtram, non dediſtis, ceperunt ipſi: & ſi qua culpa eſt, eam in nos recipimus.

24 *Unde exiverunt*] id eſt, cùm gregatim primùm unaquæque tribus ad ſortem ſuam perveniſſent, ſinguli poſtea in poſſeſſionem ſuam diſceſſerunt.

RUTH

Liber unus.

RUTH Moabitis prioris mariti (cui premente fame in agrum Moabitarum profecto nupſerat) defuncti recordatione & pietatis ſtudio, ſocrum in patriam revertentem ſecuta: Bohhazo ſecundis nuptiis, jure propinquitatis conjungitur: cui parit Hhobedum Davidis avum: unde Chriſtus, ſecundum carnem, genus ſuum ducit. Matth. primo.

CAPUT

Caput I.

Elimelec Beth-Lechemites fame e patria cum uxore & duobus filiis pulsus, apud Moabitas consedit: ubi ipse primum, deinde uterque filius ... Nahhomi in patriam fame sedata una cum Ruth altera Nuru defunctis post revertitur.

1 Fuit autem [a] quo tempore judicabant judices, cum esset fames in ipsa terra; ut abiret quidam Beth-Lechemo Jehudæ ad peregrinandum in agrum Moabitarum, ipse cum uxore sua & duobus filiis suis.
2 Cujus viri nomen erat Elimelec, nomen vero uxoris ejus Nahhomi, & nomina duorum filiorum ejus Machlon & Ciljon [a] Ephratæi e Beth-Lechemo Jehudæ, pervenientesque in agrum Moabitarum [b] substiterunt ibi.
3 Ubi mortuo Elimeleco viro Nahhomi, superstes relicta est ipsa cum duobus filiis suis.
4 Qui duxerunt sibi uxores Moabitidas, nomen unius erat Hhorpa & nomen alterius Ruth: consederuntque ibi quasi decem annos.
5 Deinde mortuis quoque utrisque Machlone & Ciljone, superstes relicta mulier illa a duobus natis suis & a viro suo,
6 Surrexit ipsa cum nuribus suis, ut reverteretur ex agro Moabitarum: (audierat enim in agro Moabitarum Jehovam [c] visitasse populum suum dando eis panem.)
7 Et egressa est e loco illo ubi substiterat, & duæ nurus ejus cum ea: ingressæque sunt iter ad revertendum in terram Jehudæ.
8 Sed dicebat Nahhomi duabus nuribus suis, abeuntes revertimini quæq; in domum matris suæ: exerceat erga vos Jehova benignitatem, quemadmodum exercuistis [d] erga mortuos & erga me.
9 Det Jehova vobis ut inveniatis requiem quæque in domo viri sui: cumque osculatetur eas, sublata sua voce flebant.
10 Dicebantque ei: quin tecum [e] revertemur ad populum tuum.
11 Sed dicebat Nahhomi, revertimini filiæ meæ: cur veniretis mecum? num adhuc [f] sunt mihi filii in visceribus meis, qui vobis viri futuri sint?
12 Revertimini filiæ meæ, abite: nam senior sum quàm [g] ut nubam: si dicerem est mihi spes; essem etiam hac nocte cum viro: aut etiam parerem filios:
13 An propter hæc expectaretis, usque dum adolescerent? an [h] propter hæc differetis ita ut non nuberetis cuiquam? nequaquam filiæ meæ: nam mihi multò [i] amarius est quàm vobis: sed [k] exeruit se contra me manus Jehovæ.
14 Tum sublata voce sua fleverunt iterum; & Hhorpa [l] osculata socrum suam *abiit*, Ruth autem adhærebat ei.

15 Quamobrem dixit *socrus*; Ecce reversa est fratria tua ad populum suum & ad Deos suos, [m] revertere post fratriam tuam.
16 Sed dixit Ruth, ne [n] adversa esto mihi ut derelinquam te recedendo a te: nam quocunq; iveris ibo, & ubicunque diversata fueris diversabor, populus tuus, populus meus & Deus tuus Deus meus est.
17 Ubicunque morieris, moriar & ibidem sepeliar: sic faciat Jehova mihi, & sic pergat, nam sola mors separatura est inter me & inter te.
18 Itaque videns illam fortiter instare ut pergeret secum [o] destitit *se* alloqui eam.
19 Ita profectæ sunt ambæ donec pervenirent Beth-Lechemum: fuit autem cùm ingrederentur Beth-Lechemum, ut [p] fusè omnes cives *mirarentur* ad eas & dicerent, heccine est Nahhomi?
20 Quæ dicebat ad eas, ne vocate me [q] Nahhomin, vocate me [r] Maram: eò quòd amaritudine affecit me omnipotens valde.
21 Ego plena abieram, at vacuam reducit me Jehova: cur vocaretis me Nahhomin, cùm Jehova testificatus sit contra me, & omnipotens malis affecerit me?
22 Sic cùm reversa esset Nahhomi habens Rutham Moabitidem nurum suam secum redeuntem ex agro Moabitarum: ingressæ sunt Beth-Lechemum in principio messis hordeaceæ.

Caput II.

Ruth dum spicilegium in agro Bohhazi facit, innotescit ei, a quo humanissime verbis excepta, bono ita afficitur, ut cœteris etiam commodum ad socrum perferat.

1 Erat autem Nahhomi huic [a] affinis a marito ejus, vir valens facultatibus e familia Elimeleci: cujus nomen erat Bohhaz.
2 Cum ergo diceret Ruth Moabitidi ad Nahhomin, eam quæso in aliquem agrum ut legam spicas post eum, in cujus oculis invenero gratiam, dixisset illa, abi filia mea:
3 [a] Et abiens venisset ut legeret in aliquo agro post messores, [b] accidit [c] casu ei possessio agri *pertinentis* ad Bohhazum, qui erat e familia Elimeleci.
4 Ecce autem Bohhaz veniens Beth-Lechemo dixit messoribus, Jehova sit vobiscum: cui dixerunt, benedicat tibi Jehova.
5 Tum dixit Bohhaz puero suo; [e] qui præerat illis messoribus: cujus est puella hæc?
6 Cui respondens puer, qui præerat illis messoribus dixit, puella Moabitis est, [f] quæ rediit cum Nahhomi ex agro Moabitarum.
7 Dixit autem, legam quæso & colligam inter manipulos post messores: sic accedens perstitit ex quo tunc mane usque adhuc, modò sedit paulisper domi suæ.
8 Tum dixit Bohhaz ad Rutham, nonne audis filia mea? ne abito ad legendum in agrum alterum, neque etiam discedito hinc: sed hîc hæreto cum puellis meis.
9 Oculi tui *intenti sunto* in agrum illum quē metent ut sequaris eas: an non præcepi pueris

a Heb. in diebus.
1 *Quo tempore*] Ex collatione primi capitis Matth. vers. 5 cum fine hujus historiæ colligitur hæc contigisse temporibus Deboræ. Primùm quod ad Bohhazum attinet e Rachaba natum, fieri potest ut ea ipsum pepererit quinquaginta quinque annos nata, si ei tribuantur quindecim cùm exploratores excepit Jehos. 2. ita ut vigesimo tertio Hhothnielis Bohhazum pariat: unde ad initium Deboræ sunt anni nonaginta septem, quibus si addideris viginti priores annos Deboræ, erit Bohhaz 117 annorum, cum e Rutha suscipit Hhobedum: Hhobedum quoque & Jischaium, ut historia Davidis tempus cum hoc conveniat, necesse est centenarios genuisse.
2 *Ephratæi*] e Beth-Lechemo Jehudæ ut sequentia verba indicant: Ephrata enim Gen. 35. 19. est Beth Lechē.
b Heb. fuerunt ibi.
6 *Visitasse populi*] vide annotata Gen. 21. 1. vers.
8 *Erga mortuos*] filios meos, maritos vestros, cùm viverent.
10 *Revertemur ad populum*] id est, revertentem prosequemur ut infra ver. 22. quasi dicant, adeo grata fuit nostra cum filiis tuis conversatio, ut illorum recordatio nos ad totum populum amandum incitet.
11 *Sunt mihi filii*] per quos suscitatur mortuis semen ex lege Deut. 25. 5.
c Heb. sine viro, ut Nahhomi, ut infra ver. 13.
13 *Propter hæc*] has conditiones, quas commemoravit versu præcedenti.
Amarius est] id est, etsi grave est quod deseritis me, mihi adhuc molestius est vobis privari. *Exeruit se*] id est, non per me factum est ut vos deseretis: sed divina voluntate, qua ego filiis, vos viris orbatæ sumus.
14 *Osculata socrum*] quia non religione, sed humanitate fuerat mota ad sequendam socrum: ut ostendunt verba Nahhomi proximè sequentia. 15 *Revertere post fratriam*] ut fidem ejus exploret, fratriæ exemplum proponit.

UMI

pueris iſtis ne attingant te? cùm autem ſi-
tieſces, ito ad iſta vaſa, & bibito ex eo quod
hauſerint pueri iſti.
10 Quare procidens in faciem ſuam, incur-
vavit ſe in terram ac dixit ad eum, quare in-
veni gratiam in oculis tuis, ut agnoſcas me,
cùm ſim alienigena?
11 Sed reſpondens Bohhaz dixit ei, [d] planè
indicatum eſt mihi quicquid egiſti cum ſo-
cru tua: poſt mortem viri tui: ut deſeruiſti
patrem tuum & matrem tuam & [e] ſolum
natale tuum, & veniſti ad populum quem
non cognoveras [f] antea.
12 Rependet Jehova opus tuum, & 'erit mer-
ces tua perfecta a Jehova Deo Jiſraëlis,
quòd 'ſub ejus alas veniſti ut te obtegeres.
13 Quæ dixit, 'invenio gratiam in oculis tuis
domine mi, quòd conſolatus es me, & quòd
locutus es quę ſunt [g] cordi ancillæ tuæ: at
ego non ſum futura ut una ancillarum tua-
rum.
14 Dixit verò ei Bohhaz 'tempore cibi, acce-
de huc ut comedas ex hoc cibo, & intingas
buccam tuam in acetum iſtud: & ſedenti ei
a latere meſſorum porrexit *ariſtas* toſtas, a-
deò ut comedens ſaturaretur, & reliquum
faceret.
15 Deinde ſurrexit ad legendum *ſpicas*: præ-
cepit autem Bohhaz pueris ſuis dicendo, e-
tiam inter 'manipulos legentem ipſam ne
pudefacite.
16 Atque etiam de [h] induſtria omittite ei ex
faſciculis manualibus, & ſinite *eos* ut legat:
nec increpate eam.
17 Legit itaque in eo agro uſque ad veſperam:
adeò ut cùm excuſſiſſet quod legerat, eſſet
quaſi 'Epha hordei.
18 Cumque deferens ipſa veniſſet in civita-
tem, & vidiſſet ſocrus ejus quod legerat:
præterea proferens dediſſet ei quod reli-
quum fecerat 'ex quo ſaturata fuerat:
19 Dixit ei ſocrus ejus, ubi legiſti hodie, &
ubi feciſti *opus*? ſit qui agnovit te benedi-
ctus: indicavitq; ſocrui ſuæ apud quem *opus*
fecerat, dicens, nomen viri illius apud quem
opus feci hodie *eſt* Bohhaz.
20 Tum dixit Nahhomi nurui ſuæ, benedi-
ctus ſit a Jehova: ut qui non deſtitit exer-
cere benignitatem ſuam erga 'vivos & erga
mortuos: deinde dixit ei Nahhomi, propin-
quus noſter vir ille, ex 'vindicibus noſtris
eſt.
21 Tum dixit Ruth Moabitis: etiam quia e-
dixit mihi, cum iſtis pueris qui mei ſunt hæ-
reto, donec abſolverint totam meſſem quæ
mea *eſt*.
22 Quapropter dixit Nahhomi ad Ruth† am
nurum ſuam: bonum eſt filia mea ut exeas
cum puellis ejus: ac non adverſi ſint tibi
meſſores in agro altero.
23 Itaque hærebat cum puellis Bohhazi le-
gendo, donec abſoluta eſſet meſſis hordei
& meſſis tritici: deinde manſit apud ſocrum
ſuam.

CAPUT III.

*Ruth a ſocru inſtructa, jacentem Bohhazum no-
ctu accedit, eumq; de jure propinquitatis ſibi ex le-
ge exhibenda verecundè ſubmonet, a quo promiſſo
confirmata, ad ſocrum cum munere remittitur.*

1 POSTEA dixit ei Nahhomi ſocrus ejus
filia mea, 'an non quærerem tibi requi-
em qua bene ſit tibi?
2 Jam verò annon Bohhaz affinis noſter, cū
cujus puellis fuiſti, ecce ipſe ventilaturus
eſt hordeum in area nocte hac?
3 'Lavans itaque te 'ungito te, & impoſitis
tibi veſtibus tuis deſcendito in ipſam are-
am: ne innoteſcito ipſi viro donec abſolve-
rit comedere & bibere.
4 Sed eſto cùm cubabit, ut cognoſcas locum
ubi cubaturus eſt, deinde accedens retegas
pedes ejus & cubes: & ipſe indicabit tibi
quid ſis factura.
5 Quæ dixit ad eam, quicquid edixeris mihi
faciam.
6 Deſcendit itaque in aream, & fecit omni-
no prout præceperat ei ſocrus ejus.
7 Cùm enim comediſſet Bohhaz ac bibiſſet,
& [a] hilaris animo iviſſet cubitum in extre-
mam partem cujuſdam acervi: venit illa
clam, & retectis pedibus ejus cubavit.
8 Fuit autem ipſa media nocte, 'ut contremi-
ſceret vir ille, & huc illuc ſe verteret, cùm
ecce mulier cubaret ad pedes ejus.
9 Cui dixit, quæ es tu? quæ dixit, ſum Ruth
ancilla tua, ut 'expandas alam tuam ſuper
ancillam tuam, quia 'vindex es.
10 Qui dixit benedicta eſto, filia mea, Je-
hovæ, meliorem præſtas benignitatem tu-
am hanc 'poſteriorem illa priore, non ſe-
quendo ullum juvenum, ſive pauperem ſive
divitem.
11 Nunc ergo filia mea, ne timeto, 'quicquid
dicis efficiam tibi: novit enim [b] quiſque
intra portas populi mei, te fœminam eſſe
[c] ſtrenuam.
12 Nunc inquam, quia verum eſt, etſi vindex
ego ſum: tamen præterea *eſt* vindex propin-
quior me,
13 Pernocta hac nocte, eritq; mane, ſi vendi-
cabit te, bene vendicet, ſin autem noluerit
vendicare te, tum vendicabo te ego, ut vivit
Jehova: cuba uſque mane.
14 Itaque cubavit ad pedes ejus uſq; mane,
deinde ſurrexit cùm nondum agnoſceret
[d] alter alterum: dicebat enim Bohhaz, ne
innoteſcat ingreſſam eſſe ullam mulierem
in hanc aream.
15 Cumque dixiſſet, cedo ventrale [e] quo te-
geris, & tene illud: quæ tenuit illud: tunc
demenſus ſex *menſuras* hordei impoſuit ei,
deinde 'ingreſſus eſt civitatem.
16 Illa verò venit ad ſocrum ſuam, quę dice-
bat, 'quæ es filia mea? indicavitq; ei quic-
quid fecerat ſibi vir ille.
17 Dixit etiam, ſex *menſuras* hordei iſtas de-
dit mihi: dicebat enim ad me, ne venito va-
cua ad ſocrum tuam.
18 Tum dixit *illa*, conſide filia mea uſq; dum
reſciſcas quomodo caſura ſit res: non enim
quieturus eſt vir ille, niſi abſolverit hanc
rem hodie.

CAPUT IIII.

*Bohhaz Ruthan Moabitidem cum hæreditate
Elimelechi a propinquiore in judicio conceſſam, ſibi
in uxorem accepit: ex qua ſuſcipit Hhobedum Da-
vidis avum.*

1 *An non quærerem*] quaſi dicat, an non ſollicita eſſem ut tibi de ſtabili connubio proſpicerem? confer cum 1.11. ſupra.
3 *Lavans te*] Conſilium eſt re legitimum, ſpecie inhoneſtum: ſed fidens pietati utriuſq; & Bohhazi ſenio, illud nurui proponit, ita ut offenſionem proximè circumſtantiis temporis & loci vitet.
Ungito te] ut erat uſus in regionibus orientalibus: pſal. 104. Math. 6.17.
a Heb. *bonum corde, aut bonum eſſet cor ejus*.
8 *Ut contremiſceret*] ſcil. novitate perterritus.
9 *Expandas alam*] id eſt, me ducens in uxorem protegas dū me eam ſuſcipias: vide ſuprà 2.12. & annotata in Gen. 20.16.
Vindex] vide ſuprà 2.20.
10 *Poſteriorem*] quod ſocrum tuam & mariti recordationem ſecuta es, magnum quidem eſt: ſed majus adhuc quod poſthabita ætatis & formæ tuæ ratione, mariti propinquum juvenibus formoſis præfers.
11 *Quicquid dicis*] id eſt, connubium quod expetis cum vindice procurabo.
b Heb. *tota porta populi: ſive tota civitate*.
c Heb. *ſtrenuitatis*.
d Heb. *vir proximum ſuum*.
e Heb. *quod eſt ſuper te*.
15 *Ingreſſus eſt civitatem*] ad conficiendum quod Ruthæ promiſerat, ut ſequens caput oſtendit.
16 *Quæ es filia mea*] nam ipſo diluculo venerat, ita ut ſocrus eam de facie agnoſcere nō poſſet, ſuprà ver. 14.

8 Bohhaz autem aſcendens ad portam
conſidebat ibi, cùm ecce vindex ille trã-
ſiret [1] de quo locutus fuerat Bohhaz: cui
dixit, [a] adeſdum, ſede hic, [b] heus tu, N. qui
accedens ſedit.
2 Tum aſſumens Bohhaz decem viros e ſe-
nioribus civitatis dixit: ſedete hic: qui ſe-
derunt.
3 Poſteà dixit vindici illi: partem agri, qui
fuerat cognati noſtri Elimeleci: [c] [3] alienavit
Nahhomi, quæ reverſa eſt ex agro Moabi-
tarum.
4 Quamobrem ego [d] ſtatui revelare, te audi-
ente, dicendo: compara coram his aſſiden-
tibus, & coram ſenioribus populi mei: ſi [4] vẽ-
dicaturus es, vendica: quòd ſi nõ vendicatu-
rus es, indica mihi [ut] ut cognoſcam: nam nul-
lus eſt præter te qui vendicet, & ego *ſe-
cundus* ſum a te: qui dixit, ego vendicatu-
rus ſum.
5 Sed dixit Bohhaz, quo die comparabis a-
grum illum *alienatum* a manu Nahhomi: om-
nino a Rutha Moabitide uxore demortui
comparaveris, [5] excitando nomen demortui
in poſſeſſionem ejus.
6 Tum dixit vindex ille: non poſſum vendi-
care mihi, [6] ne perdam poſſeſſionem meam:
vendica tu tibi [e] id cujus meæ erant vindi-
ciæ; nam non poſſum vendicare.
7 (Hoc autem antiquitus in Jiſraële *obtine-
bat* in vindiciis [7] & in permutatione ad ſta-
biliendam unamquamque rem: detrahe-
bat [vir] *vir ille* calceum ſuum, & dabat [proximo] proxi-
mo ſuo: & hoc erat ejus *rei* teſtimonium in
Jiſraële)
8 Cùm ergo dixiſſet vindex ille Bohhazo:
compara tibi: [8] extraxit calceum ſuum.
9 Tum dixit Bohhaz ſenioribus illis & toti
populo, teſtes eſtis hodie me comparare
quæcunque fuerunt Elimeleci, & quæcunq;
fuerunt Ciljonis & Machlonis *alienata* a
manu Nahhomi:
10 Præterea etiam Rutham Moabitidem ux-
orem Machlonis, comparo mihi in uxorem
ad excitandum nomen demortui in poſſeſ-
ſionem ejus, ut non excindatur nomen de-
mortui a fratribus ſuis, & a [10] porta loci ſui:
teſtes eſtis hodie.
11 Cui dixerunt totus populus qui erat in
porta & ſeniores, teſtes *ſumus*: reddat Jeho-
va hanc mulierem quæ ventura eſt domum
tuam, ſimilem Racheli & Leæ, quæ extrux-
erunt ambæ domum Jiſraëlis, & [11] compara
opes [Ephratæ] Ephratæ, [f] & fac [prædicetur] prædicetur nomen
Beth-Lechemi.
12 Sitq; domus tua ut domus Peretzi, quem
peperit Tamar Jehudæ: ex illo ſemine quod
daturus eſt tibi Jehova de puella hac.
13 Accepit itaque Bohhaz Rutham [g] nu-
bentem ſibi, & congreſſus eſt cum ea: de-
ditque ei Jehova ut [h] conciperet & pareret
filium.
14 Tum dicebant mulieres ad Nahhomin,
benedictus *ſit* Jehova, qui non deſtituit te
vindice hodie: & celebretur nomen illius
in Jiſraële.
15 Hic erit tibi ut inſtaurator [i] vitæ, idq; ſu-
ſtentando canitiem tuam: quia nurus tua
quæ diligit te, peperit eum, quæq; eſt meli-
or tibi ſeptem filiis.
16 Accipienſq; Nahhomi natum illum, appo-
ſuit eum ſinui ſuo: fuitq; ei vice nutricis.
17 Indiderunt autem ei vicinæ nomen, dicen-
tes, natus eſt filius Nahhomi: vocaverunt e-
nim nomen ejus [17] Hhobedum, is eſt pater
Jiſchi, patris Davidis.
18 Atque hæ *ſunt* generationes Peretzi: Pe-
retz genuit Chetzronem.
19 Chetzron autem genuit Ramum: & Ram
genuit Hhamminadabum.
20 Hhamminadab autem genuit Nachſcho-
nem & Nachſchon genuit Salmon.
21 Salmon autem genuit Bohhazum: & Boh-
haz genuit Hhobedum.
22 Hhobed autem genuit Jiſchajum: & Jiſ-
chai genuit Davidem.

1 *De quo locutus*] cum Rutha ſuprà 3. 13.
a Heb. accede.
b Heb. *peloni almoni, hoc eſt, ſignate vel ... & ſtulte. ſic loquuntur Hebræi cùm certum hominem ſignificare volunt, neque tamen nominant: ſic* 1. *Sam.* 21. 3. *&* 2. *Reg.* 6. 8.
c Heb. vendidit.
3 *Alienavit*] id eſt, in illum Machlonem tranſtulit, quo mortuo ad Rutham uxorem devoluta eſt.
d Heb. *dixi retegam aurem tuam dicendo.*
4 *Vendicaturus es, &c.*] apoſtrophe ad ſeniores primum, deinde ad vindicem, qua non obſervata, locus videtur obſcurior.
Ut cognoſcam] ſtatuam quid mihi faciendum ſit: ſic Gen. 18. 21.
5 *Excitando*] ſecundum legem Deut. 25. 5. vide annotata ibi.
6 *Ne perdam*] q. d. ne ſi unam tantum prolem ſuſcipiam, non mihi, ſed mortuo ſuſcipiam: ideoque hæreditatem meam iſta perdam, ut Elimelec & filii ſuam: eadem ratio fuit Onanis Gen. 38. 8.
e Heb. *redemptionem meam vel vendicationem.*
7 *Et in permutatione*] id eſt, in omni publico alienationis genere: ſynecdoche, nam permutatio antiquiſſimum eſt alienationis genus: teſte Ariſtotele Ethicorum ad Nichomachũ lib. 5. ca. 5. *Vir ille*] qui rem a ſe alienabat: nam calcei traditione, juris ſui ceſſionem, & rei alienationem ſignificabat. *Proximo ſuo*] in quem jus ſuum transfundebat. 8 *Extraxit*] paſſus eſt ſecundum legem ab ea cujus connubium recuſabat, extrahi, ut cui eo nuberet, illum in ceſſionis ſignum traderet.

SCHEMUELIS

Liber primus.

PRIMUS liber Schemuelis res geſtas ſub judicibus Hheli & Schemuele ac ſub rege Schaule deſcribit. Eſtq; hiſtoria octoginta annorum.

Sub { Hheli	40. cap. 4. 18.	} Verſ.
{ Schemuele & Schaule	40. Act. 13. 21.	

Caput

Caput I.

Channa Elkanæ Levitæ uxor, & Peninnæ æmula, graviter ferens, quòd jam diu ſterilis eſſet, & ob eam rem ab illa provocaretur, Deum Schilunte ſibi ſupplicat: ubi primùm ab Hheli ut ebria repulſa, deinde poſt quam ſe purgavit, ejus ſermone confirmata, tandem Schemuelem parit, quem jam educatum Deo, ut ex mariti conſenſu voverat, in perpetuum Nazaræum addicit.

1 Erat autem vir quidam ᵃe duplici Rama ᵇTzophæorum in monte ᶜEphrajimi : cujus nomen Elkana filius Jerochami, filii ᵃ Elihu, filii ᵇ Tochu, filii ᶜ Tzuphi, ᵈEphratæus.
2 Et erant ei duæ uxores, nomen unius Chãna, nomen verò alterius Peninna: eratque Peninnæ nati: Channæ verò non erant nati.
3 Aſcendebat autem vir ille e civitate ſua de anno in annum, ad incurvandum ſe & ad ſacrificandum Jehovæ exercituum, ᵉSchilunte: ubi duo filii Hheli, Chophni & Pinchas, ſacerdotio fungebantur Jehovæ :
4 Eratque quo die ſacrificabat Elkana: ut daret Peninnæ uxori ſuæ, & omnibus filiis ejus ac filiabus ejus partes :
5 Channæ verò daret partem unam ᵈ triſtis valdè : eò quòd Channam diligeret, & Jehova occluſiſſet vulvam ejus.
6 Et ipſam quoque ᵉ valde provocabat ᶠæmula ejus, ut commoveret eam : quia occluſerat Jehova vulvam ejus.
7 Sic autem faciente eo quotannis, cùm illa aſcẽderet in domum Jehovæ ita *æmula* provocabat eam: ut fleret & non comederet.
8 Quamvis diceret ei Elkana vir ejus, Channa quare fles? & quare non comedis? & quare malè ſe habet ᶠ animus tuus? an non melior ſum tibi quàm decem filii?
9 Surrexit itaque Channa, poſtquam comediſſet ille Schilunte & poſtquam bibiſſet: cùm Hheli ſacerdos ſederet in ſolio ad poſtem templi Jehovæ.
10 Cumque illa eſſet ᵍ amaro animo : ſupplicavit Jehovam & ʰ vehementer flevit.
11 ᵏVovitque votum dicens, Jehova exercituum, ⁱ ſi omnino reſpiciens ad afflictionem ancillę tuæ recordaberis mei, & non obliviſceris ancillæ tuæ, ſed dabis ancillæ tuæ ſemen ᵏ maſculum : utique dabo ipſum Jehovæ, omnibus diebus vitæ ejus ; & ˡ novacula non ˡ admovebitur capiti ejus.
12 Erat autem cùm illa ᵐ multis ſupplicaret coram Jehova: ut Hheli obſervaret os ejus.
13 Nam Channa loquebatur cum animo ſuo, tantùm labia ejus movebantur, vox autem ejus non audiebatur, quapropter reputabat eam Hheli ebriam.
14 Et dixit ad eam Hheli, quouſque ages ebriam? amove vinum tuum a te.
15 Sed reſpõdens Channa dixit: nequaquam domine mi : mulier ⁿ ægra animo ſum, & vinum aut potum inebriantem non bibi : ſed effundo *deſiderium* animi mei, corã Jehova.
16 ᵒ Ne compares ancillam tuam cum ulla fœmina nequam : nam præ magnitudine meditationis meæ & indignationis meæ *ſic* locuta ſum hactenus.
17 Tum reſpondens Hheli dixit, ᵖabi cum pace : Deus autem Jiſraëlis præſtet petitionem tuam quam petiiſti ab eo.
18 Quæ dixit, ᵖinveniat ancilla tua gratiam in oculis tuis: ſic abiens mulier illa itinere ſuo ᵒcomedit, & irata ᵖ facies non erat amplius ei.
19 Cumque ſurgentes manè incurvaviſſent ſe coram Jehova, & revertentes perveniſſent domum ſuam Ramam : cognovit Elkana Channam uxorem ſuam : & Jehova recordatus eſt ejus.
20 Fuit enim ᵖ poſt revolutiones ᵠ temporis ex quo concepit Channa, ut pareret filium : vocavitq; nomen ejus ʳ Schemuelem. nam, *inquit*, a Jehova petivi illum.
21 Deinde aſcendente ipſo viro Elkana cum tota familia ſua ad ſacrificandum Jehovæ ſacrificium illud anniverſarium, & ᵠvotum ſuum *perſolvendum* :
22 Channa non aſcendit : dicebat enim viro ſuo, *differendum* donec ʳ educatus fuerit puer iſte: tunc adducam eum ut comparens in conſpectu Jehovæ, ˢ maneat ibi uſque in ſeculum.
23 Cui dixit Elkana vir ejus, fac quod bonum *videtur* in oculis tuis, mane donec educaveris eum : tantummodò præſtet Jehova verbum ſuum : Sic manſit mulier illa ut lactaret filium ſuum, donec educaſſet eum.
24 Deinde abduxit eum ſecum, poſtquam educavit eum, cum juvencis tribus & Epha uno farinæ, & utre vini : introduxitque eum in domum Jehovæ Schilunte : puer autem erat *admodum* puer.
25 Mactaveruntque juvencum, cùm adducerent puerum ad Hhelin.
26 Cui dixit *Channa*, *attende* ad me domine mi, ᵗ ut vivit anima tua domine mi, ſum mulier quæ ſtabat tecum hic ſupplicando Jehovam.
27 Pro puero iſto ſupplicabam ; præſtititque mihi Jehova petitionem meam, quam petebam ab eo.
28 Quam ob rem ego quoque commodatum reſtituo eum Jehovæ omnibus diebus quibus fuerit, ᵘ ipſe commodatus eſt Jehovæ : incurvavitque ſe *Schemuel* ibi Jehovæ.

17 *Abi cum pace*] id eſt, hac ſollicitudine te libera, & ſpe ut animus tuus in Dei providentia acquieſcat. ſic 2. Reg. 5.19.
18 *Inveniat*] id eſt, ut jam pro me oras, ita precor ut porrò facias.
Comedit] cùm reſponſum & precationem ſacerdotis pro oraculo accepiſſet.
p Heb. *facies* ejus *non erat* ut fuerat prius.
20 *Poſt revolutiones*] exacto ordinario graviditatis tempore.
q Heb. dierum.
r Id eſt, *petitum a Deo forti*, nomine ex duabus corruptis & ex integro compoſito.
21 *Votum ſuum*] commune ipſius & uxoris votum, de Schemuele Deo dicando.
22 *Educatus fuerit*] id eſt, uſque provectus ut miniſtrare poſſit : nam hoc verbum non tantùm eſt a mamma disjungere, ſed educare, Num. 17.23. 1. Reg. 11.20.
Maneat ibi] id eſt, ne ſit mihi neceſſe eum educandum reducere, ſed maneat a me emancipatus perpetuò: nam alioqui poſtea Schemuelis domicilium fuit Ramæ, cùm legitima ſua adminiſtratione functus eſſet, infra 7. 16.
26 *Ut vivit anima*] q. d. per tuam vitam obſecro, ut attendas ad me.
28 *Ipſe commodatus*] id eſt, ab eo mihi datus jam reſtitutus eſto ei.

Caput II.

Channa gratitudinis cantico Deum celebrat: Filii Hheli ſacerdotali munere ad ſua ſcelera abutuntur, & Jiſraëlitas a ſacris ceremoniis alienãt, nec tamen a patre debita ſeveritate caſtigantur : quare Deus iratus calamitatẽ & exitium ipſi Hheli & ejus poſteritati per Prophetam denunciat.

1 Tunc orans Channa dixit, ˡexultat ᵃ animus meus in Jehova, elevatur ᵇcornu meum in Jehova : dilatatur os meum ᶜcontra hoſtes meos, nam lætor de ſalute tua.
2 ᵈNullus eſt ſanctus ut Jehova, imò nullus

1 *Exultat*] Propoſitio eſt, quaſi dicat, ex ſalutari hoc tuo beneficio tantam lætitiam concepi, ut animus qui priùs triſtis erat, exultet, caput abjectum elevetur, & os occluſum dilatetur. Eſt enim totum hoc canticum metaphoris, aſyndetis, & apoſtrophis refertum. a Heb. *cor meum*. *Cornu*] pro capite : ſic ver. 10. *Contra hoſtes*] ſive Peninnam æmulam, ſive alios qui mihi ſterilitatis opprobrium objiciebant: nam eſt indefinitè dictum. 2 *Nullus eſt ſanctus*] Confirmatio propoſitionis tribus argumentis : primum a natura Dei ſanctiſſimi, & qui ſolus a creaturis ſanctificandus eſt. Secundum a ſingulari ejus fide, beneficẽtia, & protectione erga ſuos. Non eſt rupes &c. Tertiò ob univerſali ejus providentia & diſpoſitione rerũ omnium: quę poſtea multis locis exemplis aliquot antitheticis confirmatur.

eſt præter te; & nulla eſt rupes ut Deus noſter.
3 Ne [b] multis loquimini admodum elatè, ne
prodeat [c] ſuperbum quicquam ex ore veſtro;
nam Deus fortis [d] omni notitia præditus eſt
Jehova, & non diſponuntur actiones.
4 [e] Arcu valentes conteruntur: & collapſi accinguntur robore.
5 Saturi ob panem operam ſuam locant: famelici
autem [*] deſinunt: adeò ut ſterilis
[*] ſeptem pariat: & [f] abundans filiis elangueſcat.
6 Jehova morte afficit & in vitam reſtituit;
demittit in ſepulchrum & educit.
7 Jehova depauperat & ditat: deprimit, etiam extollit.
8 Erigit e pulvere tenuem, e ſterquilinio extollit
egenum, collocando cum ingenuis, &
faciendo ut ſolium gloriæ poſſideant: nam
Jehovæ ſunt cardines terræ, quibus impoſuit
orbem habitabilem.
9 [*] Pedes eorum quos benignè accepit conſervabit,
improbi verò in tenebris [*] conticeſcent:
quia viribus ſuis [*] non obtinebit
quiſquam.
10 *Singuli* contendentes in Jehovam contерentur,
contra quemque in cœlis intonabit,
Jehova judicabit fines terræ: [*] nam dabit
fortitudinem regi ſuo, & extollet cornu uncti ſui.
11 Deinde abiit Elkana Ramam in domum
ſuam: puer autem miniſtrabat Jehovæ in
conſpectu Hheli ſacerdotis.
12 Quamvis filii Hheli [g] nequam eſſent: [*] nec
agnoſcerent Jehovam.
13 [*] Ratio enim ſacerdotum iſtorum cum populo
hæc erat: cùm ullus quiſpiam ſacrificabat
ſacrificium, veniebat puer ſacerdotis
dum coqueret carnes, habens fuſcinam tridentem
in manu ſua.
14 Incutienſq; in labrum aut in lebetem, aut
in ahenum, aut in cacabum, quicquid depromebat
fuſcina illa, accipiebat ſacerdos
ex eo: ſic faciebant Schilunte, omnibus Jiſraëlitis
venientibus illuc.
15 Etiam cùm nondum adoleviſſent illius adipem,
veniens puer ſacerdotis dicebat viro
qui ſacrificabat, da carnem aſſandam pro
ſacerdote: non enim accepturus eſt abs te
carnem coctam, ſed crudam.
16 Quòd ſi dicebat ad eum vir ille, [h] potius
jam adoleant ipſum adipem, tum accipe tibi
prout deſyderabit animus tuus: dicebat
hic illi, imò jam nunc dabis, ſin autem minus,
accepturus ſum vi.
17 Sic erat peccatum iſtorum puerorum magnum
valde in conſpectu Jehovæ: quia [*] ſpernebant
homines munus Jehovæ.
18 At Schemuel miniſtrabat in conſpectu Jehovæ,
puer cinctus [*] amiculo lineo.
19 Pallium autem parvum faciebat ei mater
ejus, quod adferebat ei de anno in annum:
cùm aſcenderet cum viro ſuo ad ſacrificandum
ſacrificium anniverſarium.
20 Benedixerat autem Hheli Elkanæ & uxori
ejus dicendo, reponat tibi Jehova ſemen
ex muliere hac, pro reſtitutione ejus quem
petierat a Jehova: cùm abirent in locum
ſuum.
21 Cumque viſitaret Jehova Channam, concipiens
peperit tres filios & duas filias: and um
puer Schemuel creſceret apud Jehovam.
22 Hheli autem ſenex erat valde: qui audiens
quæcunque faciebant filii ſui toti Jiſraëli, &
ut concumbebant cum mulieribus [*] quæ turmatim
conveniebant ad portam tentorii
conventus:
23 Dicebat eis, quare facitis res hujuſmodi?
ut ego audiam ſermones [*] hos malos de vobis
ab ipſo toto populo.
24 [*] Nequaquam filii mei: non enim bona eſt
iſta fama quam ego audio, vos avertere populum
Jehovæ.
25 [*] Si peccaverit [i] ullus in alterum, judicabit
eum [*] magiſtratus: ſed ſi in Jehovam ullus
peccat, quis oret illum? non tamen auſcultarunt
voci patris ſui: quia [*] volebat Jehova
morte afficere eos.
26 Interea puer Schemuel [k] pergebat creſcere
& gratus eſſe, tum apud Jehovam, tum etiam
apud homines.
27 Venit autem [*] vir Dei ad Hhelin: dixitque
ad eum, ſic ait Jehova: an non [l] planè me
ipſum revelavi domui [*] patris tui, cùm eſſent
in Ægypto *ſubditi* domui Parhhonis?
28 Deinde eligendo illum ex omnibus tribubus
Jiſraëlis mihi in ſacerdotem, [*] ad offerendum
ſuper altare meum, ad adolendum
ſuffitum, ad geſtandum amiculum coram
me: dedi familiæ patris tui [*] *reliquias* omnium
ignè abſumendorum a filiis Jiſraëlis?
29 Cur [*] recalcitratis in ſacrificium meum &
in munus meum, quod præcepi, habitaculi
hujus: & honoraſti filios tuos ſupra me, ut
ſaginaretis vos e primario cujuſque muneris
Jiſraëlis, populi mei?
30 Idcirco dictum Jehovæ Dei Jiſraëlis, [m] dixeram
quidem, domus tua ut domus patris
tui continenter ibunt coram me uſque in ſeculum:
at nunc, dictum Jehovæ, [*] abſit mihi:
nam honorantes me honorabo, contemptores
autem mei [*] leves fient.
31 Ecce dies venturi ſunt, cùm [*] amputabo
brachium tuum, & brachium domus patris
tui: ne ſit ſenex e domo tua.
32 [*] Nam intueberis anguſtiam habitaculi pro
omni eo quo [*] benefacturus fuiſſet *Deus* Jiſraëli:
adeò ut non ſit futurus ſenex in familia
tua omnibus diebus his.
33 [*] Is autem *quem* non excindam tibi ab altari
meo, *erit* ad conſumendum [*] oculos tuos
& ad cruciandum animum tuum: nam tota
ſoboles domus tuæ *reliqua* morientur virili
ætate.
34 Atque hoc [*] tibi eſto ſignum quod eventurum
eſt duobus filiis tuis Chophni & Pinchaſo:
die uno morientur ambo.
35 [*] Statuam verò mihi ſacerdotem firmum,

b Heb. *ne multiplicetis, loquamini altum altum*.
c Heb. *durum, durum*.
3 *Nam Deus fortis*] duobus argumentis dehortatur a malo: primo quia Deo omnia conſilia perſpecta ſunt: altero, quia omnia pro voluntate ſua moderatur & diſponit.
d Heb. *notitiarum*.
e Heb. *arcus valentium, hypallage*.
5 *Deſinunt*] eſurire famelici eſſe.
Septem] id eſt, multos, finitus numerus pro indefinito.
f Heb. *multa filiis*.

9 *Pedes eorum*] Concluſio prophetica, qua divinam protectionem & ſalutem eis quos benignè accepit in Chriſto promittit, contrà verò iram & exitium ejus adverſariis denunciat.
Conticeſcent] confuſione & metu, ut plorum os contrà dilatatur ſuprà ver. 1.
Non obtinebit] ut ſuprà in fine verſus tertii.
10 *Nam dabit*] Vaticinatur de regno futuro in populo Dei, quod propriè pertinet ad Chriſtū: quaſi dicat, ſuos ſervabit & adverſarios perdet per regem ſuum Chriſtum, cui omnem poteſtatem daturus eſt in Cœlo & in terra.
g Heb. *filii Belijahhal*.
12 *Nec agnoſcerent*] vide ſic et facta, ut ad Titum 1.16.
13 *Ratio eorum*] id eſt, forma quam ſervabant non lege, ſed nefaria uſurpatione & præſidentia authoritatis ſuæ: ſic 1. Schem. 8.9.
h Heb. *adolendo adoleant*.

17 *Spernebant homines*] Jiſraëlitæ tam effrenì miniſtrorum Dei licentia a cultu Dei & reverentia illius abſtrahebantur. vide infra ver. 24.
18 *Amiculo*] vide in Exod. 28.4.

quot ſuperſint. quod factum eſſe apparet, cùm uno die Hheli to[...] deret infra cap. 4. ſuperſtites enim remanſerant Achitub & Ica[...] frà 14.3. 32 *Nam intueberis*] te vivo accidet, ut habita[...] matur arcâ amiſſâ, infrà 4.11. & ſequente. *Benefacturus* [...] cultum Dei conſervaſſetis. 33 *Is autem*] id eſt, præter[...] tuo tempore inmittam, non eſt ſoboles tuæ melior futura con[...] que tota violenta morte tolletur, infrà 22.17. Ebjatharem [...] ſam violenta morte in illa clade, reſervabo ad ſubeundas m[...] 1. Reg. 2. ver. 26. *Oculos tuos*] in tempore tuo. 34 *Tib*[...] Initium tuæ calamitatis erit a morte filiorum, ex quo argume[...] rum calamitatum tibi denunciatarum. 35 *Statuam verò*] [...] te & de tali facturus ſum ut denunciavi, conſtanter tamen p[...] miſſionem meam, de qua ſuprà ver. 30.

qui quemadmodum eſt in corde meo & in
animo meo faciet: & ædificabo ei *domum
firmam, ut continenter ambulet coram un-
cto meo omnibus temporibus.
36 Itaque ut quicunque reliquus fuerit in fa-
milia tua *veniat incurvatũ ſe illi pro num-
mulo argenteo & ſegmento panis ac dicat,
cooptа me quæſo in unam e functionibus
ſacerdotalibus, ut comedam fruſtum panis.

...ſacerdotium in poſteris ejus ſemper continuatum: ſic infrà 25.28. ...hoc impletum eſt poſtquã Ebjathar ſacerdotio a Sche... & Hhanathothas ablegatus eſt 1.Reg.2.26. nam non poterat ...ex ſuo agello ipſe cum familia ſua viſitare: poſtremò autẽ pa... ...a Joſchia 2.Reg.23.9. & divinitus in perpetuum confir... capitis quadrageſimi quarti verſiculo decimo & ſequentibus.

Caput III.

Deus Schemueli ſe primùm patefaciens cladem familiæ Hhelis prædicit, eamq; per ipſum ſacerdoti Hheli denunciat. Deinde pergens cum Schemuele communicare famam ei & autoritatem apud totum Jiſraëlem conciliat.

1 *DUM enim puer Schemuel miniſtra-
bat Jehovæ *coram Hheli: ſermo Je-
hovæ fuerat [a] rarus temporibus illis,
nec fuerat viſio [b] aperta.
2 Sed fuit *die illa, Hheli cubante in *loco
ſuo: (oculi autem ejus cœperant caligare,
*non poterat videre.)
3 Schemuele quoq; cubante: *cùm nondum
lucerna Dei extingueretur in templo Jeho-
væ ubi erat arca Dei:
4 Ut vocaret Jehova Schemuelem: qui dix-
it, ecce me:
5 Et accurrens ad Hhelin dixit, ecce me: vo-
caſti enim me: ſed dixit, non vocavi, rever-
tere [c] cubitum: qui abiens cubavit.
6 [d] Iterum autem Jehova amplius vocavit
Schemuelem: quare ſurgens Schemuel a-
biit ad Hhelin ac dixit, ecce me: nam voca-
ſti me: qui dixit, non vocavi fili mi, reverte-
re cubitum.
7 At Schemuel nondum expertus fuerat Je-
hovam: id eſt, nondum revelatus fuerat ei
ſermo Jehovæ.
8 Deinde Jehova vocavit amplius Sche-
muelem tertiò; qui ſurgens abiit ad Hhe-
lin ac dixit, ecce me: nam vocaſti me: tum
intellexit Hheli Jehovam vocaſſe puerum
ipſum.
9 Quapropter dixit Hheli Schemueli, abi
cubitum: eſto autem ſi vocaverit te, ut di-
cas, loquere Jehova, quia audit ſervus
tuus; ſic abiens Schemuel cubavit *in loco
ſuo.
10 Veniens autem Jehova ſubſtitit, cùm vo-
caſſet ut anteà, Schemuel Schemuel: dix-
iſſetque Schemuel, loquere quia audit ſer-
vus tuus.
11 Ac dixit Jehova ad Schemuelẽ: ecce ego
facturus ſum rem *in Jiſraëlem: quam quiſ-
quis audiverit, *tinnient ambæ aures ejus.
12 Die illa præſtabo Hheli *quicquid loquor
contra familiam ejus, *incipiendo & perfi-
ciendo.
13 Indico enim ei me vindicaturum eſſe fa-
miliam ejus uſque in ſeculum: propter ini-
quitatem quam *novit, quia maledictionem
inferentibus ſibi filiis ſuis, *non tamen re-
preſſit eos.
14 Ideoq; juro familiæ Hheli, *ſi
expiabitur iniquitas familiæ Hheli ullo ſa-
crificio & munere uſque in ſeculum.
15 Cùm itaque cubuiſſet Schemuel uſq; mã-
ne, aperiebat *valvas domus Jehovæ: Sche-
muel enim timebat indicare Hheli illam vi-
ſionem.
16 Sed vocavit Hheli Schemuelem dicens,
Schemuel fili mi ? qui dixit: ecce me.
17 Et dixit quis eſt ſermo ille quo allocutus
eſt te ? ne quæſo celes me: *ita faciat tibi
Deus & ita pergat, ſi celaveris me quicquã
ex toto ſermone illo quo allocutus eſt te.
18 Itaque indicavit ei Schemuel omnes illos
ſermones nec celavit eum: qui dixit, Je-
hova eſt, quod bonum *videtur* in oculis ſuis
faciat.
19 *Cùm autem creviſſet Schemuel, Jeho-
va erat cum eo, adeò ut non fineret deci-
dere ullum ex omnibus ſermonibus ejus *in
terram.
20 Unde cognovit totus Jiſraël *a Dane uſ-
que Beerſchebahhum Schemuelem fidelẽ
eſſe prophetam Jehovæ.
21 Nam pergebat Jehova apparere Schilun-
te: *poſtquam revelaſſet ſe Jehova Sche-
mueli Schilunte *per ſermonem Jehovæ.

Caput IIII.

Jiſraëlitæ priore prælio contra Peliſchtæos fuſi arcam Dei a filiis Hhelis in caſtra adduci jubent ut ea duce rurſus cum hoſtibus dimicent, qui graviore adhuc clade accepta, arcam ſacerdotibus interfectis amittunt: ad cujus rei famam Hheli cadens & nurus pariens moriuntur, ut prædixerat Deus ſuprà capite 2. & 3.

1 [a] EVENIT autem ſermo Schemuelis *to-
ti Jiſraëli: cùm egreſſi Jiſraëlitæ obviã
Peliſchtæis in bellum caſtra-metarен-
tur ad illum *locum* qui *dicitur* *Eben-Hhezer,
& Peliſchtæi caſtra haberent *Apheki.
2 Nam cùm acie inſtructa Peliſchtæi irent
obviam Jiſraëli & [b] confereretur prælium,
plaga affectus eſt Jiſraël coram Peliſchtæis:
ita ut percuterent ipſo conflictu in eodem
agro quaſi quatuor millia virorum.
3 Quam ob rem cùm veniſſet populus in
caſtra, dixerunt ſeniores Jiſraëlis: quare pla-
ga affecit nos hodie Jehova coram Peliſch-
tæis ? aſſumamus ad nos Schilunte arcam
fœderis Jehovæ, ut procedens in medio
noſtri ſervet nos e manu inimicorum no-
ſtrorum.
4 Miſit itaque populus Schiluntem, ut depor-
tarent inde arcam fœderis Jehovæ exerci-
tuum *inſidentis Cerubinis: erant autem ibi
cũ arca fœderis Dei duo filii Hheli, Choph-
ni & Pinchas.
5 Fuit autem cùm veniret arca fœderis Je-
hovæ in caſtra, ut vociferarentur omnes Jiſ-
raëlitæ vociferatione magna adeò ut per-
ſtreperet terra.
6 Audientes autem Peliſchtæi ſonum illius
vociferationis dicebant, quid ſibi vult ſo-
nus vociferationis maximæ illius in caſtris

...quod verò ad reliqua attinet] quod vel è capite ſuperiore continetur, brevitatis ...
... *Incipiendo*] id eſt, totum id a principio ad finem, quod ... cap. denunciatur.

13 *Novit*] id eſt, cujus eſt reus ratione quam ſubjungitur. *Maledictionem*] ... verſitate & moribus qui bus debuit pro authoritate patria ſacerdotis, & judicis, ac ſeveritate magiſtratus. Vide hanc eorum ſuprà 2. vers. & ſequentibus.
14 *Si expiabitur*] vide annotatum ſuprà 2. ver. 25.
15 *Valvas domus*] id eſt, atrii, ut Jiſraëlitis adorantibus pateret.
17 *Ita faciat*] imprecatio, de qua vide Ruth. 1.17.
19 *Cùm autem*] explicat ſuſius quod ſuprà 2.26. atque iterum hic paraſceuaſtica ad ſequentia.
In terram] ita ut effectum ſuum non ſortiretur: metaphora à ſemine, cui ſatur benedicit Deus.
20 *A Dane*] vide Judic. 20. 1. de hac notatione.
21 *Poſtquam revelaſſet*] id eſt, cœpiſſet revelare, ſuprà ver. 7.
Per ſermonem] de quo in ſuperioribus.

a Heb. *fuit*: ſic Gen. 24.15.
1 *Toti Jiſraëli*] Nã mala denunciarat nõ tantùm domui Hheli: ſed etiam Jiſraëli ſuprà 3.11. & ſequentibus: ex quorũ prædictione & eventu ei reſpondente apud Jiſraëlem autoritas comparata eſt ſuprà 3.19. & 20. ver.
Eben-Hhezer] per anticipationem: nam nomen hoc conſtitutum eſt ex victoria de qua infra 7.12.
Apheki] civitas eſt Jehudæ, Joſue. 15.53
b Heb. *extenderetur*, vel *expediretur*.

4 *Inſidentis Cerubinis*] e quorum medio reſponſa dabat, Num. 7.89.

Hhebræorum? & intellexerunt arcam Jeho-
væ venisse in castra eorum.
7 Quapropter timentes Pelischtæi cùm [c] di-
cerent Deus venisse in castra eorum, dice-
bant, væ nobis: quia non fuit tale quippiam
[d] antehac.
8 Væ nobis, quis nos eripiet e manu [e] istorum
deorum magnificentissimorum? hi sunt illi
dii qui percusserunt Ægyptios, [f] præter sin-
gulas plagas, [g] in deserto.
9 Confirmate vos, & estote viri ô Pelischtæi,
ne serviatis Hhebræis quemadmodum ser-
vierunt vobis: estote igitur viri & pugnate.
10 Pugnantibus itaque Pelischtæis, iterum
plaga affecti Jisraëlitæ fugerunt quisque ad
tentoria sua, fuitq; plaga illa magna valde:
nam ceciderunt ex Jisraële triginta millia
peditum.
11 Et arca Dei capta est; duoque filii Hheli
mortui sunt, Chophni & Pinchas.
12 Tum currens quidam Binjaminita ex ipsa
acie, venit Schiluntem eodem die: vestibus
suis laceris, & [h] terra capiti suo inspersa.
13 Quo ingrediente ecce Hheli [i] sedebat in
solio, latus viæ observans: erat enim [k] ani-
mus ejus trepidus propter arcam Dei: cum-
que vir ille ingressus esset nuntiando per ci-
vitatem, exclamavit tota civitas.
14 Audiens verò Hheli sonum illius clamo-
ris dixit, quid sibi vult sonus ipsius multitu-
dinis? tum vir ille festinans venit ut nunci-
aret Hheli.
15 (Hheli autem natus erat nonaginta octo
annos: & oculorum ejus *acies* caligaverat
ita ut non posset videre)
16 Dixitq; vir ille ad Hhelin, ego *sum* qui ve-
nio ab ipsa acie, nam ego ex ipsa acie effugi
hodie: cui dixit, quid fuit rei, fili mi?
17 Tum respondens nuntius ille dixit, fugit
Jisraël coram Pelischtæis, & etiam magna
plaga fuit in populo: quia etiam duo [l] filii tui
mortui sunt, Chophni & Pinchas, & arca
Dei capta est.
18 Fuit ergo cùm mentionem faceret ille ar-
cæ Dei, ut caderet *Hheli* e solio retrorsum
ante latus portæ, ita ut fracta vertebrarum
cervicis suæ compage moreretur: senex e-
nim erat vir ille & gravis, & judicaverat Jis-
raëlem quadraginta annis.
19 Præterea nurus ejus uxor Pinchasi præg-
nans [f] proxima partui, cùm audiret hanc fa-
mam de capta arca Dei, & mortuo socero
suo ac viro suo: incurvavit se ut pareret, quia
[g] irruerant in eam dolores ejus.
20 Cumque, quo tempore moriebatur, dice-
rent quæ adstabant ei, ne timeto: nam fili-
um peperisti: non tamen respondit neq; ap-
posuit animum suum.
21 Indiderat autem nomen puero ipsi [h] I-Ca-
bodem, dicendo, emigravit gloria ab Jisraë-
le: *audiens* de capta arca Dei & de mortuo
socero suo ac viro suo.
22 Dicebat enim, emigravit gloria ab Jisraë-
le: [i] propterea quòd capta esset arca Dei.

CAPUT. V.

*Deturbi Pelischtæi propter abductam arcam su-
am animadvertens, Deum eorum comminuit, eosq;
& regionem eorum gravi plaga afficit: adeò ut con-
silium de remittenda arca inire cogerentur.*

1 PELISCHTÆI autem captam arcam
Dei abduxerunt Eben-Hhezere Asch-
dodum.
2 Ubi Pelischtæi acceptam arcam Dei in-
duxerunt [a] in ædem Dagonis: collocaveruntque
eam prope Dagonem.
3 Sed cùm surrexissent Aschdodæi postridie,
ecce Dagon collapsus jacebat facie sua in
terram coram arca Jehovæ: & accipientes
Dagonem, restituerunt eum in locum suum.
4 Surgentibus verò mane postridie, rursus
ecce Dagon collapsus jacebat facie sua in
terram coram arca Jehovæ: caput autē Da-
gonis & ambæ palmæ manuum ejus abscissæ
erant in ipso limine infero, tantùm [b] quod
referebat piscem remanserat in eo.
5 Idcirco non calcant sacerdotes Dagonis
aut ulli ingredientes in ædem Dagonis li-
men inferum Dagonis Aschdodi: usque in
hunc diem.
6 Præterea ingravescens manus Jehovæ
contra Aschdodæos [c] desolabat eos: (percu-
tiebat enim eos hæmorrhoidibus) Aschdo-
dum & terminos ejus.
7 Videntes autem Aschdodæi sic rem habe-
re: dicebant, non manebit arca Dei Jisra-
ëlis apud nos: nam dura est manus ejus
contra nos & contra Dagonem deum no-
strum.
8 Mittentes itaque congregaverunt omnes
satrapas Pelischtæorum ad se, quibus dixe-
runt, quid facturi sumus arca Dei Jisraëlis?
dixerunt verò illi, Gathum circumducitor
arca Dei Jisraëlis, quò circumduxerunt ar-
cam Dei Jisraëlis.
9 Sed fuit postquam circumduxissent eam,
ut esset manus Jehovæ contra civitatem illā
vexatione magna valde, qua percussit cives
illius civitatis a minimo usq; ad maximum:
[d] nam occultabant se inter eos hæmorrhoi-
des.
10 Quapropter miserunt arcam Dei Hhek-
ronem: fuitq; cùm intraret arca Dei Hhek-
ronem, ut clamarent Hhekronitæ dicen-
do, circumduxerunt ad me arcam Dei Jisra-
ëlis ad morte afficiendum me & populum
meum.
11 Proinde mittentes congregaverunt omnes
satrapas Pelischtæorum quibus dixerunt,
dimittite arcam Dei Jisraëlis, ut revertatur
in locum suum, neque morte afficiat me &
populum meum: erat enim vexatio lethalis
in tota ea civitate, gravis erat valde manus
Dei ibi.
12 Homines enim [e] qui supererant mor-
bant affecti hæmorrhoidibus: ita ut ascen-
deret exclamatio civitatis in cœlum.

CAPUT VI.

*Pelischtæi suorum sacerdotum consilio arcam
post septem mensium captivitatem cum muneribus
plaustro impositam dimittunt, quam Beth-Sche-
meschitæ ad suos fines venientem irreverenter a-
spicientes divinitus castigantur: quibus eam civi-
bus Jehharimæorum abducendam tradunt.*

1 FUERAT autem arca Jehovæ in agro
Pelischtæorum septem menses.
2 Cùm vocarent Pelischtæi suos sacerdo-

c Heb. dicerent [illegible]
d Heb. heri nudius tertius.
e [istorum Deorum] scil. calon vero Deo loquitur, ut decet ido-
lorum cultorem lo-
qui.
f [præter plagas] de illis loquitur, quibus affecit Ægyptios Jis-
raëlitas dimissuros antea [illegible] quibus in Exodo agitur a 7. ad 12
cap.
g [in deserto] ubi Ægyptii Jisraëlitas per-
sequentes in mari al-
gido submersi sunt,
quod desertum Schu-
ræ conjunctum erat
Exodi 15. 22. vide
annotata Exodi 15.
22.
h 12. Et terra capiti] vide annotata Jehos.
7. 6.
i 13. Sedebat in solio] quod erat ad ostium templi Jehovæ, supra
1. 9.
k Heb. cor ejus, &c. [illegible]
f Heb. ad pariendū.
g Heb. verterant se in eam dolores ejus.
h Non est gloria.
i 22. Propterea quòd] quasi dicat, illud eam supplicio cruciabat, & domesticam cala-
mitatem publicæ postponebat.

[illegible] quid facturi eſſemus arcæ Jehovæ? inſtruite nos qua ratione remittamus eam in locum ſuum.
3 Qui dixerunt, ſi remiſſuri eſtis arcam Dei Jiſraëlis, ne remittite eam ᵃdonis vacaneam, ſed ᵇ omnino reddite ei ᶜreatum, tunc ſanabimini, aut innoteſcet vobis ᵈ quare non recedat a vobis manus ejus.
4 Dicentibus autem *Peliſchtæis*, quis eſt ille reatus quem reddemus ei? dixerunt, *de* numero Satraparum Peliſchtæorum quinque hæmorrhoïdes aureas, & quinque mures aureos: quia plaga eadem eſt omnibus iſtis & ſatrapis veſtris.
5 Nam cùm feceritis ᵉimagines hæmorrhoïdum veſtrarum & imagines murium veſtrorum qui corrumpunt hanc terram, & dederitis Deo Jiſraëlis gloriam: fortaſſis allevabit manum ſuam a vobis & a Diis veſtris & a terra veſtra.
6 Et quare aggravaretis cor veſtrum, quemadmodum aggravarunt Ægyptii & Parho cor ſuum? nonne poſtquam præclara geſſit in eos, tàdem dimiſerunt iſtos ita ut abierint?
7 Nunc itaq; ᶜ facite unum plauſtrum novum, & accipite duas vaccas fœtas, ᵈ quibus nunquam eſt impoſitum jugum: & jungite eas vaccas illi plauſtro, pullos vero earum reducite domum ᵉ ne eas ſequantur.
8 Tum accipientes arcam Jehovę imponite eam plauſtro, & inſtrumenta iſta aurea, quæ reddideritis ei *in* reatum ponetis in capſula a latere illius: ſic dimittetis eam ut abeat.
9 Conſyderabitis autem, ſi viâ *ferente ad* terminum ejus, aſcenderit Beth-Schemeſchū, ipſe affecerit nos hoc malo maximo: ſin autem minus, utique cognoſcemus nequaquam manum ejus attigiſſe nos, caſum eſſe qui accidit nobis.
10 Fecerunt itaque viri illi ſic, nam accipientes duas vaccas fœtas junxerunt eas illi plauſtro: cùm pullos earum recluſiſſent domi.
11 Impoſueruntque arcam Jehovæ plauſtro illi: & capſulam ſuam unà cum muribus aureis, & cum imaginibus mariſcarum ſuarum.
12 Ita rectâ contendentes vaccæ per viam illam, per viam Beth-Schemeſchi, ᵉſtratâ viâ unicâ ᶠ ibant continenter mugientes, neque declinabant ad dexteram vel ſiniſtram: ſatrapæ verò Peliſchtæorum ſequebantur eas uſque ad terminum Beth-Schemeſchi.
13 Beth-Schemeſchitę autem metebant meſſem triticeam in ſua convalle: qui cùm ſublatis oculis ſuis viderent ipſam arcam, gaviſi ſunt ᵍ inſpiciendo.
14 Cumque perveniens plauſtrum in agrum Jehoſchuhhæ Beth-Schemeſchitę ſubſtitiſſet ibi, ubi erat lapis magnus: fiderunt ligna plauſtri, & ipſas vaccas obtulerunt holocauſtum Jehovæ.
15 Levitæ enim depoſuerunt arcam Jehovæ & capſulam illam quæ *erat* prope eam, in qua *erant* inſtrumenta aurea, & impoſuerunt lapidi illi magno: Beth-Schemeſchitæ autem offerebant holocauſta, & ſacrificabant ſacrificia die illo Jehovæ.
16 Quod quinq; ſatrapæ Peliſchtæorum cùm vidiſſent: reverſi ſunt Hhekronem eodem die.
17 Hæ autem ſunt hæmorrhoïdes aureæ quas reddiderunt Peliſchtæi Jehovæ in reatum: pro Aſchdodo una: pro Hhazza una: pro Aſchkelone una: pro Gatho una: pro Hhekrone una:
18 Et mures aurei *de* numero omnium civitatum Peliſchtæorum per quinque ſatrapias illas, ʰ nomine tam civitatum munitarum quàm vicorum paganorum: uſque ⁱ ad lapidem illum magnum, ſuper quem collocarūt arcam Jehovæ, *qui eſt* uſque in diem hunc in agro Jehoſchuhhæ Beth-Schemeſchitæ.
19 ᵏ Percuſſit autem ex Beth-Schemeſchitis qui inſpexerant arcam Jehovæ, ˡ ut percuſſerat ᵐ ex illis quinquagies mille ſeptuaginta homines: quapropter lugentes populus eò quòd percuſſiſſet Jehova populum plaga magna.
20 Dicebant Beth-Schemeſchitæ, quis poſſet conſiſtere coram Jehova Deo ſanctiſſimo iſto? & ad quem aſcendet a nobis?
21 Miſerunt ergo nuncios ad habitatores urbis Jehharimorum qui dicerent, reduxerunt Peliſchtæi arcam Jehovæ, deſcendite, abducite eam ad vos.
22 ⁿVenerunt itaque cives urbis Jehharimorum & abducentes arcam Jehovæ intulerūt eam in domum Abinadabi in ipſo colle: Elhhazarem autem filium ejus ſanctificaverunt ad obſervandum arcam Jehovæ.

quia Beth Schemeſchitæ erant Aharonitæ ad quos tradictio arcæ pertinebat, Numer 4. Secundò, quia tantum numerum hominum [illegible] ut Beth-Schemeſchi non potuit, nedum ipſum oppidum continere. Tertiò, quia ſi tanta fuiſſent affecti plaga, non potuiſſent [illegible] urbis Jehharimorum ad quos nuncios mittunt, ut ad ſe arcam accipiant. Hanc autem horum ſententiam facilè ſuſpicamur ex affinitate vocum Baſhem, in eis, & Babhām, in populo, una tantum litera diſcrepantium. 22 Venerunt] hunc verſum ad ſuperiora pertinere res ipſa docet: quare cum ſuperioribus conjunximus.

Caput VII.

Jiſraëlitæ Schemuelis opera ad veram reſipiſcentiam, reconciliationem cum Deo, & legum inſtaurationem adducti, vigeſimo poſt anno divinitùs ab invadentibus Peliſchtæis ſervantur, & ſtatim amiſſas civitates recuperant. Poſtremò forma quietæ gubernationis ſub Schemuele exponitur.

1 Fuit autem, ex quo tempore reſedit arca in urbe Jehharimorum, multis diebus elapſis, cùm jam eſſet vigeſimus annus: quando lamentantes tota familia Jiſraëlis ᵃ ſequebantur Jehovam,
2 (ᶻ Edixerat enim Schemuel toti familiæ Jiſraëlis dicendo, ſi ex toto ᵇ animo veſtro vos convertimini ad Jehovam, auferte deos alienigenæ *gentis* e medio veſtri & Hhaſchtarotas: & comparantes animum veſtrum ad Jehovam, colite eum ſolum, & eripiet vos e manu Peliſchtæorum.
3 Et amoverant filii Jiſraëlis Bahhalimos & Hhaſchtarotas: & colebant Jehovam ſolum.
4 Deinde edixerat Schemuel, congregate totum Jiſraëlem Mitzpam, ut ſupplicem pro vobis Jehovam.
5 Congregaverantque ſe Mitzpam, ᶾubi haurientes aquam effuderant coram Jehova, jejunanteſque illo die, dixerant illic, peccavimus Jehovæ. ita ᵛ judicaverat Schemuel filios Jiſraëlis Mitzpæ).

a Heb. [illegible]
b Heb. [illegible] ad verſ. [illegible]
[illegible]
19 [illegible]
19 Percuſſit e- [illegible] Schemeſchitis] eos qui propter [illegible] inſpiciendam arcam irreverenter accedebant ſupra 5. 3 vers.
Ut percuſſerat] hoc eſt, hæmorrhoïdibus, quibus Peliſchtæos percuſſerat. ſupra 5. 6 & ſequent.
m Ex illis] ex Peliſchtæis quorum antea meminit. Tranſcriptum invenimus in vetere codice Hebræo manuſcripto ex bibliotheca Illuſtriſſimi Principis Electoris Palatini. Quod autē de Beth-Schemeſchitis plerique hunc locum accipiunt, nobis non probatur: primùm

a Heb. lamentabantur poſt Jehovam.
2 Edixerat enim] his quatuor verſibus tota ratio adminiſtrationis qua Schemuel Jiſraëlitas gubernavit inde a morte Hhelis, exponitur: quod hyperbaton ut planius eſſet parentheſi incluſimus.
b Heb. omni corde.
5 Ubi haurientes] hyperbolica deſcriptio ingentis lamentationis, quaſi dicat eos lachrymarum rivos ex intimo fonte cordis hauſtos, oculis coram domino profudiſſe: quo hyperbolico genere pleni ſunt [illegible] pſalmi.
Judicaverat] Id eſt, populo [illegible] & cum Deo reconciliato, jus dixit, & corruptam Jiſraëliticæ Reip. & Eccleſiæ 1 Chr. [illegible] ſtatum correxit.

6 [illegible] Pelischtæi Jisraë-
litas congregatos se Mitzpam, ascenderent
Satrapæ Pelischtæorum versus Jisraëlem:
quod cùm audirent Jisraëlitæ timuerunt ab
c adventu Pelischtæorum.
7 Quapropter dicebant Jisraëlitæ ad Sche-
muelem, ne sileto pro nobis, quin inclames
Jehovam Deum nostrum : ut servet nos e
manu Pelischtæorum.
8 Et accipiens Schemuel agnum d lactentem
unum obtulit eum holocaustum totum Je-
hovæ : inclamavitque Schemuel Jehovam
pro Jisraële, & exaudivit eum Jehova.
9 Fuit enim Schemuele offerente holocau-
stum, cùm Pelischtæi appropinquassent ad
prælium contra Jisraëlem : ut intonaret Je-
hova sono magno eodem die contra Pe-
lischtæos & funderet eos, ita ut plaga affi-
cerentur coram Jisraële.
10 Egressi autem Jisraëlitæ Mitzpa persecuti
sunt Pelischtæos : quos percusserant usque
ad locum subjacentem Beth-Cari.
11 Tunc accipiens Schemuel lapidem quen-
dam collocavit eum inter Mitzpam & inter
scopulum illum cujus nomen vocavit e E-
ben-Hhezerum : dicebat enim, usque huc
adjuvit nos Jehova.
12 Sic depressi sunt Pelischtæi, neque perre-
xerunt deinceps invadere terminum Jisraë-
litarum : erat enim manus Jehovæ contra
Pelischtæos omnibus diebus Schemuelis.
13 Et f redactæ sunt civitates illæ ad Jisraë-
lem, quas ceperant Pelischtæi ab Jisraële,
inde a Hhekrone Gathum usque, & termi-
num earum eripuit Jisraël e manu Pelisch-
tæorum : eratque pax inter Jisraëlitas &
inter Emoræos.
14 Judicavit autem Schemuel Jisraëlem om-
nibus diebus vitæ suæ.
15 Profectusque de anno in annum obibat
domum Dei fortis & Gilgalem & Mitz-
pam : ut judicaret Jisraëlem in omnibus lo-
cis istis.
16 (Quamvis regressio ejus esset Ramâ, quia
ibi erat domus ejus, & ibidem judicaret Jis-
raëlem) : & extruxit illic altare Jehovæ.

b Heb. a facie : sic Gen. 36. 6. faciem pro adventu.
d Heb. lactis.
11 Beth-Cari] nomen scopuli illius de quo versu 12.
e id est, lapidem adjumenti, de quo suprà 4. 1.
13 Neque perrexerunt, &c.] post clades acceptas, ut dilatarent regionem suam: sed contenti erant stationario militum usu, quæ acquisiverant: nam est proleptica narratio omnium quæ tempore Schemuelis contra Pelischtæos contigerunt, vide infrà 10. 5. & 13. 3.
Erat enim] ut paulatim res acquisitas amitterent, quod versus proximus indicat, & historia sequens docet.
f reversæ sunt.
13 Erat pax] id est, inter eos nullum gerebatur bellum : sic Judic. 4. 17.
14 Omnibus diebus] etiam comprehenso Schaulis regno, ut apparet infrà 13. 15. & 16. capitibus. Hinc factum ut Actorum 13. 21. Schemueli & Schauli conjunctim anni quadraginta tribuantur.
15 Domum Dei fortis] id est, urbem Jebbarimorum arcæ Dei domicilium quia coram ea ex lege festis anniversariis maximi conventus habebantur Exod. 23. 17.
Gilgalem & Mitzpam] quæ duo loca in media longitudine terræ sita erant, ut Mitzpa extremitatum latitudinis ad occidentem & Gilgal ad orientem attingerent : quare videbantur habendis conventibus commodissima. 17 Ramam] vide suprà 1. 1. Illic] nimirum in urbe Jebbarimorum, ubi area erat : sic enim frequenter relativa ad remotiora antecedentia referuntur : ut Gen. 10. 12. & infrà 17. 8. & 2. Schem. 21. 13. & Psalmo 99. 7. Cujusmodi multa in Novo Testamento extant.

Caput VIII.

Schemuel jam senex filios suos in administrationem populi cooptat, qui a patris vestigiis longè discedentes, Jisraëlitis regem a Schemuele petendi occasionem præbent. Quare Schemuel Deo consulto eos a proposito frustra deterrere conatus, propter damna quæ accepturi erant inde, annuens illorum petitioni eos dimittit.

1 SED fuit cùm senuisset Schemuel, & pro-
posuisset filios suos judices Jisraëli,
2 (Erat autem nomen primogeniti filii e-
jus a Joel, & nomen secundi ab eo Abija) :
Judices [illegible] usque ad Beer-Scheba-
hhum :
3 Nec ambularent filii ejus viis ejus, sed b se-
ctarentur lucrum : & accipientes munus per-
verterent judicium.
4 Ut congregaverunt se omnes seniores Jisraë-
lis venirent ad Schemuelem Ramam,
5 Et dicerent ad eum, ecce tu senuisti & filii
tui non ambulant viis tuis : nunc præpone
nobis regem, ad vindicandum nos, ut habent
omnes istæ gentes.
6 Malum autem visum est istud verbum in o-
culis Schemuelis, cùm dicerent, da nobis
regem ad vindicandum nos : quapropter
supplicavit Schemuel Jehovam.
7 Sed dixit Jehova ad Schemuelem, ausculta
voci populi hujus in omnibus quæ indicunt
tibi : non enim te spreverunt solum, sed me
spreverunt, ne regnem super ipsos.
8 Secundum omnia illa facta quæ fecerunt a
die quo deduxi eos ex Ægypto usque in
hunc diem, quibus dereliquerunt me & co-
luerunt Deos alienos : sic ipsi faciunt etiã tibi.
9 Nunc itaque ausculta voci illorum : verun-
tamen cùm c sedulo contestatus fueris con-
tra eos, & indicaveris eis rationem istam
regis qui regnaturus est super eos.
10 Itaque indixit Schemuel omnia verba Je-
hovæ populo, petentibus a se regem.
11 Ac dixit, hæc erit ratio ipsa regis qui re-
gnabit super vos, filios vestros accipiet ut si-
bi disponat in curribus suis & in equitibus
suis, & currant ante currum suum.
12 Et ad disponendum sibi præfectos mille-
nis, & præfectos quinquagenis : & ad aran-
dum d arva sua & ad metendum messem
suam, & ad faciendum instrumenta bellica
sua, & instrumenta curruum suorum.
13 Similiter filias vestras accipiet in unguen-
tarias, in coquas & in pistrices.
14 Etiam agros vestros, & vineas vestras ac
oliveta vestra optima accipiet, & dabit ser-
vis suis.
15 Semina quoq; vestra & vineas vestras de-
cimabit : & dabit aulicis suis & servis suis.
16 Servosq; vestros & ancillas vestras ac ju-
venes vestros præstantissimos & asinos ve-
stros accipiet ; quod faciet ad opus suum.
17 Greges vestros decimabit : denique vos
eritis ei in servos.
18 Adeo ut clamaturi sitis die illa propter re-
gem vestrum, quem elegeritis vobis : sed
non exaudiet vos Jehova die illa.
19 Renuerunt tamen populus auscultare voci
Schemuelis : & dixerunt, nequaquam : sed
rex præerit nobis.
20 Ut simus nos quoq; sicut omnes istæ gen-
tes, & vindicet nos rex noster, & procedens
ante nos gerat bella nostra.
21 Audiens itaque Schemuel omnia verba
populi, elocutus est ea apud Jehovam.
22 Et edixit Jehova Schemueli, ausculta voci
eorum, ut præficias eis regem : quapropter
edixit Schemuel Jisraëlitis, ite quisque in
civitatem suam.

a Idem qui 1. Chro. 6. 28. Vaschni vocatur.
2 Usque ad] Spondiche, quia sub una extremitate alteram e oppositam terræ Dan simul intelligi.
b Heb. declinarent post lucrum.

Caput IX.

Schaul ad Schemuelem occasione amissarum asinarum eum de illa consulturus adveniens, de regia dignitate sibi delata prænunciatur, & ab eo honorificè excipitur, & a Schemuele præmisso puero deducitur.

1 ERAT autem quidam e Binjamine, cu-
jus nomen Kich, filius a Abielis, filii
Tzeroris, filii Bechorathi, filii Aphia-
chi,

chi, filii viri Binjaminitæ valens ro-
buſtæ.
2 Huic verò erat filius nomine ſuo Schaul
juvenis & [b] elegans, adeo ut nemo eſſet e
filiis Jiſraëlis elegantior eo:ab humero ſuo
ſurſum verſus altior erat toto populo.
3 Cùmque amiſſæ eſſent aſinæ quædam Ki-
ſcho patri Schaulis: edixit Kiſch Schauli
filio ſuo, accipe nunc tecum unum ex iſtis
pueris, & ſurgens abi quæſitum iſtas aſi-
nas.
4 Itaque tranſivit in montem Ephrajimi,
cùm pertranſiviſſet terram Schaliſchæ ne-
que inveniſſent: pertranſiviſſent etiam ter-
ram Schaħhalimorum, neque *illic* eſſent,
denique pertranſiviſſent terram Binjami-
nitarum, neque inveniſſent.
5 Ipſis venientibus in terram Tzuphi, Schaul
dicebat puero ſuo qui cum ipſo erat, age-
dum revertamur: ne ceſſans pater meus de
aſinis illis, ſollicitus ſit de nobis.
6 Qui dixit ei, ecce jam vir Dei eſt in civita-
te iſta, & quidem vir honoratiſſimus, quic-
quid prædicit [d] omnino evenit: eamus nunc
illuc, fortè indicabit nobis viam noſtram
ad id cujus cauſâ profecti ſumus.
7 Dixit verò Schaul puero ſuo, ecce ergo
eamus ſed quid adferemus viro iſti? nam
panis [e] defecit ex inſtrumentis noſtris, &
donarium nullum eſt quod adferamus ad
virum hunc Dei: quid *eſt* penes nos?
8 Tum pergens puer ille reſpondere Schauli
dixit, ecce præſentem in manu mea qua-
drantem ſicli argentei: hunc dabo viro iſti
Dei, ut indicet nobis viam noſtram.
9 Antiquitus in Jiſraële ſic dicebat quiſque,
cùm profecturus eſſet ad conſulendum De-
um, agite eamus uſque ad Videntem: nam
qui propheta hodie, antiquitus vocabatur
Videns.
10 Cùm itaque dixiſſet Schaul puero ſuo, bo-
nus eſt ſermo tuus, agedum eamus: & irent
verſus illam civitatem, ubi erat vir ille
Dei,
11 Ipſi aſcendebant per clivum civitatis, cùm
invenerunt puellas egredientes ad hauri-
endum aquam: & dixerunt illis, éſtne illic
Videns?
12 Quæ reſpondentes eis dixerunt, eſt, ecce
ante te: feſtina jam, nam hodie venit in ci-
vitatem, quia [f] convivium *eſt* huic populo
in iſto excelſo.
13 Simulac ingreſſi eritis civitatem, inveni-
etis eum, cùm nondum aſcenderit excelſum
iſtud ad comedendum, nam non comedet
populus uſque dum advenerit, cùm ipſe be-
nedixerit convivio, poſtmodum comedent
invitati; nunc ergo aſcendite, nam hoc ip-
ſo [g] tempore inventuri eſtis eum.
14 Cùmque aſcendiſſent in civitatem ipſis
pervenientibus in mediam civitatem: ecce
Schemuel prodibat obviam illis, ut dedu-
ceret ad excelſum illud.
15 (Jehova enim revelarat aurem Schemu-
eli: die uno antequam adveniret Schaul,
dicendo:
16 Hoc ipſo tempore cras miſſurus ſum ad
te quendam e terra Binjaminis ut ungas e-
um in anteceſſorem ſuper populum meum
Jiſraëlem, & ſervet populum meum e ma-
nu Peliſchtæorum: nam reſpexi populum
meum: quia pervenit clamor ejus ad me.)
17 Cùmque Schemuel videret Schaulem Je-
hova dixit ei, ecce hic *eſt* vir, quem dixe-
ram tibi, hic imperium obtinebit in popu-
lo meo.
18 Quapropter Schauli accedenti ad Sche-
muelem intra portam: & dicenti, indica
quæſo mihi ubinam ſit domus Videntis?
19 Reſpondit Schemuel Schauli dicens, ego
ſum ille Videns, aſcende ante me in iſtud
excelſum ut comedatis mecum hodie: & di-
mittam te manè, quicquid autem eſt in
[h] animo tuo *jam* indico tibi.
20 Nempe quod ad aſinas, quæ amiſſæ erant
tibi [i] abhinc tertio die, ne apponito animũ
tuum ad illa: nam inventæ ſunt: erga quem
autem eſt totum deſyderium Jiſraëlis? nón-
ne erga te, & erga totam familiam patris
tui?
21 Reſpondens autem Schaul dixit: an non
Binjaminita ſum [k] minimus e tribubus Jiſra-
ëlis, & familia mea infima eſt omnium fa-
miliarum in tribubus Binjaminis? & quam
ob rem allocutus es me ſermone hujuſmo-
di?
22 Aſſumpſit tamen Schemuel Schaulem &
puerum ejus, quos introduxit in cœnacu-
lum: deditque eis locum in [l] ſummo invita-
torum, qui *erant* quaſi triginta viri.
23 Tum dixit Schemuel coquo, cedo partem
illam quam dederam tibi: de qua dixeram
tibi, repone eam apud te.
24 Cumque deprompſiſſet coquus armum
quendam & quæ hærebant ei, appoſuit *Sche-
muel* ante Schaulem dicens, ecce quod reli-
quum *erat* ponens ante te, comede: nam in
hoc tempus reſervatum fuit tibi, ex quo dixi,
populum invitavi: ſic comedit Schaul cum
Schemuele illo die.
25 Poſteà deſcenderunt ex illo excelſo in ci-
vitatem: ubi locutus eſt *Schemuel* cum
Schaule verſus ſuum tectum.
26 Illis autem manè ſurgentibus fuit cùm
aſcenderet aurora, ut vocaret Schemuel
Schaulem verſus tectum ſuum dicens, ſurge
ut dimittam te: cumque ſurrexiſſet Schaul;
egreſſi ſunt ambo, ipſe & Schemuel fo-
ras.
27 Ipſi deſcendebant ad extremum civitatis,
cùm Schemuel edixit Schauli, dic huic pu-
ero ut tranſeat ante nos: (tranſivit itaque:)
tu autem ſta jam, & [m] enunciabo tibi ſer-
monem Dei.

CAPUT X.

Schemuel Dei juſſu Schaulem in regem ungit privatim, & de vocatione ipſum ſignorum prædictione confirmat. Deinde Mitzpa in publicum convocatibus, primùm Dei nomine cum populo expoſtulat, & ſortitione deſignatum a Deo regem populo ſiſtit, qui eum maxima ex parte acclamationibus excipit.

1 Tum accepta Schemuel phiala olei per-
fundens caput ejus osculatus eſt eum:
& dixit, nónne *ſic faciendum eſt*, quia
unxit te Jehova in anteceſſorem ſuper poſ-
ſeſſionem ſuam?

Nam reſpexi] id eſt, [illegible] Iſraeli.

18 Quicquid autem] quicquid cogitas ex me ſciſcitari, quod ſequens verſus explicat.

h Heb. in corde tuo 20. ver.

i Heb. hodie eſt tertius [illegible].

20 Erga quem] q.d. noſti omnium Jiſraëlitarum deſyderium eſſe ut ſibi præficiatur rex, prout ſenſores mihi expoſuerũt, ſupra 8.5. jam verò cui defert Deus hanc dignitatem niſi tibi, ac proinde familiæ patris tui?

21 An non Binjaminita] modeſtè ex his rationibus gradatim regnum recuſat: a tribu omnium infirmiſſima ex hiſtoria Judic. 20. a perſonæ ſuæ & a familiæ totius tenuitate.

k Heb. e minimis tribuum: hypallage.

22 Deditque] hac collocatione & armi appoſitione cœpit dignitatẽ Schaulis invitatis adumbrare.

l Heb. in capite.

24 Ex quo dixi] ex quo indixi coquo, ut convivium invitatis pararet.

25 Verſus ſuum] ut pote locum ſecretiorem, ac proinde commodiorem ſermonibus habendis & precibus, Danielis 6.11. Act. 10.9.

26 Dicens ſurge] Paralepſis, cujuſmodi eſt Gen. 3.1. vide annotata ibi. Reticentur enim monita Schauli a Schemuele data.

27 Sta jam] ut cum reverentia audias divinum oraculum, vide annotata Gen. 48. 33. & Num. 23.18.

m Heb. faciam ut audias.

1 Oſculatus eſt] in ſubjectionis ſignum: vide Gen. 41. 40. [illegible]

2 Cùm abieris hodie a me invenies duos
viros apud ſepulchrum Rachelis, in ter-
mino Binjaminis Tzeltzachi, qui dicent ad
te, inventæ ſunt aſinæ quas quæſitum abie-
ras, & ecce omiſſis pater tuus rebus iſtis a-
ſinarũ, ſollicitus eſt de vobis dicendo, quid
faciam filio meo?
3 Et inde progreſſus ulterius, cùm veneris
uſque ad planitiem Taboris, invenient te
illic tres viri aſcendentes ad Deum in do-
mum Dei fortis: unus ferens tres hœdos, &
alter ferens tres tractas panis, & alius fe-
rens utrem vini.
4 Qui interrogabunt te de proſperitate: da-
buntque tibi duas *tractas* panis, quas acci-
pies e manu eorum.
5 Poſtmodum pervenies ad collem ipſum
Dei, ubi ſunt ſtationarii milites Peliſchtæ-
orum: eritque ibi cùm ingreſſus fueris civi-
tatem, ut occurras turbæ Prophetarum
deſcendentium de illo excelſo, cum nablio
& cum tympano & tibia & cithara ante ſe,
qui prophetabunt:
6 Irruetque ſuper te ſpiritus Jehovæ, ut pro-
phetes cum eis: & mutaberis in virum a-
lium.
7 Quòd cùm erit, cùm evenerint ſigna iſta
tibi: fac quod obvenerit manui tuæ, quia
Deus ipſe tecum erit.
8 Poſteà deſcendens ante me Gilgalem,
quò ecce ego deſcendam ad te, ad offe-
rendum holocauſta, & ad ſacrificandum
ſacrificia euchariſtica: ſeptem diebus ex-
pectato uſquedum venero ad te, & notum
faciam tibi id quod facturus es.
9 Itaque fuit cùm avertiſſet humerum ſuum
abeundo a Schemuele ut mutaret ei Deus
cor in aliud: & evenerint omnia iſta ſigna
die eodem.
10 Cùm autem veniſſent illuc ad collem illũ,
ubi ecce turba prophetarum obviam facta
eſſet ei: irruente ſuper eum ſpiritu Dei pro-
phetabat inter eos.
11 Fuitque cùm omnes qui noverant eum
antè, viderent, quòd ecce cum prophetis
prophetaret: ut diceret populus alter ad
alterum, quid hoc *eſt quod* accidit filio
Kiſchi? an etiam Schaul *eſt* inter prophe-
tas?
12 Reſpondens autem quidam, ex eo loco
dixit, at quis *eſt* pater eorum? idcirco a-
biit in proverbium, an etiam Schaul *eſt*
inter prophetas?
13 Cùm autem abſolviſſet prophetare, in-
greſſus eſt ipſum excelſum.
14 Dixit autem patruus Schaulis ad eum &
ad puerum ejus quò abieratis? qui dixit,
ad quærendum aſinas, cùm autem videre-
mus nuſquã eſſe, venimus ad Schemuelem.
15 Dicente verò patruo Schaulis: indica
quæſo mihi quid dixerit vobis Schemuel.
16 Dixit Schaul ad patruum ſuum, certò in-
dicavit nobis inventas eſſe aſinas: ſed ne-
gotium regni non indicavit ei quod edixe-
rat Schemuel [illegible]
17 Schemuel autem convocato populo Mitz-
pam ad Jehovam;
18 Dixit ad filios Jiſraëlis, ſic ait Jehova Deus
Jiſraëlis, ego eduxi Jiſraëlem ex Ægypto
& eripui vos e manu Ægyptiorum, & e ma-
nu omnium regnorum, ab opprimentibus
vos.
19 Vos verò hodie ſpreviſtis Deum veſtrum,
qui ipſe ſervat vos ab omnibus malis ve-
ſtris & anguſtiis veſtris: cùm dixiſtis ei; i-
mò regem præpones nobis: nunc ergo ſiſtite
vos coram Jehova per tribus veſtras, & per
duces veſtros.
20 Cumque faceret Schemuel ut accede-
rent omnes tribus Jiſraëlis, deprehenſa eſt
tribus Binjaminis.
21 Deinde cùm faceret ut tribus Binjaminis
accederet per familias ſuas: deprehenſa eſt
familia Matreæ *gentis*, denique deprehen-
ſus eſt Schaul filius Kiſchi, quem cùm quæ-
rerent non inveniebatur.
22 Quam ob rem cùm rogarent iterum Je-
hovam, an adhuc adventaturus eſt huc il-
le? dixit Jehova, ecce ipſe latitat ad impe-
dimenta.
23 Tum accurrentes aſſumpſerunt eum inde,
qui ſtitit ſe in medio populi: erat autem al-
tior toto populo ab humero ſuo ſurſum ver-
ſus.
24 Tum dixit Schemuel ad totum populum,
videtiſne quem elegit Jehova, non eſſe ei
ſimilem in toto populo? tunc vociferantes
totus populus dixerunt, vivat Rex.
25 Cumq; elocutus eſſet Schemuel apud po-
pulum jus regni, & deſcripſiſſet in quodam
libro, quem collocavit coram Jehova: di-
miſit Schemuel totum populum, quemque
domum ſuam.
26 Et etiam Schaul abiit domum ſuum Gib-
hham, comitantibus eum copiis, quorum
tetigerat Deus animos.
27 At homines nequã dicebant, quid ſerva-
ret nos iſte? contemnentes eum, ut ne affer-
rent quidem ei munus, tamen planè con-
ticuit.

Caput XI.

Hhammonitæ Jiſraëlitarum fines invadentes, Jabeſchitas ita obſidione premunt, ut turpiſſima conditione deditionem poſt ſeptem dierum induciaſ paciſcantur: ſed interea Schaulis diligentia copioſus exercitus colligitur; quo fuſis Hhammonitis liberantur Jabeſchitæ, & ſic Schaulis vocatio confirmatur.

1 NAM aſcendens Nachaſch Hhammo-
nita caſtra habebat contra Jabeſchũ
Gilhhadis: tandem dicentibus omni-
bus civibus Jabeſchi ad Nachaſchum, pan-
ge nobiſcum fœdus ut ſerviamus tibi:
2 Dicebat ad eos Nachaſch Hhammonita,
hac *lege* pangam vobiſcum, effodiendo vo-
bis oculum dexterum cujuſque: ut impo-
nam hoc ipſum probrum toti Jiſraëli.
3 Dixerunt autem ad eum ſeniores Jabeſchi,
deſiſte a nobis ſeptem dies, ut mittamus
nuntios per totum terminum Jiſraëlis quòd

2 [illegible] *dictũ*] ſignis non, [illegible] Schaulem confirmat.
Sepulchrum Rachelis] propè Beth-Lechemum Gen. 35. 19. 20.
Tzeltzachi] nomen eſt loci, quem ſuperioribus verbis circumſcribit.
3 *In domum Dei*] id eſt, in urbem Jehhudæorum ubi arca reſidebat.
a Heb. *de pace*.
5 *Ad collem*] ad [illegible] patriam Gibhhæ, ubi erat excelſum ſive ſynagoga, locus cœtui ſacro deſtinatus: ideo vocatur collis Dei.
Stationarii milites] vide annotata ſupra 7. 13. & infrà 13. 3.
Turba Prophetarum] ſtudioſorum operam dantium propheticæ [illegible] [illegible] id eſt, [illegible] Prophetarum dicuntur alibi Prophetæ [illegible]
Cum Nablio] his inſtrumentis utebantur pro incitamentis, ut apparet ex 2. Regum 3. 15.
6 *Mutaberis in virum*] id eſt, animus tuus eo ſpiritu [illegible] [illegible] imbuetur, quod ad obeundum regium munus [illegible] [illegible]
7 *Quod obvenerit*] prout te vocatum ſenſeris itaambulato, & ſuo tempore regem te præſta: ut feciſſe legitur infrà 11. 7. & 13. 2. & 3.
8 *Poſteà deſcendens*] cùm ex ſucceſſu [illegible] obvenerint manui tuæ contra Hhammonitas & Peliſchtæos.
Ad offerendum] eò ire illi addidit, ut apparet infrà 11. 2. & 13. 8.
Septem diebus] de quibus infrà 13. 8.
b Heb. *ab ſero* [illegible]
c Heb. *vir ad proximum ſuum*.
d Heb. *fuit*.
12 *Quidam ex eo loco*] fortaſſis unus aliquis ex illorum Prophetarum numero.
Pater eorum] inſtitutor: quaſi dicat, an putatis hos prophetas eſſe eò quòd tantùm ab hominibus inſtituti ſunt, & non potiùs quòd divinitus prophetandi donum habuerant?
e Heb. *fuit*.
In Proverbium] de aliquo qui aliquid præter expectationem præſtat, vide infrà 19. 24. 13 *Excelſum*] idem in colle Dei, de quo ſuprà ver. 5. 14 *Quò abieratis*] [illegible] Schaulem prophetaſſe, & rei novitate motus ſtudioſius percontatur, præſertim auditâ mentione Schemuelis. f Heb. *indicando indicavit*. 26 *Quod edixerat*] ſubaudi, ne cuiquam indicaret; quapropter etiam patruum Schaulis [illegible], cùm Schaulem unctum eſſe ſuprà 9. [illegible] [illegible]

ſi nemo fuerit qui ſervet nos, tum exibimus
ad te.
4 Cùm itaque veniſſent iſti nuntii *Gibhham
Schaulis,& elocuti eſſent verba illa audien-
te populo: totus populus ſublata voce ſua
flebant.
5 Ecce autem Schaul ſequebatur armentum
ſuum ex agro,dixitque Schaul, quid *eſt* huic
populo quòd flent? qui narrarunt ei verba
civium Jabeſchi.
6 Tū irruente ſpiritu Dei ſuper Schaulem dum
audiret verba iſta: accenſa eſt ira ejus valde.
7 Et acceptum par boum membratim diviſit
illud,& tranſmiſit in totum terminum Jiſra-
ëlis per eoſdem nuntios dicendo, quiſ-
quis non exibit poſt Schaulem & poſt Sche-
muëlem,ſic fiet armento ejus. Unde incidit
pavor Jehovæ in populum ita ut exirent [b] u-
nanimes.
8 Quos cùm recenſeret in Bezeko, fuerunt
Jiſraëlitarum trecenta millia: virorum au-
Jehudæ triginta millia.
9 Qui dixerant nuntiis illis qui advenerant,
ſic dicetis civibus Jabeſchi Gilhhadis: cras
aderit vobis ſalus cùm incaleſcet ſol: quod
redeuntes nuntii illi cùm indicaſſent civibus
Jabeſchi,illi lætati ſunt.
10 Itaq; dixerunt cives Jabeſchi *Hhammonitis*,
cras exibimus ad vos ut faciatis nobis om-
nino prout bonū *videbitur* in oculis veſtris.
11 Fuit autem poſtridie, ut diſpoſito Schaul
populo tribus agminibus pervaderent me-
dia caſtra in vigilia matutina: percuterent-
que Hhammonitas uſque ad æſtum diei: fu-
itque ut qui reſidui erant diſpergerentur
neque relinquerentur ex eis duo ſimul.
12 Tum dixit populus ad Schemuelem, quis
eſt qui dicebat, Schaul *ne* regnaret ſuper
nos? date hujuſmodi homines ut morti tra-
damus eos.
13 Sed dixit Schaul,non tradetur morti quiſ-
quam die hoc: quandoquidem hodie effe-
cit Jehova ſalutem in Jiſraële.

CAPUT XII.

*Schemuel Jabeſchi comitiis Gilgalem indictis co-
ram populo & rege anteactam ſuam adminiſtra-
tionem cenſuræ ſubjicit: quâ probata, populum in-
grati in Deum animi arguit, & cœlitus edito
ſigno eorum animos percellit: deinde conſternatos
& reſipiſcentes erigit & confirmat, atque ad con-
ſtantiam in Dei cultu hortatur.*

1 TUM dixit Schemuel ad populum agi-
te eamus Gilgalem ut renovemus ibi
regnum hoc.
2 Abierunt itaque totus ille populus Gilga-
lem ut regem conſtituerent ibi Schaulem
coram Jehova Gilgale, & ſacrificarent ibi
ſacrificia euchariſtica coram Jehova: quam
ob rem lætatus eſt ibi Schaul & omnes Jiſra-
ëlitæ pervalde.
3 Præterea dixit Schemuel ad totū Jiſraëlē:
ecce auſcultavi voci veſtræ in omnibus quæ
dixeratis mihi: & conſtitui ſuper vos regem.

4 Nunc autem ecce regem ipſum pergentem
ante vos: cùm ego ſenui & incanui, & filii
mei ecce ſunt inter vos: ego verò continen-
tēs ambulavi coram vobis a pueritia mea in
diem hunc.
5 Ecce me, teſtificamini contra me coram
Jehova & coram uncto ejus, cujus bovem
acceperim: aut cujus aſinum acceperim: aut
quem fraudaverim: aut quem concuſſerim:
aut e cujus manu acceperim redemptionis
pretium, ut abderem oculos meos propter
illud; & reddam vobis.
6 Qui dixerunt, nō fraudaſti nos, neq; concuſſi-
ſti nos, neq; accepiſti quicquā e manu ullius.
7 Tum dixit ad eos, teſtis *eſt* Jehova contra
vos,& teſtis *eſt* unctus ejus hodie, vos non
inveniſſe in manu mea quicquam: dixitque
populus, teſtis *eſt*.
8 Dixitq; Schemuel ad populū: Jehova *teſtis*
eſt, qui [a] magnificavit Moſchē & Aharonē,&
qui deduxit majores veſtros e terra Ægypti.
9 Nunc itaque ſiſtite vos, & contendam vo-
biſcum coram Jehova: de omnibus [b] juſtis
factis Jehovæ quæ fecit vobiſcum & cum
majoribus veſtris.
10 Poſtquam veniſſet Jahhakob in Ægyptum:
clamantibus majoribus veſtris ad Jehovam,
miſit Jehova Moſchen & Aharonem, qui e-
duxerūt majores veſtros ex Ægypto & col-
locaverunt eos in loco iſto.
11 ‖ Deinde cùm obliviſcerentur Jehovæ Dei
ſui: dedidit eos in manum Siſeræ principis
militiæ Chatzoris,& in manum Peliſchtæo-
rum,& in manum Regis Moabitarum, qui
oppugnaverunt eos.
12 Sed cùm clamarent ad Jehovam dicentes,
peccavimus quòd deſerentes Jehovam co-
luimus Bahhalimos & Hhaſchtarothas: at
nunc eripe nos e manu hoſtium noſtrorum,
ut ſerviamus tibi:
13 ‖ Miſit Jehova Jerubbahhalem & Beda-
nem & Jiphtachum & Schemuelem: eripu-
itque vos e manu hoſtium veſtrorum cir-
cumquaque, ita ut habitaretis ſecurè.
14 Denique videntes Nachaſchum regem
Hhammonitarum invaſiſſe vos, dixiſtis mi-
hi, nequaquam, ſed rex regnaturus eſt ſuper
nos: cùm Jehova Deus veſter, ſit rex veſter.
15 Nunc igitur ecce regem illum quem elegi-
ſtis, quem petiiſtis: ecce inquam [c] præfecit
vobis Jehova regem.
16 Si timentes Jehovam colueritis eum, & au-
ſcultaveritis voci ejus, neque [d] occaſionem
dederitis mutandi præſtitutum Jehovæ uti-
que [e] permanebitis tum vos tum etiam rex
ipſe qui regnat ſuper vos, [f] ſequentes Jeho-
vam Deum veſtrum.
17 Sed ſi non auſcultaveritis voci Jehovæ,
quin mutaveritis præſtitutum Jehovæ, uti-
que erit manus Jehovæ contra vos, ut contra
patres veſtros.
18 Etiam nunc conſiſtite, & reſpicite hanc
rem maximam: quam facturus eſt Jehova
ante oculos veſtros.
19 Nonne *dies* meſſis triticeæ eſt hodie? ubi
invocavero Jehovam, edet tonitrua & pluvi-
am: itaque agnoſcite & videte malum ve-
ſtrum quod feciſtis, magnum eſſe in oculis
Jehovæ petendo vobis regem.
20 Cumq; clamaret Schemuel ad Jehovam,
ſolidit

4 Nunc autem] quaſi dicat, cùm nunc regem habeatis, ad quem Reipub. veſtræ gubernatio pertinet: & ego ætatis imbecillitate excuſer, ſilii autem mei lege in privatorum conditionem devenerint, ego me ultro ſiſto, ut adminiſtratæ ab ineunte ætate a me Reipub. rationē reddam.
5 Ut abderem] id eſt, ab injuria cognoſcenda muneribus corruptus averterem me.

a Heb. fecit. Deut. 32.6.

b Heb. juſtitias.
9 Juſtis factis] tam beneficiis, ex promiſſione: quam ſuppliciis, ex ipſorum meritis: ut ſequens narratio indicat.

10 In loco iſto] Nam duo Moſche duo regna Emoræorum occupata ſunt, in quibus erat Jabeſch. Num. 20. & 21.
‖ Judicum 4.
Judicum 10.7.
Judicum 3.

‖ Judic. 6. Judic. 10. Judic. 13.
13 Bedanem] id eſt, Jairē Menaſchitam, de quo Judicum 10.3 nam hoc cum ordine rerum congruit, quo utitur Schemuel: tum loco qui eſt, 1. Chro. 7.17.
14 Nequaquam] vide ſupra 8.19.
Cum Jehova] at quo loco gubernationem ejus contemni eſſe demonſtravi ſupra 8.7.
c Heb. dedit ſuper vos.
d Heb. [illegible]
e Heb. eritis.
f Heb. poſt Jehovam [illegible]

19 [illegible]

[illegible] non ut eorum, qui priùs Schaulem pro rege non agnoverant [illegible] quibus poſtea in [illegible] rebellionis præſidetur. [illegible]] præſentem ac ejus [illegible] convenientiam [illegible] confirmatur ex capite 14.[illegible] 3. Præterea dixit] [illegible] Gilgalem.

edidit Jehova sonos & pluviam eodem die: timuitque totus populus valde Jehovam & Schemuelem.
21 Quam ob rem dixerunt totus populus ad Schemuelem, supplica pro servis tuis apud Jehovam Deum tuum & ne moriamur: adjecimus enim ad omnia peccata nostra malum, petendo nobis regem.
22 Tum dixit Schemuel ad populum, ne timete, vos fecistis totum malum hoc: *verumtamen ne recedite [g] aversi a Jehova, sed colite Jehovam ex toto [h] animo vestro.
23 Ne inquam recedite: nam sequeremini ipsam inanitatem: quæ non prosunt, neque eripiunt, quia sunt inanitas.
24 Non enim deseret Jehova populum suum propter nomen suum maximum: quia placuit Jehovæ vos sibi efficere populum.
25 Etiam quod ad me, absit mihi [i] ut peccem Jehovæ, ut desinam supplicare pro vobis: imò instituam vos in via optima & rectissima.
26 Veruntamen timete Jehovam & colite eum verè, ex toto animo vestro: nam considerate [k] res magnas quas fecit erga vos.
27 Quòd si [l] ultro malefeceritis: tum vos, tum rex vester consumemini.

22 *Veruntamen ne recedite*] quasi dicat, etiamsi graviter a vobis peccatum sit: misericordiâ sua vos respicit, modò ne vos ab eo amplius avertatis.
g Heb. *a post Jehovam.*
h Heb. *corde: sic deinceps.*
i Heb. *a peccando, a desistendo.*
k Heb. *quod magnificaverit vobiscum.*
l Heb. *malefaciendo malefeceritis.*

CAPUT XIII.

Præsidium Pelischtæorum apud Gibhham, dum Schaul in expeditione est contra Hhammonitas, a Jonathane funditur: quam ob rem Pelischtæi magno exercitu regionem ingressi in Micmascho ex adverso Gibhha castra ponunt: Schaul verò hoc audito Jisraëlitas ad arma excitat, & Gilgale non expectato Schemuele sacrificat, ideo graviter a Schemuele increpatus & de instabilitate regni sui monitus, cum Jisraëlitæ diffugerent, ipse Gibhham cum paucis reliquis inermibus proficiscitur, cujus adversam regionem hostes tribus agminibus emissi occupabant.

1 [a] AGENS primum annum Schaul in regno suo: (*duobus autem annis regnavit super Jisraëlem.)
2 *Elegerat sibi Schaul tria millia ex Jisraëlitis, ut essent cum Schaule bis mille *in
[b] Micmascho, & *in monte Beth-Elis: mille autem essent cum Jonathane Gibhhæ Binjaminis: reliquum autem populi dimiserat, quemque in tentoria sua.
3 *Interea percussit Jonathan stationarios milites Pelischtæorum qui erant Gebahhi, quod cùm audivissent Pelischtæi: Schaul quidem clamcit buccina per totam eam terram dicendo, audiant Hhebræi:
4 Omnes inquam Jisraëlitæ audiant dicentes, percussit Schaul stationarios milites Pelischtæorum, unde etiam fœtidus factus est Jisraël inter Pelischtæos: & convocatus populus *ad sequendum Schaulem Gilgalem.
5 Pelischtæi verò congregaverunt sese ut bellarent contra Jisraëlem triginta millibus curruum, & sex millibus equitum, ac populo in multitudinem sicut arena quæ *est* in littore maris: & ascendentes castrametati sunt in Micmascho ad orientem *Beth-Avenis.
6 Itaq; Jisraëlitæ videntes angustiã esse sibi, eò quòd coarctaretur populus; *abscondebant sese populus *alii* in speluncis, & in spinetis, & in petris, & in arcibus, & in cisternis.
7 Hhebræi verò alii trajiciebant Jardenem in terram Gadis & Gilhhadis: Schaule autem hærente adhuc Gilgale, *totus hic populus *trepidi accurrebant post eum.
8 Cumque expectasset septem dies, secundum illud *tempus, quo *expectaturus erat* Schemuel, neque veniret Schemuel Gilgalem, dispergebatur populus ab eo.
9 Quapropter dixit Schaul, admovete mihi istud holocaustum & Eucharistica: & *obtulit holocaustum.
10 Sed fuit cùm absolveret offerre holocaustum illud, ut ecce Schemuel adveniret: & exivit Schaul obviã ei ad *benedicendũ ei.
11 Cui dixit Schemuel, quid fecisti? Dixit autem Schaul, cùm viderem dispergi populum a me, & te non advenisse constituto tempore dierum, Pelischtæos verò congregatos esse in Micmascho:
12 Dicebam, jam descendent Pelischtæi contra me Gilgalem, cùm faciem Jehovæ nondum deprecatus fuero: cumque continuissem me, tandem obtuli holocaustum.
13 Tum dixit Schemuel ad Schaulem, stultè gessisti te: non observasti mandatum Jehovæ Dei tui, quod mandavit tibi, jam certè stabilivisset Jehova *regnum tuum apud Jisraëlitas usque *in seculum.
14 Nunc autem regnum tuum non stabit: quæsivit sibi Jehova *virum secundum animum suum, quem mandavit Jehova esse antecessorem in populo suo, quia non observasti id quod præceperat tibi Jehova.
15 Deinde surgens Schemuel ascendit Gilgale Gibhham Binjaminitarum: ubi recensuit Schaul populum, qui præstò erant secum, quasi sexcentos viros.
16 Schaule itaque & Jonathane filio ejus & populo qui præstò aderat eis, considentibus Gebahhi Binjaminitarum: Pelischtæis verò castra habentibus in Micmascho:
17 Egressus est miles *populator e castris Pelischtæorum tribus *agminibus: agmen unum vertens se ad viam *versus* Hhophram, in terram Schuhhalis:
18 Et agmen unum obvertens se viã *Beth-Choronem *versus*: & agmen unum obvertens se viã ejus termini qui spectat versus vallem *Tzebohhimorum in desertum.
19 *Faber autem non inveniebatur in tota terra Jisraëlitarum: dixerant enim Pelischtæi, caveamus ne faciant Hhebræi gladium aut hastam.
20 Ade[illegible] descenderent omnes Jisraëlitæ ad Pelischtæos: ad poliendum quisque vomerem suum, aut ligonem suum, aut securim suam, & rutrum suum.

a Heb. *filius anni, vel anniculus Schaul in regnare suo.*
1 *Agens primum*] i. cùm recèns regnum suum iniret, statim in ingressu prioris anni regni sui gesta sunt, tam quæ gesta narrantur duobus superioribus capitibus, quàm quæ describuntur hoc & sequenti.
Duobus autem annis regnavit] Schaul legitimè, nondum planè rejectus a Deo & spiritu ejus destitutus, de quo infrà 16.15. rejectus enim fuit tum demum cùm in expeditione contra Hhamalekitas Deo non obtemperavit, infr. 15. & spiritu destitutus cùm David unctus fuit: infrà 16.13. & 14. Confirmatur autem hæc interpretatio primùm ex cap. 14.48 ubi regnum cepisse dicitur, id est, tyrannidè occupasse: deinde etiam ex multis bellis ejus de quibus ibidem scribitur: tertiò ex longis [illegible] in Davide [illegible]: postremò [illegible] tempore quo David apud Tziklagi [illegible] infrà [illegible]. 2 *Elegerat*] hi sunt illi [illegible] supra 11.[illegible] quos Schaul [illegible] contra Hhammonitas, sub cura Jonathanis reliquit contra præsidia Pelischtæorum. *In Micmascho*] nomen non oppidi [illegible] tractus est, in finibus [illegible] ad [illegible] Beth-Elis. b Heb. *Mic-[illegible]* Nehem. 11.31. Jes. 10.28. *in Michmas* [illegible] a. 27. *In monte Beth-Elis*] [illegible] ibi erat [illegible] tractus, ut meminit [illegible] & Jeschahhiæ 10.28. 3 *Interea*] dum Schaul occupabatur in expeditione contra Hhammonitas.

21 Alioquin ſ adhibebatur lima pro rutris & pro ligonibus, & pro tridente, & pro ſecuribus: etiam ad aptandum ſtimulum.

22 Ita fuit ſ tempore belli, ut non inveniretur gladius aut haſta ʰ penes totum populum qui erat cum Schaule & Jonathane: tantùm inveniebatur penes Schaulem & Jonathanem filium ejus.

22 *Tantùm inveniebatur*] cauſam vide ſuprà in

Caput XIIII.

Jonathan ceſſante & inſcio patre atque exercitu, divino ſpiritu & ſigno incitatus, cum ſolo armigero hoſtes invadit ac fundit. Deinde Schaul cum exercitu fuſos perſequens, intempeſtivo interdicto plenam victoriam impedit, & filium ut interdicti violatorum ad mortem petit: ſed ab ea per milites liberatur: Poſtremò reliqua bella a Schaule feliciter geſta ſummatim, ejuſq; genus ac progenies recenſetur.

1 PROGRESSA autem ſtatione Peliſchtæorum ad ᵃ anguſtias Micmaſchi:

2 Fuit quodam die ut ediceret Jonathan filius Schaulis puero armigero ſuo: agedum tranſeamus ad ſtationem Peliſchtæorum, quæ eſt a ᵇ latere illo: quamvis patri ſuo nó indicaviſſet.

3 Schaul verò conſidebat in extremitate collis ſub malo punica quæ *eſt* in Migrone: & populus qui aderat ei quaſi ſexcenti viri.

4 Et Achija filius Achitubi fratris Icabodis filii Pinchaſi, filii Hheli ſacerdotis Jehovæ Schilunte geſtans amiculum: qui populus ignorabat abiiſſe Jonathanem.

5 (Inter anguſtias autem illas quibus quærebat Jonathan tranſire ad ſtationem Peliſchtæorum, ᶜ ſcopulus erat ab uno latere hinc, ſimiliter ſcopulus ab altero latere inde: nomenque unius Botzetz, & nomen alterius Sene.

6 Scopulus illorum unus erat ſitus ab Aquilone contra Micmaſchum: alter verò a meridi: contra Gebahhum.)

7 Cùm ergo dicenti Jonathani ad puerum armigerum ſuum, agedum tranſeamus ad ſtationem præputiatorum iſtorum, fortè faciet Jehova pro nobis: non enim *eſt* Jehovæ impedimentum quin ſervet multis aut paucis:

8 Diceret ipſi armiger ejus, fac quicquid eſt in ᵈ animo tuo: applica te ex *ſententia* animi tui, ecce me tecum.

9 Dixit Jonathan, ecce nos tranſituri ſumus ad viros iſtos: & retegemus nos eis.

10 Si dicent ita ad nos, ᵉ ſubſiſtite donec pervenerimus ad vos: tum ſtabimus in loco noſtro & non aſcendemus ad eos.

11 Sin autem ita dicent, aſcendite ad nos, utique aſcendemus: nam tradiderit eos Jehova in manum noſtram: hoc igitur eſto nobis ſignum.

12 Itaque retegentibus ſe ambobus ſtationi Peliſchtæorum: dicebant Peliſchtæi, ecce Hhebræi prodeunt e foraminibus ubi ſeſe abſconderant.

13 Deinde alloquentes homines iſtius ſtationis Jonathanem & armigerum ejus, dixerunt: aſcendite ad nos, ut notam faciamus vobis rem: quamobrem dixit Jonathan ad armigerum ſuum, aſcende poſt me, nam tradidit eos Jehova in manum Jiſraëlis.

14 Cùm itaque aſcendiſſet Jonathan nixus manibus & pedibus ſuis, & armiger ejus poſt eum: cadebant ante Jonathanem, armiger quoque ejus morte afficiebat poſt eum.

15 Fuitque plaga illa prior qua percuſſit Jonathan & armiger ejus quaſi viginti viros, fermè in dimidiato jugero, *id eſt, boum* ᶠ jugatorum actu.

16 Quapropter fuit trepedatio in illis caſtris, in eo agro & in toto illo populo, ſtationarii & populatores milites trepidaverunt ipſi quoque: adeò ut commoveret ſe ipſa terra, & evaderet in trepidationem ᵍ maximam.

17 Videntes autem ſpeculatores ubi *rèrude-runt* ad Schaulem Gibhham Binjaminitarũ: quòd ecce multitudo illa colliqueſceret & ʰ pergeret continenter tundere ſe:

18 Dixit Schaul populo qui erat ſecum, recenſete jam & videte quis abiit a nobis: qui cùm recenſuiſſent, ecce non aderat Jonathan & armiger ejus.

19 Dixit ergo Schaul Achijæ, admove arcam Dei: (nam erat arca Dei illa die cum filiis Jiſraëlis.)

20 Sed fuit adhuc alloquente Schaule ſacerdotem illum, cùm multitudo illa quæ *erat* in caſtris Peliſchtæorum ⁱ pergeret continenter conflictari; ut diceret Schaul ad ipſum ſacerdotem, recipe manum tuam.

21 Et congregati Schaul totuſque populus ille qui *erat* cum eo, venerunt uſque ad pugnam illam: ubi ecce erat gladio cujuſque *ſtricto* in alterum, ſtrepitus magnus valde.

22 Hhebræi autem quidam *erant* iſtis Peliſchtæis ut ᵏ anteà, qui aſcenderant cum ipſis ad ea caſtra circumquaque: iſti etiam fuerunt ˡ ab Jiſraëlitis, qui erant cum Schaule & Jonathane.

23 Præterea omnes Jiſraëlitæ qui abſconderant ſeſe in monte Ephrajimitarum audientes fugere Peliſchtæos: aſſecuti ſunt ipſi quoque eos a tergo in eo prælio.

24 Sic ſervavit Jehova die illo Jiſraëlem: & ᵐ exercitus tranſivit Beth-Avenem.

25 Ubi Jiſraëlitæ preſſi ſunt eodem die: quia execratione obſtrinxit Schaul populum dicendo: maledictus *eſto* vir ille qui comederit cibum uſq; ad veſperam: ut ultionem ſumam de inimicis meis, neque guſtavit totus ille populus cibum.

26 Quamvis ⁿ totius regionis populus veniſſent in quandam ſylvam, ubi erat mel in ſuperficie agri:

27 Tamen advenientis populi ad eam ſylvam, ubi ecce fluxus mellis erat: nemo fuit qui admoveret manum ſuam ad os ſuum: timebat enim populus illam adjurationem.

28 Sed Jonathan qui non audiverat cùm adjuraret pater ſuus populum, extendens extremitatem baculi, qui *erat* in manu ipſius, intinxit eam in illum favum mellis: & cùm advertiſſet manum ſuam ad os ſuum, lumen receperunt oculi ejus.

29 Re-

14 *Cadebant*] ab eo videlicet cæſi. *Morte afficiebat*] ſumptis armis ab aliquo ex interfectis.

f Heb. *paris jugi.*

g Heb. *Dei: ſic* Gen. 30. 8.

h Heb. *& ivit eundo & contundendo ſe.*

19 *Nam erat*] vide annotata ſuprà 12. 14.

i Heb. *ivit eundo & conſflictando.*

20 *Recipe manum*] q. d. non amplius hic in cōſulendo Deo hærendum eſt: ſed propius ad Peliſchtæos accedendum: hîc incipit prodere ſuum animo a ſpiritu Dei alienum.

22 *Hhebræi autem*] multi Peliſchtæi multa mancipia Hhebræorum inter impedimenta caſtrorum ſuorum habebant, qui arrepta hac occaſione ad ſuos Jiſraëlitas tranſfugerunt.

k Heb. *ut heri nudiuſtertius.*

l Heb. *eſſe.*

23 *Abſconderant*] ut ſuprà 13. 6.

m Heb. *bellum,* metonymicῶs.

24 *Exercitus tranſivit*] perſequens Peliſchtæos cum perveniſſet Beth-Avenem nō procul a Micmaſcho, ut apparet ex 13. 5. ubi volebat ſumere cibum: ſed adjuratione Schaulis ad perſequendum victoriam ſupra modũ preſſus eſt.

25 *Quia execratione*] finem bonum ſumendæ de hoſtibus ultionis duobus malis mediis definit; nimirum interdictione: eſſarii cibi, & execratione, ſecundem argumentum deſtituti Schaulis ſpiritu Dei.

n Heb *tota terra: ut* Gen. 41. 57. & infrà ver. 30.

26 *In quandam*] inter Beth-Avenem & Ajalonem Danis.

28 *Non audiverat*] nondum enim ex quo Peliſchtæos invaſit, ad exercitum redierat.

Lumen] id eſt, vires recepit, unde ſinguli ſenſus inſtaurantur: ſynecdocha, ut Gen. 16. 15.

29 [a]Reſpondenti autem [b]cuidam de populo &
dicenti, [o]omnino adjuravit pater tuus po-
pulum dicendo: maledictus *eſto* vir ille qui
comederit cibum hodie; [n]ita fatigatus eſt
populus:
30 Dixit Jonathan, [*]turbavit pater meus ter-
ram: videte quæſo ut illuminati ſunt oculi
mei, cùm guſtavi parum mellis hujus:
31 Etiam quia (utinam liberè comediſſet ho-
die populus de præda hoſtium ſuorum quod
ſuffeciſſet ei) quia *nunquam* jam non multa *eſt*
plaga in Peliſchtæos.
32 Percuſſerunt itaque die illo Peliſchtæos a
Micmaſcho [*]Ajalonem uſq; ubi fatigatus
erat populus valde.
33 Quamobrem contendens populus ad præ-
dam, accipiebant quidem pecudes & boves
& [p]*juvencos* ſubrumos, quos jugulantes *fun-
debant ſanguinem* humi: ſed [*]comedebat po-
pulus cum ipſo ſanguine.
34 Quod cùm nunciaſſent Schauli dicendo:
ecce hic populus peccant Jehovæ comedē-
do cum ſanguine: dixit perfidè egiſtis: [*]de-
volvite ad me hodie lapidem magnum.
35 Deinde dixit Schaul, [q] diſcurrentes per
populum edicite eis, admovete ad me quiſ-
que bovem ſuum, & quiſque parvam pecu-
dem ſuam, & jugulate hic, ut comedatis &
non peccetis Jehovæ comedendo *quicquam*
cum ſanguine: admoventes ergo totus po-
pulus quiſque bovem ſuum, *qui erat* in manu
ſua, illa nocte, [*]jugulaverunt ibi.
36 Ita extruxit Schaul altare Jehovæ: [r]hoc
primum extruxit altare Jehovæ.
37 Poſteà dixit Schaul, deſcendentes perſe-
quamur Peliſchtæos noctu, & deprædemur
eos uſque ad lucem matutinam, ut non reli-
quum faciamus ex eis quemquam: qui dix-
erunt, quicquid bonum *videtur* in oculis tu-
is fac: ſed dixit ſacerdos, accedamus hic
ad Deum.
38 Conſulente itaque Schaule Deum, an de-
ſcendens perſequar Peliſchtæos? an tradi-
turus es eos in manum Jiſraëlis? non reſpō-
dit ei die illo.
39 Quapropter dixit Schaul: accedite huc,
[s]uſque ab omnibus extremitatibus populi:
& cognoſcite ac videte [t]qua re fuerit pec-
catum hoc die.
40 Nam ut vivis Jehova qui ſervat Jiſraëlem,
etiamſi illud fuerit in Jonathane filio meo,
[v]omnino morietur: nec erat qui reſponde-
ret ei ex toto populo.
41 Tum edixit toti Jiſraëli: vos eſtote a late-
re uno, ego autem & Jonathan filius meus
erimus a latere altero: dixeruntque popu-
lus ad Schaulem: quod bonum *videtur* in o-
culis tuis fac.
42 Cùm itaque dixiſſet Schaul ad Jehovam
Deum Jiſraëlis, [*]cedo integrum: & depre-
henſus eſſet Jonathan cum Schaule: popu-
lus autem [x]abſoluti eſſent:
43 Dixit Schaul, [y]ſortimini inter me & inter
Jonathanem filium meum: [*]deprehenſuſq;
eſt Jonathan.
44 Quare edixit Schaul Jonathani, indica mi-
hi quid feciſti? quod indicans ei Jonathan,
dixit: tantummodò guſtavi extremitate ba-
culi, qui *eſt* in manu mea parum mellis: ecce
me, an morerer?
45 Cui dixit Schaul, ita faciat mihi Deus &
ita pergat: ut omnino moriturus es, Jona-
than.
46 Sed dixit populus ad Schaulem, an Jona-
than moreretur, qui [z]comparavit ſalutem
hanc maximā in Jiſraële? abſit: [*]ut vivit Je-
hova, an cadere debet ullus e capillis capitis
ejus: quandoquidē [a]Deo duce operatus eſt
hoc hodie? ſic [*]redemerunt populus Jona-
thanem ut non moreretur.
47 Deinde aſcendit Schaul a perſequendis
Peliſchtæis: Peliſchtæi verò abierunt in lo-
cum ſuum.
48 Schaul autem [*]acceptum obtinuit regnū
ſuper Jiſraëlem: & bellavit circumquaque
contra omnes inimicos ſuos: contra Moa-
bitas: & contra Hhammonitas, & contra
Edomæos: & contra [*]reges Tzobæ, & con-
tra Peliſchtæos, & in quoſcunq; ſe vertebat
inquietabat *eos*.
49 Comparavit etiam copias quibus [*]percuſ-
ſit Hhamalekum: denique eripuit Jiſraëlem
e manu diripientium eum.
50 [*]Erant autem filii Schaulis Jonathan &
[b]Jiſchvi & Malciſchuahh: nomina verò du-
arum filiarum ejus, nomen *quidem* primoge-
nitæ Merab, nomenque minoris Mical.
51 Et nomen uxoris Schaulis Achinohham
filia Achimahhatzi: nomen verò principis
exercitus ejus Abner filius Neri patrui
Schaulis.
52 Nam Kiſch pater Schaulis, & Ner pater A-
bneri [*]filius erat Abi-Elis.
53 Sed quia erat validum bellum contra
Peliſchtæos omnibus diebus Schaulis: pro-
ſpiciebat *ſibi* Schaul de omni viro forti, &
omni [c]ſtrenuo, quem recipiebat ad ſe.

nio lib. 6. cap. 38. [illegible] ... quibus vide 2. Schem. 8. 49 *Percuſſit* [illegible] ...
50 *Erant autem*] Hos tantùm nominat qui in bello pœ[illegible] ... eo tandem ceciderunt, infra 31. 2. b *qui & Abinadab*, inf. 31. 2. ...
52 *Filius*] ſupra 9. 1. c Heb. *filio roboris*.

Caput XV.

Schaul divinitus juſſus Hhamalekitas penitus excindere, ducto in eos exercitu, lenius quàm pro mandato cum eis agit. Deinde reverſus cum præda Gilgalem, a Schemuele iterum poſt aliquot reprehenſiones & cavillationes, rejectionis ſententia audita, & occiſo Agago domum revertitur.

1 CUM autem dixiſſet Schemuel ad
Schaulem, me miſerat Jehova ad un-
gendum te in regem ſuper populum
ſuum, *nempe* ſuper Jiſraëlem: idcirco nunc
auſculta voci, verbiſq; Jehovæ.
2 ¶ Sic ait Jehova exercituum, [*]viſitavi id quod
fecit Hhamalek Jiſraëli: cui oppoſuit in iti-
nere cùm aſcenderet ex Ægypto, *altem*.
3 Nunc abi ut percutias Hhamalekum, &
anathemati devoveatis quicquid eſt ei, ne-
que clementia utaris erga eum: ſed occidi-
to [a]cùm virum tum mulierem, cùm puerū
tum lactentem, cùm bovem tum parvam
pecudē, cùm camelum tum aſinum quemq;.
4 Hoc promulgato Schaul apud populum,
recenſuit eos in [*]Telajimis, ducenta mil-
lia peditum, & decem millia [*]virorum Je-
hudæ.
5 Cumque Schaul perveniſſet uſque ad civi-
tates Hhamaleki: ut contenderet *cum eis*
in valle ejus:

29 *Reſpondenti*] ad hortamenta Jonathanis obvios Jiſraëlitas incitantis ad ſtrenuè perſequendū hoſtes.
o Heb. *adjurando adjuravit, &c.*
Ita fatigatus] q.d. vires nos ita deficiunt, ut longius perſequi non poſſimus.
30 *Turbavit*] Improbat conſilium patris primùm ab effectu, quòd populus viribus deſtituitur: quem locum probat exemplo ſuo. Secundò ab eventu, quia non adeò cæſi fuiſſent Peliſchtæi, ut cæſi fuiſſent, ſi Jiſraëlitæ cibo vires ſuas confirmaſſent. Tertiò correctione ex abrupto, qua [illegible] ſuum votum opponit patris adjurationi: Quia libertatem populo [illegible] prædam Deo oblatam, [illegible] populum in neceſſitatem [illegible].
32 *Ajalonem*] [illegible] videlicet Jehoſ. 19. 42.
p Heb. *filios boum*.
33 *Comedebat*] præ feſtinatione, non planè deparato & expreſſo ſanguine; quidam carnibus putarent [illegible] contra legem, Levit. 3. 17.
34 *Devolvite ad*] ad extruendum altare, de quo infrà ver. 36, ut coram Deo & [illegible] animalia jugularent.
q Heb. *ſpargimini per populum & dicite*.
35 *Jugulaverunt*] in agro qui altare [illegible].
r Heb. *hoc incepit extruere, &c.*
ſ Heb. *omnes anguli populi* ſic Judic. 20. 2.
t Heb. *in quo*.
v Heb. *morte morietur ipſe* infra ver. 45.
42 *Cedo integrum*] id eſt, declara quis ſit innoxius: pro eo quod eſt declara innocentem, ſed [illegible] uti [illegible] hypocritæ: ſic 1. Reg. 21. 10.
x Heb. *exierunt*, [illegible] ſorte [illegible].
y Heb. *conjicite*, ſcilicet *ſortes*.
43 *Deprehenſus*] qui verè erat integer & innocens: ita Deum ſevera [illegible] quod Schaul hypocrita [illegible] ad [illegible] [illegible].

6 Edixit Schaul Kenæis, abite, recedite, deſcendite e medio Hhamalekitæ, ne tollã te cum eo: tu enim exercuiſti benignitatem erga omnes Jiſraëlitas cùm aſcenderent ex Ægypto: receſſit itaq; Kenæus e medio Hhamaleki.
7 Et percuſſit Schaul Hhamalekum: *habitantem* inde a Chavila *uſque* quà venis Schurem, qui eſt e regione Ægypti.
8 Sed cepit Agagum regem Hhamaleki vivum: cùm totum ejus populum internecioni devoviſſet acie gladii.
9 Itaque clementia uſus Schaul cum populo erga Agagum, & erga opimos gregum & armentorum, etiam ſecundarios, & erga ovium duces & erga quicquid bonum erat, noluerunt internecioni devovere ea: tantùm omnem rem contemptibilem & [b] tabeſcentem, eam internecioni devoverant.
10 Quapropter fuit verbum Jehovæ ad Schemuelem, dicendo:
11 Pœnitet me conſtituiſſe Schaulem in regem, quia [c] averſus eſt a ſequendo me, & verba mea non præſtitit: quod [d] diſplicuit Schemueli adeò ut clamaret ad Jehovam tota illa nocte.
12 Deinde ſurgente Schemuele *ut iret* obviam Schauli mane: nunciatum eſt Schemueli dicendo, venerat Schaul Carmelum, ubi ecce conſtituerat ſibi [e] ſtationem: ſed deflectens tranſivit ac deſcendit Gilgalem.
13 Quò veniente Schemuele ad Schaulem: dixit ei Schaul, benedictus eſto Jehovę, præſtiti verbum Jehovæ.
14 Cui dixit Schemuel, quid ergo *ſibi vult* vox pecudum iſtarum [f] *perſonans* aures meas? & vox iſta armentorum quam ego audio?
15 Dixit verò Schaul, ab Hhamalekitis adduxerunt ea populus, qui clementia uſus eſt erga opimos gregis & armenti, ad ſacrificandum Jehovæ Deo tuo: reſiduum autem internecioni devovimus.
16 Tum dixit Schemuel ad Schaulem, deſine, ut renunciem tibi quod elocutus eſt mihi Jehova hac nocte: qui dixit ei, loquere.
17 Dixit ergo Schemuel, nónne cùm parvulus *videbaris* in oculis tuis, caput tribuum Jiſraëlis fuiſti: & unxit te Jehova in regem ſuper Jiſraëlem?
18 Et mittens te Jehova in iter: dixit, abi, & internecioni devoveto peccatores iſtos Hhamalekum, & oppugnato eum, uſq; adeò ut *ipſi* illi conſumant eos.
19 Quare ergo non auſcultaſti voci Jehovæ, ſed contendens ad prædam, feciſti quod malum *videtur* in oculis Jehovæ?
20 Dixit verò Schaul ad Schemuelem, imò auſcultavi voci Jehovæ: & ambulavi in iter quò miſit me Jehova: adduxi quidem Agagum regem Hhamaleki: ſed Hhamalekum internecioni devovi.
21 Accepit verò populus de præda illorum greges & armenta præſtantiſſimum illius anathematis: ad ſacrificandum Jehovæ Deo tuo Gilgale.
22 At dixit Schemuel, an delectatur Jehova holocauſtis & ſacrificiis, ut cùm auſcultatur voci Jehovæ? ecce auſcultare *eſt* melius ſacrificio: attendere, adipe arietum.
23 Quia *ſicut* peccatum divinationis *eſt* rebellio: & *ſicut* ſuperſtitio & idola *eſt* repugnantia: quia ſpreviſti verbum Jehovæ, ſprevit ſimiliter te ne ſis Rex.
24 Tum dixit Schaul ad Schemuelem, peccavi quòd tranſgreſſus ſum [g] præſtitutũ Jehovę & verba tua: ſed timui populum: ideo auſcultavi voci eorum.
25 Nunc autem, condona, quæſo, peccatum meum: & revertere mecum, ut incurvem me Jehovæ.
26 Dixit verò Schemuel ad Schaulem, non revertar tecum: nam ſpreviſti verbum Jehovæ, ideo ſprevit te Jehova, ne ſis rex ſuper Jiſraëlem.
27 Itaque divertit Schemuel ut abiret: quare apprehendit *Schaul* alam pallii ejus, ita ut laceraretur.
28 Tum dixit ad eum Schemuel, laceravit Jehova regnum Jiſraëlis a te hodie: ut det ipſum proximo tuo, qui melior *eſt* te.
29 Quia etiam qui *eſt* æternitas Jiſraëlis non committet mendaciter, neque pœnitebit eum: non enim homo *eſt* ut pœniteat eum.
30 Tandem eo dicente, peccavi: jam honora quæſo me coram ſenioribus populi mei & coram Jiſraële: & revertere mecum, ut incurvem me Jehovæ Deo tuo:
31 Reverſus Schemuel [h] ſecutus eſt Schaulem, & incurvavit ſe Schaul Jehovæ.
32 Deinde dicente Schemuele, admovete ad me Agagum regem Hhamaleki: ivit ad eum Agag [i] delicatè *cultus*: dicebat enim Agag, certè receſſit amaritudo mortis.
33 Sed dixit Schemuel, quemadmodum orbavit mulieres gladius tuus: ſic orbabitur inter mulieres mater tua: diſlaniavitq; Schemuel Agagum coram Jehova Gilgale.
34 Tum abiit Schemuel Ramam: Schaul verò aſcendit in domum ſuam Gibhhã Schaulis.

g Heb. *ar.*

25 [*Revertere*] vide Ruth. 1.15. in annotatione: & ſic ſequentia.

29 [*Qui eſt æternitas*] periphraſis Dei ad ſermonem ſuum accommodata: quaſi dicat, Deus qui naturâ æternus eſt, æternum ſe populo ſuo uſquequaque exhibet: ac proinde in æternum te de regno dejicit & Davidem evehit.

h Heb. *poſt Schaulem.*

i Heb. *in deliciis.*

32 [*Certè receſſit*] id eſt, periculum mortis evaſi, quandoquidem ab irato [illegible] ad ſenem prophetam abducor.

Caput XVI.

Schemuel ex Dei mandato, omiſſo Schaule, Beth-Lechemum ſpecie convivii ad Jiſchajum proficiſcitur, & Davidem ejus filium in regem conſecrat: quem Deus regali ſpiritu inſtruit: Schaulem verò malo ſpiritu agitatum ad Davidis operam adhibendam incitat.

1 POSTEA non perrexit Schemuel inviſere Schaulem uſque ad diem mortis ſuæ: cùm luxiſſet Schemuel de Schaule: & Jehovam pœnituiſſet regem conſtituiſſe Schaulem ſuper Jiſraëlem.
2 Nam dixit Jehova ad Schemuelem: quouſque lugeres de Schaule, cùm ego ſpreverim eum ne regnet ſuper Jiſraëlem? imple cornu tuum oleo, & abi *quo* mitto te ad Jiſchajum Beth-lechemitam, nam proſpexi inter filios ejus mihi de rege.
3 Cui dicente Schemuele, quomodo ibem? audiens enim Schaul occideret me: dixit Jehova, vitulam armenti accipito in manu tua & dicito, ad celebrandum convivium Jehovæ veni.
4 Et invitato Jiſchajum ad illud convivium: ego autem oſtendam tibi id quod facturus

1 [*Poſtea &c.*] hunc verſum ad ſequentia pertinere res ipſa docet.

Inviſere] ut antè ſolitus erat, regis inſtruendi cauſa. Sic accipitur idem verbum 2. Reg. 8. ver. ultimo.

Uſque ad diem mortis] id eſt, nunquam: vide Gen. 49.26.

[*Cùm luxiſſet*] id eſt, pro facto, quod ſibi diſplicebat, apud Deum interceſſiſſet ſupra 15.11. [illegible] non poteſt, ut [illegible] Dei irrevocabili ſententia, [illegible] Schauli pro[illegible]

29. precibus contenderit, q. reſcinderetur. [illegible] pro conſulat ac igitur ſupra 9.12. & 13. & infra hoc capite. [illegible] Quod autem [illegible] Jehovæ, ad ſacrificia referendum non eſt vel inde apparet, quòd intra domeſticos Jiſchai parietes celebrabatur: cùm nulla publica nec privata ſacrificia ex lege [illegible] alibi quàm in loco a Deo deſignato [illegible] Jehova, [illegible] ex mandato Jehovæ ad [illegible] tem aliquam divinam eſſe inſtitutam.

es, ut ungas mihi quem dixero tibi.
5 Cùm itaq; Schemuel faciens quod edixe-
rat Jehova adveniret Beth-Lechemum:
trepidi accurrerunt ſeniores civitatis ob-
viam ei, & dicebat *quiſque*, [a] proſperéne ad-
venis?
6 Qui dixit, proſperè, ad celebrandum con-
vivium Jehovæ veni, comparate vos ut veni-
atis mecum ad illud convivium: ſimiliter
[*] juſſit comparare ſe Jiſchajum & filios ejus,
& invitavit illos ad illud convivium.
7 Fuit autem ingredientibus illis, cùm vide-
ret [b] Eliabum; ut diceret, [*] utique coram
Jehova *eſt* unctus ejus.
8 Edixit verò Jehova Schemueli, ne reſpicito
ad ſpeciem ejus, aut ad altitudinem ſtaturæ
ejus, nam reſpui eum: non enim *ſpecto* quod
ſpectare ſolet homo, nam homo ſpectat *quod*
eſt ob oculos, ſed Jehova ſpectat *quod eſt* in
animo.
9 Deinde vocans Jiſchai Aminadabum, juſſit
eum tranſire ante Schemuelem: qui dixit,
neque hunc elegit Jehova.
10 Tunc juſſit Jiſchai tranſire [c] Schammam:
qui dixit, neque hunc eligit Jehova.
11 Sic juſſit Jiſchai tranſire ſeptem filios ſuos
coram Schemuele: ſed dicebat Schemuel
ad Jiſchajum, non elegit Jehova iſtos.
12 Denique dicenti Schemueli ad Jiſcha-
jum, [*] an abſolverunt *tranſire* pueri? dixit,
adhuc reliquus *eſt* minimus qui ecce paſcit
gregem: edixit ergo Jiſchajo, mitte & aſ-
ſume eum, non enim [*] deflectemus donec
venerit huc.
13 Mittens itaque adduxit eum (erat autem
rufus cum pulchritudine oculorum & de-
coro aſpectu) & dixit Jehova, ſurgens unge
eum, quia hic ille eſt.
14 Cùm ergo Schemuel accepto cornu olei,
[*] unxiſſet eum in medio fratrum ejus, [*] irru-
ens ſpiritus Jehovæ in Davidem, *egit eum* a
die illo & deinceps. [*] Poſteà ſurgens Sche-
muel abiit Ramam.
15 Nam ſpiritus Jehovæ receſſerat a Schau-
le: perturbabatque eum ſpiritus malus a
Jehova.
16 Quapropter dicentibus ſervis Schaulis ad
eum: ecce jam ſpiritus Dei malus pertur-
bat te:
17 Edicat, quæſumus dominus noſter ſervis
tuis [d] adſtantibus tibi, *ut* perquirant aliquem
ſcientem, pulſantem citharam: eritque cùm
inerit tibi ſpiritus Dei malus, ut eo pulſante
manu ſua, bene ſit tibi.
18 Edixit Schaul ſervis ſuis, proſpicite mihi
jam de aliquo [e] bene pulſante quem addu-
catis ad me:
19 Tum reſpondens unus ex ejus pueris dixit,
ecce proſpexi, filium eſt Jiſchai Beth-Le-
chemitæ ſciens pulſare, & [*] valens robore,
& vir bellicoſus, rerumque intelligens ac vir
formoſus: denique Jehova *eſt* cum eo.
20 Quapropter Schaul miſſis nuntiis ad Jiſ-
chajum edixit, mitte ad me Davidem filium
tuum, qui *eſt* cum grege.
21 Accipiens verò Jiſchai aſinum [f] cum pane,
& utrem vini, hœdumq; e capris unum: mi-
ſit per Davidem filium ſuum ad Schaulem.
22 Cumq; veniſſet David ad Schaulem [*] ſta-
bat coram eo: dilexitque eum valde, adeò
ut eſſet ei armiger.
23 Mitteretque Schaul ad Jiſchajum, qui di-
ceret: ſtet, quæſo, David coram me: nam
invenit gratiam in oculis meis.
24 Erat enim cùm ineſſet ſpiritus Dei Schau-
li, ut David accipiens citharam pulſaret ma-
nu ſua: unde reſpirabat Schaul, & bene e-
rat ei, recedente ab eo [*] ſpiritu illo malo.

a Heb. *pax adventus tuus?* ſic infrà ver. 4.

6 *Juſſit comparare*] Declarando ei conſilium Dei de eligendo rege ex filiis ejus: quod oſtendit ſuis verſiculi 9. 10. & 11.

b *Qui & Elihu* 1. *Chron.* 27. 18.

7 *Utique coram Jehova*] id eſt probatus eſt Jehovæ in regem, ut Judi. 18. 6. Imprudenter dictum quod ſequentia corrigunt: quale eſt Nathanis 2. Schem. 7. 3.

c *Qui idem Schimha* 1. *Chro.* 2. 13. & 2. *Schem.* 13. 3.

12 *An abſolverunt*] ſimilis eſt locutio, Matth. 10. 23.

Deflectemus] ad convivium, eodem ſenſu accipitur idem verbum, Gen. 42. 24.

14 *Unxiſſet*] præeunte explicatione voluntatis Dei: vide 2. Schem. 5. 2.

Irruens ſpiritus] de quo ſuprà 10. 6. qui a Schaule receſſiſſe dicitur proximo verſu.

Poſteà] uncto Davide & celebrato convivio.

d Heb. *coram te.*

e Heb. *benefaciente pulſando.*

19 *Valens robore*] Ex his quorum nomine hic commendatur David colligitur eum jam antè Peliſchtæorum incurſionibus unde apparuit ſtrenuè & bellicoſum, & Deum adeſſe ei.

f Heb. *Aſinum panis.*

22 *Stabat coram eo*] id eſt, miniſtrabat: de hac explicatur Deut. 10. 8. & verſu 23.

Caput XVII.

Schaule caſtra habente ex adverſo Peliſchtæorum, qui armati irruperant: monſtroſæ magnitudinis Goljath armis munitiſſimus per quadraginta dies in medium prodit, ſeſe offerens ad decernendum de victoria ſingulari certamine: ſed tandem ab adoleſcente inermi Davide, fide munito, victus occiditur, & Peliſchtæorum copiæ funduntur.

1 Cùm enim congregantibus Peliſchtæ-
is caſtra ſua ad bellum, congregata
fuiſſent [a] Socuntem, quæ eſt Jehudæ:
& metata inter Socuntem, & Hhazekam, in
[a] Ephes-Dammimis.
2 Schaul verò & Jiſraëlitæ congregati caſtris
poſitis ad convallem querceti: inſtruxiſſent
aciem contra Peliſchtæos:
3 Conſiſtentibus Peliſchtæis in monte hinc,
Jiſraëlitis verò conſiſtentibus in monte
inde: ubi vallis erat inter eos:
4 Egreſſus erat quidam [b] duellator e caſtris
Peliſchtæorum Goljath nomine Gathoæ-
undus: cujus altitudo erat ſex cubitorum
cum ſpithama.
5 Galea autem chalybea ſuper caput ejus, &
lorica ſquamata erat indutus: (cujus loricæ
pondus *erat* quinquies mille ſiclorum) e
chalybe.
6 Et tibialia chalybea *erant* ſuper pedes ejus
& humerale chalybeum inter humeros ejus.
7 Haſtile autem haſtæ ejus ſimile *erat* jugo
textorum, & [c] mucro ferreus haſtæ ejus ſex-
centorum ſiclorum erat: & qui ſcutum fere-
bat antecedebat eum.
8 Qui ſubſiſtens clamabat ad acies Jiſraëlita-
rum & dicebat eis, quare prodiretis inſtru-
endo aciem? an non ego ſum Peliſchtæus
unus? vos ergo ſervi Schaulis ſeligite vobis
virum qui [*] deſcendat ad me.
9 Si prævalebit pugnando contra me ita ut
percutiat me, utique ſimus vobis ſervi: ſin
autem ego prævaluero ei, ita ut percutiam
eum, viciſſim eſtote nobis ſervi, [*] omnino ſer-
vietis nobis.
10 [*] Dicebat præterea Peliſchtæus ille, ego ut
probro affecero acies Jiſraëlitarum hodie?
date mihi virum ut pugnemus ſimul.
11 Cumque audiſſet Schaul & totus Jiſraël
verba illa Peliſchtæi: conſternati timebant
valde.
12 [*] David autem ille filius viri Ephrathæi e
Beth-Lechemo Jehudæ: (huic nomen Jiſ-
chai, erantque ei [*] octo filii: & vir ille tem-
poribus Schaulis ſenuerat, provectus inter
homines *ſenes*.
13 Abeuntesque tres filii Jiſchai maximi ſe-
quebantur Schaulem in iſto bello: nomenq;
trium filiorum ejus qui iverant in iſtud bel-
lum *erat* Eliab primogeniti, ſecundi autem
ab eo Abinadab, & tertii Schamma).

14 David, inquam, ille *minimus: cùm tres
maximi ſequerentur Schaulem,
15 David, inquam, ibat & redibat [d] a *comita-
tu Schaulis: ad paſcendum gregem patris
ſui, Beth-Lechemum.
16 Appropinquaverat autem Peliſchtæus ille
*mane & veſpere: & ſtiterat ſe quadragin-
ta diebus.
17 Cùm dixit Jiſchai Davidi filio ſuo, accipe
nunc pro fratribus tuis epham hanc ariſta-
rum toſtarum, & decem hos panes & [f] cele-
riter deportato in caſtra ad fratres tuos.
18 Decem verò caſeos iſtos lacteos deferto
ad præfectum Chiliadi *eorum*: & fratres tu-
os viſitans *cognoſcito* de [g] proſperitate *eorum*:
*& arrham ab eis accipito.
19 Schaul autem cum ipſis, & omnes Jiſraëli-
tæ in convalle querceti *erant*: bellantes
contra Peliſchtæos.
20 Itaque ſurgens David mane deſerto grege
penes cuſtodem, aſſumpſit *ea* & abiit, quem-
admodum præceperat ei Jiſchai: pervenit-
que *ad plauſtorum ambitum cùm exerci-
tus prodiret in aciem, & vociferarentur ad
prælium.
21 Nam inſtruxerat ſe Jiſraëlitarum & Peliſch-
tæorum acies [h] altera adverſus alteram.
22 Quapropter David deferens *impedimen-
ta a ſe in manu cuſtodis impedimentorum,
cucurrit in ipſam aciem: & adveniens inter-
rogavit fratres ſuos de proſperitate.
23 Ipſo autem loquente cum eis, ecce vir
ille duellator aſcendebat, Goljath Peliſch-
tæus nomine, oriundus Gatho, ex aciebus
Peliſchtæorum, & loquebatur *hujuſmodi
verba: quæ audivit David.
24 Singuli autem Jiſraëlitæ cùm viderent i-
ſtum virum: fugiebant a facie ejus, adeò
metuebant valde.
25 Et dicebat quiſque Jiſraëlita, nónne vidi-
ſtis hunc virum qui aſcendit, ad probro affi-
ciendum Jiſraëlem aſcendere? erit tamen
ut virum illum qui percuſſerit eum, ditet rex
divitiis magnis, & filiam ſuam det ei, & do-
mum paternam ejus efficiat immunem in
Jiſraële.
26 Tunc allocutus eſt David homines qui ad-
ſtabant ſibi dicendo: *quid fieret viro qui
percuteret Peliſchtæum illum, & auferret
opprobrium ab Jiſraële? quis enim *eſt* Pe-
liſchtæus præputiatus iſte quòd probro affi-
cit acies Dei viventis?
27 Cui locutus eſt populus ille in eandem
ſententiam dicendo: *ita fiet viro illi qui
percuſſerit eum.
28 Audiebat autem Eliab frater ejus maxi-
mus, cùm alloqueretur viros illos: quare
Eliab accenſus ira in Davidem dixit, quor-
ſum deſcendiſti, aut penes quem deſeruiſti
paucculas illas pecudes in deſerto? ego no-
vi arrogantiam tuam & nequitiam animi
tui, te ad inſpiciendum hoc bellum deſcen-
diſſe.
29 Dixit verò David, *quid feci nunc? nónne
*negotium fuit?
30 Deinde deflectens [i] ab eo verſus alium, lo-
cutus eſt in eandem ſententiam: reſponde-
runtq; populus in ſententiam priorem.
31 Cumque auditi fuiſſent ſermones quos
loquebatur David: indicatis illis præſente
Schaule aſſumpſit eum.
32 Dicente verò Davide ad Schaulem, ne
concidat [k] animus ullius propter iſtum: ſer-
vus tuus iturus eſt & pugnaturus contra Pe-
liſchtæum iſtum.
33 Dixit Schaul ad Davidem, non prævaleres
eundo ad Peliſchtæum iſtum, ut pugnes con-
tra eum: puer enim es, ipſe verò vir bellico-
ſus a pueritia ſua.
34 Tum dixit David ad Schaulem, paſcente
ſervo tuo patri ſuo gregem: cùm accedens
*leo aut urſus, auferret *parvam pecudem e
grege,
35 Egreſſus perſequebar illum, ut percuterem
eum, aut eriperem ex ore ejus, inſurgentem
verò in me prehendebam eum barba, & per-
cutiens morte afficiebam eum.
36 Tum leonem tum urſum percuſſit ſervus
tuus: & eſſet Peliſchtæus præputiatus iſte ut
unus ex eis, cùm probro affecerit acies Dei
viventis?
37 Dicebatque David, Jehova qui eripuit
me [l] a leone, & ab urſo, idem eripiet me
e manu Peliſchtæi iſtius: tum dixit Schaul ad
Davidem, abi & Jehova *ſit* tecum.
38 Juſſerat autem Schaul Davidem indui *ar-
mis ſuis, & impoſuerat galeam chalybeam
capiti ejus: juſſeratq; eum indui lorica.
39 Cùm itaque David accinctus gladio ſuo
ſuper arma ſua vellet incedere, cùm non
expertus eſſet: dixit David ad Schaulem,
non poſſum incedere cum iſtis, quia non ſum
expertus, amovitq; ea David a ſe.
40 Et accepto baculo ſuo in manu ſua, elegit
ſibi quinque læves lapides ex [m] valle, quos
impoſuit inſtrumento paſtorali quod habe-
bat, id eſt, peræ, funda autem ejus erat in
manu ejus: ſic appropinquabat ad Peliſch-
tæum.
41 Similiter Peliſchtæus [n] continenter per-
gebat appropinquare ad Davidem: viro il-
lo, qui ferebat ſcutum, præcedente eum.
42 Cumque intuitus Peliſchtæus videret Da-
videm, ſpernebat eum: eò quòd eſſet puer
& rufus cum pulchritudine aſpectus.
43 Quam ob rem dicebat Peliſchtæus ille ad
Davidem, an canis ſum quòd venis contra
me *cum baculis? maledicebatq; Peliſch-
tæus ille Davidi per Deos ſuos.
44 Deinde cùm dixiſſet Peliſchtæus ad Da-
videm: accede ad me, ut tradam carnem tu-
am volatilibus Cœli & beſtiis agri:
45 Dixit David ad illum Peliſchtæum, tu ve-
nis ad me cum gladio & cum haſta & cum
*humerali: ego verò venio ad te in nomine
Jehovæ exercituum, Dei acierum Jiſraëlita-
rum, quem probro affeciſti.
46 Hoc ipſo die dedet te Jehova in manum
meam, ut percutiens te amoveam caput tu-
um a te, & tradam cadavera exercitus Pe-
liſchtæorum hoc ipſo die volatilibus Cœli &
beſtiis terræ: ita cognoſcent *incolæ* totius
terræ Deum eſſe pro Jiſraële.
47 Et cognoſcent tota congregatio hæc, non
gladio aut haſta Jehovam ſervare: nam *Je-
hovæ *eſt* hoc bellum, ideo tradet vos in ma-
nus noſtras.
48 Fuit autem cùm *ſurgens Peliſchtæus per-
geret appropinquare obviam Davidi; &
feſtinans David procurreret in aciem ob-

k Heb. *ſor hominis*

34 *Parvam pecu-dem*] Ita reddidimus, Chaldæum paraphraſten & duos codices manu ſcriptos ſecuti: alioqui pro hac voce in vulgatis exemplaribus legitur: & auferebat hoc e grege: mutatâ unâ literâ, proclivi lapſu.

l Heb. *e manu leo-nis, & e manu urſi*, ut Gen. 9. 5.

38 *Armis ſuis*] Id eſt, Davidi datis a Schaule & ipſius corpori accommodatis: nã tanta fuit Schaulis proceritas, ut arma ipſius, Davidi convenire non potuerint.

m vel torrente,

n Heb. *ſimiliter ibat Peliſchtæus iens & appropinquans Davidem*.

43 [*cum baculis*] Indefinitè dictum: plurale pro ſingulari, ut Gen. 21. 7. & alibi frequenter.

45 *Humerali*] armis ad corpus tegendum pertinentibus: ſynecdoche.

47 *Jehovæ eſt*] Jehovæ bellum inſertis: nos pro eo gerimus.

48 *Surgens*] ſe expediens & ad conflictum comparans, ut Gen. 32. 22.

viam Peliſchtæo,
49 Ut extendens David manum ſuam ad ſu-
um inſtrumentum, acceptum inde lapidem
intorqueret funda, & percuteret Peliſch-
tæum in fronte ejus: ita ᵉ ut immerſo la-
pide in frontem ejus caderet ᵒ pronus in
terram.
50 Cùm itaque robuſtior fuiſſet David Pe-
liſchtæo funda & lapide, & percutiens Pe-
liſchtæum ᵉ morti tradidiſſet eum: quamvis
gladius non eſſet in manu Davidis:
51 Accurrens David ſtetit ſuper Peliſchtæ-
um, deinde arrepto gladio ejus, què eduxit
e vagina ſua ut morte planè afficeret eum,
amputavit illo caput ejus: quapropter vi-
dentes Peliſchtæi mortuũ eſſe fortiſſimum
ſuum, aufugerunt.
52 Surgentes verò viri Jiſraëlis & Jehudæ,
vociferantes perſecuti ſunt Peliſchtæos ᵉ uſ-
que quà is per vallem, & uſque ad portas
Hhekronis: cecideruntq; confoſſi Peliſch-
tæorum per viam *ad* ᵉ Schahharajima Ga-
thum & Hhekronem uſque.
53 Deinde reverſi Jiſraëlitæ ab inſectando
Peliſchtæos: diripuerunt caſtra eorum.
54 ᵉPoſteà accipiens David caput Peliſchtæi,
detulit ipſum Jeruſchalaima: arma verò e-
jus depoſuit in ᵉ tentorio ſuo.
55 Cùm autem videret Schaul Davidem ob-
viam procedentem Peliſchtæo illi, dicebat
ad Abnerem principem militiæ, cujus filius
eſt iſte puer, Abner? cui dicebat Abner, *ut*
vivit anima tua, Rex, non novi.
56 Dicebat verò Rex: interroga tu, cujus fi-
lius ſit iſte adoleſcens.
57 Quapropter cùm reverteretur David a cę-
de Peliſchtæi, aſſumens eum Abner adduxit
eum in aſpectum Schaulis: caput Peliſchtæi
habentem in manu ſua.
58 Ad quem dicente Schaule, cujus filius es
ô puer? dixit David, filius ſervi tui Jiſchai
Beth-Lechemitæ.
59 ᵉFuitque cùm abſolveret alloqui Schau-
lem, ut anima Jonathanis devinciretur cum
anima Davidis: adeò ut amaret eum Jona-
than tanquam ᵖ ſe ipſum.

49 *Immerſo*] Id eſt, altius infixo, ea facilitate qua fuiſſet in aquas immerſus.
ᵒ Heb. *ſuper faciem ſuam.*

50 *Morti tradidiſſet*] id eſt, lethale vulnus inflixiſſet ei.

52 *Uſque quà is*] Id eſt, per iter totius vallis, cujus meminit ſupra ver. 3.
Schahharajima] oppidum in finibus Jehudæ, de quo Jehoſch. 15, 36.

54 *Poſteà*] non videtur hoc ſtatim a victoria factum: ſed diu poſteà: tum fortaſsis cum arca Dei ipſo jam rege conſtituto Jeruſchalaima tranſlata eſt, & ei ibi tentorium erectum 2. Schemu. 6, 17. prolepſis eſt, ut Exod. 16 33.
Tentorio ſuo] id eſt, quod arcæ Dei ipſe tetenderat, ibidem & 1. Chron. 15. 1. & ſeq. verſibus.

59 *Fuitq;*] hunc verſum cum ſuperioribus conjungendum eſſe ipſius initium docet.
ᵖ Heb. *animam ſuam.*

Caput XVIII.

David Schaulis citharœdus, & Jonathani fœderatus ſatellitio regis præficitur: & ita ſe gerit ut ipſius adminiſtratio omnibus probata a puellis publico cantico adminiſtrationi Schaulis præferatur. Unde in Davidem Schaul odio tanto exarſit: ut ejus mortem apertè primùm, deinde inſidioſis conſiliis, deferendo honores & affinitatem promittendo periculoſis conditionibus quæſiverit: quæ omnia pericula ſingulari Dei providentia ſuperavit.

1 ITAQUE aſſumpſit eum Schaul ᵉ die illa:
nec permittebat ei redire domum patris
ſui.
2 ᵉDeinde pepigit Jonathan cum Davide
fœdus: eò quòd amaret eum tanquam ᵃ ſe
ipſum.
3 Et exuens ſe Jonathan pallio, quo erat
indutus, tradidit illud Davidi: & veſtes ſuas,
& tum gladium ſuum, tum arcum ſuum, tum
denique baltheum ſuum.
4 Cumque prodiens David ad quæcunque
mittebat eum Schaul, ſecundaretur, præpo-
ſuit eum Schaul viris militaribus: bonusque
videbatur in oculis totius populi, ac etiam
in oculis ſervorum Schaulis.
5 Sed fuit ᵉ redeuntibus illis, cùm revertere-
tur David a cæde ᵇ Peliſchtæorum, ut prodi-
rent fœminæ ex omnibus civitatibus Jiſraë-
lis ad cantandum, & earum choreæ obviam
Schauli Regi cum tympanis præ lætitia &
cum panduris.
6 ᵉReſpondebant autem fœminæ ludentes
& dicebant: ᵉpercuſſit Schaul millia ſua, at
David myriadas ſuas.
7 Quapropter accenſa eſt *ira* Schauli valde,
mala enim videbatur in oculis ejus hæc res
ac dicebat, tribuerunt Davidi myriadas, mi-
hi verò tribuerunt millia, & quid *tribuant*
amplius ei? utique ipſum regnum.
8 Et ᵉ conſigebat Schaul oculos in Davidem,
ab eo die & deinceps.
9 Fuit enim poſtridie cùm irruente ſpiritu
Dei malo in Schaulem ᵉ prophetico more a-
geret domi ſuæ, & David pulſaret manu ſua
eo die ut anteà: (erat autem haſta in manu
Schaulis)
10 Ut jacularetur Schaul haſtam: ᵉdicebat e-
nim percutiam Davidem uſq; ad parietem:
ſed deflexit David metu illius bis.
11 Deinde metuens Schaul propter Davidem
eò quòd eſſet Jehova cùm illo & a Schaule
receſſiſſet,
12 Amovit eum Schaul a ſe, conſtituitq; eum
ſibi ᵉ præfectum Chiliadi: ut ᵉprocederet &
veniret ante populum.
13 David autem in omnibus viis ſuis ſecun-
dabatur: quia Jehova *erat* cum eo.
14 Cumq; videret Schaul eum ſecundari val-
de: formidabat ab eo.
15 Totus verò Jiſraël & Jehuda amabat Da-
videm: quia ipſe procedebat & veniebat
ante eos.
16 ᵉ Itaque dixit Schaul ad Davidem, ecce fi-
lia mea major Merab, ipſam daturus ſum ti-
bi in uxorem, tantùm eſto mihi ᶜ ſtrenuus &
gere bella Jehovæ: (Schaul enim dicebat,
ne ſit manus mea contra eum, ſed ſit contra
eum manus Peliſchtæorum).
17 Dixit verò David ad Schaulem, ᵉ quis *ſum*
ego? aut quis *autor* vitæ meæ? *aut* familia pa-
tris mei in Jiſraële, ut ſim gener regi?
18 Fuit autem quo tempore daturus erat Me-
rabam filiam Schaulis Davidi: ut ipſa dare-
tur ᵉ Hhadrieli ᵉ Mecholathæo in uxorem.
19 Sed amabat Mical filia Schaulis Davidem:
quod cùm nuntiarent Schauli, rectum vi-
ſum eſt in oculis ejus.
20 (Dicebat enim Schaul, dem eam illi ut ſit
ei in ᵉ tendiculam, & ſit contra eum manus
Peliſchtæorum:) dixitque Schaul ad Davi-
dem, per ᵈ alteram te affinitate conjunge
mecum ᵉ iſta die.
21 Præceperat autem Schaul ſervis ſuis, al-
loquimini Davidem ᵉ clam dicendo, ecce
delectatur te rex, & omnes ſervi ejus a-
mant te: nunc ergo junge te affinitate cum
rege.
22 Et eloquentibus ſervis Schaulis in au-
res Davidis ſermones iſtos: dixerat Da-
vid: an *videtur* leve in oculis veſtris af-
finitate jungi cum rege: cùm ego ſim vir
pau-

1 *Die illa*] qua miſſis legatis ad Jiſchajum, petiit ut apud ſe David relinqueretur: eſt enim regreſſio ad hiſtoriã intermiſſam initio capitis 16.
2 *Deinde*] [illegible] Schaul [illegible] ſectã [illegible] (quo [illegible] a cæſo Peliſchtæo eum proſequebatur) fœdere confirmavit.
ᵃ Heb. *animam ſuam*, ſupra 17, 59.

pauper & vilis?
23 Quod cùm renuntiaſſent ſervi Schaulis
ei dicendo: hujuſmodi ſermonibus locutus
eſt David:
24 Edixerat Schaul, ſic dicitote Davidi: non
delectatur rex dote, niſi centum præputiis
Peliſchtæorum,ut ultio ſumatur de inimicis
regis: (Schaul autem cogitabat efficere ut
David caderet manu Peliſchtæorum.)
25 Renuntiantibus igitur ſervis ejus Davidi
ſermones iſtos, recta *viſa* eſt res in oculis
Davidis, ut affinitate conjungeret ſe regi:
nec dum impleti erant dies illi,
26 Cùm ſurgens David abiit ipſe cum viris
ſuis & percuſſit e Peliſchtæis ducentos vi-
ros: quorum præputia attulit David,pleneq;
exhibuerunt ea regi,quo affinitate ſe junge-
ret Regi; quapropter dedit ei Schaul Mi-
calem ſuam filiam in uxorem.
27 Videns autem Schaul & experientia cog-
noſcens Jehovam eſſe cum Davide: & Mi-
calem filiam Schaulis amare illum:
28 Perrexit Schaul metuere a Davide ampli-
us: ſic fuit Schaul infeſtus Davidi, omnibus
diebus ſuis.
29 Prodeuntibus enim præfectis Peliſchtæo-
rum: erat quotieſcunque prodibant, ut ſe-
cuidaretur David præ omnibus ſervis Schau-
lis: & in pretio eſſet nomen ejus valde.

Caput XIX.

Schaulis conſilium de interficiendo Davide a Jonathane Davidi retegitur, & eo monitore David Schauli reconciliatur: ſed iterum bello a Davide feliciter geſto, Schaul mortem illius quærit, cujus furori cedens David domum ſe recepit, in qua circumventus, Micalis aſtu & operâ eripitur: Schemuelem adit & Prophetarum collegium: ibique a violentia legatorum & ipſius etiam Schaulis, ipſis divinitus repreſſis, conſervatur.

1 ITAQUE allocutus eſt Schaul Jonatha-
nem filium ſuum & omnes ſervos ſuos
de morte afficiendo Davide: ſed Jona-
than filius Schaulis delectabatur Davide
valde.
2 Quapropter indicavit Jonathan Davidi
dicendo, quærit Schaul pater meus morte
afficere te: nunc ergo cave tibi, quæſo,
mane,& conſidens in occulto abſconde te.
3 Ego autem exiens conſiſtam ad latus pa-
tris mei in eodem agro ubi tu eris,& ipſe al-
loquar de te patrem meum, & ubi percepe-
ro aliquid,nuntiabo tibi.
4 Alloquens ergo Jonathan de Davide *bonis*
verbis Schaulem patrem ſuum: dicebat ad
eum, ne peccet rex in ſervum ſuum in Davi-
dem,quia non peccavit in te, quinimò facta
ejus bono ſunt tibi valde.
5 Nam cùm exponens vitam ſuam in manu
ſua percuſſit Peliſchtæos, & comparavit
Jehova ſalutem magnam toti Jiſraëli, vidiſti
& lætatus es: & quare peccares contra ſan-
guinem innoxium, morte afficiendo Davi-
dem immeritò?
6 Tunc auſcultavit Schaul voci Jonathanis:
ita ut juraret Schaul, ut vivit Jehova, non
afficietur morte.
7 Quapropter vocans Jonathan Davidem,
indicavit ei Jonathan omnia verba iſta: &
reduxit Jonathan Davidem ad Schaulem,ut
eſſet coram eo [b] ſicut anteà.
8 Fuitque cùm [c] redintegraretur bellum: ut
prodiens David ad pugnandum contra Pe-
liſchtæos, percuteret eos plaga magna, &
fugerent a facie ejus.
9 Deinde cùm ineſſet ſpiritus Jehovæ ma-
lus Schauli; (erat autem domi ſuæ deſidens,
tenens haſtam ſuam manu ſua:) pulſante
Davide manu,
10 Quæſivit Schaul percutere haſta Davidem,
[d] *uſque* ad parietem: quo abſcedente a facie
Schaulis percuſſit haſta parietem: ſic David
aufugiens eripuit ſe nocte illa.
11 Miſit autem Schaul legatos verſus domum
Davidis ad obſervandum eum, ut morte af-
ficeret eum mane: quod nuntiavit Davidi
Mical uxor ejus dicendo: ſi non eripis [e] te
ipſum hac nocte,cras morte afficieris.
12 Cumq; demiſiſſet Mical Davidé per quan-
dam feneſtram: abiens aufugit & eripuit ſe.
13 Mical verò aſſumptam quandam imagi-
nem impoſuit lecto, & pulvinar caprinum
cervicali ejus: quam texit veſte *ſtragula*.
14 Mittente verò Schaule legatos ad capi-
endum Davidem: dicebat illa, ægrotus eſt.
15 Tunc remiſit Schaul legatos illos ad invi-
ſendum Davidem,dicens; adducite eum in
lecto ad me ut morte afficiam eum.
16 Sed cùm ingreſſi eſſent legati, & ecce
quædam imago erat in lecto,& pulvinar ca-
prinum in cervicali ejus:
17 Dixit Schaul ad Micalem, quare ita dece-
piſti me & dimiſiſti inimicum meum, ut eri-
peret ſe? dixit Mical ad Schaulem, ipſe
dixerat mihi,dimitte me,quam ob rem mor-
te afficerem te?
18 David ergo fuga eripiens ſe venit ad
Schemuelem Ramam, indicavitq; ei quic-
quid feciſſet ſibi Schaul: abiitq; ipſe cum
Schemuele; ut conſiderent Najothis.
19 Cumq; nuntiaretur Schauli dicendo, ecce
David eſt Najothis in Rama:
20 Miſit Schaul legatos ad capiendum Davi-
dem: quorum vidit *quiſque* congregationem
prophetarum prophetantium, & Schemue-
lem ſtantem,qui præerat illis: quapropter
invaſit legatos Schaulis ſpiritus Dei, ut mo-
re prophetico agerent ipſi quoque.
21 Quod cùm nuntiaſſent Schauli, miſit le-
gatos alteros qui more prophetico egerunt
ipſi quoque: ideò remiſit Schaul legatos
tertios qui more prophetico egerunt ipſi
quoque.
22 Tandem abiens etiam ipſe Ramam cùm
perveniſſet uſque ad ciſternam magnam
quæ eſt in Schecu interrogabat dicens, ubi
eſt Schemuel & David? cui dixit *quiſpiam*,
ecce Najothis in Rama.
23 Tum abibat illuc Najothas in Rama: ſed
invaſit eum quoque ipſum ſpiritus Dei: ita
ut [f] continenter pergens prophetico more
ageret, uſquedum perveniret Najothas in
Rama.
24 Ubi exuens etiam ipſe veſtes ſuas pro-
phetico more agebat ipſe quoque coram
Schemuele: ita excidit nudatus toto die
illo & tota nocte: ideo dicere ſolent, an eti-
am Schaul *eſt* inter prophetas?

b Heb. *ſicut heri nudiuſtertius, ut Gen. 31.2.*

c Heb. *cum ad huc res bellum eſſe.*

d Heb. *Davidem & parietem.*

e Heb. *animam tuam.*

13 *Pulvinar caprinum*] ut capillamenti humani ſpecie deciperentur a Schaule miſſi.

18 *Abiitq;*] ut in prophetarum collegio & Schemuelis conſortio Davidis animus confirmaretur & mirificam Dei adminiſtrationem, cui ipſe fidebat, experiretur, qua ipſe ereptus, inimici eluſi ſunt: fortaſsis etiam ut in collegio illo velut in aſylo tutus a Schaule eſſet, quod apud omnes gentes etiam acceptum fuiſſe, hiſtoriæ prophanæ docent, & exemplum confirmat, ſupra 10.10. ubi ne Peliſchtæi quidem hoſtes Jiſraëlitarum, cœtum prophetarum agentem Gibbhæ ſtationis eorū loco, infeſtarunt.

20 *More prophetico*] vide ſupra 18. ver. 9. ſic deinceps, apparet autem eos depoſuiſſe habitum illum militarem, quo capturi Davidem venerant ex ultimo verſu hujus capitis.

f Heb. *uterei eundo & prophetice more ageret.*

24 *Exuens*] id eſt, deponens militarem habitum, ſicut fecerant prius ab ipſo miſſi, ut ſe in ſpeciem prophetæ componeret.

Excidit] id eſt, extra ſe raptus eſt: vide Num. 24.4.

Nudatus] ſupple militari habitu quo ſe exuerat.

An etiam Schaul] Proverbium eſt, de eo qui præter expectationem divinitus cohibetur a præſtando conatu ſuo; quod confirmat exemplum Bilhhami Num. 23. & 24. & Pauli Actor. 9. Eſt autem hoc proverbium anceps de iis qui aut ſpiritu Dei impelluntur ad aliquid agendum ut ſup. 10.12. aut de iis quibus præſtando [illegible] tuntur.

Caput XX.

David fugiens Schaulem apud Jonathanem de injuria conqueritur: qua Jonathani audita, cum Davide constituit tempus, locum & rationem, quibus eum de patris animo certiorem faciat, jurejurando veri amici officium perpetuum ei promittit & ab eo restipulatur: Quod posthabita paterna indignatione & periculis sui ratione fideliter præstans, Davidē liberat, consolatur & confirmat.

1 Interea fugiens David Najothis in
Rama: venit ac dixit coram Jonathane:
quid feci? quæ *est* iniquitas mea? & quod
est peccatum meum coram patre tuo, quòd
quærit [a] vitam meam?
2 Qui dixit ei: absit, non morieris: ecce non
solet pater meus facere quicquam magnum
aut quicquam parvum quin revelet mihi in
aurem: cur ergo celaret me pater meus rem
hanc? non *est* hoc.
3 Deinde verò juravit David, (cùm dixisset,
[b] certò novit pater tuus me invenisse gratiam in oculis tuis, ideo dixit: ne cognoscat
hoc Jonathan, ut non afficiatur dolore:) at
certè ut vivit Jehova & vivit anima tua,
quasi passus inter me & inter mortem *est*.
4 Dixit verò Jonathan ad Davidem: eloquere quod sit [c] desyderium tuum & efficiam tibi.
5 Tum dixit David ad Jonathanem, ecce
novilunium est cras, quo ego [d] omnino sedere soleo cum rege ad comedendum: dimittito ergo me ut abscondam me in isto agro dum erit vespera tertiana.
6 Si recensendo desyderaverit me pater tuus:
tum dicito, [e] obnixè excusavit se apud me
David ut percurreret Beth-Lechemum in
civitatem suam, nam convivium ibi est anniversarium toti ejus familiæ.
7 Si ita dixerit, Bene, pax erit servo tuo; sin autem [f] planè accendetur ei *ira*, scito [g] definitum esse malum hoc ab eo.
8 Hanc exerceto benignitatem erga servum
tuum, quandoquidem in fœdus Jehovæ induxisti servum tuum, tecum: quòd si est
in me iniquitas, tu me afficito morte: nam
usque ad patrem tuum quare adduceres
me?
9 Cui dixit Jonathan, absit tibi, nam si planè novero definitum esse hoc malum a patre meo ut obveniat tibi, an non illud indicarem tibi?
10 Dixit autem David ad Jonathanem, quis
indicabit mihi: si quid responderit tibi pater tuus duri?
11 Dixit verò Jonathan ad Davidem, age exeamus in istum agrum: egressique sunt ambo in agrum illum.
12 Tum dixit Jonathan ad Davidem, ô Jehova Deus Jisraëlis, cùm pervestigavero a
patre meo secundum hoc tempus cras *aut*
postridie, si ecce bonus fuerit erga Davidem: an non tunc mitterem ad te, & revelarem tibi in aurem?
13 Ita faciat Jehova Jonathani & ita pergat,
si bonum videbitur patri meo hoc malum
inferre tibi, ut revelaturus sum tibi in aurem
& dimissurus sum te cum pace, quò sit Jehova tecum, sicut fuit cum patre meo.
14 Nónne ergo *id facturus* tantisper dum vixero? nónne vicissim exerciturus es erga
me benignitatem Jehovæ *hanc*, quòd non
moriturus sum?
15 Neque præcisurus es benignitatem tuam
a familia mea usque in seculum: ne tunc quidem cùm excindet Jehova inimicos Davidis quemq; a superficie terræ.
16 Et requiret Jehova de manu inimicorum
Davidis: sic pepigit Jonathan cum familia
Davidis [h] *fœdus*.
17 Similiter [i] de-integro adjuravit Jonathā
Davidem præ amore suo erga eum: nam amore [k] sui ipsius amabat eum.
18 Posteà dixit ei Jonathan, cras est novilunium: & desyderaberis, cùm vacabit sedes
tua.
19 Cùmque ad [l] triduum abfueris, descendito [m] diligenter, & venito ad locū illum ubi
absconderas te, [n] quo die istud negotium
gestum fuerat: & consideto juxta lapidem
istum qui *dictus est* [o] Ezel.
20 Ego autem tres sagittas ad latus ejus jaculabor: [p] emittendo ad scopum.
21 Ecce autem mittens puerum quendam *dicendo*, abi inveni sagittas: si [q] planè dixero
puero, ecce sagittæ sunt præter te citeriùs,
assumito eum & venito: nam pax tibi erit
nec erit quicquam ut vivit Jehova.
22 Sed si ita dixero adolescenti: ecce sagittæ
sunt præter te ulterius: abi, quia dimiserit
te Jehova.
23 Hoc autem verbum quod locuti sumus ego & tu: (ecce Jehova *est* inter me & inter
te) *esto* usque in seculum.
24 Itaque abscondit se David in illo agro:
fuitque in novilunio: quo sessurus erat Rex
ad cibum, ut comederet,
25 Ut sessuro rege in sede sua sicut [r] antea,
in sede ad parietem, assurgeret Jonathan
sederetq; Abner a latere Schaulis: & vacaret locus Davidis.
26 Attamen non est locutus quicquā Schaul
illo die: dicebat enim, casus est, non est
mundus: quia non est mundus *non venit*.
27 Sed fuit [s] postridie a novilunio, cùm vacaret locus Davidis, ut diceret Schaul ad Jonathanem filium suum: quare non venit
filius Jischai tum heri tum hodie ad cibum?
28 Respondit autem Jonathan Schauli: obnixè excusavit se David apud me ut percurreret Beth-Lechemum usque.
29 Et dixit, dimitte me, quæso: quia convivium familiæ nobis *est* in ea civitate, & ipse
frater meus præcepit mihi. nunc itaq; si inveni gratiam in oculis tuis, proripiam, quæso, me & invisam fratres meos: idcirco non
venit ad mensam regis.
30 Tum accensa est ira Schaulis in Jonathanem adeò ut diceret ei, fili perversissime
[t] contumacissime, nónne novi te seligere filium Jischai ad pudorem tuum & ad pudorem nuditatis matris tuæ?
31 Nam quibuscunque diebus filius Jischai
vixerit super terram, non stabilieris tu &

1 *Interea*] dum Schaul divinitus correptus diem & noctē Najothis hærebat.

a Heb. *animam*: & *sic deinceps*.

b Heb. *noscendo novit*: *ut infr.* 29. *ver.*

3 *Quasi passus*] præstantissimum est periculum meum in quo versor.

c Heb. *quid sit animæ tuæ*: *sic anima pro desyderio Psal.* 27. 12. & *alibi frequenter*.

5 *Novilunium est cras*] atque ideo dies solennis epuli.

d *sedendo sedere soleo*.

Dimittito ergo] quandoquidem patris vices eo absente geris, ut ostenditur infra ver. 25. nam interea Schaul Najothis hærebat, sup. 19. 23.

Dum erit vespera] id est, nocte illa a qua incipit tertius dies mensis, me abscondam & expectabo dum abs te certior fiam de patris tui erga me animo.

e Heb. *exorando exoravit se a me*: *sic infrà ver.* 28.

6 *Obnixè excusavit*] vide infrà ver. 28. 29.

f Heb *accendendo accendetur*.

g Heb. *absolutum*: *sic* 9. *ver.* & *ver.* 33.

8 *In fœdus induxisti*] supra 18. 3.

12 *ô Jehova*] Exclamantis cum admiratione, quasi dicat, Deus bone fierine posset ut ego qui adeò te amo, officium istud non præstarem?

13 *Ita faciat*] aposiopesis contrarii per Euphemismum q. d. ita benedicat ut revelabo, aut maledicat ut non revelabo.

Quo sit] ut divinæ voluntati inserviam, quæ tibi regnum, prius patri meo collatum, adjudicavit.

30 *Fili perversissime*] ut impurissimus loquitur in filium matrem suam uxorem convitia ingerens turpissima.

regnum tuum: quare hinc mitte & capeſſe adduc eum ad me,quia ²reus mortis eſt.
32 Reſpondens verò Jonathan Schauli patri ſuo, dixit ad eum, quare morte afficeretur? quid fecit?
33 Tum jaculatus eſt Schaul haſtam ſuam in eum,ut percuteret eum: unde cognovit Jonathan definitum hoc eſſe a patre ſuo ut morte afficeret Davidem.
34 Quapropter ſurrexit Jonathan a menſa, ² accenſus ira: neque comedit in die novilunii ſecundo cibum: dolore enim afficiebatur propter Davidem: & quia ignominia affecerat ipſum pater ipſius.
35 Fuitque ipſo mane, ut exiens Jonathan in agrum ille ad tempus conſtitutum Davidi: cum puero parvo ſecum:
36 Diceret puero ſuo, curre, inveni jam ſagittas,quas ego jaculaturus ſum: itaque currente puero ipſe ʸ jaculando ſagittam ulterius tranſmiſit.
37 Cùm autem veniſſet puer uſque ad ᶻ ſcopum,ad quem jaculabatur Jonathan: inclamavit Jonathan poſt puerum dicens, nónne ſagitta præter te ulterius eſt?
38 Prætereà inclamavit Jonathan poſt puerum citò feſtina, ne conſiſtito: quare collectis puer Jonathanis ſagittis,rediit ad dominum ſuum.
39 (Ipſe autem puer neſciebat quicquam: tantum Jonathan & David conſcii erant hujus rei).
40 Et dedit Jonathan arma ſua puero illi, qui erat ſecum: dixitque ei, abi, refer in civitatem.
41 Puer ille abibat cùm David ſurgens ᶜe latere meridiano,procidit ᵃ pronus in terram,incurvans ſe tribus vicibus: & oſculati ſunt ᵇ alter alterum, fleveruntque alter cum altero, donec Davidem ᶜ ᶠ erexiſſet.
42 Cùm diceret Jonathan Davidi, abi cum pace: *ratum eſto* quod juravimus nos ambo in nomine Jehovæ dicendo: Jehova *eſto* inter me & inter te, atque inter ſemen meum & inter ſemen tuum,uſque in ſeculum.

Caput XXI.

David diſcedens a Jonathane ad Achimelecum ſacerdotem venit: panes ſacros & gladium Goliathi ab eo obtinet proſpectante Doëgo: Inde Gathum profectus a Peliſchtæis agnoſcitur, & ad regem adductus amentiæ ſimulatione evadit.

1 Itaque ſurgens abiit: cùm Jonathan rediret in civitatem.
2 Adveniente autem Davide ᵃ Nobum ad Achimelecum ſacerdotem: trepidus accurrens Achimelec obviam Davidi, dicebat ei, quare tu ſolus es? & an nemo eſt tecum?
3 Dixit verò David Achimeleco ſacerdoti: rex præcepit mihi aliquid: edixitque mihi, ne quis ſciat quicquam de hac re ad quam mitto te,& quam præcipio tibi: ipſis autem pueris condixi locum cujuſdam ᵃ N.
4 Nunc igitur quid eſt ᵇ penes te? quinque panes tradito in manum meam: aut quod præſtò eſt.
5 Reſpondit verò ſacerdos Davidi dicens: non adeſt panis ᶜ communis penes me: ſed panis ſacer adeſt: ſi caverint ſibi pueri ipſi, ᶜ utique a muliere.
6 Tum reſpondens David ſacerdoti dixit ei: imò verò mulier ᶠ interdicta eſt nobis, ut heri nudiuſtertius: cùm egrederer jam erant ᶠ inſtrumenta ipſa puerorum ſancta: ᶠ eſt enim ᵈ ratione communis *penes ſacerdotes*: ᶠ tum etiam eo die cùm ſanctificandus eſt *alius* in eodem vaſe.
7 Itaque dedit ei ſacerdos ſanctum: eò quòd non eſſet ibi panis, niſi panes faciei qui amovebantur a conſpectu Jehovæ, ad apponendum panem calidum, quo die ille tollebatur.
8 (Erat autem ibi quidam e ſervis Schaulis eo die ᶠ detentus coram Jehova, nomine Doeg ᶠ Adomæus: ampliſſimus paſtorum qui erant Schauli.
9 Prætereà dixit David Achimeleco: annon eſt hic penes te haſta aut gladius? nam nec gladium meum, nec arma mea accepi in manum meam: quia *erat* verbum regis urgens.
10 Cui dixit ſacerdos ᵉ ᶠ poſtquam applicuiſſet amiculum, gladius Goljathi Peliſchtæi, ‖ quem percuſſiſti in convalle querceti, ecce is eſt involutus pannos: ſi illum accepturus es tibi, accipe: nam non *eſt* alius præter ipſum hic: cui dixit David, non *eſt* ei ſimilis: da eum mihi.
11 Itaque ſurgens David aufugit die illo ᶠ metu Schaulis & venit ad ᶠ Aciſchum Regem Gathi.
12 Dicentibus autem ſervis Aciſchi ad eum, nónne hic *eſt* David ᶠ Rex iſtius terræ? an nó de hoc reſpondebant in choreis dicendo: ‖ percuſſit Schaul millia ſua: David autem ſuas myriadas?
13 Repoſuit David verba iſta in ᵍ animo ſuo: timebatque valde ab Aciſcho rege Gathi.
14 Quapropter mutavit ſibi ʰ ᶠ ſpeciem ſuam in oculis eorum, & agebat inſanum ᶠ in manu eorum: & ſignabat valvas portæ, demittebatq; ſalivam ſuam in barbam ſuam.
15 Et dixit Aciſch ad ſervos ſuos: ecce cùm videritis hominem amentem, quare adduxiſtis eum ad me?
16 Careóne amentibus ego, quòd adduxiſtis hunc ut amentem agat apud me? hiccine ingrederetur domum meam?

5 *Utique a muliere*] id eſt, ſibi ſanctificatione ſtuduerint, adeò ut ne ad uxores ſuas quidem acceſſerint. Quæſtio eſt quam ſumit ſacerdos ex analogia mandati de quo Exodi 19.15. & ex oraculo Dei de quo infra ver. 10. & cap. ſequente ver. 10 quaſi dicat, qui rebus ſanctis ſanctarū, quales ſunt hi panes, uſuri ſunt, hac puritate præditi eſſe debent, quam Deus a populo ad ſe acceſſuro exegerat & nos quoque mandato exigit.
6 *Interdicta*] id eſt, tanta eſt celeritas hujus itineris noſtri, ut cum uxoribus eſſe non licuerit nobis a diſceſſu noſtro a quo hic tertius dies agitur.
Inſtrumenta] id eſt quibuſcunque ad iter hoc conficiendum inſtructi ſunt.
Eſt enim ratione] id eſt, æquè atque alio pane ſacerdotes eo veſci poſſunt: hæc verba ſunt autoris ex Levit. 24.9.
d Heb. *via profana*.
Tum etiam] id eſt, inde ab ipſo die ſabbathi ineunte, quo reponendi ſunt in ſuis ſcutellis recentes, ibidem ver. 8. & infra ver. ſequent.
8 *Detentus*] aut religione ſabbathi, aut voto.
Adomæus] id eſt, vel ex Adamo oppido Naphtalitarum de quo Jehoſchua 19.36. & 19.36. vel potius ex Edomæa oriundus, ſed Jiſraelitarum religionem profitens, ut Chittæus infra 26.6. & ſimilia.
e Heb. *poſt ipſum amiculum*.

10 *Poſtquam applicuiſſet*] q. d. de his poſtulatis Davidis indutus amiculo Deum conſuluiſſet: ita accipienda eſſe hæc verba docent hiſtoria ſequentis cap. ver. 10. 13 & 15. Jonathan Chaldæus paraphraſtes, & Jeſchahhja Hhebræus interpres. Similē locutionem vide Deut. 24.20. & 21. ‖ Suprà 17.2. ſ Heb. *e facie*. 11 *Ad Aciſchum*] quem Pſalm. 34.1. Abimelecum vocat, communi Peliſchtæorum Regum appellatione. 12 *Rex*] id eſt, gubernator, ut Gen. 36.31. ‖ Suprà 18.6. g Heb. *in corde ſuo*. h Heb. *guſtum ſuum*. 14 *Speciem*] id eſt, geſtus, verba, & quicquid cadere poteſt in hominum ſenſum: tranſlatum nomen a ſenſu guſtus ad viſum & auditum, & ſi qui ſunt alii quibus homo hominem explorare poteſt. *In manu*] dum erat in eorum poteſtate, & captus ad regem adducebatur: vide initium Pſalmi 56.

Caput XXII.

David a Peliſchtæis dimiſſus Hhadullami cum copiis & parentibus ad Moabitas proficiſcitur, ſed a propheta monitus Judæam cum ſuo comitatu repetit: Quo audito Schaul a proditione ſibi metuens, ſuos objurgat, abſentem filium accuſat, & delatum Achimelecum & familiam coram ſe a delatore occidi, totamq; civitatem eorum excindi jubet: e quibus ſolus Ebjathar evadens ad Davidē proficiſcitur.

1 Itaque abiens David inde, proripuit ſe
ad ſpeluncam [a] Hhadullami: quo audito,
fratres ejus & tota familia patris ejus de-
ſcenderunt ad illum illuc.
2 Congregaverunt quoq; ſe ad eum quilibet
preſſus anguſtia, & cuicunque erat exactor,
& quiſquis amaro erat animo, ut eſſet ipſis
præfectus: ita fuerunt cum ipſo quaſi qua-
dringenti viri.
3 Poſteà abiens David inde [b] Mitſpam Mo-
abitarum: dixit ad [c] regem Moabitarum, e-
greſſi, quæſo, maneant pater meus & mater
mea vobiſcum, tantiſper dum cognoſcam
quid facturus ſit mihi Deus.
4 Quos deduxit in conſpectum regis Moabi-
tarum: manſeruntque apud eum omnibus
diebus quibus fuit David [d] in eo propugna-
culo.
5 Edixit autem propheta [e] Gad Davidi, ne
maneto in iſto propugnaculo: abito & re-
dito in terram Jehudæ: abiens itaq; David
venit in ſylvam Cherethæ.
6 Tum audiens Schaul recognitum eſſe Da-
videm & homines qui erant cum eo: Schaul,
inquam, conſidens Gibhhæ ſub nemore in
excelſo, [f] cum haſta ſua in manu ſua omni-
bus ſervis ejus adſtantibus ei:
7 Dixit Schaul ſervis ſuis qui adſtabant ſibi,
audite jam Binjaminitæ, etiámne vobis om-
nibus daturus eſt filius Jiſchai agros & vine-
as? omnéſne vos diſpoſiturus eſt præfectos
millenis & præfectos centenis?
8 Quòd conjuraſtis vos omnes contra me,
neque eſt qui revelaverit mihi in aurē, [g] cùm
pangeret fœdus filius meus cum filio Jiſchai,
neque eſt e vobis qui ægrè tulerit meā cau-
sâ, & revelaverit mihi in aurem: [h] quòd ex-
citaverit filius meus ſervum meum contra
me inſidiatorem, ſicut eſt hodie?
9 Reſpondit autem Doeg Adomæus, qui ad-
ſtabat cum ſervis Schaulis dicens, vidi filium
Jiſchai venientem Nobum ad Achimele-
cum filium Achitubi.
10 [i] Qui conſuluit pro eo Jehovam, & viati-
cum dedit ei: etiā gladium Goljathi Peliſch-
tæi dedit ei.
11 Tum miſit Rex vocatum Achimelecum fi-
lium [k] Achitubi ſacerdotem, & totam fami-
liam paternā ejus, ſacerdotes qui erant No-
bi: veneruntque omnes ad Regem.
12 Et dixit Schaul, audi jam fili Achitubi: quo
dicente, ecce me, domine mi:
13 Dixit ad eum Schaul, quare conjuraſtis
contra me tu & filius Jiſchai? cùm dede-
ris ei panem & gladium, & conſulueris pro
eo Deum, ut inſurgeret contra me inſidia-
tor, ſicut eſt hodie?
14 Reſpondens verò Achimelec regi dixit, at
quis eſt inter omnes ſervos tuos ſicut David
fidus, & gener regis, & incedens in tui obedi-
entia, ac honorabilis in domo tua?
15 An eo die cœpi conſulere pro illo De-
um? [l] abſit mihi: ne imponat Rex ſervo ſuo
quicquam, aut ulli e familia patris mei: nam
non fuit conſcius ſervus tuus in toto hoc ne-
gotio rei parvæ aut magnæ.
16 Attamen dixit Rex: [a] omnino moriturus
es Achimelec, tu & tota familia patris tui.
17 Dixitq; Rex [m] curſoribus qui adſtabant ſi-
bi: divertite & morte afficite ſacerdotes
Jehovæ: quia etiam manus eorum adjuncta
eſt Davidi: & quia ſciebant eum fugere, non
revelarunt mihi in aurem: ſed noluerunt
ſervi regis extendendo manum ſuam irrue-
re in ſacerdotes Jehovæ.
18 Quapropter dixit Rex Dojego, diverte tu
& irrue in ſacerdotes iſtos: diverteus ergo
Dojeg Adomæus irruit ipſe in ſacerdotes, &
morte affecit eodem die octoginta quinque
viros geſtantes [n] amiculum lineum.
19 Nobum quoque civitatem iſtorum ſacer-
dotum percuſſit acie gladii tam viros quàm
fœminas: tam pueros quàm lactentes: e-
tiam boves & aſinos ac parvas pecudes acie
gladii.
20 Tamen proripuit ſe filius unus Achimele-
ci filii Achitubi nomine Ebjathar: & [o] fugit
poſt Davidem.
21 [p] Tum nuntiante Ebjathare Davidi, Schau-
lem occidiſſe ſacerdotes Jehovæ:
22 Dixit David Ebjathari: ſciebam eo die,
cùm ibi eſſet Doeg Adomæus, [b] omnino in-
dicaturum eſſe Schauli: ego in cauſa ſui, cur
ſæviretur in [c] omnes perſonas familiæ patris
tui.
23 Mane mecum, ne time: nam qui quærit vi-
tam meam quærit vitam tuam: ſed in cuſto-
dia tu es apud me.

Caput XXIII.

David [illegible] oraculo Dei confirmatus Kehhilenses a Peliſchtæorum obſidione liberat. Ebjatharem cum ornamentis ſacerdotis ad venientem recepit: [illegible] de [illegible] de Schaulis contra ſe conſilio [illegible] Dei conſilio per deſerta Zipheorum abit: ubi a Jonathane confirmatus, fœdus cum eo renovat. Deinde a Zipheis proditus, & a Schaule eis [illegible], divinitus allato nuntio de irruptione Peliſchtæorum, liberatur.

1 Cùm autem indicaſſent Davidi, dicen-
do, ecce Peliſchtæi bellum gerunt
contra Kehhilam, & ipſi diripiunt are-
as illius:
2 [a] Conſuluit David Jehovam dicendo, an
iturus ſum & percuſſurus Peliſchtæos illos?
& dixit Jehova ad Davidem, i, & percutiens
Peliſchtæos illos ſervato Kehhilam.
3 Dicentibus verò hominibus Davidis ad e-
um, ecce nos hîc in Jehuda [b] timemus: quan-
to igitur magis eunte Kehhilam in acies
Peliſchtæorum?
4 [c] Amplius iterum conſuluit David Jeho-
vam, reſponditque ei Jehova dicens, ſurge,
deſcende Kehhilam quia ego [d] illico tradi-
turus ſum Peliſchtæos in manum tuam.
5 Itaque abiens David cum viris ſuis Keh-
hilam, debellavit Peliſchtæos & abegit pe-
cora eorum, cùm percuſſiſſet eos plagā
magna: ſic ſervavit David habitatores Ke-
hhilæ:
6 Fuit autem quando fugit Ebjathar filius
Achimeleci ad Davidem Kehhilam, ut deſ-
cenderet cum amiculo in manu ſua.
7 Tum nunciatum eſt Schauli Davidem ve-
niſſe Kehhilam: quare dicens Schaul, con-
cluſit eum Deus in manum meam: quandoqui-
dem [b] venit incluſum ſe in civitate munita
foribus

1 Hhadullami] oppidum eſt in tribu Jehudæ de quo Jehoſch. 15.35. hujus autem ſpeluncæ meminit etiā 2. Schem. 23. 13. & 1. Chron. 11. 15.

3 Mitſpam] id eſt, ſpeluncam. [illegible] clauſuram vel clauſuram, ut Jureconſulti vocant. Jehoſ. 11. 3.

Regem Moabitarum] unum ex hoſtibus Schaulis, ut apparet, 1. Schem. 14. 48. quo nomine veriſimile eſt regem Davidi & copiis ejus, quas perſequebatur Schaul, locum apud ſe dediſſe, ut fecerunt Peliſchtæi, infra 27. cap.

4 In eo propugnaculo] in Mitſpa.

5 Gad] cujus fit mentio 2. Schem. 24. & 1. Chron. 21. & 2. Chron. 29.

6 [illegible]] quaſi paratus ut ſupplicium ſumeret ipſe de deprehenſo.

[g] Supra 18. 3.

8 Quòd excitaverit] audiens Davidem cum copiis reverſum eſſe in regnum: & videns Jonathanem abeſſe ex quo ſe tum [illegible] viderat ſupra 20. 35. ſuſpicatur conjurationem factam, & ſibi inſidias parari.

10 Qui conſuluit] ut cognoſceret, an ſacros panes tantùm ſacerdotibus conceſſos, & gladium ſemel Deo ſacratum ad alios uſus transferre fas eſſet.

11 Achitubi] cujus meminit ſupra 14. 3.

15 Abſit mihi] ut conjurem contra te: quod dixerat Schaul ver. 13.

a Heb. moriendo morieris.

17 Curſoribus] id eſt, viatoribus ſive apparitoribus.

ſenſibus & vectis.
8 Promulgavit Schaul toti populo bellum:
ut deſcendendo Kehhilam, obſideret Davi-
dem & homines ejus.
9 Sed reſciſcens David Schaulem fabricari
contra ſe hoc malum: edixit Ebjathari ſa-
cerdoti, applica amiculum.
10 Dixitque David, ô Jehova Deus Jiſraëlis,
certò audivit ſervus tuus Schaulem quæ-
rere ut invadat Kehhilam, ad perdendum
civitatem meâ cauſâ.
11 An dedituri eſſent me [d] Kehhilæi in ma-
num ejus? an deſcenſurus eſſet Schaul, quē-
admodum audivit ſervus tuus? ô Jehova
Deus Jiſraëlis indica quæſo ſervo tuo: cui
dixit Jehova, deſcenſurus eſſet.
12 Deinde dixit David, an dedituri eſſent
Kehhilæi me & homines meos in manum
Schaulis? cui dixit Jehova, dedituri eſſent.
13 Quapropter ſurgens David cum homini-
bus ſuis quaſi ſexcentis viris egreſſi ſunt
Kehhila, ut continenter itarent, quò itare
poſſent: quod cùm nunciatum eſt Schauli
Davidem ſe proripuiſſe Kehhila, deſtitit
procedere.
14 Conſidebat autem David per deſertum in
propugnaculis, tandem conſedit in monte,
in deſerto Ziphi: & quamvis quæreret eum
Schaul omnibus illis diebus, non tradidit eũ
Deus in manum illius.
15 Percipiebat enim David cùm Schaul
procederet ad quærendum vitam ſuam: Da-
vid ergo erat in deſerto Ziphi, Choreſchæ:
16 Cùm ſurgens Jonathan filius Schaulis,
adivit Davidem Choreſchum: & confirma-
vit manum ejus in Deo.
17 Dixit enim ei, ne timeto, quia non eſt in-
venturæ te manus Schaulis patris mei: ſed tu
regnaturus es ſuper Jiſraëlem, & ego futu-
rus ſum [e] ſecundus a te: quin etiam Schaul
pater meus novit ita fore.
18 Pepigeruntque ambo fœdus coram Je-
hova: & conſidente Davide Choreſchę, Jo-
nathan abiit domum ſuam.
19 Tum aſcenderunt Ziphæi ad Schaulem
Gibhham ejus, dicentes: an non David la-
titat apud nos in propugnaculis, Choreſ-
chæ, in colle Chacilæ, qui eſt a [f] meridie ſo-
litudinis?
20 Nunc ergo prout deſyderat omnino ani-
mus tuus deſcendere, deſcende: noſtrũ au-
tem eſto, dedere eum in manum regis.
21 Quibus dixit Schaul, benedicti eſtote Je-
hovæ: quòd clementia utimini erga me.
22 Ite jam, informate vos certiùs adhuc, &
cognoſcite ac diſpicite locum ejus: ubi erit
pes ejus: quis viderit eum ibi: nam dicebat
mihi ipſe, ſe aſtu admodum ſolere uti.
23 Diſpicite ergo & recognoſcite ex omni-
bus illius latebris ubi jam latitet: tum rever-
timini ad me cum certitudine, ut eam vobiſ-
cum: eritque ſi ipſe fuerit in hac terra, ut
perſcruter eũ in omnibus millibus Jehudæ.
24 Itaque ſurgentes redierunt Ziphum ante
Schaulē: cùm David & homines ejus eſſent
in deſerto Mahhonis, in campeſtribus, ad
meridiem illius ſolitudinis.
25 Nam adveniente Schaule & viris ejus ad
quærendum: cùm indicaſſent Davidi, deſ-
cendit ſe petra illa & conſedit in deſerto
Mahhonis: quod audiens Schaul perſecu-
tus eſt Davidem in deſerto Mahhonis.
26 Ibatque Schaul a latere montis hinc: Da-
vid autē cum hominibus ſuis a latere mon-
tis inde: ſed fuit Davide accelerante abitũ
metu Schaulis: ut Schaul & homines ejus
circumcluderent Davidem & homines ejus
ad prehendendum eos.
27 Sed nuntius venit ad Schaulem dicens, fe-
ſtina & abi: quia irruerunt Peliſchtæi in hāc
terram.
28 Quapropter revertens Schaul a perſequē-
do Davide abiit obviam Peliſchtæis: idcir-
cò vocaverunt locum illum, Petrā diſemp-
tionum.

18 *Petram diremptionum*] Ex eo quòd instanti illo de Peliſchtæis diremptæ ſunt copiæ Schaulis a copiis Davidis quas circumvenerant.

Caput XXIIII.

Davide agente in deſerto Hhen Gedi, Schaul cum copiis ad eum intercipiendum proficiſcitur: ſed cùm in itinere alvum purgaturus ſolus ſpeluncam ingreditur, imprudens in Davidem incidit: qui ſuorum hortamento propemodùm adductus, ut manus Schaulis inferret, cohibet ſe & ſuos: Schaulemque egreſſum reverenter alloquens, & partem laciniæ quam abſciderat, oſtendens: evincit Schaulem injuſtitiæ, ſuam innocentiam probat, & ab injuria ſibi facienda dehortatur. Poſtremò fide petenti Schauli data de non delenda ejus poſteritate, abit.

1 POSTEA aſcendens David inde: conſi-
debat in propugnaculis ad Hhen-Ge-
din.
2 Fuit autem cùm reverſo Schaule a perſe-
quendis Peliſchtæis: nunciarent ei dicen-
do, Ecce David in deſerto Hhen-Gedi:
3 Ut accipiens Schaul tria millia virorum
delectorum e toto Jiſraële: iret ad quæren-
dum Davidem & homines ejus verſus ru-
pes rupicaprarum.
4 Cumque perveniens ad caulas ovium pro-
pe viam, ubi erat ſpelunca, ingrederetur
Schaul ad [a] purgandum alvum: Davide &
hominibus ejus conſidentibus ad latera il-
lius ſpeluncæ:
5 Dicebant homines Davidis ad eum: ecce
hic dies *eſt* quo dicit Jehova ad te: ecce e-
go trado inimicum tuum in manum tuam,
ut facias ei quemadmodum bonum *vide-
bitur* in oculis tuis: quare ſurgens David
abſcidit alam pallii quod *erat* Schauli,
clam.
6 Sed fuit poſtmodùm, ut [b] afficeret animus
Davidis ipſum: eò quòd abſcidiſſet alam
pallii quod *erat* Schauli.
7 Quam ob rem dixit hominibus ſuis: abſit
mihi a Jehova, an facerem rem hanc Domi-
no meo, uncto Jehovæ, extendendo manum
meam contra eum? *non faciam*: quia unctus
Jehovæ eſt.
8 Et [c] diſpeſcuit homines ſuos David ver-
bis, nec ſivit eos inſurgere in Schaulem: ſic
Schaul ſurgens ex ea ſpelunca, ibat itinere
ſuo.
9 Poſteà demum David ſurgens, egreſſus eſt
e ſpelunca, & clamavit poſt Schaulem di-
cendo: domine mi Rex: cumque intuere-
tur Schaul poſt ſe, verticem inclinans David
facie in terram *demiſſa*, incurvavit ſe.
10 Dixitque David Schauli: quare auſcultas

1 *Hhen-Gedin*] vide annotata Gen. 14.7.

3 *Rupicaprarum*] id eſt, editiſſimas, qualibus illud genus animalium delectatur.

a Heb. *ad tegendum pedes ſuos*: vide Judic. 3. 24.

b Heb. *ut percuteret cor Davidis ipſum*: ſic 2. Schem. 24. 10.

7 *Uncto Jehovæ*] a Deo ad regnum aſſumpto: ac proinde ſancto & munito ab omni injuria.

c Heb. *ſcidit*, vel *diffidit*.

8 *Diſpeſcuit*] id eſt, jam ex utraque parte ſpeluncæ, ubi latebant, exurgentes, ut in Schaulem irruerent, utrinque repreſsit.

verbis cujuſquã dicentis: ecce David quæ-
rit malum tuum?
11 (Ecce hoc die viderunt oculi tui, Jehovam
tradidiſſe te in manum meam in iſta ſpelun-
ca:) Dicit quidem, *quæris* occidere te: atqui
pepercit *oculus meus* tibi: dixi enim non ex-
tendam manum meam in dominum meum,
nam unctus Jehovæ eſt.
12 Imò, pater mi,[d] etiam atque etiam vide a-
lam pallii tui in manu mea: ex eo quòd, ex-
cindendo alam pallii tui, non interfeci te,
agnoſce & vide [*] non eſſe in manu mea ma-
lum aut defectionem, neque peccaſſe me in
te: quamvis tu venêris [e] vitam meam, ut in-
tercipias eam.
13 Judicabit Jehova inter me & inter te, &
ulciſcetur me Jehova de te: at manus mea
non erit contra te.
14 Quemadmodum [f] dicitur ſententiã illã an-
tiquorum: ab improbis prodeat improbitas:
at manus mea non erit contra te.
15 Poſt quem proceſſit rex Jiſraëlis? quem tu
perſequeris? perſequeris canem mortuum,
perſequeris pulicem unum.
16 Sed erit Jehova judex, & jus dicet inter me,
& inter te: cognoſcet, inquam, agetque
cauſam meam, & vendicabit me e manu
tua.
17 Fuit autem cùm abſolviſſet David allo-
qui verbis iſtis Schaulē: ut diceret Schaul,
an vox tua hæc *eſt*, fili mi David? & ſublata
Schaul voce ſua fleret:
18 Dicens ad Davidem, juſtior es me: nam
tu rependis mihi bonũ, cùm ego affecerim
te malo.
19 Tu enim indicaſti hodie, te afficere me
bono: quamvis dederet me Jehova in
manum tuam: attamen te non occidiſſe
me.
20 Cùm autem quis invenit inimicum ſuum,
an dimittit eum [g] cum beneficio? itaque Je-
hova rependat tibi beneficium, [h] pro eo
quod feciſti mihi hodie.
21 Sed nunc, ecce novi te [i] omnino regnatu-
rum: & ſtabile fore in manu tua regnum
Jiſraëlis.
22 Nunc, inquam, jura mihi per Jehovam, [*]*di-
ra tibi imprecans* ſi excideris ſemen meum
poſt me: & ſi perdideris nomen meum e fa-
milia patris mei.
23 Quod juravit David Schauli: tum abiit
Schaul domum ſuam: David verò & homi-
nes ejus aſcenderunt ad propugnaculum
quoddam.

d Heb. *vide etiam vide.*

12 *Non eſſe in manu*] id eſt, me non verſare malum, ſynecdoche: ſic infrà 26.18.

e Heb. *animam meam.*

f Heb. *dicit* quiſque *ſententiam illam antiqui.*

15 *Perſequeris canem*] quaſi dicat, facis quod eſt tanto rege indignum, dum me tenuiſſimum, infimum & infirmiſſimum tanto comitatu perſequeris: hyperbolæ ſunt per comparationem dictæ.

g Heb. *in via bona.*

h Heb. *pro hodierno die quod feciſti mihi: trajectio, ut Gen. 5.29.*

i Heb. *regnando regnaturum.*

22 *Dira tibi imprecans*] Eclipſis, de qua Gen. 14.23.

Caput XXV.

Schemuele mortuo, David cum ſuis ad fines Jehudæ meridianos ſecedit: ubi cum paſtoribus Nabalis aliquandiu verſatus, tandem ad eum in loco vicino greges tondentem, nuncios mittit, qui donum aliquod ſibi ab eo impetrarent: ſed duriter excepti, & vacui contumelioſè dimiſſi ad Davidem revertuntur: qui ultionis ſtudio inflammatus, & cum bona copiarum parte adverſus Nabalem proficiſcens, Abigajila occurrit; quæ deprecatione, rationibus, & munere iram ejus placat, & reverſa marito periculum explicat: ex quo adeò conſternatur, ut decimo poſt die moriatur, quo accepto nuntio David Abigajilam uxorem ducit.

1 TUM [*] mortuo Schemuele, cùm ſe con-
gregarent omnes Jiſraëlitæ, [*] ut plange-
rent eum & ſepelirent eum in domo e-
jus Ramæ: ſurgens David deſcendit verſus
[*] deſertum Paranis.
2 Quidam autem [*] Mahhone agens, cujus o-
pus erat Carmeli, & quidem vir magnus
valde (nam erant ei ovium tria millia & mil-
le capræ: erat quoque cùm tonderentur o-
ves ſuæ Carmeli)
3 Hujus viri nomen Nabal, & uxoris ejus no-
men Abigajil mulier quidem ipſa [a] præſtan-
te mente & pulchrâ formâ: ſed vir illius
durus, & malis actionibus deditus, eratq;
Calebita.
4 Audiens ergo David in deſerto illo, Naba-
lem tondere oves ſuas:
5 Miſit David decem pueros: edixitq; Da-
vid pueris illis, aſcendite Carmelum, & in-
greſſi ad Nabalem, interrogate eum nomi-
ne meo de [b] proſperitate.
6 Ac dicite ipſi, [*] ita [c] agenti: & tu pace, &
domus tua pace, & quicquid eſt tibi pace
fruitor.
7 Nunc autem audivi tibi eſſe ovium tonſo-
res: jam (paſtores tuos cùm eſſent nobiſ-
cum non affecimus injuria, neque deſydera-
tum eſt illis quicquam omnibus diebus qui-
bus fuerunt in Carmelo:
8 Interroga pueros tuos qui indicabunt ti-
bi, ut inveniant [*] pueri iſti gratiam in oculis
tuis:) quandoquidem [*] die [d] læto venimus:
da quæſo quod obvenerit manui tuæ [*] ſervis
tuis, & filio tuo Davidi.
9 Advenientes itaque pueri Davidis, allocu-
ti ſunt Nabalem omnibus verbis iſtis nomi-
ne Davidis: & quietè ſe [*] continuerunt.
10 Cùm reſpondens Nabal ſervis Davidis di-
ceret, quis *eſt* David? aut quis *eſt* filius Jiſ-
chai? multi ſunt ſervi qui [*] erumpentes de-
ficiunt quiſque a domino ſuo.
11 Scilicet acciperem panem meum & aquas
meas, & [e] mactatas carnes meas, quas ma-
ctavi pro tonſoribus ovium mearum: & da-
rem hominibus quos non novi undénam
ſint.
12 [*] Et converterunt ſe pueri Davidis in viam
ſuam: reverſiq; venerunt & nuntiaverunt ei
ſecundum omnia verba iſta.
13 Quapropter dixit David hominibus ſuis,
accingite quiſque gladium ſuum, quibus
accingentibus ſingulis gladium ſuum, ac-
cinxit quoque David gladium ſuum: ita aſ-
cenderunt poſt Davidem quaſi quadringen-
ti viri, ducenti verò conſederunt ad impe-
dimenta.
14 Intereà Abigajilæ uxori Nabalis indica-
verat puer unus e ſuis pueris dicendo, ecce
miſit David nuncios a deſerto [*] ad benedi-
cendum domino noſtro, & abegit eos.
15 Cùm tamen homines illi boni fuerint er-
ga nos valde: neque fuerimus injuria affe-
cti, nec deſyderaverimus quidquam quibuſ-
cunque diebus itavimus cum eis, dum eſſe-
mus in agro.
16 [f] Muri loco fuerant nobis tum noctu tum
interdiu: quibuſcunque diebus fuimus cum
eis paſcentes gregem.
17 Nunc ergo cognoſce & diſpice quid factu-
ra ſis, nam [*] definitum eſt malum contra
dominum

dominum noſtrum & contra totam familiam
ejus: ipſe autem improbus eſt, quàm ut al-
loquar eum.
18 Ideò feſtinans Abigajil accepit ducentos
panes, & duos utres vini, & quinque pecu-
des paratas, & quinque ſata ariſtæ toſtæ, &
centum uvas paſſas,& ducentas palathas fi-
cuum: quæ impoſuit aſinis.
19 Dixitque pueris ſuis, tranſite ante me: ec-
ce poſt vos ventura ſum: viro autem ſuo Na-
bali non indicaverat.
20 Fuit verò ea inſidente aſino,& deſcenden-
te per abditum montis,ut ecce David & ho-
mines ejus deſcenderent obviam illi: & illa
occurreret eis.
21 (Dixerat enim David, utique fruſtra con-
ſervavero quicquid *erat* iſti in deſerto, ita
ut non deſyderetur ex omnibus quæ ſunt ei
quicquam: reddidit enim mihi malum pro
bono.
22 ʰIta faciat Deus hoſtibus Davidis & ita
pergat,ut non reliquum faciam ex omnibus
quæ *ſunt* ei uſque ad lucem craſtinam,ⁱmin-
gentem ad parietem.)
23 Itaque cùm videret Abigajil Davidem, fe-
ſtinans deſcendit de aſino: & ᵏprocidens
ante Davidem in faciem ſuam,incurvavit ſe
terram *verſus*.
24 Cumque procidiſſet ad pedes ejus dixit,
ˡin me,me inquā,domine mi, *ſit* hæc iniqui-
tas: ſed loquatur, quæſo, ancilla tua ad au-
res tuas,& audi verba ancillæ tuæ.
25 ᵐNe, quæſo,apponat dominus meus ʰ ani-
mum ſuum ad virum iſtum ⁱnequiſſimum,ad
Nabalem, nam prout *eſt* nomen ejus,ita eſt,
ʲNabal eſt nomen ejus, & penes eum eſt
ſtultitia: ego verò,ancilla tua non videram
pueros domini mei quos miſeras.
26 ʰNunc ergo domine mi, per viventem Je-
hovam,& per ᵏvitam tuam,ˡquandoquidem
cohibet te Jehova ne ineas cædes, ˡ & vin-
dicet manus tua te,ʰnunc inquam,ˡſint ſicut
Nabal inimici tui, id eſt, qui quærunt ma-
lum contra dominum meum.
27 ʰJam verò ʰhoc donum illud eſt,quod ad-
duxit ancilla tua domino meo ut detur pue-
ris iſtis qui ſtant ad ˡ veſtigia domini mei.
28 Condona quæſo,defectionem ancillæ tuæ:
ʰnam ᵐ planè parabit Jehova domino meo
ʰdomum firmam, ſi ʰbella Jehovæ dominus
meus gerat, & malum non inveniatur in te
in diebus tuis.
29 ʰUt ut ſurgat homo ad perſequendum te,
& ad quærendum vitam tuam: erit tamen
vita domini mei ʰligata in faſciculo viven-
tium apud Jehovam Deum tuum, at vitam
inimicorum tuorum ʰ ejaculabit e medio
ⁿcavo fundæ.
30 ʰSed eſto, cùm fecerit Jehova domino
meo bonum illud, ᵒſecundum omnia quæ
promiſit tibi: & mandato inſtituerit te ante-
ceſſorem ſuper Jiſraëlem:
31 (Si quidem hoc non fuerit tibi titubationi,
aut offenſioni ᵖanimi domino meo, ᵠſi ef-
fuderit ſanguinem immeritò, aut vindicet
dominus meus ſe): cùm autem benefece-
rit Jehova domino meo, ut recorderis an-
cillæ tuæ.
32 Tum dixit David Abigajilæ: benedictus *ſit*
Jehova Deus Jiſraëlis, qui miſit te hoc ipſo
die obviam mihi:
33 Et benedictum conſilium tuum, benedi-
ctaque tu ipſa: quæ continuiſti me hoc ipſo
die ʳne inirem cædes, & vindicaret me ma-
nus mea.
34 Nam certè ut vivit Jehova Deus Jiſraëlis,
qui cohibuit me ne malo afficerem ʳ te: niſi
feſtinans veniſſes obviam mihi: certè non
relictus fuiſſet Nabali uſque ad lucem ma-
tutinam,mingens ad parietem.
35 Ita accipiens David e manu ejus id quod
adduxerat ſibi: ei dixit, aſcende cum pace
domum tuam: vide auſcultavi voci tuæ, &
ʳſuſcipio vultum tuum.
36 Cùm autem veniret Abigajil ad Nabalem,
ecce ei cōvivium erat domi ſuæ, quaſi con-
vivium regium: ʳ in quo animus Nabalis læ-
tus erat, adeò ut pervaldè ebrius eſſet: quā
ob rem illa non indicavit ei quicquam parvi
aut magni uſque ad lucem matutinam.
37 Sed fuit mane cùm abiiſſet ſ crapula a Na-
bale, & indicaret ei uxor ejus res iſtas: ut
ᵗobſtupuerit animus ejus in eo, & ipſe fue-
rit ʳ veluti lapis.
38 Cumque fuiſſent quaſi decem dies: qui-
bus plaga affecerat Jehova Nabalem, mor-
tuus eſt.
39 Audiens autem David Nabalem eſſe mor-
tuum dixit,benedictus Jehova,qui egit cau-
ſam opprobrii mei a ᵛ Nabale, & ſervum ſu-
um ſubtraxit a re mala, malum autem Na-
balis convertit Jehova in caput ejus: miſit-
que David per quos alloqueretur Abigaji-
lam ad ducendum eam ſibi uxorem.
40 Venientes itaque ſervi Davidis ad Abiga-
jilam Carmelum, allocuti ſunt eam dicen-
do: David miſit nos ad te, ut ducat te ſibi in
uxorem.
41 Tum ſurgens illa incurvavit ſe *facie de-
miſſa* ad terram: & dixit: ecce ancilla tua
in famulam ad lavandum pedes ſervorum
domini mei.
42 Deinde ˣ feſtinanter ſurgens Abigajil in-
ſedit aſino, & quinq; puellæ ejus, quæ ibant
ad veſtigia ejus: & ſecuta legatos Davidis,
fuit ei uxor,
43 Quamvis Achinohhamam duxiſſet David
ʳe Jizrehhele; fueruntque etiam hæ ambæ
ei uxores.
44 Nam Schaul dederat Michalem filiam ſuam
uxorem Davidis: ʸ Palti filio Lajiſchi, ʸ qui
erat ʳ e Gallimis.

Caput XXVI.

*Ziphæi rurſus Davidem Schauli produnt, cum co-
piis ducentis in eum, ita divinitus ſeptus mediâ cum
toto exercitu, ut David una comitatus ad Schau-
lem uſque penetret, ejuſq; haſtam & phialam auſe-
rens, tutò ſe in montem recipiat, unde inclamans ter-
ſtris ducem neglecti officii objurgat, regem excitat,
de injuria quæ ſibi fiebat, cum eo expoſtulat, jure ſe-
cum agi petat, & ad Deum juſtum judicem provocat.*

1 Cùm

ⁿ Heb. *[illegible]*. *Domum firmam*] id eſt, regnum fir-[illegible] Schaulis: vide ſuprà 2.35. *Bella Jehovæ*] non autem priva-[illegible]. 29. *Ut ut ſurgat*] altera confirmatio a decreto Dei, quod [illegible]. *Ligata &c.*] id eſt, firmiſſima & ſecura, ut avelli ei a [illegible]: metaphora. *Ejaculabit*] id eſt, violenter illis eripiens, [illegible] abjiciet; ut lapidem emiſſum funda: metaphora a re præſenti: [illegible] Davidis & ſociorum ejus. ⁿ Heb. *vola*. 30. *Sed eſto*] [illegible] per hypotheſin promiſſionum Dei, & officii Davidis: qui ſue-[illegible] loci. ᵒ Heb. *[illegible]* [illegible].

ᵖ Heb. *cordis*.
ᵠ Heb. *effundendo, &c. vindicando, &c.*

33 *Ne inirem cædes*] id eſt, ne officium meum tranſgrederer ultionis ſtudio excæcatus.

34 *Te*] familiam tuam, ut ſequentia exponunt.

35 *Suſcipio vultū*] vide annotata Gen. 32.20.

ʳ Heb. *cor Nabalis bonum erat in eo*.

ſ Heb. *[illegible]*.

ᵗ Heb. *mortuum fuerit cor ejus in medio ejus*.

37 *Veluti lapis*] præcluſus ſenſibus rigebat, horrore periculi perterrefactus.

ᵛ Heb. *a manu Nabalis*.

ˣ Heb. *feſtinans ut ſurgeret*.

43 *E Jizrehhele*] oppido Jehudæ: Jehoſ. cha. 15.56.

ʸ *qui Paltiel* [illegible] 2 Schem. 3.15.

44 *E Gallimis*] loco Binjaminitarum, non procul a Gibbha Schaulis: Jeſchah. 10.30.

1 *Rurſus*] de prima eorum proditione vide ſuprà 23.20.

5 *Ambitu plauſtrorum*] vide ſuprà 17.20.

6 *Achimelecum Chittæum*] id eſt, ex eâ gente ortum, religione tamen Jiſraëlitam.

Filium Tzerujæ] ſororis Davidis, vide 1.Chron.2.16.

10 *Plaga afficiet*] id eſt, committo eum Deo, ut quocunque pacto voluerit eum e medio tollat.

12 *Altus ſopor Jehovæ*] maximus & divinitus immiſſus: vide Gen.35.5.

13 *Ipſorũ aditum*] caſtrorum ingreſſum ubi excubiæ collocantur.

Inclamas regem] id eſt, ita inclamas ut regem excites.

15 *Nam veniret*] id eſt, venire poſſet.

a Heb. *filii mortis.*

16 *Rei mortis*] nã hoc ex jure gentium capitale eſt.

1 CUM [a]rurſus veniſſent Ziphei ad Schaulem Gibhham dicendo; nonne David
latitat in eodem colle Chacilæ ex adverſo ſolitudinis?
2 Surgens Schaul deſcendit verſus deſertum Ziphi, & cum eo ter mille viri delecti Jiſraëlitæ; ad quærendum Davidem in deſerto Ziphi.
3 Itaque caſtra poſuit Schaul in colle ipſo Chacilæ, qui eſt ex adverſo ſolitudinis prope viam: David autem conſidens in deſerto, animadvertit venire Schaulem poſt ſe in deſertum.
4 Miſerat enim David exploratores: per quos cognovit pro certo adventare Schaulem.
5 Quare ſurgens David venit in locum ubi caſtra habebat Schaul, ut inſpiceret David locum ubi cubabat Schaul, & Abner filius Neri princeps militiæ ejus: Schaul autem cubabat in [b]ambitu plauſtrorum: populus verò caſtra habebat circa eum.
6 Quod referens David, allocutus eſt [c]Achimelecum Chittæum, & Abiſchajum [f]filium Tzerujæ fratrem Joabi dicendo; quis deſcenſurus eſt mecum ad Schaulem in ipſius caſtra? cui dixit Abiſchai, ego deſcendam tecum.
7 Veniente ergo Davide & Abiſchajo ad populum illum nocte; ecce Schaul cubabat dormiens in plauſtrorum ambitu, & haſta ejus infixa erat humi *verſus* cervical ejus: Abner verò & populus cubabãt circa eum.
8 Tum dixit Abiſchai ad Davidẽ; dedit hodie Deus inimicũ tuum in manum tuam: quare nunc percutiam quæſo eum haſta uſque in terram ictu uno, utique non iterabo ei.
9 Sed dixit David ad Abiſchajum: ne perimito eum: quis enim immiſſa manu ſua in unctum Jehovæ inſons eſſet?
10 Præterea dixit David, ut vivit Jehova *non ſinam*: ſed Jehova [e]plaga afficiet eum: aut dies ejus adveniet ut moriatur: aut in bellum deſcendet ut conſumatur.
11 Abſit mihi a Jehova, ut extendam manum meam in unctum Jehovæ: ſed nunc, quæſo, accipe haſtam quæ *eſt* verſus cervical ejus, & phialam iſtam aquæ: deinde abeamus.
12 Accepit itaque David haſtam & phialam illam aquæ a cervicali Schaulis, & abiverunt: nec fuit qui videret: neque qui noſſet, neque qui evigilaret: omnes enim dormiebant, quia [f]altus ſopor Jehovæ irruerat ſuper eos.
13 Cumque tranſiviſſet David [g]ipſorum aditum, ſubſtitit in vertice cujuſdam montis e lõginquo: *interjecto* amplo ſpatio inter eos.
14 Unde inclamavit David populum & Abnerum filium Neri dicendo, an non reſpondes Abner? tandem reſpondens Abner dixit, quis es *qui* [h]inclamas regem?
15 Tum dixit David ad Abnerum, an non vir egregius es? & quis *eſt* tibi ſimilis in Jiſraële? quare ergo non obſervaſti *adſtans* domino tuo regi? [i]nam veniret unus e populo ad perimendum regem dominum tuum.
16 Non eſt bona hæc res quã feciſti, ut vivit Jehova [a][k]rei mortis eſtis, qui non obſervaſtis circa dominum veſtrum, circa unctum Jehovæ; nunc enim aſpice, ubi *eſt* haſta regis & phiala aquæ quæ *erat* ad cervical ejus?
17 Tum agnoſcens Schaul vocem Davidis dixit, an vox tua hæc *eſt*, fili mi David? cui dixit David, vox *mea eſt*, domine mi rex.
18 Ad hæc dixit, quam ob rem perſequitur dominus meus ſervum ſuum? quid enim feci? & quid mali *eſt* in [l]manu mea?
19 Nunc ergo, audiat, quæſo, dominus meus rex verba ſervi ſui: ſi Jehova incitavit te contra me, [m]odoretur munus: ſin autem [b]homines, maledicti ſint coram Jehova: [n]quia expellunt me hodie ne cooptatus hæream poſſeſſioni Jehovæ, dicentes abi, cole Deos alienos.
20 At nunc, ne cadat ſanguis meus in terram [o]procul a conſpectu Jehovæ: [p]nam procedit rex Jiſraëlis ad quærendum [q]pulicem unum, ac ſi perſequeretur perdicem in montibus.
21 Dixit verò Schaul: peccavi, revertere, fili mi David: non enim malefaciã tibi amplius, propterea quòd pretioſa viſa eſt vita mea in oculis tuis hoc ipſo die: ecce ſtultè egi & erravi quamplurimum.
22 Cui reſpondens David dixit; ecce haſtam regis: tranſeat jam unus ex iſtis pueris qui accipiat eam.
23 Jehova autem reddet unicuique [r]juſtitiam ſuam & [s]fidem ſuam: quandoquidem tradiderat te Jehova hodie *mihi* in manum: ſed nolui immittere manum meam in unctum Jehovæ.
24 Idcoque ecce, quemadmodum vita tua magni fuit in oculis meis: ita magni erit vita mea in oculis Jehovæ, & eripiet me ab omni anguſtia.
25 Tum dixit Schaul ad Davidem, benedictus es, fili mi David, [t]etiam [u]porrò facito, nam etiam omnino prævalebis: ſic abeunte Davide itinere ſuo, Schaul reverſus eſt in locum ſuum.

CAPUT XXVII.

David ut Schaulem effugiat ad regem Gathi rurſus cum ſuis recurrit: apud quem aliquandiu in regia urbe commoratus, ab eo impetrat Tziklagum: unde in veteres populi ſui hoſtes ſæpe irrumpens hominibus occiſis, copioſam prædam abducebat, fingens apud regem ſe e Judæa abduxiſſe.

1 TANDEM dixit David cum [a]animo ſuo,
jam, conſumar aliquo die manu Schaulis: nihil mihi melius eſt, quàm ut [b]omnino proripiam me in terram Peliſchtæorum: ut [c]ſpem abjiciat Schaul mei *prehendendi*, quærendo me amplius in ullo termino Jiſraëlis, cùm eripuero me e manu ejus.
2 Itaque ſurgens David, [d]transfugit ipſe & ſexcenti viri qui *erant* cum eo ad [e]Aciſchum filium Mahhoci, regem Gathi.
3 Manebatque David cum Aciſcho Gathi, ipſe & viri ejus, quiſque cum familia ſua: David cum duabus uxoribus ſuis Achinohhama Jizrehhelitide, & Abigajila uxore Nabalis Carmelitide.
4 Sic cùm nuntiatum eſſet Schauli Davidem fugiſſe Gathum: non perrexit amplius quærere eum.
5 Dixit autem David ad Aciſchum: quæſo, ſi inveni gratiam in oculis tuis, [f]detur mihi
locus

locum in aliqua civitatum hujus agri & re-
ſideam ibi: nam cur reſideret ſervus tuus in
civitate regia tecum?
6 Quamobrem dedit ei Aciſch die illa Tſik-
lagum: ideo pacto fuit Tſiklag regum Je-
hudæ uſque in hunc diem.
7 Fuit autem numerus dierum quibus manſit
David in agro Peliſchtæorum anni unius &
quatuor menſium.
8 Et aſcendebat David & viri ejus irruentes
in Geſchuræum & Girzæum & Hha-
malekitam: (illæ enim *ſunt* gentes quæ
ab olim habitaverant ipſam terram,) qua ve-
nis Schurem uſque ad terram Ægypti.
9 Et percutiens David regionem, non con-
ſervabat vivum marem aut fœminam: ſed
acceptis gregibus & armentis, & aſinis &
camelis & veſtibus revertebatur & venie-
bat ad Aciſchum.
10 Cumque diceret Aciſch, in quem irruiſtis
hoc tempore? dicebat David, in meridia-
num tractum Jehudæ, aut in meridianum
tractum Jerachmeelis, aut in meridianum
tractum Kenæi.
11 Marem autem vel fœminam non conſer-
vabat vivum David, quem adduceret Ga-
tham dicens: *ne forte* indicent nos di-
cendo: ſic fecit David: & ita erat ratio e-
jus omnibus diebus quibus manſit in agro
Peliſchtæorum.
12 Credensque Aciſch Davidi dicebat: pla-
nè fœtidum ſe reddidit populo ſuo Jiſraë-
li, ideo erit mihi ſervus perpetuus.

quam poſſiderat poſteri Jerachmeelis primogeniti Chetzronis, ... 2.9.& ſequentibus. *Kenæi*] vide Judic.1.16. i Heb. *fœtidum ſe reddidit*: vide Gen.34.30

Caput XXVIII.

David Aciſcho in bellum cũ reliquis Peliſchtæis profecturo operam ſuam pollicetur. Schaul verò Peliſchtæorum adventu conſternatus, cùm nullum reſponſum a Deo impetraret, Pythoniſſam adit: cujus opera, a ſpectro Schemuelis mortẽ ſuam futuram & regni ablationem audit, quo nuntio exterritus & inediæ confectus concidit: deinde cibo confirmatus ad ſua caſtra abit.

1 FUIT autem diebus illis cùm congrega-
rent Peliſchtæi caſtra ſua ad militiam, ad
bellandum contra Jiſraëlem: ut ediceret
Aciſch Davidi, omnino ſcito te mecum
proditurum in caſtra, te cum hominibus
tuis.
2 Dicente verò Davide ad Aciſchum, hoc
pacto tu experieris id quod facturus ſit ſer-
vus tuus: dixit Aciſch ad Davidem, prop-
tereà cuſtodem capitis mei ponam te om-
nibus diebus.
3 (Schemuel autem mortuus erat, & planx-
erant eum omnes Jiſraëlitæ, cùm ſepeliviſ-
ſent eum Ramæ, id eſt, in civitate ſua: &
Schaul amoverat Pythones & ariolos e ter-
ra ſua.)
4 Cùm ergo congregantes ſe Peliſchtæi ve-
niſſent & caſtra haberent Schunemi: & cõ-
gregaſſet Schaul omnes Jiſraëlitas ut ca-
ſtra haberent Gilbohhæ,
5 Videnſque Schaul caſtra Peliſchtæorum,
timeret ac trepidaret animus ejus valde:
6 Conſuluit Schaul Jehovam: ſed non re-
ſpondebat ei Jehova: nec per ſomnia, nec
per Urimos, nec per Prophetas.
7 Quare dixit Schaul ſervis ſuis, quærite mi-
hi mulierem præditam Pythone, ut adeam
eam, conſulturus per eam: ad quem ſervi
ejus dixerunt, ecce mulier prædita Pythone
eſt Hhen-Dori.
8 Cùm itaque ſe diſſimulaſſet Schaul indutus
veſtibus aliis, ivit ipſe & duo viri cum eo, &
venerunt ad iſtam mulierem noctu: et dixit,
divina, quæſo, mihi per Pythonem, & evo-
ca mihi eum quem dixero tibi.
9 Sed dicente muliere ad eum: ecce tu noſti
quid fecerit Schaul, ut exciderit Pythones &
ariolos ex hac terra: cur ergo te ponis in
tendiculam vitæ meæ ad morte afficiendum
me?
10 Juravit ei Schaul per Jehovam dicendo, ut
vivit Jehova non obveniet tibi pœna
propter hanc rem.
11 Tum dixit mulier, quem evocabo tibi? qui
dixit, Schemuelem evoca mihi.
12 Cùm autem videret mulier Schemuelem,
clamavit voce magna: & allocuta eſt muli-
er Schaulem dicendo: quare decepiſti me,
cùm tu ſis Schaul?
13 Dixit verò ei Rex, ne timeto: ſed quid vi-
diſti? & dixit mulier ad Schaulem: deos
vidi aſcendentes e terra:
14 Quo dicente ei, quæ eſt forma hujus? dixit
illi, vir ſenex aſcendit, qui eſt amictus pallio:
tunc agnoſcens Schaul Schemuelem eſſe,
verticem inclinavit facie demiſſa in terram,
& incurvavit ſe.
15 Dixit autem Schemuel ad Schaulẽ: qua-
re commoviſti me evocando me? cui dixit
Schaul, anguſtia eſt mihi valde: nam Pe-
liſchtæi bellum gerunt contra me: Deus au-
tem receſſit a me, nec exaudit me amplius
ſive per prophetas, ſive per ſomnia: qua-
propter inclamavi te, ut doceas me quid ſim
facturus.
16 Cui dixit Schemuel, quare ergo conſulis
me: cùm Jehova receſſerit a te, & ſit inimi-
cus tuus?
17 Fecit enim Jehova ſibi quemadmodum
locutus eſt per me: laceravit enim Jehova
regnum iſtud e manu tua, ut tradat illud
proximo tuo Davidi.
18 Quum non auſcultaveris voci Jehovæ, ne-
que executus ſis iram ejus accenſam in
Hhamalekum: idcirco rem hanc facit tibi
Jehova hoc die.
19 Præterea traditurus eſt Jehova Jiſraëlem
quoque tecum in manum Peliſchtæorum,
ita ut cras, tu & filii tui futuri ſitis mecum:
etiam caſtra Jiſraëlitarum traditurus eſt Je-
hova in manum Peliſchtæorum.
20 Tum Schaul confeſtim cecidit tota ſta-
tura ſua in terram, adeò timebat valde a
verbis Schemuelis: vis etiam non inerat ei,
quia non comederat cibum toto die & tota
nocte illa.
21 Quapropter accedens mulier illa ad Schau-
lem, cùm videret eum turbatum eſſe valde:
dixit ad eum: ecce auſcultavit ancilla tua
voci tuæ, & expoſui vitam meam in manu
mea, ut auſcultarem verbis tuis, quæ edixiſti
mihi.

6 *Urimos*] de quibus Num.27.21. illi enim non penes Schaulem: ſed penes Davidem erant, ſuprà 23.6.& 9.
Per prophetas] Num.12.6. id eſt, neque ordinariè, neque extra ordinem.
7 *Hhen-Dori*] oppidum eſt Menaſchitarum cis Jardenem, Jehoſ.17.11.

d Heb. *ſic aſcendere mihi: ſic deinceps.*

e Heb. *iniquitas*, metonymia, Gen.4.13.

12 *Schemuelem*] ſpectrum diabolicum ſpecie Schemuelis.
Cùm tu ſis] quod intellexerat a Diabolo quem evocaverat.
13 *Deos*] i. divinas quaſdam imagines, quibus Diabolus ante ſuas illuſiones præludere ſolet.
Vidi] ac proinde diſparuerant cùm Schemuelis apparituro præceſſiſſent: Noëma.
14 *Hujus*] quem adhuc vides.
15 *Quare*] ut ſpecie Schemuelem, ita verbis mentiebatur: ſic in toto capite.

17 *Fecit ſibi*] id eſt diſpoſuit ſua conſilia ad eum finem ut exequatur id quod locutus eſt per Schemuelem.
Laceravit] vide ſuprà 15.27.& 28. ver. cujus rei executio docetur 2. Schem. 2.
f. Heb. *accenſionem iræ ejus.*
19 *Futuri ſitis*] id eſt, mortui, ut Schemuel.

g Heb. *feſtinavit & cecidit.*
h Heb. *plenitudine ſtaturæ ſuæ.*

21 *Expoſui vitam*] ut Judic.12.3.

22 Nunc

22 Nunc itaque auſculta tu quoque voci
ancillæ tuæ, & cùm appoſuero tibi fruſtum
panis, comede: ut ſit tibi vis, cùm perfi-
ciſceris in viam.
23 Renuente verò ac dicente eo, non come-
dam, inſtiterunt apud eum ſervi ejus, etiam-
que mulier, ita ut auſcultaret voci eorum: &
ſurgens e terra [i] recubuit in lecto.
24 Mulieri autem illi erat vitulus [k] ſaginatus
domi, quem [l] feſtinanter mactavit: & acci-
piens farinam depſit & [m] ex ea coxit azy-
mos panes.
25 Deinde admovit ad Schaulem & ad ſer-
vos ejus, qui comederunt: & ſurgentes ab-
iverunt nocte illa.

i Heb. ſedebat.
k Heb. ſaginarii.
l Heb. feſtinavit & mactavit.
m Heb. ... ut Gen. 3. 17.

CAPUT XXIX.

Peliſchtæi luſtrantes exercitum, uno ore Davidem abdicant: Aciſchumque excuſantem una increpant, ut Davidem cum ipſius hominibus remittat.

1 Cùm itaque congregaſſent Peliſchtæi
omnes copias ſuas [a] Aphekum: Jiſraë-
litis caſtra habentibus ad [b] fontem qui
eſt Jizrehhele:
2 Satrapæ Peliſchtæorum tranſibant cum
centenis & millenis: David verò & homi-
nes ejus [c] tranſibant in extrema acie cum A-
ciſcho.
3 Quam ob rem dixerunt principes Peliſch-
tæorum, quid ſibi volunt Hhebræi iſti? dixit
verò Aciſch ad principes Peliſchtæorum:
annon hic *eſt* David ſervus Schaulis regis Ji-
ſraëlitarum, qui fuit apud me jam aliquot
diebus, imò jam [d] aliquot annis, neque de-
prehendi in eo quicquam, [e] ex quo die
defecit uſque in hunc diem?
4 Sed efferbuerunt contra eum principes Pe-
liſchtæorum, dixeruntque ei principes Pe-
liſchtæorum, remitte virum iſtum, ut re-
vertatur in locum ſuum, ubi præfeciſti eum,
ut non deſcendat nobiſcum in hoc prælium:
neque ſit nobis adverſarius in hoc prælio:
qua enim re benevolentiam ſibi concilia-
bit apud dominum ſuum? an non capitibus
[f] horum hominum?
5 ‖ An non hic *eſt* David de quo reſpondebant
in choreis dicendo: percuſſit Schaul millia
ſua: David verò myriadas ſuas?
6 Quapropter Aciſch advocans Davidem e-
dixit ei: ut vivit Jehova, tu rectus es, & bo-
nus *videtur* in oculis meis [g] egreſſus tuus &
ingreſſus tuus mecum in caſtra: quia non
deprehendi in te malum ex *quo* die veniſti
ad me uſque in diem hunc: ſed in oculis i-
ſtorum ſatraparum non *videris* bonus.
7 Nunc ergo revertere & abi cum pace: ut
non facias *quod videtur* malum in oculis ſa-
traparum Peliſchtæorum.
8 Dixit verò David ad Aciſchum: at quid fe-
ci, quidve deprehendiſti in ſervo tuo ex quo
die fui coram te uſque in diem hunc; quòd
non iturus ſum ut pugnem contra hoſtes
domini mei regis?
9 Reſpondens verò Aciſch dixit ad Davidem:
ſcio, certè bonus *videris* in oculis meis, ſicut
angelus Dei: veruntamen principes Peliſch-
tæorum dixerunt: non eſt aſcenſurus nobiſ-
cum in hoc prælium.
10 Quare nunc manè ſurge cum ſervis do-
mini tui, qui advenerunt tecum: cumque
ſurrexeritis manè & illuxerit vobis, abite.
11 Itaque ſurrexit David ipſe cum hominibus
ſuis, abiturus manè, ut reverteretur in ter-
ram Peliſchtæorum: cùm Peliſchtæi aſcen-
derent Jizrehhelem.

a *Aphekum*] Aphek oppidum in tribu Aſcheris Jehoſ. 19. 30.
b *Fontem*] de quo vide Jud. 7. 1. in annot.
c *Tranſibant*] luſtrantes copias ſuas.
d *Aliquot annis*] i. jam altero anno: indefinitè dictum, vide ſuprà 27. 7.
e Heb. *ex die deficere ſui.*
f *Horum homin.*] id eſt, noſtris & noſtrorum.
‖ *Suprà* 18. 6.
g *Egreſſus*] id eſt, converſatio & adminiſtratio tua: ſic Num. 27. 17.

CAPUT XXX.

David a Peliſchtæis Tziklagum remiſſus, oppidum invenit ſpoliatum & exuſtum: quod per Ægyptium ab Hhamalekitis factum cognoſcitur, eos aſſequitur & fundit: & prædam omnem tam ſibi, quàm finitimis ereptam recuperat. De ea mulieri imponit, & munera amicis civitatibus in terminis Jiſraëlis mittit.

1 Erat verò quando venit David cum
hominibus ſuis Tziklagum, tertius dies:
Hhamalekitæ autem irruentes in meri-
dianum *tractum* & in Tziklagum, percuſſe-
rant Tziklagum & combuſſerant illud
igne.
2 Et captis fœminis quæ erant in eo, nemi-
nem a minimo ad maximum morte affece-
rant: ſed abducebant abeuntes itinere ſuo.
3 Itaque veniente Davide cum hominibus
ſuis in civitatem, cùm ecce combuſta eſſet
igne: & uxores eorum, filiique eorum ac
filiæ eorum capti eſſent:
4 Suſtulit David & populus qui erat cum eo
vocem ſuam & fleverunt, uſque dum non
ſupereſſet ipſis vis flendi.
5 Et quamvis duæ uxores Davidis captivæ
eſſent: Achinohham Jizrehhelitis, & Abi-
gajil uxor Nabalis Carmelitæ:
6 Et anguſtia eſſet Davidi valde: quòd loque-
rentur populus de ipſo lapidando (erat e-
nim amarus animus totius populi, cujuſque
propter filios ſuos vel propter filias ſuas) ta-
men [a] confirmavit ſe David in Jehova Deo
ſuo.
7 Edixitque David Ebjathari ſacerdoti filio
Achimelechi, applica, quæſo, meâ causâ a-
miculum: applicavitque Ebjathar amicu-
lum Davidis causâ.
8 Tum conſulente Davide Jehovam dicen-
do, perſequar turmam hanc? aſſequarne e-
am? dixit ei, perſequere: nam [b] omnino aſ-
ſecuturus es, & omnino erepturus es.
9 Quapropter abiens David ipſe & ſexcenti
viri qui *erant* cum ipſo, venerunt uſque ad
torrentem Beſoris: ubi reliqui [c] illi ſubſtite-
runt.
10 Inde perſecutus eſt David ipſe cum qua-
dringentis viris: cùm ſubſiſterent ducenti
viri, qui ita [d] defecti erant viribus, ut non
poſſent trajicere torrentem Beſoris.
11 Illi inventum virum Ægyptium in agro ca-
pientes, *duxerunt* ad Davidem: cùm dediſ-
ſent ei panem ut comederet, & bibendam
dediſſent ei aquam:
12 Dediſſentque ei fragmen palathæ, & duas
uvas paſſas ut comederet: itaque reſtitutus
eſſet ei animus: (non enim comederat ci-
bum, neque biberat aquam tribus diebus &
tribus noctibus.)
13 Tum dixit ei David, cujus es tu? & undenam
es? qui dixit, puer Ægyptius ſum, ſervus
viri

viri Hhamalekitæ: dereliquit autem me Dominus meus, eò quòd ægrotarem ſeſquitertio die
tertio.
14 Nos irrueramus ad meridianum tractum
ᵃ Ceretæi, & in eum qui eſt Jehudæ, & in meridianum ᵇ Calebi: deniq; Tziklagum combuſſimus igne.
15 Quamobrem dicenti ad eum Davidi, poſ-
ſeſne deducere me ad turmam iſtam? dixit,
jura mihi per Deum, te non affecturum me
morte: neque dediturum me in manum do-
mini mei: & deducam te ad turmam iſtam.
16 Cumque deduxiſſet eum, (ecce autem diſ-
ſiti erant in tota ſuperficie illius terræ: com-
edentes & bibentes & tripudiantes de to-
ta præda illa magna quam ceperant e terra
Peliſchtæorum, & e terra Jehudæ:)
17 Percuſſit eos David a crepuſculo uſque ad
veſperam ᵈ poſtridie *expeditionis in eos*: nec
proripuit ſe ex eis quiſquam, niſi quadrin-
genti homines pueri, qui inſidentes Came-
lis aufugerunt.
18 Sic eripuit David quicquid ceperant Hha-
malekitæ: etiam duas uxores ſuas eripuit
David.
19 Neque defuit eis ᵉ quicquam parvum aut
magnum, tum e filiis aut filiabus, tum e præ-
da: deniq; quicquam quod accepiſſent eis:
hæc omnia reduxit David.
20 Præterea cepit David ᶠ totum reliquum
gregem & armentum: *quod* abducentes an-
te ᵍ pecora ſua dicebant, hæc *eſt* præda Da-
vidis.
21 Redeunte itaque Davide ad ducentos il-
los homines, qui ᶠ defecti viribus non potu-
erant ſequi Davidem, quoſque juſſerat reſi-
dere ad torrentem Beſoris: egreſſi ſunt ob-
viam Davidi & obviam populo, qui *erat* cum
eo: & accedens David ad illum populum,
interrogabat eos de ᵍ proſperitate.
22 Deinde ᵉ reſpondens quiſque pravus & ne-
quam ex hominibus illis qui iverant cum
Davide, dicebant: propterea quòd non ſunt
profecti mecum, ne demus eis de hac præda
quam eripuimus: ſed cuique uxorem ſuam
& filios ſuos, ut abducentes abeant.
23 Dixit verò David, ne facitote ſic fratres
mei: ʰ ᶠ præterquam quòd tradidit nobis Je-
hova *hæc*, ſervans nos & tradens turmam
quæ venerat contra nos in manum noſtram:
24 Præterea quis auſcultet vobis in re hac?
ᵍ nam prout *eſt* pars deſcendentis in prælium:
ita etiam *eſt* pars reſidentis ad impedimen-
ta: pariter partiuntor.
25 ᵃ Quod fuit a die illo & deinceps: nam
impoſuit illud ſtatutum & judicium Jiſraëli
uſque in hunc diem.
26 Deinde cùm veniſſet David Tziklagum,
miſit de ea præda ſenioribus Jehudæ ami-
cis ſuis dicendo: ecce vobis ⁱ donum de præ-
da hoſtium Jehovæ.
27 Nempe iis qui *erant* ᵏ in domo Dei: & iis
qui *erant* ˡ Ramothis meridianis, & iis qui
erant ᵐ Jattire,
28 Et iis qui *erant* ⁿ Hharohhere, & iis qui *erant*
ᵒ Siphmothis, & iis qui *erant* ᵖ Eſchtemohhæ,
29 Et iis qui *erant* Racali, & iis qui *erant* in ci-
vitatibus ᑫ Jerachmeelitæ, & iis qui *erant* in
civitatibus ʳ Kenæi.
30 Item iis qui *erant* ˢ Chormæ, & iis qui *erant*
ᵗ Cor-Hhaſchane, & iis qui *erant* Hhataci.
31 Deniqne iis qui *erant* Chebrone: & omni-
bus locis quò ᵘ itaverat David, ipſe cum ho-
minibus ſuis.

30 *Chormæ*] Judic. 1.17.
Cor-Hhaſchane] fortè oppidum eſt Schimhhonis quod ſimpliciter Hhaſchã, Jehoſ. 19.7. dicitur.
31 *Itaverat*] ad quos frequenter ſe receperat David, cùm fugeret a Schaule.

Caput XXXI.

Schaul prælio commiſſo fugiens Peliſchtæos, cæſis filiis, ſibi mortem conſciſcit, Peliſchtæi fugientium Jiſraëlitarum loca occupant, & inter confoſſos, Schaulis & filiorum corpora inventa, ad ludibrium prætendunt, affigentes, diis ac populo ſuo gratulantur: Jabeſchitæ verò noctu abrepta corpora Jabeſchi exurunt, & oſſa ſepeliunt.

1 ‖ ᵃ PELISCHTÆI autem præliantibus
contra Jiſraëlem: fugerunt Jiſraëlitæ
metu Peliſchtæorum, cecideruntque
confoſſi in monte Gilbohhæ.
2 Ubi aſſecuti Peliſchtæi Schaulem cum fi-
liis ejus: percuſſerunt Peliſchtæi ᵇ Jonatha-
nem & Abinadabum ac Malci-Schuhham
filios Schaulis.
3 Ingraveſcente verò prælio in Schaulem, in-
venerunt eum homines arcu jaculantes: ti-
muitque valde ab ipſis jaculatoribus.
4 Quapropter cùm dixiſſet Schaul armigero
ſuo, ſtringe gladium tuum & transfode me
illo, ne venientes præputiati iſti transfodiant
me, & ᶜ illudant mihi, & noluiſſet armiger e-
jus (reverebatur enim valde *eum*) arrepto
Schaul gladio ſuo irruit in eum.
5 Tum videns armiger ejus mortuum eſſe
Schaulem: irruit ipſe quoque in gladium
ſuum, ut moreretur cum ipſo.
6 Sic mortuo Schaule cum tribus filiis ſuis &
armigero ſuo, & etiam omnibus hominibus
ſuis eo die pariter:
7 Videntes Jiſraëlitæ qui *habitabant* ᵈ citra
convallem illam, & qui *habitabant* citra Jar-
denem fugiſſe Jiſraëlitas & mortuos eſſe
Schaulem ac filios ejus: derelictis civitati-
bus ſuis fugerunt: & venientes Peliſchtæi
habitarunt in eis.
8 Fuit autem ᵉ poſtridie, cùm veniſſent Pe-
liſchtæi ad ſpoliandum confoſſos: ut inve-
nirent Schaulem & tres filios ejus proſtra-
tos in monte Gilbohhæ.
9 Cujus caput cùm abſcidiſſent, & detraxiſ-
ſent arma ejus: miſerunt in terram Peliſch-
tæorum circumquaque, ad nuntiandum in
æde ᶠ terriculorum ſuorum, & populo.
10 Et depoſuerunt arma ejus in æde ᵍ Hhaſch-
tarotharum: corpus verò ejus affixerunt
ʰ prope murum ⁱ Beth-Schanis.
11 Sed audientes de eo ᵏ habitatores Jabeſ-
chi Gilhhadis: quod fecerant Peliſchtæi
Schauli:
12 Surgentes omnes viri ſtrenui, abierunt to-
ta nocte: & aſſumpſerunt corpus Schaulis &
corpora filiorum ejus a muro Beth-Scha-
nis: redeunteſque Jabeſchum ˡ combuſſe-
runt ea ibi.
13 Deinde accipientes oſſa eorum ſepelive-
runt ſub nemore ad Jabeſchum: & jejuna-
verunt ſeptem diebus.

‖ 1. Chron. 10.
1 *Peliſchtæi*] regreditur ad hiſtoriã cap. 29. dimiſſione Davidis & ejus in Hhamalekitas expeditione interruptam.
2 *Jonathanẽ &c.*] vide ſupra 14.50.
4 *Illudant mihi*] id eſt, aliquo mortis genere indigno me afficiant.
7 *Citra convallem, &c.*] eſt, ab utraque parte loci, in quo prælium fuerat commiſſum.
8 *Poſtridie*] conflictus.
9 *Terriculorum*] idolorum, quibus terrentur animi ſuperſtitioſorum: non inſtituuntur. Confer cum 1. Chro. 10. cap.
10 *Hhaſchtarotharum*] vide annotata Judicum 2.13.
Prope murum] id eſt, in platea muro juncta, infra 2. Sche. 21.12.
Beth Schanis] quod & Beth-Schean dicitur Judic. 1.27. & alibi. Hoc in ſorte Menaſchis erat, ſed nondum ereptũ Peliſchtæis. Ibidem: ut de Kehhila dictum eſt ſupra 23.6.
11 *Habitatores*] memores beneficii a Schaule accepti, ſup. cap. 11.
12 *Combuſſerunt*] id eſt, carnem eorum: tum quia jamdudum ſoli & aëri expoſita computruerant: tum etiam quia hac ratione proſpiciebatur, ne rurſus corpora illa ludibrio exponerentur.

SCHE-

SCHEMUELIS
Liber ſecundus.

POSTERIOR liber Schemuelis res geſtas a morte Schaulis, uſque ad finem regni Davidis deſcribit. Eſtq; hiſtoria quadraginta annorum, 2 Schem. 5. 5.

CAPUT I.

David morte Schaulis per eum nunciata, qui ſe illius interfectorem fuiſſe profitetur, ſupplicium de eo ſumit: & carmine deplorat Schaulis & Jonathanis mortem.

1 FUIT autem poſt mortem
Schaulis, cùm David re-
verſus eſſet [1] a [a] cæde Hha-
malekitarum; & conſediſ-
ſet David Tziklagi duo-
bus diebus:
2 Fuit, inquam, die tertio, ut ecce quidam ve-
niret e caſtris a Schaule, veſtibus laceris &
[2] terra impoſita capiti ſuo: fuitque eo ve-
niente ad Davidem, cùm procidens in ter-
ram incurvaſſet ſe:
3 Ut diceret ei David, undénam venis? qui di-
xit ad eum, e caſtris Jiſraëlitarũ proripui me.
4 Dixit verò ad eum David, quid fuit rei? in-
dica, quæſo, mihi: qui dixit, nempe fugit po-
pulus a prælio: [b] ubi cùm multi e populo ce-
ciderunt & mortui ſunt, tum etiam Schaul
& Jonathan filius ejus mortui ſunt.
5 Dicenti autem Davidi ad puerum qui nun-
ciabat ei, qui ſcis mortuum eſſe Schaulem
& Jonathanem filium ejus?
6 Dixit puer qui nunciabat ei, [c] caſu incidi in
montem Gilbohhæ, cùm ecce Schaul [d] in-
cumberet haſtæ ſuæ: ecce autem currus &
[6] magiſtri equitum aſſequebantur eum,
7 Cumque reſpiciens a tergo ſuo videret me:
inclamavit me, & dixi ei, ecce me.
8 Eo autem dicente mihi, quis es? cùm dixiſ-
ſem ad eum, Hhamalekita ſum,
9 Dixit ad me, inſta, quæſo, in me & morte af-
fice me, quia [9] detinuit me hęc ocellata chla-
mys: nam adhuc tota [e] vita mea in me *eſt*.
10 Inſtans itaq; in eum morte affeci eum: quia
ſciebam eum non victurum, poſtquam ceci-
diſſet: & accepi coronamẽtum quod *erat* in
capite ejus & armillam, quæ erat in brachio
ejus, ut afferrẽ ea ad dominum meum huc.
11 Tum David corripiens veſtimenta ſua la-
ceravit ea: ſimiliter etiam omnes homines
qui *erant* cum eo.
12 Et plangentes fleverunt, jejunaveruntque
uſque ad veſperam, propter Schaulem, &
propter Jonathanem filium ejus, & propter
populum Jehovæ, deniq; propter familiam
Jiſraëlis quod cecidiſſent gladio.
13 Et dixit David ad puerum qui nunciabat
ei, undénam es? quo dicente filius cujuſ-
dam [13] peregrini Hhamalekitæ ſum,
14 Dixit ad eum David: quo modo non timui-
ſti extendere manum tuam ad perimendum
unctum Jehovæ?
15 Vocanſq; David unum e pueris ſuis dixit,
accede, incurre in eum: qui percuſſit eum i-
ta ut moreretur.

1 *A cæde*] de qua 1. Schem. 30.
a Heb. *a cædendo Hhamalekitam.*
2 *Et terra impoſita*] vide Jehoſ. 7. 6.
b Heb. *& etiam multum e populo cecidit.*
c Heb. *incidendo incidi.*
d Heb. *niteretur haſta ſua.*
6 *Magiſtri equitũ*] ſynecdoche, id eſt, ipſi cum ſuis turmis.
9 *Detinuit me*] impedivit haſtam ne in corpus meum altius penetraret.
e Heb. *anima.*
13 *Peregrini*] id eſt, peregrinantis in Jiſraële, quod quibus conditionibus permiſſum fuerit, vide Deut. 20. 10. & 23. 3. & ſequentibus.

16 Cùm dixiſſet ad eum David, [f] cædis tuæ
cauſa eſt ſuper caput tuum: nam os tuum te-
ſtatum eſt contra te dicendo: ego morte af-
feci unctum Jehovæ.
17 Lamentatus autem eſt David lamẽtatione
hac de Schaule & de Jonathane filio ejus.
18 [18] Quam protulit ad docendũ filios Jehudæ
tractare arcũ: [18] ecce ſcripta eſt in libro recti.
19 [19] O decus Jiſraëlis, [19] in excelſis tuis confoſ-
ſi: quo modo ceciderunt robuſti!
20 [20] Ne indicetis [20] Gathi, neque annuntietis in
plateis Aſchkelonis: ut non [20] lætentur filiæ
Peliſchtæorum, ut non exultent filiæ præpu-
tiatorum.
21 O montes Gilbohhæ, ne ros néve pluvia
decidat ſuper vos, ô agri [g] editi: quia illic [21] fa-
ſtidio fuit clypeus robuſtorum, clypeus
Schaulis, deeſt [21] unctus oleo.
22 [22] A ſanguine confoſſorum, ab adipe fortium
arcus Jonathanis non retrocedebat; & gla-
dius Schaulis non revertebatur vacuus.
23 [23] Schaul & Jonathan amantiſſimi & jucun-
diſſimi in vita ſua: in morte quoque ſua non
ſeparati ſunt: [23] aquilis leviores, leonibus ro-
buſtiores erant.
24 [24] Filiæ Jiſraëlis de Schaule flete, qui veſtie-
bat vos dibapho cum deliciis, qui inducebat
ornamenta aurea ſuper veſtimenta veſtra.
25 [25] Quomodo ceciderunt robuſti in iſto præ-
lio! Jonathan in excelſis tuis confoſſus!
26 [26] Anguſtia eſt mihi propter te, frater mi, Jo-
nathan: jucundus fuiſti mihi valde: admira-
bilior fuit amor tuus mihi amore fœminarũ.
27 [27] Quo modo ceciderunt robuſti, & perie-
runt arma bellica!

Judic. 16. 23. & seq. g Heb *elatitudinum: ſubſtantivum pro adjectivo.* [21] *Faſtidio fuit*] i. abjectus eſt clypeus noſtrorum cum animo. *Unctus* id eſt, ... amiſſus eſt. 22 *A ſanguine*] amplificatio cædis, a præſtãtia ... lis & Jonathanis. Eſt autem hic primus commendationis locus ... quaſi dicat, nunquam fruſtra hoſtibus arma intulerunt, quin ... quamvis fortiſſimorum, viſcera penetrarent. 23 *Schaul & Jonathan*] ... locus a conſtante fide & amore mutuo uſque ad mortem. *Aquilis* ... ab eorum agilitate & robore. 24 *Filiæ Jiſraëlis*] quartus locus ... ſubditos bonis cumulabant. 25 *Quo modo*] verſus intercalaris ... & ultimo verſu lamentationis, quo tranſitur ad quintum locum ... 26 *Anguſtia eſt mihi*] quintus locus a privato ſuo damno & ... ſummum mutuum amorem: ſuum enim fraterno amori comparat, & ... erga ſe, muliebri. 27 *Quo modo*] Concluſio per verſum ...

CAPUT II.

David oraculo Dei Chebronem profectus a poſteris Jehudæ in regem eligitur: Jabeſchitas per legatos de officio præſtito Schaulis gratulans, id Deo acceptum teſtatur, & iis operam ſuam pollicetur. Iſchboſchetho filius Schaulis opera Abneri, reliquo Jiſraëli præficitur: & bello inter utrunque domum poſt orto, Abner cum ſuis funditur.

1 FUIT autem poſt hæc, cùm conſulente
Davide Jehovam dicendo, ſumne aſcẽ-
ſurus in aliquam civitatum Jehudæ? edi-
xiſſet Jehova ei aſcende: Et dicenti Davidi,
quò aſcenſurus ſum? dixiſſet, Chebronem:

2 Ut aſcenderet illuc David, etiamque duæ
uxores ejus: Achinobham Jizrehhelitis,
& Abigajil uxor Nabalis Carmelitæ:
3 Homines quoque ſuos, qui ſecum *erant* de-
duceret David, quemque cum familia ſua:
& habitarent 'in civitatibus Chebronis.
4 Quò advenientes homines Jehudæ, unxe-
runt ibi Davidem in regem ſuper familiam
Jehudæ: & 'indicaverunt Davidi dicendo,
homines Jabeſchi Gilhhadis ſunt qui ſepe-
lierunt Schaulem.
5 Quamobrem David miſſis legatis ad homi-
nes Jabeſchi Gilhhadis: dixit ad eos, bene-
dicti eſtis Jehovæ, qui exercuiſtis benigni-
tatem hanc erga dominum veſtrum, erga
Schaulem, quòd ſepeliviſtis eum.
6 Propterea nunc exerciturus eſt Jehova er-
ga vos benignitatem & fidem: & ego quo-
que [a] reponam vobis beneficium hoc, qui
feciſtis rem hanc.
7 Nunc itaque confirmentur manus veſtræ,
& eſtote [b] ſtrenui, cùm mortuus eſt domi-
nus veſter Schaul: ' nam ſimiliter unxerunt
me domus Jehudæ in regem ſuper ſe.
8 Abner autem filius Neri princeps militiæ,
quæ *fuerat* Schaulis: aſſumptum [c] Iſchboſ-
chethum filium Schaulis, traduxit ' Macha-
najima.
9 Conſtituitque eum regem ſuper ' Gilhha-
dem, ſuper [d] ' Aſcheræos, & ' Jizrehhelem,
& Ephrajimum, & Binjaminem, denique
ſuper Jiſraëlem totum.
10 Quadraginta annos natus erat Iſchbo-
ſcheth filius Schaulis, cù [e] regnare cœpit ſu-
per Jiſraëlem, & duobus annis regnaverat:
(tantùm domus Jehudæ erant [f] qui ſeque-
bantur Davidem.
11 Fuitque numerus dierum, quibus erat Da-
vid rex Chebrone ſuper domum Jehudæ:
ſeptem annorum & ſex menſium.)
12 Cùm egreſſus eſt Abner filius Neri, & ſer-
vi Iſchboſchethi filii Schaulis Machanaji-
mis Gibhhonem.
13 Joab quoque filius Tzerujæ & ſervi Davi-
dis egreſſi occurrerunt eis apud piſcinam
Gibhhonis ſimul: conſederuntque hi ſe-
cundum piſcinam hinc, illi verò ſecundum
piſcinam inde.
14 Ubi dicenti Abnero ad Joabum: ſurgant
jam pueri iſti ut ' ludant coram nobis: dixit
Joab, ſurgant.
15 Surgentes itaque tranſiverunt *pari* nume-
ro: duodecim a Binjamine, id eſt, ab Iſch-
boſchetho filio Schaulis, & duodecim a ſer-
vis Davidis.
16 Quorum quiſque apprehenſo capite prox-
imi ſui, gladium ſuum *infixit* lateri proximi
ſui: ſic ceciderunt ſimul: quapropter vo-
cat *quis* locum illum, ' portionem fortium
quæ eſt Gibhhone.
17 Deinde fuit prælium durum admodum die
illo: & plagâ affectus eſt Abner & homines
Jiſraëlis ante ſervos Davidis.
18 (Erant autem ibi tres filii Tzerujæ Joab &
Abiſchai & Hhaſa-El: eratque Hhaſa-El
celer pedibus ſuis, ut caprearum aliqua quæ
degit in agro.)
19 Quapropter perſequebatur Hhaſa-El Ab-
nerum: nec declinabat eundo ad dexteram
aut ad ſiniſtram a perſequendo Abnero.
20 Reſpiciens verò poſt ſe Abner dixit, éſne
tu Hhaſa-El? qui dixit, ſum.
21 Dicente verò ei Abnero, declina tu ad
dexteram tuam, aut ad ſiniſtram tuam, &
prehendens tibi unum ex iſtis pueris, acci-
pe tibi exuvias ejus: noluit Hhaſa-El diver-
tere [g] ab eo perſequendo.
22 Quare rurſus adhuc dixit Abner ad Hha-
ſa-Elem, diverte tu a me perſequendo: qua-
re percutiens *ſterneremr* te in terram? ' &
quomodo ſublaturus eſſem faciem meam
apud Joabum fratrem tuum?
23 Cùm itaque renueret divertere, percuſſit
eum Abner ſtylo poſteriore haſtæ ad quin-
tam coſtam, ita ut exeunte haſta a tergo e-
jus, caderet ibi & moreretur in loco ſuo: e-
ratque *ut* quiſquis veniebat ad locum illum
ubi cadens Hhaſa-El mortuus fuerat, ſub-
ſiſterent.
24 Sed perſecuti ſunt Joab & Abiſchai Ab-
nerum: qui cùm ſol occûberet venerunt ad
collem Ammæ, qui *eſt* in conſpectu Giachi,
via ad deſertum Gibhhonis.
25 Et congregaverunt ſe Binjaminitæ [h] ſe-
quentes Abnerum, ita ut eſſent cuneus u-
nus: ſubſtiteruntque in vertice collis unius.
26 Unde inclamans Abner Joabum dixit, 'an
in æternum conſumet gladius? an non ſcis
amaritudinem fore in fine? quouſque ergo
non edices populo iſti, ut avertantur a per-
ſequendo fratres ſuos?
27 Cui dixit Joab: ut vivit Deus ipſe, niſi 'lo-
cutus fuiſſes, *nihil fecisſemus*: ſed inde a ma-
tutino tempore abductus fuiſſet populus,
quiſque a perſequendo fratrem ſuum.
28 Tum clangente Joabo buccina ut ſubſiſte-
rent totus populus, neque amplius perſe-
querentur Jiſraëlitas: non perrexerunt am-
plius bellum gerere.
29 Ita Abner & homines ejus abiverunt per
campeſtria tota nocte illa: & trajecto Jar-
dene obeuntes [i] totum tractum ſeparatum
Jardenis pervenerunt Machanajima.
30 Joab verò reverſus a perſequendo Abne-
rum congregavit totum populum: deſyde-
ratique ſunt e ſervis Davidis novemdecim
viri & Hhaſa-El.
31 Servi autem Davidis percuſſerant e Bin-
jaminitis, id eſt, ex hominibus Abneri *multos*:
trecenti ſexaginta viri mortui ſunt.
32 Tollentes autẽ Hhaſa-Elem ſepeliverunt
eum in ſepulchro patris ſui, quod *erat* Beth-
Lechemi: cùm pergentibus tota nocte Jo-
abo & hominibus ejus, illuxiſſet ipſis Che-
brone.

Caput III.

Bella inter Davidem & Iſchboſchethum durante, decreſcit hic: ille verò in dies augeſcit, numeroſa prole: reſtitutione Michalis uxoris: confœderatione Jiſraëlitarum deficientium ab Iſchboſchetho operâ Abneri: quem rege inſcio, Joab & Abiſchai dolo interficiunt. A quo maleficio David verbis & opere ſe purgans, Abnerum honorificè ſepeliendum curat, & apud ſuos ſe excuſat quòd Joabi ſupplicium differat.

1 Deinde fuit bellum [a] diuturnum inter
domum Schaulis & inter domum Da-
vidis: ſed Davidis pergebat invaleſcebat:
domus

g Heb. *a perſequendo ſe deinceps*.

22 *Et quomodo*] i. qua fronte eſſem coram fratre tuo compariturus?

h Heb. *poſt*.

26 *An in æternum*] Tribus argumentis deterret Joabum a perſequenda victoria. Primum eſt ab humanitatis officio. Secundum ab eventu, qui non poteſt etiam victoribus non eſſe luctuoſus in ejuſmodi victoriis: poſtremum a naturali neceſſitudine & religionis jure.

27 *Locutus*] id eſt, niſi prior ſermone provocaſſes, ſuprà ver. 14.

i Heb. *totam ſeparationem: ſic cant. 2. verſ. ultimo, montes ſeparationis id eſt, ultra Jardenem*.

a Heb. *longum*.

domus verò Schaulis pergentes attenua-
bantur.
2 Nati enim ſunt Davidi filii Chebrone: fuit-
que primogenitus ejus Amnon ex Achi-
nohhama Jiʒrehhelitide.

b qui dicitur Daniel 1.Chr.3.1.
3 Geſch.] pars eſt Syriæ, contermina Gilhhadi in Trachonitide: Deut.3.14.

3 Et ſecundus ab eo [b] Cileab ex Abigajila ux-
ore Nabalis Carmelitæ: & tertius Abſcha-
lom filius Mahhacæ filiæ Talmai regis ᵍGeſ-
churis.
4 Et quartus Adonija filius Chaggithæ: &
quintus Schephatja filius Abitaliæ.
5 Denique ſextus Jitrehham ex Hegla, quoque
uxore Davidis: hi nati ſunt Davidi Chebro-
ne.

6 Seſe] i. autoritatem & opes ſibi comparaſſet.
7 Nomine] de qua vide plura infrà cap. 21.
Ut diceret] falſa ſuſpitione vel delatione motus; nam nihil tale commiſiſſe legitur.
8 An perſona] id eſt, vilis, abjecta, & ſcortationi dedita, nam utroque ſpectat appellatio canis. Deut.23.18. & 1. Schem.24.15.
Qui fuerim &c.] id eſt, qui a te defecerim cum tribu Jehuda ſuprà 2.4. Exprobrat beneficium ſuum erga Iſchboſchethum, & ſequentibus amplificat.
Iniquitatem] i. velut commiſſam cum hac muliere: ita inficiatur objectum ſibi crimen.
10 A Dane] vide Judic.20.1.
c Heb. præ timore ejus.
12 Propter hoc] i. hac offenſione motus.
Cujus eſt] ſupple, niſi tua, cui Deus imperium detulit.
Manus mea] i. operâ meam tibi navabo: vide Levit.5.21.

6 Fuit etiam cùm eſſet bellum inter domum
Schaulis & inter domum Davidis: & Abner
ᵃſeſe confirmaſſet in domo Schaulis:
7 (Fuerat autem Schauli concubina ᵃnomine
Ritzpa filia Ajæ) ᵃut diceret Iſchboſcheth ad
Abnerum: quare congreſſus es cum concu-
bina patris mei?
8 Tum accenſus irâ Abner valde propter ver-
ba Iſchboſchethi dixit: ᵃan perſona canina
ſum? ᵃqui fuerim Jehudæ? hodie exercuero
benignitatem erga domum Schaulis patris
tui: erga cognatos ejus, & erga proximos
ejus quòd non exhibuerim te in manū Da-
vidis: ut imputes mihi ᵃiniquitatem iſtius
mulieris?
9 Ita faciat Deus Abnero, & ita pergat facere
ei, ut quemadmodum juravit Jehova Davi-
di, ut inquam ſic facturus ſum ei,
10 Transferendo hoc regnum a domo Schau-
lis: & ſtabiliendo ſolium Davidis ſuper Jiſra-
ëlem & ſuper Jehudam, ᵃa Dane uſque Be-
erſchebahhum.
11 Qui non potuit amplius reſpondere Ab-
nero quicquam, [c] præ timore quo timebat
eum.
12 Itaque miſit Abner legatos ad Davidem
ᵃpropter hoc, qui dicerent: ᵃcujus eſt regio?
& dicerent, pange fœdus tuum mecum, &
ecce ᵃmanus mea affutura eſt tibi, ad aver-
tendum ad te totum Jiſraëlem.
13 Qui dixit, bene eſt: ego pacturus ſum te-
cum fœdus: veruntamen rem unam ego pe-
to abs te dicendo: non viſurus es faciem
meam, niſi antequam introducant te, cum
Micale filia Schaulis adveneris ad viden-
dum faciem meam.
14 Miſitque David nuntios ad Iſchboſche-
thum filium Schaulis, qui dicerent: da uxo-
rem meam Micalem quam diſpondi mihi
ᵃcentum præputiis Peliſchtæorum.

14 Centum præputiis] ex Schaulis pacto mihi propoſito 1 Schem.18.24.
d qui Palti dicitur 1.Schem.25.ver.ult.
e Heb. eundo & flendo.
16 Bachurima] oppidum in tribu Binjaminis, ut apparet infrà cap.19.17.
f Heb. etiam heri, etiam nudiuſtertius: ſynecdoche.

15 Itaque mittens Iſchboſcheth aſſumpſit e-
am a viro: a [d] Paltiele filio Lajiſchi.
16 Pergente autem cum ea viro ejus, [e] con-
tinenter flendo poſt eam ᵃBachurima uſq;:
edixit ei Abner: abi, revertere: qui reverſus
eſt.
17 Sermo autem Abnero fuerat cum ſenio-
ribus Jiſraëlis dicendo: [f] anteà planè quæ-
rebatis Davidem in regem ſuper vos:
18 Nunc ergo efficite: nam Jehova locutus
eſt de Davide dicendo: per Davidem ſer-
vum meum ſervaturus ſum populum meum
Jiſraëlem e manu Peliſchtæorum, & e ma-
nu omnium hoſtium ipſorum.
19 Præterea locutus erat ſimiliter Abner au-
dientibus Binjaminitis: cùm abiit etiam Ab-
ner ad eloquendum in aures Davidis Che-
bronem, omnia quæ bona videbantur in o-
culis Jiſraëlitarum: & in oculis ᵃtotius fa-
miliæ Binjaminis.
20 Cùm autem veniſſet Abner ad Davidem
Chebronem comitatus viginti hominibus:
fecit David Abnero & hominibus qui erant
cum eo convivium.
21 Deinde dicente Abnero ad Davidem: ſur-
gens abeam ut congregem ad dominum
meum regem omnes Jiſraëlitas: qui pan-
gant tecum fœdus, & regnes prorſus prout
deſyderat animus tuus: dimiſit David Abne-
rum: qui abibat cum pace.
22 Ecce autem ſervi Davidis cum Joabo, ve-
niente a perſequendo aliqua turma, prædam
magnam ſecum adducebant: ſed Abner
non erat amplius cum Davide Chebrone,
eò quòd dimiſiſſet eum ut abiret cum pace.
23 Joabo itaque & toto exercitu qui erat cum
eo ingreſſis: poſtquam nuntiaverunt Joabo
dicendo: venit Abner filius Neri ad regem,
qui dimiſit eum ut abiret cum pace:
24 Veniens Joab ad regem dixit: quid feci-
ſti? ecce venerat Abner ad te: quare dimi-
ſiſti eum ut ᵃabeat [h] continenter?
25 Noſti ne Abnerum filium Neri? certè ad
pelliciendum te venit: aut ad cognoſcen-
dum ᵃegreſſum tuum & regreſſum tuum: de-
nique ad cognoſcendum quæcunque facis.
26 Tum egreſſus Joab a Davide, miſit lega-
tos poſt Abnerum: qui revocaverunt eum
a ciſterna Siræ: ſed David non erat conſcius.
27 Reverſoque Abnero Chebronem, ſeorſim
duxit eum Joab intra portam, ut loqueretur
cum eo, [i] imprudentem: percuſſitque eum
ibi quintâ coſtâ, adeò ut moreretur: ᵃprop-
ter ſanguinem Hhaſa-Elis fratris ſui.
28 Quod cùm poſteà audiſſet David, dixit: in-
ſons ego ſum & regnum meum apud Jeho-
vam uſque in ſeculum: ᵃa ſanguinibus Abne-
ri filii Neri.
29 Maneant ſuper caput Joabi, & ſuper ca-
put totius domus paternæ ejus: ᵃneque [k] de-
ficiat e domo Joabi fluxum patiens: aut le-
proſus: aut qui ᵃnitatur ſcipione: aut cadens
gladio: aut carens cibo.
30 ᵃJoab enim & Abiſchai frater ejus occide-
rant Abnerum: eò quòd morte affeciſſet
Hhaſa-Elem fratrem ipſorum ᵃGibhhone in
illo prælio.
31 Poſteà edixit David Joabo & toti populo
qui erat cum eo: ᵃlacerate veſtimenta veſtra
& accingite vos ciliciis, ac plangite ante
Abnerum: & rex ipſe David ſequebatur fe-
retrum illius.
32 Ipſis autem ſepelientibus Abnerum Che-
brone: rex ſublata voce ſua flebat ad ſepul-
chrum Abneri, flebantque totus populus.
33 Et lamentatus rex Abnerum dixit: ergòne
ᵃut moritur ſtultus, mortuus fuerit Abner?
34 Manus tuæ ᵃnon fuiſſent ligatæ, & pedes
tui æreis compedibus non fuiſſent admoti:
ut cadit quis ante [l] iniquiſſimos, cecidiſti:
pergebantque totus populus deflere eum.
35 Veniente autem toto populo ut reficeret
Davidem cibo, cùm adhuc erat dies: jura-
vit David dicendo, ita faciat mihi Deus, &
ita pergat, ut non ante occaſum ſolis guſta-
turus ſim panem aut prorſus quicquam.

36 Quod cùm totus populus cognoviſſet, bonum viſum eſt in oculis eorum: omnino
prout fecerat rex, *videbatur* in oculis totius
populi bonum.
37 Agnoſcebant enim totus populus ejus, &
totus Jiſraël die illo, non *profectum* fuiſſe a
rege, ut qui morte afficeret Abnerum filium
Neri.
38 Nam dixerat rex ad ſervos ſuos: *an neſ-
citis principem & quidem magnum ceci-
diſſe die hoc in Jiſraële?
39 Ego autem hoc tempore [m] infirmus ſum,
'quìpote unctus rex: homines verò iſti filii
Tzerujæ [n] 'firmiores ſunt me: 'rependet Je-
hova ei qui fecit hoc malum ſecundum ma-
leficium ejus.

[illegible] ſunt, ut apparet infrà cap. 19. Eſt autem utriuſque membri an-
[illegible] aploxis detumpta. *Rependet*] id eſt, ſumet ipſe de eo ſup-
[illegible] ſi mihi facultas deficit; vel me facultate inſtruet, ut ipſius judici-
[illegible] judicium executionis infrà 19.14. progreſſum 1. Reg. 2.5. & 6.
[illegible] plenam ibidem ver. 34. & 35.

Caput IIII.

Morte Abneri Iſchboſchethi fractus: Jiſraëlitis conſternatis, latronibus impunè graſſantibus, tandem ab illorum duobus ſimulato habitu, domum illius ingreſſis, dormiens occiditur: quibus caput illius ad Davidem afferentibus, præter expectationem ipſorum, ignominioſa mortis ſententia a Davide pronuntiatur, & executioni mandatur: caput verò Iſchboſchethi honorificè ſepelitur.

1 Audiente verò filio Schaulis mor-
tuum eſſe Abnerum Chebrone, 'remiſ-
ſæ ſunt manus ejus: omnes verò Jiſraë-
litæ 'conturbati ſunt.
2 Duo autem homines principes [a] turmarum
'erant filio Schaulis, nomen unius Bahha-
na: nomen verò alterius Rechab filii Rim-
monis Beerothæi e Binjaminitis: nam Bee-
rotha quoq; 'annumerabantur Binjamini.
3 Fugerantque Beerothitæ iſti 'Gitajima:
fuerantque peregrini ibi uſque [c] in iſtum
diem.
4 'Cumque e Jonathane filio Schaulis filius
eſſet affectus pedibus: (natus quinque an-
nos erat, cùm pervenit fama de Schaule &
de Jonathane e [a] Jizrehhele: quo aſſumpto
cùm nutrix ejus fugeret, fuit ea acceleran-
te fugam, ut cadens claudus redderetur:)
cujus nomen erat [a] Mephiboſcheth:
5 Iverunt filii Rimmonis Beerothæi Rechab
& Bahhana intraveruntque [b] æſtu diei in
domum Iſchboſchethi: ipſo cubante cu-
batu meridiano.
6 Cumque illuc perveniſſent uſque ad inti-
mum domus, bajulantes triticum, percuſ-
ſerunt eum quintâ coſtâ: deinde Rechab
& Bahhana frater ejus proripuerunt ſe.
7 Itaque ingreſſi domum illam, ipſo cubante
in lecto ſuo, [c] in cubiculo ſuo, cùm percuti-
entes morte affeciſſent eum, & amoviſſent
caput ejus: aſſumpto capite ejus abiverunt
'viâ campeſtrium tota illa nocte.
8 Et afferentes caput Iſchboſchethi ad Davi-
dem Chebronem, dixerunt ad regem: ecce
caput Iſchboſchethi filii Schaulis inimici
tui, qui quærebat [d] vitam tuam: ſic edidit Je-
hova pro domino meo rege ultiones hodie
de Schaule & de ſemine ejus.
9 Sed reſpondens David Rechabo & Bahha-
næ fratri ejus, filiis Rimmonis Beerothæi,
dixit eis: 'vivit Jehova, qui redimit [e] me ab
omni anguſtia.
10 'Cùm eum qui nuntiabat mihi dicendo:
ecce mortuus eſt Schaul, qui tamen [f] *vide-
batur in oculis ſuis quaſi læta* nuntians, ap-
prehenſum occiderim Tziklagi: 'quod [g] *o-
portebat* me ei præſtare pro nuntio:
11 Quanto magis *oportet* hominibus impro-
bis, qui occiderunt virum 'juſtum, domi e-
jus, in cubili ejus: jam ergo an non repoſ-
cerem ſanguinem ejus e manu veſtra, & tol-
lerem vos e terra?
12 Præcepit itaque David pueris ſuis ut occi-
derent eos, qui amputarunt manus eorum
& pedes eorum, & ſuſpenderunt ad piſci-
nam Chebrone: caput verò Iſchboſchethi
aſſumentes, ſepeliverunt in ſepulchro Ab-
neri Chebrone.

[illegible] ſolitudinem 7 *Viam camp.*] i. trajectu Jardene per ſolitudinem [illegible] Machanajimis perpetrata eſt. d Heb. *animam tuam.*

9 *Vivit*] id eſt, Deus idem eſt in ſempiternum, qui promiſſionem ſuam de me ſervando, non maleficorum opera (ut vultis eſt) ſed ſanctè hactenus perfecit, & in poſterum præſtiturus eſt. Prius argumentum damnationis illorum, a fide promiſſionum Dei.

e Heb. *animam meam.*

10 *Cùm enim*] ſecundum argumentum a præjudicio, per comparationem minoris.

f Heb. *erat in oculis ſuis.*

Quod oportebat] quaſi dicat, quæ merces illi jure a me debebatur.

g Heb. *quod mihi erat et præſtandum* nuntium. 11 *Juſtum*] id eſt, qui ipſos nulla injuria affecerat; ut contra illi improbi, id eſt, injuſti dici ſolent, ut Exod. 2.13 & alibi paſſim.

Caput V.

David a toto Jiſraële rex confirmatus Tzijonem occupat, & inſtaurat: amicitiam cum rege Tyriorum init: filiorum numero augetur, Peliſchtæos bis fundit: ſic in dies magis augeſcit.

1 Tunc venientes omnes tribus Jiſraëlis
ad Davidem Chebronem: loquutæ ſunt
dicendo, ecce nos, 'os tuum & caro tua
ſumus.
2 [a] Item planè antehac cùm Schaul nobis
præeſſet rex, 'tu eras qui educebas & redu-
cebas Jiſraëlem. deniq; 'dixit Jehova tibi, tu
paſturus es populum meum Jiſraëlem, & tu
præfuturus es anteceſſor Jiſraëli.
3 Venerunt quoque omnes ſeniores Jiſraëlis
ad regem Chebronem, quibuſcum pepigit
rex David fœdus Chebrone 'coram Jeho-
va: & unxerunt Davidem in regem ſuper Ji-
ſraëlem.
4 Natus triginta annos David cùm [b] regnare
cœpit: quadraginta annis regnavit.
5 Chebrone regnavit ſuper Jehudam ſeptem
annis & ſex menſibus: Jeruſchalaimis verò
regnavit 'triginta tribus annis per totum Ji-
ſraëlem & Jehudam.
6 'Profectò autem rege cum hominibus ſuis
Jeruſchalaima contra Jebuſæum inhabitan-
tem eam terram: allocutus eſt *ille* Davidem
dicendo: ne venito huc, ſed amoveto te,
'cæcis ipſis & claudis dicentibus, non eſt
venturus David huc.
7 Attamen cepit David propugnaculum
Tzijonis: ea *jam eſt* civitas Davidis.
8 (Dixerat enim David die illo, quiſquis per-
tingens ad illud emiſſarium, cœperit percu-
tere Jebuſæum & iſtos cæcos & claudos ex-
oſos animo Davidis, '*primarius & princeps fu-
turus eſt* eò quòd dixiſſent cæcus & claudus,
non introgreſſus eſt [c] huc.)
9 Et habitans David in eo propugnaculo vo-
cavit illud, civitatem Davidis: quia ædifica-
vit David circumquaque a munitione ipſa
[c] introrſum.

1 *Os tuum &c.*] ut Gen. 29.14.

a Heb. *etiam heri, etiam nudiuſtertius.*

2 *Tu eras*] vide 1. Schem. 18.5. & 5. ver. *Dixit Jehova*] eum per Schemuelem eâ ungi juſſit 1. Schem. 16.13. Signum enim non fuit ſine verbo: ſed brevitatis cauſâ ibi reticetur.

3 *Coram*] i. publico jurejurando, Jehova advocato teſte.

b Heb. *regnavit*, ut inf. ver. 9. & Gen. 32.

5 *Triginta trib.*] i. triginta duobus cum dimidio: ſynecdoche.

6 *Profectò*] Confer quæ hic dicuntur cum 1. Chr. 11.4. & 5. *Cæcis ipſis*] freti munitione loci, ipſi inprimis Davidem ludificati ſunt, & præcipui autores fuerunt ut Davidi minimè cederetur: gloriantes vel ſe ſolos Davidem propulſaturos.

8 *Primarius*] ecclipſis conſequentis, ſive oratio anantapodotos, quæ impletur, 1. Chr. 11.6.

c Heb. *in hanc domum.*

9 *Introrſum*] nam Joab reliquam civitatem inſtauravit 1. Chro. 11.8.

d Heb. *eundo & crescendo.*

11 *Misit enim*] confer hos duos versus cum initio 1. Chro. 14.

e Heb. *fabros lapidum muri.*

f *qui & Schimeha* 1. Chro. 3. 5.

g *qui & Elischamahh,* ibid. ver. 6.

h *qui & Behheljadahh* 1. Chro. 14. 7.

17 *Descendit*] ex arce sua protecturus contra Pelischtæos, ut explicatur ibidem ver. 8.

18 *Raphaæorum*] in tribu Jehudæ, Jehosch. 15. 8.

i Heb. *tradendo tradidurus sum.*

k *id est, planities ruptionum aut rupturæ exercitus Pelischtæorum.*

21 *Nam*] q. d. tam præceps fuit Davidis irruptio & illorum ruptura, ut fugientibus ne Deos quidem suos recipere vacaverit.

Terricula] vide annotata 1. Schem. 31. 9

Sustulit] comburendo ea, ut 1. Chron. 14. 12.

l Heb. *addiderunt adhuc Pelischtæi ascendere.*

m Heb. *diverte a post eos.*

24 *Moveas*] procedas in prælium.

25 *Gebahho*] Gibhhone in tribu Binjaminis Jehosch. 18. 25.

10 Sic pergebat David [d] continenter crescere: quia Jehova Deus exercituum *erat* cum eo.
11 [e] Misit enim Chiram rex Tyri legatos ad Davidem, lignaque cedrina, & fabros lignarios & [e] latomos: qui exstruxerunt domũ Davidis.
12 Cùm expertus esset David Jehovam stabilivisse se in regem super Jisraëlem, & extollere regnum suum propter populum ipsius Jisraëlem.
13 Accepit autem David adhuc concubinas & uxores e Jeruschalaimis postquam venit Chebrone: natique sunt Davidi filii & filiæ.
14 Atque hæc sunt nomina eorum qui nati sunt ei Jeruschalaimis: [f] Schammuahh, & Schobab, & Nathan & Schelomo,
15 Item Jibchar & [g] Elischuahh, & Nepheg & Japhiahh.
16 Et Elischamahh, & [h] Eljadahh, & Eliphelet.
17 Audientes autem Pelischtæi *Jisraëlitas* unxisse Davidem in Regem super se: ascenderunt omnes Pelischtæi, ad quærendum Davidem, versus propugnaculum: quod audiens David [*] descendit.
18 Cùm enim Pelischtæi venissent: & diffusi essent per convallem [*] Raphaæorum:
19 Consuluerat David Jehovam dicendo, an ascensurus sum contra Pelischtæos? an traditurus es eos in manum meam? & dixerat Jehova Davidi, ascende, nam [i] omnino traditurus sum Pelischtæos istos in manum tuam.
20 Veniens itaque David Bahhal-Peratzima, percussit eos ibi David ac dixit, rupit Jehova inimicos meos coram me, ut *est* eruptio aquarum: idcirco vocavit *quisque* nomen loci illius [k] Bahhal-Peratzima.
21 Nam [*] dereliquerunt ibi [*] terricula sua: quæ [*] sustulit David & viri ejus.
22 [l] Iterum autem adhuc Pelischtæi ascendentes diffusi erant in convalle Raphaæorum.
23 Cùm consulenti Davidi Jehovam dixit, ne ascendito: [m] diverte a persequendis eis, posteà aggredere eos ex adverso mororum.
24 Et esto cùm audieris sonum incessus in cacuminibus mororum, ut tunc [*] moveas te: tunc enim prodierit Jehova ante te ad percutiendum castra Pelischtæorum.
25 Cumq; David sic faceret quemadmodum præceperat ei Jehova: percussit Pelischtæos a [*] Gebahho usque qua venis Gezerum.

Caput VI.

David Jisraëlitas convocat, ut secum arcam Dei ex urbe Jehharimorum in civitatem suam deducant: in cujus deportatione peccatur, tum a sacerdotibus dum arcam plaustro devehendam curant: tum a Hhuzza, qui ad eam temerè manum admovens divinitus in exemplum morte afficitur. Unde consternatus David, arcam in itinere Hhobed-Edomo committit, donec audita ejus prosperitate consilium repetit, & eam ad se magno comitatu & lætitia adducit. Postremò a Micale derisus eam ipso graviter increpat, Deus verò sterilitate punit.

1 Postea congregavit [*] iterum David quosque delectos ex Jisraële, triginta millia;
2 Surgente autem Davide & toto illo populo qui erat cum eo, ut abiret [*] Bahhalilus Jehudæ ad deducendum inde arcam Dei, ad quam [*] invocabatur nomen, nomen inquam Jehovæ exercituum [*] insidentis Cerubinis;
3 [*] Imposuerunt arcam Dei plaustro novo, ut deportarent eam e domo Abinadabi, quæ *erat* in ipso colle: Hhuzza & Achjo filiis Abinadabi ducentibus plaustrum illud novũ.
4 Deportaverunt itaque eam e domo Abinadabi quæ *erat* in ipso colle Dei *euntes* cum arca Dei: Achjo autem ibat ante arcam.
5 David verò & tota domus Jisraëlis gestiebant [a] *præ lætitia* coram Jehova, cum quovis *instrumento* e lignis abiegnis: nempe cum citharis & cum nabliis & cum tympanis, & cum tubis & cum cymbalis.
6 Sed cùm venissent usque ad aream [b] Naconis: Huzza extensa ad arcam Dei *manu*, prehẽdit eam: quia dimoverant eam boves.
7 Quamobrem accensus irâ Jehova in Hhuzzam: percussit ibi Deus eum propter [c] hoc [*] imprudens factũ: ita ut moreretur ibi, prope arcam Dei.
8 [*] Displicuit autem Davidi, eò quòd irrupisset Jehova irruptione in Hhuzzã: quapropter vocat *quisq;* locum illum rupturã Hhuzzæ, usque in diem hunc.
9 Et timens David Jehovam die illo: dixit, [*] quomodo intraret ad me arca Jehovæ?
10 Noluitque abducere David ad se arcam Jehovæ in civitatem Davidis: sed curavit David ut ea diverteret in domum [*] Hhobed-Edomi [*] Gittæi.
11 Considente autem arca Jehovæ in domo Hhobed-Edomi Gittæi tres menses: cùm benediceret Jehova Hhobed-Edomo & toti domui ejus:
12 Et nuntiaretur regi Davidi dicendo: benedixit Jehova domui Hhobed-Edomi, & omnibus quæ ei *sunt* propter arcam Dei: [*] abiens David deduxit arcam Dei e domo Hhobed-Edomi in civitatem Davidis cum lætitia.
13 Erat autem cùm progressi essent portantes arcam Jehovæ sex gressibus: [*] ut sacrificaret boves & pinguia *sacrificia*.
14 David verò saltabat omnibus viribus coram Jehova: eratque David accinctus amiculo lineo.
15 Ita David & tota domus Jisraëlis adduxerunt arcam Jehovæ cum clangore & cum sono tubæ.
16 Fuit autem arca Jehovæ intrante in civitatẽ Davidis: cùm Mical filia Schaulis prospectans per quandam fenestram, videret regem Davidem [d] contentissimè saltantem coram Jehova, ut sperneret eum [e] cum animo suo.
17 Cumque introducta arca Jehovæ statuissent eam in loco suo, intra tentorium [*] quod tetenderat ei David: obtulit David holocausta coram Jehova & Eucharistica.
18 Deinde cùm absolvisset David offerre holocaustum & Eucharistica: benedixit populo in nomine Jehovæ exercituum.

19 Et

19 Et impertitus eſt toti illi populo, toti mul-
titudini Jiſraëlitarum, tam viris quàm muli-
eribus, cuique tractam panis unam, & fru-
ſtum unum carnis, & lagenam vini unam:
poſteà abiit totus populus ille quiſque do-
mum ſuam.
20 Tum revertente Davide ad benedicendum
domui ſuæ: egreſſa Mical filia Schaulis ob-
viam Davidi dixit: quàm glorioſus fuit ho-
die rex Jiſraëlis, qui retexit ſe hodie ante
oculos ancillarum ſervorum ſuorum, ſpror-
ſus ut retegit ſe unuſquiſpiam e vaniſſimis
hominibus!
21 Dixit verò David ad Micalem: coram Je-
hova, qui elegit me præ patre tuo & præ to-
ta familia ejus: præcepto inſtituendo me
antecessorem ſuper populum Jehovæ, ſuper
Jiſraëlem *præ lætitia geſtivi*: & geſtiam co-
ram Jehova.
22 *Quo z abjecero me adhuc ampliùs, & fu-
ero humilior ante oculos meos: eo apud
iſtas ancillas, de quibus locuta es, *&* apud
illas glorioſior ero.
23 *Itaque Micali filiæ Schaulis ipſi non fuit
proles: in diem uſque mortis ſuæ.

Caput VII.

*Nathan Davidis conſilium de ædificando tem-
plo primùm ex proprio ſenſu approbat: ſed poſteà
Dei juſſu Davidi declarat, id ex vocatione nō eſſe:
filium autem ei promittit, qui conſilium illud fide-
liter exequetur ejusq; regno plurima, typicè in Sche-
lomone & poſteris: perfectè verò in Chriſto implen-
da revelat. Pro quibus David indignitatem ſuam
agnoſcens, & æterno Dei verbo omnia aſcribens,
gratitudinem ſuam ampliſſimis verbis exponit.*

1 *FUIT autē cùm ſideret rex domi ſuæ:
& Jehova dediſſet ei quietem circum-
quaque ab omnibus inimicis ejus:
2 Ut diceret rex ad Nathanem prophetam:
vide quæſo, ego habito in domo cedrina:
dum arca ipſa Dei habitat *inter aulæa.
3 *Dixit verò Nathan ad regē: quicquid *eſt*
in a animo tuo abi facitō: Jehova tecum *eſt*.
4 Sed fuit nocte illa: ut b ederetur verbum
Jehovæ ad Nathanem, dicendo:
5 Abi ut dicas ad ſervum meum Davidem, ita
ait Jehova: *tune ædificares mihi domum
quam inhabitem?
6 *Cùm non habitarem in æde *ulla*, inde a
tempore, quo deduxi filios Jiſraëlis ex Æ-
gypto uſque in diem hunc: ſed itarem cum
tentorio & cum tabernaculo:
7 Quocunque ibam cum filiis Jiſraëlis, lo-
cutúſne ſum quicquam ulli c moderatorum
Jiſraëlis, quibus præceperam ut paſcerent
populum meum Jiſraëlem, dicendo: quare
non ædificaſtis mihi domum cedrinam?
8 Nunc ergo, ſic dicito ſervo meo Davidi, ita
ait Jehova exercituum: *ego aſſumpſi te ex
ipſa caula, a ſequendo gregē: ut antecessor
præeſſes populo meo Jiſraëli.
9 Et fui tecum quocunq; iviſti, excidiq; *om-
nes inimicos tuos a facie tua: adeò ut com-
paraverim tibi nomen magnum, par nomini
maximorum qui *ſunt* in terra.

10 Diſpoſiturus etiam ſum locum populo meo
Jiſraëli, & plantaturus eum, ut habitet in lo-
co ſuo, & non commoveatur ampliùs: neq;
pergant d iniquitati dediti affligere eum
quemadmodum prius,
11 Nimirum ex quo die mandatis inſtruxi ju-
dices ſuper populum meum Jiſraëlem: *uſ-
quedum quietem dedi tibi ab omnibus ini-
micis tuis. Deniq; indicat tibi Jehova: *do-
mum paraturum eſſe tibi Jehovam:
12 *Quando completis diebus tuis, occubu-
eris cum patribus tuis: excitabo ſemen tu-
um poſt te, quod prodierit e viſceribus tuis:
& ſtabiliam regnum ejus.
13 Ipſe ædificabit domum nomini meo: & ſta-
biliam ſolium regni ejus uſque in ſeculum.
14 Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in
filium: qui cùm perversè egerit, corripiam
eum *virga hominum, id eſt, plagis humanis:
15 At benignitas mea *non amovebitur ab eo:
quemadmodum amovi a Schaule, quem a-
movi a facie tua.
16 Sed firma erit domus tua, & regnum tuum
uſque in ſeculum, e *tibi erit expoſitum: ſo-
lium tuum erit ſtabile uſque in ſeculum.
17 Secundum omnia verba hæc, & ſecundum
totam viſionem hanc: ſic allocutus eſt Na-
than Davidem.
18 Itaq; ingreſſus Rex David, f reſtitit coram
Jehova: ac dixit, quis *ſum* ego, domine Je-
hova? & quæ *eſt* familia mea quod *deduxis
me eouſque?
19 Et parum adhuc viſum eſt hoc in oculis
tuis, domine Jehova: adeo ut locutus ſis eti-
am de familia ſervi tui in longinquum: g *id-
que ſecundum rationem humanam, domine
Jehova.
20 Sed quid perget adhuc David loqui apud
te: cùm tu cognoſcas ſervum tuum, domine
Jehova?
21 *Propter *VERBUM tuum, & ſecundum
animum tuum, præſtas h has omnes res maxi-
mas: notas faciendo ſervo tuo.
22 (Propterea *magnus es Jehova Deus: quia
non *eſt* par tibi, imò non *eſt* Deus præ-
ter te:) *omnino prout audivimus auribus
noſtris.
23 Quæ ergo *eſt* ſicut populus tuus, ſicut Jiſ-
raël gens ulla in terra? ad quam redimen-
dam ſibi in populum i iverit Deus, & ad
k comparandum ſibi nomen, & ad præſtan-
dum *vobis has res maximas & l reveren-
ter ſuſpiciendas terræ tuæ, *expellendo* a facie
populi tui, quem redemiſti tibi ex Ægypto
gentes & deos earum.
24 Nam ſtabiliviſti tibi populum tuum Jiſraë-
lem, ut tibi *ſit* populus uſque in ſeculum: &
tu Jehova *es* eis in Deum.
25 Nunc ergo Jehova Deus, verbū illud quod
promiſiſti ſervo tuo & familiæ ejus præſta in
ſeculum: & fac quemadmodum dixiſti.
26 Ut magnificetur nomen tuum uſque in ſe-
culum dicendo: Jehova exercituum Deus
eſt ſuper Jiſraëlem: & domus ſervi tui Davi-
dis ſtabilis ſit coram te.
27 Tu enim Jehova exercituum Deus Jiſraë-
lis *revelaſti in aurem ſervi tui dicendo: do-
mum ædificaturus ſum tibi: idcirco m judi-
cavit ſervus tuus cum animo ſuo orandum
te eſſe oratione hac.

d Heb. filii iniquitatis.
11 Uſquedum] i. uſq; ad hoc tempus, ut ſuprà ver. 1.
Domum paraturum] ideoq; hanc tuam eſſe vocationem, ut huic promiſsioni inſervias, & regnū ſtabilias perventurum ad ſucceſſorem tuum.
12 Quando] Poſtrema pars, promiſſio hæredis, regni & domus, in Schelomone & poſteris typica, in Chriſto abſoluta: ut oſtendit illud, Uſque in ſeculum: confer cum 1. Chron. 22. 8. & ſequentibus.
14 Virga hominum] id eſt, modum adhibebo caſtigationibus ut parentes cùm caſtigant filios.
15 Non amovebitur] ita ut convellam regnum ejus, transferamq; in aliam familiam.
e Heb. coram te, ſic Gen. 13. 9.
16 Tibi ex poſitum] ut a tua poſteritate poſsideatur.
f Heb. conſedit coram te.
18 Deduxis eouſq;] id eſt, evehis ad tantam amplitudinem; metaphora. Exordiū a comparatione perſonæ ſuæ & ſuorum, cum beneficiis Dei ſive acceptis ſive promiſſis.
g Heb. & hæc eſt ratio hominis.
19 Idq; ſecundum] id eſt, familiariter mecum agit, ut ſolet homo cum homine: ita commendat beneficia Dei a forma, ut in ſuperioribus a ſeipſis.
21 Propter] Propoſitio, cauſam continens beneficiorum Dei erga populum & erga ſe.
VERBUM] id eſt, propter Chriſtum ſervum tuum, vide 1 Chron. 17. 19.
h Heb. totam hanc ipſam magnitudinem, ut infrà ver. 23.
22 Magnus es] i. magnus agnoſceris.
Omnino prout] quæ majoribus noſtris fuerant promiſſa, jam re ipſa conſignas mihi ſervo tuo.
i Heb. iverint dii, ut Gen. 20. 13.
k Heb. ponendum.
23 Vobis] Apoſtrophe ad populum Dei.
l Heb. reverenda.
27 Revelaſti] ſuprà ver. 11.
m Heb. invenit ſervus tuus cor ſuum.

2 Inter aulæa] id eſt, in tabernaculo ex aulæis confecto. a Heb. corde tuo. b Heb. fuit verbum. c Heb. tribuum, id eſt, moderatorum tribuum Iſraëlis. 8 Ex ipſa caula] ad paſcendum Davidis quaſi dicat, aſſignare partem officii illius tra-
dere, & in quo operam meam exercere. 9 Omnes inimi-
cos] quicunque oppoſuerint ſe Davidi ut impedirent.

28 Quapropter nunc domine Jehova, tu ipſe es Deus & verba tua ſunt veritas: promiſiſtique ſervo tuo bonum iſtud.
29 Nunc inquam, [a] placeat tibi benedicere domui ſervi tui, ut ſit in ſeculum coram te: quia tu domine Jehova dixiſti, benedictione ergo tua benedicatur domus ſervi tui in ſeculum.

28 *Quapropter*] Concluſio poſtulatoria a nativa libera voluntate: promiſſionibus & fide Dei.
a Heb. *velis &* [illegible].

Caput VIII.

David contra Peliſchtæos, Moabitas, Tzobæos, Damaſcenos, Edomæos adeò proſperè pugnat, ut eis caſis amplam prædam reportet, & eos tributarios reddat: Regi verò Chamathæ per filium muneribus inſtructum, amicitiam petenti aſſentitur, muneraq; cum ſpoliis Deo conſecrat.

1 [1] FUIT enim poſt hæc, ut David percutiens Peliſchtæos, deprimeret eos, & acciperet David [2] frænum [a] Amgaris e manu Peliſchtæorum.
2 Percuſſit etiam Moabitas, cúmque metiretur [3] eos funiculo dejiciendo [4] eos in terram: [5] metiebatur duobus funiculis quos morte afficeret, integro autem funiculo quos in vita conſervaret: fueruntque Moabitæ Davidi ſervi [6] afferentes munus.
3 Percuſſit quoque David [b] Hadad Hhezerem filium Rechobi [3] Regem Tzobæ: cùm proficiſceretur *David* ad repellendam manum ejus, [7] verſus flumen Euphratem.
4 Cepitque David ex eis mille *currus*, & [4] ſeptingentos equites, & viginti millia virorum peditum: & ſuccisis David ſuffraginibus omnium [c] currulium equorum, reliquum fecit ex eis *ad* centum currus.
5 Venerant autem Syri [d] Damaſceni ad juvandum Hadad Hhezerem regem Tzobæ: quapropter percuſſit David e Syris viginti duo millia virorum.
6 Impoſuitque David ſtationarios Syriæ Damaſcenæ: & fuerunt Syri Davidi ſervi afferentes munus: ſervabat enim Jehova Davidem quocunque ibat.
7 David autem acceptos umbones aureos, qui *erant* penes ſervos Hadad Hhezeris: attulit Jeruſchalaima.
8 E [e] Betacho quoque & [f] Berothai civitatibus Hadad Hhezeris: accepit rex David æris quamplurimùm.
9 Cumq; audiret Tohhi rex Chamathę: Davidé percuſſiſſe totas copias Hadad Hhezeris,
10 Miſit Tohhi [g] Joramum filium ſuum ad regem Davidem ad rogandum eum de proſperitate, & ad benedicendum ei: eò quòd præliatus contra Hadad Hhezerem, percuſſiſſet eum. (nam Hadad Hhezer [h] bella gerebat contra Tohhin,) erantque in manu [10] illius [?] inſtrumenta argentea, & inſtrumenta aurea, & inſtrumenta ænea.
11 Hæc quoque [11] conſecravit rex David Jehovæ: cum argento & auro quod conſecraverat, *ablatum* ab omnibus gentibus quas ſubegerat.
12 A Syris & a Moabitis, & ab Hhammonitis, & a Peliſchtæis, & ab Hhamalekitis: etiam de præda Hadad Hhezeris filii Rechobi regis Tzobæ.

1 *Fuit enim*] ætiologia ſive confirmatio cauſæ, cur noluerit Deus templum a Davide ſibi ædificari eſt hîc & capite 10. nam utrobique ſumma bellorum quæ ſupererant Davidi gerenda, recenſetur.
Frænum Amgaris] id eſt Gathum potentiſſimum illius montis oppidum, cujus clauſtra totus Peliſchtæorum tractus montanus, ab hoſtibus defendebatur: vide 1. Chron. 18. 1.
a Heb. *Amma*: *proprium nomen montis Peliſchtæorum, ex quo & appellativo Har conſtatum eſt nomen Amgaris: de quo Plin. lib. 5. cap. 13. natur. hiſt.*
2 *Eos*] regionem eorum, metonymia.
Eos in] civitates eorum æquando ſolo.
Metiebatur] ſenſus eſt, regionem in tres partes menſus eſt adhibito funiculo, ex quibus unam conſervavit iis occiſis qui erant in aliis duabus.
Afferentes munus] i. tributarii, ut infrà ver. 6.
b *qui & Hadar Hhezer* 1. *Chro.* 18. *dicitur.*
3 *Regem Tzobæ*] 1. Schem. 14. 48. belli hujus occaſio attingitur hîc, quòd Chamatham invaſurus exercitum per terminos Davidis duceret, cùm dicitur, ad repellendam manum ejus, i. propulſandas copias ejus a ſuis finibus.
Verſus flumen] finis hujus belli, ut fines regni ſui eò produceret, hac occaſione, ſecundum promiſſionem Gen. 15. 18 quod innuit 1. Chro. 18. 3.
4 *Septingentos*] i. decurias equitū ſeptingentas, quæ efficiunt ſeptem millia equitum: ibid. ver. 4. ſic inf. 10. 17.
c Heb. *omnium currilium: metonymia.* d *in Chronicis Darmaſceni: & ſic deinceps.* e *quæ in Chronicis Tibchath tranſpoſitis literis & mutata forma: Plinio Pethenia.* f *in Chron. Cun: Ptolemæo Barathena.* g *Hhadoramum* 1 *Chro.* 18. 10. h Heb. *vir bellorū Tohhi erat Hadad Hhezer.* 10 *Illius*] Jorami filii Tohhi. *Inſtrumenta*] quę patris nomine dedit Davidi. 11 *Conſecravit*] ad futuri templi ornatum: vide 1. Chron. 18. 11. & 26. 26.

13 Comparavit etiam David nomen, cùm reverteretur a cæde Syrorum, in [?] valle ſalis: [?] percutiens octodecim millia.
14 Adeò ut diſponens in Edomæum ſtationarios, in tota Edomæa poneret [?] ſtationarios, & eſſent omnes Edomæi ſervi Davidis: ſervabat enim Jehova Davidem quocunque ibat.

Caput IX.

David Jiſraëlitis jus dicens, curatores Reipub. & Eccleſiæ ordinat: & fœderis ſui cum Jonathane memor, domeſticum exemplum pietatis & fidei in Mephiboſchethum Jonathanis filium edit.

1 [1] REGNABAT itaq; David ſuper totum Jiſraëlem: eratq; David exercens judicium & juſtitiam in toto populo.
2 Joab autem filius Tzerujæ [2] præerat militiæ: & Jehoſchaphat filius Achiludis [a] a memoria *erat*.
3 Et [3] Tzadok filius Achitubi, ac Achimelech filius [?] Ebjatharis ſacerdotes: Scheraja autem ſcriba.
4 Et Benaja filius Jehojadahhi [b] præerat [?] Cerethæis & [?] Pelethæis: filii denique Davidis [?] præſides erant.
5 Dixit verò David an certè ſupereſſet adhuc qui relictus ſit de familia Schaulis: ut exerceam ergà eum benignitatem propter Jonathanem?
6 Erat autem ſervus familię Schaulis nomine Tziba, quem vocarunt ad Davidem: ad quem dicente rege: Túne es Tziba? dixit *ſum*, ſervus tuus.
7 Dicente verò rege, an nullus amplius ſupereſt familiæ Schaulis ergà quem exerceam [a] benignitatem Dei? dixit Tziba ad regem: *ſupereſt* adhuc filius Jonathanis, [?] affectus pedibus.
8 Tunc dixit ei rex: ubinam eſt? dixit Tziba ad regem: ecce eſt in domo Maciris, filii Hhammielis [?] Lodebari.
9 Mittens ergo David aſſumpſit eum e domo Maciris filii Hhammielis Lodebaro.
10 Cumque ingreſſus eſſet Mephiboſcheth filius Jonathanis filii Schaulis ad Davidem, procidens in faciem ſuam incurvavit ſe: & dicenti Davidi, Mephiboſcheth, dixit, ecce ſervum tuum.
11 Tum dixit ei David: [?] ne timeto: nam [c] omnino exerciturus ſum erga te benignitatem, propter Jonathanem patrem tuum: & [?] reſtituam tibi totum agrum Schaulis [?] patris tui: tu verò ſumpturus es cibum in menſa mea ſemper.
12 Qui incurvans ſe dixit: quid *eſt* ſervus tuus: ut reſpexeris ad [?] canem mortuum, [d] qualis *ſum* ego?
13 Quum ergo vocaſſet rex Tzibam puerum Schaulis, e dixit ei: quicquid *erat* Schauli & toti familiæ ejus, [?] do filio domini tui.
14 Quapropter colito ei terrã, tu, & filii tui, & ſervi tui: deinde [?] afferto, ut ſit [?] filio domini tui cibus quem comedat: ſed Mephiboſcheth filius domini tui, ſumpturus eſt ſemper cibum in menſa mea: Tzibæ autē quindecim *erant* filii & viginti ſervi).
15 Dixitq; Tziba ad regem: omnino prout

Num. 27. 8. & 9. *Patris tui*] id eſt, avi tui, ut Exodi. 2. 18. vide 1. Sche. 24. 15. in annotatione. d Heb. *qui ſicut ego.* ditatis jure. 14 *Afferto*] videlicet, proventus ejus: nam [illegible] tiarium inſtituit David: vide infrà 19. 30. *Filio domini*] Mephiboſchethi, qui jam eſt dominus tuus.

præceperit dominus meus rex ſervo ſuo, ſic
facturus eſt ſervus tuus: quanquam Mephi-
boſcheth comedens in menſa mea, ſoret ut
unus e filiis regiis.
12 Erat autem Mephiboſchetho filius parvus,
nomine Mica: & quotquot habitabant do-
mi Tſibæ, ſervi erant Mephiboſchetho.
13 Ita Mephiboſceth reſidebat Jeruſchalai-
mis, quia in mēſa regis ſemper comedebat:
quamvis eſſet claudus utroque pede.

Caput X.

David a Hhammonitis injuria in legatos ſuos, & belli apparatu provocatus, contra Hhammonitas & auxiliares eorum copias per Joabum & Abiſchajum feliciter pugnat. Deinde eoſdem novis auxiliis inſtructos rurſus cædens, pacem petere & ſervitutem paciſci cogit.

1 FUIT quoque poſteà, cùm mortuo re-
ge Hhammonitarum, regnaret Chanun
filius ejus pro eo:
2 Ut diceret David: exerceam benignita-
tem erga Chanunem filium Nachaſchi,
quemadmodum exercuit pater ejus erga
me benignitatem: & mitteret David con-
ſolatum eum per ſervos ſuos de patre ejus:
veniſsentq; ſervi Davidis in regionē Hham-
monitarum.
3 Dicentibus autem principibus Hhammo-
nitarum ad Chanunem dominum ſuum: Da-
vidnè honore afficere patrem tuum in ocu-
lis tuis videtur, quia miſit tibi conſolatores?
an non ut perſcrutetur hanc civitatem, & ad
explorandum eam, denique ad evertendum
eam miſit David ſervos ſuos ad te?
4 Accipiens Chanun ſervos Davidis, abra-
ſit dimidium barbæ eorum, & præcidit ve-
ſtes eorum per medium, uſque ad nates eo-
rum: ſic remiſit eos.
5 Quod cùm indicaſſent Davidi, miſit obvi-
am eis: (erant enim homines illi rubore ſuf-
fuſi valde:) edixitque rex, conſidete Jeri-
chunte donec refloreſcat barba veſtra, ut
revertamini.
6 Videntes itaque Hhammonitæ ſe fœtidos
factos Davidi: miſerunt Hhammonitæ qui
mercede conducerent e Syris [a] Recho-
bæis & e Syris Tzobæis viginti millia pe-
ditum: & a rege Mahhacæ mille viros,
& viros Tobi, duodecim millia virorum.
7 Quod audiens David: miſit Joabum cum
toto exercitu ſuo robuſtiſſimos quoſque.
8 Egreſſi itaque Hhammonitæ inſtruxerunt
aciem ad oſtium portæ, Syri verò Tzobæ
& Rechobi, & viri Tobi ac Mahhacæ [b] ſe-
orſim erant in agro.
9 Quam ob rem videns Joab, obverſam eſſe
contra ſe aciem [c] a fronte & a tergo: ſele-
ctos ex omnibus lectiſsimis Jiſraëlis, inſtrux-
it adverſus Syros.
10 Reſiduum autem populi tradidit in ma-
num Abiſchai fratris ſui: quod inſtrueret
adverſus Hhammonitas.
11 Ac dixit: ſi Syri robuſtiores fuerint me,
tum eſto mihi [d] auxilio: quòd ſi Hhammoni-
tæ robuſtiores fuerint te: viciſſim ibo, ut aux-
ilio ſim tibi.
12 Confirmare, imò confirmemus nos pro
populo noſtro, & pro civitatibus Dei noſtri:
Jehova autem faciet quod bonum videbitur
in oculis ſuis.
13 Tum accedente Joabo & populo qui e-
rat cum eo, in prælium contra Syros: fuge-
runt a facie ejus: Hhammonitæ verò viden-
tes fugiſſe Syros, fugerunt a facie Abiſchai,
& ingreſſi ſunt civitatem ſuam: deinde re-
vertens Joab a Hhammonitis ingreſſus eſt
Jeruſchalaima.
14 Sed videntes Syri ſe plaga affectos fuiſſe
coram Jiſraële: rurſus congregaverunt ſe
ſimul.
15 Et mittens Hadarhhezer, eduxit Syros
qui degunt trans flumen, veneruntq; Che-
lamum: Schobaco principe militiæ Ha-
darhhezeris præeunte illis.
16 Quod cùm nuntiaretur Davidi, congre-
gato toto Jiſraële, trajecit Jardenem venit-
que Chelamum: ubi Syri inſtruentes aciem
adverſus Davidem præliati ſunt contra e-
um.
17 Sed fugerunt Syri a facie Jiſraëlis: & occi-
dit David e Syris ſeptingentorum curruum
equites, & quadraginta peditum millia:
Schobacum quoque principem militiæ illi-
us percuſſit ita ut moreretur ibi.
18 Quam ob rem videntes omnes reges ſer-
vi Hadarhhezeris, ſe plaga affectos eſſe an-
te Jiſraëlitas, pacem ineuntes cum Jiſraëli-
tis ſervierunt eis: metuebant enim Syri am-
plius auxilio eſſe Hhammonitis.

8 Ad oſtium portæ] ... a labore ... urbis ... quod ... [illegible]

15 Chelamum] forte oppidum illud eſt, quod Ptolomæus Alamathan vocat, apud Trachonitas Arabas. a qui & Schophac, 1. Chr. 19.16.

17 Septingentorum] i. ſeptingentarum decuriarum equites, ut ſuprà 8.4. ideo 1. Chro. 19.18. ſeptem millia equitum fuiſſe dicuntur.

18 Servi] i. conducti ab eo, ut ipſi in eo bello operam ſuam collocarent.

Caput XI.

David redintegrato contra Hhammonitas bello, cùm domi deſideret Urijæ uxorem formoſam lavantem videns accerſit, & a ſe compreſſam remittit: quam ex ſe concepiſſe audiens, maritum e caſtris revocat, ut partus illius haberetur. Quod quia non ſuccedit, remiſſum in caſtra Urijam cum literis, Joabo mandat, ut eum interficiendum hoſtibus objiciat: quo effecto viduam ejus ducit, & filium ex ea ſuſcipit.

1 SED fuit verrente anno, quo tempore
prodeunt reges: cùm miſiſſet David Jo-
abum & ſervos ſuos cum eo, ac totum Ji-
ſraëlem qui perderent Hhammonitas & ob-
ſiderent Rabbam: Davide deſidente Je-
ruſchalaimis:
2 Fuit, inquam, tempore veſpertino,
cùm ſurrexiſſet David a cubili ſuo, & ob-
ambulans in tecto domus regiæ, mulierem
lavantem ſe vidiſſet ex ipſo tecto: quæ qui-
dem mulier pulchra aſpectu erat valde:
3 Ut mitteret David ſciſcitatus de ipſa mu-
liere (cùm dixiſſet quiſpiam, an nō eſt [a] Bath-
Schebahh filia Elihhami uxor Urijæ Chit-
tæi?)
4 Mitteret, inquam, David nuntios ut aſſu-
meret eam: qua ingreſſa ad ipſum cubavit
cum ea, cùm ipſa [b] purgaſſet ſe ab immun-
ditia ſua: poſteà reverſa eſt domum ſuam:
5 Concepit autem mulier: quapropter mit-
tens indicavit Davidi dicens: gravida ſum.
6 Tunc mittens David edixit Joabo: mitte ad
me Urijam Chittæum: miſitque Joab U-
rijam ad Davidem.
7 Ingreſſum autem Urijam ad ſe: interroga-

1 Vertente] i. redeunte æſtate, quo ſolent bella geri. Rabbam] metropolim Hhammonitarū Philadelphiam dictā.

2 Veſpertino] i. pomeridiano, quo ſolent homines meridiari. Lavantem] i. purgantem ſe ab immunditia, ut explicatur verſu 4. ex lege Levit. 15.

a qua & Bat-Schuahh & pater ejus Hhammiel tranſpoſitis ſyllabis 1. Chro. 3.5.

3 Chittæi] vide annot. 1. Schem. 26.6.

b Heb. ſanctificaſſet ſe.

vit David de [c]proſperitate Joabi, & de pro-
ſperitate populi, & de proſperitate belli.
8 Deinde dixit David Urijæ: deſcende do-
mum tuam & [d]lava pedes tuos; ſic egreſſo
Urija e domo regia, [e]egrediebatur poſt e-
um ferculum regium.
9 Sed cubavit Urija ad oſtium domus regiæ,
cum omnibus ſervis domini ſui: neque de-
ſcendit domum ſuam.
10 Quod cùm nuntiaſſent Davidi dicendo:
non deſcendit Urija domū ſuam: dixit Da-
vid ad Urijam: nonne ex itinere advenis?
quare non deſcendiſti domum tuam?
11 Dixit verò Urija ad Davidem: [a]arca ipſa,
& Jiſraël ac Jehuda manent in tuguriis: &
Joab [c]dominus meus, ac ſervi domini mei
in ſuperficie agri caſtra habent: & ego in-
grederer domum meam ad comedendum
& ad bibendum & ad cubandum cum uxo-
re mea? [d]ut vivis & ut vivit anima tua, non
ſum facturus rem hanc.
12 Tum edixit David Urijæ: ſubſide hic eti-
am hodie, & cras dimittam te; ſic ſubſedit
Urija Jeruſchalaimis die illo & poſtridie.
13 Quo accerſivit eum David, ut comederet
ante ſe & biberet, [b]& inebriaret eum: atta-
men egreſſus eſt veſpere ad cubandum in
cubili ſuo cum ſervis domini ſui: neque do-
mum ſuam deſcendit.
14 Fuit itaque mane ut David ſcriptam epi-
ſtolam ad Joabum: mitteret [e]per Urijam.
15 Scribebat autem in ea epiſtola, dicendo:
adhibete Urijam ex adverſo [f]præliatorum
fortiſſimorum: deinde avertite vos [g]ab eo,
ut percuſſus moriatur.
16 Fuit ergo Joabo obſervante civitatem: ut
poneret Urijam verſus locum illum: ubi ſci-
ebat eſſe viros ſtrenuos.
17 Egreſſiſque viris civitatis, & pugnantibus
contra Jehudam, caderent e populo, e ſervis
Davidis: & moreretur etiam Urija Chit-
tæus.
18 Quare mittens Joab, qui indicaret Davidi
ſingulas res hujus prælii:
19 Præcepit nuntio dicendo: cùm abſolveris
ſingulas res hujus prelii eloqui apud re-
gem:
20 Tum eſto, ſi [h]invehatur æſtuans ira regis,
ita ut dicat tibi: quare acceſſiſtis ad civita-
tem expugnaturi? an non ſciebatis quàm e-
jaculentur e muro?
21 Quis percuſſit Abimelecum filium [i]Jerub-
beſchethi? an non mulier dejecit ſuper eum
fragmen molæ e muro, ita ut mortuus ſit
Tebetzi? quare acceſſiſtis ad murum? eſto
ſane[?] ut dicas, etiam ſervus tuus Urija
Chittæus mortuus eſt.
22 Sic abivit nuntius ille: qui veniens indi-
cavit Davidi omnia ad quæ miſerat eum
Joab.
23 Dixitque nuntius ille ad Davidem: cùm
fortiter ſe gerentes contra nos homines il-
li, prodirent ad nos in agrum: & inſtaremus
illis uſque ad oſtium portæ:
24 Jaculati ſunt jaculatores contra ſervos tu-
os e muro, & mortui ſunt e ſervis regis: ac e-
tiam ſervus tuus Urija Chittæus mortuus
eſt.
25 Edixit verò David nuntio: ſic dicito ad Jo-
abum: ne mala videatur in oculis tuis hæc
res: nam [i]hujuſmodi vorare & hujuſmodi
homines conſumere ſolet gladius: confirma
militiam tuam contra iſtam civitatem, ut
deſtruas eam, & confirma ipſum milites.
26 Audiens verò uxor Urijæ, mortuum eſſe
Urijam virum ſuum: planxit de marito ſuo.
27 Sed cùm tranſiſſet luctus, & mittens David
recepiſſet eam in domum ſuam: fuit ei ux-
or, & peperit ei filium: mala autem viſa eſt
[k]hæc res, quam fecit David, in oculis Je-
hovæ.

Caput XII.

*Nathan a Deo miſſus, propoſita Davidi para-
bola quid jam ei eſſet expiſcatum: eum ad facti ſui cõ-
ſcientiam revocat, & reſipiſcenti veniam pronun-
tiat ſed caſtigationibus conjunctam: de quorum u-
na, nimirum infantis morte, David ſperans Deum
exorari poſſe, fletu, jejunio, precibusq; eum ſollici-
tat: donec audita infantis morte voluntati ejus ac-
quieſcit. Poſteà Schelomonem ex Bath-Schebabba
ſuſcipit: Rabbam expugnat, & de Hhammonitis,
injuria legatis facta nomine, ſupplicia gravia ſu-
mit.*

1 QUAPROPTER miſit Jehova Natha-
nem ad Davidem: qui ingreſſus ad e-
um dixit ei: [f]duo homines erant
in civitate quadam, unus dives, alter verò
pauper.
2 Diviti erant greges & armenta multa ad-
modum.
3 Pauperi autem nihil quicquā: niſi agna una
parva quā emerat, quam alebat, ut educa-
retur ſecum, & cum filiis ſuis pariter de
fruſto panis ejus comedebat, & de poculo
ejus bibebat, & in ſinu ejus cubabat: de-
niq; erat ei tanquam filia.
4 Sed adveniente viatore ad virum illum di-
vitem, pepercit accipere de grege ſuo, aut
de armento ſuo, quod pararet viatori qui
venerat ad ſe: accipiens verò agnam viri il-
lius pauperis, paravit eam illi viro, qui ve-
nerat ad ſe.
5 Tunc David accenſus ira in virum illum
valde: dixit ad Nathanem: ut vivit Jehova,
[a]reus mortis eſt vir ille qui fecit hoc.
6 Agnam quoque ipſam rependito [c]quadru-
plam: eò quòd fecit rem hanc, & eò quòd
[d]non pepercit.
7 Tum dixit Nathan ad Davidem: tu vir ille
es: ſic ait Jehova Deus Jiſraëlis: ego unxi te
in regem ſuper Jiſraëlem, & ego te eripui e
manu Schaulis.
8 Præterea tradidi tibi domum dominorum
tuorum, [a]etiam uxores dominorum tuo-
rum [b]ad animum tuum, denique tradidi tibi
[c]domum Jiſraëlis & Jehudæ: & ſi parum eſt,
additurus fui tibi [c]hæc & talia.
9 Quare ſpreviſti verbum Jehovæ faciendo
quod malum videtur in oculis ejus? Urijam
Chittæum percuſſiſti gladio, ut uxorem e-
jus aſſumeres tibi in uxorem: occidiſti au-
tem eum gladio Hhammonitarum.
10 Nunc itaq; non amovebitur gladius a do-
mo tua, [i]uſque in ſeculum: eò quòd ſprevi-
ſti me, ut acciperes uxorem Urijæ Chittæi,
quæ eſſet tibi uxor.
11 Sic ait Jehova: ecce ego ſuſcitaturus ſum
con-

c Heb. pace.

8 *Lava pedes*] i. recrea te a labore itineris: ſynecdoche.
Egrediebatur] i. mittebatur a rege ad eum, in benevolentiæ ſignum.

11 *Arca*] ſolebat enim in gravibus bellis arca deferri in caſtra: ut apparet ex 1. Schem. 4. 4. & 14. 18.
Dominus meus] regis vicarius, & totius exercitus imperator: ſic infrà 20. 6.
d Heb. vita tua & vita animæ tuæ.

13 *Et inebriaret*] ut ebrium remitteret domum, quod a ſobrio non obtinuerat.

e Heb. per manum Urijæ.
f Heb. belli fortiſſimi: metonymia.
g Heb. a poſt eum.

h Heb. ſi aſcendat.

21 *Jerubbeſchethi*] Gidhhonis, qui Jerubbahhal dicitur Judic. 6. 32. nam idem eſt Jerubbeſcheth: vide hanc hiſtoriam Judicum 9. 50. &c.

[illegible] te [illegible] malum e domo tua, & accipiens
uxores tuas [illegible] oculos tuos tradam pro-
ximo tuo: [illegible] qui cubabit cum uxoribus tuis
in conſpectu Solis.
12 Quamvis tu feceris clam, attamen ego fa-
cturus ſum rem hanc coram toto Jiſraele, &
coram Sole.
13 Tum dixit David ad Nathanem: peccavi
Jehovæ: quapropter dixit Nathan ad Davi-
dem: etiam Jehova tranſtulit [e] peccatum
tuum: non es moriturus.
14 Tantummodo quia [e] planè irritaſti Jeho-
vam [e] per inimicos ejus in hac re: ſimiliter
iſte filius, qui natus eſt tibi, [f] omnino mori-
turus eſt.
15 Deinde abiit Nathan domum ſuam: & Je-
hova plagâ affecit infantem illum, quem pe-
pererat uxor Urijæ Davidi, adeò ut confi-
ceretur morbo.
16 Quamobrem requiſivit David Deum pro-
pter puerum: & [g] ... David jejunio [e] cùm
rediiſſet, pernoctavit & cubavit humi.
17 Et quamvis ſeniores domus ejus inſtarent
apud eum ut erigerent eum a terra: noluit
tamen: neque refecit ſe cum eis cibo.
18 Fuit autem [e] die ſeptimo, cùm mortuus eſ-
ſet infans: ut timerent ſervi Davidis nunci-
are ei mortuum eſſe infantem. dicebant e-
nim: ecce cùm eſſet infans vivus, alloque-
bamur eum [e] ſed non auſcultabat voci no-
ſtræ: quo modo ergo dicentibus nobis ad
eum, mortuus eſt infans, id afficiet *eum*
malo?
19 Sed videns David ſervos ſuos inter ſe muſ-
ſitantes, intellexit David mortuum eſſe in-
fantem: dixitq; David ad ſervos ſuos: mor-
tuuſne eſt infans? qui dixerunt, mortuus eſt.
20 Tum ſurgens David e terra [e] lavit ſe, ac un-
xit ſe, & mutatis veſtimentis ſuis, ingreſſus
domum Jehovæ incurvavit ſe: poſtea redi-
ens domum ſuam, petiit ut apponerent ipſi
cibum, & comedit.
21 Dicebant autem ſervi ejus ad eum: quæ
eſt hæc res quam feciſti? propter iſtum in-
fantem viventem jejunans flebas: poſtquam
verò mortuus eſt infans, ſurgens comediſti
cibum.
22 Qui dixit: dum infans viveret, jejunans
flebam: quia dicebam [e] quis ſcit? gratiam
poteſt facere mihi Jehova, ut vivat infans.
23 At nunc mortuus eſt: quorſum ego jeju-
narem? poſſemne revocare eum denuo? e-
go ſum abiturus ad ipſum: at ipſe non eſt
reverſurus ad me.
24 Itaque David conſolatus Bath-Schebah-
ham uxorem ſuam, & accedens ad eam
cubavit cum ea: peperitq; filium, cujus no-
men [e] vocavit *David* Schelomonem: & Je-
hova dilexit eum.
25 Ideoque mittens per Nathanem prophe-
tam, vocavit etiam nomen ejus [h] Jedidjah:
[e] propter Jehovam.
26 Bellum autem gerens Joab contra Rab-
bam Hhammonitarum capiebat ipſam [e] ci-
vitatem regiam.
27 Sed mittens Joab legatos ad Davidem: di-
xit, oppugnavi Rabbam, etiam cepi [i] civita-
tis *partem ubi eſt* aqua:
28 Quare nunc congrega reſiduum populi &
caſtra metare contra hanc civitatem ut
capias eam: ne ſi cepero civitatem, [e] prædi-
cetur nomen meum de ea.
29 Itaque David congregato toto populo,
profectus eſt Rabbam: quam expugnavit
& cepit.
30 Et aſſumpſit coronam regis eorum a capi-
te ejus, cujus pondus erat [e] talenti auri cum
lapidibus pretioſis: quæ impoſita fuit capiti
Davidis: prædamque civitatis detulit mul-
tam valde.
31 Populum verò, qui erat in ea, eductum
[k] ſubjecit ſerræ, & tribulis ferreis, ac ſecu-
ribus ferreis: traduxitque eos in laterariam:
& ſic fecit omnibus civitatibus Hhammoni-
tarum: deinde reverſus eſt David cum toto
populo Jeruſchalaima.

CAPUT XIII.

*Amnon ſororis amore languens, conſilio Jona-
dabi agnati, a patre aſtu obtinet ut ipſam ad ſe mit-
tat: invitam comprimit: poſteà mutato animo tur-
piter expellit: ea in itinere lugens ad Abſchalomū
fratrem ſuum ſe recipit: qui poſt diſſimulatum bi-
ennio odium in convivio illum occidendum curat,
& apud avum maternum triennium exulat.*

1 FUIT autem poſt hæc, cùm Abſchalo-
mo filio Davidis [a] ſoror pulchra *eſſet* no-
mine Tamar: ut deamaret eam Amnon
filius Davidis.
2 Adeò ut [a] præ anguſtia Amnon conflicta-
retur morbo, propter Tamaram ſororem
ſuam: [e] quia virgo erat: unde occulta vide-
batur *ratio* in oculis Amnonis faciendi ei
quicquam.
3 Erat autem Amnoni amicus nomine Jona-
dab filius Schimhhæ fratris Davidis: eratq;
Jonadab vir [b] aſtutus valde.
4 Qui dixit ei: quare ſic attenuatus es fili re-
gis, [c] ſingulo quoque mane? an non indica-
res mihi? cui dixit Amnon: Tamaram ſoro-
rem Abſchalomi fratris mei ego deamo.
5 Dixit verò ei Jonadab: cuba in cubili tuo,
& age ægrotum: ut veniente patre tuo ad
inviſendum te, dicas ad eum: veniens, quæ-
ſo, Tamar ſoror mea ut reficiat me cibo, pa-
ret ante oculos meos cibum ipſum: quem
cùm videro comedam e manu ejus.
6 Decumbens itaque Amnon, agebat æ-
grotum: cumque veniſſet rex ad inviſen-
dum eum, dixit Amnon ad regem: veniat,
quæſo, Tamar ſoror mea, ut paret ante o-
culos meos duo cruſtula, & reficiar de manu
ejus.
7 Quapropter miſit David ad Tamaram in
domum ejus, qui diceret: ito jam in do-
mum Amnonis fratris tui, & parato ei ci-
bum illum.
8 Tum abiens Tamar in domum Amnonis
fratris ſui, ipſo decumbente: aſſumptâ maſ-
ſam quam depſerat, paravit eam in cruſtula
ante oculos illius, & coxit cruſtula ipſa.
9 Poſteà accipiens ſartaginem [e] effudit co-
ram eo, quod renuit comedere: (dixerat au-
tem Amnon: facite ut exeat quiſque a me, &
exiverant quiſque ab eo.
10 Ad Tamaram verò dixerat Amnon, affer-
to cibum iſtū in conclave, ut reficiar e manu
tua: & accipiens Tamar cruſtula illa quæ
paraverat, attulerat ad Amnonem fratrem
ſuum

28 *Prædicetur*] id eſt, aſcribatur mihi victoria.

30 *Talenti*] id eſt, ſexaginta librarum vide Exod. 25.39.

k *Heb. quos poſuit in ſerra.*

31 *Subjecit ſerræ*] id eſt, his ſuppliciorum generibus eos affecit, ferro & igne.

1 *Soror*] ex eadem matre Mahhaka, de qua ſuprà 3.3.

a Heb. *anguſtetur Amnon ita ut ægrotaret ſe morbo.*

2 *Quia virgo*] ... ideo pro more virginum ... ſervabatur.

b Heb. *ſapiens.*

c Heb. *mane mane.*

9 *Effudit*] e ſartagine in diſcum.

ſuum in ipſum conclave).
11 Sed eam admoventem ſibi ut comederet: prehendens dixit ei: accede, cuba mecum ſoror mea.
12 Quæ dixit ei: ne frater mi, ne comprimito me, nam non eſt ita faciendum in Jiſraële: ne committito flagitium hoc.
13 Ego enim, quo [d] derivarem opprobrium meum? tu autem eſſes ut unus e flagitioſiſſimis in Jiſraële: nunc itaque, alloquere, quæſo, regem ut non [e] interdicat me tibi.
14 Qui renuit auſcultare voci ejus: & cùm robuſtior eſſet ea, compreſſit eam cubando cum ea.
15 Deinde odit eam Amnon odio magno valde: majus enim *erat* odium quo odit eam: quàm amor quo deamarat eam: dixitque ei Amnon, ſurge abi.
16 Illa verò dicente ei, occaſione mali maximi hujus, majoris altero quo affeciſti me, quòd pellis me: noluit auſcultare ei.
17 Sed inclamans puerum miniſtrum ſuum, dixit: emitte jam iſtam a me foras, & obde peſſulum foribus poſt eam.
18 (Erat autem induta tunica verſicolore: ſic enim veſtiebantur filiæ regis virgines pallis): itaq; emiſit eam miniſter illius foras, & peſſulum obdidit foribus poſt eam.
19 Tum Tamar aſſumptum cinerem impoſuit capiti ſuo: tunicamque verſicolorem, qua erat induta, laceravit: & impoſita manu ſua capiti ſuo [f] abiens continenter vociferabatur.
20 Ad quam dixit Abſchalom frater ejus: an Amnon frater tuus fuit apud te? ſed nunc ſoror mea, tace, frater tuus eſt: ne apponas [g] animum tuum ad hanc rem: itaque conſedit Tamar, idque deſolata in domo Abſchalomi fratris ſui.
21 Rex quoq; David audivit omnes res iſtas: & diſplicuit ei valde.
22 Sed non loquebatur Abſchalom cum Amnone ſive malum, ſive bonum, quamvis odiſſet Abſchalom Amnonem: propterea quòd compreſſerat Tamaram ſororem ſuam.
23 Deinde fuit poſt biennium [h] integrum, cùm eſſent tonſores *ovium* Abſchalomo in planitie Chatzoris, quæ eſt contermina Ephrajimo: ut invitaret Abſchalom omnes filios regis,
24 Nam ingreſſus Abſchalom ad regem dixerat: ecce jam ſunt tonſores *ovium* ſervo tuo: veniat quæſo, rex & ſervi ejus cum ſervo tuo.
25 Dixit autem rex ad Abſchalomum: ne fili mi: ne nunc veniamus omnes, ut non prægravemus te: & quamvis urgente eo, noluit tamen ire: ſed benedixit ei.
26 Cui dixit Abſchalom: [i] ſaltem veniat quæſo, nobiſcum Amnon frater meus: dixit verò ei rex: quorſum iret tecum?
27 Sed urgente ipſum Abſchalomo: miſit cum eo Amnonem & omnes filios regis.
28 Præceperat autem Abſchalom pueris ſuis dicendo: videte quæſo, cùm [k] lætus fuerit animus Amnonis vino, & edixero vobis, percutite Amnonem, ut morte afficiatis eum: ne timetote: nonne quia ego præcepero vobis? confirmamini & [l] ſtrenui eſtote.
29 Itaque fecerunt pueri Abſchalomi Amnoni, quemadmodum præceperat Abſchalom: quapropter ſurrexerunt omnes filii regis, & inſidentes quiſq; mulo ſuo aufugerunt.
30 Fuit autem dum adhuc eſſent in via, ut rumor quidam perveniret ad Davidem dicendo: percuſſit Abſchalom omnes filios regis, neque relictus eſt ex eis unus.
31 Quapropter ſurgens rex, laceravit veſtimenta ſua, & cubabat humi: cum omnibus ſervis ſuis, adſtantibus laceratis veſtibus.
32 Cui locutus Jonadab filius Schimhhæ fratris Davidis, dixit: ne dicat, dominus meus, omnes pueros filios regis affecerunt morte, cùm Amnon ſolus mortuus ſit: Nam [m] ex præſtituto Abſchalomi factum eſt [n] id quod propoſuerat: ex quo die compreſſit ille Tamaram ſororem ipſius.
33 Nunc ergo ne ſtatuat dominus meus rex apud animum ſuum quicquam dicendo, omnes filios regis mortuos eſſe: ſed Amnonem ſolum mortuum eſſe.
34 Intereà fugiebat Abſchalom: puero autem ſpeculatore ſublatis oculis ſuis, vidente quòd ecce populus multus veniebant [o] a via [p] ad illum, *viâ* a latere montis,
35 Dixit Jonadab ad regem: ecce filii regis veniunt: ſecundum verbum ſervi tui ſic factum eſt.
36 Fuitque cùm abſolviſſet eloqui, ut ecce filii regis advenirent, & ſublata voce ſua flerent: tum rex quoque & omnes ſervi ejus fleverunt fletu magno valde.
37 Abſchalomo fugiente & proficiſcente ad Talmaium filium Hhammichuris regem Geſchuris: luxitque de filio ſuo omnibus diebus illis,
38 Quibus Abſchalom fugiens venerat Geſchurem: fuit autem ibi tribus annis.

CAPUT XIIII.

Joab animadvertens regis animum in Abſchalomum impenſum eſſe, mulierem ſubornat, itaque primum tentato per parabolam regis animo, poſteà inde Abſchalomi cauſam agens, efficit, ut rex eum per Joabum hujus conſilii autorem, revocet: ſed Abſchalom biennio a regis congreſſu excluſus, Joabum tandem ad patrem detrudit, per quem liberum ad regem aditum impetrat.

1 Cùm autem [a] conſumeret Davidem regem *deſiderium* exeundi ad Abſchalomum (conſolationem enim ceperat de Amnone, quia mortuus eſſet)
2 Cognoſcens Joab filius Tzerujæ [b] animum regis hærere Abſchalomo:
3 Miſit Joab Tekohham, & aſſumpſit inde mulierem [c] aſtutam: dixitque ad eam age, quæſo, lugentem, & indue te jam veſtibus lugubribus, neque ungitor oleo: ſed eſto ſicut mulier jam dies multos lugens de mortuo.
4 Ita veniens ad regem alloquere eum [d] in hanc ſententiam: [e] Indiditque Joab ipſa verba ori ejus.
5 Itaque dixit mulier illa Tekohhæa ad regem, cùm procidens ſuper faciem ſuam in terram incurvaſſet ſe: dixit, inquam: ſerva ô Rex.
6 Cui dicente rege: quid tibi eſt? dixit illa: equidem mulier vidua ſum, & mortuus eſt vir

---

d Heb. *fecerim ut abires.*

13 *Alloquere quæſo*] ut præſens periculum evitet nõ planè negans: ſed ut a rege id petat conſulit, dilationem quærens.

e Heb. *non prohibeat me abs te.*

16 *Occaſione mali*] oratio imperfecta, quia ab Amnone urgente ejus diſceſſum abrumpitur: videtur autem voluiſſe Amnoni oſtendere graviora adhuc ſubſecutura mala ex hac ſua ejectione: eò quòd ſtatim futurum erat, ut res omnibus innoteſceret, ſicut eventus declaravit.

19 *Impoſita manu ſua*] morem exprimit fœminarum graviſſimè lugentiũ: de quo etiam Jirm. 2. ver. 37.

f Heb. *abibat eundo & vociferabatur.*

20 *Frater tuus eſt*] quaſi dicat: etſi ipſe fraterni juris oblitus eſt, te tamen decet illius rationem habere, & cavere ne ejus infamia in te & nos omnes qui fratres ſumus, promulgata redundet: poſtremò cogitandum tibi eſt regem non tui tantùm, ſed etiam illius rationem habiturum, qui ſimiliter filius eſt & quidem primogenitus: ac proinde te omnibus querimoniis tuis nihil effecturam.

g Heb. *cor: ſic ver. 33.*

21 *Diſplicuit*] ſic Gen. 31. 35.

22 *Non loquebatur*] id eſt, nunquam hujus rei mentionem apud eum fecit, ſive improbando ſive approbando: ſic Gen. 31. 24.

h Heb. *dierum: vide Gen. 29. 14. in annotatione.*

23 *Chatzoris*] de qua Jehoſch. 15. 25. *Ut invitaret*] ſolebant enim tunc domini ipſi intereſſe & convivia agitare: vide Gen. 38. & 1. Sche. 25.

25 *Benedixit ei*] ſermone, & fortaſſis etiam munere.

i Heb. *ſi non, ſubaudi tu veni.*

k Heb. *bonum cor.*

28 *Nónne*] ſubaudi, feceritis: quaſi dicat, ſi quis eo nomine voluerit vobis eſſe moleſtus, ego præſtabo.

l Heb. *filii roboris.*

[illegible]
7 Ancillæ autem tuæ duo erant filii, qui dum
rixarentur ambo in agro, nec eſſet dirimens
inter eos, cùm percuſſiſſet alter hunc, qui u-
nicus eſt, hic morte affecit illum.
8 Tum ecce ſurgens tota familia contra an-
cillam tuam, dixerunt: da percuſſorem
fratris ſui, ut morte afficiamus eum pro vi-
ta fratris ſui quem interfecit, & perdamus
etiam ipſum hæredem: ita extinxerint ᵉpru-
nam meam quæ remanſit, non ᶠrelinquen-
do viro meo nominis ſuperſtitem in ſuperfi-
cie terræ.
9 Dixit verò rex ad mulierem illam, abi do-
mum tuam: & ego mandabo de te.
10 Sed dixit mulier illa Tekohhæa ad regem:
in me, domine mi Rex, ᵉeſto hæc iniquitas &
in familiam patris mei, nam rex cum ſolio
ſuo ᵉerit innoxius.
11 Cui dixit rex: eum qui loquitur contra te,
adducito ad me: ut non pergat amplius at-
tingere te.
12 Iterum dicente: ᵉrecordetur, quæſo, rex Je-
hovæ Dei tui, ne g plus vindex ſanguinis pe-
rimat neq; perdant filium meum: dixit rex:
ut vivit Jehova, ᵉnon cadet e capillis filii tui
in terram.
13 Tum dixit mulier illa: eloquatur quæſo
ancilla tua apud dominum meum regem a-
liquid: quo dicente, eloquere:
14 Dixit mulier: ■ ᵉquare cogitaſti rem hu-
juſmodi contra populum Dei? & quare ſe-
cum loquitur Rex hanc rem ipſam ᵉ quaſi de
reo? dum non revocat Rex depulſum ᵉillius?
15 ᵉNam ʰ omnino morituri ſumus, & futuri
veluti aquæ diffluentes in terram quæ non
recipiuntur: & non ſuſciperet Deus deſyde-
rium ᵉillam & ⁱ iniret cogitationes, ut non
maneat depulſus ᵉab illo ᵉis qui depulſus eſt?
16 Nunc autem quòd veni allocutum domi-
num meum regem de hac re, veni ᵉquia me-
tum mihi incuſſerunt populus: quapropter
ᵉdixit ancilla tua: alloquar jam regem, for-
taſſis facturus eſt rex verbum ancillæ ſuæ.
17 Si auſcultaverit rex eripiendo ancillam
ſuam e manu viri; ᵉperdituri me & filium
meum pariter a poſſeſſione Dei:
18 Dixit, inquam, ancilla tua: ᵉ jam erit ver-
bum Domini mei regis ad quietem: (ᵉ nam
ut angelus Dei, ita eſt dominus meus rex
cùm audit bonum aut malum:) ᵉ& Jehova
Deus tuus erit tecum.
19 Reſpondens verò Rex, dixit ad mulierem
illam: ne, quæſo, celato me rem, de qua in-
terrogaturus ſum te: cui dixit mulier illa,
loquatur jam dominus meus rex.
20 Itaque dicenti regi: an ᵏopera Joabi adſuit
tibi in tota hac re? reſpondens mulier, di-
xit: ut vivit anima tua, domine mi Rex, non
eſt flectendum ad dexteram vel ad ſiniſtram
ab omnibus quæ locutus eſt dominus meus
rex: nam ipſe ſervus tuus Joab præcepit
mihi, & ipſe indidit ori ancillæ tuæ omnia
verba hæc.
21 ᵉUt circumduceret ſpeciem hujus ſermo-
nis, fecit ſervus tuus Joab rem hanc: domi-
nus autem meus ᵉſapiens eſt, quaſi ſapien-
tia angeli Dei, ad cognoſcendum quicquid
fit in hac terra.
22 Quamobrem dixit rex ad Joabum: ecce
feciſti jam rem hanc: abi ergo, reduc pue-
rum illum, Abſchalomum.
23 Tum procidens Joab in faciem ſuam ver-
ſus terram, incurvavit ſe, & ᵉbenedixit regi:
dixitq; Joab: hodie experitur ſervus tuus,
me inveniſſe gratiam in oculis tuis, domine
mi rex: quòd effecit rex verbum ſervi ſui.
24 Deinde ſurgens Joab abiit Geſchurem: re-
duxitque Abſchalomum Jeruſchalaima.
25 Dicente verò rege: divertito domum ſu-
am, & faciem meam ne videto: divertit
Abſchalom domum ſuam, & faciem regis
non vidit.
26 Non erat autem vir pulcher ut Abſcha-
lom in toto Jiſraële ˡ laudabilis valde: a
planta pedis ejus, uſque ad verticem ejus,
non erat in eo vitium.
27 Et cùm tondebat ᵐ capillos capitis ſui: (fie-
bat autem exactis ⁿ ſingulis annis ut tonde-
ret: quia prægravabant eum, tonderet eos:)
ut penderet capillos capitis ſui ducentis ſi-
clis pondere ᵉregio.
28 Et nati ſunt Abſchalomo tres filii & filia
una nomine Tamar: hæc erat fœmina pul-
chra aſpectu.
29 Itaq; manſit Abſchalom Jeruſchalaimis
biennium ᵒ integrum: cùm faciem regis
nondum vidiſſet.
30 Quapropter mittente Abſchalomo ad Jo-
abum, ut mitteret eum ad regem: cùm nol-
let venire ad ipſum: & mittente adhuc ſe-
cundò, iterum nollet venire:
31 Edixit ſervis ſuis, videte poſſeſſionem Joa-
bi ᵖ adjacentem meæ, ubi ei eſt hordeũ: ite
& ſuccendite eam igni: ſuccenderuntq; ſer-
vi Abſchalomi poſſeſſionem illam igne.
32 Tum ſurgens Joab venit ad Abſchalomum
in domum ejus: dixitque ad eum: quare
ſuccenderunt ſervi tui poſſeſſionem iſtam,
quæ mea eſt, igne?
33 Dixit Abſchalom ad Joabum: ecce miſe-
ram ad te dicens: veni huc & mittam te ad
regem, ᵉut dicas, quare veni Geſchure? me-
lius eſſet mihi me adhuc ibi eſſe, quam ob
rem nunc videam faciem regis: ᵉquòd ſi eſt
in me iniquitas, morte me afficiat.
34 Veniens itaque Joab ad regem indicavit
ei: qui vocavit Abſchalomum: iſque veni-
ens ad regem incurvavit ſe ſuper faciem ſu-
am in terram coram rege: & oſculatus eſt
rex Abſchalomum.

i Heb. cogitarit, &c. Ab illo] populo. Is] Abſchalom. [illegible] hoc ſtudium tantum humanum eſſe: & non potius Deum il[illegible], ut ea ratione revocetur Abſchalom ab exilio? 16 Quia [illegible] periclitaturum eſſe populum, niſi ei reſtitutione Ab[illegible]. Dixit] i. cogitavit apud ſe. 17 Perdituri] i. qui ſu[illegible] tua inimicas interceſſeret: Se autem dicit, quia cum eo [illegible] diſperdebat. 18 Jam erit] quaſi dicat, Ita cogitabam, ſi in[illegible] rex ratione mei habita, filio meo conſulendum judicabit: mul[illegible] cùm a filio ſuo ad publicam tranquillitatem conſulturus eſt, [illegible] id eſt, in ſimili cauſa, idem judicium conſtantes laturus eſt, [illegible]. Et Jehova] id eſt, cùm hoc feceris, Deus benedicti[illegible].
k Heb. an manus Joabi tecum? metonymia.

a Heb. a ſequi ſe.

21 Ut circumduceret] id eſt, ut verſando hunc ſermonẽ de filio meo, illum tandem devolveret ad cauſam Abſchalomi.

Sapiens] ut ſagaciſſimus, optime ea aſſecutus conſilium noſtrum.

23 Benedixit] gratias agendo.

l Heb. ad laudandum.

m Heb. capus ſu[illegible] per ſynecdochen.

n Heb. a fine annis in annum.

27 Regio] id eſt, civili non ſacro.

o Heb. dierum.

p Heb. ad latus meæ.

33 Ut dicas] meis verbis.

Quòd ſi eſt iniquitas] quaſi dicat, cognoſcatur de cauſa mea: vide annotata ſupra ver. 14.

Caput XV.

Abſchalom plenè a patre reſtitutus, ſubditorum animos artibus tractatos ad ſe allicit, ut ſecum contra Davidem conſpirent: David verò ut ſibi conſulat & populo pareat, urbe cum ſuis exiens fugere quidem: ſed in ipſa fuga conſtituit, quæ ad Abſchalomi conſilia evertenda pertinebant.

1 FUIT autem ª aliquanto poſt, ut pararet ſibi Abſchalom currum cum equis:
& ª quinquaginta viros præcurrentes
ſibi.
2 Præterea mane ſurgens Abſchalom, ſtabat
ſecundum viam ipſius ² portæ: eratq; ut cuicunque
eſſet lis venienti ad regem in jus inclamans
Abſchalom cum diceret: ex quinam
civitate es? quo dicente, ex aliqua tribuum
Jiſraëlis ſum ſervus tuus:
3 Diceret ad eum Abſchalom: ³ conſydera rationes
tuas, bonæ ſunt & rectæ: ſed qui audiat
nemo eſt tibi a rege.
4 Et dicebat Abſchalom: ᵇ utinam poneret
me judicem in hac terra: ut ad me veniret
cuicunque eſt lis aut cauſa, & juſtum pronunciarem
illum.
5 Erat etiam cum quis appropinquaret incurvaturus
ſe ei: ut extensa manu ſua, cum
apprehenſum deoſcularetur.
6 Cumq; faceret Abſchalom omnibus Jiſraëlitis
hac ratione, qui veniebant in jus ad
regem: ⁶ ſuffurabatur Abſchalom animum
Jiſraëlitarum.
7 Tandem fuit ante finem ⁷ quadraginta annorum,
ut diceret Abſchalom ad regem: abeam,
quæſo, ut perſolvam votum meũ quod
vovi Jehovę, Chebronem.
8 Nam ⁸ votum vovit ſervus tuus, cum reſiderem
⁸ Geſchure in Syria dicendo: ſi ᶜ omnino
reduxerit me Jehova Jeruſchalaima, ut
colam Jehovam.
9 Cui dicente rege: abi cum pace: ſurgens
abiit Chebronem.
10 Miſerat autem Abſchalom ¹⁰ exploratores
per omnes tribus Jiſraëlis, qui dicerent: cum
audietis ſonum buccinæ Chebrone, tum dicite:
regnat Abſchalom.
11 Cum Abſchalomo verò abierant ducenti
viri Jeruſchalaimis: Vocati quidem, ſed euntes
ᵈ integro animo: non enim conſcii erant
ullius rei.
12 Miſerat etiam Abſchalom accerſitum Achitophelem
Giluntinum, conſiliarium Davidis,
a civitate ejus Giluntc, cum mactaturus
eſſet ᵉ animalia: fuitq; conjuratio firma,
ᶠ populo continenter augeſcente cum Abſchalomo.
13 Tum venit index quidam ad Davidem dicens:
ᵍ animus Jiſraëlitarum ſectatur Abſchalomum.
14 Quam ob rem dixit David omnibus ſervis
ſuis, qui cum ipſo erant Jeruſchalaimis: ſurgite
& fugiamus ante adventum Abſchalomi:
alioquin non eſſet nobis effugium: feſtinanter
properate, ne feſtinans aſſequatur
nos, ¹⁴ aut impellens in nos illud malum, percutiat
hanc civitatem acie gladii.
15 Dicentibus ergo ſervis regis ad regem:
omnino ¹⁵ prout elegerit dominus meus Rex,
ecce ſervos tuos:
16 Egreſſus eſt rex cum tota familia ſua ʰ ¹⁶ ſequente
veſtigia ipſius: tantùm reliquit rex
decem fœminas concubinas, ad cuſtodiendum
domum ſuam.
17 Egreſſus autem rex & totus populus ſequens
veſtigia ejus: ſubſtiterunt in ⁱ quodã
loco ¹⁷ remoto.
18 Cumque omnes ſervi ejus tranſirent ad
latus ejus, cum omnibus ¹⁸ Cerethæis & omnibus
Pelethæis: omnes quoq; Gittæi ſexcenti
viri, qui Gathe ad veſtigia ipſius Ittai
venerant, tranſirent ante faciem regis.
19 Dixit rex ad Ittai Gittæum: quare ites tu
quoque nobiſcum? revertere & mane cum
rege: nam extraneus es, & etiam remigraturus
es in locum tuum.
20 ᵏ Nuper imo veniſti, & hodie ˡ abducerem
te ad vagandum nobiſcum? cum ego abeam,
ᵐ quò me ire contigerit? revertere, &
²⁰ redde fratribus tuis tecum benignitatem
& fidem.
21 Reſpondens verò Ittai regi dixit: ut vivit
Jehova, & vivit dominus meus Rex, tantummodò
in loco ubi erit dominus meus rex, ſive
ad mortem ſive ad vitam, ibi futurus eſt
ſervus tuus.
22 Dicente itaq; Davide ad Ittai: veni & tranſi:
tranſivit Ittai Gittęus cum omnibus viris
ſuis, & omnibus parvulis qui erant ſecum.
23 Et ⁿ omnes incolæ terræ flebant voce magna
dum populus totus tranſirent: rex itaque
pertranſivit torrentem ²³ Kidronem, totuſque
populus tranſibant verſus viam ²³ ad
deſertum.
24 Cum autem ecce ²⁴ Tzadok quoque, & omnes
Levitę ²⁴ cum eo, ferentes arcam fœderis
Dei, collocaſſent arcam Dei, aſcendente etiam
²⁴ Ebjathare: donec abſolveret totus
populus ille tranſire e civitate:
25 Dixit rex Tzadoko: reduc arcam Dei in
civitatem: ſi invenero gratiam in oculis Jehovæ
atique reducet me, & faciet ut reviſam
ſe & habitaculum ſuum.
26 Quòd ſi ita dixerit: non delector te: ecce
me: faciat mihi prout bonum videtur in oculis
ſuis.
27 Præterea dixit Rex ad Tzadokum ſacerdotem,
²⁷ ipſe es videns, revertere in civitatem
cum pace: & Achimahhats filius tuus,
& Jonathan filius Ebjatharis, duo filii veſtri
²⁷ vobiſcum.
28 Videte ego cunctaturus ſum in campeſtribus
iſtius deſerti: donec venerit ᵒ a vobis
qui annunciet mihi aliquid.
29 Itaque reduxit Tzadok cum Ebjathare arcam
Dei Jeruſchalaima: & conſederunt ibi.
30 David autem aſcendebat per clivum montis
olivarum ᵖ continenter flens, ³⁰ opertus capite
ſuo, & pergens diſcalceatus: ſimiliter totius
populi qui erant cum eo, operuerant
quiſque caput ſuum, & aſcendebant ᑫ continenter
flendo.
31 Cumq; Davidi nuntiaret dicendo: Achitophel
eſt inter conjuratos cum Abſchalomo:
dixit David: ſtultum redde, quæſo, ³¹ conſilium
Achitophelis, ô Jehova.
32 Deinde fuit cum David perveniſſet uſque
ad illius verticem, ubi incurvaturus erat ſe
Deo ut ecce Chuſchai ³² Arcęus obviam veniret
ei lacerata tunica ſua, & terra impoſita
capiti ſuo.
33 Cui dixit David: ſi tranſieris mecum, utique
eris mihi oneri:
34 Sin autem in civitatem reverſus, dixeris
Abſchalomo: ſervus tuus, ô Rex, futurus
ſum, ſervus equidem patris tui fui ʳ jamdiu:
nunc autem ſimiliter ſum ſervus tuus: utique
irritum facies mea cauſa conſilium Achitophelis.

a Heb. *de poſt ſic.*

1 *Quinquaginta viros*] id eſt, ſatellitiũ regium, quale ſatellitio Ammon, & Cileabo antiadeſſe ſcit hæres futurum erat.

2 *Portæ*] palatii regii.

3 *Conſydera*] quaſi dicat, eſſi cauſa tua bona eſt, prodeſſet tamen tibi agendum, ut cum hanc cauſam omnia negligenter geruntur a regiis, ſic reddendum eſt verbum Hebraicæ de additiones docent.

b Heb. *quis ponet me: formula optantis.*

c *Rectæ*] cujus rationes bonæ ſunt & rectæ, de quo ſuprà ver. 4.

6 *Suffurabatur*] vide Gen. 31. 20. in annotatione.

7 *Quadraginta annorum*] regni Davidis, de quo ſuprà 5. 4.

8 *Votum vovit*] profiſciſcendi Chebronem, ubi natus ſum: ut apud tribules meos, & ſeniores Jiſraëlis pro dicto beneficium accepti.

Geſchure] ut ſupra 13. 38.

c Heb. *reducendo reduxerit.*

10 *Exploratores*] qui amicorum ſpeciem præ ſe ferebant: ut tamen ipſi explorabant animos præcipuorum in ſingulis tribubus, & in partes Abſchalomi adductos, Chebronem indicato conventus ſuos, invitabant, infrà 17. 1.

d Heb. *in integritate ſua.*

e Heb. *mactationes ut Gen. 31. 54.*

f Heb. *populo pergente & augeſcente.*

g Heb. *cor Jiſraëlitarum eſt poſt Abſchalomum.*

14 *Aut impellens*] id eſt, oppugnans nos in civitate incluſos.

15 *Prout*] quaſi dicant, e duabus rationibus utram voles ſequemur.

h Heb. *in pedibus ipſius, ſic deinceps.*

16 *Sequente veſtigia*] id eſt, ordinario ſuo comitatu.

i Heb. *in domo quadam remotionis.*

17 *Remoto*] ab urbe.

18 *Cerethæis*] vide ſuprà 8. 18.

35 Et nonne tecum erunt ibi Tzadok & Ebjathar ſacerdotes? eſto igitur, ut quamcunque rem audieris e domo regis, indices Tzadoko & Ebjathari ſacerdotibus.

36 ᶜEcce ibi cum eis *ſunt* duo filii eorum: Achimahhats Tzadochi, Jonathan autem Ebjatharis: per quos mittentes ad me *indicate* quamcunque rem audiveritis.

37 Itaque venit Chuſchai amicus Davidis in civitatem: cùm Abſchalom venturus eſſet Jeruſchalaima.

Caput XVI.

David in fuga a famulo Mephiboſchethi verbis & muneribus deceptus, herilia bona ei addicit; & a Schimhhi Benjaminita contumelioſis verbis & factis provocatus, conſcientiâ judicii divini a vindicta abſtinet, & ſuos impedit, ne quid adverſus eum faciant. Abſchalomum Jeruſchalaima ingreſſum, Chuſchai Davidis amicus ambigua oratione demulcens, in ejus conſilium ſe inſinuat: Achitophel verò Davidi infenſus Abſchalomo autor eſt, ut palàm cum concubinis patris congrediens, præciſa Jiſraëlitis omni reconciliationis ſpe, ſibi eos magis devinciat.

1 DAVID autem tráſierat paululum præter verticem ᵃ*montis*, cùm ecce ᵇTziba puer Mephiboſchethi venit obviã ei: & par aſinorum inſtratorum, quibus impoſiti erant ducenti panes, & centum uvæ paſſæ centumque ᶜpoma & uter vini.

2 Dixit ergo rex ad Tzibam; quid *ſibi volunt* hæc tua? cui dixit Tziba: hi aſini pro familia regis, ad inſidendum: hi verò panes & poma, ut comedant pueri, & vinum, ut bibant qui feſſus fuerit in deſerto.

3 Tum dicente rege, at ubi *eſt* filius domini tui? dixit Tziba ad regem, ecce reſidet Jeruſchalaimis, dicit enim, hodie redditurí ſunt mihi domus Jiſraëlis regnũ patris mei.

4 Quam ob rem dixit rex Tzibæ: ecce tuum eſto quicquid erat Mephiboſchethi: cui dixit Tziba, ᵈincurvo me: ᵉinveniam gratiam in oculis tuis, domine mi Rex.

5 Deinde progrediebatur rex David Bachurima verſus: ecce autem inde quidam prodiens e familia domeſtica Schaulis, nomine Schimhhi filius ᶠGeræ procedebat ᵇ continenter maledicens.

6 Et appetebat lapidibus Davidem, & omnes ſervos regis Davidis: quamvis totus populus & robuſtiſſimi quique, a dextera ejus, & a ſiniſtra ejus *eſſent*.

7 Sic autem dicebat Schimhhi maledicendo ei: exi, exi ᵍvir ſanguinarie, & vir nequiſſime.

8 Convertit in te Jehova omnes cædes familiæ Schaulis, cujus loco regnaſti: tradidítque Jehova regnum ipſum in manum Abſchalomi filii tui: jam ecce te ʰin malo tuo, quia vir ſanguinarius es.

9 Tum dicenti Abiſchajo filio Tzerujæ ad regem: quare malediceret ᶜcanis iſte mortuus domino meo regi? tranſeam, quæſo, ut auferam caput ejus.

10 Dixit rex: ᵈquid mihi vobiſcum filii Tzerujæ? ſi maledicit, quia Jehova edixit ei maledic Davidi: ecquis dicat, quare ſic facis?

11 Deinde dixit David ad Abiſchajum & ad omnes ſervos ſuos: ecce filius meus, qui prodiit ᵉe viſceribus meis, quærit ᶠvitam meam: quanto igitur magis nunc Binjaminita iſte? ſinite eum ut maledicat, quia edixit ei Jehova.

12 Fortaſſe reſpiciet Jehova ad afflictionem meam: & reddet Jehova mihi bonum loco maledictionis ejus, hodierno die.

13 Itaque progrediebatur David cum hominibus ſuis, itinere ſuo: quamvis Schimhhi ᵍpergens in latere montis ex adverſo ejus continenter malediceret, & appeteret lapidibus ex adverſo ejus, & ʰinjiceret pulverem.

14 Sic advenit rex & totus populus qui erat cum eo feſſi: & recreavit ſe ᶦibi.

15 Abſchalom verò & totus populus ejus Jiſraëlitæ, ingreſſi ſunt Jeruſchalaima: & Achitophel cum eo.

16 Fuit autem cùm veniſſet ᶜChuſchai Arcæus amicus Davidis ad Abſchalomum; & dixiſſet Chuſchai ad Abſchalomum: ᶦvivat rex, vivat rex:

17 Ut diceret Abſchalom ad Chuſchajum: hæccine *eſt* benignitas tua erga amicum tuum? quare non iviſti cum amico tuo?

18 Dixit verò Chuſchai ad Abſchalomum: nequaquam, quem enim elegit Jehova & populus hic, ac omnes Jiſraëlitæ: non eſſem *ejus*, ac cum eo manerem?

19 Secundò, cui ego ſerviero? nonne coram filio ejus? quemadmodum ſervivi coram patre tuo, ſic futurus ſum coram te.

20 Dixit autem Abſchalom ᶜad Achitophelẽ: ᵏda conſilium quid facturi ſimus.

21 Dixit verò Achitophel ad Abſchalomum: congredere cum concubinis patris tui, quas reliquit ad ſervandum domum ſuam: ut audiente toto Jiſraële ᶜfœtidum te redditum eſſe patri tuo: ᶜconfirmentur manus omnium qui tecum ſunt.

22 Quapropter cum tetendiſſent Abſchalomo tentorium ſuper tectum ᶜillius: congreſſus eſt Abſchalom cum concubinis patris ſui, ᶜante oculos totius Jiſraëlis.

23 ᶜConſilium enim Achitophelis, quod conſulebat diebus illis, *erat* ac ſi quis petiiſſet verbum ipſum Dei: ita erat quodque conſilium Achitophelis tum Davidi tum Abſchalomo.

Caput XVII.

Achitophel ſponte Abſchalomo conſilium dat de opprimendo Davide, & ſe ducem offert: ſed a Chuſchaio, ad Abſchalomum vocato, multis rationibus hoc conſilium infringitur, & aſtu alterum ſuggeritur Davidi ſalutare. Cujus rei David certior factus ab eo, Jardenem trajicit, & commeatu ab amicis adjuvatur. Perſequente verò Davidem Abſchalomo, Achitophel indignabundus de rejecto conſilio ſuo laqueo ſeipſum ſuſpendit.

1 DIXIT præterea Achitophel ad Abſchalomum: deligam quæſo, duodecim millia virorum, ut ſurgens perſequar Davidem hac nocte.

2 Et invadens eum, dum eſt laſſus & ᵃremiſſis manibus, ita perterrefaciam eum, ut fugiat totus

e In manus ipſos cumuleri, ut &c.
f Heb. animam.

g Heb. pergens pariendo, &c. & malediceret.
h Heb. pulverarét pulvere.

14 *Ibi*] id eſt, Bachurimis: vide verſ. 5.

16 *Chuſchai*] ſupr. 15.32.

Vivat rex] Ille Chuſchai toto ſuo ſermone cũ Abſchalomo ex ambiguo ludificatur ei.

20 *Ad Achitophelem*] id eſt, totum conſilium ſuum: ſynecdochè.
k Heb. date vobis ᵖ Pleraſque.

21 *Fœtidum te*] id eſt, prorſus exoſum, & ab omni reconciliationis ſpe excluſum ut Gen. 34.30.
Confirmentur manus] id eſt; eo conſtantius agant: ſynecdoche.

22 *Illius*] nimirũ regiæ, cujus concubinæ cuſtodes erant: de quo ver. 21.
Ante oculos] ex prædicto ſuprà 12. 11.

23 *Conſilium enim*] id eſt, etſi facinus, omnium judicio per ſe horrendum erat: tamen tanta erat apud omnes Achitophelis autoritas, ut rem Abſchalomo & factioſis Jiſraëlitis probaverit.

a Heb. remiſſus manibus ipſe fuerit.

tus populus qui cum eo est: sic percutiam
regem ipsum solum.
3 Tum reducam totum illum populum ad te:
quasi restitutio rerum omnium *est* is quem
tu quæris: totus populus erit pax.
4 Et recta videbatur res illa in oculis Abſcha-
lomi: & in oculis omnium ſeniorum Jiſraë-
lis.
5 Sed dixit Abſchalom: voca jam etiam Chu-
ſchaium Arcæum: ut audiamus quid ſit in o-
re etiam ipſi.
6 Cùm ergo veniſſet Chuſchai ad Abſchalo-
mum, allocutus eſt eum Abſchalom dicen-
do: in hanc ſententiam locutus eſt Achito-
phel, an facturi ſumus verbum ejus? ſi non
facturi ſumus, tu loquitor.
7 Dixit verò Chuſchai ad Abſchalomum: non
eſt bonum conſilium iſtud quod conſuluit
Achitophel hac vice.
8 Deinde dixit Chuſchai: tu noviſti patrem
tuum & homines ejus eſſe robuſtos: præte-
reà amaro animo ſunt, tanquam urſus orba-
tus per agrum: cumque pater tuus bellico-
ſus ſit, non pernoctabit cum populo.
9 Ecce nunc ipſe deliteſcit in aliqua e foſſis,
aut in aliquo e ᶠlocis *ſuis*: erit autem cùm
ceciderint ᵃex iſtis in principio, ut audiens
quiſque dicat, fuit plaga in populo qui ſequi-
tur Abſchalomum:
10 Et ipſi etiam ᵇſtrenui, quorum ᶜanimus *eſt*
ut animus leonis omnino colliqueſcent: no-
vit enim totus Jiſraël robuſtum eſſe patrem
tuum & ſtrenuos qui ſunt cum eo.
11 Sed conſulo, ut ᵈprorſus congregato ad te
toto Jiſraële a Dane Beerſchebam uſ-
que, ſicut arena quæ *eſt* ad mare in multitu-
dinem: & ᵉperſona tua procedente in hanc
expeditionem:
12 Aggrediamur eum ᶠubicunque locorum
reperietur, & ᵍcommodè ingruamus ei,
quemadmodum cadit ros ſuper terram: ſic
non relinquetur ex eo, id eſt, ex hominibus
qui ſunt cum eo vel unus.
13 Quòd ſi in civitatem ſe receperit, cura-
bunt omnes Jiſraëlitæ attolli in civitatem
illam ᶠfunes: & ᶠtrahemus illam uſque ad
torrentem, adeò ut ne lapillus quidem inve-
niatur ibi.
14 Tum dixit Abſchalom & omnes Jiſraëlitæ:
ᶠmelius *eſt* conſilium Chuſchai Arcæi conſi-
lio Achitophelis: Jehova autem præſtitue-
rat irritum facere conſilium Achitophelis,
quod melius fuiſſet: ut induceret Jehova in
Abſchalomum malum ſuum.
15 Deinde dixit Chuſchai ad Tzadokum &
Ebjatharem ſacerdotes: ʰiſta & talia con-
ſuluit Achitophel Abſchalomo & ſeniori-
bus Jiſraëlis: hæc verò & talia conſului
ego.
16 Nunc itaque mittite feſtinanter, & indica-
te Davidi dicendo: ne pernoctato hac no-
cte in campeſtribus iſtius deſerti: quin imò
ⁱomnino trajicito: ne ᶠabſorbeatur rex &
totus populus qui cum eo *eſt*.
17 Jonathan autem & Achimahhatz conſti-
terant ᶠad fontem Rogelis, ad quos profe-
cta quædam ancilla, indicavit eis: ut ipſi
euntes indicarent regi Davidi: ᶠnon enim
poterant comparere *aut* ingredi in civita-
tem.

18 Viderat autem eos puer, & indicaverat Abſcha-
lomo: quapropter abierunt ambo feſtinan-
ter, venerunt in domum cujuſdam ᶠBachu-
rimæ, cui puteus erat in atrio ipſius, quò de-
ſcenderunt.
19 Cumque accipiens mulier ipſa explicaſ-
ſet tegumentum in ſuperficie illius putei, &
expandiſſet ſuper illud ᶠapolam: non inno-
tuit res.
20 Venientibus enim ſervis Abſchalomi ad
eam mulierem domum ejus & dicentibus:
ubi eſt Achimahhatz & Jonathan? dixit eis
ipſa mulier: tranſiverunt rivulum iſtum a-
quæ: quare cùm quæſiviſſent nec inveniſ-
ſent, reverſi ſunt Jeruſchalaima.
21 Fuit autem poſtquam abiiſſent illi, ut hi a-
ſcendentes e puteo, pergerent nunciatum
regi Davidi: dixeruntque ad Davidem: ſur-
gite & tranſite feſtinanter hanc aquam: ſic
enim conſuluit contra vos Achitophel.
22 Quam ob rem ſurgens David & totus po-
pulus qui erat cum eo, trajecerunt Jarde-
nem ᶠdum illuceſceret mane, ne unus qui-
dem deerat, qui non tranſiiſſet Jardenem.
23 Achitophel autem videns non fieri conſi-
lium ſuum: inſtrato aſino ſuo ſurgens abiit
domû ſuam: & præceptis datis in familiam
ſuam, ſtrangulavit ſe: ſic mortuus eſt & ſe-
pultus in ſepulchro patris ſui.
24 David verò venerat ᶠMachanajima: cùm
Abſchalom trajiceret Jardenem ipſe & om-
nes Jiſraëlitæ cum eo.
25 Tunc Hhamaſam poſuit Abſchalom loco
Joabi qui præeſſet militiæ: (Hhamaſa au-
tem filius erat cujuſdam nomine ᵏJitræ
ᶠJiſraëlitæ, qui congreſſus fuerat cum ˡAbi-
gale filia ᶠNachaſchæ ſorore Tzerujæ ma-
tris Joabi.)
26 Et caſtra poſuit Jiſraël cum Abſchalomo
ᶠin terra Gilhhadis.
27 Fuit autem cùm veniret David Machana-
jima: ut Schobi filius Nachaſchi ᶠe Rabba
Hhammonitarum, & Macir filius Hhammi-
elis e ᶠLodebaro, ac ᶠBarzillai Gilhhadita
e Rogelimis,
28 Cubilia, & pelves, & vaſa fictilia, & tri-
ticum, & hordeum, & farinam, ᶠetiam e
ſpica toſta, & fabas, & lentes, & ſpicas
toſtas,
29 Et mel, & butyrum, & parvas pecudes,
& caſeos armentitios afferrent ad Davi-
dem & ad populum qui erat cum eo, ut co-
mederent: dicebant enim: populus iſte fa-
melicus, & laſſus, & ſitibundus *eſt* in hoc
deſerto.

CAPUT XVIII.

David inſtructum exercitum Abſchalomo cum maximis copiis appropinquanti, obviam mittit ipſe Machanajimis ex voluntate populi conſiſtit. Prælio commiſſo Abſchalom cum ſuis fuſus in ſylvam fugit, & capillis quercui ſuſpenſus hæret, donec a Joabo & ejus armigeris occiditur. Poſtremò illius victoriæ nuntiis duo excurrentes ad Davidem, rem paucis nuntiant.

1 CUM autem David luſtrato populo qui
erat ſecum: præpoſuiſſet eis præfectos
millenis & præfectos centenis:

2 Et

---

3 *Eſt is quem* id eſt, David, quo ſi potieris, omnium potiere.

9 *Locis ſuis*] id eſt, ipſi, jam inde a perſecutione Schaulis cogniti & explorati.

Ex iſtis] ſubaudi, militibus tuis.

b Heb. *filii roboris* & infra.

c Heb. *cor cuſ. quaſi cor leonis colliqueſcet.*

d Heb. *congregando congregetur.*

e Heb. *facies tua.*

f Heb. *in uno locorum ubi reperietur.*

g Heb. *quieſcamus ſuper eum, ſicut cadit ros.*

13 *Funes*] id eſt, machinas bellicas funibus ductiles, ſive ſcanſorias, ſive demolitorias: metonymia.

Trahemus] hyperbole, qua facilitatem & gravitatem excidii exprimit.

14 *Melius*] id eſt, accommodatius ad conſequendum deſyderium Abſchalomi.

h Heb. *ſicut hoc & ſicut illud: ſic infrà.*

i Heb. *trajiciendo trajicito.*

16 *Abſorbeatur*] ſubitò circumventus obruatur: metaphora.

17 *Ad fontem Rogelis*] in terminis Jehudæ & Binjaminis: Jehoſ. 15.7. & 18.16.

Non poterant] ex condicto parentum: ut inde ad Davidem commodius excurrere poſſent.

2 Emiſit itaque David populum, tertiam
manui Joabi, & tertiam manui Abiſchai fi-
lii Tſeruja fratris Joabi, ac tertiam ma-
nui Ittai Gittæi: dicebat rex ad populum:
[a] omnino proceſſurus ſum ego quoque vo-
biſcum.
3 Sed dixit populus, non es proceſſurus: nam
ſive [b] plane fugeremus, non apponerent ad
nos [c] animum: ſive morerentur dimidium
noſtri, non apponerent ad nos animum, [e]e-
tiamſi jam ut ſumus, decies mille eſſemus:
quare nunc melius erit, ſi fueris noſtri cau-
ſa pervigil ad ferendam opem.
4 Dicens itaque ad eos rex: quod bonum
viſum fuerit in oculis veſtris faciam: ſub-
ſtitit rex in ſpatio ipſius portæ, dum totus
iſte populus procederent per centenos &
millenos.
5 Præcepit autem rex Joabo, & Abiſchajo &
Ittajo, dicendo: [d] leniter propter me erga
puerum iſtum, erga Abſchalomum: & totus
populus audiverat, cùm præciperet rex
omnibus præfectis [e] de Abſchalomo.
6 Egreſſo itaque populo in agrum obviam Jiſ-
raëli: fuit prælium [f] ad ſylvam Ephrajimi-
tarum.
7 Ubi cæſi ſunt populus Jiſraëlis ante ſervos
Davidis: adeò ut eſſet ibi plaga magna in
die illo, viginti millium.
8 Nam cùm eſſet ibi ſparſum prælium in ſu-
perficiem totius terræ: [g] plures conſumpſit
ſylva illa de populo, quàm conſumpſerit
gladius die illo.
9 Obviam autem facto Abſchalomo ſervis
Davidis: & Abſchalomo inſidente mulo,
venit mulus ſubter ramos perplexam quercum
magnam: [h] cui quercui ita hæſit caput ejus,
ut [i] penderet inter cœlum & inter terram, &
mulus qui ſub eo erat prætergrederetur.
10 Quod videns quidam nuntiavit Joabo, ac
dixit: ecce vidi Abſchalomum ſuſpenſum
de quercu.
11 Dixit verò Joab viro illi qui nuntiabat ſi-
bi: cùm ecce videris, quare ergo non per-
cuſſiſti eum ibi *dejiciens* in terram? nam pe-
nes me erat dare tibi decem *ſiclos* argente-
os & cingulum unum.
12 Sed dixit vir ille ad Joabum: etiamſi ego
[i] appenderem manibus meis mille *ſiclos* ar-
genteos, non extenderem manum meam in
filium regis: nam [k] nobis audientibus, præ-
cepit rex tibi, & Abiſchajo, & Ittajo dicen-
do: obſervate quicunque *eſtis* de puero iſto,
de Abſchalomo.
13 *Aut ſi* commiſiſſem [l] ex me ipſo falſitatem:
cùm nulla res celari poſſit a rege: [m] an tu ſi-
ſteres te ex adverſo?
14 Dixit verò Joab: non ita [n] morabor coram
te: & aſſumens tria tela in manum ſuam, in-
fixit ea in [m] medium Abſchalomi adhuc vi-
ventis, per mediam quercum.
15 Deinde circumdantes decem pueri armi-
geri Joabi: percuſſerunt Abſchalomum ita
ut morte afficerent eum.
16 Tum clangente Joabo buccina, reverſus
eſt populus ejus a perſequendis Jiſraëlitis:
quia ſubtraxit Joab populum.
17 Aſſumpſeruntque Abſchalomum, & proji-
cientes eum in ea ſylva in quandam foſſam
magnam, ſtatuerunt ſuper eum cumulum
lapidum magnum valde: omnes verò Jiſraë-
litæ fugerunt quiſque ad tentoria ſua.
18 Abſchalom autem aſſumpſum ſtatuerat ſi-
bi in vita ſua ſtatuam [o] in convalle regis: di-
cebat enim, [p] non eſt mihi filius: ut moni-
mentum ſtatuam nominis mei: quapropter
vocavit ſtatuam illam de nomine ſuo: quæ
vocatur, locus Abſchalomi uſque in diem
hunc.
19 Cumque Achimahhats filius Tſadoki
diceret: excurram, quæſo, & nuntiem regi: Je-
hovam vindicaſſe eum e manu hoſtium ejus:
20 Dixit ei Joabus non [n] is tu, qui *perferas* nun-
tium hoc die: ſed nuntiabis [o] die alio, hodie
autem non es nunciaturus, quandoquidem
filius regis [p] mortuus eſt.
21 Dixit verò Joab cuidam [q] Æthiopi: abi,
nuntia regi quod vidiſti: qui Æthiops incur-
vans ſe Joabo, excurrit.
22 Pergens autem adhuc Achimahhats filius
Tſadoki, dicebat ad Joabum quicquid tan-
dem fit, excurram ego quoque poſt ipſum
Æthiopem: ut diceret Joab, quam ob rem
tu curſurus eſſes, fili mi, cùm tibi nō ſit nun-
tius [o] conveniens?
23 Quicquid ſit, inquit, excurram: cui dixit,
excurre: excurrens itaque Achimahhats via
planitiei, prætergreſſus eſt Æthiopem il-
lum.
24 Conſederat autem David inter duas por-
tas, & iverat ſpeculator in tectum portæ ad
ipſum murum: qui ſublatis oculis ſuis vidit,
quòd ecce quidam accurrebat ſolus.
25 Quamobrem inclamante ſpeculatore &
indicante regi dixit rex, ſi ſolus eſt, nuntius
eſt in ore ejus: ita [p] veniendo continenter
appropinquabat.
26 Deinde vidit ſpeculator quendam alium
accurrentem, & inclamans ſpeculator jani-
torem dixit: ecce quidam accurrit ſolus: tū
dixit rex, nuntium allaturus eſt etiam hic.
27 Dicente verò ſpeculatore, ego video cur-
ſum prioris quaſi curſum Achimahhatſi filii
Tſadoki: dixit rex, vir bonus eſt, & propter
[q] nuntium bonum venit.
28 Tandem exclamans Achimahhats ad re-
gem dixit, Pax: cumque incurvaſſet ſe regi fa-
cie ſua verſus terram: dixit: benedictus Je-
hova Deus tuus qui dedidit homines illos,
qui extulerant manum ſuam contra domi-
num meum regem.
29 Dicenti autem regi: pax*ne eſt* puero Ab-
ſchalomo? dixit Achimahhats: vidi multi-
tudinem aliquam magnam, cùm mitteret
Joab [r] ſervum regis, & *me* ſervum tuum: ſed
non novi quid eſſet.
30 Cui dixit rex: diverte, conſiſte iſthic: qui
divertens ſtetit.
31 Tum ecce Æthiops ille venit: dixitque Æ-
thiops: nuntium accipiat dominus meus
rex, quòd vindicavit te Jehova hodie e ma-
nu omnium inſurgentium contra te.
32 Dixit itaque rex ad Æthiopem: an pax *eſt* pu-
ero Abſchalomo? cui dixit Æthiops: ſint ſi-
cut puer iſte inimici domini mei regis, &
quicunque inſurgunt contra te ad malum.

CAPUT XIX.

Davide Abſchalomi mortem deflente, milites ejus pudefacti dilabuntur: donec Joabi reprehenſione:

18 *In convalle*] vide annotata Gen. 14. 17.
Non eſt mihi] nam mortui erant tres ejus filii: de quibus ſuprà 14.28.

n Heb. *vir nuntii hoc die.*

20 *Die alio*] cùm alia occaſio dabitur lata nuntiandi: confer cum verſic. 22.
Mortuus] ideò nuntius eſt lugubris regi.
21 *Æthiopi*] ſervo regis, ut infra verſ. 29.

o Heb. *ſufficiens*, ut Num. 11.22.

p Heb. *veniendo & appropinquando.*

27 *Nuntium bonum*] id eſt, mihi ſalutem.

29 *Servum regis*] Æthiopem, ut obſervatum eſt in verſ. 21.

[illegible] & mihi [illegible], [illegible] populo ſe ex-hibet. Auditis Jiſraelitarum ſtudiis de ſe reducen-do, ſuccenſi etiam eos ſollicitat per ſacerdotes ut reges [illegible] excepto Schimhhi, qui compone-[illegible] cum iis advenit. Mephiboſcheth reſti-tuitur, & Cimcham in familiam regis aſciſcitur. Jiſraelitæ autem præreptam ſibi gloriam ægrè fe-rentes, cum Jehuda graviter contendunt.

1 TUM commotus rex, aſcendens in cœ-
naculum illius portæ flebat & ita dice-
bat eundo: fili mi Abſchalom, fili mi,
fili mi Abſchalom: [a] utinam mortuus eſſem
ego, utinam eſſem loco tuo, Abſchalom fili
mi, fili mi.
2 Cùm autem nunciatum eſſet Joabo: ecce
rex flet ac luget de Abſchalomo:
3 Fuit illa ſalus eo die *converſa* in luctum toti
populo: cùm audiret populus eo die dicen-
tes: dolore afficitur rex de filio ſuo.
4 Et [b] furtim populus ille eo die veniebat in
civitatem; quemadmodum furtim ſe ſurrip-
turus fuiſſet populus rubore ſuffuſus ſi fugiſ-
ſet in prælio.
5 Rex verò obvolverat faciem ſuam, & cla-
mabat rex, voce magna: fili mi Abſchalom,
Abſchalom fili mi, fili mi.
6 Cùm veniens Joab ad regem intrò: dixit,
pudefeciſti hodie vultum omnium ſervorũ
tuorum, qui eripuerunt vitam tuam hodie, &
vitam filiorum tuorum filiarumq; tuarum &
vitam uxorum tuarum, & vitam concubina-
rum tuarum:
7 Amando oſores tuos, & odio proſequendo
amantes tui: ut qui indicaſti hodie non eſſe
tibi principes aut ſervos, experior enim ho-
die ſi Abſchalom viveret, & nos omnes ho-
die mortui eſſemus, tunc rectum *fore* in o-
culis tuis.
8 Nunc ergo ſurge, exi & loquere [c] quæ ſint
cordi ſervis tuis: nam per Jehovam juro, ſi
non exieris, non pernoctaturum quenquam
apud te hac nocte: & pejus tibi futurũ hoc,
omni malo quod obvenit tibi ab adoleſcen-
tia tua uſque nunc.
9 Surgens itaque rex conſedit in porta: quod
cùm toti populo nuntiaſſent dicendo: ecce
rex conſidet in porta, venit totus populus
ante regem, Jiſraelitæ verò fugerant quiſq;
in tentoria ſua.
10 Erat autem totus populus iſte diſceptans
apud ſe in omnibus tribubus Jiſraëlis dicen-
do: hic Rex eripuerat nos e manu omnium
inimicorum noſtrorum, & idem liberaverat
nos e manu Peliſchtæorum: modò autem
fugit ex hac terra ab Abſchalomo.
11 Abſchalom verò quem unxeramus mortu-
us eſt in hoc prælio: nunc ergo quare [d] qui-
eſcitis à revocando rege?
12 Quapropter Rex David miſit ad Tzado-
kum & ad Ebjatharem ſacerdotes qui dice-
rent: alloquimini ſeniores Jehudæ dicendo:
quare eſſetis poſtremi ad reducendum re-
gem domum ſuam: cùm ſermo totius Jiſra-
ëlis pervenerit ad regem *de eo reducendo* eo do-
mum ſuam?
13 Fratres mei eſtis, os meum & caro mea
eſtis: quare ergo poſtremi eſſetis ad redu-
cendum regem?
14 Hhamaſæ quoque dicitote: an non
mihi os meum & caro mea es? ita faciat mihi
Deus & ita pergat, ſi non princeps militiæ
futurus es coram me omnibus diebus loco
Joabi.
15 Sic cùm inflexiſſet [e] animum omnium vi-
rorum Jehudæ quaſi viri unius: miſerunt ad
regem *qui dicerent*, revertere tu & omnes
ſervi tui.
16 Revertens igitur rex venit uſque ad Jarde-
nem; Jehuda autem venit Gilgalem, ut iret
obviam regi, ad traducendum regem cis
Jardenem.
17 Cùm feſtinans Schimhhi filius Geræ Bin-
jaminita qui erat e Bachurimis: deſcendit
cum viris Jehudæ, obviam regi Davidi:
18 Familleq; viri cum eo e Binjamine: Tziba
quoque miniſter familiæ Schaulis, & quin-
decim filii ejus, & viginti ſervi ejus cum
eo: qui tranſmiſerunt Jardenem ante re-
gem.
19 Cùm ergo tranſiviſſet ponto ille ad tranſ-
vehendum familiam regis, & ad faciendum
quod bonum *videretur* in oculis ejus: Schim-
hhi filius Geræ procidit coram rege, quan-
do trajecturus erat per Jardenem.
20 Et dixit ad regem: ne imputet mihi do-
minus meus iniquitatem, neque recorderis
quæ iniquè egit ſervus tuus, quo die egreſ-
ſus eſt dominus meus rex Jeruſchalaimis:
ut rex reponat in animo ſuo.
21 Agnoſcit enim ſervus tuus: ego enim pec-
cavi: ſed ecce veni hodie prior tota domo
Joſephi, ut deſcenderem obviam domino
meo regi.
22 Reſpondente verò Abiſchajo filio Tzeru-
jæ ac dicente: an propterea morte non af-
ficeretur Schimhhi: cùm maledixerit un-
cto Jehovæ?
23 Dixit David, [f] quid mihi vobiſcum filii
Tzerujæ, quòd eſtis mihi hodie [g] adverſa-
rii? hodiéne afficeretur morte quiſquam in
Jiſraële? nam nónne agnoſco hodie me eſſe
regem ſuper Jiſraëlem?
24 Dixitque rex ad Schimhhin, non es mori-
turus, & juravit ei rex.
25 Mephiboſcheth quoque [h] nepos Schaulis
deſcenderat obviam regi (non curaverat
autem pedes ſuos, neque curaverat myſta-
cem ſuum & veſtes ſuas non laverat ex quo
die abierat rex, uſque ad diem quo venit
cum pace.)
26 Fuitq; obvius regi cùm rediret *rex* Jeruſ-
chalaima: cui dixit rex: quare non proficiſ-
cebaris mecum Mephiboſcheth?
27 Qui dixit, domine mi rex, ſervus meus de-
cepit me: nam dixerat ſervus tuus, inſter-
nam mihi aſinam ut inſidens ei abeam cum
rege: quia claudus *eſt* ſervus tuus.
28 Et traduxit ſervum tuum apud dominum
meum regem: dominus autem meus rex, *eſt*
ſicut angelus Dei: quare fac quod bonum
videtur in oculis tuis.
29 Nam non [i] erant omnes e familia patris
mei niſi rei mortis apud dominum meum
regem: cùm poſuiſti ſervum tuum inter co-
medentes cibum menſæ tuæ, & quid *eſt* mihi

a Heb. *quis det mori me.*

b Heb. *furabatur ſe veniendo.*

5 *Faciem ſuam*] caput ſuum: ſynec-doche, vide ſuprà 15.30.

6 *Pudefeciſti*] id eſt, hoc tuo facto ef-feciſti, ut tuum exer-citum victorem, facti ſui pudeat, perinde ac ſi victus eſſet, & ingratum te præbu-iſti.

Filiorum tuorum, &c.] hoc eſt, ita re-bellem filium de-flens, ut ſi vitam illius toti familiæ tuæ an-tepoſueris, quod fa-miliæ contumelio-ſum eſt & turpe.

7 *Non eſſe tibi*] videlicet curæ.

c Heb. *ſuper cor ſervorum tuorum, ut Gen. 34.3.*

9 *Jiſraelitæ*] qui ſteterant ab Abſcha-lomo.

10 *Hic rex eripu-erat*] Tribus argu-mentis ad revocan-dum Davidem ſe ex-citant. Primùm a be-neficiis Davidis, qui eos liberaverat & defenderat. Deinde à facinoris indigni-tate filii in patrem. Tertiò à morte Ab-ſchalomi, quem ipſi ſtultè ad regiam di-gnitatem evexerant, & juſſu Dei in eo prælio proſtratum agnoſcunt.

d Heb. *ſiletis: ut Exo. 14.14.*

14 *Hhamaſæ*] quem Abſchalom princi-pem militiæ ſuæ cõ-ſtituerat, ſuprà 17.25.

[illegible] um & mandaveram ut inſterneret &c. 28 *Sicut angelus*] [illegible]

i Heb. *non erat tota domus patris mei, niſi homines mortis.* [illegible]

[illegible] nes enim partes Iſchboſcheth i ſequebantur ſup. 2. habitaverunt [illegible] dem ubi regnaverat Iſchboſcheth ſuprà 9.

amplius ? juris poſtulandum, aut expoſtulandum amplius apud regem ?
30 Cui dixit rex: quare eloquereris ultrà verba tua ? edixeram ut tu & Tziba partiremini agrum.
31 Dixit verò Mephiboſcheth ad regem, vel omnia accipiat: poſtquam venit dominus meus rex cum pace domum ſuam.
32 Barzillai quoque Gilhhadita deſcenderat Rogelimis: quare trajecit cum rege Jardenem, proſequendo eum per Jardenem.
33 ¶ (Erat autem Barzillai ſenex valde natus octoginta annos; qui ſuſtentaverat regem dum reſedit Machanajimis: nam vir magnus erat valde.)
34 Dixit itaque rex ad Barzillajum: tu progredere mecum, & ſuſtentabo te apud me Jeruſchalaimis.
35 Sed dixit Barzillai ad regem: [h] quantum eſt tempus annorum vitæ meæ, ut aſcendam cum rege Jeruſchalaima?
36 Natus ſum octoginta annos hodie: an dignoſcere poſſum inter bonum & malum? num guſtare poterit ſervus tuus quod comedam & quod bibam? num audire potero amplius vocem cantorum & cantatricum? & quare eſſet ſervus tuus amplius oneri domino meo regi?
37 Perparùm tranſierit ſervus tuus Jardenem cum rege: quare ergo retribuerit mihi rex retributionem hanc?
38 Revertatur, quæſo, ſervus tuus, ut moriar in civitate mea apud ſepulchrum patris mei & matris meæ: Sed ecce ſervus tuus! [k] Cimeham tranſiturus eſt cum domino meo rege: cui fac quod bonum videtur in oculis tuis.
39 Quam ob rem dixit rex: mecum tranſeat Cimeham, cui ego faciam quod bonum videtur in oculis tuis: præterea quicquid optaveris a me efficiam tibi.
40 Cumque trajeciſſet totus populus Jardenem, & rex quoque trajeciſſet: oſculatus rex Barzillajum, benedixit ei: qui reverſus eſt in locum ſuum.
41 Deinde progreſſo rege Gilgalem, & Cimehane progrediente cum eo: cùm totus populus Jehudæ [m] proſequerentur regem, ac etiam [n] pars populi Jiſraëlis.
42 Ecce omnes Jiſraëlitæ venientes ad regem: dixerunt ad regem: quare [o] furtim abduxerunt te fratres noſtri viri Jehudæ, traducentes regem cum familia ejus cis Jardenem? ([p] omnes autem homines Davidis cum eo erant)
43 Reſponderunt autem omnes viri Jehudæ contra viros Jiſraëlis: quoniam rex [q] propinquus eſt mihi, & cur accenſa eſt ira tibi de hac re? an [r] quicquam comedimus a rege? an donativum donavit nobis?
44 Reſpondẽtes verò viris Jiſraëlis viri Jehudæ dixerunt: decem partes mihi ſunt [s] in rege, atque adeò pro Davide potior ſum te, quare ergo vilipendiſti me? an non fuit ſermo meus [t] prior apud me de reducendo rege meo? ſed [u] durior fuit ſermo virorum Jehudæ ſermone virorum Jiſraëlis.

Caput XX.

Autore Schebahho, Jiſraëlitæ a Davide deficiunt, & a ſola tribu Jehudæ rex Jeruſchalaimas reducitur: ubi in decem a filio concubinas perpetuæ cuſtodiæ committit. Hhamaſa ut celeriter deficientes autorem perſequatur jubet: ea tardante Abiſchajum ſubmittit: In cujus comitatu Joab Hhamaſam ad ipſum ſalutem prodeuntem interficit. Deinde cum fratre Schebahhum perſequutus obſidet, & civitate deſectam capite tradita, obſidione liberat, & Jeruſchalaimas revertitur, dignitatemque ſuam recipit.

1 IBi autem caſu aderat quidam [a] nequam nomine Schebahh filius Bicri [b] Binjaminita: qui clangens buccina dicebat: [c] non eſt nobis pars cum Davide, neque eſt nobis poſſeſſio cum filio Jiſchai: quiſque ad tentoria ſua, ô Jiſraëlitæ.
2 Sic aſcendit [c] a Davide quiſque Jiſraëlita poſt Schebahhum filium Bicri: homines verò Jehudæ adhæſerunt regi ſuo a Jardene uſque Jeruſchalaima.
3 Ingreſſus autem David domum ſuam Jeruſchalaimis, aſſumptas rex decem fœminas concubinas, quas reliquerat ad cuſtodiendum domum ſuam: tradidit eas in cuſtodiã, ubi ſuſtentabat eas, & cum eis non congrediebatur: ſed fuerunt vinctæ uſque ad diem mortis ipſarum [e] [f] viduitate in vitam.
4 Edixit autem rex [g] Hhamaſæ: convoca mihi viros Jehudæ in diem tertium, & tu hîc [h] fiſte.
5 Itaque abiit Hhamaſa ad convocandum Jehudam: ſed tardavit ultra tempus illud quod conſtitutum erat ei.
6 Quapropter dixit David ad Abiſchajum: nunc magis nobis nociturus eſſet Schebahh filius Bicri quàm Abſchalom: tu aſſume ſervos [i] domini tui, & perſequere eum: ne inveniat ſibi civitates munitas, & eripiat ſe ex oculis noſtris.
7 Itaque prodeuntes [k] poſt eum, [l] homines Joabi, & [m] Cerethæi ac Pelethæi & robuſtiſſimi quique: prodierunt Jeruſchalaimis ad perſequendum Schebahhum filium Bicri;
8 Ipſis exeuntibus apud lapidem illum magnum, qui eſt in Gibhhone, Hhamaſa obvenit eis: Joab autem erat accinctus chlamyde ſua veſtimenti ſui, ſuper quam erat [n] zona cum gladio, [o] copulato lumbis ejus in vagina ſua, ut ipſo eunte caderet gladius.
9 Tum dixit Joab Hhamaſæ: [p] tune proſperè agis frater mi? apprehenditque manus dextera Joabi barbam Hhamaſæ, ut oſcularetur eum.
10 Cumque Hhamaſa non caveret ſibi a gladio, qui erat in manu Joabi, percuſſit eum illo in quintam coſtam, & effudit viſcera ejus in terram: adeò tamen iterato ei illo moreretur: deinde Joab cum Abiſchajo fratre ſuo perſecutus eſt Schebahhũ filium Bicri.
11 Quidam autem ſtabat juxta illum e pueris Joabi: qui dicebat, quiſquis eſt benè affectus erga Joabum, & quiſquis eſt pro Davide ſequatur Joabum.
12 Intereà Hhamaſa [q] volutabat ſe in ſuo ſanguine in medio tritæ viæ: quam ob rem videns vir ille ſubſiſtere totum populum, avertit Hhamaſam ab ipſa trita via in agrum, & conjecit ſuper eum pannum, cùm vidiſſet quemvis venientem ad illum conſiſtere.
13 Cùm amotus eſſet a trita via, progrediebantur

a Heb. *vir Belijahhal.*
b Heb. *vir Jeminita.*
1 *Non eſt nobis*] id eſt, nihil habemus commune cum Davide: ſic 1.Reg.12.16.
c Heb. *a poſt Davidem.*

d Heb. *domum cuſtodiæ.*

e Heb. *viduitate vitæ.*
f *Viduitate in vitam*] id eſt, perpetuò, deſtitutæ marito quamdiu viverent.
2 *Hhamaſæ*] ut quem conſtituerat principem militiæ ſuæ, ſup. 19.13.
Siſte] ſiſtendi, eodem die.

6 *Domini tui*] Jiſraëlis, ſub quo te militaſſe ſcis: Joabum vocat dominũ ſuum, ſuprà 11.11.
7 *Poſt eum*] id eſt, Abiſchajum cum copiis ejus.
Homines Joabi] quorum imperator dux erat.
Cerethæi] quorum dux erat Benaja ſupra.
f Heb. *zona gladii.*
8 *Copulato*] id eſt, alato ad lumbos, ne inter ambulandum nutans & crus alliſus incedenti impedimento eſſet: ut peditas Germani ſolent.
Ut ipſo eunte] nam ſic certo conſilio aptaverat, ut ſibi non caveret Hhamaſa infra 10.ver.
g Heb. *an pax tu*, &c.

12 *Volutabat*] morient.

14 *Abelam*] oppidum Menaſſchitarū tribui Naphthali cōterminum, quod alio nomine Abel Majim dicitur, 2. Chron. 16. 4. Vocatur autem Abel-Mahhacæ ad differentiam aliorum oppidorum ejuſdem nominis: fuit hoc Mahhacæ uxoris Machiris: 1. Chron. 7. 16. *Beritas*] id eſt, civibus Beerotharū, oppidi Binjaminitarū, Jehoſch. 18. 25. [illegible]

h Heb. *catapultam* [illegible]

15 *Iſtum murum*] [illegible]

i Heb. *loquendo loquebantur*.

18 *Omnino, &c.*] id eſt, cives mei omnino ſibi principio perſuadebant fore, ut per legatos exponeres poſtulata tua & omnia, priuſquam armis experireris: quod ſi factū fuiſſet, jam abſoluta & tollutum eſſet negotiū. [illegible] Joabo [illegible] Dei [illegible] Deut. 20. 10. [illegible]

k Heb. *interrogando interrogabunt*.

l Heb. [illegible]

m Heb. [illegible]

21 *E monte Ephrajimi*] id eſt, ex oppido ſito in finibus tribus Ephrajimitarum proprie Beerotha erant Binjaminitarum. Jehoſch. 18. 25. & ſupra 4. 2.

n Heb. [illegible]

23 [illegible]

o Heb. *memorans*.

p [illegible]

26 *Praeſes*] [illegible]

[illegible]

q Heb. *annos poſt annum*.

r *Deinde*] id eſt, anno quarto, ut oſtendit [illegible] Numer. 27. 21.

ſecutus eſt uterque poſt Joabum ad perſequendum Schebahhum filium Bicri.
14 (Is porro pergebat per omnes tribus Jiſraëlis, Abelam, & quinam, Beth-Mahhacæ:
cum omnibus Beritis: qui congregabant ſe etiam ſequebantur eum.)
15 Venientes igitur illi, obſederunt eum Abelæ Beth-Mahhacæ, & effuderunt [illegible] aggerem
catapultaria in civitatem quæ reſiſtebat ad interiorem murum: & totus populus qui erat cum Joabo, perdebant dejicientes iſtum murum.
16 Tum inclamavit mulier ſapiens de civitate, audite, audite: dicite, quæſo, ad Joabum appropinqua huc, uſque ut alloquar te.
17 Cumq; appropinquaſſet ad eam, dixit mulier: tune es Joab? qui dixit, ſum: & ea dicente audi verba ancillæ tuæ: dixit, ego audio.
18 Itaque locuta eſt dicendo: omnino loquebantur principio, dicendo: haud dubiè interrogabunt Abelæos, & ita abſolverint.
19 Ego ex pacem colentibus, e fidelibus Jiſraëlis ſum: tu quæris morte afficere incolas civitatis, & quidem metropolis in Jiſraële: quare abſorberes poſſeſſionem Jehovæ?
20 Reſpondit verò Joab dicens: Abſit, abſit mihi ut abſorbeam, & ut perdam.
21 Non ita ſe habet res: ſed quidam e monte Ephrajimi Schebahh filius Bicri nomine ſuo, extulit manum ſuam contra regem Davidem: tradite eum ſolum, & abibo ab obſidione hujus civitatis: quapropter dixit mulier illa ad Joabum: ecce caput ejus mox projicietur ad te per murum.
22 Et ita ingreſſa mulier illa apud populum ſapientia ſua, ut amputantes caput Schebahhi filii Bicri, projicerent ad Joabum: qui cùm clanxiſſet buccina, diſperſi ſunt ab obſidione civitatis quiſque in tentoria ſua: Joab verò reverſus eſt Jeruſchalaima ad regem.
23 Sic Joab præerat toti militiæ in Jiſraële: Benaja autem filius Jehojadahhi præerat Cerethæis & Pelethæis.
24 Et Adoram præerat tributo: & Jehoſchaphat filius Achiludis erat a memoria.
25 Scheja autem ſcriba: Tzadok verò & Ebjathar ſacerdotes.
26 Et etiam Hhira Jairites erat præſes pro Davide.

CAPUT XXI.

Fame per triennium Jiſraëlitas premente, Davide oraculo admonitus propter cædem a Schaule contra juſjurandum Gibbhonitas admiſſam eſſe, petentibus in piaculum Gibbhonitis, ſeptem e poſteris Schaulis ſuſpendendos tradit: quo facto reconciliatur Deus. Ritzpa concubina Schaulis, quos in cuſtodiendis ſuſpenſis: Davidis verò, in ſepeliendis Schaulo ſepeliendo. Poſt ea quatuor recenſentur prælia contra Peliſchtæos feliciter geſta, in quorum ſingulis ſinguli gigantes occubuerunt.

1 Fuit autem fames temporibus Davidis tribus annis continuis: deinde requiſivit David faciem Jehovæ: cui dixit Jehova, propter Schaulem & domum illius sanguinarium, eò quod morte affecit Gibhhonitas.
2 Itaque rex accerſitis Gibhhonitis allocutus eſt eos: (Gibhhonitæ autem non e filiis Jiſraëlis erant, ſed e reliquiis Emoræorum: quibus cùm filii Jiſraëlis juraverant, tamen quæſiverat Schaul percutere eos, affectus zelo pro filiis Jiſraëlis & Jehudæ.)
3 Et dixit David ad Gibhhonitas: quid faciam vobis? & quinam te expiabo, ut benedicatis poſſeſſioni Jehovæ?
4 Qui dixerunt Gibhhonitæ: non agitur mihi de argento aut auro cum Schaule & cum familia ejus: neque agitur nobis de ullo morte afficiendo in Jiſraële: qui ubi dixit: id quod vos dicetis faciam vobis.
5 Tum dixerunt ad regem: viri illius qui abſumpſit nos, & qui hoſtiliter cogitavit contra nos: per quem exterminati ſumus ne conſiſteremus in ullo termino Jiſraëlis:
6 Ex illius filiis dentur nobis ſeptem homines quos ſuſpendamus Jehovæ apud Gibhham Schaulis, ô electe Jehovæ: quibus dixit rex, ego daturus ſum.
7 Sed clementiâ uſus rex erga Mephiboſchethum filium Jonathanis filii Schaulis; propter juramentum Jehovæ quod fuerat inter ipſos, inter Davidem, & inter Jonathanem filium Schaulis:
8 Accepit rex duos filios Ritzpæ filiæ Ajæ, quos pepererat Schauli, Armonin & Mephiboſchethum: & quinque filios ſororis Michalæ filiæ Schaulis quos pepererat Hhadrieli filio Barzillai Mecholano:
9 Tradiditq; eos in manum Gibhhonitarum, qui ſuſpenderunt eos in monte coram Jehova: ſic ceciderunt hi ſeptem ſimul: ſunt autem affecti morte ipſis primis diebus meſſis, in principio meſſis hordeaceæ.
10 Accepit autem Ritzpa filia Ajæ quoddam cilicium, quod tenderet ſibi ad rupem illam a principio meſſis: donec effunderetur aqua ſuper eos e cœlis: ut non ſineret volatilia cœli quieſcere ſuper eos interdiu, aut beſtias agri noctu.
11 Et renunciatum eſt Davidi quod fecerat Ritzpa filia Ajæ concubina Schaulis.
12 Et abiens David accepit oſſa Schaulis, & oſſa Jonathanis filii ejus a civibus Jabeſchi Gilhhadis: qui ſuffurati erant ea e platea Beth-Schanis, ubi ſuſpenderant eos Peliſchtæi, quo tempore percuſſerant Peliſchtæi Schaulem in Gilbohha.
13 Cumque deportaſſet inde oſſa Schaulis & oſſa Jonathanis filii ejus: collegerunt oſſa eorum qui ſuſpenſi fuerant.
14 Sepeliveruntque eum oſſibus Schaulis & Jonathanis filii ejus in terra Binjaminitarum Tzelahhi, in ſepulchro Kiſchi patris illius, feceruntque omnino prout præceperat rex: ſic exoratus eſt Deus ipſi terræ poſt illud.

1 *Requiſivit*] ordinaria ratione, de [illegible]

10 *Donec effunderetur*] incerta enim erat, quo tempore pluvia futura eſſet] ſi ſatis Deus nondū planè reconciliatus fuiſſet, ac pro [illegible] diſtuliſſet: nam hæc ad pietatis officia ſe ita comparaverat, ut [illegible] ſatisfaceret, & non maneret inſepulta quæcunque tempore [illegible] factum eſſe teſtificaturus eſſet Deus pluviam demittendo in terram [illegible] de lege ea Deut. 21. 23. ‖ [illegible] 31. 10. & ſequentibus. [illegible] diu poſtquam ſepulti fuiſſent. 14 *Tzelahhi*] de [illegible] *Terræ*] demittendo pluviam. *Poſt illud*] [illegible] ad remedium & [illegible] vide ſupra 2. Schem. 7. 18. [illegible]

15 Cùm autem adhuc eſſet bellum Peliſchtæis
contra Jiſraëlem, deſcendens David & ſer-
vi ejus cum eo, pugnaverunt contra Peliſch-
tæos: unde [illegible] eſt David.
16 Tum Jiſchbi Benob, qui erat e natis cujuſ-
dam ᵃgigantis, cujus mucronis pondus, erat
trecentorum ſiclorum pondo, ex chalybe,
quique accinctus novo *gladio*: ᶜ cogitabat
percutere Davidem.
17 Sed opem tulit ei Abiſchai filius Tſerujæ,
& percutiens Peliſchtæum morte affecit
eum: tunc juraverunt homines Davidis ei di-
cendo: non es prodituras ulterà nobiſcum in
prælium, ne non ᵉextinguas lucernam Jiſ-
raëlis.
18 Fuit quoque poſteà cùm adhuc eſſet præ-
lium ᶜGobi contra Peliſchtæos: at tunc per-
cuſſerit Sibcai Cuſchathæus ᵈSaphum, qui
erat e natis ejuſdem gigantis.
19 Item fuit adhuc prælium Gobi cum Peliſch-
tæis: ubi percuſſit Elchanan filius ᵉJahha-
re-Oregim Beth-Lechemita, Goljathi Gi-
thæi ᶠ*fratrem*, cujus haſtile erat ut jugum
textorum.
20 Fuit item adhuc bellum ad Gathum: erat-
que ᶠquidam procerus, ᵍ cujus manuum &
pedum digiti erant ſeni, viginti quatuor nu-
mero: & ipſe quoque natus erat eidem gi-
ganti.
21 Quem, cùm probro afficeret Jiſraëlem,
percuſſit Jonathan filius ʰSchimhhai fratris
Davidis.
22 Quatuor iſti editi ſunt eidem ⁱGiganti Ga-
thi: ᵏqui ceciderunt manu Davidis, & manu
ſervorum ejus.

Caput XXII.

Davidis carmen laudatorium, editum ab eo ſub finem vitæ: quo Deum laudat recordatione beneficiorum jam acceptorum, & in poſterum ſe laudaturum profitetur.

1 Elocutus autem eſt David Jehovæ
verba cantici hujus: qua die eripuerat
eum Jehova e manu inimicorum ipſius,
ut e manu Schaulis.
2 Ita dixit: ᵃJehova petra mea, & propugna-
culum meum, & liberator meus, a me *eſt*.
3 Deus rupis meæ, in quem me recipiam: cly-
peus meus & ᵇ cornu ſalutis meæ: editus lo-
cus meus, & perfugium meum: ſervator
meus, a violentia ſervas me.
4 ᶜLaudatum invoco Jehovam: & ab inimi-
cis meis ſervor.
5 ᵈCùm circundant me irrumpentes fluctus
mortis: torrentes *hominum* nequam perter-
reant me.
6 Dolores ᵉ ſepulchri circumeunt me: occur-
runt mihi ᶠ tendiculæ mortis.
7 In ipſa anguſtia mea invoco Jehovam, &
Deum meum inclamo: ᵍqui exaudit e tem-
plo ſuo vocem meam: & clamorem meum
auribus ſuis.
8 Et ʰconcutitur ac movetur terra: ⁱ funda-
menta cœlorum commoventur commoven-
tur autem cùm ira accenditur ei.
9 *Cùm* aſcendit fumus per naſum ejus, & i-
gnis ex ore ejus conſumit: prunæ ardent ab
eo.
10 Et demittens Cœlum deſcendit: cum cali-
gine ſub pedibus ſuis.
11 Et inſidet Cerubinis & volat: ac conſpi-
cuus eſt ſuper alas venti.
12 Et circumponit ſibi tenebrarum tuguria:
atrorem aquarum, denſitates ſuperiorum
nubium.
13 Splendore qui *eſt* ante eum, ardent prunæ
igneæ.
14 Tonat e Cœlis Jehova: & excelſus edit vo-
cem ſuam.
15 Et emittit ſagittas, *quibus* diſpergit illos:
fulgur quo fundit illos.
16 Conſpiciuntur etiam imi alvei maris: re-
velantur fundamenta orbis habitabilis: in-
crepatione Jehovæ, a flatu ſpiritus naſi e-
jus.
17 ᵏMittens ex edito aſſumit me: extrahit me
ex aquis multis.
18 Eripit me ab inimico meo valentiore: ab
oſoribus meis, cùm robuſtiores ſunt me.
19 *Cùm* occurrunt mihi in tempore calamita-
tis meæ: tum eſt Jehova ſcipio mihi.
20 Et educit in latum me: liberat me ˡquia de-
lectatur me.
21 Tribuit mihi Jehova ſecundum ᵐ juſtitiam
meam: ſecundum puritatem manuum mea-
rum reſtituit mihi.
22 Cùm obſervo vias Jehovæ: neque improbè
averto me a Deo meo:
23 Sed omnia judicia ejus in conſpectu meo
ſunt: & ab ullo ſtatutorum ejus non rece-
do:
24 Denique cùm ſum integer illi: & caveo
mihi ⁿne iniquè agam:
25 Reſtituit mihi Jehova ſecundum juſtitiam
meam: ſecundum puritatem meam coram
oculis ſuis.
26 Cum benigno benignum te exhibes: cum
viro integro integrum te exhibes.
27 Cum puro purum te præbes: at cum per-
verſo ᵒeluctaris.
28 Populum autem afflictum ſervas: & ocu-
los tuos contra elatos ᵖdejicis.
29 ᵠQuin imò tu es ʳlucerna mea ô Jehova: &
Jehova ˢ illuſtrat tenebras meas.
30 Per te enim tranſcurro ᵗ turmam: per De-
um meum tranſilio ᵘ murum.
31 ˣHujus Dei fortis integra eſt via: ſermo Je-
hovæ purgatiſſimus eſt: clypeus eſt omnibus
qui ſe recipiunt ad eum.
32 Nam quis *eſt* Deus fortis præter Jehovam?
& quis rupes præter Deum noſtrum?
33 Hic Deus fortis robur *eſt* meum, & *meorum*
copiarum: & ʸ expeditam reddit integrè vi-
am meam.
34 Diſponit pedes meos, ut cervarum: ᶻut in
excelſis meis ſtatuat me.
35 Docens manus meas prælium: adeò ut
frangatur arcus chalybeus brachiis meis.
36 Nam ᵃ das mihi clypeum ſalutis tuæ: &
ᵇmanſuetudo tua adauget me.
37 ᶜDilatas greſſui meo locum meum: neque
ᵈ vacillant malleoli pedum meorum.
38 Perſequor inimicos meos, ut perimam eos:

[illegible]] id eſt, quas homines nequam tetenderunt in necem meam.
[illegible]] primus gradus beneficiorum Dei, precum exauditio in ca-
8 [*Concutitur*, &c.] ſecundus, præſentiæ ſuæ teſtificatio multi-
[illegible] ſuos & hoſtes perterrefaciendos uſque ad verſum 17. A
[illegible] Dei inflammatione: a repercuſſu nubium: a vi majore, & impoſſ-
[illegible] commotione: a pulvere condenſatione: a coruſcatione: a
[illegible] a maris terræque hiatu. *Fundamenta cœlorum*] id eſt,
[illegible], quæ videntur quaſi cœlum ſuſtinere.

17 *Mittens*] tertius gradus, quo liberationis, ſua ſimilitudine ejus qui aliquid e profundis aquis eripit, propoſitum.
20 *Quia delectatur*] unica cauſa liberationis, gratuita Dei benevolentia erga nos.
21 *Juſtitiam*] cauſæ ſe nimirū, quam contra hoſtes ſuſtineret, ve facti mei, cū illorum comparari.
n Heb. *ab iniquitatemea*.
27 *Eluctaris*] id eſt, ita certas, ut eum ſua ipſius perverſitate corruentem vincas.
28 *Dejicis*] id eſt, e ſublimiore loco eos obſervas puniendos.
29 *Quin*] altera pars narrationis, ut obſervatum eſt ſupra, verſ. 9.
Lucerna] id eſt, author felicitatis meæ: metaphora.
Illuſtrat] id eſt, diſſipat adverſis proſperis allatis.
30 *Turmam, murū*] hoſtium.
31 *Hujus Dei*] Epiphonema: percurrens laudes Dei ab operibus: ſermone: & eſſentia ejus his duobus verſibus.
33 *Expeditam*] id eſt, ſublatis omnibus impedimentis complanat & felicem exitum dat.
34 *Ut in excelſis*] id eſt, in munitionibus, quas tanta velocitate occuparvi, ſtabilit me: ſic Deut. 32, 13 & 33. 29.
36 *Das mihi*] id eſt, armas me ſalute.
Manſuetudo tua] qua ad beneficiendum tuis te demittis.
37 *Dilatas*] id eſt, facis ut liberè incedam ſublatis adverſariis.
Vacillant] ut ſolent trepidi.

neque revertor donec consumam eos.
39 Et consumo eos ac frango eos, adeò ut non
exurgant: sed cadant sub pedes meos.
40 Accingis enim me robore ad bellum: pro-
sternis sub me insurgentes in me.
41 Et inimicorum meorum exponis mihi cer-
vicem: odio habentium me, ut excindam eos.
42 Circumspectant: sed non est qui servet: ad
Jehovam: sed non exaudit eos.
43 Contundo itaque eos tanquam pulverem
terræ: ut lutum platearum comminuo eos,
dispando eos.
44 Sic liberas me a contentionibus populo-
rum: conservas me in caput gentium: po-
pulus quem non noveram serviunt mihi.
45 Alienigenæ mendaciter se dedunt mihi:
*ad auditionem auris obediunt mihi.
46 Alienigenæ *decidunt: & horrescunt *e
conclavibus suis.
47 *Vivit Jehova, & benedicta rupes mea: qua-
propter exaltetur Deus rupis [b] salutaris meæ.
48 Deus ille fortis, qui [c] præstat ultiones mi-
hi & deturbat populos subter me.
49 Qui exitum dedisti mihi ab inimicis meis:
& supra insurgentes in me exaltasti me: a
viro [d] violentissimo eripuisti me.
50 Idcirco celebrabo te, Jehova, in gentibus:
& nomini tuo psallam.
51 *Dicens ipsum esse turrim, [e] omnimodam sa-*
lutem regis sui: & exercere benignitatem
erga unctum suum, Davidem & semen ejus
usque in seculum.

45 *Ad auditionē*] Id est, quàm primùm audiunt mandatum, obtemperant, etsi mendaci animo.
46 *Decidunt*] ut folia arborum marcida.
e conclavibus] id est, etiam ex abstrusissimis locis, quò se ad securitatem recipere solent, metu [illegible].
47 *Vivit Jehova*] Conclusio cujus duæ sunt partes, prædicatio [illegible] ab universis beneficiis & [illegible] professio in [illegible].
b Heb. *salutis.*
c Heb. *dat.*
d Heb. *violentiorum.*
e Heb. *salutes.*

Caput XXIII.

David moriturus vocationē suam, mandatū Dei & promissiones repetit, & suam indignitatem confessus, fidem suam in fœdus Dei protestatur: ex quo suo regno prosperà, aliena adversa denuntiat. Catalogus describitur ducum exercitus Davidis, quibus summi tributi rebus strenuè gestis commendantur.

1 DEniquè hæc sunt verba Davidis
*postrema: Dictū Davidis filii Jischai:
dictum inquam, viri qui constitutus est
*excelsus: uncti Dei Jahhakobi: & *amœ-
nus psalmis Jisraëlitarum.
2 *Spiritus Jehovæ locutus est in me: & ser-
mo ejus per linguam meam.
3 *Dixit Deus Jisraëlis, mihi locuta est *rupes
Jisraëlis: qui dominatur *hominibus istis ju-
stus esto, dominans in timore Dei.
4 *Erunt* *ut cum lucente mane oritur sol: *ut
mane non nubilo, herba tenera e terra *ex-
stitit* splendore post pluviam.
5 Quamvis non sit ita *domus mea erga Deū
fortem: quādoquidem fœdus [a] *perpetuum
disposuit mihi, *ordinatum [illegible] prorsus &
servatum, quia tota salus mea & totum *de-
syderium *est*: *quamvis nō faciat ut pullulet.

1 *Postrema*] Id est, habita ab eo postquā mandata dedit filio Schelomoni, de quibus 1 Reg. 2. eumque precibus Deo commendavit Psalm. 72. ubi jisjam esset moriturus. Hoc enim sidem Jahhakobō Gen. 49. & Mosche Deut. 32. & 33. imitatus est.
Excelsus] i. evectus ad fastigium regni, ut proximè sequitur verbis indicatur.
Amœnus] i. propheta, qui hunc psalmos Jisraëlitis ad laudandum Deum conscripsit.
2 *Spiritus Jehovæ*] i. Deus pater per filium in spiritu animū & linguā meā moderatus est ad prophetias exerendas, confirmatio posterioris sui epitheti. 3 *Dixit*] cōfirmatio prioris sui epitheti a vocatione & mandato Dei.
Rupes] ut de Deut. 32. 4. *Hominibus*] Jisraëlitis. 4 *Ut cum*] [illegible] et prosperitatis & gloriæ [illegible], altera pars [illegible] Dei promissio regi, & populo colenti justitiam & timorem Dei. *Ut mane*] i. virescens perpetuoque herba, quibus pluviæ & calores tempestivè adveniunt. 5 *Domus &c.*] i. ego & regnum meum, quamvis hæc non ita exactè præstitimus, ac proinde rei sumus non servati fœderis cum Deo, &c. a Heb. *fecit.* *Perpetuum*] quia Deus immutabilis est & ita promisit supr. 7. 13. 16. *Ordinatum &c.*] i. penes ipsum est [illegible]

6 At [illegible]
omnes, [illegible]
7 Sed qui [illegible] fer-
ro & hastili: [illegible] comburuntur
in *sede eadem.
8 Ista sunt nomina robustissimorum qui e-
rant Davidi: *Joschebb Baschebeth Tach-
cemonita *primarius ducum: *hic [illegible]
fuit hastato unâ vice invadere [illegible]
*confodiendos.
9 Post hunc Elhhazar filius Dodonis *Acho-
chai: inter hos tres robustissimos *comites
Davidis, cùm *abjicerent se contra Pelisch-
tæos: [illegible] congregatis illuc ad bellum,
*abierant Jisraëlitæ.
10 Is surgens percussit Pelischtæos, usque-
dum defatigata esset manus ipsius: &, *ad-
hæreret manus ipsius gladio suo: præstan-
te Jehova salutem magnam illo die: post
quem reversus est populus tantùm ad spo-
liandum.
11 *Post hunc autem Schamma filius Age
Hararites: cùm congregarentur Pelischtæi
in catervam: ubi erat portio agri plena len-
tibus: & populus fugeret a facie Pelisch-
tæorum,
12 Stitit se in medio illius portionis ut libera-
ret eam, percussitque Pelischtæos: ita præ-
stitit Jehova salutem magnam.
13 Prætereà descendentes *tres isti supra tri-
ginta primarii convenerunt in messe ad Da-
videm, ad speluncam *Hhadullami: cùm ca-
terva Pelischtæorum castra haberent in cō-
valle *Raphæorum.
14 (Nam David tunc agebat *in suo propu-
gnaculo: & statio Pelischtæorum tunc *erat
ad Beth-Lechemum)
15 Et desyderio motus dixit David: [h] ô si quis
bibendā daret mihi aquam e cisterna Beth-
Lechemi, quæ *est* ad portam.
16 Quapropter perruperant tres isti poten-
tissimi per castra Pelischtæorum: & haustam
aquam e cisterna Beth-Lechemi, quæ *est* ad
portam, deportantes attulerunt ad Davi-
dem: qui noluit bibere eam: sed effudit eam
Jehovæ.
17 Dicebat enim: absit mihi a Jehova ut fa-
ciam hoc, an sanguinem istorum hominum,
qui *inverunt periculum vitæ suæ biberem?
sic noluit bibere illam: hæc fecerunt tres il-
li potentissimi.
18 Deinde Abischai frater Joabi filius Tse-
rujæ erat primarius *horum trium: qui vi-
bravit hastam suam in trecentos, quos con-
fodit: eratque [k] nominatissimus inter hos
tres.
19 Horum trium, nonne quia honoratissimus
erat, fuit illis princeps? attamen usque ad
*illos tres non pervenit.
20 Et Benaja filius Jehojadahhi filius viri
strenui, magnus rebus gestis, e *Kabtzee-
le: is percussit duos [l] valentissimos Moabi-
tas, & idem descendens percussit quen-
dam leonem in medio cisternæ *tempore
nivis.
21 Idem quoque percussit quendam Ægyptium
[m] spectabile magnitudine: cùm esset in manu

[illegible] 19 *Illos tres*] antè enumeratos. 20 *Kabtzeel*] [illegible] Jehudæ. l Heb. *leones Dei*, duos homines fortissimos, [illegible]. m Heb. [illegible]

[illegible] ad eum baculo, & [illegible] hastam e manu Ægyptii, interfecit eum hasta ipſius.
22 Hæc fecit Benaja filius Jehojadahhi: qui erat nominatus inter hos tres potentes.
23 Honoratus ſupra triginta quamvis ad tres illos non pervenerit: quam ob rem præpoſuit eum David a ſatellitio ſuo.
24 Hhaſahel frater Joabi ſupra triginta iſtos: Elchananem filium Dodonis Beth-Lechemitam.
25 Schammam Charodilam: Elikam Charodilam.
26 Cheltzem Paltitam: Hhiram filium Hhikkeſchi Tekobhæum.
27 Abhiheezerem Hhanathotanum: Mebunnaim Chuſchatæum.
28 Tzalmonem Achochitam: Maharaium Netophathæum.
29 Chelebum filium Bahhanæ Netophathæum: Ittaium filium Ribbai e Gibhha Binjaminitarum.
30 Benajam Pirhhathonæum: Hiddaium ex una vallium Gahhaſchi.
31 Abi-Hhalbonem Hharbathitum: Hhazmavethum Barchumæum.
32 Eljachbam Schahhalbonæum: e filiis Jaſchenis Jonathanem.
33 Schammam Hhararitam: Achiamum filium Schararis Hhararitam.
34 Eliphelethum filium Achasbi Mahhachathæi: Elihhamum filium Achithophelis Giloniram.
35 Chetzravum Carmelitam: Pahharaium Arbæum.
36 Jigalem filium Nathanis e Tzoba: Banim Gaditam.
37 Tzelekum Hhammonitam: Nacharajum Beerothitam armigerum Joabi filii Tzerujæ.
38 Hhiram Jitreum: Garebum Jitreum.
39 Urijam Chittæum: omnes ſunt triginta ſeptem.

[illegible] Ephraimi. Lachiſch. Eliphaletum filium Uriæ [illegible] Jardenem ex oppido Menaſchitarum Joſ. 13. 11. [illegible] Joſ. 15. 51. c [illegible] Jehoſ. 15. 55. d [illegible] ex Arabo [illegible] fratrem Nathanis. 37 Beerothitam] [illegible] Jattire oppido Jehudæ; Jehoſch. 15. 48. [illegible] Joabo imperatore ſummo, & ſecundo a rege.

CAPUT XXIIII.

David Satanæ inſtinctu populum numerari jubens, Dei iram in ſe & in populum concitat. Quâ [illegible] trium pœnarum optione data, triduana peſte, ut David elegerat, in populum ſævit. Deinde populi & Davidis reſipiſcentis miſertus, altare ſibi extrui & ſacrificia in eo afferri deſtinato loco quem demonſtrat, jubet.

1 PERREXIT autem ira Jehovæ accendi in Jiſraëlitas: cùm incitaſſet adverſarius Davidem in eos dicendo: I, numera Jiſraëlem & Jehudam.
2 Edixit enim rex Joabo principi copiarum ſuarum, diſcurre jam per omnes tribus Jiſraëlis a Dane Beerſchebahhum uſque: & recenſete populum: ut ſciam numerum populi.
3 Et quamvis diceret Joab ad regem: adjiciat Jehova Deus tuus ad populum quotquot ſunt centuplum, idque oculis domini mei regis videntibus: dominus autem meus rex quare delectatur re hac?
4 Tamen prævaluit verbum regis apud Joabum, & apud præfectos copiarum: quapropter egreſſus eſt Joab, & præfecti copiarum a conſpectu regis ad recenſendum populum Jiſraëlem.
5 Et trajicientes Jardenem caſtra poſuerunt ad Hharohhere, ad dexteram civitatis, quæ eſt in medio torrentis Gadinarum Jahhzerem uſque.
6 Deinde venerunt Gilhhadem, & in terram inferiorem recens comparatam: poſteà venerunt Dan-Jahhanum, & circa Tzidonem.
7 Et venientes ad urbem munitam Tyri, & omnes civitates Chivvæi, & Cenahhanæi: proceſſerunt ad meridianum tractum Jehudæ Beerſchebahhum.
8 Denique cùm diſcurriſſent per totam terram, venerunt exactis novem menſibus & viginti diebus, Jeruſchalaima.
9 Ubi dedit Joab numerum cenſus populi regi: erant autem Jiſraëlitarum octingenta millia virorum ſtrenuorum ſtringentium gladium: virorum autem Jehudæ quingenta millia.
10 Tum animus Davidis affecit eum, poſtquam numeraſſet populum: quapropter dixit David ad Jehovam: peccavi valde in eo quod feci: ſed nunc Jehova, transfer, quæſo, iniquitatem ſervi tui, nam ſtultè egi valde.
11 Cumque ſurrexiſſet David manè: verbum Jehovæ fuit ad Gadem prophetam Videntem Davidis dicendo.
12 Abiens alloquitor Davidem: ita ait Jehova: tria ego propono tibi: delige unum ex his quod faciam tibi.
13 Veniens ergo Gad ad Davidem renunciavit ei: dixit enim ei: an eveniet tibi ſeptem annorum fames in terra tua? an potius ut fugias tribus menſibus, a facie opprimentium te, ita ipſe perſequetur te? an denique ut ſit tribus diebus peſtis in terra tua? nunc cognoſce, & vide quid rei reſponſurus ſim ei qui miſit me.
14 Dixit verò David ad Gadem: anguſtia eſt mihi valde: incidamus, quæſo in manum Jehovæ, nam magnæ ſunt miſerationes ejus: in manum autem hominis ne cadam.
15 Itaq; poſuit Jehova peſtem in Jiſraële ab eo manè uſque ad tempus conſtitutum: qua mortui ſunt de populo a Dane uſque Beerſchebahhum ſeptuaginta millia virorum.
16 Extenderatq; manū ſuam angelus contra Jeruſchalaima ad perdendum eam ſed pœni-

2 A Dane] vide Judicum 20. 1. Populum] ſeptum ad militiam [illegible] dam. i. a nono vigeſimo anno & deinceps 1. Chro. 23. 26. & 27. 23. prout oſtenditur infrà ver. 9.
3 Ut ſciam] mora curioſitate movetur, & nullam rationem affert aliam quam voluntatem: quapropter Joab conans eum a propoſito avertere dicit: quare delectatur Dominus meus re hac? b Heb. ut ſunt, & ut ſunt centum vicibus.
5 Hharohherem] vide Num. 32. 34. Quæ eſt] vide Deut. 2. 36. Torrentis] Arnonis.
6 Recens comp.] temporibus Schaulis 1. Chro. 5. 10. Dan-Jahhanum] Quod Dan ſimpliciter dicitur Jehoſ. 19. 47. Circa Tzidonem] nam agrū ejus [illegible] quamvis Cenahhanæi urbem [illegible] modo de Tyro [illegible] ſequenti verſu dicendum eſt.
7 Urbem munit.] Jehoſ. 19. 29. c Heb. a fine [illegible]
9 Erant autem] quorum numerum Joab regi dedit, cum primùm Jeruſchalaima venit, nondum numerato Binjamine neque Levi: ſtudio enim Joab omiſerat eos, quia [illegible] habat, ut apparet ad Chro. 21. 6. Cæterum ibi trecenta millia ad hunc numerum accedant, vide 1. Chro. 27. 24. d Heb. virorum roboris. Quingenta millia] numeratis triginta millibus, quorum millesi [illegible] Chiſtechis præfecti de quibus ſuprà 23. 8. ver. & ſequent. qui ob eam his omiſſis in Chronicis quadringenta ſeptuaginta millia tantùm numerantur. e Heb. percuſſit cor Davidis eum, ut 1. Schem. 24. 6.
10 Nam ſtultè] I. agnoſco me ſtultè egiſſe, ut Num. 12. 11.
11 Videntem] vide 1. Schem. 9. 9. de ejus officio 1. Chro. 29. 29.

13 Septem ann.] i. jam tres anni fame propter Gibhhonitas elapſi ſunt, hic quartus eſt, quo dum pluvia [illegible] Deus ſe reconciliatū oſtendit hoc tuo peccato [illegible] tibi aliquid trienniū cujus [illegible] 1. Chro. 21. 12. nam hoc triennium ſuperioribus [illegible] ſeptem efficit. [illegible] Deus tibi [illegible] contra te [illegible] & efficiat ut [illegible] te vide 1. Chro. 21. 12. 14 In manum [illegible] 15 Tempus conſtit. ſuprà ver. 13.

tens Jehova [illegible] mali, & dixit angelo qui
perdebat de populo: [illegible], jam remitte
manum tuam: angelus autem Jehovæ erat
juxta aream ſ Aravnæ Jebuſæi.
17 Cùm allocutus David Jehovam, videndo
angelum qui percutiebat populum, dixiſſet:
ecce ego peccavi, & ego iniquè feci: hi au-
tem, hæ oves quid fecerunt? ſit quæſo ma-
nus tua contra me & ^t contra domum pater-
nam meam.
18 Deinde ^r rediit Gad ad Davidem die il-
lo: & dixit ei: aſcende, ſtatue Jehovæ alta-
re in area Aranjæ Jebuſæi.
19 Et aſcendente Davide ſecundùm verbum
Gadis, quemadmodum præceperat Jehova:
20 Cùm proſpectans Aravna videret regem
& ſervos ejus tranſeuntes ad ſe: egreſſus A-
ravna incurvavit ſe regi facie ſua demiſſa in
terram.
21 Dixitque Aravna quare venit dominus
meus rex ad ſervum ſuum? cui dicente Da-
vide: [illegible] ad ædifican-
dum altare Jehovæ: ut cohibeatur hæc pla-
ga a populo:
22 Dixit Aravna ad Davidem accipiat & of-
ferat dominus meus rex quod bonum vide-
tur in oculis ejus: vide ^t hos boves pro ho-
locauſto, & has tribulas & inſtrumenta bo-
um in ligna.
23 Hæc omnia dabat Aravna regulus regi:
dicebatque Aravna ad regem: Jehova De-
us tuus acceptum te habeat.
24 Dixit verò rex ad Aravnam, nequaquam;
ſed ſ omnino emam abs te pretio: neque of-
feram Jehovæ Deo meo holocauſta gratis:
quapropter emit David ^t aream illam & il-
los boves argenti ^t ſiclis quinquaginta.
25 Deinde extruens ibi David altare Jehovæ:
obtulit holocauſta & eucharistica: ſic ex-
oratus eſt Jehova terræ, & cohibita plaga
hæc ab Jiſraële.

[illegible] ſ *qui & Aravna ver. 18. & Ornan in Chronicis.*

17 *Contra domum*] *id est*, contra familiares meos, ut conſiliorum participes.

18 *Rediit*] *ex juſſu Dei* 1. Chro. 21, 18. & *ſeqq.* 19. *ver.*

REGUM
LIB. PRIOR.

PRIOR liber regum res geſtas quinque regũ Jehudæ, Schelomonis, Rechabhhami, Abijæ, Aſæ, Jehoſchaphati: & octo regum Jiſraëlis Jarobhhami, Nadabi, Bahhaſchæ, Elæ, Zimri, Tibni, Hhomri & Achabi continet. Eſtque hiſtoria centum octodecim annorum: e quibus primi quadraginta Schelomonis fuerunt: cæteri nimirum ſeptuaginta-octo reliquorum regnantium in Jehuda & in Jiſraële.

Schelomonis 40. 1. Reg. 11. 42.

	Jehudæ			Jiſraëlis		
Anni	Rechabhhami	17.	1. Reg. 14. 21.	Jarobhhami	21	1. Reg. 14. 20.
	Abijami	3.	1. Reg. 15. 2.	Nadabi	1.	1. Reg. 15. 25.
	Aſæ	41.	1. Reg. 15. 10.	Bahhaſchæ	23	1. Reg. 16. 1.
	Jehoſchaphati ſolius	17.	1. Reg. 22. 52.	Elæ	1.	1. Reg. 16. 10.
				Zimri dies	7.	1. Reg. 16. 17.
				Tibni cum Hhomri		
				Hhomri	11.	1. Reg. 16. 25.
				Achabi	21.	1. Reg. 16. 31.

In regibus Jiſraëlis obſervandum, nos ex numero, qui in iſtis ſingulis ſcripturæ locis habetur, ultimum cujuſque annum detrahere: quia idem eſt ſucceſſoris primus.

CAPUT I.

Davide rigente præ ſenio, Adonija maximus natu filius apud populum gratioſus, cum Joabo & Ebjatharo conſpirat, ut regnum paternum occupet: ſed Nathanis operâ, diſſipato eorum conſilio, a Davide Schelomo rex inſtituitur: a ſacerdote ungitur: a populo accipitur, & ſpectante Davide in ſolio regni collocatur. Cujus rei Adonija certior factus, dilapſo comitatu, ad altare domini ſecuritatis cauſâ ſe confert: donec fide data ad Schelomonem ductus, domum cum venia remittitur.

1 REx autem David ^t ſenu-
erat, vergebat ^a ætate: &
quamvis operirent eum
pannis: non tamen ^b ca-
leſiebat.
2 Quapropter dixerunt
ei ſervi ejus: ^c quæratur
domino meo regi puella virgo, quæ ſtet co-
ram rege, & ſit ei adjutrix: ut cubante ea in
ſinu tuo, caleſiat dominus meus Rex.
3 Quærentes itaque puellam pulchram in to-
to termino Jiſraëlitarum: invenerunt Abiſ-
chagam ^e Schunamitidem, quam adduxe-
runt ad regem.
4 Erat autem puella hæc pulchra admodum:
eratque regi adjutrix, & miniſtrabat ei: rex
verò non cognovit eam.
5 Adonija porrò filius Chaggithæ efferens
ſe dicendo: ^e ego regnaturus ſum: ^t parave-
rat ſibi currum, & equites, & quinquaginta
viros præcurrentes ſibi.
6 Quem pater ejus ^d nunquam dolore affici-
ebat dicendo: quare ita facis? & ipſe ^e quo-
que bonâ formâ erat valde, pepereratque
eum Chaggitha poſt Abſchalomum natum.
7 Tandem ^t fuerunt ei ſermones cum Joabo

1 *Senuerat*] jam ad annum 70. pervenerat; vide 2. Schem. 5. 4.
a Heb. *dierum*: ut Gen. 18. ver. 11.
b Heb. *incalescebat ei*; ſic inf. ver. 2.
c Heb. *quærant*.

7 *Fuerunt ei ſermones*] id eſt, communi conſilio cum illis [illegible]

filio Tserujæ, & cum Ebjathare ſacerdote: ut
Adonijam ſecuti adjuvarent.
8 Tzadok verò ſacerdos, & Benaja filius Je-
hojadahhi & Nathan propheta, & Schim-
hhi ac Rehhi, & reliqui potentes qui erant
Davidi, non aderant Adonijæ.
9 Cumq; Adonija mactatis pecudibus ac bo-
bus iiſque pinguibus apud lapidem Zoche-
leth, qui eſt juxta fontem Rogelis: invitaſ-
ſet omnes fratres ſuos filios regis, & omnes
homines Jehudæ ſervos regis:
10 Nathanem verò Prophetam & Benajam,
& reliquos potentes, ac Schelomonem fra-
trem ſuum non invitaſſet:
11 Allocutus eſt Nathan Bath-Schebahham
matrem Schelomonis dicendo: an non au-
diviſti regnare Adonijam filiũ Chaggithæ:
domino noſtro Davide ignorante?
12 Nunc ergo age, [f] daturus jam ſum tibi con-
ſilium: quo libera vitam tuam, & vitam filii
tui Schelomonis.
13 Abi & ingreſſa ad regem Davidem dicito
ad eum: nónne tu domine mi rex, juraſti an-
cillæ tuæ dicẽs: Schelomo filius tuus regna-
turus eſt poſt me, & ipſe ſeſſurus eſt ſuper
ſolium meum: cur ergo regnat Adonija?
14 Ecce te adhuc loquente ibi cum rege: ego
quoque ingrediar poſt te, & [g] confirmabo
verba tua.
15 Itaq; ingreſſa eſt Bath-Schebahh ad regẽ
in conclave, (rex enim erat ſenex valde:) ubi
Abiſchag Schunamitis miniſtrabat regi.
16 Et inclinato vertice Bath-Schebahh incur-
vavit ſe regi: & dicente rege: quid tibi eſt?
17 Dixit ei: domine mi, tu juraſti per Jeho-
vam Deum tuum ancillæ tuæ: Schelomo fi-
lius tuus regnaturus eſt poſt me, & ipſe ſeſ-
ſurus eſt in ſolio meo.
18 Nunc autem, ecce Adonija regnat: [h] te,
domine mi rex, ignorante.
19 Mactatis enim bobus, iiſque pinguibus &
[i] pecudibus multis, invitavit omnes filios re-
gis etiam Ebjatharem ſacerdotem, & Joa-
bum principem militiæ: Schelomonem ve-
rò ſervum tuum non invitavit.
20 At [k] jam, domine mi rex, oculi omnium
Jiſraëlitarum in te converſi ſunt, ut indices
eis, quis ſeſſurus ſit in ſolio domini mei re-
gis poſt ipſum.
21 Alioquin erit, cùm occubuerit dominus
meus rex cum patribus ſuis: ut ſim ego & fi-
lius meus Schelomo peccatores.
22 Ecce autem ipſa adhuc loquebatur cum
rege: quando Nathan propheta venit.
23 Cumque nuntiaſſent regi dicendo: ecce
Nathan propheta: ingreſſus in conſpectum
regis, incurvavit ſe regi [l] facie ſua *demiſſa*
verſus terram.
24 Dixitque Nathan, domine mi Rex, *tú ne* di-
xiſti, Adonija regnaturus eſt poſt me, & ipſe
ſeſſurus eſt in ſolio meo?
25 Nam deſcendit hodie, & mactatis bobus
iiſque pinguibus & pecudibus multis, invi-
tavit omnes filios regis, & principes militiæ,
& Ebjatharem ſacerdotem, qui ecce come-
dunt & bibunt coram eo: & dixerunt, vivat
rex Adonija.
26 Me verò, me ſervum tuum, & Tzadokum
ſacerdotẽ & Benajam filium Jehojadahhi,
ac Schelomonẽ ſervum tuum non invitavit.
27 An a domino meo rege facta eſt hæc res?
quòd non aperuit feciſti ſervo tuo, quis ſeſ-
ſurus ſit in ſolio domini mei regis poſt ip-
ſum.
28 Cui cùm reſpondiſſet rex David: dixit, vo-
cate mihi Bath-Schebahham: quæ ingreſſa
in conſpectum regis ſtabat coram rege.
29 Juravitque rex dicens: ut vivit Jehova, qui
redemit animam meam de omni anguſtia:
30 [m] Quemadmodum juraveram tibi per Je-
hovam Deum Jiſraëlis dicendo: Schelomo-
nem filium tuum regnaturum poſt me: eum-
que ſeſſurum in ſolio meo pro me: ita factu-
rus ſum hoc die.
31 Tum inclinans verticem Bath-Schebahh,
facie *demiſſa* in terram, incurvavit ſe regi: ac
dixit, vivat dominus meus rex David in ſe-
culum.
32 Deinde dixit rex David: vocate mihi Tza-
dokum ſacerdotem & Nathanem prophe-
tam, & Benajam filium Jehojadahhi: vene-
runtque in conſpectum regis.
33 Quibus dixit rex: ſumite vobiſcum ſervos
domini veſtri, & facite ut Scholomo filius
meus inſideat mulæ meæ: ita deducite eum
ad Gichonem.
34 Ubi ungito eum Tzadok ſacerdos, & Na-
than propheta in regem ſuper Jiſraëlem, &
clangẽtes buccina, dicitote: vivat rex Sche-
lomo.
35 Deinde aſcendite poſt eum, & ingreſſus
ſedeat in ſolio meo, & ipſe regnet pro me:
nam præcepi eum eſſe anteceſſorem in Jiſ-
raële & in Jehuda.
36 Tum reſpondens Benaja filius Jehojada-
hhi, regi dixit: Amen: ita dixerit Jehova
Deus Domini mei regis.
37 Quemadmodum fuit Jehova cum domino
meo rege: ita ſit cum Schelomone: ampli-
ficetque ſolium ejus, ſupra ſolium domini
mei, regis Davidis.
38 Deſcendens ergo Tzadok ſacerdos & Na-
than propheta & Benaja filius Jehojadahhi
Cerethæuſque & Pelethæus, cùm feciſſent
ut inſideret Schelomo mulæ regis Davidis,
deduxerunt eum ad Gichonem.
39 Ubi Tzadok ſacerdos accepto cornu olei
e tentorio unxit Schelomonem: & clangẽ-
tes buccina dicebant totus populus: vivat
rex Schelomo.
40 Aſcendebant autem totus populus poſt
eum, & ipſe populus canebant tibiis, læta-
banturque lætitia magna: adeo ut findere-
tur terra præ voce eorum:
41 Et audiret Adonija, & omnes invitati qui
erant cum eo, cùm ipſi abſolverent come-
dere: audienſq; Joab ſonum buccinæ dice-
ret: quare vox iſta urbis perſtrepẽtis *editur*?
42 Cùm adhuc ipſe loqueretur, ecce Jonathan
filius Ebjatharis ſacerdotis advenit: cui di-
cente Adonija, accede, vir enim [n] ſtrenuus
es, & bonum nuntium affers:
43 Reſpondens Jonathan dixit Adonijæ: at
dominus noſter rex David regem conſtituit
Schelomonem.
44 Miſit enim cum eo rex Tzadokum ſacer-
dotem & Nathanem prophetam ac Bena-
jam filium Jehojadahhi, Cerethæumque &
Pelethæum: qui fecerunt ut ipſe inſideret
mulæ regis.

28 *Quæ ingreſſa*] egreſſo Nathane ut docet ver. 32.

m Heb. *quid quõ-admodum, &c quod ita facturus ſum, pleo-naſmus pat tichale ad e-videntiam.*

31 *In ſeculum*] id eſt, quàm diutiſſime: quaſi dicat, mihi ſatis eſt de jure confirmari, non peto ut te regno ſpolies.

33 *Domini veſtri*] id eſt, meos, in cujus obedientia perſtatis.
Gichonem] id eſt, in locum iſtum per gradus civitatis Davidis proſequimini, qui cis Gichonem eſt, quaſi medius inter civitatem Davidis & altera Jeruſchalaima, ut aditus obtineat ex adverſo fontis Rogelis: nam Gichon rivus erat alluens civitatem Davidis & Jeruſchalaima 2. Chron. 32. 30. & 33. 14.

36 *Reſpondens Benaja*] ſuo & reliquorum nomine, ut apparet ver. 47.
Amen] id eſt, firmum & ſtatum eſto a Deo.

38 *Cerethæuſq;*] vide 2. Schem. 9. 4.

39 *E tentorio*] quod tetenderat David [illegible] in civitate ſua 2. Schem. 6. 17.

40 *Finderetur*] hyperbole.

n Heb. *roboris.*
42 *Bonum nuntium*] vide ſimile 2. Schem. 18. 27.

45 Et

45 Et unxerunt eum Tſadok ſacerdos & Na-
than propheta regem apud Gichonem, &
aſcenderunt inde læti, adeò ut perſtreperet
urbs: hæc illa eſt vox quam audiviſtis.
46 Quin-etiam inſidet Schelomo ipſi ſolio
regni.
47 Et etiam ingreſſi ſunt ſervi regis ad bene-
dicendum cum domino noſtro rege Davide
dicendo: præſtantius reddat Deus tuus no-
men Schelomonis nomine tuo, & amplifi-
cet ſolium ejus ſupra ſolium tuum: ac incur-
vavit ſe rex ' in ſuo cubili.
48 Atque adeò ita dixit rex: benedictus Jeho-
va Deus Jiſraëlis qui dedit hodie ſedentem
in ſolio meo, idque oculis meis videnti-
bus.
49 Quare trepidantes ſurrexerunt omnes illi
invitati, qui aderant Adonijæ: & abiverunt
quiſque itinere ſuo.
50 Adonija verò metuebat a Schelomone:
quare ſurgens abiit, & ' prehendit cornua
altaris.
51 Cumque nuntiaretur Schelomoni dicen-
do, ecce Adonija timet regem Schelomo-
nem: ideoque ecce prehendit cornua alta-
ris dicẽdo: juret mihi rex Schelomo ſe non
affecturum morte ſervum ſuum gladio:
52 Dixit Schelomo: ſi futurus eſt ° ſtrenuus,
non cadet ullus e capillis ejus in terram: ſed
ſi malum deprehendetur in eo, utique mo-
rietur.
53 Itaq; miſit rex Schelomo qui deducerent
eum ab altari: unde veniens incurvavit ſe
regi Schelomoni: cui dixit Schelomo, abi
domum tuam.

Caput II.

David moriturus Schelomonem filium hortatur ad pietatem erga Deum & ad juſtitiam: nominatim verò beneficium poſteris Barzillai rependi, & ſupplicium de Joabo & Schimhhi ſumi jubet: Quod Schelomo datis occaſionibus juſtis, non tantùm in eos: ſed etiam in Adonijam & Ebjatharem præſtat.

1 ª CUM QUE propè eſſent dies Davidis
ut moreretur: præcepit Schelomoni fi-
lio ſuo, dicendo:
2 Ego ª deceſſurus ſum brevi pro conſuetudi-
ne totius terræ: ſed confirmare & eſto [b] vir.
3 Et obſervato obſervationem Jehovæ Dei
tui, ambulando in viis ejus, ſervando ſtatuta
ejus & præcepta ejus, judiciaque ejus, & te-
ſtimonia ejus, ſicut ſcriptũ eſt in lege Moſ-
chis: ' ut ſecundes quicquid feceris, & quo-
cunque te verteris.
4 Ut præſtet Jehova verbum ſuum quod pro-
miſit mihi dicendo: ſi obſervabunt filii tui
viam ſuam, ambulando coram me in fide: ex
toto corde ſuo, & ex toto animo ſuo: dicen-
do *inquam*: ' non excindetur tibi vir a ſolio
Jiſraëlis.
5 Adhæc tu noſti quid ' fecerit mihi Joab fi-
lius Tzerujæ: quid fecerit duobus principi-
bus exercituum Jiſraëlis, Abnero filio Ne-
ri, & Hhamaſæ filio Jetheri, quos occidit,
c ' deſignans cædem bellicam in pace: ' ut
repoſuit [d] ſanguinem bellicæ *cædis* in zo-
na ſua, quæ adhærebat lumbis ipſius, &
in calceamento ſuo quod habebat ad pe-
des ſuos.
6 Quam ob rem facito ' pro ſapientia tua: ne-
que ſinito deſcendere canitiem ejus cum
pace in ſepulchrum.
7 Erga filios verò Barzillai Gilhhaditæ ex-
erceto benignitatem, & ſunto inter come-
dentes *cibum* menſæ tuæ: quia ſimiliter ' ap-
propinquarunt ad me cùm fugerem propter
Abſchalomum fratrem tuum.
8 ‖ Deniq; ecce ' apud te *eſſe* Schimhhi filius
Geræ Binjaminita e Bachurimis: qui qui-
dem maledixit mihi maledictione acerri-
ma, quo die ibam Machanjima: quo deſcen-
dente obviam mihi ad Jardenem juravi ei
per Jehovam dicendo, morte non afficiam
te gladio.
9 Nunc autem eum ſontem ne abſolvito, cùm
vir ſapiens ſis: ſed cognoſcito quid ſis factu-
rus eo, ut deducas canitiem ejus cum ſan-
guine in ſepulchrum.
10 Poſteà occubuit David cum patribus ſuis:
& ſepultus eſt in civitate Davidis.
11 Dies autem quibus regnavit David ſuper
Jiſraëlem fuerunt quadraginta annorum:
Chebrone regnavit ſeptẽ annos, Jeruſcha-
laimis verò regnavit triginta tres annos.
12 Cùm itaq; Schelomo ſederet in ſolio Da-
vidis patris ſui: & confirmaretur regnum e-
jus valde.
13 Venit Adonija filius Chaggithæ ad Bath-
Schebahham matrem Schelomonis: quæ di-
cente, [e] an cum pace advenis? dixit, cũ pace.
14 Et dixit, [f] aliquid mihi eſt *dicendum* tibi: quæ
dicente, loquere.
15 Dixit, tu noſti meum fuiſſe hoc regnum, &
in me convertiſſe omnes Jiſraëlitas faciem
ſuam ut regnarẽ: ſed devolutum eſſe ipſum
regnum ut eſſet fratris mei, ' eò quòd a Je-
hova ejus ſit.
16 Nunc autem ego petitionem unam peto
abs te: ' ne avertito faciem meam: quæ di-
xit ad eum, loquere.
17 Dic quæſo Schelomoni regi, (non enim a-
verſurus eſt faciem tuam:) ut det mihi Abiſ-
chagam Schunamitidem in uxorem.
18 Cui dixit Bath-ſchebahh: bene: ego pro
te alloquar regem.
19 Itaque cùm veniſſet Bath-ſchebahh ad
regem Schelomonem ut loqueretur ei pro
Adonija: aſſurgens rex obviam ei, incur-
vavit ſe ei, & ſedens in ſolio ſuo, apponi juſ-
ſit ſolium matri regis, quæ ſedit ad dexte-
ram ejus.
20 Et dixit, petitionẽ unam parvam ego peto
abs te: ne avertito faciem meam: cui dicen-
te rege, pete mater mea: non enim avertam
faciem tuam:
21 Dixit illa: detur Abiſchag Schunamitis A-
donijæ fratri tuo in uxorem.
22 Reſpondens verò rex Schelomo dixit ma-
tri ſuæ: & quare tu petis Abiſchagam Schu-
namitidem pro Adonija? ' imò pete pro eo
regnũ ipſum, cùm ipſe ſit frater meus ma-
jor me: ' at illius & Ebjatharis ſacerdotis, ac
Joabi filii Tzerujæ *petitio eſt*.
23 Et juravit rex Schelomo per Jehovam di-
cendo: ita faciat mihi Deus & ita pergat: ut
contra vitam ſuam locutus eſt Adonija ver-
bum iſtud.

47 *In ſuo cubili*] adoraturus, ut Jahhakob, Gen. 47. 31. & cum illis bene precaturus filio.

50 *Prehendit cornua*] non ut tutus eſſet donec de cauſa cognoſceretur: ſed ut miſericordiam imploraret ob numinis reverentiam: ſicut Joab, infrà 2. 28.

o Heb. *filius ſtrenuitatis*.

1 *Cumque*] vide annotata 2. Sam. 23. 1.

a Heb. *abeo per viam totius terræ*.

b Heb. *in virum id eſt, præſta te virum, quamvis ætate adoleſcens*: 1. Chron. 22. 5.

3 *Ut ſecundes*] eodem ſenſu dictũ quo Exod. 20. 12. ut prolongẽt dies tuos, &c.

4 *Non excindetur*] i. ſemper erit aliquis tibi ſucceſſor, per [illegible] dictum.

5 *Fecerit*] κατ' ἀντι per conſequentiam, dum perfidè interfecit illos, quos ego in fidẽ meam receperã.

c Heb. *ponens ſanguines belli in pace*.

Deſignans] i. patrãs ejuſmodi cædem pacis tempore, quæ tãtùm tẽporibus belli convenit.

Ut repoſuit] i. cruentatum enſem in vaginam repoſuit & cruentatis pedibus ambulavit, neque eo nomine magis affectus eſt, quàm ſi nihil commiſiſſet. d Heb. *ſanguines belli*.

24 ‖ Qua-

24 Quapropter nunc ut vivit Jehova qui ſta-
bilivit me, & collocavit me in ſolio Davi-
dis patris mei, quiq; paravit mihi domum,
quemadmodum locutus eſt hodie morte af-
ficietur Adonija.
25 Mittens igitur rex Schelomo *juſſit eum oc-
cidi* per Benajam filium Jehojadahhi, qui ir-
ruit in ipſum ita ut moreretur.
26 Ebjathari autem ſacerdoti edixit rex;
'Hhanathothas abi ad agrũ tuum, nam g re-
us mortis tu es: attamen hoc die non afficiam
te morte quia portaſti arcam domini Jeho-
væ, coram Davide patre meo: & quia 'af-
flixiſti te in omnibus quibus afflictus eſt pa-
ter meus.
27 Sic ejecit Schelomo Ebjatharem ne eſſet
ſacerdos Jehovæ: 'ut impleret verbum Je-
hovæ, quod locutus fuerat contra domum
Hheli Schilunte.
28 Rumore autem hoc perveniente uſque ad
Joabum (Joab enim declinabat poſt Adoni-
jam, quamvis poſt Abſchalomum non de-
clinaſſet:) fugiens Joab ad tentorium Jeho-
hovæ, prehendit cornua altaris.
29 Cumq; nuntiaretur regi Schelomoni: 'fu-
git Joab ad tentorium Jehovæ, & ecce *eſt*
prope altare:
30 Miſit Schelomo Benajam filium Jehoja-
dahhi, dicens: abi irrue in eum.
31 Nam cùm venienti Benajæ ad tentorium
Jehovæ, & edicenti ei, ſic edicit rex: egre-
dere, dixiſſet, nequaquam: ſed hîc mori-
ar: & retuliſſet Benaja regi rem dicens, ita
locutus eſt Joab & ita reſpondit mihi:
32 Dixit ei rex, 'fac quemadmodum locutus
eſt, & irrue in eum, deinde ſepeli eum: ut a-
moveas [h] culpam ſanguinis immeriti, quem
effudit Joab, a me, & a domo patris mei.
33 Et [i] retorqueat Jehova 'ſanguinem ejus
in caput ejus: qui irruit in duos homines
juſtiores & meliores ſe, & occidit eos gla-
dio, patre meo Davide ignorante: Abne-
rum filium Neri principem militiæ Jiſraëlis,
& Hhamaſam filium Jetheri principem mi-
litiæ Jehudæ.
34 Sic reverſis cædibus eorum in caput Joa-
bi, & in caput 'ſeminis ejus in ſeculum: Da-
vidi, id eſt, ſemini ejus & domui ejus ac ſo-
lio ejus ſit pax uſque in ſeculum a Jehova.
35 Itaque aſcendens Benaja filius Jehojada-
hhi irruit in eum & morte affecit: deinde
ſepultus eſt domi ſuæ in deſerto.
36 Tum præpoſuit rex Benajam filium Jeho-
jadahhi loco ejus exercitui: Tzadokum ve-
rò poſuit rex loco Ebjatharis.
37 Deinde mittens rex accerſivit Schimhhin,
& dixit ei: extrue tibi domum Jeruſchalai-
mis ut habites ibi: neq; egreditor inde huc
aut illuc.
38 Erit enim quo die egreſſus tranſieris tor-
rentem Kidronem ([k] certò ſcito te omnino
moriturum: ut [l] cauſa cædis tuæ ſit in capi-
te tuo.
39 Dixit autem Schimhhi regi, bona *eſt* res
iſta: quemadmodum locutus eſt dominus
meus rex, ita facturus eſt ſervus tuus: & cõ-
ſedit Schimhhi Jeruſchalaimis diebus
multis.
40 Fuit autem [m] exactis tribus annis, cùm fu-
giſſent duo ſervi Schimhhi ad Aciſchum fi-
lium Mahhacæ regem Gathi: & indicaſſent
Schimhhi *quidam* dicendo: ecce ſervi tui
ſunt Gathi.
41 Ut ſurgens Schimhhi ſtrato aſino ſuo abi-
ret, Gathum ad Aciſchum quæſitum ſervos
ſuos: rediensq; Schimhhi reduceret ſervos
ſuos Gatho.
42 Cùm itaque nuntiatum eſſet Schelomoni;
abiviſſe Schimhhin Jeruſchalaimis Gathũ,
& reverſum eſſe:
43 Mittens rex accerſivit Schimhhin, & dixit
ad eum: nónne juramento aſtrinxi te per Je-
hovam, & conteſtatus ſum te dicendo: quo
die exiens abieris huc aut illuc, certò ſcito
te omnino moriturum: dixerasque ad me,
bona *eſt* hæc res quam audio.
44 Quare ergo non obſervaſti juramentum
Jehovæ, & præceptum quod præceperam
tibi?
45 Deinde dixit rex ad Schimhhin, tu noſti
totum illud malum, cujus conſcius eſt ani-
mus tuus, quo affeciſti Davidem patrem
meum: retorquet autem Jehova malum
tuum in caput tuum.
46 Rex verò Schelomo benedictus & ſolium
Davidis erit ſtabile coram Jehova uſque in
ſeculum.
47 Tum præcipiente Rege Benajæ filio Je-
hojadahhi, egreſſus irruit in eum, ita ut mo-
reretur: ſic regnum 'ſtabilitum eſt in manu
Schelomonis.

Caput III.

*Schelomo filiam regis Ægypti uxorem ducit. De-
um ſingularibus ſacrificiis Gibhhone colit: ubi op-
tione a Deo in ſomnis data petendi quod vellet, pro-
ut petit, ſapientia divinitus donatur, etiam aliis
donis ſuprà quàm petierat cumulatæ: quia, in judi-
cio litigantium inter ſe mulierum apparere incipi-
ens, autoritatem ei & reverentiam magnam apud
ſubditos conciliat.*

1 JUNXIT autem ſe affinitate Schelomo
cum Parhhone rege Ægypti: & 'accipi-
ens filiam Parhhonis duxit eam 'in civi-
tatem Davidis: 'donec abſolviſſet ædificare
'domum ſuam, & 'domum Jehovæ, ac 'mu-
rum Jeruſchalaimorum circumquaque.
2 Tantummodò pupulus ſacrificabant in 'iſtis
excelſis: cùm nondum ædificata fuiſſet do-
mus nomini Jehovæ, tantiſper-dum fuerunt
dies iſti.
3 'Amabat enim Schelomo Jehovam, ambu-
lando in ſtatutis Davidis patris ſui: tantum-
modò in iſtis excelſis, ipſe ſacrificabat &
adolebat.
4 Cùm itaque abiens rex Gibhhonem ad ſa-
crificandum ibi: eò quòd eſſet 'excelſum
magnum: mille holocauſta obtuliſſet Sche-
lomo in altari illo:
5 Gibhhone apparuit Jehova Schelomoni
per ſomnium 'eadem nocte: dixitque Deus:
pete, quid daturus ſum tibi?
6 Cui dixit Schelomo: tu exercuiſti erga ſer-
vum tuum Davidem patrem meum benig-
nitatem magnam: cùm ambularet coram te
a fideliter ac juſtè & recto corde erga te:

47 *Stabilitum*] *ſublatis rerum innovatoribus.*

1 *Accipiens filiam*] prius populo Dei profeſſione fidei conjunctam: aliter enim prohibebatur Deut. 7.3. Nam hæc a Schelomone geſta eſſe in principio regni ejus, cùm adhuc amaret Deum, verſus 3 oſtendit: & Pſal. 45. & libro canticorum confirmatur. *In civitatem*] ubi regiam ſuam habebat: ſed anguſtiorem quàm ut tantam reginam cum ejus comitatu commodè caperet. *Donec abſolviſſet*] ut infrà cap. 7. 8. *Domum ſuam*] de qua infra 7. 2. & ſequentibus. *Domum Jehovæ*] de qua 6. *Murũ*] Inf. 9. 15. & 19. 2 *Iſtis*] quæ commemorantur in hoc capite, nempe Gibhhone ubi erat tabernaculum 2. Chron. 1. 3. & Jeruſchalaimis ubi erat arca 2. Schem. 6. verſic. 17. 3 *Amabat*] Ideo neque ipſe alibi offerebat, neq; alios offerre patiebatur. ‖ 2 Chr. 1. 6. 4 *Excelſum*] ubi ordinarium erat cultus divini exercitium, & altare jugis holocauſti 2. Chr. 1. 3. 5 *Eadem*] qua proximè ſacrificium Schelomonis præſentata eſt, 2. Chro. 1. 7.
a Heb. *in fide & in juſtitia & in rectitudine cordis.*

ſervaſtique ei benignitatem hanc maximã,
quòd dederis ei filium ſedentem in ſolio
ejus, ut *eſt* hodierno die.
7 Nunc enim Jehova Deus mi, tu conſtitu-
iſti *me* ſervum tuum regem loco Davidis pa-
tris mei: quamvis ego puer parvus neſciam
ᵃprocedere & redire.
8 Servum, inquam, tuum in medio populi tui
quem elegiſti: populi multi, qui neque nu-
merari neque ſupputari poteſt præ multitu-
dine.
9 Da igitur ſervo tuo ᵇ animum intelligen-
tem ad judicandum populum tuum, diſcer-
nendo inter bonum & malum: quis enim
poſſet judicare hunc populum tuum ᶜ nu-
meroſiſſimum?
10 Qui ſermo cùm bonus videretur in oculis
ᵈ Jehovæ: quòd petiiſſet Schelomo rem
hanc:
11 Dixit Deus ad illum: eò quòd petiiſti rem
iſtam: & non petiiſti tibi dies multos: neq;
petiiſti tibi divitias: neq; petiiſti ᵉ vitam in-
imicorum tuorum: ſed petiiſti tibi diſcre-
tionem ad intelligendum judicium:
12 Ecce facio ſecundum ſermonem tuum:
ecce do tibi animum ſapientem & intelli-
gentem: adeò ut ᶠ par non fuerit tibi ante
te, & poſt te non ſurrecturus ſit par tibi.
13 Inſuper etiam, quod non petiiſti do tibi,
tum divitias tum gloriam: adeò ut non ſit
par tibi ullus inter reges omnibus diebus
tuis.
14 Quòd ſi ambulaveris per vias meas, ob-
ſervando ſtatuta mea, & præcepta mea,
quemadmodum ambulavit David pater tu-
us: etiam prolongabo dies tuos.
15 Deinde expergefacto Schelomone, cùm
ecce *adeſſet* ſomnium: venit Jeruſchalai-
ma, ubi ſtans coram arca fœderis Jehovæ,
obtulit holocauſta, & fecit euchariſtica,
deinde fecit convivium omnibus ſervis
ſuis.
16 Tum venientes duæ mulieres cauponæ
ad regem: ſteterunt coram eo.
17 Dixitque mulier illarum una, *attende* ad
me domine mi: ego & mulier hæc habita-
mus in domo eadem: & peperi apud eam in
eadem domo.
18 Fuit autem die tertio a partu meo, cùm
peperiſſet etiam mulier hæc: & eſſemus u-
nà, nullus extraneus eſſet nobiſcum, in ea-
dem domo: præterquam nos duæ in eadem
domo,
19 Ut moreretur filius mulieris hujus noctu:
eò quòd incubuiſſet ei.
20 Quapropter ſurgens media nocte, accepit
filium meum a ᵍ latere meo, ancilla tua dor-
miente, & collocavit eum in ſinu ſuo: fili-
um autem ſuum mortuum collocavit in ſi-
nu meo.
21 Cumque ſurgerem mane ad lactandum fi-
lium meum, ecce mortuus erat: ſed animad-
verti de eo mane, quòd ecce non eſſet fili-
us meus quem pepereram.
22 Dixit verò mulier illarum altera, nequa-
quam: ſed filius meus *eſt*, qui vivit, filius
verò tuus qui mortuus eſt: illa verò dice-
bat, quin-imò filius *eſt* tuus, qui mortuus eſt,
& filius meus qui vivit: ſic loquebantur co-
ram rege.

7 *Procedere*] i. obire functionem meam: vide Num. 27.17.

b Heb. *cor: ſic deinceps.*

c Heb. *gravem: ut* Num. 20, 20.

d *vel domini, ut in quibuſdam exemplaribus.*

e Heb. *animam.*

12 *Animum*] ad intelligenda & præſtanda quæ ſunt officii tui.

f Heb. *ſicut tu: ſic deinceps.*

15 *Adeſſet*] i. abeunte ſomno ſentiret illud ſomnium non fuiſſe ſomnium evanidum: ſed ornatum ſe eſſe donis, quæ in ſomnio promiſſa fuerant.

16 *Cauponæ*] quæ ſimul cauponariam exercebant: nam meretrices fuiſſe credibile non eſſet: cùm quia regnum inde a temporibus Davidis bene conſtitutum erat, tum quia non fuiſſent auſæ coram Schelomone Deum amante, & tum adhærente Legi ad agendum cauſam ſuam comparere.

g Heb. *a prope me.*

23 Tum dixit rex: hæc dicit, hic *eſt* filius me-
us qui vivit, filius autem tuus qui mortuus
eſt: ſed illa dicit, quin imò *eſt* filius tuus qui
mortuus eſt, filius autem meus qui vivit.
24 Quare edixit rex, accipientes mihi gladi-
um *afferte*: qui attulerunt gladium ante re-
gem.
25 Quibus dixit rex: ſcindite natum iſtum
qui vivit in duas partes: & date ejus dimi-
dium *uni*, dimidiumque alteri.
26 Sed mulier illa cujus erat filius qui vive-
bat, allocuta eſt regem (æſtuabant enim vi-
ſcera ejus erga filium ſuũ) ac dixit, *attende* ad
me domine mi: date huic natum iſtum qui
vivit, & ʰ minimè afficite eum morte: illa
verò dicebat, neque mihi, neq; tibi ſit: ſcin-
dite.
27 Tunc pronuntiavit rex dicens: date illi na-
tum iſtum qui vivit, & minimè eum morte
afficite: illa mater ejus eſt.
28 Cumque audirent omnes Jiſraëlitæ judi-
cium hoc, quod judicaverat rex, timuerunt
a facie regis: videbant enim ſapientiam Dei
in ⁱ eo eſſe ad exercendum judicium.

Caput IIII.

Schelomo toti Jiſraëli imperans regnum ordinat, de adminiſtratoribus, annonæ curatoribus, equis & copiis ordinariis providens: ita ut ſui tranquillè agerent: vicini ei obtemperarent, & longinqui ejus ſapientiæ fama ad eum confluerent.

1 ERAT autem rex Schelomo, rex ſuper
totum Jiſraëlem.
2 Et hi ſunt principes qui erant ei: Hha-
zaria filius Tzadoki præſes.
3 Elichoreph & Achija filii Schiſchæ, ſcribæ:
Jehoſchaphath filius Achiludis ᵃ a memo-
ria.
4 Benaja filius Jehojadahhi præfectus mili-
tiæ: Tzadok verò & Ebjathar ſacerdo-
tes.
5 Et Hazarja filius Nathanis præfectus ᵇ Si-
tarchis: & Zabud filius Nathanis præſes,
amicus regis.
6 Et Achiſchar præfectus domui: & ᶜ Ado-
niram filius Hhabdæ præfectus delectui.
7 Erantque Schelomoni duodecim Sitarchi
ſuper totum Jiſraëlem qui ſubſtentabant
regem & familiam ejus: menſem quotan-
nis erat uniuſcujuſque ſuſtentare *eam*.
8 Quorum hæc ſunt nomina: filius Churis in
monte Ephrajimi.
9 Filius Dekeri in Makatzo, & Schahhalbi-
mis & ᵈ Bethſchemeſcho: Elone quoque
Bethchanane.
10 Filius Cheſedi in Arubbothis: ipſius erat
Soco & tota terra Chepheri.
11 Filii Abinadabi totus tractus Dori: Taph-
ath filia Schelomonis erat ei uxor.
12 Bahhanæ filii Achiludis Tahhanac & Me-
giddo: & tota Beth-Schean quæ eſt prope
Tzartanem infra Jizrehhelem, a Beth-
Scheane uſq; Abel-Mecholam, uſque ultra
Joknehhamum.
13 Filii Geberi in Ramothis Gilhhadis erant

poſſeſſus a Chephero filio Aſchuris. 1. Chr. 4. 6. 11 *Dori*] deinceps, Joſ. 17.11. 12 *Tahhanac*] ibidem. *Tzartanem* vide *Abel-Mecholam*] vide Judic. 7.22. *Joknehhamum*] in Joſ. 19.11. & 21.34.

villæ Jairis filii Menaſchis quæ ſunt in Gil-
hhade, ejus erant tractus ' Argobi, qui *eſt* in
Baſchane ſexaginta civitates magnæ, *mu-*
nita muro & vecte chalybeo.
14 Achinadab filius Hiddonis erat in ' Ma-
chanajimis.
15 Achimahhatz in Naphthali: ipſe quoque
acceperat Boſematham filiam Schelomo-
nis in uxorem:
16 Bahhana filius Chuſchai in Aſchere & ' in
ſuperioribus *partibus*: Jehoſchaphat filius
Paruachi in Jiſſaſcare.
17 Schimhhi filius Elæ in Binjamine:
18 Geber filius Uri ' in terra Gilhhadis: terra
Sichonis regis Emoræi & Hhogi regis Ba-
ſchanis: hic Sitarchus unus qui præerat ' illi
terræ.
19 Jehuda & Jiſraël multi, ut arena quæ eſt
ad mare in multitudinem: comedebant &
bibebant & lætabantur.
20 Schelomo autem erat dominans in omnia
regna ab ipſo ' flumine *ad* terram Peliſch-
teorum, & uſque ad terminū Ægyptiorum:
offerebant munus & ſerviebant Schelomo-
ni omnibus diebus vitæ ejus.
21 Eratque cibarium Schelomonis in diem
unum ' triceni Cori ſimilæ, & ſexageni Co-
ri farinæ.
22 Deni boves pingues, & viceni boves paſ-
cuales & centenæ pecudes: præter cervos
& capreas & damas, denique ' lectiſſima
quæque ᵃ altilia.
23 Nam ipſe dominabatur in tota citeriore
parte fluminis a ' Tiphſacho ad ' Hhazzam,
in omnes reges qui erant citra ipſum flumē:
& pax erat ei ab omnibus ᵍ lateribus ſuis
circumquaque.
24 Adeò ut conſideret Jehuda & Jiſraël ſe-
curè quiſque ' ſub vite ſua & ſub ficu ſua, ' a
Dane Beerſchebahhum uſq;: omnibus die-
bus Schelomonis.
25 Erantq; Schelomoni ' quadraginta millia
præſepiorum equilium, ad equitatum ejus:
& ad duodecies mille equites.
26 Suſtentabantq; Sitarchi illi regem Sche-
lomonem, & omnes qui appropinquabant
ad menſam regis Schelomonis, quiſq; men-
ſe ſuo: non ſinebant deſyderari quicquam.
27 Hordeum autem & ſtramen in equos, & in
' angarios: afferebant ad locum ubi erant:
quiſque pro ratione ſua.
28 Præterea indidit Deus ſapientiam Sche-
lomoni, & intelligentię multū admodum: &
amplitudinem animi, ſecundum *amplitudi-*
nem arenæ, quæ *eſt* in littore maris.
29 Erat enim ſapientia Schelomonis major,
' quàm ſapientia omnium orientalium: &
quàm omnis ſapientia Ægyptiorum.
30 Sapientior etiam fuit omnibus ' ſuis homi-
nibus: Ethane ' Ezrachæo, & Hemane, &
Calcole, & ʰ Dardahho filiis Macholis:
ⁱ pervaſitque nomen ejus in omnes gentes
circumquaque:
31 Et elocutus eſt ' ter mille ſententias: fue-
runtque cantica ejus quinque ſupra mille.
32 Elocutus etiam eſt de plantis a cedro quæ
eſt in Libano uſque ad ' muſcum, qui prodit e
pariete: denique elocutus eſt de jumentis,
& de volucribus, & de reptilibus, & de piſ-
cibus.
33 Quam ob rem veniebant ex omnibus po-
pulis ad audiendam ſapientiam Schelo-
monis: ab omnibus regibus terrę, qui audi-
erant de ſapientia ejus.

Caput V.

Schelomo a Chiramo per nuntios ſalutatus, ju-
vari ab ipſo petit ad materiam pro ſtructura templi
parandam: quod Chiram certis conditionibus mer-
cedem accipiens, cum Schelomone paciſcitur & præ-
ſtat. Schelomo autem operarios ſuppeditat ad un-
cliis præfectis & curatoribus.

1 Miſerat autē Chiram rex Tyri ſer-
vos ſuos ad Schelomonē: cùm audi-
tet *Jiſraëlitas* unxiſſe eum in regem
loco patris ejus: ‖ ' amicus enim fuerat Chi-
ram Davidi omnibus diebus ejus.
2 Quapropter miſit Schelomo ad Chiramum
qui dicerent:
3 Tu noviſti Davidem patrem meum non po-
tuiſſe ædificare domum nomini Jehovæ Dei
ſui, ᵃ ' propter bellatores qui circundabant
eum: donec poneret Jehova illos ſub plan-
tis pedum ejus.
4 At nunc quietem dedit Jehova Deus meus
mihi circumquaque: non *eſt* adverſarius,
neque *eſt* ' occurſus mali.
5 Quam ob rem ecce ᵇ cogito ædificare do-
mum nomini Jehovæ Dei mei: quemadmo-
dum prædixit Jehova Davidi patri meo,
dicendo, filius tuus quem ponam pro te in
ſolio tuo, ipſe ædificaturus eſt iſtam domum
nomini meo.
6 Nunc ergo præcipe ut ſuccidant mihi ce-
dros e Libano & ſervi mei erunt cum ſervis
tuis: mercedem autem ſervorum tuorum
daturus ſum tibi prorſus prout dixeris: tu e-
nim noſti non eſſe inter nos quemquam pe-
ritum ad cædendum ligna ut ſunt Tzido-
nii.
7 Fuit autem cùm audiens Chiram verba
Schelomonis: lætaretur valde: ut diceret:
benedictus Jehova hoc tempore, qui præ-
fecit pro Davide filium ſapientem populo
multo iſti.
8 Et miſit Chiram ad Schelomonem qui di-
cerent: audivi quorum cauſā miſiſti ad me:
ego effecturus ſum omnem voluntatem tu-
am, quod ad ligna cedrina, & quod ad ligna
abiegna.
9 Servi mei deducent a Libano ad mare, &
ego diſponens ea ratibus, per mare *mittam*
uſque ad locum quem miſeris *ſignificatum*
mihi, ut ibi diſparem ea & tu auferas: tu vi-
ciſſim facito voluntatem meam dando ci-
bum familiæ meæ.
10 Itaque dabat Chiram Schelomoni ligna
cedrina & ligna abiegna ᶜ prorſus ut vole-
bat.
11 Schelomo autem dabat Chiramo ' vicies
millenos coros tritici in cibum pro fami-
lia ejus & vicies coros olei tuſi: ita dabat
Sche-

30 *Suis hominibus*] Jiſraëlitis. *Ethane &c.*] de quibus 1. [illegible] *Ezrachæo*] qui Zeracho progenitus eſt, quem Juda ſuſcepit e Ta[illegible] h *Dardahho*: 1. Chro. 2. 6. i Heb. *fuit*. 31 *Ter mille &c.*] [illegible] liberalium artium & ſcientiarum, quibus orientales & Aegyptii [illegible] collecta & in Eccleſiæ theſaurum importata ſunt, quæ Pro[illegible] Eccleſiaſtis, & canticorum libris continentur: reliqua de quibus etiam [illegible] commiſſa interciderunt, vide infrà 11. 41. in annotatione.

33 *Muſcum*] vide Eccl. 12. 12. id eſt, a maxima ad minima.

‖ 2. Chron. 2.
1 *Amicus enim*] quam cum Davide contraxerat amicitiam 2. Schem. 5. 11. & 1. Chron. 14. 1. nunquam interrupit.
a Heb. *propter belli viros*.
3 *Propter bellatores*] vide 2. Schem. 7. 5.
4 *Occurſus mali*] quod ſit mihi impedimento.
b Heb. *dico, ſubaudi apud me: ſic* Exodi 2. 14. 2. Schem. 7. 13.
c Heb. *ſecundum voluntatem ejus*.
11 *Vicies millenos coros &c.*] & totidem hordei ac vini, 2. Chron. 2. 10. ſynecdoche: de coro vide ſupra 4. 22.

d Heb. *impoſuit tributum perſonale ipſo deſcriptionis capite.*
e Heb. *mutationibus.*
15 *Septuagies mille*] hi omnes peregrini erant ut apparet 2. Chron. 2. in fine.
16 *Præter principes*] id eſt, præter peregrinos illos ter mille, de quibus 2. Chron. 2. ſecundo & ultimo ver. quos curatores illi Jiſraelitæ, de quibus ver. 13. præfecerant centū quinquaginta millibus operariis: ita ut eſſent e tribus millibus ſinguli quinquagenis operariis præfecti: ſexcenti verò reliqui alternis ab his tribus millibus rationem exigerent, ſinguli ab eorum denis. Ideo hic trecenti tantum tribus millibus adduntur: in Chronicis autē ſexcenti, annumeratis etiam trecentis, qui vicarias operas præſtabant. f *Vel raros*, ut 1. Schem. 3. 1. & infra 7. 9. & 10. 17 *Pretioſos*] non quidem gemmas, ſed tamen in genere ſuo forma & magnitudine præſtantes. 18 *Giblei*] vicini Tzidoniis.

Schelomo Chiramo de anno in annum.
12 Cùm ergo dediſſet Jehova ſapientiam
Schelomoni, quemadmodum promiſerat ei:
& eſſet pax inter Chiramū & inter Schelo-
monē, ita ut paciſcerentur fœdus ambo ipſi:
13 d Indixit rex Schelomo delectū in toto Jiſ-
raēle: fuitq; delectus triginta milliū virorū.
14 Quorum mittebat ad Libanū decies mil-
lenos in menſem e alternis: menſem erant
in Libano: duos autem menſes *quiſque* domi
ſuæ: Adoniram autem præerat illi delectui.
15 Erant quoq; Schelomoni ' ſeptuagies mille
bajuli: & octuagies mille putatores in illo
monte.
16 ' Præter principes curatorū Schelomonis,
qui præerant illi operi, ter mille trecenti: qui
dominabātur populo, faciētibus opus illud.
17 Et præcipiente rege devexerunt lapides
magnos, lapides f ' pretioſos: ad fundandum
domum illam, lapides cæſos.
18 Dolabātq; ſtructores Schelomonis, & ſtru-
ctores Chirami, atq; ' Giblei: ſic præparabant
ligna & lapides ad ædificandum domum.

Caput VI.

Schelomo templum Deo ſumptuoſiſſimum, cujus magnitudo, partes & ornamentum deſcribitur, abſolvit ſeptem annorum ſpatio.

1 *Quadringenteſimo*] hos annos ita colli gesti in deſerto 40. Deut. 1. 3. ſub Jehoſchuhha 17. Judicibus 299. Heli, Schemuele & Schaule 80. Davide 40. quibus additi quatuor anni Schelomonis hunc numerum efficiunt.
Zivo] qui reſpondet majori ex parte Aprili.
Secundus] ex Dei inſtituto, Exodi 12. 2.
a Heb. *ædificavit*: ſic Gen. 5. 32. & infrà ver. 37. prout exponitur 2. Chron. 3. 1.
2 *Cubitorum*] ſacrorum & Geometricorum in metiendis corporibus ſolidis receptorum: nam ideò dicuntur primatii 2. Chro. 3. 3. vide infra 7. 2. & 15. & Numer. 35. 5.
3 *Et porticus*] duæ tantùm dimenſiones hic ponuntur longitudinis & latitudinis: altitudinis verò deſcribitur 2. Chron. 3. 4.
b Heb. *feneſtras proſpectuum clauſorum.*

1 Deinde fuit ' quadringenteſimo octu-
ageſimo anno ab egreſſu Jiſraēlitarum
e terra Ægypti, anno quarto, menſe
' Zivo (is menſis *eſt* ' ſecundus) regni Sche-
lomonis ſuper Jiſraēlem: ut a ædificare inci-
peret domum Jehovæ.
2 Domus autem quam ædificavit rex Schelo-
mo Jehovæ, *fuit* longitudine ſua ſexaginta
' cubitorum, & viginti latitudine ſua: trigin-
ta verò cubitorum altitudine ſua.
3 ' Et porticus erat ante templum domus vi-
ginti cubitorum longitudine ſua ſecundum
frontem latitudinis domus: decem cubito-
rum latitudine ſua ante domum.
4 Et fecit domui feneſtras b ' proſpectui ac-
commodas ' clauſas.
5 Et ædificavit ad murum domus ' ſubſtru-
ctionem circumquaque: ' ad muros ipſi-
us domus circumquaque templo & adyto:
fecitque ' alas circumquaque.
6 Subſtructio ima *erat* quinque cubitorum
latitudine ſua, & mediana ſex cubitorum
latitudine ſua, tertiana verò ſeptem cubito-
rum latitudine ſua. nam ' contracturas indi-
derat domui circumquaque extrinſecus, ' ne
hærerent muris domus.
7 Domus autem cùm ædificabatur, c ' lapide
integro ut fuerat advectus ædificabatur:
' neque mallei aut ſecuris, *aut* ullum inſtru-
mentum ferreum auditum eſt in illa domo
cùm ædificaretur.
8 Porta ad ' alæ medianum erat in latere do-
mus ' dextero: qua per cochleas aſcende-
bant ad medianum, & a mediano ' ad terti-
ana *cubicula.*
9 Ædificata itaque domo illa atque abſolu-
ta: ' obtexit domum ipſam d cantheriis, &
coaxationibus cedrinis.
10 Ædificavit autem ſubſtructionem quamq;
circa totam domum quinis cubitis altitudi-
ne ſua: ' quam adjecit domui lignis cedrinis.
11 Tum fuit verbum Jehovæ ad Schelomo-
nem, dicendo.
12 Hæc, quam tu ædificas, ' domus illa eſt: ſi
ambulaveris in ſtatutis meis, & judicia mea
exercueris, ac obſervaveris omnia præcepta
mea ambulando in eis: utiq; præſtabo ver-
bum meum erga te, quod ' elocutus ſum Da-
vidi patri tuo.
13 Et habitabo inter Jiſraēlitas, neque dere-
linquam populum meum Jiſraēlem.
14 Cùm itaque ædificaſſet Schelomo domum
iſtam, & abſolviſſet eam,
15 e Contabulavit muros ipſius domus intrin-
ſecus f tabulis cedrinis: a ſolo domus uſque
g tegmen murorum obduxit ligno intrinſe-
cus: obduxit etiam ſolum ipſum ' domus
tabulis abiegnis.
16 Contabulavit verò viginti cubitos ad late-
ra ipſius domus tabulis cedrinis, ' a ſolo uſq;
ad ipſos muros: contabulavit, inquam, ' ipſi
intra adytum in ſancto ſanctorum.
17 Quadraginta autem cubitorum erat do-
mus illa: illud templum anterius.
18 Et h ad cedros domus intrinſecus erant i in-
ciſæ colocynthides & aperti flores: omnia
erant cedrina, ' nullus lapis conſpiciebatur.
19 Adytum quoque intra domum intrinſecus
paravit: ad collocandum ibi arcam fœdetis
Jehovæ.
20 Quod autem ad interiorem partem adyti,
viginti cubitorum erat longitudo, & viginti
cubitorum latitudo, ac viginti cubitorum
altitudo ejus, quam obduxit auro k ' aſſerva-
to: obduxit etiam ' altare cedrinum.
21 Cumque obduxiſſet Schelomo hanc do-
mum intrinſecus auro aſſervato: l fecit in-
terjectum *parietem* præter ' funes aureos an-
te adytum, quem ſimiliter obduxit auro.
22 Ita totam domum ipſam obduxit auro,
donec abſolveretur tota domus: ſimiliter
totum altare illud quod erat ' ad adytum
obduxit auro.
23 Fecit autem in ipſo adyto duos Cerubinos
e lignis m oleoſis: decem cubitorum altitu-
do n utriuſque *eorum.*
24 Et quinque cubitorum erat ala Cerubini
una: ſimiliter quinque cubitorum ala Ce-
rubini altera: decem cubiti *erant* ab extre-
mitate alæ cujuſque, uſque ad extremitatem
alę ſuæ *alterius.*
25 Sic decem cubitorum Cerubinus alter e-
rat: menſura eadem & proportio eadem
ambobus Cerubinis.
26 Altitudo Cerubini unius decem cubito-
rum, & ſimiliter Cerubini alterius.
27 Diſpoſuit autem iſtos Cerubinos intra ' do-
mum intimam ita ut expaſſis alis cerubi-
norum attingeret ala unius murum hanc, &
ala

4 *Proſpectui accomodas*] id eſt, e lato contractas utrinque uſque ad mediam craſſitiem muri: ea enim ratione commodiùs lux undequaque intromittitur. *Clauſas*] vitro, ad arcendas cœli injurias. Sic interpretatur R. Jehuda ſcriptor antiquiſſimus, cujus ſententiam ex vocum etymo reliquis omnibus præferimus. 5 *Subſtructionem*] id eſt, ſolum cujuſq; contignationis: vide ver. 6. *Ad muros*] a parte exteriore. *Alas*] id eſt, extantes muros alarum inſtar, ad alteram partem ſubſtructionis ſuſtinendam. 6 *Contracturas indiderat*] id eſt, quinto quoque cubito aſſurgentis muri craſſitiem ejus deminuerat cubito uno extrinſecus, ut projecturę illæ muri eſſent cubilia ſubſtructionis trabibus. *Ne hærerent*] id eſt, ut exemptiles eſſent ſine damno templi, & tantum projecturis incumberent. c Heb. *advectionis* lapide. 7 *Lapide integro*] id eſt, prorſus affabre facto antequam adveheretur, ut ſequentia explicant. *Neque mallei*] id eſt, inſtrumenta illa quæ ad tundendos, dolandos, & cælandos lapides adhiberi ſolent.

alæ Cerubini alterius attingerent murum alterum: alæ verò eorum versus medium domus attingerent [n] altera alteram.
28 Et obduxit iſtos Cerubinos auro.
29 Omnes autem muros iſtius domus [p] circuitu inciſo, ſculpturis inciſurarum Cerubinorum & palmarum, & apertorum florum intrinſecus & [q] extrinſecus.
30 Solum quoque domus obduxit auro [r] intus & extra.
31 Et in porta adyti fecit fores e lignis oleoſis: ſuperliminare cum poſtibus [s] quinta *parietis*.
32 In his autem binis foribus e lignis oleoſis incidit cæſuras Cerubinorum, & palmarum, & apertos flores, quos obduxit auro: obduxit etiam ſuper Cerubinos & ſuper palmas aurum.
33 Et ſimiliter fecit portæ templi poſtes e lignis oleoſis: [t] e quarta *parietis*.
34 Et binas fores e lignis abiegnis: duæ [q] valvæ foribus unis verſatiles, ac duæ valvæ inciſæ foribus alteris verſatiles.
35 Incidit enim Cerubinos & palmas ac apertos flores: quæ obduxit auro, [r] adaptato ad earum ſcalpturam.
36 Poſteà ædificavit [s] atrium interius tribus ordinibus *lapidum* cæſorum: & ordine ſectarum cedrorum.
37 Anno quarto [f] cœpta eſt fundari domus Jehovæ menſe Zivo.
38 Anno verò undecimo menſe [t] Bule (is menſis *eſt* [u] octavus) abſolvit domum hanc cum omnibus rebus ejus, & ſecundum omnes rationes ejus: ita ædificavit eam ſeptem annis.

Caput VII.

Privata Schelomonis ſtructura & publicæ: Deinde religioſum opificium Columnarum, Lacus, Baſium cum labris, & inſtrumentorum eò pertinentium ex ære: Poſtremò res aureæ ad Dei cultum & honorem comparatæ deſcribuntur.

1 POSTEA domum ſuam ædificavit Schelomo tredecim annis: [a] quibus abſolvit totam [b] domum ſuam.
2 [c] Deinde ædificavit domum [d] ſaltus Libani [e] centum cubitorum longitudine, & quinquaginta cubitorum latitudine, & triginta cubitorum altitudine: [f] ſuper quatuor ordines columnarum cedrinarum, [g] & trabes cedrinas impoſitas columnis.
3 Et [h] tectum cedrinum ſupernè ſuprà [a] [i] contabulationes, quod *erat* ſupra columnas, quadraginta quinque: quindenas ordine.
4 Et proſpectuum [k] tres ordines, [l] quorum aſpectus ad aſpectum *dirigebatur*, [b] [m] triplici ſerie.
5 Et omnes portas cum poſtibus quadratas
[c] jugumento: & [n] directuram aſpectus ad aſpectum triplici ſerie.
6 Præterea [o] porticum columnarum fecit, [p] quinquaginta cubitorum longitudine, & triginta cubitorum latitudine: ita ut porticus eſſet ſecundum aſpectum illarum, id eſt, columnæ & columen ſecundum aſpectum [q] illarum.
7 ITEM [r] porticum tribunalis ubi judicabat, porticum, *inquam*, judicii fecit: quod obtectum erat cedro, [d] a ſoli parte una ad alteram.
8 Poſteà domui ſuæ ubi habitabat, atrium [s] alterum [t] interius iſta porticu, opere huic ſimile erat: [u] domum quoque filiæ Parhhonis fecit quam duxerat Schelomo, ſimilem porticui iſti.
9 [x] Omnia hæc *erant* e lapidibus [e] pretioſis, [y] ſecundum dimenſiones *unius* cæſi lapidis, ſectis ſerra intrinſecus & extrinſecus: idque a fundamento uſque ad [f] [z] præcinctiones, etiam extrinſecus: *omnia inquam*, uſque ad atrium [a] magnum.
10 Fundatio quoque *erat* e lapidibus pretioſis, lapidibus magnis, lapidibus denûm cubitorum, & lapidibus octonûm cubitorum.
11 Similiter supernè e lapidibus pretioſis, ſecundum dimenſiones *unius* lapidis cæſi, & cedro.
12 Denique atrio magno circumquaq; , tres erant ordines lapidis cæſi, & ordo trabium cedrinarum: ſimiliter atrio domus Jehovæ [b] interiori, & porticui ejuſdem domus.
13 Miſit quoque rex Schelomo, ut aſſumeret [g] Chiramum e Tyro.
14 (Is erat filius mulieris viduæ, [c] e tribu Naphtali, cujus pater vir [d] Tyrius fuerat faber ærarius:) eò quòd plenus eſſet, peritia & intelligentia ac notitia ad faciendum omne opus [e] ex ære: [§] qui veniens ad regem Schelomonem fecit totum opus ejus.
15 Formavit enim duas columnas æreas: [f] octodecim cubitorum erat altitudo columnæ unius, [g] quam filum duodecim cubitorum cingebat: etiam columnam ſecundam.
16 Et [h] duo coronamenta fecit ad imponendum ſummitatibus columnarum e fuſo ære: [i] quinque cubitorum altitudo coronamenti unius, & quinque cubitorum altitudo coronamenti alterius.
17 [h] [k] Encarpi opere implexo, faſciæ opere catenato ipſis coronamentis, quæ erant in ſummitate columnarum: [l] ſeptem coronamento uni, & ſeptem coronamento alteri.
18 Quæ aptavit ad ipſas columnas: [m] deinde duos ordines circumquaque ſuper encarpum unum, ad tegendũ coronas, quæ impo-

[Left margin, partly cut off:] … *Conſtitutionem*] communium, quales adhibebantur in rebus non ſacris: alioqui … domus iſta domo Dei: vide ſuprà 6. 2 *Super quatuor*] hæc … contignatio. *Et trabes cedrinas*] hoc eſt, ſolum medianæ contignationis … impoſitæ quadraginta quinque columnæ, de quibus ver. 3. efficiebant … contignationem. 3 *Tectum cedrinum*] tertia & ſumma contignatio. a Heb. *laterarum ſuprà* 6.25. *Contabulationes*] quibus mediana … circumſepta erat. 4 *Tres ordines*] In ſingulis contignationibus fenestrarum ordines ad proſpiciendum. *Quorum aſpectus*] id eſt, inter ſe … & convenienter in ſingulis contignationibus ſuperiores inferioribus ad perpendiculum reſpondebant. b Heb. *tribus vicibus: ſic ver.* 5. …] id eſt, æquè in longitudinis latera duo atque in altitudinem feneſtræ … reſponſum.

14 *E tribu Naphtali*] etiamſi mater e tribu Danis erat 2 Chron. 2.14. *Tyrius*] i. incola Tyri: genere tamen Judæus. *Ex ære*] ſynecdoche: ibidem. § 2. *Chro.* 3.15. 15 *Octodecim cubitorum*] ſacrorum, id eſt, triginta ſex communium: quamobrem in Chronicis trigeni quini cubiti tribuuntur cuique, quia de communibus ibi ſermo eſt: excipitur autem baſis, quæ unius cubiti communis altitudinis erat, quæ efficit trigeſimum ſextum cubitum. *Quam filum &c.*] ita ut diameter ejus eſſet quaternûm cubitorum. 16 *Duo coronamenta*] id eſt, epiſtilia, quorum partes erant ternæ: capitulum, abacus & corona. *Quinque cubitorum*] ſi tres iſtas partes comprehendas: nam capitulum unius cubiti erat: abacus unius: corona trium, ideò infrà verſic. 19. coronæ cum abaco quatuor cubiti tribuuntur: at 2. Reg. 25.20 coronæ ſoli tres cubiti. h Heb. *Perpheiaſtor opere perplexo.*
17 *Encarpi &c.*] Id eſt, totum capitulum ex florum, frondium ac fructuum implexu coronario incurſantium conſtabat, quaternis ordinibus qui veriorum faſciis redimiti erant. *Septem*] comprehenſis encarporum ac faſciarum ordinibus.
18 *Deinde duos ordines*] i. abacum duobus ordinibus malogranatorũ cinctum,

[Right margin:] c Heb. *unius aſpectus.* 5 *Directuram aſpectus*] id eſt, ita ut duorum laterum feneſtræ ex diametro ſingulæ ad ſingulas dirigerentur in ſingulis contignationibus. 6 *Porticum columnarum*] id eſt, conſtructam ex multis columnis, & tecturam illis impoſitam. *Quinquaginta*] ut ejus longitudo protenderetur in latitudinem domus. *Illarum*] ſcil. portarum, de quibus verſu 5. 7 *Porticum tribunalis*] nimirum Jeruſchalaimis ante domum ſuam, ubi forum conſtituit. Erat autem conjunctum huic foro atrium exterius pro populo ad forum accedente, ut colligitur ex verſu ſequente. d Heb. *ab hoc ſolo uſque ad illam ſolo extremitatem.* 8 *Alterum*] ab exteriori illo atrio, quod 2. Reg. 20.4. appellatur medianum. *Interius*] ſcil. inter ipſam porticum & domum regiam. *Domum quoque*] vicinam quoque, ſed extra arcem Davidis, vide ſupra 3.1. indicatur autem cauſa 2. Chron. 8.11. 9 *Omnia hæc*] quæ hoc & ſuperiore capite commemorantur ædificia. e vel *raris: ſicut* … ut ſuprà 5.17. & infrà 10. & 11. … *Secundum dimenſiones*] id eſt, ſtructuræ iſodomo. f Heb. *palmas, quia ſive palmares ſunt projectura.* *Præcinctiones*] i. ſummi muri projecturas ſive loricationes, quibus incumbit tectum. *Magnum*] ubi populus conveniebat. 12 *Interiori*] id eſt, ſacerdotum: vide ſuprà 6.36. g qui & *Churam* 2. *Chro.* 4.11.

uendæ erant ſummitati ° malogranatorum
(ut etiam fecit coronæ alteri.)
19 ʰIta ut coronę, quæ *erant* ſuper capitulum
columnarum opere liliaceo, *collocandarum*
in porticu: quatuor cubitorum *eſſent*.
20 ʰCoronæ autem impoſitæ duabus iſtis co-
lumnis etiam ſurſum verſus, *ſitæ erant* e regi-
one ⁱ projecturæ, quæ *erat* in latere encar-
pi: & malogranata ducentena *binis* ordini-
bus circumquaque, ° *etiam* ad coronamen-
tum alterum.
21 Deinde erexit columnas ipſas in porticu
templi: erectamque columnam dexteram
vocavit nomine ejus ᵏ ° Jacin: poſteà ere-
ctam columnam ſiniſtram vocavit nomine
ejus ° ˡ Bohhaz.
22 Cùm itaque impoſitum eſſet capitulo co-
lumnarum ° opus liliaceum: abſolutum eſt o-
pificium columnarum.
23 Item fecit ipſum ᵐ lacum fuſum: decem
cubitorum erat ⁿ ° a labri parte una ad alte-
ram, rotundum circumquaque, cujus alti-
tudo quinque *erat* cubitorum, & filum tri-
ginta cubitorum cingebat eum circumqua-
que.
24 ° Colocynthides autem ſubter labium e-
jus circumquaque cingebant ipſum, ° denæ
in cubitum ambiebant lacum circumquaq;:
duobus ordinibus colocynthides fuſæ in fu-
ſura ejus.
25 Stabat impoſitus duodecim bobus, tribus
reſpicientibus ad aquilonem, & tribus re-
ſpicientibus ad occidentem, & tribus reſpi-
cientibus ad meridiem, ac tribus reſpicien-
tibus ad orientem: quibus lacus *erat* impo-
ſitus ſupernè: ita eorum omnium poſteri-
ora intus *latebant*.
26 Craſſitudo autem ejus palmaris erat, & la-
bium ejus ° ſimile operi labii calicis, *aut* flo-
ribus lilii: bis ° mille bathos ° continebat.
27 Item fecit ° baſes decem æreas: quater-
nûm cubitorum longitudo baſis uniuſcujuſ-
que, & quaternûm cubitorum latitudo ejus,
ternorumq; cubitorum altitudo ejus.
28 Erat autem hujuſmodi opus cujuſque ba-
ſis: ᵖ zophori erant eis: erantq; zophori in-
ter ᵠ denticulatos toros.
29 Ipſis autem zophoris qui *erant* inter den-
ticulatos toros, inerant leones, boves, & Ce-
rubini: & ſuper denticulatos toros ° fulcrum
ſupernè: infra leones verò & ° boves ° adje-
ctiones opere ducto.
30 Erantq; quaternæ rotę æneæ baſi unicuiq;,
& ° tabulæ æreæ, quibus erant ° ſcapulæ in
quaternis impagibus ſuis: ſubter labrum
quodque, ſcapulæ illæ erant fuſæ e regione
° adjectionum cujuſque *labri*.
31 Deinde illius ° *labri* os ab interiore parte
ʳ ° ambitus coronarii ſurſum verſus *extabat*
° uno cubito, cujus ° *ambitus* os rotundum *erat*
° opere fulcri, ° unius cubiti & dimidiati cu-
biti: ° circa cujus os ſimiliter inerant cæ-
ſuræ, & ° zophori earum quadrati non ro-
tundi.
32 Quaternę autem rotæ illæ ſubter zopho-
ros illos, & axes rotarum *affixi erant* baſi: &
altitudo rotæ uniuſcujuſq; erat cubiti unius
& dimidiati cubiti.
33 Eratque opus rotarum illarum ſimile o-
peri rotæ currus: axes earum, & modioli e-
arum, & canthi earum, & radii earum: om-
nia fuſa.
34 Similiter quaternæ ſcapulæ ad quaternos
angulos baſis uniuſcujuſque: ex ipſa baſi e-
rant ſcapulæ ejus.
35 ° Ita ut in ſummo ipſius baſis, dimidiati cu-
biti ° altitudo rotunda *extaret* circumquaq;:
nam in ſummo baſis ° manus illius, ut zopho-
ri illius, ex ipſa erant.
36 Inſculpſit autem ° tabulis illius, ° manibus
illius, & ° zophoris illius Cerubinos, leones
& palmas: prout ˢ cælaturis cujuſque & ad-
jectionibus circumquaque *conveniebat*.
37 ° In hanc *formam* fecit decem baſes: fuſura
eadem, menſura eadem, proportio eadem
erat ipſis omnibus.
38 Item fecit decem labra ærea: quadragenos
° bathos continebat labrum unumquodque:
quaternûm cubitorum *erat* labrum unum-
quodque: labrum unum impoſitum baſi ſuæ
uni, in decem baſes.
39 Et diſpoſuit harum baſium quinque ad la-
tus ipſius domus dextrorſum, & quinque ad
latus domus ſiniſtrorſum: lacum verò po-
ſuit verſus latus domus dexterum, ° ad orien-
tem e ° regione meridiei.
40 Cùm itaque Chiram feciſſet labra & ha-
mas ac crateras eorum: abſolvit Chiram fa-
cere totum opus, quod fecit regi Schelomo-
ni *pro* domo Jehovæ.
41 Columnas duas, & ° orbes coronarios qui
erant impoſiti capitulo columnarum duos:
& encarpos duos, ad tegendum duos orbes
coronarios, qui *erant* impoſiti capitulo co-
lumnarum.
42 Et malogranata quadringenta pro duobus
encarpis: duobus ordinibus malogranata
pro encarpo unoquoque, ad tegendum du-
os orbes coronarios, qui *erant* in ſuperficie
columnarum.
43 Item baſes decem, & labra decem impo-
ſita baſibus.
44 Item lacum unum, & boves duodecim ſub
ipſo lacu.
45 Item ollas, & hamas, & crateras: deni-
que omnia vaſa illa quæ fecit Chiram regi
Schelomoni *pro* domo Jehovæ: ex ære pur-
gato.
46 In planitie Jardenis fudit ea rex in ᵛ terra
argilloſa: inter ° Succothas, & inter ° Tzar-
tanem.
47 Et omiſit Schelomo *pendere* omnia vaſa iſta
præ multitudine: ˣ quàmplurima erant: non
perveſtigatum eſt æris eorum pondus.
48 Fecit verò Schelomo omnia inſtrumenta
iſta, quæ *erant* domui Jehovę: nempe ° altare
aureum, & menſam, ſuper quam erant panes
faciei, auream.
49 Item lychnuchos, quinque a dextera, &
quinq; a ſiniſtra ante ipſum adytum ex auro
aſſer-

Malogranatorum] id eſt, abaci malogranatis cincti, quæ artifices guttas vocant.
19 *Ita ut coronæ*] cum his abacis vide ſupra 15.
20 *Coronæ autem*] id eſt, coronarum capitulis ima parte ſua, uſque ad eam qua expanduntur flores, ad perpendiculum reſpondebant parti illi encarpi quæ maximè prominebat.
i Heb. ventris.
k *Stabilit* vel *ſtabilit*.
21 *Jacin & Bohhaz*] hæc duo nomina columnis prophetice indita fuerunt, ut prædicarent Schelomo columen & robur pluſquam a[illegible] in regno Dei, id eſt, in eccleſia eſſe.
l *In ipſo eſt robur*.
22 *Opus liliaceum*] ut ſupra 19. ver.
m Heb. *mare*: ſic deinceps.
2 Chro. 4. 2.
n Heb. *a labro ejus uſque ad labrum ejus*.
23 *A labri parte*] id eſt, ex diametro.
o vel *fungi*.
24 *Denæ in cubitum*] id eſt, trecentæ in [illegible].
26 *Simile operi, &c.*] id eſt, expanſum, ut ſunt calices in liliis, periphraſis.
Mille bathos] menſura liquidorum ejuſdem capacitatis cum Epha, de qua Exodi 16. 35. amphora attica.
Continebat] ſignificat, hic bathorum numerus ordinariè inferebatur: nam alioquin totum uſque ad ſummitatem labri poterat capere ter mille bathos, 2. Chro. 4. 5.
27 *Baſes*] traſtiles ſive ambulatorias, ſedes labrorũ, de quibus infra 38. ver.
p Heb. *clauſura*.
ſ *Sic ſuſtie* [illegible] ſculpta eſſent [illegible]: de quibus in verſu ſequente.
q Heb. *ſcalæ*: ſic deinceps.
29 *Fulcrum*] id eſt, area ſive ſuperficies ſtaminata, qua fultum extollebatur labrum. *Boves*] ſub. & cerubinos, ſynecdoche. *Adjectiones*] id eſt, faſcias e venuſto opere implexo & continenter appoſitas. 30 *Tabulæ æreæ*] quæ inſtratæ erant axibus, ut ſibi impoſitas baſes ſuſtinerent. *Scapulæ*] id eſt, extremæ tabulæ in formam humerorum e quatuor angulis aſſurgentes, ne inter trudendum vacillaret labrum.
Adjectionum cujuſque labri] id eſt, ornamentorum quæ erant ad collum labri ſub projecturis ejus, dimidio cubito infra ſummitatem labri: vide infrà ver. 35. 31 *Labri os*] id eſt, æquabilis cavitas ſub projectura. r Heb. *coronæ*.
Ambitus coronarii] id eſt, circuli in quem indebatur ex labro cubitus unus cum dimidiato. *Uno cubito*] ab area ambitus coronarii uſque ad ſummas ſcapulas. *Ambitus os*] id eſt, æquabilis cavitas ſub area, in quam indebatur labri dimidia altitudo.

asservato: [b] flores etiam & lucernas & forcipes aureos.
50 Item pelves & instrumenta musica, & crateras & acerras & trullas ex auro asservato: etiam [c] cardines fœminas cum forfibus domus interioris ſancti ſanctorum, & cum foribus domus templi ipſius, aureas.
51 ‖ Perfecto demum toto opere illo, quod fecit rex Schelomo pro domo Jehovæ: intulit rex Schelomo [d] res conſecratas a Davide patre ſuo, argentum & aurum, & vaſa poſuit in theſauris domus Jehovæ.

Caput VIII.

Schelomo convocatis primoribus populi & ſacerdotibus, deducit arcam Tzijone in adytum, tabernaculum ac vaſa ſacra Gibhhone in theſaurum domus Dei: in qua cùm Deus præſentiæ ſuæ ſignum aſpectabile ediderit, Schelomo cum populo benedicit Deo, & conceptis precibus ſacrificat: domum Dei conſecrat: feſtum tabernaculorum celebrat: denique populum ad pietatem hortatus dimittit.

1 Tunc congregari juſſit Schelomo ſeniores Jiſraëlis, & omnes primarios tribuum, principes paternarum familiarum cum Jiſraëlitis ad regem Schelomonẽ Jeruſchalaimum: ut deducerent arcã fœderis Jehovæ e civitate Davidis, ea eſt Tzijon.
2 Congregatis itaque ad regem Schelomonẽ omnibus Jiſraëlitis menſe [a] horridorum agrorum, in ipſo [b] feſto: is eſt menſis [c] ſeptimus:
3 Et convenientibus omnibus ſenioribus Jiſraëlis: deportarunt [d] ſacerdotes arcam.
4 Et deduxerunt [e] arcam Jehovæ & [f] tentorium conventus, & omnia vaſa ſacra quę erant in tentorio: deduxerunt, inquam, ea [g] ſacerdotes & Levitæ.
5 Rex autem Schelomo & totus cœtus Jiſraëlitarum qui convenerant ad eum, cum ipſo erant coram arca: ſacrificabant pecudes & boves, quæ nec numerabantur nec ſupputabantur præ multitudine.
6 Intulerunt autem ſacerdotes arcam fœderis Jehovæ in locum ipſius, in adytum domus, in ſanctum ſanctorum: ſub alas Cerubinorum.
7 Nam Cerubini pandebant alas ſuper locum arcæ: & obtegebant Cerubini arcam & vectes ejus supernè.
8 Deinde protenderunt ejus vectes, ita ut conſpicerentur ſummitates vectium [h] e ſancto [i] verſus partem anteriorem ipſius adyti: non autem conſpiciebantur foris: fueruntque ibi uſque in diem hunc.
9 ‖ [k] Nihil erat in arca præter duas tabulas lapideas, quas collocaverat ibi Moſche in Chorebo: quando [l] pepigit fœdus Jehova cum filiis Jiſraëlis, egredientibus ipſis e terra Ægypti.
10 Fuit autem cùm exirent ſacerdotes e ſancto ipſo: ut nubes impleret domum Jehovæ.
11 Adeò ut non poſſent ſacerdotes conſiſtere ad miniſtrandum propter ipſã nubem: cùm implevisset gloria Jehovæ domum Jehovæ.
12 ‖ Tum dixit Schelomo: [a] Jehova dixit ſe habitare in caligine,
13 [b] Planè ædificavi tibi domum habitaculi: ſtationem [c] in qua reſideas in ſecula.
14 Poſteà rex converſa facie ſua [d] benedixit cum tota congregatione Jiſraëlis: tota congregatione Jiſraëlis ſtante:
15 Ac dixit: benedictus Jehova Deus Jiſraëlis, qui allocutus eſt ore ſuo Davidem patrem meũ, prout manu ſua implevit, dicẽdo:
16 ‖ Ex quo die eduxi populum meum Jiſraëlem ex Egypto: non [e] elegeram civitatem ex ullis tribubus Jiſraëlis: ad ædificandum domum ubi eſſet nomen meum: ſed elegi Davidem ut præeſſet populo meo Jiſraëli.
17 Quamobrem cùm eſſet in [d] animo Davidis patris mei ædificare domum nomini Jehovæ Dei Jiſraëlis:
18 Dixit Jehova ad Davidem patrem meum: eò quòd fuit tibi in animo ædificandi domum nomini meo: bene feciſti [e] quòd fuiſti eo animo,
19 Veruntamen tu non es ædificaturus iſtam domum: ſed filius tuus qui egreſſurus eſt e lumbis tuis, is ædificabit domum iſtam nomini meo.
20 Itaque præſtitit Jehova verbum ſuum quod locutus fuerat: ſurrexi enim loco Davidis patris mei, & ſedens in ſolio Jiſraëlis quemadmodum locutus eſt Jehova, ædificavi domum hanc nomini Jehovæ Dei Jiſraëlis,
21 Ubi diſpoſui locum pro arca, in qua eſt [f] fœdus Jehovæ, quod pepigit cum patribus noſtris, cùm educeret eos e terra Ægypti.
22 Deinde ſubſtitit Schelomo [g] ante altare Jehovæ, coram tota congregatione Jiſraëlis, & expandit manus ſuas verſus cœlum:
23 Ac dixit: [h] Jehova Deus Jiſraëlis, nullus eſt ſimilis tibi Deus, in cœlis supernè, aut in terra infernè: ſervans fœdus & benignitatem ſervis tuis, qui ambulant coram te, ex toto animo ſuo.
24 Qui ſervaſti Davidi patri meo ſervo tuo id quod elocutus fueras ei: ut elocutus fueras ore tuo, ita manu tua impleviſti, ſicut eſt hoc die.
25 [i] Nũc ergo Jehova Deus Jiſraëlis ſerva Davidi ſervo tuo patri meo, id quod elocutus fueras ei, dicendo: non excindetur tibi vir a conſpectu meo ſedens in ſolio Jiſraëlis: ſi tamen obſervabunt filii tui viam ſuam ambulando [k] coram me, quemadmodum ambulaſti coram me.
26 Nunc etiam Deus Jiſraëlis, confirmetur, quæſo, verbum tuum quod elocutus es ſervo tuo Davidi patri meo:
27 ([l] Quamvis an reverà habitaret Deus in terra? ecce cœli ipſi, & [m] cœli cœlorum non capiunt te: quanto minus domus hęc quam ædificavi).
28 Ut reſpicias ad orationem ſervi tui, & ad deprecationem ejus Jehova Deus mi: auſcultando clamori & orationi qua ſervus tuus orat coram te hodie.
29 Ut ſint [n] oculi tui aperti erga domum hanc noctu & interdiu, erga locum illum de quo dixiſti: futurum eſt nomen meum ibi: auſcultando orationi qua orabit ſervus tuus verſus locum hunc.
30 [o] Auſcultato igitur deprecationi ſervi tui, & populi tui Jiſraëlis, qua orabunt

[illegible] Exo. 16.33. & Num. 17.19. Nec pugnat quod ad Heb. 9. ver. 4. [illegible] in qua, nõ ad arcæ nomen proximum: ſed ad nomen [illegible] tabernaculi referendum eſt, etiamſi remotius ſit. *Pepigit fœdus*] [illegible] 1. Schem. 20. 16. & 22. 8. ‖ 2. Chron. 6. 12 *Jehova dixit*] [illegible] ſe præſentem eſſe, ut Moſchi dixit, Levitici 16. 2.

[illegible]
b Heb. ædificando ædificavi.
c Heb. ad reſidendum ſecula.
14 *Benedixit*] ſub. Deo, laudibus ejus & precibus: nam benedicendi verbo utrumque continetur, ut Matth. 14. 19. & 26. 26.
‖ 2. Sch. 7. 6. & 8.
16 *Elegeram*] i. electionem meam patefeceram: humanitus dictum.
d Heb. cordi: ſic deinceps.

e Heb. quòd ſuit cum corde tuo.

21 *Fœdus*] id eſt, tabulæ fœderis: Metonymia.
22 *Ante altare*] ſub. holocauſti, quod erat in atrio, ubi Schelomonem hæc protuliſſe e ſuggeſtu legitur. 2. Chron. 6. 12. & 13.
23 *Jehova Deus*] exordium orationis, a laudatione, cujus argumenta ſunt, natura Dei & gratia, poſita partim in promiſſionibus, partim in effectis earum.
25 *Nunc ergo*] propoſitio, ſecunda orationis pars, cujus membra ſunt duo: unum, ut ſtabiliatur regnũ in familia Davidis: alterũ, ut Deus præſentia ſua in domo ſibi conſecrata, regnum & regem ſanctificet & regat.
Coram me] i. in lege mea, 2. Chro. 6. 16.
27 *Quamvis &c.*] correctio petitionis de præſentia Dei in domo, argumento a majore: q. d. ſi neque tota terra: neq; omnes cœli te capere poſſunt, quid dicerem ut contineatis in hac domo? Act. 7. 47.
Cœli cœlorum] i. ſummi cœli.
29 *Oculi tui*] humanitus dictum.
30 *Auſcultato*] tertius locus propoſitionis: quo petit Schelomo, ut in poſterum ad omnes occaſiones Deus re ipſa præſentiam ſuam petenti cuique, ſive ex populo ejus ſive ex alienigenis utilem & ſalutarem oſtendat.

Versus locum] id est, [illegible] ad [illegible] in hoc loco. Exemplum in Dan. cap. 6. 11.

[illegible] *Cùm peccaverit* [illegible] *in quibus lex ad jurisjurandi religionem* [illegible] Exod. 22. 8. & 11. Num. 5. 15. & aliis. [illegible] qui omnia nosti justum judicium tu declara.

33 *Celebrabunt nomen tuum*] sibi reatum: tibi verò justitiam ac gloriam tribuentes.

35 *Quia testatus es*, [illegible] sicci[illegible], ut factum est 2. Schem. 21.

f Heb. portarum.

38 *Expandet manus*] id est, precabitur: synecdoche a signo.

40 *Reverentur*] ambulando in viis tuis, 2. Chron. 6. 31.

g Heb. secundum omnes vias.

44 *Viâ quâ mittes*] id est, expeditione justa & a te imperata.

Viâ civitatis] id est, versus civitatem hanc. Sic vers. 48.

versus locum hunc: eo, *inquam*, auscultato
in loco habitationis tuæ in cœlis, & auscul-
tans condonato.
31 Cùm peccaverit ullus in proximum suum,
qui demiserit ei juramentum execrationis,
execratione adjurando eum, (nam venict
execratio ante altare tuû in domum hanc:)
32 Tunc tu audito e cœlis, & conficiens judi-
cato servos tuos, improbando improbum,
reddendo viam ejus in caput ejus: & justi-
ficando justum, reddendo ei secundum ju-
stitiam ejus.
33 Cùm plaga affectus fuerit populus tuus
Jisraël coram hoste: eò quòd peccaverint
in te: si conversi ad te celebrabunt nomen
tuum, & orabunt ac deprecabuntur te ver-
sus domum hanc:
34 Tunc tu exaudiens e Cœlis côdonato pec-
catum populi tui Jisraëlis: & reducito eos
in terram hanc, quam tradidisti majoribus
eorum.
35 Cùm clausum fuerit Cœlum ita ut non sit
pluvia, eò quòd peccaverint in te: si orantes
versus locum hunc celebrabunt nomen tu-
um, & a peccato suo revertentur, quia
testatus fueris contra eos:
36 Tunc tu exaudiens e Cœlis condonato
peccatum servorum tuorum, & populi tui
Jisraëlis: cùm docueris eos viam optimam
per quam ambulent: & dato pluviam super
terram tuam quam dedisti populo tuo in
possessionem.
37 Fames cùm erit in hac terra: pestis cùm e-
rit, urêdo, rubigo, locusta, bruchus cùm erit:
cùm anget eum inimicus ejus in terra f di-
tionis ejus: quæcunque plaga, quæcunque
ægritudo:
38 Omnem orationem, omnem deprecatio-
nem quæ erit a quocunque homine, *aut* a
toto populo tuo Jisraële: cùm agnoscentes
quisque plagam animi sui, expandet ma-
nus suas versus domum hanc;
39 Tum tu exaudito e cœlis, statione habita-
tionis tuæ, & condonans facito aut dato u-
nicuique secundum omnes vias ejus, quas
agnosces apud animum ejus: tu enim nosti
solus animum omnium filiorum hominis.
40 Ut reverantur te omnibus diebus, qui-
bus sunt victuri in superficie hujus terræ
quam dedisti majoribus nostris.
41 Quin etiam extraneo ipsi, qui non e popu-
lo tuo Jisraële *fuerit*: sed venerit e terra lon-
ginqua propter nomen tuum.
42 (Audient enim de nomine tuo magno, &
manu tua robusta ac brachio tuo extento:)
cùm adveniens orabit versus domum hanc:
43 Tu auscultato e Cœlis, statione habitatio-
nis tuæ, & facito g omnino prout clamaverit
ad te extraneus ipse: ut experiantur omnes
populi terræ nomen tuum, ad reverendum
te, sicut populus tuus Jisraël, & ad cognos-
cendum nomen tuum invocari super do-
mum hanc quam ædificavi.
44 Cùm procedet populus tuus in bellum
contra inimicum suum, viâ quâ mittes eos:
si orabunt Jehovâ viâ civitatis hujus quam
elegisti, & hujus domus quam ædificavi no-
mini tuo:
45 Tum exaudito e cœlis orationem eorum
& deprecationem eorum: ut peragas cau-
sam eorum.
46 Cùm peccaverint in te (nam nemo est qui
non peccet), & iratus contra eos h exposue-
ris eos inimico, ita ut captivos abducent
eos illi a quibus capti sunt in terram ini-
mici, longinquam aut propinquam,
47 Si reducent in animum suum in ea terra u-
bi captivi detinebuntur, ut conversi de-
precentur te, in terra eorum quorum sunt
captivi, dicendo: peccavimus & perversè
egimus, improbè fecimus:
48 Et revertentur ad te ex toto corde suo, &
ex toto animo suo in terra inimicorum suo-
rum, qui captivos detinebunt eos: & orabũt
te viâ terræ suæ, quam dedisti majoribus ip-
sorum, hujus civitatis quam elegisti, & hujus
domus quam ædificavi nomini tuo:
49 Tum exaudito e cœlis, statione habitatio-
nis tuæ, orationem eorum & deprecatio-
nem eorum: ut peragas causam eorum,
50 Et condonato populo tuo quæ peccave-
rint contra te, & omnes defectiones eorum
quibus defecerint a te: & i conciliato eis
misericordiam coram captivos detinenti-
bus eos, ut misereantur eorum.
51 Populus enim tuus & possessio tua sunt quos
eduxisti ex Ægypto, e medio catino ferri.
52 Oculis tuis apertis existentibus ad depre-
cationem servi tui, & ad deprecationem
populi tui Jisraëlis: auscultando eis k quan-
documque invocabunt te.
53 Tu enim distinxisti eos tibi in possessionem
ab omnibus populis terræ: quemadmodum
locutus es per Moschen servum tuum, cùm
educeres majores nostros ex Ægypto, Do-
mine Jehova.
54 Deinde fuit cùm absolvisset Schelomo o-
rare Jehovâ tota oratione & deprecatione
ista: ut surgens ab anteriore parte altaris Je-
hovæ, ab inflectione sua in genua, manibus-
que suis passis versus Cœlum,
55 Staret ac benediceret *Deo* cum tota con-
gregatione Jisraëlis, voce magna dicendo:
56 Benedictus Jehova qui dedit quietem po-
pulo suo Jisraëli, prorsus ut locutus fuerat:
non excidit res ulla ex omnibus rebus bo-
nis ejus, quas locutus fuerat per Moschen
servum suum.
57 Sit Jehova Deus noster nobiscum quem-
admodum fuit cum majoribus nostris: ne
derelinquat nos neque deserat nos.
58 Ad inclinandum animum nostrum ad se:
ut ambulemus in omnibus viis ejus: ut ob-
servemus præcepta ejus, & statuta ejus,
ac judicia ejus quæ præcepit majoribus no-
stris:
59 Et sint verba mea ista, quibus deprecatus
sum coram Jehova, propinqua Deo nostro
interdiu & noctu: ut peragat causam l servi
sui & causam populi sui Jisraëlis, l cujusque
temporis tempore suo.
60 Ut cognoscant omnes populi terræ Jeho-
vam esse Deum ipsum: neminem esse am-
plius.
61 Esto igitur cor vestrum integrum erga Je-
hovam Deum nostrum: ambulando in sta-
tutis ejus, & observando præcepta ejus, sicut
hodierno die.
62 Deinde rex & omnes Jisraëlitæ cum eo sa-
crificarunt sacrificia coram Jehova.

63 Sa-

63 Sacrificavit enim Schelomo in sacrificiũ
[illegible] quod sacrificavit Jehovę, bo-
ves vicies bis mille & pecudes centies vi-
cies mille: [illegible] domum Jeho-
væ rex & omnes filii Jisraëlis.
64 Eo ipso die consecravit rex mediam
[illegible] quæ erat ante domum Jehovæ,
eò quòd paraſſet ibi holocauſta & munera
ac adipes eucharisticorum: nam altare æne-
um, quod erat coram Jehova, minus erat
quàm ut caperet holocauſta & munera ac
adipes eucharisticorum.
65 Celebravit enim Schelomo tempore il-
lo illud festum, & totus Jisraël cum eo, con-
gregatio magna, inde ab ingreſſu Chama-
thæ uſque ad torrentem Ægypti, coram
Jehova Deo noſtro septem diebus, deinde
septem diebus: hoc est, quatuordecim di-
ebus.
66 Die octavo dimiſit populum, cùm bene-
dixiſſent regi: ita abierunt ad tentoria ſua,
læti & hilares animo de toto illo bono, quo
affecerat Jehova Davidem ſervum ſuum, &
Jiſraëlem populum ſuum.

[illegible], Levitic. 23.36. & 2. Chron. 7.9. ut poſtridie [illegible] [illegible] ibidem ver. 10. [illegible]] 2. Chron. 7. 10. ſynecdoche.

CAPUT IX.

Schelomo Dei nova revelatione confirmatus de [illegible] promiſſionibus, domo ſua ædificata, Chi-ramo regionem nuper acquiſitam offert in compen-ſationem officiorum, quibus adjutus ab eo fuerat: pu-blica opera curat: gentes populo intermixtas deditio-ne recipit & ſervituti addicit: Cultum Dei e legis præſcripto obſervandum curat: & claſſe procul tranſmiſſa, auri peregrini vim magnam comparat.

1 Fuit autem cùm abſolviſſet Schelo-
mo ædificare domum Jehovę & domum
regis: idq; pro toto deſyderio Schelo-
monis quo delectatus fuerat faciendo:
2 (Apparuerat enim Jehova Schelomoni ſe-
cundò, quemadmodum apparuerat ei Gib-
hhone,
3 Et dixerat Jehova ad eum: exaudivi orati-
onem tuam, & deprecationem tuam qua
deprecatus es coram me: conſecravi domũ
iſtam quam ædificaſti: ut collocem nomen
meum ibi uſque in ſeculum: & ſint oculi mei
& animus meus ibi omnibus diebus.
4 Tu autem, ſi ambulaveris coram me, ſicut
ambulavit David pater tuus, [b] integro ani-
mo & recto, faciendo omnino prout præ-
cepi tibi: ſtatuta mea & judicia mea obſer-
vaveris:
5 Tunc ſtabiliam ſolium regni tui ſuper Jiſ-
raëlem in ſeculum: quemadmodum elocu-
tus fueram Davidi patri tuo dicendo: non
excidetur tibi vir a ſolio Jiſraëlis.
6 Si [c] omnino averſi fueritis vos & filii veſtri
a [d] ſequendo me, & non obſervaveritis præ-
cepta mea & ſtatuta mea, quæ propoſui vo-
bis, ſed abeuntes colueritis deos alienos, &
incurvaveritis vos eis:
7 Tunc excindam Jiſraëlem a ſuperficie hu-
jus terræ quam dederam eis: & illam do-
mum quam conſecravi nomini meo, dimit-
[illegible] ab a facie mea: eritq; Jiſraël [illegible] in parabo-
lam & dicterium inter omnes populos.
8 Et domus iſta [illegible] fuerit excelſa, quiſquis
tranſibit juxta eam obſtupeſcet, & ſibila-
bit; dicent enim quamobrem fecit Jehova
ita terræ iſti, & domui iſti?
9 Ac dicetur: eò quòd dereliquerunt Jeho-
vam Deum ſuum, qui eduxerat majores ip-
ſorum e terra Ægypti, & prehenderunt de-
os alienos: & incurvantes ſe eis coluerunt
eos: idcirco induxit Jehova in eos totum
malum iſtud.)
10 Fuit inquam, exactis [illegible] viginti annis, quibus
ædificavit Schelomo duas illas domos: do-
mum Jehovæ & domum regis:
11 Quia Chiram rex Tyri donaverat Schelo-
monem lignis cedrinis & lignis abiegnis ac
auro, pro toto deſyderio ejus: ut tunc daret
rex Schelomo Chiramo viginti civitates ad
regionis limitem.
12 Itaque egreſſus Chiram Tyro ad viſendũ
civitates illas quas dabat ipſi Schelomo;
cùm non placerent in oculis ejus:
13 Dixit, quid ſunt civitates iſtæ, quas das
mihi, frater mi? ideò vocat eas quiſque terræ
Cabul *civitates* uſque in diem hunc.
14 Miſerat enim Chiram regi, centum vigin-
ti talenta auri.
15 Hæc porrò cauſa eſt delectus, quem in-
dixerat rex Schelomo ut ædificaret domum
Jehovæ, & domum ſuam, & munitionem
ipſam murumque Jeruſchalaimorum: item
Chatzorem & Megidduntem & Geze-
rum.
16 (Parhho rex Ægypti aſcendens ceperat
Gezerum, & combuſſerat eam igne: Cena-
hhanæum autem qui inhabitabat civitatem
interfecerat: dederatque eam in munus fi-
liæ ſuæ uxori Schelomonis.
17 Ædificavit autem Schelomo Gezerum:)
& Bethchoronem inferiorem.
18 Item Bahhalatham & Tadmorem in de-
ſerto, in illa terra.
19 Omnes quoq; civitates armamentariorũ,
quæ *erant* Schelomoni, & civitates curruum,
& civitates equitum, denique pro deſyderio
Schelomonis *id* quod deſyderaverat ædifi-
care Jeruſchalaimis, & in Libano, & in tota
terra dominatus ſui.
20 Totius populi qui relictus fuerat ex Emo-
ræo, Chittæo, Perizzæo, Chivvæo & Jebu-
ſæo, qui non *erant* e filiis Jiſraëlis:
21 Horum filios qui relicti fuerant poſt eos
in ipſa terra, quos non potuerant Jiſraëlitæ
internecioni devovere, adegit eos Sche-
lomo in tributum ſervile uſque in hodier-
num diem.
22 Ex Jiſraëlitis verò neminẽ reddidit Sche-
lomo ſervum: ſed erant viri militares, &

Daniturum Jehoſch. 19.44. Tadmorem] ſita civitas eſt, quam Ptolemæus vo-cat [illegible]: in deſerto Judę eſt, non procul ab Hhen-Gedi: ſi verò eſt Pal-mira, ut Joſephus putat Antiquit. Jud. lib. 8. cap. 2. in ſolitudine Syriæ ſita eſt: ſed poſterior ſententia magis placet. *In illa terra*] hoc eſt, quæ omnia oppida in ipſo Schelomonis regno & intra fines a Deo deſignatos erant. 19 *In Li-bano*] vide ſupra 7.2. & ſequentibus. 21 *Horum filios*] vide annotata Jehoſ-chu. 9.19. *Non potuerant*] juſto Dei judicio: quia cùm mandatum haberent & [illegible] Judic. 2. [illegible] Heb. *[illegible]* [illegible] [illegible] acciperent ex le-ge Deuteron. 20.10. *In tributum ſervile*] [illegible] tributum ſer-vitutem etiam ab eis exigebat. *Uſque in hodiernum*] [illegible] in perpetuum: [illegible] [illegible] [illegible] ſervorum Schelomonis, Ezræ 2.55. & Nehem. 7.60.

9 *Propterea* [illegible]] [illegible] Deut. 28.37.
8 *Obſtupeſcet*] [illegible] miratione, ut ſequentia in verſu explicant.
Sibilabit] [illegible] & deriſione, ut apparet ex verſu ſeq.
10 *Viginti annis*] ſeptem extruendi templi ſup. 6. 38. & tredecim extruendæ domus ſuæ, ſup. 7.1. id eſt, vigeſimo quarto regni ejus.
11 *Auro*] cujus numerus explicatur infra ver. 14.
[e] Heb. *in regione limitis.*
Regionis limitem] id eſt, Aſcheri conterminam verſus ſeptentrionem: ſed extra poſſeſſionem a Deo lege definitam ex qua non licebat quicquam extariis poſſidendum dare: nam Cabulem minimè ad Aſcherem pertinuiſſe, [illegible] hoc loco oſtenditur: tum ex ipſo civitatum Aſcheris numero, qui habetur Jeboſch. 19. à verſiculo 25 uſque ad 30. denique ex 2. Chronic. 8. 14. ubi Schelomo Jiſraëlitarum colonias eò deduxiſſe legitur.
13 *Dixit*] reddendo eas amico; ut teſtatur 2. Chron. 8. 14.
Terra Cabul] id eſt, diſplicentiæ, ex Phœnicum lingua, ut teſtatur Joſephus Antiquitatum lib. 8. cap. 3.
14 *[illegible]*] id eſt, [illegible] viginta millia [illegible]-rum.
15 *Delectum*] de quo ſupra 5.13.
Munitionem ipſam] videlicet Tzijonis.
Chatzorem] Jehoſ. 19.36. Naphtalitarum.
Megiddunem] Menaſchitarum: Jehoſ. 17.11.
Gezerum] Ephrajimitarum: Jehoſchu. 21.21.
17 *Beth-Choronem inferiorem*] ſynecdoche pro ſuperiore & inferiore: vide 2. Chron. 8. 17. Ephrajimitarum, Jehoſchu. 21. 22.
18 *Bahhalatham*]

ſervi ejus, & principes ejus, & duces ejus, &
præfecti equitum ac equorum ejus.
23 Hi erant principes præfectorum, qui præ-
fecti erant operi pro Schelomone, quingen-
ti quinquaginta: qui dominabantur popu-
lo, facientibus opus illud.
24 ¶ Veruntamen filia Pharhonis aſcenderat e
civitate Davidis ad domum ſuam quam æ-
dificaverat ei Schelomo: tunc ædificavit mu-
nitionem ipſam.
25 Et offerebat Schelomo ter quotannis ho-
locauſta & euchariſtica ſuper altare quod
extruxerat Jehovæ: & ſuffitum adoleri cu-
rabat in eo quod erat coram Jehova: cùm
perfeciſſet domum.
26 Præterea claſſem paravit rex Schelo-
mo Hhetsjone Geberi, quæ eſt prope Elo-
thas ad littus maris algoſi in terra Idumæ-
orum.
27 Miſit verò Chiram in ea claſſe ſervos ſu-
os, g nautas, peritos maris: cum ſervis Sche-
lomonis.
28 Qui profecti Ophirum, acceperunt inde
auri quadringenta viginti talenta, quæ attu-
lerunt ad regem Schelomonem.

in ſervitute] in opere ſerviente & illiberalibus officiis.
23 Quingenti] quorum ducenti quinquaginta, de quibus 2. Chronic. 8. 10. alteris certis ad ſua ſupplentur.
Quinquaginta] alteris decuriatim officiis egerunt, ab illis opus exigentes, vide ſuprà 5. 16. annotata.
g Suprà 7. 8.
24 Munitionem] ſuprà verſu 15.
25 In eo quod erat, &c.] id eſt, in Thymiaterio, eſt autem ſynecdoche, pro eo quod eſt, cultum Dei exercebat ex lege, ut in Chronicis explicatur.
26 Elothas] vide de utroq; loco Deuteron. 2. 7.
g Heb. homines navium.
28 Ophirum] id eſt, ad auream Cherſoneſum, ut explicat Joſephus. Quadringenta] id eſt, vicies quinquies centena, viginti millia aureorum. At in 2. Chron. 8. verſu ultimo eſt acceſſio 30. talentorum, quæ non ad regem afferebantur: ſed in uſum claſſis inſumebantur.

Caput X.

Regina Schebæ auditâ famâ de Schelomone, eum inviſit: ſapientiam ejus probat: gloriam perluſtrat & muneribus datis & acceptis domum revertitur. Cujus hiſtoriæ occaſione, iſtius gloriæ Schelomonis documenta exponuntur, in aſcenſu: clypeis: ſolio: poculis, & reliquis inſtrumentis: denique proventibus ex claſſe, penſitationibus exterarum, & vectigalibus.

1 AUDIENS autem regina Schebæ
famam Schelomonis a & nominis Je-
hovæ: venit ad probandum eum ænig-
matibus.
2 Et ingreſſa Jeruſchalaima cum exercitu
b numeroſo admodum, camelis ferentibus
aromata, & aurum multum admodum, ac
lapides pretioſos: acceſſit ad Schelomonē,
& elocuta eſt ei quicquid *erat* in c animo
ſuo.
3 Cui indicavit Schelomo omnia verba ejus:
non fuit abſconditum quicquam regi, quin
indicaverit ei.
4 Quapropter cùm videret regina Schebæ
omnem ſapientiam Schelomonis: & quam-
que domum quam ædificaverat:
5 Cibum etiam menſæ ejus, & conſeſſum
ſervorum ejus, & ſtatum miniſtrorum ejus
& veſtitum eorum: ſimiliter pincernas e-
jus, & aſcenſum ejus quo aſcendebat in
domum Jehovæ: non *erat* amplius in ea ſpi-
ritus.
6 Tandem dixit ad regem: verum *eſt* verbum
illud quod audiveram in terra mea: de re-
bus tuis & de ſapientia tua.
7 Tamen non credidi verbis illis uſquedum
venirem, & viderent oculi mei, ſed ecce nō
indicatum fuerat mihi ejus dimidium: d ſu-
peras ſapientiā & bonitate famam illam
quam audiveram.
8 Beati homines tui, beati ſervi tui iſti, qui
ſtant coram te jugiter, qui audiunt ſapien-
tiam tuam.
9 Sit Jehova Deus tuus benedictus, qui de-
lectatus eſt te, ut collocaret te in ſolio Iſra-
ëlis, eò quòd diligit Jehova Iſraëlem in ſe-
culum, idcircò impoſuit te regem, ut exerceres
judicium & juſtitiam.
10 Et dedit regi centum viginti talenta auri,
& aromata multa valde, & lapides pretio-
ſos: non ſunt advecta hujuſmodi aromata
amplius tanta multitudine, quanta dedit
regina Schebæ regi Schelomoni.
11 (Nam etiam claſſis Chirami quæ affere-
bat aurum ex Ophiro: advexerat ex Ophi-
ro ligna thyina multa admodum & lapides
pretioſos.
12 Et paraverat Rex ex illis lignis thyinis ſe-
pagulum ad domum Jehovæ & ad domum
regiam & citharas, & nablia pro cantoribus:
non fuerant advecta talia ligna thyina, ne-
que viſa uſque in diem illum.)
13 Rex verò Schelomo dedit reginæ Schebæ
pro toto deſyderio ejus quicquid petivit,
præter id quod g rependit ei pro facultate
regia Schelomonis: quæ revertens abiit in
terram ſuam, ipſa cum ſervis ſuis.
14 Erat autem pondus auri quod obveniebat
Schelomoni quolibet anno, ſexcentorum
ſexaginta ſex talentorum auri:
15 Præter *id quod obveniebat* a h publicanis
negotiatorum & mercaturæ aromatariorū:
& omnibus regibus Arabiæ, & proceribus
ejus regionis.
16 Itaque fecerat rex Schelomo ducentos
clypeos ex auro malleato: ſexcentos aure-
os imponebat clypeo unicuique.
17 Item trecenta ſcuta ex auro malleato,
tria pondo auri imponebat ſcuto unicuiq;:
quæ poſuit rex in domo ſaltus Libani.
18 Fecerat præterea rex ſolium eburne-
um magnum: & obduxerat illud auro depu-
ratiſſimo.
19 Sex gradus erant huic ſolio, & faſtigium
rotundum ipſi ſolio a poſteriore parte ejus,
& fulcra manuaria hinc & inde ad locum
ſeſſionis: ac duo leones ſtantes juxta ipſa
fulcra manuaria.
20 Duodecim quoque leones ſtantes ibi ad
ſex gradus ejus hinc & inde: non fuerat fa-
ctum tale in ullis regnis.
21 Inſuper omnia vaſa potoria regis Schelo-
monis *erant* aurea: & omnia vaſa domus
ſaltus Libani ex auro k aſſervato: nihil me-
rat argenti: non æſtimabatur temporibus
Schelomonis ullius *pretii*.
22 Nam claſſis Oceani pro rege, cum claſſe
Chirami *erat*: ſemel ternis annis veniebat
claſſis ex Oceano afferens aurum & argen-
tum, ebora, & ſimias, & pavones.
23 Sic major erat rex Schelomo omnibus
regibus terræ: divitiis & ſapientia.
24 Et totius terræ *reges* quærebant aſpectum
Schelomonis: ut audirent ſapientiam ejus,
quam indiderat Deus animo ejus.
25 Iſti quoque afferebant quiſque munus ſu-
um, inſtrumenta argentea & inſtrumenta
aurea, & veſtimenta, & arma, & aromata,
equos & mulos: rem annuam quotannis.

1 Schebæ] vide Gen. 10. 7.
a Heb. ad nomen.
2 Exercitu] id eſt, comitatu & ſatellitio regio.
b Heb. gravi.
c Heb. cum corde: ſic infrà 24. verſ.
3 Cui indicavit] id eſt, reſpondit ad omnes quæſtiones ejus.
5 Conſeſſum ſervorum] id eſt, multitudinem procerum qui ſub eo erant ſuis ordinibus.
Et aſcenſum ejus] de quo infrà ver. 12.
Non erat in ea, &c.] præ ſtupore quo penè exanimabatur: hyperbole.
d Heb. addidiſti ſapientiam & bonitatem ad famam &c.

comparata ad navigationem Africani Oceani.

26 Ita ut congregaret Schelomo currus &
equites: eſſentque ei ª mille quadringenti
currus, & duodecies mille equitesquos ab-
duci juſſit in civitates curruum, & ad regem
Jeruſchalaima.
27 Et reddidit rex argentum Jeruſchalaimis
ᵇut lapides: cedros autem reddidit ut ſy-
comoros quæ creſcunt in loco depreſſo, mul-
titudine.
28 Et vectigal ᶜ equorum ex Ægypto; quod
erat Schelomoni, id eſt, ᵈneti ᵉmercatores
regis accipiebant netum pro pretio.
29 Nam aſcendens ex Ægypto ᶠexibat currus
ſexcentenis ſiclis argenti, & equus cen-
tenis quinquagenis: & ita pro omnibus re-
gibus ᵍChittæorum, & pro regibus ʰSyriæ ⁱin
manu ſua educebant.

[illegible] cohæret utraque, quas obtinebat Schelomo. Equorum]
[illegible] equis aut curribus vehebantur, ut ſequens verſus explicat:
[illegible] Schelomoni] quia per ipſius regionem tranſibatur. Neti]
[illegible] & tinctilium, ut byſſi & aliarum, quæ ibi parabantur:
[illegible] Prov. 7. 16. & Jechezk. 27. 7. Mercatores] id eſt, publicani
[illegible] 29 Exibat] e finibus Jehudææ, & Schelomonis
[illegible] mercibus in quaternos equos: prout equus onuſtus
[illegible] ſiclos pendebat. Chittæorum] ut utrique, ut Jehoſ. 1. 4.
[illegible] In manu ſua] id eſt, ſuorum abducebant quocunque vo-
[illegible]

Caput XI.

*Schelomo multarum exterarum fœminarum con-
ſortio corruptus, in idololatriam labitur: ideoque Dei
iram in ſe ita provocat, ut ei interminetur lacera-
tionem regni: duos hoſtes excitet: & Jarobhha-
mum ſervum ejus in ſucceſſionem majoris partis re-
gni præfigurat: Qua occaſione cum Schelomo
ejus necem quæreret, in Ægyptum aufugit: ubi ma-
net uſque ad Schelomonis mortem.*

1 POSTEA rex Schelomo adamavit mu-
lieres alienigenas multas, ᵃidque præter
filiam Parhhonis: Moabitidas, Hham-
monitidas, Edomæas, Tzidonias, & Chit-
tæas:
2 E gentibus de quibus edixerat Jehova fi-
liis Jiſraëlis: ne convenitote cum eis, nec
ipſi conveniunto vobiſcum: profectò incli-
narent ᵇ animum veſtrum poſt deos ſuos:
iiſdem adhæſit rex Schelomo amore:
3 Adeò ut eſſent ei fœminæ principes ſep-
tingentæ, & concubinæ trecentæ: qua-
propter inclinarunt fœminæ ejus animum
ejus.
4 Fuit ergo tempore ſenectutis Schelomo-
nis, fœminis inclinantibus animum ejus
poſt deos alienos: cùm non eſſet animus e-
jus integer erga Jehovam Deum ſuum, ſicut
fuerat animus Davidis patris ejus:
5 Ut ᵇſequeretur Schelomo ᶜHhaſchtore-
tham ᶜdeam Tzidoniorum, & ᵈMilcomum
abominationem Hhammonitarum.
6 Sic faceret Schelomo quod malum videtur
in oculis Jehovæ: neque ᵈplenè ſequere-
tur Jehovam ſicut David pater ejus.
7 Tunc ædificavit Schelomo excelſum ᵉCe-
moſcho abominationi Moabitarum, ᶠin eo
monte qui *eſt* in conſpectu Jeruſchalaimo-
rum, & Moleco abominationi Hhammo-
nitarum.
8 Itidem fecit omnibus ſuis fœminis alie-
nigenis: adolentibus & ſacrificantibus diis
ſuis.
9 Itaque ira percitus eſt Jehova in Sche-
lomonem: eò quòd declinaſſet animus e-
jus a Jehova Deo Jiſraëlis, qui apparuerat
ei bis:
10 Et interdixerat ei hanc ipſam rem, ne ſe-
queretur deos alienos: nec tamen obſer-
vaſſet id quod præceperat Jehova.
11 Et ᵃdixit Jehova Schelomoni, eò quòd fuit
hoc apud te, quòd non obſervaſti fœdus
meum & ſtatuta mea quæ præcepi tibi: ᵉom-
nino lacerabo hoc regnum a te, & tradam
ſervo tuo.
12 Veruntamen diebus tuis non faciam hoc
ᵇpropter Davidem patrem tuum: e manu fi-
lii tui lacerabo illud.
13 Sed totum hoc regnum non lacerabo: tri-
bum unam dabo filio tuo, propter Davi-
dem ſervum meum, & ᵇpropter Jeruſchalai-
ma quæ elegi.
14 Itaque ſuſcitavit Jehova adverſarium Sche-
lomoni Hadadum Edomæum; is *erat* e ſe-
mine regis *qui regnaverat* in Edomæa.
15 Fuit autem cùm eſſet David contra Edo-
mæos, aſcendente Joabo principe militiæ
ad ſepeliendum confoſſos: ‖poſtquam per-
cuſſiſſet omnes mares in Edomæa.
16 (Nam ſex menſes manſit ibi Joab cum to-
ta Jiſraële: donec excidiſſet omnes mares
in Edomæa)
17 Ut fugeret Hadad ipſe, & homines Edo-
mæi e ſervis patris ejus cum eo ad proficiſ-
cendum in Ægyptum: erat autem Hadad
puer parvus.
18 Cumque ſurgentes e Midjane veniſſent
Paranem: aſſumpſerunt ſecum homines Pa-
rane & venerunt in Ægyptum ad Parhho-
nem regem Ægypti, qui dedit ei domum, &
cibum condixit ei, terram quoque dedit ei.
19 Ubi invenit Hadad gratiam in oculis Par-
hhonis ᶠpermagnam: adeò ut daret ei ux-
orem ſororem uxoris ſuæ ſororem Tachpe-
neſæ ᵍAuguſtæ.
20 Peperit autem ei ſoror Tachpeneſæ Ge-
nubathum filiũ ejus, quem ᶜeducavit Tach-
penes intra domum Parhhonis: ita ut eſſet
Genubath domi Parhhonis inter filios
Parhhonis.
21 Audiens autem Hadad in Ægypto, occu-
buiſſe Davidem cum patribus ejus & mor-
tuum eſſe Joabum principem militiæ: dixit
Hadad ad Parhhonem: dimitte me ut eam
in terram meam.
22 Dicente verò ei Parhhone: at quid defi-
cit te apud me, quòd ecce quæris abire in
terram tuam? dixit, non: ſed ʰ omnino di-
mitte me.
23 Suſcitavit præterea Deus illi adverſari-
um ᶠRezonem filium Eljadahhi: ᶠqui fu-
gerat ab Hadar-Hhezere rege Tzobæ do-
mino ſuo.
24 Et congregatis ad ſe hominibus erat prin-
ceps turmæ, cùm occideret David illos: de-
inde euntes Damaſcum habitarunt in ea,
& ᶜregnarunt Damaſci.
25 Et erat adverſarius Jiſraëli omnibus die-
bus Schelomonis: idque præter malum illud
quod *inferebat* Hadad: & ᵗtædebat eum Jiſ-
raëlis, cùm regnaret in Syria.
26 Jarobhhamum quoque *excitavit* filium Ne-
bati Ephratæum e ᶠTzereda (cujus matri
nomen

[illegible]
9 Bis] Gibhho-
ne, ſupra 3. 5. deinde
Jeruſchalaimis, ſup. 9. 2.
11 Dixit ſoleus] i. interminatus eſt,
utque minus ſua re-
vocarit, ex reſipiſ-
centia Schelomonis,
vide annotata 2.
Chron. 11. 17.
e Heb. lacerando
lacerabo.
12 Propter Davi-
dem] i. propter pro-
miſsionem factam
Davidi 2. Schem. 7.
14. &c. & 2. Chron.
28. 9.
13 Propter Jeruſ-
chalaima] i. propter
promiſsionem præ-
ſentiæ neque regni Da-
vidis ſtabilitate con-
junctam, ſupra 8. 14.
& 2. Chron. 6. 6.
‖2. Schem. 8. 14.
f Heb. valde.
g Heb. dominæ.
20 Educavit] ſic
1. Schem. 1. 22.
h Heb. dimittendo
dimitte.
23 Rezonem] vide
infra 15. 18.
Qui fugerat] cùm
videret victoriam
inclinare in partes
Davidis.
24 Regnarunt] i.
regnum ſtatuerunt
pro ipſo & poſteris.
25 Tædebat] ac ideò
indies infeſtabat.
26 Tzereda] vide
Jehoſ. 3. 16.

Attolleret manum] i. deficeret a Schelomone, ut exprimitur verſ. 40.

27 *Rupturam*] quam David fecerat expugnando Jebuſæum, 2. Schem. 5. 6. & ſequent.

28 *Puerum*] id eſt, miniſtrum: ſic Exod. 33. 11.

i Heb. *facientem opus*.

nomen Tseruhha fœminæ viduæ) ſervum
Schelomonis: ita ut ' attolleret manum ſu-
am contra regem.
27 Hæc autem occaſio *eſt* quâ ſuſtulit manum
contra regem Schelomonem; ædificabat
munitionem: obſtruebat ' rupturam civita-
tis Davidis patris ſui.
28 Vir autem iſte Jarobhham valentiſſimus
erat robore: quare videns Schelomo ' pue-
rum ipſum [i] negotio eſſe intentum: præfecit
eum toti oneri familiæ Joſephi.
29 Fuit autem eodem tempore, Jarobhhamo
egreſſo Jeruſchalaimis: ut inveniret eum A-
chija Schilonites propheta in via, cùm ille
induiſſet veſtimentum novum, & eſſent am-
bo ſoli in agro.
30 Ubi prehendens Achija veſtimentum no-
vum quo [k] tegebatur: laceravit illud in du-
odecim fragmenta.

k Heb. *quod erat ſuper eum*.

31 Ac dixit Jarobhhamo: accipe tibi decem
fragmenta, nam ſic ait Jehova Deus Jiſraë-
lis: ecce ego laceraturus ſum regnum hoc
e manu Schelomonis, & daturus tibi decem
tribus.
32 ' Tribus autem una erit ejus propter ſer-
vum meum Davidem, & propter Jeruſcha-
laima civitatem quam delegi ex omnibus
civitatibus tribuum Jiſraëlis:

32 *Tribus una*] nempe Jehudæ integra: nam e Binjamine tantùm pars penes eum manſit.

33 Eò quòd dereliquerunt me, & incurvarunt
ſe Hhaſchtorethæ deę Tzidoniorum, & Ce-
moſcho deo Moabitarum, ac Milcomo deo
Hhammonitarum: neq; ambularunt in viis
meis faciendo quod rectum videtur in ocu-
lis meis, videlicet ſtatuta mea & judicia
mea, ſicut David pater hujus.
34 Non tamen auferam quicquam iſtius regni
de manu hujus: ſed principem diſpono eum
omnibus diebus vitæ ejus propter Davidem
ſervum meum quem elegi, qui obſervavit
præcepta mea & ſtatuta mea.
35 Sed accipiens illud regnum e manu filii
ejus: dabo tibi [l] ex illo decem tribus.
36 Filio verò ejus dabo tribum unam: ' ut ſit
lucerna Davidi ſervo meo omnibus die-
bus coram me Jeruſchalaimis, in civitate
quam delegi mihi ad ponendũ nomen me-
um ibi.

l Heb. *illud ſ[illegible] decem*.

36 *Ut ſit lucerna*] i. regius ſplendor: vide 2. Schem. 21. 17.

37 Te itaque aſſumam ut regnes ſecundum
omnia quæ deſyderabit animus tuus, & eris
rex ſuper Jiſraëlem.
38 Erit autem ſi auſcultaveris omnibus quæ
præcepero tibi, & ambulaveris in viis meis
ac feceris quod rectũ *videtur* in oculis meis,
obſervando ſtatuta mea & præcepta mea,
quemadmodum fecit David ſervus meus: ut
adſim tibi & ædificem tibi ' domum firmam,
quemadmodum ædificavi Davidi, ac tra-
dam tibi Jiſraëlem.
39 Affligam quidem ſemen Davidis propter
hoc: veruntamen non omnibus diebus.
40 Quam ob rem quęrebat Schelomo morte
afficere Jarobhhamum: ſed ſurgens Jarob-
hham fugit in Ægyptum ad Schiſchakum
regem Ægypti: fuitque in Ægypto donec
mortuus eſſet Schelomo.
41 [m] Reliquę autem res Schelomonis, & quic-
quid fecit ac ſapientia ejus nónne ſunt
ſcripta ' in libro rerum Schelomonis?
42 Dies autem quibus regnavit Schelomo Je-
ruſchalaimis ſuper totum Jiſraëlem fuerunt

38 *Domum firmam*] ut 1. Schem. 2. 35. & 2. Schem. 7. 16.

m Heb. *reliquum rerum*.

41 *In libro*] i. in actis publicis, ſive in commentariis rerum geſtarum Schelomonis: q. d. nihil attinet hic ea enarrare: hæc ad ſidem & inſtitutionem Eccleſiæ ſunt ſatis: Ita enim his ſcriptis temperavit Spiritus Dei, conſulens tenuitati noſtræ: ſic Johan. 20. 30. & 21. 25. Nam hęc de duob. libris Chronicorum, qui longo poſt intervallo ab Hheſra conſcripti ſunt, ridiculũ eſſet accipere.

quadraginta annorum.
43 Deinde occubuit Schelomo cum patri-
bus ſuis, & ſepultus eſt in civitate Davidis
patris ſui: regnavitque Rechabhham filius
ejus, loco ejus.

Caput XII.

Rechabhham duro reſponſo decem ferè tribus a ſe alienat: quæ Jarobhhamum novum regem ſibi præficiunt, Rechabhhami legato interfecto. Quamobrem Rechabhham in Jiſraëlitas bellum movere: ſed Dei juſſu ab eo abſtinet. Jarobhham verò metu Rechabhhami, & ne ſui deficerent, novam religionem ſpecie avertit eos a Jeruſchalaimo adeundo, & eos in regno ſuo, ſtatutâ idololatriâ, continet.

1 TUM abiit Rechabhham Schecemum:
nam Schecemum ' conveniebat totus
Jiſraël ad conſtituendum eum regem.
2 Fuerat autem cùm audiviſſet Jarobhham
filius Nebati qui *erat* adhuc in Ægypto, in
quo ſugerat metu regis Schelomonis: (ha-
bitabat enim Jarobhham in Ægypto)
3 Ut mitterent accerſitum eum: & venirent
Jarobhham & tota congregatio Jiſraëlis, al-
loquerenturq; Rechabhhamum, dicendo:
4 Pater tuus [a] ' durum impoſuit jugum no-
bis: tu ergo nunc leva nos ſervitute patris tui
dura & jugo ejus gravi quod impoſuit no-
bis, & ſerviemus tibi.
5 Qui dixit ad eos: abite uſque ad diem ter-
tium, tum revertimini ad me; ſic abiverunt
populus.
6 Interea iniit conſilium rex Rechabhham,
cum ſenioribus, ' qui ſteterant ante Schelo-
monem patrem ipſius [b] cùm eſſet in vivis,
dicendo: quo modo vos conſilium iniretis
ad reſpondendum populo huic aliquid?
7 Qui allocuti ſunt eum dicendo: ſi hodie
fueris ſervus populo huic, & ſervieris eis, id
eſt, reſpondens eis allocutus fueris eos ' ver-
bis bonis: utique erunt tibi ſervi omnibus
diebus.
8 Sed reliquit conſilium ſeniorum quo con-
ſuluerant ei: & iniit conſilium cum eis ' qui
a pueris educati fuerant ſecum, *&* qui ſta-
bant coram ipſo.
9 Dixitq; ad eos: quod vos conſilium iniretis
ut reſponderemus aliquid populo huic, qui
allocuti ſunt me dicendo: leva nos jugo illo
quod impoſuit pater tuus nobis?
10 Tum allocuti ſunt eum illi qui a pueris
educati fuerant cum eo, dicendo: ſic dices
populo illi qui alloquuti ſunt te dicendo:
pater tuus grave effecit jugum noſtrum, tu
ergo leva *illud* nobis: ſic alloqueris eos: mi-
nimus *digitus* meus denſior eſt lumbis pa-
tris mei.
11 Jam verò pater meus oneravit vos jugo
gravi: ego autem ſuperaddam jugo veſtro:
pater meus caſtigavit vos ſcuticis: ego au-
tem caſtigabo vos flagellis aculeatis.
12 Cùm ergo veniſſet Jarobhham & totus
populus ad Rechabhhamũ die tertio: quę-
admodum edixerat rex dicendo: reverti-
mini ad me die tertio:
13 Reſpondit rex populo duriter, derelicto
conſilio ſeniorum quo conſuluerant ei.

14 Allocutus eſt enim eos ex conſilio puero-
rum iſtorum dicendo: pater meus grave red-
didit jugum veſtrum: ego autem ſupperad-
dam jugo veſtro: pater meus caſtigavit vos
flagellis: ego autem caſtigabo vos flagellis
aculeatis.
15 [Cùm itaque non auſcultaſſet rex populo:
(erat enim c cauſa a Jehova: ut præſtaret
verbum ſuum, quo allocutus fuerat Jehova
per Achijam Schilonitem Jarobhhamum fi-
lium Nebati)
16 Videns totus Jiſraël regem non auſcultaſ-
ſe ſibi: retulerunt populus regi reſponſum
dicendo: quæ nobis c portio eſt cum Davi-
de? utique non eſt nobis poſſeſſio cum filio
Jiſchaji: ad tentoria tua Jiſraël: jam c pro-
ſpice domui tuæ David: ſic abiit Jiſraël ad
tentoria ſua.
17 Tantùm c ſuper filios Jiſraëlis qui habita-
bant inter civitates Jehudæ: regnavit Re-
chabhham.
18 Cumq; miſiſſet rex Rechabhham d Ado-
ramum qui præerat tributo, & obruiſſent
omnes Jiſraëlitæ eum lapidibus ita ut mo-
reretur: Rex Rechabhham e totis viribus
conſcenſo curru fugit Jeruſchalaima.
19 Sic defecerunt Jiſraëlitæ a domo Davidis
uſque in hunc diem.
20 Fuitque cùm audiſſent omnes Jiſraëlitæ
reverſum eſſe Jarobhhamum, (quem mit-
tentes accerſiverant ad cœtum) ut conſti-
tuerent eum regem ſuper totum Jiſraëlem:
nemo f ſecutus eſt domum Davidis, præter
c tribum Jehudæ c ſolam.
21 [Cùm autem Rechabhham veniſſet Jeruſ-
chalaima, congregavit ex tota domo Jehu-
dæ & tribu Binjaminis centum octoginta
millia delectorum hominum gerentium bel-
lum: ad pugnandum contra domum Jiſraë-
lis: ut reduceret regnum illud ad Rechab-
hhamum filium Schelomonis.
22 Sed fuit verbum Dei, ad Schemahhjam vi-
rum Dei dicendo:
23 Edicito Rechabhhamo filio Schelomonis
regi Jehudæ, & toti domui Jehudæ & Bin-
jamini: & reſiduo populi, dicendo,
24 Sic ait Jehova: ne aſcendite, néve pugna-
te contra fratres veſtros filios Jiſraëlis: re-
vertimini quiſque domum ſuam: c nam a me
facta eſt res iſta: qui auſcultarunt verbo Je-
hovæ & reverſi abiverunt, ſecundum ver-
bum Jehovæ.
25 Poſteà c ædificavit Jarobhham Schecemū
in monte Epraijimi, & habitavit in eo: & pro-
cedens inde ædificavit c Penuelem.
26 Dicebat autem Jarobhham g cum animo
ſuo: mox reverſurum eſſet regnum hoc ad
domum Davidis:
27 Si aſcenderet populus iſte ad parandum
ſacrificia in domum Jehovæ Jeruſchalaima,
& rediret animus populi iſtius ad dominum
ſuum, ad Rechabhhamum regem Jehudæ:
utique occiderent me; ſic reverterentur ad
Rechabhhamum regem Jehudæ.
28 Quapropter inito conſilio rex fecit duos
vitulos aureos: & edixit h Jiſraëlitis, ſatis ſit
vobis, ut non aſcendatis Jeruſchalaima: ec-
ce Dii tui ô Jiſraël, qui eduxerunt te e terra
Ægypti.
29 Quorum unum poſuit f Beth-Ele: alterum
verò collocavit Dane.
30 Sic fuit res iſta in cauſa peccati, cùm irent
populus c coram i hoc Danem uſque.
31 Paravit enim domum excelſiorum: & fecit
ſacerdotes k e populo, qui non erant e filiis
Levi.
32 Et conſtituit Jarobhham feſtum menſe o-
ctavo quintodecimo die ejus menſis, ſimile
c feſto quod celebrabatur in Jehuda, quo offe-
rebat in altari: ſimiliter fecit Beth-Ele ſacri-
ficādo vitulis quos fecerat: etiam Beth-Ele
conſtituit ſacerdotes excelſorū quæ fecerat.

30 *Coram hoc*] qui erat Dane: nam ad poſterius proximum membrum & propinquius pertinent relativæ voces exſiliberatum uſu.
i Heb. *unu*.
k Heb. *e partibus*.
32 *Feſto*] tabernaculorum.

Caput XIII.

Jarobhhā Bethele ſacrificans a viro Dei obliquè reprehenditur, futurum olim Dei judicium in altare & ejus ſacerdotes denuntiante, & præſentibus prodigiis in regem & in altare confirmante. Inde ex mandato Dei abiens, a propheta quodam oraculi prætextu deceptus redit: Quam ob rem offenſus Deus, eum apud Bethelitam objurgat: deinde in itinere morte quam denuntiaverat afficit: qua cognito Bethelita honorificè eum ſepelit, & filios de vaticinii illius fide informat: Jarobhhamo nihilominus in ſua defectione pergente.

1 c Cùm autem offerret in altari quod fe-
cerat Beth-Ele, quintodecimo die,
menſe octavo, menſe illo, quod com-
mentus fuerat a animo ſuo: & celebrans fe-
ſtum cum filiis Jiſraëlis, offerret in altari illo
adolendo:
2 Ecce vir Dei veniens e Jehuda cum verbo
Jehovæ Beth-Elem: Jarobhhamo aſtante
altari ad adolendum,
3 Clamavit contra altare illud per verbum
Jehovæ, dicens: altare, altare, ſic ait Jeho-
va: ecce filius c naſciturus eſt domui Davi-
dis nomine Joſchija, c qui mactabit ſuper te
ſacerdotes excelſorum, adolentes ſuper te,
& oſſa hominum comburent ſuper te.
4 Et c edidit illo ipſo die prodigium dicendo:
hoc eſt prodigium ejus quod dixit Jehova:
ecce altare hoc findetur, & effundetur ci-
nis, qui eſt ſuper ipſum.
5 Fuit autem cùm audito rex verbo viri Dei,
quo clamabat contra altare Beth-Ele, extē-
diſſet Jarobhham manum ſuam ab altari di-
cendo: prehendite eum: ut exareſceret ma-
nus ejus quam extenderat contra illum: ita
ut non poſſet retrahere eam ad ſe.
6 Altare autem fiſſum eſt, & effuſus cinis ab
altari: ſecundum prodigium, quod c edide-
rat vir Dei ex verbo Jehovæ.
7 Tunc locutus rex dixit ad virum illum Dei:
deprecare, quæſo, iratam faciem Jehovæ
Dei tui, & ora pro me, ut redeat reſtituta ma-
nus mea ad me: cumq; deprecatus eſſet vir
ille Dei iratam faciem Jehovæ, reſtituta ma-
nus regis rediit ad ipſum, & fuit ſicut anteà.
8 Quapropter dixit rex ad virum illum Dei:
veni mecum domum: & b refice te: deinde
dabo tibi donum.
9 Dixit verò vir ille Dei ad regem: c ſi dares
mihi dimidiam domum tuam non irem te-
cum: neque comederem panem, neque bi-
berem aquam in hoc loco.
10 Sic enim præcepit mihi c verbo ſuo Jehova
dicendo: ne comedito panem neq; bibito a-
quā: neq; revertitor per eā viam qua iveris.

1 *Cùm autē offerret*] verſum hunc ad ſequentia pertinere res ipſa docet.
a Heb. *ex corde ſuo*.
3 *Naſciturus*] poſt annos circiter 330.
Qui mactabit] vide 2.Reg.23.15. & ſequentibus.
4 *Edidit prodigium*] per quod fides de vaticinio ſuo confirmaretur, ſecundum inſtitutionem Domini Deut.13.
6 *Ediderat*] id eſt, verbo pronunciaverat, ut Deut.13.2.
b Heb. *fulci te*.
c Heb. *verbo Jehovæ: antecedens vim ſuam & relativi obtinet, ut Gen.9.6.*

 11 Ita-

11 Itaque abiit viâ aliâ : ac non eſt reverſus
viâ illâ qua venerat Beth-Elem.
12 ᶜPropheta autem quidam ſenex habitabat
Beth-Ele: cui veniens filius ejus, enarravit
totum hoc factum, quod fecerat vir Dei illo
die Beth-Ele, cum verbis quibus allocutus
fuerat regem, quæ enarraverunt ᵈ filii patri
ſuo.
13 Ad quos dicente patre eorum, quanam viâ
abiit? conſyderarant filii ejus viam qua ibat
vir ille Dei, qui venerat e Jehuda.
14 Deinde edixit filiis ſuis: inſternite mihi aſi-
num: qui inſtraverũt ei aſinum, & inſedit ei.
15 Secutus itaq; virum illum Dei, invenit eum
ſedentem ſub quadam quercu: & dixit ad
eum, éſne vir ille Dei qui veneras e Jehuda?
qui dixit, ſum.
16 Tum dixit ad eum: veni mecum domum &
comede panem.
17 Qui dixit: non poſſum reverti tecum, aut
ingredi tecum: neque comedam panem, ne-
que bibam tecum aquam in iſto loco.
18 Verbum enim editũ eſt mihi ex verbo Je-
hovæ: ne comedito panem, neque bibito
ibi aquam: neque ᵉ redito via qua iveris.
19 Sed eo dicente illi: etiam ego propheta
ſum ut tu, & angelus allocutus eſt me ex ver-
bo Jehovæ dicendo: reduc eum tecum do-
mum tuam, ut comedat panem & bibat a-
quam: (mentiebatur autem ei)
20 Reverſus eſt cum eo, & comedit panem
domi ejus, & bibit aquam.
21 Fuit verò illis aſſidentibus menſæ: fuit, in-
quam, verbum Jehovæ ad prophetam illum
ᶠquem reduxerat.
22 Inclamavit enim virum Dei qui venerat e
Jehuda dicendo: ſic ait Jehova: propterea
quòd rebellaſti contra ᶠpræſtitutum Jeho-
væ, neque obſervaſti præceptum illud, quod
præceperat tibi Jehova Deus tuus:
23 Sed reverſus es & comediſti panem, & bi-
biſti aquam in loco in quo edixerat tibi: ne
comedito panem, neque bibito aquam: non
eſt venturum cadaver tuum in ſepulchrum
majorum tuorum.
24 Fuitq; poſtquã comediſſet panem & poſt-
quam bibiſſet: inſtraviſſetque ei aſinum, ni-
mirum ei prophetæ quem reduxerat:
25 Ut cum abeuntem inveniret leo in via, &
morte afficeret eum: ſic erat cadaver ejus
abjectum in via: & adſtabat aſinus juxta
ipſum: leo quoque adſtabat juxta cadaver
ipſum.
26 Cùm ecce quidam tranſeuntes viderunt
cadaver illud abjectum in via, & leonem
adſtantem juxta cadaver: qui venientes re-
tulerunt in ea civitate in qua propheta ille
ſenex habitabat.
27 Quod cùm audiret propheta ille qui redu-
xerat eum de via dixit: vir ille Dei eſt, qui re-
bellavit contra præſtitutum Jehovæ: ideò
tradidit Jehova eum leoni iſti, ut frangens
eum morte afficeret eum, ſecũdum verbum
Jehovæ quo locutus fuerat ei.
28 Deinde edixit filiis ſuis dicendo, inſterni-
te mihi aſinum: qui inſtraverunt.
29 Tum abiens invenit cadaver illius abje-
ctum in via & aſinum ac leonem adſtantes
juxta cadaver: non comederat leo cadaver,
neque fregerat aſinum.

12 *Propheta autem*] hoc ſtatim memorat, ut doceatur ver. 19. etſi alioquin certa ſunt pietatis illius in hoc capite documenta, ut quod a ſacris Jarobhhami abſtinuerit: quòd humaniter prophetam vivum & mortuum ſit proſecutus: quòd ſepulturam cum eo communem habere voluerit: quòd denique filios ſuos in expectatione vaticinii confirmaverit.

d *Eclipſis correlativi, ut Levit.* 21.4.

e Heb. *revertere eundo.*

21 *Quem reduxerat*] ſic interpretandũ eſſe docet epexegeſis quæ ſtatim ſubſequitur: ut etiam 24. ver. eadem locutio eodem modo exprimitur, & conſtituitur verbo ipſo Reducendi in fine ver. 23.

f Heb. *os ſic Num.* 24.13. & infr. ver. 21.

30 Substulit itaque hic propheta cadaver viri
Dei, & impoſitum aſino reduxit illud: & in-
greſſus eſt in civitatem propheta ille ſenex ad
plangendum & ſepeliendum illud.
31 Et eo collocato cadavere illius in ſepul-
chro ſuo: plangebant ſuper eum, eheu fra-
ter mi.
32 Fuitq; poſtquam ſepeliviſſet eum, ut edi-
ceret filiis ſuis dicendo, cùm mortuus fue-
ro, ſimiliter ſepelite me in hoc ſepulchro, in
quo vir ille Dei ſepultus eſt, juxta oſſa ejus
collocate oſſa mea.
33 Nam ᵍomnino futura eſt res quam prædi-
cavit ex verbo Jehovæ contra altare quod
eſt Beth-Ele, & contra omnes domos excel-
ſorum quæ ſunt in civitatibus ʰSchomronis.
34 ⁱHoc facto non eſt reverſus Jarobhham a
via ſua mala, ſed ᵏrurſus fecit e populo ſa-
cerdotes excelſorum, ejus qui volebat ˡcon-
ſecrabat miniſterium ut eſſent ſacerdotes
excelſorum.
35 ᵐFuitq; hac re domus Jarobhhami in cauſa
peccati: & ut excinderet ac perderet eam
Deus a ſuperficie terræ.

Caput XIIII.

Jarobhhamo de filio ægrotante prophetam per uxorem conſulens, non tantùm de eo reſponſum accipit: ſed etiam de propinquo excidio familiæ ſuæ: de regni Jiſraëlitici continua agitatione & excidio præmonetur, & mortuo Nadab ſuccedit. Rechabhham quoque & Jehuda peccatis Deum provocantes, a rege Ægypti affliguntur & ſpoliantur: & Rechabhhamo mortuo ſuccedit Abijam.

1 Tempore illo ægrotabat Abja filius
Jarobhhami:
2 Quapropter dixit Jarobhhã uxori ſuæ:
ſurge jam & ᵃ diſſimula te, ut non agno-
ſcant te eſſe uxorem Jarobhhami: ac ito
Schiluntem: ecce ibi eſt Achija propheta:
qui ᵇ promiſerat mihi me fore regem ſuper
populum hunc.
3 Accipiens autem in manu tua decem pa-
nes & buccellata, & lagenam mellis adito
eum: is indicabit tibi quid futurum ſit iſto
puero.
4 Et faciens ita uxor Jarobhhami ſurrexit, &
abiens Schiluntem ingreſſa eſt domum A-
chijæ: Achija autẽ non poterat videre: nam
oculi ejus caligaverant præ ᶜ ſenio ejus.
5 Sed Jehova indixerat Achijæ: ecce uxor
Jarobhhami ventura eſt, ut requirat aliquid
abs te de filio ſuo, quia ægrotus eſt: ᵈ his
& talibus alloquitor eam: futurum autem
eſt cùm ingredietur, ut ipſa agat extra-
neam.
6 Fuit itaque cùm audiret Achija ſtrepitum
pedum ejus ingredientis januam, ut diceret:
ingredere uxor Jarobhhami: ecquid tu agis
extraneam? ego verò miſſus ſum ad te ad
indicandum durum.
7 I, dic Jarobhhamo: ſic ait Jehova Deus Jiſ-
raëlis: propterea quòd te extuli e medio hu-
jus populi, & impoſui te antecessorem po-
pulo meo Jiſraëli,
8 Et laceratum regnum a domo Davidis tra-
didi tibi: neque fuiſti ſicut ſervus meus Da-
vid, qui obſervavit præcepta mea, & qui ᵉſe-
cutus eſt me ex toto animo ſuo, faciendo
tantum-

[illegible] quod rectum videtur in oculis
meis.
9 Sed [illegible] ejus egeſti omnibus qui fuerunt an-
te te: & abiens feciſti tibi deos alienos, eti-
am fuſiles ad provocandum me: denique ab-
jeciſti me poſt tergum tuum.
10 Idcirco ecce ego inducturus ſum malum
in domum Jarobhhami, & exciſurus ſum Ja-
robhhamo mingentem ad parietem, con-
cluſumque & derelictum in Jiſraële: & tol-
lam aſſeclas domus Jarobhhami: quem-
admodum tollit quis ſtercus, donec defe-
cerit.
11 Morientem Jarobhhamo in civitate, co-
medent canes: morientem verò in agro,
comedent volatilia cœli: nam Jehova locu-
tus eſt.
12 Tu autem ſurge, abi domum tuam: cùm
intrabunt pedes tui civitatem illico morie-
tur infans:
13 Quem plangent omnes Jiſraëlitæ ſepeli-
entes eum, is enim ſolus perveniet Jarob-
hhamo in ſepulchrum: eò quòd [b] eſt de eo
ſolo e domo Jarobhhami ſententia bona a-
pud Jehovam Deum Jiſraëlis.
14 Itaque ſuſcitabit ſibi Jehova regem ſuper
Jiſraëlem, qui excidet domum Jarobhhami
eadem die: quid autem? etiam nunc ſuſ-
citavit.
15 Præterea percutiet Jehova Jiſraëlem a-
gitans quemadmodum agitatur arundo in
aquis: & convellens Jiſraëlem a terra hac
optima quam dederat majoribus eorum, di-
ſperget eos procul ultra ipſum flumen: eò
quòd fecerunt lucos ſuos provocantes Je-
hovam.
16 Denique exponet Jiſraëlem propter pec-
cata Jarobhhami quibus peccavit, & quibus
ad peccandum induxit Jiſraëlem.
17 Tum ſurgens uxor Jarobhhami abiit, &
pervenit Tirtzam: qua veniente ad limen
domus ſuæ, puer mortuus eſt.
18 Et ſepelientes eum planxerunt eum omnes
Jiſraëlitæ: ſecundum verbum Jehovæ quod
locutus fuerat per ſervum ſuum Achijam
prophetam.
19 Reliquæ autem res Jarobhhami, ut bella-
vit & ut regnavit: ecce ſcriptæ ſunt in libro
Chronicorum regum Jiſraëlis.
20 Dies autem quibus regnavit Jarobhham
fuerunt viginti duorum annorum: qui poſt-
quam occubuit cum patribus ſuis, regnavit
Nadab filius ejus pro eo.
21 Rechabhham verò filius Schelomonis re-
gnavit in Jehuda: natus unum & quadra-
ginta annos Rechabhhā cùm iniret regnū,
ſeptemdecim annos regnavit Jeruſchalai-
mis, in civitate quam elegerat Jehova ad
ponendum nomen ſuum ibi ex omnibus ci-
vitatibus tribuum Jiſraëlis, & nomen ma-
tris ejus Nahhama Hhammonitis.
22 Fecit etiam Jehuda quod malum videtur
in oculis Jehovæ: & ad zelotypiam move-
runt eum peccatis ſuis, quibus peccarunt
ſupra quàm omnia quæ fecerant majores
eorum.
23 Nam extruxerunt etiam ſibi excelſa, & ſta-
tuas ac lucos: ſuper omnem collem altum,
& ſub omni arbore virente.
24 Inſuper etiam maſmotiæ erant in terra
ipſa: faciebant ſecundum abominationes
gentium, quas ejecerat Jehova a facie Jiſ-
raëlitarum.
25 ‖ Quapropter fuit anno quinto regis Re-
chabhhami: ut aſcendens Schiſchak rex
Ægypti contra Jeruſchalaima,
26 Acciperet theſauros domus Jehovæ, & the-
ſauros domus regis: illa, inquam, omnia ac-
ciperet: acciperet etiam omnia ſcuta aurea
quæ fecerat Schelomo.
27 Pro quibus fecit Rex Rechabhham ſcuta
ærea: quæ depoſuit in manum præfectorum
curſoribus; qui obſervabant portam do-
mus regis.
28 Eratque ex quo veniebat rex in domum
Jehovæ, ut afferrent ea curſores: poſteà re-
ferrent ea ad procœtonem curſorum.
29 Reliquæ autem res Rechabhhami, & om-
nia quæ fecit: nónne ſunt ſcripta in libro
Chronicorum regum Jehudæ?
30 Etiam bellum *quod* fuit inter Rechabhha-
mum & inter Jarobhhamum omnibus die-
bus eorum.
31 Cumque occubuiſſet Rechabhham cum
patribus ſuis, & ſepultus eſſet cum patribus
ſuis in civitate Davidis: cujus matri nomen
Nahhama Hhammonitis: regnavit [m] Abijam
filius ejus pro eo.

Caput XV.

*Abijam improbus triennio regnat. Aſa verò ſi-
lius bonus & inſtaurandi cultus Dei ſtudioſus uno
& quadraginta. Sed Bahhaſcha conatu malâ ra-
tione impedito iram Dei in ſe provocat. In regno
verò Jiſraëlitico: Nadab Jarobhhamo ſuccedit
ſceleratus patris exemplo: quem Bahhaſcha altero
ipſius regni anno per conjurationem occidit, & toto
Jarobhhami ſtirpe deleta regno potitur.*

1 ‖ Anno autem decimo octavo regis Ja-
robhhami filii Nebati: regnavit [a] Abi-
jam ſuper Jehudam.
2 Tribus annis regnavit Jeruſchalaimis: cu-
jus matri nomen [b] Mahhaca filia Abiſcha-
lomi.
3 Et ambulavit in omnibus peccatis patris
ſui, quæ fecerat coram ipſo: nec fuit [c] ani-
mus ejus integer erga Jehovam Deum ſu-
um, ut animus Davidis patris ſui.
4 Sed propter Davidem dedit Jehova Deus
illius, illi lucernam Jeruſchalaimis, ſuſcitan-
do filium ejus poſt eum & ſtabiliendo Je-
ruſchalaima:
5 Eò quòd feciſſet David quod rectū videtur
in oculis Jehovæ: neque receſſiſſet ab om-
nibus quæ præceperat ei, omnibus diebus
vitæ ſuæ præterquam in re Urijæ Chittæi.
6 Bellum autem fuerat inter Rechabhhamū
& Jarobhhamum omnibus diebus vitæ ejus.
7 Sed cùm reliquæ res Abijami, & omnia quæ
fecit: nónne ſunt ſcripta in libro Chronico-
rum regum Jehudæ, tum bellum [d] confectū
inter Abijamum & Jarobhhamum?
8 Poſtea occubuit Abijam cum patribus ſuis,
quem ſepelierunt in civitate Davidis: &
regnavit Aſa filius ejus pro eo.

‖ 1. Chron. 12.
25 Schiſchak] ad quem Jarobhham fugiſſe legitur 1. Reg. 11. 40. idem Saſo in Diodoro Siculo, & Saſakis Juſtino dicitur.
26 Scuta aurea] de quibus ſupra 10. 16. & 17.
27 Curſoribus] i. regis ſtipatoribus ad officia expeditis.
m qui Abija 2. Chro. 12. 16.

‖ 2. Chron. 13.
a in Chron. Abija.
b Micaia filia Urielis, 2. Chro. 13. 2. [illegible] ipſa & pater.
2 Abiſchalomi] non filii Davidis (nam ejus liberi non ſupervixerunt, 2. Schem. 18. 18) ſed alterius Gibhhani e Binjamine, 2. Chron. 13. 2.
c Heb. cor: ſic deinceps.
4 Lucernam] vide ſuprà 11. 36. Sequentia autem per epexegeſin oſtendunt in quo conſiſtat iſta lucerna, nimirum in regno & in religione.
5 Neque receſſiſſet] i. neque omnia pietatis & juſtitiæ officia lege imperata depoſuiſſet: præterquam &c. Nam Urijæ facto in totam legem peccavit, ſed ex infirmitate: non autem elata manu & projecta audacia totam diffuſus eſt ad peccandum in Spiritum ſanctum. 3. Chronicorum] ut ſuprà 14. 29. d Heb. [illegible] bellum hoc loco [illegible] 2. Chron. 13. 3. & ſequentibus.

9 Anno

9 Anno itaque vigeſimo ᵈcompleto Jarobhha-
mi regis Jiſraëlis ; regnavit Aſa ſuper Jehu-
dam.
10 Uno & quadraginta annis regnavit Jeru-
ſchalaimis : cujus ᵉ aviæ nomen Mahhaca
filia Abiſchalomi.
11 Et fecit Aſa quod rectum *videtur* in oculis
Jehovæ : ſicut David pater ipſius.
12 Nam abſtulit ᵉ meritorios e terra : & amo-
vit omnes deos ſtercoreos quos fecerant
majores ſui.
13 Quin etiam ipſam Mahhacam aviam ſuam
ᵉamovit ne eſſet ᶠ auguſta : eò quòd fecerat
horrendam ſtatuam cum luco ; & ᵉſucciſam
Aſa horrendam ſtatuam ejus, combuſſit ad
torrentem Kidronem.
14 Excelſa quidem non amota ſunt : ſed ani-
mus Aſæ fuit integer ᵉerga Jehovam omni-
bus diebus ejus.
15 Et retulit res conſecratas patris ſui,& res
conſecratas *a ſe* in domum Jehovæ; argen-
tum & aurum & inſtrumenta.
16 ᵉQuamobrem bellum fuit inter Aſam &
inter Bahhaſcham regem Jiſraëlis omni-
bus diebus eorum.
17 ‖ Nam aſcendens Bahhaſcha rex Jiſraëlis
contra Jehudam, ædificabat Ramam ; ᵉne
ſineret ad Aſam regem Jehudæ egredi aut
regredi *quenquam*.
18 Sed accipiens Aſa totum argentum & au-
rum ᵉquæ reliqua erant in theſauris Jehovæ:
etiam theſauros domus regiæ, tradidit in
manum ſervorum ſuorum : quos miſit rex
Aſa ad Ben-Hadadum filium Tabrimonis
filii ᵉChezjonis regem Syriæ, qui habitabat
Damaſci ut dicerent :
19 Fœdus *eſt* inter me & inter te, ᵉinter patrē
tuum & inter patrem meum : ecce mitto ad
te munus argentum & aurum : age fac irri-
tum fœdus tuum cum Bahhaſcha rege Jiſ-
raëlis,ut abſcedat a me.
20 Et auſcultans Ben-Hadad regi Aſæ, miſit
principes copiarum ᵍ ſuarum contra civi-
tates Jiſraëlis,& percuſſit ᵉHijonem, & Da-
nem & ʰ Abelum Beth-Mahhacæ, & ⁱ to-
tum tractum Cinnereth & totam terram
Naphthali.
21 Unde fuit audiente Bahhaſcha, ut deſi-
ſteret ab ædificanda Rama, & reſideret
Tirtzæ.
22 Tunc rege Aſa promulgante in tota Jehu-
da,(nemo erat immunis,)deportarunt lapi-
des Ramæ, & ligna ejus quibus ædificabat
Bahhaſcha,& ædificavit ex illis rex Aſa Ge-
bahhum Binjaminitarum & Mitzpam.
23 Reliquæ autem omnes res Aſæ, & omnis
fortitudo ejus, & quæcunque fecit, & civi-
tates quas ædificavit, nónne ſunt ſcripta in
libro Chronicorum regum Jehudæ? verun-
tamen ᵉ tempore ſenectutis ſuæ ægrotavit
ex pedibus ſuis.
24 Poſtea cùm occubuiſſet Aſa cum patribus
ſuis,ſepultus eſt cum patribus ſuis in civita-
te Davidis patris ſui : & regnavit Jehoſcha-
phat filius ejus pro eo.
25 Nadab verò filius Jarobhhami regnare
cœpit ſuper Jiſraëlem anno ſecundo Aſæ
regis Jehudæ : ac regnavit ſuper Jiſraëlem
ᵉbiennio.
26 Fecitque quod malum *videtur* in oculis
Jehovæ : ambulans in via patris ſui, & in
peccato ejus, quo ad peccandum induxit
Jiſraëlem.
27 Quapropter conſpirationem ſecis contra
eum Bahhaſcha filius Achijæ e domo Jiſ-
ſaſcaris, & percuſſit eum Bahhaſcha ad
ᵉGibbethonem,qui Paliſchtæorum erat: cùm
Nadab & omnes Jiſraëlitæ obſiderent Gib-
bethonem.
28 Itaque morte afficiens eum Bahhaſcha
anno tertio Aſæ regis Jehudæ : regnavit
pro eo.
29 ‖ Fuitque cùm cœpit regnare, ut percute-
ret totam domum Jarobhhami, donec per-
didiſſet eam ; non reliquam faceret ullam
animam Jarobhhamo : ſecundum verbum
Jehovæ quod locutus fuerat per ſervum ſu-
um Achijam Schîlonitam.
30 Propter peccata Jarobhhami quibus pec-
cavit, & quibus ad peccandum induxit Jiſ-
raëlem : propter indignationem ejus, qua
provocavit Jehovam Deum Jiſraëlis.
31 Reliquæ autem res Nadabi & omnia quæ
fecit nónne ſunt ſcripta in libro Chronico-
rum regum Jiſraëlis?
32 Itaque ᵉ bellum erat inter Aſam & inter
Bahhaſcham regem Jiſraëlis omnibus die-
bus illorum.

Caput XVI.

*Regni Jiſraëlitarum ſtatus temporibus Aſæ de-
ſcribitur : ut Bahhaſcha Jarobhhamo in peccatis
ſimilis,ſimilis pœna denunciatur : ut eum Ela filius
cum tota genere luit. Ut Zimri paſt ſeptidvum ſe ip-
ſum comburit. Ut regnum Jiſraëlitarum inter
Hhomrum & Tibnim dividitur : Ut Hhomrus filius
regno potitus Samariam ædificat, & malitia an-
teceſſores ſuperat : Ut Achab ei ſuccedens omnes
impietate ſuperat : Denique ut contra execratio-
nem Jehoſchuhhæ Jerichuntis inſtauratæ,auctor in-
ſtaurationis pœnas luit.*

1 ᵃ ANNO tertio Aſæ regis Jehudæ ; regna-
vit Bahhaſcha filius Achijæ ſuper to-
tum Jiſraëlem Tirtzæ, ᵉviginti quatuor
annis.
2 Cùm autem faceret quod malum *videtur*
in oculis Jehovæ ; ambulans in via Jarob-
hhami, & in peccato ejus, quo ad peccan-
dum induxerat Jiſraëlem.
3 Fuit verbum Jehovæ ad Jehu filium Cha-
nani contra Bahhaſcham,ut diceret:
4 Quia cùm exaltavi te ex ipſo pulvere, & po-
ſui te antecesſorem in populo meo Jiſraële:
ambulaſti in via Jarobhhami,& ad peccan-
dum induxiſti populum meum Jiſraëlem,ut
provocarent me peccatis ſuis :
5 Ecce ego mox ſublaturus ſum ᵇ aſſeclas
Bahhaſchæ & aſſeclas domus ejus: & red-
diturus domum tuam ſicut domum Jarobhha-
mi filii Nebati.
6 Morientem Bahhaſchæ in civitate come-
dent canes ; & morientem ei in agro come-
dent volatilia Cœli.
7 Reliquæ autem res Bahhaſchæ, & quæ fe-
cit, fortitudoq; ejus, nonne ſunt ſcripta in
libro ᵉChronicorum regum Jiſraëlis?
8 (Poſtea occumbens Bahhaſcha cum patri-
bus ſuis,ſepultus eſt Tirtzæ, & regnavit Ela
filius ejus pro eo.)

9 Complete] Nam Nadab Jarobhhamo ſucceſſiſſe ſcribitur anno ſecundo Aſæ, infra ver.25.
e Heb.matris: vide ſupra 2.20. & infra 22.ver.
12 Meritorios] de quibus ſuprà 14.24. vide infra 22.47.
13 Amovit] i. dignitate & poteſtate eam privavit: hæc autem omnia ſummatim ſine temporũ diſtinctione de adminiſtratione Aſæ referuntur, quæ planius in ſua tempora diſtribuuntur 2.Chr. 14.15.& 16.cap.
f Heb.dominæ: ut ſuprà 11.19.
Succiſam] & comminutam: ſynecdoche: 2.Chro. 15.16.
14 Erga Jehovam] Id eſt, erga cultum ejus, quamvis vitam reliquam huic ſtudio non conformaverit.
16 Quamobrem] cùm Bahhaſcha videret Aſam religionem inſtauraſſe, & multos in ſuo regno ad Aſam defeciſſe, ut in fœdus Dei convenirent: vide 2.Chro. 15.8. & ſequentibus.
‖ 2.Chro.16.
17 Ne ſineret,&c.] ut ſuorum defectionem impediret, & iter ad ſollicitandos ſuos præcluderet.
18 Quæ reliqua erant] a temporibus Rechabhhami: vide ſuprà 14.26.
Chezjonis] fortè is eſt,qui ſuprà 11.23. Rezon dicitur.
19 Inter patrem tuum] nam adverſarius fuiſſe legitur temporibus Schelomonis,ac non dimicatum ſuprà 11.25. poſtea autem diviſo regno utriuſque fœderatus fuit.
g Heb.quæ erant ei.
20 Hhijonem & Danem &c.] i.e. percurrens ſuperiorem tractum Aſcheris, Danis & Naphtali uſque ad fines Menaſchis ſtragem edidit: Nam Hhijon Aſcheris, Dan Danitarum, Abel-Mihhacæ Menaſchitarum, Cinnereth Naphtalitarum erat.
h 2.Chro.16.4. dicitur Abel-Majim: vide 2.Schem.20.14.
i Heb.totam Cinnerothum: vide Jehoſ.11.2.
23 Tempore ſenectutis] tribus ultimis annis ſuis: quare nihil fortiter geſſit.
25 Biennio] imperfecto, ut conſtat ex ver.28.& 16.ſeq.ver.1.

9 ᵉIlli

7 Tum etiam per Jehu filium Chanani pro-
phetam verbum Jehovæ fuerat contra Bah-
haſcham & contra domum ejus; idque pro-
pter totum malum illud, quod fecerat in o-
culis Jehovæ, quòd provocaſſet eum operi-
bus manuum ſuarum, quòd eſſet ſimilis do-
mui Jarobhhami: & eò quòd percuſſiſſet
eam.
8 Anno vigeſimo ſexto Aſæ regis Jehudæ
completo: regnabat Ela filius Bahhaſchæ ſu-
per Jiſraëlem Tirtzæ ſecundo anno,
9 Cùm facta conſpiratione in eum ſervus e-
jus Zimri princeps dimidiæ partis curru-
um, ipſo in Tirtzæ biberet ad ebrietatem,
in domo Artzæ, qui præerat domui ipſius
Tirtzæ:
10 Veniens Zimri & percutiens eum, morte
affecit eum anno vigeſimo ſeptimo Aſæ re-
gis Jehudæ: ac regnavit pro eo.
11 Fuit autem cùm primum iſte regnaret,
ſtatim inſedit ſolio ſuo, ut percuteret totam
familiam Bahhaſchæ, non reliquum faceret
ei mingentem ad parietem: etiam vindi-
ces ejus & amicos ejus.
12 Itaq; perdidit Zimri totam familiam Bah-
haſchæ: ſecundum verbum Jehovæ quod
locutus eſt contra Bahhaſcham, per Jehu
prophetam:
13 Propter omnia peccata Bahhaſchæ & pec-
cata Elæ filii ejus: quibus peccaverunt, &
quibus ad peccãdum induxerant Jiſraëlem,
provocando Jehovam Deum Jiſraëlis vani-
tatibus ſuis.
14 Reliquæ autem res Elæ & quæcunque fe-
cit: nónne ſunt ſcripta in libro Chronico-
rum regum Jiſraëlis?
15 Anno vigeſimo ſeptimo Aſæ regis Jehudæ
regnavit Zimri ſeptem diebus Tirtzæ: cùm
populus caſtra haberent contra Gibbeto-
nem qui erat Peliſchtæorum.
16 Sed qui caſtra habebant, populus ille au-
diens dicentes: conſpiravit Zimri, & etiam
percuſſit regem: conſtituerunt omnes Jiſ-
raëlitæ regem Hhomrin principem mili-
tiæ ſuper Jiſraëlem eodem die, in ipſis ca-
ſtris.
17 Poſteà aſcendens Hhomri, & omnes Jiſ-
raëlitæ cum eo Gibbetone: obſederunt Tir-
tzam.
18 Fuit autem cùm videret Zimri captam eſ-
ſe civitatem, ut ingrederetur palatium do-
mus regiæ: & combuſta ſecum domo regis
igne, moreretur:
19 Propter peccata ſua quibus peccaverat fa-
ciendo quod malum videtur in oculis Jeho-
væ ambulando in via Jarobhhami, & in pec-
cato ejus quod fecerat inducẽdo Jiſraëlem
ad peccandum.
20 Reliquæ autem res Zimri, & conſpiratio
ejus qua conſpiravit, nónne ſunt ſcriptæ in
libro Chronicorum regum Jiſraëlis?
21 Tunc diviſus eſt populus ille, Jiſraël in par-
tes: pars una populi ſequebatur Tibnin fi-
lium Ginathi ut conſtitueret eum regem:
pars vero altera ſequebatur Hhomrin.
22 Cùmque firmior eſſet populus qui ſeque-
batur Hhomrin populo qui ſequebatur Tib-
nin filium Ginathi: mortuo Tibni regna-
vit Hhomri.
23 Anno trigeſimo primo completo Aſæ regis
Jehudæ, (regnavit Hhomri ſuper Jiſraëlem
duodecim annis): Tirtzæ regnabat ſexto
anno,
24 Cùm emit montem Schomronis a Sche-
mero duobus talentis argenti: & ornato
ædificiis monte, vocavit nomen civitatis il-
lius quam ædificavit de nomine Schemeri
domini illius montis, Schomronem.
25 Et fecit Hhomri quod malum videtur in o-
culis Jehovæ: ac pejus fecit quàm ullus qui
fuerit ante eum:
26 Nam ambulavit in tota via Jarobhhami
filii Nebati, & in ſingulis peccatis ejus, qui-
bus ad peccandum induxerat Jiſraëlem: ut
provocaret Jehovam Deum Jiſraëlis vani-
tatibus illorum.
27 Reliquæ autem res Hhomri, & omnia quæ
fecit, & fortitudo ejus qua fecit nónne ſunt
ſcripta in libro Chronicorum regum Jiſraë-
lis?
28 Poſteà occubuit Hhomri cum patribus ſuis
& ſepultus eſt Schomrone: regnavitque A-
chab filius ejus pro eo.
29 Achab autem filius Hhomri regnare cœpit
ſuper Jiſraëlem anno trigeſimo octavo Aſæ
regis Jehudæ: regnavitque Achab filius
Hhomri ſuper Jiſraëlẽ Schomrone viginti
duobus annis.
30 Fecitque Achab filius Hhomri quod ma-
lum videtur in oculis Jehovæ: plus quàm
omnes qui fuerant ante ipſum.
31 Fuit enim (nónne leve habebatur ei am-
bulare in peccatis Jarobhhami filii Neba-
ti?) ut acciperet uxorem Izebelem filiam
Eth-Bahhalis regis Tzidoniorum: & abiés
coleret Bahhalem illorum ac incurvaret
ſe ei:
32 Et ſtatueret altare Bahhali iſti in æde illa
Bahhalis, quam extruxerat Schomrone.
33 Præterea conſereret Achab lucum: deni-
que amplius Achab faceret ad provocan-
dum Jehovam Deum Jiſraëlis, quàm omnes
reges Jiſraëlis qui fuerant ante ipſum.
34 Diebus ejus ædificavit Chiel Beth-Elita
Jerichuntem: pretio Abirami primogeni-
ti ſui fundavit eam, & pretio Schegubi natu
minimi ſui ſtatuit fores ejus: ſecundum ver-
bum Jehovæ quod locutus erat per Jehoſ-
chuhham filium Nunis.

Caput XVII.

Elija Achabo a Deo multorum annorum ſiccitatem denuntias: juſſuſque certo loco delitescere, per ...um corvorum miniſterio divinitus cibatur: inde propter aquæ penuriam Dei juſſu Zarphatham profectus, a vidua, quam promiſſione Dei confirmat, ultra biennium ſuſtentatur: cui mortuum filium precibus ſuſcitat.

1 Dixit autem Elija Tiſchbites ex in-
quilinis Gilhhadis ad Achabum: ut vi-
vit Jehova Deus Jiſraëlis ante quem
adſto, non eſt futurus annis iſtis ros aut
pluvia: niſi ex verbo meo.
2 Poſteà fuit ad eum verbũ Jehovæ, dicendo:
3 Abi hinc, & convertens te orientem ver-

23 Duodecim annis] comprehenſis annis 4. quibus æmulũ habuit Tibnin.
24 vulgo Samariæ ſic deinceps.
Duobus talentis] id eſt, paulo minus bis mille daleris.
26 Nam ambulavit] duo notantur hic mala quibus ſuperavit antecеſſores ſuos, quòd regum & populi peccata maleficiis perſeveratum eſt ut illis hæreret: alterum, quòd conſultò & de induſtria Deum provocavit, cùm ſuperiores non ita deſtinato conſilio & deſperata malitia id feciſſent: nam decretis obſtrinxit populum, & ad idololatriam tyrannicè coegit: quod teſtatur Mica propheta 6.16.
27 Et omnia] ſic habent noſtra veterum manu ſcripta exemplaria.
29 Viginti duobus annis] imperfectis: nam primus cum patre, ultimus cum filio communis fuit.
Infrà 21.25.
31 Nónne leve] epiphonema: quaſi dicat, quam parvi fecit iſta peccata priorum, qui novis illa cumulavit.
Eth-Bahhalis] quẽ Diodorus Siculus vocat Itobalum.
e id eſt, ſtatuã demum: vide Judic. 2.11.
f Heb. ſeceret.
g Heb. adderet facere.
h Heb. pro Abirame, & pro Schegubo, Joſu. 6.26.

1 Tiſchbites] id eſt, incola partis illius Gilhhadis, quæ ad orientem ſpectat, temporibus Schaulis Hagarenis adempta. Hæc autem Tiſchbe dicta eſt vel ab quòd centum millia captivi abducti ſunt: vel quòd ex Jiſraëlitis trans Jardenem coloniæ eò tranſmiſſæ ſunt, ut eam inhabitarent; vide 1. Chron. 5.21. Inquilinis] id eſt, colonis è Gilhhade tranſlatis. Adſto] id eſt, miniſtro, ut exponitur Deut. 10.8. Annis iſtis] tribus & ſex menſibus Luc. 4.25. & Jacobi 5.17. vide infra 18.1. Sic enim ſpeciè colligitur ex mandato & promiſſione Dei infra 14.

ſus, abſconde te ad torrentem Cerithi, qui
eſt e regione Jardenis.
4 Eritque ut ex illo torrente bibas: [f] corvis
autem præcepi, ut te ſuſtentent ibi.
5 Qui abiens fecit ſecundum verbum Jeho-
væ: veniens enim conſedit ad torrentem
Cerithi, qui eſt e regione Jardenis.
6 Quò corvi afferebant ei panem & carnem
quolibet mane, ſimiliter panem & carnem
quolibet veſpere: & e torrente bibebat.
7 Sed fuit exacto anno, cùm exſiccatus eſſet
torrens ille: quia non fuerat pluvia in illa
terra:
8 Ut eſſet verbum Jehovæ ad eum, dicendo:
9 Surge, abi [g] Tzarphatham quæ eſt Tzidonis,
& conſideto ibi: ecce præcepi ibi mulieri vi-
duæ ut ſuſtentet te.
10 Qui ſurgens abiit Tzarphatham, cumque
perveniſſet ad portam civitatis, ubi ecce
mulier vidua colligebat ligna: advocavit
eam & dixit: [a] accipiens da, quæſo, mihi
paululum aquæ in hoc vaſe ut bibam.
11 Euntem verò ut acceptam daret: rurſus
advocans eam dixit: accipiens da quæſo mi-
hi fruſtum panis præſens eſt in manu tua.
12 Quæ dixit, ut vivit Jehova Deus tuus non
eſt mihi [a] placenta: ſed plena vola farinæ in
cado, & paululum olei in phiala: & ecce
colligo duo ligna, ut veniens parem illam
mihi & filio meo, ut comedamus illud: [a] de-
inde moriemur.
13 Dixit verò ad eam Elijah: ne timeto, abi, pa-
ra ſecundum verbum tuum: veruntamen fac
mihi de ea placentâ parvâ priùs, quam affe-
ras mihi: tibi verò & filio tuo facito poſteà.
14 Nam ſic ait Jehova Deus Jiſraelis: [b] cadi
iſtius farina non cõſumetur, & phialæ iſtius
oleum non deficiet: uſque ad [a] diem quo
daturus eſt Jehova pluviam in ſuperficie
terræ.
15 Abiens ergo illa fecit ſecundum verbum
Elijæ: ita comedit ipſa & ipſe, idque domi
ejus per annum.
16 Cadi farina illa non conſumebatur, & phi-
alæ illius oleum non deficiebat: ſecundum
verbum Jehovæ quod locutus fuerat per E-
lijam.
17 Fuit autem [c] his rebus geſtis ut ægrotaret
filius mulieris illius, dominæ domus: cumq;
eſſet ægritudo ejus valida admodum, adeò
ut [a] non reliqua eſſet in eo reſpiratio,
18 Dixit illa ad Elijam: [a] quid [d] mihi tecum
vir Dei? [a] veneris ad me ad recordandum
iniquitatem meam, & afficiendum morte fi-
lium meum?
19 Qui dixit ad eam: da mihi filium tuum: &
acceptum eum e ſinu ejus, detulit eum in
cœnaculum, ubi ipſe habitabat, depoſuitq;
eum ſuper lectum ſuum.
20 Tum inclamans Jehovam dixit: ô Jeho-
va Deus mi: [a] etiámne viduam hanc apud
quam ego hoſpitor malo affeceris, mortem
afferendo filio ejus?
21 Et [a] admenſus ſe ſuper puero [a] ter, incla-
mavit Jehovam dicens: Jehova Deus mi, re-
vertatur quæſo anima pueri hujus in mediũ
ejus.
22 Quapropter auſcultavit Jehova voci Elijæ,
ita ut reverſa anima pueri in medium ejus,
is revixerit.
23 Tum accepto Elija puero deduxit eum e
cœnaculo domum, & reddidit eum matri e-
jus: dixitque Elija: vide, vivit filius tuus.
24 Dixit verò mulier ad Elijam: jam hoc ex-
perior virum Dei te eſſe: & verbum Jehovæ
in ore tuo verum.

[f] *Corvis præcepi*] hæc avis lege immunda erat tibi: non autem contactu, niſi mortua: Levit. 11. 15.

9 *Tzarphatham*] quam ſcriptores vocant Sareptam inter Tyrum & Tzidonem ſitam ad mare.

a Heb. *accipe quæſo mihi*: vide Exod. 25. 2. ſic deinceps.

11 *In manu tua*] Id eſt, penes te.

12 *Placenta*] Id eſt, ne minimus quidem panis factus.

Deinde moriemur] quaſi dicat, nulla eſt deinceps vitæ ſuſtentandæ ratio.

b Heb. *cadus iſtius farinæ, & phiala olei*: hypallage.

14 *Diem quo*] Id eſt, uſquedum anni duo cum dimidio effluxerint.

c Heb *poſt res has*.

17 *His rebus geſtis*] id eſt, tertio anno quem apud viduam agebat: ſive exacto biennio ſiccitatis: nam annum educatus eſt corvorum miniſterio, ſupra ver. 7. & alterum apud viduam, de quo ver. 15.

Non reliqua eſſet] id eſt, expiraſſet.

18 *Quid mihi tecum*] ſubaudi, fuerit. Id eſt, quorſum ſpectaverint promiſſiones tuæ, ſi moriendũ ſit illis quibus factæ ſunt?

d Heb. *mihi & tibi*: ſic 2. Sam. 16. 10. & 19. 23.

Veneris ad me] quaſi dicat, cùm me primum allocutus es, me & filium de vita in remiſſione peccatorum confirmaſti ver. 14. quòd jam amplius annum experta ſum: nunc verò eſtne aliquid cujus nomine tam graviter ſim caſtiganda contra quàm initio ſpem feceras?

20 *Etiámne*] quaſi dicat, ut alios multos qui fame & ſiccitate pereunt, ſed minimè confirmatos de vita: ut hæc vidua per me confirmata eſt.

21 *Admenſus ſe*] tum ut viſa & contactu patri ad orandum magis inflammaretur: tum ut incubationis medio calorem foveretur, conſer cum ſacto Eliſchahi 2. Reg. 4. 34.

Ter] aſſumis inclamans & orans.

Caput XVIII.

Elija ab Achabo diu quæſitus, juſſu Dei ſe illi exhibet: increpantem regem reprehendit, & Jiſraelem cum falſis prophetis in montem Carmeli convocari jubet: ubi populo ſimiliter reprehenſo, miraculo eum prophetas Bahhalis ſtupidos reddidit, jugulat: regi pluviam denunciat, & abeuntem Jizreelem proſequitur.

1 POSTEA diebus multis poſt annum ter-
tium hunc, fuit ut verbum Jehovæ eſſet
ad Elijam dicendo: I, [a] oſtende te Acha-
bo, & dabo pluviam in ſuperficie terræ.
2 Itaque abiit Elija ut oſtenderet ſe Achabo:
erat autem fames valida in [a] Schomrone.
3 Quapropter advocaverat Achab Hhobad-
jam qui præerat domui ipſius: (erat autem
Hhobadja timens Jehovæ valde.
4 Nam fuit cùm excinderet Izebel prophe-
tas Jehovæ: ut accipiens Hhobadja centum
prophetas abſconderet eos, quinquagenos
viros in una ſpelunca, & ſuſtentaret eos pa-
ne & aqua.)
5 Et edixerat Achab Hhobadjæ: perambula
hanc terram ad fontes aquarum, & ad om-
nes torrentes: ſi fortè inveniamus fœnum,
ac vivos conſervemus equos & mulos, &
non [a] ſinamus excindi nobis jumenta.
6 Itaq; partiti terram inter ſe quam obirent:
Achab profectus eſt unâ viâ ipſe [b] ſeor-
ſim, & Hhobadja profectus eſt viâ alterâ ſe-
orſim.
7 Fuit autem Hhobadja *verſante* in itinere,
cùm ecce Elija obvius ei fieret: ut agnoſcẽs
eum procideret in faciem ſuam ac diceret:
túne ille *es* dominus meus Elija?
8 Qui dixit ei, ſum: i, dic domino tuo, ecce
Elijam.
9 Dixit verò *Hhobadja*: quid peccavi: quòd
tradis ſervum tuum in manum Achabi ut
morte afficiat me?
10 Ut vivit Jehova Deus tuus, non *eſt* gentis
aut regni *locus* quò non miſerit dominus
meus ad quærendum te: qui dixerunt non
adeſt: etiam adjuravit regnum & gentem:
quia non poteſt invenire te.
11 Et nunc tu dicis, i, dic domino tuo ecce E-
lijam.
12 Atqui erit me abeunte abs te, ut ſpiritus
Jehovæ deferat te neſcio quò: cumque ve-
nero indicatum Achabo, ſi non inveniat te
occidet me: tamen ſervus tuus timet Jeho-
vam ab adoleſcentia mea.
13 Nónne indicatum eſt domino meo quid
fecerim cùm occideret Izebel prophetas
Jehovæ? ut occultavi e prophetis Jehovæ
centum viros, [a] quinquagenos viros in una
ſpelunca, & ſuſtentavi eos pane & aqua?
14 Nunc autem tu dicis: i, dic domino tuo,
ecce Elijam: atqui occidet me.
15 Dixit verò Elija: ut vivit Jehova exerci-
tuum coram quo [a] adſto: hodie oſtendam
me ei.

16 Abiens itaque Hhobadjahu obviam Achabo
indicavit ei: quapropter ivit Achab obviam
Elijæ.
17 Factúmque cùm videret Achab Elijam: ut di-
ceret Achab ad eum, tune ille es ᵖ pertur-
bator Jiſraëlis?
18 Qui dixit, non perturbo Jiſraëlem? ſed tu
& domus patris tui: dum derelinquitis præ-
cepta Jehovæ & ſequeris Bahhalimos.
19 Sed nunc mitte, congrega ad me totum
Jiſraëlem in montem Carmelum; & pro-
phetas Bahhalis quadringentos quinqua-
ginta, prophetas quoque ᵠ luci illius qua-
dringentos comedentes è menſa Izebelis.
20 Itaque mittens Achab ad omnes Jiſraëli-
tas congregavit prophetas illos in montem
Carmeli.
21 Tum accedens Elija ad totum populum il-
lum, dixit: ʳ quouſque claudicaturi eſtis in
duabus iſtis cogitationibus? ſi Jehova eſt
Deus ipſe, ſequimini eum: ſin autem iſto-
rum Bahhal, ſequimini eum: ſed ˢ non re-
ſponderunt ei populus ille quicquam.
22 Præterea dixit Elija ad populum illum: ego
relictus ſum propheta Jehovæ ſolus: ᵗ pro-
phetæ autem iſti Bahhalis quadringenti
quinquaginta viri.
23 Itaque ᵘ dentur nobis duo juvenci, & eli-
gentes ſibi juvencum unum, in membra di-
vidant eum ac imponant lignis: ſed ignem ne
apponunto: ego quoque parabo juvencum
alterum, quem imponam lignis: ſed ignem
non apponam.
24 Tum invocatote nomen deorum veſtro-
rum: ego verò invocabo nomen Jehovæ:
eritque Deus ille qui teſtabitur igne, ipſe
Deus: cui reſpondens totus populus ille
dixerunt: bona *eſt* hæc res.
25 Deinde dicente Elija prophetis Bahhalis:
eligite vobis juvencum unum, & parate pri-
mum, nam *eſtis* plures: & invocate nomen
deorum veſtrorum: ſed ignem ne apponi-
te:
26 Acceperunt juvencum quem conceſſerat
eis: quo parato cùm invocaſſent nomen
Bahhalis à mane uſque ad meridiem dicen-
do, ô Bahhal exaudi nos, & nulla *eſſet* vox &
nullus exaudiens; inſultarunt in altare quod
fecerat *Elija*.
27 Fuit enim ipſo meridie ut ludificans eos
Elija diceret: clamate voce magna quan-
doquidem Deus eſt. nam colloquium aut,
nam ˣ inſectatio *eſt* ei: aut, nam iter *eſt fa-*
ciendum ei: fortaſſis dormit, ut evigilet.
28 Qui clamabant voce magna, & ʸ incide-
bant ſeſe pro ratione ipſorum gladiis & ſpi-
culis: uſque adeò ut perfunderent ſe ſan-
guine.
29 Fuit verò cùm præteriiſſet meridies, ut pro-
phetas agerent uſquedum ᶻ offertur munus:
ſed nulla *erat* vox, & nullus exaudiens, nul-
laque attentio.
30 Elija autem edicente toti populo illi, acce-
dite ad me, acceſſit totus populus ad eum:
tum curavit altare Jehovæ quod dirutum
erat.
31 Nam accepit Elija duodecim lapides pro
numero tribuum filiorum Jahhakobi: ad
quem factum erat verbum Jehovæ dicendo, Jiſ-
raël eſto nomen tuum.
32 ᵃ Cúmque extruxiſſet lapidibus iſtis altare
in nomine Jehovæ: paravit aquæ ductum
capientem quaſi ᵇ duo ſata ſeminis circa illud
altare.
33 Deinde diſpoſuit ligna: & diviſum in mem-
bra juvencum impoſuit lignis.
34 Tum edixit: implete quatuor Cados ᶜ aqua,
& effundunto ſuper ipſum holocauſtum &
ſuper ligna: iterum edicente, ſecundò faci-
te, ſecundò fecerunt: rurſus edicente tertiò
facite, tertiò fecerunt.
35 Adeò ut fluerent aquæ circa altare: atque
etiam aquæ ductum impleret aqua.
36 Fuit autem cùm ᵈ offertur munus, ut acce-
dens Elija propheta diceret: ô Jehova De-
us Abrahami, Jiſchaki & Jiſraëlis, hodie
innoteſcat te Deum eſſe in Jiſraële, & me
ſervum tuum: qui ex verbo tuo fecerim omnes
res iſtas.
37 Exaudi me Jehova, exaudi me, ut agnoſ-
cant populus hic te Jehovam Deum illum
eſſe: cùm tu averteris animum eorũ ᵉ retror-
ſum.
38 Tunc ignis Jehovæ decidens, conſumpſit
holocauſtum & ligna & lapides & pulve-
rem ipſum, etiam aquam quæ *erat* in aquæ
ductu delinxit.
39 Quod cùm videret totus ille populus, pro-
ciderunt in faciem ſuam: & dixerunt, Jeho-
va ipſe Deus eſt, Jehova ipſe Deus eſt.
40 Deinde dicente Elija eis: prehendite
prophetas iſtos Bahhalis, nemo ſe proripi-
at ex eis: prehenderunt eos: quos deducens
Elija ad torrentem ᶠ Kiſchonis, jugulavit ibi.
41 Et dixit Elija Achabo: aſcende, comede
& bibe: nam *eſt* ſtrepitus multitudinis plu-
viæ.
42 Sic aſcendit Achab ad comedendum & bi-
bendum: Elija autem aſcendit in verticem
Carmeli, & pronum ſe abjecit in terram: de-
inde poſuit faciem ſuam inter genua ſua.
43 Edixerat autem puero ſuo, aſcende jam,
intuere viã maris: qui aſcendens intuitus eſt
ac dixit, non *eſt* quicquam: & ſepties edixit
revertere.
44 Fuitque ſeptima vice ut diceret: ecce nu-
bes parva ſicut vola hominis aſcendit à ma-
ri: tum dixit, aſcende, dic Achabo, junge
equos & deſcende ne intercludat te pluvia.
45 Itaque fuit ᵍ interea cùm cœli obſcura-
rentur nubibus & vento, unde fuit pluvia
magna: ut equitans Achab abiret Jiz-
rehhelem.
46 Manus autem Jehovæ adfuit Elijæ, ut con-
firmaret lumbos ejus: ita præcurrit Acha-
bo uſquedum veniat Jizrehhelem.

Caput XIX.

Izebel audita cæde prophetarum ſuorum, Elijæ
per nuntium, necem in craſtinum minatur. Qua-
re Elija in deſertum fugiens mortem expetit: unde,
ab angelo cibo confirmatus, in Chorebum progredi-
tur & in ſpeluncam ſe abdit: ex qua à Deo revoca-
tur, ad ungendos reges Syriæ & Jiſraëlitarum, per E-
liſchahhum ſibi in munere prophetico ſuccesſurum,
inſtituendos mittitur.

1 Indicavit autem Achab Izebelæ quic-
quid fecerat Elija, & cùm occidiſſe pror-
ſus omnes prophetas ejus gladio.

31 Cúmque ex-
truxiſſet lapidibus] id eſt
inſtituto Dei hoc fuiſſe
contra ordinem Jiſraë-
litas revocantis: ac
proinde contra legẽ
non venit quæ eſt
Levit. 17. & Deut. 12.
ᵇ Heb. quaſi loci
duorum ſatorum ſe-
minis.
34 Aqua] nam
carmelus imminet
mari, unde aquam
petebant.
ᶜ Heb. ſitulas.
36 Offertur munus]
ſup. vers. 29.
37 Retrorſum]
ab idololatria in
quam nunc procurſu
currit, ad te converſi
teria.
40 Kiſchonis] vide
Judic. 5. 21.
ᵍ Heb. dum ſic &
dum ſic eſt.
46 Confirmaret] i.
vires ſuppeditaret ut
expeditè pedes iter
faceret.

2 Quapropter miſit Jezebel nuncium ad Elijam qui diceret: ſic faciant dii & ſic pergant, ut hoc ipſo tempore cras ª reddituram ſum vitam tuam ut eſt vita uniuſcujuſque illorum.
3 Quod cum ᵇ intelligeret, ſurgens abiit, ᶜ conſulens vitæ ſuæ, pervenitque Beer-Schebahhum quod *eſt* Jehudæ: ubi reliquit puerum ſuum.
4 Ipſe vero perrexit in illud deſertum itinere unius diei, & veniens conſedit ſub junipero quadam: ubi expetebat ᵈ apud ſe mori, ac dicebat: *ſatis eſt*, nunc Jehova accipe animam meam, non enim ſum ᵉ melior majoribus meis.
5 Ita recumbens obdormivit ſub junipero quadam: cum ecce quidam angelus tangens eum, dixit ei: ſurge, comede.
6 Eo intuente, ecce ad locum capitis ejus placenta carbonibus *cocta*, & phiala aquæ: unde comedit ac bibit, poſteà ᶠ rurſus recubuit.
7 Reverſus autem angelus Jehovæ ſecundò, tetigit eum dicens: ſurge comede: nam ᵍ majus eſſet hoc iter quàm conficeres.
8 Surgens ergo comedit ac bibit: deinde progreſſus eſt vi cibi illius quadraginta dies & quadraginta noctes *ſuſtentante eum*, uſque ad montem Dei Chorebum.
9 Ubi cum ingreſſus quandam ſpeluncam pernoctaret ibi: ecce verbum Jehovæ ad eum, quo dixit ei: quid tibi *rei* hic eſt, Elija?
10 Quo dicente, ª planè zelo affectus ſum pro Jehova Deo exercituum: eò quòd dereliquerunt fœdus tuum Jiſraelitæ: ᵇ altaria tua deſtruxerunt: & ᶜ prophetas tuos occiderunt gladio: cumque ego relictus ſim ſolus, etiam quærunt ᵈ vitam meam ut auferant eam.
11 Edixit Deus: exi & conſiſte in illo monte coram Jehova: ecce autē Jehova tranſibat & ᵉ ventus magnus ac vehemēs perfringens montes ac perrumpens petras ante Jehovā: non *erat* in eo vento Jehova: poſt ventum autem illum concuſſio, non *erat* in concuſſione illa Jehova:
12 Et poſt concuſſionem illam ignis: nō erat in eo igne Jehova: denique poſt ignem illum, vox ᶠ ſilentio tenuis.
13 Fuitque ut audiens Elija ᵍ obvolveret faciem ſuam toga ſua: & exiens conſiſteret in porta ipſius ſpeluncæ: cum ecce ad eum *fuit* vox, quæ dixerat: quid *rei* tibi hic eſt Elija?
14 Cui dixerat *ille*, planè zelo affectus ſum pro Jehova Deo exercituum, eò quòd dereliquerunt Jiſraelitæ fœdus tuum, altaria tua deſtruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio: cumque ego relictus ſim ſolus, etiam quærunt vitam meam ut auferant eā.
15 Edixit enim ei Jehova: abi, revertere itinere tuo verſus deſertum Damaſci, & ᵉ veniens ungito Chazaëlem in regem ſuper Syriam,
16 Jehu autem filium Nimſchi ungito in regem ſuper Jiſraëlem: denique Eliſchahum filium Schaphathi ᶠ Abel-Mecholatum ungito in prophetam ᵍ loco tuo.
17 Erit enim ut eum qui proripuerit ſe à gladio ʰ Chazaëlis morte afficiat Jehu: eum verò qui proripuerit ſe à gladio Jehu, ⁱ morte [illegible]

18 ᵏ Reliquam autem feci in Jiſraële ſeptem mille: quorum omnium genua ˡ non incurvarunt ſe Bahhali, & quorum quæ omnium os non oſculatum eſt illum.
19 Itaq; abiens inde cùm inveniſſet Eliſchahum filium Schaphati qui arabat duodecim juga antecedentibus eum, & ipſe qui cum duodecimo tranſiens Elija ad eum, ᵐ injecit togam ſuam illi.
20 Tum relictis bobus accurrens poſt Elijam dixit: ⁿ oſculer quæſo patrem meum & matrem meam, ac ſequar te: cui dixit: ᵒ abi, revertere: nam quid feci tibi?
21 ᵖ Itaque divertit ab eo, & acceptum par boum mactavit, & inſtrumento boum coxit ᵠ illorum carnem: ʳ quam dedit populo ſuo, & comederunt: poſteà ſurgens ſecutus eſt Elijam, & miniſtrabat ei.

[illegible] ad quod te vocavi, & cujus adminiſtratio[illegible] carum aliarum rerum. Matth. 8. 21. & Luc. 9. 61. [illegible]
21 *Quam dedit, &c.*] convivio valedictorio.

Caput XX.

Rex Syriæ regnum Jiſraëlis invadens ab Achabo ſidem ſubjectionis cum obſidibus & theſauris petit: cui Achab ſidem offert, reliqua deprecatur. Deinde inſtante Syro & tempus deſignante, Achab ex conſilio ſuorum conditiones repudiat: Syrum oppugnanti cum duobus prælio ſuperat: quorum poſteriore Syrum dedentem ſe honorificè accipit, & fœdere ictò à ſe dimittit: Quam ob rem à propheta reprehenditur denunciata à Deo ſibi & populo pœna.

1 BEN-HADAD autem rex Syriæ congregatis omnibus copiis ſuis, & triginta regulis ſecum, cum equis & curribus: aſcendens obſedit Schomronem ut oppugnaret eum.
2 Et miſit nuncios ad Achabum regem Jiſraëlis in civitatem:
3 Per quos dixit ei: ſic ait Ben-hadad: argentum tuum & aurum tuum meum eſto: etiam fœminæ tuæ & filii tui præſtantiſſimi ᵃ mei ſunto.
4 Reſpondens autem rex Jiſraëlis dixit: ſecundum verbum tuum domine mi Rex: ᵇ tuus ſum & quæcunque *ſunt* mihi.
5 Ruſus autem redeuntes nuncii dixerunt: ſic ait Ben-hadad dicens: [illegible] miſeram ad te qui dicerent, argentum tuum & aurum tuum & fœminas tuas & filios tuos mihi dato.
6 ᶜ Sed hoc ipſo tempore cras mittam ſervos meos ad te, ut ſcrutentur domum tuam, & domos ſervorum tuorum: [illegible] ut quicquid deſyderabile *erit* oculis tuis [illegible] in manu ſua accipiant.
7 Itaque rex Jiſraëlis vocatis omnibus ſenioribus regionis dixit: agnoſcite quæſo & videte illum quærere malum: miſerat enim ad me pro fœminis meis & pro filiis meis, & pro argento meo ac pro auro meo: ᵈ neque denegaveram ei.
8 Dixerunt verò ad eum omnes illi ᵉ ſeniores & totus populus: ne auſculato neq; acquieſcito.
9 Dixit ergo nunciis Ben-hadadi, dicite domino meo regi: quicquid mandabas ſervo tuo

ª Heb. *poſituram ſum.*
ᵇ Heb. *videret.*
ᶜ Heb. *pro vita ſua.*
ᵈ Heb. *animæ ſuæ.*
4 *Melior*] ut diutius mihi vivendum ſit quàm illis [illegible].
ᶠ Heb. *reverſus eſt ac recubuit.*
ᵍ Heb. *multum eſt ſtiti pro te hoc iter.*
ª Heb. *zelando zelavi.* [illegible] ver. 14.
10 *Planè zelo*] q.d. abjectio tui fœderis: cultus tui deſtructio: prophetarum tuorum cædes, & mei perſecutio faciunt ut mortem expetam ſuprà ver. 4.
Altaria] i. cultum, [illegible] nam propter altaria Dei erant Jeruſchalaimis.
ᶜ *Sup.* 18. 13.
ᵈ Heb. *animam ſuā infrà.* 14.
11 *Ventus magnus*] hujus apparitionis duo ſunt fines: unus ut de divina potentia certior reddatur Elija: alter ut ea confirmetur, & ad exequendum mādata Dei cōparetur.
12 *Silentio*] i. ſuā ventus, concuſſio & ignis compeſcuiſſent.
13 *Obvolveret*] vide Exod. 3. 6.
15 *Veniens*] i. Inſtituito per alium: vide executionem 2. Reg. 8. & etiam de Jehu accipienda ſunt verba ſequentia 2. Reg. 9.
16 *Abel-Mecholatum*] Judicum 7. 22.
Loco tuo] i. qui hæc tibi mandata exequatur.
17 *Chazaëlis*] in bello contra Joramū de quo 2. Reg. 8. 28.
Morte afficiat] 2. Reg. 9. 10.
Morte afficiet] per Chazaëlem: vide 2. Reg. 8. 12. & executionem ibidem cap. 10. 32. & cap. 13. 3.

[illegible] primùm, [illegible] verò hanc [illegible] sic abeuntes [illegible] re-
[illegible] ei eam.
10 Quapropter mittens ad eum Ben-hadad
dixit: sic faciant mihi dii & sic pergant:
[illegible] sufficeret pulvis Schomronis pugil-
lis toti populo huic qui [illegible] sequuntur vesti-
gia mea.
11 Sed respondens rex Jisraëlis dixit, eloqui-
mini: ne jactet se [illegible] atque dis-
cingit.
12 Fuit autem auditio verbo hoc, cùm bibe-
ret ipse & reges illi in tuguriis: ut ediceret
servis suis, [illegible] qui admoverant
contra civitatem.
13 Tum ecce propheta quidam accedens ad
Achabum regem Jisraëlis, dixit, sic ait Jeho-
va: vidésne totam multitudinem maximam
istam? ecce ego traditurus sum eam in ma-
num tuam hodie, ut cognoscas me esse Je-
hovam.
14 Dicenti verò Achabo, per quos? dixit, sic
ait Jehova: per pueros præfectorum pro-
vinciis: iterum dicenti, quis componet [illegible] a-
ciem? dixit, tu.
15 Itaq; recensuit pueros præfectorum pro-
vinciis, qui erant ducenti triginta duo, &
post hos recensuit totum populum, omnes
Jisraëlitas septies mille.
16 Et egressi sunt ipso meridie: cùm Ben-ha-
dad bibens ad ebrietatem in tuguriis ipse
cum regulis illis triginta duobus auxiliari-
bus ejus.
17 Egressis autem pueris præfectorum pro-
vinciis primùm: misit Ben-hadad cùm re-
nuntiassent ei dicendo, homines egressi sunt
Schomrona.
18 Ac dixit, sive ad pacem egressi sint, pre-
hendite eos vivos: sive ad bellum egressi
sint, vivos prehendite eos.
19 Illi autem egressi e civitate: pueri præfe-
ctorum provinciis, & copiæ quæ sequeban-
tur eos.
20 Percusserunt quisque virum suum, adeò ut
fugientes Syros persequerentur Jisraëlitæ:
proripuit autem se Ben-hadad rex Syriæ in
equo cum equitibus.
21 Tum egressus rex Jisraëlitarum percussit
equos & currus, denique percussit Syros
plaga magna.
22 Accedens autem propheta ille ad regem
Jisraëlis dixit ei, abi, confirma te, & cog-
nosce ac vide quid sis facturus: nam [illegible] re-
vertente anno rex Syriæ ascensurus est con-
tra te.
23 Servi verò regis Syriæ dicebant ad eum:
dii montium sunt dii eorum, idcirco firmio-
res fuerunt nobis: at verò pugnemus con-
tra eos in ipsa planitie, si non firmiores eri-
mus eis.
24 Itaque rem hanc facito: amove regulos
illos quemque a loco suo, & substitue pro-
ceres loco eorum.
25 Tu tamen numerato tibi copias [illegible] ex tuis,
prout erant copiæ illæ quæ ceciderunt, &
equos prout erant illi equi, & currus prout
erant illi currus: & sic pugnemus contra il-
los in ipsa planitie: si non firmiores erimus
[illegible] qui auscultans voci eorum sic fecit.
26 Fuit enim revertente anno, ut lustraret
Syros Ben-hadad: ut ascenderet Aphe-
kum in bellum contra Jisraëlitas.
27 Jisraëlitæ quoque recensiti & commeatu
instructi processerunt obviam eis: & castra
habentes Jisraëlitæ e regione eorum, simi-
les erant duobus parvis gregibus caprarum:
Syri autem replebant illam terram.
28 Quapropter accedens vir ille Dei allocu-
tus est regem Jisraëlis ac dixit: sic ait Jeho-
va: eò quòd dixerunt Syri, Deum montium
Jehovam ac non Deum convallium esse:
ideò traditurus sum totam multitudinem
maximam istam in manum tuam, ut cognos-
catis me esse Jehovam.
29 Itaque castra habebant hi ex adverso il-
lorum septem dies: fuit verò die septimo,
ut appropinquante acie, percusserint Jis-
raëlitæ e Syris centum millia peditum u-
no die.
30 Fugientibus deinde reliquis Aphekum in
ipsam civitatem, corruit ejus murus super vi-
ginti septem millia virorum qui reliqui e-
rant: sed Ben-hadad fugiens ingressus est
civitatem in [f] intimum conclave.
31 Ubi dixerunt ad eum servi ejus: ecce jam
audivimus reges domus Jisraëlis, reges be-
nignos esse: imponamus quæso cilicia lum-
bis nostris, & funes induamus capitibus no-
stris, & exeamus ad regem Jisraëlis, fortas-
sis [h] vitam tuam servabit.
32 Itaque accingentes ciliciis lumbos suos
& funes induentes capitibus suis, venerunt
ad regem Jisraëlis dicentes: servus tuus
Ben-hadad dicit, vivat quæso anima mea:
qui dixit, estne adhuc vivus? frater meus
est.
33 (Homines autem isti experimento disce-
[illegible] & præcisè [illegible] ex
ipso esset), dixerunt itaque, frater tuus ergo
est Ben-hadad: qui dixit, redite assumpto eo:
egressum itaque ad se Ben-hadadum, jussit
ascendere in currum suum.
34 Ad quem dicente Ben-hadado, civitates
illas quas acceperat pater meus a patre
tuo, restituam, & limitanea constitues tibi
in Damasco, quemadmodum constituerat
pater meus in Schomrone: [illegible], & ego
cum hoc fœdere dimittam te: sic pacto cum
eo fœdere dimisit eum.
35 Vir autem quidam e filiis prophetarum
dixit ad proximum suum ex verbo Jehovæ:
percute me quæso: sed renuit vir ille percu-
tere eum.
36 Ideoque dixit ei, propterea quòd non au-
scultasti voci Jehovæ, ecce abeuntem te a me
percussurus est leo: cumque abiisset ab eo,
invenit eum leo, percussitque eum.
37 Alterum inveniens virum alteri dixit: percute
me quæso: quem percutiebat vir ille [k] con-
tinenter [illegible].
38 Tum abiens propheta ille stetit coram re-
ge in via: dissimulaverat autem se cinere
in specie oculis suis.
39 Fuitque rege transeunte, ut ipse clamans ad
regem diceret: servus tuus processerat in
medium prælii cùm ecce quidam accedens
adduxerat ad me virum & diceret, serva vi-
rum hunc: si [illegible], ibi
erit vita tua pro vita ejus, vel talentum ar-
genti pendes.

26 Aphekum] in forte Aschasis: [illegible] occupavit [illegible] in hoc bello.

27 Duobus gregibus] erant enim distributi in [illegible] sed parvus respectu Syrorum.

f Heb. conclave in conclavo.

g Heb. benignitatis.

31 Imponamus [illegible]] id est, liceat nobis [illegible] legubri[illegible] miserationem [illegible] plorationum, regem Jisraëlis adiremus pro[illegible] sua [illegible]mus.

h Heb. vivificabit animam tuam.

32 Frater meus est] id est, fraterne [illegible] prosequar eum.

i Heb. experimentabantur [illegible] & [illegible] aere.

33 Experimento dicebant] id est, sagaciter & studiosè [illegible] ut a nutum Achabi explorarent gestu & sermone: [illegible] ergo Benhadadum [illegible].

34 Quas acceperat pater] [illegible]
Patre tuo] id est, antecessore tuo [illegible]po Bahasha.
Limitanea] id est, [illegible] in regnum Damascenum.
In Schomrone] id est, regno Samariæ synecdoche.
[illegible] ellipsis [illegible] repetendum ut 1 Reg. 9. 17. & 10. 18.

k Heb. percutiendo & vulnerando.

l Heb. [illegible]

40 Fuit

40 Fuit autem, dum ſervus tuus ageret hic & illic, ut
ille non adeſſet: tum dixit ad eum rex Jiſra-
ëlis, ſic eſt judicium tuum tu decrevisti.
41 Tum feſtinanter amovit [illegible] ab oculis
ſuis: [illegible] ipſum rex Jiſraëlis è pro-
phetis eſſe.
42 Et dixit ad illum, ſic ait Jehova, eò quòd
virum [illegible] anathemate devotum dimiſiſti
è manu, ideò erit vita tua pro vita ejus, &
populus tuus pro populo ejus.
43 Quam ob rem abiens rex Jiſraëlis domum
ſuam faſtidioſus & indignabundus ingreſ-
ſus eſt Schomronem.

CAPUT XXI.

Achabo concupiſcenti a Nabotho vineam ejus denegatur, & Izebela ex ſententia [illegible] conſequenda. Quod ut ei praſtet, Nabothum falſis teſtibus oppreſſum lapidari curat, & Achabum in vineæ poſſeſſionem mittit. Quam ob rem Elija Achabo obviam miſſus, ipſi tum toti ejus poſteritati & ipſi etiam Izebelæ exitium a Deo denunciat. Quo nomine Achab exterritus ſuſtulit ad tempus [illegible] ſententiæ executionem [illegible].

1 FUIT verò poſt hæc: his rebus geſtis, cum vi-
nea Nabotho Jizrehhelitæ agentis Jizre-
hhele, eſſet juxta palatium Achabi re-
gis Schomronis:
2 Ut alloqueretur Achab Nabothum dicens:
cedo mihi vineam tuam, ut ſit mihi in hor-
tum olitorium, nam propinqua eſt juxta do-
mum meam, & dabo tibi pro ea vineam
meliorem ea; ſi ſit melius videtur in oculis
tuis, dabo tibi pecuniam pretium hujus.
3 Dixit verò Naboth ad Achabum: abſit
mihi a Jehova, ut tradam poſſeſſionem ma-
jorum meorum tibi.
4 Quam ob rem venit Achab domum ſuam
faſtidioſus & indignabundus, propter ver-
bum quo allocutus fuerat ipſum Naboth
Jizrehhelites dicens, non cedam tibi poſſeſ-
ſione majorum meorum; & jacens in lecto
ſuo, avertebat faciem ſuam ne comederet
cibum.
5 Sed veniente ad ipſum Izebela uxore ipſi-
us, & dicente ad ipſum: ecquid ſpiritus tuus
faſtidioſus eſt, adeò ut non comedas cibum?
6 Dixit ad eam, quia allocutus Nabothum
Jizrehhelitam dicendo ei, cedo mihi vine-
am tuam pecunia, aut ſi mavis dabo tibi vi-
neam pro ea; ſed dixit non ſum daturus tibi
vineam meam.
7 Tum dixit ad eum Izebel uxor ejus, [illegible]
nunc exerceres regnum ſuper Jiſraëlem?
ſurge, comede cibum, & bono animo eſto:
ego dabo tibi vineam Nabothi Jizrehhelitæ.
8 Itaque ſcribens illa literas nomine Acha-
bi, obſignavit ſigillo ejus & miſit literas ad
ſeniores & ad clariſſimos qui erant in civi-
tate illius, cives cum Nabotho.
9 Scripſerat autem in illis literis dicens:
indicite jejunium & collocate Nabothum
in principiis populi.
10 Et collocate duos homines nequam ex
adverſo ejus, qui teſtificentur contra eum
dicendo, maledixiſti Deo & regi: deinde
educentes eum lapidibus eum, ut mo-
riatur.
11 [illegible] homines civitatis illius, ipſi ſe-
niores & [illegible] qui habitabant in
civitate illius, quemadmodum mandaverat
ipſis Izebel, quemadmodum ſcriptum erat
in literis quas miſerat ad eos.
12 Indicto jejunio collocarunt Nabothum in
principiis populi.
13 Tum venientes duo illi homines nequam,
conſederunt ex adverſo ejus: teſtatique ſunt
contra eum homines iſti nequam, contra
Nabothum, coram populo dicentes, male-
dixit Nabothus Deo & regi: ſic eduxerunt
eum extra civitatem ſuam, & lapidibus ob-
ruerunt eum ita ut moreretur.
14 Deinde miſerunt ad Izebelam qui dice-
rent: lapidatus eſt Naboth & mortuus.
15 Fuit autem cum audiviſſet Izebel lapida-
tum Nabothum & mortuum eſſe, ut diceret
Izebel ad Achabum: ſurge, hæreditariò
poſſide vineam Nabothi Jizrehhelitæ, quam
renueras dare tibi pecunia, non enim vivus
eſt Nabothus, ſed mortuus.
16 Sic fuit audiente Achabo mortuum eſſe
Nabothum, ut ſurgeret Achab deſcenſurus
ad vineam Nabothi Jizrehhelitæ ut hæredi-
tariò poſſideret eam.
17 Fuit autem verbum Jehovæ ad Elijam Tiſch-
bitem, dicendo:
18 Surge, deſcende obviam Achabo regi Jiſ-
raëlitarum habitanti Schomrone: ecce in
vinea Nabothi eſt, quo deſcendit ut hæredi-
tariò poſſideat eam.
19 Et alloquitor eum dicens, ſic ait Jehova:
an occidiſti, et etiam hæreditariò poſſidet?
et alloquitor ergo eum dicendo, ſic ait Je-
hova: pro eo quod linxerunt canes ſangui-
nem Nabothi, lincturi ſunt canes tuum ſan-
guinem etiam tibi.
20 Dixit verò Achab ad Elijam, eccine inve-
nire me, inimice mi? qui dixit, inveni: o-
portuit, eò quòd dedidiſti te ad faciendum
quod malum [illegible] in oculis Jehovæ.
21 Ecce inducturus ſum in te malum, & tol-
lam poſteros tuos: & excisurus ſum Achabo
mingentem ad parietem, & conclusum &
derelictum in Jiſraële.
22 Et reddam domum tuam ſicut domum
Jarobhhami filii Nebati, & ſicut domum
Bahaſchæ filii Achijæ, propter indignatio-
nem qua provocaſti me quòd ad peccan-
dum induxiſti Jiſraëlem.
23 Atque etiam contra Izebelam locutus eſt
Jehova dicendo, canes comedent Izebe-
lam ad [illegible] Jizrehhelis.
24 Morientem Achabo in civitate comedent
canes, & morientem in agro comedent vo-
latilia cœli.
25 Enimvero nemo fuit ſimilis Achabo, qui
dediſſet ſe ad faciendum quod malum vi-
detur in oculis Jehovæ.
26 [illegible] commiſit res valde abominabiles
[illegible] quemadmodum fecerant [illegible]
rant Emoræi quos expulit Jehova à facie
Jiſraëlitarum.
27 Fuit verò cùm audiviſſet Achab verba iſta,
[illegible] veſtibus ſuis, & [illegible]
[illegible] jejunaret & cubaret [illegible]
cilicio & ambularet lenté.
28 [illegible] verbum Jehovæ ad E-
lijam Tiſchbitem, dicendo:

29 Videſne

m Heb. [illegible]
a Heb. poſt res [illegible]
b [illegible] Jehova Jiſrae[illegible]
d Heb. in capite
e Heb. filios Belijahhal.

29 Vidiſne Achabum ſe abjeciſſe ante faci-
em meam ? eò quòd abjecerit ſe ante faciem
meam, non inducam malum illud diebus e-
jus: diebus filii ejus inducam malum illud
ſuper domum ejus.

Caput XXII.

Achabus, Jehoſchaphato ad Ramothas Gilhhadis oppugnandum profectus, & diſſimulato habitu pugnans occiditur, ut a propheta ei prædictum fuerat. Jehoſchaphati vita & regiſque ſummatim deſcribuntur.

1 Cùm autem manſiſſent tres anni otioſi ſine
bello inter Syriam & inter Jiſraëlem:
2 Fuit anno tertio *completo*, ut deſcen-
deret Jehoſchaphat rex Jehudæ ad regem
Jiſraëlis.
3 Dixerat verò rex Jiſraëlis ad ſervos ſuos:
noviſtiſne noſtras eſſe Ramothas Gilhha-
dis ? & nos quieſcimus a recipiendis illis e
manu regis Syriæ?
4 Dicens itaque ad Jehoſchaphatum, itúrúſ-
ne es mecum in iſtud bellum Ramothas Gil-
hhadis? dixit Jehoſchaphat ad regem Jiſra-
ëlis, ſicut ego, ſic tu: ſicut populus meus,
ſic populus tuus: ſicut equi mei, ſic equi tui
ſunt.
5 Dixit prætereà Jehoſchaphat ad regem
Jiſraëlis: conſule quæſo hoc ipſo die ver-
bum Jehovæ.
6 Tunc congregatis rex Jiſraëlis prophetis
ſuis quaſi quadringentis viris, dixit ad eos:
utrum iturus ſum contra Ramothas Gilhha-
dis in bellum, an deſtiturus? qui dicebant,
aſcende, traditurus enim eſt dominus in
manum regis.
7 Dicente verò Jehoſchaphato: an non eſt
hic propheta Jehovæ amplius, ut conſula-
mus ex eo?
8 Dixit rex Jiſraëlis ad Jehoſchaphatum, am-
plius vir quidam *eſt* ex quo conſulas Jeho-
vam: ſed ego odi eum: quia non prophetat
de me bonum, ſed malum, Micajehu filius
Jimlæ: dixit verò Jehoſchaphat: ne loqua-
tur rex ita.
9 Itaque advocato rex Jiſraëlis aulico uno
edixit, festinanter adduc Micajehu filium
Jimlæ.
10 (Interea rex Jiſraëlis & Jehoſchaphat
rex Jehudæ ſedebant quiſque in ſolio ſuo,
induti veſtibus *regiis* in area ad oſtium por-
tæ Schomronis: & omnes prophetæ illius
prophetabant coram eis.
11 Fecerat enim Tzidkija filius Cenahhanæ
cornua ferrea, & dicebat ſic ait Jehova: his
ferries Syros, adeò ut conſumas eos.
12 Omnes quoq; prophetæ illi prophetabant
ſimiliter, dicendo: aſcende Ramothas Gil-
hhadis & proſperare, traditurus enim eſt Je-
hova in manum regis).
13 Nuntius autem ille qui iverat vocatum
Micajehu alloquebatur eum, dicendo: ecce
nunc verba iſtorum prophetarum uno ore
bonum *prophetant* regi: ſit quæſo verbum
tuum ut verbum unius illorum, & eloquitor
bonum.
14 Cui dixit Micajehu: ut vivit Jehova, quod
edixerit mihi Jehova id eloquar.
15 Cùm ergo ingreſſus eſſet ad regem, dixit
rex ad eum: Micajehu utrum ituri ſumus in
bellum contra Ramothas Gilhhadis, an de-
ſtituri? qui dixit ad eum, aſcende & proſpe-
rare: ſcilicet tradet Jehova in manum regis.
16 Dicenti verò ad eum regi, quoties tan-
dem ego adjuraturus ſum te, ut non eloqua-
ris mihi, niſi veritatem in nomine Jehovæ?
17 Dixit, video omnes Jiſraëlitas diſperſum
iri per illos montes, ut oves quibus non *eſt*
paſtor: nam dixit Jehova; non *ſunt* domi-
nus iſtis, revertantur quiſque domum ſuam
cum pace.
18 Tunc dicente rege Jiſraëlis ad Jehoſcha-
phatum: nónne dixeram ad te: fore, ut non
prophetaret de me bonum: ſed malum?
19 Dixit, propterea audi verbum Jehovæ: vi-
di Jehovam inſidentem ſolio ſuo, & totum
exercitum cœli adſtantem ei, a dextera e-
jus & a ſiniſtra ejus.
20 Ubi dicente Jehova, quis pelliciet Acha-
bum, ut aſcendat & cadat apud Ramo-
thas Gilhhadis? hic dicit hoc modo, & ille
dicit illo modo.
21 Tandem prodiit quidam ſpiritus, qui con-
ſiſtens coram Jehova dixit, ego pelliciam e-
um: dicente verò Jehova ad eum: quo pa-
cto?
22 Dixit, egreſſus ero ſpiritus mendacii in ore
omnium prophetarum ejus: tum dixit, pel-
licies, etiamque prævalebis, exi & fac ita.
23 Quare nunc ecce indidit Jehova ſpiritum
mendacii ori omnium prophetarum tuorũ:
intereà locutus eſt Jehova contra te ma-
lum.
24 Tunc accedens Tzidkija filius Cenahha-
næ percuſſit Micajehu in maxillam dicens,
quanam tranſivit ſpiritus Jehovæ a me, ut al-
loqueretur te?
25 Cui dixit Micajehu, ecce tu videris illo ip-
ſo die: cum ingredieris intimum conclave
ad abſcondendum te.
26 Dixit verò rex Jiſraëlis, prehende Micaje-
hu, & reduc ad Ammonem præfectum civi-
tatis: & ad Joaſchum filium regis.
27 Quibus dicito, ſic edicit rex: ponito iſtum
in carcere: & alito eum pane anguſtè, &
aqua anguſtè, donec rediero cum pace.
28 Dixit verò Micajehu, ſi planè reverſus
fueris cum pace, non locutus fuerit Jehova
per me: dixitq;, audite populi quotquot ſunt.
29 Itaque aſcendit rex Jiſraëlis cum Jehoſ-
chaphato Rege Jehudæ *contra* Ramothas
Gilhhadis.
30 Ubi dixit rex Jiſraëlis ad Jehoſchapha-
tum, cùm diſſimularet ſe proceſſurus in
prælium: at tu induere veſtimentis tuis: ſic
diſſimulans ſe rex Jiſraëlis proceſſit in præ-
lium.
31 Rex autem Syriæ præceperat ſuis curruum
præfectis triginta duobus, dicendo: ne pug-
natote contra parvum aut contra magnum:
ſed contra regem Jiſraëlis ſolum.
32 Fuit itaq; cum videntes præfecti curruum
Jehoſchaphatum ipſi dicerent, utiq; rex
Jiſraëlis eſt: ut accederent contra eum ad
pugnandum: & exclamaret Jehoſchaphat.
33 Quam ob rem fuit cum viderent præfecti
curruum regem Jiſraëlis non eſſe: ut rever-
terentur a perſequendo eo.

15 *Aſcende*] ironice ſuis pſeudoprophetas ſugit.
c Heb. *uſque ad quot vices*.
17 *Diſperſum*] ſc. in illam expeditionem proficiſcentes.
Montes] Gilhhadis ubi ſitæ erant Ramothæ.
Cum pace] id eſt, omiſſa belli cogitatione.
19 *Propterea*] Id eſt, quia nunc indiſcaris conſilium Dei, & incredulitatem palam teſtatam facis, jam tibi certam Dei ſententiam denuntio: ſic 2.Chro.25.16.
d Heb. *hic in ſic & ille in ſic*.
e Heb. *in quo*.
22 *Prævalebis*] i. habebis efficaciam ad decipiendum.
f Heb. *conclave in conclavi* ſup. 20.30.
26 *Reduc.*] in civitatem.
g Heb. *in domo coercitionis*.
h Heb. *oppreſſionis*: nomen pro adverbio.
28 *Dixit*] Micajehu conteſtans quotquot aderant.
i Heb. *revertendo reverſus*.
k *Ex ipſis particula Beth pro gerundiis diſſimulando ſe & veniendo in prælium*.
31 *Pugnatote*] id eſt, pugnando contendite.
32 *Accederent*] ab aliis divertentes in eum contenderent 2.Chro.18.31.
Exclamaret] ad Jehovam, ejus opem implorans, ibidem.
l Heb. *a poſt eum*.

34 Sed

m Heb. *in ſimplicitate ſua* [illegible] *Achabum percuſſit.*
34 *Inter commiſſuras*] i. ad locum ubi eſt commiſſura anterioris cum poſteriore parte.
n Heb. *aſcendebat.*
35 *Deſtinebatur*] i. occupatus erat, ut ſuos fugam molientes ſiſteret, 2. Chr. 18.34.
o Heb. *in ſinum.*
p Heb. *clamoris* [illegible] *Gen.* 4.7.

‖ *Supra* 21.19.

39 *Chronicorum*] ut infrà 46. vide ſup. 11.41.

42 *Viginti quinque annis*] [illegible] filii Jehorami gubernationem, & quatuor primis annis regni illius: quamobrem hic liber a decimo ſeptimo anno Jehoſchaphati deſinit, unde cœpit Jehorami gubernatio: vide 2. Reg. 1.17. & 8.16.

34 Sed quidam [illegible] m ſimplici ani-
mo, percuſſit regem Jiſraëlis [illegible]
[illegible]
[illegible]
duc me ex caſtris: quia ægrotus factus ſum.
35 Quoniam autem n invaleſcebat prælium
eo die, rex o deſtinebatur propter [illegible] ſi-
os contra Syros: atque e mortuus eſt veſpere,
cùm effluxiſſet ſanguis e plaga ejus in o cap-
ſum currus.
36 Quapropter tranſiit p præco per caſtra
occumbente ſole, dicens: quiſque in civita-
tem ſuam & quiſq; in regionem ſuam redeat.
37 Rex verò mortuus perveniſſet Schomronem:
& ſepelierunt *Jiſraëlitæ* regem Schomro-
ne.
38 Cumque immergerent currum illius cur-
rum in piſcina Schomronis, lingebant canes
ſanguinem ejus, [illegible] cùm ipſius arma lava-
rent: ‖ ſecundum verbum Jehovæ quod lo-
cutus fuerat.
39 Reliquæ autem res Achabi, & omnia quæ
fecit, domuſque eburnea quam ædificavit,
omnes item civitates quas ædificavit, nón-
ne ſunt ſcriptæ in libro q Chronicorum re-
gum Jiſraëlis?
40 Deinde cùm occubuiſſet Achab cum pa-
tribus ſuis, regnavit Achazja filius ejus pro
eo.
41 Jehoſchaphat porrò filius Aſæ regnare
cœpit ſuper Jehudam: anno quarto Achabi
regis Jiſraëlis.
42 Jehoſchaphat natus triginta quinque an-
nos cùm regnare inciperet, r viginti quinq;
annis regnavit Jeruſchalaimi: cujus matri
nomen erat Hhazuba filia Schilchi.
43 Et ambulavit prorſus in via Aſæ patris ſui:
non receſſit ab ea: faciendo quod rectum
videtur in oculis Jehovæ.
44 Verùm tamen excelſa non de [illegible] ad-
huc populus ſacrificabant & adolebant in
excelſis.
45 ‖ s Et pacem inierat Jehoſchaphat cum re-
ge Jiſraëlis.
46 Reliquæ autem res Jehoſchaphati & forti-
tudo ejus qua fecit, & qua pugnavit: nónne
ſunt ſcriptæ in libro Chronicorum regum
Jehudæ?
47 ‖ Et reliquos meritorios qui relicti fuerant
tēporibus Aſæ patris ſui: ſuſtulit e ſua terra.
48 In Edomæa tunc t non erat rex, *ſed* prorex.
49 Jehoſchaphat paravit u claſſem Oceani
quæ proficiſceretur Ophirum auri causâ:
ſed non ivit: quia fracta eſt claſſis Hhetz-
jone-Gebeti.
50 Tunc dixerat Achazja filius Achabi ad
Jehoſchaphatum, eant ſervi mei cum ſer-
vis tuis in iſta claſſe: ſed x non acquievit
Jehoſchaphat.
51 Poſteà cùm occubuiſſet Jehoſchaphat cū
patribus ſuis, & ſepultus eſſet cum majori-
bus ſuis in civitate Davidis patris ſui: regna-
vit Jehoram filius ejus pro eo.
52 Achazja filius Achabi regnare cœpit ſu-
per Jiſraëlem Schomrone anno decimo ſep-
timo Jehoſchaphati regis Jehudæ *completo*,
& regnavit ſuper Jiſraëlem y biennio.
53 Fecitque quod malum *videtur* in oculis
Jehovæ: nam ambulavit in via patris ſui & in
via matris ſuæ ac in via Jarobhhami filii Ne-
bati, qui ad peccandum induxit Jiſraëlem.
54 Et colens Bahhalem incurvabat ſe ei: ſic
provocavit Jehovam Deum Jiſraëlis, pror-
ſus prout fecerat pater ejus.

REGUM
LIB. II.

SECUNDUS liber regum continet res geſtas ſedecim Regum Jehudæ, & duodecim regum Jiſraëlis. Eſtque hiſtoria 320. annorum.

Jehudæ			Jiſraëlis		
Jehoram prorex & rex	12. ex	2.Reg.8.16	Achazja	1	1.Reg.22.52
Achazja		2.Reg.8.26	Jehoram	11	2.Reg.8.25.
Hhathalja	6	2.Reg.11.3	Jehu	28	2.Reg.10.36
Joaſch	39	2.Reg.12.1.	Jehoachaz	15	2.Reg.13.1.
Amatzja	27	2.Reg.14.2	Joaſch	16	2.Reg.13.10
Hhuzzija	52	2.Reg.15.2.	Jarobhham	41	2.Reg.14.23
Jotham	15	2.Reg.15.33	Zecarja		2.Reg.15.8.
Achaz	14	2.Reg.16.1.	Schallum		2.Reg.15.13
Chiskija	29	2.Reg.18.2.	Menachem	10	2.Reg.15.17
Menaſche	55	2.Reg.21.1.	Pekachja	2	2.Reg.15.23
Amon	2	2.Reg.21.19	Pekach	20	2.Reg.15.27
Joſchija	31	2.Reg.22.1.	Hoſcheahh	17	2.Reg.15.30
Joachaz		2.Reg.23.31			
Jehojakim	11	2.Reg.24.1.			
Jehojacin		2.Reg.24.10			
Tzidkija	11	2.Reg.25.1.			
Inde uſq; ad Jehojacinum eveſtum,	37. anni.	2.Reg.25.30			

(Jiſraëlis, Zecarja to Hoſcheahh bracketed: Capite [illegible])

16 12

Caput I.

[illegible]: Achazjæ morbus & mors, quæ ab Elija denuntiata fuerat: & Jehorami [illegible].

1 Defecit autem Moab
ab Jiſraële poſt mortem
Achabi.
2 Cumque cecidiſſet A-
chazja per quendam cla
thrum in cœnaculo ſuo
quod *erat* Schomrone,
ægrotabat: quam ob rem mittens nuntios
edixit eis: ite, conſulite Bahhal-Zebubum
Deum Hhekronis, an [a] ſanitatem receptu-
rus ſim ex morbo hoc.
3 Interea angelus Jehovæ allocutus eſt Eli-
jam Tiſchbitem: ſurge, aſcende obviam
nuntiis regis Schomronis, & eloquere eis:
an propterea quòd non *eſt* Deus in Jiſraële,
vos itis conſultum Bahhal-Zebubum Deum
Hhekronis?
4 At propterea ſic ait Jehova: ex illo lecto
quò aſcendiſti non es deſcenſurus: ſed [b] om-
nino moriturus: deinde [c] abiit Elija.
5 Reverſis itaque nuntiis iſtis ad illum, edixit
ad eos: quid revertimini?
6 Qui dixerant ad eum, quidam aſcendit ob-
viam nobis, qui edixit nobis: abite, reverti-
mini ad regem qui miſit vos, & eloquimini
ei: ſic ait Jehova: an propterea quòd non
eſt Deus in Jiſraële tu mittis conſultum Ba-
hhal-Zebubum Deum Hhekronis? propte-
reà ex illo lecto quò aſcendiſti non es deſ-
cenſurus: ſed omnino moriturus.
7 Rurſus dixit ad eos: quis habitus *eſt* viri il-
lius qui aſcendit obviam vobis, & elocutus
eſt vobis verba iſta?
8 Quibus dicentibus ad eum, vir eſt [c] piloſus,
& cingulo pelliceo accinctus lumbos ſuos:
dixit, Elija Tiſchbites eſt.
9 Tum miſit ad eum præfectum quinquaginta
[e] cum quinquaginta ſuis: qui aſcendens ad
eum (ecce enim conſidebat in vertice cu-
juſdam montis) edixit ei: ô vir Dei, rex e-
dixit, deſcende.
10 Reſpondens verò Elija allocutus eſt illum
præfectum quinquaginta: quòd ſi vir Dei
ſum, deſcendat ignis e Cœlo & conſumat te
& quinquaginta tuos: illicò deſcendens
ignis e Cœlo conſumpſit eum cum quin-
quaginta ejus.
11 [d] Rurſus itaque rex miſit ad eum præfe-
ctum quinquaginta alterum cum quinqua-
ginta ſuis: qui clamans edicebat ei: ô vir
Dei, ſic edixit rex, citò deſcende.
12 Reſpondens verò Elija elocutus eſt eis: ſi
vir Dei ſum, deſcendat ignis e Cœlo & con-
ſumat te cum quinquaginta tuis: illicò deſ-
cendens ignis Dei e Cœlo conſumpſit illum
cum ſuis quinquaginta.
13 Itaque rex rurſus miſit præfectum quin-
quaginta tertianis cum ſuis quinquaginta:
aſcendenſque venit præfectus quinquagin-
ta iſte tertius, & procidens in genua ſua
coram Elija deprecabatur eum ac dicebat
ad eum: ô vir Dei pretioſa habeatur quæſo
[f] vita mea & vita ſervorum tuorum quin-
quaginta horum in oculis tuis.
14 Ecce deſcendens ignis e Cœlo conſum-
pſit duos præfectos quinquagenûm priores
cum quinquagenis eorum: ſed nunc preti-
oſa habeatur vita mea in oculis tuis.
15 Eloquutus autem angelus Jehovæ Elijæ:
deſcende cum iſto, ne timeto a facie ejus:
quapropter ſurgens deſcendit cum eo ad
regem.
16 Dixitque ad eum: ſic ait Jehova, eò quòd
miſiſti nuntios conſultum Bahhal-Zebu-
bum Deum Hhekronis: (an propterea
quòd non *eſt* Deus in Jiſraële ad conſulen-
dum verbum ejus?) idcircò e lecto illo quò
aſcendiſti non es deſcenſurus: ſed omnino
moriturus.
17 Mortuus itaque eſt ſecundum verbum Je-
hovæ quod locutus fuerat Elija, ac regnavit
[g] Jehoram pro eo, [h] anno ſecundo Jehora-
mi filii Jehoſchaphati regis Jehudæ: quia
non *erat* illi filius.
18 Reliquæ autem res Achazjæ quas fecit:
nónne ſunt ſcriptæ in libro [i] Chronicorum
regum Jiſraëlis?

17 *Jehoram*] frater ejus, filius Achabi, infra 3.1.
Anno ſecundo] ex quo Jehoram gubernare cœpit cum patre, qui fuit annus decimus octavus Jehoſchaphati.
18 *Chronicorum*] vide 1.Reg.11.41.

Caput II.

Elija Eliſchahho in via colloquens, Jardene per ſiccum trajecto in Cœlum aſſumitur: Eliſchahho ſucceſſore relicto donis cœlitus inſtructo: qui ipſe ſimiliter Jardene reverſus a prophetis colitur: aquam Jerichuntis curat: & Beth-Elis pueris ſibi illudentibus efficaciter maledicit.

1 Deinde fuit cùm ſublaturus eſſet Je-
hova Elijam turbine in Cœlum: &
proficiſceretur Elija cum Eliſchahho
Gilgale:
2 Ut diceret Elija ad Eliſchahhum, conſide
quæſo hic, quia Jehova mittit me Beth-E-
lem uſque: cui dixit Eliſchahh, ut vivit Je-
hova & vivit anima tua, non derelinquam
te: ita deſcenderunt Beth-Elem.
3 Tunc egreſſi filii prophetarum qui *agebant*
Beth-Ele ad Eliſchahhum, dixerunt ad e-
um: noſtine hodie Jehovam aſſumpturum
dominum tuum a [a] te? qui dixit, etiam ego
novi: ſilete.
4 Rurſus dicente ei Elija: conſide quæſo hic
Eliſchahh, nam Jehova mittit me Jerichun-
tem: dixit, ut vivit Jehova & vivit anima
tua non derelinquam te: ita venerunt Jeri-
chuntem.
5 Accedentes autem filii prophetarum qui
agebant Jerichunte ad Eliſchahhum, dixe-
runt ad eum: noſtine hodie Jehovam aſ-
ſumpturum dominum tuum a te? qui dixit,
etiam ego novi: ſilete.
6 Amplius dicente ei Elija: conſide quæſo hic,
nam Jehova mittit me ad Jardenem: dixit,
ut vivit Jehova & vivit anima tua, non dere-
linquam te: ita abibant ambo.
7 Quinquaginta quoque viri e filiis prophe-
tarum, euntes [b] conſtiterunt e regione
procul: illis ambobus conſiſtentibus ad
Jardenem:
8 Cùm Elija aſſumpta toga ſua & convoluta
percuteret aquas illas, & diviſæ *cederent*
huc & illuc: ita tranſiverunt ipſi ambo per
ſiccum.

a Heb. *de capite tuo*: Synecdoche, ſic & deinceps.

7 *Conſtiterunt*] ut obſervarent quid fieret.

9 Fuit

9 Fuit tandem [illegible] Elijam [illegible]
[illegible] ad Eliſchahhum [illegible]
[illegible]: Eliſchahh [illegible]
tuo ſpiritu [illegible].
10 Cui dixit, rem difficilem petiiſti: ſi vide-
ris me aſſumi a te, futurum eſt tibi ita: ſin
verò, non futurum eſt.
11 Fuit itaque ipſis pergentibus ambulando
colloqui, ut ecce currus igneus & equi ig-
nei ſeparationem facerent inter utrumque:
ſic aſcenderet Elija turbine in cœlum.
12 Quod Eliſchahh videns ipſe clamabat pa-
ter mi, pater mi, [c] currus Jiſraëlis & equites
ejus: donec non videret eum amplius: po-
ſteà accipiens veſtes ſuas [d] laceravit eas in
duo fragmenta.
13 Sublataq; toga Elijæ quæ ceciderat ab eo:
reverſus conſtitit ad ripam Jardenis.
14 Ubi cùm accipiens togâ Elijæ quæ ceci-
derat ab eo, percuſſiſſet aquas illas, dicens,
[e] ubi eſt Jehova Deus Elijæ? etiam ille cùm
percuſſiſſet aquas, diviſæ ſunt huc & il-
luc, ſic tranſivit Eliſchahh.
15 Quod ex adverſo videntes [f] filii propheta-
rum qui *agebant* Jerichunte dixerunt: quie-
vit ſpiritus Elijæ ſuper Eliſchahhum: quare
venientes obviam ei, incurvaverunt ſe ei
in terram uſque.
16 Et dixerunt ad eum, ecce jam *ſunt* cum ſer-
vis tuis quinquaginta homines ſtrenui: eant
quæſo ut quærant dominum tuum: ne-
quando forte ſuſtulerit eum ſpiritus Jehovæ,
& conjecerit eum in aliquem montium,
aut in aliquam vallium: qui dixit, non ſitis
miſſuri.
17 Tandem inſtantibus apud eum, dum diffe-
rebat: dixit, [g] mittite: miſerunt itaque quin-
quaginta viros qui quærentes tribus diebus
non invenerunt eum.
18 Itaque reverſis ad eum, cùm ipſe conſide-
ret Jerichunte: dixit ad eos: nónne edixe-
ram vobis: ne eatis?
19 Tum dicentibus hominibus illius civitatis
ad Eliſchahhum: ecce jam habitatio hujus
civitatis bona *eſt*, quemadmodum domi-
nus meus videt: ſed aquæ malæ ſunt, qua-
propter [h] regio facit abortum:
20 Dixit, ſumite mihi phialam novam, & po-
nite ibi ſalem: qui ſumpſerunt *eam*, & *tulerunt* ei.
21 Tum egreſſus ad ſcaturiginem illius aquæ,
injecit illuc ſalem: ac dixit, ſic ait Jehova,
ſano aquam hanc, ut non ſit inde deinceps
mors aut abortus.
22 Sic ſanata eſt illa aqua uſq; in hodiernum
diem: ſecundum verbum Eliſchahhi quod
locutus fuerat.
23 Poſteà aſcendebat inde Beth-Elam: ipſo
autem aſcendente via illa, pueri parvi e-
greſſi e civitate illa [i] illudebant ei dicentes
ei, aſcende calve, aſcende calve.
24 Qui cùm retroſpiciens videret eos, male-
dixit eis [k] in nomine Jehovæ: quapropter e-
greſſæ duæ urſæ e ſylva illius, diſciderunt
ex eis quadraginta duos pueros.
25 Unde abiit ad montem Carmeli: & inde
reverſus eſt Schomronem.

CAPUT III.

Jehoram Jiſraëlita contra rebelles Moabitas profectus cum Jehoſchaphato & rege Edomæorum, ſiti in deſerto oblatâ periclitatur: Sed Eliſchahh mandato aquas ſuppeditante, & victoriam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſtrenuitate quod [illegible] ſtrenuitatem cognita Moabitarum [illegible] oppugnando oppido deſperata, domû revertuntur.

1 Jehoram autem filius Achabi regnare
cœpit ſuper Jiſraëlem Schomrone, anno
[a] decimo octavo Jehoſchaphati regis Je-
hudæ: regnavitque [b] duodecim annis.
2 Et fecit quod malum videbatur oculis Je-
hovæ: non ſicut pater ipſius & ſicut mater
ipſius: nam abſtulit ſtatuam Bahhalis quam
fecerat pater ipſius.
3 Verumtamen peccatis Jarobhhami filii Ne-
bati, quibus ad peccandum induxit Jiſraë-
lem, adhæſit: non receſſit [c] ab illo omnino.
4 Méſchahh autem rex Moabitarum erat pe-
cuarius: penderatque regi Jiſraëlis cen-
tena millia agnorum, & centena millia ari-
etum lanatorum.
5 [d] Sed fuerat cùm moreretur Achabus defe-
cerat rex Moabitarum a rege Jiſraëlis.
6 Quare egreſſus eſt rex Jehoram die illa
Schomrone recenſuitque totum Jiſraëlem.
7 Et abiens miſit ad Jehoſchaphatum regem
Jehudæ qui dicerent: Rex Moabitarum de-
fecit a me: proficiſceriſne mecum contra
Moabitas in prælium? & qui dixit, aſcen-
dam: ſicut ego, ſic tu: ſicut populus me-
us, ſic populus tuus: ſicut equi mei, ſic equi
tui ſunt.
8 Dixitque, verùm quanam via aſcendemus? qui
dixit, via deſerti Edomæorum.
9 Profectus itaque rex Jiſraëlis cum rege Je-
hudæ & rege Edomæorum, circumiverunt
itinere ſeptiduum: deinde non erat aqua pro
exercitu, & pro jumentis quæ [b] ſequeban-
tur veſtigia eorum.
10 Quapropter dixit rex Jiſraëlis, eheu quod
vocavit Jehova tres hos reges, ut traderet
eos in manum Moabitarum.
11 Dixit verò Jehoſchaphat: an non *eſt* hic
propheta Jehovæ ut conſulamus Jehovam
ex eo? cui reſpondens unus ex ſervis re-
gis Jiſraëlis dixit; eſt hic Eliſchahh filius
Schaphati qui [c] infundebat aquam mani-
bus Elijæ.
12 Dicente verò Jehoſchaphato: [d] eſt apud
eum verbum Jehovæ: deſcenderunt ad e-
um rex Jiſraëlis & Jehoſchaphat ac rex E-
domæorum.
13 Sed dixit Eliſchahh ad regem Jiſraëlis,
quid mihi [e] tecum *eſt*? abi ad prophetas pa-
tris tui & ad prophetas matris tuæ: cui dixit
rex Jiſraëlis; ne *iſta dicito*, quandoquidem
vocavit Jehova [f] tres reges hos, ut traderet
eos in manum Moabitarum.
14 Tum dixit Eliſchahh, ut vivit Jehova ex-
ercituum ante quem adſto, niſi [g] perſonam
Jehoſchaphati regis Jehudæ ſuſciperem,
non intuerer te neque aſpicerem te.
15 Sed nunc aſſumentes adducite mihi [h] fidici-
nem: fuit autem cùm pulſaret fidicen, ut adeſſet
ei [i] manus Jehovæ:
16 Et diceret, ſic ait Jehova: [k] facienda *ſunt*
in valle hac multæ foſſæ.
17 Nam ſic ait Jehova, non [l] ſenſuri eſtis ven-
tum,

9 *Numquam aſſumor*] dum adhuc verſor in extremo admiſtrationis propheticæ, in qua tu mihi ex Dei mandato ſucceſſurus es, 1.Reg.19.16.
Portio duplex] id eſt, donorum ſpiritualium prærogativa inter prophetas proùt ad functionem novam mihi neceſſaria ſuperveſt, tranſlata locutio, a jure corporali primogenitorum Deut.21.17. ad dona ſpiritus.
b Heb. *Adumbrata*.
10 *Rem difficilem*] id eſt, quæ non humanitus datur: ſed divinitus & raro contingit.
Si videris] 1.9.4. ut expectato a me: ſed ab eo qui me aſſumpturus eſt: ac proinde ſignum ejus attente obſervato, ut de donis ad vocationem tuam confirmeris.
11 *Currus Jiſraëlis*] id eſt, vis & robur Jiſraëlis: metaphora.
Laceravit] lugens magiſtrum.
14 *Ubi eſt Jehova*] id eſt, qui adfuit Elijæ in ſimili actione, ſupra verſ.8.
15 *Filii Propheta-rum*] de quibus ſupra ver.7.
e *Eclipſis*, qualis eſt Gen.3.22.
17 *Mittite*] per conceſſionem, importunitate ipſorum victus.

19 *Regio facit abortum*] hoc eſt, neque hominum & jumentorum fœtus, neque terræ fructus ad juſtã maturitatem pervenire ſinit: nam in toto tractu Jerichuntino unus tantùm fons erat: vide Joſephum de bello Judaico lib.5.

23 *Illudebant ei*] non tantùm in contemptum perſonæ: ſed etiam functionis propheticæ, ut qui idololatriam, quæ Beth-Ele exercebatur ab ipſis incunabulis, inſectaretur.
24 *In nomine Jehovæ*] cui ipſi illudebant in propheta.

[illegible] pluviam tamen vallis
ista implebitur aquis unde bibatis vos, pe-
coraque veſtra & jumenta veſtra.
18 Et leve hoc viſum eſt in oculis Jehovæ;
[illegible] tradet Moabitas in manum ve-
ſtram.
19 Quare percutite omnem civitatem mu-
nitam,& omnem civitatem lectam,omnem-
que arborem bonam dejicite,& omnes fon-
tes aquæ obthurate: omnem denique poſſeſ-
ſionem bonam afficitote lapidibus.
20 Fuit autem mane, cùm ᶠ tempus eſſet
offerendi munus,ut ecce aqua veniret à via
Edomæa: & impleretur terra illa aquâ.
21 Moabitæ verò omnes audierant aſcende-
re iſtos reges ad pugnandum contra ſe:qua-
propter convocati fuerant ab omni ᵍ accin-
gente ſe [illegible] cingulo & deinceps, ſta-
bantque in termino ſuo.
22 Itaque ſurgentes mane, ſole jam orto ſu-
per aquâ illam: cùm viderent Moabitæ ex
adverſo illam aquã rubentẽ ut ſanguinem:
23 Dixerunt,ſanguis eſt: ʰ omnino deſolave-
runt ſe reges illi,& percuſſerũt alter alterũ:
quapropter nunc ad prædam,ô Moabitæ.
24 Cùm perveniſſent ad caſtra Jiſraëlis,ſur-
gentes Jiſraëlitæ percuſſerunt Moabitas,ita
ut fugerint a facie ipſorum: & ⁱ perrexerunt
percutere Moabitas etiam in ipſa regione eo-
rum.
25 Nam civitates eorum deſtruxerunt,& quã-
que poſſeſſionem bonam injectis quiſque
lapidibus ſuis impleverunt, & quemque a-
quæ fontem obthurarunt, ac quamque ar-
borem bonam dejecerunt, ᵏ donec Kir-Cha-
reſetæ reliquos facerent *Moabitæ* ˡ lapides
ejus: quapropter divertentes funditores
quatiebant eam.
26 Videns autem rex Moabitarum prævalere
ſibi ᵐ hos bellatores.(nam acceperat ſecum
ſeptingentos viros ſtringentes gladium, ut
perrumperent per regem Edomæorum: ſed
non potuerant).
27 ⁿ Accepit filium ᵒ ſuum primogenitum qui
regnaturus erat pro ipſo, & obtulit eum in
holocauſtum ſuper murum ipſum: adeò e-
rat fervor magnus contra Jiſraëlitas: ᵖ quare
profecti ab eo reverſi ſunt in regionẽ ſuam.

CAPUT IIII.

Eliſchahhi miracula: auctio olei apud viduam prophetæ: exhibiti & excitati a mortuis filii Schunamitidis hoſpitæ ſuæ: & pultis ex amara dulcis facta, denique panum viginti in multorum alimentum ſubminiſtratorum, deſcribuntur.

1 MULIER autem quædam ex uxori-
bus filiorum prophetarum clamabat
ad Eliſchahhum dicens, ſervus tuus
vir meus mortuus eſt: tu verò noſti, ſervum
tuum timuiſſe Jehovã: creditor autem venit
ad rapiendũ duos natos meos ſibi in ſervos.
2 Ad quam dixit Eliſchahh: quid facturus
ſum tibi? indica mihi: quid *eſt* tibi domi? quæ
dixit,non *eſt* ancillæ tuæ quicquam domi,ni-
ſi lecythus olei.
3 Qui dixit,abi,pete tibi vaſa foris ab omni-
bus vicinis tuis: vaſa vacua, ᶜ ne pauca petito.
4 Tum ingreſſa occludito fores tibi & filiis
tuis deinde infundito in omnia vaſa illa, &
quod plenum fuerit ᵈ amoveri jubeto.
5 Itaque abiens ab eo, cùm occluſiſſet fores
ſibi & filiis ſuis: ipſis admoventibus ad il-
lam,infundebat illa.
6 Fuitque cùm plena eſſent vaſa illa: & dix-
iſſet ea filio ſuo admove mihi adhuc vas:
dixiſſet ad eam nullum præterea *eſt* vas: ut
ᵉ conſiſteret oleum.
7 Tunc illa veniens indicavit viro Dei: qui
dixit,abi,vende iſtud oleũ & rependę credi-
tori tuo: tu verò cum filiis tuis vivito e re-
liquo.
8 Prætereà fuit quodam die, cùm pertranſi-
ret Eliſchahh ᶠ Schunemum, ut ibi ᵍ mulier
quædam magna prehenderet eum ad ſumen-
dum cibum: unde fuit quoties tranſibat, *ut*
diverteret eodem ad ſumendum cibum.
9 Dixit enim illa ad virum ſuum: ecce quæ-
ſo novi virum Dei ſanctum hunc eſſe: qui
tranſit per nos jugiter.
10 Faciamus,quæſo,cœnaculum parvum mu-
ro, ubi ponamus illi lectum & menſam, ſel-
lam quoque & lucernam: eſtoque cùm vene-
rit ad nos *ut* divertat eò.
11 Fuit deinde quodam die, quo venerat il-
luc: cùm divertens ad cœnaculum illud cu-
baſſet ibi:
12 Ut ediceret Gechazi puero ſuo, voca
Schunamitidem iſtam: quam ille voca-
vit,ut ſiſteret ſe ʰ coram illo.
13 (ⁱ Edixerat enim illi,dic jam ad eam: ecce
ᵃ ſollicita fuiſti erga nos tota ſollicitudine
iſta,quid faciendum eſt tuâ causâ? eſtne lo-
quendum tuâ causâ ad regem,aut ad præfe-
ctum militiæ? quæ dixerat, ᵏ in medio popu-
li mei ego habito.
14 Dicenti verò Eliſchahho, quid ergo faci-
endum eſt ejus causâ? dixerat Gechazi,uti-
que filius non *eſt* ei,& vir ejus *eſt* ſenex).
15 Dicente ergo advoca eam, cùm vocaſſet
eam,ſtitit illa ſe ad portam illius.
16 Et dixit ille, ˡ hac ipſa tempeſtate,cùm hoc
tempus vigebit, tu amplexatura es filium:
quæ dixit, ᵐ ne,domine mi vir Dei,ne menti-
aris ancillæ tuæ.
17 Itaque cõcepit mulier illa, ac peperit filium
ea ipſa tempeſtate: cùm vigeret illud tem-
pus quo allocutus fuerat eam Eliſchahh.
18 Deinde crevit infans ille: fuitque quodam
die,cùm egreſſus eſſet ad patrem ſuum a-
pud meſſores,
19 Ut diceret ad patrem ſuum, caput meum,
caput meum: qui edixit puero, refer illum
ad matrem ſuam.
20 Is referens eum,adduxit ad matrem ejus:
ſuper cujus genua cùm ſediſſet uſque ad
meridiem,mortuus eſt.
21 Tunc ſurſum deportans illa, collocavit e-
um ſuper lectum viri Dei: & includens eum,
egreſſa eſt.
22 Deinde acceſſivit virum ſuum dicens,mit-
te mihi quæſo unum e pueris,& unam aſina-
rum: ut excurram uſque ad virum Dei: de-
inde revertar.
23 Qui dixit, quare itura es ad eum hodiè,
ᵃ cùm non ſit novilunium neque ſabbathum?
quæ dixit, ᵇ quieto animo *eſto*.
24 Deinde inſtrata aſina edixit puero ſuo,duc
& abi: equitando ᶜ ne inhibeto meã can-
ſa, niſi edixero tibi.

4 *Amoveri jubeto*] id eſt, per filios ſeponito.

6 *Conſiſteret*] id eſt, augeri deſineret.

8 *Schunemum*] vide Jehoſch. 19.18.
Mulier magna] genere & facultatibus, ut ſequentia oſtendunt.

12 *Coram illo*] id eſt, Eliſchahho.
13 *Edixerat illi*] id eſt, miniſtro ſuo.
a *Heb. trepidaſti ad nos totam trepidationem iſtam.*
In medio populi mei habito] id eſt, unà cum omnibus popularibus meis vivo: adeò ut illorum causâ nihil habeam quod apud illos conquerirar.
16 *Hac ipſa tempeſtate*] vide Gen. 18.10.& 14.
Ne domine mi] verba ſunt deprecantis: quaſi dicat, faxit Deus ut quod dixiſti irritum non ſit.

23 *Cùm non ſit novilunium*] qui dies ordinarii ſunt ad colendum Deum & verbum ejus audiendum: nam in regno Jiſraëlis, ubi religio corrupta erat,pii huc illuc ad conſulendum prophetas diſcurrebant.
b *Heb. pax: ſic ver.26.*
24 *Ne inhibeto*] id eſt, continenter pergito.

25 Sic abiens illa pervenit ad virum Dei in
montem Carmeli: fuit autem cùm videret
eam vir Dei procul, ut edixerit Gechazi
puero ſuo, ecce Schunamitis illa.
26 Nunc curre quæſo obviam ei, dic ei: eſtne
pax tibi? eſtne pax viro tuo? eſtne pax nato?
quæ dixit, quieto animo eſſe.
27 Cumq; perveniſſet ad virum Dei in mon-
tem, prehendit pedes ejus: accedenti au-
tem Gechazi ad depellendum eam, edixit
vir Dei, ſine eam, nam animus ejus amaritu-
dine affectus eſt in ea: quod Jehova celavit
me, neque indicavit mihi.
28 Dicente verò illa, an petieram filium a do-
mino meo? an non dixeram: ne fallas me?
29 Edixit Eliſchahh Gechazi, accinge lum-
bos tuos, & ſumpto ſcipione meo in manum
tuam abi: ſi quem inveneris, ne ſalutato
eum: & ſi quis te ſalutaverit, ne reſpondeto
ei: & ponito ſcipionem meum ſuper faci-
em pueri.
30 Sed dixit mater pueri: ut vivit Jehova &
vivit anima tua non derelinquam te: quare
ſurgens ſecutus eſt eam.
31 Gechazi autem anteceſſerat eos, & poſito
ſcipione ſuper faciem pueri, nulla erat vox
neque ulla attentio: quapropter revertens
obviam illi, indicavit illi dicens: non evigi-
lavit puer.
32 Tum ingreſſus eſt Eliſchahh domum illius:
ecce autem puer mortuus, collocatus erat
ſuper lectum ipſius.
33 Quò ingreſſus occluſit fores poſt utrumq;:
& ſupplicavit Jehovam.
34 Deinde conſcendens lectum incubuit pu-
ero, & imponens os ſuum ori ejus, & oculos
ſuos oculis ejus, & volas ſuas volis ejus, ex-
tendit ſe ſuper eum: ut incaleſceret caro
pueri.
35 Poſtea rurſus ibat per domum modò huc
modò illuc, & conſcendens extendebat ſe
ſuper illum: tandem ſternutavit puer uſque
ſepties, & aperuit puer oculos ſuos.
36 Tum inclamans Gechazi edixit: advo-
ca Schunamitidem iſtam: qui cùm advo-
caſſet eam, venit ad illum: & dixit Eliſchahh,
defer filium tuum.
37 Itaque ingreſſa eſt, & procidens ad pedes
ejus incurvavit ſe verſus terram: deinde de-
ferens filium ſuum exivit.
38 Eliſchahho autem reverſo Gilgalem, cùm
fames eſſet in ea terra, & filii prophetarum
ſederent coram eo: edixit puero ſuo, diſpo-
ne ollam iſtam magnam, & coque pultem
pro filiis prophetarum.
39 Egreſſus verò quidam in agrum ad colli-
gendum olera, invenit vitem agreſtem,
collegitq; ex ea colocynthidum agreſtium
plenam veſtem ſuam: & veniens conciſſas
poſuit in olla pultis: non enim noverant.
40 Poſtea infuderunt hominibus ut comede-
rent: ſed fuit comedentibus illis ex ea pulte, ut
clamantes ipſi dicerent, mors eſt in olla iſta,
vir Dei: & non poſſent comedere.
41 Qui dixit, at ſumentes afferte farinam, pro-
jecitq; in ollam: poſteà dixit, infunde huic
populo & comedant: nec fuit quicquam
mali in olla.
42 Intereà quidam veniens e planitie Scha-
liſchæ attulit ad virum Dei panes primitia-
rum, viginti panes hordeaceos, & ſpicas re-
centes cum gluma ſua: itaque edixit, appone
huic populo ut comedant.
43 Dixit verò miniſter ejus, quid apponerem
hoc centum viris? itaque edixit, appone huic
populo, ut comedant (ſic enim edixit Jeho-
va) abundè & reliquum facient.
44 Quo apponente eis: comederunt, & reli-
quum fecerunt ſecundum verbum Jehovæ.

CAPUT V.

Nahhaman Syrus per Eliſchahhum emundatus lepra ad Deum convertitur 1. & Gechazi propter interverſam Nahhamani clam Eliſchahho pecuniam, divinitus ipſe cum poſteris lepra afficitur.

1 NAHHAMAN autem præfectus mili-
tiæ regis Syriæ erat vir magnus apud
dominum ſuum, & persona accepta:
quia per eum ediderat Jehova ſalutem Sy-
riæ: ſed vir iſte valens robore erat leproſus.
2 Cumq; Syri turmales, egreſſi captivam ab-
duxiſſent e terra Jiſraëlis puellam parvam:
quæ fuit adminiſtra uxori Nahhamanis:
3 Dixit illa ad heram ſuam: utinam dominus
meus eſſet coram propheta illo qui habitat
in Schomrone: tum reſtitueret eum a le-
pra ejus.
4 Itaque veniens indicavit domino ſuo, di-
cendo, hæc & talia locuta eſt puella illa,
quæ eſt e terra Jiſraëlis.
5 Cui dicente rege Syriæ: age, abi, & mit-
tam literas ad Regem Jiſraëlis: abiens ac-
cepit in manu ſua decem talenta argenti,
& ſex millia aureorum, ac decem mutan-
das veſtes.
6 Et attulit literas ad regem Jiſraëlis, quibus
dicebat: nunc ergo, cùm pervenerint hæ
literæ ad te, ecce mitto ad te Nahhama-
nem ſervum meum, ut reſtituas eum a lepra
ejus.
7 Fuit verò, cùm legiſſet rex Jiſraëlis illas li-
teras, ut laceraret veſtimenta ſua, diceretq;
Deus ſum ad morte afficiendum, & ad reſti-
tuendum vitæ, quòd iſte mittit ad me ut re-
ſtituam a lepra ſua? at profectò cognoſcite,
quæſo, ac videte, iſtum fabricari ſibi occaſi-
onem contra me.
8 Sed fuit cùm audiviſſet Eliſchahh vir Dei
Regem Jiſraëlis laceraſſe veſtimenta ſua, ut
mitteret indictum regi: quare laceraſti ve-
ſtimenta tua? veniat jam ad me, & experie-
tur prophetam eſſe in Jiſraële.
9 Venit itaque Nahhaman cum equis ſuis &
cum curru ſuo, ac ſubſtitit ad portam do-
mus cauſâ Eliſchahhi.
10 Sed miſit ad eum Eliſchahh nuntium, di-
centem: abi & lavato te ſepties in Jarde-
ne: ſic reſtituetur caro tua tibi, & mun-
dus eris.
11 Tum efferveſcens Nahhaman abibat: dice-
bat enim, ecce dicebam, procul dubio exi-
turus eſt ad me, & conſiſtens invocaturus
nomen Jehovæ Dei ſui, & agitaturus manum
ſuam in ipſo loco ut reſtituat leproſum.
12 An non melior eſt Abana & Pharphar
flumina Damaſci omnibus aquis Jiſraëlis?
an nò poſſem lavare me illis ut mundus eſ-
ſem? ſic converſus abibat cum exæſtuante ira.

27 *Prehendit pedes &c.*] vide 1. Schem. 25.23.
28 *An petieram*] quaſi dicat, priore conditione mea contenta non petebam filium: ſed ultrò a te promiſſum, mihi divinitus dari & conſervari petieram: nunc autem quia recepiſti te præſtiturum petitionem meam ſuprà ver. 13. & ſequentibus: in eadem petitione perſto.
29 *Accinge lumbos tuos*] expeditè iter facturus.
Ne ſalutato] ſynecdoche id eſt, ne colloquitor cum eo, quod ſit tibi in moram: ſic Luc. 10.4.
Heb. *ne benedicito ei, & ſi quis tibi benedixerit.*
Ponito ſcipionem] quo ſigno Gechazi confirmabatur de virtute Dei ipſi efficaci ad preces Eliſchahhi, cujus erat ſcipio.
31 *Nulla erat vox*] id eſt, nullum apparuit in puero reſtitutæ vitæ ſignum: nó quòd Eliſchahh falſus fuerit opinione ſua cùm baculum tradidit miniſtro: ſed quia ad importunum mulieris juramentum conſilium mutare eſt coactus.
34 *Incubuit puero*] vide 1. Reg. 17.21.
d Heb. *ſemel huc & ſemel illuc.*
37 *Procidens*] cum ſubmiſſione gratias agens.
38 *Gilgalem*] unde cum Elia profectus fuerat, ſuprà 2.1.
39 *Vitem agreſtem*] id eſt, colocynthidis, quam Hebræi a forma ſic vocabant.
Non noverant] qui natura eſſent.
42 *Schaliſchæ*] vide 1. Schem. 9.4.

13 Accedentes verò ſervi ejus allocuti ſunt
eum ac dixerunt: [b] domine mi, ſi rem mag-
nam iſte propheta edixiſſet tibi, an non fa-
cturus fuiſſes? quanto igitur magis cùm edi-
cit tibi, lava enim mundus fis?
14 Itaque deſcendens immerſit ſe in Jardenẽ
ſepties, ſecundum verbum viri Dei: & reſti-
tuta eſt caro ejus, ut caro pueri parvi, &
mundus factus eſt.
15 Tum reverſus ad virum Dei, ipſe cum [l] om-
nibus copiis ſuis, venit & ſtitit ſe coram eo,
dicens: ecce jam novi nullum eſſe Deum in
tota terra, niſi in Jiſraële: quare nunc acci-
pe quæſo [m] munus a ſervo tuo.
16 Dixit verò Eliſchahh, ut vivit Jehova ante
quem ſto, non ſum accepturus: & quamvis
inſtaret apud eum ut acciperet, renuit.
17 Cui dixit Nahhaman, ſaltem detur quæſo
ſervo tuo duorum mulorum onus terra:
non enim eſt facturus ampliùs ſervus tuus
holocauſtum aut ſacrificium diis alienis:
ſed Jehovæ.
18 Hac in re condonet Jehova ſervo tuo: cùm
ingreditur dominus meus ædes Rimmonis,
ut incurvet ſe ibi, quia is nititur manu mea,
ſimiliter incurvo me in æde Rimmonis: hoc
incurvare meum in æde Rimmonis condo-
net quæſo Jehova ſervo tuo, in hac re.
19 Sed dixit ei Eliſchahh, abi cum pace: ita
abierat ab eo exiguum ſpatium terræ:
20 Cùm diceret Gechazi miniſter Eliſcha-
hhi viri Dei: ecce cohibuit ſe dominus me-
us apud Nahhamanem Syrum iſtum, ne ac-
ciperet e manu ejus id quod adduxerat: ſed
ut vivit Jehova, curram poſt eum ut accipi-
am ab eo aliquid.
21 Itaque perſecutus eſt Gechazi Nahha-
manem, quem videns Nahhaman accurren-
tem poſt ſe, deſiluit e curru ſuo obviam ei, ac
dixit: proſperéne?
22 Qui dixit: proſperè, dominus meus mittit
me ad dicendum: ecce jam modò venerunt
ad me duo pueri a monte Ephrajimi e filiis
prophetarum: da quæſo pro eis talentum
argenti & duas mutandas veſtes.
23 Cui dixit Nahhaman: acquieſce, cape duo
talenta: inſtititq; apud eum, ut ligaret duo
talenta argenti in duobus loculis, & duas
mutandas veſtes: quæ tradidit duobus pue-
ris ſuis, ut ferrent ante illum.
24 Sed cùm pervenit ad clivum, accipiens
e manu eorum depoſuit in quadam domo;
poſtquam dimiſiſſet homines illos & abi-
viſſent.
25 Deinde ipſe ingreſſus cùm ſiſteret ſe Do-
mino ſuo, dixit ad eum Eliſchahh: undénam
Gechazi? qui dixit, non ivit ſervus tuus huc
aut illuc.
26 Dixit verò ad eum *Eliſchahh*: non abierat
animus meus, cùm converteret ſe vir a cur-
ru ſuo obviam tibi: an tempus erat accipi-
endi argentum, aut accipiendi veſtes, aut o-
leas, aut vineas, aut greges, aut armenta, aut
ſervos, aut ancillas?
27 Idcirco lepra Nahhamanis adhæreto tibi
& ſemini tuo in ſeculum: ſic egreſſus eſt a
conſpectu ejus affectus lepra alba ſicut nix.

CAPUT VI.

*Eliſchahhi tria miracula: revocata ſecuris e flu-
mine; [illegible] inſidiarum quas ſtruebant Syri:
& [illegible] accepti ab eo Syrorum exercitus, qui ad
capiendum eum venerant, perſtrinxerunt. Deinde ex
obſidione Schomronis ſames, cum prædictione ſubitæ
& maximæ abundantiæ.*

1 DIXERUNT autem filii prophetarum
ad Eliſchahhum: ecce jam hic locus,
ubi nos conſidemus coram te, [a] angu- a Heb. anguſtus eſt pra nobis.
ſtior eſt, quàm ut nobis ſit ſatis.
2 Abeamus quæſo uſque ad Jardenem, ut ac-
cipientes inde quiſque tignum unum, pare-
mus nobis illic locum ubi habitemus: qui
dixit, abite.
3 Dicente verò uno illorum: acquieſce quæſo
& i cum ſervis tuis: dixit, ego iturus ſum.
4 Itaque ivit cum eis: & cum veniſſent ad
Jardenem, cædebant ligna.
5 Fuit autem illorum uno dejiciente tignum
etiam cum ferro, *ut ferrum* caderet in aquã:
quapropter exclamabat dicens Eheu domi-
ne mi: eſt enim [b] commodatum. b Heb. petitum commodato.
6 Cui dixit vir Dei, quò cecidit? cumq; o-
ſtendiſſet ei locum, præcidens lignum inje-
cit illuc; ita fecit ut enataret ferrum.
7 Deinde dixit, tolle tibi: qui extendens ma-
num ſuam recepit illud.
8 PRAETEREA cùm rex Syriæ gereret bel-
lum contra Jiſraëlitas, & conſilium iniret
cum ſervis ſuis dicendo, apud locum cujuſ- 8 Cujuſdam N. [illegible] de Ruth 4.1.
dam N. erit metatio mea:
9 Mittebat vir Dei ad regem Jiſraëlis dicen-
do: cave tibi ne tranſeas per locum illum:
nam ibi Syri inſidiantur. 9 *Inſidiantur*] de Syris loquens, voce Syra utitur significante ſe ad inſidiandum demittere.
10 Quare mittebat rex Jiſraëlis ad locum de
quo dixerat ipſi vir Dei, & monuerat ipſum
ut caveret ſibi illic: [c] non ſemel neque bis. c Heb. non una neq; duab. vicibus, i. perſæpe.
11 Perturbato itaque animo regis Syriæ ſu-
per re hac: inclamans ſervos ſuos dixit ad e-
os: annon indicaretis mihi, quis ex noſtris
ad regem Jiſraëlis *transfugit*?
12 Cui dixit unus e ſervis ejus, non domine 12 Non] i. non ita ſe habet res, ut ſuſpicaris.
mi rex: ſed Eliſchahh propheta ille, qui *eſt*
in Jiſraële, indicat regi Jiſraëlis verba ipſa
quæ loqueris in conclavi cubilis tui.
13 Tum dixit: ite & videte ubi nam eſt, ut mit-
tens capiam eum: nuntiatumque eſt ei, di-
cendo: ecce eſt Dothane. 13 *Dothane*] locus eſt nõ procul a Schecemo & Schomrone, ac ideò in tribu Menaſchis, Gen. 37.17.
14 Miſit itaque illuc equos & currus, ac copi-
as [d] numeroſas: quæ venientes noctu, cinxe- d Heb. graves.
runt obſidione civitatem illam.
15 [e] Mane autem miniſter viri Dei ſurgens, e Heb. mature ſurgebat miniſter viri Dei ſurgendo.
cùm exiret, & ecce copiæ circumdabant ci-
vitatem, & equi & currus: dixit puer ejus ad
eum: eheu domine mi, quo modo faciemus?
16 Cui dixit, ne metuito: nam plures *ſunt* qui
nobiſcum quàm qui cum illis *ſunt*.
17 Et orans Eliſchahh dixit: ô Jehova aper- 17 *Aperi*] illumina, illuſtra.
ri quæſo oculos ejus ut videat: & aperiens
Jehova oculos pueri illius, vidit quòd ecce
mons ille plenus *erat* equis & curribus igne-
is circa Eliſchahhum.
18 Cumque deſcenderent ad eum, oravit E-
liſchahh Jehovam ac dixit: percute quæſo
gentem iſtam ſubito ſcotomate: qui per- 18 *Subito ſcotomate*] vide Gen. 19.11.
cuſſit eos ſubito ſcotomate ſecundum ver-
bum Eliſchahhi.
19 Tum dixit ad eos Eliſchahh: non *eſt* hæc 19 *Non eſt hæc via*] q.d. neque hæc neque illa est vobis eundum ut aſſequamini eum quem quæritis.
via, neq; hæc eſt civitas illa: ſequimini me &
ducam vos ad virum illum quem quæritis: ſic

22 *An quos*] argumentum eſt a majori: quaſi dicat, ne eos quidem occideres quos mancipii jure tibi in bello compárares: ergo multo minus alieno beneficio comparatos fas erit occidere.

23 *Neque perrexerunt*] id eſt, non amplius Syri turmariis inſidiantibus Jiſraëlitas aggredi auſi ſunt, ſed juſtis & numeroſis caſtris.

25 *Octogenûm ſiclorum*] id eſt, vicenum dalerorum.

Quarta pars] ſupple columbarum.

Venter] id eſt, ingluvies cum inteſtaneis: quod ſequentia per appoſitionem explicat: eſt metonymia continentis pro contento.

Quinûm ſiclorum] id eſt, unius daleri cum quadrante.

27 *Ne ſervet te*] Impatientis & indignabundi atque infidelis verba, videntis ſe juvandi facultate deſtitutum.

f *in Hebræo* ὕστερον *proteron eſt verborum, quam ſuſtulimus ad evidentiam.*

30 *Cilicium impoſuit*] ut ſe cum rege luctu communicare teſtaretur.

31 *Quapropter*] fremente turba aſſentantis populi, iraſcitur autem contra Eliſchahhum: tum quia verbo ejus Syris reſiſtebatur, ac proinde ſe ab illo deluſum fuiſſe cogitabat: tum quia putabat negligentia Eliſchahhi fieri ut fames indies ingraveſceret.

32 *Quendam*] qui exprimitur ver. 35.

g *Heb. ex ante ſe.*

Occiſoris] Achabi, cujus juſſu Naboth & viri boni occiſi ſunt. 1. Reg. 18. & 21.

Comprimite] id eſt, ſiſtite eum extra ſepta, ne ingreſſus irruat in me: ut commodè poſſim denuntiare verbum Domini.

An non ſtrepitus] id eſt, veſtigiis ipſius inſiſtit Rex, & proximè eum ſequitur.

33 *Dixit*] cùm ſiſteretur a ſenioribus oſtendentibus tantam famem non fortuitò, ſed divinitus immiſſam eſſe.

Hoc malum] fames, & parvulorum cædes ex fame conſecuta.

34 *Dixit Eliſchahh*] ad ſeniores, nuntium, & regem advenientem, ut oſtenditur infrà 7.16. hos autem duos verſus cum ſuperioribus cohærere res ipſa oſtendit.

h *heb. ſic eadem hoc tempus.*

dixit eos Schomronem.

20 Fuit autem cùm ingreſſi eſſent Schomronem, dicente Eliſchahho: ô Jehova aperi oculos iſtorum, ut videant: ut aperiret Jehova oculos eorum, & viderent quòd ecce eſſent in medio Schomronis.

21 Dicebat verò rex Jiſraëlis ad Eliſchahhum cùm videret eos: percutiámne? percutiam pater mi?

22 Qui dixit: ne percutito: f an quos captivos abduceres gladio tuo & arcu tuo, eos percuteres? propone panem & aquam illis, ut comedant & bibant: deinde abeant ad dominum ſuum.

23 Itaque apparavit eis apparatum magnum: qui cùm comediſſent & bibiſſent, ac dimiſiſſet eos, abierunt ad dominum ſuum: neq; perrexerunt deinceps turmæ Syrorum invadere terram Jiſraëlis.

24 Sed fuit poſteà, ut congregans Ben-hadad rex Syriæ totum exercitum ſuum: aſcenderet & obſideret Schomronem.

25 Ideoq; eſſet fames magna Schomrone, dum ecce obſidebant eam: adeò ut eſſet caput aſini octogenûm ſiclorum argenti, & quarta pars, venter ipſe qui eſt in cavo columbarum quinûm ſiclorum argenti.

26 Fuitq; rege Jiſraëlis tranſeunte ſecundum murum: ut mulier quædam clamaret ad eum, dicens: ſerva, domine mi rex.

27 Qui dixit, ne ſervet te Jehova: unde ſervarem te? an ex area? aut ex torculari?

28 Dixit prætereà ei rex: quid tibi eſt? quæ dixit, mulier iſthæc dixerat ad me: da filium tuum ut comedamus eum hodie, filium autem meum comedemus cras.

29 Coximus itaque filium meum, & comedimus eum: ſed cùm dicerem ad eam die alio, da filium tuum ut comedamus eum, abſcondit filium ſuum.

30 Fuit verò cùm audiſſet rex verba mulieris illius, ut laceraret veſtimenta ſua, dum tranſiret ſecundum murum: quod cùm vidiſſet f populus intra civitatem: ecce cilicium impoſuit carni ſuæ.

31 Quapropter dixit rex: ita faciat mihi Deus & ita pergat, ſi manſerit caput Eliſchahhi filii Schaphati in eo hodie.

32 (Eliſchahh autem ſedebat domi ſuæ, & ſeniores ſedebant cum eo:) & miſit quendam g ex adſtantibus ſibi: cùm nondum veniſſet nuntius iſte ad ipſum, ipſe jam dixerat ad ſeniores, pervidetiſne ut mittit filius occiſoris iſte qui auferat caput meum? videte cùm ingredietur nuntius iſte, occludite fores & comprimite eum in ipſis foribus: an non ſtrepitus pedum domini ejus ſequitur eum?

33 Adhuc ipſo loquente cum illis, ecce nuntius ille deſcendit verſus eum: & dixit, ecce hoc malum fit a Jehova, quid confiderem Jehovæ amplius?

34 Dixit verò Eliſchahh: audite verbum Jehovæ: ſic ait Jehova, h hoc tempore cras, ſatum ſimilæ ſiclo, & bina ſata hordei venient ſiclo, in porta Schomronis.

35 Reſpondit autem viro Dei dux ille, cujus manu rex nitebatur, ac dixit: ſi Jehova faceret cataractas in cœlis, an poſſet eſſe res iſta? cui dixit Eliſchahh: ecce tu id viſurus es oculis tuis, ſed ex eo non es eſurus.

Caput VII.

Deus excitato ſtrepitu Syros in fugam vertit: ex quorum caſtris in manum Jiſraëlitarum, ad leproſorum indicium, traditis, eos fame levat, & contemtorem ejus verbi eo fructu privat: implens quod per Eliſchahhum ſuperiore capite prædixerat.

1 Erant autem quatuor homines leproſi ad januam portæ Schomronis: qui dicebant a alter ad alterum: quid deſidemus hîc donec moriamur?

2 Si dicamus, ingrediamur civitatem: at fames eſt in civitate, ideo moriemur ibi: ſive deſideamus hîc, itidem moriemur: nunc itaque agite, deficiamus ad caſtra Syrorum: ſi nos vivere ſinent, vivemus: ſin verò morte affecerint nos, etiam moriemur.

3 Quare ſurgentes ipſo crepuſculo ut venirent in caſtra Syrorum: venerunt uſque ad finem caſtrorũ Syrorũ: ubi ecce nemo erat.

4 Nam dominus effecerat ut audirent caſtra Syrorum ſtrepitum curruum & ſtrepitum equorum, ſtrepitum copiarum magnarũ: adeò ut dicerent b alter ad alterum: ecce mercede conduxit rex Jiſraëlis contra nos reges Chittæorum & reges Ægypti, ut invadant nos.

5 Itaque ſurgentes aufugerant ipſo crepuſculo, & dereliquerant tentoria ſua, & equos ſuos & aſinos ſuos, ipſa caſtra quemadmodum erant: denique fuga conſuluerant vitæ ſuæ.

6 Cùm ergo venientes leproſi iſti uſque ad finem caſtrorum, & ingreſſi in tentorium unum comediſſent & bibiſſent, deportarunt inde argentum aurumque & veſtes, quæ abeuntes abſconderunt: d rurſus venientes in tentorium aliud, ſimiliter deportarunt inde, & abeuntes abſconderunt.

7 Tum dixerunt alter ad alterum, non rectè facimus: dies iſte dies boni nuntii eſt, & nos taceremus? ſi expectaverimus uſque ad lucem matutinam, utiq; obventura eſt nobis culpa: quare nunc agite, & euntes indicemus domui regis.

8 Venientes itaque inclamaverunt janitorem civitatis, & indicaverunt illis dicendo: ingreſſi ſumus caſtra Syrorum, ubi ecce nemo eſt, ne vox quidem hominis: ſed equi ligati, & aſini ligati, & tentoria quemadmodum erant.

9 Quo inclamante reliquos janitores: ii indicarunt domui regis intus.

10 Surgens itaque rex noctu dicebat ad ſervos ſuos: indicabo jam vobis id quod faciant nobis Syri: ſciunt famelicos nos eſſe: ideò exiverunt ex caſtris, ut abſconderent ſeſe in agro dicentes: cùm egreſſi fuerint e civitate, capiemus eos vivos, & civitatem invademus.

11 Reſpondens autem unus e ſervis ejus dixit: ſed accipiant quæſo quinq; ex equis reliquis, qui relicti ſunt in ea (ecce ſunt ſicut tota multitudo Jiſraëlitarũ quæ reliqui ſunt in ea: ecce ſunt ſicut tota multitudo Jiſraëlitarum, qui deficiunt) & mittentes videamus.

12 Itaque

13 Itaque acceperunt duos ª equos vectarios:
quos miſit rex poſt caſtra Syrorum dicen-
do, ite & videte.
15 Ita perſecuti ſunt eos uſque ad Jardenem:
ecce autem tota illa via plena erat veſtibus,
& inſtrumentis, quæ projecerant Syri inter
feſtinandum: quod reverſi nuntii indicarunt
regi.
16 Quare egreſſus populus diripuerunt caſtra
Syrorum: fuitque ſatum ſimilæ venale ſiclo,
& bina ſata hordei ſiclo ſecundum verbum
Jehovæ.
17 Rex autem præfecerat portę ducem illum,
cujus manu nitebatur: quem proculcave-
rant populus in porta ita ut moreretur: quę-
admodum locutus fuerat vir Dei, cùm lo-
queretur deſcendente rege ad ipſum.
18]Fuerat enim cùm loqueretur vir Dei re-
gem dicendo: bina ſata hordei ſiclo, & ſa-
tum ſimilæ ſiclo *venale* erit hoc tempore
cras in porta Schomronis:
19 Ut reſponderet iſte dux viro Dei, dicens:
etiamſi faceret Jehova cataractas in cœlis, an
eſſe poſſet ſecundum verbum hoc? diceret-
que *Eliſchahh*, tu id viſurus es oculis tuis: ſed
ex eo non eſurus.
20 Fuit ergo illi ſic: nam proculcarunt eum
populus in porta ita ut moreretur.

Caput VIII.

*Eliſchahh Schunammitidi famem ſeptennii prædi-
ctam, autor eſt ei ut aliò cum familia migret: Mor-
tem Ben-hadadi & regnum Chazaëlis prænunciat:
Jehorā Jehoſchaphato patri ſuccedit, quo regnan-
te Edomæi & Libnæi deſciſcūt, eiq; mortuo ſuccedit
Achazja, qui Joramum Achabi filium ex vulne-
ribus in prælio contra Syros acceptis, laborantem
inviſit, Jizrehhelem.*

1 ELISCHAHH autem edixerat mulieri
illi cujus filium vitæ reſtituerat, dicen-
dò: ſurge & abi tu cum familia tua, &
peregrinare ubicunq; peregrinari poteris:
nam proclamavit Jehova famem, quę etiam
advenit in hanc terram ad ſeptennium.
2 Surgens itaque mulier illa fecerat ſecun-
dum verbum viri Dei: abierat enim ipſa
cum familia ſua, & peregrinata fuerat in
terra Peliſchtæorum ſeptem annos.
3 Fuit verò exactis ſeptem annis, cùm rever-
ſa eſſet mulier e terra Peliſchtæorū: ut pro-
diret ad implorandum regem ª pro domo
ſua, & pro agro ſuo.
4 Intereà rex alloquebatur Gechazin pue-
rum viri Dei, dicens: narra, quæſo, mihi om-
nes res magnas quas fecit Eliſchahh.
5 Itaque fuit illo narrante regi, quo modo
vitæ reſtituiſſet mortuum: ut eccę mulier il-
la, cujus filium reſtituerat vitæ, imploraret
regem pro domo ſua & pro agro ſuo: qua-
propter dixit Gechazi, domine mi rex, hæc
illa *eſt* mulier, & hic filius ejus, quem vitę re-
ſtituit Eliſchahh.
6 Interrogante autem rege mulierem illam,
cùm enarraſſet ipſi: dedit illi rex aulicum
unum dicens, cura reſtitui quicquid *eſt* illi-
us, etiam omnes proventus agri, ex *quo*
die dereliquit hanc terram ª ad hoc uſque
tempus.

7 Poſtea venit Eliſchahh Damaſcum, cùm
Ben-hadad rex Syriæ ægrotaret: indica-
tumq; eſt ei dicendo, venit vir Dei huc uſque.
8 Itaque edixit rex ille Chazaëli, accipe in
manu tua munus, & i obviam viro Dei, ut
conſulas Jehovam ex eo, dicens: an revaleſ-
cere poſſum ex morbo hoc?
9 Tum abiturus Chazaël obviam ei, accepit
munus in manu ſua, & ᵇ ex quavis re pre-
ſtante Damaſci, onus quadraginta Came-
lorum: & veniens ſubſtitit coram eo, ac dix-
it: filius tuus Ben-hadad rex Syriæ miſit
me ad te, dicendo: an revaleſcere poſſum ex
morbo hoc?
10 Ad quem dixit Eliſchahh: abi, dic ei: ᶜ om-
nino revaleſcere poſſes: ſed oſtendit mihi
Jehova eum ᵈ omnino moriturum.
11 Et quamvis contineret vultum ſuū ac com-
poneret ᵉ dudum: tandem flevit vir Dei.
12 Cui dicente Chazaële, quare dominus me-
us fleti dixit, quia novi illud malum quo af-
fecturus es filios Jiſraëlis: munitiones eo-
rum committes igni, & juvenes eorum
gladio occides, & infantes illorum allides,
ac prægnantes eorum diffindes.
13 Dixit verò Chazaël: at quid *eſt* ſervus tuus
hic canis, ut faciat rem magnam hanc? Cui
dixit Eliſchahh, oſtendit mihi Jehova te *fore*
regem ſuper Syriam.
14 Tum abiens ab Eliſchahho venit ad do-
minum ſuum, qui dixit ei, quid dixit Eliſ-
chahh? dixit mihi, inquit, omnino revaleſce-
re potes.
15 Sed fuit poſtridie cùm acceptam ſtragu-
lam intingens in aquam extenderet ſuper
faciem illius, ut moreretur: ſic regnavit
Chazaël pro illo.
16 Anno autem quinto Jorami filii Achabi
regis Jiſraëlis, cùm Jehoſchaphat eſſet rex
Jehudæ, regnare cœpit Jehoram filius Je-
hoſchaphati, rex Jehudæ.
17 Natus triginta duos annos erat cùm re-
gnare inciperet, & octo annis regnavit Je-
ruſchalaimis.
18 Quibus ambulavit in via regum Jiſraëlis,
quemadmodum faciebant domus Achabi:
nam filia Achabi erat ei uxor: ita fecit quod
malum *videtur* in oculis Jehovæ.
19 ‖Tamen noluit Jehova perdere Jehudam,
propter Davidem ſervum ſuum: quemad-
modum dixerat de eo, ſe daturum illi lucer-
nam, & filiis ejus omnibus diebus.
20 ‖ Diebus hujus defecit Edom ᶠ ne ſubje-
ctus eſſet Jehudæ: & conſtituerunt ſuper ſe
regem.
21 Quapropter profectus eſt Joram ᵍ Tzah-
hirem, & omnes currus cum eo: fuitq; ipſo
ſurgente nocte, ut percuteret Edomæos cir-
cumjacentes ſibi, & præfectos curruum, fu-
geretq; populus iſte ad tentoria ſua.
22 Attamen perſtitit in defectione Edom ne
ſubjectus eſſet Jehudę in hunc uſque diem:
tunc defecit Libna eodem tempore.
23 Reliquæ autem res Jorami & quicquid fe-
cit: nonne ſunt ſcripta in libro Chronico-
rum regum Jehudæ?
24 Cumque occubuiſſet Joram cum patribus
ſuis, & ſepultus eſſet cum patribus ſuis in ci-
vitate Davidis: regnavit ʰ Achazja filius e-
jus pro eo.

b Heb. *&* *omne bonum Damaſci, ſcilicet, quodvis.*

9 *Filius tuus*] qui te ut patrem veneratur.

c Heb. *vivendo vivere potes ſic deinceps.*

10 *Revaleſcere potes*] ex morbo qui lethalis non eſt.

d Heb. *moriendo morietur.*

e Heb. *uſque ad torditatem* ad Judic. 3. 25.

13 *Canis*] id eſt, vilis & abjectus, 2. Schem. 3. 8.

16 *Anno quinto*] qui erat vigeſimus ſecundus regni Jehoſchaphati confer. cum cap. 3. 1. regnat enim ſimul cum patre quatuor annis: quam ob rē 2. Chron. 21. 3. legitur ipſum Jehoſchaphatum regnum tradidiſſe Jehoramo: qui a primogenitus erat.

17 *Octo annis*] ſolus jam mortuo patre quatuor, & quatuor vivente patre.

18 *Filia Achabi*] Hhathalja, ver. 26.

‖ 1. Reg. 11. 36. 2. Chron. 21. 8.

f Heb. *de manu Jehudæ: ſic ver.* 22.

20 *Regem*] nam prius imperabat prorex datus à Rege Jehudæ, 1. Reg. 22. 48 Eſt autem hic complementum vaticinii Jitzchaki Gen. 27. 40.

g *Tzahhirem*, Tygrarum.

22 *Libna*] ſacerdotum urbs in Jehuda Jehoſch. 21. 13. ita defectione impeditus, victoriam perſequi non potuit.

h *qui &* *Ahhazjahu* 2. Chron. 22. 6.

l qui & Joachaz 2.Chron.21.17.

26 *Viginti duos annos*] cùm ageretur annus 42. ex quo domus Hhomri regnare cœpit.2.Chron.22.2.

Anno uno] imperfecto: quia eodem Hhathalja regnare cœpit,cujus primus dicitur.

k Heb.*filia*.

29 *Ramæ*] id eſt, Ramothis Gilhhadis.

conſiſterent] id eſt, non perſequerentur victoriam.

25 Anno duodecimo autem Joramí filii A-
chabi regis Jiſraëlis,regnare cœpit lAcha-
ja filius Jehorami rex Jehudæ.
26 Natus viginti duos annos Achazja cùm
regnare inciperet, anno uno regnavit Jeru-
ſchalaimis: cujus matri nomen Hhathalja
k nata Hhomri rege Jiſraëlis.
27 Et ambulavit in via domus Achabi, fecit-
que quod malum *videtur* in oculis Jehovæ
ſicut domus Achabi: quia gener domus A-
chabi erat.
28 Quapropter ivit cum Joramo filio Achabi
in bellum contra Chazaëlem regem Syriæ
Ramothas Gilhhadis: ubi percuſſerunt Syri
Joramum.
29 Et reverſus eſt Joram rex, ut curaret ſe
Jizrehhele, a percuſſoribus: dum percuſſo
eo Syri Ramæ inter præliandum *conſiſte-
rent* cum Chazaële rege Syriæ: Achazja
verò filius Jehorami rex Jehudæ deſcendit
ad inviſendum Joramum filium Achabi Jiz-
rehhelem: eò quòd ægrotus eſſet.

Caput IX.

Jehu ex Dei decreto in regem Jiſraëlitarum unctus, de ipſius voluntate inſtructus, & in caſtris confirmatus in Joramum conſpirat: & cum exercitu ad exequendum Dei decretum properans, Joramum, Achazjam & Izebelam occidit; e quibus ſolus Achazja ſepeliendus relinquitur.

1 Accinge lumbos] ut ſuprà 4.29.

a Fratrum ſuorum] i.collegarum: vide vet.5.

a Heb.conclave in conclavi,ſic 1.Reg.20.30.

4 Puer propheta] i.propheta adminiſter,Exod.33.11.

h Heb.ſanguines: ſic deinceps.

8 Mingentem &c.] vide 1.Schem.25.22. & Deut.32.36.

‖ 1.Reg.15.27. & 16.13.

10 In portione &c.] id eſt,portione regis quam iniquè Naboetho ademerat:vide 1.Reg.21.

1 Eliſchahh autem propheta, voca-
to uno e filiis prophetarum: edixit ei,
accinge lumbos tuos,& accipiens phi-
alam olei hanc in manu tua, abi Ramothas
Gilhhadis.
2 Et ubi perveneris illuc, diſpiciens *quære*
illic Jehu filium Jehoſchaphati filii Nim-
ſchi: ad quem cùm veneris,facito ut ſurgat
e medio fratrum ſuorum,& introducito e-
um in a intimum conclave.
3 Tunc accepta phiala olei infundito capiti
ejus,ac dicito,ita ait Jehova: ungo te in re-
gem ſuper Jiſraëlem: deinde aperiens fo-
res fugito,neque differto.
4 Itaque abiit puer ille, puer propheta ille
Ramothas Gilhhadis.
5 Quo ingreſſo ecce principes copiarum cō-
ſidebant: dixit autem: verbum mihi *eſt* ad
te,ô princeps: cui dicente Jehu,ad quem ex
omnibus nobis? dixit,ad te,ô princeps.
6 Cùm ergo ſurgens ingreſſus eſſet intrò, in-
fudit oleum capiti ejus: ac dixit ei, ita ait
Jehova Deus Jiſraëlis: ungo te in regem ſu-
per populum Jehovæ, ſuper Jiſraëlem.
7 Ut percutias domum Achabi domini tui:
ſic ulciſcar h cædem ſervorum meorum pro-
phetarum,& cædem omnium ſervorum Je-
hovæ a manu Izebelæ:
8 Pereunte tota familia Achabi, cùm excin-
dam Achabo mingentem ad parietem,con-
cluſumque & derelictum in Jiſraële.
9 ‖Et reddam domum Achabi ſicut domum
Jarobhhami filii Nebati, & ſicut domum
Bahhaſchæ filii Achijæ.
10 Etiam Izebelam comedent canes, in por-
tione Jizrehhelitana: nec erit qui ſepeliat:
deinde aperiens fores aufugit.
11 Jehu verò regreſſo ad ſervos domini ſui,
dicebat quiſque, proſperéne? quare venit
demens ille ad te? ad quos dixit, vos no-
ſtis hominem & ſermonem ejus.
12 Tandem dicentibus falſum eſt, indica quæ-
ſo nobis: dixit, d has & talibus allocutus eſt
me dicendo: ita ait Jehova, ungo te in re-
gem ſuper Jiſraëlem.
13 Tunc e feſtinanter accipientes quiſque ve-
ſtem ſuam,ſuppoſuerunt ei in faſtigio gra-
duum: & clangentes buccina dicebant, re-
gnat Jehu.
14 Deinde conjuravit Jehu filius Jehoſcha-
phati filii Nimſchi contra Joramum: cùm
Joram qui ſervabat Ramothas Gilhhadis
ipſe cum toto Jiſraële,adverſus Chazaëlem
regem Syriæ,
15 ‖Reverſus eſſet Jehoram rex, ut curare-
tur Jizrehhele,a percuſſoribus quando per-
cuſſerunt eum Syri, cùm pugnaret contra
Chazaëlem regem Syriæ: & dixit Jehu; ſi
f eſt vobis in animo,ne exito *quiſquam* pro-
ripiens ſe ex hac civitate,ut abeat renunci-
atum Jizrehhelem.
16 Tum equitans Jehu ivit Jizrehhelem: quia
Joram decumbebat ibi: Achazja verò rex
Jehudæ deſcenderat ad inviſendum Jora-
mum.
17 Speculator autem ſtans in turri Jizrehhe-
le, cùm videret agmen Jehu inter venien-
dum dixit: alicujus agmen video: tum dixit
Jehoram,accipe equitem, & mitte illis ob-
viam,qui dicat,proſperéne?
18 Abiens itaque eques obviam ei dixit, ita
ait rex: proſperéne? cui dixit Jehu, g quid
tua de proſperitate? diverte h ad aſſeclas
meos: quam ob rem indicavit ſpeculator
dicendo: pervenit nuntius ille uſque ad
eos: ſed non revertitur.
19 Et miſit equitem alterum: qui veniens ad
eos dixit, ita ait rex, proſperéne? cui dixit
Jehu, quid tua de proſperitate? diverte ad
aſſeclas meos:
20 Quod indicavit ſpeculator,dicendo: per-
venit uſque ad eos: ſed non revertitur: &
ductus iſte, *eſt* quaſi ductus Jehu filii Nim-
ſchi. nam i præcipitanter ducere ſolebat.
21 Tum dicēte Jehoramo, junge, junxit auriga
currum ejus: ſic egreſſus Jehoram rex Jiſra-
ëlis & Achazja rex Jehudæ quiſq; in curru
ſuo,proceſſerunt obviam Jehu: quem inve-
nerunt in portione Nabothi Jizrehhelitæ.
22 Fuit autem cùm videret Jehoram Jehu,ac
diceret,proſperéne Jehu? ut is diceret,quid
iſtud proſperè, dum ſcortationes Izebelæ
matris tuæ,& præſtigiæ ejus quàm plurimæ
durant?
23 Itaq; avertens Jehoram manus illius, fu-
giebat: cùm dixiſſet ad Achazjam, dolus *eſt*
Achazja.
24 Sed Jehu k vehementiſſimè adducto manu
ſua arcu percuſſit Jehoramum l interſcapilio
ejus,ita ut exiret ſagitta ex corde ejus: ſic
corruit in curru ſuo.
25 Deinde edixit Bidcari duci ſuo: tolle, pro-
jice eum in portione agri Nabothi Jizre-
hhelitæ: nam recordare,me & te pariter e-
quitantibus binis poſt Achabum patrem
illius, Jehovam protuliſſe adverſus eum o-
nus hoc.
26 *Nempe, ut vivam* ſi non cædem Nabothi,

& ſanguinem filiorum ejus, quam vidi heſterna
veſpera, dictum Jehovæ, rependero tibi in
hac ipſa portione, dictum Jehovæ: quare
nunc tolle, projice eum in hac portione, ſe-
cundum verbum Jehovæ.
27 Quod Achazja rex Jehudæ videns, aufu-
git via domus hortenſis: ſed perſecutus eum
Jehu, edixit, etiam ipſum percutite in ſuo
curru: & percuſſerunt eum in aſcenſu Guris, qui
eſt ad Jibleghamum: unde fugit Megiddun-
tem, ibi mortuus eſt.
28 Poſtea currui imponentes eum ſervi ejus,
adduxerunt Jeruſchalaima: ſepeliveruntque
eum in ſepulchro ejus cum patribus ejus in
civitate Davidis.
29 Anno autem undecimo completo Joramo
filio Achabi, regnare cœperat Achazja ſu-
per Jehudam.
30 Præterea adveniente Jehu Jizrehhelem,
cùm id audiviſſet Izebel apposito fuco o-
culis ſuis, & aptato capite ſuo: proſpiciebat
per feneſtram.
31 Cumq; Jehu ingrederetur portam, dixit il-
la: proſperéne ô Zimri, occiſor domini ſui.
32 Ille verò ſublata facie ſua ad feneſtram
illam, dixit: quis facis me cum? quis? & re-
ſpicientibus ad eum duobus vel tribus au-
licis:
33 Dixit: deturbate eam: qui deturbarunt e-
am, & aſperſa eſt pars ſanguinis ejus parieti
& equis, & conculcavit eam Jehu.
34 Deinde ingreſſus poſtquam comedit & bi-
bit: edixit: reviſite jam maledictam iſtam
& ſepelite eam: nam filia regis eſt.
35 Abierunt ergo ad ſepeliendum eam: ſed
non invenerunt ex ea niſi calvariam, & pe-
des ac volas manuum.
36 Quod cùm reverſi indicaviſſent ei, dixit:
verbū Jehovæ eſt, quod locutus fuerat per
ſervum ſuum Elijam Tiſchbitem dicendo:
in portione Jizrehhelitica comedent canes
ipſi carnem Izebelæ.
37 Itaq; ſit cadaver Izebelæ tanquam ſter-
cus in ſuperficie agri, in portione Jizrehhe-
lis: ut non dicant, hæc eſt Izebel.

Caput X.

Jehu pergens divinam ſententiam in Achabum exequi, omnes ejus filios jugulari curat: factum ſuum populo ex Elijæ prophetia probat: Achazjæ agnationem tollit. Bahhalis cultum & ſacerdotes abolet: ſed peccatis Jarobhhami inſiſtit. quo nomine a Deo primùm verbis: deinde operâ Chazaëlis ſeverè caſtigatur, & mortuo ſuccedit filius Jehoachaz.

1 Cumque Achabo eſſent ſeptuaginta
filii Schomrone: ſcripſit Jehu literas,
quas miſit Schomronem ad principes
Jizrehhelis, ſeniores & nutritios Achabi,
edicendo.
2 Nunc ergo, cùm pervenerint literæ iſtæ ad
vos: quandoquidem apud vos ſunt filii do-
mini veſtri: & penes vos currus & equi, civi-
tas quoque munita & arma:
3 Diſpicite optimum & rectiſſimum e filiis
domini veſtri quē collocetis in ſolio patris
ſui: & pugnatote pro domo domini veſtri.
4 Qui timentes vehementiſſimè dicebant:
ecce duo iſti reges non ſubſtiterant coram
eo: & quo modo ſubſiſteremus nos?
5 Quapropter miſit præfectus domui & præ-
fectus civitatis, ſeniores etiam & nutritii ad
Jehu dicendo: ſervi tui ſumus, iſtéq; quic-
quid edixeris nobis faciemus: non præfici-
emus ullum regem: quod bonum videtur in
oculis tuis facito.
6 Qui ſcripſit ad eos literas ſecundò, dicens:
ſi mei eſtis, & voci meæ auſcultatis, aſſump-
tis capitibus ſingulorum filiorum domini
veſtri: venite ad me hoc ipſo tempore cras
Jizrehhelem: filii autem regis, ſeptuaginta
viri erant apud magnates illius civitatis, qui
educabant eos.
7 Fuit itaque, cùm perveniſſent iſtæ literæ ad
eos, ut accipientes filios regis jugularent
ſeptuaginta viros: & imponentes capita
eorum ſportis, mitterent ad eum Jizrehhe-
lem.
8 Tum veniens nuntius indicavit ei dicendo,
attulerunt capita filiorum regis: qui dixit,
componite illa duobus acervis ad januam
portæ uſque mane.
9 Fuit deinde mane cùm egreſſus ſubſtitiſſet,
ut diceret ad totum populum justi eſtis: ec-
ce ego conſpiravi contra dominum meum
& occidi eum: & quis percuſſiſſet omnes
iſtos?
10 Agnoſcite jam non oportere ut excidat
quicquam in terram de verbo Jehovæ, quod
locutus eſt Jehova contra domum Achabi:
ſed Jehovam efficere quod locutus erat per
ſervum ſuum Elijam.
11 Deinde percuſſit Jehu omnes qui reliqui
erant de domo Achabi Jizrehhele: & om-
nes magnates ejus, & neceſſarios ejus, & ſa-
cerdotes ejus: donec non relinqueret ei ſu-
perſtitem.
12 Nam cùm ſurgens abiret profecturus
Schomronem: & jam eſſet Beth-Hhekedi
paſtorum in itinere:
13 Jehu inventis agnatis Achazjæ regis Je-
hudæ dixit: qui eſtis? qui dixerunt, agnati
Achazjæ ſumus: & deſcendimus ad ſalu-
tandum filios regis & filios Auguſtæ.
14 Quam ob rem edixit Jehu, prehendite il-
los vivos: qui prehenderunt eos vivos: &
jugularunt eos apud ciſternā Beth-Hheke-
di, quadraginta duos viros: ita ut non reli-
quum faceret quenquam ex eis.
15 Poſteà abiens inde cùm inveniſſet Jehona-
dabum filium Rechabi, occurrentem ſibi &
bene precantem ſibi, dixit ad illum: an in-
eſt animo tuo rectum erga me, quemadmo-
dum animo meo, erga animum tuum? cui di-
cente Jehonadabo, eſt: ſi eſt inquit, cedo
manum tuam: quem cùm dediſſet manum
ſuam, juſſit conſcendere ad ſe in currum.
16 Dicens, veni mecum, & vide Zelum meum
pro Jehova: ſic impoſuerunt eum currui il-
lius.
17 Cumque veniſſet Schomronem, percuſſit
omnes qui relicti fuerant Achabo Schom-
rone, donec perderet eum: ſecundū verbum
Jehovæ quo allocutus fuerat Elijam.
18 Poſtea Jehu congregato toto populo dixit
ad eos: Achab coluit Bahhalem parùm: Je-
hu colet eum multùm.

a Heb. valde valde.
b Heb. qui erat ſuper domum &c.
c Heb. hominum.
8 *Ad januam portæ*] i. ad curiam, & forum judiciale.
9 *Juſti eſtis*] quaſi dicat: ego vos innocentes pronuntio, non eſt quòd periculo quicquam moliri in ſalutem veſtram.
Et quis percuſſiſſet] quaſi dicat, quis tantum facinus auſus fuiſſet committere niſi me duce ac potius authore Deo.
10 *Agnoſcite jam*] quaſi dicat, non meo inſtinctu: ſed Dei impulſu factum, ut exequeretur quod comminatus fuerat 1. Reg. 21. 21. & ſeq.
12 *Beth Hhekedi*] pagi nomen: ſignificans locum ligaminis: vel quòd ibi tondendas oves ligarent: vel quòd hi e regio ſanguine, quâ paſtores populi dicuntur, ibi ligati & jugulati ſunt.
d Heb. fratribus & filiis fratrum 2. Chron. 22. 8. ſic Gen. 13. 8.
e Heb. ad pacem filiorum regis.
15 *Rechabi*] viri celebris Kinæi e genere Jithronis, vide 1. Chron. 2. 55. & Jirmejæ 35.
f Heb. benedicentem.
An ineſt &c.] q. d. an æquè mihi ex animo bene cupis, ut ego tibi bene volo?
g Heb. cordi tuo ſic deinceps.
Inquit] ecclipſis ut 1. Reg. 20. 34.
17 *Perderet eum*] i. totum genus Achabi: ſyllepſis.

[illegible] conſilii erant, qui etiam magnates Samariæ erant. 2 Nunc [illegible] 3. 6. 3 Pro domo domini] cui bellum indixi. con[illegible]

19 Quare nunc omnes prophetas Bahhalis,
omnes ſervos ejus, & omnes ſacerdotes e-
jus vocate ad me: nullus ne deſyderator, nam
ſacrificium magnum mihi *ſacrificandum eſt*
Bahhali: quiſquis deſyderabitur ne vivito:
Jehu autem faciebat fraude, ut perderet
ſervos Bahhalis.

20 Et dixit Jehu: ſanctificate ᵉ diem interdicti
Bahhali, quem proclamaverunt.

20 *Diem interdicti*] vide Levitici 23. 36.

21 Miſit enim Jehu per totum Jiſraëlem, ut
venirent omnes ſervi Bahhalis: neque re-
linqueretur quiſquam qui non veniret: qui-
bus ingreſſis in ædem Bahhalis, plena erat
ædes Bahhalis [h] confertim.

h Heb. *ore ad os, id eſt, adeò denſi, ut ora hominum ferè ſeſe contingerent; ut infrà 21. 16.*

22 Tum edixit ei qui præerat veſtiario, pro-
me veſtimentum in quoſque ſervos Bahha-
lis: qui prompſit eis veſtimentum.
23 Et ingreſſus Jehu cum Jehonadabo filio
Rechabi in ædem Bahhalis, edixit ſervis Ba-
hhalis, perveſtigate & videte ne ſit hic vo-
biſcum e ſervis Jehovæ *quiſquam*: ſed ſervi
Bahhalis ſoli.
24 Cùm itaque veniſſent ad faciendum ſacri-
ficia & holocauſta: Jehu diſpoſitis ſibi foris
octoginta viris dixit: ejus viri anima *a* quo
proripuerit ſe *quis* ex hominibus iſtis, quos
ego [i] committo manibus veſtris, erit pro a-
nima illius.

i Heb. *venire facio ad manus veſtras.*

25 Deinde fuit cùm abſolverit *ſacerdos* facere
holocauſtum, ut ediceret Jehu curſoribus, &
ducibus: ingredimini, percutite eos: ne exi-
to quiſquam: qui percuſſerunt eos acie gla-
dii: quos abjecerunt curſores & duces: de-
inde perrexerunt in ædem Bahhalis *per*
quamque civitatem.
26 Et educentes ſtatuas ædis Bahhalis, com-
burebant eam.
27 Deſtruebantque ſtatuam Bahhalis: & de-
ſtructa æde Bahhalis diſponebant eam in
latrinas uſque in hodiernum diem.
28 Sic perdidit Jehu Bahhalem ex Jiſraële.
29 Veruntamen a [k] ſequendis peccatis Jarob-
hhami filii Nebati, quibus ad peccandū in-
duxit Jiſraëlem non receſſit Jehu: *a* vitulis
aureis, qui Beth-Ele, & qui Dane *erant*.

k Heb. *a poſt ipſa peccata.*

30 Quam ob rem dixit Jehova ad Jehu: eò
quòd bene feciſti quod rectum *videtur* in o-
culis meis: omnino quod *erat* in animo meo
feciſti domui Achabi: [l] ᵉ abnepotes tui ſede-
bunt in ſolio Jiſraëlis.

l Heb. *filii quartanorum ordinum. i. quartini.*
30 *Abnepotes tui*] vide complementum infra 15. 8. & ſequentibus.

31 Sed Jehu non obſervavit ut ambularet in
lege Jehovæ Dei Jiſraëlis ex toto animo
ſuo: nō receſſit a peccatis Jarobhhami qui-
bus ad peccandum induxit Jiſraëlem.
32 Temporibus illis cœpit Jehova truncare
Jiſraëlem: ᵉ percutiente eos Chazaële in to-
to termino Jiſraëlis.

32 *Percutiente eos*] ex prophetia Eliſchahhi, ſuprà 8. 12.

33 A Jardene ad ortum ſolis, tota terra Gil-
hhadis, Gaditarum, & Rěubenitarum & Me-
naſchitarum a Hharohhere quæ *eſt* ad tor-
rentem Arnonis: tum Gilhhadem, tum Ba-
ſchanem.
34 Reliquæ autem res Jehu & quicquid fecit,
& tota fortitudo ejus: an non ſunt ſcripta in
libro ᵉ Chronicorum regum Jiſraëlis?

34 *Chronicorum*] vide 1. Reg. 14. 19.

35 Denique cùm occubuiſſet Jehu cum patri-
bus ſuis & ſepeliviſſent eum Schomrone: re-
gnavit Jehoachaz filius ejus pro eo.
36 Dies autem quibus regnavit Jehu ſuper Jiſ-
raële Schomrone, fuerunt vigintiocto anni.

Caput XI.

Hhathalja, filio mortuo, regnum invadit: & caede ſtirpis regiæ in quam illa graſſatur, Joaſch amiculus eripitur: A ſacerdote occultatur & educatur uſque ad annum ſeptimum: quo conſpiratione facta populo ipſum producens regem inſtituit: Hhathaljam occidit, & collapſum cultū inſtaurat.

1 ‖ HHATHALJA autem ᵉ mater Achaz-
jæ, cùm videret mortuum eſſe filium
ſuum: ſurgens perdidit totum ſemen
ᵃ regium.
2 Sed accipiens ᵇ Jehoſchebahha filia regis
Jorami ſoror Achazjæ, Joaſchum filium A-
chazjæ, furtim ſurreptum e medio filiorum
regis qui afficiebantur morte, ipſum & nu-
tricem ejus *abdidit* in conclave lectorum:
deinde abſconderunt eum metu Hhathaljæ,
ita ut non afficeretur morte.
3 Ita fuit cum illa in ᵉ domo Jehovæ latitans
ſex annos: quibus Hhathalja regnavit ſuper
eam terram.
4 Anno autem ſeptimo mittens ᶜ Jehojadahh
aſſumpſit centuriones, primores, & curſo-
res, ac ingredi juſſit eos ad ſe in domum Je-
hovæ: ‖ quibuſcum ᵉ pepigit fœdus, ac jure-
jurando obſtringens eos in domo Jehovæ,
oſtendit eis filium regis.
5 Præcepitque eis dicendo; hæc *eſt* res quam
facturi eſtis: tertia pars veſtrum ᵉ ingredien-
tium ſabbatho & obſervantium obſervatio-
nem, adeſto ᵉ domui regis.
6 Et tertia altera ᵉ in porta Suris: reliqua
verò tertia ᵉ in porta poſt curſores: ut ob-
ſervetis obſervationem domus hujus ᵉ *ab* ir-
ruptione.
7 Ex vobis verò omnibus ᵉ exituris ſabbatho
binæ ᵈ laterales cuſtodiæ: cùm obſervave-
rint obſervationem domus Jehovæ, ᵉ adſun-
to regi.
8 Et cingite regem circumquaque, quiſque
cum armis ſuis in manu ſua, ut qui invaſerit
hos ordines morte afficiatur: & eſtote cum
rege cùm exibit & cùm ingredietur.
9 Itaq; fecerunt centuriones omnino prout
præceperat Jehojadahh ſacerdos, aſſumſe-
runt etiam quiſq; homines ſuos ingredien-
tes ſabbatho ᵉ cum egredientibus ſabbatho:
venientes ad Jehojadahhum ſacerdotem.
10 ‖ Deditque ſacerdos centurionibus haſtas
& umbones qui fuerant regis Davidis, & e-
rant in domo Jehovæ.
11 Cumque adſtarent curſores quiſque cum
armis ſuis in manu ſua, a latere domus ᵉ dex-
tero uſque ad ᵉ latus domus ſiniſtrum ᵉ verſus
altare, & ᵉ verſus domum: apud regem cir-
cumquaque.
12 Produxit *Jehojadahh* filium regis, & impo-
ſito ei coronamento, idque ᵉ cum teſtimo-
nio, cōſtituerunt eum regem ungentes eum:
& complodentes volis dicebant: vivat rex.
13 Cùm autem audiret Hhathalja ſtrepitum
concurſantium, populi: ingreſſa eſt ad po-
pulum in domum Jehovæ.

ſuprà ver. 6. *Latus ſiniſtrum*] aquilonare, qua parte rex [...]
re] id eſt, ad portam orientalem in fronte atrii. *Verſus domum*] [...]
tem templi. 12 *Cum teſtimonio*] id eſt, tradito ei libro [...]
Deut. 17. 18. & ſequentibus.

14 Ubi videns quod ecce rex ſtabat [a] in co-
lumna ſua pro more, & principes & tubæ
adeſſent regi, totuſque populus terræ lætus
clangebat tubis: laceravit Hhathalja ve-
ſtimenta ſua, clamans, conjuratio, conju-
ratio.
15 Præcepit autem Jehojadahh ſacerdos cen-
turionibus illis præfectis copiarum, & edixit
eis: ſinite iſtam exire [b] intra ordines: etiam
eum qui ſequetur iſtam morte afficientes
gladio: dicebat enim ſacerdos: ne morte
afficiatur in domo Jehovæ.
16 Cùm itaque diſponerent ei [c] cuſtodias la-
terales, abiit via [d] aditus equorum verſus do-
mum regis: ubi morte affecta eſt.
17 Tunc pepigit Jehojadahh [e] fœdus inter Je-
hovam & inter regem ac inter populum, ip-
ſos fore populum Jehovæ: & inter regem &
inter populum.
18 Poſtea ingreſſus eſt totus populus regio-
nis ædem Bahhalis & demoliti ſunt eam, al-
taria ejus & imagines ejus fregerunt benè:
Mattanem verò ſacerdotem Bahhalis oc-
ciderunt ante ipſa altaria: & [f] repoſuit ſacer-
dos præfecturas in domo Jehovæ.
19 Cumque aſſumpſiſſet centuriones, & pri-
mores, curſoreſque & totum populum ter-
ræ, deduxerunt regem e domo Jehovæ, in-
greſſiq; ſunt via portæ curſorum in domum
regis: ubi ſedit *Joaſch* ſuper ſolium regum.
20 Et lætatus eſt totus populus terræ, ac civi-
tas conquievit: poſtquam Hhathaljam mor-
ti tradidiſſent gladio, in domo regis.

Caput XII.

Jehoaſch vivo Jehojadahho rectè ſe gerens templum Dei inſtaurari jubet: poſtea illo mortuo degenerans, a Chazaële Syriæ rege infeſtatur: & tandem a ſervis conjuratis occiditur: cui filius Amatzja ſuccedit.

1 Natus annos ſeptem Joaſch cùm re-
gnare inciperet:
2 Anno ſeptimo Jehu regnare cœpit
Jehoaſch, & quadraginta annis regnavit Je-
ruſchalaimis: cujus matri nomen Tzibia e
Beer-Schebahho.
3 Fecitque Jehoaſch quod rectum *videtur* in
oculis Jehovæ omnibus diebus illius, Jeho-
jadahhi ſacerdotis: [a] qui docebat eum.
4 [b] Veruntamen excelſa non amota ſunt: ad-
huc populus ſacrificabant & adolebant in
excelſis.
5 Edixit autem Jehoaſch ſacerdotibus: om-
nem pecuniam ſacrorum quæ infertur in
domum Jehovæ, [a] pecuniam tranſeuntis,
[a] pecuniam æſtimationis animarum cujuſq;:
omnem pecuniam quam [b] venerit in animū
cujuſque offerendi Jehovæ:
6 Sumunto apud ſe ſacerdotes quiſque a no-
to ſibi: & ipſi [c] curanto labem ipſius domus,
ubicunque inventa fuerit labes.
7 Deinde fuit anno vigeſimo tertio regis Je-
hoaſchi, nondum curantibus ſacerdotibus
labem domus,
8 Ut rex Jehoaſch vocato Jehojadahho ſa-
cerdote, & reliquis ſacerdotibus diceret
ad eos: quare non curatis labem domus?
nunc ergo ne accipitote pecuniam a notis
vobis: ſed ad labem domus *curandam* [g] red-
ditote illam.
9 Cui acquieverunt ſacerdotes, ne accipe-
rent pecuniam a populo, neque curarent la-
bem domus.
10 Quare [a] accipiens Jehojadahh ſacerdos
arcam [c] alicujus, excavato foramine in [d] o-
perculo ejus: poſuit eam [e] juxta altare dex-
trorſum, qua ingreditur quiſque domum Je-
hovæ: & collocarunt ibi ſacerdotes, obſer-
vantes [f] limen, & totam pecuniam quæ in-
ferebatur in domum Jehovæ.
11 Eratque videntibus illis multum eſſe pe-
cuniæ in arca: ut aſcenderet ſcriba regis &
ſacerdotis maximi, & [g] ligarent quam nu-
meraverant pecuniam inventam in domo
Jehovæ.
12 Poſtea tradebant pecuniam iſtam certâ
ſummâ compoſitam in manus curatorum il-
lius operis, præfectorum *operi* domus Jeho-
væ: qui expendebant illam in fabros ligna-
rios, & in ſtructores, reficientes domum Je-
hovæ:
13 Nempe in cementarios, & in lapicidas, &
ad comparanda ligna, & lapides cæduos, ut
curarent labem domus Jehovæ: & ad om-
nia quæ inſumenda erant in domum ad cu-
randam eam.
14 Veruntamen non fiebant domui Jehovæ
pelves argentei, inſtrumenta muſica, crate-
res, tubæ, ullum inſtrumentum aureum aut
inſtrumentum argenteum: ex iſta pecunia,
quæ inferebatur in domum Jehovæ,
15 [a] Cùm curatoribus operis tradebant illam:
ut curarent eā domum Jehovæ.
16 Neque rationes exigebant ab hominibus
illis in quorum manus tradebant pecuniam,
tradendam curatoribus operis: [a] nam fidè il-
lī agebant.
17 [a] Pecunia pro delicto & pecunia pro pec-
catis non inferebatur in domum Jehovæ: ſa-
cerdotibus cedebant.
18 [a] Tunc aſcēdens Chazaël rex Syriæ op-
pugnavit Gathum & cœpit illud: & [e] con-
vertebat Chazaël faciem ſuam, ut aſcende-
ret [a] contra Jeruſchalaima.
19 Sed Jehoaſch rex Jehudæ accipiens om-
nia illa ſacra quę conſecraverant Jehoſcha-
phat, & Jehoram & Achazja majores ipſius
reges Jehudæ, & ſacra ſua totumque aurum
quod inveniebatur in theſauris domus Je-
hovæ & domus regis: miſit ad Chazaëlem
regem Syriæ: ita divertit a Jeruſchalaimis.
20 Reliquæ autem res Joaſchi, & omnia quæ
fecit: nónne ſunt ſcripta in libro [a] Chronico-
rum regum Jehudæ?
21 Tandem inſurgentes ſervi ejus cùm [f] fe-
ciſſent conſpirationem: percuſſerunt Joaſ-
chum in loco municionis qui [g] vergit [a] Sil-
lam verſus.
22 [h] Jozachar, inquam, filius Schimhhatæ, &
Jehozabad filius [i] Schomræ ſervi ejus, per-
cuſſerunt eum ita ut moreretur: & ſepelive-
runt eum [a] cum majoribus ſuis in civitate
Davidis: regnavitque Amatzja filius ejus
pro eo.

Caput XIII.

Jehoachazo in Jiſraële regnante, regnum a Syri[s]

8 *Reddiote illam*] quam videlicet hactenus accepiſtis.
10 *Accipiens*] juſſu regis: vide 2. Chro. 24.8.
Alicujus] ſacerdotis vel Levitæ: nam quicquid penes ſe habebant ex capitatione, retulerant ex mandato regis ver. 8.
d Heb. *januam ejus.*
Juxta altare] id eſt, ad dexteram poſtem portæ atrii ſacerdotum, ubi altare erat extrinſecus in ſine atrii magni, quo uſque pervenire licebat toti Jiſraëli: vide 2. Chron. 24.8.
Limen] portæ atrii ſacerdotum ex præſcripto Dei, Numer. 18.4.
11 *Ligarent*] loculis impoſitam.
15 *Cum curatoribus*] ſed reparata domo reſiduū pecuniæ in illa impenſum eſt, 2. Chron. 24.14.
16 *Nam fidè*] id eſt, pecunia fidelibus committebatur, & ipſi bona fide adminiſtrabant.
17 *Pecunia pro delicto*] de qua Levitici 5.15. & ſequentibus. nā quod ibi de duobus reatus generibus præcipitur, ſynecdochicè ad ſimilia peccata pertinet, ex analogia quæ habetur Levitici 6.30.
18 *Tunc aſcendens &c.*] ex prophetia Eliſchahhi, ſuprà 8.12.
Tunc] mortuo Jehojadahho, & Joaſcho corrupto, 2. Chr. 24.17. & ſequēntibus.
e Heb. *componebat.*
Contra Jeruſchalaima] cùm jam populaxetur regnum ibidem ver. 23.
20 *Chronicorum*] vide 1. Reg. 11.41.
f Heb. *ligâſſent ſive conſpirationem.*
g Heb. *deſcendit.*
21 *Sillam*] id eſt, aggeſtum iter. videtur partem illam intelligere, in qua Schelomo aggeſta terra, aſcenſum fecit a domo ſua ad Domum Dei: 1. Chron. 26.16. & 2 Chron. 9. 11. Nam magis probamus Hhebræam vocem Silla appellativè accipi pro aggere, ex illorum locorū comparatione.
h *qui & Zabad* 2. Chron. 24.26.
i *Schimrith, ibid.*
22 *Cū majoribus*] i. ſicut majores: ſed non in ſepulchro regum, 2. Chron. 24.25.

re valde attenuatam relictum Joaſcho a patre in regnum cooptatum, & a Deo per Eliſchahhum confirmatum, ter Syros vincentem amiſſa recuperavit.

1 AB anno vigeſimo tertio Joaſchi filii Achazjæ regis Jehudæ: regnavit Jehoachaz filius Jehu ſuper Jiſraële, Schomrone ᶻſeptemdecim annis.
2 Et fecit quod malum *videtur* in oculis Jehovæ: ᵃſecutus enim eſt peccata Jarobhhami filii Nebati, quibus ad peccandum induxit Jiſraëlem: non receſſit ᵇ ab ullo eorum.
3 Quapropter accenſus ira Jehova in Jiſraëlem ᶻtradebat eos in manum Chazaëlis regis Syriæ, & in manum Benhadadi filii Chazaëlis omnibus illis diebus.
4 Sed deprecante Jehoachazo iratam faciem Jehovæ: auſcultavit ei Jehova, cùm videret oppreſſionem ᶻJiſraëlitarum, quòd opprimeret eos rex Syriæ.
5 Itaque dedit Jehova, Jiſraëlitis ᶻſervatorem, ut ᶜ exirent e manu Syrorum, & conſiderent filii Jiſraëlis in tentoriis ſuis ᵈ ſicut anteà.
6 Veruntamen non receſſerunt a peccatis domus Jarobhhami, quibus ad peccandum induxit Jiſraëlem, in unoquoque eorum ambulavit: quin etiam ᶻlucus ipſe manebat Schomrone.
7 Quamvis non reliquum feciſſet Jehoachazo populum: niſi quinquaginta equites, & decem currus, ac decies mille pedites: perdiderat enim illos rex Syriæ, & redegerat eos tanquam pulverem, ᶻtriturando.
8 Reliquæ autem res Jehoachazi, & omnia quæ fecit, ac fortitudo ejus: nónne ſunt ſcripta in libro Chronicorum regum Jiſraëlis?
9 Poſteà cùm occubuiſſet Jehoachaz cum majoribus ſuis & ſepeliviſſent eum Schomrone: regnavit Joaſch filius ejus pro eo.
10 ᶻAnno trigeſimoſeptimo Joaſchi regis Jehudæ *completo*: regnavit Joaſch filius Jehoachazi ſuper Jiſraëlem, Schomrone ſexdecim annis.
11 Et fecit quod malum *videtur* in oculis Jehovæ: non receſſit ab omnibus peccatis Jarobhhami filii Nebati, quibus ad peccandum induxit Jiſraëlem: in unoquoque eorum ambulavit.
12 Reliquæ autem res Joaſchi, & quicquid fecit, ac fortitudo ejus, quòd pugnavit ᶻcontra Amatzjam regem Jehudæ: nónne ſunt ſcripta in libro Chronicorum regum Jiſraëlis?
13 Poſteà occubuit Joaſch cum majoribus ſuis, & Jarobhham ſedit in ſolio ejus: ſepultuſque eſt Joaſch Schomrone cum regibus Jiſraëlis.
14 ᶻCùm enim Eliſchahh ægrotaret morbo ſuo, quo mortuus eſt: ᶻdeſcendit ad eum Joaſch rex Jiſraëlis: & flens ante faciem ejus dicebat: ᶻpater mi, pater mi: currus Jiſraëlis & equites ejus.
15 Cui dicente Eliſchahho: ſume arcum & ſagittas: ſumens *attulit* ad eum arcum & ſagittas.
16 Tum dixit regi Jiſraëlis: appone manum tuam ad arcum: qui appoſuit manum ſuam: impoſuit verò Eliſchahh manus ſuas manibus regis.
17 Ac dixit, aperi feneſtram iſtam auſtralem, quam aperuit: cumque dicente Eliſchahho, jaculare: jaculatus eſſet: dixit Eliſchahh: ᶻſagitta ſalutis ᶻ*erit* Jehovæ, ſagitta, inquam, ſalutis contra Syros: quare percuties Syros ᵉfortiter uſque ad conſumptionem.
18 Deinde edicente, ᶻaccipe reliquas ſagittas, accepit *Joaſch*: iterum edicente regi Jiſraëlis, percutiendo impete illa terram: cùm percuſſiſſet ᶠter, ᶻdeſtitit.
19 Quam ob rem efferveſcens contra eum vir Dei, dixit: percutiendam fuiſſet ᶻquinquies aut ſexies, ᶻtunc percuſſiſſes Syros uſque ad conſumptionem: nunc verò *tantùm* ter percuſſurus es Syros.
20 Poſteà cùm mortuum Eliſchahhum ſepeliviſſent: turmæ Moabitarum invaſerunt illam terram ineunte anno.
21 Fuit verò ipſis ſepelientibus quendam, cùm ecce videntes turmam illorum, projeciſſent virum illum in ſepulchrum Eliſchahhi: ut iniens attingeret vir ille oſſa Eliſchahhi, & reviviſcens ᶻſtaret erectus in pedes ſuos.
22 Chazaël ergo rex Syriæ opprimebat Jiſraëlitas omnibus ᶻdiebus Jehoachazi.
23 Sed gratiâ faciens eis Jehova, & miſertus eorum, reſpexit ad eos; propter fœdus ſuum cum Abrahamo, Jitzchako, & Jahhakobo: neque voluit perdere eos, neq; abjecit eos a facie ſua hactenus.
24 Itaque mortuo Chazaële rege Syriæ: & regnante Benhadado filio ejus pro eo:
25 ᵍRecepit Jehoaſch filius Jehoachazi civitates illas e manu Benhadadi filii Chazaëlis, quas ceperat *ille* e manu Jehoachazi patris ipſius, bello: ter percuſſit eum Joaſch, cùm reſtitueret civitates Jiſraëlis.

Caput XIIII.

Amatzja principio Dei cultum amplexus, inſignem contra Edomæos conſequitur victoriam: qua elatus, ab Jiſraëlitis, quos provocabat, funditur, capitur & gravi mulcta afficitur. Poſteà a ſubditis conjuratis pellitur: Hhazarja filius ſubſtituitur: Jarobhham autem ſecundus regnum Jiſraëlis amplificat, & moriens ſuccedit Zecarja.

1 ᵃAB anno ſecundo Joaſchi filii Joachazi regis Jiſraëlis: regnavit Amatzja filius Joaſchi, rex Jehudæ.
2 Natus vigintiquinque annos cùm regnare inciperet, ᶻvigintinovem annis regnavit Jeruſchalaimis: cujus matri nomen Jehohhaddan ᵃJeruſchalaimis.
3 Qui fecit quod rectum *videtur* in oculis Jehovæ: ᵃſed non ſicut David pater ejus: prorſus ut fecerat Joaſch pater ejus, fecit.
4 Veruntamen excelſa non ſunt remota: adhuc populus ſacrificabant & adolebant in excelſis.
5 ᵍFuit autem cùm confirmatum eſſet regnum in manu ejus: ut percuteret ſervos ſuos, qui percuſſerant regem patrem ſuum.
6 Filios verò percuſſorum non affecit morte: ſicut ſcriptum eſt in libro legis Moſchis, præcepiſſe Jehovam dicendo: ne afficiuntor morte patres pro filiis, & filii ne afficiuntor

1 *Septemdecim annis*] quorum duo poſtremi fuerunt cum filio communes, ut infrà ver. 10. & 22.
a Heb. *ivit poſt.*
b Heb. *ab eo: ſic ver. 6. & 11.*
3 *Tradebat*] id eſt, faciebat ut a Syris cæderentur, & aliquid ex regno amitteretur. Prolepſis qua generatim attinguntur hiſtoriæ, quæ infrà ordine exprimuntur.
4 *Jiſraëlitarum*] quorum cum majoribus pepigerat fœdus, infrà verſ. 23.
5 *Servatorem*] Joaſchum, infrà ver. 25.
c Heb. *de ſub manu Syrorum.*
d Heb. *ut heri nudiustertius: ſic Gen. 31. 2.*
6 *Lucus*] quem plantaverat Achab, de quo 1. Reg. 16. 33.
7 *Triturando*] id eſt, bellis & depopulationibus affligendo valde comminuerat.
10 *Anno trigeſimo ſeptimo*] nondùm mortuo patre, in regni adminiſtrationem cooptatus: ſeptemdecim enim anni regni Jehoachazi uſq; ad trigeſimum nonū regis Jehudæ extenduntur.
12 *Contra Amatzjam*] capite proximè ſequente.
14 *Cùm enim*] ætiologia eſt illius quod dixerat ſuprà 5. ver. Deum dediſſe ſervatorem, & fortitudinis ejus, cujus meminit ver. 12.
Deſcendit rex Joaſch] patre adhuc vivente: quod factum videtur cum Jehoachaz deprecaretur faciem Jehovæ ſuprà ver. 4.
Pater mi] ut ſuprà 2. 12.

[illegible] pro patribus: ſed quiſque
propter peccatum ſuum morte afficitor.
7 Ipſe percuſſit Edomæorum in ᶜ valle ſalis de-
cem millia, & occupavit ᶜ Petram in eo bel-
lo, cujus nomen vocat quiſque ᶜ Jokteelem
uſque in diem hunc.
8 Tunc ᶠ miſit Amatzja nuncios ad Jehoaſchū
filium Jehoachazi filii Jehu regem Jiſraë-
lis qui dicerent: age ᶠ videamus ᵃ alter fa-
ciem alterius.
9 Miſit verò Jehoaſch rex Jiſraëlis ad Amatz-
jam regem Jehudæ qui dicerent: ᶠ quædam
ſpina quæ in Libano *erat*, miſit ad cedrum
quæ *erat* in Libano ad dicendum: da filiam
tuam filio meo in uxorem; intereà præte-
riens beſtia agreſtis, quæ in Libano *erat*,
conculcavit ſpinam illam.
10 ᵇ Egregiè percuſſiſti Edomæos: ideo ex-
tulit te animus tuus: fruere gloria & conſi-
de domi tuæ: nam quare miſceres bellum
malo *tuo*? ut cadas tu & Jehuda tecum?
11 Sed non auſcultante Amatzja, ᶠ aſcendit
Jehoaſch rex Jiſraëlis, & viderunt alter al-
terius faciem, ipſe & Amatzja rex Jehudæ:
apud ᶠ Beth-Schemeſchum quod *eſt* ᶠ Je-
hudæ.
12 Plaga autem affectus eſt Jehuda coram
Jiſraële: ita ut fugerent quiſque ad tentoria
ſua.
13 Amatzjam verò regem Jehudæ filium Je-
hoaſchi ᶠ filii Achazjæ, prehendit Jehoaſch
rex Jiſraëlis apud Beth-Schemeſchum: de-
inde veniens Jeruſchalaima perrupit in mu-
ro Jeruſchalaimorum, ᶠ a porta Ephrajimi
uſque ad ᶠ portam anguli, quadringentos
cubitos.
14 Denique aſſumpto toto auro & argento,
omnibuſq; vaſis quæ inventa ſunt in domo
Jehovæ, & in theſauris domus regis, etiam
ᶜ obſidibus, reverſus eſt Schomronem.
15 Reliquæ autem res Jehoaſchi quas fecit,
fortitudoque ejus, utque pugnavit contra
Amatzjam regem Jehudæ: nónne ſcripta
ſunt in libro Chronicorum regum Jiſraëlis?
16 Cumque occubuiſſet Jehoaſch cum patri-
bus ſuis, & ſepultus eſſet Schomrone cum
regibus Jiſraëlis: regnavit Jarobhham fili-
us ejus pro eo.
17 Vixit verò Amatzja filius Joaſchi rex Je-
hudæ poſt mortem Jehoaſchi filii Jehoa-
chazi regis Jiſraëlis: quindecim annis.
18 Reliquæ autem res Amatzjæ: nónne ſunt
ſcriptæ in libro Chronicorum regum Jehu-
dæ?
19 ᶠ Tandem cùm ᵈ feciſſent contra eum con-
ſpirationem Jeruſchalaimis, ᶠ fugit ᶠ Laciſ-
chum: quam ob rem miſerunt poſt eum La-
ciſchum ubi morte affecerunt eum.
20 Unde deportaverunt eum equis: ſepultuſ-
que eſt Jeruſchalaimis cum patribus ſuis in
civitate Davidis.
21 ᶠ Tum aſſumentes totus populus Jehudæ
ᵉ Hhazarjam, qui erat natus ſexdecim an-
norum: conſtituerunt eum regem pro patre e-
jus Amatzja.
22 Ipſe ædificavit ᶠ Elatham, quam recupera-
verat Jehudæ: poſtquam occubuiſſet rex
cum patribus ſuis.
23 Ab anno quintodecimo Amatzjæ filii Jo-
aſchi regis Jehudæ: regnavit Jarobhham fi-
lius Joaſchi rex Jiſraëlis Schomrone, uno &
quadraginta annis.
24 Fecitq; quod malum *videtur* in oculis Je-
hovæ: non receſſit ab omnibus peccatis
Jarobhhami filii Nebati: quibus ad peccan-
dum induxit Jiſraëlem.
25 Hic recuperavit terminum Jiſraëlis, ab a-
ditu ᶠ Chamathæ uſque ad ᶠ mare campe-
ſtrium: ſecundum verbum Jehovæ Dei Jiſ-
raëlis, quo locutus fuerat per ſervum ſuum
ᶠ Jonam filium Amittai, prophetam, qui erat
e ᶠ Gatho-Chepheris.
26 Nam viderat Jehova afflictionem Jiſraëlis
jactati valde: & ᶠ nihil eſſe ᶠ concluſum, ni-
hilque eſſe derelictum: denique neminem
eſſe adjutorem Jiſraëli.
27 Et nondum dixerat Jehova ſe deleturum
nomen Jiſraëlitarum ᶠ ſub cœlo: ſervavit ita-
que eos per Jarobhhamum filium Joaſchi.
28 Reliquæ autem res Jarobhhami & quic-
quid fecit, fortitudoque ejus qua pugnavit,
utque recuperavit ᶠ Damaſcum & Chama-
tham Jehudæ pro Jiſraële: nónne ſunt ſcripta
in libro Chronicorum regum Jiſraëlis?
29 Poſteà occumbente Jarobhhamo, cum pa-
tribus ſuis cum regibus Jiſraëlis: regnavit
Zecarja filius ejus pro eo.

CAPUT XV.

*Hhazarja ſacrum ſacerdotium invadens, per-
cutitur lepra: ideò hominum conſortio excluditur,
filio intereà regnum adminiſtrante. Quo tempore
genus Jehu in Zecarja exſcinditur. Schallum, Me-
nachem, Pekachja, Pekach & Hoſchеahh regnum
Jiſraëlis obtinent. Tandem Jotham mortuo pa-
tre in Jehuda regnat: & morienti ſuccedit Achaz
filius.*

1 ANNO ᶠ vigeſimo ſeptimo Jarobhhami
regis Jiſraëlis: regnabat Hhazarja fili-
us Amatzjæ, rex Jehudæ.
2 (Natus fuerat annos ſexdecim cùm regna-
re inciperet, & quinquaginta duobus annis
regnavit Jeruſchalaimis: cujus matri no-
men Jecolja e Jeruſchalaimis.
3 Feceratque quod rectum *videtur* in oculis
Jehovæ, omnino prout fecerat Amatzja pa-
ter ejus.
4 Sed excelſa non amota fuerant: adhuc po-
pulus ſacrificabant & adolebant in excel-
ſis.)
5 Cùm ᶠ plaga affecit Jehova regem, qua fu-
it leproſus uſque ad diem mortis ſuæ: ideo-
que habitabat in domo ᵃ ſemota: Jotham
verò filius regis præerat domui, jus dicens
populo regionis.
6 Reliquæ autem res Hhazarjæ, & omnia
quæ fecit: nónne ſunt ſcripta in libro Chro-
nicorum regum Jehudæ?
7 Poſteà cùm occubuiſſet Hhazarja ᶠ cum
patribus ſuis, ſepeliviſſentque eum cum pa-
tribus ejus in civitate Davidis: regnavit Jo-
tham filius ejus pro eo.

[illegible] vel *ſale juſſerunt*. 19 *Tandem*] aliquam [illegible] Jarobhham ageret annum quartum. d Heb. *con-* [illegible] *Fugit*] ubi privatam vitam egit undecim reliquis annis [illegible] ſup. ver. 17. *Laciſchum*] in urbe Jehudæ [illegible]. 21 *Tum*] cùm conſpirarent in eum, & fugeret A[illegible] duodecim anni ſequentes, non tantùm Amatzjæ: ſed etiam [illegible] Hhazarja dictus eſt, [illegible] jure tribuuntur. e *Qui*

22 *Elatham*] vide Deut. 2. 7.

25 *Chamatha*] termini Jiſraëlitarum, de quo Num. 13. 21. & 34. 8.
Mare campeſtrium] vide Deut. 3. 17.
Jonam] qui inter duodecim prophetas minores quintus eſt ordine.
Gatho-Chephera] oppido Zebulunis Joſ. 19. 13.
26 *Nihil eſſe* [illegible]] [illegible] eſt, nullius facultatis nullarumque virium ad ſalutem comparandam.
Concluſum &c.] Deut. 32. 36.
f Heb. *de ſub cœlo.*
28 *Damaſcum & Chamatham*] quæ [illegible] ad tribum Jehudæ pertinebant, 2. Sam. 8. 6. & 1. Chron. 18. 3.

1 *Vigeſimo ſeptimo*] qui vigeſimus [illegible] tus erat Hhazarjæ.

5 *Plaga affecit*] vide cauſam 2. Chro. 26. 16. & ſequentibus.
a Heb. *libera, id eſt, reliquis non conjuncta, ex lege de leproſis Levitici* 13. 46.
7 *Cum patribus*] non quidem in eodē ſepulchro: ſed in agro religioſo ſepulturæ regum, 2. Chr. 26. 23.

8 An-

8 Trigeſimo octavo] qui idem ultimus eſt Jarobhhami.

b Heb. filii quartani ſeq. 10,30.

c Heb. dierum ſic Gen. 29.24.

14 Tirtza] vide 1. Reg. 14.17.

16 Tiphſachum] vide 1. Reg. 4. 24. Non aperuerat] ei proficiſcenti Tirtza contra Schallumum.

§ 1. Chro. 5.26. 19 Mille talenta &c.] quaſi decies centies mille daleros.

d Heb. ut eſſent manus ejus ſecum. metonymia. Eſſet] i. pacem redemit ab eo, & ejus opem obtinuit ut confirmaretur in regno.

20 Quinquagenos] i. duodecim daleros cum dimidio cuique Aſſyrio.

8 Anno trigeſimo octavo Hhazarjæ regis Je-
hudæ: regnavit Zecarja filius Jarobhhami
ſuper Jiſraëlem Schomrone, ſex menſi-
bus.
9 Et fecit quod malum *videtur* in oculis Jeho-
væ, quemadmodum fecerant majores ejus:
non receſſit a peccatis Jarobhhami filii Ne-
bati, quibus ad peccandum induxit Jiſraë-
lem.
10 Contra hunc conſpirans Schallum filius
Jabeſchi, & percutiens eum coram popu-
lo, morte affecit eum: & regnavit pro eo.
11 Reliquæ autem res Zecarjæ ecce ſunt ſcri-
ptæ in libro Chronicorum regum Jiſra-
ëlis.
12 Illud eſt verbum Jehovæ quo allocutus
fuerat Jehu dicendo, [b] abnepotes tui ſeſſuri
ſunt ſuper ſolium Jiſraëlis: & ita accidit.
13 Schallum filius Jabeſchi regnavit anno
trigeſimo nono Hhuzzijæ regis Jehudæ:
regnavit autem menſem [c] integrũ, Schom-
rone.
14 Aſcendens enim Menachem filius Gadi, e
' Tirtza: & ingreſſus Schomronem, percuſ-
ſit Schallumum filium Jabeſchi, Schom-
rone: & eo morte affecto regnavit pro
eo.
15 Reliquæ autem res Schallumi, & conſpi-
ratio ejus qua conſpiravit: ecce ſunt ſcrip-
tæ in libro Chronicorum regum Jiſraë-
lis.
16 Tunc percuſſit Menachem ' Tiphſachum,
id eſt, quicquid in ea erat, & omnes termi-
nos ejus a Tirtza. quia ' non aperuerat, i-
deò percuſſit: ipſas omnes prægnantes ejus
diffidit.
17 Ab anno trigeſimo nono Hhazarjæ regis
Jehudæ: regnavit Menachem filius Gadi
ſuper Jiſraëlem decem annis, Schomro-
ne.
18 Et fecit quod malum *videtur* in oculis Je-
hovæ: non receſſit a peccatis Jarobhhami
filii Nebati, quibus ad peccandum induxit
Jiſraëlem, omnibus diebus ſuis.
19 § Invadente autem Pule rege Aſſyriæ regi-
onem illam, dedit Menachem Puli ' mille
talenta argenti: ut [d] ' eſſet adjumento ſibi
ad confirmandum regnum in manu ipſius.
20 Exegit verò Menachem iſtam pecuniam
a Jiſraële ab omnibus qui valebant faculta-
tibus: ut daret regi Aſſyriorum ' quinqua-
genos ſiclos argenti in virum unumquenq;:
deinde reverſus eſt rex Aſſyriorum: nec ſub-
ſtitit ibi in ea regione.
21 Reliquæ autem res Menachemi, & quæ-
cunque fecit: nónne ſunt ſcripta in libro
Chronicorum regum Jiſraëlis?
22 Poſteà óccubuit Menachem cum majori-
bus ſuis: & regnavit Pekachja filius ejus
pro eo.
23 Ab anno quinquageſimo Hhazarjæ regis
Jehudæ: regnavit Pekachja filius Mena-
chemi ſuper Jiſraëlem Schomrone, bien-
nio.
24 Et fecit quod malum *videtur* in oculis Je-
hovæ: non receſſit a peccatis Jarobhhami
filii Nebati, quibus ad peccandum induxit
Jiſraëlem.
25 Conſpirans autem contra eum Pekach
filius Remaljæ dux ejus cum Argobo, & cum
eo qui dicitur Lo e, percuſſit eum Schom-
rone in palatio domus regiæ, habens ſe-
cum quinquaginta viros è Gilhhaditis:
cumque morte affeciſſet eum, regnavit pro
eo.
26 Reliquæ autem res Pekachjæ & quæcun-
que fecit: ecce ſunt ſcripta in libro Chro-
nicorum regum Jiſraëlis.
27 Ab anno quinquageſimo ſecundo Hhazar-
jæ regis Jehudæ: regnavit Pekach filius Re-
maljæ ſuper Jiſraëlem Schomrone, viginti
annis.
28 Et fecit quod malum *videtur* in oculis Je-
hovæ: non receſſit a peccatis Jarobhhami
filii Nebati, quibus ad peccandum induxit
Jiſraëlem.
29 Diebus Pekachi regis Jiſraëlis invadens
' Tiglath-Pileſer rex Aſſyriorum cepit ' Hi-
jonem, & Abelum, domus Mahhacæ, &
' Janoachum, & ' Kedeſchum & Chatzorem
& ' Gilhhadem, denique Galilæam ipſam,
totam terram Naphthalis ac harum incolas
deportavit in Aſſyriam.
30 § Facta autem conſpiratione contra Pe-
kachum filium Remaljæ, Hoſcheabh filius
Elæ ita percuſſit eum ut morte afficeret e-
um, anno vigeſimo ' a *regno cœpto* Jothami
filii Hhuzzijæ: deinde ' regnavit pro eo.
31 Reliquæ autem res Pekachi, & quæcun-
que fecit: ecce ſunt ſcripta in libro Chroni-
corum regum Jiſraëlis.
32 § Ab anno ſecundo Pekachi filii Remaljæ
regis Jiſraëlis: regnare cœpit Jotham filius
Hhuzzijæ, rex Jehudæ.
33 Natus viginti quinque annos erat ' cum
regnare inciperet, & ' ſexdecim annis reg-
navit Jeruſchalaimis: cujus matri nomen
Jeruſcha filia Tzadoki.
34 Et fecit quod rectum *videtur* in oculis Je-
hovæ: omnino prout fecerat Hhuzzija pa-
ter ejus, fecit.
35 Veruntamen excelſa non ſunt amota, ad-
huc populus ſacrificabant & adolebant in
excelſis: hic ædificavit ' portã domus Jeho-
væ ſupremam.
36 Reliquæ autem res Jothami, & quæcun-
que fecit: nónne ſcripta ſunt in libro Chro-
nicorum regum Jehudæ?
37 ' Diebus illis cœpit Jehova immittere in
Jehudam Retzinem regem Syriæ, & Peka-
chum filium Remaljæ.
38 Cumque occubuiſſet Jotham cum patri-
bus ſuis, & ſepultus eſſet cum patribus ſuis,
in civitate Davidis patris ſui: regnavit A-
chaz filius ejus pro eo.

Caput XVI.

Achaz impius a regibus Syriæ & Jiſraëlis preſſus ad Aſſyrium recurrit: à quo occupata Syria & rege occiſo, Achaz aſſlictus, in graviorem idololatriam quàm anteà delabitur: cui mortuo ſuccedit filius Chizkija.

1 ANNO ' decimo ſeptimo Pekachi filii
Remaljæ: regnare cœpit Achaz filius
Jothami, rex Jehudæ.
2 Natus viginti annos erat Achaz cùm ' ille
regnare inciperet, & ſexdecim annis reg-
navit Jeruſchalaimis: ſed non fecit quod
rectum *videtur* in oculis Jehovæ Dei ſui, ſi-
cut

in civitate Davidis patris ſui.
3 Ambulavit enim in via regum Jiſraëlis:
atque etiam filium ſuum tranſmiſit per ig-
nem ſecundum abominationes gentium,
quas expulerat Jehova a facie Jiſraëlita-
rum.
4 Et ſacrificabat ſtudioſè, adolebátque [a] in
excelſis, & in collibus: & ſub omni arbore
virente.
5 ¶ Tunc aſcendit Retſin rex Syriæ, & Pe-
kach filius Remaljæ rex Jiſraëlis Jeruſcha-
laimum in bellum: qui obſiderunt Achazum;
ſed non potuerunt debellare.
6 (Tempore illo averterat Retzin rex Syriæ,
[b] Elatham ad Syros, & excuſſerat Jehudæos
ex [c] Elothis: Syri verò venientes Elatham
habitaverunt ibi uſque in diem hunc.)
7 Miſit enim Achaz nuntios ad Tiglath-Pe-
leſerum regem Aſſyriæ dicendo: ſervus tuus
& filius tuus ſum: aſcende & ſerva me e ma-
nu regis Syriæ, & e manu regis Jiſraëlis, qui
inſurrexerunt contra me.
8 Et accipiens Achaz aurum & argentum
quod inveniebatur in domo Jehovæ, & in
theſauris domus regiæ: miſit ad regem Aſ-
ſyriæ munus.
9 Cui auſcultavit rex Aſſyriæ, & aſcendens
rex Aſſyriæ Damaſcum cepit eam, & depor-
tavit *incolas* ejus [d] in Kirum: Retzinem verò
morte affecit.
10 [e] Profectus autem rex Achaz obviam Ti-
glath-Peleſero regi Aſſyriæ Damaſcū: [f] cùm
vidiſſet altare quod *erat* Damaſci: miſit rex
ad Urijam ſacerdotem ſimilitudinem illius
altaris, & ſtructuram ejus ſecundum totum
artificium ejus.
11 Et extruxit Urija ſacerdos altare: omnino
prout miſerat rex Achaz Damaſco: ita fe-
cit Urija ſacerdos, dum rediret rex Achaz
Damaſco.
12 Deinde cùm rediiſſet rex Damaſco, & vi-
diſſet rex illud altare: accedens rex ad ip-
ſum altare, obtulit in eo.
13 Et adolevit holocauſtum ſuum, munúſque
ſuum, & libavit libamen ſuum: inſperſit-
que ſanguinem euchariſticorum ſuorum al-
tari.
14 Altare verò æneum quod fuerat coram Je-
hova, longiùs amovit ab anteriore parte
ipſius domus, ne eſſet inter ſuum altare, &
inter domum Jehovæ: poſuitque illud ad la-
tus ſui altaris aquilonem verſus.
15 Præcepitque rex Achaz Urijæ ſacerdoti
dicendo: in hoc altari magno adole holo-
cauſtum matutinum, & munus veſpertinum,
holocauſtumque regis & munus ejus, etiam
holocauſtum totius populi terræ, munúſque
eorum, & libamina eorum, ac ſanguinem
holocauſti, omnemque ſanguinem ſacrificii
ei inſpergito: altare verò æneum erit penes
me [g] inquirere.
16 Quod fecit Urija ſacerdos: omnino prout
præceperat rex Achaz.
17 Præterea truncavit rex Achaz [h] Zophoros
& baſes, & amovit ab illis labrum quodque,
lacum quoque depoſuit a bobus [a] æreis, qui
ſuberant ei: ac impoſuit illum pavimento
lapideo.
18 [i] Tegmen quoque ſabbathi, quod ædifi-
caverant in ipſa domo, & [k] acceſſum regis
exteriorem, amovit a domo Jehovæ: [l] metu
regis Aſſyriæ.
19 Reliquas autem res Achazi, quas fecit:
nónne ſunt ſcriptæ in libro Chronicorum
regum Jehudæ?
20 Denique cùm occubuiſſet Achaz cum pa-
tribus ſuis, ſepultúſque eſſet cum patribus
ſuis [m] in civitate Davidis: regnavit Chizkija
filius ejus pro eo.

Caput XVII.

Hoſcheahh rege Aſſyriorum tributarius effectus, cum rege Ægypti conſpirat, & tributum recuſat Aſſyrio: quam ob rem Aſſyriæ regnum invadit, occupat, regem capit, populum deportat, & novos colonos intromittit: qui leoninâ plagâ plus afflictantur ad cultum Dei aliquâ ex parte effingendum, quàm Jiſraëlitæ ad retinendum & reſtituendum ullis calamitatibus.

1 Anno duodecimo Achazi regis Jehu-
dæ: cum regnaret Hoſcheahh filius
Elæ Schomrone, ſuper Jiſraëlem nono
anno:
2 Et faceret quod malum *videtur* in oculis
Jehovæ: ſed non ſicut reges Jiſraëlis qui
fuerant ante eum:
3 Contra eum aſcendit Schalmaneſer rex
Aſſyriæ: factuſque eſt illi Hoſcheahh ſervus,
& pendebat ei munus.
4 Poſteà [a] invenit rex Aſſyriæ in Hoſchehha
conſpirationem: cum miſiſſe nuntios ad
Soum regem Ægypti, & non obtuliſſe mu-
nus regi Aſſyriæ [a] ut quotannis: quare coër-
cuit eum rex Aſſyriæ, & [b] vincivit eum in car-
cere.
5 Nam pervaſit rex Aſſyriæ totam que ejus regi-
onem: & aſcendens Schomronem obſedit
eam [c] tribus annis.
6 Anno nono [d] Hoſchehhæ cepit rex Aſſy-
riæ Schomronem, & deportavit Jiſraëlem
in Aſſyriam: collocavitque eos in [e] Chalacho,
& in [f] Chabore, [g] fluvio Gozanis, & in civi-
tatibus Mediæ.
7 [h] Sic fuit, eò quòd peccaverant filii Jiſraë-
lis contra Jehovam Deum ſuum, qui eduxe-
rat eos e terra Ægypti: [b] ne ſubeſſent ma-
nui Parhhonis regis Ægypti: & reveriti fue-
rant deos alienos.
8 Ambulaverantque in ſtatutis gentium, quas
expulerat Jehova a facie filiorum Jiſraëlis:
& quæ fecerant reges Jiſraëlis.
9 Et muſſantes filii Jiſraëlis res quæ rectæ
non ſunt, contra Jehovam Deum ſuum: æ-
dificaverant ſibi excelſa in omnibus civita-
tibus ſuis: [i] a turri cuſtodum uſque ad civi-
tatem munitam:
10 Statuerantque ſibi ſtatuas ac lucos: in om-
ni colle excelſo, & ſub omni arbore vi-
rente.
11 Et adoleverant ibi in omnibus excelſis, ſi-
cut gentes quas deportaverat Jehova a fa-
cie eorum: feceranque res malas provo-
cando Jehovam.
12 Et coluerant ſtercoreos deos: de quibus
edixerat Jehova eis: ne facitote rem iſtam.
13 Cumque conteſtaretur Jehova in Jiſraë-
lem & in Jehudam per [c] omnes prophetas
[k] cujuſcunque viſionis, dicendo: revertimi-
ni a viis veſtris peſſimis: & obſervate præ-
cepta

Metu regis] id eſt, a vi regis Aſſyriorū ſibi metuens, ne fortè per illū acceſſum in regiam irrumperet.

20 *In civitate Davidis*] at non in ſepulchris regum: vide 2.Chron.28.27.

4 *Invenit*] nimirum quinto aut ſexto anno, poſtquam tributarius factus eſſet: vide infrà 18.9.

a Heb. *de anno in annum.*

Vincivit] nono anno ex quo tributarius factus fuerat, ut ſequentia explicant.

5 *Tribus*] nimirum ſeptimo, octavo & nono anno.

6 *Hoſchehhæ*] tributarii, qui fuit 17. annus & ultimus regni ipſius.

Chalacho] id eſt, in Chalcitide Meſopotamiæ.

Chabore] Chaboras fluvius & oppidum dicitur Ptolomæo Geographicorū lib. 5.cap.18. in Acrabene Meſopotamiæ.

Fluvio Gozanis] id eſt, in Gauſanitide, quam fluvius Chaboras ab Acrabene diſterminat.

7 *Sic fuit*] Ætiologia judiciorum Dei qua explicatur quibus ſceleribus provocatus Deus Jiſraëlis regnum perdiderit: uſque ad finem capitis.

b Heb. *de ſub manu.*

9 *A turri &c.*] id eſt, ubique: æquè in ſolitariis atque in frequentibus locis: proverbiale dictum.

c Heb. *per manum omnium: ſic deinceps.*

13 *Cujuſcunque viſionis*] id eſt, quacunque ratione vel forma illis cernendam proponebat voluntatem ſuam: vide Num.12.6.

cepta mea & ſtatuta mea, ſecundum totam legem illam quam præcepi majoribus veſtris: quæque demandavi vobis per ſervos meos prophetas.
14 Non auſcultaverant: ſed obduraverant cervicem ſuam, ut d majores eorum, ſiquidem non crediderant Jehovæ Deo ſuo.
15 Et ſpernentes ſtatuta ejus, & fœdus ejus, quod pepigerat cum majoribus ipſorum, & teſtimonia ejus, quibus conteſtatus eſt eos: ſectati fuerant ipſam vanitatem, adeò ut vani effecti fuerint, & ſecuti fuerint gentes circumſtantes ipſis: de quibus præceperat Jehova eis: ne facerent ſicut illæ.
16 Et derelictis omnibus præceptis Jehovæ Dei ſui, fecerant ſibi fuſile, duos vitulos: fecerant etiam lucum, & incurvaverant ſe omni exercitui Cœlorum: coluerant quoque Bahhalem.
17 Præterea tranſmiſerant filios ſuos & filias ſuas per ignem, & e uſi erant divinationibus, & conjectores fuerant: denique ſe ipſos dediderant ad faciendum quod malum videtur in oculis Jehovæ provocando eum:
18 Fuit, inquam, ut ira perciteretur Jehova valde in Jiſraëlem, amoverit eos a facie ſua: non reliqua fuit niſi tribus Jehudæ ſola.
19 Etiam Jehuda non obſervabat præcepta Jehovæ Dei ſui: ſed ambulabant in ſtatutis Jiſraëlitarum, quæ fecerant.
20 Ideò ſpernens Jehova totum ſemen Jiſraëlis, & affligens eos, tradiderat eos in manum diripientium, donec abjiceret eos a facie ſua.
21 (Poſtquam laceravit Jiſraëlitas a domo Davidis: cùm regem conſtituiſſent Jarobhhamum filium Nebati: depulit enim Jarobhham Jiſraëlitas a ſequendo Jehovam, & induxit eos ad peccandum peccato magno.
22 Et ambularunt filii Jiſraëlis in omnibus peccatis Jarobhhami quæ fecerat: non receſſerunt g ab illis eorum.)
23 Donec amoveret Jehova Jiſraëlem a facie ſua, quemadmodum loquutus fuerat per omnes ſervos ſuos prophetas: ita demigravit Jiſraël a terra ſua in Aſſyriam uſque in hunc diem.
24 Deinde adduxit rex Aſſyriæ e Babele & e Cutha, & e Hhava, & e Chamatha, & Sephatvajimis colonos quos collocaverat in civitatibus Schomronis loco Jiſraëlitarum: & hæreditariò poſſidentes Schomronem habitant in civitatibus ejus.
25 Fuit autem cùm principio habitantes ibi non revererentur Jehovam: ut immitteret Jehova in illos leones, qui interficiebant eos.
26 Itaque allocuti ſunt regem Aſſyriæ dicendo: gentes iſtæ quas deportatis collocaſti in civitatibus Schomronis, ignorant ritum Dei regionis iſtius: ideò immiſit in eas leones, qui ecce morte afficiunt eos, quandoquidem ignorant ritum Dei illius regionis.
27 Præcepit verò rex Aſſyriæ dicendo: ducite illuc unum ex iſtis ſacerdotibus, quos deportaſtis inde: & abeuntes reſideant ibi: & doceant eos ritum Dei illius regionis.
28 Veniens itaque unus ex illis ſacerdotibus quos deportaverant e Schomrone, reſedit in Beth-El: & docebat eos quo modo reverentur eum Jehovam.
29 Quumque facientes ſinguli quæque gens deos ſuos, quos collocabant in æde excelſorum, quam fecerant Schomronitæ: quæque gens in civitatibus ſuis ubi habitabant.
30 Nam homines Babelis fecerunt Succoth-Benoth, & homines Cuthi fecerunt Nergelem: homines verò Chamathæ fecerunt Aſchimam.
31 Hhavvæi autem fecerunt Nibhhazem & Tartakum, & Sepharvæi comburebant filios ſuos igne Adrammeleco & Hanammeleco diis Sepharvajimorum.
32 Sic reverebantur Jehovam: & faciebant ſibi e i numero ſuo ſacerdotes excelſorum, qui ſacra faciebant eis in æde excelſorum.
33 Jehovam reverebantur: & deos ſuos colebant, ex ritu gentium quas deportaverant inde.
34 Uſque in hunc ipſum diem illi faciunt ex ritibus priſcis: non reverentur Jehovam, neque faciunt ſecundum ſtatuta ipſorum, & ſecundum ritum ipſorum: id eſt, ſecundum legem & ſecundum præceptum quod præceperat Jehova filiis Jahhakobi, cui impoſuit nomen Jiſraëlis.
35 Et quibuſcum pepigerat Jehova fœdus, præceperatque eis dicendo: ne reveremini deos alienos: neque incurvate vos eis, neque colite eos, neque ſacrificate eis:
36 Sed Jehovam, qui eduxit vos e terra Ægypti virtute magna & brachio extento, ipſum reveremini, eique incurvate vos, ac ſacrificate ei:
37 Et ſtatuta ac judicia, legem que & præceptum, quæ ſcripſit vobis, k obſervate faciendo omnibus diebus: ac ne reveremini deos alienos.
38 Et fœderis quod pepigi vobiſcum ne obliviſcamini: at non reverearini deos alienos.
39 Sed Jehovam Deum veſtrum reveremini: & ipſe eripiet vos e manu omnium inimicorum veſtrorum.
40 Non tamen auſcultarunt: ſed ſecundum priſcum ritum ſuum faciunt.
41 Quamvis gentes iſtæ reverentur Jehovam, & cum idolis ſuis coluerint: etiam filii eorum & nepotes eorum: ſicut fecerant majores eorum, faciunt uſque in diem hunc.

Caput XVIII.

Juſt[e] tamen per Chizkijam Dei cultu in regno Jehudæ: & occupato Schomrone, regno ab Aſſyriis: deinde Jehudæ invadit propter [illegible] Chizkijæ [illegible] Chizkija [illegible] regi Aſſyriæ: qui nihilominus per legatos Chizkijam [illegible] contumeliis afficit, & populum ad defectionem, Deum propterea blaſphemando ſollicitat.

1 FUIT autem anno tertio Hoſchehhe filii Ela regis Jiſraëlis, ut regnaret Chizkija filius Achazi, rex Jehudæ.
2 Natus viginti quinque annos erat cùm regnare inciperet, & viginti novem annis regnavit

d Heb. ut cervicis majorum ſuorum: hypallage.

e Heb. divinarunt divinationibus, & conjectati ſunt.

18 Sola] cum adhærentibus Levitis ab Binjaminitarum reliquiis: ſynecdoche.
19 Etiam Jehuda] ſcilicet eandem judicii in Jiſraëlitas, contagium regni Jehudæ, [illegible] labentis vicini regni exemplo, Oſeæ 4.15.
20 Semen Jiſraëlis] id eſt, regni decem tribuum: ſynecdoche.
21 Laceravit] ſcilicet Jarobhham.
f Heb. a poſt. 1 Reg. 12.28.

g Heb. ab ea.

24 Rex Aſſyriæ] Eſar-Chaddon filius Sancheribi: Ezra 4.2.
Cutha] e Cuthæa, regione Suſianæ.
Hhava] regione Arabiæ [illegible], in quam Hhavvæi pulſi a Pelliſchtæis & receperant: Deut. 2.23. quæ & Hhivva dicitur infrà 18.34.
Chamatha] Syriæ, in [illegible] Cœleſyria.
Sepharvajimis] id eſt, ex urbe Sephara urbis ad Sephariam in Meſopotamia.
25 Non reverebantur] id eſt, non colebant eum externo cultu.
27 [illegible]] Levitici qui [illegible] vagabant cum ſacerdotibus.

annis Jeruſchalaimis : cujus matri no-
men Abi filia Zecarjæ.
3 Fecitque quod rectum videtur in oculis Je-
hovæ, omnino prout fecerat David pater
ejus.
4 Ipſe amovit excelſa, fregitque ſtatuas, &
excidit lucum ; contudit etiam ſerpentem
æneum quem fecerat Moſche : eò quòd uſ-
que ad dies illos Jiſraëlitæ adolerent ei, quē
vocavit Nechuſchtanem.
5 In Jehova Deo Jiſraëlis fiduciam habuit :
& non fuit ei ſimilis inter omnes reges Je-
hudæ qui poſt eum, aut qui ante eum fu-
erunt.
6 Adhæſit enim Jehovæ, non receſſit ab eo
ſequendo : ed obſervavit præcepta ejus, quæ
præceperat Jehova Moſchi.
7 Aderat Jehova cinque quocunque prodibat,
ſecundabatur : rebellavitque in regem Aſſy-
riæ neque ſervivit ei.
8 Ipſe percuſſit Peliſchtæos uſque Hhaz-
zam, & terminos ejus, à turri cuſtodum uſ-
que ad civitatem munitam.
9 Fuit autem anno quarto regis Chizkijæ,
is eſt annus ſeptimus Hoſchebhæ filii Elæ
regis Jiſraëlis : ut aſcendens Schalmaneſer
rex Aſſyriæ contra Schomeronem, obſideret
eam.
10 Deinde cepit eam ſub finem tertii anni,
anno ſexto Chizkijæ : is annus erat nonus
Hoſchebhæ regis Jiſraëlis, quo capta fuit
Schomeron.
11 Et deportavit rex Aſſyriæ Jiſraëlitas in
Aſſyriam : quos collocavit in Chalacho, &
ad Chaborem fluvium Gozanis & in civita-
tibus Mediæ.
12 Propterea quòd non auſcultaverant voci
Jehovæ Dei ſui, & tranſgreſſi fuerant fœdus
ejus, quicquid præceperat Moſche ſervus
Jehovæ : neque auſcultaverant, neque fece-
rant.
13 Deinde decimo quarto anno regis Chiz-
kijæ aſcendit Sanchenib rex Aſſyriæ contra
omnes civitates Jehudæ munitas, & occu-
pavit eas.
14 Quam ob rem miſit Chizkija rex Jehudæ
ad regem Aſſyriæ Lachiſcham qui dicerent,
peccavi : diverte a me : id quod impoſueris
mihi feram : impoſuit autem rex Aſſyriæ
Chizkijæ regi Jehudæ trecenta talenta ar-
genti, & triginta talenta auri.
15 Quam tradidit pecuniam, dedit rex Chiz-
kija, quæ eſt inventa in domo Jehovæ : &
in theſauris domus regiæ.
16 Tempore illo truncavit Chizkija fores
templi Jehovæ, & antas quas obduxerat
Chizkija rex Jehudæ ; tradiditque eas regi
Aſſyriæ.
17 Sed miſit rex Aſſyriæ Tartanem & Rab-
ſariſem & Rabſchakem Lachiſch ad regem
Chizkijam, cum copiis numeroſis Jeruſ-
chalaimum : qui aſcendentes, cùm profici-
ſcerentur Jeruſchalaimum, aſcendentes ve-
nerunt & ſubſtiterunt ad aquæ ductum piſci-
næ ſuperioris, qui eſt in aggere agri fullonis.
18 Cùm clamaſſent regem, egreſſus eſt
ad eos Eljakim filius Chilkijæ, qui præerat
domui, & Schebna ſcriba, & Joach filius
Aſaphi a commentariis.
19 Ad quos dixit Rabſchake, dicite jam ad
Chizkijam, ſic ait magnus ille rex Aſſy-
riæ, quæ eſt fiducia illa, qua confidis?
20 Dixeris, (verum tamen verba ſunt labiorum,) ad-
eſſe conſilium & fortitudinem ad bellū: nunc
cui confidis quòd rebellas contra me?
21 Nunc, ecce fiduciam tuā habueris in ſci-
pione arundineo iſtius quaſſato, in Ægyp-
tio : cui ſi quis innixus fuerit, intrans vo-
lam ejus perforabit eam : ita eſt Parhho rex
Ægypti omnibus fiduciam habentibus in
ipſo.
22 Quòd ſi dicatis ad me: in Jehova Deo
noſtro fiduciam habemus : an non is eſt cu-
jus abſtulit Chizkija excelſa & altaria, edi-
cens Jehudæ & Jeruſchalaimis : coram al-
tari hoc incurvate vos Jeruſchalaimi?
23 Sed nunc te miſceto bellum cum domino
meo rege Aſſyriæ : & dabo tibi bis mille e-
quos, ſi poteris ſuppeditare qui equitent e-
os pro te.
24 Quo modo ergò averteres faciem ducis
unius e ſervis domini mei minimis? ſed fi-
duciam tuam habes in Ægyptio propter
currus & propter equites.
25 At nunc, an abſque Jehova aſcendi con-
tra locum hunc, ad perdendum eum? Jeho-
va edixit mihi : aſcende contra regionem
illam & perde eam.
26 Dixit verò Eljakim filius Chilkijæ, &
Schebna ac Joach ad Rabſchakem : allo-
quere quæſo ſervos tuos Syrè : intelligimus
enim : neque alloquitor nos Judaicè, audi-
ente populo hoc qui eſt ſuper murum.
27 Ad quos dixit Rabſchake, an ad dominum
tuum, aut ad te miſit me dominus meus ut
loquerer verba hæc? nónne ad homines i-
ſtos qui ſedent ſuper murum, ut comedant
excrementa ſua, ut bibant lotium ſuum vo-
biſcum?
28 Itaque ſubſiſtens Rabſchake exclamavit
voce magna Judaicè : & locutus eſt dicens:
audite verbum regis magni, regis Aſſyriæ.
Ita ait rex, ne vos decipiat Chizkija : non
enim poterit vos eripere e manu ejus.
30 Neque adducat vos Chizkia ut fiduciam
habeatis in Jehova, dicendo, certò eripiet
nos Jehova, neque tradetur civitas hæc in
manum regis Aſſyriæ.
31 Ne auſcultetis Chizkijæ : nam ſic ait rex
Aſſyriæ : tranſigite mecum munere & pro-
dite ad me : ſic comedite quiſque fructum vitis
ſuæ, & quiſque fructum ficus ſuæ, ac bibite
quiſque aquas ciſternæ ſuæ.
32 Uſquedum veniam & aſſumam vos, deducen-
dos in terram ſimilem terræ veſtræ, terram
frumenti & muſti feracem, terram pane &
vineis abundantem, terram oliveæ oleoſæ &
mellis : & vivite ac non moriamini ; neque
auſcultate Chizkijæ, quia ſeducit vos di-
cendo Jehova eripiet nos.
33 An ullo modo eripuerunt dii gentium
quiſque terram ſuam e manu regis Aſſyriæ?
34 Ubi ſunt dii Chamathæ & Arpadi? ubi
ſunt dii Sepharvajimorum, Henæ &
Hhivvæ? quin eripuerunt Schomeronem e
manu mea?
35 Qui ſunt inter omnes deos iſtarum regio-
num, qui eripuerint regionem ſuam e manu
mea, ut eripiat Jehova Jeruſchalaimum e
manu mea?

36 Ob-

Sic ait rex] increpatio eſt dilemmatica: quaſi dicat : ſi tuis viribus fidis, vanitatis eſt: ſin alienis, cujus obſecro? an Aegyptii? at ſocietas illius exitialis eſt; an verò Dei? at illius cultum minuiſti, nam blaſphemè vitio vertit quod imperaverat Deus, Deut. 12. 5.

20 Dixeris] id eſt, tecum cogitaveris, & populo perſuaſeris nihil tibi deeſſe quod ad propulſandum regem opus ſit.

f Heb. laboravit.

23 Sed nunc] ſarcaſmus, quo ludificatur audaciam Chizkijæ propter tenuitatem ejus.

g Heb. miſceto bellum.

24 Averteres] id eſt, propulſares.

25 Edixit mihi] i. tolleratur mihi in animo, ſive mereri illum injuriarum, quibus [illegible] ſuperius cap. 17. 12.

26 Dixit Eljakim &c.] i. metu cetriti, deficientes, & animo [illegible].

h Heb. in auribus.

27 Ut comedant] id eſt, nihil manet ab hac pertinacia, diſcidium, nec aliud ſunt calamitates illæ, & rerum ſumma difficultas.

i Heb. eripiendo eripiet.

k Heb. eripiendo eripient.

34 Arpadi] in regione Antiochitide, aut melius Arpaditide, ſumma Aſſyriæ parte.

Sepharvajimorum] vide ſupra 17. 24.

Henæ] Hagenes, regionis in Meſopotamia, ut alii literam illam ſunt per Hinnam exprimunt, hi ſtoriæ.

Hhivvæ] [illegible] 17. 24.

Schomeronem] [illegible] Schomeronis [illegible] eripuerunt.

36 Obticuerunt autem populus, neque re-
ſponderunt ei quicquam: præceptum enim
regis fuerat edicentis: ne reſpondete ei.
37 Venit itaque Eljakim filius Chilkijæ qui
præerat domui, & Schebna ſcriba, ac Joach
filius Aſaphi a memoria ad Chizkijam l la-
ceris veſtibus: & indicaverunt ei verba Rab-
ſchakis.

1 Heb. laceratis veſtibus.

Caput XIX.

Deus per Jeſchahhjam monitus Chizkija ipſum conſulentibus, promittit irritum fore Aſſyrii conſilium de expugnanda Judæa. Iterum autem comminante & blaſphemante Aſſyrio eandem promiſſionem repetit & ſigno confirmat, quam ſtatim effectu implet, ſtrage Aſſyriorum per angelum & Sancheribi cæde.

1 FUIT autem cùm audiret rex Chizkija,
ut laceraret veſtimenta ſua: & tegens
ſe cilicio ingrederetur domum Jeho-
væ:
2 Et mitteret Eljakim qui præerat domui, &
Schebnam ſcribam, ac ſeniores ſacerdo-
tum tectos ciliciis ad Jeſchahhjam prophe-
tam filium Amotzi.
3 Qui dixerunt ad eum ſic ait Chizkija, 3 di-
es anguſtiæ & increpationis & irritationis
dies hic: cùm venerint filii uſq; ad os ma-
tricis, & vis non adſit ad partum.
4 Utinam audiat Jehova Deus tuus omnia
verba Rabſchakis, quem miſit rex Aſſyriæ
dominus ejus, ad afficiendum probro De-
um viventem: & arguat verba iſta quæ au-
dierit Jehova Deus tuus: itaque efferto pre-
cationem tuam pro 4 hoc reſiduo quod præ-
ſens eſt.
5 Cùm itaque veniſſent ſervi regis Chizkijæ
ad Jeſchahhjam:
6 Dixit eis Jeſchahhja, ſic dicite domino ve-
ſtro: ſic ait Jehova: ne timeto propter ver-
ba iſta quæ audiviſti, quibus blaſphemarunt
6 pueri regis Aſſyriæ me.
7 Ecce ego 7 indam ei ſpiritum, ut audito ru-
more revertatur in terram ſuam: tandem
dejiciam eum gladio in terra ejus.
8 Itaque reverſus Rabſchake invenit regem
Aſſyriæ oppugnantem 8 Libnam: audierat
enim eum profectum eſſe Lachiſcho.
9 Audiens autem de Tirhaka rege 9 Cuſchi
dicentes: ecce procedit ut pugnet contra
te: a rurſus miſit nuntios ad Chizkijam, di-
cendo.
10 Sic alloquimini Chizkijam regem Jehu-
dæ, dicendo: ne decipiat te Deus tuus in
quo tu fiduciam habes dicendo: non tra-
dentur Jeruſchalaima in manum regis Aſ-
ſyriæ.
11 Ecce tu audiviſti id quod fecerunt reges
Aſſyriæ omnibus aliis regionibus interne-
cioni devovendo eas: & tu eripe-
reris?
12 An dii gentium quas perdiderunt majores
mei eripuerunt eas? 12 Gozanem & Cha-
ranem, & Retzephum & Hhedenitas qui
ſunt Telaſſari?
13 Ubi eſt rex 13 Chamathæ, & rex Arpadi, &
rex civitatis illius Sepharvajimi, [illegible]
hbi & Hhivvæ?
14 Cùmq; accepiſſet Chizkija literas e ma-
nu nuntiorum, & legiſſet eas: aſcendens in
domum Jehovæ, explicavit eas Chizkija
coram Jehova.
15 Et precatus eſt Chizkija coram Jehova,
dicens: Jehova Deus Jiſraëlis, 15 inſidens
Cerubinis, tu es Deus ſolus omnibus regnis
terræ: tu feciſti Cœlum & terram.
16 Inclina Jehova aurem tuam, & audi: aperi
Jehova oculos tuos & vide: audi, inquam,
verba Sancheribi, illius quem miſit ad pro-
bro afficiendum Deum viventem.
17 Verum eſt Jehova: vaſtaverunt reges Aſ-
ſyriæ gentes illas & regionem earum.
18 Et tradiderunt deos earum igni: quia dii
non erant: ſed opus manuum hominis, lig-
num aut lapis: ideò perdiderunt eos.
19 Itaque nunc Jehova Deus noſter ſerva
nos, quæſo, e manu illius: ut cognoſcant
omnia regna terræ, te Jehovam Deum eſſe
ſolum.
20 Tum miſit Jeſchahhja filius Amotzi ad
Chizkijam qui diceret: ſic ait Jehova Deus
Jiſraëlis: quæ precatus es me contra San-
cheribum regem Aſſyriæ exaudivi.
21 Hoc eſt verbū quod a edicit Jehova reſpon-
dens ei: contemnit te, ſubſannat te Virgo
filia Tzijonis: poſt te caput movet filia Je-
ruſchalaimorum.
22 Quem probro affeciſti ac blaſphemaſti, &
contra quem extuliſti vocem? utique ſuſtu-
liſti in ſublime oculos tuos contra ſanctum
Jiſraëlis.
23 Per nuntios tuos probro affeciſti domi-
num, cùm diceres: multitudine curruum
meorum ego aſcendi ſummitatem montis,
latera Libani: & ſuccidam c proceras ce-
dros ejus, lectiſſimas abietes ejus: ingre-
diar etiam d extremum diverſorium ejus, ſil-
vas, arva ejus.
24 Ego effodio ut bibam aquas exteras: & un-
exſicco plantis pedum meorum omnes ri-
vos locorum e obſeſſorum.
25 An non audiviſti inde a longo tempore me
id facere, & a diebus priſcis formare illud?
nunc adduco illud, ut ſis ad deturbandum
in acervos vaſtos civitates munitas.
26 Ideo habitatores earum contracti manu,
territi ſunt & erubuerunt: fuerunt ut herba
agri, ut f oleracea herba tenera, ut fœnum
tectorum, & ager tactus uredine, antequam
in culmum aſſurgat.
27 Utique ſeſſionem tuam, & profectionem
tuam, & inceſſum tuum novi: etiam furo-
rem tuum contra me.
28 Quoniā tu furis contra me, & tumultuatio
tua aſcendit ad aures meas: ideo ponam
hamum meum in naſo tuo, & frænum me-
um inter labia tua, ac perducam te viā illā
per quam veniſti.
29 Illud autem eſto tibi, hujus rei ſignum:
comedere vos anno uno ſponte natum: &
anno altero ſponte renatum: anno demum
tertio ſerite & metite ac plantate vineas,
& comedite fructum earum.
30 b Nam reſiduum domus Jehudæ quod reli-
ctum fuerit, rurſus radicabitur infernè, &
fructum proferet supernè.

31 Cùm

3 *Dies anguſtiæ*] id eſt, dies calamitoſus, quo increpamur de facto noſtro, & Dei nomen contumelioſè proſcinditur.

Cùm venerint] allegoria, qua ſe parturienti, & populum ſuum fœtui: præſentis verò periculi magnitudinem, graviſſimæ pariendi difficultati comparat. q. d. tantæ ſunt anguſtiæ, ut neque fœtus ſe ipſum juvare: neque ego ipſum ex anguſtia liberare poſſim.

4 *Hoc reſiduo*] reliquæ enim decem tribus jam in captivitatem abierant, ſuprà 17. & regni Judaici pars jam ab Aſſyrio obtinebatur: ſuprà 18.13.

6 *Pueri*] id eſt, miniſtri: ſic Exod. 33.11.

7 *Indam ſpiritum*] id eſt, afficiam animum ejus hac voluntate.

Rumore] de adventu Tirhakæ, ver. 9.

In terram ſuam] ut hoſtem invadentem depellat: ſic experiemini periculum non ita præſens eſſe ut putatis.

Tandem] illa geſtis quæ prædicuntur ver. 35. & completa narrantur ver. 37.

8 *Libnam*] vide Jehoſ. 15.42. & 21.13

9 *Chuſchi*] vide Gen. 10.6.

a Heb. *reverſus eſt & miſit*.

12 *Gozanem*] vide ſuprà 17.6.

Charanem] id eſt, Charras Meſopotamiæ, Gen. 11.31.

Retzephum] Reſapha Ptolomæo, Meſopotamiæ.

Hhedenitas] vide Gen. 2.10. *Telaſſari*] quæ poſtea Seleucia dicta eſt, Hhedenis metropolis. 13 *Chamathæ*] vide ſuprà 18.34.

31 Cùm Jeruſchalaimis prodibit reliquum &
& reſiduum e monte Tzijonis: zelus Jeho-
væ exercituum facturus eſt iſtud.
32 Propterea ſic ait Jehova de rege Aſſyriæ:
non eſt ingreſſurus in civitatem hanc, ne-
que jaculaturus huc ſagittam: neque op-
poſiturus ei ſcutum, neque diffundet con-
tra eam miſſilia catapultaria.
33 Viâ qua venerit, eâdem revertetur: in ci-
vitatem verò hanc non ingredietur, dictum
Jehovæ.
34 Nam protegam civitatem hanc ad ſervan-
dum eam: propter me & propter Davidem
ſervum meum.
35 Itaque fuit nocte eadem, ut prodiens an-
gelus Jehovæ percuteret in caſtris Aſſyrio-
rum centum octoginta quinque millia: qui
cùm ſurrexiſſent mane, ecce omnia illa e-
rant cadavera mortuorum.
36 Quare profectus abivit & reverſus eſt San-
cherib rex Aſſyriæ: conſeditque Nineves.
37 Ubi fuit ipſo ſe incurvante in æde Niſro-
chi Dei ſui, ut Adrammelec, & Scharetzer
filii ejus percuterent eum gladio: ipſi verò
proripuerunt ſe in terram Ararati: & reg-
navit Eſar-Chaddon filius ejus pro eo.

Caput XX.

Chizkija ex lethali ulcere decumbens Deum precatur, & ſanitatem ac prorogationem regni in quindecim annos obtinet: & ſigno de promiſſione Dei confirmatur. Deinde à legatis Babylonis ſalutatus, ſuperbè illis ſuos theſauros oſtentat: quam ob rem per Jeſchahhjam graviter objurgatur: & de direptione opum, ſuorumq; captivitate præmonetur: cui ſuccedit Menaſche.

1 Diebus illis ægrotavit Chizkija [a] le-
thaliter: & veniens ad eum Jeſchahh-
ja filius Amotzi propheta, dixit ad e-
um, ſic ait Jehova: da præcepta familiæ
tuæ: nam tu [b] brevi morieris: ac non vives.
2 Quapropter advertens faciem ſuam ad pa-
rietem: oravit Jehovam, dicendo:
3 Obſecro Jehova, recordare jam me con-
tinenter ambulaſſe coram te fideliter & a-
nimo integro, & quod bonum *videtur* in o-
culis tuis feciſſe: flevitque Chizkija fletu
magno.
4 Tum fuit Jeſchahhja nondum egreſſo ex
atrio mediano: ut verbum Jehovæ eſſet ad
eum, edicendo:
5 Revertere & dicito ad Chizkijam anteceſ-
ſorem populi mei, ſic ait Jehova Deus Da-
vidis patris tui: audivi precationem tuam:
vidi lachrymas: ecce ſano te, die tertio aſ-
cenſurus es in domum Jehovæ.
6 Et addam diebus tuis quindecim annos, &
e manu regis Aſſyriæ eripiam te, & civita-
tem hanc: protegamque civitatem hanc
propter me, & propter Davidem ſervum
meum.
7 Tum edixit Jeſchahhja: ſumite palatham fi-
cuum: quam ſumentes impoſuerunt ulceri
illius. ita revaluit.
8 Dicente verò Chizkija ad Jeſchahhjam:
quod eſt ſignum Jehovam ſanaturum eſſe
me, & me aſcenſurum die tertio in domum
Jehovæ?
9 Dixit Jeſchahhja; hoc ipſum tibi *eſto* ſignũ
a Jehova, facturum eſſe Jehovam: rem quã
locutus eſt: abeátne iſta umbra decem gra-
dibus an retrocedat decem gradibus?
10 Cui dixit Chizkija: levius *eſſet* umbrã de-
clinare decem gradibus: non: ſed retro-
cedat umbra iſta decem gradibus.
11 Quapropter cùm inclamaſſet Jeſchahhja
Propheta Jehovam: reduxit umbram illam
iiſdem gradibus, quibus deſcenderat in ſo-
lario Achazi decem gradibus.
12 Tempore illo miſit Berodach Baladan fi-
lius Baladanis, rex Babyloniæ literas cum
munere ad Chizkijam: audierat enim æ-
grotaſſe Chizkijam.
13 Ad quos intentus Chizkija, oſtendit eis
totum gazophylacium ſuum: argentum, &
aurum, & aromata ac oleum præſtantiſſi-
mum, & domũ vaſorum ſuorũ: deniq; quic-
quid inveniebatur in theſauris ſuis: non fuit
quicquam quod non oſtenderet eis Chizki-
ja in domo ſua & in tota ditione ſua.
14 Quapropter ingreſſus Jeſchahhja prophe-
ta ad regem Chizkijam: dixit ad eum: quid
dixerunt homines illi, & unde venerunt
ad te? cui dixit Chizkija, e terra longin-
qua venerunt, Babylone.
15 Iterum dicenti, quid viderunt domi tuæ?
dixit Chizkija quicquid *eſt* domi meæ vide-
runt: non fuit quicquam quod non oſtende-
rim eis in theſauris meis.
16 Tum dixit Jeſchahhja ad Chizkijam: audi
verbum Jehovæ.
17 Ecce dies venturi ſunt, quibus deportabitur
quicquid *eſt* domi tuæ, & quod recondide-
runt majores tui uſque in diem hunc, in Ba-
byloniam: non relinquetur quicquam, ait
Jehova.
18 De filiis etiam tuis, qui prodibunt ex te,
quos geniturus es, aſſument: ut ſint aulici
in palatio regis Babyloniæ.
19 Dixit verò Chizkija ad Jeſchahhjam: bo-
num *eſt* verbum Jehovæ quod locutus es:
præterea dixit: nónne? quandoquidem pax
& ſtabilitas futura eſt diebus meis.
20 Reliquæ autem res Chizkijæ & tota forti-
tudo ejus: utque fecit piſcinam, & aquæ
ductum, quo induxit aquam in civitatem:
nónne ſunt ſcripta in libro Chronicorum re-
gum Jehudæ?
21 Tandem cùm occubuiſſet Chizkija cum
patribus ſuis: regnavit Menaſche filius e-
jus pro eo.

Caput XXI.

Menaſche omnium peſſimè ſe in regno gerente, Deus per prophetas ſuos, illius domui & regno excidium denunciat: cui mortuo ſuccedit Amon filius, patri in malo ſimilis, quo per conſpirationem ſublato ad regnum aſſumitur filius Joſchija.

1 Natus duodecim annos Menaſche
cùm regnare inciperet, quinquaginta
quinq; annis regnavit Jeruſchalaimis:
cujus matri nomen Chephtzi-Ba.
2 Qui fecit quod malum *videtur* in oculis Je-

 hovæ:

9 *A Jehova*] i. non ex me profectũ ſed a Jehova.
[*Decem*] pariter retrocedente ſole: ſynecdoche, ut apparet ex Jeſchahhja 38.8.
10 *Declinare*] i. uno momento in decimum gradum abripi.
11 *Reduxit*] ſed dies qui duodenas horas continebat vigintiduarum effectus eſt.
12 *Miſit*] ad inquirendum prodigium prout obſervatum fuerat a Chaldæis 2. Chron. 32.31.
d *qui & Merodach* Jeſch. 39.1.
Rex Babyloniæ] prius fiduciarius Aſſyriis tandem verò Aſſyriorum & Babyloniorum monarcha effectus eſt.
18 *Sint aulici*] quod completum eſſe legimus infra cap. 24. & 25.
19 *Nónne*] i. nonne bonum & juſtum, affirmandi ratione apud Hebræos uſitata: ſic 1. Schem. 10. 1.
20 *In civitatem*] ut illam hoſtibus intercipere, 2. Chron. 32.3.4. & 30. vers. de hac piſcina vide Nechem. 3.16.
2 *Quinquaginta quinque*] in quibus ſunt captivus in Babylone 2. Chron. 33.11.

7 [illegible] 8 *Quod eſt*] [illegible] jam vero [illegible] promiſſum.

hovæ: ſecundum abominationes illarum
gentiū quas expulerat Jehova a conſpectu
Jiſraëlitarum.
3 Nam [b] rurſus ædificavit excelſa quæ [c] per-
diderat Chizkija pater ipſius: erexitq́; alta-
ria Bahhali, ac fecit lucum, quemadmodum
fecerat [d] Achab rex Jiſraëlis, & incurvans
ſe toti exercitui cœlorum, coluit ea.
4 Etiam extruxit altaria in domo Jehovæ: de
qua dixerat Jehova: Jeruſchalaimis collo-
cabo [e] nomen meum.
5 Extruxit, inquam, altaria toti exercitui cæ-
lorum: in [f] duobus atriis domus Jehovæ.
6 Prætereà traduxit filium ſuum per ignem:
præſtigiisque & conjectationibus uſus eſt: &
inſtituit pythonem & ariolos: [c] plurimum fe-
cit quod malum *videtur* in oculis Jehovæ
provocando eum.
7 Et collocavit cum ſculptili lucum quem
paraverat in domo de qua dixerat Jehova
ad Davidem & ad Schelomonē filium ejus:
‖ in domo hac & Jeruſchalaimis quæ elegi
præ omnibus *locis* tribuum Jiſraëlis, collo-
cabo nomen meum in ſeculum.
8 Neque deinceps [d] faciam ut erret pes Jiſ-
raëlitarum ab hac terra quam tradidi majo-
ribus eorum: ſi modò [e] obſervanter fece-
rint omnino prout præcepero eis: & ſecun-
dum totam legem quam præcepit eis ſervus
meus Moſche.
9 At non auſcultarunt; nam fecit Menaſche
ut aberrarent, faciendo quod malum eſt
amplius quàm gentes, quas perdiderat Je-
hova a conſpectu Jiſraëlitarum.
10 Quamvis loqueretur Jehova per ſervos ſu-
os prophetas, dicendo:
11 Propterea quòd fecit Menaſche rex Jehudę
abominationes iſtas: pejora egit omnibus
quæ fecerunt Emoræi qui anteceſſerant e-
um: & ad peccandum induxit etiam Jehu-
dam in ſtercoreis diis ſuis:
12 Idcirco ſic ait Jehova Deus Jiſraëlis: ecce
ego inducturus ſum malum ſuper Jeruſcha-
laima & Jehudam: quod quiſquis audierit,
[f] tinnient ambæ aures ejus.
13 Extenſurus enim ſum ſuper Jeruſchalaima
[g] regulam Schomronis, & perpendiculum
[h] domus Achabi: & [i] abſterſurus ſum Jeruſ-
chalaima, ut qui abſtergere ſolet gabatam:
abſtergit, deinde ſubvertit [f] eam in os.
14 Et deſerens reſiduum poſſeſſionis meæ,
tradam eos in manum hoſtium eorum: ut
ſint prædę & conculcationi omnibus hoſti-
bus ſuis.
15 Quandoquidem fecerunt quod malum *vi-
detur* in oculis meis, & provocarunt me: in-
de a die quo egreſſi ſunt majores eorum ex
Ægypto uſque in diem hunc.
16 Inſuper etiam ſanguinem innoxium fudit
Menaſche quamplurimum: uſque adeò ut
impleret Jeruſchalaima a confertim: præter
peccatum ſuum quo ad peccandum indux-
it Jehudam, ut faceret quod malum *videtur*
in oculis Jehovæ.
17 Reliquæ autem res Menaſchis & quicquid
fecit, peccatumque ejus quo peccavit, non-
ne ſunt ſcripta in libro Chronicorum re-
gum Jehudæ?
18 Tandem cùm occumbens Menaſche cum
patribus ſuis, ſepeliretur in horto domus
ſuæ, in horto Hhuzzæ: regnavit Amon filius
ejus pro eo.
19 Natus viginti duos annos Amon cùm re-
gnare inciperet, duobus annis regnavit Je-
ruſchalaimis: cujus matri nomen Meſchul-
lemeth filia Charutzi e [a] Jotba.
20 Qui fecit quod malum *videtur* in oculis
Jehovæ: quemadmodum fecerat Menaſche
pater ejus.
21 Ambulavit enim in tota illa via, qua am-
bulaverat pater ejus: & colens ſtercoreos
deos quos coluerat pater ipſius, incurvavit
ſe eis.
22 Et derelinquens Jehovam Deum majorum
ſuorum, non ambulavit in via Jehovæ.
23 Conſpiraverunt autem ſervi Amonis con-
tra eum: & morte affecerunt regem ſuum
in domo ejus.
24 Percuſſit verò populus regionis omnes
qui conſpiraverant contra regem Amonē:
& regem conſtituerunt populus regionis
Joſchijam filium ejus pro eo.
25 Reliquæ autē res Amonis quas fecit, non-
ne ſunt ſcriptæ in libro [a] Chronicorum re-
gum Jehudæ?
26 Quem ſepelivit in ſepulchro ejus, in horto
Hhuzzæ: & regnavit Joſchija filius ejus pro
eo.

Caput XXII.

Joſchijæ domūs Dei inſtaurationem urgente, ſummus ſacerdos librum legis authenticum nactus ad regem mittit: cujus lectione perculſus Deum conſulit: a quo ſententiam de regni excidio accepit, & executio ejus propter obſequium regis, poſt mortem illius rejicitur.

1 Natus octo annos Joſchija cùm re-
gnare inciperet, uno & triginta annis
regnavit Jeruſchalaimis: cujus matri
nomen Jedida filia Hhadajæ [f] Botzkathæ.
2 ‖ Qui fecit quod rectum *videtur* in oculis Je-
hovæ: ambulans omnino in via Davidis pa-
tris ſui, neque recedens dextrorſum aut ſi-
niſtrorſum.
3 Fuit autem anno decimo octavo [f] regis Jo-
ſchijæ: ut mitteret rex Schaphanem filium
Atzaljæ filii Meſchullami ſcribam, in do-
mum Jehovæ, dicens:
4 Aſcende ad Chilkijam ſacerdotem ſum-
mum, ut abſolvat *optare* pecuniam inferen-
dam in domum Jehovæ: quam collegerunt
[f] cuſtodes liminis ejus, a populo:
5 Et tradant eam in manum curatorum ope-
ris, qui præfecti ſunt in domo Jehovæ: ut tra-
dant eam opificibus qui *ſunt* in domo Je-
hovæ, ad curandum labem domus:
6 Fabris & ſtructoribus & cæmentariis: tum
ad comparandum ligna, & lapides cæſos,
ad curandum domum.
7 Veruntamen non ſubducebatur [f] cum illis
ratio pecuniæ traditæ in manum illorum:
nam fideliter agebant.
8 [f] Tum dixit Chilkija ſacerdos ſummus ad
Schaphanem ſcribam: [f] librum legis inve-
ni in domo Jehovæ: tradiditque Chilkija li-
brum ipſum Schaphani, qui legit illum.
9 Cumq́; veniens Schaphan ſcriba ad regem,
reta-

a Heb. *in conſpectu* [illegible]

a Heb. *a facie fi-
liorum Jiſraëlis.*
b Heb. *reverſus
eſt & ædificavit.*
3 *Perdiderat*] ſu-
pra 18. 4.
Achab] 1. Reg. 16.
32. 33.
4 *Nomen meum*]
ſtabiendi ſolii, 1. Reg.
8. 29. & 9. 3.
6 *Duobus atriis*]
populi & ſacerdotū.
c Heb. *multipli-
cavit facere.*

‖ Pſalm. 132.

d Heb. *addam fa-
cere ut erret.*
e Heb. *obſervave-
rint faciendo.*

12 *Tinnient*] vi-
de 1. Sam. 3. 11.
13 *Regulam Schom-
ronis*] i. eodem modo
Jeruſchalaima tra-
ctabo, quo tractavi
Schomronem: Me-
taphora ſumpta ab
architectis.
Domus Achabi] i.
ſicut Achabi gens
deleta eſt, ita horum
familiam prorſus
deleturus ſum:
quod evenit: nam
partim in Tzidkija
& filiis, infra 25. 10.
partim in Jechon-
ia, Jeremiæ 22.
[illegible] Nam Zerubbabel
& ſucceſſores ejus
non per Schelomo-
nem, ut reliqui om-
nes, ſed per Nathan-
em a Davide deſcē-
dunt, ut apparet
Luc. 3.
Abſterſurus] cives
regni Judaici, ut ſor-
des patinæ profundi-
oris abſtergendo, &
penitus regnum ſub-
vertendo. vide com-
plementum Jirmeja
[illegible]
f Heb. *in faciem ſu-
am.*
[illegible]
17 *Quicquid fecit*]
[illegible] captivitatem,
[illegible] de quibus vide
2. Chr. 33. à verſu 11.

perinde regi retuli ac dixiſſet, conflave-
runt ſervi tui pecuniam illam quæ inventa
fuit in domo, & tradiderunt eam in manum
curatorum operis, qui præfecti ſunt in domo
Jehovæ.
10 Indicavit Schaphan ſcriba regi dicendo:
librum tradidit mihi Chilkija ſacerdos: le-
gitque eum Schaphan coram rege.
11 Fuit autem cùm audiret rex verba libri le-
gis ut laceraret veſtimenta ſua.
12 Et præcepit rex Chilkijæ ſacerdoti, &
Achikamo filio Schaphanis, & Hhacbori
filio Micajæ, & Schaphani ſcribæ, ac Hhaſajæ
miniſtro regis, dicendo:
13 Ite, conſulite Jehovam pro me & pro po-
pulo, nempe pro toto Jehuda, ſuper verbis
libri hujus qui inventus eſt; nam magnus æ-
ſtus eſt iræ Jehovæ, quæ accenſa eſt in nos:
eò quòd non auſcultarunt patres noſtri ver-
bis legis hujus, ut facerent omnino prout
præſcriptum eſt nobis.
14 Itaq; abiit Chilkija ſacerdos, & Achikam
& Hhacbor & Schaphan, & Hhaſaja ad
Chuldam propheticiſſam uxorem Schallumi
filii [b] Tikvæ filii Charchaſi veſtiarii: ea e-
nim habitabat Jeruſchalaimis in parte [c] ſe-
cunda ab eo; & allocuti ſunt eam.
15 Ad quos dixit, ſic ait Jehova Deus Jiſraë-
lis: dicite viro qui miſit vos ad me:
16 Sic ait Jehova, ecce inducturus ſum malum
contra locum hunc, & contra habitatores
ejus: omnia verba iſtius libri, quem legit
rex Jehudæ:
17 Propterea quòd dereliquerunt me, & ado-
leverunt diis alienis, ut irritarent me omni
opere manuum ſuarum: ideò accenſa ma-
nebit æſtuans ira mea in locum hunc, & non
extinguetur.
18 De rege verò Jehudæ, qui miſit vos ad cō-
ſulendum Jehovam, ſic dicitote ad eum: ſic
ait Jehova Deus Jiſraëlis: tu qui audiviſti
verba iſta,
19 Quia mollitus eſt [a] animus tuus, & demi-
ſiſti te a facie Jehovæ, cùm audiviſſes ea quæ
locutus ſum contra locum hunc, & contra
habitatores ejus, fore in deſolationem & in
maledictionem: & lacerans veſtimenta tua
fleviſti coram me; ideò etiam ego exaudivi:
dictum Jehovæ.
20 Propterea ecce ego faciam ut aggrege-
ris ad patres tuos, & aggregeris ad ſepul-
chra tua [f] in pace: ut non videant oculi tui
totum illud malum quod ego inducturus
ſum contra locum hunc: qui retulerunt re-
gi rem.

CAPUT XXIII.

*Joſchija cum toto populo fœdus cum Deo reno-
vat: Templum & regionem ab idololatria repurgat:
idololatras autem caſtigat: prædicta Jarobbha-
mi ſibi ab altari ergo primo complet: Dei cultum
fideliſſimè reſtituit: tandem in bello contra Ægyp-
tium temerè ſuſcepto occiditur: cui Joachaz filius
imperio ſuccedens ab eodem Ægyptio vinctus ab-
ducitur, Jehojakimo fratre ei ſubſtituto, & tribu-
tario facto.*

1 Cùm itaque miſiſſet rex, qui congrega-
rent ad ſe omnes ſeniores Jehudæ &
Jeruſchalaimorum.
2 Aſcendit rex in domum Jehovæ & omnes
viri Jehudæ, omnesque habitatores Jeru-
ſchalaimorum cum eo: cùm ſacerdotes,
tùm prophetæ ac totus populus a minimo
uſque ad maximum: & legit [a] ipſis audien-
tibus omnia verba libri fœderis, qui inven-
tus fuerat in domo Jehovæ.
3 Deinde ſtans rex ad [f] columnam ſuam pe-
pigit fœdus coram Jehova, ſe ſecuturos Je-
hovam, & obſervaturos præcepta ejus & te-
ſtimonia ejus ac ſtatuta ejus ex toto corde
& ex toto animo: præſtando verba fœderis
illius, quæ ſcripta ſunt in libro illo: cui [f] ad-
ſiſtebat totus populus in ipſo fœdere.
4 Tunc præcepit rex Chilkijæ ſacerdoti ſum-
mo & ſacerdotibus ſecundariis ac cuſtodi-
bus liminis: ut efferrent e templo Jehovæ
omnia illa inſtrumenta quæ parata fuerant
Bahhali & luco, totiq; exercitui cœlorum:
quæ combuſſit extra Jeruſchalaima, in agris
Kidronis, quorum pulverem deportari cura-
vit [f] Beth-Elem.
5 Præterea abolevit [f] atratos, quos conſtitu-
erant reges Jehudæ ut eorū quiſque adole-
ret in excelſis per civitates Jehudæ, & ambi-
tum Jeruſchalaimorum; ſimiliter eos qui a-
dolebant Bahhali, Soli & Lunæ ac [b] plane-
tis, denique toti exercitui cœlorum.
6 Exportavit etiam [f] lucum e domo Jehovæ
extra Jeruſchalaima ad torrentem Kidro-
nem, quem comburens ad torrentem Ki-
dronem comminuit in pulverem: [f] & pro-
jecit pulverem ejus ſuper ſepulchrum [f] illo-
rum popularium.
7 Et deſtruxit [c] lupanaria quæ *erant* in domo
Jehovæ: ubi mulieres texebant [f] ædiculas
ad lucum.
8 Inſuper adductis omnibus ſacerdotibus [f] e
civitatibus Jehudæ, polluit excelſa ubi ado-
leverant ſacerdotes iſti [f] a Gebahho [f] Beer-
ſchebahhum uſque: & deſtruxit etiam ex-
celſa portarum, [f] *etiam* quod erat ad oſtium
portæ Jehoſchuhhæ præfecti urbis, quod
erat ad ſiniſtram cujuſque *intrantis* portam
civitatis.
9 Veruntamen [f] non offerunt [f] ſacerdotes il-
li excelſorum in altari Jehovæ Jeruſchalai-
mis: [f] ſed comedunt azymos panes inter
fratres ſuos.
10 [f] Polluit etiam Tophethum quod eſt [f] in
valle filii Hinnomi ne traduceret quiſquam
filiū ſuum aut filiam ſuā per ignem Moleco.
11 [f] Abolevit quoq; equos illos quos poſue-
rant reges Jehudæ Soli ab ingreſſu in do-
mum Jehovæ, in [d] domum Nethan-Meleci
aulici, quæ *erat* in ipſis ſuburbiis: [f] currus au-
tem Solis combuſſit igni.
12 Et altaria quæ *erant* [f] ſuper tectum cœna-
culi Achazi quæ fecerant reges Jehudæ: ſe-
tiam altaria quæ fecerat Menaſche in duo-
bus atriis domus Jehovæ deſtruxit rex: qui-
bus abreptis inde, projecit pulverem eorum
in torrentem Kidronem.

a Heb. ſicut ſe habebat [illegible]
b [illegible] vide ſuprà 11.14.
[illegible] per-
ſeriùs [illegible]
opere, [illegible]
docent.
4 *Beth-Elem*] [illegible]
comportatis [illegible]
ſordibus locum il-
lum quem Jiſraëlitæ
ſacrum habuerant ir-
ſignibus ſpoliatum [illegible]
rebat ex [illegible]
regno Jehudæ [illegible]
temporibus Abijæ,
2. Chron. 13. 19.
5 *Atratos*] id eſt,
ſacrificulos palliis
veſtibus indutos, ex
ſuperſtitioſo ritu.
b vel, ſignis cœle-
ſtibus.
6 *Lucum*] a Menaſ-
che conſtitutum, ſu-
prà 21. 7.
Illorum popularium] videlicet Idolo-
latrarum: in deteſta-
tionem idololatriæ
cui adhæſerant, &
contaminationem
ſepulchrorum in ex-
emplum vivis.
c Heb. *domos* [illegible]
toriorum.
7 *Ædiculas*] id
eſt, ſacella textilia.
8 *Ex civitatibus*] id
eſt, excelſis quæ in
ſingulis civitatibus
erant, ut ab idolola-
tria deſiſterent &
Deum colerent.
A Gebahho] qui
tunc temporis erat
terminus regni Ju-
daici ſeptentrionā-
lis in Binjamine: vide
1. Reg. 15. 22.
Beer-ſchebahhum]
terminus meridianus
Judic. 20. 1.
Etiam quod] q. d.
ſine diſcrimine pri-
vata & publica, po-
pularium & regnique
idola abſtulit.
9 *Non offerunt*]
id eſt, abdicati ſunt
ipſi, & tota ipſorum
poſteritas a ſacro
miniſterio: vide Je-
chezkel 44. 10. & ſe-
quentibus.
Illi ſacerdotes] qui
e genere Aharonis
ſunt, ſed peregrino
cultu ſe contamina-
verant.
Sed comedunt] id
eſt, ſunt eodem jure
poſt reſipiſcentiam,
quo qui, corporis vi-
tio laborabant, Le-
vitici 21. 17. & ſe-
quentibus. ſumma
eſt, Joſchijam leniore
judicio erga ſacerdo-
tes uſum eſſe, cùm et
genere Levitico [illegible]
ſigna ediderat: ut in
[illegible] & Ebiathare, 1. Reg.
[illegible] correptione ſtatuerat.

cerent, in quo Dei ſeveritas & manifeſta ſua miſericordia [illegible]
Aharonis perſona Deut. 9. 20. ſed & in Korachi, Num. 26. 11. [illegible]
2. 26. [illegible] graviùs [illegible] publica correptione ſtatuerat.
10 *Polluit*] id eſt, religionem idololatriæ [illegible], ſic deinceps. *In
valle*] vide Joſ. 15. 8. 11 *Abolevit*] [illegible] d. Heb. *cubiculum*
[illegible] *Currus*] ipſi dicatos. 12 *Super
tectum*] [illegible] exercitum cœlorum, Jirmeja 19. 13. & Tzephan. 1.
[illegible]

[illegible] 2.Reg.11.7.
13 *Ad dexteram*] [illegible] verſus.
Montis corrumpentis] i. olivarum, qui à fructu mõs Miſchath unctionis dicebatur: hic verò per antonomaſiam mons Maſchchith i. corrumpentis propter idololatriam vocatur, ut apud Hoſchehham Beth-Aven pro Beth-El 4.15.
§ 1.Reg.12.

§ Ibidem 13.2.

18 *Qui venerat*] & ſe cum eo ſepeliri juſſerat, 1.Reg.13.32.

20 *Omnes ſacerdotes*] non divinitus vocatos ſed ex inſtitutione Jarobhhami factos, 1.Reg.12.31.

22 *A diebus judicum*] [illegible] illis non annumeratis: ideò in 2. Chron.35.18. Schemuel tantum qui eorum ultimus fuit nominatur: q. d. à conſtituto regno nullus fuit qui tanta ſedulitate populum, ſacerdotes, & ſe ipſum præparaverit ad celebrandum Paſcha, impuritatem omnẽ amovendo, & fœdus Dei renovando, denique Eccleſiæ diſciplinam ſeveriſſimè [illegible] gradu.

13 § Item excelſa quæ *erant* in conſpectu Je-
ruſchalaimorum, quæ *erant* ad dexteram
montis corrumpentis, quæ ædificaverat
Schelomo rex Jiſraëlis, Hhaſchtoretha ab-
ominationi Tzidoniorũ, & Cemoſcho abo-
minationi Moabitarum, & Milcomo abo-
minationi Hhammonitarum: polluit rex.
14 Et confractis ſtatuis ac ſucciſis lucis ea-
rum: implevit loca earum oſſibus hominum.
15 ‖ Quin-etiam altare illud quod *erat* Beth-
Ele, excelſum illud quod fecerat Jarob-
hham filius Nebati quo ad peccandum in-
duxit Jiſraëlem, etiam altare illud, & excel-
ſum illud deſtruxit: & comburens excelſum
comminuit in pulverẽ, & combuſſit lucum.
16 Cùm aſpiciens Joſchija, vidiſſet ſepulchra
illa quæ ibi erant in monte, & mittens acce-
piſſet oſſa ex ipſis ſepulchris, & comburens
in illo altari polluiſſet ipſum: § ſecundum
verbum Jehovæ quod proclamaverat vir il-
le Dei, qui prædixerat res iſtas.
17 Dicente autem, quid ſibi vult monumen-
tum hoc quod ego video? dixerunt ad eum
homines illius civitatis: hoc ſepulchrum *eſt*
illius viri Dei qui veniens e Jehuda prædix-
erat res iſtas, quas feciſti contra hoc altare
Beth-Ele.
18 Qui dixit, ſinite illud: ne quis commoveto
oſſa ejus: ſic eripuerũt oſſa ejus, cum oſſibus
illius prophetæ, qui venerat e Schomron e.
19 Atq; adeò omnes domos excelſorum, quæ
erant in civitatibus Schomronis, quas fece-
rant reges Jiſraëlis irritando *Jehovam* amo-
vit Joſchija: ac fecit illis ſecundum omnia
facta quæ fecerat Beth-Ele.
20 Et mactavit omnes ſacerdotes excelſo-
rum, qui *erant* ibi, ſuper ipſa altaria, combuſ-
ſitq; oſſa hominum in eis: deinde reverſus
eſt Jeruſchalaima.
21 Tum præcepit rex toti populo dicendo:
celebrate Paſcha Jehovæ Deo veſtro: prout
ſcriptum eſt in libro fœderis hujus.
22 Quamvis non celebratum fuerit ſimile
Paſchati huic a diebus judicum qui judica-
runt Jiſraëlem: & ullis diebus regum Jiſraë-
lis aut regum Jehudæ,
23 Ut decimo octavo anno regis Joſchijæ ce-
lebratum eſt Paſcha iſtud Jehovæ Jeruſcha-
laimis.
24 Atq; etiam pythones, & ariolos & imagi-
nes ac ſtercoreos deos, & omnes abomina-
tiones quæ conſpiciebantur in terra Jehu-
dæ & Jeruſchalaimis ſuſtuliſſet Joſchija: ut
præſtaret verba legis ſcripta in libro quẽ in-
venerat Chilkija ſacerdos in domo Jehovæ
25 Et ſimilis ei non fuiſſet ante ipſum rex, qui
reverteretur ad Jehovam ex toto corde ſuo,
& ex toto animo ſuo, totisq; viribus ſuis, om-
nino ſecundum legem Moſchis: nec poſt
eum extiterit ſimilis ei:
26 Attamen non eſt reverſus Jehova a furore
iræ ſuæ maximo, quo accenſa erat ira ejus
in Jehudã: propter omnia irritamenta qui-
bus irritaverat eum Menaſche.
27 Sed dixit Jehova: etiam Jehudam amove-
bo a facie mea, quemadmodum amovi Jiſ-
raëlem: & ſpernam civitatem hanc quam
elegeram, Jeruſchalaima: etiam domum
hanc de qua dixeram: erit nomen meum ibi.
28 Reliquæ autem res Joſchijæ & omnia quæ
fecit nónne ſunt ſcripta in libro Chronico-
rum regum Jehudæ?
29 Diebus ejus aſcendebat Parhho-Neco rex
Ægypti contra regem Aſſyriæ ad flumen
Euphratis: cumque proceſſiſſet rex Joſchija
obviam illi, morte affecit eum Megiddun-
te, cùm vidiſſet ipſum.
30 Quem mortuum imponentes currui ſervi
ejus Megiddunte abduxerunt eum Jeruſ-
chalaima, & ſepeliverunt eum in ſepulchro
ipſius: accipiensq; populus terræ Jehoa-
chazum filium Joſchijæ, unxerũt eum, con-
ſtituentes eum regem loco patris ſui.
31 Natus viginti tres annos Jehoachaz cùm
regnare inciperet tribus menſibus regnavit
Jeruſchalaimis: cujus matri nomen Chamu-
tal filia Jirmejæ e Libna.
32 Qui fecit quod malum videtur in oculis Je-
hovæ: omnino prout fecerant majores ejus.
33 Quem vinciri juſſit Parhho-Neco Riblæ
in regione Chamatæ ne regnaret Jeruſcha-
laimis: & impoſuit mulctã regioni ejus cen-
tenûm talentorum argenti, & talenti auri.
34 Et regem conſtituit Parhho-Neco Eljaki-
mum filiũ Joſchijæ pro Joſchija patre ejus,
immutans nomen ejus in Jehoiakimum: Je-
hoachazo verò aſſumpto abiit in Ægyp-
tum: ubi mortuus eſt.
35 Deinde illud argentum & aurum dabat
Jehojakim Parhhoni: ſed taxabat habita-
tores terræ, ut daret pecuniam illam ex
præſtituto Parhhonis: ab unoquoq; pro æ-
ſtimatione ſua exigebat argentum illud &
aurum: a populo inquam terræ, ut daret Par-
hhoni-Neconi.

CAPUT XXIIII.

Jehojakimo perſeverante in peccatis: Babylonius a Deo immittitur, qui eum ſibi tributarium reddit. & deinde rebellantem perdit. Cui mortuo Jehojacim filius ſuccedens æquè pravus ad deditionem a Babylonio cogitur: qui ipſum cum præcipuis ſpoliat, & captivorum numero in Babyloniam abducit: Tzidkija rege ſuffecto.

1 NATUS viginti quinq; annos Jehoja-
kim cũ regnare inciperet, undecim
annis regnavit Jeruſchalaimis: cujus
matri nomẽ Zebudda filia Pedajæ e Ruma.
2 Cùm autem faceret quod malum *videtur*
in oculis Jehovæ: omnino prout fecerant
majores ipſius:
3 Diebus ejus aſcendit Nebucadnetzar rex
Babyloniæ: cui cùm fuiſſet Jehojakim ſer-
vus tribus annis, poſteà averſus rebellavit
contra eum.
4 Quam ob rem immiſit Jehova contra eum
turmas Chaldæorum, & turmas Syrorum,
turmasq; Moabitarum, ac turmas Hham-
monitarum: immiſit inquam, eas contra Je-
hudam ad perdendum eum: ſecundum ver-
bum Jehovæ quod locutus fuerat per ſer-
vos ſuos prophetas.
5 Enimverò ex præſtituto Jehovæ id fiebat
contra Jehudam, ut amoveret *eum* a facie
ſua: b propter peccata Menaſche, omnino ju-
xta quæ fecerat Menaſche.

caſtra Nebucadnetzari conſtantia his gentibus. [illegible]
Deut.31 & 32 [illegible] 21.1 [illegible] Chaldæi [illegible]
& 15, cum ſeq. a Heb. [illegible] b Heb. propter [illegible]
[illegible] Gen.3.23 & Jud.18.31. [illegible]
16, vide Jum.22,17.

6 Nam etiam ſanguinem innoxium effunde-
bat, adeò ut impleret Jeruſchalaima ſan-
guine innoxio: ideo noluit Jehova condo-
nare.
7 Reliqua autem rei Jehojakimi & omnia
quæ fecit: nonne ſunt ſcripta in libro Chro-
nicorum regum Jehudæ?
8 Tandem occumbente Jehojakimo cum pa-
tribus ſuis: regnavit [a] Jehojacin filius ejus
pro eo.
9 Poſteà [b] non perrexit ultrà rex Ægypti pro-
cedere e regione ſua: cùm cœpiſſet rex Ba-
byloniæ a flumine Ægypti, uſque ad fluvium
Euphratis quicquid fuerat regis Ægypti.
10 Natus octodecim annos Jehojacin cùm
regnaret, [c] tribus menſibus regnarat Jeruſ-
chalaimis (cujus matri nomen Nechuſchta
filia Elnathanis e Jeruſchalaimis.)
11 Et fecerat quod malum videtur in oculis
Jehovæ: omninò prout fecerat pater ejus.
12 Quo tempore aſcenderũt ſervi Nebucad-
netzari regis Babyloniæ Jeruſchalaima: ut
veniret civitas in obſidionem.
13 Cumq; veniſſet Nebucadnetzar rex Ba-
byloniæ ad ipſam civitatem: ſervis ejus ob-
ſidentibus eam:
14 Prodiit Jehojacin rex Jehudæ ad regem
Babyloniæ, ipſe cum matre ſua, ſervi quo-
que ejus & præfecti ejus cum aulicis ejus:
quem cepit rex Babyloniæ anno octavo re-
gni ſui.
15 Et depromptis inde omnibus theſauris
domus Jehovæ, & theſauris domus regis:
[d] decerpſit omnia inſtrumẽta aurea quæ fe-
cerat Schelomo rex Jiſraëlis pro templo Je-
hovæ: quemadmodum [e] prædixerat Jeho-
va.
16 Et deportavit rex [f] e totis Jeruſchalaimis
cùm omnes præfectos, tum omnes valen-
tes robore, [g] decies mille captivos, omneſq;
fabros lignarios & fabros ferrarios: nihil
relictum eſt præter tenuem populum ter-
ræ.
17 Deportavit enim Jehojacinem in Babylo-
nem: & matrem regis & fœminas regis, &
aulicos ejus, & [h] potentiores regionis: [i] re-
legavit Jeruſchalaimis in Babyloniam:
18 Omnes quoque viros ſtrenuos ſepties mil-
le, & fabros lignarios ac ferrarios mille: om-
nes robuſtos bellatores: deduxit rex Baby-
loniæ captivos in Babyloniam.
19 Conſtituitque rex Babyloniæ Mathanjam
[k] patruum illius regem loco illius: cujus no-
men immutavit in Tzidkijam.

Caput XXV.

Tzidkija improbo contra Babylonium rebellante, Jeruſchalaima a Chaldæis obſidentur, occupantur, & rex fugiens intercipitur: cujus filii eo præſente jugulantur: ipſe verò excæcatus & vinctus in Babyloniam abducitur. Templum, regia & omnia magnifica ædificia igne abſumuntur, mœnia urbis diruuntur, populi pars abducitur: pars tenuior ad colendam terram Gedaljæ committitur: theſauri & res pretioſæ ſacræ auferuntur: primarii occiduntur: reliquiæ occiſo Gedalja Ægyptum petunt. Tandem Jehojacin anno 37. captivitatis ſuæ a ſucceſſore Nebucadnetzaris ad regiam dignitatem in aula ipſius evehitur.

1 [1] NATUS autem unum & viginti annos Tzid-
kija cùm regnare inciperet, unde-
cim annis regnavit Jeruſchalaimis:
cujus matri nomen Chamutal filia Jirmejæ
e Libna.
2 Qui fecit quod malum videtur in oculis Je-
hovæ: omninò prout fecerat [2] Jehojakim.
3 Cumque ſecundum iram Jehovæ fieret Je-
ruſchalaimis, & in Jehuda: adeò ut abjice-
ret eos a facie ſua: & rebellaret Tzidkija
contra [3] regem Babyloniæ:
4 Fuit anno nono regni illius, menſe decimo,
die decimo menſis: ut adveniens Nebucad-
netzar rex Babyloniæ, ipſe cum omnibus
copiis ſuis contra Jeruſchalaima, caſtra fa-
cerent juxta ea extruentes contra ea pro-
pugnacula circumquaque.
5 Sic venit civitas in obſidionem: uſque ad
undecimum annum regis Tzidkijæ.
6 Cujus nono die [a] quarti menſis, cùm invalu-
iſſet fames in civitate: adeò ut non eſſet
panis populo regionis:
7 Et [7] perrupta eſſet civitas, [*] omnibus bel-
latoribus abeuntibus nocte illa, viâ [*] portæ
inter duplicem murum, quæ erat juxta hor-
tum regis: Chaldæis contra obſidentibus ci-
vitatem circumquaque: abiit etiam rex viâ
campeſtrium.
8 Sed perſecutæ copiæ Chaldæorum regem,
aſſecutæ ſunt eum in campeſtribus Jeri-
chuntis: cùm omnes copiæ ejus diſperſæ eſ-
ſent ab eo.
9 Et prehendentes regem deduxerunt eum
ad regem Babyloniæ [9] Riblam: ubi [b] tule-
runt de eo ſententiam.
10 Ex qua filios Tzidkijæ jugularunt ante o-
culos ejus: deinde oculos Tzidkijæ excæca-
vit, & vinctum numellis chalybeis deduxe-
runt in Babyloniam.
11 Deinde menſe quinto ſeptimo die menſis,
ipſo decimonono anno regis Nebucadnet-
zari regis Babyloniæ: ingreſſus Nebuzar-
Adan præfectus ſatellitum ſervus regis Ba-
byloniæ Jeruſchalaima:
12 Combuſſit domum Jehovæ & domum re-
gis: etiam omnes domos Jeruſchalaimorũ:
id eſt, omnes domos magnatum combuſſit
igne.
13 Et muros Jeruſchalaimorum circumqua-
que: deſtruxerunt omnes copiæ Chaldæo-
rum, quæ erant cum præfecto ſatellitum.
14 Reliquum autem populum, eos qui relicti
fuerant in civitate, & defectores qui defe-
cerant ad regem Babyloniæ, & reliquum
vulgi deportavit Nebuzar-Adan præfectus
ſatellitum.
15 Tantùm e tenui populo terræ reliquos fe-
cit præfectus ſatellitum: ut eſſent [c] vinitores
& agricolæ.
16 Præterea columnas æreas quæ erant in do-
mo Jehovæ, & baſes, & lacum æreum qui
erat in domo Jehovæ, fregerunt Chaldæi:
deferentes æs eorum in Babyloniam.
17 [17] Item ollas & hamas & inſtrumenta mu-
ſica, & acerras, & omnia inſtrumenta ærea
quibus miniſtraverant, acceperunt.
18 Item trullas & crateras, [d] quæcunque au-
rea & quæcunque argentea: accepit præ-
fectus ſatellitum:
19 Columnas duas, [h] lacum unum, & baſes

Kk 3 quas

I *Jirmeja* 52.
1 *Natus &c.*] res ipſa docet hunc & duos ſequentes verſus cum ſequentibus conjungendos eſſe.

2 *Jehojakim* frater ejus ex utroque parente.

3 *Regem Babyloniæ*] a quo rex fuerat inſtitutus ſup. 24. 17.

a *Eclipſis quæ ſuppletur ex Jirmejæ* 52.6.

7 *Perrupta*] ab obſidentibus, portâ medianam occupantibus, Jirm. 39. 3.
Omnibus bellatoribus] Tzidkijæ.
Portæ] i. pſeudothyron.

9 *Riblam*] vide ſuprà 23. 33.
b Heb. *locuti ſunt cum eo judicium.*

c Heb. *in vinitores.*

17 *Item ollas*] vide 1. Reg. 6. & 7.
d Heb. *quæ auri auri, & quæ argenti argenti.*

quas fecerat Schelomo pro domo Jehovæ:
non fuit pondus æri omnium vaſorum iſto-
rum.

20 *Corona triũ*] vide 1.Reg 7.16.

20 Octodecim cubitorum erat altitudo co-
lumnæ unius: cui impoſita *erat* corona ærea:
& altitudo ipſius coronæ *erat* trium cubito-
rum, & encarpus ac malogranata ad coro-
nam circumquaque, omnia ex ære: & his ſi-
milia erant columnæ alteri cum encarpo.

21 *Serajam*] de quo 1.Chron.6.14.

21 Item cepit præfectus ſatellitum [d] Serajam
ſacerdotem primarium, & Tzephanjám
ſacerdotem ſecundanum: ac tres cuſtodes
liminis.
22 E civitate verò cepit aulicum unum qui e-
rat præfectus bellatoribus: & quinq; homi-
nes ex [e] intimis regis, qui inventi ſunt in ci-
vitate, & ſcribam primarium exercitus, qui
exercitum conſcribebat e populo terræ: ac
ſexaginta viros e populo terræ qui inventi
ſunt in civitate.

e Heb. *videntibus faciem regis, id eſt, ordinariis miniſtris regis ſic Eſter* 1,14.

23 Hos captos Nebuzar-Adan præfectus ſa-
tellitum deduxit ad regem Babyloniæ Rib-
lam.
24 Quos percutiens rex Babyloniæ, morte
affecit Riblæ in terra Chamathæ: ſic migra-
vit Jehuda e terra ſua.
25 Populo autem illi qui relictus fuerat in ter-
ra Jehudæ, quem reliquerat Nebucadnet-
zar rex Babyloniæ: illis præfecit Gedaljam
filium Achikami filii Schaphanis.
26 ‖ Cumque audiviſſent omnes [f] præfecti co-
piarum ipſi & homines ipſorum, regem Ba-
byloniæ præfeciſſe Gedaljam, venerunt ad
Gedaljam Mitzpam: nempe Jiſchmahhel

‖ *Jirmeja* 40.7.
26 *Præfecti copiarum*] Tzidkijæ, palantes per agros, qui diſperſi fuerant ſuprà ver.7.

filius Netanjæ, & Jochanan filius Karechi
& Saraja filius Tanchumethi [g] Netophathi-
tæ, & [f] Jaazanja filius Mahhachathitæ ip-
ſi cum hominibus ſuis.
27 Quibus jurans Gedalja & hominibus eo-
rum, dixit eis: ne timete [g] ut ſitis ſervi Chal-
dæorum: reſidete in hac terra, & ſervite re-
gi Babyloniorum: ſic bene erit vobis.
28 Fuit verò menſe ſeptimo, ut accedens
Jiſchmahhel filius Netanjæ, filii Eliſcha-
mahhi e ſemine [h] regio, & decem homines
cum eo, percuterent Gedaljam ita ut more-
retur: unà cum Jehudæis & Chaldæis qui
erant cum eo Mitzpæ.
29 Tum ſurgentes totus populus a minimo
uſque ad maximum, etiam præfecti copia-
rum, abiverunt in Ægyptum: metuebant e-
nim a [i] Chaldæis.
30 Poſteà fuit trigeſimoſeptimo anno a de-
portatione Jehojacinis regis Jehudæ, duo-
decimo menſe, [k] vigeſimoſeptimo die men-
ſis: ut efferret [l] Evil-Merodach rex Babylo-
niæ, quo anno regnare cœpit, caput Jeho-
jacinis regis Jehudæ, e carcere.
31 Cum quo locutus eſt bonis *verbis*: & poſu-
it ſolium ejus ſupra ſolium reliquorum re-
gum qui *erant* ſecum in Babylonia.
32 Et mutatis veſtimentis carceris ſui: com-
edebat cibum jugiter coram illo: omni-
bus diebus vitæ ſuæ.
33 Nam cibarium ejus, cibarium juge diſpo-
ſitum fuit ei a rege, [k] demenſum diei cujuſ-
que in diem quemque: omnibus diebus vi-
tæ ejus.

CHRONICORUM

Liber Prior,

PRIORE libro Chronicorum percurrit Hhezra ortum & propagationem gentis Jiſraëliticæ uſq; ad reditum a captivitate Babylonica: Deinde ab hiſtoria Davidis regni rurſus conſtitutionem Reipub. & Eccleſiæ ab eo factam accuratiſſimè deſcribit, uſque ad regnum Schelomonis, id eſt, annum ab orbe condito 2985.

Geneſis Chronicum eſt	2368.	Judicum	299
Exodi	142.	1.Schemuëlis	80
Reliquorum Moſchis	39.	2.Schemuelis	40
Jehoſchuhhæ	17.		

Summa 2985.

CAPUT I.

Majores Noachi inde ab Adamo: & poſteri ejus uſque ad Abrahamum: Abrahami quoq; poſteri uſq; ad Jahhakobum copioſiùs propter hiſtoriam ſacram recenſentur: Et reges ac duces nominatim cõmemorantur, qui Edomæarum agro præfuerunt, uſq; ad Moſchis tempora.

‖ *Gen.*5.

1 ‖ ADAM, Scheth, Enoſch,
2 Kenan, Mahalaleel, Je-
red,
3 Chanoc, Methuſchelach,
Lemec,
4 Noach, Schem, Cham, &

‖ *Gen.*10.

Jepheth.
5 ‖ Filii Jephethi, Gomer, & Magog, & Ma-
dai, & Javan, & Tubal, & Meſchec, & Ti-
ras.
6 Filii autem Gomeri: Aſcheenaz & Di-
phath & Togarma.
7 Filii verò Javanis, Eliſcha, & Tarſchiſcha:
Cittim, & Rodonim.
8 Filii Chami: Cuſch & Mitzrajim, Put, &
Cenahhan.
9 Et filii Cuſchi, Seba, & Chavila, & Sabta,
& Rahhema, & Sabteca: filii verò Rahhe-
mæ, Scheba & Dedan.
10 Præterea Cuſch genuit Nimrodum: is cœ-
pit

pit eſſe potens in terra.
11 Mitzrajim autem genuit Ludæos, & Hha-
namæos, & Lehabæos, & Naphtuchæos:
12 Patruſæos quoque & Caſluchæos, & unde
egreſſi ſunt Peliſchtæi, Caphtoræos.
13 Cenahhan verò genuit Tzidonem primo-
genitum ſuum, & Chethum,
14 Jebuſæum quoque, & Emoræum, & Gir-
gaſchæum,
15 Et Chivvæum, & Hharkæum, & Si-
næum,
16 Et Arvadæum, & Tzemaræum, & Chama-
thæum.
17 Filii Schemi, Hhelam, & Aſchur, & Arpac-
ſchad, & Lud, & Aram, hujus *filii*, Hhutz, &
Chul, & Gether, & Meſchec.
18 At Arpacſchad genuit Schelachum: Sche-
lach verò genuit Hheberum:
19 Hhebero autem editi ſunt duo filii: quo-
rum unius nomen Peleg: quia temporibus
ejus diviſa fuit terra: nomen verò fratris e-
jus Joktan.
20 Qui Joktan genuit Almodadum, & Sche-
lephum, & Chatzar-mavethum, & Jera-
chum,
21 Et Hhadoramum, & Uzalem, & Diklam,
22 Et Hhebalem, & Abimaëlem, & Schebam,
23 Et Ophirem, & Chavilam, & Jobabum: hi
omnes fuerunt Filii Joktanis.
24 ‖SCHEM, Arpacſchad, Schelach,
25 Hheber, Peleg, Rehhu,
26 Serug, Nachor, Terach,
27 Abram, is *eſt* Abraham.
28 FILII Abrahami, Jitzchak, & Jiſch-
mahhel.
29 ‖Hæ *ſunt* generationes eorum: primogeni-
tus Jiſchmahhelis Nebajoch, deinde Kedar,
& Adbeel, & Mibſam,
30 Miſchmahh, & Duma, Maſſa, Chadad, &
Thema,
31 Jetur, Naphiſch, & Kedma: hi *ſunt* filii
Jiſchmahhelis.
32 ‖Filii autem Keturæ concubinæ uxoris A-
brahami: ea peperit Zimranem, & Jokſcha-
nem, & Medanem, & Midjanem, & Jiſchba-
kum, & Schuachum: filii autem Jokſchanis,
Scheba, & Dedan.
33 Filii verò Midjanis, Hhepha, & Hhepher,
& Chanoc, & Abidahh, & Eldahha: omnes
hi *fuerunt* filii Keturæ.
34 ‖Genuit ergo Abraham Jitzchakum: filii
verò Jitzchaki, Hheſav, & Jiſraël.
35 ‖Filii Hheſavi: Eliphaz, Rehhuel, & Jeh- ‖ Gen.36.10.
huſch, & Jahhlam, & Korach.
36 Filii Eliphazi: Teman, & Omar, Tzephi &
Gahhtam, Kenaz, & Thimnahhę *filius* nem-
pe Hhamalek.
37 Filii Rehhuelis: Nachath, Zerach, Scham-
ma, & Mizza.
38 Filii autem Sehhiris, Lotan, & Schobal, &
Tzibhhon, & Hhana: & Diſchon, & Etzer,
& Diſchan.
39 Filii autem Lotanis, Chori & Homam: ſo-
ror verò Lotanis, Timnahh:
40 Filii Schobalis, Hhaljan & Manachath, &
Hhebal, Schephi, & Onam: Filii verò Tzib-
hhonis, Aja, & Hhana.
41 Filii Hhanæ, Diſchon: & filii Diſcho-
nis Chamram, & Eſchban, & Jitran, & Ce-
ran.
42 Filii Etzeris, Bilhan, & Zahhavan, Jahha-
kan: filii Diſchanis, Hhutz, & Aran.
43 Hi autem ſunt reges qui regnaverunt in E-
domæa, ante quàm regnaret rex e filiis Jiſ-
raëlis: Belahh filius Behhoris, cujus civitas
nomine erat Dinhaba.
44 Cumque mortuus eſſet Belahh: regnavit
loco ejus Jobab filius Zerachi e Botzra.
45 Cumque mortuus eſſet Jobab: regnavit
loco ejus Chuſcham, e regione Temanæi.
46 Cumq; mortuus eſſet Chuſcham: regna-
vit loco ejus Hadar filius Bedadis, qui per-
cuſſit Midjanem in agro Moabitarum: cu-
jus civitas nomine *erat* Hhajith.
47 Cumq; mortuus eſſet Hadad: regnavit lo-
co ejus Samla e Maſreka.
48 Cumq; mortuus eſſet Samla: regnavit lo-
co ejus Schaul e Rechobothis fluminis.
49 Cumq; mortuus eſſet Schaul: regnavit lo-
co ejus Bahhal-Chanan filius Hhacboris.
50 Cumq; mortuus eſſet Bahhal-Chanan: re-
gnavit loco ejus Hadad, cujus civitas nomi-
ne Pahhi: nomen verò uxoris ejus Mehe-
tabeel filia Matredis, filia Me-Zahabi.
51 Cumq; mortuus eſſet Hadad: fuerunt du-
ces Edomæorum: dux Timnahh, dux Halja,
dux Jetheth,
52 Dux Aholibama, dux Ela, dux Pi-
non,
53 Dux Kenaz, dux Teman, dux Mibtzar:
54 Dux Magdiel, dux Hhiram; hi *fuerunt* du-
ces Edomæorum.

Schem. Cham. Jephet.

Hhelam, Aschur, Arpacschad, Lud, & Aram. | Cusch, Mizrajim, Put, & Cenahhan. | Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meschec, & Tiras.

Schelach. Hheber. | Hhutz, Chul, Gether, & Meschec. | Nimrod, Seba, Chavila, Sabbeta, Sabteca, & Rahhema. | Ludæi, Hhanamæi, Lehabæi, Naphtuchæi, Patrusæi, Casluchæi, & Caphtoræi. Pelischtæi. | Tzidon, Cheth, Jebusæus, Emoræus, Girgaschæus, Chivvæus, Hharkæus, Sinæus, Arvadæus, Tzemaræus, & Chamathæus. | Aschtenaz, Diphath, & Togarma. | Elischa, Tarschischa, Citim, & Rodanim.

Peleg. Rehhu. Serug. Nachor. Terach. Abraham. tab. 2. | Joktan. Almodad, Scheleph, Chatzar-maveth, Hhadoram, Uzal, Dikla, Hhebal, Abimael, Scheba, Ophir, Chavila, & Jobab. | Scheba, & Dedan.

TABULA II.

Abraham e

Sara uxore Jitzchak | Hagara ancilla Jischmahhel | Ketura concubina.

Hhesav sive Edom, Jahhakob. cap. 2. | Nebajoth, Kedar, Adbeel, Mibsam, Mischmahh, Duma, Massa, Chadad, Tema, Jetur, Naphisch, & Kedma. | Zamran, Jokschan, Medan, Midjan, Jischbak & Schuach.

Eliphaz, Rehhuel, Jehhusch, Jahhlam, & Korach. | Seba, & Dedan. | Hhepha, Hhepher, Chanoc, Abidahh, & Eldahha.

Teman, Omar, Tzephi, Gahhtam, Kenaz, & e Timnahh Hhamalek. | Nachath, Zerahh, Schamma, & Mizza.

TABULA III.

Chorræorum

genitis author Sehhir | status, sub

Lotan soror Timnahh. Schobal, Tzibhhon, Hhana, Dischon. Dischon, Etzer, Dischan.

Chori, Homam. | Hhaljan, Manachath, Hhebal, Tzephi, & Onam. | Aja, Hhana. | Chamran, Eschban, Jitran, & Ceran. | Bilhan, Zahhavan, & Jahhakan. | Hhutz, Aran.

Regibus Chorræis: Belahho, Jobabo, Chuschamo, Hhadado 1., Samla, Schaüle, Bahhal-Chanane, Hadado 2

ducibus Edomæis, occupato regno: Timnahho, Hhalja, Jethetho, Aholibama, Ela, Pinone, Kenazo, Temane, Mibtzare, Magdiele, Hhiramo,

CAPUT II.

Caput II.

Numeratis Jiſraëlis filiis, recenſio poſterorum Jehudæ inſtituitur hoc capite & duobus ſequentibus. In hoc verò nominatim percurſa tantum Zerachi gente, in recenſenda Chetzronis poſteritate inſiſtit. Primùm Rami uſque ad Davidem: deinde filiorum quos Chetzron in ſenectute ſuſcepit: tertiò Jerachmeelis: poſtremò primi & ſecundi Calebi.

1 HI *ſunt* filii Jiſraëlis: Reüben, Schim-
hhon, Levi, & Jehuda; Jiſſaſcar & Ze-
bulun,
2 Dan, Joſeph, & Binjamin, Naphtali, Gad, &
Aſcher.
3 ᵃFilii Jehudæ, Hher, & Onan, & Schela:
ᵃtres editi ſunt ei à filia Schuhhę Cenahha-
nitide: cumq; *viſus* eſſet Hher primogeni-
tus Jehudæ, malus in oculis Jehovæ, morte
affecit eum.
4 Tamar verò nurus illius peperit illi ᵃPe-
retzum & Zerachum: omnes filii Jehudæ
quinque.
5 ¶Filii Peretzi, Chetzron, & Chamul.
6 Filii autem Zerachi, ᵇ ᵃZimri, & Ethan, &
Heman, & Calcol, & ᶜ Darahh: hi omnes
quinque.
7 Et filii *Zimri*, Carmi: *nepos* ᵈ Hhacar turba-
tor Jiſraëlis, qui prævaricatus fuit in ana-
themate.
8 Filii autem Ethanis, Hhazarja.
9 Filii verò Chetzronis qui editi ſunt ei: Je-
rachmeel, & ᵉ Ram, & ᶠ Celubai.
10 ¶Ram verò genuit Hhamminadabum: &
Hhamminadab genuit Nachſchonem prin-
cipem filiorum Jehudæ.
11 Nachſchon autem genuit Salmam, & Sal-
ma genuit Bohhazum.
12 Et Bohhaz genuit Hhobedum, & Hhobed
genuit Jiſchaium.
13 Jiſchai autem genuit primogenitum ſuum
Eliabum: & Abinadabum ſecundum, &
ᵍSchimhham tertium,
14 Nethaneelem quartum, Raddaium quin-
tum,
15 Otzemum ſextum, Davidem ſeptimum.
16 Et ſorores eorum Tzerujam & Abigajilā:
filii autem Tzeruję fuerunt Abſchai, & Joab
& Hhaſa-El, tres.
17 Abigajil verò peperit Hhamaſam: pater au-
tem Hhamaſæ fuit ʰ Jether Jiſchmahhelita.
18 ᵃCaleb autem filius Chetzronis genu-
erat ex ᵃHhazuba uxore, & ex Jerihhotha:
hujus filii erant Jeſcher & Schobab & Ar-
don.
19 Mortua verò ᵃHhazuba: accepit ſibi Ca-
leb Ephratham, quæ peperit ei Churem.
20 ¶Et Chur genuit Urin, & Uri genuit Bet-
zaleelem.
21 Poſtmodùm congreſſus eſt Chetzron cum
ᵃfilia Maciris patris Gilhhadis, quam ipſe
duxit cùm eſſet natus ſexaginta annos: quæ
peperit ei Segubum.
22 (Segub autem genuit Jairem: cui fuerunt
viginti tres civitates in terra Gilhhadis.
23 Nam accepit ab ipſis ⁱ ᵃGeſchuræis & Sy-
ris villas Jairis cum Kenatha & villis ejus
ſexaginta civitates: Hæc omnia *ceperunt* fi-
lii Maciris patris Gilhhadis.)
24 Etiam poſt mortem Chetzronis cùm ᵏdu-
xiſſet Caleb Ephratham: ſimiliter uxor
Chetzronis Abija peperit ei quoque Aſch-
churem patrem Tekohhæorum.
25 Fuerunt autem filii Jerachmeelis pri-
mogeniti Chetzronis, primogenitus Ram:
deinde Buna, & Oren, & Otzem ex Achija.
26 Fuit quoque uxor altera Jerachmeeli, no-
mine Hhatara: ea *eſt* mater Onami.
27 Fuerunt verò filii Rami primogeniti Je-
rachmeelis: Mahhatz, & Jamin & Hheker.
28 Item fuerunt filii Onami, Schammai, &
Jadahh: filiique Schammai, Nadab, & Abi-
ſchur.
29 Nomen verò uxoris Abiſchuris Abihajil:
quæ peperit ei Achbanem, & Molidum.
30 Et filii Nadabi, Seled, & Appajim: ſed mor-
tuus eſt Seled ſine liberis.
31 Filii verò Appajimi Jiſchehhi: & filii Ji-
ſchehhi Scheſchan, & ˡ filia Scheſchanis
Achlai.
32 Filii autem Jadahhi fratris Schammai, Je-
ther, & Jonathan: ſed mortuus eſt Jether
ſine liberis.
33 Filii verò Jonathanis, Peleth & Zara: iſti
fuerunt filii Jerachmeelis.
34 Non fuerunt autem Scheſchani filii: ſed
ᵐ filiæ: eratque Scheſchani ſervus Ægypti-
us nomine Jarchahh.
35 Quam ob rem dedit Scheſchahh ᵃfiliam ſu-
am Jarchahho ſervo ſuo in uxorem: quæ pe-
perit ei Hhattaium.
36 Hhattai autem genuit Nathanem, & Na-
than genuit ᵃZabadum.
37 Zabad autem genuit Ephlalem, & Ephlal
genuit Hhobedum.
38 Hhobed autem genuit Jehu, & Jehu ge-
nuit Hhatzarjam.
39 Hhatzarja autem genuit Cheletzum, &
Cheletz genuit Elhhaſam.
40 Elhhaſa autem genuit Siſmaium, & Siſmai
genuit Schallumum.
41 Schallum autem genuit Jekamjam, & Je-
kamja genuit Eliſchamahhum.
42 Item filii ᵃCalebi fratris Jerachmeelis,
Meſchahh ᵃprimogenitus ejus: ipſe pater
fuit Ziphæorum: & poſteri Mareſchæ patris
Chebronis.
43 Filii autem Chebronis Korach, & Tappu-
ach, & Rekem, & Schemahh.
44 Schemahh verò genuit Rachamum patrē
Jorkehhami: & Rekem genuit Schammaiū.
45 Filius autem Schammai, Mahhon: qui Mah-
hon pater fuit Beth-Tzuritarum.
46 Hhepha quoque uxor concubina Calebi
peperit Charanem & Motzam & Gazezū:
Charan enim genuit Gazezum.
47 Filii verò *Motzæ*, Johedai: *ex quo* Regem,
& Jotham, & Geſchan, & Pelet, & Hhepha,
& Schahhaph.
48 *Ex* ⁿ uxore concubina Mahhaca, Caleb
genuit Scheberum, & Thirchanam.
49 Peperit autē *uxor* Schahhaphi patris Mad-
mannæorum, Schevam patrem Macbenæo-
rum, & patrem Gibhhæorum: denique filia
Calebi ᵃHhacſa.
50 Isti fuerunt filii ᵃ Calebi, filii Churis
primogeniti Ephrathæ: Schobal pater Kir-
jath-Jehharimæorum.
51 Salma ᵃpater Beth-Lechemitarum, ᵒ Cha-
reph pater familiæ Gaderitarum.
52 Fueruntque filii Schobali patri Kirjath-Je-
hharimæorum: ᵖ Haroe pater incolarum
partis

l Heb. *filii: ſynecdochicè dictū, q.d. quicquid habuit liberorum, unica fuit filia Achlai. vide infrà ver. 35.*

m *ſynecdochicè dictum ut Gen. 21. 7.*

35 *Filiam ſuam*] Achlajam ver. 31.

36 *Zabadum*] de quo infrà 11. 41.

42 *Calebi*] primi de quo ver. 18. hic autem brevitatis cauſa reticentur filii qui nominati fuerūt, ſupra ver. 18.

Primogenitus] primæ uxoris Hhazubæ filius, ſupra ver. 18.

n Heb. *uxore concubina Calebi Mahhaca, genuit &c. ut Gen. 9. 6.*

49 *Hhacſa*] prima, primi Calebi filia.

50 *Calebi*] ſecundi, qui fuit primi nepos ex Chure, de quo ver. 19.

51 *Pater Beth-Lechemitarum*] ex parte: nam alius eſt à Salma Bohhazi Beth-Lechemitæ patre, de quo ver. 11.

o *qui & Praurh infrà 4. 4.*

p *qui & Reaja infrà 4. 2.*

52 *Menuchotæ*] i. Legionis Menuchæ in ſua Jehudæ, Binjaminis & Danis: ut apparet cùm ex hoc loco, tum inf. 8.6.
53 *Tzorhhathæi*] i. Incolæ Tzorhhæ & Eſchtaolis, ex ea parte quæ ad Jehudam pertinuit Jehoſch. 15.
33. 54 *Hhatarochani*] *vide annotata Jehoſch. 16.2.*

partis Menuchotarum.
53 Et familiæ Kirjath-Jehharimanorum, Jithritarum, Puthæorum, & Schumatæorum, & Miſchrahhæorum: ex his prodierunt Tzarhhathæi, & Eſchtaolitæ.
54 Filii Salme, Beth-lechemitæ & Netophatæi, Hhatarochani e familia Joabi: & q Tzorhhani *qui ſtruebantur* parte Menuchotharû.

q *Heb. & pars Menuchothi Tzorhhani.*

55 Et familiæ ſcribarum incolentium Jahbetzum, Thirhhatæorum, Schimhhatæorum, Suchatæorum: hi ſunt Kinæi advenæ, orti Chamatho, patre familiæ Rechabi.

... Jehuda habitarunt in deſerto Jehudæ, ubi Jahhbetz ſita erat ... i. In ſcripturis & actis publicis exercendis vitam ... utiles eſſent: quibus alioqui nulla erat attributa ... bus vellent conceſſa habitatio. *Kinæi*] i. à poſteri Jitro ... 1.16. *[Chamatho]* principe eorum, qui cum tribu Jehudæ ... diſcretionis cauſa additur, quia Cheber cum ſuis ab ... tas migraſſe legitur Judic. 4.11. *Rechabi*] de quo Jirmeja ...

TABULA I.
Jahhakob ſive Jiſraël.

- Reuben, cap. 5.
- Schimhhon, cap. 4.
- Levi, cap. 6.
- Jehuda, cap. 2, 3, 4.
- Jiſſaſcar, cap. 7.
- Zubulun,
- Dan,
- Joſeph,
  - Ephrajim, cap. 7.
  - Menaſche cap. 5, 7.
- Binjamin, cap. 7, 8.
- Naphtali, cap. 7.
- Gad, cap. 5.
- Aſcher, cap. 7.
- Dina.

TABULA II.
Jehuda

- ex filia Schuahhi
  - Hher, Onan, & Schela. cap. 4.
- ex Tamara nuru
  - Peretz
    - Chetzron, ex
      - uxore prima
        - Jerachmeel, ex
          - Achija,
            - Ram, Buna, Oren,
              - Mahhatz, Jamin, & Hheker.
            - Otzem.
          - Hhatara, Onam
            - Schammai,
              - Nadab,
                - Seled, Appajim, Jiſchehhi. Scheſchâ. Achlai nupſit Hhatti. Nathan. Zadab. Ephlal. Hhobed. Jehu. Hhazarja. Cheletz. Elhhaſſa. Siſmai. Schallum. Jekamja. Eliſchamahh.
              - Abiſchur.
                - Achban, Molid. Jarchachho (Ægyptio.
            - Jadahh.
              - Jether, Jonathan.
                - Peleth. Zaza.
        - Ram, Hhamminadab. Nachſchon. Salma. Bohhaz. Hhobed. Jiſchai, cujus
          - filii
            - Eliab, Abinadab, Schimhha, Netan-el, Raddai, Otzem. & David. de quo cap. 3.
          - filiæ
            - Tzeruja,
              - Abſchi, Joab, & Hhaſael.
            - Abigajil.
              - Hhamaſa.
        - Celubai. tab. 3.
      - filia Maciris Segub. Jair
      - Abija Aſchchur. Tekohhæi.
    - Chamul
  - Zerach
    - Zimri, Carmi. Hhakar.
    - Etan, Hhazarja
    - Machol
      - Hheman, Calcol, & Darahh, vel Dardahh.

TABULA III.
Celubai, vel Caleb primus vel Carmi.

- ex uxoribus
  - Hhazuba,
    - Meſchahh, Mareſcha. Ziph. Chebron.
      - Korach. Tappuach, Rekem, Schemahh, Schammai, Racham, Mahhon, Jorkehham. Beth-tzuritę.
  - Jerihhotha,
    - Jetzer, Schobab, Ardon.
  - Ephratha, Chur
    - Caleb 2. Uri. Betzaeel.
- Concubinis.
  - Hhaeſa filia Hhepha,
    - Charan, Motza, Gazez, Johedai.
      - Regem, Jotham, Geſchan, Pelet, Hhepha, & Schahhaph.
  - Mahhaca
    - Scheber, Tirchana, Schahhaph, Scheva, Madmânæi (Macbenæi, & & Gibhhæ.

Caput III.

Davidis filii, regnũ successores ei in regno ex Schelomone primùm, deinde ex Nathane duces & primarii recensentur.

1 Hi autem sunt filii Davidis qui editi sunt ei Chebrone: primogenitus Amnon Achinohhamæ Jizrehhelitidis; secundus a Daniel Abigajilæ Carmelitidis:
2 Tertius Abschalom filius Mahhacæ filiæ Talmai regis Geschuris: quartus Adonija filius Chaggithæ:
3 Quintus Schephatja Abitalæ: sextus Jithrehham Hheglæ, *cujusq;* uxoris ejus.
4 Sex editi sunt ei Chebrone, ubi regnavit septem annos & sex menses: triginta verò tribus regnavit Jeruschalaimis.
5 Hi autem editi sunt ei Jeruschalaimis: b Schimhha & Schobab, & Nathan, & Schelomo, quatuor c Bathschuahhæ filiæ Hhammielis.
6 Item Jibchar, & d Elischamahh, & Eliphelet,
7 Et Noga, & Nepheg, & Japhiahh,
8 Et Elischamahh, & e Eljadahh, & Eliphelet: novem.
9 Omnes filii Davidis, præter filios uxorum concubinarum & Tamaram sororem illorum.
10 Filius verò Schelomonis Rechabhham: Abija filius ejus, Asa filius ejus, Jehoschaphat filius ejus,
11 Joram filius ejus, Achazja filius ejus, Joasch filius ejus,
12 Amatzja filius ejus, Hhazarja filius ejus, Jotham filius ejus,
13 Achaz filius ejus, Chizkija filius ejus, Menasche filius ejus,
14 Amon filius ejus, Joschija filius ejus.
15 Filii autem Joschijæ, primogenitus f Jochanan, secundus g Jehojakim: tertius Tzidkija, quartus Schallum.
16 Filii verò Jehojakimi, Jeconia filius ejus. Tzidkija filius ejus.
17 Filii autem Jeconjæ vincti, Schealtiel filius ejus.
18 *Hujus* autem Malciram, & Pedaja, & Schenatzar, Jekamja, Hoschumahh, & Nedabja.
19 Filii verò Pedajæ, Zerubbabel & Schimhhi: & filius Zerubbabelis, Meschullam, & Chananja, & Schelomith soror eorum.
20 *Illius* verò Chaschuba, & Ohel, & Berecja, & Chasadja, Juschab-Chesed, quinque.
21 Filius verò Chananjæ Pelatja, & Jeschahhja: filii Rephajæ, filii Arnanis, filii Hhobadjæ, filii Schecanjæ.
22 Filii, inquam, Schecanjæ Schemahhja: & filii Schemahhjæ Chattusch, & Jigeal & Bariach, & Nehharja, & Schaphat, sex.
23 Et filius Nehharjæ, Eljohhenai, & Chizkija, & Hhazrikam tres.
24 Denique filii Eljohhenai, Hodajeva, & Eljaschib, & Pelaja, & Hhakkub, & Jochanan, & Delaja, & Hhanani, septem.

f *qui & Jehoachas* 2.Reg.23.30. & *Schallum* Jirm.22.11.
g *qui & Eljakim,* 2.Reg.23.34.
16 *Tzidkija filius ejus*] non natura: erat enim ejus patruus 2.Reg.24.17. sed successione regni, ut versu sequente.
17 *Filii Jeconjæ*] non naturâ nam sine liberis ex Dei decreto extinctus est, & in eo Schelomonis semen, Jirm.22.30. sed successionis jure, quæ ad Nathanis posteros devolvebatur: fuit enim Schealtiel filius Neri ex posteritate Nathanis, Luc. 3.27.
Vincti] id est captivi, & in Babyloniã deportati: 2.Reg.24.17.
20 *Illius verò*] id est, Meschullami: quod colligitur ex collatione hujus versiculi cum sequente.
21 *Filii Rephajæ*] [illegible] sive congeries, quæ in genere nominantur familiæ, quæ ad stirpem regiam pertinebant.

TABULA I.

David.

Chebrone, ex — Jeruschalaimis, ex

…hham, Abigajil, Mahhaca, Chaggith, Abital, Hhegla. — Bathschuahha, v. Bathschebahha — incertis

…non. Daniel. Abschalom, Tamar. Adonija. Schephatja. Jitrehham.

Schelomo, Nathan, Schobab, Schimhha

Schelomo,	Nathan,
Rechabhham.	Mattatha.
Abija.	Mainam.
Asa.	Melca.
Jehoschaphat.	Eljakim.
Joram.	Jona.
Achazja.	Joseph.
Joasch.	Jehuda.
Amatzja.	Schimhhon.
Hhazarja.	Levi.
Jotham.	Mattath.
Achaz.	Joram.
Chizkija.	Elihhezer.
Menasche.	Josche.
Amon.	Hher.
Joschija.	Elmodan.
	Cuschan.
	Abdi.
	Malci.
	Neri.

(Mattatha … Neri: ex Lucæ 3.)

Jochanan, Jehojakim, Tzidkija, Schallum.
Jeconja.

Successores juris

Tzidkija patruus Jeconjæ, rex e Schelomone ultimus. — Schealtiel princeps.

Malcirã, Pedaja, Schenatzar, Jecanja, Hoschamahh, Nedabja.

Zerubbabel — Schimhhi.

Meschullam, — Chananja, Schelomith

Chaschuba, Ohel, Berecja, Chasadja, Juscab-chesed. — Pelatja, Jeschahhja.

TABULA II.

Viri e stirpe regia, posteri Nathanis aut fratrum

…phaja, Arnan, Hhobadja, Schecanja, Schemahhja.

Chattusch, Jigeal, Bariach, Nahharja, Schaphat.

Eljohhenai, Chizkija, Hhazrikam.

…, Eljaschib, Pelaja, Hhakkub, Jochanan, Delaja, Hhanani.

Caput

Caput IIII.

Reliquorum posterorum Jehudæ, Calebi ſecundi, Aſchchuris, Celubi, & Schelæ catalogus. Inde Schimhhonis gens & poſſeſſio, partim a Jehoſchuha eis attributa, partim armis multo poſt comparata exponitur.

1 FILII Jehudæ: Peretz, Chetzron, &
a Carmi, & Chur, & 1 Schobal.
2 b Reaja autem filius Schobalis, genuit
Jachathum, & Jachath genuit Achumaium,
& Lahadum: horum ſunt familiæ 2 Tzor-
hhatæorum.
3 Item hi ex patre Hhetamæorum, Jizrehhel
& Jiſchma, & Jidbaſch: quorum ſorori no-
men Hatzelelponi.
4 Et Penuel 4 pater Gedoræorum & Hhezer
pater d Chuſchæ: hi ſunt filii Churis primo-
geniti Ephrathæ patris Beth-Lechemitarũ.
5 5 Aſchchuri verò patri Tekohhæo-
rum fuerunt duæ uxores: Chelea & Nah-
hara.
6 Peperitq; ei Nahhara Achuzamum, & Che-
pherum, & Temenin, & Hhaachaſchtarin:
hi ſunt filii Nahharæ.
7 Filii autem Cheleæ, Tzereth, Jetzochar, &
Etnan 7 & Kotz.
8 Kotz autem genuit Hhanubum, & Hatzo-
bebã: & familias Acharchelis filii Harumi.
9 Sed fuit 9 Jahhbetz honoratior fratribus
ſuis, cui mater indidit nomen e Jahhbetz,
dicendo: eò quòd peperi cum dolore, ita vo-
catus eſt.
10 Nam invocavit Jahhbetz Deum Jiſraëlis
dicendo: 10 ſi f planè benedicens mihi ampli-
averis terminum meum, & aderit manus tua
mihi, denique feceris g ut malum non affi-
ciat me dolore: fecitque Deus ut eveniret
quod petierat.
11 Celub autem frater h Schuchæ genuit
Mechirum (is fuit pater Eſchtonis.
12 Et Eſchton genuit familiam Raphæ, & Pa-
ſeachi, & Techinnæ patris Hir-Nachaſchi:
hi fuerunt homines Recæ.)
13 Item poſteros Kenazi, Hhothnielem, &
Serajam:) filii autem Hhothnielis Chathath
& Mehhonathai.
14 Mehhonathai verò genuit Hhophram: &
Seraja genuit Joabum patrem degentium 14 in
valle fabrorum, nam fabri erant.)
15 Et filios Calebi filii 15 Jephunnæ, Hiru, E-
lam, & Nahhamum: filii autem Elæ, i ſecun-
dus Kenaz.)
16 Et filios Jehallelelis: Ziphum & Zipham,
Tirjam, & Aſarelem:
17 Et k filios Hhezræ, & Jetherum, & Mere-
dum, Hhepherumque & Jalonem (conci-
piens autem uxor Meredi peperit Mirjamum,
& Schammaium, & Jiſchbachum patrem
Eſchtemohhæorum.
18 Uxor verò ejus Jehudæa peperit Jeredum
patrem Gedoræorum, & Cheberum patrem
Socuntihorum, & Jekuthielem patrem Za-
noachitarum: illi quidem filii erant Bithjæ
filiæ Parhhonis, quam duxerat Mered.
19 Hi verò filii uxoris l Judææ ſororis Nacha-
mi Garmæi patris Kehhilæorum: & Eſchte-
mohhæ Mahhachathitæ.)
20 Item filios Schimonis, Amnonem, & Rim-
nam, Ben-chananem, & Tilonem: filios quo-
que Jiſchehhi, Zochethũ & Ben-zochethũ.
21 FILII Schelæ filii Jehudæ, Hher pater
Lecanorum, & Lahhda pater Mareſcha-
norum, & familiæ m gentis artificis in byſſo,
gentis Aſchbehhæ.
22 Item Jokim & homines n Corebæ, & Jo-
aſchi, & Saraph, o qui dominium habuerunt
in Moabitas, & Jaſchubi-Lechem: o ſed res
iſtæ ſunt obſoletæ.
23 Iſti ſunt figuli illi, deſidentes ad plantas &
macerias: cum rege in opere ejus manſe-
runt o illic.
24 ‖ FILII Schimhhonis: Nemuel, & Jamin,
Jarib, Zerach, Schaul.
25 Schallum filius ejus, Mibſam filius ejus,
Miſchmahh filius ejus:
26 Et filii Miſchmahhi: Chammuel filius ejus,
Zaccur filius ejus, Schimhhi filius ejus.
27 Fuerunt autem Schimhhi filii ſexdecim, &
filiæ ſex, cùm fratribus ejus non eſſent filii
multi: itaque tota familia ſua o non fuerunt
tam multi, ut filii Jehudæ.
28 ‖ Habitaveruntq; Beer-ſchebahhi, & Mo-
ladæ, & Chatzar Schuhhale,
29 Et Bilhhæ, & Hhetzemi, & Toladi,
30 Et Bethuele, & Chormæ, & Tziklagi,
31 Et Beth-Marcabothis, & Chatzar-Suſimis,
& Beth-Birei, & Schahharajimis: hæ fuerunt
civitates eorum, o quandiu regnavit David.
32 Pagi autem eorum, Hhetam, & Hhajin,
Rimmon, & Tocen, & Hhaſchan: civitates
quinque.
33 Præterea omnes pagi eorum qui erant cir-
ca civitates illas Bahhalem uſque: hæ habi-
tationes eorum fuerunt, prout pergentes ſe
diſtribuendo adierunt illas.
34 Meſchobab autem & Jamlec & Joſcha fi-
lius Amatzjæ:
35 Et Joel: & Jehu filius Joſchibjæ, filii Sera-
jæ, filii Hhaſielis:
36 Et Eljohhenai, & Jahhakoba, & Jeſcho-
chaja, & Haſaja, & Hhadiel, & Jeſimiel, &
Benajat
37 Et Ziza filius Schiphehhi filii Allonis, filii
Jedajæ, filii Schimri filii Schemahhjæ:
38 Hi p quorum adducta ſunt nomina, princi-
pes in familiis ſuis: cùm paternæ familiæ eo-
rum erupiſſent in multitudinem:
39 Abiverunt in aditum 39 Gedoris, uſque ad
orientalem tractum ipſius o vallis: ad quæ-
rendum paſcuum gregi ſuo.
40 Cumque inveniſſent paſcuum pingue &
bonum, & terram amplam ſpaciis, & quie-
tam ac tranquillam: o quia Chamo orti e-
rant, qui habitabant ibi anteà,
41 Venientes iſti ſcripti de nominibus, tem-
poribus Jechizkijæ regis Jehudæ, percuſſe-
runt tentoria eorum, & habitacula quæ in-
venta ſunt ibi, & internecioni devoverunt
eos uſque 41 in diem illum, habitaverunt-
que loco eorum; eò quòd paſcuum eſſet
gregi ſuo ibi.
42 Præterea ex illis, nempe e filiis Schimhho-
nis profecti ad montem Sehhiris homines
quingenti: Pelatja, & Nahharja, & Repha-
ja, & Hhuzziele filiis Jiſchehhi q præeunti-
bus eis:
43 Percuſſerunt reſiduũ o quod evaſerat Hha-
malekitarum: ubi habitaverunt uſque in
diem illum.

a qui & Celubai ſup. 2.9. & Caleb primus ibid. ver. 18.

1 Schobal] filius Calebi filii Churis: qui Caleb brevitatis cauſa omittitur: ſup. 2.50.

b qui & Haroe, ſup. 2.52.

2 Tzorhhatæorum] ex parte, ut ſup. 2.53.

c Charephi, ſuprà 2.51.

4 Pater Gedoræorum] ex parte: confer cum ver. 18.

d qui & Schucha, infrà ver. 11.

5 Aſchchuri] Poſthumo Chetzronis, de quo ſupr. 2.24.

7 Et Kotz] ellipſis frequens in hoc ſcriptorum genere, ut infrà ver. 13.

9 Jahhbetz] autor unius e numeratis familiis Acharchelis.

e id eſt, doloriſicus: corrupto nomine per metathesin literarum.

10 Si planè &c.] Apoſiopeſis voti, juramẽtorum propria, quibus votum affine eſt.

f Heb. benedicendo benedixeris.

g Heb. & feceris de malo ut non afficiat me dolore. Trajectio ut Gen. 5.29.

h qui & Chuſcha ſuprà ver. 4.

14 In valle fabrorum] ſita in finibus Jehudæ & Binjaminis: ac proinde mixti imperii: Nechem. 11.35.

15 Jephunnæ] filii Kenazi: unde Caleb Kenizzæus dictus eſt, Num. 32.12.

i Heb. etiam Kenaz.

k Heb. filium: enallage.

l Heb. Hodija: aphæreſi.

TABULA I.

Jehuda
Peretz
Chetzron
Carmi, v. Celubai, v. Caleb primus
Chur
Calebſecundus

- Schobal
  - Kirjath-Jehharimani quorum familiæ Jitricis, Puthiis, Schumathitis, & Miſchrahhitis.
  - Haroë, v. Reaja
    - Jachath
      - Achumai, Lahad.
        - Tzorhhatæi.
- Salma, pater
  - Bethlechemitarum, Netophatæorum, Hhatrotanorum, Menuchotanorum & Tzorhhæorum ex parte. His ſunt accenſi Kenæi ſcribæ, incolæ Jahhbetzi, quorum familiæ
    - Tirhhatæa, Schimhhatæa, & Sucatæa.
- Chareph, v. Penuel, pater Gedorenorum ſive Gaderitarũ.
- Hhetam
  - Jizrehhel, Jiſchma, Jidbaſch, & ſoror Hhatzelelponi.
- Hhezer
  - Chuſcha, v. Celub tab. 3. Schucha

TABULA II.

Aſchchur, pater Tekohhæorum ex uxoribus

- Chelea
  - Tzereth, Jetzochar, Etnan, Kotz.
    - Hhanub, Hatzobeba, Harum.
      - Acharchelis familiæ, in quibus erat Jahhbetz.
- Nahhara
  - Achuzzam, Chepher, Temeni, Haachaſchtari.

TABULA III.

Celub

- Mechir Eſchton
  - Rapha, Paſeach, Techinna, Hhir-nachaſch.
    - viri Recæ.
- Kenaz primus
  - Hhothniel
    - Chatath, Mehhonothai.
      - Hhophra.
  - Seraja
    - Joab
      - incolæ vallis fab.
  - Jephunne
    - Caleb 3.
      - Hhiru, Ela, Nahham.
        - Kenaz ſecundus.
- Jehalleleel
  - Ziph, Zipha, Tireja, Aſareel.
- Hhezra
  - Jeher, Mered, Hhepher, Jalon.
    - e Bitheja Ægyptia
      - Mirjam, Schammai, Jiſchbach. Eſchtemohhai.
    - e Jehudæa
      - Jered Gedoræi. Cheber Socuntini. Jekuthiel. Zanoachæi.
- Schimon.
  - Amnon, Rinna, Benchanan, Tilon, Jiſchehhi.
    - Zocheth, Benzocheth.

TABULA IIII.

Schela

Her, Lahhda, [illegible] Aſchbeahh, Jokim, Coz[illegible], Joaſch, Saraph, Jaſchubi-lechem, & alii, [illegible]

TABULA V.

SCHIMHHONIS

- **Poſteri**
  - Namuel, Jamin, Jarib, Jacim, Zerach.
  - Schaul. Schallum. Mibſam. Miſchmahh. Chammuel. Zaccur. Schimhhi. — filii 16. filiæ 6.
- **Poſſeſſio**
  - **per Jehudam**
    - oppida: Beer-ſchebahh, Molada, Chatzar-ſchuhhal, Bilcha, v. Bahhala, v. Bala. Hhetzem, Tolad, v. Eltolad. Betuel, v. Betul, v. Ceſil. Chorma, Tziklag, Beth-marcabothæ, Chatzar-ſuſima, v. Chatzar-ſuſa, v. Chatzar-gadda. Beth-birei, v. Beth-lebaothæ, v. Lebaothæ. Schahharajim, v. Scheruchen. Schemahh, v. Schebahh, v. Jeſchuahh.
    - pagi: Hhetam, v. Hhether. Hhajin, Rimmon, Tocen, Hhaſchan.
  - **temporibus Jechizkijæ**
    - ager qui eſt in acceſſu Gedoris, uſque ad tractum Orientalem vallis, ereptus filiis Chami.

CAPUT V.

Reubenitarum, Gaditarum: & partis Menaſchitarum trans Jardenem, familiæ, duces, cædes, expeditiones, defectio a Deo, & deportatio deſcribitur.

‖ Gen. 35. 22. & 49. 3.

1 FILII autem Reubenis primogeniti Jiſraëlis, (erat enim primogenitus: ſed cùm prophanaſſet ſtrata patris ſui, tradita ſunt primogenita ejus filiis Joſephi filii Jiſraëlis: non autem ut ſibi ſoli attribueret primogenita.

2 Nam Jehuda ᵃ prævaluit fratribus ſuis, & anteceſſor fuit ex eo: ᵃ reliqua verò primogenita fuerunt Joſephi.)

3 ‖ Filii inquam Reubenis primogeniti Jiſraëlis: Chanoc, & Pallu, Chetzron & Carmi.

4 Filii ᵇ Joëlis: Schemahhja filius ejus, Gog filius ejus, Schimhhi filius ejus.

5 Mica filius ejus, Reaja filius ejus, Bahhal filius ejus:

6 Beera filius ejus, quem deportavit Tilgath-Pilneeſer rex Aſſyriæ: is princeps erat Reubenitarum.

7 Fratrum autem ᶜ illius per familias ſuas quiſque cùm diſtribuerent ſe per generationes ſuas: primarius Jehhiel, deinde Zecarja.

8 Et Belahh filius Hhazazi, filii Schemahhi filii Joëlis: ᵈ hic habitabat a Hharohhere Nebutem, & Bahhal-Mehhonem uſque.

9 ᵉ Deinde orientem habitavit uſque ad aditum ᶠ in deſertum inde a flumine Euphrate: nam pecora eorum multiplicata erant in terra Gilhhadis.

10 Quapropter temporibus Schaulis bellum geſſerunt contra Hagarenos, qui ceciderũt manu ipſorum: ita habitaverunt in tentoriis eorum, ᵍ in toto tractu anteriore qui eſt ad orientem Gilhhadi.

11 FILII verò Gadis ex adverſo eorum habitabant, in terra Baſchanis Salcam uſque.

12 Joël eorum primarius, & Schaphan ſecundus ab eo: deinde Jahhnai, & Schaphat in Baſchane ᵃ manſerunt.

13 Fratres verò eorum per paternas familias ſuas, Micaël, & Meſchullam, & Schebahh, & Jorai, & Jahhecan, & Ziahh, & Hheber; ᵇ ſeptem,

14 (Hi erant filii Abichajilis filii Churi, filii Jaroachi, filii Gilhhadis, filii Micaëlis, filii Jeſchiſchai, filii Jachdonis, filii Buzi.)

15 Achi filio Hhabdielis filii Guni ᶜ primario per paternas familias eorum,

16 Cùm habitarent in Gilhhade, in Baſchane, & in villis ejus: & in omnibus municipiis ᵈ Scharonis, ſecundum ᵉ fines ſuos.

17 Hi omnes per genera diſtribuendo ſe, ᶠ temporibus Jothami regis Jehudæ: & temporibus ᵍ Jarobhhami regis Jiſraëlis:

18 E filiis Reubenis, & Gadiris & dimidiata tribu Menaſchis, ſtrenui homines ferentes ſcutum & gladium, & tendentes arcum ac periti belli, quadragies quater mille ſeptingenti ſexaginta prodeuntes in militiam,

19 Geſſerunt bellum contra Hagarenos nimirum ᵃ Jeturem & Naphiſchum, & Nodabum.

20 Cumque ᵇ adjuvarentur contra illos, traditi ſunt in manum eorum, ipſi Hagareni & quæcunque erant penes illos: nam ad Deum clamaverant in prælio: & exoratus fuerat eis, quia fiduciam collocaverant in eo.

21 Itaque ceperunt pecora eorum, camelos eorum quinquagies mille, & pecudum ducenta quinquaginta millia, ac aſinorum duo millia: animarum autem humanarum centum millia:

22 Poſtquam confoſſi multi ceciderunt, nam a Deo ipſo confectum eſt hoc prælium: ita habitaverunt loco illorum uſque ad deportationem ſuam.

23 FILII enim dimidiatæ tribus Menaſchis habi-

2 *Prævaluit*] .i. dignitate principali ſupra fratres divinitus per patrem donatus eſt, Gen. 49. 8. *Reliqua primogenita*] .i. duplum hæreditatis præ cæteris fratribus, quod alterum eſt primogenituræ jus; Gen. 48. 5. & 49. 22.

‖ Gen. 46. 9.

4 *Joëlis*] orti, ut credibile eſt, Chanoco, eò quòd tribus princeps fuerit, v 6.

7 *Illius*] nimirum Chanoci, id eſt, trium aliarum familiarum principes.

8 *Hic habitabat &c.*] i. hæc tribus Reubenitica, de qua agitur.

9 *Deinde*] temporibus Schaulis ut verſu ſequente. *In deſertum*] ad Jardenem: hoc eſt, poſſedit ab Euphrate uſque ad Jardenem.

10 *Hagarenos*] Jiſchmahhelitas, Agara matre natos, Arabibus deſertum incolentes.

a Heb. *ſupra quam ſcientes orientales Gilhhadi*.

habitantes in ea terra: a Baſchane Bahhal-chermonem & Senirem, id eſt, montem Chermonem uſque, ipſi quoque aucti fuerant.

24 Quorum primores paternarum familiarum hi ſunt: Hhepher & Jiſchebhi, & Eliel, & Hhazriel, & Jirmeja, & Hodanja, & Jachdiel, viri valentes robore, ᶜ viri nominati, primores per paternas familias ſuas.

25 Sed cùm ᶠpravaricati eſſent in Deum majorum ſuorum: & ſcortati eſſent ſectando Deos populorum ejus regionis, quos perdiderat Deus a facie eorum:

26 Suſcitavit Deus Jiſraëlis ᵈ ᵉanimum Pulis regis Aſſyriæ, & animum ᶠTilgath-Pilneeſeris regis Aſſyriæ, ut deportaret ipſos Rëubenitas, & Gaditas, ac dimidiatam tribum Menaſchis: itaque abduxit eos in Chelachum, & Chaborem, & ᵍHaram, & ad flumen Gozanis, uſque in diem hunc.

d Neh. 9. ... ſic paulo poſt.
26 Animum Pulis] de quo 2. Reg. 15. 19.
Tilgath-Pilneeſeris] de quo 2. Reg. 15. 29.
Haram] id eſt, ... tolum regionem ſuperioris tractus Mediæ, de cæteris vide in 2. Reg. 17. 6.

TABULA I.

Rëuben

- Chanoc, Joël, Schemahhja, Gog, Schimhhi, Mica, Reaja, Bahhal, Beera.
- Pallu — Eliab — Jehhjel
- Chetzron — Zecarja
- Carmi, Joël, Schemahh, Hhazaz, Belahh.

Horum poſſeſſio

- Jehoſchuhhæ temporibus a Hharohhere Nebantem & Bahhal-Mehhonem uſq;
- Schaulis temporibus Hagarenorum ager a deſerto ad Euphratem.

TABULA II.

Gad

Triphjon, Chaggi, Guni, Ozni, Hheri, Arod, Areel.

Hhabdiel — Achi — Buz — Jachdo — Jeſiſai — Micaël — Gilhhad — Jaroach — Churi — Abichajil, cujus filii præfecti copiis temporibus Jarobhhami

Imperator Achi

Præfecti Reipublicæ

2. Joël, Schapham, Jahhnai, Schaphat.

Micaël, Meſchullam, Schebahh, Jorai, Jahhkan, Ziahh, Hheber.

Horum poſſeſſio.

- Jehoſchuhhæ temporibus, Gilhhad, Baſchan uſque Salcam
- Jarobhhami ager Hagarenorum — Jetur, Naphiſch, Nodab.

TABULA III.

Dimidiatæ tribus Menaſchis principes

Hhepher, Jiſchebhi, Eliel, Hhazriel, Jirmeja, Hhodarja, Jachdiel.

Horum poſſeſſio, a Baſchane ad Bahhal-Chermonem.

CAPUT VI.

Sacerdotum & Levitarum genus, functiones, & diſpoſita habitationes recenſentur.

1 FILII Levi: ᵃGerſchon, Kehath, & Merari.

2 Filii autem Kehathi, Hhamram, Jjizhar, & Chebron, & Hhuzziel.

3 Filii verò Hhamrami, Aharon, & Moſche, & Mirjam: ac filii Aharonis, Nadab, & Abihu, Elhhazar & Ithamar.

4 Elhhazar genuit Pinchaſum: Pinchas genuit Abiſchuhham.

5 Abiſchuahh autem genuit Bukkin: & Bukki genuit Hhuzzin.

6 Et Hhuzzi genuit Zerachjam: & Zarachja genuit Merajothum.

7 Merajoth genuit Amarjam, & Amarja genuit Achitubum.

8 ‖ Et Achitub genuit Tzadokum: & Tzodok genuit Achimahhatzum.

9 Et Achimahhatz genuit Hhazarjam: & Hhazarja genuit ᶜJochananem.

10 Et Jochanan genuit Hhazarjam: is eſt ᵈqui egit ſacerdotem in domo illa, quam ædificaverat Schelomo Jeruſchalaimi.

11 Genuit autem Hhazarja Amarjam, & Amarja genuit Achitubum.

12 Et Achitub genuit Tzadokum, & Tzadok genuit ᵈSchallumum.

13 Et Schallum genuit Chilkijam, & Chilkija genuit Hhazarjam.

‖ 2. Schem. 8. 17. 1. Schem. 15. 27.
c qui & Jehojadah, 2. Reg. 11. 4.
10 Qui egit ſacerdotem] id eſt, adeò ſtrenuè perfunctus eſt ſacerdotio contra Hhuzzijam, ut illud a labe vindicaret, 2. Chron. 26. 17. & ſeq. ... quæ tribuunt hæc ... interpretatio. Nobis verò magis placet pronomen ad Jochananem referre ... Jehojadæ ... ſub ... placuerit ... Rempublicam ... 2. Reg. 11. & 2. Chron. 23. vide 2. Chron. 24. 16.
d qui & Meſchullam.

14 Et Hhazarja genuit ᵃ Serajam, & Seraja genuit Jehotzadakum.
15 Qui Jehotzadak abiit, cùm efficeret Jehova ut deportarentur Jehudæi & Jeroſolymitani per ᵇ Nebuchad-Netzarem.
16 ᶜ Filii Levi: Gerſchom, Kehath, & Merari.
17 Hæc autem *ſunt* nomina filiorũ Gerſchomi, Libni & Schimhhi.
18 Et filiorum Kehathi: Hhamram, & Jitzhar & Chebron & Hhuzziel.
19 Filiorum Merari, Machli & Muſchi: atque hæ familiæ Levitarum per majores ſuos.
20 Gerſchomo, Libni filius ejus, Jachath filius ejus, ᵉ Zimma filius ejus:
21 ᶠ Joach filius ejus, ᵍ Hhiddo filius ejus, Zerach filius ejus, ʰ Jeheterai filius ejus.
22 Filii Kehathi: Hhamminadab filius ejus, ‖ Korach filius ejus, Aſſir filius ejus.
23 Elkana filius ejuſdem, & Ebjaſaph filius ejuſdem, Aſſir filius hujus.
24 Tachath filius ejus, ⁱ Uriel filius ejus, ᵏ Hhuzzija filius ejus, & ˡ Schaul filius ejus, *& Elkana filius ejus.*
25 Et filii Elkanæ, Hhamaſai, & Achimoth.
26 Filius Hhamaſai ᵐ Elkana: filius hujus, Elkana, ⁿ Tzophai filius ejus; & ᵒ Nachath filius ejus.
27 ᵖ Eliab filius ejus, Jerocham filius ejus, Elkana filius ejus, *Schemuel filius ejus.*
28 Filii verò Schemuelis primogenitus ᑫ Vaſchui, deinde Abija.
29 Filii Merari, Machli: Libni filius ejus, Schimhhi filius ejus, Hhuzza filius ejus.
30 Schimhha filius ejus, Chaggija filius ejus, Hhaſaja filius ejus.
31 Hi autem *ſunt* quos conſtituit David ad ʳ miniſterium muſicum in domo Jehovæ ex quo ˢ quievit arca:
32 Ut eſſent adminiſtri coram tabernaculo tentorii conventus muſicâ: donec ædificaret Schelomo domum Jehovæ Jeruſchalaimis: ubi perſtiterunt pro munere ſuo in miniſterio ſuo.
33 Hi, inquam, qui perſtiterunt cum filiis ſuis: e Kehathitarum poſteris Heman muſicus filius Joëlis, filii Schemuelis,
34 ᵗ Filii Elkanæ, filii Jerochami, filii Elielis, filii Toachi,
35 Filii Tzuphi, filii Elkanæ, filii Machathi, filii Hhamaſai,
36 Filii Elkanæ, filii Joëlis, filii Hhazarjæ, filii Tzephanjæ,
37 Filii Tachathi, filii Aſſiris, filii Ebjaſaphi, filii Korachi,
38 Filii Jitzcharis, filii Kehathi, filii Levi, filii Jiſraëlis.
39 Et cognatus ejus Aſaph, qui ſtabat ad dexteram ejus: Aſaph filius Berecjæ, filii Schimhhæ.
40 Filii Michaëlis, filii Bahhaſejæ, filii Malcijæ,
41 Filii Etni, filii Zerachi, filii Hhadajæ,
42 Filii Ethanis, filii Zimmæ, filii Schimhhi,
43 Filii Jachathi, filii Gerſchomi, filii Levi.
44 Filii verò Merari cognati eorum ad ſiniſtram illius: ᵃ Ethan filius ᵇ Kiſchi, filii Hhabdi, filii MallucI,
45 Filii Chaſchabjæ, filii Amatzjæ, filii Chilkijæ,
46 Filii Amtzi, filii Bani, filii Schemeris,
47 Filii Machli, filii Muſchi, filii Merari, filii Levi.
48 Cognati autem eorum reliqui Levitæ inſtituti ad totum miniſterium tabernaculi domus Dei.
49 Aharon verò & filii ejus adolebant in altari holocauſti & in altari ſuffitus: præter omne opus ſancti ſanctorum: idque ad expiationem faciendam pro Jiſraële, omnino prout ‖ præceperat Moſche ſervus Dei.
50 Atque ᶻ hi ſunt filii Aharonis: Elhhazar filius ejus, Pinchas filius ejus, Abiſchuah filius ejus,
51 Bukki filius ejus, Hhuzzi filius ejus, Zerachja filius ejus,
52 Merajoth filius ejus, Amarja filius ejus, Achitub filius ejus,
53 Tzadok filius ejus, Achimahhatz filius ejus.
54 ¶ Hæ autem *ſunt* habitationes eorũ, per caſtella eorum, in termino eorum: filii Aharonis e familia Kehathitarum: quia illorum *erat* hæc ſors.
55 Ideò dederunt illis Chebronem in terra Jehudæ: & ſuburbana prædia ejus circa eã:
56 Agrum verò civitatis & pagos ejus: dederunt Calebo filio Jephunnæ.
57 Filiis ergo Aharonis dederũt civitates Jehudæ, *civitatem* receptus ᶜ Chebronẽ: præterea Libnam & ſuburbana prædia ejus, & Jattirũ cũ Eſchtemohha & ſuburbana ejus.
58 Item ᵈ Chilenem & ſuburbana ejus, Debirem & ſuburbana ejus,
59 Et ᵉ Hhaſchanem ac ſuburbana ejus, & Beth-Schemeſchum ac ſuburbana ejus.
60 E tribu autem Binjaminis, Gebahhum & ſuburbana ejus, & ᶠ Hhalemetham ac ſuburbana ejus: & Hhanathotas ac ſuburbana earum: horum omnes civitates ᵍ tredecim per familias eorum.
61 Itẽ filiis Kehathi reliquis a ʰ familia unius tribus, & a dimidiata tribu, dimidio Menaſchis, ſorte civitates decem.
62 Et filiis Gerſchomi per familias eorum, a tribu Jiſſaſcaris, & a tribu Aſcheris, & a tribu Naphtali, & a tribu Menaſchis in Baſchane civitates tredecim.
63 Filiis Merari per familias eorum a tribu Reübenis & a tribu Gadis, ac a tribu Zebulunis ſorte civitates duodecim.
64 Dederunt, inquam, filii Jiſraëlis ipſis Levitis: iſtas civitates & ſuburbana prædia earũ.
65 (ⁱ Cùm dediſſent ſorte a tribu filiorum Jehudæ, & a tribu Schimhhonitarum ac a tribu Binjaminitarum:) civitates iſtas quas ſcripti ſunt nominatim *ſcilicet*.
66 Primùm, reliquis e familiis Kehathitarum, quorum termini civitates a tribu Ephrajimi,
67 Dederunt, inquam, ipſis e civitatibus receptus, Schechemum cum ſuburbanis prædiis ejus in monte Ephrajimi: & Gezerum ac ſuburbana ejus:
68 Et a Jokmehhamum ac ſuburbana ejus, & Bethchoronem & ſuburbana ejus:
69 ˡ Similiter Ajalonem ac ſuburbana ejus, & Gath-rimmonem ac ſuburbana ejus.
70 Item a dimidiata tribu Menaſchis, ᵐ Hhanerem ac ſuburbana ejus, ⁿ Bilhhamum ac ſuburbana ejus: familiæ Kehathitarum reliquorum.

71 Filiis

ᵃ 1.Chron.9.11. 2.Reg.25.18. Nehem.11. 11.
14 *Serajam*] a quo eſtus Hhezra, Hhezr. 7.1.
ᵇ Heb. *per manũ.*
16 *Filii Levi*] repetitio ad receſſionem generis Levitarum præter ſacerdotes, repetito principio capitis.

20 *Zimma filius ejus*] id eſt, nepos: filius enim Schimhhi fuit filii Jachathi infra ver.42.
ᶠ *qui & Ethan infra* 42.*ver.*
ᵍ *qui & Hadaja,* 41.*ver.*
ʰ *qui & Etni,* 41.*ver.*
‖ Exod.6.23.
ⁱ *Tzephanja, ver.* 36.
ᵏ *Hhazarja, ibid.*
ˡ *Joël, ibid.*
ᵐ *qui & Machath infra* 35.*ver.*
ⁿ *Tzuph, ibid.*
ᵒ *Toach* 34.*ver.*
ᵖ *Eliel, ibid.*
ᑫ *Joël, ver.*33.

ʳ Heb. *manibus muſica, id eſt, muſicis:* ſynecdochevs ut 2.Chro. 29.27.
31 *Quievit*] id eſt, tranſlata eſt in domũ Davidis: prius enim huc illuc deportabatur.

ᵃ *qui & Jedithun infra* 9.16. *& paſſim.*
ᵇ *qui Kuſchaja infra* 15.17.

[illegible] tribus Menaschis, Golanem in Baschane & suburbana ejus: & Hhaschtharothem ac suburbana ejus.
72 Item a tribu Jiſſascharis Kedeſchum ac ſuburbana ejus: Dobrathum ac ſuburbana ejus:
73 Et Ramothas ac ſuburbana earum, & Hhanemum ac ſuburbana ejus.
74 Item a tribu Aſcheris Maſchalum ac ſuburbana ejus: & Hhabdonem ac ſuburbana ejus:
75 Et Chukkokum ac ſuburbana ejus, & Rechobum ac ſuburbana ejus.
76 Item a tribu Naphtali, Kedeſchum in Galilæa ac ſuburbana ejus, & Chammonem ac ſuburbana ejus, & Kirjathajima ac ſuburbana earum.
77 Filiis Merari qui reliqui erant, a tribu Zebulunis, Rimmonunem ac ſuburbana ejus, Taborem ac ſuburbana ejus.
78 Trans Jardenem autem Jerichuntis ab oriente Jardenis a tribu Reûbenis, Betzerum in deſerto ac ſuburbana ejus: & Jahetzam ac ſuburbana ejus.
79 Et Kedemothas ac ſuburbana earum, & Mephahhatham ac ſuburbana ejus.
80 Item a tribu Gadis, Ramothas in Gilhhade ac ſuburbana earum: & Machanajima ac ſuburbana earum:
81 Et Cheſchbonem ac ſuburbana ejus, & Jahhazerum ac ſuburbana ejus.

f Kartan, ibid.

77 A tribu Zebulunis] quatuor civitates de quibus hic duæ omittuntur, Joſuæ 21.34. expreſſæ.

t Dimna, ibid. 35. ver.

v Nahalal, ibid.

TABULA I.

Levi.

- …Gerſchon.
- Kehath
  - Hhamram,
    - Aharon, Moſche, Mirjam.
      - Nadab, Abihu, Elhhazar, Ithamar.
        - Pinchas, Abiſchuahh, Bukki, Hhuzzi, Zerachja, Merajoth, Amarja, Achitub, Tzadok, Achimahhatz, Hhazarja, Jochanan, Jojadahh, Hhazarja, Amarja, Achitub, Tzadok, Schallum, Chilkija, Hhazarja, Seraja, Jehotzadak.
  - Jitzehar, Chebron, Hhuzziel.
  - v. Hhamminadab, Korach
    - Aſſir, Elkana, Ebjaſaph.
      - Aſſir, Tachath. Uriel, Tzephanja. Hhuzzija, Hhazarja. Schaul, Joël. Elkana.
        - Hhamaſſai, Achimoth. Elkana, Machath. Elkana. Tzophai, Tzuph. Nachath, Toach. Eliab, Eliel. Jerocham, Elkana, Schemuel.
          - Vaſchni, Joël Abija. Heman.
- Merari
  - Machli, Libni, Schimhhi, Hhuzza, Schimhha, Chaggija, Hhaſaja
  - Muſchi. Machli, Schemer, Bani, Amtzi, Chilkija, Amatzja, Chaſchabja, Malluc, Hhabdi, Kiſchi, Kuſchaja, Ethan.

TABULA II.

Poſſeſſiones, & oppida.

1. Aharonitarum in tribu
   - …& Schimhhonis 9. …Kirjath-arbahh.
   - Binjaminis 4. Gebahh, Hhallemeth, Gibhhon, Hhanathoth.
2. Kehathitarum in tribu
   - Ephrajimi 4. Schecem, Gezer, Jokmehham, v Kibtzajim, Beth-Choron.
   - ½ Menaſchis 2. Hhaner, v Tahhanac, Bilhham, v Jiblehham, v Gath-rimmon.
   - Danis 4. Elteke, Gibbeton, Ajalon, Gath-rimmon.
3. Gerſchonitarum in tribu
   - Jiſſacaris 4. Kedeſch, v Kiſchjon. Dobrath, Ramoth, v Jarmuth. Hhanem, v Hhen-gannim.
   - Aſcheris 4. Maſchal, v Miſcheal. Hhabdon. Chukkok, v Chelkath. Rechob.
   - Naphtali 3. Kedeſch Galilææ. Chammô, Chammoth-dor. Kirjathajim, v Kartan.
4. Meraritarum in tribu
   - Zebulunis, 4. Rimmono, Dimna. Tabor, Nahalal. Joknehham. Kartha.
   - Reûbenis 4 Betzer. Jahhetza. Kedemoth. Mephahhath.
   - Gadis 4 Ramoth Gilhhadis. Machanajim. Cheſchbon. Jahhzer.

CAPUT VII.

Jiſſaſcaris, Binjaminis, Naphtalis, Menaſchis, Ephrajimi, & Aſcheris familiæ recenſentur.

1 ‖ ET filii Jiſſaſcaris, Tolahh, & Pua, & Jaſ-
chub, & Schimrom, quatuor.
2 Filii verò Tolahhi, Hhuzzi, & Rephaja,
& Jeriel, & Jachmai, & Jibſam, & Schemuel,
primores paternæ familiæ ſuæ Tolahhitidis,
valẽtes robore per generationes ſuas: quo-
rum numerus ᵃ temporibus Davidis, viginti
duorum millium ſexcentorum.
3 Et filii Hhuzzi Jizrachja, cum filiis Jizrach-
jæ Micaële & Hhobadja, & Joële Jiſchija,
quinque primores omnes:
4 Quibuſcum per generationes ſuas, per pa-
ternas familias ſuas, turmarii militiæ bellicæ
tricies ſexies mille: nam ᵃ multas habuerunt
uxores atque liberos.
5 Cum reliquis fratribus eorum, per omnes
familias Jiſſaſcaris valentiſſimi robore, o-
ctuagies ſepties mille, ᵇ cenſu omnium ip-
ſorum.
6 BINJAMINIS Belah, & Beker, & ᶜ Jedi-
hhaël, ᵃ tres.
7 Ac filii Belahhi Etzbon, & Hhuzzi, & Hhuz-
ziel & Jerimoth, & Hhiri, quinque primo-
res paternarum familiarum valentiſſimi ro-
bore: quorum cenſus viginti duorum mil-
lium triginta quatuor.
8 Filii autem Beceri, Zemira, & Johhaſch, &
Elihhezer, & Eljohhenai, & Hhomri, & Je-
remoth, & Abija, & Hhanathoth, & Hhale-
meth, omnes hi filii Beceri.
9 Quorum cenſus per generationes eorum,
per primores paternæ familiæ ſuæ, valentiũ
robore, vicies mille ducentorum.
10 Filii verò Jedihhaëlis, Bilhan, & filii Bil-
hanis Jehuſch & Binjamin, & Ehud & Ce-
nahhana, & Zethan & Tarſchiſch, & Achiſ-
chachar.
11 Omnes hi filii Jedihhaëlis per primores
paternarum *familiarum* valentiſſimi robore
decies ſepties mille, ducenti, ᵈ apti ad pro-
cedendum in militiam bellicam.
12 ᵃ Præter Schuppæos & Chuppæos ᵉ cives
urbis, *&* Chuſchæos ᵃ natos in agro extero.
13 ‖ Filii Naphthali, Jachtziel, & Guni, & Jet-
zer, & Schallum, ᵃ cum natis Bilhæ.
14 ᵃ FILII Menaſchis *Gilhhad*, Aſriel quem
peperit *uxor Gilhhadis* (concubina uxor ᵃ il-
lius Syra pepererat Macirem patrem Gil-
hhadis.
15 Macir autem ᶠ acceperat uxorem nomine
Mahhacam ſororem ᵃ Chuppimi & Schup-
pimi) & ᵃ nomen ſecundi Tzelophchad,
fueruntque Tzelophchado filiæ.
16 Peperit autem Mahhaca uxor Maciris fi-
lium, quæ vocavit eum nomine Pereſchum,
fratrem verò ejus nomine Schereſchum:
cujus filii Ulam & Reken.
17 Et filii Ulami, ᵃ Bedan: ᵃ hi *ſunt* in filiis
Gilhhadis, filii Maciris, filii Menaſchis.
18 ᵃ Soror autem ejus Hhammolecceth: pepe-
rit Jiſchhodum, & ᵍ Abihh ezerẽ, & Mah-
lam, *&* Schemidahhum.
19 Denique fuerunt filii Schemidahhi: Ah-
jan & Schecem & ʰ Likchi & Anihham.
20 FILII autem Ephrajimi, Schuthelach: &
Bered filius ejus, & Tachat filius ejus, & E-
hhada filius ejus, & Tachat filius ejus,
21 Et Zabad filius ejus, & Schuthelach filius e-
jus, & Hhezer & Elhhad: ᵃ quos occiderunt
homines Gathi indigenæ illius terræ, ᵃ cùm
deſcendiſſent ut caperent pecora illorum.
22 Quapropter luctu afflixit ſe Ephrajim pa-
ter illorum diebus multis: ſed venerunt fra-
tres ejus ad conſolandum eum.
23 Tum congreſſus eſt cum uxore ſua, quæ
concipiens peperit filium: & vocavit nomen
ejus ⁱ Berihha, quòd in afflictione fuiſſet
propter familiam ſuam:
24 Et filiam ejus Scheeram, quæ ædificavit
Beth-Choronem inferiorem & ſuperiorem
& Uzen-Scheeram.
25 Item Rephachum filium ejus, & Reſche-
phum, & Telachum filium ejus, & Tacha-
nam filium ejus.
26 ᵃ Illius filio ᵏ Hhadani, Hhammihud filius
ejus, Eliſchamahh filius ejus,
27 ˡ Non filius ejus, Jehoſchuahh filius ejus.
28 ᵃ Horum autem poſſeſſio & habitationes
ſunt Bethel & villæ ejus: & ab oriente ᵐ Na-
hharan, ab occaſu verò Gezer, & villæ ejus,
& Schecem cum villis ejus, uſque ad Hhaz-
zam & villas ejus.
29 In locis verò Menaſchitarum *erant* Beth-
Schean & villæ ejus, Tahhanac & villæ e-
jus, Megiddo & villæ ejus, Dor & villæ e-
jus: in iſtis habitabant filii Joſephi filii Jiſ-
raëlis.
30 FILII Aſcheris, Jimna, & Jiſchva, & Jiſch-
vi, & Berihha ac Serach ſoror horum.
31 Filii autem Berihhæ, Cheber & Malciel:
hic pater fuit Birzavithæ.
32 Et Cheber genuit Japhletum, & Schome-
rum, & Cothamum: & Schuhham ſororem
horum.
33 Filii autem Japhleti, Paſaſch & Bimhal, &
Hhaſvath: hi fuerunt filii Japhleti.
34 Et filii Schameri: Achi, & Rohega, Jechub-
ba, & Aram, & *Helem*.
35 Filius autem Helemi fratris hujus, Tzo-
phach, & Jimnahh, & Scheleſch, & Hha-
mal.
36 Filii Tzophachi: Suach, & Charnepher
& Schuhhal, & Beri, & Jimra:
37 Betzer, & Hod, & Schamma, & Schilſcha,
& ⁿ Jitran & Beera.
38 Filii autem Jetheri: Jephunne, & Piſpa, &
Ara, *&* *Hhulla*.
39 Filii denique Hhullæ: Arach, & Channiel,
& Ritzja.
40 Omnes hi filii Aſcheris, primores familia-
rum paternarum lectiſſimi, valentiſſimi ro-
bore, primores principum: quorum cenſus
ad militiam bellicam, numerus virorũ iſto-
rum vicies ſexies mille.

‖ *Gen.*46.13. *&* *Num.*26.23.
2 *Temporibus Davidis*] id eſt, cùm ejus juſſu per Joabum recenſitus eſt Jiſraël 2.Schem.24.
a Heb. *multiplicaverunt uxores & liberos.*
b Heb. *cenſeri horum per annos: ſic deinceps.*
c *qui & Aſchbel*, *Gen.*46.21.
6 *Tres*] quorum poſteri a Joabo fuerunt annumerati.
d Heb. *egredientes in militiam ad bellum.*
12 *Præter*] id eſt, exceptis horum familiis quæ non venerũt in Joabi cenſum: recenſuit enim Joab eos tãtùm e Binjaminitarũ tribu in quos ex oportunitate itineris incidit: Quam ob rem neq; eos qui Jeruſchalajimis habitabant, neque foris natos & commorantes numeravit.
e Heb. *filios civitatis.*
Natos in agro] id eſt, Moabitarũ agro, de quibus infrà 8.8.
‖ *Gen.*46.25.
13 *Cum natis Bilhæ*] id eſt, cum Danitis, qui eandem habuerunt matrem Bilham. Conſulto autẽ hîc reticetur Dan, quia unum duntaxat habuit familiæ ſuæ principem Chuſchimum Gen.46.23.
14 *Filii Menaſchis*] id eſt, poſteri, nam Aſriel pronepos fuit ex Gilhhade filio Maciris, filii Menaſchis: Tzelophchad verò abnepos ex Chephero filio Gilhhadis Num.27.1.
Illius] nimirũ Menaſchis.
f *maxima eſt verborum* ὑπερβολὴ [illegible] *ſive trajectio quam nos perſpicuitatis cauſa ex vers. ſeq. reſtituimus.*
15 *Chuppimi &*] i. ex tribu Binjaminis, ſuprà verſ.12.
Nomen] nepotis Gilhhadis ex Chephero fratre Aſriëlis juniore, Num.26.33.
17 *Bedan*] de quo 1.Schem.12.11. in annotatione.
Hi ſunt in filiis] id eſt, poſſeſſionem habuerunt inter Gilhhaditas.
18 *Soror*] i. Gilhhadis, filia Maciris.

TABU-

TABULA I.
Jiſſacar
Tolahh, Pua, v Jaſchub, v Schimron.
Puvá Job
… Jeri-
… Jibſam, & Schemuel.
…

TABULA II.
Binjaminis principes temporibus Davidis
e Belahho: Etzon, Hhuzzi, Hhuzziel, Jerimoth, & Hhiri.
e Becero: Zemira, Johhaſch, Elihhezer, Eljohhenai, Hhomri, Jeremoth, Abija, Hhanathoth, Hhalemeth.
e Jedihhaële: Bilhan: Jehuſch, Binjamin, Ehud, Cenahhana, Zetan, Tarſchiſch, Achiſchachar.
natos Jeruſchalaimis, peregrè Cuſchæos: Schuppæos & Chuppæos.

TABULA III.
Naphtali
… Jetzer, Schallum.
Schillem.

TABULA IIII.
Menaſche
Macir
ex uxore: Gilhhad: Aſriel, Chepher. Tzelophchad, cui filiæ.
Hammoleceth: Iſchehod, Abihhezer, Machla, Schemidahh.
Achjan, Schecem, Likchi, Anihham.
Chelek.
ex Mahhaca Binjaminitide: Pereſch: Ulam: Bedan. Schereſch: Rekem.

TABULA V.
Ephrajim
… Tachath, Elhhada, Tachath, Zabad, Schutelach, Hhezer, Elhhad, Berihha, Scheera, Rephach, Reſcheph, Telach, (Tachan.
mater
Bethchoronitarum, superiorum, inferiorum.
Uzzen-ſcheeranorum.

TABULA VI.
Aſcher
Jimna, Jiſchva, Jiſchvi, Berihha, Serach ſoror.
Cheber, Malciel Birzavith
Japhlet: Paſac, Bimhal, Hhaſvath.
Schomer, v Schemer: Rohega, Achi, Jechubba, Aram, Hhelem.
Tzophach, Jimnahh, Scheleſch, Hhamal.
Schuach, Charnepher, Schuhhal, Beri, Jimra, Betzer, Hod, Schamma, Schilſcha, Jitran, v Jether, Beera.
Jephunne, Piſpa, Ara, Hhulla.
Arach, Channiel, Ritzja.

CAPUT VIII.

Binjaminitarum familiæ & ſedes earum recenſentur, & poſtremò Schaulis & Jonathanis genus.

1 a BINJAMIN autem genuit Belahhum primogenitum ſuum: a Aſchbelem b ſecundum, & Achrachum tertium:
2 c Nocham quartum, & d Rapham quintum,
3 (Fueruntque filii Belahho: e Addar & Gera & Abihud,
4 Et Abiſchuahh & Nahheman & Achoach.)
5 Et Gera & f Schephuphan, & g Churam.
6 a Atque hi filii Echudis: hi *ſunt primores* paternarum *familiarum* habitatoribus h Gebahhi, qui curaverunt iſtos migrare in h Manachatam.

c *qui Becer Gen. 46.21.*
d *qui Roſch ibidem.*
e *qui & Ard, ibidem.*
f *qui & Muppim, ibidem, & Schephupham Num. 26.39.*
g *qui Chuppim ibidem Gen. & Chupham Num.*
a *Atque*] *Hinc incipit de Binjami-*

… ſeorſim & explicatè recenſeat: Prior, ut hoc caput ſit ad ſequentem hiſtoriã … altera, ut Binjaminitarum qui erant pars regni Jehudæ, re… poſt captivitatem haberetur. a *Idem qui & Jedihhaël ſup. 7.6.* … Nam quod Moſche filios Binjaminis alio ordine e… ut ex eo evincitur, quòd etiam nepotes in filiorum … b *Echi, Gen. 46.21. & Achiram, Num. 26.38*

nitarum locis & poſſeſſionibus agere non habita ratione … è quibus familiæ propagatæ ſunt. In cauſa eſſe videtur Binjaminitarum illa ſtrages quæ Judicum 20. deſcribitur. h *Eadem Gibhha Schaulis, 1. Schem. 11.4. ſive Binjaminis dicitur.* *Manachatam*] Numero jam ita aucti ut commodè Gebahi habitare non poſſent, colonias eò ablegarunt, in eam partem quæ Binjaminitarum erat: vide ſup. 2, ver. 52.

7 Nam Nahhamanem & Achijam & Geram migrare jussit: cùm genuisset Hhuzzam & Achichudem, & Schacharajimum.
8 Qui Schacharajim genuit in agro Moabitarum ex quo is dimisit illos: ex Chuschima & Bahhara uxoribus suis:
9 Genuit inquam, ex Chodescha uxore sua: Jobabum & Tzibjam, & Meſcham & Malcamum,
10 Et Jehhutzum, & Socjam & Mirmam: hi filii ejus, primores paternarum familiarum erant.
11 Ex Chuſchima autem genuit Abitubum & Elpahhalem.
12 Filii verò Elpahhalis, Hheber, & Miſchehham, & Schemed: is ædificavit Onuntem, & Lodum ac villas ejus.
13 Item Berihha & Schemahh fuerunt primores paternarum familiarum habitatoribus Ajalonis: hi fugaverunt habitatores Gathi.
14 Achjo autem, Schaſchak & Jeremoth:
15 Et Zebadja, & Hharad, & Hheder:
16 Et Micael, & Jiſchpa, & Jocha filii Berihhæ:
17 Item Zebadja, & Meſchullam, & Chizki, & Cheber:
18 Et Jiſmerai, & Jizlia, & Jobab, filii Elpahhalis:
19 Item Jakim, & Zicri, & Zabdi:
20 Et Elihhenai, & Tziltai & Eliel,
21 Et Hhadaja, & Beraja, & Schimrath filii Schimhhi:
22 Item Jiſchpan, & Hheber, & Eliel:
23 Et Hhabdon, & Zicri, & Chanan:
24 Et Chanaja, & Hhelam, & Hhantothija:
25 Et Jiphdeja, & Penuel filii Schaſchaki:
26 Et Schamſcherai, & Schecharja, & Hhatalja:
27 Et Jahhareſchja, & Elija, & Zicri filii Jerochami:
28 Hi primores paternarum familiarum per generationes ſuas primores: hi inquam habitabant Jeruſchalaimis.
29 Gibhhone autē habitabant pater Gibhhonis, cujus uxoris nomen Mahhacha:
30 Et filius ejus primogenitus Hhabdon, deinde Tzur, & Kiſch, & Bahhal, & Nadab,
31 At Gedor & Achjo & Zeker,
32 Et Mikloth, qui genuit Schimeam: hi etiam ex adverſo fratrum ſuorum, habitarunt Jeruſchalaimis cum fratribus ſuis.
33 Ner autem genuerat Kiſchum, & Kiſch genuit Schaulem, & Schaul genuit Jonathanem, & Malci-Schuhham, & Abinadabum, & Eſchbahhalem.
34 Filius autem Jonathanis, Merib-Bahhal, & Merib-Bahhal genuit Micam.
35 Et filii Micæ, Pithon, & Melec, & Taareahh & Achaz.
36 Achaz autem genuit Jehohhaddam, & Jehohhadda genuit Hhalemethū, & Hhazmavethum, & Zimrin: Zimri verò genuit Motzam.
37 Et Motza genuit Binhham, cujus filius Rapha, cujus filius El-Hhaſa, cujus filius Atzel.
38 Atzeli autem fuerunt ſex filii, quorum hæc nomina, Hhazrikam, Bocru, & Jiſchmahhel, & Schehharja, & Hhobadja & Chanan: omnes hi filii Atzelis.
39 Filii verò Hheſcheki fratris ejus, Ulam primogenitus ipſius, Jehhuſch ſecundus, & Eliphelet tertius.
40 Erant autem filii Ulami, viri valentes robore, tendentes arcum, & abundantes filiis & nepotibus, centum quinquaginta: omnes hi ex filiis Binjaminis.

7 *Nahhamanem &c.*] i. horum poſteros agnatos ſuos. *qui Achoach ſup. ver. 4.* *juſſit* ſcilicet Echud pater familias. *qui & Chodeſch ver. ſequente.*

12 *Filii Elpahhalis*] præter eos, qui Jeruſchalaima inhabitarunt, de quibus infrà ver. 17. *Onuntem &c.*] de quibus Hheʒræ 2. verſic. 33. Nechem. 7. 37. & 11. 35.

13 *Ajalonis*] i. agri circumjacentes Ajalonem civitatem, in tribu Danis: Jehoſch. 19. 42.

14 *Achjo autem*] Catalogus principū e ſingulis familiis Binjaminis, qui Jeruſchalaimis habitabant.

qui & Schemahh ſup. ver. 13.

TABULA I.

Binjamin

- Belahh
  - Addar, Gera, Abihud, Abiſchuahh, Nahhaman, & Achoach.
- Aſchbel, v. Jedihhaël
- Achrach, v. Echi, v. Achi-Beceram.
- Nocha, v. Rapha, v. Roſch
- Gera,
- Schephuphan, v. Schephupham.
- Churam, v. Chupham.

Quorum principes

Gebahhi, Ajalone, Jeruſchalaimis, Gibhhone.

TABULA II.

Echud, pater Gebahhæorum, cujus poſteri fuerunt

- Gebahhi
  - Hhuzza, Achichud, Schacharajim, qui genuit in agro Moab
    - Chuſchima
      - Abitub, Elpahhal.
        - Hheber, Miſchehham, Schemed.
    - Bahhara, v. Chodeſch
      - Jobab, Tzibja, Meſcha, Malcam, Jehhutz, Socja, & Mirma.
- in Menachata.
  - Nahhaman, Achija, Gera.

TABULA III.

Ajalone.

- Berihha
  - Achjo, Schaſchak, Jeremoth, Zebadja, Hharad, Hheder, Micaël, Jiſchpa, Jocha &
  - Elpahhal
    - Zebadja, Meſchullam, Chizki, Cheber, Jiſchmerai, Jizlija, & Jobab.
- Schemahh, v. [illegible]
  - Jakim, Zicri, [illegible] Elihhenai, [illegible] Hhadaja, [illegible] Schimrath.

TABULA XIII.

Jeruschalaimin

Jeroscham — **Jehaschbi...**

...Sceber, Eliel, Hhabdon, ... Chanas, Chananja, Hhantothija, Jiphdeja, & Penuel.

Schamſchrai, Schecharja, Hhatalja, Jahhareſchja, Elija, & Zichri.

TABULA XIV.

Gibhhoneo

Jehhiel, pater Gibhhonitarum, cujus uxor Mahhacha.

Hhabdon, Tzur, Kiſch, Bahhal, Ner, Nadab, Gedor, Achjo, Zecer, Mikloth, Schimea

incolæ Jeruſchalaimorum

Ner

Kiſch

Schaul

Jonathan, Malciſchuahh, Abinadab, Eſchbahhal, v. Iſchboſcheth.

Meribahhal, v. Achiſchuahh

Mica.

Pithon, Melec, Taerealih, Achaz.

Tachreahh, Jehohhadda, Jahhra.

Hhalemeth, Hhazmaveth, Zimri.

Motza.

Binhha.

Rapha.

Elhhaſa.

Atzel.

Hhezrikam, Bocru, Jiſchmahhel, Schehharja, Hhobadja, & Chanan.

Hheſchek.

Ulam, Jehhuſch, & Eliphelet.

CAPUT IX.

Paſſo epilogo praecipuorum ſtatus civilis & Eccleſiaſtici Jeruſchalaimorum recenſetur a deportatione: Et ad Benjaminitarum Schaulisq; genus reditur.

1 AT omnes quidem Jiſraelitæ, recenſiti ſunt, ut ecce ſcripti erant in libro regum Jiſraelis: Jehudæi verò ut cùm deportati ſunt in Babylonem, propter prævaricationem ſuam.

2 Habitatores autē primi, qui inhabitarunt poſſeſſionem ſuam, per civitates ſuas, Jiſraelitæ, ſacerdotes, Levitæ, & f Nethinei,

3 Jeruſchalaimi, inquam, habitarunt e filiis Jehudæ, & e filiis Binjaminis, & e filiis Ephrajimi ac Menaſchis.

4 a Hhutai filius Hhammihhudis, filii Hhomri, filii Imri, filii Bani e filiis Perezzi filii Jehudæ.

5 Et ex familia Schelanæa b Hhaſaja primogenitus & filii ejus:

6 Et e filiis Zerachi, Jehhuel, quorum agnati ſexcenti nonaginta.

7 E filiis verò Binjaminis, Sallu filius Meſchullami filii Hodavjæ filii Haſſenuæ:

8 Et Jibnija filius Jerochami, ac Ela filius Hhuzzi filii Micri: & Meſchullā filius Schephatjæ filii Rehhuelis, filii Jibnijæ.

9 Quorum agnati per generationes ſuas, nongenti quinquaginta ſex: omnes hi viri priores paternarum familiarum per familias paternas ſuas.

10 Et ex ſacerdotibus: Jedahhja & Jehojarib & Jachin:

11 Et Hhazarja filius Chilkijæ filii Meſchullami, filii Tzadoki, filii Merajothi, filii Achitubi, antecessor in domo Dei.

12 Et Hhadaja filius Jerochami, filii Paſchchuri, filii Malcijæ: & Mahhaſai, filius Hhadielis, filii Jachzeræ, filii Meſchullami, filii Meſchillemithi filii Immeri:

13 Quorum agnati principes familiarum paternarum ſuarum, mille ſeptingenti, ſexaginta: valentes robore ad opus miniſterii domus Dei.

14 Item ex Levitis: Schemahhja filius Chaſchubi, filii Hhazrikami, filii Chaſchabjæ e filiis Merari:

15 Et Bakbakkar, Chereſch, & Galal: & Mattanja filius Micæ, filii Zicri, filii Aſaphi.

16 Et Hhobadja filius Schemahhjæ, filii Galalis, filii Jeduthuni: & Berechja filius Aſæ, filii Elkanæ qui habitabat in villis Netophathæorum.

17 Et janitores, Schallum, & Hhakkub, & Talmon, & Achiman: in quorum agnatis Schallum primarius erat.

18 (Is hactenus in porta regis verſus orientem ſtationem habet.) Hi ſunt Janitores ſecundum caſtra Levitarum.

19 Schallum verò filius Kore filii Ebjaſaphi filii Koracchi, & agnati ejus e familia patris ejus Korachitæ, ſuper opus miniſterii, obſervantes limina ad tentorium; & patres eorum juxta caſtra Jehovæ obſervaverant aditum;

20 Cum Pinechas filius Elhhazaris antecessor præeſſet olim eis, cui Jehova adfuerat.

21 Zecarja filius Meſchelemjæ janitor eſt oſtii, ad tentorium conventus.

22 Hi omnes qui electi fuerant in janitores, per limina ducenti duodecim, iſtos per villas ſuas recenſitos, fidelitate ſua conſtituerat David & Schemuel videns, in ſtatu muneris iſtorum.

23 Ut ipſi & filii eorum adſtantes portis ad domum

k Heb. unum.

r ſive propoſito univerſalis, quia, ſequentes verſus ſigillatim ſtipulant.

u Heb. augentes augentes.

a qui Hhamaſchaſai, filius Hhazarielis filii Achſai: Nechem. 11.13.

f qui Mathanja. [illegible]

g qui & [illegible]

h qui & [illegible]

i qui Hhabda filius Schammuhhis. [illegible]

[illegible] Netophathæorum] in tribu Jehudæ ſuprà 2.54. Nam et poſſeſſionem in tribu Jehudæ & Benjaminis [illegible] habitatio, ex quo regnum divisum eſt.

18 Is] id eſt, qui primarius janitorum eſt.

Is] ſæpe quando qui [illegible] in præcedente verſu nominati ſunt.

Janitores] id eſt, janitorum Levitarum, per vices cuſtodias ſuas obeuntium primarii, infrà 22. & ſequentibus.

19 Limina ad] i. interiora atque adeò ſanctiora.

Patres eorū] i. Kehathitæ Num. 4. 4.

Caſtra] id eſt, Sacerdotes circum arcam caſtra habentes.

20 Cui Jehova] i. qui charus fuit Deo, janitorum [illegible] cuſtodum.

Fidei] [illegible] ſuprà 2. [illegible] Nechem. 11. 11. [illegible] 1 Reg. [illegible] vide Nechem. 11.13. [illegible]

21 [illegible] Janitor] id eſt, primarius [illegible] janitorum. 22 David] vide infrà 26. 31. Schemuel] vide 1. Schem. 9. 9. Videns] vide 1. Schem. 9. 9. 23 Ad domum Jehovæ &c.] id eſt, ad excubias & interiora [illegible] de quibus ver. 12. & ſequentibus.

domum

domû Jehovæ, id est, domû tabernaculi per custodias.
24 In quatuor [k] plagas erant janitores, orientalem, occidentalem, septentrionalem, & austrum:
25 Et agnati eorum qui in villis suis *habitantes* veniebant [l] septem quibusque diebus suis temporibus cum illis.
26 Nam in statu munere sunt, quatuor potentissimi janitorum illi Levitæ, & præsunt cubiculis ac thesauris Domus Dei:
27 Et circum domum Dei pernoctant, nam illis incumbit custodia: & præsunt aperturæ, & quidem [m] singulis quoque matutinis.
28 Et ex his quoque qui præsunt instrumentis ministerii: nam certo numero inferunt ea, & certo numero depromunt ea.
29 Nam ex illis *alii* constituti sunt super instrumenta illa, etiam super omnia instrumenta sacra: alii super similam, & vinum, & oleum, & thus & aromata.
30 (Quamvis ex filiis sacerdotum sunt confectores [n] unguenti ex ipsis aromatibus.)
31 Et Matthija ex Levitis is *est* primogenitus [*] Schallumi Korachitæ: ex statu munere præest operi ferum ex cacabo.
32 Item e filiis Kehathitis agnatis ipsorum præsunt pani dispositionis, ad apparando unoquoque [o] sabbatho.
33 [*] Horum qui sunt ipsi filii musici primores paternarum *familiarum* inter Levitas in cubiculis degentes immunes: quia interdiu & noctu illis ut esset in eo suo opere.
34 Illi primores paternarum familiarum inter Levitas, per generationes suas primores isti habitarunt Jerosolymis.
35 ‖ [*] Gibhhone autem habitaverunt pater Gibhhonitarum Jehiel, cujus uxori nomen Mahhaca:
36 Et filius ejus primogenitus Hhabdon, deinde Tsur, & Kisch, & Bahhal & Ner, & Nadab.
37 Et Gedor, & Achjo, & Zecharja & Mikloth.
38 (Qui Mikloth genuit Schimeam) hi etiam e regione fratrum suorum habitarunt Jerosolymis cum fratribus suis.
39 Ner autem genuerat Kiſchum, & Kiſch genuit Schaulem & Schaul genuit Jehonathanem & Malki-Schuaham, & Abinadabum, & Eſchbahhalem.
40 Filius autem Jehonathanis Meri-Bahhal: & Meri-Bahhal genuit Micam.
41 Et filii Micæ, Pithon, & Melec, & Tachrea[illegible], & Achaz.
42 Achaz autem genuit Jahhram, & Jahhra genuit Hhalemethum, & Hhazmaveth, & Zimri: Zimri autem genuit Motsam;
43 Et Motsa genuit Binhham, cujus filius Rephaja, cujus filius Elhhasa, cujus filius Atzel.
44 Atzeli autem fuerunt sex filii, quorum hæc nomina sunt, Hhazrikam, Bocru, & Iſchmahhel, & Schebharja, & Hhobadja, & Chanan: hi filii Atzelis.

CAPUT X.

Ultimum Schauli cum Pelischthæis prælium, cum ipsius ac filiorum morte: Pelischthæorum in eos [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible].

1 ‖ [*] Pelischthæi autem præliati sunt cum Jiſraëlitis: & fugerunt Jiſraëlitæ [a] metu Pelischtæorum, cecideruntque confossi in monte Gilbhoha.
2 Ubi assecuti Pelischtæi Schaulem & filios ejus, percusserunt Pelischtæi Jehonathanem & Abinadabum & Malki-Schuahhum filios Schaulis.
3 Ingravescente autem prælio in Schaulem, venerunt sagittarii cum sagittis: eum dolore jaculatorum.
4 Quapropter cum dixisset Schaul armigero suo, stringe gladium tuum, & transfode me illo, ne venientes præputiati isti illudant mihi, & noluisset armiger ejus: reverebatur enim valde, *tum*: arrepto Schaul gladio suo irruit in eum.
5 Tum videns armiger ejus mori Schaulem, irruit ipse quoque in suum gladium & mortuus est.
6 Sic mortuo Schaule & tribus filiis ejus & omnibus domesticis ejus pariter mortuis:
7 Videtes omnes Jiſraëlitæ qui *habitabant* citra convallem illam, fugisse *Jiſraëlitas*, & mortuos esse Schaulem ac filios ejus: derelictis civitatibus suis fugerunt, & venientes Pelischtæi habitarunt in eis.
8 Fuit autem postridie cùm venissent Pelischtæi ad spoliandum confossos: ut invenirent Schaulem & filios ejus, prostratos in monte Gilbhoha.
9 Quem cum spoliassent, deportarunt caput ejus & arma ejus; miseruntque in terram Pelischtæorum circumquaque: ad nuntiandum apud terricula illa, & apud populum.
10 Et deposuerunt arma ejus in æde dei sui, capiti vero ejus affixerunt in æde Dagonis.
11 Sed audientes omnes *habitatores* Jabhes Gilhhadis quicquid fecerant Pelischtæi Schauli:
12 Surrexerunt omnes viri strenui & abstulerunt corpus Schaulis, & corpora filiorum ejus, tuleruntque Jabhesum: & sepelierunt ossa eorum sub quadam quercu Jabhesi, & jejunarunt septem diebus.
13 Itaque mortuus est Schaul [b] propter prævaricationem suam; qua prævaricatus est contra Jehovam, [*] eo quod non observasset verbum Jehovæ: atque etiam quod consuluisset Pythonem quærens;
14 At non consuluisset Jehovam: idcirco interfecit eum: & avertit regnum ipsum ad Davidem filium Jiſchai.

CAPUT XI.

David, Chebrone, maximo Jiſraëlitarum [illegible] [illegible]. Jebuſæi [illegible] [illegible] [illegible] caput & [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

1 ‖ [*] Nam & congregati sunt [a] omnes Jiſraëlitæ ad Davidem Chebronem, dicentes: ecce os tuum & caro tua nos sumus.
2 [b] Planè antehac, etiam cum esset Schaul rex, tu eras qui educebas & reducebas Jiſraëlem: denique dixit Jehova Deus tuus tibi, tu pasces populum meum Jiſraëlem, & tu eris dux & antecessor populo meo Jiſraëli.
3 Venerunt quoque omnes seniores Jiſraëlis ad regem Chebronem: quibuscum pepigit David fœdus Chebrone coram Jehova: &

k Heb. *ventos*.

l Heb. *septem dierum ... ex tempore ad tempus*.

25 [illegible] [illegible] temporibus, de quibus supra vers. 17. & 21.

m Heb. *& in mane, & in mane*.

28 *Instrumentis ministerii*] prolepsis sive propositio universalis, quam sequêtes versus sigillatim explicant.

n Heb. *unguentarii unguenti*.

31 *Schallumi*] vide supra 17. & 19.

32 [*] Levit. 24. 5.
o Heb. *sabbatho sabbatho*.

33 *Horum*] id est, ex hoc ordine Levitico.

‖ Supra 8. 29.
35 *Gibhhone*] repetitio ad genus & historiam Schaulis, in qua capite præcedenti versu 29. ut [illegible] narratione ad historiam sequentem.
Gibhhone] [illegible] modo legatur vestigiis sororis nomen Mahhacæ.
36 *Ner*] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Kiſchi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

‖ 1. Sam. 31.
a Heb. *a facie*.

[illegible] Davidem in regem ſuper Jiſraë-
lem, ſecundum verbum Jehovæ per Sche-
muelem.
4 Profectus autem Davide cum toto Jiſraële
Jeruſchalaimum, ea erat Jebus (nam illic Je-
buſæi erant ea habitatoribus terræ.)
5 Dixerunt habitatores Jebuſi Davidi: non
ingredieris huc: ſed cepit David arcem
Tsijonis: ea eſt civitas Davidis.
6 (Dixerat enim David, quiſquis percuſſerit
Jebuſæum primùm, futurus eſt primarius &
princeps: quare cùm aſcendiſſet primùm
Joab filius Tseruja, factus eſt primarius.)
7 Poſtea habitabat David in ea arce: idcirco
vocarunt eam, civitatem Davidis.
8 Nam extruxit civitatem ipſam circumqua-
que, b tam munitionem quàm circuitum e-
jus: Joab verò c inſtauravit reliquum civi-
tatis.
9 Sic pergebat David continenter creſcere:
quia Jehova exercituum erat cum eo.
10 Hi autem ſunt primores robuſtiſſimorum
qui d fuerunt Davidi, qui fortiter ſe geſſe-
runt cum eo, pro regno ejus, & e cum toto
Jiſraële ad efficiendum ut regnaret, ſecun-
dum verbum Jehovæ, f ſuper Jiſraëlem.
11 Et ex his g numerus robuſtiſſimorum qui
erant Davidi: Jaſchobhhâ filius Chach-
monæi primarius ducum; hic vibravit ha-
ſtam ſuam in trecentos h quos confodit, vi-
ce una.
12 Poſt hunc verò Elhhazar filius Dodonis
Achochæi: hic erat inter hos i tres robu-
ſtiſſimos.
13 k Ipſe erat cum Davide l Paſ-Dammimis,
cùm Peliſchtæi congregatis illuc ad bellū:
(erat autem portio illa agri plena hordei)
populus fugeret metu Peliſchtæorum.
14 m Steterunt autem ſe in medio illius porti-
onis ut liberarent eam, ac percuſſerunt Pe-
liſchtæos: ſic ſervavit Jehova conſervatio-
ne magna.
15 Præterea deſcenderunt tres iſti ſupra tri-
ginta primarii e quadam rupe ad Davidem,
ad ſpeluncam Hhadullamicam: cùm caſtra Pe-
liſchtæorum metarentur in convalle Ra-
phæorum.
16 (Nam David tunc agebat in ſuo propugna-
culo: ſtatio autem Peliſchtæorum tunc ad
Beth-Lechemum.)
17 Cumque deſyderio motus David diceret:
ô ſi quis bibendam daret mihi aquam, e ci-
ſterna Beth-Lechemi quæ eſt ad portam:
18 Perrumpentes tres illi per caſtra Peliſchtæ-
orum, & hauſtam aquam e ciſterna Beth-
Lechemi quæ eſt in porta, deportantes at-
tulerunt ad Davidem: quam noluit bibere:
ſed effudit eam Jehovæ.
19 Dicebat enim: abſit mihi a Deo meo, ut
faciam hoc: an ſanguinem virorum iſtorum
biberem, ſ incurrunt periculum vitæ ſuæ?
nam periculo vitæ ſuæ attulerunt eam: ideo
noluit bibere illam: hæc fecerunt tres illi
robuſtiſſimi.
20 Deinde Abiſchai frater Joabi ipſe erat pri-
marius horum trium: hic quoque vibravit
haſtam ſuam contra trecentos quos con-
fodit: eratque nominatiſſimus inter hos
tres.
21 Horum trium ſupra alios duos honoratiſ-
ſimus: ideo fuit illis princeps: at uſque ad
illos tres non pervenit.
22 Benaja filius Jehojadahhi, filius viri ſtre-
nui, magnus rebus geſtis e Kabhtseele: hic
percuſſit duos valentiſſimos Moabitas: fi-
dem deſcendens percuſſit quendam leo-
nem in medio ciſternæ tempore nivis.
23 Idem quoque percuſſit virum quendam
Ægyptium, virum b proceram quinque cu-
bitorum: cùm in manu ipſius Ægyptii eſ-
ſet haſta, par jugo textorum, deſcendit ad
eum baculo: ac eripiens haſtam e manu
Ægyptii, interfecit eum haſta ipſius.
24 Hæc fecit Benaja filius Jehojadahhi, qui
erat nominatus inter hos tres robuſtiſſi-
mos.
25 Supra triginta erat honoratus erat quam-
vis ad illos tres non pervenerit: quamob-
rem præpoſuit eum David ſatellitio ſuo.
26 Item e robuſtiſſimis copiarum Hhaſaël
frater Joabi, Elchanan filius Dodonis e
Beth-Lechemo,
27 Schammoth Harorita, Chelets Pelona-
us,
28 Hhira filius Hhikeſchi Tekohhæus, Abi-
hhezer Hhanathothæus,
29 Sibcai Chuſchathæus, Hhilai Achochæ-
us,
30 Maharai Netophathæus, Cheled filius
Bahhanæ Netophathæus,
31 Ithai filius Ribai e Gibhha Benjaminitarū,
Benaja Pirhhathonites,
32 Churai e torrentibus vallium Gahhaſchi, Abiel
Hharbathæus,
33 Hhazmavet Bachurimitanus, Eljachba
Schahhalbonites,
34 E filiis Haſchemi Gizonitæ Jonathan, fili-
us Schage Hararitæ,
35 Achiam filius Sacari Hararita, Eliphal fi-
lius Uris,
36 Chepher Mecerathæus, Achija Pelonæus,
37 Chetsro Carmelita, Nahharai filius Ez-
bai,
38 Joël frater Nathanis, Mibchar filius Ha-
gri,
39 Tselek Hhammonita: Nachrai Berothita
armiger Joabi filii Tserujæ,
40 Hhira Jithræus, Gareb Jithræus,
41 Urija Chittæus, Zabad filius Achlai,
42 Hhadina filius Schizæ Reubenita, prima-
rius Reubenitarum: attamen ſuperiorum eo
triginta.
43 Chanan filius Mahhacæ, & Joſchaphat
Mithnæus,
44 Hhuzzija Hhaſchterathæus Schamahh &
Jehhiel filii Chothami Hharohherita,
45 Jedihhaël filius Schimri, & Jocha frater
ejus Titſæus,
46 Eliël Hhammachavim, & Jeribai, & Jo-
ſchavja filii Elnahhami, & Jithma Moabita,
47 Eliël, & Hhobed, & Jahhaſiël Metſoba-
jani.

CAPUT XII.

Copiæ quæ ſe Davidi partim exuli [illegible] [illegible] [illegible] regem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regi Jiſraëlitæ præficiendo [illegible] [illegible]
[illegible]

b Heb. mortuus.

42 *Zabad filide ſu-
pra 2.36.* Hic autem
unus, præter recenſi-
onē quæ eſt 2.Schē.
23 additur: fortaſſe
quia Eliha, de quo
ibi ver. 25. occum-
bente, hic in locum
ejus ſuffectus eſt.

42 *Hhadina filius*]
altera pars recenſio-
nis, qua exponitur
qui duces Rubenitici
in ſuis ſubiectis ultra
Jardenē præfuerint,
& quos ſibi ſocios
acquiſierit: de quibus
ſuprà.5.10.

1 Hi autem fuerunt qui venerunt Tſiklagum ad
Davidē, adhuc ᵃexcluſum eum a Schau-
lis filii Kiſchi vultu: & illi (erant) inter robuſtiſſi-
mos ſtrenuè adjuvantes bellum,
2 Armati arcu, dextera & ſiniſtra ejaculan-
tes lapidibus, & ſagittis arcu: e fratribus
agnatis Schaulis e Binjaminitis.
3 Primarius Achihhezer, deinde Joaſch, fi-
lii Schemahhæ Gibhhathi, & Jeziel & Pelet
filii Hhazmaveth: & Beraca & Jehu Hha-
nathothi:
4 (Jiſchmahhja verò Gibhhonita robuſtiſſi-
mus inter hos triginta erat, ideoque præ-
erat his triginta) & Jirmeja & Jachaziel, &
Jochanan & Jozabad Gederathi:
5 Elhhuzai, & Jerimoth, & Behhalja, & Sche-
marja, & Schephatja Charophæi:
6 Elkana, & Jiſchija, & Hhazareel, & Johhezer,
& Jaſchobhham Korechæi:
7 Et Johhela, & Zebadja filii Jerochami e
Gedore.
8 Etiam e Gaditis ᵇ ſeceſſerunt ad Davidem
ad propugnaculū illud in deſertum, valen-
tes robore, viri militares ad bella ejus, in-
ſtructi clypeo & ſcuto: quorum facies ut facies
leonis erant, & ſimiles erant capreis in mon-
tibus ᶜ pernicitate.
9 Hhezer primus, Hhobadja ſecundus, Eliab
tertius,
10 Miſchmanna quartus, Jirmeja quintus,
11 Hhattai ſextus, Eliel ſeptimus,
12 Jochanan octavus, Elzabad nonus,
13 Jirmeja decimus, Machbannai undecimus.
14 Hi e Gaditis primores militiæ: unuſquiſ-
que in centenos qui minimus, & qui maxi-
mus in millenos.
15 Hi itaque ſunt qui trajecerunt Jardenem
menſe primo, quamvis ᵈ exundaret ſupra
omnes ripas ſuas: & fugaverunt omnes in-
colas convallium ad orientem & ad occi-
dentem.
16 Cum autem venirent e filiis Binjaminis
& Jehudæ uſque ad iſtam munitionem ad
Davidem:
17 Egreſſus eſt David obviam eis, & locutus
dixit eis: Si ᵉ pacis animo venitis ad me ut
juvetis me, erit mihi vobiſcum ᶠ animus ad-
unatus: ſed ſi ad decipiendum me prodituri
hoſtibus meis, cum non ſit injuria in mani-
bus meis: reſpiciat Deus majorum noſtro-
rum & reprehendat.
18 Tunc ſpiritus induit Hhamaſajum prima-
rium horum ducum: *ut diceret:* tibi David,
& comitibus tuis fili Jiſchai *ſit* pax, pax tibi
& pax adjuvantibus te: adjuvat enim te De-
us tuus. Itaque ſuſcepit eos David, & conſtituit
eos inter primores turmarum.
19 E Menaſchitis autem defecerunt ad Da-
videm, quando venit cum Peliſchtæis con-
tra Schaulem ad prælium: ſed non juve-
runt illos: (nam de conſilio dimiſerant eum
Satrapæ Peliſchtæorum dicendo: periculo
capitum noſtrorum deficeret ad dominum
ſuum Schaulem.)
20 Cum rediiſſet Tſiklagum, defecerunt ad
eum e Menaſchitis Hhadnach, & Jozabad,
& Jediahhel, & Michael, & Jozabad, & Eli-
hu, & Tſillethai, qui erant Chiliarchæ apud
Menaſchitas.
21 Hi quoque fuerunt adjumento Davidi ad-
verſus turmam ejus: nam valentes robore e-
rant omnes; quapropter fuerunt præfecti
in ejus militia.
22 Quin etiam ᵏ opportuno quoque die ve-
niebant ad Davidem ut juvarent eum: do-
nec exercitus eſſet magnus ut exer-
citus Dei.
23 Hic hic autem numeri primariorum inter ex-
peditos ad militiam venerunt ad Davidem
Chebronem, ut ad averterent regnū Schau-
lis ad eum, ſecundum ˡ præſtitutionem Jeho-
væ.
24 Filii Jehudæ ferentes clypeum & ſpicu-
lum, ſexies mille octingenti, expediti ad mi-
litiam:
25 E filiis Schimhhonis valentes robore ad
militiam ſepties mille centum.
26 E Levitis, quater mille ſexcenti:
27 Et Jehojadahh qui ᵐ anteceſſor erat Aha-
ronitis: & cum eo ter mille ſeptingenti:
28 Et Tſadok adoleſcens valens robore, & e
familiæ paternæ ejus principes viginti duo.
29 Item e Binjaminitis agnatis Schaulis ter
mille: nam adhuc multi illorum obſerva-
bant obſervationem domus Schaulis.
30 Et ex Ephrajimitis, vicies mille octingenti:
valentes robore, viri nominati per fami-
lias paternas ſuas.
31 Et e dimidiata tribu Menaſchis, decies
octies mille qui expreſſi erant nominibus, ut
venirent ad conſtituendum regem Davidē.
32 Et e Jiſſaſcharitis ⁿ noſcentes ſcite tempo-
ra, ut noſcerent Iſraël quid ſit facien-
dum eſſent: primores illorum ducenti, eo-
rum omnium fratres ex præſcripto eorum
agebant.
33 E Zebulunitis prodeuntes in militiam,
inſtructi ad bellum omnibus armis bellicis
quinquagies mille: etiam ordinibus ſervan-
dis ᵒ integro animo.
34 Et e Naphtalitis præfecti mille: quibuſcū
clypeati & haſtati tricies ſepties mille.
35 Et e Danitis inſtructi ad bellum, vicies o-
cties mille ſexcenti.
36 Et ex Aſcheritis prodeuntes in militiam,
ordinem ſervando bellicum, quadragies
mille.
37 Et ex tranſjardenanis, ex Reubenitis &
Gaditis atque ex dimidiata tribu Menaſ-
chis cum omnibus armis militiæ bellicæ,
centies vicies mille.
38 Omnes hi viri bellatores ordines aciei ſer-
vantes, animo integro venerunt Chebro-
nem ad regem præficiendum Davidem
Iſraëli: quin etiam omnes reliqui Iſraëlita-
rum ᵖ animus unus erat ad regem conſti-
tuendum Davidem.
39 Hi fuerunt ibi cum Davide diebus tribus,
comedentes & bibentes: quia præparave-
rant eis fratres eorum.
40 Atque etiam propinqui illorum uſque ab
Jiſſaſchare, & Zebulune, & Naphtale, adve-
hebant panes aſinis, & camelis, & mulis, &
bobus: cibum, farinam, palathas, & uvas
paſſas, vinumque & oleum, boves & pecu-
des copioſe: quia lætitia erat in Iſraële.

CAPUT XIII.

Davidis de transferenda arca [illegible]

1 *Excluſum*] i. extra regni fines agentem, 1.Schem.27.1. *Robuſtiſſimi*] de quibus caput præcedens.

a Heb. *dexteram prementes & ſiniſtram prementes lapidibus*: ut Gen.13.9.

4 *Hos triginta*] qui hic recenſentur.

b Heb. *ſeparaverunt ſe.*

8 *Propugnaculum*] i. Tſiklagum, ſup. ver.1. quod ſitum erat in deſerto Jehudæ.

c Heb. *feſtinando.*

d Heb. *impleret ſupra omnes ripas ſuas.*

15 *Exundaret*] vide Jehoſ.3.15.

e Heb. *ad pacem.*

f Heb. *cor ad ſimul.*

18 *Spiritus induit*] ut Judic.6.34.

19 1.Schem.29. *Juverunt illos*] Peliſchtæos Davidis copiis.

g Heb. *ſuper capita noſtra.*

20 *Rediiſſet*] cæſis jam Hhamalekitis 1.Schem.30. quo tempore Gaditæ & Binjaminitæ Davidi ſeſe adjunxerant.

...-Jeddiarim abducit, ut Jehuſum de-
... Jehudamus peremptus in itinere Hhuzza,
... apud Hhobed-Edomum ...
...

1 DEinde iniit conſilium David cum
Chiliarchis & centurionibus, omni-
busque antecessoribus:
2 Et dixit David toti congregationi Jiſraë-
lis: ſi vobis bonum, & a Jehova Deo noſtro
videtur eſſe, *paſſim dimittamus ad fratres
noſtros qui reliqui ſunt per omnes regiones
Jiſraëlitarum, & cum eis ad ſacerdotes &
Levitas per civitates & ſuburbana earum:
ut congregentur ad nos.
3 Ita divertamus arcam Dei noſtri ad nos:
nam non requiſivimus eam diebus Schaulis.
4 Dixerunt autem tota congregatio illa, fa-
ciendum eſſe ita: nam recta videbatur res
illa in oculis totius populi.
5 Congregavit ergo David ex toto Jiſraële
a Schichore Aegypti, uſque quà venis Cha-
mathum, ad deducendum arcam Dei e Kir-
jath Jehharimis.
6 Cùmque aſcendiſſet David cum toto Jiſ-
raële Bahhalam ſive Kirjath-Jehharima
quæ ſunt Jehudæ: ad deducendum inde ar-
cam Dei Jehovæ inſidentis Cerubinis, cu-
jus invocatur nomen:
7 Impoſuerunt arcam Dei plauſtro novo de-
portandam e domo Abinadabi: Hhuzza &
Achjo ducentibus plauſtrum.
8 David autem & omnes Jiſraëlitæ præ læ-
titia geſtiebant coram Deo totis viribus:
tam canticis quàm citharis, & nabliis &
tympanis & cymbalis atque tubis.
9 Sed cùm veniſſent uſque ad aream Cido-
nis: extendit Hhuzza manum ſuam ad pre-
hendendũ arcã, quia dimoverant eam boves.
10 Quam ob rem accenſus ira Jehova in
Hhuzzam, percuſſit eum, eò quòd extende-
ret manum ſuam ad arcam: ita ut morere-
tur ibi coram Deo.
11 Diſplicuit autem Davidi, quòd irrupiſſet
Jehova irruptione in Hhuzzam: quapropter
vocat quiſque locum illum, ruptura Hhuz-
zæ uſque in hunc diem.
12 Et timuit ſibi David a Deo die illo di-
cens: quo modo introducerem ad me ar-
cam Dei?
13 Neque abduxit David arcam ad ſe in ci-
vitatem Davidis, ſed curavit ut ea diverte-
ret in domum Hhobed-Edomi Gittæi.
14 Conſidente autem arca Dei apud famili-
am Hhobed-Edomi in domo ejus tres men-
ſes: benedixit Jehova familiæ Hhobed-E-
domi, & omnibus quæ erant ei.

Caput XIIII.

*Tyriorum rex muneribus & officiis Davidem proſequitur: qui ... uxores ... & Pe-
liſchtæos bis fundit.*

1 MIſit autem Chiram rex Tyri lega-
tos ad Davidem, ligna cedrina &
a latomos ac fabros lignarios: ad ex-
truendum ipſi domum.
2 Cùm expertus eſſet David b a Jehova ſtabi-
litum ſe in regem ſuper Jiſraëlem: quia ſublatum
extollebatur regnum ejus propter populum
ipſius Jiſraëlem.
3 ‖ Accepit deinde David adhuc uxores Jeru- ‖ *Supra 3.5.*
ſchalaimis: genuitque David adhuc filios
& filias.
4 Atque hæc ſunt nomina c eorum qui nati ſunt — c *Heb. natorum qui fuerunt ei, & c. ut ſupra.*
ei Jeruſchalaimis: Schammuahh, & Scho-
bab, Nathan & Schelomo:
5 Item Jibchar, & Eliſchuahh, & Elpelet,
6 Et Nogah, & Nepheg, & Japhiahh,
7 Et Eliſchamahh, & Behheljadahh, & Eli-
phelet.
8 Audientes autem Peliſchtæi, unctum eſſe
Davidem in regem ſuper totum Jiſraëlem:
aſcenderunt omnes Peliſchtæi ad quæren-
dum Davidem, quod audiens David proceſ-
ſit ante eos.
9 Cùm enim Peliſchtæi veniſſent & diffuſi eſ-
ſent per convallem Raphæorum:
10 Conſuluerat David Deum dicendo: an a-
ſcenſurus ſum contra Peliſchtæos, & tradi-
turus es eos in manum meam? & edixerat
ei Jehova: aſcende, nam traditurus ſum eos
in manum tuam.
11 Aſcendentibus itaque illis Bahhal-Perat-
zima, percuſſit eos ibi David: ac dixit Da-
vid: rupit Deus inimicos meos manu mea,
ut eruptione aquarum: idcirco vocant no-
men loci illius Bahhal-Peratzim.
12 Nam dereliquerant ibi deos ſuos: qui edi-
cente Davide, exuſti ſunt igne.
13 Pergentes autem iterum Peliſchtæi, diffuſi
erant in ea convalle:
14 Cùm conſuleret iterum Davidi Deum, e-
dixit ei Deus: ne aſcendito poſt eos, diverte
ab eis, poſteà aggredieris eos ex adverſo
mororum.
15 Et eſto, cùm audieris ſonum quendam in-
ceſſus in cacuminibus mororum: ut tunc
prodeas in prælium: prodierit enim Deus
ante te ad percutiendum caſtra Peliſch-
tæorum.
16 Cumque faceret David quemadmodum
præceperat ei Deus: percuſſerunt caſtra
Peliſchtæorum inde a Gibhhone Gezerum
uſque.
17 Sic abiit fama Davidis per omnes regio-
nes: & Jehova indidit metum ejus omnibus
gentibus.

Caput XV.

David erecto tentorio arcæ Dei in civitate ſua, per Levitas ex lege præſcripta, eam e domo Hhobed-Edomi eò deportari curat, proſequentibus Jiſraëlitarum ordinibus.

1 CUm autem a feciſſet ſibi David domos — a *Heb. cùm feciſſet ſibi domos in civitate Davidis, ... ſuo & relatos ... in Gen. 4.6. Num. 4.*
in civitate ſua: & parato loco arcæ
Dei, tetendiſſet ei tentorium:
2 Tum dixit David, non ſunt laturi arcam
Dei niſi Levitæ: quia ipſos elegit Jehova ad
ferendum arcam Dei, & miniſtrandum ei
uſque in ſeculum.
3 Itaque congregans David omnes Jiſraëli-
tas Jeruſchalaima ad deducendum arcam
Jehovæ, in locum ejus quem paraverat ei,
4 Collegit David filios Aharonis & Levitas
iſtos:
5 ‖ E filiis Kehathi: Urielem principem, & ‖ *Supra 6.*
agnatos

agnatos ejus ducentos viginti.
7 E filiis Gerschomi: Joëlem principem, & agnatos ejus centum triginta.
8 E filiis Elitsaphanis: Schemahhjam principem, & agnatos ejus ducentos.
9 E filiis Chebronis: Elielem principem & agnatos ejus octoginta.
10 E filiis Hhuzzielis: Hhamminadabû principem & agnatos ejus centum duodecim.
11 Tunc vocavit David Tsadokum & Ebjatharem ſacerdotes: ac Levitas iſtos Urielem, Hhaſajam & Joëlem, & Schemahhjam, & Elielem, & Hhamminadabum.
12 Et edixit eis: vos primarii paternarum familiarum inter Levitas; ſanctificate vos ipſos & agnatos veſtros, ‖ ut deportetis arcam Jehovæ Dei Jiſraëlis in locum quem præparavi ei.
13 Quia principio vos non feciſtis hæc; irrupit Jehova Deus noſter in nos: cùm non requireremus eum [b]ritè.
14 Itaque ſanctificaverunt ſe ſacerdotes ac Levitæ: ad deportandum arcam Jehovæ Dei Jiſraëlis.
15 Et tulerunt Levitæ arcam Dei, quemadmodum præceperat Moſche ex verbo Jehovæ: humero ſuo vectibus ſibi impoſitam.
16 Edixit quoque David principibus Levitarum, ut inſtituerent agnatos ipſorum muſicos cum inſtrumentis muſicis nabliis, citharisque ac cymbalis, reſonaturos extollendo vocem cum lætitia.
17 Inſtituerunt ergo Levitæ illi [c]Hemanem [17]filium Joëlis & ex cognatis ejus [d]Aſaphum filium Berecjæ: & [e]Meraritis cognatis ſuis [f]Ethanem filium Kuſchajæ.
18 Et cum ipſis cognatos ipſorum ſecundanos: Zecarjam, Benem & Jahhazielem & Schemiramothum & Jechielem & Hhunnîn, Eliabum & Benajam, & Mahhaſejam & Mattitjam, & Eliphelem, & Miknejam, & Hhobed-Edomum, ac Jehhielem janitores.
19 Ac muſici quidem iſti, Heman, Aſaph & Ethan: cymbalis chalybeis [19]reſonabant.
20 Et Zecarja, & [f]Hhazziel, & Schemiramoth, & Jechiel, & Hhunni, & Eliab, & Mahhaſeja, & Benaja, cum nabliis [g][20]acutæ ſymphoniæ.
21 Mattitja verò & Eliphele & Mikneja & Hhobed-Edô, & Jehhiel & Hhazarja cum citharis [h][21]gravi ſymphoniæ præerant.
22 At Cenanja princeps Levitarum [i]quibus incumbebat munus portandi: [22]erudiebat de munere portandi, quia peritus erat.
23 Berecja autem, & Elkana janitores adſtantes arcæ:
24 Et Schebanja, & Joſchaphat, & Nethaneel, & Hhamaſai, & Zecarja, & Benaja, ac Elihhezer ſacerdotes clangentes tubis antibant arcæ Dei: poſteà Hhobed-Edom, & Jechija janitores ſequebantur arcam.
25 Deinde erat David cum ſenioribus Jiſraëlis & Chiliarchis: procedentibus ad deducendum arcam fœderis Jehovæ e domo Hhobed-Edomi cum lætitia.
26 Erat autem cum [k][26]levaret Deus Levitas geſtantes arcam fœderis Jehovæ: ut ſacrificarent ſeptenos juvencos & ſeptenos arietes.
27 Ità David [l]paludatus pallio byſſino, & omnes Levitæ geſtantes arcam, & muſici, & Cenanja qui princeps erat [illegible] di, muſicam exercentes; (Davidi autem [illegible] poſitum erat [m]amiculum lineum)
28 Denique omnes Jiſraëlitæ deducebant arcam fœderis Jehovæ cum clangore ſono buccinæ, tubisque, ac cymbalis: reſonantes nabliis & citharis.
29 Fuit autem arca fœderis Jehovæ intrans in civitatē Davidis; cùm Mical filia Schaulis proſpectans per quandam feneſtram, videret regem Davidem ſaltantem & gestientem, ut ſperneret eum eum animo ſuo.

CAPUT XVI.

David allata arca Dei, miniſtros apud eam conſtituit; canticum deſcribitur, in deportatione arcæ cantatum. Sacerdotum, & Levitarum officia tam coram arca quam tabernaculo diſtribuit.

1 ‖ CUM itaq; intuliſſent arcam Dei, & ſtatuiſſent eam intra tentorium illud, quod tetenderat ei David; [a]obtulerunt holocauſta & euchariſtica coram Deo.
2 Deinde cùm abſolviſſet David offerre holocauſtum & euchariſtica, benedixit populo in nomine Jehovæ.
3 Et impertitus eſt unicuique Jiſraëlitæ [b]tam viris quàm mulieribus virorum tractam panis unam, & fruſtum carnis, & lagenam unam.
4 Tunc diſpoſuit coram arca Jehovæ e Levitis miniſtros, tam ad [c]prædicandum quàm ad celebrandum & laudandum Jehovam Deum Jiſraëlis.
5 Aſaphum primarium, & ſecundum ab eo Zecarjam, Jehhielem, & Schemiramothum, & Jechielem, & Mattitjam, & Eliabum & Benajam, & Hhobed-Edomum, & Jehhielem cum inſtrumentis nabliorum & cum citharis, (Aſaph autem cymbalis reſonabat)
6 Benajam verò & Jachazielem ſacerdotes; cum tubis jugiter coram arca fœderis Dei.
7 Tunc eodem die tradidit David [d]primùm ‖ hunc Pſalmum ad celebrandum Jehovam, in manum Aſaphi & cognatorum ejus.
8 [e]CELEBRATE Jehovam, proclamate nomen ejus: notas facite in populis adinventiones ejus.
9 Canite ei, pſallite ei, confabulamini de omnibus mirabilibus ejus.
10 Laudibus vos efferte in nomine [f]ſanctitatis ejus: lætetur [g]animus quærentium Jehovam.
11 Requirite Jehovam & [h]robur ejus, quærite faciem ejus jugiter.
12 Recordamini mirabilium ejus quæ fecit, prodigiorum ejus, & judiciorum oris ejus.
13 O ſemen Jiſraëlis ſervi ejus: filii Jahhakobi electi ejus.
14 Hic eſt Jehova Deus noſter: in tota terra judicia ejus ſunt.
15 Recordamini in ſeculum [i]fœderis ejus in mille ætates verbi quod præcepit:
16 ‖ Quod pepigit cum Abrahamo, ‖ & juramenti ejus cum Jiſchako:
17 ‖ Quod præſtitit etiam Jahhakobo, in ſtatutum, Jiſraëli in fœdus perpetuum:
18 Dicens, tibi daturus ſum terram Cenahhani,

‖ Suprà 13.7.

b Heb. *ſecundum ritum ſuum*, Nume 4.

c Suprà 6.33.

17 *Filium ſuum*] filii Schemuelis Kehathitæ.

d *Ibid.* 39. ver.

e *ibid.* ver. 44.

19 *Reſonabant*] i. exercebant muſicam diatonicam.

f *qui Jahhaziel* ver. 18.

g Heb. *virginis: ut προσλαμβανόμενα genus Muſices vocarunt Dores.*

20 *Acutæ ſymphoniæ*] id eſt, ut vulgus Muſicorum dicit, alto & ſuperiore: ſive ut veteres vocabant, ſonis ſynemmenis, diazeugmenis & hyperboleis: qui ſoni optimè vocibus virginum referuntur. Sunt autem hæc plerumq; in Chromatica poſita, ſecundo genere muſices.

h Heb. *octave ſ. quam muſici vocant diapaſôn.*

21 *Gravi ſymphoniæ*] i. ut vulgus muſicorum vocat baſſo & Tenore, ſive ut veteres, hypatis & Meſis, id eſt, imis & mediis ſonis: quod genus cantionum ferè in harmonia, tertio genere muſices, poſitum eſt.

i Heb. *principatu in onere.*

22 *Erudiebat*] id imperabat modum & tempus geſtandi, interquieſcendi, & bajulos cōmutandi.

k Heb. *adjuvaret.*

26 *Levaret*] i. cùm juſſu Cenanjæ conſiſteret arca, Levitæ interquieſcerent, & & alii aliis ſuccederent, erat autem hoc ſpatium ſenûm greſſuum, 2. Schem. 6.13.

[illegible] possessionis vestræ.
19 Quum essetis homines [illegible] pauci, planè [illegible]
[illegible] in ea:
20 [illegible] a gente in gentem, & a reg-
no in populum alium.
21 [illegible] permisit cuiquam opprimere eos: e-
[illegible] propter eos reges, di-
[illegible]
22 Ne attingitote [illegible], & [illegible] prophe-
[illegible] malo.
23 [illegible] Jehovæ tota hæc terra: an-
nuntiate de die in diem salutem ejus.
24 Narrate in gentibus gloriam ejus, in om-
[illegible] populis mirabilia ejus.
25 [illegible] magnus Jehova, & laudandus valde,
& reverendus est supra omnes deos.
26 Quia omnes dii populorum sunt idola: Je-
hova verò cælos fecit.
27 Gloria & decor coram eo, robur & gaudi-
um in loco ejus.
28 Cedite Jehovæ familiæ populorum: ce-
dite Jehovæ gloriam & robur:
29 Cedite Jehovæ gloriam nominis ejus: af-
ferte munus & venite in conspectum ejus:
[illegible] vos Jehovæ in decore sanctita-
tis.
30 Formidate a conspectu ejus tota terra,
[illegible] stabilietur orbis habitabilis ne dimo-
veatur.
31 Lætabuntur cæli & exultabit terra: ac di-
cent in gentibus, Jehova regnat:
32 [illegible] & quod ipsum implet, ex-
[illegible] ager & quicquid in eo est.
33 Tunc cantabunt arbores sylvæ ob præsen-
tiam Jehovæ, [illegible] ad judicandum
terram.
34 Celebrate Jehovam, quoniam bonus est,
quoniam in seculum benignitas ejus.
35 Et dicite, serva nos Deus salutis nostræ,
& congrega nos & libera a gentibus; ad
[illegible] sanctum tuum, & lau-
[illegible] nos in laude
tua.
36 Benedictus Jehova Deus Jisraëlitis a secu-
lo usque in seculum: [illegible] dixerunt totus po-
pulus, Amen: & [illegible] laudem Jehovæ.
37 Reliquit autem ibi *David* coram arca fœ-
deris Jehovæ Asaphum & cognatos ejus, ad
ministrandum coram arca jugiter, prout
[illegible] in diem quotidie.
38 Et Hhobed-Edomum & *Chosam* cum fra-
tribus ipsorum sexaginta octo: Hhobed-E-
domum, inquam, filium Jedithunis & Cho-
sam in janitores:
39 Tsadokum verò sacerdotem, & cognatos
ejus sacerdotes coram tabernaculo Jehovæ
in excelso quod erat Gibhhone:
40 Ad offerendum holocausta Jehovæ in
altari holocausti jugiter quolibet mane &
vespere: & ad [illegible] quicquid scrip-
tum est in lege Jehovæ quod imperavit Jis-
raëli:
41 Et cum eis Hemanem, & Jeduthunem, &
reliquos selectos qui expressi sunt nomini-
bus: ad celebrandum Jehovam, quoniam
in seculum est benignitas ejus.
42 Penes ipsos autem Hemanem & Jeduthu-
nem tubas & cymbala pro [illegible], &
instrumenta musica Dei: filios verò Jedu-
thunis ad januam.
43 Denique abierunt totus populus quisque
domum suam: reversus autem est David ad
benedicendum domui suæ.

Caput XVII.

Eodem argumento est cum 2. Samuel. 7.

1 FUIT autem, cùm desideret David do-
mi suam ut diceret David ad Nathanem
prophetam: ecce ego habito in domo
cedrina dum arca fœderis *habitat* sub aulæis. 2. Sam. 7.
2 Dixit verò Nathan ad Davidem: quicquid
est in animo tuo fac, nam Deus ipse tecum
est.
3 Sed fuit nocte illa: ut ederetur verbum Dei
ad Nathanem dicendo,
4 Abi ut dicas ad Davidem servum meum: ita
ait Jehova: tu non ædificaturus es mihi do-
mum illam quam inhabitem.
5 Cùm non habitarem in æde ulla, inde a tē-
pore quo adduxi Jisraëlem usque ad diem
hunc: sed essem de tentorio in tentorium
meum, etiam extra tabernaculum:
6 Quocunque itabam in toto Jisraële: an
quicquam locutus sum ulli judicum Jisraëlis,
quibus præceperam ut pascerent populum
meum dicendo: quare non ædificatis mihi
domum cedrinam?
7 Nunc ergo sic dicito servo meo Davidi, ita
ait Jehova exercituum: ego assumpsi te ex
ipsa caula, a sequendo grege, ut præesses an-
tecessor populo meo Jisraëli.
8 Et fui tecū quocunque ivisti, excidiq; om-
nes inimicos tuos a facie tua: adeò ut com-
paraverim tibi nomen par nomini maximo-
rum qui *sunt* in terra.
9 Disposituru etiam sum locum populo meo
Jisraëli & plantaturus eum, ut habitet in lo-
co suo, ac non commoveatur amplius: neq;
pergant iniquitati dediti terere eum quem-
admodum prius:
10 Nimirum ex quo tempore mandatis in-
struxi Judices super populum meum Jisraē-
lem: usquedum depressi omnes inimicos tu-
os: denique indico tibi, domum ædificatu-
rum tibi Jehovam.
11 Erit enim completis diebus tuis, ad abe-
undum cum patribus tuis: ut excitem semen
tuum post te, quod erit e filiis tuis: & stabili-
am regnum ejus.
12 Ipse ædificabit mihi domum: & stabiliam
solium ejus usque in seculum.
13 Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in
filium: benignitatem verò meam non amo-
vebo ab illo, quemadmodum amovi ab eo
qui fuit ante te.
14 Sed constituam eum in domo mea & in re-
gno meo usque in seculum: & solium ejus
erit stabile usque in seculum.
15 Secundum omnia verba hæc, & secundum
totam visionem hanc: sic allocutus est Na-
than Davidem.
16 Itaque ingressus rex David sedit coram
Jehova, ac dixit, quis *sum* ego Jehova Deus,
& quæ est familia mea, quod deduxis me
eò usque?

17 Et

17 Et parvum viſum eſt hoc in oculis tuis, Deus: adeo ut locutus ſis de familia ſervi tui in
longinquum: & proſpexeris mihi ſecundum
rationem hominum de hac excellentia, Jehova Deus.
18 Quid perget adhuc David loqui apud te
de honore quo honoras ſervum tuum: cùm tu
ſervum tuum cognoſcas?
19 Jehova propter ſervum tuum, & ſecundum animum tuum præſtas totam hanc rem
maximam: notas faciendo omnes res iſtas
maximas.
20 (Jehova non eſt par tibi, imò non eſt Deus
præter te) omnino prout audiveramus auribus noſtris.
21 Quæ ergo eſt, ſicut populus tuus Jiſraël,
gens ulla in terra: ad quam redimendam ſibi in populum iverit Deus: ad comparandum nomen tibi rerum maximarum, & reverenter ſuſpiciendarum, expellendo à facie populi tui, quem redemiſti ex Ægypto,
gentes?
22 Nam reddidiſti populum tuum Jiſraëlem
tibi populum uſque in ſeculum: & tu Jehova
es illis in Deum.
23 Nunc ergo Jehova verbum illud quod
promiſiſti ſervo tuo & familiæ ejus, ſtatum
ſit uſque in ſeculum: & fac quemadmodum
dixiſti:
24 Ut cùm ſtatum erit magnificetur nomen
tuum uſque in ſeculum, dicendo: Jehova
exercituum Deus Jiſraëlis eſt Deus Jiſraëli:
& domus Davidis ſervi tui ſtabilis ſit coram te.
25 Tu enim, Deus mi, revelaſti in aurem ſervi tui, te ædificaturum ipſi domum: idcirco
judicavit ſervus tuus orandum eſſe coram
te.
26 Quapropter nunc Jehova tu ipſe es Deus:
& promiſiſti ſervo tuo bonum iſtud.
27 Nunc, inquam, cùm placuerit tibi benedicere domui ſervi tui, ut ſit in ſeculum coram
te: quia tu Jehova benedixiſti: ſit igitur benedicta in ſeculum.

CAPUT XVIII.

Eodem argumento cum 2. Schem. 8. & principio 9.

2. Sam. 8.

1 FUIT autem poſt hæc, ut percutiens
David Peliſchtæos deprimeret eos: &
acciperet Gathum & villas ejus e manu
Peliſchtæorum.
2 Percuſſit etiam Moabitas: fueruntque Moabitæ Davidi ſervi, afferentes munus.
3 Percuſſit quoque David Hadar-Hhezerem
regem Tzobæ in Chamatha: cùm proficiſceretur *David* ad injiciendam manum ſuam
verſus flumen Euphratem.
4 Cepitque David ab eo mille currus, ſepties
mille equites, & vicies mille viros pedites:
& ſuccidit David ſuffraginibus omnium curulium equorum, reliquum fecit ex eis ad
centum currus.
5 Venerant autem Syri Damaſceni ad juvandum Hadar-Hhezerem regem Tzobæ: quapropter percuſſit David e Syris viginti duo
millia virorum.
6 Impoſuitque David *ſtationarios* Syriæ Damaſcenæ: & fuerunt Syri Davidi ſervi, afferentes munus: ſervabat enim Jehova Davidem quocunque ibat.
7 David autem accepturus umbones aureos,
qui erant penes ſervos Hadar-Hhezeris: intulit Jeruſchalaimum.
8 E Tibchatha quoque & Cune civitatibus
Hadar-Hhezeris accepit David æris quamplurimum: ex quo fecit Schelomo lacum æneum, & columnas cum inſtrumentis æreis.
9 Cumque audiret Tohhu rex Chamathæ
Davidem percuſſiſſe totas copias Hadar-Hhezeris regis Tzobæ:
10 Miſit Hadoramum filium ſuum ad regem
Davidem, ad rogandum eum de proſperitate, & ad benedicendum ei: eò quòd præliatus contra Hadar-Hhezerem, percuſſiſſet eum (nam Hadar-Hhezer bella gerebat
contra Tohhu) cum quibuſlibet inſtrumentis aureis argenteiſque ac æreis.
11 Etiam hæc conſecravit rex David Jehovæ
cum argento & auro quod abſtulerat ab
omnibus gentibus iſtis: ab Edomæis & a
Moabitis, & a Hhammonitis, & a Peliſchtæis, & a Hhamalekitis.
12 Abiſchai etiam filius Tzerujæ percuſſit
Edomæorum, in valle Salis, octodecim millia:
13 Adeò ut diſponeret in Edomæa ſtationarios, & eſſent omnes Edomæi ſervi Davidi:
ſervabat enim Jehova Davidem quocunque
ibat.
14 Regnabat itaque David ſuper totum Jiſraëlem: eratque exercens judicium & juſtitiam in toto populo ſuo.
15 Joab autem filius Tzerujæ præerat militiæ: & Jehoſchaphat filius Achiludi a memoria:
16 Et Tzadok filius Achitubi atque Abimelec filius Ebjatharis ſacerdotes: Schauſcha
autem ſcriba:
17 Et Benaja filius Jehojadahhi præerat Cerethæis & Pelethæis: filii denique Davidis
primarii ad manum regis.

CAPUT XIX.

Idem ferè cum 2. Schem. 10.

1 FUIT quoque poſteà, mortuo Nachaſcho rege Hhammonitarum: cum regnaret filius ejus pro eo.
2 Ut diceret David, exercebo benignitatem
erga Chanunem filium Nachaſchi, quia exercuit pater ejus erga me benignitatem; & miſit David legatos ad conſolandum eum de patre ejus: veneruntque ſervi Davidis in regionem Hhammonitarum ad Chanunem, ut conſolarentur eum.
3 Dicentibus autem principibus Hhammonitarum Chanuni: an honore afficere videtur
David patrem tuum in oculis tuis, quia miſit
tibi conſolatores? an non ad perſcrutandum,
& ad evertendum & ad explorandum terram
hanc venerunt ſervi illius ad te?
4 Accipiens Chanun ſervos Davidis, raſit
eos, & præcidit veſtes eorum per medium uſque
ad ſummas coxendices: ſic remiſit eos.
5 Quòd cùm abeuntes *quidam*, indicaſſent
Davidi de hominibus iſtis, miſit obviam
eis: erant enim homines illi rubore ſuffuſi
valde:

… ſedete Jerichunte,
donec refloreſcat barba veſtra: et reverta-
mini.
6 Videntes autem Hhammonitæ ipſos ſe
fœtidos reddidiſſe apud Davidem: miſit
Chanun cum Hhammonitis mille talenta
argenti ad mercede conducendum ſibi e
Syria interamni, & e Syria Mahhaca, & e
Tſoba currus & equites.
7 Itaque mercede conduxerunt ſibi triginta
duo millia pedites, currus & regem Mahhă-
cæ cum populo ſuo; qui venientes caſtra
metati ſunt in conſpectu Medebæ: Hham-
monitæ quoq; congregati e civitatibus ſuis,
venerunt in bellum.
8 Quod audiens David: miſit Joabum cum
toto exercitu, robuſtiſſimos quoſque.
9 Egreſſi autem Hhammonitæ inſtruxerunt a-
ciem ad portam civitatis illius: reges verò
qui venerant, erant ſeorſum in agro.
10 Quamobrem videns Joab obverſam eſſe
contra ſe aciem a fronte & a tergo: ſelectos
ex omnibus lectiſſimis in Jiſraële inſtruxit
adverſus Syros:
11 Reſiduum verò populi tradidit in manum
Abſchai fratris ſui, quod inſtruxerunt ad-
verſus Hhammonitas:
12 Ac dixit, ſi robuſtiores erunt me Syri,
tum eſto mihi auxilio: quòd ſi Hhammoni-
tæ robuſtiores erunt te, viciſſim auxilio ero
tibi.
13 Confirmare, imò confirmemus nos pro
populo noſtro, & pro civitatibus Dei noſtri:
Jehova autem quod bonum *videtur* in ocu-
lis ſuis faciet.
14 Tum accedente Joabo & populo qui *erat*
cum eo contra Syros in prælium: fugerunt
a facie ejus.
15 Hhammonitæ verò videntes fugiſſe Syros,
fugerunt ipſi quoque a facie Abſchai fra-
tris illius, & ingreſſi ſunt civitatem ſuam: de-
inde venit Joab Jeruſchalaima.
16 Sed videntes Syri ſe plaga affectos fuiſſe
coram Jiſraële: miſſis legatis eduxerunt Sy-
ros qui degunt trans flumen: Schopha-
co principe militiæ Hadarhhezeris præe-
unte illis.
17 Quod cùm nuntiaretur Davidi, congrega-
to toto Jiſraële, trajecit Jardenem, venitq;
ad eos, ut inſtrueret contra eos *aciem*, cum-
que inſtruxiſſet David contra Syros aciem,
præliati ſunt contra eum.
18 Sed fugerunt Syri a facie Jiſraëlis, & occi-
dit David e Syris ſeptiês mille equites curru-
les, & quadragies mille viros pedites: Scho-
phacum quoque principem militiæ illius af-
fecit morte.
19 Quapropter videntes ſervi Hadar-Hhe-
zeris ſe plaga affectos eſſe ante Jiſraëlitas,
pacem ineuntes cum Davide ſerviverunt ei:
neque voluerunt Syri auxilio eſſe Hhammo-
nitis amplius.

CAPUT XX.

David ſuo imperio Hhammonitas ſubjicit: & in prælio cum Peliſchtæis, totis tribus eorum gigantibus feliciter gerit.

1 ‖ DEINDE fuit tempore, vertentis anni,
quo tempore prodeunt reges, ut duce-
ret Joab copias militares, & perderet regi-
onem Hhammonitarum: deinde veniens
obſideret Rabbam, Davide deſidente Jeru-
ſchalaimi: * tandem percutiente Joabo
‖ Rabbam & deſtruente eam: ‖ *Schem.12.26. &c.*
2 Aſſumpſit David coronam regis eorum a
capite ejus, quam invenit eſſe pondere ta-
lenti aurei, & lapides pretioſos in ea, quæ
impoſita fuit capiti Davidis: prædamq; ci-
vitatis detulit multam valde.
3 Populum verò qui in ea *erat* eductum diſ-
ſecuit ſerra & tribulis ferreis ac ſecuribus,
& ſic fecit David omnibus civitatibus Hhă-
monitarum: deinde reverſus eſt David cum
toto populo Jeruſchalaima.
4 ‖ Fuit quoque poſteà * cùm perſtaret præ- ‖ *2.Schem.21.18.*
lium ad Gezerem contra Peliſchtæos: ut
tunc percuteret Sibbecai Chuſchathæus
Sippaium e natis cujuſdam gigantis, ita de-
preſſi ſunt.
5 Ibidem fuit adhuc prælium contra Peliſch-
tæos: ubi percuſſit Elchanan filius Jahhi-
ris Lachmim fratrem Goljathi Gittæi, cujus
haſtile erat par jugo textorum.
6 Item fuit adhuc bellum ad Gathum: erat-
que quidam procerus, cujus digiti ſeni e-
rant, viginti quatuor: & ipſe quoque natus
erat eidem giganti.
7 Quem, cùm probro afficeret Jiſraëlem, per-
cuſſit Jonathan filius Schimhhæ fratris Da-
vidis.
8 Iſti editi ſunt giganti eidem Gathi: qui ce-
ciderunt manu Davidis, & manu ſervorum
ejus.

CAPUT XXI.

Eodem argumento eſt cum 2.Schem.24.

1 ‖ INSTANS autem adverſarius contra ‖ *Confer cum 2.Schem.24.*
Jiſraëlem: incitavit Davidem ad nume-
randum Jiſraëlem.
2 Quam ob rem edixit David Joabo & præ-
fectis populi: ite, numerate Jiſraëlitas a Be-
er-ſchebahho Danem uſque: deinde affer-
te ad me ut cognoſcam numerum eorum.
3 Et quamvis diceret Joab: adjiciat Jehova
populo ſuo quotquot ſunt centuplum: an
non, domine mi rex, omnes *ſunt* domino
meo ſervi: cur quæreret iſtud dominus me-
us? cur eſſet ad dandum reatum Jiſraëli?
4 Tamen verbum regis prævaluit apud Joa-
bum: quare egreſſus Joab, obivit totum Jiſ-
raëlem: deinde venit Jeruſchalaima.
5 Ubi dedit Joab numerum cenſus populi
Davidi: (erât autem omnium Jiſraëlitarum
undecies centies mille viri ſtringentes gla-
dium, Jehudæ verò quadringenties ſeptua-
gies mille viri ſtringentes gladium)
6 Licet Levin & Binjaminem non numeraſ-
ſet inter illos: quòd abominandum videre-
tur verbum regis Joabo.
7 Quam ob cauſam cùm videretur malum in
oculis Dei, percuſſit Jiſraëlem.
8 Et dixit David ad Deũ: peccavi valde quòd
feci rem iſtam: ſed nunc aufer quæſo iniqui-
tatem ſervi tui, nam ſtultè egi valde.
9 Allocutus autem eſt Jehova Gadem viden-
tem Davidis, dicendo:
10 Abiens alloquitor Davidem dicendo: ita
ait Jehova: tria ego propono tibi: delige
tibi

tibi unum ex eis quod faciam tibi.
11 Veniens ergo Gad ad Davidem: dixit ei,
ſic ait Jehova, accipe tibi,
12 Aut triennii famem aut trimeſtre, quo cō-
ſumaris ob præſentiam hoſtium tuorum, gla-
dio inimicorum aſſequente: aut triduum quo
gladius Jehovæ, ac peſtis in terra hac & an-
gelus Jehovæ perdat in toto termino Jiſraë-
lis: nunc itaque vide quid rei ſim reſponſu-
rus ei qui miſit me.
13 Dixit verò David ad Gadem, anguſtia eſt
mihi valde, incidam quæſo in manum Jeho-
væ, nam magnæ ſunt miſerationes ejus val-
de: in manum autem hominis ne incidam.
14 Itaque poſuit Jehova peſtem in Jiſraële:
qua ceciderunt ex Jiſraëlitis ſeptuagies mil-
le viri.
15 Miſerat autem Deus angelum Jeruſcha-
laima ad perdendum ea: ſed cùm eo per-
dente reſpiceret Jehova, & pœniteret eum
iſtius mali: edixit angelo perdenti, ſatis eſt:
jam remitte manum tuam: angelus verò
Jehovæ ſtabat apud aream Ornanis Je-
buſæi,
16 Cùm David ſublatis oculis ſuis vidit ange-
lum Jehovæ ſtantem inter terram & inter
cœlum, cum gladio ſuo ſtricto in manu ſua,
extenſo contra Jeruſchalaima: ideoq; pro-
cidit David, & ſeniores tecti ciliciis in fa-
ciem ſuam:
17 Et dixit David ad Deum, an non edixi nu-
merari populum, & ego is ſum qui peccavi
& [a]omnino malè feci: hæ autem oves quid
fecerunt? Jehova Deus mi, ſit quæſo manus
tua contra me, & contra domum paternam
meam: at contra populum tuum ne ſit ad af-
ficiendum plaga.
18 Tum Angelus Jehovæ edixit Gadi, dicen-
dum Davidi: ut aſcenderet David ad ſta-
tuendum altare Jehovæ in area Ornanis Je-
buſæi.
19 Aſcendit itaque David ſecundum ver-
bum Gadis, quod edixerat nomine Jeho-
væ.
20 Cumque averſus Ornan, viſo angelo, &
quatuor filii ejus cum eo ſe continerent
abditos: (Ornan autem triturabat triti-
cum.)
21 Veniebat David uſque ad Ornanem: ſed
intuitus Ornan, ubi vidit Davidem, egreſſus
ex area ſua incurvavit ſe Davidi facie in
terram demiſſa.
22 Dixit verò David ad Ornanem, da mihi lo-
cum hujus areæ, ut extruam in eo altare Je-
hovæ: pecunia juſta da illum mihi, ut cohi-
beatur plaga hæc a populo.
23 Dicente verò Ornane ad Davidem, accipe
tibi, & faciat dominus meus rex quod bo-
num videtur in oculis ſuis: vide, dono hos
boves ad holocauſta, & has tribulas ad
ligna, & triticum hoc ad munus, hoc to-
tum dono:
24 Dixit rex David Ornani, nequaquam: ſed
omnino empturus ſum juſta pecunia: nam
non offeram quod tuum eſt Jehovæ, aut of-
feram holocauſtum gratis.
25 Appendit itaque David Ornani pro loco
illo: ſiclos aureos ſexcentos.
26 Deinde extruens ibi David altare Jehovæ,
obtulit holocauſta & euchariſtica: & invo-
cavit Jehovam, exaudivit eum igne cœleſti
miſſo ſuper altare holocauſti.
27 Edixitque Jehova angelo: qui repoſuit
gladium ſuum in vaginam ejus.

a Heb. maleficiendo maleſeci.

Caput XXII.

David ex tot aſſumis ſuperiorū hiſtoriæ ſignificat locum quem elegerat Jehova: ipſe ſtatim & materiam comparat ad templi ædificationem: Schelomonem inſtruit de promiſſionibus Dei & officio ædificandi templi: Poſtremo principibus præcipit ut filio ſuo adjumento.

1 TEMPORE illo videns David, Jehovam
exaudiviſſe ipſum in area Ornanis Je-
buſæi: cùm ſacrificaſſet ibi:
2 (Tabernaculum autem Jehovæ quod fece-
rat Moſche in deſerto, & altare holocauſti
tempore illo: erat in excelſo Gibhhone:
3 Neque potuerat David ire ante ipſum ad
requirendum Deum: eò quòd territus eſ-
ſet metu gladii angeli Jehovæ.)
4 Dixit David, hic eſt locus Jehovæ Dei, &
hic locus altaris ad holocauſtum pro Jiſra-
ële.
5 Quapropter dixit David, ut congregarent
peregrinos qui erant in terra Jiſraëlis: quos
conſtituit latomos, ut cæderent lapides qua-
dratos, ad ædificandum domum Dei.
6 Ferrum quoque [z]copioſè, in clavos, in val-
vas portarum, in catenationes paravit Da-
vid: atque æs copioſè adeò ut non eſſet
pondus:
7 Deniq; ligna cedrina adeò ut non eſſet nu-
merus: nam adducebant Tzidonii & Tyrii
ligna cedrina copioſè ad Davidem.
8 Dicebat enim David, Schelomo filius meus
puer eſt ac tener: domus verò illa, ædifican-
da Jehovæ, & magna facienda eſt [b]ſummè:
ad nomen & quidem ornatiſſimum omnium
dum apud omnes terras: comparem jam ei:
comparavit itaque David copioſè ante
mortem ſuam.
9 Deinde vocavit filium ſuum Schelomonē,
ut præciperet ei de ædificanda domo Jeho-
væ Deo Jiſraëlis.
10 Dixitq; David Schelomoni: fili mi: quod
ad me, [c]erat mihi in animo ædificare do-
mum nomini Jehovæ Dei mei:
11 Sed editum eſt mihi verbum Jehovæ, di-
cendo: ſanguinem copioſum effudiſti &
bella magna geſſiſti: non es ædificaturus do-
mum nomini meo, quia ſanguinem multum
effudiſti in terram coram me.
12 Ecce filius editus tibi, is futurus eſt [d]quie-
tus, cùm quietem dedero ei ab omnibus ini-
micis ejus circumquaque: nam [e]Schelomo
erit nomen ejus: etiam pacem & tranquilli-
tatem diſponam in Jiſraële diebus ejus.
13 Is ædificaturus eſt domum nomini meo,
idemque mihi futurus in filium, & ego ei in
patrem: & firmabo ſolium regni ejus ſuper
Jiſraëlem uſque in ſeculum.
14 Nunc fili mi, futurus eſt Jehova tecum:
quandoquidem proſperabetis, ædificato
domum Jehovæ Dei tui, quemadmodum
locutus eſt de te.
15 Veruntamen det tibi Jehova intellectum
& prudentiam, cùm mandatis inſtruet te
ſuper

[illegible] Schelemi & ut obſerves legem Jeho-
væ Dei tui.
16 Tunc proſperaberis, ſi ſobſervanter faci-
es ſtatuta & judicia quæ præcepit Jehova
Moſchi de Jiſraële: confirmare & fortis e-
ſto, ne timeto neque conſternator.
17 Ecce autem in afflictione mea paravi ad
domum Jehovæ auri talenta centies mille,
& argenti decies centies mille talenta: æri
autem & ferro non eſt pondus, quia copio-
ſum eſt; ligna etiam & lapides paravi, ſupra
quæ adjicitum ea.
18 Penes te verò ſunt copioſè opifices, cæ-
ſores & artifices ex lapide & ligno: & qui-
dem omnes periti in unaquaque arte.
19 Auro argento & æri ac ferro non eſt nu-
merus: agedum fac, nam futurus eſt Jeho-
va tecum.
20 Deinde præcepit David omnibus princi-
pibus Jiſraëlis, ut juvarent Schelomonem fi-
lium ſuum, *dicens*,
21 An non Jehova Deus veſter vobiſcum *eſt*,
qui dedit vobis quietem circumquaq;: nam
tradidit in manum meam habitatores hujus
terræ, & ſubjecimus ipſam terram coram
Jehova, & coram populo ejus.
22 Nunc adhibete cor veſtrum & animum
veſtrum ad requirendum Jehovam Deum
veſtrum: ideoque agite ædificate ſanctu-
arium Jehovæ Dei: ad inferendum ar-
cam fœderis Jehovæ, & inſtrumenta ſacra
Dei in domum quæ ædificata fuerit nomini
Jehovæ.
23 Nam cùm David ſenuiſſet, & ſatur eſſet
dierum: conſtituit regem Schelomonem fi-
lium ſuum ſuper Jiſraëlem.

Caput XXIII.

Levitarum recenſio: & diſtributio per gentes & familias ad ſua officia deſcribitur.

1 Cùm autem congregaſſet David omnes
principes Jiſraëlitarum, & ſacerdotes
ac Levitas:
2 Numerati ſunt Levitæ a nato triginta
annos & deinceps: quorum fuit numerus
per capita eorum, triginta octo millia vi-
rorum.
3 Ex his qui præeſſent operi domus Jehovæ
vicies quater mille erant: & moderatores
ac judices ſexies mille.
4 Et quater mille janitores, ac quater mille
laudantes Jehovam, inſtrumentis quæ feci
inquit ad laudandum.
5 Diſtribuit autem eos David diſtributioni-
bus: ſecundum filios Levi, in Gerſchonitas,
Kehathitas & Meraritas.
6 E Gerſchonitis erant [b] Lahhdan & Schim-
hhi.
7 Poſterorum Lahhdanis quiſque primarius
Jechiel & Zetham & Joël tres:
8 Et poſterorum Schimhhi, Schelomith &
Chaziel & Haran tres; hi erant primores
paternarum familiarum Lahhdanis.
9 Poſteri autem Schimhhi, Jachad, Zina, &
Jehhuſch ac Berihha: hi quatuor *erant* po-
ſteri Schimhhi.
10 Erat verò Jachad primarius & Ziza ſe-
cundanus: at Jehhuſch & Berihha, quia nó
multos habebant liberos, fuerunt in familia
paterna recenſionis unius.
11 Filii Kehathi, Hhamram, Jitzehar Che-
bron & Hhuzziel, quatuor.
12 Filii Hhamrami, Aharon & Moſche: ‖ ſe- ‖ Exod.28.
paratus autem fuit Aharon ad ſanctifican-
dum ipſum in rem ſanctam ſanctarum ipſe &
filii ejus uſque in ſeculum: ad adolendum
coram Jehova ad miniſtrandum ei, & ad be-
nedicendum in nomine ejus uſque in ſecu-
lum.
13 Ipſius verò Moſchis viri Dei: filii [d] accen-
ſentur tribui Leviticæ.
14 Filii Moſchis, Gerſchom & Elihhezer.
15 Filiorum Gerſchomi, Schebuel prima-
rius.
16 Fuerunt autem poſteri Elihhezeris *ſub* Re-
chabja primario: neque erant Elihhezeri
filii alii: ſed poſteri Rechabjæ multiplicati
ſunt [e] ſummè.
17 Filii Jitzeharis, Schelomith primarius.
18 Filiorum Chebronis: Jerija primarius, A-
marja ſecundanus, Jechaziel tertianus, &
Jekamhham quartanus.
19 Filiorum Hhuzzielis, Mica primarius, &
Jiſchija ſecundanus.
20 Filii Merari, Machli & Muſchi: poſteri
Machli, Elhhazar & Kiſch.
21 Cùm autem morienti Elhhazari non eſ-
ſent filii, ſed filiæ: duxerunt eas filii Kiſchi
cognati earum.
22 Filiorum Muſchi, Machli & Hheder, ac
Jeremoth tres *primarii*.
23 (Hi ipſi Levitæ per familias paternas ſuas,
primarii paternarum familiarum cum nu-
meratis ipſorum, pro numero nominum vi-
ritim, exercentes opus in miniſterio do-
mus Jehovæ, *numerati ſunt* a nato viginti
annos & deinceps.
24 Quamvis dixiſſet David: quietem dedit
Jehova Deus Jiſraëlis populo ſuo: & habi-
tabat Jeruſchalaimis uſque in ſeculum:
25 Atque etiam Levitis: non eſt portandum
tabernaculum & ulla inſtrumenta ejus ad
miniſterium ejus.
26 Nam in actis Davidis poſterioribus nu-
merus Levitarum fuit horum, *nempe* a nato
viginti annos & deinceps.)
27 Conſtitutio enim eorum erat, ut *eſſent* ad
manum filiorum Aharonis in miniſterio do-
mus Jehovæ, præfecti atriis & apothecis, &
purgationi cujuſque rei *ſanctæ*: ac operi
miniſterii domus Dei:
28 Id eſt, pani diſpoſitionis, & ſimilæ in mu-
nus, & in placentas azymas, & in ea quæ
fiunt cacabo, & in bullata: item cuique
menſuræ & dimenſioni.
29 Item ut ſtarent [f] unoquoque mane ad ce-
lebrandum & ad laudandum Jehovam: &
ſimiliter veſpere.
30 Item omni oblationi holocauſtorum
Jehovæ, in ſingula ſabbatha, in novilunia
& in ſtata tempora: numero *certo*, prout
ratio incumbebat illis jugiter coram Je-
hova.
31 Deniq; obſervarent obſervationem ten-
torii conventus & obſervationem rei ſan-
ctæ, obſervationemque filiorum Aharo-
nis cognatorum ſuorum: in miniſterio do-
mus Jehovæ.

Caput

d Heb. *vocantur de tribu*.
e Heb. *ſurſum ut ſuprà* 22.8.
23 *Hi ipſi Levitæ*] Digreſsio qua oſtendit Hheʒra ſe in hoc & tribus ſequentibus capitibus rationem habere legitimæ numerationis a Davide factæ, poſtquam adducta fuit arca ſuprà 16.37. ad ſtabiliendum cultum Dei: non autem alterius illegitimæ quam hic multis nominibus damnat: de hac vide 2. Schem. 24. & ſup. 21. & infrà 27.24.
Exercentes] primū argumentum, quo improbatur altera recenſio: quia a miniſterio illorum ad tractanda arma hoc pacto Levitas & ſacerdotes avocabat.
A nato viginti] ſecundum argumentū quòd Levitas eadem ratione qua reliquos Jiſraëlitas numeravit Num. 1.3. & infrà 27.23. Ac non ex præſtituto legis, Num. 4.3.
24 *Quamvis*] tertium argumentum, quòd in hoc facto promiſsionum Dei: fideique ſuæ in promiſsiones, quam priore recenſione erat profeſſus, ita oblitus eſt, ut Levitas cum Jiſraëlitis a fide & quiete publica abduceret.
26 *Actis poſterioribus*] id eſt, poſteriore iſta recenſione per Joabum facta.
27 *Conſtitutio*] id eſt, ordinata & præſcripta functio erat triplex: miniſtrantium, muſicorum, atque janitorum, ut oſtenditur tribus cap. ſequentibus.
28 *Menſuræ*] id eſt, quantitati rerum aridarum aut liquidarum, quæ ad res ſacras adhibebantur.
Dimenſioni] id eſt, ſpaciis, in quæ perſonæ, ſacrificia, &c. recipiebantur: vide Levit. 19.35.
f Heb. *mane mane*.

Caput XXIIII.

Sacerdotum recenſio fit per ſuas gentes, officia & ordines: ac poſtremò Kehathitarum & Meraritarum ſacerdotibus miniſtrantium.

1 ‖Filiorum verò Aharonis diſtributiones: (filii Aharonis *fuerunt* Nadab & Abihu, Elhhazar & Ithamar:
2 Sed mortuo Nadabo & Abihu coram patre ipſorum, cùm filii non eſſent ipſis: ſacerdotio fungebantur Elhhazar & Ithamar.)
3 Quibus diſtribuit eos David, & Tzadok e filiis Elhhazaris, atque Achimelec e filiis Ithamaris: in præfecturam ſuam ad miniſterium ſuum.
4 Et inventi ſunt poſteri Elhhazaris plures, quod ad primarios virorum, quàm poſteri Ithamaris, cùm diſtribuerent eos: poſteris Elhhazaris primores in paternas familias erant ſexdecim: poſteris verò Ithamaris in familias paternas ipſorum octo.
5 Diſtribuerunt autem eos ſortibus [z]alios cum aliis: [a]quamvis eſſent principes ſacrorũ, & principes Dei e poſteris Elhhazaris, etiam in filios Ithamaris.
6 Quos deſcripſit Schemahhja filius Netanelis ſcriba e Levitis, coram rege & principibus ipſis & Tzadoko ſacerdote atque Achimeleco filio Ebjatharis, primoribusq; paternarũ *familiarum* inter ſacerdotes & inter Levitas: familiam paternam unamquamque [b]captam ex Elhhazare, & [a]ſimiliter captam quamque ex Ithamare.
7 Nam prodiit ſors prima Jehojaribo, Jedahhjæ ſecunda:
8 Charimo tertia, Sehhorimo quarta:
9 Malcijæ quinta, Mijamini ſexta:
10 Kotzo ſeptima, Abijæ octava:
11 Jeſchuhhæ nona, Schecanjæ decima:
12 Eljaſchibo undecima, Jakimo duodecima:
13 Chuppæ decimatertia, Jeſchebeabo decimaquarta:
14 Bilgæ decimaquinta, Immeri decimaſexta:
15 Cheziri decimaſeptima, Pitzetzo decimaoctava:
16 Petachjæ decimanona, Jechezkeli vigeſima:
17 Jacini vigeſimaprima, Gamuli vigeſimaſecunda:
18 Delajæ vigeſimatertia, Mahhazjæ vigeſimaquarta:
19 [c]Horum *fuit* præfectura [d]illorum in miniſterio ſuo, ut ingrederentur in domum Jehovæ, ſecundum officium illorum, ſub manu Aharonis patris illorum: quemadmodũ præceperat ei Jehova Deus Jiſraëlis.
20 Quòd autem ad filios Levi [e]reliquos: e filiis Hhamrami [b]Schubaël: filiorũ Schubaëlis Jechdeja.
21 ‖De Rechabja *verò*: filiorum Rechabjæ primarius Jiſchija.
22 E Jitzeharitis Schelomoth: filiorum Schelomothi Jachath.
23 *E Chebronitis Jerija*: & filii Jerijæ: Amarja ſecundanus, Jachaziel tertianus, Jekamhhã quartanus.
24 Filiorum Hhuzzielis, Mica, ex filiis Micæ Schamir:
25 Et frater Micæ Jiſchija, e filiis Jiſchijæ Zecarja.
26 Filii Merari, Machli & Muſchi: filii Jahhazijæ filii illius, *primarii erant*.
27 Filii Merari ex Jahhazija filio ejus, *erant* Schoham & Zaccur cum Hhibri.
28 Ex Machli Elhhazar, cui non *erant* filii.
29 Ex Kiſcho, filiorum Kiſchi Jerachmeel.
30 Filiorum verò Muſchi, Machli, & Hheder & Jerimoth: hi Levitæ *primores* per domus paternas ipſorum.
31 Quos conjecerunt etiam ſortibus [f]ex adverſo fratrum ſuorum Aharonicarum coram Davide rege, & Tzadoko cum Achimeleco, & primoribus paternarum familiarum ex ſacerdotibus & Levitis: paternarum familiarum primarium quemque cum cognatis ſuis minoribus ex adverſo *eorum*.

Caput XXV.

Muſici ſacri in viginti quatuor ordines diſtributi, & functiones eorum recenſentur.

1 Distinxit quoque David cum principibus militiæ, ad miniſterium in filios Aſaphi & Hemanis & Jeduthunis, eos qui [a]prophetabant citharis nabliis & cymbalis: fueruntq; de numero illorum viri [a]functionis *hujus* ad miniſterium ſuum.
2 In filios Aſaphi, Zaccur & Joſeph, & Nethanja & [b]Aſcharela filii Aſaphi: [c]ad manum Aſaphi qui prophetabat [c]ex præſcripto regis.
3 In Jeduthunem: filii Jeduthunis Gedalja & [d]Tzeri & Jeſchahhja, Chaſchabja & Mattithja [e]*& Schimhhi* ſex ad manus patris ſui Jeduthunis cum cithara, qui prophetabat [f]de celebrando & laudando Jehova.
4 In Hemanem: filii Hemanis Bukkija, Mattanja, [e]Hhuzziel, [f]Schebuel & Jerimoth, Chananja, & Chanani, [g]Eljatha, Gidalti, & Romanti-Hhezer, Joſchbekaſcha, Mallothi, Hothir, Machazioth.
5 Omnes hi filii Hemanis, *qui erat* videns regis, in [c]verbis Dei de extollendo cornu. (dederat enim Deus Hemani filios quatuordecim, & filias tres.)
6 Omnes iſti ad manus patris ipſorum incumbebant muſicæ *in* domo Jehovæ, cum cymbalis, nabliis & citharis ad miniſterium domus Dei: ex præſcripto regis, Aſapho & Jeduthuni & Hemani.
7 Fueruntq; numero illi cum cognatis ſuis edoctis muſicam *canendam* Jehovæ: omnes doctores ducenti octoginta octo.
8 Quorum conjecerunt ſortes *ad* obſervationem ex adverſo illorum [h]æquè parvi atque magni, doctorum cum diſcipulis.
9 Et prodiit ſors prima in Aſaphum Joſepho: Gedaljæ ſecunda, qui cum cognatis ſuis & filiis ſuis erant duodeni.
10 Tertia Zaccuri, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.
11 Quarta Jitzri, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.
12 Quinta Netanjæ, filiis ejus & cognatis ejus

‖Levit. 10.

5 *Alios cum aliis*] id eſt, promiſcuè, diſcrimen ordinũ Deo ſortitione relinquẽtes.

Quamvis] Occupatio, qua reſpondetur objectioni huic: non poſſe æqui juris eſſe, ſi ſummum ſacerdotium penes Elhazaris poſteros ſit ex jure naturæ & inſtitutione Dei Num. 25. 13.

6 *Captam*] id eſt, a Deo ſorte obvenientem.

a Heb. *& captam captam*.

19 *Horum fuit præfectura*] id eſt, his eadem cura commiſſa eſt ſub ſummo ſacerdote, quæ Elhhazari & Ithamari ſub Aharone ſacerdote, ut paſſim in lege habetur.

Illorum] Aharonis & filiorum ejus.

20 *Reliquos*] hoc eſt, qui nondum planè & ſigillatim enumerati fuerunt: Gerſchonitarum autem primarios ſigillatim enumeravit ſup. 23. 6. &c. & ſacerdotes in hoc capite: ac proinde tantùm ſuperſunt reliqui Kehathitæ & Meraritæ recenſendi: omiſsi autem fuerunt, quia horum ordines ſacerdotibus miniſtrabant: ideo fuerunt hîc cum illis conjungendi.

b *qui & Schebuel, ſuprà* 23. 15.

‖*Vide ſup.* 23. 15. *& ſeq.*

ejus duodecim.

13 Sexta Bukkijæ, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.

14 Septima Jeſcharelæ, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.

15 Octava Jeſchahhjæ, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.

16 Nona Mattanjæ, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.

17 Decima Schimhhi, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.

18 Undecima Hhazareeli, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.

19 Duodecima Chaſchabjæ, filiis ejus & cognatis ejus duodecim.

20 In decimatertia Schubaël, filii ejus & cognati ejus duodecim.

21 In decimaquarta Mattitja, filii ejus & cognati ejus duodecim.

22 In decimaquinta Jeremoth, filii ejus & cognati ejus duodecim.

23 In decimaſexta, Chananja, filii ejus & cognati ejus duodecim.

24 In decimaſeptima, Joſchbekaſcha, filii ejus & cognati ejus duodecim.

25 In decimaoctava, Chanani, filii ejus & cognati ejus duodecim.

26 In decimanona, Mallothi, filii ejus & cognati ejus duodecim.

27 In vigeſima Elijatha, filii ejus & cognati ejus duodecim.

28 In vigeſimaprima Hothir, filii ejus & cognati ejus duodecim.

29 In vigeſimaſecunda Gidalti, filii ejus, & cognati ejus duodecim.

30 In vigeſimatertia Machazioth, filii ejus & cognati ejus duodecim.

31 In vigeſimaquarta Romamti-Hhezer, filii ejus & cognati ejus duodecim.

Caput XXVI.

Diſtributio Janitorum templi ex Levitis: & diſtributiones munerum ordinaria atque extraordinaria recenſentur.

1 QUOD ad diſtributiones in Janitores: ex Korachæis, [a] Meſchelemja filius Koræ ex filiis [b] Aſaphi.

2 Meſchelemjæ autem filii *erant*: Zecarja primogenitus, Jedihhaël ſecundus, Zebadja tertius, Jatniel quartus:

3 Hhelam quintus, Jehochanan ſextus, Eljehohhenai ſeptimus.

4 Hhobed-Edomo quoque *erant* filii: Schemahhja primogenitus, Jehozabad ſecundus, Joach tertius, & Sacar quartus, & Netaneel quintus:

5 Hhammiel ſextus, Jiſſaſcar ſeptimus, Pehhulletai octavus: nam [c] benedixerat ei Deus.

6 Etiam Schemahhjæ filio ejus editi erant filii, qui dominatum habebant in familia paterna ipſorum: eò quòd valentes robore eſſent.

7 Filii Schemahhjæ, Hhothni cum Rephaële & Hhobedo, Elzabado fratribus ipſius ſtrenuis: Elihu & Schemahhja.

8 Hi omnes e filiis Hhobed-Edomi ipſi cum filiis ſuis ac fratribus ſuis [d] quiſq; ſtrenuus pro ſua facultate ad miniſterium: erant ſexaginta duo Hhobed-Edomo.

9 (Meſchelemjæ verò filii ac cognati ſtrenui erant octodecim.)

10 Item Choſæ [e] e Meraritis filii: Schimri horum primarius, quamvis non eſſet primogenitus: tamen conſtituit eum pater ejus [f] primarium:

11 Chilkija ſecundus, Tebalja tertius, Zecarja quartus: omnes filii & cognati Choſæ tredecim.

12 In hos *factæ ſunt* diſtributiones janitorum per primarios viros: *ad* cuſtodias [f] ex adverſo fratrum ipſorum ad miniſtrandum in domo Jehovæ.

13 Nam conjecerunt ſortes [e] æquè parvi atque magni, in domos paternas ipſorum, ad [f] unamquamque portam.

14 Accidit autem ſors [*] verſus orientem Schelemjæ: Zecarjæ verò filii ejus [g] conſiliarii prudentis, cùm jacerent ſortes, prodiit ſors ad [*] ſeptentrionem:

15 Hhobed-Edomo ad [*] meridiem: filiis verò ejus [*] obvenit [h] ærarium.

16 Schuppimo & Choſæ ad [*] occidentem, cum [*] porta injectus in [i] aggeſto aſcenſu: [*] cuſtodia ex adverſo cuſtodiæ *agente*.

17 Ad orientem Levitæ erant ſeni: ad ſeptentrionem in diem quaterni: ad meridiem in diem quaterni: & ad ærarium [k] [*] bis bini.

18 In [l] parte exteriore *&* ad occidentem: quaterni ad [*] aggerem: bini ad partem exteriorem.

19 Hæ diſtributiones janitorum in Korachæos & Meraritas.

20 Hi quoque Levitæ: [*] Achija præerat theſauris domus Dei, theſauris, inquam, [*] rerum ſacrarum.

21 In Lahhdanitas & [*] in Gerſchonitas, e Lahhdane ([*] primores paternarũ familiarũ *erant* e Lahhdane Gerſchonita) [m] Jechieli.

22 Filii Jechieli: Zetham & Joël frater ejus, præerant theſauris domus Jehovæ.

23 In Hhamramitas, in Jitzcharitas, in Chebronitas, in Hhozzielitas,

24 Similiter Schebuël filius Gerſchomi filii Moſchis, anteceſſor præerat theſauris [*] eorũ.

25 Cognati autem eorum ex Elihhezere: Rechabja filius ejus, cujus filius Jeſchahhja, cujus filius Joram, cujus filius Zicri, cujus filius Schelomith.

26 Hic Schelomith cum fratribus ſuis præerat omnibus theſauris rerum ſacrarũ: quas conſecravit David rex, & primores paternarum familiarum cum chiliarchis & centurionibus ac præfectis militiæ:

27 Ex bellis & ex præda conſecrarũt ad [n] curandum domum Jehovæ.

28 Item omnibus quæ conſecravit Schemuel videns, & Schaul filius Kiſchi, ac Abner filius Neri, & Joab filius Tzerujæ quiſquis conſecrabat *deponebat* in manum Schelomithi ac fratrum ejus.

29 Ex Jitzcharitis, Cenanja & filii ejus [*] operi

10 *Meraritis*] hoc de Hhobed-Edomo & Choſa [illegible] intelligendũ eſt: nam Hhobed-Edom Jeduthunis Meraritæ filius erat, ſuprà 16.38. quamobrem ſuperiorem verſum pars [illegible] claſſimus.

Primarium] non in jure primogeniti: ſed in [illegible] cuſtodiæ.

12 *Ex adverſo*] ut ſuprà 24.31. & 25.8.

e Heb. *ſicut parvus ſicut magnus*: ut ſup. 25.8.

f Heb. *ad portam & portam*.

14 *Verſus orientem*] id eſt, ad anteriorem templi partẽ.

g Heb. *conſiliarii cum prudentia*.

Septentrionem] ſiniſtram templi partem.

15 *Meridiem*] dexteram templi partem.

Obvenit ærarium] locus in quo collecta reſervabantur: ita accipiendum eſſe oſtendit locus ſecundi Chron. 25.24.

h Heb. *domus congregatorum*.

16 *Occidentem*] id eſt, poſteriorem templi partem.

Porta injectus] id eſt, quam verſus terra injecta & accumulata eſt ad parandum iter regis, de quo 2. Reg. 16.5. & 12.

i Heb. *in aggere aſcendente*.

Cuſtodia ex adverſo &c.] id eſt, ſimul obeuntibus ſuum munus ordinibus janitorum, & ſimul abeuntibus, cum alii ſuccederent.

k Heb. *duo duo*.

17 *Bis bini*] quorum bini portam veſtibuli exteriorem, & bini interiorem ærarii obſervabant.

l Heb. *ad parbar*, quæ vox Chaldaica eſt, & compoſita q. d. partem exteriorem verſus [illegible].

18 *Aggerem*] de quo ſuprà 16. ver.

20 *Achija*] Meraritæ & Meraritarũ quæſtor, ut ex ſequentium comparatione apparet. Incipit autem hic ab eo, quia ſuperior verſus deſinit in Meraritas, ex Hhebræorum uſu.

Rerum ſacrarum] i. ad miniſterium ſacrũ Meraritarum, & ad ipſos Meraritas pertinentium.

21 *In Gerſchonitas*] i. poſteros [illegible] Gerſchonitæ, de quo ſuprà 23.6. *Primores paternarum*] [illegible] oſtendit, cur e Lahhdanitis quæſtores Gerſchonitarum conſtituti ſint. [m] qui [illegible] ſup. 23.7. 24 *Eorum*] Kehathitarum, quos per quatuor familias ſuas nominavit ſuperiore verſu. n Heb. confirmandum: ut 2. Reg. 12.6. 29 *Operi externo*] i. erant curatores earum rerum, quæ foris parandæ erant, ad futuram templi ædificationem, & continuationem cultûs Dei; vide Nehemjæ 11.16.

externo præfecti apud Jiſraëlitas, moderatores & judices.

30 E Chebronitis, Chaſchabja & cognati ejus ſtrenui, mille ſeptingenti in præfectura Jiſraëlitarum, secundum Jardenem occidentem verſus, omni operi Jehovæ & miniſterio imperato a rege.

31 E Chebronitis, Jerija primarius, in Chebronitarum generationibus in paternas familias: (anno quadrageſimo regni Davidis quæſiti ſunt: ita inventi in eis, valentes robore in Jahhzere Gilhhaditarum.)

32 Et cognati ejus ſtrenui, bis mille ſeptingenti primores paternarum familiarū: quos præfecit David rex apud Reubenitas & Gaditas & dimidiatam tribum Menaſchitarū, omni negotio Dei, & negotio regio.

Apud Jiſraëlitas] I. in eo regni tractu, qui ſecundum mare ſitus est: nam est: quia tota regio cis Jardenem in duos tractus diviſa eſt, hujus curationis ratione: nimirum ſecundum mare & ſecundum Jardenem infra verſu ſequente ſynecdoche.

b Heb. a tranſitu Jardenis.

30 Occidentem] I. in citeriore præfectura.

Imperato a rege] ſup. 22. 5.

31 Anno quadrageſimo] quo David maximum conventum Jiſraëlitarum habuit & Schelomonem filium ſibi ſucceſſorem pronuntians, omnibus cultum Dei & ſtructuram templi: nominatim verò filio ſanctionum ecclesiaſticarum distributiones commendavit infra 28. & 29. 32 Negotio regio] id eſt, imperato a rege, ut verſu 30.

Caput XXVII.

Legiones ordinariæ cum ſuis ducibus, tribuni populi, & regis officiales recenſentur.

1 Filiorum autem Jiſraëlis ſecundum numerum ipſorum, in primores paternarum familiarum, chiliarchoſque & centuriones & moderatores eorum, miniſtrantes regi in omni negotio ſuarum diſtributionum (quarum quæque a procedebat & redibat de menſe in menſem omnibus menſibus anni) : diſtributio unaquæque erat viceni quaterni millium.

2 Diſtributioni primæ in menſem primum, præerat b Jaſchobhham filius Zabdielis: (in cujus diſtributione erant viginti quatuor millia.)

3 E filiis Peretzi primarius omnibus præfectis exercituum in menſem primum.

4 In diſtributione autem menſis ſecundi erat c Dodai Achochæus, & diſtributio ejus, deinde Mikloth anteceſſor: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

5 Præfectus militiæ tertius in menſem tertium Benaja filius Jehojadahhi ſacerdotis primarius: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

6 Hic Benaja potens inter triginta, præerat etiam ipſis triginta: & diſtributioni ejus Hhammizadab filius ejus.

7 Quartus in menſem quartum Hhaſaël frater Joabi, & Zebadja filius ejus poſt eum: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

8 Quintus in menſem quintum princeps d Schamhuth Zerachæus: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

9 Sextus in menſem ſextum Hhira filius Hhikkeſchi Tekohhæus: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

10 Septimus in menſem ſeptimum Chelets e Pelonita e poſteris Ephrajimi: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

11 Octavus in menſem octavum Sibcai Chuſchathæus e Zerachæis: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

12 Nonus in menſem nonum Abhhezer Hhanathothæus e Binjaminæis: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

a Heb. ingrediebatur & egrediebatur.

1 Procedebat] I. obibat munus ſuum, ut Num. 27. 17.

b qui & Joſcheb-Baſſchebeth, 2. Sche. 23. 8.

c qui & Dodo ibid. 9.

4 Deinde] Dodao extincto: ut de Hhaſaële infra ver. 7.

6 Ipſis triginta] de quibus 2 Schem. 23. & ſupra cap. 11.

Et diſtributioni &c.] quia idem Benaja præerat etiam ordinariis ſtipatoribus regiis, & prætorianis cohortibus 2 Schem. 8. 4.

d qui & Schammah ſup. 11. 27. & Schammo 2. Schem. 23. 25.

e qui & Pelonita ſup. 11. 27.

13 Decimus in menſem decimum Mahharai Netophathita e Zerachæis: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

14 Undecimus in undecimum menſem Benaja Pirhhathonita e poſteris Ephrajimi: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

15 Duodecimus in duodecimū menſē f Cheldai Netophathita ex Hhothnielè: in cujus diſtributione erant vigintiquatuor millia.

16 In tribubus autem Jiſraëlis, Reubenitarum anteceſſor erat Elihhezer filius Zicri: Schimhhonitica Schephatja filius Mahhacæ:

17 Levitica Chaſchabja filius Kemuelis: Aharonis Tzadok:

18 Jehudæ g Elihu e fratribus Davidis: Jiſſacaris Hhomri filius Micaëlis:

19 Zebulonis Jiſchmahhja filius Hhobadjæ: Naphtali Jerimoth filius Hhazrielis:

20 Filius Ephrajimi Hhoſchehah filius Hhazazjæ: dimidiatæ tribui Menaſchis, Joël filius Pedajæ:

21 Dimidio Menaſchis ad Gilhhadem Iddo filius Zecarjæ: Binjamini Jahhaſiel filius Abneri:

22 Dani Hhazareël filius Jerochami: hi erant principes tribuum Jiſraëlis.

23 Non recenſuit autem David numerum eorum infra h natum viginti annos: eò quòd dixiſſet Jehova ſe multiplicaturum Jiſraëlitas tanquam ſtellas cœli.

24 Joab filius Tzerujæ cœperat numerare; ſed non abſolverat, quòd eſſet ob hanc cauſam ira fervens contra Jiſraëlem: neque relatus eſt iſtorum numerus, in numerum Chronicorum regis Davidis.

25 Theſauris vero regis præerat Hhazmaveth filius Hhadielis: & theſauris qui erant in agro, in reliquis civitatibus, & in pagis ac in turribus, Jonathan filius Hhuzzijæ.

26 Item exercentibus opus ruſticum in agricultura Hhezri filius Celubi.

27 Item k vinitoribus Schimhhi Ramathæus: ſed l proventui vinearū, theſauris vini, Zabdi Schiphmæus.

28 Item cultoribus olearum, ſycomororum quæ erant in humili loco, Bahhal-Chanan Gederita: theſauris autem olei, Johhaſch.

29 Item armentis paſcentibus in Scharone, Schitrai Scharonita: armentis autem paſcentibus per convalles, Schaphat filius Hhadlai.

30 Item camelis Obil Jiſchmahhelita: & aſinis, Jechdeja Meronothæus.

31 Item pecudibus Jaziz Hagaræus: omnes hi præfecti facultatum quæ erant regi Davidi.

32 Jonathan verò patruus Davidis, conſiliarius, vir prudens, & juris peritus erat: & Jechiël filius Chachmonii erat cū filiis regis.

33 Achithophel quoque conſiliarius erat regi: & Chuſchai Arcita amicus regis.

34 Poſt Achithophelem verò Jehojadahh filius Benajæ & Ebjathar, denique princeps militiæ regis erat Joab.

Caput XXVIII.

David convocatis ordinibus dilectos ſibi ... ex Dei voluntate regni hæredem ... cultum Dei, & ſtructuram templi a Deo præſcripti ... Schelomoni tradit.

1 Con-

1 CONGREGAVIT itaq; David omnes
principes Jiſraëlis, principes tribuum,
& præfectos diſtributionibus miniſtrā-
tium regi, & Chiliarchos centurionesque, ac-
que præfectos omnibus facultatibus & pe-
cuariæ regis, filios quoq; ſuos cum aulicis &
[illegible], deniq; quemque valentem ro-
bore, Jeruſchalaimum.
2 Et ſurgens David rex in pedes ſuos dixit:
audite me fratres mei & popule mi: ego,
tum eſset [a] mihi in animo ædificare locum
quietis pro arca fœderis Jehovæ, & pro ſca-
bello pedum Dei noſtri, cōparaveram qui-
bus ædificarem.
3 Sed Deus dixit mihi, non tu ædificaturus
domum nomini meo: quia [b] vir belli es, acci-
piens ea & ſanguinem fundis.
4 Elegit autem Jehova Deus Jiſraëlis me ex
tota familia paterna mea, ut eſſem rex ſuper
Jiſraëlem in ſeculum; nam Jehudam elege-
rat in anteceſſorem, & e familia Jehudæ fa-
miliam patris mei: inter filios verò patris
mei, me voluit quem conſtitueret regem ſu-
per omnem Jiſraëlem.
5 Similiter autē ex omnibus filiis meis (mul-
tos enim filios dedit mihi Jehova:) elegit
Schelomonem filium meum, ut inſideret ſo-
lio regni Jehovæ, ſuper Jiſraëlem.
6 Nam dixit mihi, Schelomo filius tuus ipſe
ædificaturus eſt domū meam & atria mea:
nam elegi ipſum mihi in filium: & ego futu-
rus ſum ei in patrem:
7 Et ſtabiliturus ſum regnum ejus uſque in
ſeculum, ſi firmus fuerit in exercendis præ-
ceptis meis, & judiciis meis, ſicut hoc tem-
pore.
8 Nunc ergo ante oculos totius Jiſraëlis con-
gregationis Jehovæ, & [c] audiente Deo no-
ſtro, obſervate & exquirite omnia præcep-
ta Jehovæ Dei veſtri: ut hæreditariò poſſi-
deatis terram hanc optimam, & poſſiden-
dam tradatis filiis veſtris poſt vos uſque in
ſeculum.
9 Tuquoq; Schelomo fili mi, agnoſce Deum
patris tui, & cole eum corde integro & ani-
mo ſtudioſo: quia omnia corda exquirit Je-
hova, & quodque figmentum cogitationum
intelligit: ſi exquiſiveris eum, invenietur
abs te: ſed ſi dereliqueris eum, rejiciet te in
perpetuum.
10 Vide jam, quandoquidem Jehova elegit
te ad ædificandum domum pro ſanctuario:
confirmare & fac.
11 Tunc tradidit David Schelomoni filio ſuo
ſtructuram porticus, & domiciliorum ejus,
& gazophylaciorum ejus, cœnaculorumq;
ejus, ac cubiculorum ejus interiorum, etiam
loci operculi propitiatorii:
12 Deniq; ſtructuram omnium quæ erant pe-
nes eum *informata* [d] per ſpiritum, de atriis
domus Jehovæ, & de omnibus domibus cir-
cumquaque pro theſauris domus Dei, & pro
theſauris rerum ſacrarum.
13 Item pro diſtributionibus, ſacerdotum &
Levitarum, & pro omni opere ad miniſte-
rium domus Jehovæ, ac pro omnibus inſtru-
mentis ad miniſterium domus Jehovæ *perti-
nentibus*.
14 Aurum certo pondere, ad aurea ad ſingu-
la inſtrumenta [e] cujuſque miniſterii: argen-
tum ad omnia inſtrumenta argentea certo
pondere, ad ſingula inſtrumenta cujuſque
miniſterii.
15 Id eſt, pondus pro lychnuchis aureis, & lu-
cernis eorum aureis, ex pondere [e] cujuſque
lychnuchi & lucernarū ejus: & pro lychnu-
chis argenti ex pondere lychnuchi & lucer-
narum ejus, ſecundum miniſterium cujuſq;
lychnuchi:
16 Et aurum pondere pro menſis diſpoſitio-
nis in [f] quamq; menſam: ſimiliter argentum
pro menſis argenteis.
17 Item pro fuſcinulis & crateribus, & ſcu-
tellis aurum purum: & pro pelvibus aureis
certo pondere [g] in quamque pelvim: & pro
pelvibus argenteis argentum *certo* pondere
in quamque pelvim.
18 Item pro altari ſuffitus aurum purgatiſſi-
mum *certo* pondere: & ad ſtructuram [h] ſedi-
lis, *id eſt*, cerubinorum aurum, ut panden-
tes *alas* [i] tegerent arcam fœderis Jehovæ.
19 Hæc omnia de ſcripto, *ſunt* a manu Jeho-
væ, *inquit*, qui inſtruxit me, omnia opera hu-
jus ſtructuræ.
20 Itaque dixit David Schelomoni filio ſuo,
confirmare eſtoque fortis & fac: ne timeto
neque conſternator: nam Jehova Deus,
Deus meus tecum erit (non deſeret te ne-
que dereliquet te) donec abſolveris totum
opus ad miniſterium domus Jehovæ.
21 Ecce autem diſtributiones ſacerdotum
& Levitarum ad unumquodque miniſte-
rium domus Dei: & penes te ſunt ad om-
ne opus omnes voluntarii *inſtructi* peritia
ad omne miniſterium: denique princi-
pes & totus populus *paret* ad omnia ver-
ba tua.

CAPUT XXIX.

*David verbo & exemplo ordines Jiſraëlita-
rum provocat, ad liberaliter offerendum in ſtructu-
ram templi: Deo gratias agit: populo & filio bene
precatur: & gratiis Deo actis a populo, ſacrificiiſq;
oblatis, rex novus & ſacerdos ſummus [illegible] con-
ſenſu confirmantur.*

1 PRÆTEREA dixit David rex toti illi
congregationi: Schelomonem filium
meum [1] unum elegit Deus [2] puerum &
tenellum: opus autem hoc magnum eſt: non
enim homini iſtud palatium: ſed Jehovæ
Deo *paratur*.
2 Atque omnibus *quidem* viribus meis præpa-
ravi pro domo Dei mei, aurum ad aurea &
argentum ad argentea, & æs ad ærea, fer-
rum ad ferrea, & ligna ad lignea: lapides
ſardonychas & [a] inſitivos, [b] lapides ad orna-
tum, & ad opus phrygianum, denique quoſ-
vis lapides pretioſos, & lapides marmoreos,
[c] copioſe.
3 Et amplius, quandoquidem propendeo vo-
luntate erga domum Dei mei, eſt mihi pe-
culium, aurum, & argentum: trado pro do-
mo Dei mei, ſuprà quàm omnia quæ præpa-
ravi in domum ſanctam:
4 [4] Ter mille talenta auri ex auro [5] Ophiris; &
[6] ſepties mille talenta argenti purgatiſſimi ad

e Heb. *ſecundum* [illegible]
& lychnuchis ſic deinceps.

f Heb. *in menſam & menſam.*

g Heb. *in pelvim & pelvim ſic deinceps.*

18 *Sedilis*] ita vocat Cerubinos, quòd illis Deus inſidere dicitur, vide 1. Sch. 4. 4.

Tegerent] 1. Reg. 6. 23. & ſequentibus.

1 *Unum*] quaſi dicat, monarcham eum ita inſtituit, ut regnum per filios meos diviſum eſſe nolit: vide infra ver. 23.

Puerū] id eſt, ætate non ita provectū, & multis fratribus natu minorem: nam alioquin jam tum uxorem duxerat, ut oſtēdit ætas Rechabhami, 2. Chron. 12. 13.

a Heb. *impletorum.*

b Heb. *lapides fuci ſive ornamenti, & operis phrygiani.*

c Heb. *in multitudinem: ſic deinceps.*

4 *Ter mille*] id eſt, decies octies centena millia coronatorum pro æſtimatione talenti communis: vide Exod. 25. 39. 2. Reg. 9. 28. *Septies mille talenta argenti*] id eſt, ſeptuagies octies centies mille quadraginta millia dalerorum.

obla-

Domorum] id eſt, aurum quidem ad templum Dei, argentum vero ad ædificia templo adjuncta.
d Heb. ut impleat manū ſuam: ſic Exod. 28.41.

7 Quinquies mille] id eſt, tricies centena millia coronatorum.
Drachmarum myriadem] id eſt, decimam talenti: nam talentū duodecies mille drachmas cōtinet, id eſt, quater mille octingentos coronatos.
Decies mille] id eſt, nonagies decies ſexcenties mille daleros.
8 Jechielis] de quo ſupra 26.21.
e Heb. corde perfecto.
10 Benedictus] Exordium laudativum, ab amplitudine Dei & beneficiorum ejus tanuitate efferentiū, & ſtudioſe ipſorum animo.

f Heb. gloriæ tuæ.

g Heb. non eſt expectatio, vel conſiſtentia.

h Heb. in rectitudine cordis mei.

obducendos parietes ᶜ domorum:
5 Aurum pro aureis, & argentum pro argenteis, & pro omni opificio manu artificum: quis ergo ſponte ſe offert, ᵈ ut conſecret miniſterium ſuum hodie Jehovæ?
6 Itaque ſponte ſe obtulerunt principes paternarum familiarum & principes tribuum Jiſraëlis, & Chiliarchi, centurionesque, & præfecti operi regis.
7 Dederuntq; ad opus domus Dei auri talenta ᵉ quinquies mille, & ᵉ drachmarum myriadem, & argenti talenta ᵉ decies mille, æriſq; octodecies mille talenta, & ferri centies mille talenta:
8 Denique lapidum quicquid inveniebatur penes unumquemque dederunt in theſaurum domus Jehovæ: in manum ᶠ Jechielis Gerſchonitæ.
9 Et lætabatur populus cùm ſponte offerrent, nam ᵉ animo integro offerebant Jehovæ: etiamque David rex lætabatur lætitia magna.
10 Quamobrem benedixit David Jehovæ ante oculos totius congregationis: & dixit David ᵉ Benedictus es Jehova Deus Jiſraëlis patris noſtri a ſeculo uſque in ſeculum.
11 Tua eſt, ô Jehova, magnitudo & potentia & gloria & æternitas ac majeſtas: imò omnia in cœlo & in terra: tuum eſt Jehova regnum, ut qui te extollis ſupra omnia in caput.
12 Nam divitiæ & gloria a facie tua ſunt, & tu dominium habes in omnia, & in manu tua vis & potentia: in manu, inquam, tua magnificandi & confirmandi rem quamlibet.
13 Itaque nunc Deus noſter, celebramus te: & laudamus nomen tuum ᶠ glorioſum.
14 Etenim quis ſum ego, aut quis populus meus ut obtineamus vim ſponte offerendi hujuſmodi? nam ex te ſunt omnia, & a manu tua accepta reddimus tibi.
15 Peregrini enim ſumus coram te, & inquilini, ſicut omnes majores noſtri: velut umbra ſunt dies noſtri ſuper terram quę non ᵍ conſiſtit.
16 Jehova Deus noſter, tota hæc rerum multitudo quam paravimus ad ædificandum tibi domum pro nomine ſancto tuo: e manu tua eſt, & tua ſunt hæc omnia.
17 Sed novi, Deus mi, te eſſe ſcrutatorem cordis, & quæ recta ſunt velle: ego ʰ recto corde meo ſponte obtuli omnia iſta: nunc quoque populum tuum qui præſentes ſunt hic, vidi cum lætitia ſponte offerentem tibi.
18 ᵉ Jehova Deus Abrahami, Jiſchaki & Jiſraëlis majorum noſtrorum, ſerva hoc in ſeculum, nempe ᵉ figmentum cogitationum cordis populi tui; & conſtitue animum eorum erga te.
19 Schelomoni quoque filio meo da animum integrum ad obſervandum præcepta tua, teſtimonia tua & ſtatuta tua, adſum faciendo omnia illa, cum ædificando palatiū iſtud ᵉ quod præparavi.
20 Deinde edixit David toti congregationi, benedicite nunc Jehovæ Deo veſtro: ſic benedixerunt tota illa congregatio Jehovæ Deo majorum ſuorum, & inclinato vertice incurvaverunt ſe Jehovæ ac ᵉ regi.
21 Ac ſacrificaverunt Jehovæ ſacrificia, obtuleruntque Jehovę holocauſta poſtridie diei illius, juvencos mille, arietes mille, agnos mille & libamina eorum: & ſacrificia copioſè pro toto Jiſraële.
22 Et comederunt ac biberunt coram Jehova die illo cum lætitia magna: regemque ᵉ ſecundò inſtituerunt Schelomonē filium Davidis, quem unxerunt Jehovæ in anteceſſorem, & ᵉ Tſadokum in ſacerdotem.
23 Inſidens autem Schelomo ſolio Jehovæ in regē pro Davide patre ſuo, proſperabatur: nam auſcultabant ei omnes Jiſraëlitæ.
24 Omneſque principes & robuſti, ac etiam omnes filii regis Davidis: ᵉ dederunt manum ſe fore ſubditos regi Schelomoni.
25 Magnificabat enim Jehova Schelomonem ᶦ ſummè ante oculos totius Jiſraëlis: indens ei majeſtatem regiam, qualis non fuerat in ullo regē ante ipſum, ſuper Jiſraëlem.
26 David autem filius Jiſchai cùm regnaſſet ſuper totum Jiſraëlem:
27 (Dies verò quibus regnavit ſuper Jiſraëlem fuerunt quadraginta annorum: Chebrone regnaverat ſeptem annis, deinde Jeruſchalaimis regnavit triginta tribus.)
28 Mortuus eſt in canitie bona, ſatur dierum, divitiarum & gloriæ: & regnavit Schelomo filius ejus pro eo.
29 Res autem Davidis regis ᵉ priores & poſteriores: ecce ſunt ſcripta in verbis Schemuëlis videntis, & in verbis Nathanis prophetę, & ᵉ in verbis Gadis videntis:
30 Cum tota ʰ regni ejus gubernatione & potentia ejus: ac temporibus quæ inciderunt ei & Jiſraëli, ac omnibus regnis finitimarum regionum.

CHRO-

CHRONICORUM

Liber Secundus.

Secundo libro Chronicorum percurrit Hhezra progreſſum & finem regni Jehudæ, uſque ad annum reditus à captivitate Babylonica. Eſtq; hiſtoria annorũ quadringentorum ſeptuaginta duorum: ultimus verò annus cum hiſtoria Hhezræ communis eſt.

A Schelomone ad deportationem Jeconjæ anni	401
Anni captivitatis	70
Cyri regis Perſidis.	1

Caput I.

Schelomo rex Deum Gibhhone colit: ubi divinitus ſapientia donatur, & divitiis ac honoribus inſtruitur.

1 CUm autem ſe confirmaſſet Schelomo filius Davidis in regno ſuo: & Jehova Deus ejus adſiſtens ei magnificaret eum [a] ſummè:
2 Indixit Schelomo toti
Jiſraëli & chiliarchis,& centurionibus,judicibuſque, & unicuique duci in toto Jiſraële, primoribus paternarum familiarum:
3 Abieruntq; Schelomo & tota illa congregatio cum eo in excelſum quod *erat* Gibhhone: quia ibi erat tentorium conventus Dei, quod fecerat Moſche ſervus Jehovæ in deſerto.
4 ‖(Sed arcam Dei deduxerat David ex urbe Jehharimorum, in *locum* quem paraverat ei David: cùm tetendiſſet ei tentorium Jeruſchalaimis)
5 Altare quoque æreum quod fecerat Betzaleel filius Uri filii Churis ibi *erat* coram tabernaculo Jehovæ: ubi requiſivit eum Schelomo & ipſa congregatio.
6 ‖Obtulitque ibi Schelomo in altari æreo coram Jehova, quod aderat tentorio conventus: obtulit, inquam, in eo holocauſta mille.
7 Eadem nocte apparuit Deus Schelomoni, dixitq; ei: pete: quid daturus ſum tibi?
8 Dixit autem Schelomo Deo, tu exercuiſti erga Davidem patrem meum benignitatem magnam: quòd feceris ut regnem loco ejus.
9 Nunc Jehova Deus,ſtatum erit verbum tuum, *habitum* cum Davide patre meo: cùm tu feceris ut regnem ſuper populum multum, ut pulvis terræ.
10 Nunc,inquam, ſapientiam & notitiam da mihi: qua [c]procedam ante populum hunc & redeam: quis enim poſſet judicare populum tuum hunc maximum?
11 Tum dixit Deus Schelomoni,eò quòd fuit hoc [b] in animo tibi, & non petiiſti divitias, opes, aut honorem, aut [c] vitam oſorum tuorum, etiamque dies multos non petiiſti; ſed petiiſti tibi ſapientiam & notitiam qua judices populum meum, cui regem te præfeci:
12 Sapientia illa & notitia datur tibi: divitias inſuper ac opes, honoremq; daturus ſum tibi: cujuſmodi non fuit regibus qui fuerũt ante te,& cujuſmodi poſt te non erit.
13 Cùm itaque rediret Schelomo Jeruſchalaima, a *profectione* ad excelſum quod *erat* Gibhhone,a conſpectu tentorii conventus: [*]ſic regnabat ſuper Jiſraëlem.
14 ‖[*]Congregavit etiam Schelomo currus & equites: erantq; ei mille quadringenti currus,& duodecies mille equites: quos collocavit in civitatibus curruum, & apud regem Jeruſchalaimis.
15 Et reddidit rex, Jeruſchalaimis argentum & aurum ut lapides: cedros autem reddidit ut ſycomoros,quæ in depreſſo loco *creſcunt*,multitudine.
16 Et vectigal equorum ex Ægypto quod erat Schelomoni: id eſt, neti,mercatores regis netum accipiebant pro pretio.
17 Nam [*] deducebant & exportabant ex Ægypto currum ſexcentenis *ſiclis* argenti, equum verò centenis quinquagenis: & ita pro omnibus regibus Chittæorum & regibus Syriæ in manu ſua educebant.

13 *Sic*] id eſt, ea ſapientia & notitia quam promiſerat Deus: de qua copioſius 1.Reg.3.
‖1.Reg.10.26.
14 *Congregavit etiam*] confirmatio alterius partis promiſſionum Dei de opibus,honore &c. ſuprà 12.verſ.
17 *Deducebant*] mercatores ejus.

Caput II.

Schelomo templum ædificaturus,de operis & materia proſpicit, & cum rege Tyri de mercede contrahit.

1 CUm autem [a] cogitaret Schelomo ædificare domum nomini Jehovæ: & domum [b] regiam ſuam:
2 ‖Numeravit Schelomo ſeptuagies mille viros bajulos,& octuagies mille viros putatores [*]in illo monte: & qui præeſſent illis ter mille ſexcentos.
3 Cùm miſiſſet Schelomo ad Churamum regem Tyri, dicendo: quemadmodum feciſti cum Davide patre meo, cui miſiſti cedros ad ædificandum ſibi domum in qua habitaret.
4 Ecce ego ædificaturus ſum domum nomini Jehovæ Dei mei: ad ſanctificandũ eum, ad adolendum coram eo ſuffitum aromatum, *ad* diſpoſitionem *panum* jugem, holocauſtaq; in matutinum quodq; & veſpertinum tempus,in quæque ſabbatha & novilunia, & in ſtata tempora Jehovæ Dei noſtri: in ſeculum hoc incumbit Jiſraëli.
5 Domus autem illa quam ædificaturus ſum, magna erit: nam major *eſt* Deus noſter omnibus diis.
6 Sed quis obtineat vim ædificandi ei do-

a Heb.*dicerct*,ut 1.Reg.5.5.
b Heb.*regno ſuo* ſic infrà verſ.12.
‖1.Reg.5.15.&c.
2 *In illo monte*] id eſt,Libano,ut exprimitur verſu 8.
κατ' ἐξοχήν.

mum: cùm cœli ipſi & cœli cœlorũ non ca-
piant eum ? & quis ſum ego ut ædificem ei
domum ; niſi ut adoleatur coram eo ?
7 ¶Ita nunc mitte mihi virum peritum ope-
randi ex auro & ex argento, & ex ære, & ex
ferro, & ex purpureo , & ex coccineo, & ex
hyacynthino, & ſcientem ſculpere ſculptu-
ras : cum peritis qui penes me ſunt in Jehu-
da & Jeruſchalaimis , quos comparavit Da-
vid pater meus.
8 Mitte etiam mihi ligna cedrina , abiegna,
& ¶thyina e Libano : novi enim ſervos tuos
ſcientes eſſe cædendi arbores Libani : ecce
autem ſervi mei erunt cum ſervis tuis :
9 Idque ad comparandum mihi ligna cedri-
na [c] quàmplurima : nam domus illa quam æ-
dificaturus ſum, magna futura eſt, & quidem
mirificè.
10 Viciſſim ecce, putatoribus illis, cæſoribus
arborum do tritici [d] excuſſi ſervis tuis co-
ros vicies mille, & hordei coros vicies mil-
le: & vini bathos vicies mille, ac olei bathos
vicies mille.
11 Dixit verò Churam rex Tyri ſcripto, quod
miſit ad Schelomonem : præ amore Jeho-
væ erga populum ſuum , conſtituit te ſuper
eos regem.
12 Deinde dicebat Churam , benedictus Je-
hova Deus Jiſraëlis , qui fecit cœlum & ter-
ram : quòd dedit Davidi Regi filium ſapi-
entem, ſcientem, [e] prudentem & intelligen-
tem, qui ædificaturus eſt Domum Jehovæ, &
domum regiam ſuam.
13 ‖Nunc itaque mitto virum peritum, ſcien-
tem & intelligentem qui erat Churamo pa-
tri meo :
14 Filium mulieris [f] e poſteris Danis , & ¶pa-
trem ejus virum Tyrium , ſcientem operari
ex auro & ex argento, ex ære, ex ferro, ex la-
pidibus, & ex lignis, ex purpureo, ex hyacin-
thino, & ex byſſino, & ex coccineo : & ſcul-
pere quamlibet ſculpturam , & excogitare
[g] quodvis induſtriè inventũ : quicquid pro-
ponetur ei cum peritis tuis , & peritis do-
mini mei Davidis patris tui.
15 Viciſſim nunc triticum illud & hordeum,
oleum & vinum quod dixit dominus meus,
mittat ſervis ſuis.
16 Nos verò cædemus arbores ex Libano ad
omnem neceſſitatem tuam, quas devehe-
mus tibi ratibus per mare, [h] Japhunem :
unde tu deportabis eas Jeruſchalaima.
17 Numeravit itaque Schelomo omnes homi-
nes peregrinos qui erant in terra Jiſraëlis,
poſt numerationem qua numeraverat eos
David pater ipſius : inventiq; ſunt centies
quinquagies ter mille ſexcenti.
18 E quibus effecit ſeptuagies mille bajulos,
& octuagies mille putatores in monte illo :
ter verò mille ſexcentos ut præeſſent [i] adi-
gendo huic populo.

7 Ita nunc] apodoſis primi illius membri quod cœptum fuerat ver. 3. quemadmodum feciſti &c. eſt enim interjectum hyperbaton.

8 Thyina] vide 1. Reg. 10. 11.

c Heb. in multitudinem.

d Heb. percuſſionem tritici.

e Heb. ſcientem prudentiæ & intelligentiæ: ſic ver. 13.

‖1. Reg. 7. 13.

f Heb. e filiabus Danis.

14 Patrem ejus] qui ſimiliter Churam nomine vocabatur infrà 4. 16.

g Heb. omnem excogitationem: ut Exodi 31. 4.

h quæ Joppe: Joſ. 19. 46.

i Heb. ad faciendum ut tranſiret hic populus.

Caput III.

Locus, tempus, parteſq; ædificati templi, cum earum materia & forma deſcribuntur.

1 ‖DEINDE incepit Schelomo ædificare
domum Jehovæ Jeruſchalaimis [a] in
monte Morijæ, ubi apparuerat Jehova
Davidi patri ipſius : in loco quem paraverat
David in area Ornanis Jebuſæi.
2 Incepit autem ædificare menſe ſecundo,
die ſecundo, anno quarto regni ſui.
3 Atque ¶harum dimenſionum erat [a] fundatio
Schelomonis in ædificanda domo Dei: lon-
gitudo cubitorum ¶ex menſura primaria cu-
bitorum ſexaginta , & latitudo cubitorum
viginti.
4 Porticus autem quæ erat ante longitudi-
nem, ſecundum [b] frontem latitudinis ipſius
domus , cubitorum viginti , altitudo verò
centum viginti : quam obduxit intrinſecus
auro puro.
5 ¶Domum quoque magnam obtexit lignis
¶abiegnis , deinde obtexit eam auro præ-
ſtante, ¶ubi feceràt ut eminerent in ea pal-
mæ & catenæ.
6 Et obduxit ¶ipſam domum lapidibus preti-
oſis ad ornatum : aurum autem ipſum erat
¶aurum parvajimorum.
7 Obtexit verò domus trabes, poſtes, & pa-
rietes ejus & valvas ejus auro : cùm inſculp-
ſiſſet Cerubinos parietibus.
8 Fecit etiam domum ſancti ſanctorum , lon-
gitudine ſecundum latitudinem domus cu-
bitorum viginti, & latitudine cubitorum vi-
ginti : quam obtexit auro præſtante ad ¶ta-
lentorum ſexcentorum pondus.
9 Pondus verò in clavos ſiclorum quinqua-
ginta auri: denique ¶cœnacula obtexit auro.
10 Fecit quoque in domo ſancti ſanctorum
Cerubinos duos opere [c] ¶exemplili, quos
obduxerunt auro.
11 Quorum Cerubinorum alæ longitudine
ſua in cubitos viginti protendebantur: ala una
cujuſq; in cubitos quinos pertingens parie-
tem domus, ala ſimiliter altera cubitorum
quinq; pertingens alam Cerubini alterius.
12 Sic ala Cerubini una cubitorum quinque
pertingebat parietem domus: & ala ejus al-
tera cubitorum quinque hærebat alæ Ceru-
bini alterius.
13 Alæ Cerubinorum iſtorum expandebant
ſe in cubitos viginti : ipſi autem ſtabant pe-
dibus ſuis, facie ſua introrſum verſa.
14 Fecit quoque velum hyacinthinum & pur-
pureum, & coccineum & byſſinum : in quo
expreſſit Cerubinos.
15 ‖Item fecit ante domum ipſam columnas
duas cubitorum ¶tricenûm quinûm longitu-
dine : ¶& coronamentum quod erat in ſum-
mitate cujuſque, cubitorum quinûm.
16 Ut fecerat catenas in adyto, ¶ita poſuit in
ſummitate columnarum: feciq; malograna-
ta ¶centena, quæ interpoſuit catenis illis.
17 Deinde erexit columnas ante templum,
unam a dextera , & alteram a ſiniſtra ejus :
vocavitq; nomen dexteræ Jacin, & nomen
ſiniſtræ Bohhaz.

‖1. Reg. 6.

1 In monte Morijæ] de quo Gen. 22. 2.

Caput IIII.

Ornamenta templi ſuteſtinæ, altare, lacus, labra, lychnuchi, & menſæ: Item atria & minuteria inſtrumenta deſcribuntur.

1 FECIT præterea altare æreum, viginti
cubitorũ longitudine, & viginti cubito-
rum latitudine : decem autem cubito-
rum altitudine.

2 ‖ Item fecit lacum fuſum decem cubitorum
e labii parte una ad alteram, rotundum cir-
cumquaque, & quinque cubitorum altitudi-
nis, quem filum triginta cubitorum cinge-
bat circumquaque.
3 (Similitudo autem boum ſub eo undequa-
que circumſtantium eum in decem cubitos
cingentium lacum ipſum circumquaque *e-
rat*: qui boves *perstringebant* duos ordines *co-
flaciatibus* fuſarum in fuſura ejus.)
4 Stantem ſuper duodecim boves, tres reſpi-
cientes ad aquilonem, & tres reſpicientes
ad occaſum, & tres reſpicientes ad meridiē,
& tres reſpicientes ad orientem: ita lacus
eis impoſitus erat ſupernè: quorum omnium
poſteriora intus *latebant*.
5 Craſſitudo verò ejus palmaris *erat*, & labi-
um ejus ſimile operi labii calicis, *aut* floris
lilii: quod capax erat bathorum, ter mille
continebat.
6 ‖ Item fecit labra decem: quorum diſpoſuit
quinque a dextera, & quinque a ſiniſtra ad
lavandum ex eis, opus holocauſti abluebant
ex eis: ſed lacus *erat* ſacerdotibus ad lavan-
dum ſe ex eo.
7 ‖ Item fecit lychnuchos aureos decem [b] ea-
dem ratione inter ſe: poſuitque in templo
quinque a dextera & quinque a ſiniſtra.
8 Item fecit menſas decem quas collocavit
in templo, quinq; a dextera & quinque a ſi-
niſtra: fecitque crateras aureos centum.
9 Item fecit [c] atrium ſacerdotum & atrium
maximum: & valvas atrio cuique, quorum
valvas obduxit ære.
10 ‖ Lacum verò poſuit verſus latus dexterum
ad orientem e regione meridiei.
11 Item fecit Churam ollas, & hamas, & cra-
teras: ita abſolvit Churā facere opus iſtud,
quod faciebat regi Schelomoni pro domo
Dei:
12 Columnas duas, & [e] orbes cum coronis in
ſummitate columnarum duos: & encarpos
duos ad tegendum duos orbes coronarios
qui *erant* in ſummitate columnarum:
13 Et malogranata quadringenta ad duos en-
carpos: binis ordinibus malogranata in en-
carpo unoquoque: ad tegendum duos or-
bes coronarios qui *erant* in ſuperficie co-
lumnarum.
14 Baſes quoque fecit, & labra fecit impoſita
baſibus:
15 Lacum unum: & duodecim boves ſub eo.
16 Item ollas, & hamas, & fuſcinas, ac omnia
inſtrumenta illorum fecit *cum* [f] Churamo
patre ſuo, regi Schelemoni pro domo Jeho-
væ: ex ære terſo.
17 In planitie Jardenis fudit ea rex in [c] terra
argilloſa: inter Succothas & inter Tzereda-
num *agrum*.
18 Itaque fecit Schelomo omnia iſta inſtru-
menta [d] numeroſa valde: non enim perve-
ſtigatum eſt pondus æris eorūm.
19 Fecit enim Schelomo omnia inſtrumenta
illa quæ erant Domus Dei: & altare aureum
& menſas, quibus imponebatur panis fa-
ciei:
20 Et lychnuchos cum lucernis eorū, ut arde-
rent pro ritu ſuo ante adytum, ex auro aſſer-
vato:
21 Flores etiam & lucernas & forcipes ex au-
ro; quod erat [a] perfectiſſimum aurum:
22 Inſtrumentaq; muſica, & crateras, & acer-
ras, & trullas ex auro aſſervato: & portæ do-
mus valvas interiores ſancti ſanctorum, val-
vaſque domus, valvas templi [e] ex auro.

Caput V.

Schelomo convocatis ſacerdotibus & primoribus populi arcam Tzijone in adytum: tabernaculum & vaſa ſacra Gibhone deportat in theſaurum domus Dei, ubi Deus ſignum aſpectabile ſua præſentiæ edit.

1 ‖ PERFECTO autem toto opere quod fe-
cit Schelomo pro domo Jehovæ: infe-
rens Schelomo res conſecratas a Davi-
de patre ſuo, & argentum, & aurum, & om-
nia inſtrumenta poſuit in theſauris domus
Dei.
2 ‖ Tunc congregari juſſit Schelomo ſeniores
Jiſraëlis, & omnes primarios tribuum, prin-
cipes paternarum *familiarum* cum Jiſraëlitis
Jeruſchalaima: ut deducerent arcam fœde-
ris Jehovæ, e civitate Davidis, ea *eſt* Tzi-
jon.
3 Congregatis itaq; ad regem omnibus Jiſra-
ëlitis in ipſo feſto: hoc *feſtum eſt* menſis ſep-
timi:
4 Et convenientibus omnibus ſenioribus Jiſ-
raëlis: deportarunt [a] Levitæ arcam:
5 Et deduxerunt arcam & tentorium conven-
tus, omniaque vaſa ſacra quæ *erant* in ten-
torio: deduxerunt *inquam* ea ſacerdotes &
Levitæ.
6 Rex autem Schelomo, & totus cœtus Jiſra-
ëlitarum qui convenerant ad eum præeun-
tes arcæ: ſacrificabant pecudes & boves,
quæ nec numerabantur nec ſupputabantur
præ multitudine.
7 Intulerunt autem ſacerdotes arcam fœde-
ris Jehovæ in locum ipſius, in adytum do-
mus, in ſanctum ſanctorum: ſub alas Ceru-
binorum.
8 Erant enim Cerubini pandentes alas ſuper
locum arcæ: & obtegebant Cerubini arcam
& vectes ejus ſupernè.
9 Deinde protenderunt vectes ejus, ita ut cō-
ſpicerentur ſummitates vectium ex arca *pro-
ductorum* verſus partem anteriorem ipſius
adyti: non autē conſpiciebantur foris: quod
fuit ibi uſque in [a] diem iſtum.
10 Nihil *erat* in ea arca, præter duas illas ta-
bulas quas collocaverat Moſche in Chore-
bo: quando pepigit Jehova *fœdus* cum fi-
liis Jiſraëlis, egredientibus ipſis ex Ægy-
pto.
11 Fuit autem cùm exirent ſacerdotes [a] e ſan-
cto ipſo: ([a] nam omnes ſacerdotes qui ade-
rant ſanctificaverant ſe, non fuerant obſer-
vandæ diſtributiones:
12 Similiter Levitæ muſici omnes ex Aſapho,
ex Hemane, ex Jeduthune, tam filii eorum
quàm cognati eorū, induti byſſo, cum cym-
balis, & cum nabliis ac citharis adſtabant
ad orientem altaris: & cum illis ſacerdotes
ad centum viginti, clangentes tubis:
13 Erat enim [a] pariter clangentium tubis &
muſicorum, [b] edere concentum unum ad
laudandum & celebrandum Jehovam:) &
cùm efferrent concentum tubis & cymbalis

a Heb. *perfectiſſimum aurum.*

22 *Ex auro*] Id eſt, deauratas.

‖ 1.Reg.7.51.

‖ 1.Reg.8.1.

4 *Levitæ*] Id eſt, ſacerdotes Levitici generis: vide Num. 4.15.

9 *Diem iſtum*] deportationis, de qua in fine 2.Reg. vide 1.Chron.4 41.

11 *E ſancto*] ex adyto & templo.
Nam] ætiologia eſt, cur eo die ſacerdotes in templum & adytum liberè & ſine offenſa ingreſſi ſint, non ſervatis diſtributionibus: de quibus 1.Chron.23.& ſequentibus.

a Heb. *ſicut unus.*
b Heb. *audire facere ſonum.*

13 *Quia bonus*] id eſt, Pſalmum 136.

ac inſtrumentis muſicis, cumque laudarent
Jehovam ᶠquia bonus *eſt*, quia in ſeculum
benignitas ejus: ut domum illam, domum
Jehovæ impleret nubes:
14 Adeò ut non poſſent ſacerdotes conſiſtere
ad miniſtrandum propter illam nubem: cùm
impleviſſet gloria Jehovæ domum Dei.

CAPUT VI.

Schelomo cum populo Deo benedicit, & preces concipit.

‖ 1 Reg. 8. 12.

a Heb. *ad reſidentiam tuam*.

1 ‖ TUM dixit Schelomo: Jehova dixit ſe
habitare in caligine.
2 Utique ego ædificavi domum habita-
culi tibi: & ſtationem ᵃin qua reſideas in
ſecula.
3 Poſteà rex cōverſa facie ſua benedixit cum
tota congregatione Jiſraëlis: tota congre-
gatione Jiſraëlis ſtante.
4 Ac dixit, benedictus Jehova Deus Jiſraëlis,
qui allocutus eſt ore ſuo Davidem patrem
meũ: prout manibus ſuis implevit, dicendo:
5 Ex quo die eduxi populum meum e terra
Ægypti: non elegeram civitatem ex ullis
tribubus Jiſraëlis, ad ædificandum domum
ubi eſſet nomen meum: neque elegeram vi-
rum qui præfuturus eſſet anteceſſor populo
meo Jiſraëli.
6 Sed elegi Jeruſchalaïma ut ſit nomen meum
illic: & elegi Davidem ut præſit populo meo
Jiſraëli.
7 Quam ob rem cùm eſſet in animo Davidis
patris mei: ædificare domum nomini Jeho-
væ Dei Jiſraëlis:
8 Dixit Jehova ad Davidem patrem meum:
eò quòd fuit tibi in animo ædificare domũ
nomini meo: benefeciſti quòd fuiſti eo ani-
mo.
9 Veruntamen tu non es ædificaturus iſtam
domum: ſed filius tuus qui egreſſurus eſt e
lumbis tuis, is ædificabit domum iſtam no-
mini meo.
10 Itaq; præſtitit Jehova verbum ſuum quod
locutus fuerat: ſurrexi enim loco Davidis
patris mei, & inſidens ſolio Jiſraëlis, quem-
admodũ locutus eſt Jehova, ædificavi hanc
domum nomini Jehovæ Dei Jiſraëlis.
11 Ubi diſpoſui arcam in qua *eſt* fœdus Jeho-
væ: quod pepigit cum filiis Jiſraëlis.
12 Deinde ſubſtitit *Schelomo* ante altare Jeho-
væ coram tota congregatione Jiſraëlis: &
expandit manus ſuas.
13 (Nam fecerat Schelomo ᵇſuggeſtum ære-
um, poſuerat que ipſum in medio atrii: quin-
que cubitorum longitudine & quinque cu-
bitorum latitudine, triumque cubitorum al-
titudine:) ſubſtitit inquam in eo, & ᶜflexus in
genua ſua coram tota cōgregatione Jiſraë-
lis expandit manus ſuas verſus cœlum:
14 Ac dixit, Jehova Deus Jiſraëlis, nullus *eſt*
ſimilis tibi Deus in cœlo aut in terra: ſer-
vans fœdus & benignitatẽ illam ſervis tuis,
qui ambulant coram te ex toto animo ſuo:
15 Qui ſervaſti ſervo tuo Davidi patri meo,
id quod elocutus fueras ei: ut elocutus fue-
ras ore tuo: ita manu tua impleviſti, ſicut
eſt hodie.
16 Nunc ergò Jehova Deus Jiſraëlis, ſerva
ſervo tuo Davidi patri meo id quod elocu-

b Heb. *labrum dilatum a forma: catachreſis*.
13 *Atrii*] publici, de quo ſupra 4. 9.
c Heb. *ingeniculatus*.

tus fueras ei, dicendo: non exſcindetur tibi
vir a conſpectu meo ſedens in ſolio Jiſraëlis,
ſi tamen obſervabũt filii tui viam ſuam, am-
bulando in lege mea, quemadmodum am-
bulaſti coram me.
17 Nunc etiam Jehova Deus Jiſraëlis, confir-
metur verbum tuum, quod elocutus es ſervo
tuo Davidi.
18 (Quamvis an reverà habitaret Deus cum
homine in terra? ecce cœli, & cœli cœlorũ
ipſi non capiunt te, quanto minus domus
hæc quam ædificavi?)
19 Ut reſpicias ad orationem ſervi tui & ad
deprecationem ejus, Jehova Deus mi: au-
ſcultando clamori & orationi qua ſervus
tuus orat coram te:
20 Ut ſint oculi tui aperti erga domum hanc
interdiu & noctu, erga locum hunc, ubi te
dixiſti poſiturum nomen tuum: auſcultan-
do orationi qua orabit ſervus tuus verſus lo-
cum hunc.
21 Auſcultato igitur deprecationibus ſervi tui,
& populi tui Jiſraëlis, quibus orabunt verſus
locum hunc: tu inquam auſcultato e loco
habitationis tuæ e cœlis, & auſcultans con-
donato.
22 Cùm peccaverit ullus in proximum ſuum,
qui detulerit ei juramentum execrationis,
execratione adjurando eum: (nam venerit
execratio ante altare tuum in domum hanc.)
23 Tunc tu audito e cœlis, & conficiens judi-
cato ſervos tuos: rependendo improbo, red-
dendo viam ejus in caput ejus: & juſtifican-
do juſtum, reddendo ei ſecundum juſtitiam
ejus.
24 Itẽ cùm plaga affectus fuerit populus tuus
Jiſraël coram hoſte, eò quòd peccaverint
in te: ſi converſi celebrabunt nomen tuum,
orabuntq; & deprecabuntur coram te ver-
ſus domum hanc:
25 Tum tu exaudiens e cœlis, condonato pec-
catum populi tui Jiſraëlis: & reducito eos
in terram hanc quam tradidiſti eis, ut majo-
ribus eorum.
26 Cùm clauſum fuerit cœlum, ita ut non ſit
pluvia, eò quòd peccaverint in te: ſi oran-
tes verſus locum hunc celebrabunt nomen
tuum, & a peccato ſuo revertentur, quia te-
ſtatus fueris contra eos:
27 Tunc tu exaudiens e cœlis condonato
peccatum ſervorum tuorum, & populi tui
Jiſraëlis: cùm docueris eos viam optimam
per quam ambulent: & dato pluviam ſuper
terram tuam, quam dediſti populo tuo in
poſſeſſionem.
28 Fames cùm erit in hac terra: peſtis cùm
erit, uredo aut rubigo: locuſta aut bruchus
cùm erit: cùm anget eum inimicorum ejus
quiſpiam in terra ditionis ejus, quæcunque
plaga aut quæcunque ægritudo:
29 Omnem orationem, omnem deprecatio-
nem quæ erit a quocunque homine, aut a
toto populo tuo Jiſraële: cùm agnoſcentes
quiſque plagam ſuam & dolorem ſuum ex-
pandet manus ſuas verſus domum hanc:
30 Tunc tu exaudiens e cœlis, a ſtatione habi-
tationis tuæ condonato: & dato unicuique
ſecundum vias ejus, quod agnoſces apud a-
nimum ejus (tu enim ſolus noſti animum fi-
liorum hominis.)

31 Ut

31 Ut revereantur te ambulando in viis tu-
is, omnibus diebus quibus victuri ſunt in
ſuperficie hujus terræ: quam dediſti majo-
ribus noſtris.
32 Quin etiam extraneo ipſi, qui non e popu-
lo tuo Jiſraële fuerit: ſed venerit e terra
longinqua propter nomen tuum magnum,
manumque tuam robuſtam, & brachium tu-
um extentum: cùm advenientes orabunt
verſus domum hanc:
33 Etiam tu auſcultato e cœlis, & ſtatione ha-
bitationis tuæ, & facito omnino prout cla-
maverit ad te extraneus ipſe: ut experian-
tur omnes populi terræ nomen tuum: tum
ad reverendum te, ſicut populus tuus Jiſra-
ël: tum ad cognoſcendum nomen tuum in-
vocari ſuper domum hanc quam ædificavi.
34 Cùm procedet populus tuus in bellum
contra inimicos ſuos, viâ qua mittes eos: ſi
orabunt viâ civitatis hujus quam elegiſti &
hujus domus quam ædificavi nomini tuo:
35 Tunc exaudito e cœlis orationem eorum,
& deprecationem eorum: ut peragas cau-
ſam eorum.
36 Cùm peccaverint in te, (nam nemo *eſt* qui
non peccet,) & iratus contra eos expoſue-
ris eos inimico: ita ut captivos abduxerint
eos illi a quibus captivi ſunt, in terram lon-
ginquam aut propinquam:
37 Si reducent in animum ſuum in ea terra u-
bi detinebuntur captivi, ut converſi depre-
centur te in terra captivitatis ſuæ, dicendo:
peccavimus, perverſè egimus, & improbi
fuimus:
38 Et revertentur ad te ex toto corde ſuo, &
ex toto animo ſuo in terra captivitatis ſuæ,
ubi captivos detinebunt eos: & orabunt viâ
terræ ſuæ quam dediſti majoribus ipſorum,
hujuſque civitatis quam elegiſti, & hujus
domus quam ædificavi nomini tuo:
39 Tum exaudito e cœlis, e ſtatione habita-
tionis tuæ, orationem eorum & deprecatio-
nes eorum: ut peragas cauſam eorum: &
condonato populo tuo quæ peccaverint
contra te.
40 Nunc Deus mi, *ſint quæſo* oculi tui aperti
& aures tuæ intentæ; ad [d] orationem, *quæ o-
rabitur verſus* locum hunc.
41 ‖ Nunc, inquam, ſurge Jehova Deus ad [e] re-
quiem tuam, tu & arca [f] roboris tui: ſacerdo-
tes tui, Jehova Deus, [g] induantur ſalute, &
[h] quos benignè accipis lætentur de eodem
bono.
42 Jehova Deus, ne avertas faciem [i] uncti tui:
recordare [k] benignitatum *erga* Davidem ſer-
vum tuum.

CAPUT VII.

Schelomo ſacrificans, domum Dei conſecrat: & feſto tabernaculorum celebrato, populum dimittit.

1 ‖ CUM QUE abſolviſſet Schelomo ora-
re: illico ignis deſcendens e cœlis ab-
ſumpſit holocauſtum & ſacrificia: [a] glo-
ria Jehovæ implevit domum illam:
2 Adeò ut non poſſent ſacerdotes ingredi
domum Jehovæ: cùm implevisset gloria Je-
hovæ domum Jehovæ.
3 Omnes autem Jiſraëlitæ videntes cùm de-
ſcenderet ignis ille, & gloria Jehovæ in do-
mum: inflexerunt ſe facie in terram, verſus
pavimentum, & incurvaverunt ſe celebran-
do Jehovam, quoniam bonus *eſt*, quoniam
in ſeculum benignitas ejus.
4 ‖ Rex verò & totus populus ſacrificarunt
ſacrificia coram Jehova.
5 Sacrificavit enim rex Schelomo ſacrificium
boum vicies bis mille, & pecudum centies
vicies mille: cùm dedicarent domum Dei
rex & totus populus.
6 (Interea ſacerdotes in obſervationibus ſu-
is conſiſtebant, & Levitæ cum inſtrumen-
tis muſicis Jehovæ, quæ fecerat David rex,
celebrando Jehovam, quoniam in ſeculum
benignitas ejus, per [b] hymnum Davidis *tra-
ditum* in manum ipſorum: ſacerdotes verò
[c] alii clangebant tubis e regione eorum, om-
nibus Jiſraëlitis adſtantibus.)
7 Conſecravit enim Schelomo internam par-
tem atrii, quæ *erat* ante domum Jehovæ, eò
quòd paraſſet ibi holocauſta & adipes eu-
chariſticorum: nam altare æreum quod fe-
cerat Schelomo non poterat capere holo-
cauſta illa, muneraque & adipes illo-
rum.
8 Celebravit etiam Schelomo feſtum illud
tempore illo ſeptem diebus, & totus Jiſra-
ël cum eo, congregatio magna valde: inde
ab ingreſſu Chamathæ uſque ad torrentem
Ægypti.
9 Celebraruntque die octavo interdictum:
cùm dedicationem altaris celebraſſent ſep-
tem diebus, & feſtum illud ſeptem diebus.
10 Die autem vigeſimo tertio menſis ſepti-
mi, dimiſit populum in tentoria ipſorum:
lætos & hilares animo de illo bono, quo af-
fecerat Jehova Davidem, Schelomonem-
que ac Jiſraëlem populum ſuum.

CAPUT VIII.

Argumentum hujus capitis idem eſt cum 1. Reg. 9.

1 ‖ CUM autem abſolviſſet Schelomo do-
mum Jehovæ & domum regiam: &
quicquid venerat in animum Schelo-
moni facere in domo Jehovæ & in domo
ſua, *ut eo* proſperatus eſſet.
2 (Apparuerat enim Jehova Schelomoni
nocte illa, & dixerat ei exaudivi orationem
tuam, & elegi locum hunc mihi pro domo
ſacrificiorum.
3 Si clauſero cœlos ita ut non ſit pluvia: aut
ſi præcepero locuſtæ ut exedat terram: aut
ſi immiſero peſtem in populum meum:
4 Et deprimentes ſe populus meus ſuper
quos invocatur nomen meum, oraverint &
requiſiverint faciem meam, revertentes a
viis ſuis malis: viciſſim ego exaudiens e cœ-
lis condonabo peccatum eorum, & curabo
terram eorum.
5 Jam nunc oculi mei futuri ſunt aperti, & au-
res meæ intentæ ad [a] orationem *quæ orabitur
verſus* locum hunc.
6 Jam enim elegi & conſecravi domum i-
ſtam, ut ſit nomen meum ibi uſque in ſecu-
lum: ſintque oculi mei & animus meus ibi
omnibus diebus.

‖ 1.Reg.8.62.

b *Hymnum Davidis*] i. Pſalmum 136. c *Alii*] centum viginti, de quibus ſupra 5.12.

‖ 1.Reg.9. 1 *Cùm autem*] hæc ita diſtinguenda eſſe conſtat ex collocatione ejuſdem hiſtoriæ 1.Reg.9.

a Heb. *orationem loci hujus*: ut ſup.6.40.

7 Tu autem ſi ambulaveris coram me, ſicut
ambulavit David pater tuus, idque faciendo
omnino prout præcepi tibi, ſtatutaque mea
& judicia obſervaveris:
8 Utique ſtabiliam ſolium regni tui, quemad-
modum paſtus ſum Davidi patri tuo, dicen-
do: non excindetur tibi vir dominans in Ji-
ſraële.
9 Sin autem averſi fueritis vos & dereliqueri-
tis ſtatuta mea, & præcepta mea quæ pro-
poſui vobis; & abeuntes colueritis deos ali-
enos, & incurvaveritis vos eis:
10 Utique extirpabo iſtos e terra mea quam
dederam eis, & iſtam domum quam conſe-
cravi nomini meo projiciam a facie mea; &
[b] efficiam eam in parabolam & in dicteriam
inter omnes populos.
11 Et de domo iſta quæ fuerit excelſa, omni
tranſeunti juxta eam ſtupor obveniet; dicet
enim: quam ob rem fecit Jehova ſic terræ
iſti, domuique iſti?
12 Ac dicent: eò quòd dereliquerunt Jeho-
vam Deum majorum ſuorû, qui eduxerat e-
os e terra Ægypti, prehenderuntque deos
alienos, & incurvaverunt ſe eis coluerunt eos:
idcirco induxit in eos totum malum i-
ſtud.)
13 Fuit ergo exactis viginti annis, quibus æ-
dificavit Schelomo domum Jehovæ & do-
mum ſuam:
14 Ut civitates illas quas [c] reddiderat Chu-
ram Schelomoni, ædificaret Schelomo; &
habitatores collocaret ibi Jiſraëlitas.
15 Pergens quoque Schelomo in Chama-
tham Tzobæ, cùm fortior fuiſſet ea,
16 Ædificaret Tadmorem in deſerto; & om-
nes civitates armamentariorum, quas ædi-
ficavit in Chamatha.
17 Ædificaret etiam Beth-Choronem ſupe-
riorem, & Beth-Choronem inferiorem: ci-
vitates munitas, inſtructas muris, portis &
vectibus:
18 Item Bahhalathum & omnes civitates ar-
mamentariorum quæ erant Schelomoni, &
omnes civitates curruum ac civitates equi-
tum: denique pro toto deſyderio Schelomo-
nis id quod deſyderaverat ædificare Jeruſ-
chalaimi, & in Libano & in tota terra do-
minatus ſui.
19 Totius populi qui relictus fuerat ex Chit-
tæo, & Emoræo, & Perizzæo Chivvæoque
& Jebuſæo, qui non erant e Jiſraële:
20 Ex horum filiis, eos qui relicti erant poſt
hos in ipſa terra, quos non conſumpſerant
filii Jiſraëlis: eos adegit Schelomo in tribu-
tum, uſque in diem iſtum.
21 Ex Jiſraëlitis autem quos non reddidit
Schelomo ſervos in opus ſuum: (nam erant
viri militares, & principes ducum ejus, præ-
fectique curruum & equitum ejus.)
22 Ex illis, inquam, erant principes curato-
rum, qui pro rege Schelomone curabant du-
centeni quinquageni: qui dominabantur
illi populo.
23 Filiam verò Parhhonis deduxit Schelo-
mo e civitate Davidis in illam domum quã
ædificaverat ei: dixerat enim, [d] non poſſet
habitare uxor mecum in domo Davidis re-
gis Jiſraëlis, nam ſancta ſunt [e] iſta, cùm ve-
nerit ad ea arca Jehovæ.
24 Tunc offerebat Schelomo holocauſta Je-
hovæ ſuper altare Jehovæ quod extruxerat
ante porticum,
25 Idque rem diei quotidie offerendo ſecun-
dum præceptum Moſchis, quibuſque ſab-
bathis & noviluniis, ſtatiſque temporibus,
[f] ter quotannis: in feſto azymorum, & in
feſto ſeptimanarum, ac in feſto tabernacu-
lorum.
26 Et conſtituit ſecundum rationem Davidis
patris ſui, diſtributiones ſacerdotum in mi-
niſterio eorum, & Levitarum in cuſtodiis
ipſorum ad laudandum & miniſtrandum co-
ram ſacerdotibus, [g] ad quotidianum officiũ diurnũ
die ſuo: janitores quoque per diſtributiones
eorum in unamquamque portam: nam ſic
præceptum fuerat Davidis viri Dei.
27 Neque receſſerunt a præcepto regis im-
poſito ſacerdotibus & Levitis, in omni of-
ficio & theſauris adminiſtrandis.
28 Cùm autem comparatum eſſet totum o-
pus Schelomonis uſque in iſtum diem, quo a
fundatione domus Jehovæ uſquedum ab-
ſolviſſet eam: perfecta domo Jehovæ:
29 Tunc profectus eſt Schelomo Hhetzjo-
nem-Geberis & prope Elothas ad littus
maris, in terram Edomæorum.
30 Miſit verò ei Chura per ſervos ſuos naves,
& ſervos peritos maris: qui abeuntes cum
ſervis Schelomonis Ophirum, acceperunt
inde quadringenta quinquaginta talenta
auri, quæ attulerunt ad regem Schelomo-
nem.

Caput IX.

Ejuſdem eſt argumenti cum 1. Reg. 10.

1 REGINA autem Schebæ audiens famã
Schelomonis, venit ad probandum
Schelomonem ænigmatibus, Jeruſcha-
laimã cum exercitu numeroſo admodum, &
camelis ferentibus aromata, aurumque
[a] plurimum & lapides pretioſos: & acce-
dens ad Schelomonem, elocuta eſt apud
eum quicquid erat in animo ſuo.
2 Cui indicavit Schelomo omnia verba ejus:
neque fuit abſconditum quicquam Sche-
lomoni, quin indicaret ei.
3 Quapropter cùm videret regina Schebæ
ſapientiam Schelomonis, & quamque do-
mum quam ædificaverat:
4 Cibum etiam menſæ ejus, & conſeſſum ſer-
vorum ejus, ſtatumque miniſtrorum ejus, &
veſtimenta eorum: ſimiliter pincernas ejus
cum veſtimentis eorum; & aſcenſum ejus
quo aſcendebat in domum Jehovæ: non e-
rat in ea amplius ſpiritus.
5 Tandem dixit ad regem, verum eſt ver-
bum illud quod audiveram in terra mea: de
rebus tuis & de ſapientia tua:
6 Tamen non credidi verbis illorum uſque-
dum venirem, & viderent oculi mei: ſed ec-
ce non indicatum fuerat mihi dimidium
amplitudinis ſapientiæ tuæ: ſuperas famam
illam quam audiveram.
7 Beati homines tui, & beati ſervi tui iſti
qui ſtant coram te jugiter, & audiunt ſapi-
entiam tuam.

b Heb. dabo vel ponam.

c vide 1.Reg.9. 13. de ſignificatione hujus vocis.

23 In illam domum] de qua 1.Reg. 7.8.
Non poſſet] id eſt, anguſtior eſt, quàm ut comitatum utrumque capias, ut obſervatum eſt 1.Reg.3.1.
Iſta] i loca domui Davidis adjacentia: quapropter aut Deo ædificari, aut pura ſervari debent.

8 Sit Jehova Deus tuus benedictus: qui
delectatus est te, ut collocaret te in solio suo
regem pro Jehova Deo tuo: eò quòd dili-
git Deus tuus Jisraëlem quem statuat in ſe-
culum: ideò impoſuit te illis regem, ut ex-
erceres judicium & juſtitiam.
9 Et dedit regi centum viginti talenta auri, a-
romatáque multa valde, & lapides pretio-
ſos: nam non ſunt advecta amplius aromata
hujuſmodi, quanta dedit regina Schebæ re-
gi Schelomoni.
10 (Nam etiam ſervi Churami, & ſervi Sche-
lomonis qui attulerant aurum ex Ophiro:
advexerant ligna thyina, & lapides preti-
oſos:
11 Et paraverat rex e lignis illis thyinis [b] ag-
geſtam viam in domum Jehovæ, & in do-
mum regis, citharaſque & nablia pro canto-
ribus: non fuerant viſa talia antè in terra
Jehudæ.)
12 Rex verò Schelomo dedit reginæ Schebæ
pro toto deſiderio ejus quod petivit: præ-
ter compenſationem eorum quæ attulerat ad
regem: tum revertens abiit in terram ſuam
ipſa cum ſervis ſuis.
13 Erat autem pondus auri quod obveniebat
Schelomoni anno unoquoque, ſexcentorum
ſexaginta ſex talentorum auri.
14 Præter id quod publicani negotiatorum &
mercatorum afferebant: etiam omnes re-
ges Arabiæ, & proceres ejus regionis affe-
rebant aurum & argentum Schelomoni.
15 Itaque fecerat rex Schelomo ducentos
clypeos ex auro malleato: ſexcentorum ſi-
clorum aurum malleatum, imponebat cly-
peo unicuique.
16 Item trecenta ſcuta ex auro malleato, tre-
centos ſiclos aureos imponebat ſcuto uni-
cuique: quæ poſuit rex in domo ſaltus Libani.
17 Fecerat præterea rex ſolium eburneum ma-
gnum: & obduxerat illud auro puro.
18 Sex autem gradus erant huic ſolio [c] cum
clivulo ex auro, huic ſolio continentes, &
fulcra manuaria hinc & inde ad locum ſeſſi-
onis: & duo leones ſtantes juxta fulcra hæc
manuaria.
19 Duodecim quoque leones ſtantes ibi ad ſex
gradus ejus hinc & inde: non fuit factum ta-
le in ullo regno.
20 Inſuper omnia vaſa potoria regis Schelo-
monis erant aurea, & omnia vaſa domus ſal-
tus Libani ex auro aſſervato: nihil inerat ar-
genti: æſtimabatur temporibus Schelomo-
nis nullius pretii.
21 Nam naves regis obibant Oceanum cum
ſervis Churami: ſemel ternis annis venie-
bant naves Oceani afferentes aurum & ar-
gentum, ebora, & ſimias, & pavones.
22 Sic major erat rex Schelomo omnibus re-
gibus terræ divitiis & ſapientia.
23 Et omnes reges terræ quærebant aſpectum
Schelomonis: ut audirent ſapientiam ejus,
quam indiderat Deus animo ejus.
24 Iſti quoque afferebant quiſque munus ſuū:
inſtrumenta argentea, & inſtrumenta au-
rea, veſtimentáque, arma & aromata, equos
& mulos: rem annuam quotannis.
25 Ita ut eſſent Schelomoni [d] quatuor mille
præſepia equorum, & currus, & duodecies
mille equites: quos collocavit in civitatibus
curruum, & apud regem Jeruſchalaimi.
26 ‖ Erátque dominium habens in omnes alios
reges, inde a flumine Euphrate uſque ad ter-
ram Peliſchtæorum, & uſque ad terminum
Ægypti.
27 Et reddidit rex argentum Jeruſchalaimis
ut lapides: cedros autem reddidit ut ſyco-
moros, quæ in loco depreſſo creſcunt, multi-
tudine.
28 Pendebant enim vectigal equorum ex Æ-
gypto mercatores Schelomoni, & ex omnibus
aliis regionibus.
29 Reliquæ autem res Schelomonis [*] priores
& poſteriores: nonne ſunt ſcriptæ [*] in ver-
bis Nathanis Prophetæ, & in prophetia A-
chijæ Schilunitæ, & in viſione [c] Jehhdonis
videntis de Jarobhhamo filio Nebati?
30 Regnavit verò Schelomo Jeruſchalaimis
ſuper totum Jiſraëlem quadraginta annis.
31 Cúmque obdormiviſſet Schelomo cum patri-
bus ſuis, & ſepeliviſſent eum in civitate Da-
vidis patris ejus: regnavit Rechabhham fili-
us ejus pro eo.

‖ 1.Reg.4.21.

29 *Priores & poſte-
riores*] id eſt, ante &
poſt lapſum ejus: de
quo 1 Reg. 11. ut
confirmatur infra
17.3.
In verbis Nathanis]
id eſt, principio pri-
mi libri regum, quod
hi tres conſcripſe-
runt, qui hic nomi-
nantur.
c *qui & Iddo*
infrà 12.15. & Ihdo
ibid infrà 13.22.

CAPUT X.

Eadem eſt argumento cum 1.Reg.12.

1 ‖ TUNC abiit Rechabhham Schecemum:
nam Schecemum convenerant om-
nes Jiſraëlitæ ad conſtituendum eum
regem.
2 Fuerat autem cùm audiviſſet Jarobhham
filius Nebati, qui erat adhuc in Ægypto, quò
fugerat metu Schelomonis regis: ut rever-
teretur Jarobhham ex Ægypto.
3 Nam miſerant acceſſitum eum, venitque
Jarobhham & totus Jiſraël: & allocuti ſunt
Rechabhhamum dicendo:
4 Pater tuus durum impoſuit jugum nobis:
tu ergo leva nos ſervitute iſta patris tui dura,
& jugo ejus gravi quod impoſuit nobis, &
ſerviemus tibi.
5 Qui dixit ad eos, adhuc triduum differte,
tum revertimini ad me: ſic abiit populus.
6 Intereà iniit conſilium rex Rechabhham
cum ſenioribus qui ſteterant ante Schelo-
monem patrem ipſius, dum eſſet in [a] vivis,
dicendo: quomodo vos conſilium inìretis
ad reſpondendum populo huic aliquid?
7 Qui allocuti ſunt eum, dicendo: ſi fueris
[b] facilis populo huic gratificando eis, & al-
locutus fueris eos verbis bonis: utique erunt
tibi ſervi omnibus diebus.
8 Sed reliquit conſilium ſeniorum quo con-
ſuluerant ei: & iniit conſilium cum iis, qui a
pueris educati fuerant ſecum, ſtantibus co-
ram ipſo:
9 Dixitque ad eos: quod vos conſilium inìretis,
ut reſponderemus aliquid populo huic: qui
allocuti ſunt me dicendo: leva nos jugo illo
quod impoſuit pater tuus nobis?
10 Tum allocuti ſunt eum iſti, qui a pueris e-
ducati fuerant cum eo dicendo: ſic dices
populo iſti, qui allocuti ſunt te dicendo, pa-
ter tuus grave effecit jugum noſtrum: tu er-
go leva illud a nobis: ſic alloqueris eos:
minimus digitus meus denſior eſt lumbis pa-
tris mei.
11 Jam verò pater meus oneravit vos jugo
gravi: ego autem ſuperaddam jugo veſtro:
pater

‖ 1.Reg.12.

a Heb. vivus.

b Heb. in bonum.

pater meus caſtigavit vos ſcuticis, ego autem flagellis aculeatis.
12 Cùm ergo veniſſet Jarobhham & totus populus ad Rechabhhamum die tertio: quemadmodum edixerat rex dicendo, revertimini ad me die tertio:
13 Reſpondit eis rex duriter: nam dereliquerat rex Rechabhham conſilium ſeniorum:
14 Et allocutus eſt eos ex conſilio puerorum ſuorum dicendo: pater meus grave effecit jugum veſtrum: ego autem ſuperaddam illi: pater meus caſtigavit vos ſcuticis; ego autem flagellis aculeatis.
15 Cùm itaque non auſcultaſſet rex populo: (erat enim cauſa a Deo: ut præſtaret Jehova verbum ſuum quo allocutus fuerat per Achijam Schilunitum Jarobhhamum filium Nebati).
16 [a] Omnes Jiſraëlitæ quia non auſcultaverat rex ipſis, reſponderant populus regi dicendo, quæ nobis portio eſſet cum Davide? imò que non eſt nobis poſſeſſio cum filio Jiſchaji, quiſque ad tentoria ſua, ô Jiſraël: jam proſpice domui tuæ, David: ſic abiit totus Jiſraël in tentoria ſua.
17 (Tantùm ſuper filios Jiſraëlis qui habitabant inter civitates Jehudæ regnavit Rechabhham.)
18 Cumq; miſiſſet rex Rechabhham Hadoramum qui præerat tributo, obruerunt eum Jiſraëlitæ lapidibus, ita ut moreretur: quam ob rem rex Rechabhham totis viribus conſcenſo curru fugit Jeruſchalaima.
19 Sic defecerunt Jiſraëlitæ a domo Davidis uſque in hunc diem.

16. Omnes Jiſraëlitæ quia &c.] in quibuſdam exemplaribus additur, Videntes, quod fortè irrepſit ex comparatione cum 1.Reg.12. 16. ſed probatiora noſtra exemplaria eo carent.

CAPUT XI.

Rechabhham a bello in Jiſraëlitas Dei juſſu abſtinet: regnum munitionibus, commeatu, armis, perſoniſq; confirmat. Sacerdotes Levitas & Jiſraëlitas profugos recipit: filiosq; provinciis præficit.

§ 1.Reg.12, 21.

1 § CÙM autem veniſſet Rechabhham Jeruſchalaima: congregavit ex domo Jehudæ & Binjaminis centum octoginta millia delectorum hominum gerentium bellum: ad pugnandum contra Jiſraëlem, ut reduceret regnum illud ad Rechabhhamum.
2 Sed fuit verbum Jehovæ ad Schemahhjam virum Dei, dicendo:
3 Edicito Rechabhhamo filio Schelomonis regi Jehudæ: & omnibus Jiſraëlitis in Jehuda & Binjamine, dicendo:
4 Sic ait Jehova: ne aſcendite, neque pugnate contra fratres veſtros, revertimini quiſque domum ſuam: nam a me facta eſt res iſta: qui auſcultantes verbis Jehovæ, reverſi ſunt a profectione contra Jarobhhamum.
5 Itaque reſedit Rechabhham Jeruſchalaimis: & ædificavit civitates ad munitionem [a] in Jehuda:
6 Ædificavit, inquam, Beth-Lechemum, & Hhetamum, & Tekohham:
7 Item Beth-Tzurem, & Socuntem, & Hhadullamum:
8 Gathum quoque, & Mareſcham, & Tziphum:
9 Et Adoraijima, & Laciſchum, & Hhazekam:

5 In Jehuda] i.e. eſt, in regno Jehudæ, ut oſtendit comparatio verſus 10. ſynecdochicè.

10 Et Tzorhham, & Ajjalonam, & Chebronem quæ ſunt in Jehuda & in Binjamine civitates munitionum.
11 Confirmavitque has munitiones: diſponens in eis [b] antecesſores, & apothecas cibi, & olei, & vini:
12 Et in [c] unaquaque civitate [d] clypeos & ſpiculas: denique confirmavit eas [e] quamplurimum: ita fuit ejus Jehuda & Binjamin.
13 Sacerdotes quoque & Levitæ, qui erant in toto Jiſraële, ſiſterunt ſe ei e toto termino ſuo.
14 Nam derelinquentes Levitæ prædia ſuburbana ſua & poſſeſſionem ſuam, abiverunt ad Jehudam & Jeruſchalaima: cùm rejeceret eos Jarobhham, & [f] filii ejus, [g] ne ſacerdotio fungerentur Jehovæ:
15 Statueretq; ſibi ſacerdotes pro excelſis, & pro dæmonibus, & pro vitulis quos fecerat.
16 Et ſecuti illos ex omnibus tribubus Jiſraëlis, qui dedebant [c] animum ſuum ad requirendum Jehovam Deum Jiſraëlis venerunt Jeruſchalaima ad ſacrificandum Jehovæ Deo majorum ſuorum.
17 Qui confirmarunt regnum Jehudæ, & fortificarunt Rechabhhamum filium Schelomonis, ad triennium: nam ambulaverunt in via Davidis & [f] Schelomonis triennio.
18 Acceperat autem ſibi Rechabhhā uxorem præter Machalatam filiā Jerimothi filii Davidis: Abihajilam filiam Eliabi filii Jiſchaii:
19 Quæ peperit ei filios: Jehuſchum, & Schemarjam, & Zahamum.
20 Poſt hanc verò duxit [d] Mahhacam filiam Abſchalomi: quæ peperit ei Abijam & Hhattaium, & Zizam, & Schelomithum.
21 Amabat autem Rechabhham Mahhacam filiam Abſchalomi præ omnibus uxoribus ſuis, & concubinis ſuis: nam uxores octodecim duxerat, & concubinas ſexaginta: unde genuit viginti octo filios & ſexaginta filias.
22 Ideoq; Rechabhham conſtituit primarium Abijam filium Mahhacæ anteceſſorem inter fratres ipſius: quia erat conſtituturus eum regem.
23 Et [e] prudentiam adhibens, diſperſit de omnibus filiis ſuis per ſingulas regiones Jehudæ & Binjaminis, in omnes civitates munitionum, quibus indebat commeatum [g] copioſum: & [f] procuravit eis multitudinem uxorum.

CAPUT XII.

Rechabhham & Jehuda peccatis Deum provocantes a rege Aegypti affliguntur & ſpoliantur. Reſipiſcentes Dei verbo eriguntur & reſtituuntur. poſtremò Rechabhhamo ſuccedit Abija.

1 § FUIT autem cùm ſtabiliviſſet Rechabhham regnum, cumq; confirmatus eſſet, ut [a] relinqueret legem Jehovę: & totus Jiſraël cum eo.
2 Unde fuit anno quinto regis Rechabhhami, ut aſcendens Schiſchak rex Aegypti contra Jeruſchalaima, (quia prævaricati erant contra Jehovam)
3 Cum mille ducentis curribus, & cum ſexaginta millibus equitum: [a] innumeroq; populo

[illegible] ex Ægypto, [illegible]
[illegible]
4 Cepit [illegible] quæ [illegible]
[illegible] Jehudæ: & veniret Jeruſchalaimam uſ-
que.
5 Schemahhja verò propheta illo, veniens
ad Rechabhhamum ac principes Jehudæ,
[illegible] Jeruſchalaimam [illegible]
[illegible], ſic ait Jehova: vos de-
[illegible] ego quoque dereliquo
vos [illegible] in manum Schiſchaki.
6 Tum deprimentes ſe principes Jiſraëlis &
rex dixerunt, juſtus eſt Jehova.
7 [illegible] cum videret Jehova ſeipſos depreſ-
ſiſſe, fuit verbum Jehovæ ad Schemahh-
jam dicendo, depreſſerunt ſe ipſos: non
perdam eos ſed præſtabo eis mox [illegible] libe-
rationem, neque effundetur æſtuans ira
mea ſuper Jeruſchalaimam per Schiſcha-
kum.
8 Sed erunt ei ſervi: ut experiantur ſervitu-
tem mei, & ſervitutem regnorum reliqua-
rum regionum.
9 Aſcendens itaque Schiſchak rex Ægypti
contra Jeruſchalaima accepit theſauros
domus Jehovæ, & theſauros domus regis,
omnia, inquam, illa accepit: accepit etiam
ſcuta aurea quæ fecerat Schelomo.
10 Pro quibus fecit Rex Rechabhham ſcuta
ærea: quæ depoſuit in manum præfectorum
curſoribus, qui obſervabant portam domus
regis.
11 Eratque ex quo veniebat rex in domum
Jehovæ: ut venientes curſores afferrent ea:
deinde referrent ea ad procœtonem curſo-
rum.
12 Cùm itaque ſe depreſſiſſet, averſa eſt ab
eo ira Jehovæ, ut non perderet [illegible]
prout etiam erga Jehudam uſus fuerat ver-
bis bonis.
13 Confirmavit ergo ſe rex Rechabhham Je-
ruſchalaimis & regnavit: nam natus unum
& quadraginta annos Rechabhham cùm
regnare inciperet, ſeptendecim annis reg-
navit Jeruſchalaimis: civitate quâ elegerat
Jehova ad collocandum nomen ſuum ibi,
ex omnibus [illegible] tribuum Jiſraëlis, &
nomen matris ejus Nahhama Hhammo-
nitis.
14 Fecit autem malum: nam non compara-
vit animum ſuum ad quærendum Jehovam.
15 Res verò Rechabhhami priores & poſte-
riores an non ſunt ſcriptæ in verbis Sche-
mahhjæ prophetæ & Hhiddonis Videntis
in genealogiis, etiam bella Rechabhha-
mi contra Jarobhhamum [illegible] cun-
ctos?
16 Denique cùm cubuiſſet Rechabhham
cum patribus ſuis, & ſepultus eſſet in civi-
tate Davidis: regnavit Abija filius ejus pro
eo.

CAPUT XIII.

*Abija Deo confiſus, ſeliciſſimè contra Jarob-
hhamum pugnat.*

1 ANNO decimo octavo regis Jarobhha-
mi [illegible] Abija ſuper Jehu-
dam.

2 Tribus annis regnavit Jeruſchalaimis, cu-
jus matri nomen Michaja filia Urielis e Gib-
hha: [illegible] fuit inter Abijam & inter
Jarobhhamum.
3 Quumque [illegible] Abija copias, robore
valentes bellatorum, quadringenta mille
viros delectos: Jarobhham verò inſtruxit
contra eum aciem cum octingentis mille vi-
ris delectis valentibus robore.
4 Tum ſurgens Abija e ſummo monte Tſe-
marajim [illegible], qui eſt in montanis Ephra-
jimi: dixit, audite me Jarobhham, & totus
Jiſraël.
5 An non veſtrum erat agnoſcere Jehovam
Deum Jiſraëlis tradidiſſe regnum Davidi ſu-
per Jiſraëlem in ſeculum: ipſi & filiis ejus
fœdere ſalſo?
6 Attamen ſurrexit Jarobhham filius Neba-
ti ſervus Schelomonis filii Davidis: & rebel-
lavit contra dominum ſuum.
7 Deinde congregati ſunt ad eum homines
vani, nequiſſimi, qui fortificaverunt ſe con-
tra Rechabhhamum filium Schelomonis:
cùm Rechabhham eſſet puer ac mollis a-
nimo: neque confirmaret ſe adverſus illos.
8 Et nunc vos cogitatis confirmare vos ad-
verſus regnum Jehovæ, quod eſt in manu fi-
liorum Davidis: quamvis ſitis multitudo
magna: tamen penes vos vituli aurei *ſunt*,
quos fecit vobis Jarobhham in deos.
9 An non depuliſtis ſacerdotes Jehovæ fili-
os Aharonis & Levitas; & feciſtis vobis ſa-
cerdotes, ut populi reliquarum regionum:
quemlibet venientem ad conſecrandum
miniſterium ſuum juvenco ſubrumo & ari-
etibus ſeptem, eſtque ſacerdos iis qui non
ſunt dii?
10 Nos autem *habemus* Jehovam Deum no-
ſtrum, quem non dereliquimus: ſacerdotes
autem miniſtrantes Jehovæ ſunt filii Aharo-
nis, & Levitæ *ſunt* in opere ſuo:
11 Et adolent Jehovæ holocauſta quolibet
mane & quolibet veſpere, ſuffitum quoque
aromatum & diſpoſitionem panum ſuper
menſam mundam, & lychnuchum aure-
um cum lucernis ejus curamus accendendo
quolibet veſpere: obſervamus enim obſer-
vationem Jehovæ Dei noſtri, vos autem
dereliquiſtis eum.
12 Quare ecce nobiſcum *eſt* in principiis
Deus ipſe, & ſacerdotes ejus cum tubis
clangoris ad clangendum contra vos: filii
Jiſraëlis ne pugnetis contra Jehovam Deum
majorum veſtrorum: non enim ſecunda re-
ſpicietis.
13 Curaverat Jarobhham juſſerat divertere in-
ſidias, ut pervenirent eos a tergo: itaque erant
ipſi *ſtabant* a fronte Jehudæis, inſidiæ verò a
tergo eorum.
14 Aſpicientes autem Jehudæi quòd ecce ſi-
bi inſtaret bellum a fronte & a tergo, in-
clamarunt Jehovam: ſacerdotes verò clan-
gebant tubis.
15 Clamaverunt etiam viri Jehudæ: ſuntque cùm
clamarent viri Jehudæi, Deus plaga affice-
ret Jarobhhamũ, & totum Jiſraëlem coram
Abija & Jehuda.
16 Quam ob rem fugerunt Jiſraëlitæ metu
Jehudæ: tradiditque illos Deus in manum
illorum.

17 Per-

a Heb. *fuit* [illegible]
[illegible] vide Gen. 10, 18.
b Inſtruxit ſe.
Schem. 7. 3.
Fœdere ſalſo] i. per-
petuo. Num. 18. 19.
§ 1. Reg. 11. 26.
a Heb. *filii Be-*
lijahal.
b Heb. *tener corde.*
c Heb. [illegible]
Exod. 2. 14.
§ 1. Reg. 12. 28.
‖ Sup. 11. 13. & 14.
d Heb. *ad imple-*
dum manum ſuam. ad
Exod. 28. 41.
φ Juvenco ſubru-
mo] i. novo hoc ritu
a vobis conficto.
e Heb. *mane mane,*
& veſpere veſpere
[illegible]
f Heb. *in capite.*
Deut. 20. 4.
g Heb. *ad veniendum*
a poſt eos: [illegible]
h Heb. *facie &*
dorſo.

17 [illegible] Abija [illegible] populus
ejus percuſſione magna: [illegible]
confoſſi [illegible] Jiſraëlis [illegible] virî
delecti.
18 Ita depreſſi ſunt Jiſraëlitæ [illegible] illo:
& fortificati ſilii Jehudæ quia innitebantur
Jehovæ Deo majorum ſuorum.
19 Nam perſecutus Abija Jarobhhamum, ce-
pit ab eo civitates, Beth-Eelem cum villis
ejus: & Jeſchanam cum villis ejus: & Hhe-
phravin quoque cum villis ejus.
20 Neque obtinuit vim Jarobhham amplius
diebus Abijæ: ſed cùm plaga affeciſſet eum
Jehova, mortuus eſt.
21 Confirmatus ergo eſt Abija: qui duxerat
ſibi uxores quatuordecim: unde genuit vi-
ginti duos filios, & ſexdecim filias.
22 Reliqua autem res Abijæ, & viæ ejus &
verba ejus: ſcripta ſunt in commentario
prophetæ Hhiddoni.

Caput XIIII.

Aſa rex publicam idololatriam tollit [illegible] Æthiopes [illegible] Deo [illegible] ſuſpiſq; [illegible]

1 Cùm autem occubuiſſet Abija cum pa-
tribus ſuis, & ſepeliviſſent eum in civi-
tate Davidis, regnavit Aſa filius ejus
pro eo: diebus ejus quievit terra decem an-
nis.
2 Et fecit Aſa quod bonum & rectum videtur
in oculis Jehovæ Dei ſui.
3 Amovit enim altaria alienigenarum atque
excelſa: & confregit ſtatuas eorum, ſucci-
ditque lucos eorum:
4 Et edixit Jehudæis, ut requirerent Jeho-
vam Deum majorum ipſorum & ut facerent
legem & præceptum ejus:
5 Amovit, inquam, ab omnibus civitatibus
Jehudæ excelſa & ſubdiales ſtatuas: cùm
quieſceret regnum coram eo.
6 Ædificavit quoque civitates munitionis in
Jehuda: cùm quieſceret ea terra, & nullum
gereretur ſecum bellum annis illis: nam qui-
etem dederat Jehova ei.
7 Dicebat enim Jehudæis, ædificemus civi-
tates has, & circumdemus muro & turri-
bus, valvis & vectibus, tantiſper dum hæc
terra nobis expoſita eſt, quandoquidem re-
quiſivimus Jehovam Deum noſtrum; requi-
rentibus dedit quietem nobis circumquaq;:
quapropter ædificarunt & proſperati ſunt.
8 Fuerunt autem Aſæ copiæ ferentes clype-
um & ſpiculum: e Jehuda trecentorum mil-
lium: e Binjamine autem ſcutum ferentium
& tendentium arcum, ducentorum octoginta
millium: omnes hi valentes robore.
9 Cùm prodiiſſet contra eos Zerach Æthi-
ops cum copiis decies centies millium, &
curribus tercentis: veniſſetque Mareſ-
cham uſque.
10 Quo procedente Aſa adverſus eum inſtru-
ctis aciebus in valle Tſephathæ ad Mare-
ſcham:
11 Invocavit Aſa Jehovam Deum ſuum, di-
cens, Jehova, nihil [illegible] fer-
re [illegible]
[illegible] nobis, Jehova Deus

12 Tum plaga affecit Jehova Æthiopes [illegible]
coram Aſa & coram Jehudæis: fugeruntque
Æthiopes.
13 Quos perſecutus eſt Aſa, & populus qui
cum eo erat ad Geraram uſque: & ceciderunt
[illegible] Æthiopibus [illegible]
ſtauratio: quia fracti erant coram Jehova,
& coram exercitu ejus, ita deportarunt illi præ-
dam multam valde.
14 Percuſſerunt etiam omnes civitates
quæ erant circa Geraram, nam invaſerat terror
Jehovæ: ſpoliaruntque omnes civitates
illas, in quibus ſpolia multa erant.
15 Atque etiam habitacula [illegible] pe-
cuariorum percuſſerunt & ceperunt abdu-
cendo greges quàm plurimos & camelos,
reverſi ſunt Jeruſchalaimum.

Caput XV.

*Aſa a propheta [illegible] regni reforma-
tionem, & veri cultus inſtaurationem perſequitur
fœdusq; cum Deo [illegible].*

1 Tum Hhazarjam filium Hhodedi in-
ceſſit ſpiritus Dei.
2 Qui procedens ante Aſam, dixit ei, au-
dite me Aſa totuſque Jehuda & Binjamin,
Jehova fuit vobiſcum, dum fuiſtis cum eo:
& ſi requiretis eum, præſto erit vobis: ſin
dereliqueritis eum, derelinquet vos.
3 Dies enim multi aguntur Jiſraëlitis ſine
[illegible] vero, & ſine ſacerdote docente, ac ſine
[illegible]
4 Quod ſi converſus fuiſſet, cùm anguſtiæ eſ-
ſent ſibi, ad Jehovam Deum Jiſraëlis requi-
rentibus eum præſto fuiſſet illis.
5 Sed temporibus iſtis non eſt pax exeunti
& redeunti: verùm vexationes magnæ ſu-
per omnes habitatores regionum illarum:
6 Adeò ut contundantur gens gente & civi-
tas civitate: quia Deus vexat eos omni an-
guſtia.
7 Vos ergo confirmamini, neque ſint re-
miſſæ manus veſtræ: eſt enim merces operi
veſtro.
8 Quare cùm audiret Aſa verba iſta, & pro-
phetiam illam ſcriptam a Hhodedo prophe-
ta; confirmatus eſt: abſtulit reliquos abomi-
nandos deos e tota terra Jehuda & Binja-
mini, atque ex illis civitatibus quas cepe-
rat de montanis Ephrajimi: renovavitque
altare Jehovæ, quod erat ante porticum
Jehovæ.
9 Et congregavit omnem Jehudam & Binja-
minem, & illos qui peregrinabantur apud
eos, ex Ephrajimo & Menaſche, etiam e
Schimhhone: nam defecerant ad eum ex
Jiſraëlitis plurimi, cùm viderent Jehovam
Deum ejus eſſe cum eo.

[illegible] diſtinguitur a [illegible]
[illegible] Schimhhonitas [illegible]
[illegible]
[illegible]

19 *Beth-Elem*] Bin-jaminiticæ tribus, ibi vitulorum altare erat 1. Reg. 12. 29. *Hhephravin*] Hhophra Binjam. ſitam, Jehoſch. 18. 23.

21 *Duxerat*] non tantùm in regno: ſed vivo etiam patre.

22 *Commentario*] vide ſupra 12. 15.

[illegible] 1. Reg. 15. 8.

4 *Jehudæis*] id eſt, omnibus pertinentibus ad regnum Jehudæ.

5 *Subdiales ſtatuas*] vide Levitici 26. 30. in annotatione. Hæc autem omnia de publica cultus Dei inſtauratione ſunt accipienda, nam anno demum decimo quinto ſigillatim quæſtione habita, etiam privatæ idololatriæ ſunt abolitæ, & fœdus cum Deo inſtauratũ, infra 15. 8. &c.

a Heb. *adhuc hæc* exiſtente ut hæc *terra coram nobis* ſit.

8 *Clypeum*] vide annotata ſup. 11. 12.

b Heb. *mille millium*.

9 *Ter centies*] ſimpliciter *centies* millia, ut patet infra 16. 8. *Mareſcham*] in finibus Jehudæ, Jehoſchuæ 15. 44.

c Heb. *inter* [illegible]

11 *Ut* [illegible]] [illegible] oppoſitio te [illegible] vulgus loquitur.

[illegible]
[illegible]
11 Sacrificaverunt [illegible] die illa, quæ de
præda adduxerant, boves septingentos, &
pecudum septem millia.
12 Ingressique sunt in [illegible] Jehova
deo majorum suorum: ex toto corde suo, &
ex toto animo suo.
13 Adeo ut quisquis non requisiturus esset
Jehovam Deum Jisraëlis, morte afficiendus
esset, sive parvus sive magnus, sive vir sive
mulier.
14 Et jurarunt Jehovæ voce magna &
clangore tubæque ac buccinis.
15 Lætabantur enim omnes Jehudæi de isto
juramento; nam ex toto [d] animo suo jura-
rant, quòd cum toto studio suo requisivis-
sent eum, præstò fuisset eis; dederat enim
Jehova quietem eis circumquaque.
16 Quinetiam Mahhacam aviam Asæ regis
amovit ne esset augusta, eò quòd fecerat
[illegible] horrendam statuam: & succisam
Asa horrendam statuam ejus comminuit, ac
combussit ad torrentem Kidronem.
17 Excelsa quidem non amota sunt ex Jisra-
ële: sed animus Asæ fuit integer omnibus di-
ebus ejus.
18 Et retulit res consecratas patris sui & res
consecratas a se in domum Dei: argentum
& aurum & instrumenta.
19 Bellum enim non fuerat usque ad annum
trigesimumquintum [e] regni Asæ.

CAPUT XVI.

Asa de Syriorum ope ad impediendum Bahhaſ-chum adhibitâ, à prophetâ reprehensus, eum in carcerem trudit: populum concutit: & morbo affectus ad medicos, tandem non ad Deum recurrit.

1 ANNO trigesimo sexto regni Asæ, a-
scendens Bahhascha rex Jisraëlis cõ-
tra Jehudam, ædificabat Ramam: ne
sineret egredi aut regredi quenquam ad Asam
regem Jehudæ.
2 Sed depromens Asa argentum & aurum ex
thesauris domus Jehovæ & domus regis:
misit ad Ben-Hadadum regem Syriæ qui ha-
bitabat Damasci, dicendo,
3 Fœdus est inter me & inter te, ut inter pa-
trem meum & inter patrem tuum: ecce mit-
to ad te argentum & aurum, age irritum fac
fœdus tuum cum Bahhascha rege Jisraëlis:
ut abscedat à me.
4 Et auscultans Ben-Hadad regi Asæ misit
principes copiarum suarum contra civitates
Jisraëlis, qui percusserunt Hijjonem, & Da-
nem, & Abel-Majima, omnesque civitates
armamentariorum Naphtali.
5 Unde fuit audiente Bahhascha, ut desiste-
ret ab ædificanda Rama: quia faciebat Sy-
rus ut cessaret ab opere suo.
6 Tunc Asa rex assumens totum Jehudam
deportarunt lapides Ramæ & ligna ejus,
quibus ædificabat Bahhascha: & ædificavit
ex illis Gebahhum & Mitspam.
7 [illegible] veniens Cha-
nani Videns ad Asam regem Jehudæ: dixit
[illegible] rege Sy-
riæ, [illegible] Jehovâ Deo tuo: id-
circo [f] præripuit se copia regis Syriæ, [illegible]
sunt ad manum tibi.
8 Annon [g] Æthiopes illi [illegible] & Libyes e-
rant copiæ permagnæ curribus & equitibus
[d] [illegible]: tamen cùm innitereris
Jehovæ, [illegible] in manum tuam.
9 Cùm Jehovæ oculi discurrunt per totam
terram, ut firmum se exhibeat erga eos quo-
rum [e] animus integer est erga ipsum: stultè
egisti in hac re: nam [f] porrò futura sunt con-
tra te bella.
10 Tunc indignatus Asa contra videntem il-
lum, tradidit eum in [g] carcerem Cippi,
quia [h] indignatione percitus erat contra e-
um de hac re; & conquassabat Asa ex po-
pulo tempore illo.
11 Sed ecce res Asæ [i] priores & posteriores:
ecce sunt scriptæ in libro regum Jehudæ &
Jisraëlis.
12 Ægrotavit autem Asa anno trigesimono-
no regni sui, ex pedibus suis, [l] usque eò ut
morbus ejus summè *invalesceret*: tamen ne
in morbo quidem suo requisivit Jehovam:
sed medicos.
13 Denique occumbens Asa cum patribus su-
is: mortuus est anno quadragesimo primo
ex quo regnare cœpit.
14 Quem sepelierunt in sepulchro suo, quod
foderat sibi in civitate Davidis, deponen-
tes eum in cubili quod impleverant [k] aroma-
ticis speciebus paratis unguentario opere: &
[l] combusserunt ei ustionem *odorum* per-
quam maximam.

CAPUT XVII.

Jehoſchaphat regno confirmato, Eccleſiam purgare & inſtituere curat, dum Dei hoſtium alios cohibet, alios ſubjicit, poſtremò deſcripto ſtatu copiarum ejus.

1 REGNAVIT itaque Jehoſchaphat fili-
us ejus pro eo: & confirmavit se super
Jisraëlem.
2 Nam disposuit copias per omnes civitates
Jehudæ quæ munitæ erant: & disposuit sta-
tionarios per regionem Jehudæ, & per civi-
tates Ephrajimi quas ceperat Asa pater e-
jus.
3 Eratque Jehova cum Jehoſchaphato: quia
ambulabat in viis Davidis patris sui [i] priori-
bus, & non requirebat Bahhalimos.
4 Quia Deum patris sui requirebat, & in præ-
ceptis ejus ambulabat: actioni [a] imitabatur
factum Jisraëlitarum.
5 Ideò confirmavit Jehova istud regnum in
manu ejus, ita ut darent omnes Jehudæi
[a] munus Jehoſchaphato: sic fuerunt ei divi-
tiæ & gloria [b] copiosè.
6 [c] Elato itaque animo suo ad vias Jehovæ:
amplius adhuc amovit [d] excelsa & lucos ex
Jehuda.
7 Et anno tertio ex quo regnare cœpit, misit
[e] cum præfectis suis, cum Ben-Chajile &
cum Hhobadja & cum Zecarja & cum Ne-
thaneële, & cum Michaja: ad docendum per
civitates Jehudæ.
8 Cum illis, inquam, [illegible] Levitas, Schemah-
jam & Nethanjam, & Zebadjam & Hhasa-
ëlem, & Schemiramothum, & Jehona-
thanem, & Adonijam, & Tobijam, & Tob-Ado-
nijam;

b Heb. *annuo* [illegible].
c Heb. *Æthio-pes & Libyes erant in copiis*, sup. 14.
d Heb. *multum valde*.
9 *Firmum*] non autem varium, & ſuorum partes tuentem deserentem, ut Syri.
e Heb. *cor*.
f Heb. *ex nunc*.
g Heb. *in domum* [illegible]. *Cippos* ab [illegible] [illegible].
10 *Carcerem Cippi*] id eſt, carcerem [illegible] fontes conſtringuntur Cippis: nam cum prophetâ [illegible] [illegible] majeſtatis: ſic Jirme-ja 20. & 37.
h Heb. *in indignatione erat contra eum*.
11 *Priores & poſteriores*] vid. ſup. 9. 29.
i Heb. *uſque ſurſum morbus ejus*.
k Heb. *aromatibus & ſpeciebus*, [illegible].
14 *Combuſſerunt ei*] i. ſepulchrum ejus luſtrarunt in aſtrino ſuffitu facto, regem more. vide infra 21 ſub finem.

3 *Prioribus*] [illegible] 1. Chron. 13. [illegible]
a Heb. *actioni* [illegible] *factum*.
c Heb. [illegible]
5 *Munus*] [illegible] regem hoc ſive hoſtio [illegible]
b Heb. *in multitudine*.
6 *Elato*] id eſt, cum autem auctor factus eſſet ad promovendum verum Dei cultum, quem ſuſtinuerat Aſa pater ipſius.
7 *Cum præfectis*] [illegible] vel tali [illegible] vel rurſus [illegible]
8 *Cum prophetis*] i. hos ſelegit [illegible] ordinibus [illegible] tempus, per quos [illegible] in verbo Dei inſtitueret, ac autoritate ſua in officio confirmaret.

[illegible]
[illegible] & Jehoram [illegible]
9 [illegible]
[illegible] legis Jehovæ: & obierunt omnes
civitates Jehudæ [illegible] populum.
10 Fuit [illegible] autem terror Jehovæ omnia
regna [illegible] quæ erant circa Jehudam:
ut [illegible] bellum contra Jehoscha-
phatum.
11 Quin [illegible] a Pelisch [illegible] ad Je-
hoschaphatum munus, & pecuniam [illegible] indi-
[illegible] etiam Arabes [illegible] gre-
ges, arietes septies millenos septingente-
nos, & hircos septies millenos septingente-
nos.
12 Ita Jehoschaphat [d] pergebat crescere us-
que ad summum: & ædificavit in Jehuda ar-
ces & civitates annonæ [illegible] orum.
13 Et [e] res multæ erant ei per civitates Je-
hudæ: ac homines [f] bellatores, valentes ro-
bore Jeruschalaimis.
14 Quorum [illegible] per paternas familias
eorum: ex Jehuda chiliarchorum Hhadna
princeps, quicum erant valentium robore
trecenta millia.
15 Et [illegible] hunc Jehochanan princeps:
quicum erant ducenta octoginta millia:
16 Et secundum hunc Hhamasja filius Zicri,
sponte se offerens [g] Jehovæ: quicum erant
ducenta millia valentium robore:
17 Ex Benjamine verò valens robore Elja-
dah: quicum erant armati arcu aut scuto
ducenties mille:
18 Et secundum hunc Jehozabad: quicum e-
rant centum octoginta millia expeditorum
ad militiam:
19 Hi erant qui ministrabant regi [h] præter eos
quos disposuerat rex per civitates munitas
in toto Jehuda.

Caput XVIII.

Argumentum idem est cum 1. Reg. 22.

1 Cùm autem essent Jehoschaphato di-
vitiæ & gloria [a] copiosè: [1] affinitate se
junxit Achabo.
2 Deinde descendit [b] exactis *aliquot* [2] annis
ad Achabum Schomronem, cui mactavit
pecudes & boves copiosè, populoque qui
erat cum eo: & incitavit eum ut ascenderet
contra Ramothas Gilhhadis.
3 Dixit enim Achab rex Jisraëlis ad Jeho-
schaphatum regem Jehudæ, iturusne es me-
cum Ramothas Gilhhadis? qui dixit ei, si-
cut ego, sic tu: & sicut populus tuus, popu-
lus meus: ut tecum simus in isto bello.
4 Dixit præterea Jehoschaphat ad regem
Jisraëlis: consule, quæso, hoc ipso die ver-
bum Jehovæ.
5 Tunc congregatis rex Jisraëlis prophetis
suis quadringentis viris: dixit ad eos, utrùm
ituri simus contra Ramothas Gilhhadis in
bellum istud; an desiturus sum? qui dice-
bant, ascende: traditurus enim est Deus in
manum regis.
6 Dicente verò Jehoschaphato: annon est
hic propheta Jehovæ amplius, ut consula-
mus ex eo?
7 Dixit rex Jisraëlis ad Jehoschaphatum,
amplius vir quidam est ex quo consulas Je-
[illegible]
[illegible]
8 [illegible]
[illegible]
9 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
10 [illegible]
hhasa cornua ferrea: & dicebat, sic a-
jebat Jehova: his feries Syros usque ad consumptionem
eorum.
11 Omnes quoque prophetæ illi prophetabant
similiter dicendo, ascende Ramothas Gil-
hhadis & prosperare: traditurus enim est
Jehova in manum regis.
12 Nuntius autem ille, qui iverat vocatum
Micajehu, alloquebatur eum, dicendo ec-
ce verba prophetarum [illegible] ore uno
bonum prophetarum regi: sit, quæso, ver-
bum tuum ut unius illorum, & eloquere
bonum.
13 Cui dixit Micajehu: ut vivit Jehova, quod
edixerit Deus meus, id eloquar.
14 Cùm ergo ingressus esset ad regem, dixit
rex ad eum [illegible], utrùm ituri simus contra
Ramothas Gilhhadis in bellum, an desitu-
rus sum? qui dixit, ascendite & prospera-
mini, scilicet tradentur in manum vestram.
15 Dicenti autem ad eum regi: quoties ego
tandem adjuraturus sum te, ut non elo-
quaris mihi nisi veritatem in nomine Je-
hovæ?
16 Dixit, video omnes Jisraëlitas dispersum
iri per montes illos, ut oves quibus non est
pastor: nam dixit Jehova, non *erit* dominus
istis: revertantur quisque domum suam
cum pace.
17 Tum dicente rege Jisraëlis ad Jehoscha-
phatum: nonne dixeram ad te, fore ut non
prophetaret de me bonum: sed malum?
18 Dixit, propterea audite verbum Jehovæ:
vidi Jehovam sedentem in solio suo, & totum
exercitum cœlorum adstantes a dextera e-
jus & sinistra ejus.
19 Ubi dicente Jehova, quis pelliciet A-
chabum regem Jisraëlis, ut ascendat & cor-
ruat apud Ramothas Gilhhadis? præterea
dicente, hic dicit hoc modo, & ille dicit illo
modo:
20 Tandem prodiit quidam spiritus qui con-
sistens coram Jehova dixit, ego pelliciam e-
um: dicente verò Jehova ad eum, quo pa-
cto?
21 Dixit, egressus ero spiritus mendacii in
ore omnium prophetarum ejus: tum dixit,
pellicies, etiamq; prævalebis: exi & fac ita.
22 Quare nunc ecce indidit Jehova spiritum
mendacii ori istorum prophetarum tuo-
rum: interea Jehova locutus est contra te
malum.
23 Tunc accedens Tsidkija filius Cenaha-
næ percussit Micajehu in maxillam [illegible]
[illegible] Jehovæ [illegible]
ad alloquendum te?
24 Cui dixit Micajehu: ecce tu videbis illo ip-
so

d Heb. [illegible]
e Heb. [illegible]
[illegible]
9 [illegible]
[illegible]
d Heb. [illegible]
A Heb. [illegible] &
[illegible]
e Heb. opus mul-
tum. Gen. 33. 14.
13 Res multæ] ad munitionem & commeatum perti-
nentes ut supra 11. 11.
f Heb. [illegible]
g Heb. ad munera
[illegible]
16 Jehovæ] Id est, alacerrimo & promptissimo animo ad gerenda bella ejus.
19 Præter eos] de quibus supra ver. 2.

a Heb. in multitu-
dinem [illegible] ver. 2.
1 Affinitate se [illegible] Jehoramo
[illegible] Achabi
filiam in uxorem Je-
horamo filio suo: 2. Reg. 8. 18.
b Heb. [illegible]
annorum 1. Reg. 22.
2 [illegible] annorum
[illegible] regni
sui, ut annotatum est,
1. Reg. 22. 41.

[illegible]

30 [illegible] Jiſraëlis cum Jehoſ-[illegible] rege Jehudæ contra Ramothas [illegible].
29 [illegible] rex Jiſraëlis ad Jehoſchaphatum, [illegible] diſſimulare ſe proceſſurus in prælium: [illegible] indutus veſtimentis ſuis: ſic diſſimu-[illegible] ſe rege Jiſraëlis proceſſerunt in præ-lium.
30 Rex autem Syriæ præceperat præfectis cur-[illegible] ſuorum dicendo: ne pugnatote con-[illegible] contra magnum: ſed contra [illegible] Jiſraëlis ſolum.
31 Fuit itaque cùm viderent præfecti curru-[illegible] Jehoſchaphatum, ipſi quoque dicerent, rex Jiſraëlis eſt, ut diverterent contra eò ad [illegible] ſed exclamans Jehoſchapha-[illegible] Jehova auxiliatus eſt, & [illegible] illos De-us ab eo.
32 Nam ſuis cùm viderent præfecti curruum, eum non eſſe regem Jiſraëlis: [illegible] renuit a perſequendo eum.
33 Sed quidā jaculatus arcu ſimplice animo, percuſſit regem Jiſraëlis inter commiſſuras, id eſt, inter loricæ *partes*: quapropter dixit aurigæ ſuo, deflecte manu tua, & educ me e caſtris: quia ægrotus factus ſum.
34 Quoniam autem invaleſcebat prælium eo die, rex Jiſraëlis diſtinebat currus [illegible] ſuos ad-verſus Syros uſque ad veſperam: quùm ob [illegible] mortuus eſt *quo tempore* occidit ſol.

Caput XIX.

Jehoſchaphat prophetæ [illegible] reſipiſcens, [illegible] ad Deum revertitur: Et ordinem Eccleſiaſticum atque politicum in regno ſuo reſtituit.

1 Revertente autem Jehoſchaphato rege Jehudæ domum ſuam, cum pace Jeruſchalaimi:
2 Prodiens in conſpectum ejus Jehu [illegible] filius Chanani videns, dixit ad regem Jehoſcha-phatum: an [illegible] improbo auxiliari & oſores Jehovæ diligere te? at propter hæc tibi in-[illegible] fervens ira a Jehova.
3 Veruntamen res bonæ inventæ ſunt apud te: quòd [illegible] removiſti lucos e terra, & con-[illegible] animum tuum ad quærendū Deum.
4 Deinde [illegible] reſedit Jehoſchaphat Jeruſchalai-[illegible] poſtquam [illegible] converſus obiviſſet per po-[illegible] a Beerſchebahho uſque ad monta-[illegible] & revocaſſet eos ad Jehovam Deum majorum ſuorum:
5 Conſtituiſſetque judices in ea regione per [illegible] civitates Jehudæ munitas, [illegible]
6 [illegible] judicibus, videte quid ſitis facturi: [illegible] pro homine judicaturi eſtis, ſed

[illegible]
7 [illegible]
8 [illegible] Je-[illegible] e Levitis & [illegible] Jiſraë-lis, ad [illegible] judiciū Jehovæ, & ad [illegible]
9 Et præcepit eis dicendo: ſic facitote cum [illegible] Jehovæ [illegible]
10 Ut quamcunque litem pervenient ad vos a fra-tribus veſtris reſidentibus in civitatibus ſu-is, *de diſcrimine* inter cædem & cædem, inter legem & præceptum, ſtatuta & judicia, ad-moneatis eos, ne rei fiant Jehovæ, & incum-bat fervens ira vobis & fratribus veſtris: ſic facitote, ut non ſitis rei.
11 Ecce autem Amarja ſacerdos primarius ſuper vos, in omni [illegible] negotio Jehovæ: Zebad-ja verò filius Jiſchmaëhelis [illegible] in domo Jehudæ in omni negotio [illegible] regio, cum moderatoribus & Levitis [illegible] expoſiti ſunt vobis: confirmate vos & facito, & Jehova aderit [illegible] æquo.

Caput XX.

Jehoſchaphat divinam opem jejunio & precibus contra Moabitas & alios implorans, & promiſſio-nem Dei fide amplexus, victoriam divinitus [illegible] [illegible] contra [illegible] Dei [illegible] quæ reprehenditur & infelicem ſuc-ceſſum habet.

1 Fuit autem poſteà, venientibus Moa-bitis & Hhammonitis, & [illegible] *aliis qui* trans Hhammonitas *habitabant*, cum eis, con-tra Jehoſchaphatum in bellum:
2 Venerunt qui indicarent Jehoſchaphato, dicendo: invadit te multitudo magna e [illegible] transmarina *regione*, ex Syria: qui ecce ſunt ad [illegible] Chatſatſonem Tamaris, *ea eſt* Hhen-Gedi.
3 Timens verò compoſuit Jehoſchaphat fa-ciem ſuam ad quærendum Jehovam: & in-dixit jejunium toti [illegible] Jehudæ.
4 Itaque congregati ſunt Jehudæi ad requi-rendum *opem* a Jehova: etiam ex omnibus civitatibus Jehudæ convenerunt ad requi-rendum Jehovam.
5 Tunc ſtans Jehoſchaphat in congregatio-ne Jehudæ & Jeruſchalaimorum, apud do-mum Jehovæ ante atrium [illegible] novum:
6 Dixit: Jehova Deus majorum noſtrorum, nonne tu es Deus in Cœlis, & tu dominaris in omnia regna gentium: ita ut in manu tua ſit vis & potentia, ac [illegible] nemo tibi poſſit obſiſtere?
7 Nonne tu Deus noſter expuliſti habitato-res terræ hujus a conſpectu populi tui Jiſra-ëlis, & tradidiſti eam ſemini Abrahami di-ligenti te, in ſeculum?
8 In qua habitantes, ædificaverunt tibi in ea ſanctuarium pro nomine tuo, dicendo:
9 [illegible] Si obvenerit nobis malum, puta gladius, judicium, aut peſtis, ſive fames, conſiſtemus

[illegible]
b Heb. *ſedet*.
[illegible] *Judices Jehovæ*] id eſt, conſtitutos, [illegible] [illegible] Deut. [illegible]
[illegible] judicium propter [illegible] & [illegible] vos conſtituit [illegible] inter [illegible] ad [illegible] Deut. 17.
c Heb. *conſt.* [illegible] *Negotio Jehovæ*] vide ſuprà [illegible] *In domo Jehudæ*] id eſt, in regno. *Regio*] id eſt, regali, ſive politico.
d Heb. *coram* [illegible] Gen. [illegible]
Expoſiti ſunt] id eſt, ſemper [illegible] ut [illegible] de jure reſpondeant.
e Heb. *bono*. *Æquo*] id eſt, re-bus & perſonis æqui-tate conjunctis.

1 *Aliis*] id eſt, Sy-ris, de quibus ver. 2. & Edomæis ver. 10.

2 *Transmarina*] id eſt, trans mare ſalſi ſive mortuum, quod lacus Aſphaltites e-tiam dicitur: nam [illegible] eam partem nationes illæ convenerunt ad invadendū Jehudam. *Chatſatſonem*] de qua Gen. 14. 7.
3 *Jehudæ*] id eſt, toti regno ſuo.

Y. *Novum*] vide ſuprà 15. 8.

a Heb. *nemo eſt contra te ſiſtendo ſe*.

9 *Si obvenerit*] ſumma orationis a Schelomone habitæ ſuprà 6. 14.

a Heb. ſuper.
b Nomine tuo]
id eſt, in qua ſtatuiſti nomen tuum.
10 Montani Seghnirenſes] id eſt, incolæ montis Sehhir.
Non permiſiſti] Deut. 2.4.5.9.19.
11 Rependunt] id eſt, compenſant noſtrum beneficium hoc maleficio.
h Heb. vis ante multitudinem, &c.
13 Omnes] id eſt, ex ſingulis familiis omnes: ſimile eſt Jonæ 3.6.
16 Clivum Tzitzi] qui ſitus erat inter deſertum Tekohhæ & deſertum Jeruelis, de quo in hoc verſu.
c vel floris, id eſt, floridum.
21 Decorum ſanctitatis] propter ſanctitatem Dei.

exitè decorum heredem quum ... quum
tuum eſt in domo hac, quum inclamaveris
ad te ex anguſtia noſtra, exaudias & ſerves.
10 Nunc autem ecce, Hhammonitæ & Moabitæ, & montani Sehhirenſes, in quos non permiſiſti Iſraëlitas ingredi, cum venirent e
terra Ægypti: quin ita receſſerunt ab illis,
& non perdiderunt illos:
11 Tamen ecce ipſi rependunt nobis: adveniendo ut expellant nos ab hereditate tua,
quam hereditariò poſſidendam tradidiſti
nobis.
12 Deus noſter, an non judicia exercituruſ eſſes in eos? nam non eſt in nobis vis ad obſiſtendi multitudini magnæ iſti invadenti nos:
& nos neſcimus quid facturi ſimus: ſed in te
defixi ſunt oculi noſtri.
13 Interea ſtabant omnes Jehudæi ſtabant coram
Jehova: etiam parvuli eorum, uxores eorum & filii eorum.
14 Tunc Jachazielem filium Zecarjæ, filii Benajæ, filii Jehhielis filii Mattanjæ, Levitam
e poſteris Aſaphi: inceſſit ſpiritus Jehovæ in
medio ipſius congregationis:
15 Quo dixit, attendite omnes Jehudæi & habitatores Jeruſchalaimorum, & rex Jehoſchaphat: ſic ait Jehova vobis, vos ne timetote
neque conſternamini metu multitudinis
magnæ iſtius: nam non veſtrum erit hoc
prælium, ſed Dei.
16 Cras deſcendite verſus eos, ecce aſcenſuri ſunt per ᶜclivum Tzitzi: & invenietis
eos in extremitate vallis, in fronte deſerti
Jeruelis.
17 Non erit veſtrum pugnare in hoc prælio: ſiſtite vos, conſiſtite & videte ſalutem Jehovæ erga vos, Jehudæi & Jeruſchalaimitani, ne
timetote, neque conſternamini, cras exite
ante eos: nam Jehova aderit vobis.
18 Tunc inclinavit Jehoſchaphat vertigem
faciei demiſſe in terram: omnes quoque Jehudæi & habitatores Jeruſchalaimorum
prociderunt coram Jehova, incurvando ſe
Jehovæ:
19 Et ſurrexerunt Levitæ e poſteris Kehathitarum, & e poſteris Koraſchæorum: ad laudandum Jehovam Deum Jiſraëlis voce
magna ſummè.
20 Deinde ſurgentes manè, exiverunt in deſertum Tekohhæ: quibus exeuntibus, aſſiſtens Jehoſchaphat dixit, audite me Jehudæi & habitatores Jeruſchalaimorum, firmè
credite Jehovæ Deo veſtro, & confirmabimini: firmè credite prophetis ejus: & proſperabimini.
21 Ita conſilio habito cum populo, conſtituit
muſicos Jehovæ, & laudantes decorum ſanctitatis: qui procedendo ante expeditum exercitum dicerent: celebrate Jehovam: quoniam in ſeculum benignitas ejus eſt.
22 Quando autem inceperunt cantum & laudem, diſpoſuit Jehova inſidiatores contra
Hhammonitas, Moabitas, & montanos Sehhiris, qui invaſerant Jehudam, ita ut afficerentur plagis.
23 Nam, inſtiterunt Hhammonitæ & Moabitæ contra habitatores montis Sehhiris ad
internecioni devovendum & perdendum
eos: cum abſolviſſent contra habitatores
Sehhiris, ſe invicem juvit ſe quiſque alter alterius perditor.
24 Itaque Jehudæi cum veniſſent ad ſpeculam verſus deſertum, illi: quibus reſpicientibus ad multitudinem illam, ecce erant cadavera proſtrata humi, nec erat ſuperſtes.
25 Quapropter advenit Jehoſchaphat cum
populo ſuo ad diripiendam prædam eorum,
inveneruntque inter eos copiosè tum facultates, tum inſtrumenta deſyderabilia
cum cadaveribus: quæ ſpoliaverunt ſibi,
adeò ut non eſſent ferendo: fueruntque
per triduum diripientes prædam illam:
magna enim erat.
26 Die autem quarto congregaverunt ſe in
convalle benedictionis, ubi benedixerunt
Jehovæ: idcircò vocant nomen loci illius,
convallem benedictionis uſque in hunc
diem.
27 Poſtea reverſi omnes viri Jehudæ & Jeruſchalaimenſes cum Jehoſchaphato in principiis ipſorum, ut reverterentur Jeruſchalaima cum lætitia: nam lætitia affecerat
eos Jehova ab hoſtibus eorum.
28 Venerunt Jeruſchalaima cum nablis &
cum citharis, & cum tubis: ad domū Jehovæ.
29 Et inceſſit pavor Dei omnia regna illarum
regionum: cum audirent pugnaſſe Jehovam contra hoſtes Jiſraëlis.
30 Ita quievit regnum Jehoſchaphati: quietem largiente illi Deo ejus circumquaque.
31 Cùm autem regnaret Jehoſchaphat ſuper
Jehudam: (natus triginta quinque annos
cùm regnare inciperet, viginti quinque annis regnavit Jeruſchalaimis, cujus matri nomen Hhazuba filia Schilchi.)
32 Ambulavit in via patris ſui Aſæ neque receſſit ab ea: faciendo quod rectum videtur
in oculis Jehovæ.
33 Veruntamen excelſa non amota ſunt: nam
adhuc populus non comparaverat animum ſuum erga Deum majorum ſuorum.
34 Reliquæ autem res Jehoſchaphati priores & poſteriores: ecce ſunt ſcriptæ in verbis Jehu filii Chanani, qui juſſus eſt referri in librum regum Jiſraëlis.
35 Nam poſtmodum conſociavit ſe Jehoſchaphat rex Jehudæ cum Achazja rege Jiſraëlis: is improbiſſimè agebat.
36 Tamen conſociavit eum ſibi faciendis navibus ad obeundum Oceanum: fecerunt que
naves in Hheτſjone-Gebere.
37 Quapropter prophetavit Elihhezer filius
Dodavæ Mareſchanus contra Jehoſchaphatum dicendo: quandoquidem conſociaſti te cum Achazja, diſrumpit Jehova opera tua, & confractæ ſunt naves, neque obtinuerunt vim obeundi Oceanum.

CAPUT XXI.

Jehoram ſuccedit ſuo regno ... qui ... interficit ... Libna ... Pelistæorum & Arabum ... Elijæ ... ſcripturæ ...

1 Cùm autem accubuiſſet Jehoſchaphat cum patribus ſuis, ſepultus eſt cum

patribus ſuis in civitate Davidis: regnavit
Jehoram filius ejus pro eo.
2 Habebat autem fratres filii Jehoſchaphati, Hhazarja, & Jechiel & Zecarja & Hhazarja, &
Michaël & Schephatja: omnes hi filii Jehoſ-
chaphati regis Jiſraëlis:
3 Quibus dederat pater eorum dona multa
argenti & auri & rerum pretioſarum cum
civitatibus munitis in Jehuda: regnum
verò dedit Jehoramo, quia erat primoge-
nitus.
4 Surgens autem Jehoramus confirmaret ſe
in regno patris ſui, interfecit omnes fratres
ſuos gladio: etiamque aliquos e principibus
Jiſraëlis.
5 Nam triginta duos annos Jehoram cùm
regnare inciperet, octo annos regnavit Je-
ruſchalaimi.
6 Quibus ambulavit in via regum Jiſraëlis,
quemadmodum faciebant familia Achabi;
nam filia Achabi erat ei uxor ſocia; quòd
malum videtur in oculis Jehovæ.
7 Noluit tamen Jehova perdere domum Da-
vidis propter illud fœdus quod pepigerat
cum Davide: & quemadmodum dixerat ſe
daturum ei lucernam & filiis ejus omnibus
diebus.
8 Temporibus hujus defecit Edom, ne ſub-
jectus eſſet Jehudæ: & conſtituerunt ſuper
ſe regem.
9 Quapropter profectus eſt Jehoram cum
præfectis ſuis & omnibus curribus ſuis ſe-
cum: factumque ipſo ſurgente nocte, ut percu-
teret Edomæum circumjacentem ſibi, &
præfectos curruum ejus.
10 Attamen perſtitit Edom in defectione, ne
ſubjectus eſſet Jehudæ uſque in diem i-
ſtum: tunc defecit Libna eodem tempore
ne ſubjecta eſſet ei: nam dereliquerat Jeho-
vam Deum majorum ſuorum.
11 Etiam ipſe fecit excelſa in montibus Je-
hudæ, effecitque ut ſcortarentur habita-
tores Jeruſchalaimorum, imò impulit eum
Jehudam.
12 Quare ob rem pervenit ad eum ſcriptum
ab Elija propheta, dicens: Sic ait Jehova
Deus Davidis patris tui, propterea quòd
non ambulaſti in viis Jehoſchaphati patris
tui, ſed in viis Aſæ regis Jehudæ:
13 Sed ambulaſti in via regum Jiſraëlis, &
effeciſti ut ſcortaretur Jehuda & habita-
tores Jeruſchalaimorum, ſicut effecit do-
mus Achabi ut ſcortaretur Jiſraël: inſuper
etiam fratres tuos domeſticos patris tui
meliores te interfeciſti:
14 Ecce Jehova affliget plaga magna in po-
pulo tuo & in filiis tuis, & in uxoribus tuis,
atque in omnibus facultatibus tuis.
15 Tu quoque [illegible] morbis magnis,
morbo inteſtinorum tuorum: per duos an-
nos continuos, donec exeant inteſtina tua
præ morbo illo.
16 Excitavit itaque Jehova contra Jeho-
ramum [illegible] Peliſchthæorum & Arabū,
[illegible]
17 [illegible]
[illegible]
[illegible] omnes facultates quæ inventæ ſunt in
[illegible]
[illegible] nullus ei relictus eſt filius niſi
Jehoachaz minimus filiorum ejus.
18 Deinde poſt omnia hæc afflixit eum Je-
hova in inteſtinis ejus morbo illo, adeò ut
nulla eſſet medicina.
19 Pervenit enim ſic anno in annum, adeò ut
quo tempore exibat terminus ille, comple-
tis annis duobus, exierunt inteſtina ejus cum
morbo ejus, & moreretur morbis ægerrimis:
neque fecerunt ei populus ejus uſtio-
nem odorum ſimilē uſtioni majorum ſuorū.
20 Natus triginta duos annos erat cùm reg-
nare inciperet, & octo annis regnavit Jeru-
ſchalaimi: quos cùm tranſegiſſet ſine vo-
luptate: ſepelierunt eum in civitate Davi-
dis; ſed non in ſepulchris Regum.

Caput XXII.

Achazja cum familia Achabi obſcuratur, unà cum ea a Jehu perimitur: tum regno Jehudæ a Hhathalja occupato ſolus Joaſch ex communi illius manibus eripitur.

1 || Constituerunt autem habita-
tores Jeruſchalaimorum regem A-
chazjam filium ejus minimum pro eo:
nam omnes priores interfecerat turma
quædamque venerat cum Arabibus in ca-
ſtra: ita regnavit Achazja filius Jehorami
rex Jehudæ.
2 Cujus matri nomen Hhathalja nata Hho-
ri a agentis quadrageſimum ſecundum an-
num cùm b Achazja regnaret, qui anno uno
regnavit Jeruſchalaimi.
3 Hic etiam ambulavit in viis domus Acha-
bi: nam mater ejus erat conſiliaria ejus ad
improbè agendum.
4 Itaque fecit quod malum videtur in ocu-
lis Jehovæ ſicut domus Achabi: ipſi enim
erant ei conſiliarii poſt mortem patris ejus,
c adeò ut perdiderint eum.
5 Etiam in conſilio eorum ambulavit: pro-
fectus cum Jehoramo filio Achabi rege Jiſ-
raëlis in bellum contra Chazaëlem regem
Syriæ ad Ramothas Gilhhadis: ubi percuſ-
ſerunt Syri Joramum.
6 Cumque reverteretur ut curaret ſe Jizreh-
hele: nam percuſſores qui percuſſerant eū
apud Ramam cùm præliaretur, conſtiterunt
cum Chazaële rege Syriæ: Hhazarja filius
Jehorami rex Jehudæ deſcendit ad inviſen-
dum Jehoramum filium Achabi Jizrehhe-
lem: eò quòd ægrotus eſſet.
7 || Sed a Deo fuit proculcatio Achazjæ ve-
niendo ad Joramum: nam proceſſit cum Je-
horamo ad Jehu filium Nimſchi venientem,
quem unxerat Jehova ad excindendam do-
mum Achabi.
8 Fuit enim cùm judicia exerceret Jehu cō-
tra domum Achabi: ut inveniens principes
Jehudæ & filios cognatorum Achazjæ mi-
niſtrantes Achazjæ, interficeret eos.
9 Deinde cùm quæſiviſſet Achazjam, cepe-
runt eum (is autem ſe abſconderat in Schom-
rone) & adductum eum ad Jehu morte affe-
cerunt eum ac ſepeliverunt eum: dicebant
enim, filius eſt Jehoſchaphati, qui quæſivit
Jehovam ex toto animo ſuo: ita non erat
domui Achazjæ, qui obtineret vires ad
regnandum.

f qui Achazja infra capitibus ſequentibus paſſim, & Hhazarja infrà 22.6.

19 Terminus ille] quem præſtituerat Elija ſuprà ver. 15.
g Heb. peſſimis.
Uſtionem] vide ſupra 16.14.

20 Sine voluptate] i. in perpetuis calamitatibus & lethali morbo.

|| 2.Reg. 8.24.
1 Interfecerat] ſup. 21.17.
2 Cujus matri] in Hhebræo textu trajectio eſt obſcurior, cujuſmodi eſt 1. Schemu. 20.16. & Hhezræ 10.17. & Nechemjæ 12.22. qua non obſervata hic locus fuit variis quæſtionibus & interpretationibus involutus.
Nata Hhomri] nam filia erat Achabi filii Hhomri: cujus nomen hic ad totam familiam pertinet, in qua ipſe primus regnavit, 1. Reg. 16.29.
a Heb. filii quadraginta duorum annorum: ſic 1. Schem. 13.1.
Quadrageſimum ſecundum] annos tot anni numerantur ex quo Hhomri plenè adivit regnum uſque ad regnum Achazjæ. Hhomri enim regnavit octo annis ſolus, Achab cum Achazja filio viginti duobus, & Joram a Jehu ſublatus duodecim.
b Heb. Achazja cùm regnaret ipſe: pleonaſmus.
c Heb. ut eſſet perditor ei.
6 Conſtiterunt] i. nō perſecuti ſunt victoriam, ſed Jehoſchamum præſtolarentur.
|| 2.Reg. 9.21. & ſequentibus.
7 Proculcatio] i. Deus hac occaſione effecit, ut quaſi pedibus Jehu, ipſe quoque Achazja tereretur: hoc eſt, cum reliqua familia Hhomri perderetur.
9 In Schomrone] i. in regno Jiſraëlis, a metropoli ſynecdochice denominato, patris rationem ha-

[illegible]

10 Quæ-

10 Quùm [illegible] Achazje,
cùm videret mortuum esse [illegible] suum, sur-
gens perdidit totum semen regium domus
Jehudæ.
11 Sed [illegible] Jehoschabhath filia regis
Joaschum [illegible] Achazje, furtim surreptum
[illegible] regis, qui afficiebantur
morte; [illegible] ipsum & nutricem ejus
in conclavi [illegible]: abscondit autem e-
um Jehoschabhath filia regis Jehorami ux-
or Jehojadahhi sacerdotis (quia ipsa erat
soror Achazjæ) metu Hhathaljæ, ut ea non
afficeret eum morte.
12 Ità fuit cum ipsis in domo Dei latitans
sex annis: dum Hhathalja regnaret super
terram.

Caput XXIII.

Idem est argumentum cum 2. Reg. 11.

1 ANno autem septimo confirmans se
Jehojadahh assumpsit centuriones,
Hhazarjam filium Jerochami, & Jisch-
mahhelem filium Jehochananis, & Hhazar-
jam filium Hhobedi, & Mahhasejam filium
Hhadajæ, ac Elischaphatum filium Zicri se-
cum in fœdus:
2 Qui circumeuntes per Jehudam congre-
gaverunt Levitas ex omnibus civitatibus
Jehudæ, & primarios paternarum *familiarũ*
Jisraëlis: qui venerunt Jeruschalaima.
3 Tum pepigit tota illa congregatio fœdus
in domo Dei cum rege: cùm dixisset eis *Je-
hojadahh*, ecce filius regis regnaturus est,
quemadmodum promisit Jehova posteris
Davidis.
4 Hæc *est* res quam facturi estis; tertia
pars vestrum ingredientium sabbatho ex
sacerdotibus & Levitis, *sunto* janitores
liminum.
5 Et tertia altera adesto domui regis: reliqua
verò tertia in porta [a] præcipua: totus autem
populus in atriis domus Jehovæ.
6 Sed ne ingreditor domum Jehovæ, nisi
sacerdotes & qui ministrant ex Levitis, ipsi
ingressuri sunt: quia [b] sancti sunt: ac to-
tus populus observanto observationem Je-
hovæ.
7 Et cinguntò Levitæ regem circumquaque,
quisque cum armis suis in manu sua, ut quis-
quis venturus est in domum istam, morte af-
ficiatur: & adsunto regi cùm ingredietur &
cùm egredietur.
8 Itaque fecerant Levitæ & totus Jehuda,
omnino prout præceperat Jehojadahh sa-
cerdos: assumpserunt etiam quisque homi-
nes suos ingredientes sabbatho cum egre-
dientibus sabbatho: [c] non enim exemerat
Jehojadahh sacerdos ullas distributiones.
9 Deditque Jehojadahh sacerdos centurio-
nibus hastas, & scuta, & umbones, qui *fu-
erant* regis Davidis: qui erant in domo Dei.
10 Cumque constituisset totum populũ cum
missili cujusque in manu ipsius a latere do-
mus dextero, usque ad latus domus sinistrũ,
versus altare & versus domum: apud regem
circumquaque:
11 Produxerunt filium regis, & imposito ei
coronamento [illegible] cum testimonio, con-
stituerunt [illegible]: [illegible] Je-
hojadahh & filii ejus [illegible].
12 Cùm autem Hhathalja [illegible]
tum populi [illegible]
regi: ingressa est ad populum in domum Je-
hovæ.
13 Ubi videns quòd ecce rex [illegible] co-
lumna in ingressu, & principes [illegible]
rant regi, totusque populus terræ [illegible]
gebat tubis, & cantores instrumentis musicis,
qui [d] exemplo præibant ad favendum regi:
laceravit Hhathalja vestimenta sua, dicens,
conjuratio, conjuratio.
14 Jussit autem Jehojadahh sacerdos exire
centuriones, præfectos aliquos copiarum &
dicens eis, sinite illam exire intra ordines,
& qui sequetur istam, morti traditor gladio:
dicebat enim sacerdos, ne afficitote eam
morte in domo Jehovæ.
15 Cùm itaque disponerent ei custodias la-
terales, abiit per aditum portæ equorum
versus domum regis: ubi morte affecerunt
eam.
16 Tunc pepigit Jehojadahh fœdus inter il-
lum & inter totum populum, ac inter regẽ:
ipsos fore populum Jehovæ.
17 Posteà ingressi totus populus ædem Ba-
hhalis demoliti sunt eam, & altaria ejus,
imaginesque ejus perfregerunt: Matthanem
verò sacerdotem Bahhalis occiderunt ante
ipsa altaria.
18 Et reposuit Jehojadahh præfecturas in do-
mo Jehovæ [e] commissas sacerdotibus Levi-
tis quos distribuerat David in domo Jeho-
væ ad offerendum holocausta Jehovæ, si-
cut scriptum est in lege Moschis cum lætitia
& cum musica: secundum [f] dispositionem
Davidis.
19 Restituit quoque janitores in portis do-
mus Jehovæ: ut non ingrederetur immun-
dus ulla re.
20 Cumque assumpsisset centuriones & mag-
nificos, dominantesque in populo, ac totum
populum terræ: deduxit regem è domo Je-
hovæ, ingressique sunt per portam [illegible]
domum regis: & collocarunt regem in so-
lio regni.
21 Et lætati sunt totus populus terræ, ac civi-
tas conquievit: postquam Hhathaljam morti
tradiderunt gladio.

Caput XXIIII.

Idem argumentum est cum 2. Reg. 12.

1 NAtus septem annos Joasch [illegible]
gnare inciperet, quadraginta annis
regnavit Jeruschalaimi: cujus matri
nomen Tsibja è Beer-Schebhahh.
2 Fecitque Joasch quod rectum videtur in o-
culis Jehovæ, omnibus diebus Jehojada-
hhi sacerdotis.
3 Cùm autem accepisset ei Jehojadahh ux-
ores duas genuit filios & filias.
4 Fuitque posteà cùm esset Joascho in ani-
mo instaurare domum Jehovæ:
5 Ut congregatis sacerdotibus ac Levitis e-
diceret eis, exite per civitates Jehudæ, &
congregate a toto Jisraële pecuniam ad
[illegible] domum Dei vestri [illegible] anno in
annum:

a Porta præcipua] Id est, maxima & ima atrii, unde fundamenti porta appellatur: nam atrium magnum in declivi erat.
b Heb. sanctitas.

8 Non exemerat] id est, jusserat omnes uno die se sistere, quo producturus erat Joasum; sine ulla exceptione personarum quarumvis.

[illegible] in hoc nego-
[illegible] Levitæ.
6 [illegible] vocans rex Jehojadahhum pri-
[illegible] quare non habuisti cura-
[illegible] Levitas ut afferrent à Jehuda &
Jeruschalaimis collectam ' Moschis servi
Dei & congregationis Jisraëlis ad taberna-
culum [illegible]?
7 (Nam Hhathalja [illegible] se gerente,
[illegible] in domum Dei: eti-
[illegible] res consecratas domus Jeho-
væ, aptaverant Bahhalimis.)
8 Itaque edicente rege, aptaverunt arcam a-
[illegible], posueruntque eam in porta domus
Jehovæ, foris.
9 Et promulgaveruntque in Jehuda & Jerus-
chalaimis ut afferrent Jehovæ 'collectam
Moschis servi Dei, impositam Jisraëli in de-
serto.
10 Tunc lætantes omnes principes & totus
populus attulerunt & injecerunt in arcam,
donec absolvissent inferre.
11 Eratque quo tempore deferebat arcam ad
delegatum regis per Levitas, (nam cùm vi-
derent multam esse pecuniam, conveniebat
scriba regis cum delegato sacerdotis pri-
marii) ut evacuarent arcam illam, posteà de-
portarent & reponerent eam in loco suo: sic
faciebant de die in diem, colligebant pe-
cuniam copiosè.
12 Quam tradebat rex & Jehojadahh cura-
tori operis ministerii domus Jehovæ, qua
mercede conducebant putatores & fabros
ad instaurandum domum Jehovæ, etiamque
fabros ferrarios & ærarios ad curandum
domum Jehovæ.
13 Sic facientibus curatoribus operis, [d] as-
surrexit in justam constitutionē opus illud
per manum eorum: ita ut restituerant do-
mum Dei in formā ipsius, confirmantes eam.
14 Cumque absolvissent, attulerunt coram
rege & Jehojadahho reliquum pecuniæ
unde fecit instrumenta ad domum Jehovæ,
instrumenta ministrandi & offerendi cum a-
cerris, & quidem instrumenta aurea & ar-
gentea: sic fuerunt 'offerentes holocausta
in domo Jehovæ jugiter omnibus diebus
Jehojadahhi.
15 Senio autem confectus Jehojadahh & sa-
tur dierum mortuus est: natus centum tri-
ginta annos cùm moreretur.
16 Quem sepeliverunt in civitate Davidis
cum regibus: eò quòd exercuisset bonum
in Jisraële, tum' ergà Deum, tum ergà 'do-
mum illius.
17 Post mortem verò Jehojadahhi venientes
principes Jehudæ 'incurvaverunt se regi
tunc auscultavit rex eis.
18 Ita derelinquentes domum Jehovæ Dei
majorum suorum, coluerunt lucos & i-
dola: fuitque fervens ira contra Jehudam
& Jeruschalaima propter reatum illorum
hunc.
19 Cùm misisset ad eos prophetas ad revo-
candum eos ad Jehovam, testisque contestanti-
bus contra eos non præbuissent aurem.
20 Quinetiam cùm Spiritus Dei induisset Ze-
carjam filium Jehojadahhi sacerdotis ipsi-
us, constitisset [illegible] loco in populo:
dixit eis, Sic ait Deus, quare transgre-
dimini præcepta Jehovæ? sic non prospera-
bimini: quia dereliquistis Jehovam, vicis-
sim dereliquet vos.
21 Conjurantes contra eum, obruerant eum
lapidibus ex præcepto regis, in atrio do-
mus Jehovæ.
22 (Non enim recordabatur Joasch rex illius
benignitatis quam exercuerat Jehojadahh
pater ejus ergà se, cùm interficeret filium
ejus) qui cùm moreretur dixit, videbit Je-
hova, & requiret.
23 Fuit ergo vertente anno, ascendentibus
contra eum copiis Syriæ, ut invadentes Je-
hudam & Jeruschalaima perderent omnes
populi principes de populo & omnem præ-
dam eorum mitterent ad regem Damasci.
24 Quamvis [f] paucis hominibus venissent co-
piæ Syriæ, tamen Jehova tradidit in manum
eorum copias [g] numerosas valde: quia de-
reliquerant Jehovam Deum majorum su-
orum: ita in Joaschum exercuerunt 'judi-
cia.
25 Cùm autem discessissent ab eo (nam re-
liquerant eum in morbis gravissimis versan-
tem) conjurarunt inter se contra eum servi
ejus, propter cædes 'filiorum Jehojadahhi
sacerdotis, & interfecerunt eum in lecto ip-
sius: ita mortuus est, sepeliveruntque eum in
civitate Davidis: sed non sepeliverunt eum
in sepulchris regum.
26 Atq; hi *sunt* qui conjurarunt inter se con-
tra eum: Zabad filius Schimhhathæ Hham-
monitidis, & Jehozabad filius Schimritæ
Moabitidis.
27 Filii autem ejus, & magnitudo oneris im-
positi ei, & fundatio domus Dei, ecce sunt
scripta 'in commentario libri regum: regna-
vitq; Amatsja filius ejus pro eo.

f Heb. *in paucis ex hominum.*
g Heb. *in multitudine.*
24 *Judicia*] Dei, de quibus 2. Reg. 12. 19. & infrà ver. 27.
25 *Filiorum*] id est filii, indefinitè dictum, ut Gen. 46. 7.
27 *In commentario*] id est, in 2. Reg. 12. ubi tributum Joascho a Chazaële impositū describitur.

CAPUT XXV.

Amatsja principia Dei cultum amplexus conducti ac Jisraëlitarum copias dimittit, & insignem contra Edomæos victoriam consequitur: qua elatus a Deo deficit, & ab Jisraëlitis, quos provocabat, funditur, cum urbe, militibusq; gravi afficitur. Posteà a subditis conjuratis pellitur, & morte afficitur.

1 [b] NATUS vigintiquinque annos regnare
cœpit Amatsja, & vigintinovem an-
nis regnavit Jeruschalaimis: cujus
matri nomē Jehohhadan e Jeruschalaimis.
2 Fecitque quod rectum videtur in oculis Je-
hovæ, sed non [a] animo integro.
3 Fuit autem cùm confirmatum esset regnum
penes ipsum: ut interficeret servos suos, qui
percusserant regem patrem suum:
4 Filios verò eorum non affecit morte: sed
fecit sicut scriptum est in lege, in libro Mos-
chis, præcepisse Jehovam dicendo: ne mo-
riuntor patres pro filiis, & filii ne moriuntor
pro patribus: sed quisque propter peccatum
suum moriuntor.
5 Præterea Amatsja congregatis Jehudæis,
constituit eos per familias paternas, per chi-
liarchos, & per centuriones in toto Jehu-
da & Binjamine: & recensens eos a nato
viginti annos & deinceps, invenit eorum
trecenta millia delectorum, *aptorum* ad
prodeundum in militiam prehendentium
[c] spiculum ac clypeum.

b 2. Reg. 14.
a Heb. *cordis.*
c *Spiculum &c.*] vide suprà 11. 12.

6 Insuper mercede [illegible] ex Jisraëlitis,
centum mille valentes robore, centum ta-
lentis argenti.
7 Quare vir Dei venit ad eum dicendo: ô
rex, ne veniat tecum exercitus Jisraëlita-
rum; non enim *est* Jehova cum Jisraëlitis, ul-
lo Ephrajimitarum.
8 Sed procede tu, age, confirma te ad hoc bel-
lum: facturus esset Deus ut impingas coram
hoste: nam *est* vis in Deo ad auxiliandum, &
ad faciendum ut impingas.
9 Dicente verò Amatzja viro Dei, quid ergo
faciendum centum talentis, quæ dedi turmæ
Jisraëlitarum? dixit vir Dei: est Jehovæ da-
re tibi amplius eo.
10 Separavit itaque eos Amatzja, nempe tur-
mam illam quæ venerat ad ipsum ex Ephra-
jimo, ut abirent in locum suum: quapropter
accensa ira ipsorum valde contra Jehudam,
revertebantur in locum suum [b] accensi ira.
11 Intereà Amatzja confirmans se deduxit
populum suum, & abiit in vallem salis: ubi
percussit filiorum Sehhiris decem millia.
12 Et decem millia vivorum captivos abdu-
centes Jehudæi, duxerunt ad fastigium Pe-
træ: & dejecerunt eos e fastigio Petræ, ita
ut omnes disrumperentur.
13 [c] Turmatii verò illi quos remiserat Amatz-
ja ne procederent secum in bellum, omni-
no irruerunt in civitates Jehudæ a Schom-
rone Beth-Choronem usque: & percutien-
tes ex eis tria millia, diripuerunt direptione
magna.
14 Fuit autem postquam rediisset Amatzja a
percutiendo Edomæos, ut adducens deos
filiorum Sehhiris, constitueret illos sibi de-
os: & coram illis incurvaret se, atque ado-
leret illis.
15 Quam ob rem accensus ira Jehova *in* A-
matzjam: misit ad eum prophetam qui di-
ceret ad eum: cur quæris deos istius populi,
qui non eripuerunt populum suum e manu
tua?
16 Fuit autem cùm alloqueretur ipsum, ut di-
ceret illi *rex*, an consiliarium regi tradide-
runt te? [d] desiste, quare percuterent te? i-
taque destitit Propheta, cùm dixisset: ag-
nosco Deum iniisse consilium de perdendo
te, quandoquidem facis hoc: ac non aus-
cultas consilio meo.
17 Tunc inito consilio Amatzja rex Jehudæ,
misit ad Joaschum filium Jehoachazi filii Je-
hu regem Jisraëlis, qui dicerent: age vide-
amus alter faciem alterius.
18 Misit verò Joasch rex Jisraëlis ad Amatz-
jam regem Jehudæ, qui dicerent: quædam
spina quæ in Libano *erat*, misit ad cedrum
quæ *erat* in Libano ad dicendum: da filiam
tuam filio meo in uxorem: intereà præteri-
ens bestia agrestis quæ in Libano *erat*, con-
culcavit spinam illam.
19 [e] Cogitasti, ecce percussisti Edomæos, i-
deò extulit te animus tuus ad venandum
gloriam: nunc conside domi tuæ: quare misce-
res bellum malo tuo, ut cadas tu & Jehuda
tecum?
20 Sed non auscultavit Amatzja: quia à Deo
id erat, ut traderet eos in manum *hostium*: eò
quòd quæsivissent deos Edomæorum.
21 Et ascendente Joascho rege Jisraëlis, vi-
derunt alter faciem alterius ipse & Ama-
tzja rex Jehudæ, apud Beth-Schemescham
quæ *est* Jehudæ.
22 Plaga autem affectus est Jehuda coram Jis-
raëlitis, ut fugerent quisque in tentoria sua.
23 Amatzjam verò regem Jehudæ filium Jo-
aschi, filii Jehoachazi prehendit Joasch rex
Jisraëlis apud Beth-Schemescham: deinde
adducens eum Jeruschalajimum, perrupit in
muro Jeruschalaimorum a porta Ephrajimi
usque ad portam angularem quadringentos
cubitos.
24 Denique toto auro & argento omnibusque
vasis quæ inventa sunt in domo Dei penes
Hhobed-Edomum, & Thesauris domus re-
giæ obsidibusque *acceptis* reversus est Schom-
ronem.
25 Vixit verò Amatzja filius Joaschi rex Je-
hudæ, post mortem Joaschi filii Jehoachazi
regis Jisraëlis quindecim annis.
26 Reliquæ autem res Amatzjæ priores &
posteriores nónne ecce sunt scriptæ in libro
regum Jehudæ & Jisraëlis?
27 Nam ex quo tempore recessit Amatzja
[f] a sequendo Jehova, cùm fecissent contra
eum conspirationem Jeruschalaimis, fugit
Lachischum: quam ob rem miserunt post eum
Lachischum, ubi morte affecerunt eum.
28 Inde deportaverunt eum equis: & sepeli-
verunt eum cum patribus ejus in civitate
Jehudæ.

Caput XXVI.

*Hhuzzija dum pietati studet divino præsidio fe-
cundatur, vicinos hostes subjicit, & regnum confir-
mat: deinde sacrum sacerdotum [illegible] lepra per-
cutitur, adeòque hominum consortio exclusus [illegible] fi-
lio interea regnum administrante.*

1 TUM assumentes totus populus Jehudæ
Hhuzzijam, qui erat natus sexdecim
annos: constituerunt eum regem pro
patre ejus Amatzja.
2 Ipse ædificavit Elotham, quam recuperave-
rat Jehudæ, postquam occubuisset rex cum
patribus suis.
3 Natus sexdecim annos Hhuzzija, cùm re-
gnare inciperet: quinquaginta duobus an-
nis regnavit Jeruschalaimis: cujus matri
nomen Jecolja e Jeruschalaimis.
4 Fecitque quod rectum *videtur* in oculis Je-
hovæ: omnino prout fecerat Amatzja pa-
ter ejus.
5 Fuit enim intentus quærendo Deo diebus
Zecarjæ, informantis [a] in rebus pertinenti-
bus ad timorem Dei: & quibus diebus quæ-
sivit Jehovam, secundavit eum Deus.
6 Nam procedens cùm oppugnaret Pelisch-
tæos, perrupit murum Gathi, & murum Jab-
nes, & murum Aschdodi: ædificavitque civita-
tes in Aschdodæa, & in Pelischtæorum *regione*.
7 Et auxiliatus est ei Deus contra Pelisch-
tæos, & contra Arabas qui habitabant in
Gurbaale, & Mehhunæos.
8 Dederunt quoque Hhammonitæ munus
Hhuzzijæ; adeò ut abiret nomen ejus usque
ad ingressum Ægypti, quia confirmabat se
[b] summè.
9 Nam ædificavit Hhuzzija turres Jeruscha-
laimis ad portam anguli & ad portam vallis
& ad

b Heb. *in accensione iræ*: ut Exod. 11.8.

12 *Petræ*] id est, ad saxum civitatis primariæ in Arabia Petræa, quæ ab eo Petra dicitur: quam occupasse in hac expeditione legitur 2. Reg. 14.7.

c Heb. *filii turmæ*.

13 *A Schomrone*] id est, per totam latitudinem regionis Jehudæ, Jisraëlitarum regno conterminam.

d Heb. *desiste tibi*: pleonasmus usitatus: vide Gen. 12.33.

16 *Percuterent*] id est, ne committas nimis loquendo, ut irruant in te.

Agnosco] vide simile 1. Reg. 22. 19.

e Heb. *dixisti*: ut Exod. 2.14.

[illegible] vallis & ſlexuram, & munivit eas.
10 Ædificavit etiam turres in ᶜdeſerto, & fo-
dit ciſternas multas tam in depreſſo loco
quam in planitie: eò quòd pecoris multum
eſſet ipſi: & agricolæ ac vinitores in monti-
bus & in [illegible]: amator ᶜagriculturæ erat.
11 Erant autem Hhuzzijæ copiæ gerentium
bellum aptorum ad prodeundum in militi-
am [illegible] pro numero recenſionis co-
rum factæ ᵈ per Jehhielem ſcribam & Mah-
haſejam moderatorem: commiſſæ manui
Chananjæ ex principibus regis.
12 Totus numerus primorum paternarum fa-
miliarum inter valentes robore, bis mille
ſexcentorum.
13 Quorum manui commiſſi copiarum milita-
rium ter centies ſepties mille quingenti, ge-
rentes bellum virtute militari: ad auxilian-
dum regi contra hoſtem.
14 Quibus paravit Hhuzzija pro toto exerci-
tu ſcuta & ſpicula, galeaſque & loricas &
arcus: uſque ad lapides fundarum.
15 Fecit præterea Jeruſchalaimis ᵉ machi-
nas ingenioſiſſimè excogitatas, ut eſſent ſu-
per turres & ſuper angulos, ad jaculandum
ſagittis & lapidibus magnis: exivitque no-
men ejus uſq; in longinquum: quia ᶠ mirifi-
cè adjuvabatur, uſquedū confirmatus eſſet;
16 Sed ubi confirmatus eſt, extulit ſe animus
ejus uſque adeò ut ſe corrumperet, & præ-
varicaretur contra Jehovam Deum ſuum:
ingreſſus enim eſt in templum Jehovæ, ut
adoleret ſuper altare ſuffitus.
17 Ingreſſus verò poſt eum Hhazarja ſacer-
dos: & cum eo ſacerdotes Jehovæ octo-
ginta robuſti:
18 Obſtiterunt Hhuzzijæ regi dicentes ei,
ᵍnon eſt tuum, ô Hhuzzija, adolere Jehovæ:
ſed ſacerdotum filiorum Aharonis qui con-
ſecrati ſunt ad adolendum: exi e ſanctuario,
nam prævaricatus es: neque futurum eſt ti-
bi gloriæ a Jehova Deo.
19 Tum indignatus eſt Hhuzzija, habens in
manu ſua ſuffimentum ad adolendum: cum-
que indignaretur contra ſacerdotes, lepra
exorta eſt in fronte ejus corā ipſis ſacerdo-
tibus in domo Jehovæ ᵍ ᶜab altari ſuffitus.
20 Reſpiciens itaque ad eum Hhazarja ſacer-
dos primarius cum omnibus reliquis ſacer-
dotibus, quòd ecce eſſet leproſus in fronte
ſua, deturbaverant eum inde: etiamque ipſe
impellebatur ad exeundum, quia plaga affi-
ciebat eum Jehova.
21 Sic fuit Hhuzzija rex leproſus uſq; ad diem
mortis ſuæ, habitans in domo ʰ ſemota le-
proſus, cùm abſciſſus eſſet a domo Jehovæ:
intereà Jotham filius ejus præerat domui
regis, judicans populum terræ.
22 Reliquas autem res Hhuzzijæ priores &
poſteriores, ᶜſcripſit Jeſchahhja filius A-
motzi propheta.
23 Tandem occumbente Hhuzzija cum pa-
tribus ſuis, ſepelierunt eum cum patribus
ejus ᶜin agro ſepulchrali qui erat regum: di-
cebant enim leproſus eſt: & regnavit Jo-
tham filius ejus pro eo.

CAPUT XXVII.

Jotham regnum bene & feliciter administrat, & Hhammonitas reddit tributarios.

1 ‖ NATUS vigintiquinque annos Jotham
cùm regnare inciperet, ſexdecim an-
nis regnavit Jeruſchalaimis: cujus
matri nomen Jeruſcha filia Tzadoki.
2 Et fecit quod rectum *videtur* in oculis Je-
hovæ, omnino prout fecerat Hhuzzija pa-
ter ipſius: (tantummodò non eſt ingreſſus
templum Jehovæ:) ſed adhuc populus cor-
rumpebant ſe.
3 Hic ædificavit portam domus Jehovæ ſu-
premam: & in ᶜmuro clivi ædificavit ᵃ plu-
rimùm.
4 Civitates etiam ædificavit in montanis
Jehudæ: & in ſaltibus ædificavit palatia &
turres.
5 Hic etiam pugnans contra regem Hham-
monitarum prævaluit eis: ita ut darent ei
Hhammonitæ anno illo centum talenta
argenti, & decies mille ᶜ coros tritici, ſimi-
liter hordei decies mille: hoc rependerunt
ei Hhammonitæ etiam anno ſecundo &
tertio.
6 Itaque confirmavit ſe Jotham: quia com-
paraverat ᶜvias ſuas coram Jehova Deo ſuo.
7 Reliquæ autem res Jothami, & omnia ᶜbel-
la ejus, viæq; ejus: ecce ſunt ſcriptæ in li-
bro regum Jiſraëlis & Jehudæ.
8 Natus vigintiquinque annos cùm regnare
inciperet: ſexdecim annis regnaverat Je-
ruſchalaimis:
9 Cùm occumberet Jotham cum patribus
ſuis, & ſepelirent eum in civitate Davidis:
ita regnavit Achaz filius ejus pro eo.

CAPUT XXVIII.

Achaz impius a rege Syriæ & Jiſraëlitis (e quibus pietatis & charitatis exemplum Achazo exhibuit Deus) Edomæis & Peleſchthæis preſſus ad Aſſyrium recurrit, a quo afflictus Achaz in graviorem idololatriam quàm antea delabitur: & mortuo, Jechizkija filius ſuccedit.

1 ‖ NATUS viginti annos Achaz cùm ille
regnare inciperet, ſexdecim annis
regnavit Jeruſchalaimis: ſed non fe-
cit quod rectum *videtur* in oculis Jehovæ, ſi-
cut David pater ipſius.
2 Ambulavit enim in viis regum Jiſraëlis:
atque etiam ᵃ fuſiles *imagines* fecit Bahha-
limis.
3 Præterea ipſe adolevit in ᶜ valle filii Hin-
nomi: & arſit filios ſuos igne, ſecundum ᶜab-
ominationes gentium quas expulerat Je-
hova a facie Jiſraëlitarum.
4 Et ſacrificabat ſtudioſè, adolebatque in
excelſis, & in collibus: & ſub omni arbore
virente.
5 Quamob rem tradidit eum Jehova Deus
ejus in manum regis Syrorum: qui percu-
tientes eum captivam abduxerunt ab eo
multitudinem magnam, quam deduxerunt
in Darmaſcum: etiamque in manum regis
Jiſraëlitarum traditus eſt, ita ut percuteret
eum percuſſione magna.
6 Interfecit enim Pekach filius Remaljæ ex
Jehudæis centies vicies mille die uno, om-
nes ᵇ robuſtos: eò quòd dereliquiſſent Je-
hovam Deum majorum ſuorum.
7 Interfecit quoq; Zicri potens Ephrajimita

‖ 2.Reg.15.32.

3 *Muro clivi*] i. editioris partis Jeruſchalaimorum poſt templum ad occidentem ſiti, inter Gichonem torrentē & portam piſcium, de quo infra 33.14. & Nechem.3.26.& 27. Item 11.21.

a Heb. *in multitudinem*.

5 *Coros*] vide 1. Reg.4.22.

6 *Vias ſuas*] id eſt, conſilia, actiones, vitamque ſuam.

7 *Bella ejus*] a illata a rege Syriæ & Jiſraëlitarum: de quibus 2.Reg.15.37.

‖ 2.Reg.16.2.

a Heb. *fuſionum*.

3 *Valle filii Hhinnomi*] vide Jehoſch. 15.8.

Abominationes gentium] Levitici 18. 21.& 20.2.

b Heb. *filios fortitudinis*.

Maăſeja filium regis, & Hhazrikamem præfectum domus ejus, atque Elkanam ſecundum a rege.
8 Itaque captivos ducebant Jiſraëlitæ e cognatis ſuis ducenta millia mulierum, puerorum & puellarum, ac etiam prædam multam diripuerant ex eis; deducebantq; illa ſpolia in Schomronem:
9 Cùm ibi exiſtens propheta Jehovæ Hhoded nomine: prodiit ante exercitum illum qui veniebat in Schomronem, ac dixit eis: ecce propter iram Jehovæ Dei majorum veſtrorum æſtuantem contra Jehudæos, tradidit eos in manum veſtram: ita ut interfeceretis ex eis ᵃcum indignatione, ᵇuſque ad cœlos pertingit iſtud.
10 Et nunc filios Jehudæ & Jeruſchalaimorum cogitatis ſubjicere ut ſint ſervi & ancillæ vobis! ᶜannon penes vos, vos inquam ſunt duntaxat reatus contra Jehovam Deũ veſtrum?
11 Quare nunc auſcultate mihi: & reſtituite hanc captivorum multitudinem, quam abducitis captivam a fratribus veſtris: nam æſtus iræ Jehovæ [illegible] in vos.
12 Tunc ſurgentes homines e primoribus Ephrajimitarum, Hhazarja filius Jehochanani, Berecja filius Meſchillemothi & Jechizkija filius Schallumi & Hhamaſa filius Chadlai: adverſus venientes ab illa militia:
13 Dixerunt eis: non eſtis adducturi hanc captivorum multitudinem huc: quia in ᶜ reatum graviſſimum cederet nobis ᶠquod vos dicitis, ſuperaddendo peccatis noſtris & reatui noſtro: quia magnus reatus incumbit nobis, & æſtus iræ contra Jiſraëlem.
14 Ita dereliquit expeditus quiſque multitudinem illam captivam & prædam ſuam, ante illos principes & totam congregationem.
15 Tunc ſurgentes homines quidam qui expreſſi fuerant ᵈnominatim, prehenderunt multitudinem illam captivam, & omnes nudos eorum induerunt ex ipſa præda: cumque induiſſent & calceaſſent, cibumque & potum dediſſent atque unxiſſent eos, deduxerunt aſinis quemque labentem eorum, adduxeruntque eos Jerichuntem in civitatem palmarum juxta fratres eorum: deinde reverſi ſunt in Schomronem.
16 Tempore illo miſit rex Achaz ad reges Aſſyriæ: ut auxiliarentur ſibi.
17 Nam adhuc Edomæi venientes: percuſſerant Jehudam, & abduxerant captivos.
18 Peliſchtæi quoque irruerant in civitates depreſſi agri & meridianas Jehudæ: ceperantq; Beth-Schemeſchum, & Ajalonem, & Gederothum, & Socunem ac villas ejus, Timnamque & villas ejus, & Gimzuntem ac villas ejus: ubi habitabant.
19 Deprimebat enim Jehova Jehudam propter Achazum regem Jiſraëlis: quia abſtraxerat Jehudam, ut ᵉomnino prævaricaretur contra Jehovam.
20 Veniens itaque ad eum Tilgath-Pilneeſer rex Aſſyriæ, anguſtia affecit eum: non autem confirmavit eum.
21 Quamvis ᶠaccipiens Achaz partem ex domo Jehovæ & domo regia ac principum: dediſſet regi Aſſyriæ: tamen non fuit ei ſubſidio.
22 Quocunque autem tempore anguſtia afficiebat ipſum Jehova, pergebat prævaricari contra Jehovam idem ille rex Achaz.
23 Sacrificavit enim diis Damaſcenorum ᵍpercuſſorum ipſum: dicens, quia dii regum Syriæ ſunt auxilio eis, illis ſacrificaturus ſum, ut auxilientur mihi: at illi fuerunt ei cauſæ in quos impingeret, ipſi & toti Jiſraëli.
24 ᵃAdeò ut congregans Achaz inſtrumenta domus Dei, truncaret inſtrumenta domus Dei, & occluderet fores domus Jehovæ, faceretq; ſibi altaria in unoquoque angulo Jeruſchalaimis:
25 Etiam in ſingulis civitatibus Jehudæ faceret excelſa ad adolendum diis alienis: ita provocavit Jehovam Deum majorum ſuorum.
26 Reliquæ autem res ejus, & omnes viæ ejus ᵇpriores & poſteriores: ecce ſunt ſcriptæ in libro regum Jehudæ & Jiſraëlis.
27 Denique cùm occubuiſſet Achaz cum patribus ſuis, & ſepeliviſſent ipſum in ipſa civitate Jeruſchalaimis, (non enim intulerunt eum in ᶜſepulchra regum Jiſraëlis) regnavit Jechizkija filius ejus pro eo.

CAPUT XXIX.

Jechizkija rex conſtitutus, illico Dei cultum reſtituit: ſacerdotibus imperat ipſorum ſanctificationem templiq; purgationem: in quo deinde ipſe cum populo per ſacerdotes & Levitas multa oblationes magna cum lætitia offert.

1 JECHIZKIJA regnare cœpit natus viginti quinque annos, & viginti novem annis regnavit Jeruſchalaimis: cujus matri nomen Abija filia Zecarjæ.
2 Et fecit quod rectum videtur in oculis Jehovæ: omnino prout fecerat David pater ejus.
3 Hic ipſo anno primo regni ſui menſe primo aperuit fores ᵈdomus Jehovæ, & confirmavit ipſas *ſacerdotes*:
4 Juſſit enim convenire ſacerdotes & Levitas, & congregavit eos in ᶠplateam orientalem:
5 Ac dixit eis, auſcultate mihi, ô Levitæ: jam ſanctificate vos, & ſanctificate domum Jehovæ Dei majorum veſtrorum, & efferte ᵃquod ſeparandum eſt e ſancto.
6 Nam prævaricati ſunt patres noſtri, & facientes quod malum videtur in oculis Dei noſtri, dereliquerunt eum: & avertentes faciem ſuam a tabernaculo Jehovæ oppoſuerunt cervicem.
7 Etiam occluſerunt fores porticus, extinxeruntque lucernas & ſuffitum non adoleverunt: denique holocauſtum non obtulerunt in ſancto, Deo Jiſraëlis.
8 Quam ob rem fuit fervens ira Jehovæ contra Jehudam & Jeruſchalaimos: adeò ut tradiderit eos commotioni, deſolationi & ſibilo: ᵇquemadmodum videtis oculis veſtris.
9 Nam ecce ᶜceciderunt patres noſtri gladio: & filii noſtri, filiæ noſtræ, ac uxores noſtræ in captivitate *fuerunt* propter illud.

10 Nunc

9 *Cum indignatione*] i. veterum ſimultatum & bellorum inde a diviſione regni geſtorum nomine exacerbati.
Uſque ad Cœlos] i. ſumma eſt hæc ſævitia quam exercetis, & animus infenſiſſimus: hyperbole, ut Gen. 11.4.
10 *An non penes*] quaſi dicat, nonne conſcii vobis eſtis, vos aliis peccatis veſtris reos jam peractos eſſe coram Deo, quòd illa hoc novo ſcelere cumulatis?

c Heb. *reatum Jehovæ* i. *maximum*: *ſolet enim quicquid graviſſimum & maximum eſt exprimi adjuncto aliquo nomine Dei*: *ut Gen.* 30.8. & *Jon.* 3.3.
13 *Quod dicitis*] i. cogitatis de fratribus veſtris in ſervitutem trahendis.

d Heb. *nominibus*.

e Heb. *prævaricando prævaricaretur*.

f Heb. *partitus eſt*.

10 nunc eſt mihi in animo pangere fœdus
cum Jehova Deo Jiſraëlis: ut avertat ſe à
nobis æſtus iræ ejus.
11 Filii mei, ne ceſſetis, vos enim elegit
Jehova ut ſtantes coram ipſo miniſtretis ip-
ſi, & ut ſitis ipſi miniſtrantes & adolentes.
12 Tum ſurrexerunt hi Levitæ, Machath filius
Hhamaſai, & Joël filius Hhazarjæ e poſte-
ris Kehathitarum: ex Merarinis verò Kiſch
filius Hhabdi, & Hhazarja filius Jehallele-
lis: atque e Gerſchonitis Joach filius Zim-
mæ, & Hheden filius Joachi:
13 Et e filiis Elitzaphanis, Schimri & Je-
hhiël: e filiis Aſaphi, Zecarja, & Mattanja:
14 E filiis quoque Hemanis, Jehhiël & Schim-
hhi: & e filiis Jeduthunis, & Schemahhja
& Hhuzziël:
15 Congregarunt cognatos ſuos & ſanctifica-
verunt ſe, venerùntque ex præcepto regis
ad res Jehovæ: ad purgandum domum Je-
hovæ.
16 Nam ingreſſi ſacerdotes interiorem par-
tem domus Jehovæ ad purgandum: extule-
runt omnem immunditiem, quam invenerāt
in templo Jehovæ, in atrium domus Jehovę:
ſuſcipiebant verò Levitæ exportandam in
torrentem Kidronis foras.
17 Cœperant autem ᵃprimo die menſis primi
ſanctificare: & die octavo ejuſdem menſis
ingreſſi porticum Jehovæ, ſanctificaverunt
domum Jehovæ diebus octo: ita ut die ſexto
decimo menſis primi abſolverint.
18 Tum venientes ᵇintrò ad Jechizkijam re-
gem, dixerunt: purgavimus totam domum
Jehovæ, & altare holocauſti cum omnibus
inſtrumentis ejus, & menſam diſpoſitionis
cum omnibus inſtrumentis ejus.
19 Denique omnia inſtrumenta illa quæ ab-
jecerat rex Achaz cùm regnaret, prævari-
catione ſua: comparavimus & ſanctificavi-
mus, quæ ecce ſunt ante altare Jehovæ.
20 Itaque manè ſurgens Jechizkija rex, con-
gregavit præfectos civitatis: & aſcendit in
domum Jehovæ.
21 Cùmque adduxiſſent juvencos ſeptem
& arietes ſeptem, agnóſque ſeptem, & hir-
cos e capris ſeptem in peccatum pro regno
& pro ſanctuario, ac pro Jehuda: edixit filiis
Aharonis ſacerdotibus, ut offerrent in alta-
ri Jehovæ.
22 Tum jugularunt boves, & accipientes ſa-
cerdotes illorum ſanguinem ᶜinſperſerunt
in ipſum altare: ſimiliter jugulantes arietes
inſperſerunt illorum ſanguinem in altare, &
jugulantes agnos inſperſerunt illorum ſan-
guinem in altare.
23 Poſtremò admoverunt hircos peccati an-
te regem & congregationem: qui manibus
ſuis inni ſunt eis.
24 Jugulantéſque eos ſacerdotes expiaverunt
ſanguine eorum in altari ad expiationem
faciendam pro toto Jiſraële: quia toti Jiſ-
raëli indixerat rex holocauſtum & pecca-
tum illud.
25 ¶ Reſtituerat autem Levitas in domo Je-
hovæ cum cymbalis, cum nablis, & cum ci-
tharis ex præcepto Davidis, & Gadi viden-
tis regii, & Nathanis prophetæ: nam ᵇ Je-
hova præceperat illud per prophetas
ejus.

26 Itaq; adſtantibus Levitis cum inſtrumen-
tis Davidis: ſacerdotibus verò ᶜcum tubis:
27 Edixit Chizkija ut offerrent holocauſtum
in altari: & quo tempore cœpit holocauſtū,
cœpit muſica Jehovæ cum ipſis tubis; idque
cum ᵉcanticis traditis & inſtrumentis Da-
vidis regis Jiſraëlis.
28 Intereà tota congregatio incurvabant ſe-
ſe, cùm muſici canerent & tubicines tubis
clangerent: omnia hæc uſque dum abſolu-
tum eſſet holocauſtum.
29 Cùm autem abſolviſſent offerre: proci-
dentes rex, & omnes qui præſentes erant
cum eo, incurvaverunt ſe.
30 Edixitque Chizkija rex & principes Levi-
tis, ut laudarent Jehovam verbis Davidis &
Aſaphi videntis: qui cùm laudaſſent, dum
agitaretur lætitia illa, inclinato vertice in-
curvaverunt ſe.
31 Tum locutus Jechizkija dixit: jam ᵈconſe-
craſtis miniſterium veſtrum Jehovæ, ᶠacce-
dite & adducite ſacrificia & eucharistica in
domum Jehovæ: adduxerunt itaq; congre-
gatio illa ſacrificia & euchariſtica, & omnis
voluntarius ᵉanimo holocauſta:
32 Adeò ut eſſet numerus holocauſtorum,
quę adduxerunt congregatio, boum ſeptua-
ginta, arietum centum, agnorum ducento-
rum: ad holocauſtum Jehovæ erant omnia
hæc:
33 ᶠAliorum autem conſecratorum, boum
ſexcentorum, & pecudum ter mille.
34 Veruntamen ſacerdotes erant pauciores,
neque poterant ᶠnudare *pelle* omnia illa ho-
locauſta: quare ᶠconfirmarunt eos cogna-
ti eorum Levitæ, donec abſolutum eſſet
illud opus, & donec ſanctificaſſent ſe reli-
qui ſacerdotes: nam Levitæ rectiores fue-
rant animo ad ſanctificandum ſe ſacerdoti-
bus.
35 Nam etiam imponendum erat copiosè de
adipibus euchariſticorum & de libamini-
bus ᶠpræter illa holocauſta: ita conſtitutus
eſt cultus domus Jehovæ.
36 Lætatúſque eſt Jechizkija totúſque popu-
lus, de eo quod reſtituerat Deus populo:
ᶠnam repentè fuerat hæc res.

CAPUT XXX.

*Jechizkija inito conſilio Jehudæ & Jiſraëli-
tis indicit Paſcha in menſem ſecundum: in quo cele-
brando Levitæ immundorum vocibus funguntur:
pro quibus oratione habita Deus conciliatione ſuam
teſtatus eſt. Deinde feriæ conceptivæ habentur, ad
profeſſionem grati erga Deum animi.*

1 DEINDE miſit Jechizkija per totum
Jiſraëlem & Jehudam, & etiam faſci-
culos literarum ſcripſit ad Ephrajimi-
tas & Menaſchitas, ut venirent in domum
Jehovę Jeruſchalaima ad celebrandum Paſ-
cha Jehovæ Deo Jiſraëlis.
2 Nam inierat conſilium rex & principes ejus
cum tota congregatione Jeruſchalaimis: de
celebrando Paſchate ᵃmenſe ſecundo.
3 Non enim potuerant celebrare illud tem-
pore ᵇeodem: cùm ſacerdotes non ſanctifi-
caſſent ſe ad ᶜſufficientem numerum, & po-
pulus non congregaſſent ſe Jeruſchalaima.

26 *Cum tubis*] ex mandato Dei Num. 10. 10.

c Heb. *cum manibus*: *ſynecdoche, ut ſuprà 2. Chron.* 6. 32. & *libro* 4. 3. 1.

d Heb. *implevi, ſic manum veſtram: ut Exod.* 28. 41.

31 *Accedite*] Apoſtrophe ad populum.

e Heb. *corde*: *ſic ver.* 34.

33 *Aliorum &c.*] id eſt, ſacrificiorum tam votivorū quàm voluntariorum, quæ in euchariſticis numerantur: atq; etiam munerum, de quibus Levit. 2.

34 *Nudare pelle*] quia occupati erant in oblationibus offerendis.

Confirmarunt] id eſt, partem muneris illorum in ſe receperūt, quod alioquin ſacerdotum erat: Levit. 1. 6.

35 *Præter illa holocauſta*] id eſt, multa igne abſumenda accedebāt ad ſacrificia: nam omnis adeps Jehovæ erat Levit. 3. 16. ut & ſuffitus ex libamine.

36 *Nam repentè*] quaſi dicat, factum hoc inſpiratam lætitiam piorum auxit, uno momento ex illis tenebris, quas offuderat Achaz, emergentium.

2 *Menſe ſecundo*] ex lege Num. 9.

3 *Eodem*] quo cōventus fuerat habitus & purgatio inſtituta: nam illud fuiſſet tempus proprium Paſchatis, Exod. 12.

Sufficientem] ut ſuperiori cōventu ſacrificia offerrentur: nedū maximi hujus, quo totus populus Jiſraëliticus ad celebrandum Paſcha fuiſſet convocatus, ſuprà 29. 34.

4 Cúmque recta videretur hæc res in oculis
regis, & in oculis totius congregationis
illius:
5 Constituerant rem hanc ut a promulgarent
per totum Jisraëlem a Beer-Schebahbo
Danem usque, ut venirent celebratum Pas-
cha Jehovæ Deo Jisraëlis, Jeruschalaimis:
nam b jam diu non celebraverant c ex præ-
scripto.
6 Abiverunt itaque cursores cum fasciculis
literarum d ac rege a principibus per to-
tum Jisraëlem & Jehudam, & ex præcepto
regis dicebant: filii Jisraëlis, convertimini
ad Jehovam Deum Abrahami, Jischaki &
Jisraëlis, ut convertat se ad e reliquias, quæ
reliquæ factæ sunt vobis e manu 6 regum
Assyriæ.
7 Neque estote ut patres vestri, & ut fratres
vestri, qui prævaricati sunt contra Jehovam
Deum majorum suorum: quos tradidit de-
solationi, quemadmodum videtis.
8 Nunc ne obdurate cervices vestras, ut pa-
tres vestri: 8 cedite manum Jehovæ, & in-
gressi sanctuarium ejus, quod sanctificavit in
seculum, colite Jehovam Deum vestrum: ut
avertat se a vobis æstus iræ ejus.
9 Nam conversis vobis ad Jehovam, fratres
vestri & filii vestri f consequentur misericor-
diam coram illis, qui captivos detinent ip-
sos, adeò ut revertantur in terram hanc:
nam gratiosus & misericors est Jehova De-
us vester: neque avertet faciem a vobis, si
convertamini ad ipsum.
10 Cùm autem cursores illi transirent de ci-
vitate in civitatem per regionem Ephrajimi
& Menaschis, ac Zebulunem usque: deri-
debant eos ac subsannabant eos.
11 Veruntamen quidam ex Aschere, & Me-
nasche, & e Zebulune deprimentes se, ve-
nerunt Jeruschalaima.
12 Etiam in Jehudæis erat 12 manus Dei: in-
dens eis g animum unum, ad faciendum præ-
ceptū regis ac principum ex verbo Jehovæ.
13 Et congregati sunt Jeruschalaima popu-
lus multus ad celebrandum festum azymo-
rum mense secundo: congregatio h quàm-
plurima.
14 Qui surgentes amoverunt altaria quæ e-
rant Jeruschalaimis: & omnes aras thurari-
as amoventes, projecerunt in torrentem
Kidronis.
15 Deinde jugularunt Pascha quartodecimo
die mensis secundi: cùm reliqui sacerdotes
& Levitæ 15 rubore suffusi sanctificassent se,
& obtulerunt holocausta in domo Jehovæ.
16 ‖ Ita steterunt in statione sua secundum
officium suum ex lege Moschis viri Dei: sa-
cerdotes spargentes sanguinem *acceptum* e
manu Levitarum.
17 Quia multitudo in eo cœtu erat qui non
sanctificaverant se: ideò Levitæ incumbe-
bant 17 jugulationi Paschatum pro omni im-
mundo, ad sanctificandum *ea* Jehovæ.
18 Nam magna pars illius populi, multitudo
ex Ephrajimo, & Menasche, Jissascare &
Zebulune non mundaverant se cùm come-
derent Pascha, secus quàm 18 præscriptum
est: sed oravit Jechizkija pro eis dicendo:
Jehova optimus 18 expiationē faciat pro eo:
19 19 Quisquis animum suum comparaverit ad

quærendum Deum Jehovam, Deum majo-
rum suorum: *quamvis non sit purus* [illegible]
dities i sacra *[illegible]*.
20 Exaudivitque Jehova Jechizkijæ, & sanavit
populum.
21 Itaq; celebrarunt Jisraëlitæ qui præsentes
erant Jeruschalaimis, festum azymorum se-
ptem diebus cum lætitia magna: laudabant-
que Jehovam de die in diem Levitæ ac sa-
cerdotes instrumentis k roboris [illegible]
Jehovæ.
22 l Locutus enim fuerat Jechizkija, quod e-
rant eruditi omnibus Levitis, informantibus
in intelligentia ejus quod [illegible] bonum
Jehovæ: ideò comederunt stato illo tempo-
re septem diebus, sacrificantes sacrificia eu-
charistica, & confitentes Jehovæ Deo ma-
jorum suorum.
23 Cumque consilium inivissent tota congre-
gatio illa de celebrandis septem diebus a-
liis: celebrarunt septem dies cum lætitia.
24 Quibus Chizkija rex Jehudæ obtulit con-
gregationi mille juvencos, & septies mille
pecudes: & principes obtulerunt congre-
gationi juvencos mille, pecudesque decies
mille: se verò sanctificaverant sacerdotes
l copiosè.
25 Ita lætati sunt tota congregatio Jehudæ &
sacerdotes ac Levitæ, totaque congregatio
eorum qui venerant ex Jisraële: tum pere-
grini qui venerant e terra Jisraëlis, quàm
habitantes in Jehuda.
26 Fuitq; lætitia magna Jeruschalaimis: quia
inde 26 a diebus Schelomonis filii Davidis re-
gis Jisraëlis, hujusmodi non fuerat Jerusche-
laimis.
27 Deniq; surgentes sacerdotes Levitici 27 be-
nedixerunt populo, & exaudita est vox eo-
rum: pervenit enim oratio eorum in habita-
culum sanctum illius, in cœlum.

CAPUT XXXI.

Populus idololatriam convellit, & Jechizkija sacerdotes ac Levitas in suis muneribus & distributionibus restituens, de tributo eorum prospicit, revocata primitiarum decimarumq; lege.

1 CÙM autem absolvissent omnia ista, e-
gressi omnes Jisraëlitæ qui præsentes
fuerant, per civitates Jehudæ freger-
runt statuas, & succiderunt lucos, destrux-
runtque excelsa ac altaria e toto Jehuda &
Binjamine, etiam 1 *per* Ephrajimum & Me-
naschem, usque dum absolvissent: deinde
reversi sunt omnes Jisraëlitæ quisque in pos-
sessionem suam per civitates suas.
2 Restituit verò Jechizkija distributiones sa-
cerdotum ac Levitarum per distributiones
eorum, quemque secundum ministerium ip-
sius, sacerdotes & Levitas, in holocausto &
in eucharistica: ad ministrandum & ad ce-
lebrandum, atque ad laudandum 2 in portis
castrorum Jehovæ.
3 Portionem quoque regis e facultatibus suis
ad quæque holocausta, ad holocausta matu-
tina & vespertina, & holocausta pro sabba-
this ac pro novilunijs, & pro solennitatibus:
ut præscriptum est lege Jehovæ.
4 Similiter edixit populo, habitatoribus Je-
ruschalaimorum, ut darent 4 portionem sa-
cerdotum

a Heb. *transmitterent vocem.*
b Heb. *non per multum temporis.*
c Heb. *sicut scriptū est: sic infrà 8.*
d Heb. *a manu regis &c.*

e Heb. *evasionem quæ relicta est vobis.*
6 *Regum Assyriæ*] Pulis 2. Regū 15.19. & 1. Chronicorum 5.26. & Tilgath-Pilneeseris 2. Reg. 15.29. & suprà 28.20.

8 *Cedite manum*] Id est, prostrati, Dei opem & auxilium implorate, ut vos misericordia sua erigat: ut Lamentationum 5.6.
f Heb. *erunt in misericordiam.*

12 *Manus Dei*] Id est, virtus & efficacia: metonymia.
g Heb. *cor: sic ver. 19.*

h Heb. *in multitudinem valde.*
15 *Rubore suffusi*] quod tam diu distulissent sui sanctificationem.
‖ *Levitici 1. & sequentibus cap.*
17 *Jugulationi*] quæ alioquin ad offerentes pertinebat, ut observatum est Levitici 1.5.
18 *Præscriptū est*] Levit. 7.10.
Expiationē faciat] id est, præstet spiritu suo quod isti temporis importunitate prætermiserunt: sic ostendit Chizkija quid fuerit juris de eis, qui sine fide mala, etiam secundo ritualis impurati erant.
19 *Quisquis &c.*] quasi dicat, modo qui accedent ad Pascha, animos suos compararerint: cætera ne imputet Deus.

[illegible] & Levitis [illegible] confirmarentur
[illegible] Jehovæ comparanda.
5 [illegible] cùm [illegible] hoc verbum, [e] plurimas
[illegible] Jiſraëlitæ primitias frumenti,
[illegible] ac [f] palmæ, denique omnis
[illegible] agri: decimas quoque omnium
[illegible] attulerunt.
6 [illegible] quoque Jiſraëlis & Jehudæ qui habitabant in civitatibus Jehudæ, ipſi etiam decimas [illegible] & gregis, & decimas [g] ſacras,
[illegible] ſacratas Jehovæ Deo ipſorum: [illegible] deposuerunt [d] acervatim.
7 [illegible] Menſe tertio cœperunt acervorum illorum fundamenta ponere: menſe verò ſeptimo abſolverunt.
8 Cumque venientes Jechizkija & principes, [illegible] acervos illos: benedixerunt Jehovæ & populo ejus Jiſraëli.
9 Percunctatusque eſt Jechizkija ſacerdotes & Levitas de illis acervis.
10 Alloquens verò eum [g] Hhazarja ſacerdos primarius in familia Tsadoki: dixit, ex quo cœptum eſt iſtam oblationem afferre in domum Jehovæ, comedimus & ſaturati fuimus, ac ſupereſt [f] quamplurimum: quia Jehova benedixit populo ſuo, ita ut quod ſupereſt ſit multitudo hæc.
11 Quapropter edicente Jechizkija, ut compararent cellas in domo Jehovæ: compararunt:
12 Quò inferebant oblationem illam, & decimas, & res conſecratas conſtanter: præerantque illis antecesſor Conanja Levita, & Schimhhi frater ejus ſecundus ab eo:
13 Jechiel verò & Hhazazja, & Nachath, & Hhaſaël, & Jerimoth, & Jozabad, & Eliel, & Jiſmachja, & Machath, ac Benaja: [e] præfecti erant ſub manu Conanjæ & Schimhhi fratris ejus, inſtitutione Jechizkijæ regis, & Hhazarjæ [g] antecesſoris domus Dei.
14 Kore verò filius Jimnæ Levita janitor verſus orientem, præerat voluntariis oblationibus Dei: ut distribueret oblationem Jehovæ, & res ſanctas ſanctarum.
15 [h] Ad manum autem ejus, Hheden, & Minjamin, & Jeſchuahh, ac Schemahhja, Amarja, & Schecanja per civitates ſacerdotum in ſtato munere: dando cognatis ſuis per distributiones [i] tam magno quàm parvo:
16 (Præter generis ipſorum mares, a nato tres annos & deinceps) omni ingredienti domum Jehovæ ad [illegible] officium diurnum: pro miniſterio eorum, in obſervationibus eorum, ſecundum distributiones eorum.
17 Et cum recenſione generis ſacerdotum per familias paternas eorum, etiam Levitis a nato viginti annos & deinceps: in obſervationibus eorum, per distributiones eorum.
18 Etiam generi ipſorum in omnes parvulos eorum, [illegible] eorum, filioſque eorum ac filias eorum, toti congregationi: [a] cùm in ſtato munere ſuo rerum ſanctarum ſanctificaſſent ſe.
19 Tum posteris Aharonis ſacerdotibus per agros ſuburbanos civitati eorum, in [h] unaquaque civitate [illegible] homines, qui expreſſi ſunt [i] nominibus: ad dandum portiones cuique mari inter ſacerdotes, ſimiliter
ſingulis recenſitis genere inter Levitas.
20 Itaque fecit talia Jechizkija in toto Jehuda: fecitque quod bonum, & rectum, & ſtatum, [illegible] cum Jehova Deo ſuo.
21 In omni verò opere quod cœperat in miniſterio domus Dei, & in lege ac in præcepto, quærendo Deum ſuum: ex toto [k] animo ſuo exercuit ſe, & ſecundatus eſt.

CAPUT XXXII.

Jechizkija adverſus Sancheribum munit Jeruſchalaimam, populum confirmat: contra blaſphemias legatorum orans, divinitus caſis hostibus exauditur. Poſteà gravi morbo liberatus & erectus a Deo [illegible] ejus per ſuperbiam abutitur: reſipiſcentiâ & precibus iram Dei amolitur: Cui mortuo ſuccedit Menaſche.

1 ‖ POST res iſtas & firmam constitutionē
earum, venit Sancherib rex Aſſyriæ: &
invadens Jehudam caſtra ponebat cō-
tra civitates ejus munitas, [a] cognitas illas
diſcindendo ſibi adjungere.
2 Videns autem Jechizkija adveniſſe San-
cheribum: & faciem ejus *adverſam eſſe* [b] ad
oppugnandum Jeruſchalaimam:
3 Iniit conſilium cum principibus ſuis & dy-
naſtis ſuis, de obthurandis aquis fontium
qui erant extra civitatem: & auxilio fue-
runt ei.
4 Nam congregantes ſe populus multus ob-
thurarunt omnes illos fontes, & [c] torrentem
inundantem per medium regionis, dicendo:
cur venientes reges Aſſyriæ invenirent a-
quas multas?
5 Præterea confirmans ſe, extruxit totum
murum illum [e] perruptum quem perduxit
uſque ad [e] turres: foris verò [e] murum alte-
rum, & confirmavit munitionem civita-
tem Davidis: paravitque miſſilia [c] copioſè
& ſcuta.
6 Et impoſuit præfectos militares populo:
congregatisque eis ad ſe in plateam portæ
civitatis, locutus eſt, [d] quæ erant eis cordi,
dicendo:
7 Confirmamini & fortes eſtote, ne timeto-
te neque conſternamini metu regis Aſſyriæ,
& metu totius multitudinis quæ *eſt* cum eo:
nam nobiſcum major *eſt*, quàm cum eo.
8 Cum eo *eſt* brachium carneum: nobiſcum
verò Jehova Deus noſter ad auxiliandum
nobis & ad [e] gerendum bella noſtra, ſic in-
nixi ſunt populus verbis Jechizkijæ regis
Jehudæ.
9 Poſteà miſit Sancherib rex Aſſyriæ ſervos
ſuos Jeruſchalaima, dum ipſe obſideret La-
chiſchum & totus dominatus ejus cum ipſo:
ad Jechizkijam regem Jehudæ, & ad om-
nes Jehudæos qui erant Jeruſchalaimis, ut
dicerent:
10 Sic ait Sancherib rex Aſſyriæ: cui rei confi-
ditis, quòd deſidetis in munitione, Jeruſcha-
laimis?
11 An non Jechizkija incitat vos, [f] ut expo-
nat vos morti per famem & per ſitim, dicen-
do: Jehova Deus noſter eripiet nos e manu
regis Aſſyriæ?
12 An non ipſe Jechizkija abſtulit excelſa e-
jus & altaria ejus ediditq; Jehudæ & Jeruſ-
chalaimis dicendo; corā altari unico incur-
vatote

[i] Heb. *ſtabilitate*.

[k] Heb. *corde*.

‖ 2.*Reg*.18.13.

a Heb. *dicens diſ-ciudere ea ad ſe*.

b Heb. *ad bellum contra Jeruſchalaimam*.

4 *Torrentem inundantem*] Gichonem, de quo infrà ver. 30.

5 *Perruptum*] ſub Amatzja a Joaſcho rege Jiſraëlis, ſuprà 25.23.

Turres] portæ Ephrajimi, & portæ angularis, de quibus ibidem.

Murum alterum], de quo infra 33.14.

c Heb. *in multitudinem*.

d Heb. *ſuper cor illorum*.

e Heb. *ad bellandum*.

f Heb. *ad moriendum*.

vacare vos, & in eo adolescere?
13 An nescitis quid fecerim ego & majores
mei omnibus populis terrarum? an g ullo
modo potuerunt dii gentium terrarum eri-
pere terram suam e manu mea?
14 Quis fuit inter omnes deos gentium illa-
rum quas internecioni devoverunt majores
mei, qui potuerit eripere populum suum e
manu mea: ut possit Deus vester eripere
vos e manu mea?
15 Nunc itaque ne seducat vos Chizkija, neq;
incitet vos in hunc modum, neq; cre-
dite ei: nam non potest ullus Deus ullius
gentis aut regni eripere populum suum e
manu mea, ut e manu majorum meorum: h quan-
to minus dii vestri eripient vos e manu mea?
16 Amplius etiam locuti sunt servi illius con-
tra Jehovam Deum ipsum: & contra Jechiz-
kijam servum ejus.
17 Etiam literas scripserat ad probro affici-
endum Jehovam Deum Jisraëlis, & ad ob-
loquendum ei dicendo, sicut dii gentium
terrarum, qui non eripuerunt populum su-
um e manu mea: sic non est erepturus Deus
Jechizkijæ populum suum e manu mea.
18 Quæ proclamabant voce magna Judaïcè
populo Jeruschalaimorum qui *erat* super
murum, ad metum incutiendum eis, & ad
*turbandum eos: ut caperent civitatem.
19 Ita locuti sunt de Deo Jeruschalaimorum:
ut de diis populorum terræ, opere manuum
hominis.
20 ‖ Oravit verò Jechizkija rex, & Jeschahh-
ja filius Amotsi propheta propter ista: & cla-
maverunt cœlum versus.
21 Quapropter misit Jehova angelum, ex-
cidit omnem valentem robore & antecef-
forem ac principem in castris regis Assyriæ;
qui reversus est cum pudore vultus in ter-
ram suam: ubi ingressum ædem Dei sui, pro-
deuntium e visceribus ejus *quidam* prostra-
verunt eum gladio.
22 Ita servavit Jehova Jechizkijam & habi-
tatores Jeruschalaimorum e manu Sanche-
ribi regis Assyriæ, & e manu omnium: *duce-
batque eos liberatores undequaque.
23 Adeò ut multi afferrent munus Jehovæ Je-
ruschalaima, & res pretiosas Jechizkijæ re-
gi Jehudæ: tum elatus erat ante oculos om-
nium gentium postea.
24 ‖ Diebus illis ægrotavit Jechizkija i letha-
liter: quapropter oravit Jehovam, qui allo-
quens eum, prodigium edidit ei.
25 At non pro beneficio erga se rependit Je-
chizkija: nam extulit se k animus ejus: qua-
propter fuit contra eum fervens ira, & con-
tra Jehudam ac Jeruschalaima.
26 Sed cùm se depressisset Jechizkija pro ela-
tione animi sui, ipse & habitatores Jeruf-
chalaimorum: non obvenit eis fervens ira
Jehovæ diebus Jechizkijæ.
27 *Erat enim Jechizkijæ divitiarum & ho-
noris l quamplurimum: thesaurosque cō-
paraverat sibi ad argentum & ad aurum, &
ad lapides pretiosos, & ad aromata, & ad
scuta, ac ad omnia instrumenta desydera-
bilia:
28 Apothecas quoque ad proventum frumen-
ti, & musti ac olei: & m stabula ad omnia
jumenta, & greges per stabula.

29 Civitates etiam extruxit sibi, & possessiones
opum gregum ac armentorum copiosas: quia de-
derat ei Deus facultates amplas
valde.
30 Et ipse Jechizkija obturavit scaturigi-
nem aquæ Gichon superiorem, quam
deduxerat inferne ad occidentem urbis
Davidis: itaque secunda fuit fortuna Jechiz-
kijæ in toto opere suo.
31 Itaque quidem cum oratoribus principum
Babelis, qui miserant ad eum, ut sciscita-
rentur de prodigio illo quod factum erat in terra,
dereliquit eum Deus, tentando eum, ut
experiretur quicquid erat in animo ejus.
32 Reliquæ autem res Jechizkijæ & beneg-
nitates ejus: ecce sunt scriptæ in visione
Jeschahhjæ filii Amotsi prophetæ, præter
librum regum Jehudæ & Jisraëlis.
33 Tandem cum obdormisset Jechizkija cum
patribus suis, & sepelivissent eum in superi-
ore parte sepulchrorum posterorum Davi-
dis, honore affecissent eum in morte ejus
totus Jehuda & habitatores Jeruschalaimo-
rum: regnavit Menasche filius ejus pro
eo.

Caput XXXIII.

*Menasche profligatè in regno se gerens, propheta-
rumque admonitionibus contemptis castigatur,
qua demum resipiscens in regnum restituitur, atque
cultum Dei ex parte instaurat: & moriens suc-
cedit ei Amon: denique hunc conspiratione sub-
lato, Josijahu.*

1 ‖ NATUS duodecim annos Menasche,
cum regnare inciperet: quinquagin-
taquinque annis regnavit Jeruscha-
laimis.
2 Qui fecit quod malum videtur in oculis Je-
hovæ: secundum abominationes illarum
gentium, quas expulerat Jehova a conspe-
ctu Jisraëlitarum.
3 Nam a rursus ædificavit excelsa quæ demo-
litus fuerat Jechizkija pater ejus: & erex-
it altaria Bahhalimis, fecitque lucos, & in-
curvans se toti exercitui cœlorum coluit
eos.
4 Etiam extruxit altaria in domo Jehovæ: de
qua dixerat Jehova, Jeruschalaimis erit
nomen meum in seculum.
5 Extruxit, inquā, altaria toti exercitui cœ-
lorum in duobus atriis domus Jehovæ.
6 Præterea idem traduxit filios suos per i-
gnem in valle filii Hinnomi: & divinationi-
bus, & conjectationibus, & præstigiis usus
est, instituitq; Pythonem & ariolos: plurimū
fecit quod malum videtur in oculis Jeho-
væ provocando eum.
7 Et collocavit sculptile, simulachrum quod
paraverat in domo Dei, de qua dixerat De-
us ad Davidem & Schelomonem filium e-
jus, in domo hac & Jeruschalaimis, quæ e-
legi præ omnibus *locis* tribuum Jisraëlis, col-
locabo nomen meum in seculum:
8 Neque deinceps amovebo pedem Jisraëli-
tarum ab hac terra, quam constitui majori-
bus vestris: si modò b observaverint fecerint
quæcunque præcepero eis, secundum to-
tam

g Heb. possendo potuerunt.

h Heb. quanto magis dii vestri non &c.

18 *Turbandum*] id est, turbatis animis, & simultatibus inter oppidanos concitandis, ut per quas aut seditione, aut facilliore compendio expugnarent Jeruschalaima.

‖ 2.Reg.19.

22 *Ducebat*] id est, agebat & moderabatur: translatum ab exemplo pastoris & gregis.

‖ 2.Reg.20.
i Heb. usque ad moriendum.

k Heb. cor sic deinceps.

27 *Erat enim*] his sex versibus explicantur quæ per prolepsin duobus præcedentibus dicta sunt: causa, & forma elationis.

l Heb. multum valde.

m Heb. præsepia ad omne jumentum & jumentum, & stabula.

‖ 2.Reg.21.

a Heb. reversus ædificavit.

b Heb. adjiciant.

[illegible] legem, & ſtatuta ac judicia, adeò per
[illegible]
9 Itaque ſecit Menaſche ut aberrarent Jehu-
dæ & habitatores Jeruſchalaimorum: faci-
endo malum amplius quàm gentes, quas
perdiderat Jehova à conſpectu Jiſraëlitarū.
10 Et quamvis alloqueretur Jehova Menaſ-
chem & populum ejus: non tamen attende-
runt.
11 Quam ob rem adduxit Jehova contra eos
principes exercitus qui erat regi Aſſyriæ, &
ceperunt Menaſchem [illegible] in ſpinis quibuſdam:
quem vincientes chalybeis vinculis dedu-
xerunt Babylonem.
12 Ubi cùm anguſtiis afficeret eum, deprecа-
tus eſt faciem Jehovæ Dei ſui: depreſſitque
ſe valde coram Deo majorum ſuorum.
13 Cumque oraſſet eum, exoratus ei exaudi-
vit deprecationem ejus, reduxitque eum
Jeruſchalaima in regnum ipſius: ita agno-
vit Menaſche Jehovam eſſe Deum.
14 Poſteà autem ædificavit [illegible] murum exterio-
rem civitati Davidis ad occidentem Gicho-
nis, ab ipſo torrente uſque ad ingreſſum per
[illegible] portam piſcium, quem circunduxit [illegible] clivo,
extollens eum valde: ac præpoſuit præfe-
ctos copiarum omnibus civitatibus munitis
in Jehuda.
15 Et amovens deos alienigenarum, & [illegible] ſimu-
lachrum illud à domo Jehovæ, omniaq; al-
taria quæ extruxerat in monte domus Jeho-
væ & Jeruſchalaimis, projecit extra civi-
tatem.
16 Comparavit verò altare Jehovæ, ſacrifi-
cans in eo ſacrificia euchariſtica & laudis:
ac edixit Jehudæ ut coleret Jehovā Deum
Jiſraëlis.
17 Sed adhuc populus ſacrificabant in excel-
ſis: veruntamen Jehovæ Deo ſuo.
18 Reliquæ autem res Menaſchis, uſque ad
orationem ejus ad Deum ſuum, verbaque
videntium qui allocuti ſunt eum in nomine
Jehovæ Dei Jiſraëlis: ecce ſunt [illegible] inter ver-
ba regum Jiſraëlis.
19 Oratio autem ejus, cùm exoratus eſt illi
Deus, & totum peccatum ejus ac prævari-
catio ejus, & loca in quibus extruxit excel-
ſa, ac conſtituit lucos & ſculptilia, antequàm
ſe deprimeret: ecce ſunt ſcripta inter [illegible] ver-
ba Chozai.
20 Tandem cùm occumbentem Menaſchem
cum patribus ſuis, ſepelivissent in domo e-
jus: regnavit Amon filius ejus pro eo.
21 Natus viginti duos annos Amon, cùm re-
gnare inciperet: duobus annis regnavit
Jeruſchalaimis.
22 Qui fecit quod malum *videtur* in oculis Je-
hovæ, quemadmodum fecerat Menaſche
pater ejus: nam omnibus ſculptilibus quæ
fecerat Menaſche pater ejus, ſacrificabat
Amon & colebat ea.
23 Sed non depreſſit ſe coram Jehova, ſicut
depreſſerat ſe Menaſche pater ipſius: quin
ipſe Amon auxit reatum.
24 Conſpiraverunt autem contra eum ſervi
ejus, & interfecerunt eum in domo ejus.
25 Percuſſerunt verò populus regionis omnes
qui conſpiraverant contra regem Amonem:
& regem conſtituerunt populus regionis Joſ-
chijam filium ejus pro eo.

Caput XXXIIII.

Eodem argumento eſt cum 2. Reg. 22. & initio 23.

1 NATUS octo annos Joſchija, cùm re-
gnare inciperet: uno & triginta an-
nis regnavit Jeruſchalaimis.
2 Qui fecit quod rectum *videtur* in oculis Je-
hovæ: ambulans in viis Davidis patris ſui:
neque recedens dextrorſum aut ſiniſtror-
ſum.
3 Nam [illegible] octavo anno regni ſui, cùm eſſet ad-
huc puer, cœpit quærere Deum Davidis pa-
tris ſui: [illegible] duodecimo autem anno cœpit
mundare Jehudam & Jeruſchalaima ab ex-
celſis & lucis, ſculptilibuſq; ac fuſilibus.
4 Deſtruebant enim [illegible] coram eo altaria Bah-
halimorum, & ſubdiales ſtatuas, quæ [a] im-
poſitæ erant eis ſuccidit: & lucos ſculptilia-
que ac fuſilia perfringens & comminuens,
ſparſit in ſuperficiem ſepulchrorum *homi-
num* qui ſacrificaverant in eis.
5 Oſſa verò ſacerdotum combuſſit ſuper al-
taria illorum: ſic [illegible] mundavit Jehudam & Je-
ruſchalaima.
6 Etiam in [illegible] civitatibus Menaſchis & Ephraji-
mi ac Schimhhonis uſque ad Naphtalin ru-
tris ipſorum circumquaque:
7 Cumq; demolitus eſſet altaria illa, & lucos
ſculptiliaque contudiſſet comminuendo,
omneſque ſubdiales ſtatuas ſuccidiſſet per
totam terram Jiſraëlis: reverſus eſt Jeruſ-
chalaima.
8 [illegible] Anno autem decimo octavo, quo regna-
bat, purgando regionem & domum: miſit
Schaphanē filium Atzaljæ & Mahhaſejam
præfectum civitati, & Joachum filium Joa-
chazi à memoria, [illegible] ad confirmandum do-
mum Jehovæ Dei ſui.
9 Qui cùm veniſſent ad Chilkijam ſacerdo-
tem ſummum, [illegible] pecuniam inferēdam in do-
mum Dei, quam collegerant e manu Me-
naſchitarum & Ephrajimitarum, & a toto
reſiduo Jiſraëlis, atque à toto Jehuda &
Binjamine, tradiderunt Levitæ cuſtodes li-
minis: reverſi Jeruſchalaima.
10 [illegible] Tradebant autem in manum [illegible] curatorum
operis, qui præpoſiti erant in domo Jehovæ:
hi verò tradebant illam opificibus qui ope-
rabantur in domo Jehovæ ad curandum la-
bem, & ad confirmandum domum.
11 Tradebant enim fabris & ſtructoribus ad
comparandum lapides cæduos, & ligna [illegible] ad
catenationes etiam ad contabulandum [illegible] do-
mos quas perdiderant reges Jehudæ.
12 Homines verò iſti agebant fidè in illo ope-
re, nempe præpoſiti illis *opificibus* Jachath
& Hhobadja Levitæ ex Meraritis, & Zecar-
ja ac Meſchullam e poſteris Kehathitarum
dum præeſſent: quorum Levitarum quiſq;
[illegible] doctor erat in inſtrumentorum muſicorum
tractatione.
13 At bajulis (nam præerant *Levitæ* omni-
bus opificibus [b] [illegible] utriquem miniſterio:) ex Le-
vitis quoque iſdemque janitoribus præerant ſcri-
bæ & moderatores.

§ 2. Reg. 22.
3 *Octavo anno re-
gni*] id eſt, ſimul at-
que ad regni guber-
nationem liberio-
rem pervenit annos
ſexdecim natus: a pa-
ternis corruptioni-
bus animum ad pie-
tatem adjecit: & in
privato illius ſtudio
ſeſe exercuit.
Duodecimo autem]
quo tetrum in regni
adminiſtratione im-
perium habuit.
4 *Coram eo*] id eſt,
eo jubente & præſen-
te.
a Heb. *quæ ſuprà
ab eis.*
5 *Mundavit*] ab
externis ſordibus:
quantumvis invitis
& obluctantibus Je-
hudæis: quorum ini-
quitas & contumacia
inde ab hoc anno re-
dargui palā & dam-
nari cœpit, Jechez-
kel. 4. 6.
6 *Civitatibus Me-
naſchis &c.*] de illis
loquitur quæ regno
Jehudæ ſe adjunxe-
rant, & Jiſraëlitarum
erant: ut ſuprà 31. 1.
Sic enim explicatur
verſibus 7. & 33.
8 *Anno decimo o-
ctavo*] ex quo regnū
inierat, & à cœpta
purgatione ſexto: ſic
accipiendum eſſe o-
ſtendunt permulti a-
pud Jechezkelem lo-
ci.
Ad confirmandum]
id eſt, denuntiandum
ex mandato regis ſa-
cerdoti ſummo, ut
collectas colligeret,
& ex eis domum Dei
inſtauraret: verſu ſe-
quente.
9 *Pecuniam infe-
rendam*] [illegible]
ſive trajectionem
verborum alioquin
obſcuram perſpicui-
tatis causa ſuſtuli-
mus.
10 *Tradebant au-
tem*] quatuor hi
verſus hyperbaticè
inſeruntur hiſtoriæ,
ad quā regreſſio eſt
verſu 14.
Curatorum operis]
i. illorū quatuor Le-
vitarum, quorū me-
minit verſu 12.
11 *Ad catenatio-
nes*] i. ligna ſirmatā [illegible]
verſaria ſive artecla-
ria, quibus catenatis
inter ſe, vel ut vulgus
dicit, in caſtratis, li-
gneæ cellæ ſacerdo-

[illegible] aut Levitarum reharebant. *Domos*] ſive ſacerdotum quæ templo appen-
debant: ſive Levitarum, quæ atrio. 12 *Doctor*] id eſt, primarius quiſque
ſui ordinis in diſtributionibus muſicorum: de quibus 1. Chron. 25. b Heb.
[illegible] *Utrique miniſterio*] id eſt, ſtructuram conficien-
[illegible] de quo hic. Simile eſt ſuprà 3. 9.

14 Cum-

c Heb. manum Moſche.

24 Cumque proferrent pecuniam illam illa-
tam in domum Jehovæ, [illegible] Chilkija ſa-
cerdos librum legis Jehovæ, traditum per
c Moſchen.
25 Et locutus Chilkija dixit ad Schaphanum
ſcribam, librum hunc legis inveni in domo
Jehovæ: tradiditque Chilkija ipſum librum
Schaphani.
26 Itaque afferens Schaphan librum illum ad
regem, cùm adhuc referret regi verbum, di-
cendo, quicquid traditum eſt in manum ſer-
vorum tuorum faciunt:
17 Nam conflârunt pecuniam inventam in do-
mo Jehovæ: tradiderunt eam in manum præ-
poſitorum, & in manum opificum:
18 Indicavit Schaphan ſcriba regi, dicendo,
librum dedit mihi Chilkija ſacerdos: legit-
que ex eo Schaphan coram rege.
19 Quam ob rem fuit audiente rege verba il-
la legis, ut laceraret veſtimenta ſua:
20 Præcepitque rex Chilkijæ & Achikamo
filio Schaphanis, ac Habdoni filio Micæ,
& Schaphani ſcribæ, atque Hhaſaja ſervo
regis, dicendo,
21 Ite, conſulite Jehovam pro me, & pro reli-
quo in Jiſraële & Jehuda ſuper verbis libri
hujus qui inventus eſt: nam magnus eſt æ-
ſtus iræ Jehovæ, quæ effuſa eſt in nos: eò
quòd non obſervarunt patres noſtri ver-
bum Jehovæ, ut facerent omnino prout præ-
ſcriptum eſt in libro hoc.
22 Itaque abiit Chilkija & qui erant regis, ad
Chuldam prophetiſſam uxorem Schallumi
filii Tokehathi filii Chaſræ veſtiarii: ea enim
habitabat Jeruſchalaimis in parte ſecunda
[illegible]: & allocuti ſunt eam verbis ejuſmodi.
23 Quæ dixit eis, ſic ait Jehova Deus Jiſraë-
lis, dicite viro illi qui miſit vos ad me:
24 Sic ait Jehova: ecce inducturus ſum ma-
lum contra locum hunc, & contra habitato-
res ejus: omnes execrationes ſcriptas in li-
bro illo quem legerunt coram rege Jehu-
dæ:
25 Propterea quòd dereliquerunt me, & ado-
leverunt diis alienis, ut irritarent me omni-
bus operibus manuum ſuarum: ideò effuſa
manebit æſtuans ira mea in locum hunc, &
non extinguetur.
26 De rege verò Jehudæ qui miſit vos ad con-
ſulendum Jehovam, ſic dicetis ad eum: ſic
ait Jehova Deus Jiſraëlis, [illegible] qui audiviſti
verba iſta:
27 Quia mollitus eſt animus tuus, & depreſſi-
ſti te a facie Dei, cùm audiviſſes verba ejus
contra locum hunc & contra habitatores
ejus, & deprimens te coram me, laceraſti
veſtimenta tua, ac flevisti coram me: ideò
etiam ego exaudivi, dictum Jehovæ.
28 Ecce ego faciam ut aggregeris ad patres
tuos, & aggregeris ad ſepulchra tua in pa-
ce: ut non videant oculi tui [illegible] illud ma-
lum, § quod ego inducturus ſum contra lo-
cum hunc & contra habitatores ejus: qui
retulerunt regi [illegible].
29 Cùm itaque miſiſſet rex & congregaſſet
omnes ſeniores Jehudæ & Jeruſchalaimo-
rum:
30 Aſcendit rex in domum Jehovæ, omneſque
viri Jehudæ, & habitatores Jeruſchalaimo-
rum, [illegible]

31 populus a maximo uſque ad minimum: & legit ipſis audientibus omnia verba libri
[illegible], qui inventus fuerat in domo Jehovæ.
31 Deinde ſtans rex in ſtatione ſua, pepigit
fœdus ipſum coram Jehova, ſe ſecuturum
Jehovam, & obſervaturum præcepta ejus te-
ſtimoniaque ſua & ſtatuta ejus ex toto cor-
de ſuo, & ex toto animo ſuo: præſtando verba
fœderis illius, quæ ſcripta ſunt in libro illo.
32 Statuerat autem quemque qui inventus eſt Je-
ruſchalaimis, & in Benjamine, ut ſtarent:
habitatores Jeruſchalaimorum ſecundum
fœdus Dei, Dei majorum ſuorum.
33 Tunc amovit Joſchija omnes abominatio-
nes ex omnibus regionibus, quæ erant Jiſra-
ëlitarum: & addixit quicunque inveniretur in
Jiſraële ad colendum Jehovam Deum ipſo-
rum: omnibus diebus ejus non receſſerunt
a ſequendo Jehovam Deo majorum ſuorum.

CAPUT XXXV.

Joſchija Dei cultum [illegible], Paſcha ex Dei inſtituto celebrat, & tandem in bello contra Ægyptium temerè ſuſcepto occiditur.

1 CELEBRAVIT autem Joſchija Jeru-
ſchalaimis Paſcha Jehovæ: jugulâve-
runtque Paſcha quartodecimo die
primi.
2 Et conſtituens ſacerdotes in cuſtodiis ſuis:
confirmavit eos in miniſterio domus Jeho-
væ.
3 Edixit vero Levitis, præparantibus pro to-
to Jiſraële res ſanctas Jehovæ: c ponite arcam
coram arca ſancta in iſta domo, quam ædi-
ficavit Schelomo filius Davidis rex Jiſraë-
lis: non incumbit vobis onus deportandi
humeris: nunc ſervite Jehovæ Deo veſtro,
& populo ejus Jiſraëli:
4 Et præparate per familias patrum ve-
ſtrarum, ſecundum diſtributiones veſtras ex
præſcripto Davidis regis Jiſraëlis, & ex ſcri-
pto Schelomonis filii ejus.
5 Et aſſiſtite in ſancto t claſſibus familiarum
paternarum, fratribus veſtris popularibus:
id eſt, partitione cujuſque familiæ paternæ Le-
vitarum.
6 Ita jugulate Paſcha: & vos ipſos ſanctificate-
rit vos, & præparate pro fratribus veſtris
facientes ſecundum verbum Jehovæ per
Moſchen.
7 Obtulit autem Joſchija popularibus ex gre-
ge agnorum & hœdorum quoſque in ſacri-
ficia paſchalia ſecundum omnes qui præſto
erant, ad numerum tricies mille, & armen-
talia ter mille: hæc de facultatibus regis.
8 Similiter principes ejus pro libera [illegible] po-
pulo ſuo, ſacerdotibus & Levitis [illegible]:
Chilkija quidem & Zecarja, & Jechi-
el antecuſſores domus Dei, ſacerdotibus
dederunt in ſacrificia paſchalia bis mille
[illegible], & armentalia trecenta.
9 Conanja verò cum Schemahja & Nethan-
eele fratribus ſuis, Chaſchabjaque & Jeï-
biel ac Jozabad principes Levitarum obtu-
lerunt Levitis in ſacrificia paſchalia, quin-
[illegible]
[illegible]
holocauſta & eucharistica.

[illegible] quingenta.
10 [illegible]
[illegible] statione sua & Levitæ per distri-
butiones suas, secundum præceptum regis.
11 [illegible] autem illi [illegible] Pascha: sa-
cerdotes verò spargebant sanguinem [illegible]
[illegible]: & Levitæ [illegible].
12 Et amovebant quod absumendum erat of-
ferendum Jehovæ, ut redderent illa classi-
bus familiarum [illegible] popularibus
[illegible] præscriptum est in libro Moschis:
[illegible] de bobus.
13 Tum coquebant Paschatis [illegible] pro ritu:
[illegible] verò sacra coquebant in ollis, &
[illegible], & in gabathis, cùm celeriter
[illegible] ad omnes populares.
14 [illegible] præparaverunt sibi & sacer-
dotibus [illegible] sacerdotes posteri Aharonis
[illegible] offerendo id quod absumen-
dum erat, nempe adipibus, usque ad no-
ctem: ideò Levitæ parabant sibi & sacer-
dotibus posteris Aharonis.
15 [illegible] musici posteri Asaphi in statio-
ne sua [illegible] secundum præceptum Davidis,
tum Asapho, tum Hemani, & Jeduchuni vi-
dentis regis [illegible]: janitores quoque ad u-
namquamque portam: non erat illis rece-
dendum a ministerio suo: sed cognati eo-
rum reliqui Levitæ parabant eis.
16 Ita constitutus est totus cultus Jehovæ die
illo, celebrando Pascha, & offerendo igne
absumenda in altari Jehovæ secundum præ-
ceptum regis Joschijæ.
17 Celebraruntque filii Jisraëlis qui præsen-
tes erant, pascha tempore illo: & festum
azymorum, septem diebus.
18 Neque celebratum fuit pascha simile huic
in Jisraële a diebus Schemuëlis prophetæ:
nec ulli regum Jisraëlis celebrarant pascha
simile ei quod celebravit Joschija cum sa-
cerdotibus & Levitis, totoque Jehuda &
Jisraële præsente & habitatoribus Jeru-
schalaimorum.
19 Decimo octavo anno, regnante Joschi-
jâ celebratum fuit Pascha istud.
20 Post omnia hæc, cùm constituisset Joschi-
ja domum, ascendebat Neco rex Ægypti
ad oppugnandum Carchemischum ad Eu-
phratem: cui procedebat obviam Joschija.
21 [illegible] mitteret ad ipsum legatos, di-
cendo: quid mihi tecum, rex Jehudæ? nō
contra te [illegible] hac die: sed contra do-
mum belligerantem adversum me, quo De-
us [illegible] me: abstine te a Deo
qui mihi adest, & ne perdat te.
22 Tamen non avertit Joschija faciem suam
ab illo: sed ut pugnaret contra eum, dissi-
mulavit se; neque auscultavit verbis Neco-
nis [illegible] verbo Dei: venit autem ad pugnan-
dum, in convallem Megiddonis.
23 Ubi cùm jaculati essent jaculatores in re-
gem Joschijam; dixit rex servis suis devehi-
te me, quia ægrotus factus sum valde.
24 Devehentes itaque eum servi ejus, a cur-
ru ejus [illegible] imposuerunt currui secun-
dario quem habebat, & deduxerunt eum
Jeruschalaima, ubi mortuus est, & sepultus
in sepulchris majorum suorum: totoque Jehuda
& Jeruschalaimis lugentibus propter Jo-
schijam.

25 Lamentatus est etiam Jirmeja propter Jo-
schijam: dixeruntque omnes musici & mu-
sicæ in lamentationibus suis de Joschija u-
sque in hanc diem, quæ dederunt pro
statuto in Jisraële, & ecce scripta sunt in
Lamentationibus.
26 Reliquæ autem res Joschijæ, & benignita-
tes ejus: sicut scriptum est in lege Jehovæ:
27 Res, inquam, ejus priores & posteriores:
ecce sunt scriptæ in libro regum Jisraëlis &
Jehudæ.

25 *Usque in hanc diem*] i. adhuc exstantia.
In Lamentationibus] quas conscripsit Jirmeja.
27 *Priores & posteriores*] i. ante & post inventum librum legis.

CAPUT XXXVI.

Jehoachazi, Jehojakimi, Jehojachini & Tzidkijæ impiorum, & regnis ipsorum infelix exitus, templi & urbis ruina, & deportationis tempus describitur.

1 ‖ Acceperunt itaque populus terræ
Jehoachazum filium Joschijæ: consti-
tueruntque eum regem loco patris ipsius
Jeruschalaimi.
2 Natus viginti tres annos Jehoachaz cùm
regnaret, tribus mensibus regnavit Jeru-
schalaimi.
3 Quem amovit rex Ægypti Jeruschalaimis:
& imposuit mulctam regioni ejus, cente-
num talentorum argenti, & talenti auri.
4 Constituitque regem rex Ægypti Eljaki-
mum fratrem ejus super Jehudam & Jeru-
schalaimum, immutans nomen ejus in Jehoja-
kimum: Jehoachazum verò fratrem ejus
assumens Neco deduxit in Ægyptum.
5 ‖ Natus viginti quinque annos Jehojakim,
cùm regnare inciperet, undecim annis re-
gnavit Jeruschalaimi: cumque faceret quod
malum videtur in oculis Jehovæ Dei sui:
6 Ascendit contra eum Nebucadnezar rex
Babyloniæ: & vinxit eum catenis chaly-
beis, ut abduceret eum in Babyloniam.
7 Etiam ex instrumentis domus Jehovæ de-
portavit Nebucadnezar in Babyloniam:
quæ indidit templo suo in Babylone.
8 Reliquæ autem res Jehojakimi, & abomi-
nationes ejus quas fecit, & quod deprę-
hensum est in eo: ecce sunt scripta in libro
regum Jisraëlis & Jehudæ: regnavitque Je-
hojacin filius ejus pro eo.
9 Natus octo annos Jehojacin, cùm ille reg-
nare inciperet, tribus mensibus & decem
diebus posteà regnavit Jeruschalaimis: &
fecit quod malum videtur in oculis Jeho-
væ.
10 Itaque vertente anno, mittens rex Nebu-
cadnezar deportavit eum in Babyloniam,
cum instrumentis desiderabilibus domus
Jehovæ: constituitque regem Tzidkijam
a cognatum ejus super Jehudam & Jeru-
schalaima.
11 ‖ Natus unum & viginti annos Tzidkija,
cùm regnare inciperet, undecim annis re-
gnavit Jeruschalaimi.
12 Qui fecit quod malum videtur in oculis
Jehovæ Dei sui: non depressit se a facie Jir-
mejæ prophetæ ex b verbo Jehovæ.
13 Contra etiam in regem Nebucadnezza-
rem rebellavit, qui adjuraverat ipsum per
Deum: & obduratâ cervice suâ, obfirma-
vit animum suum, ne converteretur ad Jeho-
vam

‖ 2.Reg.23.30.

3 *Jeruschalaimis*] captivum abducens cum Riblam, 2.Reg. 23.33.

‖ 2.Reg.24.1.

6 *Ut abduceret*] non autem eousque deductus est, sed in itinere mortuus, vide Jirmejæ 22.18.19.
8 *Deprehensum*] rebellionis crimen 2.Reg.24.1.

9 *Ille*] i. pater hujus: nam ipse cum regnare cœpit, octodecim annorum erat, 2.Reg.24. 10. vide similem locutionem 2. Reg.16.2.

a Heb. *fratrem* [illegible] *est, patruum: vide 1. Chron.3.16.*
‖ 2.Reg.24.18. Jirm.52.1.

b Heb. *ore.*
13 *Contra etiam*] Jirmejæ 27.7.& seq.

c Heb. *cor.*

vum [illegible] Jisraëlis.
14 [illegible] omnes principes [illegible] po-
puli, ᵈ [illegible] prævaricati sunt præ-
varicatione, secundum omnes abominatio-
nes gentium: polluentes domum Jehovæ
quam sanctificaverat Jeruschalaimis.
15 ¶ Cumque mitteret Jehova Deus majo-
rum ipsorũ ad ipsos per nuntios suos, ᵉinde a
diluculo continenter: eò quòd clementer
amplecteretur populum suum & habitacu-
lum suum:
16 Subsannabant nuntios Dei, & spernentes
verba ejus, dicebant se circumduci per pro-
phetas ejus: donec accensus est æstus iræ
Jehovæ in populum suum adeò ut non esset
curatio:
17 Et induxit contra eos regem Chaldæo-
rum, qui interfecit juvenes eorum gladio
in loco sanctuarii eorum, neque clementia
usus est erga juvenem aut virginem, senem
aut decrepitum: omnes tradidit in manum
ejus.
18 Et omnia instrumenta domus Dei, majo-
ra & minora, thesaurosque domûs Jehovæ,
& thesauros regis ac principum ejus: hæc
omnia deportavit in Babylonem.
19 [illegible] domum Dei, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] perdiderunt.
20 Et deportavit qui reliqui erant a gladio
in Babyloniam; ubi fuerunt illi [illegible]
servi, usquedum subtinerent Monarchiam Per-
sidis:
21 ¶ Ad implendum verbum Jehovæ [illegible]
ore Jirmejæ, donec exsolvisset terra [illegible]
batha sua: omnibus diebus [illegible]
quievit, complendo ᶠseptuaginta annos.
22 ¶ Anno autem primo ʰ Cyri regis Persidis,
ut compleretur verbum Jehovæ [illegible]
Jirmejæ: excitavit Jehova spiritũ Cyri regis
Persidis, ut ⁱ promulgaret per totum reg-
num suum, idque etiam scripto, dicendo:
23 ᵏ Sic ait Cyrus rex Persidis, omnia regna
terræ tradidit mihi Jehova Deus cœli, & ip-
se commisit mihi ut ædificem sibi domum
Jeruschalaimis quæ *sunt* in Jehuda: quis in-
ter vos de toto populo ejus est *ædifica-*
rus? Jehova Deus ejus sit cum eo, & ascen-
dito.

ⁱ Heb. *transmitteret vocem.* 23 *Sic ait Cyrus*] [illegible]
ra sponte administrationem Babyloniæ concessit, & [illegible]
fecit, ut apparet ex libro Danielis: sic [illegible]

¶ Jeremiæ 25.
ᵉ Heb. *diluculo surgendo & mittendo.*

HHEZRÆ
Liber Unus.

LIBER Hhezræ continet historiam Jehudæorum reducum inde ab edicto Cyri usque ad decimum nonum annum Darii Artaxerxis Longimani: Estque historia septem septimanarum annorum, de quibus Danielis 9.25. id est, annorum quadraginta novem.

Cyri cum Cambise	9
Magorum	1
Darii Hystaspis	20
Longimani	19

CAPUT I.

Promulgato per Cyrum edicto, populus reditum instituit: pauperiores imperato subsidio juvantur: Et princeps Jehudæ sacra instrumenta ad domum Dei pertinentia, a Cyro recipit.

1 ¶ ANNO autem primo ᵃCy-
ri regis Persidis, ut com-
pleretur verbum Jehovæ
dictum ore Jirmejæ: ex-
citavit Jehova spiritum
Cyri regis Persidis: ut
ᵇ promulgaret per totum
regnum suum, idq; etiam scripto, dicendo:
2 Sic ait Cyrus rex Persidis: omnia regna
terræ tradidit mihi Jehova Deus cœli: & ip-
se commisit mihi ut ædificem sibi domum
Jeruschalaimis quæ *sunt* in Jehuda.
3 Quis inter vos de populo ejus *est ædificatu-*
rus? sit Deus ejus cum eo, & ascendito Je-
ruschalaima quæ *sunt* in Jehuda: & ædifica-
to domum Jehovæ Dei Jisraëlis, illius Dei
qui ᶜ*habitat* Jeruschalaimis.
4 Et quisquis ᶜresiduus fuerit ex omnibus
locis ubi peregrinatur; sublevanto eum ho-
mines loci ipsius argento, & auro, & facul-
tatibus, atque jumentis: ᵉ præter volunta-
riam oblationem ad domum Dei qui *habitat*
Jeruschalaimis.
5 Tunc surrexerunt primores paternarum fa-
miliarum Jehudæ & Binjaminis, sacerdo-
tum quoque & Levitarum: & ᶠcujuscumque
excitavit Deus spiritum, ut ascenderent ad
ædificandum domum Jehovæ qui *habitat* Je-
ruschalaimis.
6 Quos omnes ᵈ vicini eorum confirmarunt
manibus suis, instrumentis argenteis, auro,
facultatibus, jumentisque ac rebus pretio-
sis: ᵉ præter id omne quod voluntarie of-
ferebatur.
7 ¶ Etiam ipse rex Cyrus produxit instrumenta
domûs Jehovæ: quæ eduxerat Nebucad-
nezar Jeruschalaimis, [illegible] do-
mui deorum suorum.

¶ 2.Chron.36.22. & 23.
ᵃ Heb. *Consummatum esset [illegible].*
ᵇ Heb. *transmitteret vocem.*

8 Quæ produxit ea Cyrus rex Perſidis per manum Mithredatis præfecti ærarii: numeravitque ea Scheſchbatſari principi Jehudæorum.
9 Quorum hic erat numerus: pelves aurei triginta, pelves argentei mille, ſeceſpitæ viginti novem.
10 Crateres aurei triginta, crateres argentei ſecundarii quadringenti decem: inſtrumenta alia per millia.
11 Omnia inſtrumenta ex auro, & ex argento, quinquies mille quadringenta: omnia iſta deportavit Scheſchbatzar, cùm deportata multitudo deduceretur e Babylone Jeruſchalaimum.

Caput II.

Populus Dei qui primùm cum ſuis ducibus & [illegible] poſt Cyri edictum reverſus eſt: & oblationes ejus primariæ ad templi inſtaurationem factæ, recenſentur.

1 Atque hi ſunt homines illius provinciæ aſcendentes e captivitate illius deportationis, quam deportaverat Nebucadnetzar rex Babyloniæ in Babylonem: ut reverterentur Jeruſchalaimum & in Jehudæam, quiſque in civitatem ſuam.
2 Qui profecti ſunt cum Zerubbabele, Jeſchuhha, Nechemja, Seraja, Rehhelaja, Mordecaio, Bilſchane, Miſpare, Bigvaio, Rechumo, Bahhana: numerus hominum popularium Jiſraëlis.
3 Poſteri Parhhoſchi, bis mille, centum ſeptuaginta duo.
4 Poſteri Schephatjæ, trecenti ſeptuaginta duo.
5 Poſteri Arachi, ſeptingenti ſeptuaginta quinque.
6 Poſteri Pachath-Moabi, ex poſteris Jeſchuhhæ & Joabi: bis mille octingenti duodecim.
7 Poſteri Hhelami, mille ducenti quinquagintaquatuor.
8 Poſteri Zattu, nongenti quadragintaquinque.
9 Poſteri Zaccai, ſeptingenti ſexaginta.
10 Poſteri Bani, ſexcenti quadragintaduo.
11 Poſteri Bebai, ſexcenti viginti tres.
12 Poſteri Hhazgadis, mille ducenti vigintiduo.
13 Poſteri Adonikami, ſexcenti ſexagintaſex.
14 Poſteri Bigvai, bis mille quinquagintaſex.
15 Poſteri Hhadinis, quadringenti quinquagintaquatuor.
16 Poſteri Ateris ex Jechizkija: nonagintaocto.
17 Poſteri Betzai, trecenti vigintitres.
18 Poſteri Joræ, centum duodecim.
19 Poſteri Chaſchumi, ducenti vigintitres.
20 Poſteri Gibbaris, nonagintaquinque.
21 Beth-Lechemitæ, centum vigintitres.
22 Netophatæi, quinquagintaſex.
23 Hhanathothani, centum vigintiocto.
24 Hhaſmavethani, quadragintaduo.
25 Kirjath-Hharimani, Cephirani, & Beerothani, ſeptingenti quadragintatres.
26 Ramani, & Gebahhæi: ſexcenti vigintiunus.
27 Michmaſæi, centum vigintiduo.
28 Beth-elitæ, & Hhajani: ducenti vigintitres.
29 Nebuntini, quinquagintaduo.
30 Poſteri Maghiſchi, centum quinquagintaſex.
31 Poſteri Hhelami alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor.
32 Poſteri Charimi, trecenti viginti.
33 Lodæi, Charidæi, & Onuntini: ſeptingenti viginti quinque.
34 Jerechuntini, trecenti quadraginta quinque.
35 Senaani, ter mille ſexcenti triginta.
36 Sacerdotes: poſteri Jedahhjæ e familia Jeſchuhhæ, nongenti ſeptuagintatres.
37 Poſteri Immeris, mille quinquaginta duo.
38 Poſteri Paſchchuris, mille ducenti quadraginta ſeptem.
39 Poſteri Charimi, mille ſeptemdecim.
40 Levitæ: poſteri Jeſchuhhæ & Kadmielis e filiis Hodavjæ, ſeptuaginta quatuor.
41 Muſici poſteri Aſaphi, centum vigintiocto.
42 Poſteri janitorum: poſteri Schallumi, poſteri Ateris, poſteri Talmonis, poſteri Hhakkubi, poſteri Chatitæ, poſteri Schobai: hi omnes centum trigintanovem.
43 Nethinæi: poſteri Tzichæ, poſteri Chaſchuphæ, poſteri Tabbahhothi:
44 Poſteri Keroſi, poſteri Sihhahæ, poſteri Padonis:
45 Poſteri Lebanę, poſteri Chagabæ, poſteri Hhakkubi:
46 Poſteri Chagabi, poſteri Schamlai, poſteri Chananis:
47 Poſteri Giddeli, poſteri Gachans, poſteri Reajæ:
48 Poſteri Retzinis, poſteri Nekodæ, poſteri Gazami:
49 Poſteri Hhuzzæ, poſteri Paſeachi, poſteri Beſai:
50 Poſteri Aſnæ, poſteri Mehhunimi, poſteri Nephuſimi:
51 Poſteri Bakbuki, poſteri Chakuphæ, poſteri Charſchuris:
52 Poſteri Batzluthi, poſteri Mechidæ, poſteri Charſchæ:
53 Poſteri Barkoſi, poſteri Siſeræ, poſteri Tamachi:
54 Poſteri Netziachi, poſteri Chatiphæ:
55 Poſteri ſervorum Schelomonis: poſteri Setai, poſteri Sopherethi, poſteri Perudæ:
56 Poſteri Jahhalæ, poſteri Darkonis, poſteri Giddeli:
57 Poſteri Schephatję, poſteri Chattilis, poſteri Pocereth-Hatzebajimi, poſteri Ami:
58 Omnes Nethinæi & poſteri ſervorũ Schelomonis: trecenti nonaginta duo.
59 Hi quoque fuerunt ex aſcendentibus a Telmelacho, Tel-Charſcha, Cerub, Addan, & Immer: ſed non potuerunt indicare familiam majorum ſuorum, & ſemen eorum, utrum ex Jiſraëlitis eſſent.
60 Poſteri Delajæ, poſteri Tobijæ, poſteri Nekodæ, ſexcenti quinquagintaduo.
61 E poſteris verò ſacerdotum: poſteri Chabajæ

29 Nebuntini] i. [illegible] ex Nebunte [illegible] quæ trans Jarden[illegible] & ad regnum Jehudæ non pertinebat: [illegible] ex altera Nebunte, quæ paſſim in Scripturis ante captivitatem Nob vocatur. Ideò à Nechemja Nebo altera vocatur.

h qui Magpiſchus à Nechem. 10.21.

31 Alterius &c.] ab eo de quo ver. 7. etiamſi numeri utrobique conveniant.

33 Lodæi &c.] à Pinjamine, 1. Chron. 8.12.

i Hodava Nechem. 7.43. & Jehuda eſd. 3.9.

43 Nethinæi] vide Jehoſ. 9.21.

k Sihha, Nechem. 7.47.

l Schalmai, ver. 48. ibid.

m Nephiſcheſim, ver. 52. ibid.

n Batzlithi, ver. 54. ibid.

55 Servorum] de quibus vide annotata 1. Reg. 9.21.

o Perida, ver. 57. ibid.

p Amonis, ver. 59. ibid.

59 Tel-Melacho &c.] nomina locorum ſunt in Babylonia & Meſopotamia. videtur autem Tel-Melach eſſe oppidum quod Ptolemæus Telme vocat. ſignificat enim cumulum ſalſum ſive ſterilem, ut erant agri ſub Ure Chaldæorum, in quos rivi Euphratis dediti ſunt: teſte Plinio natur. hiſto. lib. 6. 27.

Tel-Charſcha] ad orientem Babyloniæ, quod vel nomen indicat: fortaſſis quæ Ptolemæo Talatha ad Tigrim.

Cerub Addan, &c.] cum ſuis familiis.

Non potuerunt] ac proinde cenſuram aliquam poſſeſſionum in Jehudæa obtinere.

q qui Addon, ver. 61. ibid.

60 Poſteri Delajæ] qui ſe Levitas probabant: ut colligitur ex comparatione hujus enumerationis cum præcedenti & ſequenti.

baje: poſteri Kotzi: poſteri Barzillai, qui
accepta e filiabus Barzillai Gilhbaditæ uxore, vocatus eſt de nomine illorum.
62 Iſti quæſiverunt quiſque ſcripturam ſuam
qui ſuum genus prædicabant: ſed non inventæ ſunt: quapropter ut polluti abſtenti
ſunt a ſacerdotio.
63 Edixit enim legatus regis eis: ne comederent de re ſancta ſanctarum; donec exiſteret ſacerdos cum Urimis & Tummimis.
64 Tota hæc congregatio univerſe, quadragies bis mille, trecentorum ſexaginta:
65 Præter ſervos eorum & ancillas eorum iſtos: ſepties mille, trecentos triginta ſeptem:
in quibus erant cantores & cantatrices
ducentæ:
66 Equi eorum ſeptingenti triginta ſex: muli
eorum ducenti quadragintaquinque:
67 Cameli eorum quadringenti triginta quinque: aſini ſexies mille, ſeptingenti viginti.
68 Ex primoribus autem paternarum *familiarum* cum perveniſſent ad domum Jehovæ
qui *habetat* Jeruſchalaimis, quidam ſponte
ſe offerentes ad domum Dei ſtatuendam in
ſede ipſius:
69 Pro facultate ſua dederunt in theſaurum
ipſius operis auri drachmas ſemel & ſexagies mille: & argenti pondo quinquies mille, & tunicas ſacerdotum centum.
70 Ita habitaverunt ſacerdotes ac Levitæ, ex
quorum populo tum cantores tum janitores *erant*, & Nethinei in civitatibus ſuis: ſimiliter omnes Jiſraëlitæ in civitatibus
ſuis.

61 *Barzillai*] de quo 2. Sam. 17.27.
Heb. polluti ſunt a ſacerdotio.
63 *Edixit*] ex Jehudæorum conſilio, ad quos res iſta pertinebat.
Legatus regis] quem vulgo commiſſarium vocant: ita enim Perſica voce dicebatur. Is autem fuit Scheſchbatzar, ſuprà 1.8.
Cum Urimis] quibus côſuleretur Deus ex lege Num 27.21.
64 *Quadragies bis mille*] Comprehenſis iſtis qui ſua natalia non potuerunt profiteri, tam ex Jiſraëlitis quàm ex Levitis & ſacerdotibus.
65 *Iſtos*] i. iſto numero.
Cantores &c.] quos Levitæ ad revocandum in uſum muſicā ſacram (quam ſeptuaginta annorum captivitate obliteratam tradiderant) inſtituta profectione pecunia compararant.
69 *Drachmas*] i. quaſi ſimel & ſexagies mille ducatos: nā drachma quadrantem ſicli pendebat.
Heb. ſex myriadas & mille.
Argenti pondo] h. amplius centies vicies quinquies mill: daleros. vide 1. Reg. 10.17.

Caput III.

Jiſraëlitæ reduces altare extruunt: ſacrificiorum uſum revocant: tabernaculorum feſtum celebrant, materiam & opifices curant, Levitas operi præficiunt: & fundamenta templi cum lætitia pariter & luctu jaciunt.

1 CÙM autem adveniſſet menſis ſeptimus, Jiſraëlitis *verſantibus* in civitatibus ſuis: convenerunt populus [a] unaniniter Jeruſchalaima.
2 Ubi ſurgens [b] Jeſchuahh filius Jotzadaki
cum cognatis ſuis ſacerdotibus, ac Zerubbabel filius Schealthielis cum cognatis ſuis, extruxerunt altare Dei Jiſraëlis: ad offerendum in eo holocauſta, ſicut ſcriptum
eſt in lege Moſchis viri Dei.
3 Cumque ſtatuiſſent altare [c] in ſede ſua,
quamvis [d] incuteretur ipſis terror a populis
aliarum gentium: obtulerunt in eo holocauſta Jehovæ, holocauſta unoquoque mane & veſpere.
4 Et celebrarunt feſtum tabernaculorum, ſicut præſcriptum eſt, cum holocauſto [e] ſuo in
diem quemque pro numero, ſecundum ritum officii diurni die ſuo.
5 Et poſtmodum holocauſtum juge, & in novilunijs, ac in omnibus ſtatis feſtis Jehovæ,
& ita ſacrum denique omnis offerentis voluntariam oblationem, *dicaverunt* Jehovæ.
6 A die primo menſis ſeptimi cœperunt offerre holocauſta Jehovæ: cum templi Jehovæ non eſſet jactum fundamentum.
7 Dederuntque pecuniam putatoribus ac fabris, cibumque & potum ac oleum Tzidonijs ac Tyrijs: ut adveherent ligna cedrina
ex Libano in mare Japhontis, ſecundum
facultatem [f] a Cyro rege Perſidis ipſis datam.
8 Anno autem ſecundo ex quo venerant ad
domum Dei Jeruſchalaima menſe ſecundo,
cœperunt Zerubbabel filius Schealthielis,
& Jeſchuahh filius Jotzadaki, cęteriq; cognati eorum ſacerdotes ac Levitæ, & omnes
qui venerant e captivitate Jeruſchalaima,
conſtitueruntque Levitas a nato viginti annos & deinceps: ut præeſſent operi domus
Jehovæ.
9 Aſſiſtens itaque Jeſchuahh, filii ejus & cognati ejus, Kadmiel & filii ejus poſteri [g] Jehudæ ſimul, præfuerunt opificibus in domo
Dei: & poſteri Chenadadi filii eorum &
cognati eorum Levitæ.
10 Itaque fundantibus ſtructoribus templum
Jehovæ: conſtituerunt ſacerdotes indutos
cum tubis, & Levitas Poſteros Aſaphi cum
cymbalis ad laudandum Jehovam, cum
[h] canticis, traditis a Davide rege Jiſraëlis.
11 Qui exclamabant laudando & celebrando
Jehovam: quoniam bonus eſt, quoniam in
ſeculum benignitas ejus erga Jiſraëlem: totus verò populus vociferabantur vociferatione magna laudando Jehovam: eò quòd
fundaretur domus Jehovæ.
12 Multi autem ex ſacerdotibus & Levitis
primoribusque paternarum *familiarum*, ſenes qui viderant domum priorem in fundatione ſua, hac domo *verſante* ante oculos eorum, flebant voce magna: multi quoque vociferatione ex lætitia efferebant vocem.
13 Ita ut populus non internoſcerent ſonum
vociferationis ex lætitia, à voce fletus populi: quia populus vociferabantur vociferatione magna: & vox illa audiretur inde uſque a longinquo.

1 *Menſis ſeptimus*] id eſt, in autumno: quia primum anniverſarium feſtum a Deo præſcriptum, poſt eorum reditū in menſem iſtum incidit.
a *Heb. ſicut vir unus: ut Judic. 20.1.*
b *qui & Jehoſchuahh, Chaggai 1.1.*
Deut. 12.5. & ſeq.
2 *Jeſchuahh*] princeps Levitici ordinis.
Zerubbabel] princeps populi.
Filius] id eſt, nepos, 1. Chron. 3.19.
c *Heb. in ſedibus ſuis.*
3 *In ſede ſua*] [illegible] templi [illegible]
Quamvis] id eſt, quamvis hoſtium [illegible] [illegible] non tamen propterea [illegible] quin primum [illegible] Deo [illegible]. d *Heb. [illegible]* e *Heb. [illegible]* *Præterea &c.*] [illegible]

Caput IIII.

Hoſtes Judæorum fruſtra aſtu conati ſtructuram templi Dei impedire: Toparcharum & ſummi ſenatus operâ duos reges Cambyſem & Darium Hyſtaſpis contra Judæos inſtimulantes, obtinent interdictum extruendi templum: quod deinde [illegible] [illegible].

1 AUDIENTES autem hoſtes Jehudæ,
& Binjaminis: [a] iſtos deportatos ædificare templum Jehovæ Deo Jiſraëlis:
2 Acceſſerunt ad Zerubbabelem, & ad primores paternarum *familiarum*, & dixerunt
eis: ædificemus vobiſcum, nam ſicut vos requirimus Deum veſtrum: & ei ſacrificamus inde à diebus Eſar-Chaddonis regis Aſſyriæ, qui deduxit nos huc.
3 Dixit verò eis Zerubbabel, & Jeſchuahh
cum reliquis primoribus paternarum *familiarum*

[illegible] vestrum nobiſcum
ædificare domum Deo noſtro; ſed nos ſoli
ædificabimus Jehovæ Deo Jiſraë-
lis, ut præcepit nobis rex Cyrus rex Perſiæ.
4 Itaque populus illius regionis debilita-
bant manus populi Jehudæ: & turbabant
eos ne ædificarent.
5 Præterea mercede conducebant conſilia-
rios contra eos ad diſſolvendum conſilium
eorum omnibus diebus Cyri regis Perſidis
uſque ad regnum Darii regis Perſidis.
6 Nam in regno Aſſueri in principio regni
ejus, ſcripſerunt accuſationem contra ha-
bitatores Jehudæ & Jeruſchalaimorum.
7 [illegible] Artaxerxis ſcripſerat Biſchlam,
Mithredates, Tabeel, & reliqui collegæ e-
jus ad Artaxerxem regem Perſidis: cum
exemplari decreti ſcripto Syre, & expo-
ſito Syrè.
8 Rechum præfes conſilii & Schimſchai le-
gis-peritus ſcripſerunt literas unas contra
Jeruſchalaima: Artaxerxi regi in eandem
ſententiam.
9 Tunc Rechum præſes conſilii & Schim-
ſchai legis-peritus, & reliqui e collegio eo-
rum Dinæi, & Apharſathcæi, Tarpelæi, Aphar-
ſæi, Archevæi, Babylonii, Schuſchancæi, De-
havæi, Hhelamæi:
10 Et reliqui nationes, quas deduxit Oſna-
par magnus & glorioſus, ac collocavit in
urbe Samariæ: & reliqua regione transflu-
viali, & quidem eodem tempore.
11 Hoc eſt exemplum literarum quas miſe-
runt ad ipſum ad Artaxerxem regem: ſervi
tui, homines transfluviales, tali tempore.
12 Notum ſit regi, Jehudæos qui aſcenderunt
a te, ad nos veniſſe Jeruſchalaima: urbem
ipſam rebellem & malam ædificare, mu-
roſque perficere, ac fundamenta ipſa con-
jungere.
13 Jam verò notum ſit regi: ſi urbs iſta exædi-
ficetur, & muri perficiantur: canonem ve-
terem & veſtigal non daturos: ita theſauro
regum damnum attuleris.
14 Jam propterea quòd ruinæ templi ſate-
gimus: quia ſpoliationem regis non con-
venit nobis videre: idcirco mittimus ut no-
tum faciamus regi.
15 (Nam inquiret aliquis in libro commen-
tariorum majorum tuorum: & inventurus es
in libro commentariorum, & cogniturus ur-
bem iſtam urbem fuiſſe rebellem & dam-
noſam regibus provinciiſque, ac conſpi-
rationem facere in medio ſui inde a diebus
ſeculi: propterea urbem iſtam devaſtatam
fuiſſe.)
16 Notum facimus regi, ſi urbs iſta exædifica-
bitur, & muri perficientur: propterea par-
tem in transfluviali regione non amplius
[illegible]
17 Reſponſum miſit rex Rechumo præſidi
conſilii, & Schimſchaio legis-perito, ac reli-
quis collegis eorum qui habitabant in
Samaria, & in reliqua regione transfluviali:

[illegible]

Paxque tali tempore.
18 Decretum quod miſiſtis ad nos: explicatè
lectum eſt coram me.
19 Et a me conſilio conſtituto, inquiſiverunt
& invenerunt urbem illam inde a diebus
ſeculi contra reges ſeſe extuliſſe: & rebel-
lionemque & conſpirationem factam fuiſſe
in ea.
20 Sciam reges potentes præfuiſſe Jeruſcha-
laimis, & dominatos fuiſſe in tota regione
transfluviali: quibus canon vetus & vectigal
dabatur.
21 Jam conſtituite conſilium ad impedien-
dum viros iſtos ut urbs iſta non ædificetur,
donec a me conſilium conſtitutum fuerit.
22 Et cavete errorem committere hac in re:
ne creſcat ruina in damnum regum.
23 Tunc ex quo exemplum decreti Artaxer-
xis regis lectum eſt coram Rechumo &
Schimſchaio legis-perito ac collegio eo-
rum: profecti ſunt celeriter Jeruſchalai-
ma contra Jehudæos, quos impediverunt
brachio & vi.
24 Tunc impeditum eſt opus domus Dei qui
habitat Jeruſchalaimis: & manſit impedi-
tum uſque ad annum ſecundum regni Da-
rii regis Perſidis.

Caput V.

*Jehudæi de divina voluntate per prophetas mo-
niti, [illegible] intermiſſum opus reſumunt; & vicinis
illud impedire conantibus, facti ſui rationem red-
dunt. Quâ auditâ ille Darium regem conſuluit.*

1 QUO anno prophetavit Chaggai pro-
pheta & Zecarja filius Hhiddonis
prophetæ, mandantes Jehudæis
qui erant in Jehudæa & Jeruſchalaimis no-
mine inquam Dei Jiſraëlis mandantes eis.
2 Tunc ſurgentes Zerubbabel filius Scheal-
tielis, & Jeſchuah filius Jotzadaki, re-
dorſi ſunt ædificare domum Dei qui habitat
Jeruſchalaimis: & cum ipſis prophetæ Dei
juvantes eos.
3 Eo tempore venit ad eos Tatnai princeps
trans flumen, & Schethar-Bozenai cum col-
legio ſuo: qui ſic dixerunt eis, quis contu-
lit vobis jus domum iſtam ædificandi, &
murum hunc perficiendi?
4 Tunc hujuſmodi reſpondimus eis: & quæ
eſſent nomina virorum qui hoc ædificium
ædificarent.
5 Oculus autem Dei eorum aderat reduci-
bus Jehudæis: ita ut non impediverint eos
dum cauſa ad Darium perveniret: cujus
tunc retulerunt decretum ſuper hac re.
6 Exemplum literarum quas miſit Tatnai
princeps trans flumen, cum Schethar-Boze-
naio & collegio ſuo, Perſici qui erant trans
flumen ad Darium regem.
7 Narrationem miſerunt ad eum, in qua ſic
ſcriptum erat: Dario regi pax omnis.
8 Notum ſit regi nos profectos eſſe in Jehu-
dæam provinciam, ad domum Dei magni quæ
ædificatur lapidibus maximis, & ligna
apponuntur parietibus; denique opus
iſtud celeriter fit, & proſperatur in manibus
eorum.
9 Tunc interrogavimus reduces iſtos, hujuſ-
modi dicentes eis: quis contulit vobis jus

g Chal. tum cap-
tivitate.
23 Brachio & vi]
id eſt, armata manu
[illegible]
24 Manſit impedi-
tum] id eſt, quamdiu
Cambyſes & Darius
Hyſtaſpis regnarunt,
ſupra ver. 6, 7, & 8.
Dario regis] Artax-
erxis Longimani, qui
ex Eſthera Darii Hy-
ſtaſpis filius erat.

1 Chaggai, &c.]
Chaggai 1.1. & Ze-
carjæ 1.1.

2 Juvantes eos]
verbo & opere.

3 Quis contulit,
&c.] hoc & ſequente
verſu oratio eſt ana-
tapodota: nam peti-
tionis duo ſunt capi-
ta, quorum poſterius
reticetur: reſponſio-
nis item duo, quorum
reticetur prius: vide
infrà ver. 9. cum duo-
bus ſequent.
a Chal. poſuit vel
diſpoſuit: ſic deinceps.
5 Decretum] quod
habetur capite ſeq.
b Chal. in cujus
medio.
8 Ligna apponun-
tur &c.] id eſt, parie-
tes tabulis veſtiun-
tur.
c Chald. devolutio-
nis, id eſt, tantæ magni-
tudinis ut ſtare non
poſſint, ſed devolvan-
tur: ſic infrà 6.4.

 domum

domum illam ædificandi, & murum ejus [illegible]
[illegible]
10 Atque etiam nomina eorum [illegible] ab
eis, [illegible] quo [illegible]
nomina virorum qui sunt [illegible] ipsos
eorum.
11 Qui hujusmodi sermone responderunt
nobis, dicendo: nos sumus servi Dei cœli
& terræ, & ædificamus domum quæ ædifi-
cata fuerat antehac ante a multis annis,
quam rex Jisraëlis magnus ædificaverat &
perfecerat.
12 Sed ex quo provocarunt majores nostri
Deum cœli, tradidit eos in manum Nebucad-
nezzaris regis Babyloniæ Chaldæi qui do-
mum hanc destruxit, & populum deportavit
in Babyloniam.
13 Verùm anno primo Cyri regis Babyloniæ,
Cyrus rex constituit jus domum Dei illam æ-
dificandi:
14 Insuper etiam instrumenta domus Dei au-
rea & argentea, quæ Nebucadnezzar de-
prompserat e templo quod erat Jeruscha-
laimis, & abduxerat in templum Babyloni-
cum: ᵇ deprompsit eadem Cyrus rex e tem-
plo Babylonico, traditáque sunt eidem
Scheschbazzari nomine, quem principem
constituerat:
15 Edicens ei: instrumenta hæc suscipe, abi-
ens, deduc ea in templum quod est Jeru-
schalaimis: domusque Dei ædificator in lo-
co suo.
16 Tunc Scheschbazzar ille veniens posuit
fundamenta domus Dei, qui *habitat* Jeru-
schalaimis: atque ex eo tempore hucusque
ædificatur, necdum est absoluta.
17 Nunc itaque si regi bonum videtur, per-
quiratur in ᵃ tabulario regis illic quod *est* in
Babylone, num ita sit, quòd a Cyro rege
collatum sit jus ædificandi domum Dei
illam Jeruschalaimis: deinde voluntatem
regis super hoc mittat ad nos.

ᵇ *Cap. 1. 8.*

ᵃ Chal.] *in loco gazorum: sic vocant* [illegible] *repositorium.*

Caput VI.

¹ *Darius Longimanus Cyri edictum secutus, mini-
stris suis vetat ne Jehudæos deinceps in structura
templi impediant* [illegible]*, sacrificia
petentibus* [illegible] *suppeditari* [illegible]*, &
contra venientibus* [illegible] *supplicium decernit.
Quo* [illegible] *absolvi-
tur, & consecratur* [illegible] *ac
Levitarum ordinibus,* [illegible] *Pascha a toto populo cele-
bratur.*

1 TUNC Darius rex constituit ¹ legem:
cùm perquisivissent in ᵃ chartophyla-
cio, ubi tabulæ repositæ fuerant de ᵇ Ba-
byloniæ:
2 Et inventum esset ² Achmetæ in regia quæ
est in provincia Mediæ volumen quoddam:
in quo sic scriptum erat ³ Memoriale.
3 Anno primo Cyri regis, Cyrus rex constitu-
tuit legem, *de* domo Dei Jeruschalaimis: Sin-
ito ædificatur [illegible] locus, ubi sacrificent
sacrificia, & [illegible]
⁴ *etiamsi esset*: altitudo ejus cubitorum sexa-
ginta, amplitudo ejus cubitorum sexaginta:
4 Ordines lapidum [illegible] tres [illegible]
[illegible]
[illegible]
5 Insuper etiam instrumenta domus Dei au-
rea & argentea, quæ Nebucadnezzar de-
prompserat e templo quod erat Jeruscha-
laimis & abduxerat in Babyloniam, red-
dantur ut perveniat unumquodque in templum
quod *erat* Jeruschalaimis in locum suum, &
[illegible] in domo Dei.
6 Nunc itaque Tattenai præfecte trans flumen,
Schethar-Bozenai, *cum* collegio vestro A-
pharsechæis qui estis trans flumen, remoti estote
inde.
7 Sinite opus domus Dei illius: princeps Je-
hudæorum, & reduces Jehudæorum, domum
Dei hujus ædificanto in loco suo.
8 Præterea a me constituitur lex de eo quod
facturi estis erga reduces Jehudæorum il-
los, in ædificanda domo Dei illius: ut de fa-
cultatibus regiis, de censu trans flumen,
illico impensa tradatur viris illis: ne ᶜ im-
pediantur.
9 [illegible] quæ opus sunt, ut juvencos & arietes
& agnos, ad holocausta [illegible] Dei
cœli, triticum, sal, vinum & oleum, prout
dixerint sacerdotes qui *sunt* Jeruschalaimis,
tradendum esse sibi ᵇ quotidie [illegible]
committitor,
10 Ut offerant res odoris grati Deo cœli: &
orent pro vita regis & filiorum ejus.
11 Præterea a me constituitur lex, ut quisquis
mutaverit rem hanc, amoveatur lignum a
domo ejus, quo erecto aboleatur in eo:
domusque ejus sterquilinium fiat hanc ob
causam.
12 Deus verò cujus nomen habitat illic, dejj-
ciet omnem regem & populum qui exten-
derit manum suam ad mutandum, *ut* de-
struat domum Dei hujus, quæ *est* Jeruscha-
laimis: ego Darius constitui legem, [illegible]
efficitor.
13 Tunc Tattenai præfectus transfluminensis, Sche-
thar-Bozenai, & collegium eorum propte-
rea quod mandaverat Darius rex hujusmo-
di, illico effecerunt.
14 Reduces verò Jehudæorum ædificantes
prosperabantur ex prophetia Chaggai pro-
phetæ, & Zecarjæ filii Hiddonis: donec æ-
dificantes perfecissent de sententia Dei Jis-
raëlis, & de sententia ᵈ Cyri cum Dario &
ᵉ Artachschastæ regis Persidis.
15 Finita autem domus ista ad diem tertium
mensis ᶠ Adar: cùm esset annus sextus Darii
regis:
16 Celebrarunt Jisraëlitæ, sacerdotes & Le-
vitæ & reliqui ᵍ reduces deportationis, de-
dicationem domus Dei hujus cum gaudio.
17 Obtulerunt in dedicatione domus Dei
hujus juvencos centum, arietes ducentos,
agnos quadringentos: & hircos caprarum in
[illegible] pro toto Jisraële duodecim, pro
numero tribuum Jisraëlis.
18 [illegible]
[illegible]
in ministerio Dei qui *habitat* Jeruschalai-
mis: secundum præscriptum libri Moschis.
19 Deinde celebrarunt reduces deportatio-
nis Pascha [illegible]
20 Nam mundaverant se sacerdotes & Levi- [illegible]

1 Legem] cujus verba habentur infrà ver. 6 & sequentibus.
a Chal. *in loco scriptorum.*
Babyloniæ] id est, regno Babylonico.
2 *Achmetæ*] id est, Ecbatanis, ut autores vocant, ubi regia erat Mediæ: fortassis ita dicta, quòd reges æstivum illic habitaculum haberent, ut hybernam Seleuciæ ad Tigrim: Strabo lib. 11. Est enim Achmeta Chaldaicè, quasi locus æstivus. ³ *Memoriale*] *inscriptio* [illegible] 3 [illegible]] i. intra mœnia urbis. ⁴ *Etiamsi esset*] hanc partem non per mandatum sed per con- [illegible] [illegible] Chaggai Gap. 2, vers. 3 [illegible] no- [illegible] excellentia [illegible] [illegible]

ut puri, [illegible] ideò [a] ju-
gularunt pascha pro omnibus reducibus
deportationis, & pro cognatis suis ſacerdo-
tibus, ac pro ſe ipſis.
21 Quod comederunt Jiſraëlitæ qui reduces
erant et deportatione & quiſquis ſeparatus
ab immunditie gentium [b] regionis [c] adjunx-
erat ſe illis: quærendo Jehovam Deum Jiſ-
raëlis.
22 Denique celebrarunt feſtum azymorum
ſeptem diebus cum lætitia quoniam exhi-
laraverat eos Jehova, & converterat animũ
regis Aſſyriæ erga eos: ad confirmandum
manus eorum in opere domus Dei, Dei Jiſ-
raëlis.

[illegible] regum: vide Juſtinum lib. 1. & Diodorum Siculum [illegible] Artaxerxes Rex Perſidis cognominatus Rex Babylo- [illegible] Nechemjæ cap. [illegible]

CAPUT VII.

*Hhezra Jeruſchalaima ad Eccleſiam ibi refor-
mandam proficiſcitur, regia autoritate munitur:
cum ſtatus magnum Jiſraëlitarum comitatum ab-
ducit, & Deo benedicit.*

1 DEINDE his rebus geſtis, regnante Ar-
taxerxe rege Perſidis: Hhezra filius
Serajæ, filii Hhazarjæ, filii Chilkijæ,
2 Filii Schallumi, filii Tzadoki, filii Achi-
tubi,
3 Filii Amarjæ, filii Hhazarjæ, [a] filii Mera-
jothi,
4 Filii Zerachjæ, filii Hhuzzi, filii Bukki,
5 Filii Abiſchuhhæ, filii Pinchaſi, filii Elhha-
zaris, filii Aharonis ſacerdotis primarii:
6 Hic inquam Hhezra aſcendit e Babylonia:
(erat autem legis peritus promptus in lege
Moſchis, quam dederat Jehova Deus Jiſra-
ëlis:) cùm dediſſet ei rex, prout manus Je-
hovæ Dei ejus aderat ei, omnem petitio-
nem ejus.
7 Aſcenderuntque ex Jiſraëlitis, & e ſacer-
dotibus ac Levitis, tam muſicis quàm jani-
toribus Nethinæiſque Jeruſchalaima: an-
no [a] ſeptimo Artaxerxis regis.
8 Pervenit verò menſe illius quinto: qui an-
nus ſeptimus erat regi.
9 Siquidem primo die menſis primi ipſe *fuit*
[a] autor aſcendendi e Babylonia: primo au-
tem die menſis quinti pervenit Jeruſchalai-
ma, prout manus Dei ejus optima adfuerat
ei.
10 Nam Hhezra comparaverat [b] animum ſu-
um ad [c] quærendũ legem Jehovæ & ad præ-
ſtandum eam: & ad docendum Jiſraëlem
ſtatuta ac judicia.
11 Hoc autem *eſt* exemplum decreti quod de-
dit rex Artaxerxes Hhezræ ſacerdoti legis
perito, perito rerum [c] quas præcipit Jeho-
va, & ſtatutorum ejus in Jiſraële.
12 Artaxerxes rex regum: Hhezræ ſacerdoti
perito legis Dei cœleſtis, [d] incolumitatem:
& [f] tali tempore.
13 A me conſtituitur lex, ut quicunq; ſpon-
te ſe obtulerit in regno meo e populo Jiſra-
ëlis, ſacerdotibuſque ejus, ac Levitis ad
proficiſcendum Jeruſchalaima tecum, pro-
ficiſcatur.
14 Quandoquidem a rege & [a] ſeptem conſili-
ariis ejus mitteris ad [c] quæſtionem habendã
in Jehudæa & Jeruſchalaimis: de lege Dei
tui, quæ *eſt* tibi ad manum:
15 Et ad deferendum argentum & aurum: &
quod rex & conſiliarii ejus ſponte offerunt
Deo Jiſraëlis, cujus Jeruſchalaimis *eſt* ha-
bitaculum:
16 Cum toto argento & auro quod inveneris
in tota provincia Babyloniæ: cum volunta-
ria oblatione populi & ſacerdotum ſponte
offerentium pro domo Dei ſui, quæ *eſt* Je-
ruſchalaimis,
17 Ut illico emas pecunia iſta, juvencos, ari-
etes, agnos cum munere eorum & libami-
nibus eorum: & offeras ea in altari domus
Dei veſtri, quæ *eſt* Jeruſchalaimis.
18 Quod autem tibi & [a] cognatis tuis bonum
videbitur reliquo argento & auro facere:
pro voluntate Dei veſtri facitote.
19 Et inſtrumenta quæ traduntur tibi ad mi-
niſterium domus Dei tui: reddito corã Deo
Jeruſchalaimis.
20 Reliqua verò neceſſaria domui Dei tui,
quæ acciderint tibi tradenda: tradito ex æ-
rario regis.
21 Præterea a me, me Artaxerxe rege, con-
ſtituitur lex omnibus quæſtoribus qui *eſtis*
trans flumen: ut quicquid poſtulaverit a vo-
bis Hhezra ſacerdos peritus legis Dei cœ-
leſtis illico efficiatur:
22 Uſque ad argenti [a] talenta centum, & ad
tritici [c] coros centum, & ad vini [c] bathos
centum, ac uſque ad bathos olei centum:
ſalis verò quantum non poteſt præſcribi.
23 Quicquid eſt ex ſententia Dei cœli, perfi-
citor diligenter in domo Dei cœli: ut non
ſit fervens ira contra regnum regis, aut fi-
lios ejus.
24 Item notum vobis facimus ullis ſacerdo-
tibus aut Levitis, muſicis, janitoribus, Ne-
thinæis & miniſtris domus Dei iſtius: [a] cano-
nem veterem aut vectigal non licere impo-
nere.
25 Tu autem Hhezra, pro ſapientia Dei tui
quæ tibi ad manum *eſt*, conſtitue judices &
cauſarum cognitores, qui cauſas cognoſ-
cant in toto populo qui *eſt* trans flumen, ex
omnibus ſcientibus legis Dei tui: & qui ne-
ſciverit eum docetote.
26 Quicunque verò non fecerit legem Dei
tui, & legem regis, illico judicatum fiat de
eo: ſive morti, ſive [e] exilio, ſive mulctæ fa-
cultatum, ſive vinculis *adjudicetur*.
27 Benedictus *ſit* Jehova Deus majorum no-
ſtrorum: qui indidit rem talem animo regis,
ad ornandum domum Jehovæ, quæ *eſt* Jeruſ-
chalaimis.
28 Et erga me advertit benignitatem coram
rege conſiliariiſque ejus, ac omnibus prin-
cipibus regis potentibus: ego itaque con-
firmans me, prout manus Jehovæ Dei mei
aderat mihi, congregavi ex Jiſraële prima-
rios qui aſcenderent mecum.

CAPUT VIII.

*Hhezra comites recenſentur: celebrato jejunio,
& traditis in manum ſacerdotum ac Levitarum
oblationibus, profectio inſtituitur & abſolvitur: po-*

14 *Septem conſiliariis*] i. ſummis Satrapis, qui inde a recta Magorum ſtrage de ſeptem regibus Perſiæ adfuerunt & ſoli eorum conſpectu liberè uſi ſunt, Eſter 1.10. & 14.
Quæſtionem] i. ad cognoſcendum utrũ ibi res ſint divinæ legi conformatæ.

18 *Cognatis tuis*] i. reliquo conſilio ſacerdotum.

22 *Talenta &c.*] vide Exodi 38.25. & Nechemjæ 11.23.
Coros &c.] vide 1. Reg. 4.21.
Bathos] 1. Reg. 7.26.

24 *Canonem veterem*] ſuprà 4.13.

e Chal. *ad eradicationem*: nam natale ſolum plantario, & exilium extirpationi comparatur: vide Levit. 25.47.

ſua Jeruſchalaimum vaſa conſecrata in theſaurum reponuntur, & ſacrificia offeruntur Deo; regiaque decreta executioni mandantur.

1 HI autem *ſunt* primores paternarum *familiarum* & genus eorum: qui aſcenderunt mecum regnante Artaxerxe rege, ex Babylonia.
2 E poſteris Pinchaſi, Gerſchom: e poſteris Ithamaris, Danijel: e poſteris Davidis, Chattuſch.
3 E poſteris Schecanjæ,[a] e natis Parhhoſchi, Zecarja: qui cum generis recenſione per mares centum quinquaginta *erant*.

3 *E natis Parhhoſchi*] ad diſcrimen alterius Schecanjæ de quo verſu 5.

4 E poſteris Pachat-Moabi, Eljehohhenai filius Zerachjæ: & cum eo ducenti mares.
5 E poſteris Schecanjæ filij Jachazielis: cum quo trecenti mares.
6 Et e poſteris Hhadinis, Hhebed filius Jonathanis: & cum eo quinquaginta mares.
7 Item e poſteris Hhelami, Jeſchahhja filius Hhathaljæ: & cum eo ſeptuaginta mares.
8 Item e poſteris Schephatjæ, Zebadja filius Micaelis: & cum eo octoginta mares.
9 E poſteris Joabi, Hhobadja filius Jechielis: & cum eo ducenti octodecim mares.
10 Item e poſteris Schelomithi, filius Joſiphjæ: & cum eo centum ſexaginta mares.
11 Item e poſteris Bebai, Zecarja filius Bebai: & cum eo viginti octo mares.
12 Item e poſteris Hhazgadis, Jochanan filius Katanis: & cum eo centum decem mares.
13 Item e poſteris Adonikami poſterioribus, quorum hæc *ſunt* nomina, Elipheleт, Jehhiel, & Schemahhja: & cum eis ſexaginta mares.

13 *Poſterioribus*] eorum reſpectu qui primùm cum Zerubbabele profecti ſunt, ſup. 2. 13.

14 Deniq; e poſteris Bigvai, Hhuthai & Zabbud: & cum eis ſeptuaginta mares.
15 Cùm autem congregaſſem eos ad flumen quod alluit Ahavam, & caſtra haberemus ibi diebus tribus: animum adverti ad populum & ad ſacerdotes: at e Levitis neminē inveni ibi.

15 *Flumen*] Maarſarem Ptolemæo, ſive Nebarſarim i. fluvium principalem dictum, qui in unum e lacubus Chaldaicis funditur, ubi eſt oppidum Betava.

16 Quapropter amandavi Elihhezerem, Arielem, Schemahhjam, cum Elnathane, & Jaribo, ac Elnathane, atque Nathane, & Zecarjam ac Meſchullamum primores: Jojaribum quoque & Elnathanem doctores:
17 Cùm mandata dediſſem eis, ad Iddonem primarium in [a] Caſiphja loco, indens ori eorum verba quibus alloquerentur Iddonem, Achivum & Nethinæos in Caſiphja loco: ut adducerent ad nos miniſtros pro domo Dei noſtri.

17 *Caſiphjæ*] i. in regione Caſpiorum in finibus Aſſyriæ ſupra Meſopotamiam, conterminorum Armeniæ. Nam etſi hæ regiones procul diſſitæ fuerunt: tamen non dubium eſt, quin brevi ſpatio totum illud iter confecerint freti diplomate regis, & commoditate Angariarum, ut vocabant Perſæ .i. ſtationum, in quibus equi celeres paſſim diſpoſiti erant juſſu regia.

18 Qui adduxerunt ad nos, prout manus Dei noſtri optima aderat nobis, virum intelligentem e poſteris Machli, filii Levi, filii Jiſraëlis: nempe Scherebjam cum filiis ejus & cognatis ejus octodecim.
19 Item Chaſchabjam, & cum eo Jeſchahhjam e poſteris Merari: cognatos illius & filios eorum viginti.
20 Ex Nethinæis autem, quos [a] dediderat David ac principes miniſterio Levitarum, Nethinæos ducentos viginti: omnes exprimebantur nominibus.

20 *Dediderat David*] cùm Levitas in ordines diſtribueret, 1. Chron. 23. & 26. vide Jehoſch. 9. 21. & 1. Chron. 9. 2.

21 Tum proclamavi ibi jejunium Ahavæ ad flumen: quò affligeremus nos coram Deo
noſtro, quærentes ab eo viam rectam pro nobis ac parvulis noſtris, omnibuſque facultatibus noſtris.
22 Nam puduerat me petere a rege copias aut equites, ut auxilio eſſent nobis ab hoſte in hoc itinere: quia allocuti fueramus regem, dicendo: manus Dei noſtri adeſt omnibus quærentibus ipſum, in bonum: robur verò & quidem ira ejus contra omnes derelinquentes eum.
23 Cùm itaque jejunantes quæſiviſſemus a Deo noſtro hanc rem: exoratus eſt nobis.
24 Tunc diſparavi e principibus ſacerdotum duodecim: cum [a] Scherebja, Chaſchabja, & cum eis, ex cognatis eorum decem.
25 Quibus appendi argentum illud & aurum & inſtrumenta: oblationem domus Dei noſtri quā obtulerant rex & conſiliarii ejus ac principes ejus, & omnes Jiſraëlitæ qui præſto fuerant.
26 Appendi, inquam, ad manum eorum argenti talenta ſexcenta quinquaginta, & inſtrumenta argentea centum talentorum: auri centum talenta.
27 Item crateres aureos viginti drachmarum millenûm: & inſtrumenta ex [a] orichalco præſtante duo, pretioſa ut aurum.
28 Dixique ad illos, vos eſtis ſancti Jehovæ, hæc quoq; inſtrumenta ſunt ſancta: argentum etiam ac aurum ſunt voluntaria oblatio Jehovæ Deo majorum veſtrorum.
29 [b] Sedulò obſervate donec ea appendatis coram principibus ſacerdotum ac Levitarum, principibuſque paternarum *familiarum* Jiſraëlis Jeruſchalaimi: in cellis in domo Jehovæ *reponenda*.
30 Ita receperunt ſacerdotes ac Levitæ pondus illud argenti & auri ac inſtrumentorum: deferendum Jeruſchalajima in domum Dei noſtri.
31 Tunc profecti ſumus a flumine Ahavæ duodecimo *die* menſis primi ad eundum Jeruſchalaima: & manus Dei noſtri adfuit nobis, quā liberavit nos e manu hoſtis, & inſidiantis in hoc itinere.
32 Denique poſtquam pervenimus Jeruſchalaima: & conſedimus ibi diebus tribus:
33 Die quarto expenſum eſt illud argentum & aurum ac inſtrumenta in domo Dei noſtri, ad manum Meremothi filii Urijæ ſacerdotis, & [c] collegæ ejus Elhhazaris filii Pinchaſi: cuibuſcum erat Jozabad filius Jeſchuhhæ & Nohhadja filius Binnui Levitæ:
34 Ex numero, ex pondere cuique *attributo*: inſcriptumque eſt totum illud pondus tempore eodem.
35 Qui venerant a captivitate [d] reduces deportationis obtulerunt holocauſta Deo Jiſraëlis, juvencos duodecim [e] pro toto Jiſraële, arietes nonaginta ſex, agnos ſeptuaginta ſeptem, hircos peccati duodecim: hæc omnia in holocauſtum Jehovæ.
36 Poſtea tradiderunt edicta regis, ſatrapis regiis, & principibus trans flumen: qui ſublevarunt populum & domum Dei.

CAPUT IX.

Hhezra de affinitate Jiſraëlitarum cum cæteris terrarum ſactis, ſeſe ..., jejunat, & Dei iram fideli pro omnibus publicè deprecatur.

1 His

1 HIs autem completis, acceſſerunt ad me principes, dicendo: non ſeparave-
runt ſe hic populus Jiſraëlitæ & ſacer-
dotes ac Levitæ a populis aliarum regi-
onum: ſecundum abominationes illorum
Cenahhanæorû, Chittæorum, Perizzæorû,
Jebuſæorum, Hhammonitarû, Moabitarum,
Ægyptiorum & Emoræorum *fecerunt*.
2 Nam Aſſumpſerunt de filiabus illorum, ſi-
bi & filiis ſuis, ita ut commiſcuerint ſe ſe-
men ſanctum cum populis illarum regio-
num: etiam manus ipſorum principum &
antiſtitum prima fuit in prævaricatione
iſta.
3 Itaque audiens rem hanc laceravi veſtem
meam & pallium meum: & vellens de ca-
pillis capitis mei, & barbæ meæ ſedebam
deſolatus.
4 Tunc ad me congregaverunt ſe quiſquis
trepidabat ad verba Dei Jiſraëlis, propter
prævaricationem a deportatæ multitudinis:
dum ego ſedebam deſolatus, uſque ad *tem-
pus* muneris veſpertini.
5 *Tempore* autem muneris veſpertini ſurrexi
ab afflictione mea, idque laceratam habens
veſtem meam & pallium meum: & flectens
in genua mea expandi manus meas ad Je-
hovam Deum meum:
6 Ac dixi: Deus mi, pudet me & erubeſco at-
tollere, Deus mi, faciem meam ad te: nam
iniquitates noſtræ creverunt ſupra caput,
& reatus noſter magnus eſt in cœlum uſ-
que.
7 Inde a diebus majorum noſtrorum ſumus
in reatu magno uſque in diem hunc: adeò
ut propter iniquitates noſtras traditi fueri-
mus nos, reges noſtri & ſacerdotes noſtri in
manum regum illarum regionum gladio,
captivitati, & prædæ ac pudori vultus, ſicut
eſt hodierno die.
8 Atqui nunc cùm ex minimo momento facta eſt
gratia a Jehova Deo noſtro, relinquendo
nobis reſiduum, & ponendo nobis clavum
in loco ſancto ejus: cùm illuſtrans oculos
noſtros Deus noſter, dedit nobis reſtituti-
onem aliquantulam in ſervitute noſtra;
9 Quamvis ſervi ſimus: tamen in ſervitute
noſtra non dereliquit nos Deus noſter: ſed
advertit erga nos benignitatem coram re-
gibus Perſidis, dando nobis reſtitutionem:
ut extollamus domum Dei noſtri, & reſti-
tuamus vaſtitates ejus: denique dando
nobis maceriam in Jehuda & Jeruſchalai-
mis.
10 Nunc, inquam, quid dicemus, Deus no-
ſter, poſt hoc: cùm dereliquerimus præ-
cepta tua?
11 Quæ præcepiſti per ſervos tuos prophe-
tas, dicendo, Terra illa quam ingreſſuri
eſtis ad hereditariò poſſidendum eam, ter-
ra impura eſt ab impuritate populorum re-
gionum ejus: propter abominationes eo-
rum, quibus impleverunt eam b confertim
& paſſim immunditia ſua.
12 Nunc ergo filias veſtras ne traditote fi-
liis illorum, & filias illorum ne aſſumitote fi-
liis veſtris, nec quæritote pacem illorum, &
bonum eorum uſque in ſeculum: ut confir-
memini, & comedatis præſtantiam terræ
illius, & hæreditario poſſidendam tradatis
filiis veſtris uſque in ſeculum.
13 Etiam poſt totum id quod evenit nobis
propter facta noſtra peſſima & propter rea-
tum noſtrum maximû: quod tu Deus noſter
cohibuiſti infra peccata noſtra: & dediſti
nobis reſiduum hujuſmodi;
14 An c rurſus irrita faceremus præcepta tua,
& quidem affinitatem jungentes cum po-
pulis d abominandis iſtis? an non percelle-
reris ira contra nos, donec conſumeres, ut
non eſſet ſuperſtes aut reſiduum?
15 Jehova Deus Jiſraëlis juſtus es: ſed fa-
cti ſumus reſidui ſicut *eſt* hodierno die: ecce
coram te ſumus in reatibus noſtris: quam-
vis non ſit conſiſtendum coram te cum hoc.

CAPUT X.

Hhezra cum adjunctis ſibi ex ſingulis ordinibus, populum Dei à conſuetudine alienigenarum repurgat: illis illarumque liberis a populo Dei ablegatis.

1 CUm autem oraret Hhezra, & confite-
retur flens ac ſe proſternens ante do-
mum Dei: & congregati ad eum ex
Jiſraële congregatione multa valde: viri
mulieréſque & pueri, cùm flerent populus
ille permulto fletu:
2 Locutus Schecanja filius Jechielis e poſte-
ris Hhelami, dixit Hhezræ: nos prævaricati
ſumus in Deum noſtrum: quod a conſocia-
vimus domo uxores alienigenas e populis
terræ: ſed nunc eſt b quod Jiſraël ſperet hac
in re.
3 Nunc ergo pangamus fœdus cum Deo no-
ſtro, ejiciendo omnes uxores & natos ex
eis, ex conſilio Domini & eorum qui tre-
pidant ad præceptum Dei noſtri: denique
ſecundum legem efficitor.
4 Surge: nam tibi incumbit hæc res, & nos ad-
erimus tibi: confirmare & effice.
5 Itaque ſurgens Hhezra adjuravit principes
ſacerdotum, Levitas & totum Jiſraëlem, ut
facerent ſecundum rem hanc: qui jura-
runt.
6 Poſteà ſurrexit Hhezra ab anteriore parte
domus Dei, ut abiret in cellam Jehocha-
nanis filii Eljaſchibi: & abivit illuc: cibum
nondum comederat, nec aquam biberat,
quia lugebat propter prævaricationem de-
portatæ multitudinis.
7 Ita c promulgarunt per Jehudam & Jeru-
ſchalaima, omnibus d reducibus deportatio-
nis: ut congregarent ſe Jeruſchalaima:
8 Et quiſquis non venturus eſſet intra tridu-
um ex conſilio principum ac ſeniorum, a-
nathema fore omnes facultates ejus: ipſum
verò ſeparatum iri a congregatione de-
portatæ multitudinis.
9 Quam ob rem congregati omnes homines
Jehudæ & Binjaminis Jeruſchalaima tertio
die ipſius menſis noni, *die* vigeſimo menſis;
conſidebant totus ille populus in platea
domus Dei, trementes propter hanc rem, &
ex pluviis.
10 Tunc ſurgens Hhezra ſacerdos dixit ad e-
os: vos prævaricati eſtis quod conſociaſtis
domo uxores alienigenas: ſuperaddentes
reatui Jiſraëlis.

13 *Infra peccata*] id eſt, mitius eſſe voluiſti: quàm meriti eſſemus peccatis noſtris.

c Heb. *reverteremur ad irrita facienda*.

d Heb. *abominationum*.

15 *Jehova Deus*, &c.] Concluſio, qua juſtitiã Deo tribuens ſibi & populo reatum, & iram Dei deprecatur ab incepto redemptionis beneficio.

Coram te] i. exponimus nos tibi, agnoſcentes reatum & indignitatẽ noſtram.

a Heb. *fecimus ut reſiderent domi*: *ſic deinceps*.

b Heb. *eſt ſpes Jiſraëli ſuper hoc*.

3 *Nunc ergo*] remedium proponit, ſpei, de qua dixerat, rationem oſtendens nimirum ut fœdus cum Deo, alienigenarum conſortio abruptum redintegretur.

Ejiciendo] id eſt, poſtquã ejecerimus mulieres & partus, quorum conſortio (quia lege impuri ſunt) fœdantur viri, & ipſa Eccleſia fœda redditur, ſi eos toleramus.

Qui trepidant] id eſt, qui inculpate hac in re ipſi vixerunt, & in familia ſua non tolerarunt.

6 *Anteriore parte*, &c.] id eſt, a loco atrii populi.

Ut abiret] ubi conſilium hac de re haberetur: cujus executio ſequentibus verſibus deſcribitur.

c Heb. *tranſmiſerunt vocem*.

d Heb. *filiis deportationis*: *ſic ver. 16*.

8 *Anathema*] vide Levitici 27.28.

Separatum] id eſt, excommunicatum.

9 *Menſis noni*] ratione anni legalis, de quo vide annotata Exodi 12. Eſt autem is quem vocant Ciſleu, reſpondens ex parte noſtro Novembri.

In platea] id eſt, in loco atrii nondum cincto muris, ut apparet ex Nehem. 2.8.

11 Nunc ergo edite confeſſionem Jehovæ Deo
majorum veſtrorum, & facite voluntatem
ejus: & ſeparate vos a populis iſtius terræ, &
ab uxoribus alienigenis.
12 Cui reſpondentes tota illa congregatio,
dixerunt voce magna: ſecundum verbum
tuum, ſic nobis faciendum eſt.
13 Verùm populus multus eſt, & tempus hoc
pluvioſum eſt, neque eſt vis conſiſtendi fo-
ris: hoc autem opus non eſt diei unius ne-
que duorum, quia [f] plurimi deliquimus in
hac re.
14 Conſiſtant, quæſumus, principes noſtri to-
tius hujus congregationis, & quiſquis eſt in
civitatibus noſtris qui conſociaverit domo
uxores alienigenas, veniet temporibus de-
ſignatis, & [*] cum ipſis ſeniores [g] cujuſque
civitatis ac judices ejus: uſquedum aver-
tamus æſtuantem iram Dei noſtri, uſquedum
hac res confecta ſit.
15 [*] Tantum Jonathan filius Hhaſaëlis, &
Jachzeja filius Tikvæ conſtiterunt ad iſtud:
Meſchullam verò & Schabbetai Levitæ
adjuverunt eos.
16 Facientibus itaque ſic reducibus ex de-
portatione, ſeparati ſunt Hhezra ſacerdos,
homines primarii paternarum familiarum
pro familiis paternis ſuis, & hi omnes nomi-
nibus expreſſi: ſederuntque a die primo
menſis decimi, ad quæſtionem habendam
ejus rei;
17 [*] Uſque ad diem primum menſis primi:
quo perfecerunt cum omnibus illis homi-
nibus qui conſociaverant domo uxores ali-
enigenas.
18 Deprehenſi autem ſunt e filiis ſacerdotum,
qui conſociaverant domo uxores alienige-
nas: e filiis Jeſchuhhæ filii Jotſadaki & cog-
natis ejus, Mahhaſeja, & Elihhezer, & Ja-
rib, & Gedalja:
19 Qui adhibuerunt manum ſuam ad eji-
ciendum uxores ſuas: & reatum confi-
tentes, [*] arietem ex grege pro reatu ſuo ob-
tulerunt.
20 Item e poſteris Immeris, Chanani, & Ze-
badja.
21 Item e poſteris Charimi: Mahhaſeja, E-
lija, & Schemahhja, & Jechiel, & Hhuz-
zija.
22 Item e poſteris Paſchuri: Eljohhenai, Mahh-
haſeja, Jiſchmahhel, Nethanel, Jozabad,
& Elhhaſa.
23 [*] Ex Levitis autem: Jozabad, & Schimhhi,
& Kelaja, idem Kelita, Pethachja, Jehuda, &
Elihhezer.
24 Item e muſicis, Eljaſchib: & ex janito-
ribus, Schallum, & Telem, & Uri.
25 De Iſraëlitis verò e poſteris Parhhoſchi,
Ramja, & Jizzija, & Malchija, & Mijamin, &
Elhhazar, & Malchija, & Benaja.
26 Item e poſteris Hhelami: Mattanja, Ze-
charja, & Jechiel, & Hhabdi, & Jeremoth, &
Elija.
27 Item e poſteris Zattu: Eljohhenai, Elja-
ſchib, Mattanja, & Jeremoth, & Zabad, &
Hhaziza.
28 Item e poſteris Bebai: Jehochanan, Cha-
nanja, Zabbai, Hhathlai.
29 Item e poſteris Bani: Meſchullam, Malluc
& Hhadaja, Jaſchub, Scheal, & Ramoth.
30 Item e poſteris Pachath-Moabi, ex Hhad-
na & Calale: Benaja, Mahhaſeja, Matta-
nja, Betzaleel, & Binnui, ac Menaſche.
31 Item e poſteris Charimi: Elihhezer, Jiſchi-
ja, Malchija, Schemahhja, Schimhhon.
32 Binjamin, Malluc, Schemarja.
33 E poſteris Chaſchumi: Mattenai, Matta-
tta, Zabad, Eliphelet, Jeremai, Menaſche,
Schimhhi.
34 E poſteris Bani: Mahhadai, Hhamram, &
Uel:
35 Benaja, Bedeja, Celuhu:
36 Vanja, Meremoth, Eljaſchib:
37 Mattanja, Mattenai, & Jahhaſau:
38 Et Bani, & Binnui, Schimhhi:
39 Et Schelemja, & Nathan, & Hhadaja:
40 Machnadbai, Schaſchai, Scharai:
41 Hhazarel, & Schelemja, Schemarja:
42 Schallum, Amarja, Joſeph.
43 E Nebuntinis: Jehhiel, Mattithja, Zabad,
Zebina, Jaddau, & Joël, Benaja.
44 Omnes iſti duxerant uxores alienigenas:
& erant quidam ex iſtis uxores unde
ſuſceperant liberos.

14 *Cum ipſis ſeniores*] id eſt, quos magiſtratus cujuſque loci Jeruſchalaimis apud conſilium illud maximum ſiſtent: teſtificantes ſe cives ſuos luſtraſſe, eoſq; quos adduxerint reos deprehendiſſe.

[g] *Heb. civitatis & civitatis.*

15 *Tantum Jonathan*] ex ſacerdotibus: quod ex antitheſi ſequentis membri colligitur: cauſam vide ſuprà ver. 3. quam ob rem ne ſummus quidem ſacerdos huic conſilio interfuit: vide infrà, ver. 18.

17 *Uſque ad diem, &c.*] ſ. ſpatio verborum mutavimus ad perſpicuitatem cujus meminit 1 Sam. 30.16. & 2 Chro. 22. 9.

19 *Arietem ex* [...] pro ſingulis [...] Simile vide Gen. 35.18.

44 [...] diverti [...]

NECHEMJÆ
Liber Unus.

LIBER Nechemjæ inſtaurationem Jeruſchalaimorum, correctionemq; reducis populi & labentis cultus Dei deſcribit. Eſtq; hiſtoria quaſi ſexaginta annorum a vigeſimo anno Longimani uſque ad Regnum Darii ultimi.

A vigeſimo Longimani ad finem uſque			30
Darii Nothi			18
Artaxerxis Mnemonis	Anni		36
Darii Ochi			23
Arſanis			3

Cui ſucceſſit Darius ultimus. Annum enim Nothi decimumnonum, ſucceſſori ejus commodum fuiſſe ratio temporis oſtendit: & ſic deinceps uſque ad Darium ultimum.

CAPUT I.

Nechemja accepto nuncio de adversis rebus in Jehudaeorum i Chaldaeis solutae: Deum orat ut populo ignoscat, & suo consilio faveat.

1 VERBA Nechemjae filii Chacaljae. Fuit autem in mense Ciſlevo anno vigeſimo, cùm eſſem Schuſchane in regia:
2 Et veniente Chanani uno è cognatis meis ipſo cum viris quibuſdam è Jehudaeis, interrogarem eos de Jehudaeis, de reſiduo illorum qui relicti fuerant ex captivitate, & de Jeruſchalaimis:
3 Qui dixerunt mihi: reliqui illi, nempe qui relicti fuerant ex captivitate ibi in ea provincia, in malo magno & in opprobrio ſunt: & murus Jeruſchalaimorum diruptus, & portae eorum manent ſuccenſae igne.
4 Fuit verò cùm audirem verba iſta, ut ſedens flerem ac lugerem aliquot dies: quibus jejunavi & oravi coram Deo Coeli.
5 Ac dixi: obſecro, Jehova Deus Coeli, Deus fortiſſime, maxime, & ſummè reverende: obſervans fœdus & benignitatem diligentibus ſe, & obſervantibus praecepta ſua:
6 Sit, quaeſo, auris tua intenta, & oculi tui aperti ad auſcultandum orationi ſervi tui qua oro coram te hoc tempore interdiu ac noctu pro Jiſraëlitis ſervis tuis: & confiteor peccata Jiſraëlitarum, quibus peccavimus tibi: ego quoque & familia patris mei peccavimus.
7 Corruptione corrupimus tibi: ac non obſervavimus praecepta, ſtatutaque ac judicia illa quae praecepiſti per Moſchen ſervum tuum.
8 Recordare, quaeſo, verbi quod praecepiſti Moſchi ſervo tuo, ut diceret: ſi vos praevaricati eritis, ego diſpergam vos in populos.
9 Cùm autem converſi ad me obſervabitis praecepta mea, & facietis ea: ſi fuerint depulſi extremo ſub extremitatem Coeli, inde colligam eos, & reducam eos in locum quem elegi ad collocandum nomen meum ibi.
10 At hi ſunt ſervi tui & populus tuus: quem redemiſti virtute tua maxima, & manu tua validiſſima.
11 Obſecro domine, ſit jam auris tua intenta in orationem ſervi tui, & in orationem ſervorum tuorum, qui ſtudent revereri nomen tuum: & ſecunda, quaeſo, ſervo tuo hodie, dans ei miſericordiam conſequi coram viro iſto: ego enim eram pincerna regi.

CAPUT II.

Nechemja à rege obtinet dimiſſionem in Jehudaeam, & facultatem urbis inſtaurandae. Quare literis & comitatu inſtructus Jeruſchalaima venit, opus aggreditur, & vicinis contrà nitentibus reſpondet.

1 FUIT verò menſe Niſane, anno vigeſimo Artaxerxis regis cùm aſſideret ei, eſſet vinum in conſpectu ejus: ut auferens vinum porrigerem regi, & non eſſem ingratus in conſpectu ejus.
2 Quapropter dixit mihi rex, quare vultus tuus afflictus eſt cùm non ſis aegrotus? non eſt hoc niſi afflictio animi: tum timebam quamplurimum.
3 Itaque dixi regi, rex in ſeculum vivat: quare non eſſet afflictus vultus meus, cùm civitas ipſa, locus ſepulchrorum majorum meorum vaſtata, & portae ejus maneant conſumptae igne?
4 Tum dicente mihi rege: quid illud eſt ſuper quo requiris? Oravi Deum coeli.
5 Et dixi regi: ſi regi bonum videtur, & ſi gratus eſt ſervus tuus coram te: ut mittas me in Jehudaeam, in civitatem ſepulchrorum majorum meorum & aedificem eam.
6 Dixit verò mihi rex, & conjux aſſidens ei: quouſque eſſet duratura profectio tua, & quando reverteteris? itaque bonum viſum eſt coram rege ut dimitteret me, cùm expoſuiſſem ei tempus.
7 Deinde dixi regi: ſi regi bonum videtur, literas tradant mihi ad principes trans flumen: ut tranſmittant me uſque dum venero in Jehudaeam.
8 Literas quoque ad Aſaphum cuſtodem ſaltus qui eſt regi, ut det mihi ligna ad contignandum portas caſtri adjuncti aedi, & ad murum civitatis, & ad domum quam ingreſſurus ſum: quas dedit mihi rex, prout manus Dei mei optima aderat mihi.
9 Veni itaque ad principes trans flumen, & tradidi eis literas regis: miſerat autem rex mecum praefectos copiarum & equites.
10 Quod cùm audiret Sanballat Choronites & Tobija ſervus Hhammonites, diſplicuit eis maximè advenisse hominem ad procurandum bonum Jiſraëlitis.
11 Denique perveni Jeruſchalaima: ubi cùm fuiſſem diebus tribus:
12 Surrexi noctu, ego & homines pauci mecum: neque indicavi cuiquam quid Deus meus inderet animo meo faciendum Jeruſchalaimis: & jumentum non erat mecum praeter jumentum illud cui inſidebam.
13 Et egreſſus ſum per portam vallis noctu, tum verſus fontem ſerpentis, tum ad portam ſterquiliniorum: ubi effringebam de muris Jeruſchalaimorum qui fuerant perrupti, & portae eorum abſumptae igne.
14 Inde tranſivi ad portam fontis, & ad piſcinam regis: ſed non erat locus jumento quod ſuberat mihi ut tranſiret.
15 Quam obrem aſcendi ſecundum torrentem noctu, cùm effregiſſem de muro: & revertens veni ad portam vallis, ita reverſus ſum.
16 Antiſtites verò neſciebant quò irem aut quid facerem: nam Jehudaeis aut ſacerdotibus, aut clariſſimis aut antiſtitibus aut reliquis curatoribus operis adhuc non indicaveram.
17 Dixi itaque ad eos: videtis malum in quo

a Heb. *malus ſi demeps.*
b Heb. *cordis.*
2 *Nam timebam*] i. partim meorum ſtudio ſollicitabar: partim magnitudine regis & poſtulati deterrebar.
3 *Civitas ipſa*] i. Jeruſchalaima, utitur autem iſta periphraſi ad excuſandum ſtudium ſuum, & probandum regi.
4 *Oravi*] tacitè cum animo meo.
6 *Tempus*] quod exprimitur infra 5. 14. & 13. 6.
7 *Tradant*] illi quibus hoc a rege demandabitur.
c Heb. *Paradiſi: ſic vocabit regionem à Libano ad Antilibanum, propter ejus amoenitatem, in cujus ſumma extremitate ſeu oppidum nomine Paradiſus, de quo Ptolomaeus, & Plinius.*
8 *Caſtri*] i. atrii, quod domum Dei ita cingebat, ut caſtella circundantur caſtra: ſermonem accommodat ad prophani regis captum.
Domum] i. praetorianam.
10 *Choronites*] Toparcha Moabitarum à Choronajimo ejus regionis praecipuo loco denominatus, de quo Jeſchahhja 15. 5. & Jirmeja 48. 3. 5. & 34. verſ.
Servus] i. Toparcha Hhammonitarum, beneficiarius, quem vulgò vaſſallum vocant, regis Perſidis, quod etiam de Sanballato eſt intelligendum.
d Heb. *malum ſuum eſt illis malum magnum.*
13 *Portam vallis*] i. per locum in quo porta vallis antea fuerat, & poſteà ipſius opera redintegrata eſt. Dicitur autè porta vallis, quòd in valle ad radicem montis eſſet, ubi ſuperior urbs cum inferiore conjungebatur. vide infrà 3. 13.
Tum verſus] prolepſis, quae explicatur duob. ver. ſeq.
Fontem ſerpentis] i. fontem Schiloachi: quem ita vocarunt Jehudaei à lento & ſerpente fluxu: vide Jeſchahhjae 8. 6.
e Heb. *draconis* vide Exodi 7. 12. *Portam ſterquiliniorum*] quae ſecùs terminum urbis angularem eſſe ciebat ab oriente: nam per eam ſordes urbis in Kidronem efferebantur, ut quàm remotiſſimae eſſent a templo. *Effringebam*] i. partes eas explorabam. 14 *Portam fontis*] qua ibatur ad fontem Schiloachi & Regelis in civitate Davidis. *Piſcinam regis*] quam idem vocant Piſcinam Schelachi, quam Schiloachi rivus efficiebat. *Non erat locus*] id eſt, vadum in Kidronis torrentis ex oppido ſinuatis alveo.

verſamur, Jeruſchalaimi vaſtata eſſe, & portas eorum ſuccenſas igne: agite ædificemus murum Jeruſchalaimorum: ut non ſimus amplius opprobrio.
18 Et ubi indicavi eis manum Dei mei quæ *eſt* optima, adfuiſſe mihi, & etiam verba regis quæ dixerat mihi: dixerunt, ſurgamus & ædificemus: confirmaruntq; manus ſuas ad hoc bonum.
19 Audiens verò Sanballat Choronites, & Tobija ſervus Hhammonites & Geſchem Arabs, ſublannabant nos & ſpernebant nos: dicentes, quæ *eſt* res iſta quam facitis? an contra regem rebellatis?
20 Quibus reſpondi rem, ac dixi: Deus cœli ſecundabit nos, & nos ſervi ejus ſurgentes ædificabimus: vobis verò non eſt pars, aut jus, aut monimentum Jeruſchalaimis.

Caput III.

Structuræ communes triplicis civitatis Jeruſchalaimorum: deinde ſingulares, aliæ, ad regiam, aliæ, ad Levitarum ſedem pertinentes, deſcribuntur.

1 Surgens enim Eljaſchib ſacerdos ſummus, & cognati ejus ſacerdotes, ædificarunt a porta gregis (quam ipſi ſanctificaverunt, & ſtatuerunt valvas ejus, inde uſque ad turrim centenariam ſanctificaverunt eam) uſque ad turrim Chananeelis.
2 Et ad latus ejus ædificarunt Jerechuntini: & ad alterum latus ejus ædificavit Zaccur filius Imri.
3 Portam autem piſcium ædificarunt Senaæi: ipſi contignaverunt eam, & ſtatuerunt valvas ejus, ſeras ejus, & vectes ejus.
4 Ad quorum latus inſtauravit Meremoth filius Urijæ filii Kotzi, & ad horum latus inſtauravit Meſchullam filius Berecjæ filii Meſchezabeelis: & ad horum latus inſtauravit Tzadok filius Bahhanæ.
5 Et ad latus horum inſtaurarunt Tekohhæi: ſed magnifici eorum non ſubmiſerunt collum ſuum ad opus domini ipſorum.
6 Portam autem veterem inſtaurarunt Jojadahh filius Paſeachi, & Meſchullam filius Beſodejæ: ipſi contignaverunt eam, & ſtatuerunt valvas ejus, & ſeras ejus, ac vectes ejus.
7 Et ad latus horum inſtauravit Melatja Gibhhonita, & Jadon Meronothanus, Gibhhonitæ, & Mitzpani: uſque ad ſoliũ principis cis flumen.
8 Ad cujus latus inſtauravit Hhuzziel filius Charchajæ *cum* aurifabris, & ad latus ejus inſtauravit Chananja filius unius ex pigmentariis: reliquerunt autem Jeruſchalaim, quouſque verſum murus latus erat.
9 Poſtea ad latus horum inſtauravit Rephaja filius Churis, præfectus dimidio tractui Jeruſchalaimorum.
10 Et ad latus horum inſtauravit Jedaja filius Charumaphi, atq; e regione domus ſuæ: ad cujus latus inſtauravit Chattuſch filius Chaſchabnejæ.
11 Menſuram alteram inſtauravit Malcija filius Charimi, & Chaſchub filius Pechathi-Moabi: una cum turri furnorum.
12 Et ad hujus latus inſtauravit Schallum filius Lochheſchi præfectus dimidio tractus Jeruſchalaimorum: ipſe & filiæ ejus.
13 Portam vallis inſtauravit Channun cum habitatoribus Zanoachi: ipſi ædificaverunt eam, ſtatueruntq; valvas ejus, ſeras ejus, & vectes ejus: ac mille cubitos in muro uſque ad portam ſterquiliniorum.
14 Portam verò ſterquiliniorum inſtauravit Malcija filius Rechabi præfectus tractui Beth-Cerem: ipſe ædificavit eam, ſtatuitq; valvas ejus, ſeras ejus, & vectes ejus.
15 Item portam fontis inſtauravit Schallun filius Col-chozeh præfectus tractui Mitzpæ: ipſe ædificavit eam & contexit eam, ſtatuitque valvas ejus, ſeras ejus & vectes ejus: murum quoque piſcinæ Schelahhi, juxta hortum regis uſque ad gradus deſcendentes e civitate Davidis.
16 Poſt eũ inſtauravit Nechemja filius Hhazbuki præfectus dimidio tractui Beth-tzuri: uſque ex adverſo ſepulchrorum Davidis, & uſque ad piſcinam factam, & ad locum potentiorum uſque.
17 Poſt eum inſtaurarunt Levitæ, Rechum filius Banii: ad cujus latus inſtauravit Chaſchabja præfectus dimidio tractui Kehhilæ cum tractu ſuo.
18 Poſt eum inſtaurarunt cognati eorum, Bavvai filius Chenadadi, præfectus dimidio tractui Kehhilæ.
19 Inſtauravit verò ad latus ejus Hhezer filius Jeſchuhhæ præfectus Mitzpæ menſuram alteram: e regione aſcenſus ad armamentarium Miktzohhum.
20 Poſt eum flagrante animo inſtauravit Baruc filius Zabbai menſuram alteram: inde a Miktzohhio uſque ad portam domus Eljaſchibi ſacerdotis ſummi.
21 Poſt eum inſtauravit Meremoth filius Urijæ filii Kotzi menſuram alteram: inde a porta domus Eljaſchibi uſque ad finem domus Eljaſchibi.
22 Poſt hunc inſtauraverunt ſacerdotes viri planitiei.
23 Poſt hoc inſtauravit Binjamin & Chaſchub e regione domus ſuæ: poſt quem inſtauravit Hhazarja filius Mahhaſejæ filii Hhananjæ juxta domum ſuam.
24 Poſt hunc inſtauravit Binnui filius Chenadadi menſuram alteram: inde a domo Hhazarjæ uſque ad Miktzohhum & angulum uſque.

19 *Arabs*] Ex parte Arabiæ, ut ſupra ver. 10. 20 *Rem*] id eſt, rem ſicut geſta erat, ante apud regem explicavi. *Non eſt pars*] id eſt, neque poſſeſſio neq; jus aut aliquod veſtigium ſive ſpecies, & prætextus juris.

1 *Porta gregis*] hæc porta ad meridiem urbis erat, in ea vallis parte quæ frontẽ civitatis Davidis & [illegible] ſpectabat, ita autem vocata fuiſſe videtur Hhebræis, & Græcis προβατική: quia in ea parte erat forum pecuarium ad commoditatem ſacrificantium, & piſcina illa quinq; porticibus conſtans nomine Beth Cheſda, de qua Johan. 5.2. Confer cum ver. 32. & infrà 12.39. *Sanctificaverunt*] id eſt, precibus Deo commendarunt, & ſpacium ab ea uſque ad turrim centenariam rebus ad uſum tẽpli pertinentibus conſecrarunt: quam ob rem in ambitu erant aurifabri & aromatarii infrà ver. 32. In platea verò forum pecuarium & piſcina: quam veriſimile eſt, inde ab hoc tempore, in ſignum approbatæ hujus inſtaurationis fuiſſe ornatam cœleſti illo miraculo, de quo Johan. 5.4. *Turrim centenariam*] ſitam inter portam gregis & turrim Chananeelis. fortè ſic dicta eſt, quod centenis cubitis ab utroque loco diſtaret. *Turrim Chananeelis*] qua a porta gregis itur occidentem verſus: de qua Jirmeja 31.38. Nam Nechemja a porta gregis incipiens ad occidentem progreditur inde uſque ad ſeptentrionem: & ſic deinceps uſquoad ver.13. totum urbis ambitum deſcribit, donec in eandem portam recidat. 3 *Portam piſcium*] in civitate Davidis ad occaſum ſita eſt: ſic dicta, quod mare ſpectabat, & piſces a mari per eam afferebantur: de ea vide 2.Chro. 33.14. Tzephanjæ 1.10. & infrà 12.39. 5 *Domini ipſorum*] i. Dei, ex cujus beneficio & mandato ſuſcepta erat inſtauratio. ita notat eos ingratitudinis [illegible] Judicum 5.23. & Hhezra poſteros Schelæ, 1.Chro 4.22. 6 *Veterem*] quia muri prioris fuerat, ut refert Joſephus lib.6 de bello Judaico, cap.6. a qua initium habebat murus, civitatem Davidis ab altera Jeruſchalaimorum parte dividens. 7 *Solium principis*] id eſt, prætorium, ſynecdochicè: de quo [illegible] *Cis flumen*] id eſt, Judææ quæ eſt cis Euphratem. 8 *Cum aurifabris*] [illegible] in hac quoque parte ſeptentrionali ex adverſo portæ gregis erat aurificum & pigmentariorum vicus: ad commoditatem eorum, qui per hanc regionem urbis templum adibant.

19 *Armamentarium*] [illegible] munitionem in civitate Davidis [illegible] appellatam Miktzohh. 2.Chro. [illegible] 22 *Planitiei*] de quibus infrà 12.28. [illegible] id eſt, alteram turrim quæ angulum [illegible]

26 Palal filius Uzai, *instauravit* e regione
Mikzohhi, & turris prominentis, a domo
regis superiore quæ adjacet *atrio custodiæ:
post hunc Pedaja filius Parhhoſchi.
26 Nethinæi autem qui habitabant in *clivo:
instaurarunt usque ex adverso *portæ aqua-
rum ad orientem & turris prominentis.
27 Post hoc instaurarunt Tekohhani menſu-
ram alteram, ex adverſo turris magnæ pro-
minentis usque ad murum clivi.
28 Supra *portam equorum instaurarunt ſa-
cerdotes, quiſq; e regione domus ſuæ.
29 Post illud instauravit Tzadok filius Imme-
ris e regione domus ſuæ: post quem instau-
ravit Schemahhja filius Schecanjæ custos
*portæ orientalis.
30 Post quem instauravit Chananja filius
Schelemjæ, & Chanun filius Tzalaphi ſex-
tus menſuram alteram: post eum instaura-
vit Meſchullam filius Berecjæ e regione cu-
biculi ſui.
31 Post eum instauravit Malcija filius alicujus
aurifabri usque ad locum Nethinæorum &
aromatariorum, e regione *portæ mandati,
usque ad aſcenſum *anguli.
32 Inter aſcenſum autem anguli & portam
gregis, instaurarunt aurifabri & aromatarii.

Caput IIII.

*Jehudæorum hostes cœptam urbis instauratio-
nem primùm ludificantur: deinde cùm ſuccedere
eam intelligunt, conſpirant: Nechemjæ verò con-
ſpiratione audita Deum precatur, & diſciplinam
militarem instituit: ita diruuntur hoſtium conatus
irriti ſiunt, & instauratio opus procedit.*

1 Fuerat autem, cùm audiviſſet San-
ballat nos ædificare murum istum: ut
accenſus ira indignaretur plurimùm: &
ſubſannaret Jehudæos.
2 *Dicebat enim coram cognatis ſuis & co-
piis Samariæ: dicebat inquam: quid isti Je-
hudæi languidi facturi eſſent? *an finerent
eos? *an ſacrificaturi eſſent? an abſolve-
rent hoc tempore? an *redivivos statuerent
lapides, e ruderibus, poſtquam exusti ſunt?
3 Tobija verò Hhammonita aſſiſtens ei; *dix-
it: etiam ut ædificent, ſi aſcendat vulpes, u-
tiq; perrumpet murum lapideum eorum.
4 *Audi, ô Deus noster, nos eſſe contemptui,
& converte probrum eorum in caput eorũ:
& expone eos prædæ in terra captivitatis:
5 Neque obtegas iniquitatem eorum, & pec-
catum eorum a facie tua ne deleatur: quia
*irritaverunt te reſpectu ædificantium.
6 Ita ædificavimus murum istum, adeò ut
*constructus fuerit totus murus usque ad di-
midium ipſius: nam populo erat *animus ad
agendum.
7 Fuit verò cùm audiret Sanballat, & Tobija
Arabesq; & Hhammonitæ, atque Aſchdo-
dæi [d] aſſurrexiſſe ad justam constitutionem
muros Jeruſchalaimorum, & cœpiſſe loca
perrupta occludi: accenſa eſt ira eorum
valde.
8 Quare conſpiraverunt omnes ſimul, ut ve-
nientes oppugnarent Jeruſchalaima: aut
facerent ei *impedimentum.
9 (Quapropter oravimus Deum nostrum: &
constituimus custodiam adverſus eos inter-
diu & noctu metu eorum.)
10 Dicebant enim Jehudæi, debilitata eſt vis
bajulorum, & *pulveris multum ſupereſt: nos
autem *non prævalituri eſſemus ædificando
murum.)
11 Et dixerant hostes nostri, ne animadver-
tant, neq; videant donec pervadentes me-
dium eorum interficiamus eos: aut [f] ceſſa-
tionem afferamus isti operi.
12 Fuit verò cùm advenissent Jehudæi habi-
tantes apud illos: & dixiſſent nobis decies,
*cavete vobis ab omnibus locis per quæ redi-
re poteſtis ad nos:
13 Ut constituerem ab imis partibus cujuſq;
loci *aliquos* a poſterioribus partibus muri, in
locis arduis: constitui etiam populum per
familias cum gladiis ſuis, ſpiculis ſuis, & ar-
cubus ſuis.
14 Cumq; luſtraſſem ſurgens, dixi ad clariſſi-
mos & ad antistites & ad reſiduum populi:
ne timetote ab [g] istis: dominum maximum
& ſummè reverendum recordamini, & pu-
gnatote pro fratribus vestris, filiis vestris, &
filiabus vestris, uxoribus vestris, & domibus
vestris.
15 Deinde fuit cùm audiviſſent inimici no-
stri innotuiſſe nobis, & irritum feciſſe Deus
conſilium eorum: ut reverteremur omnes
ad murum, quiſque ad opus ſuum.
16 Erat tamen inde ab eo die pars *puerorum
meorum agens in opere, pars verò eorum
tenens cum ſpiculis ſcuta & arcus & lori-
cas: principes autem *ſequebantur quamq;
familiam Jehudæorum.
17 Eorum qui ædificabant murum, & qui fe-
rebant onus cum onerantibus: una manu
ſua *quiſque* agebat in opere: altera tenente
miſſile.
18 Structores autem isti, quiſque gladio ſuo
accincti erant ad lumbos ſuos, cùm ædifi-
carent: tubicen verò erat apud me:
19 Dixi enim clariſſimis & antistitibus reſi-
duoq; populi, opus hoc multum & amplum
est: ideoq; nos diſparati in muro, longinqui
ſumus [h] alter ab altero.
20 In locum ubi audietis ſonum tubæ, illuc
congregamini ad nos: Deus noster pugna-
turus eſt pro nobis.
21 Sic faciebamus opus: quorum pars tene-
bant ſpicula ab aſcenſu auroræ, uſque ad
[i] exortum stellarum.
22 Etiam tempore illo edixi populo: quiſque
cum puero ſuo pernoctanto intra Jeruſcha-
laima: ut ſint nobis noctu ad custodiam, &
interdiu ad opus.
23 Ne ego quidem & cognati mei & pueri
mei, deniq; [k] custodes qui ſequuntur me ex-
uturi ſumus veſtes noſtras: *cuique gladius
ſuus & aqua *eſto*.

Caput V.

*Nechemja expostulantem populum, ſervitutis,
æris alieni, & bonorum oppignerationis onere libe-
rare curat: & ipſe exemplo ſuo præiens de ſuo re-
mittit, populum publicis oneribus ſublevat, & ſua
cum ipſis communicat.*

1 Erat autem clamor populi cum uxori-
bus ſuis magnus: contra cognatos ſuos
Jehudæos.

2 Nam

10 *Debilitata eſt*] id eſt, bajuli viribus fracti non eſſent pares ſuſtinendæ & propulſandæ impreſſioni hoſtium.

Pulveris multum &c.] quaſi dicat, neceſſe eſt illos in poſterum multum bajulare.

Non prævalituri eſſemus] ſub. contra hoſtem, & nimium opere in labore ſtrenuè conſumeremur.

f Heb. *ſiceſſare ut ceſſes iſtud opus.*

12 *Cavete vobis*] id eſt, certis cuſtodiis & exploratoribus ſ... omnes adítus, quibus vos illi adoriri poſſent. Eſt autem hic ecclipſis verbi conjugati cum custodiæ nomine, de quo ſupra ver. 9. unde illud ſupplevimus.

g Heb. *a facie iſtorum.*

16 *Puerorum*] id eſt, custodum, quorum duo erant: alteri enim excubias agebant, & operi muro cum incumbebant.

Sequebantur] id eſt, ad opus deducebant & reducebant.

h Heb. *vir a fratre ſuo.*

i Heb. *exitum.*

k Heb. *viri custodiæ.*

23 *Exuturi ſumus*] cùm in excubiis erimus.

Cuique gladius] id eſt, ſinguli armis & cibario instructi comparento: ſynecdoche.

2 Nam erant qui dicerent: filios noſtros & fi-
lias noſtras noſtrum multi ᶠ oppigneramus, ut
accipiamus frumentum & comedentes vi-
vamus.
3 Alii erant qui dicerent, agros noſtros, vi-
neaſque noſtras & domos noſtras oppigne-
ramus: ut accipiamus frumentum in ipſa
fame.
4 Denique erant qui dicerent: mutuamur pe-
cuniam ᶠ pro canone regis, oppigneratis a-
gris noſtris & vineis noſtris.
5 Jam verò ᶠ ut caro cognatorum noſtrorum,
caro noſtra eſt: ſicut filii eorum, filii noſtri
ſunt: ecce autem nos ſubjicimus filios no-
ſtros & filias noſtras in ſervos, ſuntque de fi-
liabus noſtris *quædam* ſubjectæ, quarum *re-
demptio* ᶠ non *eſt* in facultate manuum no-
ſtrarum, cùm agri noſtri & vineæ noſtræ pe-
nes alios ſint.
6 Itaque diſplicuit mihi valde: cùm audirem
clamorem eorum & verba iſta.
7 Cumque conſilium iniiſſet ᵃ animus meus
apud me: contendi cum clariſſimis & anti-
ſtitibus, dixique eis: onus ᵇ uniuſcujuſ-
que impoſitum alteri ᶠ vos exigitis: & in-
dixi ᶠ illorum cauſa congregationem ma-
gnam.
8 Ubi dixi eis, nos ᶠ comparamus fratres no-
ſtros Jehudæos, qui venditi ſunt gentibus,
prout eſt in nobis: & etiam vos venderetis
fratres veſtros, aut venderentur nobis?
qui ſiluerunt, nec invenerunt quod reſpon-
derent.
9 Tum dixi: non *eſt* bona hæc res quam fa-
citis: an non in timore Dei noſtri ambula-
turi eſtis: potius quàm *in* ᶠ probro iſtarum
gentium inimicarum nobis?
10 At etiam ego, cognati mei, & pueri mei
ᶠ exacturi eſſemus ab eis pecuniam aut fru-
mentum: remittamus, quæſo, onus iſtud.
11 Reſtituite, quæſo, eis hoc ipſo die agros eo-
rum, vineas eorum, oliveta eorum ac domos
eorum: præterea centeſimam pecuniæ, aut
frumenti, muſtique, aut olei, quam exacturi
eſſetis ab eis.
12 Qui dixerunt, reſtituimus, & ab eis non re-
petemus: ſic facturi ſumus quemadmodum
dicis: tum convocavi ſacerdotes, *per quos* ad-
juravi illos ut facerent ſecundum verbum
iſtud.
13 ᶠ Etiam lacertum meum excuſſi, dicens: ſic
excutiat Deus omnem virum qui non præ-
ſtiterit verbum hoc, a domo ejus, & ᶠ a la-
bore ejus: & ita ſit excuſſus ac vacuus: di-
xeruntq; tota congregatio, Amen, laudan-
tes Jehovam: fecitque populus ſecundum
verbum iſtud.
14 Etiam ex quo tempore ᶠ præceperat mihi
ut eſſem princeps in terra Jehudæ: ab anno
vigeſimo uſq; ad annum trigeſimum ſecun-
dum Artaxerxis regis, duodecim annis: ego
cum cognatis meis cibarium principis non
comedi.
15 Nam principes priores qui anteceſſerant
me, prægravabant populum accipientes ab
eis de pane & vino, ᶜ ᶠ præter argenti ſiclos
quadragenos: etiam pueri eorum domina-
bantur in populo: ego verò non feci ita pro-
pter reverentiam Dei.
16 Etiamque in opere muri iſtius inſtauravi,
& agrum non comparavimus: omneſque
pueri mei congregati ibi ad opus.
17 Quin ipſi Jehudæi & antiſtites centum quin-
quaginta viri, & qui veniebant ad nos e
gentibus quæ erant circa nos: menſæ meæ
aſſidebant:
18 Ita ut quod parabatur unoquoque die bos
unus, pecudes ſex ſelectæ, cum avibus pa-
rarentur mihi: & intra dies denos
quovis vino plurimum: nihilo minus ta-
men cibarium principis non petelivi, quò
quòd gravis fuiſſet ſervitus illa impoſita ipſi
populo.
19 Recordare mei, Deus mi, in bonum quic-
quid fecerim erga populum iſtum.

CAPUT VI.

*Impedimenta Nechemjæ oblata a vicinis hoſti-
bus, a Pſeudoprophetis, & falſis fratribus, ...
tionis & totius adminiſtrationis tempori adſcri-
buntur.*

1 FUIT autem cùm auditum eſſet San-
ballato, & Tobijæ, Geſchemoque Ara-
bi, reſiduoque inimicorum noſtrorum,
me exædificaſſe murum, neq; eſſe reſiduam
in eo rupturam: etiam ad hoc uſque tempus
valvas me non ſtatuiſſe in portis:
2 Ut mitteret Sanballat cum Geſchemo ad
me, dicendo: age, ineamus conſilium pari-
ter in *aliquo* vicorum in ᵃ valle Onuntis: illi
autem cogitabant ᶠ afficere me malo.
3 Sed miſi ad eos nuntios qui dicerent: opus
magnum facio: ideoq; non poſſum deſcen-
dere: quam ob rem ceſſaret hoc opus, cùm
deſiſterem *ab* eo deſcendens ad vos?
4 Et remittentibus ad me ᵃ in eandem ſenten-
tiam quater: reſpondi eis in eandem ſen-
tentiam.
5 Tandem miſit ad me Sanballat in hanc ſen-
tentiam ᵇ quintò per puerum ſuum: & lite-
ris e manu ejus apertis,
6 Scriptum erat in eis: per gentes auditur, et
ᶜ Gaſchmu ait, te & Jehudæos ᵈ cogitare
rebellionem: idcirco te ædificare iſtum
murum: teque fore illis regem, ᶠ cùm res i-
ſtæ fuerint.
7 Inſuper etiam prophetas te conſtituiſſe, qui
prædicent de te Jeruſchalaimis, dicendo:
rex eſt in Jehuda, adeò ut mox fama perfe-
renda ſit ad regem hujuſmodi rerum: qua-
re nunc age, ᶠ ineamus conſilium pariter.
8 Tum miſi ad eum dicendo: non *eſt* factum
hujuſmodi rerum *quicquam* quas tu dicis: ſed
ex ᵉ animo tuo comminiſceris eas.
9 Nam omnes iſti timorem ſtudebant injice-
re nobis, ᶠ dicendo: remiſſæ erunt manus
eorum ab iſto opere, ita ut non perficiatur:
ᶠ nunc itaque, *o Deus* confirma manus meas.
10 Præterea cùm ego veniſſem in domum
Schemahjæ orti ᶠ Delaja filio Mehetabe-
elis, qui ᶠ detentus erat, dixit, conveniamus
ᶠ in domum Dei, intra ipſum templum, &
occludamus valvas templi: venturi enim
ſunt ad interficiendum te: noctu, inquam,
venturi ſunt ad interficiendum te.
11 Cui dixi, an vir ᶠ qualis *ſum* ego fugeret?
ᶠ aut quis *eſt* qualis ego, qui ingrediatur in
templum ut vivat? non ingrediar.

2 *Oppigneramus*] id eſt, alii jam ante oppigneravimus, & alii in dies oppignerare cogimur: eſt enim in tribus his verſibus meſozeugma. Occaſionem verò dedit his querimoniis aſſiduus eorum in inſtaurando muro labor, quo impediebantur a privatis ſuis & domeſticis occupationibus.

4 *Pro canone regis*] de quo Hhezræ 4.13. nam ab hoc canone tantùm immunes erant ſacerdotes, Levitæ & miniſtri domus Dei, Hhezræ 7.24.

5 *Ut caro*] id eſt, tantidem ſumus ex jure naturæ, & mandato Dei: Deut. 15.7.

Non eſt in facultate noſtra] id eſt, non habemus unde redimamus.

a Heb. *cor meum.*

b Heb. *viri in fratrem ſuum.*

7 *Vos exigitis*] id eſt, rei iſtarum exactionum eſtis: ſive debitores compellatis, aut veſtro aut aliorum creditorum nomine: ſive alios ſinatis exigere.

Illorum] expoſtulantium.

8 *Comparamus*] id eſt, tenemur comparare ex lege Levit. 25. 47. & ſequentibus.

9 *Probro*] id eſt, factis probroſis.

10 *Exacturi eſſemus*] ſi cum illis, exemplo veſtro, ſummo jure experiremur.

13 *Etiam lacertū*] Publicæ execrationis formula: id eſt, excuſſo pallio lacertū eduxi: ſynecdoche.

A labore] id eſt, a facultatibus, ut omnis ipſius labor ſit irritus.

14 *Præceperat mihi*] Deus per regem: ſuprà 2.6. & 8. vers.

c Heb. *poſt.*

15 *Præter argenti*] id eſt, amplius denos ſiclos in diem.

11 licere vel vita tuendæ cauſa in templum Dei me recipere

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ciens peccarem: quod fuiſſet illis [illegible]
[illegible]
14 [illegible] Deus mi Tobijæ & Sanballati
[illegible] opera ejus illa: atque etiam
Nohadjæ prophetiſſæ & reliquis aliorum
prophetarum, qui timorem incuterent inji-
[illegible] mihi.
15 Tandem perfectus eſt murus vigeſimo
quinto die [illegible] quinquageſimum ſe-
cundum diem.
16 Fuit itaque cùm audirent omnes inimici
noſtri, & viderent omnes gentes quæ *erant*
circa nos oculis ſuis, ut conciderent valde:
quia agnoſcebant à Deo noſtro confectum
fuiſſe opus illud.
17 Etiam diebus illis frequentarunt clariſſi-
mi Jehudæ literas ſuas ᵇ miſſas ad Tobi-
jam, ut quæ erant Tobijæ, afferebantur ad
ipſos.
18 (Nam multi in Jehuda ᵇ conjurati erant
ei, quia gener erat Schecanjæ filio Arachi:
& Jehochanan filius ejus duxerat filiam
Meſchullami filii Berecjæ.)
19 Etiam benefacta ejus prædicabant coram
me, & res meas prodebant ei: literas verò
mittebat Tobija ad injiciendum mihi ti-
morem.

CAPUT VII.

Nechemia officia domus Dei recognoſcit: urbi præſides inſtituit, cuſtodias ordinat: & conventu habito Iſraëlitas reduces recenſet, ad urbem incolendam: qui omnes pro ſuis facultatibus Deo offerunt.

1 DEINDE fuit, cùm exædificato muro
inſtituiſſem valvas ejus; & recenſiti
eſſent janitores muſicique & reliqui
Levitæ:
2 Ut mandatis inſtruerem Chananin fra-
trem meum, & Chananjam præfectum ca-
ſtro ſuper Jeruſchalaima: nam erat vir pla-
ne fidus, & timebat Deum præ multis.
3 Ac edixi eis: ne aperiuntor portæ Jeru-
ſchalaimorum uſquedum incaleſcat ſol, &
dum ipſi adſtantes occludent valvas, eti-
am tractate: idque conſtitutis cuſtodiis
habitantium Jeruſchalaimis, unoquoque
in cuſtodia ſua, & unoquoque ex adverſo
domus ſuæ.
4 Urbs autem ipſa ampla erat ſpatiis & ma-
gna: populus verò paucus intra eam: nec e-
rant domus ædificatæ.
5 Quapropter indente Deo meo in ᵇ animum
meum, congregavi clariſſimos antiſtiteſque
& populum, ut fieret generis recenſio, &
inveni librum recenſionis eorum qui aſcen-
derant primùm, in quo inveni ſcriptum:
6 Iſti ſunt homines iſtius provinciæ, qui a-
ſcenderunt è captivitate illius deportatio-
nis quam deportaverat Nebucadnetſar rex
Babylonis: qui reverſi ſunt Jeruſchalaima
& in Jehudam, unuſquiſque in civitatem ſuam.
7 Qui venerunt cum Zerubbabele, Jeſchuha,
Nechemja, Hhazarja, Rahhamja, Nacha-
mani, Mordecai, Bilſchane, Mispereth,
Bigvai, Nechume, Bahhana: numerus ho-
minum populi Iſraëlis.
8 Poſteri Parhhoſchi, bis mille centum ſep-
tuaginta duo.
9 Poſteri Schephatjæ, trecenti ſeptuaginta-
duo.
10 Poſteri Arachi, ſexcenti quinquaginta-
duo.
11 Poſteri Pachath-Moabi, ex poſteris Je-
ſchuhhæ & Joabi, bis mille octingenti o-
ctodecim.
12 Poſteri Hhelami, mille ducenti quinqua-
gintaquatuor.
13 Poſteri Zattu, octingenti quadraginta-
quinque.
14 Poſteri Zaccai, ſeptingenti ſexaginta.
15 Poſteri Binnui, ſexcenti quadraginta-
octo.
16 Poſteri Bebai, ſexcenti vigintiocto.
17 Poſteri Hhazgadis, bis mille trecenti vi-
gintiduo.
18 Poſteri Adonikami, ſexcenti ſexagintaſep-
tem.
19 Poſteri Bigvai, bis mille ſexagintaſep-
tem.
20 Poſteri Hhadinis, ſexcenti quinquagin-
taquinque.
21 Poſteri Ateris, ex Chizkija nonaginta-
octo.
22 Poſteri Chaſchumi, trecenti vigintiocto.
23 Poſteri Betzai, trecenti vigintiquatuor.
24 Poſteri Chariphi, centum duodecim.
25 Gibhhonitæ nonagintaquinque.
26 Beth-Lechemitæ & Netophathæi centum
octogintaocto.
27 Hhanathothæi centum vigintiocto.
28 ᶜ Hhazmavethæi quadragintaduo.
29 Kirjath-Jehharimæi, Cephiræi, & Beero-
thæi ſeptingenti quadragintatres.
30 Ramæi & Gebahhæi ſexcenti viginti-
unus.
31 Michmaſæi centum vigintiduo.
32 Bethelitæ & Hhajani centum viginti tres.
33 Nebonæi alteri quinquagintaduo.
34 Poſteri Hhelami alterius mille ducenti
quinquagintaquatuor.
35 Poſteri Charimi trecenti viginti.
36 Jerechuntii trecenti quadragintaquinque.
37 Lodæi, Chadidæi & Onuntini ſeptingenti
vigintiunus.
38 Senaani ter mille nongenti triginta.
39 Sacerdotes: poſteri Jedahhjæ è familia
Jeſchuhhæ nongenti ſeptuagintatres.
40 Poſteri Immeris mille quinquagintaduo.
41 Poſteri Paſchchuris mille ducenti qua-
dragintaſeptem.
42 Poſteri Charimi mille ſeptemdecim.
43 Levitæ: poſteri Jeſchuhhæ cum Kadmie-
le è filiis Hodevæ ſeptuagintaquatuor.
44 Muſici: poſteri Aſaphi, centum quadra-
gintaocto.
45 Janitores: poſteri Schallumi, poſteri A-
teris, poſteri Talmonis, poſteri Hhakkubi,
poſteri Chatitæ, poſteri Schobai: centum
trigintaocto.

46 Nethinæi:

[illegible]
ᶜ Heb. Pherbho
Hhazmaveth.
[illegible]

46 Nethinæi: poſteri Tsicha, poſteri Chaſ-
chupha, poſteri Tabbahhothi,
47 Poſteri Keroſi, poſteri Sihha, poſteri Pa-
donis,
48 Poſteri Lebanæ, poſteri Chagabæ, poſteri
Schalmai,
49 Poſteri Chananis, poſteri Giddeli, poſteri
Gachadi,
50 Poſteri Reajæ, poſteri Retzinis, poſteri
Nekodæ,
51 Poſteri Gazami, poſteri Hhuzzæ, poſteri
Paſeachi,
52 Poſteri Bezai, poſteri Mehhunimi, poſteri
Nephiſcheſimi,
53 Poſteri Bakbuki, poſteri Chakuphæ, po-
ſteri Charchuris,
54 Poſteri Batzelithi, poſteri Mechidæ, po-
ſteri Charſchæ,
55 Poſteri Barkoſi, poſteri Siſeræ, poſteri Te-
machi,
56 Poſteri Netziachi, poſteri Chatiphæ:
57 Poſteri ſervorum Schelomonis: poſteri So-
tai, poſteri Sopherethi, poſteri Peridæ,
58 Poſteri Jahhalæ, poſteri Darkonis, poſteri
Giddeli,
59 Poſteri Schephatjæ, poſteri Chatilis, poſte-
ri Pocereth-Hatzebajimi, poſteri Amonis;
60 Omnes Nethinæi & poſteri ſervorũ Sche-
lomonis, trecenti nonagintaduo.
61 Hi quoque *fuerunt* qui aſcenderunt e Tel-
Melacho *&* Tel-Charſcha: Cerub, Addon
& Immer: ſed non potuerunt indicare fa-
miliam majorum ſuorum, & ſemen eorum,
utrum ex Jiſraëlitis eſſent.
62 Poſteri Delajæ, poſteri Tobijæ, poſteri Ne-
kodæ, ſexcenti quadragintaduo.
63 E ſacerdotibus verò, poſteri Chabajæ, po-
ſteri Cotzi, poſteri Barzillai: qui accepta e
filiabus Barzillai Gilhhaditæ uxore, voca-
tus eſt de nomine illorum.
64 Iſti quæſiverunt quiſque ſcripturam ſuam,
qui ſuum genus prædicabant: ſed non in-
venta eſt: quapropter ut polluti abſtenti
ſunt a ſacerdotio.
65 Edixit enim regis legatus eis, ut non com-
ederent de re ſancta ſanctarum: donec ex-
iſteret ſacerdos cum Urimis & Tummimis.
66 Tota hæc congregatio universè, quadra-
gies bis mille trecentorum ſexaginta:
67 Præter ſervos eorum & ancillas eorum
iſtos: ſepties mille trecentos triginta ſeptẽ:
quibuſcum erant cantores & cantatrices;
ducenta quadraginta quinque.
68 Equi eorum, ſeptingenti triginta ſex: muli
eorum ducenti quadragintaquinque:
69 Cameli, quadringenti trigintaquinque: a-
ſini, ſexies mille ſeptingenti viginti.
70 ᵃTum pars primorum paternarum *famili-*
arum contulerunt ad ᵇipſum opus: ᶜregis le-
gato conferente in theſaurum, auri ᵈdrach-
mas mille, crateras quinquaginta, tunicas
ſacerdotum quingentas triginta:
71 E primoribus, inquam, paternarum *famili-*
arum contulerunt in theſaurum ipſius ope-
ris, auri drachmas ᵈvicies mille, & ᵉargen-
ti pondo bis mille ducenta.
72 Quod verò contulerunt reliquum popu-
li: *fuit* auri drachmæ vicies mille, & argen-
ti pondo bis mille: ac tunicæ ſacerdotum
ſexaginta ſeptem.

70 *Tum*] cùm Ne-
chemjæ mandato
congregati ſunt ſup.
ver. 5: quemadmodũ
primo adventu con-
tulerant, Hhezræ 2.
68.
Ipſum opus] id eſt,
ad omnia quæ forent
opus in domo Dei.
Regis legato] Ne-
chemja, ut nomina-
tim exprimitur infrà
8.10. & 10.2.
Drachmas mille] i.
quaſi mille ducatos.
d. Heb. *duas myri-*
adas: ſic ver. 72.
71 *Argenti pondo*]
i. amplius quinqua-
gies mille quinqua-
ginta daleros: vide
1. Reg. 10. 17.

CAPUT VIII.

Jiſraëlitarum [illegible] *Dei* [illegible] *conſternati* [illegible] *quod ſummo ſtudio & religione* [illegible] *quotidie ſacra* [illegible]

1 Nam habitaverant ſacerdotes & Le-
vitæ, janitoreſque & muſici & popu-
lares aq; Nethinæi, denique omnes Jiſ-
raëlitæ in civitatibus ſuis: adveniente au-
tem ᵃmenſe ſeptimo, dum Jiſraëlitæ *habi-*
tarent civitates ſuas:
2 Congregati ſunt totus populus ᵃunanimi
in plateam quæ *eſt* ante ᶠportam aquarum:
dicentes Hhezræ legis perito, ut afferret li-
brum legis Moſchis, quam præceperat Je-
hova Jiſraëli.
3 Adferens itaque Hhezra ſacerdos legem co-
ram congregatione tam virorum quàm mu-
lierum, & ᵇomnium aptorum ad intellige-
ter audiendum, die primo menſis ſeptimi.
4 Legit in illo ante plateam illam quæ *eſt*
ante portam aquarum a luce uſque ad me-
ridiem, coram viris mulieribuſque ac intel-
ligentibus: auribus totius populi *attentis* ad
librum legis.
5 Stabat autem Hhezra legis peritus in ſug-
geſtu ligneo quem fecerant ad hanc rem,
adſtãte ei Mattitja, & Schemahho, & Hha-
naja, & Urija, & Chilkija, & Mahhaſeja ad
dexteram ejus: à ſiniſtra verò ejus Pedaja,
& Miſchaële, & Malcija, & Chaſchumo, &
Chaſchabaddana, Zecarja, Meſchullamo:
6 Cùm aperuit Hhezra librum ante oculos
totius populi (nam ſuperior toto populo e-
rat:) quem dum ᵃapertum habuit, conſiſte-
bant totus populus.
7 Deinde benedixit Hhezra Jehovæ Deo
maximo: ᵇcui reſpondentes totus populus
Amen, Amen, cum elatione manuũ ſuarum,
verticem inclinarunt & incurvarunt ſe Je-
hovæ facie *demiſſa* terram verſus.
8 Similiter Jeſchuahh, & Bani, & Scherebja,
Jamin, Hhakkub, Schabbetai, Hodija, Mah-
haſeja, Kelita, Hhazarja, Jozabad, Chanan,
Pelaja, & alii Levitæ docebant populum le-
gem: ᶜpopulo manente in ſtatione ſua.
9 Legebant enim librum illum, legem Dei
explanatè: & exponendo ſenſum, dabant
intelligentiam per ſcripturam ipſam.
10 Deinde dixit Nechemja, is *eſt* legatus re-
gis, & Hhezra ſacerdos legis peritus, ac Le-
vitæ docentes populum, toti populo: hic
dies ſanctus *eſt* Jehovæ Deo veſtro, ᵈne lu-
gete neque flete: (flebant enim totus popu-
lus cùm audirent verba legis.)
11 Sed, inquit eis, abite, ᵉcomedite pinguia, &
bibite dulcia, ac ᶠmittite portiones cuium-
que nihil *eſt* paratum: nam ſanctus *eſt* hic
dies domino noſtro, & ne dolore afficia-
mini: ſed ᵍgaudium Jehovæ ſit robori vobis.
12 Cùm itaque Levitæ ſedaſſent totum
populum, dicendo: ſilete, quia hic dies ſan-
ctus *eſt*, & ne dolore afficiamini:
13 Abiverunt totus populus ad comedendum
& ad bibendum & mittendum portiones &
ad agitandum lætitiam magnam: quod in-
tellexiſſent verba illa, quæ nota fecerant
ipſis.

14 Poſtridie

13 Poſtridie verò congregati ſunt primores
patrum familiarum totius populi, ſacer-
dotes ac Levitæ ad Hhezram legis peri-
tum: idque ad intellectum habendum in
verba legis.
14 Cumque inveniſſent ſcriptum in lege præ-
cepiſſe Jehovam per Moſchen, ut conſide-
rent Jiſraëlitæ in tabernaculis, in feſto eo-
rum menſe ſeptimo:
15 Et ut promulgarent ac proclamarent in
omnibus civitatibus ſuis & Jeruſchalaimis,
dicendo, exite in montana, & afferte ramos
olivarum, & ramos arborum oleoſarum, ra-
moſque myrti, & ſpathas palmarum, cum
ramis arborum denſarum ad faciendum ta-
bernacula, prout ſcriptum eſt.
16 Egreſſi populus attulerunt, & fecerunt ſibi
tabernacula quiſque in tecto ſuo aut in a-
triis ſuis, ac in atriis domus Dei: etiam in
platea portæ aquarum, & in platea portæ
Ephrajimi.
17 Hic cùm feciſſent tota congregatio illa, re-
duces a captivitate tabernacula, & conſide-
rent in ipſis tabernaculis: (etſi non fece-
rant inde a temporibus Jeſchuhhæ filii Nu-
nis, ita filii Jiſraëlis uſque in diem iſtum) ef-
ſetque lætitia magna valde:
19 Legebat Hhezra in libro legis Dei quoti-
die, inde a die primo uſq; ad diem ultimum:
celebraruntque feſtum ſeptem diebus, die
verò octavo diem interdictū pro ritu.

Caput IX.

Publica Jiſraëlitarum reducum reſipiſcentia lectione legis audita exponitur: Et oratio ſubjungitur qua Deum laudantes ſe ipſos accuſant, iramq; ejus & graviora ſupplicia deprecantur.

1 Poſtea die vigeſimoquarto menſis e-
juſdem, congregatis Jiſraëlitis in jeju-
nio & ciliciis, & terra ipſis impoſita:
2 Diſparati ſunt ſemen Jiſraëlis ab omnibus a-
lienigenis: & conſitentes confeſſi ſunt pec-
cata ſua, & iniquitates majorum ſuorum.
3 Nam illis erectis in ſtatione ſua legebant
Levitæ in libro legis Jehovæ Dei ſui per
quadrantem diei: quo quadrante confite-
bantur & incurvabant ſe Jehovæ Deo ſuo,
4 Conſcenſoque ſuggeſtu Levitarum, Jeſ-
chuahh, & Bani, Kadmiel, Schebanja, Bun-
ni, Scherebja, Bani, Cenani: inclama-
verunt voce magna Jehovam Deum ſuum.
5 Cùm dixiſſent iidem Levitæ Jeſchuahh, &
Kadmiel, Bani, Chaſchabneja, Scherebja,
Hodija, Schebanja, Petachja: Surgite, bene-
dicite Jehovæ Deo veſtro a ſeculo uſque in
ſeculum: & benedicunto nomini glorioſo
tuo, atque exaltato ſupra omnem benedi-
ctionem ac laudem.
6 Tu ille Jehova ſolus es: tu feciſti ‖ cœlos,
cœlos cœlorum, & omnem exercitum eo-
rum, terram & quicquid eſt in ea, maria &
quicquid eſt in eis, & tu conſervas hæc om-
nia: etiam exercitus cœlorum tibi ſe incur-
vant.
7 Tu es Jehova Deus, qui eligens ‖ Abramum
eduxiſti eum ex Ur Chaldæorum: & impoſu-
iſti ei nomen ‖ Abraham.
8 ‖ Et inveniens animum ejus fidelem coram
te: etiam pepigiſti cum eo fœdus, te datu-
rum terram Cenahhanæi, Chittæi, Emoræi,
Perizzæique, ac Jebuſæi, & Girgaſchæi, da-
turum, inquam, ſemini ejus: & præſtitiſti
verba tua, quia juſtus es.
9 Nam ‖ aſpiciens afflictionem majorum no-
ſtrorum in Ægypto, & clamorem eorum ex-
audiens ad mare algoſum:
10 ‖ Edidiſti ſigna & prodigia contra Parhho-
nem & contra omnes ſervos ejus, & contra
totum populum terræ ejus: noveras enim
hos ſuperbiviſſe in illos: & comparaſti tibi
nomen ſicut eſt hodierno die.
11 ‖ Et mare diffidiſti coram illis, ita ut pene-
traverint mare per aridam: perſequentes
verò eos projeciſti in profunda, tanquam
lapidem in aquas valentes.
12 ‖ Præterea columna nubis duxiſti eos in-
terdiu: & columna ignis noctu, illuſtrando
eis viam qua ituri erant.
13 ‖ Deinde ſuper montem Sinai ita deſcen-
diſti ut alloquereris eos e cœlis: & dediſti
eis judicia recta & leges veras, ſtatuta ac
præcepta bona.
14 Sabbathum quoque ſanctum tuum notum
feciſti eis: cùm præcepta ſtatutaque & le-
gem præciperes eis per Moſchen ſervum
tuum.
15 ‖ Item panem e cœlo dediſti eis ad famem
eorum, & ‖ aquam e petra eduxiſti eis ad ſi-
tim eorum: & edixiſti eis ut venirent ad
‖ hæreditariò poſſidendum terram, quam
ſublata manu tua *juraveras* te daturum eis.
16 Ipſi verò & patres noſtri ſuperbè ege-
runt: & obdurantes cervicem ſuam, non
auſcultaverunt præceptis tuis:
17 Renuerunt, inquam, auſcultare: immemo-
res mirabilium tuorum, quæ exercueras er-
ga ipſos: & obdurata cervice ſua ‖ conſtitu-
ebant ducem, ut redirent ad ſervitutem ſu-
am rebellione ſua: attamen tu Deus con-
donationum es, gratioſus & miſericors, lon-
ganimis & multus benignitate, qui non de-
reliqueris eos.
18 ‖ Etiam cùm feciſſent ſibi vitulum fuſilem,
& dicerent: hic *eſt* Deus tuus, qui eduxit te
ex Ægypto: denique afficerent *te* contume-
liis magnis:
19 Tamen tu miſerationibus tuis maximis
non dereliquiſti eos in ipſo deſerto: colum-
na nubis non receſſit ab eis interdiu, ut de-
duceret eos per viam: aut columna ignis
noctu, ut illuſtraret eos & viam per quam
ituri erant.
20 ‖ Spiritum etiam tuum optimum dediſti ad
intelligentiam tribuendam eis: & Man tu-
um non cohibuiſti ab ore eorum, & aquas
dediſti eis ad ſitim eorum.
21 ‖ Ita quadraginta annis ſuſtentaſti eos in
deſerto, non eguerunt: ‖ veſtimenta eorum
non veterarunt, & pedes eorum non intu-
muerunt.
22 ‖ Et dediſti eis regna & populos, quos diſ-
pertitus es angulatim: nam hæreditariò
poſſederunt regionem Sichonis cum regi-
one regis Cheſchbonis, & regionem
Hhogi

7 *Tu es Jehova*] ab electione, fœdere & promiſſionibus. Narratio cujus partes ſunt duæ: beneficiorū Dei, & perverſitatis Jiſraëlitarum.
‖ *Gen.* 11.31.
‖ *Gen.* 17.5.
‖ *Gen.* 15.6.
8 *Fidelem*] id eſt, certa fide amplectentem promiſſiones tuas.
9 *Nam aſpiciens*] Prolepſis, quæ in ſequentibus explicatur.
‖ *Exod.* 3.7.
‖ *Exod.* 7. *& quinque ſequentibus.*
‖ *Exod.* 14.21.
e Heb. *tranſierunt per medium maris.*
‖ *Exod.* 14.15.
‖ *Exod.* 13.21.
‖ *Exod.* 19. *&* 20. *ac ſequentibus.*
‖ *Exod.* 16. *&* 17.
‖ *Num.* 20.
‖ *Deut.* 1.8.
16 *Ipſi verò*] Narrationis ſecunda pars.
‖ *Num.* 14.4.
17 *Attamen*] narrationis ἐπιφώνημα, per antitheſin ſive comparationem ſuperiorum partium inter ſe: qua oſtenditur quàm ſollicitè, diu, variè & prolixè Deus beneficiis & ſignis cum ingrato Jiſraëlitarū animo certaverit.
‖ *Exod.* 32.
‖ *Num.* 11.
Jehoſch. 3.12.
‖ *Deut.* 2.6.
‖ *Deut.* 8.4.
‖ *Num.* 21.
22 *Diſpertitus es angulatim*] id eſt, reliquos ſuperſtites eorum hinc illinc diſſipatos in ſummas anguſtias conjeciſti.
Sichonis] id eſt, Emoræorum, quibus propriè imperabat Sichon.
Cheſchbonis] id eſt, partis agri Moabitarum, quam antè occupaverat Sichon. Num. 21.26.

9 *A ſeculo in ſeculum*] id eſt, benedictio [illegible] Apoſtrophe ad Deum. *Exaltato ſupra omnem*] id eſt, [illegible] ſua amplitudine ſuperanti. hæc autem ſunt verba [illegible] ad laudes Dei, & confeſſionem peccati ſui excitantium.
[illegible] tibi obſequuntur.

23 *Filios eorum*] qui dixerant, condi- turos nobis duces: vide Num. 14.31. & ſequent.
‖ *Vide Jehoſchuhhæ librum.*

f Heb. *ejſa in mul- titudine.*

26 *Rejicientes &c.*] id eſt, abjicientes e- jus memoriam.
g Heb. *corpus: ſic 1.Reg.14.9.*

‖ *Judic.2.& 3.*

h Heb. *revertebantur ad faciendum.*

‖ *Levit.18.5.*
29 *Armum refra- ctarium*] metaphora a jumentis & bobus impatientibus one- ris & jugi.
‖ *2.Reg.17.& 2. Chron.36.15. & ſe- quentibus.*
30 *Annos multos*] quamdiu duraverant regna Jehudæ & Jiſ- raëlis.

32 *Nunc ergo Deus*] Concluſio petitoria: qua graviores in po- ſterum calamitates deprecantur, & orant ut Deus ſuperiorum calamitatum, quas ſubierūt omnes tam- diu, rationē habeat, & tandem aliquando mitigandi finem fa- ciat.
33 *Quamvis*] al- tera concluſionis membrum, confeſſio juſtitiæ judiciorum Dei in ſe propter peccata ſua.

Hhoghi regis Baſchanis.
23 Cumque filios eorum multiplicaſſes ſi-
cut ſtellas cœli: & introduceres eos in ter-
ram illam, quò edixeras patribus eorum ut
venirent ad hæreditariò poſſidendum eam:
24 ‖ Ingreſſi illorum filii hæreditariò poſſe-
derunt terram illam, cùm deprimeres co-
ram eis habitatores ipſius terræ, Cenahha-
næos: & hos traderes in manum eorum:
nempe reges horum & populos regionis, ut
facerent eis pro voluntate ſua.
25 Itaque ceperunt civitates munitas & ſo-
lum pingue, poſſederuntq; hæreditariò do-
mos plenas omni bono, ciſternas effoſſas,
vineas, & oliveta, & arbores f eſculenti fru-
ctus plurimas: quibus comedentes ſaturati
& ſaginati ſunt, oblectaruntque ſe bonita-
te tua maxima.
26 Cùm verò mutantes ſe rebellarunt con-
tra te ʻrejicientes legem tuam poſt g ter-
gum ſuum, & prophetas tuos interficientes,
qui conteſtabantur ipſos, ut reducerent ip-
ſos ad te: denique afficerent *te* contumeliis
magnis:
27 ‖ Tradebas eos in manum hoſtium ipſo-
rum, qui angerent eos: cùm autem tempo-
re anguſtiæ ſuæ inclamarent te, tu e cœlis
exaudiebas, & pro miſerationibus tuis ma-
ximis dabas eis ſervatores, qui ſervabant
eos e manu hoſtium ipſorum.
28 Sed ſimulac quies erat eis, h rurſus facie-
bant malum coram te: quapropter relin-
quebas eos in manum inimicorum eis, qui
dominarentur in eos: cumque converſi in-
clamarent te, tu e cœlis auſcultans eripie-
bas eos pro miſerationibus tuis, multis tem-
poribus.
29 Conteſtabaris quidem eos, revocando eos
ad legem tuam: ſed ipſi ſuperbè agebant,
neque auſcultabant præceptis tuis, & in ipſa
judicia tua peccabant: ‖ in quibus, ſi ea fa-
ceret homo, victurus eſſet: exhibebant ʻar-
mum refractarium, cervicemque ſuam ob-
durabant, neque auſcultabant.
30 ‖ Cumque protrahens erga eos ʻ annos
multos, conteſtatus eſſes eos ſpiritu tuo per
prophetas tuos: neque præbuiſſent aurem:
tàdem tradidiſti eos in manum populorum
regionum.
31 Sed propter miſerationes tuas magnas nō
feciſti eorum conſumptionem, neque dere-
liquiſti eos: quia Deus fortis, gratioſus &
miſericors es.
32 ʻNunc ergo Deus noſter, Deus fortis, ma-
xime, potentiſſime & ſummè reverende, ſer-
vans fœdus & benignitatem: ne parùm eſto
coram te obveniſſe nobis totam hanc mo-
leſtiam, regibus noſtris, principibus no-
ſtris, & ſacerdotibus noſtris, prophetiſque
noſtris ac majoribus noſtris, totique popu-
lo tuo: inde a diebus regum Aſſyriæ uſque
in diem hunc.
33 ʻQuamvis tu juſtus ſis in omnibus quæ ob-
veniunt nobis: nam veritatem exercuiſti,
quia improbè egimus.
34 Et cum regibus noſtris principes noſtri ac
majores noſtri non fecerunt legem tuam:
neque attenderunt ad præcepta tua & ad
teſtimonia tua, quibus conteſtatus es eos.
35 Nam ipſi in regno ſuo, & in beneficio tuo
plurimo quod contuleras eis, & in regione
ampliſſima & pinguiſſima i quam expoſue-
ras eis, non coluerunt te; neque reverſi ſunt
a factis ſuis peſſimis.
36 ʻEcce nos hodie ſervos: & in terra hac
ipſa quam tradideras majoribus noſtris, ut
fruerentur fructu ejus & bonitate ejus: ec-
ce nos ſervos *in* ea.
37 *Ecce* ut proventum ſuum efferat regibus,
quos præpoſuiſti nobis propter peccata no-
ſtra: etiam in corpora noſtra dominentur &
in jumenta noſtra pro voluntate ſua: adeò
ut in anguſtia magna ſimus.

CAPUT X.

Omnes Jiſraëlitarum ordines fœdere cum Deo renovato ſeſe obſtringunt ad legē Dei & cultum ejus obſervandum.

1 ʻPRo hoc autem toto, cùm pangeremus
Conſtitutionem *fœderis* & ſcriberemus:
idque cum horum obſignatione, princi-
pum noſtrorum, Levitarum noſtrorum, ſa-
cerdotum noſtrorum:
2 (ʻItaque fuerunt in iſtis obſignationibus:
Nechemja legatus regis filius Chacalja, &
Tzidkija,
3 Seraja, Hhazarja, Tzidkija,
4 Paſchchur, Amarja, Malcija,
5 Chattuſch, Schebanja, Malluc,
6 Charim, Meremoth, Hhobadja,
7 Danijel, Ginnethon, Baruc,
8 Meſchullam, Abija, Mijamin,
9 Mahhazja, Bilgai, Schemahhja: iſti ſacer-
dotes:
10 Levitæ autem: Jeſchuahh filius Azanjæ,
Binnui e poſteris Chenadadi, Kadmiel:
11 Et cognati eorum, Schebanja, Hodija,
Kelita, Pelaja, Chanan,
12 Micai, Rechob, Chaſchabja,
13 Zaccur, Scherebja, Schebanja,
14 Hhodija, Bani, Beninu:
15 Primores populi, Parhhoſch, Pachath-Mo-
ab, Helam, Zattu, Bani,
16 Bunni, Hhazgad, Bebai,
17 Adonja, Bigvai, Hhadin,
18 Ater, Chizkija, Hhazzur,
19 Hodja, Chaſchum, Betzai,
20 Chariph, Hhanathoth, Nebai,
21 Magpihhaſch, Meſchullam, Chezir,
22 Meſchezabeel, Tzadok, Jadduahh,
23 Pelatja, Chanan, Hhanaja,
24 Hoſcheahh, Chananja, Chaſchub,
25 Locheſch, Pilcha, Schobek,
26 Rechum, Chaſchabna, Mahhaſeja:
27 Item Achija, Chanan, Hhanan,
28 Malluc, Charim, Bahhana.)
29 Reliquum populi, Sacerdotes, Levitæ, Ja-
nitores, Muſici, Nethinæi, & quiſquis diſ-
paratus fuit a populis regionum in legem
Dei, uxores eorum, filii eorum & filiæ eo-
rum: quiſque ʻnotitia præditus & intelli-
gentia:
30 Firmè adjungentes ſe fratribus ſuis, ma-
gnificis eorum, & ineuntes ʻexecrationem
& juramentum nos ambulaturos in lege
Dei, quæ tradita fuit per Moſchen ſervum
Dei: id eſt, obſervaturos & facturos omnia
præcepta Jehovæ domini noſtri, judiciaque
ejus

[illegible] & ſtatuta ejus:
31 ‖ Et non daturos filias noſtras populis re-
[illegible]: & filias eorum non aſſumpturos pro
[illegible] noſtris:
32 ‖ Et à populis regionis afferentibus mer-
ces, & quamlibet annonam die ſabbathi ad
vendendum, nos non accepturos ullo ſab-
batho aut die ſacro: & nos deſerturos *cul-
turam* anni ſeptimi, & omne jus vendicandi
manu:
33 'Inſtituimus nobis præcepta, imponentes
nobis *trientem ſicli quotannis: ad cultum
domus Dei noſtri:
34 Ad panes diſpoſitionis, munuſque juge, &
holocauſtum juge ſabbathorum, novilunio-
rum, ad ſolennitates & ad res ſacras atque
ad peccata, ut expietur Jiſraël: denique *ad*
totum opus domus Dei noſtri.
35 Item ſortes 'conjecimus Sacerdotum, Le-
vitarum & 'populi pro [b]lignis oblationum:
'ut afferrent in domum Dei pro familiis
paternis noſtris, temporibus condictis de
anno in annum: ad accendendum ſuper al-
tare Jehovæ Dei noſtri: ſicut ſcriptum eſt in
lege.
36 ‖ Item *inſtituimus* nos allaturos primitias
terræ noſtræ, & primitias omnis fructus cu-
juſque arboris de anno in annum: ad do-
mum Jehovæ.
37 ‖ 'Primogenita quoq; filiorum noſtrorum
& jumentorum noſtrorum, ſicut ſcriptum
eſt in lege: & 'primogenita boum noſtro-
rum, & pecudum noſtrarum allaturos in do-
mum Dei noſtri ad ſacerdotes, miniſtrantes
in domo Dei noſtri:
38 ‖ Primitias cujuſque maſſæ noſtræ, & obla-
tiones noſtras, & fructum cujuſque arboris,
muſtum & oleum nos allaturos ſacerdoti-
bus in cubicula domus Dei noſtri: ‖ decimas
verò terræ noſtræ *daturos* Levitis: qui ipſi
Levitæ decimaturi ſint in quibuſcunque ci-
vitatibus *fuerit* cultura noſtra.
39 Et poſtquam adfuerit ſacerdos filius Aha-
ronis Levitis, quando dabunt decimas Le-
vitæ: ipſos Levitas abducturos decimas ſua-
rum decimarum ad domum Dei noſtri, in
cubicula, in [c]theſaurum ejus.
40 Nam ad illa cubicula afferre debent *Jiſ-
raëlitæ & *Levitæ oblationem frumenti,
muſti & olei: ubi ſunt inſtrumenta ſanctua-
rii, & ſacerdotes & miniſtri, janitoreſque &
muſici: 'ut non derelinquamus domum Dei
noſtri.

Caput XI.

Jeruſchalaimi incolæ ſorte ordinantur: reliquis in ſuas poſſeſſiones commigrantibus.

1 CONSEDERUNT autem principes iſti
populi Jeruſchalaimis: cùm reliquus
populus conjeciſſent ſortes, ut educe-
rent unum e denis qui inhabitaret Jeruſcha-
laima, civitatem ſanctam: novem autem re-
liquæ partes civitates ſuas.
2 (*Quamvis benedicerent populus omni-
bus hominibus illis, qui ſponte ſe oblaturi
eſſent ad inhabitandum Jeruſchalaima)
3 Illi, inquam, ſunt primarii *provinciæ qui
inhabitarunt Jeruſchalaima: alias civitates
Jehudæ inhabitantibus quibuſque in poſ-
ſeſſione ſua per civitates ſuas, Jiſraëlitis, ſa-
cerdotibus, & Levitis, Nethinæiſque, ac po-
ſteris *ſervorum Schelomonis.
4 Jeruſchalaima itaque *inhabitarunt e Je-
hudæis & e Binjaminitis: e Jehudæis, Hha-
taja filius Hhuzzijæ, filii Zecarjæ, filii Amar-
jæ, filii Schephatjæ, filii Mahalaleelis, e po-
ſteris Peretzi:
5 Item Mahhaſeja filius Baruci, filii Col-
Choze, filii Chazajæ, filii Hhadajæ, filii Jo-
jaribi, filii Zecarjæ, filii Schiloni:
6 Omnes poſteri Peretzi inhabitantes Jeru-
ſchalaima: quadringenti ſexagintaocto viri
[a]ſtrenui.
7 Hi verò poſteri Binjaminis: Sallu filius
Meſchullami, filii Johhedi, filii Pelajæ, filii
Kolajæ, filii Mahhaſijæ, filii Ithielis, filii Jeſ-
chahhjæ:
8 Et poſt eum Gabbai, Sallai: nongenti vi-
ginti octo.
9 Joël autem filius Zicri præfectus erat illis:
& Jehuda filius Senuæ ſecundarius in civi-
tate.
10 E ſacerdotibus: Jedahhja filius Jojaribi,
Jacin,
11 Seraja filius Chilkijæ, filii Meſchullami, fi-
lii Tzadoki, filii Merajothi, filii Achitubi,
anteceſſor in domo Dei:
12 Et cognati eorum facientes opus in ipſa
domo, octingenti vigintiduo: cum Hhada-
ja filio Jerochami, filii Pelaljæ, filii Amt-
zi, filii Zecarjæ, filii Paſchchuris, filii Mal-
cijæ.
13 Item fratres iſtius primores in paternis
familiis, ducenti quadraginta-duo: cum Hha-
maſchſajo filio Hhazareelis, filii Achzai,
nepotis Meſchillemothi, filii Immeris:
14 Et cognati eorum valentes robore, centum
vigintiocto: quibus præfectus Zabdiel filius
Gedolimi.
15 E Levitis quoque: Schemahhja filius Cha-
ſchubi, filii Hhazrikami, filii Chaſchabjæ,
filii Bunni.
16 Item Schabbetai & Jozabad, præfecti *o-
peri externo pro domo Dei [c]primoribus
Levitarum.
17 Item Mattanja filius Micæ, filii Zabdi, filii
Aſaphi primarius, [b]primùm celebrabat in
ipſa oratione, aut Bakbukija ſecundarius e
cognatis ejus: & Hhabda filius Schammu-
hhæ filii Galalis, filii Jeduthunis:
18 Omnes Levitæ in civitate ſancta, ducenti
octogintaquatuor.
19 Janitores verò, Hhakub, Talmon, & co-
gnati eorum obſervantes in portis: centum
ſeptuagintaduo.
20 Reliquum autem Jiſraëlitarum, Sacerdo-
tum, Levitarum in omnibus civitatibus Je-
hudæ quiſque poſſeſſionem ſuam:
21 Nethinæi verò inhabitabant *clivum: &
Tzicha ac Giſchpa præerant Nethinæis.
22 Præfectus autem Levitarum Jeruſchalai-
mis, Hhuzzi filius Bani, filii Chaſchabjæ, fi-
lii Mattanjæ, filii Micæ: e poſteris Aſaphi
muſicis, *e regione operis domus Dei.
23 Nam *præceptum regis *datum fuerat* de eis:
& conſtitutio pro muſicis, demenſum cujuſ-
que diei quotidie.
24 Petachja verò filius Meſchezabeelis e po-
ſteris Zerachi filii Jehudæ, erat [c]admini-

Pp ſtrator

3 *Servorum Schelomonis*] vide 1. Reg. 9. 21.
4 *Inhabitarunt*] ſponte: nam hic ii tantùm commemorantur quibus ſorte obtigit Jeruſchalaimorum inhabitatio: At 1. Chr. 9. non hi tantùm: ſed etiam incolæ voluntarii recenſentur de quibus ſuprà ver. 2. Quamobrem illic Ephrajimitarum, Menaſchitarum, Zerachitarum, aliorumq; ex ſacerdotibus, Levitis & populo habetur mentio: & longè amplior numerus exponitur.
a Heb. *roboris*.

16 *Operi externo*] id eſt, curatores erãt earum rerũ, quæ foris parabãtur ad cultum Dei: quorum cauſa conferebãtur triens ſicli viritim: de quo ſuprà 10. 33. vide 1. Chron. 26. 29.
b Heb. *principium*.

21 *Clivũ*] de quo 2. Chron. 27. 3. & ſuprà 3. 26.
22 *E regione operis*] id eſt, qui muſici inſtituti erant, ut aſſiſterẽt toti miniſterio quod intus fiebat: ut alii Levitæ foris ſuprà ver. 16.
23 *Præceptum*] vide Hheʒræ 7. 22. [illegible] manificentia regis proſpectum eſt muſicorum ſacrorum alimento: cum annuam penſionem de ſuo ærario erogari juſſit.
c Heb. *pro manu regis*.

ſtrator regis in omni negotio erga populum.

25 In villis autem cum agris earum: e poſteris Jehudæ inhabitabant [r]Kirjath-Arbahhum cum pagis ejus, & Dibonem cum pagis ejus, & Jekabtzeelem cum villis ejus:

26 Tum Jeſchuhham, & Moladam, & Beth-Peletum:

27 Et Chatzar-Schuhhalem, & Beerſchebahhum cum pagis ejus:

28 Et Tziklagum, Meconamque cum pagis ejus:

29 Et Hhen-Rimmonem, Tzorhhamque, & Jarmuthum:

30 Zanoachum, Hadullamum cum villis eorum, Laciſchum cum agris ejus, Hhazekam cũ pagis ejus: Ita [d]commorabantur a Beer-ſchebahho ad vallem Hinnomi uſque.

31 Poſteri verò Binjaminis, a Gebahho: Michmaſchum & Hhajam & Beth-Elem cum pagis ejus:

32 Hhanathothus, Nobum, Hhananjam:

33 Chatzorem, Ramam, Gittajima:

34 Chadidum, Tzebohhima, Neballatum:

35 Lodum, & Onuntem cum valle fabrorum.

36 De Levitis autem, [e]diſtributiones Jehudæ & Binjaminis *inhabitabant.*

Caput XII.

Primores ſacerdotum & Levitarum, & ſucceſſio ſummorum ſacerdotum uſque ad tempora Alexandri magni recenſentur: & murorum totius urbis dedicatio, functionumq; in templo confirmatio deſcribitur.

1 [1]Atque illi *ſunt* primores ſacerdotum & Levitarum, qui [a]aſcenderant cum Zerubbabele filio Schealthielis & Jeſchuhha: Seraja, Jirmeja, Hhezra:

2 Amarja, [a]Malluc, Chattuſch:

3 [b]Schecanja, [c]Rechum, [d]Meremoth:

4 Hiddo, [e]Ginnetoi, Abija:

5 [f]Mijamin, Mahhadja, Bilga:

6 Schemahhja, Jojarib, Jedahhja:

7 [g]Sallu, Hhamok, Chilkija, Jedahhja: hi primores ſacerdotum & cognatorum ſuorum temporibus Jeſchuhhæ:

8 [h]Levitae verò: Jeſchuahh, Binnui, Kadmiel, Scherebja, Jehuda: Mattanja præfectus celebrationibus, ipſe cũ cognatis ſuis:

9 Deinde Bakbukja, & Hunni cognati illorum, e regione illorum per [9]obſervationes.

10 [10]Jeſchuahh autem genuit Jojakimum: & Jojakim genuit Eljaſchibum, & Eljaſchib genuit Jojadahhum.

11 Jojadahh verò genuit [h]Jonathanem, & Jonathan genuit Jadduhham.

12 Temporibus autem [12]Jojakimi erant ſacerdotes primarii paternarum *familiarum*: ex Seraja, Meraja: ex Jirmeja, Chananja:

13 Ex Hhezra, Meſchullam: ex Amarja, Jehochanan:

14 Ex Melicu, Jonathan: ex Schebanja, Joſeph:

15 Ex Charimo, Hhadna: ex Merajotho, Chelkai:

16 Ex Hhiddone, Zecarja: ex Ginnethone, Meſchullam:

17 Ex Abija, Zicri: ex Minjamine ex Mohhadja, Piltai:

18 Ex Bilga, Schammuahh: ex Schemahhja, Jehonathan:

19 Ex Jojaribo autem, Mattenai: ex Jedahhja, Hhuzzi:

20 Ex Sallajo, Kallai: ex Hhamoko, Hheber:

21 Ex Chilkija, Chaſchabja: ex Jedahhja, Nethaneel.

22 [22]Atque hi quidem ſacerdotes uſque ad regnum [l]Darii Perſæ: Levitarum, temporibus Eljaſchibi, Jojadahhi, Jochanani que & Jadduhhæ, [m]conſcripti ſunt primores paternarum *familiarum*.

23 Levitarum *autem* primores paternarum *familiarum*, conſcripti in libro [n]Chronicorum, ſimiliter uſque ad [o]tempora Jochanani nepotis Eljaſchibi.

24 Primores, inquam, Levitarum *ſunt* Chaſchabja, Scherebja, & Jeſchuahh filius Kadmiëlis, & cognati eorum e regione eorum ad laudandum, ad celebrandum ex præcepto Davidis viri Dei, [p]obſervatio ex adverſo obſervationis:

25 Mattanja, & Bakbukja, Hhobadja, Meſchullam, Talmon, Hhakkub: cuſtodientes janitorum cuſtodiam, in [q]ærariis portarum.

26 Illi *jam erant* temporibus [r]Jojakimi filii Jeſchuhhæ, filii Jotzadaki: temporibus quoque Nechemjæ principis, ac Hhezræ ſacerdotis legis periti.

27 Ad dedicationem autem muri Jeruſchalaimorum [s]requiſiti ſunt Levitæ ex omnibus locis eorum, quos reducerent Jeruſchalaimo: ad celebrandum dedicationem & lætitiam, adque gratiarum actionibus & muſica, cymbalis, nabliis & citharis.

28 Itaq; congregati ſunt poſteri muſicorum tum ex planitie circum Jeruſchalaima, & ex villis Netophathæi:

29 Tum ex loco Gilgalis & ex campis Gebahhi & Hhazmavethi: nam villas [t]ædificabant ſibi muſici circum Jeruſchalaima.

30 Cumque mundaſſent ſe ſacerdotes & Levitæ, [u]mundaverunt populum, portaſque & murum.

31 Deinde jubens aſcendere principes Jehudæ [x]verſus ſuperiorem partem muri conſtitui duas [k]claſſes celebrantium magnas: quarum progreſſiones *erant*, *unius* ad [y]dexteram a ſuperiore parte muri ad [z]portam ſterquiliniorum.

32 (Sequebatur autem [a]iſtos, Hoſchahhja, & dimidium principum Jehudæ:

33 Nempe Hhazarja, Hhezra, & Meſchullam,

34 Jehuda, & Binjamin, & Schemahhja, & Jirmeja:

35 Et [b]præter ſacerdotes cum tubis: [c]Zecarja filius Jonathanis, filii Schemahhjæ, filii Mattanjæ, filii Micajæ, filii Zaccuris, filii Aſaphi:

36 Et [d]cognati ejus, Schemahhja, & Hhazareel, Milalai, Gilalai, Mahhai, Nethaneel, Jehuda, Chanani cum inſtrumentis muſicis Davidis viri Dei: & Hhezra legis peritus antecedebat illos.)

25 *Kirjath-Arbahhum*] hæc omnia loca uſque ad 31. verſ. manent Jehudæ & Schimhhonis: vide Joſchua 15 & 19.

d Heb. caſtra habebãt l. ſe ſorma ... caſtrorum ... inſtruebant.

36 *Diſtributiones*] Id eſt, loca ab iſtis tribubus ſibi attributa.

1 *Atque iſti*] Digreſſio ab hoc verſu uſque ad 27. nata ab occaſione ſuperioris recenſionis, ut una ſerie totus eccleſiaſticus & politicus ordo contexeretur.

Aſcenderant] duabus profectionibus: alterâ cum ducibus Zerubbabele & Jeſchuhha, Hhezræ 2, alterâ cũ ipſo Hhezra, Hhezræ 7. ſynecdoche.

a *qui Melicu infrà* ver. 14.

b *Schebanja, ibidem.*

c *Charim*, verſ. 15.

d *Merajoth ibid.*

e *Ginnethon*, verſ. 16.

f *Minjamin Mohhadja* ver. 17.

g *Sallai*, ver. 20.

9 *Obſervationes*] de quibus 1. Chron. 25.

10 *Jeſchuahh &c.*] ſeries ſummorum ſacerdotum poſt reditum a captivitate, uſque ad translationem Monarchiæ Perſicæ ad Alexandrum Magnum: qui Jeruſchalaima adventuro obviã venit Jadduahh. Joſephus Antiq. l. 11. cap. 7. & 8. Hinc tamen non debet cuiquam mirum videri a Nechemja ſcriptũ: cùm a regno Artaxerxis, cui Nechemja inſerviebat, uſque ad Monarchiam Alexandri non intercedant ſexaginta anni. h qui Jochanan, verſ. 22. & 23. 12 *Jojakim*] ſacerdotis ſummi poſt Jeſchuhham.

37 De-

37 Deinde ad portam fontis, quæ ᶠ ex adver-
ſo ipſorum *erat*, aſcenderunt per gradus ci-
vitatis Davidis in aſcenſum muri ᵍ ʰ: inde a
mapa quæ eſt ſupra domum Davidis uſque ad
portam aquarum orientalem verſus.
38 Similiter claſſis celebrantium altera quæ
procedebat ex adverſo, quam ego ſeque-
bar: dimidiumque populi, a ⁱſuperiore parte
ejuſdem muri, ab ea quæ *eſt* ſupra ᵏ turrim
furnorum, ad murum latum uſque.
39 Deinde a parte quæ *eſt* ſupra ˡ portam E-
phrajimi, & *ſupra* portam veterem, & ſu-
pra portam piſcium, turrimque Chananee-
lis & turrim centenariam ad portam gregis
uſque: & ſubſtiterunt in porta cuſtodiæ.
40 Deinde ſubſtiterunt duæ illæ laudantium
claſſes in domo Dei: ego quoque & dimi-
dium antiſtitum mecum.
41 Sacerdotes quoque, Eljakim, Mahhaſeja,
Minjamin, Micaja, Eljohhenai, Zecarja,
Chananja cum tubis:
42 Item Mahhaſeja, & Schemahhja, & Elhha-
zar, & Hhuzzi, & Jehochanan, & Malcija,
& Hhelamque, & Hhezer: reſonabant etiam
muſici cum Jizrachja præfecto ſuo.
43 Et ſacrificarunt die illo ſacrificia magna
atque lætati ſunt: nam Deus ˡ affecerat eos
lætitia magna, etiam fœminis & pueris læ-
tantibus: adeò ut audiretur lætitia Jeruſ-
chalaimorum uſque e longinquo.
44 Præfecti ſunt etiam eo die homines cubi-
culis ad theſauros, ad oblationes, ad primi-
tias, & ad decimas: ut colligerent in ea ex
agris civitatum portiones legales pro ſacer-
dotibus & pro Levitis: nam lætitia Jehudæ-
orum *erat* de ſacerdotibus & de Levitis ᵐ cō-
ſiſtentibus.
45 Qui obſervaturi erant obſervationem Dei
ſui & obſervationem munditiei, muſicorum-
que & janitorum: ‖ ſecundum præceptum
Davidis & Schelomonis filii ejus.
46 Nam temporibus Davidis & ⁿ Aſaphi a
priſcis temporibus: primores muſicorum,
cum muſica laudationis & celebrationum,
Deo aſſiſtebant.
47 Quare omnes Jiſraëlitæ temporibus Ze-
rubbabelis & temporibus Nechemjæ, da-
bant portiones muſicorum & janitorum,
ᵒ demenſum cujuſq; diei quotidie: & ‖ con-
ſecrabant Levitis; Levitæ verò conſecra-
bant poſteris Aharonis.

CAPUT XIII.

Nechemja recepta poſt aliquod tempus rurſus administratione: externorum conſortium intermiſſionem ſacri miniſterii: violationem ſabbathi & conjugium cum alienigenis ſeverè corrigit.

1 TEMPORE illo lectum eſt in libro Mo-
ſchis, audiente populo: in quo inventū
eſt ſcriptum, ut non ‖ veniat Hhammo-
nita aut Moabita in congregationem Dei
uſque in ſeculum:
2 Propterea quòd non occurrerant Jiſraëli-
tis pane & aqua: & conduxerant contra e-
os Bilhhamum ad maledicendum eis: quā-
quam convertit Deus noſter maledictio-
nem illam in benedictionem.
3 Itaque fuit cùm audirent iſtam legem, ut
diſpararent omnem miſcellaneam turbam
a Jiſraële.
4 Antea autem Eljaſchib ſacerdos præpoſi-
tus cubiculo domus Dei noſtri ᵃ affinis fa-
ctus fuerat Tobijæ:
5 *Paraveratque ei cubiculum magnum, ubi
prius reponebant munus, thus, inſtrumen-
taque, & decimas frumenti, muſti & olei,
ᵇ ‖ præceptas pro Levitis, muſicisque ac ja-
nitoribus: & oblationem ſacerdotum.
6 Sed ᶜ cùm totum hoc fieret, non eram Je-
ruſchalaimis: ‖ nam anno trigeſimoſecundo
Artaxerxis ᵈ regis Babyloniæ redieram ad
regem, tantùm ᵈ exactis ᵉ *aliquot* annis, ex-
orata eſt mihi venia a rege.
7 Cumque veniſſem Jeruſchalaima: & intel-
lexiſſem malum illud quod fecerat Eljaſ-
chib pro Tobija, parando ei cubiculum in
atriis domus Dei.
8 Malum viſum eſt mihi valde: quam ob rem
ejeci omnia inſtrumenta domeſtica Tobijæ
foras extra illud cubiculum.
9 Cumque edicente me, mundaviſſent illa
cubicula: retuli illuc inſtrumēta domus Dei,
munus, & thus.
10 Deinde cognoſcens portionum Levitica-
rum nihil fuiſſe datum: ideoque diffugiſſe
quemque in agrum ſuum, Levitas & muſi-
cos ᵉ curatores operis:
11 Contendi cum antiſtitibus, ac dixi: quam
ob rem derelicta fuit domus Dei? & con-
gregans illos, reſtitui illos in ſtatione ſua.
12 Omneſque Jehudæi attulerunt decimas
frumenti, muſtique, & olei, in theſauros.
13 Et quæſtores dedi ſuper theſauros, Sche-
lemjam ſacerdotem, & Tzadokum ſcribam,
& Pedajam ex Levitis: atque ad manum e-
orum Chananem filium Zaccurris filii Mat-
tanjæ: quia fidi reputabantur: quorum e-
rat diſtribuere cognatis ſuis.
14 Recordare mei, Deus mi, in hac re: & ne
ſinito deleri benignitates meas, quas exer-
cui erga domum Dei mei, & erga obſerva-
tiones ejus.
15 Temporibus iiſdem videns in Jehudæa
calcantes torcularia ipſo ſabbatho, & affe-
rentes manipulos quibus onerabant aſinos:
etiamque vinum, uvas, & ficus, ac quodvis
onus, & adducentes die ſabbathi Jeruſcha-
laima: conteſtatus ſum, quo die vendebant
commeatum.
16 Tyrii quoque habitabant in ipſa *urbe*, af-
ferentes piſces, & omnes res venales: quas
vendebant ipſo ſabbatho Jehudæis, & qui-
dem Jeruſchalaimis.
17 Quapropter contendi cum clariſſimis Je-
hudæorum: & dixi eis, ‖ quæ *eſt* res peſſima
hæc, quam facitis, quod profanatis diem
ſabbathi?
18 An non cùm ita feciſſent majores veſtri,
induxit Deus noſter ſuper nos totum malum
iſtud, & ſuper civitatem hanc? & vos auge-
tis æſtum iræ contra Jiſraëlem profanando
ſabbathum.
19 Fuit itaque cùm ᶠ obumbrarentur portæ
Jeruſchalaimorum ante ſabbathum, ut edi-
cente me clauderentur fores, quas edixi ne
aperirent uſque poſtridie ſabbathi: præterea
ex pueris meis conſtitui in portis, ne ingre-
deretur onus die ſabbathi.

a Heb. *propinquus*.
5 *Paraverat*] ex pluribus cubiculis confectum, dejectis intergerinis illorum parietibus: ut apparet ex verbis ſequentibus, & ver. 9.
b Heb. *præceptum Levitarum*.
‖ Num. 18. Num. 28. & 29.
c Heb. *in toto hoc*.
‖ Sup. 5. 14.
d Regis Babyloniæ] vide in Eſdram 6. 22.
d Heb. *ad finem* [illegible]
Aliquot annis] ad ſummum quinque vide in ver. 1.
e Heb. *facientes opus*.
14 *Recordare mei &c.*] id eſt, exaudi me, & cultum a me reſtitutum conſerva.
‖ Ezech. 20.
19 *Obumbrarentur*] id eſt, cum ſol vergeret ad occaſum, diſpareret a portis Jeruſchalaimorum, hoc eſt, tempeſtivè admodum, quia ſol propter adverſos montes [illegible] [illegible] [illegible] habentis legis, Levitici 23. 32.

20 Sed cùm pernoctaſſent aromatarii & pro-
polæ omnium rerum venalium, extra Jeruſ-
chalaima ſemel ac iterum:
21 Conteſtatus ſum eos, dicens ad eos: cur
eſtis pernoctes e regione muri? ſi iterabi-
tis, manum immittam in vos: ex tempore
illo non veniebant ſabbatho.
22 Edixi verò [e] Levitis, ut mundarent ſe, &
venientes obſervarent portas, ſanctifican-
do diem ſabbathi: etiam hoc [e] recordare
mei, Deus mi, & parce mihi pro multitudi-
ne benignitatis tuæ.
23 Etiam diebus illis vidi Jehudæos habitati-
one conſociaſſe ſibi fœminas, Aſchdodæ-
as, Hhammonitidas, Moabitidas:
24 Et filios eorum ex parte loqui Aſchdo-
dæè, neque ſcientes loqui Jehudaicè: ſed
ex lingua [f] cujuſque populi ſui.
25 Ideo contendi cum eis, [g] maledicens eis, &
percutiens ex eis aliquos [h] glabravi eos: &
jurejurando obſtrinxi eos per Deum
dicens; [i] *dira imprecamini vobis* ſi dederitis fi-
lias veſtras filiis illorum, aut ſi aſſumpſeritis
filiis veſtris aut vobis de filiabus illorum.
26 [k] An non [l] cum illis peccavit Schelomo rex
Jiſraëlis? quamvis in gentibus multis non fu-
erit rex par ei, & dilectus Deo ſuo eſſet, adeò
ut conſtitueret eum Deus regem ſuper to-
tum Jiſraëlem? etiam ipſum ad peccandum
induxerunt fœminæ alienigenæ.
27 Et vobis an [m] auſcultabimus, faciendo to-
tum malum maximum illud: prævaricando
contra Deum noſtrum: ut habitatione con-
ſocietis fœminas alienigenas?
28 Etiam [n] e poſteris Jojadahhi filii Eljaſchi-
bi ſacerdotis ſummi gener erat Sanballati
Choronitæ: quem fugavi à me.
29 [o] Recordare horum, Deus mi, ſecundum
[p] pollutiones ſacerdotii, & [q] fœderis ſacerdo-
talis, atque Levitici.
30 Itaque mundavi [r] illos ab omni extrario, &
reſtitui obſervationes ſacerdotibus & Levi-
tis, quemque in opere ſuo:
31 [s] Tum ad [t] ligna oblationis temporibus con-
dictis, tum ad primitias: Recordare mei, De-
us mi, in bonum.

22 *Levitis*] qui die quoque ſabbathi, ut reliquis profeſtis, neceſſaria comparabant.
Recordare mei] vide ſuprà 5.19. in annotat.
f Heb. *populi & populi.*
25 *Maledicens*] id eſt, maledictis conviciis eos agitans, prout merebantur.
Glabravi] id eſt, capillos aut barbam prehendens avelli: ſynecdoche.
Dira imprecamini] eclipſis, de qua Gen. 14.23.

ESTERÆ
Liber Unus.

LIBER Eſteræ ea quæ Jehudæis temporibus Darii Aſſueri filii Hyſtaſpis memorabilia acciderunt: Evectionem Eſteræ: Hamanis exitiale in Jehudæos conſilium, liberationemq; eorum: & Mordecaii adminiſtrationem deſcribit. Eſtq; hiſtoria, quaſi annorum octodecim.

Nam convivium inſtituit	anno	3	cap. 1. ver. 3.
Ducit Eſteram		7	cap. 2. 16.
Hamanin Jehudæos cõſpirat, & tandem ſuſpenditur		12	cap. 3. 7. & 7. 10.

Inde ad finem regni ejus Eſter regnat, & Mordecai adminiſtrationem ſummam obtinet.

CAPUT I.

Aſſuerus magnum & diuturnum convivium ſuis exhibet: ſub cujus fine reginam ad oſtentationem advocat: & renuentem ex conſilio procerum regno abdicat promulgata lege in exemplum.

1 FUIT autem temporibus
[a] Aſſueri ([b] is eſt Aſſuerus
qui regnũ obtinebat ab
India uſque ad Æthiopi-
am; centum viginti ſep-
tem provinciarum)
2 Ut temporibus illis cũ
ſederet rex Aſſuerus in ſolio regni ſui: quod
erat [b] Suſis in urbe regia:
3 Anno tertio regni ſui faceret convivium
omnibus principibus ſuis ac ſervis ſuis, prin-
cipibus copiarum Perſiæ & Mediæ, regulis
& præfectis provinciarum, coram ſe:
4 Oſtentando divitias, gloriam regni ſui, &
honorem, decorem magnitudinis ſuæ: die-
bus multis, *nempe* centum octoginta die-
bus:
5 (Etiam dum completis diebus illis, fecit
rex [c] toti populo qui præſtò erant Suſis in ur-
be regia a maximo uſque ad minimũ, convi-
vium ſeptem diebus: in atrio horti palatii
regii)
6 *Aulæa* alba, viridia & hyacinthina, ap-
penſa funiculis byſſinis & purpureis, ad
[e] annulos argenteos & columnas marmore-
as: [f] lectos aureos & argenteos ſuper pavi-
mentum

a Heb. *Aſchaſch veroſchoſc deinceps.*
1 *Is eſt Aſſuerus*] intelligit Darium Hyſtaſpis filium, ut Hheſtræ 4. 6. qui primus ab India ad Aethiopiam uſque regnavit: nam veteres reges Medorum & Perſarum priores magnum imperium obtinebant: tamen illorum nullus fines Aethiopiæ attigit ante Cambyſem filium Cyri, qui ſimulac Aegyptum devicit, quaſi libata tantum Aethiopia, in Aegypto mortuus eſt, teſte Juſtino lib. 1. neque ſeptem annis integris regnavit: cum hic Aſſuerus multo amplius regnaverit, ut oſtenditur in-[illegible] & ſequentibus, vide provinciarum recenſionem apud Herodotum [illegible]

... e porphyrite & marmore: denique
[c] habitationem & circumpoſitũ apparatum.
7 Et potum præbendo in vaſis aureis, & [d] vaſis
inter ſe variis: vinumque regium plurimum,
pro [e] facultate regis.
8 Potum autem ex jure nemo exigebat: ſic e-
nim conſtituerat rex unicuiq; magiſtro do-
mus ſuæ, ut facerent pro voluntate [g] uniuſ-
cujuſque.
9 Etiam [f] Vaſchti regina fecit convivium fœ-
minarum in domo regia quæ *erat* regi Aſſuero.
10 Die illorum ſeptimo, cùm [h] hilaris eſſet a-
nimus regis vino: edixit Mehumani, Bizzæ,
Charbonæ, Bigtæ & Abagtæ, Zethari &
Carcaſo, ſeptem aulicis miniſtrantibus co-
ram rege Aſſuero:
11 Ut adducerent reginam Vaſchtin in con-
ſpectum regis, cum corona regia: ad oſten-
tandum populis & principibus pulchritudi-
nem ejus, quòd bona ſpecie eſſet.
12 Sed cùm renuiſſet regina Vaſchti venire
ad verbũ regis, quod per [i] aulicos illos *affe-
rebatur*: efferbuit rex valde, & æſtuans ira e-
jus exarſit in eo.
13 Quapropter dicente rege ſapientibus [t] no-
ſcentibus tempora: ([t] nam ſic negotium regis
exponebatur omnibus noſcentibus jus &
judicia)
14 Et propinquo ſibi Charſchenæ, Schetha-
ri, Admathæ, Tarſchiſcho, Mereſo, Marſe-
næ, Memuchani: [t] ſeptem principibus Per-
ſidis & Mediæ, videntibus faciem regis, ſe-
dentibus primis in regno:
15 Ex jure quid faciendum reginæ Vaſchti: eò
quòd non fecit edictum regis Aſſueri per
aulicos?
16 Dixit Memuchan coram rege & principi-
bus, non contra regem ſolùm perversè egit
Vaſchti regina: ſed contra omnes principes
& contra omnes populos qui *ſunt* in omni-
bus provinciis regis Aſſueri.
17 Cùm prodibit [k] factum reginæ ad omnes
fœminas, *futurum eſt* ut ſpernant maritos
ſuos in oculis ſuis: dicendo, ipſe rex Aſſue-
rus edixerat adduci Vaſchtin reginam in
conſpectum ſuum: tamen non advenit.
18 Etiam hoc ipſo die dicturæ ſunt principes
fœminæ Perſidis & Mediæ, quæ audiverant
factum reginæ, omnibus principibus regis:
[l] ita plus ſatis contemptus & æſtuantis iræ
nobis erit.
19 Si regi bonum videtur prodeat edictum
regium a conſpectu ejus: & [t] ſcribatur inter
jura Perſidis & Mediæ: ut non [m] pereat: quia
non venit Vaſchti in conſpectum regis Aſ-
ſueri: ideò regnum ejus tradet rex proximæ
ejus, quæ melior *erit* ea.
20 Ita audito edicto regis quod promulgabit
in toto regno ſuo, utut magnum eſt: omnes
fœminæ tribuent honorem maritis ſuis, a
maximo uſque ad minimum.
21 Cumque bona videretur hæc res in oculis
regis & principum: fecit rex ſecundum ſen-
tentiam Memuchanis.
22 Nam miſit literas ad omnes provincias re-
gis, ad [n] unamquamque provinciam ſecun-
dum ſcripturam ejus, & ad unumquemque
populum ſecundum linguam ejus: ut eſſet
quiſque vir dominator domi ſuæ: quod edi-
xit [t] quiſque lingua populi ſui.

Caput II.

*Delectus puellarum ex toto regno Aſſueri habe-
tur, ut ei apta inveniatur uxor: inter quas Eſter
aſſumpta omnibus præfertur, & regina creatur:
Mordecai verò conſpirationem quorundam aulico-
rum in regem per Eſteram prodit, quod in regis an-
nales refertur.*

1 [a] His rebus geſtis, cùm ſedatus eſſet æ-
ſtus regis Aſſueri; [1] mentionem fecit
Vaſchti, & ejus quod fecerat, quodque
decretum fuerat in ea.
2 Quapropter dixerunt pueri regis miniſtri
ejus: quærant *aliqui* regi puellas virgines
[b] bona ſpecie,
3 Et conſtituat rex [c] procuratores in omnibus
provinciis regni ſui, qui congregent quam-
que puellam virginem bona ſpecie, Suſis ur-
be regia, in [3] gynæcéum, ad manum [d] Hegæ
aulici regis cuſtodis fœminarum: qui adhi-
beat [t] mundum earum.
4 Deniq; puella quæ bona videbitur in oculis
regis, regnet loco Vaſchti: cumq; bona vi-
ſa eſſet hæc res in oculis regis, fecit ita.
5 Vir Jehudæus erat Suſis in urbe regia: cujus
nomen Mordecai filius Jairis, filii Schimhhi,
filii Kiſchi [e] Binjaminita.
6 Qui deportatus fuerat Jeruſchalaimis cum
deportatione quæ deportata fuit cum Je-
conja rege Jehudæ: [‖] quem deportavit Ne-
bucadnetzar rex Babyloniæ.
7 Is nutriebat [7] Hadaſſam: ea *eſt* Eſter filia [t] pa-
trui ejus, eò quòd non *eſſet* illi pater aut ma-
ter: eratq; puella illa pulchra forma & bona
ſpecie, quam moriente patre ejus & matre
ejus aſſumpſerat Mordecai ſibi in filiam.
8 Fuit itaque cùm audito verbo regis & de-
creto ejus, congregarentur puellæ multæ
Suſis in urbem regiam ad manum Hegai: ut
aſſumeretur Eſter in domum regis ad ma-
num Hegai cuſtodis gynæcêi.
9 In cujus oculis cùm bona videretur puella,
& obtineret benignitatem ab eo: [f] celeriter
dedit ei mundum ejus & [9] portiones ejus ſep-
temque puellas quas viſum fuerat dare ei e
domo regis: deniq; [g] dedit ei puellisq; ejus
conditionem optimam in gynæcêo.
10 Non indicaverat Eſter populum ſuum aut
genus ſuum: nam Mordecai interdixerat ei
ut non indicaret:
11 Sed [h] quolibet die Mordecai obambula-
bat ante atrium gynæcêi: ut cognoſceret
de [i] proſperitate Eſteræ, & quid fieret ea.
12 Cùm autem perveniſſet terminus [k] cujuſ-
que puellæ ut ingrederetur ad regem Aſſue-
rum, [l] poſtquam fuerat ipſi *factum* pro jure
fœminarum duodecim menſes: (ſic enim
complebantur dies mundi earum: ſex men-
ſes oleo myrrhino, & ſex menſes aromati-
bus mundoque muliebri.)
13 Tunc cum eo puella veniebat ad regem:
[13] quicquid indicebat dabatur ei: ut proce-
deret cum ea, a gynæcêo uſque ad domum
regis.
14 Veſpere ingrediebatur illa, & mane rever-
tebatur in gynæcêum [14] alterum ad manum
Schaahhaſchgazi aulici regis, cuſtodis con-
cubinarum: non redibat amplius ad regem:
ſed ſi delectabatur ea rex, vocabatur nomi-
natim.

a Heb. *poſt res i-
ſtas: ut infra* 3. 1.
1 *Mentionem*] fortaſſis miſericordem, factam cum decreti gravitate comparãs: quod tamen ex jure Perſarum & Medorũ mutari non poterat, Danjelis 6. 16. & infrà 8. 8.
b Heb. *bonas: ſic infrà* 3. & 8. *ver.*
c Heb. *conſtituatos.*
3 *Gynæcéum*] id eſt, ut Græci vocant, παρθενῶνα ſive domum virginum: nam alterum eſt mulierum, infra 14.
d *qui & Hegai. ver.* 8.
Mundum] id eſt, ornata pertinentia ad cultum muliebrem, tam rei pigmentariæ, quàm veſtiariæ: ſicut oſtenditur infrà verſ. 12.
e Heb. *vir Jemini-
ta.*
‖ 2. *Reg.* 24.
7 *Hadaſſam*] quã Herodotus lib. 3. & 7. Atoſſam vocat ſummæ apud Darium autoritatis, quamvis Herodotus in cæteris plurimùm a veritate aberret: ſive ipſius ignoratione, ſive librariorum imperitia factum ſit, ut nomina uxorum Darii commutata ſint: nam quod ad Vaſchtin pertinet, Atoſſæ tribuit: ut contrà quod ad Atoſſam, attribuit Artiſthonæ, quæ eſt Vaſchti: vide ſuprà 1. 9. annot.
Patrui] Abichajilis, ver. 15.
f Heb. *accelveravit dare.*
9 *Portiones*] id eſt, alimenta & pigmenta.
g Heb. *mutavit eã & puellas ejus in optimum.*
h Heb. *omni die & die.*
i Heb. *pace.*
k Heb. *puellæ & puellæ.*
l Heb. *a fine factũ ei.*
13 *Quicquid indicebat*] id eſt, quæcunque comitatum aut ornatũ expetebat, a gynæciario dabatur.
14 *Alterum*] Cõcubinarum, ubi aſſervabantur quæ fuerãt congreſſæ cum rege.

15 Cùm itaque perveniſſet terminus Eſteræ
filiæ AbichaJilis patrui Mordecai, quam aſ-
ſumpſerat ſibi in filiam, ingrediendi ad re-
gem: non quæſivit quicquam, niſi quod
dicturus eſſet Hegai aulicus regis cuſtos
gynæcei: obtinebatque Eſter gratiam in o-
culis omnium videntium eam.
16 Ita aſſumpta Eſter ad regem Aſſuerum, *ad-
ducta eſt* in domum regiam ejus, menſe de-
cimo is *eſt* menſis Tebeth, anno ſeptimo re-
gni ejus.
17 Dilexit enim rex Eſteram præ omnibus a-
liis mulieribus: & obtinuit gratiam & be-
nignitatem coram eo, præ omnibus aliis vir-
ginibus: adeo ut imponeret coronam re-
giam capiti ejus, & reginam conſtitueret e-
am loco Vaſchti.
18 Poſteà fecit rex convivium magnum om-
nibus principibus ſuis & ſervis ſuis, convivi-
um Eſteræ: & m immunitatẽ provinciis con-
ceſſit, deditque munus ſecundum faculta-
tem regiam.
19 Dum autem eſſent aggregatæ virgines
ſecundò: & Mordecai conſideret ad por-
tam regis:
20 Non indicabat Eſter genus ſuum aut popu-
lum ſuum, quemadmodum interdixerat
ei Mordecai: ſed ſermonem Mordecai E-
ſter faciebat, ut cùm eſſet alumna apud e-
um.
21 Diebus illis, cùm Mordecai conſideret
ad portam regis: & efferveſcens Bigtan &
Tereſch duo aulici regis ex cuſtodibus li-
minis, quærerent immittere manum in re-
gem Aſſuerum:
22 Innotuit res iſta Mordecaio, quam indica-
vit Eſteræ reginæ: Eſter verò dixit regi no-
mine Mordecaii.
23 Cumque res quæſtione habita deprehen-
deretur: ſuſpenſi ſunt illi ambo de ligno, &
ſcriptum eſt in libro n Chronicorum coram
rege.

Caput III.

Haman regis juſſu ab omnibus adoratur, præter-quam a Mordecaio: in quem infenſus Haman obtinet a rege mandatum de toto Jehudæorum genere tollendo, & ad omnes provinciarum præfectos mittit.

1 His rebus geſtis, magnificavit rex Aſſu-
erus Hamanem filium Hammedathæ
Agagæum, & extulit eum adeò ut po-
neret ſolium ejus ſupra *ſolium* omnium prin-
cipum qui *erant* apud ipſum.
2 Et omnes ſervi regis qui a ingrediebantur
portam regis, flectentes incurvaverunt ſe
Hamani, quia ſic præceperat de eo rex: ſed
Mordecai non flectebat, neque incurva-
bat ſe.
3 Quam ob rem dicebant ſervi regis qui in-
grediebantur portã regis, Mordecaio: qua-
re tranſgrederis præceptum regis?
4 Fuit itaque cùm dixiſſent ad eum b quoti-
die, & non auſcultaſſet eis: ut indicarent
Hamani: ad videndum an conſtitura eſſent
verba Mordecaii, *n*am indicaverat eis ſe eſſe
Jehudæum.
5 Itaque videns Haman Mordecaium non
ſe flecteret ſe, neque incurvare ſe ipſi: tum impletus eſt
Haman æſtu.
6 Sed cùm ſperneret in oculis ſuis mittere
manum in Mordecaium ſolum (nam indicave-
rant ipſi populum Mordecaii) quæſivit
Haman perdere omnes Jehudæos, qui erant
in toto regno Aſſueri, populares Mordecaii.
7 Menſe primo, is *eſt* menſis Niſan, anno
duodecimo regis Aſſueri: juſſit conjici pur,
id eſt ſortem coram ſe, de die in diem, &
de menſe in menſem uſque ad menſem duo-
decimum, is *eſt* menſis Adar.
8 Dixerat enim Haman regi Aſſuero, eſt po-
pulus quidã diſperſus ac diſſipatus inter po-
pulos, in omnibus provinciis regni tui, quo-
rum jura diverſa ſunt a *jure* omnium popu-
lorum: jura autem regia non exequuntur, adeó-
que regi non eſt utile ſinere eos.
9 Si apud regem bonum videtur, ſcribatur
ut perdant eos: & decies mille talenta ar-
genti pendam ad manus præfectorum huic
operi, ut inferant in theſauros regis.
10 Tum amovens rex annulum ſuum e manu
ſua: tradidit illum Hamani filio Hamme-
dathæ Agagæo, oppreſſori Jehudæorum.
11 Et dixit rex Hamani: iſtud argentum, tra-
ditum eſto tibi: & ut facias in iſtum popu-
lum, ſicut bonum *videtur* in oculis tuis.
12 Itaque vocatis ſcribis regis, menſe ipſo
primo, tertio decimo die, ſcriptum eſt om-
nino prout præceperat Haman, ad ſatra-
pas regis, & ad duces qui *erant* in unaqua-
que provincia, & ad principes ſingulorum
populorum, cuique provinciæ ſecundum
ſcripturam ejus, & cuique populo ſecundum
linguam ejus: nomine regis Aſſueri ſcriptũ,
& obſignatum annulo regis.
13 Miſſæ autem ſunt literæ per curſores in
omnes provincias regis: ad perimendum,
ad interficiendum, & ad perdendum omnes
Jehudæos, tam pueros quàm ſenes, parvu-
los & fœminas uno die, decimo tertio men-
ſis duodecimi, is menſis *eſt* Adar: & ad præ-
dandum ſpolia eorum.
14 Exemplum iſtius ſcripti, ut conſtitueretur
jus in unaquaque provincia, patefactum
eſt omnibus populis: ut eſſent parati in diem
iſtum.
15 Curſores exiverunt citati, cum verbo re-
gis, & jus datum eſt Suſis in urbe regia: rex
verò & Haman ſedebant ad bibendum, cũ
cives Suſorum perplexi eſſent.

Caput IIII.

Mordecai audito regis decreto graviter lugens, Eſteræ per internuntium ſignificat, eámq; ſeriò ſui officii admonet: ad quod præſtandum ipſa cum Jehudæis omnibus, indicto jejunio ſe comparat.

1 Cùm itaq; Mordecai cognoviſſet quic-
quid factum erat: lacerans Mordecai
veſtimenta ſua induit cilicium cum
cinere: & exiens per civitatem clamabat
clamore magno & amaro.
2 Ita venit uſque ante portam regis: non e-
nim erat ingrediendum in portam regis cũ
indumento cilicii.
3 Et in a qualibet provincia, in quemcunque
locum verbum regis & edictum ejus perveni-

15 *Non quæſivit*] hoc eſt, non ſtuduit, ut ſibi regis animum aliis ornamentis, pigmentis, aut alia ratione conciliaret: et tamen faceret in adorgem ſeu ſtatum perduci: ſed tantum imperata a cuſtode fecit: adeo modeſta & ſtudioſa erat legis.

16 *Tebeth*] qui noſtro Decembri plurimum reſpondet.

m Heb. *quietem*, id eſt, vacationem ab oneribus.

19 *Aggregata*] i. e gynæceo regis, ſingulæ ad ſuos ſe recepiſſent.

Conſideret] i. munus ſuum ordinarium exerceret in aula regis, fortè cuſtodiæ palatii, ut ver. 21. ſubindicat.

20 *Interdixerat*] prudenter & modeſtè cavens, ne hoc nomine ipſi populove ſuo invidia gravior, aut periculum crearetur.

23 *Libro Chronicorum*] id eſt, Perſicorum annalium.

n Heb. *verborum dierum*.

1 *Agagæum*] Hamalekitam, e ſtirpe Agagi: vide Num. 24.7.

a Heb. *in porta regis: ſic deinceps*.

2 *Flectentes incurvarunt*] deferentes ei honorem ſupra humanum, ex regis mandato: qualis regi Perſarum habebatur: nam etiam Conon Atbenienſis hanc προσκύνησιν indignam ratus, a colloquio regis abſtinuiſſe dicitur apud Juſtinum lib. 6.

Non flectebat] tum quia ex ea gente erat in quam Jehudæis perpetuum bellum Deus indixerat, Exod. 17.14. & Deut. 25. 17. tum quia is honor ſoli Deo debebatur. b Heb. *die & die*. 4 [*An conſtitura*] id eſt, an perſtiturus eſſet conſtanter in ſuo propoſito, & in profeſſione gentis ac religionis ſuæ, Hhamalekitas averſantis.

luctus magnus erat Jehudæis, & jejuniumq;
& fletus ac planctus: ciliciumq; cum cinere
ſubſtratum erat multis.
4 Quum ob rem venirent puellæ Eſteræ &
eunuchi ejus cùm indicârent ei, doluit exhor-
ruit regina valde: & miſit veſtimenta ad in-
duendum Mordecaium, & ad amovendum
cilicium ejus ab eo: qui non admiſit.
5 Deinde advocans Eſter Hathacum ex auli-
cis regis, quem [b] conſtituerat adminiſtrum
ipſi, mandata dedit ei de Mordecaio, ut ſci-
ret quid & quare hoc eſſet.
6 Egreſſo itaque Hathaco ad Mordecaium
in plateam civitatis quæ eſt ante portam re-
gis:
7 Indicavit ei Mordecai [c] quicquid obtigerat
ſibi & præſtitutam pecuniæ ſummam, quam
dixerat Haman ſe penſurum in theſauros re-
gis contra Jehudæos ad perdendum eos:
8 Præterea exemplum ſcripti juris quod [d] po-
ſitum fuerat Suſis ad perimendos ipſos de-
dit ei, ut oſtenderet Eſteræ & indicaret ei:
atque [e] præceptum daret ei veniendi ad re-
gem ad deprecandum eum, & ad rogandum
in conſpectu ejus pro populo ſuo:
9 Rediens itaque Hathac, indicavit Eſteræ
verba Mordecaii.
10 Dixit verò Eſter Hathaco, & mandavit ei
referre ad Mordecaium:
11 Omnes ſervi regis, etiam populus provin-
ciarum regis ſciunt: quicunque vir aut mu-
lier ingreſſus fuerit ad regem in atrium in-
terius, qui non fuerit vocatus, unum eſſe jus
de eo morte afficiendo, præterquam cui ex-
tenderit rex ſceptrum aureum, eum vivere:
ego verò non fui vocata ut ingrederer ad
regem, hic eſt trigeſimus dies.
12 Sed cùm indicaſſent Mordecaio verba E-
ſteræ:
13 Dixit Mordecai referendum ad Eſteram:
ne putes apud animum tuum te ereptum iri
in domo regis, ex omnibus Jehudæis.
14 Nam ſi [c] omnino ſilueris [f] tempore iſto, re-
ſpiratio & liberatio conſtabit Jehudæis [d] a-
liunde: tu verò & domus patris tui peribitis:
[e] & quis novit an propter tempus ejuſmodi
perveneris ad illud regnum?
15 Tum edixit Eſter referri ad Mordecaium.
16 I, congrega omnes Jehudæos, qui præſtò
ſunt Suſis: & jejunate pro me, & ne come-
datis, neque bibatis tribus diebus noctu &
interdiu: ſimiliter ego quoque cum puellis
meis jejunabo: ita demum ingrediar ad re-
gem, quod non eſt [a] ſecundum jus: & cùm
[b] periero, periero.
17 [c] Abiit itaque Mordecai: & fecit omnino
prout præceperat ei Eſter.

Caput V.

*Eſter ornatu regio Aſſuerum accedit pro Je-
hudæis interceſſura: eumq; cum Hamane ad convi-
vium invitatos, & exceptos convivio, in alterum
poſteri diei convivium invitat: Haman intereà
Mordecai inurbanitate offenſus, patibulum erigit:
in quo ille ex ſuorum conſilio ante proximum regi-
næ convivium ſuſpendatur.*

Deinde fuit [a] completo die tertio ut
induta Eſter ſolamenta regia, conſi-
ſteret in atrio domus regis interiore, ex ad-
verſo [a] domus regis: rex autem inſidebat
ſolio regni ſui in domo regia, ex adverſo
portæ domus.
2 Fuit verò cùm videret rex Eſteram regi-
nam conſiſtentem in eo atrio, ([b] obtinebat
gratiam in oculis ejus); ut [c] extenderet rex
ad Eſteram ſceptrum aureum quod erat in
manu ipſius, & accedens Eſter [d] tangeret
ſummitatem ſceptri.
3 Tum dicente rege: quid tibi Eſter regina
eſt? aut quæ eſt petitio tua? etiam uſque ad
dimidium regni, dabitur tibi.
4 Dixit Eſter, ſi apud regem bonum videtur:
veniat rex [e] cum Hamane hodie ad convi-
vium quod paravi ei.
5 Cùm itaque edixiſſet rex, accelerate Ha-
manem, ad faciendum verbum Eſteræ: ve-
nit rex cum Hamane ad convivium quod
paraverat Eſter.
6 Dixit autem rex Eſteræ [a] cùm bibiſſet vi-
num, quod eſt poſtulatum tuum & dabitur
tibi? aut quæ eſt petitio tua? etiam uſque
ad dimidium regni fiet.
7 Cui reſpondens Eſter dixit: hoc poſtulatum
meum & petitio mea:
8 Si inveni gratiam in oculis regis, & ſi apud
regem bonum videtur concedere poſtula-
tum meum & facere petitionem meam: ve-
niat rex & Haman ad convivium quod pa-
ravero eis: ubi [c] cras factura ſum ſecundum
verbum regis.
9 Itaque egreſſus eſt Haman die illo lætus &
[b] hilari animo: ſed cùm videret Haman
Mordecaium in porta regis, ut neque aſ-
ſurgebat neque movebat ſe propter ip-
ſum: impletus eſt Haman contra Morde-
caium æſtu.
10 Continuit tamen ſe Haman, dum rediret
domum ſuam: deinde mittens acceſſivit a-
micos ſuos, cum Zereſcha uxore ſua.
11 Quibus [c] enarrans Haman gloriam divitia-
rum ſuarum & amplitudinem filiorum ſuo-
rum; & quibuſcunque rebus magnificave-
rat ipſum rex, & quibus extulerat eum ſupra
principes & ſervos regis:
12 Dicebat Haman: etiam non introduxit
Eſter regina cum rege ad convivium quod
fecit, niſi me: quin-etiam in craſtinum in-
vitatus ſum apud eam cum rege.
13 Sed totum hoc non prodeſt mihi quocun-
que tempore video Mordecaium iſtum Je-
hudæum conſidentem in porta regis.
14 Cui dixit Zereſch uxor ejus, & omnes a-
mici ejus: parent patibulum altum quin-
quaginta cubitos: & manè dic regi, ut ſuſ-
pendant Mordecaium ex eo: & ingredere
cum rege ad convivium lætus: quæ res cùm
bona videretur coram Hamane, paravit il-
lud patibulum.

Caput VI.

*Aſſuerus fugiente per noctem ſomno annales re-
cognoſcit: in quibus Mordecaii beneficio lecto, Ha-
manem ſuppreſſo illius nomine, conſulit quomodo
ſit ei beneficium rependendum: ex cujus conſilio ad-
miniſtro Hamane ipſe Mordecaium extollit: Ha-
mani verò conſilium [illegible] triſtis à ſuis
denuntiatur.*

[a] *Domus regis*] id eſt, illius partis regiæ, quam rex inhabitabat.
2 *Obtinebat gratiam*] ut ſup. 2.17.
Extenderet rex] eo ſigno indicans ad cognitionem poſtulati ſe paratum eſſe, & quaſi ad dicendum erigens eam infra 8.4.
Tangeret] ſubjiciendo attentam ſummitati ejus, in reverentiæ & ſubjectionis ſignum.
4 *Cum Hamane*] ut eum apud regẽ præſentem accuſaret decreti per fraudẽ ſurrepti contra ſuos populares nomine, & in eos omnes cavillandi vias ei præcluderet: cùm primùm ſibi juſtam occaſionẽ a Deo dari perſpexit: prò ut inter ſecundũ convivium evenit, tum Mordecai juſſu regis in Hamanem antevertacem evectus eſt.
a *Hoc, in convivio vini.*
b *Cras faciam ſecũ*] id eſt, explicatura petitionem meam: ſic promittit, certior facta divinitus occaſionem explicandæ petitionis intra illud tempus nõ defuturã.
b *Heb. bono corde.*
11 *Enarrans*] ad exaggerandum Mordecais factum, accumulatione utens.

1 NOCTE illa ª fugiente ſomno regis:
edixit afferri librum commentario-
rum, ª Chronica, quæ fuerunt lecta
coram eo.
2 ‖ Cumque inveniretur ſcriptum indicaſſe
Mordecaium de Bigtana & Tereſcho duo-
bus aulicis regis ex cuſtodibus liminis: quòd
quæſiviſſent mittere manum in regem Aſ-
ſuerum:
3 Dixit rex: quid honoris aut magnificen-
tiæ ᵇ collatum eſt in Mordecaium propter
hoc? dixerunt autem pueri regis miniſtri e-
jus, non eſt collatum ei quicquam.
4 Tum dixit rex, quis *eſt* in atrio? (Haman
autem venerat in atrium domus regis ex-
terius, ut diceret regi ſuſpendendum eſſe
Mordecaium de illo patibulo quod parave-
rat illi)
5 Dicentibus verò pueris regis ad eum, ec-
ce Haman ſtat in atrio: edixit rex, ingredia-
tur.
6 Deinde ingreſſo Hamani dixit rex, quid
faciendum viro illo cujus honore rex dele-
ctatur? (ᵈdicebat verò Haman cum ᶜ animo
ſuo, quem magis delectaretur rex afficere
honore quàm me?)
7 Tum dixit Haman ad regem: viro cujus
rex delectatur honore,
8 Adferant indumentum regium, quali indu-
itur rex: & ᵉcùm impoſitum fuerit ᵉdiadema
regium capiti ejus, & equus cui inſidet rex
adductus:
9 Tradentes indumentum & equum in ma-
num alicujus e principibus regis, qui reguli
ſunt: induunto virum illum, cujus honore
delectatur rex: & transvehunto eum equo
illo per plateam civitatis, proclamantóque
coram eo: ita faciendum eſt viro illo, cujus
honore delectatur rex.
10 Edixit itaque rex Hamani: feſtina, ſume
indumentum illud & equum quemadmodú
dixiſti, & fac ita Mordecaio Jehudæo qui
conſidet in porta regis: ne ᵈ omittito quic-
quam ex omnibus quæ locutus es.
11 Quam ob rem aſſumens Haman indumen-
tum & equum induit Mordecaium: & tranſ-
vexit eum per plateam civitatis, proclamans
coram eo: ita faciendum eſt viro illo cujus
honore delectatur rex.
12 Poſteà reverſus eſt Mordecai ad portam
regis: Haman verò ᵉ proripuit ſe domum ſu-
am lugens, & ᵉopertus capite.
13 Ubi cùm enarraſſet Haman Zereſchæ ux-
ori ſuæ, & omnibus amicis ſuis, quicquid ob-
venerat ſibi: dixerunt ei ſapiẽtes ejus & Ze-
reſch uxor ejus: quandoquidem ᵉ e ſemine Je-
hudæorum *eſt* Mordecai, ante cujus conſpe-
ctum cœpiſti concidere, non prævalebis ei:
ſed ᶠ omnino concides ante faciem ejus.
14 His adhuc loquentibus cum eo, aulici re-
gis advenerunt: qui ᵍ celeriter abduxerunt
Hamanem ad convivium quod paraverat
Eſter.

CAPUT VII.

Eſter in altero convivio regi urgenti, poſtulatum ſuũ exponit de ſua & populi ſui incolumitate: Hamanem conſilii autorem accuſat: quem rex e patibulo ſuſpendi jubet, quod Mordecaio paraverat.

1 CUM itaque veniſſet rex & Haman
ª convivatum cum Eſtera regina:
2 Dixit rex Eſteræ etiam die ſecundo,
ᵇ poſtquam bibiſſet vinum: quod *eſt* poſtu-
latum tuum Eſter regina, & dabitur tibi: &
quæ *eſt* petitio tua? etiam uſque ad dimidi-
um regni fiet.
3 Tum reſpondens Eſter regina dixit, ˢ ſi in-
veni gratiam in oculis tuis, ô rex, & ſi apud
regem bonum videtur: ᶜconcedatur mihi
ᶜ vita mea ad poſtulatum meum, & populus
meus ad petitionem meam.
4 ᵈNam venditi ſumus ego & populus meus:
quos perimant, interficiant, & perdant:
ᵉquòd ſi in ſervos & ancillas venditi fuiſſe-
mus, ſiluiſſem ſed non *eſt* iſte hoſtis ullo
ᵈ damnoſus eſt regi.
5 Elocutus verò rex Aſſuerus dixit Eſteræ
reginæ: quis *eſt* iſte & ubi iſte *eſt*, quem
ᵉ provisit eò audaciæ animus ipſius, ut fa-
ceret ita?
6 Cui dixit: vir hoſtis & inimicus Haman
peſſimus, iſte *eſt*: quapropter Haman terre-
factus eſt a conſpectu regis & reginæ.
7 Tum rex ſurgens in æſtu ſuo a ᶠ bibendo
vino, *abiit* in hortum palatii: Haman verò
ſubſtitit ad requirendum pro vita ſua ab E-
ſtera regina: videbat enim ᵍ definitum eſſe
contra ſe malum a rege.
8 Rex autem rediens ex horto palatii in do-
mum ubi biberat vinum, Hamane proci-
dente ſuper lectum cui accumbebat Eſter,
dixit rex: an etiam ſubacturus eſſet reginã
apud me in ipſa domo? ſimulatque verbum
hoc prodiit ex ore regis, faciem Hamanis
ᵉoperuerunt.
9 Et dicente Charbona uno ex aulicis, co-
ram rege: etiam ecce ‖ patibulum quod pa-
ravit Haman Mordecaio, qui locutus fuerat
bonum pro rege, ſtat ad domum Hamanis
altum quinquaginta cubitos: edixit rex, ſuſ-
pendite iſtum ex eo.
10 Itaque ſuſpenderunt Hamanem ex eo pa-
tibulo quod paraverat Mordecaio: & æſtus
regis ſedatus eſt.

CAPUT VIII.

Aſſuerus Mordecaium dignitatibus auget: tũ et Eſteræ concedit, ut ſuis verbis Jehudæos confirment & armari in diem cædis ab Hamane condictum curent: quam denuntiationem Jehudæi læti accipiũt.

1 DIE illa dedit rex Aſſuerus Eſteræ re-
ginæ domum Hamanis hoſtis Jehudæ-
orum: Mordecai verò veniebat in con-
ſpectum regis, cùm indicaſſet Eſter ᵃ quid is
ſibi eſſet.
2 Nam amovens rex annulum ſuum, quem
transferri juſſerat ab Hamane, tradidit
eum Mordecaio: ᵃpræpoſuitque Eſter Mor-
decaium domui Hamanis.
3 ᵃDeinde ᵃ rurſus Eſter elocuta eſt coram re-
ge, procidens ante pedes ejus: & flens de-
precabatur eum, ut averteret malum Ha-
manis Agagæi & cogitationem ejus, quam
cogitaverat contra Jehudæos.
4 Nam extendente rege ad Eſteram ſcep-
trum aureum: ſurgens Eſter conſtitit co-
ram rege:

5 Et

1 *Fugiente ſomno*] Deo ita diſpenſante.
a Heb. *verba dierum*.
‖ Supra 2. 21.

b Heb. *factum eſt Mordecaio: ſic infrà eodem verſ.*

6 *Dicebat verò*] ex prætendente gratia regis tantum ſibi arrogabat: ut ſecum deliberaret, ad quẽ is honor perventurus eſſet.
c Heb. *corde*.
8 *Cum impoſitum*] in textu eſt trajectio, quam ad evidentiam mutavimus.
Diadema regium] quale regibus beneficiariis & Dynaſtis imponebantur, quos illi regiſtanes vocabant teſte Suetonio in Auguſto Cæſare: vide 2. Reg. 25. 32. & Jeſchahhjæ 14. 7. & infrà 8. 5.
d Heb. *cadere ſinito*.
e Heb. *impulſus eſt*.
12 *Opertus capite*] vide 2. Schem. 15. 30. in annotatione.
13 *E ſemine*] quaſi dicant, quandoquidem tibi cum hac gente res eſt, jam actum eſt de te: nam illos a Deo ipſorum evehi, & adverſarios illorum impediri ac dejici, cùm res anteactæ a temporibus Cyri hucuſque oſtendunt: tum inſperata hæc iſtius hominis evectio: ita percellebat eos Deus & afficiebat metu certiſſimo illius decreti contra Hhamalekitas, de quo Exod. 17. 14. & Deut. 25. 17.
f Heb. *concidendo concides*.
g Heb *feſtinarunt deducere*.

5 Et dixit, ſi apud regem bonum videtur, & ſi inveni gratiam coram eo, id eſt, ſi recta videtur res hæc coram rege, & [b] grata videor in oculis ejus: [c] reſcribatur ad revocandum literas illas, cogitationem Hamanis filii Hammedathæ Agagei, quas ſcripſerat ad perdendum Jehudæos, qui *ſunt* in omnibus provinciis regis.
6 Nam quomodo potero aſpicere illud malum quod obventurum eſſet populo meo, & quomodo potero aſpicere perditionem cognationis meæ?
7 Dixit verò rex Aſſuerus Eſteræ reginæ & Mordecaio Jehudæo: ecce domum Hamanis tradidi Eſteræ: cùm eum ſuſpendiſſent e patibulo, propterea quòd miſſurus fuerat manum ſuam in Jehudæos.
8 Vos itaque ſcribite pro Jehudæis, ut bonum videtur in oculis veſtris, nomine regis, & obſignate annulo regis: ſed ſcriptura quæ reſcripta fuerat nomine regis & obſignata annulo regis [e] non eſt revocabilis.
9 Tum convocatis ſcribis regis tempore illo menſe ipſo tertio, is *eſt* menſis [f] Sivan, vigeſimo tertio *die* reſcriptum eſt omnino prout præcepit Mordecai ad Jehudæos & ad ſatrapas principeſq; ac præfectos provinciarum quæ *ſunt* ab India uſq; ad Æthiopiam, centum viginti ſeptem provinciæ, ſecundum ſcripturam [d] cujuſque provinciæ, & ſecundum linguam [g] cujuſque populi: ad Jehudæos autem ſecundum ſcripturam ipſorum, & ſecundum linguam ipſorum.
10 Cumque ſcripſiſſet nomine regis Aſſueri, & obſignaſſet annulo regis, miſit literas per curſores celeres, equitantes in equis angariis, [e] regios curſores, natos angariis,
11 ([f] Conceſſiſſe regem Jehudæis qui ſunt in unaquaque civitate, ut congregati reſiſtant pro vita ſua, ut perimant, occidant & perdant omnes copias populi aut provinciæ quæ hoſtiliter invadent ipſos parvulos & fœminas: & ut prædentur ſpolia eorum:
12 [g] Die eodem in omnibus provinciis regis Aſſueri: tertiodecimo menſis duodecimi, is *eſt* menſis Adar.)
13 [e] Exemplum iſtud ſcripturæ conſtituendum jus in unaquaq; provincia, patefactum omnibus populis, idque ut ſint Jehudæi parati in diem iſtum ad ulciſcendum ſe de inimicis ſuis.
14 Curſores equitantes in equis angariis, regii curſores [h] prodierunt celere & citato curſu, cum verbo regis: & jus datum eſt Suſis in urbe regia.
15 Ita Mordecai egrediebatur a conſpectu regis cum indumento regio, hyacinthino & albo, coronaq; aurea magna, & ſtola byſſina aut purpurea: & [i] cives Suſorum luce perfuſi lætabantur.
16 Jehudæis erat [k] lux & lætitia: gaudiumque ac gloria.
17 Etiam in unaquaque provincia & in unaquaque civitate, in quemcunque locum edictum regis & jus illius perveniebat, lætitia & gaudium erat Jehudæis, convivium & [l] hilaria: multique ex populis terræ [m] Jehudæi fiebant: nam irruerat in eos metus Jehudæorum.

Caput IX.

Jehudæi constituto die eos perdunt, qui in ipſos ex Hamanis decreto eodem die fuerant inſurrecturi. Quam ob rem a Mordecaio inſtituitur conſuetudo celebrandi dies ſortium quotannis, & a regina confirmatur.

1 Itaque duodecimo menſe, is *eſt* menſis Adar, ipſo die tertio decimo, quo propè erat ut verbum regis & jus ejus fieret: quo die ſperabant inimici Jehudæorum ſe dominium exercituros in eos: aut [a] e-converſo quo dominium exercituri erant Jehudæi ipſi in oſores ſuos:
2 Congregaverunt ſe Jehudæi in civitatibus ſuis per omnes provincias regis Aſſueri ad mittendum manum in quærentes malum ipſorum: ante quos non conſtitit quiſquam: nam irruit metus eorum in omnes populos.
3 Omnes autem præfecti provinciarum, ſatrapæque & principes, & curatores operum quæ *erant* regi ſublevabant Jehudæos: quia irruerat metus Mordecaii in eos.
4 Nam magnus erat Mordecai in domo regis, & fama ejus obibat omnes provincias: quia vir ille Mordecai [b] pergebat magnus eſſe.
5 Itaque percuſſerunt Jehudæi omnes inimicos ſuos percuſſione gladii, & cæde ac perditione: feceruntque contra oſores ſuos pro voluntate ſua.
6 Etiam Suſis in urbe regia interfecerunt Jehudæi, & perdiderunt quingentos viros:
7 Et Parſchandatham, Dalphonemque, & Aſpatham,
8 Et poratham, Adaljamque, & Aridatham,
9 Et Parmaſchtam, Ariſaimque, & Aridaium, ac Vajezatham:
10 Decem filios Hamanis filii Hammedathæ hoſtis Jehudæorum [c] interfecerunt: ſed ad prædam [d] non miſerunt manum ſuam.
11 Die illo cùm perveniſſet numerus interfectorum Suſis in urbe regia, in conſpectum regis:
12 Dixit rex Eſteræ reginæ, [e] Suſis in urbe regia interfecerunt & perdiderunt Jehudæi quingentos viros, ac decem filios Hamanis: in reliquis provinciis regis quid fecerint? jā quod *eſt* poſtulatum tuum, & dabitur tibi: aut quæ petitio tua amplius, & fiet?
13 Cui dixit Eſter, ſi apud regem bonum videtur, [f] concedatur etiam cras Jehudæis qui ſunt Suſis facere ſecundum jus hodiernū: & decē filios Hamanis [g] ſuſpendant e patibulo.
14 Edicente ergo rege ut fieret ita, conſtitutum eſt jus Suſis, quo decem filios Hamanis ſuſpenderunt.
15 Et congregantes ſe Jehudæi qui *erant* Suſis, etiam die quartodecimo menſis Adaris, interfecerunt Suſis trecentos viros: ſed ad prædam non miſerunt manum ſuam.
16 Reliqui Jehudæi quoque qui *erant* in provinciis regis congregarunt ſe, ut reſiſtentes pro vita ſua quieſcerent ab inimicis ſuis, & interfecerunt oſorum ſuorum ſeptuagintaquinque millia: ſed ad prædam non miſerunt manum ſuam:
17 Die decimo tertio menſis Adaris: quieverunt autem quarto decimo ipſo, & celebrarunt

a Heb. *convertebatur*.

b Heb. *iens & magnus*.

10 *Interfecerunt*] non tantum propter has inimicitias, ſed decreti Dei memores de delenda Hamalekitarum memoria, Exodi 17.14. & Deut. 25.17.

Non miſerunt &c.] nam etſi illis a rege permiſſum erat ſup. 8.11. tamen continebant ſibi a præda temperarunt: rationem habentes legis Dei, quæ vetat derivari in filios iniquitatem parentum, Deut. 24.16. Poſterorum vero Hamanis alia ratio fuit, quorum excidiū imperaverat Deus Exod. 17.14. & Deut. 25.17.

12 *Suſis in urbe regia*] gratulantis verba.

13 *Concedatur*] ſupererant enim adhuc in urbe Jehudæorum hoſtes: quos Jehudæi, ut pauciores numero erant, non potuerant conficere: ſicut oſtendit ver. 15.

Suſpendant] jam interfectos, ad execrationis exemplum.

runt

runt illum diem convivii & lætitiæ.
18 Jehudæi verò qui *erant* Suſis, congrega-
runt ſe ipſo decimo tertio & quartodecimo
ipſo: quieverunt autem quintodecimo ipſo,
celebrantes eum diem convivii & lætitiæ.
19 [b] Idcirco Jehudæi pagani, habitantes in
[c] pagis civitatum, celebrarunt diem quar-
tum decimum menſis Adaris, lætitia & con-
vivio ac [d] hilariis: & miſſu portionum [e] alte-
rius ad alterum.
20 [a] Nam reſcripſit Mordecai res iſtas: & mi-
ſit literas ad omnes Jehudæos qui *erant* in
omnibus provinciis regis Aſſueri, propin-
quos & longinquos;
21 Inſtituendo eis ut celebrarent diem quar-
tumdecimum menſis Adaris, & diem quin-
tum decimum in ipſo: [f] quotannis:
22 Pro ratione dierum quibus quieverunt Je-
hudæi ab inimicis ſuis, & menſis qui con-
verſus eſt eis a mœrore in lętitiam, & a luctu
in hilaria: celebrando eos dies convivii &
lætitiæ, tum miſſu portionum alterius ad al-
terum, tum donis erga egentes.
23 Ita receperunt quique Jehudæi ſe facturos
quod inceperant: & quod ſcripſerat Mor-
decai ad ipſos.
24 ‖ Quoniam Haman filius Hammedathæ A-
gagæus hoſtis omnium Jehudæorum cogi-
tationem inierat contra Jehudæos ad per-
dendum eos; & conjici juſſerat Pur id eſt
ſortem ad fundendum eos & ad perden-
dum eos.
25 Sed cùm [a] illa veniſſet coram rege, edixe-
rat *rex* cũ literis, ‖ revertatur cogitatio ejus
peſſima quam cogitavit contra Jehudęos in
caput ipſius: ideò ſuſpenderunt eum filioſ-
que ejus ex patibulo.
26 Præterea vocantes dies iſtos Purim de
nomine Pur *ſive ſortis* illius, [g] nempe propter
omnia verba epiſtolæ iſtius: & *propter* id
[a] quod viderant [h] hujus rei, & *propter* id
quod pervenit ad ipſos:
27 Inſtituerunt & receperunt Jehudæi in ſe
& in ſemen ſuũ, & in omnes qui eſſent ſe ad-
juncturi eis, ut non [i] pereat: ſe celebraturos
duos dies iſtos, ſecundum reſcriptum eorum
& ſecundum condictum tempus eorum;
quotannis.
28 Et dies iſtos memoratos & celebres *fore* in
[k] unaquaque ætate, familia, provincia, & ci-
vitate: denique dies Purim iſtos non peri-
turos e medio Jehudæorum, & memoriam
eorum non interituram a ſemine ipſorum:
29 Scripſit quoque Eſter regina filia Abicha-
jilis, ut Mordecai Jehudæus, *epiſtolam* ſecun-
dam *ad* omnem [l] [a] ratihabitionem: ad ſtabi-
liendum epiſtolam *dierum* Purim [a] iſtam.
30 Quas literas miſit *Mordecai* ad omnes Je-
hudæos per centum vigintiſeptem provin-
cias regni Aſſueri: verbis [m] proſperitatis &
firmitatis *præmiſſis*:
31 Ut inſtituant dies Purim iſtos condictis
temporibus eorum, quemadmodum ſtabili-
vit apud eos Mordecai Jehudæus, & Eſter
regina: & quemadmodum ſtabiliverant a-
pud ſe ipſos & apud ſemen ipſorum: [n] [a] do-
cumenta jejuniorum & clamoris ſui.
32 Cùm itaque edictum Eſteræ ſtabiliviſſet
res iſtas *dierum* Purim: conſcriptum eſt in
libro hoc.

19 *Idcirco*] id eſt, propter liberationẽ hoc die partam.
c Heb. *civitatibus pagorum: hypallage.*
d Heb. *die bono: ſic deinceps.*
e Heb. *viri ad proximum ſuum: ſic ver. 22.*
20 *Nam reſcripſit*] id eſt, ſcripto autor fuit iſtius conſuetudinis, de qua duobus verſibus ſequentibus
f Heb. *in omni anno & anno: ſic deinceps.*

24 *Quoniam Haman*] ratio conſuetudinis ſumpta ex literis Mordecaii ad Jehudæos.
‖ *Sup. 3.6. & 7.*
25 *Illa*] Eſter, relativum a ſuo antecedente quàm remotiſſimum: vide ſimile Gen. 10, 12. & 1. Sche. 7.16.
‖ *Sup. 3.*
g Heb. *propterea.*
26 *Quod viderant*] id eſt, quod in ſingulis locis cognoverunt atque experti ſunt, literis ab Hamane allatis, hoſtibus in cædem paratis, & inſperata liberatione.
h Heb. *in ſe.*
i Heb. *tranſeat: ut ſup. 1. 19. & infrà ver. 28.*

Caput X.

Aſſuerus imponit tributum, & Mordecaïs autoritatem adminiſtrationemq́ue committit: in qua ille ſuis gratificatur & conſulit.

1 POSTEA impoſuit rex Aſſuerus tribu-
tum [a] regioni, & inſulis maris.
2 Omnia autem facta autoritatis ejus
& potentiæ ejus, & explicatio amplitudinis
Mordecaii, qua magnificavit eum rex: [a] an
non ſunt ſcripta in libro [a] Chronicorum re-
gum Mediæ & Perſidis?
3 Nam Mordecai Jehudæus ſecundus a rege
Aſſuero, magnusq́; apud Jehudęos, & ac-
ceptus multitudini fratrum ſuorum erat:
procurans bonum populo ſuo, & prolo-
quens proſperitatem toti [a] ſemini ſuo.

ſas dici Cyrum patrem Cambyſem dominum, Darium verò [illegible] tiſſe. 2 *An non &c.*] quaſi dicat, nihil attinet ea hic enarrare: [illegible] ſunt ſatis: vide ſimile 1. Reg. 11.41. a Heb. *verborum dierum.* 3 [illegible] eſt, genti ſuæ: ſynecdoche.

Secundæ partis Bibliorum finis.

fecerunt illum diem convivii & lætitiæ.
18 Jehudæi verò qui erant Susis; congrega-
runt se ipso decimo tertio & quartodecimo
ipsius, quieverunt autem quintodecimo ipso,
celebrantes eum diem convivii & lætitiæ.
19 ᵘ Idcirco Jehudæi pagani, habitantes in
pagis civitatum, celebrarunt diem quar-
tum decimum mensis Adaris, lætitia & con-
vivio ac ˣ hilaritate, & mittendo portionum ʸ alte-
rius ad alterum.
20 ᶻ Nam rescripsit Mordecai res istas & mi-
sit literas ad omnes Jehudæos qui erant in
omnibus provinciis regis Ahasveri, propin-
quos & longinquos:
21 Instituendo eis ut celebrarent diem quar-
tumdecimum mensis Adaris, & diem quin-
tumdecimum ipsius quotannis:
22 Pro ratione dierum, quibus quieverunt Je-
hudæi ab inimicis suis, & mensis qui con-
versus est eis a mœrore in lætitiam, & a luctu
in hilaritatem: celebrando eos dies convivii &
lætitiæ, mittendoque portionum alterius ad al-
terum, & munera egenis.
23 Ita receperunt quidem Jehudæi se facturos
quod inceperant: & quod scripserat Mor-
decai ad ipsos.
24 Quoniam Haman filius Hammedathæ A-
gagæus hostis omnium Jehudæorum cogi-
taverat inverat contra Jehudæos ad per-
dendum eos: & conjici jusserat Pur id est
sortem ad fundendum eos & ad perden-
dum eos.
25 Sed cum ᵃ illa venisset coram rege, edixe-
rat rex cum literis, ut reverteretur cogitatio ejus
pessima quam cogitaverat contra Jehudæos in
caput ipsius: ideo suspenderunt eum filiosque
ejus ex patibulo.
26 Propterea vocarunt dies illos Purim de
nomine Pur, id est, sortis illius, nempe propter
omnia verba epistolæ illius: & propter id
quod viderant ᵇ hujus rei, & propter id
quod pervenit ad ipsos:
27 Instituerunt & receperunt Jehudæi in se
& in semen suum & in omnes qui adjungerent se ad-
jungentium, ut non prætereat se celebraturos
duos dies illos, secundum rescriptum eorum

& secundum conditum tempus eorum
quotannis.
28 Et dies illos memoratos & celebratos fuisse in
ᵏ unaquaque ætate, familia, provincia, & ci-
vitate: denique dies Purim illos non peri-
turos e medio Jehudæorum, & memoriam
eorum non interituram a semine ipsorum:
29 Scripsit quoque Ester regina filia Abicha-
jilis, ut Mordecai Jehudæus, epistolam secun-
dam ad omnem ˡ ratihabitionem: ad stabi-
liendum epistolam dierum Purim ᵐ istam.
30 Quas literas misit Mordecai ad omnes Je-
hudæos per centum viginti septem provin-
cias regni Ahasveri, verbis ⁿ prosperitatis &
firmitatis perennis:
31 Ut instituant dies Purim illos conditis
temporibus eorum, quemadmodum stabili-
verat apud eos Mordecai Jehudæus, & Ester
regina: & quemadmodum stabiliverant a-
pud se ipsos & apud semen ipsorum: ᵒ do-
cumenta jejuniorum & clamoris sui.
32 Cum itaque edictum Esteræ stabilivisset
verba ista dierum Purim, ᵖ conscriptum est in
libro hoc.

CAPUT X.

Ahasveri imperium vectigale, & Mordecai ex-
ornationem ejus magnificentiamque commemorat, in qua
ille suis gratificatur & consulit.

1 POSTEA imposuit rex Ahasverus tribu-
tum regioni & insulis maris.
2 Omnia autem gesta auctoritatis ejus
& potentiæ ejus & explicatio amplitudinis
Mordecai, quo magnificavit eum rex: ᵠ an
non sunt scripta in libro ʳ Chronicorum re-
gum Medicæ & Persidis?
3 Nam Mordecai Jehudæus secundus a rege
Ahasvero, magnusque apud Jehudæos, & ac-
ceptus multitudini fratrum suorum erat:
procurans bonum populo suo, & prolo-
quens prosperitatem toti ˢ semini suo.

[illegible] dicti Cyrus pater Cambyse, sive de filium, Darium verò ras pro[illegible]
[illegible] [illegible] ... de filium, [illegible] [illegible] ... [illegible]
[illegible] de [illegible] ... [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible]

u Hebr. Judæi [illegible] propter illustrationem [illegible] partem.
x Heb. convivium [illegible]
y Heb. [illegible]
z Heb. [illegible]
a [illegible]
[illegible]
[illegible]

k [illegible]
l Heb. [illegible]
m [illegible]
n [illegible]
o [illegible]
p [illegible]

q [illegible]
r [illegible]
s [illegible]

Secundæ partis Bibliorum finis.

[illegible] Deo.

CAPUT X.

Secundæ partis Bibliorum finis.

BIBLIORVM

PARS TERTIA,

id eſt,

Quinque Libri Poëtici,

Latini recens ex Hebræo facti, brevibusq; ſcholiis ad verborum interpretationem rerumq; methodum pertinentibus illuſtrati

ab *Immanuele Tremellio* & *Franciſco Iunio.*

LONDINI

Typis Henrici Midletoni,

M.D.LXXXV.

Libri III tomi.

Ijob.
Pſalmi.
Proverbia.
Eccleſiaſtes.
Liber Canticorum.

ILLUSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO POTENTISSIMO, DOMINO IOANNI CASSIMIRO, PALATINO COMITI AD RHENUM, BAVARIÆ Duci, &c. gratiam & pacem a Domino.

EDITVRI poëticos ſacræ Scripturæ libros, PRINCEPS Illuſtriſſime, & oblaturi tuæ Celſitudini, neque multis de ratione hujus inſtituti noſtri apud te præfandum ſtatuimus, neque rei tantæ apud omneis commendationem a nobis afferendam eſſe. Hanc enim jam olim paterna Dei opt. max. gratia ingeneravit & impreſſit pietati tuæ, & apud omnes bonos teſtificata eſt poſt omnem hominum memoriam Spiritus ſancti autoritas, cui neque arte noſtra quicquam poſſet amplius accedere, neque impietate multorum decedere. Cùm tamen & peritos ſtrenuoſq; remiges perſonantia confirment celeuſmata, & athletas quoſque fortiſſimos ſpectantis coronæ voces & hortationes accendant, conſilium hoc ſperamus non fore ingratum T. C. neque militi Chriſtiano ulli futurum ducimus inutile, ſi quas Eccleſiæ veteris & patrum ſanctiſſimorum voces huic operi præmittamus. Noſtræ enim fatemur, plurimum a rei dignitate & amplitudine eſſent abſuturæ, adeò ſumus apud nos conſcii tenuitatis & infirmitatis noſtræ; neque verò multum apud quamplurimos autoritate poſſent: ſed quod in nobis exile atque jejunum eſt, id veneranda antiquitas ſua autoritate gratiáque reſarciet. Communem igitur Baſilii magni & Auguſtini ſententiam de hoc opere adducemus gravitate maxima, elegantia non mediocri, & ſanctimonia ſumma confertiſſimam. Omnis ſcriptura, inquiunt illi, divinitus inſpirata & utilis ad docendum hac ipſa de cauſa a ſancto Spiritu conſcripta eſt ut veluti in communi quadam ſanandis animis officina omnes homines & ſinguli nobis remedium ex ea perturbationibus propriis aſſumamus: hoc enim remedium (ait quidam) ſublaturum eſt peccata magna. Ac in eis quidem ſunt aliaque Prophetæ tradunt, alia quæ Hiſtorici, alia item quæ Lex, alia quæ in Proverbiis monitorum formâ: Pſalmorum verò liber quæcunque utilia ſunt ex omnibus comprehendit, futura prædicit, veterum hiſtorias commemorat, legem fert viventibus, gerendorum ſtatuit modum, & (ut ſemel breviterq; dicam) publicum bonorũ documentorum eſt promptuarium quoddam, ea quæ ſingulis conferunt pro ſtudio ipſorum inveniendа & percipienda exhibens. Etenim & veteribus animarum vulneribus medetur, & recentibus velociſſimum ſolet remedium adhibere, & quod affectum eſt curat, & quod integrum eſt conſervat, denique omnino paſſiones tollit (quoad ejus fieri per noſtram infirmitatem poteſt) quæ variè animis hominum in præſente vita dominantur; idq; cum melodica animarum perductione quadam & delectatione modeſtas reddente cogitationes noſtras atque temperante. Quoniam enim Spiritus ſanctus videbat humanum genus ægrè ad virtutem adduci, & nos propter vitioſitatem naturæ ad voluptates inclinantes rationem rectè vivendi negligere,

re, quòd ille fecit delectabiles carminum modulos documentis ſuis permiſcuit; ut dum ſuavitate & gratia mulcetur auditus, utilitatem illam percipiamus clàm quæ ex ſermonibus iſtis innaſcitur: quemadmodum periti medici faciunt, qui potanda auſteriora pharmaca præbentes ægris, ſæpe os poculi melle circumliniunt, ne ægri utilitatem ſuam præ auſteritate refugiant. Propterea igitur nobis hæc Pſalmorum carmina modulis aptis excogitata ſunt, ut ſi qui ætate ſunt pueri, aut planè adoleſcentes moribus, ſpecie quidem modulentur, revera autem animas ſuas erudiant. Neque enim Apoſtolicum, neque propheticum præceptum facilè ex vulgo quiſquam aut ſegnioribus hominibus unquam memoria complectitur, & illud tenet animo cùm ex Eccleſia egreditur: Pſalmorum verò dicta & modulantur domi, & in foro circumferunt: & ſicubi quis offenſus animo exacerbatur & efferatur valdè, poſtquam fuerit Pſalmi (ut ita dixerim) carminibus incantatus, abſcedit illicò ſepulta his ſanctis modulis animi ſui feritate, quamvis acerbiſſima. Pſalmus tranquillitas animarum eſt, brabeutes pacis, perturbationes & fluctus animorum cohibens: mollit enim iracundiam mentis, luxúmque revocat ad temperantiam. Pſalmus amicitias congregat, adunat diſſidentes, reconciliat adverſarios: quis enim ampliùs inimicum duxerit hominem, qui cum vocem Pſalmi unicam ad Deum emiſerit? Quod igitur omnium bonorum eſt hominibus inter ſe maximum, charitatem exhibet Pſalmorum modulatio, concentum velut commune aliquod hominibus adunandis inter ſe vinculum ſuggerens animo, & compingens populum ad chori unius ſymphoniam. Pſalmus dæmones fugandi inſtrumentum eſt, angelos ad auxilium noſtrum adducendi, armatura in terroribus nocturnis, diurnorum laborum requies, tutamen pueris, juvenibus ornamentum, ſolamen ſenibus, mundus mulieribus aptiſſimus: ſolitudines efficit habitatas, fora ſobria: eſt tyronibus rudimentum, proficientibus incrementum, perfectorum firmamentum, vox totius Eccleſiæ una. Hic ſolemnitates illuſtrat, hic triſtitiam quæ eſt ſecundum Deum operatur: Pſalmus enim vel ex lapideo corde lachrymas evocat. Pſalmus angelicum opus eſt, cæleſtis adminiſtratio, ſpirituale thymiama. O verè ſapiens magiſtri illius cogitatũ artificioſiſſimè procurantis, ut eâdem operâ cantemus & res utiles addiſcamus, quia hoc pacto hæc documenta magis in animis noſtris infiguntur. Nam quæ doctrina per violentiam quandam animis inditur, ea non ſolet permanere: quæ verò cum delectatione & gratia inſinuatur atq; inducitur, neſcio quo pacto diutiùs hærere mentibus cernitur, & conſtantiùs memoriæ inhærere. Quid enim eſt, obſecro, quod ex Pſalmis nequeas diſcere? nónne ampliſſimum decus fortitudinis? nónne juſtitiam accuratiſſimam? nónne gravem temperantiam? nónne prudentiam abſolutiſſimam? nónne reſipiſcentiæ rationem? nónne regulas patientiæ? nónne quicquid boni enuntiare poſſis? hîc profectò eſt Theologia perfecta, prænuntiatio Chriſti in carne venturi, minæ judicii, cõmunis reſurrectionis ſpes, ſuppliciorum metus, pollicitatio gloriæ, myſteriorum revelatio: omnium rerum theſauri in hunc Pſalmorum librum, tanquam in magnum aliquod & commune promptuarium, comportati ſunt atque repoſiti. Habes Illuſtriſſ. PRINCEPS, Pſalmorum encomium, breve illud quidem verborum numero, ſed ampliſſimum reipſa & magnificentiſſimum, quo magnus ille Baſilius olim utebatur: cujus quidem encomii nos propterea neque tædet neque pudet, quòd maximum illum pietate & eruditione virum D. Auguſtinum minimè puduit operi ſuo idem ferè de verbo redditum diſſimulato autore præfigere. Quid ergo? dixerit quiſpiam: vóſne libros omnes poëticos qui in Scriptura extant vocatis Pſalmos, vóſne libris omnibus iſtis eadem tribuitis quæ veteres propriè & ſingulariter aptarunt ei libro quem librum laudum Hebræi appellarunt? nos verò hoc nomine ſanctiſſimo, illi laudum vel Pſalmorum Davidicorum (ut αὐθεντικῶς appellantur) libro nihil derogamus, neque aliis quicquam ſuprà quàm oporteat temerè arrogamus. Nam libros qui à Davide aliiſque viris Dei fuerunt traditi ut in Eccleſia canerentur, eos κατ' ἐξοχὴν & ſingulariter Pſalmos dici & dicendos eſſe agnoſcimus: alios verò qui ita ſcripti ſunt ut viri boni cantare potuerint eos & arbitratu ſuo cantaverint delectationis ſuæ & inſtitutionis ergò, eos nonminus propriè ſed communi voce confirmamus Pſalmos appellari. Itaque hos libros omnes communiter vocamus Pſalmos, quia ſunt rithmici; non proſa oratione ſcripti, ut omnes alii (etſi in his Cantica quædam extant elegantiſſima Moſchis, Deboræ, Davidis, Jeſchahhjæ, Jechizkijæ, Jirmejæ, & Chabbakuki inſperſa) ſed numeris adſtricti ad commoditatem memoriæ & cantus: quo quidem ſcriptorum genere numeroſo verbis & ſententiarum [illegible] optimè doceri animos, delectari,

atque

atque perturbatè verò non [illegible] qui humanitatem noverit. Quid enim aliud eſt ψαλμὸς, quàm ſpirituale & ſanctum ſcriptionis genus privatim, publicè, canentium, pſallentium, aut ſymphoniam exercentium modulationi accommodum? Sed quid nos de voce hac diu multúmque opus eſt laborare? Chriſtus ipſe diſcipulos ſuos compellans (ſi ad argumentationem ipſius probè attendamus) autor nobis futurus eſt hoc totum librorum Poëticorum corpus librum Pſalmorum appellari. Hi ſunt (inquit) ſermones illi quos dicebam vobis, cùm adhuc vobiſcum eſſem; oportere ut impleantur omnia quæ ſcripta ſunt in Lege Moſchis, Prophetiſq; & Pſalmis de me. Sunt quidem omnes Prophetæ, quorum manu ad exarandam ſcripturam ſacram adhibuit Dominus: ſed tria universè ex illis omnibus genera conſtituuntur ſcripturæ a Chriſto Servatore noſtro, & Apoſtolo confeſſionis noſtræ. Primum eſt lex Moſchis, id eſt, Pentateuchus, ex qua velut perenni & ſalubri fonte ducti fuerunt omnes aliarum ſcripturarum rivi, & ad quam cæteri veteris Teſtamenti libri tanquam ad caput ſuum referri debent. Secundum eſt Prophetarum, qui nudè ſoluta oratione & voce & ſcripto Eccleſiæ Dei tradiderunt quæcunque Spiritus ſanctus clàm infundebat illis, ut cum tota Eccleſia communicarent palàm. Atque horum quidem Prophetarum alii qui res antegeſtas monumentis literarum conſignarunt, Prophetæ anteriores; alii qui ex præſentibus futura judicia & promiſſa Dei prædicarunt, poſteriores nuncupantur: non ab ordine collocationis (ut recentiores Hebræi ſomniarunt) ſed a rerum quas prædicarunt & conſcripſerunt argumento. Tertium verò genus eſt Pſalmorum, hoc eſt, librorum in quibus res a Moſche Prophetiſque traditæ & ſancto Dei Spiritu teſtatæ aptis numeris exponuntur, aut demonſtrantur exemplis tam publicis quàm ſingularibus. Horum igitur Pſalmorum (ut vocavit Chriſtus) commune eſt quicquid boni Patres de cantionibus veteris Eccleſiæ prædicarunt in libro laudum comprehenſis: commune argumentum, communis forma, communis uſus, omnia ad eandem gloriæ Dei prædicationem & ædificationem Eccleſiæ pertinentia. Hæc poëſis ſacra eſt elegantiſſima Legis Prophetarumq; epitome, ab aliis libris hoc uno differens quòd illi oratione fuſa & ſimplice audientibus narrarunt, eos docuerunt, atque commoverunt; hi verò numeroſa & brevi ad memoriam, figuratâ ad vim & efficacitatem oratione protulerunt eadem documenta voluntatis Dei: quæ duo (ut taceamus cantum) compages inquam numerorum & figurarum lumina, quantum in mentibus humanis poſſint, ſupervacaneum fuerit hoc loco exponere. Nam cùm tota cœleſtis theologia in vera iuſtaq; Dei & noſtri cognitione ſita ſit: ſi placebit maieſtatem Dei ex natura eius in Chriſto per libros iſtos cognoſcere, habes Proverbiorum Schelomonis partem; ſi ex creatione & adminiſtratione providentiæ, habes Ijobum; ſi ex gratioſo fœdere cum Eccleſia inito, habes Canticum Canticorum: ſin autem tibi ad cognitionem noſtri, delineari cupis vaniſſimam quæ a natura eſt animi noſtri, judiciorum, & actionum formam, nihil Eccleſiaſte convenientius: ſi officia Ethica æquè ad pietatem ac humanitatem pertinentia, nihil aptius altera Proverbiorum parte: ſi denique omnia ſimul complecti deſyderaveris, en tibi Pſalmorum (ut vulgo appellatur) librum, theſaurum, inquit Ambroſius, virtutum omnium; ſpeculum naturæ divinæ, adminiſtrationis, & gratiæ: cùm vanitatis, tum officiorum noſtrorum omnium indicem & [illegible], in quo explicatam cernas totius hominis & ψυχικοῦ & ſpiritualis anatomen, hortum, animæ Chriſtianæ & odoramentorum omnium, inſtructiſſimam [illegible] medicamentorum officinam, certiſſimumq; (ut Epiphanii verbo utamur) ἰατρεῖον. Quamobrem non poſſumus ſatis laudare ſanctiſſimum conſilium principis illuſtriſſimi & ſanctiſſimi parentis tui, qui Pſalmorum librum cogitabat ſeorſim vernaculo ſermone editum circumgeſtare ſecum, & domeſticis ſingulis geſtandum, legendum, diſcendúmque tradere; ut is ſibi & ſuis omnibus theſaurus eſſet. De operâ autem noſtrâ nolumus apud T. C. aut viros bonos prædicare quicquam: hoc unum confirmabimus, quicquid nobiſcum artis & induſtriæ communicavit Dominus, id nos accuratè optima fide & diligentia attuliſſe cùm ad convenientem verborum interpretationem, tum ad ſimplicem & germanam rerum intelligentiam: cui non parum putamus illud conducere, quòd ordinem & viam aliquam percipiendis & comprehendendis rebus, quàm breviſſimè a nobis fieri potuit tradidimus. Neminis hîc officium improbamus, neminem damnamus, nemini præjudicatum afferimus: ſcimus enim lata eſſe valde documenta Domini, eáque ab aliis aliter æquo animo ferimus tractari & teri. Nos bonorum impulſu in agricolationem hanc incubuimus teſtificante Domino

Luc.24.44.

mine in mentibus noſtris : itaque (ut cum Arnobio loquamur) hunc ſacræ Scripturæ lucem, licèt tenuiter, ſitim patientibus aperimus ut ſitientes bibant : rogamuſq; & obſecramus per ſanctiſſimum nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti & glorioſum adventum ipſius, eos omnes qui ſibi Spiritu ſancto videntur ebrii, & qui re ipſa participes ſunt cœleſtium donorum ejus, ut nulla tamen ſitientibus impedimenta patiantur inferri : neque enim qui ubi exuberans aquam volentes bibere prohibent. Atque hunc quidem librum theſaurum Eccleſiæ ſacrum, elaboratum a nobis per voluntatem Domini, indicem propenſiſſimi noſtri erga T.C. animi & conſtantiſſimi ſponſorem officii, nunc demum T.C. offerimus : ut quemadmodum hoc commune eſt & fuit ſemper toti Eccleſię documentum, piis ſingulis, & Illuſtriſſimo parenti tuo, eodem etiam modo ſit tibi germano Dei Patris in Chriſto, ſanctæ & catholicæ Eccleſiæ in ſemine incorrupto verbi, & tanti parentis a natura filio : ſit ergo doctrina hæc commendatiſſima, colatur, teneatur, & feratur oculis pietatis tuæ ad gloriam Dei Patris in Ieſu Chriſto capite & ſervatore noſtro, ad Eccleſiæ ejus ædificationem & ſalutem æternam T.C.

Illuſtriſſime PRINCEPS, Deum oramus & Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut T.C. quàm diutiſſimè ſervet incolumem, tibi adſit, te ſuo Spiritu regat, & omni benedictionum genere exornet cumulatiſſimè. Amen.

T. C.

Servi addictiſſimi,

Immanuel Tremellius,
Franciſcus Junius.

IJOBI

Argumentum.

Ijob, ſanctum exemplum patientiæ, plurimis & graviſſimis calamitatibus probatus a Deo, & omni ope deſtitutus: durioribus adhuc tentationibus ab uxore & amicis petitur. Nam illa inſanis ludificationibus exagitat virum: hi verò a providentia & juſtitia Dei ſapientiſſima & potentiſſima, a peccatrice hominum natura, atque a prima illa Ijobi perturbati oratione conjecturam facientes, ſtatuunt in ſingulis ſuis orationibus Ijobum aut maleficentiſſimè vixiſſe apud homines, aut hypocritam fuiſſe coram Deo: alioquin nunquam futurum fuiſſe, ut a Deo juſtiſſimo tam graves plagæ infligerentur ipſi. Hæc ſumma propoſitionis illorum, ſtatus conjecturalis. Ijob vero, etſi interdum pluѕ æquo infirmitate carnis exardeſcens, criminationes amicorum ita refellit, ut neque juſtitiam Deo, neque ſibi adimi patiatur: ſed duabus rationibus utitur ad defendendum ſe: una, quòd judicia Dei, utcunque juſta ſint, hominibus ſunt incognita; ac proinde temerè amici de ipſo judicant: altera, quòd Deus ipſe communi experientiâ contrà oſtendit quàm illi aſſerant, etiam in hac vitâ bonis ſæpiùs malè eſſe quàm malis. Ita ad ſeipſum veniens primùm utitur teſtimonio conſcientiæ ſuæ, cui aliquando laceſſitus aſpergit murmura: deinde per ἀντικατηγορίαν, *ſive criminis tranſlationem amicos reprehendit, quòd cauſam Dei (ut ſibi videbantur) ſuſcipientes, ipſum injuſtè criminarentur. His ſermonibus ultrò citroq; habitis, Elihu velut comparans animos diſſidentes ad reverentiam: documenta exponit de juſtitia & miſericordia Dei, utroſque reprehendit & docet Ijobum humilitatem, a comparatione majeſtatis Dei cum humana ſorte. Poſtremò Deus idem documentum confirmans ab operum ſuorum exemplo, Ijobum primò ad ſilentium, deinde ad confeſſionem & reſipiſcentiam; amicos verò ejus ad reconciliationem adducit: reſtituto denique Ijobo amplius quàm antè benedicit.*

Caput I.

Ijob pius & potens operâ Satanæ a Deo exercetur, omiſſis facultatibus & liberis: qua calamitate preſſus in pietate permanens; & ſeipſum conſolans benedicit Deo.

1 VIR erat in regione [a]Hhutzi, Ijob nomine: eratque vir ille integer, & rectus, timenſque Dei, & recedens a malo.
2 Huic editi fuerunt ſeptem filii & tres filiæ:
3 Eratq; poſſeſſio ejus ſepties mille pecudes, & ter mille cameli, & quingēta juga boum, quingentæque aſinæ, & famulitium permultum: denique erat vir ille maximus omnium [a] orientalium.
4 Euntes autem filii ejus faciebant cōvivium domi *ſuæ* quiſque die ſuo; & mittentes invitabant tres ſorores ſuas, ad comedendum & bibendum ſecum.
5 Deinde erat cùm circumegiſſent dies convivii, ut mittens Ijob ſanctificaret eos, & ſurgens manè offerret holocauſta *de* numero illorum omnium. nam dicebat Ijob, fortaſſe peccaverint filii mei, aut [b] maledixerint Deo apud [c] animum ſuum: ita faciebat Ijob ſingulis diebus illis.
6 Cùm itaq; eſſet dies hujuſmodi, advenientibus filiis Dei ut ſiſterēt ſe coram Jehova; ſimiliter advenit etiam Satan inter eos.
7 Dicente autem Jehova ad Satanam, unde venis? reſpondens Satan Jehovæ, dixit, a peragrando terrā, & a perambulando in ea.
8 Dicente verò Jehova ad Satanam, [d] advertiſtine animum tuum ad ſervum meum Ijo-

4 *Ad comedendum, &c.*] id eſt, ad convivandum: periphraſis, ut infrà ver. 13. & 18.
5 *Cum circumegiſſent*] id eſt, quotieſcunque eorum unus fratres convivio acceperat, quaſi actis in orbem vicibus.
Sanctificaret eos] id eſt, ſanctificationem imperaret, ut mundati ſequenti ſacrificio intereſſent.
Peccaverint] opere aut verbis inter convivandum.
b Heb. *benedixerint*: [illegible], *ut 1. Reg. 21. 10. & infrà ver. 11.*
Maledixerint] id eſt, non ita ſanctificaverint ut par eſt. [illegible], quam pii adhibere ſolent in damnandis peccatis ſuis & ſuorum: cùm hypocritæ contra levare ſoleant peccata ſua etiam graviſſima, inde ab Adami labe. c Heb. *cor.* *Illis*] quibus fiebant iſta convivia.
6 *Dies hujuſmodi*] quo convivium agitabatur apud primogenitum, infrà ver. 13 & 18. *Filiis Dei*] id eſt, angelis, divinis ſpiritibus miniſtrantibus Deo propter eos qui hæredes ſalutis futuri ſunt; ſic vocantur [illegible], ut a filiis hominum diſcernantur. Sunt autem hæc humanitus dicta, & a terrenis regibus deſumpta, ut 1. Reg. 22. 19. *Satan*] ſpiritus malus, noſtræ ſalutis adverſarius, qui & ipſe Deo ſe ſiſtere & imperata facere cogitur. 7 *A peragrando*] vide 1. Pet. 5. 8. ſic infrà 2. 2. d Heb. *poſuiſtine cor tuum*: ſic infrà 2. 3.

[illegible] Ijobo 42. cap. tribuitur, cùm vixiſſet [illegible] tempore Jiſraëlitæ in [illegible] imprimis verò ex eo quòd poſt latam legem nemini licuit alibi [illegible] vel tabernaculo Dei ſacrificare, ſine mandato ſingulari. nam [illegible] Ijobi unus e poſteris Abrahami, alter e poſteris Nàchoris, & alii e po[illegible]: vita verò tam longæva non ita fuit cū poſterioribus ſeculis [illegible] Moſche (quem Jehudæi exiſtimant hujus libri ſcriptorem fuiſſe) [illegible] 90. 10. Denique Ijob aut non feciſſet contra præſcriptum legis ſa[illegible], aut Scriptura non commendaſſet illius ſacrificia; ſi veniſſet contra le[illegible] *Hhutzi*] vide Gen. 10. 23. a Heb. *filiorum Orientis.* 3 *Orientalium*] in quam regionem Abrahami filios præter Jitzchakum amandatos fuiſſe [illegible] Gen. 25. 6. & 18.

9 *Angratis, &c.*] quaſi dicat, commodè poteſt te revereri, qui tãtam mercedem a te accepit: quã deſcribit verſus ſequens.
10 *Obſep.viſti &c.*] id eſt, ab omni malo obtexiſti, & adhuc obtegis: metaphora.
11 *Attinge*] id eſt, attingendo amove & perde: μάλιστα digna improbitate veteratoris Satanæ, ut infrà 2.5.
Niſi] ſimilẽ phraſin vide 1.Reg.20.23. & 25.
In os, &c.] id eſt, palàm & abjecta omni nominis reverẽtia, ut alibi dicitur corã Jehova, Gen.10.9.
e Heb. *faciem tuã: ſic infrà* 2.5.
13 *Cùm inquam*] regreſsio ad narrationem cœptam ver.6.
f Heb *ad ſpatia eorum, ſive latera.*
15 *Sabæorum gens*] Arabiæ deſertæ partem incolentium ex poſteris Keturę, Gen. 25.3. de quibus Jechezkelis 27.23.
g Heb. *capitibus: ut Judicum* 7.16.
19 *Ventus*] id eſt, turbo ab omnibus partibus domum impetens, ut deſertum perſpiratur vento: ſic Jirmejæ 4.11.& 13. 24.
h Heb. *tranſitu.*
i Heb. *attingente.*
20 *Laceravit*] vide Gen.37.34. ſic infrà 2.12.
Totondit caput] in ſignum luctus ex more regionis: ſic Lamentationum 2.10. & Micæ 1.16.
21 *Nudus*] conſolatur ſe primò a lege naturæ de ortu & exitu noſtro: deinde a prudentiſsima adminiſtratione ac ſingulari Dei patris: ex quibus concludit omnem gloriam tribuendam Deo.
Illuc] id eſt, in terram, quò ſe projiciebat ipſe, ut dicitur præcedente ver.
22 *Non peccavit*] id eſt, neque facto neque dicto hactenus Deum offendit.

bum: quòd non ſit par ei in terra, vir integer, ac rectus, timens Dei, & recedens a malo?
9 Reſpondens Satan Jehovæ, dixit, an gratis timet Ijob Deum?
10 Nonne tu obſepiviſti eum, domumque ejus, & quicquid eſt ei circumquaque? operique manuum ejus ita benedixiſti ut pecus ejus in multitudinem eruperit in terra?
11 Enimverò mitte, quæſo, manum tuam, & attinge quæcunque *ſunt* ei; niſi in[e] os tuum maledicturus ſit tibi.
12 Itaq; dixit Jehova ad Satanam, ecce quæcunque *ſunt* ei, in manu tua *ſunto*, tantummodo in ipſum ne mittito manum tuam. & exivit Satan a conſpectu Jehovæ.
13 Cùm, inquam, eſſet dies hujuſmodi; quo filii illius & filiæ illius comedebant & bibebant vinum in domo fratris ſui primogeniti:
14 Nuntius veniens ad Ijobum dixit; cùm boves ararent, & aſinæ paſcerent[f] ſecundum eos,
15 Irruens Sabæorum gens cepit ea, & pueros percuſſerunt acie gladii: proripui autem me tantummodo ego ſolus, ad indicandum tibi.
16 Adhuc iſto loquente alter adveniens, dixit; ignis Dei cecidit e cœlo, qui exardeſcẽs in pecudes & pueros conſumpſit eos: proripui autem me tãtummodo ego ſolus, ad indicandum tibi.
17 Adhuc iſto loquente alius adveniens, dixit: Chaldæi diſpoſitis tribus[g] agminibus, irruerunt in camelos & cœperunt eos, pueroſq; percuſſerunt acie gladii: proripui autem me tantummodo ego ſolus, ad indicandum tibi.
18 Dum iſte loquebatur, etiam alius veniens, dixit; filii tui filiæque tuæ comedebant ac bibebant vinum in domo fratris ſui primogeniti:
19 Cùm ecce ventus magnus venit a[h] plaga deſerti; quo[i] impetente quatuor angulos domus, corruit illa ſuper pueros ita ut mortui ſint: proripui autem me tantummodo ego ſolus ad indicandum tibi.
20 Tunc ſurgens Ijob laceravit pallium ſuum, & totondit caput ſuum; procidenſque in terram incurvavit ſe;
21 Dicens, nudus exivi ex utero matris meæ, & nudus redibo illuc; Jehova dedit, & Jehova recepit: ſit nomen Jehovæ benedictum.
22 In hoc toto non peccavit Ijob, neque attribuit inſulſitatem Deo.

CAPUT II.

Ijob conſtanter pergens in pietate, per Dei voluntatem a Satana corpore ſuo graviſſimè affligitur: ab uxore deridetur, & ab amicis inviſitur.

1 *Quodam die*] dum adhuc Ijob eſſet in recente luctu, ut apparet infrà ver.8.
Convenientibus] ut ſuprà 1.6.

1 ITERUM fuit quodam die, convenientibus filiis Dei ad ſiſtendum ſe Jehovæ, ut veniret etiam Satan inter eos, ad ſiſtendum ſe Jehovæ.
2 Dicente autem Jehova ad Satanam; unde-
nam venis? reſpondit Satan Jehovæ dicens, a peragrando terram, & ab perambulando in ea.
3 Dicente verò Jehova ad Satanam: advertiſtine animum tuum ad ſervũ meum Ijobum, quod non ſit par ei in terra, vir integer, ac rectus, timens Dei & recedens a malo? ut adhuc retinet integritatem ſuam? & incitaſti me[b] ad perdendum *res* ejus fruſtra.
4 Reſpondit Satan Jehovæ, dicens, pellem pro pelle, & quicquid eſt, viro daturus eſſet pro[c] ſeipſo.
5 Verùm mitte, quæſo, manum tuam, & attinge oſſa ejus & carnem ejus; niſi in[d] os tuum maledicturus ſit tibi.
6 Itaque dicente Jehova ad Satanam, ecce is in manu tua *eſto*; veruntamen vitam ejus ſerva:
7 Egreſſus Satan a conſpectu Jehovæ; percuſſit Ijobum ulcere peſſimo, a planta pedis ejus uſque ad verticem ejus.
8 Adeò ut aſſumeret ſibi teſtam ad ſcabendum ſe ea: ipſo adhuc ſedente in cinere.
9 Tum dicebat ei uxor ejus, adhuc tu retines integritatem tuam; benedicendo Deo atque moriendo?
10 Ad quam ille dixit; ut loqui ſolet aliqua ſtultarum loqueris: ſcilicet bonum illud acceperimus a Deo, & malum hoc non acciperemus? in toto hoc non peccavit Ijob labiis ſuis.
11 Cùm autem audiviſſent tres amici Ijobi totum malum iſtud quod obvenerat ei; profecti ſunt quiſque e loco ſuo, Eliphaz Temanites, & Bildad Schuchites, ac Tzophar Nahhamathites: & convenerunt pariter, ut venirent ad condolendum ei & ad conſolandum eum.
12 Sed cùm ſublatis oculis ſuis e longinquo non agnoviſſent eum, poſtea efferentes vocem ſuam cœlum verſus fleverunt: & lacerantes quiſque pallium ſuum inſperſerunt pulverem capitibus ſuis.
13 Ita ſedebant cum eo humi ſeptem diebus & ſeptem noctibus: neque erat qui alloqueretur eum *ullo* verbo: quia videbant magnum eſſe dolorem illum valde.

ut 1.Reg.22.30. 11 *E loco ſuo*] Id eſt, e regionibus [illegible] [illegible] rum ſuorum diſtinctæ fuerunt: Gen. 25.& 36. *Temanites* [illegible] nis nepotis Hheſavi ex Eliphazo, Gen.36.11.incolens Arabiã [illegible] *chites*] e poſteris Schuachi filii Abrahami ex Ketura, Gen.25.[illegible] deſertam, fortè quam Ptolemæus vocat Saccæam. *Nahhama*[illegible] mahho ex poſteris Hheſavi, de quo Gen 36.40. per literam [illegible] ex oppido Nahhama quod poſtea ceſſit tribui Jehudæ in [illegible] 15.41. 12 *Poſtea*] quam agnoverent. *Cœlum verſus*] [illegible] ſterosis eſt, quam ad perſpicuitatem ſuſtulimus: ut [illegible] *debant*] lugentes cum eo, ut ſuprà verſ.8. *Quia videbant*] [illegible] tione tantæ calamitatis adeò afficiebantur, ut verba eis [illegible] di facultatem adimeret. 14 *Maledixit*] nempe [illegible] ſuo Spiritum concertantis. Eſt autem in his [illegible] argumentum.

14 Poſtea aperiens Ijob os ſuum: maledixit dici ſuo.

CAPUT III.

Ijob ex anguſtia diei ortus ſui maledicens; contra naturam, & contra Deum propter vitam acceptam & conſervatam contendit.

1 NAM proloquens Ijob, dixit:
2 Utinam periſſet dies quo naſcitu-
rus eram; & nox *quæ partum* dixit, con-
ceptus eſt mas:
3 Dies ille fuiſſet a tenebricoſus, ne requi-
ſiviſſet eum Deus supernè; neque illuxiſſet
ei ſplendor:
4 Vendicaſſent eum ſibi tenebræ & umbra
b lethalis: incubuiſſet ei nubes: perturbaſ-
ſent eum atrores diurni:
5 Noctem illam ipſam occupaſſet caligo;
ne fuiſſet gaviſa in diebus anni: in nume-
rum menſium ne veniſſet.
6 O ſi illa ipſa nox fuiſſet ſolitaria: ne eve-
niſſet cantus in ea:
7 Execrati fuiſſent illam c qui illuſtrant di-
em: qui parati ſunt excitare balænam:
8 Tenebroſæ fuiſſent ſtellæ diluculi ejus;
dum expectaret lucem, non adfuiſſet: ne-
que vidiſſet palpebras auroræ:
9 Quoniam non clauſit fores d uteri mei;
nec abſcondit moleſtiam ab oculis
meis.
10 Cur non inde a vulva mortuus ſum? ex
utero exiens *non* expiravi?
11 Quamobrem exceperunt me genua? &
quare ubera, quæ ſugerem?
12 Nam nunc jacêrem & quieſcerem; dor-
mirem, tunc quies eſſet mihi:
13 Cum regibus & conſiliariis terræ, qui
ædificabant in vaſtitatibus ſibi:
14 Aut cum principibus quibus erat aurum;
qui implebant domos ſuas argento:
15 Aut ſicut abortus abditus non *amplius* eſ-
ſem: ut infantes, *qui* non viderunt lu-
cem.
16 Illic improbi deſiſtunt a commotione, ac
ibi quieſcunt defeſſi viribus.
17 Pariter vincti tranquillè agunt; non audi-
unt vocem exactoris:
18 Parvus ac magnus illic eſt, ſervuſque liber
a domino ſuo.
19 Quare dat *Deus* ærumnoſo lucem? & vi-
tam amaris animo?
20 Quibus præſtolantibus mortem non adeſt
illa, quamvis e perſcrutentur eam pluſquam
theſauros abditiſſimos:
21 Qui lætantur cum exultatione; gaudent,
cùm inveniunt ſepulchrum:
22 Viro cujus via eſt abdita, & quem ob-
texit Deus?
23 Nam ante cibum meum gemitus meus
advenit, & effunduntur velut aquæ rugitus
mei.
24 Etenim pavor quo expaveram acceſſit
me; & quod formidaveram, obvenit mi-
hi.
25 Non quieſcebam, nec eram tranquillus,
nec requieſcebam; tamen advenit commo-
tio.

Ædificabant in vaſtitatibus] id eſt, ambitioſe ſtructuris magnificis in loco quamvis vaſto atque difficili excitatis, ſibi nomen comparabant.

15 *Abditus*] id eſt, planè immaturus fœtus, in quo forma & lineamenta corporis nondum diſtincta apparent: ſynecdoche. *Qui non viderunt*] id eſt, aut fœtus grandiuſculi & jam formati, quos Nonius aborſus vocat, aut maturi fœtus qui antequam prodeant moriuntur, olim exterricinei dicti.

16 *A commotione*] inferenda ſubditis videlicet, aut vinctis, aut ſervis: de quibus poſtea. *Defeſſi*] ex illata commotione.

19 *Quare dat*] Tertia querimoniæ pars, contentio adverſus ipſum Deum, ut obſervatum eſt ver. 1. Tractatur autem duobus modis, per theſin, & per hypotheſin. *Dat lucem*] id eſt, in luce conſervat & præſente vita. e Heb. *perfodiant: metalepſis.* 22 *Abdita*] id eſt, ita malis circumcluſa ut neſciat qua erumpat, aut quem tandem ærumnarum finem conſequuturus ſit. *Obtexit*] id eſt, cooperuit malis: eſt autem hic tranſitio ad hypotheſin, quaſi dicat, ego autem ſum hujuſmodi, cur ergo dat vitam &c. 23 *Nam*] ætiologia hypotheſeos, cujus partes ſunt duæ: præſentis mali continua gravitas, & mens ſibi conſcia bene anteactæ vitæ cum ſumma religione & ſollicitudine. *Ante cibum*] id eſt, adeo gravis & perpetua eſt hæc calamitas, ut ne cibi quidem aut ullius neceſſitatis cauſa dolores poſſim fallere, & uno momento a gemitibus aberrare: ſic infrà 7.19. *Rugitus*] id eſt, immanes vociferationes: metaphora a leonibus famelicis. 25 *Non quieſcebam*] id eſt, ſollicitè obſervabam omnes actiones meas & meorum coram Deo, ne ipſum offenderem, & ad dimovendum me de ſtatu meo provocarem facto delicto meo: vide ſupra 1.1 & 5.

[illegible] in diem naturalem, duobus verſibus; deinde in noctem, inde [illegible] ad 9. verſum. a Heb. *tenebrarum dies.* *Tenebricoſus*] id [illegible] ſepultus. *Ne requiſiviſſet*] abdicaſſet, neque rationem [illegible] id eſt, uno verbo, nullus fuiſſet. eſt enim hic congeries verbo-rum [illegible]. 4 *Vindicaſſent*] imprecationes metaphoricæ a [illegible] ſumptæ: quaſi dicat, quemadmodum vindex judicis autorita-te [illegible] mittitur, eas obtinet, & quæcunque diſplicent ſurſum [illegible] ita tenebræ ſempiternaque oblivio in diem illum a Deo ab-[illegible] fuiſſent. b Heb. *mortis.* 5 *Noctem illam*] [illegible] quæ invehitur in noctem, quatuor verſibus, ut diximus in [illegible]. *Ne fuiſſet gaviſa*] id eſt, ne hoc jus obtinuiſſet, ut inter anni partes [illegible]. 6 *Solitaria*] id eſt, a Deo cre-[illegible] abjecta, ut ſequentia explicant. *Ne eveniſſet cantus*] id [illegible] in ea ſtellæ, neque ſuo modo laudes cecinisſent Deo: vide [illegible] 38. 7. hyperbolæ proſopopœeticæ. 7 *Execrati fu-*[illegible] non feciſſent principium noctis. c Heb. *illuſtratores.* *Qui illuſtrant diem*] id eſt ſydera quæ iſtam diei partem illuſtrant, [illegible] mei: ſynecdoche. *Qui parati ſunt*] id eſt, venti, tur-[illegible] quibus pulſatæ in profundo belluæ cum fluctibus volvuntur. [illegible] periphraſis ventorum & flatuum. 8 *Tenebroſa* [illegible] noctem averſatæ finem ejus non feciſſent: ac proinde [illegible] neque finem. periphraſis, pro eo quod eſt, non fuiſ-[illegible] *auroræ*] id eſt, primum ſplendorem radiorum ab exoriturо ſo-[illegible] ſpeciem aſſurgentium: metaphora ab eo qui exper-[illegible] mollit, quo cum aurora poëticè comparatur. Eandem [illegible] ſermoni accommodatam vide infra 41. 18. 9 *Quo-*[illegible] imprecationum bimembris, pro ratione præce-[illegible]. *Non clauſit fores*] impediendo conceptum. ratio imprecatio-[illegible] proximè anteceſſit: metaphora. d Heb. *ventris.* *Uteri mei*] id eſt, qui continuit atque edidit me. *Ne abſcon-*[illegible] & exordium vitæ. ratio imprecationis in diem. [illegible] ſecunda pars, contentio adverſus naturæ ordinem: ut obſerva-[illegible] vitæ inventis deteſtatio quatuor gradibus diſtincta, his [illegible] ponit vitæ mortem, a tempore quo geſtatus eſt in u-[illegible] utero, quo ab obſtetrice exceptus eſt, & quo admota ſunt [illegible]. 11 *Genua*] nempe obſtetricis curantis novum partum. [illegible] ætiologia ſuperioris deteſtationis, vacatio a moleſti-[illegible] quaſi dicat, unica mors ab omnibus hujus vitæ [illegible] reddidiſſet. nam etſi hîc ſparguntur multæ concertantis [illegible] tamen apertè his verbis oſtendit, ſe adeò de futura vita [illegible] fuerit ſollicitus de quiete a præſentibus calamitati-[illegible]. 13 *Cum regibus*] his quinque verſibus amplificat optatum ſuum a [illegible] ſtatu: quibus omnibus, ſive ſecundis rebus utantur ſive [illegible] eſt. Quamobrem quatuor genera vitæ proſperæ & ad-[illegible] eorum qui poſſeſſionibus & opibus prævalent, cum ab-[illegible] abripiuntur morte; opprimentium cum oppreſſis; mag-[illegible] dominorum cum ſervis. Cum regibus autem, id eſt, ut [illegible] ſuis ſepulti, cum principibus.

CAPUT IIII.

Eliphaz Ijobum fracti animi arguens, juſtitiam judiciorum Dei quam Ijob reprehendiſſe videbatur, multis argumentis aſſerit, & homines peccati damnat: deinde omnes ad Dei miſericordiam ſuo exemplo revocandos eſſe docet. Poſtremò concludens, Ijobum dehortatur a peccato: & hortatur ad fidem & obſequium, propoſitis promiſſionibus.

1 CUI reſpondens Eliphaz Temanites,
dixit:
2 An proferentibus nobis verba apud
te, ægrè feres? ſed continere ſermones
quis poſſit?

2 *Dixit*] hoc caput cũ ſequente ideo coniungimus, quia unica eſt & perpetua oratio. Sunt autem illius partes quatuor: Exordium, verſu 2. *Ἀνασκευὴ* ſive confutatio dictorum Ijobi, uſque ad ver. 6. capitis 5. *Κατασκευὴ* ſive confirmatio, uſq; ad ver. 17. Et concluſio a ver. 17. 2 *An proferentibus*] Exordium bimembre, quo primùm deprecans faſtidiũ Ijobi audientiam facit: deinde neceſſitatem explicat habendæ orationis illius a bona fide & conſcientia abs qua ſuperiorem orationem Ijobi diſſimulari poſſe negat.

3 Ecce erudiebas multos, & manus remiſ-
ſas confirmabas.
4 Labantem confirmabant ſermones tui; &
fortificabas genua ſe incurvantia.
5 Cùm autem nunc evenit *hoc* tibi, defetiſce-
ris? cùm attingit te, perturbaris?
6 An non [a] religio tua, ſpes tua; expecta-
tio tua, & integritas viarum tuarum *con-
ſtabit*?
7 Recordare, quæſo, [b] quis unquam inno-
cens periit? aut ubi recti exciſi ſunt?
8 Quemadmodum vidi, arantes afflicti-
onem, & ſeminantes moleſtiam, metunt
eam.
9 Ab halitu Dei pereunt; & a flatu naſi e-
jus conſumuntur.
10 Rugitu leonis, & voce ferocis leonis,
dentibuſque juvenum leonum commo-
luntur:
11 Veteris leonis perituri ſine præda; & ca-
tulorum immanis leonis *dentibus* diſſipan-
tur.
12 Præterea ad me verbum [c] clanculum per-
latum eſt, ex quo percepit auris mea paux-
illum;
13 Inter cogitationes a viſionibus noctur-
nis: cùm irruit altus ſopor in homines.
14 Pavor occurrit mihi, & tremor; qui plu-
rimum oſſa mea expaveſecit:
15 Cùm ſpiritus ante faciem meam [d] tranſ-
means, horrificaret pilos carnis meæ.
16 Dum conſtitit, non agnovi aſpectum ejus,
imagine *ejus* oculis meis obverſante: & [e] ſi-
lendo vocem *iſtam* audivi.
17 An mortalis Deo juſtior eſſet? num o-
pifice ſuo mundior eſſet vir?
18 En ſervis ſuis non crediturus eſſet *firmi-
tatem*, angelis, inquam, ſuis appoſiturus
lucem.
19 Quanto minùs inhabitantibus domos ar-
gillaceas? quibus in illo pulvere eſt fun-
damentum ſuum; [f] qui conteruntur ante-
quam tinea;
20 *Qui* a mane ad veſperam contunduntur,
qui ſine diſponente *Deo* in æternum peri-
rent.
21 Nónne ablata excellentia ſua, *quæ* ine-
erat illis; moriuntur, ac non ſapientia vi-
vunt?

3 *Ecce erudiebas*] [illegible], primus lo-
cus [illegible], propoſitio, qua indigna
Ijobi oratio repre-
henditur per oppo-
ſitionē anteactæ vitæ
[illegible]: quaſi
dicat, te qui alios eri-
gebas, nunc animum
abjicere, & in reli-
gione, ſpe, atque in-
tegritate tua tibi
non conſtare eſt in-
digniſſimum. Ineſt
autem huic propo-
ſitioni τὸ [illegible]
[illegible],
id eſt loquentis cri-
minatio, his quatu-
or verſibus.

Manus remiſſas]
metaphora a corpo-
re ad animum tran-
ſlata, quibus docet,
quæ fuerint effecta
eruditionis & docu-
mentorum, quæ Ijob
aliis tradiderat: ſic
1. Schem. 23. 16. &
Jeſcha. 35. 3. & infrà
8. 20.

6 *An non*] Expo-
ſitio præſentis officii
ab abſurdo.

a Heb. *timor tuus.*
Religio tua] id eſt,
tua illa ſollicitudo
religioſa, quam antè
adhibueras in admi-
niſtratione tua: de
qua ſuprà 1.1. & cap.
3.25.

7 *Recordare*]
ſecundus locus
[illegible] ἐκ τοῦ
[illegible], ab impoſſibili, cujus ſumma eſt, fieri non poteſt, quin ad ſalutem
bonorum ut contra in exitium improborum, Deus & omnes res creatæ com-
parentur; cùm hoc demonſtrent omnia manifeſtò omnium ætatum, ſi retrò me-
moria colligas, documenta. hæc uſque ad ver. 12. b Heb. *quis ipſe.*

8 *Quemadmodum vidi*] [illegible] ſuperioris loci a contrariis, cujus ſe teſtem
oculatum Eliphaz aſſerit. *Arantes afflictionem*] metaphora conſiliorum,
actionum & eventorum ab agricultura ſumptæ. Hæ autem propoſitiones in ge-
nere quidem veræ ſunt; ad Ijobum verò malè accommodantur: hinc enim con-
cluſio hæc tacitè conficitur, afflictionem & moleſtiam metis: ergo araſti & ſe-
viſti eam. 9 *Ab halitu Dei &c.*] humanitus dicta, quibus obſcurè mortis
genus perſtringit, quo occubuerant filii Ijobi, ſuprà 1.19. *Flatu naſi*] id eſt,
vento: ut Exodi 15.8. 10 *Rugitu leonis*] quaſi dicat, ſi Deus eos non per-
dit ſua, ipſorum, aut rerum inanimarum opera, perdit per animata: ex quibus
conſequitur nunquam fuiſſe filios tuos evaſuros. Significat autem rugitu leo-
nis a leone rugiente: hypallage rhetorum. 11 *Perituri ſine præda*] id eſt,
graviſſimè preſſi diuturna fame, qua mox alioqui fuiſſet periturus. 12 *Præ-
terea*] tertius locus [illegible] ab impoſſibili, qui primùm 17. verſu exponi-
tur: nam ad ejus explicationem antequàm veniat, fidem & autoritatem ſibi con-
ciliat a teſtimonio cœleſti. c Heb. *furtim: catacreſis.* 13 *Inter co-
gitationes*] id eſt, dum ego pervigil de rebus tuis cogitarem. *A viſioni-
bus*] id eſt, prout viſa mihi vigili & de te cogitanti ſeſe obtulerunt: ſunt enim viſa
a ſomniis diſtincta, Num. 12.6. & infrà 7.14. *Cùm irruit*] id eſt, prima vigi-
lia, cujus tempore homines primùm ſomno altiſſimo gravari ſolent: periphra-
ſis. 14 *Pavor*] animos ad reverentiam viſi, fidemque revelationis com-
parans. d Heb. *mutans locum.* 16 *Silendo*] id eſt, dum ab horrore
meo confirmatus, ad illam tacitus attenderem. e Heb. *ſilentio.* 17 *An
mortalis*] tertia argumentatio, ut obſervatum eſt in ver. 12. cujus ſumma eſt;
hæc eſt communis omnium hominum ſors, ut nulla ex parte cum Deo juſtitia &
puritate comparari poſſint, ac proinde multis calamitatibus juſtè a Deo affli-
gantur. hinc autem tacitè Eliphaz concludit; quid ergo te miſero fiet, ſi perges
cum Deo contendere, ut antè feciſti? ſuprà 3.19. 18 *Firmitatem*] eclipſis
conjugati, ut Gen. 18.21. Eſt autem hic [illegible] ſuperioris propoſitionis per
comparationem majoris: ſi enim, non eſſet judicaturus ſecundùm Angelos: ſed
tum de bono ſuo, tum de honore & gloria deciderent, ſi ſreti juſtitia ſua cum Deo
ſe compararent.

f Heb. *quæ conterunt*; vide infrà 7.3 *Antequam tinea*] id eſt, [illegible]
minore negotio quam tinea conteritur, quæ ſolo attritu [illegible]
mane &c.] id eſt, totos dies atteruntur calamitatibus, & [illegible]
dem [illegible] ferendo efficit ſine ſingulari adjumento Dei.
excellentia] id eſt, cùm repetitur ab illis corporibus [illegible]
Ac non ſapientia] id eſt, non poſſunt ulla arte mortem [illegible]
eclipſis contrarii, ut Gen. 18.19.

Caput V.

1 JAM advoca, eſtne qui atteſtetur tibi? ad
quem verò e ſanctis te convertes?
2 Si ad ſtultum, interficiet indignatio; &
fatuum morte afficiet zelus.
3 Ego vidi ſtultum radicatum: cujus exe-
cratus ſum habitaculum repentè.
4 Procul abſunt filii ejus a ſalute: & conte-
runtur in porta, nec *eſt* qui eripiat:
5 Cujus meſſem famelicus comedit, quam
[a] e medio ſpinarum receperit: denique
exhaurit horridus facultatem eorum.
6 Cùm non prodeat e pulvere afflictio, &
ex humo non effloreſcat moleſtia;
7 Sed homo ad moleſtiam edatur; ut [b] ſcin-
tillæ prunarum in altum evolant.
8 Profectò ego requirerem Deum for-
tem: & in Deo reponerem cauſam me-
am:
9 ‖ Faciente res magnas quarum non eſt per-
veſtigatio, mirabiles [c] adeò ut ſint innu-
meræ.
10 Qui edit pluviam in ſuperficie terræ, &
immittit aquas in ſuperficiem [d] agro-
rum:

communi experientia. *Execratus ſum*] id eſt, videns [illegible]
exhorrui: metalepſis. 4 *Procul abſunt*] ſecundum [illegible]
quod improbis immittit Deus; poſteritatis e [illegible]
clamante publico omnium conſenſu. *In porta*] id eſt, [illegible]
vide Gen 34.20. 5 *Cujus meſſem*] tertium [illegible]
nulla pars bonorum penes improbos manet; ſed omnia [illegible]
Famelicus] id eſt, tenuiſſimus quiſque, cui nihil alioqui [illegible]
E medio ſpinarum] id eſt, difficillimè, maximis [illegible]
tu nullo receperit cum immani cruciatu. a Heb. [illegible]
ſpinas: anaſtrophe. *Horridus*] id eſt, aut prædo, [illegible]
tum quia plerumque ita conſtituti ſunt, [illegible]
rem incutiunt obviis, metonymicè: ſicut Pſalm. 68. 22. [illegible]
non prodeat] [illegible] ſive propoſitio [illegible]
te; cujus ſumma eſt, cùm non ſint calamitates acceptæ ferendæ [illegible]
fortuitis, aut denique earum cauſæ aliò derivandæ [illegible]
ne propter peccatum ejus: omnibus rebus creatis [illegible]
giendum eſſe. 7 *Ut ſcintillæ*] id eſt, cùm homo ad [illegible]
deſcat, ut carbones accenduntur [illegible], ac proinde [illegible]
mentis ex eo calamitates; ut ſcintillæ e prunis [illegible]
filii prunæ exaltant volare. 8 *Ego requirerem*] [illegible]
Deum contenderem. ‖ *Infrà 9.10.* 9 *Faciente*] [illegible]
exaggeratio ſuperioris propoſitionis a prædicatione [illegible]
autem duobus argumentis. ab adminiſtratione [illegible]
ex quibus hoc modo concludit a conſequente: primum, [illegible]
præſtat, & terram irrigat ad hominum bonum: quanto [illegible]
turus eſt? ut Chriſtus Matth. 6. Deinde, ſi res humanas [illegible]
probos eorumque conſilia perdat ad defendendam [illegible]
cauſis; quanto magis vim ſuam exerturus eſt, in [illegible]
um ſalute? c Heb. [illegible]
[illegible].

11 Ut ponat depreſſos in excelſo: & [a] pullati
extollantur ſalute.
12 Qui irritas facit cogitationes aſtutorum:
ut non perficiant manus eorum [e] quicquam:
13 Qui deprehendit ſapientes aſtutiâ ipſo-
rum: adeò ut conſilium reluctantium præ-
cipitetur;
14 Interdiu [e] offendant tenebras; & quaſi de
nocte palpent in ipſo meridie:
15 Qui ſervat [e] a gladio, ab ore illorum: deni-
que [e] a manu fortis egentem.
16 Ita adeſt tenui [e] ſpes, & [e] nequitia obdit os
ſuum.
17 [e] Ecce beatus *eſt* mortalis quem arguit De-
us: [e] quapropter caſtigationem omnipoten-
tis ne ſpernas.
18 [e] Nam idem dolore afficit, qui [e] obligatu-
rus eſſet: vulnerat, cujus manus mederen-
tur.
19 In [e] ſex anguſtiis eriperet te; etiam in [e] ſep-
tem non [e] attingeret te malum:
20 In fame redimeret te a morte; & in bello a
[f] manibus armatis:
21 Cùm [e] flagellat lingua, abſconderetis; ne-
que timeres a vaſtatione ut veniat.
22 [e] Ad vaſtationem & ad famem [e] rideto, & a
beſtiis terræ ne timeto:
23 [e] Nam cum lapidibus agri *erit* fœdus tuum,
& beſtiæ agri erunt pacatæ tibi:
24 Et experieris pacem *ineſſe* tentorio tuo;
[e] reviſeſque habitaculum tuum, ſi non pec-
cabis:
25 Experieris etiam multiplicari ſemen tu-
um, & prognatos te ſicut herbam terræ *vi-*
reſcere:
26 Pervenies cum ſenio ad ſepulchrum: ſicut
[e] [g] abit meta frugum tempore ſuo.
27 [e] Ecce hoc, perveſtigavimus hoc, ita
eſt: auſculta huic, & tu cognoſce [h] bono tuo.

[...] ſi non ſperneres, ſed ſubmiſſo animo te ei com[...] 19 *Sex*] id eſt, in multis afflictionibus verſantem. *Septem*] numeri definiti pro indefinitis, eſt autem hæc pars ætio[logiæ] 22. a promiſſionibus Dei hypotheticis ſive conditionali[bus ...] ſperaſſi caſtigationes Dei. *Attingeret te*] ut ſuprà 1. 11. 21 *Flagellat lingua*] id eſt, a calumniis & obtre[ctationibus ...] 22 *Ad vaſtationem*] altera pars concluſionis, hor[...] opera fidei, afflictiones omnes in virtute Dei ſuperantis, [...] perſuaſus eſto de reconciliatione & benevolentia Dei, ut [...] metuas. 23 *Nam cum lapidibus*] hortationis [...] Deo primùm reconciliatus fueris, lapides, feræ, denique om[...] tibi ſubſervient: humanitus dictum, ut Hhoſch. 2. 18. [...] in integrum, ſi non amplius Deum offendes. [...] deportatur in horreum. Sunt autem hic promiſſiones aſſe[...] g Heb. *aſcendit*. 27 *Ecce hoc*] altera hor[tatio ad] percipiendam tribus argumentis, ab experientia ipſorum, a [...] veritate, & ab utili. h Heb. *tibi*.

Caput VI.

Ijob reprehenſis acriter amicis neglecti officii, & confutatis Eliphazi rationibus, cauſſam ſuam de integro conſtituit coram illis. Quam deinde explicat duobus locis, narratione ærumnarum ſuarum, & indignationis in quam ex tantarum ærumnarum ſenſu animus ejus abripiebatur, vehementiſſimè.

1 Respondens verò Ijob, [a] dixit:
2 [a] Utinam [b] accuratè [a] penderetur
[a] indignatio mea; & [a] ærumnæ meæ lancibus
trutinæ attollerentur pariter.
3 [a] Nam nunc *quidem* arena marina [a] gravior
eſt *indignatio*: idcirco verba mea [a] deglu-
tiuntur.
4 Sed [a] ſagittæ omnipotentis in me *graviores*
ſunt, quarum virus ebibit ſpiritum meum:
conturbationes Dei, *quæ* acie inſtructa op-
pugnant me.
5 [a] An rudit onager apud [a] teneram herbam?
boátne bos ad farraginem ſuam?
6 An comeditur inſulſum, abſque ſale? eſtne
ſapor in [a] [b] albumine vitelli?
7 [a] Renuit attingere animus meus: [a] iſta ſunt
planè languores cibi mei.
8 [a] O ſi [a] quis daret evenire petitionem meam;
& ut expectationem meam daret Deus.
9 Et placere Deo conterere me: [a] ſolveret
manum ſuam, ut conficeret me.
10 [a] Eſt enim adhuc conſolatio mea; ([a] quam-
vis exæſtuem dolore, nec parcat *Deus*) quòd
[a] non celaverim ſermones ſancti.
11 [a] Quæ *eſt* vis mea ut durem? aut quis [a] finis
meus, ut prorogem vitam meam?
12 An vis [a] lapidea *eſt* vis mea? an caro mea
[a] chalybea?
13 [a] An verò non eſt [c] defenſio mea penes me?
aut [d] quod res eſt, depulſum eſt a me.
14 [a] Contra [e] *eum* [a] cujus liqueſcit erga ami-
cum ſuum benignitas: & *qui* timorem om-
nipotentis [a] dereliquit?
15 [a] Fratres mei [f] fefellerunt, ſicut torrens, ut

[...] habuerat Eliphaz, capitulo 5. verſu 6. uſque ad ver. 28. & [...] ſive expoſitio quæſtionis quæ agitur, & in ſequentibus con[...] ſeptimi. 2 *Utinam*] Exordium patheticum a voto, [...] explicat, ac a judicio Eliphazi ad ſuiorum [...] judicium provocat. a Heb. *ponendo penderetur*. *Penderetur*] [...] corporis.

Indignatio mea] id eſt, æſtus & commotio animi mei ex ærumnarum ſenſu proficiſcens, prout explicatur infra 7. 11. & ſeq. *Ærumnæ*] id eſt, mala illa advenientia indignationem animi generantia, de quibus infra 7. 1. & ſequentibus. 3 *Nam*] ætiologia duobus membris ſuperioris verſus reſpondens. hic enim explicatur indignatio; & ærumnæ, ſequente verſu. *Gravior*] numero & pondere: hyperbole metaphorica. *Deglutiuntur*] id eſt, tum præ multitudine indignationis impar ia ſunt illis enunciandis; tum præ gravitate ſemeſa verba aut potius ſuſpiria mihi excidunt. 4 *Sagittæ*] id eſt, ærumnæ immiſſæ à Deo, verſu 2. quaſi dicat, miramini tantam indignationem, qua tranſverſus rapitur animus meus? ſed eheu, multum abeſt a gravitate & innumerabilitate malorum quæ ego ſentio: quam ob rem illis acumen ſagitta- [...] veneno irâ ejus ſpiritus exhauriant, con- [...] 5 *An rudit o-*

mala ſua ſummè emphaticis tranſlationibus exprimit, cùm [...]rum tribuit: quibus manu omnipotentia immiſſis ac velut [...] fectis ſe ita tranſverberatum eſſe profitetur, ut ſpiritum ipſi [...] turbent, & quaſi inſtructa acie oppugnent: pathetica omnia [...] *nager*] primus locus ἀναγκαῖος ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ab inutili, variis ſimilitudinibus expreſſus, quarum explicatio eſt verſu 7. quaſi dicat; non poſſunt me in hac conditione verſantem paſcere ſermones veſtri, qui ita partim alieni ſunt, partimque inſulſi: quam ob rem ut onagri & boves cibo ſuo acquieſcunt; contrà verò deſtituti vociferantur: non debet vobis mirum eſſe ſi abhorreo a ſermonibus veſtris. *Teneram herbam*] id eſt, pabulum ſuum. 6 *Albumine*] inſipido, cujuſmodi ſunt verba veſtra. b Heb. *ſalivæ*: a forma & lentore per ſimili. 7 *Renuit*] id eſt, ex animo repudio ſermones veſtros. *Iſta*] id eſt, ſermones iſti quos habetis, quaſi dicat, tantùm abeſt ut ſermonibus veſtris recreer, aut eorum condimento reficiatur vita mea, ut contrà cibum ipſum amariorem, vitamque injucundiorem & languidiorem reddant. 8 *O ſi*] exclamatio parergos ex abrupto, gravius afflicto & perturbato Ijobi animo ex ſermone Eliphazi. quaſi dicat, quandoquidem tam iniqui judices eſtis adverſum me, neque æquioris ullius cognitoris adipiſcendi facultas oſtenditur: jam ad vota mea præcedentia redeo. *Quis daret*] id eſt, utinam morerer illico: periphraſis mortis, duobus verſibus. 9 *Solveret*] id eſt, non amplius inhiberet, ſed toto impetu injiceret in me: humanitus dictum, ut illud Pſal. 74. inhibes manum ſuam e ſinu ſuo. 10 *Eſt enim*] ætiologia poſtulati proximi, quod ſibi bene ſit conſcius. *Quamvis*] occupatio objectionum, quibus Eliphaz & alii uſuri fuiſſent, nimirum a ſenſu præſente carnis, & a gravitate manus Dei. *Non celaverim*] id eſt, profeſſus ſim fidem & cultum Dei ſine intermiſſione. 11 *Quæ eſt*] altera ætiologia optati, verſu 8. & 9. ab infirmitate ipſius cum ſuis ærumnis comparata. *Finis meus*] activè, id eſt, quem iſtis ærumnis meis poſſim imponere. 12 *Lapidea*] ut ſuſtineat tantas ærumnas. *Chalybea*] ut frangat eas. 13 *An verò*] regreſſio ad ἀναγκαῖον cujus hic eſt ſecundus locus ἐκ τῆς ευφημίας αὐτοῦ, a commendatione fidei & conſcientiæ ſuæ. quaſi dicat, utcunque ſermones veſtri me dejecturi eſſent: exigit tamen me fidei & veritatis qua nitor conſolatio. c Heb. *auxilium meum*. d Heb. *eſſentia*. 14 *Contra eum*] id eſt, contra te Eliphaz, & quemcunque alium. Ineſt autem his verbis tranſitio ad tertium locum ἀναγκαῖον ἐκ τῆς τοῦ [...] a criminatione ejus qui ſermonem contrà habuerat. e Heb. *contra liqueſcentem ab amico ſuo benignitatem: ſynecdoche*. *Cujus liqueſcit*] id eſt, diffluit atque evaneſcit, ut ſequentium verſuum allegoria explicat. *Dereliquit*] arrogando ſibi autoritatem judicandi fratris, Jacobi 4. 11. 15 *Fratres mei*] explicatio allegorica tertii loci, uſque ad verſ. 22. cujus ſumma eſt: quemadmodum torrentes hyberno imbrium tempore exundant, cùm non eſt opus ampliore aqua; æſtivo verò & ſiticuloſo diſſolvuntur, & exareſcente terra quaſi ludificantur ſpem hominum, cùm refrigerio aquarum opus eſt: ita mihi uſu venit ab amicis meis; nam ſecundis rebus cùm uterer, videbar mihi circumfluere illis & adjumentis: nunc verò in tanto calamitatum æſtu, nullum ex eis ſolamen percipio, quaſi exaruiſſent omnes. Dicuntur ergo Ijobi fratres Eliphaz & alii. f Heb. *perfidè egerunt*.

torrentes

torrentes alveo tranſeuntes.
16 Qui ❛ tetri ſunt a glacie; in quibus abſcon-
dit ſe nix.
17 Quo tempore ❛ æſtu diffluunt *homines*, *tor-*
rentes ❛ excinduntur: dum calet eorum quiſ-
que, g diſpereunt e loco ſuo.
18 ❛ Huc illuc avertuntur a ſemitis h ſuis con-
ſuetis: abeunt in nihilum & pereunt.
19 *Quod* intuenteis cœtus commeantium ex
❛ Tema; turbas Sabæorum *qui* expectationē
habuerant in illis,
20 Pudet i fiduciam habuiſſe: venientes eo-
uſque erubeſcunt.
21 Nunc enim *qui* fuiſtis, non *eſtis*: videntes
❛ conſternationem, timetis.
22 ❛ An quia dixerim, date mihi? aut ex facul-
tatibus veſtris ❛ munera exhibete prop-
ter me?
23 Aut ❛ liberate me e manu hoſtis? & e ma-
nu violentorum redimite me?
24 ❛ Docete me, & ego ſilebo: & quid erravi
intelligendum date mihi.
25 ❛ O quàm ❛ acres ſunt ſermones recti!
ſed quid ❛ reprehendit reprehenſio a vo-
bis?
26 An reprehēdere verba cogitatis? & k ven-
tilare ſermones *hominis* animo abjectiſſi-
mi?
27 ❛ Etiam in pupillum irruitis; cùm foditis
foveam contra amicum veſtrum.
28 ❛ Sed nunc ❛ acquieſcite, ❛ reſpicite ad me:
& l ❛ expoſitum erit vobis, ſi mentiar.
29 (❛ Revertimini quæſo ❛ ne eſto iniquitas;
revertimini inquam iterum, ❛ juſtitia mea
ſibi *conſtet*.)
30 ❛ An erit in lingua mea iniquitas, an pala-
tum meum non dabit intelligendas ærum-
nas?

Caput VII.

1 a NONNE ❛ præfinitum eſt tempus mor-
tali in terra; & ut dies mercenarii,
❛ dies ejus?
2 ❛ Sicut ſervus *qui* aſpirat ad umbram; &
ſicut mercenarius *qui* expectat a dum fecerit:
3 ❛ Sic effectum eſt mihi ut poſſideam menſes
vanitatis; ❛ etiam noctes moleſtiæ b conſti-
tutæ ſunt mihi.
4 ❛ Si quando decumbo, dico; ecquando ſur-
gam & emenſus fuerit ❛ veſper? adeo ſatior
jactationibus uſque ad diluculum:
5 ❛ Induit caro mea vermes, & ❛ ramentum
pulveris: cutis mea ❛ diſrumpit ſe, & liqueſcit.
6 Dies mei velociores fuerunt radio texto-
ris; & conſumpti ſunt cum inopia ſpei.
7 ❛ Recordare (quandoquidem ❛ ventus eſt
vita mea, c non eſt oculus meus iterum vi-
ſurus ❛ bonum,
8 Nec contemplaturus eſt me oculus d per-
ſpicaciſſimus) etiam ❛ oculi tui ad me reſpici-
unto ut non ſim *amplius*.
9 ❛ Ut conſumitur nubes & abit; ita qui de-
ſcendit in ſepulchrum, non aſcenſurus eſt
amplius,
10 Nec reverſurus ampliùs domum ſuam, ne-
que agniturus eum ampliùs ❛ locus ejus.
11 ❛ Proinde ego non cohibeo os meū, loquor
in anguſtia ſpiritus mei: queror in amaritu-
dine animi mei.
12 ❛ An mare ſum? an ❛ cete? quòd diſponis cir-
ca me cuſtodiam?
13 ❛ Cùm dico, ſolabitur me ſponda mea; le-
vabit querelam meam cubile meum:
14 Tum conſternas me ❛ ſomniis, & præ ❛ viſi-
onibus conturbas me:

16 *Tetri ſunt*] id eſt, hyeme horrent pro aquarum copia: periphraſis.
17 *Aeſtu*] id eſt, æſtate flagrante.
Excinduntur] id eſt, celerrimè pereunt, quaſi uno momento reſecarentur: metaphora: ſic etiam proximum extinguendi verbum.
g Heb. *extinguuntur*.
18 *Huc illuc*] id eſt, diffluunt.
h Heb. *viæ ſuæ*, *id eſt*, *e conſuetudinis*.
19 *Tema*,] Arabiæ deſertæ, ex Ketura, & ex poſteris Jiſchmahhelis, Gen. 25.3, & 15.
i Heb. *quòd fiducia fuerit: ſic in emendatiſſimo exemplari manuſcripto legimus ex bibliotheca illuſtriſſimi Principis Electoris Palatini*.
21 *Conſternationem*] id eſt, calamitatem amici veſtri, quæ eſt vobis conſternationi, & deterret vos, ne ii ſitis erga me qui fuiſtis antehac. Apodoſis ſive applicatio ſuperioris allegoriæ.
22 *An quia*] quartus [illegible] locus [illegible], ab inhoneſto, per dilemma: Si (inquit) aliquid de facultatibus veſtris peterem (quod honeſtè amicus alter ab altero exigit) aut mihi, aut aliis propter me erogari operámve adhiberi: inhoneſtum eſſet amico laboranti recuſare: at quanto magis futurū eſt vobis dedecoroſum, ſi ne illud quidem levamen præſtatis, quod præſtare poſſetis ſine ullo diſpendio jacturaque veſtra? Sin autem inhoneſti a vobis aliquid peto, docete me & redarguite. *Munera*] ad corrumpendum judicium: id eſt, jus aliqua ratione propter me convellite. 23 *Liberate*] id eſt, vim quæ mihi allata fuit, vi armata aut quocunque modo repellite. 24 *Docete*] quintus [illegible] locus [illegible], ab impoſſibili, per conceſſionem, q. d. ego tam bene mihi ſum conſcius, ut pro certo habeam nullam mei incuſandi materiam vobis ſubminiſtratam eſſe: ſed quandoquidem ita vultis, agite, experimini ſi quid jure poteſtis reprehendere. 25 *O quàm acres*] ultimus [illegible] locus [illegible] ab inconſequente, amplificatus contrario epiphonemate: magna eſt (inquit) vis & autoritas piæ ac veræ reprehenſionis: at veſtra cujuſmodi eſt? inanis eſt, tantùm hærens verborum aucupiis, & miſerum exagitans contraquàm debuiſſetis. ſic utitur [illegible], ſive criminis relatione. *Acres*] id eſt, efficaces ad animos permovendos percellendoſque. *Reprehendit*] id eſt, condinet aut efficit conveniens cum reprehenſione recta. k Heb. *vento dare*.
27 *Etiam in*] Concluſio [illegible], a criminatione eorum qui ſermonem adverſum habuerant: qua ſtatuit Ijob iſtos non minus iniquos eſſe, quàm ſi pupillum aut innocentem puerum (cujus defenſio omnibus ætatibus lege Dei & naturæ commendata eſt) violentia ſua, quaſi molà injecta, opprimerent. 28 *Sed nunc*] Tranſitio ad [illegible], alteram orationis partem, cujus exordium tribus his verſibus comprehenditur. *Acquieſcite*] audientiam facit precibus, primum a perſona ſua, deinde a cognitione & judicio æquorum auditorum, quod illis defertur a Ijobo: poſtremò ab averſatione & deprecatione præcedentium offenſarum. *Reſpicite ad me*] id eſt, habete rationem mei, obſecro & attendite. l Heb. *ante faciem veſtram*. *Expoſitum erit*] id eſt, ipſi judices eſtote. 29 *Revertimini*] id eſt, animos veſtros perturbatione abreptos ad rem ipſam revocate: ideoque omnia utrinque integra ſunto, & omiſſa modo dictorum offenſarum recordatione, æquè inter nos audiamus. *Ne eſto iniquitas*] id eſt, ponamus neque me a vobis, neque vos a me ullo verbo offenſos eſſe. *Juſtitia mea*] id eſt, relinquamus juſtitiam meam ſuo loco, & rationem anteactæ vitæ meæ. 30 *An erit*] id eſt, ſi mentiar exponendo calamitates meas coram Deo & vobis.

alii homines ex communi naturæ lege a labore vacationem ... poſſum expetere ego quidem quàm mortem? cùm tota vita ... cum infinitis & graviſſimis calamitatibus conflictetur, quarum ... eſt allatura. a Heb. *feciſſe ſuum*. 3 *Sic effectum*] id eſt, ... labore rigidiore verſor quàm ſervus & mercenarius ullus. ... aliis ad quietem datæ ſunt. b Heb. *conſtituerunt* ... *lingua moreretur ſuprà 4.19.* 4 *Si quando*] [illegible] ... de ſuis calamitatibus, quas noctu, interdiu, perpetuas & ... datim oſtendit. *Veſper*] id eſt, nox incipiens a veſpere: ſynecdoche ...
5 *Induit*] id eſt, totum corpus vermibus circumtectum eſt ...
Ramentum pulveris] id eſt ulcerum manantium ſordes ... ceridas, & ſimilia. *Diſrumpit*] videlicet erumpentibus ulceribus ... nantibus. 6 *Dies mei*] Occupatio, qua anticipat objectionem ... ſermonibus Eliphazi, ſupra 5.17. & ſequentibus, quorum hæc ... bene es conſcius, oportet animum tuum confirmari de ... tam hanc pertinentibus. Reſpondet verò Ijob; ad ... ſum, ad vitam, & ad mortem: ſed cùm tempus proſperitatis ... fluxerit, & nunc tam manifeſta ſint indicia & documenta ad ... hi hujus vitæ expectatio? 7 *Recordare*] Concluſio prioris ... per apoſtrophen ad Deum. Quaſi dicat quandoquidem Deus ... hi de hac vita cedendum eſſe, nolo vobiſcum amplius contendere ... orationem convertam, cujus ſumma eſt, cùm tot modis ... vitatémque vitæ meæ, quæſo ut potiùs tollas, quàm ut me ... rere ſinas. *Ventus*] id eſt, mox evanitura. c Heb. ... *rus ad videndum bonum*. *Bonum*] ſub. in hac vita: ſic ... *Viſus*. 8 *Oculi tui*] humanitus dictum, ut infra ver. 21. 9 ... [illegible], quia ſe conſolatur Ijob, ſi vitæ finem obtinuerit ... calamitates, ut 2. Schem. 12.23. 10 *Locus ejus*] id eſt, populus ... mis. 11 *Proinde*] tranſitio ad alteram partem [illegible] ... nimi, quæ tota in ſequentibus per apoſtrophen ad Deum ... *mare ſum*] primus locus [illegible], quo comparat ... gravitate afflictionum quibus opprimitur, quaſi dicat, ... vens & æſtuans, aut ut immania cete? quin potius nonne ... ſollicitè, ut obtemperarò tibi iſte tu, ô Deus, quaſi ... noctes luſtras animum meum, & ad vitæ præſentis ... præproperam mortem. *Cete*] de cujus robore, motu, & ... infrà 41. 13 *Cùm dico*] i. cùm me ad quietē cōpono, tum ab ... tuis invador. 14 *Somniis*] dormientem. *Viſionibus*] ...

15 Adeò ut eligat 'ſtrangulationem animus
meus, mortem potiùs quàm 'oſſa mea.
16 Aſpernor ea, ne 'in ſeculum vivam: 'deſiſte
a me. 'nam vanitas ſunt dies mei.
17 'Quid eſt mortalis, ut magni facias eum? &
ut apponas ad eum [e] animum tuum?
18 Ut 'viſites eum temporibus matutinis?
momentis explores eum?
19 'Quandiu non reſpicis '*aliorſum* a me?
non deſeris me, 'dum deglutiam ſalivam
meam?
20 'Peccavi, 'quid agerem tibi, ô 'cuſtos
hominum? quare 'propoſuiſti me ſcopum
tibi? adeò ut eſſe me, mihi ſit oneri?
21 Imò 'quid non condonas 'defectionem
meam, & aufers iniquitatem meam, 'cùm
jam in iſto pulvere decumbam? aut *quid non*
[f] tempeſtivè requiſiviſti me, ut non eſſem?

[illegible] ſecundus locus ἰκδίωσεως a communi hominum for-
[illegible] quæſo, tenuitatem hominis cum aſſiduis probationibus &
[illegible] tam magni facis eum, ut magnis & continentibus ærumnis
[illegible] e Heb. *cor.* 18 *Viſites*] aſſligendo. 19 *Quandiu*] accommo-
[illegible] *Aliorſum*] i. alio iram tuam convertis: ut Pſa. 79. 6. & infra
[illegible]] id eſt, minimo momento ſaltem. 20 *Peccavi*] tertius
[illegible] confeſſionem & deprecationem culpæ & pœnæ, argumentis
[illegible] officio ſeu adminiſtratione Dei, & a perſona deprecantis.
[illegible] fateor me eſſe peccatorem. *Quid agerem*] id eſt, ſol-
[illegible] *Cuſtos hominum*] i. qui pro bonitate naturæ tuæ ſervas, &
[illegible] tibi vel vendicas. *Propoſuiſti me*] in quem præter
[illegible] adminiſtrationis curſum, collimes & ejaculeris furorem
[illegible] 21 *Quid non*] Concluſio dilemmatica: aut ſatis jam
[illegible] occidito. *Defectionem*] id eſt, afflictiones, defecti-
[illegible] *Cùm jam*] id eſt, cùm tu me in pulverem uſque
[illegible] tibi animo abjectiſſimo: locus eſt commiſerationis
[illegible]. *Tempeſtivè*] vide ſuprà in ver. 8. f Heb. *ma-*

CAPUT VIII.

Bildad Ijobum graviter reprehendit quaſi obloquentem juſtitiæ Dei: eam teſtimoniis & exemplis probat, & Ijobum minis deterrere conatur, promiſſionibusq; revocare.

1 TUNC reſpondens Bildad Schuchites,
'dixit:
2 'Quouſque effaberis iſta? & 'ventus
validus ſermones oris tui *futuri ſunt*?
3 'An Deus fortis perverteret judicium? aut
an omnipotens perverteret juſtitiam?
4 'Si filii tui peccaverunt ei; ideo dimiſit
eos 'in [a] poteſtatem defectionis ipſorum.
5 Si tu ſedulò requireres Deum fortem; &
omnipotentem deprecareris;
6 'Modò purus & rectus ſis: certè jam 'ex-
pergiſceretur tua cauſa, & 'perficeret ha-
bitationem 'juſtitiæ tuæ,

[illegible] confeſſionem & reſipiſcentiam ſe comparans benedicti-
[illegible]. Ita quidem ſancta eſt theſis, ſed in hypotheſi ſive ſingulari
[illegible], dum argumentatur Bildad ex præſentibus calamitatibus
[illegible] more in peccatis vixiſſe, eorum nomine affligi & adhuc ma-
[illegible] peccata ſua; cujuſmodi ferè eſt ſequentium reprehen-
[illegible]. 2 *Quouſque*] propoſitio reprehenſionis ἐκ τῆς τῶ
[illegible], quòd Ijob perturbato vehementiſſimè animo ſermones
[illegible]. *Ventus validus*] id eſt, quaſi bruto impetu ferris
[illegible] pervertendum judicia ejus, & convellenda omnia. 3 *An*]
[illegible] locus ἐκ τῦ σαφῦς, ab evidente, quaſi dicat, quis neſ-
[illegible] eſt, neque tua neq; alterius cauſa æquum & bonum convel-
[illegible] 4 *Si filii tui*] ἐργασία ſuperioris loci dilemmatica: neceſſe eſt, in-
[illegible] confitearis, ſive filios tuos, ſive te ipſum ſpectes: nam
[illegible] peccatorum nomine: ſed illos quidem ad mortē, te verò, ſi ſa-
[illegible] cui benedictiones conjunctæ ſunt. *In poteſtatem*] i. ut ip-
[illegible] perderet. a Heb. *in manum* 6 *Modò purus*] i. modò converſio
[illegible] impura oratio. *Expergiſceretur*] i. oſtenderet te ſibi eſſe cu-
[illegible], ut Pſal. 35. 23. *Perficeret*] i. abſolutè bearet. *Juſtitiæ tuæ*]
[illegible] juſtè vivere: hypallage & μετωνυμία.

7 Eſſetque [b] priora tua 'perexigua: adeò
poſteriora tua augerentur valde.
8 'Nam conſule quæſo ætatem priſcam; &
compara te ad 'perveſtigationem majorum
illorum.
9 ('Nam [c] heſterni ſumus, neque experti ſu-
mus; nā 'umbra ſunt dies noſtri ſuper terrā.)
10 An non illi docturi ſunt te? 'dicturi tibi, &
ex animo ſuo prolaturi verba?
11 'An attollit ſe juncus abſque cœno, auge-
tur ulva abſque aquis?
12 Adhuc exiſtens 'in virore ſuo, *cùm* non-
dum decerpitur; tamen ante omne gramen
areſcit.
13 Ita ſunt ſemitæ omnium obliviſcentium
Dei fortis: nam expectatio hypocritæ pe-
rit,
14 'Quem faſtidit ſpes ſua; cujus fiducia 'eſt
domus aranei,
15 Quo innitente domui ſuæ non conſiſtit
illa; apprehendente eam non ſtat.
16 'Succoſus eſt, 'ante ſolem; & 'ſupra hor-
tum ſuum tener ramus ejus prodit:
17 In 'acervo radices ejus implectuntur; 'do-
mum lapideam inſpicit.
18 'Si perdit eum a loco ejus; adeò ut emen-
tiatur eum *locus dicens*, non vidi te:
19 'En illa lætitia viæ ejus: cùm *educto eo* ex
pulvere faciunt ut alter efflorescat.
20 'Ecce Deus fortis non ſpreturus eſt inte-
grum: ſed non 'confirmat manum malefi-
corum,
21 'Donec 'impleverit riſu os tuum, & labia
tua jubilo:
22 Oſores tui induantur pudore: & tentori-
um improborum nuſquam ſit.

b Heb. *principium tuum perexiguum adeò conſequens tuum augeretur.* 7 *Perexigua*] id eſt, propè nihil eſſet prior ille ſtatus tuus ad eum qui tibi diviniùs obventurus eſſet. 8 *Nam*] ſecundus locus confirmationis ἐκ μαρτυρίας παλαιῶν, a teſtimonio majorum & omnium temporum univerſè. *Perveſtigationem majorum*] id eſt, ſciſcitandos & percunctandos majores antiquiſſimos. 9 *Nam heſterni*] ætiologia, cur modeſte reticendo ſuum teſtimonium ad priſcorum autoritatem & fidem Ijobum revocet, ut confirmet propoſitionem Eliphazi, ſuprà 4. 8. Eſt autem tota hyperbolica per μείωσιν dicta, & per comparationem ſui cum priſcis majoribus. c Heb. *heri.* *Umbra*] id eſt, breviſſima ætas noſtra eſt comparata cum majorum ætate, fluxa, inſtabilis, & ipſa ultrò abiens. 10 *Dicturi tibi*] id eſt, dicta mea confirmaturi bona fide. 11 *An attollit*] tertius confirmationis locus ἐκ παραβολῆς, ex comparatione qua oſtenditur tam eſſe ex ordine & jure adminiſtrationis Dei ut impii & hypocritæ intercidant, eorumque expectatio præſcindatur, quàm ordinarium eſt, juncum in ſiticuloſis locis areſcere, aut diſſipari telam aranei. 12 *In virore ſuo*] id eſt, tempore viriditatis ſuæ, quo adhuc creſcere, at non decerpi ſolet. 14 *Quem faſtidit*] id eſt, eum quaſi faſtidiens fugit id ipſum quod ſperat, adeò ut inſperatis calamitatibus opprimatur: metaphora. Eſt autem hic amplificatio ſuperioris loci ab exemplis duobus aranei, & arboris, uſque ad 19. verſum. *Eſt domus aranei*] id eſt, adeò fragilis & fallax, ut illa eſt. 16 *Succoſus eſt*] alterum exemplum quo exprimitur allegoricè primùm felicitas improborum, deinde luxurians in aliorum damnum propagatio; & poſtremò exitium. Succoſus autem, id eſt, abundans & circumfluens bonis inſitis & adventitiis. *Ante ſolem*] id eſt, palàm, in oculis omnium agit commodiſſimè. *Supra hortum, &c.*] id eſt, plus æquo luxuriat: his omnibus tacitè Ijobum & ejus filios perſtringit. 17 *In acervo*] id eſt, ita latè radices diffundit, ut fundamenti ſtrucem obtrudat in ædibus domini ſui. *Domum lapideam*] id eſt, luminibus domus officit. quaſi dicat, ſuprà & infrà damnoſus eſt familiæ domini ſui. 18 *Si perdit eum*] dominus ejus, funditùs extirpando e loco ejus, ita ut nullum veſtigium ejus appareat; quod in ſequentibus per proſopopœiam exprimitur. 19 *En illa lætitia*] Apodoſis ironica ſimilitudinis, Ijobum graviter mordens; etſi ſtatim lenitur promiſſionibus. quaſi dicat, ubi eſt gloria & jactatio illius, cùm avulſæ nullum veſtigium ſuperſit, & in locum ejus altera ſuffecta ſit? 20 *Ecce Deus fortis*] Concluſio a promiſſionibus Dei ad ſuperiores minas mitigandas; ſed tamen oppoſitione ſtatus improborum illuſtrata, velut aculeo infixo in animum Ijobi; ut partim metu a malè gerenda vita deterreret, partim ſpe revocaret ad Deum. *Confirmat*] vide ſuprà 4. 3. 21 *Donec impleverit*] Tranſitio a theſi ad hypotheſin: quaſi dicat, te ergo, ſi integer eris, non ſpernet Deus; ſed acceptum habebit uſquedum, &c. ut ſuprà ver. 6. *Impleverit riſu*] id eſt dederit amplisſimam materiam gaudii, tibi benefaciendo, & inimicos confundendo.

CAPUT IX.

Ijob agnita & celebrata juſtitia, ſapientia ac potentia Dei, inficiatur criminationem vitæ ſuæ ſibi ab amicis objectam, & juſtitiam ſuam aſſerens docet ex præſentibus Dei judiciis non eſſe de hominibus judicandum. Poſtremò querimonias ſuas repetens,

[illegible] a Deo multis argumentis adductis mala ſua deprecatur, & concludit flebili querela.

1 Dixit] Illius reſponſionis Ijobi ſummæ partes ſunt tres. Prima, ὁμολογητικὴ ſive confeſſoria juſtitiæ & potentiæ Dei, uſque ad ver. 22. Secunda, ἀπολογητικὴ inficians criminationem ſui & defendens integritatem ſuam, uſque ad finem capitis: Tertia, ἐκθετικὴ ſive expoſitio indignationis ſuæ & querimoniæ apud Deum, cap. 10.

2 Verum eſt] Cõfeſſio, ad primam Bildadi propoſitionem reſpondens, ſupra 8. 3. quam in ſequentibus explicat primò per theſin, uſq; ad ver. 14. deinde per hypotheſin & accommodationem ad perſonam ſuam, uſque ad ver. 21.

3 Si volet litigare] homo videlicet de ſua juſtitia adverſus ſapientiſſimum & potentiſſimum Dei juſtitiam.

Ad unum ex mille] id eſt, millies peragetur reus.

4 Eſt ſapiens] Cõfirmatio propoſitionis ſuperioris a natura Dei.

1 RESPONDENS verò Ijob, dixit:
2 Verum eſt, novi ita eſſe: nam qui juſtus eſſet mortalis *comparatus* cum Deo forti?
3 Si volet litigare cum eo, non poterit reſpondere ei *ad* unum ex mille.
4 Eſt ſapiens [a] animo & fortis viribus: quis obdurans *animum* adverſus eum proſperitate utitur?
5 Qui refigit montes ita ut non animadvertant *homines*: qui ſubvertit eos in ira ſua.
6 Qui commovet terram e loco ejus; adeo ut columnæ ejus contremiſcant:
7 ‖ Quo interdicente Soli, non oritur; qui circa ſtellas obſignat:
8 Qui extendit cœlos ſolus; & calcat excelſa maris:
9 Qui facit Arcturum, Orionem & Pleiadas; ac penetralium Auſtri *ſydera*:
10 Qui facit res magnas, [b] adeoque imperveſtigabiles; & mirabilia, adeoque innumera.
11 Si tranſit præter me, tamen non poſſum videre: ſi tranſmeat, tamen non animadverto eum.
12 Si rapit, quis cogat eum reſtituere? quis dicat ei, quid facis?
13 Deo non revocante iram ſuam; ſub ipſo incurvantur adjutores ſuperbiæ.
14 Quanto minus ego reſponſarem ei? electurus eſſem *habere* verba mea contra eum?
15 Cui ſi juſtus ſim, non reſponſabo; *ſed* judicem meum deprecabor.
16 Si provocem, an reſpondebit mihi? non credo auribus percepturum vocem meam.
17 Qui turbine contereret me, & multiplicaret vulnera mea impunè.
18 Non fineret me revocare ſpiritum meum; ſed ſaturaret me amaritudinibus.
19 Si viribus *experirer*, fortiſſimum ecce: ſi judicio, quis vadimonium conſtitueret mihi?
20 Si juſtum me aſſererem, os meum condemnaret me: *ſi* integrum me, perverteret me.
21 Integer ſum, non ſum mihi conſcius; *ſed* ex animo meo ſperno vitam meam.
22 [c] Propter hoc unum dico; integrum, ut improbum ipſe conſumit.
23 Quandoquidem flagello mortem affert repentè; ad probationẽ innocentium ridet:
24 Terra traditur in manum improbi, adeò ut faciem judicum ejus obtegat: ſi nõ *ille facit*, quiſnam eſt?
25 Nam dies mei velociores fuerunt curſore; aufugerunt, non ſunt experti bonum:
26 Tranſmearunt cum navibus [d] celocibus, ſicut aquila involans in eſcam.
27 Si dico, obliviſcar querimoniæ meæ, derelinquam [e] iram meam, & recreabo me:
28 Formido omnes dolores meos: recognoſco fore ut non purges me:
29 *Sed* me tanquam improbum fore: quare jam in vanum laborarem?
30 Si lavero me aquis nivalibus, & emundavero ſmegmate manus meas:
31 Tum in foveam demerges me, & abominabuntur me veſtes meæ.
32 Quamvis non ſit vir ſicut ego, *ut* reſponſem ei, conveniamus pariter in judicium:
33 Neque ſit inter nos arbiter, interpoſiturus manum ſuam inter utrumque noſtrum;
34 Amoturus a me virgam ejus, & terrorem ejus, ne perturbet me:
35 Eloquar, & non timebo ab eo: nam non ita ſum conſcius mihi.

a Heb. *cordis*.

Quis obdurans] ab exemplo: eſt autem prolepſis hoc verſu, cujus duæ argumentationes ſigillatim ſequentibus explicantur. 5 *Qui refigit*] confirmatio prioris argumentationis de natura Dei, ab operibus ejus, uſque ad ver. 11. *Animadvertant*] nempe amotionem, adeoque ullum veſtigium eorum. 6 *Columnæ*] i. ima fundamenta, quaſi dicat, terram a ſummo ad imum. 7 *Quo interdicente*] id eſt, qui efficit noctem & diem: periphraſis: nam donec oriatur ſol, eſt nox; & adveniente die contra, quaſi obſignatæ occultantur ſtellæ. ‖ Gen. 1. 8 *Calcat excelſa maris*] id eſt, æſtum & fluctus ferventis maris quaſi pede comprimit. 9 *Qui facit Arcturum*] id eſt, qui facit ac moderatur annum, cujus partes a ſignis cœli ordinariis deſignantur, principio ducto a Septembri; prout numeratur civilis annus. *Arcturum*] cujus ſydus exoritur undecim diebus ante æquinoctium Autumni, & dimidiam anni partem terminat. *Orionem*] ſydus quod totis noctibus menſe Decembri in hemiſphærio ſupero verſatur, & deinceps uſque ad vergiliarum tempus conſpicuum eſt. *Pleiadas*] Latinè vergilias, quæ una cum vere oriuntur, & durant uſque ad Autumnum. *Penetralium auſtri*] intelligit æſtiva ſydera, ut eſt canicula, &c. quæ quia ad polum Antarcticum ſive axem meridianum ſpectant (qui polus veluti inferior ſubeſt horizonti noſtro) penetralium Auſtri ſydera appellantur: dicuntur enim penetralia auſtri elegante phraſi per hypallagen pro Auſtro penetralium, id eſt, abſtruſo & quaſi in penetralibus terræ abſcondito. b *uſque ad non perveſtigationem, & uſque ad non numerum, ſuprà 5. 9.* 11 *Si tranſit*] confirmatio ſecundæ argumentationis ab exemplis. eſt autem hoc primum hypotheticum a perſona ſua, quaſi dicat: ſi quod documentum potentiæ, & ſapientiæ & juſtitiæ ſuæ edit ob oculos meos, non ſum is qui eam cognoſcere & perveſtigare poſſim, adeò inſcrutabilia ſunt judicia ejus & inperveſtigabiles viæ ejus, Rom. 11. 33. 12 *Si rapit*] ſecundum exemplum κατὰ θέσιν, a perſona eorum quos Deus malis afficit arbitratu ſuo. 13 *Deo non revocante*] tertium exemplum, a perſona eorum qui vires ſuas conſumunt & alienas adhibent ut abſiſtant Deo. *Adjutores ſuperbiæ*] id eſt, ſuperbi, & eorum patroni. 14 *Quanto minus*] altera pars confeſſionis, ut diximus in ver. 2. qua primum ſtatuit ſe non reſponſaturum, ſed ſubmiſſo animo deprecaturũ Deum: deinde hoc inſtitutum ſuum duabus propoſitionibus hypotheticis confirmat. Quod autem dicit, Quantò minus, comparatio majoris eſt: ſi nemo (inquit) quantumvis potens & validis auxiliis fultus Deo utiliter obloqui aut obſiſtere poteſt; quid ego miſer, ſolus, &c. *Electurus eſſem*] id eſt, de induſtria litigarem, ut ſupra ver. 3. 15 *Si juſtus*] id eſt, ſi ſapiam, & velim in mea juſtitia pergere. *Deprecabor*] ut facit ſub finem ſequentis capitis. 16 *Si provocem*] Propoſitio prior hypothetica, qua docet quam male ſibi ſit ceſſurum, ſi cum Deo judicio aut viribus certare vellt: quod amici tanquam homini malè ſano & furenti exprobrabant. *Auribus percepturum*] accepturum provocationem meam.

veſtri in hac defenſione mea: nam integer ſum ab iis peccatis [illegible] fuiſſe in cauſa cur ita affligar. *Non ſum mihi conſcius*] ſic [illegible] dem manuſcripti exemplaris. 22 *Propter hoc unum*] [illegible] tatio argumentationis illius Bildadi: Si juſtus eſſes, non affligeris [illegible] 6. & 20. Atqui te affligit; Ergo injuſtus es. Cui ita reſpondet [illegible] afflictus ſum, mihi ſum bene conſcius: itaque concludo probos [illegible] Deo affligi; amplius dico, pro arbitrio ipſius utroſque conſumi. *hoc propterea dico: antecedens cum relativo: pleonaſmus.* 23 [illegible] &c.] id eſt, quandoquidem innocentes necat ſubitò, aut gra[illegible] eos probando delectatur: humanitus dictum. 14 [illegible] tio alterius partis argumentationis Bildadi, ſup. 8. [illegible] nedicit Deus, ſic e contrario improbis & actionibus [illegible] apertè reipſa maledicere. confutat autem Ijob ab experientia. [illegible] &c.] id eſt, bonos etiam condemnet, a quibus fuiſſet [illegible] ſynecdochicè, ut Eſteræ 7. 8. *Ille*] nimirum Deus. 25 [illegible] firmatio ſuperioris argumentationis ab exemplo ſuo [illegible] integer ſit: tamen amiſiſſe eſſe quàm celerrimè proſperitatem [illegible] 26. deinde ſe graviſſimè & ſine intermiſſione affligi [illegible] *Dies mei*] proſperi, ut ſup. 7. 6. *Bonum*] diuturnum & [illegible] *deſiderii, id eſt, ita conſtitutæ, ut quàm citiſſimè* [illegible] 27 *Si dico*] q. d. ſi quando ſuccurrit ut de liberatione a malis [illegible] gitem, præcidunt mihi ſpem mala præſentia. e Heb. [illegible] & 1. Schem. 1. 18. 28 *Non purges*] i. ut purum me a calamitate [illegible] concludit Ijob ex rebus præſentibus, ut ſup. 7. 6. 29 [illegible] tum iri, ut vos de improbo dixiſtis. *Laborarem*] [illegible] ſus iſtas exitiales ærumnas: ſic refellit ſermonem Bildadi [illegible] *vero*] i. quamvis puriſſimus eſſem hominum, tamen ita [illegible] ad Deum. 31 *Abominabuntur*] id eſt, horrebunt me [illegible] ima, & juris mei: hyperbole. 32 *Quamvis*] Concluſio [illegible] μετάβασις id eſt, tranſitiva ad querimoniam ſequentis capitis [illegible] poſitione quæ eſt in ver. 35. & principio ſequentis capitis [illegible] ſi neque mihi eſt autoritas cum illo contendendi, neque [illegible] trium interponendi non dubitabo tamen expoſtulare cum [illegible] bona fide & conſcientia. *Pariter*] id eſt, æquis inter [illegible] gantes ex æquo diſputari ſolet. 35 *Ita*] nimirum ut [illegible]

Caput X.

1 FAstidit anima mea vitam meam;
deponam a me querimoniam meam:
loquar in amaritudine animæ meæ;
2 Dicam Deo,ⁿ ne condemnes me; notum fac
mihi quamobrem ' contendas mecum.
3 'An bonum eſt tibi, quòd opprimis? quòd
ſpernis laborem manuum tuarum? & conſi-
lium improborum illuſtras?
4 'An oculi carnei ſunt tibi? an ut videt mor-
talis vides?
5 'An ſimiles diebus mortalium dies tui *ſunt*?
aut anni tui ſimiles diebus viri?
6 'Ut inquiras in iniquitatem meam, & de
peccato meo quæras?
7 'In notitia tua *eſt* me non eſſe improbum:
'nec tamen eſt quod eripiat a manu tua.
8 'Manus tuæ dolore afficiunt me, quæ fece-
runt me: unà circumquàque *ſunt* quibus per-
das me.
9 ¶ Recordare, quæſo, quòd ſicut argillam fe-
ciſti me: & in pulverem reduceres me?
10 Nonne ' ſicut lac fudiſti me? & tanquam
caſeum coagulaſti me?
11 'Cute & carne induiſti me? oſſibuſque &
nervis texiſti me?
12 'Cùm vita benignitatem exercuiſti erga
me? & viſitatio tua conſervavit ſpiritum
meum?
13 'At iſta recondidiſti in [b] animo tuo: novi
hoc eſſe apud te.
14 'An ſimulac pecco, obſerves me? & ab ini-
quitate mea non purges me?
15 Si improbus ſim, hei mihi; ſi juſtus ſim, non
'poſſum attollere caput meũ: ſatiare ' igno-
minia, & reſpice afflictionem meam.
16 'Nam attollit ſeſe *illa*, ut ferox leo ' vena-
ris me: & [c] 'rurſus mirificum te exhibes con-
tra me.
17 Renovas ' teſtes tuos contra me, augens
indignationem tuam adverſus me: 'vices &
exercitus ſunt contra me.
18 'At quare e vulva eduxiſti me? *ô ſi* expi-
raſſem, & oculus non vidiſſet me:
19 Eſſem ac ſi nunquam fuiſſem; ex utero in
ſepulchrum elatus fuiſſem.
20 'An non pauliſper diebus meis ' ceſſabit?
deponet a me, ut recreem me pauliſper?
21 'Cùm nondum abivero unde ' non ſum
rediturus,' in terram tenebroſam & ' umbræ
lethalis.
22 Terram obſcuriſſimam, ſimilem caligini,
umbræ lethalis, & ' expertem viciſſitudi-
num, ' utcunque ſplendeat, ſimilem caligini.

21 *Cùm nondum abivero, &c.*] id eſt, mortuus fuero: periphraſis. *Non ſum rediturus*] vide ſuprà 7.9. & 10. *In terram*] deſcriptio ſepulchri periphraſtica. *Umbræ lethalis*] id eſt, umbroſiſſimam. 22 *Expertem viciſſitudinum*] in temporibus videlicet: eſt enim perpetua nox ibi. *Utcunque ſplendeat*] id eſt, quæ quantumvis ſole lucente perluſtretur terra, ſemper opaca permanet.

[illegible] cujus tu mihi teſtis es, facit ut hac plaga liberer. [illegible] pathetica reſpiciens ad abſurdum ſecundum [illegible] ſive comparationem antecedem- [illegible] calamitatibus: deinde per enumerationem ſin- [illegible] inde a conceptu. a Gen. 2.7. 10 *Sicut* [illegible] naturalem effeciſti; periphraſis. 11 *Cute* [illegible] 12 *Cùm vita, &c.*] id eſt, animaſti, & in vi- [illegible] ὑποφορὰ, ſive ſubjectio fidei ad præcedentes [illegible] 14 *An ſimulac*] Tertia propoſitio, reſpon- [illegible] alia eſt, inquit, apud te ratio eorum qui ex in- [illegible] improborum. Si ex infirmitate offendi, an mecum eadem [illegible] cum improbo? 15 *Poſſum attollere*] ita ærumna- [illegible] ob rem ad orationem patheticam ſtatim conſu- [illegible] videlicet, id eſt, deſine me ignominia afficere miſertus [illegible] precationis αἴτιον, duobus verſibus. *Venaris*] id [illegible] dictum. c Heb. *revertendo, & mirificando.* [illegible] id eſt, ſubinde mirificos dolores mihi affers. 17 *Teſtes*] id [illegible] tuæ, ut infrà 16.8. *Vices & exercitus*] id eſt, ve- [illegible] oppugnant me. 18 *At quare*] Contentio ſer- [illegible] ex infirmitate carnis proficiſcens: vide [illegible] 20 *An non*] concluſio a voto & ardente gemitu, [illegible] adverſus Deum, quaſi victoris ex ea exigentis [illegible] renovare dolores: videtur autem Ijob ex his verbis novos [illegible] & tela dolorum perſenſiſſe, quibus ad Deum excitaretur.

Caput XI.

*Tzophar ſermonem Ijobi a comparatione ma-
jeſtatis divinæ refellens, docet unicam ſalutis vi-
am eſſe fidem & reſipiſcentiam; ad quam Ijobum
hortatur.*

1 CUi reſpondens Tzophar Nahhama-
thites,' dixit:
2 'An multitudini verborum non re-
ſponderetur? aut an [a] vir loquax juſtus ha-
beretur?
3 'Ad mendacia tua homines ſilerent?' & te
ſubſannantem nemo pudore ſuffunderet?
4 'Dixiſti enim,' pura eſt diſciplina mea; &
'mundus ſum ante oculos tuos.
5 'At certè, *o ſi* quis daret Deum loqui; & a-
perire labia ſua adverſus te:
6 Ut indicet tibi [b] occultiſſimã ſapientiã,' du-
plo majorem fore ad exiſtentem *hanc* (quod
animadverte) ſi exacturus eſſet abs te De-
us pœnam iniquitatis tuæ.
7 'An profunditatem *ſapientiæ* Dei invenias?
aut uſque ad finem *ſapientiam* omnipoten-
tis invenias?
8 *Altior eſt* [c] altiſſimis cœlis, quid ages? pro-
fundior ' ſepulchro *imo*, quid cognoſces?
9 Longior terra menſura ejus: & latior
mari.
10 'Si tranſmeabit ut ' dedat: ſive ut ' congre-
get; quis verò avertet eum?
11 'Cùm ipſe novit ' homines vanos, & videt
nequitiam; an non ' conſideraret:
12 'Ut vir ' vacuus fiat cordatus: homo ' ut
pullus onagri natus?
13 'Si tu ' comparans animum tuum; expan-
ſurus es ad eum manus tuas:

1 *Dixit*] Hujus orationis ſummæ partes ſunt, Exordium, ver. 2. & 3. Ἀνασκευὴ ſive confutatio ſermonis quem habuerat Ijob, a 4. ver. uſque ad 13. Κατασκευὴ ſive confirmatio promiſſionum Dei in reſipiſcentem, uſque ad 18. ver. Et Concluſio, inde uſque ad finem. 2 *An multitudini*] Exordium a neceſſitate, in quam ſibi adduci videbatur Tzophar ut ſermonem Ijobi refelleret. Ejus neceſſitatis loci ſunt quatuor amplificati contentione vehementiſſima, hoc & ſeq. verſu. Primus ἐκ τοῦ αἰσχροῦ, ab inhoneſto; Si tibi honeſtũ eſt tot verba effutire, nobis adhuc inhoneſtius foret ea diſſimulare: & ſecũdus ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ab inutili; Loquacitas non efficiet juſtũ. a Heb. *vir labiorũ.* 3 *Ad mendacia tua*] Tertius locus, ab injuſto: Injuſtum eſt mendaciis aſſentari. *Et te*] Quartus ἐκ τοῦ ἀδυνάτου, ad impoſſibili: non poſſunt pii non obſiſtere blaſphemantibus. 4 *Dixiſti*] Ἀνασκευῆς ſive confutationis ὑπόθεσις, propoſitio argumenti quod ſtatuit confutare. *Pura eſt diſciplina*] id eſt, ego ex puro corde, conſcientia bona & fide non ſimulata verſatus ſum in tuenda doctrina Dei, ſuprà 6.10. *Mundus ſum*] vitæ ratione ſup. 10.7. 5 *At certè*] ſummam & unicum argumentum confutationis a teſtimonio Dei, quod Ijobo δι' εὐχῆς, precationis modo objicit, velut obfirmatè omnibus hominum documentis reſiſtenti. b Heb. *occultis ſapientiæ.* 6 *Duplo majorem*] id eſt, te multò graviores pœnas tuis peccatis meritum eſſe, quàm ſunt hæ quibus affligeris, ſi Deus tecum ſummo jure agere vellet, ut Ezræ 9.13. 7 *An profunditatem*] Ἐργασία ſuperioris propoſitionis de occultiſſima ſapientia Dei, quam metaphoricè cum rerum corporearum exemplis comparat, omnibus humanis dimenſionibus eam ſuperiorem eſſe confirmans, hoc ver. & duob. ſeq. c Heb. *altitudinibus hypallage.* 8 *Sepulchro*] i. omnibus inferis. 10 *Si tranſmeabit*] i. ſi operibus exerceat ſe, ut ſuprà 9.11. *Dedat*] abjiciens a ſe. *Congreget*] recipiens ad ſe. 11 *Cùm ipſe*] Ἐργασία alterius membri in propoſitione adducti, de peccato hominis & cognitione ejus. *Homines vanos*] ut eſſe præſumeris ex verbis tuis, & ex pœnæ quam ſuſtines gravitate. *Conſideraret*] ad judicandum, & ad puniendum. 12 *Ut vir*] Uſus animadverſionum Dei, quo comparatur tranſitio ad κατασκευήν. *Vacuus*] corde & intelligentia. *Ut pullus*] id eſt, etiam brutiſſimus inde ab ortu ſuo. 13 *Si tu comparans*] Κατασκευὴ ſive confirmatio hypothetica promiſſionum Dei, qualem alii amici adhibuerunt ſuprà 5.17. & 8.5. & 20. *Comparans*] id eſt, ſi ex animo reſipiſces.

24 Quando-

14 Quandoquidem nequitia eſt in manu tua,
procul amove eam: & ne ſinito habitare in
tentoriis tuis iniquitatem.
15 Tunc cùm ' extuleris faciem tuam e vitio:
utique ' eris validus, & non timebis.
16 Nam tu moleſtiæ obliviſceris: ſicut aqua-
rum *quæ* ' prætererierunt recordaberis:
17 Et ' ſupra meridiem exurget tempus; ' e-
volabis, ſimilis matutino eris.
18 ' Confide igitur, dum eſt ſpes: ſi ' [d] perſcru-
tatus fueris, ſecurè cubabis:
19 Et recubantem nemo exterrebit: imò pre-
cabuntur faciem tuam multi.
20 ' Oculi verò improborum deficient, cùm
perfugium perierit ab eis; & ' ſpes eorum
exſpiratione animæ.

15 *Extuleris*] id eſt, te e. exeris, & in vitio non amplius jacebis. ſic perſtringit Ijobum quaſi in peccato jacentem.
Eris validus] quod antè planè impparatus judabas, ſup. 9. 35.
16 *Prætererierunt*] videlicet non reverſuræ.
17 *Et ſupra meridiem*] id eſt, illuſtriſſima gloria circumfulgebis.
Evolabis] id eſt, quaſi uno momento ex ærumnis iſtis emerges atque eveheris. 18 *Confide*] Concluſio exhortatoria ad fidem & reſipiſcentiam tempeſtivam, partim a promiſſionibus Dei adjunctis, partim a metu judiciorum ejus: quem aculeum adhibet ad fodicandum Ijobum: ut ſuprà 8.20. *Perſcrutatus*] id eſt, vias tuas exploraveris, & reſipiſcente animo a te abjeceris: ſic Lamentationum 3.40. d Heb. *perfoderis: metaphora.* 20 *Oculi improborum*] id eſt, improbi ſua ſpe fruſtrati vitam in lachrymis & ejulatu conſument. *Spes eorum*] id eſt, miſera morte de rebus ſperatis decident.

Caput XII.

Ijob confutatis amarulenter ab experientia & communi rerum creatarum teſtificatione argumentis Tzopharis, & reliquorum mendacibus ſermonibus repudiatis, omnes injuria in Deum arguit. Poſtea redintegrans conſtitutionem cauſæ ſuæ, expoſtulat cum Deo de illatis calamitatibus, eaſque argumentis aliquot deprecatur.

1 RESPONDENS verò Ijob, ' dixit.
2 ' Scilicet vos eſſe ' populum: & ' vo-
biſcum morituram ſapientiam.
3 ' Etiam mihi eſt animus ut vobis; ' non [a] in-
ferior ſum vobis: ' & apud quem non *ſunt*
hujuſmodi?
4 ' *Ut qui* deriſui *eſt* amico ſuo ſum, ' quem
clamantem ad Deum exaudit: ' deriſui *eſt*
juſtus, integer.
5 ' Tæda contempta *eſt* ad cogitationem tran-
quilli: is qui conſtitutus eſt, in ' nutationibus
pedis.
6 Tranquilla ſunt tentoria ' vaſtatoribus, &
ſecura provocantibus iram Dei fortis: cui-
cunque efficit Deus ut eveniat *optatum* ad
manum.

1 *Dixit*] Hujus reſponſionis Ijobi ſummæ partes ſunt duæ: ἀνασκευὴ ſive confutatio partim ſingularis ſermonum Tzopharis, partim univerſalis amicorum omnium, uſque ad 17. ver. cap. 13. Et nova κατασκευή, hoc eſt, propoſitio ſive conſtitutio cauſæ ſuæ coram Deo, uſque ad finem.
2 *Scilicet*] Exordiū Ironicum: primus locus ἀνασκευῆς, a reprehenſione amarulenta eorum qui ſermonem habuerant. *Populum*] id eſt, verè homines, quibuſcum ego comparatus ſum vir vacuus, & quaſi pullus onagri. ſuprà 11.12. *Vobis cum morituram*] id eſt, præter vos neminem eſſe ſapientem: Sarcaſmus. 3 *Etiam*] amplificatio ironiæ ſuperioris per comparationem ſui. *Non inferior*] id eſt, non minus habeo animi & intelligentiæ quàm vos; ſic infrà 13.2. a Heb. *non cado ego præ vobis: ſic infrà 13.2.* *Et apud quem*] altera amplificatio ironiæ. 4 *Ut qui, &c.*] ſecundus locus ἀνασκευῆς, ἐκ τοῦ ἀπρεποῦς, ab inhoneſto; ſed κατ' ἐνφασισμὸν in tertia perſona enuntiatus, ut ſuprà 6.14. tum ut minùs amicorum animi offendantur, tum ut commodiùs ad theſin tranſeatur. *Quem*] amicum, &c. Id eſt, cui in præſentia Deus benedicit, ut fruatur tranquillitate vitæ; ac proinde quem indignius eſt de miſero amico male judicare, maximè qui juſtitiam & integritatē ſuam aſſerit. *Deriſui*] Tranſitio ad theſin. 5 *Tæda contempta*] Tertius locus ἀνασκευῆς, Theſis ſive propoſitio contraria ex adverſo illi quam poſuerat Tzophar ſuprà 11,13. & ſequentib. Tu (inquit) dicis fore ut probus ſecurè in hac vita degat, & glorioſa poſteritatis luce meridiem ſuperet: ego verò contrà ab exemplo meo confirmo, primùm virum integrum ad multas mutationes & caſus tota hac vita comparatum eſſe: deinde ad opinionem eorum qui tranquillè vivunt quaſi abſumptam tædam abjectum eſſe, nedum ut luceat velut ſol: contrà verò multa improbis ex animo ſuccedere, utcunque ſtatueris ſuprà 11.20. *Nutationibus pedis*] id eſt, calamitatibus, quæ parum abeſt quin ipſum hominem proſternant: elegans metaphora, ut Pſal. 18.37. 6 *Vaſtatoribus, &c.*] id eſt, improbis, qui non tantùm contra ſecundam legis tabulam, ſed etiam contra primam veniunt.

7 ' Enimvero interroga, quæſo, jumenta,
docebit te *illorum quodque*: aut volucres
cœli, & indicabit tibi:
8 Aut confabulare cum terra, & docebit te:
etiam enarrabunt tibi piſces maris.
9 ' Quis non cognovit ex omnibus iſtis, ma-
num Jehovæ facere illud;
10 In cujus manu *eſt* anima omnis viventis, &
ſpiritus totius carnis humanæ?
11 ' An non auris verba probabit, ut palatum
cibi guſtum aſſumit ſibi?
12 ' In decrepitis erit ſapientia? & in longitu-
dine dierum intelligentia?
13 ' Penes illum *eſt* ſapientia & fortitudo: il-
lius *eſt* conſilium & intelligentia.
14 ' En *ita* ' deſtruit ut non ædificetur: ' occlu-
dit viro *ita* ut non aperiatur.
15 En ita ' cohibet aquas ut areſcant: aut ita
emittit eas ut ſubvertant terram.
16 Apud illum *eſt* robur & ' ſubſtantia: ejus *eſt*
' errans & in errorem inducens.
17 Qui facit ' ut conſulti deveniant in demen-
tiam; & judices ſtultos reddit:
18 ' Vinculum regum diſſolvit; & cingulum
alligat lumbis eorum:
19 Qui facit ut ' præſides deveniant in demen-
tiam; & valentiſſimos pervertit:
20 Qui ' amovet [b] ſermonem eloquentibus; &
judicium ſenum recipit:
21 Qui effundit contemptum ſuper ingenuos;
& zona validos deſtituit:
22 Qui ' revelat profunda e tenebris; & edu-
cit in lucem ' umbram lethalem:
23 ' Qui ' auget gentes & perdit eas; qui ' ex-
pandit gentes & abducit eas:
24 Qui ' amovet animum ' primoribus populi
terræ; & facit ut aberrent in loco inanitatis
avio.
25 Qui facit ut ' errent tanquam ebrius, pal-
pent in tenebris [c] deficiente luce.

in percipiendis omnium rerum documentis & [illegible] *In decrepitis*] Exaggeratio ſuperioris argumenti ab [illegible] bi, ut qui jam provectiores debuerant experientia longiore [illegible] verò ſe oſtendit reipſa comperire penes Deū unū eſſe, [illegible] entiam, verſ. ſequent. 13 *Penes illum*] regreſſio ad [illegible] termiſſa a verſu 11. in qua adminiſtrationem Dei confirmat [illegible] deinde ab effectis, qualia inter homines quotidie obſervantur. [illegible] quit, id eſt, ejus ſunt. & in ejus adminiſtratione hæc [illegible] miniſtrationis explicat hoc verſu. 14 *En ita, &c.*] id eſt [illegible] miniſtratio ejus, cujus exponuntur effecta uſque ad finem [illegible] membrorum. *Deſtruit*] ut Sodomum, &c. Gen. 19. [illegible] quaſi objecta ſtructura, & obſerata porta, ut Locum ibidem. Geneſ. 7. & 8. 16 *Subſtantia*] id eſt, exiſtentia [illegible] *Errans*] ſive corpore, ut Pſalm. 107.4. & 40. ſive animo, [illegible] Adamo & Chava. 17 *Ut conſulti*] ſicut Exodi 1. & [illegible] *Vinculum regum*] ut Geneſ. 14. 19 *Præſides*] [illegible] *Amovet ſermonem*] ut in hiſtoria Schecemitarum, Gen. 34. *Revelat profunda*] ut in hiſtoria Joſephi, Gen. 37. & 41. [illegible] eſt, rem abſtruſiſſimam. 23 *Auget gentes*] [illegible] *Expandit*] ut Gen. 10. & 11. 24 *Amovet animum*] [illegible] *Errent*] Gen. 19. Eſt autem verborum hyſteroſis, ut 1. [illegible] non luce.

Caput XIII.

1 ' EN omnia vidit oculus meus: audivit
auris mea, & percepit ſibi.
2 Utique quod ſcitis, ſcio ego quoque:
non ſum inferior vobis.

ſide habere exploratiſſima: quam ob rem nos in ſuperi[illegible] priſcis illis temporibus adduximus.

3 Profectò ego pro omnipotente loquar, & disceptare pro Deo forti volo.
4 Siquidem vos concinnatores mendacii; medici nihili omnes eſtis.
5 O ſi quis daret ut omnino ſileretis: nam eſſet vobis pro ſapientia.
6 Audite jam diſceptationem meam: & ad contentiones labiorum meorum attendite.
7 An pro Deo forti loqui debetis iniquitatem? aut pro eo loqui debetis fraudem?
8 An perſonam ejus accipere debetis: cùm pro Deo forti contenditis?
9 An bonum *futurum eſt* cùm perveſtigabit vos, ſi ut illuditur mortali, illuſeritis ei?
10 Omnino reprehendet vos: etiamſi clàm perſonam accipiatis.
11 An non excellentia ejus perturbat vos, & pavor ejus irruit in vos?
12 Memoriæ veſtri ſunt ſimiles cineri: tumulis luti altiora veſtra.
13 Silentes deſiſtite a me, ut eloquar ego: & obveniat mihi quidvis.
14 Quam ob rem auferrem carnem meam dentibus meis, & animam meam ponerem in manibus meis?
15 Si enecaret me, non ſperarem? veruntamen vias meas ante faciem ejus probabo.
16 Etiam ipſe mihi erit ſaluti: quamvis in conſpectum ejus hypocrita non veniat.
17 Audite continenter ſermonem meum, & enuntiationem meam auribus veſtris.
18 Ecce jam diſpono judicium: ſcio me fore juſtum.
19 Quis *eſt* qui contendat mecum? Si nunc ſilerem, expirarem.
20 Tantummodo duo ne facias contra me: tunc a facie tua non abſcondam me.
21 Manum tuam procul amove a me: & terror tuus ne perturbet me.
22 Deinde inclama, ut ego reſpondeam: aut eloquar, ut reddas reſponſum mihi.
23 Quot mihi iniquitates & peccata ſint; defectionem meam & peccatum meum notum fac mihi?
24 Quare faciem tuam abſcondas, & reputes me inimicum tibi?
25 An folium impulſum exagitares? aut ſtipulam aridam perſequereris?
26 Quòd reſcribis contra me amaritudines; & efficis ut poſſideam hæreditariò iniquitates pueritiæ meæ:
27 Ac ponis in compede pedes meos, obſervans omnes ſemitas meas: ſuper radices pedum meorum imprimeris.

7 *An pro Deo forti*] Propoſitio increpationis: Pro Deo iniquitatem loqui impium. Iniquitatem vero vocat administrationem Dei, quam aſſeruit ſuperiore capite, Eliphas ſuprà 5.8. & ſequentibus: Bildad ſuprà 8.12. & ſequentibus [illegible] 11.13. & 20. 8 *An perſonam ejus*] id eſt, an ita [illegible] ut nullam habeatis rationem mei? [illegible] 9 *An bonum*] argumentum ab inutili [illegible] 10 [illegible] 11 [illegible] 12 *Memoriæ veſtri*] id eſt, quicquid in vobis eſt [illegible] 13 *Silentes deſiſtite*] Concluſio [illegible] *Obveniat*] id eſt, ſinite [illegible]

14 *Quam ob rem*] Occupatio: [illegible] *Auferrem carnem*] id eſt, me ipſum [illegible] *Animam meam*] id eſt, vitæ & animi [illegible] vide Iudic. 1. Sam. 19.5. 15 *Si enecaret*] [illegible] 16 *Hypocrita*] [illegible] Bildad ſuprà 8.13. 17 [illegible] 18 *Ecce jam*] [illegible]

20 *Tantummodo*] altera pars [illegible] Deum, [illegible] Ijob [illegible] legitimam diſceptationem cauſæ [illegible] duobus modis [illegible] ut ceſſet ab infligendis plagis & [illegible] ut ſibi ipſe det facultatem a plagis, & ipſius animum [illegible] poſtulare cum Deo, ver. 22.
21 *Manum*] id eſt, plagas, metonymia.
23 *Quot mihi*] Propoſitio [illegible] cauſæ [illegible] verſibus, qua Ijob aſſumpta actoris perſona cum Deo expoſtulans, ſe tam bene ſibi conſcium eſſe oſtendit, ut non poſſit ſtatuere cum animo ſuo ſe propter peccata ſua tam graviter flagellari: ac proinde ſi quid ejuſmodi eſt (cujus ſe neſcium profitetur) exponi ſibi a Deo poſtulat. Dicit enim, Quot, id eſt, quid & quantum peccaverim, fac ut ſciam. 24 *Reputes*] id eſt, mecum, ut cum inimico, agas rigidiſſimè. 25 *An folium impulſum*] primus locus contentionis [illegible] comparationem majeſtatis diviniæ cum tenuitate ſua [illegible] Ijob ſe cum folio [illegible] comparat: judicium vero Dei [illegible] applicat, duobus verſibus ſequentibus, quaſi dicat, indignum eſt majeſtate tua ut miſellum homuncionem & abjectiſſimum tot & tantis calamitatibus obruas. 26 *Reſcribis*] id eſt, Judiciali reſcripto tuo in me decernis plagas tam amaras atque difficiles [illegible] *Iniquitates*] id eſt, pœnas inde a pueritia mea iniquitatum meritas. 27 *Ponis in compede*] id eſt, me coërces iſtis malis, quaſi ſontem compedibus vinctum. *Obſervans*] id eſt, ſingulis his malis circumcludens me quaſi armatis cuſtodibus, ut ſuprà 10.17. *Super radices*] id eſt, veſtigia tua uſque ad extremos pedis articulos pertingunt, ut cum pes [illegible] gravitate compedum, radices autem pedum vocat ipſos pedes, qui in digitos quaſi radicis partes diffunduntur.

CAPUT XIIII.

1 QUANQUAM iſte velut putredo veteraſcit, ut veſtis quam edit tinea,
2 Homo natus muliere, brevis ætate, & ſatur commotione,
3 Ut flos, ſimulac egreſſus eſt ſucciditur, & fugit velut umbra, neque conſiſtit:
4 Nihilo minus ſuper iſtum aperis oculum tuum: & me adducis in judicium tecum.
5 Quis edat mundum ex immundo? ne unus quidem.
6 Quandoquidem præciſi ſunt dies ejus, numerus menſium ejus penes te *eſt*: determinationes ejus feciſti, quas non tranſgreditur:
7 Reſpice *aliorſum* ab eo, donec deſiſtat: uſque dum exſolverit, ut mercenarius, diurnum ſuum.
8 Nam eſt de arbore ſpes, ſi excindatur, ad-

1 *Quanquam*] [illegible] redditio ſive accommodatio ſuperioris argumenti, primum κατὰ θέσιν, a conditione hominum univerſa, deinde, καθ' ὑπόθεσιν, a conditione ipſius ſingulari. *Iſte*] homo natus muliere verſic. 2.
a Heb. *diebus*.
4 *Iſtum*] hominem, ac nominatim me qui ſum iſta conditione, & ex ipſorum numero: ſic tranſitio fit a theſi ad hypotheſin. *Aperis oculum*] id eſt, nominatim reſpicis, & quæſtionem habes.

5 *Quis*] ſecundus locus contentionis ἐκ τοῦ ἀδυνάτου ab impoſſibili, quaſi dicat, mecum peccatorum & immunditiæ nomine expoſtulas [illegible] ac proinde aut judicium tuum gravi[illegible] 6 *Quandoquidem*] tertius locus captandæ miſericordiæ ἐκ τοῦ πρέποντος, ab eo quod magis Deum miſericordem decet, quaſi dicat, [illegible] 7 *Reſpice aliorſum*] vide ſuprà 7.19. *Exſolverit*] i. tranſegerit vitam.
b Heb. *diem ſuum*. 8 *Nam eſt*] [illegible] a comparatione contraria, [illegible] quam habet arbor [illegible]

huc repullulaturam, & tenerum ramum ejus non deſtiturum,
9 Cùm valde ſenuerit in terra radix ejus, adeo ut in pulvere jam moriturus fuiſſet pes ejus ſucciſſe;
10 Ex odore aquarum regerminat: & agit ramum velut planta.
11 At vir moritur debilitate fractus: cumque expiravit homo, ubinam eſt?
12 Abeuntibus aquis e lacu, ut flumen exſiccatum exareſcit:
13 Ita vir cùm occubuit, non reſurgit uſquedum non erunt cœli, non excitabuntur viri: neque expergiſcentur a ſomno ſuo.
14 Utinam in ſepulchro occultares me, abſconderes me donec averſa eſſet ira tua: diſponeres mihi determinationem, recordatus mei.
15 Cùm moritur vir, an revicturus eſt? omnibus diebus præfiniti temporis mei ſperarem: donec rediret immutatio mei.
16 Revocares, & ego reſponderem tibi: opus manuum tuarum expeteres.
17 Si nunc greſſus meos numeres: non ſerves propter peccatum meum:
18 Et obſignatam ut in faſciculo defectionem meam, adſuas ad iniquitatem meam:
19 Enimverò mons ruens decideret: & rupes refigeretur e loco ſuo.
20 Lapides exterunt aquæ: inundatione abripis e pulvere terræ ſponte naſcentia ejus: ita ſpem mortalis perdis.
21 Prævales ei in æternum, ita ut abeat; & mutans vultum ejus dimittis eum.
22 Si augeantur filii ſui, ignorat: ſin diminuantur, non animadvertit ad eos.
23 Tantummodo carne ejus dolore in ipſo affecta: animus quoque ejus de ipſo luget.

3 Diſceptando verbo quod non prodeſt? [illegible] ſermonibus quibus non proficis?
4 Etiam tu irritam facis reverentiam, & detrahis confabulationem cum Deo forti.
5 Nam docet iniquitatem tuam os tuum; cùm eligas adhibere linguam aſtutorum.
6 Condemnat te os tuum, non autem ego; & labia tua teſtantur contra te.
7 An primus hominum genitus es? aut ante colles formatus?
8 An arcanum Dei intelligis? & contrahis ad te ſapientiam?
9 Quid noſti quod neſciamus? quid intelligis quod non ſit apud nos?
10 Etiam canus, etiam decrepitus eſt inter nos: grandior quàm pater tuus ætate.
11 An parvæ ſunt præ te conſolationes Dei fortis? aut aliquid obvolvit eas apud te?
12 Quid abripit tibi animum tuum? aut quid collimant oculi tui?
13 Quòd convertis contra Deum fortem ſpiritum tuum. ita depromis ex ore tuo ſermones?
14 Quid eſt mortalis ut mundus ſit? & ut juſtus ſit natus muliere?
15 En, ſanctis ſuis non crediturus eſſet firmitatem: & cœlites non ſunt mundi in oculis ejus.
16 Quantò minus vir abominabilis & foetidus; vir imbibens ut aquam iniquitatem?
17 Indicabo tibi, audi me: nam id vidi quod enarrabo,
18 Quod ſapientes nuntiant; & non celant accepta a majoribus ſuis:
19 Quibus ſolis tradita terra; non tranſibat alienum quicquam per medium eorum.
20 Omnibus diebus improbi, ipſe doloribus ſe conficit: & numero annorum reconditi ſunt violento.
21 Sonus pavorum eſt in auribus ejus; in ipſa pace vaſtatorem invaſurum eum.
22 Non credit ſe rediturum e tenebris: cùm ſpeculantur, credas ſe eſſe expoſitum gladio.

10 Ex odore] id eſt, vel tantillo humore; metaphora.
Velut planta] id eſt, ac ſi novella planta, aut vivi radix eſſet.
11 Abeuntibus] amplificatio ab alterâ ſimilitudine aquarum percuntium e lacu, id eſt, alveo ſive conceptaculo ſuo: quam ſimilitudinem aut a cognito aliquo exemplo aut hypothetice propoſuit; cujuſmodi exemplum memorabile eſt apud Dionem Nicæum in Auguſto & Trajano.
13 Uſquedum, &c.] id eſt, nunquam in vitam hanc reverſurus.
14 Utinam] quartus locus contentionis, optatum hypotheticum ſive conditionale: ſi homo hanc vitam recepturus eſſet, ut verſus ſequens oſtendit.
Occultares me] ut radix arboris abſcondita terra, ubi ab externis injuriis tuta eſt.
Determinationem] id eſt, tempus quo vitam reciperem.
15 Revicturus] hac præſenti vita.
Sperarem] de hac vita a calamitatibus immuni recipienda.
16 Revocares] in vitam, & me redivivus ſiſterem.
17 Si nunc] Concluſio pathetica ex comparatione ſeveritatis judiciorum Dei, hoc & ſequente verſu; cum infirmitate omnium rerum creatarum, ver. 20. & 21. nominatim verò hominis, uſque ad finem. Greſſus meos numeres] id eſt, ſingula facta mea recenſeas, & ad amuſſim metiaris. Non ſerves] id eſt, perdas. 18 Iniquitatem] id eſt, pœnam hanc meam univerſa peccatorum meorum recordatione accumules, quis mons? quæ rupes? quæ virtus rei creatæ ferat? 20 Lapides exterunt] id eſt, continuis plagis quantumvis in ſpeciem mollibus edomat res duriſſimas, & res altiſſime radicatas aufert. c Heb. inundas. 22 Si augeantur] id eſt, morte allata ſenſum omnem illis & notitiam rerum præſentium etiam chariſſimarum adimis. 23 In ipſo] id eſt, dum vivit, & caro ejus ſemper doloribus ipſa affecta eſt, & animo ſemper aliquid mœroris hæret: adeò hæc vita abundat & circumfluit malis.

Caput XV.

Eliphaz altera hac oratione Ijobum inſipientia & proterviæ in Deum nomine objurgans, revocat ad agnitionem peccati ſui per comparationem juſtitiæ Dei: deinde juſtitiam Dei commendans a manifeſtis exitiis impiorum in hac vita, Ijobum ab iſta fiducia ſua dehortatur.

1 CUI reſpondens Eliphaz Temanites, dixit:
2 An ſapiens reſponderet ſcientiam ventoſam? aut impleret Euro ventrem ſuum?

1 Dixit] hujus reſponſionis ſummæ partes ſunt duæ: [illegible], ſive confutatio ſermonum Ijobi, uſque ad ver. 17. & [illegible] ſive confirmatio earundem reprehenſionum quas ipſe & alii Ijobo exhibuerant, inde uſque ad finem capitis. 2 An ſapiens] Exordium ſive primus confutationis locus [illegible], a criminatione Ijobi, quem locum bifariam tractat per communem locum, ver. 2. & 3. & per ſingularem hypotheſin accommodationemque ad Ijobum, tribus ſequentibus. a [illegible]] id eſt, vanitatem ut ventus, quæ nihil habet præter verba in ventum ſparſa. b Heb. ventiſ. [illegible]] id eſt, [illegible] [illegible].

divinas tibi propoſuerimus, cujuſmodi vir bonus [illegible] neceſſe eſt ut tu aut ex præſidentia tui labores, divinas [illegible] aut aliquo præjudicato aliove ſtudio abreptus [illegible] Collimant] id eſt, ita perſtringit oculos animi tui, ut [illegible] involucris teſtas. e Heb. capit te cor tuum. [illegible] eſt, quid ſpectas, quo ſtudio tranſverſus raperis? [illegible] 13 Spiritum tuum] id eſt, animum [illegible] 14 Quid eſt mortalis] poſtremus confutationis locus, a comparatione cum divina, qua idem Eliphaz uſus fuerat ſupra 4. 17. & [illegible] 16 Imbibens] id eſt, [illegible] peccatum quam cibus & potus. 17 Indicabo] [illegible] partis in reprehenſione, exordium [illegible] teſtimonio experientiæ [illegible] juſtorumque hominum [illegible] eſt, qui os autoritate & potentia qua fuerunt [illegible] & æquum tuendum, & ad iniquitatem [illegible] 20 Omnibus diebus] Propoſitio [illegible] ſupra 5. 3. probatam, improbum [illegible] aſſiduis ſuæ conſcientiæ ſtimulis excitari [illegible] Dei judiciis flagellari & perdi in hac vita [illegible] Ipſe] id eſt, ejus conſcientia ipſum [illegible] vivit. Reconditi] id eſt, [illegible] 21 Sonus pavorum] [illegible] 22 [illegible] verſu. Cùm ſpeculantur] Amplificatio [illegible] communi [illegible]

[illegible] propter cibum, dicitur ubinam in-
[illegible] ? cùm scit paratum esse, ad manum
[illegible] diem caliginis?
24 Perturbabit eum oppressio & angustia:
prævalet ei, ut rex paratus cum pilata a-
cie.
25 Quia intendit adversus Deum fortem ma-
num suam: & contra omnipotentem ſe ex-
hibuit virum;
26 Incurret ei in collum: in [illegible] densissimum,
in [h] tergina scuta ejus.
27 Quia operuit vultum suum adipe suo; &
effecit rugas ad ilia:
28 Et inhabitavit civitates excisas, domos
quæ non inhabitabantur; quæ comparatu-
ræ fuissent se in acervos:
29 Non ditescet, neque stabunt opes ejus:
neque extendet in terra perfectionem isto-
rum:
30 Non recedet a tenebris, tenerum ramum
ejus arefaciet flamma: deniq; recedet ſpi-
ritu oris illius.
31 Ne credat vanitati qui sedacitur: nam va-
nitas futura est [i] compensatio ejus.
32 [k] Ante diem ejus complebitur: nam ra-
mus ejus non virescet.
33 Violenter auferet *Deus* omphacem ejus ut
vitis: & abjiciet sicut oleæ florem ejus.
34 Nam congregatio hypocritarum erit so-
litaria: & ignis absumet tentoria [l] *corrupto-
rum* munere.
35 Quorum venter concipiendo molestiam
ac pariendo laborem, comparat dolum.

[illegible] id est, in præsidia firmissima quibus circum-
[illegible] ver. 28. & 29. h Heb. *tergora scutorum.* 27 *Effi-
[illegible]* corpus, ut pingue in cute plicaturas effecerit; descrip-
[illegible] Psal. 17. 10. & 73. 7. 28 *Et inhabitavit*] i. regionē
[illegible] & confirmavit ad munitionem suam: adeò potentia va-
[illegible] fuissent corruiture: vide simile supra 3. 15.
[illegible] supra terram non amplius efferet
[illegible] perfectum videbatur. 30 *Non recedet*] i. semper la-
[illegible] mox tenerum ramum, &c. *Spiritu oris*] i. verbo &
[illegible] dictum, ut Psal. 33. 6. 31 *Ne credat*]
[illegible] obliquè Ijobum perstringens in tertia persona, quo de-
[illegible] argumento sumpto ab infelice hominum providen-
[illegible] k Heb. *non diei ejus.* 32 *Complebitur*] i. nimirum
[illegible] vitæ spatium decurrerit, in hac vita luet.
[illegible] neque genere, neque gloria a fecundabi-
[illegible] & sequente versu. 33 *Auferet*] i. tollet posteros ejus
[illegible] viti ad imit. *Florem ejus*] i. gloriam & expe-
[illegible] sideratio. 34 *Nam congregatio*] Apodosis
[illegible] allegoriæ, Ijobum obliquè perstringens, cui ista ob-
[illegible] 35 *Quorum venter*] i. quorum animus in eo tan-
[illegible] aliis afferat, aut eos circumveniat dolo: allegoria fre-
[illegible], quia in Hebræo per hysterosin dicuntur, evidentiæ

CAPUT XVI.

Ijob increpatis gravissimè amicis, ostendit quàm [illegible] ab ipsis exagitetur, quàm graviter manu Dei prematur, & quantopere seipse abjiciat: deinde confirmationem gravissima reprehensione [illegible], patronum & cognitorem a Deo sibi dari pe[illegible] ad [illegible] gloriam Dei & innocentiam suam [illegible]. Postremò amicos ad resipiscentiam [illegible] concludit sibi tantùm de morte cogitandum esse.

RESPONDENS verò Ijob, dixit:
2 Audivi hujusmodi multa: consolatores

[illegible] ver. 2. usq; ad 17. [illegible] sive confirmatio [illegible] ad vers. 17. Et postremò epilogus. 2 *Audivi*]
[illegible] a criminatione c[illegible] ver. 2. & 3. partim ex assumpto, ver. 4. & seq.
[illegible] alterum invicem eos sibi
[illegible] *Consolatores molesti*] secundus locus ab [illegible]
[illegible] & præter officium afferunt.

molesti omnes estis.
3 An finis *est* verbis [a] ventosis? aut quid ex-
acerbat te, ut respondeas?
4 Etiamne ego sicut vos eloquerer? si esset
anima vestra loco animæ meæ, accumula-
rem contra vos verba? aut moverem con-
tra vos caput meum?
5 Fortificarem vos ore meo: & motus labi-
orum meorum cohiberet *dolorem vestrum.*
6 Si loquar, non cohibetur dolor meus: si
desistam, quid a me abit?
7 Tantum nunc fatigat me: desolasti me
toto cœtu meo.
8 Quòd rugas obduxisti mihi pro teste est: &
exurgens in me macies mea in facie mea,
testatur.
9 Ira sua rapit, quasi intestino odio prose-
quatur me, frendit contra me dentibus suis:
quasi hostis meus, [b] aciem oculorum suo-
rum vibrat in me.
10 Distendunt contra me os suum, probro-
sè percutiunt maxillas meas: unà contra
me congregati.
11 Dedidit me Deus fortis iniquo: & in ma-
nus improborum inclinavit me.
12 Tranquillus eram & disrupit me, & pre-
hendens cervice mea dissipavit me: & ere-
xit me sibi in scopum.
13 Circumstant adversum me jaculatores
ejus, dissecat renes meos, nec parcit: effun-
dit in terram fel meum.
14 Irrumpit in me [c] irruptione alia ad aliam:
incurrit in me ut robustus.
15 Cilicium consui ad ulcerosam cutem me-
am: redactus sum in pulverem cornu meum.
16 Facies mea lutulenta effecta est præ fle-
tu: denique palpebris meis *adest* umbra le-
thalis.
17 Propterea quod non *est* violentia in ma-
nibus meis; ideo oratio mea pura *est* hæc.
18 O terra, ne tegas sanguinem meum: &
ne sit locus clamori meo.
19 Etiam nunc ecce in cœlis testem meum,
& conscium meum in excelsis.

de Deo humanitus dictæ. b Heb. *acuit [illegible] acuit in me.* 10 *Distendunt contra
me*] i. inflant buccas, & pleno ore debacchantur in me: alterum membrum, ut observatum est in ver. 6. *Probrosè percutiunt*] i. me palam in os afficiunt inhumanissimis contumeliis. 11 *Dedidit me*] Amplificatio superiori querimoniæ a damnis antè acceptis Chaldæorum Sabæorumq; operâ supra cap. 1. &
Dei ipsius manu, versu seq. quorum utrumq; exaggeratur ex circumstantia temporis; quòd tum maximè ex insperato accidit tanta calamitas, cùm secundis rebus
uteretur. q. d. Ego cùm hostium quos non offenderam injuria, tum manus Dei violentia pressus, omnino dissipor; his duobus versibus: sed accedit jam ab amicis
istis cumulus iste calamitatum, ut in me certatim velut in scopum jaculentur, adeóq; in virum Deo & hominibus exosum: quod hîc allegoricè verbis castrensibus exponitur. *Iniquo*] Chaldæis & Sabæis. *Me*] id est, res meas: synecdoche. 12 *Disrupit*] igne & turbine, supra cap. 1. *Jaculatores*] uxor, amici, & alii convitiis me proscindentes. *Dissecat renes*] id est, morbis & malis,
tanquam [illegible], undequaque confodit totum corpus meum & eius intimas partes, tum supra præcordia, ubi jecur cum felle situm est, tum infra præcordia, ubi renes velut sagittis transverberat. 14 *Irrumpit*] id est, infligit
mihi sub inde receptas plagas vehementissimè. c Heb. *irruptione ante faciem irruptionis.* 15 *Cilicium consui*] altera amplificatio querimoniæ ab effectis,
duobus versibus: quod per tanta ærumnas in luctu, ignominia, squalore, & penè sonticissima morte versatur. *Consui*] i. adeò manant ulcera corporis mei, ut lugubris vestitus, quem primò superiorum ærumnarum causa indueram supra 1. & 2.
carni meæ quasi consutus hæserit. *Cornu meum*] i. robore & gloria mea. 16 *Adest umbra*] i. caligant oculi mei tanquam morituri. 17 *Propterea &c.*] Transitio ad [illegible], argumento a bona fide & conscientia sua. *Violentia*] id
est, maleficium illud quod exprobratis mihi amici mei. 18 *O terra*] Exordium patheticè: cujus summa est, Ijobum terrâ & res omnes creatas obtestari, ut innocentiæ ipsius testificationē edant: imprimis verò Deum, ut partim adversantes sibi redarguat, partim Ijobi causam probet. *Ne tegas*] imprecatio hypothetica.
q. d. si quem [illegible] maleficium quod objicitis patravi, illud revelet ac tristi sepulchro terra. *Ne sit locus*] i. ne in cœlis efferatur redivivus clamor meus, si ita est
hujusmodi. 19 *Etiam*] prior causa imprecationis a testimonio Dei & conscientiæ sua.

3 *An finis est*] [illegible] ventosis [illegible] sibi [illegible].
a Heb. *venti.*
Aut quid] Tertius locus ab injustis, injuste hominum [illegible] lacessitum in calamitatum loco.
4 *Etiamne ego*] assumptus locus per hypothesin, a comparatione personæ suæ & amici, quod amicis exhibituros esset, si loco ipsius versaretur.
Anima vestra] i. si vos essetis loco meo.
Moverem caput] i. riderémne & ludificarer vos? ut 2. Reg. 19. 21.
5 *Fortificarem*] [illegible], subjectio sui officii quod præstiturus esset.
6 *Si loquar*] Secunda pars [illegible], narratio flagellorum Dei & injuriæ quam ab amicis accipiebat Ijob: utrorum partium inter se comparatione amplificatur indignitas facti.
Si desistam] id est, semper loquens & tacens doloribus excrucior, bonæ sequentia offendunt usque ad vers. 10.
7 *Fatigat me*] dolor meus.
Desolasti] Apostrophe ad Deum.
Cœtu] i. familia, supra 1. cap. & [illegible].
8 *Pro teste est*] quantopere fatiget me dolor.
9 *Ira sua*] metaphoricæ locutiones,

20 Deri-

20 Derident me amici mei: apud Deum ſil-
lat oculus meus:
21 Ut diſceptet cauſam viri cum Deo; & filii
hominis cum amico ſuo *loquentis*.
22 Nam [d] anni pauciſſimi evenerunt, & iti-
nere unde non ſum reverſurus abeo.
23 Spiritus meus corruptus eſt, dies mei ex-
tinguuntur, ſepulchra *adſunt* mihi.

20 *Derident*] ju- ſtificationis cauſa impre- catio ... a perſonis adverſariorum, quod ne in iſtis ... quidem amicis inveniat fidem, qui cognoſcant de æquitate cauſæ ſuæ. *Apud Deum*] Propoſitio [illegible] ſive (ut vocant) conſtitutiva cauſæ quam in ſequentibus acturus eſt. quaſi dicat, a Deo cum lachrymis peto ut diſceptet, &c. 21 *Ut diſceptet*] Status cauſæ duplex: Alter, ut alterutram partem litigantem adverſus Deum compeſcat auctoritate ſua; alter, ut cauſam hominum inter ſe litigantium definiat. 22 *Nam*] [illegible] conſtitutioni cauſæ quæ modo dicta eſt, a perſona ſua. quaſi dicat, Deum vellem in præſentia diſceptationem in ſe recipere, quia ad mortem propero. d Heb. *anni numeri*: *ſimile eſt Gen.* 34.30. *Iiſtinguuntur*] ut ſupra 7.9 & 10.

Caput XVII.

1 QUANDOQUIDEM non ſunt ludifi-
cationes apud me; ſed in exacerba-
tione iſtorum pernoctat oculus
meus:
2 Diſpone, quæſo, [a] conſponſorem mihi te-
cum: quis eſt? manui meæ plaudatur.
3 (Nam animum iſtorum abſcondiſti ab
intellectu: idcirco non exaltabis)
4 Qui [b] adulationem indicet amicis: ita ut
oculi [c] deditorum ei deficiant.
5 Nam ſtatuit me, ut parabola populis; &
quidem [d] ad tympanum trita, ante *eos* ſim:
6 Adeo ut caliget præ indignatione oculus
meus: & membra mea velut umbra *ſint*
omnia.
7 Obſtupeſcant recti ſuper hac re; & inno-
cens contra hypocritam ſeſe excitet:
8 Et contineat juſtus viam ſuam: munduſq;
manibus [e] amplius fortificetur.
9 Enimvero [f] quotquot eſtis revertimini, &
venite quæſo: nam non invenio inter vos
ſapientem.
10 Dies mei præterierunt, cogitationes meę
avulſæ ſunt: [g] quas poſſidere ſolebat animus
meus.
11 Noctem in die diſponunt: cùm illuxit
dies, propinqua eſt *nox* propter iſtas tene-
bras.
12 Si expectem, ſepulchrum domus mea eſt:
in tenebris inſtruo ſtrata mea.
13 Foveam appello, pater meus es: matręm
meam & ſororem meam, vermes.

1 *Quandoquidem*] ſecunda pars [illegible], petitio, cujus cauſæ ſummatim, ver. 1. & petitionis ſumma, ver. 2. continentur. *Ludificationes*] id eſt, criminationes quibus iſti ludificantur me: metonymia. *In exacerbatione*] id eſt, iſti dies noctéſque non ceſſant exacerbare animum meum. 2 *Diſpone quæſo*] Effice ut unus aliquis tuam & meam cauſam uno patrocinio defendat adverſus iſtos, & tua ac mea cauſa vadimonium conſpondeat. ineſt autē huic forenſi loquendi formulæ ſynecdoche, cùm petit ſponſorem vadimonii, i. qui conſponſo vadimonio ſe ſiſtat, cauſam agat utriuſque, &c. a Heb. *conſponſorem mihi*: *infinitivo pro nomine*. *Manui mea*] id eſt, ſpondeatur mihi porrecta manu ab eo quiſquis ſit: ſynecdoche a communi ſpondentium forma: cui ſimilis eſt Jirmejæ 30.15. 3 *Nam animum*] [illegible] cauſarum quæ poſitæ ſunt verſ. 1. primum a perſona adverſariorum, verſ. 3. & 4. deinde a ſua, verſibus ſeq. *Abſcondiſti ab intellectu*] id eſt, nihil intelligunt, ac proinde cauſa cadent. *Non exaltabis*] ſecundum illos judicando. b Heb. *adulationi qui indicet amicos*: *hypallage*. c Heb. *filiorum ejus adulationis*. 4 *Deficiant*] id eſt, confuſi abeant, dejectis in terram oculis. 5 *Statuit me*] ſcilicet amicorum adulatio. d Heb. [illegible], *ut ita dicamus*, *tympanizationis*. 6 *Ut caliget*, &c.] id eſt, totus humore exhauritur ac viribus. *Umbra*] corporis, ac non amplius corpus; hyperbole. 7 *Obſtupeſcant*] id eſt, animo, dictis, & factis viri boni glorientur in Deo, & de hypocritarum confuſione exultent: ſummus finis agendæ iſtius cauſæ, duobus verſibus. 8 *Contineat juſtus*] id eſt, perſeveret in ſua juſtitia, ac non iſtarum offenſionum argumento avertatur. e Heb. *addet fortitudinem*. 9 *Enimvero*] Epilogus, cujus partes ſunt duæ: una, hortationis ad amicos conjuncta reprehenſione ſermonum antecedentium; altera, querimoniæ triſtis de miſeria conditionis ſuæ. f Heb. *omnes ipſi*: *ut* 1. *Reg.* 22.28. *Revertimini*] id eſt, reſipiſcite. 10 *Cogitationes*] de diebus meis & ſtatu illorum recuperando. g Heb. *poſſeſſiones cordis mei*. 11 *Noctem in die*] id eſt, præſentia hæc mala efficiunt, ut dies quamvis lucidus mihi ſit nox, prout ſequentibus explicatur. *Tenebras*] id eſt, calamitates, ut ſuprà 15. 22. 12 *Si expectem*] reſtitutionem mei quam proponitis, fruſtra expectavero. *Inſtruo ſtrata*] id eſt, jam me ad jacendum in ſepulchro compono, qui tenebrarum eſt locus, ſuprà 10.21. 13 *Pater meus*] id eſt, tam domeſticus ſum, ut filius parentum. *Matrem meam*] id eſt, cognationis veſtræ ſum: hyperbole, quibus ſignificat ſe jam omnem iſtius vitæ cognitionem & viſum abdicaſſe.

14 Et ubi jam *eſt* expectatio mea? aut [illegible]
expectationem meam quis contempletur?
15 Vectibus [h] ſepulchralibus deſtruendam,
cùm pariter in pulvere [i] deſcendam.

ita dejectum & morti proximum, vitæ præſentis [illegible] ſic loquitur ex præſente ſenſu carnis, prout judicium [illegible] 15 *Vectibus ſepulchri*] id eſt, mox videbitis illam [illegible] tis, una cum corpore feretro efferri in ſepulchrum, [illegible] tamea. h Heb. *ſepulchri*. i Heb. *deſcenſu erit*.

Caput XVIII.

Bildad Ijobum graviſſimè increpat, velut omnia ſibi arrogantem, & amicorum monita judicium Dei damnantem: deinde elegantiſſimâ allegoria improborum ſtatum infelicem percurrit.

1 CUI reſpondens Bildad Schuchites,
dixit:
2 Quouſque imponetis fines ſermo-
nibus? *quouſque* inſtruetis, ut poſtea loqua-
mur?
3 Quare reputamur ut jumenta? ſordemus
in oculis veſtris?
4 O qui diſcerpit animam ſuam ira ſua, an
propter te dereliquetur terra, & reſigetur
rupes e loco ſuo?
5 Imò lux improborum extinguitur: neque
ſplendet ſcintilla ignis ejus.
6 Lux tenebroſa eſt in tentorio ejus: & lu-
cerna ejus in eo extinguitur.
7 Anguntur greſſus roboris ejus: & dejicit
eum conſilium ſuum.
8 Nam immittitur in rete pedibus ſuis: & in
caſſem continenter ambulat.
9 Prehendit calcaneo laqueus: conſtrin-
gens prævalet ei horridus.
10 Abſconditus eſt in terra funiculus ejus: &
decipula ejus in ſemita.
11 Circumquaque perturbant eum terrores:
& diſjiciunt eum ad pedes ejus.
12 Fit famelicum robur ejus: & calamitas
comparatur ad latus ejus.

[illegible] ceſſionem. q. d. quandoquidem tu unus in ſententia tua [illegible] haberi vis, eſto ſanè; an continuò dignum eſt, ut ſilentium [illegible] tu tuo? deinde per gradationem; an etiā ut docendi nos [illegible] roges, & loquendi formulas præſcribas? 3 *Quare reputamur*] [illegible] indigno, per gradationē. q. d. an dignū eſt nos a te [illegible] fieri quam beſtiæ rationis expertes, & cum rebus ſordidiſſimis [illegible] parari? ſuprà 12.7. & 17.3. & 9. 4 *O qui*] alterū membrū [illegible] ab impoſſibili, amplificatum illuſtri comparatione, hoc modo [illegible] cum animo tuo, te nihil ira tua & indignatione amplius [illegible] ſum excarnifices (quod tamen negaverat Ijob ſuprà 13.14.) [illegible] trò in perniciem tuam corruis efficere poſſe ut omnia [illegible] aut cœlum terræ miſceatur? atqui perinde facis cum [illegible] pugnas, arrogans juſtitiam tibi ac proinde abjudicans Deo, [illegible] antiſſimæ iſtius adminiſtrationis convelleres: nam idem [illegible] niſtrator hominum, & ſapientiſſimus omnium creaturarum [illegible] Propoſitio theſeos, id eſt, documenti univerſalis de infelice [illegible] jus accommodatio ad Ijobum aut tacitè fiebat, aut a Ijobo [illegible] terrupta eſt. *Lux*] ſic refellit propoſitionem Ijobi [illegible] conſcius: tamen extinguī dies ſuos, ſuprà 16.23. *Scintilla*] [illegible] ſperitate utitur. In vetere codice manuſcripto [illegible] ignis ejus, quod per gradationem ita accipiendum [illegible] ram, neq; tum quidem cùm ingentem focum accenderit [illegible] autem hic duobus verſibus prima allegoria lucis ad [illegible] proborum. 6 *Lux tenebroſa*] i. aut imaginaria eſt [illegible] tim diſperit. 7 *Anguntur*] Secunda allegoria a [illegible] comparatæ ſunt ſemiculæ; quia oſtendit quamlibet [illegible] ſtrumentum videatur, eſſe perexiguam & perangustam, [illegible] ita confirmat dictum Eliphazi ſuprà 15.20. & ſeq. 8 [illegible] tr, & illam ſuo ipſius facto deturbante. 9 *Horridus*] [illegible] ut ſuprà 5.5. 11 *Circumquaque*] tertia allegoria ab [illegible] graviſſimis criminibus tenentur, uſq; ad ver. 18. *Terrores*] [illegible] tores regis, cujus meminit ver. 14. Sic enim iſti ſatellites [illegible] minantur. *Diſjiciunt*] i. fugientis & vagabundi veſtigiis [illegible] reum, donec ſiſtant regi. 12 *Fit famelicum*] [illegible] ſtabilitum relabi aut cum ueur ſitim. *Calamitas*] i. tormenta [illegible] lateribus, ut mancipia & ſontes tundebantur olim.

13

13 Comedit ᶠveſtes cutis ejus, comedit veſtes ejus ᶠprimogenitus mortis.
14 ᵍAvulſâ a tentorio ejus fiduciâ ejus; adiget eum terror ad ᶠregem terrorum.
15 ᶠHabitante in tentorio ejus terrore, ex quo non eſt ejus; ſpargitur ſuper habitaculum ejus ſulphur.
16 ᶠInfernè radices ejus exareſcunt: & ſupernè ſucciditur ramus ejus.
17 ᶠMemoria ejus perit e terra; neque nomen eſt ei ᵃ in plateis.
18 ᵇDepellitur a luce in tenebras; & a terra habitabili deturbatur.
19 Neque filius ei, neque nepos in populo ejus; neque ſuperſtes eſt in habitationibus ejus.
20 De die ejus ſtupent poſteri; & præſentes ᶜapprehenduntur horrore.
21 Profectò iſta ſunt tabernacula iniqui; & iſte locus viri ᵈ non agnoſcentis Deú fortē.

[illegible] mei. *Regem terrorum*] id eſt, principem, qui [illegible] autem hæc periphraſis mortis improbos percellentis, ut [illegible] 15 *Habitante*] id eſt, poſtquam cauſa cognita ab illo ab[illegible] ſtores ad incendendas ædes ejus, in ſadi perpe[illegible] 16 *Infernè*] quarta allegoria, qua idem fuerat uſus ſu[illegible] 17 *Memoria ejus*] Apodoſis ſive accommodatio ſuperio[illegible] ſtadi ſtam improbi, ut obliquè perſtringat Ijobum, [illegible] illius capita: ignominia, ipſius & poſterorum excidi[illegible] & horror de judiciis in eum, ac poſtremò cædis illius ob[illegible] ſive platea. b Heb. *depellunt eum, diturbant eum: imperſo*[illegible] c Heb. *apprehendunt horrorem.* d vel *quem*

Caput XIX.

Ijob rejectis ſuperioribus contumeliis amicos explicatione ſuarum ærumnarum ad miſericordiam hortatur, fidem & innocentiam ſuam palam fieri optat teſtificatione Dei, & beneficio reſurrectionis vitæq; æterna ſe conſolatur: poſtremò illos dehortatur ab inſectatione ſui.

1 Respondens verò Ijob, ᶠdixit:
2 ᶠQuouſque mœrore afficietis animum meum; & attereretis me ſermonibus?
3 Jam ᶠᵃ decies ignominia affeciſtis me: non erubeſcitis quòd obfirmatis vos contra me.
4 ᶠEnimverò ᵇ eſto, erraverim; mecum ᶠpernoctet error meus.
5 An verò contra me amplificare debetis probrum meum; & diſceptare contra me?
6 ᶠAgnoſcite jam quod Deus ᶠſubvertit me; & rete ſuum circumegit mihi.
7 En exclamans violentiam, ᶠnon tamen exaudior: vociferanti non adeſt judicium.
8 ᶠViam meam ſepſit ut non poſſim tranſire; & ſemitis meis tenebras appoſuit:
9 ᶜGloria mea me nudavit; & amovit coronam capitis mei:
10 ᶠDemolitus eſt me circumquaque ut abeam; & ᶠamovit tanquam arboris expectationem meam:
11 At accendens contra me iram ſuam, reputavit me ſibi ſicut hoſtes ſuos:
12 Simul advenientes ᶠturmæ ejus, aggerarunt contra me viam ſuam; & caſtra fecerunt circa tentorium meum.
13 ᶠFratres meos procul a me abegit; & familiares mei ᶠtantùm abalienant ſe a me:
14 Deſinunt propinqui mei, & noti mei obliviſcuntur mei:
15 Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ ᵈ extraneum reputant me; alienigena ſum in oculis eorum.
16 Servum meum inclamo, ſed non reſpondet; dum ore meo deprecor eum:
17 Spiritus meus ᶠalienus eſt uxori meæ; utcunque ſupplicem ᶠper filios ventris mei:
18 Etiam parvuli ſpernunt me; cùm ſurgo, obloquuntur mihi:
19 Abominantur me omnes homines ᵉ intimi mihi; & quos diligo adverſantur mihi:
20 Cuti meæ ᶠut carni meæ adhærent oſſa mea; denique ereptus ſum ᶠcum cute dentium meorum.
21 ᶠMiſeremini mei, miſeremini mei, vos amici mei; quia manus Dei plagis afficit me.
22 ᶠQuare perſequeremini me, ſicut Deus fortis? & ᶠcarne mea non ſaturaremini?
23 ᶠO ſi quis jam daret ᶠut ſcriberentur ſermones mei: ô ſi quis daret ut in libro exculperentur:
24 ᶠStylo ferreo atq; ᶠplumbo in perpetuum in rupe inciderentur.
25 ᶠAttamé ego ᶠnovi ᶠredemptorem meum ᶠviventem: & ᶠpoſteriorem ſuper pulverem reſurrecturum:
26 Proinde poſtquam evigilavero *&* vermes confoderint ᶠiſtud; tamen carne mea me viſurum eſſe Deum.
27 ᶠ*Idem* qui ſum, ac non alienus viſurus ſum mihi, & oculi mei aſpicient: *poſtquam* conſumpti fuerint ᶠrenes mei cum ſinu meo.
28 ᶠQuin imò dicere deberetis, quid perſe-

[illegible] & maximè importuno, ver. 3. 3 *Decies*] id eſt, [illegible] pro infinito, ut Levitici 26. 26. a Heb. *decem vici*[illegible] locus ἀνθυποφορᾶς hypotheticus ſive per conceſſi[illegible] in [illegible] injuſto. nam ſic argumentatur Ijob: Jam profeſ[illegible] & conſcientiæ meæ: ſed ut illud taceam, & confitear [illegible] an continuò dignum eſt vobis ut miſerias accu[illegible] b Heb. *bene.* *Pernoctet*] id eſt, adhuc hæream in errore [illegible] 6 *Agnoſcite jam*] alter locus ἀνθυποφορᾶς ἐκ τοῦ [illegible] [illegible] eſſe ut calamitates aſſiduè cognoſcantur, & miſeri[illegible] propoſita Ijob explicat, uſque ad ver. 21. deinde ami[illegible] *Subvertit*] id eſt, de priſtino ſtatu dejecit, [illegible] 7 *Non tamen exaudior*] id eſt, non ſublevor ab iſtis [illegible] ut ſupra 3, 21. c Heb. *gloriam meam a*

10 *Demolitus eſt*] id eſt, ablaqueavit & deruit, tanquam terram arboris radicitus extirpandæ. *Ut abeam*] id eſt, peream. *Amovit*] id eſt, avulſum exareſcit me, ſine ſpe reſtitutionis. 12 *Turmæ ejus*] id eſt, multiplices copiæ afflictionum ipſi mihi ſtrantium cōtra me: elegans allegoria a forma caſtrenſi. 13 *Fratres meos*] i. auxiliaribus deſtituit me: quod alterū eſt damnum in re militari. *Tantum*] id eſt, non niſi alieni ſunt mihi: illorum nemo accedit me. d Heb. *in extraneū.* 17 *Alienus &c.*] id eſt, avertit faciem ſuam a me, ac ſi gravè olentem halitum a me nō poſſet ferre. *Per filios*] id eſt, per ſanctum jus conjugii, & fructus ejus. e Heb. *ſecreti mei.* 20 *Ut carni*] id eſt, ut naturaliter ſolent adhærere carni. *Cum cute*] id eſt, labiis. quaſi dicat, nihil remanſit integri præter ſermonis inſtrumenta. 21 *Miſeremini*] [illegible] tertius locus ἀνθυποφορᾶς, nimirum πάθος: quo miſericordiam implorat a commemoratione ſuarum calamitatum duobus verſibus. 22 *Quare perſequeremini*] quaſi dicat, ſatis eſto vobis me tantopere a Deo

premi. *Carne mea*] quaſi dicat, ſatis eſto vobis carnem meam eſſe conſumptam, neque velut immanes feræ etiam oſſa quæ ſuperſunt comminuite. 23 *O ſi*] κατασκευή, ſive confirmatio bimembris: nam primùm fidem ſermonum ſuorum apud amicos pathetico voto ſive oratione confirmat, his duobus verſibus: deinde fiduciam ſuam in Deum de ſalute æterna & carnis reſurrectione profitetur: adeò ſe bona fide & conſcientia præditum eſſe coram Deo & hominibus oſtendit, verſibus ſequentibus. *Ut ſcriberentur*] ut palam & in æternum teſtata fieret æquitas cauſæ meæ. 24 *Stylo ferreo*] id eſt, cœlo ad literas exarandas. *Plumbo*] in ſulcos literarum infuſo. 25 *Attamen*] altera pars confirmationis, ἐπανόρθωσις ſive correctio ſuperioris dicti ad confirmationem ſuîpſius, & rejectionem nefariæ illius criminationis quam Bildad objecerat ſuprà 8.21. quaſi dicat, ſed quid eſt opus me tantopere laborare de probanda vobis juſtitia mea, aut palàm & in æternum apud homines confirmanda? hæc verò demum eſt gloria mea, nimirum teſtificatio conſcientiæ meæ, quâ ita acquieſco in promiſſionibus Dei de reſurrectione & vitâ æternâ mihi ipſi obventura, ut hoc me adverſus omnium tentationum procellas, ac nominatim contumelias veſtras conſoletur. *Novi*] fidei notitia. *Redemptorem meum*] ſive vindicem, qui tum perſonam meam ab interitu tandem vindicaturus eſt in æternum adventu ſuo, tum cauſam meam nunc a procellis totius mundi & contumeliis veſtris. Eſt autem is Deus pater in Filio per Spiritum. *Viventem*] ac proinde utcunque cauſam meam homines oblivione ſepeliant, tamen illam integram apud Deum vivum aſſervari. *Poſteriorem*] id eſt, hominem redivivum die reſurrectionis in adventu Chriſti: nam poſterior homo, qualis in reſurrectione futurus eſt, cum hoc priore comparatur, ut 1. Cor. 15. 42. 26 *Iſtud*] iſtas reliquias mei prioris hominis, recubituri in pulvere. Eſt autem ὕστερον πρότερον in his verbis. 27 *Idem &c.*] id eſt, ego ipſe hâc meâ ipſius carne, hiſce oculis. 1. Cor. 15. 53. & ſeq. *Renes mei*] id eſt, votos, ab una parte ad alteram: ſynecdoche. 28 *Quin imò*] Concluſio ab officio amicorum duplex; una, erga Ijobum, ut ſanctè de illo cogitarent & humanitate proſequerentur eū, ver. 28. altera, ut ſe coram Deo agerent ſanctè componerent, & ſibi metuerent a vindicta ejus, ſi ſecus [illegible]

 que

quæremus eum ? ᵉcùm radix rei insit mihi.

29 Metuite vobis ᶠa gladio : ᵉnam æstus iræ
habet ᵍ pœnas iniquitatum cruentas ; ᵉ ut
cognoscatis quod ex jure *est*.

Cum radix &c.] Id est, cùm fide in Deum radicatus perseverem in integritate mea.

ᶠ Heb. *a facie gladii.*

29 *Nam æstus*] Id est, cum efficitur ut in iram effervescat Deus, non possunt subterfugi gravissima supplicia quæ penes eum sunt. ᵍ Heb. *iniquitates gladii.* *Ut cognoscatis*] i. ut saltem metu & horrore judiciorum ejus ad officium cognoscendum revocemini.

Caput XX.

Tzophar occasione ex verbis Ijobi sumpta tandem propositionem de misero improborum exitio repetit, & a justitia Dei, exemplis ordinariis, atque autoritate verbi divini confirmat.

1 CUI respondens Tzophar Nahhamathites, ¹dixit:
2 ²Propterea cogitationes me reducunt *ut loquar* : propter *illud* inquam ᵃ festinatio mea *est* in me.
3 Castigationem ᵃ ignominiosam mihi audio : sed spiritus ex intelligentia mea jubet me ³respondere.
4 ⁴An hoc nosti ? ab æterno, ᵇ ex quo posuit *Deus* hominem super terram,
5 ⁵Cantum improborum ᵉa propinquo, & lætitiam hypocritæ usque ad momentum esse ?
6 ⁶ Si ascenderit in cœlos excellentia ejus ; & caput ejus nubem ipsam attigerit :
7 ⁷ Sicut stercus ipsius, in perpetuum peribit : qui viderant eum, dicent, ubi est ?
8 ⁸Tanquam somnium avolat ᵉ quod non inveniunt ; & fugatur ut visum nocturnum.
9 Oculus qui contuebatur eum non perget : neque amplius contemplabitur eum ⁹locus ejus.
10 ¹⁰Filii ejus ᵉstudent gratificari tenuibus : etiam manus ipsius coguntur restituere ᵉsubstantiam suam.
11 ¹¹Ossa ejus implentur ᵉ*peccato* adolescentiæ ejus : donec cum eo in pulvere jaceat.
12 ¹²Quamvis dulce in ore suo malum, ᵉcelaverit sub lingua sua ;
13 Parcens ei ᵈ non dereliquerit illud : sed continuerit illud ᵉ intra palatum suum :
14 ¹⁴ Cibus ejus in viscera ejus conversus,
ᵉ fel aspidum *fit* ᵈ in ipso.
15 Opes absorpsit, & evomit illas : ᵉ ventre ejus depellit eas Deus fortis.
16 ¹⁶ Venenum aspidum suxerit : occiderit eum lingua viperæ.
17 ¹⁷ Ne spectet ᵉ rivos, flumina, torrentes mellis & butyri.
18 Restituens ᵉlaborem ac si non absorpsisset, ᵉ compensatione opum suarum, utique non ᵉ exultabit.
19 Cùm quassat, ᶠ cogitur derelinquere tenues : cùm domum rapit, non extruit eam.
20 Nam nihil experitur tranquilli in ᵉ ventre suo : cum re desiderabili sua non proripit se.
21 ᵉ Non est residuum cibo ejus : propterea non manet prosperitas ejus.
22 Cum implenda esset sufficientia ejus, ᵉangustia est ei : omnis manus molesti invadit eum.
23 *Cùm* esset impleturus ventrem suum, immittit in eum *Deus* æstuantem iram suam : quam depluit in eum loco cibi ejus.
24 Fugientem ab armis ferreis, transverberat eum arcus chalybeus.
25 Stringit *gladium* adeò ut ᵉ exeat e corpore, & ᵉ coruscus e felle ejus : ᵉ abeuntem invadunt terrores.
26 Omnes tenebræ reconditæ sunt ᵉ in repositis ei, consumit eum ignis ᵉ non accensum flatu : conteritur superstes in tentorio ejus.
27 ᵉ Retegunt cœli pœnam iniquitatis ejus, & terra insurgens in eum.
28 ᵉDemigrat proventus domus ejus : ᵉdefluunt *pœnæ* in die iræ illius.
29 ᵉ Hæc *est* portio hominis improbi a Deo ; & possessio *ejus* ᵍ indicta ei a Deo forti.

1 *Dixit*] Hujus responsionis summæ partes sunt tres: Exordium, vers. 2. & 3. Κατασκευὴ sive confirmatio superioris propositionis, Improbis malè esse, a ver. 4. ad 29. & Conclusio.

2 *Propterea*] quòd dicis nobis metuendum esse a Deo & explorandum quid sit ex jure ; suprà 19. 29. Est autem hic exordium constans duabus partibus: quarum una audientiam facit & necessitatem proponendæ istius doctrinæ ostendit ἐκ τοῦ δικαίου, ab justo, quod objecerat Ijob ; altera ab honesto per concessionem, versu 3. qua ostendit Tzophar se hoc sponte carni & infirmitati Ijobi cedere, ut ipsus afficiat probris ; se illis nihil moveri, ac proinde nolle refellendis illis operam dare ; sed tantùm iis rebus in medium afferendis, quarum testimonium perhibeat Spiritus Dei spiritui suo. *Festinatio*] id est, studium eloquendi stimulat, urget, & accelerat me. ᵃ Heb. *ignominiæ meæ.* 3 *Respondere*] ad quæstionem videlicet, omissis probris quæ in nos conjicis. 4 *An hoc nosti*] Confirmationis [illegible] sive propositio, Malis malè esse : quam eò gravius enunciat, quòd nominatim appellat conscientiam Ijobi, & exempla omnium temporum adducit. ᵇ Heb. *a ponere hominem.* 5 *Cantum*] id est, prosperitatem : metonymia. *A propinquo*] id est, modò tantum & recens cœpisse, ac mox desinere. 6 *Si ascenderit*] ἐργασία superioris propositionis, usque ad finem capitis. est autem hic primus ejus locus per concessionem hyperbolicam. 8 *Tanquam somnium*] alterum simile ad amplificationem superioris loci, de vanitate & interitu improbi. *Quod non*] id est, cujus rem non inveniant somniantes, cùm evigilant : sic Jeschahhjæ 29. 7. & 8. 9 *Locus ejus*] ut suprà 7. 10. 10 *Filii ejus*] secundus locus de calamitate improbi, non ipsum tantum, sed posteros etiam pervadente. *Student gratificari*] id est, tenuiores sunt ipsis tenuibus. *Substantiam suam*] quam tenuibus ademerat. 11 *Ossa*] amplificatio prioris loci de persona malefici, per comparationem prosperi status quo abusus est, cum flagellis & judiciis Dei subsequentib. *Peccato adolescentiæ*] id est, supplicium anteactæ vitæ inde ab adolescentia hominem totum prosternit, velut tabes, aut putredo exedens ossa ejus. 12 *Quamvis*] allegoria de statu improborum, quinque versibus, qua improborum mala cum cibis comparantur, quæ ipsis venenata & exitialia dicuntur esse. *Celaverit*] nimirum illud veluti cibum mandens. 13 *Non dereliquerit*] id est, non exposuerit, ut sequens membrum ostendit. his autem verbis figurat hypocritam, & obliquè Ijobum perstringit, docens Deum [illegible] non quidem palam malè [illegible] vitæ, sed malæ mentis & [illegible] cujus venenum ipse cogatur ebibere. ᶜ Heb. *in medio palati.* 14 *Cibus*] id est, malum quod comparabat animo, [illegible] compararetur [illegible].

ad 26. sive mediatè & [illegible] creaturarum opera. [illegible] doche, qua utitur propter superiorem allegoriam cibi. 21 [illegible] id est, totum alimentum ei adimitur, ut Psalmo 59. 14. [illegible] partim a terroribus conscientiæ, partim ab hominibus [illegible] tit angustias tum maximè, cùm se fruiturum putat copia [illegible] summa : sic deinceps sequentia. 25 *Exeat*] id est, [illegible] effundat. *Coruscus*] gladius : nomen est ex epitheto: vide [illegible] *Abeuntem*] id est, dum ista effugit, ruit in alia : sic [illegible] *positis ei, &c.*] id est, asservatis ei a Deo. *Non accensum*] [illegible] tem, ut stipulam aut stupam : ut Jesch. 1. 31. & 5. 24. ita comparat [illegible] ut cremium aut arefactum lignum: sic etiam Jechezk. 21. 3. [illegible] est, exerunt & notam omnibus faciant, eaque [illegible] judicium [illegible] *gens*] ulciscente & pœnas reposcente terra : nam hic versu [illegible] borum duo maledictionum genera explicat, quæ [illegible] terra & a cœlo. *Defluunt*] id est, Stillant & [illegible] Conclusio, qua Tzophar conatur Ijobum [illegible] bus Dei & ab autoritate verbi ejus. ᵍ Heb. [illegible]

Caput. XXI.

Ijob arculeis Tzopharis stimulatus graviùs amicos increpat, propositionem ipsorum de infelicitate improborum confutat ratione, exemplis, & autoritate Dei ; qua deinde nominatum sibi accommodat, & amicorum consolationes responsaq; arguit.

1 RESPONDENS verò Ijob, ᵃ dixit:
2 ²Audite ᵃ continenter sermonem meum : & sit istud *loco* consolationum vestrarum.
3 ³Ferte me dum ego elocutus fuero ; postmo-

[illegible] ἐπεξεργασίας, a versu 7. ad 34. & conclusio, ver. 34. [illegible] i. id est, ne me interpellate aut abrumpite sermonem [illegible] cisstis. Est autem primus locus [illegible] ab officio eorum [illegible] deus non potestis vos me ab ratione consolari [illegible] ter me audietis, ponam hoc in consolationis loco. ᵃ Heb. [illegible] [illegible] superioris loci. [illegible]

dum verò [b] eloquium meum ſubſannato.
4 An ego apud hominem querimoniam meam [illegible]? & ſi eſt, cur conquerar, non [c] anguſtaretur ſpiritus meus?
5 Reſpicite ad me, & ſtupore corripiamini: & apponite manum ad os.
6 Certè ſi recordarer, confeſtim conturbarer: & apprehenderetur caro mea horrore.
7 Cur improbi vivunt? veteraſcunt? etiam valent viribus?
8 Semen eorum firmum eſt ante eos cum eis; & prognati eorum in oculis eorum.
9 Domibus eorum pax a pavore eſt: neque virga Dei inſtat eis.
10 Bos ejus init, nec ejicit ſemen: [d] enititur vacca ejus, neque abortit.
11 Emittunt ut gregem parvulos ſuos: & nati eorum ſaltitant.
12 Sumunt tympanum & citharam: & lætantur ad ſonum organi.
13 Inveterant in bono dies ſuos: deinde momento in ſepulchrum deſcendunt:
14 Qui dicebant Deo forti, recede a nobis: nam notitiâ viarum tuarũ non delectamur.
15 Quid eſt omnipotens ut colamus eũ? aut quid proficiemus, cũ intercedemus apud eũ?
16 En non eſt in manu eorum bonum eorum: conſilium improborum procul abeſto a me.
17 Quoties lucerna improborum extinguitur, & ſupervenit eis interitus ipſorum, dolores impertitur Deus ira ſua?
18 Quoties ſunt ut palea coram vento, & ut gluma quam ſurripit turbo?
19 Quoties Deus reponit filiis illius iniquitatem illius, rependit illi & cognoſcit?
20 Quoties vident oculi illius perniciẽ ſuam, & de æſtuante ira omnipotentis bibit?
21 Nam quod eſt ſtudium illius de familia ſua poſt ſe, cùm numero menſes illius truncabuntur?
22 An Deum fortem quiſquam docebit ſcientiam: qua ipſe excelſos judicet?
23 Hic moritur in robore perfectionis ſuæ: totus tranquilliſſimus & quietus:
24 Cujus mulctralia plena ſunt lacte: & medulla oſſium ejus irrigua eſt.
25 Ille verò moritur animo amaro; qui non fruitus eſt bono.
26 Pariter in pulvere jacent: & vermis obtegit eos.
27 En novi cogitationes veſtras: & commenta quæ de me [e] iniquè comminiſcimini:
28 Vos dicere, ubi eſt domus ingenui? & ubi tentorium habitationum improborum?
29 An non interrogaſtis tranſeuntes viã? & ſigna eorum non agnoſcetis?
30 Nam in die calamitatis ſubtrahitur malus: in die indignationum exportantur mali.
31 Quis indicat ei in faciem viam ejus? quod ipſe fecit quis rependet ei?
32 Tandem ipſe in ſepulchra effertur: & apud tumulum aſſiduus eſt.
33 Dulceſcunt ei glebæ vallis; & poſt ſe omnes homines trahit, ut ante eum fuerunt innumeri.
34 Quo modo ergo conſolaremini me vanitate: cùm reſponſionibus veſtris reliqua ſit prævaricatio?

[illegible] a perſona ſua. 7 Cur improbi] [illegible] ſive confutatio [illegible], improbos eſſe quibus malè cedit: cujus partes ſunt [illegible], ſive generatim enunciata de ſtatu improborum, uſque [illegible], per ſingularem accommodationem ad [illegible] illud, primùm per argumentationem contra[illegible] eſſe in cauſa cur improbi malè pereant; quid ergo [illegible] & impii proſperentur? hæc uſq; ad 17. verſum; deinde ab [illegible] illud perpetuum; imò potius infrequentius eſſe ut im[illegible] ad convellendum [illegible] amicorum, & argumentatio[illegible]. Vivunt] id eſt, bona conſtitutione corporis gau[illegible] liberorum, verſu 8. tranquillitate familiæ, verſu 9 fortuna a[illegible] copia & laſcivia, ver. 11. & 12. & tandem non languida mor[illegible]. 9 Virga] id eſt, caſtigatione illa. d Heb. liberat] [illegible] Amplificatio argumenti ſuperioris, a gravitate illorum im[illegible], quæ blaſphemis ſermonibus illorum exprimitur, duobus ver[illegible] [illegible]] Occupatio, qua utitur Ijob, ne exiſtimarent amici eum [illegible] allectum eſſe, aut in præſentia allici. Hæc eò, inquit, [illegible] illos penes ſe habere authoritatem in res ſuas arbi[illegible] [illegible] meus in ſtudium ejuſmodi rapiatur: nam mens mea & [illegible] cogitationibus & conſiliis abſunt quàm longiſſimè: ſed ut [illegible] propoſitionis veſtræ. 17 Quoties lucerna] Confirmatio [illegible] eſt in verſum 7. Quoties, inquit, quaſi dicat, non ita [illegible] extinguatur, &c. Lucerna improb.] vide ſuprà 18. 5. [illegible]] id eſt, quæſtionem habet: hyſteroſis. 20 Bibit] id eſt, [illegible] calamitatibus: frequens metaphora. 21 Nam [illegible] Deus ipſum viventem non excitat malis; ſic non excitat ipſum [illegible] conſcientia, ut ſit ſollicitus de rebus poſt mortem eventuris fa[illegible] [illegible] deſcriptio mortis. 22 An Deum for.] Concluſio prioris [illegible], conſtans duobus capitibus; explicatione brevi juris ſive [illegible] eventus eum jure comparati; hic verò primùm agitur de [illegible] inſpiciendis ac non definiendis Dei judiciis, quia ita ſtatuit [illegible] habeant; & improbi frequentiùs in hac vita ſecundis [illegible] ut putatis aut veſtrum, aut meum, aut cujuſquam [illegible] præſcriptis præſentium judiciorum legem; perinde ac ſi quid, [illegible] in improbos agendum ſit ignoraret.

Excelſos] id eſt, elatos animo, & ſecundis rebus. 23 Hic moritur] alterum membrum concluſionis, de facto quod communi omnium ætatum experientia commonſtratur, quaſi dicat, inſipientis eſt de hominibus a præſente eventu judicare, ſapientis verò Deo committere, cùm tota hæc adminiſtratio & eventus ſit adeò hominibus incertus. Robore perfectionis] id eſt, in perfectiſſima felicitate, quanta apud homines eſſe poteſt. 24 Cujus mulctralia] id eſt, qui omnibus bonis, quæ fortunæ & corporis vocant, abundat: ſynecdoche. 27 En novi] altera pars [illegible], attingens ſingulariter perſonam Ijobi, cujus membra ſunt duo; [illegible] ſive propoſitio, his duobus verſibus, & confutatio verſibus ſequentibus. e Heb. violenter facitis] 28 Ubi eſt domus] Ironia, qua utitur Ijob, ut eò melius amicorum animos effingat. Ingenui] i. nobilis, principem antè agentis, nimirum Ijobi. Tentorium habitationum] i. magnificum, ex multis habitationibus conſtans, ut ſunt prætoria & principum ædes. Improborum] ſic filios & familiam Ijobi perſtringit. 29 An non, &c.] Confutatio [illegible]; abſurdum eſt, inquit, vos neſcire quod omnibus e plebe notum eſt, non conſulere vos quemquam, neq; agnoſcere. Signa eorum] i. exempla, quæ cùm eis eveniunt, aliis ſunt documento: hæc autem explicantur verſibus ſeq. 30 Nam in die, &c.] Confutationis locus ab exemplis [illegible], nam ſic reſpondet Ijob objectioni amicorum; quod dicitis, Malos malè perire, ac proinde me in perditionem iſtam deveniſſe propter improbitatem meam, falſiſſimum eſt, cùm plerumq; improbi a pervadentibus calamitatibus immunes ſint, nullius judicium ſubeant, nec ab ullo in ordinem cogantur. Inde enim ex contrario ſequitur (quod Ijob tacet) in viros bonos iſtas calamitates incidere. 32 Tandem ipſe] Occupatio objectionis iſtius; atqui in ſepulchrum effertur improbus: cui reſpondet Ijob tribus argumentis; primùm ſatis eſſe ad inſtitutum ut commodè vitam tranſegerit & calamitates prævenerit morte; deinde ſepulchrum ipſum conſolationi eſſe, quod vacuum ſit ab iſtis calamitatibus & mutationibus, ut ſuprà 3.16. & ſequentibus, & 10.22. poſtremò quòd morte nihil accidit ei, quia cum omnibus hominibus omnium ætatum commune ſit. 33 Dulceſcunt ei, &c.] hyperbole, per proſopopœiã ſenſum & humanas actiones mortuis tribuentes. 34 Quo modo] Concluſio, qua aſſerit Ijob ex ſuperioribus, inanes eſſe tum conſolationes tum diſceptationes eorum: conſolationes quidem, quia vanæ erant, & nihil ad ſe accommodatæ; diſceptationes verò, quia etiam in Deum & in Ijobum altercando peccabant.

Caput XXII.

Eliphaz Ijobum a contentione adverſus Deum revocans juſtitiam Dei aſſerit, injuſtitiæ & impietatis Ijobum arguit, exemplo diluvii deterret, & ad ſeriam reſipiſcentiam ac tempeſtivam revocat, adjunctis Dei promiſſionibus.

1 CUI reſpondens Eliphaz Temanites, dixit:
2 An Deo forti prodeſſe poteſt vir? cùm prodeſt, ex eo proſperatur Deus?
3 An oblectationi eſt omnipotenti, quòd juſtificas te? aut an lucro, quòd integras aſſeris vias tuas?

1 Dixit] Hujus orationis ſummæ partes ſunt duæ: prior [illegible] ſive continens reprehenſionem vitæ dictorumq; Ijobi, uſq; ad 20. ver. poſterior [illegible] ſive hortatoria ad reſipiſcentiam, adjunctis amplis promiſſionibus, uſq; ad finem. 2 An Deo forti] reprehenſionis ſive confutationis locus primus, [illegible]: quo oſtendit Eliphaz non eſſe cur Ijob tantopere apud Deum & coram ipſis de ſua integritate glorietur: nam (inquit) ut homo ſit optimus, non poteſt Deum ſibi ullo beneficio obſtringere; ac proinde non potes tibi ipſi coram illo confidere, quaſi de ipſo bene ſis meritus: ut pſaltes de ſe confitetur Pſal. 16.2. 3 An oblectationi] ſecundus locus, ab inutili: non conducere, aut ad gratiam promerendam, aut ad ullam aliam utilitatem, ſi quis ſe velit juſtificare coram Deo; Luc. 17.10.

4 [a]An de religione tua argueret te? veniret tecum in judicium?
5 Nónne malitia tua multa eſt? neque eſt finis iniquitatibus tuis?
6 [a] Nam pignus acceperis a fratribus tuis immeritò: & [a] nudos nudaveris veſtibus ſuis:
7 Non aquam bibendam laſſo dederis: & a famelico prohibueris panem:
8 Præterea viri [b] lacertoſi fuerit terra hæc: & [c] acceptus perſona habitaverit in ea:
9 Viduas dimiſeris vacuas: & lacertus *uterque* pupillis contritus fuerit:
10 Ideoq; circumſtant te laquei: & perturbat te pavor repentinus:
11 Aut tenebræ, ne videas; & agmen aquarum obtegit te.
12 An non Deus eſt, *inquis*, in altitudine cœli? & aſpice ſummitatem ſydera ut excelſa ſunt.
13 Ideo dicis, quid noſceret Deus fortis? an per caliginem judicaret?
14 Denſæ nubes latibulum ſunt ei, ut non aſpiciat: & ambitum cœlorum obambulat.
15 An ſemitam ſeculi obſervaſti, quam triverunt homines [d] vani?
16 Qui corrugati ſunt cùm nondum eſſet tempus; fluvio effuſo in fundamentum eorum.
17 Qui dicebant Deo forti, recede a nobis? & quid facturus fuiſſet omnipotens illis?
18 Quorum domos ipſe impleverat bono: at conſilium improborum procul *abeſto* a me.
19 Videntes juſti lætantur: & innocens ſubſannat eos.
20 Cùm nondum excinditur ſubſtantia noſtra; & reſiduum illorum abſumit ignis:
21 Aſſueſce, quæſo, cum illo: & pacem habe: in his obveniet tibi bonum.
22 Recipe, quæſo, ex ore ejus legem: & repone dicta ejus in animo tuo.
23 Si reverteris uſque ad omnipotentem, [e] inſtauraberis: *ſi* procul amoveris iniquitatem a tentoriis tuis:
24 Idque ponendo pro pulvere lectiſſimum aurum & argentum: & pro rupe [f] Ophirinum aurum fluviatile:
25 Nam erit omnipotens lectiſſimum aurum tuum; & argentum, vireſque tibi.
26 Si tum in omnipotente te ipſum oblectabis: & attolles ad Deum faciem tuam,
27 Supplex orabis eum, tum *inquam* exaudiet te: & vota tua perſolves.
28 Cùm primùm decernes ſermonem, [g] præſtabitur tibi: & in viis tuis reſplendebit lux.
29 Cùm depreſſerint te, qui loquutus es in exaltatione; tum demiſſum oculis ſervabit.
30 Liberabit [h] noxium; eritque liberatus puritate manuum tuarum.

4 *An de religione*] tertius locus a natura Dei juſtiſſima, abs qua virum religioſum & ſanctum non caſtigatum iri docet, hoc verſu; ſed contrà ſeveriſsimam hanc caſtigationem arguit monimentum eſſe ſummæ & infinitæ malitiæ Ijobi, verſu ſequente.

6 *Nam pignus*] ſecunda pars reprehenſionis, amplificatio proximè præcedentis loci de malitia Ijobi; cujus partes ſunt duæ, injuria in homines, uſque ad ver. 12. & impietas in Deum, uſque ad 15. ver. Harum autem criminationum quia ſtatus conjecturalis eſt, & magis in præſumptionibus quàm certis probationibus poſitus, futuro utitur, pignus acceperis, nudaveris, &c. quaſi dicat, neceſſe eſt ut fatearis te aut hoc, aut illud, aut omnia commiſiſſe, ſi bene attenderis ad juſtitiam judiciorum Dei.

a Heb. *veſtes nudorum nudaveris: hypallage.*

Nudos] id eſt, qui jam nudi ſunt propter injuriam tuam.

b Heb. *brachii.*

c *vel, elatus.*

10 *Ideoq; circumſtant*] accommodatio ad juſtitiam Dei, quaſi ultiones ſumentem de inhumanitate Ijobi, quatuor metaphoris.

12 *An non Deus*] ſecundum caput confirmationis de Ijobi impietate in Deû, quam Eliphâz partim ex cauſa quæ agebatur, partim ex ſuperioribus Ijobi verbis aſtruere conatur per mimeſin illius, his tribus verſibus. Eſt autem hîc eclipſis qualem ante obſervavimus 1. Reg. 20. 34. & 2. Reg. 9. 27. *Eſt in altitudine*] quaſi dicat, ideoq; longiſsimè a nobis abeſt. 13 *Judicaret*] id eſt, judicis partes ageret. 15 *An*] tertius reprehenſionis locus, ab exemplo eorum qui diluvio olim perierunt, uſque ad ver. 20. *Semitam*] id eſt, rationem vitæ quam ſecuti ſunt, & exitum eorum, de quo verſu ſequente. *Seculi*] id eſt, antiquam. d Heb. *vanitatis.* 16 *Qui corrugati*] id eſt, intempeſtiva morte abrepti ſunt, & diluvio merſi; corrugantur enim hominum merſorum & diu in aquis fluctuantium corpora: ſynecdoche. *Fluvio effuſo*] aquis diluvii terram inundantibus. 17 *Qui dicebant*] ſua impietate & protervia, ut ſup. 21. 14. *Quid*] aliud pro juſtitia ſua: ſic Ijobum obliquè mordet & fodicat. 18 *At conſilium*] epiphonema, quo reſumptis Ijobi verbis ſuprà 21. 16. partim velut præripit illi averſationem hanc, tanquam indignè ea abutenti; partim ſibi vendicat & piis omnibus, ſequente verſu. 19 *Lætantur*] approbantes & gratulantes judicio Dei. *Subſannat*] vitam malè geſtam improbans. 20 *Cùm nondum*] ſecunda pars, hortatio ad reſipiſcentiam, cujus propoſitiones ſunt duæ; una de officio Ijobi, tribus verſibus; altera de promiſsionibus, quæ omni reſipiſcenti a miſericordia Dei comparata ſunt. *Subſtantia noſtra*] id eſt, humana natura, vel genus: ſic monet Ijobum a circumſtantia temporis, quaſi dicat, dum adhuc ſtas vivus, & dum adhuc potes utilem expectationem venturi illius judicii percipere animo tuo: nam hæc vera eſt piorum ac fidelium nota in vetere & Novo Teſtamento paſsim, expectatio extremi judicii, in ſecundo adventu Chriſti. *Reſiduum illorum*] i. reliquos peccatores, ſervatos igni in diem damnationis & exitii impiorum, Jeſchahhjæ 66. 15. & ſequentibus: & 2. Pet. 3. 7. & ſequentibus. 21 *Aſſueſce*] propoſitio generalis officii & promiſsionum: nam officium aſſueſcendi cum Deo & pacem colendi exponitur verſu ſequente; promiſsiones verò, reliquo capite. 23 *Reverteris*] id eſt, ſeria reſipiſcentia uteris, & fructus ejus proferes. e Heb. *ædificaveris.* *Inſtauraberis*] id eſt, tu ipſe, perſonæ, res & facultates tuæ non tantùm redintegrabuntur; ſed etiam gloriosiùs curabuntur a Deo, ver. 24. & 25. optata tibi ſuccedent omnia, & illuſtrabuntur a Deo: 26. 27. & 28. verſibus; denique & tibi ex iſtis calamitatibus [illegible] benediceretur, & aliis propter te, ver. 29. & 30.

teris, fluminibus Ophirum, quaſi dicat, qui aurum non [illegible] pem, etiamſi perenne illius largumq; flumen fuerit. 27 [illegible] id eſt, nulla tibi a Deo niſi gratias agendi occaſio dabitur. [illegible] *vel ſtabit tibi.* 29 *Depreſſerint te*] hæc mala quæ pateris, [illegible] arroganter & protervè adverſus Deum contendis. 30 *Liberabit* [illegible] eſt, tanta erit illius erga te benedictio, ut etiam aliorum [illegible] rint innocentes, propter te, ex promiſsione facta Abrahamo Gen. [illegible] 24. & ſequentibus. atque huc videtur ſpectaſſe Propheta Jechezkel [illegible] quentibus: ubi Ijobi interceſsio cum Noachi & Danielis [illegible] jungitur.

Caput XXIII.

Ijob ægrè ferens objurgationem amicorum, ſibi judicium conſtitui a Deo petit; fidem ſuam & integritatem profitetur in mediis calamitatibus. Deinde propoſitionem aliorum convellens docet improbis in hac vita plurimùm bene eſſe; Deum verò tempus judiciorum ſibi aſſervare & quomodo & quando decrevit, ea demum in improbos ſemenq; eorum exequi.

1 CUI reſpondens Ijob, dixit:
2 [a] Etiam hodie rebellionem *haberi* querimoniam meam: cùm [a] plaga mea gravis exiſtit ſupra gemitum meum?
3 O *ſi* quis daret ut [b] ſcirem invenire eum: pervenirem uſque ad ſedem ejus.
4 Diſponerem coram eo cauſam: & os meum implerem argumentis.
5 Cognoſcerem *quibus* verbis reſponderet mihi: & intelligerem quid diceret mihi.
6 An pro amplitudine virium litigaret mecum? non; ſed ipſe inderet vires mihi.
7 Illic rectus diſceptat cum eo: & liberarē me in perpetuum a judice meo.
8 (En ſi antrorſum ivero, non aderit: ſi verò retrorſum, non animadvertam eum;
9 Cùm aget ipſe *ad* ſiniſtram, non tamen videbo: operiet dexteram plagam, nec tamen reſpiciam)

majoribus calamitatibus conflictatur. *Cum plaga*] id eſt, [illegible] quàm ut poſsim pro gravitate ingemiſcere: amplificatio [illegible]

a Heb. *manus: metonymia, ut infrà 27. 11.* 3 *O ſi quis*] [illegible] primus locus ab optato, quo docet Ijob ſe bona fide & [illegible] ximè expetere ut ſiſtatur coram Deo: quod copioſè explicat [illegible]

b Heb. *ut ſcirem & invenirem.* 4 *Diſponerem*] id eſt, [illegible] ordine cum ipſo agerem. *Argumentis*] innocentiæ [illegible] expoſtulantis partes, hoc & ſequente verſu. 6 *An pro* [illegible] rum caput forenſis adminiſtrationis, de partibus judicis [illegible] mihi mea innocentia, quam ego ſcio non oppugnatum, [illegible] Deo, ut juſtiſsimus eſt. 7 *Illic rectus*] Confirmatio [illegible] (inquit) repulſam viri boni, neque ego paterer. [illegible] ta cauſa impetrarem ab eo liberationem. 8 *En ſi*] [illegible] tatē. quaſi dicat, ſed quid deſidero quod exorari non poteſt [illegible] ſimus, cum creaturis agit liberrimè, neque in [illegible]

a *Operiet*] id eſt, incumbet ad dexteram partem.

10 ᵃCùm recognovisset viam quæ est apud me, probavisset me; ᵇ sicut aurum exirem.
11 ᵃ Gressum ejus retinuit pes meus: viam ejus observavi, ut non declinarem;
12 Neque præceptum labiorum ejus dimovi: ex instituto meo recondidi sermones oris ejus.
13 ᵇ Sed si ipse ᵇ contra unum *agit*, quis revocet eum ? quod animus ejus cupit, id efficit.
14 Nam perficit statutum ᶜ de me: & ᵃ hujusmodi multa sunt penes eum.
15 Propterea ᵃ a facie ejus perturbor; dum considero, expavesco ab eo:
16 Quia Deus fortis ᵃ emollit animum meum; & omnipotens perturbat me:
17 ᵃ Cùm nondum excisus sim a conspectu tenebrarum; aut a conspectu meo operiat caliginem.

[illegible] imbecillitate sua exhorrescente ad judicia Dei, tribus sequen[illegible]] id est, unum aliquem castigat. c Heb. *mente*. 14 *Hu-* [illegible] obedientes & refractarios edomet. 15 *A facie*] id est, [illegible] potentiam ejus, & metu futurorum. 16 *Emollit*] id est, [illegible] animo meo attendenti ad omnipotentiam e- [illegible]] id est, cùm neque antehac mors prævenerit ærumnas [illegible] supra cap. 3. neque jam in ærumnis versans, cernam ullam li- [illegible] mihi oblatum esse, sive a morte, quæ finem calamitatum faciat, [illegible] ab istis calamitatibus, quæ tenebrarum & caliginis no- [illegible] in scriptura sacra.

Caput XXIIII.

1 ᵃ CUR ab omnipotente non essent ᵃ abscondita ᵃ tempora ? ut noscentes eum non prævideant dies ᵃ ab eo *præstitutos*
2 ᵃ Iis qui terminos movent: *qui* gregem quem rapuerunt pascunt:
3 Asinum pupillorum abigunt: pignore capiunt bovem viduæ:
4 Avertunt egentes a via: simul ᵃ occultantur pauperes terræ:
5 En *ut* onagri in deserto prodeunt ad opus suum, diligenter pervestigantes prædam: campestris locus ᵃ ei cibum *præbet & pueris* ejus.
6 In agro *messem* non suam demetunt: & vineam improbus *quisque* ᵇ vindemiant:
7 Nudum pernoctare cogunt absque veste; adeò ut non sit operimentum in ipso frigore:
8 Ab inundatione *in* montibus madefiant; & absque tegumento ᵃ amplectantur rupem:
9 Abripiunt rapinam ᶜ a pupillo sugente ubera: & *quo* indutus est pauper, pignori accipiunt:
10 Nudum ire cogunt absque vestitu; & ᵃ famelicos *qui* portant manipulos:
11 Intra muros ipsorum oleum exprimentes; *&* torcularia calcantes sitiunt.
12 ᵃ E civitate homines gemunt; & anima confossorum ᵃ vociferatur: ut Deus ᵃ non sinat disponi insulsitatem.

13 ᵃ Isti sunt inter rebellantes adversus ᵃ lucem, non agnoscunt vias ejus: nec sedent in semitis ejus.
14 ᵃ In ipsa luce surgẽs occisor interficit pauperem & egentem; noctu verò est sicut fur.
15 Et oculus scortatoris observat crepusculum dicendo, ne contempletur me oculus: & larvam faciei apponit.
16 Perfodit in tenebris domos, quas interdiu designaverant sibi: ᵃ nesciunt lucem.
17 ᵃ Sed pariter *uno* mane est illis ᵃ lethalis umbra: ᵃ cùm cognoscit *Deus*, ᵃ terrores *adsunt* lethalis umbræ.
18 ᵈ ᵃ Levior est quàm superficies aquarum, ᵃ maledicta portione istorum in terra: non ᵃ ᵉ respuet, ᶠ secundum consuetudinem altarum *ruet*.
19 ᵃ Ut siccitas, etiam æstus arripiunt aquas nivales, *ita* sepulchrum *eos qui* peccarunt.
20 ᵃ Obliviscitur illius vulva, suaviter depascente eum verme amplius non commemoratur: ita confringitur velut arbor iniquitas.
21 ᵃ Consociat ei sterilem ᵃ non parientem: & viduam non afficit bono.
22 ᵃ Trahitque robustos vi sua: si consistit *salvus*, diffidit vitæ suæ.
23 ᵃ *Si* dat ei ut securitate nitatur; tamen oculi ejus intenti sunt viis istorum.
24 *Si* attollunt se aliquantulum, mox nemo superest: adeo deprimuntur, planè omnes ᵃ decutiuntur: & velut ᵍ fritspicæ succiditur.
25 ᵃ An non igitur ita est ? quis ementietur me ? & rediget ʰ in nihilum sermonem meum ?

[illegible] ipsorum conscientia dum fugit lucem, & ad omnem im- [illegible] est, a ver. 13. usque ad 17. ver. 4 *Occultantur paupe-* [illegible] in loca abstrusissima ubi latitant eorum metu. 5 *En*] [illegible] campestria loca inserviunt, ut sequens ver. indicat. b Heb. [illegible] *vindemiæ*, *quia sit defluente anno*. 8 *Amplectantur* [illegible] pluentibus aquis rapiuntur. c Heb. *ab uberibus pupilli*. [illegible]] id est, bajulos, quorum opera condendo in horrea & apo- [illegible] sunt, vacuos remittunt absque mercede & alimento suo, [illegible] Levit. 19. 13. & Deut. 24. 14. & contra omnem humanitatem, ut [illegible] 12 *E civitate*] id est, totas civitates opprimunt [illegible] *vociferatur*] ut ans Deum ut, &c. *Non sinat disponi insulsita-* [illegible] constitui tam pravam administrationem; quæ ideo insul- [illegible] quia sine Deo nec hominibus bonis humanum aliquid

13 *Isti sunt*] duæ [illegible] parte [illegible] ut observatum est in ver. 2.
Lucem] spiritualem; sive naturalem in animo & conscientia eorum ingeneratam, sive adventitiam, quam Deus testificatur verbo & operibus suis, de officio erga se & ipsi creatas omnes, idq; in Christo, qui est vera illa lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.
14 *In ipsa luce*, *&c.*] id est, totos dies consumit in maleficiis, prout videtur commodum, hoc versu; aut clam interdiu comparat quod noctu perpetret, duobus sequentibus.
16 *Nesciunt*] id est, studiosissimè hanc lucem fugiunt, & alteram illam spiritualem longissimè abjiciunt.
17 *Sed pariter uno*] Ἀνταπόδοσις pars secunda, qua occupat Ijob objectionem hanc; quid ergo ? an statuis malis in hac vita semper benè esse, & bonis plerumque malè ? ad quam respondet Ijob, se nunquam fuisse in ea sententia; illa pendere ex arbitratu Dei, judicia ejus in improbos plerunque uno momento designari; denique sive eos vexare velit; sive aliquo modo secundare, singularem illius regulam non posse ab hominibus percipi. *Lethalis umbra*] id est, exitium. *Cùm cognoscit*] id est, cognitionem ut judex adhibet, quærit, & animadvertit in facinorosos. *Terrores*] id est, simulac Deus quæstionem habere cœpit, suis terroribus & furiis animus improbi fodicatur. Sic explicantur principia & progressus exitii improborum; quod modò per prolepsin dixit, usque ad ver. 21. d Heb. *levis est supra superficiem aquarum*. 18 *Levior est*] id est, citiùs diffluit. *Maledicta*] id est, sententia maledictionis in istos a Deo lata. *Respuet*] id est, non reciprocabitur, conversusque recurret in pristinum statum, ut fit in æstuariis; sed ut aquæ altæ & ex edito loco ruentes, deturbatus in perpetuum manebit: elegans allegoria, ut Gen. 49. 4. e Heb. *converterit se*. f Heb. *consuetudine secundum altarum*; hypallage, ut Gen. 18. 21. 19 *Ut siccitas*] altera allegoria ab aquis nivalibus; quæ quia subtiliores sunt, eo celerius æstu ab arente terra imbibuntur. 20 *Obliviscitur illius*] id est, perinde disperit ab hominibus memoria ejus, ac si nunquam conceptus esset, aut editus ex utero: hoc enim synecdochicè accipitur pro toto tempore ejus inde a conceptu. 21 *Consociat*] secunda pars judiciorum Dei in improbos, nimirum quòd etiam eorum familiam affligit & pessundat gravissimè; ac primum quidem uxorem, hoc versu: deinde liberos, sequentibus. Nam consociat, inquit, id est, neque vivo eo, neque mortuo, uxori benedicit. *Non parientem*] justo judicio ejus; quamvis non natura sterilem. 22 *Trahitq; robustos vi sua*] id est, tollit e medio liberos, vel opibus, potestate, & honore florentissimos. 23 *Si dat ei ut securitate*] id est, si quietem ei ad tempus largitur, observat tamen eorum consilia & actiones, ad efficiendum quod sequente versu exponitur. 24 *Decutiuntur*] id est, nullo negotio deturbantur. g Heb. *caput vel cacumen spicæ: sic uno voce appellat Varro*. 25 *An non igitur*] Conclusio, a veritate superioris doctrinæ amicos arguens. h Heb. *ad non*.

Caput XXV.

Bildad Ijobum confirmantem integritatem suam ex comparatione majestatis divinæ cœlestiumque corporum reprehendit.

1 TUM respondens Bildad Schuchites, ᵃ dixit:

1 *Dixit*] Sermo Bildadi confirmat priorem propositionem Ijobi de innocentia, quam dixerat se probaturum Deo, supra cap. 23. Constitat autem ἐκ τοῦ καθολικοῦ τόπου, cujus membra sunt duo: unum, comparationis hominis cum Deo, usq; ad vers. 3. alterum, cum cœlestibus corporibus, vers. 5. & 6.

2 Dominatus & a quidam formidabilis eſt penes illum; b colit pacem in excelſis ſuis.
3 An eſt numerus turmaris ejus? & ſupra quem non exurgit lux ejus?
4 Quid ergo juſtus eſſet mortalis comparatus cum Deo forti? aut quid purus eſſet natus muliere?
5 En uſque ad lunam, non tamen ſplenderet: etiam ſydera non pura eſſent in oculis ejus.
6 Quanto minus mortalis, vermis? & filius hominis, lumbricus?

2 Dominatus &c.] Propoſitio anius loci continens [illegible] omnipotentia Dei, cujus apodoſis hominem cum Deo comparans ſubjicitur ver.4. a Heb. pavoris. b Heb. facit. Colit] Confirmatio propoſitionis de reverenda illa potentia Dei tribus argumentis: primum a tranquilliſſima, convenientiſſima & conſtantiſſima adminiſtratione rerum cœleſtium, hoc verſu; deinde a rerum morem ei gerentium innumerabilitate; poſtremo a præſtantiſſima luce, qua omnes ſuos adminiſtros creaturaſque ſuperat, ver.3. Excelſis] id eſt, in cœlis & ſupra cœlos. 3 Turmaris] id eſt, omnibus cœleſtibus & terreſtribus ad juſſa ejus capeſſenda comparatis. Non exurgit] id eſt, quem non ſuperat lux bonitatis ejus? 4 Quid ergo?] cum Deus potentiſſimus, inſtructiſſimus, & optimus omnium ſit, quid homo? &c. comparatio majoris. 5 En uſque] altera comparatio majoris, ex ordine gradationis poſita. quaſi dicat, ſed quid hominem cum Deo comparo, cum ille ne cum rebus quidem creatis cœleſtibus luce comparari poſſit? Quamobrem ut Ijobum afficiat gravius, appellat ipſius conſcientiam: En, inquit, uſque ad lunam, quaſi dicat, attolle eouſque oculos, & obſerva quantopere obſcuretur, ſi cum Deo comparabitur. In oculis] id eſt, collata cum eo. 6 Vermis] id eſt, qui cum Deo comparatus nihil amplius eſt quam vermis præ imbecillitate & vanitate naturæ ſuæ.

9 Continet ſuperficiem ſolii ſui; expandit ſuper illud nubem ſuam:
10 Decreto circinavit ſuperficiem aquarum, uſque ad conſummationem lucis cum tenebris;
11 Uſqueadeo columnæ cœli contremiſcunt, & obſtupeſcant ab increpatione ejus.
12 Virtute ſua diſrupit mare & intelligentia ſua diſcidit a pelagus.
13 Spiritu ſuo cœlos ornavit: formavit manus ejus ſerpentem b oblongum.
14 En iſtæ ſunt partes viarum ejus; ſed quantulam particulam rei audimus de eo? at tonitru c ſummæ potentiæ ejus quis intelligat?

videtur cœlum incumbere velut columnis: vide ſimilia [illegible] perſcant] id eſt, diſſiliant, per proſopopœiam dictum. 12 [illegible] diviſit maria, fluenta, lacus, ſtagna, &c. ut conſpicitur [illegible] perbiam, id eſt, ſuperbiam aquarum tangentium [illegible] tem oblongum] id eſt, balænam, quæ ab immanſa illa longitudine [illegible] vectis maris: ut Jeſchah. 27. 1. b Heb. [illegible] 14 En iſtæ ſunt] Concluſio iſtius propoſitionis: [illegible] ſapientiam non poſſe niſi minima ex parte intelligi, [illegible] cari a nobis. Tonitru] id eſt, potentiſſima opera ejus [illegible] lateque perſonantia, & in aureis rerum creaturarum [illegible] ut fragoſo tonitru, vehementiſſima vi irrumpentia. c [illegible]

Caput XXVI.

Ijob rejectis ironicè ſermonibus Bildadi, ampliùs prædicat omnipotentiam & ſapientiam Dei a rerum cognitione, creatione & adminiſtratione.

1 Cui reſpondens Ijob, dixit:
2 Quàm adjuviſti deſtitutum virtute? ſervaſti brachium deſtitutum robore.
3 Quàm conſuluiſti inſipienti? & quod res eſt, plurimum feciſti notum.
4 Apud quem enunciaſti ſermones? & cujus anima prodiit ex te?
5 Ipſi expertes vitæ reformarentur; & ſub aquis habitatores earum.
6 Nudum eſt ſepulchrum coram illo, neque eſt tegumentum perditioni.
7 Qui extendit Aquilonem ſuper inane: ſuſpendit terram ſuper nihilum.
8 Ligat aquas in denſis nubibus ſuis; adeo ut non findatur nubes ſub eis.

1 Dixit] Hujus reſponſionis partes ſunt duæ: una eſt Ἀνασκευὴ ſive confutatio ironica propoſitionis Bildadi, uſque ad ver.6. altera Κατασκευὴ ſive confirmatio infinitæ illius potentiæ Dei, quam prædicaverat Bildad, ut eadem opera jejunitatem ſermonis ejus oſtenderet, & confirmaret ſe optimè de Deo ſentire, uſque ad finem capitis. 2 Quam adjuviſti] Confutatio ironica ἀπὸ τοῦ ἀνωφελοῦς, ab inutili, his duobus verſ. quam deinde amplificat duobus ſequentibus. Eſt autem hic confutationis locus ex ironia ſuperioris ſermonis & conceſſione compoſitus, hoc modo: Egregia verò dicta, & ſalutaria ſcilicet: maximè tam (ut vobis videmini) apud virum infirmum, abjectum, & ignorantem agitis. quaſi dicat, hæc omnia nullius ſunt momenti apud me, ad juvandum, ſervandum, conſulendum, aut edocendum me. Brachium] id eſt, virum, ſynecdochè: ita ſe vocat Ijob per μείωσιν συγχωρητικήν. 3 Quam conſuluiſti] quaſi dicat, tantum abeſt ut facto profitis mihi, ut ne verbis quidem adjuvetis. 4 Apud quem enunciaſti] Amplificatio ſuperioris confutationis, primùm a perſona ſua. quaſi dicat, quem putas eſſe me, ut profundas apud me verba iſta? ego verò ampliùs teneo, & ampliùs de Deo quàm tu prædicare poſſum: prout facit inde a verſu ſexto: deinde a perſona adverſarii. quaſi dicat, quis tam bellè te docuit, & ad dicenda iſta veluti animavit? poſtremo ab effectis, quæ per ironiã hyperbolicam exponit ver. 5. quaſi dicat, mirum fuerit profectò, ſi ad tam feſtivos, opportunos, & ſalutares ſermones tuos mortui ipſi e ſepulchro non excitabuntur, aut ex profundo ipſo emergent. 5 Habitatores] id eſt, cadavera jam olim ſubmerſa. 6 Nudum eſt] Cõfirmatio prædicationis illius de omnipotentia Dei κλιμακωτῶς ſive per gradationem facta, primùm a centro terræ & univerſa terra, ver.6. & 7. deinde ab aquis partim cœleſtibus, ver.8. & 9. partim marinis, ver. 10. & duobus ſequentibus: poſtremò ab ornatu cœli & aquarum, ver.13. Sepulchrum coram] id eſt, terræ penetralia ſunt illi reſupina & apertiſſima: vide Heb. 4.13. Perditioni] id eſt, loco perditionis in quo animantia conſumuntur: metonymia. § Gen.1. 7 Aquilonem] id eſt, orbem terrarum, ſynecdochicè: nam Aquilo ut ſuperior pars orbis noſtri, incumbit inferioribus partibus, & omnes ſimul incumbunt nihilo. 8 Denſis nubibus] velut aquarum conceptaculis, tam firmis ut non ſtillent niſi ad ipſius voluntatem.

Caput XXVII.

Ijob Deum teſtem adhibens amicos reprehendit; probos & improbos uſu afflictionis docet internoſcere: ac poſtremò ſapientiam Dei hominibus quamvis ſagacibus inperveſtigabilem, & Deo ſoli ab æterno cognitam fuiſſe oſtendit.

1 Deinde pergens Ijob proferre ſententiam ſuam, dixit:
2 Ut vivit Deus fortis, qui ſummovit cauſam meam; & omnipotens, qui amaritudine afficit animam meam;
3 Quandiu anima mea in me erit; & ſpiritum Deus in naſo meo ſinet:
4 Non ſunt locutura labia mea iniquitatem; neque lingua mea effabitur dolum.
5 Abſit a a me, ut juſtificem vos: quoad expiravero, non amovebo integritatem meam a me.
6 Juſtitiam meam retineo; neque deſeram eam: non abjiciet eam b animus meus c unquam.
7 Erit ut improbus inimicus meus: & inſurgens in me ut iniquus.
8 Nam quæ eſſet expectatio hypocritæ,

[illegible] ἀντικατηγορίας partes ſunt, Propoſitio, a ver. 1. uſque ad [illegible] ad finem capitis uſque: & confutatio, capite ſequente. [illegible] ordium propoſitionis a religione juramenti, a [illegible] nocentia ſua & amicorum injuria uſque ad ver.4. Summovit] [illegible] nondum de ea cognoſceret. 4 Non ſunt] id eſt, nihil [illegible] nia bona fide & ſine dolo malo enuntiabo, rationem [illegible] 5 Abſit a me] Propoſitio, conſtans duabus partibus, [illegible] corum, & ſui probatione; quæ partes duobus ſequentibus [illegible] dine ex Hebræorum uſu amplificantur. a Heb. [illegible] meum. c Heb. a diebus meis, ut 1. Reg. 1.6. 7 [illegible] quiſquis mihi in hac cauſa adverſatur, tandem aliquando [illegible] prout factum eſt cap.42.7. & 8. 8 Nam quæ] [illegible] ſua & expectatione in Deum, etiam in ipſis afflictionibus [illegible] bus hiſce præſentibus judicium facientes, hypocritam [illegible] viter Deus affligit; ac proinde me omnes uno ore hypocritam [illegible] prà 8.13. & 15.34. & 20.5. Ego vero contrà, cùm jam [illegible] improborumque communes eſſe demonſtraverim, ſupra 9.22. & [illegible] nino confirmo probos & improbos non ex afflictionum [illegible] gnoſci; ſed ex animi conſtitutione, & afflictionum uſu: [illegible] vel chariſſimis ſpoliantur, a Deo exaudiuntur: ſi [illegible] in Deo acquieſcunt, & oblectationem capiunt; denique [illegible] ſecundis in invocatione nominis Dei perſeverant: hypocritæ [illegible] charent? cui confiderent? quo delectarentur? quem invocarent? [illegible] rebus ſuis & optatis deturbantur, planè dejiciuntur [illegible] abjiciunt, hæc eſt propoſitio major.

[illegible] expleverit, cùm decutit Deus deſyderium ejus?
9 An clamorem ejus exauditurum Deum fortem, cùm supervenit ea anguſtia?
10 An in omnipotente ſeſe oblectari invocat Deum omni tempore?
11 Doceo vos in plaga Dei fortis verſans: quis ſim erga omnipotentem, non celo.
12 En, vos omnes videtis: & quare vanitate vaneſcitis?
13 Hæc eſt portio hominis improbi a Deo forti; & poſſeſſio violentorum, quam ab omnipotente accipiant.
14 Si multiplicantur filii ejus, multiplicantur ad gladium: & prognati ejus non ſaturantur pane.
15 Superſtites ejus in ipſa morte ſepeliuntur: & viduæ ejus non flent.
16 Si coacervaverit ut pulverem argentum; & velut lutum comparaverit veſtem;
17 Quod comparaverit, juſtus induet: & argentum innocens partietur.
18 Ædificaverit quaſi Arcturi domum ſuam: erit tamen velut tugurium quod fecit cuſtos.
19 Dives cubat, cùm nihildum interverſum eſt: ubi oculos ſuos aperit, nihil adeſt.
20 Aſſequitur eum velut aquæ, terrorum multitudo: noctu furtim abripit eum turbo.
21 Aſportante ipſum Euro abit; qui in morem procellæ corripit eum e loco ſuo.
22 Ita projiciente in ipſum & non parcente Deo; ab ejus manu contentiſſimè fugit.
23 Explodit eum manibus ſuis; & exſibilat eum e loco ejus.

[illegible] fuerit, ſententia ſua. Tugurium] hoc enim tantiſper du[illegible] f Heb. caligitur. 19 Oculos ſuos] i. ſimul atq; e[illegible] 20 Aſſequitur eum] Altera pars [illegible], ut notatum eſt in ver. 13. [illegible] ejus longè aliter quàm juſtorum afficitur, perculſa terroribus, & procellis, malorumq; graviſſimorum infinito numero. h Heb. fugiendo fugit. 22 Fugit] id eſt, deſperat & diffidit ei. 23 Explodit] Deus humanitus dictum.

Caput XXVIII.

1 NAm eſt quidem argento eductio: & locus auro quod liquant:
2 Ferrum e pulvere ſumitur: & lapide funditur æs:
3 Terminum impoſitum tenebris, & omnem perfectionem mortalis ipſe perveſtigat; lapidem caliginis & umbræ lethalis:
4 Cùm erumpit torrens dimiſſo accola; aquæ oblivioni traditæ a pede; exhauriuntur, mortalis operâ abſcedunt.
5 Terræ ex qua prodit cibus; quamvis ſub ea diverſum ſit velut ignis;
6 Terræ inquam ejus lapides loco Sapphiri; pulveres verò aurum ſcintilli;
7 Semitâ quam non novit volucris, neque contuitus eſt oculus cornicis;
8 Quam non calcarunt juvenes feræ; neq; tranſivit per eam immanis leo:
9 In ſilicem mittit manum ſuam: evertit radicitùs montes:
10 In rupibus diffindendo efficit rivos: & quicquid rarum eſt, videt oculus ejus.
11 A fletu flumina obligat: denique abſcónditum prodit luci.
12 At illa ſapientia unde inveniretur? & ubinam eſſet locus intelligentiæ?
13 Non novit mortalis æſtimationem ejus; neque invenitur in terra iſtorum viventium.
14 Abyſſus dicit, non eſt in me: & mare dicit non eſt penes me.
15 Non poſſet dari aurum aſſervatum pro ea: neque appendi argentum in pretium ejus.
16 Non poteſt taxari inſigni auro Ophirios Sardio pretioſo, aut Sapphiro.
17 Non poteſt illus æſtimare eam auro aut nitidiſſima gemma: nec permutationem ejus vaſa auri purgatiſſimi.
18 Sandaſtri aut unionis nulla fiat mentio: nam acquiſitio ſapientiæ præit carbunculis.
19 Non poteſt æſtimare eam Topazio Æthiopico: inſigni auro puro taxari non poteſt.
20 Illa igitur ſapientia unde adveniret? & ubinam eſſet locus intelligentiæ?
21 Cùm occulta ſit ab oculis omnis viventis: etiam a volatili cœli abſcondita:
22 Perditio & mors dicant; auribus noſtris audivimus famam ejus.
23 Solus Deus intelligit viam ejus; & ipſe ſcit locum ejus.
24 Nam ipſe in extremitates terræ intuetur; ſub omnibus cœlis videt.
25 Aptando pondus aëri; & appendendo aquas ex menſura:
26 Faciendo pluviæ ſtatutum; & viam fulgetro tonitruum,
27 Jam tum videbat eam, & recenſebat eam: comparabat eam, etiamque perveſtigabat eam.
28 Dixit verò homini; En reverentia domini eſt ſapientia: & recedere a malo, intelligentia.

[illegible] ſermones veſtros. Sapientia Dei eſt inperveſtigabilis [illegible] incognita hominibus; vos autem de ea ita loquimini, ut ſi [illegible] exploraſſetis eam: vaniſſimi igitur eſtis qui de ſapientiſſima [illegible] Dei pro judicio veſtro ſtatuitis. Tota itaque argumentatio eſt [illegible] Sed antequam iſtud [illegible] ſive (ut ita loquamur) impoſ[illegible] diſtinguit ſapientiam humanam a divina; & per comparationem [illegible] quæ homini relicta eſt, ſapientiam Dei amplificat. Eſt an[illegible] illius membrum unum de ſapientia humana, uſque ad ver. [illegible] eſt comparationis apodoſis. Eſt quidem argento] quaſi [illegible] homini a Deo attributa mirabilis ars & ſapientia, quæ, ſi alibi [illegible] metallorum effoſſionibus & diſtinctionibus. Eductio] ſive [illegible], ſive excoquendæ. Locus] id eſt, aurifodinæ in[illegible] 2 Pulvere] id eſt, e ſtructuris ſive glebis, venaque ferraria. [illegible] vocant cadmiam; vel in Cypro e chalcite. 3 Terminum] [illegible] viſcera, fibras, & ſinum terræ intimum. Lapidem caliginis] [illegible] abditiſſimos lapides. 4 Cùm erumpit] id eſt, cùm repentè flagitantibus [illegible] & cuniculi irrumpentibus aquis exundantur; ea eſt ars & induſtria [illegible] profundiſſimas aquas exhauriat, irrumpentes obtu[illegible] Dimiſſo accola] id eſt, ab alveo ſuo ordinario qui ac[illegible] cuniculis metallicos exundat. Oblivioni traditæ] i. quas [illegible] (ut Hebræi loquuntur) non novit ſive expertus eſt unquam, quæ pede [illegible] pro profunditate. a Heb. a mortali.

& vocis etymon: Vide Plin. lib. 37. cap. 7. 22 Perditio & mors] i. animæ non creatæ, quæ antè perierunt. q. d. neque nunc, neque unquam antehac comprehenſa fuit a mortalibus: ſynecdoche. Audivimus] nempe tantùm quaſi dicat, nunquam potuimus cognoſcere aut aſſequi eam. Proſopopœia. d Heb. auditionem. 23 Solus Deus] altera pars confutationis [illegible]: quæ ubi notitiam ſapientiæ illius omnibus ademit, ſoli Deo aſſerendam docet. Eſt autem hoc verſu propoſitio, cujus [illegible] in ſequentibus continetur uſque ad finem capitis. 24 Nam] explicatio ſapientiæ Dei ab infinitate ejus in omnia loca, hoc verſu; & omnia tempora, verſibus ſequentibus. 25 Aptando] i. inde ab eo tempore quo Deus creabat, aptabatque omnia. Pondus aëri] id eſt, cùm omnes res creatas ex pondere & menſura ordinabat ſapientiſſimè. 26 Faciendo] id eſt, cùm leges ponere in futurum totius adminiſtrationis, ordinariæ & extra ordinem. 27 Jamtum] id eſt, jam eo tempore illa intimè & familiariſſimè utebatur, ut Proverbiorum 8. ac proinde illam ab æterno obtinet infinitam: ſed homini circumſcripſit, ver. ſequent. 28 Dixit verò] Concluſio, a finibus quos ſapientiæ noſtræ circumpoſuit Deus, ut amicos a ſuis judiciis revocet; ſuum ſtudium erga Deum oſtendat, & probet ſe nolle penitius in judicia Dei inquirere, quàm prout revelata eſt ab ipſa ſapientia. Reverentia domini] ſic Eccleſiaſtis 12. 13.

5 Ex qua prodit] id eſt, quæ plus ſatis bona eſt & fertilis, quacunque calcatur. Quamvis ſub ea] i. quamvis ſæpe in ſubterraneis ſpecubus venæ terræ ſulphureæ, ſive natura ſua ſive ferramentorum ictibus irritatæ, ſive lucernis inflammatæ in homines ardeſcant [illegible] ab [illegible] deterreantur ipſi. 6 Loco Sapphiri] i. lapides illi effoſſi ſtringuntur, & poliuntur in Sapphiros & ex pulvere diſſipatur aurum. 7 Cornicis] quamvis oculatiſſimæ, & ſcientis [illegible], id eſt, uno verbo, ſemita omnibus rebus cognita [illegible]; periphraſis. b Heb. filii feræ. 9 Silicem] qui in fodinis occurrere ſolet; [illegible] vocant artifices; autore Plinio. Montes] qui excavati cuniculariorum opera deliſcunt, e [illegible] ruinis. 10 Efficit rivos] i. flumina libérata ex aliis jugis montium, ſubſtrictis canalibus ducit, aut ex propinquo derivat: corrugos vocant, [illegible] Plin. lib. 33. cap. 4. c Heb. pretioſum, [illegible] 11 A fletu] corrugos pro arbitrio ob [illegible] obicibus, ne etiam tantillùm ſtilleant; quod metaphorice notat [illegible] appellatio. 12 At illa ſapientia] Apodoſis, ut notatum eſt in ver. 1. qua oſtenditur neque uſquam inveniri poſſe, ver. 13. & 14. neque ullo pretio, a ver. 15. ad 20. ver. neque a quoquam viventium, ver. 21. & 22. 17 Nitidiſſima] ſic interpretamur ex vocis etymo. 18 Sandaſtri] ad vocem Chaldaicam proximè acceſſimus,

Caput XXIX.

Ijob priſtinæ ſuæ amplitudinis pluribus recordatus, exoptat redintegrationem illius; præſentem calamitatem ſuam, ex comparatione illius felicitatis graviſſimè amplificat: ſtudium ſuum in colenda humanitate, pietate, officiiſq; omnibus in Deum & homines profitetur: propter quod in præſentis mali indignationem erumpens, dira ſibi imprecatur ſi contrà quàm debuit fecerit; Deum provocat, & judicium conſtitui petit.

1 AMPLIUS perrexit Ijob proferre ſententiam ſuam [a] dicens:
2 [b] O ſi quis daret mihi *ut* tanquam menſibus præcedentibus; tanquam diebus *præcedentibus* Deus conſervaret me:
3 [c] Cùm efficeret ut ſplenderet lucerna ſua ſuper caput meum; ad cujus lumen [d] ambulabam per tenebras:
4 Ut eram diebus [e] hybernorum meorum, [f] arcano Dei in tentorio meo:
5 Cùm adhuc omnipotens erat mecum; circumſtantibus me pueris meis:
6 Cùm [g] lavabam veſtigia mea butyro; & rupes fundebat apud me rivos olei:
7 [h] Cùm egrediebar ad [i] portam per urbem; in platea comparabam ſedem meam.
8 Videntes me pueri occultabant ſeſe; etiam decrepiti aſſurgentes ſtabant.
9 Principes continebant ſermones; & manum imponebant ori ſuo:
10 [a] Eloquentes anteceſſores occultabant ſe: eorumq; lingua palato eorum [k] adhærebat.
11 Nam auris audiens beatum prædicabat me: & oculus videns teſtificabatur mihi,
12 Me eripere pauperem vociferantem; pupillumque, & cui adjutor non eſt.
13 Benedictio [l] pereuntis veniebat ſuper me; & [b] animum viduæ ad cantum excitabam.
14 [m] Juſtitiam induebam, & induebat me; velut pallio & cidari judicium meum.
15 Ut oculi eram cæco: & *velut* pedes claudo eram.
16 Pater eram egentibus; & [n] litem *ejus quem* non cognoveram, ipſam perveſtigabam:
17 Perfringebamque [o] molares iniqui; & e dentibus ejus ejiciebam prædam.
18 [p] Itaque dicebam, apud nidum meum exſpirabo: & ſicut arena, [c] multis diebus utar:
19 [q] Radix mea explicata erit aquis; & ros pernoctabit in ramo meo:
20 Gloria mea *erit ut* novella apud me; & [r] arcus meus in manu mea innovabit *ſe*.
21 [s] Mihi auſcultantes expectabant: & conticeſcebant ad conſilium meum.
22 Poſt verbum meum [t] non iterabant: & ſuper eos ſtillabat ſermo meus.
23 Expectabant enim tanquam pluviam me: & os ſuum diſtendebant, *ut* ad pluviam ſerotinam.
24 Si jocabar cum eis, [u] non credebant; & [x] lumen vultus mei non dejiciebant.
25 [y] Si eligebam viam eorum, ſedebam primarius: denique habitabam ut rex inter manipulos ſuos; [z] quando lugentes conſolabar.

a [illegible] *Dicens*] Hæc oratio Ijobi [illegible], ut annotatum eſt ſuprà 27. in ver. 1. continetur tribus capitibus, cujus ſummæ partes ſunt, propoſitio optati de inſtitutione in priſtinum fortunæ, cap. 29. altera propoſitio calamitatis & indignationis ſuæ præſentis, à principio cap. 30. uſque ad ver. 24. deinde Conteſtatio graviſſimis imprecationibus juncta, uſque ad finē cap. 31.

2 *O ſi quis*] propoſitio ſumma optati a Deo, cujus ſingulæ partes ex ordine toto capite exponuntur.

3 *Cùm efficeret*] primus locus optati, beneficentia Dei in ipſum, familiam, domum, & bona ipſius: uſq; ad 7. ver. frequentibus metaphoris & hyperbolis illuſtratus.

Ambulabam per tenebras] id eſt, a communibus calamitatibus liber eram.

4 *Hybernorum*] allegoria inſignis, qua amplius explicat quod modò dixit, de immunitate ſua a præſentiſsimis & communibus ærumnis, quaſi dicat, quēadmodum ſtationarii milites degētes in hybernaculis quieſcunt a laboribus, & eis de commeatu prudentis ducis opera & ſtudio providetur: ita etiam mihi conſulebat Deus, dum aliis ſubeundæ erant permagnæ moleſtiæ.

Arcano] id eſt, conſilio & providentia velut imperatoris mei. 6 *Lavabam, &c.*] id eſt, abundabam & circumfluebam bonis: hyperbolica ſynecdoche: ut Gen. 49. 11. 7 *Cùm egrediebar*] ſecundus locus optati, honor publicus ab omnibus uno conſenſu ipſi exhibitus, & prædicatus ex merito ipſius, uſque ad ver. 18. *Portam*] id eſt, forum judiciale. a Heb. *vocis antceſſores, id eſt, vocales ſynecdoche.* 10 *Adhærebat*] id eſt, immota ſtabat. 13 *Pereuntis*] id eſt, jam jam perituri, niſi auxilio adfuiſſem ei.
b Heb. *Cor.* 14 *Juſtitiam induebam*] id eſt, me honorem habentem ſibi honorabat, & mihi judiciiſque meis teſtimonium apud omnes honorificum perhibebat. 16 *Litem ejus quem*] id eſt, nulla erat apud me perſonarum acceptio, ita jus ex æquo dicebam. 17 *Molares*] id eſt, injuſtorum violentiam retundebam: metaphora a feris. 18 *Itaque dicebam*] tertius locus optati, fiducia & ſecuritas præcepta animo ex ſuperiore Dei benignitate, hominum acclamatione, & bona conſcientia, uſque ad ver. 21. c Heb. *multiplicabo dies.* 19 *Radix*] allegorica figuratio proſperitatis ſuæ, a plantis quæ irrigantur, & perpetuò ut novellæ virent. 20 *Arcus*] id eſt, robur meum. quaſi dicat, nunquam infirmabor. 21 *Mihi*] ultimus locus optati, prærogativa ipſius in honoratiorum conſeſſu atque conſiliis, uſque ad finem.

ficiebant me; in omnibus placebant & gratificabantur mihi. [illegible] *bam*] id eſt, ſi ultro eos accedebam. *Quando lugentes*] id eſt, [illegible] caſione conſternatum exercitum in ſpem bonam erigit [illegible] meo militibus intrepidi ducis præſentia.

Caput XXX.

1 [a] NUNC autem rident me minores me [a] tempore: [b] qui ſpreviſſem parentes eorum apponere canibus gregis mei.
2 Etiam vires manuum eorum quorſum mihi *profuiſſent*? in illis [c] perierat ſenium.
3 Qui præ inopia & fame [c] confugiebant in ſolitarium, ſiccaneum; [b] [d] heſterna nocte vaſtatum & pervaſtatum *locum*:
4 Qui decerpebant [c] herbas e ſalſilagine cum ſtirpibus: etiam radices, [e] juniperique cibo erant illis:
5 E medio expellebantur: vociferabantur *homines* contra eos, ut *contra* furem:
6 In concavitate vallium habitando, foraminibus pulveris & petrarum,
7 Inter ſtirpes [f] rudebant; ſub urtica [d] [g] pungebantur:
8 Homines [e] flagitioſiſſimi, etiam homines ignominioſiſſimi; afflictiſſimi erant; [f] extorres.
9 Nunc, inquam, modulatio iſtorum ſum: & ſum eis [g] ſermonis argumentum.
10 Abominantur me, longè recedunt a me: & a facie mea [h] non cohibent ſputum.
11 [i] Nam [k] chordam meam ſolvit, & afflixit me *Deus*: ideo [l] habenas a præſentia mea dimiſerunt.
12 Ad dexteram [h] puberes [m] inſurgunt, pedes meos impellunt: aggerant contra me ſemitas [i] exitiales ſuas.
13 Deſtruunt iter meum, ad calamitatem meam conferunt; [n] quod non eſt futurum adjumento illis.
14 Quaſi [o] irruptione lata, invadunt *me*: ſub vaſtata labe devolvunt ſeſe.
15 [p] Everſus eſt ſuper me *nidus meus*, terrorum multitudo perſequitur ut ventus [q] ingenuitatem meam: ita ut tanquam nubes præterierit ſalus mea.
16 Et jam in me [r] ſeipſam effundit anima mea: obtinent me dies afflictionis meæ.

d Heb. *abſceſſibus afficiebantur.* *Pungebantur*] id eſt, [illegible] ſulæ & abſceſſus ex urticarum contactu exoriebantur. e Heb. [illegible] *filii abſque nomine.* f Heb. *ex terra.* g Heb. [illegible] *habent*] in ſignum videlicet maximi contemptus & indignationis.
11 *Nam*] ſecundus locus indignationis, nimirum [illegible] ponendus eſt tertio loco ſuperioris propoſitionis uſq; ad ver. [illegible]
Chordam meam] id eſt, arcus mei, cujus mentionem fecerat [illegible] *habenas dimiſerunt*] id eſt, effrænatè in me invecti ſunt, quaſi [illegible] habenis. h Heb. *puberitas.* 12 *Inſurgunt*] allegoria [illegible] forma caſtrenſi. i Heb. *calamitatis ſuæ.* 13 *Quod* [illegible] nullum ex eo emolumentum ad ipſos perventurum eſt, [illegible] me omnibus modis irruunt. 14 *Irruptione lata*] id eſt, [illegible] nem meam (de qua ſuprà 29. 4.) labefactatam irrumpunt. [illegible] quo ſup. 29. 18. *Ingenuitatem*] id eſt, gloriam illam [illegible] cot verbis ſup. 29. 16 *Et ſeipſam effundit*] id eſt, liquefit & [illegible]

27 *Noctu oſſa mea perfodit a me: & nervi mei non recumbunt.
18 Præ magna vi *morbi* mutat ſe veſtitus meus; ut ora tunicæ meæ cingit me.
19 Projecit me in lutum; adeo ut comparare me poſſim pulveri & cineri.
20 *Vociferor ad te; ſed non exaudis me: cō-ſiſto; ſed *non* advertis te ad me.
21 Convertis te in crudelem contra me: pro robore manus tuæ, inteſtinum odium exerces adverſum me.
22 *Extollis me in ventum, *ei* imponis me; & efficis ut diffluam ſubſtantia.
23 *Nam experior, mors avocat me; & *domus conſtituta omni viventi.
24 *Enimverò *num oratio *aderat, cùm* immitteret manum? cùm in oppreſſione ejus *propter iſta *erat* vociferatio?
25 An non flebam [m] pro eo cui dura erant tēpora? anxia erat anima mea pro egente?
26 Quod bonum expectanti mihi evenit malum; & ſperanti lucem evenit caligo:
27 *Viſcera mea effervefacta ſunt, adeò ut non quieſcant: prævenerunt me dies afflictionis.
28 *Ater ambulo non a ſole; ſurgens in congregatione vociferor.
29 *Frater factus ſum draconibus: & ſocius [n] pullis ululæ.
30 Cutis mea denigrata eſt ſuper me; & oſſa mea exarſerunt præ ſiccitate.
31 Proinde * ad luctum redacta eſt cithara mea; & organum meum ad vocem flentium.

23 *Nam experior*] ætiologia ſuperioris indignationis. *Domus conſtituta*] id eſt, ſepulchrum, ut Pſal. 49.15. ...] tertia pars orationis; cujus capita ſumma ſunt duo: unum, ... qua Ijob indignitatem ſuarum calamitatum explicat ... vitæ ſuæ, uſque ad ver. 5. cap. 31. alterum, quo hypo... dira, ſi ſecus quàm dixerat, vitam tranſegerit, a ver. 5. ad ... prior contentionis locus ab officiis humanitatis, his duobus ... expoſtulatio, quòd tam inhumanè excipiatur, uſque ad ... *Num oratio*] id eſt, nonne aliorum calamitoſorum nomi... deprecabar pio & humano officio? ſic Pſal 35.13. *Ejus*] ... *Propter iſta*] id eſt, hujuſmodi mala qualia jam patior, ... vociferantur afflicti. m Heb. *propter durum die*: ... *Viſcera*] explicatio iſtius mali & caliginis, de qua expo... 28 *Ater*] id eſt, exuſtus & exhauſtus malis, at... duæ propoſitiones inverſo ordine explicantur duobus ſe... 29 *Frater*] vociferatione funeſta imitatus eos. n Heb. ... *Ad luctum*] id eſt, lætus ille & glorioſus ſtatus meus triſti

Caput XXXI.

1 *FOEDUS pepigeram cum oculis meis: & quid advertiſſem animum ad virginem?
2 *Nam quæ *eſt* portio [a] a Deo ſupernè? aut poſſeſſio ab omnipotente de excelſis?
3 Nónne exitium iniquo, & quidem [b] monſtroſum operariis iniquitatis?
4 An non ipſe videt vias meas? & omnes greſſus meos numerat?
5 *Si ambulavi cum vanitate; aut feſtinavit ad dolum pes meus:
6 Examinet me lancibus juſtitiæ; & cognoſcat Deus integritatem meam.
7 Si declinavit greſſus meus a via * illa, & [c] oculos meos ſecutus eſt animus meus; aut manibus meis adhæret * quicquam:

... omniſcientiæ (ut ita loquamur) ejus. a Heb. *Dei* ... b Heb. *externum*. 5 *Si ambulavi*] alterum ... obſervatam eſt ſuprà 30. in ver. 24. 7 *Illa*] quam di... ... alienam a præſtituta via, quaſi dicat, ſi quid alienum con... ... habeo. c Heb. *poſt oculos meos ivit cor meum*.

8 Quod ſeminavero, alius comedat; & propagines meæ eradicentur.
9 Si pellectus fuit animus meus ad mulierem; aut ad oſtium proximi mei * inſidiatus ſum:
10 Molat alteri uxor mea; & ſuper eam incurvent ſe alii.
11 Nam illud flagitium eſt; & ea eſt iniquitas [d] a judicibus animadvertenda.
12 Ignis enim iſte ad perditionem uſque conſumpturus eſſet; & omnem proventum meū eradicaturus.
13 Si ſprevi cauſam ſervi mei, aut ancillæ meæ, litigantium mecum:
14 (*Quid enim facerem, ſi ſurgeret Deus fortis? & ſi viſitaret, quid reſponderem ei?
15 Nónne in utero, qui fecit me, fecit eum? & diſpoſuit nos in ipſa vulva idem?)
16 Si cohibui me ab * optato tenuium; aut oculos viduæ * confeci?
17 Et comedi fruſtum cibi mei ſolus; ac non comedit pupillus ex eo:
18 (Nam a pueritia mea adolevit *apud* me tāquam patrem: & ab utero matris meæ duxi *pupillam* ipſam)
19 Si * aſpexi pereuntem eò quòd non eſſet veſtimentum; & non fuit tegumentum egenti:
20 Si non benedixerunt mihi * lumbi ejus; quòd de vellere agnorum meorum incaleſceret:
21 Si * agitavi contra pupillum manū meam; quòd viderem in porta auxilium meum:
22 Humerus meus de ſcapula ſua decidat, & brachium meum ab acetabulo defringatur.
23 *Sed pavori erat mihi exitium [e] a Deo forti: cujus excellentiæ non prævaluiſſem.
24 Si poſui *in* auro ſpem meam; aut inſigni auro dixi, fiducia mea:
25 Si lætatus ſum cū multæ eſſent opes meæ; & cùm ingentes *opes* invenit manus mea:
26 Si aſpiciendo lucem cùm ſplenderet, aut lunam, * pretioſum ambiens:
27 * Pellectus eſt in occulto [f] animus meus; & [g] oſculatum eſt os meum, & manus mea:
28 Etiam hoc fuiſſet iniquitas a judicibus animadvertenda: nam abnegaſſem Deum fortem supernè.
29 Si lætatus ſum de oppreſſione oſoris mei: & * excitavi me cùm obvenit ei malum:
30 (Non enim permiſi peccare palatū meum: petendo execratione animam ejus)
31 * Si non dixerunt [h] contubernales mei, *ô ſi* quis daret de * carne iſtius: non ſaturamur;
32 *Quia* foris non pernoctabat peregrinus; fores meas viatori aperiebam:
33 Si texi more hominum [i] defectiones meas, abdēdo ex dilectione mei iniquitatē meam:
34 (* Nam violentiam afferre potuiſſem multitudini magnæ; ſed * contēptus familiarum

manus mea cum ore meo. 29 *Excitavi me*] ad lætitiam geſtiens. 31 *Si non dixerunt*] id eſt, niſi fuerim adeò hoſpitalis, ut hoſpitalitate mea defeſſi domeſtici mei conquererentur non eſſe ſibi tantum otii ab occupationibus & officio hoſpitalitatis exhibendo, ut juſtum cibum capere poſſent: ſic enim accipiendum docent ſequentia. h Heb. *homines tentorii mei*. *Carne iſtius*] id eſt, quem paramus iſti hoſpiti: quaſi dicant, meliùs agitur cum exteris quàm cum domeſticis: noſtram exteris ciborum & temporis ſatis eſt, nobis propter illos vix ſupereſt lo... teſpiratio ad capiendum cibum. i Heb. *defectionem meam*, *ut in aliis legitur*.
34 *Nam*] ſenſus eſt utcunque potentia inſtructus fuerim ad nocendum multis: tamen nihil fuit in quo ullum hominem cogitatione, ſermone, vel facto mihi arrogaverim offendere; ſed ab omni injuria facienda timore Dei cohibitus ſum. *Contemptus familiarum*] in quem violentorum familiæ apud Deum & homines juſto Dei judicio adducuntur.

9 *Inſidiatus*] ut adulter alienam domum obſidens.
d Heb. *Judicum*, id eſt, quærenda, exquirenda, & punienda judicibus: ſic verſ. 28. Proverb. 6. 33.
14 *Quid enim*] ætiologia elegantiſſima ſui officii erga infimos quoſque, primùm a judicio Dei aproſopolepto; deinde a lege creationis & naturali jure.
16 *Optato tenuium*] ſubaudi efficiendo, hoc eſt, ſubtraxi me, quo minus eis ſatiſfacerem.
Confeci] id eſt, fruſtratus ſum, ac ita effeci, ut oculi longiori expectatione conſicerentur.
19 *Aſpexi*] tantùm; neque ſubminiſtravi.
20 *Lumbi ejus*] id eſt, ipſi lumbi tecti: vide Deut. 24. 13.
21 *Agitavi*] id eſt, inhumanè repuli, cecidi, aut interminatus ſum, manu mea, id eſt, potentia, & autoritate abuſus.
23 *Sed pavori*] Exceptio per metalepſin. quaſi dicat, Sed non feci, quia timui Deum.
e Heb. *exitium Dei fortis*.
26 *Pretioſum ambiens*] id eſt, cœli ambitum & converſationem, ac quicquid eſſe videtur in eo pretioſum. Sic oſtendit Ijob ſe abhorrere ab omnibus gentium ſuperſtitionibus.
27 *Pellectum eſt &c.*] id eſt, ſi quicquā cogitavi, dixi, aut feci quod ſpectaret ad idololatriam. eſt autem in poſteriore membro hujus verſus ſyllepſis non infrequens, qua unum verbum cum duabus vocibus ſignificatione diverſis communicatur, etſi unius tantùm proprium eſt, quaſi dicat, ſi unquam oſculatum eſt os meum, aut patravit manus mea: ſic Exod. 23. 18. & 34. 25.
f Heb. *cor meum*.
g Heb. *oſculata eſt*

conterrebat me, ita ut obticeſcerem, non exirem porta)

35 Quis det mihi auſcultantem mihi? en ſcopum meum, omnipotens reſpondeat mihi, & libello quem ſcripſerit adverſarius meus.

36 Diſperiam ſi non ſuper ſcapulam meam portarem eum: annecterem eum pro diadematis mihi.

37 Numerum greſſuum meorum indicarem illi: ut antoceſſor appropinquarem ad illum.

38 Si contra me terra mea clamaverit, & pariter porcæ ejus fleverint:

39 Si vim ejus comederim abſque pecunia, & animam dominorum ejus defatigarim:

40 Loco tritici prodeat ſpina, & loco hordei vitium frugum: abſoluta ſunt verba Ijobi.

Caput. XXXII.

Elihu ſilentio Ijobi amicorúmq, velut occaſione utens, & partim illius verbis quibuſdam, partim horum taciturnitate offenſus ſermonem aggreditur: & ab excuſatione orſus neceſſitatem dicendi ſibi afferri docet a ſpiritu Dei, aliorum ſilentio, & teſtificatione ſuæ conſcientiæ: tum verba Ijobi repetens pluribus argumentis redarguit: ac poſtremo Ijobo copiam reſpondendi ſi velit, facit.

1 CESSANTIBUS quoque tribus illis hominibus reſpondere Ijobo; cùm ipſe juſtus videretur in oculis ſuis:

2 Accenſa eſt ira Elihu filii Baraceelis Buzitæ e familia Syra in Ijobum quidem accenſa eſt ira ejus; propterea quòd juſtam aſſereret animam ſuam præ Deo.

3 In tres verò amicos illius accenſa eſt ira ejus; eò quòd non haberent praſtò quod reſponderent: & tamen condemnabant Ijobum.

4 Elihu autem præſtolatus fuerat Ijobum in verbis; quia ſeniores eſſent ipſo ætate.

5 Sed videnté Elihu nullum eſſe reſponſum in ore trium iſtorum hominum, accenſa eſt ira ejus.

6 Itaq; reſpondit Elihu filius Baraceelis Buzita, dicens; minimus ſum ætate, vos autem decrepiti: idcircò veritus ſum, ac timui oſtendere ſententiam meam vobis.

7 Dicebam, provecti ætate loquentur; & annoſi notum facient ſapientiam.

8 Profectò ſpiritus ille in mortali, & afflatus omnipotentis efficit eos intelligentes.

9 Parvi ſapiunt eo; ut ſenes intelligunt judicium.

10 Ideoque dico, auſcultate mihi; oſtendam ſententiam meam ego quoque.

11 En expectavi verba veſtra, aurem præbens aſcendi uſque ad ſenſa veſtra; coniquerendo perveſtigatis ſermones:

12 Deniq; ad vos attendens, conſyderavi quòd ecce nemo Ijobum reprehendat; reſpondeat ſermonibus ejus è vobis.

13 Ne non dicatis, invenimus ſapientiam; Deus fortis impellet eum, non vir:

14 Reſpondebo, quamvis non contra me inſtruxerit ſermones: ſed dictis veſtris non reſpondebo ei.

15 Conſternati ſunt, non reſpondent amplius; tranſtulerunt a ſe ſermones.

16 Nam expectavi cùm loquerentur: quia deſiſtunt, nec reſpondent amplius,

17 Reſpondebo ego quoque partem meam; oſtendam ſententiam meam ego quoque.

18 Nam plenus ſum ſermonibus: coarctat me ſpiritus ventris mei.

19 Ecce venter meus ut vinum, cui non aperitur; ſicut utres novi finderetur.

20 Eloquar, ut reſpiratio ſit mihi; aperiens labia mea reſpondebo.

21 Ne, quæſo, accipiam perſonam illius: & apud hominem non utar præfatione.

22 Non enim novi præfationibus uti: paululum utentem, tolleret me qui fecit me.

Caput XXXIII.

1 VERUM enimvero audi quæſo ſermones meos: & omnia verba mea auribus percipe.

2 Ecce jam aperio os meum; loquitur lingua mea cum palato meo.

3 Rectum animum meum ſermones mei; & ſententiam labiorum meorum clarè eloquentur.

4 [illegible] Spiritus Dei fortis fecit me, & afflatus om-
nipotentis vitam indidit mihi.
5 Si potes respondere mihi: instrue *respon-
sum* coram me, resiste.
6 En ego secundum sermonem tuum *agam*
cum Deo forti: e luto decisus sum etiam ego.
7 Ecce formido mei non perturbabit te; &
[illegible] mea super te non erit gravis.
8 Tantummodo dixisti [b] me audiente; dum
vocem sermonum audivi:
9 ‖ Purus sum, sine defectione, nitidus sum;
nec iniquitas est in me.
10 ‖ En abruptiones quas contra me invenit;
reputat me ut inimicum sibi:
11 Ponit in compede pedes meos; observat
omnes semitas meas.
12 En hoc, non es justus respondeo tibi:
quia major est Deus mortali.
13 Quare adversus eum litigas; quòd *de* om-
nibus rebus suis non respondeat?
14 Cùm semel loquitur Deus fortis, etiam
bis; non cernit illud *mortalis*.
15 Per somnium, visionem nocturnam, cum
irruit altus sopor in homines: in dormitatio-
nibus super cubile:
16 Tunc revelat auri hominum; & eruditi-
onem eorum obsignat:
17 Ut amoveat homo opus; ut superbiam a
viro obtegat;
18 Cohibeat animam ejus a fovea; & vitam
ejus, ne [c] trajiciat eam missile.
19 Etiam corripit dolore super cubile ejus;
& multitudinem ossium ejus *dolore* forti.
20 Adeò ut abhorreat vita ejus ipsum cibum;
& anima ejus escam desyderabilem:
21 Consumatur caro ejus a conspectu; & pro-
mineant ossa ejus *quæ* non videbantur:
22 Denique propinqua sit foveæ anima ejus,
& vita ejus lethalibus *malis*.
23 Si adsit ei [d] nuntius, interpres unus ex
mille, qui indicet homini æquitatem illius;
24 Et ei *de* gratia eum affectum dixerit; re-
dime eum, ne descendat in foveam, expia-
tione quam inveni:
25 Recreatur caro ejus plus quàm in pueri-
tia, revertitur ad dies adolescentiæ suæ.
26 Cùm supplex oraverit Deum, benignè re-
cipit eum, ut aspiciat faciem ejus cum jubi-
lo: & restituit mortali justitiam ejus.
27 Contemplatur homines dicens; pecca-
veram & rectum perverteram: quod non
profuerat mihi.
28 Redemit animam meam ne transiret in
foveam, ut vita mea lucem respiciat.
29 En omnia hæc operatur Deus fortis; bis-
que térque cum viro:
30 Reducendo animam ejus a fovea, ut illu-
stretur lumine hujus vitæ.
31 Attende Ijob, ausculta mihi: sile ut ego
loquar.
32 Si adsunt sermones *ad* respondendum mi-
hi, loquere, quia desyderio teneor justifi-
candi te.
33 Sin minus, tu asculta mihi: sile, & docebo
te sapientiam.

[illegible] suum argumentis suis probat. *Quia major*] firmamen-
[illegible] a natura Dei: Deus, inquit, non tantùm majestate &
[illegible] ; sed etiam veritate, justitia, sapientia, & miseri-
[illegible]: quare in hac re injustus es. 13 *Quare ad-*
[illegible] ex prima argumentatione velut fonte suo (ut etiam
[illegible] a comparatione naturæ Ijobi, quasi dicat, vis igitur ut
[illegible] administrationis referantur ad angustias ingenii tui quasi
[illegible] consilium operationesque Dei humano ingenio,
[illegible] 14 *Cùm semel*] tertius locus ab experientia: imò
[illegible] tibi, Deus jam sæpe responderit; sed videmus eam esse
[illegible] nostram, ut vix graviter & sæpe sollicitantem agnos-
[illegible]] Confirmatio tertiæ argumentationis a communi.
[illegible] hoc (ait) habere, inquit, ex eo constat, quòd
[illegible] modò per somnia, modò per visiones, ut Num. 12. 6.
[illegible] dormitantes, vel oppressos somno, hîc verò observandum
[illegible] legem reticeri quia illæ tantùm rationes erant docu-
[illegible] 16 *Revelat*] id est, afflictionum causas, usum,
[illegible] Abimeleco Gen. 20. *Eorum*] id est, qua ipsi erudiuntur
[illegible] id est, imprimit in animis eorum quos castigat; inest autem
[illegible] argumentum confirmationis, a fine documento-
[illegible] superioribus versibus, sive per affli-
[illegible] 19. sive denique per homines & administrationem ver-
[illegible]] id est, [illegible] & animum malum, primus usus
[illegible] *Obtegat*] id est, [illegible]
[illegible] Psalm. 32. 2. 18 *Cohibeat*] [illegible]
[illegible] Heb. *transeat per missile*. *hypallage*. 19 *Eti-*
[illegible] transit ad præsentem causam Ijobi, ampli-
[illegible] ad ver. 23. ne [illegible] in ver. 24.
[illegible] Dei, fides in promissiones gratiæ Dei
[illegible] *Nuntius*] id est, propheta nuntians vo-
[illegible] *Interpres*] [illegible] Deus consilium
[illegible] *Unus ex mille*] id est, [illegible] &
[illegible] d Heb. [illegible] *Ar-*
[illegible] & nominatim ipsos laborantes, regis & ga-

[illegible] *Heb. gratifica-*
tus es.
24 *De gratia*] id est, cùm pius ille [illegible] beneficium & gratiam Dei affli-
cto pio dicaverit, & pro eo oraverit Deum, &c. ut Jacobi 5. 14.
Redime eum] summa orationis quæ apud Deum pro afflictis habenda est.
Quam inveni] id est, in Christo consecutus sum.
25 *Recreatur*] altera pars illius [illegible] de usu & usu superiorum documentorum, cujus primus gradus est instauratio, secundus, pax conscientiæ, ver. 26. tertius, prædicatio liberationis suæ a peccatis, ver. 27. & 28.
26 *Justitiam*] quæ ei confert in Christo, reputans eum pro
justo. 27 *Contemplatur*] id est, hominum contemplatione adductus exem-
plum in se editum prædicat. *Non profuerat*] id est, sed potiùs nocuerat: *paliùm.*

29 *En omnia*] summa constitutio superioris confirmationis & [illegible].
31 *Attende*] conclusio superioris argumentationis, audientiam ad alteram
proximè sequentem faciens, & Ijobo [illegible] optionem vel respondendi si quid habet,
quod respondeat; vel audiendi orationem alterã quam habiturus erat. 32 *Ju-*
stificandi] id est, hoc velim tibi persuadeas me non eum esse qui nolim te condem-
nare, etsi in superioribus dictis falsis reprehendendos.

Caput XXXIIII.

Elihu Ijobi tacentis superiora verba repetens, absurditatem eorum demonstrat a justissima natu-ra & operibus Dei, præfractos perdentis, & servantis calamitosos invocantes ipsum: tum ad misericordiam Dei eum revocans a superioribus obmurmurationibus dehortatur: & Deum postremò orat ut illud judicio suo præstare velit.

1 ITERUM respondens Elihu, dixit:
2 Audite sapientes, sermones meos: &
scientes aurem præbete mihi.
3 ‖ Nam auris sermones probat; ut palatum
gustat escam.
4 Causam *agendam* eligamus nobis: cognos-
camus inter nos quid sit bonum.
5 ‖ Dixit enim Ijob, justus sum; & Deus for-
tis summovit causam meam.
6 ‖ *An* in causam meam mentiar? mortifera
est sagitta mea, sine defectione.
7 Quis vir par Ijobo, imbibiturus esset san-
nam ut aquam?
8 Et iter facturus esset in sodalitio cum ope-
rariis iniquitatis; & ambulaturus cum ho-
minibus [a] improbis?
9 Ac si dixisset, non prodest viro; si volet
ambulare cum Deo.
10 Idcirco [b] homines cordati, ausculate

1 *Dixit*] Hujus orationis partes sunt quatuor, exordium, ver. 2. & 3. Propositio, inde usque ad 10. ver. Confutatio, usque ad 33. ver. & conclusio, ad finem usque capitis.
2 *Audite sapientes*] Exordium a persona auditorum, quo ostendit confidere se, si quid præsentes auditores sapiant, grata & utilia documenta allaturum, ac proinde dicta sua illorum judiciis submittere.
‖ *Supra* 12. 11.
4 *Causam*] Propositio τοῦ [illegible] id est, sermonum Ijobi qui in controversiam vocandi erant.
‖ *Sup.* 13. *ver.* 18.
& 23. 10. *&* *sup.* 27. 2. ‖ *Sup.* 6. 4. 7 *Quis vir*] Amplificatio propositionis a per-
sona Ijobi, quasi dicat Elihu; nemo unquam vir bonus qualem se Ijob asserit, eò
dementiæ venturus est, ut probris & ludibrio omnium se exponat, integritatem
sibi tum etiam asserens cum obloquitur Deo, quasi cum ratione insanire velit; hæc
autem omnia allegoricis loquendi formis proponuntur. a Heb. *improbitatis.*
9 *Ac si dixisset*] hoc tantum absurdum ostendit Elihu consequens esse e x pro-
positionibus Ijobi. *Ambulare*] id est, Deum ducem sequi, ut Gen. 5. 22.
10 *Idcirco*] transitio ad confutationem, in qua Elihu faciens audientiam unã
argumentum adducit, ex quo sequuntur omnia ut fonte profluunt, a natura Dei
justissima; quod argumentum emphaticè per ἀνθυποφορὰν enuntiatur. b Heb.
homines cordis: sic ver. 34.

mihi

mihi: absit a Deo forti improbitas, & ab
omnipotente iniquitas.
11 ᵉNam opus hominis rependit ei, & secun-
dum iter cujuſque facit ut obveniat ei.
12 ᶠEtiam verè Deus fortis non agit impro-
bè, & omnipotens non pervertit judicium.
13 ᵍQuis commiſit ei terram? & quis diſpo-
ſuit orbem habitabilem univerſum?
14 Si apponens ad eum ᵈ animum ſuum, ſpiri-
tum ejus & animam ejus ad ſe reciperet;
15 Expiraret omnis caro ſimul; & homo in
pulverem reverteretur.
16 ᵃSi itaque eſt intelligentia, audi hoc: au-
rem præbe voci ſermonum meorum.
17 ᵇAn etiam odio habentis judicium ᶜ obli-
garet *valens*? imò an juſtum validum con-
demnares?
18 ᵈQui dicit regi, ô nequam; ô improbe, in-
genuis:
19 Qui non accipit perſonam principum,
neque agnoſcitur nobilis præ tenui; ᵉ nam
opus manuum ejus ſunt omnes.
20 Momento moriuntur, & media nocte cō-
moventur populus ac prætereunt: & ᵃ amo-
vetur fortis ſine manu.
21 Quia oculi ejus *attendunt* ad vias cujuſ-
que; & omnes greſſus ejus reſpicit.
22 Nullæ ſunt tenebræ, nullaque umbra le-
thalis, ubi ſe abſcondant operarii iniquitatis.
23 ᵉCùm non pro viro diſponit amplius, ut
ambulet contra Deum fortem in judicium;
24 ᶠInfinitè conterit validos, & conſtituit a-
lios in locum eorum.
25 ᵍHoc pacto recognoſcens facta eorum;
ſimul atque ᵉ mutavit noctem, conteruntur.
26 In loco improborum ᶠ complodit eos, ᵍin
ſtatione videntium:
27 Quandoquidem receſſerunt a ʰ ſequendo
eum; & ullas vias ejus non animadverterūt:
28 ᵃInducendo ſuper eorum quemque cla-
morem tenuis, cùm clamorem pauperum
exaudit.
29 (Nam cùm ipſe ᵇ tranquillat, quis inquie-
tabit? & cùm ᶜabſcondit faciem, quis ᵈcon-
templabitur eum?) tum ſuper gentem, tum
ſuper homines pariter:
30 Ne ᵉregnet homo hypocrita, ᶠ ne ſint tendi-
culæ populi.
31 ᵍSed ad Deum fortem; qui dicit condono,
non deſtruam, ʰ *dicendum eſt*:
32 ᶦPræterquam *quod* video, tu doce me: ſi
iniquitatem operatus ſum, non pergam.

33 ᵏAn ex te eſt illud? rependet illud, [illegible]
veris; ſi tu ˡ eligas, profectò non ego: [illegible]
quod ᵐ ſentis eloquere.
34 ⁿHomines cordati dicent mecum, & vir
ſapiens auſcultans mihi,
35 Ijob non ſcitè loquitur; & verba ſua im-
prudenter.
36 ᵒPater mi, probetur Ijob uſque ad victo-
riam: propter reſponſiones quales homini-
bus iniquis inſunt.
37 ᵖNam additurus eſſet ad peccatum ſuum
defectionem, inter nos ᵠ comploſurus eſſet;
& multiplicaturus ſermones ſuos in Deum.

Caput XXXV.

Elihu Ijobum ad peccati agnitionem hortatur, oſtendit, neque juſtitiam efficere quicquam, neque injuſtitiam efficere Deo; ſed oportere ut omnes afflictionibus edocti ſe abjiciant coram Deo: ac procedo Ijobum ad agnitionem ſui & ſpem in Deum hortatur.

1 AMPLIUS reſpondens Elihu, ᵃdixit:
2 ᵇAn hoc ratiocinabaris in cauſa; cùm
diceres, juſtitia mea major *eſt* quàm
Dei fortis?
3 ᶜSi roges, quid profuturum ſit tibi, *dicens*;
quid proficerem ᵃ ſupplicio meo?
4 Ego reſpondeo tibi ſermones; & ᵈſociis tu-
is tecum.
5 ᵉIntuere cœlum & reſpice: & contempla-
re ſuperiores nubes, *ut ſunt* altæ ſupra te.
6 Si peccas, quid operaris illi? ſive multæ
ſunt defectiones tuæ, quid facis illi?
7 Si juſtus es, quid das illi? aut quid e manu
tua accipit?
8 ᶠViro cujuſmodi es, improbitas tua; & filio
hominis juſtitia tua *aliquid efficiet*.
9 ᵍᵇFreti magnitudine efficiunt ut oppreſſi
clament; vociferantur propter brachium
magnatum.
10 ʰSi non dicit *oppreſſus*, ubi eſt Deus ᶜ qui
fecit me? qui dat Pſalmorum argumentum

[Marginal notes, left:] c Heb. [illegible] — 11 *Nam opus*] [illegible] — 12 *Etiam*] repetitio ſimplex [illegible] — 13 *Quis commiſit*] probatio a mero imperio & autoritate Dei, quaſi dicat, ut ab ullo quidem ad injuriam faciendam [illegible] potuit, quod probatur a creatione, hoc verſu, & potentiæ [illegible] adminiſtratione, duobus ſequentibus. d Heb. cor. — 16 *Si itaque*] Apoſtrophe ad Ijobum, quem nominatim excitat & compellat, poſito ſuperiore [illegible] — 17 *An etiam*] ſumma illa argumentationis, de qua ver. 16. Jam Elihu fretus, appellat conſcientiam Ijobi: quaſi dicat, dic, quæſo, bona fide, eſtne injuſtitia in Deo, ut protervos probet: imò verò (inquit ille per correctionem) impudentiſſimum fuerit ſi Deum voles condemnare: quod probat duobus attributis, juſtitiæ & potentiæ ejus, ac poſtea copioſius amplificat, uſque ad ver. 31. *Obligaret valens*] [illegible] — 18 *Qui dicit*] [illegible] ſuperiori attributorum Dei a perſonis, forma, tempore judiciorum Dei, & aliis circumſtantiis. — 19 *Nam opus*] ætiologia a creatione, ut ſup. 31. 15.

[Footnotes, left:] e Heb. [illegible] ſupra 4. 19. & 7. 3. 23 *Cùm non*] id eſt, cùm decretum eſt [illegible] ſupplicium in eos qui protervè oppugnant Deum: hæc omnia [illegible] ad deprimendum & conſternandum Ijobum. f Heb. ſine [illegible] g [illegible] 27. 6. 25 *Mutavit noctem*] id eſt, protulit lucem, qua revelantur omnia in judicio ejus: vide Epheſ. 5. 13. 26 *Complodit*] [illegible] in ſua ipſorum ſede. *In ſtatione*] id eſt, palam in exemplum omnibus: vide Jeſchahojæ 26. 9. h Heb. a poſt eum. 28 *Inducendo*] id eſt, vindictas quas miſeri a Deo [illegible] 29 *Tranquillat*] miſeros afflictos. *Abſcondit faciem*] ab improbis: ætiologia a potentia Dei. *Contemplabitur*] id eſt, quis improborum [illegible] 30 *Ne ſint tendiculæ*] id eſt, ne amplius boni exponantur improborum aucupiis. 31 *Sed ad Deum*] [illegible] Non eſt, inquit, Deus damnandus injuſtitiæ eo quod flagellet: ſed homo qui flagellatur [illegible] Dei implorandam [illegible] 32 *Præterquam*] [illegible] *Video*] i. cognoſco, ſive de peccatis meis, ſive [illegible] ſive de gratia & benevolentia erga me.

[Footnotes, right:] [illegible] te raptus fuiſſe malorum gravitate, [illegible] etiam ex te, id eſt, animo tuo, idem didiciſſe [illegible] *Pater mi*] [illegible] & revocantem: ſic [illegible] exemplo ſuo. *Eligas*] dicere quod antea. l Heb. [illegible] *cordati*] A conſenſione omnium bonorum, ut [illegible] *mi*] tertius concluſionis locus; optatum, ut [illegible] vincenti cedat, & reſponſis vanis renunciet, per [illegible] *additurus*] ætiologia optati a tribus abſurdis: nam, inquit, [illegible] eſt ut bonis Ijob neque ſaluti ſit, neque ædificationi [illegible] conſulat. *Comploſurus*] id eſt, nos ludificaturus, & [illegible] ſermones noſtros.

[illegible] vi; nimirum de juſtitia miſericordiaque Dei, [illegible] propoſitio per prolepſin ſive anticipationem illius [illegible] Ijob adducere; occaſione ſumpta ex fine ſermonis [illegible] [illegible] Peccatò mea? per [illegible] tecum. 5 *Intuere cœlum*] tota hæc [illegible] cum Deus nihil ſine cauſa agat [illegible] ut tibi & tui ſimilibus proſint. Ad [illegible] in cœlos. Deus eſt ſupra omnes [illegible] vel bono afficere. 8 *Viro*] [illegible] ſuſtus explicatur [illegible] 9 *Freti*] [illegible] b Heb. præ magnitudine. 10 [illegible] ſus ad Deum non revertitur [illegible] moribus vagis, ver. 13. ut Pſal. 18. 42. & Prover. 1. 28. c [illegible] Gen. 1. 26. reſpicitur ad perſonas ſanctæ triadis.

[illegible] noſtri:
11 Qui docet nos præ beſtiis terræ; & præ
volatilibus cœli ſapientes nos facit:
12 Ibi clamant propter ſuperbiam malorum;
ſed non exaudit.
13 Meram vanitatem non exaudit Deus
fortis, & omnipotens non contemplatur
eam.
14 Multo minus ſi dicas, non contemplaris
illud, *exauditurus eſt*; judica coram eo, &
expecta eum.
15 Nunc enim quia nihil *iſtorum* eſt, viſitat
ira ejus: quia non agnoſcit *Ijob* abundantiam
hanc ingentem.
16 Sed Ijob vanitate dilatat os ſuum; abſq;
ſcientia ſermones multiplicat.

[illegible] ab exemplis & eventis adminiſtrationis Dei confir[illegible] inde a verſu 8. Eſt autem hoc prius membrum comparatio[illegible] ad ſequente verſu: Si (inquit) juſto Dei judicio non [illegible] ii, qui in æſtu calamitatum evaneſcunt, neque ſuas [illegible] explent; quanto minus exaudieris, ſi protervè dixeris [illegible] tui; ac proinde velut in cœlum inſpuens, om[illegible], æquitatem & adminiſtrationem ei blaſphemè eripueris? [illegible] hortatio a ſuperioribus documentis, qua Elihu primum [illegible] appellat, dicens, teipſum judicem facio coram Deo, num [illegible] dicebam: deinde illum ad ſpem & fidem in Deum revo[illegible] hoc membrum habendum in concluſionis loco, quæ confirma[illegible] verſibus ſequentibus. 15 *Nihil iſtorum*] id eſt, neque re[illegible] a Deo, ut pium hominem decet. *Abundantiam*] [illegible] illam adeoq; infinitam miſericordiam & munificentiam [illegible] prædicavimus. 16 *Vanitate dilatat*] id eſt, vaniſſimè contra [illegible] in buccam venit effutit, præſtrictus mali præſentis gravitate.

Caput XXXVI.

Elihu proponit Ijobo omnipotentiam, bonitatem, juſtitiam, ac miſericordiam Dei; iiſq; confirmatis ab exemplis recentibus ac priſcis, & ab operibus Dei ordinariis atq; extraordinariis, Ijobum excitat ad comparandam ignorationem & infirmitatem ſuam cum infinita notitia potentiaq; Dei, & revocat eum ad miſericordiam gratuitam illius.

1 POSTREMO pergens Elihu, dixit:
2 Suſtine me pauliſper, ut oſtendam ti-
bi: nam ſunt adhuc pro Deo ſermones.
3 Proferam ſententiam meam e longinquo;
& opifici meo tribuam juſtitiam.
4 Nam revera non *erunt* mendaces ſermones
mei: integer ſententiis *ero* apud te.
5 En Deus fortis validus eſt, nec tamen
ſpernit: validus eſt, virtus animi.
6 Non ſervat vitam improbo; ſed jus pau-
perum edit:
7 Non ſubtrahit a juſto oculos ſuos, potius
cum regibus ſolio *adeſt*; ut collocet illos
in æternum atque exaltentur.
8 Quòd ſi vincti compedibus, captivi deti-
neantur funibus afflictionis,
9 Poſtquam indicavit eis opus eorum; & de-
fectiones eorum invaluiſſe;
10 Et revelaverit illis in aurem hujuſmodi e-
ruditione; indicens ut revertantur ab ini-
quitate:
11 Si auſcultent & colant *eum*; conſumunt
dies ſuos in bono, & annos ſuos in *rebus* a-
mœnis.
12 Sin autem non auſcultaverint, miſſili tranſ-
mittuntur: & exſpirant in ignoratione.
13 Hypocritarum verò ex animo, *qui* appo-
nunt iram; nec vociferantur cùm vincivit
eos:
14 Moritur cum juventa illa anima eorum:
& vita eorum cum illis meritoriis.
15 Liberat afflictum in afflictione ejus; &
revelat oppreſſione eis in aurem.
16 Sic etiam averterat te ab ore anguſtiæ,
in latitudinem cui non ſuberat preſſura: &
[d] ferculum menſæ tuæ plenum erat pingue-
dine.
17 Dum judicium improbi compleres: judi-
cium & jus obtinerent.
18 Cùm æſtuans ira *obvenit*, *cave* ne aver-
tat te exploſione; & magnum pretium re-
demptionis ne abducat te.
19 An æſtimabit nobilitatem tuam? non le-
ctiſſimum aurum; ne *quidem* omnia fortifi-
carent vires.
20 Ne aſpires ad illam noctem, qua abeunt
populi *in* locum ſuum.
21 Cave tibi, ne reſpicias ad vanitatem; ut
hoc eligas præ afflictione.
22 En Deus fortis extollit virtute ſua: quis
ſicut ipſe docet?
23 Quis commiſit ei viam ejus? quis dicit, o-
peraris iniquitatem?
24 Recordare ut amplifices opus ejus;
quod contemplati ſunt mortales.
25 *Quod* omnes homines viderunt; morta-
lis intuetur e longinquo, *& dicat*:
26 En Deus fortis ita amplus eſt ut non cog-
noſcamus; cujus annorum numero non eſt
perveſtigatio.
27 Nam ſubtrahit ſtillas aquarum, *quæ* fun-
debant pluviam ad calamitatem ejus;
28 Cùm fluerent ſuperiores nubes: ſtillarent
ſuper homines multos.

[illegible]] propoſitio aſſerens ſtudium Dei in adminiſtrandis rebus, ad[illegible] ex infirmitate carnis exciderant. Quaſi dicat, om[illegible] ut ſuperbus tyrannus, qui potentia ſua abutatur [illegible]] quenquam; ſed omnium rationem habet, ut ſe[illegible]. *Virtus animi*] id eſt, non tantùm ipſe eſt validus; ſed [illegible] mortalium animis ſolus ipſe virtutem præſtat. 6 *Non ſervat*] ἐργασία propoſitionis a diverſitate ſub[illegible] (inquit) & bonis potenter, juſtè, & ſapienter præſidet, e[illegible]. 7 *Illos*] juſtos quoſque & pauperes. 8 *Quòd* [illegible] judiciorum Dei: primum in eos qui reſipiſcunt a ma[illegible] in contumaces & palam obnitentes Deo, ver. 12. ac [illegible] ver. 13. & 14.

b Heb. *revelat aurem eorum: ſic ver.* 15.
10 *Eruditione*] id eſt, afflictione carnis, qua Deus erudit ſuos providentia ſua ſic Pſalm 94. 12.
c Heb. *corde.*
14 *Cum juvent.*] id eſt, æquè maturatur & pari judicio Dei conteritur atque juveniles illi animi, qui protervè obſiſtuntur Deo, & palam ad omne flagitium projecti ſunt: nam horum meminerat ver. 12.
Anima eorum] id eſt, ipſi.
Meritoriis] ſynecdoche pro flagitioſis omnibus.
15 *Liberat &c.*] Tranſitio ad confirmationem per anaphoram ſive repetitionem ſummariam illius membri in propoſitione quod ad cauſā Ijobi pertinet, ut habetur ver. 7. & accommodatur in ſequentibus.
16 *Sic etiam*] primus confirmationis locus a perſona Ijobi, quod mirificam illam adminiſtrationem Dei ipſe expertus eſſet, his duobus verſibus: unde oritur locus doctrinæ, a ver. 18. uſque ad 22.
In latitudinem] deſcriptio allegorica præcedentis felicitatis Ijobi.
d Heb. *deſcenſus id eſt, quod deponebatur in menſam.*
17 *Judicium improbi*] id eſt, juſtè de cauſa ejus ſtatueres.
18 *Æſtuans ira*] id eſt, graviſſimum Dei judicium inſenſi in te: prius documentum ſive dehortatio a vana fiducia, ver. 18. & 19. *A vertat exploſione*] id eſt, ne Deus explodat te, ſi ita in ipſum inveharis. *Ne abducat*] id eſt, ne confidas fore cùm ſemel te explodet Deus, ut ullo pretio gratiam ejus de integro tibi concilies, ut copioſiùs ſequens verſus oſtendit. 19 *Fortificarent*] id eſt, tuerentur te ne exploderis a Deo. 20 *Ne aſpires*] poſterius documentum, ſive dehortatio a deſperatione. *Noctem*] id eſt, mortem quam omnes oppetunt, & tu jam toties dixiſti tibi immiuere, & teipſum ultrò ad eam aſpirare. 21 *Cave tibi*] ſumma utriuſq; dehortationis ſuperioris, a vanitate utriuſq; ſtudii: ita tranſitur ad ſecundum confirmationis locum. 22 *En Deus fortis*] ſecundus locus confirmationis a natura, documentis, & operibus Dei; quorum dignitas commendatur primùm a forma, quòd nemo docere poteſt operibus ut Deus, hoc verſu; deinde a jure, quòd operum ſuorum leges a nemine accipit, aut jure reprehendi poteſt, verſu ſequente. *Extollit*] videlicet documenta & vires ſuas, ut ſequentia oſtendunt. 24 *Recordare*] amplificatio ſecundi iſtius loci, primùm a ſingulari opere Dei, extra ordinem naturæ facto temporibus Noachi, uſque ad ver. 29 deinde ab aliis tum ordinariis, tum extraordinariis, hoc & ſequente capite. *Opus ejus*] diluvii, ut nominatim explicabit inde a ver. 27.
Quod contemplati] id eſt, totum genus humanum expertum eſt. 25 *Mortalis*] id eſt, nos memoria noſtra jam olim geſtum recordamur. 26 *En fortis Deus*] id eſt, incomprehenſibilis & ſempiternus. Sunt autem hæc per hypotypoſin dicta, ut eo melius animus Ijobi ad ſuſpiciendum Deum adducatur. 27 *Subtrahit*] id eſt, aquas in nubibus ſuo loco continet, ne in orbem terrarum perrumpant, ut olim fecerunt, ſic oſtendit ne mundo quidem ineſſe æternitatem, ſed Deo ſoli, qui pro arbitrio ſuo cum rebus creatis eam communicat. *Calamitatem ejus*] id eſt, diluvium quod immiſit terris. 28 *Super homines*] omnes excepto Noacho cum familia. hoc autem argumentum ex verbis Eliphazi ſuprà 22. 15. & ſequentibus de induſtria reſumit Elihu, ut operum Dei admirabilitatem afferat: non (ut ille) ad perterrefaciendum Ijobum; ſed potius ad confirmandum in fide & expectatione, quamvis adverſantibus malis, exemplo Noachi, cujus poſtea recordatur, ver. 32.

19 *Tertium*] *ſecundum* amplificationis argumentum ab inſtauratione naturæ quam diluvium interverterat, & perpetua adminiſtratione Dei.

Extenſiones] id eſt, denſas nubes extenſas in aëre: hypallage.

Fragores] ventorum luctantium & aërem perſpirantium.

Tugurio] id eſt, in nubibus, ut Pſal. 18.12.

29 'Si etiam conſyderet *homo* ' extenſiones
denſarum nubium, ' fragores in ' tugurio
illius:
30 En ' extendit ' ſuper eum lucem ſuam; &
'radices maris tegit:
31 'Cum illis judicaturus eſt populos; *aut* da-
turus cibum [e] abundè.
32 'Manibus obtegit lucem; & interdicit 'ip-
ſi propter ' intercedentem:
33 Indicans in ' eum benevolentiam ſuam; in
pecora, etiam in proventum *terræ*.
34 Etiam ' ad hoc trepidat [f] animus meus: &
ſubſilit e loco ſuo.

30 *Extendit ſuper eum*] id eſt, ſerenum cœlum efficit ventis diſpellentibus nubes. *Super eum*] hominem, id eſt, ſupra nos. *Radices maris*] id eſt, terram, cui incumbunt maria, imbribus humectat & obtegit: ſic per hyſteroſin oſtendit effecta nubium, vento rumque, de quibus ſuperiore verſu. 31 *Cum illis*] id eſt, cùm viſum eſt ipſi, aut judiciis exercere homines, aut beneficiis cumulare, ut infra 37. 12. e Heb. *ad multiplicantem*. 32 *Manibus obtegit*] id eſt, modò tenebras efficit, quaſi obducta manu; modò reſtituit lucem, velut abducta manu ad ſuorum preces. *Ipſi*] manui videlicet, ne amplius lucem obtegat. *Intercedentem*] Noachum diluvii tempore, & pios Noachi exemplo accedentes Deum. 33 *Eum*] pium intercedentem, colentem Dei. 34 *Ad hoc*] id eſt, ad conſyderationem iſtius adminiſtrationis Dei, cujus meminit inde a ver. 29. ut indicat repetitio particulæ Etiam: quam ob rem verſum hunc cum ſuperioribus conjunximus. f Heb. *cor meum*.

Caput XXXVII.

1 *Audite*] tertium argumentum a tonitruis, fulgetris, pluviis, turbine, ventis, grandine, glacieque, uſque ad ver. 19.

a Heb. *audiendo*.

Loquelam] allegoria tonitru in ſcripturis frequens.

2 *Lucem*] fulgetra lucida, ut infrà 38. 24.

b Heb. *alas*.

3 *Eam*] lucem, id eſt, fulgetrum: nam prius videtur coruſcatio, quàm exauditur ſonus.

Neque differt] id eſt, fulgetra, tonitruum prænuntia exhibet: [illegible] non differt, id eſt, præmittit.

c Heb. *mirabilibus*.

6 *Manum*] id eſt, immiſsis ejuſmodi tempeſtatibus efficit ut homines domum ab opere ſuo fugiant, ubi dominis licet per otium operas ſuas recognoſcere.

Obſignat] id eſt, præcludit ne operetur, tanquam ſigillo impoſito: metaphora.

1 ' Audite [a] diligenter conjunctam com-
motione vocem ejus, & ' loquelam ex
ore ejus prodeuntem.
2 Sub omnes cœlos dirigit eam, & ' lucem
ſuam ad [b] oras terræ.
3 Poſt ' eam rugit ſonus, tonat voce excel-
lentiæ ſuæ: 'neque differt illa, quum audien-
da eſt vox ejus.
4 Tonans Deus fortis voce ſua *facit* [c] mira-
biliter: facit *res* adeo magnas ut non poſſi-
mus cognoſcere.
5 Cùm nivi edicit, eſto in terra, aut imbri,
ac pluviæ: mox imber pluviæque roboris e-
jus *adſunt*.
6 'Manum cujuſque hominis ' obſignat; ut
recognoſcat omnes [d] operarios ſuos.
7 Tum ingreditur beſtia in latibulum: & in
antris ſuis degit.
8 ' E ſuo penetrali prodit turbo; & a ' diſper-
gentibus frigus.
9 [e] Afflatu ſuo Deus fortis edit glaciem: &
' latitudinem aquarum [f] coarctat.
10 Etiam *pro* irrigatione ' fatigat denſam nu-
bem; diſpergit nubem ' lucis ſuæ.
11 ' Denique ipſe *Deus* ' per viciſſitudi-
nes [g] verſat ſecum ſapientia conſilia ſua
de opere ' iſtorum, quodcunque præci-
pit iſtis *faciendum* in ſuperficie orbis, in
terra:

d Heb. *viros operis ſui*, ut loquitur Plin. lib. 2. cap. 48. 8 *E ſuo penetrali*] id eſt, e nubis depreſſæ ſpecu. *Diſpergentibus*] nempe ventis Aquilonaribus, qui nubes diſsipant & frigus efficiunt, infra ver. 21. e Heb. *afflatu Dei fortis edit, &c. antecedens pro ſe & ſuo relativo: ut Gen. 9. 6.* 9 *Latitudinem aquarum*] id eſt, ex aquis longè ſe diffundentibus condenſat grandinem. f Heb. *in anguſtiam redigit*. 10 *Fatigat*] huc illuc impellendo: metaphora a rebus animatis. *Lucis ſuæ*] id eſt, e cujus medio emicant fulgetrorum rimæ, de quibus ſuprà ver. 2. 11 *Denique ipſe*] ſumma tertii argumenti: ubi oſtendit Elihu totam iſtam adminiſtrationem unicæ Dei ſapientiæ acceptam ferri oportere. *Per viciſſitudines*] quas rebus humanis exhibet, modò hoc, modò illud efficiendo. g Heb. *verſat ſe in ſapientibus conſiliis ſuis*: [illegible] [illegible], de quibus locutus eſt inde a principio capitis.

12 ' Sive ad flagellum, ſive terram ſuam, ſi-
ve ad faciendum beneficentiam, [h] efficit ut
' præſtò ſit.
13 ' Auribus percipe iſtud Ijob, conſiſte &
conſydera mirabilia Dei fortis.
14 Noſtine cùm diſponit Deus de illis, ut
' ſplendeat lux nubis ſuæ?
15 Noſtine ' de libramentis denſæ nubis, mi-
rabilia *Dei* perfecti ſcientiis,
16 Quibus veſtimenta tua ' calent ' a meridie;
quum ' tranquilla eſt terra?
17 ' *An* expanderes cum eo *cœlos* [i] junctos ſu-
perioribus nubibus; ' firmos, ' ut ſpeculum
fuſum?
18 ' Notum fac nobis quid diceremus ei: non
poſſumus inſtruere *ſermones* propter ' tene-
bras.
19 ' An in acta referetur ei, ſi loquar? an ' di-
ceret quis? at abſorberetur.
20 ' Jam enim non reſpiciunt *homines* ' lucem
cùm nitida eſt in ſuperioribus nubibus, quas
ventus tranſiens purgavit;
21 ' Per aquilonem [k] aurea lux advenit: in
Deo reverenda *eſt magis* gloria.
22 ' Omnipotens quem non aſſequimur, am-
plus eſt virtute: ' ſed judicio & magnitudi-
ne juſtitiæ non affligit.
23 ' Idcirco reverentur eum mortales: ' non
reſpectat ullos ſapientes [l] animo.

id eſt, coruſcatio & fulgetrum emicant. 15 *De libramentis*] [illegible] ne judicare de admirabili opere Dei, quo nubes velut æquilibrio [illegible] li partibus conſiſtentes, ac nullis ventis perſpirantibus agitatæ, [illegible] ſole concipiunt, ut homines præfocari videantur? 16 *Calent*] [illegible] incaleſcunt, ut quamvis exilia tibi ſint oneri. *A meridie*] [illegible] ridiano. *Tranquilla*] a ventis, & omni aëris agitatione, [illegible] fervet calor. 17 *An expanderes*] id eſt, quid poſſis præſtare [illegible] ne, ſi redintegranda eſſet? i Heb. *ad ſuperiores nubes*. *Firmos*] [illegible] miores quam hæc inferiora ſint. *Ut ſpeculum fuſum*] id eſt, pellucidum [illegible] redit ad compellandum conſcientiam Ijobi, atque [illegible] amplius obloquatur Deo, argumento per hypotheſin ſumpto a [illegible] dicat, patronum optaſti, ego ſpopondi fidem meam ad juſtific[illegible] poſſum, ſuprà 33. 32. ſed non video omnibus expenſis quid [illegible] [illegible] mentis. 19 *An in acta*] id eſt, putaſne fieri poſſe [illegible] & cauſæ iſtius cognitionem ſuſcipi jubeat? *Diceret*] [illegible] contra illum. 20 *Jam enim*] confirmatio ſuperioris [illegible] comparationem minoris: nemo poteſt (inquit) adverſis oculis [illegible] contueri; quis ergo ferat præſentiam majeſtatis Dei? *Lucem*] [illegible] id eſt, ſolem: qui ex eo quoque Aegyptiis appellatur orus. 21 *Per aquilonem*] [illegible] eſt, Aquilonares ventos, qui diſpellunt nubes, ut ſuprà verſ. 8. [illegible] petitâ ex ſuperiore verſu. 22 *Omnipotens*] Concluſio orationis [illegible] efficiens ἀνακεφαλαίωσιν, nam paulum mutatis vocibus repetit eandem [illegible] quæ habetur ſuprà 36. 5. *Sed*] id eſt, quamvis ſit potentiſſimus, [illegible] a ſe creatos tanti facit, ut non utatur omnipotentia ſua ad eos [illegible] merito ipſorum affligendos. 23 *Idcirco*] nimirum quòd [illegible] nia judicia temperat ſua miſericordia: alterum membrum [illegible] bonorum in Deum miſericordem, ad quod Ijobum generali [illegible] vocat. *Non reſpectat*] hoc eſt, non propter illos aut propter [illegible] quæ inſit in illis, ſed propter nomen ſuum, etiam ſapientiſſimorum [illegible] miſeretur, ſive (uno verbo) ad ſe, non ad illos reſpiciens, [illegible] Filio dilectionis ſuæ. l Heb. *cordis*.

Caput XXXVIII.

Deus Ijobum increpans, ac velut in aciem provocans, evincit de ſapientia, potentia, & bonitate ſua argumentis creationis & adminiſtrationis univerſæ, atque ſingularis in res creatas, cœlo, aëre, terra, mari, & abyſſo: quam ob rem Ijob interrogatus a Deo, cedit auctoritati ejus, & ſeveritatem cauſæ confitetur.

a TAB-

1 TANDEM respondit Jehova Ijobo ᵉ e
turbine, ᵉ dicens:
2 ᵉ Quis iste *est*, qui obtenebrat consi-
lium ſermonibus inſcitè?
3 ᵉ Accinge nunc ut vir lumbos tuos; & *quod*
interrogabo te, notum facito mihi.
4 ᵉ Ubinam eras cùm fundarem terram? in-
dica, ſi noviſti intelligentiam.
5 ᵉ Quis diſpoſuit menſuras ejus; ᵉ quando-
quidem ſcitus es? aut quis extendit in ea
regulam?
6 Cui rei baſes ejus demerſæ incumbunt? aut
quis jecit lapidem angularem ejus,
7 ᵉ Cùm canerent ſimul ſtellæ ᵉ matutinæ; &
ᵉ *cui* vociferati ſunt omnes ᵉ filii Dei?
8 ᵉ Aut *quis* occluſit ᵉ valvis mare; ᵉ cùm e-
rumperet *tanquam* e vulva exiens?
9 ᵉ Cùm ponerem nubem indumentum ejus:
& caliginem cunabula ejus?
10 Cùm ᵉ diffregi pro eo *terram* decreto meo;
& appoſui vectem & valvas:
11 Dicens, hucuſque venies & ne procedi-
to: & hic opponet ſe *littus* ſuperbiæ fluctu-
um tuorum.
12 ᵉ An [a] unquā præcepiſti matutino tempori?
notum feciſti auroræ locum ſuum,
13 ᵉ Ut carperet [b] oras terræ; ᵉ cùm excuti-
untur improbi ex ea?
14 (Mutat ſe ea ſicut argilla ᵉ ſigillaris: & ᵉ ſi-
ſtunt ſe velut indumenta *ejus*)
15 ᵉ Ut prohiberetur ab improbis lux eorum:
& brachium elatum frangeretur?
16 ᵉ Perveniſtine uſque ad profunditates
maris; aut in penetrali abyſſi inambula-
ſti?
17 An revelatæ ſunt tibi ᵉ portæ mortis; aut
portas umbræ lethalis vidiſti?
18 Conſyderaſtine uſque ad latitudines ter-
ræ? indica, ſi noſti eam totam.
19 Quanam via *itur ubi* habitat lux: & tene-
brarum ubi *eſt* locus?
20 ᵉ Cùm perceperis horum unumquodque
ᵉ *uſque* ad terminum ſuum; & cùm intellexe-
ris ᵉ ſemitas domus ejus:
21 Noveris te ᵉ jam tum natum fuiſſe; & nu-
mero dies tuos eſſe multos.
22 ᵉ Perveniſtine ad theſauros nivis? aut
in theſauros grandinis inſpectionem ha-
bes?
23 ᵉ Quæ cohibeo ᵉ ad tempus anguſtiæ: ad
diem conflictus & belli.
24 ᵉ Quænam eſt via, *qua* in partes diſſilit lux;
diſpergente Euro ſuper terram?
25 Quis dividit ᵉ inundationi aquæ ductum?
& viam nimbo ᶜ ſonoro?
26 Demittendo pluviam in terram vacuam
viro; in deſertum in quo non *eſt* homo:
27 Ut ſatiet vaſtatum & pervaſtatum *locum*;
efferatque productionem teneræ herbæ.
28 ᵉ Eſtne pluviæ ᵉ pater? aut quis genuit gut-
tas roris?
29 E cujus utero egreſſa eſt glacies: aut prui-
nam cœli quis genuit?
30 ᵉ Tanquam lapide aquas abſcondentes ſe:
cùm ſuperficies abyſſi concreſcit?
31 An ᵉ conſtringes delicias Pleiadum; aut
ᵉ lora Orionis diſſolves?
32 Educéſne ᵉ remotiora ſigna *quodque* tem-
pore ſuo? aut Arcturum ᵉ cum filiis ſuis
duces?
33 An cognoſcis de ſtatutis cœli; ᵉ an diſpo-
nere potes dominatum ejus in terra?
34 An attollere potes ad denſam nubem
vocem tuam; ut affluentia aquarum ᵉ te-
gat te?
35 An emittere potes fulgura ut abeant: an
dicent tibi, ecce nos?
36 ᵉ Quis indidiſſet præcordiis ſapientiam?
aut quis dediſſet menti intelligentiam?
37 Quis ᵉ ſapphirinas efficit nubes ſapientia?
& ᵉ utres cœli quis proſternat,
38 ᵉ Perfundendo pulverem iſta effuſione; ut
glebæ conglutinentur?

[illegible] æternitatis Dei cum breviſſimo ac recente Ijobi tempore, [illegible] ſup. 15. 7. ſed ratione diverſiſſima; ſecundum, a tenuitate no- [illegible] hoc verſu: tertium a comparatione operum Dei cum Ijobi [illegible] verſu. 5 *Quis diſpoſuit*] tertium genus argumentorum [illegible] creationis & adminiſtrationis univerſæ, toto hoc capite: [illegible] adminiſtrationis animantium, capite ſequente. Hic autem [illegible] creatione & conſtitutione terræ, uſque ad verſum 7. meta- [illegible] a comparatione architecturæ. *Quandoquidem ſcitus*] [illegible]] Secundus locus ἐν παρέργῳ adductus occaſione [illegible] creatione corporum & ſpirituum cœleſtium; vide ſuprà 37. 3. [illegible] *Cui vociferati ſunt*] id eſt, cujus laudes prædica- [illegible] creationis nomine. *Filii Dei*] id eſt, angeli, ut ſuprà 1. 6. [illegible] tertius locus a creatione & conſtitutione aquarum. *Val-* [illegible] *Cùm erumperet*] uno momento ad mandatum [illegible] ut fœtus ex utero. 9 *Cùm ponerem*] id eſt, [illegible] veſtitu & faſciis partum, circumtegerem: elegans alle- [illegible] id eſt, alveos ejus, velut cunas, excavavi & circummunivi. [illegible] quartus locus, a conſtitutione lucis & tenebrarum. a [illegible] ſup. 37. 6. 13 *Ut carperet*] i. exoriens totam terram perlu- [illegible] b Heb. *alas*. *Cùm excutiuntur*] deſcriptio lucis ab effectis, [illegible] autem matutino dicuntur propterea excuti, quòd fugi- [illegible] illa proceſsit allegoria, ſuprà 34. 25. 14 *Mutat ſe*] i. [illegible] prius per noctem tota fuerat atra. *Sigillaris*] id eſt, ſicut [illegible] coloribus, cælaturiſque variis, ſic terra multiplicibus [illegible] *Siſtunt ſe*] id eſt, fructus terram veſtiente ſe oculis [illegible] 15 *Ut prohiberetur*] a fine. quaſi dicat, an ſi unquam fue- [illegible] potuiſti vel tantillum accellerare lucem, ut deprehenſos, [illegible] omnibus, quorum nomine illuſtres habentur, eos ſpo- [illegible] 16 [illegible] quintus locus ab amplitudine per humanam artem [illegible] quidem maris his duobus verſibus, deinde terræ, [illegible] verſu. 19. 17 *Portæ mortis*] profundiſſimæ abyſſi [illegible] hominum viva penetrare non poteſt: vide ſimile ſuprà [illegible] Ironica conceſſio profecta a ſponſione quæ ha- [illegible] ſuprà 13. 14. & infrà 40. 9.

ᵉ *Uſque ad terminum*] id eſt, planè, & ſine exceptione. *Semitas domus*] id eſt, quibus in ſtationem eius perveniatur. 21 *Jam tum*] videlicet cum fundata eſt terra, cæteraque effecta quæ ſuprà dixit Deus. 22 *Perveniſtine*] hactenus argumenta creationis; ſequuntur alia ab operibus adminiſtrationis, ut ſuprà ver. 5. obſervatum eſt. primus autem locus eſt a procellis ſingularibus, uſque ad verſ. 28. Perveniſti, e, inquit, id eſt, habéſne adminiſtrationem & curator illorum inſtitutus es? metaphora ſumpta a quæſtoribus ærarii. 23 *Quæ cohibeo*] id eſt, quorum procurationem adminiſtrationemque reſervavi mihi. *Ad tempus anguſtiæ*] id eſt, ad quodcunque tempus mihi viſum fuerit: ſynecdoche. nominatim autem calamitatum meminit, ut oſtendat ſibi præſentiſsima eſſe inſtrumenta, quibus contumaces retundat. 24 *Quænam eſt*] id eſt, qua ratione fiunt coruſcationes, fulgura, procellæ, ventorum concertationes, niſi per me? *Lux*] vide ſuprà 37. 2. 25 *Inundationi*] id eſt, quis facit ut procelloſa nubes e cœlo exundans modò huc modò illuc erumpat, tanquam a certis aquæductuum emiſſariis? ſimili argumento utitur Hhamos, 4. 7. & 8. c Heb. *vocum*. 28 *Eſtne*] ſecundus locus ab eo adminiſtrationis genere quod magis ordinarium eſt in natura rerum: ut ſunt pluvia & ros, hoc verſu: gelu, pruina, & frigus, duobus ſequentibus: tempeſtates anni per ſua ſigna diſtributæ, 31. 32. & 33. & ſic deinceps. *Pater*] præter me, & ſic deinceps. 30 *Tanquam lapide*] id eſt, glaciem lapide ſimilem. 31 *Conſtringes*] id eſt, cohibebis Pleiades, ne vernent & ſuas delicias proferant: vide ſuprà 9. 9. *Lora Orionis*] id eſt, quaſi ductarios funes illius adimes, quibus imbres, tempeſtates, ac frigora ſolet ſecum advehere? 32 *Remotiora ſigna*] id eſt, meridiana, ab aſpectu noſtro magis remota. *Cum filiis*] id eſt, ſignis borealibus. 33 *An diſponere*] id eſt, an cœli curſum & effecta in inferiora moderari potes? quæ inſtituerat Deus Gene. 1. 14. & ſequentibus. 34 *Tegat te*] id eſt, tibi miniſtret irrigationem, cùm & quantum voles. 36 *Quis indidiſſet*] id eſt, unde habuiſſet iſta? 37 *Sapphirinas efficit*] id eſt, quis adeo ſerenat cœlum, ut ſpeciem reddat ſapphiri? *Utres*] id eſt, nubes velut in utres digeſtas, exonerat? 38 *Perfundendo*] id eſt, terram cùm pulverulenta eſt ab ariditate, immiſsis pluviis fermentando?

CAPUT XXXIX.

1 ᵉ AN venari potes immanibus leonibus
prædam; aut catervam juvenum leo-
num explere potes:
2 Cùm incurvant ſe in antris ſuis; conſident
in tugurio ad inſidias?
3 Quis comparat ᵉ corvis [a] eſcam ipſorum,

ᵉ 1 *An venari potes*] tertia argumentatio, ab adminiſtratione ſingulari animantium terreſtrium & volatilium. Eſt autem in his verbis primum exemplum generis voraciſsimi & famelici, leonum in quadrupedibus, & corvorum in volatilibus [illegible] ſolum inſtruendi eis alimentum [illegible] pullorum cauſa ſollicitis. a Heb. *viaticum*. [illegible] *Corvis*] [illegible]

cùm

Vociferantur] id eſt, in ſuo nido crocitant, Deum ſuo modo inclamantes.
b Heb. *propter non cibum.*
4 *Poſſiſne*] ſecundum exemplum, a cura & adminiſtratione partus ſylveſtrium maximè & perniciſsimorum animantium.
Noſcere tempus] id eſt, partum iſtarum moderari ſuo tempore? ut ſuprà 38.33. ſic ſequentia omnia verba per ſynecdochen: pro eo quod eſt totam adminiſtrationem earum obtinere.
6 *Incurvent ſeſe*] ad partum, quaſi dicat, tune efficis ut cervæ, quæ alioquin ægerrimè eſſent parituræ, commodius pariant? nam ante partum purgantur herba quadam quæ ſeſelis dicitur, faciliore ita utentes utero, inquit Plin. lib. 8. cap. 32.
Diſſecent ſe] id eſt, dilatent naturalia: ſynecdoche.
Dolores ſuos emittant] id eſt doloribus partus liberentur eiecto involucro partus, aro & ſeſeli depaſtæ: Ariſtoteles lib. 9. de hiſtoria animalium, cap. 5. & Plinius ibidem.
7 *Revaleſcant*] ab anguſtiis & difficultatibus partus, quibus fracti ſunt.
8 *Quis dimiſit*] tertium exemplum commune ferarum, omnium ab inmanſueta earum natura quam ſolus moderatur Deus; quo in genere duo ſingularia exempla adducit, onagri, uſque ad ver. 12. & unicornis, uſque ad ver. 16.
Lora] id eſt, quis indidit ei ferociam & impatientiam jugi?
c Heb. *exploratio montium.*
d Heb. *porcam*, ſynecdoche: nam ſulcum, porca & lira ſunt arationis partes.
16 *Alámne*] quartum exemplum, ab ornatu volatilium, & provida adminiſtratione ſtolidiſsimorum animalium, a ſtruthiocameli exemplo, uſque ad ver. 22.

eum pulli eorum ad *Deum* fortem * vociferantur; aberrantibus ᵇ penuria cibi?
4 * Poſsiſne * noſcere tempus quo pariunt
rupicapræ? *quo* enituntur cervæ, obſerves?
5 Numeres menſes *quos* complent? noſcas
tempus partus earum?
6 Ut * incurvent ſeſe, pullos ſuos edendo * diſ-
ſecent ſe: * dolores ſuos emittant?
7 * Revaleſcant nati earum, creſcant per a-
grum: egreſſi non revertantur ad eas?
8 * Quis dimiſit ferum animal liberum: & * lo-
ra onagri quis ſolvit?
9 Cui diſpoſui campeſtria *pro* domo ejus: &
pro habitaculis ejus ſalſuginoſam terram.
10 Ridet multitudinem urbis: nam fragores
exactoris non exaudit.
11 ᶜ Exploratum in montibus eſt paſcuum e-
jus: & poſt omnem viriditatem inquirit.
12 An volet unicornis ſervire tibi: pernocta-
bítne ad præſepia tua?
13 An ligares unicornem ad ᵈ arationem
denſo fune ejus? occarétne convalles
poſt te?
14 An fides ei, quia multa eſt vis ejus: aut re-
linquas ei laborem tuum?
15 Credéſne ei relaturum eſſe ſementem tu-
am: & *in* aream tuam collecturum?
16 * Alámne pavonum exultabundam; an
pennam ciconiæ, aut ſtruthiocamelo
dares?
17 Qui relinquit terræ ova ſua: & in pulve-
re calefacit ea:
18 Oblitus pedem compreſſurum eſſe illud;
& beſtiam agreſtem proculcaturam illud.
19 *Deus* ᵉ * torrefaciens excludit pullos ejus
ᶠ alienâ operâ: propter vanitatem laboris
ejus ᵍ ex incuria:
20 Quia ʰ deſtituit eam Deus ſapientia: ne-
que impertiuus eſt ei iſtam intelligentiam.
21 Quo tempore in excelſum extollit ſe; * ri-
det equum & ſeſſorem ejus.
22 * Daréſne equo robur? an indueres collum
ejus * tonitru?
23 An tremefaceres eum ſicut locuſtam? glo-
riam ronchi ejus terrore?
24 Fodiunt *pedes* in convalle, & lætatur præ
virtute; prodiens obviam armis.
25 Ridet pavorem, neque conſternatur; ne-
que revertitur metu gladii,
26 Contra ſe ſonante pharetra; ſplendente
haſta & lancea.
27 In fremitu & commotione fodit terram:
neque conſiſtit firmus, cùm ſonus tubæ
editur:
28 Ad ſonum tubę dicit, Ha ha he, cùm e lon-
ginquo odoratur bellum; tonitru princi-
pum & vociferationem.
29 An ex intelligentia tua pennis utitur acci-
piter? * pandit alas ſuas verſus auſtrum?
30 An ⁱ ad præſtitutum tuum * altum petit a-
quila? an certè attollit nidum ſuum?
31 Rupem inhabitat & immoratur; in ſcopu-
lo rupis & munitione:
32 Unde perveſtigat cibum; in longinquum
oculis ejus intuentibus.
33 Etiam pulli ejus ſorbent ſanguinem; & u-
bi ſunt confoſſi, ibi eſt.
34 * Deinde reſpondens Jehova Ijobo, dixit:
35 * Satiſne? contra omnipotentem contu-
macem eſſe *quenquam*? * increpator Dei re-
ſpondeat ad iſtud.
36 Itaque reſpondens Ijob Jehovæ, dixit:
37 * En, vilis ſum, * quid reſponſarem tibi? * ma-
num meam appono ad os meum.
38 Semel locutus ſum; ſed non reſpondebo:
aut iterum; ſed non pergam.

e Heb. *torrefacit pullos.* 19 *Torrefaciens*] id eſt, ſolis æſtu fovet ova quæ ſtruthiocamelus in arena poſuerat, donec excludantur pulli. f Heb. *per non ejus.* g Heb. *non pavore*, i. *ſollicitudine.* h Heb. *fecit ut obliviſceretur.* 21 *Ridet*] altitudine & celeritate. Ariſtoteles de partibus animalium lib. 4. in fine, & Plin. principio lib. 10. humanum dictum; ut ſuprà verſ. 10. ſic deincepſ. 22 *Daréſne*] quintum exemplum a robore & nobilitate, primùm equi, uſque ad ver. 29. deinde accipitris & aquilæ. *Tonitru*] id eſt, hinnitu vehementiſſimo, qui a fremitus gravitate cum tonitru comparatur. eſt autem his verbis elegantiſſima deſcriptio generoſi equi, qualem Græci [illegible] velut ſtremebundum vocant. 29 *Pandit alas*] id eſt, in auſtralem pla[illegible] [illegible] Plin. lib. 10. cap. 8.

qua Ijobum ad ſecundas agendas ſi volet, provocat; ſed in[illegible] quiſquis fuerit. 37 *En, vilis ſum*] Confeſſio Ijobi [illegible] propoſitionem Dei; non autem integra, ut fuit poſtea, infrà 42. [illegible] ſum: reſpicit ad ſecundum argumentum, ſeipſum cum Deo compar[illegible] [illegible]. *Quid reſponſarem*] ſubjectio ad prius argumentum, [illegible] ſe acquieſcere ſuperioribus dictis Dei. *Manum meam*] ut ſuprà [illegible]

Caput XL.

Deus Ijobum reprehendit, docens non ſatis eſſe ut deſiſtat de cauſa, niſi gloriam omnem ipſi tribuat: propterea in ſuperiore argumento, pergens, juſtitiam & omnipotentiam ſibi duobus illuſtriſſimis exemplis vendicat.

1 Itaque reſpondens Jehova e turbine
Ijobo, * dixit:
2 * Accinge nunc ut vir lumbos tuos; quod
interrogabo te, notum facito mihi.
3 * An * etiam irritum facies judicium meum?
condemnabis me, ut juſtus ſis?
4 * Aut an brachium ut Dei fortis eſt tibi? &
voce ut ipſe intonabis?
5 * Orna *te* jam excellentia & ſublimitate;
gloriaque & decore indue te.
6 * Diſperge indignationes iræ tuæ; & aſpice
quicquid eſt excellens, ac dejice illud.
7 Aſpice quicquid eſt excellens, depri-
me illud; & contunde improbos * loco
ſuo.
8 * Abſconde eos in ipſo pulvere pariter; fa-
ciem eorum obliga in abſcondito.
9 * Tunc etiam ego celebrabo te; quod ſer-
vet te dextera tua.
10 * Jam ecce elephantem quem feci * tecum:
qui * fœnum ut bos comedit:
11 Ecce jam, inquam, vis ejus * in lumbis
ejus *eſt*: & robur ejus in ᵃ umbilico ventris
ejus.

plane ſibi injuria fieret, niſi apertè Ijob rem totam conf[illegible] primùm ab abſurdo, docens abſurdum eſſe ut taceat Ijob, [illegible] ſuam defendit, & de judicio Dei conqueſtus eſt; deinde [illegible]
Etiam irritum facies] i. nondum revocabis quod [illegible] laſti? 4 *Aut an*] ſecundum argumentum ab impoſſibili [illegible] potentiæ Ijobi cum potentia Dei. 5 *Orna te*] amplificatio [illegible] (ut loquuntur) conceſſiva utriuſque ſuperioris argumenti [illegible] q. d. experire jam potentiam tuam, & juſta judicia exerce [illegible] jeſtate, atque efficacia qua exercet Deus: denique Deum [illegible] iram tuam graviſſimam momento uno longè latèque [illegible] funde. 7 *Loco ſuo*] id eſt, ubicunque locorum [illegible] hic ſiſtantur; ſed potentia tua pervadat, ut potentia Dei. [illegible] id eſt, tolle omnes, & perpetua oblivione ſepeli. 9 [illegible] 38.20. 10 *Jam ecce*] Confirmatio a duobus exemplis, [illegible] uſque ad finem capitis; deinde balænæ in mari, cap. 41. [illegible] ut tu es. *Fœnum &c.*] i. rebus e terra naſcentibus [illegible] raptis; ſynecdoche. 11 *In lumbis*] id eſt, [illegible] ſtendi. a Heb. *in umbilicis.*

12 Attigit [c] caudam ſuam [d] ſimilem cedro: [e] nervis teſticulorum ipſius in ramos abeuntibus.
13 [f] Oſſa ejus ſunt tribulis chalybeis; artus ejus vecti ferreo ſimiles.
14 [g] Huic primario operi [h] viarum Dei fortis; qui fecit ipſum, adhibuit gladium ipſius;
15 [i] Quamvis proventum montes proferant ei; & omnes beſtiæ agri [k] ludant ibidem.
16 Sub umbroſis cubat; in [l] occulto arundinum & cœni:
17 Tegunt eum umbroſa, quodq; umbra ſua: cingunt ipſum ſalices torrentis.
18 En [m] comprimit flumen, *ut* non feſtinet: conſideret irrupturum eſſe Jardenem in os ſuum.
19 *An* [n] in oculis ejus capiet eum *quiſquam*: [o] tendiculis perforabit naſum?

...hemina admirabilium Dei operum armavit Deus manu ſi... gladio validiſsimo. 15 *Quamvis*] id eſt, terræ naſcen... ...s in aliorum animantium perniciem abutatur, ut quæ ve... *Ludant*] ſecuræ ab eo. 16 *Occulto arundinum*] id eſt, ri... ubi hæc creſcunt: Ariſtoteles lib 9. de hiſtoria animal. cap. ... & Cap. 10. 18 *Comprimit flumen*] id eſt, amnem in quo ... corpori averſo & obſiſtit ei; quod ſequentia per hyperbolen ... 19 *In oculis*] id eſt, apertè, ac non inſidiis ſtructis: vide Plin. ... quibus inſidiis capiantur. *Tendiculis*] i. hamis vel uncis in na... ...piſcibus: ita tranſitio fit ad alterum genus aquaticum, de quo ...

Caput XLI.

1 [a] AN extrahas balænam hamo; aut fune *quem* demerſerit lingua ejus?
2 [b] An appones [c] juncum naſo ejus; aut [d] ſpina perforabis maxillam ejus?
3 An multis utetur apud te deprecationibus? aut alloquetur te mollibus?
4 An panget fœdus tecum? aſſumes eam ſervum [a] perpetuum?
5 Ludéſne ea tanquam avicula? aut ligabis eam pro puellis tuis?
6 [e] Apparabúntne convivium propter eam ſocii? [f] divident eam inter mercatores?
7 [g] An implebis [b] harpagonibus cutem ejus? aut fuſcina piſcaria caput ejus?
8 [h] Pone ſuper eam manum tuam: [i] meminiſſe belli ne pergito.
9 En ſpes ejus *capienda* mendax eſt: an etiam ad aſpectum ipſius *hominis* dejicietur?
10 Non eſt ferox, qui excitet eam: [k] quis ergò eſt, *qui* ſiſtat ſe coram me?
11 Quis prævenit me, & rependam? *quicquid* ſubeſt toti cœlo, meum eſt.
12 [l] Non ſilebo membra ejus; & ſermonem de viribus, & gratia diſpoſitionis ejus:
13 Quis [m] retegit ſuperficiem veſtis ejus? [n] cum [c] geminis habenis ſuis quis accedat?
14 [o] Fores faciei ejus quis aperiat? circa dentes ejus eſt terror.
15 [p] Excellentia, viribus ſcutorum; circumcluſa eſt [q] ſigillo arctiſſimo.
16 Unum alteri tam propè ſunt; ut ventus nõ poſſit intervenire illis.
17 [d] Quodque proximo ſuo cohærent; continentia ſunt ita ut non ſejungantur.
18 [r] Sternutationibus ejus ſplendet lux; & quidem oculorum ejus, velut [s] palpebræ auroræ.
19 [t] Ex ore ejus *velut* tædis prodeuntibus; ſcintillis ignis proripientibus ſeſe,
20 *Ita* e naribus ejus prodit fumus: [u] ut aheni ferventis & cortinæ:
21 *Quaſi* halitus ejus carbones incenderet; & flamma ex ore ejus prodiret.
22 In collo ejus commoratur robur; & ante eam [x] exilit mœror.
23 [y] Melandrya carnis ejus cohærent; firma eſt in ſe, non dimovetur.
24 [z] Cor ejus firmum eſt ut lapis; firmum, inquam, ut fragmen [e] molæ.
25 Ab excellentia ejus timent fortes: [a] metu confractionum ſe purgant.
26 [b] Aſſequentis eam [c] gladius non conſiſtet; haſta, telum, aut lorica.
27 Reputat ut paleam ferrum; ut lignum putre chalybem.
28 Non fugat eam [f] ſagitta; in ſtipulam convertuntur ei lapides fundæ.
29 Ut ſtipula reputantur balliſtæ *lapides*; & ridet ad vibrationem lanceæ.
30 [d] Subduntur ei *ut* acumina teſtacea; ſubſternit [e] exciſum in luto.
31 [f] Fervefacit tanquam ollam profundum; & mare diſponit ut mortarium unguentarii.
32 [g] Poſt ſe lucidam reddit ſemitam; putares *videns* [g] abyſſo canitiem eſſe.
33 Non ſunt in pulvere [h] comparanda ei; quæ agant intrepidè.
34 Quicquid altum eſt, deſpicit; eſtque regina ſuper omnes [i] feras.

...harpagonibus, poteris eam in littus trahere? b Heb. ...] ironica conceſsio. *Meminiſſe*] dehortatio, ex adverſo ... ejus ἐργασία & accommodatio ad præſentem cauſam, ex... verſibus ſequentibus. 10 *Quis ergo*] accommodationis argu... ...mentum, hoc verſu; atque a juſtitia & jure, ver. 11. 12 *Non ſilebo*] ...amplificationem amplitudinis, quæ in balæna eſt. 13 *Retegit ſuperficiem*] ...quis poteſt illam e mari in ſiccum adducere, & undam ſiſtere co... ...& deinceps per gradationem. *Cum geminis*] id eſt, recectum ... c Heb. *cum dupla habenarum*. 14 *Fores*] id eſt, ... branchiarum, quæ ita aperiuntur ut ingentes por... 15 *Excellentia*] id eſt, præſtantiſsimis & duriſsimis ſquamis ... balænæ ſcuta: hypallage rhetorum.

Sigillo arctiſſimo] quod duo ſequentes verſus explicant. d Heb. *vir cum fratre ſuo*. 18 *Sternutationibus*] id eſt, cum natans anhelat, & obviarum undarum turbines volvit, tum retorti oculi illius ferè coruſcant. *Palpebræ auroræ*] hyperbole quæ etiam frequens eſt verſibus ſequentibus: de hac autem venuſtiſsima tralatione vide ſuprà 3. 8. 19 *Ex ore ejus*] id eſt, tam ingentes fumos ore & naribus efflat, ut maximum intus incendium ſuſtum diceres. 20 *Ut aheni*] id eſt, ita in ſublime nimbos efflat, ut ferveus olla aut cortina bullas. 22 *Exilit mœror*] id eſt, mœrore afficit omnes obvios, acſi de illis triumphans exultaret mœror effectus ab ipſius immanitate dictum. 23 *Melandrya*] id eſt, caro ejus ſolida eſt, neque in melandrya ſive partes aſſulatim diſsilit, ut aliorum piſcium caro, nam melandrya vocãtur illa mẽbra, quæ querni aſſulis ſimillima, Plin. lib. 9. ca. 15. ſenſus eſt, corpore & corde eſt validiſsima, hoc & ſequente verſu. 24 *Cor ejus*] id eſt, fortis & intrepida eſt. e Heb. *inferioris molæ*. 25 *Metu confractionum*] id eſt metu periculi inſtantis horrore expiant animos & purificant ſe confitentes Deo, ac fidei ejus ſe committentes. ἐργασία fortitudinis quam propoſuerat ſuperioribus ver. 26 *Aſſequentis*] ἐργασία ſive amplificatio roboris quod propoſuerat ver. 22. & 23. per hyſteroſin. *Gladius*] hoc eſt, omnia arma contererentur, ac nihil præſtabunt: hæc uſque ad ver. 31. f Heb. *filius arcus*. 30 *Subduntur*] id eſt, vibrati in eam lapides tanquam diffractæ teſtæ reſiliunt, & in profundum abeunt. *Exciſum*] id eſt, ferrum comminutum in profundum maris dejicit, ubi lutum eſt. 31 *Fervefacit*] id eſt, totum oceanum turbat; vide Plin. lib. 9. cap. 3. & 6. 32 *Poſt ſe*] id eſt veſtigia in ſpacium aliquantiſper imprimit, tum quendam velut ſulcum a tergo ducens, tum albentem ſpumam excitans vehemente agitatione ſua. g Heb. *abyſſum canitiem eſſe*. h Heb. *comparare ei*. i Heb. *filios feras*, ut ſuprà 28. 8.

Caput XLII.

Ijob majeſtatem divinam & ignorantiam ſuam confeſſus, ſe docendum tradit Deo; & reſipiſcentiam ſuam proteſtatur: qua probata, Deus alios reprehendit, reconciliationis viam oſtendit, adminiſtro Ijobo; & hunc omnibus modis benedicit.

1 RESPONDENS verò Ijob Jehovæ, [1] dixit:
2 [2] Novi te omnia poſſe: [a] neque averti te poſſe a cogitatione *perficienda*.

1 *Dixit*] Hujus reſponſionis partes ſunt duæ, Propoſitio ὁμολογητική, ſive confeſſoria, & Petitio. 2 *Novi*] Propoſitionis iſtius partes ſunt duæ; confeſsio omnipotentiæ & efficacitatis conſiliorum Dei, ver. 2. & confeſsio ignorantiæ, cujus nunc demum Ijob ſe conſcium agnoſcit, ver. 3. a Heb. *neque avertitur a te poſſe cogitationem*: *hypalage*, ut Gen. 11. 6.

3 *Inquit*] ſuprà 38. 2. ſic iteratis tacitè ſe eum eſſe, qui obmurmuraverit Deo.

Indico me] quaſi dicat, fateor me peccaſſe, ſed ignorantia ſtulti.

Mirabilia] cogitationes & conſilia tua quæ non tantùm antè hac, ſed etiam nunc ſuperant captum meum: ita viam ſternit ad precationem ſequentem.

4 *Exaudi*] Petitio, cujus partes ſunt duæ; unà ut Deus hominè ſuæ infirmitatis conſcium non aſpernetur: altera, ut ignorantem & conſulentem doceat.

5 *Auditione*] confirmatio petitionis duobus argumentis, a beneficio Dei erga ſupplicem, & a ſeria ejus reſipiſcentia. beneficium autem Dei duobus gradibus exponitur, hoc verſu, quod Deus audiendum & videndum ſe ipſi præbuerit.

3 Quis iſte eſt, ^a^*inquit*, qui occultat conſilium
inſcitè? idcirco ^a^indico me non intellexiſſe:
^a^mirabilia ſunt ſupra me, adeò ut nequeam
cognoſcere.
4 ^a^Exaudi, quæſo, dum ego eloquar: quod
rogabo te, notum facito mihi.
5 ^a^Auditione auris audieram de te: nunc autem
oculus meus videt te.
6 ^a^Idcirco aſpernor ^a^*illa*, atque pœnitet me;
^a^in pulvere & cinere.
7 Fuit autem poſtquam elocutus eſſet Jehova
verba iſta apud Ijobum; ut ediceret Jehova
Eliphazo Temanitæ, accenſa eſt ira
mea in te, & in duos amicos tuos, quia non
eſtis locuti de me rectè, ut ſervus meus Ijob.
8 Quam ob rem nunc ſumite vobis ſeptem
juvencos, ſeptemq; arietes, & adite ſervum
meum Ijobum; ^a^ut offerendum curetis holocauſtum
pro vobis, & ſervus meus Ijob
oret pro vobis: nam verè [b] perſonam ejus
accipiam; ut non afficiam vos [c] pœna flagitii,
quia non eſtis locuti rectè de me, ut ſervus
meus Ijob.
9 Itaq; abeuntes Eliphaz Temanites & Bildad
Schuchites, Tzophar Nahhamatites
fecerunt quemadmodum edixerat ipſis Jehova:
accepitque Jehova perſonam ^a^Ijobi.
10 Deinde Jehova reſtituit [d] ^a^quod captum
fuerat Ijobo, cùm oraſſet pro amicis ſuis: etiam
auxit Jehova quicquid fuerat Ijobo,
^a^duplo.
11 Et convenientes ad eum omnes cognati
ejus, & omnes cognatæ ejus, & omnes familiares
ejus antea, commederunt cum eo
cibum in domo ejus; & condolentes ei conſolati
ſunt eum, de toto illo malo quod induxerat
Jehova ſuper eum: ac ^a^ dederant
ei quiſque ^a^numum unum, & quiſque monile
unum aureum.
12 ^a^Jehova ergo benedixit fini Ijobi magis
quàm principio ejus: nam fuerunt ei quatuordecim
millia pecudum, & ſex millia camelorum,
& mille paria boum, milleque
aſinæ.
13 Fuerunt etiam ei ſeptem filii & tres filiæ:
14 Quarum primæ indidit nomen Jeminæ;
nomen autem ſecundæ Ketzihhæ; & nomen
tertiæ Keren-Happue.
15 Neque inveniebantur fœminæ pulchræ, ut
filiæ Ijobi in tota illa regione; quibus dedit
pater earum poſſeſſiones inter fratres earum.
16 Cumque vixiſſet Ijob poſtea centum quadraginta
annis; & vidiſſet filios ſuos, & ^e^nepotes
ſuos quatuor generationibus;
17 Mortuus eſt Ijob ſenex, & ſatur dierum.

6 *Idcirco*] quia beneficium illud antè acceptum, cum audiviſſem te prædicari, nunc demum altero cumulaſti, quod te per ſeſe tum exhibes. *Illa*] quæ videlicet cogitaveram & dixeram. *In pulvere*] id eſt, ex animo & ſtudioſiſſimè: quod illis externis ſymbolis ſignificabatur. 7 *Non recte*] id eſt, cauſam meam iniquè egiſtis, ut Ijob ſuprà expoſuerat cap. 13. 8 *Ut offerendum*] id eſt, ut Ijob ſacerdotis partibus defungatur pro vobis, ſacrificio & precibus. ſic Malci-tzedek, & Abrahami ante datam legem Gen. 14. & 20. b Heb. *vultum ejus ſic ver. 9.* c Heb. *flagitio.*

Pſalmi

PSALMI.

Argumentum.

[illegible] Pſalmorum ſacras cantiones continet, quæ in Eccleſia vetere fuerunt conſcriptæ [illegible] ad funeſta tempora Antiochi: ac propterea eſt quædam velut epitome veteris te[illegible]menti, ſpeculum gratiæ Dei abſolutaq; hominis totius anatome, qua exponuntur om[illegible] documenta, de promiſſionibus operibusq; Dei gratioſis erga ſuos, ſeveris in [illegible]rios, & in omnes fidelibus: item de fide noſtra in promiſſiones ejus, de obſequio, [illegible]infirmitatibus, patientia, conſtantia, & liberatione noſtra in rebus adverſis, de le[illegible] bonorum uſu & gratiarum actione in rebus ſecundis, denique de toto officio no-ſtro erga Deum, & fide illius erga nos in Chriſto: de quo elegantiſſimæ & illuſtriſſi-mæ prophetiæ habentur paſſim ad conſolationem & confirmationem Eccleſiæ.

1 : M.

Psalmus I.

Virorum bonorum vita deſcribitur; denunciaturq; eis felicitas: malis vero infelicitas ex judicio Dei.

1 BEATUS *eſt* vir ille, qui non ambulat in conſilio improborum, & viæ peccatorum non inſiſtit; ac in conceſſu deriſorum non ſedet:

2 Si tamen in lege Jehovæ *eſt* oblectatio ejus; & de lege illius meditatur interdiu ac noctu.

3 Erit enim ut arbor plantata ad rivos aquarum, quæ fructum ſuum edit tempore ſuo, foliumq; ejus non decidit: id eſt, quicquid faciet, proſperabitur.

4 Non ita improbi *futuri ſunt*: ſed ſicut gluma quam diſpellit ventus.

5 Idcirco non conſiſtent improbi in illo judicio: aut peccatores in cœtu juſtorum.

6 Nam agnoſcit Jehova viam juſtorum: at via improborum perit.

[illegible] primùm κατ᾽ ἄρσιν ſive ἀναίρεσιν, quòd abſint a malo, de[illegible] quid ſanctimoniæ hæreant, verſu 2. Hoc autem verſu tres ſunt [illegible] formas, & actiones perſonarum pertinentes. In perſonis [illegible] animo; peccatores, vita; & deriſores, in utroque omnibus [illegible] Formæ ſunt, conſilium, animi; via, vitæ ſive inſtituti; & conceſ[illegible] Actiones verò, ambulare ad certum aliquem finem, [illegible] viæ, conſilio capto; & ſedere ac conquieſcere in conſilio [illegible] obſtinatè, cùm vir aut ſua ipſius malitia rapitur, aut aliena tra[illegible] 2 *Si tamen*] altera bonorum deſcriptio, velut per correctionem ſe[illegible] quaſi dicat, beatus qui abſtinet a malo; ſi ſtudet bono; id eſt, [illegible] fide animum eò refert ut obſequatur Deo, cogitationes, [illegible] conformans voluntati illius explicatæ Lege: ut Pſalm. [illegible] *Lex*] id eſt, doctrina Dei, quæ ſola eſt omnis boni regula. 3 [illegible] propoſitionis, deſcriptio felicitatis quæ viris bonis adju[illegible] arboris: nam tria ponuntur arboris attributa. 1. plan[illegible] ſymbolum regenerationis & ſucci quem trahimus a Chri[illegible] habitantis in nobis. 2. fructuum productio, ſymbolum [illegible] ad gloriam Dei & commune bonum. 3. conſtans viriditas, [illegible] quæ omnia exegeticè proponit Pſaltes uno proſpe[illegible] 4 *Non ita*] Altera propoſitio ſuperiori oppoſita, & per hyſtero[illegible] reſpondens. *Sicut gluma*] radice, ſucco, fructu, [illegible] non autem ut arbor illa, ver. 3. 5 *Idcirco*] Exegeſis [illegible] quod dixerat de gluma, eam diſpelli vento, ad improbo[illegible] quaſi dicat, propterea quod ſint inaniſſimi, privabuntur beatitate [illegible] *In judicio*] in beato illo & benedicto ſtatu qui adjudicatur [illegible] in conſortio juſtorum coram Deo.

[illegible] ex quibus ſuperiora eventa bonis & malis ſigillatim certa ſunt. [illegible] eſt, in rationes ſuas refert, probat, & curat Deus; ac proinde non perit bonorum via, ſed eos in optatiſſimum ſalutis portum perducit in Chriſto. *Perit*] id eſt, quia eam non approbat Deus, perit via ipſorum cum ipſis, ſynecdoche.

6 *Nam*] Confirmatio, ſive αἰτιολογία cauſarum explicatio. *Agnoſcit*] id

Psalmus II.

Impiorum conatus in regnum Davidis & Chriſti; Dei ſecuritas & judicium in illos, regniq; inſtitutio, amplitudo, firmitas, & effecta proponuntur: quamobrem adverſarii ad fidem & reſipiſcentiam revocantur; exitium reluctantibus denunciatur, & obſequentibus ſalus.

Titulo carens.

1 QUARE tumultuantur gentes, & nationes meditantur inane;

2 Siſtunt ſe reges terræ, & dominatores conſultant ſimul; contra Jehovam, & contra Chriſtum ejus?

3 *Dicunt*, diſrumpamus vincula iſtorum; & projiciamus a nobis denſos funes iſtorũ.

4 Sedens in cœlis ridet; dominus ſubſannat eos.

5 Tunc alloquetur eos in ira ſua; cum æſtu ſuo perturbabit eos:

1 *Quare*] Pſalmus eſt ἀνεπίγραφος, ut ſuperior, generis didaſcalici; quo theſis ſuperioris pſalmi tum ad Davidem & regnum ipſius accommodatur, velut Chriſti & Eccleſiæ typum, tum etiam propriè ad Chriſtum & Eccleſiã. Partes autem illius ſunt tres; Propoſitio, duobus verſibus; Narratio, inde a verſ. 3. & Concluſio in fine Pſalmi. Ac propoſitionis quidem illuſtratæ admirativa interrogatione, ſumma eſt mundum pugnare adverſus regnum Dei; ex cujus circumſtantiis admiratio illa profecta eſt. ſic Act. 4. 25. ad regnum Chriſti accommodatur id quod priùs in regno Davidis fuerat adumbratum, cùm a tam multis hoſtibus peteretur, 2. Schem. 22. capite uſque ad 10. *Inane*] id eſt, quod effectu ſuo cariturum eſt. 2 *Jehovam*] autorem regni Davidis & Chriſti. *Chriſtum*] id eſt, unctum; ſive Davidem typum, ſive Chriſtum qui eſt typorum veritas. 3 *Dicunt*] ſecunda pars, narratio; ut diximus in verſum 1. quæ continet hypophoram ſive ſubjectionem ad præcedentem interrogationem, de conſiliis & conatu improborum, hoc verſ. deinde expoſitionem potentiæ operumq; Dei, verſib. ſequentib. *Vincula*] id eſt, ſervitutis jugum, quod nobis videtur graviſſimum: ita ſapit mundus. 4 *Sedens*] narratio poſterior, cujus partes ſunt duæ: una, potentiæ Dei, qua oſtenditur Deum nihil de iſtis conſpirationibus laborare, ver. 4. ſed ſuo tempore omnes iſtos gigantes conturbaturum, ver. 5. & 6. Secunda miſericordiæ & gratiæ, cum interea temporis Regis ſui & Prophetæ opera voluntatem ſuam explicaturum, uſque ad verſ. 10. Hic autem ſtudioſè obſervanda eſt elegantiſſima perſonarum, loci, actionum, & operationum comparatio: nam unus Deus, regibus, ſedens, ridens, & ſubſannans, tumultuantibus, meditantibus & conſultantibus, & cœli terræ opponuntur. *Ridet*] humanitus dictum, ut ſequentia. 5 *Tunc*] id eſt, ſimul caſtigabit opere & verbo, qui prædicato ante verbo parere noluerint, & a ſuis inanibus conſiliis diſcedere: tunc autem, id eſt, eo ipſo momento quod decreto ſuo præfinivit Deus; cùm illi obſtinatè nitentur vincula ipſius diſrumpere, & Deo fuerit viſum conturbare ipſos.

6 *Dicens*, ᶻatqui ego ᵃ inunxeram regem meum, præfeceram ᶻ Tzijoni ᶻmonti ſanctitatis meæ.
7 ᶻNarrabo ᵇ ex decreto, Jehova dixit ad me, ᶻfilius meus es: ego ᶻ hodie ᶻgenui te.
8 Pete a me, & dabo ᶻgentes poſſeſſionem tuam: jus, inquam, poſſeſſionis tuæ fines terræ.
9 Confringes ᶻ iſtos virga ferrea; ut vas figuli diſſipabis eos.
10 ᶻNunc ergo ᶻReges, animadvertite, erudimini, judices terræ:
11 Colite Jehovam cum reverentia; & exultate cum tremore.
12 ᶻOſculamini ᶻ filium ᶻ ut non iraſcatur, & pereatis ᶻ *in* via, ſi exarſerit vel minimum ira ejus: ᶻ beati omnes qui ſe recipiunt ad eum.

6 *Atqui*] Exprobratio caſtigantis Dei, quaſi dicat, hunc elegeram, & vos eum impiè oppugnaſtis. a Heb. *inunxeram regem meum ſuper Tzijonem.* *Tzijoni*] ſedi regni Davidis, & typo Eccleſiæ Chriſti: nam hoc tam de Davide dici poteſt, 1. Schem. 16.14. tum de Chriſto, Ephe. 1.20. & ſequentibus. *Monti ſanctitatis*] Davidem quidem illi aſpectabili qui erat Jeruſchalaimis, Chriſtum verò monti Tzijoni, & civitati Dei vivi, ac Jeruſchalaimis cœleſtibus, Heb. 12.22. 7 *Narrabo*] id eſt, fideliter propheteam agam, & exponam voluntatem Dei de perſona regis, hoc verſu; de regno, verſ. 8. & de potentia ac effectis ejus, verſ. 9. Eſt autem hic ſecunda narrationis pars, qua misericorditer Chriſti & legatorum ejus operâ improbi revocantur ad Deum, antequam exerat potentiam ſuam illis perdendis. b Heb. *ad decretum.* *Filius meus*] id eſt, adoptatus in vocationem & adminiſtrationem regni Dei; quod & typicè ad Davidem, & perfectè ad Chriſtum accommodari debet; ut Act. 13.33. Heb. 1.5. & 5.5. *Hodie*] cùm a Schemuele David unctus eſt. 1. Schemu. 16.14. & cùm Chriſtus primogenitus in orbem terrarum inductus eſt, Heb. 1.6. *Genui*] Davidem, cum ſingulari Dei ſpiritu donatus vir alius factus eſt, ibidem: Chriſtum, cùm in orbem venit, 1. Tim. 3.16. 8 *Gentes*] quæ finibus quidem terræ promiſſæ in lege continebantur; ſed anguſtum illud regnum typus fuit regni univerſalis Chriſti: tam hotum complementum legitur 2. Schem. a principio uſque ad cap. 12. de Chriſto verò, Johan. 3.35. 9 *Iſtos*] de quibus in principio pſalmi: complementum in Davide, 2. Schem. ibidem; in Chriſto, Pſalm. 110. & 1. Cor. 15. Eſt autem hic unus tantùm effectus regni Davidis & Chriſti, qui ad præſentem cauſam pertinet; alter verò omittitur, bonorum ſalus expreſſa in fine Pſalmi. 10 *Nunc ergo*] Tertia pars Pſalmi, concluſio hortatoria a ſuperioribus documentis, exponens officium hominum, & officii iſtius cauſas, verſ. 12. Nunc ergo, inquit, dum tempus eſt, antequam adveniat Chriſtus cum virga ferrea, & Deus ipſe vos conturbet in furore ſuo; duo iſta officia præſtate, audientiam, & cultum ex fide. *Reges*] & populi: ſynecdoche. 12 *Oſculamini*] id eſt, fidem date illi ad ſuperiora hæc officia præſtanda: vide Geneſ. 41.40. *Filium*] Chriſtum, ut ſuprà verſ. 7. qui ſuperiore verſu Jehova dictus eſt. *Ut non iraſcatur*] cauſæ duæ, vitatio mali quod verſatur in indignatione filii & hominum perditione; atque felicitas. *In via*] amplificatio a circumſtantia, quòd in medio curſu conſumentur, nedum ut pertingant metam conſiliorum ſuorum. *Beati*] Epiphonema, alteram cauſam felicitatis noſtræ exponens, videlicet ſynceram fidem in Deum.

Psalmus III.

David de gravitate afflictionum conquerens, fidem ſuam natura Dei experientiaq; confirmat: itaq; Deum orat pro ſalute ſua & populi.

1 ᶻPSALMUS *Davidis, cùm fugeret metu Abſchalomi filii ſui.*
2 ᶻJehova, quàm multi ſunt hoſtes mei; multi inſurgentes contra me!
3 Multi dicentes de anima mea, non eſt ulla ſalus iſti in Deo. ᶻ Sela.
4 ᶻAt tu Jehova ſcutum *es* circa me; gloria mea, & extollens caput meum.
5 ᶻVoce mea ad Jehovam clamanti, reſpondit mihi e ᶻ monte ſanctitatis ſuæ. Sela.
6 Ego ᶻ cubui & dormivi, experrectus ſum; quia Jehova ſuſtentabat me.
7 ᶻNon timebo a myriadibus populi; qui circumſtantes poſuerint *caſtra* contra me.
8 ᶻSurge Jehova, ſerva me Deus mi, qui percuſſiſti omnes inimicos meos ad maxillam; dentes improborum confregiſti.
9 Jehovæ *eſt* ipſa ſalus; ſuper ᶻ populum tuum *ſit* benedictio tua. Sela.

1 *Pſalmus*] Inſcriptio occaſionem pſalmi & argumentum oſtendit. occaſio exponitur 2. Schem. 15. uſque ad 20. cap. Pſalmus argumento eſt εὐκτικός, ex tribus partibus conſtans; Expoſtulatione, Narratione, & Petitione. 2 *Jehova*] Expoſtulatio ſive querimonia, malorum obſidentium, ver. 2. & 3; cujus πάθος anaphoris & homœoteleutis, καὶ τριττῷ λόγῳ illuſtre eſt. 3 *Sela*] Patheticæ huic admirationi, qua pſaltes numerum & gravitatem hoſtium, contumelias in ſe, & blaſphemias in Deum indigniſſimas expreſſerat, ſubjungit Sela, velut notam attentionis animi, & contenti ſoni. 4 *At tu Jehova*] altera pars, narratio, continens fiduciæ profeſſionem ab officio Dei erga ſuos; quòd inermibus eſt ſcutum, ignominioſis gloria, & proſtratis autor ut ſe ipſos erigant, (in quorum numero propheta ſe poſuit) & gloriationem, ver. 7. 5 *Voce mea*] Confirmatio ſuperioris fiduciæ, ab anteacta experientia. *Monte ſanctitatis*] id eſt, e ſuo ſacrario, & cœleſti & terreſtri: vide pſal. 2.6. 6 *Cubui*] videlicet ſecurus [illegible].

[illegible] gumentis, unum eſt ſingularium liberationum quas a Deo [illegible] verſu; alterum naturæ Dei quòd ſolus eſt omnis ſalutis [illegible] id eſt, ita contudiſti, ut omnem nocendi facultatem [illegible] os afficeris. 9 *Populum tuum*] etiam qui [illegible] ſciverat.

Psalmus IIII.

David orans, adverſarios reprehendit [illegible] tatis vanitatiſq; nomine: eoſq; probata [illegible] fidem & reſipiſcentiam revocat: poſtremò Deum orat ut ſe dirigat verbo & ſpiritu.

1 ᶻMAGISTRO *ſymphoniæ fidium, pſalmus Davidis.*
2 ᶻInvocantem me exaudi, Deus juſtitiæ meæ; in anguſtia ᶻ dilataſti mihi *locum*: gratiam fac mihi, & audi orationem meam.
3 ᶻFilii virorum, quouſque gloria mea ignominiæ *futura eſt*, dilecturi eſtis inanitatem; quæſituri mendacium? Sela.
4 ᶻCognoſcite potius ſeparaſſe Jehovam ſibi eum ᶻ quem benignitate proſequitur: Jehova exauditurus eſt, cùm inclamavero eum.
5 Commovemini, & ne peccetis: ᵇ cogitate cum animo veſtro, ᶻ in cubili veſtro, & ᶻ deſiſtite. Sela.
6 Sacrificate ᶻ ſacrificia juſtitiæ: & fiduciam habete in Jehova.
7 ᶻMulti dicunt, *o ſi* quis efficiat ut videamus bonum: ᶻ attolle ſuper nos lucem faciei tuæ Jehova.
8 ᶻIndideris lætitiam ᵈ animo meo, majorem

[illegible] a Heb. [illegible] 1 *Magiſtro*] Inſcriptio [illegible] Pſalmi [illegible]

Iis ſunt ψιλομετρά, alia verò ἐντομομετρικά, ut annotavimus in [illegible] *Invocantem*] prima pars Pſalmi, exordium; quo exaudiri, gratiam [illegible] berari expetit duobus argumentis: primùm ab officio Dei, [illegible] ſe judicem juſtiſſimum appellat; deinde ab experientia [illegible] *taſti*] id eſt, liberaſti ex anguſtia: metaphora. 3 *Filii virorum*] [illegible] Pſalmi didaſcalica, ad malos pertinens uſque ad verſum 7. [illegible] duo documentorum genera: nam primùm evincuntur mali [illegible] revocantur ad bonum, uſque ad verſ. 7. Quod autem dicit, filii virorum [illegible] vos qui freti autoritate regis inſoleſcitis adverſus me, & viribus [illegible] ſic per apoſtrophen cum magnifica fidei gloriatione [illegible] nominibus, tum quòd gloriam ipſi a Deo pronuntiatam [illegible] nominiam traducere, tum quòd nihil erant conſectaturi [illegible] fidebat veritati Dei, quam ſtatim prædicat. 4 [illegible] tio improborum ad bonam frugem triplex oſtenditur: primùm [illegible] telligentia, ut cognoſcant æquitatem hujus cauſæ, quam [illegible] cando in animo & voluntate, ut perculſi acquieſcant voluntati Dei [illegible] in vita, ut obedientiæ fructus proferant, ver. 6. [illegible] me, ut regem quem deſignavit ſtatuat. b [illegible] *ſtro*. 5 *In cubili veſtro*] id eſt, etiam quo tempore [illegible] quieti componere, voluntatis Dei ſenſu afficimini. [illegible] *ſic*. 1. Schem. 14.9. 6 *Sacrificia juſtitiæ*] id eſt, [illegible] timo, ut Pſalmo 51.21. 7 *Multi dicunt*] Tertia pars [illegible] titio illuſtrata per comparationem ſtudii improborum [illegible] dem univerſè & bruta quadam ratione deſiderant, ſed fallunt [illegible] finitione ejus. *Attolle*] ſumma petitionis piis [illegible] vita per ſpeciem ambulant: eſt enim bonum noſtrum [illegible] vultus nobis eſt dux viæ, ea ituro ad ipſum bonum. [illegible] plificatio petitionis ab effectis lætitiæ, hoc verſu; & [illegible] dicat, ſi tantùm lucem faciei tuæ extuleris, [illegible] cordi meo.

 6 Dicens,

quàm tempori quo frumentum illorum &
muſtum illorum aucta ſunt.
9 In pace ſimul cubabo & dormiam; cùm tu
Jehova ſolus in tuto collocaveris me.

... Judicum 3.27. & alibi frequenter. 9 *In pace*] ut ſuprà Pſal. 3.

Psalmus V.

David Deum ſupplicans oſtendit ſe fretum teſtimonio conſcientiæ, & certum de adverſariorum injuria, reverenter Dei beneficentiam implorare: ac ... conſtitutum, petit ſe a Deo regi, adverſarios Deo rebellantes retundi, & Eccleſiæ ſubminiſtrari laudationis argumentum.

1 MAGISTRO *ſymphonia ad pneumatica inſtrumenta, Pſalmus Davidis.*
2 Dicta mea auribus percipe, Jehova; conſidera meditationem meam:
3 Attende voci clamoris mei, rex mi & Deus mi; nam ad te oro.
4 Jehova mane auditurus es vocem meam: mane diſpoſiturus ſum apud te *ſermonem*, & ſpeculaturus.
5 Nam non es, o Deus fortis, ſtudioſus improbitatis; non diverſatur *apud* te malum.
6 Non conſiſtunt inſani e regione oculorum tuorum: odiſti omnes operarios iniquitatis.
7 Perdis loquentes mendacium: virum ſanguinarium & doloſum abominatur Jehova.
8 Ego autem pro amplitudine benignitatis tuæ ingrediar domum tuam: incurvabo me verſus templum ſanctitatis tuæ cum reverentia tui.
9 Jehova, deduc me per juſtitiam tuam propter obſervatores meos; dirige ante me viam tuam.
10 Nam non *eſt* in ore ullius rectum, intimum eorum ærumnæ; ſepulchrum apertum guttur eorum: lingua ſua doloſè blandiuntur.
11 Hos reos perage Deus, decidant a conſiliis ſuis: propter amplitudinem defectionum eorum depelle eos, quia rebellant in te.
12 Contrà lætentur omnes ſe recipientes ad te, in ſeculum canant dum proteges eos: & exultent in te amantes nominis tui.

... *Mane auditurus*] id eſt, tempeſtivè faciam ... 5 *Nam non*] Confirmatio fiduciæ duobus argu... a perſona adverſariorum, quorum improbitatem ſtatuit Deo ... verſibus; deinde a perſona ſua, quod fretus eſt benignitate ... accedit, verſu 8. 8 Heb. *ſanguinum & doli.* *Domum tuā*] ..., ſynecdoche. vide Nechemjæ 6. 11. in annotatione. 9 *J*... membra tria, de Davide, de improbis, & de Eccleſia te... eſt, ut Deum ducem habeat in via ipſius per omnem ju... Dei. *Obſervatores*] tam improbos, de quibus duo... ; quàm probos & pios, de quibus verſibus ultimis. *Vi*... quam præſcribis verbo tuo: prima petitio pro perſona ... explicatio illius finis propter quem ſe commi... *Ullius*] eorum quos commemoravit 5. & 6. verſibus vi... deduxeris per juſtitiam tuam, & direxeris ante ipſum vi... petiit, præcedente verſu. *Intimum eorum*] i. toti intus ... *Sepulchrum apertum*] i. nihil loquuntur aut ſpi... exitium. Hunc autem locum ex hypotheſi ad the... Paulus, cùm habeat rationem naturæ humanæ deſtitutæ ... 3. 13. ut modò oſtendimus. 11 *Hos reos*] Secunda petitio ... *Quia rebellant*] quaſi dicat, non propter me ſed pro... *Contrà lætentur*] Tertia petitio, pro Eccleſiæ totius

13 Quia tu benedicis juſto, Jehova: tanquā clypeo benevolentiā circumteges eum.

a ſempiterna benedictione & beneficentia ejus, ex gratuita ipſius benevolentia in finem perſeveratura.

13 *Quia tu*] Eulogia laudis quam Eccleſia tribuit Deo,

Psalmus VI.

David ægrotus iram Dei flagellumq́ue deprecatur, miſericordiam implorat, & ſalutem petit: quæ deinde certa fide percipiens adverſus inimicos de aſſertione & beneficentia Dei teſſerata gloriatur.

1 MAGISTRO *ſymphonia fidium, ad gravem ſymphoniam; Pſalmus Davidis.*
2 Jehova, ne in irā tua reprehendas me; neque in æſtu tuo caſtiges me.
3 Gratiam fac mihi Jehova, quia languidus ſum: cura me Jehova; quia conturbata ſunt oſſa mea,
4 Et anima mea conturbata eſt valde: tu ergo Jehova quouſque?
5 Revertere Jehova, eripe animam meam: ſerva me propter benignitatem tuam.
6 Nam non eſt in ipſa morte recordatio tui: in ſepulchro quis celebraret te?
7 Defatigor in gemitu meo, facio ut natet totam noctem lectus meus: lachrymis meis ſpondam meam liquefacio.
8 Contabeſcit præ indignatione oculus meus; conſeneſcit propter omnes hoſtes meos.
9 Recedite a me omnes operarii iniquitatis: nam audit Jehova vocem fletus mei:
10 Audit Jehova deprecationem meam; Jehova orationem meam ſuſcipit.
11 Erubeſcant & conturbentur valde omnes inimici mei: revertantur erubeſcentes momento.

1 *Gravem ſymphoniam*] vide 1. Chron. 15. 21.
2 *Jehova*] Pſalmus eſt ..., cujus petitio ſeptem primis verſibus; exultatio verò fidei, tribus ultimis continetur. Petitionis partes ſunt duæ, ut ver. 10. indicat, ſuis cauſis junctæ: deprecatio mali, hoc eſt, iræ & flagellorum Dei, uſque ad ver. 5. & petitio liberationis atq; ſalutis, uſque ad ver. 9.
Reprehendas] nempe verberando.
3 *Quia languidus*] ratio deprecationis a conſtitutione perſonæ ſuæ, quam per gradationem amplificat.
4 *Quouſque*] caſtigas & a me averſus manes? apoſiopeſis.
5 *Revertere*] ... dictum, altera petitionis pars, ut obſervatum eſt in verſu 2. *Eripe*] a morte præſentiſſima, ut verſus ſequens oſtendit. *Propter benignitatem*] prima petitionis cauſa a natura Dei & benignis promiſſionibus, quæ non niſi a viventibus piis celebrari poſſunt. 6 *Nam*] Confirmatio cauſæ a gloria Dei, quæ recordatione & celebratione nominis ejus illuſtratur. quaſi dicat, ſi moriar, non potero amplius in vivis prædicare nomen tuum: ſic pſal. 30. 10. & 88. 11. & 115. 17. & 118. 17. & Jeſchahjæ 38. 18. 7 *Defatigor*] ſecunda cauſa a perſona ſupplicis. *Facio ut natet*] id eſt, me & lectum meum demergo lachrymis, hyperbole: ſicut & ſequentes loquendi formæ, quæ exprimunt gravitatem mali. 8 *Propter omnes hoſtes*] qui hoſtili animo calamitates meas obſervant, & triumphant de me: ſic tranſitur ad alteram hujus Pſalmi partem. 9 *Recedite*] Apoſtrophe ad inimicos, qua David fidei gloriationem & veritatem Dei illis omnibus opponit. quod autem ait, Recedite, ſpe deluſos eſſe illos intelligit. *Operarii iniquitatis*] id eſt, hypocritæ, prout deſcribuntur pſal. 41. 7. & ſequent. 11 *Revertantur erubeſcentes*] qui me fuerant cum lætitia ſeviſuri, ſi labefactari viſiſſent me. *Momento*] id eſt, videntes præter expectationem me divina ope reſtitutum; prout Deus velut ad ictum oculi ſuos liberare ſolet.

Psalmus VII.

David perfidè accuſatus, liberationem exoptat a Deo; profeſſus fidem & teſtificationem conſcientiæ ſuæ, mala quæ in ſe ſtruebantur averti petit: poſtremò in fidei gloriatione confirmatus pronuntiat improborum exitium, & Dei laudem a piis prædicatum iri.

1 ODE *varia Davidis: quam cecinit Jehovæ ad verba Cuſchi Benjaminitæ.*

1 Heb. *ad ...*, id eſt, multiplex ... ... carminum genere, ubi plures ſtrophæ (quas recentiores vocant) juſtas efficiunt periodos: ſic Chabakuk. 3. 1. 1 *Ad verba Cuſchi*] Etſi hujus alibi mentio nominatim non habetur, non dubium eſt tamen, quin hic ex Schaulis comitatu fuerit, & gravis alicujus criminis Davidem inſimulaverit falſò: cujuſmodi eſt illud quod inſimulatur David, 1. Schem. 24. 10: quæ falſa delatio huic pſalmo occaſionem dedit. *Benjaminitæ*] unus gentilium Schaulis primas in regno obtinebat, 1. Schem. 22.

 2 Jehova

2 'Jehova Deus mi, 'ad te recipio me: ſerva
me ab omnibus perſequentibus me, & libe-
ra me:
3 Ut non abripiat tanquam leo [b] meipſum;
dilacerans, nemine liberante.
4 'Jehova Deus mi, ſi feci illud: ſi eſt iniqui-
tas *iſta* 'in manibus meis:
5 Si intuli malum mecum colenti pacem:
('quin eripui hoſtiliter inſequentem me im-
meritò)
6 Perſequatur inimicus me ipſum & aſſe-
quatur, conculcetque in terra 'vitam me-
am: & 'faciat ut gloria mea in pulvere ha-
bitet. Sela.
7 'Surge Jehova in ira tua, extolle te prop-
ter indignationes hoſtium meorum; & evi-
gilans *attende* ad me, *qui* 'judicium præcipis.
8 'Cumque cœtus nationum circumdet te;
propter eum 'in altum revertere.
9 'Jehova jus dicit populis: judica me Jeho-
va; ſecundum 'juſtitiam meam & ſecundum
integritatem meam *pronuncia* de me.
10 'Deficiat quæſo malum improborum, ut
ſtabilias juſtum: 'prout explorator es '[c] ani-
morum & renum Deus juſte.
11 'Scutum meum in Deo *conſiſtit*; qui ſervat
rectos corde,
12 Deo *inquam* judice juſto; & Deo forti 'com-
movente illos quotidie.
13 'Si non 'convertatur *improbus*, gladium
ſuum acuat; arcum ſuum tendat, & dirigat
ipſum:
14 Et ſibi comparatis armis lethiferis; ſagit-
tas ſuas 'perſequentibus paret:
15 'Ecce parturierit moleſtiam; aut concepe-
rit laborem, ut pariat 'mendacium:
16 Ciſternam foderit & excavaverit eam:
'cadet tandem in foveam *quam* paraverit.
17 Redibit moleſtia ejus in caput ejus: & ſu-
per verticem ejus injuria ejus deſcendet.
18 'Celebrabo Jehovam ſecundum juſtiti-
am ejus; & pſallam nomen *Jehovæ* excel-
ſum *eſſe*.

2 *Jehova*] Pſalmus eſt mixtus, [illegible] & [illegible], continens ardentiſsimam orationem, uſque ad ver. 11. & confirmationem propheticam eorum quæ Dei diſpenſatione fuerant ereptura, uſque ad finem. Petitionis autem partes ſunt duæ; una, de liberatione ſui, uſque ad ver. 10. altera, de everſione mali, ver. 10. *Ad te recipio*] primum inſtrumentum orationis, fides in Deum, cujus adjunctum ſalus & conſervatio noſtri, ſequente verſu oſtenditur. b Heb. *animam meam*, ſic ver. 6.

4 *Jehova Deus*] Secundum inſtrumentum petitionis, teſtimonium conſcientiæ, quòd nullius maleficii eſt ſibi conſcius in ea cauſa cujus nomine apud Schaülem fuerat accuſatus. Tractatur autem iſta propoſitio per [illegible] [illegible], duobus modis: nam primum eſt theſis ſive explicatio anteactæ vitæ, duobus verſibus: deinde hypotheſis pœnæ, cui ſe ipſum dedit ſi reperiatur illius criminationis reus, v. 6. *In manibus meis*] id eſt, in me: ſynecdoche.

5 *Quin eripui*] Amplificatio a contrario, cujus veritatem vide 1. Schem. 24. 6. & ſequentibus, & 26. 9. 6 *Vitam meam*] i. me vivum. *Faciat*] i. ignominioſa morte & ſepultura afficiat. 7 *Surge Jehova*] repetitio orationis, qua tranſitur ad petitionis cauſas ut iniqui cohibeantur, innocentes defendantur, & Dei gloria promoveatur: qui tres fines per hyſteroſin Hebræis perfamiliarem ſequentibus ver. exponuntur. *Judicium præcipis*] i. ſumme & juſtiſsime judex. 8 *Cumq; cœtus*] Amplificatur finis gloriæ Dei a circumſtantiis, quaſi dicat, cùm hoc tempus ſit maximè juri dicendo accommodum, quo tanta eſt Jiſraëlitarum expectatio, non tantùm mihi, ſed etiam gloriæ tuæ & illorum ædificationi conſule. *In altum revertere*] id eſt, conſcende ſolium judicatorium. 9 *Jehova*] ſecundus finis petitionis, argumento per theſin ducto ab officio Dei, quod nominatim ad perſonam ſuam & cauſam ſingularem accommodat. *Juſtitiam*] i. innocentiam in hac cauſa, ut profeſſus eſt ſuprà ver. 4. & 5.

10 *Deficiat quæſo*] tertius finis petitionis, ut Deus maleficia convellat; ſive ſervatis adhuc, ſive perditis improbis: quam unam rationem eſſe docet ſtabiliendi juſti. *Prout*] Confirmatio a natura Dei omniſcia, & officio ejus. *Animorum & renum*] i. cogitationum & cupiditatum. c Heb. *cordium*. 11 *Scutum*] altera pars pſalmi, propheticè explicans uſum fidei & conſequentia ejus. De uſu autem fidei his duobus verſibus agitur, nimirum quòd ſe committentes Deo ſaluti recipit, & quòd improborum cruciatus a Deo immiſſos obſervat. 12 *Commovente*] i. juſtiſsimè eos exagitante atq; divexante: nam reſpicit David ad interminationem Dei Deut. 28. 25. 13 *Si non convertatur*] alterum membrum confirmationis propheticæ de rebus conſequentibus fidem in Deum: docet enim pſalmus primò quid eventurum ſit improbis, uſque ad verſ. 18. deinde quid piì facturi ſint verſ. 18. In ſtatu improborum & eventu deſcribendo tres proponuntur allegoriæ; una militiæ, altera partus, tertia foveæ: ad ſignificandas vires, conſilia, & fraudes quibus uti ſolent. *Convertatur*] i. conſilium inſtitutum non mutet, ſed ita pergat ut ſequentia explicant. 14 *Perſequentibus*] ſatellitibus & adminiſtris inquiſitionis. 15 *Ecce parturierit*] Amplificatio ſuperioris conditionalis propoſitionis [illegible], quaſi rem præſentem oculis ſubjiceret; conſilia, conatus, & effecta allegoricè repræſentant. *Mendacium*] i. id quod fallet eum expectatione ipſius. 16 *Cadet*] i. ſua tandem arte, ſuis armis, ſuis conatibus corruet; quod ipſe de Schaüle nominatim dicit, 1. Schem. 26. 10. ſic infrà 11. 8.

17 *Deſcendet*] quaſi dicat, cœlitus immittetur. 18 *Celebrabo*] altera conſequentia fidei, ut è obſervatum eſt ſuprà verſ. 13.

PSALMUS VIII.

David extollit majeſtatem Dei ab operibus in cælo & in terra, maximè verò in homine tum creato tum inſtaurato per Chriſtum.

1 MAGISTRO *ſymphonia ad* [a] '*Gittis inſtrumenta Pſalmus Davidis*.
2 'Jehova domine noſter, quàm magnificum *eſt* nomen tuum in tota terra; qui
[b] ponis decus tuum 'ſupra cœlos.
3 'Ab ore infantium & lactentium 'fundas
robur *illius*; 'propter hoſtes tuos, faciendo
ut ceſſet inimicus & ultor ſui.
4 Quum reſpicio cœlos tuos, 'opus digito-
rum tuorum; lunam & ſtellas quas ſtatuiſti:
5 'Quid *eſt* mortalis, ut 'memor ſis ejus? aut
filius hominis, ut viſites eum?
6 Nam 'feciſti eum paulò minorem angelis:
& gloria ac decore coronaſti eum.
7 Dominum eum præfeciſti operibus ma-
nuum tuarum: omnia poſuiſti ſub pedibus
'ejus:
8 Greges & armenta quotquot ſunt: & eti-
am beſtias agreſtes:
9 Aves cœlorum & piſces maris: quod per-
meat ſemitas marinas.
10 Jehova domine noſter, quàm magnificū
eſt nomen tuum in tota terra.

[illegible] tione & argumentis laudis. Propoſitio laudis eſt ver. 2. & [illegible] clamatione & admiratione; qua oſtendit in cœlo & in terra D[illegible] exhibere; quæ duo ſubjecta, terræ & cœli, hoc verſu per pro[illegible] ſequentibus explicantur. b Heb. *ponere: inſinuavit pro* [illegible] *pra cœlos*] id eſt, infinitus es majeſtate & gloria. 3 *Ab ore*] [illegible] tio argumentorum ex quibus laudandus eſt Deus, cujus loci [illegible] ſius adminiſtratione, hoc verſu; alter a rebus creatis; maximè [illegible] non tantum prout creatus eſt, ſed etiam reparatus in Chriſto, [illegible] autem ab exemplo rerum (quarū hæc alioqui videtur infirmitas [illegible]) oſtenditur quantoperè Deus ſit commendabilis. quaſi dicat, [illegible] illo exordio humanæ vitæ, etiam in perpuſillis & recens nati[s] [illegible] ad exitum hujus vitæ gloria Dei ſemper illuſtratur (ſicut ar[gumentum] Matth. 21. 16.) & in rebellib. quoque potentiſsimè perficitur. [illegible] inde fundamenta jacis agnoſcendi & prædicandi robuſtiſsimi [illegible] *ter hoſtes tuos*] ad vincendos, ora q; eorum obſtruenda [illegible]
4 *Opus digitorum*] i. elaboratiſsimum & planè divinum: [illegible]
5 *Quid eſt mortalis*] tertius locus de conditione hominis, qu[illegible] docet ad prædicandam gloriam Dei, duobus modis; primùm [illegible] ſi ſpectabitur in ſe ipſo: deinde ab amplitudine beneficiorum [illegible] tur. Tenuitatem aſpectabilem oſtendit per comparationem [illegible] quæ neque generationi neque corruptioni ſunt obnoxia, ut h[illegible] dini; amplitudinem verò per comparationem ſpirituum cœle[ſtium] [illegible] primùm quidem Chriſto in ſpiritu corporeq; omnia attrib[illegible] hominibus participatam per Chriſtum in hæc inferiora omni[illegible] ſeq. *Memor ſis*] ut quatuor verſus ſequentes explicant. 6 [illegible] illā propè angelicam cœleſtemq; contuliſti in hac vita. 7 [illegible] in creatione, Gen. 1. 26. & ſequentibus; & poſtea [illegible]

PSALMUS IX.

David de occiſo Goljatho & fuſis Peliſchtæis gratias agit Deo, majeſtatem, officium operaq; ejus celebrat, & pios ad celebrandum hortatur; deinde exponit formam precationis, quam tunc temporis fideles habuerunt pro ſalute ſua & inimicorum dejectione.

1 MAGISTRO *ſymphonia, de morte* [a] '*illius duellatoris; Pſalmus Davidis*.
2 'Celebrabo Jehovam ex toto [b] ani-
mo meo; enarrabo omnia mirabilia tua.

2 *Celebrabo*] Pſalmus eſt [illegible] ſive laudativus, [illegible] ſtans. Prima eſt laudatio ſingularis prophetæ, uſque ad verſ. 1[illegible] cio ad omnes fideles pertinens, ut Deum prophetæ exemplo [illegible] 13: cui ſubjicitur forma orationis, qua uterentur pii ad [illegible] Dei [illegible] & obtinendum illud laudationis argumentum, uſque ad finem [illegible] autem ſingulæ partes ſuas cauſas. Itaque primæ hujus partis [illegible] propoſitio laudationis, uſq; ad ver. 3. & Confirmatio [illegible]

3 Lætabor & exultabo in te; pſallam nomini tuo excelſe, *dicens*:
4 c Revertentes inimici mei retrorſum, corruunt, & pereunt a facie tua.
5 Nam exercuiſti judicium meum & cauſam meam; ſediſti in ſolio, judex d juſte.
6 Increpaviſti gentes, perdidiſti improbum; nomen iſtorum deleviſti in e ſecula ſempiterna.
7 O inimice, abſolutæ ſunt vaſtitates in æternum; an civitates extirpaſti? periit memoria ipſorum, *perierunt* ipſi.
8 At Jehova in ſeculum permanet; comparans ad judicium ſolium ſuum:
9 Ut ipſe judicet orbem f juſtè; jus dicat nationibus rectiſſimè;
10 Et ſit Jehova editus locus attrito; editus, *inquam*, locus temporibus *quibus eſt* in anguſtia.
11 Itaque fiduciam habebunt in te agnoſcentes nomen tuum: quia non derelinquis quærentes te Jehova.
12 Pſallite Jehovæ inhabitanti Tzijonem: nunciate in populis actiones ejus.
13 Nam qui repoſcit cædes, horum recordatur: non obliviſcitur clamoris pauperum,
14 *Clamantium*, gratiam fac mihi Jehova, reſpice afflictionem meam ab oſoribus meis; exaltans me e portis mortis:
15 Ut enarrem univerſam laudem tuam in portis filiæ Tzijonis; exultem in ſalute tua, *dicens*:
16 Demerſæ ſunt gentes in foveam *quam* fecerant; ad rete quod abſconderant captus eſt pes earum.
17 Innotuit Jehova judicio *quod* exercuit: opere manuū ſuarum irretitus eſt improbus; meditandum Sela.
18 Revertantur improbi ad ſepulchrum uſque; omnes gentes oblitæ Dei.
19 Non enim in æternum oblivioni tradendus eſt egens: expectatio pauperum *non* peritura eſt in perpetuum.
20 Surge Jehova, ne roboret ſe mortalis: judicentur gentes coram facie tua.
21 h Incute Jehova timorem eis: experiantur gentes ſe mortales eſſe, Sela.

[illegible] *in collo aſſimilem*. 10 *Editus locus*] id eſt, arx & propugnaculum, ut 2. Sam. 22.3. 11 *Itaque*] concluſio laudationis [illegible] in animis piorum propter bona illa quæ in ſuperiori [illegible] partem *perſolutura*. 12 *Pſallite*] ſecunda [illegible] obſervatum eſt ſup. ver. 2. 13 *Nam qui*] Confirmatio hor[illegible] Dei. *Qui repoſcit*] id eſt, Deus juſtiſſimus & cædium [illegible] pauperum & afflictorum, qui mox nominantur. 14 *Clamantium*] [illegible] ut obſervatum eſt ſuprà verſ. 4. tum pro ſalute piorum [illegible] ad verſ. 18. tum pro confeſſione hominum Deo & Eccleſiæ [illegible]. *Portis mortis*] id eſt, ab hac certiſſima alioquin [illegible] me: pars igitur prior petitionis hoc verſu conti[illegible] ad verſ. 18. 15 *Portis filiæ Tzijonis*] id [illegible] illa Tzijonis progenies dicitur, quod Deus ibi ſuam ſe[illegible] deſtinaverit. 16 *Demerſæ ſunt*] ut ſuprà 7.16. [illegible] 18 *Revertantur*] altera pars petitionis adverſus [illegible]. *Oblitæ Dei*] id eſt, quæ omiſſa Dei recordatione oppri[illegible] ſequentib. ſynecdoche. 19 *Non enim*] ætiologia [illegible] convenientia cum natura Dei. 20 *Surge*] Am[illegible] petitionis, a modis quos adhibiturus eſt Deus in [illegible] confutandis adverſariis; denique mortalibus ſi opus [illegible]. h Heb. *appone timorem illis*.

Pſalmus X.

Eccleſiæ ſe deſtitutam ope Dei; & ab improbis op[illegible] excellentem, malum animum, maledicta, moleſtias & blaſphemias improborum explicat; hos omnes propoſitione ſollicitat. Idcirco Deum ſollicitat ut nominis ſui rationem habens ſuorumque miſertus improbos contundat & pios liberet.

1 QUARE Jehova abſiſtis in longinquo? te occultas temporibus *quibus ſumus* in anguſtia?
2 Superbia ſua improbus perſequitur pauperem: *hi* a deprehenduntur cogitationibus quas comminiſcuntur *illi*.
3 Nam laudat *illa* improbus pro deſyderio animi ſui: & quæſtuoſus a prædicat, irritat Jehovam.
4 Improbus iſte pro elatione vultus ſui non inquirit; non *eſſe* Deum, *ſunt* omnes cogitationes ejus.
5 Manent viæ ejus quocunque tempore, altè abſunt judicia tua a conſpectu ejus: quicunque ſunt hoſtes ejus, efflat in eos.
6 Dicit cum b animo ſuo, non dimovebor; c ulla ætate qui non *verſabor* in malo.
7 Execratione os ejus plenum eſt, fraudibuſque & dolo; ſubeſt linguæ ejus moleſtia & labor.
8 Conſidet in d ſpecu villarum, in latebris, occiſurus innocentem: oculi ejus contra inopem deliteſcunt.
9 Inſidiatur in latibulo, ſicut leo in tugurio ſuo, inſidiatur ad rapiendum pauperem: rapit pauperem trahendo eum in rete ſuum.
10 Atterit ſe, incurvat ſe; donec deciderit in robuſta ejus *membra* cœtus contritorum:
11 Dicens cum animo ſuo, oblitus eſt Deus fortis: abſcondit faciem ſuam, non reſpicit e unquam.
12 Surge Jehova, Deus fortis attolle manum tuam: ne obliviſcaris pauperum.
13 Quam ob rem irritans improbus Deū diceret cum animo ſuo; te non inquiſiturum?
14 Reſpicis, quin tu moleſtiam & indignationem intueris ad reddendum manu tua: f *quem* tuæ fidei committit inops; pupilli tu es adjutor.
15 Frange brachium improbi: & pravi improbitatem repoſce, *donec* non invenias.
16 O Jehova rex in g ſecula ſempiterna; pereunt gentes *ſingulæ* e terra ſua.
17 Deſyderium manſuetorum exaudiviſti Jehova: confirma animum horum: adverte aurem tuam:

1 *Quare*] pſalmus eſt ἀντιστρ[illegible], generis [illegible], ex duabus partibus conſtans; propoſitione querimoniæ & difficultatū quibuſcum fideles conflictantur, uſque ad ver. 12. & Petitione, uſque ad finem. Querimoniæ duo ſunt loci, unus de Deo, quòd opem differat, verſ. 1. alter de improbis, quòd bonos afficiunt malis, ver. 2. *Abſiſtis*] id eſt, ita opē differs ut ſi procul abeſſet a nobis; humanitùs dictum, ut ſequentia. a *Deprehenduntur*] id eſt, inopinantes opprimuntur. 3 *Nam laudat*] ἐξήγησις poſterioris illius partis quæ in querimonia dicta eſt, de improborū injuria: cujus duo gradus proleptice ponuntur hoc verſu; ſequentibus verò ſigillatim explicantur uſque ad verſ. 12. Primus eſt αὐθάδεια & gratulatio ſui ipſius cū animo ſuo, atque Thraſonica de maleficiis ſpadalicos gloriatio. Secundus, contumacia in Deum atque blaſphemia. *Illa*] facta & cogitationes, de quibus ver. 2. a Heb. *benedicit*. 4 *Improbus*] Explicatio ſecundi membri per hyſteroſin, Hebræorum more. *Vultus ſui*] id eſt, animi, quem indicat vultus: ſynecdoche. 5 *Manent*] id eſt, quæcunque tempora incidant, quaſi immotus ſecundis rebus aſtitur; non experitur gravitatem judiciorum Dei, unde glorioſè alios ludificatur. explicatio primi gradus uſque ad ver. 12 in qua docetur quo modo improbi conſtituti ſint, primùm animo, hoc & ſequenti verſu, deinde ſermone, ver. 7. poſtremò opere, tribus ſequentibus. *Viæ ejus*] id eſt, inſtitutum & ratio vivendi ejus. b Heb. *in corde ſuo: ſic infrà verſ.* 11. & 13. c Heb. *ætate & ætate*. 7 *Subeſt linguæ*] vide infrà Pſalmo 66.17. *Moleſtia & labor*] quem videlicet afferat aliis. d Heb. *in inſidiis: id eſt, inſidiarum loco*. 8 *Villarum*] id eſt, locorum infrequentium, per ſynecdochen. 11 *Dicens cum animo*] repetitio ſecundi & ſummi gradus nequitiæ, de quo ſuprà in fine ver. 3. & 4. ut eo veluti aculeo infixo, vehementius tranſeatur ad petitionem. e Heb. *in æternitatem*. 12 *Surge Jehova*] Petitio, ut obſervatum eſt in verſ. 1. quæ poſt additis argumenta membratim repetitur, ver. 15. & ſequentibus. 13 *Quam ob rem*] primum argumentum petitionis, a gloria Dei per graviſſimam contentionem enunciatum de reprimendis impiorum blaſphemiis in Deum. § *Suprà ver.* 4. 14 *Reſpicis*] ſecundum argumentum ab officio & natura Dei odio habentis & ulciſcentis malum: contra quam dicunt improbi ſuprà ver. 11. neque cognoſcere, neque repoſciturum eſſe Deum. f Heb. *ſuper te relinquit*. *Quem tuæ fidei*] tertium argumentum a fide piorum in Deum. 15 *Frange*] regreſſio ad petitionem, cujus capita ſunt duo, diſſipatio improborum hoc verſu, & miſerorum liberatio verſ. 17. & 18. *Brachium*] id eſt, omnia violentiæ inſtrumenta, et exarmatum judices. 16 *O Jehova*] Exclamatio pathetica ad conciliandam miſericordiam, duobus argumentis: uno eſt a ſanctā perditione bonorum quos perdunt improbi: altero, ab officio Dei quod ſemper habuit, & antea ad uſum bonorum ſupplicantium exercuit. g Heb. *in ſeculum & æternum: ut ſuprà* 9.6. *Gentes*] id eſt, extra populi tui. 17 *Confirma*] ſecundum petitionis membrum, ut obſervatum eſt ſuprà in ver. 15.

18 Vindi-

18 Vindicando pupillum & attritum; ut non pergat amplius violentiam afferre mortalis, e terra.

Pſalmus XI.

David contumeliis & perſecutionibus affectus, graviſſimè inimicos reprehendit, eorum conſiliorum ſibi adverſantium prænunciat: Deum judicem cognoſcere, probare, & tandem judicaturum eſſe ſingulos, oſtendit ex æquo & bono.

1 Ode] Quia non diligenter inſcriptio utrum Pſalmus fuerit an canticum, vocem utrique generi communem adhibemus, Ode eſt διδασκαλικὴ, continens primùm ἀγῶνα ſive contentionem adverſus improbos, Schaülem (ut veriſimile eſt) & ejus aſſeclas, uſque ad verſ. 4. deinde prophetiam ſive prædicationem divinæ adminiſtrationis in bonos & malos.

Ad Jehovam] contentionis prius argumentum a fiducia ſua in Deum, cui opponit ex adverſo Pſaltes tum amarulentas & blaſphemas inimicorum contumelias, ut 1. Schem. 26. 19. tum conatus impios & fraudulentos, verſ. 2. de quibus 1. Schem. a 18. uſque ad finem.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, Ode *Davidis*: Ad Jehovam me recepi; quomodo dicitis animæ meæ, emigra e monte veſtro *velut* avicula?

2 Nam ecce iſti improbi tendunt arcum, aptant ſagittas ſuas nervo ad jaculandum in caligine contra rectos corde.

3 Atqui illis propoſitis deſtruentur: juſtus *enim* quid operatus eſt?

4 Jehova in templo ſanctitatis ſuæ *eſt*, Jehovæ ſolium eſt in cœlis: oculi ejus vident, palpebræ ejus explorant filios hominum.

5 Jehova juſtum explorat; improbum autem & amantē violentiæ odit animus ejus.

6 Depluet ſuper improbos prunas, ignem, & ſulphur, b ventuſque vario preſtere conjunctus portio poculi eorum *erit*.

7 Sed juſtus Jehova juſtitias diligit: rectum videt vultus ejus.

a *Vel emigrate, id eſt, tu cum tuis hominibus.* *Monte veſtro*] id eſt, in quem vos recipitis tanquam in domicilium veſtrum aut ſecuritatis locum: ſic enim accuratiſſimè perſequebatur eos Schaül, vide 1. Schem. 24. 3. & 2. Schem. 17. 9. *Volat avicula*] id eſt, quàm velociſſimè. 2 *Tendunt arcum*] id eſt comparant arma & dolos contra me & meos. 3 *Atqui*] ſecundum argumentum contentionis ab eventis, quo prædicit David conſiliis, artibus & conatibus ſuis ipſorum omnes adverſarios eſſe ruituros: metaphora a ſtructuris. *Juſtus enim*] ætiologia ſuper octi argumenti a conſcientia juſtitiæ & innocentiæ ſuæ in hac cauſa. 4 *Jehova*] altera pars odes, prædicatio eventus quem ſuperiore verſu dixerat, ideoque hoc & ſequentibus poſt omnem contentionem copioſè explicat eventum piis ſalutarem ab infinita majeſtate, cognitione, adminiſtratione, juſtitia, & operatione ejus. *In templo ſanctitatis*] id eſt, in cœlis, ut ſequentia exegeticè oſtendunt. quaſi dicat, judex cœleſtis eſt. primus gradationis locus ab uſu forenſi. *Oculi ejus*] id eſt, cognoſcit de omnibus: ſecundus gradationis locus. *Palpebræ*] id eſt oculi, metonymicè. *Explorant*] id eſt, dum cognoſcit de hominibus, diligenter omnia excutit; quod ſequente verſu per antitheſin exponitur. 5 *Explorat*] caſtigando quem amat, ut oſtendit oppoſitio improborum, ad quorum eventa deſcribenda tranſit per occaſionem ἀπὸ κοινοῦ, ſi vocant.
6 *Depluet*] id eſt, horrifica judicia exercebit, quæ ab externis caſibus deſcribuntur: tertius gradationis locus. b Heb. *ventus procellarum*. *Ventuſque vario*] id eſt, procelloſiſſimus & omnia conflagrans; cujuſmodi eſſe turbinem quem preſterem vocant teſtatur Plin. lib. 2. cap. 48. *Portio poculi*] id eſt, tantum judicium exhauſturi ſunt, ut intus & extra, corpore & animo conflagrent, experientes gravitatem judiciorum Dei: ſic in ſcripturis metaphoricè deſignatur beneficiorum, caſtigationum, ultionumque menſura, quam ſuo judicio unicuique demenſus immittit Deus. 7 *Sed*] regreſſio ad ſermonem de bonis, qui fuerat cœptus ver. 5. *Diligit*] cum explorando cognorit de juſto homine: ut contrà improbos odiſſe dicitur ver. 5. *Videt*] id eſt, rationem illius habet, & ſingularem ejus curam gerit; non autem ut improbos, averſatur & perdit.

Pſalmus XII.

David aulicorum calumniis impudentiſſimis preſſus, opem Dei implorat: adducta promiſſione ejus fidem ſuam confirmat, & ſalutem petit.

1 *Magiſtro*] De hac inſcriptione vide ſupra in Pſal. 6.

2 *Serva*] Pſalmus eſt invalentic, conſtans petitione, uſque ad ver. 6. Propoſitione doctrinæ ad confirmandam rationem fidei, verſ. 6. & 7. & poſtremò concluſione petitoria, unde pſalmi initium fecerat. Petitionis membra ſunt duo: poſtulatum unum de ſalute, verſ. 2. & 3. alterum, de excidio improborum: utrique poſtulato ſuæ conjunctæ ſunt cauſæ. *Nam deſiit*] ætiologia a perſona adverſariorum. neque ſunt, inquit, qui mihi benefaciant, neque ſunt qui fidem præſtent; cùm ſe mihi benefactoreſ ſimulent.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ ad gravem ſymphoniam, Pſalmus Davidis*.

2 Serva Jehova: nam deſiit beneficus; nam defecerunt veraces ex filiis hominum.

3 Vanum loquuntur a alter cum altero: labiis b blandis; duplici animo loquuntur.

4 Excindat Jehova omnia labia blanda; linguam eloquentem grandia.

5 Eorum qui dicunt, lingua noſtra prævalemus, labia noſtra penes nos ſunt: quis eſſet dominus nobis?

6 Propter vaſtationem pauperum, propter exclamationem egentium mox exurgam, dicit Jehova: locabo in ſalute, laqueum tendat ei.

7 Dicta Jehovæ dicta pura ſunt: ut argentum purgatum in catino terræ, defæcatum ſepties.

8 Tu Jehova ſerva eos: cuſtodi eorum quemque a generatione iſta in ſeculum;

9 *In qua* circumquaque improbi obambulant quaſi extolleretur crapula in filiis hominum.

...tentur. 6 *Propter*] altera pars, Propoſitio didaſcalica, ... promiſſio Dei erga bonos hoc verſu, & confirmatio fidei ... nes Dei, ſequente. *Locabo*] pauperem & calamitoſum. ... ceſſio ironica, quaſi dicat, omnem lapidem contra juſtum moveat ... vabo tamen. 7 *Pura*] non ut illa aſſentatorum, ... *Septies*] id eſt, optimè & ſæpe: numerus finitus pro infinito, ... 8 *Tu Jehova*] Concluſio petitoria accommodata ... *Generatione iſta in*] improborum, quam deſcripſit verſ. 2. 3. ... 9 *Obambulant*] id eſt, ita circumcurſant & circumvolitant ... nis, ut ſi crapula cerebrum eorum occupaſſet & dementaſſet ... ratio eorum quorum animas ſtudiis nefariis ſopitur, cum ... petulantibus.

Pſalmus XIII.

David de opis divinæ dilatione, infirmitate ſua, & inimicorum importunitate expoſtulans, Deum orat pro ſalute ſua, & inimicorum confuſione, ad glorificandum eum.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ, Pſalmus Davidis*.

2 Quouſque Jehova? oblivisceris mei in æternum? quouſque abſcondes faciem tuam a me?

3 Quouſque a congeram conſilia in animum meum, mœrorem in cor meum totum diem? quouſque attollet ſe inimicus meus contra me?

4 Intuere, exaudi me Jehova Deus mi: illuſtra oculos meos; ut non dormiam dormitione mortis:

5 Ut non dicat inimicus meus, prævalui ei: hoſtes mei exultent, ſi dimotus fuero.

6 Ego verò in benignitate tua fiduciam habeo, exultet animus meus in ſalute tua: canam Jehovæ, quòd bono affecerit me.

3 *Congeram*] id eſt, fluctuabo conſiliis pro ... rietate & multitudine; ita in dubio eſt animus. 4 *Intuere*] ... gradibus querimoniæ reſpondens, qui habentur ſupra verſ. ... *meos*] clara ſuper me luce faciei tuæ, ut ſupra 4. 7. ... ver. 2. *Non dormiam*] ætiologia ſive explicatio ... nem adducitur: harum prima eſt a perſona ſua, hoc verſu ... mici, verſ. 5. tertia, a perſona Dei, cujus gloriam hoc ... ſtatuur, verſ. 6. *Dormiam dormitione*] periphraſis mortis ... 6 *Ego verò*] id eſt, nomen tuum prædicabo ex animo, ... nis duo ponuntur argumenta, fiducia in Deum ad ... Deo antè collata.

Pſalmus XIIII.

David populi Jiſraëlis vitium & impietatem a Dei & conſcientiæ ipſorum teſtificatione, & vanitate ſtudii illorum oſtendit; fretuſque promiſſionibus Dei, futuram liberationem lætitiamque prædicat a ſola illius miſericordia.

1 MA-

1 MAGISTRO ſymphoniæ, ᵃOde Davidis: Dicit ᵇſtultus ᵃ cum animo ſuo;
non *eſt* Deus: ᶜcorrumpunt, abominandam quamq; actionem perpetrant, non
eſt qui faciat bonum.
2 ᵈJehova e cœlis proſpectas ſuper filios hominum; ut videat an ſit intelligens, requirens Deum.
3 Unuſquiſq; ᵉreceſſit, pariter ᶠputidi facti ſunt non *eſt* qui faciat bonū, non *eſt* vel unus.
4 ᵍAn ignari eſſent omnes operarii iniquitatis: ʰedentes populum meum *quaſi* edant
panem, Jehovam non invocantes?
5 Ibidem expaveſcunt pavore: ⁱquia Deus adeſt generationi juſtæ.
6 ᵏConſilium pauperis pudefacturi eſſetis: ſed Jehova eſt receptus ejus.
7 ˡO ſi quis det e ᵐTzijone ſalutem Jiſraëlis: cùm reduxerit Jehova ⁿreducē turbā populi
ſui; exultabit Jahhakob, lætabitur Jiſraël.

Corrumpunt] Confirmatio propoſitionis petitur primùm ... quæ illi committunt aut omittunt, hoc verſu; deinde a te... ſequentibus; poſtremò verò a teſtificatione propriæ ipſo... ... eſt locus conteſtationis, cujus antè meminimus. ... teſtimonii divini ſumpta a judiciorum forma; pro... tanquam judex, hoc verſu, & quæſtione habita deprehen... verſu dicitur. 3 *Receſſit*] a Deo, neque requiſivit eum. ... tantum abeſt ut res a Deo oblatas velut odorari poſſint atq; ... ex adverſo opponitur ei quod dixerat ſuperiore verſu, an ſit ... *An ignari*] tertius confirmationis locus, ut dictum eſt ſuprà ver. ... poteſt, quia ita tranſigentes vitam ſint ſibi malè conſcii ... etiam tum & eodem loco ubi ſe in maleficiis occupant, ter... verſu ſeq. *Edentes*] .i. in bonos injurii, & in ... ſynecdochicè duabus loquendi formis oſtenditur. 5 *Quia* ... Deus juſtorum cauſa conſcientiam improborum, velint no... 6 *Conſilium*] Conteſtatio, a propheta fidelium nomine facta ad... per apoſtrophen: quaſi dicat, non ſtat per vos quo minus pau... habetis voluntatis & facultatis plus ſatis; ſed unicum eſt im... e cœlo, & nobis ſalutare perfugium. 7 *O ſi quis*] Conclu... ſuperiore conteſtatione naſcens; cujus partes ſunt duæ, opta... glorіatio de futura liberatione. *Tzijone*] id eſt, habitaculo ... id eſt, me & meos e terra promiſſa exulantes; vide com... Davidis 1. Chron. 12. 38 & ſequentibus. Veriſſimum verò ... regno Chriſti docetur Evangelio.

b: 3: Psalmus XV. M.

David oſtendit verà Eccleſiæ præſentis & ſempiternæ membra ex integritate vitæ, juſtitia, & veritate innoteſcere.

1 PSALMUS *Davidis*. ᵃJehova quis commoraturus eſt in tentorio tuo? quis habitaturus in monte ſanctitatis tuæ?
2 ᵇQui ambulat ᵃ integrè, exercetq; juſtitiam: ac loquitur veritatem, *prout eſt* in ᵇ animo ſuo:
3 ᶜNon obtrectat lingua ſua, ᵈ non afficit proximum ſuum malo; & ᵉ opprobrium non infert in propinquum ſuum:
4 ᶠIn cujus oculis contemptus *eſt* ᶜ reprobus; timentes verò Jehovæ honorat: juratus ᵈ in damnum ſuum; non tamen mutat.
5 ᵍPecuniam ſuam non exponit fœnori, & munus pro innocente non accipit: ʰqui facit iſta, non dimovebitur in ſeculum.

... De hac quæſtione Deus ſalutis author conſulitur, ut oſten... quod ſubjicitur eſſe omni exceptione majus. 2 *Qui* ... ſigna, quibus homo hominem ſuo modo & aliquatenus po... Proponuntur autem ſigna tria, Integritas, Innocentia, & Veri... tribus illis capitibus novo homini attributis, Eph. 4. 24 ... καὶ ὁσιότητι, ſive ordine præpoſtero ex Hhebræ... explicantur. a Heb. *integer*. b Heb. *corde*. 3 *Non obtrectat*] ... veritatis ab exemplo uno, ſynecdochicè. *Non afficit*] Expli... juſtitiæ. *Opprobrium*] dictis, aut factis. 4 *In cujus oculis*] ... reprobos reprobat, & probos probat; non aſſentatur cui... indulget; ſed timore Dei in officio continetur: atq; hic po... verſu amplificatur duob. aliis exemplis; quia doctrinæ ... primùm, Non eſſe propter damnum abſtinendum a be... Non eſſe benefaciendum expectatione commodi. c Heb. *ſpre*... ... ſibi.

5 *Pecuniam*] i. ſive ex beneficio commodet, ſive ex officio judicet, ſui emolumenti rationem abjicit, & proximū juvat charitate, non utilitate ductus. *Qui facit iſta*] Concluſio a promiſſionibus Dei.

Psalmus XVI.

David Deum orat ut ſe ab omni idololatria purum conſervet; & idololatrarum miſeria expoſita bona ſua in Deo prædicat: eumq; celebrat tum præſentium bonorum nomine, juſtitiæ, & ſanctificationis per ſpiritum, tum etiam venturorum, nimirum reſurrectionis Chriſti & omnium piorum per Chriſtum, ac vitæ æternæ.

1 INSIGNIS Ode *Davidis*. ᵃServa me, Deus fortis; ᵇnam me recipio ad te:
2 ᶜDicis Jehovæ, *a anima mea*, dominus meus es: ᵈbonum a me non *pervenit* ad te.
3 ᵉSanctis qui in terra ſunt & magnificis; in quibus tota oblectatio mea eſt.
4 ᶠMultiplicant dolores ſuos, *qui* ᵍ alienum dotant: ʰ non libabo libamina eorum ex ſanguine; ⁱ neque aſſumam nomina eorum in labiis meis.
5 ᵏJehova *eſt* ˡ portio prædii mei, & poculi mei: ᵐtu ſuſtentas ſortem meam.
6 ⁿFuniculi acciderunt mihi in amœnis; etiam poſſeſſio mea elegans eſt pro me.
7 ᵒBenedicā Jehovæ ᵖqui conſulit mihi; ᵠetiā per noctes, erudientibus me renibus meis.
8 Propono mihi Jehovam jugiter: quia a dextera mea *eſt*, ʳnon dimovebor.
9 Idcirco lætatur ᵃ animus meus, & exultat ˢgloria mea: etiam caro mea habitat ſecurè:
10 ᵗQuia non es derelicturus animam meam in ſepulchro: non permiſſurus es quem be-

1. *Serva me*] Ode eſt generis mixti, partim ἱκετικῶ partimq; εὐχαριστικῶ. Petitionis uſque ad ver. 5. ſumma eſt, ut Deus prophetam ſervet integrum ab omni labe idololatriæ, prout cauſæ quas adducit, apertè oſtendunt. *Nam*] ætiologia ſive explicatio cauſarum, ex quibus ſervari petit. Prima eſt a fide ſua in Deum, hoc verſu; & principio ſequentis: ſecunda ab officio ipſius erga proximos, duobus ſequentibus; tertia, ab exemplo idololatrarum, ver. 4. 2. *Dicis*] ſecunda cauſa ab officio, quo exponit David ſe conſervationem a Deo petere; quia vult officium facere; primùm erga Deum, agnoſcendo & profitendo ex animo dominum ſuum; deinde erga bonos, benefactis & exemplis ſtudioſè adjuvando, quod ad ampliorem confirmationem enuntiat per apoſtrophen ad animam ſuam. quaſi dicat, teſtis eſt ſpiritus Dei in ſpiritu meo me ad præſtanda hæc officia; non autem carnali ſtudio conſervationem petere. *Bonum*] q. d. quandoquidem nullum aliud officiū tibi præſtare poſſum quam profeſſionem & prædicationem juris tui & dominatus in me; ſaltem hoc ex animo faciā: tu quoq; viciſſim ſerva me, ut ſanctis poſſim præſtare quod erit penes me. 3 *Sanctis*] q. d. ſerva me, ut ſanctis proſim: nam quæ interjecta ſunt, id eſt, ſecunda ver. 1. pars, & totus ſecundus ver. ſpeciē habent hyperbati. 4 *Multiplicant*] Tertia cauſa ab exemplo idololatrarū, a quibus videtur ad idololatriam provocatus eſſe durante exilio ſuo, ut innuit expoſtulatio ejus cum Schaüle 1. Schem. 26. 19. q. d. nihil proficiunt idololatræ; nam animos ſuperſtitione trepida implent, & exhauriunt domos. *Alienum dotant*] .i. alieno Deo ac potius idolo ſe velut matrimonio copulantes, non accipiunt; ſed conferunt dotem mox in nihilum abituram. *Non libabo*] .i. neq; deos illegitimos, neq; illegitimè colam; ut gentes quæ ſanguine libant contra legem: Levit. 3. 17. *Neque aſſumam*] vide Exodi 23. 13. Sunt autem hæc per antitheſin poſita, ut commodius tranſeatur ad alteram partem: q. d. non colam illos: ſed hærebo ſoli Deo: nam Jehova eſt, &c. 5 *Jehova*] altera pars eucharistica, ut oſtendat ver. 7. Incipit autem eam per oppoſitionem ſui boni cum idololatrarum damnis. q. d. illi amittunt omnia, at ego omnia poſſideo, quia poſſideo Jehovam creatorem & conſervatorem omniū. *Portio prædii*] .i. vita mea, per ſynecdochen; ad illos verò idololatras nihil attinet. *Tu ſuſtentas*] .i. non mihi ſervandam committis ſortem meam; ſed ipſe mihi conſervas virtute tua, 1. Pet. 1. 4. & 5. Apoſtropha. 6 *Funiculi*] amplificatio a bo amœnitate beneficiorum Dei; qua gradatione illuſtratur antitheſis fidelium cum idololatris. Nam idololatris (inquit) nihil accedit ſuperſtitione; pios auget religio: illis etiam quod habent deperit; his conſervatur datum: illis dolores multiplices & infiniti; his amœnitates obveniunt. De funiculis autē vide Deut. 32. 9. 7 *Benedicam*] Propoſitio eucharistica a conſcientia beneficiorum Dei, quam duobus verſibus ſupra per antitheſin attigit, & ſequentibus copioſè explicat, primùm a bonis præſentibus, uſq; ad finem ſequentis verſus: deinde a futuris, uſq; ad finem. *Qui conſulit*] .i. ſpiritu ſuo me docet: primum beneficium. *Etiam per noctes*] .i. & ita quidem conſulit ut ſpiritus ejus in me habitet, qui omni etiam quietis tempore intimas meas voluntates & ſtudiā dirigit; quorum ſedem renibus ſcriptura tribuit, ut ſuprà 7. 10. gradatio, quam ſequens verſus amplificat. 8 *Non dimovebor*] tranſitio ad beneficia futura, de quibus primùm glorіatur fides, ſequente verſu: deinde proponit ſingularem eorum explicationē, duobus reliquis. a Heb. *cor*. 9 *Gloria mea*] .i. anima mea, ut Gen. 49. 6. & infrà 30. 13. 10 *Quia non es*] .i. excitabis me ex pulvere in reſurrectione mortuorum, atq; etiam me in ſemine meo, id eſt, Chriſtum meū non patiēris experiri corruptionem in ſepulchro: quia ipſe eſt reſurrectio & vita; ac proinde autor reſurrectionis meæ & piorum omnium: vide Act. 2. 25. & ſequentibus.

nignitate proſequeris ' videre corruptionē.
11 Facturus es ' ut experiar ſemitam vitæ ; ſatietatem gaudiorum ante faciē tuam, amœnitatem ad dexteram tuam, in æternum.

Videre] id eſt, experiri: metaphora a ſenſu uno ad alterū.
11 *Ut experiar*] id eſt, ut expertus & emenſus viam iſtius vitæ, vita illa lætiſsima, amœniſsima ; & ſempiterna coram te perfruar: ſic duo ponit ventura beneficia quæ animo præceperat David, reſurrectionem carnis, & vitam æternam.

Pſalmus XVII.

David ab inimicis preſſus juſtitiam cauſæ, vitæ innocentiam, & ſimplicitatem ſuam profitetur: ita fretus bonitate Dei ſervari ſe ab inimicis & inimicos conturbari petit, ut bonorum ſuorum quibus confidebant inſtabilitatem experirentur, & ipſe veritatem Dei.

1 ' ORATIO *Davidis*. Exaudi Jehova ' juſtitiam, attende ad clamorem meum; aurem præbe orationi meæ, abſq; ' labiis a doloſis.
2 A facie tua ' judicium meum prodeat: oculi tui ' videant recta.
3 Cùm exploraveris b animum meum, viſitaveris ' nocte; ' probaveris me, non ' invenies; *quod* cogito, non tranſgreditur os meum.
4 Quòd ad opera humana; ex verbo labiorū tuorum, ego ' obſervo ſemitas ' effractoris:
5 Continendo greſſus meos in ' orbitis tuis; ne dimoveantur pedes mei.
6 ' Ego invoco te, quia exaudis me Deus fortis: inclina aurem tuam ad me, auſculta ſermonem meum.
7 ' Separa benignitates tuas, ô qui ſervas recipientes ſe ad dexteram tuam ab inſurgentibus.
8 ' Serva me ' tanquam nigrum pupillę oculi: ' umbrâ alarum tuarum abſconde me:
9 Propter improbos qui vaſtant me; inimicos meos c capitales *qui* cingunt me:
10 ' Adipem ſuum d obeſant; ore ſuo loquuntur ſuperbè:
11 ' Greſſum noſtrum nunc circundant nobis: ' oculos ſuos adjiciunt ut declinemus in terram.
12 Similitudo cujuſque eſt tanquam leonis apperentis rapere; & velut juvenis leonis reſidentis in latibulis.
13 ' Surge Jehova, anticipa faciem ejus; proſterne eum, ' eripe animam meam gladio tuo ab improbo:
14 Ab hominibus *eripe* manu tua, Jehova, ab hominibus ' e mundo, ' quorum portio eſt in hac vita, quorum ventrem imples ' recondito *theſauro* tuo; ' ſatiantur filii, & relinquunt excellentiam ſuam infantibus ſuis.
15 ' Ego ' in juſtitia videam vultum tuum: ' ſatiabor e ' cùm expergiſcar ſimilitudine tua.

1 *Oratio*] Hujus odes argumentum inſcriptione ipſa oſtenditur. Partes ſunt duæ; Exordium, uſq; ad ver. 7. & petitio, ad finem uſque. Exordii quo audientiam facit duo ſunt argumenta; unum a perſona ſua, uſq; ad ver. 6; alterum a perſona Dei, ver. 6. A perſona ſua audientiam implorans his locis nititur; juſtitia cauſæ, ver. 2; ſimplicitate animi, & orationis ſuæ, ver. 3; & integritate ſtudii ſui in vita informanda, ver. 4. & 5. quæ omnia proleptice duabus vocibus juſtitiæ, & labiorum fraude vacantium continentur ver. 1.
Juſtitiam] id eſt, juſtam cauſam meam accipe.
Labiis doloſis] id eſt, quæ non conveniant cum cogitatione, ver. 3.
a Heb. *doli*.
2 *Judicium*] id eſt, ſententia & judicati executio.
Videant] id eſt, demonſtrent ſe videre & probare æquitatem meam.
b Heb. *cor*.
3 *Nocte*] qua ſolet plurimùm Deus animas hominum ab actionibus humanis evocatos ſollicitare & admonere volūtatis ſuæ, ut Ijobi 4. 13. *Probaveris*] quaſi metallum conflans. *Invenies*] ſub. dolum, de quo ver. 1.
4 *Obſervo ſemitas*] ne incedam per illas. *Effractoris*] .i. hominis præfracta audacia omne jus perrumpentis. 5 *Orbitis tuis*] .i. quas deſignaſti verbo tuo. 6 *Ego invoco*] alterum argumentum a perſona Dei, & facili attentione ejus ad preces ſervorum ſuorum; quæ experientia ſpem ingenerabat & confirmabat in animo Davidis. 7 *Separa*] Petitio generalis, hoc verſu; cujus membra ſunt duo; unū, ut Deus ſervo ſuo benefaciat; alterum, ut obſiſtat adverſariis propter illum: univerſè autem utrunque petitur hac loquendi forma, ſepara benignitates tuas, quaſi dicat, hactenus ita egiſti nobiſcum, ut ſi benignitates tuæ promiſcuæ eſſent omnibus, ac potius ad illos pertinerent: jam tempus eſt ut ſecernas benignitatem & quos benignitate proſequeris, vindiceſq; ab illorum abuſu. 8 *Serva me*] prior petitionis locus pro ſalute ſua. *Tanquam nigrum*] id eſt, ſtudioſiſsimè, ut homo ſolet pupillam oculi ſui: ſic Deut. 32. 10. *Umbra alarum*] .i. protege me, ut exponitur Ruth. 2. 12; humanitus dictum. c Heb. *in animam, id eſt, vitam*.
10 *Adipem ſuum obeſant*] id eſt, præpingues ſunt, & deſyderiis ſuis omnibus circumfluunt: ſic amplificat calamitates ſuas a cōparatione adverſariorum, quòd bene ſe habeant, arroganter loquantur; & inhumanè vivant inſectantes bonos, duobus verſibus ſequentibus. d Heb. *occludunt, id eſt, obſtipant*. 11 *Greſſum noſtrum*] .i. obſervant me & meos. *Oculos ſuos*] .i. hoc unum ſpectant ut ruamus. 13 *Surge Jehova*] altera pars petitionis adverſus improbos. *Eripe*] regreſſio ad priorem petitionem, quaſi dicat, illos dejice, ut eripias me,
... tera vita commune habent; ſed hanc eſſe putant ſingularem ... *theſauro*] .i. opimis rebus: metonymia. *Satiantur*] id eſt, ... utuntur, prout eſt benignitas & patientia Dei. 15 *Ego*] ... bimembris, ad vitam præſentem & futuram ſpectans. *In juſtitia*] ... eſt, modò ſententia tua & reipſa demonſtratus juſtus, ... qua ſupra 4. 7. & 16. 11. *Satiabor*] quaſi dicat, non indigeo ... tibus beneficiis ſatiari atque ſuffarciri; per me licet; ego in ... rum certiſsima fiducia conquieſco. e Heb. *in expergiſcendo*. ... car] .i. reſurgam e mortuis, quos obdormire dicit ſcriptura ... adventum Chriſti. *Similitudine tua*] .i. videbo te perfectiſsimè ... ero tibi, cùm patefactus fuerit Chriſtus glorioſe ...

Pſalmus XVIII.

Eodem argumento eſt cum 2. Schem. 22.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, ' *ſervi Jehovæ Davidis: qui elocutus eſt Jehovæ verba cantici hujus, quo die eripuerat Jehova eum e manu omnium inimicorum ipſius, ut e manu Schaulis*:
2 ' *Et dixit*; ex intimis viſceribus diligam te, Jehova, firmitas mea.
3 Jehova, petra mea, & propugnaculum meum, & liberator meus: Deus fortis meus, rupes mea ad quem me recipiā, clypeus meus, & cornu ſalutis meę, editus locus meus.
4 Laudatum invocans Jehovam, ab inimicis meis ſervor.
5 Circumdantibus me doloribus mortis; & torrentibus *hominum* nequam perterrentibus me:
6 Doloribus ſepulchri circumeuntibus me; occurrentibus mihi tendiculis mortis:
7 In ipſa anguſtia mea, invoco Jehovam, & ad Deum meum vociferor: *qui* exaudit e templo ſuo vocem meam, & vociferatio mea coram eo pervenit ad aures ejus.
8 Et concutitur ac movetur terra, fundamentaque montium commoventur; concutiuntur autem, cùm *ira* accenditur ei:
9 *Cùm* aſcendit fumus per naſum ejus, & ignis ex ore ejus conſumens: prunę ardent ab eo:
10 Et demittens cœlum deſcendit; cum caligine ſub pedibus ſuis:
11 Et inſidens Cerubinis volat, volitatque ſuper alas venti:
12 Diſponit tenebras latibulum ſuum, circa ſe tugurium ſuum: a tenebroſas aquas, denſitates ſuperiorum nubium.
13 A ſplendore *qui eſt* ante eum nubes ejus denſæ tranſeunt: grando & prunæ igneæ.
14 Tonante in cœlis Jehova, & excelſo edente vocem ſuam, grando & prunæ igneæ:
15 Ita emittens ſagittas ſuas, diſpergit illos; & fulgura jaculans fundit illos.
16 Conſpiciuntur etiam imi alvei aquarum, & revelantur fundamenta orbis habitabilis; increpatione tua Jehova, flatu ſpiritus naſi tui.
17 Mittens ex edito aſſumit me, extrahit me ex aquis multis:
18 Eripit me ab inimico meo valētiore; & ab oſoribus meis, cùm robuſtiores ſunt me.

a Heb. *tenebras aquarum*.

19 Cùm

19 Cùm occurrunt mihi in [b] tempore calami-
tatis meæ; tum *eſt* Jehova pro ſcipione mihi:
20 Et educit me in latum; liberat me, quia de-
lectatur me.
21 Tribuit mihi Jehova ſecundum juſtitiam
meam; ſecundum puritatem manuum mea-
rum reſtituit mihi.
22 Cùm obſervo vias Jehovæ, neque impro-
bè averto me a Deo meo;
23 Sed omnia judicia ejus in conſpectu meo
ſunt; & ſtatuta ejus non amoveo a me:
24 Denique cùm ſum integer coram eo; &
caveo mihi [c] ne iniquè agam:
25 Reſtituit Jehova mihi ſecundum juſtitiam
meam; ſecundum puritatem manuum mea-
rum coram oculis ſuis.
26 Cum benigno benignum te exhibes; cum
viro integro integrum te exhibes;
27 Cum puro purum te præbes: at cum per-
verſo eluctaris:
28 Quia tu populum afflictum ſervas; oculos
verò elatos dejicis:
29 Quinimò tu illuſtras lucernam meam: Je-
hova Deus meus ſplendentes efficit tene-
bras meas.
30 Per te enim tranſcurro turmam, & per De-
um meum tranſilio murum.
31 Hujus Dei fortis integra *eſt* via; ſermo Je-
hovæ purgatiſſimus *eſt*. clypeus eſt omnibus
qui ſe recipiunt ad eum.
32 Nam quis *eſt* Deus præter Jehovam? & quis
rupes præterquam Deus noſter?
33 Hic Deus fortis *eſt* qui accingit me robore,
& reddit integram viam meam:
34 Diſponens pedes meos tanquam cerva-
rum; ut in excelſis meis ſtatuat me:
35 Docens manus meas prælium; adeò ut
frangatur arcus chalybeus brachiis meis.
36 Nam das mihi clypeum ſalutis tuæ, dexte-
raq; tua ſuſtentat me; & manſuetudo tua
adauget me.
37 Dilatas greſſui meo locum meum; neque
vacillant malleoli pedum meorum.
38 Perſequor inimicos meos, & aſſequor eos:
neque revertor donec conſumam eos.
39 Frango eos adeò ut non poſſint exurgere:
cadentes ſub pedibus meis.
40 Accinges enim me robore ad bellum; pro-
ſternis inſurgentes in me ſub me.
41 Et inimicorum meorum exponis mihi cer-
vicem; ut oſores meos excindam.
42 Vociferantur, ſed non eſt qui ſervet; ad Je-
hovam, ſed non exaudit eos.
43 Itaque contundo eos tanquam pulverem
coram vento; ut lutum platearum ſtrio e-
os.
44 Liberas me a contentionibus populi; diſpo-
nis me in caput gentium, populus quem
non noveram ſerviunt mihi:
45 Ad auditionem auris obediunt mihi; alie-
nigenæ [d] mendaciter ſe dedunt mihi:
46 Alienigenæ decidunt, & horreſcunt e con-
clavibus ſuis.
47 Vivit Jehova, & benedicta rupes mea: qua-
propter exaltetur Deus ſalutis meæ:
48 Deus ille fortis qui præſtat ultiones mihi;
& adducit populos ſubter me:
49 Liberans me ab inimicis meis: etiam ſupra
inſurgentes in me exaltaſti me; a viro [e] vi-
olento eripuiſti me.
50 Idcirco celebrabo te in gentibus, Jehova;
& nomini tuo pſallam:
51 *Dicens*, *ipſe* magnificans præſtat [f] ſalutem o-
mnimodam regi ſuo: & exercet benignita-
tem erga unctum ſuum; erga Davidem & er-
ga ſemen ejus uſque in ſeculum.

f Heb. *ſalutes*. R.

PSALMUS XIX.

David expoſitis documentis quæ Deus exhibet tum in rebus creatis, tum in ſancto verbo ſuo, Deum orat ut peccata ipſi condonet, deducat in ſanctificationem ſpiritûs, & ipſum acceptum habeat in Christo.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, [a] *Pſalmus Da-
vidis*.
2 Cœli enarrant gloriam Dei fortis, &
opus manuum ejus indicat expanſum eorum.
3 [a] Dies ad diem [a] eructat [a] ſermonem; & nox
ad noctem oſtendit ſcientiam.
4 [a] Non *eſt* ſermo, neque *ſunt* verba: ſine *his
tamen* intelligitur vox eorum.
5 [a] In totam terram [a] prodeunte delineatione
eorum, ſimul *prodierunt* in extremitatem or-
bis habitabilis ſermones eorum; [a] *ex quo* So-
li diſpoſuit tentorium in eis.
6 Nam eſt [a] tanquam ſponſus prodiens e tha-
lamo ſuo; [a] lætabundus tanquam robuſtus
decurrit viam.
7 Ab extremitate cœlorum exortus ejus, &
revolutio ejus ad extremitates eorum *eſt*:
nec *eſt* quod abſcondatur a calore ejus.
8 [a] Doctrina Jehovæ integra *eſt*, reſtituens a-
nimam: teſtimonium Jehovæ verax, ſapien-
tiam afferens imperito.
9 Mandata Jehovæ *ſunt* recta, lætificantia
[b] [a] animum: præceptum Jehovæ purum, illu-
ſtrans oculos:
10 Reverentia Jehovæ munda, [a] conſiſtens in
ſempiternum: judicia Jehovæ *ſunt* ipſa [a] ve-
ritas, juſta ſunt pariter:
11 Deſyderatiſſima [a] *deſyderabiliora* ſunt auro,
& quidem auro purgatiſſimo quampluriмo:
ac dulciora melle, & quidem [c] acœto melle.
12 [a] Tum *me* ſervum tuum, commonefactum

1 *Pſalmus Davidis*] Pſalmus eſt generis mixti, partim διδασκαλικός, partimq; εὐκτικός. Sunt autem partes illius duæ, Propoſitio doctrinæ, uſque ad ver. 12. & concluſio petitoria, inde ad finem uſque. Doctrinæ ſumma eſt, Dei gloriam omnibus modis prædicari, tum a rebus creatis ex naturæ ordine, uſque ad verſ. 8; tum a verbo Dei ex diſpenſatione gratiæ, uſque ad ver. 12. Quia autem cœlum & quæ in cœlo ſunt, ut expanſum, ſecundo verſu; dies & nox ver. 3; ſol, ver. 5. & ſeq. illuſtriſſimum exhibent divinæ gloriæ documentum: idcircò de cœlo tantùm & cœleſtibus rebus hîc agit pſaltes. 3 *Dies ad diem*] i. dies diei alteri ſuperveniens; ut hodiernus heſterno, craſtinus hodierno: ſic de nocte. *Eructat*] id eſt, indeſinenter profundit, ut fons perenni aquas profundit largiter: metaphora. *Sermonem*] de Dei gloria ſuo modo: elegans proſopopœia, quam duo verſus ſequentes explicant. 4 *Non eſt ſermo*] Occupatio, qua propheta emollit ſuperiorem proſopopœiam, & docet intelligentiam ejus: non loquuntur quidem ut homines; ſed tamen (inquit) velut loquentes a nobis intelliguntur: ſic Rom. 1. 20. 5 *In totam terram*] amplificatio a tempore: non eſt novum (inquit) hoc documenti genus; ſed inde ab initio creationis omnia præconio illorum perſonant. *Prodeunte*] i. cùm eos delineavit Deus ſecundo creationis die, Gen. 1. 6. & ſeq. *Ex quo*] quarto creationis die, Gen. 1. 16. 6 *Tanquam ſponſus*] id eſt, inde a creatione ornatiſſimus, indefeſſus, ac velociſſimè percurrit demenſum ſuum, atque efficaciſſimè calore ſuo afficit omnia. a Heb. *lætatur tanquam robuſtus currere*. 8 *Doctrina*] alterum genus documentorum, ut obſervatum eſt in verſ. 1. commendatur autem hoc genus a duobus locis: primùm a natura ipſius; quòd documentum hoc integrum, verax, rectumque eſt, &c. deinde ab effectis erga pios; quod ſingula effecta ſuam convenientiam habeant cum prioribus attributis ſingulis de natura verbi. Integra eſt doctrina, ac proinde animos redintegrat, ac ſic deinceps. b Heb. *cor: ut ver.* 15. 9 *Animum*] qui totus perturbatus eſt, dum deſtituitur recto. 10 *Conſiſtens*] ac proinde homines pios & reverentes Dei in eandem imaginem transformans a gloria in gloriam per ſpiritum domini, ut in ſempiternum conſiſtant. *Veritas*] ac proinde verè hominibus juſtitiam afferunt qua ad ſempiternam illam vitam pervenitur. 11 *Deſyderabiliora*] duobus illis nominibus, & quòd ipſa bona ſunt, & quòd afferant bonum. c Heb. *deſtillationis favorum*. *Acœto melle*] id eſt, maximè laudabili, quod per ſe fluit, & non ſidit ſuo velut cubili; ſed ultro e favo ſtillat ut muſtum vel oleum; quod genus propriè acœton appellari docet Plinius lib. 11. cap. 15. 12 *Tum me*] Concluſio petitoria ab occaſione ſuperioris doctrinæ, & ſtudio conſequendi boni quod illa explicat. Sunt autem petitionis capita tria; primum, liberatio a peccatis per errorem commiſſis, his duobus verſibus. Secundum, converſatio piorum in obſequio Dei & ſanctificatione, verſ. 14. tertium, acceptio perſonæ per Chriſtum, qui primus eſt aditus ad remiſſionem peccatorum & ſanctificationem, quas poſtulaverat ſuperioribus verſibus.

illis 3.

13 *Nam errores*] Occupatio, qua oſtendit David ſe peccata ſua, & noviſſe, fuiſſe expoſiturum Deo ad impetrãdam veniam: ſed humanũ eſſe errare, & ignorare errorem ſuum.

14 *A cõtumaciis*] id eſt, ne quando ſim contumax; quaſi dicat, deduc & contine me in obſequio tuo.

iſtis, in quorum obſervatione eſt emolumentum magnum:

13 (*Nam errores quis intelligat?*) me, *inquam*, ab occultis abſolve:

14 Tum *a contumaciis ſubtrahe ſervum tuum, ne dominentur in me; *tunc integer & inſons ero a defectione magna.

15 [d]Sint accepti *ſermones oris mei, & meditatio animi mei coram te: Jehova *rupes mea & *redemptor mi.

Tunc] cùm hæc duo fuero conſecutus, remiſſionem peccatorum, & ſanctificationem vitæ. d Heb. *in beneplacitum*: *ut Levitic.* 22. 30. 15 *Sermones oris*] id eſt, ego ipſe cum orationibus & cogitationibus meis. *Rupes mea*] vide Deut. 32. 4. *Redemptor*] in Chriſto, qui ſervat populum ſuum a peccatis ſuis.

Pſalmus XX.

Eccleſia regi in expeditionem proficiſcenti bene precatur ſuo & regis ſui nomine; fiduciam ſuam in Deum prædicat; & fauſto eventu glorioſè prænuntiato, res ſuas Chriſto Deo commendat.

1 *Pſalmus Davidis*] Pſalmus eſt εὐκτικὸς, tribus partibus conſtans; petitione, uſque ad verſ. 7. confirmatione, uſque ad 10. & concluſione. petitionis loci ſunt duo: unus, quo petit populus & precatur ſalutem regi, uſque ad ver. 6. Alter, quo precatur ſalutẽ, pacem; & lætitiam populi, ver. 6.

2 *Exaudiat*] prolepſis, ſive propoſitio generalis totius petitionis: cujus membra ſunt duo: unum, ut Deus perſonam accipiat & preces exaudiat, quod explicatur verſu 4. Alterum, ut benevolentiam ſuam opere teſtetur, regem ſupra omnia pericula evehens, quod explicatur ver. 5. per ἀνάμνησιν.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ* *pſalmus Davidis.

2 *Exaudiat te Jehova [a] tempore anguſtiæ; te in edito collocet *nomen Dei Jahhakobi:

3 Mittat auxilium tuum *e ſancto, & *e Tzijone fulciat te.

4 *Odoretur omnia munera tua, & holocauſtum tuum in cinerem redigat. Sela.

5 Det tibi ex [b] animo tuo, & totum tuum conſilium impleat.

6 *Canamus de ſalute tua, & in nomine Dei noſtri *vexillis utamur: impleat Jehova omnes petitiones tuas.

7 *Jam agnoſco Jehovam ſervare *unctum ſuum, exaudire eum e cœlis ſanctitatis ſuæ; [c] ſumma fortitudine, ſalute dexteræ ſuæ.

8 *Hi curruum, & illi equorum; nos verò nominis Jehovæ Dei noſtri *recordamur.

9 Illi incurvant ſe & *cadunt; nos verò ſurgimus & conſiſtimus.

10 *Jehova ſerva; *rex ipſe exaudiet nos, quo tempore invocabimus.

a Heb. *in die*: *ſynecdoche*: *ſic infrà ver. ultimo.* *Nomen Dei*] id eſt, Deus nominatiſſimus & laudatus, ut ſuprà vocavit pſal. 18. 4. Hypallage. 3 *E ſancto*] id eſt, e cœlis ſanctitatis ſuæ, ut infrà ver. 7. *E Tzijone*] id eſt, ſede aſpectabili ipſius in eccleſia. 4 *Odoretur*] id eſt, te & preces tuas gratè accipiat: Synecdoche a ſignis. b Heb. *cordis*. 6 *Canamus*] petitionis pars altera, ut obſervatum eſt ſuprà in ver. 1. *Vexillis utamur*] id eſt, ex conflictu & victoria ab hoſtibus triumphemus: ſynecdoche. 7 *Jam agnoſco*] Confirmatio, ſive prædicatio glorioſa eccleſiæ velut jam petitionem adeptæ, qua oſtendit ſe planè de felice eventu in Deo ſecuram eſſe. *Unctum ſuum*] id eſt regem, ſuprà 2. 2. c Heb. *fortitudinibus*. 8 *Hi curruum*] ἐπεξήγησις ſuperioris prædicationis per ἀντίθεσιν ſive comparationem fiduciæ fidelium cum fiducia infidelium hoc verſu; & eventus utrorumque, verſu ſequente. *Recordamur*] id eſt in unica ejus recordatione acquieſcimus. 9 *Cadunt*] id eſt, ex caſu proſtrati jacent, ut docet oppoſitum conſiſtendi verbum. 10 *Jehova*] Concluſio, ſummatim precationem fiduciamque Eccleſiæ repetens. *Rex ipſe*] Chriſtus, qui idem eſt Jehova ſalutis autor.

Pſalmus XXI.

Pſaltes Deo gratulans de beneficiis ejus, enarrat ſummatim quæ ipſe acceperit ad vitam, ſalutem, & gloriam præſentem & ſempiternam pertinentia; exitium adverſariorum prædicat: & Deum orat ut procuret porrò gloriam ſuam.

1 *Pſalmus Davidis*] Pſalmus eſt εὐχαριστικὸς, id eſt, gratulatorius, conſtans ex propoſitione, ver. 2. narratione cauſſarum ad gratulationem pertinentium, uſque ad ver. 14. & concluſione, ver. ultimo.

1 MAGISTRO *Symphoniæ* *pſalmus Davidis.

2 *Jehova, de robore tuo lætatur rex; & de ſalute tua quàm exultat valde!

3 *Deſyderium [a] animi ejus das ei, & pronunciatum labiorum ejus non avertis. Sela.

4 *Imò *prævenis eum *benedictionibus boni, *imponis capiti ejus coronam auri purgatiſſimi.

5 Vitam petiit abs te, dediſti ei; *etiam* longitudinẽ dierum in ſeculum & ſempiternum.

6 *Magna eſt gloria ejus per ſalutem tuam; decus & majeſtatem poſuiſti in eo.

7 *Nam diſpoſuiſti illi benedictiones in ſempiternum, lætificaſti eum lætitia a facie tua.

8 Quoniam ipſe rex confidit Jehovæ, ideo fretus benignitate excelſi nõ dimovebitur.

9 [b] *Aſſequitur manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua aſſequitur oſores tuos.

10 *Diſponis eos *ut* fornacem ignis tempore faciei iratæ tuæ; Jehova ira ſua abſorbet eos, quaſi conſumat eos ignis.

11 Fructum eorum e terra perdis, & ſemen eorum e filiis hominum:

12 *Quoniam intenderunt tibi malum; commenti ſunt cogitationem, non poſſunt *perficere.*

13 *Nam ponis eos *velut* [c] tumulum; nervis tuis [d] aptatas *ſagittas* jacularis contra faciem eorum.

14 *Exaltare Jehova robore tuo; cantemus & pſallamus fortitudinem tuam.

...mi] id eſt, optimis: ἀνάμνησις. *Imponis*] id eſt, [illegible] & glorioſiſſimum in populo Dei, ver. 6. ſynecdoche. 6 [illegible] duplicem gloriam tribuiſti ei, tum quia ſalutem cõtuliſti & [illegible] ni calamitate, tum quia in ſummum majeſtatis faſtigium evexiſti [illegible] anteactæ vitæ, acceptorumq; a Deo beneficiorum recordatur [illegible] *diſpoſuiſti*] amplicatio beneficiorum Dei, a circumſtantia temp[illegible] ſe ipſum confirmat propheta primùm a revelatione Dei, 2. Sam[illegible] ſua promiſſiones amplectente, ver. 8. b Heb. [illegible] *verſu.* 9 *Aſſequitur*] tertius narrationis locus [illegible] in adverſarios explicans hîc verbis propriis; figuratis verò, [illegible] 10 *Diſponis*] id eſt, perſonas, facultates, & poſteritatem [illegible] bus verſibus. 12 *Quoniam*] ἀνταπόδοσις judiciorum Dei [illegible] eventura prædicavit, a nefariis conatibus & conſiliis eorum. [illegible] mu] Elegans allegoria: quâ improborum corpora tum aggeri [illegible] aggeri infixo comparantur: ſic Ijobi 16. 12. & Lamentat. 3. 12. [illegible] *nervum, id eſt, aggerem, quem verſum ſimiliter vocat* [illegible] *contra faciem*: *ſyllepſis*, *ut Exod.* 25. 2. 14 *Exaltare*] C[illegible] pro gloria Dei, & ſalute lætitiaque populi ad gloriam ejus.

Pſalmus XXII.

Pſaltes anguſtias primùm & perpeſſiones infinitas Chriſti explicat, quibus ad ardentiſſimam invocationem cum ex fide recurrentem fuiſſe exauditum teſtatur: deinde prophetiam, ſacerdotium, & regnum illius ſempiternum atque univerſale ad Eccleſiam totam perventurum docet.

4

1 MAGISTRO *ſymphoniæ* [a] *ad diluculum*, *pſalmus Davidis.

[illegible] riam redditas, ita accipimus pro diluculo; quia ex [illegible] tem ſuam exerit. Nam quòd plerique initium [illegible] tis videtur cum argumento hujus pſalmi & cum [illegible] convenire, ut adhibeantur ludicri & populares cantus [illegible] hunc ſacerdotibus & Levitis fuiſſe traditum, ut ſingulis [illegible] quum primùm aurora erumperet, caneretur; [illegible] vitis ex lege ſymphoniam exercere, 1. Chron. 9. 33. & [illegible] eccleſiam veterem ſingulis diebus recolens fiduciam [illegible] jus perpeſſionum & regni vaticinium hoc pſalmo [illegible]

...dis] Pſalmus eſt generis mixti, εὐκτικὸς & [illegible] aliqua ex parte & certis tantum verſibus ad Davidem [illegible] men non dubitamus propriè ad Chriſtum pertinere, [illegible] Dei prophetavit. Conſtat itaque hic pſalmus ex [illegible] quæ conjunctas habet perpeſſiones Chriſti, uſque ad [illegible] ſive prædicatione beneficiorum Dei & regni ad Chriſtum [illegible] nem uſque. Nam his duabus partibus, [illegible] gelii doctrina continetur: ut docetur 1. Pet. 1. 11.

2 [illegible] Deus fortis, mi Deus fortis, quare dereliquiſti me; longinquus a ſalute mea, a verbis rugitus mei?
3 Deus mi, quare invocantem me interdiu non exaudis, & noctu, neque eſt ſilentium mihi?
4 Atqui ſanctus es, permanens, perfecta laus Jiſraelis:
5 Tibi confiſi ſunt majores noſtri: confiſi ſunt & liberaſti eos.
6 Ad te clamaverunt, & erepti ſunt; tibi confiſi ſunt, nec puduit eos.
7 At ego ſum vermis, ac non vir: opprobrium hominum, & contemptus populo.
8 Omnes videntes me ſubſannant me; diducunt labium, movent caput.
9 Devolvit ad Jehovam (inquiunt) liberet eum: eripiat eum, quandoquidem delectatur eo.
10 Cùm tu ſis qui eduxiſti me ex utero, faciens ut confiderem ad ubera matris meæ;
11 In te rejectus ſum ex vulva, inde ab utero matris meæ Deus fortis meus ſis:
12 Ne procul abſis a me: dum anguſtia propinqua eſt, cùm non ſit adjutor.
13 Circumdant me juvenci multi; robuſti juvenci Baſchanis cingunt me.
14 Dilatant contra me os ſuum, tanquam leo rapiens & rugiens.
15 Sicut aqua effundor, & diſparant ſe omnia oſſa mea: eſt cor meum ſimile ceræ, liqueſcit in viſceribus meis.
16 Areſcit ut teſta vis mea, & lingua mea adhæret faucibus meis; & in pulvere lethali collocas me.
17 Nam circumdederunt me canes, cœtus maleficorum circumvenerunt me; foderunt manus meas & pedes meos.
18 Enumerare poſſem omnia oſſa mea: ipſi intuentur, reſpiciunt in me.
19 Partiuntur veſtimenta mea inter ſe, & pro indumento meo projiciunt ſortem.
20 Tu ergo, Jehova, ne procul abſis: virtus mea, ad auxilium meum feſtina.
21 Eripe a gladio animam meam, a cane unicam meam.
22 Serva me ab ore leonis, & a cornibus unicornium, exaudiens me.
23 Enarrabo nomen tuum fratribus meis: in media congregatione laudabo te:
24 Dicam, timentes Jehovæ laudate eum, totum ſemen Jahhakobi honorate eum: & timete ab eo totum ſemen Jiſraelis.
25 Quia non ſpernit, neque abominatur afflictionem afflicti, neque abſcondit faciem ſuam ab eo; ſed cùm vociferatur ad ipſum, exaudit.
26 De te laus mea erit in congregatione multa: vota mea perſolvam coram reverentibus eum.
27 Comedent manſueti, & ſaturabuntur; laudabunt Jehovam quærentes eum: vivet animus veſter in ſempiternum.
28 Recordabuntur & convertentur ad Jehovam omnes fines terræ; & incurvabunt ſe coram te omnes familiæ gentium:
29 Quoniam Jehovæ eſt regnum ipſum, & dominium habet in gentes.
30 Comedentes incurvabunt ſeſe omnes pingues terræ, coram eo procumbent quicunque deſcendunt in pulverem: & qui animam ſuam non potuit in vita conſervare.
31 Horum ſemen colet eum, accenſebitur domino in quaque ætate.
32 Advenientes annunciabunt juſtitiam ejus, populo naſcituro, ipſum facere eam.

[illegible] Dei, ſecundum, a perſona adverſariorum; tertium, a perſona Dei ponuntur duo argumentorum genera, his [illegible] quod ſanctus, ſempiternus, & laudatiſſimus eſt: [illegible] quod laus eſt, fiducia, liberator, [illegible] 6 Heb. laudes Jiſraelis. 6 Nec puduit eos] [illegible] ſupra omnes calamitates evecti ſunt: [illegible] Alterum argumentum a perſona adverſariorum, ho[illegible] contumeliis, & ſannis ludificantium [illegible] id eſt, non pluris apud [illegible] c Heb. populi. 8 Diducunt labium] [illegible] ſimile eſt Jjobi 16.10. Movent caput] [illegible] 10 Cùm tu ſis] tertium argumentum [illegible] non meritum ſuum, ſed ante accepta Dei [illegible] 11 In te rejectus] id eſt, totus tuus, & commiſſus [illegible] 12 Ne procul abſis] ſumma petitionis, [illegible] Juvenci] id eſt, inimici robuſti & ferocientes, qui [illegible] Baſchanis] id eſt, pinguiones [illegible] vide Deut. 32.14. 15 Sicut aqua] [illegible] d Heb. in medio viſcerum [illegible] 17 Foderunt] [illegible] in vulgatis exemplaribus [illegible] Chaldæus paraphraſtes [illegible]

[illegible] per repetitionem ejuſdem laudis, cujus meminerat ſupra ver. 23. a ſacerdotio Chriſti. 27 Comedent] prophetica explicatio regni ad Chriſtum pertinentis: cujus tria capita proleptice ponuntur hoc verſu, educatio & deliciæ, laus Dei, & vita æterna. Ponitur autem laudatio Dei inter præſens tempus educationis, & futurum æternæ vitæ: quia ad utrumque communiter pertinet. Manſueti] id eſt, pii, qui domita & abdicata feritate naturæ ſuæ [illegible] Dei & ſe ad ipſum convertunt, ſequente vivet. Vivet animus] [illegible] ad manſuetos emphatica. 28 Omnes fines] id eſt, incolæ omnes terræ ad extremos uſque terminos: metonymia, ut ſupra 2.8. ſic oſtenditur regnum Chriſti non finibus Judææ circumſcriptum, ſed univerſale fore. [illegible] vide accommodationem hujus argumenti Rom. 3.29. 30 Comedentes] id eſt, cujuſlibet conditionis homines, magni & parvi, divites & pauperes, &c. fruentur educatione, quæ prima fuit pars prolepſeos ſupra 27. vide uſum iſtius argumenti, 1. Timoth. 2. in principio. Pingues terræ] id eſt, ſecundis rebus fruentes, proſperantes, periphraſis. Qui animam] id eſt, qui ita premuntur adverſis, ut ſpirare amplius non poſſint. 31 Colet eum] ſecundum membrum prolepſeos, ſupra 27. Accenſebitur] id eſt, populo Dei aſcribetur, ut copioſius exponitur pſal 87. 32 Ipſum] id eſt, autorem eſſe omnis juſtitiæ, tum illius qua juſtificat impium, in noſtri gratia, tum etiam illius qua in judicio damnat.

1 Matt. 27.35. 20 Tu ergo] [illegible] 21 Unicam] id eſt, ſolitariã vitam [illegible] adjutore omni deſtitutam [illegible] 23 Enarrabo nomen] [illegible] altera pars pſalmi, ut dictũ eſt in verſ. 1. cujus partes ſunt, profeſſio publica beneficii a Deo accepti in Eccleſia, cum hortatione: deinde prophetia de regno Chriſti, inde a verſ. 27. de hoc autem verſu vide Heb. 2.12. 24 Dicam] hortatio ad eccleſiam, alterum profeſſionis membrum ad propheticum Chriſti officium pertinens. 25 Quia non ſpernit] [illegible] a beneficio Dei tum ſingulari erga Chriſtum, quando inclamavit patrem, ut ſupra, & Heb. 5.7. tum cõmuni erga membra ejus. 26 De te laus mea] tranſitio ad alteram

Psalmus XXIII.

Propheta Deum paſtorem ſuum agnoſcens, & ſe viciſſim illius ovem; officia illius erga ſe prædicat, & de futuris animum ſuum confirmat.

1 PSALMUS *Davidis*. Jehova paſtor meus *eſt*, non poſſum egere.
2 In caulis herbidis facit ut recubem, ſecundum aquas lenes deducit me.

1 Pſalmus Davidis] Pſalmus eſt didaſcalicus, quo Pſaltes exponit fiduciã ſuam in benignitatem Dei,

[illegible] ſuam illius, duobus modis, primùm per narrationem allegoricam, uſque ad verſum 5. Deinde per [illegible] accommodationem allegoriæ ad perſonam ſuam [illegible] Jehova] propoſitio allegoriæ, qua Deum tum paſtorem [illegible] [illegible] a Heb. [illegible] Secundum aquas] [illegible] b Heb. quietum.

3 ᶜ Animam meam quietam efficit, ᶜ ducit me per orbitas juſtitiæ: propter nomen ſuum.
4 ᶜ Etiamſi ambularem per vallem lethalis umbræ, non timerem malum, quia tu mecum es: ᶜ virga tua & pedum tuum ipſa conſolantur me.
5 ᶜ Inſtruis coram me menſam e regione hoſtium meorum: ᶜ delibutum reddis unguento caput meum, poculum meum exuberans.
6 ᶜ Utique bonum & benignitas proſequentur me omnibus diebus vitæ meæ: & quietus ero in domo Jehovæ, ᵈ quandiu longa erunt tempora.

3 *Animam meam*] id eſt, me languentē, mea infirmitate labefactatum, & planè confectum inſtaurat: regenerationis ſymbolum. *Ducit me*] [illegible] facit ut ſine metu ſerviam ipſi cum ſanctitate & juſtitia in conſpectu ipſius: Luc. 1.74. 4 *Etiamſi ambularem*] hypotheſis, ut obſervatum eſt ſuprà in verſ. 1. quaſi dicat, etiamſi ignorantia vel infirmitate mea ab ipſo & ipſius grege aberrarem, in ipſo tamen ſecurus ſum. vide Joann. 10.28. promiſſionem Dei huic ſecuritati reſpondentem. *Virga tua & pedum*] id eſt, [illegible] ſpiritus tui ex præſcripto verbi quaſi virga me agit, & quaſi pedo inhibet.

5 *Inſtruis*] ἀνταγωγὴ, ut obſervatum eſt in ver. 1. cujus partes ſunt duæ: una, explicatio beneficiorum præſentium, hoc ver. altera, futurorum cùm in præſente, tum in futura vita, ſequente verſu. Præſentia autem metaphoricè exponit, docens ſe tam largiter & lautè a Deo curari, ut rebus omnibus circumfluat tum ad neceſſitatem, tum ad ornamentum ſuum pertinentibus. Nam oleo & unguentis ferè delibuti erant veteres, elegantiæ atque venuſtatis, non neceſſitatis cauſâ: ut Matth. 6.17. & 2. Schemu. 12.20. quam ob rem qui in luctu erant, ab unguentis abſtinebant, ut 2. Schemu. 14.2. c Heb. *pinguē*. 6 *Utique bonum*] altera pars, ſecuritas de futuro: ut modò diximus. d Heb. *in longitudinem dierum*.

5: H.

Pſalmus XXIIII.

Propheta regno Dei univerſali in res creatas expoſito, ſingulare regnum in eccleſia (cujus notas apponit) explicat; & eam ad honorificè convenienterq́ excipiendum regem Chriſtum adhortatur.

1 Davidis ᶜ *Pſalmus*. ᶜ Jehovæ *eſt* terra & quod ᵃ implet eam; orbis habitabilis & habitantes in eo.
2 ᶜ Nam ipſe ᶜ ſuper maria fundavit illam, & ſuper flumina ſtabilivit illam.
3 ᶜ Quis aſcenſurus eſt in montem Jehovæ? & quis ſtaturus eſt in loco ſanctitatis ejus?
4 ᶜ Innocens manibus & purus ᵇ animo; qui non effert ad vanitatem animam ſuam, neque jurat ad fraudem:
5 Is reportat benedictionem a Jehova, & juſtitiam a Deo ſalutis ſuæ.
6 Hæc eſt generatio requirentium eum: quærentium ᶜ faciem tuam, ᶜ *generatio* Jahhakobi. Sela.
7 ᶜ Attollite portæ capita veſtra, & attollite vos ᶜ oſtia ſeculi; ut ingrediatur rex gloriæ.
8 ᶜ Quis *eſt* iſte rex gloriæ? Jehova robuſtiſſimus & potentiſſimus; Jehova potentiſſimus ᶜ bellator.
9 ᶜ Attollite portæ capita veſtra: attollite, inquam, oſtia ſeculi, ut ingrediatur rex gloriæ.
10 Quis *eſt* iſte rex gloriæ? Jehova exercituum is *eſt* rex gloriæ. Sela.

1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt didaſcalicus, regnum Chriſti explicans duobus modis: primùm a ſubditis ejus, uſque ad ver. 7. deinde ab adventu ejus in regnum ſuum, inde ad finem uſque. Subditorum ponuntur duo genera: unum, naturâ & creationis jure ad Deum pertinentium, ver. 1. & 2: Alterum, domeſticorum ejus, quos beneficio gratiæ ſuæ & redemptionis recipit ad ſe, verſ. ſequentibus. *Jehovæ eſt terra*] id eſt, res omnes creatæ ad ipſum pertinent, ac proinde eorum ſunt etiam quos Deus ad ſe recipit in Chriſto; ſive uti illis, ſive non uti commodum videatur: ſic accōmodat Apoſtolus 1. Cor. 10.25. & 26. a Heb. *plenitudo ejus*. 2 *Nam*] ἀιτιολογία a creationis, ſuſtentationis, & adminiſtrationis jure. *Super maria*] id eſt, ita ſtatuit eam, ut depulſis in ſuos alveos maribus & fluentis, ſupra extet ad commodam habitationem noſtram. Quamobrem pſal. 104. baſes terræ vocātur ac velut fundamina, quibus [illegible]. 3 *Quis aſcenſurus*] tranſitio ad alterum ſubditorum genus, quod dialogiſticè exponitur, ut pſalm. 15. quaſi dicat, Etſi omnia ſunt Jehovæ, tamen non omnia, ac ne omnes quidē homines apud Jehovam permanſuri ſunt. Quis ergo aſcendet, &c. 4 *Innocens manibus*] ſubjectio, ſive reſponſio ad quæſtionem propoſitam de notis domeſticorum Dei: quarum genera ſunt tria; primùm integritas vitæ, animi, cogitationum, & ſermonum, hoc ver. deinde teſtificatio Dei, verſ. ſeq. & poſtremò profeſſio & ſtudium ipſorum ad adeundū Deum, ver. 6. b Heb. *cordis*. 6 *Faciem tuam*] apoſtrophe ad Deum. *Generatio Jahhakobi*] id eſt, qui [illegible] in poſteris Jahhakobi, [illegible] promiſſionis et fide, ut Rom. 9.6. & ſeq. & Galat. [illegible]. 7 *Attollite*] altera pars pſalmi dialogiſtica de adventante rege Chriſto, [illegible] ad excipiendum eum: [illegible] templum Dei eſt, & [illegible] allegoricè eſt porta qua intromittitur Chriſtus: ut Apocal. 3.20. ideoq́ [illegible] ab iſtis rebus [illegible]. 9 *Oſtia ſeculi*] id eſt, æterna Dei templa [illegible] eccleſiæ, & univerſalis [illegible].

natura & effectis ſuis: a natura, quòd Jehova, id eſt, Deus [illegible] robuſtiſſimus, & potentiſſimus bellator eſt, hoc ver. ab effectis [illegible] bellis tum ſpirituali ſuo adverſus ſatanam, tum [illegible] victor eſt, quòd exercitus omnes pro arbitrio ſuo agit, & [illegible] ex natura & rebus geſtis ſibi ac ſuis conſequitur. e *Bellator*] repetitionis finem vide in Gen. 41.32.

Pſalmus XXV.

David graviter oppreſſus ab adverſariis, benignè à Deo doceri & peccata calamitatū cauſas condonari petit: ſeipſum in horū expectatione, fretus Dei bonitate & teſtimonio fidei ſuæ, confirmat: ac poſtremò ſibi totiq́ eccleſiæ poſtulat liberationem a malo.

1 ᶜ Ode Davidis. ᶜ Ad te, Jehova, animam meam attollo.
2 Deus mi, in te confido, ne erubeſcam: ne exultent inimici mei de me.
3 Etiam ulli expectantes te, ne erubeſcant: erubeſcant qui perfidè agunt immeritò.
4 ᶜ Vias tuas, Jehova, notas fac mihi; ſemitas tuas doce me.
5 Fac ut incedam ᵃ per veritatem tuam, & doce me; nam tu es Deus ſalutis meæ, te expecto totum diem.
6 ᶜ Recordare miſerationum tuarum Jehova, & benignitatum tuarum: eas a ſeculo eſſe.
7 ᶜ Peccatorum pueritiæ meæ & defectionum mearum ne recorderis: pro benignitate tua recordare mei tu, propter bonitatem tuam, Jehova.
8 ᶜ Bonus & rectus Jehova *eſt*, idcirco docet ᶜ peccatores viam.
9 Facit ut incedant manſueti ᵃ ex jure, & docet manſuetos viam ſuam.
10 Omnes ſemitæ Jehovæ ᶜ benignitas & fides *ſunt*, cuſtodientibus fœdus ejus & teſtimonia ejus.
11 ᶜ Propter nomen tuum, Jehova, etiam condonabis iniquitatem meam: quamvis magna ſit.
12 ᶜ Qualis futurus eſt vir ille qui reveretur Jehovam, docentem ipſum quam viam eligat?
13 ᶜ Anima ejus in bono commorabitur, & ſemen ejus hæreditariò poſſidebit terram:
14 Arcanum Jehovæ reverentibus ipſum, & fœdus ſuum faciet ut experiantur illi.
15 ᶜ Oculi mei jugiter ad Jehovam *reſpiciunt*; quia ipſe educit e reti pedes meos.

[illegible] tam a natura Dei. 6 *Recordare*] id eſt, [illegible] inde ab orbe condito, eadem erga me [illegible]. 7 *Peccatorum*] ſecundum petitionis caput, remiſſio peccatorum. 8 *Bonus & rectus*] Secunda pars pſalmi, confirmatio a natura Dei, [illegible]. *Peccatores*] quos juſtificet in Chriſto [illegible] ſueti effecti ſunt: ut ſuprà pſalm. 22.27. a Heb. *de jure*, id eſt, benigniſſimè & conſtantiſſimè [illegible]. 11 [illegible] accōmodatio ſuperioris [illegible] ſtatueret [illegible] reſpondet [illegible] ver. 6. 12 *Qualis*] altera confirmationis [illegible] effectis promiſſionum Dei, [illegible] timentes Dei [illegible] & [illegible] Davidis, ver. 15. 13 *Anima ejus*] id eſt, [illegible] corporalium [illegible] eſt, ad [illegible] Dei. 15 *Oculi*] Tranſitio ad petitionem [illegible].

Li. 5: V

16 'Reſpice ad me, & gratiam fac mihi; quia 'ſolitarius & pauper ſum.
17 Oppreſſiones [b] animi mei 'dilatant ſe: ab anguſtiis meis deduc me:
18 Aſpice afflictionem meam & laborem meum: & condona omnia peccata mea.
19 'Aſpice inimicos meos, ut augentur; & odio violento oderunt me.
20 Serva animam meam & eripe me, ne erubeſcam; 'quia recipio me ad te.
21 'Integritas & rectum cuſtodiant me; quia expecto te.
22 Redime, Deus, Jiſraëlem ab omnibus oppreſſionibus ejus.

[illegible]]ſecundum argumentum a perſona inimicorum. 20 *Quia* [illegible] Dei: tertium argumentum a fide ſua integerrima in [illegible] hoc & ſequente ver. 21 *Integritas & rectum*]fidei meæ. [illegible] tuis, quibus totus recumbo fide.

Pſalmus XXVI.

David ab hoſtibus preſſus ad Deum judicem confugit, fidem ſuam & vitæ innocentiam probat: ideoq; liberari ab anguſtiis & gratiam conſequi expetit, ad glorificandum Deum.

1 'ODE *Davidis.* Judicem meum age Jehova: 'quoniã ego in integritate mea ambulo, & Jehovæ confido, me non vacillaturum.
2 'Proba me Jehova & tenta me, examina 'renes meos & [a] animum meum:
3 'Nam benignitas tua coram oculis meis *eſt*, & continenter ambulo in veritate tua:
4 'Non ſedeo cum hominibus [b] vanis, & cum [c] 'diſſimulatis non convenio:
5 Odi congregationem maleficorum, & cum improbis non ſedeo:
6 'Lavo in innocentia manus meas, & 'circumeo altare tuum Jehova;
7 Perſonando voce gratiarum actionis, & enarrando omnia mirabilia tua.
8 'Jehova, diligo habitaculum domus tuæ; & locum, tabernaculum gloriæ tuæ.
9 'Ne aggreges 'penes peccatores animam meam, & penes viros [d] ſanguinarios vitam meam:
10 'Quorum in manibus ſcelus, 'quorum dextera plena eſt muneribus.
11 At ego in integritate mea ambulo: redime me, & gratiam fac mihi.
12 'Pede meo conſiſtente in plano, in congregationibus benedicam Jehovæ.

[illegible]]Negatio qua David tum animum ſuum erga Deum, tum vitæ [illegible], ut ſup. ver. 1. quæ duo deinceps per ὑϛέρωσιν, hoc eſt inverſo ordine, explicantur. 4 *Non ſedeo*]explicatio ſecundæ partis de vita ſua. [illegible], ut pſal. 1. cum primo loco inficiatur David ſe malè [illegible]; deinde confirmat ſe vitam bene tranſigere. b Heb. [illegible] c Heb. *abſconditis.* *Diſſimulatis*].i. multiplicibus, Proteis, & ſeſe [illegible] 6 *Lavo*] profeſſio vitæ, tum ratione converſationis [illegible] officiorum ac pietatis in Deum coram eccleſia. Eſt autem [illegible] innocentia, puriſſimè cum hominibus converſari, ut Ijobi 9. [illegible]]i. te colo, agnoſco & prædico in Eccleſiaſynec. 8 *Jehova*] [illegible] partis de fide & ſtudio animi ſui in Deum. 9 *Ne aggr.*]petitiones [illegible] conſtant, quarum una eſt, ne Deus ſinat ſervum ſuum impro-[illegible] malo: altera, ut gratiam faciat, & exhibeat nominis ſui be-[illegible] ver. duobus ultimis. *Penes peccat.*]hoc eſt, vitam meam [illegible] illorũ. d Heb. *ſanguinum.* 10 *Quorum*]Ampli-[illegible] adverſariorum ſuorum, hoc ver. deinde a perſona ſua, [illegible] *Quorum dextera*] hoc eſt, qui & malefici ſunt, & ad omne male-[illegible] paratiſſimi. 12 *Pede meo*]id eſt, cum non amplius in [illegible] loco importunitate hoſtium cogar conſiſtere, ſed beneficentia [illegible] his anguſtiis & meliore loco poſitus, tum demum be-[illegible] voctiva.

Pſalmus XXVII.

David vim ſuæ in Deũ fiduciæ adverſus omnia pericula prædicãs, quia ab Eccleſia aſpecti abilis abeſſe perſecutionibus cogebatur, ſe eadem fide conſolatur: Dei gratiam, opem, documenta, ductum & liberationem petit: ac poſtremò ſe & eccleſiam ad confirmandos in Deo animos hortatur.

1 'ODE *Davidis.* 'Jehova 'lux mea & ſalus mea *eſt*, a quo timerem? Jehova robur vitæ meæ *eſt*, a quo expaveſcerem?
2 'Belligerantibus contra me maleficis 'ad exedendum carnem meam; hoſtes mei & inimici mei [a] mihi *cedunt*, ipſi corruunt & confidunt.
3 'Si metarentur contra me caſtra, non timeret [b] animus meus: ſi inſurgeret contra me bellum, 'in [c] his ego ſecurus eſſem.
4 'Unum petii a Jehova, id ipſum requiro: 'ut conſideam in domo Jehovæ omnibus diebus vitæ meæ, 'ad videndum amœnitatem Jehovæ, & iniquirendum in templo ejus.
5 'Sed abſcondit me in tugurio ſuo, [d] tempore adverſitatis; abdit me in abdito tentorii ſui, in rupem attollit me.
6 Ideo jam 'extollitur caput meum ſupra inimicos meos, circumſtantes me: ut ſacrificem in tentorio ejus, ſacrificia clangoris, canam & pſallam Jehovæ.
7 [e] 'Audi Jehova me voce mea clamantem: gratiamque fac mihi, exaudiens me.
8 'Tuum *illud*, 'requirite faciem meam, [f] cogitat animus meus: faciem tuam, Jehova, requiro.
9 'Ne abſcondas faciem tuam a me, ne avertas in ira ſervum tuum: auxilium meum fuiſti, ne deſeras me, neque derelinquas me, Deus ſalutis meæ.
10 'Nam pater meus, & mater mea derelinquunt me, quamobrem Jehova recipiat me.

1 *Ode Davidis*]Ode eſt generis mixti, δι' ἀσυνδέτων ἐκ ἀντιθέσ, tribus partibus conſtans: prima eſt propoſitio fiduciæ in Deum, uſque ad ver. 7. ſecunda, petitio, uſque ad ver. ultimum; & poſtrema, concluſio hortatoria.

Jehova lux mea] propoſitio fiduciæ duo membra continens; prius, beneficium Dei erga fideles, poſterius, indubitatam in Deum ſecuritatem ex fide, quæ eſt effectus alterius.

Lux mea]id eſt, liberator meus ab adverſitatibus (quas ſcriptura ferè tenebras vocat) & ſalutis autor omniſque boni.

2 *Belligerantibus*] ὑποφορὰ propoſitionis præcedentis, ab anteacta experientia, hoc ver. unde naſcitur glorioſa illa ſeductæ prædicatio, ver. ſequentibus.

Ad exedendum] id eſt, me inhumaniſſimè ferarumque more conſumendum.

a Heb. *mihi ſunt.*

3 *Si metarentur*] ſummus fiduciæ prædicandæ locus per hypotheſin ſive conditionalem orationem. b Heb. *cor meum: ſic ver. 8. & ultimo.* *In his*]id eſt, in mediis caſtris, exercitibus &c. ſi illis circumcluderer: ut pſal. 3. c Heb *in hoc.* 4 *Unum petii*] Occupatio, quaſi dicat, omnia quidem in Deo percipio fide, mirificas liberationes, & ſalutem maximam: hoc verò videtur fiduciæ meæ adverſari, quod deſtituor aſpectabili præſentia ejus, quam tantopere deſideravi & etiam nunc deſidero, ut cultu ejus libero ac legitimo uti poſſim. *Ut conſideam*] a quo non ita errare & vagari compellar. *Ad videndum*] id eſt, ad percipiendum ſancta & auguſta illius dona, & ad conſulendum eum; quæ duo ſunt piorum officia in eccleſia. 5 *Sed abſcondit*] Reſponſio ad occupationem præcedentem duobus argumentis: hoc (inquit) non efficit quo minùs fiducia mea ſibi conſtet. Primùm enim beneficia ejus, nimirum liberationes maximas & honores ab eo percipio, hoc ver. deinde, quamvis hæc omnia deficerent, tamen fide & animo illius cultus ſum particeps, a quo videor longiſſime abeſſe: & de futuro ſum certò perſuaſus me tandem aliquando re ipſa & coram fore participem, ſequente ver. d Heb. *die mali.* 6 *Extollitur*] id eſt, glorioſè prædico adverſus hoſtes, velint nolint, me ſacrificaturum & culturum Deum. e Heb. *clamo.* 7 *Audi*] ſecunda pars pſalmi, Oratio, cujus membra ſunt tria: exordium audientiam faciens hoc ver. propoſitio, verſic. ſequente; & petitio, reliquis uſque ad ver. ultimum. 8 *Tuum illud*] propoſitio, qua mandatum Dei & officium ſuum ex mandato agnoſcit profitetur que pſaltes. Eſt autem hîc ὑϛέρωσις, quam perſpicuitatis cauſa mutavimus.

Requirite faciem]id eſt, in rebus dubiis conſulite, & in adverſis invocate: ſic Deut. 4. 29. f Heb *dicit cor meum.* 9 *Ne abſcondas*] Petitio Davidis, cujus membra ſunt tria: primum deprecatio, ne abjiciatur ab eo, hoc verſu; ſecundum, precatio, ut receptus doceatur & deducatur a Deo, duobus ſequentibus; tertium, altera deprecatio, ut ſaltem ſi nondum liberationis tempus advenit, non exponatur adverſariorum libidini, ver. 12. & 13. Sunt autem hæc pleraque humanitus attributa Deo. 10 *Nam pater*] id eſt omnes qui naturæ & amicitiæ jure deberent & vellent mihi opem ferre, præ tyrannide nimia me coguntur deſerere, ut ſupra 25. 16.

11 Doce me, Jehova, viam tuam, & ᵉdeduc me per ſemitam planam; ᵉpropter obſervantes me.
12 Ne tradas me ᵍ deſyderio hoſtium meorum: ᵉnam conſiſterent contra me teſtes mendaces, & qui ſpirat violentiam,
13 Niſi crederem me ʰ fruiturum ᵉbonitate Jehovæ, ᵉin terra viventium.
14 ᵉExpecta Jehovam, confirmare, & fortificabit animum tuum: itaque expecta Jehovam.

11 *Deduc me in viam*] id eſt, in libertatem vindica me: metaphora, ut ſuprà 26. 12.
Propter obſervantes me] vide ſuprà pſalm. 5.9.
g Heb. *animæ*.
12 *Nam conſiſterent*] id eſt, non cornerent & conciderent, ut dixit ſuprà ver. 2. ſed voti ſui compotes efficerentur vel ſua fraude vel vi: niſi fiducia certa in te recumberem: argumentum a perſona adverſariorum & ſua. h Heb. *viſurum*. 13 *Bonitate*] id eſt, bonis a te promiſſis. *In terra viventium*] id eſt, in hac ipſa vita, ut pſalm. 116.9. 14 *Expecta*] Concluſio, qua ſe & alios hortatur David ad ſpem & fidem in Deo collocandum, & promiſſionem confirmat.

Pſalmus XXVIII.

David a perditiſſimis adverſariis preſſus, Deum orat pro ſalute ſua & illorum exitio: ſalute accepta, Deum celebrat ſuo & eccleſiæ nomine: ac poſtremò eccleſiæ toti bene precatur.

1 ᵉODE *Davidis*. Te, Jehova, inclamo, ᵉrupes mea, ᵉne ſurdum agas erga me: ut non ᵉſi mutus eris erga me, ᵉconſimilis fiam deſcendentibus in ᵃ ſepulchrum.
2 Audi vocem deprecationum mearum: dum vociferor ad te; dum attollo manus meas ᵉad adytum ſanctitatis tuæ.
3 ᵉNe trahas me penes improbos, & penes operarios iniquitatis; ᵉloquentes pacem cum proximis ſuis, malitia *obtinente* in ᵇ animo eorum.
4 ᵉDa iſtis ſecundum opus ipſorum, & ſecundum malignitatem actionum ipſorum: ſecundum opus manuum ipſorum da eis, redde retributionem ſuam eis.
5 ᵉQuia non animadvertunt ad opera Jehovæ, & ad factum manuum ejus; ᵉdeſtructurus eſt eos, non autem extructurus eos.
6 ᵉBenedictus *ſit* Jehova, qui exaudivit vocem deprecationum mearum:
7 Jehova robur meum & ſcutum meum; cui confidente animo meo, adjuvor: idcirco exultat animus meus, ut cantico meo celebrem eum.
8 Jehova robur ᵉiſtis, & confirmatio maximè ᶜ ſalutaris ᵉuncti ſui eſt.
9 ᵉServa populum tuum, & benedic ᵉpoſſeſſioni tuæ: paſceque eos ac extolle eos uſque in ſeculum.

1 *Ode Davidis*] Ode eſt generis mixti, ἐυκτικὴ καὶ ἐυχαριστικὴ. oratio continetur quinque primis ver. laudatio verò, ſequentibus tribus; cui poſtremò ſubjicitur concluſio petitoria. orationis partes ſunt duæ; una pro ſalute ſua, tribus ver. altera pro exitio adverſariorum, ver. quatuor.
Rupes mea] ut Deut. 32.4. argumentum ab officio & promiſſionibus Dei.
Ne ſurdum agas] id eſt, ne abjicias aut negligas: humanitùs dictum.
Si mutus] id eſt, ſi non reſpondeas.
Conſimilis] id eſt, ſuccumbam & peream: periphraſis mortuorum. ſic deprecatur a perſona ſua.
a Heb. *ciſternam*.
2 *Ad adytum*] id eſt, ad cœlum, ubi eſt ſanctuarium quod fixit dominus, & non homo, Heb. 8.2.
3 *Ne trahas me*] id eſt, ne inducas me in poteſtatem illorum, aut ſinas quaſi mancipium ab illis rapi, ut ſuprà pſal. 26. 9. & 27.12. *Loquentes pacem*] ut de Schaüle legimus 1. Schem. 24.17. & 26.17. & ſequentibus. b Heb. *corde*: ſic infrà ver. 7. 4 *Da iſtis*] altera pars orationis, imprecatio adverſus illos quos deſcripſit ſuperiore ver. nimirum improbos, qui opere, ſermone, & animo depravati, obſtinati, & Deo infenſi ſunt. quaſi dicat, juſtitiam tuam in illis exerce. 5 *Quia non*] ἀιτιολογία imprecationis per comparationem illorum injuſtitiæ cum juſtitia Dei; iſti (inquit) teſtimonio ſuæ ipſorum conſcientiæ rei ſunt, quòd animum ad opera Dei omnia, & nominatim ſingulare illud erga me electionis meæ, minimè advertunt. Quamobrem non poteſt Deus non perdere judiciis ſuis, qui non erudiuntur documentis. Ego verò abſit ut benedicam, cui maledicit Jehova. vide 1. Schem. 2.25. in annotat.
Deſtructurus eſt eos] id eſt, juſtum eſt eos perdere, & reipſa perdet: metaphora ab ædificiis. 6 *Benedictus*] laudatio primùm a ſingulari beneficio Dei erga prophetam, duobus ver. deinde a publico erga totam Eccleſiam in Chriſto, ver. 8. 8 *Iſtis*] popularibus meis, id eſt, Eccleſiæ Dei. c Heb. *ſalutum*. *Uncti ſui*] Chriſti, in quo tota ſalus conſiſtit cùm Davidis, qui fuit illius typus, tum totius Eccleſiæ. 9 *Serva*] Concluſio, qua Eccleſia Deo ſervanda, augenda, & benedicenda modis omnibus commendatur. *Poſſeſſioni tuæ*] id eſt, populo: vide Deut. 9.29.

Pſalmus XXIX.

Propheta pios hortatur ad prædicandas Dei laudes, cùm propter documenta naturæ ac nominatim tonitruum, tum propter documenta gratiæ, quam cum eccleſia ſua communicat verbo.

1 ᵉPSALMUS *Davidis*. Cedite Jehovæ, ᵉfilii fortium; cedite Jehovæ gloriam & robur.
2 Cedite Jehovæ ᵉgloriam nominis ejus, incurvate vos Jehovæ *reſidenti* ᵉin decoro ſanctitatis.
3 ᵉVox Jehovæ ᵉſupra aquas; vox Dei fortis ᵃglorioſi intonat, vox Jehovæ ſuprà aquas multas.
4 Vox Jehovæ ᵇpotenter, vox Jehovæ decorè.
5 ᵉVox Jehovæ confringit ᵉcedros, perfringit etiam Jehova cedros Libani:
6 Et ᵉfacit ut exiliant ſicut vitulus; Libanus & ᵉSchirjon ut ᶜ pullus Unicornium.
7 Vox Jehovæ ᵉcedit flammas ignis.
8 Vox Jehovæ dolore afficit ᵉdeſertum, dolore afficit Jehova ᵉdeſertum Kadeſchi.
9 Vox Jehovæ ᵉfacit ut pariant cervæ, & ᵉdenudat ſylvas: ᵉverùm in templo ſuo ᵈ eloquitur totam gloriam ſuam.
10 ᵉJehova ᵉin diluvio ſedebat, & ſedet Jehova rex in ſeculum.
11 Jehova robur populo ſuo dat, Jehova ᵉbenedicit populo ſuo pace ſua.

Dei. Argumentorũ autem communium unum tantùm genus [illegible] tur, ut ab eo cætera cognoſcantur: nimirùm tonitru, cujus [illegible] mùm a vehementia, ver. 3. & 4. deinde ab effectis, uſque ad ver. [illegible] id eſt, vehementia fragores, plauſus, & ſtrepitus omnes, quantum [illegible] perat. Frequens eſt autem in ſcripturis, ſtrepitum aquarum [illegible] no vehementiſſimo, ut Jechezkel. 1.24. & 43.2. ſic accipiendum [illegible] ver. ſequent. a Heb. *gloriæ*. b Heb. *cum virtute*, *cum decore*. [illegible] *Jehovæ*] altera deſcriptio tonitru ab effectis, quòd omnia valid[illegible] bilia commovet, denique omnia perhorreſcit arbitratu Dei [illegible] *dros*] proceriſſimas, craſſiſſimas & maximè durabiles. 6 *Facit* [illegible] eſt, movet montes, quamvis firmiſſimos. *Schirjon*] vide Deut. [illegible]
c Heb. *filium*. 7 *Cedit*] id eſt, coruſcationes, fulgura [illegible]
8 *Deſertum*] id eſt, feras in deſerto verſantes, metonymia. [illegible] *deſchi*] id eſt, animalia quantumvis horrifica; cujuſmodi [illegible] gitur, Deut. 8.15. 9 *Facit ut pariant*] id eſt, cervas, quamvis [illegible] utantur difficiliore partu, cogit abortire; vide Ijobi 39.4. & [illegible] *nudat ſylvas*] feris, quæ trepide antra ſua latibulaque petunt, ut [illegible] 1. Georg. nam ut de arboribus capiatur, impedit ver. 5. [illegible] dum genus argumentorum laudis, ut obſervatum eſt ſuprà in ver. [illegible] quidem glorioſa ſunt; ſed tamen particularis ſunt [illegible] us explicat in eccleſia ſua, non tantum opere externo, ſed etiam [illegible] verbi. d Heb. *totam ipſius eloquitur gloriam* [illegible]. 10 [illegible] explicatio gloriæ, quam Deus teſtatur eccleſiæ; primùm a [illegible] ejus, hoc ver. deinde a beneficentiſſima communicatione cum eccleſia, [illegible]
In diluvio ſedebat] id eſt, jam tum regnabat, cùm diluvium [illegible] ram, Gen 6. & 7. 11 *Benedicit populo ſuo*] id eſt, pacem ſuam [illegible] bo & communicatione ſpiritus, ac proinde tranquillitatem conſtit.

Pſalmus XXX.

David ex fuga reverſus, & domum ſuam a ſceleribus Abſchalomi repurgans, Deum celebrat beneficii erga ſe ſingularis nomine: pios ad laudes Dei prædicandas hortatur; calamitates, inſtaurationemque ſui factam a Deo narrat, ejusque votum laudis exhibet.

ᵉ1 PSALMUS *Davidis*, ᵉcanticum dedicationis domus illius.

tribus partibus conſtans; propoſitione ſingularis laudis, a verſ. [illegible] hortatione ad laudes ejus in eccleſia; inde ad verſ. ultimum, & [illegible]
Canticum] id eſt, quod cecinit David, cùm repeteret ac [illegible] crationem domus ſuæ, quæ inceſtus nefariiſque Abſchalomi [illegible] contaminata, 2. Sch. 16.22. nam moris erat, ut novis ædificiis [illegible] rentur ceremoniæ ad purganda & ſanctificanda loca pro [illegible] Deuteronom. 20.5. & Nechemjæ 12. quam rationem a Davide [illegible] repurganda domo, non obſcurè indicatur 2. Schem. 20.3. [illegible] tempus & hanc domum referamus, docet argumentum ipſum [illegible]
Eſt autem in hoc ver. verborum ὑποτύπωσις, quam ad evidentiam [illegible]

2 ^a Extollam te Jehova; quoniam ^a evexiſti
me, neque lætitia affeciſti inimicos meos de
me.
3 Jehova Deus mi: ^a vociferantem ad te, ^a curaſti me:
4 Jehova, eduxiſti e ſepulchro animam meam,
conſervans me vivum, ne deſcenderem in
^b ſepulchrum.
5 ^a Pſallite Jehovæ, quos ipſe benignitate
proſequitur; & celebrate ^a ad memoriam
ſanctitatis ejus.
6 ^a Cùm momento fuit in ira ſua, vita *adeſt*
benevolentiâ ejus: veſpere facit ut diverſetur
fletus, manè verò *adeſt* cantus.
7 ^a Nam ego dicebam in ^a tranquillitate mea,
non dimovebor in ſeculum.
8 ^a Jehova, benevolentiâ tuâ conſtitueras in
monte meo robur; ^a te abſcondente faciem
tuam, fui conturbatus.
9 ^a Ad te, Jehova, clamavi; & ^c Jehovam deprecatus
ſum, *dicens*,
10 ^a Quid lucri *erit* ^a in ſanguine meo, ^a cùm
deſcendam in foveam? an celebrabit te
^a pulvis? nuntiabítne veritatem tuam?
11 Audi Jehova, & gratiam fac mihi; Jehova,
eſto adjutor mihi:
12 Convertiſti ^a planctum meum ^a in choream
mihi; ^a ſolviſti ciliciû meum, & accinxiſti me
lætitia:
13 Ut pſallat tibi ^a gloria, ac non conticeſcat.
^a Jehova, Deus mi, in ſeculum celebrabo te.

... ut ad vitam revocet in peccatis noſtris alioqui morituros: ... ſequentia verba illuſtrant allegoricè. 7 *Nam ego dicebam*] ... a ſingulari exemplo ſuo, quod propheta enarrat pau... *tranquillitate mea*] id eſt, cùm tranquillè deſidêrem Jeruſchalaimis, 2. ... 1. Chron. 21. 8 *Jehova*] id eſt, tu confirmaveras regnum ... cogitabam demens: epiphonema; quo interpretatur illud, ... ſuperiore verſ. *Te abſcondente*] id eſt, cùm primùm te ... per Nathanem denuntiaverat 2. Schemu. 12. 10. & ſequentibus. ... *clamavi*] ut docet hiſtoria 2. Schem. 15. 31. c Heb. ... *in aliis exemplaribus legitur*. 10 *Quid lucri*] ſumma oratio ... David duobus verſ. comprehenſa; cujus partes ſunt duæ, ex... hoc verſ. & petitio, verſu ſequente. *In ſanguine meo*] id eſt, ... *deſcendam*] id eſt, ſepeliar; periphraſis: ut ſuprà verſ. 4. *Pulvis*] ... in pulverem redactus; metonymia: vide ſuprà 6. 6. 12 *Planctum*] ... vide 2. Schemuel. 15. 30. *In choream*] id eſt, in maximum ... *Solviſti ciliciû*] id eſt, ſuſtuliſti luctum & lætitiam attu... ſignum. 13 *Gloria*] id eſt, anima, ut ſuprà 16. 9. *Jehova*] ... epiphonematica.

Psalmus XXXI.

David graviſſima aliqua calamitate preſſus, Deum orat pro ſalute ſua, adducens fidem ſuam in miſericordiam Dei, & miſeriæ ſuæ gravitatem indignitatemq́ explicans: adverſariis impiis exitium imprecatur: deinde quaſi liberatione parta Deum laudat publicorum privatorumq́ beneficiorum nomine, & pios omnes hortatur ad diligendum conſtanter & colendum Deum.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ* ^a *pſalmus Davidis*.
2 ^a Ad te, Jehova, ^a me recipio, ne erubeſcam
in ſeculum: ^a juſtitiâ tua libera
me.
3 ^a Inclina ad me aurem tuam, citò eripe me:
eſto mihi ^a rupes robuſta, locus muniti ſſimus
ad ſervandum me.
4 Nam petra mea & munitio mea es; itaque
propter nomen tuum ^a agito me & ^a deducito
me.
5 Educito me e reti quod abſconderunt adverſum
me: quia tu robur meum *es*.
6 In manum tuam depono ſpiritum meum:
^a redemiſti me, Jehova, Deus fortis, ^a ^b verax.
7 ^a Odi eos ^a qui obſervant vanitates ^c vaniſſimas:
nam ego in Jehova confido,
8 Me exultaturum & lætaturum benignitate
tua: quia aſpexeris afflictionem meam, agnoveris
anguſtias animæ meæ:
9 Ac non tradideris me in manum inimici;
ſed ^a ſtatueris in lato pedes meos.
10 Gratiam fac mihi, Jehova: ^a nam anguſtia
eſt mihi, ^a contabeſcit præ indignatione oculus
meus, ^a anima mea, & venter meus:
11 Nam deficit mœrore vita mea, & anni mei
gemitu: labefactatur ^d iniquitate quam patior
virtus mea, etiam oſſa mea contabeſcunt.
12 Apud omnes hoſtes meos ſum probro, &
apud vicinos meos valde, pavoriq́; notis
meis: aſpicientes me foris, evagantur a me.
13 Oblivione ſepelior ab animo, ut mortuus:
^a ſum ut inſtrumentum perditum.
14 Nam audio infamiam a ^e multis, metum
circumquaque; conſultando ſimul adverſus
me, de intercipienda anima mea cogitant.
15 ^a Ego verò in te confido, Jehova; dicens,
^a Deus meus es.
16 ^a In manu tua ^a tempora mea ſunt; eripe
me e manu inimicorum meorum, & a perſequentibus
me.
17 ^a Fac ut luceat facies tua ſuper ſervum tuum,
ſerva me benignitate tua.
18 ^a Jehova, ne erubeſcam, quandoquidem invoco
te: erubeſcant ^a improbi, excindantur
deſcenſuri in ſepulchrum.
19 Muta reddantur labia ^f mendacia; quæ
loquuntur contra juſtum, ^g ſuperbè cum elatione
& contemptu.
20 ^a Quàm multa eſt bonitas tua, quam recondis
reverentibus te; operaris erga recipientes
ſe ad te, coram filiis hominum!
21 ^a Abdis eos in abdito præſentiæ tuæ, ab elationibus
virorum: abſcondis eos in tugurio
a contentione linguarum.
22 ^a Benedictus *ſit* Jehova; quia mirificam

... partibus; precatione, uſq; ad ver. 20. laudatione, uſq; ad ver. ... duobus ultimis. 2 *Ad te Jehova*] prima ... : cujus partes ſunt duæ, una pro ſalute ſupplicis, uſque ad ... adverſariorum exitio, verſ. 18. & ſequente: ut ſuprà pſalm. 28. ... precatione argumenta ducuntur tum a perſona ſupplicis, ut ... tum a perſonâ Dei: qui duo loci proleptìcè hoc ver. poſiti ... explicantur. *Me recipio*] prior locus a fiducia par... *juſtitiâ tua*] poſterior locus a natura & officio Dei.

3 *Inclina ad me*] ipſa etiam precationis, argumento ducto a perſona Dei, uſque ad ver. 7.
a Heb. *in rupem roboris, in locum munitionum*.
4 *Agito me*] præiens & præmonſtrans viam.
Deducito me] ſenſim & accommodè ad infirmitatem meã, ut fœtæ pecudes duci ſolent: ut Jeſ. habh. 40. 11.
6 *Redemiſti me*] Confirmatio ab anteacta experientia.
Verax] id eſt, qui ſemper idem es ac tibi conſtas; proinde neque promiſſam rem, neq; anteactam mutaturus es.
b Heb. *veritatis*.
7 *Odi*] alter locus precationis a perſona ſua, ut obſervatũ eſt ſuprà in verſ. 2. cujus duo ponuntur argumenta: unum, quòd integro animo & fide eſt in Deum, uſque ad verſ. 10. alterum, quòd graviſſimè & indigniſſimè affligitur, uſque ad ver. 15.
Qui obſervant] id eſt, fiduciam habent in caducis rebus, & ſe ad illas recipiunt.
c Heb. *vanitatis, ſive nihili*.
9 *Statueris in lato*] ut ſuprà pſalm. 4. 2. & 18. 20.
10 *Nam anguſtia*] ab indigniſſimis ſuis calamitatibus precationem amplificat, ut obſervatum eſt in verſ. 7. Oſtendit enim primùm exhauriri vitam, hoc & ſequente verſu. Deinde ſe ignominia obrui, duobus ſequentibus, ac poſtremò omnibus modis conſternari, ver. 14.
Contabeſcit] ut ſuprà pſalm. 6. ver. 8.
Anima mea] id eſt, totus animo & corpore.

d Heb. *iniquitatis mei*. 13 *Sum ut inſtrumentum*] id eſt, nulla eſt cura aut memoria mei. e Heb. *multorum*. 15 *Ego verò*] regreſſio ad priorem partem argumenti, quæ fuerat intermiſſa inde a ver. 10. quaſi dicat, indignum eſt novas miſerias accumulari miſero; ſed fideli & credenti in te, indignius: ſic concludit precationem de ſalute ſua, repetitis ſummatim argumentis a fide ſua & a perſona Dei, his tribus verſibus. *Deus meus es*] a fœdere locus. 16 *In manu tua*] locus a potentia, fœderis promiſſionumque effectrice. *Tempora mea*] id eſt, terminus & ſtatus vitæ meæ: quam ob rem ne ſinas ab iſtis vitam aut ſtatum proſperum adimi. 17 *Fac ut luceat*] vide ſuprà 4. 7. 18 *Jehova*] tranſitio ad ſecundam precationem: ut obſervatum eſt ſuprà in verſ. 2. *Improbi excindantur*] a Deo, a bono & æquo alieni, ut ſuprà pſalm. 28. 3. f Heb. *mendacii*. g Heb. *durum*, ut 1. Schem. 2. 3. 20 *Quàm multa eſt*] ſecunda pars pſalmi, laudatio gratiæ beneficiorumque Dei, primùm κατὰ θέσιν, hoc ver. & ſequẽte, deinde καθ᾽ ὑπόθεσιν & ſingulare exemplum perſonæ ſuæ, verſ. 22. & 23. Eſt autem hoc loco graviſſimum epiphonema, quo oſtendit pſaltes theſauros Dei infinitos alios aſſervari piis, alios palam communicari, hoc verſ. alios denique clam in ipſorum animis æterna virtute ejus obſignari, & cùm opus eſt exhiberi. 21 *Abdis eos*] id eſt, non tantùm ornas bonis, ſed etiam conſervas a malo. 22 *Benedictus*] laudatio ſingularis ut dictum eſt in ver. 20.

23 *Ego quidem*] [illegible] laudationis ſingularis ab infirmitate [illegible] propter calamitatum magnitudinem: ad me (inquit) [illegible] infirmitatem meam non reſpexit Deus; ſed [illegible] & miſericordiam ſuam.

24 *Diligite Jehovam*] Concluſio hortatoria ad amorem Dei, hoc verſ. & confirmationem fidei amoriſq; erga illum, ver. ſeq. *Fideles cuſtodientem*] [illegible] cur amore proſequi debeamus Deum, ab operibus illius erga bonos, contra improbos, & in omnes magnificis. h Heb. *in reſiduum*. 25 *Et fortificabit*] [illegible] hortationis a promiſsionibus Dei.

reddit benignitatem ſuam erga me, *ut* in ci-
vitate munita *collocans me*.
23 *Ego quidem dixeram in feſtinatione mea,
excisus ſum a conſpectu oculorum tuorum:
Veruntamen audiſti vocem deprecationum
mearum, cùm vociferarer ad te.
24 *Diligite Jehovam omnes quos benigni-
tate proſequitur; *fideles cuſtodientem Je-
hovam, & rependentem h in reliquos, faci-
entem res magnificas.
25 Confirmamini, *& fortificabit animum ve-
ſtrum; omnes qui ſperatis in Jehovam.

6: Verſ.

Psalmus XXXII.

Pſaltes beatitatem piorum in remiſſione peccatorum prædicat, & experientia ſua confirmat: deinde fideles informat in fide, invocatione, & obedientia; propoſitaq; ad animadverſationem Dei in bonos & malos, illos hortatur ad gaudium in ſpiritu.

1 *Ode didaſcalica*] Illius odes ſummæ partes ſunt tres: prima eſt propoſitio beneficiorum Dei ſua confirmatione juncta, uſque ad ver. 6. ſecunda, propoſitio officii noſtri, uſque ad verſ. 10. poſtrema, concluſio hortatoria, duobus ultimis verſ.

Beatus] [illegible]: cujus ſumma eſt, beatitatem hominis poſitam eſſe in remiſſione peccatorum & imputatione juſtitiæ Chriſti, cujus effectus eſt ſanctificatio, ſub finem ver. 2. juſtificatio autem tribus modis declaratur, primùm quòd peccata tollantur adeo ut non ſint; deinde quòd teguntur ita, ut ne peccatorum quidem veſtigia & ſordes appareant, hoc verſ. poſtremò, quòd ea non imputet Deus cùm ſemel ſuſtulit delevitque, ſed tantùm juſtitiam in Chriſto.

1 DAVIDIS *Ode *didaſcalica*. *Beatus
a levatus a defectione, cujus tectum eſt
peccatum.
2 Beatus homo, cui non imputat Jehova ini-
quitatem, & cujus ſpiritui non ineſt dolus.
3 *Cùm *ſilerem, *inveteraſcebant oſſa mea;
*in rugitu meo toto die.
4 Nam interdiu & noctu gravis erat ſuper me
manus tua; *convertebatur præſtantiſſimus
humor meus in ſiccitates æſtivas. Sela.
5 Peccatum meum notum faciam tibi, & ini-
quitatem meam non tegam (inquiebam)
Confitebor defectiones meas Jehovæ; & tu
ſuſtuliſti b *pœnam peccati mei. Sela.
6 *Propter hoc orabimus eſt te, quemcunque
benignitate proſequeris *quo c tempore ob-
venerit: (*in inundatione aquarum multa-
rum, ad eum *non pertingent tantùm) *dicens*:
7 *Tu latibulum es mihi, ab anguſtia cuſtodi-
to me, cantionibus liberationis circumdato
me: Sela.
8 *Erudiã te & docebo te qua via ambulaturus
ſis; conſilium dabo, *attento* in te oculo meo.

a Heb. *levatus defectione, tectus peccato* [illegible]. 3 *Cùm ſilerem*] Confirmatio ab experientia ſingulari: cujus partes duas enarrat pſaltes; una eſt, dum continui apud me peccatum meum, Dei manus preſsit me graviſſimè; altera, cùm primùm rejeci in Deum atque confeſſus ſum peccata mea, hanc gratiam a Deo expertus ſum. *Silerem*] id eſt, non enunciarem, ſed diſſimularem peccata mea. *Inveteraſcebant oſſa mea*] id eſt, totus conficiebar animo, nihil erat in me tam firmum, quod non atteretur manu Dei: metaphora. *In rugitu meo*] id eſt, tantiſper dum non adverti ad peccata mea, ſed tanquam ſum rationis expers, præſente adverſitatum ſenſu abreptus ſum, & belluinos potiùs quàm humanos gemitus & querimonias fudi. 4 *Convertebatur*] id eſt, viriditas mea exareſcebat tota, & exhauriebar viribus: metaphora. b Heb. *iniquitatem*. 5 *Pœnam peccati*] id eſt, peccatum & pœnam: reſpicit enim ad propoſitionem ver. 1. peccata tolli, & illis quibus tolluntur bene eſſe. 6 *Propter hoc*] altera propoſitio de officio noſtro, cujus partes ponuntur duæ; prior eſt invocatio fidei, his duobus verſibus; poſterior, obſequium & attentio ad voluntatem Dei, ver. 8. & 9. propter hoc (inquit) quòd tuis te talem exhibes, ac nominatim mihi; fideles hæc duo officia præſtituri ſunt, orationem fidei, & obedientiam. *Quo tempore obvenerit*] quædam velut laudatio calamitatum; cujus mox meminit. c Heb. *tempore obveniendi*. *In inundatione*] id eſt, procellis & fluctibus calamitatum vehementiſſimis, ut ſuprà 18. 17. & pſalm. 69. paſſim. Eſt autem hæc præſtantiſſima promiſſio Dei erga pios officio ſuo defungentes, cujus verba aliquantum invertimus, quia obſcurior eſt [illegible] in Hebræo textu. *Non pertingent tantùm*] id eſt, ne pertingent quidem, adeò firma eſt Charitas Dei erga nos in Chriſto, Rom. 8. 35. 7 *Tu latibulum es mihi*] id eſt, tu unus es perfugium meũ: formula orationis fidelium in calamitatibus. 8 *Erudiam te*] apoſtrophe ad fidelem quemque: ſecundum propoſitionis membrum, ut obſervatum eſt ſuprà in ver. 6.

9 *Ne eſtote ut equus, ut mulus, d expertes in-
telligentiæ: cujus os fræno & habena con-
ſtringendum *eſt*, *ne appropinquet ad te.
10 *Magni dolores *ſunt* improbo; qui autem
fiduciam habet in Jehova, benignitas cir-
cumdat eum.
11 *Lætamini in Jehova, & exultate juſti; &
cantate omnes recti c animo.

d Heb. *non intelligere*. *Ne appropinquet*] ad [illegible] tibi. 10 *Magni dolores ſunt*] Concluſio, cujus partes ſunt [illegible] ex adminiſtratione Dei, hoc verſu; & hortatio, ad pacem & [illegible] ſeq. Cauſam ſic exponit propheta magnis doloribus affici [illegible] deſtitutibus, quòd nullam habet ſenſum benignitatis Dei; [illegible] in magnis doloribus benignitas Dei circumdat atque conſolatur. [illegible] hortatio a ſuperiore cauſa. e Heb. *corde*.

Psalmus XXXIII.

Pſaltes laudationem Dei commendat a mirificis operibus illius ex ordine vel extra ordinem naturæ juſtis; nominatim verò contra infideles & erga fideles, quorum cauſa ſingularem Dei providentiam adhiberi in hoc mundo prædicat: poſtremò Eccleſia fiduciam ſuam in illum profeſſa, ſibi expetit benignitatem illius.

1 *CANTATE juſti in Jehova; rectos de-
cet laudatio.
2 Celebrate Jehovam cithara; nablio
& decachordo pſallite ei.
3 Canite ei *canticum novum, a optimè pul-
ſate cum clangore.
4 *Quia rectum eſt verbum Jehovæ, & omne
opus ejus b conſtans:
5 Amat juſtitiam & *judicium: benignitate
Jehovæ plena eſt terra.
6 *Verbo Jehovæ cœli facti ſunt, & *ſpiritu o-
ris ejus totus *exercitus eorum:
7 Congerit quaſi cumulum aquas maris, di-
ſponit in theſauris *abyſſos.
8 *Timeant a Jehova omnes *incolæ* terræ: ab
ipſo metuant omnes habitatores orbis.
9 Nam ipſo dicente eſt *quicquid eſt*: ipſo præ-
cipiente exiſtit.
10 Jehova irritum facit conſilium gentium,
infringit cogitationes populorum.
11 Conſilium verò Jehovæ in ſeculum conſi-
ſtit; cogitationes c animi ejus in ætates ſin-
gulas.
12 *Beata gens illa, cujus Jehova *Deus *eſt*:
populus *quem* elegit in poſſeſſionem ſibi.
13 *E cœlis intuetur Jehova, videt omnes fi-
lios hominis:
14 *E loco habitationis ſuæ, proſpicit in om-
nes habitatores terræ:

ejus: quæ omnia proleptice his duobus verſibus poſita, deinde [illegible] tur, primùm a creatione & adminiſtratione ordinis naturalis, ver. 6. & 7. [illegible] adminiſtratione qua utitur extra ordinem, contra improbos, & erga [illegible] ſuam, uſque ad verſ. 20. b Heb. *In veritate ſive conſtantia* [illegible] *dicium*] id eſt, executionem juſtitiæ adverſus improbos, ut [illegible] antitheton; ac proinde exequitur ipſe: nam quodcunque vult, [illegible]
6 *Verbo Jehovæ*] ab opere creationis & conſervationis, [illegible] ver. 4. *Spiritu oris*] ut Job 15. 30. *Exercitus*] ut Gen. 2. 1. 7 [illegible] id eſt, aquas profundas in ſuis alveis. 8 *Timeant*] [illegible] nus argumentationis ab extraordinaria adminiſtratione Dei [illegible] ver. deinde ſigillatim, tum in omnium conſilia præter ipſius [illegible] verſatiſ, [illegible] erga eccleſiam ſuam, ver. 12. c Heb. [illegible] *tationi*. 12 *Beata*] epiphonema de felicitate eccleſiæ, [illegible] Dei operibus comparata eſt magnificentiſſima. *Deus eſt*] [illegible]
13 *E cœlo*] [illegible] proœmii epiphonematis, a ſollicita [illegible] miniſtratione Dei, quæ [illegible] deſcribitur his duobus v[illegible] modatur ad ſingulos homines, conſilia, & facta eorum, tam [illegible] & ſupinos, quàm bonorum & timentium Dei, ver. 18. & 19. 14 [illegible] *tionis*] id eſt, e cœlo, ut 1. Reg. 8. ver. 30. & 43.

15 Formator pariter cordis eorum, animadvertens ad omnia opera eorum.
16 Non eſt rex qui ſervetur multitudine copiarum, potens non eripitur multitudine virium.
17 ᵈ Mendax eſt equus ad ſalutem, & multitudine roboris ſui non liberat *ſeſſorem*.
18 ᵉ Ecce oculus Jehovæ *attendit* ad timentes ſui, ad expectantes benignitatem ipſius:
19 Ut eripiat a morte animam eorum, & vivos conſervet eos ᵉ in fame.
20 ᶠ Anima noſtra præſtolatur Jehovam: auxilium noſtrum & ſcutum noſtrum *eſt*.
21 Nam in eo lætatur ᵉ animus noſter, quia ᵍ nomini ᶠ ſancto ejus confidimus.
22 Sit benignitas tua Jehova, ſuper nos; prout expectamus te.

21 *Nomini ſancto*] id eſt, ei nominatiſſimo Deo atque Electorum. f Heb. *ſanctitatis ejus*.

Pſalmus XXXIIII.

David ex præſentiſſimo periculo, in quod ſe infirmitate conjecerat, divinitus liberatus, Deum celebrat, & eccleſiam ad celebrandum propoſito ſuo argumento hortatur: deinde doctrinam de officio noſtro attexens providentiam Dei, veritatem atque conſtantiam in nobis ſervandis a malo, redimendisq; explicat.

1 ᵃ ODE *Davidis cùm mutaſſet* ² *ſpeciem ſuam coram* ᵃ *Abimeleco; eoq; ipſum* ᵃ *expellente,* ᵃ *abiret*.
2 ᵃ Benedicam Jehovæ omni tempore; jugiter laus ejus *erit* in ore meo.
3 In Jehova jactabit ſe anima mea; audient manſueti, & lætabuntur;
4 ᵃ *Dicens*: magnificate Jehovam mecum, & extollamus nomen ejus pariter.
5 ᵃ Quæſivi Jehovam, & exaudivit me; ac ex omnibus ᵃ payoribus meis eripuit me.
6 Qui intuentur in eum & confluunt; vultus eorum ᵃ ne erubeſcant; *ſed dicant*:
7 ᵃ Iſte pauper invocavit, & Jehova exaudivit; ac ab omnibus anguſtiis ejus ſervavit eum.
8 ᵇ ᵃ Caſtrametantur Angeli Jehovæ circa timentes ejus, & eripit eos.

... ver. 15. *Abiret*] in terram Jehudæ: ut oſtenditur 1. ... 2 *Benedicam*] Exordium laudativum ex abrupto, quo exponit ... ex animo palam in eccleſia celebraturum Deum. 4 *Dicens*] propoſitio hortatoria ad laudationem Dei; primùm a ſingulari ... a communi fidelium omnium. 5 *Quæſivi Jehovam*] ... exempli ſui, quo oſtendit ſe non ſimulatione ſtultitiæ; ſed ... beneficio liberatum eſſe. *Pavoribus*] de quibus 1. ... 6 *Ne erubeſcant*] magnificare Jehovam & extollere nomen ... ſtultitiam ſeci, ſed potiùs audentibus animis prædicent: 7 *Iſte pauper*] prædicatio beneficentiæ Dei a ſingulari exemplo ... proponit Eccleſiæ verbis, quaſi dicat, quid fecerat miſer? pri... ſua ſalutis cauſa ſe ad populum perditum receperat, & ... periculû (tam iſta effugia non probari Deo, docuit ... 22. ſ.) deinde cultum Dei diſſimulaverat ſimulata ſtultitia: ... copia domini erga eum, quòd abjecta infirmitatis ejus ra... Sic ſeipſum proponit in exemplum toti eccleſiæ, & præ... ad ædificationem illius. b Heb. *caſtrametatur angelus*: e... 8 *Caſtrametantur*] tranſitio ab hypotheſi ad theſin: q.d. eccleſia, ... ſed divino præſidio ex iſtis periculis ſervatus eſt; ter... præſidio Dei & angelorum caſtris circumvallatos & muni... ſcripturæ exempla docent: Gen. 32. 1. & 2. Reg. 6. 17. & alibi

9 ᵃ Guſtate & videte bonum eſſe Jehovam: beatus vir ille, *qui* ſe recipit ad eum.
10 Timete Jehovam ſancti ejus: quia non *eſt* penuria timentibus eum.
11 ᵃ Juvenes leones pauperantur atque eſuriunt: quærentes autem Jehovam, non indigent ullo bono.
12 ᶜ Agite ᵃ filii, auſcultate mihi: reverentiam Jehovæ docebo vos.
13 ᵃ Quis *eſt* vir ille, qui ᵃ delectatur vita; amat dies, *amat* frui bono?
14 ᵃ Cuſtodi linguam tuam a malo; & labia tua ne loquantur fraudem.
15 Recede a malo, & fac bonum: require pacem, & ſectare eam.
16 ᵃ Oculi Jehovæ ad juſtos, & aures ejus ad vociferationem eorum *attendunt*:
17 Irata verò facies Jehovæ ad facientes malum, ut excindat e terra memoriam eorum.
18 ᵃ Clamantes *illos* Jehova audit, & ex omnibus anguſtiis ipſorum eripit illos.
19 ᵃ Propinquus *eſt* Jehova ᵃ fractis ᵈ animo: & contritos ſpiritu ſervat.
20 Multæ *ſunt* afflictiones juſti; ſed ex omnibus illis eripit eum Jehova,
21 Servans omnia oſſa ejus; ᵃ unum ex illis nõ frangitur.
22 ᵃ At morte afficit improbum afflictio: & oſores juſti ᵉ diſperduntur.
23 ᵃ Redimit Jehova animam ſervorum ſuorum; ita ut non diſperdantur ulli recipientes ſe ad eum.

9 *Guſtate*] tertia pars odes, continens doctrinam ... quarum ... officio noſtro erga Deum, uſque ad ... vocabitur, de beneficio Dei erga nos, inde ad finem uſque. Officii autem noſtri genera ponuntur quatuor: primum eſt, ut ex perceptis & viſis bonis atque exemplis ejus cognoſcimus eum, hoc verò ſecundum ut cognitum timeamus, duobus ſequentibus ... ut audiamus voluntatem ejus, ver. 12. poſtremum, ut auditæ voluntati ejus obſequamur, quibus ſingulis partibus ſuæ promiſſiones propheticè adjunguntur. Ait igitur David, Guſtate & videte, id eſt, percipite re ipſa, & cognoſcite exēplis: metaphora. 11 *Juvenes leones*] amplificatio ſuperioris promiſſi per comparationem, quaſi dicat, quicunque viribus ſuis freti atque præfidentes non reſpiciunt ad Deum, miſerè pereunt: fideles verò non item. c Heb. *venite*. 12 *Filii*] Dei videlicet, domeſtici eccleſiæ, & diſcipuli prophetarum in ædificatione eccleſiæ laborantium; ſic amico elogio animos illorum dociles efficit atque benevolos. 13 *Quis eſt*] tranſitio ad quartum doctrinæ caput per interrogationem, ubi inverſo ordine promiſſionem primo loco ponit, ut ad obſequium (quod explicatur duobus ſequentibus ver.) commodiùs fideles adducat. *Delectatur vita*] id eſt, cupit bene beateque vivere, cùm in præſente, tum in futura vita. 14 *Cuſtodi*] obſequii leges verbis, operibus, & animis datæ, primùm κατ' ἀναίρεσιν, ne quid obeatur mali; deinde κατὰ θέσιν ut fiat & procuretur quod bonum honeſtumque eſt coram Deo atque hominibus. 16 *Oculi Jehovæ*] alter doctrinæ locus de adminiſtratione Dei, continens membra duo: unum de beneficiis ejus erga bonos: alterum de ſuppliciis improborum: quæ duo per prolepſin his duobus ver. enunciata, in ſequentibus explicantur. 18 *Clamantes illos*] ἐξήγησις ver. 16. reſumptis verbis hypotheſeos, quę habentur ſuprà ver. 7. 19 *Propinquus eſt Jehova*] majeſtate, virtute, atque auxilio, ſive per ſe, ſive per res creatas. *Fractis animo*] id eſt, calamitatum magnitudine confectis, & propè animam agentibus. d Heb. *corde*. 21 *Unum ex illis*] ſine ejus voluntate: vide Matth. 10. 29. & ſequentibus. 22 *At morte*] ἐξήγησις ver. 17. e Heb. *vaſtantur*, ut infrà ſequente ver. 23 *Redimit*] Concluſio ad confirmationem & conſolationem piorum.

Pſalmus XXXV.

David Dei fidem implorans pro adverſariorum exitio & ſalute ſua, injurias indigniſſimè acceptas, & perfidioſiſſimam illorum hypocriſin explicat; ſervari a Deo petit contra fraudulentos illorũ conatus, Deumq; appellat teſtem & judicem improbitatis illorum & innocentiæ ſuæ, ad gloriam ipſius & publicum eccleſiæ bonum.

1 ᵃ ODE *Davidis*. Contende Jehova, adverſus contendentes mecum; impugna impugnantes me.
2 ᵃ Prehende ſcutum aut clypeum; ac ſurge

1 *Ode Davidis*] Ode eſt εὐκτική, conſtans ex quatuor partibus, exordio abrupto, ſive petitione pathetica, uſque ad ver. 11. propoſitione ſive narratione malorum ſuorum, inde uſque ad ver. 17. petitione, uſque ad 27. & concluſione, duobus ultimis. Petitionis autem abruptæ, unde exordium ducitur, membra ponuntur duo; unum, κατὰ ... in adverſarios, ver. 1. alterum, εὐκτικὸν pro ſeipſo, ver. 2. quæ duo deinde exornat uſque ad ver. 9. poſteà verò amplificat a ſupremo fine, qui eſt gloria & laudatio Dei, uſque ad 11. 2 *Prehende ſcutum*] humanitus dicta.

in

in auxilium meum.
3 Et exere haſtam, & præclude perſequenti-
bus me: dic animæ meæ, ſalus tua ſum.
4 Pudefiant & rubore perfundantur,quæren-
tes animam meam: agantur retrorſum,& e-
rubeſcant machinantes malum meum.
5 Sint ʸſicut gluma coram vento, angelo Je-
hovæ impellente:
6 Sit via eorum ᵃ tenebroſa & lubriciſſima;&
angelus Jehovæ perſequatur eos.
7 ʸQuandoquidem immeritò ʸᵇ abſcondunt
mihi rete ſuum, immeritò fodiunt foveam
contra animam meam:
8 ʸEveniat ei vaſtatio neſcienti,ut rete ipſius
quod abſcondit, capiat eum; in vaſtatione
decidat in ʸillam.
9 ʸSic anima mea exultet in Jehova,gaudeat
in ſalute ejus:
10 ʸOmnia oſſa mea dicant; Jehova, quis *eſt*
par tibi:eripiens pauperem a valentiore eo,
pauperem, inquam,& egentem a diripien-
te eum?
11 ʸInſurgunt teſtes injurii, quæ ignoro re-
petunt a me:
12 Rependunt mihi malum pro bono,ʸorbi-
tatem animæ meæ:
13 ʸQuamvis ego,ægrotantibus illis *utens pro*
veſte mea ʸcilicio; affligerem jejunio ani-
mam meam, & oratio mea ʸin ſinum meum
rediret:
14 Tanquam *ad* proximum, tanquam *ad* fra-
trem mihi continenter ʸitarem; tanquam
lugens matrem atratus curvarem me.
15 ʸCùm verò claudico, ʸlætantur congre-
gantes ſe: ʸcongregant ſe apud me loripi-
des, ut non ʸanimadvertam; ʸlacerant,ac
ʸnon ſilent.
16 ʸᶜ Inter hypocritas *facetos* ſanniones fa-
ceti;ʸfrendentes contra me dentibus ſuis.
17 ʸDomine,ʸquandiu aſpicies? ʸreduc ani-
mam meam ʸa vaſtationibus eorum,a juve-
nibus leonibus ʸunicam meam:
18 Celebrem te in congregatione multa, in
populo ᵈ frequenti laudem te.
19 Ne lætentur de me, qui mihi ſunt inimici
ᵉ falſis de cauſis: qui oderunt me immeritò,
ne ʸnictent oculo.
20 ʸNon enim pacem loquuntur: ſed contra
quietos terræ res ᶠ fraudulentiſſimas exco-
gitant:
21 Et ʸdilatant contra me os ſuum; dicentes,
euge, euge, ʸvidet oculus noſter.
22 Vides Jehova,ʸne ſileas; domine, ne lon-
gè abſis a me.
23 Evigila & expergiſcere ad judicium me-
um: Deus mi & domine mi, ad contentio-
nem meam.
24 Judica me ſecundum juſtitiam tuam,Jeho-
va, Deus mi; & ne lætentur de me.
25 Ne dicant ᵍ cum animo ſuo, euge, anima
noſtra; ʸne dicant, abſorbuimus eum.
26 Pudefiant & erubeſcant ſimul, gaudentes
de malo meo: induantur pudore & ignomi-
nia, qui magnificant *ſe* contra me.
27 ʸCantabunt & lætabuntur, qui delectan-
tur ʸjuſtitia mea; dicentq; jugiter; magnifi-
cetur Jehova; qui delectatur pace ſervi ſui:
28 Et lingua mea ʰenunciabit juſtitiam tuam,
toto die laudem tuam.

5 *Sicut glumæ*] ut ſupra Pſal. 1. vers. 4. a Heb. *tenebræ & lubricitates*. 7 *Quandoquidem immeritò*] ἀιτιολογία imprecationis ab atrocitate peccati adverſariorum; qua oſtendit David ſe hîc minimè indulgere perturbationibus animi ſui, ſed omnia juſtitiæ Dei tribuere. Eſt autem in hoc ver. obſcuriſſima verborū ὑπερβατόν, quam perſpicuitatis cauſâ mutavimus. *Abſcondunt mihi rete ſuum*] id eſt,moliuntur contra me omnibus artibus: metaphora, ut ſuprà Pſal. 7. & 9. b Heb. *abſcondunt mihi foveam retis ſui, immeritò fodiunt animæ, &c.* 8 *Eveniat ei*] id eſt,eorum cuique: ſyllepſis Hhebræorum. *Illam*] foveam, quam fodiſſe dicuntur ver. præcedente. 9 *Sic anima mea*] ſummus finis petitionis, ut obſervatum eſt ſuprà in ver. 1. 10 *Omnia oſſa mea dicant*] id eſt, omnibus viribus meis dicam: hyperbole,ut Ijob. 31. 20. & infrà 51. 10. 11 *Inſurgunt*] ſecunda pars, propoſitio ſive narratio querelæ ſuæ: cujus loci ſummi ſunt tres; primus, quòd injuriam graviſſimam patitur, hoc ver. ſecundus, quòd indigniſſimè patitur, ut qui adverſariis omnibus modis benefecerit, uſque ad verſ. 15. tertius, quòd per fraudem & ludibrium exagitatur cum ſimulatione perfidioſiſſima, ver. 15. & 16. Videtur autem de illis hominibus intelligere, qui ipſum falſis criminationibus apud Schaülem onerabant; quorum fit mentio 1. Schem. 24. 10. & 26. 19. 12 *Orbitatem animæ meæ*] id eſt, efficiunt ut tanquam orbus vel potius orphanus a Dei patris mei cultu, ab eccleſia, patriaq; abſim; ut idem conqueritur 1. Schem. 26. 19. 13 *Quamvis ego*] cum nondum percepiſſem deſperatam illorum malitiam & reprobationem a Deo. *Cilicio*] vide in Gen. 37. 34. *In ſinum meum*] id eſt, orationem pro illis frequentarem, & ſæpius repeterem, quaſi in ſinu geſtans. 14 *Itarem*] inviſens ad conſolandum eos. 15 *Cùm verò claudico*] id eſt, cùm magnitudine rerum adverſarum nutare & propè corruere videor: metaphora a rebus corporeis. *Lætantur congregantes*] id eſt,dum conveniunt inter ſe ut inviſant me, lætitiam magnam agitant. *Congregant ſe*] id eſt, cùm ad me venitur, ſimiliter dolentes agunt,quaſi eodem malo afficerentur mecum, ſimulatione miſeriæ (ut Auguſtinus loquitur) non compaſſione miſericordiæ. *Animadvertam*] hypocriſin & fraudem ſuam. *Lacerant*] veſtimenta ſua, ut ſi meus dolor afficeret illos graviſſimè: vide Gen. 37. 34. *Non ſilent*] id eſt, omnia complent planctibus, & bonos conſolatores agunt. Hujuſmodi autem fuiſſe multos [illegible], deſultorios, & omnia facientes ad gratiam omnium partium,qui modò Schaüli ſubſervirent,modò ſubblandirentur Davidi; apparet ex ipſius Davidis verbis, 1. Chron. 12. 17. & ex Kehhilæorum & Ziphæorum exemplo 1. Schem. 23. & 26. 16 *Inter hypocritas*] id eſt, cùm a me profecti ſunt ad congerrones ſuos. c Heb. *inter hypocritas facetiæ ſanniones facetiæ: ſimilis conſtructio eſt Ijobi* 30. 17. *& Jeſcha.* 19. 11. *Frendentes*] id eſt, furentes extra graviſſima: ſynecdoche. 17 *Domine*] tertia pars odæ, petitio, argumento planè cum prima parte conveniens: nam & imprecatur [illegible] Deum implorans, & bene precatur ſibi. *Quandiu aſpicies*] tantùm, ac non judicium exercebis? *Reduc*] id eſt, fac ut revertar ad publicum tuum cultum & patriam meam, qua per iſtorum importunitatem carere cogor: nam reſpicit his verbis ad querimoniam, qua uſus eſt ſuprà verſ. 12. *A vaſtationibus*] id eſt, ne vaſter ab illis, atque dilacerer. *Unicam meam*] vide ſuprà 22. 21.

[illegible] cundum judicium: humanitus dicta, his duobus verſibus. 25 *Ne dicant*] ampliùs, ut dixiſſe loquuntur ſup. ver. 21. 27 [illegible] ſio a rebus conſequentibus; mirum lætitia eccleſiæ, gloria Dei [illegible] ne ejus: in qua duo genera recenſentur, laus bonorum [illegible] vata Davidis, ver. ſequente. *Juſtitia mea*] id eſt, aſſertione [illegible] ſtæ cauſæ meæ. h Heb. *meditabitur*.

Psalmus XXXVI.

David regnum populi Dei aditurus, Deum celebrat a beneficentiſſima adminiſtratione ejus erga impios & contumaces, erga res omnes creatas, & erga eccleſiam ſuam: deinde precatur Deum pro ſalute & proſperitate populi Dei & ſua.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*: ʸOde ʸ*ſervi Jehovæ, Davidis*,
2 ʸDictum defectionis ad improbum,
ᵃ ʸin intimo cordis mei eſt; coram cujus o-
culis non *eſt* pavor Dei,
3 Quum ʸabblanditur ei in oculis ejus; ʸ*ſibi*
inveniendam eſſe iniquitatem ſuam, ʸ*quæ*
odio habenda *eſſet*.
4 Verba oris ejus ᵇ vana & doloſa *ſunt*: ʸde-
ſinit erudire ad benefaciendum.

[illegible] ſericordiam ejus implorantis, ut regnum ſanctè adminiſtra[illegible] in Pſal. 18. 1. 2 *Dictum*] prior pars pſalmi laudativa, [illegible] menta continet: primum eſt ab æquanimitate, diuturnaque pa[illegible] centia Dei erga impios, a 2. ver. ad 6. uſque; ſecundum, a [illegible] cæ adminiſtrationis ejus in rebus omnibus creatis, ver. 6. & 7. [illegible] ribus illius beneficiis erga eccleſiam, ver. 8. & 9. Beneficentia [illegible] impios amplificatur a contumaciſſima illorum rebellione: pr[illegible] conatibus, ver. 5. deinde verbis, ver. 4. & poſtremò conſiliis [illegible] ver. 5. quæ omnia ex uno tanquam genere derivantur, ni[illegible] re Dei, quæ ideo prolepticè ponitur ver. 2. *Dictum defectionis*] [illegible] defectione ſemel incepta video animum improbi indies magis [illegible] ad novas defectiones & ſcelera, id animo meo inſidet. Vide [illegible] exemplo Schaülis, quem ſpiritus malus quotidie in nova ſcelera [illegible] piorum conditionem deſcribere: vide 1. Chron. 10. 13. a [illegible] *In intimo cordis*] id eſt, me afficit graviſſimè, & animum [illegible] dius transverberat. 3 *Abblanditur ei*] id eſt, blandè [illegible] ta illi ſubminiſtrat. *Sibi inveniendam eſſe*] i. omnibus modis [illegible] procurandum, ut nefariè adipiſcatur nefaria deſyderia ſua: q[illegible] verſus Davidem adhibuiſſe legitur, 1. Schem. inde a 18. cap. id eſt, quam odiſſet, ſi ſaperet, omneſque boni odiſſe debent. b [illegible] doli. 4 *Deſinit erudire*] id eſt, a bono abſtinens, [illegible] *petitionis*, ut ſequente ver.

5 Vanitatem cogitat in cubili ſuo, inſiſtit viæ
non bonæ; malum non ſpernit.
6 'Jehova,' in cœlis *eſt* benignitas tua; fides
tua uſque ad ſuperiores nubes;
7 Juſtitia tua inſtar montium ᶜ maximorum;
judicia tua *inſtar* abyſſi magnæ: homines &
jumenta conſervas, Jehova.
8 'Quàm pretioſa *eſt* benignitas tua, Deus;
cùm filii hominum 'ad umbram alarum tua-
rum ſeſe recipiunt.
9 'Uberrimè explentur pinguedine domus
tuæ, & de torrente deliciarum tuarum bi-
bendum das eis.
10 'Quandoquidem penes te *eſt* 'fons vitæ,
'in luce tua ᵈ fruamur luce.
11 Protende benignitatem tuam erga cog-
noſcentes te, & juſtitiam tuam erga rectos
ᵉ animo.
12 'Ne aggrediatur me pes ᶠ ſuperbi, & ma-
nus improborum, ne inducat me ad aber-
randum *eis*.
13 Ubi cadunt operarii iniquitatis, ita impulſi
ut non poſſint ſurgere.

[illegible] profeſſam, cujus ſubjectio habetur ſequente verſ. [illegible] ut ſuprà 17.8. 9 *Uberrimè*] id eſt, omnem victum, [illegible] cùm præſentis, tum venturæ vitæ ſubminiſtras cre- [illegible] 10 *Quandoquidem*] altera pars Pſalmi, precatio; [illegible] regno & Eccleſia Chriſti, duobus verſibus; tum privata pro [illegible] regni ſui Deo ſervire cogitantis 2. ultimis: publicæ an- [illegible] poſtulata, lucis, benignitatis, & juſtitiæ. *Fons vitæ*] [illegible] atque perfectio, qua fideles perfundis pro demenſo vo- [illegible] in allegoria, ver. 10. ad precationem tranſiens. *In lu-* [illegible] glorioſis & illuſtribus bonis tuis; vel præſente & futura [illegible] & antecedentia petit, ſequente ver. nimirum miſericor- [illegible] ex miſericordia collatam. d Heb. *videamus lucem*: *ſy-* [illegible] Pſalm. 34.13. e Heb. *corde*. 12 *Ne aggrediatur me*] [illegible] diximus ver. 10. qua ita deprecatur malum, ut ex contrario [illegible] conſtantiam in bono. f Heb. viri *ſuperbiæ*. 13 *Ubi ca-* [illegible] de qua ver. 2. & ſequentibus: ac proinde in funeſtum [illegible]

Pſalmus XXXVII.

David pios a maleficorum invidentia ad fidem & ſecuritatem in Deo revocans, elegantiſſimè promiſſionibus utrorumque ſtatū per comparationem explicat; illorum infauſtam vitam & mortem, horum verò felicem eſſe oſtendens providentia & adminiſtratione Dei etiam in mediis calamitatibus: quamobrem pios hortatur ad fugiendum malum, colendum bonum, & amplectendas fide promiſſiones de ipſorum bono & improborum exitio.

1 'ODE Davidis. 'Ne accendaris ira prop-
ter maleficos; ne invideas facientibus
iniquitatem:
2 Nam 'ſicut fœnum citò ſuccidentur, & ſi-
cut viriditas teneræ herbæ decident.
3 'Confide in Jehova & 'fac bonum: inha-
bita terram, & 'paſcere fide:
4 'Et oblecta te in Jehova, qui dabit tibi peti-
tiones ᶻ animi tui.

[illegible] ad officium noſtrum & certam fiduciam promiſſio- [illegible] Propoſitionis membra ſunt duo, interdictum adjuncta [illegible] 2. & mandatum cum promiſſione uſque ad ver. 7. *Ne ac-* [illegible] feras proſperitatem illorum præſentem. 2 *Sicut* [illegible] ipſi peribunt, neque ipſorum felicitas. 3 *Confide in Je-* [illegible] deh ortationi ſive interdicto ſuperiori reſpondens, cu- [illegible] animū & cogitationes avertendo a conſuetudine ocu- [illegible] in Deum, cujus fructus hoc ver. & tribus ſequentibus [illegible] acquieſcamus cū ſilentio voluntati Dei, in principio ver. 7. [illegible] fructus fidei, bene inſtituta vita & conformata voluntati [illegible] eſt ut paſcamur fide; adjunctum verò, promiſſio Dei ad [illegible] habitationem terræ ſanctæ pertinens, quæ fuerunt olim ſym- [illegible] & hæreditatis: ut pietas promiſſionem habet vitæ præſentis [illegible] *Paſcere fide*] id eſt, ex fide vive, non ex rebus præſentibus [illegible] faciunt, ut Chab. 2.4. 4 *Et oblecta*] ſecundus fructus [illegible] Deo ſolo acquieſcas. z Heb. *cordis*.

5 'Devolve ſuper Jehovam viam tuam, &
confide in eo; 'nam ipſe efficiet;
6 Proferens tanquam lucem juſtitiam tuam,
& jus tuum tanquam meridiem.
7 'ᵇ Acquieſce Jehovæ, & continenter expe-
cta eum: ne accendaris ira propter proſpe-
rantem via ſua, propter virum efficientem
cogitata.
8 Abſiſte ab ira, & derelinque æſtuantem
iram; ne accendaris ira, ſaltem ad maleſa-
ciendum.
9 'Nam malefici excindentur; dum expe-
ctantes Jehovam, ipſi hæreditariò poſſide-
bunt terram:
10 Et adhuc paululum, planè non erit impro-
bus: quòd ſi conſyderaveris locum ejus;
'non extabit:
11 Manſueti verò hæreditariò poſſidebunt
terram, & oblectabunt ſe 'in multitudine
pacis.
12 'Cogitante improbo contra juſtum, &
frendente adverſus eum dentibus ſuis,
13 Dominus ridet eum; quia videt advenire
'diem ſuum.
14 ᶜ Gladium eduxerint improbi, & tetende-
rint arcum ſuum; ad dejiciendum paupe-
rem & egentem, ad mactandum rectos viâ:
15 Gladius eorum intrabit in cor eorum, &
arcus eorum confringentur.
16 'Bonum *eſt* parum cuiq; juſto, plus quàm
copia *ſua* 'improbis multis.
17 Nam 'brachia improborum confringun-
tur: 'ſuſtinet autem juſtos Jehova.
18 'Agnoſcit Jehova 'tempora integrorum;
adeò ut poſſeſſio corū in ſeculum futura ſit:
19 Non erubeſcant tempore malo, ſed diebus
famis ſaturentur:
20 'Dum improbi pereunt & inimici Jehovę,
ᵈ ut quæ pretioſa ſunt in agnis: *ut hæc* con-
ſumuntur ipſo fumo, conſumuntur *iſti*.
21 'Mutuò accipit improbus, ſed non poteſt
reddere: juſtus verò gratiam facit & donat:
22 'Quia benedicti ab illo, hæreditariò poſſi-
dent terram: maledicti verò ab illo excin-
duntur.
23 'A Jehova greſſus viri ſtatuuntur, cujus
delectatur viâ.
24 Cùm cadit, 'non dejicitur; quia Jehova ſu-
ſtentat manum ejus.
25 'Puer fui, etiam conſenui; neque vidi
juſtum ita derelictum, ut ſemen ejus quære-
ret panem.

5 *Devolve ſuper Jehovam*] id eſt, in, vitam tuam, & totas rationes tuas illius fidei committe. Ita ſummatim comprehendit quæcunque ad fidem pertinent. *Nam ipſe efficiet*] quæcunque facto opus fuerint: ſumma promiſſionum quas fides percipit, ſequente verſ. per ſimilitudinem illuſtrata. 7 *Acquieſce Jehovæ*] ſecunda pars Pſalmi, confirmatio ſive exornatio ſuperiorum documentorum; ad quam tranſitur brevi repetitione illorum, inverſo ordine; nam fidei & ſpei doctrina priore loco, dehortatio verò poſteriore ponitur, hoc verſ. & exegeticè amplificatur, ſequente. b Heb. *ſile*. 9 *Nam malefici*] [illegible] documentorum: primus confirmationis locus ab eventis, quæ per antitheſin inter ſe comparantur; nimirum exitio improborum, ver. 10 & bonorū conſervatione, ver. 11. quæ hîc prolepticè poſita ſunt. 10 *Non extabit*] prout ipſe ab experientia ſua confirmat, infrà ver. 36. 11 *In multitudine pacis*] poſt moleſtias ab improbis perceptas atque ſuperatas, ut ſequentia explicat. 12 *Cogitante improbo*] ſecundus confirmationis locus a providentia & ſapientiſſima adminiſtratione Dei, quia dum tolerat improbum, ridere tamen dicitur, ſequente ver. & dum vult, judicium perficit, aliis ver. 13 *Diem ſuum*] quo placet Deo improbos gladio ipſorū jugulare, & ſervare probos, ut duo ſequētes ver. oſtendunt. c Heb. *aperuerint*, *vel ſolverint*. 16 *Bonum*] Tertius confirmationis locus a conſtitutione præſente animi & conſcientiæ utrorumq; nam per comparationē oſtendit David, non poſſe tam parum eſſe juſto quin animo poſſideat omnia; quia ipſi adeſt majeſtas, cura, promiſſio, efficacitas, & benedictio Dei, 3. ver. ſequentibus: contrà verò improbis nihil tantopere ſupereſſe, ut ipſorum animi poſſint in eo conquieſcere. *Improbis*] i. plus percipit boni juſtus unicus, quàm omnes ſimul improbi ex cunctis ſuis facultatibus. 17 *Brachia*] id eſt, omnes illorum facultates, in quibus ſuum robur putant conſiſtere. *Suſtinet*] i. quantùvis infirmos & tenues conſervat. 18 *Agnoſcit*] ut ſuprà 1.6. *Tempora*] ſive ſecunda, ſive adverſa omnium rationem habet, ſeq. ver. 20 *Dum*] i. dū contabeſcunt fame & emaciantur, ut liqueſit infumatum tenellorum agnorū pingue, licèt non fuerit propiùs ad ignem admotū: ſimilitudo elegās. Eſt autē hîc & duob. ſeq. ver. explicatio ejus quod dixerat ver. 18. ab exēplo famis; quod perpetuò ad alias omnes calamitates ex analogia accommodandū eſt. d Heb *pretioſum agnorū*. 21 *Mutuò*] ad levandā famem. 22 *Quia*] [illegible] iſtius loci a benedictione Dei, ut obſervatum eſt in ver. 18. 23 *A Jehova*] exegeſis prioris membri quod in ſuperiore ętiologia ponitur, a benevolētia & beneficentia Dei, qui etiā labentes ex infirmitate ſuos gratioſè ſuſtinet, 2. ver. 24 *Non*] ita ut dejectus maneat, 2 Cor 4.9. ut improbi contrà in perpetuū dicuntur dejici, Jechez. 32.4. 25 *Puer*] quartus confirmationis locus ab exemplo & experientia, q. d. ex quo tempore vivo, non animadverti Dei flagella in viris bonis permanere adeò ut ad poſteros uſq; deriventur, ſed obſervavi ſemper eſſe tēporarias caſtigationes ejus: huic negationi ſubjicitur contraria affirmatio ſeq. verſ. vide pſal. 73.4.

27 *Recede a malo*] Concluſio hortatoria ad obedientiam & fidem: obedientiæ aſcribuntur duo capita reſipiſcentiæ, mortificatio veteris hominis, & excitatio novi in juſtitia & ſanctitate vera: fidei verò aſcribitur promiſſio, fidelem virum jam jam velut in præſentis & perpetuæ vitæ hæreditatis poſſeſſionem mittens; cujus propoſitionis exortatio atque confirmatio uſque ad finem oſtenditur.

Habita in ſeculum] vide Gen. 20.7.

28 *Nam Jehova*] confirmatio bimembris, reſpiciens ad duo ſuperiora capita reſipiſcentiæ, a conſilio & ordinatione judiciorum Dei: nam (inquit) bonis bene eſt a Deo, & malis peſſimè.

29 *Juſti hæreditariò*] exornatio proximè præcedentis confirmationis: in qua primùm bonorum ſtatus exponitur, uſque ad ver. 35. deinde verò improborum, uſque ad 37. quæ duo capita ſummatim & per anacephalæoſin repetita ver. 37. & 38. concluduntur a prædicatione ſalutis & beneficentiæ Dei. *In æternum*] id eſt, non tam præſentis ſymboli ratione, quàm æternæ vitæ: etſi quod ad vitam præſentem attinet, ſequentia docent juſtum & permanſurum beneficio Dei, verſ. 30. & 31. & ab omnibus offenſis conſervatum iri, ver. 32. & 33. 31 *Labaſcet*] id eſt, ſtat firmus: metaphora. 32 *Speculante*] amplificatio ab improborum ſtudio adverſante bonorum felicitati, ut obſervatum eſt in ver. 29. 33 *Neque ſinit eum condemnari*] id eſt, mirificè liberat ad confirmandam veritatem ſuam, & probandam innocentiam illius, cùm opus eſt. 34 *Attende ad Jehovam*] hortatio ad juſtum μεταβατικὴ ſive tranſitiva ad alterum confirmationis membrum de improborum ſtatu, ut dictum eſt ſuprà ver. 29. e Heb. *excidi*. 35 *Vidi improbum*] Expoſitio allegorica ſtatus improborum. f Heb. *violentum, & ſeſe nudantem*. *Tanquam arbor*] id eſt, nativa arbor ſive voluntaria, quam ſponte producit tellus: nam hoc genus arborum eſſe valentius eò quòd arte vel cultura provenit, ipſa natura docet. 37 *Obſerva integrum*] ἀνακεφαλαίωσις, ut obſervatum eſt ſuprà, ver. 29. 39 *Nam ſalus*] ἀντιλογία ſuperioris demonſtrationis ἀνανταπόδοτος: nam cauſam quidem felicitatis bonorum explicat, ſalutem, opem, & liberationem a Deo; ſed infelicitatis quæ improbos manet, narrationem reticet, quæ a contrario facilè colligitur.

26 Toto die gratiam facit & mutuat, tamen
ſemen ejus in benedictione *eſt*.
27 *Recede a malo, & fac bonum: ſic *habita
in ſeculum:
28 *Nam Jehova amat jus, neq; derelinquit
quos benevolentiâ proſequitur. in ſeculum
conſervantur: ſemen verò improborum excinditur.
29 *Juſti hæreditariò poſſidebunt terram, &
habitabunt *in æternum ſuper eam.
30 Juſti *cujus* os meditatur ſapientiam, & cujus lingua loquitur jus,
31 In cujus animo *eſt* lex Dei ſui, nullus greſ-
ſuum ejus *labaſcit.
32 *Speculante improbo adverſus juſtum, &
quærente morte illum afficere,
33 Jehova non derelinquit illum in manu i-
ſtius; *neque ſinit eum condemnari, cùm
judicatur.
34 *Attende ad Jehovam, & obſerva viam e-
jus: tum extollet te ad hæreditariò poſſidendum terram, [e] excidium improborum
videbis.
35 *Vidi improbum [f] magna vi erumpentem;
& ſeſe explicantem, *tanquam arbor indigena virens:
36 Deinde præteriit, & ecce non *erat* ampli-
ùs: nam quæſivi eum, ſed non inventus eſt.
37 *Obſerva integrum, & aſpice rectum; fi-
nem iſtius viri eſſe pacem:
38 Defectores verò perdi pariter, finem im-
proborum excindi;
39 *Nam ſalus juſtorum a Jehova *eſt*, robur
eorum *eſt* tempore anguſtiæ.
40 Et adjuvat eos Jehova, ac liberat eos: li-
berat eos ab improbis ac ſervat eos, quia
recipiunt ſe ad ipſum.

8 : M.

CAPUT XXXVIII.

David ex divina voluntate preſſus malo graviſſimo, peccata ſua confitetur; de infirmitate animi & corporis ſui, deſolatione ab amicis & inimicorum improbitate conqueritur: quibus emiſſis, ad Deum ſe convertit, & repetitis ſummatim cauſis opem Dei implorat ac ſalutem petit.

1 *Pſalmus Davidis*] Pſalmus eſt ſ...ὸς, exordio, narratione, & concluſione conſtans. *Ad record.*] i. memoriam ſtatuendâ mali ſui, & liberationis acceptæ a Deo. quod genus Pſalmorum docendi cauſa vocare poſſumus ὑπομνηματικόν. 2 *Jehova*] exordium ſive petitio ex abrupto, quo iram Dei & flagella deprecatur David.

1 *PSALMUS *Davidis* *ad recordandum*.
2 *Jehova, ne in fervente ira tua arguas
me; aut in æſtu iræ tuæ caſtiges me.
3 *Nam *ſagittæ tuæ [a] *altè* infixæ ſunt in me,
& demiſiſti ſuper me manum tuam.
4 Non *eſt* integritas in carne mea, propter
deteſtationem tuam: non *eſt* pax in oſſibus
meis propter peccatum meum.
5 Nam *iniquitates meæ *tranſcendunt ca-
put meum; ut onus [b] grave, graviores ſunt
quàm perferre queam.
6 *Putruerunt, contabuerunt livores mei;
propter ſtultitiam meam.
7 Diſtorqueor, incurvor pervalde; toto die
atratus pergo:
8 Quia ilia mea plena ſunt vilitate, adeò ut
non *ſit* ulla integritas in carne mea.
9 Debilitatus & attritus ſum [c] pervaldè, rugio
præ fremitu [d] animi mei.
10 *Domine, coram te totum deſyderium me-
um *eſt*; & ſuſpirium meum a te non eſt ab-
ſconditum.
11 Cor meum palpitat, derelinquit me virtus
mea; & lux oculorum meorum, *etiam ipſi
non *ſunt* penes me.
12 *Amici mei & proximi mei *e regione pla-
gæ meæ ſubſiſtunt, & propinqui mei e lon-
ginquo abſiſtunt.
13 Tendunt verò laqueos, qui quærunt ani-
mam meam: & qui requirunt malum me-
um, loquuntur *ærumnas, & dolos toto die
meditantur:
14 *Quos ego tanquam ſurdus non audio, &
tanquam mutus non aperiens os ſuum;
15 Sed ſum tanquam is qui non audit, & in
cujus ore non *ſunt* argumenta:
16 *Quia te Jehova expecto; *ut* tu exaudias,
Domine Deus mi:
17 *Quia dico, *videndum* ut non lætentur de
me; nutante pede meo, contra me magni-
ficent ſe;
18 *Si ego ad claudicationem comparatus fu-
ero, & dolor meus fuerit coram me jugiter.
19 *Quandoquidem iniquitatem meam indi-
co, ſollicitus ſum de peccato meo:
20 Inimici autē mei vivi roborantur, & mul-
tiplicantur qui oderunt me *falſis de cauſis,
21 Et reddentes malum pro bono, adverſan-
tur mihi; eò quòd ſector bonum;
22 *Ne derelinquas me, Jehova: Deus mi, ne
longè abſis a me.
23 Feſtina ad auxiliū meū, Domine ſalus mea.

d Heb. *cordis*. 10 *Domine*] alter narrationis locus de ... teſtem appellat Deum. 11 *Etiam ipſi non*] id eſt, videntur ... gravitate mali. 12 *Amici mei*] tertius narrationis locus, ... cumſtantes erga ipſum ſe habebantur; ſive amici, hoc ver. ſive ... ac poſtremò ipſe erga omnes, ver. 14. & 15. *E regione plagæ*] ... detrectantes accedere; ſimile vide Ijob. 19. 13 *Ærumnas*] ... afficiant me. 14 *Quos ego*] id eſt, diſſimulo & fero patienter ... cet, ver. 16. 16 *Quia te Jehova*] ἀντιλογία ſilentii, ... Deum, hoc ver. deinde ab improbitate adverſariorum, duobus ver. ... 17 *Quia dico*] ſecunda cauſa ſilentii: quaſi dicat, mihi cum Deo ... calamitatibus; non autem cum iſtis canibus & porcis: apud quos ... omnia in ludibrium verterent: & ſi quid ſecus quàm opto ... um continuaretur, ipſum Dei nomen in malo meo blaſphemarent. ... hoc eſt, ſi non deſineret malum: exegeſis metaphoræ ... pede meo. 19 *Quandoquidem*] Concluſio petitoria ... ſarum, tribus ver. & poſtulatorum, duob. ultimis. cauſæ ... ſona ſua, quòd ſeipſum ſiſtit coram Deo, & peccatum ſuum ... glorificandum Deum: altera, a perſona inimicorum, ... maleficiis Davidem proſequentium, duobus ſeq. e Heb. ... *prà* 35. 19. 22 *Ne derelinquas*] Poſtulatum duplex, ... precationis oppoſitum, ver. ultimo.

PSALMUS XXXIX.

David explicato conſilio bene & patienter tranſigēdæ vitæ ſuæ, agnoſcit ſe repentè oppreſſum ab inſtituto

[illegible] & obmutuiſſe Deo ita ſe ipſum corrigens deprecatur peccata & ſupplicia ſua, & miſericordiam in præſente calamitate ſibi exhiberi poſtulat.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ* *'Jeduthuni*; *'Pſalmus Davidis.*
2 'Dixeram; obſervabo 'vias meas, ne
peccem lingua mea: ſervabo circa os me-
um 'capiſtrum, 'tantiſper dum improbus
erit coram me.
3 Obmutueram ᵃ taciturnus, 'ſilebam *etiam*
a bono; 'cùm dolor meus incrudeſceret.
4 'Incaleſcente verò ᵇ animo meo in me, in
meditatione mea exardeſcente igne; 'lo-
cutus ſum lingua mea, '*dicens*;
5 'Fac ut experiar, Jehova, finem meum:
'nam menſura dierum meorum, quid eſt; ex-
periar quàm durabilis ſim.
6 Ecce, ᶜ 'palmares diſpoſuiſti dies meos, &
tempus meum ut nihil *eſt* coram te: 'profe-
ctò omnimoda vanitas omnis homo *eſt*,
'*quantumvis* conſtitutus. Sela.
7 Profectò 'per imaginem præterit quiſq;,
profectò in vanum 'perſtrepunt: congregat
quiſpiam, ſed neſcit quis recepturus ſit ea.
8 'Sed jam quid expecto domine? ſpes mea
in te *eſt*.
9 'Ab omnibus defectionibus meis eripe
me, ᵈ probro 'ſtultis ne exponas me.
10 'Obmuteſco, non aperio os meum; quia
tu feciſti.
11 'Remove a me plagam tuam, 'a conflictu
manus tuæ ego deficio.
12 'Cùm *tu* reprehenſionibus 'pro iniquitate
caſtigares quempiam, ᵉ 'diſſolveres ſicut ti-
neam ᶠ quod ineſt ei deſyderabile: profectò
'vanitas *eſt* omnis homo. Sela.
13 'Audi orationem meam, Jehova, & cla-
morem meum; aurem adverte ad lachry-
mas meas, ne ſurdum agas: 'quia peregri-
nus ſum coram te, inquilinus ut omnes ma-
jores mei.
14 'Deſiſte a me, ut recreem me; 'cùm non-
dum abeo, ut non amplius adſim.

[illegible] Deo videbitur improborum operâ me exercere. [illegible] 3 *Silebam etiã a bono*] id eſt, ne bonæ quidem & juſtæ de- [illegible] apud illos; ſed muſſã faciebam omnia & patienter per- [illegible] 2. Schem. 16. 5. & ſequentibus. *Cùm dolor meus*] i. mea [illegible] novis accedentibus malis. 4 *Incaleſcente*] i. cùm me [illegible]; quorum cauſa animus meus cum graviſſimo [illegible] pertubatus; prout demonſtravit cùm [illegible] Mephiboſchetũ falſò accuſavit appetiti regni, 2. Schem. [illegible] *Locutus ſum*] vitæ præſentis tædio. *Di-* [illegible] ſequentibus verſ. continetur, partes ſunt duæ: una immo- [illegible] naſcens, quæ exoptat mortem præſentem, tribus [illegible] qua [illegible] reſipiſcens ſe committit Deo, inde a ver. 8. ad finẽ [illegible]] i. moriar: periphraſis mortis pathetica, ad tædium [illegible] *Nam menſura*] ἀντιπαλογία petitionis, quæ ſequentibus [illegible] c *Heb. palmarum.* 6 *Palmares*] id eſt, non longiores [illegible] hyperbolica metaphora, quam ſequentia verba per [illegible] Eſt autem hic prior locus exegeſeos a quantitate vitæ, [illegible] & cõſequentibus ejus, tractatur ſequente ver. *Profectò*] [illegible] vitæ noſtræ conſtitutionem explicans, ab exemplo Da- [illegible]] id eſt, firmus & fixus in hac vita: prout David [illegible] in celebri & potante regno eſſe videbatur, cùm orta [illegible] 7 *Per imaginem*] i. ſpecies eſt evanida: vide 1. Corinth. 7. [illegible] *Perſtrepunt*] homines ſtudio rerum hujus vitæ traducti, quaſi [illegible] fruſtrà, & regnum opeſq; tantas comparavit: ſic [illegible] videbat fuiſſe, & Mephiboſchetum credebat co- [illegible] incertus erat utrum ſucceſſorem eſſet habiturus, an alium [illegible]] altera pars petitionis, ad quam tranſitur correctione. [illegible] dico? quid mortem expeto? tempus eſt, ut animum [illegible] cogitationibus, & me per fidem & ſpem ve- [illegible]: hinc ſequitur alter petitionis locus a verſ. 9 ad finem. [illegible]] petitio reſipiſcentis prophetæ; duo membra con- [illegible] de liberatione a peccatis & eorum pœnis, uſque ad [illegible] gratia & inſtauratione ſui, tribus reliquis. [illegible] *Stultis*] vide Pſal. 14. 1. 10 *Obmuteſco*] [illegible] hujus caſtigationis tuæ, & judiciis tuis acqui- [illegible] 11 *Remove*] deprecatio optimè ſubjecta confeſſioni, qua [illegible] quod ſupra petierat ver. 9. *A conflictu*] ἀντιπαλογία [illegible] ſua. 12 *Cùm*] amplificatio ἀντιπαλογίας [illegible] quorum vitias, ſi cum gravitate judicii divini ſe ip- [illegible] habet quis perferre poſſit, ſed contrà eſt inaniſ- [illegible] in Ijobo multa. *Pro iniquitate*] id eſt, prout pec- [illegible] deò vanus eſt) unicè Dei judicium tolerari. 13 *Audi*] ſecundum membrum pe- titionis, ut obſervatum eſt ſupra in ver. 9. *Quia peregrinus ſum*] id eſt, quando- quidem (prout eſt ſors communis omnium mortalium) non poſſum diu in præ- ſente vita conſiſtere, & peregrinari a te; ac proinde tibi miſericordiam exercen- di erga miſerum peregrinum oblata eſt occaſio: ſic 1. Chro. 29. 15. & Pſal. 119. 19. ſic accipiendum eſſe oſtendit finis verſus ſequentis. 14. *Deſiſte a me*] gravius & diutiùs affligendo. *Cùm nondum abeo*] id eſt, antequam moriar, in vitam hanc nunquam reverſurus: ſic Ijobi 10. 21. & ſequente.

Diſſolveres ſicut tineam] quæ ſolo tactu teritur, ut Ijobi 4. 19. e *Heb. deſiderabile ejus.* *Vanitas*] [illegible] *tota*, ut ſuprà ver. 6 ſed diverſo argumento: hic enim oſtendit pſaltes non poſſe ab homine ſa-

CAPUT XL.

David ab anteacta experientia privata & publica, a fœdere gratuito Dei, & a ſtudioſo obſequio ſuo ſeipſum in fide confirmans, gratiam & liberationem a Deo petit, improborum ruinam, bonorumq́; conſolationem ad gloriam Dei.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ, Davidis* *'Pſalmus.*
2 ᵃ 'Conſtanter expectavi Jehovam,
qui inclinans ad me audivit vociferationẽ
meam.
3 Et educens me ᵇ 'e lacu tumultuoſo, e lu-
to cœnoſo; 'ſtatuit ſuper petram pedes me-
os, 'firmavit greſſus meos:
4 Denique indidit ori meo 'canticum novũ,
laudationem Deo noſtro: videntes multi
reverebuntur, & confident in Jehova.
5 'Beatus *eſt* vir ille, qui ponit ᶜ in Jehova fi-
duciam ſuam; neque reſpicit ad ſuperbos
aut declinantes ad mendacium.
6 Multa præſtas tu Jehova, Deus mi, mirabi-
lia tua & cogitationes tuas erga nos: ᵈ non
poſſunt diſpoſitè *recenſeri* apud te; *ſi* indica-
re velim & eloqui, numeroſiora ſunt ᵉ quàm
ut enarremus.
7 'Sacrificio & munere non delectatus, 'au-
res perfodiſti mihi: holocauſtum & ᶠ obla-
tionem pro peccato non petens:
8 'Tum dixi, ecce venio: 'in volumine libri
ſcriptum eſt de me.

1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt [illegible], conſtans ex duabus partibus: una eſt propoſitio argumentorum ex quibus in fide confirmatur ad invocandum Deum, uſque ad ver. 12. altera petitio liberationis & ſalutis, ad finem uſque. a *Heb. expectando expectavi.* 2 *Conſtanter expectavi*] propoſitio argumentationum fidem confirmantium triplex hoc loco ponitur ante petitionẽ: primùm enim ponuntur magnifica creatoris & gubernatoria opera; tum ſingularia erga Davidem, tribus verſibus; tum publica erga omnes pios, ver. 5. & 6. Deinde proponitur fœdus Dei nobiſcum in Chriſto redemptore noſtro, ver. 7. & 8. Poſtremò proponitur obſequiũ fidei, quo animi piorum velut ſigillo confirmantur de fœdere ad ipſos pertinente, inde uſq; ad ver. 12. b *Heb. e lacu tumultus, & e luto cœni.* 3 *E lacu tumultuoſo*] procellis & fluctibus vehementiſſimarum calamitatum; quæ metaphoricè cum procelloſo & profundo lacu, ac tenace luto comparantur. *Statuit ſuper Petram*] i. poſuit me loco firmiſſimo, ut qui e profundo educti rupem conſcendunt in littore, tuti ab omnibus procellis. *Firmavit greſſus*] i. me ex incerto & paluſtri ſolo eductum in firmo collocavit: duplex membrorum antitheſis. 4 *Canticum novum*] vide ſupra 33. 3. ſunt autem hoc verſu adjuncta duo illius liberationis, quam conſequebatur David; nimirum laus Dei, & eccleſiæ ædificatio: ſic ad alteram partem hujus propoſitionis tranſitio eſt. 5 *Beatus*] altera pars propoſitionis, de publicis Dei beneficiis erga bonos; quorum indicia ponuntur tria, fides, humilitas, & veritas. c *Heb. Jehovam fiduciam ſuam.* d *Heb. non eſt recenſere.* e *Heb. præ enarrando.* 7 *Sacrificio & munere*] ſecundus locus argumentationis a fœdere Dei: cujus partes ſunt, Deum habere nos acceptos ſibi ſervos, hoc ver. & nos ſiſtere coram illo ad ſerviẽdum ipſi, ver. ſequente. utriuſque verò partis eſt interpres & effector Chriſtus: Malachi 3. 1. & Heb. 10. 5. *Aures perfodiſti mihi*] i. me ſervum tuum acceptum habens in perpetuum ad obedientiam comparaſti atque obſignaſti, ut olim ſervi auris fibula perforabatur ad januam heri ſui: Exodi 21. 6. & ſequent. Hæc autem de membris Chriſti univerſè dicta aliis verbis accommodantur Chriſto, eò quòd noſtra cauſa formam accepit ſervi: quam ob rem Apoſtolus Heb. 10. 5. non dicit ut de Chriſtianis dicitur, aurem profodiſti, ſed corpus aptaſti: vide copioſius de toto argumento hujus loci Jeſcha. 1. & Jirmejæ 7. f *Heb. peccatum, ut Levit. 4. 3.* 8 *Tum dixi*] cum ſervum tuum effeciſti me, & aures perfodiſti mihi. *In volumine libri*] i. in lege, in qua ſervis ex fœdere acceptis præſcribitur ut ſerviant in ſeculum: Exo. 21. 6.

9 *Facere voluntatem*] tertia propoſitio argumentationis ab obſequio Davidis, mente, ſtudio ſive animo, ſermone, & opere: quæ omnia David de ſe non propter ſe, ſed propter Chriſtum prædicat, cujus fide ſanctificantur juſti. *In viſceribus meis*] id eſt, in animo: metonymia. g Heb. *in medio viſcerum meorum.* h Heb. *in medio cordis mei.* 12 *Tu Jehova*] altera pars Pſalmi, petitio illata ex ſuperioribus argumentorum locis: quæ eam ipſam miſericordiã, benignitatem, & veritatem implorat David, quam ſuperioribus verſibus prædicaverat. Eſt autem hoc verſu prolepſis ſive propoſitio generalis optati, & illius [illegible] ſequente verſu; quæ duo [illegible] ad finem uſque exponuntur. i Heb. *uſque ad non eſſe numerum.*

9 *Facere voluntatem tuam, Deus mi, dele-
ctor: & lex tua *eſt* in g viſceribus meis.
10 Prædico juſtitiam in congregatione mul-
ta: ecce labia mea non cohibeo; Jehova,
tu noſti.
11 Juſtitiam tuam non tego h in animo meo;
fidem tuam & ſalutem tuam dico: non celo
benignitatem tuam & veritatem tuam con-
gregationi multæ.
12 *Tu Jehova ne cohibeas miſerationes tuas
a me: benignitas tua & veritas tua jugiter
cuſtodiant me.
13 Nam circundantia invadunt me mala i in-
numerabilia: aſſequuntur me *iniquitates
meæ, adeò ut nequeam diſpicere, numero-
ſiores ſunt capillis capitis mei; k animus eti-
am meus derelinquit me.
14 *Velis Jehova, eripere me; Jehova, ad aux-
ilium meum feſtina.
15 *Pudefiant & rubore perfundantur pariter
quærentes animam meam ad perdendum
eam: agantur retrorſum & ignominia affi-
ciantur, qui delectantur malo meo.
16 Deſolentur pro mercede *pudoris ſui;
*qui dicunt de me, euge, euge.
17 Gaudeant & lætentur in te omnes quæ-
rentes te, *ac* dicant jugiter, magnificetur
Jehova, amantes ſalutis tuæ.
18 *Cùm ego ſim pauper & egens, Dominus
cogitet de me: auxilium meum & liberator
meus es; Deus mi ne tardes.

13 *Iniquitates meæ*] .i. iniquitatis pœnæ: ut Gen. 4. 13. k Heb. *cor.* 14 *Velis*] explicatio poſtulati quo uſus eſt ver. 12. continens tria petitionis capita: unum, pro liberatione ſupplicis, hoc verſu; ſecundum, pro confuſione improborum, duobus ſequentibus; tertium, pro bonorum exhilaratione: quæ omnia ſpectant ad ſummum illum finem, ut magnificetur Deus, ver. 17. 15 *Pudefiant*] vide ſuprà Pſalm. 28. 4. & 35. 4. 16 *Pudoris ſui*] id eſt, vitæ pudendæ ſuæ. *Qui dicunt de me*] id eſt, lætantur de malo meo. 18 *Cùm ego*] Concluſio petitionis, a miſera conditione ſua, & officio Dei.

Pſalmus XLI.

David in rebus propè deſperatis beatitatem eorum prædicat, qui miſericordiam de afflictis capiunt; ſe in afflictione confugientem ad Deum iniquiſſimè a multis tractatum expoſtulat, & liberationem a Deo petit pro defungenda ſua adminiſtratione, confirmanda fide, & celebrando Deo.

1 *Pſalmus Davidis*] Pſalmus eſt generis mixti, [illegible], conſtans ex partibus tribus; exordio, a verſu 2. ad 5. propoſitione ſive narratione, a ver. 5. ad 11. & petitione, reliquis verſibus. Etſi autem hic pſalmus non incommodè ex verborum proprietate ad tempus alicujus invaletudinis referri poteſt, de qua nos aliquid in ſcriptura legere non meminimus: videtur tamen potius allegoricè David deſcripſiſſe ægritudinem animi ſui, qua affectus eſt cum adventaret Abſchalom ipſum de regno depulſurus. 2 *Beatus*] Exordium [illegible], id eſt, a ſententia gravi; qua oſtendit Pſaltes beatos eſſe miſericordes, & eorum officium duobus modis explicat: unus eſt miſericors prædicatio promiſſionis divinæ erga afflictos, ver. 2. & parte verſus tertii: alter, oratio pro illis coram Deo, reliqua parte ver. 3. & ver. 4. a Heb. *anima*, ut Pſal. 27. 12. 4 *Suſtentet*] .i. fulciat & confirmet. *Sponda languoris*] .i. qui rebus adverſis proſtratus jacet. *Totum cubatum*] apoſtrophe ad Deũ, qua utuntur emphaticè boni ad virum attenuatum attendentes. *Ex morbo ejus*] .i. ægritudine animi, prout David exemplo ſuo docet ſequente verſu. 5 *Me dicente*] propoſitio ſive narratio tũ ejus quod faciebat David in calamitatibus, hoc verſu; tum eorum quæ adverſarii contra eum faciebant, verſibus ſequentibus.

1 MAGISTRO *ſymphonia*, *pſalmus
Davidis.
2 *Beatus qui attendit ad attenuatũ;
dicens, tempore mali liberabit eum Jehova:
3 Jehova ſervabit eum & vitæ reſtituet eum,
beatus reddetur in terra; item, ne tradas
eum a deſyderio inimicorum ejus:
4 Jehova *ſuſtentet eũ, *qui decumbit* in *ſpon-
da languoris: *totum cubatũ ejus *ex mor-
bo ejus mutato.
5 *Me dicente, Jehova, gratiam fac mihi,
*ſana animam meam; quia peccavi tibi:
6 *Inimici mei dicebant malum de me; quan-
do morietur, & peribit nomen ejus?
7 *Quòd ſi quis veniebat ut inviſeret, men-
dacium loquebatur b animus ejus, *congre-
gabat iniquitatem ſibi: egreſſus foras, elo-
quebatur.
8 Simul contra me muſſitabant omnes oſores
mei; contra me cogitabant quod *eſſet* ma-
lo mihi, *dicentes*:
9 Res nequiſſima tenaciter inhæret ei, & qui
decumbit c non amplius exurget.
10 Etiam d *vir colens pacem mecum, in quo
confidebam, comedens cibum meum; *ex-
tulit adverſum me calcem.
11 *At tu Jehova, gratiam fac mihi, & exſuſci-
ta me; *ut rependam illis.
12 *Ut hac re experiar *quòd delectaris me,
*cùm non clanget inimicus meus de me;
13 *Sed ego *clangam*, *cùm* in integritate mea
ſuſtentabis me; & reſtitues me coram te in
ſeculum, *dicens*;
14 Benedictus Jehova Deus Jiſraëlis, a ſeculo
uſque in ſeculum; Amen, iterum Amen.

Hæc autem typicè in Davide (qui figura fuit Chriſti) geſta dantur Judæ, Joan. 13. 18. *Suſtulit adverſum me calcem*] .i. calcare & pedibus terere; ut calcitrones & [illegible] equi [illegible] tere: metaphora. vide 2. Schem. 16. & 17. 11 *At tu Jehova*] [illegible] pſalmi: cujus ſumma eſt, ut inſtauretur David per gratiam Dei, [illegible] ficiens cauſa inſtaurationis; fines verò ſequentibus verbis [illegible] *pendam illis*] .i. ut omnes de quibus antè locutus ſum, pro [illegible] conſtituiſti adminiſtrum) remunerari poſſim, tuendo popul[illegible] coërcendo: primus petitionis finis. 12 *Ut hac re experiar*] [illegible] finis a conſervatione ſui ipſius. *Quòd delectaris me*] nam [illegible] vidis e regno, in dubium vocabatur ipſius [illegible] David agnoſcit 2. Schem. 15. 25. & 26. *Cùm non clanget*] id eſt, [illegible] ctor; ſynecdoche. 13 *Sed ego clangam*] tertius finis, prædicati[illegible] ficentiæ Dei.

Pſalmus XLII.

David exulans a populo Dei, ardentiſſimum ſtudium obſervandi cultus Dei in eccleſia explicans ſeipſum conſolatur ſpe: de perturbationibus animi ſui, miſeriarum quas perferebat gravitate, & adverſariorum blaſphemiis conqueritur; at poſtremò animum ſuũ ad ſpem & fidem in Deũ excitat.

1 *MAGISTRO *ſymphonia in poſteris Ko-
rachi*, *ode *didaſcalica*.
2 *Sicut cervus glocitat ad alveos a-
quarum, ſic anima mea *glocitat ad te,
Deus:
3 *Sitiens *eſt* anima mea Dei, Dei fortis vi-
ventis, *dicens*: quando accedam, ut appare-
am in conſpectu Dei?
4 *Sunt mihi lachrymæ meæ cibo interdiu &
noctu; a dum dicitur ad me quotidie, *ubi eſt*
Deus tuus?
5 Hæc recordans *effundo in me animã me-
am: me ſolitũ eſſe tranſire in turba, gradi

verſum 7. altera, qua expoſtulat de calamitatibus quæ ſibi [illegible] imicis imponantur: utraque verò concluſionem habet [illegible] vus] propoſitio univerſalis ſtudii quo ad Deum ferebatur [illegible] parationem cervi; qui tum omni tempore confugere ad aquas [illegible] lus eſt, tum maximè ineunte Autumno, quo tempore [illegible] patientiſſimus: vide Ariſtot. li. 6. de hiſtoria animalium [illegible] eſt, exclamans accurrit: metaphorica accommodatio [illegible] *anima mea*] prior propoſitio continens partes duas, [illegible] ſum 6. & conſolationem adverſus querimoniam, verſ. 6. [illegible] ma eſt, prophetam ægrè ferre quòd non poſſit Deum [illegible] git, Exod. 23. 17. loci amplificationis duo; unus a [illegible] verſiculo 4. alter, a præteritorum conventuum recordatione [illegible] *mihi lachrymæ*] id eſt, tantum paſtor lachrymis, ut Pſalmo [illegible] de. 5 *Effundo in me animam*] .i. liqueſco & contabeſco [illegible]

[illegible] illis uſque ad domum Dei cum voce
cantus & laudationis, multitudine feriante.
6 'Quid dejicis te, anima mea, & perſtrepis in
me? ſpera in Deo: nam adhuc celebraturus
ſum 'eum,& b ſalutem omnimodam faciei
ejus.
7 'Deus mi, in me anima mea dejicit ſe; 'pro-
pterea recordor tui 'e terra Jardenis, &
Chermonitarum, e monte exiguo.
8 'Utcunque abyſſus abyſſum inclamet ad
ſonum 'emiſſariorum tuorum, omnes irrum-
pentes fluctus tui & undæ tuę ſuper me tran-
ſeant;
9 'Interdiu mandaturus eſt Jehova benig-
nitatem ſuam, & noctu canticum ſuum c ad
me, oratione mea ad Deum fortem vitę meę
perſtabo:
10 'Dicens Deo forti 'petræ meæ, quare ob-
liviſceris mei? quare atratus incedo propter
oppreſſionem inimici?
11 'Sica invadunt oſſa mea, probro afficien-
tes me hoſtes mei; dum dicunt ad me quo-
tidie, ubi *eſt* Deus tuus?
12 'Quid dejicis te, anima mea, & quid per-
ſtrepis in me? ſpera in Deo; nam adhuc ce-
lebraturus ſum eum, omnimodam 'ſalutem
faciei meæ, & Deum meum.

[illegible] Deum blaſphemiis, ver.10. & 11. quibus ſingulis ſuæ conſo-[illegible] proponuntur. *Propterea*] quòd neque uſquam alibi, [illegible] mea poteſt conquieſcere: primus conſolationis locus. [illegible] locorum exulare cogar in terminis Jiſraëlitarum, qui [illegible]: ab oriente, ubi erat Jarden; ab aquilone, qua definitur [illegible] Libano; & a meridie, qua montana Judæam terminant. Nam [illegible] & Chermone comparata, in exiguis tantùm collibus [illegible] 8 *Utcunque*] metaphorica afflictionum deſcriptio ab exun-[illegible] procellarum vi. *Emiſſariorum*] id eſt, canalium, tubo-[illegible] quibus aquæ deorſum ruunt præcipites. 9 *Interdiu*] alter [illegible] ſecundo calamitatum generi reſpondens, a Dei fide in præ-[illegible] & orationibus noſtris. c Heb. *mecum*. 10 *Dicens Deo*] [illegible] profeſſus eſt pſaltes habiturum ſe coram Deo. *Petræ* [illegible], ut ſuprà 40.3. 11 *Sica invadunt*] tertius locus queri-[illegible] eſt ſuprà in ver.7. quaſi dicat, blaſphemias in Deum evo-[illegible] ac ſi me gladiis confoderent: adeò indignè blaſphemias [illegible] 12 *Quid dejicis*] Concluſio, ut ſuprà ver.6. *Salutem faciei*] id eſt, qui [illegible] autor eſt omnis ſalutis ex gratuito fœdere, quo ſe fore mihi [illegible] 2.Schem.7.29.

Pſalmus XLIII.

David ab adverſariis preſſus vi & fraude, a Deo petit liberationem ex fœdere ad glorificandum eum, & in ſpe confirmat animum ſuum.

1 'VINDICA me Deus, & a ſuſcipe con-
tentionem meam a gente 'non benig-
na; a viro b doloſo & iniquo libera me.
2 'Nam tu *es* Deus roboris mei: quare reji-
ceres me? quare atratus continenter irem
propter oppreſſionem inimici?
3 'Mitte lucem tuam & veritatem tuam; ip-
ſæ deducant me: adducant me in montem
'ſanctitatis tuæ, '& in tabernacula tua:
4 Ut accedens ad altare Dei, ad Deum for-
tem c autorem lætiſſimæ exultationis meæ;

[illegible] b Heb. *doli & iniquitatis*. 2 *Nam tu es*] exor-[illegible] a fœdere officioque Dei; deinde a genere petitionis, quod [illegible] a fœdere, hoc & ſequente verſu; poſtremò a fine, ut omnis [illegible] ver.4. 3 *Mitte lucem tuam*] id eſt, fœderis tui docu-[illegible] tenebras miſeriæ meæ, ſervans fidem, & reducens me in [illegible] *tuæ*] id eſt, ubi arca reſidet, ſymbolum præſentiæ tuæ [illegible] tunc temporis Kirjath-Jehharimis, ex quo a Peliſchtæis [illegible] 6.22. *Et in tabernacula tua*] id eſt, ubicunque loco-[illegible] ſunt: his enim temporibus duo fuerunt loca in qui-[illegible] conſervabatur, donec templum a Schelomone extructū [illegible] fuit tabernaculo legali quod extruxerat Moſche, primùm [illegible] 1.Schem.21. & 1.Reg.3. alter verò arcæ in oppido Kir-[illegible] a Davide deportata eſt in civitatem ſuam, 1.Chro.15. [illegible] tabernaculorum plurali numero mentionem facit. c [illegible]

celebrem te cithara, ô Deus, Deus mi.
5 'Quid dejicis te, anima mea, & quid per-
ſtrepis in me? ſpera in Deo; nam adhuc ce-
lebraturus ſum eum, d omnimodam ſalutem
faciei meæ, & Deum meum.

5 *Quid dejicis*] Concluſio hortatoria, ut ſuprà 42.12. d Heb. *ſalutes faciei meæ, ut ſup.42.6.*

Pſalmus XLIIII.

Eccleſia majorum documentis, fœdere Dei, & ſtudio quo tenetur Dei amplificandæ gloriæ ſuæ confirmata, graviſſimè expoſtulat cum Deo de ſuis calamitatibus; integritate animi & vitæ ſuæ freta probat ſe eas perpeti pro nomine Dei: & poſtremò opem illius implorat pro ſalute ſua.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ in poſteris Ko-
rachi:* 'ode *didaſcalica*.
2 'O Deus, auribus noſtris audivimus;
majores noſtri narraverunt nobis *quod* opus
operatus ſis temporibus eorum, temporibus
a priſcis:
3 Te manu tua gentes expuliſſe, '& plantaſſe
ipſos: malo affeciſſe nationes, & 'propagaſſe
ipſos.
4 'Non enim gladio ſuo hæreditariò poſſe-
derunt terram, & brachium eorum non de-
dit ſalutem eis: ſed dextera tua, brachium-
que tuum & 'lux faciei tuæ; quia eras bene-
volus eis.
5 'Tu ipſe *es* rex meus, ô Deus: 'præcipe *Deus*
b omnimodæ ſalutis Jahhakobi.
6 Per te 'hoſtes noſtros cornu feriremus:
per nomen tuum conculcaremus inſurgen-
tes in nos:
7 Nam arcui meo non confido, aut gladio
meo non ſervaturo me.
8 'Cùm ſervaveris nos ab hoſtibus noſtris, &
oſores noſtros pudefeceris;
9 Dum laudantes toto die, nomen tuum in ſe-
culum celebrabimus. Sela.
10 'Atqui rejeciſti & ignominia affeciſti nos,
'quod non proceſſeris cum exercitibus no-
ſtris.
11 Feciſti ut retrò cederemus ab hoſte, & oſo-
res noſtri diripiunt ſibi.
12 Tradidiſti nos ut pecudes c 'cibarias, &
in gentes 'ſparſiſti nos.
13 'Vendidiſti populum tuum d pro re vili, &
non auxiſti *rem* pretiis eorum.

1 *Ode didaſcalica*] id eſt, tradita Eccleſiæ ad docendum eam de afflictionibus & legitimo uſu earum, cùm immittuntur a Deo: nam videtur hæc ode aut ſcripta fuiſſe a Davide de recordatione eorum temporum quibus Jiſraelitæ a Peliſchtæis vexabantur inde a diebus Schimſchonis ad Davidem uſque, ut Eccleſia ab antecedente exemplo præcaveret ſibi, & ad afflictiones ſeſe compararet; aut ab aliquo viro Dei temporibus captivitatis Babylonicæ, ut hac precationis formula uterentur pii. Eſt autem ode ad docendum quidem tradita, ut oſtendit inſcriptio; ſed tamen genere [illegible], conſtans ex tribus partibus, Exordio, a ver. 2. ad 10. propoſitione, a ver.10. ad 24. & concluſione petitoria. 2 *O Deus*] Exordii quo utuntur pii ad conciliandam ſibi miſericordiam, loci ſunt tres: unus ab antea factis Dei operibus quę pii ſe audita percepiſſe profitentur per fidem, uſque ad ver.5. alter, a fœdere ſempiterno & officio Dei, cujus conſcios & participes ſe prædicant ſancti, a ver.5. ad 8. tertius, a gloria Dei, ver.8. & 9. a Heb. *antiquitatis*. 3 *Plantaſſe*] vide Exod.15.17. *Propagaſſe ipſos*] tum gentis incremento, tum ampliatione ſedis: metaphora, ut Pſalm.80.9. 4 *Non enim*] [illegible] ſive confirmatio propoſitionis præcedentis, per contentionem: qua docet pſaltes non ipſorum, ſed Dei virtutem omnia præſtitiſſe ex mera ipſius benevolentia: vide Exod.15.13. & ſequentibus: item 23.27. & Jehoſch 24.12. *Lux faciei tuæ*] id eſt, illuſtris præſentia tua, qua præiviſti & præluxiſti eis: hypallage. 5 *Tu ipſe es*] alter locus a fœdere & officio Dei, ut dictum eſt in ver.2. *Præcipe*] idem quod a majoribus noſtris audivimus: nimirum ut nos confirmemur, & hoſtes infirmentur. quaſi dicat, ſtat per te qui dictum ac factum potes eadem opera exhibere. b Heb. *ſalutum, ut ſup 42.6.* 6 *Hoſtes feriremus*] ſi tantùm præciperes: metaphora a feris pugnantibus, ut Deut.33.17. 8 *Cùm ſervaveris*] tertius locus a prædicatione gloriæ Dei in Eccleſia ejus. 10 *Atqui rejeciſti*] quaſi dicat tantùm abeſt ut res a majoribus auditas nobis in præſentia præſtes, te Deum noſtrum oſtendas, & gloriæ tuæ conſulas, ut contrà jacere omnia videantur. Altera pars pſalmi, propoſitio: cujus partes ſunt duæ, expoſtulatio malorum acceptorum & perpeſſionum eccleſiæ, uſque ad ver.17. & profeſſio fidei animique ſui in Deum integri per medias calamitates, a ver.18. ad 24. *Quod non proceſſeris*] id eſt, non adfueris & adjuveris nos: quod ſequentium verſuum narratione confirmatur. c Heb. *cibi*. 12 *Cibarias*] id eſt, quæ mox mactandæ & cibo futuræ ſunt ut infr.23. *Sparſiſti nos*] vide 1.Schem.14.22. 13 *Vendidiſti*] id eſt, gratis alienaſti nos & ſine emolumento tuo, humani tus dictum [illegible] d Heb. [illegible]

14 Expoſuiſti nos probro vicinis noſtris, ſannæ & ludificationi circumſtantibus nos.
15 Poſuiſti nos parabolam in gentibus, *agitationem capitis in nationibus.
16 Toto die ignominia mea obverſatur mihi, & pudor faciei meæ obtegit me;
17 *Propter vocem probro afficientis, & blaſphemi; propter inimicum & ultorem ſui.
18 *Totum hoc evenit nobis; nec tamen obliviſcimur tui, neq; mendaciter agimus contra fœdus tuum.
19 *Non agitur retrorſum [e] animus noſter, aut declinat greſſus noſter a ſemita tua:
20 *Quamvis contriveris nos *conjectos* in locum cetorum, & obtexeris nos lethali umbra.
21 *Si obliti fuiſſemus nominis Dei noſtri, aut expandiſſemus manus noſtras *ad Deum fortem extraneum:
22 Nónne Deus perveſtigaſſet iſtud? cùm ipſe cognoſcat abſcondita animi.
23 *Sed propter te occidimur quotidie; æſtimamur ut pecudes [f] mactandæ.
24 *Evigila, quare dormires Domine? expergiſcere, ne rejicias in æternum.
25 Quare faciem tuam abſconderes? *obliviſcereris afflictionis noſtræ & oppreſsionis noſtræ?
26 *Nam dejecta eſt in pulverem vita noſtra, adhæret terræ venter noſter.
27 Surge *ad juſtum auxilium nobis, & redime nos propter benignitatem tuam.

15 *Agitationem capitis*] vide 2. Reg. 19.21.

17 *Propter vocem*] id eſt, duobus modis excruciamur; primùm propter gloriam Dei, quam impii protervè blaſphemant; deinde propter mala noſtra, quibus inhumaniter obruimur.

18 *Totum hoc evenit*] ſecunda pars propoſitionis, profeſsio integritatis ſuæ erga Deum in graviſsimis afflictionibus, ut obſervatum eſt in ver. 10. Sunt autem duo integritatis quam profitentur capita proleptice expreſſa hoc verſu; ipſos non oblivisci Dei, & non mendaciter agere in fœdus illius: quæ utraque inficiatio ſeq. ver. per ὑστέρωσιν exornatur; deinde affirmatio contraria ex adverſo ſubjicitur ver. 23.

19 *Non agitur retrorſum*] confirmatio poſterioris membri, duobus ver. ab integritate animi operumque ſuorum, quæ ſynecdochicè a propheta deſcribuntur. e Heb. *cor noſtrum*: ſic infra 22. 20 *Quamvis*] id eſt, nos velut in mare profundiſsimum & abyſſum calamitatum demerſeris: metaphora. 21 *Si obliti*] confirmatio prioris membri prolepſeos qua uſus eſt ver. 18. a teſtificatione conſcientiæ ſuæ & juſtitiæ Dei. *Ad Deum fortem*] id eſt, quantumvis fortitudinis nomine apud cultores ſuos commendatum. 23 *Sed propter te*] confirmatio cauſæ perpeſſionum ſuarum, nimirum martyrium glorioſum pro Chriſto: vide Rom. 8.36. f Heb. *mactationis*. 24 *Evigila*] concluſio petitoria, qua propheta humanitus implorat opem Dei per gradationem, ut evigilet, exurgat, opem ferat, & liberet, verſu ultimo: quæ petitiones ſuis deprecationibus, interrogationibus, & querelis exornantur. 25 *Obliviſcereris*] id eſt, non demonſtrares te recordari noſtri. 26 *Nam dejecta*] id eſt, proximè abſumus a morte: hyperbole. 27 *Ad juſtum auxilium*] id eſt, quantum nobis opus eſt, ut ex hiſce calamitatibus liberemur.

PSALMUS XLV.

Pſaltes typo connubii Schelomonis cum filia Parhhonis utens, nuptias Chriſti cum Eccleſia celebrat: utrumq; elegantia, officiis, gloria & fructuum ex matrimonio ſpirituali venturorum nomine commendas: & publica laudatione canticum terminat.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ in poſteris Korachi ad* *hexachorda, *didaſcalicum* *canticum [a]* amicarum.*
2 *Ebullit [b] animus meus verbum bonum; dicturus ſum ego poëmata mea de rege; lingua mea & ſtylo, ut ſcriba promptus.
3 *Multò pulchrior effectus es filiis hominum: infuſa eſt gratia labiis tuis, *propterea benedixit tibi Deus in ſeculum.
4 *Accinge gladium tuum ſuper femur, *ô robuſte; *gladium* gloriæ tuæ & decoris tui.
5 Et decore tuo *[c] proſperè equita propter negotium *veritatis & *[d] manſuetæ juſtitiæ: ut *doceat *de* te res reverendas dextra tua.
6 Sagittis tuis acutis **inſixis* cordi inimicorum regis; populi ſub te conſidant.
7 *Solium tuum, o Deus, in ſeculum & ſempiternum: ſceptrum [e] rectum, ſceptrum regni tui.
8 Dilexiſti juſtitiam, & odiſti improbitatem; *propterea unxit te Deus, Deus tuus *oleo gaudii præ *conſortibus tuis,
9 *Myrrha & ſantalis, [f] caſiaq; omnia veſtimenta tua *prodeuntia* e templis [g] eburneis, præ iis qui lætificant te.
10 *Filiæ regum inter [h] *charas tuas: collocata eſt conjunx ad dexteram tuam cum inſigni auro Ophirio.
11 *Audi filia, ac vide, & inclina aurem tuam: obliviſcereque populi tui & domus [i] paternæ tuæ:
12 Et delectabitur rex pulchritudine tua: cumque ſit dominus tuus, incurva te ei.
13 *Tunc filiæ Tyri, divites populi, cum munere faciem tuam precabuntur.

1 *Hexachorda*] Vox Hhebræa varia quidem eſt ſignificatione, ſed origine certa deducitur etiam ab altera voce Hhebraica quæ ſignificat ſex, ut docet Kimhi: quamobrem tam de inſtrumentis hexachordis, quàm de floribus liliorum dicitur; quia his ſena ſunt folia, & illis chordæ ſenæ. Nos verò ex ambigua voce eam interpretationem elegimus, quæ rebus magis convenit. *Didaſcalicum*] id eſt, traditum Eccleſiæ ad docendum & informandum eam de ſacroſancto conjugio Chriſti. *Canticum amicarum*] id eſt, Epithalamium, quod paranymphæ cecinerunt Schelomoni cùm filiam Parhhonis duceret. Eſt autem hoc canticum epithalamium, ut diximus, generis laudativi, typicè quidem de Schelomone dictum; ſed propriè ad magnum illud myſterium conjugii quod Chriſtus cum Eccleſia iniit, pertinens: ut pluribus locis oſtendetur. Ejus partes ſunt quatuor; exordium, ver. 2. laudatio ſponſi, a ver. 3. ad 10. laudatio ſponſæ, a verſu 10. ad 18. & concluſio, verſu 18. a Heb *dilectarum*. *Amicarum*] i. quas amore ſuo ad nuptias invitavit, & ſibi amore conjunxit: vide infra ver. 10. 2 *Ebullit*] Exordiū, ut vocant, floridum: quo pii proponunt ſe animo, ore, manibusq; omnia effecturos quæ ad celebrandū conjuges & conjugium ſacrū pertinebunt. b Heb. *cor meum*, omnibus autor eſſes elegantiæ & gratiæ. 4 *Accinge gla*[dium]] id e[ſt] [illegible] quæ in Schelomone quidem fuerunt carnalia, in Chriſto [illegible] tualis verbi procedentis ex ore ipſius, de quo Jeſcha. 11.4. Heb. 4.12 [illegible] *O robuſte*] epitheton Chriſti, cui omnis poteſtas data eſt in cœlo [illegible] cujus armis omnes munitiones ſubvertimus, ratiocinationes [illegible] tem quæ extollitur adverſus cognitionem Dei, &c. 2. Corinth. 10.4 [illegible] *Gladium gloriæ*] id eſt, glorioſiſsima arma majeſtatis tuæ, hypallage [illegible] *Proſperè equita*] id eſt, exequere adminiſtrationem tuam ita [illegible] regia hæc adminiſtratio ſequentibus verbis exponitur, tum erga [illegible] tum etiam contra improbos, verſu ſequente. metaphora a forma [illegible] tenorum. c Heb. *proſperare equita*: ſimile vide, 1. Schem. 2.4. [illegible] veræ religionis, quæ imprimis eſt a vero principe procuranda. [illegible] *tiæ*] id eſt, juſtæ adminiſtrationis erga tuos, manſuetudine, id eſt [illegible] mentia facili temperatæ. d Heb. *manſuetudinis juſtitiæ*. *Doceat*] id [eſt] [illegible] monſtret omnibus & probet adminiſtrationem tuam, quæ tibi [illegible] rentiam conciliet. 6 *Inſixis*] ὑστέρωσιν verborum perſpicuitatis [illegible] vimus; ut Jehoſchuhhæ 24.26. & infra verſu 13. Sunt autem hæc [illegible] dicta de evangelica adminiſtratione Chriſti; quæ aliis eſt odor vitæ [illegible] liis verò mortis ad mortem, 2. Corinth. 2.15 & 16. 7 *Solium*] [illegible] juſtitiæ, & gloriæ divinæ in Chriſto deſcriptio ex donis & vocati[one] [illegible] ad Schelomonem minimè pertinere, tum ipſa verborum ſeries [illegible] ſtolus ad Hebræos. 1.8. e Heb. *rectitudinis*. 8 *Propterea*] id e[ſt] [illegible] nem plenitudinem ſpiritus accepiſti, ut iſta præſtes, & ex pleni[tudine] [illegible] accipiamus gratiam pro gratia, Joan. 1.16. *Oleo gaudii*] id eſt, [illegible] per quem regnum Dei eſt juſtitia, & pax, & gaudium in Chriſto: [illegible] typicè de Schelomone dicta & ex parte facta, ut docetur 1. Regum [illegible] ſto complementum habent. Oleum autem ſynecdochicè pro [illegible] pimus, ut ferè fit in ſcripturæ: cujus unguenti deſcriptio [illegible] *Conſortibus tuis*] id eſt, Chriſtianis, qui tui & dignitatis tuæ par[ticipes] [illegible] dem. 9 *Myrrha*] id eſt, unguento confecto ex iſtis præſtantiſ[simis] [illegible] mis generibus aromatum. f Heb. *caſsia*. g Heb. *dentis*. [illegible] *ficant te*] id eſt, odoratior es, & odoratiora veſtimenta tua, quàm [illegible] qui comitantur te, & ſe nuptiis tuis adjungentes, prædicant [illegible] Sunt autem illi Chriſtiani, quibus ait Ioannes; amicus ſponſi [illegible] eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi, Joannis 3.29. [illegible] *garum*] tertia pars Pſalmi pertinens ad Eccleſiam ſponſam Chriſti [illegible] typum filiæ Parhhonis quæ Schelomoni nupſit, ſunt autem tria [illegible] dationis capita: primum eſt, commendatio ipſius regiæ & [illegible] verſu; ſecundum, hortatio ad officium conjugale, fidem, obſequium [illegible] rem exhibendum Chriſto, verſu 11. & 12; tertium, gloriæ [illegible] tis prædicatio, cæteris verſibus. h Heb. *pretioſas*. [illegible] id eſt, quas ſola tua charitate complexus, ad nuptias invitaſti [illegible] in comitatum pretioſiſsimum ſponſæ tuæ; ut amicas vocari [illegible] 11 *Audi filia*] hortatio, ut dictum eſt verſu præcedente. [illegible] *patris tui*. 13 *Tunc*] tertium laudationis caput, prædicatio [illegible] Eccleſiæ in Chriſto perpetua eſt; primùm præſentis, velut in [illegible] tempore, uſque ad verſum 16, deinde eventuræ ex conjugio Chriſti [illegible] quòd plurimos & potentiſsimos liberos ipſi genitura eſt, verſu 17.

14 Tota honorata filia regis intrò, ſfundis
aureis veſtita,
15 Cum phrygianis deportatur ad regem,
virgines poſt eam amicæ ejus adducuntur
ad te:
16 Deportantur cum k ſumma lętitia & ex-
ultatione, intrant in palatium regis.
17 Loco parentum tuorum erunt filii tui: pręp-
pones eos principes in tota terra.
18 Memorabo nomen tuum l in unaquaque
ætate; idcirco populi celebrabunt te in ſe-
culum & ſempiternum.

17 *Loco parentum*] vide Jeſcha.49.& 60. q. d. nunquam [illegible] manſura generatio tua. *Principes*] .i. conſortes cœle- [illegible] Chriſto, Apoc.1.6. Nam hæc non poſſunt de Schelomone ac- [illegible] habuit regem, & quidem lacerati regni. 18 *Memorabo*] [illegible] laudis tuæ quæ ſemper in eccleſia durent: concluſio. [illegible] *& ætat.* *Idcirco*] quia his monumentis fuerint informa- [illegible] tui ut ſuprà 22.23.

Psalmus XLVI.

Pſaltes Dei beneficentiam erga pios, & piorum in rebus adverſiſſimis fidem in Deum prædicat, ex præſentia & operibus Dei: ideoq; gentes provocat ad cognoſcendū ex operibus Deum: & fiduciæ prædicatione concludit canticum.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ in poſterū Koracbi* ad *acutam ſymphoniam*, *canti-
cum.*
2 Deus nobis *eſt* receptus & robur, auxili-
um in anguſtiis a præſentiſſimum.
3 Idcirco non timeremus, ſi commutaret
terra *locum*; aut ſi dimoverentur montes
depulſi b in ima maria:
4 Fremerent, lutoſæ fierent aquæ c cujuſque
illorum; commoverentur montes elatione
ejus. Sela.
5 Flumen, rivi ejus, lętificant civitatem
Dei; ſanctiſſimum, *cætera* habitacula ex-
celſi.
6 Deus in medio illius, non dimovetur; ad-
juvat illam Deus ab appetente manè.
7 Frementibus gentibus, moventibus ſe re-
gnis; edit vocem ſuam, liqueſit terra.
8 Jehova exercituum nobiſcum *eſt*, locus
editus nobis Deus Jahhakobi. Sela.
9 d Agite, videte opera Jehovæ; ut diſpo-
nat deſolationes in terra,
10 Faciens ut ceſſent bella uſque ad extre-
mitatem terræ; arcum perfringat & trun-
cet haſtam, currus comburat igne.
11 *Dicens*: deſiſtite & agnoſcite me eſſe De-
um; me exaltatum iri in gentibus, exalta-
tum iri in terra.
12 Jehova exercituum nobiſcum *eſt*, locus
editus nobis Deus Jahhakobi. Sela.

[illegible] b Heb. *in cor mariũ*. 4 *Lutoſæ fierent*] gravi agita- [illegible] cum mari conturbatione. c Heb. *ejus*. 5 *Flumen*] id [illegible] Judæam totam incolens, quantumvis reluctante & in- [illegible] ſecula conquieſcit in Deo, ut flumine hoc contentus ſit & [illegible] ſua. Eſt autem hoc flumen Kidron ex Gichone fu- [illegible] Schiloacho, aliisq; rivulis profluens; & ambiens dimidiũ [illegible] locorum inter ſe comparatione conſtat. *Civitatem Dei*] [illegible] conveniebant cives & populares Dei ad ſacros cœtus. *Sanctiſ-* [illegible] importata arca. *Habitacula*] .i. regionem totam, [illegible] populoq; ſuo habitandam dedit. 6 *Ab appetente ma-* [illegible] primum opus eſt: ſic Exod.14.27. 7 *Liqueſit terra*].i [illegible] illius vocem. 8 *Jehova exercituum*] ſumma glo- [illegible], concludens priorem partem: quæ iiſdem planè ver- [illegible] in fine Cantici. d Heb. *venite*. 9 *Agite*] altera [illegible], ut opus Dei obſervent, duobus verſibus deſinant [illegible] Deum ab operibus, ver.11. ac poſtremò fideles prædi- [illegible] *deſolationes*] Juſtis & perditis inimicis. 11 *Dicens*: [illegible] Pſaltes cum judicia iſta exequitur Deus, per- [illegible] clamaret & pronunciare documenta ſuæ naturæ, majeſta- [illegible] invitis aut volentibus invitas quidem perdendo, ob- [illegible] ad gloriam ſuam.

21 *Jehova exercituum*] concluſio ut ſupra ver.8.

Psalmus XLVII.

Eccleſia Judæorum hortatur gentes ad gratulandum Chriſto & prędicandum eum: primùm a communi ipſarum vocatione ad Evangelium, deinde a potentiſſima regni Chriſti adminiſtratione & gloria.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ in poſterū Ko-
rachi*, *pſalmus.*
2 Omnes populi plaudite manu,
clangite Deo voce a canora.
3 Nam Jehova excelſus reverendus, rex
magnus *eſt* ſuper totam terram.
4 Cogit in caulam populos in locum no-
ſtrum, nationeſque in locum pedum no-
ſtrorum.
5 Seligit nobis poſſeſſionem noſtram, ex-
cellentiam Jahhakobi quem diligit. Sela.
6 Aſcendit Deus cum clangore, Jehova
cum ſono buccinæ.
7 Pſallite Deo, pſallite: pſallite regi noſtro,
pſallite.
8 Nam rex totius terræ *eſt* Deus: pſallite
pſalmo didaſcalico.
9 Regnat Deus ſuper gentes; Deus inſi-
dens ſolio ſanctitatis ſuę.
10 Voluntarii populorum congregantur: po-
pulus Dei Abrahami, quia Dei *ſunt* b pro-
tectiones terræ; valde excellit.

1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt didaſcalicus in genere laudativo, continens partes duas; unam, qua hortatur gentes ut Chriſto adventanti gratulentur, & regnum ſuum ſtatuenti in nobis prædicatione Evangelii, uſque ad ver.6. alteram, qua hortatur ut Chriſto exaltato in majeſtatem regni pſallant & confidant, inde ad finem uſque.

2 *Omnes populi*] propoſitio prior hortatoria, cujus argumenta tribus verſibus ſequentibus exponuntur. *Plaudite manu*] .i. læti & hilares adventanti Chriſto quibuſcunq; ſignis poteſtis gratulamini: ſimile vide Nachū.3. ver. ultimo. a Heb. *cantus*. 3 *Nam Jehova*] ætiologia hortationis a natura officioq; Chriſti, hoc verſu, & effectis regni ejus, duobus ſequentibus. Eſt autem hic Jehova Chriſtus, cui omnis poteſtas data eſt in cœlo & in terra. 4 *Cogit in caulam*] primus effectus regni Chriſti, vocatio gentium in communionem gratię ac velut in Judæorum caulam, ut fiat unum ovile & unus paſtor, Joan.10. ver.16. ſoluto ſepto intergerini parietis, & utriſq; in uno corpore reconciliatis Deo per crucem. Epheſ.2.14. prout fuerat a Noacho prædictū Gen. 9.27. ſic autem accipiendum eſſe hoc verbum, docent probatiſſimi Hhebræorum ſcriptores, R. Jehuda, & Abenhhezra. *In locum noſtrum*] .i. in caulam noſtram, ut ſimus unum ovile. 5 *Seligit nobis*] ſecundus effectus regni Chriſti; quod etſi hic in unum ovile cogimur, tamen ille longè melius nobis proſpicit, comparans hæreditatem incorruptam, quæ nec contaminari poteſt, nec mareſcere, nobis ſervatam in cœlis, 1. Pet.1.4. *Nobis*] & Judæis & gentibus, qui gratularentur Chriſto. *Excellentiam Jahhakobi*] .i. omnia illa excellentiſſima promiſſa & dona, quæ Jahhakobo facta ſunt, ut perveniant ad totum Jiſraëlem Dei. 6 *Aſcendit Deus*] tranſitio ad alteram propoſitionem, ab occaſione gloriæ in quam Chriſtus aſcendit tradito evangelio. *Cum clangore*] .i. glorioſiſſimè, ut victor triumphans: prout explicat Apoſtolus ad Coloſſ.2.15. humanitus dicta. 8 *Nam rex*] ætiologia hortationis a regno univerſali Chriſti; cujus deſcriptio ſubjicitur tum a majeſtate ipſius, ſequente verſu; tum a fidelium ſe illi ſiſtentium obſequio, verſiculo 10. *Didaſcalico*] ut ſuprà 32.1. quo informetis alios de regno ipſius, & officio veſtro. 9 *Inſidens ſolio*] ad dexteram patris. 10 *Voluntarii populorum*] .i. quicunque ex populis ſe ſubjiciunt ei voluntariè. *Quia Dei ſunt*] cauſæ cur pii ad Chriſtum confugiant duæ: potentiſſima adminiſtratio regni, & ſumma ejus gloria. b Heb. *ſcuta*.

Psalmus XLVIII.

Pſaltes Deum celebrat & gratias ei agit de ſalute in Jebudæos collata; pericula præcedentia explicat: fidem piorum confirmat liberationis acceptæ nomine: & eccleſiam hortatur ad recognoſcendam veritatem promiſſionum Dei.

1 CANTICUM & *Pſalmus*, *poſterū Ko-
rachi.*

1 *Canticum & pſalmus*] .i. Cantio quæ ſimul voce & inſtrumentis ad ſymphoniam canebatur: ſic enim hanc & ſimiles pſalmorū inſcriptiones accipimus, in quibus legitur canticum pſalmus, aut e converſo pſalmus canticum. Eſt autem hic pſalmus generis ἐγκωμιαστικοῦ & εὐχαριστικοῦ, continens primum propoſitionem laudandi Deum, uſque ad ver.3. deinde confirmationem propoſitionis per narrationē acceptæ liberationis uſq; ad ver.10. poſtremò profeſſionem certæ in Deum fiduciæ & glorioſam prædicationē illius, ad finē uſque. Videtur vero occaſionem hujus pſalmi canendi dediſſe liberatio divinitus facta, cum cæſis una nocte ab Angelo centum octoginta quinq; millibus Aſſyriorū rex Sanherib obſidionē ſolvit, & ſe trepidus recepit: ad hanc enim multa quæ hoc pſalmo dicuntur, permagnā affinitatē habent cum illa hiſtoria, de qua 2. Reg.18. & 2. Chr.32.

2 Magnus

2 ᵃMagnus *eſt* Jehova, & laudatus valde, in civitate Dei noſtri, monte ſanctitatis e-
jus.
3 ᵃᵃOrnamentum ᵃ tractus, gaudium totius terræ *eſt* ᵃmons Tzijonis, ᵃlatera Aquilonis, ᵃurbs regis magni.
4 ᵃDeus in palatiis ejus, agnoſcitur pro loco edito.
5 ᵃCùm ecce ᵃreges convenerunt, ᵃprogreſſi ſunt pariter:
6 Ipſi ᵃ viderunt, ᵃſimiliter admirati ſunt; ᵃconturbati ſunt, accelerarunt *abitum.*
7 ᵃTremor prehendit eos illic, dolor ut parturientis.
8 ᵇᵃEuro perfringis naves Oceani.
9 Quemadmodum ᵃ audiveramus, ita vidimus in civitate Jehovæ exercituum, in civitate Dei noſtri; Deus ſtabilit eam uſque in ſeculum. Sela.
10 ᵃCogitamus ô Deus, benignitatem tuam in medio templo tuo:
11 ᵃSicut nomen tuum, ô Deus, ſic laudem tuam *eſſe* uſque ad extremitates terræ: juſtitiæ plenam eſſe dexteram tuam.
12 Lętetur mons Tzijonis, exultent filię Judæ propter ᵃjudicia tua.
13 ᵃCircuite Tzijonem, & cingite eam; numerate turres ejus:
14 Apponite ᶜ animum veſtrum ad præmunitionem, attollite *oculos ad* palatia ejus; ᵃut enarretis generationi poſterę.
15 Hunc Deum, Deum noſtrum eſſe ᵃin ſeculum & ſempiternum: ipſum deducturum nos uſque ad mortem.

2 *Magnus eſt Jehovæ*] propoſitio laudativa, primùm majeſtatis Dei a ſingulari beneficio ejus in populum ſuum & civitatem obſeſſam, hoc verſu: deinde Jeruſchalaimorum, quo velut inſtrumento ſuos ſervavit Deus, verſu 3. & 4. *In civitate Dei noſtri*] ubi Deus celebratur ex lege, id eſt Jeruſchalaimis, quę vindicans ab hoſte Deus ſalute data magnificaverat ſeſe. a Heb. *pulchritudo tractus.* 3 *Ornamentum*] id eſt, hic locus is eſt quo liberantur a malo, & ornantur bonis omnibus, ac recreantur Jehudæi, ſoluta obſidione. *Tractus*] totius Jehudææ, ut ſequentibus verbis exponitur: nam antè Jehudæi metu Sancheribi adventantis ſe Jeruſchalaima receperant. *Mons Tzijonis*] id eſt, [illegible] ſeu propugnaculum Jebuſi in Tzijone ſitum, quod civitas Davidis dictum eſt, 2. Schem. 5.7 ſynecdoche. *Latera Aquilonis*] id eſt, templum impoſitum monti Morijæ in ſumma Tzijonis parte, Aquilonem verſus. *Urbs regis magni*] id eſt, tota Jeruſchalaima, quæ Metropolis fuit regni Davidici, & typus eccleſiæ quæ eſt regnum Dei: vide Matth. 5.35. 4 *Deus in palatiis*] id eſt, ut regio tota ornatur urbe, ſic urbe ornatur Deo; qui commune eſt perfugium utriuſque, urbis & regionis. 5 *Cùm ecce*] ſecunda pars pſalmi, narratio; primùm rerum geſtarum, uſque ad verſ. 9. deinde documentorum & fidei ex rebus geſtis confirmatæ, verſ. 9. *Reges*] id eſt, principes Sancheribo duce, 2. Reg. 18.24. *Progreſſi ſunt pariter*] ut deſcribitur Jeſchahh. 10. inde a verſ. 18. 6 *Viderunt*] ſtragem divinitus editam, ut antè dictum eſt. *Similiter admirati ſunt*] videntes uno mane omnia cadavera mortuorum, 2. Reg. 19.35. *Conturbati ſunt*] rei novitate & magnitudine attoniti reverſi ſunt cum pudore vultus, 2. Chron. 32.21. 7 *Tremor prehendit*] conſternationis ex repentina clade deſcriptio, illuſtrata [illegible] ſimilibus, parturientis, & naufragi. b Heb. *vento Orientali*] 8 *Euro perfringis*] apoſtrophe ad Deum epiphonematica; qua oſtendit pſaltes quàm [illegible] hominum firmiſſimæ a Deo perrumpantur. 9 *Audiveramus*] tum ab exemplis & [illegible] majorum, tum prædictione ſingulari Jeſchahhjæ, 2. Reg. 19.20. 10 *Cogitamus*] tertia pars Pſalmi, continens primùm profeſſionem gratæ recordationis beneficiorum quæ Eccleſia accepit a Deo, hoc verſu & ſequente; deinde hortationem ad eccleſiam, ut lætetur, recognoſcat, & prædicit beneficia Dei præterita, præſentia, & futura. 11 *Sicut nomen tuum*] id eſt, ut natura & majeſtate infinitus es, ſic etiam laudem tuam infinitam eſſe, & commendationem nominis. 12 *Judicia tua*] in ulciſcendis adverſariis, & ſervandis nobis: quod poſterius membrum per hypotypoſin ſequentibus verſibus exponitur. 13 *Circuite Tzijonem*] id eſt, luſtrate muros & recognoſcite, ſi fortè vel tantillum labefactati ſunt: ſic oſtenditur complementum promiſſionis quam Propheta denuntiaverat, 2. Reg. 19.32. c Heb. *cor veſtrum.* 14 *Ut enarretis*] finis hortationis, prædicatio gloriæ Dei. 15 *In ſeculum & ſempiternum*]. i. inde a diebus priſcis fœdus initum ſervare, & populo ſuo ſalutem præſtare. vide 2. Reg. 19.35.

Psalmus XLIX.

Pſaltes comparatis ad audientiam animis piorum, fiduciam ſuam in Deum prædicat, & ſecuritatem de reſurrectione carnis ac vita æterna: vanitatem eorum qui aliis rebus confidunt earum rerumque incertitudine hominumque exitu explicat: ac poſtremò pios ab illorum exemplo dehortatum, ad ſui [illegible]

1 Magiſtro *ſymphoniæ in pſalmis* Koracbi, ᵃ*pſalmus.*
2 ᵃAudite hoc omnes populi: auribus percipite omnes habitatores mundi:
3 Tum nati *plebeio* homine, tum nati *præſtante* viro: ſimul dives & egens.
4 Os meum locuturum eſt ᵃ variam ſapientiam, & meditatio animi mei multiplicem prudentiam.
5 ᵃInclinans ad parabolam aurem meā, pandam in cithara ᵃænigma meum.
6 ᵃCur timerem ᵇ temporibus mali, ᵃut iniquitas ᶜ veſtigiorum meorum circumdet me?
7 ᵃEorum qui confidunt in opulentia ſua, & in multitudine divitiarū ſuarū gloriantur;
8 Fratrē ᵈ nullo modo redimere poteſt quiſquam, non dare Deo redempturam ejus
9 (Eſt enim cara redemptio vitæ eorū: ᵃimò ceſſat in ſeculum:)
10 Ut vivat adhuc in æternum, non ᵉ experiatur corruptionem.
11 ᵃQuamvis videat ᵃſapientes moriuntur; ſimul ſtultus & brutus pereunt, ac derelinquunt aliis opulentiam ſuam:
12 ᶠᵃAnimus *eſt* illis domos ſuas in ſeculum, habitacula ſua in quamque generationem; vocare de nominibus ſuis per terras.
13 ᵃNeque homo *qui* in honore eſt, ᵍ commoraturus eſt; ᵃſimilis fit jumentis, ᵃ*quæ* intereunt.
14 ᵃHæc *cùm ſit* via iſtorum; expectatio *eſt* eis, & ʰ poſteri eorum ᵃ os eorum approbant. Sela.
15 Tanquam pecudes, *ubi* in ſepulchro ⁱ diſpoſiti fuerint, mors depaſcet eos, ᵃdonec dominentur eis recti ᵃillo mane: & ᵃ formi eorum ᵏ conſumat ᵃ infernus *receptam* ᵃ ex habitaculo ˡ ejus.

& 21. 6 *Cur timerem*] altera pars Pſalmi, propoſitio [illegible] ſecuritatis in Deo adverſus omnia mala præſentis & futuræ vitæ [illegible] nem, cujus ſubjectio ſive reſponſio habetur verſ. 15. & 16. [illegible] rioſam hanc fiduciæ ſuæ prædicationem Pſaltes primùm [illegible] modò diximus; deinde comparatione humanæ illius fiduciæ, [illegible] lentia, aut in honoribus, aut in gloria, aut in vitæ ſuæ, [illegible] quorum omnium tum præſentem inſtabilitatem docet, tum [illegible] qui illis confidunt exitium; ac proinde ſtatuit ſibi nihil [illegible] rebus iſtis incertis miſeriſque, omiſſis conquieſcat in Deo. b [illegible] *iniquitas*] id eſt, ut ex infirmitate vitæ meæ in qua incedo [illegible] tibus, & malè fit mihi: allegoria. c Heb. *calcaneorum.* 7 [illegible] ſuperioris fiduciæ per antitheſin contrariorum ſtudiorum [illegible] citur: ut dictum eſt ſuperiore verſu. Eſt autem primum [illegible] ad verſ. 11. d Heb. *non redimendo redimet.* 9 *Imò ceſſat*] [illegible] teſt perſolvi Deo: correctio. e Heb. *videat foveam.* 11 [illegible] ſecundum ſtudium, gloria & celebritas nominis. *Sapientes* [illegible] popœia; qua hominem [illegible] inducit pſaltes [illegible] inſtabilitatem hujus vitæ & opulentiæ. f Heb. *in animo ſuo domos* [illegible] *lum, habitacula ſua in ætatem & ætatem vocant, &c.* 12 [illegible] conciliare nomini ſuo ſtudent magnificis operibus [illegible] *homo*] i. non amplius utilitatis accipiet ex honoribus [illegible] pibus: & ne una quidem nocte poterit per honores ſuos [illegible] *pernoctabit.* *Similis fit jumentis*] vide Eccleſiaſtæ 3.19. [illegible] morticiniis, quæ nullius ſunt uſus niſi ut projiciantur. 14 [illegible] cùm ita ſint; cùm neque opulentia, neque honores, aut gloria [illegible] jumento; tamen adeò deſipiunt ipſi & ipſorum poſteri [illegible] illis collocent: amplificatio ſtultitiæ ab infelice eventu [illegible] verſu. h Heb. *poſt eos.* *Os eorum*] i. ſententiam & vota [illegible] *Pſalm* 7.3. 15 *Donec dominentur*] in Chriſto, cujus regni [illegible] di. *Illo mane*] quo reſurgent pii quaſi ex nocte ſepulchri, [illegible] tiæ orietur Chriſtus ſecundo adventu ſuo: Malach. 3.20. [illegible] hanc corporum & aſpectabilem, de integro animo [illegible] *ſumenda.* *Infernus*] vox Hebræa ſtationem [illegible] notat permultis ſcripturæ locis ſed modò ad ſepulchrum [illegible] ſynecdochicè, modò ad utrumque, ſimul pro ratione [illegible] verò hic ita accipimus [illegible] ordini judicii Dei [illegible] [illegible] *Ex habitaculo* [illegible] humanorum ſede uſi, ad [illegible]

16 Enimvero Deus redempturus eſt animam meam a ᵐ ſepulchro, nam recepturus eſt me. Sela.

17 Ne timeto, cùm dives evaſerit quiſpiam; cùm aucta fuerit gloria ⁿ domeſtica ejus:

18 (Non enim in morte ſua aſſumpturus eſt illius quicquam, nó deſcenſura eſt poſt eum gloria ejus.)

19 Cùm animæ ſuæ in vita ſua benedicet; & celebrabunt te, ſi benefacias tibi.

20 Ut perveniat uſque ad ætatem majorum ejus, in æternum *tamen* non ſunt fruituri luce.

21 Homo *qui eſt* in pretio, neq; eſt intelligens; ſimilis ſit jumentis *quæ* intereunt.

…ſive exemplo ſingulari Pſaltis: cujus ſumma eſt, non eſſe … exemplis aut ſollicitationibus abducamur; ſed fidei & o… …ndam exceptis argumentis primùm a vanitate & incerto re… …; deinde ab inſtabilitate & exitio perſonarum, verſu ulti… …; in illis verbis, ne timeto: vide ſuprà in verſ.6. n Heb… *Animæ ſuæ*] id eſt, ſibi gratulabitur, indulgebit genio, & ne… …Deut.29.19. *Celebrabunt*] id eſt, utcunque Dei jura cognoſcant, …faciunt, ſed etiam facientibus patrocinantur & favent: Enalla… …; vide Rom.1.32. *Benefacias tibi*] id eſt, indulgeas. …] id eſt, utcunque vivat quàm diutiſſimè. *Luce*] vitæ æternæ, …, ſecundæ mortis permanſuri.

d. 10: M:

Psalmus L.

Pſaltes Deum Tzijone habitantem a natura, majeſtate, gloria, operibus, & verbo maximè commendans, eccleſiam a Deo collectam docet rationem colendi eum foris ceremoniis, & intus ſpiritu: improbos verò ſuæ improbitatis evincens palàm arguit, & ad bonam frugem revocat minis & promiſſionibus illum.

1 Psalmus, Aſaphi. Deus fortis, Deus, Jehova elocutus erat; cùm inclamaſſet terram, ab ortu ſolis uſque ad occaſum ejus.

2 E Tzijone ᵃ perfectiſſimæ pulchritudinis *loco*, Deus illuceſcit.

3 (Veniat Deus noſter, & ne ſurdum agat) ignis ante ipſum conſumit & circa ipſum, procelloſus valde.

4 Inclamat cœlos supernè, & terram; ad jus dicendum populo ſuo, *dicens:*

5 Congregate mihi quos benignitate proſecutus ſum, qui icerant ᵇ fœdus mecum per ſacrificium.

6 Jam indicarunt cœli juſtitiam ejus, Deum judicem eſſe. Sela.

7 Audi popule mi, *inquam*, & eloquar; Jiſraël, & conteſtabor te: Deus Deus tuus ſim.

8 Non propter ſacrificia tua arguam te, ut holocauſta tua ſint coram me jugiter.

9 Non accipiam e domo tua juvencum, e caulis tuis hircos:

10 Cùm mea ſit omnis beſtia ſylveſtris, jumenta in montibus mille,

11 Agnoſcam omnes volucres montium, denique animalia agreſtia ſint penes me.

12 Si eſurirem, non dicerem tibi: nam mea eſt terra habitabilis, & plenitudo ejus.

13 An veſcor carne robuſtorum *juvencorum*, aut ſanguinem hircorum bibo?

14 Sacrifica Deo laudem, & redde excelſo vota tua:

15 Atque invoca me tempore anguſtiæ; eripiam te ut honore afficias me.

16 Improbo autem dicit Deus; Quid tuâ ut enarres decreta mea, & aſſumas fœdus meum in ore tuo:

17 Cùm tu oderis diſciplinam, & projeceris verba mea poſt te?

18 Simulac vides furem, acquieſcis ei; & cum adulteris eſt portio tua:

19 Os tuum ᶜ adhibes ad malum, & lingua tua concinnas dolum:

20 Sedens fratri tuo obloqueris, in filium matris tuæ edis infamiam.

21 Hæc te faciente, quia agebam ſurdum, cogitas ᵈ me prorſus eſſe ſimilem tui: arguo te, & ᵉ ordine objicio oculis tuis.

22 Animadvertite jam hoc oblivioſi Dei; ne rapiam, nec ſit qui eripiat.

23 Qui ſacrificat laudem, honore afficit me: & qui diſponit viam, ᶠ faciam ut is fruatur ſalute Dei.

6 *Jam indicarunt*] Confirmatio ſuperioris narrationis a præſenti experientia. q.d. quis dubitet Deum adventare & Tzijone habitationem ſuam ſtatuere, cùm utraq; judiciis & documentis cœleſtibus confirmetur? judiciis quidem, famis & peſtilentiæ; documentis verò angeli, per prophetam Gadem deſignantis domicilium Dei.

7 *Audi popule mi*] Altera pars pſalmi, propoſitio documentorum: quæ ut priùs lege fuerant præſtituta; ita hoc tempore erunt ampliùs ſuſcipienda & religioſiùs obſervãda, deſignato ad cultũ loco, Deus. 12 ſunt autem documentorum genera duo: unum, ad fideles pertinens, de cultu ceremoniali & vero, qui erat exhibendus Deo, uſq; ad verſ.16. alterum, ad improbos, inde a ver.16. Eſt autem hic verſus quoddã velut exordium ad ſequentia documenta a fœdere mutuo Dei, & populi. *Deus Deus tuus*] id eſt, perſta in fide & fœdere meo: hæc ſumma mandatorũ Dei & officii noſtri, cujus duas partes ſequuntur, una, ceremonialis umbratilis & temporaris uſque ad ver.14. altera ſpiritualis, veri, & æterni, ver.14. & 15. 8 *Non propter ſacrificia*] id eſt, non tantoperè laboro aut infenſus tibi futurus ſum ceremoniarum nomine, quàm ſi frangatur veritas fœderis: hoc enim κατάρτι accipiendum eſt, ut interpretatur propheta, 1.Schem.15.22. *Sint*] id eſt, mihi quotidie ex lege offerantur. 9 *Non accipiam*] aut propter ipſa ſacrificia, aut propter me; ſed veritatem ſacrificiorum accipio in Chriſto; hic enim oſtendit Deus, ſacrificia & ceremonias neque ſimpliciter aut per ſe ad cultum Dei & ſalutem neceſſarias eſſe, neque ſemper duraturas; ſed tantùm quatenus præfigurabant Chriſtum, donec plenitudo gratiæ & veritatis exhiberetur in eo. 10 *Cùm mea ſit*] ἐργασία, ſive confirmatio ſuperioris propoſitionis; qua confirmat Deus ſe neq; ſua neque ipſorum cauſa egere ſacrificiis; primùm a jure dominii ſui & adminiſtrationis in res omnes creatas, duobus verſibus; deinde a natura ſua, quæ ſola eſt omnipotens & αὐτάρκης, verſ. 12. & 13. 14 *Sacrifica*] altera pars officii noſtri, ut obſervatum eſt ſuprà in ver.7. cujus membra ſunt duo; gratiarum actio, & profeſſio accepti a Deo beneficii, hoc verſu; deinde invocatio in rebus adverſis. quibus officiis ſuæ promiſſiones conjunctæ ſunt. Sunt autem hæc officiorum genera ſpiritualia, expreſſa allegoricè a ceremoniis legis. 16 *Improbo autem.*] Secundum documentorum genus ad improbos pertinens; in quo tria prolepticè reprehenduntur, ipſorum ſermones animo operibuſq; adverſantes, opera improba in univerſum, & animus impius, hoc verſu: quæ poſtea minutatim oſtenduntur uſque ad verſ. 21. deinde verò minis & promiſſionibus revocantur ipſi, in fine pſalmi. 17 *Cùm tu oderis*] i. animo & factis adverſeris. 18 *Simulac vides furem*] Confirmatio reprehenſionis prolepticæ qua uſus eſt Deus, ab exemplis anteactæ vitæ, hoc verſu; maledicentiæ, duobus ſequentibus; & impuri animi, verſ.21. κατ᾽ ὑστέρωσιν. c Heb. *mittis in malum.* 20 *Filium matris*] id eſt, germanum fratrem; utcunque magna ſit vis ſanguinis & neceſſitudinis a natura.

21 *Agebam ſurdum*] i. copioſa benignitate, tolerantia, atque lenitate diſſimulabam malefacta tua, & ultionem differebam: vide Rom.2.3. & ſequentibus.

d Heb. *me eſſendo eſſe.* e Heb. *ordine in oculis tuis.* *Ordine objicio*] id eſt, malefacta tua oppono in os, & obtrudo invito ac reluctanti tibi, ita ut inficiari non poſſis. 22 *Animadvertite*] ſecundus locus; revocatio improborum ad reſipiſcentiam, tum minis appoſitis, hoc verſu; tum promiſſionibus, ſequente: ut hæ ad bonum alliciant, illæ deterreant a malo. 23 *Qui ſacrificat laudem*] id eſt, vir bonus, de quo ſuprà ver.14. *Qui diſponit viam*] id eſt, obſervat & rectè inſtituit vitam ſuam. f Heb. *faciam ut videat.*

…trà; nam, qui proponit adventum Dei Tzijonem, duobus … ejus formam & uſum adventus explicat, uſque ad ver.7. utraque … argumentis confirmatur: videtur enim hic pſalmus a Davide tum … eſt, cùm Angelus Dei apparuit Davidi, & locum habitationis … 1.Chron.21.18. & 22.4. poſtquam trieunii fame & triduana peſte …1.Schem.21. & 24. *Elocutus erat*]. i. promiſerat, Deut.12.5 … donum præſtat, quod populo ſuo præſignificaverat lege. …] id eſt, tradidiſſet legem, quam tradendo commovit terram: Ex…12.26. a Heb. *perfectione pulchritudinis.* 2 *Perfectiſſimæ* …] locum Deus perfectiſſimis & abſolutiſſimis ornamen… …omnis decoravit; & cujus amore ſedata eſt ira Dei, quia in eo …typus: ſic ſuprà 48.3. *Illuceſcit*] id eſt, gratioſam ſuam …ſuæ habitationis loco: ſic allegoricè oſtendit gratiam …, poſt illas tenebras & calamitates ſuperiorum temporum: ſic 3 *Veniat*] oratio epiphonematica eccleſiæ, inſerta narrationi …Pſal.31.8. qua petit eccleſia, quandoquidem jam lux Dei Tzi… …dignetur ipſe perficere quod cœpit ſuorum bono, adeſſe eis, … ad alteram narrationis partem, ubi propheticè expo… … glorioſum adventum Dei, hoc verſu: deinde uſum illius, …] formas adventantis majeſtatis Dei, allegoricè tranſlata ab … tradidit legem; Exod.19. quod genus ſcribendi prophetæ fre… … Chabakuk 3.9. q.d. circumfulget gloria & potentia ad perdendũ … ſuos. 4 *Inclamat*]. i. autoritate verbi ſui illis, velut … & adminiſtris utitur judiciorũ ſuorũ: ſic exponit uſum ſive … *Jus dicendum*] quod exponitur infrà, inde a ver.7. 5 *Con…* …, qua cœli & terra jubentur populũ Deo ſiſtere. *Quos* … Deus prævenit beneficiis, Deut.4. *Qui icerant*] i. … ſanguine ſanctitũ, Exod.24. b Heb. *fœdus meũ.*

Psalmus LI.

David audita reprehenſione & comminatione Dei; ipſius gratiam, peccatorum ſuorum remiſſionem, & ſui inſtaurationem petit; ut duce ſpiritu ſancto ſuæ ipſius ſanctificationi, aliorum inſtitutioni, & Dei gloriæ poſſit incumbere: deinde orat pro ſalute totius populi, ac poſtremò votum de ſeipſis conſecrandis Deo & gratiis agendis nuncupant omnes boni.

1 Magistro ſymphoniæ, ᵃpſalmus Davidis:
2 *Cùm veniſſet ad eum Nathan propheta, poſtquam Congreſſus fuiſſet cum Beth-Schebabha.*
3 ᵃGratiam fac mihi, ô Deus, ſecundum benignitatem tuam; ſecundum amplitudinem miſerationum tuarum, dele defectiones meas.
4 ᵃMultum ablue me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me:
5 ᵃNam defectiones meas ego ᵃagnoſco, & peccatum meum ᵃobverſatur mihi jugiter.
6 ᵃTibi, tibi ſoli peccaveram, ᵃ& quod malum *videtur* in oculis tuis feceram; *agnoſco*, ᵃut juſtificeris ᵇ in ſermonibus tuis, purus ſis ᶜ quando tu judicas.
7 ᵃEn, ᵃin iniquitate formatus ſum, & in peccato fovit me mater mea.
8 En, ᵃveritate delectaris in renibus: & in occulto ſapientiam notam feceras mihi.
9 ᵃExpiato me muſco, ut mundus ſim; abluito me, ut præ nive albeſcam.
10 ᵃFacito ut audiam gaudium & lætitiam, ᵃexultent oſſa *quæ* contriveris.
11 ᵃAbſconde iratam faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.
12 ᵈᵃAnimum mundum crea mihi Deus, & ᵃſpiritum firmum renova ᵉintra me.
13 Ne abjicias me a facie tua, & ſpiritū ᶠſanctum tuum ne recipias a me.
14 Redde mihi gaudium ſalutis tuæ; & ᵃſpiritu ingenuitatis ſuſtentes me.
15 ᵃDocebo defectores vias tuas, ut peccatores ad te convertantur.
16 Liberame ᶠ a ᵍ ſanguine, ô Deus, Deus ſalutis meæ: ᵃcantet lingua mea juſtitiam tuam.
17 Domine ᵃlabia mea aperias, ut os meum annuntiet laudem tuam.
18 Nam ᵃnon delectaris ſacrificio; ut dem holocauſtum non vis.
19 ᵃSacrificia ᵃDei *ſunt* ᵃſpiritus fractus; animum fractum & contritum, ô Deus, ᵃnō ſpernis.
20 ᵃBenefac pro voluntate tua Tzijoni, ædifica muros Jeruſchalaimorum.
21 ᵃTunc delectaberis ᵃſacrificiis juſtitiæ, holocauſto, & prorſus conſumendo: tunc offerent ſuper altare tuum juvencos.

1 *Pſalmus Davidis*] Pſalmus eſt [illegible], conſtantes duabus partibus, petitione ſingulari a ver. 3 ad 20. & petitione communi pro Eccleſiæ bono; quarum petitionum occaſio exponitur ſecundo verſ. & 2. Schem. 11. & 12.

3 *Gratiam fac mihi*] Hujus petitionis, quæ ſingulari modo ad Davidem reſpicit, loci ſunt duo; unus eſt poſtulatorum, alter cauſarum quibus David ad hæc poſtulanda adductus eſt. poſtulata ſigillatim apponuntur ſingulis cauſis; cauſæ vero ſunt tres, prima eſt a perſona ſupplicis, uſque ad verſ. 11. nimirum liberatio a peccato, & ſalutis cōmunicatio: ſecunda eſt a perſona aliorū, id eſt eccleſiæ ædificatio, inde uſque ad ver. 16. tertia eſt gloria Dei, inde ad ver. 20. uſque. Continet autem hæc prima petitio capita tria: primùm gratiam Dei, ut efficientem cauſam: ſecundò abolitionem peccati, quæ allegoricis formis ex lege deſumptis figuratur, his duobus ver. & poſt cauſæ explicationem amplificatur, verſ. 9. tertio lætitiam & pacem in ſpiritu ex duobus illis beneficiis conſequentem verſ. 10. a Heb. *multiplica ablue re*: ut Gen. 12. 8. 5 *Nam defectiones meas*] prima poſtulati cauſa, ut dictum eſt in ver. 3 nimirum confeſſio peccati ex ſeria & conſtante animi reſipiſcentia proficiſcens. *Agnoſco*] id eſt, me his modis defeciſſe a te quos per Nathanem prophetam denuntiaſti mihi, confiteor hic coram te & propheta tuo, atque adeo coram tota eccleſia palam, hoc pſalmo exarato. *Obverſatur mihi*] id eſt, urget me conſcientia peccati mei. 6 *Tibi, tibi ſoli peccaveram*] id eſt, ita ſpreveram verbum tuum faciendo quod malum videtur in oculis tuis, 2. Schem. 12. 9. ut tu ſolus tamen conſcius eſſes malefacti mei, ibidem ver. 12. *Et quod malum videtur*] uxorem proximi adulterando, maritum gladio infidelium occidendo, populum Dei exponendo, illam ducendo, denique peccatis meis tam diu indormiſcendo. *Ut juſtificeris in ſermonibus*] id eſt, ut eluceſcat hac confeſſione mea & manifeſtum ſit, quam juſtè hoc nomine me reprehendas per prophetam tuum, & quàm ſanctè judicia mihi denunties ac denuntiata exequaris; hæc verba a ſingulari Davidis cauſa ad generalem theſin optimè Paulus accommodat, Rom. 3. 4. b Heb. *in loqui tuo*. c Heb. *in judicare tuo*. 7 *En*] amplificatio confeſſionis de peccato a tota anteacta vita inde ab utero .q.d. quid verò hæc tantùm maleficia confiterer coram Deo, & liberationem ab eo peterem? imò verò inde ab ortu meo reus ſum primùm quidem peccati originalis, hoc verſ. deinde etiam operum illius peccati habitantis in me, effectorum contra naturam, voluntatem, & legem tuam quam declaraſti mihi, ſequente verſ. a quibus omnibus peccatis mundari expeto per miſericordiam tuam. Sic pſalm. 119. 67. & Cant. 1. 6. *In iniquitate*] .i. iniquitatis & peccati reus ſum in utero formatus & fotus: hæc enim non ad formam conceptus formationis, & fotus, ſed ad fœtus conſtitutionem pertinent. 8 *Veritate*] .i. vera & ſyncera voluntate ſequendi tui: nam voluntatis & cupiditatum ſedes in Scriptura renibus ferè tribuitur, ut ſapientiæ & intelligentiæ ſedes cordi: ſic integritatem ſingularum animæ partium quam Deus imperat, opponit corruptioni ſuæ, quam ſuperiore verſu confeſſus eſt. 9 *Expiato me muſco*] .i. aſpergito me ſanguine æterni illius ſacrificii Chriſti, quod figurabatur lege, Levit. 14. 7 & Num. 19. 18. ſynecdoche. 10. *Facito ut audiam*] tertium membrum poſtulati primi, ut obſervatum eſt ſuprà ver 3. *Exultent oſſa*] ego ipſe exultem, quem tu ſeveriſſimè atteris tum conſcientia graviſſimi peccati mei, tum horrore judiciorum quę denuntias mihi. 11 *Abſconde*] iteratio poſtulati primùm de abolendo peccato, hoc ver. ſecundò de gratia Dei communicanda, cujus effecta ſunt inſtauratio & cōfirmatio noſtri, inſtrumentum vero communicatio ſpiritus, poſtremò de lætitia & pace in ſpiritu, ut obſervatū eſt ſup. in ver. 3. Cauſa autē ſecūda ver. 15. exponitur.

g Heb. *a ſanguinibus*. *Cantet lingua mea*] tertia cauſa, glori[illegible] da duobus modis, prædicatione hîc & ſequente verſu, & [illegible] dioſoq; obſequio, quo ſiſtunt pii corpora ſua hoſtiam vivam, [illegible] Deo, Rom. 12. 1. 17 *Labia mea aperias*] .i. his beneficiis [illegible] laudandi nominis tui: ut pſal. 40. 4. 18 *Non delectaris*] .i. [illegible] ſacrificia in quibus conquieſcit animus tuus, ſed noſtrę [illegible] 19 *Sacrificia*] id eſt, hoc unum eſt inſtar ſacrificiorum [illegible] perat. *Dei*] id eſt, accepta Deo, ut ſequentia explicant. *Sp*[illegible] velut comminutus & dejectus ſuæ infirmitatis & indignitatis [illegible] *ſpernis*] id eſt, æquiſſimo animo accipis: *ſubjectio* [illegible] 20 [illegible] pſalmi, concluſio a petitione boni publici; cujus rationem [illegible] cùm peccato ſuo provocaret Deum, & populum ejus gladio [illegible] neret: quod allegoricè cum labe murorum comparatur (quia [illegible] vivi in domo Dei, 1. Pet 2. 5. 21 *Tunc delectaberis*] altera par[illegible] tum de legitimis & acceptis Deo ſacrificiis offerendis, quæ [illegible] tu ceremoniarum legalium offerebantur, nunc verò ſpiritu [illegible] ſto. *Sacrificiis juſtitiæ*] vide pſal. 4. 6.

Psalmus LII.

David Doëgum accuſatorem reprehendit ſceleratis facinoris, animi, & mendaciorum nomine: Dei judicium denuntiat: Eccleſia gratulatur and prædicat: & fide gloriatur ſe benignitate Dei fretum tandem aliquando in Eccleſiæ officia fidei præſtiturum Deo.

1 Magistro ſymphoniæ, ᵃode didaſcalica Davidis.
2 ‖ *Cùm veniens Doëg Adomæus nuntiaſſet Schaülo, & dixiſſet ei; adivit David domum Achimeleci.*
3 ᵃQuid te jactas in malo, ô potens? ᵃbenignitas *Dei* fortis omni die *perdurat*.
4 Ærumnas excogitatas ᵃ depromis lingua tua, ᵃſimilis *eſt* novaculæ acutæ, ô artifex doli.
5 Diligis malum potius quàm bonum; ᵃmendacium quàm loqui juſtitiam. Sela.

occaſio explicatur ſecundo verſu. ‖ 1. Schem. 22. 9. 3 *Quid* [illegible] increpatio, continet primùm reprehenſionem, tribus verſ[illegible] nuntiationem juſti judicii Dei, ver. 6 & 7. Reprehenſionis loci [illegible] maleficentia, hoc verſu: cogitatio & ſermo, verſ. 4 & 5. [illegible] plificatio pervicaciæ qua utebatur Doëg, a comparatione [illegible] Dei q.d. fruſtra laboras, utcunque glorieris, nam neque [illegible] tes, utcunque potens ſis, neque tua improbitas benignitatem [illegible]
a Heb. *excogitas lingua tua*. 4 *Similis eſt*] ita ſaucias & [illegible] ter raſorius ſecat: ſimilitudo elegans, qua exprobrat David [illegible] qua 1. Schem. 22. 16 & ſequentibus. 5 *Mendacium*] [illegible] querenti de ſervis ſuis, quaſi conjurati cum Davide [illegible] vit Achimelecum eſſe ex eorum numero.

6 'Dilectiſti omnia verba [b] pernicioſa, linguã doloſam.
7 Etiam Deus fortis 'demoliturus eſt te in æternum, 'abripiet te, & ' avellet te a tentorio; eradicabitq; te e terra viventium. Sela.
8 'Quod videntes juſti, 'reverebuntur; & de iſto ridebunt, dicentes:
9 Ecce virum illũ, qui non propoſuerat Deum robur ſuũ; ſed confidebat amplitudini divitiarum ſuarũ, roborabat ſe in ſubſtantia ſua.
10 'Ego verò ut 'oliva virens in domo Dei (confido benignitati Dei) in ſeculũ & ſempiternum;
11 'Celebrabo te in ſeculum 'coram eis quos benignitate proſequeris, cùm feceris *iſta*: '& expectabo nomen tuum, quia bonus es.

... movebit, & quaſi paxillum reprobum te refiget Deus; ne ... habitare & ipſius domum adjuvare poſsis: tertia metaphora. ...] altera pars pſalmi, ut obſervatum eſt in ver. 1. *Reve-* ... reverenter Deum colent. 10 *Ego verò*] concluſio a gloria- ... David oſtendens ſe in mediis calamitatibus ſecurum eſſe ... cujus nomine pollicetur ſe omnia officia fidei exhibiturum ...] id eſt, florens & fructum præſtantem proferens in Eccleſia, ... tempor. 11 *Celebrabo te*] prius officiũ fidei, laudare Deum [*coram eis*] id eſt, palàm in Eccleſia, ὑποτύπωσις verborum evi- ... *Et expectabo*] alterum officium fidei, ſperare in Deo ...

Pſalmus LIII.

Eodem eſt argumento cum pſalmo 14.

1 MAGISTRO *ſymphonia* '*ad pneumaticum inſtrumentum*, 'ode *didaſcalica Davidis*.
2 Dicit ſtultus cum animo ſuo, non *eſt* Deus: corrumpunt & abominandam perpetrant iniquitatem: non *eſt* qui faciat bonum.
3 Deus e cœlis proſpectat ſuper filios hominum; ut videat an ſit intelligens requirens Deum.
4 Quicunq; eſt, retroceſſit, pariter putidi facti ſunt: non *eſt* qui faciat bonũ, non *eſt* vel unus.
5 An ignari eſſent operarii iniquitatis, exedentes populum meum *quaſi* edant panem; Deum non invocantes?
6 Ibi expaveſcunt pavore, '*ubi* non *eſt* pavor: quia Deus 'diſſipat oſſa *cujuſq*, caſtra habentis [a] 'contra te: 'pudefacis, quia Deus ſprevit eos.
7 O ſi quis det e Tzijone [b] omnimodam ſalutem Jiſraëlis: cùm reduxerit Jehova reducem turbam populi ſui, exultabit Jahhakob, lætabitur Jiſraël.

Pſalmus LIIII.

Davida Ziphæis proditus Deũ orat pro ſalute ſua & ſceleratorum exitio: deinde promittit ſe accepto hoc beneficio, amplius culturũ & prædicaturũ Deũ.

1 MAGISTRO *ſymphonia* [a] *fidium*, 'ode *didaſcalica Davidis*:
2 ‖*Cùm venisſent Ziphæi dixiſſent Schaüli, an non David latitat apud nos?*
3 'Deus propter nomen tuum ſerva me, & fortitudine tua cauſam meam age.
4 Deus audi orationem meam, aurem adverte ad ſermones oris mei.
5 'Nam 'exteri inſurgunt in me, & violenti quærunt [b] vitam meam; non proponunt Deum ſibi. Sela.
6 'Ecce, Deus adjuvat me: Dominus '*eſt* inter eos qui ſuſtentant vitam meam.
7 'Reddat iſtud malũ 'obſervatoribus meis, 'per veritatem tuam ſuccide eos.
8 [c] 'Liberaliter ſacrificabo tibi; celebrabo nomen tuum Jehova, quia bonus es, *dicens*:
9 'Ipſum ab omni anguſtia liberaſſe me, ut *eam* in inimicis meis videret oculus meus.

... indicatur ſecundo verſu. ‖ 1. *Schem.* 23.19. 3 *Deus*] ... capita ſunt duo: unum, pro ſalute ſupplicis, his duobus verſibus; ... adverſariorum, ver. 7. quibus precationis capitibus inter- ... *Nam*] prior cauſa precationis a perſona adverſariorum. ... Jiſraëlitæ ſint ſecundum carnem & profeſsionem ... ſeſe oſtendunt & a Deo, a religione, & ab omni humanita- ... verba docent. *Eſt inter*] id eſt adſiſtit mihi, & comitatui meo. 7 *Reddat*] ſecundum precationis caput in adverſarios. *Obſervatoribus meis*] id eſt, omnes qui me obſervant ut maleſaciant mihi. *Per veritatem tuam*] id eſt, fidem & conſtantiam in præſtandis promiſsionibus tuis atque judiciis. c Heb. *in liberalitate*. 8 *Liberaliter*] concluſio votiva agnoſcendi Dei & prædicandi beneficia ejus. 9 *Ipſum ab omni anguſtia*] prout hæc duo capita in precatione continentur, ſuprà ver. 3. & 7.

b Heb. *animam ſuam*, *verſ. proximè ſequenti*.
6 *Ecce*] ſecunda precationis cauſa, fides Davidis præſentiſsima in veritatem promiſsionum Dei, quam deinde eventus ipſe à Deo confirmavit, cùm Schaül fuit per nuncium revocatus, 1. Schem. 23.27.

Pſalmus LV.

David orta Abſchalomi conſpiratione, Deum orat pro ſalute ſua & adverſariorum ruina ac confuſione: deinde ſeipſum de utriuſq; rei eventu confirmat, partim à fide ſua & experientia beneficiorum Dei; partim ab aliorum impietate & inhumanitate: poſtremò ſe & omnes ſuo exemplo confirmat.

1 MAGISTRO *ſymphonia* [a] *fidium*, 'ode *didaſcalica Davidis*.
2 'Auribus percipe, ô Deus, orationem meam; & ne abſcondas te a deprecatione mea:
3 Attende ad me, & exaudi me; 'plango in meditatione mea & perſtrepo;
4 Propter vocem inimici, propter angorem improbi: quia avertunt in me iniquitatem, & [b] irati inteſtino odio proſequuntur me.
5 [c] Animus meus dolet in me, & terrores mortis accidunt mihi:
6 Timor & tremor invadit me, & obtegit me horror;
7 'Adeò ut dicam, *ô ſi* quis daret mihi alam velut columbæ; evolarem ubi habitare poſſem.
8 Ecce, quàm [d] longiſſimè evagarer, commorarer in deſerto. Sela.
9 Maturarem effugium mihi; 'a vento [e] rapidiſſimo, a turbine.
10 [f] 'Perde, Domine, divide linguam eorum; 'nam video violentiam & contentionem in civitate.
11 Interdiu & noctu circundant eam *verſantes* in muris ejus, iniquitaſque & perverſitas in medio ejus *ſunt*.
12 Ærumnæ *ſunt* in medio ejus, & non recedunt a platea ejus fraus & dolus.
13 'Non enim 'inimicus probro afficit me,

a Heb. *in pulſationibus ut ſuprà* 4. & 54.
1 *Ode didaſcalica*] conſtat ex duabus partibus univerſè: prior eſt forma orationis quã habuit, cùm a filio Abſchalomo inita eſt conſpiratio & primùm commota, uſq; ad verſ. 16. poſterior eſt doctrina prophetica quam ipſe adhibuit ad conſolationem ſuam & documentum eccleſiæ, ad finem uſque.
2 *Auribus percipe*] oratio bipartita eſt: primùm enim agit de perſona ſua, uſque ad verſum 10. deinde verò de perſona inimicorum uſque ad 16. & utrique parti ſuas adjungit cauſas.
3 *Plango*] cauſarum explicatio, quæ reſpiciunt partim ad mala quæ inferebant adverſarii, verſ. ſequente; partim ad humanam imbecillitatem ipſius, ver. 5. & ſequentibus.
b Heb. *in ira*.
c Heb. *cor meum dolet in medio mei*.

7 *Adeò ut dicam*] amplificatio calamitatis ab optato hypothetico, quod ſequentibus verſibus exornatur. d Heb. *elongarem vagari*. 9 *A vento*] id eſt, a repentino hoc & vehementiſsimo motu. e Heb. *pro feſtinante*, *id eſt quo omnia diſpelluntur & quaſi proſcinduntur ipſius impetu*. f Heb. *abſorbe*. 10 *Perde Domine*] ſecundum membrum orationis, imprecatio contra inimicos, figurata duobus judiciis; uno Dathanis & Abirami quos abſorbuit terra, Numer. 16. altero, priſcorum qui turrim Babelis volebant extruere, quaſi dicat, extermina ipſos, aut conſilia eorum pro ſapientia tua. *Nam video*] cauſa imprecationis; primùm a communi improbitate quæ indigniſsimè invaleſcebat in civitate ſancta, duobus verſibus ſequentibus; deinde a ſingulari perfidia & ingrato Achitophelis animo, tribus reliquis. 13 *Non enim inimicus*] confirmatio improbitatis publicæ quam modò dixit, a ſummo autore & moderatore conſpirationis: cujus indignum facinus exaggerat graviſsima antitheſi, his & duobus ſequentibus verſibus. *Inimicus*] id eſt, qui juſtas, aut apertas inimicitias exercuiſſet contra me.

eorum] leniter & æquo animo.

14 *Sed tu*] apostrophe ad Achitophelē, indignitatem istam ampliſicans.

g Heb. *ſecundum æſtimationem meā*, id eſt, *quod me & quod omnes æſtimatus quemadmodum egoipſe*, 2. Schem. 16 23.

Dux meus] id eſt, princeps conſilii mei.

h Heb. *notus meus*.

i Heb. *ſecretum*.

16 *Decipiet mors*] altera pars pſalmi prophetica, exponēs improborū exitium & ſalutem bonorum: quæ duo per prolepſin poſita hoc & ſequente verſu, pòſt copioſius explicantur. Eſt autem Decipiet metaphoricè dictum, pro eo quod eſt inopinantes opprimet, & fraudabit conſiliis.

k Heb. *ſuper eos*.

Nam mala ſunt] id eſt, tam pleni ſunt ipſi, tam undique circumfluunt malitia & maleficiis.

18 *Veſpere & mane*] amplificatio ſui erga Deum officii a circumſtantia temporis, formaque & aſſiduitate precum, quaſi dicat, nunquam ceſſabo importunus eſſe: ſynecdoche. 19 *Redemit*] confirmatio ſuperioris officii & perſeverantiæ erga Deum ab antecedēti experientia. l Heb. *animam meam*. *Dum contra multos*] ut 1. Schem. 30. m *Eclipſis contrarii, ut Gen.* 18. 19. 20 *Conteſtabitur iſtos*] tranſitio ad priorem partem prolepſeos, de qua ſuprà ver. 16. *Ut qui permanet*] id eſt, qui natura, conſilio, judiciiſque æternus eſt, & ſemper ſui ſimilis. *Mutationes*] id eſt, qui nullo pacto ad bonam frugem revocari poſſunt: adeo obduruerunt in contemptu Dei: ita deſcribit illos primùm ab obſtinata impietate, hoc ver. deinde ab inhumanitate, ſeq. ver. poſtremò a perverſiſſima hypocriſi & vulpino animo ver. 22. n Heb. *pacatos ſuos*. 21 *Profanat fœdus ſuum*] id eſt, frangit, cùm primùm videtur commodum. o Heb. *butyrina oris*. p Heb. *cordi: ut ſuprà ver.* 5. 22 *Stricti gladii*] id eſt, lethalia verba: metaphora. 23 *Rejice in Jehovam*] concluſio hortatoria, qua oſtendit pſaltes uſum fidei, quæcunque eveniant accepta ferentis Deo, & illius adminiſtrationi committentis; prout ſecura eſt de promiſſione ejus, quæ continetur altera parte verſus. 24 *Tu itaque*] accommodatio ſuperioris theſeos ad præſentem cauſam, qua oſtendit David ſe jam animo, per fidem præcipere ruinam adverſariorum, & ſalutem ſuam. *Puteum corruptionis*] id eſt, in ſepulchrum: periphraſis. q Heb. *ſanguinum & doli*.

quod [f] ferrem: non oſor meus adverſum me
ſe attollit, a quo me abſconderem.
14 [g] Sed tu mortalis g par mihi, [f] dux meus &
h familiaris meus,
15 Qui pariter dulce inibamus i conſilium, in
domum Dei ibamus cum frequentia.
16 [f] Decipiet mors k invadens eos, deſcendent
in ſepulchrum vivi: [f] nam mala ſunt in commoratione
ipſorum, in medio ipſorum.
17 Ego Deum inclamabo, & Jehova ſervabit
me.
18 [f] Veſpere & mane atq; meridie meditabor
& perſtrepā, donec audiverit vocem meam.
19 [f] Redemit l vitam meam a bello *illato* mihi,
collocans in pace: [f] dum contra multos m *pauci*
eſſent mecum.
20 Audiet Deus fortis, & [f] conteſtabitur iſtos;
[f] ut qui permanet in æternum, Sela: quibus
non *ſunt* [f] mutationes, neque timent Deum:
21 *Quorum quiſq;* extendit manus ſuas in n colentes
pacem ſecum, [f] profanat fœdus ſuum.
22 Cujus blanda ſunt, o butyrina verba, dum
bellum inſidet p animo ejus: cujus molliora
ſunt verba oleo, quamvis *ſint* [f] ſtricti gladii.
23 [f] Rejice in Jehovam *quicquid* dat tibi, & ipſe
ſuſtentabit te: non permittet unquam juſto
ut dimoveatur.
24 [f] Tu itaque Deus, detrudes iſtos in [f] puteum
corruptionis: homines q ſanguinarii &
doloſi non perducēt ad dimidium dies ſuos:
ego verò confidam tibi.

2 [f] Gratiam fac mihi, Deus: [f] nam [f] anhelans
perſequitur me mortalis; toto die oppugnator
opprimit me.
3 Anhelant obſervatores mei toto die: quia
potentiores *ſunt*, [f] propugnatores *ſunt* mihi,
ô excelſe.
4 [f] *Qua* die timebo, ego in te confidam.
5 In Deo laudabo [f] verbum ejus; in Deo confidam,
non timebo quid faciat [f] caro mihi.
6 [f] Toto die [f] rebus meis dolorem afferunt,
contra me omnes cogitationes eorū ad malum
ſpectant.
7 Conveniunt, deliteſcunt ipſi; veſtigia mea
obſervant, ut qui expetunt a vitam meam.
8 [f] Pro iniquitate parito eis, in ira populos dejice
Deus.
9 b Vagationes meas in numerato habes: tu
[f] pone quamque lachrymam meam in utre
tuo; an non *eſſent* c in numerato tibi?
10 Tunc revertentur inimici mei retrorſum,
qua die clamabo; hoc ſcio, Deum *adeſſe*
mihi.
11 [f] In Deo laudabo verbum, in Jehova laudabo
verbum.
12 In Deo confido, non timebo quid faciat
homo mihi.
13 [f] Mecum *erunt* ô Deus vota tua; perſolvam
gratiarum actiones tibi.
14 [f] Cùm eripias animam meam a morte, an
non pedes meos a lapſu *eripere*s; ad continenter
ambulandum coram Deo in luce
hujus vitæ?

promiſſionis complementum; tamen peræquè in Deo gloriatur promiſſionibus ejus. *Caro*] id eſt ullus homo: ut infrà ver. [illegible] 31. 3. 6 *Toto die*] ſecunda pars odes, imprecatio adverſus [illegible] tinetur ver. 8. Circummunitur autem duabus cauſis: una eſt ab [illegible] probitate, ver. 6. & 7. Secunda, a fiducia ſupplicis in benevolentiam Dei, ver. 9. & 10. *Rebus meis dolorem afferunt*] id eſt, [illegible] leſtias mihi. a Heb. *animam*. 8 *Pro iniquitate parito*] [illegible] ipſis laborioſa & ærumnoſa ſit ſua iniquitas: nam illos laborem [illegible] nas modò parere dicitur Deus ut illorum autor, modò improbitas [illegible] improbitate generat malum: ut pſalm. 7. 15. ſic recipitur idem verſ [illegible] b Heb. *vagari meum*. 9 *Pone lachrymam meam*] [illegible] inanitur in terram decidere: humanitus dictum. c Heb. [illegible] 11 *In Deo*] Glorioſa fidei prædicatio; ut ſuprà ver. 5. [illegible] gerlem. 13 *Mecum erunt*] id eſt, non tantùm celebrabo [illegible] re ipſa quemlibet voluntarium & legitimum cultum præſtabo. [illegible] *pii*] concluſio ætiologica ſuperiorum: qua oſtendit pſaltes [illegible] turum meritò; quia pii e manu inimicorum ſuorum liberantur [illegible] viant Deo cum ſanctitate & juſtitia in ipſius conſpectu, [illegible] Luc. 1. 74.

Psalmus LVI.

David a Schaülis perſecutionibus veniens in Peliſchtæorum manus, Deum orat pro ſalute ſua fidei ſuæ & innocentiæ nomine, & pro adverſariorum exitio: fidem ſuam in Deum prædicat: & ei laudem tribuit de acceptis promiſſionibus, quarum complementum expectabat.

1 **M**Agiſtro *ſymphoniæ, de anima* [f] *viro patiente a manipulo longinquorum,* [f] *inſigne* ode *Davidis*: || *cùm prehenderent eum Peliſchtæi Gathi.*

1 *Viro patiente*] Hanc inſcriptionem multis modis ab interpretibus acceptā eſſe conſtat: ſed quia non meminimus alibi præfigi ſacris cantionibus titulos (ut vocant) allegoricos, & videtur incommodum inſcriptiones ipſis argumentis obſcuriores adhibere; placuit magis has voces ſimpliciter interpretari, prout ad argumentum pſalmi accommodatius viſum eſt. Nam etſi primam vocem ferè columbam interpretati ſunt; certum eſt tamen eſſe alteram quoque propriam & naturalem ſignificationem ejuſdem vocis, prout interpretati ſumus, ut Tzephaniæ 3. 1. Senſus igitur eſt, hunc pſalmum fuiſſe orationis eſſe omnibus piis traditam, quicunque procul a ſuis verſantes injuriam ab exteris patiuntur; qua conditione erat David cùm prehenderent eum Peliſchtæi. *Inſigne ode*] ut pſalm. 16. 1. Eſt autem ode [illegible], conſtans ex duabus partibus, precationis & laudis, conſtructis ordine Amœbæo, & concluſione ætiologica, verſu ultimo. || 1. Schem. 21. 11.

Psalmus LVII.

David Schaülem fugiens, gratiam & ſalutem a Deo petit, fidem ſuam in Deum profitetur, exponit adverſariorum improbitatem, & propter gloriam Dei judicia ejus conſpici poſtulat ad ſalutem ſuam, illorumq; exitium.

1 **M**Agiſtro *ſymphoniæ;* [f] *ne perdas, Davidis ode inſignis: cùm fugeret* [illegible] *Schaülis* [f] *in ſpeluncam.*
2 [f] Gratiam fac mihi, Deus gratiam fac mihi:
[f] nam ad te ſe recipit anima mea; & [f] ad um-

[illegible], ſive (ut ita loquamur) deprecatoriam [illegible] tunc temporis Davidi imminere videbatur: ſic etiam [illegible] *ſpeluncam*] quæ erat in deſerto Ilhengedi 1. Schem. 24. [illegible] tes in univerſum duæ; petitio, verſ. 2. & petitionis [illegible] ſubjicitur Amœbæus verſus [illegible] 2 *Gratiam fac mihi*] petitio vehementiſſima, [illegible] liberationum & ſalutis noſtræ. *Nam ad te*] primum [illegible] fide in Deum, hoc verſu; & ratione fidei, verſu ſequente: [illegible] illa prædicatio ventura liberationis ſuæ & judicii in adverſarios. *Ad umbram alarum*] id eſt, & nunc confido, & ſemper confidam [illegible] ſub manu delitiſcentibus donec milvus tranſiverit.

[illegible] alarum tuarum me recepturus ſum,
donec tranſiverint ærumnæ.
3 Invocabo Deum excelſum, Deum fortem
perficientem erga me.
4 Mittet e cœlis ut ſervet me, afficiens eum
probro qui me anhelus perſequitur: Sela:
Mittet Deus benignitatem ſuam, & verita-
tem ſuam.
5 ᵃ ᶠEgo inter ˢimmanes leones *ſum*, jaceo
inter ˢincendiarios; *inter* ᵇ homines, quorũ
dentes haſtæ *ſunt* & ſagittæ, & quorum lin-
gua *eſt* gladius acutus.
6 ᶠExaltare ſupra cœlos, ô Deus; ſuper totam
terram gloria tua.
7 ᶠRete aptaverant greſſibus meis, ᶠcurvave-
rat animam meam; *quam* foderant ante me
foſſam, ᶠcadunt in eam. Sela.
8 ᶠErecto ᶜ animo meo, ô Deus; erecto ani-
mo meo, canam & pſallam, *dicens*:
9 ᶠEvigila ᶠ gloria mea: evigila nablium &
cithara; ᶠ expergefaciam *inde ab* aurora,
10 Celebrans te in populis Domine, pſallens
te in nationibus:
11 Magnam *eſſe* uſque ad cœlos benignitatem
tuam, & ad ſuperiores uſque nubes, verita-
tem tuam.
12 ᶠExaltare ſupra cœlos, ô Deus; ſuper to-
tam terram gloriã tuã.

[illegible] David ſalutem illorum prædicat. Sunt autem omnes [illegible] allegoricæ, ut alibi ſæpe. *Curvaverat*] Schaül cum ſuis, quaſi [illegible] conſtrinxerat, ut viderer mox corruiturus eſſe. *Cadunt*] [illegible] juſto Dei judicio impelluntur eò, quò putabant me ruitu- [illegible] Pſal. 7 ſub finem. 8 *Erecto animo meo*] tertium petitio- [illegible] fine, qui eſt gloria Dei & illius prædicatio. Erectum [illegible] per antitheſin, quem Deus reſtituit e laqueis quorum vio- [illegible] confeſſus eſt David, ſuperiore verſu. c Heb. *corde*. [illegible]] forma laudationis continens exordium proſopopœeticum [illegible] ſequente; & confirmationem, ver. 11. *Gloria mea*] ut [illegible] [illegible]] id eſt, adeò cantu meo perſonabit orbis, ut populos [illegible] ſequente verſu. 12 *Exaltare*] verſus Amœbæus, ut ſu-

Pſalmus LVIII.

David aulicos innocentiam ipſius apud Schaülum nefariè traducentes increpat injuſtitiæ, improbitatis, & pertinaciæ nomine: graviſſima Dei judicia imprecatur illis, ventura & confirmat: ac poſtremò piorum lætitiam, pacem, & ſalutem conjunctam gloria Dei prædicat.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, ᶠ*ne perdas*; *Davidis* ᶠ ode *inſignis*.
2 ᶠAn revera, ᶠô manipule, juſtitiam
loquimini? quæ recta *ſunt* judicatis, filii
hominis?
3 ᶠ Quin etiam ex ᵃ animo iniquitates ope-
ramini; in hac terra violentiam manuum
veſtrarum ᶠappenditis.
4 ᶠAbalienant ſe improbi inde a vulva, ab-

[illegible] ad ver. 9. ſecunda, imprecatio contra viros illos præfractos [illegible] improbitate, uſque ad ver. 10. tertia concluſio a fine judicio- [illegible] ultimis. 2 *An revera*] objurgationis adverſariorum [illegible] eſt inficiatio, hoc verſu, qua ipſorum conſcientiam appellans [illegible] quidquam illorum animis; poſterior, affirmatio & expli- [illegible], conſilii, & facti, verſib. ſeq. *O manipule*] id eſt, aulico- [illegible] conſpirans: qui cùm Schaülis a conſiliis eſſent, juſtum, æ- [illegible] debuerant. 3 *Quin etiam*] tranſitio ad alteram ob- [illegible] per correctionem. a Heb. *corde*. *Appenditis*] id eſt, nullam [illegible] fuerat ſuperiore verſu) rationem habetis: ſed omnia li- [illegible] uſum violentiæ veſtræ. 4 *Abalienant ſe*] amplifica- [illegible] quam ſuperiore verſu exprobravit, primùm a naturali [illegible] corruptione, quæ poſita eſt in alienatione & aberratione a [illegible] obſtinato illorum ſtudio ſe ipſos confirmandi in malo [illegible], duobus ſequentibus.

errant inde ab utero loquentes menda-
cium.
5 ᶠVenenum *eſt* illis ᵇ ſimile veneno ſerpen-
tis, ᶠſicuti aſpidis ᶠſurdæ obthurantis aurem
ſuam,
6 Quæ non auſcultat voci ᶠ muſſitantium; u-
tentis incantationibus peritiſſimi:
7 ᶠO Deus, ᶠ deſtrue dentes eorum in ore ip-
ſorum; molares juvenum leonum demoli-
re, Jehova.
8 ᶠLiquefiant ſicut aqua, ᶜ continenter abe-
ant: ᶠejus qui tendit *ad jaculandum* ſagittas
ſuas, ᶠtanquam in ſpicas abeant *ſagittæ*.
9 ᶠ Sicut limax ᶠliqueſcens abeat *quiſque*; ᶠ *ut*
abortus mulieris, *ut qui* non viderunt ſo-
lem.
10 ᶠ Cùm ᶠ nondum ſentient *homines* ſpinas
veſtras, ᶠ*ſpinas* cynosbati: ᶠquo vividior e-
rit, eo magis æſtuante ira procellet ᵈ quem-
que.
11 ᶠ Lætabitur juſtus, cùm viderit ultionem;
ᶠpedes ſuos lavabit in ſanguine improbi.
12 Dicetque homo, utique eſt fructus juſto;
utique eſt Deus, *eſt* ᵉ judex in terra.

5 *Venenum*] allegorica improbitatis obſtinatæ deſcriptio, ut Deut. 32. 33. b Heb. *jocundum ſimilitudinem veneni*, &c. *Sicuti aſpidis*] hoc eſt, quorum mala ſunt incurabilia, præterquam ſi confeſtim partes contactæ amputentur, ut loquitur Plinius lib. 8. cap. 23. *Surdæ*] id eſt, callidè agentis adverſus incantamenta, ut ſ[illegible] quenſ la exponent[illegible]: nam aurem alteram ab ea obthurari, alteram in terram deſ[illegible] gendo, alteram extrema ſui parte contegendo atque occludendo, teſtes ſunt in hunc locum Hieronymus, Auguſtinus, Caſſiodorus, & alii. 6 *Muſſitantium*] id eſt, carmina ſua ſubmiſſe enuntiantium ad incantandum eam; quod ſtudium carminum ne quis hoc loco a Davide comprobari putet, ipſis interdicti verbis diſertè utitur quæ poſuit Deus Deut. 18. 11. Nam faſcinatores iſti Hhebræa appellatione nominantur conſociantes ſocietatem, quia diaboli ſocietatem ad artes ſuas adhibent. 7 *O Deus*] ſecunda pars pſalmi; imprecatio, ut obſervatum eſt in verſu 1. quæ tota allegoriis deſcribitur. *Deſtrue*] id eſt, omnia quibus offendunt media illis adime, ſive illis cominus offendant, hoc verſ. & initio ſequentis; ſive e-minus, ut in fine ſequentis verſus ponitur; primus imprecationis locus. 8 *Liquefiant*] dentibus nimirum comminuti, ut ſuperiore verſu. c Heb. *abeunt ſibi: ut Gen. 12. 13.* *Ejus qui tendit*] id eſt, qui ſemper comparatus eſt & inſtructus armis ad jaculandum contra rectos corde, ut pſal. 11. 2. *Tanquam in ſpicas*] id eſt, inepta ad nocendũ & irrita efficiantur tela eorum, perinde atque ſi ſpicas tritici adhiberet ſpiculorum loco: verbum enim Hhebræum, quod hac conjugatione hîc tantùm legitur, ita accipimus, referentes ad conjugatam vocem quæ legitur Deut. 23. 25. 9 *Sicut limax*] alter imprecationis locus in perſonas ipſas, duobus verſ. *Liqueſcens*] quo tempore nimirum e concha egreditur; tum enim hebeteſcit exſpiratque detracta teſta, ut docet Ariſtoteles lib. 5. de hiſtoria animalium, cap. 12. *Ut abortus mulieris*] vide Ijobi 3. 16. 10 *Cùm nondum*] concluſio prophetica, tum judiciorum Dei adverſus improbos, hoc verſ. tum rerum conſequentium, nimirum lætitiæ & pacis per ſpiritum ad Eccleſiam Dei ex judiciis eius perventuræ, duobus ſequentibus. *Nondum ſentient*] id eſt: ſtatim a principio, antequam potueritis nocere graviter: apoſtrophe ad improbos. *Spinas cynosbati*] id eſt, ſummè aculeatas & noxias, quaſi dicat, antequam a vobis experiantur mala. *Quo vividior*] id eſt, quò acrior & paratior erit ad malefaciendum improbus. d Heb. *eum*. 11 *Lætabitur*] alterum membrum concluſionis de lætitia, ſalute & pace eccleſiæ, ac prædicatione majeſtatis & gloriæ Dei. *Pedes ſuos lavabit*] id eſt, proculcabit eos & triumphabit victor in Chriſto: hyperbole. vide Malachi ultimo, de argumento hujus & ſequentis verſus. e Heb. *judices: ut Jehoſchua 24. 19.*

Pſalmus LIX.

d: 11: V.

David ab adminiſtris Schaülis circumventus, liberationem a Deo petit, tum ſuæ fidei & innocentiæ, tum improbitatis adverſariorum nomine, quorum improbitate deſcripta, illis imprecatur quod ad gloriam Dei futurum erat, & ſe Dei laudes grato animo prædicaturum profitetur.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, ᶠ*ne perdas*, *Davidis* ᶠ *ode inſignis*; *cùm miſiſſet Schaül qui obſervarunt domum illius, ut morte afficerent illum.*
2 ᶠ Libera me ab inimicis meis, Deus
mi; ſupra erigentes ſe contra me, extolle
me.
3 Libera me ab operariis iniquitatis, & ab
hominibus ſanguinariis ſerva me.

1 *Ne perdas*] ut ſupra pſalm. 57. 1. *Ode inſignis*] ode eſt [illegible], qua deprecatur David imminens ſibi a Schaüle malum: conſtat autem ex tribus partibus; propoſitione ſumma poſtulati ſui, verſ. 2. & 3. narratione cauſarum poſtulati, quibus ſubinde petitio interſeritur pro ſe & contra adverſarios, uſque ad ver. 17. & concluſione euchariſtica, duobus ultimis. f 1. Schem. 19. 11. 2 *Libera me*] petitio duobus verſibus, ut modò dictum eſt.

4 Nam ecce, inſidiantur [a] vitæ meæ, conve-
niunt contra me robuſti; nulla defectione
mea, nulloque peccato meo, Jehova.
5 Nulla iniquitate mea concurrunt, & com-
parant ſe: evigila venturus obviam mihi, &
reſpice.
6 Tu ergo Jehova, Deus exercituum, Deus
Jiſraëlis, expergiſcere ad viſitandum gen-
tes iſtas: ne gratiam facias ullis perfidè a-
gentibus iniquitatem. Sela.
7 Revertuntur veſpere, [b] ganniunt ut canis;
& circundant civitatem.
8 Ecce, eructant ore ſuo, gladios adhibent
ad labia ſua, ſed quis audit? inquiunt.
9 At tu Jehova ridebis eos; ſubſannabis
omnes iſtas gentes.
10 Robur obtinente illo, te obſervabo; nam
Deus eſt editus locus meus.
11 Deus benignitatis meæ præveniet me:
Deus faciet ut videam in obſervatoribus
meis.
12 Ne occidas eos, ut non obliviſcantur
[c] populares mei: exagita eos virtute tua, &
dejice eos, clypeus noſter Domine.
13 Peccatum oris ſui, verbum labiorum ſuo-
rũ, comprehenſi ſuperbia ſua; tum præ exe-
cratione, tum præ macie enarrent.
14 Conſume æſtu, conſume, donec non ſint
amplius; ut ſciant Deum dominari in Jah-
hakobo, uſq; ad fines terræ. Sela.
15 Qui revertuntur veſpere, ganniunt ut ca-
nis; & circundant civitatem,
16 Seipſos exagitent ad comedendum; cùm
non fuerint ſaturati, tum cogantur perno-
ctare.
17 Ego verò canam robur tuum & cantabo
in unum quodque mane benignitatem tuã;
te fuiſſe locum editum mihi & perfugium
quo die fuit anguſtia mihi.
18 Me roborato, tibi pſallã; Deum eſſe locũ
editum meum, Deum benignitatis meæ.

4 Nam ecce] narratio, ſive cauſarũ explicatio ex quibus liberationem petebat David; ſunt autem duæ, una a perſona ſupplicis propter innocentiam ipſius, his duobus verſibus; altera a perſona adverſariorum, ſequentibus. a Heb. animæ meæ. 5 Evigila] humaniter dictum, id eſt, demonſtra potentiam tuam, ut qui evigilat, reſpicit, &c. concluſio prioris ætiologiæ a precatione. 6 Tu ergo Jehova] tranſitio ad poſteriorem ætiologiam, quaſi continuata precatione, per imprecationem in adverſarios. Deus exercituum] id eſt, potentia infinitiſſime, & fœdere conjunctiſſime. Ad viſitandum] vide Geneſ. 21.1. Gentes iſtas] id eſt, copias Schaülis, quæ eodem animo Davidem perſequebantur, quo gentes alienæ a populo Dei facturæ fuiſſent. Perfidè agentibus] id eſt, qui Deum colere & Davidem honorare proſequi ſimulantes, perfidè ea perpetrabant quæ ſequentibus verſibus duobus exegeticè deſcribuntur. 7 Revertuntur] id eſt, diſcutiuntur ſuprà verſ. 5. metalepſis. b Heb. perſtrepunt. Ganniunt ut canis] id eſt, frendunt inter ſe, & ſe ipſos ad lacerandum me comparant. 8 Eructant ore ſuo] id eſt, evomunt & profundunt inter ſe ſermones nefarios. Adhibent] id eſt, præter minas etiam arma arripiunt ad efficiendos conatus ſuos. Quis audit] verba ſcilicet, aut conatus percipit: ſynecdoche ſequens, ſive (ut Donatus vocat) metalepſis. 9 At tu Jehova] regreſſio ad imprecationem, quæ eſt inde a verſ. 12. ad eam autem tranſitur primùm per affirmationem antithetam, id eſt, ex adverſo reſpondentem impiæ inimicorum conſcientiæ, hoc modò: Quis audit? inquiunt, at tu non tantùm audis, verùm etiam audita & perſpecta rides, hoc verſu: deinde per confirmationem fidei ſuæ & expectationis ſuæ in Deo, duobus ſequentibus. 10 Robur] id eſt, tantiſper dum Schaül potitur rerum. 11 Ut videam] nimirum quomodo præveniat obſervatores meos quos reprimat, dum prævenit atq; protegit me. 12 Ne occidas eos] illicò aut eodem momento; ut ratio proximè ſequens, & antitheta imprecatio oſtendunt: ſic alludit hac imprecatione ad ſententiam quam Deus in Kajinum tulit, Geneſ. 4. 11. & 15. c Heb. populus meus; ſyllepſis. 13 Peccatum] id eſt, invitis, ut Kajino, extorqueatur confeſſio nequitiæ ſuæ præ horrore & gravitate judiciorum tuorum, quandoquidem ſponte nolunt reſipiſcere. Præ execratione] qua perſequeris eos uſque ad maciem, & quidem tantam ut corpora eorum contabeſcentia doceant eos confeſſionem peccati ſui. 14 Conſume] tandem ſcilicet, poſtquam exagitaveris, dejeceris, emaciaveris, & confeſſionem invitis expreſſeris. 15 Qui revertuntur] ſumma repetitio imprecationis, poſito verſu Amœbæo, qui idem eſt cum verſu 7. 16 Ad comedendum] id eſt, in quærendo cibo. Cum non fuerint] id eſt, fruſtra quærant cibum illi, & jejuni indormire compellantur. 17 Ego verò] Concluſio [illegible], ut dictum eſt ſuprà in ver. 1. 18 Me roborato] [illegible] ver. 10. [illegible]

Psalmus LX.

David Syrorum exercitu cæſo Deum contra Edomæos implorat, de prioribus Judæorum calamitatibus expoſtulans: & promiſſis Dei, operibusq; expenſis, ac fide confirmata, exercitum ad ſtrenuè agendum hortatur fretum promiſſionibus Dei.

1 Magiſtro *ſymphoniæ, in lilio ſchuſchan teſtimonium, ode inſignis Davidis, ad docendum:*
2 *Cùm certaret contra Syros [a] Meſopotamiæ, & contra Syros Tzobæ; & reverſus Joab percuſſiſſet Edomæos in valle Salis duodecies mille.*
3 O Deus, rejeceras nos, diſruperas nos, iratus fueras, reſtitue te nobis.
4 Commoveras terram, diffregeras eam;
cura fragmenta ejus, nam vacillat.
5 Feceras ut [b] ſentiret populus tuus rem du-
ram, dederas bibendum nobis tanquam vi-
num horrorem.
6 Dediſti timentibus te vexillum, [c] quo u-
tantur; propter veritatem. Sela.
7 Ut liberentur dilecti tui, ſerva dexterã
tuã, & exaudi me.
8 Deus locutus eſt per ſanctitatem ſuam, ex-
ultabo: [d] in partem obtineo Schecemũ,
& convallem Succotharum metior:
9 Meus Gilhhad, & meus Menaſche, Ephra-
imque, robur capitis mei; Jehudah legis
lator meus.
10 Moab [e] pollubrum meum; ſupra Edome-
um projiciam calceum meum: contra me,
Palæſtina, clangentem age.
11 Quis deduceret me in civitatem munitã?
quis duceret me Edomæam uſque?
12 An non tu, Deus, qui rejeceras nos; ut
non procederes, Deus, inter exercitus no-
ſtros?
13 Cedò nobis auxilium tuum, ab hoſte: ali-
oqui vanitas eſt [f] auxiliatio humana.
14 In Deo faciamus [g] ſtrenuè, & ipſe con-
calcabit hoſtes noſtros.

[illegible] expoſtulationem & petitionem, duobus verſ. e quibus expoſtulatio [illegible] inde ponitur, uſque ad verſ. 7. petitio verò, ſequentibus. [illegible] defenſionem noſtri, exponens nos voluntati inimicorum: vide [illegible] dic. & 1. Schem. Reſtitue te nobis] defenſorem, qui ſubduxiſti te. 4 Commoveras terram] id eſt, populum tuum externis bellis exagitaveras. Diffregeras eam] id eſt, ſeditionibus & civilibus diſcordiis diviſum inter ſe populum [illegible] veras, ut docet hiſtoria 2. Schem. a primo capite ad 4. Vacillat] [illegible] mox initium videtur ante acceptarum calamitatum [illegible] b Heb. [illegible] ſynecdoche. 5 Dederas bibendum] id eſt, tremore nos inebriaveras. 6 Dediſti timentibus te vexillum] id eſt, populum tuum quem ante afflixeras [illegible] miſſionum tuarum, tum etiam opere, victoria hac recente contra Syros [illegible] ducendum recepiſti, quaſi præeunte vexillo tuo: ſic a re præſente [illegible] meus expoſtulationem terminat, ut ad petitionem [illegible] us tranſeatur. c Heb. ad vexillandum. Propter veritatem] id eſt, [illegible] ſionum tuarum conſtantiam & fidem. 7 Ut liberentur] altera [illegible] petitio, quæ proleptice hoc verſ. poſita in ſequentibus confirmatur [illegible] 13 deinde repetitur eodem verſu. ſunt autem iſtius [illegible] primum eſt a perſona eorum quibus exoptatur ſalus, hoc verſu; [illegible] miſſione Dei, tribus ſequentibus; tertium, ab omnipotentia ejus, [illegible] miſſione præſtari poſſunt, verſu 11. & duobus ſequentibus. 8 [illegible] eſt, triumphaturus ſum de hoſtibus meis in populo meo: [illegible] populum ſuum recenſet glorioſè, duobus verſ. [illegible] d Heb. partior, pſal. 108. 8. Schecemum] cis Jardenem, [illegible] tharum eſt trans Jardenem ſita. 9 Robur capitis mei] id eſt, [illegible] mei eſt utraque hæc tribus ex Joſepho ortas [illegible] tis animantibus, qua uſus eſt Moſche benedicens Menaſchi & Ephraimo [illegible] 33. 17. Jehudah legis lator meus] id eſt, jus adminiſtrationis & [illegible] tinens in populo Dei, prout perfectiſſime completum eſt in Chriſto, [illegible] adumbrabant typi: ſic alludit ad prophetiam Geneſ. 49. 10. 10 [illegible] lubrum meum] id eſt, adeo deſpectus & abjectus eſt mihi, ut [illegible] gam quaſi teſtam; & ſi quos voluero ſervare, ad ſordidiſſima [illegible] vide 2. Schem. 8. 2. e Heb. olla lotionis meæ. Projiciam calceum] id eſt, audacitèr conculcabo: Synecdoche. Palæſtina] [illegible] qua exprobrat David antiquam Peliſchtæorum inſolentiam, [illegible] litas inde a temporibus Schimſchonis ferociverant: vide [illegible] 4. & 28. ſic etiam Jeſchahh. 15. 11 Quis] nimirum alius, [illegible] promiſit, & ſolus eſt omnipotens ad hæc præſtanda? ſic [illegible] monſtrat verſus ſequens. f Heb. ſalus, ut accipitur 2. Schem. [illegible] Deo] concluſio hortatoria ad exercitum, quaſi jam concluſum [illegible] clictu eſſet ad conſerendam manum cum hoſte; ut loquitur [illegible]
g Heb. virtutem.

Psalmus LXI.

David Rex in extremam regionem pulſus auxilium Dei implorat ante acceptorum beneficiorum nomine, regnum Chriſti promoveri & ampliari petit, deinde gratias ætérnum pollicetur Deo.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ* [a] *fidium*, [b] ode *Davidis*.
2 [a] Audi, Deus, clamorem meum; attende orationi meæ.
3 [a] Ab extremitate terræ te inclamo, cùm obruitur [b] animus meus; [a] in rupem *quæ* ſit editior me deducito me:
4 [a] Nam fuiſti receptus mihi, turris robuſta [c] adverſus inimicum.
5 [a] Commorabor in tentorio tuo per ſecula; [a] recipiam me in occultum alarum tuarum. Sela.
6 [a] Cùm tu, Deus, auſcultaveris votis meis, dederis hæreditatem *ſuam* reverentibus nomen tuum.
7 [a] Dies diebus regis ſuperaddito, anni ejus *ſint* ut [d] multarum generationum.
8 Maneat in ſeculum coram Deo; [a] benignitatem & fidem præpara, *quæ* cuſtodiant eum.
9 [a] Sic pſallam nomini tuo in perpetuum, rependendo vota mea [e] quotidie.

In rupem] id eſt, evehito me in tutum, unde inimicos [illegible] 4 *Nam fuiſti*] ἀνταπόδοσις petitionis ab antecedente [illegible] c Heb. *a facie inimici*. 5 *Commorabor*] brevis concluſio [illegible] atque obſequii. *Recipiam me in occultum*] vide Ruth. 2. [illegible] altera pars, petitio publica comprehenſa ver. 7 & 8. poſt [illegible] illius petitionis ab antecedentibus beneficiis Dei erga ſuos [illegible] verſu, quaſi dicat, hæc duo pignora de regno Chriſti jam nobis [illegible] exauditio precum, & hæreditas: quamobrem perge bene- 7 *Dies diebus*] id eſt, largire vitam æternam & bene[illegible] per Chriſtum, regnumque ejus in ſempiternum continua [illegible]: primum petitionis caput. d Heb. *generationis & generationis*. 8 *Benignitatem & fidem*] hoc eſt, effice ut regnum ſit juſtiſſimis [illegible] inſtructiſſimum, quæ pertinent ad officium regis, [illegible] petitionis caput. 9 *Sic pſallam*] concluſio votiva, [illegible] 1. e Heb. *die die*.

d. 12. M.

Psalmus LXII.

David oppreſſus fiduciam ſuam in Deum prædicat, officiumque Dei erga ſe inimicos reprehendit: ſeipſum eccleſiamque exemplo ſuo confirmat; & omnes à fiducia rerum vanarum revocat ad Deum, & confirmat autoritate verbi ejus.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ* [a] *in Jeduthunum*, [a] *Pſalmus Davidis*.
2 [a] Tantummodo in Deo [a] conquieſcit anima mea: ab eo ſalus mea *eſt*.
3 Tantummodo ipſe rupes mea *eſt* & ſalus mea; locus editus meus, non dimovebor *motione* [a] magna.
4 [a] Quouſque [b] machinantes ærumnas [a] in virum, [a] occidemini vos omnes? *quouſque eritis* ſimiles muro pando, maceriæ impulſæ?
5 Tantummodo de [a] excellentia ejus conſilia ineunt de depellendo *eo*, delectantur mendacio: ore ſuo benedicunt, [c] intra ſe vero maledicunt. Sela.
6 [a] Tantummodo in Deo conquieſce anima mea; nam ab eo *eſt* expectatio mea.
7 [a] Tantummodo ipſe rupes mea *eſt* & ſalus mea: locus meus editus, non dimovebor.
8 In Deo *eſt* ſalus mea & gloria mea; rupes [d] robuſta mea, receptus meus *eſt* in Deo.
9 [a] Confidite ei omni tempore, ô populi, effundite coram eo [e] animum veſtrum: Deus receptui nobis *eſt*. Sela.
10 [a] Tantummodo vanitas *ſunt* nati plebeio homine, mendacium *ſunt* nati præſtante viro: [a] lancibus illi ſimul impoſiti, aſcenſuri *eſſent* ſupra vanitatem.
11 [a] Ne confidatis oppreſſioni, & rapina ne evaneſcatis; opulentia ſi abundet, ne apponatis animum.
12 [a] Semel locutus eſt Deus, [a] bis idem audivi, robur eſſe Dei,
13 Et tuam *eſſe* Domine benignitatem, te repenſurum cuique ſecundum opus ſuum.

[illegible] *in quo* gloriatur David adverſus omnes difficultates quaſi re[illegible] [illegible] violentia; nam hic pſalmus videtur conſcriptus, quo [illegible] miniſtros ſuos perſequebatur Schaül. a Heb. *ſilens*. [illegible] *Motione*] id eſt, quâ planè corruam, ut 1. Cor. 10. 13. [illegible] adminiſtrorum nequitiæ Schaülis per apoſtrophen, [illegible] illuſtratur, ſequente ver. b Heb. *machinabimini ærumnam* [illegible] eſt, 1. Schem. 2. 3. *In virum*] id eſt, in me. *Occidemini*] id eſt, livore & nequitia veſtra ipſorum conſumemini; [illegible] diſſiliens ſua ipſius mole corruit, aut nullo negotio de[illegible] comparatio oſtendit. ſimile vide Jeſchah. 30. 13. [illegible] ſalicet viri Davidis; de hac autem excellentia, vide 1. [illegible]

c Heb. *in medio ſui*. 6 *Tantummodo*] tertia pars, continens duo documentorum genera; unum ad pios pertinens, ut in fide pergant, alterum ad improbos, ut à prava confidentia revocentur. Documenta fidei duorum ſunt generum; unum ſingulare ad Davidem ipſum pertinens, tribus verſibus; alterum commune totius eccleſiæ à Davidis exemplo, ver. 9. 7 *Tantummodo*] vide verſum 2. & 3. nam hi duo verſus Amœbæi ſunt. d Heb. *roboris mei*. 9 *Confidite ei*] ſoli nimirum, ac non ulli homini, verſ. ſequente. e Heb. *cor: ſic in* [illegible] *ſimilis ver. 11.* 10 *Tantummodo*] ἀντίθεσις, cur non ſit in ullo homine fiducia collocanda; quam docet manifeſtò in ſuperiore verſu hanc orationem antithetam deſyderari, non eſſe fidendum homini: cujuſmodi [illegible] multa in ſcripturis extant. *Lancibus illi*] id eſt, ſi ex æquo librari poſſent, invenirentur omnes homines nihilo leviores. Eſt autem in vocibus Hebraicis ſynchyſis poëtica, quam evidentiæ cauſa ſuo ordine repoſuimus. 11 *Ne confidatis*] ſecundum genus documentorum ad improbos Schaülis adminiſtros pertinens & ad omnes univerſè, ne animi illorum in varia hujus mundi ſtudia traducti, diſſiliant. 12 *Semel locutus eſt*] Confirmatio ſuperiorum documentorum ab autoritate verbi Dei; quâ Deus proponitur nobis potens, miſericors, & juſtus ad ea perficienda quæ ſuprà dicta ſunt. *Bis idem audivi*] hoc eſt, ſæpius docuit me & confirmavit Deus.

Psalmus LXIII.

David deſyderium ſuum reviſendæ gloriæ aſpectabilis Dei in eccleſia exponit, & expoſtulat cum Deo: ſeipſum præſente Dei gratia conſolatur, & inimicorum ſuorum exitium prædicat ac lætitiam ſuam.

1 [a] PSALMUS *Davidis*, *cùm eſſet* [a] *in deſerto Jehudæ*.
2 [a] O Deus, Deus fortis meus es, tempeſtivè requiro te; [a] ſitiens eſt tui anima mea, areſcit ad te [a] *pellans* caro mea, [a] in terra ſicca & [a] feſſa ſine aquis:
3 [a] Ad videndum [a] robur tuum & [a] gloriam tuam, [a] ſicut [a] in loco ſancto videbam te:
4 (Nam benignitas tua melior eſt vita) [a] *ut* labia mea laudent te.
5 Sic benedicam tibi in vita mea, in nomine tuo [a] attollam manus meas:
6 Quaſi adipe & pinguedine ſaturabitur anima mea, & labiis [b] canoris laudabit *te* os meum.

1 *Pſalmus*] pſalmus eſt generis mixti, [illegible] conſtans ex tribus partibus; petitione ardentiſſima, uſque ad verſ. 7. narratione auxilii divini quod jam tum cùm animo ſuo ſentiebat David, inde ad verſ. 10. & prophetia ſeu prædicatione glorioſa rerum eventurarum ipſi & adverſariis, ad finem uſque. *In deſerto Jehudæ*] 1. Schem. 23. 14. & 15. 2 *O Deus*] prima hæc pars, petitio ut Davidi liceat tranquillè verſari in Eccleſia Dei, duobus potiſſimum argumentis nititur: unum eſt à natura & officio Dei; alterum à difficultatibus & ſtudio Davidis, quæ ſummatim hoc verſ. poſita in ſequentibus amplificantur, verſibus quatuor. *Sitiens eſt*] vide ſuprà pſalm. 42. 2. & 3. *In terra ſicca*] id eſt, in deſerto horrido, & ſummis anguſtiis. *Feſſa*] id eſt, quaſi fatiſcente præ ariditate nimia: metaphora ab animantibus. 3 *Ad videndum*] ὑστέρησις evidentiæ cauſa tranſpoſuimus, quæ alioqui futura fuiſſet obſcurior. *Robur tuum*] vide 1. Chron. 16. 11. *Gloriam tuam*] id eſt, tabernaculi tui, & miniſterii Eccleſiaſtici. *Sicut in loco ſancto*] primus amplificationis locus à conſuetudine antè obſervati cultus, à quo ſe arceri indignatur David. a Heb. *in ſanctitate*. 4 *Ut labia mea*] ſecundus amplificationis locus à fine: finis autem duplex ponitur: unus eſt gloria & cultus Dei, hîc & ſequente verſu: alter, pax & lætitia ſupplicis, verſu 6. 5 *Attollam manus meas*] id eſt, invocabo te: ſynecdoche. b Heb. *canticorum*.

7 *Cùm recordor*] alteraipars, narratio, qua ſe ipſum cóſolatur David, hoc modo: etſi nunc adeò ſtrictus tui avertor importunitate adverſariorum ab adeundo te: hoc tamen interea temporis cóſolatur me, quod recordor tui ſemper, hoc verſu; ante accepta beneficia commemoro, ſequente verſu; denique ſolùmmo tibi adhæreſco, & tu viciſſim confirmas me, ver. 9.

7 'Cùm recordor tui 'ſuper ſtrata mea,' in vigiliis meditor de te:

8 Te fuiſſe ſummo auxilio mihi, ita ut ' in umbra alarum tuarum canerem:

9 *Cùm* ᶜ adhæreſcens anima mea ſequitur te, ſuſtentat me dextera tua.

10 'Quamobrem iſti *qui* ᵈ vaſtationem quærunt animæ meæ, ' pervenient ad imas partes terræ.

11 'Facient ut diffluat eorum quiſque ᵉ per gladium,' portio vulpium futuri ſunt.

12 'Rex vero ipſe lætabitur in Deo, gloriabitur ' quiſquis jurat per eum, cùm ' obthurabitur os loquentium mendacium.

Super ſtrata mea] id eſt, in tam multis ſtationibus, ad quas cogor exul me recipere. *In vigiliis*] id eſt, per noctem, quam per certas vigilias diſtribuebant veteres: ut Marci 13.35. 8 *In umbra alarum*] id eſt, in tuto & ſecuro loco, ſub defenſione tua: metaphora a pullis pipientibus ſub alis matrum. c Heb. *adhæreſcit anima mea poſt te.* 10 *Quamobrem iſti*] tertia pars, prophetia eventorum, quæ tum improbis, duobus verſibus; deinde etiam piis ad regnum Chriſti pertinentibus eventura ſunt, ver. ultimo. d Heb. *Vaſtati rei quærunt animam meam: hypallage.* *Pervenient ad*] id eſt, morientur in terram corruentes: ſic prædixit duobus verſibus David cladem Jiſraëlitarum, de qua 1. Schemu. 31. 11 *Facient*] Peliſchtæi. e Heb. *per manum gladii: κατάχρησις.* *Portio vulpium*] id eſt, inſepulti jacebunt in montibus, ut beſtias paſcant. 12 *Rex verò ipſe*] id eſt, qui tum regnaturus eſt: ſic modeſtè de ſe ipſo per Enallagen loquitur. *Quiſquis jurat per*] id eſt, Deum ex animo profitetur & colit: ſynecdoche, ut videre eſt Deut. 6. 13. *Obthurabitur*] id eſt, finis impoſitus fuerit calumniis: nam alii morte abrepti, alii pudore confuſi futuri erant.

Pſalmus LXIIII.

David Deum implorans ſalutem petit: de adverſariorum violentia & fraude conqueritur; poſtremò confirmatus fide, excidium improborum divinitus eventurum, & bonorum pacem prænuntiat.

1 *Pſalmus Davidis*] Pſalmus eſt ejuſdem generis cum ſuperiore, conſtans petitione, uſque ad ver. 8. & doctrina prophetica eventus ad finem uſque.

2 *Audi ô Deus*] petitio liberationis & ſalutis, duobus verſibus continetur: deinde verò ſubjicitur illius amplificatio a perſona, vi, fraude, & conatibus inimicorum, uſque ad verſum 8.

Inimici] id eſt, quē infert mihi inimicus.

4 *Qui exacuunt*] amplificatio a perſona inimicorum tota allegorica, qua nullcas criminationes cum armis caſtrenſibus comparat: ut pſalm. 5. & 11. & 57. 5. metaphora a ſagittis.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ,* ' *pſalmus Davidis.*

2 'Audi, ô Deus, vocem meam dum meditor; a pavore 'inimici cuſtodi vitam meam.

3 Abſconde me ab arcano *conſilio* maleficorum, a tumultuatione operantium iniquitatem.

4 'Qui exacuunt ſicut gladium linguam ſuam; intendunt *ut* ſagittam ſuam, verbum 'amarulentum,

5 Jaculis petendo ex latebris ' integrum; repentè jaculis petunt eum, 'neque timent;

6 'Confirmant ſibi rem malam; narrant de abſcondendis laqueis; ' dicunt, Quis videret ' illos?

7 Perſcrutantur iniquitates; ' conficimur ᵃ iis quæ callidiſſimè ſunt perſcrutati: adeò intimum ' viri & cor profundum *eſt.*

8 'Sed ubi jaculis petierit eos Deus, a ' ſagitta repentina fuerint plagæ eorum,

9 'Feceruntque ut ipſa lingua ſua in ſeipſos impingant: vagi ſe in fugam dabunt ' quiſquis viderit eos,

10 Quicunque autem homines ' reverentur, cùm nuntiaverint opus Dei, & factum ejus intelligendum propoſuerint:

11 Lætabitur juſtus in Jehova, & recipiet ſe ad eum; denique gloriabuntur omnes recti ᵇ animo.

Amarulentum] id eſt, virulentum atque venenatum: 5 *Integrum*] ſic nominatim probat innocentiam ſuam & ſe comparat cum adverſariis, quos maleficos & operarios iniquitatis nominavit verſu 3. *Neque timent*] ullo timore, ulla reverentia Dei abducuntur, nullâ humanitatis lege. 6 *Confirmant ſibi*] id eſt, vi aperta, & cuniculis agunt. *Dicunt*] rebus inſtructis & comparatis ad dolum, gloriantur non poſſe integrum effugere: quod etiam amplificatur ſequente verſu. *Illos*] laqueos. 7 *Conficimur*] id eſt, ut ipſorum judicio, non poſſumus artes tam ſubdolas percipere, nedum effugere; ſic etiam agnoſcimus non eſſe poſitum in facultate noſtra, ut mala quæ nobis comparant, poſſimus operâ noſtrâ effugere, aut induſtria cognoſcere. Hoc autem verbum ita accipiendum eſſe oſtendit tum ſeries argumentorum, tum etiam loci conſimiles, Num. 17. 28. Lament. 3. 22. a Heb. *perſcrutatione perſcrutata.* *Viri*] ſive Schaülis nominatim, ſive univerſè omnium; nam utrumque verum eſt: vide Jirmejæ 17. 9. 8 *Sed ubi*] prophetia ad conſolationem piorum appoſita, qua explicat David primum quod improbis eventurum eſt, duobus verſibus; deinde quod bonis, ver. 10. & 11. *Sagitta repentina*] ut judicia Dei ſunt velociſſima, & præſentiſſima illius manus: ſic pingit Propheta in allegoria, oſtendens Deum multò validius uſurum armis ſuis contra illos, quàm illi contra Davidem poſſint.

Pſalmus LXV.

David Dei laudem prædicat, tum propter ſpirituales ejus benedictiones cum Eccleſia communicatas in Chriſto, tum propter temporarias & aſpectabiles; univerſè quidem in orbem terrarum, ſed maximè omnium in habitationem populi ſui e cœlo diffuſas.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ* ' *Pſalmus Davidis canticum.*

2 'Tibi *debetur* ᵃ ſedata expectatio *ac* laus, ô Deus, *qui es* Tzijone; & tibi rependendum eſt votum.

3 O qui exaudis orationem, uſque ad te omnis ' caro ᵇ ventura eſt.

4 ᶜ 'Res iniquas quæ prævaluerant mihi, defectiones noſtras tu expias.

5 Beatus *quem* elegis, & ' admoves, *qui* inhabitat atria tua: ſaturamur ' bono domus tuæ, ᵈ rebus ſanctis templi tui.

6 'Res reverendas in juſtitia proloqueris nobis, ô Deus ſalutis noſtræ; ' fiducia omnium extremitatum terræ & maris longinquarum.

7 'Stabiliens montes virtute ſua, accinctus potentia.

8 Compeſcens ſtrepitum marium, ſtrepitum fluctuum eorum, & fremitum nationum.

9 'Qui facis ut canant exortus matutinos & veſpertinos, incolæ extremitatum reverentes a ſignis tuis.

10 'Viſitas hanc terram & appetis eam, plurimum ditas eam: ' rivo Dei pleno aquæ; paras frumentū ' illorū cùm ita præparaveris eam.

11 Porcas ejus irrigando, deprimendo liras ejus; imbribus diſſolvis eam, germini ejus benedicis.

12 'Coronas annum bonitatis tuæ, & ' orbitæ

quæ omnia typicè proponuntur ex uſu legis. a Heb. [illegible] *dicamus) conquieſcentia.* 3 *Caro*] id eſt, homo, ut Gen. [illegible] *venient: ſyllepſis.* c Heb. *res iniquitatum.* 4 [illegible] tio argumentorum laudis, quorum genera ſunt hæc, [illegible] verſu; reconciliatio per verbum Dei in Eccleſia, benedictio [illegible] continuum benedictionum incrementum verbo Dei atque [illegible] 5 *Admoves*] id eſt, ex electione tua adjungis tibi & [illegible] *domus tuæ*] id eſt, omni ſpirituali benedictione. d Heb. [illegible] 6 *Res reverendas*] id eſt, anguſtiſſimas [illegible] prehenſas verbo tuo. *Fiducia*] tranſitio ad alteram partem [illegible] rum creatarum adminiſtratione. 7 *Stabiliens montes*] [illegible] miniſtratione communi; primùm terræ & maris ordinaria [illegible] bus verſibus, deinde rerum cœleſtium, verſ. 9. quæ omnia [illegible] poſita ſunt ad fidem & laudem comparandam Deo, ver. 9. [illegible] eſt, qui totos dies a principio ad finem conſumis in [illegible] tiam: hunc autem verſum ex poëtica ſynchyſi paulo [illegible] membris declaravimus. 10 *Viſitas hanc terram*] [illegible] bus Dei beneficiis in domicilium & habitationem ſuorum [illegible] tiſſimis figuris exponuntur. Eſt autem viſitare hominibus [illegible] præſtare rem quam promiſerat Deus, Deut. 11. 10. & ſeq. [illegible] 11. *Rivo Dei pleno*] id eſt, optima pluvia & abundanti [illegible] miſſa. *Illorum*] de quibus verſ. 4. 5 & 6. Eſt autem [illegible] tionis ſynecdochicè omnibus accommodanda, quæ [illegible] præſentem vitam. 12 *Coronas*] id eſt, facis [illegible] quemadmodum rex parietis popularibus. *Orbitæ tuæ*] id eſt [illegible] cœtibi, ambulans ad extremum benedictionem tuam: hyp[illegible] hic & duobus ſequentibus verſibus.

[illegible] ſtillant pinguedinem:
13 Saltant in caulas deſerti, & exultatione colles accinguntur.
14 Veſtiuntur paſcua gregibus, & convalles obteguntur tritico; clangentes agunt, *ac etiam canunt.*

Psalmus LXVI.

Pſaltes ad Dei laudes & gloriam prædicandam populos hortatur ab exemplis ſcripturæ, & ab opere adminiſtrationis tum communis erga omnes, tum ſingularis erga eccleſiam ipſius; ac poſtremò exemplo ſuo Dei laudationem confirmat.

1 Magistro *ſymphoniæ*, ᶠ*canticum* & *Pſalmus*. ᶠClangite Deo, omnes *incolæ* terræ,
2 Pſallite gloriam nominis ejus, ᶠapponite gloriam laudi ejus.
3 Dicite Deo, quàm reverendus es factis tuis: propter amplitudinem roboris tui ᶠmendaciter ſe dedunt tibi inimici tui.
4 Omnes *incolæ* terræ incurvent ſe tibi, & pſallant tibi; pſallant nomini tuo. Sela.
5 ᶠVenite & videte opera Dei; reverendus *eſt* actione erga filios hominis.
6 ‖Convertit mare in aridam; per flumen tranſiverunt pedes, illic lætati ſumus in eo.
7 Dominatur potentiâ ſua in ſeculum, ᶠoculi ejus gentes ſpeculantur: qui rebelles ſunt ᶠne efferantur apud ſe ipſos. Sela.
8 ᶠBenedicite populi, Deo noſtro, & ᵃ facite ut reſonet vox laudis ejus:
9 Qui ᶠreſtituit animam noſtram in vitam, ᶠneque permittit dimoveri pedes noſtros.
10 ᶠPoſtquam ᶠprobaſti nos Deus, conflaſti nos ut conflatur argentum;
11 ᶠInduxiſti nos in rete ipſum, ᶠimpoſuiſti cingulam *aſinariam* lumbis noſtris:
12 ᶠFeciſti ut inſideret mortalis, *evadens* in caput noſtrum, ᶠingreſſi ſimus per ignem & per aquam; tandem eduxiſti nos ad hanc ᶠſaturitatem.
13 ᶠIngrediens domum tuam cum holocauſtis, ᶠrependam tibi vota mea.
14 Quæ ᵇ[illegible] aperta labia mea, & elocutum fuerit os meum in anguſtia mea.
15 ᶠHolocauſta ᶜ pinguium arietum offeram tibi cum ſuffitu: parabo boves cum hircis. Sela.
16 ᶠAgite, audite, quicunque timetis Deum; ut enarrem quæ fecit animæ meæ.
17 Eum ore meo inclamavi, & quidem ᶠelato *eo quod* ſubeſt linguæ meæ.
18 ᶠAd iniquitatem ſi ſpectaſſem ᵈ animo meo, non exaudiviſſet Dominus.
19 At certè exaudivit Deus, attendit ad vocem orationis meæ.
20 ᶠBenedictus *eſt* Deus; qui non avertit orationem meam ᵉ *a ſe*, & benignitatem ſuam a me.

[illegible] prædicandę verò gloriæ, verſu 4. 3 *Mendaciter ſe dedunt*] [illegible] 18.45. 5 *Venite*] explicatio argumentorum [illegible] Dei pertinentium: quæ univerſè hoc ver. poſita, in duo ge[illegible] ſequentibus; erga populum Dei, ver. 6. & erga omnes, [illegible] *Exod.* 14. 21. *& ſequentibus.* *Jehoſchuhha* 3. 14. *& ſequentib.* [illegible] ut Pſalm. 11. 4. *Ne efferantur*] nimirum amplius; [illegible] laudent atque glorificent. 8 *Benedicite*] ſumma repe[illegible] ad laudandum Deum, qua tranſitur ad [illegible] prioris ar[illegible] eſt ver. 6. ubi oſtendit pſaltes, ſi uſquam apparet benefi[illegible], eam illuſtrem eſſe in liberationibus, & eo quidem [illegible] ſunt mala, uſque ad ver. 13. a Heb. *facite audire* [illegible] id eſt, redimit a morte, lethalibuſque periculis. *Ne*[illegible] 55. 23. 10 *Poſtquam probaſti nos*] exegeſis allego[illegible] accepta, quæ ſummatim propoſuerat ver. 9. [illegible] allegoria a metallis probatis & fuſis ad ignem. 11 *In*[illegible] allegoria a venatione ſive aucupio. *Impoſuiſti*] tertia, a ju[illegible] axillaribus loris alligantur per tranſverſum corpus: [illegible] quod eſt clitellas & grave onus afflictionum injeciſti nobis. [illegible] id eſt, indigniſſimo cuique ſubjeciſti nos; ſic attingit [illegible] quæ habetur Deut. 28. 43. & 44. *Ingreſſi ſumus*] id eſt, om[illegible] proverbiale dictum: quarta allegoria. *Satu*[illegible] copiam ex tanta inopia. 13 *Ingrediens domum*] [illegible] propoſitionis ab exemplo ſingulari, duas partes [illegible] Dei, tribus ver. & narrationem argumentorum [illegible] *Rependam tibi vota*] id eſt, colam te legi[illegible]

b Heb. [illegible] labia mea.
15 *Holocauſta*] poſitam verborum ſynchyſin evidentiæ cauſa ſugimus, quemadmodum etiam in ſequente verſu.
c Heb. *medullatorum.*
16 *Agite*] narratio argumentorũ laudis, ut obſervatum eſt in verſum 13.
17 *Elato*] id eſt, erecto ad ipſum animo: eſt autem hic elegans periphraſis cordis, ut ſupra pſal. 10. 7.
18 *Ad iniquitatem*] exegeſis proximè præcedentis membri, pſaltem libero a rebus iniquis & vanis animo Deum adiiſſe, ac proinde gratioſè exauditum eſſe: vide Jacobi 4. 3. & ſequentibus.
d Heb. *cordis.* 20 *Benedictus*] concluſio [illegible], ut dictum eſt in verſum primum. e *Ex ipſis auctoris*: ut ſuprà 65. 4.

Psalmus LXVII.

Eccleſia regnum Dei in Jehudæis operari, ad gentes propagari, & adminiſtratione, benedictionibuſq́ ſpiritualibus & corporalibus declarari petit.

1 Magistro *ſymphoniæ* ᵃ *fidium*, ᶠ*Pſalmus & canticum.*
2 Deus gratiam faciat nobis & benedicat nobis, ᶠilluſtret faciem ſuam erga nos. Sela.
3 ᵇCognoſcentes in terra ᶠ viam tuam, in omnibus gentibus ſalutem tuam,
4 Celebrent te populi Deus, celebrent te populi omnes.
5 Lætentur & cantent nationes; cùm ᶠjudicabis populos ᶜ rectè, & nationes ipſas in terra deduces. Sela:
6 ᶠCelebrent te populi, Deus; celebrent te populi omnes.
7 Terra dante proventum ſuum; benedicat nobis Deus, Deus noſter.
8 Benedicat nobis Deus, & revereantur eum omnes fines terræ.

a Heb. *in pulſationibus.*
1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt [illegible], quo eccleſia poſtulat adventum regni Dei in Chriſto: ſunt autem poſtulata tria, primum, ut Deus benefaciat populo quem jam ſibi comparaverat, verſu 2. ſecundum, ut iiſdem beneficiis ſpiritualibus populos alios proſequatur & ducat, a ver. 3. ad 6. Tertium, ut omnibus etiam in præſente vita benedicat, tanquam populo uni & adunato per Chriſtum, ad gloriam ipſius: qui ſummus eſt omnium poſtulatorum finis. 2 *Illuſtret faciem ſuam*] vide pſalm. 4. 7.
b Heb. *cognoſcendo.*
3 *Viam tuam, ſalutem tuam*] id eſt, opus & adminiſtrationem tuam, ſalutaremq́ue gratiam omnibus hominibus; ut Paulus vocat Tit. 2. 11. 5 *Judicabis, deduces*] id eſt, regem & paſtorem ages omnium: hæc autem ad Chriſtum pertinere res ipſa loquitur. c Heb. *rectitudine.* 6 *Celebrent*] verius Amœbæus idem cum ver. 4. initium faciens poſtulati tertii, ut obſervatum eſt in verſum 1.

Psalmus LXVIII.

d: 13: H.

David propoſita Dei magnificentia, pios ad laudes illius hortatur ab officio illius, ab exemplis beneficiorum quæ majores acceperant, & a fiducia in qua ſanctos omnes oportuit exemplo, factis, & præſentia ejus confirmari, maximè verò aſcenſu Chriſti in cælos, cujus virtute præſtantur promiſſiones Dei erga ſuos, & minæ in adverſarios: itaque populum Dei & exteros iterum ad laudes hortatus, concludit ab explicatione cauſarum ex quibus laudem promeretur Deus.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ, Davidis pſalmus & canticum.*
2 Surgente Deo diſperguntur inimici ejus, & fugiunt inſeſti oſores ejus à conſpectu ejus.
3 Quaſi impellas fumum, impellis *eos*; ut liqueſcit cera [a] ab igne, pereunt improbi à cōſpectu Dei.
4 Juſti verò lætantes exultant coram Deo; & gaudent in lætitia.
5 Cantate Deo, pſallite nomini ejus; extollite eum qui inſidet amœnitatibus de nomine ejus Jah, ac exultate coram eo.
6 Pater pupillorum & defenſor viduarum *eſt*, Deus in habitaculo ſanctitatis ſuæ.
7 Deus collocat ſolitarios in familia, educit vinctos compedibus: at rebelles inhabitant [b] locum aridiſſimum.
8 O Deus cùm procederes coram populo tuo; cùm gradereris per ſolitudinem: Selas.
9 ‖ Terra movebatur, etiam cœli diſtillabant a præſentia Dei; ipſe Sinai, a præſentia Dei, Dei Jiſraëlis.
10 Pluviam [c] liberaliſſimam ſtillabas, Deus; poſſeſſionem tuam, eamque defeſſam tu inſtaurabas.
11 Tui [d] catervatim habitabant in eâ; te parante per bonitatem tuam pauperi illi, ô Deus.
12 Dominus dabat ſermonem; earum quæ annuntiabant, exercitus *erat* magnus *dicentium*,
13 Reges exercituum fugiunt, fugiunt: & quæ commoratur domi, partitur ſpolia.
14 Etiamſi jacueritis inter duas ſtrues lapideas, *eritis ſimiles* alis columbæ, tectæ argento, *aut* cujus alæ *ſunt* ex fulvo auro effoſſo.
15 Cùm expanderit omnipotens reges in hac *terra*, niveus eris in Tzalmone,
16 Monte [e] maximo, monte Baſchanis; monte [f] frequente gibbis, monte Baſchanis.
17 Quare dejiceretis vos, montes frequentes gibbis? hæc montana deſyderat Deus ad ſedem ſuam, etiam Jehova inhabitabit in æternum.
18 Curruum Dei duæ *ſunt* myriades, multa millia angelorum: dominus cum illis *eſt*, *dominus* Sinai in ſanctuario *habitans*.
19 Aſcendens in ſublime, captivam feciſti captivorum multitudinem, [g] accipiens dediſti dona hominibus; etiam rebelles habitando *captivos tenes*, Jah Deus.
20 Benedictus dominus, *qui* [h] quotidie onerat nos *donis*; Deus ille fortis ſalus noſtra. Sela.
21 Deus ille fortis nobis *eſt* Deus fortis, [i] ad ſalutem omnimodam: & Jehovæ Domino *ſunt* exitus contra ipſam mortem.
22 Tantummodò Deus frangit caput inimicorum ſuorum, verticem comatum continenter ambulantis in reatibus ſuis.
23 Dixerat Dominus, ex Baſchane reduco, reduco ex profunditatibus maris,
24 [k] Ut frangens immergas pedem tuum, linguam canum tuorum, in ſanguine *fluente* ab

1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt [illegible] ſive laudativus, conſtans ex partibus quinque; exordio, à ver. 2. ad 5. propoſitione hortatoria ad laudem, à verſu 5. ad 8. confirmatione, a verſu 8. ad 25. oratione, a ver. 25. ad 33. & poſtremò concluſione laudativa, inde ad finem uſque. Videtur autem hic Pſalmus à Davide conſcriptus eſſe, cùm regno confirmato, Peliſchtæis ſuperatis & domitis Jebuſæis, arcam Dei deportaturus eſſet Jeruſchalaimum, 2. Sché. 6. & 1. Chron. 13. [illegible] verſum adhibet ad translationem arcæ [illegible] perſonis, quem adhibuerat Moſche cùm arca profectura eſſet, Num. 10.35.

2 *Surgente Deo*] Exordium a loco communi de effectis præſentiæ Dei, tum in adverſarios, duobus verſibus; tum erga pios & morigeros, verſu 4. *Diſperguntur*] prior effectus præſentiæ Dei [illegible] quod [illegible], & fugantur [illegible] ut Peliſchtæorum exemplo oſtenditur 2. Sche. 5. 3 *Quaſi*] poſterior effectus in adverſarios, nimirùm preceps & præſentiſſimus illorum interitus, illuſtratus duplici ſimilitudine, evaneſcentis fumi, & contabeſcentis ceræ. a Heb. *a facie ignis.* 4 *Juſti verò*] alterum membrum exordii, de fructu præſentiæ Dei erga pios. 5 *Cantate Deo*] propoſitio hortatoria ad laudationem Dei, duobus nominibus: primùm a majeſtate & natura ejus, hoc verſu; deinde ab officiis, duobus ſequentibus. *Inſidet amœnitatibus*] id eſt, omnia poſſidet amœniſſima, nullis perturbationibus aut angoribus infeſtus eſt, ac proinde eſt omnis amœnitatis autor. *De nomine ejus Jah*] id eſt, de natura ejus ſempiterna, per ſe exiſtente, & quæ aliis dat eſſe: nam hoc propriè ſignificatur appellatione Jah & Jehovæ, quæ duæ inter ſe conjugatæ ſunt, & ex eadem radice procedentes: vide Exod. 6.2. in annot. 6 *In habitaculo*] id eſt, tum in cœlis, ubi majeſtas ipſius habitat; tum in Jiſraële, ubi præſentiam ſuam aſpectabilem conſtituit Deus. quaſi dicat, non opus habet mutare locum, aut laborare ad præſtanda officia ſua: nam ubicunque locorum eſt, ſemper amœnitates colet, & voluntatem ſuam nullo negotio perficit. 7 *Collocat*] id eſt, auget liberis, qui ſine liberis vivebant: ut pſal. 113.9. *Educit*] ut pſalm. 107. & 146. *Inhabitant*] id eſt, deſtituti benedictione Dei areſcunt, & in perpetuis calamitatibus verſantur: ſynecdoche, unum genus ærumnarum exprimens omnium loco. b Heb. *ariditatem.* 8 *O Deus*] tertia pars pſalmi, confirmatio; qua oſtendit Pſaltes quàm vera ſit ſuperior propoſitio laudis, primùm ab exemplo majorum quibus gratioſè benefecit Deus, tùm in profectione tota ab Aegypto, ver. 8. & 9. tum in poſſeſſione terræ ver. 10. & 11. tum denique in hoſtium deturbatione, ver. 12. & 13. Secundò a documentis præſentiæ & operum Dei, a verſu 14. uſque ad 23. poſtremò a verbo & promiſſionibus Dei, quibus freti pii debent ſupra omnia adverſa gloriari, inde uſque ad verſum 25. ‖ *Exodi* 19. 9 *Terra movebatur*] id eſt, res omnes creatæ cedebant tibi populum tuum deducenti ut oſtendit hiſtoria inde ab Exodi 7. uſque ad 20. 10 *Pluviam liberaliſſimam*] vide Deuteronomii 11. 11. ſecundus exemplorum locus de benedictione Dei in terram, hoc verſu; & in habitatores ejus, ſequente verſiculo. c Heb. *liberalitatum.* *Defeſſam*] ex ſiccitate, alióve incommodo. d Heb. *caterva tua habitabant.* 11 *Pauperi*] id eſt, populo tuo, ut ſuprà nominavit verſu 8. ſic autem vocat populum, ad amplificandam miſericordiam Dei, qui Jiſraëlitas pauperibus majoribus ortos, Deut. 26. & recens ex ſumma paupertate Aegypti prodeuntes voluit duntaxat gloriari de miſericordia ſua: tertius exemplorum locus, ut obſervatum eſt in verſum 8. 12 *Earum quæ annuntiabant*] ut moris erat in populo Dei [illegible] a choreis puellarum cani, & Deo gratias agi, Exod. 15.20. Judic. 5.1. & 11. 36. & 1. Schem. 18. 5. 13 *Quæ commoratur domi*] id eſt, mulier ipſa imbellis, ut Judic. 5.24.

atque ab omni atrore vindicabimini, tum præſentia Dei [illegible] or verſibus ſequentibus; tum operibus maximis quæ Deus [illegible] ſtraturus eſt in Chriſto, a ver. 19. ad 23. *Tectæ argento*] [illegible] quaſi deargentatæ aut deauratæ eſſent. 15 *Cùm expanderit*] [illegible] ſive exornatio ſuperioris propoſitionis a præſentia Dei, [illegible] rum, ver. 18. judicia ejus perſpicuitatem: quam [illegible] quæ poſtea explicantur, inde a verſu 19. tum ex ſymbolo [illegible] dato demonſtrabat Deus. *Expanderit*] id eſt, fuderit [illegible] *Niveus eris*] id eſt, nihilominus quiſque veſtrum ex [illegible] ens per totam terram circumfulgebit puritate & gloria: [illegible] ſignificans quod dictum eſt ſuperiore verſu. *In T*[illegible] tallio terræ, ubi ſitus eſt mons Tzalmon cis Jardenem, [illegible] Reg. 12. 1. ſynecdoche. 16 *Monte maximo*] id eſt, [illegible] Jardenem, ubi ſiti ſunt Baſchanis montes, & ampliſſimum [illegible] e Heb. *Dei: ut Gen.* 30.8. f Heb. *gibborum.* *Frequente*] [illegible] conſtante ex multis jugis & collibus. 17 *Quare dejiceretis*] [illegible] ſopopœetica ad montes & terram totam Cenahhanæ, [illegible] tur a benevolentia, præſentia & documentis Dei, hoc verſu [illegible] rum ejus, verſu ſequente. 18 *Dominus Sinai*] id eſt, [illegible] patribus in monte Sinai patefecit. 19 *Aſcendens*] [illegible] nationis ab operibus Dei, quorum potentiſſima demonſtratio [illegible] ne Chriſti, & aſcenſu ad cœlos: nam hujus effecta ſunt [illegible] tiæ hoc verſu poſita, unus effectus eſt in adverſarios, [illegible] tenentur [illegible] catenis potentiæ Dei; alter vero, erga pios & [illegible] quibuſcum habitat & quos donis ornat Deus. [illegible] bus verſibus proximè ſequentibus exponitur, [illegible] ſu. 22. *In ſublime*] id eſt, in cœlum, ut interpretatur [illegible] *feciſti*] id eſt, mundum, carnem, peccatum, mortem, & Satanam [illegible] Coloſſ. 2. 12. & ſequentibus. g Heb. *accepiſti dona*: [illegible] Exod. 25. 2. [illegible] *accipiendum eſſe docet verſ. ſequens, & Apoſt.* [illegible] *Rebelles*] id eſt, eos qui licet victi ſint, tamen oppugnant [illegible] adverſantur. *Habitando*] id eſt, divina majeſtate tua Eccleſiam [illegible] in æternum, ut ſuprà ver. 17. *Jah Deus*] id eſt, ô Jehova Chriſte. 20 *Benedictus Dominus*] epiphonema pertinens ad ſecundum [illegible] in cœlos, ut dictum eſt, præcedente verſu: nam illius [illegible] tinuit ad Eccleſiam Dei. h Heb. *die die, ut Gen.* 39.10. [illegible] *tis.* 21 *Exitus*] id eſt, liberationes ab ipſa morte & [illegible] toti populo ſuo præſtat. 22 *Tantummodò*] id eſt, non [illegible] tantum peccatis adhærentes perdit. *Comatum*] id eſt, [illegible] ciam hominis teſtante: ut Ijobi 5. 5. 23 *Dixerat Dominus*] [illegible] tionis locus a verbo & promiſſionibus Dei, cujus veritatem [illegible] perti & agnoſcentes celebraverant: vide Num. 21.27. & ſequent. *Ex profunditatibus*] ut diſruperat Exod. 14.16. k Heb. *ut frangens* [illegible] *verbi conſignificatio recepta in Scriptura ſæpè* [illegible] 23.16. 24 *Frangens*] caput inimicorum ſuorum, ut ſup. ver. 22.

[illegible] inimicis, ab unoquoque eorum.
25 'Cùm viderunt inceſſus tuos, ô Deus; inceſſus Dei fortis mei, regis mei, *qui eſt*, in ſanctuario;
26 'Præcedebant cantores, pòſt fidicines; inter puellas tympana pulſantes.
27 'In congregationibus benedicite Deo Domino, '*qui eſtis* e ſcaturigine Jiſraëlis.
28 'Illic *ſit* 'Binjamin parvus *&* dominator eorum, principes Jehudæ *&* cœtus eorum, principes Zebulunis, principes Nophtali.
29 'Præcepit Deus tuus robuſtum eſſe te; corrobora, ô Deus, 'quod operatus es in nobis.
30 E templo tuo 'propter Jeruſchalaima; tibi afferent 'reges donarium.
31 Perde catervam '[l] arundiferam, cœtum 'robuſtorum juvencorum cum vitulis populorum, 'fingentem ſubjicere ſe cum fragminibus argenti; qui diſſipat populos qui bellis delectantur.
32 'Veniant magnates ex Ægypto, Æthiopia [m] celeriter tranſmittat manuum ſuarum *donum* ad Deum.
33 'Regna terræ cantate Deo; pſallite Domino, Sela:
34 'Inſidenti 'cœlis cœlorum [n] 'antiquorum: en, edit vocem ſuam, vocem robuſtam.
35 'Tribuite robur Deo: cujus excellentia eſt ſuper Jiſraëlem, & cujus robur in ſuperioribus nubibus.
36 'Formidabilis es, ô Deus, 'e ſanctuariis tuis: Deus fortis Jiſraëlis ipſe dat robur & vires huic populo: benedictus *ſit* Deus.

[illegible] (de quo 1. Chron. 12. 29.) ne cenſeatur in tribubus; [illegible] honorem illi tribuere, ut prima vocetur ad hunc conven[illegible] parva tribus cæterarum comparatione inde a tempore [illegible], ut agnoſcit Schaül 1. Schem. 9. 21. deinde etiam at[illegible] regnum Davidis geſſerat. 29 *Præcepit Deus*] tranſi[illegible] occaſione ſumpta a præcepto Dei: ſunt autem [illegible]; prima, ut ipſe det robur quod imperat, & benefaciat ſuis, [illegible] adverſarios edomet, ver. 31. tertia ut exteros advocet in [illegible], ver. 32. *Quod operatus es*] id eſt, beneficia quæ in ma[illegible] contuliſti. 30 *Propter Jeruſchalaima*] id eſt, electio[illegible] cum Eccleſia tua, quæ vera eſt Jeruſalem mater [illegible] 4. 26. *Reges*] id eſt, ego & ſucceſſores mei gratiſſi[illegible]. 31 *Arundiferam*] id eſt, armatam ſagittis; ſynec[illegible] fiebant ex arundinibus, ut arundinem pro ſagitta dixit [illegible] l Heb. *arundinis*. *Robuſtorum juvencorum*] id eſt, [illegible] allegoria, ut Pſalm. 22. 13. de iis qui palam ma[illegible] *ſubjicere ſe*] id eſt, hypocritam: nam hæc duo ſunt [illegible] Dei. 32 *Veniant*] tertius precationis locus, ut obſerva[illegible] de amplitudine regni Chriſti. m Heb. *faciat ut cur[illegible]*, ut Græci interpr. latur Plin. lib. 35. cap. 14. *Metonymia.* [illegible] concluſio hortatoria ad laudem Dei, per apoſtrophen ad om[illegible] in Chriſto. 34 *Inſidenti*] primus locus laudis a majeſta[illegible] teſtata. *Cœlis cœlorum*] ut 1. Reg. 8. 27. n Heb. *antiquorum*] id eſt, ab omni antiquitate, ex quo cœli ſunt. 35 [illegible] locus laudis, a benefica adminiſtratione rerum creatarum [illegible]. 36 *Formidabilis*] tertius locus laudis a ſingulari ipſius [illegible]. *E ſanctuariis tuis*] id eſt, cœleſti & terre[illegible] ſymbolum.

Psalmus LXIX.

David figura Chriſti graviſſimè conqueſtus de [illegible] & perpeſſionibus quas indignè pertulit, & de adverſariorum ſcelere; Deum orat pro ſalute ſua, & inimicorum exitio: Ac poſtremò his rebus [illegible], Dei laudes a ſe, ab Eccleſia, omnibusq; re[illegible] prædicatum iri docet.

1 MAGISTRO ſymphoniæ [a] ad hexachordo, [a] Davidis ode.

2 'Serva me Deus, quia 'perveniunt aquæ uſque ad animam.
3 Demergor in cœnum [a] profundiſſimum, ubi non *eſt* conſiſtendi locus: ingredior profunditates aquarum, & fluentus inundans abripit me.
4 Fatigor clamando, exſiccatur guttur meum; deficiunt oculi mei ſperantis in Deum meum.
5 'Cùm plures ſunt quàm capilli capitis mei qui oderunt me immeritò, potentiores ſunt qui conantur me ſuccidere, qui mihi ſunt inimici injuria; tunc quod non rapui, 'rependere cogor.
6 'O Deus, tu noviſti 'ſtultitiam meam, & reatus mei non ſunt celati tibi.
7 'Ne erubeſcant de me expectantes te, domine Jehova exercituum; ne rubore ſuffundantur mea cauſa qui quærunt te, Deus Jiſraëlis.
8 'Nam propter te ſuſtineo opprobrium, operit ignominia faciem meam.
9 Extraneus effectus ſum fratribus meis, & alienus filiis matris meæ:
10 ‖ Quia zelus domus tuæ exedit me, & opprobria probris afficientium te accidunt mihi.
11 'Cùm flens *affligo* jejunio animam meam, tum hoc vertitur [b] in ſummum probrum mihi.
12 'Cùm ſtatuo veſtimentum meum cilicium, tum ſum illis in parabolam,
13 '*Qui* confabulantur de me ſedentes in porta; & [c] in odas lyricas bibentibus potum inebriantem.
14 'De me itaque, oratio mea ad te *eſt hæc*, Jehova, 'tempus *eſt* benevolentiæ: Deus, pro amplitudine benignitatis tuæ exaudi me, pro fide [d] ſalutari tua.
15 'Eripe me e luto, & ne immergar; eripiar ab oſoribus meis, ut a profunditatibus aquarum,
16 Ne inundans abripiat me fluentum aquarum, neq; abſorbeat me profundum: & ne præcludat mihi 'puteus os ſuum.
17 'Exaudi me Jehova, quia bona *eſt* benignitas tua: ſecundum amplitudinem miſerationum tuarum reſpice ad me,
18 Et ne abſcondas faciem tuam a ſervo tuo; quia eſt anguſtia mihi; feſtina, exaudi me,
19 Appropinqua ad animam meam; vindica eam, 'propter inimicos meos redime me.

[illegible] ad ſpiritu [illegible] imprecatio: ad quæ [illegible] 2 [illegible] lepſis, ſive propoſitio univerſalis totius, quæ petuntur a Deo, continens poſtulata & poſtulati cauſam, allegoricam. Expenditur autem hæc propoſitio, uſque ad ver. 30. idq; duobus capitibus; ſummatim precatio pro ſalute ſupplicis, a verſu 2. ad 20. alterum, imprecatio in adverſarios, uſque ad 30. quorum utrique adhibentur ſuæ cauſæ. *Perveniunt aquæ*] Id eſt, verſor in gravi diſcrimine vitæ: quæ allegoria duobus ſequentibus verſibus amplificatur ab omnibus circumſtantiis ex quibus homines mergi ſolent. Prima poſtulati cauſa, a perſona ſupplicis. a Heb. *profunditatis*. 5 *Cùm plures*] accommodatio allegoriæ, q. d. antea tantiſper dum non ſuntne ipſorum conſilia conſtituta, & conventus habitus ad ea perficienda, diſſimularunt, neque intentarunt quidquam; jam verò hæc eſt hora illa quam obſervarunt [illegible], & poteſtas [illegible] vide Matth. 26. [illegible] Luc. 22. 53. Altera poſtulati cauſa, a perſona adverſariorum. *Rependere cogor*] morte, qua eſt perſolutum pretium pro peccatis mundi: quæ uno rapiendi verbo ſynecdochicè deſignantur. 6 *O Deus*] tertia poſtulati cauſa, a conſcientia Dei. *Stultitiam meam*] id eſt, qua me onerant & criminantur adverſarii: ſic etiam reatus mei mox appellantur, hoc verſu quaſi dicat, tu mihi es horum meorum criminum omnium teſtis, quæ objiciuntur mihi. 7 *Ne erubeſcant*] ſumma poſtulati cauſa, gloria Dei in confirmatione fidelium omnium. 8 *Nam propter te*] Amplificatio poſtremæ cauſæ, primum per explicationem & profeſſionem ſtudii ſui erga Deum, quòd etſi indignè premebatur, infractum tamen permanere docet, tribus verſibus; deinde per antitheſin improbitatis adverſariorum cum officio ipſius erga Deum, ver. 11. 12. & 13. ‖ *Joan.* 2. 17. 11 *Cùm flens affligo*] alterum membrum exornationis per antitheſin, ut modò dictum eſt. b Heb. *in probra*. 12 *Cùm ſtatuo*] id eſt, compono me ad dolorem & luctum ſynecdoche. 13 *Qui*] id eſt, traducor omnibus modis in publicis & privatis conſeſſibus, feriis & ludicris, ſobriis & ebriis, denique apud omnes ludibrio ſum. c Heb. *in pulſationes*. 14 *De me itaque*] hactenus cauſæ: nunc ſequitur petitio ſalutis, quam ſecundo verſu ſummatim attigerat, uſq; ad ver. 20. *Tempus eſt benevolentiæ*] id eſt, tempus eſt jam ut benevolentia tua utaris erga me, & oſtendas eam. d Heb. *ſalutis tuæ*. 15 *Eripe me*] petitio reſpiciens ad querimoniam verſus ſecundi & tertii, verſibus duobus. 16 *Puteus*] id eſt, vorago profundiſſima ſine crepidine & effugio ullo: allegoria. 17 *Exaudi me*] accommodatio allegoriæ vehementiſſima, continens petitiones duas, quæ duobus ſequentibus verſibus præpoſtero ordine explicantur. 19 *Propter inimicos meos*] id eſt, ut redemptus & victor triumphem ac exultem de inimicis meis; ſic tranſitur ad imprecationem, alteram orationis partem.

[illegible] X, uſq; ad 30. & concluſionem laudativam, inde ad finem. [illegible] David, velut typus Chriſti a Deo datus hanc oden ſcripſiſſe [illegible] prout evangelica hiſtoria commonſtrat, & A-

20 ° Tu noſti opprobrium meum, pudoremq; meum,& ignominiam meam: coram te ſunt omnes hoſtes mei.
21 Opprobrium frangit ᵉ animum meum, adeò ut afficiar ægritudine: cumque expecto qui condoleat, nemo adeſt; aut conſolatores, tamen non invenio.
22 °Quin potius dant pro alimento meo ᶠ amarorem;‖& in ſiti mea bibendum dant mihi acetum.
23 ° Sit ° menſa eorum ante eos pro laqueo, & pro tendicula ° ad retributiones.
24 Obtenebrentur oculi eorum, ut non videant: & fac ut lumbi eorum jugiter nutent.
25 Effunde ſuper eos indignationem tuam,& æſtus iræ tuæ aſſequatur eos.
26 ᵍ Sint caſtella eorum deſolata,in tentoriis eorum ne ſit habitator:
27 ° Quia ° quem tu percuſſiſti perſequuntur, & ſecundum dolorem confoſſorum tuorum ° narrationes contexunt.
28 ° Appone ʰ pœnam ad pœnam iniquitatis eorum,& ° ne veniant in juſtitiam tuam.
29 ° Deleantur de libro viventium,& cum juſtis ne conſcribantur.
30 ° Ego pauper & dolens; cùm ſalus tua, Deus,in edito collocaverit me,
31 Laudabo nomen Dei cantico,& magnificabo eum gratiarum actione,
32 Quæ melior videbitur Jehovæ; bove, juvenco,cornuto,*aut* ungulam ſciſſam habente ° *quoquam*.
33 Quod ubi viderint manſueti, lætabuntur; & ° reviviſcet animus veſter, ô quærentes Deum:
34 Quòd attendat ad egentes Jehova,& vinctos ſuos non ſpernat.
35 Laudabunt eum cœli & terra, maria, & quicquid repit in eis:
36 Quia Deus ſervat ° Tzijonem, & inſtaurat civitates Jehudæ: ut habitent ibi, & hæreditariò poſſideant eam *terram*:
37 ⁱ ° Poſteri, inquam, ſervorum ejus poſſideant eam; & amantes nominis ejus habitent in ea.

20 *Tu noſti*] ſecunda pars petitionis, imprecatio: ad quam venitur repetita paucis querimonia de probro & calamitate ſua,tribus verſibus. e Heb. *cor*. f Heb. venenum vel cicutam. ‖ Matth. 27.34. Marc.15.23. Joan.19.29. 23 *Sit menſa*] ſequitur poſt querimoniam imprecatio,uſq; ad verſum 30. cujus partes ſunt duæ;una, in vitam præſentem, uſque ad verſum 26. altera,in futuram. Maledictionis autem præſentis duo ſunt genera: unum,in ipſas perſonas,tribus verſibus; alterum, in ipſas habitationes & facultates earum, verſic.26. quę petitiones ex adverſo reſpondent querimoniis ſuperioribus inverſo ordine. *Menſa eorum*] qui um arcem alucrunt [illegible] *Ad retributiones*] hoc eſt, ut talionis pœnam luant: ſic interpretandam eſſe hanc vocem (quę nuſquam alibi plurali numero ſubſtantivè legitur) evincit Apoſtolus ad Rom. 11.9. g Heb. [illegible] 27 *Quia quem tu percuſſiſti*] tranſitio ad alterum orationis membrum; præfixa ætiologia hoc verſu, ab infidelitate,injuſtitia,& inhumanitate hoſtium. *Quem tu percuſſiſti*] ſic Chriſtus percuſſus Dei appellatur Jeſchahh.53.4. *Narrationes contexunt*] id eſt, ſermone illos ludificantur; & eo quidem atrocius,quo durius illos a te tractari vident: quod Chriſto & piis accidiſſe omnes hiſtoriæ teſtantur. 28 *Appone pœnam ad pœnam*] id eſt, afſice eos æterna pœna, quaſi alteram ſuperaddas alteri: humanitus dictum de pœnis æternis quas infligit Deus,prout ſequentia docent. h Heb. *iniquitatem ad iniquitatem*: ut Gen.4.13. *Ne veniant in juſtitiam*] id eſt, ne accenſeantur juſtis,ut ſequens verſus explicat humanitus. 29 *Deleantur*] ut Exod.32.32.

30 *Ego pauper*] Concluſio laudativa continens primùm propoſitionem laudis, uſque ad verſum 36. deinde ætiologiam, duobus ultimis: laudationis autem tria ſunt membra; unum a ſupplice liberato, tribus verſibus; ſecundum, ab Eccleſia, verſu 33.& ſequente; tertium,a toto mundo,ver.35. 32 *Quoquam*] id eſt,ullius animalis quamvis legitimo ſacrificio. 33 *Reviviſcet*] id eſt,qui jam amplitudine calamitatis meæ confuſus proſternebatur, quaſi recepta vita exultabit. 35 *Laudabunt eum*] nimirum ſuo modo, cum inſtaurabitur per Chriſtum Eccleſia,vide Rom.8.proſopopœia. 36 *Tzijonem*] id eſt,Eccleſiam,cujus typus olim fuit Tzijon, & Judæa tota. i Heb.*ſemen*. 37 *Poſteri*] id eſt, Jiſraël Dei,& vera Eccleſiæ membra.

Psalmus LXX.

Argumentum eſt idem cum fine Pſalmi 40.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, ° ode *Davidis* ° *ad recordandum*.
2 Deus ad eripiendum me; Jehova,ad auxilium meum feſtina.
3 Pudefiant & rubore perfundantur quærentes animam meam: agantur retrorſum & ignominia afficiantur qui delectantur malo meo.
4 Retrocedant pro mercede pudoris ſui, qui dicunt euge,euge.
5 Gaudeant & lætentur in te omnes quærentes te; ac dicant jugiter, magnificetur Deus, amantes ſalutis tuæ.
6 Cùm ego ſim pauper & egens,ô Deus,feſtina mea cauſa: auxilium meum & liberator meus es; Jehova, ne tardes.

1 *Ode Davidis*] ode eſt inſtitia, eodem planè argumento & iiſdem propè vocibus cum pſal. 40. a verſu 14. ad finem uſque. *Ad recordandum*] vide Pſalmo 38.1.

d : 14 : M :

Psalmus LXXI.

Pſaltes fidem ſuam in Deum profeſſus ſervari ab inimicis petit, & Deum a munifica natura ejus, promiſſionibus, operibus anteactis, gloriaq; ſollicitans adverſariis imprecatur malè: officium ſuum erga Deum liberatione accepta profitetur, & de eo cum animo ſuo confirmatus ſecurè ſpondet ſe gratias acturum Deo.

1 ° AD te, Jehova, me recipio; ne embeſcam in ſeculum.
2 ‖ ° Juſtitiâ tuâ eripe me & libera me; inclina ad me aurem tuam,ac ſerva me.
3 Eſto mihi ᵃ rupes quam inhabitem,quo veniam jugiter; ° præceptum poſuiſti de ſervando me,quia petra mea & munitio mea es.
4 ° Deus mi,libera me e manu improbi; e manu ᵇ iniquè & præfractè agentis.
5 Nam tu es expectatio mea,domine Jehova; fiducia mea a pueritia mea.
6 ° Tibi innitor inde ab utero;a viſceribus matris meæ tu abripuiſti me: ° in te *eſt* laus mea jugiter.
7 ° Tanquam oſtentum fui multis; adeò es mihi receptus robuſtus.
8 ° Impleatur os meum laude tua, toto die gloriâ tuâ.
9 ° Ne abjicias me tempore ſenectutis: cùm deficit virtus mea,ne derelinquas me:
10 Quia loquuntur inimici mei de me, qui obſervantes animã meam ° conſultant ſimul:
11 Dicendo, Deus dereliquit eum, perſequimini & prehendite eum; dum nemo *eſt* qui eripiat.
12 Deus, ne longè abeſto a me; Deus mi, ad auxilium meum feſtina.
13 Pudefiant, deficiant adverſantes animæ meæ; operiantur opprobrio & ignominia quærentes malum meum.
14 ° Ego verò jugiter in expectatione ſum, ° de tota laude tua; & perrecturus ſum.

[illegible] dus locus a verbo & promiſſionibus Dei quas ample[illegible] ximè ſeq. 4 *Deus mi*] tranſitio ad tertiũ locum, qui eſt [illegible] laribus Dei erga Davidem,& anteacta ejus fide atque experi[illegible] tranſitio per repetitionem poſtulati,de quo ver.1. b Heb. [illegible] *præfractè*. 6 *Tibi innitor*] id eſt, tu ſuſtentas me inde a [illegible] meo. *In te eſt laus mea*] id eſt,nulla pars vitæ meæ vacat [illegible] proinde tota ad laudem tuam pertinet: tranſitio ad quartum [illegible] 7 *Tanquam oſtentum*] id eſt, tanta fide & virtute protectus [illegible] meo quod ipſis oſtendiſti,multi adducti ſunt ad credendum tibi. [illegible] priam eſſe vocis Hhebrææ ſignificationem arguunt omnes [illegible] ſonis tribuitur. 8 *Impleatur os meum*] ita mihi [illegible] in ore geram præterquam beneficia tua,laudandi tui argumenta. [illegible] *ficias*] repetitio poſtulati cum amplificatione a perſona ſupplicis [illegible] tranſitur ad ſecundum argumentorũ genus de perſona adverſariorum [illegible] mùm impietatem illorum exponit, deinde imprecatur ver.13. [illegible] vide 1.Schem.16 & 17. 14 *Ego verò*] tertium argument[illegible] ſona ſupplicis; in quo profitetur pſaltes primùm ſpem ſuam [illegible] in Deum,deinde officium in futurum pollicetur de laudibus [illegible] ſtremò ab anteacta experientia & acceptis documentis [illegible] latum ſalutis ſuæ repetitis verſu 17. uſque ad 22. *De tota*] [illegible] jamq; laudis argumenta de diſti mihi,& certis quaſi partibus [illegible] liberando me ex urbe,& Achitophelis conſilium evertendo [illegible] ut tota tua laus in plena mea inſtauratione demonſtretur.

Os meum narraturum eſt juſtitiam tuam,
quotidie ſalutem tuam: quamvis ignorem
numeros ejus.
16 Aggreſſus omnimodam fortitudinem
Domini Jehovæ, commemorabo juſtitiam
tuam ſolius.
17 Deus, docuiſti me a pueritia mea, & huc-
uſque indicavi mirabilia tua.
18 Quare etiam tantiſper dum [d] ſenex & ca-
nus ſum, Deus, ne derelinquas me; donec
indicavero brachium tuum huic generati-
oni, omni venturæ generationi fortitudinem
tuam:
19 Nam juſtitia tua Deus, in altum uſque aſ-
ſurgit: quia facis res magnas; Deus, quis eſt
par tibi?
20 Quia poſtquam feciſti [e] ut experirer angu-
ſtias magnas & malas; [f] rurſus vitæ reſtituis
me, & ex abyſſis terræ rurſus facis ut aſcen-
dam.
21 Auges magnitudinem meam, & diver-
tens conſolaris me:
22 Etiam ego celebraturus ſum te inſtrumẽ-
to nablii, fidemque tuam Deus mi: pſallam
tibi cithara, ô ſancte Jiſraëlis.
23 Cantabunt labia mea, quando pſallam ti-
bi, & anima mea quam redemeris,
24 Etiam lingua mea quotidie enuntiabit ju-
ſtitiam tuam; quòd erubuerint, quòd pu-
dore perfuſi fuerint quærentes malum me-
um.

Psalmus LXXII.

David moriturus Deum orat ut Schelomoni ſpiritum juſtitiæ tribuat, legitimamque adminiſtrationem & benedictionẽ ſuam: deinde iſta adminiſtratione & benedictione Schelomonis ac Chriſti elegantiſſimis verſibus celebrata, benedicit Deo.

1 PRO *Schelomone.* O Deus, judicia tua
regi da, & juſtitiam tuam filio regis.
2 Judicet populum tuum [a] juſtè, & pau-
peres tuos jure.
3 Proferant montes pacem populo, & col-
les propter juſtitiam.
4 Vindicabit pauperes populi; ſervabit fi-
lios egentis, conteret verò oppreſſorem.
5 Reverebuntur te [b] quandiu erit ſol; & du-
rante luna in generationem æternam.
6 Ut cùm deſcendit pluvia ſuper ſectam her-
bam; cùm imbres, irrigatio terræ;
7 Florebit temporibus ejus juſtus: & ampli-
tudo pacis, donec non ſit luna:
8 Et dominabitur a [c] mari uno ad alterum,
& a flumine [d] quaquà ſunt fines terræ.
9 Coram eo incurvabunt ſe [e] barbari, & ini-
mici ejus pulverem lingent.
10 Reges oceani *accolæ* & inſulani munus
reddent, reges Schebæ & Sebæ donarium
offerent:
11 Denique incurvabunt ſe ei omnes reges,
omnes gentes ſervient ei.
12 Quoniam eripiet egentem vociferantem,
& pauperem cui non fuerit adjutor;
13 Parcet attenuato & egenti, animaſque e-
gentium ſervabit;
14 A dolo & a violentia vendicabit animam
eorum: adeò pretioſus *eſt* ſanguis eorum in
oculis ejus.
15 Ideò quandiu vivet, dabit ei de auro
Schebæ; & orabit pro eo jugiter, toto die
benedicet ei.
16 Ubi fuerit pugillus tritici in terra, in ver-
tice montium, commovebit ſe ut Libanus
fructus ejus; & florebunt [f] cives ut herba
terræ.
17 Erit nomen ejus in ſeculum, durante [g] ſo-
le ſoboleſcet nomen ejus; & benedicentes
ſibi in eo, omnes gentes beatum prædica-
bunt eum.
18 Benedictus *ſit* Jehova Deus, Deus Jiſraë-
lis, qui facit mirabilia ſolus:
19 Et benedictum nomen gloriæ ejus in ſe-
culum: impleaturque gloria ejus tota ter-
ra; Amen, iterum Amen.
20 Finiuntur orationes Davidis filii Jiſ-
chai.

7 *Donec non ſit luna*] id eſt, in perpetuum: vide Gen. 49. 26. annot.

8 *A mari uno uſque ad alterum*] id eſt, Schelomo quidem a mari mediterraneo ad mortuum, & ab Euphrate uſque quo procedit terminus deſcriptus Exod. 23. Num. 34. Deut. 11. & alibi, ut completum fuiſſe legitur 1. Reg. 4. 20. Chriſtus verò in univerſo mundo.

c Heb. *a mari uſque ad mare.*

d Heb. *uſque ad fines terræ.*

e Heb. *ſitei, id eſt, ſitientis deſerti incolæ, agreſtes atque indomiti.*

9 *Pulverem lingent*] id eſt, proni ſe in terram proſternent, in ſignum fidei, reverentiæ, atque obſequii.

10 *Reges oceani*] vide 1. Reg. 4. 33. & toto decimo capite, quomodo hæc figuratè Schelomoni ex parte contigerint: quæ hodie implentur in Chriſto, ut ſequens verſus explicat. *Schebæ & Sebæ*] vide Gen. 10. 7.

15 *Quandiu vivet*] quiſque eorum quos redemerit & vendicaverit. *Dabit ei de auro Schebæ*] id eſt, ultrò ex tota facultate ſua præſtabit debitum officium atque obſequium: quod munerum collatione olim ſignificabatur ſynecdochicè, ut 1. Schem. 10. 27. *Pro eo*] id eſt, pro ſalute ejus, & bono totius regni. 16 *Ubi fuerit*] hoc eſt, nihil erit tam exiguum, quod non augeatur vel multiplicetur in immenſum per benedictionem Dei. *In vertice montium*] id eſt, etiam in loco incommodiſſimo. *Commovebit ſe ut Libanus*] id eſt, mutuo conflictu perſtrepet copioſa ſeges, ut arbores Libani: hyperbole. f Heb. *e civitate.* 17 *Erit nomen ejus*] hoc eſt, tum ipſe in ſempiternum vivet, tum de nomine ſuo filios Dei & Chriſtianos a ſe dictos gignet, qui nomini ipſius benedicant, & ſibi de hac ſua prærogativa gratulentur: nam hæc in ſpeciem tantùm Schelomoni evenerunt. g Heb. *ante ſolem: ut ſuprà ver. 5.* 18 *Benedictus ſit Jehova*] Concluſio laudativa. 19 *Impleatur*] id eſt, ſanctificato nomine ejus adveniat regnum ejus. 20 *Finiuntur*] id eſt, hanc ultimam orationem moribundus habuit. vide 2. Schem. 23. 1.

[illegible] a verſu 4. uſque ad 17. tertia, laudatio, ad finem uſque. [illegible] tria ſunt capita: primum, ut Deus ſpiritu ju- [illegible] ad officium perfungendum, prout petit Schelomo [illegible] juſtitiæ a Deo collatæ, verſu 2. tertium, fructus bene- [illegible] juſtitia ad ipſum & ad totum regnum perventurus, [illegible] juſtitia. 3 *Montes*] id eſt, totum regnum montibus ab- [illegible] *Pacem*] id eſt, omnimodam benedictionem, ut pacis no- [illegible] accipitur. 4 *Vindicabit*] prophetica explicatio re- [illegible] regno præfiguratum eſt) per enarrationem duo- [illegible] petitione poſita ſunt, nimirum adminiſtratæ juſtitiæ, & fru- [illegible] juſtitiæ autem duæ ſunt partes, bonorum defenſio, & im- [illegible] gradibus quatuor diſtinguitur, primus eſt timoris & [illegible] ſecundus, incrementi & ædificationis eccleſiæ, verſu 6. [illegible] regni per vocationem gentium & voluntariam illa- [illegible] ſequentibus, quartus, infinitæ benedictionis ad ſub- [illegible] perventuræ, inde a verſu 12. *Filios egentis*] id eſt, [illegible] paſſim, ut veluti hæreditariam; vide pſalm. 37. 25. [illegible] *ut dum luna, generatione generationum.*

Psalmus LXXIII.

Pſaltes poſt ſpirituale certamen erumpens in commendationem bonitatis Dei, exponit ægritudinem animi ſui & bonorum, qua afficiuntur cùm propter ſecundos improborum ſucceſſus, tum propter calamitates ſuas: deinde rationem ſui expediendi oſtendens, incertum improborum ſtatum certumque exitium proponit: poſtremò tanquam reſipiſcens ſe totum credit Deo, & illi hæſurum profitetur.

1 PSALMUS *Aſaphi.* Atqui bonus *eſt* Jiſ-
raëli Deus, puris [a] animo.

1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt didaſcalicus, continens propoſitionem voluntatis Dei erga ſuos, verſu 1. confirmationem ab experientia prophetæ & piorum hominum, a verſu 2. uſque ad ver. 13. & concluſionem, inde ad finem uſque. De hac autem inſcriptione vide pſalm. 50. 1. *Atqui bonus eſt*] propoſitio ex abrupto, qua propheta per paralepſin (quæ in ſcriptura frequentiſſima eſt) certamina carnis ſuæ & ſpiritus reticens, & quaſi repentè ex difficultatibus eorum emergens, concluſionem proponit tantum; affirmans utcunque calamitates urgeant, tamen Dei bonitatem ſemper eſſe pœnitentiſſimam bonis. a Heb. *corde.* *ut ver. 7. & ver. 13. & ſic deinceps.*

2 Equidem

2 Equidem] conſirmatio propoſitionis per narrationem certaminis quod ſubeunt pii, uſque ad ver. 15 & eventus quem largitur Deus inde ad 23. Certaminis autem ponuntur duo genera: unum ſingulare prophetæ, qui carnem ſuam fatetur proſperitati improborum, ſuiſque calamitatibus non ſatis acquieviſſe, uſque ad verſum 10. alterum commune piorum, verſibus ſequentibus.

Declinaverant pedes] id eſt, prægravatus carnis infirmitatibus animus prope aberraverat ab officio: metaphora.

Effunderentur greſſus mei] id eſt, diffluerem velut aqua, ne inſiſterem viis quas præſcripſit Deus.

4 *Nam non ſunt*] prior locus ætiologiæ a continua improborum proſperitate uſque ad verſum 10. Eſt autem in his verbis elegantiſſima tranſlatio ad exprimendos ſecundos improborum caſus a textorum tela: quaſi dicat, cùm primùm vitam ſuam orſi ſunt, perpetuo curſu eam ſine mora vel impedimento uſque ad extremum vitæ actum peragunt, ut cùm ex æquabili vel enodi ſtamine & trama tela contexitur.

2 Equidem quod ad me, penè [a]declinaverant pedes mei; nihil ferè aberat quin [b]effunderentur greſſus mei:

3 Cùm inviderem inſanientibus, proſperitatem improborum aſpicerem.

4 Nam non *ſunt* nexus uſque ad mortem eorum, ſed pingue *eſt* robur eorum.

5 In labore mortalium non ſunt, & cum *reliquis* hominibus non afficiuntur plagis.

6 Idcirco cingit eos torques ſuperbiæ, operit *velut* ornamentum violentia eos.

7 Emicat præ pinguedine uterque oculos eorum, ſuperant cogitationes animi.

8 Tabifici ſunt, & loquuntur malignè oppreſſionem; *&* e ſublimi loquuntur.

9 Opponunt cœlis os ſuum, & lingua eorum pervadit terram.

10 Ideoq; redit populus ejus huc, cùm aquæ pleni *poculi* exprimuntur ipſis,

11 Ut dicant, quomodo cognoſceret Deus fortis? ut eſſet notitia in excelſo?

12 Ecce iſtos improbos, ut tranquilli [b]*in* ſeculo augeant vires.

13 Utique inaniter purifico animum meum, & lavo in munditia manus meas:

14 Cùm ſim plaga affectus quotidie, & caſtigatio mea *præſtò ſit* omnibus matutinis.

15 Si dixerim, narrabo [c]talia, ecce generationem filiorum tuorum perfidus fuero,

16 Si cogitem cognoſcere hoc, [d]laborioſum *viſum* eſt in oculis meis:

17 Donec [e]ingreſſus eſſem in ſanctuaria Dei fortis, animadvertiſſem finem iſtorum.

18 Utique in lubricis ponis eos, dejicis eos in vaſtitates.

19 Quomodo [e]abeunt in deſolationem quaſi momento; deſinunt, conſumuntur terroribus?

20 Tanquam ſomnium, poſtquam evigilaverit quiſpiam, [f]domine, cùm ſuſcitaveris, imaginem eorum contemnis.

21 Cùm exacerbabatur animus meus, & in renibus meis me ipſum exacuebam,

22 Tum eram brutus, qui ignorarem: *ut* jumenta eram apud te.

23 Itaque ego jugiter futurus ſum tecum; prehendiſti manum dexteram meam.

24 Conſilio tuo deduc me, ut poſtmodum in gloriam recipias me.

25 Quis *eſſet* mihi in cœlis *præter te*? & [g]præter te nullo delector in terra.

26 Deficiente carne mea & animo meo, rupes animi mei & portio mea Deus *eſt* in ſeculum.

27 Nam ecce longinqui [h]a te pereunt, exſcindis [i]quicunque adulterando *deficit* a te.

28 De me itaque, propinquum eſſe Deo mihi bonum *eſt*; pono in Domino Jehova receptum meum, ut enarrem omnia opera tua.

Sed pingue] id eſt, non ſunt ut exilia fragiliaque fila, quæ ſubinde ſit opus colligare nodis; ſed ſunt velut robuſta, craſſa, æqua, & valentia fila, quæ ad finem uſque illæſa percurrunt telam præſentis vitæ: hæc metaphora in ſequentibus verſibus exponitur: cui ſimilem vide Jeſchahh. 38. 10. & 14. 6 *Torques ſuperbiæ*] id eſt, ſuperba ſua violentaque facta gloriæ ſibi & ornamento vertunt. 7 *Superant*] id eſt, ſecundis etiam rebus utuntur ſupra quàm ipſi cogitaverant. 8 *Tabifici ſunt*] id eſt, facto & ſermone ſunt exitioſi aliis, quaſi eos conſumant tabe. *E ſublimi*] proverbiale loquendi genus. 9 *Opponunt cœlis*] id eſt, licenter & impunè in Deum blaſphemias eructant, & in humanum genus contumelias: metonymia. 10 *Ideoq;*] Secundus locus ætiologiæ a communi piorum ſenſu. *Cùm aquæ*] id eſt, cùm non tantùm indignantes improborum felicitatem obſervant, ſed ſuas etiam calamitates quaſi amaras potiones indies ſibi comparari vident. 11 *Ut dicant*] attoniti rerum gravitate & infirmitate carnis, quaſi in dubium vocantes providentiam & adminiſtrationem Dei. b Heb. *ſeculi*. 13 *Lavo in munditia*] ut ſuprà 26. 6. 15 *Si dixerim*] altera pars Pſalmi incipiens a diſceptatione dilemmatica, qua docet pſaltes quam rationem tandem ſecutus ſit ad eventus bonorum malorumque cognoſcendos, poſtquam exploravit has duas judicandi vias quæ duobus hiſce verſibus continentur: nam hoc verſu oſtendit quantoperè ipſum caro ſollicitaverit ut judicaret de piis ex re præſente, quod mundus ſolet facere; ſequente verò docet quomodo miſſo ſenſu carnis, & ſpiritus ſui tenuitate agnita adductus ſit ad conſulendum Deum: hæc autem ſunt [illegible] ad alteram orationis partem de eventu. *Narrabo talia*] id eſt, res ſecundas improborum, & contrà bonorum adverſas. c Heb. *ſicut hæc*. *Ecce generationem*] proſopopœia ironica adverſus Deum, qua protervi improborum exponit Pſaltes judicantium Deum in ſanctis ejus: quæ ex adverſo reſpondet propoſitioni ver. 12. d Heb. *labor*. 17 *Ingreſſus*] i. contuliſſem me ad doctrinam cœleſtem percipiendā, quę in locis ſacris & prophetarū ſcholis tradebatur: ſic enim Davidem a Schaüle Najothas ad Schemuelem fugiſſe, ubi conventus prophetarum habebatur, legimus 1. Schem. 19. 18. *Finem iſtorum*] i. exitum, quem improbis tribuit Deus obſervaſſem. 18 *Utique*] propoſitio metaphorica ſtatus & eventus improborum, quam duo ſeq. ver. illuſtrant. e Heb. *ſunt*. 19 *Terroribus*] vide Ijobi 18. 20 *Tanquam*] id eſt, ipſi cum felicitate ſua evaneſcunt.

[illegible] phetæ beneficium Dei agnoſcens primùm ſe illi regendum [illegible] quente verſu, deinde ſummam Dei majeſtatem [illegible] bonorumque eventa cum improborum exitiis, [illegible] tur ad gloriam ipſius. *Prehendiſti*] id eſt, in [illegible] ſtituiſti doctrina & operibus tuis, ver. 17. 24 *Conſilio* [illegible] ſententia animi mei. g Heb. *tecum*. 26 *Deficiente* [illegible] quæcunque me anguſtiæ corporis aut animæ [illegible]. 27 Confirmatio gloriationis piorum in Deo, a contrario [illegible] ſuprà docuit. h Heb. *a te*. i Heb. [illegible]

Psalmus LXXIIII.

Eccleſia graviſſimis calamitatibus ab Antiocho oppreſſa expoſtulat cum Deo de ſuis perpeſſionibus; ſcelera hoſtium proponit: & Deum tandem [illegible] conqueſta, fœderis ipſius, magnificorumq; operum recordatur, indigniſſimorumq; in Deum facinorum quæ hoſtes perpetraverant: idcirco Deum pro ſalute ſua, gloria nominis ipſius, & hoſtium confuſione ſupplicat.

1 ODE *didaſcalica*, *Aſaphi*. Quare Deus rejicis in æternum? fumare pergit ira tua in gregem paſtus tui?

2 Recordare cœtus tui; te acquiſiviſſe [a]antea, vendicaſſe tribum poſſeſſionis tuæ; montem Tzijonis hunc *eſſe in* quo habitabas.

3 Attolle pedes tuos ad vaſtitates æternas, *ad* omnia mala *quæ* facit inimicus in loco ſancto.

4 Rugientes hoſtes tui in medio ſynagogarum tuarum, poſuerunt inſignia ſua [b]*pro* inſignibus.

[illegible] hanc oden Eccleſia Deo ceciniſſe, quo tempore Antiochus [illegible] ſima tyrannide preſſit, & omnem cultum Dei nefariè [illegible] [illegible] exordium ſive propoſitio prolepticæ, conſtans [illegible] latione cum Deo, verſu 1. & petitione duobus ſequentibus [illegible] ordiſ reliquo pſalmo exornantur. *Rejicis*] id eſt, [illegible] deſeris tam diu & ſine intermiſſione. *Fumare pergit*] id eſt, [illegible] che metaphorica. 2 *Recordare*] id eſt, demonſtra [illegible] eſſe Eccleſiæ, regni, & religioſi loci, quem antea [illegible] ædificaveras. a Heb. *antiquitùs*. 3 *Attolle pedes*] id eſt, [illegible] dictum. *Æternas*] id eſt, indeſinentes & perpetuæ [illegible] pedine aut ver. 1. *In loco ſancto*] id eſt, in templo, [illegible] modo accipiendum eſſe docebunt ſequentia. 4 [illegible] plicans expoſtulationem verſus primi, primùm a malefactis [illegible] tiorum, uſque ad ver. 9. deinde a privatione ſingularium [illegible]
Poſuerunt inſignia] id eſt, omnia ſigna cultus ſacri a Deo [illegible] privata, in templo, urbe, agro, regione tota, & in [illegible] ſua trophæa, idola, ſtatuas, prophanos cultus, [illegible] avaritia in populum Dei invehebant: de his videndi [illegible] Joſephus de antiquitatibus Judaicis lib. 12. b [illegible]

5 Nobilis habitus eſt [illegible] *quiſque*, prout
efferebat ſurſum contra implexa ligna ſe-
cures.
6 Etiam nunc ſculpturas ejus ſimul, ſecure &
malleis tundunt.
7 Immiſerunt ignem in ſanctuaria tua *deji-
cientes* in terram; prophanarunt tabernacu-
lum nominis tui.
8 Dixerunt cum animo ſuo, vim inferamus
eis pariter: incenderunt omnes ſynagogas
Dei fortis *dejicientes* in terram.
9 Inſignia noſtra non videmus; non *eſt* am-
plius propheta, neque *eſt* apud nos qui ſciat
uſque quò.
10 Quouſque ô Deus, probro afficiet hoſtis?
irritabit inimicus nomen tuum in æternum?
11 Quare avertis manum tuam, & *quidem* dex-
teram tuam? e medio ſinus tui cohibe.
12 Atqui Deus rex meus *eſt* jam olim, ope-
rans omnimodam ſalutem in medio terræ.
13 Tu diſrupiſti robore tuo mare, perfregiſti
capita cetorum in aquis.
14 Tu conquaſſaſti capita balænæ, dediſti
cibum ipſi populo per deſerta *proficiſcenti*.
15 Tu fidiſti fontem & torrentem; tu are-
facis fluvios validos.
16 Tuus *eſt* dies, etiam tua nox: tu paraſti lu-
men *hujus* & ſolem.
17 Tu ſtatuiſti omnes terminos terræ: ipſam
æſtatem & hyemem tu formaſti.
18 Recordare *ſalutem* hujus; inimicum pro-
bro afficere, ô Jehova, & populum ſtultum
irritare nomen tuum.
19 Ne tradas *iſti* catervæ vitam turturis
tuæ; catervæ pauperum tuorum ne oblivi-
ſcaris in æternum.
20 Intuere in fœdus: nam repleta ſunt ob-
ſcuriſſima loca terræ, caulæ *ſunt* violentiæ.
21 Qui attritus eſt, ne redeat confuſus; pau-
per & egens laudent nomen tuum.
22 Surge, ô Deus, age cauſam tuā; recordare
opprobrii tui *quo afficeris* a ſtulto quotidie.
23 Ne obliviſcaris vocis hoſtium tuorum;
ſtrepitus inſurgentium in te, augeſcentis
jugiter.

20 *Nam repleta ſunt*] id eſt, nihil eſt tam abſtruſum atque reconditum, quod non pervaſerit iſtorum violentia.
21 *Confuſus*] a te repulſum a te ferens.
l Heb. *contende contentionem tuam*.
m Heb. *aſcendentis*.

Psalmus LXXV.

David accepto nuntio de Abneri cæde, a novis diſſidiis metuens Deum orat, ut propter nomen ſuum miſereatur populi: officiumq́ ſuum erga Deum & populum ſibi conciliatum profeſſus, Deum orat ut pergat regnum ipſi tradere, in quo Deo ſervire & populum juſtè gubernare poſſit.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ, ne perdas; Pſal-
mus Aſapho*, & *canticum*.
2 Celebramus te Deus, celebramus:
nam propinquum nomen tuum, enarrant
mirabilia tua.
3 Cùm excepero conventum, ego rectiſ-
ſimè judicabo.
4 Solutas terræ omniumq́; habitatorum ejus,
ego aptabo columnas, Sela.
5 Dicens inſanientibus, ne inſaniatis: &
improbis ne attollatis cornu.
6 Ne attollatis contra excelſum cornū ve-
ſtrum; *ne* loquamini collo duro.
7 Non enim ab exortu aut ab occaſu, neque
a deſerto *eſt* exaltatio;
8 Sed Deus judex; hunc deprimit, & illum
extollit.
9 Nam poculum in manu Jehovæ, & vinum

1 *Ne perdas*] vide ſupra pſal. 57. 1. Id eſt, Pſalmus eſt deprecativus, ſive (ut ita dicamus) deprecativus, quo deprecatur David funeſta illa & exitialia bella quæ inter ipſū & domum Schaulis geſta fuerant, videns utrumque populum miſerè perditum iri, niſi Deus pro miſericordia ſua provideret. Hunc enim pſalmum ad ea tempora pertinere nominatim oſtendit verſus quartus, quibus Abner ad Davidem profectus regnum Jiſraëlis obtulerat ipſi; & Joab totum conſilium nefario ſuo ſcelere ita conturbaverat, ut a gravioribus bellis metuus eſſet, 2. Schem. 3. Conſtat autem ex duabus partibus: prima eſt propoſitio locorum ex quibus Dei miſericordia imploratur, a verſu 2. ad 10. ſecunda, petitio, duobus ultimis. *Aſapho*] ut Pſalm. 50. 1. *Canticum*] ut Pſalm. 48. 1. 2 *Celebramus te*] prior pars Pſalmi propoſitio locorum ad conciliandam miſericordiam pertinentium. Sunt autem duo loci; unus a confeſſione beneficiorum præſentium & præteritorum Dei, hoc verſu; alter a profeſſione ſtudii ſui in præſtando officio erga Deum & regnum univerſum, verſibus ſequentibus. *Nam propinquum*] id eſt, multa nobis ſuppeditaſti publica & privata argumenta celebrandi nominis tui, ex quibus cognoſcimus te nobis adeſſe etiam his turbulentis & calamitoſis temporibus: in his enim miraculis Dei non reſpicit propriè David ad priſca jam olim in populo facta, ſed partim ad ſingularia Dei opera erga ipſum, cùm profugus eſſet, reſtitutus, evectus, & in regno unius tribus conſervatus contra vim cæterarum, partim ad publica erga ſuum regnum. 3 *Cùm excepero*] ſecundus locus comparandæ miſericordiæ, profeſſio officii quod ſe præſtiturum pollicetur David. q. dicat, ne ſinas, ô Deus, Judæos & Jiſraëlitas amplius mutuis inter ſe bellis conflici, aut conſiliū de habendo Jiſraëlitarum omnium conventu (quod jam Abnero autore initum eſt) abrumpi; ſed propter nomen tuum & veritatem tuam effice, ut Jiſraëlitæ in hoc conſilio pergant, & ego meis partibus coram te defungi poſſim. *Conventum*] in quem Jiſraëlitæ ſuadente Abnero conſenſerant, 2. Schem. 3. 17. & qui poſtmodum Chebrone habitus eſt, 2. Schem. 5. ubi Jiſraëlitas honorificentiſſimè fuiſſe a rege exceptos legimus 1. Chron. 11. 1. & 12. 23. ad finem uſque. a Heb. *rectitudinibus*. 4 *Solutas terræ*] id eſt ſtatum regni & Eccleſiæ diſſolutum per has diuturnas clades & diſtractiones inſtaurabo: metaphora, quæ ſequentibus exponitur. 5 *Dicens*] id eſt, propoſitis Dei judiciis avocans a via ipſorum mala. *Ne attollatis*] id eſt, ne inſoleſcatis & ferociatis thraſonicè: metaphora a petulcis animantibus. 6 *Contra excelſum*] quo autore rex fui inſtitutus, 2. Schem. 3. 18. & hic conventu indictus eſt. *Collo duro*] id eſt, reluctante & reſiſtente adverſus voluntatem Dei: metaphora ab animantibus refractariis & impatientibus jugi. 7 *Non enim*] [illegible] propoſitionis [illegible], [illegible] contra excelſum adverſarii [illegible] (Non eſt [illegible]) hoc regnum [illegible], ſed a Deo profectum. *A deſerto*] id eſt, ſeptentrione aut meridie? [illegible] Judæa clauditur deſerto. b Heb. *extollere*. 8 *Sed*] vide 1. Schem. 2. 7. 9 *Nam poculum*] occupatio, quaſi dicat, fateor quidem me non ſine gravi damno meo & meorum hucuſq; evectum eſſe, ut calamitates bonis æquè ac malis communes ſunt: ſed tamen (utcunque turbulenta ſint & periculoſa omnia) quàm malè cedat improbis, ex parte res præſentes conſideranti, & tandem exitus adverſariorum ſanctus oſtendet. hæc allegoricè poculi appellatione figurantur, quod ſit quidem bibendum, improbis verò epotandum præbet Deus, ut Jeſchahiæ 51 Jirmejæ 25 & alibi.

[illegible] deo alia; unum, ordinariæ prædicationis verbi; alterum propheticæ, qua extra ordinem conſolabantur populum pro [illegible] revelationes ſpiritus. 10 *Quouſque ô Deus*] altera pars [illegible] expoſtulationem cum Deo, duobus verſibus: deinde pa[illegible] ex quibus Deus ad miſericordiam provoca[illegible] poſtremò petitionem gratiæ & liberationis, reliquis verſi[illegible] autem partes ſunt duæ: una, quod blaſphematur Deus, hoc [illegible] opprimuntur pii, ſequente verſu. 11 *Si qui*[illegible] liberatricem & pios ſuſtentantem: nam hoc benignum Dei o[illegible] fere dexteræ attribuitur humanitus. *E medio*] id [illegible] eſſe, ſed velut eductam exere in adjumentum no[illegible], ut de pigro dicitur Proverb. 19. 24. & 26. 15. 12 *At*[illegible] argumentorum quibus provocatur Deus ad miſericordiam, [illegible] ejus fœderiſq; gratioſi, deinde operum ejus tam ſin[illegible] Deus populo ſuo præſtitit, tribus ſequentibus; tam [illegible] pergunt, ver. 16. & 17. *Rex meus*] id eſt, curat me [illegible] 5 Heb. *ſalutes*. 13 *Cetorum*] [illegible] id eſt, [illegible], magnatum & [illegible] Parhho ad perſequendos Jiſraëlitas. vide Exod. [illegible] id eſt, Parhhonis, quem cum copiis obtriverat mare, ſic [illegible] Exod. 14. *Cibum*] id eſt, man & coturnices, de quibus Exod. [illegible] ipſa verborum [illegible] conſtructionem vide Jehoſch. 15. 19. & Ju[illegible] Exod. 16. & Deut. 8. Exod. 17. 6. Num. 20. [illegible] id eſt, petram & rupem, ut manaret fontem, frequens [illegible] panem, molem farinam dicimus, ex Jehoſchh. [illegible] id eſt, aquam multam, ut biberet cœtus & ju[illegible] id eſt, ut ſpatium aridum efficeret ad tranſi[illegible] tempore Jorden ſuperabat omnes ripas ſuas, [illegible] ſive exemplo ſingulari, ut commodius ad [illegible] 16 *Lumen hujus*] id eſt, Lunam, cum [illegible] poſtremus commiſerationis locus, ab indignitate [illegible] Deum torquens inimici, quaſi dicat, ut taceamus [illegible] & opera admirabilia, ſaltem hoc effice, ut, no[illegible] i Heb. *inimicus probro afficit*, &c. [illegible] tripertita, pro ratione cauſarum quæ modo ad[illegible] Eccleſiæ tribus verſibus, deinde gloriam no[illegible] impiorum poſtulat. k Heb. [illegible] id eſt, Eccleſiæ tuæ [illegible], imbellis, ſimplicis, & mitis, [illegible], quæ inſignem cenſetur in columbarum gene[illegible] animalium, cap. 1.

tur-

Quam expreſſerint] id eſt, quaſi pro ſua impunitate, gravitate, & pertinacia ſibi comparaverint.

10 *Ego itaque*] altera pars Pſalmi, petitio per paraleipſin: nam perinde eſt ac ſi diceret: David, ne perdas, ô Deus, ſed potius rationem ineas qua tui Jiſraëlitæ conſerventur, ut annuntiem, pſallam, &c. *Jahhakobi*] id eſt, Jiſraëlis, qui populus unus eſt ad Dei amici fœdus & cultum vocatus; prout etiam deſignavit Elija 1. Reg. 18. 31. 11 *Succidam*] id eſt, exarmem improbos, & ita debilitem ut ſe in poſterum contra te efferre nequeant. *Exaltentur*] id eſt, confirmentur juſti, ut eodem capite Deum colere & in regno tranquillè verſari poſſint. Sic 1. Schem. 2. 1.

turbidum eſt, plenum mixtione, ex quo fundit: veruntamen fæces ejus ' *quas expreſſerint*, bibent omnes improbi terræ.
10 'Ego itaque annuntiem in ſeculum, pſallam Deo 'Jahhakobi:
11 Et omnia cornua improborum 'ſuccidam; 'exaltentur cornua juſti.

12 'Vovete & vota reddite Jehovæ Deo veſtro; quicunque circumſtant illum, ' *afferte* munus illi formidabili,
13 *Qui* 'vindemiat ſpiritum antceſſorum, formidabilis regibus terræ.

Chron. 32. 23. 13 *Vindemiat ſpiritum*] id eſt, [illegible] momento & nullo negotio animi, 2. Chron. 32. 21.

Psalmus LXXVI.

Pſaltes Deum celebrans de præſentia ipſius & magnifico opere adverſus Aſſyrios, potentiam iræ ejus ad exequendam voluntatem ipſius oſtendit, & omnes ad Deum colendum hortatur.

a Heb. *in pulſationibus*: ut pſal. 4. 1.

1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt generis εὐχαριστικοῦ, conſtans ex partibus quatuor: prima eſt exordium, generatim proponens argumenta laudationis Dei, ver. 2. & 3. ſecunda eſt narratio, a ver. 4. ad 8. tertia eſt propoſitio doctrinæ ad Eccleſiam pervenientis ex narratione, inde ad ver. 12. quarta conclusio hortatoria. Videtur autem hic pſalmus, ut etiam pſal. 48. ad tempora Chizkijæ referendus eſſe, quibus copiarum Sancheribi pars magna cœlitus interfecta eſt: 2. Reg. 19. 2. Chron. 32. & Jeſchahh. 37.

Aſapho] ut Pſalm. 50. 1.

2 *Nobilis eſt*] Exordium, ut obſervatum eſt in ver. 1. proponens duo argumenta laudationis Dei; a mirificis operibus ejus quibus ſe ipſum nobilitavit, ut narratur inde a ver. 4. & a ſingulari ipſius præſentia atque habitatione Jeruſchalaimi, ver. 3. 3 *Schalemi*] vide Gen. 14. 18. 4 *Ibi*] id eſt, apud Jeruſchalaima & Tzijonem, quæ Sancherib obſidebat narratio. *Confregit*] id eſt, hoſtes ita cecidit, ut nullis militaribus armis uti poſſent, his vitam adimens, illis frangens animum; perinde atque ſi omnia ipſorum arma diſſolviſſent: metonymia. b Heb. *prunas, vel ſcintillas arcus, id eſt, præ nitore ſcintillantes, ſive igneſcentes.* [*Coruſcos*] amplificatio αὐξητικός. quaſi dicat, potentiſſimum, inſtructiſſimum, & accuratiſſimum exercitum: ſynecdoche. 5 *Illuſtris factus es*] ἀποστροφὴ ad Deum, inceptam narrationem illuſtrans. *Ex montibus*] id eſt, nobilitata eſt majeſtas tua ex eo maximè, quòd Aſſyriorum caſtra vicinos montes occupantia diripienda tradidiſti nobis, prout ſequens verſus explicat. 6 *Dediderunt ſe*] ſuperſtites ex clade, qui manè deſeruerant caſtra & fuga ſe proripuerant. c Heb. *corde.* *Dormitaverunt*] occiſi ab angelo. *Adeò ut non invenerint*] his proſtratis, illis ſe in pedes conjicientibus: vide 2. Reg. 19. 32. quomodo nihil planè adverſus Jeruſchalaima tentare potuerint; quod hic dicitur invenire manus ſuas, τῷ ἐνεργεῖν. 7 *Increpatione*] i. potente verbo tuo, & nullo negotio: prout demonſtraverat Jeſchahhja 2. Reg. 19. 20. & ſeq. *Et currus*] i. quiſquis valebat robore, anteceſſor, & princeps in caſtris regis Aſſyriæ, 2. Chro. 32. 21. hi enim maximè curribus & equis vehi ſolent: ſynecdoche. 8 *Tu, tu*] tranſitio ad propoſitionem didaſcalicam per epiphonema. *Ecquis*] communis locus de imbecillitate rerum creatarum adverſus iratum creatorem ſuum, ad quem tranſitur ex ſuperioris hypotheſeos argumento. 9 *Ubi e*] [illegible] propoſitionis ab exemplo totius terræ, quod metaphoricè exponit pſaltes, Deum cum judice terreno comparans, duobus ver. 11 *Æſtus hom.*] i. cùm reſiſtentes & inſolentes adverſus te homines coërcentur judicio tuo, ac proinde materiam præbent celebrandi tui, hic primus uſus ſententiæ Dei, de qua ver. 9. *Reſiduum æſtuum*] id eſt, circumvallas & munis populum tuum, quem ex hoſtium tuorum aſtu reſervaſti: reſpicit enim ad prophetiam quæ habetur 2. Reg. 19. 30. alter uſus ſententiæ Dei, bonorum ſalus.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ* a *fidium* 'Pſalmus ' *Aſapho & canticum.*
2 'Nobilis *eſt* in Jehuda Deus, in Jiſraële magnum nomen ejus:
3 Cujus tugurium *eſt* 'Schalemi, & habitaculum Tzijone.
4 'Ibi confregit b 'coruſcos arcus; ſcutum, gladiumq́; & bellum. Sela.
5 'Illuſtris factus es, magnificus; 'ex montibus direptionis.
6 'Dediderunt ſe in prædam robuſti c animo, 'dormitaverunt ſomnum ſuum: 'adeò ut non invenerint ulli viri bellatores manus ſuas.
7 Præ 'increpatione tua, ô Deus Jahhakobi; conſopitus eſt '& currus & equus.
8 'Tu, tu *inquam*, formidabilis es: 'ecquis conſiſteret coram te, ex quo iraſceris?
9 'Ubi e cœlis facis ut audiatur ſententia: terra timet, & quieta ſidit;
10 Cùm ſurgit ad judicium Deus, ad ſervandum omnes manſuetos terræ. Sela.
11 Cùm 'æſtus hominum celebrat te, 'reſiduum æſtuum cingis.

Psalmus LXXVII.

Pſaltes Eccleſiam docet quomodo in extremis rerum difficultatibus amplexari fidem Dei; certamen carnis exponit in dubium vocantis benignitatem Dei, & victoriam ſpiritus adverſus carnem, ſenſum a natura, promiſſionibus, operibusq́; Dei [illegible] mantis.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, *præfecto poſteris* ' *Jeduthunum, cum Aſapho*; ' *pſalmus.*
2 Vox mea ad Deum *fertur*, 'cùm exclamo; vox mea ad Deum, ut aurem advertat ad me.
3 a 'Tempore anguſtiæ meæ dominum requiro: 'manu mea noctu perfuſa, & non intermittente: renuente conſolationem admittere anima mea.
4 Recordor Dei, cùm 'fluctuando perſtrepo: meditor, cùm obruit ſe ſpiritus meus. Sela.
5 Cùm 'tenes b vigiles oculos meos; concutior, ita ut non poſſim eloqui.
6 Reputo 'tempora inde ab antiquitate, annos *ſuperiorum* ſeculorum.
7 Recordor 'muſicæ pulſationis meæ nocte: cùm c animo meo meditor, & perſcrutatur ſpiritus meus, *dicens*;
8 'An in ſecula repelleret dominus, aut non pergeret bene velle amplius?
9 An deficeret in æternum benignitas ejus? deſineret 'ſermo d in quamque generationem?
10 An oblitus eſſet gratiam facere Deus fortis? an occluderet irâ miſerationes ſuas? Sela.
11 'Tandem dico; infirmare me iſtud, mutatam eſſe dexteram excelſi?
12 Imò 'recordabor actionum Jah: quin recordabor inde ab antiquitate ᵉ quodque

[illegible] tur animus meus, recordatione fœderis, operumque Dei [illegible] plorandum animum. a Heb. *dir; ſynecdoche: ſic infra ver. 8.* 3 [illegible] ἐργασία ſive exornatio propoſitionem ſuperiorem confirmans [illegible] trium illorum capitum quæ modò dicta ſunt, nimirum aff[illegible] ſpiritualis, & reſipiſcentiæ. *Manu mea*] id eſt, præ afflictionibus [illegible] dentibus ex continua lachrymatione manibus meis ſive [illegible] ſive adhibeantur ad abſtergendos oculos. 4 *Fluctuando*] id eſt [illegible] animus huc illuc impellitur, & quaſi undis agitatus [illegible] phora. 5 *Tenes vigi.*] id eſt, ita affligis ut non poſſim dormire [illegible] vigilias oculorum meorum: hypallage. 6 *Tempora*] id eſt [illegible] periorum temporum, ut ſequentia docent, ſive univerſum [illegible] larem ſequente. 7 *Muſicæ pulſ.*] i. antè acceptorum [illegible] dies noctesq́; excitabar ad celebrandum te: ſynecdoche. c [illegible] *An in ſecula*] hypotypoſis conflictantis animi cum [illegible] neceſſitatibus, ac velut diſceptantis de fide & conſtantia Dei [illegible] *Sermo*] id eſt, promiſſio quam facit ſuis. d Heb. [illegible] tionem. 11 *Tandem dico*] altera hypotypoſis [illegible] hendentis animi, quaſi dicat, quid? Egone cum ſeriem [illegible] ria repetam agnoſcam perpetuum curſum beneficentiæ Dei, & [illegible] teſtatam recolens ſentiam fuiſſe perpetuam erga me benignitatem [illegible] demum crederem? & tam naturæ Dei, tum promiſſionibus [illegible] rer, ubi ſemel manum ſuam mutat, hoc eſt; rationem [illegible] patiar me infirmari hoc pacto, ut qui animo abjecto [illegible] tionibus: elegantiſſima apoſiopeſis indignabundam [illegible] *Recordabor*] ſub jectio ordini, quod præſtare debet [illegible] ſe confirmare cupit: nimirum ut opera Dei [illegible] prout explicantur ad finem uſque. e Heb. [illegible]

[illegible]abilium morum:
13 Et meditabor de unoquoque opere tuo;
de actionibus tuis confabulabor, *dicens*;
14 O Deus, in ſanctitate via tua *eſt*; quis De-
us fortis magnus *eſt* ut Deus?
15 Tu ô Deus fortis mirifice; oſtendiſti in
populis robur tuum.
16 Vindicaſti brachio populum tuum; po-
ſteros Jahhakobi, etiam Joſephum. Sela.
17 Videntes te aquæ, Deus, videntes te a-
quæ, formidarunt: etiam commotæ ſunt
abyſſi.
18 Exundarunt aquas nubes, ſonum edi-
derunt ſuperiores nubes: etiam lapilli tui
pervaſerunt.
19 f Sonante tonitru tuo in iſto orbe, illuſtra-
runt fulgura terram habitabilem: commota
eſt & tremuit terra.
20 Per mare viâ tuâ, & ſemitâ tuâ per a-
quas amplas (nam veſtigia tua non ſunt cog-
nita)
21 Duxiſti ut gregem populum tuum, g Mo-
ſchis & Aharonis operâ.

[illegible] atrociſſimis peccatis adeò te provocavit, ut jam planè a [illegible] exciderit: ſic accipitur Hhobadjæ 18. Zecarjæ 10.6. [illegible] publica communia & ſingularia beneficia Dei. 17 *Vi-* [illegible] deſcriptio tranſitus per mare rubrum: in qua per [illegible] quid mare, quid cœlum, & terra fecerint ad impe- [illegible] *ſunt abyſſi*] id eſt, profundum mare, diſcedens atque divi- [illegible] populo tuo, ver. 20. 18 *Exundarunt*] vide [illegible]] id eſt, perſtrepebant nimbi & grandines. [illegible] 19 *In iſto orbe*] id eſt, regione aëris. 20 *Viâ* [illegible] patet, ac familiaris eſt: ut ſequentia verba incluſa paren- [illegible]] id eſt, explorata & tentata ab ullo homine. g Heb. [illegible]

Psalmus LXXVIII.

Pſaltes populum Jehudæorum revocans ad cog-noſcendum & prædicandum Deum, proponit docu-menta primùm quidem verbis, deinde verò operum quæ perfecit Deus inde ab exitu ex Aegypto: itaq; propoſitis paternis beneficiis & flagellis Dei erga po-pulum ſuum, judiciiſq; in adverſarios graviſſimis, ac nominatim in contumaces Jiſraëlitas, eos confirmat de æternitate ſacerdotii & regni in tribu Jehuda.

1 ODE *didaſcalica, Aſaphi.* Auribus
percipe, populi mi, doctrinam meam;
inclinate aurem veſtram ad ſermones
oris mei.
2 Aperiam per parabolam os meum, eructa-
bo occulta inde a priſco *tempore*.
3 Quæ audivimus ac novimus, ut majores
noſtri narraverunt nobis.
4 Non celabimus filios eorum, generationem
poſteram: b narraturos laudes Jehovæ, ro-
burq; ejus, & mirabilia ejus quæ fecit.
5 Nam ſtatuit teſtimonium in Jahhakobo,
& legem poſuit in Jiſraële; quæ præcepit
majoribus noſtris nota facere filiis ipſorum:
6 Ut ſciant generatio poſtera, filii naſcituri:
ſurgenteſque, enarrent filiis ſuis:
7 Et ponant in Deo ſpem ſuam, neque obli-
viſcantur actionum Dei fortis; ſed præcep-
ta ejus cuſtodiant:
8 Nec ſint ut majores eorum, generatio con-
tumax & rebellis; generatio quæ non com-
paravit c animum ſuum, & cujus ſpiritus non
fuit conſtans erga Deum fortem:
9 Ut poſteri Ephrajimi armati jaculantes
arcu *qui* verterunt *terga* tempore prælii:
10 *Quia* non ſervaverunt fœdus Dei, & in
lege ejus renuerunt ambulare;
11 Obliti actionum ejus, & mirabilium ejus
quæ oſtenderat ipſis.
12 Coram majoribus eorum fecerat mira-
cula; in terra Ægypti, agro d Tanitico.
13 ‖ Diffiderat mare ut traduceret eos, ſta-
tuens aquas tanquam acervum:
14 ‖ Deduxeratq; eos nube interdiu, & totam
noctem e lucente igne.
15 ‖ Fiderat rupes in deſerto, ut potum præ-
beret in abyſſis plurimum,
16 Educens fluenta e petra, & demittens tan-
quam flumina aquas.
17 Perrexerunt tamen adhuc peccare in eum,
exacerbando excelſum in ipſa *terra* ſicca.
18 Et tentantes Deum fortem cum animo
ſuo, petendo cibum pro deſyderio animi ſui;
19 Ac obloquentes contra Deum dixerunt, an
poſſet Deus fortis inſtruere menſam in hoc
deſerto?
20 En ita percuſſit rupem, ut fluxerint aquæ,
& torrentes exundaverint. an etiam cibum
poſſet dare, an pararet carnem populo ſuo?
21 Idcirco audiens Jehova, excanduerat: &
ignis ſuccenſus erat in Jahhakobum, ac eti-
am f ira arſerat in Jiſraëlem:
22 Quia non crediderant in Deum, neq; con-
fiſi erant in ſalutem ejus:
23 Quamvis præcepiſſet ſuperioribus nubi-
bus supernè, & jannas cœlorum aperuiſſet,
24 ‖ Depluenſq; ſuper eos Man ad comeden-
dum, frumentum cœlorum daret illis,
25 Panem robuſtiſſimorum comederet quiſ-
que: viaticum mitteret eis ad ſaturitatem.
26 Impellens Eurum in cœlis, & inducens
robore ſuo Auſtrum,
27 Cùm depluiſſet ſuper eos carnem tan-
quam pulverem, & ſicut arenam marium
volucres alatas,
28 Dejiciens intra caſtra ſua, circa taberna-
cula ſua;
29 Et comedentes ſaturati eſſent valde, &
g quod concupiverant illi attuliſſet illis:

[illegible] tempora fuiſſe ſcriptos, quibus regnum Jiſraëlis intercidit, [illegible]] Exordium auditorum faciens primùm ab officio [illegible] a genere documentorum quæ propoſiturus eſt pſal- [illegible], verſ. 2. quòd vetera, verſ. 3. & quòd ad gloriam [illegible] 2. *Per parabolam*] id eſt, exempla: quorum alia ſunt [illegible]; alia ficta, ſed tamen ad docendum appoſita; alia [illegible] exempta, etſi ſingularem aliquam hiſtoriam minimè [illegible] & in Evangeliis paſſim. Eſt autem aperire os ſuum, initi- [illegible]] id eſt, copioſè fundam: metaphora a fontibus. [illegible] quæ ſub exemplis latent: nam hîc verſus proleptìcè [illegible] pſalmi, nimirum exempla in quibus eſt Narrationis [illegible] documenta, quæ propoſitione continentur. a Heb. [illegible] 5 *Nam ſtatuit*] propoſitio documentorum Dei, [illegible] ad confirmanda documenta pertinentiâ, uſq; ad ver. 12, [illegible] & ceremoniarum quibus doctrinam de [illegible] lege & Evangelio [illegible] & [illegible] Deus, [illegible]

Dei erga ſuos, uſque ad verſ. 42. alterum mirabilium judiciorum in adverſarios, verſibus ſequentibus. *Miracula*] id eſt, mirabilia opera, de quibus a primo ca-pite Exodi uſque ad 14. d Heb. *Tſohhanii*: vide Num. 13. 22. ‖ Exod. 14. 21. & 15. 8. e Heb. *lucis ignis*. ‖ Exod. 13. 21. Exod. 17. 6. & Num. 20. 11. Num. 11. f Heb. *aſcenderat*: ut infra verſ. 31. [illegible] ſo igne aſcendit flamma: vide Exodi 15. 37. 23 *Præcepiſſet*] id eſt, præcepto ſuo effeciſſet ut nubes diſtillarent man. *Aperuiſſet*] id eſt, maxima copia profu-diſſet: metaphora. ‖ Exod. 16. 14. 24 *Frumentum*] id eſt, ſemen, præ-bens uſum frumenti: vide Numer. 11. 8. 25 *Panem robuſtiſſimorum*] id eſt, angelorum; quem non piſtores, aut humana opera, ſed ipſi cœliſtes an-geli adminiſtri voluntatis Dei ſuppeditabant. Sic dicuntur Angeli, quia po-tentiam ſuam aliquatenus cum eis communicat Deus, quem Scriptura paſſim robuſtum Jiſraëlis vocat. 26 *Eurum, Auſtrum*] id eſt, ventum qui intermedius eſt inter orientem & meridiem, quem Eurum propriè appel-lari docet Vitruvius lib. 1. 28 *Caſtra ſua*] id eſt, quæ ſibi vindicabat, & in quibus habitabat proſpiciens populo ſuo: exaggeratio criminis Jiſraëli-tarum. g Heb. *concupiſcentiam illorum*.

8 *Nec ſint ut majores*] quorum hiſto-ria continetur in nar-ratione, infrà a ver. 12. ad 39.
c Heb. *verè ſic de-inceps*.
9 *Ut poſteri E-phrajimi*] i. eſt, reg-num Jiſraëlis: quod ſynecdochicè Ephra-jimi nomine ſignifi-cari ſolet, quia reg-num Jiſraëlis ab ea tribu cœpit, quæ ex eo tempore princi-patum in decem tri-bubus obtinuit: ſic apud prophetas paſ-ſim. Hujus autem hi-ſtoria habetur infrà a ver. 59. ad 68.
Armati] id eſt, in-ſtructiſſimi peritia rebuſq; militaribus, ſive ad defendendum ſe ſive ad lædendum: ſynecdoche.
Qui verterunt ter-ga] id eſt, fugit: ut [illegible], prout Hoſche-ahh prædixerat ſub finem capitis 10. & Hhamos 7. 17.
10 *Quia non ſer-vaverunt*] vide 2. Reg. 17. 7. & ſequen-tibus.
12 *Coram majori-bus*] narratio elegan-tiſſima operum mi-rabilium Dei & be-neficiorum ejus, quæ per antitheſin cum ingratis Jiſraëlita-rum factis compara-ta amplificant horū impietatem, & equi-tatem judiciorum Dei. Sunt autem iſta opera quibus ampli-ficatur populi im-probitas, duobus tēporibus diſtincta: primùm eſt, cùm in Aegypto verſati ſunt & in profectione, uſ-que ad ver. 54. ſecun-dum, cùm nuſſi ſunt in poſſeſſionem ter-ræ & eam obtinue-runt, inde ad ver. 68. Prioris autem tem-poris duplicia ſunt opera: unum, ſingu-laris beneficentiæ

30 Nondum alienati erant a concupiſcentia
ſua,adhuc cibus eorum in ore eorum *erat*:
31 Cùm ira Dei ardens in eos, interficeret e
pinguiſſimis eorum; & juvenes Jiſraëlis
proſterneret.
32 Poſt totum hoc peccaverunt ampliùs,neq;
crediderunt propter mirabilia ejus.
33 Quamobrem conſumebat vanitate dies
illorum,& annos illorum terrore.
34 Cùm occidebat eos;ſi requirebant eum,&
converſi manè quærebant Deum fortem,
35 Recordantes Deum fuiſſe rupem ſuam, &
Deum fortem excelſum vindicem ſuum;
36 Quamvis conarentur eum decipere ore
ſuo, & lingua ſua mentirentur ei,
37 Et animus ipſorum non eſſet comparatus
erga eum,neque conſtantes eſſent in fœde-
re ejus;
38 Tamen ille miſericors expiabat iniquita-
tem,ita ut non perderet; & plurimùm a-
vertebat iram ſuam,neque excitabat totum
æſtum ſuum,
39 Recordans carnem eos eſſe, ventum ab-
euntem qui non revertitur.
40 Quoties exacerbaverunt eum in deſerto?
dolore affecerunt eum in ſolitudine?
41 Qui ſubinde tentarunt Deum fortem, &
ſanctum Jiſraëlis circumſcripſerunt,
42 Immemores manus ejus,diei quo redeme-
rat ipſos ab hoſte:
43 Quo diſpoſuit in Ægypto ſigna ſua,& pro-
digia ſua in agro Tanitico:
44 ‖ Cùm mutavit in ſanguinem rivos eorum,
fluentaq; eorum ne bibere poſſent:
45 ‖ Immiſit in eos colluviem animalium quæ
conſumeret eos,ac ranas quæ perderet eos:
46 ‖ Et dedit brucho proventum eorum,ac la-
borem eorum locuſtæ:
47 ‖ Occidit grandine vites eorum, & ſyco-
moros eorum *igni* qui quacunque inſide-
bat conſumeret:
48 Dedidit etiam eidem grandini bruta eo-
rum, & pecora eorum prunis igneis:
49 Immiſit in eos æſtum iræ ſuæ, excandeſ-
centiam,indignationemque, & anguſtiam;
mittendo nuntios malorum:
50 ‖ Liberavit iter ad iram ſuam, non cohi-
buit a morte vitam illorum: & beſtias eo-
rum peſti dedidit;
51 ‖ Et percuſſit omne primogenitum in Æ-
gypto,principium virium in tentoriis *poſte-
rorum* Chami;
52 Et tranſtulit tanquam pecudes populum
ſuum,direxitque eos tanquam gregem per
deſertum:
53 ‖ Et deducens eos ſecurè ita ut non me-
tuerent, poſtquam inimicos eorum operuiſ-
ſet mare,
54 Adduxit eos in terminum ſanctitatis
ſuæ; montem hunc quem acquiſivit dex-
tera ejus,
55 ‖ Expellens a facie eorum gentes,faciensq;
ut accciderent funiculo poſſeſſionis: & ha-
bitarent in tentoriis earum tribus Jiſra-
ëlis.
56 ‖ Attamen tentarunt & exacerbarunt De-
um excelſum,& teſtimonia ejus non obſer-
varunt:
57 Sed averſi perfidè egerunt, ut majores
eorum; converſi ſunt,ut arcus fallax.
58 ‖ Nam provocarunt eum per excelſa ſua,
& per ſculptilia ſua ad zelotypiam concita-
runt eum.
59 Quod audiens Deus excanduit, ſprevitq;
valde Jiſraëlem:
60 ‖ Adeò ut deſerens tabernaculum Schi-
lontis, tentorium *quod* collocaverat inter
homines:
61 Traderet in captivitatem robur ſuum, &
gloriam ſuam in manum hoſtis:
62 Dederetq; gladio populum ſuum; ita in
poſſeſſionem ſuam excanduerat:
63 Juvenes ejus abſumeret ignis,& virgines
ejus non laudarentur:
64 Sacerdotes ejus gladio conciderent,& vi-
duæ ejus non flerent.
65 Deinde evigilavit Dominus *qui viſus fu-
rat* tanquam dormiens ſicut robuſtus, can-
tillans ex vino.
66 ‖ Et percuſſit hoſtes ſuos retrò, opprobri-
um perpetuum indidit eis.
67 ‖ Tandem ſprevit tentorium Joſephi, &
tribum Ephrajimi non elegit.
68 ‖ Eligens verò tribum Jehudæ, montem
Tzijonis quæ diligat,
69 Ut terram *quam* conſtituit in ſeculum;
ædificavit ſimile excelſis *palatiis* ſanctuari-
um ſuum,
70 ‖ Eligensq; Davidem ſervum ſuum,& aſſu-
mens eum ex caulis gregis;
71 A tergo fœtarum duxit eum, ad paſcen-
dum Jahhakobum populum ſuum & Jiſraë-
lem poſſeſſionem ſuam:
72 ‖ Qui pavit eos pro integritate animi ſui,
& ſumma prudentia manuum ſuarum de-
duxit eos.

30 *Nondum alienati*] adhuc se explebant carnibus quas concupiverant post elapsum mensem, de quo Num. 11.20.
31 *E pinguiſſimis*] id eſt, quibusque robuſtiſſimis & valentiſſimis corpore: quos non dubium eſt eo inſolentius ſirma ſui corporis conſtitutione abuſos extuliſſe ſe contra Deum, ut exprobrat Moſche Deut. 32.15.
32 *Peccaverunt ampliùs*] murmurando adverſus Deum, Num. 14 & 16. & 17.
33 *Conſumebat*] ut denuntiatum eſt Num. 14.28. & ſeq.
36 *Conarentur*] id eſt, hypocritas agerent coram Deo.
h Heb. *multiplicabat avertere.*
39 *Carnem eos eſſe*] id eſt, mortales eſſe a natura ut omnis caro eſt, & evanidos inſtabileſq; ut ventus.
40 *Quoties*] exclamatio pathetica: quaſi dicat, quis ſatis poſſit enarrare tot rebelliones, quibus provocarunt Deum? vide Num. 14.22
i Heb. *reverſi ſunt & tentarunt.*
41 *Circumſcripſerunt*] id eſt, tantum ſibi arrogarunt, ut [illegible]
‖ Exod. 7. 13.
‖ Exod. 8. 24.
[illegible]

[illegible] ... verborum Moſchis Exod. 9. 23 & 24. k Heb. *miſſio nuntiorum* [illegible] 49 *Nuntios*] id eſt, Moſchem & Aharonem, [illegible] indignationis [illegible] Exod. 9. 8. 50 *Liberavit* [illegible] Aegyptios [illegible] 1 Heb. [illegible] Exod. 11. & 12. 51 *Poſterorum*] [illegible] Chamo Gen. 9. & 10. [illegible] Exod. 15. 13. 54 *Terminum*] id eſt, determinatum [illegible] Exod. 15. 17.

[illegible] comparatur) opus tandem [illegible] 65 *Qui viſus fuerat*] id eſt, quem Paliſchtæi [illegible] opere vacare cogitabant, ſive dormitantem ſive vigilem. [illegible] 1. Schem. 4. & [illegible] Quid ergo cauſa eſt [illegible] vino obruitur & in præſentia ſui non eſt compos [illegible] 66 *Opprobrium perpetuum*] [illegible] 1. Schem. 5. 6. 67 *Tandem*] id eſt, poſtquam [illegible] 69 *Ut terram*] [illegible] 1. Schem. [illegible] 72 *Prudentia manuum*] id eſt, [illegible]

PSALMUS LXXIX.

Pſalles enarrat mala graviſſima quæ populus Dei ab Antiocho perpeſſus eſt: impius juſtam Dei vindictam [illegible]

[illegible] imprecatur 1. & Deum pro remiſſione peccatorum Eccleſiæ, ejus & liberatione ſolicitat ad gloriam ipſius, confuſionem impiorum, & fidelium [illegible].

1 PSALMUS *Aſaphi*. O Deus, ingreſſæ ſunt gentes in poſſeſſionem tuam, polluerunt templum ſanctitatis tuæ; diſpoſuerunt Jeruſchalaima in cumulos.
2 Dederunt cadaver ſervorum tuorum cibo volucribus cœli; carnem eorum quos benignitate proſequebaris, beſtiis terræ.
3 Effuderunt ſanguinem eorum velut aquam circa Jeruſchalaima, nec erat qui ſepeliret.
4 Sumus opprobrio vicinis noſtris, ſannæ & ludificationi circumſtantibus nos.
5 Quouſque Jehova? iraſceris in æternum? ardebit velut ignis zelus tuus?
6 Effunde æſtum tuum in eas gentes quæ non agnoſcunt te; & ſuper regna quæ nomen tuum non invocant.
7 Nam *conſumptor* conſumpſit Jahhakobum, & habitaculum ejus deſolaverunt.
8 Ne recorderis adverſus nos iniquitates præcedentium *temporum*: feſtinanter præveniant nos miſerationes tuæ; nam attenuati ſumus valde.
9 Auxiliare nobis Deus ſalutis noſtræ propter honorem nominis tui; & eripe nos, expiationemq; fac de peccatis noſtris propter nomen tuum.
10 Cur dicturæ eſſent iſtæ gentes, ubinam *eſt* Deus iſtorum? innoteſcat in iſtis gentibus ante oculos noſtros, ultione ſanguinis ſervorum tuorum effuſi.
11 Perveniat ante faciem tuam gemitus vincti, pro magnitudine brachii tui fac ut reliqui ſint a qui jam traduntur morti.
12 Redde ergo vicinis noſtris ſeptuplo in ſinum ipſorum; opprobrium ipſorum quo affecerunt te, Domine.
13 Nos autem populus tuus & grex paſtus tui celebremus te in ſeculum, b in quamq; generationem enarremus laudem tuam.

[illegible] impios, duobus verſibus; alter, pro defenſione & [illegible] verſ. 8. *Quæ non agnoſcunt*] imprecationis cauſa duplex; [illegible] hoc verſ. & maleficia in Eccleſiam, ſequente. 8 *Ne* [illegible] membrum, precatio pro eccleſia; cujus partes [illegible] per miſericordiam velut calamitatum cauſas, [illegible] & ſalutem afferat, tribus de cauſis: prima eſt gloria nominis [illegible], blaſphemiarum in Deum & maleficiorum in Eccleſiam [illegible], afflictorum inclamantium Deum commiſeratio. [illegible]] Id eſt, quas nos & majores noſtri antehac [illegible]] antequam oneri ærumnarum noſtrarum ſuccumbamus [illegible]] Id eſt, palam fiat gentibus, idque viventibus, videntibus [illegible] te non abeſſe, ſed tutes præſentem eſſe. *Pro magnitudine* [illegible] inſolita virtute tua: humanitus dictum. *Fac ut* [illegible] jam in præſentiſſimis mortis anguſtiis verſantes re[illegible] *ſic ſupra Pſal.* 102.21. 12 *Redde ergo*] Concluſio [illegible], nimirum imprecationem contra improbos, [illegible] honorem. *Septuplo*] vide Gen. 4.15. *In ſinum* [illegible], atque ſine numero dantur, in gremium pro[illegible], ut Jeſchahh. 65.6. & 7. & Jirmejæ 32.18. b Heb. [illegible]

PSALMUS LXXX.

Eccleſia in deportatione ab hoſtibus preſſa Deum ſollicitat de præſtando officio ipſius: perpeſſionesque expoſitis 7 præterita Dei beneficia comparat cum indignitate malorum præſentium: & liberationem ſalutemque a Deo petit ad gloriam ipſius.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, *ad hiſt ahhedut*; *pſalmus teſtimonii Aſaphi*.
2 O paſtor Jiſraëlis auribus percipe; ductor Joſephi tanquam gregis, inſidens Cerubinis illuceſce.
3 Coram Ephrajimo, Binjaminoque, & Menaſche excita potentiam tuam; & veni ad plenam ſalutem *afferendam* nobis.
4 O Deus, reſtitue nos, & fac ut luceat facies tua; ita ſervabimur.
5 Jehova Deus exercituum, quouſque fumaturus es contra orationem populi tui?
6 Cibas eos pane lachrymarum, & bibendū præbes eis de lachrymis triental.
7 Exponis nos contentioni vicinis noſtris, & inimici noſtri ſubſannant a *nos*.
8 O Deus exercituum reſtitue nos, & fac ut luceat facies tua; ita ſervabimur.
9 Vitem ex Ægypto tranſtuleras; expuleras gentes ut plantares eam.
10 ‖ Expediveras ante eam, feceraſque ut b ageret radices ſuas & impleret terram.
11 Operirentur montes umbrâ ejus, & palmitum ejus cedri c maximæ.
12 Emittebat ramos ſuos uſque ad mare, & ad flumen teneros ramos ſuos.
13 Quare perrupiſti macerias ejus, adeò ut carpant eam omnes d viatores,
14 Suffodiat eam porcus ſylveſtris, & animal agreſte depaſcat eam?
15 O Deus exercituum, revertere jam, intuere e cœlis & reſpice: ac viſita vitem hanc.
16 Et ſurculum quem plantaverat dextera

1 *Ad hiſt ahhedut*] [illegible] Vide ſupra in pſalm. 45.1. & 60.1. *Pſalmus*] pſalmus eſt [illegible], diſtinctus in tres partes Amœbæo verſu terminatas: quarum prima eſt propoſitio ſumma petitionis, a verſu 2. ad 4. ſecunda, expoſtulatio de perpeſſionibus Eccleſiæ, a verſ. 5. ad 15. tertia, pathetica petitio ſalutis a comparatione ante actorum beneficiorum cum præſentibus perpeſſionibus, inde ad finem uſque. Videtur autem hic pſalmus ſcriptus fuiſſe temporibus deportationis Babylonicæ: ut partim hiſtoriæ comparatio cum hoc pſalmo, partim verba commonſtrant Chaldaiſmum quendam redolentia.

Teſtimonii] Id eſt, quo Eccleſia ſupplicans teſtificabatur fidem ſuam in Deum de promiſſa liberatione poſt annos ſeptuaginta, Jirmejæ 29.10.

2 *O paſtor*] Exordium ſive petitio ſumma a miſericordia, gratiæ, beneficentiæ, & ſalutis, a perſona Dei, & præterita adminiſtratione ejus, quæ paſtoris allegoria deſignatur. quaſi dicat, tu qui olim liberaſti, paviſti, & deduxiſti populum tuum, & Eccleſiæ tradidiſti cultum tuum, ac proinde eadem ſemper officia obtines liberandi tuos, & inſtaurandi cultus tui, age, auribus percipe, &c. *Jiſraëlis*] id eſt, tuorum omnium. *Joſephi*] vide ſupra 77.16. *Inſidens Cerubinis*] id eſt, qui nobis reſponſa dandi, nos regendi, & tuendi cultum aſpectabilem tuum munus in te recepiſti, atque præſtitiſti, Exodi 25.8. & 22. & Numeror. 7.89. *Illuceſce*] ut Deut. 33.2. 3 *Ephrajimo*] id eſt, reliquiis Ephrajimi & aliarum tribuum, quæ regno Jehudæ adhærentes in tuo cultu permanſerant, quos ſaluum eſſe poſt reditum a deportatione Babylonica legitur 1. Chronic. 9.3. *Excita*] id eſt, velut torpeſcentem vel dormientem excita. 4 *Reſtitue nos*] in ſede noſtra, & cultu tuo. *Fac ut luceat*] ut ſupra pſalm. 4.7. 5 *Jehova*] altera pars pſalmi, expoſtulatio graviſſima, iram Dei [illegible] diverſis allegoriis exprimens. 6 *Pane lachrymarum*] ut ſupra 42.4. *Triental*] id eſt, non communem cyathum, aut menſuram calamitatum; ſed magna pocula atque inſolita afflictionum epotanda præbes. Eſt enim triens ſive triental tertia pars ſextarii, quatuor cyathos communes capiens. 7 *Exponis nos*] id eſt, facis ut vicini omnes, quibuſcum pax & amicitia colenda fuerat, perpetuis rixis & contentionibus exagitent reliquias noſtras, quæ in Jehudæa commoratæ ſunt: de quibus 2. Reg. 25.15. & Jirmejæ inde a 37. capite. a Heb. *ſubſannant nos ſibi*: pleonaſmus uſitatus. 9 *Vitem*] Tertia pars pſalmi continens primum commiſerationis locos duos; unum, a præteritis jam olim Dei beneficiis, quatuor verſibus; alterum, a præſentibus calamitatibus, verſu 13 & 14. deinde petitionem, ad finem uſque. Eſt autem tota commiſeratio allegorica a ſimilitudine vitis: quam ſimilitudinem ſcriptura frequentat plurimum, ut interpretatur Jeſchahhja 5.7. ‖ Exod. 15.17. 10 *Expediveras*] ut exponitur Exodi 23.28. & Jehoſch. 24.12. b Heb. *radicaret radices*, Pſal. 44.3. *Impleret terram*] id eſt, numero, magnitudine, & gloria præſtaret: hyperbole. c Heb. *Dei fortes ſic Pſalm.* 36.7. 12 *Emittebat ramos*] id eſt, vim ſuam atque dominationem regni protendebat in omnes terminos quos definiveras: vide ſupra 72.8.
13 *Perrupiſti macerias ejus*] id eſt, ſuſtuliſti munimentum quo circummuniebatur; ut minatus erat Deus, Deuteronom. 32.13 & Jeſchahh. 5.5. d Heb. *tranſeuntes via*. 14 *Suffodiat*] id eſt, roſtro proruat terram, & effodiat quod abſconditum eſt ſub ea: nam verbum eſt compoſitum Chaldæum potius quam Hhebræum origine, quod ſignificat rem abſconditam, ut theſaurum, effodere.
Porcus ſylveſtris] id eſt, impuriſſimæ gentes atque feriſſimæ ab imo ad ſummum perdant radicitus. 15 *Revertere jam*] petitio, qua Eccleſia opem Dei implorat humaniter. *Jam*] cum propè eſt, ut pereamus funditus, infrà verſ. 17. *E cœlo*] quandoquidem aſpectabilis tua præſentia ſublata eſt; cujus recordatione ante nominabatur inſidens Cerubinis. *Viſita*] ut Gen. 21.1.
16 *Surculum*] id eſt, totum corpus populi, quod prius deportatum ex Ægypto collocaveras in terra tua.

Ad propaginem] id eſt, regnum Jehudæ, quod ſingularibus promiſſionibus & beneficiis confirmaſti in Chriſto, & devinxiſti tibi.
e Heb. *filium*: ut Geneſ. 49. 22.
17 *Succiſam*] id eſt, everſam flamma & ferro.
Pereunt] tum Jiſraëlitæ omnes, tum Judæi ipſi.

tua; ſaltem *reſpice* ad e propaginem quam fortificaveras tibi,
17 Incenſam igne, ſucciſam ab increpatione faciei tuæ pereunt.
18 Adſit manus tua f viris dexteræ tuæ, filiis hominis quos fortificaſti tibi.
19 Non enim retrocedimus a te; in vita conſerva nos, ut nomen tuum invocemus.
20 Jehova, Deus exercituum reſtitue nos, fac ut luceat facies tua; ita ſervabimur.

18 *Adſit*] exegeſis ſuperioris allegoriæ. f Heb. *viro*: Enallage, ut apparet ex ver. ſequente. *Viris dexteræ*] id eſt, tibi adeò charis, ut dexteram tuam ad nos ducendum & regendum ſemper adhibueris; non autem aliis curandos commiſeris. 19 *Non enim retrocedimus a te*] ætiologia ſuperioris dicti, quos confirmaſti tibi. quaſi dicat, nos tui ſumus, antehac a te & nunc etiam confirmati: cujus rei documentum exhibemus tibi, conſtantiam noſtræ fidei atque officii.

Psalmus LXXXI.

Pſaltes Jiſraëlitas ad liberum Dei cultum exhortans, magnifica ejus opera in exitu ex Ægypto proponit, & doctrinam mandatorum promiſſionumque legis: deinde populum inofficioſa vita reprehendens, revocat ad ſeriam reſipiſcentiam perceptionemque beneficiorum Dei.

1 *Ad Gittæa inſtrumenta*] vide pſal. 8. 1.
Ode] ode generis eſt didaſcalici, continens primùm exordium ſive hortationem ad populum, a verſu 2. ad 5. deinde narrationem ætiologicam, inde uſque ad verſum 14. poſtremò concluſionem, qua Deus populum revocat ad reſipiſcentiã & expectationem promiſſorum ejus, ad finem uſque. Videtur autem hæc ode poſt tempora Judicum conſcripta eſſe, cùm a Schemuële aut Davide cultus Dei inſtauratus eſt.
3 *Cantate*] id eſt, omnibus modis celebrate, in omni conventu ſacro.
a Heb. *pſalmodiam*.

1 MAGISTRO *ſymphonia* ad *Gittæa inſtrumenta* ode, *Aſapho*,
2 Cantate Deo robori noſtro, vociferamini Deo Jahhakobi.
3 Sumite a pſalmodica inſtrumenta; & apponite tympanum, cytharam amœnam cum nablio.
4 Clangite in novilunio buccina, b ſtativis quibuſque feriis, diebus feſtis noſtris.
5 Nam ſtatutum in Jiſraële eſt, ritus a Deo Jahhakobi:
6 Qui teſtimonium in c Joſepho impoſuit ipſum; cùm proceſſiſſet contra terram Ægypti, ubi d ſermonem ignotum audiebam.
7 Amovi, *inquit*, ab onere humerum ejus; manus ejus a lacuſculo *intrita* e abierunt.
8 Cùm in anguſtia illa exclamares, liberavi te; exaudivi te in latebris tonitru: probavi te *uſque* ad aquas Meribæ. Sela.
9 Audi popule mi, & conteſtabor te, ô Jiſraël; ſi auſcultaveris mihi,
10 *Si* non erit in te Deus fortis extraneus, neque incurvabis te Deo forti alienigenæ:
11 Ego ſum Jehova Deus tuus, qui feci te aſcenderes e terra Ægypti; dilata os tuum, & impleturus ſum illud,
12 Sed non auſcultavit populus meus voci meæ, & Jiſraël non acquievit mihi.
13 Quapropter dimiſi eos; pergunt ex f ſententia animi ſui, abeant cum conſiliis ſuis.
14 O ſi populus meus auſcultaſſet mihi, *ſi* Jiſraëlitæ in viis meis ambulaſſent;
15 Vel momento inimicos eorum depreſſiſſem, cùm in hoſtes eorum convertiſſem manum meam.
16 Oſores Jehovæ g mendaciter ſe dediſſent ei, & futurum fuiſſet tempus iſtorum in ſeculum.
17 Denique cibaret eum adipe tritici, etiam ex rupe melle ſatiarem te.

b Heb. *ſtativo quoque feriæ, die feſti noſtri*: Enallage numeri. 5 *Nam ſtatutum*] narratio ætiologica, ſive exponens cauſam præcedentis exhortationis, hoc verſu & ſeq. Duæ ſunt (inquit) cauſæ, ex quibus per ſabbatha, neomenias, & ſolennitates his modis colendus eſt Deus, Exodi 23. & Numeror. 28. & 29. una eſt, operum ipſius ad confuſionem hoſtium & liberationem noſtram, uſque ad verſ. 9. altera, doctrinæ continentis mandata legis & promiſſiones Evangelii, verſibus ſequentibus. 6 *Qui teſtimonium*] exegeſis præcedentium verborum, nimirum ritus a Deo Jahhakobi. *In Joſepho*] i. in toto Jiſraële, cujus terminos orientem & occidentem verſus obtinebat Menaſche e poſteris Joſephi, Jehoſch. 17. ſynecdoche. c Heb. *Jehoſepho*: epentheſis. *Cùm proceſſiſſet*] i. Aegyptios terra & mari profligaſſet, & populum adduxiſſet Maram uſque, Exodi. 15. 23. d Heb. *labium*: metonymia.
Sermonem ignotum audiebam] i. peregrinus eram: periphraſis. 7 *Amovi, inquit*] recenſio prioris cauſæ cur celebrandus ſit Deus. de qua a primo capite Exodi uſque ad 17. *Ab onere*] i. a duriſſima ſervitute, de qua Exodi 1. & 6. *Lacuſculo intrita*] i. fordidiſſimis quibuſque miniſteriis; ſynecdochicè: non enim tantùm ſtruebant ædificia, lateres coquebant, & ſimilia obibant munera, ſed etiã ſtramen conquirere, & intritæ lacuſculos ſive labella bajulare humeris cogebantur, ſordidiſſimo miniſterio: quod Hebraica hac voce ſignificari teſtatur Aben-Ezra. e Heb. *tranſierunt*. 8 *Exaudivi te*] invocante Moſche, Exodi 14. 15. *In latebris*] i. columna illa nubis (quæ profecta a conſpectu Jiſraëlitarũ ſtabat a tergo eorum inter utraque caſtra) intonante adverſus Aegyptios, Exodi 14. 24. *Probavi te*] ut Exodi 15. 25. *Uſque ad aquas Meribæ*] de quibus Exodi 17. q. d. pertuli mores tuos atque exploravi, uſque dum veniſti ad montem Chorebũ, ad quem ex aquis Meribæ profectus accepiſti legem; verſibus ſequentibus.
9 *Audi popule mi*] altera cauſa, nimirum doctrina quam Deus propoſuit lege, [illegible] ſummatim expoſuerat ad fontes amaros, Exodi 15. 26.

ori tuo ex perceptis beneficiis. 12 *Non auſcultavit*] [illegible] tum in regione Cenahhanææ habitam; ut hiſtoria Judicum [illegible]
13 *Dimiſi eos*] vide Judic. 2. & 10. verſu 11. & ſequentibus. f [illegible] *cordis ſui*: ut Deut. 29. 19. 14 *O ſi*] concluſio, qua Deus [illegible] lum revocat ad reſipiſcentiam & perceptionem bonorum [illegible] 29. & Jeſchahhjæ 48. 18. 15 *Cùm in hoſtes*] id eſt, ſola [illegible] baſſem eos. g Heb. *mentiti fuiſſent ei*: ut pſalm. 18. 45. & 66. [illegible] *iſſet tempus*] id eſt, iſta populi felicitas & hoſtium depreſſio [illegible] tua. 17 *Cibaret eum*] ſupple tempus, id eſt, ſinguli anni [illegible] ticum ei ſubminiſtraſſent: ſimilem metaphoram vide Deut. 32. 1[illegible] *pe*] Deut. 32. 13.

Psalmus LXXXII.

Pſaltes Deum judiciis præeſſe docet: judices improbos reprehendit, & ad officium revocat ab infortunato totius reipublicæ & ipſorum exitu; judiciaque commendat Deo.

1 PSALMUS *Aſapho*. Deus aſtat a in cœtu Dei fortis, inter a Magiſtratus judicat.
2 Quouſque judicabitis b iniquè, & c perſonam improborum ſuſcipietis? Sela.
3 Judicate *ſecundum* tenuem & pupillum, afflictum & pauperem juſtum pronuntiate.
4 Liberate tenuem & egentem, e manu improborum eripite.
5 Ignorantibus & non animadvertentibus, in tenebris continenter ambulantibus illis; dimoventur omnia fundamenta terræ.
6 Ego dico; Dii *quidem* eſtis, & filii excelſi vos omnes:
7 *At* certè ut plebeius homo morituri eſtis, etiam ſicut unus aliorum principum caſuri eſtis.
8 Surge, ô Deus, judica terram: tu enim poſſeſſionem habes *judiciorum* in omnibus gentibus.

2 *Quouſque*] hujus reprehenſionis ad judices loci ſunt [illegible] patio corruptionis in judicando, hoc verſu; ſecundus [illegible] ne judicandum, duobus ſequentibus; tertius propoſitio [illegible] tis judiciis conſequuntur tum in republica, verſ. 5. tum in perſonis, verſu 6. & 7. b Heb. *iniquitatem*. c Heb. [illegible]
3 *Tenuem*] i. qui pro tenuitate ut facultatum [illegible] di hæ, ſed improbitate aliena opprimitur, verſu ſeq. [illegible] ventus perverſorum judiciorum, ruina reipublicæ: [illegible] pſaltes; primus eſt, ignorantia judicum in jure [illegible] in cognoſcendis cauſis; tertius (qui generalis eſt) [illegible] cæco judicio, nulla prælucente aut verbi Dei, aut rationis [illegible] manitatem face. *Dimoventur*] i. perfunduntur & ruunt [illegible] ter eventus, mors communis, & præceps caſus [illegible] æternum: quam tamen præmollit pſaltes humili [illegible] norifica gradus in quem a Deo evecti ſunt. *Dii quidem* [illegible] factus eſt, ut exercentis judicia ipſius, 2. Chronic. 19. 6. [illegible] Joannis 10. 34. & 35. *Filii excelſi*] i. quaſi heredes, [illegible] quam judiciariæ autoritatis ipſius, quam vobis attribuit [illegible] pes liberis. 7 *Ut plebeius homo*] id eſt, non tantum cadetis [illegible] etiam celebri & ſingulari aliqua, ut Jeſchahh. 14. 10. 8 *Surge Deus*] [illegible] petitoria, ut Deus jus dicat in terra; quæ alioqui pro judicum [illegible] one tota videtur collapſura, verſ. 5. *Tu enim*] ut Geneſ. [illegible]

PSALMUS LXXXIII.

Pſaltes de inimicorum injuriis in populum Dei & impietate in Deum conqueſtus, graviſſimè ipſis exitium imprecatur ad gloriam Dei.

1 CANTICUM & ᵃ *Pſalmus, Aſaphi.*
2 ᵃO Deus, ᵇne agas ſilentium, ne ſurdum
agas, neque quieſcas, ô Deus fortis.
3 ᵃNam ecce inimici tui perſtrepunt, & oſores
tui ᵃextollunt caput.
4 Contra populum tuum callidè ineunt ᵇ cõ-
ſilium, & conſultant contra ᵃ abditos tuos,
5 Dicentes, agite excindamus ᵃ illos, ᵃ ne ſint
gens; ut non memoretur nomen Jiſraelis
amplius.
6 Nam conſilium inierunt ᶜ animis paribus,
contra te fœdus pepigerunt.
7 ᵃ Tentoria Edomæorum & ᵃ Jiſchmahheli-
tarum, Moabitæ & ᵃ Hagareni,
8 ᵃ Gebalitæ, Hhammonitæq́; & Hhamaleki-
tæ; Paleſtini cum habitatoribus Tyri:
9 Etiam Aſſyrius ᵃ adjunxit ſe iſtis, ſunt bra-
chium ᵃ poſteris Loti. Sela.
10 ‖ ᵃFac iſtis ut Midjanitis; ut Siſeræ, ut Ja-
bini in torrente Kiſchonis:
11 Qui exciſi fuerunt ᵃ ad Hhen-dorum, facti
ſunt fimus terræ.
12 ‖ Redige ipſos ingenuos iſtorum ᵃut Hho-
rebum, & ut Zeebum; ut Zebachum, &
Tſalmunnahhũ, omnes Toparchas iſtorum,
13 Qui dicunt, hæreditariò poſſideamus no-
bis habitacula Dei.
14 Deus mi, pone eos ᵃvelut rotam; ut ſtipu-
lam coram vento.
15 Ut ignis exurit ſylvam, & ut flamma accen-
dit montes,
16 Ita proſequere eos procella tua, & turbine
tuo conturba eos.
17 Reple faciem eorum ᵈ ignominia; ut ᵉ re-
quiratur nomen tuum, ô Jehova.
18 Pudore perfundantur, & conturbentur uſ-
que in ſeculum; erubeſcantq́; & pereant:
19 Ut ᶠ cognoſcatur, te, cui ſoli nomen eſt Je-
hova; excelſum eſſe ſupra totam terram.

PSALMUS LXXXIIII.

Pſaltes è ſacris ædibus exulans deſiderium ſuum expromit piorum in Eccleſia converſantium felicitatem explicat: Deumq́ precatur ut miſericordia utatur ad reducendum ſe, atque in gratia confirmandum.

1 MAGISTRO *ſymphonia ad Gittith inſtrumentum poſterorum Korachi,* ᵃ *Pſalmus.*
2 ᵃ Quàm amabilia *ſunt* tabernacula
tua, ô Jehova exercituum!
3 ᵃ Deſyderio afficitur, etiamque deficit ani-
ma mea *veniendi* ad atria Jehovæ: cor meum
& caro mea exclamant *veniendi* ad Deum
fortem viventem,
4 ᵃ Ad altaria tua, Jehova exercituum, rex
mi & Deus mi: ᵃ etiam paſſer invenit do-
mum, & hirundo nidum ſibi, *in* quo ponat
pullos ſuos.
5 ᵃ Beati ᵃ qui inhabitant domum tuam, per-
petuò laudant te. Sela.
6 ᵃ Beatus homo, cui facultas *eſt* in te ſemi-
tarum *quas habent pii* in ᵃ animo ſuo.
7 ᵃ *Beati qui* tranſeuntes per vallem mori
fontem conſtituunt eum, *quos* etiam ᵃbene-
dictionum operit pluvia.
8 Pergunt ᵃ ab acie ad aciem, ᵃcomparet *quiſ-
que* apud Deum ᵃ Tzijone.
9 ᵃ Jehova Deus exercituum, audi orationem
meam; auribus percipe ô Deus Jahhakobi.
Sela.
10 O ſcutum noſtrum, aſpice, ô Deus; & intu-
ere faciem ᵃ Chriſti tui.
11 ᵃ Nam melior *eſt* dies *unus* in atriis tuis,
ᵃ quàm mille: eligo frequentare ᵃ limen in
domo Dei mei, ᵃ magis quàm habitare ᵃ in
tentoriis improbitatis:
12 Quia ᵃ ſol & ſcutum *eſt* Jehova Deus, gra-
tiam & gloriam dat Jehova: ᵃ non cohibet
bonum *ab* ᵃ ambulantibus in integritate.
13 ᵃ O Jehova exercituum; beatus homo, qui
fiduciam habet in te.

1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt ἰκετικός, Davidis (ut veriſimile eſt) propter Schaulis tyrannidem exulantis: continens primùm patheticam propoſitionem deſyderii quo afficiebatur David, uſque ad ver. 9. deinde petitionem, uſque ad 13. ac poſtremò concluſionem epiphonematicam, ver. 13.

2 *Quàm amabilia*] exclamatio pathetica de laudibus Eccleſiæ aſpectabilis: quam in ſequentibus propoſitionis verſibus explicat primùm a ſingulari conſcientia ſua, ver. 3. & 4. deinde a publico piorum inde exſultantium exemplo, uſque ad ver. 9.

3 *Deſyderio afficitur*] propoſitio ſingularis ſenſus, quem habebat David in animo ſuo, verborum coacervatione & hyperbole exponens gravitatem πάθους.

4 *Ad altaria*] ὑπέρβατον verborum in his libris frequentè perſpicuitatis cauſa mutavimus. *Etiam paſſer*] argumentum a comparatione minoris: [illegible]

PSALMUS LXXXV.

Pſaltes ab exemplo præcedentis liberationis cum Deo expoſtulans, Deum orat pro liberatione Eccleſiæ; deinde ſe ipſum ad verbum Dei audiendum revocans pios conſolatur, cùm proxima liberatione [illegible], tum alterius æterna per adventum Christi ad Eccleſiam pertinentis.

1 MAGISTRO *ſymphoniæ in poſteris Ko-*
rachi, [a] *Pſalmus.*
2 [b] Benevolus fueras, ô Jehova, terræ
tuæ: reduxeras turbam captivā Jahhakobi.
3 Condonaveras iniquitatem populi tui, tex-
eras omne peccatum eorum. Sela.
4 Receperas omnem excandeſcentiam tuam;
averteras, quò minus æſtuaret, iram tuam.
5 [c] Revertere *ad* nos, ô Deus ſalutis noſtræ;
& irritam fac indignationem tuam contra
nos.
6 An in ſeculum iraſcereris contra nos, pro-
traheres iram tuam [a] in quamque generati-
onem?
7 An non tu [b] reverſus, vitæ reſtitueres nos;
ut [c] populus tuus lætentur in te?
8 [d] Oſtende nobis, Jehova, benignitatem tu-
am: & ſalutem tuam da nobis.
9 [e] Audiam quid loquatur Deus ille fortis
Jehova; nam eloquitur pacem erga popu-
lum ſuum, & erga eos quos benignitate
proſequitur: ſed ne revertantur [f] ad ſtultiti-
am.
10 [g] Utique [h] propinqua *eſt* [i] timentibus eum
ſalus ejus, [k] habitatura eſt gloria in terra no-
ſtra.
11 [l] Benignitas & fides occurrent inter ſe, ju-
ſtitia & pax oſculabuntur ſe.
12 [m] Fides [n] e terra [o] germinabit, & [p] juſtitia e
cœlis proſpectabit.
13 [q] Etiam Jehova dabit [r] quod bonum eſt, &
terra noſtra edet proventum ſuum,
14 Faciens ut juſtitia præeat ſibi, [s] dum [c] con-
ferret ad iter pedes ſuos.

1 *Pſalmus*] Pſalmus eſt generis mixti, [illegible]. Itaque duæ ſunt partes illius; una eſt precatio, uſque ad verſ. 8. altera verò prophetia de inſtauratione glorioſiſſima per Chriſtum, in cujus adventum Eccleſia calamitoſa & graviſſima tyrannide Antiochi preſſa videtur ſe totam rejeciſſe, ex prophetia Danielis de regno Chriſti.

2 *Benevolus*] precationis (quæ prior pars eſt pſalmi) membra ſunt duo: prius eſt argumentum ab exemplo anteactæ adminiſtrationis Dei ut flectatur ad miſericordiam, tribus verſibus; poſterius verò, petitio miſericordiæ & ſalutis, quatuor ſequentibus. Eſt autem hoc exemplum liberationis Judæorum a captivitate Babylonica, verſ. 2. cujus cauſa conſtituitur in Deo ſolo condonante peccata, verſ. 3. & iram diluente, verſ. 4. prout [illegible] & Nechemja ſuis orationibus in Eccleſia profeſſi ſunt. 5 *Revertere ad nos*] precatio qua implorat Eccleſia præſentiam, miſericordiam, gratiam, benignitatem, & ſalutem Dei, inſerto altero argumento a natura Dei tarda ad iram & proclivi ad miſericordiam, ver. 6. & 7. Hæc autem verba *revertere ad nos*, exemplo Chaldæi paraphraſtæ ita reddidimus [illegible] eſſe oſtendit ver. 7. nam hoc genus ellipſeos eſt frequentiſſimum. a Heb. *in generationem & generationem.* b Heb. *reverteris vivificans nos.* 7 *Populus tuus*] id eſt, ut tuis ſit bonum, & tibi gloria: qui duo fines conjuncti ſunt. 8 *Oſtende*] id eſt, re ipſa præſta, ut docet altera pars verſus. 9 *Audiam*] altera pars Pſalmi didaſcalica, in qua propheta primum ſe ipſum ac populum Dei ad officium revocat omiſſis querimoniis, hoc ver. deinde promiſſiones Dei elegantiſſimis verbis & figuris explicat, reliquis verſibus. Eſt autem officium duplex: unum, ut a ſenſu carnis expoſtulandi de miſeria ſua avocentur pii ad audiendas promiſſiones & conſolationes Dei; alterum, ne inmorigera ſua vita ipſi intercludant ſibi conſequendarum promiſſionum viam. Eſt itaque hoc principium correctio quædam, quaſi dicat, quid conqueror aut quid loquor? quia potius mihi auſcultandum eſt quid loquatur Deus. *Pacem*] id eſt, omne bonum & proſperitatem terminatis calamitatibus: ut pollicitus erat Deus, Dan. 8. 14. & Dan. 9. *Ad ſtultitiam*] id eſt, idololatriam & alia ſcelera, in quæ ſollicitabat Antiochus. 10 *Utique*] explicatio proſperitatis, quam per Prophetas denunciatam fideles audiebant. *Propinqua eſt*], quaſi dicat, mox futurum eſt ut ab horrenda illa tyranni de liberemur extincto Antiocho, Dan. 8. 14. quæ liberatio reſtitutio quædam & particula futura eſt æternæ illius [illegible] gloriæ [illegible] liberationis & ſalutis, quam conferet Chriſtus; quamobrem ad eam tranſitur ſequentibus verſibus. *Timentibus eum*] qui non convertentur ad ſtultitiam, ſuperiore verſu. *Habitatura eſt*] id eſt, futurum eſt ut Deus præſentia ſua glorificet Eccleſiam, quam terra olim figurabat, ubi Eccleſia erat. Hæc autem gloria cujuſmodi ſit, exponunt ſequentia. 11 *Benignitas & fides*] ſuperioris gloriæ explicatio primum quidem ſpiritualis, duobus verſibus, deinde temporalis, ver. 13. ſunt autem in hac ſpirituali gloria binæ relationes: una, benignitatis Dei ad fidem hominum [illegible] gratiam ejus oblatam plenè excipientium; altera, juſtitiæ Dei ad pacem hominum ſive tranquillitatem conſcientiæ per fidem, Rom. 5. 1. quæ vera ſolis [illegible] unici mediatoris Chriſti. 12 *Fides*] cum pace per fidem in Chriſtum, ſynecdoche. *E terra*] id eſt, ex animis piorum: [illegible] *Germinabit*] id eſt, [illegible] & fructum [illegible] *Juſtitia*] [illegible] ex benignitate Dei: ſynecdoche, ut antè.

Quod bonum eſt] id eſt, quantum ex uſu erit Eccleſiæ Dei [illegible] *ut juſtitia*] id eſt, non temporales illas benedictiones [illegible] ſed etiam ſpirituales, dum procedet regnum Chriſti, & erit [illegible] appellat David Pſal. 45. [illegible] hoc mundo. *Dum conferret*] id eſt, ad inſtituendum regnum Chriſti, & nos fide [illegible] tantis & inambulantis in nobis, uſque ad conſummationem [illegible] dictum. c Heb. *poneret.*

PSALMUS LXXXVI.

David in ſuis calamitatibus Deum invocans, ſuam innocentiam [illegible], fœdus cum Deo, & fidem in Deum profitetur: ſalutem ab eo petit propter naturam, gratiam, & gloriam ejus: & poſtremò de inimicis conqueſtus requirit aliquam ſignificationem boni & conſolationem a malo.

1 [a] ORATIO, *Davidis:* [b] Inclina Jehova,
aurem tuam, exaudi me: nam pauper
& egenus ſum.
2 Serva animam meam, nam is ſum quem
benignitate proſequeris: ſerva tuum ſer-
vum, tu Deus mi, fiduciam habentem
in te.
3 Gratiam fac mihi Domine; quia te incla-
mo toto die.
4 Lætifica animam ſervi ſui: quia ad te, do-
mine, animam meam attollo.
5 Tu enim Domine bonus es & [a] condonans,
multuſq; benignitate omnibus invocanti-
bus te.
6 [b] Auribus percipe, Jehova, orationem me-
am; & attende ad vocem deprecationum
mearum.
7 Tempore anguſtiæ meæ invoco te, quia
exaudis me.
8 Non *eſt* par tibi inter ullos Deos, ô Domi-
ne; neque *ſunt* paria operibus tuis *opera.*
9 [c] Omnes gentes quas tu afficis venturæ,
incurvant ſe coram te Domine; & hono-
rem habent nomini tuo:
10 Quia magnus es atque mirificus, tu Deus
ſolus es.
11 [d] Doce me, Jehova, viam tuam, pergam in
veritate tua; [e] aduna [b] animum meum ad
timendum nomen tuum.
12 Celebrabo te domine, Deus mi, ex toto
animo meo; & honore proſequar nomen
tuum in ſeculum:
13 Cum benignitate tua magna erga me, eri-
pueris animam meam a [c] ſepulchro imo.

[illegible] ex gratia & fœdere ejus, [illegible] verſ. 3. & ſpem firmam, verſ. 4. [illegible] naturæ Dei, verſ. 5. 5 *Tu enim*] [illegible] naturâ Dei, quæ eſt [illegible] a Heb. *condonator.* b *Auribus percipe*] [illegible]

14 O Deus ſuperbi inſurgunt contra me, &
cœtus violentorum quærunt ᶜ vitam meam;
qui non proponunt te ſibi;
15 Tu autem, domine; deus fortis, miſeri-
cors,& gratioſus es; longanimis, & multus
benignitate ac fide.
16 Reſpice ad me,& gratiam fac mihi; da ro-
bur tuum ſervo tuo, & ſerva filium ancillæ
tuæ.
17 Effice erga me ſignum ᵈ quod bono ſit;
ut videntes oſores mei pudore perfundan-
tur, cùm tu Jehova adjuveris me & conſo-
latus fueris me.

[illegible] Eccleſiæ tuæ, ut pſalm. 116. 16. 17 Effice [illegible] facto & opere ſignifica, ac demonſtra tibi curæ eſſe bonum [illegible] exponuntur in fine verſus. d Heb. in bonum.

Psalmus LXXXVII.

Pſaltes Eccleſiæ, Dei laudes prædicat, a præſen-tia & beneficiis Dei erga illam, futuraq; gentium vocatione.

1 POSTERIS *Korachi*, pſalmus & canti-
cum. Fundationem ſuam inter montes
ſanctitatis,
2 Deligit Jehova portas Tzijonis; ſuprà
quàm ulla tabernacula Jahhakobi.
3 ᵃ Honorificentiſſima *ſunt* quæcunq; præ-
dicantur de te, ô civitas Dei. Sela.
4 Memoro ᵇ Ægyptium, & Babylonium,
apud noſcentes me; ecce, Palæſtinū, & Ty-
rium cum Æthiope, hunc genitum eſſe ibi-
dem:
5 Ideo de Tzijone fore ut dicatur, hic &
ille vir genitus eſt in ea; ipſumq; ſtabilitu-
rum eam excelſum:
6 Jehovam annumeraturum conſcribendo
populos, hic genitus eſt ibidem. Sela.
7 Quapropter canunt æquè ac ᶜ exultant,
omnes fontes vitæ meæ de te.

[illegible], ut fiat unum ovile ſub paſtore uno, a verſ. 4. ad ultimum. [illegible] Dei intelligit pſaltes Eccleſiam, quam Deus ſecundum [illegible] & beneplacitum voluntatis ſuæ fundavit in Chriſto. [illegible]] id eſt, quam fundavit in Cenahhanæa, montoſa regi- [illegible] ſuam & populi ſui, ut Exodi 15.13.& 17. [illegible] ſingulari quodam modo ſuæ dilectionis erga Eccleſiam in [illegible] exhibet: ut cùm ſacrificandus eſſet Jitschak, Gene. 22. [illegible] ſtum Angelus contra Jeruſchalaima, 2. Schem. 24. [illegible], verbo, & opere oſtendit ſe locum illum elegiſſe ad [illegible] advenit tempus quo neque in monte, neque Jeruſ- [illegible], Joan. 4. 21. *Suprà quàm*] ut ipſe Deus expli- [illegible]. a Heb. *honorabilia prædicatur.* 3 *Honoriſ-* [illegible], nihil honorificum non prædicatur de te, & nihil prædica- [illegible] tiſſimum. 4 *Memoro*] altera propoſitio laudis, [illegible] quaſi dicat, maximum quidem eſt, Deum huic Eccle- [illegible] diligere, in ea coli, eamque omni honore proſequi: [illegible], quoties cogito Deum pro decreto ſuo immutabili [illegible] & honores qui nunc anguſtis finibus terminantur, ad [illegible] ut generentur in Chriſto, hoc verſ. Eccleſiæ accenſean- [illegible] eorum nomina in cœlis ut in terra conſcripta ha- [illegible] b Heb. *Rahab & Babelem, &c. metonymicè: ſic accipitur Ra-* [illegible] 11. *Noſcentes*] id eſt, familiares meos & cives [illegible] *genitum eſſe*] id eſt, jam prædeſtinatum & præfinitum [illegible] illius regeneratione ſpiritus per fidem Chriſti, quod [illegible]. 5 *Ideo de Tzijone*] id eſt, fore ut gentiles in [illegible], & Deus adoptatis gentibus per Chriſtum Eccleſi- [illegible] per Judæorum incredulitatem, & urbis ac templi exci- [illegible]. *Stabiliturum*] i. in ſtatu conſervaturum, & confir- [illegible] non prævaleant ei. *Excelſum*] Chriſtum, in [illegible] patr: qui idem eſt Jehova, ſequente verſu. [illegible] prædicans allegoricè laudes Eccleſiæ, ſuperiorum [illegible] *Canunt æquè ac exultant*] id eſt, quicquid in me vitæ eſt [illegible], ut concentum quendam & quaſi harmoniam ſympho- [illegible], & gloria illa ac exultatione geſtiat. c Heb. *cho-* [illegible] *fontes mei.*

Psalmus LXXXVIII.

Pſaltes formula data fidelibus cuiquè Deum accedendi in privatis malis; itaque expertus mala & mortem ſuam præſentiſſimam, expoſtulat cum Deo propter gloriam ejus in vita ſervanda petit & propter malorum gravitatem urget ſibi liberationem dari.

1 CANTICUM & *pſalmus pro poſteris Ko-
rachi, magiſtro ſymphoniæ, ad pneumati-
cum inſtrumentorum canendus: didaſcali-
cum Hemanis Ezrachitæ.*
2 O Jehova, Deus ſalutis meæ; interdiu cla-
mo, & noctu coram te.
3 Veniat in conſpectum tuum oratio mea,
inclina aurem tuam ad clamorem meum.
4 Nam ſaturata eſt malis anima mea, & vita
mea ad ſepulchrum pertingit.
5 Reputor cum deſcendentibus in ᵃ ſepul-
chrū, ſum ſimilis viro ᵇ quem deficit virtus.
6 *Reputor* inter mortuos, ᶜ ſemotus; ut con-
foſſi, jacentes in ſepulchro, quorum non
recordaris amplius, qui manu tua exciſi
ſunt.
7 Ponis me in ᵈ ſepulchro omnium infimo;
in tenebroſiſſimis, in profundis locis.
8 Super me incumbit æſtus tuus; adeò om-
nibus irrumpentibus tuis fluctibus affligis.
Sela.
9 Procul amoves notos meos a me, proponis
me in ᵉ ſummam abominationem eis; inclu-
ſus ſum ita ut non poſſim evadere.
10 Oculus meus mœret præ afflictione; invo-
co te Jehova totum diem, pando ad te ma-
nus meas.
11 An mortuis efficies opus mirabile? aut
expertes vitæ exurgent celebraturi te? Sela.
12 An enarraretur in ſepulchro benignitas
tua? fides tua in perditione?
13 An cognoſceretur in tenebris mirabile o-
pus tuum, & juſtitia tua in terra oblivionis?
14 Atqui ego ad te, Jehova, vociferor; & uno
quoque mane oratio mea prævenit te.
15 Quare ô Jehova, abjicis ᶠ me? abſcondis
faciem tuam a me?
16 Pauper ſum & moribundus a concuſſione,
perferens terrores tuos animi pendeo.
17 Super me tranſeuntibus æſtibus tuis, con-
turbationes tuæ reſcindunt me,
18 Circundantes me ſicut aquæ toto die; cin-
gentes me pariter.

1 *Canticum & pſalmus*] Hic pſalmus et ſi dicitur didaſcalicus, hoc eſt, in perpetuum Eccleſiæ documentum traditus, ut ſuprà pſalm. 42. 1. propriè tamen eſt σχετλιαστικός, quo pſaltes cum Deo expoſtulat de graviſſimis ſuis calamitatibus: tria enim ſummatim continet. primum eſt exordium, quo audientiam facit, verſ. 2. & 3. ſecundum, propoſitio pathetica calamitatum ipſius, inde uſque ad ver. 11. tertium, expoſtulatio cum Deo, ad finem uſque. Videntur autem hic pſalmus & ſequens conſcripti eſſe a duobus fratribus, quorum fit mentio 1. Reg. 4. 31. & 1. Chronic. 2. 6. ut Eccleſia formulas haberet expoſtulationum, quibus uteretur cùm in privata aliqua & ſingulari difficultate, hoc pſalmo; tum in publicis afflictionibus & everſione reipublicæ, pſalmo ſequen. nam hi viri ſapientes inſtructi ſpiritu Dei prævideront, & prævisi mali documenta literis conſignarunt ad præmonendam & armandam Eccleſiam. *Ad pneumaticum*] vide in pſalm. 5. 1. 2 *O Jehova*] Exordium, ut dictum eſt in verſ. 1. 4 *Nam ſaturata eſt*] propoſitio calamitatum de quibus conqueritur pſaltes per prolepſin, hoc verſu: quarum una eſt, quòd jam in morte verſatur, prout amplificat tribus verſibus ſequent. altera, quòd obruitur malis graviſſimis ex quibus mortem præſentem videat, verſu 8. & duobus ſequentibus. Nam hæ duæ partes prolepticè hoc verſu poſitæ, per ὕστερον πρότερον Hebræis familiarem inverſo ordine exponuntur. a Heb. *ciſternam, ut ſup. 28. 1.* b Heb. *nulla virtute.* c Heb. *immunis, id eſt, nihil commune habens cum cæteris.* 6 *Semotus*] nimirum ab omni hominum conſortio & communicatione, ac nihil commune cum aliis habens, ut qui laborant ex elephantiaſi primùm extra caſtra ex lege, Levit. 14. deinde extra urbes in inſulas & ſemotas domos relegabantur, ut 2 Reg. 15. 5. & 2. Chronic. 26. 21. quod genus hominum hac ratione civiliter mortuum dici poteſt. d Heb. *in ciſterna infimorum* locorum. 8 *Super me*] alterum membrum ὑστερήματος, de afflictionibus minitantibus præſentem mortem: quarum loci ſunt tres, a perſona Dei, hoc verſ. amicorum, ſequente; & ipſius ſupplicis ver. 10. e Heb. *abominationes.* 11 *An mortuis efficies*] tertia pars pſalmi, expoſtulatio cum Deo ad liberationem conſequendam, duob. argumentis: primo eſt ab eventu; fore ſi moriatur ut gloriam Dei minimè prædicet, cui omnino conſultum vult Deus, tribus verſ. poſterius, a fide ſua præſente, & prædicatione gloriæ Dei etiam in graviſſimis tentationibus ad finem uſq. *Aut expertes vitæ*] vide ſuprà pſal. 6. 6. 14 *Atqui ego*] ſecundus locus expoſtulationis, ut dictum eſt in ver. 11. 15 *Quare ô Jehova*] contentio brevis expoſtulationi inſerta, hoc ver. f Heb. *animam meam; ſynecdoche.* 16 *Pauper ſum*] regreſsio ad expoſtulationem; qua oſtendit pſaltes omninò tempus eſſe ut ſui miſereatur Deus per repetitionem earundem calamitatum quas narraverat ſuprà, verſ. 8. 9. & [illegible]

19 Procul amoveris a me amicum & ſocium, notis meis *ſum* tenebroſo loco.

Psalmus LXXXIX.

Pſaltes benignitatem fidemq; Dei cùm in rebus omnibus creatis, tum in Eccleſia teſtificatam celebrat: dignitatem Eccleſiæ, quæ eſt regnum Dei, & promiſſiones regno toti ac regi factas commemorat; deinde contraria eventa & adverſitates quas Eccleſia perferebat proponens, expoſtulat cum Deo; liberationem & inſtaurationem petit, ac tum demum benedicit Deo.

d: 17. v.

1 DIDASCALICA ode *Ethanis Ezrachitæ.*
2 Benignitates Jehovæ *in* ſeculum canam, in [a] quamque generationē notam faciam fidem tuam ore meo.
3 Nam [b] ſtatuo fore ut in ſeculum benignitas ædificetur; in cœlis ipſis ſtabilias fidem tuam, *qua dixiſti,*
4 ‖Pepigi fœdus cum electo meo, juravi Davidi ſervo meo;
5 Uſque in ſeculum me ſtabiliturum ſemen tuum, & ædificaturum in quamque generationem ſolium tuum. Sela.
6 Quapropter celebrant cœli mirabile *opus* tuum, Jehova; etiam fidem tuam in congregatione ſanctorum.
7 Quis enim in ſuperiore nube par æſtimetur Jehovæ? aſſimiletur Jehovæ inter filios fortium?
8 Deus fortis *eſt* formidabilis in conſilio ſanctorum plurimùm, & reverendus ſupra omnia quæ circumſtant eum.
9 O Jehova, Deus exercituum, quis *eſt* par tibi robuſtus Jah? nam fides tua circumveſtit te.
10 Tu dominaris in ſuperbiam maris; cùm attollunt ſe fluctus ejus, tu reprimis eos.
11 Tu contriviſti tanquam confoſſum [c] Ægyptium: brachio roboris tui diſperſiſti inimicos tuos.
12 Tui *ſunt* cœli, etiam tua *eſt* terra; orbem habitabilem & ea quæ ipſum implent, tu fundaſti.
13 Aquilo & [d] Auſter quos tu creaſti, Tabor & Chermon de nomine tuo cantant.
14 Tibi brachium *eſt* cum potentia; robuſta *eſt* manus tua, elata dextera tua.
15 Juſtitia & judicium habitaculo ſolii tui; benignitas & fides præeunt faciei tuæ.
16 Beatus *eſt* populus, qui agnoſcunt clangorem: qui in luce faciei tuæ pergunt, Jehova.
17 In nomine tuo exultant toto die, & in juſtitia tua attollunt ſe:
18 Nam decus roboris eorum es, & pro benevolentia tua attollitur cornu noſtrum.
19 Jehovæ enim *eſt* ſcutum noſtrum, & ſancti Iſraëlis rex noſter.
20 Tunc allocutus per viſionem eum quem benignitate proſequebaris; dixiſti, diſpoſui auxilium contra robuſtum, extuli electum e populo.
21 Inveni Davidem ſervū meum, oleo ſancto meo unxi eum;
22 Qui cum manus mea ſit ſtabilis, etiā brachium meum fortificet eum.
23 Non aget exactorem inimicus contra eū, & [f] deditus iniquitati non affliget eum;
24 Sed contundam a facie ejus hoſtes ejus, & oſores ejus plaga afficiam.
25 Adeò fides mea & benignitas mea affutura eſt ei, ut in nomine meo extollatur cornu ejus.
26 Nam imponam mari manum ejus, & fluminibus dexteram ejus.
27 Ipſe inclamabit me, tu pater mi; mi Deus fortis, & rupes ſalutis meæ:
28 Etiam ego primogenitum conſtituam eū, excelſum ſupra reges terræ.
29 In ſeculum ſervabo ei benignitatem meam, & fœdus meum fidum erit ei.
30 Diſponamque in æternum ſemen ejus, & ſolium ejus, ut *ſunt* dies cœlorum.
31 Si dereliquerint filii ejus legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint;
32 Si ſtatuta mea prophanaverint, & præcepta mea non obſervaverint;
33 ‖Viſitabo quidem virga defectionem eorū, & plagis iniquitatem eorum:
34 Sed benignitatem meam non irritam faciam ab eo, neque mentiar contra fidem meam.
35 Non prophanabo fœdus meum, & pronuntiatum labiorum meorum non mutabo.
36 Semel juravi per ſanctitatem meam, Davidi non mentiar:
37 Semen ejus in ſeculum fore, & ſolium ejus ut ſolem coram me;
38 Ut luna ſtabile fore in ſeculum: & ut teſtes in ſuperiore nube fideles. Sela.
39 At tu abjeciſti, & ſpreviſti: excanduiſti contra unctum tuum.
40 Deteſtatus es fœdus ſervi tui, prophanaſti *dejiciens* in terram coronamentum ejus.
41 Diruiſti omnes macerias ejus: expoſuiſti munitiones ejus contritioni.

19 *Neſcius mihi ſum tenebroſo*] id eſt, ſum incognitus; adeò jam illis ſepultus eſſe videor in profundis malorum tenebris; ut ſuprà vocaverat, verſ. 7.

1 *Didaſcalica ode*] de occaſione hujus odes, vide ſuprà in pſalm. 88. Eſt autem hæc ode documentū inſigne Eccleſiæ tum ad celebrandam benignitatem Dei, tum ad implorandam illius miſericordiam in rebus adverſis. Quamobrem tres ſummæ partes ſtatuendæ ſunt hujus odes: prima eſt laudatio Dei ab operibus & fœdere ejus, uſque ad ver. 39. ſecunda eſt expoſtulatio petitione conjuncta, uſque ad ver. 53. poſtrema, concluſio epiphonematica a laudibus Dei, ver. alt.

2 *Benignitates*] propoſitio ſummæ primæ partis de celebrando Deo, quatuor ver. continetur: ea eſt, benignitatem Dei cùm in rebus omnibus creatis perſpici, ver. 3. tum maximè in regno Davidis, in Chriſto & Eccleſia, ver. 4 & 5. hæc ita proleptice poſita, ſigillatim deinde confirmantur uſque ad expoſtulationis locū: primùm quidem benignitas & fides Dei in rebus creatis, a verſ. 6. uſq; ad 16. deinde verò benignitas & fides in Eccleſiam, inde ad ver. 39.

a Heb. *in generationem & generationem:* ſic inf. ver. 5.

Fidem tuam] id eſt, veritatem & conſtantiam in omnibus rebus tuis. b Heb. *dico.* 3 *Ædificetur*] id eſt, ſemel in rerum creatione & ſtructura demonſtrata promoveatur & pergat, quamdiu per durabunt ſecula. ‖ 2 *Sam.* 7. 8. *& ſequentibus.* 4 *Juravi*] ad confirmationem fœderis, ut infrà ver. 50. & Pſal. 132. 11. 5 *Uſque in ſeculum*] duæ promiſſionis partes, hæredum & hæreditatis regiæ: ut factæ fuerant Abrahamo, Gene. 15. 6 *Quapropter*] exornatio prioris partis, nimirum laudis quam Deus ſibi a rebus omnibus creatis comparavit. *Cœli*] & cœlites, quos per ſynecdochen intelligendos eſſe docent tres ſequentes ver. *In congregatione ſanctorum*] id eſt, teſtificatur Eccleſiæ, & documento ſunt. 7 *In ſuperiore nube*] i. in cœlis: ſic infrà ver. 38. *Filios fortium*] i. potentiſſimos terræ, ut ſuprà ver. 29. 1. & Jechezk. 17. 13. & 32. 21. 9 *Nam fides tua*] i. undequaq; exornaris veritate & conſtantia operum tuorum. c Heb. *Rahabum, ut ſuprà* 87. 4. *Exod.* 14. & 15. d Heb. *dextram plagam* ut *Num.* 10. 18. 13 *Tabor*] ad occidentem ſpectans, & Chermon ad orientem, Deut. 3. 8. Jehoſ. 19. 22. 16 *Beatus eſt*] altera exornatio ſecundæ partis in propoſitione poſita, ut dictum eſt in ver. ſecundum: qua propheta docet primùm generatim quanta ſit benignitas Dei erga Eccleſiam ſuam, uſq; ad ver. 20. deinde verò nominatim erga regem, quàm benignæ datæ ſint promiſſiones in Chriſto, inde a ver. 20. *Qui agnoſcunt clangorem*] id eſt, qui ſignis a te valet imperatore proditis ſtant, & verbum tuum audiunt: ut Num. 23. 21.

Id eſt, caput & principem ſummum Eccleſiæ meæ, adeoque [illegible] ſequentia verba exponunt. 30 *Semen ejus ſpirituale*, id eſt, [illegible] tos per ſanctificationem ſpiritus, Heb. 2. 10. & ſequentibus. [illegible] *lorum*] id eſt, in æternum periphraſis. 31 *Si dereliquerint*] [illegible] brum de ratione quam ſervaturus eſt Deus in filios infirmos [illegible] in ver. 20. ‖ 2 *Sam.* 7. 14. 37 *Semen ejus*] id eſt, [illegible] rupto ſemine verbi, ut ver. 30. *Solium ejus*] id eſt, [illegible]
38 *Ut teſtes*] id eſt, æquo duraturum eſſe atque ipſa [illegible] cumenta, de quibus infrà Pſalm. 97. 6. g Heb. *teſtis* [illegible] *tu abjeciſti*] altera pars Pſalmi expoſtulationem conjunctam [illegible] petitionem patheticam, uſque ad 53. *Unctum tuum*] [illegible] Davidis, nam hic Pſalmus in monimentum datus eſt Eccleſiæ [illegible] rita, ut ſuo tempore cantaretur Deo: cujuſmodi fuit tempus [illegible] bylonicæ,

42 Diripuerunt eum omnes [b]viatores, eſt pro-
bro vicinis ſuis.
43 [c]Extulisti dexteram hoſtium ejus, lætificaſti omnes inimicos ejus.
44 Etiam retudiſti acumen gladii ejus, neque
ſtabiliviſti eum in bello.
45 Feciſti ut ceſſet nitor ejus, & ſolium ejus
in terram detruſiſti.
46 Curtaſti [c]dies adoleſcentiæ ejus, operuiſti
eum pudore. Sela.
47 [f]Quouſque Jehova? abſcondes te in æter-
num? ardebit tanquam ignis æſtus tuus?
48 [g]Recordare mei,[l] quàm temporarius ſim.
quorſum in vanum creaſſes omnes filios ho-
minis?
49 Quis vir ita vivat ut non [k]experiatur mor-
tem, eripiat ſe ipſum a ſepulchro? Sela.
50 Ubi *ſunt* benignitates illæ priſtinæ Domi-
ne, quas juraveras Davidi per fidem tuam?
51 Recordare, Domine, opprobrii ſervorum
tuorum: me [g]geſtare in ſinu meo *opprobrium*
omnium maximorum populorum,
52 Quo affecerunt inimici tui Jehova; quo
affecerunt [h]veſtigia Chriſti tui.
53 [i]Benedictus *ſit* Jehova in ſeculum; Amen,
iterumque Amen.

[illegible] duobus ſequentibus. l Heb. *cujus temporis*. k Heb. [illegible] 51 *Geſtare in ſinu*] id eſt, patienter diſſimulare at- [illegible] 52 *Veſtigia Chriſti tui*] id eſt, ſigna omnia atque documen- [illegible] inambulantis in nobis; ſive præterita ad prophetiam, ſa- [illegible] cultum Dei pertinentia, ſive præſentia quibus Chriſtus nos [illegible] ſive futura de promiſſionibus adventus ejus. 53 *Bene-dictus Jehova*] concluſio epiphonematica a laudibus Dei quas utrobique ſe- [illegible] prædicare debet Eccleſia.

Pſalmus XC.

Moſche gratiam Dei ex ſempiterno decreto ejus in ſanctos celebrans, exponit tum inſtabilitatem vitæ humanæ, tum miſeriam Jiſraëlitarum quos Deus morti adjudicaverat: ideoq; precatur Deum, ut populum ſuum renovans ducat ipſum in omni ſanctimonia, & gloriam ſuam demonſtret in ductu & ſanctificatione populi ſui.

1 [a]ORATIO *Moſchis* [b]*viri Dei.* [c]O Domi-
ne: tu [d]habitaculum fuiſti nobis, [a]in
quaque generatione.
2 Cùm nondum montes editi eſſent, aut for-
maſſes terram orbemq; habitabilem; deni-
que inde a ſeculo & uſq; in ſeculum tu Deus
fortis *es*.
3 [e]Redigis mortalem eò uſque ut ſit contri-
tus: dicens, [f]revertimini filii hominum.
4 [g]Nā mille annos ſi prætereat, *ſunt* in oculis
tuis ut dies heſternus: & ut vigilia [b]nocturna.
5 [h]Inundatione abripis eos, ſomnus ſunt: ip-
ſo mane *ſunt* ut fœnum tranſiens,
6 Ipſo mane quo effloruit tranſiens, ipſo ve-
ſpere excisus atque exareſcens.
7 [i]At conſumimur ira tua, & tuo æſtu contur-
bamur.
8 [k]Proponis iniquitates noſtras tibi, occulta
noſtra lumini faciei tuæ.
9 [l]Nam omnes dies noſtri divertunt [a]excan-
deſcentia tua; [a]conſumimus annos noſtros,
[a]ſimiles ſermoni *ſunt*.
10 [b]In diebus ipſis annorum noſtrorum *ſunt*
ſeptuageni anni, aut (ut *ſimus* [c]valentiſſimi)
octogeni anni; etiam excellentiſſimum eo-
rum [d][e]laborioſum *eſt* & moleſtum; [f]cùm
abierit avolamus illicò.
11 [g]Quis agnoſcit robur iræ tuæ, aut excan-
deſcentiæ tuæ [h]ſecundum timorem tuum?
12 [i]Numerare dies noſtros [k]ita doce *nos*; ut
[l]inducamus [e]animam ſapientem.
13 Revertere Jehova, quouſque? & [a]pœni-
teat te propter ſervos tuos.
14 Satia nos unoquoque mane benignitate
tua, ut cantemus & lætemur omnibus die-
bus noſtris.
15 Lætifica nos, ut dies *multos* [b]afflixiſti nos;
annis *multis* [f]experti ſumus malum.
16 [c]Perſpicuū ſit erga ſervos tuos opus tuum,
& decor tuus in filiis eorum.
17 Denique adſit amœnitas Jehovæ Dei no-
ſtri nobis, & opus manuum noſtrarum inſti-
tue in nobis; ipſum, inquam, opus manuum
noſtrarum inſtitue.

[illegible] *Moſchis*] [illegible] conſtituit a [illegible] quum reverſis exploratoribus, Numer. 13.25. [illegible] Deo, & Deus ſententiam mortis diſtulit majoribus vi- [illegible] haberent edicentque documentum reſipiſcentiæ ſuæ, & [illegible] 1 *Viri Dei*] ut Deut. 33.1. *O Domine*] Ex- [illegible] primum mirificam adminiſtrationem & gratiam er- [illegible] orbe condito, hoc verſu: deinde æternum decretum ſive voluntatis ipſius ad laudē gratiæ ipſius glorioſiſſimæ, [illegible] id eſt, qui facis, ut ſecurè habitemus ſub tui protectione [illegible] b Heb. *in generatione & generatione*. 3 *Redigis*] ſe- [illegible] narratio: in qua exponit Moſche primum communem om- [illegible] ad ver. 7. deinde præſentem Jiſraëlitarum ca- [illegible] Dei addicti fuerant morti, Numeror. 14. [illegible] confeſſionem ignorantiæ & ſtuporis populi, quodam- [illegible] tum eum vexaverat indignatione Dei, verſu 11. Eſt [illegible] uno verbo tuo fieri ut moriatur homo, [illegible] minimè Deum qui dedit illum, Geneſ. 3.19. [illegible] amplificatio propoſitionis de mor- [illegible] Eccleſiaſt. 6.6. Eſt autem in hoc verſu [illegible] ſive (ut grammatici vocant) [illegible], quam nos ad eri- [illegible] b Heb. *in noctis*.

5 *Inundatione*] [illegible] periculis fragilitatis humanæ a ſimilibus, quæ tum potentem Dei maneant, tum vanitatem noſtram explicant familiariſſimè. 7 *At conſumimur*] altera pars narrationis, qua expoſtulat propheta cum Deo de ſingulari illo judicio, Num. 14. quaſi dicat, non ita nobiſcum agitur ut cum cæteris hominibus, ſed multo graviùs agitur ira tua, hoc verſu; & de peccatis noſtris, verſu ſequente. 8 *Proponis*] [illegible] culaſti in nos tela indignationis tuæ, propter peccata quibus & intùs & extra diffluimus. 9 *Nam omnes dies*] [illegible] expoſtulationis a decreto Dei, & executione illius, quæ jam tum cerneretur ob oculos Jiſraëlitarum verſari ſublatis autoribus murmurationis, Num. 14.35. *Excandeſcentia*] de qua ver. 7. *Conſumimus annos*] peccatis noſtris, de quibus ver. 8. *Similes ſermoni*] id eſt, dicto celerius effluunt, manentque irrevocabiles. 10 *In diebus*] id eſt, ordinariè non ultrà vivitur. c Heb. *in fortitudinibus*. d Heb. *labor & moleſtia*. *Laborioſum eſt &*] omnibus quidem propter inſtabilitatem vitæ & conditionis ipſorum; Judæis verò hoc tempore propter pœnas, errores, vagationes, & probroſam mortem, in quas divinitus damnati fuerant, Numer. 14.28. & ſequentibus. *Cùm abierit*] excellentiſſimum videlicet dierum, quod modò nominavit. 11 *Quis agnoſcit*] tertia pars narrationis, confeſſio, qua fit iter ad precationem ſequentem. quaſi dicat, utcunque tamen judicia tua exerceas, nemo expergiſcitur & ſe ad reſipiſcentiam comparat. *Secundum timorem tuum*] id eſt, quem tu doces nos, & injicis minis, ſignis, atque operibus: nam his modis Deum injeciſſe timorem ſui docetur, Num. 14. & ſequent. 12 *Numerare*] tertia pars pſalmi, petitio; cujus partes ſunt duæ, una, ut Deus miſertus populi animum ipſius informet in notitia infirmitatis ſuæ, duobus ver. altera, ut bonis proſequatur, lætitiam eis afferat, & hoc pacto glorificet nomen ſuum, ad finem uſque. *Ita doce*] id eſt, ſecundum timorem tuum, de quo verſu præcedente. *Inducamus animam*] ne deſipiamus, ut antè fecimus. e Heb. *cor ſapientiæ*. 13 *Pœniteat te*] ut Gen. 6.6. 15 *Afflixiſti nos*] in Ægypto, ut docetur Exodi a 1. cap. ad 12. f Heb. *vidimus*. 16 *Perſpicuum ſit*] ſummus petitionis finis, gloria Dei. 17 *Denique*] ſumma totius petitionis, continens ſuperiores fines; ut Deus gloriam ſuam procuret in ſuis, & ſuos viciſſim ad gloriam ipſius promovendam comparet.

Pſalmus XCI.

Pſaltes fiduciam ſuam quam collocavit in Deo ſtatuens piis in exemplum, eos hortatur ut certa fide recumbant in Deo: defenſionem prænuntiat ab omni malo: at poſtremò Dei verbis omnia bona præſentia & futura pollicetur.

1 [a]CONSIDENTI in latibulo excelſi, in
umbra omnipotentis continenter per-
noctanti,
2 [b]Dico, in Jehova *eſt* receptus meus, & pro-
pugnaculum meum; Deus meus *eſt*, cui con-
fido.

1 *Conſidenti*] Hic pſalmus (quē Judæi Moſchis eſſe exiſtimant) eſt didaſcalicus, continens partes duas: unam, qua pſaltes exemplo ſuo oſtendit fidem eſſe habendam in Deo, & omne bonum ab ipſo expectandum, uſque ad ver. 9. alteram, cùm Deus ſequens ſuperiorem prædicationem beneficiorum confirmat, iterum que ipſum colunt, [illegible] ad finem uſque. Sunt autem hoc pſalmo voces [illegible], ad fidem alendam & beneficia Dei exaggeranda: quod in ipſo limine dicit pſaltes pium conſidere & pernoctare apud Deum, quaſi dicat, dies noctesque in Deo conquieſcere fide, neque de ullo humano caſu laborare, at pulli ſub alis matris ſecurè intereſe [illegible]. 2 *Dico*] id eſt, prædico & confirmo ab exemplo meo.

3 [c]Quan-

3 [a]Quandoquidem ipſe erepturus eſt te [b]a laqueo aucupantis, a peſte [a]ærumnoſiſſima;
4 [c]Ala ſua protecturus te, cùm ſub alas ipſius te receperis; clipeus & [d]parma eſt [e]fides ipſius:
5 [f]Ne timeto [g]a pavore nocturno, a ſagitta volitante interdiu:
6 A peſte in caligine pervadente, a lue vaſtante in meridie.
7 Cadentibus ab altero latere tuo mille, & decies mille a dextera tua; ad te non accedet:
8 [h]Tantùm oculis tuis intueberis, & retributionem improborum videbis.
9 Cùm tu Jehovam, qui receptus meus eſt; excelſum ſtatueris [i]habitaculum tuum;
10 Non dabitur occaſio ut attingat te malum, & plaga non appropinquabit ad tentorium tuum.
11 [k]Nam angelis ſuis præcipiet de te, ut conſervent te [l]in omnibus viis tuis:
12 Ambabus palmis ſuſtineant te, ne offendas ad lapidem pedem tuum.
13 Super ferocem leonem & aſpidem [m]incedes, [n]conculcabis juvenem leonem & draconem.
14 [o]Quia in me (*inquit Deus*) amore propendet, ideo liberabo eum; [p]in edito collocabo eum, quia agnoſcit nomen meum:
15 Simulac invocaverit me, exaudiam eum; ipſi adero in anguſtia: eripiam eum, & honore afficiam eum:
16 Longitudine dierum ſatiabo eum, deniq; efficiam ut [b] fruatur ſalute mea.

3 *Quandoquidem ipſe*] accommodatio exempli ſui ad fideles: quia oſtendit pſaltes tantum ipſis [illegible] eſſe, ut confidant Deo, ac proinde fore ut non tantum liberentur a malo, verum etiam ſervent & [illegible] de malo. *A laqueo*] id eſt, ab omni periculo quod tibi creabitur. a Heb. *ærumnarum*. 4 *Ala ſua protecturus*] id eſt, defendet te ab omni malo, ut explicatur uſque ad ver. 14. *Parma*] vel ſeptũ, aut munimentum ambiens & circumtegens ab hoſtium injuria: nam ſic accipi non minus commode hanc vocem poſſe oſtendit etymologia. *Fides ipſius*] id eſt, conſtantia veritasq; promiſſionum, quæ ſummatim comprehenduntur tribus poſtremis ver. 5 *Ne timeto*] ſed confide ei, prout pſaltes in ſeipſo confidentiæ exemplum ſtatuit, ſup. ver. 2. *A pavore nocturno*] id eſt, ab ullis apertis, occultis, internis, externis, corporeis, aut ſpiritualibus malis, ullo unquam tempore: ſic ver. ſeq. 8 *Tantùm oculis*] non autem ſenties ea incommoda, quibus alios ante oculos tuos, ad latera tua videbis opprimi. 9 *Habitaculum*] ut ſupr. 90.1. 11 *Nam angelis ſuis*] id eſt, non tantùm ipſe operabitur ad ſalutem tuam, ſed etiam, cum opus erit, cœlites adminiſtros ſuos adhibebit ad conſervandum te. *In omnibus viis tuis*] ambulantis, confidentis, pernoctantis, & conquieſcentis in Deo pro vocatione tua: hæc diſſimulabat diabolus, cùm ſollicitaret Chriſtum, Matth. 4.6. 13 *Incedes*] nimirum ſine damno & offenſa: ut Jeſchahja ſimile prædicat de regno Chriſti cap. 11.6. & ſeq. & Hhoſch. 2.18. *Conculcabis*] id eſt, ſuperata omnia mala contemnes, & triumphabis de illis: ſimiles promiſſiones vide Mar. 16.18. 14 *Quia in me*] altera pars pſalmi, promiſſiones Dei continens in nomine ipſius, quarum fidem commendaverat pſaltes ſuprà verſ. 4. *In edito*] id eſt, ſupra omne periculum evehàm. b Heb. *videat*.

Pſalmus XCII.

Eccleſia ſeipſam comparans ad laudandum Deum opera ejus admiratur, repentinos improborum quamvis florentiſſimorũ caſus, & ſuam ſalutem bonoremq; a Deo acceptum narrat: ac poſtremò æternam fidelium Dei ſervorum felicitatem prædicit ad laudandum Deum.

1 [a]PSALMUS & canticum, [b]in diem ſabbathi.
2 [c]Bonum eſt celebrare Jehovam; & pſallere nomini tuo, ô excelſe;
3 Annuntiare uno quoque mane benignitatem tuam, & fidem tuam quibuſq; noctibus,
4 Ad decachordum & ad nablium, ad [a] citharam cum meditatione.
5 [d]Quia lætitia afficis me Jehova opere tuo, de factis manuum tuarum cantabo.
6 [e]Quàm magna ſunt facta tua, Jehova; valde profundæ ſunt cogitationes tuæ.
7 [f]Vir brutus non agnoſcit, & ſtultus non animadvertit iſtud,
8 [g]Cùm germinant improbi velut herba, florentque omnes operarii iniquitatis; ſint ut perdantur uſque in æternum:
9 Te autem ô excelſe, in ſeculum eſſe Jehovam.
10 [h]Nam ecce inimici tui Jehova, nam ecce inimici tui pereunt; [b] [i]diſſiliunt omnes operarii iniquitatis:
11 [k]Attollis verò tanquam monocerotis cornu meum, [l]perfundendo me oleo virenti:
12 Illa intuente oculo meo in [m]obſervatoribus meis; de inſurgentibus contra me maleficis, audientibus auribus meis.
13 [n]Juſtus ut palma germinabit, ut cedrus in Libano creſcet.
14 Plantati in domo Jehovæ, in atriis Dei noſtri germina profundent.
15 [o]Adhuc abundabunt in canitie, pingues & virentes erunt.
16 Ad annuntiandum rectum eſſe Jehovam rupem meam, neque eſſe ullam iniquitatem in eo.

1 *Pſalmus & canticum*] Pſalmus eſt ὑμνητικὸς, continens primum propoſitionẽ laudationis Dei, uſque ad verſ. 5. deinde narrationem operum ejus quibus ſibi laudem comparat Deus, inde ad verſ. 13. poſtremo prophetiam de felicitate bonorum, ad finem uſque. *In diem ſabbathi*] id eſt, concinendus in eccleſia die ſabbathi, quo habebatur convocatio ſancta. 2 *Bonum eſt celebrare*] propoſitio, laudandum eſſe Jehovam de benignitate ipſius erga bonos, & fide ejus in promiſſis, tum in miris præſtandis, & propterea omnibus modis efferendum. a Heb. *ad meditationem cum cithara, hypallage*. 5 *Quia lætitia*] altera pars pſalmi, narratio ætiologica, id eſt, explicans cauſas quarum nomine celebrandus eſt Deus. Eſt autem hoc ver. totius narrationis argumentum ſummatim poſitum: quod primum exornatur duobus ver. deinde ſigillatim exponitur, quinque ſequentibus.

... rientia. b Heb. *diſperguntur*. *Diſſiliunt*] id eſt, [illegible] comminuti in fragmenta abeunt. 11 *Attollis verò*] id eſt, [illegible] nis, conſtantibus, & infractis viribus, ut Num. 23.26. *Perfundendo*] [illegible] me viribus & gratia inſtructum inſuper ornando, ut pſal. 23.5. 12 *Obſervatoribus meis*] inimicis atque maleficis, ut pſal. 5.9. 13 *Juſtus*] [illegible] doctrina prophetica de proſperitate piorum, argumento [illegible] ver. 9. & experientia adminiſtrationis ejus, quæ modo expoſita eſt. [illegible] gans allegoria, qua pii cum arboribus præſtantiſſimis, Eccleſia [illegible] cum Libano & plantario amœniſſimo feraciſſimoque comparatur. 15 *Adhuc*] id eſt, quantumvis veteres non veteraſcent, ſed fructus [illegible] æternum proferent, vegetati & virentes per ſpiritum illius: qui [illegible] verſu exponitur, nimirum prædicatio gloriæ Dei conſtantiſſima.

Pſalmus XCIII.

d: 18 V V

Pſaltes amplitudinem regni Chriſti & potentiam celebrat, ab univerſali rerum creatarum, & ſingulari æternaq; Eccleſiæ adminiſtratione.

1 [a]JEHOVA regnat, celſitate indutus; indutus Jehova, robore ſe accingit: etiam [b]ſtabilitur orbis habitabilis, ne dimoveatur.
2 Stabile eſt [c]ſolium tuum [a] ante ullum tempus, ante ſeculum tu *regnas*.
3 [d]Utut attollant flumina, ô Jehova, attollant flumina ſonum ſuum; attollant flumina fragorem ſuum:
4 Sonis aquarum multarum, magnificis fluctibus irrumpentibus maris; magnificentior eſt in alto Jehova.
5 [e]Teſtimonia tua firma ſunt valde; domui tuæ decora ſanctitas, ô Jehova, in longitudinem dierum *eſt*.

1 *Jehova regnat*] [illegible] Chriſti [illegible] Jehova [illegible]

... bus; tertium, a ſingulari ipſius ratione erga Eccleſiam, [illegible] tem tota hæc explicatio de regno Chriſti allegorica, [illegible] locutionibus. *Stabilitur*] id eſt, ab ipſo conditur & [illegible] tur. 2 *Solium tuum*] id eſt, regnum & adminiſtratio [illegible] a Heb. *ante tunc*, *id eſt*, *ante ullum certum & [illegible]* *illo*, *tunc*, *ab homine notari poſſit: ut Proverb. 8.22.* 3 [illegible] tio magnificæ adminiſtrationis Chriſti per comparationem [illegible] cat, nulla flumina, nulla maria, ac ne diluvium quidem [illegible] & inferne aquarum tam ſunt magnifica, quàm magnificus [illegible] tua. 5 *Teſtimonia tua*] id eſt, ſingularis illa ratio, qua [illegible] benevolentiam Eccleſiæ teſtatam facit: ſive ſalutari verbo, [illegible] ſti appellatur, ſive opere ſanctificationis [illegible], quam Deus [illegible] municat in Chriſto.

PSALMUS XCIIII.

David cum ſuis a perfida Sebeldis comitatu vexatus, Deum orat ut manum adhibeat ad ulciſcendos improbos: improbitatem, maleficia, & blaſphemias narrat; improbos objurgat dementiæ ipſorum nomine; & bonos ab eventu quem Deus utriſque largiturus eſt, a promiſſionibus ejus, & a ſuo ipſius exemplo conſolatur.

1 O FORTIS Deus ultionum Jehova, ô Deus fortis ultionum illuceſce.
2 Attollere ô judex terræ, [a] redde retributionem ſuperbis.
3 Quouſque improbi ô Jehova, quouſque improbi exultabunt?
4 Eructantes loquentur [b] ſuperbè, ſeſe prædicabunt omnes operarii iniquitatis?
5 Populum tuum conterent, & poſſeſſionem tuam affligent?
6 Viduam & peregrinum interficient, ac pupillos occident,
7 Dicentes, non reſpicit Jah; neque animadvertit Deus Jahhakobi?
8 Animadvertite, ô bruti[ſſ]imi in populo: & ſtultiſſimi, quando intelligentes eritis?
9 An plantator auris, an non audiat? aut formator oculi, an non intueatur?
10 An caſtigator gentium, an non reprehendat? qui docet homines ſcientiam, *an non cognoſceret*?
11 Jehova cognoſcit cogitationes hominũ, [c] eſſe vanitatem ipſam.
12 Beatus ille vir quem caſtigas Jah, & quẽ ex lege tua doces,
13 Ad præſtandum quietem ei a diebus [d] adverſitatis, dum foditur improbo fovea.
14 Non enim deſerit Jehova populum ſuum, & poſſeſſionem ſuam non derelinquit;
15 Sed uſque ad juſtitiam revertetur judicium, & poſt illud omnes recti corde.
16 Quis ſurrecturus fuiſſet pro me contra maleficos? quis ſe ipſum ſtitiſſet pro me contra operarios iniquitatis?
17 Niſi Jehova pleno auxilio fuiſſet mihi, parum abeſt quin habitaſſet in loco ſilentii [e] vita mea.
18 Cùm dico, dimovetur pes meus; benignitas tua, ô Jehova, ſuſtentat me.
19 Cùm multæ ſunt cogitationes meæ apud me, conſolationes tuæ oblectant animam meam.
20 An conſociaretur tibi ſolium ærumnarum, formantis moleſtiam præter ſtatutum,
21 Turmatim convenientium contra animam juſti, & ſanguinem innoxium condemnantium?
22 Imò *eſt* Jehova mihi pro edito loco, & Deus meus pro rupe receptus mei:
23 Is convertit contra eos iniquitatem ipſorum, & malitia ipſorum excindit ipſos; excindit ipſos Jehova, Deus noſter.

[Margin notes:] ... *ſuccedet recti*] aliàs ... id eſt, ... poſt judicium Dei conſtitutum ... liberati ... quod propheta ... ſive in futuro ſeculo omnibus bonis cumulari in Chriſto.
16 *Quis ſurrecturus*] alter confirmationis locus ab exemplo ſuo: quo oſtendit pſaltes actum fuiſſe de ſe, niſi ſuccurriſſet Deus; ita deſperatus erat & abjectus ab omnibus.
17 *Habitaſſet in loco*] id eſt, mortuus fuiſſem & ſepultus: periphraſis, vocatur autem ſepulchrum locus ſilentii a propheta, quia ſepultis adempta eſt omnis facultas celebrandi Deũ, hic & pſal. 115. 17. vide ſupra 6. 6.
e Heb. *anima mea*.

... *ſuperbis.* 3 *Quouſque*] ſecundum precationis membrum, ... improborum ... duobus verſibus de ... ver. 5. & 6. & de blaſphemis ſermonibus in Deum, ... 8 *Animadvertite*] altera pars ... id eſt, reprehenſionem ſeveriſſimam continens ... ad ver. 12. partim verò ... id eſt, ſpectans ad ... piorum, ad finem uſque. Continet autem ... hoc ver. & redargutionem, ſequentibus. ... impios graviſſimis nominibus, propter miſeram & ... 9 *An plantator*] redargutio ... [illegible]
11 ... [illegible] ... 14 *Non enim*] primus confirmationis locus ... 15 *Sed uſque*] id eſt, judicium Dei ... [illegible]

19 *Conſolationes tuæ*] id eſt, quas ego per ſpiritum tuum percipio ex natura & verbo tuo: prout has conſolationes ſequentes verſus oſtendunt. 20 *An conſociaretur*] id eſt, an juſtus judex totius terræ non faceret judicium, ſed injuſtitiam ferret? ut Gen. 18. 25. ſic conſolabitur ſe propheta a natura Dei. *Ærumnarum*] id eſt, tyrannicum, ærumnas aliis afferens immerito, ut ſequentia docent. *Formantis*] id eſt, fingentis, comminiſcentis, atque perpetrantis: metaphora. *Præter ſtatutum*] id eſt, contra jura & leges. 22 *Imò*] contraria affirmatio ex adverſo reſpondens contentioni ſuperiori, qua ſtatuit pſaltes ſibi eſſe conſtantem conſolationem in Deo protegente ſuos, hoc ver. & adverſarios profligante, ver. ultimo. 23 *Malitia ipſorum*] id eſt, retorquet in ipſos malum ipſorum, ut ſupra dixerat ver. 2.

PSALMUS XCV.

d: 19. Jul.

David Eccleſiam ad cultum & obſequium Dei hortatur, a fœdere inito cum Deo, & majorum exemplis.

1 AGITE, cantemus Jehovæ; clangamus rupi ſalutis noſtræ.
2 Eamus ante faciem ejus cum gratiarum actione, cum pſalmis clangamus ei.
3 Nam Deus fortis magnus *eſt* Jehova; & rex magnus ſupra omnes Deos:
4 In cujus manu *ſunt* ima veſtigia terræ, penes quem *ſunt* vires montium:
5 Cujus eſt ipſum mare, ut qui fecit illud; & arida, *quam* manus ejus formarunt.
6 Venite, incurvemus nos & procumbamus; flectamus genua coram Jehova qui fecit nos.
7 Cùm ipſe *ſit* Deus noſter, nos verò populus paſtus ejus, & grex [a] ductus ejus; hodie ſi vocem ejus audieritis,
8 Ne obduretis [b] animum veſtrum, ut in cõtentione; ut die tentationis in deſerto.
9 Ubi tentaverunt me majores veſtri; probaverunt me, etiam [c] experti ſunt opus meum.
10 Quadraginta annis faſtidio habui generationem ...

[Margin notes:] 1 *Agite*] Ode eſt ... continens exhortationem ad laudem Dei promovendam primùm cultu, uſque ad ver. 7. deinde verò obſequio, inde ad finem uſque. Cultum exponit pſaltes ver. 1. 2. & 6. cauſam verò interſerit a natura, officio, operibuſque Dei, tribus mediis verſibus. Hunc autem pſalmũ a Davide conſcriptum eſſe confirmat Apoſtolus Heb. 4. 7.
3 *Supra omnes*] id eſt, ſupra omnes qui dicuntur Dei ... pſal. 86. 8.
4 *In cujus manu*] ... quæ vis abditiſſima & validiſſima, regit arbitratu ſuo.
Heb. 3. & 4.
7 *Cùm ipſe ſit*] altera pars pſalmi, qua ſpiritus Dei hortatur populum ad obſequium, primùm a fœdere officioque mutuo, hoc ver. deinde a majorum exemplo, ſequentibus. a Heb. ... b Heb. ... 8 *In contentione*] id eſt, ... ſemper majores veſtri obdurato animo contenderunt adverſus Deum, ... & probarunt illum in deſerto, ... & legitur Num. ... [illegible] ... tationem nominat. c Heb. ... 10 *Faſtidio habui*] id eſt, ... faſtidioſos ... [illegible] ... 14. 23.

rationem illam; dicens, populus ſunt errabundi animo, & ſunt ignorantes viarum mearum.

11 Quibus juravi in ira mea, eos non ingreſſuros [d] in requiem meam.

d Num.14. 11. In requiem meam] ubi Jehoſchuah eorum poſteros collocavit poſt annos quadraginta: cujus ſpecie David aliquam eſſe aliam requiem populo Dei ſignavit, Heb.4.8. & 9.

Psalmus XCVI.

Pſaltes Eccleſiam gentium cum Judæis hortatur ad laudationem Dei; tum creationis & adminiſtrationis potentiſſimæ nomine, tum regni ſempiterni, in cujus poſſeſſionem miſſus eſt adventu ſuo Filius per voluntatem patris.

1 [a] CANITE Jehovæ [b] canticum novum, canite Jehovæ tota terra.

2 Canite Jehovæ, benedicite nomini ejus; prædicate de die in diem ſalutem ejus.

3 Narrate in gentibus honorem ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.

4 Magnum Jehovam & laudatum valde, reverendum eſſe ſupra omnes Deos.

5 Nam omnes dii populorum *ſunt* idola, Jehova verò cælos fecit.

6 Gloria & decor coram eo, robur & ornatus in ſanctuario ejus *ſunt*.

7 Cedite Jehovæ familiæ populorum, cedite Jehovæ honorem & robur.

8 Cedite Jehovæ honorem nominis ejus; afferte munus, & venite ad atria ejus.

9 Incurvate vos Jehovæ in decore ſanctitatis, formidate a conſpectu ejus tota terra.

10 Dicite in gentibus, Jehova regnat, etiam ſtabilietur orbis habitabilis, ne dimoveatur: judicaturus eſt populos [a] rectiſſimè.

11 Lætabuntur cœli, & exultabit terra; perſtrepet mare, & [b] quæ ipſum implent.

12 Exultabit ager & quidquid *eſt* in eo, tunc cantabunt omnes arbores ſylvæ:

13 Ante [c] faciem Jehovæ cùm veneris, nam venit [d] ad judicandum terram: judicaturus eſt orbem habitabilem per juſtitiam, & populos per fidem ſuam.

a 1.Chro.16.23. 1 Canite] canticum eſt Davidis [illegible], continens primùm exhortationē ad laudes Dei, verſibus quinque: deinde argumenta laudis tum a præſtantibus beneficiis, a ver. 5. ad 10. tum a futuris, quæ prophetice de regno Chriſti prædixit David. Hoc autem canticum cecinerunt Jiſraelitæ paucis vocibus immutatis, cùm arca inferretur Jeruſchalaim, 1.Chro.16. quod pſaltes univerſè ad omnes gentes accommodat, poſtquam ad regnum Chriſti vocatæ ſunt. *Canticum novum*] ut ſuprà 33.3.

a Heb. in *rectitudinibus*.

b Heb. *plenitudo ejus*.

13 *Faciem Jehovæ*] Chriſti venientis in mundum. *Ad judicandum*] i. adminiſtrandum, & judicis partes defungendum in ea.

Psalmus XCVII.

David prophetans regnum Chriſti, magnificentiam illius explicat, everſionem idololatriæ & ſuperſtitionum omnium, lætitiam & bonum fidelium obſequentium Deo: quos idcirco ad obſequium & laudem Dei provocat.

1 [e] JEHOVA regnat, exultet terra, lætentur regiones [f] plurimæ.

2 [g] Nubes & caligo circumſtant eum, [h] juſtitia & judicium locum ſolii ejus.

3 Ignis ante eum procedit, & inflammat circumquaque hoſtes ejus.

4 [i] Perluſtrant fulgura ejus orbem habitabilem, videns formidat terra.

5 Montes ut cera liqueſiunt a præſentia Jehovæ, a præſentia Domini totius terræ.

6 [k] Indicant cœli juſtitiam ejus, adeò ut videant omnes populi honorem ejus.

7 [l] Pudore ſuffundantur omnes colentes ſculptile, qui ſe jactant de [m] idolis; incurvate vos ei omnes dii.

8 [n] Audiens lætatur [o] Tzijon; exultantque filiæ Jehudæ propter judicia tua, ô Jehova.

9 Tu enim es Jehova excelſus ſupra omnem terram, valde [p] elatus es [q] ſupra omnes Deos.

10 [r] Amantes Jehovæ, odio habete malum: [s] ſervans animas ſuorum quos benignitate proſequitur, e manu improborum eripit eos.

11 [t] Lux [u] ſata eſt juſto, & rectis [x] animo lætitia.

12 Lætamini juſti in Jehova, & celebrate eum ad memoriam ſanctitatis ejus.

e 1 *Jehova regnat*] Pſalmus eſt propheticus de regno Chriſti: in quo primùm amplitudo & magnificentia regni deſcribitur, uſque ad verſum 7. deinde utilitas illius exponitur tum contra regnum ſatanæ, ver. 7. tum erga Eccleſiam Dei, uſque ad ver. 10. & poſtremò concluditur exhortatione fidelium ad obſequium & laudem, reliquis verſibus. Eſt enim hic Jehova Chriſtus, ad cujus [illegible] Eccleſias veteris his pſalmis [illegible] eſt: ut priorem [illegible] docet. *Plurimæ*] i. omnes, quibus ſuperaturus eſt Chriſtus [illegible] 2 *Nubes*] deſcriptio regni Chriſti, cujus membrorum pſaltes in principio verſus primi [illegible] deſcriptio [illegible] pſaltes nihil aliud [illegible] quàm in cælis quod [illegible] & teſtimonium exhibens regnanti Chriſto [illegible] gloriolum quàm olim factum ſit cùm lex traderetur, Exod. 19. & Deut. 4. & 5. At enim [illegible] caligo, id eſt; [illegible] eſt & incomprehenſibilis [illegible] gloria. *Juſtitia & judicium*] id eſt, juſtiſſimus eſt in ſuos, & in adverſarios, ver. [illegible] 4 *Perluſtrant*] id eſt, [illegible] ad eo ut nihil [illegible] conſiſtere, duobus verſibus.

regni Chriſti in Eccleſia: eſt autem duplex; primus per per auditionem verbi, ſecundus agnitio judiciorum & [illegible] nis ejus. *Tzijon*] id eſt, Eccleſia a te recreatur verbo & [illegible] 9 *Elatus es*] judiciis tuis, de quibus verſu 8. *Supra* [illegible] 95.3. 10 *Amantes Jehovæ*] concluſio hortationis ad [illegible] fugiendum malum, & Deum autorem boni celebrandum. [illegible] ætiologia ſuperioris documenti a promiſſionibus vitæ [illegible] bus verſibus. 11 *Lux*] vide Eſter 8.16. *Sata eſt*] [illegible] tens velut ſemen mandatum terræ, ſed ſuo tempore prodit [illegible] curæ.

Psalmus XCVIII.

Pſaltes Judæos, gentes, & res omnes creatas hortatur, ut gratulentur Chriſto de inimicis triumphanti.

1 [a] PSALMUS. Cantate Jehovæ [b] canticum novum, quia mirabilia fecit: [c] ſalutem attulit ei dextera ipſius, & brachium ſanctitatis ipſius.

2 [d] Notam fecit Jehova ſalutem ſuam, ante oculos ipſarum gentium revelavit juſtitiam ſuam.

3 [e] Recordatus eſt benignitatis ſuæ, & fidei erga domum Jiſraelis: vident omnes fines terræ ſalutem Dei noſtri.

4 [f] Clangite Jehovæ tota terra, [a] fragore edito cantate & pſallite.

5 Pſallite Jehovæ cithara, cithara & [b] pſalmodia.

6 Tubis & ſono buccinæ clangite coram rege Jehova.

7 Perſtrepat mare, & quæ [c] implent ipſum, orbis habitabilis & habitantes in eo.

8 Flumina complodant manu, pariter montes canteni.

9 Coram Jehova, quia advenit ad judicandum terram; judicaturus eſt orbem habitabilem [d] juſtè, & populos [e] rectiſſimè.

3 *Recordatus eſt*] id eſt, demonſtravit ſe recordari [illegible] Gen. 12.18. [illegible] Gen. 8.1. 4 *Clangite Jehovæ*] [illegible] [illegible] hyperbolis & allegoriis ad amplificandum [illegible] [illegible] *fragorem* [illegible] [illegible] [illegible] *juſtitia*. [illegible] *Heb. in rectitudinibus, ut ſup. 96.10.*

Psalmus XCIX.

Pſaltes infinitam potentiam Chriſti regis noſtri,

[illegible] & gratiam in omnes gentes prædicat: [illegible] exemplo majorum conſtantiùm eum fore docet: ac [illegible] omnes hortatur ad colendum & prædican-dum regem.

1 JEHOVA regnat, ᵉcommoveantur populi:
ᵉinſidens Cerubinis *regnat*, ᵉnutet terra.
2 ᵉ*Regnat* Jehova Tzijone magnus, etiam
altus *eſt* ſupra omnes populos.
3 Celebrent nomen tuum magnum & reve-
rendum, *quia* ſanctum eſt.
4 ᵉ*Tu* quoque ᵃᵉrobuſtiſſime rex, judicium a-
mans: tu, *inquam*, conſtituis ᵇquod eſt
rectiſſimum, judicium & juſtitiam ᵉin Jahha-
kobo tu perficis.
5 Exaltate Jehovam Deum noſtrum, & incur-
vate vos ad ᵉſcabellum pedum ejus; *quia*
ſanctus eſt.
6 ‖ᵉMoſchen & Aharonem cum ſacerdotibus
ipſius, Schemuelemque cum invocantibus
nomen ipſius; inclamantes Jehovam, ipſe
illicò exaudivit eos:
7 In columna nubis allocutus eſt eos: obſer-
vantes teſtimonia ipſius, & ſtatutum *quod*
dederat eis.
8 ᵉJehova Deus noſter, tu exaudiviſti eos:
Deus fortis condonans fuiſti eis, etiam cùm
ultionem ſumeres de actionibus eorum.
9 Exaltate Jehovam Deum noſtrum, & incur-
vate vos ad montem ſanctitatis ejus: quia
ſanctus *eſt* Jehova Deus noſter.

[illegible]] id eſt, [illegible] præſentia ejus. quaſi dicat, res omnes creatæ, animatæ, atque ina-nimatæ [illegible] præſentia ejus exhibeant ei ſummam reverentiam. 2 *Regnat* [illegible] Chriſtus demonſtrat ſe tam gentium, quàm Judæorum [illegible]. 4 *Tu quoque*] ſecundus locus a beneficentia, ut dictum eſt in ver. [illegible] a Heb. *robur regis: hypallage.* *Robuſtiſſime rex*] id eſt, qui es ro-[illegible] & tuo regibus ſerviſq; tuis ſuppeditas robur. b Heb. *rectitu-[illegible]* *in Jahhakobo*] id eſt, in Eccleſia tua, quæ olim deſignabatur Jahhakobi [illegible]. 5 *Scabellum pedum ejus*] id eſt, ad ſolum uſque vel pavi-mentum, [illegible] dicuntur eſſe tanquam impoſiti pedes Jehovæ inſidentis Ce-rubinis [illegible]. ‖ Exod. 29. & 32. Numer. 17.21. 1. Schem. 12.20. 6 *Moſchen & Aharonem*] tertius locus ab exemplo; quo oſtendit pſaltes [illegible] Chriſtum regem prædicandum eſſe per comparatio-nem [illegible] hoc modo: ſi intercedente Moſche & ſacerdotio Levitico Deus po-[illegible] proſecutus eſt ſummis beneficiis, exaudiens eos, alloquens, con-[illegible] in graviſſimis offenſionibus: quantò magis prædicandum eſt [illegible] hæredis in domo Dei, qui ſacerdotio æterno nos conciliavit [illegible] argumentationis in Epiſtola ad Hebræos copioſè expo-[illegible]. 8 *Jehova Deus noſter*] emphatica apoſtrophe ad Deum, quo propheta [illegible] eſſe pro veritate fœderis ſui, mera ſua gratia.

PSALMUS C.

Pſaltes Eccleſiam ad laudes Dei hortatur prop-ter gratuitam electionem, vocationem, & benefi-centiam conſtantem ipſius.

1 ᵉPSALMUS *pro gratiarum actione.* Clan-
gite Jehovæ ᵉomnes *incolæ* terræ.
2 Colite Jehovam cum lætitia, venite in
conſpectum ejus cum cantu.
3 Agnoſcite Jehovam ᵉeſſe Deum, ipſum effe-
ciſſe nos (ᵉnon autem nos ipſos) populum
ſuum & gregem paſtus ſui.
4 Ingredimini portas ejus cum gratiarum a-
ctione, atria ejus cum laude: gratias agite ei,
benedicite nomini ejus.
5 Nam bonus *eſt* Jehova, in ſeculum *eſt* beni-
gnitas ejus, & uſq; ad ᵃgenerationem quam-
que ᵉfides ejus.

[illegible] ut interpretatur Apoſtolus ad Rom. 15. 3 *Eſſe Deum*] id [illegible] & dominum noſtrum. *Non autem nos ipſos*] id eſt, nos nul-[illegible] noſtro digitatem hanc nobis comparaſſe; ſed ex gra-[illegible] factum eſſe ut ſimus ipſi filii. vide Deut. 7.7. & 9.4 & ſe-[illegible]. a Heb. *generationem & generationem.* 5 *Fides*] id eſt, conſtan-[illegible] benignitatem communicandam cum Eccleſia.

PSALMUS CI.

David rex factus Deo ſpondet ſe procuraturum ſanctificationem ſuam, conſilii, comitatus ſui, totius regni, & Eccleſiæ.

1 ᵉDAVIDIS *pſalmus.* ᵉBenignitatem &
jus canam: tibi, ô Jehova, pſallam.
2 ᵉAnimadvertam ᵉviâ integrâ, quando
ᵉventurus ſis ad me: continenter ambulabo
in integritate ᵃanimi mei, ᵇᵉintra domum
meam.
3 Non proponā mihi ob oculos rem nefariam:
ᶜfactum ᵉdeclinantium odi, non adhærebit
mihi.
4 ᵉAnimus perverſus recedet a me; malum
non agnoſcam.
5 ᵉLinguâ lædentem clàm proximum ſuum,
ᵉipſum excindam: elatum oculis, & ᵈtumen-
tem animo, ipſum non potero *ferre.*
6 ᵉOculi mei *attendent* ad veraces terræ, ut
conſideant mecum: ambulans via integra, is
miniſtrabit mihi.
7 Non habitabit intra domum meam faciens
dolum, loquens mendacia non ſtabilietur
coram oculis meis.
8 ᵉSingulis matutinis excindam omnes im-
probos terræ, ad reſcindendum a civitate
Jehovæ omnes operarios iniquitatis.

1 *Davidis*] Pſal-mus eſt didaſcalicus, quo David in regem cōſtitutus Deo ſolen-niter vovet ſe officio ſuo fideliter defun-cturum: conſtat itaq; duabus partibus; ex-ordio, quo profitetur David ſe hoc ſolenni cantico obſtrictum iri ad præſtandum officium ſuum, ver. 1. deinde narratione, ſi-ve expoſitione ſin-gularis officii quod promittit Deo, ad fi-nem uſque. Videtur autem hic pſalmus a Davide non ante ſcriptum regnum conſcriptus eſſe, ſed poſtquam rex confir-matus eſt; quo tem-pore ea conſtituit quæ ad cultum Dei & civilem admini-ſtrationē pertinebāt. *Benignitatem*] id eſt, duo hæc me procu-raturum ſpondeo Domino, tum ut benignitas a me popularibus meis prodeat, tum ut jus adverſus improbos exerceatur: quæ duo ſunt verorum principum laudes: vide 2. Schem. 9.1. 2 *Animadvertam*] narratio, ſive expoſitio officii quod David vovebat Domino, conſtans ex tribus partibus: prima eſt de inſtituto & vi-ta ipſius regis, a ver. 2. ad 5. ſecunda, de inſtituto regalis conſilii, comitatus, & mi-niſterii, a ver. 5. ad 8. tertia, de caſtigatione improborum, & purgatione totius re-gni per ſeveram obſervationem diſciplinæ civilis & Eccleſiaſticæ, verſ. 8. *Via integra*] id eſt, quàm integerrimè potero. *Venturus ſis ad me*] id eſt, me recepturus ad te ex hac vita, aut alioqui rationem exacturus adminiſtrationis meæ. quaſi dicat, ſemper attendam ad finem meū, ut cautè & religioſè ambulem. a Heb. *cordis: ſic ver. 4. & 5.* b Heb. *in medio domus: ſic infra ver. 7.* *Intra domum*] id eſt, etiam clàm intra privatos parietes. c Heb. *facere declinationes pro nomine.* 3 *Declinantium*] a via recta, cujus meminit ſuperiore verſu. 4 *Animus perverſus*] id eſt, dabo operam ut deponam veterem hominem cum concupiſcen-tiis ejus, & quod ſemel depoſuero amplius non invadat me. 5 *Linguâ lædentem*] id eſt, maledicos atque maleficos depellam a me: ſecunda pars. d Heb. *latum corde.* 6 *Oculi mei*] id eſt, bonos conſiliarios atque adminiſtros ſollici-tè adhibebo. 8 *Singulis matutinis*] tertia pars: id eſt, indeſinenter regnum, re-giam, Eccleſiamque purgabo a malo.

PSALMUS CII.

Eccleſia in captivitate diu verſata Deum ſup-plicat: ſuas calamitates, ærumnaſq; proponet; ſe ipſum confirmat recordatione naturæ & promiſſio-num Dei, quarum complementum prædicat fore in adventu Chriſti, & communi vocatione gentium: itaque Deum orat ut ſuæ na. . . ræ, promiſſionis, & gloriæ recordatus Eccleſiam conſervet, eiq; benedi-cat in æternum.

1 ᵉORATIO ᵉ*pro paupere, cū ᵉobruitur, ante*
Jehovam effundente meditationem ſuam.
2 ᵉJehova, audi orationem meam; &
vociferatio mea ad te perveniat.
3 Ne abſcondas faciem tuam a me, quo die
eſt anguſtia mihi: inclina ad me aurē tuam,
quo die inclamo; ᵃfeſtinanter exaudi me.
4 ᵉNam conſumuntur ut fumus dies mei, &

1 *Oratio*] hujus o-rationis (quam Danielem aut alium prophetam ſcripſiſſe ſub finem deportationis Babylonicæ veriſimile eſt) partes ſunt quatuor: prima eſt exordium, audi-tium faciens, ver. 1. & 3. ſecunda expoſtulatio ſive narratio mali quo obruebatur Jiſraël, uſq; ad ver. 15. tertia, propoſitio argumentorum quibus confirmatur animus ad ſollicitandum & expectandum Deum, inde uſque ad ver. 15. poſtrema, concluſio petitoria, ad finem uſque. *Pro paupere*] nimirum populo Jiſraëlis ſolitario, nudo, vincto, & ver-ſante in morte præſentiſſima apud Babylonios. *Obruitur*] ut pſalm. 61.3. 2 *Jehova*] exordium, ut modò dictum eſt. a Heb. *feſtina exaudi.* 4 *Nam*] expoſtulatio, ſive narratio malorum quæ perpetiebatur populus: ſunt autem illius tres loci; primus a vanitate & imbecillitate ipſius, tribus verſi-bus; ſecundus, ab improbitate aliorum miſeros perfidè deſtinentium, tribus al-teris; tertius, ab ira & plagis inflictis a Deo, a ver. 10. ad 13.

ceſſa

5 *Oblivifcor*] id eſt, tam graviter premor anguſtiis, ut non recordetur animus, ſed faſtidiat cibum.

6 *Præ voce gemitus*] id eſt, diuturnitate malorum [illegible] exhauſtior: ſic Iobi 19.20.

7 *Similis ſum*] id eſt, ab omnibus relictus ſum deſertus [illegible] & omnibus [illegible].

b Heb. *aſſiduè fuerunt ſum ſicut paſſer*.

9 *Per me jurant*] id eſt, faciunt de nomine meo juramenti & execrationis formulam: ſic Num.5.27. & Jeſchahh.65.15.

10 *Cinerem tanquam panem*] id eſt, in terram dejectus ſum mi[illegible]: hyperbole [illegible].

11 *Quia ſuſtuliſti me*] id eſt, graviſſimè & valentiſſimè abjeciſti me: ut cum non molli remiſſoque brachio, ſed elato aliquid vibratur atque dejicitur in terram: metaphora.

12 *Umbræ inclinatæ*] id eſt, propè eſt ut occidam, quemadmodum occidente ſole maximæ ſunt umbræ & inclinatiſſimæ.

13 *Tu autem Jehova*] tertia pars pſalmi, propoſitio argumentorum quibus fideles confirmantur & ad incundum ad invocandum Deum. Sunt autem argumenta duo; unum, a natura Dei conſtante; alterum, a gloria ejus; [illegible] duo prolepticè hoc verſu poſita in ſequentibus ex ordine explicantur.

oſſa mea ut focus exandeſcunt.

5 Percuſſum tanquam herba exareſcit cor
meum; quia ᵃ obliviſcor comedere cibum
meum.

6 ᵃ Præ voce gemitus mei, adhæreſcit os meũ
carni meæ.

7 ᵃ Similis ſum placeæ deſerti; ſum tanquam
bubo vaſtitatum.

8 ᵇ Aſſiduè ſum ſimilis paſſeri, ſolitario in te-
cto.

9 Toto die probro afficiunt me inimici mei;
inſanientes contra me, ᵃ per me jurant.

10 Nam ᵃ cinerem tanquam panem comedo,
& potiones meas cum fletu miſceo,

11 Propter indignationem tuam, & ferven-
tem iram tuam: ᵃ quia ſuſtuliſti me, & abje-
ciſti me.

12 Dies mei ſimiles ſunt ᵃ umbræ inclinatæ: &
ego ſicut herba exarui.

13 ᵃ Tu autem Jehova in ſeculum permanes,
& recordatio tui ᶜ in quamq; generationem.

14 ᵃ Tu ᵈ ſurgens miſereberis Tzijonis: quia
tempus eſt faciendi gratiam ei, quia adve-
nit ſtatum tempus.

15 ᵃ Quo delectentur ſervi tui ᵃ lapidibus ejus,
& pulveri ejus ᵃ gratiam faciant.

16 ᵃ Ut revereantur gentes nomen Jehovæ, &
omnes reges terræ honorem tuum;

17 Cùm ædificans ᵃ Jehova Tzijonem, appa-
ruerit in honore ſuo,

18 Reſpexerit ad orationem ᵃ nudatiſſimi, &
ᵃ non ſpreverit orationem eorum.

19 ᵃ Conſcribatur hoc ᵃ in generationem po-
ſteram, ut ᵃ populus recreatus, laudet Jah:

20 Quòd proſpectaverit ex alto *loco* ſanctita-
tis ſuæ, Jehova e cœlis in terram intuitus ſit,

21 Ad exandiendum ſuſpirium vincti, ad ſol-
vendum ᵉ eos qui jam traduntur morti;

22 Ut enarrent ᵃ Tzijone nomen Jehovæ, &
laudem ejus Jeruſchalaimis:

23 ᵃ Congregantibus ſe populis ſimul, & re-
gnis ad colendum ᵃ Jehovam,

24 ᵃ *Qui* affligens ᵃ hac via vires meas, curtat
dies meos.

25 ᵃ Dico *itaque*, mi Deus fortis, ᵃ ne auferas
me ᶠ in mediis diebus meis: ᵍ per generatio-
nem æternam *ſunt* anni tui.

26 ᵃ Antè quàm terram fundaſſes, & opus ma-
nuum tuarum *eſſent* cœli.

27 Iſta peritura ſunt, tu autem permanes: illa,
inquam, omnia ut veſtimentum veteraſcent,
ut indumentum mutabis ea atq; mutabun-
tur.

28 Tu verò idem es, & anni tui non finientur.

29 ᵃ Filii ſervorum tuorum habitent, & ſemen
eorum ſtabiliatur coram te.

c Heb. *in generationem & generationem.* 14 *Tu ſurgens*] explicatio prioris argumenti a conſtante tum natura Dei quæ eſt miſericors, tum promiſſionibus quas antè fecerat populo de reſtitutione poſt annos ſeptuaginta, Jirmejæ 25.& 29.10 poſtremò a fine, ut innoteſcat Deus; ver.16.& ſequentibus. d Heb. *ſurges miſereberis.* 15 *Quo delectentur*] id eſt, quo populus tum expectatione ſua fruatur, & terram (quæ nunc deſolata jacet) antiquo honori cultuique reſtituat. *Lapidibus*] id eſt, ſtructura redintegrata: ſynecdoche. *Gratiam faciant*] id eſt, deſertam terram & quaſi lugentem recreent: proſopopœia. 16 *Ut revereantur*] finis petitionis, gloriæ Dei illuſtratio; quæ tenuiter quidem effecta eſt in reſtitutione populi, ſed perfectè adventu Chriſti, vocatione gentium, & inſtauratione Eccleſiæ catholicæ abſoluta: quò ſequentia omnia pertinent. 17 *Jehova*] Chriſtus, ut infrà ver.23. 18 *Nudatiſſimi*] id eſt, deſerti ab omnibus, abjecti, & egentis populi, hanc vocem propter antecedentia & ſequentia, ipſumque vocis etymon ſic viſum eſt accipere. *Non ſpreverit*] id eſt acceperit: litotes. 19 *Conſcribatur*] explicatio poſterioris argumenti a gloria Dei, quæ tenuibus illis principiis fuit in Eccleſiam Chriſti diffundenda; proinde reſtitutio populi ex deportatione Babylonica figura fuit & documentum reſtitutionis per Chriſtum. *In generationem poſteram*] id eſt, ad utilitatem & documentum Eccleſiæ Chriſti, cujus dies ultimi five poſteri appellantur, ut Jeſchahh.2.2.& Heb.1.1. *Populus recreatus*] id eſt Eccleſia inſtaurata, reſtituta que a Chriſto. e Heb. *filios mortis: ut pſalm.79.11.* 22 *Tzijone*] id eſt, in Eccleſia: vide pſalm.2.6. 23 *Congregantibus*] id eſt, Eccleſia five cœtu fidelium ex omnibus gentibus convocato, adunatoque per Chriſtum: cujus ſanguine ex utriſque factum eſt unum corpus, Epheſ.2.13.& 14. *Jehovam*] id eſt, Chriſtum liberatorem ſuum de quo ver.20.& 21. 24 *Qui affligens*] id eſt, qui idem nunc ad tempus autor eſt præſentis calamitatis meæ, qua jamjam videor moriturus. *Hac via*] id eſt, hac ratione ac modo. 25 *Dico itaque*] ultima pars pſalmi, continens deprecationem præſentis mali, hoc verſu; & precationem ſempiterni boni, ver. ultimo: ducto argumento a conſtante natura Dei, de qua ſuprà verſ.13.& ſequentibus. *Ne auferas me*] id eſt, ne finas me ab [illegible]; ſed pro miſericordia tua gratiam fac mihi, ut ſuprà ver.14. ſic compellat Eccleſia Chriſtum ſervatorem ſuum. [illegible] in æternum gignis; humanitus dictum. 26 *Antè quàm*] [illegible] ornatio æternitatis Dei a comparatione rerum creatarum [illegible] tempus, quo Deus omnes res creatas præceſſiſſe dicitur, hoc [illegible] rum, quo dicitur permanſurus illis pereuntibus, [illegible] *Filii ſervorum tuorum*] id eſt, vera & germana Eccleſia [illegible] in æternum virtute tua, & tibi curæ ſunt.

Psalmus CIII.

David ſeipſum ad benedicendum Deo excitans recenſet gratiam illius erga ſe, & erga Eccleſiam totam verbo operibusq; teſtatam, ac poſtremò erga res omnes creatas potente ipſius regno demonſtratam: ideoq; res omnes creatas in cœlo & in terra invitat ad Dei laudes ſecum prædicandas.

1 ᵃ ODE *Davidis*. Benedic anima mea
Jehovæ, & omnia inteſtina mea nomi-
ni ſanctitatis ejus.

2 ᵃ Benedic anima mea Jehovæ, & ne oblivi-
ſcaris ᵃ ullius ᵃ beneficiorum ejus:

3 ᵃ Qui condonat omnes inquitates tuas, qui
medetur omnibus morbis tuis:

4 Qui vendicat a ſovea vitam tuam, qui cir-
cumtegit te benignitate & miſerationibus,

5 ᵃ Quo ſatiante bonis quibuſque os tuum;
ᵇ ſervas te recentem tanquam aquila, *tan-
quam* ᵃ pueritia tua.

6 ᵃ Facit ᶜ ᵃ quæ juſta ſunt Jehova, & judicia
omnibus oppreſſis.

7 Notas facit vias ſuas Moſchi, poſteris Jiſra-
ëlis actiones ſuas.

8 ‖ ᵃ Miſericors & gratioſus Jehova; longani-
mis, & multus benignitate,

9 ᵃ Non in æternum litigat, neque in ſeculum
ᵃ *iram* aſſervat;

10 Non ſecundum peccata noſtra facit nobis,
neque ſecundum iniquitates noſtras refert
nobis;

[illegible] mine, *Pſalmo* 105.& 106. ſive erga omnes, *Pſalmo* 107. 1 [illegible] *mea*] exordium, quo ſeipſum excitat, hortaturque propheta [illegible] Deo ex toto corde, toto animo, totiſque viribus. a Heb. [illegible] *ſcientiam*] quæ totidem ſunt argumenta laudis ſequentibus [illegible] narrationem ſive recenſionem beneficiorum Dei. 3 *Qui* [illegible] ſive recenſio beneficiorum Dei, primùm ſingularium erga [illegible] bus verſibus, deinde communium erga Eccleſiam totam, 6 ver. [illegible] univerſalium erga res omnes creatas, ver.19. 5 *Quo ſatiante*] [illegible] tuum ita alit & fovet beneficiis, ut ſemper ſit vegetum & [illegible] que permaneat ab omnibus incommodis. Quamobrem hæc [illegible] tutis eam vegeta aquilarum ſenectute comparatur, quæ a [illegible] mæ, & amplius adhuc victuræ eſſent (adeò ſunt vegeto corpore) [illegible] ſtrum illarum ad ſenium ſuccreſcens curvitate ſua roſtrum [illegible] geret, unde fit ut aquilæ conficiantur inedia: vide Ariſtot. lib [illegible] ſium cap.32.& Plinium lib 10.cap 3. b Heb. *renovat te*. [illegible] eſt, ita recentem ſervas, ut ſi de integro natus & puer factus eſſes [illegible] pertinens, Judic. 5.21. 6 *Facit quæ*] alter locus beneficiorum [illegible] ad Eccleſiam pertinentium; cujus partes ſunt beneficia, hoc [illegible] ſequente verſu. c Heb. *juſtitias*. *Quæ juſta ſunt*] vide [illegible] ‖ *Exod.34.6 Nechemja 9.17 & pſalm.86.15.* 8 [illegible] plicatio actionum Dei quas modò nominavit; maximè verò [illegible] diæ erga Eccleſiam, qua Deus dicitur remittere iram, [illegible] nobis paternè condonare, miſertus noſtri & ſuæ gloriæ [illegible] uſque ad verſ. 19. 9 *Non in æternum*] explicatio [illegible] te verſ. diſterat. *Iram aſſervat*] ſimilem locutionem vide [illegible] Nachum.1.2.

11 Sed [a] quàm alti ſunt cœli ſupra terram,
prævalet benignitas ejus erga timentes e-
um.
12 Quàm longè abeſt oriens ab occiden-
te, longè amovet a nobis defectiones no-
ſtras.
13 [b] Ut miſeretur pater filiorum, miſeretur
Jehova timentium ipſum.
14 [c] Nam ipſe novit [d] figmentum noſtrum, me-
mor pulverem nos eſſe.
15 Ipſius mortalis ſimiles fœno dies eſſe; ſi-
cut flos agri, ſic florere *ipſum*.
16 Quum ventus pervadit ipſum, mox non
eſſe; [e] [d] neque agnoſci ipſum amplius a lo-
co ſuo.
17 At benignitas Jehovæ inde a ſeculo uſque
in ſeculum *eſt* erga timentes ipſum, & juſti-
tia ejus erga filios filiorum:
18 ‖ Erga obſervantes fœdus ipſius, & erga
memores mandatorum ejus ad faciendum
ea.
19 [f] Jehova in cœlis ſtabilivit ſolium ſuum,
& regnum ipſius in omnia dominium habet.
20 [g] Benedicite Jehovæ, angeli ejus; valen-
tiſſimi robore, efficientes verbum ejus, auſ-
cultantes voci verbi ejus.
21 Benedicite Jehovæ omnes [h] exercitus e-
jus, [i] miniſtri ejus facientes placitum ejus.
22 Benedicite Jehovæ [k] omnia opera ejus in
omnibus locis dominationis ejus; benedic
anima mea Jehovæ.

19 *Jehova*] tertium argumentorum genus ad laudem [illegible] dominationis ejus univerſalis in cœlo & in terra. [illegible] Concluſio, qua provocat ad laudes Dei primùm [illegible] deinde omnia facta ejus, & poſtremò ſuum ipſius [illegible]. 21 *Exercitus ejus*] ut Gen. 2. 1. *Miniſtri ejus*] id [illegible] plaſtica ejus exequenda ſive anima- [illegible] pſalm. ſequente ver. 4. 22 *Omnia opera*] id eſt, perſonæ, res, [illegible] facit, omnia Dei laudes veſtris modis & facultatibus [illegible]

Pſalmus CIIII.

*Pſaltes ſeipſum ad Deum laudandum conci-
tans, enarrat argumenta laudis ejus a rebus creatis:
itaque ordinem creationis cœli & terræ, & diſpo-
ſitionem ex parte attingens; adminiſtrationem re-
rum diſpoſitarum a Deo & uſum earum quem crea-
turæ percipiunt in aëre, terra, & mari, omniumque
conſervationem a Deo factam exponit: poſtremò
omnia ſecum ad prædicandas Dei laudes hortatur,
& contrà venientibus malè precatur.*

1 [a] BENEDIC anima mea Jehovæ. Jeho-
va Deus mi, magnus es valde; magni-
ficentiam & decorem [b] induiſti,
2 ‖ [c] Amiciens te luce tanquam panno, exten-
dens cœlos tanquam aulæum.
3 ‖ Qui contignat aquis [d] cœnacula ſua; qui
diſponit denſas nubes in vehiculum ſuum,
qui itat ſuper [e] alas venti.
4 ‖ [f] Qui facit angelos ſuos ventos, miniſtros
ſuos [g] ignem flammantem.
5 Fundavit terram ſuper baſes ejus, ne di-
moveretur [h] in ſeculum & perpetuum.
6 ‖ Abyſſo ut indumento operueras eam, ſu-
pra montes ſtantibus aquis:
7 ‖ Ex [i] increpatione tua diffugerunt, a voce
tonitru tui accelerarunt *fugam*.
8 [k] Conſcenderunt *per* montes, deſcenderunt
per convalles; in locum quem fundaveras
ipſis.
9 [l] Terminum oppoſuiſti, ne tranſeant; ne re-
vertantur ad operiendum terram.
10 [m] Qui emittis fontes per valles, *ut* inter
montes ambulent,
11 Potum præbeant omnibus animantibus a-
gri, frangant onagri ſitim ſuam,
12 Juxta illos volatilia cœli habitent, e me-
dio frondium edentia vocem.
13 [n] Qui irrigat montes e [o] cœnaculis ſuis; [p] ut
a fructu operum tuorum ſatietur terra.
14 Faciens ut germinet fœnum ad jumenti,
& herba ad hominis [a] uſum; ut depromant
cibum e terra:
15 [q] Qui vino lætificat cor mortalis, [b] niti-
dam efficit faciem oleo; & cibo cor morta-
lis fulcit:
16 [r] Satiantur arbores Jehovæ, cedri Libani
quas plantavit:
17 (Ubi aviculæ nidificent) [s] abietes domi-
cilia ciconiæ,
18 [t] Montes excelſiſſimi [c] rupicaprarum, pe-
træ [d] montanorum murium perfugium.
19 [e] [u] Statuit lunam [x] in ſtata tempora, ſolem
agnoſcentem occaſum ſuum.
20 Diſponis tenebras, ut ſit nox: qua ere-
punt omnia animantia ſylvæ;
21 Juvenes leones [y] rugientes ad prædam, &
quidem quærendo a Deo forti eſcam ſu-
am.
22 Exorto ſole recipiunt ſe, & in luſtris ſuis
recubant:
23 Prodit homo ad opus ſuum, & ad cultu-
ram ſuam uſque ad veſperam.
24 [z] Quàm ampla ſunt opera tua, ô Jehova!
quàm ea omnia [f] ſapienter feciſti! quàm
plena eſt terra [g] poſſeſſione tua!

[illegible]. Conſtat autem ex tribus ſummatim partibus; pri- [illegible] propoſitio totius argumenti, ver. 1. ſecunda, narratio argu- [illegible] Dei pertinentium a naturæ conſtitutione & conſervatio- [illegible] tertia, concluſio a benedictione Dei, inde ad finem uſque. [illegible] membra duo; unum, quo ſeipſum comparat pſaltes; [illegible] Deum dirigit, & proponit magnificentiam ejus ab o- [illegible] ſpecioſis ornamentis dicitur circumveſtiri Deus. *Induiſti*] [illegible] ut ſequentia ferè omnia attributa Deo. 2 *Gen.* 1. 3. [illegible] naturalium argumentorum ad Dei laudes pertinen- [illegible] omnia explicans, ſed generatim & certis exemplis com- [illegible] gloriæ Dei. Sunt autem ea aut creationis, cujus exponuntur o- [illegible] effecta a Deo, uſque ad ver. 10. aut ordinariæ admini- [illegible] & mari, inde uſque ad ver. 27. aut denique conſervationis, [illegible] poſtea creationis recenſentur primùm res ſuperio- [illegible] inferiores, de terra & aqua, uſque ad 10. quibus omnibus [illegible] tanquam res magnificus ſtatus & foris omnibus [illegible] pertinent, & ſtipatus valentiſſimo ſatellitio,

hactenus de aqua fontana, nunc de aqua pluvia, & nubium deſtillatione. *Cœnaculis ſuis*] de quibus ſupra ver. 3. *Ut a fructu*] id eſt, ut homines & animantia ſingula comedant de fructibus terræ, quos tuum opus ſuppeditat: [illegible] accipiendum eſſe ſequentes verſus commonſtrant, in quibus [illegible] [illegible] ver. 14. [illegible] ver. 15. deinde de omnibus univerſe agitur, uſque ad ver. 19. a *Heb.* [illegible] 15 *Qui vino*] id eſt, qui gratiosè largitur hominibus non [illegible] ſed etiam [illegible] ſive neceſſaria, ut panis eſt; ſive utilia [illegible] ſive jucunda & ad ornatum [illegible] ex oleo. b *Heb.* *nitidam efficiendo*. 16 *Satiantur*] i. cujus opera [illegible] de infulvæ plantæ, non ab hominibus, ſed a Deo poſitæ & cultæ [illegible] plantarum eas ferè ſuperat amplitudine [illegible] Hebraicam hyſteroſin & pleonaſmum relativi [illegible] mone frequentiſſimum evidentia [illegible] 18 *Montes excelſiſſimi*] id eſt, cujus opere etiam [illegible] loca ſatiantur. c *Heb.* *rupicapris*. d *Heb.* [illegible] e *Heb.* [illegible] 19 [illegible] id eſt, lunam & ſolem diſponit, ut [illegible] uſus in ſequentibus explicatur, uſque ad ver. 24. *In ſtata tempora*] de quibus Gen. 1. 14. 21 *Rugientes*] id eſt, rugitu ſuo tanquam voce [illegible] quod ſequens epexegeſis oſtendit. 24 *Quàm ampla ſunt*] exclamatio [illegible] admirationis, quam propheta [illegible] obſervaſſet alios [illegible] miſſos adminiſtrationis Dei. [illegible] [illegible] potentia, maxima ſapientia, & innumerabilis [illegible] operum Dei. f *Heb.* *in ſapientia*. *Poſſeſſione tua*] i. rebus quas poſſides & regis, ut [illegible]

[illegible margin notes: 3 *Cœnacula ſua*] id eſt, regionem aëris [illegible]. *Alas venti*] [illegible] pſal. 18. 11. & Jeſaiah. [illegible] 4 *Qui facit*] id eſt, ventis & igne utitur [illegible] adeò ut quoque appellationem jure obtineant. *Ignem flammantem*] i. coruſcationes, fulgura, & ſimilia [illegible] 5 *In ſeculum*] id eſt, ſemper dum ſeculum durat [illegible] 7 *Increpatione*] i. mandato Dei [illegible] quod habetur Gen. 1. 6. 8 *Conſcenderunt*] i. [illegible] primùm mandavit Deus, præcipites aquæ in ſuas ſtationes devenerunt, nec obſtiterunt adverſæ montes, convalles, aut aliud quicquam, quin mandato Dei confeſtim obtemperarent. 9 *Terminum*] ut Jobi 38. 10. & Jeremiæ 5. 22. hoc autem de ordine naturæ accipiendum eſt, non diluvium extra ordinem accidit Gen. 7. 10 *Qui emittis*] tranſitio ad ſecundæ narrationis locum, de adminiſtratione ordinaria Dei: ubi agitur de aquis primùm [illegible] & ſuperiorum [illegible] 13 *Qui irrigat*]]

25 [a]In ipſo mari magno & [g]ſpatioſo; illic
reptilia *ſunt* atque innumera, animantia
parva cum magnis.
26 Illic naves ambulant; [f]balæna quam for-
maſti, ludendo in eo.
27 [g]Omnia iſta in te, expectationem habent,
ut des eſcam ipſorum tempore ſuo:
28 Te dante ipſis colligunt, aperiente ma-
num tuam ſatiantur bono:
29 Abſcondente faciem tuam conturbantur;
recipiente ſpiritum eorum expirant, & in
pulverem ſuum revertuntur:
30 Emittente ſpiritum tuum [t]recreantur, de-
nique renovas faciem terræ.
31 [t]Sit honor Jehovæ in ſeculum, [t]lætetur
Jehova in operibus ſuis:
32 Quo intuente terram, tremit illa; attin-
gente ipſos montes, fumant.
33 Canam Jehovæ in vita mea, pſallam Deo
meo quamdiu ero.
34 [t]Suavis erit de eo meditatio mea, ego læ-
tabor in Jehova.
35 Deficiant peccatores a terra, & improbi
amplius non ſint: benedic anima mea Jeho-
væ, [t]halelu-jah.

[illegible] 34. ultimum, improborum excidium, eorumque [illegible] qui [illegible] vers. ultimo: quæ tria clauduntur hortatione eadem quæ [illegible] in principio pſalmi. *Lætetur Jehova*] id eſt, res omnes creatæ ita labo- [illegible] in promovendo honore Dei, ut ipſis delectetur Deus & reverentur pote- [illegible] quæ alioqui ſolo intuitu vel contactu perderet etiam valentiſſimas ip- [illegible] Deum [illegible] verſu. 34 *Suavis erit*] id eſt, ex animo [illegible] & alacerrimo honorem ei tribuam, adductus ſuavitate ipſius & benefi- [illegible] quæ ab ipſo accipimus: ad hanc interpretationem nos adducit ſequentis [illegible] comparatio. 35 *Halelu-jah*] id eſt, laudate Jah: ſed Hebræas vo- [illegible] in vetere Eccleſia & Apoſtolorum ſcriptis ſervata ſunt, ſimiliter [illegible] ut Apocalypſ. 19. ver. 1. 3. & ſequentibus.

d. 21. Pſ.

PSALMUS CV.

David hortatur Eccleſiam Dei ad celebrandum & colendum ipſum, tum propter gratuitum fœdus cum ipſis a Deo initum, tum propter ſingularia illa Dei beneficia quæ ab ipſo populus accepit, inde a fœdere cum Abrahamo inito. Quamobrem illis ſummatim & ordine expoſitis, docet omnia eſſe fe- renda gratuitæ promiſſioni Dei, & agnoſcenda ſan- cto ac fideli obſequio.

1 [a]CELEBRATE Jehovam, proclamate
nomen ejus; notas facite in populis
actiones ejus.
2 Canite ei, pſalite ei; confabulamini de om-
nibus mirabilibus ejus.
3 Laudibus vos efferte in nomine [a]ſancto
ejus, lætetur [b]animus quærentium Jeho-
vam.
4 Requirite Jehovam & robur ejus; quærite
faciem ejus jugiter.
5 Recordamini [c]mirabilium ejus quæ fecit;
prodigiorum ejus, & judiciorum oris e-
jus,
6 O ſemen Abrahami ſervi ejus, ô electi ejus
filii Jahhakobi.
7 [t]Hic *eſt* Jehova Deus noſter, in tota terra
judicia ejus *ſunt*.
8 Recordatur in ſeculum fœderis ſui, verbi
quod præcepit in mille generationes,
9 Quod pepigit cum Abrahamo, & [illegible]
ti ſui *præſtitit* Jitschako,
10 Quod præſtitit Jahhakobo in [illegible]
Jiſraël *in* fœdus [e]perpetuum:
11 Dicendo, tibi daturus ſum terram Ca-
nahhani; [t]funiculum poſſeſſionis veſtræ,
12 [t]Quamvis eſſent homines [d]pauci, [illegible]
pauci & inquilini in ea,
13 Itarentque a gente in gentem, a regno in
populum alium:
14 Non permiſit [e]cuiquam opprimere eos,
etiam reprehendit propter eos reges,
15 Ne attingitote (*inquiens*) unctos meos, &
prophetas meos ne afficitote malo,
16 Cùm [t]advocans famem ſuper terram, o-
mnem [t]ſcipionem panis fregit;
17 Miſerat ante eos virum præſtantem, qui
[f]ad ſervitutem venditus erat, Joſephum:
18 Cujus pedem afflixerunt [t]compede, fer-
rum ſubivit [g]ipſe;
19 Uſque ad tempus quo erat adventurum
[t]verbum ipſius: [t]ſermo Jehovæ probavit e-
um:
20 Mittens rex expediri juſſit eum, & do-
minator populorum idem ſolvit eum.
21 Præpoſuit eum dominum familiæ ſuæ, &
dominatorem in totam poſſeſſionem ſuam:
22 [t]Ut vinciret principes ejus ex animo ſuo,
& ſeniores ejus [t]informaret.
23 Deinde venit Jiſraël in Ægyptum, & Jah-
hakob peregrinatus eſt in regione Cha-
mi.
24 Ubi cùm feciſſet Deus ut fœtificaret po-
pulus ſuus valde, & potentiorem eum effe-
ciſſet hoſtibus ſuis;
25 [t]Mutavit [h]animum iſtorum ut odio habe-
rent populum ſuum; ut machinarentur con-
tra ſervos ſuos.
26 Miſit Moſchem ſervum ſuum, Aharonem
quem elegerat:
27 Qui propoſuerunt [t]apud eos verba ſigno-
rum ejus, & prodigiorum in regione Cha-
mi.
28 Miſit tenebras, & obtenebrarunt eam;
[t]neque rebellarunt *ſigna* contra verbum e-
jus.
29 Mutaverat aquas illorum in ſanguinem,
& morte affecerat piſces eorum.
30 Abundè produxerat terra illorum ra-
nas, invadentes penetralia [t]regum illo-
rum.
31 Simulac edixit, advenerat colluvies ani-
malium; pediculi in totum terminum eo-
rum.
32 Reddiderat pluvias eorum grandinem,
ignem [i]maximè flammantem in regione il-
lorum:
33 Quibus percuſſit vites illorum, & ficus il-
lorum; confregitque arbores termini illo-
rum.
34 Simulac edixit, advenerat locuſta; &
melolontha, eaque innumera:
35 Quæ comedit omnem herbam regionis
eorum, comeditque fructum terræ illo-
rum.

[illegible] ex quibus Eccleſia provocatur ad laudandum & colendum De- [illegible] ſuum, id eſt, fœdus ipſius gratuitum cum Ec- [illegible] administratio ex fundamento duo [illegible] hoc verſu [illegible] tractantur: fœdus quidem, a ver. 8. [illegible] administratio [illegible]

autem loquendi genere vide Exod. 4. 16. [illegible]
27 *Apud eos*] tum Jiſraëlitas, tum Ægyptios, [illegible] ad. 10. 21. 28 *Neque rebellarunt*] id eſt, non [illegible] che dicebat effecta [illegible] Exod. 7. 2. [illegible] gum] id eſt, regis & procerum regni. [illegible]
i Heb. *flammarum*. Exod. 10. 13.

36 [illegible] percuſſit omne primogenitum in regione illorum, principium omnis potentiæ illorum.
37 Eduxit eos cum argento & auro, nec fuit in tribubus ejus qui laboraret.
38 Lætati ſunt Ægyptii cùm exirent hi, quia terror [illegible] horum ſuper ipſos.
39 Expandit nubem pro tegumento, & ignē ad illuſtrandum noctem.
40 ‖Petente populo, adduxit coturnices; & pane cœlorum ſatiavit eos.
41 ‖Aperuit rupem, & effluxerunt aquæ, ambulantes per ſiccitates, ut flumina.
42 ‖Quia recordabatur verbi ſanctitatis ſuæ, cum Abrahamo ſervo ſuo habiti;
43 ‖Educ eduxit populum ſuum cum gaudio, cum cantu electos ſuos:
44 ‖Deditque eis regiones gentium, qui laborem nationum hæreditariò poſſident:
45 Ut obſervent ſtatuta ejus, & leges ejus cuſtodiant. Halelu-Jah.

‖ *Gen.* 15.13. ‖ *Exo.* 15. & *Num.* 33.3. ‖ *Num.* [illegible] Deut. 19. & 25.

PSALMUS CVI.

Eccleſia ad Deum laudandum animos excitans, [illegible] conſitetur non, [illegible] celebrando Deo verbis & operibus, ſed [illegible] peccatis ſuis gloriam Dei convellere: quapropter confeſſa peccata ſua majorum exempla addens, [illegible] perpetrata, Deum [illegible] pro fœdere & miſericordia ſua: & ſalutem precata, atque in ea confirmationem Deo.

1 HALELU-JAH. Celebrate Jehovam, quia bonus eſt; quia in ſeculum benignitas ejus.
2 Quis eloquatur ſummam potentiam Jehovæ, efferat totam laudem ejus?
3 O beatos qui obſervarent rationem hanc, qui exerceret juſtitiam quovis tempore.
4 Recordare mei Jehova, pro benevolentia qua proſequeris populum tuum; viſita me ſalute tua:
5 Ut fruar bono electorum tuorum, ut læter lætitia gentis tuæ; ut me laudibus efferam cum poſſeſſione tua.
6 Peccavimus cum majoribus noſtris; iniquè fecimus, improbè egimus.
7 Majores noſtri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, non recordati fuerant amplitudinis benignitatū tuarum; ſed occaſionem dederunt irritandi *te* ad mare, ingreſſuri mare algoſum.
8 Attamen ſervavit eos propter nomen ſuum, ut notam faceret potentiam ſuam.
9 Cumque ipſo increpante mare algoſum, exſiccatum eſſet; deduxit eos per ejus abyſſos, quaſi per deſertum.
10 Ita ſervans eos à manu oſoris, vindicavit eos à manu inimici;
11 Operuerunt verò aquæ hoſtes eorum, unus ex illis non eſt relictus ſuperſtes.
12 ‖Quamvis credidiſſent verbis ejus, ceciniſſent laudem ejus;
13 Feſtinanter obliti ſunt operum ejus, non perduraruntad conſilium ejus:
14 ‖Sed ducti concupiſcentia in deſerto, tentaverunt Deum fortem in ſolitudine:
15 Adeò ut tradens illis quod petebant, immitteret maciem in illos ipſos.
16 ‖Poſteà invidentibus Moſchi in caſtris, Aharoni ſancto Jehovæ;
17 Aperiens ſe terra deglutivit Dathanem, & operuit cœtum Abirami:
18 Exardeſcensque ignis in cœtum illorum, flamma incendit improbos.
19 ‖Fecerunt vitulum Chorebi, & incurvaverunt ſe fuſili:
20 Et mutantes honorem ſuum, in formam bovis comedentis herbam,
21 Obliti ſunt Dei fortis ſervatoris ipſorum; qui fecerat res magnas in Ægypto,
22 Mirabilia in regione Chami, terribilia ad mare algoſum.
23 Quamobrem dixerat ſe perditurum eos; niſi Moſche electus ipſius conſtitiſſet in ruptione illa coram ipſo, ad avertendum æſtum ipſius, ne perderet.
24 Spreverunt quoque terram deſyderabilem, non credentes verbo ejus:
25 ‖Et murmurantes in tentoriis ſuis, non auſcultarunt voci Jehovæ.
26 Quapropter ſublata manu ſua juravit eis, ſe dejecturum eos in ipſo deſerto,
27 Etiam dejecturum ſemen eorum in gentibus, & diſperſurum eos in regionibus.
28 ‖Præterea copularerunt ſe etiam cum idolo Pehhoris, & comederunt ſacrificia mortuorum;
29 Adeò provocantes *Deum* ad indignationem factis ſuis, ut irrumperet in eos plaga:
30 Donec conſiſtente Pinchaſo & judicium exercente; coercita eſſet plaga illa:
31 Quod reputatum eſt ei ad juſtitiam, per quamque generationem uſque in ſeculum.
32 ‖Item ferventem iram concitarunt ad aquas contentionis; ita ut malè fuerit Moſchi propter ipſos:
33 Cum exacerbantibus illis ſpiritum ipſius, pronuntiaſſet labiis ſuis *exacerbationem ſuam.*
34 ‖Non perdiderunt populos illos, de quibus edixerat Jehova ipſis:
35 ‖Sed commiſcentes ſe cum illis gentibus,

[illegible]

[illegible]

didicerunt opera eorum:

36 Colueruntque ſtercoreos deos eorum, quæ ipſis fuerunt in offendiculum.

37 Nam ſacrificaverunt filios ſuos, filiaſq; ſuas dæmonibus:

38 Et effuderunt ſanguinem innocuum, ſanguinem filiorum ſuorum, filiarumque ſuarum quas ſacrificabant terriculis Cenahhanæorum; adeò ut contaminata eſſet terra iſtis cædibus.

39 Et polluerunt ſe operibus ſuis, actionibus ſuis ſcortantes.

40 Quapropter accenſus ira Jehovæ in populum ſuum; abominatus eſt poſſeſſionem ſuam:

41 Adeò ut traderet eos in manum gentium, ut dominarentur in eos oſores eorum:

42 Et opprimentibus ipſos inimicis ſuis, deprimerent ſe ſub manu eorum.

43 Multoties eripuit eos, quamvis ipſi exacerbaſſent eum conſilio ſuo, & attenuati eſſent propter iniquitatem ſuam;

44 Reſpiciens ad anguſtiam eorum, audito clamore eorum.

45 Et recordantem pro eis fœderis ſui, pœnituit ipſum pro amplitudine benignitatum ſuarum;

46 Adeò ut conciliaret illis miſericordiam, coràm omnibus qui captivos detinebant eos.

47 Serva nos Jehova Deus noſter, & congrega nos ex iſtis gentibus; ad celebrandum nomen ſanctum tuum, & laudationibus commendandum nos in laude tua.

48 Benedictus Jehova Deus Iſraëlis, inde a ſeculo uſque in ſeculum; & dicat totus populus, Amen, Halelu-Jah.

[illegible] conclusio continens [illegible] Dei [illegible] exemplo, hoc verſu, & laudatione Dei ſolemni in Eccleſia, vers. 48. *Ex iſtis gentibus*] apud quas [illegible] captivi fuerant, donec regnum ad Davidem perveniret: ut ſatis ex hiſtoria Judicum, & Schaulis: [illegible] Davidem eſſe [illegible]

Pſalmus CVII.

Pſaltes bonitatem & benignitatem Dei celebrat ab exemplis ejus in regionibus exterris errantium, captivorum, ægrotantium, & eorum qui in mari jactantur, deniq; ut [illegible] quæ ſingulis regionibus & perſonis uſu veniunt providentia ejus; & omnes ad laudes Dei hortatus, homines veteribus admiratur magnifica Dei opera non animadvertentes.

1 CELEBRATE Jehovam, quoniam bonus eſt; quoniam in ſeculum benignitas ejus.

2 Prædicent redempti Jehovæ, quos redemit ex anguſtia,

3 Quos ex regionibus congregavit; ab oriente, & ab occidente; ab Aquilone, & a mari:

4 Qui errarunt per deſertum, per ſolitudinem viæ; civitatem habitabilem non invenientes:

5 Famelici, etiam ſitibundi; in quibus animus ipſorum ſeſe obruebat:

6 Cùm clamantes ad Jehovam in oppreſſione ipſorum, ex anguſtiis ipſorum eripuerit ipſos,

7 Et deduxerit ipſos per viam rectam, ut pervenirent ad civitatem habitabilem:

8 Celebrent apud Jehovam benignitatem ejus; & mirabilia ejus apud filios hominum;

9 Eum ſatiare animam appetentem, & animam famelicam explere bono.

10 Qui deſident in tenebris & lethali umbra, vincti afflictione & ferro;

11 Quia ſpreverunt occaſionem mutandi ſermones Dei loculis, & conſilium excelſi ſpreverunt;

12 Quorum deprimit iſta moleſtia animum, qui labant, nemine adjuvante:

13 Cùm clamantes ad Jehovam in oppreſſione ipſorum, ab anguſtiis ipſorum ſervaverit ipſos,

14 Eduxerit ipſos ex tenebris & umbra lethali, vincula ipſorum diruperit:

15 Celebrent apud Jehovam benignitatem ejus, & mirabilia ejus apud filios hominum;

16 Eum frangere valvas chalybeas, & vectes ferreos ſuccidere.

17 Stulti qui propter viam defectionis ſuæ, & propter iniquitates ſuas affliguntur,

18 Quorum animus omnem cibum abominatur, qui pertingunt uſq; ad portas mortis:

19 Cùm clamantes ad Jehovam in oppreſſione ipſorum, ab anguſtiis ipſorum ſervaverit ipſos,

20 Mittens verbum ſuum curaverit ipſos, & liberaverit a foveis ipſorum:

21 Celebrent apud Jehovam benignitatem ejus, & mirabilia ejus apud filios hominum;

22 Et ſacrificantes ſacrificia gratiarum actionis, enarrent opera ejus cum cantu:

23 Qui deſcendunt in mare navibus, exercentes artem in aquis amplis;

24 Ipſi qui vident opera Jehovæ, admirabilia ejus in profundo:

25 Quemadmodum edicens conſtituat ventum procelloſum, qui attollat fluctus illius:

26 Quemadmodum aſcendant ad cœlos, deſcendant ad abyſſos; anima ipſorum malo ſeipſam diſſolvat,

27 Titubent, ſeſe moveant tanquam ebrius, & tota peritia eorum abſorbeatur:

28 Cùm clamantes ad Jehovam in oppreſſione ipſorum, ex anguſtiis ipſorum eduxerit ipſos,

29 Reſtituerit procellam in malaciam, ſileantque fluctibus illarum aquarum,

30 Et lætantes ipſos, poſtquam conticuerunt fluctus, deduxerit ad portum optatum:

31 Celebrent apud Jehovam benignitatem ejus, & mirabilia ejus apud filios hominum;

32 Exaltentque eum in congregatione populi, & in conceſſu ſeniorum laudent eum.

33 Redigit flumina in deſertum, & proceſſus aquarum in ſiccitatem ſolum:

34 Terram fructuoſam in ſalſuginoſam, propter malitiam habitantium in ea.

35 Redigit deſertum in ſtagnum aquarum, & terram ſiccam in proceſſus aquarum:
36 Collocatque ut habitent ibi famelici, & conſtituunt civitatem habitabilem.
37 Et ſeminant agros & plantant vineas, comparent proventum fructuum.
38 Cùm ita benedicit eis, ut multiplicentur valde, & jumenta eorum non minuit.
39 Poſtea minuuntur atque incurvantur, præ coarctatione mali & mœrore,
40 Cùm effundens contemptum ſuper ingenuos, facit ut errent per inanitatem abs via:
41 Collocatque in edito egentem ab afflictione, & diſponit tanquam gregem familias.
42 Videant recti & lætentur; omnis verò iniquitas obdat os ſuum.
43 Quotus quiſque ſapiens eſt qui obſervet iſta, ut animadvertantur benignitates Jehovæ?

[illegible] ut confundantur & obſtupeſcant illi, hoc verò [illegible] ſtupore & admiratione omnium hominum vel ſapie[illegible] cum frequentibus miraculis, documentisq; boni[illegible] ſequ. verſu. [illegible] ut Hoſ. 5.16.

PSALMUS CVIII.

Davidis ingreſſus administrationem regni & de [illegible] Deo gloriam ipſius cō[illegible] benignitatem & fide præſtandæ, promiſſi[illegible] implerat, & ſe eo[illegible] ad [illegible].

1 CANTICUM & Pſalmum Davidis.
2 Erecto animo meo, ô Deus; canam & pſallam, etiam gloria mea.
3 Expergiſcere nablium & cithara: expergefaciam ortū auroræ.
4 Celebrabo te in populis, Jehova; & pſallam tibi in nationibus:
5 Magnam eſſe ſupra cœlos benignitatem tuam, & ad ſuperiores nubes veritatem tuam.
6 Exaltare ſupra cœlos, ô Deus, & ſuper totam terram gloria tua:
7 Ut liberentur dilecti tui, ſerva dextera tua, & reſponde mihi.
8 Deus loquutus eſt per ſanctitatem ſuam; exultabo, in partem obtineo Schecemum, & convallem Succothanam metior:
9 Meus Gilhad, meus Menaſche; & Ephraijm robur capitis mei, Jehuda legiſlator meus eſt.
10 Moab pelluvium meum; ſuper Edomæum projiciam calceum meum; cōtra Palæſtinam clangentem agam.
11 Quis deduceret me in civitatem munitam? quis duceret me in Idumæam uſque?
12 An non tu, ô Deus, qui rejeceras nos, qui non procederes, ô Deus, inter exercitus noſtros?
13 Cedò nobis auxilium ab hoſte; alioqui vanitas eſt auxilium humana.
14 In Deo faciamus ſtrenuè, & ipſe proculcabit hoſtes noſtros.

PSALMUS CIX.

David [illegible] ſtatum regni, [illegible] Deo [illegible] ſtatus mali precatur propter [illegible] maliciam: Deum orat pro ſtatu ſuo [illegible] ſua: quæ accepta, ſe benignitatem Dei [illegible] profitetur.

1 MAGISTRO ſymphoniæ, Davidis Pſalmus. O Deus laudis meæ, ne ſurdum agas.
2 Nam os improbi & os doloſum contra me aperuerunt ſe, oblocuta ſunt mihi lingua mendace:
3 Et verbis odioſis circumvenerunt me, oppugnantia me immeritò.
4 Adverſati ſunt mihi loco dilectionis meæ, quùm eram in oratione;
5 Reponentes mihi malum pro bono, & odium pro dilectione mea.
6 Præfice illi improbum, qui adverſans inſiſtat ad dexteram illius:
7 Cùm in jus venerit, abeat damnatus, & oratio illius illi ſit crimini:
8 Sint dies illius pauci, præfecturam illius accipiat alter:
9 Sint filii illius pupilli, & uxor illius vidua:
10 Et contineanter vagantes filii illius, mendicent quærantque ſtipem e locis deſolatis ſuis:
11 Illaqueet fœnerator quicquid eſt illi, & diripiant extranei laborem illius:
12 Ne ſit illi qui protendat benignitatem, neque ſit qui gratiam faciat pupillis illius:
13 Sit poſteritas illius excidio addicta, in generatione altera deleatur nomen eorum:
14 In memoria ſit iniquitas majorum illius apud Jehovam, & peccatum matris illius ne deleatur:
15 Sint coram Jehova jugiter, ut excindat e terra memoriam eorum.
16 Propterea quòd non eſt recordatus exercere benignitatem; ſed perſecutus eſt virum pauperem, egentemque, & affectum ægritudine animi, ad afficiendum morte;
17 Et ut amavit ut maledictio obveniret ei; neque oblectatus eſt benedictione, ſed ut procul eſſet ab eo,
18 Ut cinxit ſe maledictione velut chlamyde ſua; & ingrederetur velut aqua intra eum, & velut oleum in oſſa ejus:
19 Adſit illi, tanquam panno amiciat ſe; & pro zona jugiter ſe accingat ea.

[illegible] vide Pſal. [illegible] imperio tyrannico eum ſervum efficit. [illegible] obſervet, ſuperet, ſedeat. c Hebr. [illegible] id eſt, quo magis [illegible]

[illegible]

a Davidis Pſalmus] [illegible]

20 Hoc eſſe praemium] ſumma imprecationis, qua David ſui mentionem faciens tranſitum parat ad ſequentem locum. h Heb. opera, id eſt, ... 21 Tu autem ô Jehova] tertia pars, precatio: qua David Deum orat pro ſalute ſua, primùm a natura, foedere, & gloria ipſius, hoc verſu; deinde à perſona ſua, quatuor ſequentibus. 22 Nam pauper] ſe cuncta cauſa a calamitatibus ipſius, q.d. miſerrimus ſum & omni ope deſtitutus; ut ſuprà in genere dixerat, ver. 16. 23 Ut umbra] .i. quàm velociſſimè. Exagitor] id eſt, diſcurſare cogor propter diligentiſſimam perveſtigationem & perſecutionem hoſtium meorum, ut locuſta diſſilit e ſic ... [illegible]

20 Hoc eſſe [k] praemium adverſantium mihi a Jehova, & obloquentium malum contra animam meam.

21 Tu autem, ô Jehova domine, exerce benignitatem erga me propter nomen tuum; quia bona eſt benignitas tua, eripe me.

22 Nam pauper & egens ſum; & cor meum confoſſum eſt in medio mei:

23 Ut umbra cùm declinat, abire cogor; exagitor ut locuſta:

24 Genua mea labant prae jejunio, & caro mea emaciatur [l] exhauſta pinguedine:

25 Inſuper probro ſum illis, videntes me movent caput ſuum.

26 Auxiliare mihi, ô Jehova Deus mi; ſerva me pro benignitate tua:

27 Ut agnoſcant manum tuam hanc eſſe, te Jehovam feciſſe hoc:

28 Utut maledicant ipſi, tu benedicito: qui inſurrexerant erubeſcant, ut ſervus tuus laetetur.

29 Induantur adverſarii mei ignominia, & amiciant ſe tanquam pallio pudore ſuo.

30 Celebrabo Jehovam valde ore meo, & in medio multorum laudabo eum;

31 Quòd aſſiſtat ad dexteram egentis, ut conſervet ab illis qui abjudicant [m] vitam illi.

enim feciſſe Davidem docetur 2. Sam. 23. 26. l Heb. ... 25 Movent caput] vide 2. Reg. 19. 21. 26 Auxiliare mihi] concluſio, continens primùm anacephalaeoſin totius orationis praecedentis, ubi inverſo ordine David Deum orat pro ſalute ſua ad gloriam ipſius, tribus verſibus, & pro confuſione adverſariorum, verſ. 29. deinde profeſſione utitur ſui erga Deum officii & grati animi, duobus verſibus ultimis. 30 Celebrabo] altera pars concluſionis, profeſſio adminiſtrationis glorioſae Dei, ad fidem plurium confirmandam. m Heb. animam illius.

Psalmus CX.

David de vocatione Chriſti Domini noſtri ad regnum ſpirituale in Eccleſia & ad aeternum ſacerdotium prophetat: deinde proponit potentiſſimam victoriam de inimicis Chriſti, & triumphum ejus.

1 Davidis Pſalmus. [a] Dixit Jehova Domino meo, ſede ad dexteram meam; donec diſpoſuero inimicos tuos [b] in ſcabellum pedum tuorum.

2 Scipionem [c] robuſtum tuum emiſſurus eſt Jehova Tzijone, dicens, dominare in medio inimicorum tuorum.

3 Populus tuus *aderit* [d] maximè omnium voluntarius die copiarum tuarum: in decoris locis ſanctitatis, inde ab utero, ab aurora tibi *aderit* ros juventutis tuae.

4 Juravit Jehova, & non poenitebit eum, tu es ſacerdos in ſeculum, ſecundum ordinem Malcitzedeki.

5 Domine, qui ſedes ad dexteram tuam, frangens die irae ſuae reges.

6 Judicium exercebit in gentes; complens corporibus, frangens caput in regionibus plurimis.

7 De torrente in via bibet; idcirco extollet caput.

1 Davidis Pſalmus] Pſalmus eſt propheticus de regno & ſacerdotio Chriſti; ac proinde didaſcalicus, conſtans ex duabus partibus, una eſt propoſitio officiorum quae Deus pater commiſit filio, uſque ad ver. 5. altera eſt propoſitio eorū quae Chriſtus effecturus eſt pro officio ſuo, inde ad finem uſque. Dixit] propoſitionis de officiis Chriſti in hoc quidem Pſalmo membra ſunt duo; unū, de regno ipſius tribus ver. alterum de ſacerdotio, ver. 4. In regni autē explicatione tria proponit pſaltes, vocationem ... Deo patre in regiam adminiſtrationem & gloriā, hoc ver. adminiſtrationis ... & potentiſſimam per ſpiritum & prophetiam ſive doctrinā Evangelii ... [illegible]

Galat. 1. 16. Ab aurora] id eſt, diligentiſſimè ... re in Scriptura hac temporis circumſtantia notari ſolet: ut ... proverb. 7. 15. & alibi. Ros juventutis] id eſt, ... parebit in Eccleſia tua, tanquam ſtillans ros e coelo ... 4 Juravit] alterum propoſitionis membrū de ſacerdotio Chriſti ... Epiſtola ad Heb. inde a cap. 4. Secundum] .i. veritati ... illius ſacerdotii, quod in Malcitzedeko figuratū eſt, non ... dinē ſpectes; ita narratur quaſi ſine patre, ſine matre, ſine ... dierum & fine vitae: ut hoc pacto ſacerdotii Chriſti ... rem ipſam ſpectet; non fuit ſacerdos ſecundum ordinem Aaron ... tici, ex lege mandati carnalis; ſed Abrahamum ipſum & ... cimavit, figurans ſacerdotem alium qui factus eſt ... tu, & jurejurando adhibito, Heb. 7. 5 Domine, qui] ... effectus potentiſſimae adminiſtrationis Chriſti regis ... reportatam de omnibus inimicis quae allegoricè ... & victoriis perſequendis exultantiſque geſtis figuratur ... ſe ad Deum orationem, ad confirmandam prophetiae hujus ... dei] id eſt, rex Chriſtus, de quo ver. 1. Frangens] ut Pſal. 2. 9. ... omnem ſublimitatem quae extollitur adverſus cognitionem Dei ... 6 Complens corporibus] id eſt, adverſariis omnes ... ſatanae adminiſtros, ſatanamque ipſum (qui mortis imperium ...) pedibus noſtris, Rom. 16. 20. Plurimis] id eſt, omnibus ... 7 De torrente] id eſt, victoriam conſtantiſſimè perſequetur ... ces ne cibo quidem aut potu indigent, cùm ... Extollet caput] id eſt victoriam plenam conſecutus gloriabitur ... Deus Pater filio promiſerat ſuprà, verſu 1.

Psalmus CXI.

Pſaltes Eccleſiam ſuo exemplo hortatur ad laudationem Dei, amplitudinem operum ejus erga Iſraelitas, & ſancti foederis propoſitis: deinde recordatus officii quod a ſuis ſtipulatur Deus, omnes provocat ad reverentiam & laudationem ejus.

1 Halelu-Jah. Celebrabo Jehovam ex toto [a] animo, in conſilio rectorum & coetu;

2 Magna opera Jehovae, [b] expoſita omnibus qui delectantur illis,

3 Glorioſum & decorum opus ejus, & juſtitiam ejus permanentem in aeternum.

4 Memoriam comparavit mirabilibus ſuis, gratioſus & miſericors Jehova.

5 Eſcam dedit timentibus ſe, recordatur in ſeculum foederis ſui.

6 Vim operum ſuorum indicavit populo ſuo, dando eis poſſeſſionem gentium.

7 Opera manuum ejus *ſunt* veritatis &

... hortatio, ad laudes Dei ... ſua, ver. 1. & propoſitio ſumma rerum ad laudes ejus ... quentibus. a Heb. corde. In conſilio rectorum] id eſt, in Eccleſia. 2 Magna] ... membra, ver. 4. & 5. b Heb. ... 4 Memoriam comparavit] altera pars pſalmi ... ſui Eccleſiam ... officii, ut laudetur & ſanctificetur Deus, ver. 9. ... bilia opera & judicia exercuit, cùm liberaret populum ... dedit] id eſt, aluit populum quadraginta annis in deſerto ... alimentum deſecit, & portionem ſingulis tributam ... In ſeculum] id eſt, perpetuò ... diſpoſitiones illorum murmura & rebelliones, quibus ... qui ſuperiori duobus ſequentibus verſibus exponitur ... eſt veritatem ...

[illegible] conſtantia omnia mandata ejus:
8 Fulta in æternum, in ſeculum; facta q; fi-
deliter & rectè.
9 Redemptionem mittens populo ſuo, præ-
cepit in ſeculum fœdus ſuum ſanctum & re-
verendum habetur nomen ſuum.
10 Caput ſapientiæ *eſt* reverentia Jehovæ,
ſucceſſus optimus omnibus facientibus
iſta: laus ejus permanet in æternum.

[illegible] eſt Deus; ut obſervatum eſt in ver. 4. 10 *Caput ſapientiæ*] concluſio, per [illegible] continens [illegible], de officio noſtro ut revereamur Deum, fruti pro- [illegible] nos benedictionibus; alteram de laudibus Dei in [illegible] quibus pſalmus incipitur & clauditur. Eſt autem ca- [illegible] non aut principium, ſed primaria & ſumma ſapientia: [illegible] *fecundatio bona: ut accipitur Prover. 3.4. & alibi, ubi boni* [illegible] nimirum quæ mandavit & ſtipulatus eſt [illegible] fuerunt expoſita.

PSALMUS CXII.

Pſaltes pios hortatur ad laudationem Dei, propter felicitatem omnimodam quam largitur bonis.

1 HALELU-JAH. Beatus quiſquis re-
veretur Jehovam, in mandatis ejus de-
lectatur valde.
2 Potens in terra *eſt* ſemen ejus, generationi
rectorum benedicitur.
3 Opes & divitiæ in domo ejus, & juſtitia
ejus permanet in æternum.
4 Micat in tenebris lux juſtorum: gratio-
ſus *eſt*, miſericors & juſtus.
5 Bonus quiſque gratioſè largitur, & mutuò
dat; moderatur res ſuas ex officio.
6 Quia in ſeculum non dimovetur, in me-
moria perpetua *eſt* juſtus.
7 A rumore malo non timet, erecto animo
ſuo confiſus Jehovæ:
8 Fultus animo ſuo non timet, donec vide-
at *malum* in hoſtibus ſuis.
9 ‖ Deſpergit, dat egentibus; juſtitia ejus per-
manet in eternum: cornu ejus elevatur ho-
nore.
10 Improbus autem videns indignatur, den-
tibus ſuis frendens contabeſcit; deſyderi-
um improborum perit.

[illegible] explicatio felicitatis piorũ, cujus partes a propheta tres con- [illegible], felicitas totius familiæ domeſtica, duobus ver. ſecunda, [illegible] cum exteris communicatio, ver. 4. & 5. tertia, conſtans ani- [illegible] malo, ver. 6.7. & 8. Conſtituitur autem hæc prima felicitas [illegible], & vita, ut Abrahamo fuerat factum Gen. 11.34. *Be-* [illegible]. 3 *Juſtitia ejus*] id eſt, juſtæ vitæ ſanctæq; [illegible]. b Heb. *oritur in tenebris lux quæ eſt rectis*. 4 *Micat* [illegible] domi ſecundis rebus (quæ lucis nomine in ſcriptura ſe- [illegible] calamitatibus [illegible] gratioſè, miſericorditer, & [illegible] benedictionibus ſuis. 5 *Ex officio*] tum erga dome- [illegible] quod officium luculenter exponit Paulus 2. Corinth. 8. [illegible] ætiologia, ſive explicatio cauſæ cur in mediis ca- [illegible], ut dictum eſt ver. 4. qua ratione tranſitur ad ter- [illegible]. *In ſeculum non dimovetur*] id eſt, dimovetur quidem, [illegible], deficitque calamitatibus, ut loquitur Apoſtolus [illegible]. c Heb. *ſeculi*. d Heb. *auditione mala*. [illegible]. 8 *Donec videat*] id eſt, ne tunc quidem metuit ſi- [illegible] undiq; hoſtes ipſi minitantur malè; ac proinde mul- [illegible] ipſorum malum dejectos videt; id eſt, nunquã [illegible]. 9 *Diſpergit*] concluſio narrationis, continens hoc ver- [illegible] felicitatis juſtorum quæ modò dicta eſt, & antitheſin [illegible], verſu ſequen. *Cornu*] i. caput, ut 1. Schem. 2.1. [illegible] improbæ cogitationes, conſilia, labores, & conatus in [illegible] Pſal. 146.4.

PSALMUS CXIII.

David Eccleſiam Dei ſuo exemplo provocat ad laudationem ejus propter majeſtatem, providenti-am, & adminiſtrationem mirificam ac glorioſam ejus.

1 HALELU-JAH. Laudate ſervi Jehovæ,
laudate nomen Jehovæ.
2 Sit nomen Jehovæ benedictum, de-
inceps uſque in ſeculum:
3 Ab ortu ſolis uſque ad occaſum ejus, *ſit*
laudatum nomen Jehovæ.
4 Elatus ſupra omnes gentes Jehova *eſt*, ſu-
pra ipſos cœlos gloria illius.
5 Quis *eſt* par Jehovæ Deo noſtro? qui al-
tiſſimè habitat:
6 Qui in infimis perſpicit, in cœlis & in
terra;
7 Erigens e pulvere tenuem, e ſterquiliniis
elevans egentem.
8 Faciendo ut conſideat cum ingenuis, cum
ingenuis populi ſui:
9 Faciens ut quæ ſterilis erat in familia, ſe-
deat mater liberorum læta. Halelu-Jah.

1 *Halelu-Jah*] Pſalmus hic [illegible] primùm hortatione ad laudandum Deũ, hoc verſu; deinde laudationem, duobus ſequentibus, ac poſtremò laudationis argumenta reliquis continet. Videtur autem David hunc pſalmum exaraſſe, cum divinitus regnum accepiſſet, & publicum hoc beneficium cũ domeſtico in Chanaam beneficio comparans canticum hoc cum illo conformaſſe, quod habetur 1. Schem. 2. 2 *Sit nomen*] laudatio Dei amplificata circumſtantiis temporis & loci. quaſi dicat, in tempus infinitum infinitis locis. a Heb. *ex nunc & uſque*. 4 *Elatus*] laudationis argumenta duûm generum; prius eſt, ab ipſa majeſtate Dei, hoc verſu; poſterius ab operibus, inde ad finem uſque. 5 *Quis eſt par*] tranſitio ad commendationem operum Dei per interrogationẽ; ubi explicantur infinitas providentiæ, potentiæque ejus duobus verſibus; & operum admirabilitas, reliquis. b Heb. *qui exaltat habitando*: vide Gen. 12.8. *Altiſſimè habitat*] nimirum in cœlis, ver. ſequent. c Heb. *qui infimat* [illegible] *reſpiciendo*. 7 *Erigens*] ut 1. Schem. 2.8. vide 2. Schem. 7.8. 8 *Ut conſideat*] id eſt, ut principatum obtineat: ſynecdoche. d Heb. *ſterilis familiæ*: 1. Schem. 2.5.

PSALMUS CXIIII.

Propheta narrat admirabilem conſternationem rerum creatarum in adventu Dei cum populo ſuo, cauſamq; conſternationis petens, eas reſpondentes fingit, & omnem potentiam, gloriamq; Deo tribuentes.

1 EXEUNTE Jiſraële ex Ægypto, fami-
lia Jahhakobi a populo peregrini ſer-
monis:
2 Fuit Jehuda ſanctitatis illius, Jiſraël domi-
niorum illius.
3 ‖ Ipſum mare videns profugit, ipſe Jarden
divertit retrorſum.
4 Ipſi montes ſubſilierunt velut arietes,
colles, ut ſubrumæ pecudes.
5 Quid ibi *erat* ô mare, cur fugeres; ô Jar-
den, diverteres retrorſum;
6 O montes, cur ſubſiliretis velut arietes;
colles, velut ſubrumæ pecudes?
7 A præſentia Domini intremo ego ter-
ra, a præſentia Dei Jahhakobi:
8 Qui mutat ipſam rupem *in* ſtagnum aqua-
rum, ſaxum in fontem aquarum.

1 *Exeunte*] Pſalmus eſt didaſcalicus, continens narrationem, quatuor verſibus, & dialogiſmũ, totidem ver. petitum ex narrationis argumento. 2 *Fuit Jehuda*] id eſt, Jiſraëlitæ fuerunt populus Dei, & ille viciſſim Jiſraëlitarum Deus, Exodi 6. 6. & 19.6. ‖ Exod. 14. Joſuæ 3. 14. Exod. 19. 18. 3 *Videns*] id eſt, ſentiens ſuo modo: proſopopœia. 4 *Montes*] id eſt, juga montana Sinai. a Heb. *filii gregis* ſicut ver. 6. 5 *Quid ibi erat*] dialogiſmus, quo per proſopopœiam mare, Jardenem, monteſque interrogat pſaltes, duobus verſibus: ad quam interrogationem reſponſum ſubjicitur, duobus alteris. 7 *A præſentia*] reſponſio proſopopœetica terræ, cujus appellatione etiam aquæ ſynecdochicè continentur. b Heb. *parturiente mare* [illegible] *tot tempore*. *Intremo*] id eſt, & tum ob præſentiam ejus intremui, & ſemper ejus præſentia ita afficior, ut non poſſim ad ejus adventum non intremiſcere. 8 *Qui mutat ipſam*] e rupe educit ipſos fontes: hyperbole quæ amplificat Davidis hiſtoriam quæ legitur Exodi 17.6. & Num. 20.11. & ſequentibus.

PSALMUS CXV.

Eccleſia ſervari a Deo petit propter gloriam ipſius, & idololatrias perdit; ſingulos ad fidem hortatur, promiſſiones accommodat, & laudes Dei in hac vita ſe prædicaturam ſpondet.

1 NOn propter nos Jehova, non propter
nos; ſed nomini tuo da honorem,
propter benignitatem tuam, propter
fidem tuam.
2 Quare dicerent gentes ubi *eſt* nunc De-
us illorum?
3 Atqui Deus noſter in ipſis cœlis *eſt*, quic-
quid placet facit.
4 Terriculis illarum argenteis & aureis,
operi manuum humanarum,
5 Os *eſt* eis, ſed non loquuntur; oculi *ſunt* eis,
ſed non vident.
6 Aures *ſunt* eis, ſed non audiunt; naſus *eſt*
eis, ſed non odorantur:
7 Manus eis, ſed non palpant; pedes eis, ſed
non ambulant, non mutiunt gutture ſuo.
8 Similes illis ſunt qui faciunt illa, quiſquis
confidit illis.
9 Jiſraël confide Jehovæ, auxilium horum
& ſcutum horum eſt.
10 *Vos* e familia Aharonis confidite Jehovæ,
auxilium horum & ſcutum horum eſt.
11 Timentes Jehovam confidite Jehovæ,
auxilium horum & ſcutum horum eſt.
12 Jehova recordatus noſtri benedicet: be-
nedicet familiæ Jiſraëlis, benedicet familiæ
Aharonis:
13 Benedicet timentibus Jehovam, parvulis
ſimul ac magnis.
14 Augebit Jehova vos, vos & filios ve-
ſtros.
15 Benedicti eritis Jehovæ, qui fecit cœlos
& terram.
16 Ipſi cœli, cœli ſunt Jehovæ; terraq; quam
dedit filiis hominum.
17 Non qui mortui ſunt laudant Jah, neque
quicunque deſcendunt in locum ſilentii,
18 Sed nos benedicemus Jah, deinceps uſ-
que in ſeculum. Halelu-Jah.

1 *Non propter nos*] Pſalmus eſt [illegible] comminationis [illegible] adverſus idololatras [illegible] ad ver. 8. [illegible] Quo pſalmo videtur [illegible] David, cùm ſuſcepto regno [illegible] populi [illegible] ſuerit, aut ſingulare aliquod periculum impendere ab idololatris videretur. *Da honori*] i. effice quicquid noviſti nomini tuo fore honori [illegible] propter nos, ſed propter naturam tuam, promiſſionemque fidelis. Eſt autem hoc loco prolepſis ſive præoccupatio [illegible] ut Deus ſuis beneficiat tanquam ipſorum Deus, & evertens inimicorum ludibria omnipotentia ſua, inimicos Dei & populi ſui confundat, ver. 8.
2 *Dicerent*] inimicum ſi deſereret nos & illorum manibus exponeret, quaſi dicat, ludificarentur nos, & blaſphemarent te, hæc eſt explicatio ſuperioris cauſæ ex abſurdo.
3 *Atqui Deus noſter*] ſubjectio ad abſurdum iſtam blaſphemiamque ludificationem hoſtium; qua primum Deus verus aſſeritur, hoc ver. deinde dii falſi non cum ipſo, ſed ne cum ipſis quidem hominibus aut ullo animalculo docentur comparandi eſſe, uſque ad ver. 8. neque a cultoribus eorum amplius quàm ab idolis ipſis metuendum. *In ipſis cœlis eſt*] id eſt, ſupra omnia, majeſtate, potentia, & opere omni loco in omnibus efficiente placita ipſius. Pſalm. 135. 15. 4 *Terriculis*] ut 1. Schemuel. 31. 9. [illegible] ſive recriminatio & translatio criminis quod idololatræ objiciunt Deo, in idola ipſa; cujus recriminationis argumenta ſunt hæc: primùm ab effectu, quòd nihil ſunt niſi dolorifica, & moleſta ſuperſtitione animos humanos torquentia, non conſolantia & juvantia, ut Deus eſt: deinde a materia, quòd (ut ſint pretioſiſſima) tamen res ſunt terreſtres atque inanimæ, Deus verò incorporeus in cœlis habitat: tertiò, ab origine, quòd manus humanæ ea pepererunt, cum Deus æternus contrà atque increatus [illegible] ſuo creaverit omnia; poſtremò quòd otioſa ſunt, nulla vitæ facultate prædita, ſed potius ludicra tantum viventium ſimulacra; Deus autem quicquid placet facit. 8 *Similes illis ſunt*] quaſi dicat, enervantur, adimunturque idolorum autoribus cultoribuſque animi & ſenſus ipſi, ne gloriæ tuæ obſiſtere aut populo nocere poſſint. 9 *Jiſraël*] ſecundus locus pſalmi, quo propheta pios ad fidem hortatur in Deum propter promiſſiones & opera ejus, tribus verſibus, deinde promiſſiones ſigillatim populo Dei accommodat uſque ad ver. 17. *Auxilium horum*] nimirum confidentium Jehovæ. 10 *E familia Ahar.*] id eſt, Sacerdotes & Levitæ, qui ſacerdotibus donati erant. Numer. 18. & ſequent. 11 *Timentes Jehovam*] ex quacunque gente ad cognitionem & cultum Dei [illegible]. 12 *Recordatus noſtri*] id eſt, qui ſemper [illegible] ipſa demonſtravit [illegible] rationem habere noſtri ex fœdere. *Benedicet*] promiſſio [illegible] deinceps ſingulis membris accommodatur eodem ordine qui ſervatus [illegible] præcedentibus verſibus. a Heb. *adjiciet Jehova ſuper vos, ſuper vos* [illegible] Deut. 1. 11. 15 *Qui fecit cœlos & terram*] i. cujus benedictio pleniſſima eſt, cùm idem [illegible] conſervator & Dominus cœlorum ſuorum & terræ quam attribuit nobis. 17 *Non qui mortui*] concluſio laudativa qua exponit [illegible], quòd non morimur, id gloriæ Dei tribuendum eſſe; ac proinde vitam in gloria Dei eſſe occupandam; ut Pſalm. 6. 6. *Locum ſilentii*] ut Pſalm. 94. 17.
18 *Sed nos*] viventes nimirum atque liberati, quemadmodum autè [illegible]

d: 24. M.

PSALMUS CXVI.

David deducta arca Dei Jeruſchalaima, in Eccleſia amorem ſuum erga Deum profitetur beneficiorum acceptorum nomine: pericula ſua, fidem, & infirmitatem narrat; ſolutum Dei omnibus modis prædicat; ac poſtremò palàm in actionem ſalutis ſive [illegible] *Deum amplius prædicat.*

1 DIligo Jehovam; nam exaudit vocem meam, deprecationes meas.
2 Nam inclinavit aurem ſuam mihi,
cùm in diebus meis invocarem ipſum,
3 Et circundantibus me doloribus mortis,
angoribuſque ſepulchri obvenientibus mi-
hi; anguſtiam & mœrorem inveniens,
4 Numen Jehovæ invocarem, *dicendo*; obſe-
cro Jehova, libera animam meam.
5 Gratioſus Jehova & juſtus; Deus, inquam,
noſter [b] miſericors,
6 Servans ſimplices Jehova; [c] cùm attenua-
tus ſum, mihi confert ſalutem.
7 Redi anima mea in requiem tuam; cùm Je-
hova beneficus ſit erga te.
8 Quandoquidem eripuiſti [d] me ipſum a
morte; oculos meos a lachrymis, pedem
meum a lapſu:
9 Continenter ambulabo coram Jehova, in
regionibus viventium.
10 Credidi cùm *hæc* loquerer, ego fatus fu-
eram [e] ſupra modum,
11 Ego dixeram [f] accelerando, omnis ho-
mo *eſt* mendax.
12 Quid rependerem Jehovæ? omnia be-
neficia ejus [g] ſuperant me.
13 Poculum [h] omnis ſalutis [i] acceptum ex-
hibebo, & nomen Jehovæ prædicabo,
14 Vota mea Jehovæ rependens, [k] mox co-
ram toto populo ejus, *dicendo*:

[illegible] actionis meæ; ut ſequens verſus explicat: ſic infra Pſalm. 137. 7. [illegible] 3 *Circundantibus me*] ut 2. Schem. 22. 5. & 6. & pſalm. 18. [illegible] ve] ſecunda pars narrationis; qua propheta docet quæ [illegible] tio in calamitate ſua. Tria autem narrantur in hoc [illegible] rationis ſumma, hoc ver. deinde fides & fidei argumentum, uſque ad [illegible] poſtremò infirmitas & perturbatio humana ſubiit, ver. 10. & 11. [illegible] *eſus*] explicatio fidei illius certiſſimæ, qua David ad Deum [illegible] ubi primùm naturam officiumque Dei erga fideles omnes [illegible] explicat ad confirmandum ſe, duobus verſibus; deinde animum [illegible] ab acceptis beneficiis, in ſpe ſalutis & præſentis vitæ, tribus [illegible] mò hanc orationem & expectationem, fructus eſſe [illegible] ver. 10. b Heb. *miſerans*. 6 *Simplices*] qui [illegible] ſtimantur, ab iis abſtinent, animoque ſimplici ſe committunt [illegible] in *attenuari eos*. 7 *Redi anima mea*] id eſt, ut [illegible] conquieſcito in Deo propter naturam & beneficentiam ejus. d [illegible] confirmatio beneficentiæ Dei ab [illegible] experientia, [illegible] Apoſtrophen ad Deum, ut fit emphaticotera. d Heb. [illegible] *Me ipſum*] id eſt, non tantùm mortem, verùm etiam dolores [illegible] ta avertiſti a me, quæ dolorem fuiſſent allatura; [illegible] *ambulabo*] id eſt, non peribo ab hoc periculo, ſed pro [illegible] tem erat rum, ad gloriam Dei in hac vita procurandam. [illegible] *tium*] id eſt, terra; periphraſis. 10 *Credidi cùm hæc loquerer*] [illegible] bar & triumphabat fides in animo meo, cum Deum hac [illegible] gumentis compellarem, quæ modò dicta ſunt. Sic tranſit [illegible] quo confitetur infirmitatem ſuæ carnis ſe [illegible] ritus Dei fidem ſuſtentaſſet in ſpiritu ejus. e Heb. [illegible] *Accelerando*] id eſt, cum præcepa [illegible] carnis; ut accipitur, pſalm. 31. 23. [illegible] video Schemuelem non Dei ſpiritu prophetice, ſed [illegible] daciter locutum eſſe, cùm me ad regnum Jiſraëlis [illegible] David ex infirmitate non Deum quidem aperte, ſed Schemuelem [illegible] quaſi Dei voluntatem non ſatis exploraſſet Schemuel, [illegible] cationis ſuæ. 12 *Quid rependerem*] tertia pars pſalmi [illegible] conſultatio hoc verſu habetur, definitio verò [illegible]
13 *Poculum*] definitio hujus conſultationis [illegible] eſt præſentia, duobus verſibus; alteram futuri, ad finem [illegible] leges ponuntur iſſæ; præſentia publica profeſſio [illegible] ejus in Eccleſia, duobus verſibus; futuri verò, oratio, [illegible] tam committunt Deo, ver. 15. & 16. ut eadem officia [illegible] pheta facit tribus ver. [illegible] holocauſtis [illegible] epulum ſacrum populo faciam ad recordationem [illegible] cepi a Deo: ut narratur feciſſe 1. Chron. 16. 1. & ſequent. *Omnis ſalutis*] id eſt, gratiarum actionis de omni ſalute [illegible] lit. i Heb. [illegible] k Heb. [illegible] [illegible] 1. Chron. 15. [illegible]

15 Pretioſa eſt in oculis Jehovæ, mors inimicorum iis quos ipſe benignitate proſequitur.
16 Obſecro Jehova, cùm ego ſim ſervus tuus, ſim ſervus tuus, filius ancillæ tuæ; ſolveris vincula mea, gratioſa ſit vita mea.
17 Tibi ſacrificabo ſacrificium gratiarum actionis, & nomen Jehovæ prædicabo:
18 Vota mea Jehovæ perſolvam, mox coram toto populo ejus,
19 In atriis domus Jehovæ, in medio veſtri Jeruſchalaima. Halelu-Jah.

[illegible]] id eſt, agnoſcam & profitebor te. 19 *In atriis* [illegible]

Psalmus CXVII.

Pſalmus hortatur gentes, ut regnū Chriſti celebrent [illegible]

1 LAUDATE Jehovam omnes gentes, laudationibus commendate eum omnes nationes:
2 Quia invaleſcit erga nos benignitas ejus, & fides Jehovæ in ſeculum. Halelu-Jah.

[illegible] promiſſionum ejus, quæ ex mera ipſius benignitate [illegible]

Psalmus CXVIII.

David typus Chriſti Eccleſiam ad Dei laudes prædicandas hortatur, à ſuo exemplo commendat liberationes ejus & ſuam ipſius fidem, cum tum ſuis, tum Eccleſiæ totius verbis celebrat: figurat Eccleſiam [illegible] *in templum, gratias agentem Deo, precantem in futurum; & ſacerdotes Eccleſiæ benedicentes, ſacrificiaq; imperantes, omnes denique Deum laudibus efferentes.*

1 CELEBRATE Jehovam, quia bonus eſt, quia in ſeculum benignitas ejus.
2 Dicat nunc Jiſraël, eſſe in ſeculum benignitatem ejus.
3 Dicant nunc qui ſunt ex familia Aharonis, eſſe in ſeculum benignitatem ejus.
4 Dicant nunc timentes Jehovæ, eſſe in ſeculum benignitatem ejus.
5 Ex ipſo angore invocavi Jah, reſpondens [illegible] me in lato Jah.
6 Jehova adeſt mihi, non timebo: quid faceret mihi homo?
7 Jehova adeſt mihi cum auxiliatoribus meis: ideo ego deſpicio oſores meos.
8 Melius eſt recipere ſe ad Jehovam, quàm fiduciam habere in ullo homine.
9 Melius eſt recipere ſe ad Jehovam, quàm fiduciam habere in ingenuis.
10 Omnes gentes circumdederant me; ſed in nomine Jehovæ enervavi eas.
11 Etiam atque etiam circumdederant me; ſed in nomine Jehovæ enervavi eas.
12 Circumdederant tanquam apes, extinctæ ſunt ut ignis ſpinarum: nam in nomine Jehovæ enervavi eas.
13 Graviter impuleras me ut caderem, ſed Jehova auxilio fuit mihi.
14 Robur meum & carmen Jah, is fuit mihi ſaluti.
15 Vox cantus & ſalutis eſt in tentoriis juſtorum; dicens, dextera Jehovæ agit ſtrenuè:
16 Dextera Jehovæ elata, dextera Jehovæ agit ſtrenuè.
17 Non moriar, ſed vivam, ut enarrem opera Jah.
18 Severè caſtigavit me Jah; ſed morti non tradidit me.
19 Aperite mihi portas juſtitiæ, ut ingreſſus per eas celebrem Jah;
20 Hanc ipſam portam ad Jehovam, per quam juſti intrant.
21 Celebrabo te; quia exaudiens me, fuiſti mihi ſaluti.
22 Quem lapidem ſpreverant ſtructores, is eſt in caput anguli.
23 A Jehova eſt hic, eſtq; mirabilis in oculis noſtris.
24 Hac ipſa die effecit Jehova; exultemus & lætemur in ea,
25 Obſecro Jehova, ſerva nunc; obſecro Jehova, proſpera nunc.
26 Benedictus eſt qui venit in nomine Jehovæ; benedicimus vobis è domo Jehovæ,
27 Dei fortis Jehovæ, qui illuſtravit nos; ligate ſacrificia feſti funibus, uſque ad cornua altaris.
28 Deus fortis meus es, ideo celebrabo te; Deus meus, exaltabo te.
29 Celebrate Jehovam, quia bonus eſt: quia in ſeculum benignitas ejus.

[illegible] Pſalmum hunc conſcripſiſſe, cùm ſuperatis aliis gentibus à potentia Hhammonitas reverteretur, 2. Sam. 12. 26. & ſequentib. [illegible] *Familia Aharonis*] vide ſuprà pſalm. 115. 10. 15 *Ex* [illegible] exempli ſui ſingularis cujus in ſumma duo ſunt loci; [illegible] hoc verſu, alter, de fide & conſtantia Dei, ac [illegible] Davidis in promiſſiones illius, qui loci per prolepſin his [illegible] explicantur. 7 *Jehova adeſt mihi*] [illegible] ſecundi [illegible] & prophetæ fiducia, tribus verſibus: cujuſmodi [illegible] & alibi. *Deſpicio*] id eſt, ſecurus ac non trepidus [illegible] *Tanquam*] etiam in potentibus multis; gradatio. 10 *Omnes* [illegible] loci prolepſeos de liberationibus à Deo acceptis, per [illegible] continens brevem narrationem impetuum [illegible] victoriarum quas ipſi attulit gratioſè Deus, uſque ad [illegible] *nomine Jehovæ ſed, &c.* [illegible] *duobus verſibus ſequentibus*:

corum contra ut profligarent me, quod non permiſit Deus: ſic Jeſchah. 10. 6. & 7. & Zecar. 1. 15. 19 *Aperite mihi*] altera pars gratulationis publica in Eccleſia: cujus partes ſunt, aditus in domum Dei, duob. verſibus, oratio Eccleſiæ ad Deū, uſq; ad ver. 26. & poſtremò oratio Dei ad regem & populum per ſacerdotes ſuos, verſ. 27. & 28. *Portas juſtitiæ*] id eſt, domus Dei, quam ſoli ingrediuntur juſti Deum juſtiſſimum adeuntes, ut ſequens verſus exponit. 21 *Celebrabo te*] oratio populi, conſtans ex prædicatione beneficiorum Dei, tribus verſibus; & precatione, verſ. 25. *Quia exaudiens me*] primum beneficium ſingulare: ut ſuprà ver. 5. 22 *Quem lapidem*] ſecundum beneficium publicum pertinens ad regem hoc verſu, totumque regnum ſequent. quod typicè in Davidis perſona ſtabilitum, perfectè & abſolutè inſtitutum eſt in Chriſto & in Eccleſia: ut ipſe Chriſtus accommodat, Matth. 21. 42. & alibi. Lapis enim eſt typicus David, cui veteris Eccleſia tanquam lapidi [illegible] ſive frontato incubuit: verus autem lapis Chriſtus, in quo totum ædificium congruenter coagmentatum creſcit, ut ſit templum ſanctum Domino; Epheſ. 2. 20. *Spreverant ſtructores*] id eſt, proceres in populo Dei, tum Schaulis temporibus, tum etiam Iſchboſcheti, ſi Davidem reſpiciamus: ſin autem Chriſtum; ſacerdotes & alii omnes, qui ex officio extruere Eccleſiam, non deſtruere debuerant. *Caput anguli*] id eſt, firmamentum ſive fundamentum totius Eccleſiæ coagmentatæ in Chriſto: prout figuratè Juda & Jiſraël coaluerant in Davide. 23 *Hic*] videlicet angulus, id eſt, conſtructio & coagmentatio Eccleſiæ. 24 *Effecit*] nimirum ſalutem regi & regno, ut coaleſcerent & firmè conſtringerentur. 26 *Benedictus eſt*] tertia pars gratulationis, ut obſervatum eſt in verſum 19. continens ſacerdotum verba omnibus benedicentium ex officio, Deut. 10. 8. & ſacrificia imperantium. *E domo*] id eſt à Jehova, quem veſtro nomine accedimus, & cujus nomine benedictionem vobis denuntiamus depromptam ex theſauro ipſius, Num. 6. 27. 27 *Qui illuſtravit*] id eſt, perfudit nos hac proſpera & glorioſa victoria: ſic enim lux apud Hhebræos proſperitatem & lætitiam ſonat: ut Eſter. 8. 16. *Uſque ad cornua*] Id eſt, in toto atrio confertim: nam ulterius tranſire populo nefas erat. 28 *Deus fortis*] concluſio à laudatione Dei ſingulari & publica, quæ adhibebatur cùm iſta eucharisteria offerentur Deo.

c Heb. circumdederunt etiam circumdederant me.
12 *Tanquam apes*] id eſt, plurimis ac conſertis agminibus circumquaque: ut Deut. 1. 44.
Ignis ſpinarum] id eſt, quàm ocyſſimè velut in fumum abierunt, & inanes effecti ſunt: ut Eccleſiaſt. 7. 6.
d Heb. impellendo impulerat.
13 *Graviter*] apoſtrophe ad hoſtem [illegible] quâ David [illegible] victoriæ ſuæ explicat, quod ab hoſtibus graviſſimè laceſſitus eſſet; tum ſalutem Dei opponit initiis omnium conatibus.
15 *Vox cantus*] tertia pars Pſalmi, narratio mutuæ gratulationis privatim ad adventum regis, quatuor verſibus; & publicè in Eccleſia, reliquis.
‖ Exod. 15. 2.
In tentoriis juſtorum] id eſt, in urbe populi Dei, & habitationibus Jiſraëlitarum gratulantium Deo & regi.
17 *Non moriar*] ut conſpiraverant hoſtes, quemadmodum ipſe de Peliſchtæis docet pſalm. 9. 7.
e Heb. caſtigando caſtigavit.
18 *Severè caſtigavit*] quaſi dicat, Dei quidem conſilium fuit, ut me inimicorum opera caſtigaret, ſed inimi-

d: 29. V:

Psalmus CXIX.

David in graviſſimo ſuo exilio ſe ipſum hoc pſalmo conſolans, felicitatem piorum in ſtudio, fide, & obſequio

obſequio voluntati Dei poſitam eſſe docet: ideoq; in necesse illam ſtudio, fide, & obſequio inſtituari a Deo petit; & ab omnibus impedimentis ſuæ carnis, peccati, mundi, ſatanæ, hoſtiumq; omnium conſervari: ac poſtremo ſibi de tota ante acta vita, & æquitate in cauſa bene conſcius, Deo ſeipſum & reliqua vitæ ſuæ adminiſtrationem commendat ad gloriam ipſius & ſalutem ſuam.

ALEPH

1 Beati] Pſalmus eſt generis mixti, continens promiſcua documenta & preces in ſingulis ogdoadibus, quæ ordine alphabetico a Davide conſcriptæ ſunt ad inſignem Pſalmi doctrinam notandam, & facilius memoria complectendam: ut obſervatum eſt ſuprà Pſal. 111. 1. Continet autem hæc prima ogdoas integrum totius Pſalmi argumentum, nimirum theſin ſive propoſitionem generalem de felicitate bonorum obſequentium Deo, quatuor verſibus; deinde hypotheſin ſive accommodationem ſingularem ad perſonam ſupplicis, quatuor cæteris. *Viâ*] id eſt, inſtituto vitæ, cùm illa præceptis Dei conformatur tum animo, ſequente verſu, tum factis, verſu 3. ſic etiam infrà iter & ſemita appellatur. a Heb. *corde: ſic deinceps.* 5 *Utinam*] tranſitio ad hypotheſin; in qua pſaltes primùm voto ſe commendat Deo, hoc verſu; deinde conſtantiam, gratias, & obſequium ſpondet, ſequentibus. *Comparentur*] id eſt, providentiâ tuâ diſponantur omnia quæ ad vitam meam bene inſtituendam pertinent, hoc verſu; & ego ipſe conſerver a te, ver. 8. 6 *Intuebor in omnia*] id eſt, recognoſcam & tenebo illa, edoctus a te. b Heb. *rectitudine cordis.* 8 *Admodum*] id eſt, quantum & quantiſper in me facultas erit: verborum autem ἐναλλαγὴν, evidentiæ cauſa mutavimus. *Ne derelinquas me*] id eſt, adſis & cuſtodias; ut dictum eſt in verſum 9, litotes.

1 'BEATI INTEGRI 'viâ, qui ambu-
lant in lege Jehovæ:
2 Beati cuſtodientes teſtimonia ejus, ex
toto a animo quærentes eum:
3 *Qui* etiam non operantur iniquitatem, *ſed*
in viis ejus ambulant,
4 *Quæ* tu præcepiſti mandatis tuis, obſervari
valde.
5 'Utinam 'comparentur viæ meæ, ad ob-
ſervandum ſtatuta tua.
6 Tunc non erubeſcam, cùm 'intuebor in om-
nia præcepta tua:
7 Sed celebrabo te b recto animo, diſcendo
jura juſtitiæ tuæ:
8 Statuta tua obſervabo 'admodum, 'ne de-
relinquas me.

BETH

c Heb. *in quo.* 9 *Quomodo purificabit*] hac ſecunda ogdoade primùm διορθωτικῶς propheta exponit ſummâ ſuperioris theſis, ver. 9. deinde rationes vitæ ſuæ comparat cum hac regula, & committit Deo. *Purificabit*] id eſt, vitam beneficio Dei purgatam per remiſſionem peccatorum, vindicare a novis peccati ſordibus & purâ ſervare poterit. *Puer*] id eſt, filius & ſervus Dei, quiſquis eſt.

9 c 'Quomodo 'purificabit 'puer ſemitam
ſuam? obſervando *eam* ſecundum verbum
tuum.
10 'Ex toto animo meo 'quæro te, ne ſinas me
errare 'a præceptis tuis.
11 In animo meo recondo ſermonem tuum,
ut nòn peccem d in te.
12 Tu benedicte Jehova, doce me ſtatuta tua.
13 'Labiis meis recenſeo omnia jura oris
tui:
14 De via teſtimoniorum tuorum gaudeo, ut
de omnibus opibus:
15 De mandatis tuis meditor, & intueor ſemi-
tas tuas:
16 In ſtatutis tuis me ipſum oblecto, non ob-
liviſcor verbi tui.

10 *Ex toto*] propoſitio inſtituti ſingularis, quo propheta uſus eſt in animo ſuo informādo: quod beatorum attributū eſt, ſuprà ver. 2. Duo itaq; continet; petitionē a Deo, ut ſervi ſui ſtudia promoveat, & narrationem ſtudii ſui. *Quæro te*] ſecundum verbum tuum, quod partim accepi & recondi in animo meo, ver. 11. partim amplius doceri peto, ver. 12. *A præceptis tuis*] quâ viâ tu quærendus & conſequendus es. d Heb. *tibi.* 13 *Labiis meis*] altera pars ogdoadis, expoſitio ſtudii, qua David oſtendit ſe boni & fidelis diſcipuli officium facere.

GIMEL

17 *Beneficium*] tertia ogdoas eſt εὐκτικὴ, in qua per prolepſin beneficentia Dei imploratur, ver. 17. deinde partes ejus duæ nominatim petuntur; una, ut Deus ab infirmitatibus & impedimentis naturæ inhærentibus liberet, tribus verſibus; altera, ut tueatur ab adventitiis malis, quibus piorum animos oppugnat mundus, quatuor verſibus. 18 *Meos*] id eſt, mentis meæ: quaſi dicat, explica me ex ignoratione mea. 19 *Peregrinante me*] id eſt, quamdiu vivo peregrè a Domino, 2. Corinth. 5. 6.

17 'Beneficium confer in ſervum tuum; *ut*
dum vivo, obſervem verbum tuum.
18 Retege oculos 'meos, ut intuear mirabi-
lia ex lege tua.
19 'Peregrinante me in hac terra, ne abſcon-
das a me præcepta tua.
20 '*Nam* e comminuor ipſe, ob deſyderium
erga jura tua omni tempore.
21 '*Tu qui* perdis ſuperbos, maledictos; qui
errant a præceptis tuis,
22 Devolve a me opprobrium & contemptū,
'quia teſtimonia tua cuſtodio:
23 'Etiam conſidentibus principibus, de me
ſermones frequentantibus; ſervus tuus me-
ditatur 'de ſtatutis tuis:
24 Etiam teſtimonia tua oblectationes meæ
ſunt, f conſiliarii mei.

[illegible] diſti ſuperbos, & tibi conſtas in judiciis tuis; jam itaque mihi [illegible] nm præſta. 22 *Quia teſtimonia*] id eſt, eo nomine ab iſtis [illegible] monia tua, &c. 23 *Etiam*] amplificatio ſuperioris [illegible] ſius officio erga legem Dei. *De ſtatutis tuis*] nimirum [illegible] tum probro & contemptu. f Heb. *homines conſilii mei.*

DALETH

25 'Adhæret pulveri g vita mea: vivum ſerva
me ſecundum verbum tuum.
26 'Vias meas recenſentem exaudiviſti me;
doce me ſtatuta tua.
27 Fac ut viam mandatorum tuorum intelli-
gam, ut mediter de mirabilibus tuis.
28 'Stillat anima mea præ mœſtitia, erige me
ſecundum verbum tuum.
29 'Viam falſitatis amove a me, & legem tu-
am gratioſè largire mihi.
30 Viam veritatis *quam* eligo, judiciorum tuo-
rum *quæ* propono *mihi*.
31 Inhæreo teſtimoniis tuis Jehova, 'ne ſinas
me erubeſcere.
32 Viam præceptorum tuorum percurram,
cùm 'dilataveris animum meum.

g Heb. *anima mea.* 26 *Vias meas*] id eſt, cùm me, [illegible] nimum meum, & vitæ inſtitutum exponens, tuæ fidei committerem. [illegible] *lat*] id eſt, velut liquefacta contabeſcit, adeò in lachrymas effunditur [illegible] 29 *Viam falſitatis*] id eſt, ignorationem veræ doctrinæ quæ [illegible] hæret, lege tua per gratiam adime, his duobus verſibus; & libera [illegible] ut in vera doctrinæ fide & prompto obſequio ambulem, duobus [illegible] *ſinas me erubeſcere*] id eſt, eo infirmitatis prolabi atque [illegible] fit vita mea. 32 *Dilataveris*] id eſt, anguſtum & tenuem [illegible] pliaveris, & donorum tuorum capacem effeceris, propter [illegible] nunc mœrore conficitur: ſic vocatur amplitudo animi, 1. Reg. 4. [illegible]

HE

33 'Doce me, Jehova, viam ſtatutorum tuo-
rum; quam cuſtodiam '*ad* finem *uſque*.
34 Fac ut intelligam, ut cuſtodiam legem tu-
am; obſervemq; eam ex toto animo.
35 Fac ut incedam itinere præceptorum tuo-
rum; nam eo delector.
36 Flecte animum meum ad ſtatuta tua, 'neq;
ſinas deflecti ad quæſtum.
37 'Averte oculos meos, ne 'reſpiciant va-
num; in viis tuis fac ut vivam.
38 Præſta ſervo tuo ſermonem tuum, qui ad-
dictus eſt reverentiæ tui.
39 Averte 'opprobrium meum, quod refor-
mido; quia jura tua bona ſunt.
40 'Ecce deſydero mandata tua, in juſtitia tua
fac ut vivam.

27 *Averte oculos*] i. ſtudia animi mei avoca ab iis rebus quæ [illegible] dentur expetendæ & ſuſpiciendæ, duobus ver. & ab omni maleficio [illegible] ge & confirma animū, vitamq; meam. *Reſpiciant*] i. ad res vanas [illegible] abducti a voluntate tua. 39 *Opprobrium*] i. malū quod bono [illegible] ac proinde jā metuo, deinceps verò probroſū mihi futurū [illegible] 40 *Ecce*] concluſio ſumma petitionis, qua tranſitur ad votū [illegible]

VAV

41 'Cumque obvenerint mihi 'benignita-
tes tuæ Jehova; ſalus tua ſecundum ſermo-

ἐπαγγελτικὴ, i. promiſsionem continens ſive votū grati animi [illegible] torum beneficiorum nomine. Conſtat autem profeſſio hæc [illegible] ratione apud adverſarios per ſpiritū Dei, ver. 41. & 42. deinde [illegible] proteſtatione apud omnes, tribus ſeq. ac poſtremò ſancta ac [illegible] cum animo ſuo, ver. 47. & 48. *Benignitates*] quas ego ſuprà petii, & [illegible]

tuum tuum:
42 Reſpondebo probro afficienti me 'rem; quia fiduciam habeo in verbo tuo.
43 Sed ne abripe ab ore meo verbum [h] 've-
rum admodum: quandoquidem jura tua ex-
pecto:
44 Et obſervabo legem tuam jugiter, in ſecu-
lum & ſempiternum:
45 Continenterq; ambulabo 'in ipſa latitudi-
ne, quia mandata tua quæro:
46 Et loquar de teſtimoniis tuis coram regi-
bus, neque erubeſcam.
47 Et me oblectans in præceptis tuis, quæ di-
ligo.
48 'Attollam manus meas ad præcepta tua
quæ diligo, & meditabor de ſtatutis tuis.

ZAJIN

49 'Recordare verbi cum ſervo tuo *habiti*, de
quo ſpem feciſti mihi,
50 'Hæc eſt conſolatio mea in afflictione mea:
ſermonem tuum vivificare me;
51 Superbis deridentibus me admodum, a lege
tua me non declinare;
52 Recordari judiciorum tuorum inde a ſe-
culo Jehova, & meipſum conſolari:
53 'Preſtere prehendente me ab improbis,
deſertoribus legis tuæ,
54 Pſallendi argumenta eſſe mihi ſtatuta tua,
'in loco peregrinationum mearum;
55 Recordari me noctu nominis tui Jehova,
& obſervare legem tuam.
56 Hæc *conſolatio* eſt mihi, me mandata tua
cuſtodire.

...] id eſt, celerrima graviſſimaque procella, metaphora: vide ... *In loco peregrinationum*] id eſt, ubicunque locorum verſer in ... terra: vide Gen. 47.9.

CHETH

57 'Portio mea *es* Jehova, 'dico; obſervando
verba tua.
58 ' Deprecor faciem tuam ex toto animo,
'gratiam fac mihi ſecundum ſermonem tuũ.
59 'Reputo vias meas, ut 'referam pedes meos
ad teſtimonia tua.
60 Feſtino ac non cunctor, obſervare manda-
ta tua.
61 Turbis improborum diſpoliantibus me;
legis tuæ non obliviſcor.
62 Media nocte ſurgo ad celebrandũ te pro-
pter jura juſtitiæ tuæ.
63 Socius ſum omnibus qui reverentur te, &
obſervantibus mandata tua.
64 'Benignitatis tuæ, ô Jehova, plena eſt ter-
ra; ſtatuta tua doce me.

... Deus, a verſ. 59. ad 64. & petitionem beneficii promiſſi, ...] id eſt, recolo te dixiſſe, ego ſum Deus tuus; continenter ambu... Gen. 17.1. 58 *Deprecor*] conſcius videlicet imbecillitatis meæ, ... præſta promiſſionem propter verbum tuum in Chriſto, ... infirmitatis meæ. 59 *Reputo vias*] id eſt, contendo ad præ... tuum pro tenuitate mea: ſic explicatur ſecunda pars ver... quinque. *Referam pedes*] id eſt, redeam ad obſequium tuum, ... deponamque veterem hominem cum concupiſcentiis ... 64 *Benignitatis tuæ*] petitio, ut Deus tenuitatis miſer... ad quam adhibetur argumentum a beneficentia Dei ...

TETH

65 'Bono affeciſti ſervum tuum Jehova, ſe-

... petitionem documentorum Dei, primùm ab anteacta ip... ſupplicem, hoc verſu; deinde a perſona ſupplicis fidem of... ſuam conſitentis, duobus ſequentibus; tertiò a natura ... a bona conſcientia, reliquis verſibus.

cundum verbum tuum.
66 Præſtantiam rationis & ſcientiæ doce me:
nam præceptis tuis credo.
67 ' Cùm nondum loquerer, ego errabam:
nunc autem ſermonem tuum 'obſervo.
68 Bonus es & beneficus, doce me ſtatuta
tua.
69 'Concinnantibus contra me falſitatem
ſuperbis, ego ex toto animo cuſtodio man-
data tua.
70 'Obeſatur quaſi adipe cor illorum, ego le-
ge tua oblecto me.
71 Bono mihi fuit me affligi, ut diſcerem ſta-
tuta tua.
72 Melior *eſt* mihi lex oris tui, multis millibus
nummorum aureorum & argenteorum.

70 *Obeſatur*] id eſt, magis ac magis indies induratur: metaphora: ſic Jeſa. habb. 6.10.

d:25:N;

JOD

73 'Manus tuæ fecerunt me & aptaverunt me:
redde me intelligentem, ut diſcam præcep-
ta tua.
74 Timentes tui videant me & lætentur, quòd
in verbo tuo expectationem habeam.
75 Agnoſco Jehova, [i] juſta eſſe judicia tua; &
te 'in fide affixiſſe me.
76 Adſit jam benignitas tua, ut conſoletur me
ſecundum ſermonem tuum *habitum* cum ſer-
vo tuo.
77 Obveniant mihi miſericordiæ tuæ ut vi-
vam: quia lex tua *eſt* [k] omnis oblectatio mea.
78 Erubeſcant ſuperbi, quòd [l] falſis de cau-
ſis pervertant me; meditante me de man-
datis tuis.
79 'Convertantur ad me timentes tui, & co-
gnoſcentes teſtimonia tua.
80 Erit animus meus integer in ſtatutis tuis,
ut 'non erubeſcam.

verbum tuum. k Heb. *oblectationes meæ, ſic ver. 92.* l Heb. *falſitate: ſic infrà ver. 86.* 79 *Convertantur ad me*] id eſt, adjungant ſe mihi, cognita & demonſtrata per judicia tua æquitate cauſæ meæ: ſic Ijobi 6.29. 80 *Non erubeſcam*] quod eveniret, ſi a ſtatutis tuis recederem: ut ſuprà ver. 31. & pſal. 44.22.

CAPH

81 ' Conſumitur *deſyderio* ſalutis tuæ anima
mea, in verbo tuo expectationem habeo.
82 Conſumuntur oculi mei *deſyderio* ſermonis
tui; dicendo, Quando conſolaberis me?
83 Quamvis ſim 'ſimilis utri ad fumum: ſtatu-
torum tuorum non oblitus ſum.
84 Quanti erunt ' dies ſervi tui? quando ex-
ercebis in perſequentes me judicium?
85 Fodiunt mihi ſuperbi foſſas, [m] qui ſe non
conformant legi tuæ.
86 Omnia præcepta tua *ſunt ipſa* veritas: falſis
de cauſis perſequuntur me, auxiliare mihi.
87 Propemodum conſumpſerunt me *dejectum*
in terram: quamvis ego non dereliquerim
mandata tua.
88 Pro benignitate tua vivum ſerva me, ut
obſervem teſtimonium oris tui.

mitoſum quo premitur ſervus tuus, quam diu eſt duraturum? vide ſuprà pſal. 116. 2. m Heb. *qui non ſecundum legem tuam ſunt.*

LAMED

89 ' In ſeculum ô Jehova, verbum tuum

David ſalutem a Deo petit duobus argumentis: prius eſt a natura Dei, conſtantia & efficacitate verbi ejus, uſque ad verſum 94. poſterius a perſona ſua, reliquis. Efficacitatem verbi Dei explicat primùm univerſè, a generali cœli & terræ creatione & adminiſtratione, hoc & ſequent. verſu; deinde a ſingulari & extraordinaria, verſ. 91. poſtremò a ſua ipſius experientia.

67 *Cùm nondum loquerer*] id eſt, inde ab ortu meo ſum peccator, alienus a lege tua, & filius iræ; ſed fide teneo promiſſiones tuas in animo meo: ſic Pſalmo 51.7 *Obſervo*] nimirum animo, ut Gen. 37.11. 69 *Concinnantibus*] explicatio bonæ conſcientiæ, quæ non tantùm immota eſt a calamitatibus, hoc & ſequente verſu; verùm etiam per illas augeſcit in notitia & ſtudio voluntatis Dei, duobus reliquis.

73 *Manus tuæ*] decima ogdoade ſimiliter ἱκετείαν David inſtituit a Deo petit, primùm propter gloriam Dei, quæ tum in ſalute creaturæ illuſtris futura eſt coram omnibus bonis, duobus verſibus; tum in præſtatione promiſſionum ejus, ver. 75 & 76. ſecundò a perſona ſua, verſ. 77 tertiò a perſona adverſariorum, verſ. 78. poſtremò a perſona bonorum, verſ. 79. quæ omnia deinde promiſſione animi grati concluduntur. i Heb. *juſtitiam.* 75 *In fide*] id eſt, juſtè, ac non præter

81 *Conſumitur*] undecima ogdoade David opem Dei & ſalutem petit; primùm a perſona ſua, tribus verſibus; deinde a perſona Dei & adverſariorum, quorum improbitatem cum juſtitia Dei & innocentia ſua cõparat, verſibus quatuor; poſtremò a voto grati animi, verſu 88. 83 *Similis*] id eſt, arefactus, ex ... viriditate, & quaſi confectus, atque in rugas abiens. 84 *Dies ſervi tui*] i. hoc tempus cala-

89 *In ſeculum*] duodecima ogdoade

[*conſiſtit*] id eſt, conſtans & firmum permanet.
n Heb. *in generationem & generationem.*
91 *Judicia tua*] præſtanda nimirum atque exequenda.
o Heb. *tunc.*
94 *Tuus ſum*] ſecundus locus, ſive argumentatio petitionis: ut dictum eſt in verſ. 89.
95 *Me expectantibus*] id eſt, ita conſtanter quæro atque conſydero, ut nullis inimicorum tentamentis avocer, addictus majeſtate verbi tui: in quo omnia invenio ampliſsima & perfectionis infinitæ, quantumvis gravibus premar anguſtiis, verſu ſequente. 96 *Perfectioni*] videlicet rerum creatarum. *Latum*] ita ut finis illius videri non poſsit, id eſt, infinitum, *ut in ſequentibus*.

ᵗconſiſtit in cœlis:
90 ⁿ In unaquaque generatione fides tua: cùm ſtatueres terram, illa conſtabat.
91 Ad ᵗjudicia tua perſtant hodie, quia illa omnia ſunt ſervi tui.
92 Niſi lex tua eſſet omnis oblectatio mea, ᵒ jam diu periiſſem in afflictione mea.
93 In ſeculum non obliviſcar mandatorũ tuorum: nam illis vivum conſervas me.
94 ᵗTuus ſum, conſerva me; quia mandata tua quæro.
95 ᵗMe expectantibus improbis ad perdendum me, teſtimonia tua conſydero.
96 Omni ᵗperfectioni video eſſe finem: ᵗlatũ *verò eſſe* mandatum tuum valde.

Mem

97 *Quàm diligo*] decima tertia ogdoade, David occaſione ſumpta ab amplitudine verbi quam modò commendaverat, rapitur in duas exclamationes, quibus celebrat amorem ſuum erga verbum Dei, primum propter præſtantiam ſcientiæ & intelligentiæ quam ſupra omnes eſt conſecutus ex meditatione & ſtudio illius, quatuor verſibus; deinde propter præſtantiam uſus quem percepit ex verbo, cæteris.
98 *Me reddit*] lex tua informans in præceptis tuis. 101 *Semita mali*] ut ſuprà ver. 1.

97 ᵗQuàm diligo legem tuam, toto die eſt meditatio mea.
98 Inimicis meis ſapientiorem ᵗ me reddit præceptis tuis: nam in ſeculum adeſt mihi.
99 Omnibus doctoribus meis intelligentior fio, quia teſtimonia tua meditatio mea ſunt.
100 Senibus prudentior ſum, quia mandata tua cuſtodio.
101 Ab omni ᵗſemita mali cohibeo pedes meos, ut obſervem verbum tuum.
102 A judiciis tuis non recedo, quia tu doces me.
103 Quàm ſuavia ſunt palato meo *judicia* ſermonis tui: ſuaviora melle ori meo.
104 Mandatis tuis prudens ſum: idcirco odi omnem ſemitam falſitatis.

d:26:Jul:

Nun

105 *Lucerna*] decimaquarta ogdoade, David ad petitionem regreditur ſalutis & gratiæ, verſ. 107. & ſequent. ad quam conſequendam adhibet argumenta tria, [illegible], promiſſionis Dei & efficacitatis per ſpiritum, demonſtratæ verbo, hoc verſu: alterum, ſtudii ſui & animi conſtantiſsimi ad obſequendum Deo, ſequenti verſu: tertium miſeriæ ſuæ, ver. 107. qui loci deinde copioſius exponuntur ver. 109. & ſequentibus.
108 *Voluntarias oblationes*] i. orationes meas & gratiarum actiones, quaſi dicat, ſerva me propter laudem tuam, quam ſalute accepta celebrabo: *ſyllepſis*, ſive [illegible]. 109 *Anima mea*] id eſt, quamvis ego verſer in præſentiſsimis periculis: ſic 1. Schem. 28. 21. & Ijobi 13. 14. 112 *In finem uſque*] vide ſuprà ver. 33.

105 ᵗLucerna pedi meo verbum tuum *eſt*, & lux itineri meo.
106 Juravi quod præſtabo, me obſervaturum jura juſtitiæ tuæ.
107 Afflictus ſum admodum; Jehova, vivum conſerva me ſecundum verbum tuum.
108 ᵗVoluntarias oblationes oris mei accepta quæſo Jehova, & jura tua doce me.
109 ᵗAnima mea in manu mea jugiter *verſante*, tamen legis tuæ non obliviſcor:
110 Ponentibus improbis laqueum mihi, a mandatis tuis non aberro.
111 Poſſideo teſtimonia tua in ſeculum; quia gaudium animi mei ſunt.
112 Inclino animum meum ad faciendũ ſtatuta tua; in ſeculum, ᵗin finem uſque.

Samec

113 *Cogitationes*] decimaquinta ogdoade David pergens in petitione, opem Dei ſalutemq; implorat, verſ. 116. & ſequent: ideoq; primùm ſtudium ſuum exponit Deo, & adverſariis objicit, tribus primis verſibus: deinde ſeipſum confirmat a judiciis Dei, ſeveris quidem in malitioſos, gratioſis verò erga eos qui ſeipſos dijudicant, ne cum mundo condemnentur, tribus ultimis verſibus ogdoadis.

113 ᵗCogitationes *alias* odi, legem autem tuam diligo.
114 Latebra mea & ſcutum meum es, in verbo tuo expectationem habeo.
115 Recedite a me malefici, ut cuſtodiam præcepta Dei mei.
116 Suſtenta me ſecundum ſermonem tuum, ut vivam; neque pudefacias me ab expectatione mea.
117 Suffulci me ut ſalvus ſim, & reſpiciam ad ſtatuta tua jugiter.
118 Conculcas omnes errantes a ſtatutis tuis: quia ᵗfalſus eſt dolus eorum.
119 ᵗ*Tanquam* ſcoriæ, facis ut ceſſent omnes improbi terræ; ᵗ idcirco diligo teſtimonia tua.
120 Horret pavore tui caro mea; adeò a judiciis tuis ᵗtimeo.

[illegible] ut Adam Gen. 3. nam contrà, illam mihi adeſſe expeto, [illegible] provocem judicia tua: ſic ponitur elegans [illegible] dixerat, Horret pavore tui.

Hhajin

121 ᵗExerceo ᵗjudicium & juſtitiam: ne permittas me oppreſſoribus meis.
122 ᵗObi vadimonium pro ſervo tuo in bonum; ne opprimant me ſuperbi.
123 Oculi mei conſumuntur *deſyderio* ſalutis tuæ, & ſermonis ᵖ juſti tui.
124 Fac erga ſervum tuum ſecundum benignitatem tuam, & ſtatuta tua doce me.
125 Servus tuus ſum, prudentem me redde; ut cognoſcam teſtimonia tua.
126 Tempus eſt ut faciat Jehova; ᵗirritam faciunt legem tuam.
127 ᵗPropterea amplius diligo præcepta tua, quàm aurum & quidem aurum purgatiſſimum,
128 Propterea *quòd* omnia mandata de omnibus ᵠrecta agnoſco, omnem ſemitam falſitatis odi.

122 *Obi vadimonium*] id eſt, compâre, & te ipſum ſiſte [illegible] ſuſcipiens cauſam meam: metaphora ab uſu forenſi. p [illegible]
126 *Irritam faciunt*] eò audaciæ proruperant adverſarii [illegible] contra me, ſed contra verbum ipſum tuum apertè veniant, & [illegible] tentent. 127 *Propterea*] ætiologia cur David informari [illegible] ne legis: nimirum quòd legem bonam & ſanctam eſſe novit; [illegible] gere bonum, & malum odiſſe profitetur. q Heb. *rectiſſima.*

Pe

129 ᵗ Mirabilia *ſunt* teſtimonia tua: idcirco cuſtodit ea anima mea.
130 ʳAditus verborum tuorum illuminat, prudentiâ inſtruit ſimplices.
131 ᵗOs meum diſtendo, & anhelo: quia præceptorum tuorum cupidus ſum.
132 ᵗReſpice ad me, & gratiam fac mihi; prout *eſt* jus erga amantes nomen tuum.
133 ᵗPedes meos inſtitue in ſermone tuo, & ᵗne ſinas dominari in me ullam iniquitatẽ.
134 Redime me ab oppreſſione hominum, ut obſervem mandata tua.
135 Fac ut prælucear facies tua ſervo tuo, & doce me ſtatuta tua.
136 ᵗRivi aquarũ deſcendunt ex oculis meis, propter *eos qui* non obſervant legem tuam.

[illegible] aſſequar: metaphora ab anhelis & feſſis viatoribus. 132 [illegible] gratiæ, hoc verſu: cujus triplex affectus ſequentibus [illegible] vitæ, verſiculo ſequente; liberatio ab anguſtiis, ver. 134. & [illegible] ſpiritum, verſ. 135. 133 *Pedes meos*] i. rationem vitæ meæ [illegible] *ne ſinas dominari*] ſ. me a viis tuis abducendo in me tam [illegible] lentibus nobis facere bonum adjacet malum, & peccatum [illegible] vide Rom. 7. 136 *Rivi aquarum*] i. effundor in lachrymas, [illegible] etiam improborum cauſa, quorum miſereor, ut infrà ver. 139. & [illegible] legis tuæ cauſa, quam violari fero indigniſsimè.

TZADE

137 'Juſtus es Jehova, & rectus judiciis tuis.
138 Præcepiſti 'juſta teſtimonia tua,& fidelia valde.
139 Conficit me zelus meus, quòd 'oblivi-ſcantur verbi tui 'hoſtes mei.
140 Purgatus eſt ſermo tuus valde; quaprop-ter ſervus tuus diligit ipſum,
141 Parvus ego & contemptus diligo; man-datorum tuorum non obliviſcor,
142 Juſtitia tuæ juſtitiæ 'perpetuæ, & legis tuæ 'veracis.
143 Oppreſſione & anguſtia obvenientibus mihi, præcepta tua ſunt oblectationes meæ.
144 Juſtitia teſtimoniorum tuorum eſt in ſe-culum: prudentem me effice ut vivam.

d: 26: D:

KOPH

145 'Invocantem ex toto animo exaudi me Jehova, ut ſtatuta tua cuſtodiam.
146 Invocantem te ſerva me, ut obſervem teſtimonia tua.
147 Veniens ante te in ipſo crepuſculo ut vo-ciferer, in verbo tuo ſpem habeo.
148 Præveniunt oculi mei excubias, ad me-ditandum de ſermone tuo.
149 Voci meæ auſculta ſecundum benignita-tem tuam, Jehova: ſecundum judicia tua vi-vum conſerva me.
150 Appropinquantibus ſectatoribus ſceleris, qui a lege tua longè abſunt;
151 Propinquus es Jehova,& omnia præcep-ta tua ſunt ipſa veritas.
152 Pridem novi de teſtimoniis tuis, te 'in ſe-culum fundaſſe ea.

RESCH

153 'Reſpice afflictionem meam,& libera me: quia legis tuæ non obliviſcor.
154 'Suſcipe cauſam meam, & vindica me: pro ſermone tuo vivum conſerva me,
155 Ita ut 'procul ſit ab 'improbis ſalus: quia ſtatuta tua non quærunt.
156 Miſerationes tuæ amplæ ſunt Jehova, ſe-cundum judicia tua vivum conſerva me.
157 Ut multi ſint perſequentes me & hoſtes mei, a teſtimoniis tuis non declino.
158 Simulac video perfidè agentes, faſtidio me ipſum torqueo: quòd ſermonem tuum non obſervent.
159 Vide me, mandata tua me diligere, Jeho-va; ſecundum benignitatem tuam vivum conſerva me.
160 'Præſtantiſſimum verbum tuum eſt 'ipſa veritas: & in ſeculum eſt quodque judicium 'juſtum tuum.

[illegible] præſtantia verbi tui: hypallage, ut Exod. 30.23. 160 Ipſa [illegible] eſt, fideliſſimum & conſtantiſſimum: ut ſequentia ex-[illegible] ſectio tua.

SCHIN

161 'Principibus perſequentibus me, imme-ritò, 'a verbo tuo pavet animus meus.
162 Gaudeo de ſermone tuo, ut qui invenit prædam amplam:
163 Falſitatem odi & abominor, legem tuam diligo.

[illegible] comminationibus obſequiis. A verbo tuo] quo [illegible]

164 'Septies quotidie laudo te, 'de judiciis juſtis tuis:
165 Pacem multam eſſe diligentibus legem tuam, neque eſſe eis 'offendiculum.
166 Expecto ſalutem tuam Jehova, & præce-pta tua facio.
167 Obſervat anima mea teſtimonia tua, dili-goque ea valde.
168 Obſervo mandata tua ac teſtimonia tua; quia 'omnes viæ meæ coram te ſunt.

TAV

169 'Appropinquet clamor meus ante faciem tuam, Jehova; ſecundum verbum tuum pru-dentem redde me.
170 Perveniat deprecatio mea ante faciem tuam; ſecundum ſermonem tuum eripe me.
171 Eructabunt labia mea laudem, cùm do-cueris me ſtatuta tua.
172 Cantabit lingua mea ſermonem tuum, omnia præcepta tua [b] juſtiſſima eſſe.
173 Adſit manus tua ad auxiliandum mihi; quia mandata tua 'eligo:
174 Deſydero ſalutem tuam Jehova,& lex tua eſt [c] omnis oblectatio mea.
175 Vivat anima mea, ut laudet te; & judicia tua auxilientur mihi.
176 'Erro ut pecus 'quæ perit, 'require ſer-vum tuum: nam 'præceptorum tuorum non obliviſcor.

164 Septies] id eſt, ſæpenumero: numerus finitus pro infinito, ut Levit. 26.18. De judiciis] quorū ſumma ſequente verſu continetur.
165 Offendiculum] quod ipſis pacem adimat.
168 Omnes viæ] id eſt, tu vides, agnoſcis, inſtituis, & curas vitam meam.
169 Appropinquet] ultima ochoada David docens juvari, & ſervari a Deo petit, primùm propter gloriam Dei, uſque ad verſum 173. deinde propter fidem ſuā in promiſſiones Dei, verſ. 173. & ſequent. poſtremò concludit pſalmum generali petitione opis Dei ad gloriam ipſius & ſalutem ſuam, duobus verſ. ultimis.
b Heb. juſtitiam.
173 Eligo] ſcilicet, rum præ rebus omnibus.
c Heb. oblectationes meæ.
176 Erro ut pecus] id eſt, incerta ſede huc & illuc vagari cogor. Quæ perit] id eſt, quæ procul a grege & paſtore ſuo vagatur errabunda; ut ſequentia verba oſtendunt. Require] ut paſtor amiſſam pecudem: ut Luc. 15.4. Præceptorum tuorum] id eſt, audio vocem tuam, ut ovis tua, Joan. 10.3. & ſequentibus.

d: 27: Ml:

PSALMUS CXX.

David rex narrat liberationem acceptam divinitus a ſuis calamitatibus: orationemq́ commemorat qua apud Deum conqueſtus eſt tum de calumniis, tum de perſecutionibus & exilio, quæ ipſi fuerant perferenda.

1 'CANTICUM [a] *excellentiſſimum*. Ad Jehovam in maxima anguſtia mea cla-mavi, & exaudivit me.
2 'Jehova, eripe [b] me 'a labio [c] falſo, a lin-gua doloſa.
3 'Quid datura eſt tibi, quidve adjectura tibi lingua doloſa,
4 *Verba* '*ſimilia* ſagittis robuſti acutis, com-paranda 'prunis juniperorum;
5 ''Hei mihi, quia peregrinor [d] tam diu, 'ha-bito [e] tanquam ſcenitæ 'Kedareni.
6 Plurimum [f] habitaſſe videtur ſibi anima

1 Canticum] Canticum eſt generis [illegible], continens narrationem, verſ. 1. & orationem, ſequentibus narrat autem David quomodo conſiſtens cum graviſſimis difficultatibus in exilio ſuo Deum invocaverit, & fuerit exauditus: ex quo apparet pſalmum hunc a Davide jam evectione regni conſcriptum eſſe. a Heb. excellentiarum: ſic pſalm. 14. ſeq. 2 Jehova] hujus orationis partes ſunt, petitio ad Deum hoc verſu; reprehenſio adverſariorum Davidem calumniis obruentium, duobus ſequentibus; & poſtremò flebilis expoſtulatio, tribus ultimis. b Heb. animam meam. A labio] id eſt, ſermonibus improborum Davidem apud regem Schaülem traducentium, ut ipſe cum Schaüle expoſtulat, 1. Schem. 24. & 26. c Heb. falſitatis. 3 Quid daturum eſt] id eſt, quid prodeſt tibi: apoſtrophe. 4 Similia ſagittis] id eſt, [illegible] lethalia, & præſentiſſimam mortem afferentia, adeoque obvium quicquid eſt conflagrantia. Prunis juniperorum] quæ dicuntur eſſe ardentiſſimæ & vivacisſimæ: quemadmodum Hieronymus ſcribit Fabiolæ manſione decimaquinta. 5 Hei mihi] expoſtulatio de ingrata habitatione, quòd extra regionem [illegible] habitare cogeretur, hoc verſu; & de tolerantia eorum ad quos ſe recipiebat, ſive in [illegible], ſive in regionibus exteris: duobus ſequent. d Heb. [illegible] temporis, id eſt, jam longo & continuato exilio. Habito tanquam] id eſt, indeſinenter vagari & errare cogor, ut incolæ Arabiæ deſertæ & Petrææ [illegible]: ſic autem accipere præpoſitionem Cum, magis placuit; tum quia [illegible] David in tantis, tam frequentibus, & variis errationibus ad regiones illas profugiſſe, tum quia ſic accipitur aliis locis, ut Hiobi 5.13. & Pſalm. 143.7. e Heb. [illegible] Kedarenis. Kedareni] ſic Lampridius vocat, Plinius Kedareos in Arabia Petræa, a Kedare Jiſchmahhelis filio, cujus meminit Gen. 25.13. f Heb. habitavit ſibi: pleonaſmus, ut Gen. 11.33.

mea, apud [f] oſorem pacis.

7 [g] Ego pacem *diligo*: at cum loquor, ipſi ad
bellum *conclamant*.

6 *Oſorem pacis*] id eſt, homines infenſos mihi: enallage numeri. 7 *Ego pacem*] exegeſis ſuperioris verſus. Eſt autem hic ellipſis contrarii, ut Gen. 18. 19.

Psalmus CXXI.

David conflictum animi ſui in periculis exponens, ad Deum converſa oratione ſe committit ei, & confirmat in fide promiſſionum ejus.

1 [a] CANTICUM [a] *excellentiſſimum*. [a] Attollerémne oculos meos ad iſtos monteſ? unde veniret auxilium meum?

2 [2] Auxilium meum *ſit* a Jehova, qui fecit cœlos & terram.

3 [3] Ne permittat [b] [*] dimoveri pedem tuum, ne [*] dormitet [*] cuſtos tuus.

4 [4] Ecce non dormitat, neque dormit cuſtos Jiſraëlis.

5 Jehova cuſtos tuus; Jehova, umbra tua [5] *eſt* ad manum dexteram tuam.

6 Interdiu ſol non percutiet te, aut luna noctu.

7 Jehova ſervabit te ab omni malo, ſervabit animam tuam.

8 Jehova ſervabit [c] [8] proceſſum tuum & reditum tuum, ex hoc tempore uſque in ſeculum.

1 *Canticum*] Canticum eſt didaſcalicum, continens propoſitiones tres: prima eſt diſceptatio animi conflictantis cũ multis calamitatibus, verſ. 1. ſecunda, oratio animi ex diſceptatione ſua emergentis, & ad fidē in Deum ſeſe erigentis, verſ. 2. & 3. tertia eſt confirmatio erecti animi a promiſſionibus Dei, verſ. 4. & ſequentibus. a Heb. *excellentiarum: ut pſal. præcedente*. *Attollerémne*] id eſt, fruſtra hoc illuc circumſpectarem ad conſequendam opem: quam rationem habet [illegible], quæ [illegible] eſt, ut dictum eſt, Exod. 15. 17. 2 *Auxilium meum*] oratio ſuperantis certamen animi, quâ David ſe committit Deo propter naturam, opera, & officium ejus ex gratuita promiſſione in Chriſto. 3 *Ne permittat*] explicatio auxilii divini, quod David per apoſtrophen precatione ſibi accommodat. b Heb. *dimovere*. *Dimoveri pedem tuum*] id eſt, titubare, labi, vel corruere [illegible] ſynecdoche. *Dormitet*] id eſt, tantillum ceſſet ab auxilio tuo: humanitus dictum, ut ſequentia. *Cuſtos tuus*] Deus, ex promiſſione ad quam tranſitur ſequente verſu. 4 *Ecce*] promiſſionis Dei explicatio: quâ docetur primùm præſentiſſima illius efficacitas, duobus verſibus; deinde conſtantiſſima, reliquis. 5 *Eſt ad manum dexteram*] ut pſalm. 16. 8. c Heb. *procedere tuum, & venire tuum*. 8 *Proceſſum tuum &c.*] id eſt, omnes occupationes tuas: ut Num. 27. 17.

Psalmus CXXII.

David eccleſiæ ſtudiis & officioſo cultu Dei recreatus, lætitiam ſuam prædicat: urbis, Eccleſiæ, & regni totius ſtatum commendat: omnibus bene precatur, & omnia bona a ſe ſpondet.

1 [1] CANTICUM [a] *excellentiſſimum Davidis*. [*] Lætor [b] de eo quod dicitur mihi, domum Jehovæ adeamus:

2 *Quòd* [c] conſiſtunt pedes noſtri intra portas veſtras, ô Jeruſchalaima:

3 [3] Jeruſchalaima [d] [*] optimè conſtructa, [e] civitas [*] quæ planè coagmentata eſt inter ſe pariter:

4 Quò aſcendunt tribus, [4] tribus Jah, [f] [*] ad teſtimonium Jiſraëlitarum; ut celebrent nomen Jehovæ:

1 *Canticum*] Canticum eſt [illegible] five gratulatorium, quo David arca Dei recepta in civitatem ſuam, & Eccleſia conſtituta, gratulatur ſibi & Eccleſiæ toti de hac benedictione Dei: itaque primùm proponit lætitiam ſuam & illius cauſas, uſque ad ver. 6. deinde omnes cohortatus bene precatur Eccleſiæ, & ſuum officium erga illam conſtanter profitetur, ad finem uſque. a Heb. *excellentiarum: ut pſalm. 120.* *Lætor*] propoſitio lætitiæ quâ utitur David, dum habet cauſas; una eſt ſtudium quod ſuo tempore in fidelibus animadvertit, hoc verſu; altera, effectus illius ſtudii, cultus Dei aſſiduus, verſ. ſeq. b Heb. *de dicentibus mihi*. c Heb. *conſiſtentes ſunt: quæ locutione notatur [illegible] frequentatio, ut Gen. 4. 17.* 3 *Jeruſchalaima*] ergaſia, ſive exornatio ſuperiorum cauſarum ad lætitiæ amplificationem, a laudibus civitatis, hoc verſu; Eccleſiæ, verſ. ſeq. & regni tum ſpiritualis tum terreni, verſ. 5. d Heb. *conſtructiſſima*. *Optimè conſtructa*] ut oſtenditur 2. Samuel. 5. 9. & 1. Chron. 11. 8. e Heb. *planè civitas cui coagmentatum eſt pariter*. *Quæ planè coagmentata eſt*] id eſt, non antehac ſtructura oppidorum, religione, & adminiſtratione differens, (nam tria fuerant oppida, religio verò & adminiſtratio duplex, populi Dei & Jebuſæorum) ſed omnibus modis coagmentata, [illegible] oppidis, hoc verſu, religione animorum, ſequente, & ſingulari adminiſtratione, ver. 5. 4 *Tribus Jah*] id eſt, tribus populi Dei. f Heb. [illegible] *ſupra pſalm. 119. 2.* *Ad teſtimonium*] id eſt, ad teſtati teſtimonii, de quo Exod. 25. 21. & 22.

5 Quia ibi conſident [illegible] juris, [illegible] mus Davidis.

6 [6] Expetite [*] pacem Jeruſchalaimorum, [illegible] tes; tranquilli ſint amantes tui:

7 Sit pax in præmunitione tua, tranquilli[illegible] in palatiis tuis.

8 Propter fratres meos & amicos meos; [illegible] quor nunc, pax *ſit* in te.

9 Propter domum Jehovæ Dei noſtri, [g] procurabo bonum tibi.

primùm omnes cohortatus David ad exſequenda [illegible], [illegible] nominatim ipſe idem officium pollicetur Eccleſiæ & [illegible] *ſchalaimorum*] id eſt, privatam, publicam, [illegible] oſtendunt. g Heb. *requiram*.

Psalmus CXXIII.

Eccleſia graviſſimè oppreſſa ſe ad Deum erigit, gratiam ejus implorat, & hoſtibus Dei mala precatur.

1 [1] CANTICUM [a] *excellentiſſimum*. Ad te attollo oculos meos, ô *tu* [*] qui ſedes in cœlis.

2 Ecce ut oculi ſervorum *ſpectant* [a] ad manum dominorum ſuorum, ut oculi ancillæ ad manum heræ ſuæ: ita oculi noſtri ad Jehovam Deum noſtrum, [*] donec gratiam fecerit nobis.

3 Gratiam fac nobis Jehova, gratiam fac nobis; quia ſatis *eſt*, ſaturi ſumus contemptu.

4 Plurimum [b] ſatura ſibi videtur anima noſtra: [4] iſtâ ſannâ *ſaturentur* ipſi [*] tranquilli, iſte contemptus *obveniat* ſuperbis.

tiarum: ut ſuprà 120. *Qui ſedes in cœlis*] id eſt, Deum omni[illegible] 2 *Ad manum*] id eſt, opem & auxilium, non dubitan[illegible] to, & defenſione illorum. *Donec gratiam*] id eſt, [illegible] ut Lucæ 18. in principio. b Heb. *ſatura eſt ſibi: ſic ſuprà 120.* [illegible] *ſannâ*] imprecatio: alterum petitionis membrum: ut pſalm [illegible] cipiendum eſſe hunc locum voces & diſtinctiones apertè clam[illegible] id eſt, qui præſenti ſuæ tranquillitati confidentes ea [illegible], nos ſuperbè in calamitatibus noſtris.

Psalmus CXXIIII.

Eccleſia mirificas Dei liberationes a conatibus mundi prædicans, benedicit Deo, & ſtim[illegible] de ope illius confirmat.

1 [1] CANTICUM [a] *excellentiſſimum Davidis*. [b] Niſi Jehova adfuiſſet nobis, dicat nunc [*] Jiſraël;

2 Niſi Jehova adfuiſſet nobis, cùm inſurgerent contra nos homines;

3 [3] Tunc vivos abſorbuiſſent nos, exardeſcente ira eorum in nos:

4 Tunc illæ aquæ inundaſſent nos, torrens [c] ſuperaviſſet nos:

5 Tunc ſuperaviſſet nos *torrens*, aquæ ſuperbiſſimæ.

6 Benedictus Jehova, qui non expoſuit nos prædæ dentibus eorum.

7 Anima noſtra ut avicula erepta eſt a laqueo aucupantium, laqueo effracto nos erepti ſumus.

8 [8] Auxilium noſtrum in nomine Jehovæ, qui fecit cœlos & terram.

Psalmus CXXV.

Pſaltes ſtabilitatem Eccleſiæ prædicans, & [illegible] bilitatem afflictionum ejus; deinde Deum orat pro ſanctificatione illius & proſperitate, impro[illegible] ſtituit.

1 [1] CAN-

1 CANTICUM [a] excellentiſſimum. [b] Qui confidunt Jehovæ, [c] ſimiles ſunt monti
Tzijonis; qui non dimovetur, in ſecu-
lum permanet.
2 Ut Jeruſchalaimo montes circumſtant, ita
Jehova [c] circumſtat populum ſuum; ex hoc
tempore uſque in ſeculum.
3 [d] Nam [e] non quieſcet virga [f] improbitatis,
ſuper ſortem juſtorum, [g] ut non extendant
juſti ad illam iniquitatem manus ſuas.
4 [a] Benefac Jehova bonis, & rectis ex [b] ani-
mis ſuis:
5 [c] Qui autem inclinant animos ſuos ad iti-
nera tortuoſa ſua, [d] amandet eos Jehova
cum operariis iniquitatis; [e] pax ſit ſuper Jiſ-
raëlem.

[illegible] Deo Eccleſiam ſuam per illos caſtigare, ver. 3. [illegible] ſuper petram, quam nullæ procellæ ac ne inferorum quidē [illegible] Matth. 7.24. & 16.18. 2 Circumſtat] i. circumquaque prote- [illegible] 3 Nam] occupatio ad ob- [illegible] eſt quidem [illegible] [illegible] 1. Corinth. 10.13. [illegible] pars pſalmi. b Heb. cordibus. 5 Qui autem inclinant [illegible] Eccleſiam ſuam ſanctificet & purget [illegible] ſupra pſal. 123. e Heb. [illegible] i. ejectos ex Eccleſia [illegible] Matth. 22.41. & [illegible] Eccleſiæ bonorum, [illegible]

PSALMUS CXXVI.

Eccleſia admirabilem ſibi & gentibus liberatio-nem ſuam a Deo factam prædicat, eandemq; optat ab illo perfici.

1 [a] CANTICUM [a] excellentiſſimum. [b] Cùm reduceret Jehova multitudinem cap-
tivorum [c] Tzijonis, [d] eramus velut qui
ſomniant.
2 Tunc [a] impletum eſt riſu os noſtrum, &
lingua noſtra cantu; [b] cùm diceretur inter
gentes, [c] magnifica Jehova efficit erga
illos.
3 Magnifica Jehova efficit erga nos, ſumus
læti.
4 [d] Reduc Jehova, multitudinem captivo-
rum noſtrorum; [e] tanquam fluenta vehemens
in regionem ſiccam.
5 [f] Qui ſeminarunt cum lachrymis, cum can-
tu metant.
6 Qui portans [d] [e] acquiſitum ſemen, [f] conti-
nenter ibat flendo, is [f] omnino redeat cum
cantu, reportans manipulos ſuos.

[illegible] gloriosa illa lætitia & prædicatio Juda- [illegible] Eccleſiæ [illegible]

PSALMUS CXXVII.

Pſalmus nihil poſſe nos [illegible] ac ne genus quidem propagari, absque ſola benedi-ctione Dei; ac proinde omnia ab illo expectanda eſſe.

1 [a] CANTICUM [a] excellentiſſimum pro Sche-lomone. Niſi Jehova [b] ædificet domum,
fruſtra laborent ædificatores ejus de
ea: niſi Jehova cuſtodiat civitatem, fruſtra
ſedulus ſit cuſtos.
2 Fruſtra ſunt vobis [b] [c] qui ſummo diluculo
ſurgatis, qui tardè ſedeatis, qui veſcantur
cibo dolorum: [d] ita dat [e] dilecto ſuo ſom-
num.
3 [a] Ecce poſſeſſio [b] Jehovæ ſunt filii: merces
eſt fructus ventris.
4 [c] Ut ſagittæ ad manum robuſti, ita ſunt
[d] pueri.
5 Beatus vir ille qui [e] impleverit pharetram
ſuam illis: [f] non erubeſcent, ſed [g] periment
inimicos in porta ipſorum.

[illegible] b Heb. diluculantes ſurgere, tardantes ſedere. [illegible] ſed omnes nervos diligentiſſime contendant & [illegible] [illegible] id eſt, non cedent inimicis, ſed ſuperabunt ipſos, & [illegible] inimicorum ſuorum: ut promittitur Gen. 22.17. Perimeut] ut hoc verbum ita interpretemur, [illegible] allegoriæ, conſtructio, & ſimile exēpli 2. Chr. 29.10.

PSALMUS CXXVIII.

Pſalmus [illegible] propoſitis [illegible] quàm grato animo ſit percipienda benedictio Dei publicè in Eccleſiam, & privatim in pios ſingulos.

1 [a] CANTICUM [a] excellentiſſimum. Bea-
tus quiſque timens Jehovam, qui ambu-
lat in viis ejus.
2 Labore enim manuum tuarum [b] fruēris:
beatus eris, & bene erit tibi.
3 Uxor tua ut vitis frugifera [c] ad latera do-
mus tuæ, filii tui [d] ut plantæ olearum circum-
ſtabunt menſam tuam.
4 Ecce, cùm ſic benedicatur vir timens Je-
hovam:
5 Benedicit tibi Jehova [e] e Tzijone: [f] fruere
igitur bono Jeruſchalaimorum omnibus di-
ebus vitæ tuæ,
6 Et reſpice natos filiis tuis: [g] pax eſt ſuper
Jiſraëlem.

[illegible] ita ſecundabitur uxor benedictione [illegible] ut plantæ olearum] id eſt, virides; [illegible] benedictione Dei [illegible] Eccleſia [illegible] ergo [illegible] e Tzijone] id eſt, [illegible] benedictiones [illegible] Conjectio [illegible]

Psalmus CXXIX.

[illegible]

1 CANTICUM excellentiſſimum. Multùm afflixerunt me angustiis inde à pueritia mea, dicat nunc Jiſraël:
2 Multùm afflixerunt me angustiis inde à pueritia mea; etiam non prævaluerunt mihi.
3 Super tergum meum araverunt aratores, produxerunt [illegible] ſuarum.
4 Jehova juſtus, truncavit denſos funes improborum.
5 Erubeſcent & agentur retrorſum, omnes oſores Tſijonis.
6 Erunt tanquam fœnum tectorum, quod [illegible], exaruit:
7 Quo non implet [illegible] ſuam meſſor, aut [illegible] ſuum qui manipulos facit:
8 Neque dicunt qui tranſeunt, benedictio Jehovæ adſit vobis, benedicimus vobis in nomine Jehovæ.

[illegible]

Psalmus CXXX.

Pſaltes [illegible] liberationem [illegible] invocanti Deum, [illegible] ſe Deo confidere: & Eccleſiam ad fiduciam [illegible] hortatur [illegible] promiſſionibus.

1 CANTICUM excellentiſſimum. Ex profunditatibus inclamavi te Jehova, dicens:
2 Domine, auſcultato voci meæ: ſint aures tuæ attentæ ad vocem deprecationum mearum.
3 Si iniquitates obſervaveris, Jah, Domine, quis poterit conſiſtere?
4 Sed apud te eſt condonatio, ut reverenter colaris.
5 Expectavi Jehovam, expectavit anima mea: etiam in verbo ejus expectationem habeo.
6 Anima mea [illegible]
7 Expectationem habeat Jiſraël in Jehova: quia apud Jehovam eſt benignitas, & plurima apud eum redemptio.
8 Et ipſe redimet Jiſraëlem ab omnibus iniquitatibus ejus.

[illegible]

Psalmus CXXXI.

David demiſſionem ſuam animique ſimplicitatem profeſſus, Eccleſiam ad humilitatem, ſimplicitatemque cohortatur.

1 CANTICUM excellentiſſimum Davidis. Jehova, non fuit altus animus meus, neque elati oculi mei; ac non ingreſſus ſum res magnas aut arduas ſupra quàm conveniat mihi.
2 An non compoſui & ſedavi animum meum, ſimilis depulſo à lacte apud matrem ſuam: ſimilis depulſo à lacte apud me fuit animus meus.
3 Expectationem habeat Jiſraël in Jehova, ex hoc tempore uſque in ſeculum.

[illegible]

Psalmus CXXXII.

David arcam Dei ducturus Jeruſchalaimum ſollicitudinem ſuam, votum, officiumque [illegible] Deum [illegible] in requietem ſuam, & [illegible] populo ſuo benefaciat; [illegible] a Deo factas adducit.

1 CANTICUM excellentiſſimum. Memento Jehova, Davidis; [illegible] afflictione ejus:
2 Juraſſe Jehovæ, voviſſe ampliſſimo Deo Jahhakobi, dicendo:
3 Diſpeream, ſi ingrediar tentorium domus meæ, ſi conſcendam ſpondam [illegible] meorum;

[illegible]

4 Si dedero ſomnum ſummo oculis meis, palpebris meis dormitationem:
5 Donec invenero locū pro Jehova, ſedē tabernaculorum pro ampliſſimo *Deo* Jahhakobi.
6 Ecce audiveramus eā fuiſſe in Ephratæa: reperta, inveneramus eā in agris Jahharis:
7 Accedimus ad tabernacula ejus, incurvamus nos ante ſcabellum pedum ejus.
8 Surge Jehova, aditurus requiem tuam; tu & arca roboris tui.
9 Sacerdotes tui induantur juſtitia, & quos benignè accipis cantent.
10 Propter Davidem ſervum tuum, ne avertas faciem unĉti tui.
11 Juravit Jehova Davidi veritatem, à qua non avertet ſe, *dicens*; De fructu ventris tui ponam in ſolio tuo.
12 Si obſervaverint filii tui fœdus meum & teſtimonia mea ſingula quæ docebo eos; etiam filii illorum uſque in ſempiternum ſeſſuri ſunt in ſolio tuo.
13 Nam elegit Jehova Tzijonem, expetivit pro habitatione ſua, *dicens*;
14 Hæc *eſt* requies mea uſq; in ſempiternum; hìc habitaturus ſum, quia hoc expetiveram.
15 Viatico ejus affatim benedicam, egentes ejus ſaturabo cibo;
16 Sacerdoteſq; ejus induam ſalute, & quos in ea benignè accipio, omnino cantabunt *illi*.
17 Ibi efficiam ut germinet cornu Davidis, ubi aptavi lucernam unĉto meo.
18 Inimicos ejus induam pudore; ſuper ipſum verò florebit coronamentum ejus.

[illegible] Hhobed-Edomi, ubi relicta fuerat arca, cum David [illegible] 2.Sam.6.10. & 1.Chron. [illegible] petitio, de qua vide 2.Chron.6.41. Continet autem [illegible] doobus [illegible] in priore deductione fuerant experti, verſ. [illegible]

Pſalmus CXXXIII.

David communionem [illegible]

1 CANTICUM *excellentiſſimum* Davidi. Ecce quàm bonum & quàm amœnum *eſt*, habitare fratres etiam unà.

[illegible]

2 *Eſt* ut unguentum illud optimum ſuperfuſum capiti, deſcendens ſuper barbam, barbam Aharonis; quod deſcendit uſque ad oram veſtium ejus.
3 Ut ros Chermonis, ut qui deſcendit ſuper montes Tzijonis: nam illic mandat Jehova benedictionē ſuam, vitam uſq; in ſeculum.

[illegible]

Pſalmus CXXXIIII.

Pſaltes Eccleſiam totam hortatur ut benedicat Deo, adjunctis promiſſionibus.

1 CANTICUM *excellentiſſimum*. Ecce, benedicite Jehovæ omnes ſervi Jehovæ, qui perſtatis in domo Jehovæ ſingulis noctibus.
2 Attollite manus veſtras *in* ſanctū, & benedicite Jehovæ.
3 Benedicet tibi Jehova e Tzijone, qui fecit cœlos & terram.

tum: ut ſuprà 120. Ecce] quaſi dicat, [illegible] ô Eccleſia, [illegible] natam in Chriſto, & tantis benedictionibus [illegible]

Pſalmus CXXXV.

Pſaltes Eccleſiam hortatur ad laudandum Deum, [illegible] *erga Eccleſiam* [illegible] *comparationem idolorum graviſſimè amplificat.*

1 HALELU-JAH. Laudate nomen Jehovæ, laudate ſervi Jehovæ,
2 Qui ſtatis in domo Jehovæ, in atriis domus Dei noſtri.
3 Laudate Jah, quia bonus *eſt* Jehova: pſallite nomini ejus, quia amœnum *eſt*.
4 Quia Jahhakobum ſibi elegit Jah, Iſraëlem in peculium ſuum.
5 Nam ego novi magnum eſſe Jehovam, & dominum noſtrum ſuperiorem omnibus diis.
6 Quicquid placet ſibi, Jehova facit in cœlis ac in terra, per maria & omnes abyſſos.
7 Faciens ut aſcendant vapores ab extremitate terræ; fulgura cum pluvia facit, deprōmit ventum e theſauris ſuis.
8 Qui percuſſit primogenitos Ægypti, tam hominum quàm jumentorum:
9 Cùm immiſiſſet ſigna & prodigia in medium tui, Ægypte, contra Pharhonem & contra omnes ſervos ejus.

[illegible] *Levit.* 13.2. [illegible] *uſque ad ſæculum*; *Levit.* 1.19.

[illegible] Id eſt, laudate Jehova Pſal. 104.35.

10 Qui

10 Qui percuſſit gentes amplas, & interfecit reges robuſtos:
11 Sichonem regem Emoræorum, & Hhogum regem Baſchanis; omniaque regna Cenahhanæorum:
12 Et dedit terram eorum poſſeſſionem, poſſeſſionem Jiſraëli populo ſuo.
13 O Jehova, nomen tuum *eſt* in ſeculum; Jehova, memoria tui in quamque generationem.
14 Quòd ſi judicat Jehova populum ſuum, mox de ſervis ſuis pœnitet ipſum.
15 Terriculis gentium argenteis & aureis, operi manuum humanarum,
16 Os illis *eſt*, ſed non loquuntur; oculi *ſunt* illis, ſed non vident:
17 Aures *ſunt* illis, ſed non audiunt; etiam non *eſt* ſpiritus in ore illorum.
18 Similes illis fuerunt ſunt qui faciunt illa, quiſquis confidit illis.
19 Domus Jiſraëlis benedicite Jehovæ, domus Aharonis benedicite Jehovæ:
20 Domus Levitica [illegible] benedicite Jehovæ; timentes Jehovæ benedicite Jehovæ, dicendo:
21 Benedictus *ſit* Jehova e Tſijone, inhabitans Jeruſchalaimis. Halelu-Jah.

[illegible] quaſi pœniteret ipſum decretorum illa ejuſdem humanitatis [illegible] 15 Terriculis gentium [illegible] Dei cum impotentia idolorum [illegible] idololatrarum, verſ. 18. de terriculis autem vide Pſal. 115. 4, 5, & 6. 19 Domus Jiſraëlis] concluſio, ut [illegible] 21 Tſijone] [illegible] in Eccleſia.

Pſalmus CXXXVI.

Pſalmus hortatur Eccleſiam ad prædicandas Dei laudes propter beneficentiſſimam naturam & majeſtatem ipſius, benignaque opera in creatione, adminiſtratione, & conſervatione rerum omnium, ac in primis Eccleſiæ demonſtrata.

1 Celebrate Jehovam, quia bonus *eſt*, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
2 Celebrate Deum deorum, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
3 Celebrate dominum dominorum, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
4 Eum qui facit mirabilia magna ſolus, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
5 Qui fecit cœlos intelligentiâ, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
6 Qui expandit terram ſuper aquas, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
7 Qui fecit lumina magna, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
8 Solem ad dominium *obtinendum* interdiu, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
9 Lunam cum ſtellis ad dominia *obtinenda* noctu, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
10 Qui percuſſit Ægyptios in primogenitis illorum, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
11 Et eduxit Jiſraëlem e medio illorum, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
12 Manu robuſta & brachio extento, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
13 Qui ſecuit mare algoſum in ſegmenta, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
14 Et tranſduxit Jiſraëlem per medium illius, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
15 Excuſſitque Parhhonem & copias illius in mare algoſum, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
16 Qui duxit populum ſuum per deſertum, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
17 Qui percuſſit reges magnos, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
18 Et interfecit reges magnificos, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
19 Sichonem regem Emoræorum, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
20 Et Hhogum regem Baſchanis, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
21 Deditque terram iſtorum in poſſeſſionem, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
22 Poſſeſſionem Jiſraëli ſervo ſuo, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
23 Qui in abjectione noſtra recordatur noſtri, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus:
24 Et eripit nos ab hoſtibus noſtris, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
25 Qui dat cibum omni carni, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.
26 Celebrate Deum fortem cœlorum, quia in ſeculum *eſt* benignitas ejus.

Pſalmus CXXXVII.

Sacerdotes, & Levitæ captivi ad ſacras cantiones canendas ſollicitati, oſtendunt a ſe hoc fieri non poſſe: in luctu ſuo conſtanter permanent, Edomæiſque & Babyloniis ſeveriſſima Dei judicia imprecantur atque denunciant.

1 Ad flumina Babylonis ibi ſedimus, etiam atque etiam flevimus, cùm recordaremur Tſijonis:
2 Ad ſalices in ea, ſuſpendimus citharas noſtras:
3 Quamvis ibidem peterent a nobis cantiones lætas qui captivos abducebant nos, & qui contumulaverant nos, dicentes; canite nobis de canticis Tſijonis.
4 Quomodo fuiſſemus cantaturi canticum [illegible]

[illegible] verſ. 4, 5, & 6 [illegible] tribus addidit. 1 Flumina Babylonis] id eſt, [illegible] non in ſolam Babyloniam [illegible] Babylonicam [illegible] Danielis, & [illegible] [illegible] id eſt, in illorum quidem autoritati [illegible] [illegible]

[illegible] quod documentum quia perpetuum eſt, propterea hæc ode quotidie in templo Eccleſiæ ab Levitis cantata eſt, 2. Chron. 7. 6. [illegible] Deum deorum] vide Deut. 10. 17. [illegible] Eum qui facit] [illegible] opera creationis, uſque ad verſ. 10. & opera adminiſtrationis [illegible] Gen. 1. [illegible] Intelligentiâ] id eſt, ſapienter [illegible] Prov. 3. 19. [illegible] Qui percuſſit] [illegible] verſ. 23. [illegible]

[illegible]

Edomæ, in ſolo alienigenarum?
5 Si obliviſcar veſtri, ô Jeruſchalaima; obliviſcatur ſui dextera mea.
6 Adhæreat lingua mea palato meo, ſi non recordertui: ſi non d revocem ad Jeruſchalaima caput lætitiæ meæ.
7 Recordare Jehova, contra Edomæos diei Jeruſchalaimorum: qui dicebant; nudate, nudate, quantiſper fundamentum ejus erit in ea.
8 f Gens Babylonica vaſtanda; beatus ſit, qui rependet tibi maleficium tuum quo affeciſti nos:
9 Beatus, qui prehendet; & diſſipabit parvulos tuos allidens ad petram.

[illegible] id eſt, ſit abalienata atque emortua, potius quàm ut ea. ... Adhæreat] id eſt, potius exareſcat quàm ut canet iſto ... perinde faciens, ac ſi Tziijonis & Jeruſchalaimorum ob... tui] id eſt, perpetuo ludum meum de te recordationem te... Heb. faciam ut aſcendat Jeruſchalaimos ad caput: hypallage ... [illegible]

[illegible] denunciatio ruinæ Babylonicæ, cum exclamatione ... ruina Babyloniorum erat eventura: de qua Jeſchahh. ... 9 Prehendet; & diſſipabit] id eſt, qui ſeveriſſimè ... pro atrocitate maleficiorum tuorum: ut Jeſ...

Psalmus CXXXVIII.

David Deum celebrat propter benignum verbum & opera ejus erga ſe: a gentibus ſuo exemplo celebratum iri docet, ac poſtremo ſe committit Deo.

1 Ode Davidis. Celebrabo te ex toto a animo meo, coram b poteſtatibus pſallam tibi.
2 Incurvabo me verſus templum ſanctitatis tuæ, & celebrabo nomen tuum, propter benignitatem tuam & propter fidem tuam: quamvis magnifices ſupra totum nomen tuum, ſermonem tuum.
3 Quo die clamavi, eodem exaudiviſti me; feciſti ut efferret me ex animo robur.
4 Celebrabunt te Jehova, omnes reges terræ, cùm audierint ſermones oris tui:
5 Et canent de viis Jehovæ, magnam eſſe gloriam Jehovæ:
6 Quamvis elatus ſit Jehova, tamen depreſſum aſpicere; quamvis altus, e longinquo cognoſcere.
7 Si ambulo in media anguſtia, vivum conſervas me: in faciem inimicorum meorum [illegible] manum tuam, & ſervas me dextera tua.

[illegible] ... Si ambulo] tranſitio ad petitionem ... [illegible]

8 Jehova perficiat pro me: Jehova benignitas tua in ſeculum eſt, ab operibus manuum tuarum ne deſiſtas.

Psalmus CXXXIX.

David ſe totum & omni ex parte Deo perſpectum eſſe agnoſcens, profitetur ſtudium ſuum adhærendi Deo & fugiendi a malo; ac poſtremo ad confirmandam hanc profeſſionem ſuam, ſi opus erit, ſe amplius probandum committit Deo.

1 Magiſtro ſymphoniæ, Davidis pſalmus. Jehova, perveſtigas me & cognoſcis.
2 Tu cognoſcis ſedere meũ & ſurgere meum, intelligis cogitationem meam e longinquo.
3 Iter meum & accubitum meum circumplecteris, & omniũ viarum mearum a peritus es:
4 Cùm nondum eſt ſermo in lingua mea; en, ô Jehova, noſti ipſum totum:
5 Retrò & antè obſides me, & imponis mihi manum tuam.
6 Mirabilior eſt ſcientia tua b quàm ut fallam; edita eſt, non poſſum prævalere illi.
7 Quò irem a ſpiritu tuo? aut quò a facie tua fugerem?
8 Si ſcanderem cœlos, illic es: aut ſtratum ponerem in ſepulchro, ecce ades.
9 Si aſſumerem alas auroræ, habitaturus in extremitate maris;
10 Etiam illuc manus tua deduceret me, & prehenderet me dextera tua.
11 Sin autem dicerem; utique tenebræ velut crepuſculo obvolvent me: atqui nox lux eſt circa me:
12 Ne tenebræ quidem ita obtenebrare poſſunt quin tu pervideas: ſed nox ut dies illuſtrat, perinde ſunt tenebræ atque ipſa lux.
13 Tu enim poſſides renes meos, ex quo obtegebas me in utero matris meæ.
14 Celebro te, eò quòd d ſuſpiciendis operibus iſtis in admirationem traducor: celebro mirabilia opera tua, e quàm maximè novit animus meus.
15 Non celata eſt vis mea tibi, ex quo factus ſum in abdito, artificioſè confectus, velut in imis partibus terræ.
16 Maſſam meam vident oculi tui, & in libro tuo hæc omnia ſcripta ſunt; ex quibus

a Heb. aſſueſactus es. 5 Retrò & antè] id eſt, circumtenens, antrorſum, retrorſum, ſupernè, infernè, dextrorſum: ſynecdoche, ut quinque verſibus ſequentibus exponitur. b Heb. pro me; ſimile vide infrà verſ. 12. 7 Quò irem] explicatio ſcientiæ Dei ... a duabus circumſtantiis, loci, his quatuor verſibus, & temporis, verſ. 11. ... ſequente. 11 Nox lux eſt] quaſi dicat, mihi quidem ... obſcura & cæca nox eſt, tibi verò omnia ſunt perſpecta, nuda, & patentia oculis tuis ... Heb. 4. 13. c Heb. obtenebrarunt pro te. 13 Tu enim poſſides] ... logia ſuperioris profeſſionis ſive proteſtationis, a ſingulari hominis generatione ... adminiſtratione Dei, quaſi dicat, merito omnia tibi perſpecta ſunt; quia ea non tantùm creatione tibi comparaſti ſingula, verùm etiam ... creationis & redemptionis jure poſſides. Renes meos] id eſt, quicquid in me latet: ſynecdoche. Ex quo obtegebas] id eſt, inde a conceptu meo. 14 Celebro te] ſecunda pars pſalmi, qua pſaltes explicat ſtudium animi ſui ... in celebranda Dei beneficentia erga ſe, uſque ad ver. 17 tum in praeſtando obſequio & voluntate ipſius conformanda voluntati Dei, a verſu 17. uſque ad verſum 23. ... Eò quòd] ſic aſſumit Pſaltes & tranſit ad ſecundam hanc ... occaſione ex ſuperiore argumento. d Heb. reverendis. e Heb. ... Quàm maximè] id eſt, ex toto animo & facultate mea, quam tu inde ab ortu meo optimè cognoviſti, duobus ſequentibus verſibus. 15 Non celata eſt] quaſi dicat, te inſum teſtem adhibeo hujus integritatis meæ ... laudationem ... a principio ... In abdito] matris utero. ... in imis partibus] id eſt, ... & artificium. 16 Maſſam meam] id eſt, quicquid eſt in me ... ne velut deſcriptum in oculis tuis.

 diebus

5 Manum] ſub ſtantia ... dextera ... d: 29: M

1 Davidis pſalmus] Pſalmus eſt propriè ... & figurarum ... Conſtat autem ... Dei, qua David ... [illegible]

2 Sedere meum & ſurgere] id eſt ... [illegible]

diebus formabantur, cùm nondum ullum
ex eis extaret.
17 Quamobrem apud me, ô quàm pretiosæ
ſunt cogitationes tuæ; Deus fortis; quàm
numeroſæ ſunt ſummæ earum!
18 Narrarem illas, ſed arena plures ſunt: in-
vigilo ut adhuc ſim tecum.
19 Quòd ſi interempturus es, ô Deus, impro-
bum, & viros ſanguinarios, Recedite a me.
20 Qui dicunt tibi ſcelerate; qui extollunt
vanè inimicos tuos.
21 An non oſores tuos, ô Jehova, odio habeo?
& de inſurgentibus in te faſtidio me ipſum
torqueo?
22 Perfecto odio odi illos: inimicorum loco
ſunt mihi.
23 Perveſtiga me Deus fortis, & cognoſce
animum meum; proba me, & cognoſce co-
gitationes meas.
24 Denique vide an ego ingrediar via mole-
ſta tibi: & deduc me via perpetua.

[illegible] continenter adhæream tibi. 19 *Quòd ſi*] altera explica-
tio [illegible] quibus abhorret Deus; ut dictum eſt ver. 17. quaſi dicat, ſi ta-
[illegible] operè odiſti, ut eos juſto judicio tandem [illegible], prout
[illegible] Deut. 32.3; ſaltem vides me [illegible] tuæ odiſſe illos,
[illegible], prout eſt mei officii. *Recedite a me*] [illegible] improborum &
[illegible] Heb. *in vanitate*. h Heb. *perfectione odii*. 23 *Perveſtiga*] [illegible] in verſum primum. quaſi dicat, tu illorum teſtis [illegible] ſum: propterea ſi opus eſt, ecce me paratum ad ſubeundum pro[illegible] ſuprà pſalm. 26. i Heb. *an via moleſtiæ in me ſit* [illegible] 24 *Via perpetua*] id eſt, conſtante [illegible] k Heb. *ſeculi*.

PSALMUS CXL.

*David Deum ſupplicat pro liberatione ſua; im-
piis adverſariis mala precatur: & ſeipſum confir-
mat in fiducia certa juſtitiæ ſalutisque Dei.*

1 MAGISTRO *ſymphoniæ*, *pſalmus Da-
vidis*.
2 Libera me, Jehova, ab hominibus
malis; a viris violentiſſimis cuſtodi me:
3 Qui cogitant mala cum animo; quotidie
conveniunt ad bella;
4 Exacuunt linguam ſuam ſimilem ſerpen-
tis, venenum ptyados ſubeſt labiis eorum.
Sela.
5 Serva me Jehova a manibus improborum,
a viris violentiſſimis cuſtodi me: qui cogi-
tant impellere pedes meos.
6 Abſcondentibus ſuperbis laqueum mihi,
funeſq;; pandentibus rete ad orbitam, ten-
dicul as ponentibus mihi; Sela.
7 Dixi Jehovæ, Deus fortis meus es; auribus
percipe Jehova vocem deprecationum mea-
rum.
8 Jehova Domine, robur ſalutis meæ; obte-
xiſti caput meum tempore pugnæ.
9 Ne concedas, Jehova, quæ cupiunt im-
probus; ſceleratam cogitationem ejus ne
provehas, ne efferant ſe. Sela.
10 Venenum circumdantium me, malitia
labiorum ipſorum obtegat eos.
11 Demittantur ſuper eos prunæ; in ignem
dejiciat eos, in ſcrobes unde non ſurgant.
12 Vir maledicus ne ſtabiliatur in terra; viri
violenti malum venando impellat ipſum,
quò fuerat impulſurus me.
13 Novi acturum eſſe Jehovam cauſam affli-
cti; jus egentium.
14 Utiq; juſti celebrabunt nomen tuum, con-
ſidebunt recti in conſpectu tuo.

[illegible] Schaulo & adminiſtris ipſius, vi & fraude Davidem perſequentibus, quem-
admodum deinceps explicat. a Heb. *violentiarum: ſic infrà ver. 5.* 3 *Qui
cogitant*] id eſt, qui omne malum fabricantur mihi apertè & clam, animo conſilio-
[illegible] ſermone, & opere, ver. 4. & ſequentibus: ſic amplificat petitionis
[illegible] adverſariorum, quòd non tantùm cauſam iniquam agunt, verùm
[illegible] iniquiſſimis. b Heb. *corde*. *Ad bella*] ut ſuprà pſalm.
[illegible] 4 *Exacuunt*] id eſt, comminus & eminus vibrant in me varias [illegible]
[illegible] id eſt, venenatam, ut vipera. *Ptyados*] aſpidis illius, quæ [illegible] procul exſpuit. [illegible]
rioris allegoriæ & proximè ſequentium verborum ratione, [illegible]
caput interpretati ſumus, ut Deut. 32.33. *Labiorum*] [illegible]
ſuorum labia. 11 *Demittantur ſuper eos*] id eſt, [illegible]
e Heb. [illegible]. f Heb. [illegible]
12 *Venando impellat*] id eſt, malum conſilium [illegible]
ipſis peſſimum. 13 *Novi acturum eſſe Jehovam*] [illegible]
ut ſuprà diximus, a ſalute juſtorum & gloria Dei, [illegible]
juncta eſt.

PSALMUS CXLI.

*David tribulibus ſuis mandato Schauli ipſum
perſequentibus, opem Dei implorat: improbitatem
adverſariorum perſecutionis ſuæ exponit, fidemque ſuam
quibus nominibus ſervari a Deo petit.*

1 PSALMUS Davidis. O Jehova inclamo
te, feſtina ad me; auribus percipe vo-
cem meam, cùm invoco te.
2 Statuatur oratio mea, ut ſuffitus coram te;
elatio manuum mearum, ut munus veſper-
tinum.
3 Compone Jehova, obſecro os meum; cu-
ſtodiens moderare quicquid efferunt labia
mea.
4 Ne ſinas inclinari animum meum ad rem
malam, ad agitandum actiones per impro-
bitatem cum ſtrenuis operariis iniquitatis
etiam ne veſcar rebus amœnis eorum.
5 Retundat me juſtus, benignitas erit; &
corripiat me, unguentum erit præſtantiſſi-
mum; ne irritum faciat a capite meo: quo
amplius fecerit, eo amplius oratio mea erit in
malis eorum.
6 At dimovent ſe per latera petrarum judi-
ces iſtorum, quamvis intelligant ſermones
meos amœnos eſſe.

[illegible] imprecatio, ver. 5. Precationis autem quæ [illegible]
continentur, partes ſunt duæ; una, ut Deus ſermonem [illegible]
ponat, hic & ver. ſequente, atque prudentia informet [illegible]
caveat dum ſaluti ſuæ cupit conſulere; altera, ut ipſum [illegible]
a Heb. *cuſtodi* [illegible] *labiorum meorum*. [illegible]
[illegible]
b Heb. *cor*. c Heb. *viris*. 5 *Retundat*] [illegible]
Benignitas erit] id eſt, [illegible]
Exod. 30.23. *Ne irritum faciat*] [illegible]
[illegible] Deo. [illegible]
[illegible] ut dictum eſt ver. 5. [illegible]
[illegible] ces montium obſervant [illegible] inſidiantur mihi. *Petrarum*] [illegible]
[illegible] in quibus habitabat [illegible] David.
[illegible] populares ex Ziphæis, Mahhonitis, & cæteris [illegible]
[illegible] *Sermones*] id eſt, [illegible]

7 [illegible] diſſindere[illegible] in terram, diſperguntur oſſa noſtra, [illegible] in os ſepulchri.
8 [illegible] ad te Jehova domine, reſpiciunt oculi mei; ad te recipio me, ne nudes animam meam.
9 Serva me [illegible] laqueo quem tetenderunt mihi, & tendiculis operantium iniquitatem.
10 Cadant in retia jacula quiſque ſua improbi; unà ego dum tranſiturus ſum.

[illegible] periculosis, a fide ſua in Deum & promiſſione [illegible] defenſione & ſalute tua: metaphora. [illegible] ut obſervatum eſt in ver. [illegible] Heb. [illegible] ego [illegible], duce te [illegible]: metaphora a piſcibus. Retia jacula] vide in Jeſchahh.

Psalmus CXLII.

David a Schaüle & comitatu ejus circumcluſus, Deum orat pro ſalute ſua, ad gloriam ipſius in Eccleſia prædicandam.

1 ODE *didaſcalica Davidis*; *Cùm eſſet in ſpelunca,* oratio.
2 Voce mea ad Jehovam clamo: voce mea apud Jehovam deprecor.
3 Effundo coram eo meditationem meã, anguſtiam meam coram eo indico.
4 Cùm obrueret ſe in me ſpiritus meus, tunc tu agnoviſti ſemitam meam: cùm quocunque itinere pergerem, abderent laqueum mihi.
5 Intuere ad dexteram & reſpice *ad ſiniſtram*, ut non *eſt* mihi qui recognoſcat me: periit effugium a me, non *eſt* qui curet vitam meam.
6 Clamo ad te Jehova, dicens; tu *es* receptus meus, portio mea in terra viventium.
7 Attende ad clamorem meum, nam attenuatus ſum valde: eripe me a perſequentibus me, quia fortiores ſunt me.
8 Educ e clauſtro vitam meam ad celebrandum nomen tuum; me cingent juſti, cùm beneficium contuleris in me.

[illegible] ubique [illegible] mihi: periphraſis, [illegible] locus, ut dictum eſt ſuperiore ver. Eſt autem [illegible] obſerva ab omnibus partibus, & animadverte me omni [illegible] Heb. *quærat animam meam.* 6 *In terra*] [illegible] ipſa vita, [illegible] locus: ut obſervatum eſt ver. 4. 8 *E clauſtro*] i. [illegible] quo circumcluſus ſum in hac ſpelunca, circumſtantibus [illegible] ver. 5. *Me cingent*] i. convenient circa me frequentes [illegible] per dicturi nomen tuum, & publicè prædicent.

Psalmus CXLIII.

David Deum implorans, indignitatem ſuam [illegible], unicumque ſibi fiduciam in hac cauſa narrat & anguſtias animi ſui: ut propterea a Deo ſervetur & juſtitiam patri, inimicos verò perdat ad gloriam ipſius.

1 PSALMUS *Davidis.* O Jehova, audi orationem meam, aures adhibe ad deprecationes meas; pro fide tua exaudi me, pro juſtitia tua.
2 At ne congrediaris judicio cum ſervo tuo; nam non eſſet juſtus coram te ullus vivens.
3 Perſequitur enim inimicus animam meam; atterit [illegible] in terram catervam meam: facit ut reſideam in tenebricoſis *locis*, *ſicut* quaſi mortui [illegible].
4 Adeò ut obruat ſe in me ſpiritus meus; in medio mei deſolatus videatur ſibi animus meus.
5 Recordans dierum priſcorum, meditans totum opus tuum; factum manuum tuarum recolens.
6 Pando manus meas ad te; anima mea, ut terra feſſa, *ſitiens* tui, Sela.
7 *Dicens*: feſtina, exaudi me Jehova, conſumitur ſpiritus meus; ne abſcondas faciem tuam a me: etiam conſimilis fio deſcendentibus in ſepulchrum.
8 Fac ut audiam mane benignitatem tuam, quia in te fiduciam habeo: notam fac mihi viam quà ambulaturus ſum, quia ad te attollo animum meum.
9 Eripe me ab inimicis meis, Jehova: apud te tectum contineo *illum*.
10 Doce me facere placitum tuum, quia tu Deus meus *es*: tuo ſpiritu bono deduc me quaſi per terram planam.
11 Propter nomen tuum Jehova, vivum conſerva me; propter juſtitiam tuam educ ex anguſtia animam meam:
12 Et propter benignitatem tuam excinde inimicos meos; & perde omnes affligentes animam meam; quia ego *ſum* ſervus tuus.

Pro fide tua] id eſt, propter promiſſionem gratioſam, [illegible] ab antiquitate vindicas.

Attrivit] id eſt, non tantùm me, ſed etiam comitatum meum [illegible] agitat: ut 1. Sam. hiſtoria factum fuiſſe oſtendit, & ipſe conqueſtus eſt ſupra Pſalm. 141. 7. *Ut reſideam*] ego cum meis. [illegible] cogimur in tenebroſis ſpecubus verſari, & lucem fugere inimicorum importunitate. a Heb. *ſeculi.* 4 *Obruat ſe*] ut ſup. 77. 4. 5 *Recordans*] id eſt, me in [illegible] de confirmans a præcedentibus exemplis. b Heb. *dierum ab antiquitate.* 6 *Feſſa*] ut ſupra Pſalm. 63. 2. 7 *Feſtina*] hujus petitionis partes ſunt duæ; precatio uſque ad ver. 12. & imprecatio, ver. 12. Precationis ſumma eſt ut Deus Davidem exaudiat, hoc verſu; eumque liberet a malo, & informet deinceps in obſequio ſuo, ſequent. ver. tribus: cauſæ duæ; una a perſona ſupplicis, altera a gloria Dei cum ſalute ſervi ſui conjuncta, ver. 11. [illegible] mirum ſi faciem tuam abſconderis. c Heb. *cyſternam*: ut Pſalm. 28. 1. 8 *Fac ut audiam*] id eſt, verbo & opere præſta: ſynecdoche. Eſt autem in hoc verſu propoſitio ſive petitio duplex, cujus duo membra ex ordine ſequentibus ver. exponuntur. d Heb. *tego.* 9 *Tectum contineo*] id eſt, depono apud te conſervandum animum meum: ut Pſalm. 31. 6. 10 *Per terram planam*] id eſt, ſine offenſa tua, aut cujuſquam. 11 *Propter nomen tuum*] id eſt, prædicationem nominis tui; ut Pſalm. 142. 8. 12 *Benignitatem tuam*] erga me [illegible] imprecatio pertinens ad promiſſionem Dei, Gen. 12. 3.

Psalmus CXLIIII.

David prædicata Dei erga ſe & humanum genus beneficentia, hoſtibus malè precatur; ſibi itaque regnóque ſalutem & benedictionem omnimodam expetit: & commendat felicitatem populi Dei.

1 ODE *Davidis.* Benedictus *ſit* Jehova rupes mea; qui docet manus meas prælium, digitos meos bellum:

1 *Ode Davidis*] [illegible] eſt generis [illegible] [illegible] videtur conſcripſiſſe David, poſtquam ad regni faſtigium evectus victorias aliquas conſecutus eſſet, cùm hoſtes exteri in ditione ipſius irrumperent eſſetque ſive Peliſchthæi, 2. Sam. 5. ſive alii, de quib. 2. Sam. 8. Conſtat itaque ex trib. partib. exordio laudativo, uſque ad ver. 3. petitione, uſque ad 15. & concluſione epiphonematica, ver. ultimo. *Benedictus*] Exordii partes ſunt duæ, prior eſt laudatio Dei a ſingularibus [illegible] erga Davidem & regnum ipſius beneficiis, duobus verſibus, poſterior, amplificatio a publica & communi hominum miſeria, in quorum habendam [illegible] demittit Deus, ver. 3. & 4. ut 2. Sam. 7. 18. & 19. f Pſalm. 18. 2. & 35. [illegible]

[illegible] cognoſcit [illegible] poſtulationem [illegible] juſtitiam ſuam [illegible] Deum [illegible] Dei implorationem [illegible] ſuam [illegible] juſtitiam [illegible] defendi ab ipſo [illegible] ad prædicandam [illegible] conſervari. *Non eſſet juſtus*] [illegible] congredi [illegible] cum ipſo. 3 *Perſequitur*] [illegible] poſtulatio [illegible] ab hoſtibus [illegible] deveniat [illegible] ſtudii ad Deum contendentis, ver. 5. & 6.

d: 30: Jul:

2 [b]Benignitas mea & propugnaculum meum,
editus locus meus & liberator meus, *aſſiſtens*
mihi; ſcutum meum, ad quem me recipio,
‖ qui ſubſternit populos mihi.
3 ‖ [c]Jehova, quid *eſt* homo ut agnoſcas eum?
filius mortalis, ut rationem habeas ejus?
4 ‖ [d]Homo, vanitati ſimilis *eſt*; dies ejus *ſunt*
ut [e]umbra prætereuntis.
5 [f]Jehova, [g]inclina cœlos tuos & deſcende:
tange [h]iſtos montes, & [i]fument:
6 [a]Immitte fulgur, & diſperge eos; emitte
ſagittas tuas, & funde eos:
7 Extende manum tuam ex alto: libera me
& eripe me [k]ex aquis multis, e manu alie-
nigenarum,
8 [l]Quorum os loquitur vanum, & quorum
dextera *eſt* dextera falſitatis.
9 [m]Deus, [n]canticum novum canam tibi; na-
blio, decachordo pſallam tibi,
10 [o]Danti ſalutem regibus, liberanti Davidē
ſervum ſuum a gladio [b]malefico.
11 [p]Libera me, & eripe me e manu alienige-
narum, quorum os loquitur vanum, & quo-
rum dextera *eſt* dextera falſitatis:
12 [q]Ut filii noſtri tanquam plantæ bene edu-
catæ in [c]tenera ætate ſua; filiæq; noſtræ ſi-
cut [r]antarii lapides [s]exciſi, [t]ſint ſtructura
templi:
13 [d][u]Promptuaria noſtra plena proferant
[e]juge alimentum: pecudes noſtræ millenis
pariant, myriadibus auctæ *ſint* in chortibus
noſtris,
14 [x]Boveſq; noſtri [f]præpingues: [y]nulla irrup-
tio, nullaque [g]eruptio, denique nulla *ſit*
querela in plateis noſtris.
15 [z]Beatus ille populus cui ita *eſt*; beatus *ergo*
populus, cujus Jehova *eſt* Deus.

2 *Benignitas mea*] id eſt, Deus benignitatem qua perfruor. ‖ 2.Sam.22.48 & Pſal.18.48. ‖ Pſal.8.5. 3 *Jehova*] exclamatio erotematica, amplificans beneficentiam Dei per comparationem majeſtatis ejus & indignitatis hominis. ‖ Pſal.62.10. 4 *Homo*] ſubjectio ad præcedentem interrogationem. *Umbra*] i. prætervolantis avis, ut Job 14.2. vel ſi cui magis placet, umbræ prætereuntis. 5 *Jehova*] petitionis loci ſunt duo: primus eſt imprecatio adverſus hoſtes, duobus verſibus; ſecundus, poſtulatio liberationis, a ver.7. ad 11. *Inclina*] ut 2.Sam.22.10. humanitus dictum. *Iſtos montes*] i. hoſtes potentiſſimos; quod genus allegoriæ apud prophetas eſt frequentiſſimum. *Fument*] i. in fumos abeant. a Heb. *fulgura ful-[illegible]*. 7 *Ex aquis*] i. [illegible] humanitus dicta. 7 *Ex aquis*] i. irrumpentibus torrentibus hoſtium [illegible] ut pſal.18.5. & 124.4. quod ſequentium verborum epexegeſis commonſtrat. 8 *Quorum os*] prima cauſa petitionis, ab adverſariorum improbitate. 9 *Deus*] ſecunda cauſa, a prædicatione gloriæ Dei. *Canticum novum*] ut ſupra 33.3. 10 *Danti ſalutem*] argumentum cantici, narratio communium & ſingularium beneficiorum. b Heb. *mali vel malo*. 11 *Libera me*] [illegible] petitionis quæ uſitata erat ſup. ver.7. & 8. ut commodius transferatur ad tertiam petitionis cauſam. 12 *Ut filii*] tertia petitionis cauſa, bonum populi Dei. c Heb. *in pueritia*: allegoria continuata. *Antarii*] i. angulares, frontati, five (ut Græci vocant) diatoni, ex quibus duplex murus ducitur. *Exciſi*] i. ornati, culti, & affabrefacti. *Sint ſtructura*] i. ædificentur, & coagmentati aſſurgant in templum ſanctum domino, Ephe. 2.21. d Heb. *angulares: ſic vocantur cellæ & promptuaria, a ſitu*. 13 *Promptuaria*] i. ſit benedictio tua in bona temporaria noſtra. e Heb. *ab alimento in alimentū*. 14 *Boveſq; noſtri*] ſimiliter millenis pariant, &c. ſic interpretandum eſſe diſtinctiones oſtendunt. f Heb. *graviter onuſti*. *Nulla irruptio*] i. nihil mali invadat, nihil boni evadat, & nihil ſit triſte, ſed jucunda omnia. g Heb. *exiens*. 15 *Beatus*] concluſio epiphonematica: quaſi ſtatuis pſaltes, ſi beati habentur qui benedictiones hujuſmodi poſſident, omnino beatos eſſe qui poſſident Deum benedictionum fontem.

Psalmus CXLV.

David ſeipſum & res omnes creatas ad Dei laudes prædicandas excitans, celebrat magnificam potentiam, & juſtiſſimam bonitatem illius, quam erga omnes exhibet.

1 [a]LAUDATIO *Davidis*. [b]Exaltabo te
Deus mi, Rex, & benedicā nomini tuo
in ſeculum & ſempiternum.
2 Quotidie benedicam tibi, & laudabo no-
men tuum in ſeculum & ſempiternum.
3 Magnum eſſe Jehovam & laudandū valde,
imò magnitudini ejus [c]non eſſe pervestiga-
tionem.
4 [d]Generatio generationi laudibus commen-
det opera tua, prout [a]omnimodam poten-
tiam tuam [e]indicant,
5 Decorem gloriamq; majeſtatis tuæ; & res
mirabiles tuas, [f]quas eloquar.
6 Et robur mirabilium tuorum prædicent; &
quamq; magnitudinum tuarum; quas enar-
rabo:
7 Memoriam amplæ bonitatis tuæ [g]eructent,
& juſtitiam tuam cantent:
8 [h]Gratioſum & miſericordem Jehovam *eſſe*,
longanimem & magnum benignitate,
9 Bonum *eſſe* Jehovam omnibus, & miſeri-
cordiam ejus in omnibus operibus ejus.
10 [i]Celebrent te Jehova omnia opera tua,
& quos benignitate proſequeris benedi-
cant tibi.
11 Gloriam regni tui prædicent, & potentiam
tuam eloquantur;
12 Ut notas faciant filiis hominum potentias
ejus, & gloriam decoremq; regni ejus.
13 [k]Regnum tuum, regnum *eſt* omnium ſecu-
lorum; & dominium tuum [b]in unamquam-
que generationem.
14 Suſtentat Jehova [l]omnes cadentes, & eri-
git omnes incurvatos.
15 Oculi omnium ad te ſpectant, quibus tu das
eſcam ſuam tempore ſuo:
16 ‖ Aperis manum tuam, & ſaturas [c]quicquid
vivit ex beneplacito.
17 Juſtus Jehova in omnibus viis ſuis *eſt*, &
benignus in omnibus operibus ſuis.
18 Propinquus *eſt* Jehova omnibus invocan-
tibus ipſum, omnibus qui invocant ipſum
fide.
19 Placitum timentium ſe efficit, & vociſera-
tionem eorum audiens ſalutem dat eis.
20 Servat Jehova omnes amantes ipſum, om-
nes verò improbos perdit.
21 [m]Laudationem Jehovæ eloquatur os me-
um: & benedicat omnis caro nomini ſan-
cto ejus, in ſeculum & ſempiternum.

1 *Laudatio ſc. ejus*] laudationis partes ſunt quatuor: prima eſt profeſſio ſingularis laudis quam Davidi attribuitur eſt Deo, tribus verſibus; ſecunda, provocatio omnibus temporum, rerum creatarum, factorumque ad promulgandas communi opera laudes Dei, inde uſque ad ver.13. tertia, propoſitio argumentorum ad laudes Dei particularium, a ver.13. ad 21. poſtrema, concluſio, verſu ultimo. Eſt autem hic Pſalmus alphabetico ordine conſcriptus, excepto verſu uno: vide ſuprà pſalm.111.1. *Exaltabo*] exordium, cujus duo verſus ſunt antiſtrophi. [illegible]

14 *Omnes cadentes*] quos ſuſtentandos novit pro bonitate [illegible] ſuſtentatur, erigitur, &c. ‖ Pſal.104.27. c [illegible] *Laudationem*] concluſio hortatoria, qua & omnes [illegible] Deum, ut in exordio.

Psalmus CXLVI.

Pſaltes ſe & pios hortatur ad laudes Dei ipſi ſoli afferendas, cum laudat ſingularium erga pios beneficiorum, creationis, conſervationis, adminiſtrationisque rerum omnium, & regni æterni nomine.

1 [a]HALLELU-JAH. Lauda anima mea Jehovam.
2 Laudabo Jehovam in vita mea; pſal-
lam Deo meo, [a]quandiu futurus ſum.
3 Ne fiduciam habitote [b]in ingenuis; in filio
filio hominum, penes quem nulla *eſt* ſalus;

[illegible] inde ad finem uſque. Hortationis autem (quæ primo verſu [illegible]) nititur inſignis dehortatio, ne fiducia, adeoque fiducia & laudis [illegible] tantur in ullo homine ver.3. & 4. a Heb. [illegible] mus] id eſt, ne in potentiſſimis quidem; quorum vanitatem [illegible] diſſerte, ab inſtabilitate vitæ, a morte [illegible] ſtatis.

4 [illegible] ejus, revertitur in terram ſu-
am: die eodem pereunt cogitationes e-
jus.
5 Beatus, [b] cui auxilio eſt Deus fortis Jahha-
kobi, cujus expectatio eſt in Jehova Deo
ſuo;
6 Qui fecit cœlos & terram, mare & quicquid
eſt in eis; qui conſervat ea [c] conſtanter in ſe-
culum:
7 Qui exercet judicium erga oppreſſos; dat
cibum famelicis, Jehova ſolvit vinctos:
8 Jehova aperit oculos cæcorum, Jehova erigit
incurvatos, Jehova amat juſtos:
9 Jehova ſervat peregrinos, pupillum & vi-
duam ſtatuminat; viam verò improborum
ſubvertit.
10 Regnabit Jehova in ſeculum: Deus tuus, ô
Tsijon, in [d] unamquamque generationem.
Halelu-Jah.

7 [illegible] *judicium erga oppreſſos*] id eſt, qui ſuccurrit ſingulis, [illegible] ſequentia omnia exempla pertinent. d Heb. *gene.*

Psalmus CXLVII.

Pſaltes Eccleſiam hortatur ad prædicandum nomen Dei propter liberationes, beneficiaque ejus erga ipſam, & propter conſtantiam operum & verbi.

1 Laudate Jah, quia bonum eſt pſalle-
re Deo noſtro: quia amœnum eſt, de-
cens eſt laudatio.
2 Ædificator Jeruſchalaimorum Jehova, de-
pulſos [a] Jiſraëlitas congregat:
3 Qui ſanat fractos [b] animo, velut obligans
in doloribus eorum.
4 Supputans numerum ſtellarum, quotquot
ſunt nominibus vocans,
5 Magnus eſt dominus noſter, & multus viri-
bus; [c] cujus intelligentia eſt innumerabilis.
6 Statuminat manſuetos Jehova, deprimit
improbos in terram uſque.
7 Acclamate Jehovæ gratiarū actione, pſal-
lite Deo noſtro cithara:
8 Qui obtegit cœlos denſis nubibus, qui com-
parat terræ pluviam, qui facit ut proferant
montes fœnum:
9 Dat jumentis cibum ſuum, [d] pullis corvo-
rum qui [e] crocitant.
10 Non potentia equi delectatur, non crura
præſtantis viri accipit;
11 *Sed* acceptos habet Jehova timentes ſui,
qui expectationem ſuam habent in benigni-
tate ipſius.
12 Laudibus commendate, Jeruſchalaima,

[illegible] & forma illius adminiſtrationis quam ſolo verbo præ[illegible] autem ædificator Eccleſiæ Deus, quia illius autor, funda[illegible] eſt. *Depulſos Jiſraëlitas*] id eſt, electos ſuos, quibus [illegible] a Heb. *propulſos.* 3 *Qui ſanat*] expro[illegible] b Heb. *corde.* 4 *Supputans*] id eſt, Deus ille qui [illegible] ut quo omnibus imperat [illegible] magnus eſt: ſic amplificat Pſaltes potentiam & provi[illegible] ad liberationem Eccleſiæ, ab exemplo rerum cœle[illegible]] id eſt, nominatim imperans cuique pro autoritate [illegible] c Heb. *intelligentiæ ejus non eſt numerus.* [illegible] locum propoſitionis, ut dictum eſt in verſ. 1. quo [illegible] ad laudem Dei. 8 *Qui obtegit*] id eſt, qui om[illegible] creatis beneficiis [illegible] quam ſecutus eſt Hoſ[illegible] d Heb. *filiis.* 9 *Pullis corvorum*] vide Ijobi 39. 3. 10 *Non potentia*] id eſt, hanc beneficentiam exercet [illegible] rerum creatarum, ſed propter ſe & eccleſiam [illegible]] itetum locus de confirmatione & conſervatione [illegible] repetita hortatione, ut ſupra ver. 7.

Jehovam; lauda Deum tuum, ô Tsijon:
13 Nam confirmat vectes portarum tuarum,
benedicit filiis tuis in medio tui.
14 Diſponens termino tuo pacem, adipe tri-
tici ſatiat te:
15 Quo emittente ſermonem ſuum in terram,
[f] quam celerrimè excurrit verbum ejus:
16 Qui edit nivem ſicut lanam, pruinam qua-
ſi cinerem diſpergit:
17 Dejicit gelu ſuum tanquam fruſta, coram
frigore ejus quis conſiſtat?
18 Emittens verbum ſuum, liquefacit iſta:
ſimulac efflat ventum ſuum, effluunt a-
quæ.
19 Indicat verba ſua Jahhakobo, ſtatuta ſua
& jura ſua Jiſraëli.
20 Non fecit ita ulli genti; ideoque jura iſta
non noverunt. Halelu-Jah.

19 *Indicat verba*] concluſio Eccleſiam hortans ad laudandum Deum, pro ſingulari theſauro verbi, quem cum illa gratioſè communicavit Deus. 20 *Jura iſta*] quæ Deus docet verbo, & quorum nomine laudandus eſt ab Eccleſia.

13 *Confirmat*] id eſt, munit ab omni malo.
14 [illegible] vide Deut. 32. 14.
f Heb. *in celeritate uſque.*
15 *Verbum ejus*] id eſt, [illegible] verbo, illico efficitur: ut pſalm. 33. 9. quod ſingulari exemplo illuſtratur tribus verſibus.
16 *Sicut lanam*] id eſt, lanæ ſimilem colore, levitate, & forma: quamobrem vellera alvina Virgilio nominantur in Georgicis: ſic liquatia.
17 *Gelu ſuum*] id eſt, grandinem.

Psalmus CXLVIII.

Pſaltes res omnes creatas a ſummo ad imum hortatur ut Deum celebrent, propter majeſtatem ipſius, & beneficentiam erga Eccleſiam.

1 Halelu-Jah. Laudate Jehovam [a] cœ-
lites; laudate eum in excelſis.
2 Laudate eum omnes angeli ejus, lau-
date eum omnes exercitus ejus.
3 Laudate eum ſol & luna, laudate eum omnes
ſtellæ [b] lucidæ.
4 Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ
ſupra hoc cœlum *ſunt.*
5 Laudent nomen Jehovæ quæ ipſo præci-
piente illico creata ſunt,
6 Quæ ſtabilivit in ſempiternum, in ſeculum;
quibus decretum dedit quod nullum tranſ-
grediatur.
7 Laudate Jehovam [c] terreſtria; cete, & om-
nes abyſſi:
8 Ignis, & grando, nix, & exhalatio; ventus
[d] procelloſus efficiens verbum ejus:
9 Ipſi montes, & omnes colles; arbores [e] fru-
ctiferæ, omneſque cedri:
10 Ipſæ beſtiæ, & omnia jumenta; reptilia &
aves [f] alatæ.
11 Reges terræ omneſque nationes; principes
& omnes judices terræ:
12 Juvenes etiamque virgines; ſenes cum pue-
ris,
13 Laudent nomen Jehovæ: quia editum eſt
nomen ejus ſolius, decor ejus ſupra terram
& cœlum:
14 Et effert cornu populi ſui, laudem omnium
quos benignè accipit; Jiſraëlitarum, populi
propinqui ſibi. Halelu-Jah.

1 *Halelu-Jah*] O-de eſt [illegible], continens hortationem ad res omnes creatas ut celebrent Deum, primum cœleſtes, uſque ad verſ. 7. deinde terreſtres, inde uſque ad verſ. 13. ac poſtremò cauſas explicat, duobus verſibus.
a Heb. *cœlis.*
b Heb. *lucis.*
4 *Cœli cœlorum*] ut 1. Reg. 8. 27. *Aquæ*] id eſt, nubes in expanſo collocatæ, Gen. 1.
5 *Quæ ipſo*] id eſt, creaturæ cœleſtes & adminiſtræ voluntatis ejus: periphraſis, qua Pſaltes utitur ad majeſtatem Dei, verbi, operumque ejus demonſtrandam, & jus in creaturas omnes aſſerendum.
c Heb. *e terra:* ut ſuprà ver. 1.
7 *Terreſtria*] id eſt, inferiora omnia, etiam [illegible], & [illegible]: ſynecdochicè.
d Heb. *procellæ.*
e Heb. *fructus.*
f Heb. *alæ.*
13 *Laudent nomen*] [illegible] ad laudandum cauſas: [illegible] na eſt ab ipſa majeſtate Dei, hoc verſu, altera, a ſingularibus ipſius operibus in Eccleſia ſua, cujus reſtitutionem res omnes creatæ expectant ex toto capite, & Angeli ipſi cupiunt introſpicere: Rom. 8. 19. & 1. Pet. 1. 12. 14 *Effert cornu*] id eſt, evehit Eccleſiam ſuam in maximum robur & gloriam per Chriſtum.

Psalmus CXLIX.

Pſaltes Eccleſiam hortatur ut Deum collaudet, propter benevolentiam & ſalutem ob ea acceptam, denique propter verbum ipſius potentiſſimum Eccleſiæ traditum.

1 HALLELU-JAH. Cantate Jehovæ canticum novum; laudem ejus in congregatione eorum quos benignè accipit.
2 Lætetur Jiſraël in eo qui fecit ipſum, filii
Tzijonis exultent in rege ſuo.
3 Laudent nomen ejus tibia, tympano & cithara pſallant ei:
4 Quia benevolus eſt Jehova erga populum
ſuum, ornat manſuetos ſalute.
5 Geſtiant benignè accepti præ gloria, cantent in cubilibus ſuis;
6 Ex quibus exaltat ipſos Deus fortis, cantent gutture ſuo; & gladium bipennem inditum manui ipſorum,
7 Ad exercendum vindictam in gentes, increpationes in nationibus:
8 Ad vinciendum reges eorum catenis, & honoratos eorum compedibus ferreis:
9 Ad exercendum in eos jus ſcriptum; quod decus eſt omnibus iis quos benignè accipit. Halelu-Jah.

a *Rege ſuo*] Chriſto, cujus typus erat David. 3 *Tibia*] i. quibuſcumque modis fieri poterit ab ipſis legitimè: ut Pſal. 81.3. 5 *Geſtiant*] altera hortatio, ut obſervatum eſt in ver. 1. *Cantent*] id eſt, dies noctesque in laudationibus perſtent. b Heb. *exaltationes Dei fortis*. 6 *Ex quibus*] id eſt, omnia beneficia quibus ſingulariter ac ſupra omnes populos ipſum evexit Deus: ut ſuprà Pſal. 148.14. nominatim verò verbum, qui gladius eſt oris ipſius, ad eos niſi pertinens [illegible] ut 2. Theſſ. 2. 8. Hebr. 4.12. & Apoc. 1.16. c Heb. *ſpiritum*. 7 *Ad exercendum*] vide 2. Cor. 10.4. & ſequent. [illegible] ſpiritualis gladii [illegible] exponuntur ver. ultimo. 9 *Jus ſcriptum*] id eſt, prout [illegible] in Scriptura ſacra ſine adjectione, diminutione aut mutatione ulla: ut [illegible] *Quod decus*] ut Deut. 4. & ſequentibus.

Pſalmus CL.

Pſaltes Eccleſiam hortatur ut Deum omnibus modis laudet; propter ſanctitatem, potentiam, & magnificentiam ejus.

1 HALELU-JAH. Laudate Deum fortem de ſanctitate ejus, Laudate eū de expanſo robore ejus.
2 Laudate eum de omnimoda potentia ejus, laudate eum ſecundum amplitudinem maximam ejus.
3 Laudate eum clangore buccinæ, laudate eum nablio & cithara.
4 Laudate eum tympano & tibia: laudate eum hydraulis & organo.
5 Laudate eum cymbalis [d] ſonoris, laudate eum [e] ſiſtris.
6 Tota ipſa anima laudet Jah. Halelu-Jah.

diffunditur, in quo ſunt, moventur, & vivunt. b [illegible] *omnimoda potentia*] id eſt, potentiſſimis illius factis & ſingulari [illegible] *eamdem*] tranſitio ad ſecundam partem de laudationis forma [illegible] *magnitudinis ejus*: hypallage, ut verſ. 1. 3 *Clangore buccinæ*] [illegible] dia: ut ſuprà 149.3. d Heb. *auditionis*. e [illegible] eſt, *ſiſtris vel crotalis*. 6 *Tota ipſa*] id eſt, ſinguli et [illegible] laudationem Dei: ſynecdoche.

FINIS PSALMORUM.

PROVERBIA.

ARGUMENTUM.

LIBER Proverbiorum ſacra ethica Chriſtianaque continet, id eſt, præcepta moralia de ſanctorum officiis erga Deum & homines, pro ratione pietatis quam Deus præſtituit, æquitatiſq; & humanitatis quam lex naturæ adumbravit in nobis, & Deus expreſſit verbo: quarum illa novem primis capitibus, hæc verò cæteris ex ordine continentur.

CAPUT I.

Schelomo expoſito uſu libri, docet ſapientiam in reverentia Dei & ſtudio ejus verſari, ad eam homines provocat, & dehortatur à ſtudiis omnibus & allectamentis contrariis, tum propter naturæ legem, tum propter verbū Dei, quod inobſequentibus minas graviſſimas, obſequentibus verò pacem denunciat.

1 PROVERBIA Schelomonis filii Davidis, regis Jiſraëlitarum:
2 Ad ſciendum ſapientiam & eruditionem, ad intelligendum dicta prudentiæ:
3 Ad percipiendum eruditionem intelligentiæ, juſtitiæ judiciique & omnis recti:
4 Ad dandum fatuis aſtutiam, puero ſcientiam & ſolertiam:
5 Quibus audiendis ſapiens adjiciat diſciplinam, & intelligens induſtria conſilia comparet:
6 Ad docendum proverbium & interpretationem, verba ſapientum & ænigmata eorum.

1 *Proverbia*] id eſt, ſententiæ, verba, ſive dicta graviter & paucis concinnata, quæ in memoriam animis hæreant, & in quæ verſari debent, denique ſpeculum eſſe totius vitæ & adminiſtrationis noſtræ. Quamobrem non incommodè etiam potuiſſent reddi ſententiæ: ſed quia bene convenit proverbiorum appellatio, ſi latè accipias; propterea communem hanc vocem retinuimus. Sunt autem in hoc libro duo proverbiorum ſive ſententiarum genera: unum, commune totius vitæ noſtræ, quo informamur quomodo oporteat nos conſtitutos eſſe & affectos erga ſapientiam cœleſtem, atque ex ea componere vitam noſtram, novem capitibus; alterum, ſingulare ſive documenta complectens ſingularia pro ratione perſonarum, animorum, dictorum, factorum, aliarumque circumſtantiarum, inde à capite 10. ad finem uſque. Hujus porrò capitis ſummæ partes ſunt duæ: prima [illegible] ſive inſcriptio, 6. verſibus: altera, propoſitio documentorum ad pios pertinentium. Inſcriptione docentur duo: quis autor ſit, hoc verſu; & quis hujus totius operis uſus, 2. & ſequentibus. *Schelomonis*] id eſt, quæ locutus eſt Schelomo, alii verò diverſis temporibus [illegible] collegerunt [illegible] infra 25.1. [illegible] altera verò deinde colliſa. Quamobrem [illegible] eſt de tempore quo hic liber ſcriptus eſt laboratum.

[illegible] eſt & imperitus, tenaciſſimè [illegible] ſua, & [illegible] qui dum ſunt per ſe [illegible] Hebræis [illegible] *Prudentiæ*] id eſt dicta, quibus prudentia [illegible] eruditionem & ſapientiam [illegible] eruditionem] expoſitio [illegible] *Fatuis*] [illegible] Quibus [illegible] *Ænigmata*] ut Pſal. 49.5.

7 Reverentia Jehovæ eſt caput ſcientiæ: ſapientiam ac eruditionem ſtulti ſpernunt.
8 Audi, fili mi, eruditionem patris tui; neque deſeras doctrinam matris tuæ:
9 Nam adjectio gratioſa erunt capiti tuo, & torques faucibus tuis.
10 Fili mi, ſi pellicere volent te peccatores, ne acquieſcito.
11 Si dixerint, veni nobiſcum; inſidiemur ſanguini, abſcondamus nos contra innocentem impunè:
12 Abſorbebimus eos velut ſepulchrum vivos, & integros ſicut deſcendentes in foſſam:
13 Omnem ſubſtantiam pretioſam conſequemur, implebimus domos noſtras ſpoliis:
14 Sortem tuam conjicies inter nos: marſupium idem eſto nobis omnibus:
15 Fili mi, ne ambulato via communi cum illis, cohibe pedem tuum a ſemita illorum.
16 Quia pedibus ſuis ad malum concurrunt, & feſtinant ad effundendum ſanguinem:
17 Fruſtra enim panditur rete, ante oculos omnis alitis:
18 Præterea ipſi in ſanguinem ſuum inſidiantur; quod abſcondunt ſe, in animas ipſorum eſt.
19 Ita ſe habent cœtus omnium deditorum quæſtui; quæſtus animam eorum qui dediti ſunt ipſi, intercipit.
20 Summa ſapientia foris recantat, in plateis edit vocem ſuam:
21 In ſummo turbarum proclamat, ad fores portarum, in civitate quoque ſermones ſuos eloquitur, dicens:
22 Quouſque ô fatui amabitis fatuitatem; & deriſores deriſionem deſyderabunt ſibi: & ſtolidi odio habebunt ſcientiam?
23 Revertimini ad correctionem meam: ecce, eructabo vobis ſpiritum meum, nota faciam verba mea vobis.
24 Quandoquidem invito & renuitis, extendo manum meam & nemo advertit;
25 Sed abſtrahitis vos ab omni conſilio meo, & correctioni meæ non acquieſcitis:
26 Ego quoque in calamitate veſtra ridebo, ſubſannabo cùm advenerit id quod expaveſcitis:
27 Cùm advenerit tanquam fremebunda vaſtatio id quod expaveſcitis, & calamitas veſtra tanquam turbo adventaverit; cùm irruerit in vos oppreſſio & anguſtia.
28 Tunc invocabunt me, ſed non exaudiam; mane quærent me, ſed non invenient me:
29 Propterea quòd oderunt ſcientiam, & reverentiam Jehovæ non elegerunt;
30 Non acquieverunt conſilio meo, contemnentes omnem correctionem meam.
31 Sic comedent de fructu viæ ſuæ, & ex conſiliis ſuis ſaturabuntur.
32 Nam quies fatuorum interficiet eos, & tranquillitas ſtolidorum perdet eos.
33 Qui verò auſcultat mihi habitabit ſecurè, id eſt, tranquillus a pavore mali.

[illegible] & dehortationis loci, qui poſtea ſequuntur. Nam [illegible] ſapientiam cap. 5. & ſequente; ac tum demum [illegible] cap. 3. 8. & 9. 8 *Audi fili mi*] primum documentum [illegible]

[illegible]

[illegible] jus orationis partes ſunt tres: revocatio ad reſipiſcentiam, duobus verſibus; denuntiatio in contumaces a vers. 24. uſque ad 32. & concluſio ſummam complectens judiciorum Dei, duobus ultimis. Reſipiſcentiæ autem locus continet [illegible] tionem mali, hoc verſu; & hortationem ad amplectendum [illegible] ſeq. verſu. 24 *Quandoquidem*] ſecunda pars, denuntiatio contra [illegible] contemnentes ſapientiam Dei: cujus cauſa duobus verſibus continetur, [illegible] quentibus. l Heb. *abſtrahitis omne conſilium meum a vobis* [illegible] 4. 15. 25 *Abſtrahitis vos*] id eſt, rebellione veſtra abjicitis conſilium, quod vobis propono ad ſalutem veſtram: ſic infra 4. 15. 26 *Ridebo*] id eſt, non curabo vos: ut Pſalm. 2. ver. 4. humanitus dicta. m Heb. *pavor veſter*. [illegible] 27 *Fremebunda vaſtatio*] id eſt, tureus nimbus aut grando maxima [illegible] irrumpens ſubitò. Significat enim hæc vox repentinam [illegible] rei cujuſlibet, quicquid obvium eſt perrumpentis atque devaſtantis: ut Ijeſ. 10. 14. & Jechezkel. 38. 9. 28 *Mane quærent*] id eſt, diligentiſſimè & inſtanter, quaſi dicat, inde ab aurora. 31 *Sic*] [illegible] neglecti & derelicti a me. *Comedent*] id eſt, malum quod ſeverunt metent ad ſatietatem: metaphora, ut infra 22. 8. 32 *Nam*] concluſio exponens ſummam judiciorum Dei contra improbos, hoc verſu, & erga bonos per antitheſin, ſequente verſu: ubi docet Deus exitium improborum ab ipſis eſſe: ut Hoſch. 13. 9. *Quies*] i. conſtans & pervicax ſtultorum reſidentia in malo, in quo ſibi allubeſcunt & omnem proſperitatem pollicentur: ut Jirmejæ 48. 11. & Tzephanjæ 1. 12. 33 *Qui verò*] [illegible] pars antitheſeos, [illegible] ſive tranſitiva ad hortationem ſequentis capitis. *A pavore*] non autem tantùm a malo: adeò confirmabitur [illegible] miſſionibus, & defendetur virtute Dei.

[illegible] vide Gen. 34. 24. 22 *Quouſque* [illegible]

CAPUT II.

Schelomo hortatur ad reverentiam Dei, fidem, & ſanctificationem, adductis promiſſionibus ejus de bono & ſalute noſtra, ac liberatione ab omni malo.

1 FILI mi, ſi acceperis dicta mea, & præcepta mea recondideris apud te,

1 *Fili mi*] Hoc toto capite propoſitum Schelomo hortandi [illegible] [illegible] ſecundam eſſe partem documenti prioris diximus ſuprà capite 1. ver. 8. [illegible] hujus hortationis partes ſunt tres: prima hypothetica ſive conditionalis, propoſitio officii noſtri, verſibus quatuor; ſecunda, expoſitio ſalutarium [illegible] [illegible], quas obſequentibus denuntiat & præſtat dominus, inde uſque ad verſum 22. tertia, concluſio, duobus verſib. ult. *Si acceperis*] conditio [illegible] in qua gradatim aſſurgit Schelomo per ſingulas partes officii noſtri: ut doctrinam percipiamus, perceptam teneamus, hoc verſu, & amplius percipiendæ tenendæque [illegible] [illegible] verſu 3. & labore [illegible] [illegible] verſ. 4.

2 Si attendendo ad ſapientiam aures tuas, inclinaveris animum tuum ad intelligentiam:
3 Quin etiam ſi prudentiam inclamaveris, ad intelligentiam edideris vocem tuam;
4 Si quæſieris eam velut argentum, & tanquam abditos theſauros ſcrutatus fueris eam:
5 *Tunc intelliges *reverentiam Jehovæ, & *agnitionem Dei *conſequeris.
6 Nam Jehova dat ſapientiam, ex ore ejus ſcientia & intelligentia *procedit*:
7 *Repoſitum habet pro rectis [b] quicquid revera eſt; ſcutum pro ambulantibus [c] integrè,
8 Cuſtodiendo itinera juris; & viam eorum quos benignè accepit conſervat.
9 *Tunc intelliges juſtitiam, & jus; & [d] quicquid rectum *eſt*, *omnem orbitam bonam:
10 *Cùm venerit ſapientia in animum tuum, [e] & ſcientia menti tuæ amœna erit:
11 *Solertia obſervabit te, intelligentia cuſtodiet te,
12 Eripiendo te *a via mali, a [f] viris loquentibus perverſitates,
13 Qui derelinquunt *itinera recti, ut ambulent per vias *tenebrarum,
14 Qui lætantur faciendo malum, exultant in perverſitatibus [g] peſſimis,
15 Qui itineribus ſuis perverſi ſunt, & præfracti orbitis ſuis:
16 Eripiendo te a muliere extranea, ab alienigena quæ [h] dictis ſuis blanditur,
17 Quæ derelinquit *ducem adoleſcentiæ ſuæ, & *fœderis Dei ſui obliviſcitur:
18 (Nam *propendet ad mortem domus ejus, & ad *expertes vitæ orbitæ ejus;
19 Quicunque adeunt eam, non revertuntur, *neque aſſequuntur itinera vitæ)
20 *Ut ambules per viam bonorum, & itinera juſtorum obſerves.
21 *Nam recti *inhabitabunt terram, & integri reliqui fient in ea:
22 Improbi verò e terra excindentur, & perfidè agentes avellentur ex ea.

2 *Si attendendo*] id eſt, Deo [illegible] caſtè pro [illegible] prudentia [illegible] Regum 3. 4. & ſ. [illegible] Jacobus 1. 5. [illegible] tur verſu 6. 5 *Tunc intelliges*] expoſitio promiſſorum, quæ certiſſimè [illegible] Schelomo. Sunt autem promiſſiones duplices, aliæ in communicatione bonorum poſitæ, ut [illegible] ad verſum 11. aliæ in propulſatione mali, uſque ad 22. Rurſum bonorum communicatio duplex promittitur, primum reverentiæ & fidei in Deum, quæ caput eſt ſapientiæ noſtræ, & ſuas promiſſiones habet, uſque ad ver. 9. proleptica [illegible] ad ver. 12. *Reverentiam Jehovæ*] quam acceperis, & [illegible] membrum proleptice, quod explicatur ver. 6. *Agnitionem Dei*] id eſt, hac fide & reverentia præditus [illegible] ſecundum membrum prolepſeos, quod exponitur ver. 7. & 8. a Heb. *invenies*: ut ſup. 1. 13. *Repoſitum habet*] id eſt, adeò agnoſcis Deus & curat rectos, ut omnibus in dies augeat illos, & virtute ſervet. b Heb. *eſſentiam*. c Heb. *integritate*. 9 *Tunc intelliges*] alterum genus promiſſi boni, ut obſervatum eſt in ver. 5. d Heb. *rectitudines*: ut ſupra 1. 3. *Omnem orbitam*] id eſt, rationem benè & ſanctè inſtituendæ vitæ. 10 *Cùm venerit*] id eſt, cùm ſuperiorum gratiam & doctrinam acceperis de reverentia Dei, hac poſteriore abundabis. e Heb. *& ſcire animæ tuæ amœnum erit*. 11 *Solertia*] alterum promiſſionum genus de propulſatione malorum omnium ſpiritualium & corporalium, quæ alioqui impendent bonis tum per maleficia, tum per allectamenta: quorum illa vitro, uſque ad ver. 16. hæc mulieri tropicè attribuuntur, [illegible] Deus te ea ſolertia & intelligentia inſtruet, qua tibi caveas ipſe a malis omnibus: quæ totam vitam tuam ita labefactare tentant, ut ſcelerati [illegible] & meretrices provocant lubricum adoleſcentiæ. 12 *A via mali*] id eſt, de pravata vita, in quam naturæ infirmitate laberis, & improborum dictis factiſque provocaris. f Heb. *viro loquente* [illegible]. 13 *Itinera recti*] illuſtria & ſpectata, quæ lucem amant, neque arguuntur ab ea: ut loquitur Apoſtolus Ephe. 5. 13. *Tenebrarum*] id eſt, obliquas, ac proinde lucifugas: ut ad Rom. 13. 12. g Heb. *mali*. h Heb. *dicta ſua emollit*. 17 *Ducem*] id eſt, [illegible] periphraſis. *Fœderis Dei*] id eſt, conjugalis pacti inter ipſos conventi auctore Deo: ut Malachi 2. 14. 18 *Propendet*] id eſt, lethalis eſt & pernicioſa [illegible] *Expertes vitæ*] id eſt, mortuos & ſepultos, ut Pſal. 88. [illegible] 19 *Neque aſſequuntur*] id eſt, non reviviſcunt, aut in vitam redeunt: periphraſis. 20 *Ut ambules*] id eſt, vitam bene inſtituas: antitheſis ad ſuperiora reſpiciens, quam [illegible] ad concluſionem via. 21 *Nam recti*] concluſio [illegible] duobus membris antitheſis: ut ſupra 1. 32. & 33. [illegible] Pſal. 37. 29.

CAPUT III.

Schelomo pios ad reverentiam Dei, fidem, & obſequium, ac ſui abnegationem vocat, [illegible] promiſſionibus: & confirmat [illegible] ab omnibus mundi [illegible] propoſita veritate judiciorum Dei.

1 *FILI mi, doctrinæ meæ ne obliviſcaris, ſed præcepta mea cuſtodiat *animus tuus:
2 Nam longitudinem dierum [b] annoſamque vitam, *cum pace adjicient tibi.
3 *Benignitas & fides ne derelinquant te: *alliga eas faucibus tuis, inſcribe eas tabulæ cordis tui:
4 *Ita [c] conſequere gratiam, & [d] ſucceſſum optimum, ante oculos Dei & hominum.
5 *Fiduciam habe in Jehova ex toto animo tuo: intelligentiæ verò *tuæ ne innitiror.
6 ‖In omnibus viis tuis agnoſce eum, & ipſe diriget itinera tua.
7 Ne eſto ſapiens [e] judicio tuo; *reverere Jehovam, & recede a malo.
8 [f] *Salutare *id* erit umbilico tuo, & *irrigatio oſſibus tuis.
9 Honora Jehovam de ſubſtantia tua, & *de præcipuo totius proventus tui:
10 ‖Ita implebuntur horrea tua ſaturitate, & muſto lacus torcularii tui perrumpent.
11 ‖Eruditionem Jehovæ, fili mi, ne ſpernito, neque tædeat te correctionis ejus:
12 ‖Nam quem diligit Jehova corrigit; & quidem ut pater filium, *cui* bene vult.
13 *Beatus homo *qui* conſequitur ſapientiam, & homo *qui provehit intelligentiam:
14 ‖Melior enim *eſt* negotiatio ejus negotiatione argenti, & auro effoſſo proventus ejus:
15 Pretioſior *eſt* carbunculis, & omnia oblectamenta tua non poſſunt æquari ei.
16 *Longitudo dierum in dextera ejus *eſt*, in ſiniſtra ejus divitiæ & honor:
17 Viæ ejus viæ *ſunt* amœnitatis; & omnes ſemitæ ejus, pacis:
18 *Arbor vitæ eſt prehendentibus eam, denique tenentium eam beatus *quiſque*.

Alliga] i. ſermone & animo eas continenter verſato, ut [illegible] 11. 8. c *Ita conſequere*] propoſitio [illegible] ptum deinceps exponuntur inde a verſu 17. [illegible] tia apud Deum, & proſperitas coram hominibus. [illegible] d Heb. *ſcientiam bonam*, ut Pſal. 111. 10. 5 *Fiduciam* [illegible] propoſitioni [illegible] poſita eſt ver. 3. ubi [illegible] fidemque [illegible] nobis opus eſſe primum, ut [illegible] in Deum, agnitione, reverentia [illegible] gratiſſimo, uſque ad verſum 9. ſecundum, ut rebus [illegible] ver. 9. & 10. tertium, ut rebus [illegible] noſtro informemur & crucem feramus patienter, ver. 11. & 12. [illegible] carnis, de qua Rom. 8. 5. & ſequentibus. [illegible] Levit. 13. 5. f Heb. *ſanatio*. 8 *Salutare*] promiſſio [illegible] eſt, intus & foris, corpore & animo eris optimè affectus. [illegible] allegorica, qua pii in Eccleſia [illegible] comparantur: nam [illegible] alimentum [illegible] tia etiam partes confirmandas, ſic pii in Eccleſia [illegible] obſequio Dei paſcuntur atque educantur. *Irrigatio*] [illegible] quæ continetur oſſa, [illegible] Job 21. 24. 9 *De præcipuo* [illegible] Malach. 3. 10. & ſequentibus. [illegible] Heb. 12. 5. [illegible] 13 *Beatus*] ſecunda pars, [illegible] felicitatem [illegible] & reverentiam Dei præceperat, [illegible] inde ab adjunctis & conſequentibus, inde ad verſum 19. [illegible] ab autore tum hujus ſapientiæ, tum [illegible] hanc pertinentium, uſque ad verſum 27. [illegible] movet apud ſe, & proficit in intelligentia. 16 *Longitudo dierum*] id eſt, omnia bona adjuncta habet [illegible] manibus largitur. 18 *Arbor vitæ*] id eſt, [illegible] homo [illegible] Geneſ. 3.

19 Jehova ſapientiâ fundavit terram, ſtatuit cælos intelligentiâ:
20 Scientia ejus ᵃabyſſi diffiſſæ ſunt, & ſuperiores nubes deſtillant rorem.
21 Fili mi, ne decedant ab oculis tuis; cuſtodi eam quæ verè eſt *ſapientia*, & ſolertiam.
22 Eruntque vita animæ tuæ, & gratia ᵇfaucibus tuis:
23 ᶜTunc obibis ſecurè viam tuam, & pedem tuum non offendes:
24 Cùm cubabis, non expaveſces; ſed cubanti ſuavis erit ſomnus tuus.
25 Ne timeto ᵈà pavore repentino, & à vaſtatione improborum, ut adveniat:
26 Nam Jehova aderit fiduciæ tuæ, & ᵉſervabit pedem tuum à captura.
27 ᶠNe cohibeto bonum ᵍab eis qui opus habent, ʰcùm eſt in poteſtate manus tuæ efficere *illud*:
28 ⁱNe dicito proximo tuo, abi, deinde revertere, cras enim daturus ſum: cùm fuerit penes te.
29 Ne fabricator contra proximum tuum rem malam, qui conſidet ſecurè tecum:
30 ᵏNe contendito cum ullo homine immeritò, niſi affecerit te malo.
31 Ne invideto viro violento, neque eligito ullas vias ejus:
32 ˡNam abominationi *eſt* Jehovæ præfractus; apud rectos autem ᵐarcanum ejus *eſt*.
33 ⁿExecratio Jehovæ incumbit domui improbi, at habitaculum juſtorum benedicitur.
34 ᵒQuandoquidem derisores ipſe ᵖderidet, manſuetis autem dat ᵠgratiam:
35 Honorum ſapientes ʳpoſſident; ſtolidos verò ˢtollit ignominia.

23 *Tunc obibis*] id eſt, proſperè conficies quicquid agendum [illegible] conquieſces allegoria. 25 *A pavore*] id [illegible] repentinus eveniat tibi, aut certè opprimat cùm per[illegible] ut infrà 24.16. 26 *Servabit*] ne intercipiaris, aut [illegible] in malis. 27 *Ne cohibeto*] poſtremus locus, [illegible] contrariis avocat Schelomo, ut in fide & reverentia Dei [illegible] credere ipſiuſque reverenti cupis [illegible] prohibetur [illegible] peccet, ſive opere [illegible] duobus verſibus, ſive conſilio & verbis [illegible] ad æmulationem & imitationem improborum [illegible] quibus modis omnibus violatur fides in Deum & [illegible] [illegible] Pſal. 37.1. [illegible] illis commodè benefacere. 28 *Ne dicito*] id eſt, ne dif[illegible] 30 *Ne contendito*] ſive privatis jurgiis, ſive litibus in [illegible] 32 *Nam abominationi*] ætiologia ſuperiorum documentorum, à juſti[illegible] *Arcanum ejus*] id eſt, intima & familiariſſima benevo[illegible] ſequentis verſûs membra antitheta oſtendunt. 33 *Execratio*] [illegible] Malach. 2.2. 34 *Quandoquidem*] concluſio ab om[illegible] verſu, aſtruens judicium judiciorum ejus, ſeq. verſu [illegible] ipſorum expectationem fruſtrante. *Gratiam*] i. quie[illegible] 35 *Poſſident*] id eſt, conſtanter obtinent. *Tollit*] [illegible] expectationem abripit.

Caput IIII.

Schelomo præ academia timoris Dei, ſiduci, reſipiſcentibus [illegible] *documenta confirmat ab exemplo ſuo: & ad ſapientiam hortatur, ſuaviſſimis promiſſionibus revocat ab omni improborum conſortio, rerumq; malarum communicatione.*

1 Audite filii eruditionem patris, & attendite ad cognoſcendū prudentiam:
2 ᵃNam diſciplinam bonam trado vobis, doctrinam meam ne dereliquite.

[illegible] quatuor verſibus, documentum [illegible] ad ſapientiam [illegible] dehortatio à communicatione cum improbis [illegible] 2 *Nam diſciplinam*] [illegible] & bonam affert percipientibus.

3 ᵇCùm filius eſſem apud patrem meum, tener & ᶜunicus coram matre mea,
4 ᵈDocens ille me dicebat mihi, ᵉretineat verba mea ᵃanimus tuus; obſervans præcepta mea ᶠvive.
5 ᵍAcquire ſapientiam, acquire prudentiam; ne obliviſcitor, neque declinato à ſermonibus oris mei.
6 Ne dereliuquito illam, & conſervabit te; dilige illam, & cuſtodiet te.
7 ʰQuæ caput eſt ſapientiæ, *eam* acquire ſapientiam; & ⁱtota acquiſitione tua acquire prudentiam.
8 Extolle eam, & exaltabit te; ᵏhonorabit te, cùm amplexaberis eam.
9 Indet capiti tuo ˡadjectionem gratiæ, coronam ᵇornatiſſimam tradet tibi.
10 Audi fili mi, & percipe ſermones meos: ita multiplicabuntur tibi anni vitæ.
11 Viam ſapientiæ doceo te, deduco te per orbitas recti.
12 ᵐCùm ambulabis, nihil arctabit greſſum tuum; cùmque curreris, non offenderis.
13 Prehende eruditionem illius, ne deſiſtito; cuſtodi illam, quia eſt ⁿvita tua.
14 ᵒIter improborum ne ingreditor, neque incedito per viam malorum.
15 ᶜAbſtrahe te ab ea, ne tranſito per eam; declina ab ea, & præteri.
16 ᵖNam non dormiunt *illi*, niſi malefecerint; & eripitur ſomnus illorum, niſi fecerint ut impingat *quiſpiam*.
17 Quia veſcuntur cibo improbitatis, & vinum ᵈomnimodæ violentiæ bibunt.
18 ᵠIter enim juſtorum ʳſimile *eſt* luci ſplendidæ, ᵉˢpergenti lucereq; adeò ut *earum quiſque ſit* ſtabilis dies.
19 Via verò improborum ᵗſimilis *eſt* caligini; ᵘneſciunt in quid impacturi ſint.
20 ˣFili mi, ad verba mea attende; ad ſermones meos inclina aurem tuam.
21 Ne efficiant *iſti* ut recedant ab oculis tuis, ſerva hæc ᶠin animo tuo:
22 Nam *verba* vitæ ſunt iis qui conſequuntur ipſa, & toti ſcatui cujuſq; coram ᵍſalutaria.
23 ʰSupra omnem obſervationem ʸcuſtodi

[illegible] ne [illegible] in illis adverſis rebus: ut Pſal. 1.3. [illegible] tibus. 13 *Vita tua*] id eſt, adminiſtra & dux ad vitam [illegible] 14 *Iter improborum*] [illegible] pars, complectens duo interdictorum genera: [illegible] communicatio cum hominibus improbis, uſque ad verſum 20. altera [illegible] cum rebus malis, ad finem uſque [illegible] documenti propoſitum eſt ſuprà cap. 1. & 3. c Heb. *abſtrahe eam à te*: ut ſuprà 1.19. 16 *Nam non*] id eſt, ut homo jejuno ſtomacho vix poteſt indormiſcere; [illegible] [illegible] qui maleficia cibo & potui [illegible] ut perpetrandum [illegible] maleficia aut alios ad ea perpetranda [illegible] d Heb. *violentiarum*. 18 *Iter enim*] ætiologia præcedentis dehortationis ex antitheſi ſive comparatione beatitudinis bonorum cum improborum infelicitate: [illegible] dehortationem eſſe [illegible] & ne ingrediaris viam improborum, [illegible] Iter enim juſtorum, &c. *Similis*] i. tam illorum vitæ [illegible] Pſal. 97.11. & 2. Sam. 23.4. e Heb. *pergens & lucens uſq; ad ſtabilem diei*. *Pergenti*] i. nunquam occidenti: ut Jeſah. 60.20. [illegible] nunquam occidat, ſed ſemper luce Dei [illegible] 19 *Similis*] i. [illegible] malis, velut tenebris, circumfuſi eſt, quas nulla arte poſſunt effugere, quia juſto Dei judicio corruunt. *Neſciunt*] tantum abeſt ut cavere poſſint, atque avertere judicia Dei. 20 *Fili mi*] tranſitio ad alterum dehortationis genus [illegible] 14. cujus exordium tribus verſ. continetur. f Heb. *in medio cordis tui*. g Heb. *ſanatio ejus*: [illegible] h Heb. *ſanitas corporis*. 23 *Supra*] hujus documenti à [illegible] ſive dehortatio à malo partes ſunt quatuor: prima, ut animus ſit integer & purus à malo, hoc verſu ſecunda, ut ſermones pari, [illegible] tertia, ut oculi & [illegible] omnes animorum adminiſtri con[illegible] ver. 25. quarta, ut conatus & actiones omnes quas ferè pedibus ſcriptura tribuit ver. 26. (*cuſtodi*) i. obſerva, proba, expurga ab inſito malo, & ab adventitiis ubique [illegible] perpetuò & ſordibus conſervatur, ut ex lege [illegible] Romanis [illegible] lib. 2.

Margin notes: 3 *Cùm filius*] proponitur locus ab exemplo ſuo. *Unicus*] id eſt, unicè dilectus & ſingulariter [illegible] nam alioqui plures fuerunt filii Davidis ex eadem matre: 1 Chron. 3.5. 4 *Docens ille*] ad hunc affectu ergà filium, Davidem [illegible] [illegible] illius [illegible] 1 Chron. 28. *Retineat*] quaſi ſumma propoſitio ſumma ſequentium documentorum, continens præcepta & promiſſiones, quæ deinceps ſuo ordine explicantur. a Heb. *cor*. *Vive*] i. vita & promiſſionibus illis ut fruere: ut Gen. 20.7. 5 *Acquire*] ſecunda pars: in qua proponitur [illegible] & promiſſiones capitis primi & ſecundi, de ſapientia & prudentia [illegible] [illegible] 7 *Quæ caput eſt*] id eſt, præcipuum: ut ſup. 1.7. *Tota acquiſitione*] id eſt, omnia quæ habes, & opes tuas, [illegible] illius comparandæ cauſa: ut Matth. 13.44. 8 *Honorabit te*] promiſſiones: Sam. 2.30. 9 *Adjectionem gratiæ*] ut ſuprà 1.9. b Heb. *ornatus*. 12 *Cùm ambulabis*] id eſt, ambulando [illegible]

cor tuum: [f] nam [l] ex eo prodeunt actiones vitæ.

24 Remove abs te perverſitatem oris, & pravitatem labiorum procul amove abs te.

25 Oculi tui [i] regione intueantur, & palpebræ tuæ [k] ſpectent recta coram te.

26 Expende orbitam pedis tui, ut omnes viæ tuæ ſtabiles ſint.

27 [*] Ne declinato dextrorſum aut ſiniſtrorſum, amove pedem tuum à malo.

[illegible] nihil pravè, aut obliquè, aut denique inconſtanter: quod ad [illegible] pertinere [illegible] Eſt autem allegoricum dicendi genus [illegible] oportet, ſed ad [illegible] attenderè. k Heb. dirigant [illegible] 27 Ne [illegible] documentorum, quaſi dicat, in omnibus actum [illegible] quod [illegible] Deut. [illegible] 4.2. & 5.28.

Caput V.

Schelomo pium ad prudentiam hortatur avocat a voluptate carnali [illegible] præſentiſſima docendi exponit quæ eam conſequuntur: hortatur ad [illegible] & [illegible] caſtè colendamque uxorem, maximè propter cognitionem & judicia Dei.

1 Fili mi, ad ſapientiam meam attende; ad intelligentiam meam inclina aurem tuam:

2 [*] Ut obſerves [a] omnimodam ſolertiam, & ſcientiam labia tua cuſtodiant.

3 [*] Quamvis favum ſtillent labia extraneæ, & mollius oleo *ſit* palatum ejus:

4 Attamen [*] poſterius *ejus* amarum *eſt* ut abſinthium; acutum ut gladius [b] bipennis.

5 Pedes ejus deſcendunt ad mortem, [*] *ad* ſepulchrum greſſus ejus pertinent.

6 [*] Iter vitæ ne expendas, [*] inovantur orbitæ ejus [c] te imprudente.

7 Nunc itaque filii auſcultate mihi, & ne recedite a ſermonibus oris mei.

8 [*] Procul facito ab illa iter tuum, & ne appropinquato ad oſtium domus illius:

9 [*] Ut non [*] cedas aliis decorem tuum, & annos tuos [*] crudeli:

10 Ut non ſatientur extranei [d] facultatibus tuis, & [*] labores tui maneant in domo alieni:

11 Gemaſque [e] tandem, conſumpta carne tua [*] & corpore tuo,

12 [*] Ac dicas, quomodo odi eruditionem; & [illegible]

13 Neque auſcultavi voci doctorum meorum, & ad docentes me non inclinavi aurem meam?

14 [g] Fermè verſor in omni malo, [*] in medio congregationis & cœtus.

15 [*] Bibe aquam e ciſterna tua, & fluenta e medio putei tui.

16 Spargant ſe [*] fontes tui foras, in plateas rivi aquarum:

17 [*] Sint tibi [h] ſeorſim, ac non extraneis tecum:

18 [*] Erit ſcaturigo tua benedicta; [*] ſed lætare de uxore adoleſcentiæ tuæ.

19 [*] Sit cerva [i] amiciſſima, & rupicapra gratioſa: ubera ipſius uberent te omni tempore, in amore ejus errato jugiter.

20 [*] Et quare errares fili mi cum extranea, & amplecterėris [*] pectus alienæ?

21 Cum coram oculis Jehovæ viæ cujuſque *ſint*, & omnes orbitas ejus expendat?

22 [*] Iniquitates ſuæ capient ipſum, improbum inquam iſtum; & funibus peccati ſui tenebitur:

23 Ipſe morietur [k] expers eruditionis, & [*] in amplitudine ſtultitiæ ſuæ oberrabit.

[illegible] ſunt [illegible] id eſt, ne communicatione libidine [illegible] h Heb. ſoli tibi. 18 Erit ſcaturigo] [illegible] benedictionibus Dei, quibus exaris & benefaciat aliis. [illegible] eſt [illegible] ſit uxor tibi [illegible] gratioſa. 20 Et quare] confirmatio ſuperiorum documentorum [illegible] nitione Dei, ſequente verſu, deinde a judiciis [illegible] aliena] ſupple, ac non conquieſcere in uxore tua. 22 [illegible] ipſe ſuis maleficiis [illegible] incredulitas. 23 In amplitudine] id eſt, pœnas [illegible] quam conſequatur bonum, ſed vivus hærebit in perpetua [illegible]

Caput VI.

Schelomo in documentis prudentiæ pergens, dehortatur pios ab [illegible] & imprudentibus officiis, pigritia, & maleficiis: atque ad contraria ſtudia excitans, concludit hæc documenta generali exhortatione a conſequentibus bonis erga morigeros, & contrariis malis in eos qui contra venerint.

1 Fili mi, ſi [*] ſpopondiſti pro amico tuo; [*] comploſiſti extraneo manum tuam:

2 [*] Illaqueaſti te ſermonibus oris tui, captus es ſermonibus oris tui.

3 Fac iſtud [*] jam, fili mi, & [*] eripe te, quandoquidem [*] conveniſti in manum proximi tui, age, ſubjice te, & [*] interpella proximum tuum.

[illegible] ſit & neglectis officiis, uſque ad 12. tertium, de nequitia [illegible] uſque ad 20. poſtremò hæc prudentiæ documenta [illegible] conſequentibus bonis; contrariaque [illegible]

[illegible]

Ne concedito ſomnum oculis tuis, aut dormitationem palpebris tuis.
5 Eripe te ut caprea e manu venatoris, & ſicut avis e manu aucupis.
6 Abi ad formicam, ô piger; aſpice vias ejus, & ſape.
7 Cùm non ſit illi ductor, moderator, aut dominator;
8 Comparat æſtate cibum ſuum, comportat per meſſem eſcam ſuam.
9 Quouſque piger jacebis? quando ſurges a ſomno tuo?
10 Pauculis ſomnis, pauculis dormitationibus, paucula complicatione manuum cubando;
11 Interea advenit tanquam viator expeditus paupertas tua, & egeſtas tua tanquam vir clypeatus.
12 Homo nequam, vir nihili, ambulat perverſo ore.
13 Nictat oculis ſuis, verba facit pedibus ſuis, docet digitis ſuis:
14 Omnimoda perverſitate inſidente animo ſuo, fabricatur omne malum omni tempore; contentiones immittit.
15 Idcirco repente adveniet calamitas ejus; ita ſubitò diffringetur, ut non ſit curatio.
16 Sex iſta odit Jehova, imò ſeptem abominationi ſunt animæ ejus:
17 Oculi elati, lingua fallax, manuſque effundentes ſanguinem innocentem:
18 Animus qui fabricatur cogitationes iniquas: pedes feſtinanter currentes ad malum:
19 Confians mendacia teſtis falſus, denique immittens contentiones inter fratres.
20 Cuſtodi, fili mi, præceptum patris tui; neque deſerito doctrinam matris tuæ:
21 Alliga ea cordi tuo jugiter, annecte ea faucibus tuis.
22 Quocunque ibis, illa deducet te; cùm cubabis, obſervabit te; cùm expergefactus fueris, illa confabulabitur tecum:
23 (Nam lucerna præceptum eſt, & doctrina lux; viaque vitæ correctiones erudientes)
24 Ad ſervandum te a muliere malefica, a blanditia linguæ alienæ.
25 Ne deſiderato pulchritudinem ejus cum animo tuo, neque capiat te palpebris ſuis:
26 Nam propter mulierem meretricem deventitur uſque ad fruſtum panis: etiam uxor viri animam pretioſam venatur.
27 An acceptura eſſet quiſquam ignem in ſinum ſuum, & veſtes ejus non adurerentur?
28 An ambulaturus eſſet quiſquam ſuper prunas, & pedes ejus non cremarentur?
29 Ita eſt qui congreditur cum uxore proximi ſui: non relinquetur impunis quiſquis tetigerit eam.
30 Non afficitur contemptu fur; qui furatur ad explendum animum ſuum, cùm eſurit:
31 Sed deprehenſus, rependit ſeptuplum; quamlibet ſubſtantiam domus ſuæ reddit.
32 Adulterans autem mulierem eſt demens: perditurus ſe ipſum, ipſe faciat iſtud.
33 Plagam & ignominiam conſequetur, probrumque ejus non delebitur:
34 Nam zelotypiæ meſt æſtus viri; ideo non utitur clementia die ultionis:
35 Non habet rationem ullius redemptionis; neque acquieſcit, quamvis multa adhibeas munera.

justo rei ablatæ domino, ut rechibeat rem ſuam ex lege, honorem verò & vitam ejus minimè perſequitur: adulteri autem conditio planè diverſa eſt: nam petitur illius vita, honor, &c publico & privato jure, ſi vel ſemel convincatur adulterii, & res viro aut agnatis vindicibus innotuerit, ut Heb. [illegible]

[illegible]

CAPUT VII.

Schelomo hortationem ad ſapientiam & prudentiam confirmat, adducta experientia, quam obſervavit in conditione miſerorum lenociniis voluptatis inſervientium, & funeſto illorum exitu.

1 FILI mi, obſerva ſermones meos, & præcepta mea recondo apud te:
2 Obſervans præcepta mea vive, doctrinamque meam ut pupillam oculorum tuorum.
3 Alliga ea digitis tuis, inſcribe ea tabulæ cordis tui.
4 Dic ſapientiæ, ſoror mea es, & affinem prudentiam voca;
5 Ut ſervet te a muliere extera, ab aliena ſermonibus ſuis blandiente.
6 Nam per feneſtram domus meæ, ex feneſtella proſpectans,
7 Vidi inter fatuos, animadverti inter filios puerum dementem:

vers. 2. ſecunda, narratio, uſque ad 24. poſtrema, conſolatio [illegible] ſive dehortatoria, ejuſdem cum exordio argumenti, reliquis verſibus. [illegible] ſupra 4.4. Pupillam] id eſt, ſtudioſiſſime: ut Pſalm. 27.8. [illegible] id eſt, continenter tracta, & recole: vide Exod 13.9. [illegible]

[illegible]

8 *Qui* tranſiens per vicum juxta angulum
illius, via ad domum illius gradiebatur.
9 Crepuſculo, veſpere diei; nigra nocte, &
caliginoſa [illegible].
10 Cum ecce mulier [illegible] obviam ei; or-
natu meretricio, & circumſpecta ani-
mo.
11 (*Quæ* ſtrepera eſt & contumax, in cu-
jus domo non hærent pedes ejus:
12 Modò foris, modò in plateis; aut prope
quemque angulum inſidiatur)
13 Et prehendens eum oſculata eſt eum; ob-
firmanſq; vultum ſuum, dixit ei,
14 Sacrificia euchariſtica apud me *ſunt*, ho-
die reddidi vota mea:
15 Idcirco prodii obviam tibi; ſtudioſè quæ-
rendo faciem tuam, commodè invenio te.
16 Cadurcis inſtruxi ſpondam meam; *vari-
am* emblematis, linteis Ægypti.
17 Suffivi cubile meum; myrrha, ſantalis, &
cinnamomo.
18 Age, incumbamus ubertim amoribus ad
matutinum uſque; nos ipſos exhilaremus a-
matoriis.
19 Nam non *eſt* vir domi ſuæ, abiit via lon-
ginqua:
20 Loculum pecuniæ accepit in manum ſu-
am: die ſtato redibit domum ſuam.
21 Flexit eum multitudine diſciplinæ ſuæ,
blanditia labiorum ſuorum impulit eum.
22 Sequitur eam ſubitò, tanquam bos ad
mactationem abit, & velut compeditus ad
eruditionem ſtultorum,
23 Donec diſſecet culter jecur ipſius, quē-
admodum feſtinat avis ad laqueum, neſci-
ens contra vitam ſuam illum eſſe.
24 Itaque nunc filii, auſcultate mihi; & at-
tendite ad ſermones oris mei.
25 Ne declinato ad vias illius animus tuus,
ne aberrato in ſemitas illius:
26 Nam multos confoſſos dejecit, & nume-
roſi *ſunt* omnes interfecti ab illa.
27 Viæ ad ſepulchrum *ſunt viæ ad* domum e-
jus, deſcendentes ad penetralia mortis.

Caput VIII.

Scholam docentis ſapientiæ & prudentiæ [illegible] *hominis* [illegible] *apertiſſimam & benefactiſſimam* [illegible] *tibus ut ſe; eaque confirmat ab eſſentia ſua* [illegible] *terna atque aperiam, homines ad ſui ſtudium* [illegible] *vocat.*

1 NOMNE ſapientia clamat, & intelli-
gentia edit vocem ſuam,
2 In faſtigio editorum locorum, per
viam; in loco multarum ſemitarum con-
ſiſtens,
3 Ad latus portarum, in aditu urbis, in in-
greſſu oſtiorum recantant dicendo,
4 Vos, ô viri præſtantes, inclamo; & vox
mea *plebeios* filios hominum.
5 Intelligite fatui aſtutiam, & ſtolidi ani-
mum advertite.
6 Audite, nam præſtantia eloquar; & aper-
tura labiorum meorum *eloquar* recta.
7 Nam veritatem meditatam afferet pala-
tum meum, & abominationi labiis meis *eſt*
efferre improbitatem.
8 Juſti *ſunt* omnes ſermones oris mei, nihil
eſt in eis contortum aut perverſum.
9 Omnes *ſunt* obvii prudenti, & recti iis qui
conſequuntur ſcientiam.
10 Accipite eruditionem meam, ac non pe-
cuniam; & ſcientiam potius quàm *aurum*
effoſſum lectiſſimum.
11 Nam melior *eſt* ſapientia carbunculis, &
omnia oblectamenta non poſſunt æquari ei.
12 Ego *ſum* ſapientia, cohæreo aſtutiæ; &
ſcientiam ſummæ ſolertiæ præſentem
habeo.
13 Reverentiam Jehovæ, odium mali: faſtum
& elationem, viamq; mali, denique os per-
verſitatibus deditum odi.
14 Meum *eſt* conſilium, & quicquid eſt;
mea *eſt* prudentia, meum robur.
15 Per me reges regnant, & dominatores
decernunt juſtitiam.
16 Per me principes gerunt principatum; &
ingenui, omnes judices terræ.
17 Ego amantes mei amo, & ſtudioſè quæ-
rentes me invenient me.
18 Divitiæ & honor penès me *ſunt*, ſubſtantia
perdurans & juſtitia.

8 *Via eſt*] contrà quam præcepit ſu- pra 5.8. 9 *Crepuſculo*] id eſt, obſervavit toto noctis tempore [illegible] periphraſis [illegible]. c Heb. *in nigredine noctis & caligine.* 10 *Circumſpecta animo*] id eſt, aſtutè circumſpiciens omnes artes occultandæ fraudis ſuæ, ut [illegible] ſuprà 5.6. d Heb. *cuſtodita cordis.* 11 *Quæ ſtrepera*] [illegible] ſive digreſſio ab inſtituta narratione, deſcribens meretricem ad præmuniendos adoleſcentes. *Strepera*] id eſt, loquax, verbis circumſonans ad perſuadendum accommodatis: ut infrà ver. 21. *Contumax*] id eſt Deo, legibus naturæ, honeſtatis, & mariti immorigera. *In cujus*] id eſt, vaga contra officium honeſtæ matronæ, [illegible] 2.5. & Tit. 2.5. e Heb. *habitant*, [illegible] f Heb. *vicem foris, vicem in*, &c. 12 *Prope*] vide Gen. 38.14. & 15. 13 *Obfirmans*] id eſt, impurè atque impudicè perfricta fronte Deo hominibusq; mentiens: ut ſequentis ut [illegible] verba docent. 14 *Sacrificia*] verba invitantis blandè, duobus verſibus: appellat autem ſacrificia ſynecdochicè, quod apud ſe habet de ſacrificiis reliquū, ex lege ſacrificantibus attributum. 16 *Cadurcis*] verba pellicientis a cura adoleſcentem ut apud ſe maneat, præſentium lectiſternorum commoditate, 2. verſibus. g Heb. [illegible]. h Heb. [illegible]. *Aegypti*] id eſt, e lino Aegyptio xylino, omnibus candore mollitiaq; præferendo: ut loquitur Plinius lib. 18. cap. 1. 18 *Age*] verba adducentis in ſcelus adoleſcentem, 3 verſibus. 19 *Non eſt vir*] confirmatio ſecuritatis ad licentiam perpetrandam [illegible] a diuturna abſentia viri [illegible] profectione: quæ duobus ſignis oſtenditur, ſeq. verſu, numero pecuniæ, & diei certæ ad reditum conditione. i Heb. *verſus longinquam.* 21 *Diſciplinæ ſuæ*] ut ſuprà ver. 11. Nam illa artifex lenociniorum comparatur magiſtræ, tyrunculis [illegible] adhibent illius magiſterio: ut ver. ſequente. k Heb. [illegible]. 22 *Sequitur*] [illegible] ſeq. [illegible] id eſt, [illegible]: quæ duo elegantiſſimis comparationibus exornantur. *Et velut compedit.*] gradatio allegorica, quaſi dicat, imprudens [illegible] compedibus [illegible] obligari, ut ligantur [illegible] ſupplicium capitale a Deo atque hominibus, quod nullo pacto poſſit effugere: ut ſuprà 5.4.&.6. l Heb. *compede. Eruditionem ſtulti.*] id eſt, pœnam qua demum ſero ſapiant ſtulti: periphraſis ſupplicii. 23 *Diſſecet culter*] id eſt, vi- [illegible] ad [illegible] ſanguinem, ut [illegible] bos. m Heb. [illegible] Ezech. 21.26. 24 *Itaque nunc*] concluſio, ut dictum eſt ſuprà in verſum 1. revocans a voluptatibus, meretricii. n Heb. *cor.* 27 *Penetralia mortis*] id eſt, [illegible] nos [illegible] gradus, metaphora.

[illegible] confirmationem ab autoritate ſua ſempiterna & divina [illegible] opera a verſ. 30. ad finem uſque. Exordio autem [illegible] tionem, docilitatem, & benevolentiam captat cum a perſona [illegible] verſum 3. tum a natura præſtante doctrinæ ſuæ, ſequentibus [illegible] Pſalm. 49.3. huic autem perſonarum diſtributioni [illegible] b Heb. [illegible] duobus ſequentibus verſibus. c Heb. *principalia, i. principibus digna.* 7 *Nam*] [illegible] d Heb. *abominatio* [illegible] *improbi* [illegible] e Heb. [illegible] 12 *Ego ſum*] [illegible] conſectis [illegible] tribus verſibus, deinde opera & effecta [illegible] id eſt, quod vos ad me revoco, non inania facio [illegible] [illegible] Hæc [illegible] Dei ſermone Chriſto accipienda [illegible] & factus eſt nobis a Deo ſapientia, 1. Cor. [illegible] [illegible] ſum conſiliatrix [illegible] ſit transitus ad alterum propoſitionis [illegible] 17 *Ego*] id eſt, a me eſt gratia Dei ergo amantes [illegible]

19 Melior eſt [illegible] fructus meus auro effoſſo, & quidem purgatiſſimo; & proventus meus argento lectiſſimo.
20 Per iter juſtitiæ deduco, [illegible] per medias ſemitas juris;
21 Efficiendo ut poſſideant amantes mei [illegible] id quod eſt, denique theſauros eorum impleo.
22 Jehova poſſidebat me principio viæ ſuæ; ante opera ſua, ante ullum tempus.
23 Ante ſeculum inuncta fui; ante principium, ante primordia terræ.
24 Cùm nullæ eſſent abyſſi, edita eram; cùm nulli eſſent fontes graves aquis.
25 Cùm nondum factum eſſet ut montes demerſi incumberent *terræ*, ante colles edita eram.
26 Adhuc non fecerat terram, aut rura: imò principium, pulveres orbis habitabilis.
27 Cùm aptaret cœlos, ibi eram; cùm ſtatueret ambitum in ſuperficie abyſſi,
28 Cùm fortificaret ſuperiores nubes ſupernè, cùm roboraret fontes abyſſi,
29 Cùm imponeret mari ſtatutum ſuum, & aquis, ne transgrediantur *præſtitutum* oris ipſius; cùm ſtatueret fundamenta terræ.
30 Cùm itaque ſim apud eum, [illegible] & ſim deliciæ quotidianæ, lætificans coram eo omni tempore,
31 Et lætificans in orbe habitabili terram ejus, atque deliciis meis filios hominum:
32 Nunc ergo filii auſcultate mihi: beati enim *ſunt* qui vias meas obſervant.
33 Audite eruditionem, & ſapite; & ne vos abſtrahite.
34 Beatus homo qui auſcultat mihi, ſedulò inſiſtendo foribus meis quotidie, obſervando poſtes oſtiorum meorum.
35 Nam qui conſequitur me, conſequitur vitam; quò provehit benevolentia a Jehova.
36 At qui peccat in me, vim facit animæ ſuæ: omnes oſores mei amant mortem.

Caput IX.

Scholium ſapientiæ Dei opus potentiſſimum in Eccleſia, doctrinam & eventa ex opere doctrinæ ejus conſequentia comparat cum opera, doctrina, & eventu inſipientiæ.

1 SUMMA ſapientia ædificavit domum ſuam, excidit columnas ſuas ſeptem.
2 Mactavit [b] animalia *ſua*; miſcuit vinum ſuum, etiam inſtruxit menſam ſuam:
3 *Et miſſis* puellis ſuis; invitat ſuper pinnas, *&* loca excelſa urbis,
4 Dicens iſti; quiſquis fatuus, divertito huc, *quiſquis eſt* [c] demens.
5 Venite, veſcimini cibo meo, & bibite de vino *quod* miſcui.
6 Relinquite fatuos, & vivite; incedentes per viam prudentiæ.
7 Qui erudit deriſorem, recipit ſibi ignominiam: & qui corripit improbum, *recipit* [d] convitium ſibi.
8 Ne corripito deriſorem, ne non odio proſequatur te; corripe ſapientem, & amabit te.
9 Da ſapienti, ut ſapiat amplius: docenti fac juſto, ut augeat diſciplinam.
10 Principium ſapientiæ reverentiam Jehovæ, & agnitionem ſanctorum *principium* prudentiæ.
11 Nam per me multiplicabuntur dies tui, & adjicientur tibi anni vitæ.
12 Si ſapias, ſapies tibi: ſin deriſor eris, ſolus reportabis.
13 Mulier ſtolida ſtrepera eſt: & fatua, etſi neſcit quicquam,

[illegible]]initium viæ illius, ut præcedente verſu. 24 *Cùm* [illegible] quod docetur his tribus verſibus. p Heb. [illegible] 26 *Imò princip.*] id eſt, ne quidem corpora ſimilia [illegible] id eſt, ne pulverem quidem aut minimum creaverat. [illegible] 27 [*Cùm aptaret*] [illegible] cœlo, aëre, aquis, & terra [illegible] eſt in ver. 23. [illegible] 28 *Fortificaret*] [illegible] 29 [illegible] 30 [*Cùm itaque*] [illegible] Eccleſiam [illegible] Heb. [illegible] *Deliciæ quotidianæ*] [illegible] in Deo [illegible] Heb. [illegible] Chriſti, Phil. [illegible] [illegible] 35 *Qui conſequitur*] [illegible] Chriſtum [illegible] *Obſervant*] [illegible] quæ ſunt Chriſti.

a Heb. ſapientia ſapientiarum: ut ſupra 1.20.

1 *Summa ſapientia*] Hujus capitis (quod velut quidam ſuperiorum epilogus continetur) ſummæ partes ſunt duæ ex adverſo inter ſe reſpondentes: una, de cœleſti ſapientia, uſque ad verſum 13. altera de humana inſipientia, quæ cum muliere comparatur, inde ad finem uſque. Divinæ autem ſapientiæ locus tres partes cōtinet: unam, de opere illius, duobus verſibus, alteram de verbo humanum genus invitante ad communionem eorum quæ præparavit Chriſtus ſapientia Dei accedentibus ipſum fide, uſque ad verſum 7. tertiam de uſu verbi communicati a Chriſto, qui hominibus indicitur, inde ad 13. *Domum ſuam*] ſpiritualē videlicet Eccleſiam, quam hic inchoat Chriſtus, in cœlis perficit. *Excidit columnas*] id eſt, fundavit, ſtabilivit, & ornavit eam abſolutiſſimè; hæc allegoricè de ſacra domo Dei dicta, ſicut epulæ ſequente verſu, vitam æternam & gloriam figurant, quam in ea ſancti percepturi ſunt. *Septem*] id eſt, quàm abſolutiſſimè; nam numerus ſeptenarius in operibus Dei perfectionem notat. b Heb. mactationem ſuam [illegible] 3 *Et miſſis*] altera pars, de invitatione per adminiſtros verbi, qui cum puellis pudicis & modeſtis comparantur accommodatè ad allegoriam, ut eò ſit illuſtrior antitheſis illius deſperatæ Thaidis, de qua ver. 13. *Super pinnas*] id eſt, palam & ubique, in ambitu, foro, plateis oppidi. 4 *Dicens iſti*] [illegible] principio [illegible] nominatur: hic enim evidentiæ cauſa verborum [illegible] evolvimus. Eſt autem hujus breviſſimæ concionis ac potius invitationis ſumma poſita in reſipiſcentia, cujus partes duæ, una invitatio ad conſortium ſapientiæ, & conſequendum fructum boniorem ejus: altera dehortatio, his tribus verſibus. *Quiſquis fatuus*] hanc ipſam invitandi formam adhibet inſipientia, infra ver. 16. ſed ſequentibus diſcrepat. c Heb. deficiens corde. *Cibo meo*] id eſt, quem dedit mihi pater communicandum vobiſcum, non autem furtivo illo, de quo infra dicitur. 7 *Qui erudit*] tertia pars de induſtria ab auctore interpoſita ad explicandum ſapientiæ invitationem; qua doceret quæ perſonæ omittendæ & quæ vocandæ ſint, uſque ad verſum 10. quid docendæ, ver. 10. & quis eventus ex hac invitatione & alimento verbi conſecuturus, ver. 11. & 12. *Deriſorem*] id eſt, hominem deſperatæ ſalutis, qui oblatrat & obganniat verbo ſalutari, ac nefariè hoſtificatur. [illegible] *Ignominiam*] exemplum vide Matt. 11.16. d Heb. [illegible] [illegible] Matth. 7.6. 8 *Sapientem*] id eſt, qui animo ita eſt comparato, ut non deſideat, ſed audiat ſapientiam, & ſe in eo inſtituendum ſinat: ut deſcribitur infra 10.8. 10 *Principium ſapientiæ*] ſumma doctrinæ cœleſtis duas partes continet, unam reverentiæ erga Deum, & communionis cum ſanctis, quæ ſignificatur agnitionis nomine. Vocantur autem utraque principium ſapientiæ & prudentiæ, quia hic in nobis inchoantur verbo, atque tunc abſolventur quum Prophetia ceſſabit in nobis, & ſumus in cœleſtibus cum Chriſto. *Agnitionem*] conjunctam ſtudio atque officiis ut ſupra 2.5. e Heb. adjicient tibi annos: ut ſupra 3.2. 12 *Tibi*] id eſt bono tuo. *Reportabis*] nimirum deriſionem, quaſi dicat, tua ludificatio non illi (ut putas) fraudi erit qui ſaluti tuæ conſulere voluit, ſed in te ipſum judicio Dei retorquebitur. 13 *Mulier ſtolida*] ſecunda pars capitis ſuperiori oppoſita, qua exponuntur inſipientiæ opera, duobus verſibus, invitatio, ver. 16. & eventus conſequens, duobus verſibus ultimis. f Heb. ſtoliditatis. *Strepera*] ut ſupra 7.11. g Heb. ſimplicitas.

14 Tamen

14 Tamen sedet ad ostium domus suæ, super solium, in locis excelsis urbis,

15 Ad avocandum transeuntes, qui etiam rectà eunt itineribus suis:

16 Et dicit isti, quisquis fatuus, diverito huc, & cuiquam est demens.

17 Aquæ furtivæ suaves quidem sunt, & cibus latebrarum amœnus;

18 Sed ignorat ille expertes vitæ illic esse, in profundissimo sepulchro invitatos ab ea.

[illegible]

Caput X.

Schelomo pueros omnes, ut filios, tanquam filios, bona honore, & illos ab amore docet benedictione Dei. Quamobrem, informationes in omni parte & officio docet [illegible], integritatem, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] in correctione [illegible] recipiendo: ac postremo divinas benedictiones illis denunciat, & singillatim quæcunque de bonis prædicantur, illustrat improborum comparatione.

1 PROVERBIA Schelomonis. Filius sapiens lætitia afficit patrem, filius verò stolidus mœstitiæ est matri suæ.

2 Non prosunt thesauri improbitatis, sed justitia eripit a morte.

3 Non sinit esurire Jehova animam justi, substantiam verò improborum depellit.

4 Pauper fit qui agit manu dolosa: manus autem sedulorum ditat ipsos.

5 Comportat in æstate, filius intelligens: somno sopitus est in messe, filius pudefaciens.

6 Benedictiones adsunt capiti justi, os improborum obtegit violentia.

7 Memoria justi est benedicta, nomen autem improborum putridum est.

8 Sapiens animo accipit præcepta, stultus verò labiis se ipsum conturbat.

9 Qui ambulat in integritate, ambulat securè; qui autem pervertit vias suas, documento erit.

10 Qui nictans oculo dat molestiam, & stultus labiis se ipsum conturbat.

11 Scaturigo vitæ perfundit os justi: at os improborum obtegit violentia.

12 Odium excitat contentiones: omnes verò defectiones obtegit charitas.

13 Labiis prudentis adest præsens sapientia, at virga tergo dementis.

14 Sapientes recondunt scientiam: os autem stulti contritioni propinquum est.

15 Substantia divitis est, tanquam urbs munita ejus: contritioni est tenuibus paupertas eorum.

16 Quod opere suo comparat justus, comparat in vitam: proventus improbi in peccatum.

17 Iter ad vitam est servantis eruditionem: dereliquentis verò correptionem iter errorem affert.

18 Qui tegit odium, viri labiis fallacibus; & qui profert infamiam, id est, stolidi.

19 Multitudine verborum non cessabit de[lictum]

[illegible]

[illegible] ſed cohibet labia ſua intelligens.
20 ᵃ Velut argentum lectiſſimum *eſt* lingua juſti: [illegible] improborum perparvi *eſt*.
21 Labia juſti paſcunt multos, ſtulti verò ᵇ dementiâ ᶜ moriuntur.
22 ᵈ Benedictio Jehovæ ipſa ditat, ᵉ neque addit moleſtiam ſecum.
23 ᶠ Prout ludus *fuerit* ſtolido facere ſcelus; & [illegible] ſapientiam, viro intelligenti:
24 Quod ⁱ formidat improbus, id eveniet ei; ᵏ quod autem deſyderant juſti, dabit *Deus*:
25 ʲ Ut tanquam tranſeunte turbine ᵉ non *extat* improbus: ᶠ juſto verò ſit fundamentum ˡ perpetuum.
26 ᵍ Ut acetum ʰ dentibus, & velut fumus ⁱ oculis; ita *eſt* ᵏ piger ˡ mittentibus ipſum.
27 ᵐ Reverentia Jehovæ adjicit dies, anni verò improborum decurtantur.
28 Spes juſtorum ⁿ *eſt* lætitia, expectatio verò improborum ᵒ perit.
29 ᵖ Robori *eſt* cuique integro ᑫ via Jehovæ, contritioni verò operariis iniquitatis.
30 Juſtus ᵐ nunquam dimovetur, improbi verò ⁿ non inhabitabunt terram.
31 ᵒ Os juſti ᵖ abundè profert ſapientiam: a lingua verò ᵐ perverſitatum reſciſſa eſt.
32 Labia juſti ᵒ experientur benevolentiam, os verò improborum pœnam ⁿ perverſitatum.

[illegible] ſunt, verſibus ſequentibus. 23 *Prout ludus*] id eſt, [illegible] bonum aut malum, ita Deus reddet ſecundùm opera ip-[illegible] i Heb. [illegible] k Heb. *deſyderium juſtorum*. 25 *Non extat*] id eſt perit: ut deinceps exponitur hoc & ver. [illegible] 30 Matth. 7.24. & 16.18. l Heb. [illegible] [illegible] improborum genus, qui non malum quidem perpe-[illegible] Eſt autem membrum [illegible] [illegible] ſcelus, ſuum ſcelus rependitur; ita etiam [illegible] [illegible] alii reſtituetur ſua moleſtia. *Dentibus*] quos [illegible] quos inficit fumus, moleſtiaque afficit. *Piger*] [illegible] officium ſuum, ſegnis docilè. *Mittentibus ipſum*] non [illegible] ad omne opus & officium ipſius. 27 *Reverentia*] [illegible] abſtrahens, & in officiis continens, contrà quam [illegible] 28 *Eſt lætitia*] nimirum quia eſt ad vitam, verſibus ſequen-[illegible] eſt, verſibus ſequentibus. 29 *Robori*] [illegible] contritionem. *Via Jehovæ*] id eſt, adminiſtratio. [illegible] 30 *Non inhabitabunt*] in ſeculum ſcilicet, ſed bre-[illegible] 31 *Os juſti*] his duobus verſibus Schelomo ſuperiora docu-[illegible] duo vitæ ſermonumque genera, hoc ver. tum [illegible] Heb. *germinat*. 32 *Experientur*] id eſt, fructum per-[illegible] Dei, illi perverſitatis ſuæ. o Heb. *perverſitates me-*[illegible]

Caput XI.

Schelomo documenta proponit de ſimplicitate, modeſtia, integritate, juſtitiaq́ hominum in privatis & publicis rebus: item de prudentia in ſermonibus habendis & dijudicandis, conſiliisq́ & officiis pr[illegible] ſtandis, de honore tenendo, de beneficentia virus [illegible] decenter, de domeſtica adminiſtratione, ac poſtremo de documentorum & caſtigationum uſu.

1 Lances dolosæ abominationi *ſunt* Jehovæ: pondus verò integrum acceptum *eſt* ei.
2 ᵃ Advenienti ſuperbiæ evenit ignominia: apud modeſtos autem *eſt* ſapientia.
3 Integritas rectorum ᵇ deducit eos: at perverſitas perfidioſorum ᶜ devaſtat eos.

[illegible] modeſtia verò ſapit, & ſibi ab ignominia præcavet. [illegible] hanc vitam, atque in tranquilliſsimum ſecuritatis [illegible] explicant, uſque ad verſum 9. *Devaſtat*] id eſt, pro-

4 ᵈ Non prodeſt ſubſtantia die excandeſcentiæ: juſtitia autem eripit à morte.
5 Juſtitia integri ᵉ dirigit viam ejus; at improbitate ſua concidit improbus.
6 Juſtitia juſtorum eripit ipſos; at ᶠ ærumnâ *ſuâ* perfidioſi capiuntur.
7 Cùm moritur homo improbus, perit expectatio; etiam ᵍ ſpes ʰ valentiſſima perit.
8 Juſtus ex anguſtia liberatur, & devenit improbus in locum ejus.
9 ⁱ Ore hypocrita corrumpit proximum ſuum; at ᵏ ſcientiâ juſti liberantur.
10 ˡ De bono juſtorum, & cùm pereunt improbi, ᵐ exultat urbs cantu.
11 Benedictione rectorum effertur urbs: ore autem improborum deſtruitur.
12 ⁿ Spernente proximum ſuum ᶜ demente, vir ᵈ prudentiſſimus ſurdum agit.
13 ᵒ Ambulans cum detractione revelat arcanum: at fidus ᵉ animo tegit rem.
14 Ubi non *ſunt* prudentia conſilia, corruit populus; ſalus autem *eſt* in ᵖ amplitudine conſiliarii.
15 ᶠ Omnino conſtringitur, qui ᑫ ſpondet pro extraneo: ʳ qui autem odit complodentes, ſecurus *eſt*.
16 ˢ Mulier ᵍ gratioſa continet honorem, ut ʰ potentiores continent divitias.
17 Beneficus *eſt* ⁱ ſibi ipſi ᵗ vir benignus, ᵘ turbat autem carnem ſuam crudelis.
18 ˣ Improbus ᵏ comparat præmium ʸ falſum, ſerenti verò ᶻ juſtitiam merces *eſt* fida.
19 ˡ Probè adhærens juſtitiæ *ſeris* ad vitam; ſectans verò malum, ad mortem ſuam.
20 ᵐ Abominationi *ſunt* Jehovæ perverſi ⁿ animo: accepti verò ei integri via.
21 ᵒ Conjunctis operis non conſequitur impunitatem malus, ᵖ ſemen verò juſtorum liberat ſe.
22 ᑫ Velut monile aureum ad roſtrum porci, *eſt* mulier pulchra & averſans rationem.
23 ʳ Deſyderio juſtorum tantummodo bonum, expectationi improborum *provenit* ˢ excandeſcentia.
24 Eſt qui diſpergens, tamen augetur amplius; ſed qui cohibet ſe a recto, tantummodo ᵗ ad egeſtatem.
25 ᵖ ᵘ Animus beneficus pinguis efficitur; & qui ubertim communicat, idem amplius ᑫ ˣ profundet.
26 Comprimentem triticum, execrabuntur ʳ populares: benedictio autem [illegible] capiti venum dantis.

[illegible] *Non prodeſt*] [illegible] *Dirigit viam*] id eſt, tradum [illegible] *Ærumnâ ſuâ*] id eſt, qua alios [illegible] [illegible] id eſt, maximis viribus [illegible] 9 *Ore*] id eſt falſis & [illegible] verbis [illegible] quo devenit ipſe. *Scientia*] id eſt, [illegible] 10 *De bono*] verborum [illegible] quæ eſt in contextu Hhebraico, evidſtior cauſa mutavimus. *Exultat*] propter bona ab illis pervenientia ad cives, & ab iſtis mala, ſequen. verſu. 12 *Spernente*] id eſt, contemptim omnerante contumeliis, & rodente calumniis: ut ſequen. verſu. c Heb. *defectu cordis*. d Heb. *prudentiæ*. 13 *Ambulans cum*] ut Levitici 19.16. e Heb. *ſpiritu*. 14 *Amplitudine*] id eſt, in conſiliario amplo, prudentibus conſiliis variiſque inſtructiſſimo. f Heb. *confringendo confringitur*. 15 *Spondet pro*] id eſt, fidem ſuam interponit negotiis alienis. *Qui autem odit*] id eſt, qui tanquam odiſſet, improbat aliorum levitatem qui porrectâ dextera temerè fide jubent, ut ſupra 6.1. 16 *Mulier gratioſa*] id eſt, quæ prædita reverentia Dei ornatur occulto illo cordis homine, ſito in corruptione lenis & quieti ſpiritus, qui eſt coram Deo pretioſus, & apud omnes bonos gratioſus, *Infra* 31.30. & 1. Petri 3.4. g Heb. *gratiæ*. h Heb. *violenti*. i Heb. *animæ ſuæ vir benignitatis*. 17 *Vir benignus*] qui aliis benefacit, ut contrà crudelis, qui a benefaciendo abſtinet. *Turbat carnem*] id eſt, ſe ipſum damno afficit, naturæ & humanitatis leges abjiciens: ut duo ſequentes verſus explicant. 18 *Improbus*] nimirum crudelis iſte, ſuperiore verſu. k Heb. *facit opus falſitatis*: ſic Levit. 19. 13. *Falſum*] tum quia fallit ipſum quicquid præmii loco expectavit, tum quia longè diverſum præmium conſequitur, ver. 19. *Juſtitiam*] id eſt, beneficium: ut ſuprà obſervatum eſt 3.27. l Heb. *probus juſtitiæ* [illegible] vide ſuprà 4. ver. 18. m Heb. *abominatio Jehovæ*: ut ſuprà ver. 1. n Heb. *cordis beneplacitum ejus*. 21 *Conjunctis operis*] id eſt, licet contendat omnes nervos, omnes machinas admoveat, omnia adjumenta comparet. o Heb. *manu ad manum*; ut *infrà* 16.5. *Semen*] id eſt, non tantùm ipſi, ſed etiam poſteri liberantur. quaſi dicat, iſte aſcitis multis ſe unum neque liberare, hujus verò caſta bene eſt malitia. 22 *Velut monile*] i. tam decet infamem pulchritudo, quàm monile ſuem. 23 *Excandeſcentia*] i. malum quo eiuſ [illegible] excandeſcant: ſynecdoche. 24 *Ad egeſtatem*] i. non poteſt non in illud [illegible] & fieri egens avaritia illius. p Heb. *anima benedictionis*. 25 *Animus beneficus*] quiſquis ex animo benefacit, amplius Dei benedictione ditabitur: metaphora, ut Judic. 3.29. q Heb. *adaſt*. *Profundet*] i. novis bonis quæ profundat, a Deo cumulabitur. r Heb. *nati*.

27 [illegible] conquirit benevolentiam; quærenti [illegible], ipſi eventurum eſt.

28 Qui confidit in divitiis ſuis, ipſe decidet; at tanquam ramus juſti efflorescent.

29 Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventum; & ſtultus ſervus efficietur ſapienti animo.

30 Fructus juſti eſt fructus arboris vitæ, cùm diſciplinâ imbuit animas ſapiens.

31 En, juſtum, in terra hac rependitur ei; quanto magis improbo & peccatori?

32 Qui amat eruditionem, amat ſcientiam: qui verò odit correptionem, brutus eſt.

[illegible]] id eſt, [illegible] alterum tantum habeat. [illegible]] id eſt, [illegible] animum quid aliud. [illegible] 31 Rependitur ei] id eſt, caſtigatur a Deo in hac vita peccatorum nomine: ſic accipitur 1. Petri 4. 17. 32 Qui amat] id eſt, [illegible] Dei acquieſcit, gratias ea illis agit, atque [illegible] magis ac magis; ut Pſal. 94. 12.

CAPUT XII.

Bonis benevolentia Dei, malis judicium [illegible] conditio, & [illegible] & ſermonum fructus; miſericordia, ſedulitatis, juſtitiæ, humilitatis, veritatis, integritatisque, & contrà [illegible] proponitur, quam tribuit Deus: & explicata prudentium hominum diligentiam, juſtorumque [illegible], æterna illorum vita prædicatur.

1 BONUM provehit benevolentia a Jehova: at virum ſceleratum condemnat.

2 Non ſtabilitur homo improbitate, radix autem juſtorum non dimovetur.

3 Uxor ſtrenua corona eſt mariti ſui; ſed tanquam putredo in oſſibus ejus eſt ea quæ pudefacit.

4 Cogitationes juſtorum ſunt juſtæ; aſtuta conſilia improborum, doloſa.

5 Verba improborum inſidiantur ſanguini; os autem rectorum eripit illos.

6 Evertuntur improbi ita ut non ſint: familia autem juſtorum ſtabit.

7 Pro ratione intellectus ſui laudabitur vir: ſed perverſus animo erit contemptui.

8 Melior eſt qui agnoſcit ſe vilem & ſervum habet, eo qui ſe extollit honore & deficitur cibo.

9 Curat juſtus vitam jumenti ſui: miſerationes autem improborum ſunt miſerationes crudeles.

10 Qui colit tellurem ſuam, ſatiatur cibo; qui verò ſectatur vana, eſt demens.

11 Deſyderat improbus præſidium malorum, ſed radix juſtorum dat illud.

12 In defectione labiorum eſt tendicula mali, at egreditur ab anguſtia juſtus.

13 Ex fructu oris ſui vir ſatiatur bonum, etiam retributionem operum ſuorum homo recipit ſibi.

f Heb. cordis: ſic deinceps. 9 Miſerationes crudeles] id eſt, plane nullæ. g Heb. vacua. 10 Vana] id eſt, inutilia & aliena a functione & conditione ſua, ut ex priore membro colligitur. h Heb. defectus cordis. [illegible] 11 Malorum] id eſt, adverſus mala, quaſi dicat, vellet quidem ſtabiliri & defendi ab omni malo; ſed inane eſt deſyderium ejus: ut ſupra vers. 2.

12 In defectione] id eſt, in injuſtus ſuis ipſius verbis ſibi mortem parat, & tandem [illegible]. Egreditur] id eſt, aut cavet ab anguſtiis juſte expendens ſermone ſuo, aut ſi, eam inciderit, ab ea liberat, ut ſeq. ver. i Heb. oris viri ſaciatur bonus, [illegible] retributionem [illegible] hominis redditur, vide Gen. 2. 6. 13 Etiam] amplificatio, qua tranſitur a ſermone ad opera, ſeq. ver.

14 [illegible] qui auſcultat conſilio ſapiens eſt.

15 Stulti ipſius indignatio eodem die agnoſcitur, tegit verò ignominiam aſtutus.

16 Effat veritatem qui indicat quod juſtum eſt, teſtis autem falſiſſimus effatur dolum.

17 Eſt qui pronuntiat ſimilia transfodienti gladio; at lingua ſapientum, medicina.

18 Labium veraxſtabilitur in æternum; dènec momentum tranſigam, lingua falſi.

19 Dolus recidit in cor fabricantium malum, in conſiliariis autem pacis, lætitia.

20 Non abjicietur juſtus in ullam moleſtiam, improbi autem pleni erunt malo.

21 Abominationi ſunt Jehovæ labia fallacia; qui autem agunt fideliter, accepti ſunt ei.

22 Homo callidus tegit ſcientiam, animus autem ſtolidorum proclamat ſtultitiam.

23 Manus ſedulorum dominabitur, doloſa autem erit tributaria.

24 Sollicita anxietas in animo viri deprimit illum, res autem bona lætificat illum.

25 Excellentior eſt proximo ſuo juſtus, at via improborum ſeducit eos.

26 Non aſſabit doloſus quod venando ceperit, ſubſtantia autem hominis pretioſa ſedulus fruitur.

27 In itinere juſtitiæ eſt vita, & via ſemitæ ejus immortalis eſt.

[illegible] Heb. [illegible]. 24 Deprimit illum] id eſt, [illegible] vertit ſe in hæſitat & ſegnem efficit metus ſollicitus de [illegible] eſt, alacrem & promptam efficit fructus præſentis boni. 25 [illegible] anteponunt juſtos & excellentiores eſſe judicant, [illegible] 26 Non aſſabit] id eſt, inter os & offam [illegible] & impedimenta fruendi boni quod captaverat. [illegible] Heb. non mort. 27 Immortalis] ſimilem [illegible] ſuprà 3. 21.

CAPUT XIII.

Diſciplinæ ſtudioſis, bonis, modeſtis, diligentibus, veracibus, & integris ſuæ promiſſiones apponuntur, & contrà: divitiarum commoda & incommoda, uſus ſapiens & conſultus, & ratio eas comparandi exponitur: ſpei, doctrinæ, ſapientiæ, prudentiæ effecta; item veritatis, & diſciplinæ, converſationisque conſequentia oſtenduntur: & bonis veri opes, liberos, vitámque bene inſtituentibus bona denuntiantur, improbiſque mala.

1 FILIUS ſapiens auſcultat eruditioni patris; at deriſor ne ulli quidem auſcultat increpationi.

2 Fructu oris ſui quiſque fruitur bono, anima verò perfidioſorum fructu violentiæ.

3 Qui cuſtodit os ſuum, conſervat ſe ipſum: qui divaricat labia ſua, contritio veniet ei.

4 Deſyderio permovetur anima ipſius pigri, ſed nihil aderit: anima verò ſedulorum efficietur pinguis.

5 Rem falſam odit juſtus, improbum verò illa reddit fœtidum atque pudefacit.

Divaricat] id eſt, diſtendit quandocunque & prodit [illegible] quodlibet, ut imperium ſcortum, [illegible] 4 Deſyderio] id eſt, [illegible] amplius [illegible] borum [illegible] ad perſpicuitatem trajecimus. [illegible] juſtus] velut fœtidum [illegible]

6 Juſtitia cuſtodit integrum viâ, improbitas
verò 'pervertit [d] peccatorem.
7 Eſt qui divitem ſe jactat cùm deſint omnia;
item qui pauperem ſe fingit, cui ſubſtantia
eſt ampla.
8 'Redemptura vitæ viri ſunt divitiæ ſuæ: at
pauper non audit increpationem.
9 Lux juſtorum [e] clara erit; at lucerna im-
proborum extinguetur.
10 [f] Verò ſuperbia vir edit jurgium, at penes
conſultos eſt 'ſapientia.
11 Subſtantia 'ex vanitate, diminuetur: qui au-
tem congregat 'manu, augebit eam.
12 Spes protracta ægrum efficit [g] animum:
'arbor autē eſt vitæ, deſyderium adveniens.
13 ‖ Contemptor 'verbi, corrumpetur ille:
qui autem reveretur præceptum, ipſe dona-
tur pace.
14 Doctrina ſapientis eſt 'ſcaturigo vitæ, ad
recedendum à tendiculis mortis.
15 [h] Succeſſum bonum dat 'gratia, via autem
perfidioſorum eſt aſpera.
16 Omnis aſtutus agit ſcientiâ, ſtolidus autem
pandit ſtultitiam.
17 Nuntius 'improbus incidet in malum; le-
gatus autem [i] optimæ fidei, 'medicinam
facit.
18 Paupertas & ignominia erit [k] abſtrahen-
ti ſe ab eruditione: qui autem ſervat cor-
reptionem, 'honorabitur.
19 'Deſyderium effectum ſuave erit animæ
hujus, at 'abominationi eſt ſtolidis recedere
à malo.
20 Qui ambulat cum ſapientibus, ſapientior
fiet: qui verò ſe conſociat ſtolidis, efficie-
tur pejor.
21 Peccatores inſectatur malum, juſtos autem
compenſat bonum.
22 Bonus poſſeſſionem tradit [l] nepotibus,
ſuntque recondicæ juſto opes peccatoris.
23 [m] 'Multus eſt cibus novellantibus pauperi-
bus: ſed eſt qui conſumit ſe [n] inertiâ.
24 Qui cohibet virgam ſuam, odit filium ſuū:
qui autem amat eum, tempeſtivè imbuit e-
um eruditione.
25 ‖ Juſtus comedit ad ſatietatem animæ ſuæ;
venter autem improborum eget.

[illegible] vita: ut ſuprà 10.11. h Heb. ſectando [illegible] [illegible] ſuprà 3.4. 15 Gratia] id eſt, reverentia Dei & ſapi[illegible] 17 Improbus] id eſt, infidus dat pœnas infide[illegible] i Heb. fidelitatem. Medicinam facit] id eſt, ſibi & aliis [illegible] exponit, & bona fide facit officium ſuum. k Heb. [illegible] ut ſuprà 1.25. 18 Honorabitur] id eſt, divitiis & [illegible] 19 [illegible]] id eſt, hic qui correctionem recipit, fructū [illegible] percipiet, & deſyderiorum ſuorum: Heb. 12.11. Abomi[illegible] ſtolidus caſtigationes, & abhorret ab earum uſu, ac prola[illegible] [illegible] ſuo; ſed paupertate & ignominia obruetur. Oratio [illegible] quam multas hoc libro inveniri diximus ſuprà 1.7. l Heb. [illegible] m Heb. multitudo cibi. 23 Multus eſt cibus] id eſt, non po[illegible] [illegible] cùm ſtudioſus eſt, & ſe vel in horrentibus locis colendis [illegible] ſua eruditi inertia, cujus bona hoc pacto ad juſtum tranſ[illegible] [illegible] ‖ Pſal. 37.16. 25 Juſtus] id eſt, juſtus, qui [illegible] improbis verò nunquam.

Caput XIIII.

Mulieris officium, recti, modeſtiæ, diligentiæ, ve-[illegible] ſtudii ad ſapientiam tenendā conſequentiæ, & converſationis leges, judiciiq; in probandis inſti-[illegible] vitæ, adhibita prudentia, exponuntur: perſo-[illegible] pro ratione operum acceptio damnatur: labor, ſapientia, veritas, & reverentia Dei commendantur, [illegible] & civium inter ſe officia [illegible] [illegible] & prudentiæ obſequii prædicantur.

1 [a] SAPIENTUM fœminarum quæque [1] ædi-
ficat domum ſuam; ſtulta autem mani-
bus ſuis deſtruit eam.
2 [a] Qui ambulat [a] rectè, reveretur Jehovam:
præfractus verò viis ſuis, ſpernit eum.
3 Ori ſtulti ineſt 'baculus ſuperbiæ; labia ve-
rò ſapientum 'conſervant ipſos.
4 Cùm deſunt 'boves, 'præſepe mundum eſt;
amplitudo autem proventuum, eſt viribus
bovis.
5 Teſtis [b] optimæ fidei non mentitur, ‖ efflat
autem mendacia teſtis [c] falſus.
6 Quærenti deriſori ſapientiam, ea non ex-
tat; ſcientia autem, prudenti 'facilis eſt.
7 Abi à conſpectu viri ſtolidi, & [d] quem noſti
non eſſe præditum verbis ſcientiæ.
8 ‖ Sapientia aſtuti, eſt advertere ad viā ſuam;
ſtultitia autem ſtolidorum, ad dolum.
9 [e] Stultos conciliat reatus; inter rectos
autem, 'quod acceptum eſt conciliationem
facit.
10 [e] 'Animus agnoſcit [f] ſuam ipſius amaritudi-
nem; & in lætitia ipſius non intermiſcet ſe
'extraneum quiſquam.
11 Domus improborum perdetur: tentorium
autem rectorum florebit.
12 Eſt via quæ recta videtur in conſpectu viro-
rum, cujus finis eſt 'viarum ad mortem.
13 Etiam ex riſu dolet animus: & [g] tandem
lætitia fit mæror.
14 Viis ſuis ſatiabitur vir averſo animo, abſ-
ſiſtit autem [h] à conſortio ejus vir bonus.
15 Fatuus credit omnibus rebus, aſtutus au-
tem advertit ad greſſum ſuum.
16 Sapiens timens recedit à malo; ſtolidus
verò 'infert ſe, adeò præfidens eſt.
17 [i] Præceps irâ efficit ſtultitiam, ſed [k] viro
circumſpectiſſimo eſt odio.
18 Poſſident fatui [l] ſtultitiam; aſtuti autem
'coronamentum texunt ſcientiæ.
19 Incurvant ſe mali coram bonis, & impro-
bi ad portas juſti.
20 Etiam proximo ipſius odio eſt pauper, a-
mici autem divitis multi ſunt.
21 Contemptor proximo ſuo futurus eſt 'pec-
cator iſte: qui autem gratiam facit pauperi-
bus, ô beatum illum.
22 Nónne 'errant qui fabricant malum? be-
nignitas verò & fides eſt fabricantium bo-
num.
23 In omni 'labore eſt emolumentum; at [l] 'in
verbo labiorum tantùm, egeſtas eſt.
24 'Corona ſapientum ſunt divitiæ ipſorum,
ſtultitia ſtolidorum ſtultitia manet.
25 Liberat animas teſtis [m] verax, 'conflat au-
tem mendacia [n] doloſus.
26 In reverentia Jehovæ eſt fiducia [o] valida,

1 Sapientum] Quæ Deum timent, & domeſticas ſuas occupationes curant in ſanctificatione & modeſtia. Ædificat] id eſt, ſervat & auget familiā: tranſlatio à ſtructoribus. 2 Qui ambulat] i. ex genere vitæ, veluti fructibus, homo cognoſcitur, an ſit pius an impius. a Heb. in rectitudine ſua. 3 Baculus ſuperbiæ] id eſt, ſermones arrogantiſſimi, quos veluti baculos, ſeruſiq; audientibus ſubminiſtrat, ut cædatur ipſe. Conſervant] quia ſapientes modum & prudentiam ſermonibus ſuis adhibent, ne ſibi aut alii ſint damno. 4 Boves] armenta videlicet, domiti & aſſuefacti culturæ: ſynecdoche, pro operariis omnibus. Præſepe mundū] i. omnia vacua, ſynecdochicè: ut Khamos 4.6. b Heb. fidelitatum. ‖ Suprà 12.16. Suprà 3.24. c Heb. falſitatis. 6 Facilis] inventu, ut quæ ſe omnibus exhibet, ſuprà 1.20. & 8.1. d Heb. non noſti labiorum ſcientiæ. ὑςέρωσις. ‖ Suprà 13.20. 9 Stultos conciliat] id eſt, improborum animos conjungit ſcelerum communicatio. Quod accept.] id eſt, quicquid Deo & rectis hominibus probatur, hoc rectos alios cum aliis conciliare ſolet. e Heb. corſcit [illegible] ipſe. 10 Animus] ἀντίθεσις ſuperioris ſententiæ: malefici maleficos amant, & recti rectos; nam ita eſt comparatus ſingulorum animus, ut probet omnia, quæ grata ſunt [illegible] ſibi, & quæ ingrata amaraq; ſunt refugiat. f Heb. amaritudinem [illegible] Extraneum] id eſt, alienum, ſive quo abhorret animus. 12 Viarum eſt] oſtendunt duo ſequentes verſus. g Heb. finem ſuum. h Heb. à juxta eum. 16 Infert ſe] nimirum in malum, quod ſequentis verſus exemplum commonſtrat. i Heb. brevis irarum. k Heb. viro cogitationum. 18 Stultitiam] id eſt, fructum ſtultitiæ ſuæ recipiunt, metonymicè: de quo ſequitur ver. Coronamentum] id eſt, ſcientiæ ſuæ fructum gloriosiſſimum conſequuntur. 21 Peccator iſte] qui pauperem odit, & colit divitem. 22 Errant] id eſt, abſunt ab itinere vitæ, ad quam benignitas & veritas Dei ducit. 23 Labore] id eſt, ſedula occupatione hominis ad functionem ſuam. l Heb. verò [illegible] tantum egeſtati eſt: hypallage. Verbo labiorum] id eſt, ubi quieſcunt cætera membra ab operibus ſuis, & lingua tantùm occupatur, eſtque nugatoriis [illegible] inani ſuo. 24 Corona] id eſt, ornamento ſunt divitiæ ad ſapientiam accedentes: ſtolidorum verò poſſeſſorum ſtultitiam nulla ex parte minuunt. m Heb. veritatis. 25 Conflat] ut animas perdat. n Heb. doli. o Heb. roboris.

26 *Filiis ſuis*] quas quæſivit in Chriſto ſemine incorrupto verbi, ut in ſui reverentia ambularet.

‖ *Supra* 19.24.

p Heb. *longus naribus*.

q Heb. *brevis ſpiritu*.

‖ *Sup. ver.* 17.

30 *Vita carnium*] id eſt, vir animo humano atque benefico (qui propterea metaphoricè ſanans appellatur) toto corpore bene habet, lætus vitam tranſigit, & alios lætificat: invidia verò tormentum ne valentiſſimas quidem partes corporis integras relinquit, ſed eas tabeſcit, corrumpit, putriditate infeſtat, & fœtidum omnium judicio totum hominem reddit.

qui [illegible] filiis ſuis eſſe ſolet receptui.

27 ‖Reverentia Jehovæ *eſt* ſcaturigo vitæ, ad recedendum a tendiculis mortis.

28 In multitudine populi *eſt* decor regis; at defectu nationis contritio dominatoris *advenit*.

29 p Tardus ad iram abundat intelligentia: q ‖præceps autem animo excitat ſtultitiam.

30 *Vita carnium *eſt* animus ſanans; putredo verò oſſium, invidentia.

31 Qui opprimit tenuem, probro afficit *opificem ejus: hunc autem honorat, qui gratiam facit egenti.

32 In malum ſuum impellit ſe improbus; *recipit ſe etiam in morte ſua juſtus.

33 In animo prudentis requieſcit ſapientia: *quæ* autem *eſt* r in ſtolidis *ſtoliditas*, *ſe cognoſcendam exhibet.

34 Juſtitia exaltat gentem, ſ probro autem *eſt* nationibus peccatum.

35 Benevolentia regis erga ſervum intelligentem; excandeſcentia autem ejus erit contra *pudefacientem.

31 *Opificem*] id eſt, Deum: vide Matth. 25.35. & ſeq. 32 *Recipit ſe*] a malo, adeo ut ne mors quidem ipſa ſit ipſi mala. r Heb. *in medio ſtolidorum*. 33 *Se cognoſcendam*] id eſt, diu diſſimulari non poteſt: eſt autem hic ellipſis contrarii: ut Gen. 28.19. ſ Heb. *probrum nationum*. 35 *Pudefacientem*] ut ſuprà 10.5.

CAPUT XV.

Leges ſermonum qui inter homines habentur, & bona ex legitimo illorum uſu conſequentia, Dei judicium de bonis & malis ſtultorum faſtidium in documentis boni & tota ſorte ſua: iracundiæ, pigritiæ, ſtultitiæ, imprudentiæ, carnalium ſtudiorum, ſuperbiæ, avaritiæ, temeritatis in homines & in Deum, immodeſtiæ erga doctrinam animi, & contrà, conſequentiæ explicantur.

1 *Reſponſio*] quatuor primi verſus de oratione ſermonis noſtri, docent primùm quæ conſequantur ex hominum ſermone, hoc verſu: deinde quæ ſit ſermonis habendi ratio, nimirum ut adhibeatur ſcientia, ver. 2. & reverentia Dei omnia pernoſcentis, ver. 3. ac poſtremò bona & mala conſequentia illuſtrantur comparationibus ver. 4.

a Heb. *moleſtiæ*.

4 *Arboris vitæ*] id eſt, medicina ſalutaris atque vivifica.

Perverſitas] id eſt, cùm linguæ perversè agit, ſubitas & vehementiſſimas calamitates affert.

6 *Conturbatur*] videlicet nullo negotio, adeò infirmus eſt.

b Heb. *cor: ſic deinceps*.

c Heb. *non rectum*.

1 *Reſponſio mollis avertit æſtum iræ: verbum autem a moleſtum excitat iram.

2 Lingua ſapientum bonam profert ſcientiam: os autem ſtolidorum eructat ſtultitiam.

3 In omni loco oculi Jehovæ *ſunt*, ſpeculantes malos & bonos.

4 Curatio linguæ, *arboris vitæ *eſt*: *perverſitas autem ex ea, *velut* confractio a vento.

5 Stultus *eſt qui* ſpernit eruditionem patris ſui; qui autem obſervat correptionem, valde aſtutus *eſt*.

6 In domo juſti robur *eſt* magnum: quod autem ad proventum improbi, *conturbatur.

7 Labia ſapientum ſpargunt ſcientiam: b animus autem ſtolidorum, c quod abeſt a recto.

8 *Sacrificium improborum, abominationi *eſt* Jehovæ: oratio autem rectorum, d accepta *eſt* ei.

9 Abominationi *eſt* Jehovæ via improbi; eum autem qui ſectatur juſtitiam, diligit.

10 *Eruditio *videtur* mala derelinquenti iter; qui odit correptionem, morietur.

11 Sepulchrum & perditio coram Jehova *ſunt*, quantò magis e animi hominum?

8 *Sacrificium*] id eſt, quantumvis ſolennis & ſumptuoſa cultus divini oſtentatio: cui ſimplex juſtorum oratio comparatur. d Heb. *benevolentia*. 10 *Eruditio*] diſtributio improborum qui abominationi ſunt Jehovæ, ſuperiore verſu; alii (inquit) apertè eruditionem fugiunt, & viam juſtam: alii verò odium animo diſſimulant, & illudunt hominibus ſpecie cultus Dei, ſed penitiſſimas illorum cogitationes perſpicit Deus, ſeq. verſu. e Heb. *filiorum hominis*.

12 Non diligit derîſor corripientem ſe, ſapientes non adit.

13 Animus lætus benè afficit *vultum: & dolore animi *ſpiritus frangitur.

14 Animus prudentis quærit ſcientiam: os autem ſtolidorum paſcitur ſtultitia.

15 Omnes dies *pauperis, mali *ſunt*: ſ læti autem animo, *ſunt* *convivium juge.

16 Melius *eſt* parum cum *reverentia Jehovæ, quàm theſaurus amplus *ubi *eſt* vexatio.

17 Melius *eſt* cibarium oleris ubi *eſt* dilectio, quàm bovis ſaginati ubi *eſt* odium.

18 Vir g iracundus miſcet contentionem, longanimis autem ſedat litem.

19 Via *pigri *eſt* velut *ſepimentum ſpinoſum: iter autem rectorum *aggeſtum *eſt*.

20 ‖Filius ſapiens lætificat patrem, ſtolidus autem homo ſpernit matrem ſuam.

21 Stultitia, lætitiæ eſt h dementi; at i vir intelligens rectè ambulaturus eſt.

22 k Irritæ fiunt cogitationes, cùm deeſt l conſilium: at ‖ in amplitudine conſiliariorum aſſurgit *cogitatio*:

23 *Lætitia huic viro eſt ex ſermone oris ſui: nam res tempore ſuo, ô quàm bona *eſt*!

24 Iter vitæ *ſurſum *eſt* intelligenti, ut recedat *a ſepulchro deorſum.

25 Domum ſuperborum *evellit Jehova, conſtituit autem terminum *viduæ.

26 Abominationi *ſunt* Jehovæ cogitationes mali; mundorum autem *ſermones*, *ſunt* ſermones amœni.

27 Conturbat domum ſuam, qui m deditus eſt quæſtui; qui verò odit dona, victurus eſt.

28 Animus juſti meditatur ad loquendum: os autem improborum *eructat mala.

29 *Procul abeſt Jehova ab improbis, orationem autem juſtorum exaudit.

30 *Ut* lumen oculorum lætificat animum, ita auditio bona pinguefacit oſſa.

31 Auris auſcultans correptioni vitæ, n *inter ſapientes commorabitur.

32 Qui o abſtrahit ſe ab eruditione, ſpernit animam ſuam: qui autem auſcultat correptioni, poſſidet animam.

33 *Anteit* reverentiam Jehovæ eruditio ſapientiæ, *& ante honorem abjectio.

23 *Lætitia*] id eſt, vir iſte ſapiens & conſiliis ampliſſimis [illegible] creatur & gratulatur ſibi, cùm videt conſilia ſua bene [illegible] veniſſe. 24 *Surſum*] id eſt, in cœlis vita eſt, ac proinde [illegible] & ad cœleſtia tendit: Philip. 3.20. & Coloſſ. 3.1. [illegible] quam ſtudiosus harum rerum terreſtrium eſſet [illegible] 25 [illegible] ditus & radicitus perdit. *Viduæ*] id eſt, humilium [illegible] m Heb. *quæſtuoſus quæſtus*: ut ſuprà 1.19. 28 *Eructat*] [illegible] que profundit. 29 *Procul abeſt*] id eſt, non exaudit: [illegible] 30 *Ut*] id eſt, quemadmodum oculus rerum bonarum aſpectu [illegible] afficit, ita etiam auris rerum bonarum ſalutariumque auditu [illegible] verſus. n Heb. *in medio ſapientum*. 31 *Inter ſapientes*] [illegible] quam ſapientibus attribuit Deus. o Heb. [illegible] 33 *Anteit*] id eſt, antequam vir ſapientiam obtineat & [illegible] quæ caput eſt ſapientiæ, eum erudiri oportet in documentis ſapientiæ [illegible] *honor*.] id eſt, ordo idem eſt fructuum qui ex eruditione & [illegible] piuntur: nam eruditioni abjectio & humilitas; ſapientiæ verò [illegible] conjunctus eſt ſummus honor, quo Deus ſui timentes proſequitur.

CAPUT XVI.

Singularis Dei adminiſtratio ſcientiaque prædicatur, propter quam homines ad fidem & obſequium ejus revocantur: reverentibus ipſum gratia & pax, ſuperbis exitium denuntiatur: etiam regis quicunque autoritate ſunt, ad idem officium provocantur: ſapientiæ, juſtitiæ, modeſtiæ, ſtudii in verbo Dei, eloquentiæ, fideliſque doctrinæ fructus exponuntur.

[illegible] noſtrorum firmitatemq́ [illegible] [illegible] dotatur, venerandâ [illegible], & [illegible] ſuum cui omnia [illegible] [illegible] abdicat a fortunâ omnia [illegible] [illegible] Deo.

1 PEnes hominem ſunt ᵃacies cogitatio-
num ᵇanimi, ſed a Jehova eſt ſermo lin-
guæ.
2 Ut omnibus ᵇviis ſuis vir purus videatur in
oculis ſuis; tamen ᶜperpendit ſpiritus Je-
hova.
3 ‖ ᶜDevolve in Jehovam ᶜfacta tua, ᶜcogita-
tioneſque tuas; & comparabuntur.
4 ᶜOmnia operatus eſt Jehova propter ſe, e-
tiamque improbum ad diem mali:
5 Abominationi eſt Jehovæ omnis altus ani-
mo; ᶜconjunctis operis non conſequitur im-
punitatem.
6 ᶜBenignitate & veritate expiatur iniquitas:
quamobrem ᶜreverentiâ Jehovæ, recede a
malo.
7 Cùm benevolentia proſequitur Jehova vias
alicujus, etiam inimicos ejus pacatos red-
dit ei.
8 Melius eſt parum cum juſtitia, quàm ᵈam-
pliſſimus proventus cum injuria.
9 ‖ Animus hominis excogitat viam ſuam, ſed
Jehova ſtatuit greſſum ejus.
10 ᶜSagacitas inſidet labiis regis, in judicio
ne prævaricetur os ejus.
11 ᶜScapus & lances judicii Jehovæ ſunt; o-
pus ejus ſunt omnia ᵉpondera loculi.
12 Abominationi ſit regibus committere im-
probitatem: nam juſtitiâ ſtabilitur ſolium.
13 ᶠAccepta ſunto regibus labia juſta; & lo-
quentem recta, rex diligito.
14 Exæſtuante ira regis ſunt ᶜnuntii mortis;
ſed vir ſapiens expiabit eam.
15 ᵍᶜIn lucida facie regis vita eſt, cujus bene-
volentia eſt ᶜvelut denſa nubes pluviæ ſero-
tinæ.
16 ‖ Comparare ſapientiam, ô quàm melius
eſt auro effoſſo; & comparare prudentiam,
optatius argento!
17 ᶜAgger rectorum eſt recedere a malo; con-
ſervat ʰſeipſum, ᶜqui cuſtodit viam ſuam.
18 Ante confractionem ſuperbia, & ante lap-
ſum ⁱalti ſunt ſpiritus.
19 Melius eſt ᶜſubmiſſum eſſe ſpiritu cũ man-
ſuetis, quàm ᶜ‖partiri ſpolium cum ſuperbis.
20 Qui attendit ᶜad verbum, conſequitur bo-
num; & qui confidit Jehovæ, ô beatum il-
lum!
21 Sapiens animo vocandus eſt prudens, ᶜſua-
vitas autem labiorum addit diſciplinam.
22 ‖ ᶜScaturigo vitæ eſt intelligentia ᵏpoſſi-
dentis ipſam: at eruditio ſtultorum, ſtultitia eſt
ᶜſtultitiæ.
23 Animus ſapientis intelligenter modera-
tur os ſuum, & per labia ſua addit diſcipli-
nam.
24 ᶜUt favus mellis ſunt ſermones amœni; res
dulcis animæ, & ſanans ˡoſſa.
25 ‖ Eſt via quæ videtur recta in conſpectu ho-
minis, cujus finis eſt viarum ad mortem.
26 ᵐᶜIpſe moleſtus moleſtiam affert ſibi: nam
reflectitur in ipſum ᶜos ejus.
27 ᶜVir nequam ᶜeffodit malum; cujus labiis
inſidet, velut ignis adurens.
28 Vir ⁿperverſitatibus deditus immittit con-
tentionem, & ᶜſuſurro ᶜdisjungit ᶜducem.
29 ᶜVir ᵒviolentus pellicit proximum ſuum, ut
deducat eum ᵖviâ iniquâ:
30 ᶜConnivens oculis ſuis dum cogitat res
perverſas; ᶜconcidens ᵠſermones ſuos, per-
ficit malum.
31 Corona ʳornatiſſima eſt canities, ᶜquæ in via
juſtitiæ invenitur.
32 Melior eſt longanimis robuſto; & qui do-
minatur ˢin animum ſuum, eo qui capit ci-
vitatem.
33 ᶜIn gremium conjicitur ſors: a Jehova au-
tem eſt ᶜtota ratio ejus.

[illegible] in rebus dijudicandis, præcavendis, & veluti addivinan[dis] [illegible] media eſt ſive anceps, quæ non tantùm in malam partem [illegible] in bonam, hic & Jeſchahi 5. 3. vide Jechezk. 13. 6. 11 Sca[pus] [illegible] præcepti, quod judicium Dei ac non hominum eſt, Deut. [illegible] judicii autem accuratiſſimam obſervationem figurat con[illegible]. e Heb. lapides omnes marſupii. f Heb. beneplaciti [illegible]. 14 Nuntii mortis] id eſt, omnia tum minitantur [illegible]. g Heb. In luce faciei. 15 In lucida facie] id eſt, cùm placido [illegible] reſpicit. Velut denſa nubes] id eſt, non tantum [illegible] omnibus bonis ad ſaturitatem cumulat. ‖ Supr. 3. 14. 17 Agger rectorum] id eſt, velut in loco circummunito, aggeſto, tuto, edi[illegible], qui cavent a malo: metaphora. h Heb. animam ſuam. [Servat ſeipſum] id eſt, qui ſe continet in ſuo aggere. i Heb. altitudo ſpi[ritus]. 19 [Submiſſum eſſe] id eſt, humiliter ſe gerere, ut qui ab hoſtis vitiô & [illegible]. Partiri ſpolium] id eſt, inſoleſcere, atque elatè gerere, [illegible] pariunturve perdant. ‖ Supr. 13. 3. 20 Ad ver[bum] [illegible] attendit. 21 Suavitas] id eſt, facundia [illegible] ad prudentiam acceſſio, quæ alios in prudentia vir[illegible] poſſit.

‖ Supr. 13. 14.
22 Scaturigo vitæ] id eſt, intelligentia ſubſidio eloquentiæ adjecta expoſita, vitam conſervat ſuis diſcipulis, & contrà.
k Heb. dominorum ſuorum, id eſt, intelligentis: ſimile ſupr. 1. 17.
Stultitia] ac pœnitudo mortis.
24 Ut favus] id eſt, ſermones pii ſunt jucundi, utiles, & neceſſarii animæ, & corpori.
l Heb. oſ.
‖ Supr. 14. 12.
m Heb. anima moleſti.
26 Ipſe moleſtus] id eſt, qui res moleſtas aut ſeverè, aut improbè eloquitur.
Os ejus] id eſt, malè leſtus ſermo in ipſum recidit, metonymicè.
27 Vir nequam] id eſt, malignus & maledicens.
Effodit] id eſt, omnibus artibus perveſtigat viam perficiendi mali: metaphora a cuniculariis.
n Heb. perverſitatũ.
28 Suſurro] id eſt, emiſſarius, explorator, qui captat rumores quos auribus amicorum inſuſurret ad inflammandas lites. Disjungit] ſupple ab amico, pro eo quod eſt diſſenſiones excitat: ecclipſis relati ut Levit. 2. 14. Ducem] id eſt, principem amicitiæ, amicum ſummum: ut infrà 17. 9. & Pſalm. 55. 14. 29 Vir violentus] id eſt, omnes juris, æqui & boni, leges perfringens: quo ſenſu violentia ferè accipitur, ut Gen. 6. 11. o Heb. violentiæ. p Heb. non bona. 30 [Connivens] deſcriptio improbi, de quo ſuperiore verſu, a ſigno oculorum & a ſermone, quod accommodare dicitur ad conſilia ſua peſſima, donec perfecerit. Concidens] id eſt, non apertè explicans conſilium ſuum: ſed dolosè ea tantum in medium afferens, quæ ad perducendos homines judicat profutura, & ſtudiosè amputans contraria. q Heb. labia ſua, yut conſpectod. r Heb. ornatus. 31 Quæ in via] id eſt, quæ piè & juſtè vitam tranſigit, non autem omnis canities promiſcuè. ſ Heb. in ſpiritum ſuum. 33 In gremium] id eſt, nihil eſt tam fortuitum judicio hominum, quam cùm ſors in gremium aut urnam conjicitur; fortuitus enim videtur eventus ſortis: attamen ne ſors quidem ipſa caſu fortuitò contingit; ſed Deus infinita providentia ſua quicquid ſorte accidit, ſigillatim diſponit. Tota ratio] id eſt, ſingularis ſingularum rerum diſpenſatio, quam infinita Dei providentia infinitum rebus omnibus adhibet ſingulariter.

Caput XVII.

Pacis & prudentiæ bonum Deo probat; explicatur; malignitas & contemptus pauperum condemnatur; propagatio generis, dignitas incorrupta, charitatis officia, reprehenſionum efficacia, evitatio ſtultorum, maleficorum, vaſo[illegible], injuſtorum, & inſipientium, certorum amicorum comparatio, litigioſorum, perverſorumque declinatio; malum generis depravati, triſtitiæ, corruptionis, temeritatis injuſtæq́ reprehenſionis, & modeſtiæ bonum enar[ra]tur.

1 ‖ MElior eſt buccea cibi ſicci, qui-
cum eſt tranquillitas; quàm domus
ᶜplena ᵃmactatis animalibus, in qua
ſit contentio.
2 ᶜServus intelligens dominatur in filium ᶜpu-
defacientem, & ᶜinter fratres partitur poſ-
ſeſſionem.
3 ᶜFuſorium vas argento adhibetur, & catinus
auro: qui autem probat corda, eſt Jehova.

‖ Supr. 15. 17.
1 Plena mactatis] id eſt, lautiſſimarum epularũ locus, ac vino abũdantium, quo invaleſcente contentiones fervent.
a Heb. mactationibus contentionis.
2 Servus intelligens] id eſt, prudentia infimos extollit, ſummos verò dejicit imprudentia. Pudefacientem] ut ſuprà 10. 5. Inter fratres] id eſt, hæreditatem cum fratribus adit, filii pudefacientis loco. 3 Fuſorium vas] id eſt, omnia probant homines arte, [illegible] hominum [illegible]: quæ unus Deus ſcrutatur Jirmeja 17. 9. & 10.

b Heb. *labium moleſtiæ.*
c Heb. *vir falſitatis.*
d Heb. *ærumnæ.*
‖ *Supr.14.31.*
e Heb. *non immunis erit: Exod.20.7.*
f Heb. *filii filiorum.*
7 *Ingratus eſt*] ſi homo nihili (inquit) elegantes ſermones & libero homine dignos inique ſerre ſolet, quanto magis vir ingenuo & liberali animo ſermones illiberales & vanos odiſſe debet?
g Heb. *labium: ſic deinceps.*
h Heb. *falſitatis.*
8 *Velut gemma*] id eſt, munus corruptionis in conſtupradis judiciis gratioſiſſimum eſt apud avaros judices, ac proinde facit, ut qui judicia corrumpit, optatum ſuum conſequatur.
i Heb. *lapis gratiæ.*
k Heb. *domini ſui: ſic ſupr.1.19.*
Quocunque] id eſt, ad quemcunq; finem munus corruptionis oblatum ſit, is ſuccedit ex ſententia animi.
9 *Qui tegit*] id eſt, qui defectiones & offenſas partium inter ipſas diſſimulat, is optimus eſt amicitiarum conſervator & conciliator.
Renovat] id eſt, recordando refricat & offenſiones inſtaurat.
Ducem] ut ſuprà 16.28.
l Heb. *percutere.*
11 *Nuntius crudelis*] id eſt, carniſex, aut quiſquis eſt adminiſter judiciorum Dei in ſtultum non reſipiſcentem plagis.
12 *Occurrat*] id eſt, ſatius fuerit in hoc quàm in illud incidere: de gravitate autem periculi ab urſis vide 2.Schemu. 17.8.& Hoſch.13.8.
14 *Laxat aquas*] id eſt perinde facit ac ſi ora ſtagnorum & emiſſaria reſeraret, quibus exundet aqua, & abripiat quoſque obvios, neque de integro obthurandi & coërcendi aquas facultatem habet.

4 Maleficus attendit ad [b] ſermonem moleſtum, [c] fallax autem advertit ad linguam [d] ærumnoſam.
5 ‖ Qui ſubſannat pauperem, probro afficit opificem ejus; qui delectatur calamitate, [e] non impunis erit.
6 Corona ſenum *ſunt* [f] nepotes, & ornamentum filiorum *ſunt* patres ipſorum.
7 * Ingratus *eſt* ſtulto [g] ſermo excellentiæ, multò magis ingenuo ſermo [h] vanus.
8 * *Velut* [i] gemma gratiſſima, *eſt* munus in oculis [k] dediti ei, * quocunque ſpectet, proſperatur.
9 * Qui tegit defectionem, quærit dilectioné: qui vero * renovat rem, disjungit * ducem.
10 Urit increpatio prudentem, magis quàm ſi [l] percutias ſtolidum centies.
11 Tantùm rebellionem quærit malus; tandem * nuntius crudelis mittetur in eum.
12 * Occurrat urſa orba in virum, ac non ſtolidus in ſtultitia ſua.
13 Qui reddit malum pro bono, non amovetur malum a domo illius.
14 * Laxat aquas, *qui eſt* caput contentionis: quare antequam * ſeſe immiſceat, litem ipſam deſere.
15 Qui [m] abſolvit improbum, & qui [n] condemnat juſtum; abominationi Jehovæ *ſunt* æquè ambo.
16 * Ecquare pretium *eſt* in manu ſtolidi: cùm ad poſſidendum ſapiëtiam animus deſit *illi*?
17 Omni tempore diligit, qui amicus eſt; & frater in anguſtia * enaſcitur.
18 Homo [o] demens * complodit manum, ſpondens ſponſionem * ante amicum ſuum.
19 * Diligit defectionem, qui diligit jurgium: [p] * ampliat januam illius, qui quærit fracturam.
20 Perverſus animo non [q] conſequetur bonum, & verſutus lingua ſua incidet in malú.
21 * Qui gignit ſtolidum, *gignit* ad mœrorem ſibi; neque lætaturus eſt pater ſtulti.
22 Animus lætus * bene medicinam facit, ſpiritus autem fractus exſiccat * oſſa.
23 Munus e ſinu * improbus accipit, ad pervertendum itinera juris.
24 * Adeſt faciei prudentis ſapientia, * oculi autem ſtolidi *vagantur* ad extremitatem terræ.
25 Indignationi *eſt* patri ſuo filius ſtolidus, & amaritudini genitrici ſuæ.
26 Mulctare etiam juſtum, non *eſt* bonum: percutere ingenuos, præter rectum *eſt*.
27 Cohibet ſermones ſuos [r] vir ſcitus; & * frigidus *eſt* ſpiritu, vir [ſ] intelligens.
28 Etiam ſtultus [t] quietè conſiſtens, ſapiens reputatur; obthurans labia ſua, prudens.

Caput XVIII.

Obſtinatorum vota, improbitatis fructus & ſapientiæ, judiciorum æquitas in ſermonibus & prudentiæ, ſuſurronum pigrorumq; damna, fiducia in Deum fructus, confidentia in divitias & temeritatis effecta, patientia & prudentia bona magnâ in contentionibus, linguæ uſus, piæ uxoris utilitas, divitum pauperumq; ratio, & amicitiæ neceſſitas exponuntur.

1 * Pro deſyderio quærit [a] cerebroſus, omnibus quæ ſunt * immiſcet ſe.
2 Non delectatur * ſtolidus intelligentia, ſed [c] * iis quæ exiſtunt in animo ipſius.
3 ‖ Adveniente improbo advenit etiam contemptus, & cum [d] ignominioſo probrum.
4 ‖ *Velut* aquæ profundæ *ſunt* verba ore viri præſtantis *enunciata*; torrens eructans, *eſt* * ſcaturigo ſapientiæ.
5 ‖ Accipere [e] perſonam improbi non *eſt* bonum, pervertere juſtum in judicio.
6 [f] Sermones ſtolidi ineunt contentionem, & os ejus * contuſiones advocat.
7 Os ſtolidi contritioni *eſt* ei, & labia ejus tendicula [g] vitæ ejus.
8 * Verba ſuſurronis ſimilia *ſunt verbis* eorum qui ſæpenumero contuſi ſunt: attamen ea deſcendunt * in penetralia ventris.
9 Etiam ſe gerens remiſsè in opere ſuo, * frater *eſt* [h] diſperdenti.
10 ‖ Turris [i] robuſta *eſt*, nomen Jehovæ; quò accurrens juſtus, in edito collocatur.
11 ‖ Subſtantia divitis *eſt tanquam* urbs [k] munita ejus, & tanquam murus editus in cogitatione ipſius.
12 ‖ Ante confractionem attollit ſe animus viri: anteit verò honorem abjectio.
13 Reſpondenti [l] aliquid, cùm nondum audierit: *id* [m] ſtultum *eſt* ei & ignominioſum.
14 Spiritus viri * ſuſtentat ægritudinem ipſius, ſpiritum autem fractum quis attollat?
15 Animus prudentis * poſſidet ſcientiam, & auris ſapientum * quærit ſcientiam.
16 Donum hominis [n] * in lato collocat eum, & ante faciem magnatum adducit eum.
17 * Juſtus *videtur* qui primus eſt in lite ſua; donec adveniente proximo ejus, perveſtiget illum judex.
18 Contentiones [o] ſubmovet ſors, & inter robuſtos dirimit.
19 * Frater defectione provocatus *firmior eſt* urbe munita, & contentiones *earum ſunt* ut vectis arcis.
20 ‖ Fructu oris [p] cujuſq; ſatiatur venter ejus,

Seſe immiſceat] id eſt, fundatur, & exundet latius, quaſi dicat, principiis obſta. m Heb. *juſtificat.* n Heb. *improbat.* 16 *Ecquare*] quaſi dicat, nihil prodeſt ſtulto, imò miſerum eſt manibus plenis eſſe, & animo nullo, aut planè vacuo: indignus eſt bonis, qui dedignatur ſapientiam. 17 *Enaſcitur*] id eſt, emergit vis amicitiæ illius germanæ, quæ prius ſecundis rebus non fuerat explorata. o Heb. *defectus cordis.* 18 *Complodit*] ut ſuprà 6.1 & 11.15. *Ante amicum*] id eſt, leviſſimè, non expectans dum rogetur ab amico ſuo ut fidejubeat. 19. *Diligit*] id eſt, autor contentionum & inflammator rixoſus diligit omne malum, cùm nullum malú non oriatur ex cõtentionibus. p Heb. *exaltat.* *Ampliat*] id eſt, quo magis procurat ut diffuantur & diſrumpantur amicitiæ contentionibus excitatis, eò majorem januam nequitiæ & defectioni aperit. q Heb. *inveniet.* 22 *Bene medicinam*] id eſt, bene afficit hominem totum, adeò ſalubris eſt. *Oſſa*] i. etiam intima & valentiſſima corrumpit. 23 *Improbus*] ſive litigator dans munus depromptum e ſinu ſuo, ſive judex accipiens. 24 *Adeſt faciei*] id eſt, ipſe vultus ſapientis conſtans & placidus index eſt ſapientiæ. *Oculi*] id eſt, oculi ipſi ſtultorum inconſtantes & vagi ſunt, adeò ut animorum inſtabilitatem indicent, & vacuitatem ſapientiæ. r Heb. *ſciens ſcientiam.* 27 *Frigidus*] id eſt, moderatus, continens, ſedatus animo, qui non percitus exardeſcit iniquè, ſed ab æſtu animi prudenter caret.

8. *In penetralia*] id eſt, cor ipſum transfigunt. 9 [illegible] bonorum diſſipator eſt: propè tantundem facit, quantum [illegible] & patrimoniorum decoctores. h Heb. *domino diſperdenti* [illegible] 61.4. & 91.14. i Heb. *roboris.* ‖ *Supr.10.15.* k [illegible] ‖ *Supr.16.18. & 15.33.* l Heb *verbum ſtultitia eſt ei & ignominia.* 14 *Suſtentat*] id eſt [illegible] in afflictionibus ejus. 15 *Poſſidet*] id eſt, ità obtinet [illegible] ſinat ulla ægritudine aut malo. *Quærit ſcientiam*] [illegible] ſuſtentandum ſe. n Heb. *dilatat eum.* 16 *In lato* [illegible] eum ab anguſtia, & evehit. 17 *Juſtus*] id eſt, qui primus [illegible] defert, juſtam cauſam videtur agere, donec audiatur adverſarius [illegible] ſtatur, aut, ſi nulla ſit alia cognoſcendi ratio, ſors litigantium [illegible] o Heb *ceſſare facit.* 19 *Frater*] i. fratrum offenſorum irꝫ [illegible] violentiſſimæ quæ non citius domari poſſint, quàm expugnati [illegible] citius frangi, quàm vectes validiſſimi. ‖ *Supr.12.13.* [illegible]

proventu labiorum ſuorum *quiſque* ſatiabitur.

21 Mors & vita *ſunt* q in poteſtate linguæ: 'prout *quiſque* amat uti ea, comedet fructum ejus.

22 ‖ʳ Conſequitur bonum, qui conſequitur uxorem; ut provehit benevolentia à Jehova.

23 Supplicationes eloquitur pauper, dives autem loquitur dura.

24 ᶠ Viro cui ſunt amici, colenda *eſt* amicitia: 'Eſt enim amicus conjunctior fratre.

[illegible] evidentiæ cauſa invertimus. r Heb. *viro amicorum.* 24 *Eſt*] id eſt, inveniuntur amici, qui plus quam fraternas amicitias co[illegible]

Caput XIX.

Integritatis laus, inconſideratæ viæ reprehenſio, divitiarum pretium, & paupertatis uſus, falſitatis, elationiſq; in ſtolidis & ſervis indignitas, clementia, regia autoritas, domeſtica mala a liberis & uxore obvenientia, pigritia, obedientia, miſericordia, liberorum inſtitutio, cogitationum a Deo præſtatio, beneficentia, reverentia Dei integra, futurorum informandorum ratio, filiorum inſtitutio, falſorum teſtium malitia & pœna exponuntur.

1 MELIOR eſt pauper ambulans ᵃ integrè, 'divite perverſo labiis ſuis qui *quidem* eſt ſtolidus.

2 'Æquè ᵇ cujus non dignoſcit animus quod non eſt bonum, ac præceps pedibus peccat.

3 Stultitia hominis pervertit viam ipſius, & 'adverſus Jehovam indignatur ᶜ animus ejus.

4 ‖Subſtantia addit amicos multos, tenuis autem ab amico ſuo disjungitur.

5 ‖Teſtis falſitatum non impunis erit, & conflator mendaciorum non proripiet ſe.

6 Multi precantur faciem ingenui, & quiſq; amicus adhæret viro ᵈ munifico.

7 Omnes fratres pauperis odio habent eum; 'etiam qui amicus ejus *eſt*, *ſinguli* procul abſunt ab eo: 'perſequenti verbis, non adſunt.

8 'Poſſidet animum, qui diligit ᵉ ſe ipſum; obſervat intelligentiam ad ᶠ conſequendum bonum.

9 ‖Teſtis falſitatum non erit impunis, & conflator mendaciorum peribit.

10 ‖Non decet ſtolidum oblectatio, multò minus ſervum dominari in principes.

11 ‖ Intellectus hominis ᵍ longanimem efficit eum; & ornamento *eſt* ei, 'præterire defectionem.

12 ‖'Ut rugitus leonis juvenis, *eſt* indignatio regis; ut ros autem ſuper herbam, benevolentia ejus.

13 ‖ʰ Ærumnarum cauſa *eſt* patri ſuo filius ſtolidus, '& ſtilla continua jurgia mulieris.

14 Domus & ſubſtantia poſſeſſio *eſt* ⁱ patria, ‖ᶜ à Jehova autem *eſt* uxor intelligens.

15 ‖'*Dedita* pigritiæ, quæ injicit altum ſoporē; & doloſa anima eſuriet.

16 Qui obſervat præceptum, ſervat ᵏ ſeipſum; qui ſpernit vias ſuas ' ſupplicio affectus morietur.

17 'Mutuat Jehovæ, qui gratiosè largitur tenui; & beneficium ipſius rependet ipſi.

18 Caſtiga filium tuum, dum eſt ſpes; & ˡ ad perniciem ejus ne condonato animus tuus:

19 ' Magnus eſto irarum æſtu, condonando mulctam: *dicens* te, ſi eripias, deinde amplius ᵐ mulctaturum.

20 Auſculta conſilio, & accipe eruditionem: ut ſapias ⁿ tandem.

21 ‖ Multæ cogitationes inſunt animo cujuſq; ſed conſilium Jehovæ ipſum ſtabit.

22 'Quod ſummè ᵒ deſyderet homo, *eſt* benignitas ipſius: at melior eſt pauper ' viro mendace.

23 Reverentia Jehovæ ᵖ vitalis eſt: 'nam ſatur *præditus ea* commoratur, nec viſitatur malo.

24 ‖Abditam habet piger manum ſuam 'in ſua manica, etiam ad os non reducit eam.

25 ' Si deriſorem percutias, fatuus fiet aſtutus: & corripiendo prudentem, intelliget ſcientiam.

26 'Devaſtat patrem, fugat matrem, filius 'pudefaciens, & afficiens probris.

27 ' Deſine, fili mi, ut auſcultes eruditioni, aberrare à ſermonibus ſcientiæ.

28 Teſtis nequam deridet jus: ' adeò os improborum abſorbet iniquitas.

29 Parata ſunt in deriſores iſtos judicia, & contuſiones tergo ſtolidorum.

[illegible]] id eſt, quantumvis illos verbis & precibus ſollicitet. [illegible]] id eſt, pauper & afflictus, ſi amat ſalutem ſuam, non prop[illegible]; ſed patientiâ poſſidet animam ſuam, Luc. 21. 19. f Heb. *ad inveniendum.* ‖ Suprà ver. 5. ‖ *Infrà* 30. 22. [illegible]] id eſt, ſtolidis conveniunt ſtagra, ſuprà 10. 13. & ſervitus ſervo: [illegible] copiæ, aut dominatio, quibus uti neſciunt. ‖ *Suprà* [illegible] *tranſeſu.* 12 *Præterire defectionem*] nimirum [illegible] bona fide poteſt, aut ex uſu & neceſſitate futurum eſt: quo [illegible] Davidis propoſuntur 1. Schem. 3. 39. & 16. 10. ‖ *Suprà* [illegible]] id eſt, lethalis eſt illius indignatio, & vitalis be[illegible]

‖ *Suprà* 17. 25. *Infrà* 27. 15. h Heb. *ærumnæ.* 13 *Et ſtilla*] id eſt, virum familiamque exercet rixoſa mulier, ut ſtillicidium lapidem. i Heb. *patrum.* ‖ *Suprà* 18. 22. 14 *A Jehova*, ſingulari modo. ‖ *Suprà* 10. 4. & 5. & 13. 4. 15 *Dedita pigritiæ*] id eſt, & pigri ceſſantes ab officio, & fraudulenti contra officium verſantes judicio Dei punientur. k Heb. *animam ſuam.* 16 *Supplicio affectus*] hoc verbum, quia ſcriptura compoſitum eſt, ita viſum eſt reddere. 17 *Mutuat Jehovæ*] id eſt, Jehova beneficium pauperi collatum, ſert acceptum ſibi. l Heb. *ad morte afficere eum: ne extollito animum tuum.* 19 *Magnus eſto*] id eſt, quod ſi videbitur condonare pœnas meritas alios fili, tem increpa graviſſimè, & indignationem præ te fer in peccatum ejus, additâ comminatione hac; te ſi eripias id eſt, abſolvas ab hac pœna merita, eò gravius deinceps hoc nomine caſtigaturum, cùm in peccatum inciderit; ut ipſe facit Davidi 32. [illegible] m Heb. *adderem mulctam.*

n Heb. *in extremo tuo.* ‖ *Suprà* 16. 1. & 9. 22 *Quod ſummè*] id eſt, nihil eſt tantopere expetendum homini, imprimis diviti, quam ut ex animo beneficus ſit. o Heb. *deſyderium hominis.* *Pauper*] id eſt, divite beneficentiam denegante paupertatis ſpecie, aut non ex animo conferente. p Heb. *ad vitam.* 23 *Nam ſatur*] id eſt, vitam præſentem & futuram agit beatiſſimè: ut Pſalm. 34. 10. & ſuprà 14. 26. ‖ *Infrà* 26. 15. 24 *In ſua*] id eſt, piger eſt tum quidem cùm opus eſt maximè, manum exerit extra os manicæ ſuæ, ut operi admoveat, ſed illam adeò ſtudiosè in ea continet, ut etiam cibandis os ſuum inſeri patienter ferat. [illegible] reddidimus a forma gabatæ; cujus nomen per tranſlationem videtur manicis accommodari ironicè, hîc & infrà 26. 15. 25 *Si deriſorem*] id eſt, duobus modis inſtituuntur fatui ab alieno exemplo verberibus improborum, & verbis documentiſque bonorum. 26 *Devaſtat*] id eſt, filius ſceleratus parentes evertit bonis, & eorum animos ita avertit a ſe, ut fugiant & exhorreſcant ipſum. *Pudefaciens*] vide ſuprà 10. 5. 27 *Deſine*] id eſt, totum te dedito doctrinæ ſanctæ, ac propterea animum & cogitationem avocato a rerum & ſermonumque malorum conſuetudine. 28 *Adeò os*] id eſt, quod iſte ludificatur jus, certa malitia facit; quæ ipſum totum poſſidet, ac velut abſorbet ſermones ejus, ut nihil aliſi iniquitatem crepent eructentque. Quamobrem illorum ſupplicium ſequente verſu exponitur.

Caput XX.

Ebrioſorum, iras graves concitantium, pigrorumq; vitia exponuntur: improborum probitatem ſermone, & opere externo fingentium hypocriſis repudiatur; ſimplicitas coram Deo & hominibus commendatur; pigritia, falſitatis in commerciis, temeritatis, malitiæq; damna, prudentium conſiliorum uſus, impietatis in parentes, ſubitaneum opum, ultionis, falſitatis, ignorantiæ Dei, ſacrilegii mala à Deo & hominum judicio obvenientia, juventutis & ſenectutis ornamentum, improborumq; frenum oſtenduntur.

1 Dives eſt] Id eſt, vinum ita ſuâ vi facit vinolentos, ut deriſores & tumultuoſi ſiant; itaque apud alios prædicant ſeſe ridiculos.
|| Suprà 19.12.
a Heb. animæ ſuæ.
b Heb. honor.
c Cùm nihil] id eſt, cùm ſe egentem videt, & vacuitatem ſolam reportat pigritiæ fructum.
5 Ut aquæ] id eſt, adeò profundæ ſunt hominis cogitationes, ut nemo noverit eas, niſi ſpiritus hominis qui eſt in ipſo, 1. Corinth. 2. 11. ſed eas tamen rimatur, obſervat, recognoſcit, & explicatur prudens, infrà vêr. 27.
c Heb. corde: ſic deinceps.
d Heb. intelligentiæ.
e Heb. multitudo hominum.
6 Uſquequaque veracem] id eſt, qui quantum de ſe prædicat, tantundem bona fide præſtet.
f Heb. fidelitatum.
8 Inſidens ſolio] id eſt jus dicens exequitur: ſynecdoche.
Oculis ſuis] id eſt, inſpectionem faciens ipſe, cognitionem habens, judicium ferens, & judicatum fieri curans, ſynecdochicè.
|| 1. Reg. 8. 46.
g Heb. lapis: & lapis.
|| Deut. 25. 13. & 14.
Suprà 11. 1. & 16. 11.
11 Actionibus ſuis] id eſt, nemo unquam ſit hypocrita, aliudve linguâ aut opere ſimulet, & aliud geſtet animo; ſed inde a pueritia ſe totum ad

1 ° **D**Eriſor eſt vinum, tumultuoſus potus inebrians: ideò quiſquis oberrat in eo, non ſapit.
2 || Ut rugitus leonis juvenis, *eſt* terror regis: in quem excanduerit, peccaverit ᵃ in vitam ſuam.
3 ᵇ Honorificum viro *eſt* ſuperſedere a lite: quiſquis autem ſtultus *eſt*, immiſcebit ſe.
4 *Qui* propter hyemem piger, non arat; mendicabit in æſtate: °cùm nihil *aderit*.
5 °Ut aquæ profundę, conſilium *eſt* in ᶜ animo viri; attamen vir ᵈ intelligens haurit illud.
6 ᵉ Maxima pars hominum, prædicat quiſque benignitatem ſuam: virum autem ° uſquequaque ᶠ veracem quis inveniat?
7 Continenter ambulans in integritate ſua juſtus, *beatus eſt*; beati filii ejus poſt eum.
8 Rex °inſidens ſolio judiciali, ventilat in ° oculis ſuis omne malum.
9 ||Quis dicere poſſit, purificavi animum meum; mundus ſum a peccato meo?
10 || ᵍ Diverſa pondera, diverſæque menſuræ; abominationi *ſunt* Jehovæ æquè utraque.
11 °Actionibus ſuis præbeat ſe cognoſcendum etiam puer, an purum & an rectum *ſit* opus ejus.
12 °Aurem audientem & oculum videntem, Jehova fecit æquè utrumque.
13 ||Ne diligito ſomnum, ut non efficiaris pauper; °aperi oculos tuos, ſatiare cibo.
14 ʰ Peſſimum *eſt*, ait emptor; ſed cùm ⁱ digreſſus fuerit, tum ſe ipſum laudat.
15 Eſt aurum & copia carbunculorum *pretioſa*: at inſtrumentum ᵏ pretioſiſſimum *eſt* labiorum ſcientię.
16 °Cape veſtem ejus, qui ſpopondit *pro* extraneo; & pro aliena *ſpondentem*, pignerare eum.
17 °Suavis *eſt* viro cibus falſitatis; ſed poſtea impletur os ejus ſcrupis.
18 Cogitationibus in conſilio confirmator, & prudentibus conſiliis gere bellum.
19 || °Revelanti arcanum, qui ambulat cum detractione; & ei qui ſeducitur labiis ſuis, ne admiſceto te.
20 Maledicentis patri ſuo aut matri ſuæ, ° extinguetur lucerna ˡ in nigris tenebris.
21 Poſſeſſioni °acceleratæ in principio, etiam fini illius non benedicetur.
22 || Ne dicas, rependam malum; ° expecta Jehovam, & ſervabit te.
23 Abominationi *ſunt* Jehovæ ᵐ diverſa pondera; & lances ⁿ doloſæ non *ſunt* res bona.
24 || A Jehova *ſunt* greſſus viri: ° homo autem quid intelligit viæ illius?
25 °Tendicula *eſt* homini deglutire ſacrum, & °poſt vota requirere.
26 °Ventilat improbos rex ſapiens, poſtquam °convertit in eos rotam.
27 ||°*Velut* lucerna Jehovæ eſt anima hominis, *quæ* perveſtigat omnia penetralia ventris.
28 °Benignitas & fides cuſtodiunt regem, & ſuſtentat benignitate ſolium ſuum.
29 ° Ornamento juvenibus *ſunt* vires ipſorum, & ᵖ decori ſenibus canities.
30 ᵍ °Strigiles *ſunt* pro malo livores, vulnus, & plagæ *pervadentes* penetralia ventris.

veritatem & ſimplicitatem componat. 12 *Aurem*] ætiologia ſuperioris verſus: veritas & ſimplicitas (inquit) colenda eſt animo & ſenſibus. nam Deus homini animum & ſenſus indidit, ac proinde cognoſcit eos penitus: ut Pſalmo 94. 7. & ſequentibus. ||*Suprà 6. 9. & ſequent. & 19. 15.* 13 *Aperi oculos*] id eſt, invigila rebus tuis, & bene erit tibi. h Heb. *malum mali: vide Gen. 9. 25.*
14 *Peſſimum eſt*] id eſt, emptor ut merces minore comparet, linguam verſat & commaculat mendaciis dicens, peſſimum eſt tanti facere te mercem tuam; & tantiſper (quod aiunt) agitatur dum merces auferat; profectus vero ſibi mercatum ſuum gratulatur: ſed utcunque pretioſas merces comparaverit, nihil eſt labiis ſcitis & ſanctis pretioſius, ſequent. verſu. Similiter autem de venditore dicendum eſt: qui itidem ut emptor, res ſuas pluris faciendo, pretium oblatum averſatur dicens, hui, tantam rem tam parvi facere? quamobrem ſequent. verſu utrumque membrum apponitur, & aurum quo emptor merces comparat, & gemmæ quas venditor pretio accepto tradit. i Heb. *digreſſus ſibi: ut Gen. 12. 33.*
k Heb. *pretii.* 16 *Cape veſtem*] id eſt, ab eo qui leviter ſe immiſcet negotiis alienis, & fidem ſuam interponit temerè, ne metuito pignus exigere: nam ſi temerarius eſt in rebus ſuis, non ſapiet in tuis: quòd vulgò dici ſolet, Qui ſibi ipſi non ſapit, nec aliis ſapit: vide ſuprà 11. 15. neque pugnat documentum hoc cum mandato Dei, Exodi 22. 26. nam illic agitur de paupere fratre propter difficultates ſuas domeſticas mutuante, hîc autem de ſponſore temerario; qui ſi pauper eſt, non poteſt creditoribus ſatiſdare, ac proinde ſponſio illius accepta eſſe: vide infrà 22. 26. 17 *Suavis eſt*] id eſt, primum quidem delectat virum falſitatis fructus: ſed poſtea damnoſus eſt & exitialis: ut ſuprà 9. 17. & ſequent. & 14. 12. ||*Suprà 11. 13.* 19 *Revelanti*] id eſt, conſilia ini cum ſapientibus: cave a malitioſis detractoribus, & ab imperitis futilibuſque viris. 20 *Extinguetur lucerna*] id eſt, omni proſperitate privabitur, planè maledictus erit in hac & futura vita.

tia, cùm non animadvertat mirificam & ſingularem admini[illegible]
25 *Tendicula eſt*] id eſt, laqueos mortis ſibi induit quiſquis Deo [illegible] ipſius aut ſacras aut conſecrandas avertendo, id eſt, tollendo [illegible] eſt, aut quod illi debetur retinendo. *Poſt vota*] id eſt, [illegible] mere, ut retineantur res votivæ & promiſſæ Deo; Deut. 23. 21. [illegible]
26 *Ventilat improbos*] id eſt, bonus rex improbos ſerie [illegible] diligentiſsimè perſequitur atque exterminat, ut bonus colonus [illegible] disjungit a tritico. *Convertit rotam*] id eſt, ex uſit, velut [illegible] tiuntur grana a paleis in triturâ: de hac trituræ forma, vide [illegible] ſub finem. ||*Suprà ver. 5.* 27 *Velut lucerna*] id eſt, Deus [illegible] mo accendit lucem, qua res penitiſsimas introſpiciat: ac [illegible] tis animo prælucet, ut recognoſcat improbos, terat, & ventilet [illegible] 2. & 3. 28 *Benignitas & fides*] vide Pſalm. 101. o [illegible] *venum.* p Heb. *decus ſenum.* q Heb. *abſterſio.* 30 [illegible] mali graviſsimis pœnis ſunt coërcendi & in officio continendi [illegible] ſis diſtringendis & cogendis refractariis ſtrigiles, calcaria, & [illegible] bentur: ut ſuprà 10. 13.

CAPUT XXI.

Potentiſſima Dei adminiſtratio juſtiſſimaq; inconſyderati animi, malè partarum opum, improbitatis, inconſtantiæ etiam muliebris, invidiæq; damna; documentorum & judiciorum uſus, inhumanitatis pœna, donorum vis, injuſtitia, luxus, muliebrium contentionum mala cum juſti adminiſtratione comparata fructibuſq; juſtitiæ & ſapientiæ, ſuperborum, pigrorum, improborum, mendacium, perverſoruḿq; eventa proponuntur, & omnia ſapientiſſimo, prudentiſſimoq; conſilio Dei tribuuntur.

1 ° **U**T ſcapha in rivis aquarum, ᵃ animus regis *eſt* in manu Jehovæ; quocunque vult, inclinat eum.
2 ||*Ut* unaquaque viâ *ſuâ* vir rectus *videatur* in oculis ipſius; tamen perpendit animos Jehova.
3 ° Exercere juſtitiam & jus, magis dilectum *eſt* Jehovæ quam ſacrificium:
4 ᵇ Elatio *verò* oculorum, & amplitudo animi; °aratio *denique* improborum, ° peccatum *eſt*.
5 ||Cogitationes ſeduli, tantùm emolumento *ſunt*: omnes autem præcipitis, tantùm ad egeſtatem.

ut ſuprà 5. 12. a Heb. *cor: ſic deinceps.* || *Suprà 16. 2.* [illegible] mavult Deus obedientiam quam ſacrificium, 1. Schem. 15. 22 [illegible] ſequent. Hoſche 6. 6. & Micæ 6. ſuperciliosa verò, [illegible] borum juſtitia eſt abominationi, ſequente verſu. b Heb. [illegible] *&c. inſtituit pro genitivo.* 4 *Aratio*] id eſt, [illegible] cere improbi operibus ſuis moliuntur. *Peccatum* [illegible] væ: noema. ||*Suprà 10. 4. & 13. 4.*

6 ‖ Comportati theſauri lingua falſitatis, [illegible]
vanitas impelluntur: qui quærunt, quærunt
mortem.
7 Vaſtitas improborum diverſabitur apud ip-
ſos, quia renuunt exercere jus.
8 Quiſquis ᵈviâ ſuâ volubilis eſt, is ᵉalienus eſt:
puri autem cujus rectum eſt opus.
9 ‖ Melius eſt habitare ᶠin angulo tecti, quàm
cum muliere contentioſa, ᶜ& domo conſo-
ciari.
10 Animus improbi ᵈdeſyderat malum; non
gratioſus videtur in oculis ejus proximus
ipſius.
11 ‖ Cùm mulctatur deriſor, reſipiſcit fatuus;
& cùm intelligentia imbuitur ſapiens, per-
cipit ſcientiam.
12 ᵉIntelligentia imbuit juſtum a domo im-
probi, qui pervertit improbos in ipſorum
malum.
13 Qui obchurat aurem ſuam a clamore te-
nuis; etiam ipſe clamabit, ſed non exaudie-
tur.
14 ‖ ᶠDonum in abdito, evertit iram; & munus
ᵍin ſinu, æſtum iræ vehementem.
15 Lætitiæ eſt juſto facere jus, contritioni ve-
rò operariis iniquitatis.
16 Homo aberrans a via intelligentiæ, ᶦin cœ-
tu vitæ expertium ᵏquieſcet.
17 ᶠ Vir egenus erit, ˡqui amat lætitiam; qui
amat vinum & ᵍ unguentum, non erit dives.
18 ᵐRedemptio pro juſto erit improbus, & lo-
co rectorum perfidus.
19 ‖ Melius eſt habitare in terra deſerti, quàm
cum muliere contentioſa & indignabunda.
20 ⁿThеſaurus deſyderatiſſimus & unguen-
tum eſt in habitaculo ſapientis: ſtolidus au-
tem homo abſorbet illud.
21 Qui ſectatur juſtitiam & benignitatem;
conſequetur vitam, juſtitiam, & honorem.
22 ᵒCivitatem potentium conſcendit ſapiens,
at dejicit robur fiduciæ ejus.
23 ‖ Qui obſervat os ſuum & linguam ſuam,
conſervat ab anguſtiis animam ſuam.
24 ᵖSuperbi, contumacis, deriſoris, nomen eſt
illi; qui exercet excandeſcentiâ ſuâ ſuper-
biam.
25 ‖ Deſyderium pigri ᑫmorte afficit eum; quia
renuunt manus ejus facere quidquam.
26 Totum diem ʰ afficitur ʳdeſyderio; juſtus
verò dat, ˢneque cohibet manum.
27 ‖ Sacrificium improborum abominationi
eſt; quanto magis, ᵗcùm ſceleratè offert il-
lud?
28 ‖ ᵘTeſtis mendaciorum peribit; vir autem
ˣqui auſcultat, ʸin æternum loquetur.
29 ᶻObfirmat vir improbus faciem ſuam; re-
ctus autem, ipſe aptat viam quamque ſuam.
30 Nulla eſt ſapientia, nullaque intelligentia,
& nullum conſilium; ᶠex adverſo Jehovæ.
31 ‖ Equus aptatur ad diem prælii, ſed Jeho-
væ eſt ipſa ſalus.

[illegible] id eſt, in malum quod juſtis comparatur, improbi decident; [illegible] parata eſſent, obtruduntur malo: ut ſuprà 11.18. juſti verò [illegible]. ‖ Supr. ver. 9. 20 Theſaurus] id eſt, ſapiens bona [illegible] comparat & conſervat parta; quæ ſtolidus contra abli-[illegible] [illegible] id eſt, præſtat & ſuperat ſapientia robur: ut Eccleſiaſtæ [illegible] ‖ Supr. 18.11. 24 Superbi] id eſt, qui ſuper-[illegible] publica ſuperbiæ nota inuratur. Hanc autem interpretatio-[illegible] codicis manuſcripti de bibliotheca Illuſtriſsimi Prin-[illegible] amplexi ſumus. ‖ Supr. 13.4. 25 Morte] quia non [illegible] arbor eſt vitæ deſyderium adveniens [illegible] [illegible] deſyderio. 26 Deſyderio] tantum abeſt ut bona [illegible] Neque] nimirum ab opere, ut piger facit: ac proinde com-[illegible] ſuo: ut Epheſ. 4.28. ‖ Supr. 15.8. 27 Cùm [illegible] animo, ut Bileam, Numer. 23. & rationibus ſceleratis in-[illegible] ‖ Supr. 19.5. 28 Teſtis] i. qui temerè menda-[illegible] res incompertas inaudita que effutit. Qui auſcultat] i. [illegible] denique quiſquis res compertas cognitaſque teſtatur [illegible] omni tempore & loco ſecurè teſtari poteſt: figurata [illegible] hyperbolicè, ut Horatius, Servies æternùm qui parvo neſciet uti.

29 Obfirmat vir] id eſt, improbus obſtinatè libidinem ſuam, non officium curat, & pudorem omnem abjicit: contrà verò rectus officio incumbit, neglectiſque omnibus ſtudiis & perturbationibus carnis honori ſuo conſulit: metaphora a viatoribus quorum illi tumultuariè oberrant, hi verò circumſpiciunt & comparant iter ſuum.
30 Ex adverſo] id eſt, quæ cum ſapientia, intelligentia, conſiliove Dei comparari poſſint, aut ei obſiſtere: ut ſequentis verſûs exemplo demonſtratur.
‖ Pſal. 33. & 33.17.

Caput XXII.

Fama prædicatur non opibus, ſed prudentia & timore Dei comparata: juventutis inſtitutio, divitiarum uſus, ſuperbiæ abdicatio, ſimplicitatis & gratiæ cura, inertiæ & ſcortationis malum, puerilis diſciplinæ bonum, & mala ex avaritiæ ſtudio provenientia exponuntur: deinde propoſita novæ doctrinæ commendatione ſubjiciuntur interdicta de non opprimendis infirmioribus, non adjungendis ſibi iracundis, non exhibenda temeritate, neque movendo termino; ſed diligentia ad legitimum opus adhibenda.

1 OPTATIUS eſt ᵃnomen divitiis am-
plis, argento & auro gratia melior.
2 ᵇDives & pauper inter ſe occurrunt,
efficiente hos omnes Jehova.
3 Aſtutus prævidens malum abſcondit ſe, fa-
tui autem ᶜtranſeuntes mulctantur.
4 Præmium manſuetudinis, reverentiæque Je-
hovæ; ſunt divitiæ & honoris, & vitæ.
5 ᵈAculei, laquei ſunt in via perverſi: qui ob-
ſervat animam ſuam, procul erit ab eis.
6 Inſtrue quemque puerum ᵃ ᵉpro ratione
viæ ipſius; etiam cùm ſenuerit, non recedet
ab illa.
7 ᶠDives in pauperes dominatur: & ſervus fit,
qui mutuatur a viro mutuante.
8 ‖ ᵍQui ſeminat iniquitatem, metet mole-
ſtiam: & ʰvirgâ excandeſcentiæ ſuæ defi-
ciet.
9 ᶦBonus oculo, ipſe benedicetur; qui dederit
de pane ſuo tenui.
10 ᵏEjiciendo deriſorem, ſimul exibit con-
tentio; ceſſante autem litigio, etiam igno-
minia ceſſabit.
11 ˡQui amat munditiem ᵇanimi; cujus ineſt
labiis gratia, ejus amicus eſt rex.
12 Oculi Jehovæ cuſtodiunt ᵐſcientiam, per-
vertit autem res perfidioſi.
13 ‖ ⁿDicit piger, leo foris eſt, in medio pla-
tearum occiderer.
14 ‖ Ut foſſa profunda, eſt os extranearum;
qui deteſtationi eſt Jehovæ, corruet illùc.
15 ‖ Stultitiam alligatam animo pueri, eam
virga eruditionis amovebit procul ab ipſo.

1 Nomen] id eſt, fama & gloria, ut Eccleſiaſtæ 7.1.
2 Dives] [illegible] ſuperioris documenti: non eſt (inquit) bonum conſtans in divitiis, aut malum in paupertate poſitum; commeant ſemper: ac veluti viatores, divites in pauperum locum, pauperéſque in divitum bona tranſeunt, autore & diſpenſatore Deo: ſed prudentia, manſuetudo, & reverentia Dei, duobus ſeq. verſ. nomen & gloriam comparat, quæ omnibus illis caducis divitiis longè anteponenda eſt.
3 Tranſeuntes] id eſt, temerè & imprudenter quæcunque rapit animus ſeſe inferentes, itaque ſubeuntes mala.
5 Aculei] antitheſis ſuperioris verſus: ut prudentibus, manſuetis, reverentibuſque Jehovam ſunt opulentia [illegible] honores & vita, ſic contrà perverſos confodiunt dit [illegible] infamiæ aculei, & mortis laquei ſtrangulant juſto Dei judicio.
a Heb. ſecundum or.
6 Pro ratione viæ] id eſt, omninò prout ad vitam piè, juſtè, honeſtè, & legitimè tranſigendam informandus eſt, in iis rebus quæ ad Dei cultum, hominum ſocietatem, ſingulariaque officia pertinent.
7 Dives] cujus duo genera exponuntur ver. 8. & 9. ‖ Iob 4.8.
8 Qui ſeminat] id eſt, ut ſementis, ita eſt meſſis. Virga excand.] id eſt, ut arrogante ſua indignatione flagellavit pauperes, ita flagellabitur, & conſumetur flabello iræ Dei, quod ſibi improbitate ſua acceſſiverit.
9 Bonus oculo] id eſt, miſericors atque beneficus.
10 Ejiciendo] id eſt, deriſore præſente litigia excitantur ad ignominiam, abſente verò ceſſant.
11 Qui amat] id eſt, hujuſmodi hominem etiam reges ſtudioſè adjungant ſibi, non ut deriſorem ejiciunt: quinetiam Deus ipſe curat eum ſtudioſiſſimè, ſequent. verſ.
b Heb. cordis: ſic deinceps.
12 Scientiam] id eſt, ſcitam puritatem cordis, & gratiam labiorum. ‖ Sup. 15.19.
13 Dicit] id eſt, laborem fugit, pigritiamque fovet quibuſcunque modis, & defendit eam.
‖ Supr. 7.25. & ſequentib. ‖ Supr. 13.24. & 19.18.

16 [e]Qui opprimit tenuem, ut amplificet [c]rem
ſuam: & qui dat diviti, tantùm ad egeſtatem
deveniet.
17 [e]Inclina aurem tuam, & auſculta verbis ſa-
pientum; & [d] animum tuum adhibe ad ſci-
entiam meam:
18 Nam amœnum erit, ſi ſervaveris hæc [e]in
ventre tuo; *ſi* comparentur pariter in labiis
tuis:
19 [e]*Si* fuerit in Jehova fiducia tua; *& quod*
notum facio tibi hodie, etiam tu *feceris*.
20 Nónne ſcripſi tibi [f] præſtantiſſima *docu-
menta, poſita* in conſiliis & ſcientia,
21 Notum faciendo tibi quod certum eſt, ſer-
mones [g] veraces; [e]ut referas ſermonibus
veritatem, miſſuris ad te?
22 [e]Ne diripias tenuem, eò quòd tenuis ſit;
neque conteras pauperem [e]in porta.
23 Nam Jehova agit cauſam eorum, & rapiet
rapientium eos animam.
24 ‖Ne colas amicitiam cum [h] iracundo, &
cùm [i] furibundo ne congrediaris:
25 Ut non diſcas itinera ejus, & aſſumas ten-
diculam [k] tibi ipſi.
26 ‖Ne ſis ex complodentibus manu, ex ſpon-
dentibus debita:
27 [e]Si non ſit tibi [l] quod reddas, quare acci-
peret cubile tuum [m] a te?
28 ‖Ne moveto terminum [n] antiquum, quem
aptarunt majores tui.
29 Vidiſti virum diligentem in opere ſuo? an-
te reges [e]conſiſtet, non conſiſtet ante ob-
ſcuros.

16 *Qui opprimit*] id eſt, aliqui peccant qui ex impotentiâ detrimento ſua emolumenta captant, & qui beneficia quæ in pauperes jure fuiſſent collaturi avertunt ut ad divites transferant: proinde utriſque maledictus eſt Deus.
c Heb. *ſibi*.
17 *Inclina*] hortatio ad documenta hæc percipienda, a ſuavitate & utilitate eorum, verſ. 18. & 19. & a præſtantia, verſ. 20. & 21.
d Heb. *cor appone*.
18 *In ventre*] id eſt, in animo vel corde: metonymia.
e Heb. *eſſendo Jehovam*.
f Heb. *Ducum verba*: *ſicutie ſuprà* 8.6.
g Heb. *veritatis*.
21 *Ut referas*] id eſt, ut conſulentibus te reſponſa certa & vera dare poſſis.
22 *Ne diripias*] ſequentia documenta binis aut pluribus verſibus ferè continentur, uſque ad caput 25. quia ſingulis ſuæ cauſæ aut eventa ſubnectuntur.
In porta] id eſt, in judicio ſpecie juris.

‖ *Sup.* 15.18. h Heb. *domino iræ*. i Heb. *viro æſtuum*. k Heb. *animæ tuæ*. ‖ *Sup.* 6.1. & 11.15. 27 *Si non*] quaſi dicat, qui pro alienis debitis ſpondet, ſe divitè, aut certè ſolvendo eſſe profitetur: quamobrem cùm ad diem ſolutionis ventum eſt, non poteſt ſe defendere exceptione legis Exodi 22.26. ſed ſponſione minimè præſtita ita condemnatur, quaſi poſſit ac nolit facere: quid ergo (inquit) adeo temerarius eſſes? vide ſuprà 20.16.
l Heb. *ad reddendum*. m Heb. *a ſub te*. ‖ *Deut.* 19.14. n Heb. *ſeculi*. 29 *Conſiſtet*] id eſt, dignus eſt qui conſiſtat; atque etiam in pretio erit per benedictionem Dei.

Caput XXIII.

Modeſtia apud principes adhibenda, avaritiæ, & avarorum convictus fugiendi, ſtultorum converſationis omittendæ præcepta: termini non movendi, diſciplinæ tradendæ & accipiendæ, zeli ſancti amplectendi, ſapientiæ colendæ, comeſſationes fugiendi, parentum colendorum & obſequio recreandorum, & meretricis averſandæ documenta proponuntur: ac poſtremò ebrietatis forma effectaq; traduntur.

1 [e]QUANDO ſedebis ad veſcendum cum
dominante, [a] diligenter conſydera
[e]quid propoſiturus ſis tibi:
2 Alioquin [e]inderes cultellum faucibus tuis, ſi
[b] præditus appetentia eſſes.
3 Ne afficiaris deſyderio cupediarum ejus: eſt
enim [e]cibus [c] mendax.
4 Ne fatiges te ut diteſcas; a [e]prudentia tua
deſiſte.
5 An facies ut involent oculi tui in eas? illico
non ſunt: nam [d] omnino comparant ſibi a-
las; ut aquila avolat cœlum verſus, *avolant*.

1 *Quando ſedebis*] id eſt, cùm principibus ſummiſq; viris agens, judicium & prudentiam adhibeto, ut animum tuum temperes; nam hoc a convictus ratione ad omnem converſationem accommodandum eſt ἀναλόγως.
a Heb. *conſyderando conſydera id quod ante te*.
Quid propoſiturus] id eſt, quem cibum ſumpturus. 2 *Inderes cultellum*] id eſt, ipſe tibi creares periculum mortis intemperantia tua. b Heb. *dominus animæ*. 3 *Cibus mendax*] id eſt, cupediæ aulicæ ſuos homines decipiunt, quia conjunctio aulica & gratia eſt inſtabilis. c Heb. *mendaciorum*. 4 *Prudentia tua*] ‸ deſinat hac carnali, quæ potius eſt diffidentia, cùm homo rapitur diteſcendi ſtudio. d Heb. *faciendo faciens*.

6 Ne veſcito cibo [e]maligni oculo, neque af-
ficitor deſyderio cupediarum ejus:
7 Nam [e]ut æſtimat *te* cum animo ſuo, ita ille
cibus tibi æſtimandus eſt: comede & bibe, di-
cet tibi; ſed animus ejus [e] non adhæret tibi.
8 Buccellam tuam quam comederis, [e]ipſam
evomito: [e]ubi corruperis, res tuas *erunt* a-
mœniſſimæ.
9 [f]Audiente ſtolido ne loquaris; nam ſpernet
te cum prudentia dictorum tuorum.
10 ‖Ne moveas terminum [g] antiquum, & a-
gros [e]pupillorum ne invadas:
11 ‖Nam vindex eorum fortis, ipſe aget cau-
ſam illorum contra te.
12 [h]Adhibe ad eruditionem animum tuum, &
aures tuas ad ſermones ſcientiæ.
13 ‖Ne ſuberahas a puero caſtigationem; cùm
percuſſeris eum virgâ, non morietur:
14 Tu virgâ percutito eum: & animam ejus a
ſepulchro eripies.
15 ‖Fili mi, ſi ſapit animus tuus; lætabitur a-
nimus meus, etiam ego *lætabor*;
16 Et [e]exultabunt renes mei, loquentibus la-
biis tuis recta.
17 Ne æmuletur animus tuus peccatores, ſed
[i] reverentes Jehovæ toto die:
18 [e]Cùm enim ſit [k] merces, utique expecta-
tio tua non ſuccidetur.
19 Auſculta tu fili mi, & ſape: ac incede hâc
viâ *ex* animo tuo.
20 Ne ſis ex ebrioſis vino, ex [l] comeſſatori-
bus *ingurgitantibus* carne ſeſe:
21 ‖Nam ebrioſus & comeſſator pauper fiet,
& [m] pannunculos induit [e] dormitatio.
22 ‖Auſculta patri tuo qui genuit te; neque
contemnas, cùm ſenuerit, matrem tuam:
23 Veritatem compara; [e]ac non vendito; ſa-
pientiæ, eruditioniſque, & prudentiæ.
24 [n]Valde exultat pater juſti; genitor ſapien-
tis lætatur de eo.
25 Lætetur pater tuus & mater tua, exultetq;
genitrix tua.
26 ‖Cedò, fili mi, animum tuum mihi; & oculi
tui [e]vias meas ſtudioſè cuſtodiant:
27 ‖Nam foſſa [e]profunda meretrix *eſt*, & pu-
teus anguſtus aliena:
28 Etiam ipſa ut prædator inſidiatur, & perfi-
dos inter homines adjicit.
29 [e]Cui væ? cui eheu? cui contentiones? cui
loquacitas? cui vulnera impunè? cui rubor
oculorum *eſt*?
30 ‖Immorantibus apud vinum, euntibus ad
inveſtigandum [e]*vinum* miſtum.
31 Ne reſpicito vinum, cùm rubeſcit: cùm
[o] exhibet in poculo [p] colorem ſuum, [e]conti-
nenter [q] movetur rectiſſimè:
32 [n]Tandem velut ſerpens mordebit, & [e]ut
vipera punget:

21 *Dormitatio*] ex crapula & ingluvie videlicet. ‖ *Sup.* ... *non vendito*] id eſt, nullo pretio, nulla re ex cauſa abalienato ... n Heb. *exultando exultat*. ‖ *Sup.* ... quas ego doceo te: verbum autē Hebræum ſtudioſè cuſtodi... compoſita ſignificatione, quia in ſcriptura ... endi verbo. ‖ *Sup.* 22.14. 27 *Profunda*] ... le iis qui ſemel in illud barathrum & anguſtias abrepti ſunt ... nigmatica, cujus ſubjectio habetur ver. ſeq. & documentum ... vel, ſenſus eſt ænigmatis, quiſnam eſt vir idem qui ... loquax, plagis abundans, & rubicundus? ‖ ... quod bibatur, & temperatum ex regionis ... p Heb. *oculum ſuum* ... 31 *Continenter*] ... poculo exhibet, & ferveat ſua generoſitate atq; exilit ... vini indicia. q Heb. *itat ad rectitudines*, ... etymo ſive notatione vocis adducti ſic interpretamur ... ut alii ſerpentes, ſed catulos juſtos excludit: quod indicat ...

33 [illegible] [illegible] aſſimilis, & animus tuus eloquetur perverſitates:
34 [illegible] qui jacet [f] in medio mari, & ut qui jacet [a] in corona carcheſii.
35 [b] Percutientibus me, *inquies*, *aliis* non ægrotavi, tundentibus me non ſenſi: quando expergiſcar, pergam, requiram iſtud amplius.

[illegible] (ut Ammianus vocat) ubi maxime ſentitur maris a[illegible]] id eſt, & eò quidem miſeriæ tem te efficiet ebrietas, [illegible] corporis & animi gratulaberis, & (quod longè pejus eſt) [illegible] ad continuandam & augendam laſciviam tuam.

CAPUT XXIIII.

Maleficiorum averſatio, ſapientiæ procuratio & uſus, diligentia in difficultatibus alienis levandis & ſapientia comparanda imperatur: afflictionum noſtrarum modus, alienarum commiſeratio, maleficorum inſtabilitas, reverentia Dei & magiſtratus, efficacia reverentiæ tum publicæ tum privatæ erga noſtros & exteros exponuntur: ac poſtremò pigri conditio figuratur

1 NE æmulator [a] malignos, neque deſyderato eſſe cum eis:
2 Nam vaſtationem meditatur [b] animus eorum, & moleſtiam labia eorum proloquuntur.
3 [a] Sapientiâ ædificatur domus, & intelligentiâ ſtabilitur:
4 [a] Et ſcientiâ penetralia implebuntur, omni ſubſtantia pretioſa & amœna.
5 Vir ſapiens *eſt* cum robore, & virum ſcientem fortificat virtus:
6 ‖ Nam prudentibus conſiliis geres [a] tibi bellum, & ſalutem *comparabis* amplitudine conſiliariorum.
7 [a] *Nimis* altæ *ſunt* ſtulto ſapientiæ: [a] in porta non aperit os ſuum.
8 [a] Cogitantem malefacere, ipſum [c] ſceleſtiſſimum vocant.
9 [a] Scelus [d] ſtulti *eſt* damnabile; abominandum verò hominis deriſoris.
10 [a] *Si* remiſſè te geras, tempore anguſtiæ [a] anguſta *erit* virtus tua.
11 Eripe [a] raptos ad mortem; nam a declinantibus ad necem an cohiberes te?
12 [a] Si dicas, en, ignoramus hoc: nonne expendens animos ipſe intelliget, & [a] qui cuſtodit animam tuam ipſe cognoſcet, & reddet cuique ſecundum opus ipſius?
13 Comede fili mi, [a] mel, quia bonum eſt; & favum, dulcem palato tuo:
14 Ita cognoſcito ſapientiam *fore* animæ tuæ: ſi aſſecutus fueris; utiq; erit [e] merces, & expectatio tua non excindetur.
15 Ne inſidiator, ô improbe, habitaculo juſti, ne devaſtato accubitum ejus:
16 Nam ut ſepties [a] cadat juſtus, [a] exurgit tamen; improbi verò corruunt [a] malo.
17 ‖ Cùm cadit inimicus tuus, ne lætator, cumque corruit, ne exultato animus tuus:
18 [f] Ut aſpicientis Jehovæ in oculis non videatur malum, & convertat ab eo iram ſuam *in te*.
19 ‖ Ne accendaris irâ propter maleficos, ne invideas improbis:
20 ‖ Nam non erit finis malo, ſed lucerna improborum extinguetur.
21 Reverere Jehovam, fili mi, & regem; [a] cũ variis ne commiſceto te:
22 [a] Nam repentè conſurget calamitas eorum, & [a] oppreſſionem iſtorum amborum quis novit?
23 [a] Etiam hæc ad ſapientes *pertinent*; [a] agnoſcere [g] perſonam in judicio non *eſt* bonum.
24 Dicentem improbo, juſtus es; execrabuntur populi, deteſtabuntur nationes:
25 Corripientibus verò erit amœnitas, & obveniet eis benedictio [a] *cujuſq;* boni:
26 ‖ Labia oſculabitur, ejus [a] qui reſpondet verba recta.
27 [a] Apta foris opus tuum, & para illud in agro tibi: poſtea etiam extrues domum tuã.
28 Ne ſis teſtis temerè contra proximum tuum, aut [a] fatuum agito labiis tuis:
29 Ne dicito: quemadmodum fecit mihi, ita faciam ei; reddam iſti viro ſecundum opus ipſius.
30 [a] Juxta agrum viri pigri tranſivi, & juxta vineam hominis [h] dementis:
31 Ecce autem, [i] aſſurrexerant in eo toto chamæleones: tegebatur ſuperficies ejus urticis; & maceria ejus [k] lapidea deſtructa erat.
32 Quod videns ego, appoſui animum meum; reſpiciens percepi eruditionem.
33 ‖ Paucululis ſomnis, paucululis dormitationibus, paucula complicatione manuum cubando,
34 Interea advenit, *ut* viator expeditus, paupertas tua; & egeſtas tua, tanquam vir [l] clypeatus.

[illegible] hæc verò etſi reprobantur, tamen [illegible] audire tantum [illegible] peccati oſtendit antitheſis; ut & peccatoris nomen, [illegible] Heb. hominis *ſtultitiæ peccatum*. 10 *Si remiſſè*] id eſt, ſi ſi [illegible] adverſis, duobus verſibus ſequentibus, & tibi conſulu[illegible], ver. 13. & 14. tandem [illegible] eſt tibi [illegible] quæ ſequuntur. *Anguſta*] i. quicquid virtuti [illegible], et tibi imbelli cũ pervadet calamitas. 11 *Raptos*] [illegible] 12 *Si dicas*] q. d. ne putes tibi excuſationem fore ſegni[illegible] ignorantiæ aut infirmitatis, quaſi aut neſciveris peſſimè [illegible] juvandi illos atque liberandi minimè tenueris: nam [illegible] penetralia ſcrutatur corda, optimè cognoſcat, & juſtiſ[illegible] *Qui cuſtodit*] a malo videlicet, quo deveniit proximus tuus [illegible] ut oppreſſis opitulareris: ſic Eſther 4. 13. & 14. 13 *Mel*] [illegible] qua ſeq. ver. e Heb. *finis*; *ut ſup*. 23. 18.

16 *Cadat*] in afflictiones ſcilicet, inſidiante & procurante te. *Exurgit*] i. reſtituitur, & redintegratur a malo. *Malo*] i. vel uno malo [illegible] cinit diſperiuntque: cum multis ac propè infinitis non frangatur juſtus, Ijobi 5. 12. & ſequent. ‖ Sup. 17. 5. f Heb. *ne videat Jehova, & malum ſit in oculis ejus*. ‖ Sup. 23. 17. ‖ Sup. 13. 9. 21 *Cum variis*] i. variantibus ac perfringentibus Dei ſuorumque Principum mandata, denique deficientibus vita ſua immorigera a reverentia Dei & regis. 22 *Nam repentè*] ætiologia documenti de reverentia, primum a malo contravenientibus acceſſuro, hoc verſu, deinde a ſapientum exemplo, verſu ſequente. *Oppreſſionem*] i. momentum, quo futurũ eſt ut iſta duo hominum genera opprimantur. 23 *Etiam hæc*] i. nam etiam ſapientes reverentes Deum & regem colunt. *Agnoſcere*] regreſſio ad præceptũ ver. 21. quo exponitur fructus utriuſque legitimus reverentiæ Dei & regis, tum in publicis officiis, ad quod ver. 23. tum in privatis. g Heb. *Vultum*; *ut Deut*. 1. 17. 25 *Cujuſque*] i. ab omnibus viris bonis. ‖ Sup. 16. 13. 26 *Labia*] i. omnes [illegible] *Qui reſp.*] i. qui

[illegible] boni colent te, & ſponte ſe ſubjicient tibi: vide Gen. 41. 40. juſtè judicat. 27 *Apta*] i. primũ proſpice & cura res neceſſarias ut ſit quæ foris afferantur domum: deinde per commoditatem licebit colere domũ tuam, & rebus non ita neceſſariis incumbere: quemadmodum de apibus narrat Plin. lib. 11. cap. 10. 28 *Fatuum agito*] huic verbo quod licenter a nomine ductum eſt & ſine exemplo, novam interpretationem tribuimus; pro eo quod eſt, neque publicè neque privatim ita deſipito, aut otiũ habeto a rebus tuis, ut in proximum tuũ invehâris verbis, hoc & ſeq. ver. 30 *Juxta*] Apologus, ſpectans ad documentum verſu 27. h Heb. *deficientis corde*. i Heb. *aſcenderat ille totus chamæleonibus hypallage*. k Heb. *lapidum*. ‖ *Supra* 6. 10. & 11. l Heb. *clypei*.

CAPUT XXV.

Officium regis in ſuos, & bonorum in regem exponitur, litigiorum modus & ſermonum, reprehenſionumque commodè & modeſtè faciendarum & accipiendarum: uſus amicitiæ, veritaſque officiorum erga amicos, & inimicos: fugiendæ detractiones & rixæ leges, boni ſermonis fructus, adverſitatum bonis evenientium a ſceleratis indignitas, denique vanitas hominum honori ſuo velificantium, & effrænatorum proponuntur.

1 [a] ETIAM hæc proverbia Schelomonis *ſunt* [a] quæ contulerunt homines Chizkijæ regis Jehudæ.

1 *Etiam hæc*] vide ſupra 1. 1. *Quæ contul.*] i. ex variis ſcriptis decerpta in [illegible] corpus redegerant, ac fortaſſe ex actis publicis & commentariis [illegible] geſtarum Schelomonis: prout ſequentia apophthegmata bona ex parte ad ethicam & civilem adminiſtrationem pertinentia videntur oſtendere.

2 'Honor Dei *eſt* abſcondere rem; honor au-
tem regum perveſtigare rem.
3 'Ut cœlo altitudine, terræque profundi-
tate; ita animo regum non *ſit* perveſtiga-
tio.
4 Ut auferendo ſcorias ab argento, prodit
conflatori vas;
5 ‖ *Ita* auferendo improbum à conſpectu re-
gis, ſtabilitur juſtitia ſolium ejus.
6 'Ne arrogato tibi decorem coram rege, &
in loco magnarum ne ſtato:
7 ‖Nam melius eſt [a] dici tibi, aſcende huc,
quàm deprimi te coram ingenuo: 'quod vi-
dent oculi tui.
8 Ne prodito ad litigandum 'feſtinanter: ut
non quod facturus eſſes,[b] 'tandem *fiat tibi*;
'afficiente ignominia te proximo tuo.
9 [c] 'Cauſam tuam age cum proximo tuo; ſed
arcanum alterius ne retegito:
10 'Ne probro afficiat te qui audit, & infamia
tua ſit [d] irrevocabilis.
11 '*Velut* mala aurea cum figuris argenteis,
eſt verbum dictum [e] 'commodè.
12 '*Velut* monile aureum, & ornamentum ex
inſigni auro; *eſt* reprehenſor 'ſapiens apud
aurem auſcultantem.
13 ‖' Ut frigus nivale tempore meſſis, *eſt*
legatus fidus mittentibus ipſum: nam 'ani-
mam dominorum ſuorum reſtituit.
14 '*Velut* vapores & ventus, quibus non *ad-
eſt* pluvia; *eſt* vir qui ſe jactat de dono [f] fal-
ſo.
15 ‖Longanimitate pellicitur ductor, & lingua
mollis frangit [g] 'oſſeum.
16 ‖' Mel inveniens [h] comedis quod ſatis eſt
tibi, ne ſaturatus illo evomas illud:
17 [i] Studioſè contine pedem tuum a domo
proximi tui, ne ſaturatus tui odio habeat
te.
18 'Ut marculus, gladiuſque, ac ſagitta acu-
ta; *eſt* vir teſtans contra proximum ſuum
teſtimonium falſum.
19 'Ut dens fractus, & pes luxatus, *eſt* fiducia
[k] in perfidum die anguſtiæ.
20 'Ut qui [l] imponit *ſibi* veſtem tempore fri-
goris, aut acetum nitro; ita *eſt* qui canit can-
tica apud animum malè affectum.
21 ‖ 'Si eſuriat oſor tuus, ciba eum pane; & ſi
ſitiat, da ei bibendam aquam:
22 'Nam *velut* prunas coacervabis ſuper ca-
put ejus, & Jehova rependet tibi.
23 'Ut [m] cæcias gignit pluviam, ita vultum
indignabundum lingua [n] ſimulantis.
24 Melius eſt habitare in angulo tecti, ‖quàm
cum muliere contentioſa, & domo conſo-
ciari.
25 ‖ Ut aquæ frigidæ erga animam feſſam, ita
auditio bona e terra longinqua *eſt*.
26 'Ut fons calcibus conturbatus, aut ſcatu-
rigo corrupta; *eſt* juſtus qui dimovetur co-
ram improbo.
27 Comedere mellis plurimum, non eſt bo-
num; ita perveſtigare honorem ſuum, [o] in-
honeſtum.
28 ‖Ut civitas diſrupta abſque muro; ita *eſt*
cuicunque non *eſt* imperium in ſpiritum ſu-
um.

2 *Honor*] i. gloria Dei eò maxime illuſtris eſt, quòd inſcrutabilia ſunt judicia, viæ imperveſtigabiles, incognita mens & conſilium ejus, Rom. 11.33. ſed contrà Regi nihil eſt tam honorificum, quàm omnia penitus introſpicere, de ſingulis rebus cognoſcere, & in lucem proferre quæcunque ad regiam dignitatis cognitionem pertinent, quæ quanta ſit docetur ver. ſequente. *Perveſtigare*] & notam facere ſententiam ſuam judicando juſtè.
3 *Ut*] explicatio ſuperioris documenti de officio regis, quaſi dicat, infinita quodammodo eſſe debet regis ſollicitudo & imperveſtigabilis de cognoſcendis & ſapienter adminiſtrandis rebus; neque magis ab ullo homine definiri aut circumſcribi poteſt terminis vere regalis animi in perveſtigandis rebus, quàm cœli altitudo, aut profunditas terræ comprehendi. ‖ *Suprà* 20. 8.
6 *Ne arrogato*] hactenus de officio Principis: jam de officio ſubditorum in principes, & aliorum in alios. Hic autem datur præceptum modeſtiæ: ut ſuprà 23. 1. ‖ *Luc.* 14. 10.
a Heb. *dicere alii* [illegible] *aſcende huc, quàm deprimere te.* 7 *Quod videant*] i. quod te communis experientia, quotidiana exempla docent. 8 *Feſtinanter*] i. inconſyderatè litem ſuſcipiendo, vel agendo. b Heb. *in fine ejus.* *Tandem fiat*] ex lege Deut. 19. ſub finem. Eſt autem hic eclipſis ejuſdem verbi, ut ſuprà 21. 6. *Afficiente*] id eſt, cùm te ignominioſæ calumniæ evicerit, reumque peregerit. c Heb. *litem tuam litiga.*
9 *Cauſam tuam*] id eſt, pro eo ac potes, abſtineto à proximo in jus vocando; fraternè illum accedito, cum eo rem perficito, & honori ipſius conſulito: Matth. 5. 25. & 18. 15. 10 *Ne probro*] id eſt, ne tibi ipſi ignominioſum ſit, & proximo tuo: tibi quidem, quod ſummo jure ac potius ſumma injuria proximum perſequens dicèris inexorabilis & implacabilis: proximo verò, quod eadem opera afficietur infamia diuturna: quorum utrumque eſt ab humanitate alienum.
d Heb. *non revertetur.* 11 *Velut mala*] id eſt, pretioſiſſimum eſt ac jucundiſſimum: quemadmodum pretioſa ſunt opera ex auro & argento, figuris venuſtis & toris guttiſque intercurſantibus diſtincta. e Heb. *ſecundum modos ſuos.* *Commodè*] id eſt, aptè, habita temporis, loci, hominumque ratione: ut Cicero lib. 2. de oratore definit. 12 *Velut*] exemplum ſuperioris documenti à ſpecie reprehenſionum. *Sapiens*] id eſt, prudens, conſyderatus, ac non ineptus, ut ibidem Tullius loquitur. ‖ *Sup.* 13. 17. *Infra* ver. 25. 13 *Ut frigus*] id eſt, tam ſuavis eſt legatus hujuſmodi, quàm nivarium colum vel ſaccus æſtivo tempore ad refrigerandum adhibitus poculo: quo veteres in regionibus illis calidioribus fuiſſe uſos hiſtoriæ omnes teſtantur. *Animam dominorum*] quæ expectatione nuntii, velut gravi æſtu, prius confici videbatur. 14 *Velut*] id eſt, jactator chreſtologus, qui montes auri & argenti pollicetur & nihil efficit (ut ille Antiochus δώρων propterea nominatus) eſt velut nubes ſine aqua: ut loquitur in Epiſtola Juda ver. 12. f *falſitatis* [illegible] ver. 18. ‖ *Suprà* 15. 1. g Heb. *oſſa* [illegible]] 15 *Oſſeum*] id eſt, duriſſimum & rigidiſſimum: ut Geneſ. 49. 24. Hujus autem rei exempla habentur Judic. 8. & 1. Schem. 25. ‖ *Inf.* ver. 27.
16 *Mel inveniens*] documentum de legitimo uſu amicitiæ per comparationem mellis: docet enim utriuſque uſum ſuavem ac melliflum eſſe, abuſum vero [illegible]. h Heb. *comedito: infinitivus pro præſenti, ut Pſal.* 82.
i Heb. *pretioſum habe.* 18 *Ut marculus*] id eſt, omnibus modis perniciosiſſimus eſt: ut exemplum eſt, 1. Reg. 21.

Rom. 12. 20. 21 *Si*] id eſt, benefac ei qui odio proſequitur [illegible]
22 *Nam velut*] id eſt, benefaciens inimico, duo præſtabis [illegible] vinces illius malum, deinde ſi non ipſi, ſaltem feres domino: [illegible] conſecutura ſunt, tum quòd beneficia tua illi velut prunæ [illegible] ſive ipſe revocet ſive obfirmet ſe, tum quòd Deus copioſam [illegible] bi. Sic accommodanda eſſe hujus beneficentiæ conſilia [illegible] membrorum inter ſe comparatio: nam priore beneficii [illegible] eventus Deo relinquitur, ac propterea reticetur; poſteri[illegible] ponitur, & reticetur conſilium piorum. Eſt autem illud, [illegible] domino, etiamſi non eſſet ulla remunerationis, aut vitæ æternæ [illegible]
23 *Ut cæcias*] hunc ventum, quia Judæam perflat à ſuperiore [illegible] ſcriptura Aquilonalem vocat, ita interpretamur, etſi ventus hic [illegible] Aquilonem & orientem ſitus eſt: nam ſcriptura non ita accurate [illegible] decim, aut triginta duos (ut nautæ) ventos obſervat; ſed cœlum [illegible] giones duntaxat quatuor diſtinguere contenta eſt. Hanc porrò [illegible] eſſe ut obliquè feratur, nubiloſúſque & pluvioſus ſit, docet Ariſt[illegible] orōn cap. 6. unde proverbium, Ut cæcias nubes. m Heb. [illegible]
n Heb. *viri abſconſionis.* ‖ *ſup.* 12. 13. & 21. 9. ‖ *ſup.* ver. [illegible] id eſt, indigniſſimum eſt juſtum ab improbo perturbari, [illegible] fontem corrumpi fertur iniquiſſimè: prout cavebatur [illegible] Frontino de aquæ ductibus lib. 2. ‖ *ſup.* ver. 16. o Heb. [illegible]

Caput XXVI.

Inhonora ſtultorum conditio, inanis maledictio, ſupplicii in ſtultum & reprehenſionis leges, ejuſdem importunitas & imprudentia; arrogantis, pigri, turbulenti, fallacis, ſuſurronis, & inimici fingentis amicum conditio exponitur, cautio imperatur, ſuppliciumque denuntiatur.

1 UT nix æſtati, & ut pluvia meſſi; ita non
convenit ſtulto honor.
2 Ut avicula errando, ut hirundo vo-
litando; ita maledictio [a] immerita 'non ad-
ventura eſt.
3 Ut flagellum *adhibetur* equo, frænum aſino;
‖ita virga tergo ſtolidorum.
4 'Ne reſpondeto ſtolido ſecundum ſtultiti-
am ejus, 'ne adæqueris ei tu quoque.
5 'Reſponde ſtolido ſecundum ſtultitiam e-
jus, ne ſit ſapiens in oculis ſuis.

ſpondeas. 4 *Ne adæqueris*] id eſt, imitatus ſtultitiam ejus [illegible] aris. 5 *Reſponde*] altera ſententia antitheton, qua [illegible] cui adhæret in ſequentia documenta de ſermonibus [illegible] retundenda ipſius arrogantia, adimendiſque cohortatio [illegible] tur.

6 [illegible] qui mittit verba ^c per
ſtolidum.
7 ^d Tollite ^e cothurnos a claudo, & ſententi-
am *quæ eſt* in ore ſtolidorum.
8 ^e Ut qui applicat lapidem baliſtæ; ita qui
præbet ſtolido honorem, *facit*.
9 ^f Ut ſpina veniens in manum ebrii, ita *eſt*
ſententia in ore ſtolidorum:
10 Ut plurimum dolore afficit omnes *ebrius*;
ita ^f mercedem dans *ſibi* ſtolidus, etiam mer-
cedem dat tranſeuntibus.
11 ^f Ut canis redit ad vomitum ſuum, ita ſtoli-
dus iterat ſtultitiam ſuam.
12 Vidiſti virum ſapientem in oculis ſuis?
expectatio *eſt* de ſtolido *melior* quàm de
illo.
13 ‖ Dicit piger, immanis leo *eſt* in via; leo *eſt*
inter plateas:
14 Ut janua circumagitur in cardine ſuo, ita
piger in lecto ſuo:
15 ‖ Abditam habet piger manum ſuam in
ſua manica, defetiſcitur reducendo eam ab
os ſuum:
16 Sapientior videtur piger in oculis ſuis,
quàm ^e ſeptem ^f revocantes ad rationem
ipſam.
17 ^e Prehendit aures canis, qui tranſiens
excandeſcit in lite non ſua.
18 ^e Ut inſaniens, qui jaculatur ^g malleolos,
ſagittas, & ^h lethalia:
19 Ita *eſt* quiſquis decipit proximum ſuum; &
dicit nonne ridebam?
20 ‖ Ut deficientibus lignis extinguitur ignis;
ita cùm non ^e *eſt* ſuſurro, ſilet contentio.
21 Ut carbo ad prunas, & ligna ad ignem;
ita vir contentioſus *eſt* ad accendendum li-
tem.
22 ‖ Verba ſuſurronis ſimilia ſunt *verbis* eo-
rum qui ſæpenumero contuſi ſunt; attamen
ea deſcendunt in penetralia ventris.
23 ^e Ut ^i argenti ſcoria obducta teſte, *ita* ſunt
labia proſequentia, & animus malus.
24 Labiis ſuis alium ſe ſimulat oſor, cùm in
medio ſui diſponit dolum.
25 ^e Quando gratioſam præbebit vocem ſu-
am, ne fidito ei: nam ^e ſeptem abominatio-
nes inſunt animo ejus.
26 ^e Tegitur odium deceptione, ſed revela-
bitur malitia ejus ^e in congregatione.
27 ‖ Qui fodit foveam, in eam decidet; &
^e qui devolvit lapidem, in ipſum revertetur
iſte.
28 *Vir* lingua fallace odit ^k quos attriturus
eſt, & ore ^l blando perficit impulſionem.

Caput XXVII.

Præſidentiæ gloriationis & ſtultorum indignationis malum; piæ amicorum reprehenſionis uſus, futuritatis & inconſtantiæ damna, amicorum uſus, filiorum officium, prudentis & imprudentis comparatio, aſſentatoris malū rixoſæq; mulieris, conſuetudinis & officiorum uſus, humani vultus & animi inſtabilitas, ſtultitiæ vis indomita, & frugalitatis in re domeſtica præſtantia exponitur.

1 ‖ NE glorieris de die craſtino, quia neſcis
quid pariturus ſit dies.
2 Laudet te *os* extranei, non autem os
tuum; alieni, non autem labia tua.
3 Gravitas lapidi *eſt*, & pondus arenæ; ſed in-
dignatio ſtulti ^e gravior *eſt* duobus illis.
4 ^e Crudelitas æſtuanti iræ *illius eſt* & exun-
datio iræ: & quis conſiſtat coram invidia
illius?
5 Melior *eſt* correptio manifeſta, amore ^e oc-
culto.
6 ‖ ^e Fidelia *ſunt* vulnera amici: ^e deprecanda
verò oſcula oſoris.
7 Anima ſatura calcat favum; animæ verò fa-
melicæ omne amarum dulce *eſt*.
8 ^e Ut avicula *quæ* errat a nido ſuo; ita *eſt* vir
qui errat a loco ſuo.
9 Ut unguentum & ſuffitus lætificat animum:
ita ^e dulcedo amici ſui *cujuſque*, magis quàm
conſilium ^a proprium.
10 Amicum tuum & amicum paternum tuum
ne derelinquito, ^e domumq; fratris tui ne in-
greditor tempore calamitatis tuæ: melior
eſt vicinus ^e propinquus fratre longinquo.
11 Sape fili mi, & ^e lætifica animum meum: ut
^e reſpondere poſſim ei qui exprobraturus
eſſet mihi rem *aliquam*.
12 ‖ Aſtutus prævidens malum abſcondit ſe;
fatui tranſeuntes mulctantur.
13 ‖ Cape veſtem ejus qui ſpopondit *pro* ex-
traneo, & pro aliena ſpondentem pigne-
rere eum.
14 ^e Ei qui benedicit amico ſuo voce magna
manè, tempeſtivè ſurgendo, maledictio im-
putabitur ei.
15 ‖ Stilla continua tempore imbris vehe-
mentiſſimi, & mulier ^b contentioſa æquæ
ſunt inter ſe.
16 ^e Abſcondentium eam *quiſque* abſconderit
ventum: ut unguentum dexteræ ipſius ^e pro-
clamat, *proclamabit illa*.
17 ^e Ut ferrum ferro acuit *vir*, ita virum ^e a-
cuit facies amici ſui.
18 Ut qui cuſtodit ficum, comedet fructum
ejus; ita qui obſervat dominum ſuum hono-
rabitur.

‖ *Jacobi* 4. 13. *& ſequentibus.* 3 *Gravior eſt*] id eſt, minus ferri poteſt: ut ſequens verſ. exponit. 4 *Crudelitas*] quaſi dicat, omnia illius ſtudia neque modum neque finem habent, donec ipſum succedat peſſimam; Jobi 5. 2. 5 *Occulto*] id eſt, otioſo, ceſſante ab amicitiæ officiis. ‖ *Pſal.* 141. 5. & 9. 6 *Fidelia ſunt*] id eſt, tutum eſt, ac proinde expetendum, ut amicus ab amico reprehendatur etiam graviſſimè: quod hyperbolicè ſignificatur vulnerum appellatione. *Deprecanda*] quia ſunt infida & ad perniciem ſpectantia: ut habentur Joabi exempla 2. Schem. 3. 27 & 20. 9. 8 *Ut avicula*] id eſt, qui temerè ſedes mutat, & conditione ſua nō acquieſcit, ſed nova conſilia ſuſcipit non benè explorata voluntate Dei & vocatione ſua, is non magis ſapit aut conſtat ſibi quàm avicula. 9 *Dulcedo*] id eſt, ſuavis conſiliorum communicatio: ſic accommodari dulcedinis vocem conſiliis in ſcriptura receptum eſt: ut Pſal. 55. 15. a Heb. *animæ ſuæ*. 10 *Domumq; fratris*] videlicet potius quàm amici domum, qui omni tempore diligit, ut ſupra 17. 17. & 18. 24. *Propinquus*] id eſt, qui præſto ſemper eſt & veluti ad manum, ut diſſ[illegible]

[illegible] ſtultitiæ ſuæ, non tantùm ſibi ipſi infligit, ſed etiam eadem [illegible] communicare cœpit, quamvis immerentibus, ac nihil tale cogi[illegible]. 11 *Ut canis*] quaſi dicat, neque tamen, ut Phryx, ſapit plagis, [illegible] recidit: ſimile vide 2. Pet. 2. 22. ‖ *Supra* 22. 13. 16 *Septem*] id eſt plurimi: numerus finitus pro infinito. 17 *Prehendit*] id eſt, malum accerſit ſibi, ut qui canem [illegible] [illegible] ad mordendum ſe. f Heb. *reducentes rationem*. [illegible] id eſt, non majoris faciendus eſt vir fallax & circumveni[illegible] ſpecie ludicra, quam vir furioſus planè. g Heb. *ſcintillas*. h Heb. *mortis* inſtrumenta. ‖ *ſupra* 22. 10. ‖ *ſupra* 18. 8. [illegible] id eſt, inimicus animi ſpeciem amici officioſi præ ſe fe[illegible] [illegible] argentatæ ſcoria. i Heb. *argentum ſcoriarum*: hyp[illegible] [illegible] de cautione a perfidioſis. *Septem*] ut ſuprà ver. 16. [illegible] de maleficiis & cautione: nunc de pœna ad fallaces [illegible] *congregatione*] id eſt, palàm & publicè. ‖ *Pſalm.* 7. 16. [illegible] ſurſum verſus videlicet, ac velut in adverſum montem. k Heb. *molli*.

[illegible] cultores tuos ſublevet. 11 *Lætifica*] ſapientiâ animi tui & prudentiâ inſtituens in hominum vitam: quibus modis liberi ſunt parentibus lætitiæ & honori: ſuprà 10. 1. & 23. 24. & ſequentibus. *Reſpondeam*] id eſt, tua ipſius vita confirmem, quàm bene functus ſim officio parentis boni. ‖ *ſupra* 22. 3. ‖ *ſupra* 20. 16. 14 *Ei qui*] id eſt, aſſentator fallax, qui officia ſua ſingulis [illegible] [illegible] & prædicat, maledictus eſt: hîc enim aſſentatio [illegible] ſimulati officii genere deſcribitur ſynecdochicè. ‖ *ſupra* 19. 13. b Heb. *contentionum*. 16 *Abſcondentium*] id eſt, nulla ratione poteſt cohiberi malum iſtud, aut ignominia contineri, quin pervagetur in aures omnium; citius ventum pugno detinueris, aut odorem unguenti compreſſeris, ne ad alios perferatur, quam ignominiam hanc averteris ne latè diffundatur. *Proclamat*] i. tanta vi ſe prodit, ac ſi quis clamat: metaphora. Eſt autē hîc ecclipſis ejuſdem verbi, ut ſupra 21. 6. 17 *Ut ferrum*] i. amicus amici conſuetudine præſentiaq; informatur, augeſcitq; ac veluti acuitur. *Acuit*] metaphora ſimilitudini accommodans, cujus habetur alſuis altera, Ge. 4. 22.

19 ᶜ Ut in aquis facies faciei obverſatur, ita ᶜ animus hominis hominis alterius.
20 Ut ſepulchrum & perditio non ſatiantur; ita ᶜ oculi hominis non ſatiantur.
21 Fuſorium vas argento, & catinum auro; deniq; *adhibet* vir *rem quamque* ex ᵈ præſcripto laudationis ejus:
22 *Sed* ſi contunderes ſtultum in mortario ᵉ cum mola piſtillo, non recederet ab eo ſtultitia ejus.
23 ᶠ Diligenter cognoſce præſentes pecudes tuas, appone animum tuum ad greges:
24 ᶜ Nam num *eſt* in ſeculum robur, & an coronamentum futurum eſt in ᵍ quamque generationem ſ
25 ᶜ Simulac prodiit fœnum, & conſpicua eſt tenera herba; colliguntor herbæ montium.
26 Agni erunt ad veſtitum tuum, & ᶜ pretium agri hirci:
27 Inſuper quantum ſatis erit lactis ʰ caprini ad cibum tuum, ad cibum familiæ tuæ, & ⁱ victum puellis tuis.

19 *Ut in aquis*] id eſt, animus quidem hominis indicatur vultu: ſed tamen ita multiplex eſt & inſtabilis vultus, ut tantùm quodammodo internoſcere poſſit alter animum alterius; quemadmodum in aqua fluctuante atque inſtabili imago faciei humanæ variis & contortis modis tantùm effingitur. c Heb. *cor hominis homini ſic deinceps*. 20 *Oculi hominis*] id eſt, concupiſcentia oculorum, ſive animus oculis utens ad miſſiſtris: ſynecdoche. 21 *Fuſorium vas*] hic verſus cum ſequente conjungendus eſt hoc ſenſu: eſt ſuus ſingulis rebus & inſtrumentis uſus, ſuaque ad uſum adhibendi ratio: purgatur aurum & argentum ſuis modis, omnia denique humana arte ſuo juſto & laudato uſui aptantur; ſed ſtultum purgandi, aptandi, informandique nulla ratio eſt. d Heb. *ore*. e Heb. *in medio molarum*. f Heb. *cognoſcendo cognoſce faciem pecudum*. 23 *Diligenter cognoſce*] id eſt, rei tui familiari atque domeſticæ induſtriam & diligentiam adhibeto coram. 24 *Nam num*] id eſt, putaſne opes tuas tibi velut affixas eſſe, neque poſſe amitti unquam a facultate tua? imò verò lubricæ ſunt & fluxæ, quatumvis magnæ atque glorioſæ: propterea convenit te diligentiâ in conſervandis illis & adminiſtrandis adhibere, idque coram; non autem ſegniter in alienis opera conquieſcere. g Heb. *generationem & generationem*. 25 *Simulac*] exemplum præceptorum domeſticorum & rei ruſtica, cujus fructus ſequentibus verſibus exponitur. 26 *Pretium agri*] id eſt, copioſiſſimè ſoboleſcent, atque adeò ſuppeditabunt pretium comparandi agri & amplificandi poſſeſſiones tuas. h Heb. *caprarum*. i Heb. *vitam*.

CAPUT XXVIII.

Conſcientiæ effectus, improborum publica & privata inſtabilitas judiciaq́ perverſa, integritatis in paupertate & obſequii fructus, uſuræ, improbitatis, arrogantiæ, & aſſinis adminiſtrationis eventa; reſipiſcentiæ & timoris Dei commodum; tyrannidis conditio, homicidarum averſatio, frugalitatis & diligentiæ ſtudium benedictionibus junctum; corrupti judicis, ſubitarum divitiarum, filii contumacis, præſidentis viri, maleficorumq́ eventa in privata & publica adminiſtratione exponuntur, & contrà.

1 ‖ **F**UGIUNT improbus *quiſque*, nemine perſequente: juſti autem *ſunt* ſimiles juveni leoni confidenti.
2 ᵃ ᶜ Ubi defectione laborat regio, multi *ſunt* principes ejus: ubi autem homo *eſt* prudens & peritus, ita prorogat *principatum Princeps*.
3 Vir pauper qui opprimit tenues, *ſimilis eſt* pluviæ everrenti, adeò ut deſit cibus.
4 Qui derelinquunt legem, laudant improbos; at qui obſervant legem, ᶜ miſcent *prælia* cum illis.
5 Homines ᵇ dediti malo non animadvertunt jus; ᶜ quærentes autem Jehovam animadvertunt omnia.

‖ Levit. 26.17. & 36. & Deut. 28.7. & 25. a Heb. *in defectione regionis*. 2 *Ubi defectione*] ſenſus eſt, cùm in Republica aut reges principeſque viri, aut populus, aut utrique ſimul deſiſtunt ab officio ſuo; frequentes mutationes oriuntur: ſed ubi aut utrique ſimul in officio permanent, aut ab una tantum parte, principum populorumve, unus aliquis vir prudens & peritus ſua autoritate utrumque aut certè partem alteram moderatur, ſtatus manet diuturnior. Exemplum vide 1. Sam. 20. 16. & ſequentibus. 4 *Miſcent prælia*] id eſt, non tantùm damnant, ſed etiam re ipſa obluctantur. b Heb. *mali*. 5 *Quærentes*] id eſt, ſpirituales judicant omnia, 1. Corinth. 2. 15.

6 Melior eſt pauper ambulans integrè, quàm perverſus ᶜ viarum alterâ, quamvis ſit dives.
7 Qui cuſtodit ᶜ legem, filius eſt prudens; qui autem ſe conſociat comeſſatoribus, ignominia afficit patrem ſuum.
8 ‖ Qui auget ſubſtantiam ſuam uſura & fœnore, gratioſè largituro tenuibus congregaverit eam.
9 Qui avertit aurem ſuam ab audienda lege, etiam oratio ejus abominationi *eſt*.
10 ‖ Qui ſeducit rectos in viam malam, in ᶜ foveam ſuam ipſe decidet; integri verò poſſidebunt bonum.
11 Sapiens videtur in oculis ſuis vir dives, ſed tenuis prudens ᶜ perſcrutatur eum.
12 ‖ ᶜ Exultantibus juſtis amplus eſt ornatus; ᵈ erectis autem improbis perveſtigatur homo.
13 Qui tegit defectiones ſuas, non proſperabitur; qui verò fatetur & derelinquit, afficietur miſericordia.
14 ‖ Beatus homo, qui admodum ᶜ pavet jugiter; qui autem obdurat animum ſuum, ruet in malum.
15 ᶜ Ut leo rugiens & urſus diſcurſans, *eſt* dominator improbus in populum tenuem.
16 Anteceſſor carens ᶜ omni intelligentia, & multus oppreſſionibus ᶜ *decurtabit*: qui autem odit quæſtum, prolongabit dies.
17 ᶜ Homo oppreſſus propter ſanguinem ᶠ hominis; ad foveam uſque fugiat, ne ſuſtentanto eum.
18 ‖ ᶜ Qui ambulat integrè, ſervator: qui verò perverſus eſt ᵍ altera viarum, corruat ʰ in ea.
19 ‖ Qui colit tellurem ſuam, ſatiatur cibo: qui verò ſectatur *homines* vanos, ſatiatur paupertate.
20 Vir ⁱ optimæ fidei amplus *eſt* benedictionibus; ‖ at præceps ad ditefcendum non erit impunis.
21 Agnoſcere ᵏ perſonam non eſt bonum: ᶜ nam propter bucceam panis deficeret vir.
22 ‖ Accelerat ad ſubſtantiam *parandam* vir ᶜ malignus oculo, ſed ignorat inopiam obventuram ſibi.
23 ‖ Qui corripit hominem ᶜ ut ˡ ſequatur me; gratiam conſequetur potiùs, quàm ᵐ qui blanditur linguâ.
24 Qui ᶜ diripiens patrem ſuum, aut matrem ſuam dicit, non *eſt* defectio; ſocius eſt viro ⁿ interfectori.

feſſionem peccati ſui, & ad fugam ac reſipiſcentiam illum [illegible] ut dixerat verſu præcedente, ex quo hic pavor circumſcribendus [illegible] *ko*] id eſt, tyrannus in populum tenuem infirmumque graſſans [illegible] tate ſua ſuperat. e Heb. *intelligentiis*. 16 *Decurtabit*] [illegible] ut dictum eſt, Geneſ. 18. 19. 17 *Homo*] id eſt, homo homicida [illegible] privatè publicève foveto: ut Gen. 9. 6. & Exod. 21. 14. f Heb. [illegible] ‖ *Supra* 24. 11. 18 *Qui ambulat*] exornatio ſuperioris [illegible] titheſin. g Heb. *duabus viis ut ſuprà* ver. 6. h Heb. [illegible] *prà* 12. 10. i Heb. *fidelitatum*. ‖ *Supra* 20. 21. 21 *Nam propter*] idest, qui ſemel in judicio ſlexus [illegible] poſſet nulla reverentia aut honeſtate retinetur: ſed perverſus [illegible] bitur ſpe leviſſimi emolumenti. ‖ *Supra* 18. 5. & 24. 23. [illegible] *oculo*] ut ſuprà 23. 6. ‖ *ſuprà* 20. 21. 23 *Ut ſequatur*] [illegible] documenta Dei, quæ ego trado. l Heb. *poſt me*. [illegible] *Suprà* 2. 16. 24 *Diripiens patrem*] id eſt, ſibi commodum [illegible] tentum facultates interveniens reprehenſiones [illegible] lis criminis quam ſi homicida eſſet, Deuter. 21. 18. n Heb. [illegible] *ad*. 13. 23.

25 ‖ ᶜ Ra-

25 ‖ [illegible] Amplus animo ſuo, miſcet contentionem; qui autem confidit Jehovæ, pinguis efficietur.
26 Qui confidit animo ſuo, eſt ſtolidus; qui autem ambulat q ſapienter, is eripiet ſe.
27 Ei qui dat pauperi, non erit egeſtas; occultans verò 'oculos ſuos, amplus erit maledictionibus.
28 ‖ Erectis improbis abſcondit ſe homo; ſed pereuntibus illis augentur juſti.

Psalmus XXIX.

Contumaciam ruina, publicæ & privatæ adminiſtrationis effecta; corruptionis, aſſentationis, defectionis, negligentiæ in judiciis, ludificationis, ſtultitiæ, inhumanitatis, ſtoliditatis, inclinationis ad res falſas, & contrà eventa exponuntur: integritatis verò, fidei, correctionis privatæ & publicæ fructus; indulgentiæ, iracundiæ, ſuperbiæ, maleficii perpetrati, aut diſſimulati, infidelitatis, impietatiſq; & contrà effecta oſtenduntur.

1 [a] VIR qui ſæpius correptus obdurat cervicem, repentè confringetur ita ut non ſit curatio.
2 ‖ Cùm augentur juſti, lætatur populus: cùm autem dominatur improbus, ſuſpirat populus.
3 ‖ Vir amans ſapientiam, lætificat patrem ſuum; qui autem conſociat ſe meretricibus, 'perdit ſubſtantiam.
4 Rex judicio ſtabilit regionem, [b] vir autem oblatis muneribus ſerviens deſtruit eam.
5 Vir qui blanditur amico ſuo, 'rete pandit contra pedes ejus.
6 'Defectioni cujuſque ineſt [c] triſtis tendicula; juſtus autem cantat & lætus eſt.
7 Cognoſcit juſtus cauſam tenuium, improbus 'non animadvertit ut cognoſcat.
8 Homines [d] deriſores [e] inflammant urbem: at ſapientes avertunt iram.
9 'Vir ſapiens qui diſceptat cum viro ſtulto; ſive 'commoveatur, ſive rideat, nulla tamen eſt quies.
10 Homines ſanguinarii 'oderunt integrum: recti autem quærunt [f] ipſum.
11 ‖ Totum ſpiritum ſuum profert ſtolidus: at ſapiens [g] ponè reprimit 'eum.
12 Dominatoris attendentis verbo falſitatis, omnes miniſtri ſunt improbi.
13 [h] 'Rudis & induſtrii qui inter ſe occurrunt, illuminat oculos amborum Jehova.
14 ‖ Regis qui judicat [i] fideliter tenues, ipſius ſolium in perpetuum ſtabilitur.
15 ‖ Virga & correptio dat ſapientiam, at puer permiſſus ſibi pudefacit matrem ſuam.

16 ‖ 'Cùm creſcunt improbi, creſcit defectio: juſti verò caſum eorum vident.
17 ‖ Caſtiga filium tuum, & quietem afferet tibi; dabit etiam delicias animæ tuæ.
18 Cùm non eſt 'viſio, nudatur populus: qui autem obſervat legem, ô beatum illum.
19 'Verbis non caſtigatur ſervus, qui intelligens tamen non reſpondet.
20 ‖ Vidiſti virum præcipitem verbis ſuis? expectatio eſt de ſtolido *melior* quàm de illo.
21 'Qui delicatè educat a pueritia ſervum ſuum, [k] tandem erit orbus liberis.
22 ‖ [l] Iracundus miſcet contentionem: & [m] furibundus multus eſt defectione.
23 ‖ Elatio hominis deprimit eum, depreſſum autem ſpiritu ſuſtentat honor.
24 'Qui partitur cum fure, odit ſe ipſum: & qui execrationem audiens, non indicat.
25 [n] 'Trepidus homo ſibi ponit tendiculam: qui autem confidit Jehovæ, in edito collocatur.
26 'Multi quærunt faciem dominantis: verùm à Jehova eſt jus [o] uniuſcujuſque.
27 Abominationi eſt juſtis vir [p] iniquus, & abominationi improbo rectus via.

[illegible]] ideóque averſantur, cùm recti contrà requirant; quia [illegible] ſibi. f Heb. *animam ejus: ſic infrà* 24. ‖ *ſup.* 14. [illegible] *in poſteriore*. 11 *Eum*] nimirum animum ſuum i. continet, [illegible] ſuo tempore & loco proferat. h Heb. *pauperis* [illegible] 13 *Rudis*] id eſt, duo ſunt in hac vita hominum genera, [illegible] & idiotæ ſunt, ac velut pauperes animi facultatibus; alii [illegible] utrique & humanæ ſocietatis & privatorum ne[illegible] ut inter ſe occurrant, videndum eſt utrique ut coram [illegible] & integrè ambulent; qui idem vitam utrique contulit, [illegible] commodat. ‖ *ſuprà* 20.28. & 25.5. i Heb. *in fide*.
‖ Pſal. [illegible] *ſup.* 22.2. & 23.13. & 14.

‖ *Pſalm.* 91. 8. *Malach.* 3. *vers.* 19. *& ſequentibus*.
16 *Cum creſcunt*] expoſitio quomodo filius ſibi permiſſus pudefaciat parentes: malitia enim (inquit) cum ætate creſcit, ſi ſtatim non expellitur: unde conſequitur defectio, & poſtremò ruina miſerabilis.
‖ *ſup.* *ver.* 15.
18 *Viſio*] id eſt, doctrinæ Dei ex lege & prophetis prædicatio.
19 *Verbis*] juſſis, hoc eſt, nuda verborum caſtigatione non emendatur ſervus ſordium agens, ac proinde hero non obſequens.
‖ *ſup.* 26.12.
21 *Qui delicatè*] id eſt, qui ſervo indulget, dominum comparat ſibi & familiæ ſuæ: qui tandem vel ipſos liberos extrudat miſerè, aut etiam enecet. Hanc interpretationem ex R. Jehuda aliis prætulimus: cujus exemplum eſt in Jarobhhamo, & compluribus regibus Jiſraëlis. k Heb. *in fine ſuo*. ‖ *ſup.* 15.18. l Heb. *vir iræ*. m Heb. *dominus aſſlus iræ*. ‖ *ſup.* 15.33. & 18.12. *Luca* 14.11. 24 *Qui partitur*] id eſt, in ſe ipſum injurius eſt, non tantum qui committit ſcelus, verum etiam qui commiſſum diſſimulat: vide Levit. 5.1. n Heb. *trepidatio hominis: hyp[illegible]* *lage*. 25 *Trepidus homo*] id eſt, non ſecurus de benevolentia Dei: vide ſuprà 28.14. 26 *Multi quærunt*] id eſt, meritò quidem adeuntur judices; ſed inprimis adeundus eſt Deus, in cujus manu eſt animus regis, ſuprà 21.1. o Heb. [illegible] p Heb. *iniquitatis*.

Caput XXX.

Agur piorum fidem in Chriſtum & abnegationem ſui proponit ex verbo Dei: precationem adhibet de iis rebus quæ ad animam & corpus pertinent: detractione interdicit, reproborum genera explicat: deinde ſpecies inſatiabiles, incognitas, hominibus intolerabiles, ſapientes, & invictas in exemplum proponit: omneſque ad humilitatem & modeſtiam hortatur.

1 'VERBORUM Aguris filii Jake 'comportatio: 'dictum viri de Ithiele, 'de Ithiele inquam & Ucale *ſit*.

1 *Verborum*] Hoc caput non eſſe Schelomonis evincunt inſcriptio, ſcribendi forma, & petitio ipſa, ver. 7. & ſequentibus. Hac enim inſcriptione docetur autor fuiſſe Agur filius Jake, cujus mentionem alibi in ſcriptura fieri non meminimus. Eſt autem proverbiis Schelomonis hoc caput adjunctum propter argumenti ſimilitudinem, & brevitatem ipſius. *Comportatio*] id eſt, collecta documentorum quæ ex Aguris verbis decerpta ſunt & coacervata: ut infrà 31.1. quod Hebræa voce, ut polyſema eſt, planè ſignificatur eadem ratione qua verbum alterum eſt adhibitum ſuprà 25.1. Continentur autem hoc capite documenta primum ſpiritualis vitæ, uſque ad ver. 7. deinde præſentis, uſque ad 10. ac poſtremò miſcella documenta & obſervationes. *Dictum*] i. hoc eſt ſententia, tum Aguris prophetæ, tum virorū omniū qui aguntur ſpiritu Dei; quam debent conſtituere apud ſe, de expectatione Chriſti & ſalutis ſuæ. *De Ithiele*] id eſt, Chriſto Deo, qui nobis præſens eſt, & per quem omnia poſſumus: nam Ithiel vox eſt compoſita ex tribus partibus, quaſi dicas, mecum Deus fortis, ut Hhimmanuel, Jeſchahh. 7.14. Ucal vero ſimiliter nomen eſt factum a verbo quod ſignificat poſſe: ut his duabus appellationibus moneantur pii de ſui ſanctificatione per Dei præſentiam & potentiam infinitam in Chriſto: prout quinque ſequentibus verſibus exponitur. Tantùm hoc obſervandum eſt ex vocali brevi & puncto quod Grammatici vocant Daghesch confectam eſſe vocalem longam in prima ſyllaba prioris vocabuli. Repetitionis porrò cauſa non obſcura eſt, nimirum amplior declaratio præcedentis nominis, hoc modo: At meritò quidem pii in Chriſto gloriari debent, tum quia idem eſt Deus & homo, adunata hypoſtaticè natura Dei cum natura noſtra in ipſo, tum quia omnis poteſtas data eſt ipſi in cœlo & terra ad perficiendā ſalutem noſtram. Hæc prior eſt documenti ſpiritualis confirmatio a perſona Chriſti. Sunt autem hujus ſpiritualis documenti partes duæ: una, de ſumma ſalutis noſtræ, quam ſinguli fideles debent extra ſe in Chriſto ponere, uſque ad verſum 5. altera, de ratione illius ſalutis participandæ verbo, ver. 5. & 6.

2 Nam brutus ſum ˀ ex quo vir ſum, nec eſt intelligentia ˀ hominis mihi:
3 Neque didici ſapientiam, aut ſcientiam ſanctorum novi.
4 ˀ Quis aſcendat cœlos & deſcendat? quis colligat ventum pugillis ſuis? quis liget aquas ſuo pallio? quis ſtabiliat ullos fines terræ? ˀ quod eſt nomen hujus, & quod nomen filii ipſius? ſi noveris?
5 ‖ Totus ſermo Dei purgatiſſimus eſt, ſcutum eſt recipientibus ſe ad ipſum.
6 ‖ Ne adjicito ad verba ejus; ut non corripiat te, ˀnéve mendax eſto.
7 ˀ Duo peto abs te: ne prohibeas a me, ˀtantiſper dum vivo.
8 ˀ Vanitatem & rem [b] ˀ mendacem longè amove a me: paupertatem aut divitias ne des mihi; ale me cibo demenſi mei:
9 ‖ Ne ˀ ſaturatus ementiar ac dicam; quis eſt Jehova? néve pauper factus furer, denique [c] abutar nomine Dei mei.
10 ˀ Ne [d] inſimules ſervum apud dominum ſuum; ˀ ne maledicat tibi, & reus peragaris.
11 ˀ Generatio eſt quæ vel patri ſuo maledicit, & matri ſuæ non benedicit:
12 Generatio munda in oculis ſuis, quamvis [e] a ſorde ſua non ſit abluta:
13 Generatio cujus oculi quàm elati ſunt, & cujus palpebræ extollunt ſeſe:
14 ‖ Generatio cujus dentes ſunt gladii, & cujus molares cultri, ad conſumendum pauperes e terra, & egentes ab hominibus.
15 Præter hirudinem ˀcui duo ſunt [f] rami, ˀ præbe præbe; tria ſunt inſatiabilia, imò quatuor non dicentia ohe:
16 Sepulchrum, & [g] ˀ occluſa vulva; terra nõ ſatiatur aquis, & ignis non dicit ohe.
17 ˀ Oculum qui ſubſannat patrem, aut ſpernit obedientiam matris; effodient corvi vallis, aut comedent eum [h] juvenes aquilæ.
18 Tria iſta occulta a me, imò quatuor quæ non novi:
19 Viam aquilæ in cœlo, viam ſerpentis ſuper petram, viam navis in alto mari, & viam viri in ˀ virgine.
20 Itaque eſt via mulieris ſcortantis: ˀ comedit, deinde abſtergit os ſuum; tum dicit, non ſum operata iniquitatem.
21 Sub tribus commovetur terra; imò ſub quatuor, ˀ quæ non poteſt ferre:
22 Sub ſervo, cùm regnat; & ſtulto cùm ſaturatus eſt cibo:
23 Sub exoſa, cùm maritatur; denique ſub ancilla, cùm hæres efficitur heræ ſuæ.
24 Quatuor iſta parva terræ; tamen ſunt ſapientia, apprime ſapientia:
25 ‖ Formicæ populus [i] infirmus, quæ comparant æſtate cibum ſuum:
26 ˀ Mures montani, populus invalidus; diſponunt in petra domum ſuam:
27 Rex non eſt [k] locuſtis, tamen procedunt conſertæ omnes:
28 ˀ Aranea ˀ manibus prehendit, quæ eſt in palatiis [l] regalibus.
29 Tria iſta [m] bene procedunt, imò quatuor bene ambulant:
30 Vetus leo robuſtiſſimus inter beſtias qui non retrogreditur metu cujuſquam.
31 ˀ Accinctus lumbis equus, aut caper: & rex, [n] ˀ in quem nemo inſurgit.
32 ˀ Si ſtultus fuiſti, efferendo te; ſive cogitaſti; ˀ manum ori imponito:
33 ˀ Nam ut preſſura lactis educit butyrum, & preſſura naſi educit ſanguinem; ita preſſura irarum educit litem.

2 Nam] altera confeſſio ſuperioris propoſitionis a natura noſtra: quia a natura nihil ſcimus eorum quæ ad ſalutem pertinent, duobus verſibus; & nihil poſſumus extra Chriſtum, ver. 4.
Ex quo vir ſum] i. inde ab ortu meo.
Hominis] id eſt, quæ primum fuit in homine antequam obbruteſceret, ac proinde in homine inesse deberet.
3 Scientiam ſanctor.] id eſt, ſalutis & vitæ æternæ, quò ſoli ſancti perveniunt.
4 Quis] ſupple alius quàm Ithiel. Jam confirmat ab imbecillitate noſtra, quaſi dicat, neque ſcimus viam ſalutis, neque poſſimus ex nobis ipſis cognoſcere: nam ſalutis fons apud Deum eſt ſuprà omnes cœlos, non poteſt autem quiſquam cœlos conſcendere, ut cognoſcat viam ſalutis noſtræ & deſcendens ad nos afferat: deinde ſubjungitur his verbis gradatio elegantiſſima ad evincendam infirmitatem noſtram: quid dico (inquit) neminem in cœlos aſcendere? imò ne ventos quidẽ in aëre, ac ne aquas quidem inferiores gubernare, poſtremò ne terræ quidem ipſius quam calcamus, finem tantillum ſtabilire poteſt: quis ergo aſcenderet homo & expiſcaretur voluntatem Dei? & quis alius hæc faceret niſi Ithiel & Ucal, id eſt, Chriſtus omnipotens, propheta, Sacerdos, & Rex noſter? vide Joan. 3.13.
Quod eſt nomen] q. d. expone ſi vel de nomine ſaltem, id eſt, leviſſimè, a natura poſsis eum cognoſcere, qui hæc omnia præſtat in rebus creatis, & in nobis quoque præſtiturus eſt; qui & autor ſit ſalutis quam expectamus, & eam de cœlis ad nos afferat: hæc vero non naturæ ſunt bona, ſed gratiæ munera: caro & ſanguis non revelat iſta, ſed pater qui eſt in cœlis, Matthæi 16.17. nemo novit filium niſi pater, neque patrẽ agnoſcit quiſquã niſi filius, & cui voluerit filius revelare. Matthæi 11.27. ‖ Pſalm. 12.7. & 18.31. 5 Totus ſermo] altera pars documenti ſpiritualis de ratione ſalutis conſequendæ, in qua ſpectantur duo; unum a Deo, nimirum verbum ſalutis, & efficacitas Spiritus, hoc ver. alterum a nobis, nimirum fides & obſequium integrum, verſu ſequente. ‖ Deut. 12.32. 6 Néve mendax] id eſt, ne minuito, aut mutato de veritate illius quicquam; quod mendacii eſt. 7 Duo] ad vitam ſpiritualem & corporalem pertinentia utramque ejus legitimam, ut oſtendunt duo ſequentes verſus: ſic orare nos docuit Chriſtus altera parte orationis ſuæ, poſtquam preces expoſuit ad gloriam Dei pertinentes; ut haſtenus propheta regnum Dei in nobis explicavit. a Heb. cùm nondum morior. 8 Vanitatem] id eſt, remitte nobis peccata noſtra, & ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo. b Heb. mendacii. Mendacem] id eſt, alienam a verbo veritatis: ut ſuprà ver. 6. Paupertatem] quod dixit Chriſtus, panem noſtrum quotidianum, &c. ‖ Deut. 8.10. & ſeq. & 32.15. & ſequent. 9 Saturatus] ut Deut. 8.10. c Heb. prehendam nomen. 10 Ne inſimules] id eſt, pacem & amicitiam cum quibuſque vel tenuiſſimis colito, & concordiam inter omnes foveto. d Heb. lingua offendas. Ne maledicat] id eſt, Deum imploret contra te, qui miſerorum patronus eſt & vindex: Exod. 22.23. 11 Generatio] ſequentes ſententiæ ferè ſunt tetracola. Hac autem prima quatuor improborum genera deſcribuntur: pervicaces, hypocritæ, ſuperbi & calumniatores inhumani. e Heb. ab excremento ſive ſtercore. ‖ ſup. 12.17. 15 Cui duo ſunt] id eſt, quæ biſulcam habet linguam, itaque binis ramis ſanguinem indeſinenter ſugit, ex quibus etiam præciſo ore veluti ſiphonibus defluit ſanguis, ut loquitur Plinius lib. 32. cap. 10. f Heb. filiæ, ut Gen. 49.22. Præbe] id eſt, indeſinentes ſugentes & ſanguinem attrahentes, tam aperto ſtudio quaſi loquerentur. g Heb. occluſio vulvæ. 16 Occluſa] videlicet ne concipiat, quaſi dicat, quæ ſemen injectum minimè continet. 17 Oculum] id eſt, filium immorigerum, aut parentibus ſuis injurium in malam rem condemnabit Deus.
h Heb. filii aquilæ.

k Heb. ſed exit, ſeorſum procedit, &c. [illegible] ſolertia vide Plinium lib. 11. cap. 24. Manibus] i. pedibus, qui ſicuti ſunt ut palmæ hominũ manus ad tractanda fila, & [illegible] hendendam. l Heb. regis. m Heb. bene faciunt [illegible] landi. 31 Accinctus] i. equus edoctus militiam, [illegible] de quo Ijobi 39.22. & ſequentibus. Hanc autem interpretationem & argumento addidi aliis prætuli [illegible]. n Heb. [illegible] In quem] vide ſuprà 12.27. 32 Stultus] [illegible] ſe efferant per non licet: ſed virum Dei ſolo altum [illegible] i. continero ſermones tuos: proverbiale dictum, ut Ijobi [illegible] eſt, ſtulto ſermone tuo litem accenderes, & tibi malum [illegible]

Caput XXXI.

Rex docetur cavere a mulieribus & a vino, juſtitiamq́ diligenter colere: deinde inſtituitur ut bonam uxorem a Deo expetat, & encomium illius deſcribitur.

1 ˀ VERBORUM Lemuelis ˀ comportatio, quibus erudiverat ipſum ˀ mater ipſius.
2 ˀ Quid dicam, fili mi? ecquid fili uteri mei? & quid fili ˀ votorum meorum?

[illegible] vatis tantum literis poſterioribus nomen alterum a matre [illegible] dubium eſt quin illa ſuſtulit promiſſionibus Dei Schelomo [illegible] mini facto gratulata ſit, eumque informarit in [illegible] matum eſt autem nomen Lemuel ſive Lemoel [illegible] ſis primæ literæ de nomine Schelomonis, & [illegible] Deus fortis, ſignificatione Lemuel eum qui Dei ſortis eſt [illegible] 10.1. Mater ipſius] Bathſchebah [illegible] bum eſt, ex 1. Reg. 2.13. Continentur autem his verbis [illegible] verſu, deinde genera documentorum duo; unum, de [illegible] tibus eò pertinentibus, uſq; ad ver. 10. alterum [illegible]
2 Quid dicam] exordium eſt [illegible] id eſt, a dubitatione [illegible] qui mox ſubjicitur, gravitatem demonſtrat [illegible] d eſt, pro quo non deſino [illegible] voce Deo, [illegible]

3 [illegible] feminis robur tuum, & vias
tuas [illegible] facientibus ut deleantur reges.
4 Abſit regibus, ô Lemoël; abſit regibus bi-
bere vinum; & dominatoribus deſyderium
potus inebriantis:
5 Ut non cùm biberit obliviſcatur ſtatuti, & [illegible]
[illegible] jus [illegible] ullorum afflictorum.
6 Date potum inebriantem perituro, & vi-
num amaris animo:
7 Bibat ut obliviſcatur paupertatis ſuæ; &
moleſtiæ ſuæ non ſit memor amplius.
8 Aperi os tuum pro muto, in cauſa omni-
um [illegible] qui jam traduntur excidio.
9 Aperi os tuum, judica [c] juſtè; cauſam age
pauperis & egentis.
10 Fœminam [d] ſtrenuam quis inveniet,
cùm [e] longè ſuperet carbunculos pretium
ejus?
11 Confidit ei [f] animus mariti ejus, & ſpo-
lia non deficiunt.
12 Afficit eum bono, non autem malo; om-
nibus diebus vitæ ſuæ.
13 Quærit lanam ac linum, conficitq́; pro
voluntate manuum ſuarum.
14 Eſt ſimilis navibus [g] negotiatoriis, e lon-
ginquo advehit cibum ſuum.
15 Et ſurgens dum adhuc nox eſt; dat [h] eſcam
domui ſuæ, & penſum puellis ſuis.
16 Cogitat agrum, & accipit eum; de fructu
manuum ſuarum plantat vineam.
17 Accingit robore lumbos ſuos, & confir-
mat brachia ſua.
18 Ipſius guſtantis bonum eſſe mercimonium
ſuum, non extinguitur noctu lucerna.
19 Manus ſuas immittit ad verticulum, & ma-
nus ejus tenent fuſum.
20 Volam ſuam pandit pauperi, & manus ſu-
as extendit egenti.
21 Non timet familiæ ſuæ a nive: nam tota
familia ipſius veſtitur [i] penulis duplicibus.
22 Cadurca parat ſibi, xylinum & purpureum
eſt veſtimentum ipſius.
23 Notus eſt in portis maritus ejus, conſi-
dens cum ſenioribus regionis.
24 Sindonem conficit ac vendit, & cingulum
quod tradit negotiatori.
25 Robur & decor *eſt* veſtitus ejus, & ridet
[k] ad tempora ſequentia.
26 Os ſuum aperit [l] ſapienter, & doctrina be-
nignitatis inſidet linguæ ejus.
27 Speculatur [m] rationes familiæ ſuæ, cibúm-
que pigritiæ non comedit.
28 Aſſurgentes filii ejus beatam prædicant
eam, maritus ejus ſimiliter laudat eam,
29 *Dicens*: multæ [n] fœminæ fecerunt ſtrenuè,
tu verò [o] ſuperas omnes illas.
30 [p] Fallax *eſt* gratia & vana pulchritudo,
[§] mulier reverentia Jehovæ *prædita*, ipſa lau-
dem comparat ſibi.
31 Date ei de fructu manuum ejus, & lau-
dent eam in portis facta ejus.

[illegible] ut dictum eſt in verſum 3. [illegible] cauſam agere & ſe defendere non audet vel poteſt [illegible] *ſimile Pſal.* 79. 11. *Qui jam traduntur*] [illegible] in præſentiſſimo vitæ diſcrimine juſtè vindicato, ut ſe- [illegible] c Heb. *juſtitiam*. 10 *Fœminam*] altera pars do- [illegible] mulieris alphabetico ordine exaratum: quo [illegible] ſapienter ſtudio [illegible] ut ſolicitè [illegible] commenda- [illegible] ſuâ induſtria conſequi: ſuprà 18. 22. & 19. [illegible] partes tres: exordium, hoc verſu; propoſitio ſive [illegible] ad verſ. 29. & concluſio, inde ad finem uſque. [illegible] carbunculis. 11 *Confidit*] deſcrip- [illegible] corporalis adminiſtratio continet duo [illegible] alterum erga familiam totam: quæ duo [illegible] exponuntur uſq; ad verſum 25. f Heb. [illegible] omnibus familia ejus, [illegible] 12 *Afficit eum*] de [illegible] de officio domeſtico in familiam totam. [illegible] in quo ſe familia exercetat. g Heb. [illegible] Pſal. 111. 5.

conſcientia ſe comparat in omnem eventum, & ab imminentibus malis, adeoque morte ſecura eſt: quæ ſecuritas ferè ridendi verbo exprimitur: ut Ijobi 39. 10. & 25. k Heb. *ad diem poſteriorem: ſuccedente.* l Heb. *in ſapientia.* m Heb. *ambulationes.* 28 *Aſſurgentes*] id eſt, ſapiente hac adminiſtratione ſua laudem ſibi comparat, quæ ſequentibus verſibus concluſionis loco proponitur. 29 *Multæ*] concluſio laudativa, ut dictum eſt ſuprà in verſ. 10. Sunt autem laudationis loci ſumpti à comparatione; primùm adminiſtrationis aliarum mulierum, hoc verſu, deinde ipſarum perſonarum inter ſe, verſu ſequente. n Heb. *filiæ.* o Heb. *aſcendis ſupra omnes eas.* p Heb. *falſitas gratia*, & *vanitas pulchritudo.* § 1. Pet. 3. 3. & *ſequentibus.* 31 *Date ei*] id eſt, tribuite ei laudem quam officiis ſuis promeretur. *In portis*] id eſt, palam, & publica confeſſione omnium.

16 *Et accipit*] id eſt, dato pretio comparat, quem colat. *De fructu*] id eſt, ex lucro manibus facto. 17 *Accingit*] i. ut aliis penſum tribuit, ſic ipſa quoque eſt in opere. 18 *Non extinguitur*] id eſt, vigilantiam & diligentiam adhibet operi. 20 *Volam ſuam*] id eſt, de fructu laboris ſui cum egentibus liberaliter communicat. i Heb. *duplicibus*, quas Latini [illegible] appellarunt *Lænas*. 23 *Notus eſt*] id eſt, [illegible] perſpicitur etiam in ornamentis viri decoris & convenientibus dignitati ejus: [illegible] enim acciplendum eſſe verſum hunc demonſtrant antecedentia & conſequentia. 25 *Robur ac decor*] alter locus [illegible] de conſtitutione animi [illegible] ratione quam mulier ſancta ſervat tota vita ſua. *Ridet*] hoc eſt, nihil eſt anxia aut ſollicita de rebus venturis, ſed fretâ bona

ECCLESIASTES.

Argumentum.

LIBER Eccleſiaſtæ profeſſionem continet qua Schelomo ductus ſpiritu Dei voluit coram Eccleſia ejus teſtificari ſeriam reſipiſcentiam ſuam, & inſtituere omnes in via veritatis. Propterea exponit primùm rationem ſtudiorum ſuorum & inſtitutæ vitæ; deinde obſervationem omnium earum occupationum quibus ſe homines dedunt, & impias cogitationes quibus ſe implicant; ac poſtremò multiplicē adminiſtrationē tum inconſtantiſſimorū hominū, tum Dei ſapientiſſimi: quæ omnia (hac una excepta adminiſtratione Dei) omnino vanitatis damnat, adminiſtrationem Dei aſſerit, homines ad publica privataque humanitatis officia & pietatis revocat, mortem & judicium Dei rebellantibus denunciat, & in officio confirmat pios.

CAPUT I.

Caput I.

Sapiens omnis humani ſtudii laboriſq; vanitatem in hac vita ſummam eſſe docet, tum propter hominum ipſorum, tum propter rerum vanitatem de quibus laborant: & ab experientia ſua hoc argumentum confirmat de iis rebus quæ in ſcientia & cognitione poſitæ ſunt.

1 VERBA [a] Eccleſiaſtis filii Davidis, regis Jeruſchalaimis.
2 Vanitas [b] vaniſſima, inquit Eccleſiaſtes, vanitas vaniſſima; ' iſta omnia *ſunt* vanitas.
3 Quid emolumenti *eſt* homini, ex toto labore ſuo quo laborat, ' ſub ſole?
4 [c] ' Generatio una abit, & altera advenit: ' quamvis terra ' in ſeculum permaneat;
5 Ortuſque ſol, poſtquam occiderit ſol; iterum ' ad locum ſuum aſpiret, [d] ubi oriatur:
6 ' Properet ad meridiem, & circumeat ad Aquilonem; [e] converſatione ſua circumiens properet [f] aër, & ſecundum circuitus ſuos revertatur aër:
7 Omnia flumina properent ad mare, nec tamen mare impleatur; ' quocunque loci flumina properant, eodem [g] revertuntur [illegible]
g propere.
8 ' Singulæ res iſtæ ' fatigantur, ' non poſſit quiſquam eloqui; non ſatiaretur oculus videndo, neque impleretur auris auditu.
9 ' Id quod fuit, idem *eſt* quod futurum eſt, & id quod fit idem *eſt* quod fiet, neq; *eſt* quidquam novi ſub ſole.
10 ' Eſt aliquid *de* quo dicitur, aſpice hoc, novum eſt; *quod* jam fuit per ſecula, [h] quod fuit ante nos.
11 Non *eſt* memoria de prioribus: etiamque de poſterioribus quæ futura ſunt, non erit de ipſis memoria apud *illos* qui erunt in poſterum.
12 ' Ego Eccleſiaſtes, ' cùm eſſem rex ſuper Iſraëlem Jeruſchalaimis;
13 ' Applicans animum meum ad diſquirendum & ad explorandum ſapientiam de omni ' eo quod fit ſub cœlis (hæc eſt occupatio ' mala quam dedit Deus filiis hominum, ut occuparent ſe in ea)
14 Vidi omnia facta quæ fiunt ſub ſole; quòd ecce, ' iſta omnia *ſunt* ' vanitas & afflictio ſpiritus:
15 ' Perverſum non poſſe corrigi, & defectum non poſſe [i] in numerum venire.
16 ' Locutus ego cum [k] animo meo dicendo; ecce, ego amplificavi & adjeci ſapientiam ſupra omnes qui præfuerunt ante me Jeruſchalaimis, & animus meus [l] percepit multum ſapientiæ & ſcientiæ.
17 Adjeci quoque animum meum ad cognoſcendum ' ſapientiam, & ſcientiam [m] omnis inſaniæ & ſtoliditatis; cognovi ' etiam hoc eſſe afflictionem ſpiritus.

1 *Verba*] Totus hic liber didaſcalicus eſt, conſtans ex duobus potiſsimum documentis: unum eſt, de vanitate ſtudiorum omnium mundi, quibus homo ſe addicit, natura duce; alterum, de ſtabilitate pietatis & reverentiæ Dei ſupra omnem mundum: quod poſterius pluribus locis hic illic inculcatum copioſè tandem ſub finem libri explicatur. Præfigitur autem toti huic operi inſcriptio, qua Schelomo conſilium ſuum in hac ſcriptione, tempus, & locum explicat. Nam cùm ſe ipſum animam, id eſt perſonam, Eccleſiaſticam nominat, aperte conſilium & tempus deſignantur, quo hæc verba ab ipſo fuerunt habita: conſilium quidem, ut abjuraret ſceleratam vitam ſuam inde a defectione (de qua 1. Reg. 11.) peſſimè traductam, ut reſipiſcentiam profiteretur, & ſolenni hoc ſcripto reconciliatus haberetur cum Deo & cum Eccleſia, abs qua fuerat abſtentus, ut loquuntur patres: tempus verò, quia hæc a Schelomone tum demum ſcripta ſunt, cùm a Deo reprehenſus eſſet, & reſipiſceret, ætate jam provecta, & comparata rerum tam multarum quæ hoc libro continentur longa experientia; ut obſervatum eſt 2. Chronic. 11. 17. Cùm autem nominat Jeruſchalaimum, Eccleſiam Dei intelligit, in qua tum hos ſermones habuit, & cui traditos in ſempiternam memoriam literis conſignavit. Quamobrem ſive Eccleſiaſten interpretemur, id eſt, ſermonem in Eccleſia habentem, ut pœnitentes faciunt; ſive Eccleſiaſticum, id eſt, de integro Eccleſiæ adunatum; non magni intereſt: quia duo hæc conjuncta ſunt inter ſe, pœnitere in Eccleſia, & in eam recipi. Illa autem ſtudiorum humanorum vanitas tractatur primùm [illegible], propoſitis rebus quæ tum in cognitione, tum in uſu verſantur, duobus primis capitibus; deinde verò [illegible], id eſt, particulatim ſive membratim, ab exemplis ſingularibus ad ſcientiam & uſum pertinentibus, inde a cap. 3. Cæterùm hujus capitis reliquæ partes ſunt tres: prima eſt, propoſitio ſumma de vanitate, verſ. 2. & 3. quæ etiam repetitur in concluſione libri; ſecunda, confirmatio propoſitionis a noſtra ipſorum vanitate & ſtudiorum noſtrorum, a ver. 4. ad 12. tertia, confirmatio a ſingulari ipſius Schelomonis obſervatione & experientia; quæ reliquo hoc capite ſtudio ſcientiæ, deinceps verò aliis capitibus ſtudio aliarum rerum accommodatur. a Heb. animæ *Eccleſiaſticæ: ſic deinceps.* b Heb. *vanitatum vide Gen. 9. 25. ſic deinceps.* 2 *Iſta omnia*] de quibus deinceps acturus eſt in hoc argumento. 3 *Sub ſole*] id eſt, in hac vita, quid eſt quod homo ſuo labore poſſit efficere? c Heb. *generatio abit & generatio advenit.* 4 *Generatio*] ſubjectio ad præcedentem quæſtionem, quaſi dicat, nihil profectò emolumenti humanitus poteſt homini accedere duabus de cauſis: una, a natura hominis, cùm ipſe homo vanitati ſubjectus ſit & celerrimè decedat, quatuor verſibus; imò quamvis non decederet, tenuior tamen eſt quàm ut ea ipſa quibus operam dat vel abſolutè eloqui, vel mente poſſit comprehendere, verſ. 8. altera, a natura rerum in quibus occupatur homo, verſ. 8. & ſequent. *Quamvis*] amplificatio vanitatis humanæ per comparationem aliarum rerum quæ in natura ſunt, quarum hæ perſtant, aliæ verò etſi ad tempus diſpareant, tamen in ſtatum ſuum priſtinum revertuntur perpetua ſua converſatione. quaſi dicat, homo unum omnium res vaniſſima eſt: nam neque immotus permanet, ut terra; ſed momento deficit: neque poſtquam ſemel abiit revertitur, ut alia faciunt de quibus tribus ſequent. ſed ſemel mortuus ad vitam hanc nunquam revertitur. *In ſeculum*] hominis vani comparatione: hoc enim [illegible], non ſimpliciter eſt accipiendum, ut apparet ex Pſalm. 102. 27. & 2. Pet. 3. 10. 5 *Ad locum ſuum*] id eſt, ad orientem: periphraſis, vide Pſalm. 19. 6. & 7. d Heb. *oriatur ipſe ibi.* 6 *Properet*] id eſt, perpetuo motu agitetur, & per cunctas res meabilis totoq; mundo conſertus ultrò citroq; commeet: ut loquitur Plinius lib. 2. cap. 5. & 38. e Heb. *circumiens circumiens.* f Heb. *ſpiritus: ut Plin. lib. 2. cap. 5. vocat.* 7 *Quocunque loci*] id eſt, aquæ in mare profluentes iterum ad eadem principia remeant, ſive nubibus liquore egreſſo in ſublime, & ex ſede aëris contracto liquorem gerentibus (ut ex Ariſtotele legendum eſt apud Plinium lib. 2. cap. 42.) ſive aquis ſe mutuo implexu jungentibus terræ, & per venas illius diſparentibus, ſiphonumque modo emicantibus: qua ratione manifeſtum eſt quare tot fluminum quotidiano acceſſu maria non creſcant, finesve ſuos tranſiliant: ut loquitur idem Plin. lib. 2. cap. 65. [illegible] eſt, nihil eſt, quantumvis videatur novum, & inauditum ſit, quod [illegible] rit antehac, aut certè aliquo tempore præcedente. h [illegible] *Eccleſiaſtes*] tertia pars confirmatio ſingularis, ut obſervatum [illegible] ſub finem. *Cùm eſſem rex*] ac proinde potentia, opibus [illegible] rem quam alii omnes ad iſta exploranda: ut ipſe loquitur [illegible] nuntur autem deinceps ſingularia capita earum rerum quas [illegible] vaſſe & exploraſſe confitetur, ad confirmandum locum de [illegible] vanitate. Quamobrem nos ea ſuo quæque loco notabimus. [illegible] primum caput obſervationum Schelomonis, de rebus [illegible] prehenſis, hiſtoricis atque Ethicis. Hiſtoricarum autem [illegible] phyſica ſive naturalis hiſtoria, & geſta: incubui (inquit) [illegible] rerum naturalium & geſtarum; ſed deprehendi tandem, [illegible] cognitionem vanam eſſe, homini laborioſam, & ad regnum [illegible] *Id quod fuit*] ſive naturæ ordine productum, ut 1. Reg. 3. & 4. [illegible] a Deo ante rebus creatis effectum. *Mala*] id eſt, laborioſa [illegible] interpretatur, ver. 14. 14 *Iſta omnia*] tum res, factaque ipſa, [illegible] rum perveſtigatio natura duce, ac non præeunte verbo Dei & [illegible] *Vanitas*] duo de his rebus earumque ſcientia hoc loco prædicat [illegible] ipſæ per ſe vanæ ſunt, neq; ſalutem nobis regnumque [illegible] quod magis animos humanos torquent & affligunt: quorum [illegible] poſterius verſ. 16. & 17. explicatur. 15 *Perverſum*] id eſt, [illegible] tiam & perveſtigationem rerum adeò vanam eſſe, ut [illegible] contortam corrigere, aut perditam repræſentare poſſit, [illegible] ſubminiſtrare. i Heb. *numerari.* 16 *Locutus*] [illegible] obſervationem ethicam, de qua hoc & ſequente verſu. k Heb. [illegible] *inquit.* l Heb. *vidit.* 17 *Sapientiam*] id eſt, ethicam, [illegible] ctrinam, quæ in ſapientia vitam informat, & de ſtultitia [illegible] docet: periphraſis diſciplinæ moralis. m Heb. *inſaniarum* [illegible] hiſtorica notitia dictum ver. 14.

Caput II.

Sapiens vanitatem rerum humanarum docet ab incerto illarum uſu, quem ſe expertum fuiſſe conſitetur: itaq; oſtendit primùm vanitatem lætitiæ quam uſu vel maximarum commoditatum pararat; deinde humanæ illius ſapientiæ cum ſtultitia comparatæ, ex poſtremò imbecillitatem hominis in bono ſuo fruendo, aut transferendo pro voluntate ſua; quia omnia pendent ex æterno Dei.

DEINDE quia multitudini ſapi-
entiæ ineſt multum indignationis;
& qui auget ſcientiam, auget dolo-
rem:
2 Dixi ego cum ᵃ animo meo, agedum, ᵇmiſ-
cebo vinum ᵇ lætè; fruere igitur bono: ſed
ecce, etiam illud *eſt* vanitas.
3 De riſu ᶜ dico, ᶜinſanus eſt; & de lætitia, ᶜ ec-
quid facit?
4 Exploravi animo meo, ut ᶜ continuarem
potationem in carne mea (idque ᶜ animum
meum ducens in ſapientia ipſa) & ᵈ ample-
cterer ᶜ ſtoliditatem: ᶜuſque dum vidi ᶜ u-
trum *hoc* bonum ſit filiis hominum, quod fa-
cturi ſint ſub cœlis numero dierum vitæ
ſuæ.
5 ᵉ Maxima opera feci; ædificavi mihi domos,
plantavi mihi vineas:
6 Paravi mihi hortos & pomaria; in quibus
conſevi arbores ᶠ quaſq; fructiferas:
7 Paravi mihi piſcinas aquarum, ad irrigan-
dum illis nemus ᵍ ferax arborum:
8 Comparavi ſervos & ancillas, & vernæ
fuerunt mihi; etiam poſſeſſio armen-
torum & gregum multa fuit mihi præ om-
nibus qui fuerunt ante me Jeruſchalai-
mis:
9 Congeſſi mihi etiam argentum & aurum,
& peculium regum ac provinciarum; com-
paravi mihi cantores & cantatrices, deniq;
delicias filiorum hominis, ᶠſymphoniam ʰ &
quidem omnimodam:
10 Ita magnus fui & auxi *iſta* plus quàm ul-
lus qui fuerat ante me Jeruſchalaimis; etiã
ᶠſapientia mea præſtante mihi.
11 Cùm autem quidquid expetiverant oculi
mei non ſepoſuiſſem ab eis, nõ cohibuiſſem
animum meum ab ulla lętitia; ſed animus
meus lætaretur ex omni labore meo, & hoc
ⁱ ceſſiſſet in partem meam ex omni labore
meo:
12 Reſpexi ego ad omnia opera mea quæ fe-
cerant manus meę; & ad laborem quem
ᵏ laborioſè feceram: ecce autem, iſta om-
nia *ſunt* vanitas & afflictio ſpiritus; ᶠut non
eſt emolumentum ſub ſole.
13 ᶠ Quamobrem converti me ego ut aſpice-
rem ſapientiam, & ˡ omnem inſaniam ac ſto-
liditatem: (ᶠ quid enim *facturus eſſet* homo
qui ᵐ ſequeretur cum regem? id quod jam
ⁿ factum eſt.
14 ᶠ Vidi quidem ego eſſe emolumentum ſa-
pientiæ præ ſtoliditate, ut *eſt* emolumentum
ᶠ lucis præ tenebris:
15 ᶠ Sapientem ipſum, *ut* cui *ſunt* oculi in ca-
pite; ᶠ ſtolidum autem in tenebris ambula-
re: ſed agnovi ſimiliter ego eventum eun-
dem evenire omnibus iſtis.
16 Propterea ᶠ dixi ego cum animo meo, ᶠſe-
cundum eventum ſtolidi etiam mihi, mihi
eventurum eſt: cur ergo ſapuero ego ᶠ tum
amplius? & dixi cum animo meo hoc quo-
que eſſe vanitatem.
17 ᶠ Nam non erit memoria tum ᵒ ſapientis
tum ſtolidi in ſeculum; quandoquidem quę
jam ſunt, diebus adventuris ea omnia obli-
vioni traduntur: ᶠecqui moritur ſapiens ip-
ſe cum ſtolidos?
18 Itaq; odi hanc vitam; quia malum videre-
tur mihi hoc opus quod fit ſub ſole: nam hęc
omnia *ſunt* vanitas & afflictio ſpiritus.
19 ᶠ Odi etiam ego omnem laborem me-
um, quem ego elaboro ſub ſole; ᶠquòd re-
licturus ſum eum homini qui futurus eſt poſt
me:
20 ᶠ Et quis ſcit utrum ſapiens futurus ſit an
ſtolidus, qui dominaturus eſt in omnem la-
borem meum quem elaboravero & quem
ᵖ ſapienter comparavero ſub ſole? etiam
hoc vanitas *eſt*.
21 Quapropter ego averti me, ᶠdeſtituendo
ſpe animum meum; de iſto omni labore
quem elaboravi ſub ſole:
22 ᶠ Siquidem eſt homo cujus labor *confectus*
ſit ſapientia, ſcientiaq; & æquitate; homini
autem qui non laboraverit in illo, tradit il-
lum *in* partem ipſius: hoc quoque vanitas
eſt, & malum magnum.
23 Nam quid ſupereſt illi homini ex omni
labore ſuo & ex afflictione animi ſui, qua il-
le laboravit ſub ſole?
24 Cùm omnibus diebus illius adfuerint do-
lores, & indignatio occupationi ejus; ne
nocte quidem quieverit animus ejus? etiam
hoc vanitas *eſt*.

13 *Quamobrem*] tranſitio ad uſum & eventum ſapientiæ mundanæ ac ſtultitiæ, quem ſecundum locum eſſe diximus ſupra in verſ. 2. ˡ Heb. *inſanias*. *Quid enim*] occupatio, qua explicat Schelomo emphaſin pronominis, quo ſupra uſus eſt dicens, converti me ego, & ubique fere utitur. Dixerit quiſpiam, quid ergo? tune facere potes judicium de rebus omnibus, vanitatemque earum vincere a tua unius experientia? falleris, neque enim noviſti res omnes, neque potuiſti noſſe. Reſpondet, ego verò novi & potui noſcere: quia tantus ſum rex, ut omnes alios tum ſcientia, tum facultate ſuperarim. Quamobrem quiſquis amplius laboraverit in rebus explorandis & cognoſcẽdis is actum (quod aiunt) egerit, nedum æquaverit me; aut aliqua cognitione vel facultate anteiverit. ᵐ Heb. *veniret poſt*. ⁿ Heb. *fecerunt* perſonale pro impersonali: ut Ijob 7. 3. 14 *Vidi quidem*] conceſſio elegans, de dignitate ſapientiæ præ ſtultitia in hac vita. *Lucis præ*] id eſt, videntis præ cæco, aut viſus præ cæcitate, quo modo accipiendum eſſe docet verſus ſequens. 15 *Sapientem*] id eſt, ut in viro oculato ipſius oculi tanquam ſpeculatores, & in capite tanquam in arce mirificè ad uſus neceſſarios & ſalti & conſpicientes funguntur, [illegible] ſapienti viro ſua eſt ſapientia; qua circumſpicit multa, res bonas adhibet, & fugit contrarias.

[illegible] ſimiliter agendam vitam cohortantis. Ponitur autem [illegible], quo homines hilarantur: ſed ſynecdochicè compre-[illegible] deliciæ agitur ſuo ordine. Hic enim conſilium de-[illegible] poſtremò eventus verſ. 11. & 12. proponitur: [illegible] duo verſus continent: quem ordinem Schelomo ferè in [illegible] veritatem, poſteriore judicium carnis ex-[illegible]. ᵇ Heb. *cum lætitia: & vide bonum*. 3 *Dico*] [illegible] riſu lætitiaque expenſa quæ de rebus iſtis perci-[illegible] hominem malè ſanum arguit: metonymia. *Ecquid* [illegible] affert tandem? ᶜ Heb. *ut protraherem in vinum*. [illegible] id eſt, cùm nondum defeciſſem a reverentia Jehovæ, quæ [illegible] me ipſum adhuc in cultu illius externo continerem: ſic [illegible] integro ſtatu religionis & reipublicæ, ſivi me delabi [illegible] ut paulatim in Dei & mei ipſius oblivionem [illegible]. *Stoliditatem*]. i. initam hanc ſtolidam viam [illegible]. *Uſque dum*] i. re ipſa ſenſi factoq; ex me pe-[illegible] provocatus. *Utrum hoc*] ſupple, an verò ut dedocant [illegible] ipſa ſapientiæ in timore Dei. ᵉ Heb. *magnificavi* [illegible] ᶠ Heb. *omnig; fructus*. ᵍ Heb. *pullulans arboribus*. 9 *Sym-*[illegible] harmoniam quamque vocis, ſoni, aut utriuſque, & omne [illegible] Hebræa de qua tanto opere interpretes laborarunt, ſig-[illegible] & quia ea eſt natura melodiæ, ut ex vocibus paribus [illegible] ſimilibus & contrariis conficiatur ipſa; in quorum [illegible] ab altero ita frangitur ut veluti vaſtatur, ut ex [illegible] concordi diſcors (ut Ovidius loquitur) [illegible] nomen vaſtationis inditum eſt. ʰ Heb. [illegible]] ut ſuprà ver. 4. ⁱ Heb. *ſuiſſet pars* [illegible] *faciendo*. 13 *Utinam eſt emolumentum*] id eſt, ut [illegible] confirmavimus ſuprà 1. 3.

[illegible] collocari altiſſimum locum obtinent, ex quo plurima conſpiciunt, ſuo munere, (ut loquitur Cicero lib. 2. de natura Deorum) ita ſapienti viro ſua eſt ſapientia; qua circumſpicit multa, res bonas adhibet, & fugit contrarias. *Stolidum autem*] ut ſocum ſine judicio & ſapientiæ luce vitam hanc tranſigere. 16 *Dixi ego*] nimirum ex ſapientia mundana, & ſpecie rerum quæ huic vitæ eveniunt judicans. *Secundum eventum*] id eſt, æquè morientur utrique. *Tum*] id eſt, cùm mors invadet me, quid profuerit mihi ſapuiſſe iſta humana ſapientia? 17 *Nam*] confirmatio proximè præcedentis propoſitionis: nam (inquit) non tantum morte evaneſcit iſta ſapientia, ſed etiam memoria illius obliteratur tempore. ᵒ Heb. *ipſi ſapienti cum ſtolido*. *Ecqui*] epiphonema, tanquam indignè ferentis communem illum & perſpectum omnibus eventum mortis qua ſapiens ipſe, ſapientia, & memoria ipſius intercidit: quæ indignatio amplificatur ſequente verſu. 19 *Odi etiam*] tertius locus de jure aut facultate percipiendi transferendive commoda hujus vitæ arbitratu noſtro, ut dictum eſt in ver. 2. *Quòd relicturus*] i. non poſſum ipſe toto frui. 20 *Et quis*] alterũ incommodum quòd bona quæ relinquit homo non poteſt transferre ex animi ſui ſententia. Hæc autem duo mala proleptice his duobus ver. poſita, per [illegible] ſequentibus explicantur. ᵖ Heb. *ſapiens comparando*. 21 *Deſtituendo ſpe*] id eſt, ſpem abjiciendo facultatis iſtius conſequendæ: nam utrumque revera Schelomo expertus eſt, cùm & de Rechabhamo incertus eſſet quod genus vitæ ſequeretur, & de bona regni parte avertenda ſuam interminationem audiviſſet, 1. Reg. 11. 22 *Siquidem eſt homo*] amplificatio indignationis & adjectionis animi, a comparatione plebei hominis cujuſque. Non mirum eſt (inquit) ſi hanc vitam acerbam putet, cùm nemo vel tranquilliſſimo & æquo animo patiatur, ut bona ſua ad exteros transferantur.

25 Non eſt bonum penes hominem qui comedat, bibat, efficiatq; ut animus ſuus fruatur bono ex labore ſuo: etiam hoc vidi ego a manu Dei ipſius eſſe.
26 (Nam quis frueretur eo, & quis confeſtim frueretur præterquam ego?)
27 Homini enim qui bonus videtur in conſpectu ipſius, Deus dat ſapientiam & ſcientiam cum lætitia: peccatori autem dat occupationem ad congregandum & ad congerendum, ut tradat ei qui bonus videbitur in conſpectu ſuo. Etiam illud vanitas eſt, & afflictio ſpiritus.

[illegible] hæc poſſem confirmare, ſi quiſquam poſſit, qui alios & commo[illegible] & facultate ſuperet, diligentiaq; mea comparavi. [illegible] Heb. [illegible] Heb. feſtinaret fruendo. 27 Sapientiam] ad comparandum bona. Cum lætitia] id eſt, læto & hilari eorum uſu. Peccatori] id eſt, homini [illegible] aut quem ut improbum his moleſtiis exagitare placuerit. [illegible] Heb. Dei ipſius antecedens pro ſe & relativo ſuo. Etiam illud] nimirum tantopere inſudare acquirendis bonis, quibus neque uti ipſe poſſis, neque ex libito [illegible] ſermonis, ut ſuprà verſ. 24.

Caput III.

Schelomo ex temporũ converſionibus confirmans rerum omnium inſtabilitatem & variationem, profectam ex ſapientiſſima Dei adminiſtratione homines occupante & ad reverentiam ſui revocante; docet id ipſum ab externo exemplo eorum qui inhumanè opprimunt & qui opprimuntur; & diſceptationes quas ſtultus carnis ex iſta adminiſtratione dictare ſolet homini, graphicè exprimit.

1 Cuique ſua eſt tempeſtas, & tempus cuique voluntati ſub cœlis:
2 Tempus pariendi & tempus moriendi, tempus plantandi & tempus extirpandi quod ſuit plantatum:
3 Tempus occidendi & tempus curandi, tempus rumpendi & tempus ædificandi:
4 Tempus flendi & tempus ridendi, tempus plangendi & tempus ſaltandi:
5 Tempus projiciendi lapides & tempus congerendi lapides, tempus amplectendi & tempus longè recedendi ab amplexu:
6 Tempus acquirendi & tempus perdendi, tempus ſervandi & tempus abjiciendi:
7 Tempus lacerandi & tempus conſuendi, tempus ſilendi & tempus loquendi:
8 Tempus amandi & tempus odio habendi, tempus belli & tempus pacis.
9 Quid emolumenti eſt ei qui facit, in eo in quo ipſe laborat?
10 Vidi hanc eſſe occupationem, quam dedit Deus filiis hominum ut occupent ſe in ea:
11 Ipſum unumquodque facere pulchrum ſuo tempore; etiam quamdiu ſeculum [illegible] proponere animo illorum (excepto eo quod non aſſequitur homo) opus quod facit ipſe Deus, a principio uſque ad finem.
12 Novi non eſſe bonum penes illos, niſi ut lætetur quiſque, & ut faciat bonum in vita ſua:
13 Quin etiam quicunque homo comedit & bibit fruiturque bono ex toto labore ſuo, id donum Dei eſſe.
14 Novi quicquid facit Deus, id eſſe ſemper; ad illud nihil poſſe addi, & de illo nihil poſſe detrahi: Deumque ipſum facere, ut timeant homines a facie ipſius.
15 Id quod fuit jam eſſe, & quod futurum eſt jam fuiſſe: Deum ipſum denique repetere inter ſe conſequentia.
16 Nam adhuc reſpiciens ſub ſole; loco juris ibi improbitatem, loco inquam juſtitiæ ibi improbitatem eſſe:
17 Dixi ego cum animo meo, juſtum & improbum ipſum judicaturus eſt Deus: quia tempus quidem eſt cuique voluntati; ſed qui præeſt toti iſti facto, ibidem eſt.
18 Dixeram ego cum animo meo ſecundum rationem humanam, cùm declararet eos ipſe Deus, & viderem hos beſtias eſſe illis:
19 Eventum filiorum hominis ſimilem eſſe eventui ipſius beſtiæ, & eventum eundem illis eſſe; ut moritur hæc, ita mori illum; & ſpiritum eundem omnibus ipſis eſſe: itaque præſtantiam hominis præ beſtiis nullam eſſe, ſed omnia iſta eſſe vanitatem:
20 Horum unumquodque ire in locum eundem; unumquodq; eſſe ex pulvere, & unumquodque redire in pulverem.
21 Quis animadvertit ſpiritum humanum qui aſcenderit ſurſum, & ſpiritum beſtiæ qui deſcenderit infra terram?
22 Quapropter videbatur mihi nihil eſſe bonum, quàm ut lætaretur homo in operibus ſuis, eò quòd ea ſit pars ejus: quis

[illegible]

[illegible] adducat eum ut videat id quod futurum eſt poſt ipſum?
23 Sed rurſus ego cùm viderem omnes oppreſſus qui afficiuntur ſub ſole (nam ecce lachrymæ eorum qui opprimuntur, quibus nullus *eſt* conſolator, aut vindex *e* manu opprimentium ſe virtus; quibus denique nullus *eſt* conſolator)
24 Laudabam primùm ego mortuos ipſos qui jam ſunt mortui, præ vivis qui vivunt adhuc:
25 Sed melius viſum eſt poſtea utriſque hactenus non fuiſſe, non [h] expertum eſſe factum iſtud peſſimum quod fit ſub ſole.
26 Videbam enim ego omnem laborem & omnem æquitatem [i] factorum ſuorum ipſam eſſe invidiæ homini a proximo ſuo. Etiam hoc vanitas *eſt*, & afflictio ſpiritus.

[illegible] graviſſimas calamitates, quaſi omnes homines in rem præ[illegible] *Laudabam*] id eſt, mortem anteponebam vitæ. 15 *Utriſque* [illegible] morte. h Heb. *videſſe*. 16 *Videbam enim*] ætiologia, [illegible] quiſquis fuerit, caro exiſtimet: nam (inquit) [illegible] indica; unum, ut lætetur homo; alterum, ut faciat [illegible] ver. 12. vidi neutrum homini integrum aut ſalutare eſſe; [illegible] conciliari utriuſq; nomine: tanta eſt aliorum in alios inhu[illegible] *Nec*] id eſt, cùm hoc ſtudium, totaque diſceptatio [illegible] quo inde a [illegible].

Caput IIII.

Schelomo rerum omnium inſtabilitatem vanitatemq; confirmat ab exemplo pigrorum, avarorum a ſocietate hominum abſlinentium, & regum in ſua imprudentia obſtinatorum, ac denique regnorum [illegible].

1 Stolidus complicat manus ſuas, & conſumit carnem ſuam, *dicens*,
2 Meliorem eſſe [b] plenam volam quietis, plenis pugnis moleſtiæ & afflictionis ſpiritus.
3 Sed rurſus ego vidi *hoc eſſe* vanitatem ſub ſole.
4 Eſt unus *aliquis* cui deeſt ſecundus, cui neque filius neque frater deeſt; nec tamen *eſt* finis omni labori ejus, etiam oculus ejus nõ ſatiuntur divitiis; *ut dicat*, Eccui ego laboro, quòd deſtituo animam meam bono? etiam hoc vanitas & occupatio [d] mala *eſt*.
5 Meliores *ſunt* duo quàm unus; quia eſt ipſis præmium bonum ex labore ſuo:
6 Nam ſi cadant, eorum unus erigit ſocium ſuum; væ autem illi, unico illi qui ceciderit; cùm non adſit ſecundus ad erigendum illum.
7 Etiam ſi ſe cubent duo, [illegible] incaleſcunt illi; unicus autem quomodo incaleſceret?
8 Sive fortior ſit altero unus quiſpiam, ipſi ambo obſiſtent ei: denique filum triplicatum non citò abrumpitur.
9 Melior *eſt* puer indigus & ſapiens; rege ſene & ſtolido, qui neſcit admoneri amplius.
10 Nam *ille* e [f] vinculis prodit ad regnandum: cùm *hic* etiam in regno ſuo naſcatur pauper.
11 Vidi omnes viventes qui ambulant ſub ſole, [g] adjungentes ſe puero illi ſecundo qui ſtaturus eſt loco hujus:
12 Non eſſe finem ulli populo; [h] de ullo qui præſit ipſis etiam poſteros non lætaturos eſſe: nam hoc quoque vanitas *eſt* & afflictio ſpiritus.

[illegible] ſtultis animi [illegible] ſtudiis abducuntur; quæ duo [illegible] illuſtrantur per comparationem contrarii. [illegible] 14.33. a Heb. *comedit*. *Carnem ſuam*] i. ſe ipſum, [illegible] b *Meliorem*] i. ſtatuit ſibi melius eſſe ut potius de[illegible] ſe fatiget ipſa rebus comparandis, neque carum nomi[illegible] [illegible]

ver. 1.5. & 10.8. 10 *Nam ille*] ætiologia duplex: prior eſt a conditione perſonarum de quibus agitur, hoc ver. poſterior a conſtitutione popularium, verſ. 12. f Heb. *domo vinctorum*. *Cùm hic*] id eſt, cùm utcunque a natura [illegible] regal, tamen inde ab ortu ſuo pauper ſit primùm quidem [illegible] de etiam ſe ipſo, ut qui inopia conſilii in paupertatem maximam detrudatur: [illegible] Schelomo Proverb. 19.13. 11 *Vidi*] hypotypoſis rerum novarum & mutationis ſubitæ in regno [illegible] [illegible] & ſubditos nunquam ſua ſorte contentos eſſe, ac ne ſapienti quidem regi plurimum acquieſcere: propterea non eſſe mirum ſi tale inſipientibus accidat. h Heb. *ad ullum qui fit ante ipſos, etiam poſteri non lætaturi de eo*. *De ullo*] quaſi dicat, non in præſentia tantùm populum inconſtantem eſſe, ſed etiam ſemper futurum. *Hoc quoque*] animum regnare ipſum, & [illegible]

[illegible]

Caput V.

Schelomo rationem docet qua homines ſibi a ſuperiorum vanitatum ſtudiis cavere poſſint, nempe rû reverentia Dei, ſanctiſq; cogitationibus de providentia & adminiſtratione ejus; deinde vanitatem explicat quæ poſſeſſionem ipſorũ fructuum terræ [illegible], uſumq; docet a natura nobis attributum.

1 Obſerva pedem utrumq; tuũ cùm adis domum ipſius Dei, ut [a] preſtò ſis ad audiendum potius quàm *ad* dandum donarium ſtolidorum *aut* ſacrificium: nam hi non advertunt ſe facere malum.
2 Ne acceleres ore tuo, & animus tuus ne feſtinet proferre quicquam coram ipſo Deo; nam Deus ipſe in cœlis *eſt*, tu autem ſuper terram; idcirco ſunto verba tua pauca:
3 Quia ut prodit ſomnium multa occupatione, ità vox ſtolidi multitudine verborum.
4 Cùm nuncupaveris votum Deo, ne differto perſolvere illud; nam [b] non oblectatur

etiam legitima via ab hominibus comparantur, ad uſum præſentis vitæ pertinentium, inde uſque ad finem capitis. Sunt autem in degreſſione hac duo capita: de reverentia quam exhibere nos convenit Deo, quinque verſibus; & de judiciis [illegible] monituſq; noſtris temperandis coram Deo & hominibus, tribus [illegible]. Quod autem hîc dicit, *obſerva*, &c. perinde *eſt* quaſi dicat, neque tibi de ſapientia tua, neque de rebus tuis, neque de poteſtate tua ad alios opprimendos, neque de [illegible] [illegible]

[illegible]

In the right margin: a Heb. [illegible] 8 [illegible] 9 *Melior eſt*] [illegible] *Qui neſcit*] [illegible] c *Obſerva*] [illegible]

ſtolidis: id quod voveris, perſolve.
5 ‖Melius eſt ut non voveas, quàm ut voveas
ac non perſolvas.
6 *Ne permittito ori tuo ut peccato obſtrin-
gat *carnem tuam; & ne dicito *coram an-
gelo illo *errorem iſtud *eſſe*: (*ecquid effer-
veſceret Deus ipſe propter vocem tuam, &
perderet opus manuum tuarum?
7 *Nam ut multitudini ſomniorum vanita-
tes, ita verbis multis inerunt) ſed *Deum ip-
ſum reverere.
8 *Si oppreſſionem pauperis, [c] interverſio-
nemque juris ac juſtitiæ videris in ipſa pro-
vincia; ne mireris *de iſta voluntate: nam
*altus ſuperior alto obſervat, *imò [d] altiſſi-
mus ſuperior iſtis.
9 *Jam *emolumentum terræ pro omnibus
eſt; *pro* rege *emolumentum* agri culti.
10 Qui amat pecuniam, *non ſatiatur pecu-
nia; & qui amat ullam multitudinem *quæ*
non *ſit* proventus: etiam hoc vanitas eſt.
11 *Cùm multum eſt bonum iſtud, multi ſunt
qui comedunt ipſum: quid ergo cōmodi do-
mino ejus obvenit præter aſpectum oculo-
rum ipſius?
12 *Dulcis *eſt* ſomnus illius qui ſervit, ſive pa-
rum ſive multum comederit: *ſaturitas au-
tem ipſius divitis non permittit ei ut dor-
miat.
13 *Eſt malum [e] afferens ægritudinem *quod*
vidi ſub ſole: divitiæ quæ aſſervantur domi-
no ſuo *in malum ipſius,
14 Aut pereunt divitiæ illæ *in occupatione
[f] mala; *ita ut *quem* genuit filium, non *habeat*
in manu ſua quicquam.
15 Quemadmodum prodiit ex utero matris
ſuæ, nudus iterum abit ut venerat: & quic-
quam non reportat labore ſuo, quod deſe-
rat in manum ſuam.
16 ‖Quamobrem etiam hoc malum eſt affe-
rens ægritudinem; omnino prout venit, ita

‖Deut. 23.21. Proverb. 20.25.
6 *Ne permittito*] id eſt, neque verbo, neque cogitatione obtrectes adminiſtrationi Dei; quaſi res per fortunam aut imprudentem adminiſtrationem accidant: ſecundum documentū, ut diximus in verſ. 1.
Carnem tuam] i. te ipſum: ſynecdoche.
Coram angelo illo] nimirum Chriſto, de quo Exodi 23.20. & ſequentibus. q. d. ne quidem in corde tuo dicito, cujus cognitor eſt Chriſtus angelus fœderis, Malachi 3.1.
Errorem iſtud eſſe] quo aguntur iſta de quibus verſ. 8.
Ecquid efferveſceret] ut interminatus eſt Deus ibidem, Exodi 23.21.
7 *Nam ut multitudini*] ætiologia nō abſimilis ei quam adhibuit in ſuperiore documento, verſ. 3. nihil (inquit) proderunt excuſationes apud Deum, ſi ita offenderis; neque majoris fient quàm ſomnia vaniſſima: Proverb. 10.19.
Deum ipſum] nimirum illum angelum, ſervatorem & ducem populi ſui.
8 *Si oppreſſionem*] hic nominatim occurrit Schelomo vanitati, quàm expreſſit cap. 3. & 4. & confirmat pios.
c Heb. *rapinam.*
De iſta voluntate] id eſt, improbo hominum ſtudio. *Altus*] Deus qui in cœlis eſt, ſuprà verſ. 2. & omnem altitudinem humanam numeris omnibus excellit. *Imò altiſſimus*] cujus infinita eſt altitudo, omnia obſervans velut infinitis oculis: ut figuratur Jechezkel. 1.18. & 10.12 & Zecarjæ 3.9. & 4.10. d Heb. *altis: plurale pro ſingulari ſuperlativo, myſterium S. Trinitatis notans, ut Jehoſch. 24.19.* 9 *Jam*] ἐπάνοδος ſive regreſſio ad inſtitutum ſermonem de vanitate rerum omnium. Eſt autem hic tertium exemplum externum, quo tranſitur per comparationem bonorum inter ſe. q. d. hæc ergo eſt bonorum omnium quæ ab homine comparantur vanitas: cumq; horum bonorum duo ſint genera; alia quæ ex ſe ad vitam quodammodo conferunt, ut proventus terræ; alia, quæ non ipſam quidem vitam adjuvant, ſed illorum ſunt adminicula; quod de bonorum vanitate diximus, ad utrumque genus pertinet: utriuſque enim ſtudium & poſſeſſio, vanitatis eſt. *Emolumentum terræ*] contentio ſive comparatio horum bonorum inter ſe 2. verſibus: nullum, inquit, bonum quod fortuitum vocant, tam eſt homini neceſſarium quàm fructus terræ, ſine quo ne reges quidem ipſi vivere poſſent: de altero non vivitur. *Pro rege*] hanc interpretationem ut germanam & convenientem optimè, amplexi ſumus, quam confirmant diſtinctiones veteris codicis manu ſcripti ex bibliotheca Illuſtriſſimi Principis Electoris Palatini. 10 *Non ſatiatur*] non poteſt ex pecunia ipſa ſine permutatione tolerare vitam ſuam. 11 *Cùm multum*] id eſt, etiam iſtius boni, de quo nunc agitur, ut tritici, vini, & ſimilium, copia magna poſſeſſori vana eſt, ac non tantùm pecuniæ, de qua ſuperiore verſ. 12 *Dulcis eſt*] amplificatio, quaſi dicat, non modò inutilis eſt, ſed etiam moleſta; adeò ut melius ſit ſervo quàm domino, & quieſcat ſuavius. *Saturitas*] id eſt, copia illa maxima qua abundat & circumfluit: ſic accipitur Proverb. 3.10. 13 *Eſt malum*] ἐξήγησις, exegeſis, ſive ſingularis explicatio vanitatis, de qua modò dictum eſt. Hanc autem ſic explicat prolepticè: hoc bonum quod non tantùm vanum, ſed ægrum quoque eſſe diximus, vanitatis evincitur duobus modis. Nam aut ipſum domino ſuo ruinam affert, aut repentè e manibus domini vertentis videntiſque elabitur. Quæ duo membra proleptica his duob. verſib. poſita, exponuntur per [illegible] hic & ſequente capite. e Heb. *ægram* [illegible]*: ſic infrà verſ. 16.* *In malum ipſius*] ut exponitur capite ſequente. 14 *In occupatione*] id eſt, quamvis ille circumdat laborioſiſſimè in conſervando & augendo bono. f Heb. *malo: ut ſuprà 4.4.* *Ita ut*] id eſt, ipſe cum poſteris pauper fit; quo modo amplificatur iſtius hominis calamitas. g Heb. *revertitur abeundo.* ‖Job 1.21. 1. Timoth. 6.7.

abit: ecquid emolumenti eſt ei, quòd labo-
raverit vento,
17 Etiámque omnibus diebus ſuis in tenebris
comederit; id eſt, indignatione multa, & æ-
gritudine ſua, & fervente ira?
18 *Ecce quod vidi ego, [h] bonum pulchrum
eſſe comedere ac bibere, & [i] frui bono ex
toto labore ſuo quo laborat ſub ſole nume-
ro dierum vitæ ſuæ, quos dat ei ipſe Deus
nam ea *eſt* pars ejus.
19 Etiam cuicunque homini dedit ipſe Deus
divitias & facultates, & cui copiam fecit
comedendi ex illis & percipiendi partem
ſuam, ac lætandi de labore ſuo: hoc donum
Dei eſſe.
20 *Quòd ſi non multum, *recordetur diebus
vitæ ſuæ Deum ipſum [k] annuere lætitiæ ani-
mi ipſius.

20 *Quòd ſi non multum*] ſupple, eſt illud quod dederit Deus, [illegible] ſit. *Recordetur*] id eſt, hoc ſaltem ſtatuat, Deum ſibi gratificari, [illegible] tenuia ſint bona quæ ab illo accipit, tamen ad explendum [illegible] nis ſatis eſſe: quia natura paucis contenta eſt, adjuncta verò p[illegible] ximum habet, 1. Timot. 6.6. & ſequentibus. k Heb. *teſtimonium* [illegible] *cordis.*

Caput VI.

Schelomo pergens in explicanda vanitate iſtorum bonorum, demonſtrat eam tum ex eo quòd non ſemper penes eundem dominum permaneant, ſed hùc illùc commeant; tum etiam quòd neque dominum ſuum, neque ſe a vanitate vindicant: denique nihilo faciunt meliorem quemquam.

1 *EST malum quod vidi ſub ſole, idque
maximum ſuper homines:
2 Viro cui dederit Deus ipſe divitias,
facultateſque, & honorem, & cujus animus
non deſtituatur ulla re qua delectetur, cùm
huic non facit copiam Deus ipſe fruendi re
illa, ſed vir alienus fruitur illa: hoc vanita-
tem & ægritudinem peſſimam eſſe.
3 Si gignat quis centenos *liberos*, & annis
multis vivat; quamvis multi ſint dies anno-
rum ejus, ſi anima ejus non ſatietur bono il-
lo, adeoque ſepultura non ſit ei; *dico, me-
liorem eſſe eo abortivum.
4 *Nam *in vanitate venit, & in tenebris am-
bulat; ac in tenebris nomen illius obtegitur.
5 *Hic* *etiam ſolem non vidit, neq; expertus
eſt; [a] tolerabilius eſt huic quàm illi.
6 *Etiam ſi vivat bis mille annos, & bono
non fruatur; nónne in locum eundem *hi
omnes abeunt?
7 *Ut omnis labor hominis *obveniat ori
ipſius, etiam [b] deſyderium ejus non exple-
tur.
8 *Nam quid amplius eſt ſapienti, quàm ſto-
lido ipſi? quid ad pauperem fruens, *dum

mulatus; quæ tenebrarum nomine ſignificantur. 5 [illegible] ortivus in ipſo ortu finem miſeriarum fecit, quæ communes [illegible] ſole. a Heb. *quies huic præ illo.* 6 *Etiam ſi*] amplificatio per [illegible] theticam vitæ quàm longiſſimæ. *Hi omnes*] nimirum hic ho[illegible] ſuſtine, & abortivus, de quibus modò dictum eſt. 7 *Ut omnis labor* [illegible] capitis qua concludit Schelomo ſuperiorem ſermonem de bonorum [illegible] nitate, hoc modo: bona hæc quæ dicuntur fortuita, non tantùm [illegible] duobus capitibus demonſtravimus; ſed etiam infirma, adeò ut [illegible] humanum expleant. *Obveniat ori*] id eſt, velut ſponte ſuppeta[illegible] ti commodiſſimè ſuccedat ex animi ſententia: ſynecdoche. b [illegible] *Pſal. 27.12. & inf. ver. 9.* 8 *Nam*] confirmatio proximè [illegible] ſtimitate bonorum ad ſedanda hominum deſyderia, per [illegible] mus, inquit, ſapientes, ſtolidos, pauperes, abundantes, quid [illegible] portant, obſecro? *Dum ambulant*] id eſt, in hac vita: [illegible]

[illegible] coram viventibus?
9 Melior eſt, *inquit*, [c] inſpectio oculorum,
quàm [c] curſus deſyderii: etiam hoc vanitas
eſt & afflictio ſpiritus.
10 Quicquid fit, jam indicū eſt nomen ejus,
& cognitum eum eſſe hominem; neq; poſſe
contendere cum eo qui valentior eſt ipſo.
11 Cùm adſunt res multæ, multiplicant vani-
tatem; quid amplius iſti homini *eſt*?
12 Nam quis novit quod bonum eſt homini
in hac vita numero dierum vitæ [d] vaniſſimæ
ſuæ, quos tranſigit velut umbram? [e] quis *eſt*
qui indicaturus ſit homini [f] id quod inſtat
ipſi poſthac ſub ſole?

[illegible] Eſto ſanè, inquit, hoc habeat amplius: pri- [illegible] eſt homo vanitati humanæ obnoxius, de qua ſupra capite 1. [illegible] poſſit eximere, hoc ver. deinde quæcunque comparat, ipſa [illegible] adjiciunt poſſeſſoribus, verſ. ſequent. poſtremo non ita va- [illegible] parata ſua, aut tantùm conſecutus eſt experientia, ut certò poſ- [illegible] aut in præſentia ſit bonū aut in poſterum ſit futurum ſtabile, [illegible]] i. homo dicitur & eſt, a quo humani nihil eſt alienum. [illegible] autem vanitati ipſe cum rebus creatis ſubjectus eſt: Rom. 8.20. [illegible] e Heb. qui quis: [illegible] in celeritate ſermonis fre- [illegible] quid eſt poſt ipſum. 12 *Inſtat ipſi*] id eſt, mox ipſi even- [illegible] a tergo imminens.

Caput VII.

Schelomo bonis præſcutibus famam famæ mortem anteponit, velut morientibus & vivis utilem: itaq; homines ad ſapientiam, reverentiam, & obſequium adminiſtrationis Dei per abnegationem ſui & ad charitatem hortatur, opinionem ſuæ ſapientiæ damnat, & inſcitiam eſſe hominis malitiam, maximè verò mulieris ſceleſtæ, oſtendit.

1 Melior eſt *homini* fama [a] unguento
optimo; ſed dies mortis die quo
ille naſcitur.
2 Melius eſt adire [b] locum luctus, quàm adi-
re locum convivii; eò quòd ille eſt finis om-
nium hominum: qui autem vivit, inditurus
eſt *illud* [a] animo ſuo.
3 Melior eſt indignatio riſu, quia [b] triſtitiā
vultus melior efficitur animus.
4 Animus ſapientum *erit* in loco luctus: ani-
mus autem ſtolidorum in loco lætitiæ.
5 Melius eſt audire increpationem ſapientis,
quàm ut quis audiat canticum ſtolidorum:
6 Nam ut [c] crepitus ſpinarum ſub olla, ita *eſt*
riſus ſtolidi: etiam hoc vanitas eſt.
7 Cùm oppreſſio adigat ad inſaniam ſapi-

[illegible] mortem certa nominari poteſt: ſecunda eſt mors, quæ [illegible] finem imponit vanitatis, ſed etiam vivis documentum [illegible] a verſu 1. uſque ad 9. tertia verò & ſuprema eſt ſapientia in re- [illegible] adminiſtrationi Dei conquieſcens, & ab omni faſtidioſa operum [illegible] gatione abſtinens, inde ad verſum 23. quæ omnia tan- [illegible] a Schelomonis ipſius experientia & obſervatio- [illegible] *Unguento*] i. ampliſſimis & gratioſiſſimis bonis cor- [illegible] *Sed dies mortis*] ſecundus gradationis locus. q. d. melior eſt [illegible] & fama: nam fama vanitatis conſolationē aliquam [illegible] vanitatem adimit: & fama quidem ad mortem uſq; in- [illegible] qua fama eſt conſtans efficitur. *Quo ille naſcit.*] id eſt, [illegible] ex quo natus eſt, per ſyllepſin in ſcripturis frequentatam. [illegible] plicatio proximè præcedentis membri de præſtantia mortis, a [illegible] perſona aſtantium, qui documentum vitæ hauriunt ex [illegible] poſterior a perſona ipſorum morientium, quorum inſtabilis [illegible] morte adimitur, verſ. 7 & 8. *Locum luctus*] id eſt, [illegible] aut ſimilia. *Eſt finis*] id eſt, ultimus actus & exi- [illegible] cauſa ad ingredientes pertinens. *Qui autem*] hæc po- [illegible] proximè explicatur. a Heb. *cordi.* [illegible] id eſt, utilius futurum eſt homini ut verſetur cum [illegible] dolore indignabundis, quàm cum iis qui læto a- [illegible] agitant hilaria. b Heb. *malo* 4 *Erit*] id eſt, ſtu- [illegible] calamitoſis, ut indies poſſit proficere. 6 *Nam* [illegible] ut ſpinis e ſpinis ſubjectis ollæ, in quo exultatr quidem [illegible] ſpinis illico extinguitur. c Heb. *vox.* 7 *Cùm* [illegible] cauſa prolepſeos, quæ prior poſita eſt ſup. ver. 2. Sen- [illegible] ferat inconſtantia, ac ne ſapientes quidē ſibi cavere [illegible] ipſis eſſe mortem, quam lubricā hanc & fallacē vitam.

entem, & perdat animum donatio,
8 Melior eſt finis rei principio ejus: melior
eſt longanimis quàm elatus animo.
9 [d] Ne perturbatè ſpiritu tuo indigneris:
nam indignatio in ſinu ſtolidorum reſidet.
10 Ne dixeris, quid *eſt* cur dies priores fue-
rint meliores iſtis? nam non ex ſapientia
rogares ſuper hoc.
11 Bona eſt ſapientia cum poſſeſſione, & e-
molumento aſpicientibus ſolem:
12 Nam *alii* in umbra ſapientiæ, *alii* in umbra
pecuniæ ſunt; ſed *majoris* emolumenti ſci-
entia eſt, ſapientiam vivum conſervare [e] poſ-
ſeſſorem ſuum.
13 Reſpice opus ipſius Dei: nam quis poſſit
corrigere id quod perverterit?
14 [f] Tempore boni verſare in bono, tempo-
re autem mali [g] utere: etiam hoc ex adver-
ſo illius facit Deus ipſe, [h] ea ratione ut
non poſſit aſſequi homo [i] eorum quæ in-
ſtant ſibi quicquam.
15 Iſta omnia vidi diebus vanitatis meę; eſſe
juſtum qui pereat in juſtitia ſua, & eſſe im-
probum qui prolonget *dies* in malitia ſua.
16 Ne eſto juſtus [k] nimium, neque ſapere
tibi videtor amplius: quare deſolationem
tibi accerſeres?
17 Ne improbus ſis nimium, neque ſis ſtoli-
dus; quare morereris [l] ante tempus tuum?
18 Melius eſt ut prehendas hoc, quin etiam
ab hoc ne remittas manum tuam: reveren-
tem Dei exire ex omnibus iſtis.
19 Hæc ſapientia robur confert ſapienti, ma-
gis quàm decem dominatores qui ſunt in
eadem civitate:
20 Quamvis homo nemo ſit juſtus in terra,
qui faciat bonum, ac non peccet.
21 Etiam ad omnia verba quæ [m] dicuntur, ne
adhibeto animum tuum: cùm non debeas
audire *vel* ſervum tuum maledicentem tibi:
22 Nam etiam [n] multoties conſcius eſt ani-
mus tuus, te quoque maledixiſſe aliis.
23 Omnia illa probavi in ſapientia: cùm di-
cerem, ſapio, ipſa longinqua erat a me.
24 Longinquiſſimum quicquid fuit *ſemper*, &

dabit Deus, neque de venturo tempore laborato. g Heb. *reſpice.* *Etiam hoc*] id eſt, Deus omnia bona & mala compenſat, & librat juſtiſſime trutina ſapientiæ ſuæ; idque arcano conſilio ſuo & ratione, quam non poteſt quiſquam mortalium inveſtigare & conſequi. h Heb. *ſecundum rationem.* i Heb. *poſt ſe.* 15 *Iſta omnia vidi*] q. d. hæc eadem fuerunt mihi videnda & ferenda; quæ alioqui judicio meo viſa fuiſſent indigniſſima, niſi animum ad providentiam Dei advertiſſem.

16 *Ne eſto*] id eſt, temperato judicia tua, ne aut plus æquo tibi tribuas, quod capitale eſt; aut plus æquo te abjicias, quod deſperantis eſt. k Heb. *multum: ſic verſu ſeq.* *Deſolationem*] id eſt faſtu & arrogantia tua rueres in perniciē præceps. 17 *Improbus ſis*] nimirum judicio tuo, ut ſuperiore verſu, cujus hic eſt antitheton. l Heb. *in non tēpore tuo.* 18 *Melius eſt*] ſupple quàm ut te extollas, aut abjicias. *Hoc*] documentum videlicet quod mox ſubjicitur. *Ne remittas*] i. firmiſſimè teneto, amplexator, neque latum unguem a documento hoc diſcedito. *Exire*] i. liberum eſſe immunemq; ab omnibus iſtis vanis cogitationibus, ac proinde opus eſſe ut incumbas reverentiæ Dei, cujus fructus duobus ver. proximis exponuntur, & ſermonis totius concluſionem efficiunt, ver. ultimo. 20 *Quamvis*] occupatio, quâ diluit Schelomo objectionem peccatoris titubantis propter peccata ſua: tua eſt, inquit, infirmitas, ſed virtus Dei perficitur in infirmitate tua, ſi reverentiæ ejus adhæſeris, & nitaris veritate ejus. 21 *Etiam*] altera pars documenti, de qua diximus in ver. 9. m Heb. *dicent, forma impersonali.* *Non debeas*] ſed diſſimulare ex prudentiæ & charitatis lege. 22 *Nam etiam*] ætiologia a teſtificatione noſtræ ipſorum conſcientiæ, ut Galat. 6. 1. n Heb. *vicibus multis.* 23 *Omnia illa*] confirmatio vanitatis quam rebus omnibus ſub ſole attribuit Schelomo, primùm a ſingulari ipſius experientia, duobus ver. deinde a communium exemplorum obſervatione, inde ad finem uſq;. *In ſapientia*] i. cùm quondam planè in ſapientiam ruiſſem: ut ſupra 2. 4. & 10. *Cùm dicerem*] id eſt, cùm mihi viderer ita ſapere, ut nihil fugeret cognitionem meam, tum longius abfui a ſapientia quàm opinione conceperam. 24 *Longinquiſſimum*] ætiologia, qua exponit Schelomo cur tam procul abfuerit a ſapientia. Non eſt, inquit, humanarum virium conſequi res remotiſſimas, abſtruſiſſimas, & quaſi in profundo merſas; nihil autem eſt tam remotum ab homine quàm ſapientia, Job 28. & Proverb. 2. 6.

8 *Principio ejus*] cui plerumq; in rebus humanis non reſpondet finis.

Longanimis] qui ſapienter animumq; patienter ſemper obſervat finem, non autem elato animo præceps abripitur in præjudicia ſua. Sic paratur tranſitus ad ſequentia documenta ſapientiæ.

d Heb. *ne perturberis in ſpiritu tuo indignans.*

9 *Ne perturbatè*] documenta hæc ſapientiæ duas partes continent; unam, ut cōpoſito & tranquillo animo acquieſcamus voluntati & adminiſtrationi Dei, uſque ad ver. 21. alteram, ut aliena facta, dictave non inquiramus curioſè, verſ. 21. & 22.

Indigneris] de præſente adminiſtratione, ut ſequens verſus oſtendit.

Indignatio in ſinu] id eſt, ſtolido ſunt animo, qui ita indignantur.

11 *Bona eſt ſapientia*] id eſt, ne fiducia poſſeſſionis tuæ efferaris eo uſque ut obloquaris Deo, ſed ſapientiam adhibe, quæ te ita recreatura eſt, ut viatorem ſolis æſtu confectum reficit umbra.

e Heb. *dominos ſuos.*

13 *Reſpice*] id eſt, agnoſce & acquieſce in eo quod exhibet Deus.

f Heb. *in die boni ſic paulò poſt.*

14 *Tempore*] id eſt, utere ſecundis & adverſis rebus prout

quàm

25 Converti me] Secundus confirmationis locus, ab obſervatione de aliis facta. Docet enim Schelomo ſe ab opinione ſapientiæ ſuæ traductum eſſe ad expendendam pariter aliorum ſive ſapientiam ſive ſtultitiam, quaſi animo potuiſſet modum comprehendere, & utriuſque rationes ſecum ſubducere.
Cognoſcendum improb.] id eſt inveniendũ & conſequendum ratiocinium ejus: quemadmodum dixit de ſapientia. Sunt enim analogica duo hæc contraria membra prolepſeos, quæ deinceps per [illegible] explicantur improbitatis quidem, verſibus 4. proximis, ſapientiæ verò ratiocinium, verſ. ultimo.

quàm profundiſſimum quis inveniat?
25 Converti me ego, idque *ex* animo meo,
ad ſciendum & ad explorandum & quærendum ſapientiam, & ratiocinium *ejus*: ſimiliter
cognoſcendum improbitatem ſtoliditatis,
ſtoliditatis inquam *&* ° omnis inſaniæ:
26 Inveni autem ego amarius *quiddam* morte, nimirum fœminam illam cujus in animo
ſunt retia, & plagæ, cujus in manibus vincti:
qui bonus *videatur* coram Deo ipſo, liberatur ea; peccator verò capitur ea.
27 Vide, hoc inveni (inquit Eccleſiaſtes)
p ſemel atque iterum *quærendo* aſſequi ratiocinium:
28 (Quo amplius quærit anima mea *ratiocinium*, tamen non aſſequi: hominis *quidem*
unius *cujuſq.* ex mille aſſequi; at fœminæ
q omnibus iſtis inſtructæ non aſſequi)
29 Solummodo vide hoc *quod* invenio, Deum ipſum feciſſe hominem rectum, ipſos autem quærere ratiocinia plurima.
30 Quis eſt par illi ſapienti? aut quis noſcenti interpretationem rei? ſapientia hominis ita illuſtrat faciem ejus, ut firmitas vultus ejus duplicetur.

o Heb. *inſaniarum*. 26 *Inveni autem*] explicatio ratiocinii facti de improbitate, ut modò dictum eſt. Putabam (inquit) me ſummam aliquam ac velut finem improbitatis conſecuturum eſſe ratiocinando, ſed infinitam eam eſſe deprehendi in iſto genere. *Amarius quiddam*] i. amariſſimum, magis metuendum & fugiendum quàm mors ipſa ſit. *Fœminam illam*] id eſt, mulierem nequam, animo & corpore ſpirantem, mollientem, & perpetrantem omnia malorum genera. *Retia & plagæ*] id eſt, doli, artes, & technæ omnis generis ad venandum, ineſcandum, decipiendum, & necandum homines, tanquam feras, volucres, aut piſces. *Cujus in manibus*] id eſt, quæ miſeros homines captivos agit, traducit, & præbet oſtentui triumphans de illis. *Qui bonus videtur*] q. d. abs qua nemo ſine ſingulari ope, gratiaq; Dei integrum ſe ſervare poſſit; adeo vafra eſt lenociniorum malorumq; artifex. p Heb. *una vice ad alteram*. 27 *Aſſequi ratiocinium*] videlicet improbitatis, quæ eſt in impura iſta muliere. q Heq. *cum inveniebar ipſis*. 28 *Non aſſequi*] id eſt, planè videre improbitatem mulierum iſtarum infinitam eſſe. 29 *Solummodo*] concluſio iſtius ratiocinii de improbitate. q. d. omiſſa hac infinita quæſtione de æſtimanda hominum, mulierumq; improbitate; concluſit tandem certiſſimè, ſatis eſſe homini ut prioris ſuæ conditionis bonum Deo acceptum referat: malum verò, ac potius infinitas rationes mali quibus implicatus eſt, fateatur a ſe ipſo profeciſſi, deploret, abdicetque; ut Deum tandem ad priſtinum ſtatum recuperandum adeat. *Quærere ratiocinia*] id eſt, miſſo ratiocinio recti quod Deus indiderat & mandaverat ipſi, infinita alia ratiocinia, cogitationes, ſtudiaque ſuſcepiſſe. 30 *Quis eſt par*] alterum membrum prolepſeos, quo oſtendit Schelomo definitam quidem eſſe ſapientiam reverentia Dei, ſupra ver. 18. ſed dignitatem & bonum illius infinitum eſſe: ut dictum eſt verſ. eodem & ſequente. *Ita illuſtrat faciem*] id eſt, ipſum glorioſum & illuſtrem reddit, ſynecdochicè. *Duplicetur*] i. in dies augeſcat, confirmeturque, & in imaginem reipſius Dei transformetur ex gloria in gloriam, ſicut a domini ſpiritu, 2. Cor. 3. 18.

Caput VIII.

Schelomo expoſito civili popularium in magiſtratus officio, totius civilis adminiſtrationis vanitatem oſtendit ex abuſu tyrannico adminiſtrantium; quibus mortem & judicium, bonis verò liberationem & præmium denuntiat: at poſtremò ſententiam carnis cum divino hoc teſtimonio cõparat.

1 Ego *vidẽo* a præſtitutum regis obſervandũ eſſe: ſed pro ratione juramenti Dei.

1 *Ego video*] Schelomo ſumpta occaſione ex tertio documento præcedentis capitis, vanitatem rerum hujus mundi demonſtrat ab inſtabili & incerta adminiſtratione ejus, hoc & ſequente capite: qui quartus eſt locus vanitatis a Schelomone in rebus exteris obſervatus. Iſtius enim adminiſtrationis genera ſunt duo; unum, ab hominibus, hoc capite; alterum a Deo, ſequente: quod utrumque genus ita varium eſt, ut nihil certũ de eo humanitus ab ullo homine definiri poſſit. Porrò in hoc capite continentur duo; unum, de officio hominum civilium inter ſe converſantium, uſque ad verſum 8. alterum, de eo quod fit, idque ferè præter officium, ac de factorum eventu, inde ad finem uſque. Eſt autem in hoc verſu 1. ſumma propoſitio humani officii erga poteſtates ſuperiores, quæ ſequentibus verſibus ad bonos & malos accommodatur. Eclipſin verò ex verſu 8. velut huic loco accommodatiorem, ſupplevimus. a Habes *ut dixi ad*, 17. 1.
Sed pro ratione] moderatio obſequii quod homines debent poteſtatibus: parendum eſt, inquit, ſed non niſi bona fide & conſcientia: quia non eſt poteſtas niſi a Deo, ac proinde jus non habet homines ab obſequio avocandi, quod Deus a ſuis juſjurando exegit, & illi fide data ſe exhibituros receperunt.

2 Ne pertubator a facie ejus abito, [illegible]
perſiſtito in re mala: nam quicquid vol[illegible]
facturus eſſet.
3 Ubicunq; verbum regis eſt, ibi dominatio:
ecquis dicat ei, quid facis?
4 Qui obſervat præceptum, non experietur
rem malam: tempus enim ac rationem novit animus ſapientis.
5 Nam cuique voluntati eſt tempus & ratio:
ſed malum hominis multum incumbit ei,
6 Qui non agnoſcit id quod futurum eſt; nã
quomodo futurum ſit, quis indicet illi?
7 Nullus homo dominatur ſpiritui ſuo ut
contineat ſpiritum ſuum; nullaq; eſt dominatio in die mortis, nullumque miſſile in
iſto prælio: denique non liberat conſultatio utentem ipſa.
8 f In tota hac re vidi, cùm adhiberem animum meum ad omne opus quod fit ſub ſole; tempus *interdum eſſe*, quo dominatur homo in hominem malo ſuo.
9 Nam ita *dominatus* animadverti improbos
g ſepeliri, poſtquam deceſſerunt; poſtquam
e loco ſancti abierunt, oblivioni tradi in ea
civitate in qua ſic fecerunt: etiam illud vanitatem eſſe.
10 Quia nullum efficitur decretum, h compenſatio iſtius mali citò: idcirco i provehit
animus hominum eò audaciæ illos, ut faciant malum.
11 Quamvis peccatori facienti malum centies, etiam prorogaret Deus *dies*: quin etiam
novi ego fore bonum timentibus Dei, qui
timuerint a facie ejus:
12 Bonum autem non fore improbo, neque
prorogaturum eſſe dies ſimiles umbræ; illi
qui non timet a facie Dei ipſius.
13 Eſt vanitas quæ fit ſuper terram, quòd
ſunt juſti quibus obtingit ſecundum opus
improborum, & ſunt improbi quibus obtingit ſecundum opus juſtorum: dixeram, hoc
quoque *eſſe* vanitatem.
14 Quapropter laudaveram ego lætitiam; nullum eſſe bonũ homini ſub ſole, niſi ut comedat ac bibat & lætetur: hoc enim adjacere
ipſi ex labore ſuo diebus vitæ ſuæ, quos dat
ei Deus ſub ſole.

facere poſſit ſapientem? 7 *Nullus homo*] expoſitio mali [illegible] ipo obſequentibus denunciatum eſt ſupra verſ. 5. nemo [illegible] dignitate, potentia, vel armis, agilitate denique induſtriaque [illegible] ullo & contentione vindictam regis eluctari poſſit & [illegible] opera. *Ut contineat*] i. vitam ſuam conſervet ut [illegible] rex mandaverit. *In iſto*] quod ſex in rebellem aggre[illegible] inane eſt quicquid tentat & molitur ad depellendam mortem. [illegible] *ſive inquiet ſuo*. e Heb. *dominatum ſuam*. f Heb. *cum toto hoc*. [illegible] mirum tota hac civili adminiſtratione magiſtratuum & popul[illegible] hic altera pars capitis, de eo quod fit ex vanitate [illegible] ver. 1. Continentur autem in hac parte duo: unũ eſt, [illegible] miniſtratione ex teſtimonio ſpiritus Dei, uſque ad verſ. 13. [illegible] depravatam carnis, ver. reliquis: quem ordinem a Schelomone [illegible] ſup. 2. 2. *Malo ſuo*] id eſt, improbè, ita ut poſtea conſequatur [illegible] ut ſeq. exponitur. g Heb. *ſepultos*. 9 *Loco ſancti*] i. e [illegible] lio, quæ functio & ſedes Dei eſt, Deuter. 1. 17 & 2. Chron. 19. 6. [illegible] nium ipſorum tyrannicum. 10 *Quia nullum*] [illegible] tur cauſa tam hominum improborum audaciæ, hoc verſu, [illegible] tionis & mali quod improbi tandem perpeſſuri ſunt, [illegible] improbi in maleficiis, quòd vindictam tardam eſſe videant [illegible] nitatem pollicentur: ut Pſal. 10. 11. h Heb. *factum* [illegible] *ipſius*. i Heb. *plenum eſt cor filiorum hominum in ipſis* [illegible] amplificatio graviſſima hujus ſententiæ, per hypotheſin [illegible] *les umbræ*] ut Jobi 8. 9. & alibi paſſim. 13 *Eſt vanitas*] [illegible] ut obſervatum eſt ſupra ver. 8. *Dixeram*] vide ſupra [illegible]

Caput IX.

Schelomo tranſiens ad obſervationem adminiſtrationis [illegible]

[illegible] *ſui, docet eam humanis* [illegible] *ſuperare:*
[illegible] *de* [illegible] *explicat quæ* [illegible]
ſparſam Dei hoc [illegible] *adverſantur; quòd e-*
[illegible] *non eorundem perſonarum, ſed etiam*
[illegible]*, & conſiliorum in* [illegible] *caſus & fortuna*
[illegible]*, & ad ſcelera ſua abutantur iſta cogitati-*
one.

1 Cùm autem adhiberem [a] animum me-
um ad cognoſcendum [b] ſapientiam, &
ad perſpiciendum ipſum negotium
quod fit ſuper terram; ſi etiam interdiu &
noctu ſomnũ oculis ſuis quiſpiam non [b] per-
ciperet:
2 Animadverti totum opus Dei, non poſſe
hominem aſſequi illud opus quod fit ſub ſo-
le; quamvis [c] laborioſè homo quærat, non
tamen aſſecuturum eſſe: quin etiam ſi co-
gitet ſapientiſſimus cognoſcere, non tamen
poſſe aſſequi.
3 Veruntamen totum hoc videbam animo
meo (quanquam declarat totum hoc juſ-
ſtos & ſapientes, factaque eorum in manu
Dei ipſius eſſe; [d] tum rē amata, tum exoſa
non uti homines, non eſſe earum ullam [e] ex-
poſitam ipſis.)
4 His omnibus, quemadmodum reliquis
omnibus *evenire*, eventum eundem eſſe ju-
ſto & improbo, bono ſive mundo & immun-
do; tam ſacrificanti quàm ei qui non ſacri-
ficat, ita bono ſicut peccatori, juranti quem-
admodum juramentum reverenti:
5 Hoc peſſimum eſſe in omnibus quæ fiunt
ſub ſole, quòd eventus idem ſit omnibus;
quin etiam animum filiorum hominum *qui*
expletus fuerit malo, & quorum animo *inſe-*
derit omnis inſania [f] quamdiu vixerunt, iti-
dem poſtea *concedere* ad alios mortuos.
6 Nam uter ſit qui eligatur, in tota hac vi-
ta adeſt fiducia: quin cani viventi eſt me-
lius, quàm leoni mortuo.
7 Viventes enim ſciunt ſe morituros eſſe;
mortuos autem neſcire quicquam, nec eſſe
amplius eis mercedem, cùm oblivioni tra-
dita fuerit memoria eorum:
8 Tum [g] rem amatam eis, tum exoſam eis,
tum deſyderatam eis jam periiſſe; & partem
nullam eſſe eis amplius [h] unquam in ulla re
quæ fit ſub ſole.
9 Agedum, comede cum lætitia cibum tu-
um, & bibe animo hilari vinũ tuum; [i] quan-
docunque benevolè proſequitur Deus ille
facta tua.
10 Omni tempore ſunto veſtimenta tua [k] ni-
tida, & unguentũ infuſum capiti tuo ne de-
ficito.
11 Fruere vita cum uxore quam amas, omni-
bus diebus vitæ vaniſſimæ tuæ, quam *uxorem*
dedit tibi *Deus* ſub ſole, omnibus diebus va-
niſſimis tuis; cùm hoc ſit pars tua in vita &
in labore tuo quo laboras ſub ſole.
12 Quicquid aſſequitur manus tua ut facias
pro facultate tua, fac: nam nullum *eſt* opus,
aut ratiocinium, aut ſcientia, ſapientiáve in
ſepulchro quò iturus es.
13 Convertens me animadvertebam ſub ſo-
le non eſſe levium curſum, neque robuſtorũ
prælium, nec etiam ſapientum cibum, neq;
etiam prudentum divitias, neque etiam
ſcitorum gratiam; ſed tempus & caſum ac-
cidere omnibus his:
14 Etiam neſcire hominem tempus ſuum, ſi-
cut neſciunt piſces qui capiuntur reti malo,
& *ut veſtiunt* aves quæ capiuntur laqueo; ſi-
cut iſta, irretiri filios hominis tempore mali,
cùm irruit in eos repentè.
15 Etiam hanc animadvertebam ſapientiam
ſub ſole, quæ magna *eſt* apud me;
16 Civitatem quandam parvam in qua ho-
mines pauci erant; cùm veniens contra eam
rex magnus circumſideret, & extrueret cõ-
tra eam munitiones magnas;
17 Invenit in ea virum indigum ſapientem,
qui liberavit ipſe civitatem iſtam ſapientia
ſua: nec tamen quiſquam recordatus eſt viri
indigi illius.
18 Dico autem ego, meliorem eſſe ſapientiam
robore; quamvis ſapientia illius indigi de-
ſpiciatur, & verba ejus non audiantur:
19 Verba ſapientum [l] ſubmiſſorum audien-
da eſſe, potius quàm clamorem dominantis
cum ſtolidis ſuis:
20 Meliorem eſſe ſapientiam armis bellicis;
aberrantem verò unum perdere boni plu-
rimum:
21 Ut muſcarum [m] mortuarum *una* [n] efficit ut
fœtorem eructet unguentum pigmentarii;
ſimiliter pretioſum [o] nomine ſapientiæ &

7 *Viventes enim*] confirmatio præmiſ[illegible] *ſſe* [illegible] *eſſe vivo quàm* mortuo. Viventes e-nim, inquit, [illegible] *ſciunt*, & percipi-unt fructum præſen-tis vitæ: mortui pla-nè nihil horum.

Se morituros eſſe] ut proinde ſibi hodie vivendum putant, dicentes, comeda-mus, bibamus, nam cras moriemur: Je-ſchahh. 22. 13. & 1. Corinth. 15. 32. quod exponitur copiosè ver. 9. & ſequentibus.

Mercedem] id eſt, fructum rerum qui-bus confidunt, ſupe-riore verſu.

Memoria eorum] cum ipſis, id eſt, cùm mortui fuerint: peri-phraſis mortis.

g Heb. *amorem eo-rum, tam odium eo-rum, tam zelum eorũ ut* [illegible] *ver. 5.*

h Heb. *in ſeculum.*

9 *Agedum*] mimeſis, vel imitatio & effictio documento-rum quæ ex ſua illa notitia colligunt Epicurei, ut dictum eſt in verſum 7.

i Heb. *cum jam.*

Quandocunque] i. quamdiu facultatem habes, ſive ſit a Deo illo quem iſti prædi-cãt, ſive aliunde: iro-nicus ſermo.

10 *Sunto veſtimen-ta*] id eſt, curato te molliter: ſynecdochè.

k Heb. *alba.*

13 *Convertens me*] ſecundus locus indu-ctionis de eventu fa-ctorum quem anima-lis homo attribuit caſui: ut obſervatum eſt ſuprà in verſum 1. Quod autem dicit (convertens me) no[illegible]-maticum eſt, q. d. cùm autem viderem non eſſe poſitum in homi-num facultate, ut ipſi de ſe ſtatuerent arbi-tratu ſuo, converti animum & cogitati-onem meam ad ob-ſervationem factorũ ſingularium, de quo-rum eventu ex ſenſu carnis hoc modo ju-dicabam.

14 *Tempus ſuum*] id eſt, calamitatis ſuæ. *Malo*] id eſt, calamitoſo & damnoſo ſibi. 15 *Etiam hanc*] tertius inductionis locus de humanorum conſiliorum eventu: ut diximus in verſum 1. quo oſtendit ſapientum conſilia reipublicæ ſalutaria apud multos parvum honorem conſequi; imprudentia & ſtolida perpetuam ignominiam: ut propterea ſtatuit non pendere conſiliorum eventum ab hominum facultate.

Apud me] ut apud omnes ſanos, qui ferè ſunt pauci. 16 *Civitatem quandam*] parabola ſive exemplum de conſiliorum uſu. 17 *Ipſe*] ſolus, ut ad ſolum illum. l Heb. *cum quiete.* 19 *Submiſſorum*] id eſt, infimorum, qui ſubmiſſè ſolent apud dominatores agere, adeoque (ut proverbio dicitur) hoſtitorum. *Clamorem dominantis*] id eſt, clamorem ſtolidi dominatoris, & cunctorum adminiſtrorum ejus. 20 *Aberrantem*] id eſt, unum aliquem ſapientem aberrantem a conſilio ſapientiæ perdere conſilia, res, [illegible] honorem ipſum, ac exiſtimationem, ſequente verſu. m Heb. *mortis.* n [illegible] *ſcat ut fœteat & ebulliat.* o Heb. *a ſapientia, a gloria.*

[illegible] *ſcientiam*] id eſt, etiamſi aciem oculorum & animi ſui con-[illegible] in obſervandis & comprehendendis rationes: quod poſteri-[illegible] verbis ex ordine illuſtratur, ut verſus ille eſt hujus exege-[illegible]. c Heb. *laboret homo quærendo.* 3 *Veruntamen*] primus [illegible] judicium uerit de adminiſtratione Dei erga perſo-[illegible] in ver. 1. *Totum hoc*] quod ſequitur, exponitur uſque ad 18. [illegible] ſive correctio elegantiſſima totius judicii carna-[illegible] Schelomo. quaſi dicat, quæcunque dico me animo [illegible] expoſiturus ſum, nolo ita accipi quaſi nunc demum e-[illegible] diſpenſationem iſtarum rerum abjudicarem Deo. abſit, imò [illegible] contra ſentire quàm res ipſæ loquantur manifeſtò: nihil [illegible] perſonis (de quibus uſque ad verſum 13.) aut factis (de [illegible] quin ipſæ perſonæ, res, facta teſtentur ſingula quæque [illegible] gubernari; penes hominem nihil eſſe. *Juſtos & ſapientes*] [illegible] inſipientes cum factis ipſorum: ecclipſis contrarii, de qua [illegible]. Ita enim accipiendum eſſe oſtendit antitheſis ſequent. [illegible] *Dei*] id eſt, cognoſci, curari, & gubernari a Deo. d Heb. [illegible] *homines: amor pro re amata, metonymicè: ut infrà* [illegible] perſe, ſua ipſorum facultate, & arbitratu ſuo. hunc au-[illegible] verbi permulti loci indicant: ut Ijobi 38. 33. [illegible] ecclipſis negationis ἀπὸ κοινοῦ repetitur de ſuperiore [illegible] & alibi paſſim. e Heb. *ante eos: ut Gen. 13. 9.* [illegible] juſtis & ſapientibus, factiſque eorum. *Sacrificanti*] id eſt, [illegible] Deum & non colenti, ſynecdochicè. 5 *Quin etiam ani-*[illegible], a comparatione eventus eorum qui indigniſ-[illegible] ſuperare & inhumanitate tranſgrederint. f Heb. *in vita* [illegible] in viverint, planè cum aliis omnibus æquari morte. [illegible] a conſimili ſpecie eventus humani confirmantium [illegible] cujus partes ſunt duæ: una, fructum nullum cui bo-[illegible] in hac vita percipi poſſe; altera, nihil mortuis ſu-[illegible] vel obſcuriſſimum & tenuiſſimum interponendũ eſſe [illegible] cadaveribus. *Uter ſit*] i. ſive juſtus, ſive injuſtus [illegible] ſtudia, & facta imiteris: tamen (inquiunt Epicurei) ne-[illegible] boni, præterquam præſentis, habere po-[illegible] id eſt, præſentia ſunt bona quibus homo confidenter utatur, [illegible] ſe ipſum jactet. *Cani viventi*] proverbiale dictũ, [illegible] morti honeſtæ, quàm ſe turpiſſimam anteferre.

22 *Animum ſapientis*] id eſt, ſapiente nihil niſi cogitatè agere, & cum animo ſuo, priùs expendere, quàm dexteram ad opus admoveat. *Animum verò ſtolidi*] id eſt, ſtolidũ incogitatè ferri,& rationem ac ſapientiam a ſe depellere; ut quæ averſantur homines ferè ſiniſtra depelluntur: metaphoricæ locutiones a gladiatoribus ſumptæ, qui dextera adverſarios petunt, ſiniſtra depellunt atque protegunt ſe. 23 *Nam etiam*] confirmatio membri poſterioris antitheti: ſtolidus, inquit, non tantùm ſapientiam a ſe propulſarit; ſed ipſo vultu, greſſu,& ſignis omnibus clamat ſtoliditatem ſuam. Hos autem tres verſus, quia cum ſuperioribus omnino cohærent, in idem caput incluſimus.

gloriæ *virum ſaſtidium efficere* ſtoliditatis paxum:

22 *Animum ſapientis adeſſe dexteræ ipſius, *animum verò ſtolidi ſiniſtræ ipſius.

23 * Nam etiam in ipſa via cùm ſtolidus ambulat; animus ejus eſt demens, & prædicat omnibus ſtolidum ſe eſſe.

Caput X.

Schelomo formam docet modeſtiæ qua homines uti erga potentiores debent, & illius utilitates explicat: deinde adminiſtrationis bonæ & malæ eventa prædicat: at poſtremò ſubditos ad ſanctè cogitandũ, quoad ejus fieri poteſt, de potentioribus hortatur.

1 *Cùm ſpiritus*] Schelomo duobus poſtremis generibus vanitatis, quæ ex ordine fuerunt expoſita capite 8.& 9. ma veluti pharmaca ſalutaria documenta ponit eodẽ ordine, hoc & ſequente capite: ac primùm quidẽ hoc capite (quod octavo capiti reſpõdet) agitur de civili adminiſtratione; ſuntq; illius documenta tria: primum eſt, de modeſtia & ſubmiſſione animi prudenter apud principes colenda, uſque ad ver.13. ſecundum, de eventu humanæ adminiſtrationis, uſque ad ultimum; tertium, de reprimendis etiam cogitationibus quæ interdum homini ſuper forma adminiſtrationis obverſantur, ver.ult.

1 *C*ùm ſpiritus ejus qui dominatur [a] ſe efferet contra te, *locum tuum ne deſerito: * nam *vir* * ſanans ſedat peccata magna.

2 *Eſt malum *quod* vidi ſub ſole, * ſecundum errorem qui procedit a facie imperantis:

3 Poni * ipſam ſtoliditatem in *dignitatibus* celſis *&* amplis; *divites verò in ipſa abjectione ſidere.

4 Vidi ſervos inſidentes equis, principes autem euntes tanquam ſervos ſuper terram.

5 *Qui fodit foſſam, in eam cadit; & qui perrumpit maceriam, mordet eum ſerpens:

6 Qui amovet lapides, dolore afficitur eis; qui findit ligna, periclitabitur eis.

7 *Si poſtquam hebetaverit ferrum, is [b] aciem non exacuat, ſed *vires intendat: at emolumento [c] ad dirigendum *eſt* ſapientia.

8 *Si momorderit ſerpens [d] nondum adhibita incantatione, tum nullum eſt emolumentum *incantationis* [e] tenenti verba ejus.

a Heb. *aſcendit*. *Locum tuum*] id eſt, modeſtè in ſtatione tua te contineto, neque rebellato, ut ſuprà 8.3 ſed potius omnes artes ad curandum ſanandumque ſpiritum ejus adhibeto: quod membrum antitheton ſupplendum eſt ex ſequente ætiologia. *Nam vir ſanans*] iſtius documenti cauſæ exponuntur tres: prima, his verbis, ſanari principem & a magnis peccatis revocari; ſecunda, præcaveri & declinari malum alloqui ſubdito ipſi eventurum, atque inevitabile, a ver. 2. ad 9. tertia, bonam gratiam recuperari, & reconciliatam retineri, ver.9. quæ tria oppoſitione ſtolidi illuſtrantur, inde ad verſum 13. *Sanans*] nimirum ſpiritum regis abjectione ſua. 2 *Eſt malum*] ſecundum *αἴτιον* de antevertendo malo; quod poſtea plurimis atque elegantiſſimis comparationibus exprimitur. *Secundum errorem*] id eſt, prout delirant reges & errant humanis ſuis infirmitatibus, modò hoc, modò illud decernentes. 3 *Ipſam ſtolidit.*] id eſt, homines (ut ita dicamus) ſtoliditate ſtolidiores; emphaſis. *Divites*] nimirum omni genere ſapientiæ, ut membrum oppoſitum docet: ſic enim contrà accipitur pauperis nomen, Proverb.19.13. 5 *Qui fodit*] explicatio mali quod homini creat immodeſtia & imprudentia, quatuor ſimilitudinibus. 7 *Si poſtquam*] id eſt, ſi imprudenter & inconſideratè fodiat, ſubruat, tollat, findatque, tanquam non curato ferro quod fuerit hebetatum, ſynecdochicè: nam hæc conditio etſi de proximo tantùm ſimilitudine ad verbum dicitur, communicanda eſt tamen cum ſuperioribus. b Heb. *faciem*. *Vires intendat*] id eſt, præſumens ſe vi effecturum, conſumat in eo laborem ſuum. Senſus horum ſimilium eſt: videmus iſta opera ab hominibus non effici inconſiderata vi, ſed arte atque induſtria: quanto minus vi perrumpat homo ſpiritum dominatoris inflammatum? c Heb. *dirigendi*. 8 *Si momorderit*] amplificatio iſtius mali ex imprudentia proficiſcentis, quod eſt immedicabile, & fruſtra labor in recuperanda gratia conſumitur; ut inania ſunt admorſo incantatori incantationes ſua incantamenta. d Heb *in non incantatione*. e Heb. *domino linguæ illius*.

9 *Verba oris ſapientis ſunt [f] gratioſa; labiis verò [g] *ſuis* ſtolidus *abſorbet ſe:

10 Initium verborum oris ejus, ſtolidi[illegible] eſt; & finis *verborum* oris ejus, inſaniæ peſſimæ:

11 Ut ſtolidus ipſe multis utatur verbis: neſcit iſte homo quid ſit *quod dicat*, aut *quid futurum ſit poſtea; quis indicaret ei?

12 Labor ſtolidorum fatigat ipſorum quemq; ut qui neſciat *ire in civitatem.

13 *Hei tibi regio, cujus rex puer *eſt*; & cujus principes *mane comedunt.

14 O te beatam regionem, cujus rex *natus *eſt* clariſſimis; & cujus principes ſuo tempore comedunt, ad robur, non autem ad compotationem.

15 *Pigritiâ * ambarum attenuatur contignatio, & demiſſione manuum perſtillat domus:

16 *Cùm ad lætitiam parant convivium, & vinum lætificat viventes; pecuniaque ipſa *facit ut iſta omnia reſpondeant.

17 *Ne quidem in conſcientia tua regi maledicito, & in conclavibus cubilis tui ne maledicito diviti: *nam *vel* avis cœlorum perferret vocem illam, & [h] ales indicaret verbum.

da pars, docens eventum quem regiones ex principum adm[illegible] quuntur. *Mane comedunt*] id eſt, intempeſtivè, ad luxum, non [illegible] nem ſui, ex ſequente verſu. 14 *Natus eſt clariſſimis*] id eſt, [illegible] & informatus in adminiſtratione regali. 15 *Pigritia*] comp[illegible] cura publica. quaſi dicat, nulla domus ſecundatur, ubi manu[illegible] um non adhibeatur, ſed ad luxum vitamque perditam: quanto m[illegible] in qua principes profuſi & ad omne ſcelus libidinemque proje[illegible] *rum*] quæ non curant mederi ſtillicidio tigna commiſſura[illegible] *tis*.] i. cùm omnia in luxum profuſa ſunt. *Facit ut iſta omnia*] [illegible] iſta omnia pretio ſuo; verbum enim accipimus in tertia conjuga[illegible] 10.3. 17 *Ne quidem*] tertium documentum, ut ſuprà dixim[illegible] *avis*] ratio hyperbolica, pro eo quod eſt, principes & potentio[illegible] mi: vix quicquam fit aut dicitur, quod ipſorum cognitionem fugia[illegible] *dominum alarum*.

Caput XI.

Schelomo hominem ad beneficentiam ſidemq; in promiſſiones Dei hortatur, aſſerit infinitam adminiſtrationem ejus; cui obſecundare oporteat: at poſtremò negligentes ad cogitationem mortis, vanitatiſque præſentis revocat.

1 *P*rojice *panem tuum * [a] ſecundum aquas; nam *multiplicantibus diebus inventurus es eum.

2 *Da partem ſeptem, aut etiam octo; *cùm neſcias quid futurum ſit mali ſuper terram.

3 * Cùm repletæ denſæ nubes pluvia, ſuper

& ſalutare documentum, de officio corporis & animi ſodalitio[illegible] beneficentiam & communicationem eleemoſynæ; animi verò, [illegible] in Deum, promiſſionesque & operationes ejus. Sunt itaque [illegible] duæ: una, quæ utrumq; officium conjunctim explicat, [illegible] ad ver 7. altera, qua hominem ab hujus vitæ amore fiducia[illegible] nit ad ſequentis capitis documenta. *Panem*] id eſt, [illegible] Pſal. 104.15. quæ ſynecdochica appellatio a fine in Scripturis [illegible] *Secundum aquas*] id eſt, in locis irriguis, ac procul [illegible] quo modo accipitur Jeſchahh.32. 20. ſenſus eſt, [illegible] loca irrigua conſerit certa cum fiducia & expectatione [illegible] in hac vita memento agricolam eſſe & operarium Dei, at [illegible] de tuo communices, pro certo habens illud, Jehova [illegible] ri benedictione *ejus*: ut Proverb.19.17.& Jeſchahh.58.7.[illegible] *dum ſuccreverit*. *Multiplicantibus*] i. ſuccedentes [illegible] 2 *Da partem*] i. diſtribue quàm plurimis potes: ut Pſal[illegible] merus finitus pro infinito, ut Micæ 5.5. *Cùm neſcias*] [illegible] ſima ſunt, & omnibus momentis infeſta mali quàm [illegible] inde fac ut bene collocet, quod ſeq. ver. docetur. 3 *Cùm*] [illegible] eadem allegoria, qua oſtenditur non poſſe melius collocari [illegible] mines beneficentiâ: nam (inquit) ut ſementem benedictione [illegible] tor eam ibidẽ recipit cum fœnore, id ipſum quoq; [illegible]

terram [b] minutim demiſerint *eam*, ſive deci-
derit planta ' ad meridiem, ſive ad Aquilo-
nem : quo loco ecciderit planta, ' ibi futura
eſt.
4 ' Qui obſervat ventum, non ſeminabit; &
qui reſpicit ad denſas nubes, non metet.
5 ' Quemadmodum ignoras ' *quæ ſit* via ven-
ti, *ut ignoras* ' *qua via* oſſium in utero gravi-
dæ: ita ignoras opus ipſius Dei, qua *via* fa-
ciat hæc omnia:
6 ' Mane ſere ſemen tuum, & veſpere ne re-
mittito manum tuam: nam ignoras quidnam
rectum ſit, hócne, an illud, an verò ambo
hæc unà bona ſint.
7 ' Eſt quidem dulcis hæc lux, & bonum hiſce
oculis aſpicere hunc ſolem:
8 Sed ſi annos multos vivens homo in eis om-
nibus lætetur; attamen [c] recordari eum o-
portet ' dies tenebrarum; quamvis *illi* multi
ſint, quicquid evenit vanitatem eſſe.

[...] neſciúſque tempus ſinunt effugere; ſed Dei adminiſtrationi [...] quid facto opus eſt, duobus ſequent. ver. 5 *Quemadmo-* [...] admirabilitatis quæ eſt in operibus Dei, ab exemplo dua- [...] hominibus quotidie obverſantur, venti in aëre, & fœtus in utero, id eſt, unde veniat, quo tendat, & quam diu: ut Joan. 3.8. *Qua* [...] ratio fingendi & confirmandi fœtus. 6 *Mane*] id eſt, [...] quandiſper tempus eſt: ut Joan 9.4. 7 *Eſt quidem*] [...] qua reſponſionem ignavorum hominum refellit Schelo- [...] ego tam diu laborarem? ſuavius eſt, in rebus præſentibus [...] indulgere: reſpondet, ſi per aliquot annos ſuave eſſet, adeóque [...] ageretur; duo tamen cogitanda ſunt; unum, mortem [...] alterũ, ea ipſa quæ huic vitæ conceduntur, eſſe vaniſſima. [...] 8 *Dies tenebrarum*] id eſt, mortem, periphraſticè.

Caput XII.

Schelomo hominem ſibi præſidentem compellans ad cogitationem Dei, ſenii, mortiſq́ revocat; & totum opus concludit a cõfirmatione vanitatis rerum illarum omnium, atque hortatione ad ſtudia ſalutaria in reverentia, obſequio & ſpe Dei adventuri, humanumq́ genus judicaturi adventu ſuo.

1 ' LÆTARE, juvenis, in juventa tua; &
[a] exhilaret te animus tuus diebus juvẽ-
tutis tuæ; denique perge in viis [b] animi
tui & aſpectibus oculorum tuorum: ' ſed co-
gnoſce fore, ut propter omnia hæc adducat
te Deus ipſe in judicium.
2 ' Amove ergo ' indignationem ab animo
tuo, & averte malum a carne tua: ' nam ju-
venta, ut [c] ortus ipſe, ' *eſt* vanitas:
3 ' Et recordare creatoris tui diebus juven-
tutis tuæ; ' tantiſper dum non adveniũt ' dies
ipſius mali, & pertingunt anni ' quibus di-
cas, non *eſt* mihi in iſtis delectatio:

[...] officio noſtro; alterum, de eventu mortis & judicii quod [...] quorum prius membrum hoc verſu enuntiatur, per conceſſio- [...] juvenem fretum bona ætate ſua, & in rebus iſtis exultantem. [...] *cor tuum.* b Heb. *cordis tui: ſic deinceps.* *Sed* [...] alterum documentum exponens juveni, ad revocandum eum [...] & ſtudium, de quibus modò locutus eſt ironicè. 2 *A-* [...] prioris documenti, qua ſapiens juvenem ad bonam frugem [...] *indignationem*] id eſt, peccatum quo indignatio Dei accerſi- [...] dixit, animo & corpore tuo peccatum, quod Deo inviſum [...] ſtudioſè averſator. *Nam*] occupatio: quia excipere po- [...] eſt ut ea ætate careat juventutis bonis; reſpondet Schelo- [...] melius judicium fieri, quàm tum a principio ipſius, hoc [...] ſequentibus. c Heb *aurora ortus.* *Eſt vanitas*] id eſt, [...] evaneſcens. 3 *Et recordare*] id eſt, ſtudio tuo & [...] motum in lubrica iſta ætate duci recordatione & reveren- [...] recordatio viros bonos facit. *Tantiſper dum*] altera [...] in juventute eſt, ab interitu illius primùm ſenio, dein- [...] deinceps figuratur elegantiſſimè. *Dies ipſius ma-* [...] quæ propterea veteribus ætas mala dicta eſt, ut pluribus [...]: qua eadem ratione juventutem Cicero bonam æta- [...] *Quibus dicas*] id eſt, moroſi & difficiles anni, [...].

4 ' Tantiſper, dum non obtenebreſcit ſol, &
lux, lunaque ac ſtellæ; ' neque recurrunt
denſæ nubes poſt pluviam:
5 Quo tempore commovebuntur ' cuſtodes
illi domus, & pervertent ſeſe ' [d] valentes ro-
bore; & intermittent ' molitrices illæ cùm
[e] mandent, & ' obtenebreſcent illi qui ſpe-
ctant per ſpeculas:
6 ' Occludenturque valvæ foro, dejecta ' [f] ſo-
nora molitione: ' & ſurget ad vocem avicu-
læ, ' deprimenturque [g] omnia canora:
7 ' Etiam a re alta timebunt, & contritionibus
in via; & ' efforeſcentem amygdalum, &
pinguefaciẽtem ſe locuſtam, ' irritam faciet
animus iſte appetens: ' cùm abit homo in lo-
cum ſeculi ſui, circumituris in platea lugen-
tibus:
8 ' Tantiſper dum non procul amovetur ' fu-
nis argenteus, & excurrit ' orbis aureus; ' &
frangitur hydria ad ſcatebram, diſrumpitur-
que ' rota ad ciſternam,
9 Redeunte ipſo ' pulvere in terram quemad-
modum fuerat, ſpiritu autem redeunte ad
Deum qui dederat illum.
10 ' Vanitas [h] vaniſſima, inquit Eccleſiaſtes:
omnia hæc *ſunt* vanitas.
11 ' Quamobrem potius (' cùm fuerit Eccle-
ſiaſtes ſapiens; præterea docuerit ſcientiam
populum, & appendens, ſcrutatuſque con-
cinnaverit ſententias multas:
12 Quæſiverit Eccleſiaſtes [i] aſſequi verba de-
lectabilia; & ſingula ſcripta rectè, ' verba fi-
delia,
13 Verba ſapientum ' ſimilia aculeis, & ſimi-

4 *Tantiſper dum*] id eſt, dum adhuc es juvenis, & frueris ætate bona. Eſt enim in his verbis periphraſis allegorica ſenectutis: qua docet ſapiens ſenes interdiu, noctu, indeſinenterq; cum difficultatibus perpetuis conflictari, quas ſcriptura ſolet cũ tenebris, proſperitatem verò cum luce comparare.
Neque recurrunt] id eſt, neque calamitates ſubinde ſuccedunt aliæ aliis, ut in ſenectute fit. Hæc autem ſenectutis incõmoda universè dicta, hoc verſu & ſuperioris fine, minutatim ſequentibus explicãtur.
5 *Cuſtodes*] id eſt, brachia quæ ad totius corporis cuſtodiam data ſunt, ſive adhibendis bonis, ſive propulſandis malis; & quibus tu juvenis fretus tantopere gloriaris.
Valentes robore] id eſt, tua illa crura, quibus rectè & firmè ingrederis.
d Heb. *homines roboris.*
Molitrices] id eſt, dẽtes illi tui, quibus ſtrenuè comminuis cibum hebetabuntur, ita ut ſubinde recurrentibus doloribus cogaris ægrè & lentè mandere. e Heb. *minuunt.* *Obtenebreſcent*] oculi. 6 *Occludentur*, &c.] id eſt, moroſiſſimus eris, ita ut neque foris neque domi ullam delectationem capere poſſis, aut ex rebus quamvis jucundiſſimis recreari. Propterea dicit occluſum iri valvas foro, pro eo quod eſt, a foro abſtinere & a frequentia, ubi delectationem juventus percipit. *Sonora molitione*] id eſt, valente illa manducatione (qua in juventute uteris) amiſſa, & proſtrata cibi appetentia. f Heb. *ſono molitionis: hypallage.* *Et ſurget*] id eſt, vel aviculæ unius garritu excitabitur, & cantum illius moroſè faſtidiet. *Deprimentur*, &c.] i. nullam cantionẽ aut muſicam ſymphoniã (quæ alioqui animos humanos ſolet afficere, Proverb. 25.20.) grato animo accipiet, ſed jubebit omnia conticeſcere: vide hiſtoriã Barzillai 2. Sche. 19. 32. & ſeq. g Heb. *omnes filiæ cantici.* 7 *Etiam a re*] i. incedentes metuent ne in lapillum extuberantem offendant: nullum erit tam æquabile ſolum, ubi non metuant ab offenſione & attritu pedis. *Efforeſcentem*] id eſt, ne verè quidem ipſo (quo arbores & animalia omnia lætari quodammodo & geſtire videntur) ipſum faſtidium avertetur; ſed omnia verni temporis beneficia nihili faciet: hic enim deſcribitur ver ab unius arboris & animalculi exemplo, per ſynecdochen. *Irritam faciet*] id eſt, abhorrebit tuus iſte animus; qui nunc iſtarum rerum, delectationumque eſt cupidiſſimus. *Cùm abit*] id eſt, cùm jam verſatur in ætate decrepita, propediem moriturus, & a propinquis efferendus funere. 8 *Tantiſper dum*] id eſt, dum adhuc commodum eſt & integrum; antequam tibi Deus indignatus adimat tum ornamenta in quibus exultas, tum ſubſidia vitæ, hoc ver. adeóque vitam ipſam, ver. ſequente. *Funis argenteus*] id eſt, inſtrumenta argentea, ut ſunt catenæ, lora, cingula, & ſimilia. *Orbis aureus*] ut ſunt annuli, bullæ, monilia, & cætera ejus generis. *Et frangitur*] id eſt, abrumpuntur commoditates tuæ ad hanc vitam pertinentes: quod ſynecdochicè exemplo uno figuratur.
Rota] qua vertente hauſtrum in ciſternam inducitur educiturque, quando profunda eſt, q.d. neque propinquis bonis, neque remotis utendi facultatem habiturus es. 9 *Pulvere*] id eſt, humano corpore: ut Gen. 3.19. 10 *Vanitas*] concluſio hæc totius operis duas partes continet: unam, qua rerum omnium quæ in hac vita ſunt vanitatem (ut ante) aſſerit, hoc verſu; alteram, qua homines ad ſtudium veritatis, reverentiam Dei, obſequium voluntatis ejus, & judicii venturi expectationem revocat. h Heb. *vanitatum: ut ſupr. 1.2.* 11 *Quamobrem*] cùm iſta omnia ſint vanitas, ac proinde ſtudium eorum vaniſſimum: eſt enim hic tranſitio ad alterum documentum, ut homines vanitate miſſa dedant ſe ſtudiis melioribus. *Cùm fuerit*] hyperbaton, quo anticipat Schelomo objectionem eorum, qui reſponſaturi eſſent ſe minimè teneri ut autori habeant fidem. Proponit enim Schelomo cauſas, cur doctrina ipſius ſit accipienda: prima, quòd ſapientia fuerit imbutus a Deo, ut doceret populum Dei, hoc verſu; deinde, quòd in ea ſapientia cognoſcenda, conſequendaq; laboraverit, tum ſua ipſius experientia, ver. 12. tum aliorũ documentis, maximè verò ductu ipſo & autoritate Dei, ver. 13.
i Heb. *invenire verba delectationis, & ſcriptum rectitudine, verba veritatis.*
12 *Verba fidelia*] id eſt, certiſſima fide amplectenda: quorum uſus & autoritas ſequent. verſ. demonſtratur. 13 *Similia aculeis*] primus uſus verbi Dei, ut ſtimulis agantur pii, & a naturali ſua ſegnitie ad officium incitentur.

Clavis] [illegible] ad officium adductis in ea [illegible] verbi Dei in Ecclesia [illegible].

lia [c]clavis [f]infixis [k]ad caulas; tradita [l]a paſtore eodem.

14 [i]Potius inquam, [r]ex iſtis, fili mi, admonitus eſto: faciendi libros multos nullus eſt finis, & lectio multorum [l]fatigationi eſt carni.

15 [m]Summa rei eſt, his omnibus auditis, DEUM IPSUM REVERERE, ET PRAECEPTA EJUS OBSERVA: QUIA HOC EST TOTUM HOMINIS.

16 Nam [n]omne opus Deus ipſe adducet in judicium cum omni re occulta, ſive bonum ſive malum.

Infixis] id eſt, qui palos in terram depactos cum cratibus conjunctos tenere ſunt ſoliti, [illegible] k Heb. [illegible] id eſt, locis in quae congregantur pecus. A paſtore eodem] Chriſto: Joan. 10. cujus [illegible] verbum omnibus ſeculis in Eccleſia eſt audiendum. 14 Potius] regreſſus ad inſtitutam hortationem, quae interrupta fuerat inde a principio verſus undecimi. Ex iſtis] id eſt, hiſce documentis meis inſtructor potius, quam ut incumbas cognoſcendae & explorandae vanitati, quae ineſt aliis ſtudiis omnibus, ut ſuperiora verba commonſtrant. l Heb. fatigatio carnis.

[illegible] homo ſe occupare debet, & ſine quo totus homo nihil eſt [illegible] opus] id eſt, omnia facta, dicta, & cogitationes, quantumvis occulta ſint nuda & patentia oculis ejus, Heb. 4. 13. & [illegible] calos aperiendi libri.

LIBER CANTI-corum.

ARGUMENTUM.

LIBER Cantici, quem Schelomo conſcripſit θεοπνεύστως, exponit rationem ſpiritualium ſponſaliorum quae placuit Chriſto inire cum Eccleſia in terris verſante. Itaque declarat primùm ſermones ultrò citróque habitos in contrahendis ſponſalibus, deinde mutui amoris gravitatem & officia convenientia inter amantes verbo & facto gratulantes. Poſtea quia amor ille gratioſè conciliatus mera benevolentia ſponſi, non rarò ab Eccleſia in terris imprudenter ſponſum ſuum offendente praetermittitur; laborans Eccleſia de recuperanda ſponſi diſcedentis gratia, curatur a ſponſo, & de conſtantiſſima ipſius benevolentia confirmatur: ita communi opera ſe ad beatiſſimum illum nuptiarum diem comparans. Poſtremò quia non potuit matura eſſe Eccleſia niſi accedente gentium plenitudine, poſtquam de ea ſermo habitus eſt, canticum totum mutua profeſſione ſtudii inter ſponſum & ſponſam, officiiq́ concluditur.

CAPUT I.

Eccleſia ſtudio ſponſi abrepta amplexum ejus expetit, odoratum nomen ejus commendat, & laudaturā vovet: ab indignitate ſua ſe purgat, & ſponſum advocat: quam ſponſus edocens ornat ſacto & promiſſionibus: itaque gratulantes inter ſe celebrant alter alterum, & bona, habitationemq́ communem ſuam per communionem ſpiritus.

1 [1]CANTICUM canticorum, quod eſt Schelomonis.

2 [a]Oſculetur me oſculis oris ſui: [a]nam [a]boni ſunt amores tui, [a]meliores [a]vino.

3 [3]Ad odoratum unguenta tua ſunt optima; velut unguentum, diffuſum nomen tuum; idcirco puellae diligunt te.

4 [4]Trahe me, poſt te [c]curremus: cùm introduxerit me [r]rex ipſe [d]in conclavia ſua, exultabimus & laetabimur in te, commemorabimus amores tuos meliores vino; [c]recta commemorabunt diligentes te.

5 [5]Nigra ſum, at decora ſum, [b]ô Jeroſolymi-

1 Canticum canticorum] id eſt, ſummū & praeſtantiſſimum, vide Geneſ. 9. 25. Eſt autem haec generalis totius libri inſcriptio, libri argumentum ſcriptoremque exponens. Argumentum eſt epithalamium excellentiſſimum ſive connubiale canticum, quo Schelomo decantavit ſacrum illum, anguſtiſſimum, & beatiſſimum deſponſationem conjunctionemque Chriſti cum Eccleſia, quam aeternus ipſius amor erga Eccleſiam conciliavit, & continet, beneficentiaque promovet; donec tandem Chriſtus jam Eccleſiae deſponſatus ſecundo adventu ſuo ſacrum illud conjugium perficiat, congregato & adornato totius Eccleſiae corpore, ut ſit Deus omnia in omnibus. Scriptor eſt Schelomo; quem non dubium eſt animo & cogitatione res omnes humanas & ſuum ipſius conjugium cum filia Pharaonis longe tranſcendiſſe: etſi ubique propè typice de ſancta illa communione locutus eſt. Scriptum eſt dramaticῶs, in quo colloquentes inter ſe perſonae introducuntur ſponſus, ſponſa, & amici, amicaeque utriuſque, huic connubio gratulantes. Caeterùm toto hoc capite exponuntur duo: unum eſt Eccleſiae ad Chriſtum aſpirantis & Chriſti amicè eam advocantis colloquium, ſpecie amantium qui diutius ferre non poſſunt abſentiam alter alterius, uſque ad verſ. 9. alterum, mutua de bonis ipſorum inter ſe gratulatio, inde ad finem uſque. 2 Oſculetur] hujus amantium provocationis membra ſunt duo; Eccleſiae flagrantis amore Chriſti, uſque ad ver. 8. & Chriſti reſpondentis, Eccleſiaeque demonſtrantis viam perveniendi ad congreſſum ſuum, ver. 8. Sermo autem Eccleſiae primùm patheticè ſtudium ipſius exponit erga ſponſum, uſque ad verſum 5. deinde apud amicas ſe purgat, quod inveniſſilior, eoque ſponſo indigna videatur, verſ. 5. & 6. poſtremò ardenter ſponſum inclamat: quae omnia frequentibus apoſtrophis conſcripta grave amantis pathos affectionemque animi repraeſentant. Suntque prima haec optantis Eccleſiae verba cum animo ſuo: utinam me, inquit, ſponſus ille meus Chriſtus praeſens amplectatur, & junctus permaneat mihi, me nunquam deſerat, ſed amantiſſima ſua conjunctione in aeternum perſaginat.

a Heb. prae vino. Vino] id eſt, convivio [illegible] nerdochicè. 3 Ad odoratum] id eſt, odoratiſſimus eſt, [illegible] nominis tui recondatio, omnibus unguentis antecellens [illegible] mihi, ſed amicis quoque meis dilectiſſima. 4 Trahe me] [illegible] mihi vires tuas adhibe pro gratuito amore tuo, [illegible] trahatur divinitus, Joan. 6. 44. Curremus] ego & puellae [illegible] & virtute tua: quod proxime ſequentia verba oſtendunt. [illegible] nus a patre conſtitutus & regia poteſtate inviſibili [illegible] in quibus omnes ſuos theſauros Chriſtus aſſervat ſponſae, [illegible] domus ſuae luſtraverit mecum, mihique velut ſponſae [illegible] cumbemus laudationi ejus ego & amicae meae. [illegible] non meae tantum amicae, ſed amici etiam tui [illegible] ſimum amorem uno ore praedicabunt. 5 Nigra ſum] [illegible] ſe purgat Eccleſia apud amicas ſuas, id eſt, ſingulares [illegible] dies adjungunt Eccleſiae, hoc modo: ſcio quidem [illegible] minationes quibus obruor perpeſſuras eſſe ad [illegible] conſcia, ut iſti exprobrant, neque vos oportet eo [illegible] tio ſponſae abducamini. Praeterea vos quoque [illegible] ti veſtrae exiſtimabitis me indignam eſſe quae [illegible] quòd partim afflictionibus, partim peccatis afflictionum [illegible] atque exuſta ſum: ſed quoties ego animum adverto ad [illegible] tionem ſponſi, qua utitur infra verſ. 9. & ſequentibus, [illegible] ficatur ſpiritu ſuo in conſcientia mea, omnino [illegible] que peccatis meis ab ipſo avertendam eſſe, imò [illegible] cùm ipſe me purget omnique lavacro regenerationis [illegible] ſtic Jeroſchalaimae etc.

neæ: ſimilis ſum Scenitis Kedarenis, at ſi-
milis ſum tabulamentibus aulæa Schelomo-
nis.

6 Ne reſpiciatis ad me, quòd ſim ſubnigra,
quòd contuitus ſit me ſol: quod filii matris
meæ accenſi ira contra me diſpoſuerint
me cuſtodem vinearum aliarum, quòd vi-
neam meam mihi non cuſtodiverim.

7 Indica mihi, tu quem diligit anima mea, u-
bi nam paſcas, ubi nam cures recubare gre-
gem meridie: cur enim eſſem quaſi exten-
dens tentorium apud greges ſociorum tu-
orum?

8 QUANDOQUIDEM ignoras, ô pul-
cherrima fœminarum; egredere ne inſi-
ſtas veſtigiis illius gregis, & paſce capellas
tuas ſupra tabernacula aliorum paſto-
rum.

9 Equitio junƈto curribus Parhhonis com-
paro te amica mea.

10 Decoræ ſunt genæ tuæ velut lineis lapil-
lorum, collum tuum velut tomicibus.

11 Lineas aureas faciemus tibi, cum pun-
ƈtis argenteis.

12 INTEREA dum rex in accubitu ſuo eſt,
nardinum edit odorem ſuum.

13 Ut faſciculus myrrhinus inter ubera mea
commorans, eſt amicus meus mihi.

14 Ut bacca cypri in plantariis Hhen-ge-
di, amicus meus eſt mihi.

15 ECCE pulchra es amica mea, ecce pul-
chra es: oculi tui ſunt columbini.

16 ECCE te, pulcher es dileƈte mi, etiam a-
mœnus; etiam ſponda noſtra eſt virens.

17 Tigna domorum noſtrarum ſunt e cedris,
ambulacra noſtra e brutis.

[illegible] id eſt, velut infuſcata afflictionibus & peccatis, quæ figu-
[illegible] Quòd contuitus] id eſt, quòd oppreſſione vel perſe-
[illegible] ſole torrefacta ſim, ut Matthæi 13. 6. accipitur ſolis appella-
[illegible] id eſt, peccatum originale ſive innatum malum inde ab utero, &
[illegible]

ta mea revelabor cum ipſo in gloria? Coloſſ. 3. 4. 13 Ut faſciculus] [illegible] verborum ad evidentiam trajecimus, hîc & ſequente verſu. Inter ubera] ut ſerta & coronaria odoramenta eo loco a puellis geſtari ſolent. 14 Cypri] vide Plinium lib. 12. cap. 24. Hhen-gedi] vide Gen. 14. 7. 15 Ecce pulchra es] concluſio ſponſi gratulabunda. Columbini] gratioſi, ſimplices, & caſti, ut columbarum ſunt. 16 Ecce te] gratulatio ſponſæ, a pulchritudine ſponſi, & liberorum procreatione. Virens] id eſt, fruƈtuoſa, ſynecdochè. 17 Tigna domorum] concluſio ſymphoniaca ſponſi & ſponſæ, domum ſuam concelebrantium a pretio & commoditate ſumma. Ambulacra] id eſt, paradromides, ſive ambulationes continentes, quibus ſponſus & ſponſa inviſunt inter ſe. Brutas autem arbores interpretamur, ſecuti vocem Hhebraicam, quam adhuc ſua ætate ſervatam fuiſſe oſtendit Plinius libro 12, cap. 17.

CAPUT II.

Sponſus dignitatem ſuam & ſponſæ prædicat: cui ſponſa viciſſim reſpondens eum laudat, eique fert accepta omnia bona ſua: officia ejus erga ſe convivio figurat, ſummumque ſuum amorem in eum deliquio: deinde ſponſi adventum ad ſe, vocationem ſuam, & promiſſiones ampliſſimas exponit quæ in Eccleſia percipiuntur Evangelii prædicatione: ideoque de communione ejus gloriatur, & præſentiam expetit uſque ad promiſſionum complementum ſecundo adventu ejus.

1 EGO ſum roſa Scharonis, lilium con-
vallium.

2 Ut lilium inter ſpinas, ita eſt amica
mea inter filias.

3 Ut malus inter arbores ſylvæ, ita eſt ami-
cus meus inter filios: in umbra ejus ſummè
deſydero ut ſedeam, nam fruƈtus ejus dul-
cis eſt palato meo.

4 Introduxit me in locum a convivii, b ha-
bens pro vexillo amorem erga me.

5 Fulcite me lagenis iſtis, c ſuſtentate me
iſtis malis: nam ægra amore ſum.

1 Ego ſum] Hujus capitis partes in uno verſum duæ ſunt: una eſt, vox ſponſi ſe ipſum & ſponſam ſuam prædicantis, duobus verſibus; altera, oratio ſponſæ prædicantis ſponſum, beneficia ejus narrantis atque invocantis ipſum, uſque ad finem. Prædicatio autem ſponſi continet primùm explicationem allegoricam præſtantiſſimæ & ſuaviſſimæ virtutis ejus omnibus teſtatæ, inprimis verò Eccleſiæ per communicationem ſpiritus, hoc verſu: deinde dignitatis quæ ab ipſo ad Eccleſiam totam pervenit, ſequent. ver. Roſa Scharonis] id eſt, odoratiſſima, ut roſa locis apricis gaudet, eique odoratior: vide 1. Chron. 27. 29. Idem judicium de ſequente epitheto. 2 Ut lilium] id eſt, tam ſuperat Eccleſia alios omnes cœtus dignitate atque præſtantia, quàm lilium ſpinas: cæteri omnes ſunt ſpinæ, ſi cum Eccleſia comparantur. 3 Ut malus] hæc oratio ſponſæ continet primùm propoſitionem dignitatis ſponſi & ſtudii Eccleſiæ erga ipſum, hoc verſu; deinde narrat mutua illius inter ſe amoris officia, uſque ad verſum 14. ac poſtremò fruƈtum iſtius amoris perpetuum a ſponſo petit, duobus verſibus ultimis. Ita eſt] nimirum fruƈtu optimus atque ſuaviſſimus umbra & fruƈtibus, ut verba ſequentia explicant. Ut ſedeam] i. permaneam in ipſo, & ipſe in me; quod duo ultimi ver. exponunt. 4 Introduxit] narratio hæc allegorica ſingularia duo Chriſti erga Eccleſiam officia depingit: unum, vitæ & ſalutis allatæ ſub ſpecie convivii & curationis, uſque ad ver. 8. alterum, voluptatis, pacis, & bonorum omnium ad ipſam pervenientium, ſpecie verni temporis, rerumque vernantium, & ſe quodammodo coram Eccleſia ſiſtentium ad miniſterium ejus, inde uſque ad ver. 16. a Heb. vini. b Heb. & vexillum ejus erga me amor. Habens] i. unico ſuo amore erga me, velut inſigni ob oculos poſito, animum meum ad ſe pertrahens, ut milites a duce convocantur & continentur ſub ſignis. Sic autem hunc locum diſtinximus adduƈti aliquot veterum exemplarium fide. 5 Fulcite me] Eccleſiæ ad amicas verba, æſtuantis amore Chriſti & in medio convivio velut deliquium animi ex amore patientis. Sunt autem illius in hac infirmitate adjumenta duo: unum, amicarum, miniſtrantium de bonis ſponſi, i. prophetarum, apoſtolorum & ſervorum Dei, hoc ver. alterum ſponſi ipſius Chriſti, qui unus efficaciter curat Eccleſiam, ſeq. ver. Iſtis] i. ſalutari potu ſponſi mei. c Heb. ſubſternite mihi. Iſtis mal.] pomis odoratis e pene Chriſti: ut languentibus odoramenta ad nares apponi ſolent. Nam] id eſt, non deſino æſtuare, donec perfeƈtè fruar congreſſu ſponſi mei in cœleſti gloria.

6 Sinistra] id est, sponsum ipsa manum ... admonet ad ... ne in hac infirmitate mea, & in expectatione futuri illius beatissimi congressus sua virtute sustinet. Est autem hæc sustentandi forma sumpta ab antiqua ratione accumbendi in conviviis: prout veteres accumbentes, non sedentes (ut hodie) epulabantur.

7 Adjuro] verba sponsæ per apostrophen ad amicas, velut requiescentis in ulnis sponsi sui: quibus monet eas, ne Christo conquiescenti in amplexu ipsius ulla ratione molestæ sint. Hæc autem sponsæ potius quàm sponsi verba esse statuimus, tum quia sponsi non est adjurare, sed jubere pro imperio; tum quia sequentes locos omnes, qui hoc ipso argumento sunt, a sponsa pronuntiari constat; tum etiam denique, quia veterum honestas postulabat ut sponsa amicas suas compellaret, non autem sponsus: quam honestatem alibi in toto hoc libro observat Schelomo, ut contrà sponsus imperat suis amicis, infrà ver. 15.

6 ʻSinistra ejus est subter caput meum, &
dextra ejus amplectitur me.
7 ʻAdjuro vos ᵈ Jeroſolymitanæ, ʻmanete cum
capreis, aut cum cervis agri: ne excitate,
neque expergefacite ʻhunc amorem, ʻusq;
dum voluerit.
8 ʻVox dilecti mei est, ecce illum, advenit;
ʻsaliens ſuper iſtos montes, ſubſultans ſuper
iſtos colles,
9 Similis dilectus meus capreæ, aut hinnulo
cervorum; ʻecce illum ſtantem poſt parie-
tem noſtrum, proſpicientem e feneſtris, ᵉʻe-
micantem ex clathris.
10 ʻProloquens amicus meus dixit mihi; ᶠſur-
ge amica mea, pulchra mea, & veni.
11 ʻNam ecce, hyems tranſiit; pluvia præte-
riit, ᵍabiit.
12 Florentia conſpiciuntur in terra; tempus
minuritionis advenit, & vox turturis audi-
tur in terra noſtra.
13 Ficus ipſa protulit groſſulos ſuos, & vites
ipſæ primâ uvâ edunt odorem: ſurge amica
mea, pulchra mea, & veni.
14 ʻColumba mea degens in fiſſuris iſtis petræ,
in latibulo ʰ prærupto, ʻoſtende mihi aſpe-
ctus tuos, fac ut audiam vocem tuam:
ʻnam vox tua ſuavis est, & aſpectus tuus de-
cens.
15 ʻPrehendite nobis vulpes, ⁱ ʻvulpeculas
corrumpentes vineas; dum vineæ noſtræ
ᵏ efferunt uvam primam.
16 ʻDilectus meus meus est; & ego illius, ʻqui
paſcit in liliis.
17 Donec aſpiraverit ʻdies ille, & fugerint
ʻumbræ iſtæ: ʻrevertere, ſimilis eſto, dilecte
mi, capreæ aut hinnulo cervorum ...
ʻin montibus diſparatis.

d Heb. *filiæ Jeruschalaimorum.* *Manete*] i. foris verſamini, ne inturbetis aut negotium faceſſatis ſponſo. Nam hoc toto capite ita loquitur ſponſa, quaſi convivium in prædio ruſtico haberetur. *Hunc amor.*] id eſt, ſponſum quem amo unicè: metonymia. *Uſquedum*] i. unquam, quaſi dicat, ab omni illius offenſa, & provocatione vel leviſſima abſtinete. 8 *Vox dilecti*] alter locus narrationis de voluptate, pace, & omnibus bonis, ad quæ perluſtranda & jam jam ex parte percipienda ſponſus advocat ſponſam ſuam, ut dictum eſt in verſum 4. cujus loci partes ſunt duæ, quas Chriſtus verbo ſuo in Eccleſia perficit: una eſt, quòd Eccleſiæ bona exhibet, & velut ex hybernis peccati tempeſtatibus liberatam recreat, uſque ad ver. 15. altera, quòd per amicos adminiſtros ſuos depellit mala, ver. 15. Hæc autem omnia venuſtiſſimè figurantur, quaſi ſponſus quieſcente ſponſa rus profectus eſſet, & illa jam ad ſponſi redeuntis vocem excitaretur, & exultaret gaudio. *Saliens*] i. quàm ocyſſimè, ut ſequentis ver. declarat comparatio. 9 *Ecce il.*] q. d. ecce dicto celerius jam adſtat mihi, eſt præſentiſſimus: verba autem hæc ſponſæ gradatim explicant mirificum opus Chriſti erga ſe; cujus primùm vocem audit, deinde venientem proſpicit, & poſtremò illico præſentem videt. e Heb. *efflorescentem.* *Emicant.*] i. floreutiſſimo, jucundiſſimoque conſpectu ſe exhibentem mihi; metaphora a floridis arboribus, quibuſcum Chriſtus eſt comparatus, ſup. ver. 3. 10 *Proloquens*] proſopopœia ſponſi Eccleſiam ſuam invitantis, non quidem ad plenum & abſolutum fructum bonorum omnium, quæ aſſervantur in cœlis; ſed ad omnia illa certiſſima venturi fructus documenta & pignora, quæ verbo & opere per ſpiritum æternum cum Eccleſia voluit communicata Chriſtus. f Heb. *ſurge tibi, veni tibi: pleonaſmus: ut Gen. 21.33. & ſic infrà ver. ſeq. & 13.* 11 *Nam ecce*] exornatio vocationis ſponſæ qua modo uſus eſt Chriſtus, a comparatione temporis præcedentis vocationem, & ſubſequentis: præcedens tempus, inquit, totum hybernum fuit atq; procelloſum, quo aliena fuit a vocatione & in peccatis jacens: hoc verò ex quo vocata es totum eſt virens, florens, germinans, jucundum, ſuave, atque fructuoſum; denique animum tuum & ſenſus omnes amœniſſimè expleturum. g Heb. *abiit ſibi.*
14 *Columba mea*] i. pulcherrima, integerrima, & caſtiſſima amica mea, quæ ante jacta fundamenta mundi in ſempiterno decreto ac electione Dei tanquam in rupe inacceſſa & immota, delituiſti, nunc etiam delitescis, & in æternum ibidē conquietura es: alterum genus allegoriæ, quo Chriſtus compellat ſponſam ad fruenda bona quæ in præſentia exhibet vocatione ſua. h Heb. *præcipitii.* *Oſtende mihi*] id eſt, accede ad me, converſare mecum, confabulare, ambula obſequenter mecum, & eſto integra. *Nam vox tua*] id eſt, tu enim Deo accepta es per gratuitam electionem ejus, interventu Chriſti. 15 *Prehendite*] apoſtrophe ſponſi ad amicos: qua interea dum fruitur ſponſæ colloquio, jubet amicos operam dare, ut omnia tollant quæ hæreditati Eccleſiæ eſſent obſtructa, ſive doctrinæ ſive morum improbitate. i Heb. *vulpes parvas.* *Vulpeculas*] q. d. ne minimis quidem parcite: omne malum, & occaſionem, ſpeciemq; mali amovete. k Heb. *ſunt uvæ primæ.* 16 *Dilectus*] concluſio ſuperioris narrationis, qua Eccleſia primum glorïatur de præſtantiſſima ſua communione cum Chriſto; deinde præſentiam illius exoptat toto curriculo hujus vitæ, donec perfectè cum ipſo adunata ſit in cœlis. *Qui paſcit*] i. qui in ſatietate gaudiorum & ... ad dexteram ſuam alit ſuos, ut paſtor optimus: Pſal. 23.

Umbræ iſtæ] quæ tantiſper offuſæ ſunt, dū Eccleſia verſatur ... *Revertere*] i. cura ut mihi adſis quàm velociſſimè, neque ... cedas. *In montibus*] i. Gilhhadis, quos fluvius Jarden a ... ut 2. Schem. 2 29. Horum autem montium potius quàm aliorum ... nit: quia ſumma in illis fuit præſtantia & commoditas ... fuiſſet occupata Chamath & domus ædificata in ſaltu Libani ... Schelomone conſcripta ſunt.

CAPUT III.

Eccleſia exponit ſtudium ſuum maximum amplius prehendendi in dies & obtinendi ſponſi: deinde quia de gloria ſponſi confirmata eſt, oſtendit ſibi honeſtius & utilius eſſe ut hic non detineat ſponſum, ſed conſcendentem in thalamum ſuum cœleſtem proſequatur.

1 ʻIN cubili meo per noctes quærens eum
quem amat anima mea; quærens eum,
cùm ʻnon inveniſſem eum, dixi,
2 ʻJam ſurgam, & obibo civitatem, per vicos
& per plateas quæram eum quem diligit a-
nima mea; ſed quærens eum ʻnon inveni
eum.
3 ʻInvenientibus me cuſtodibus ʻqui obe-
unt civitatem dixi, an eum quem diligit a-
nima mea vidiſtis?
4 Paululum prætериveram ab illis, cùm inve-
ni eum quem diligit anima mea: prehendi
eum ʻnon ſitura eum uſque dum introduxero
eum, ʻin domum ʻmatris meæ, & in concla-
ve genitricis meæ.
5 ʻAdjuro vos Jeroſolymitanæ, manete cum
capreis, aut cum cervis agri: ne excitate,
neque expergefacite hunc amorem, uſque
dum voluerit.
6 ʻQuænam eſt illa ᵃʻ quæ aſcenderet ex de-
ſerto, velut ſuffumigata ᵇexcitatis fumis; ſuf-
fumigata myrrha & thure, præſtantiore
quàm omnis pulviſculus aromatarii?
7 ʻEcce lectus ejus præſtantior eſt eo qui eſt
Schelomoni, quem circumſtant ſexaginta
potentes e potentibus Jiſraëlis,
8 Omnes ᶜ ſtringentes gladium, edocti bel-
lum; quiſque accinctus gladio ſuo ſuper fe-
mur ſuum, a pavore ſingulis noctibus:
9 ʻThoro quem paravit ſibi rex Schelomo, ex
lignis Libani;

... tate mea. *Non itura*] ſatis ex ſententia animi mei, ut ... *Invenientibus me*] continuatio allegoriæ, pro eo quod eſt. In quibus etiam præfectus cuſtodiæ publicæ, non diſſimulabam, ... ſi; ſed palam exponebam me ejus amore languentem eſſe, ut ... *Qui obeunt civitat.*] id eſt, circitores, qui ſingulas excubias ... noctē. 4 *Non ſitura*] quaſi dicat, & quidem prehendi ... ad me, & permaneat apud me donec dies ille aſpiraverit de quo ... *Matris meæ*] vide infrà 7.6. 5 *Adjuro vos*] propoſitio ... ſponſi conſortium, ne qua illi fiat moleſtia, ut ſuprà 2.7. 6 *Q...* ... rum præter me? altera pars, qua Eccleſia veluti ... fuerat verſu 4. inſtratis bonis ſponſi ſui dicit, quid ... me divertaret, ac non ego potius laborarem ut ... cui omnia ſunt inſtructiſſima odoratiſſimaque, & thalamus ... ſior omni gloria Schelomonis. Quam ob rem gloriam ... ſpiritualis thalami, ubi Eccleſia conquieſcit cum Chriſto, ... ricè tum ab odore, hoc verſu; tum a ſecuritate, pretio, & ornamento ...
a Heb. *aſcendens.* *Quæ aſcenderet*] id eſt, certa ſede ... tum mundum inaniſſimum pietatis efferretur ad Chriſtum, ... rum ipſius & ornamentorum delectata? b Heb. ...
7 *Ecce*] amplificatio dignitatis quæ ineſt cubili Chriſti & ... comparationem cubili Schelomonis, quo ſe ipſam Eccleſia ... cluat. c Heb. *prehendentes.* 9 *Thoro*] id eſt, thalamo ... rente (ut dixit ſuprà 1.16.) atque ſecundo: nam hoc ... deſignatur.

[illegible] Cujus columnas fecit argenteas, cujus fulcrum aureum, cujus ſtragula purpurea; cujus interiora quaſi pavimentata amore, a puellis ᵉ Jeroſolymitanis.
11 ᵉ Prodite, & ſpectate puellæ Tzijonis regem Schelomonem, cum corona quam ᶠ coronavit ei mater ejus die ſponſaliorum ejus, & die lætitiæ ᵍ animi ejus.

[illegible] planè videbitis gloriam hanc Schelomonis nihil eſſe [illegible] ᶠ Heb. *coronavit.* ᵍ Heb. *cordis.*

Caput IIII.

Chriſtus Eccleſiæ perfectionem laudat: & velut amore illam abreptus poſt quam exclamavit, celebrat ſuavitatem ſermonum, ornamentorum, fidei, officiorum, & fructuum ejus. Quamobrem Eccleſia agnoſcens quicquid boni habet, a Chriſto in ſe perfectum eſſe, amplius ipſum celebrat, & ſibi adeſſe petit ac benefacere: quod Chriſtus ex parte annuit.

1 ᵃ Ecce pulchra es, amica mea, ecce pulchra es, ᵇ oculi tui columbini præ ᶜ crine tuo: pilus tuus, ᵈ ut gregis caprarum ᵉ quæ detondent de monte Gilhhadis.
2 Dentes tui ſimiles gregi ᵃ æquarum pecudum, cum aſcendunt ex lavacro; ᵇ quæ omnes ᵃ e gemelliparis ſunt, in quibus ᶜ nulla eſt orba:
3 Velut filum dibaphum labia tua, & ſermo tuus decens; ᵈ velut fragmen malogranati ᵉ utrumq; temporum tuorum præ crine tuo.
4 ᵃ Simile turri Davidis collum tuum, ædificatæ ad ᵇ armaria: de qua millena ſcuta pendent, omnes umbones ᶜ potentum:
5 ᵃ Duo ubera tua ſimilia ſunt duobus hinnulis gemellis capreæ, ᵇ paſcentibus inter lilia.
6 Donec aſpiraverit ᵃ dies ille, & fugerint iſtæ umbræ; ᵇ ᶜ ibo ad montem hunc myrrhæ & collem thuris.
7 ᵃ Tota pulchra, amica mea (id eſt, ᵇ vitio nullo exiſtente in te.)
8 ᵃ Mecum inde a Libano, ô ſponſa, mecum inde a Libano venies, contemplaberis a vertice Amanæ, a vertice ᵇ Schenniris & Chermonis, e luſtris leonum, e montibus pardorum.
9 ᵃ Rapis animum meum, ſoror mea ſponſa; rapis animum meum uno aſpectu oculorum tuorum, uno torque ᶜ a faucibus tuis.
10 Quàm pulchri ſunt amores tui, ſoror mea ſponſa, quàm boni ſunt amores tui, ᵃ præſtantiores vino; & odor unguentorum tuorum præſtantior omnibus aromatis!
11 ᵃ Favum ſtillant labia tua, ô ſponſa, mel & lac ſubſunt linguæ tuæ; & odor veſtium tuarum eſt velut odor Libani.
12 ᵃ Ut hortus clauſus es, ſoror mea ſponſa: ut ᵇ ſcaturigo clauſa, fons obſignatus.
13 ᵃ Propagines tuæ ſunt mali punicæ, tanquam pomarii: cum fructu rerum pretioſarum, ᵇ cypri cum nardis,
14 Nardus & crocus, calamus odoratus, & cinnamomum, cum omnigenis arboribus ᵈ thuriferis; myrrha & ᵃ ſantali, cum omnibus ᵇ præſtantiſsimis aromatum.
15 ᵃ O Fons hortorum, puteе aquarum ᵇ viventium; & fluentium ſuprà quàm Libani,
16 ᵃ Evigila Aquilo, & veni Auſter, ᵇ perfla hortum meum, ᶜ perfluat aquæ aromata ejus: ᵈ veniat amicus meus in hortum ſuum, ᵉ ut comedat fructum rerum pretioſarum ſuarũ.
17 ᵃ Ingressus hortum meum, ſoror mea ſponſa, ᵇ decerpo myrrham meam cum aromatibus meis: comedo favum meum cum melle meo, bibo vinum meum cum lacte meo: comedite amici; bibite & inebriamini dilecti.

7 *Tota pulchra*] id eſt, tota [illegible] ſanctificationis per Spiritum, hoc ver. & ſeq. [illegible]. *Vitio nullo*] q. d. [illegible] effecero ut ab omni peccato & labe peccati liberata ſummã tuam pulchritudinẽ perfectionemque conſequaris; & te hoc pacto ad beatum illum nuptiarum diem comparavero; tum demum te aſſumpturus ſum. 8 *Mecum*] id eſt, totam te colligam, nemo peribit ex meis [illegible] meis; ſed ex omnibus tuis finibus quamvis remotiſsimis recipiam te, & e periculoſiſsimis [illegible] hujus mundi colluvie vindicabo. *O ſponſa*] hic primùm nomine iſto appellatur, ratione diei illius beatiſsimi qui nuptiis a ſponſo dictus eſt; quemadmodum etiam ſoror ſæpe [illegible] vocatur, intima [illegible] & germanitatis nomine. *Schenniris &*] vide Deut. 3.9. Schenirem autem hic propriè vocat Chermonis partem quam Emoræi obtinuerant. 9 *Rapis*] repreſsio pathetica ad laudes Eccleſiæ ſpecie hominis in amorem flammam exardeſcẽtis: qua ſimul atque Chriſtus graviſsimis acclamationibus adumbravit amorem ſuum, duobus verſibus ſequentibus exponit ſuavitatem orationis, ornamentorum, & fidei, officiorum, & fructuum ejus, uſque ad verſum decimum quintum. c Heb. *a collulis tuis.* [illegible] 10 *Præſtantiores vino*] ut ſuprà Eccleſia prædicaverat de ſponſo 1.2. 11 *Favum*] hoc eſt, melliſiſsima eſt oratio tua, & odor jucundiſsimus. 12 *Ut hortus clauſus*] id eſt, optima fide caſtam conſervas te mihi, & tuos fructus integros, qui fructus allegoricè duobus ſequentibus verſibus exponuntur. *Scaturigo*] id eſt, conceptaculum ſalutaris illius doctrinæ, qua omnes mei agri ſive horti partes, areolæ, & plantæ irrigantur; & quod nemini extero pervium eſt, quia nemo ingreditur illùc niſi per me. 13 *Propagines tuæ*] id eſt, plantæ omnes tuæ ſunt pretioſiſsimæ. *Cypri cum nardis*] vide ſuprà 1.14. d Heb. *thuris.* 14 *Santali, cum*] ut Numerorum 24.6. *Præſtantiſsimis aromatum*] vide Exod. 30.23. 15 *O fons*] altera pars capitis, qua Eccleſia modeſtiſsimè accipiens quæ ipſi attribuit Chriſtus ſuprà verſ. 12. & ſequentibus, oſtendit ipſum omnis boni autorem eſſe, & amplius benedici petit præſentia ejus. quaſi dicat, quid ergo, ô Chriſte quo alio nomine ſignificare poſsim, infinitos illos theſauros ſapientiæ & intelligentiæ, plenitudinemque deitatis quæ in te habitat corporaliter? quod ſcaturiginem & fontem me vocas, agnoſco me fontis uſum præſtare meis; verùm tu ille es, cui fontis, putei, aquarum perennium, aëris, omnis denique vitæ & ſalutis nomen attribuendum eſt: tu verò tu fons ille es, ego tantùm rigo ex fonte tuo; tu puteus es quo hauriο, tu aqua perennis, tu aër vivificus; ego cibum, potum, omnia denique de manu tua dono accipio; quamobrem peto ut porrò imploranti fidem tuam adjumento ſis præſentia tua. *Viventium & fluentium*] id eſt, perennium & abundantiſsimarum: quibus verbis figuratur infinita omnibus numeris beneficentia Chriſti. 16 *Evigila Aquilo*] id eſt, tu qui aëris uſum præſtas ad fœcundandum hortum tuum, & veluti ventorum percuſſu aërem perpurgas, tempeſtateſque ſerenas & pluvioſas efficis pro commoditate horti tui. *Perfla hortum*] id eſt, quaſi perflando effice quod mihi ex uſu eſſe videris: pœtria accommodata ad poſteriorem comparationem ventorum cum Chriſto, per [illegible]. *Perfluant aquæ aromata*] nimirum aquæ illæ viventes tui fontis & putei, de quo verſu 15. pœtria reſpiciens ad priorem comparationem: utraque autem proximis verbis nodè explicatur. *Veniat amicus meus*] id eſt, accedat & habitet in me, ut promiſerat Chriſtus ſuprà verſu 6. *Ut comedat*] id eſt, ut cum ſponſa ſua convivetur, quod illa deſyderaverat ſuprà 3.4. nam hic quoque, ut in cœlis, hortus tuus eſt, ait illa. 17 *Ingreſſus hortum*] excuſatio ſponſi, cur non ſtatim & omnino votis Eccleſiæ reſpondeat, nimirum quòd adhuc ipſi tempus eſt reſidendi in cœlis cum myriadibus angelorum & ſpiritibus juſtorum conſecratorum, donec advenerit juſtus nuptiarum dies. *Decerpo*] id eſt, comparo ſanctis locum, & tranſeuntes ad me excipio amiciſsimè in cœleſti gloria. Hunc autem verſum ad ſuperiora pertinere, ex eo ipſa loquitur.

[illegible] explicat: poſtremò ad laudes Eccleſiæ revertitur, inde a [illegible] deſcriptio ſingularis pulchritudinis, quam generatim Eccleſiæ [illegible] ac commiſſione pardum: vide ſuprà 1.15. *Crine tuo*] [illegible] & pudicè compoſito, & reducto procul ab oculis, non [illegible] exuberante, quod impudicarum eſt. *Ut gregis*] id [illegible] prout eſt in capris benè paſtis & curatis. [illegible] id eſt, virgulta decerpunt loco ſibi opportuniſsimo. [illegible] dentium laus triplex ſignificatur: prima eſt, [illegible]; ſecunda, altor; tertia, perfectus & abſolutus numerus [illegible] inter ſe reſpondentibus. *Quæ omnes e gemellip.*] id [illegible] & convenientes ſuperior dens quiſque cum inferiore ſuo, [illegible] quemadmodum etiam utitur infrà verſ. 5. in [illegible] a Heb. *gemelliparirum.* *Nulla eſt orba*] id eſt, [illegible] in ſuo ordine, ut cùm gemellipara ovi cuique ſui adſunt [illegible] pro eo quod eſt, labia ſunt tibi parva atque rubentia. [illegible] colore eſt. *Utrumq; temporum*] cum genis ſub[illegible] & convenienti robore decoratæ ſunt; ſynecdoche. 4 *Simile*] [illegible] venuſtiſsimo, & rebus pretioſis inſtructiſsimo, ſicut [illegible] Jeruſhalaimorum, quæ a Davide extructa fuit [illegible] ad atrium cuſtodiæ: vide Nechem. 3.19. & 25. [illegible] ſcuta, polita, atque comparata ad uſum [illegible] vocis Hebrææ ſonat, & ſequentia verba interpre[illegible] imperium habentis in regis copias, ut 2. Sche. [illegible] 5 *Duo ubera*] id eſt, tota ſimillima inter ſe & pleniſ[illegible] loco paſti. Hæc autem omnia hactenus de venuſtate & [illegible] denotant eum eſſe abſolutiſsimam & perfectiſ[illegible] quoque dabiam eſt de omnibus membris in[illegible] talos analogicè eſt intelligendum; præterea non dum [illegible] Eccleſiæ ſuæ ſunt functiones, ita ſingularia hæc [illegible] accommodari poſſunt: ſed non fuit conſilii noſtri [illegible] ut aut pauciora quàm debentur [illegible] quàm promiſimus. *Paſcentibus inter lilia*] vi[illegible] quo conſummabantur nuptiæ: vide ſuprà 2.17. [illegible] promiſsiones Chriſti reſpondentes ad pe[illegible] Pollicetur enim Chriſtus primùm præſentiam ſuam [illegible] a domino, deinde illo tempore tranſacto pollice[illegible] Schelomonis ſtatim, per 8. & 9. b Heb. *ibo mihi ver* [illegible] id eſt, Hieruſalem cœleſti in æternum, ubi jam recepti [illegible] officia ſubliſſime odoratiſsima.

Caput

[illegible]

Ecclesia, Christi a se discessum sub personâ accepit [illegible] ... deserit, & locum quo receptus sit, ac seipsam in [illegible].

1 Ego dormivi, licet animo meo vigilante: tum voci dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, integra mea: nam caput meum oppletum est rore, capilli mei aspersionibus nocturnis.

2 Respondi, exui tunicam meam, quomodo induerem eam? lavi pedes meos, quomodo inquinarem eos?

3 Dilectus meus demittebat manum suam a foramine, cum viscera mea frementibus in me.

4 Surrexi ego ad aperiendum dilecto meo; & manus meæ stillarent myrrhinum, digitique mei myrrhinum liquidum in manubriis seræ.

5 Aperui ego dilecto meo, sed dilectus meus subducens se præterierat: exanimata sum propter colloquium ejus: quæsivi eum, sed non inveni eum; inclamavi eum, sed non respondit mihi.

6 Invenientes me custodes qui obeunt civitatem percusserunt me, vulneraruntque me: abstulerunt carbasum meum a me custodes murorum.

7 Adjuro vos Jerosolymitanæ; si inveniatis dilectum meum, quid indicaretis ei? ægram amore me esse.

8 Quid est dilecto tuo præ alio dilecto, ô pulcherrima fœminarum? quid est dilecto tuo præ alio dilecto, quòd ita adjuras nos?

9 Dilectus meus candore & rubore, vexillarius est e myriade.

10 Caput ejus, insigne aurum, purgatissimum; capilli ejus crispi, nigri ut corvus:

11 Oculi ejus ut columbarum, [illegible] aquarum, loti in ipso lacte, [illegible]

12 Genæ ejus sicut areola [illegible] adultis plantis unguentariis; labia ejus [illegible] lilia stillantia myrrhinum liquidum.

13 Manibus ejus insunt orbes aurei insiti beryllo thalassio: [illegible] visceribus ejus [illegible] boris tecti sapphiris.

14 Crura ejus sunt columnæ marmoreæ [illegible] nixæ stylobatis auri purgatissimi; aspectus ejus ut Libani cedrarum, lectissimus in cedrum illius.

15 Palatum ejus dulcissimum est, [illegible] totus est desyderatissimus; hic est dilectus meus, & hic amicus meus, ô Jerosolymitanæ.

16 Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima fœminarum? quò se vertit dilectus tuus, [illegible] quæramus eum tecum?

17 Dilectus meus descendit [illegible] in hortum suum, ad areolas aromatum [illegible] pascat in hortis, colligatque lilia.

18 Ego sum dilecti mei, & dilectus [illegible] meus est, qui pascit in liliis.

[illegible]

Caput VI.

Christus perhibens studia Ecclesiæ suæ testimonium, prædicat pulchritudinem spiritualem [illegible] & confessionem [illegible]; desyderiorum [illegible] quo tenetur explicat; eamque confirmat [illegible] vocatione, deinde honorum [illegible] celebratione, ac postremo promissione præsentiæ ac beneficentiæ suæ erga illam usque ad [illegible] nuptiarum diem.

1 Pulchra es, amica mea, ut Tirsa, decora ut Jeruschalaima; terrifica, ut vexillationes.

2 Adverte oculos tuos ex adverso mei, [illegible] illi efferant me: pilus tuus est ut gregis [illegible]

[illegible]

[illegible] Gilhhade.
[illegible] tui ſimiles gregi ovium, cùm aſcen-
[illegible] lavacro; quæ omnes *ſunt* e gemelli-
[illegible] in quibus nulla orba eſt:
6 Velut fragmen mali granati utrumq; tem-
[illegible] tuum *eſt*, præ crine tuo.
8 Illæ ſexaginta *ſunt* reginæ & octoginta con-
cubinæ, puellæque innumeræ:
9 Unicam illam columbam meam, integram
meam, unicam illam apud matrem ſuam,
puram illam apud genitricem ſuam; ſimul-
ac viderint puellæ, beatam prædicabunt,
reginæ & concubinæ laudabunt *dicentes*:
10 Quæ *eſt* illa ſpectata velut aurora, pulchra
ut luna, pura ut ſol, terrifica ut vexillatio-
nes?
11 Ad hortos putatos deſcenderam ad in-
ſpiciendum virentes plantas vallis; ad in-
ſpiciendum an floreſceret vitis, germina-
rent mali punicæ.
12 Nondum percipientem hæc, animus me-
us impoſuit me curribus populi mei inge-
nui, *ut dicerem*,
13 Revertere, revertere, ô Schulammitis;
revertere, revertere, ut ſpectemus te:
Quid ſpectaris in illa Schulammitide? ve-
lut chorum Machanajimorum.

VII.

1 O quàm pulchri ſunt pedes tui cum iſtis
calceis, filia ingenui: ambitus femorum
tuorum *ſunt* velut monilia, opus manuum ar-
tificis:
2 Umbilicus tuus *velut* crater rotundiſſi-
mus; ne deficiat illius mixtio: *ſed* venter tu-
us *ſit ut* acervus tritici ſepitus liliis.
3 Duo ubera tua ſimilia *ſunt* duobus hinnu-
lis, gemellis capreæ:
4 Collum tuum ſimile turri eburneæ, oculi
tui piſcinis artificioſiſſimis ad portam
frequentiſſimam: naſus tuus ſimilis turri
Libani ſpectanti verſus Damaſcum.
5 *Quod in* capite tuo impoſitum eſt tibi, ſi-
mile *eſt* coccineo, & vitta capitis tui ſimilis
eſt purpuræ: Rex alligaretur ſuis ambula-
cris.
6 Quàm pulchra es & quàm amœna, ô a-
mor, in deliciis iſtis.
7 Illa ſtatura tua ſimilis *eſt* palmæ, & ube-
ra tua botris.
8 Dico, conſcendam palmam, prehendam
palmites ejus: eruntque jam ubera tua ſi-
cut botri vitis, & odor naſi tui ſicut poma;
9 Palatumque tuum ut vinum *odoris* optimi,
movens ſe amantiſſimè rectiſſimeque, ef-
ficiens ut loquantur labia dormientium.

[illegible] Heb. [illegible] Turri Libani] [illegible] Libani, de qua 1. Reg. 7.2. Heb. [illegible] Quod in capite] id eſt, [illegible] Rex alligaretur] [illegible]

Quid autem hortum putatum hoc loco reddiderit, eo adducimur [illegible] ſequentium verborum convenientia [illegible] Hebræi, quia non invenitur alibi, ne quid [illegible] cur hortum nucum potius quàm pomorum diceretur [illegible] diſcederemus. b Heb. [illegible] [illegible] ſponſa [illegible] Impoſuit me] id eſt, fecit ut quàm celerrimè [illegible] ad tecum amicis & comitatu meo, qui populus inge- [illegible] 13 Revertere] [illegible] Chriſti ad Ec- [illegible] vocationem Eccleſiæ, hoc verſu, deinde [illegible] poſtremò promiſſionem de [illegible] conſummentur, duobus ultimis. Vocatio [illegible] Quid [illegible] Velut chorum] [illegible] Machanajimis, & gratioſè ab eo [illegible] 11 [illegible] & [illegible] Dicitur autem porta [illegible] Davidis, de [illegible] 3.1. d Heb. [illegible]

[illegible] tanti gloriam tuam præ ſua & totius mundi gloria [illegible]. 16 Quàm pul- chra] regreſſio ad exclamationem [illegible] verſus undecimi, concludens [illegible] pulchritudinem ſponſæ, ex [illegible] commemoratione [illegible] (in- quit) pulchra es, & ornamenta tua. 17 Illa ſtatura tua] id eſt, [illegible] lentiſſimo atque rectiſſimo. Ubera tua] quaſi dicas, [illegible] 18 [illegible] ver. 14 [illegible] Chriſtus ex Eccleſia [illegible] Eſt autem [illegible] in hoc verbo, pro eo quod eſt, [illegible] tibi & [illegible] ficiam. Conſcendam] i. verſabor tecum, purgabo [illegible] ſingulares fructus [illegible] palmarum [illegible] palmitibus vide Plinium lib. 13. cap. 4. [illegible] de effectis [illegible] & benignitatis Chriſti erga Eccleſiam [illegible] bus qui ad te accedent ſalutaris [illegible] vultui, & palato [illegible] 19 [illegible] e Heb. [illegible] 1. Reg. 11.19. & Pſal. 144.2. & infrà. 7. 6. Efficiens ut loquantur] hyperbolica locutio [illegible] litudinem, ſed tamen veriſſima, ſi prædicationem Evangelii (quod eſt [illegible] vivum & incorruptum ſalutis ſemen) conſyderabimus.

CAPUT VII.

Eccleſia audito ſponſi erga ſe ſtudio, ſe commit- tit ei: vicisſim quærit ſigna futurarum nuptiarum, earumq; diem expectat: amicas officii admonet: ar- dentisſimum ſuum amorem in ſponſum expromit, & ab illo in perpetuum redamari petit.

10 EGO dilecti mei *ſum*, quandoquidem
erga me *eſt* appetitus ejus.
11 Age, dilecte mi, prodeamus rus; per-
noctemus ad cypros.
12 Surgentes adeamus vineas, videamus an
floreat vitis, an aperiat ſe prima uva, germi-

1 Ego dilecti mei] Eccleſia his duobus capitibus pro facultate ſua Chriſto par pari referens, ſtudiū ſuum flagrantiſſimū explicat erga optatiſſimum illum nuptiarum diem. Quarum

obrem hoc capite continentur duo: primum enim Eccleſia univerſè animum ſu- um erga ſponſum explicat, verſu 1. deinde (quia hujus Eccleſiæ ſubjectæ in Chriſto membra ſunt duo, plenitudinis Judæorum, & plenitudinis gentium omnium) exponit vetus Eccleſia ſe jam tum fuiſſe in maxima expectatione ſponſi, & officia ſua exhibere, ad finem uſque capitis: de altera autem quæ [illegible] [illegible] plenitudine omnium gentium agetur ſequenti capite. Quandoquidem] [illegible] quidem tantam [illegible] dilecti mei erga me, ut me [illegible] aberrantem revocaverit, offendenti condonaverit, [illegible] in me contulerit, ſe denique ipſum mihi tradiderit, quod ſuperiore capite o- ſtendit, non poſſum non eſſe illius. Hæc verba totius Eccleſiæ [illegible] Chriſto Capiti ſuo. 2 Age] hic verbis Eccleſia vetus ſponſum tum [illegible] Schelomonis temporibus) per Apoſtrophen ſponſum ſuum invitat, primùm ad obſervandum communi ſtudio tempus venturum connubii [illegible] hæc ſemper fuit certiſſima piorum nota, ut maſtis locis exponit [illegible] deinde bono ſua omnia addicit ſponſo, ver. 4. ac poſtremò ſe ipſam præ [illegible] [illegible] inde ad finem uſque. Prodeamus rus] quaſi dicat, noli, [illegible] ſolus & ſeorſim a me ſtudium in cognoſcendo optato illo tempore [illegible] ut ſupra dixiſti 6. 8. ſed communem operam ei conferamus, cùm neque ſtudioſe [illegible] matrimonii illius conſequendi. Pernoctemus] quaſi dicat, nolo amplius [illegible] imparata offendi, ut ſupra 5. 2. tædet me & pudet oſcitationis meæ: meum eſt vi- gilare tecum, & noſter æquè ac dies obſervare ſigna glorioſi adventus tui. Ad cypros] cogitarimus, [illegible] ut ſequenti verſu vide ſupra 1. 14. a Heb. ſurgamus ad vineas. [illegible]

[illegible]

4 [illegible] ubi daturus sum amores meos tibi.
[illegible] Amabiles istos flores edentes odorem, & [illegible] jucundum [illegible] nostra omnes pretiosos fructus, recentes simul ac veteres, quos dilecte mi, repono tibi.
5 O si quis daret te ut fratrem esse mihi, sugentem ubera matris meæ: inveniens te foris oscularer te, [b] etiam non contemnerer ego.
6 Deducerem te, introducerem te in domum matris meæ, quæ docet me: bibendum darem tibi de vino aromatite, de succo malogranatorum.
7 Sinistra ejus sub capite meo, & dextera ejus amplexante me,
8 Adjuro vos [c] Jerosolymitanæ; quid excitaretis, aut quid expergefaceretis hunc amorem, usque dum voluerit?
9 Quæ est illa quæ ascendat ex ipso deserto, associatura se dilecto suo? sub ipsa malo expergefacio te, ubi enixa est te mater tua, ubi enixa est quæ peperit te.
10 Impone me ut sigillum [d] animo tuo, ut sigillum brachio tuo: nam fortis est ut mors amor, durus ut sepulchrum zelus, prunæ ejus prunæ sunt, ignisque flammæ divinæ.
11 Aquæ multæ non possent extinguere hunc amorem, ne flumina quidem inundarent eum; si daret quis omnem substantiam domus suæ pro hoc amore, [e] planè contemneretur.

CAPUT VIII.

Ecclesia [illegible] Christum studium suum [illegible] erga Ecclesiam [illegible] ponit, & prædicari [illegible] Ecclesia, vicissim præsentiam & opem illius [illegible].

1 SOROR nobis est parva, cui nondum sunt ubera: quid faciemus sorori nostræ die quo sermo fiet de ea?
2 Cùm murus fuerit ædificandus, ædificabimus in eo palatium argenteum: cum autem janua erit munienda, circum[illegible] eam tabulato cedrino.
3 Me existente velut muro, & uberibus meis velut turribus; tunc fuero, in oculis ejus propè consecuta pacem.
4 VINEA est Schelomoni in [a] loco [illegible] locat vineam suam custodibus, quisque afferat pro fructu ejus millenos siclos argenti.
5 Vineæ quæ mea est, apud me [illegible] milleni illi tui Schelomo, etiam ducenteni siclis custodientium fructum ejus.
6 O quæ habitas in istis hortis, [b] sociis attendentibus ad vocem tuam prædica me.
7 [c] ACCURRE, dilecte mi, & [d] similis esto capreæ aut hinnulo cervorum, [illegible] in montibus aromatum.

[illegible]

b Heb. etiam non contemnerent me. Etiam non] i. libera essem tot ludibriationibus & contumeliis, quibus [illegible] impii me exagitant dum dies ille advenerit. 6 Deducerem te] i. hic ipse dies nuptiarum esset: periphrasis. Matris meæ] i. universalis Ecclesiæ: quæ tota assurgens in corpus unum, ut virgo casta, sistetur domino gloriosa, Ephe. 5.27. Hoc autem ut melius intelligatur, ita habendum est: Hebræi unum aliquod totum appellant patrem vel matrem, partes verò nominant filios vel filias. Ecclesia autem in scriptura utroque modo consyderanda est; nimirum aut universè, aut ex parte. Universalis autem Ecclesia similiter consyderatur duobus modis: nam modò [illegible] Ecclesiæ nomine Christus cum electis suis omnibus, qua propter [illegible] sponsi appellatur ver. 9. & Ecclesia soror, sup. 4.9. & infra 8.1. modò [illegible], ut hoc loco, sup. 3.4. & 6.6 & aliis consimilibus (quæ eadem distinctio in Novo quoque Testamento servatur, ubi Ecclesia cum capite suo [illegible] appellatur Christus, 1. Cor. 12. 12. & Ephe. 3.4. id est, Christus, ut patres dixerunt, [illegible] a Christo, appellatur Ecclesia Christi aut corpus ipsius) Ex parte verò quoties consyderatur Ecclesia, aut temporibus distinguitur, aut locis: a temporibus summa distinctio est, ut altera dicatur vetus ante adventum Christi; altera [illegible] Christus disjecta maceria effecit ovile unum. Utraque autem Christi soror est, velut ejusdem matris filia ex electione Dei. Quæ docet me] i. instituit & [illegible] in omni pietate, officioque maximè erga te. [illegible] hilarissimè; metaphora a convivio. 7 Sinistra ejus] apostrophe ad socias, [illegible] quàm religiosè cavere sibi debeant [illegible] supra 3.5. c Heb. filiæ Jeruschalaimorum. 9 Quæ est illa] [illegible] amoris quo Ecclesia prosequitur sponsum, per comparationem: an fuit (inquit illa) unquam sponsa, quæ tantos labores [illegible]

[illegible]

TERTIAE PARTIS BIBLIORUM FINIS.

[illegible]

BIBLIORVM

PARS QVARTA,

id eſt,

PROPHETICI LIBRI OMNES, numero xvi. Latini recens ex Hebræo facti, brevibuſq; Scholiis ad verborum interpretationem rerumq; methodum pertinentibus illuſtrati ab IMMANUELE TREMELLIO & FRANCISCO JUNIO.

LONDINI,
Typis Henrici Midletoni,
M.D.LXXXV.

AUTORES IIII TOMI.

Jeſchahhja
Jirmeja
Jechezkel
Danijel
Hoſchehha
Joël
Hhamos
Hhobadja

Jona
Mica
Nachum
Chabakkuk
Tzephanja
Chaggai
Zecarja
Maleaci.

ILLUSTRISSIMO PRINCIPI ET POTENTISSIMO DOMINO, DOMINO GVILHELMO, LANDGRAVIO HASSIAE, COMITI in Catzenelbogen, Dietz, Zigenheim, & Nidda, &c.

Gratiam & pacem a Deo Patre & Domino Jeſu Chriſto.

ANNUS jam ſextus agitur, PRINCEPS Illuſtriſſime, ex quo in novam Teſtamenti veteris tranſlationem Deo autore & duce incubuimus. Cujus laboris & lucubrationis noſtræ ſpecimen aliquod in publicum edidimus: ut noſtram in Deum fidem, in Eccleſiam officium, in [illegible] ſtudium probaremus: aut teſtatum certè faceremus animum Chriſtianum noſtrum, ſi qui fortè Cenſores tam duri ac moroſi offenderentur, qui improbare poſſent quod per Chriſtum confidimus Domino probatum eſſe. Neque verò dubitamus quin illius laboris noſtri qui in lucem jam antè prodiit partem aliquam delibaverit T. C. & pro ea pietate ac peritia quam gratiosè voluit communicatam Dominus, interpretationem noſtram cum præcedentibus aliis comparaverit. Ac illa quidem in [illegible] nihil adjumenti pro modulo noſtro afferre viris bonis omnino voluimus: [illegible] quidem, & nos citra jactationem omnem confidimus in Domino; etſi non quantum debetur rerum cæleſtium & divinarum amplitudini, ſed quantum tenuitas noſtra ad rei [illegible] illuſtrationem potuit optima fide, non mediocri diligentia, reverentiaq́; maxima comportare. Planè quid præſtiterimus & novit Dominus, & boni permulti ſentiunt, & T. C. facillimè poteſt judicare in hoc ſcriptorum genere exercitatiſſima: [illegible], ut ait Pindarus. Cùm autem bonam elaboratæ illius noſtræ lucubrationis partem princeps illuſtriſſimus piæ memoriæ FRIDERICUS PALATINUS Elector, partemq́; illuſtriſſimus illuſtriſſimi parentis filius D. JOANNES CASIMIRUS Comes Palatinus, &c. ſibi vindicaverint, quæ ipſorum dicatæ nominibus in conſpectum publicum pervenerunt, ut ſubeuntes judicium bonorum omnium Eccleſiam Chriſti utilitate aliqua, & pios illos Principes honore afficeremus quem deberi a nobis agnoſcimus: noluimus profectò, nec verò bona fide potuimus committere, ut in hoc opere noſtro ac patius cultura Domini reticeretur nomen T. C. ampliſſimum. Te itaque Princeps illuſtriſſime, T. C. ſecundum Deum appellamus, ut ſtudium illud noſtrum, operam, laborem, atque induſtriam fideliter in hoc argumento conſumptam accipias humanitate tua, judicio probes, veritate colas, & religione tuearis. Hoc enim conſilium noſtrum, hæc ſumma voluntatis noſtræ, ut Dei gloria illuſtretur acceſſione laboris noſtri, ædificetur Eccleſia illius, pietas T. C. & fides in cultu Dei & veritatis ſanctæ perveſtigatione occupata apud omnes homines prædicetur, ac noſtrum denique in T. C. ſtudium officiumq́; conſtantiſſimum innoteſcat. Quòd ſi ea humanitate quam T. C. omnibus ſolet exhibere hoc munus noſtrum, noſtrum autem? imò verò Dei opt. max acceperis, exemplo tuo futurum novimus atq; confidimus ut veritatem, quam ſine cujuſquam præjudicio, ſine offenſione, ſine contentione, & ſine animi (ita nos Deus amet) abalienatione expoſuimus, eodem animo ſanctè ac religiosè amplexentur quicunque hos libros a nobis quàm accuratiſſimè fieri potuit recognitos & quàm ſimpliciſſimè illuſtratos attigerint. Nihil hîc neceſſe eſt de horum librorum autoritate & argumento agere, eaq́; apud T. C. apud viros bonos, apud Eccleſiam ſanctam prædicare: quorum dignitas, autoritas & majeſtas piis omnibus,

& argumentum quoque T. C. est perspe[illegible] [illegible] vetat pueler [illegible] officium nostrum, & [illegible] narumq; notitia quam T. C. jam diu [illegible] [illegible] tione adepta est. Formam & praecedentes libri [illegible], & T. C. [illegible] [illegible] Quamquam in hoc opere non injuria possimus [illegible], amplius [illegible] emicaturum esse quam in praecedentibus libris fuerit cognitum. Nam primùm accurate [illegible] simplicia & conjuncta expendimus Prophetarum nomina, [illegible] [illegible] tius interpretando expressimus: deinde verò intellectum, si quando [illegible] esse videbatur, [illegible] ter aperuimus: tum seriem argumentorum, methodúmque concionum [illegible] (hanc enim [illegible] in his libris ducimus esse necessariam) certis compendiis explicavimus: denique [illegible] in hac causa eadem fide facta sunt qua nos animas nostras Deo & patri Domini nostri Jesu Christi commisimus, exortoq; capite jucundissimum & optatissimum illius Domini & servatoris nostri adventum expectamus. Quae cum ita sint, petimus humillimè a T. C. ut [illegible] hoc officium pio humanoq; studio (prout facturam confidimus) accipiat & probet: deinde a piis omnibus, ut autoritate Dei opt. max. exemplo T. C. [illegible] [illegible] & [illegible] ita de officio nostro sentiant & de labore judicent, ut pietatis in Deum (cui serviimus [illegible] tis nostrae) charitatis erga fratres in Christo singularis, & [illegible] in omnes [illegible] bus praecipitur.

Illustrissime PRINCEPS, *Deum oramus & patrem Domini nostri Jesu Christi, a [illegible] omnis bona donatio proficit, ut T. C. diutissimè serves incolumem, tibi adsit, te [illegible] & confirmet ad omne opus bonum, ac omni benedictionum genere [illegible].* AMEN.

T. C.

Servi addi[illegible]

Immanuel Tremel[illegible]

Franciscus Junius.

ARGUMENTUM.

LIBER Jeſchahhjæ Prophetæ omnia prophetiarum genera complectitur quæ ad veram legis divinæ uſum demonſtrandum pertinent, nimirum doctrinas, redargutiones, hortationes, reprehenſiones, & conſolationes commixtas; quas voluit ſpiritus Dei & privatim & publicè tum ad tempora ipſius tum ad ſequentia, tum denique ad ultima (quibus exhibitus eſt Chriſtus) exponere Eccleſiæ ad ædificationem ipſius. Quamobrem optimè in duo prophetiarum genera diſtribuitur; quarum aliæ veteres ſive legales dicantur, aliæ novæ & Evangelicæ. Ac veteris quidem hic illic Evangelicis promiſſionibus conſperſæ ſunt, quia omnes prophetiæ quotquot ſunt ab orbe condito complementum ſuum habent in Chriſto, per Chriſtum, & propter Chriſtum: ſed tamen non incommodè in tres claſſes diſtingui poſſunt. Prima eſt earum quæ ipſi Judææ fuerunt indictæ uſque ad cap. 13. ſecunda earum quæ exteris Judæorum hoſtibus in gratiam Eccleſiæ denuntiatæ ſunt, etiamque ipſi Jiſraëlitarum regno, uſque ad cap. 29. tertia, earum quæ Judæis excidium per Babylonios venturum, captivitatem, & mala graviſſima prædixerunt, adhibitis ſuis de regno Chriſti conſolationibus, uſque ad caput 40. Nam tria capita hiſtorica a capite 37. cur inter hæc fuerint poſita, ſuo loco oſtenditur. Evangelicæ verò prophetiæ partim liberationem a captivitate Babylonica, velut ſymbolum ſpiritualis liberationis noſtræ, exponunt novem capitibus: deinde ad veritatem ipſam & complementum promiſſionis venientes, Eccleſiam Chriſtianam informant de electione & conſilio Dei, de gratuito fœdere, de perpeſſionibus & gloria futura Chriſti, de prædicatione Evangelii, de vocatione gentium, & de communicatione beneficiorum Dei omnium cum Eccleſia Chriſti, ad gloriam Dei & ſalutem æternam illius.

CAPUT I.

Propheta conteſtatus cœlos & terram, verbis Dei expoſtulat de ingrato animo apoſtaſiáque populi: obdurationem exprobrat adverſus multas & graviſſimas calamitates quas fuerat perpeſſus, hypocriſin illius redarguit, exhortatur ad reſipiſcentiam adjectis promiſſionibus, ſceleſtam optimatum vitam reprehendit; ac poſtremò judicium omnibus durum, bonis ſalutare, improbiſque exitioſum denuntiat.

1 [a] VISIO Jeſchahhjæ filii Amotzi,
quam vidit de Jehuda & Jeruſchalaimis; [a] temporibus Huzzijæ, Jothami, Achazi, Jechizkijæ, regum Jehudæ.
2 [a] Audite cœli, & auribus percipe terra; nam
[a] Jehova loquitur: [a] filios educavi & extuli,
ipſi autem [a] defecerunt a me.
3 [a] Agnoſcit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus
præſepe [b] domini ſui: Jiſraël [a] non agnoſcit,
populus meus non animadvertit.
4 [a] Ah, gens peccatrix, populus [c] graviſſimus
iniquitate, ſemen [d] maleficentiſſimum, filii
corruptores: dereliquerunt Jehovam, ſpreverunt
Sanctum Jiſraëlis, averterunt ſe retrorſum.
5 [a] Quamobrem quo percutimini amplius, augetis
apoſtaſiam? [a] totum [a] caput confectum

[illegible] ipſi, temporiſque exponuntur. Autor, ac potius ſcriptor nominatur [illegible] patrem etſi nihil certi ex ſcriptura cognoſcere poſſumus, [illegible] tamen quia Jeſchahhja propheta fuerit ſumma autoritate, ut ex 2. Chr. 26.22. & tota ipſius prophetia conſtat. Genus ſcripti demonſtratur [illegible] eſt enim viſio, omnis doctrina divinitus revelata; quia [illegible] viſum eſt revelare, res ipſas quodammodo videndas & ſpectandas [illegible] ſuorum exhibet ad obſignandam earum certitudinem, ut idem [illegible] exponit infra 2. 1. & deſcribit cap. 6. Argumentum eſt de [illegible] & adminiſtratione Dei ad populum ipſius pertinente & Eccleſiam Chriſti, de qua luculentiſſimè Jeſchahhja concionatus eſt. Nam etſi [illegible] prophetiæ de populis regniſque exteris inſertæ ſunt, Aſſyriis, Babyloniis, [illegible], Ammonitis, Edomæis, Palæſtinis, Tyriis, Tzidoniis, Sa[illegible], Græcis, Romanis, omnibus denique impiis Eccleſiæ Dei adverſariis [illegible] omnes propoſitæ de Jehuda & Jeruſchalaimis dicuntur enuntiatæ, quia [illegible] Eccleſiæ pertinent, cujus tam latenſuit adverſarios Dei & ſuos perdere [illegible] regni Dei, quam ſe ab illorum impetu & tyrannide vindicari. Tempus [illegible] prophetarit, quàm fuerit diuturnum, ex nomine quatuor regum ſatis in[illegible] (ut mittam facimus quod a Judæis traditur Prophetam hunc imperio [illegible] fuiſſe diſſectum eſſe, & veſtigiis tantùm ſcripturæ ſacræ inſiſtamus) [illegible] regis anno infrà 6. 1. dicamus propheta ſe, uſque ad 15. Je[illegible] Babylonios legatos ad eum miſſos fuiſſe eſt credibile, 2. Reg. 20. 12. [illegible] annis quadraginta quinque prophetaſſe: amplius utrum prophe[illegible] (quod commune ſimilius eſt) nihil poſſumus certò ſtatuere. Duo hic no[illegible] unum, de univerſo ordine prophetiarum, alterum, de quinque [illegible] capitibus hujus prophetiæ. Ad ordinem quod attinet, certum eſt neque [illegible] (per quos prophetiæ in ſacrarium relatæ ſunt) ſemper [illegible] ſed tamen ſi capitum ſeriem obſervabimus uſque ad 40. [illegible] tempora prophetiis attributa eſſe ex ordine: inde ad finem [illegible] quæ prophetiæ dictæ ſunt, ſed argumenti ipſius tempus ob[illegible] de inſtauratione veteris Eccleſiæ agitur, uſque ad ca[illegible] de plena reſtitutione Eccleſiæ per Chriſtum, ad finem uſque. [illegible] hæc capita quinque continent purorum & ſimplicium documentorum [illegible] Propheta conatus eſt Eccleſiam bene inſtituere antè quàm [illegible] illius populi obcæcatio, cap. 6. a Heb. *diebus*.

[a] *Audite cœli*] hujus capitis partes ſunt quinque: prima eſt propoſitio, qua Deus expoſtulat de ingratiſſimo populo erga ſe, uſque ad verſum 3. ſecunda eſt redargutio, a ver. 5. uſque ad ver. 16. tertia eſt exhortatio conjuncta promiſſionibus & minis, uſque ad 21. quarta reprehenſio impuræ illorum vitæ uſque ad 24. ultima concluſio pronuntians gravitatem Judiciorum Dei certa miſericordia temperatam, inde ad finem uſque. Hujus autē propoſitionis exordium eſt patheticum, ut Deut. 32. 1. quo propheta cœlum, terramque conteſtatur, quaſi aſſiciantur verbo Dei; cum populus neque verbo, neque beneficiis, ac ne brutorum quidem exemplis revocaretur ad officium ſuum, duobus verſibus; quibus ſubjicitur graviſſima indignantis exclamatio ver. 4. *Jehova*] ad cujus vocem ipſa elementa, inanimaque omnia percelluntur, & obſequuntur voluntati Dei. *Filios*] ſumma expoſtulationis: filios adoptavi (inquit Deus) pro meis, adoptatos educavi, educatos ornavi & in ampliſſimam dignitatem evexi. *Defecerunt*] atque etiamnum deficiunt, alienatique permanent. 3 *Agnoſcit*] amplificatio per comparationem brutorum animantium. b Heb. *dominorum ſuorum*. *Non agnoſcit*] videlicet me, dominumque ſuum averſatur.

4 *Ah gens*] exclamatio pathetica, ut diximus in verſum 2. continens gradationem elegantiſſimam ad exaggerandum peccatum Jiſraëlitarum; quòd ita in peccatis vivant, ut amplitudine eorum prægraventur, iis velut patriis & avitis hæreant pertinaciſſimè, denique omnibus nervis contendant ut peccatorum moles amplius accumulent. c Heb *gravitatis iniquitatis*. d Heb. *maleficentium*. *Dereliquerunt*] apoſtrophe, qua juſtiſſimam cauſam iſtius exclamationis exponit Deus a ſceleribus populi; quæ ſimiliter gradatim tribus verbis oſtenduntur, & exaggerantur a natura & gratia Dei quæ illis innotuerat. Reliquerunt me, inquit, revocantem ſpreverunt, & oppoſuerunt cervicem ut ipſe Jechizkija ex Jeſchahhjæ verbis docet, 2. Chron. 29. 6. 5 *Quamobrem*] ſecunda pars, ut diximus in verſum 2. qua primùm ſtatuitur ſumma redargutionis ſequentis & reprehenſionis locus, hoc verſu: deinde verò ſigillatim exponitur. Increpationis ſumma eſt; non potui apud me continere vos beneficiis: qui fit ut ne caſtigationibus quidem aſperrimis quas experti eſtis revocemini ad bonam frugem, ſed potius certatim exardeſcatis in apoſtaſiam? Hæc duo poſtea ordine explicantur: afflictiones, uſque ad verſum 10. apoſtaſia verò ad 16. *Totum caput*] ἀλληγορικῶς, allegoricè oſtendens caſtigationes Judæorum per comparationem corporis humani, quæ comparatio apud Jeſchahhjam eſt frequens. *Caput*] id eſt, tota adminiſtratio politica & Eccleſiaſtica infirmata eſt; & quod maximè in populo firmum eſſe debet, idipſum eſt tenuiſſimum.

6 *A planta pedis*] Id eſt, in toto regno nihil eſt integrum: ſcatent vulneribus, livore, & pure omnia; atque ejuſmodi quæ neque gravibus medicamentis curari, neque ſuavibus unguentis mitigari poſſint.

e Heb. *humida*.

7 *Regio*] explicatio ſuperioris allegoriæ, docens quam miſer antè fuerit ſtatus procerum & populi in regno Judæorum.

Civitates] videlicet invadente Chazaële Rege Syriæ, & Joaſcho rege Jiſraëlitarum, 2. Reg. 12. & 14 & 2. Chro. 25.

Extranei] Chazaël Rex Syriæ temporibus Joaſchi, 2. Reg. 12. 18. & Joaſch rex Jiſraëlis temporibus Amatzjæ, 2. Reg. 14. & 2. Chron. 25.

Quin etiam] id eſt, neque tantùm externis bellis, ſed etiam inteſtinis motibus ab ipſis domeſticis attrita eſt, idque tam graviter quàm fuiſſent [illegible] extranei. hoc enim primùm à Hhathalja [illegible] eſt, 2. Reg. 11. deinde perſectum a conjuratis contra Joaſchum & Amatzjam, 2. Reg. 12. & ſequentibus & 2. Chron. 24 & 25.

eſt eadem ægritudine, & totum cor languidum.
6 *A planta pedis uſque ad caput non eſt
in iſto *corpore* integritas; *ſed* vulnus, & livor,
ac plaga ᵉſanioſa: *quæ* neque comprimuntur, neque alligantur, *quarum* denique nulla emolliuntur oleo.
7 *Regio veſtra deſolata fuit, *civitates veſtræ exuſtæ igne: terram ipſam veſtram
coram vobis, *extranei conſumpſeruntq; quin
etiam ita deſolata eſt, ut *ſolet* ſubverſione
extraneorum.
8 *Et reliqua facta eſt filia Tzijonis, ut tugurium in vinea, ut tegillum in cucumerario;
*ut civitas obſeſſa.
9 *Niſi Jehova exercituum reliquos feciſſet
nobis ſuperſtites, utcunque paucos; ut Sedomum eſſemus, Hhamoræ ſimiles eſſemus.
10 *Audite verbum Jehovæ, *ductores Sedomi: auribus percipite *doctrinam Dei noſtri, popule Hhamoræ.
11 *Quorſum mihi multitudo ſacrificiorum
veſtrorum, dicit Jehova? *Satur ſum holocauſtis arietum, & adipe pinguium: & ſanguine juvencorum, agnorumque & hircorum non delector.
12 Quòd advenitis *ut compareatis *in conſpectu meo; quis quæſivit hoc a manu veſtra, ut *conculcetis atria mea?
13 Ne pergitote offerre *munus vanitatis, ſuffitus abhominationi *eſt* mihi: novilunio, &
ſabbatho convocare convocationem (*non
poſſum *ferre* iniquitatem) denique *interdicti die;
14 *Novilunia veſtra, & ſtatas ferias veſtras *odit anima mea: ſunt mihi ᶠlaborioſæ;
defeſſus ſum ferendo.
15 Propterea *expandentibus vobis manus
veſtras, occulto oculos meos a vobis; etiam cùm multiplicatis orationem, non audio: *manus veſtræ ᵍcædibus plenæ
ſunt.
16 *Lavate vos, purificate vos, amovete malignitatem actionum veſtrarum *ex adverſo oculorum meorum; deſinite malefacere.
17 *Diſcite benefacere, quærite *jus, erigite oppreſſum, jus dicite pupillo, ſuſcipite
cauſam viduæ.
18 *Venite *jam, & *diſceptemus, inquit
Jehova: *ſi fuerint peccata veſtra *velut dibapha, *tanquam nix exalbeſcent; ſi rubra
fuerint velut coccineum, ſimilia lanæ erunt.
19 Si acquieſceritis ut audiatis, bono hujus
terræ *fruemini.
20 Sin autem renuatis atque rebelleritis, *gladio conſumemini: nam *os Jehovæ locutum eſt.
21 *Quomodo effecta eſt meretrix urbs fidelis? & pleniſſima jure, in qua juſtitia *pernoctabat, ea nunc homicidarum *plena*
eſt?
22 *Argentum tuum ʰabiit in ſcorias, merum tuum inſpurcatum eſt aqua.
23 Principes tui contumaces & *ſocii furum;
unuſquiſque *amat munus, & ſectatur retributiones: pupillo non dicunt jus, & cauſa
viduæ non pervenit ad eos.
24 *Propterea, dictum *domini Jehovæ exercituum, robuſti *Dei* Jiſraëlis: Eheu, *conſolationem capiam, de hoſtibus meis, & ultionem ſumam de inimicis meis.

8 *Et reliqua facta*] id eſt, totum regnum Judæ [illegible] & expilatum eſt, ut elapſo vindemiæ cuſtodiæve tempore [illegible] ſolet [illegible] partim Chazaël, partim ſtipendiarii Jiſraëlitæ, partim verò Joaſch rex Jiſraëlitarum [illegible] modo dicta ſunt, exponitur. *Ut civitas obſeſſa*] cujus aditus, & [illegible] periculoſiſſimus eſt. q. d. omnes regni partes [illegible] diligentiſſimè [illegible] externis [illegible] interdis [illegible]. 9 *Niſi*] amplificatio peccati Judæorum [illegible] Dei [illegible] apoſtaſiæ Judæorum: acceptum, inquit, ferendū eſt ſummæ benignitati Dei, quòd nō abſumpti ſumus, ut Lament. 3. 22. nam niſi Deus, qui exercitus illos communes armaverat propter peccata noſtra, ſui nominis rationem habuiſſet: jam diu de nobis actum eſſet, ut de Sedomo & Hhamora olim, Gen. 19. Hic autem locus nominatim quidem a propheta de ſuis temporibus dictus [illegible] omnia tempora pertinet, quibus Eccleſia tenetur [illegible] & miſericordiam Dei ex gratuita electione ejus, ut Rom. 9. 29. 10 *Audite*] exprobratio apoſtaſiæ Judæorum, ut dictum eſt ſuprà in verſum 5. quos propterea graviſſimè & ſigillatim conteſtatur, hoc verſu. *Ductores Sedomi*] id eſt malitia atque ſceleribus cum Sedomitis comparandi: quibus propterea non immeritò graviſſimum excidium impoſuiſſet Deus, niſi fuiſſet miſertus noſtri propter nomen ſuum. *Doctrinam*] quæ ſequentibus verbis exponitur, nimirum de improbitate veſtra, officio impoſterum, & conſtantia judiciorum promiſſionumque Dei. 11 *Quorſum*] occupatio graviſſima, ut Pſalmo 50. qua anticipat propheta objectionem Judæorum: quo jure (dicerit quiſpiam) apoſtatas, Sedomitas, & Hhamoræos nos vocas, qui ſacrificia, templum Dei, ſolennitates omnes, & cultum externum lege inſtitutum tam ſtudioſe obſervamus? imo verò, inquit Propheta, quid iſta ad apoſtatas pertinent? aut quid iſtis apud Deum ſe effecturos putant? Non iſta, ſed homines ipſos ſibi ſanctificari jubet Deus, à hominibus illis (ut vocant) meritis præſidentes [illegible]. *Satur ſum*] id eſt faſtidio, [illegible]. 12 *Ut compareatis*] ex formula legis, quæ habetur Exod. 23. 17. & 34. 23. *In conſpectu meo*] id eſt, non tantùm corpore; ſed etiam animo integro ſiſtatis vos & exhibeatis mihi. *Conculcetis*] tantùm, non autem animum veſtrum ſiſtatis atque offeratis mihi quod idem propheta objicit infrà 29. 13. 13 *Munus vanitatis*] id eſt, quod vanum eſt apud me, ſuo verò abominationi eſt, intolerabile eſt, ut Proverb. 15. 8. & 21. 27. gradatio, quæ ſimiliter reperitur ſequente verſu. *Non poſſum ferre*] hanc videlicet iniquitatem apoſtaſiæ & animi per hypocriſin cultum Dei ſimulantis: parenthetica parentheſis, evidentiſſimè exprimens affectum indignabundi & averſantis animi. *Interdicti die*] id eſt, quocunque die ab omni opere ſervili ceſſatur [illegible], ſive feriæ eſſent legitimæ, ſive indictivæ, ut Joelis 1. 14. 14 *Novilunia*] de quibus Num. 28. & 29. *Odit anima*] id eſt, odi ex animo, [illegible], ut ſequatur. f Heb. *labori*.

mo & corpore veſtro, palàm & clam: quia omnia [illegible]
17 *Diſcite*] id eſt, colite diſciplinam, & exercitia [illegible] eſt, ſinguli privatim & publicè quicquid eſt officii [illegible] prolepticè dictum [illegible] accommodatum officio [illegible]
18 *Venite jam*] ſecundum exhortationis membrum [illegible] à peccatis [illegible] [illegible] Judicis partibus [illegible] quandoquidem [illegible] *Diſceptemus*] id eſt [illegible] inter nos de cauſa conferamus, ut alter alterum [illegible] tibus inter ſe litigantibus & conferentibus ad tranſigendum [illegible] conteſtationis adhibet Deus ad frangendam [illegible] probitatem, & teſtandum patientiam ac miſericordiam ſuam [illegible] & Micæ 6. *Si fuerint*] quaſi dicat, conſenſio fore [illegible] ut vero ſenſu [illegible] & peccati veſtri [illegible] rum peccata veſtra pro miſericordia mea. *Velut dibapha*] [illegible] atrociſſima: comparatio eſt a colore ſanguinis [illegible] *Tanquam nix*] id eſt, ablutis peccatis veſtris albi [illegible] tem eadem metaphora, Pſalm. 51. 9. 19 *Fruemini*] [illegible] conſument extranei: ut ſuprà ver. 7. 20 *Gladio conſumemini*] [illegible] tantùm terra veſtra exhaurietur: prout actum eſt [illegible] gimus 2. Chron. 28. *Os Jehovæ*] in lege ſua, Levit. 26. & Deut. [illegible] *modo*] altera pars reprehenſionis [illegible] que ad reſipiſcentiam [illegible] neque [illegible] latam à Deo, ſuprà 18. Eſt autem tota hæc reprehenſio [illegible] eorum temporum [illegible]: priùs (inquit) fideliter [illegible] & jus colebant, nunc denique [illegible] meretrix, aut ſceleratiſſimus quiſpiam homicida, [illegible] cta fronte, monentem Deum non audiunt, ut potius [illegible] dixit, ut de Joaſcho & Amatzja legimus, 2. Chron. 24. 20. & 25. 15. [illegible] id eſt dies noctesque celebratur. 22 *Argentum*] [illegible] verſam optimorum corruptionem & omnium ordinum [illegible] ſic Jechezkel. 22. 18 & 19. h Heb. *eſt*. 23 *Socii furum*] [illegible] Hoſchea 4. 9. *Amat munus*] ut Exod. 23. [illegible] *tertia*] ultima pars: qua Deus oſtendit ſe invitum [illegible] geros ac ne audientes quidem & præfractos Judæos, [illegible] verberet, hoc verſu, quorum verberum uſus & effecta [illegible] *Domini*] qui ſe prius non tantùm [illegible] verſa 18. [illegible] judicis partes [illegible] contemptores [illegible] gratiæ, quæ ſpectant [illegible] *ſolationem*] humanitùs dictum; ac ſi Deus ex [illegible] tamen ex ultionibus percipere.

25 ᶦNam referam manum meam contra te, ut defæcem ⁱ ſua purgatione ſcorias tuas & amovebo ᵏ totum ſtannum tuum:

26 ᶦReſtituamque ᶦ judices tuos ſicut primò, & conſiliarios tuos ſicut principio: poſtmodò ˡ vocaberis civitas juſta, urbs fidelis:

27 ᶦTzijon ᶦ judicio redimetur, & ᶦ reduces ejus ᶦ juſtitia.

28 ᵐ ᶦFragmenta autem defectorum & peccatorum pariter; ac derelinquentium Jehovam, ᶦ deficient:

29 ᶦNam pudefient propter ᶦ lucos quos ᶦ deſideraſtis, & erubeſcetis propter hortos quos ᶦ elegiſtis,

30 ᶦCùm eritis ſimiles quercui defluenti folio ſuo; & ſimiles horto, cui nulla eſt aqua.

31 ᶦEritque fortiſſimus quiſque velut ſtuppa, & opus ejus velut ſcintilla; ᶦ ardebuntque ambo pariter, adeò ut nullus poſſit extinguere.

i Heb. *ſecundum ſuam purgationem.* k Heb. *omnia ſtanna tua.* [illegible] inſtauratio & reformatio totius reipub. atque Ec[illegible], duobus verſibus. *Judices tuos*] id eſt, ſummatum or[illegible] adminiſtratio pertinet, & quibus corruptis non poteſt to[illegible] corruptiſſima ſit. l Heb. *vocabitur tibi civi*[illegible] id eſt, ut ipſa eris, & diceris, agnoſcerisque ea quæ antè fuiſti, [illegible] occupatio, qua propheta docet nihil eſſe quod ſi[illegible], aut homines illi: nam totum illud opus a Deo eſſe, [illegible] diſparat a malis, & ſervat propter juſtitiam ſuam. *Judicio*] [illegible] verſu 29. *Reduces*] id eſt, quicunque a peccatis ſuis reverſ[illegible] judiciorum ſenſu & exemplis ad reſipiſcentiam. [illegible] præſtat bona omnia quæ promiſit verbo, ut Pſalm. [illegible]. 28 *Fragmenta*] ſecundus uſus contra [illegible] allegoriam metallorum enunciatus, ſequen[illegible] fragmenta vocat particulas & rejectamenta ſcoriæ, quibuſ[illegible]. *Deficient*] id eſt, conflagrabunt omnino, & gravitate [illegible]. 29 *Nam pudeſ.*] ætiologia a vanitate idolorum, qui[illegible], inquit; nam non poterunt dii ipſorum ju[illegible] conſecratos; prout legimus Hizkijæ & aliarum [illegible] amota fuiſſe, 2. Reg. 18. 4. & 16. 4. *Deſideraſtis*] apoſtro[illegible] exprimens ipſius idolomaniam: cujuſmodi Apoſtrophæ [illegible] paſſim. *Elegiſtis*] non acquieſcentes loco quē elegi, Deu. 12. [illegible] 30 *Cum eritis*] i. infeliciſſimè marceſcetis & exareſcetis; ut illas [illegible] videris marceſcere, in quibus idola colitis. Exponit enim [illegible] rationem qua Deus improbos perditurus eſt: primùm, [illegible] peribunt, hoc verſu; deinde qui volent robore ex[illegible], ſuo robore ſe conficiant ipſi, ſequente verſu. 31 *Eritq.*] id eſt, [illegible], ſuo ipſius labore incendetur & conflagrabit, [illegible]] id eſt, peribit ipſe cum opere ſuo, & ſuo ipſius gla[illegible].

CAPUT II.

Propheta perſpicacem obfirmatum populi animū, provocat eum ad zelotypiā prænunciata vocatione, ſide, officiòq; gentiū: eum increpat vanitatis, avaritiæ & idololatriæ nomine: graviſſima Dei judicia interminatur eventura in idola, & in populum, ac nominatim ſummos, infimos, viros & mulieres propter peccata ipſorum: pios verò & reſipiſcentes conſolatur enunciatis promiſſionibus de adventu Chriſti, in quo prædicit glorioſam fore Eccleſiam perceptâ ſanctitate & vita ejus, remiſſione peccatorum & defenſione ſingulari.

1 ᶦVERBUM quod ᵃ viſione percepit Jeſchahhja filius Amotzi, ᶦ de Jehuda & Jeruſchalaimis,

2 ᶦErit ergo ᵇ ᶦ ultimis temporibus, ᶦ ubi conſtitutus fuerit mons domus Jehovæ in vertice aliorum montium, & elatus ſupra colles; ut confluant ad eum omnes gentes;

3 ᶦEantque populi multi dicentes; venite, ut aſcendamus in montem Jehovæ, in domum Dei Jahhakobi, ut doceat nos de viis ſuis, & ambulemus in itineribus ejus: ᶦ nam Tzijone prodit doctrina, & verbum Jehovæ Jeruſchalaimis;

4 ᶦQui judicem aget inter gentes, & corripiet populos multos: ut tundant gladios ſuos in ligones, & haſtas ſuas in falces; non attollat ᶜ gens una in alteram gladium, ᶦ neque diſcant amplius bellum.

5 ᶦDomus Jahhakobi, ᵈ agite, ambulemus in luce Jehovæ.

6 ᶦQuandoquidem ᶦ deſeris populum tuum, domum Jahhakobi; ᶦ quia pleni ſunt ab oriente *malis*, & præſtigiatores *ſunt* ut Peliſchtæi: denique ᶦ natis alienigenarum acquieſcunt;

7 ᶦEt repleta eſt terra illius argento & auro, & ᵉ infinitis theſauris; repletaque eſt terra illius equis, & infinitis curribus;

8 ᶦRepleta eſt etiam terra illius idolis; operi manuum ſuarum quiſque incurvant ſe, illi quod fecerunt digiti ipſius;

9 ᶦEt ſe deprimit plebeius homo, ſeque demittit vir præſtans: ᶦ propterea ne parcito iſtis.

10 ᶦIngredere in aliquam rupem, & abſconde te in ipſo pulvere; propter pavorem Jehovæ, & propter decorem excellentiæ ejus:

2 *Erit ergo*] quaſi dicat, [illegible] ſ[illegible] ſit, [illegible] in [illegible] gentes [illegible] Deum [illegible] ſtatu. b Heb. *in extremitate dierum.* *Ultimis temporibus*] nimirum Chriſti adventu, & doctrina Evangelii, qua quidem revelatum eſt & impletum totum conſilium Dei in Chriſto. *Ubi conſtitutus*] id eſt, ubi Eccleſia Dei prædicatione verbi ipſius velut ſpectanda exhibebitur & cognoſcenda in oculis omnium; allegoria, qua comparat Propheta Eccleſiam Dei civitati in monte omnium editiſſimo poſitæ, unde lux Evangelii totum orbem & ipſas mundi anguſtias perluſtrare poſſit, atque inde omnibus innoteſcere. 3 *Eantq.*] id eſt, accedent fide per charitatem operantē ad Deum colendum, audiendum, & obſequendum ei in Eccleſia.

Nam] ætiologia cur gentes ad Eccleſiam tantùm ſibi confluendum eſſe profiteantur: nam (inquiunt) nuſquam alibi doctrina veritatiſque Dei ſalutare exaudiri poteſt: tantùm in Eccleſia eſt, & ab ea in pios omnes derivatur, prout illa eſt columna & ſtabilimentum veritatis, 1. Tim. 3. 15. vide in ver. 6. 4 *Qui judicem*] .i. omnes inter ſe quamvis alieniſſimas conciliabit, adducetque ad unum Deum, unam fidem, unum baptiſma, unum corpus, & unum ſpiritum, id eſt, Eccleſiam unam & vocatas in unam ſpem vocationis ſuæ: Epheſ. 4. 4. quo argumento ſtudebunt ſervare unitatem ſpiritus per vinculum pacis: quod hic allegoricè pro temporum ratione Jeſchahhja prænuntiat. c Heb. *gens in gentem.* *Neque diſcant*] ſed ſtudeant paci, Epheſ. 4. 3. 5 *Domus*] ſecunda pars, exhortatio, Judæos revocans a viis ſuis pravis ad benè utendam præſentem lucem, ut Joan. 12. 35. cui ex adverſo reſpondet dehortatio infra 3. 1. d Heb. *venite & ambulemus.* 6 *Quandoquidem*] reprehenſio ætiologica, ſive cauſam explicans tum ſuperioris prophetiæ de vocatione gentium, tū hortationis proximæ ad Judæos, qua docet propheta utriuſq; cauſam eſſe poſitam in ſceleribus illorum, & indignatione Dei ipſos propter ſcelera reprobante: vide Rom. 9. & 10. & 11. Enuntiatur autem hic locus per apoſtrophen ad Deum, velut certiſſimum teſtem & vindicem ſcelerum quæ inficiabantur Judæi, ad exaggerandam reprehenſionem. *Deſeris*] id eſt, jam jam præſtò es, ac velut in procinctu, ut abjicias populum tuum, quod flagellis tuis (de quibus ſuprà capite 1.) ex parte oſtendiſti. *Quia pleni ſunt*] quaſi dicat, ex omnibus populis finitimis & circumſtantibus omne genus ſcelerum hauſerant ſtudioſiſſimè, & in regione ſua accumularant: nam Syros & Meſopotamienſes (quos nefariis artibus abundaſſe vel una hiſtoria Bilhhami docet) ab oriente eſſe, & Peliſchtæos ab occidente docet propheta infrà 9. 12. *Natis alienigen.*] id eſt, non acquieſcunt doctrinæ & verbo Dei, quod gentes amplexaturæ ſunt, ſuprà ver. 3. ſed cætera omnia præferunt ſimplicitati divinæ legis. 7 *Et repleta*] id eſt, cæterorum ſtudiis abducti non dant operam regno Dei; ſed pecuniæ, opibuſque & humanis viribus. e Heb. *non eſt finis theſauris illius & non eſt finis curribus illius.* 8 *Repleta eſt*] id eſt, cæteris ſtudiis abrepti, & locupletati, ſua abundantia in dedecus Dei & idololatriam abutuntur: ut Hoſche 2. 8. 9 *Et ſe*] id eſt, omnes ſunt idololatræ, tum infima tum ſumma conditione homines. *Propterea*] epiphonema patheticum, quo Propheta exardeſcens zelo gloriæ Dei judicium ipſius ſeveriſſimum in idololatras imprecatur, qui non acquieverint domui Jahhakobi, & ſe ad lucem Jehovæ converterint. 10 *Ingredere*] tertius locus, interminatio graviſſimorum judiciorum Dei in Judæos pertinaces, & idola ipſorum. Sunt autem hujus interminationis partes duæ: una eſt prolepſis ſive propoſitio ſumma iſtorum judiciorum, uſque ad verſum 10. altera eſt ἐξεργασία ſive exornatio prolepſeos, explicans copioſiùs ſingula ipſius membra, ὕστερον πρότερον; primùm enim judicium idolis denuntiatur, uſque ad finem capitis; deinde hominibus, capite 3. Incipit autem hæc comminatio a vehementiſſima apoſtrophe ad populum; cùm Propheta per Sarcaſmum, ſuperbum & præfidentem populum exagitat certiſſima fiducia judiciorum Dei: quaſi dicat effuge (ſi potes) manum horrendam Dei, aut terribilem claſſem ejus; ſed non ſuccedet: ut oſtendit ſubjectio ſequentis verſus.

[illegible] Jehuda] nam quod vocatio gentium in ipſo limi[illegible] ſt ſine præſidiſſimi poſſe, [illegible] ad [illegible] 42. 21. & Rom. 10. 19.

[illegible] docet voluntatem & judicia Dei, pioſq; erigit promiſſi[illegible] huic concioni habendæ data eſſe occaſio a pervicacia Ju[illegible] concio nihil efficeret. Quamobrem ut eos qui neque bonis [illegible] a peccando poterant, alieno exemplo provocaret, pro[illegible] doctrinā de Evangelica vocatione gentium, tribus ver. [illegible] illius prophetiæ provocat, ver. 5. & ne inſignē eos pro[illegible] peccatorū enunciationem adhibet, a ver. 6. ad extremū [illegible] judicia Dei ſeveriſſima in populum, & idola, a ver. 9. [illegible] uſque ad caput 4. poſtremò con[illegible] conſolatione piorū a promiſſionibus Dei,

[illegible] ſubjectio ſuperiorum [illegible] hunc [illegible] exponitur [illegible] cùm in homines judicia exercet [illegible] ad verſum 17. & in idola ipſa, ver. 18.

12 *Superbum*] [illegible] bo Dei non acquieſcentes extera ſtudia [illegible] idola anteponunt Deo, quod ſupra exprobravit Propheta a verſ. 6.

Ut demittatur] prout confirmatur verſ. 17.

13 *Contra omnes cedros*] id eſt, homines quamvis valentiſſimos, munitiſſimos, &c. quæ allegoricè quatuor verſib. ſubjicimus.

Robora] ut ſuprà 1.30.

16 *Naves oceani*] id eſt, homines opulentiſſimos & ornatiſſimos, allegoricè.

g Heb. *deſyderii.*

h Heb. *altitudine*.

11 Oculis [f] altis homo deprimetur, & deprimetur altitudo hominum: editusque erit Jehova ſolus [g] die illa:

12 Cùm dies erit Jehovæ exercituum contra omnem superbum & excelſum; & contra omnem elatum, ut demittatur:

13 Et contra omnes cedros Libani celſiſſimas & elatiſſimas, & contra omnia robora Baſchanis,

14 Et contra omnes montes celſiſſimos, & contra omnes colles elatiſſimos,

15 Et contra omnem turrim altam, & contra omnem murum munitum,

16 Et contra omnes naves oceani, & contra omnes imagines [g] deſyderatiſſimas:

17 Tunc deprimetur [h] altus homo, & demittetur celſitudo hominum; editusque erit Jehova ſolus die illo:

18 Idolorumque *celſitudo* penitus tranſmeabit;

19 Cùm venient in ſpeluncas rupium & in hiatus pulveris: propter pavorem Jehovæ & propter decorem excellentiæ ejus, cùm ſurget ad violenter exagitandum hanc terram.

20 Tempore illo abjiciet homo idola argentea ſua & idola aurea ſua; quæ fecerunt quiſque ſibi ad incurvandum ſe *illis*, talpis & veſpertilionibus.

21 Ingrediendo in cavernas rupium & in ſcopulos petrarum; propter pavorem Jehovæ & propter decorem excellentiæ ejus, cùm ſurget ad violenter exagitandum hanc terram.

18 *Idolorumque*] [illegible] pars divini judicii, ut dictum eſt in verſum 11. *Tranſmeabit*] id eſt, mutabitur planè & abolebitur illorum dignitas, in quam falſa hominum opinione evecta ſunt. 19 *Venient*] idololatræ fugientes a judiciis Dei, abjectis idolis ſuis, ut ſeq. verſus exponit. 20 *Tempore illo*] [illegible] ſive exornatio poſterioris membri prolepſeos, de perditione idolorum: ut obſervavimus in verſum 10. *Idola argentea*] quæ [illegible] hominum ſuperſtitioſorum afficiunt dignitate ſua. *Talpis & veſpert.*] quaſi dicat, cæcis & luſcitioſis, nihil aut perparum videntibus: ironia lepida.

Caput III.

1 *Abſtinete vos*] tranſitio ad ſecundū locum prolepſeos de judicio Dei in homines contumaces, per dehortationem ex adverſo reſpondentē hortationi quæ propoſita eſt ſuprà 2.5. quaſi dicat, Deo adhæreſcite & toti pendete ab ipſo, non ab hominibus.

1 ABSTINETE vos ab ipſo homine, cui halitus *eſt* in naſo ipſius: nam qua in re æſtimandus eſſet?

2 Nam ecce dominus ille Jehova exercituū amoturus eſt Jeruſchalaimis & a Jehuda ſcipionem & bacillum; omnem ſcipionem panis, & omnem ſcipionem aquæ,

3 Potentem & bellatorem; judicem & prophetam, ſagacemque ac ſenem:

Cui halitus] i. qui infirmiſſimus eſt, cujus vita eſt fumus, ac proinde nulla ex parte eſt cum Deo omnipotente comparandus. *Qua in re*] q. d. quid eſt homo? quid eſt homini? aut quid ineſſe poteſt tantum, quod non intereat ex ſe, aut amittatur per voluntatem Dei momento uno? ſic poſita theſi deinceps tranſit Jeſchahja ad hypotheſin, & Judæis hoc dictum accōmodat toto capite. 2 *Nam ecce*] exornatio prioris membri prolepſeos judicium Dei hominibus accommodans, ut dictum eſt ſuprà 2.10. Docet enim propheta judicium Dei longè latéque Judæam totam pervaſurum, ſummos, infimos, viros, & mulieres, bona, & corpora: viros quidem, uſque ad verſum 15. mulieres verò, inde ad finem uſque; poſtquam de bonis & rerum omnium poſſeſſione ac uſu actum eſt, hoc verſu. Hæc autem judicia non uno tantùm certo tempore effecta ſunt, cùm ea jam inde a ſuis temporibus cœpiſſe Propheta docuerit ſuprà 1.5. & ſequentibus; ſed ad tempora omnia conſequentia pertinent, quibus omnia hæc mala mutationeſque Judæi perpeſſi ſunt, uſque ad plenum rejectionis tempus. *Scipionem*] id eſt, quicquid pertinet ad vitam hominum ſuſtentandam, & magnum, & parvum: metaphora. *Panis*] id eſt, cibi & potus, ſynecdochicè. 3 *Potentem*] denuntiatio continens tum judicium divinum in perſonas, cujus genera ſunt hæc, amotio perſonarum aptarum, duobus verſibus; inſtitutio ineptarum ad adminiſtrationem, & ἀταξία illius conſequens, ver. 5. & 6. & [illegible], ver. 7. & 8. tum confirmationē juſti illius judicii, ver. 10. & ſequentib. *Sagacemq.*] vide in Proverb. 16.10. *Senem*] judicio, ac non ætate tantùm: quomodo pueri poſtea ſunt accipiendi, ver. 5. & 12.

4 Præfectum quinquagenis, & honorabilem [illegible] conſiliariumq; ac peritum artificem, & intelligentem eloquentiæ.

5 Daturus autem ſum (*inquit*) pueros principes eorum, qui facinoroſè dominentur in eos.

6 Ita opprimet in populo alter alterum, quiſque proximum ſuum: ſuperbient puer in ſenem, & vilis in honoratum.

7 Si prehendat quis fratrem ſuum *e* domo paterna ſua, *dicens*, veſtis eſt tibi, ductor eſto nobis; ut ruina iſta ſub manu tua ſit:

8 Jurabit die illo dicendo, non eſſem obligaturus, etiā domi meæ non *eſt* panis neq; veſtis: ne ponatis me ductorem populi.

9 Cùm corruerint Jeruſchalaima & Jehuda ceciderit: quia lingua eorum & actiones eorum ſunt adverſus Jehovam, ad exacerbandum oculos gloriæ illius.

10 Obfirmatio vultus eorum teſtatur contra ipſos, cùm peccatum ſuū ſicut Sedom enuntient, non celent: væ animo ipſorum, quia afficiunt ſe ipſos malo.

11 Dicite juſto, bene eſſe; nam fructu actionum ſuarum fruituros eſſe.

12 Væ, improbo malè eſt: nam retributio manuum ipſius eſt futura ipſi.

13 Populum meum opprimentium quiſque eſt parvulus, & fœminæ dominium exercent in eum: Popule mi, qui ducunt te, ſeducunt; & viam itinerum tuorum [illegible].

14 Siſtit ſe ad litigandum Jehova, qui conſiſtit ad judicandum populos;

15 Jehova ad judicium advenit contra ſeniores populi ſui & principes ejus; at vos [illegible]

quaſi dicat, neminē invenient Judæi qui defenſionem ipſorum [illegible] ita a Deo abjecti, ab exteris preſſi, & a ſe ipſis conſecti [illegible] diis & ſeditionibus. *Non rſſem obligat.*] id eſt, non [illegible] vulnera veſtra: metaphora a re medica. [illegible] dem difficultatibus domeſticis poſſim conſilere, quanto [illegible]

9 *Cùm corruerint*] id eſt, cùm ſtatus publicus ſemel [illegible] factum eſt ſupremis inde a temporibus Alexandri magni. [illegible] logia a blaſphemiis Judæorum & peccatis in Deum [illegible] confirmationem denuntiati illius judicii. *Gloriæ*] id eſt, [illegible] ipſo glorioſus eſt, & glorificandus a nobis, atque adeo [illegible] rus. 10 *Obfirmatio*] confirmatio juſti illius judicii Dei [illegible] nuntiavit, a Judæorum obduratione in peccatis: quorum [illegible] ſtatam eſſe docet: primùm a naturali judicio & conſenſu [illegible] oportere, & malis malè, tribus verſibus, deinde a juſtitia Dei [illegible] pulum diſceptantis opere & verbo, verſ. 13. & tribus ſeq. [illegible] palàm, pertinaciſſimè & impudentiſſimè, ut de Sedomitis [illegible] 19.5. *Væ animo ipſorum*] quaſi dicat, non poſſunt [illegible] in mala ultrò projecti ſunt, & ſibi fabricantur mala. 11 [illegible] catio proximè præcedentis ſententiæ a cōtrario, qua Jeſchahja [illegible] ritatem Judæorum ſecunda omnia ſibi pollicentium: [illegible] ne forè, qui injuſti eſtis; nihil ad vos pertinent promiſſiones [illegible] potius juſto concedite: vide Deut. 29. 18. & 19. 12 *Væ*] [illegible] cā denuntiantis graviſſimas calamitates exituras [illegible] [illegible] ſibi de rebus præſentibus [illegible] 13 [illegible] ſecunda confirmatio ab locus a juſtitia Dei: in quo [illegible] cit Deum exponentem populo ſuo indigniſſimam [illegible] civilem & Eccleſiaſticam, ſingulari [illegible] depravationem [illegible] inde pertinaces, obſirmatoſque contemnentem, tribus verſibus [illegible] conſilio, judicioque, ut ſuprà ver. 5. q. d. non magis [illegible] miniſtratione valent, quàm parvuli aut fœminæ [illegible] lier. *Qui ducunt te*] id eſt, ſacerdotes & Levitæ, [illegible] ut in lege & lore Jehovæ: ut Deut. 17.9. & 33.10. [illegible] [illegible] in lege tibi eundum eſſet, neque recedendū [illegible] ſum, Deut. 5.28. ſic accipitur hoc verbum Numer. [illegible] ſcriptio Dei comparentis ad conteſtationem Judæorum [illegible] dex, inquit, totius terræ (ut vocat Abraham Gene. 18. 25) [illegible] tendat cum populo. Hinc autem incipit ſecundus locus [illegible] nis, ut diximus ſuperiore verſu. 15 *Seniores*] [illegible] viare ipſa cum pueris & mulieribus comparandi. [illegible] tia verba per paralepſin. quaſi dicat, [illegible] [illegible] perſonagi (de quo Exodi 18. & Deuteron.) [illegible] modo, aut mulierum inſoleſcere; at vos [illegible] tia [illegible] vineaſque illius bonis, hoc verſu, & [illegible] quente verſu.

[illegible] depaſtiſtis hanc vineam, rapina pauperis eſt in ædibus veſtris.
15 Quid vobis eſt, quòd contereritis populum meum & faciem pauperum commoliſtis: dicit dominus Jehova exercituum.
16 Præterea ait Jehova; eò quòd ᵃ altæ ſunt filiæ Tzijonis, & ambulant ᵇ ᶜ extento gutture, & ᵈ nutantes oculis; ᶠ continentes minutis paſſibus incedunt, pedibuſque ſuis ᵉ compeditas agunt:
17 Idcirco ſcabie afficiet dominus ᵍ verticem filiarum Tzijonis, & Jehova ʰ pudendum earum nudabit.
18 Tempore illo amovebit dominus ornamentum iſtud ⁱ periſcelidum, ᵏ ocellataque opera, & ˡ lunulas,
19 Myrodicidia, ᵐ catellaſque, & ⁿ bracteolas,
20 Tiaras, & armillas, redimiculaq́; ᵍ ᵒ bucculaſque & amuleta.
21 Annulos, & ʰ ᵖ monilia naſo impendentia,
22 ᵠ Synheſes veſtium, & amicula, & ventralia, & ʳ aciaria,
23 Specula que, & ˢ ſindones, & mitras, & carbaſa,
24 Eritque ᵗ loco aromatis ut exiſtat ᵘ tabes, & loco cinguli ˣ diſſolutio, & loco operis ⁱ pexi calvitium, & loco ʸ ſegmentatæ cycladis cinctus cilicii, ᶻ uſtio loco pulchritudinis.
25 ᵃ Homines tui gladio cadent, etiam ᵏ potentes tui bello.

[illegible] paſſibus] id eſt, minutim & numeroſè paſſus conferunt, ut nutare [illegible] quàm ambulare videantur. *Compeditas agunt*] id eſt, lege a nu[illegible] modulos obſervant, ut in ſaltationibus cinædi faciunt: quaſi [illegible] quibus ad modificandos aſturconum & tolutariorum [illegible], donec modulis aſſuefacti ſint: prout hodiè videmus [illegible] equi tolutim incedere docentur. 17 *Verticem*] [illegible] mollitiem. *Pudendum earum*] ac non tantum pe[illegible] & ſua arte diſſimulabant incedentes. 18 *Periſcelidum*] [illegible] quibus ad pedes alligatis diſcebant modificare [illegible] verſa. *Ocellata*] ut ſunt reticula, & quæcunque [illegible] ſunt, ut ſint transflucida, impudicarum ornamenta. *Lunulas*] [illegible] 19 *Catellas*] pendentes de collo, aut pro cingulis lis poſi[illegible] ſive ornamenta auri & argenti, ut Capitolinus vocat in Aelio [illegible] foliorum ſegmenta ex auro vel argento, quæ veſtibus [illegible] quaſi ſtellæ in oculis micent continuo motu, unde nomen [illegible]. g Heb. *domus animæ*. 20 *Bucculas*] id eſt, ſuper[illegible] quibus os ſuum contegunt velut paſtomidibus: [illegible] ſive anhelitus, cujus obex propterea Hhebræis domus [illegible]. *Amuleta*] Hhebræa vox ab incantando & excantando [illegible] convenit, qua Propheta uſus eſt ſuprà 2.6. [illegible] reddere. h Heb. *monilia naſi*. 21 *Monilia* [illegible] impoſita, cujuſmodi ferè baccata geſtari ſolent. [illegible] id eſt, multiplicem mundum muliebrem veſtimento[illegible] frequentem. *Aciaria*] ſive (ut Græci vo[illegible]), quibus acus & acicula infigi aut includi ſolent. 24 *Sindones*] [illegible] lino Aegyptiaco: quamobrem etiam Tyriæ ſindones ve[illegible]. 25 *Loco aromatis*] id eſt, unguentorum, & o[illegible] quibus diffluunt. *Tabes*] tum loco mollis unguenti corpo[illegible] aciem ſitura corrumpens odoramentorum loco. [illegible] cinguli, ita ut lacera ſint mulieres, nudæ, atque turpes. [illegible] ut continuum eſſe videatur. *Calvitium*] id eſt, [illegible] quæ coma mulieri eſt gloriæ, 1. Corinth. 11. 15. quaſi dicat, [illegible] & calamitates publicæ privatæque, ut puellæ comam [illegible] & alio gloriam ſuam & ornamentum a ſe abjiciant. [illegible] hanc interpretationem ipſa nominis Hhebraici notatio [illegible] enim compoſitum ex nomine ſcutum ſive ſegmentum [illegible] orbem ſive rotunditatem: quamobrem intelli[illegible] luxurioſarum ornamenta, quæ cum induenda [illegible] & demiſſa inde ſupra femora ita conſtringun[illegible] cyclas, id eſt, ſegmentatus ille orbis ad imos u[illegible] latus, & ima ſui parte veſtis quoddam tintinna[illegible] circumſcribens, quod genus veſtimentorum no[illegible] conſtat. *Uſtio*] id eſt, pro eo quod cole[illegible] caſis & a ſolis cœliſque injuriis ſtudiosè defende[illegible] ſunt ab hoſtibus, æſtuſque ſoli exponentur atque [illegible] *Homines tui*] ſecundum judiciorum genus, ut obſerva[illegible] 17 per apoſtrophen ad Tzijonem. k Heb. *viri po*[illegible]

27 Quamobrem mærentibus & lugentibus ˡ portis illius; cùm ᶠ expurgata ᵉ deſidebit in terra,
28 ᵐ Prehendent ſeptem mulieres virum eundem tempore illo, dicendo; cibum noſtrum comedemus, & veſtimentum noſtrum induemus: tantummodo ˡ ᵍ vocemur de nomine tuo, ʳ aufer probrum noſtrum.

27 *Portis*] id eſt, ſingulis omnibus Jehudæ, ſynecdochicè. *Expurgata*] id eſt, exhauſta incolis & bonis, deſtitutaque ædificiis; quo modo affecta terra, lugere dicitur per proſopopœiam. *Deſidebit in terra*] nimirum Tzijon lugens calamitatem ſuam; [illegible]: ab uſu lugentium, qui ſolebant in terra ſedere atque recumbere, ut 2. Schemuel. 12. 16. Ijob 1.20 & 2.13. 28 *Prehendent*] id eſt, tanta erit penuria virorum, tanta deſolatio mulierum, ut ne unus quidem vir in ſeptenas familias inveniri poſſit. Amplificatur autem hæc deſolatio tribus conditionibus iniquiſſimis: una, quòd mulieres ambitaræ ſint & prehenſaturæ virum; altera, quòd victum & res omnes neceſſarias ipſi oblaturæ, quod propriè virorum officium eſt: tertia, quòd plures contra jus, morem, & ingenium in virum unum conſenſuræ. l Heb. *invocetur nomen tuum ſuper nos*. *Vocemur*] id eſt, duce nos, maritus eſto nobis. *Aufer*] id eſt, fac ut liberos ſuſcipiamus ex te: nam probroſa olim erat ἀτεκνία.

Caput IIII.

1 ⁿ TEMPORE illo erit ᵃ germen Jehovæ gloriæ & honori; & ᵒ fructus ipſe terræ excellentiæ & ornamento ᵇ ᵖ ſuperſtitibus Jiſraëlis.
2 ᵠ Erit enim ut qui relictus fuerit Tzijone, & reſiduus Jeruſchalaimis, ſanctus ᶜ dicatur; ʳ quiſquis adſcriptus fuerit illi vitæ Jeruſchalaimis:
3 ˢ Cum laverit Dominus excrementum filiarum Tzijonis, & ᵈ cædes Jeruſchalaimorum abluerit e medio ipſorum; ᵗ ſpiritu judicii & ſpiritu ſublationis,
4 ᵘ Creabitque Jehova ſuper unumquodque habitaculum montis Tzijonis, id eſt, ſuper ˣ convocationes ejus, ʸ nubem interdiu, fumumq́; & ſplendorem ignemq́ ᵉ flammantem noctu: nam ᶻ ſuper totam gloriam *erit* ᵃ protectio:

a Heb. *die*.
1 *Tempore illo*] concluſio totius concionis, ut obſervatū eſt ſuprà 2.1. continens duo promiſſionum genera, unum de juſtitia, ſanctificatione, redemptione, & gloria, quam Eccleſia percipit in Chriſto, uſq; ad verſum 4. alterum, de æterna fide & defenſione ejus, duobus ſequentibus. Tempus autem illud intelligendū eſt, quo Chriſtus judicia antè denuntiata efficit, & ſuo adventu populum ſuum purgavit, infra ver. 3.

Germen Jehovæ] id eſt, Chriſtus Jehova, infrà verſ 4. qui intermortuo regno Dei propemodum, excitatus eſt a Deo patre & ſubmiſſus, velut germen e radice repullulans. alii pro Eccleſia repullulante accipiunt ex reliquiis Jiſraëlis, hoc ſenſu Eccleſia a reliquiis Jiſraëlis collecta erit ornatiſſima; alii pro donis ſpiritualibus quæ Jehova in Eccleſiam profundit: ſed cùm proprium apud Prophetam nomen Eccleſiæ ſit Jiſraël aut reliquiæ Jiſraëlis, hoc verſu, & ſequent. præterea gratiæ ſive dona Dei evidentiſſimis verbis exprimantur, deinde hoc proprium ſit attributum Chriſti, quod deinceps procedente tempore copioſius exponit idem Propheta infrà 11. cujus ſummam hoc caput continet; interpretationem hanc aliis prætulimus. denique ipſa quoque verborum contextio ſimplicius ita conſtruitur, quam ſi dixeris, erit germen Jehovæ reliquiis Jiſraëlis, id eſt, germinabunt a Jehova: dona vero nunquam ſic appellantur, ſed Chriſtus ipſe hanc appellationem & cognatas obtinet infrà 11.1. Jirmeja 23.5. & 33.15. Zecarja 3. 8. & 6.12.
Fructus ipſe] epitheton Chriſti, quaſi radice penè mortua ſuboleſcens, cum ſurculo comparatur qui e terra enaſcitur, quod infra cap. 11. copioſius exponitur.
b Heb. *evaſioni*. *Superſtitibus*] i. Eccleſiæ. 2 *Erit enim*] expoſitio ratio[illegible] quibus Chriſtus gloriam collaturus eſt in Eccleſiam ſuam. Sunt autem duæ, Juſtitia & ſanctitas illius quæ efficitur noſtra ad vitam æternam, hoc verſu, & remiſſio peccatorum atque abolitio, verſ. ſequente. c Heb. *dicatur ei*, [illegible] *liter: ut ſuprà 1.26.* *Quiſquis adſcriptus*] id eſt, ordinatus ad vitam æternam ex decreto Dei, ut loquitur Lucas Act. 13. 48. 3 *Cum laverit*] i. malum ex Eccleſia ſuſtulerit, tum paleam exurendo igne inextinguibili, tum ſuorum peccata ventilando atque perpurgando ſpiritu ſancto & igne; ut Joannes prædicabat Matth. 3. & alibi. d Heb. *ſanguines*. *Spiritu judicii*] id eſt, ſpiritu divino ſuo, qui ea[illegible] nos omnia ſcrutatur, 1. Corinth. 2. 10. ac proinde ſolus juſtiſſimo judicio omne malum tollit a populo Dei; quamobrem ignis in ſcripturis appellatur ab officio ſuo. 4 *Creabit*] alterum genus gloriæ, nimirum fides & defenſio æterna quam obtinemus in Chriſto, ne unquam de vita, cui adſcripti ſumus, decidamus, ſed ſine metu e manu inimicorum noſtrorum liberati ſerviamus ipſi cum ſanctitate & juſtitia in ipſius conſpectu cunctos dies vitæ noſtræ, Lucæ 1.74. *Convocationes*] id eſt, ſingulos cœtus Eccleſiaſticos, qui omnes ad Tzijonem ſpiritualem pertinent. *Nubem interdiu*] allegoria reſpiciens ad ſignum illud aſpectabile præſentiæ Dei quod præivit Jiſraëlitis proficiſcentibus ex Aegypto, Exodi 13. 21. pro eo quod eſt, dux erit & defenſor Eccleſiarum ſingularum, quæ undequaque conſiſtent ad cœleſtem Jeruſalem. e Heb. *flammæ*. *Super totam gloriam*] decorem que excellentiam, & ornatum perfectum Eccleſiæ, ſuprà verſ. 2. ſenſus eſt, protegens in Eccleſia ſua gloriosum ornatum ſuum, & dona ſua propter nomen ſuum conſervabit. *Protectio*] alludit ad tegmina quibus totum opus tabernaculi contectum erat, quod exponit ſequente verſ.

5 ᵇ Cujus

4 *Cujus protectionis*] id eſt, quemadmodum tabernaculum olim circumtectum erat ab omnibus cœli injuriis, ita quoque Eccleſia (prout tabernaculum eſt & templum ſanctum Domino) plane circummunietur adverſus omnia mala ſtudio providentiaque Dei.

5 Cujus protectionis [illegible] erit umbraculo interdiu ab æſtu, & receptui atque latibulo ab inundatione & a pluvia.

Caput V.

Propheta per vineæ parabolam diſceptat verbis Dei cum Eccleſia Judæorum, beneficia illius ingratumque illorum animum exponit: peccata ex avaritia, luxu, ceteraque malitia ab ipſis perpetrata exprobrat: maledictionem & ultionem ſuam ſingulis denunciat: præcedentes calamitates iiſdem peccatis tribuit, & graviſſimas a Chaldæis venturas prædicit.

1 Accinam] Hujus capitis (quod Jeſchahja carmine cecinit ad exemplum Moſchis Deut. 32.) ſummæ partes ſunt quatuor; prima eſt propoſitio, priore parte hujus verſus; ſecunda, narratio, uſque ad verſum 7. tertia, denuntiatio generalis juſtorum judiciorum Dei in populum ingratum & rebellantem Deo, inde uſque ad verſ. 25. quarta, ſingularis accommodatio judiciorum Dei præteritorum futurorumque ad præſentem cauſam, inde ad finem uſque. Etſi autem hoc caput nulla inſcriptione a præcedentibus diſtinguitur; tamen quia ſummatim argumentum continet duarum concionum præcedentium, ſeorſim vitium eſt ponere, velut concionem diſparatam.

Dilecto meo] id eſt, Chriſto ſponſo Eccleſiæ, cujus amicus & adminiſter ſum.

1 ACCINAM nunc dilecto meo canticum dilecti mei, de vinea ipſius: vinea eſt dilecto meo [a] in clivo uberrimo,
2 Quam circummunivit, & elapidavit, conſevitque generoſis vitibus, & extruxit turrim in ea, ac etiam torcular excidit in ea: ſed cùm expectaſſet ut ederet uvas, edidit labruſcas.
3 Nunc autem habitatores Jeruſchalaimorum, imò viri Jehudæ ſinguli, judicate quæſo inter me [b] & vineam meam,
4 Quid faciendum amplius fuerit vineæ meæ quod non fecerim in ea. Quamobrem cùm expectaſſem ut ederet uvas, edidit labruſcas?
5 Jam itaque, notum faciam nunc vobis quid facturus ſim vineæ meæ; amovebo ſepem ejus ut ſit depaſtioni, diſrumpam maceriam ejus ut ſit conculcationi:
6 Et exponam eam deſolationi; non putabitur, neque refarrietur, ſed aſſurget ſentis & vepres: inſuper nubibus interdicam, ne demittant in eam pluviam.
7 Cùm vinea Jehovæ exercituum ſit domus Jiſraëlis, & viri Jehudæ planta deliciarum ejus: & quamvis expectaverit officium, ecce pertinacia; juſtitiam *expectaverit*, ecce autem clamor;
8 Væ conjungentibus domum domui, agrum agro adhibentibus; donec nihil amplius ſit loci, & efficiamini habitatores vos ſoli in medio hujus terræ.
9 Me audiente, Jehova exercituum jurat: per vivere, niſi domus multæ deſolationi ſint, magnæ & præſtantes; adeo ut nullus in iis futurus habitator.
10 Quin decem jugera vinearum reddent bathum unicum, & ſementis chomer reddet epham.
11 Væ ſurgentibus ſummo mane, ut potum inebriantem ſectentur; prorogantibus ad crepuſculum uſque, ut vinum incendat ipſos.
12 In quorum conviviis eſt cithara ac nablium, tympanum, tibiaque ac vinum: opus autem Jehovæ non intuentur, & factum manuum ejus non conſyderant.
13 Idcirco migrat populus meus, quod expers ſit ſcientiæ: & [f] honoratiſſimi ejus homines *ſunt* famelici, ac multitudo ejus aret ſiti:
14 Idcirco dilatat ſepulchrum [g] ſe ipſum, & diſtendit os ſuum [h] in immenſum: ut deſcendat decor illius & multitudo illius cum tumultuatione ſua, & qui exultat in illa.
15 Ita deprimitur homo plebeius, & demittitur vir præſtans; oculique celſorum deprimuntur:
16 Et exaltatur Jehova exercituum judicio ſuo, & Deus fortis ſanctiſſimus ſanctificatur juſtitia:
17 Ut paſcant agni pro more ſuo, & vaſtitatibus pinguium advenæ fruantur.
18 Væ trahentibus iniquitatem funibus vanitatis: & veluti denſo fune plauſtri, peccatum:
19 Dicentibus, feſtinet, acceleret opus ſuum, ut videamus; & appropinquans adveniat conſilium ſancti Jiſraëlitarum, ut experiamur.
20 Væ dicentibus de malo bonum eſſe, & de bono malum: ſtatuentibus tenebras pro luce, & lucem pro tenebris; ſtatuentibus amarum pro dulci, & dulce pro amaro.

De vinea ipſius] ſumma totius argumenti allegorica. *Vinea eſt*] narratio continens expoſitionem rei, hoc verſu; factorum, ſequente; & conſilii, quatuor ſequentibus. a Heb. *in cornu filio olei*, id eſt, celſo ac pingui: metaphora. *In clivo*] q. d. quàm commodiſſimè & conventientiſſime, quò etiam ſpectat prior pars ſequent. ver. 2 *Quam circummunivit*] narratio facti duplicis; ultimam curæ quam adhibuit Chriſtus in informanda, ſervanda, augenda & perficienda vetere Eccleſia; & indignitatis qua Eccleſia vetus provocavit Chriſtum. 3 *Nunc autem*] expoſitio conſilii divini in caſtigandis Judæis: qua primùm ex argumento ſuperioris parabolæ ipſos adigit ad damnandum factum ipſorum, & probandum ſuum, duobus verſibus (qua ratione Nathan apud Davidem uſus eſt 2. Schem. 12.) deinde ſententiam ſuam judiciumque denuntiat, verſ. 5. & 6. *Judicate*] q. d. appello conſcientiam veſtram, vos ipſi cognoſcite, & bona fide ſtatuite, per utrum ſteterit quominus fructum dignum conditione ſua protulerit: ſi vel tantillum meritò a me deſyderabitur, ego præſtabo: ſed cùm partibus meis plane perfunctus ſim, quid ſupereſt niſi ut vinea in culpa dicatur eſſe? b Heb. *& inter vineam*. 5 *Jam itaque*] expoſitio ſententiæ aut judicii allegorica, ut diximus in verſum 3. pro eo quod eſt, abjiciam ſtudium illius, nudabo præſidio, bonis, & ornamentis meis, exponamque omnibus injuriis. 7 *Cùm vinea*] tranſitio ad tertiam partem, quam diximus eſſe generalem denuntiationem judiciorum Dei, per accommodationem præcedentis allegoriæ ad Judæos; qui hoc verſu beneficiorum Dei & improbitatis ſuæ evincuntur, deinde pro ratione peccatorum verberantur denunciatione parium judiciorum Dei, & peccatis reſpondentium. *Officium*] id eſt, ut miſſa nativa ſua conditione (quæ ſterilis eſt & malarum duntaxat rerum ferax) facerent officium ſuum. *Pertinacia*] nimirum in vetere homine & corruptione naturali, quæ amplificatur demonſtrandi particula. *Clamor*] vide Geneſ. 18.20. 8 *Væ*] hujus denuntiationis loci ſunt tres, quibus ſingulis continentur expoſtulatio peccati, & convenientis pœnæ interminatio: primus locus eſt avaritiæ ſordidiſſimæ, uſque ad verſum 11. ſecundus luxus perditiſſimi [illegible], inde uſque ad verſum 18. tertius, malitiæ, & obſtinationis in malo, uſque ad verſum 25.

27.16. *Epham*] vide Exodi 16.33. 11 *Væ*] ſecundus locus [illegible] dictum eſt in verſum 8. 12 *Opus autem*] i. nihil reſpiciunt, nihil [illegible] niquæ ſapiunt niſi lætam ſuam, & ad nihil eorum quæ facit Deus [illegible] ſua advertunt: ſic Hhamos 6.6. & ſequentibus. 13 *Idcirco*] [illegible] tis interminatio, ut ſuprà. *Migrat*] id eſt, pergunt Judæi [illegible] iiſdem calamitatibus conflictari, quas ceperunt Joſchi & [illegible] ut ipſe oſtenderat ſupra 1. 5. & ſeq. & repetit infra verſ. 25. [illegible] tes iſtæ, exilii, mortis, & abjectionis omnimodæ, tribus verſibus [illegible] *ſcientiæ*. *Expers*] i. nulla prœditus cognitione aut animadverſione [illegible] ſed brutus eſt, ut loquitur David Pſal. 92.7. f Heb. *honora* [illegible] *bei*] pro eo quòd cibo & potu luxurioſiſſimè abuſi ſunt. 14 [illegible] ſopopœia, qua inſatiabilem conditionem ſepulchri [illegible] tum inſatiabili g Heb. *animam ſuam*. h Heb. [illegible] *Decor illius*] id eſt, ſummi & infimi, patricii & plebeii [illegible] cipiendum eſſe oſtendit præcedens verſus. *Tumultuatione* [illegible] qui in comeſſationibus & perdito luxu perſonare ſolent [illegible] be & regione tota. 15 *Ita*] id eſt, his judiciis [illegible] quæ ſunt, hoc verſu, Dei gloria aſſeritur, verſu ſequent. & [illegible] 17. 17 *Agni*] quibus comparantur pii in ſuis pœnis [illegible] reſtituti in poſſeſſione terræ quam improbi occupaverant, [illegible] rant; ut ſuprà dixit Propheta. 18 *Væ trahentibus*] [illegible] locus adverſus malitiam & obſtinationem Judæorum. [illegible] malitiæ plura: primum eſt ſtudium accumulandi peccata, [illegible] dificantur Deum, duobus verſibus; ſecundum, confuſio [illegible] nis omnium perverſitas, ver. 20. tertium, præſidens ſui [illegible] tum, affectata totius naturæ & ſpiritum omnium [illegible] malum, & convellendum bonum, ver. 22 & 23. [illegible] nihil agitantibus niſi malum omni ſtudio ſuo: allegoria. [illegible] ludificantium Deum, & irriſorum qui in ſuis ipſorum cupiditatibus [illegible] vocantur 2. Petri 3.3.

22 Væ ſapientibus [i] judicio ſuo, & coram facie ſua intelligentibus.
22 Væ valentibus potare vinum, & [k] ſtrenuis ad miſcendum potum inebriantem:
23 [l] Abſolventibus improbum propter munus: & juſtitiam juſtorum [m] abjudicantibus ab unoquoque eorum.
24 Idcirco ut abſumit ſtipulam lingua ignis, & torridum gramen flammâ deficit; radici iſtorum quaſi tabes inerit, & flos iſtorum ut pulviſculus abibit: Quia contemnunt doctrinam Jehovæ exercituum, & ſermonem ſancti Jiſraëlitarum ſpernunt.
25 Propterea accenſus eſt ira Jehovæ in populum ſuum, & extendens manum contra eum, percuſſit eum adeò ut commoti fuiſſent ipſi montes, fuitque cadaver iſtorum ſterculum in mediis plateis: his omnibus non eſt averſa ira ejus, ſed adhuc manus ejus extenta.
26 Nam cùm attollens vexillum ad gentes e longinquo, & ſibilans advocaverit ad ſe ab extremo terræ: ecce cito velox adveniet *exercitus*.
27 Nullus *erit* feſſus, nullúſque impingens in eo, non dormitabit neque dormiet; etiam non ſolvetur zona lumborum ejus, neque avelletur corrigia calceamentorum ejus:
28 Cujus ſagittæ *erunt* acutiſſimæ, & omnes arcus ejus intenti; ungulæ equorum ejus ſimiles rupi reputabuntur, & rotæ *currûum* ejus ſimiles turbini:
29 Rugitus ei ut immanis leonis: rugienſque ut juvenes leones fremet, & prehendet prædam, ſalvamque deportabit, & nemo eripiet.
30 Fremet enim in ipſum tempore illo, quaſi fremitu maris: utut ipſe contentiſſimè intueatur in terram, tamen ecce tenebræ, *id eſt*, anguſtia ſimulatque illuxerit, mox obtenebratus fuerit effuſis *fluctibus* ejus.

[illegible] Deus in eos tantam indignationem demonſtrare voluiſſet: [illegible] plus quàm ſatis populo exprobratum. *Cada-[ver]*] [illegible] bellis externis, quàm civilibus: quia externis Jeruſchalaima bis [illegible] Syris, 2.Chron. 24.23. deinde à Joaſcho rege Jiſraëlitarum, [illegible] civilibus verò, occiſi ſunt reges ipſi, & occiſores inul[ti] [illegible]] vexillo ſublato acceſſitus hoſtes, & judicia ſua exequens. [illegible]] Syrorum, Aſſyriorum, Ægyptiorum, & Chaldæorum, quos [illegible] judicium ipſius, tanquam datis ſignis militaribus. [illegible]] exaggeratio interminationis per deſcriptionem ex[ercitus] [illegible] in Judæam erat irrupturus, primùm a conſtitutione militum, [illegible] omnium ad militiam pertinentium, duobus verſibus; de[inde] [illegible], duobus reliquis. *Non dormitabit*] id eſt, [illegible] ſed ipſas potius noctes in obſidione occupabit: ut Jirme. 6.5. [illegible]] id eſt, indeſinenter in armis erit, & ſine impedimento ad expe[ditionem] [illegible] 28 *Similes rupi*] id eſt, infractæ atque duriſſimæ, quæ nullo [illegible]] id eſt, velociſſimæ, ocyores Euro. 29 *Ru[gitus]* [illegible], exponens mala quæ efficiet exercitus: nimirum [illegible], fremitu ſuperabit, vi depopulabitur & deportabit [illegible] ſui eripiendi facultatem oppreſſis adimet. 30 *In [ipſum]* [illegible] populum eripere conatus fuerit e manu Chaldæorum: [illegible] Jirmeja, & iis qui Gedaljam interfecerunt et in Æ[gyptum] [illegible] 2.Reg. tribus ultimis, & 2.Chron. ultimo, & Jirmeja 41. & [illegible]] de Judæis rebellionem molietur. *Fremitu maris*] id eſt, [illegible], prout ſequentia verba exponunt allegoricè. *Utut* [illegible]] allegoria, qua Propheta irritos Judæorum conatus explicat per [illegible] qui inſtantur alto: quemadmodum enim (inquit) qui [illegible] quàm ſtudioſiſſimè proſpectant, & lucis ipſius aut pha[ri] [illegible], ita Judæi liberationem exoptantes undique qui[illegible] ſpem libertatis eripientur: ſed fruſtra. *Anguſtia*] ep[illegible] *illuxerit*] id eſt, lux aliqua, aut ſpes libertatis vindicandæ [illegible] Judæi ad eam recuperandam erexerint: prout frequenti[illegible] *Mox obtenebratus*] id eſt, ut qui jactatur fluctibus, [illegible] orbatur, ingruentibus illis ſubinde & profun[illegible] Judæi ab idonea expectatione ſua novis Chaldæorum co[illegible] recurſantibus in eorum cervices fluctibus, & allidentibus [illegible] eam penitus introſpeximus, aliis omnibus præfe[illegible] 5.

Caput VI.

Propheta Deum conſpicit in ſolio, ſtipatum ſatellitio ſuo ad judicandum Judæos: cujus verſum prædicantibus angelis terra contremiſcit, & ipſe exterretur, donec per ſignum ab Angelo admotum infirmitate liberatus inſtituitur a Deo, atque confirmatur; ut populo durities exprobret, obſignet, & augeat prædicatione verbi, donec eorum ferulis correptus decimus tandem in exilium abeat.

1 Anno quo mortuus eſt rex Hhuzzija, tum vidi dominum inſidentem ſolio celſo & elato; cujus fimbriæ complebant templum ipſum:
2 Seraphim aſtantes ſupernè *erant* ei: ſenis alis unuſquiſque, quarum binis tegebat faciem ſuam, & binis tegebat pedes ſuos; ac binis volabat:
3 Et clamans alter ad alterum dicebat, ſanctus, ſanctus, ſanctus *eſt* Jehova exercituum: implenda fuerat tota hæc terra gloria ejus.
4 Tum commoti ſunt poſtes liminum a voce inclamantis, & domus ipſa impleta eſt fumo.
5 Quamobrem dixi, Hei mihi, quòd exſcindor; quia vir pollutus labiis ſum, & in medio populi polluti labiis habito: cùm regem illum Jehovam exercituum viderint oculi mei.

1 *Anno*] tunc demum eſt hoc capite ſecundum tempus, quo Jeſchahhja prophetavit. Cùm enim prius temporibus Hhuzzijæ regis populum ad bonam frugem revocaſſet promiſſionibus & minis; nunc demum populi obſtinationem & excæcationem denunciat, ut obſervavimus ſuprà 1.1. quo magis admiranda eſt horum prophetiarum autoritas, cùm obduratio hæc populi & tot flagella quæ deinde fuerunt perpeſſi, tot antè annis fuerint prænunciata: nam Jotham ſedecim annis regnavit tranquillè, Achaz hoc tempore quaſi puer quadriennis erat; veruntamen Propheta definit eas calamitates quæ deinceps inde a temporibus Achazi erant Judæam pervaſuræ. Continentur autem hoc capite tria: primum eſt magnifica adumbratio majeſtatis Dei, quinque verſibus: ſecundum, expoſitio vocationis à Deo, & autoritatis officii Prophetæ imperati, inde ad verſum 11 tertium; prophetia graviſſimorum malorum quæ Judæis erant eventura juſto judicio Dei, tribus verſibus ultimis. Exponitur verò præſentia majeſtatis Dei primùm a conſtitutione ipſius, hoc verſu; deinde a perſona angelorum cœleſtium, duobus ſequentibus; poſtremò ab Eccleſia in terris verſante, ver. 4. & 5. *Quo mortuus*] id eſt, quo rex Jotham regnare cœpit: ſic autem potius definit quàm a Jothami regno, quia Jotham vivo adhuc patre regnum adminiſtraverat, 2. Reg. 15.5. itaque hac locutione omnem dubitationem tollit. *Dominum*] Jeſum Chriſtum, ſermonem æternum Patris, cui Deus omne judicium dedit, ut interpretatur Joannes 12.41. *Inſidentem ſolio*] ut regem judicemque potentiſſimum & magnificentiſſimum effectum a Patre. *Cujus fimbriæ*] id eſt, glorioſiſſimum & ſanctiſſimum. Nam gloria diſpenſatio illis fimbriis, id eſt, regali ornatu ſynecdochicè, ſanctitas verò habitatione templi deſignatur: quod poſtea declarant Seraphim, ex quorum verbis interpretamur hoc viſionis genus. 2 *Seraphim*] id eſt, ardentes angeli e cœlo, [illegible] tanquam ignis, ac proinde purgatori bonos per vocationem Dei, & conſumptores malorum: viſiones quas Deus exhibet, ad rerum ſuarum argumenta accommodandas eſſe pro certo habemus: propterea Deum cum judice, angelosque ſatellitum cum ſatellitibus comparant. Eſt autem hic ſecundus locus illuſtrans majeſtatem Dei a perſona ſanctiſſimorum angelorum, hoc verſu; & a confeſſione ac prædicatione ipſorum, verſu ſequente. *Supernè*] id eſt, in eodem loco, celſo, & elato, ubi ſpectatum ſolium Dei. a Heb. *ſex alæ ſex alæ*. *Tegebat*] dans omnem gloriam Deo, & hoc ſigno publicè teſtans a ſua tenuitate non poſſe ferri aſpectum infiniti ſplendoris, gloriæ, & majeſtatis Dei. *Tegebat pedes*] quaſi hominum infirmitati conſulens, qui ad aſpectum emicantis illius ſcintillæ ſive particulæ quam angeli de gloria divina conſecuti ſunt, planè deficerent. *Volabat*] id eſt, quàm celerrimè ad juſſa Dei omnipotentis capeſſenda expeditus erat. 3 *Clamans*] id eſt, uno ore conclamantes & hymnum Deo concinentes: nimirum poſtquam decretum Dei acceptum eſt de iis exequendis quæ deinceps narrantur: pleonaſmus in ſcripturis ad veritatis repetitionem frequens. b Heb. *hic ad illum*. *Dicebat*] brevis hymnus iſte quem angeli dixerunt domino, accepto decreto de judiciis ipſius contra Jehudæos, continet duas partes; unam, qua ſanctitatem Dei infinitam ipſi viiſque ipſius omnibus & judiciis ineſſe in ſempiternum afferunt; quod genus affirmationis triplice ejuſdem vocis enunciatione oſtenditur, ut Jechezkel. 21.27. quaſi dicas, omnino [illegible] ſanctiſſimus eſt Deus, & ſanctificandus ab omnibus: alteram, qua juſtitiam confirmant illius judicii, quod Prophetæ hoic erant indicari, & per ipſum populo denunciari. quaſi dicat; oportuerat populum hunc ſanctificare gloriam Dei ſui, prout te operat Exod. 19.8. & 24.3. *Hæc terra gloria*] quæ Dei eſt, peculiari quodam jure, & in qua coram habitat. 4 *Tum commoti*] id eſt, templum ipſum & res inanimæ [illegible] Angelorum clamore cohorruerunt; poſtquam audiit ſunt Judæi & percepta ſeveritate judiciorum Dei in illos. *Fumo*] ſigno præſentiæ Dei [illegible] in juſtiſſimam ultionem Judæorum, ut aliàs præſentiam ſuam teſtatus eſt nube ad gratiam & pacem teſtificandam populo, 1. Reg. 8.10. 5 *Quamobrem*] conſpecto Deo, & audito ab angelis decreto ejus. *Hei mihi*] vide Gen. 16.13. *Pollutus labiis*] id eſt, qui ne verbo quidem ritè ſanctificari gloriam Dei, neque adhuc comparatus ſum aut aptus ad ſanctificandum eam: ſynecdoche.

6 Sed

6 'Sed advolavit ad me unus ex illis Sera-
phim habens in manu sua prunam, quam for-
cipibus sumpserat ab altari.
7 Admovitque ori meo dicens, ecce, attingit
hoc labia tua: jam amovetur iniquitas tua,
& peccatum tuum expiatur.
8 'Deinde audivi vocem Domini, dicentis:
quem missurus sum? & quis iturus est nobis?
cui dixi, En ego, mitte me.
9 'Tum dixit, i, & dicito populo isti:
audite continenter, at ne intelliga-
tis; & videte continenter, neque cogno-
scatis.
10 'Fac ut pinguescat cor populi istius, &
aures ejus ingravescant, oculiq; ejus con-
niveant, ne videat oculis suis, & auribus suis
audiat, & corde suo intelligat, convertensque
sanet se.
11 'Dicenti autem mihi, quousque domine?
dixit: usque dum vastatis civitatibus adeò
ut nullus sit habitator, & domibus adeò ut
nullus sit homo, etiam ipsa regio vastata sit
desolatione:
12 Et procul amovente Jehova hominem
quemque, maxima sit ipsa derelictio in i-
sta terra.

13 [illegible] decima [illegible]
rursus erit depastioni: sicut quercu[illegible]
illis & sicut arboribus quæ sunt ad [illegible]
injectus statumen est, ita semine sancto sta-
tumen ejus est.

6 *Et advolavit*] secunda pars de vocatione Prophetæ, in qua docetur, primum quomodo ad vocationem suam comparatus atque vocatus sit: deinde quorsum aut ad quod prophetandi genus. Ratio comparandi sive informandi Prophetæ est duplex, una, quòd absumptæ & amotæ sunt infirmitates ejus, duobus versibus; altera, quòd simplex nominatim fuit ipsi imposita, vers. 8.

Unus ex illis Seraphim] administer voluntatis Dei ad confirmandum Prophetam, ut sequentia ostendunt: nam non amplius hic verbo & sacramento in Propheta efficit per se ipsum, quàm ministri Dei in Ecclesia: sed unus est spiritus qui operatur omnia in omnibus.

Prunam quam] id est, igniculum virtutis donorumque spiritus Dei, ad repurgandum, illustrandum, & confirmandum me. *Ab altari*] figura Christi, ex cujus plenitudine haurimus omnes per spiritum ipsius. 7 *Ecce*] demonstratio, qua angelus ad sacramentum adhibita ostendit tam certum esse donum Dei intrinsecus, quàm extrinsecus est signum. *Attingit hoc labia tua*] sic Jirmeja 1.9. & Daniel, 10.16.

Et quietatem] id est, tum ille metus & pollutio labiorum de qua conquestus es, ut fortissimus sis inposterum in tua hac functione contra Jisraelitas: non enim hic primum Jeschahhja vocatur ad prophetandi munus, sed denuo confirmatur propter gravitatem sequentis prophetiæ, ne perspectis difficultatibus animum abjiceret; ut Jechezkeli persæpe factum est. 8 *Deinde audivi vocem*] postquam me confirmavit Deus. *Quem missurus sum*] videlicet hominem quia visum est Deo hos thesauros suos in testaceis vasculis collocare, ut ejus virtutis præstantia sit Dei, & non ex nobis, 2. Corinth. 4.7. *Nobis*] nam consilium est Dei Patris, filii, & spiritus sancti: ut Gen. 1.26. 9 *Tum dixit*] usus Prophetiæ quam Jeschahhjæ imperavit Deus & sequentibus omnibus, usque in adventum Christi; nimirum ut auditione verbi (quod pii odorantur ad vitam) impii obdurentur, & ipsis fiat odor mortis ad mortem suo ipsorum vitio: quamobrem eadem ratione a Christo atque Apostolis duo hi versus permultis locis contra Judæos adducuntur. c Heb. *audiendo*. *Audite continenter*] imperandi modus in hac prophetia tum sanctam Prophetarum audaciam in prophetando demonstrat, quasi dicat, audite ô scelerati, velitis nolitis, verbum Dei judicium præsentissimum veritatem & efficaciam verbi; quod ita verberat impiorum aures ac animos obstupescat; prout in Judæis factum est, donec planè se ipsos resciderant a Christo. *At ne intelligatis*] quasi dicat, quandoquidem vitio corruptæ & depravatæ voluntatis vestræ verbum Dei non emendavit vos, sed potius attonitos hactenus reddidit; & nunc quoque perstatis in ista depravatione voluntatis vestræ: stat sententia Dei judicio severissimo, ut quisquis non habet, aut cui non est datum nosse mysteria regni cœlorum, etiam quod habet tollatur ab eo; ac proinde vos non magis resipiscatis aut percipiatis verbum ejus quàm desperati sontes, qui nullis judicum documentis, promissionibus, minis, evictionibusque ad officium suum adducuntur; sed potius vos ipsos adversus omnia obfirmetis, versu sequente. Nam quæcunque hic dicuntur, ad formam judicialem pertinent; quasi Deus sceleratos populi animos tum verbo tum flagellis non edomaret, sed ipsi se adversus judicem & omnia flagella obfirmarent. d Heb. *tandendo*. 10 *Fac*] amplificatio; quasi dicat, effice prædicatione verbi & denuntiatione judiciorum meorum, ut non tantùm contineat se in eodem statu malitiæ, non intelligendo; sed ut omnibus modis augescat malitia ipsius irritata verbo, omnibusque modis obfirmetur: ut de Parhhone legimus, & idem Propheta repetit infra 29. *Pinguescat cor populi*] id est, obesum reddatur, occallescat, & obduretur magis ac magis: metaphora a tabulis corporis, in quibus omne pingue sensus expers esse consentiunt Physici. *Aures ejus*] id est, quemadmodum qui tonitru gravissimè percelluntur, eorum auditus & visus hebetatur; ita indies isti obstupescant intonante verbo meo. *Ne videat oculis suis*] finis obdurationis, nimirum perditio contumacium corpore & animo: qui finis singulis superioris obmunicationis partibus ex adverso respondet ordine præpostero. *Convertensque sanet se*] id est, conversione sua recipiat sanitatem corporis & animi, & a peccatis suppliciisque peccatorum suorum liberetur. 11 *Dicenti autem*] tertia pars de gravissimis malis in Judæos eventuris, quæ Deus occasione sumpta a quæstione Prophetæ deinceps explicat.

Quousque] nimirum ego & Prophetæ omnes qui continenter clamabimus sine fructu, & refractarios rebellesque obfirmabimus verbo? *Usque dum*] id est, usque ad excidium totius regni, & desolationem terræ, Babyloniorum operâ. 12 *Maxima sit*] id est, desolatio eveniat qualis antea non fuit: de qua in fine Regum, Chronicorumque, & apud Jirmejam multa. e Heb. *in medio istius terræ*.

[illegible] immissurum esse, antequam maximam hanc per Chaldæos [illegible] quit, per hostes exteros populum hunc flagellis [illegible] maximè dereliquisset, & deportatio sunt per Chaldæos [illegible] casti & oppressi primùm a Syris, deinde sub Achazo, [illegible] kija bis, 2. Reg. 18. sub Menasche semel, 2. Chron. 33. sub Jo[illegible] 35. sub Joachazo semel, sub Jehojakimo bis, sub [illegible] semel, 2. Reg. ultimo, & 2. Chron. ultimo: quæ [illegible] Nebucad[illegible] ad [illegible] regio per multos annos desolata. f Heb. [illegible] erit, id est, absumetur, metaphoricè: ut Numer. 24.22. [illegible] cat Deus non sit populum celeriter [illegible] habet rationem Christi & corporis electorum ipsi [illegible] pulo, qui omni & singuli divinæ sanctitatis [illegible] liari similitudine & ob oculos omnium posita [illegible] quo a domo regis in templum pergitur, quercus hic [illegible] arbores terram quæ aliquid ruitura esset continuo [illegible] tandem est de reliquiis bonorum quæ inter eos [illegible] detruderemini illico, & periretis funditus, nisi [illegible] supr. 1.9. De hoc autem aggesto itinere vide 1. Reg. 10. [illegible] 26.16. *Statumen est*] nimirum terræ injectæ sive aggesti [illegible] continent utrinque arbores depastæ in aggeris [illegible].

Caput VII.

Propheta regi Achazo de conspiratione Syrorum & Jisraëlitarum consternato liberationem ipsius & excidium illorum denuntiat: diffidenti [illegible] nem signi, quodcumque voluerit, [illegible] increpat, exprobratque abjectionem fœderis Dei Christo cum Ecclesia sua: signum liberationis extrinsecus illius quod denuntiaverat, in puero suo statuit, ac postremò Achazo, familiæ, & regno severissima judicia Dei præ[illegible] propter [illegible] & rebellionem ejus.

1 'FUIT autem temporibus Achazi, filii
Jothami, filii Hhuzzijæ regis Jehudæ, a-
scendente Retzine rege Syriæ, & Peka-
cho filio Remaljæ rege Jisraëlis Jerusche-
laima, ad oppugnandum ea (quæ tamen non
potuit expugnare)
2 Ut nuntiaretur domui Davidis, dicendo,
acquiescit Syria cum Ephrajimo; & com-
movetur animus illius, animusque populi
illius, sicut commoventur arbores sylvæ per
perventum.
3 Quapropter edixit Jehova Jeschahhjæ,
prodi jam obviam Achazo, tu & Schear-ja-
schub filius tuus; in extremum aquæ du-
ctum piscinæ superioris ad aggerem agri
fullonici.
4 Ubi indices ei, cave tibi ut sis quietus, ne [illegible]

‖ 2. Reg. 16.5. 2 *Domui Davidis*] id est, Regi [illegible] *Acquiescit*] id est, Retzini regi Syriæ convenit cum Peka[illegible] ut oppugnent se communi opera. *Cum Ephrajimo*] id est [illegible] celeberrima & præcipua tribus erat Ephrajim, & primum [illegible] a Heb. *toveftu deinceps*. 3 *Schear-jaschub*] hoc nomen [illegible] tum est tamen fortuitò aut imprudenter puero [illegible] gnificandam misericordiam Dei reducendis & servandis [illegible] ar-jaschub: verbum de verbo reddas reliquum revertetur [illegible] quam dedit Jeschahhja tum liberationis illius [illegible] tum, supra 1.9. & 4.3. & infr. 10.21. tum liberationem [illegible] tibus pollicebatur Deus; cùm Judæi undequaque [illegible] raperentur, ut historia docet, 2. Chron. 28. Jubet autem [illegible] chabum puerum cum Propheta Regem accedere, ut [illegible] ac vehementius definirentur ad confirmandum Regem. [illegible] bus. b Heb. *in extremitatem aquæ ductus*. *In extremum* [illegible] hem ex adverso regiæ, ubi spatiatur Achaz: vide 2. Regum [illegible] *aggerem*] id est, quæ a superiore Gihhone [illegible] citur: sic appellatur comparata cum inferiore, de qua infr. [illegible] *Indices*] præcipit hujus sermonis quem Jeschahhja cum Achazo [illegible] cus est hortationis, hoc versu: secundus, denuntiationis, [illegible] tum, hostibus exitium prædicit, usque ad vers. 9. tertius, [illegible] diffidentiam Achazi, vers. 9.

[illegible], & [illegible] ne molleſcat, propter [illegible] titionum fumigantium iſtas; [illegible], nam[illegible] Rez[illegible] cum Syris & filii Remaljæ:

5 [illegible] quòd init conſilium contra te [illegible] Ephrajim & filius Remaljæ, dicendo;

6 [illegible] contra Jehudæam, ut fatigemus eam, & diſſectam adjungamus eam [illegible] ut præficiamus Regem in ea filium Tabeelis.

7 [illegible] Jehova Deus, non exiſtet, neque exiſtet illud.

8 Nam caput Syriæ Damaſcus, & caput Damaſci Retzin; deinde intra ſexaginta [illegible] annos atterétur Ephrajim, ut non ſit populus.

9 Cum capite Ephrajimi Schomrone; & capite Schomronis filio Remaljæ. An non creditis? quòd non confirmamini.

10 Quamobrem pergens Jehova edicere Achazo, dicendo:

11 Pete tibi ſignum à Jehova Deo tuo; [illegible] profundis pete, aut ex rebus altiſſimis.

12 [illegible] autem Achazo, non petam, neque tentabo Jehovam.

13 Dixit *Propheta*, Audite jam domus Davidis: an parvàne res *eſt* præ vobis, fatigare homines, quòd etiam fatigatis Deum meum?

14 Idcirco dat dominus ipſe vobis ſignum: Ecce virgo illa concipiet & pariet filium: & vocabis, *ô virgo*, nomen ejus Ghimmanuelem.

15 Butyrum & mel comedet, ut ſciat hic *puer* ſpernere malum & eligere bonum:

16 Quin etiam cùm nondum noverit hic puer ſpernere malum & eligere bonum; relinquetur illa terra, cujus cauſa tędet te, à duobus regibus ſuis.

17 Faciet Jehova ut veniant contra te, & contra populum tuum, & contra domum paternam tuam tempora qualia non venerunt, ex qua die receſſit Ephrajim à Jehuda; per Regem Aſſyriæ.

[illegible], nimirum nefaria conſilia Syrorum cum Jiſraëlitis [illegible]

[illegible] recordia tabeſcendo? non faciam (inquit) oportet me alia via mihi proſpicere. Hunc locum ſic interpretamur propter ſequentia, & ſummam illam impietatem Achazi inde à principio regni, quæ exponitur 2. Chronicorum 28.19. & ſequentibus. 13 *Dixit propheta*] hujus ſermonis partes ſunt tres: prima eſt reprehenſio, hoc verſu, & ſequente: ſecunda, promiſſionis erga pios confirmatio, duobus ſequentibus: tertia, caſtigationum & judiciorum Dei quæ Regi & Judæis infidelibus ventura erant denuntiatio, verſ. 17. & ſequentibus. *Domus Davidis*] exaggeratio impietatis Achazi, quaſi dicat, ô ingratiſſimi, degeneres à Davide patre, in Deum impii, & immemores promiſſionum beneficiorumque maximorum ejus. *An parva*] ut Numer. 16.9. *Homines*] id eſt, facitisne tam parvi hoc malum, quod omnibus per ſcelera & improbitatem veſtram eſtis moleſtiſſimi, ac nominatim mihi, cujus prophetiam tam procaciter repudiatis, ut etiam audacter jam in Deum ipſum [illegible], quaſi aut nolit, aut non amplius poſſit promiſſa efficere? *Meum*] cui ſincerè & ſervio, ac non amplius tuum: ut ſuprà dixerat verſu 11.

14 *Idcirco*] antilogia ſuperioris reprehenſionis, amplificans indignitatem Achazi infidelitatem ab æterna benevolentia Dei, quam Eccleſia [illegible] ab orbe condito perceperat ex fœdere illius: qui poteſtis (inquit Propheta) tam [illegible] Deo [illegible], cùm ipſe benigniſſimè jam olim ſemen mulieris, Abrahami filium Davidiſque promiſerit, ut in eo promiſſiones omnes etiam ſingulares ratæ ſint? 2. Corinth. 1.20. Atqui idcirco ſignum hoc toti Eccleſiæ, ac nominatim familiæ veſtræ dedit, ut credatis omnibus univerſalibus & ſingularibus, publicis privatiſque promiſſionibus ejus, ac non infidelitate ipſum fatigetis: nam qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur? Rom. 8.32. *Dat*] id eſt, ut Eccleſiæ ſuæ jam olim exhibuit verbo, ita etiamnum vobis & regno veſtro, in quo eſt Eccleſia ipſius, gratiosè offert: ſic enim accipitur dandi vel edendi verbum Deut. 13.1. & alibi. *Signum*] id eſt, miraculoſum documentum, ac fundamentum fœderis omniumque promiſſionum ejus. *Ecce*] demonſtrandi particula tum [illegible] oſtendit, tum attentionem perpetuam à piis adhibendam docet, cæteris rebus omiſſis. *Virgo illa*] cujus ſemen conteret caput ſerpentis, jam olim à Deo promiſſa, & à patribus expectata: nimirum Maria, ut interpretatur Angelus Matth. 1.23. *Et vocabis*] id eſt, vocare poteris, & re ipſa agnoſces atque teſtaberis: apoſtrophe ad matrem. *Ghimmanuelem*] id eſt, nobiſcum Deum fortem: nam ſermo caro factus eſt, &c. Joan. 1.14.

15 *Butyrum & mel*] confirmatio promiſſionis Dei erga pios de ea liberatione quam Jeſchahhja prædicaverat ſuprà ver. 7. & 8. à præſente ſigno Schear jaſchubi pueri, quem propterea Deus adduci mandaverat verſ. 3. quaſi dicat Propheta, etſi infidelitate ſua depellit [illegible] domus Davidis benedictionem Dei, non eſt tamen cur ego aut piorum quiſquam dubitemus de hac ventura liberatione: ego verò hoc filio meo ſpondere auſim, & prout imperavit Deus puerum in ſignum liberationis noſtræ & excidii iſtorum ſtatuere, ut ipſe meminit infrà 8.18. [illegible]

18 Erit enim [illegible] die illa, [illegible] Jehova [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ægypti; & ad [illegible] [illegible] Assyriæ:
19 Ut venientes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illius desertorum [illegible] [illegible] petrarum; & in omnibus virgultis, ac in omnibus laudatis arboribus.
20 Tempore illo abradet Dominus [illegible] illa mercenaria, [illegible] Regem Assyriæ, [illegible] pilum capitis & pedum; etiamque barbam ipsam consumet.
21 Eritque tempore illo, ut qui asservaverit buculam armentariam, [illegible] pecudes,
22 Erit, inquam, [illegible] copia [illegible] lactis comedat butyrum: nam butyrum & mel comedere poterit quisquis reliquus fuerit in media hac terra.
23 Erit etiam tempore illo, ut [illegible] omnis locus ubi sunt mille vites [illegible] argenti, sit [illegible] in [illegible] & in [illegible] pretum:
24 Sagittis & arcu [illegible] [illegible] eam [illegible] [illegible] & vepribus [illegible] [illegible] hæc terra.
25 In omnes verò illos montes qui sarculo sarriendi fuissent, non [illegible] eò timor sentium & veprium: sed erit [illegible] [illegible] quo [illegible] bos, & [illegible] parva pecus.

[illegible]

CAPUT VIII.

Propheta [illegible] in Syros, Israelitas [illegible] Iudæos [illegible] [illegible]

1 [illegible]
2 [illegible]
[illegible] Ial-chasch-baz [illegible]
3 [illegible] [illegible]
[illegible] Ial-Chasch-bazum:
4 [illegible] patrem [illegible] pater mi, aut mater mea, [illegible] opulentiam Damasci, & [illegible] Samariæ [illegible] servum Regis Assyriæ.
5 Deinde pergens Jehova alloqui me [illegible] plus dicendo:
6 [illegible] quod [illegible] populus [illegible] aquas Schiloachi [illegible] [illegible] [illegible] apud [illegible] & filium [illegible]
7 Ideirco inquam, ecce Dominus [illegible] ascendant contra illos aquas [illegible] nis fortissimas & amplissimas, Regem Assyriæ [illegible] gloriam ejus; qui [illegible] omnes alveos suos, eatque super omnes ripas suas.
8 Permeabit Jehudam, inundabit [illegible]

[illegible]

[illegible] 'terra [illegible]

9 'Confociamini, ô 'populi, & 'conte[illegible]mini: [illegible] terræ: accingimini & conteri[illegible] accingimini & conterimini.

10 'Inite confilium, & irritum fiet: loquimini verbum, & non exiftet; 'fed Himmanuel.

11 'Nam fic edixit Jehova mihi, 'adhibita confirmatione manus, cùm erudiret me [illegible] ne [illegible] viâ populi iftius, dicendo:

12 'Ne dicitis, conjuratio, in quibufcunque 'dicit populus ifte conjuratio; & 'timorem ejus ne timeatis, neque expavefcatis [illegible].

13 'Jehovam exercituum ipfum 'fanctificate; 'ipfe [illegible] metus vefter, ipfeque fit pavor [illegible].

14 'Et erit fanctificationi 'vobis: in lapidem [illegible] allifionis & in petram offenfionis [illegible] domibus Jifraëlis: in laqueum [illegible] habitatori Jerufchalaimo.

15 'In quo offendant multi; & cadentes con[illegible] [illegible] & capiuntur.

16 '[illegible]: 'configna legem [illegible]

17 [illegible] Jehovam, 'qui abfcondit faciem fuam à domo Jahhakobi; & ex[illegible].

18 'Ecce ego & liberi quos dedit mihi Jehova [illegible] apud Jifraëlitas fa[illegible] à Jehova exercituum habitante in monte Tfijone.

19 'Cùm autem dicent vobis, confulite 'Pythones [illegible], qui pipiant & qui muffitant: 'nonne populus Deum fuum confulit, pro viventibus 'mortuos confulendo?

20 'Adverfus legem & adverfus conteftationem, an non obloquuntur 'in fententiam iftam? cuicunque nulla eft 'lucis fcintilla:

21 'Quapropter peragrabit 'illam 'difficultatibus preffus atque famelicus: eritq; cùm efurierit & 'efferbuerit, ut maledicat 'Regi fuo & 'Deo fuo, five fufpiciat 'furfum;

22 'Sive 'in terram intueatur: quia ecce 'oppreffio & tenebræ, 'obfcuratio anguftiæ & caligine impulfo [illegible].

[illegible]

CAPUT IX.

1 'SED '[illegible] non obfcurabitur quę affecta fuerit anguftia, cùm 'tempus hoc prius 'leviùs affecerit 'terram Zebulunis &

1 *Sed non obfcurabitur*] tertia pars concionis, confolatio, qua pii ex Jehuda & Jifraële confirmantur adverfus futuras calamitates. [illegible] hujus confolationis [illegible] ab [illegible] affictionum, ut [illegible] plerumque [illegible] hoc capite, & verfibus quatuor primis fequentis capitis, [illegible] hoftium, qui populum Dei malis afficerint, fequente capite inde à ver. 5. tertium & fummum eft à promiffione regni Chrifti, in quo [illegible] liberationem omnium fingularium, cap. 11. Quod autem ad primum [illegible] confolationis [illegible] obfervandum eft [illegible] Chrifti. [illegible] id eft, [illegible] in illis, ac [illegible] per adventum Chrifti. [illegible] Tiglath Pelefer rex Affyriæ ab Achazo [illegible] 2. Reg. 15. 29. [illegible] Zebulunis] id eft, Jifraëlitas [illegible] per Affyrios, cum liberatio per prædicationem Evangelii Chrifti [illegible].

terram

[illegible] Galilææ populorum;
2 ᵃPopulus ejus qui ᵇambulant in tenebris, ᶜvidebunt lucem magnam: ſuper [illegible] tes in terra umbræ lethalis lux ſplendebit.
3 ᵈAmplificans ᵉhanc gentem, non magnificaſti lætitiam: lætati ſunt coram te quaſi lætitia *quæ agitatur* in meſſe, cùm exultarunt partientes prædam;
4 ᶠCùm jugum oneris illius & virgam humeri illius, ſceptrum opprimentis illum contriviſti; ᵍut die Midjanitarum,
5 ʰQuando tota conflictatio, *id eſt*, confligens *quiſque* ⁱin concuſſu, etiam veſtimentum volutatum in ᶜcædibus, quaſi ᵈabiit in exuſtionem, pabulum ignis.
6 ᵏSed ˡpuer naſciturus eſt nobis, ᵐfilius dabitur nobis, ⁿcujus humero adſit principatus ipſe: cujus nomen vocat ᵒ*Jehova*, ᵖadmirabilem, ᑫconſiliarium, Deum fortem robuſtiſſimum, ʳPatrem æternitatis, ˢPrincipem pacis.
7 ‖Amplitudini illius principatus, & paci nullus erit finis, in ſolio Davidis & in regno ejus, ſtabiliendo illud & fulciendo illud jure [illegible]
8 ᵃVerbum miſit Dominus [illegible] decidit Jiſraëli;
9 ᵇUt [illegible] populus ille totus, [illegible] phrajim, & habitator Schomeronis; [illegible] tione & ᶜ[illegible] animi dicentes,
10 ᶠLateritia opera ceciderunt, ſed lapide cæſo extruemus; ſycomori exciſæ ſunt, [illegible] cedros ſufficiemus.
11 ᵍSed cùm ʰin editum ſuſtulerit Jehova hoſtes Retſinis contra ipſum; etiam inimicos hujus ⁱcommiſcebit;
12 Syros ab oriente, & Peliſchæos ab occidente, ut devorent Jiſraëlem ᵏtoto ore: [illegible] omnibus non avertitur ira ejus, ſed adhuc manus ejus *erit* extenta;
13 Quia hic populus non ˡfuerit reverſus [illegible] ad ipſum percuſſorem ſuum, & Jehovam exercituum non requiſiverint.
14 ᵐExſcindet enim Jehova ex Jiſraële caput & caudam; ramum, etiam juncum [illegible] eodem;
15 (Senex & ⁿhonorabilis is *eſt* caput: propheta verò docens falſitatem eſt cauda)
16 ᵒQuòd fuerint ductores populi hujus ſeductores; & qui ducuntur in eo, obœdi[illegible]
17 ᵖIdeirco de juvenibus ejus ᑫnon lætabitur Dominus, & pupillorum ejus ac viduarum ejus non miſerebitur; quia totus eſt hypocrita & maleficus, & os omne loquitur [illegible] omnibus his non avertitur ira ejus; ſed adhuc manus ejus erit extenta.
18 ʳNam exardeſcet improbitas [illegible] qui ſentes ac vepres abſumit; & incendet perplexa *ligna* ſylvæ, adeò ut [illegible] pulverem abeant [illegible]
19 Pro excandeſcentia Jehovæ [illegible] ˢobſcurabitur [illegible] terra: eritque iſte populus quaſi pabulum ignis, [illegible] ſuum clementia utetur.
20 Nam ᵗut ſcindat ad dextram, tamen eſuriet; & comedat ad ſiniſtram, tamen non ſaturabuntur: ſinguli ᵘcarnem brachii ſui comedent;
21 Menaſche Ephrajimum, & Ephrajim Menaſchem; ᵛſimul illi contra Jehudam: [illegible]

[illegible]

[illegible] ſed adhuc
[illegible]

CAPUT X.

1 Væ [illegible] decernentibus decreta iniqua, &
ſcribentibus moleſtiam [illegible] præ-
ſcripſerint:
2 Ad [illegible] de cauſa tenues, & ad ra-
[illegible] jus pauperum populi mei; ut ſint
[illegible] præda ipſis, & pupillos diripiant.
3 [illegible] facturi eſtis die viſitationis & va-
[illegible] è longinquo adventaræ? ad quem
confugeretis pro auxilio? aut ubi relinque-
[illegible] veſtram?
4 [illegible] incurvaretur infra vinctum, &
[illegible] interfectos caderent: [illegible] illis
non averteretur ira ejus, ſed adhuc manus
[illegible] eſſet.
5 Væ Aſſyrio virgæ iræ meæ; quamvis
baculus ſit in manu ipſorum indignationis
[illegible]
6 [illegible] ingentem hypocrytam immittens ip-
ſum, contra populum in quem excandui
[illegible] mandata ipſis ut prædetur prædam, &
[illegible] rapinam, denique ut diſponat il-
[illegible] conculcationi, tanquam lutum platea-
rum.
7 Nam ipſe non ita ſibi proponit, & ani-
[illegible] ejus non ità cogitat; ſed perdere ex
[illegible] animi ſui, & exſcindere gentes
non paucas:
8 Nam dicit, nónne principes mei pariter re-
ges ſunt?
9 Nónne ut Garcemiſch eſt Calno? nón-
ne ut Arpad, Chamath? an non ut Da-
maſcus, Schomron?
10 Quemadmodum aſſecuta eſt manus mea
regna idolorum ſuorum, quorum ſculptilia
præſtabant [illegible] Jeruſchalaimorũ & Schom-
ronis:
11 An non quemadmodum feci Schomroni
& idolis ejus, ita facturus eſſem Jeruſchalai-
mo & [illegible] eorum?
12 Atqui futurum eſt, cùm perfecerit Do-
minus totum opus ſuum in monte Tsijonis
& Jeruſchalaimis, animadvertam in fru-
ctum [illegible] animi regis Aſſyriæ, & in
ornatum elationem oculorum ejus.
13 Quia dixerit, virtute manus meæ feci, &
ſapientia mea, quòd prudentia inſtructus
ſim; ideò amovi terminos populorum, e-
tiam inſtructiſſimos eorum deprædatus ſum
& dejeci, ut potentiſſimus, habitatores:
14 Imò aſſecuta eſt tanquam nidum ma-
nus mea [illegible] opulentiæ populorum, &
quaſi reciperem ova derelicta, totam ter-
ram ego recepi: neque eſt qui agitet alam,
aut aperiat os, aut pipiat.
15 An gloriabitur ſecuris contra cæden-
tem ipſa? an ſe magnificabit ſerra contra a-
gitatorem ſuum? cùm agitant virgam, *an*
magnificabit ſe contra eos qui tollunt ipſam?
cùm attollunt baculum, an non lignum
eſt?
16 Idcirco immittet Dominus ipſe Jehova
exercituum, in pingues ejus maciem: &
in loco gloriæ ejus ardebit ardor ſimilis
ardori ignis.
17 Erit enim lux Jiſraëlis pro igne, & ſan-
ctus illius pro flamma; quæ incendet &
conſumet vepres ejus & ſentes ejus eo-
dem die;
18 Gloriamque ſylvæ ejus, & arvorum ejus,
& ſpiritu & carne abſumet: eritque cùm
diſſolvetur profugus;
19 Denique reliqua ligna ſylvæ illius pauca
erunt, adeò ut puer ſcribere poſſit ea.
20 Erit autem tempore illo, ut non pergat ul-
tra reliquum Jiſraëlis, & qui evadet in do-
mo Jahhakobi, inniti percuſſore ſuo; ſed
innitetur Jehova ſancto Jiſraëlis fideliter.
21 Reliquum revertetur, reliquum Jahhako-
bi ad Deum fortem robuſtiſſimum,
22 (Nam ſi fuerit populus tuus Jiſraël [illegible]
ro, ſicut arena maris, reliquum revertetur
ex eo) conſummationem præciſam inun-
daturum juſtitiâ:
23 Nam conſummationem & quidem præ-
ciſam, Dominus Jehova exercituum factu-
rus eſt in medio totius terræ hujus.

5 *Væ Aſſyrio*] ſecundus locus conſolationis, a mi- [illegible] ut diximus ſuprà 9. 1. Sunt autem hu- [illegible] partes: prima eſt propoſitio ſumma judicii [illegible] verſibus: ſecunda narratio conſi- [illegible] 7. ad 16. tertia, narra- [illegible] Deus pro liberatione populi ſu- [illegible] ad finem capitis. [illegible]

[illegible] narrationem judicii contra Aſſyrios, [illegible] hoc ad populum perventuri, verſ. 20. uſque ad 26. [illegible] percuſſit angelus Jehovæ in caſtris Aſſyriorum [illegible] 2. Reg. 19. 35. & 2. Chron. 32. 21. *Pingues*] id eſt, potentes [illegible] Pſalm. 78. 31. *Maciem*] id eſt, [illegible] *Loco gloriæ*] id eſt, ubi gloria Dei habitat [illegible] Jeruſchalaimorum. *Ardor*] id eſt, [illegible] 17 *Lux Jiſraëlis*] Deus Jiſraëlitas illuſtrans & ſanctificans. [illegible] eadem nocte, [illegible] terra. 18 *Gloriamq́; ſylvæ*] id eſt, omnes valentes [illegible] de quibus gloriatur, 2. Chron. 32. [illegible] *Cùm diſſolvetur profugus*] [illegible] in libris Regum, & Chron. [illegible] 19 *Reliqua ligna*] id eſt, ſuperſtites Aſſyrii, [illegible] *Percuſſore ſuo*] id eſt, Aſſyrio, [illegible] baculo indignationis Dei, ſupra verſ. 5. *Jehova ſancto*] [illegible] ſupra 9. 13. [illegible] 21 *Reliquum revertetur*] [illegible] 22 *Nam ſi fuerit*] [illegible] Rom. 9. 27. *Conſummationem præciſam*] [illegible] ſupra 8. 6. 23 *Præciſam*] id eſt, [illegible] luntatis ſuæ.

[illegible marginal notes]

24 [illegible] Jehova exerci-
tuum: [illegible] Tzi-
jonis ab Aſſyrio: [illegible] ſed
[illegible] Æ-
gypti.
25 [illegible] paulisper, [illegible]
[illegible] indignatione, [illegible] ira
[illegible] illorum.
26 [illegible] Excitabit enim contra iſtum Jehova ex-
ercituum flagellum, percuſſionem ſimilem
Midjanitarum ad rupem Hhorebi, & ſimi-
lem [illegible] baculò ſuo prope mare, & tollet iſtum
ratione Ægypti.
27 Et erit tempore illo ut amoveatur onus e-
jus ab humero tuo, & jugum ejus a collo
tuo: imò deſtruetur jugum propter oleum.
28 Cùm pervenerit Hhajathum regionem
verſus, tranſierit Migrone, Micmaſchi de-
poſuerit impedimenta ſua:
29 Trajecerint transitum, Gebahhi in di-
verſorium diverterint; trepidaverit Rama,
Gibhha Schaulis fugerit:
30 Clamans ede vocem tuam filia Gallimo-
rum; fac ut audiatur Lajiſchum uſque, ô
[illegible] Hhanathoth:
31 Cùm migraverit Madmena: habitatores
Gebimorum ſe confirmaverint ad [illegible]:
32 Adhuc ipſo die quo Nobi ſtabit; agita-
verit manum ſuam contra montem filiæ Tzi-
jonis, collem Jeruſchalaimorum:
33 Ecce, Dominus Jehova exercituum collu-
catorus eſt ramum violenter; adeò ut pro-
ceri ſtatura excindantur, & alti deprimantur;
34 Et [illegible] perplexa ſilvæ ferro ſuo:
denique Libanus ipſe per magnificum ca-
ſurus eſt.

Caput XI.

1 Nam prodibit virgula e trunco ſuc-
ciſo Jiſchai, & ſurculus e radicibus e-
jus efflorefcet,
2 Super quo quieſcet ſpiritus Jehovæ, ſpiri-
[illegible]
Jehovæ:
3 Cujus [illegible]
tia Jehovæ: non autem ad [illegible]
lorum [illegible]
[illegible]
4 Sed vindicabit juſtè tenues, & [illegible]
[illegible]
ram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuo-
rum morte afficiet improbum.
5 Erit enim juſtitia [illegible]
[illegible] & fides [illegible]
ſuorum.
6 Quapropter commorabitur [illegible]
[illegible] pardus cum hœdo [illegible]
[illegible] & juvenis leo, [illegible]
[illegible] & puer parvulus ducet ea.
7 Et vacca urſaque compaſcentur, [illegible]
cubabunt catuli earum; & leo ſicut bos [illegible]
medet ſtramen:
8 Et oblectabit lactentem ſuper foramen a-
ſpis: & ſuper ſpecum viperæ depulſus [illegible]
mammam injiciet.
9 Non afficient malo, neque corrumpent in
toto monte ſanctitatis meæ: quia plena erit
terra hæc ſcientiâ Jehovæ, velut aquis al-
veum maris operientibus.
10 Erit etiam tempore illo ut ad eum qui e
radice Jiſchai ſtabit in ſignum populorum,
gentes conſultaturæ veniant; & ſit requies
ejus glorioſa.
11 Erit enim tempore illo, ut adhibeat Domi-
nus ſecundò manum ſuam ut [illegible]
quum populum ſuum, qui reliquus fuerit ab
Aſſyria, & ab Ægypto, & a Patroſo, & ab
Æthiopia, & a Hhelamo, & a Schinha-
re, & a Chamatha, & a regionibus mari-
mis:
12 Et ſublato ſigno gentibus recipiat [illegible]
ſos Jiſraelitarum, & diſperſa membra Jehudæ
congreget ex quatuor oris terræ:
13 Et amota invidentia Ephrajimi, [illegible]
que Jehudæ excidantur; Ephrajim non [illegible]
Jehudæ, & Jehuda non agat hoſtiliter con-
tra Ephrajimum:
14 Sed involent in humerum Peliſchtæorum
ad occidentem, unà diripiant [illegible]
rientis: in Edomæos & Moabitas [illegible]
tant manum ſuam; & Hhammonitæ [illegible]
diant ejs:
15 Etiam devovebit anathemati Jehova [illegible]
num maris Ægypti, & agitabit [illegible]
contra ipſum flumen, [illegible]

[illegible]
[illegible] agger reliquo populo ſuo, qui [illegible], ex Aſſyria; quemadmodum [illegible], quo tempore aſcendit e terra Ægypti.

[illegible] allegoriæ dicuntur ad ſignificandam libe- [illegible] particula.

Caput XII.

1 ITAQUE dices tempore illo, celebrabo te Jehova, quia iratus fuiſti mihi; ſed a- [illegible] tua consolatus es me.
2 Ecce Deus fortis ſalus mea eſt; confidam [illegible] expaveſcam: [illegible] robur meum & [illegible] Jah Jehova, qui fuit mihi ſaluti.
3 Cumque hauſeritis aquas cum gaudio, e fontibus hujus ſalutis;
4 [illegible] tempore illo; Celebrate Jehovam, proclamate nomen ejus, notas facite in populis actiones ejus: commemorate [illegible] eſſe nomen ejus.
5 Pſallite Jehovæ, quoniam excellenter fecit: [illegible] fiat iſtud in tota terra.
6 Claram ede vocem, & canta quæ habitas [illegible] magnum eſſe in medio tui ſanctum Iſraëlis.

[illegible] Exod. 15. 2. 3 Cumque hauſeritis] translatio ad [illegible] in Eccleſiam beneficiis Chriſti ſalutaribus. 4 [illegible] laudatio Dei a majeſtate, operibuſque [illegible]. 5 Heb. excellentiam.

Caput XIII.

Deus per Prophetam Babyloniis (qui populum [illegible]) vaſtitatem denuncians, primùm [illegible] Babyloniis imperat: [illegible] judicii ſui & perſonas admi- [illegible] vaſtitatem Babyloniæ, & liberati- [illegible] memoriâ mandari a po- [illegible] Propheta canticum præſcribit, quo [illegible] Dei judicium in Babylonios figuratè ex- [illegible] Dei ipſius continuas calami- [illegible], & juramento exam- [illegible] omnipotentiâ ejus.

1 ONEROSA prophetia in Babylonios, quam vidit Jeſchahhja filius Amotzi.
2 Super montem eminentem attolli-
[illegible]
te [illegible]
[illegible] orum.
3 Ego præcepi ſanctificatis meis, etiam vocavi potentes meos ad iram meam [illegible], exultantes in excellentia mea.
4 Vox multitudinis in iſtis montibus [illegible] ad ſimilitudinem populi ampli: vox tumultuoſa, regnorum gentium congregatarum; Jehova exercituum luſtrat exercitum bellicum.
5 Venientes e terra longinqua, ab extremitate cœlorum, Jehova & inſtrumenta indignationis ſuæ, ad corrumpendum totam iſtam terram.
6 Ejulate, nam propinquus eſt dies Jehovæ; cùm vaſtatio ab omnipotente advenerit.
7 Idcirco omnes manus remiſſæ erunt, & omne cor humanum colliqueſcet.
8 Et conturbabuntur, tormina & dolores corripient eos, ſicut parturiens indoleſcent; quiſque de proximo ſuo admiratione rapientur, [illegible] facies inflammatiſſimæ facies eorum.
9 Ecce, dies Jehovæ advenit, ſævus & excandeſcentiâ & accenſa irâ; ad diſponendum iſtam terram in deſolationem, ut peccatores ejus perdat ex ea.
10 Nam ſtellæ cœlorum & ſydera eorum non facient ut luceat lux ſua; tenebroſus erit ſol ab exortu ſuo, & luna ſplendidam non edet lucem ſuam.
11 Et animadvertam in orbis habitabilis malitiam & in improborum iniquitatem; faciamque ut ceſſet faſtus ſuperborum, elationemque violentorum dejiciam.
12 Faciam ut pretioſior ſit mortalis auro purgatiſſimo, & homo inſigni auro Ophirino:
13 (Idcirco cœlos commoveo, & concutitur terra e loco ſuo, in excandeſcentia Jehovæ exercituum, & quo die accenditur ira ejus.)
14 Nam erit ut caprea depulſa, & ut pecus,

[illegible] 2 Super montem] [illegible] per Chaldæos futuram [illegible] circumſcribens, [illegible] populum Dei [illegible]

verò [illegible] & in miſeram [illegible] facies inflam.] id eſt, [illegible]
9 Ecce] ſecunda pars narrationis, [illegible] per hypotypoſin calamitates Babyloniorum explicans [illegible] eſt, quo Deus excandeſcens & accenſus ira ſeviet in Babylonios. [illegible] 10 Nam ſtellæ] [illegible] in Chaldæa [illegible] lib. 1. de divinatione) [illegible] 12 Faciam] id eſt, [illegible]

nullo

[illegible] [illegible] quiſque ad populum ſu-
um ſpectabunt, & quiſque in terram ſuam
fugient.
15 Quicunque inventus fuerit transfodietur,
etiam omnis decrepitus cadet iſto gladio:
16 Et parvuli eorum illidentur ante oculos
eorum; diripientur domus eorum, & fœmi-
næ eorum vitiabuntur.
17 Ecce ego excito contra iſtos Medum;
qui argentum non æſtimabunt, & ipſo auro
non delectabuntur.
18 Sed *ipſorum* arcus pueros allident; & fru-
ctus ventris non miſerebuntur, filiolis non
parcet oculus eorum.
19 Eritque Babylon, ornamentum re-
gnorum, ornatus excellentiæ Chaldæo-
rum, ſimilis [h] ſubverſioni, qua Deus, ſubver-
tit Sedomum & Hhamoram.
20 Non conſidebit in æternum, neque ha-
bitabit in [i] generationem quamque: neque
figet tentorium ibi Arabs; & paſtores non
facient ut recubent ibi *greges*.
21 Sed recubabunt illic [k] feræ, & implebunt
domos eorum [l] noxia animalia: habitabunt-
que illic [m] ululæ, & ſcopes ſaltabunt il-
lic:
22 Clamabitque terrificum animal in vidu-
atis palatiis ipſius, & [n] ſerpens in templis
[o] voluptariis; propinquum autem eſt ut ad-
veniat tempus ejus, & dies ejus non pro-
trahentur.

que eos in locum ſuum, & conſtituent ſe
poſſeſſores eorum [a] Jiſraëlitæ in terra Je-
hovæ, [b] ut ſervi ſint & ancillæ; & captivos
ducent eos qui captivis abeſſe fuerint ipſis,
dominabunturque in exactores ſuos.
3 Et erit, quo die requiem præſtiterit Jeho-
va tibi a dolore tuo & a commotione tua, &
a ſervitute dura illa [c] quæ exercita fuerit
in te;
4 Ut proferas parabolam hanc de rege Ba-
byloniæ, ac dicas; quomodo ceſſavit ex-
actor, ceſſavit aurea?
5 Fregit Jehova baculum improborum,
ſceptrum dominantium:
6 Percutientis populos excandeſcentia
plaga eſt [d] immota: dominans iracundè
gentibus agitatur perſecutione, quam non
cohibebit.
7 Quieſcit, tranquilla eſt tota terra; fra-
gorem edunt cantu.
8 Etiam abietes lætantur de te, cedri Li-
bani, *dicentes*; ex quo occubuiſti, non aſcen-
dit ullus cæſor contra nos.
9 Sepulchrum infernè commotum eſt tua
cauſa, ad occurrendum advenienti tibi: ex-
citat tibi expertes vitæ, omnes duces terræ:
facit ut ſurgant e ſoliis ſuis omnes Reges
gentium:
10 Qui omnes alloquentes te dicant; eti-
am tu infirmatus es ſicut nos? nobis ſimilis
factus es?
11 Deducitur in ſepulchrum faſtus tuus, ſtre-
pitus nabliorum tuorum; ſubſternitur tibi
lumbricus, & obtegit te vermis.
12 Quomodo decidiſti de cœlis Lucifer,

[illegible]

14 *Parvuli eorum*] vide Pſalm. 137. 9.

17 *Ecce ego*] [illegible] judicium graviſſimum [illegible] ver. 2. & [illegible]
Medum] id eſt, Darium [illegible] cum copiis ſuis, & auxiliaribus [illegible] Cyri Perſarum regis.

19 *Eritque*] tertia pars narrationis, ut [illegible] ver. 1. exponens deſolationem, vaſtitatemque Babyloniæ: quæ non [illegible] tempore [illegible] tandem [illegible] ibi Jovis Beli templum Veſpaſiani temporibus: vide Plin. lib. [illegible] hiſt. cap. 26.

Ornamentum] hæc per appoſitionem legenda ſunt, quaſi dicat, quæ nunc caput eſt Chaldaicarum gentium, & ſummam claritatem obtinet in toto orbe, ut ait Plin. ibi. [h] Heb. *ſubverſioni Dei Sedomum, et* [illegible] [illegible] Gen. 19. 20 *Non conſidebit*] i. ita vaſtabitur, ut neq; ſuis incolis futura ſit commoda ad habitationem vel commorationē, neq externis egentiſſimis, ac ne pecudibus quidem, cùm planè diruta fuerit, ad paſcuam. Primùm enim bellis variis attrita eſt, deinde oppreſſa regulorum poſt Alexandri Magni mortem tyrannide, ut poſtremò exhauſta vicinitate Seleuciæ, quam propterea Nicator [illegible] condidit intra lapidem nonageſimum. [i] Heb. *generationem & generationem.* *Arabs*] id eſt, Nomades ſcenitæ, & Attali latrones, Babyloniæ conterminì. [k] Heb. *Aſſirta, id eſt, deſertum colentia.* [l] Heb. *ſociantia ab, id eſt,* [illegible] *participium* [illegible] [m] Heb. *ſcha ulula, ut Levit.* 11. 16. 21 *Scopes*] aves deformes [illegible], olim inauſpicatæ, voce incondita, quarum meminit Homerus Odyſſ. [illegible] [illegible] vocant, Galli ſua appellatione dominant: quæ avis [illegible], et paraſita, & quodam genere ſaltatrix, ut loquitur Plinius lib. 10. [illegible] cap. 23. Quamobrem nos habita ratione proximè præcedentis [illegible] & hujus adjuncti verbi maluimus ſic interpretari, quàm ad ſatyros, [illegible] accommodare. 22 *Terrificum animal*] id eſt, draco: nam Propheta primùm de quadrupedibus tum de volucribus [illegible] ſuperiore verſu, nunc de reptilium genere. [n] Heb. *draco, id eſt,* [illegible] Exod. 7. 12. [o] Heb. *voluptatis.* *Tempus ejus*] id eſt, quo incipient hæc mala invadere Babyloniam: cœperunt autem illa poſt ducentos ferme annos quàm hæc a Propheta fuerunt prænuntiata. *Dies ejus*] quibus [illegible] regnum Babyloniæ, & in Judæos deportatos tyrannidem exercebit, quaſi dicat, non durabit diu illorum gloria, aut veſtra calamitas: qui finis eſt [illegible] ad [illegible]

Caput XIIII.

1 NAM miſerebitur Jehova Jahhakobi,
& eliget rurſus Jiſraëlitas quos re-
ponat in terra ipſorum; adjunget-
que ſe advena ipſis, & aſſociabunt ſe do-
mui Jahhakobi.
2 Nam accipient ipſos populos, adducent-

[illegible]

eliget rurſus] [illegible] Ecclesiæ ejus.

firmatio a promiſſione, juramento, & exemplis judiciorum Dei [illegible] tibus, ultima, concluſio, duobus reliquis. *Quomodo*] [illegible] qua per admirationem videntur [illegible] & tantum regnum [illegible] [illegible] Chaldaica vox ad perſtringendam Chaldaicæ [illegible] ducia opum maximarum [illegible]
5 *Fregit*] [illegible] verſibus, exponens [illegible] *Baculum*] id eſt, durum imperium [illegible] 6 *Percutientis*] i. Babylonii, qui percutiebat [illegible] niſſime, ut exemplo [illegible] Deus (qui [illegible]) [illegible] *Iracundè*] i. [illegible] bat, & de omnium vita conſcientiaque tyrannice [illegible] dere eſt. *Cohibebit*] ipſe, aut alius quiſpiam. 7 *Quieſcit*] ut diximus in ver. 4. qua per proſopopœiam [illegible] que expertes inducit Propheta lætitiam agitantes de [illegible] primùm quidem totam terram hoc verſu [illegible] verò mortuos, inde ad verſum 18. *Tota terra*] [illegible] 8 *Etiam*] amplificatio a rebus ſenſu carentibus [illegible] ſermo [illegible] mari magnifica opera conſtruebantur ad Regum Babyloniæ [illegible] *Abietes*] cujus reges Babyloniæ ac deinde Perſæ [illegible] 2. 8. 9 *Sepulchrum*] [illegible] proſopopœia [illegible] ſepulchrum, [illegible] ſuos omnes [illegible] alloquentes, & velut [illegible] ſortio ſuo. 10 *Dicent*] hujus ſermonis [illegible] Babylonii per contentionem [illegible] que etiam [illegible] & beneficio ſepulturæ illum [illegible] a ſe, [illegible] *Etiam tu*] [illegible] verſibus, qui deinde amplificantur per [illegible] riſtionis [illegible] Regum Babyloniis, ver. 13 & 14. [illegible] pulvere, [illegible] [illegible] conſiderabant [illegible]

[illegible] ſuccisus es usque in terram! [illegible] es ſupra gentes!

13 [illegible] dicebas cum animo tuo, in cœlos
[illegible] ſuprà ſtellas Dei fortis, exaltabo
ſolium meum: & ſedebo in monte conven-
tûs, in lateribus Aquilonis:

14 Aſcendam ſupra excelſa nubis denſæ, me
[illegible] excelſo.

15 Veruntamen in ſepulchrum dejiciendum,
ad latera foveæ,

16 Videntes te conſyderabunt te, in te adver-
tent dicentes: hiccine virille eſt qui commo-
vebat terram, qui concutiebat regna?

17 Diſponebat orbem habitabilem ſicut de-
ſertum, & civitates ejus deſtruebat; vinctos
ſuos non ſolvebat reverſuros domum?

18 Omnes Reges gentium, quotquot ſunt;
occubuerunt gloriosè quiſque domi
ſuæ:

19 Tu verò abjiceris e ſepulchro tuo, ut ſur-
culus abominandus, ut veſtimentum interfe-
ctorum, onuſtorum crebris ictibus gladii:
ut deſcendentes ad lapides foveæ, ut cada-
ver proculcatum.

20 Non adunaris illis in ſepultura, quia ter-
ram tuam corrupiſti, populum tuum interfe-
ciſti; non prædicabitur in ſeculum ſemen
maleficorum.

21 Parate filiis ejus mactationem propter
iniquitatem majorum ipſorum; ne ſurgen-
tes hæreditariò poſſideant terram, & im-
pleant faciem orbis habitabilis civitatibus.

22 Nam inſurgens contra eos, dictum Jeho-
væ exercituum; exciſurus ſum Babyloniæ
nomen, & reſiduum, filiumque, ac nepotem,
dictum Jehovæ:

23 Et diſponam eam ut ſit hæreditaria poſ-
ſeſſio anatariæ, & ſtagna aquarum; ever-
ramque eam everriculo perditionis, dictum
Jehovæ exercituum.

24 Juravit Jehova exercituum dicendo:
mentiar, niſi quemadmodum propoſui
mihi ita fuerit, & quemadmodum conſilium
inivi, illud extiterit:

25 Cùm frangendo Aſſyrium in terra mea,
ſuper montes meos proculcavero eum; ut
amoveatur ab iſtis jugum ejus, & onus ejus
ab humero iſtius amoveatur.

26 Hoc illud conſilium eſt, quod initum fuit
contrà totam illam terram; & hæc illa
manus extenſa contra omnes iſtas gen-
tes.

27 Nam Jehova exercituum ineunte conſi-
lium, ecquis irritum faciat? & manum ejus
extentam, ecquis avertat?

[illegible] In cœlos aſcendam] id eſt, ſedem, dignitatem, impe-[illegible] mihi vindicabo; quod ſinis ſequentis verſus expli-[illegible] ipſius ſedem occupabo, & eandem mihi aſſumam ho-[illegible] in monte Tziljonis a Judæa gente. In lateribus A-[illegible] [illegible] comparatur, [illegible] ut oſtendimus in verſum 10. qua ex-[illegible] quidem Medis & Perſis ſepelire Babylonium, paſ-[illegible] ejecturos, [illegible] 18 Omnes reges] tertia pars, pro-[illegible] judiciorum Dei, tum velut præſentium quæ Ju-[illegible] Babylonis, tribus verſibus; tum deinceps amplius e-[illegible] g Heb. in gloria. Glorioſè] id eſt, [illegible] 19 [illegible] id eſt, in quo alio qui fuiſſet ſepe-[illegible] ſimilitudo evidentiſſimè hoc loco deſcribit ab-[illegible] prima eſt putris ſurculi; ſecunda, veſtimenti on-[illegible] tertia, cadaveris, quod in negligitur ut li-[illegible] quidem ſepelliatur cum fovea præ-[illegible] h Heb. [illegible] Semen maleficorum] id eſt, tuum: ſic transfertur ad ſe-[illegible] 21 Parate filiis ejus] alter locus narratio-[illegible] non ſemel tantùm perdicum iri Babyloniam, ſed ſu-[illegible] quamobrem ad majores eam [illegible] judiciorum Dei [illegible], & [illegible] 13. 3. & ſequentibus, deinde judicium exponit [illegible] Fuerunt autem illi admini-[illegible] Medi & Perſæ, tum etiam Macedones, Characení, At-[illegible] & alii de quibus [illegible] in hiſtoriis habetur mentio. [illegible] id eſt, [illegible] quam ſecerant ma-[illegible] quoſcunque abdicavit Deus: ſic 1 Reg. 14. [illegible] quaſi dicat, [illegible] ſi hos ſe-[illegible] Exciſurus ſum] illarum copiarum, quæ modò aſcen-[illegible] id eſt, deſertiſſimam efficiam & palu-[illegible] eo magis, eo quo tempore Euphrates [illegible] Ptolomæus teſtis eſt. i Heb. [illegible] Aquila vitam agentis circa lacus, quam Græ-[illegible] alii Platanum, de quo Plinius lib. 10. natur. hiſt. [illegible] cum hoc loco videtur convenire, & vocis o-[illegible] comparatione confirmatur; infra 34. 11. &

14 Juravit Jehova] confirmatio ſuperioris interminationis in Babylonem, primùm a juramento Dei, hoc verſu; deinde ab exemplo judicii præcedentis contra Aſſyrios, ſequente verſu. Mentiar] eclipſis in juramentis frequens, ut Numerorum 14.35. k Heb. imaginatus ſum. 25 Cùm frangendo] prophetica deſcriptio temporis, quo in Babylonios judicia ſua exercituus eſt Deus, nimirum poſtquam perfecerit interminationem quam prius Aſſyrio denuntiaverat, cap. 10. 26. & 27. ſic priorem illam everſionem Aſſyriorum monarchiæ tanquam ſignum proponit hujus longo poſt intervallo eventuræ, ut apud Jirmejam exempla leguntur quamplurima. Iſtius] populi mei. Hoc illud conſilium] concluſio, ut dictum eſt ſupra in verſum 4. Illam terram] Babyloniam. Iſtas gentes] Babylonias, & parentes imperio Babylonico. 27 Nam Jehova] ætiologia ab ineluctabili Dei omnipotentia: quali utitur Perſa quidam apud Herodotum in Calliope verbis elegantiſſimis.

Caput XV.

Propheta Peliſchtæis bonam partem Judææ iniquè poſſidentibus excidium luctuoſum denuntiat operâ Regis Chizkijæ: itaque populum Dei confirmat, & ſuſtinet Regem.

1 QUo anno mortuus eſt rex Achaz, fuit
onerosa prophetia hæc.

2 Ne lætator, tu Palæſtina tota, quòd
confracta fuerit virga percutientis te: nam
e radice ſerpentis prodit vipera, etiam
fructus illius preſter volans.

3 Deinceps paſcent primogeniti tenuium,
& egentes ſecurè cubabunt: cùm enec-
cavero fame radicem tuam & reſiduũ tuum
interfecerit.

4 Ejula porta, exclama civitas, diffluere te
Palæſtinam totam: nam ab Aquilone ut fu-
mus advenit, neque ullus ſe ſubducturus eſt
in cœtibus ejus.

1 Quo anno mortuus] id eſt, cum Chizkija ſolus poſt mortem patris cœpit regnare: nam deinde incipit tempus quartum prophetiarum Jeſchahjæ, nimirum quas Chizkija regnante prophetavit. [illegible] ob [illegible] cum præcedentibus jungatur, neque temporum ratio ſerve poteſt, neque argumentum. Sunt autem hujus capitis partes illæ, inſcriptio, ver. 1. denuntiatio inſtantis mali in Peliſchtæos, tribus verſibus, & concluſio ab explicatione cauſæ, ver. ultimo. a Heb. onus. Onerosa prophetia] ut ſuprà 13. 1. 2 Ne lætator] etſi hæc denunciatio ad emphaſim compellet Peliſchtæos, non dubium eſt tamen quin ad confirmandam regis novi Judæorumque fiduciam hoc modo fuerit enunciata. q. d. non eſt quod vos, ô Judæi, animum porro abjiciatis & cedatis potentiæ Peliſchtæorum: quin potius bono animo eſtote: nam hoc ego confidenter Peliſchtæis denuntio, non eſſe cur lætentur amplius de victoria ſua, de præda, de oppidis captis, 2. Chron. 28. 18. Quòd confracta] id eſt, quòd inde a temporibus Hhuzzijæ liberum vobis fuerit per ignaviam Achazi in Judæam involare, depopulari, occupare, conturbare omnia ſine ullo impedimento. Percutientis te] id eſt, Hhuzzijæ, qui Peliſchtæos affecit malis graviſſimis, 2. Chron. 26. 6. E radice ſerpentis] id eſt, e ſtirpe Hhuzzijæ, qui vos momordit graviter ut ſerpens: allegoria. Vipera] id eſt, nepos Chizkija, qui vos admorſurus eſt graviùs, imò graviſſimis & immedicabilibus malis ſumma alacritate affecturus: quod ſequens gradatio docet. Nam inde a temporibus Chizkijæ Peliſchtæos per ſe tentaſſe quidquam non meminimus legere. 3 Primogeniti] id eſt, tenuiſſimi Judæi à ſumma acquieſcent [illegible] calamitatibus, in hoc ſuo Rege velut paſtore conquieſcent, & fruentur bono; vide Ijobi 18. 13. Enecavero fame] id eſt fame & bello, parentes & liberos, magnos & parvos conſumpſero, & cùm turres ipſas cuſtodum, tum civitates munitas evertero: quod factum eſt opera Chizkijæ 2. Reg. 18. 8. Interfecerit] Chizkija. 4 Ejula porta] explicatio ſummi illius excidii quod modò ſignificarat, per proſopopœiam. Ab Aquilone] id eſt, ex Judæa, quæ ratione Peliſchtææ ad Aquilonem ſita eſt. Ut fumus] id eſt, tanta celeritate, vi, & acrimonia, ut non magis obſiſtere Peliſchtæi poſſint Chizkijæ, quàm venienti fumo; & omnia rimanti diligentiſſimè; & quem [illegible] ira mea accenſus excitabit & impellet in vos. Neque ullus ſe] id eſt, non molleſcet, aut frangetur ullus Judæorum Chizkijæ miniſtrorum in exequendis Dei judiciis, ſed procedent cuncti alacritèr.

5 Quid

5 *Quid ergo reſponſurus eſt legatis gentis? Jehovam fundaſſe Tzijonem, ut in eam ſe recipiant pauperes populi ſui.

5 *Quid ergo reſponſurus*] concluſio, qua propheta Regem novum inſectatur, quid quæ ſiducia ſit Peliſchtæorum legatis reſponſurus. *Gentis*] Peliſchtæorum. *Jehovam fundaſſe*] id eſt, oſtendet Rex nihil ad ſe pertinere quid Peliſchtæi obtendant, quid poſſint, quidve poſsideant in Judæa; ſed ſe fretum promiſsionibus & potentia Dei procuraturum ſedulò, ut miſeri ſui populi ſedes recuperentur, & tota Judæa ſarta tecta conſervetur.

Caput XVI.

Propheta Moabitis graviſſimas calamitates luctúmque maximum prænunciat: aquas conditiones a Deo oblatas ipſis in regno Davidis commemorat: inſolentiam illorum exprobrat: ultionem Dei deſcribit, & præfinit tempus illius.

1 ONEROSA prophetia Moabi. Cùm noctu vaſtata fuerit Hhar-Moabitarum, exciſa fuerit; cùm noctu vaſtata fuerit Kir-Moabitarum, exciſa fuerit:

2 Aſcendet Bajithum, & Dibonem, Bamothas cum fletu: ſuper Nebunte & ſuper Medeba Moab ejulabit; in omnibus capitibus ejus calvitium *erit*, omnis barba exciſa.

3 In compitis ejus accingentur cilicio: ſuper tecta ejus & in plateis ejus quiſq; ejulabit, deſcenſurus cum fletu ſuo.

4 Et exclamabit Cheſchbon, Elhhaléque; Jahatzum uſque audietur vox eorum: propterea expediti Moabi vociferabuntur; [a] vitæ ſuæ tædebit ipſum, *dicendo*:

5 [b] Animus meus Moabum inclamat, [c] clauſuras ejus, Tzohharem uſque, *quaſi* vitula trimam; quoniam per clivum Luchithæ [illegible] fletu aſcendit, quoniam via Choronaimorum clamore [d] fragoſo boant.

6 Nam aquæ Nimrimorum deſolatæ erunt: exareſcet enim fœnum, deficiet tenera herba, viriditas non erit.

7 Idcirco reſiduum fecerit: atque quæcunque recondiderint, in vallem Arabum exportabunt ea.

8 Nam circuibit exclamatio illa terminum Moabi; ad confluentes uſque ejulatus ejus, etiam Beer-Elima ejulatus ejus;

9 Quòd aquæ Dimonis plenæ ſanguine futuræ ſint, cùm [f] diſponam in Dimone addi tamenta: evadentibus verò Moabitis leonem, & reſiduo terræ.

10 Mittite agnum Dominatoris terræ, à Petra ad deſertum uſque; ad Montem filiæ Tzijonis.

11 Alioqui erit *Moab* quemadmodum avis vaga, nidus dimiſſus: erunt [g] Moabitides ad vada Arnonis.

12 Ini conſilium, fac judicium, diſpone tanquam noctis, umbram tuam ipſo meridie: abſconde propulſos, vagantem ne prodito.

13 Commorentur apud te propulſi mei; ô [illegible]

1 *Onerosa prophetia*] Vide ſupra 13. 1. Hujus prophetiæ partes præcipuæ ſunt tres: prima eſt propoſitio calamitatum luctuoſiſsimarum quæ Moabitis erant eventuræ, uſque ad verſum 10. ſecunda eſt conteſtatio exprobrans beneficia a Deo oblata, ingratúmque Moabitarum animum, quo denunciatas calamitates ſibi acceſſiverant, inde ad verſum 12. tertia, concluſio circumſcribens tempus quo Deus ſuam illam ſententiam erat executurus, duobus verſibus ultimis. In hac autem propoſitione deſcribuntur cladis initia, duabus ſummis civitatibus per Schalmaneſerum exciſis, verſu primo: luctus graviſsimus totam regionem pervadens, uſque ad verſum 6. & cauſæ ex quibus Moabitæ in tantum luctum compellentur: nimirum horriditas regionis totius, ver. 6. commeatus qui ſupererat repentina conſumptio, verſu 7. miſerabilis incolarum fuga, verſu 8. & horrenda ſtrages, verſu 9. *Hhar-Moabitarum*] ut Numer. 21. 28. metropolis Moabitarum in agro ejuſdem nominis. *Kir-Moabitarum*] id eſt, kir-cheres ſive kir-chareſeth, ut nominatur infra verſ. 16. & 20. quod enim vulgò interpretes confundunt cum kiro, cujus fit mentio 2. Regum 16. 9. planè abſurdum eſt, cùm illud Medorum ſit, hoc verò diſtinctionis cauſa kir-Moabitarum appellatur, aut kir-cheres, id eſt ſolis, qui fortaſſe ibi colebatur. 2 *Aſcendet*] id eſt, húc illúc circumcurſabit incertus, Deos & homines implerans fruſtra. *Bajithum*] oppidum ab inſigni idololatria dictum κατ᾽ ἐξοχὴν, quod alibi dicitur Behhon, Bahhal-Mehhon, & Beth-bahhal-Mehhon Numer. 32. 3. & 38. & Jehoſch. 13. 17. in finibus Rûbenitarum, 1. Chron. 5. 8. *Dibonem*] Rûbenitis attributum, Jehoſch. 13. 17. *Bamothas*] ſive Bamoth-bahhalem, id eſt, excelſa Bahhalis, ut Jehoſchu. ibidem. *Nebunte*] ſimiliter Rûbenitarum, Numer. 32. 38. *Medeba*] Medava Ptolemæo, termino Rûbenitarum, Numer. 21. 30. & Jehoſchu. 13. 16. *In omnibus capitibus*] id eſt, capillum vellent barbamque præ luctu, quod moris fuiſſe infidelibus oſtendit Moſche Levit. 19. 27. & 21. 5. & Deuteron. 14. 1. 4 *Cheſchbon*] hæc oppida ſimiliter fuerant Rûbenitis attributa, Numer. 32. 37. & Jehoſchu. 13. 17. *Jahatzum*] id eſt, uſque ad ultimos fines: locus eſt inſignis clade Sichonis, Numer. 21. 23. & Meraritarum habitatione, Jehoſchu. 21. 36. a Heb. *anima ſua mala videbitur ipſi*. b Heb. *cor meum*. 5 *Animus meus*] proſopopœia emphatica ſtrenuorum Moabitarum, [illegible] populares ſuos profugientes confirmare. quaſi dicat, inclamo ex animo & contendo quàm maxima voce poſſum, ut fugientes revocem: ſed fruſtra. c Heb. *vectes ejus*. *Clauſuras ejus*] id eſt, munitiones limitaneas, quibus aditus & exitus regionum præcluduntur tanquam vectibus: quamobrem Hhebræi vectes vocant, græci φράγμε quaſi φρόρους, Latini clauſuras ſive clauſtra; unde Suidas χλεισούρας appellationem ſumpſit, & transformavit in Græcam vocem quæ ſignificat clavem termini. *Tzohharem*] de qua Geneſ. 19. 22. ſermo eſt; tam magna voce contendo (inquit ſtrenuus Moabita) ut mea vox ipſos Moabitarum terminos & lacum Aſphaltitem pertervolans Judæam quoque perſonet, quæ terminatur Tzohhare. *Vitula trima*] comparatio elegans ad explicandam vim maximam contentionemque vocis. quaſi dicat, non [illegible], ſed boo ac velut intono, ut Moabitarum popularium meorum luctum frangam, & animos confirmem: nam certum eſt juvencam inſuetam jugo, minimè [illegible], ac proinde ferociorem, graviores boatus & valentiores edere; cujuſmodi fere eſt triennis.

vorum confluentium ad Nimram ſive Beth-Nimram in Gadi[illegible] 32. 3. & 36. Hi autem propterea hîc nominantur, quòd vallem [illegible] ubi ſita eſt Nimra attributa Gaditis, Jehoſchuh. 13. 27. [illegible] eſt, exhaurientur, areſcent. *Exareſcet enim*] id eſt, ipſa [illegible] rigua, tota erit ſterilis: quod elegantiſsima gradatione [illegible] 7 *Reſiduum fecerit*] conceſsio ironica, quaſi dicat [illegible] illi commeatum arbitratu ſuo, & de cibario ſibi proſpiciant [illegible] fugient tamen hæc judicia Dei. e Heb. *repoſitionem* [illegible] vaſtitas agrum & occupantes Aſſyrii, omnia promptuaria [illegible] finitimos Arabas Aſſyrio regi fœderatos ſpolia aſſervanda [illegible] hoc officium aliaque hujuſmodi immunes fuiſſe Arabas [illegible] rodoto libr. 3. Vallem autem idcirco nominat, quia ex [illegible] rabiam deſertam ibatur per deſcenſum Choronaimorum, [illegible] lemæus vocat Alſadamos. 8 *Circuibit*] id eſt, [illegible] oras uſque extimas. *Ad confluentes*] fluminis Arnonis, [illegible] minus Moabitarum, Numer. 21. 15. Hanc vocem, quam ali[illegible] appellativè accipimus. *Beer-Elima*] id eſt, puteum [illegible] bus Jiſraëlitarum effoſſum: ſic appellatur locus de quo Numer. [illegible] bus, communi Moabitarum appellatione, qui principes, [illegible] vocant, ut Exodi 15. 15. 9 *Aquæ Dimonis*] his verbis [illegible] ad hiſtoriam illam quæ legitur 2. Reg. 3. quaſi dicat, quemadmodum [illegible] Jehoſchaphati rivus ille, qui a via Edomææ influere [illegible] grum Moabitarum, non tantùm ſanguinis ſpecie rubuit, [illegible] ſunt; verùm etiam ipſorum ſanguine auctus eſt; ita [illegible] ſum, & eò amplius. Videtur enim Dimonis nomen [illegible] caſtris bibendum dederat Deus in illa expeditione, impoſitum [illegible] rivus eodem die ſanguine Moabitarum infectus eſt, & ſanguineus [illegible] Eſt enim Dimon, ſi interpreteris, ſanguineus: quò ſpectat [illegible] phetæ, quam Latinis verbis aſſequi non poſſumus. *Diſponam*] [illegible] ſanguinem Moabitarum fundere, & ampliùs fundam: [illegible] gunt Hhebræi, addendi ſive pergendi verbo. f Heb. [illegible] *Evadentibus*] id eſt, faciam ut Moabitarum quicunque [illegible] nes ſuos, aut in iis remanſerint, ſint unguibus dentibuſque [illegible] Jiſraëlitis dicitur 2. Reg. 17. 25. *Leonem*] id eſt, [illegible] 10 *Mittite agnum*] altera pars prophetiæ, ut [illegible] pheta conteſtatur Moabitas, exponens primùm leges [illegible] bitarum reliquiæ a Davide fuerant conſervatæ, & in [illegible] tæ, ut verbo uno attingitur, 2. Schem. 8. 2. deinde [illegible] blam exprobrat, verſ. 15. ac poſtremò ſtrenuitatem dicit [illegible] ſtitia Dei, uſque ad verſum 12. Sunt autem hæ leges [illegible] præſtando canone imperato, hoc verſu; ſecunda, de officio [illegible] loque Dei præſtandis, verſu 12. & 13. tertia, de fide [illegible] proca Dei regiſque in ipſos beneficentia, uſque ad verſum [illegible] eſt, agnorum numerum imperatum, ſyllepticè, qui [illegible] lomoni penſitatus eſt, deinde in utroque regno cedit [illegible] Reg. 1. 1. & 3. 4. quamobrem hoc loco nominatur [illegible] Judæ, qui ex jure & autoritate Dei ſupremus erat [illegible] à univerſi mittite, ex omnibus finibus veſtris, qui a [illegible] ſeptentrione deſerto Jardenis terminantur. Fuit enim Petra [illegible] rum metropolis, 2. Reg. 14. 7. *Ad montem*] Jeruſchalaim [illegible] *Alioqui*] niſi pareant Moabitæ domui Davidis, fugabuntur [illegible] omnia patientur. *Erunt Moabitides*] id eſt, extra [illegible] g Heb. *filiæ Moabi*. 12 *Ini conſilium*] id eſt, [illegible] litis & populo Dei aſſlicto deſis; ſed conſilio & modo [illegible] juves, & deſiſtas ab antiqua inhumanitate tua, ut Deut. 23. [illegible] ditur. *Tanquam noctis*] id eſt, eſto illis ſecurum [illegible] gerium a meridiano æſtu. 13 *Propulſi mei*] id eſt, a [illegible]

Moab, eſto latibulum ipſis à conſpectu vaſtatoris: nam *deſinet qui premat, defici-
et vaſtator, conſumentur calcatores ſinguli
e terra:
14 Et ſtabilietur ᵃ benignitate ſolium, cui in-
ſideat ᵇ conſtanter in tentorio Davidis; ᶜ ju-
dex & procurans jus, & promptus ad ju-
ſtitiam.
15 ᶜ Verùm audivimus ſuperbiam Moabi, fa-
ſtuoſam eſſe admodum: ut ᶜ faſtus ejus &
ſuperbia ejus, & excandeſcentia ejus, non
ita fient mendacia ejus.
16 ᶜ Idcirco ejulabit Moabita ad Moabitam,
unuſquiſque ejulabit; ᶜ de fundamentis Kir-
chareſethæ eſſabimini, ᶜ veruntamen con-
trita ſunt.
17 Quin etiam vires Cheſchbonis elanguent,
vitis ᶜ Sibmæ; ᶜ Domini gentium ᶜ retun-
dunt lectiſſimas plantas ejus, ᶜ Jahhzerem
uſque attingunt, errant per deſertum: pro-
pagines ejus evelluntur, ᵇ trajiciunt ma-
re.
18 Idcirco deſleo fletum Jahhzeris, vitē Sib-
mæ; irrigo te lachryma mea, ô Cheſchbon
& Elhhale: quoniam de æſtivis fructi-
bus tuis, & de meſſe tua ᶜ celeuſma conci-
dit,
19 Et intercepta eſt lætitia & exultatio ex
arvis, & in vineis non cantatur, non agita-
tur vociferatio: vinum in lacubus non cal-
cat calcator, ᶜ celeuſma facio ut ceſſet.
20 Idcirco ᶜ viſcera mea propter Moabum,
tanquam cithara perſtrepunt; & interanea
mea propter Kir-Chereſum.
21 ᶜ Itaque erit ut perſpicuum ſit fatigari Mo-
abum in excelſo ſuo, cùm veniens ᶜ ad ſan-
ctuarium ſuum deprecatum, nihil tamen
potuerit.
22 Illud eſt verbum quod locutus fuerat Je-
hova ad Moabum ᶜ inde ab illo tem-
pore,
23 Nunc verò loquitur Jehova dicendo, ᶜ in-
tra tres annos, ᶜ ut ſunt anni mercenarii, vi-
lis reddetur gloria Moabi cum tota ſua mul-
titudine maxima: ita ut reſiduum ſit par-
vum, minus puſillo, invalidum.

[illegible] uſque ad verſum viceſimum primum. 17 *Sibma*] Re[illegible] Numer. 32. 38. *Domini gentium*] id eſt, gentes exteræ. *Retundunt*] id eſt, identidem calcant & atterunt. [illegible] Meraritis aſſignatum ex tribu Gadis, Jehoſchu. 21. 39. [illegible]] id eſt, ſeliciæ in alias regiones deportantur. Hac autem [illegible] *ſynecdochicè* comprehenduntur omnia facultatum & poſſeſſi[illegible], quibus maximè præſtabat Moabi regio. 18 *Celeuſma*] [illegible], & agitantium hilaria ex meſſe & fructibus perceptis. [illegible]] id eſt, non poſſum ferre: luctum potius quàm lætitiam [illegible] 20 *Viſcera mea*] id eſt, ego ex intimis viſceribus meis conturbatus, [illegible] & palliata, ſonitum luctus mei ad populares meos effero. [illegible]] id eſt, deſolatio Moabitarum omnibus expoſita erit, non tan[illegible], ſed etiam de diis ſuis deſperantium. *Ad ſanctuarium*] id [illegible] idolorum ſuorum. 22 *Illud eſt verbum*] concluſio continens [illegible] temporis ex quo facta eſt cum Moabitis conteſtatio, quæ [illegible] verſu 13, deinde illius temporis intra quod Deus judicium antè [illegible] eſt, ſequente verſu. *Inde ab illo tempore*] ex quo Moa[illegible] in poſſeſſionem Davidis, 2. Schem. 8. 23 *Intra tres annos*] ab hac [illegible] principio regni Chizkijæ denunciatam eſſe judicamus ex ini[illegible]; nam quod alii tres hoſce annos putant incipere ex quo [illegible], id eſt, ex anno quarto Chizkijæ, præter morem Scriptu[illegible] tos, quòd exiſtimabant Schalman-Eſſerem tum de[illegible], cùm Samariam expugnaſſet: nos autem potius in [illegible] agrum Moabitarum ab illo occupatum eſſe cùm ad oppug[illegible], ne quid a tergo relinqueret quod ſibi damnoſum eſſet. *Ut ſunt anni mercenarii*] id eſt, præciſè ad illud tempus [illegible], cui neque addetur neque diminuetur quicquam; ſic in[illegible]

Caput XVII.

Propheta Syris & Jiſraëlitis exitium denuntians graviſſimum, officium ipſorum exponit in perpeſſionibus, obſtinationem narrat, & propterea omnia ipſorum bona Aſſyriis adjudicat ex authoritate Dei, ipſos verò excidio & infinitis calamitatibus.

1 ᶜ PROPHETIA ᵃ oneroſa ᶜ Damaſci. Ec-
ce Damaſcus amovebitur ᵇ ne ſit civi-
tas; eritque ᶜ acervus ruinæ.
2 Derelictæ ᶜ civitates Hharohheris; pro gre-
gibus erunt, ubi recubantes nemo ᶜ exter-
reat:
3 Deſinet enim munitio ab Ephrajimo, & re-
gnum a Damaſco, ac reſidua Syriæ ᶜ ſicut
gloria ᶜ Jiſraëlitarum erunt, dictum Jehovæ
exercituum.
4 ᶜ Erit autem tempore illo; *quo* attenuabitur
gloria Jahhakobi, & pingue carnis ejus e-
maciabitur,
5 ᶜ Erit inquam, perinde ac ſi colligeret ᵈ meſ-
ſor ſegetem, & brachium ejus ſpicas deme-
teret: denique erit ut qui legit ſpicas ᶜ in
convalle Rephaimorum,
6 Tantùm relinquetur in eo ᶜ racematio, ut
cùm ᵉ ſtringitur olea, duæ tréſve baccæ in
vertice ſummi rami: quatuor *aut* quinque
in ramis ipſius fructiferæ, dictum Jehovæ
Dei Jiſraëlis.
7 ᶜ Tempore illo oportet reſpicere hominem
ad opificem ſuum, & oculos ejus ad ſan-
ctum Jiſraëlis ſpectare.
8 Non autem reſpicere ad iſta altaria, ad o-
pus manuum ipſius; & quod fecerunt digi-
ti ipſius, non ſpectare, aut lucos, aut ſub-
diales ſtatuas.
9 ᶜ Sed tempore illo erunt civitates ᶠ robu-
ſtæ ejus ſimiles ᶜ derelicto virgulto ſum-

1 *Prophetia*] Etſi Propheta hoc capite non Damaſcenis tantùm, ſed Jiſraëlitis etiam (quibuſcum fœdere juncti erant) Dei judicium denuntiat; non dubium eſt tamen quin ad Damaſcenos plurimum pertineat: quia Propheta conſilium ſuit Damaſci ruinam per comparationem Jiſraëlis confirmare: quaſi dicat, non eſſe cur Damaſceni meliora ſperent, cùm ne ſuis quidem Jiſraëlitis amplius ſit parciturus Deus. Conſtituitur itaque hoc capite primùm propoſitio ſumma eventuri judicii in utroſque, tribus verſibus; deinde enarratio illius judicii, tribus ſequentibus, poſtea confirmatio a peccatis illorum, tribus aliis; denique concluſio in minatim ſuperiora complectens, duobus ultimis. Quod autem ad tempus attinet, quo hæc prophetia completa eſt, non obſcurum eſt ex verbis Prophetæ, verſu 4. nam Jiſraëlitæ priores expugnati ſunt, 2. Reg. 17. deinde verò Syri (qui conſilia cum Jiſraëlitis rebellantibus communicaverant) eadem opera cum illis deportati; quod per ſynecdochen ex 2. Reg. 17. intelligendum eſt. Capta quidem fuerat Damaſcus a Tiglath-Pileſere ante annos aliquot, & Syria occupata, 2. Reg. 16. 9. ſed tum demum diruta eſt per Schalman-Eſſerem, & incolæ deportati in Kirum, cùm Jiſraëlis regnum everſum eſt: quod ſexto fermè quintové anno poſt hanc prophetiam accidit. a Heb. *onus: ut ſup.* 13. 1. *Damaſci*] & Jiſraëlis *ſyllepticè*: ſed nominatim Damaſci prophetia appellatur tum propter eam cauſam quam ſuprà attigimus; tum quia Damaſci ruina poſterior fuit, ac proinde priorem complectitur. b Heb. *a civitate*. *Acervus ruinæ*] id eſt, eradetum. 2 *Civitates Hharohheris*] id eſt, totus tractus trans Jardenem (qui ſuis incolis Reubenitis, Gadditis, & Menaſchitis per Tiglath Pileſerem exhauſtus eſt, 2. Reg. 15. 29. & 1. Chron. 5. 26. propter defectiones quidem Damaſci & Jiſraëlis conturbatur, commeantibus & remeantibus Aſſyriorum copiis, adeò ut miſeris incolis non ſit integrum in agro ſuo paſcere; ſed adveniens Schalman-Aſar ſibi conſulet diſpendio veſtro, ne ampliùs copiæ tranſmittendæ ſint, ſi[illegible] munitiones evertet & rebelles deportabit. Sic fiet ut regio trans Jardenem (quæ intermedia eſt) liberata milite liberè depaſcatur, ut eſt alioqui paſcuoſiſſima, Numer. 32. *Exterreat*] ut nunc exterretur frequente milite. 3 *Sicut gloria*] id eſt, ut regnum & munitiones Jiſraëlitis, denique omnia de quibus gloriantur eripientur ipſis, idem quoque Damaſco accidet. c Heb. *filiorum Jiſraëlis*. 4 *Erit autem*] ἐπεξεργασία propoſitionis (ut ſæpe à diximus) per ſimilitudines evidentiſſimas. 5 *Erit inquam*] id eſt, accuratiſſimè Jiſraëlitas & Syros metet ac colliget Aſſyrius, quos deportet in regionem ſuam. d Heb. *ut meſſis*. *In convalle*] propè Jeruſchalaimum, Jehoſch. 15. 8. nam ſimilitudine populari Propheta utitur. 6 *Racematio*] id eſt, perexiguus incolarum numerus; quem tamen ipſum deportavit poſtea Eſar-chaddon, ut jam antè obſervavimus in caput 9. e Heb. *ſtriſſura oleæ*. 7 *Tempore illo*] confirmatio denuntiati illius judicii ab obduratione populorum quibus [illegible] natur Deus. 9 *Sed tempore illo*] nimirum cùm advenerit hoſtis non reſpicient ad Deum, ſed potius ad idola ſua, quæ tam Syris & Jiſraëlitis communia erant. f Heb. *roboris ejus ut derelictio virgulti*. *Derelicto virgulto*] id eſt, reliquiæ Syrorum & Jiſraëlitarum erunt abjectiſſimæ; ut cùm putato ligno tenuia virgulta cremiaque breviſſima omittuntur a lignatoribus.

moque [illegible] quæ dereliquerint [illegible] *Aſſyrii*, propter filios Jiſraelis: denique erit deſo-
latio:
10 Quia oblita es Dei ſalutis tuæ, & rupis
munitionis tuæ non es recordata: idcirco
licet plantaveris plantas amœniſſimas, e-
tiam palmite extraneo conſeveris ip-
ſum;
11 Quo die plantaſti curaveris ut adoleſcat,
etiam mane ipſo feceris ut ſemen tuum ef-
floreſcat: acervus meſſis erit die ægritu-
dinis & doloris mortiferi.

Salutis tuæ] id eſt, qui te ſemper atque adeò a recente [illegible] modò memini, ſervavit integram atque confirmavit. [illegible] id eſt, regionem tuam colueris & ſtudioſiſſime confirmave[illegible] fructum percipias. g Heb. *amœnorum* fructuum. h Heb. [illegible] i. ex quiſitiſſimis, ut exotica ferè non niſi pretioſa afferun[illegible] id eſt, quicquid, quocunque ſtudio, & quantacunque co[illegible] adventu Aſſyriorum momento uno conſumetur; tanquam ſi [illegible] parvulum acervum tritici, unde tolerarent vitam. [illegible] id eſt, obſidionis, vaſtationis, & ruinæ tuæ per Aſſyrios.

Caput XVIII.

Prophetæ gentium quæ Sancheribo operam datura erant in obſidione Jeruſchalaimorum, excidium prædicit, ſimiliterq; Æthiopum: & ſtudium Dei erga Judæos explicans, maximam hoſtium cladem figurat, gratiarum ipſi a populo agendarum argumentum.

1 VÆ multitudini populorum amplorum,
qui ſicut perſtrepere ſolent maria, per-
ſtrepunt; & tumultuantibus nationi-
bus, *quæ* tumultuatione qualis eſt aquarum
validarum tumultuantur;
2 *Multitudini* nationum ſecundum tumultu-
ationem aquarum multarum tumultuanti-
um; nam increpabit ipſam ita ut fugiat
quàm longiſſimè: & agitabitur ut gluma
montium coram vento, & ut rota coram
turbine.
3 Tempore veſpertino, ecce terror; cùm
nondum *illuxerit* mane nemo aderit: Hæc
eſt pars proculcantium nos, & ſors diripien-
tium nos.
4 Væ terræ umbroſæ oris, quæ *eſt* ſecun-
dum flumina Æthiopiæ;
5 Mittenti per mare legatos, &
instrumentis ſcirpeis per ſuperficiem aqua-
rum, *dicentis*: ite nuntii leves ad gentem
diſtractam & depilatam, ad populum for-
midabilem ex eo loco atque ulterius: gen-
tem omnibus delineantem & conculcan-
tem, *inquientes* flumina ſpernere terram
ejus.
6 Omnes incolæ orbis habitabilis, & habita-
tores terræ, cùm attollam vexillum mon-
tium, videbitis; & cùm clangam tuba, au-
dietis.
7 Nam ita ait Jehova ad me; quieſco, ſed in-
tueor in locum meum: ut æſtum ſerenum
ſuper olus, ut denſum rorem in æſtu meſſis,
hunc eſſe.
8 Nam ante meſſem cùm perfecta gemma
& omphacio educato exſtitit flos; ut excin-
dit flagella ſuis falcibus, & ſarmenta amo-
vet amputatque *vinitor*:
9 *Ita* derelinquentur pariter volucribus
montium & beſtiis terræ; ut æſtatem tranſ-
igant cum hoc volucres, & omnes beſtiæ
terræ cum hoc hyement.
10 Tempore illo adducetur munus Jehovæ
exercituum *de* populo diſtracto & depilato,
de populo inquam formidabili ex eo loco
atque ulterius; gente omnibus delineante
& conculcante, cujus ſpreverant flumina
terram ad locum nominis Jehovæ exerci-
tuum, *ad* montem Tzijonis.

[illegible] narratio, qua Deus ſibi uni vendicat liberationem populi ſui, [illegible] hoſtibus, & ſibi accepta hæc ferri poſtulat, inde ad finem uſque. [illegible] *Multitudini*] id eſt, multis illis populis qui in Aſſyriorum caſtra convenerant, ut Sancheribo militarent, cum bellico apparatu maximo: quod Propheta figurat eadem ſimilitudine quam adhibuerat ſupra 8.7. 2 *Increpabit*] id eſt, cohibebit ſubitò, ut verbo cohibet mare: quod increpatione ſcriptura deſignare ſolet, ut Pſalm. 106.9. a Heb. *eminus longiſſimum* [illegible] *Ut glumæ*] vide Pſal. 83.14. [illegible] *Ecce terror*] miſſo [illegible] angelo Jehovæ, 2. Regum 19. 35. & 2. Chro. 32.21. & infra 37. [illegible] *Nemo aderit*] cæſis centum octoginta quinque millibus, & aliis fuga [illegible] ibidem. *Hæc eſt pars*] epiphonema ad populum Dei. 4 *Væ terræ*] altera pars, prophetia in Aethiopas, ut diximus in verſum 1. b Heb. [illegible] [illegible] montibus maximis [illegible] [illegible] Geographicorum ultimo. c Heb. [illegible] [illegible] Aethiopiæ [illegible] Aegypto, [illegible] fluminibus maximis [illegible] [illegible] Strabonem lib. 17. & Plin. nat. hiſt. lib. 5. cap. 9. Aethiopiam autem ſub Aegypto in ſcriptura [illegible] Meroë [illegible] [illegible] ab Elephantine & Syene incipere docet Herodotus [illegible] Geographi inter Aegyptum & Aethiopiam [illegible] Meroë [illegible] *Mittenti*] nimirum, regi Tirhakæ, qui [illegible] bellum Aſſyriis per legatos [illegible] acie inſtructa tentavit invadere, 2. Reg. 19.9. *Per mare*] rubrum videlicet, [illegible] Arabicum, & Perſicum.

eſt, quæ omnibus nationibus terrori eſt [illegible] & [illegible] *bus delineantem*] id eſt, quæ omnibus aliis [illegible] dare arrogat [illegible] ſuo & pedibus illas iniquiſſimè terere. d Heb. [illegible] Ver. 10 *Inquientes*] ſumma legationis, Aethiopem nihil [illegible] nat Aſſyrii & quàm parvi faciat omnes illius vires [illegible] *Flumina*] id eſt, Aethiopas accolas fluminum, de quibus [illegible] 6 *Omnes incolæ*] tertia pars, prophetica narratio, qua [illegible] cat omnes ab inanibus iſtis judiciis, ut ſolem opus [illegible] ſu: deinde ſibi aſſerit defenſionem, ſecuritatem [illegible] rum excidium, tribus ſequentibus; ac poſtremò [illegible] tiat, verſu ultimo. *Cùm attollam vexillum*] id eſt [illegible] ſuo tempore inferam: humanitus dictum ſynecdochicè [illegible] ſignata de more ponitur. 7 *Quieſco*] id eſt, [illegible] efficiendo judicio, tanquam otioſus ſpectator. [illegible] id eſt, populo meo & ſedi meæ proſpicio tamen. [illegible] eſt, animadverto Aſſyrium hunc planè adverſum eſſe populo [illegible] ita damnoſum ut torrens æſtus oleribus, aut [illegible] cùm æſtus tempeſtivus eſt. 8 *Nam ante meſſem*] [illegible] nis qua modo uſus eſt Deus, ſe ſervari in ſedem ſuam [illegible] vinitoris luxuriantia vitis flagella cædentis, ut [illegible] & paſcatur alimento ſuo, ſunt autem hujus ſimilitudinis [illegible] *Ubi oræ*, quorum prius ſupplet ea quæ deſyderantur in [illegible] poſterius ea quæ priori deſunt. *Sarmenta amovet*] [illegible] non autem curat ut vitem, ex ſequente verſu. 9 [illegible] excisi Aſſyrii & amoti per angelum Dei, 2. Regum 19. 35. [illegible] atque ac Aethiops, de quo verſu 4. & 5. *Ut æſtatem*] id eſt, [illegible] paſcantur illis præ occiſorum copia. 10 *Adducetur*] id eſt, [illegible] Aſſyriorum, qui tam magnifici fuerant, magnifica effecerunt Deo [illegible] fuiſſe poſt inſignes victorias legimus, Numer. 31. & 2. Sam. [illegible]

Caput XIX.

Deus per Prophetam, civiles motus & tyrannidem [illegible] poſt Aegyptios oppreſſuram denuntiat, Regem & conſiliarios compellat ac [illegible] [illegible] in futurum prædicit, docet Aegyptum [illegible] per poſtremam vocationem illorum, [illegible] aliarum gentium proponit ad communionem cum Deo & Eccleſia ipſius in regno Chriſti.

1 Pro-

Propter ſilios Aſſ [illegible] ſimul] his verbis [illegible] Prophet [illegible] cium ad conſilium Dei, qui eorum Jiſraelem noluerat Aſſyriis tradere, ſed partem conſervaverat, ut tempus ipſis ad reſipiſcendum concederet. 10 *Quia*] conclusio per [illegible] Jiſraelitas, [illegible] peccatorum [illegible] & [illegible] periculo cuius [illegible] 1 [illegible] plaga.

1 *Væ*] Huic capiti nulla appoſita eſt inſcriptio, tamen non dubitamus quin de Aſſyriis & Aethiopibus ſit accipienda, cum ita planè poſtulet gentium [illegible] judiciorumque deſcriptio, quæ propheta utitur. Sunt itaque hujus capitis partes præcipuæ tres: prima eſt prophetia contra populos Sancheribo militantes, tribus verſ. ſecunda prophetia contra Aethiopas [illegible] conſilio Deus per [illegible] [illegible] hoc loco [illegible] forte Judæi [illegible] ſe ut per illum ab Aſſyriis liberarentur, de[illegible] [illegible] tertia eſt

1 Prophetia [illegible] onerosa Ægypti. ᵃEcce
Jehova ᵇinſidens denſæ nubi levi, inva-
ſurus eſt Ægyptum, ᶜadeò ut commo-
veantur idola Ægypti a conſpectu ejus, &
cor Ægyptiorum colliqueſcat in medio ip-
ſorum.
2 ᵃNam commiſcebo, *inquit*, ᵇ Ægyptios inter
ſe, ut pugnent quiſque contra fratrem ſuum,
& quiſq; contra amicum ſuum; civitas con-
tra civitatem, regnum contra regnum.
3 Et ᵃexhauſto ſpiritu Ægypti in medio ip-
ſius, ubi ᵇconſilium ejus abſorpſero; conſu-
lent ᶜſua idola, & præſtigiatores, pythoneſ-
que, & ariolos:
4 ᵃEt concludam Ægyptios in manum ᵇdo-
minorum ᶜ durè dominantium; donec ᵈRex
rigidus dominetur in eos, dictum Domini
Jehovæ exercituum.
5 ᵃNam deperdent aquas: ᵈ ne influant in
mare, adeò ut ᵇfluvius ſiccetur & areſcat:
6 ᵃEt retrò abjicientes flumina, exhaurient &
ſiccabunt rivos ᵉ ductos aggeribus: ᵇarundo
& alga languebunt:
7 ᵃPapyri juxta rivos, in ᶠora rivorum: & om-
nis ſementis rivorum ᵇareſcet, depelletur
nec erit amplius.
8 ᵃEt mærebunt ᵇpiſcatores, lugebuntque
omnes qui projiciunt in rivos hamum: &
qui expandunt ᶜretejaculum in ſuperficie
aquarum, languebunt:
9 Et ᵃerubeſcent opifices ᵍ lineorum, gene-
roſorumq; & textores ᵇalborum *operum*.
10 ᵃDenique erunt ᵇpropoſitis ipſius contriti;
ᶜomnes facientes ᵈexcipulum, ſtagnaq; ʰvo-
luptaria.
11 ᵃEnimverò ſtulti ſunt Principes ᵇTzohha-
nis; ſapientum *&* conſiliariorum Parhho-
nis, conſilium obbruteſcet: ᶜquomodo di-
ctatis ᵈParhhoni, ᵉfilius ſapientum ſum, filius
ᶠregum ⁱantiquiſſimorum.
12 Ubi ſunt ᵃilli? ubinam ſapientes tui? ᵇqui
indicent jam tibi? ᶜcognoſcant igitur quid
conſilii ceperit Jehova exercituum contra
Ægyptum.
13 ᵃStultè agent ᵇPrincipes Tzohhanis, deci-
pientur Principes ᶜNophi: ſeducent Ægyp-
tum ᵈ*uſque ad* ᵏextremitatem tribuum illius.
14 ᵃJehova miſcente in medio ejus ſpiritum
ˡperturbatiſſimum; ᵇfacient ut erret Æ-
gyptus in omni opere ſuo, ſicut oberrat e-
brius in vomitu ſuo;
15 ᵃNeque exiſtet in Ægypto opus, *nihil* quod
faciat ᵇcaput aut cauda, ramus aut juncus.
16 Tempore illo erit Ægyptus ſimilis mulie-
ribus: trepidabit enim & pavebit propter
agitationem manus Jehovæ exercituum,
quam agitabit contra ipſam.

[illegible] paulò pòſt futuras, velut præſentes, digito commonſtrat: [illegible] tempore in Aegypto Sethon ſacerdos Vulcani vir ſtolidus, ut [illegible] in Euterpe: quo mortuo ſequuta ſunt omnia, prout a Propheta [illegible] evenerunt. Continet autem hic verſus prolepſin, id eſt, pro- [illegible] totius hujus prophetiæ. *Inſidens*] ſynecdoche anthropo- [illegible] quia velociſſimè in nubibus occurreret, ut Pſal. 18. 10. & ſe- [illegible] Aegypto denuntiat propheta, quia illi nubes hujuſ- [illegible] inauſpicatiſſimis; cùm Aegyptus nubibus minime infeſta ſit. [illegible]] finis judiciorum Dei, pertinens ad ſecundam partem [illegible] ut idola omnia & homines Deo cedant; illa planè labefactata, [illegible] ut ad Deum vivum convertantur. 2 *Nam commiſcebo*] [illegible] gravissimos excitabo: quod factum eſt, cùm Sethone mor- [illegible] tyrannidem in Aegypto occuparunt, magnifica opera confe- [illegible] populum opprimendo, Pſammetichum unum de ſuo numero ex- [illegible] vicißim expulſi ſunt, donec ſolus regnum obtineret, quo [illegible] ut multis narrant Herodotus & Diodorus Siculus. b Heb. [illegible] 3 *Exhauſto ſpiritu*] id eſt, Aegypto veluti exanima- [illegible] hyperbole ex comparatione humani corporis. *Conſilium* [illegible] ut neſciant quò ſe vertant, aut quid conſilii capiant. [illegible] quæ ipſis reſponſum dabunt, maximè verò idolum [illegible] quod vocatur Butus contra oſtium Nili Sebennyticum, de quo [illegible] ubi etiam exponit varias iſtorum regulorum conſultationes. [illegible]] id eſt, conſtrictos tenebo Aegyptios & obſeſſos bellis civili- [illegible] tyrannide, ut illi ſuos piſces in vivariis tenent: elegan- [illegible] tyrannidis. *Dominorum*] nimirum duodecim tyrannorum, [illegible] c Heb. *domini* cujuſque. *Rex rigidus*] Pſammetichus, [illegible] obtinuit tyrannidem. 5 *Nam deperdent*] id eſt, omnia opera [illegible] operâ oppugnabunt, & aquas Nili avertent vel ad ſicci- [illegible] Mœrios cum ſuis Pyramidibus & Labyrintho perficiam, [illegible] vide Herodotum ibidem. d Heb. *a mari*. [illegible] facto in ſtagnum Mœrios. 6 *Et retrò abjicientes*] id eſt, [illegible] utilitatem, quam Aegyptus tota percipit ex derivato Ni- [illegible] ut indulgeant ſuis voluptatibus. e Heb. *obſeſ-* [illegible] : *choμata* Ulpianus vocat. *Arundo*] paluſtres [illegible] Nili naſcentes: ſynecdoche. His autem verbis & tribus [illegible] exponuntur damna perventura ad Aegyptios ex derivatio- [illegible] Mœrios, & alia voluptaria. 7 *Papyri*] hanc vocem pleriq; pro [illegible] accipiunt ex inepta accommodatione loci alterius: ſed nos tum [illegible] vocis, tum antitheto in altera parte hujus ver. poſito adduci- [illegible] ſive papyrum. Nam vocis etymon & forma acce- [illegible] quo ſignificatur cutis; quia papyrus Nili in multas cutes [illegible] (φιλύρας vocant) diſſecabatur: [illegible] quem producit Nilus, cujuſmodi eſſe pa- [illegible] teſtatur Plinius lib. 13. naturalis hiſtoriæ, cap. 11. Ac- [illegible] papyrus una fuit ex præcipuis opibus Aegypti; quarum detri- [illegible] Prophetam non eſt credibile papyri oblitum fuiſſe, qui [illegible] f Heb. *ori*. *Areſcet*] gradatio elegan- [illegible] ut perſpicuum ſit judicium Dei in Aegyptiorum [illegible]] exhauſtis videlicet rivis, vivariis, & piſcinis ſuis. [illegible] opifices Aegypti, & ſupremè neceſſarium artem exercen- [illegible] plurimum piſcibus veſcebatur ſuperſtitioſè a multis carni- [illegible] quia natis animalia quibus abundat Nilus venabantur: ut de- [illegible] tium. 9 *Erubeſcent*] id eſt, inopia materiæ, quam inopiam iſti effecerint deri- vato Nilo, ſua expectatione deluſi omnes artifices ceſſabunt ab iſtis ſuis opificiis, quorum mercibus olim Aegyptus commendabatur, teſte Plinio lib. 19. cap. 1. g Heb. *linorum*. *Alborum*] ex lino, byſſo xylino, aliiſque rebus pretioſis quas profert Aegyptus, ut Eſteræ 1. 6. 10 *Denique*] concluſio, ut omnia ſum- matim exponens tempore pacis ad Aegyptios perventura, de quibus inde a ver. 5. actum eſt. Miſer (inquit) populus (ut paucis abſolvam) non ab exteris, ſed a ſuis hominibus indignè occupabitur in officiis vaniſſimis & laborioſiſſimis, prout Jiſraëlitas antè occupaverunt. *Propoſitis ipſius*] id eſt, conſiliis, quæ Aegyp- tus ipſa, ſive ipſi Principes Aegypti ſibi propoſuerint, q. d. ſuis cædentur virgis. *Omnes facientes*] id eſt, Aegyptii, quibus reges tanquam mancipiis & abjectis o- peris durißimè abutentur. *Excipulum*] id eſt, canalem, & ſtrumenta omnia eò pertinentia, ut excepta Nili aqua in ſtagnum Mœrios duceretur, & deduceretur de eo arbitratu Regum. Erat enim ſtagnum ter mille ſexcentorum ſtadiorum in ambitum, quinquaginta paſſuum juſtorum altitudine. h Heb. *animæ*. 11 *Enimverò*] ſecundus locus, *ἀνασκευαστικὸς*, ut diximus in ver. 1. *Tzohhanis*] vide Num. 13. 22. *Quomodo*] apoſtrophe ad conſiliarios & adulatores ſolicos, quos reprehendit tum mendaciis adulationis nomine, hoc verſu, tum ignorantiæ in verſu ſeq. *Parhhoni*] Sethoni (ut diximus in ver. 1.) Regi contempto & ſtolido. *Filius ſapientum*] id eſt, quidam velut alumnus ſapientiæ, quæ permanſit apud majores meos. *Regum antiquiſſimorum*] nam ſacerdotes Aegyptii jactabant a primo rege ad Sethonem progenies hominum fuiſſe trecentas quadraginta unam, id eſt, duraſſe regnum decies mille trecentos quadraginta annos. i Heb. *anti- quitatis*. 12 *Illi*] nimirum reges majores tui; apoſtrophe ad Regem. *Qui indi- cent*] id eſt, conſilia bona proponant tibi & proſpiciant regno ut fidos conſiliarios & viros bonos decet. *Cognoſcant igitur*] tranſitio ad ſequentem locum, quaſi di- cat, veniant ſaltem, & attendant ad ea quæ amplius ſum denuntiaturus. 13 *Stul- tè agent*] tertius locus ut diximus in ver. 1. quo exponit Propheta primum con- turbationem ſummam populi, & totius regni a præſentibus malis, tribus verſi- bus: deinde conſternationem & metum ab aliis opinione præceptis, ver. 16. & 17. *Principes*] quorum divulſis conſiliis diſtractum fuit regnum, ut ſuprà diximus. *Nophi*] id eſt Mempheos, quòd oppidum fuit ſummum Aethiopiam verſus, im- poſitum Nilo, conditum a rege Mene, clarum amplitudine ſua, pyramidibus, & monumentis Regum: quod idem appellatur Moph, Hoſch. 9. 6. a monte pro- pinquo Mophi, cujus meminit Herodotus lib. 2. Principes autem hoc pacto di- ſtribuit, eò quòd hi duo ſummi conventus in Aegypto eſſent; unus, mare medi- terraneum; alter Aethiopiam verſus. *Uſque ad extremitatem*] id eſt, univerſam conturbabunt, nullus erit nomos liber ab iſtorum inſania. k Heb. *angulum* ut Judic. 20. 2. 14 *Jehova miſcente*] id eſt, ſundente in illorum ſacietatem maro- rem; quem velut temulentum populum exhauriant, ut ſummatum animi, judicii, conſiliiq; perveniant; metaphora. l Heb. *perverſitatum*. *Facient*] id eſt, inſania ſua miſerum populum in tantas anguſtias conjicient, ut neque bono animo in opus incumbere poſſit, neque conſilium capere. Nam inde a Pſam- meticho regnum Aegypti continentur infelicem fuit maximis calamitatibus. 15 *Neque exiſtet*] id eſt, nihil ad exitum perducetur, ſive inſignis eſt, ſumma, ſive infimi; adeò erunt perturbata omnia. Hoc autem eſſe verum vel ex eo li- quet, quòd Pſammetichum in obſidenda Azoto fuiſſe occupatum per annos viginti octo narrat Herodotus in Euterpe. (*caput aut cauda*) vide ſu- pra 9. 14.

[illegible] Excipulum [illegible] verticulum ut Plinius, illud [illegible] apud Herodotum lib. 2. vocat [illegible] Et enim [illegible] reticulum [illegible] dum non pro illis [illegible] quibus [illegible] captorem [illegible] pro funda aut [illegible] pro minori [illegible] illis [illegible] piſcator in ſuperficie aquarum projiciens revolvit & retrahit ad ſe peridromo [illegible] hoc enim [illegible] ut eſt ex eo [illegible] ſtat Herodotus, quòd eos qui in palu- dibus habitant [illegible] dem adhibebant piſcibus capiendis, per noctem verò circum- dandis cubilibus ad- verſus culices cono- peorum loco. atque ex hoc uſu probabile eſt hæc retia apud Hebræos nomen ſortita eſſe, ab errore culicum per noctem [illegible] ſtibus illis [illegible]

17 [illegible] Jehuda Ægyptiis [illegible];
quisquis mentionem fecerit ejus apud ſe,
pavebit: propter conſilium Jehovæ exerci-
tuum, quod capturus eſt contra eam.
18 Tempore illo erunt quinque civitates
in terra Ægypti, loquentes ſermone Ce-
nahhanæo, & jurantes Jehovæ exercituum:
civitas deſtructionis dicetur unaquæque.
19 Tempore illo erit Jehovæ altare in media
terra Ægypti, & ſtatua juxta terminum e-
jus Jehovæ:
20 Eritque in ſignum & teſtimonium de Je-
hova exercituum in terra Ægypti; cùm in-
clamant Jehovam propter oppreſſores, im-
mittet eis ſervatorem & magnatem qui e-
ripiat eos.
21 Ita innoteſcet Jehova Ægyptiis, agnoſ-
céntque Ægyptii Jehovam tempore illo: &
colent ſacrificio & munere, & voventes vo-
tum Jehovæ pendent.
22 Si plaga afficiat Jehova Ægyptum, plagis
afficiet & ſanat: cùm converſi fuerint uſ-
que ad Jehovam, & exoratus fuerit eis, ſana-
bit eos.
23 Tempore illo erit agger ex Ægypto in
Aſſyriam, qua commeent Aſſyrii in Ægyp-
tum, & Ægyptii in Aſſyriam: ut colant Æ-
gyptii cum Aſſyriis.
24 Tempore illo erit Jiſraëlitarum gens ter-
tia Ægyptiæ & Aſſyriæ: denique benedictio
in medio *populi* terræ.
25 Qui benedicturus eſt Jehova exercituũ, di-
cendo: benedictus populus meus Ægyptius,
& opus manuum mearum Aſſyrius, & poſſeſ-
ſio mea Jiſraëliticus.

[illegible] reliquias civitatum; ut reliquias populi nominavit ſuprà 1.9. & [illegible] vide infra 25.6. 19 *Erit Jehovæ altare*] id eſt, colendus Deus: ſynecdoche. *Statua*] id eſt, monimentum & profeſſio publica quam Aegyptii ſtatuent ad teſtandam fidem, & communionem ſuam cum Deo & Eccleſia ejus [illegible]. 20 *Eritque*] id eſt, his modis [illegible]. 22 *Si plaga*] id eſt [illegible]. 23 *Agger*] id eſt, communio ſpiritualis & Eccleſiaſtica: quæ allegoricè humanis communicationibus figuratur. *Ex Aegypto*] id eſt, communio hæc erit poſterorum Chami cum Jepheti poſteris, & utrorumque cum Jiſraëlitis ex genere Schemi; ut prædixerat Noach, Geneſ. 9.27. o Heb. *Jiſraël.* 24 *Denique benedictio*] id eſt, omnes populi totius terræ benedictione perfundentur in Chriſto.

CAPUT XX.

Propheta ſigno dato denuntiat cladem Ægyptiorum atque Æthiopum; qua oſtendit fore ut Peliſchtæi conſternati abjiciant omnem ſpem liberationis ab illis expectatæ.

1 ANNO quo venit Tarthan Aſchdo-
dum, mittente eum Sargone Rege Aſ-
ſyriæ; quo oppugnavit Aſchdodum, &
cepit ipſum:
2 Tempore illo locutus eſt Jehova per Je-
ſchahjam filium Amotſi, dicendo, abi, &
ſolve illud cilicium a lumbis tuis, & calcea-
mentum tuum extrahe de pede tuo: cùm
feciſſet ita, incedens nudus & diſcalceatus,
3 Elocutus, inquam, eſt Jehova; quemad-
modum incedit ſervus meus Jeſchahja nu-
dus & diſcalceatus; tertii anni ſignum &
oſtentum contra Ægyptios & contra Æ-
thiopas;
4 Ita abducet rex Aſſyriæ captivam multitu-
dinem Ægyptiorum, & deportandam tur-
bam Æthiopum, puerorum & ſenum, nu-
dam & diſcalceatam; etiam denudatam na-
te, probrum Ægyptiorum.
5 Ita perterrefacti erubeſcent; ab Æthiopi-
bus expectatione ſua, & ab Ægyptiis glori-
atione ſua.
6 Et dicet incola regionis iſtius tempore il-
lo; Ecce, ita habet expectatio noſtra, quò
confugiebamus ad auxilium, ut eriperemur
a conſpectu regis Aſſyriæ: & quomodo eva-
deremus nos?

1 *Anno*] Hujus capitis (quod brevitate ſua obſcurum, variis interpretationibus amplius obſcuratum eſt) tres ſunt præcipuæ partes: notatio temporis, verſu 1. ſignum a Propheta ex Dei mandato exhibitum, verſu 2. & prophetica ſigni explicatio, cæteris verſibus. ſumma eſt, fore ut Aegyptiorum Aethiopúmque copiæ intra triennium fuſæ veniant in poteſtatem Aſſyriorum; ac proinde fruſtra Peliſchtæos auxilium & liberationem ab illis expectaturos. Eſt igitur hic annus, ſententia noſtra, duodecimus regni Chizkijæ; quo Sancherib rex Aſſyriæ, qui hic nominatur Sargon, pergebat occupare civitates munitas Jehudæ, ex quibus tum erat Aſchdod; tam propter jus quod Jehudæ attribuerat Jehoſch. 15.47. quàm propterea quod Chizkija priùs illud cum Palæſtina reliqua occupaverat, 2. Reg. 18.8. & ſuprà 14.[illegible] *Tarthan*] unus e principibus Sancheribi, de quo 2. Reg. 18.17. *Aſchdodum*] Azotum vulgò, clarum idolo Dagonis, 1. Schem. 5.2. Satrapia Peliſchtæorum, Jehoſch. 13.3. & urbis [illegible] Herodotus lib. 2.

3 [illegible] prophetiæ ſigni explica[illegible] tur hiſtoria illius victoriæ quam conſecutus eſt Sancherib [illegible] AEthiopas, & hiſtoria deſperationis Peliſchtæorum, [illegible] abduci eos a quibus liberationem expectaverant, binis verſi[bus] [illegible]. *Tertii anni*] id eſt, ſignum eſt tertio anno poſt hanc [illegible] [illegible] Ægyptiorum & Æthiopum [illegible] Tirhaka [illegible] [illegible] *Puerorum*] [illegible] *Perterrefacti*] Aſchdodæi & Peliſchtæi [illegible] *Regionis iſtius*] Peliſchtæi [illegible] nobis minimè probatur: tum quia ab iſta expectatione [illegible] nuſquam: quia vocem Hebraicam, qua propheta utitur [illegible] uſurpatam meminimus. *Nos*] nimirum ſoli hoc [illegible] Peliſchtæi omnino debilitati a Chizkija, ſuprà 14. & ampliu[s] [illegible] accepta clade, invadentibus Aſſyriis & occupantibus.

CAPUT XXI.

Propheta graviſſimum populi dolorem in deportatione Babylonica exprimens, conſolatur cum ab excidio regni Babylonici per Medos & Perſas, & ſigno de eo confirmatur: deinde Edom [illegible] niſi reſipiſcant; ac poſtremò incolis Arabiæ Petrææ miſerrimam fugam & cladem prænuntiat.

1 ONEROSA prophetia deſerti maris;
ſicut turbo vehementiſſimus in Au-
ſtro permeando, a deſerto eveniunt,

[illegible] varias prophetias fuit dividendum, tamen tum propter [illegible] vitatem conjunctas retinuimus, cum etiam ut capitum [illegible] itaque hic prophetiæ tres: prima in Babyloniam, 10. verſib[us] [illegible] am, ver. 11 & 12. tertia in Arabiam reliquam, ad finem [illegible] tiæ partes in univerſum duæ ſunt; una, qua hoſtes regni [illegible] in Babylonia, uſque ad ver. 8. altera, qua eventus & [illegible] exponitur, uſque ad verſum 10. quæ prophetia [illegible] populum elegantiſſima, verſu 10. *Deſerti maris*] [illegible] appellatur obſcuriore nomine Babylonia & Chaldæa [illegible] paludes & lacus Chaldaicos, in quibus altera pars Euphrat[is] [illegible] ut ſcribit Plinius lib. [illegible] [illegible] in qua ſtructa erat Babylon [illegible] ſeptem [illegible] [illegible] ut ſcribit Herodotus in Clio [illegible] *Sicut turbo*] id eſt, impetu & [illegible] Euphratem [illegible] *In Auſtro*] id eſt, in Babylonia, quam Darius & Cyrus [illegible] adorti ſunt. *A deſerto*] id eſt, ab ea parte [illegible] & mari [illegible] deſertam effecerat.

[illegible] formidabili:
2 Visio dura nunciatur mihi: Perfidus iste perfidè agit, & vastator iste vastat; Ascende Ghelam, obside Madai; totius gemitus hujus faciam ut cesset, dicens:
3 Idcirco implentur lumbi mei ægritudine; tormina corripiunt me quasi tormina parturientis: contorqueor ex auditu, conturbor ex visu.
4 Errat animus meus, horror perterrefacit me; crepusculum desyderatissimum mihi disponit mihi in trepidationem.
5 Instrue mensam, speculare speculator, comede, bibe: surgite ô Principes, ungite scutum.
6 Nam ita edixit Dominus mihi: Abi, constitue speculatorem, quod viderit indicet.
7 Cùm itaque vidisset currus, duplices equites, currus asinorum, & currus camelorum: & attendisset attentè, attentissimè:
8 Clamavit, ut leo; In specula Domine, ego consistam jugiter interdiu, & in observatione mea ego perstabo totis noctibus.
9 Interea ecce jam [illegible] currus virorum, duplices equites tunc elocutus est dicens, Cecidit, cecidit Babylon, & omnes sculptiles Deos ejus perfringens dejecit in terram.
10 O tritura mea, & filie areæ meæ: quod audivi ex Jehova exercituum Deo Jisraëlis, annuntio vobis.
11 Prophetia onerosa Dumæ: Ad me clamat e Sehhire; vigil quid de nocte, vigil quid loquitur?
12 Dicit vigil; advenerit mane, sed etiam nox adveniet: si quæsituri estis, quærite, revertimini, venite.
13 Prophetia onerosa in Arabiam: Per sylvas, in Arabia pernoctabitis, ô cœtus commeantes Dedanæorum.
14 Obviam sitienti venientes afferant aquas; incolæ regionis Themæ, cibo suo præveniant evagantem:
15 Cùm propter gladios evagabuntur, propter gladium extensum, & propter arcum tensum, denique propter gravitatem belli.
16 Sic enim ait Dominus ad me: intra annum, ut sunt anni mercenarii, tunc deficiet tota gloria Kedaris:
17 Et reliquus numerus jaculatorum, potentes Kedareni diminuentur: quoniam Jehova Deus Jisraëlis locutus est.

[illegible] Babylonios intelligit in perfidia sua contra Deum [illegible] quemadmodum apud Danielem exemplis Nebocad- [illegible] [illegible]

de filiis Ecclesiæ [illegible] Babylonia quasi in area fuerat triturata [illegible] [illegible]

CAPUT XXII.

Propheta Judaeam ab Assyriis vastandam aliis [illegible] venturum [illegible] describit [illegible] Judaeos reprehendit [illegible] [illegible] verbi Dei prædenuntiat [illegible]

publicæ

[illegible]

1 PROPHETIA ᵃ onerosa ᵇ vallis visionis. ᶜQuid tibi jam eſt, ᵈquod aſcendis tota in tecta tua?

2 Quæ tumultuationibus plena, civitas ſtrepera es, ô urbs *ovans* exultabunda? ᵉconfoſſi tui non ſunt confoſſi gladio, neque mortui bello?

3 ᶠQuod omnes ductores tui ᵍevagantes pariter, ᵇ ʰita vincti ſunt ut non utantur arcu: quicunque præſentes ſunt tuorum, vincti pariter, ⁱa longinquo fugiunt?

4 ᵏPropterea dico, ˡreſpicite *alio verſum* a me, amaritudine afficiam meam iſto fletu; ne urgeatis ut conſolemini me, ᵐ*nimirum* propter vaſtationem ⁿfiliæ populi mei:

5 ᵒQuia dies eſt ᵖvexationis, conculcationiſque, & perplexitatis Domino Jehovæ exercituum, in valle viſionis; ᵠ*dies* deſtructionis muri, & ʳvociferationis ad montana.

6 Et ˢHhelamita geſtat pharetram, cum curribus hominum *&* equitibus: & ᵗKir expromit clypeum.

7 ᵘEveniet enim ˣlectiſſimis convallibus tuis, ut impleantur curribus; cum equitibus ſuis ᶜcontinenter ponent *caſtra* ad portam.

8 Quia ʸretegente *hoſte* ᶻoperimentum Jehudæ, ᵃintueris quidem eo tempore in arma ᵇdomus ſaltus,

9 ᶜEt rimas civitatis Davidis [illegible] eſſe, & colligetis aquas ᵈpiſcinæ inferioris,

10 Domoſque Jeruſchalaimorum ᵉrecenſetes, diruetis domos quaſdam ad muniendum murum.

11 Inſuper ᶠcontra pocululam facietis inter duos muros pro aquis ᵍpiſcinæ veteris [illegible] intuemini ʰin opificem illius, & [illegible] ejus ⁱe longinquo *tempore* non animadvertitis.

12 ᵏCum[illegible] ˡ vocaverit Dominus Jehova exercituum tempore illo, ad fletum, & ad planctum, & ᵐad calvitium, & ad cinctum cilicii;

13 ⁿEcce lætitiam & gaudium, occidendo boves, & jugulando pecudes, comedendo carnes, & bibendo vinū, *dicentes*; edamus & bibamus, ᵒcras enim morituri ſumus.

14 ᵖAtqui revelavit ſe, ᵈme audiente, Jehova exercituum; ne *veniam*, ſi expietur iſta iniquitas vobis, ᵠdonec moriamini, inquit Dominus Jehova exercituum.

15 ʳIta ait Dominus Jehova exercituum, age, accede ˢad fautorem illum, Schebnam, ᵗqui præeſt domui.

16 ᵘQuid tibi hic? & quis tibi hic *eſt*? quod excidiſti tibi hic ſepulchrum? ˣô cædens in edito ſepulchrum ſuum, ô ſtatuens in petra habitaculum ſibi.

17 ʸEcce Jehova, ᶻqui contegit te integumento ᵃ[illegible] *poteſt eſſe* viri; & qui amicit te ᵇbelle.

[illegible]

[illegible] volutabit te volutatione, ut pilam in regionem amplam (ſpatiis): ibi morieris, ibique deſinent curricula gloriæ tuæ, ô probrum domus domini tui.
19 Propellam te de ſtatu tuo, inquiens, de ſtatione tua deſtruere te.
20 Fiet autem die illa, ut vocem ſervum meum Eljakimum filium Chilkijæ:
21 Et induam eum tunica tua, balteoque tuo confirmans eum, dominationem tuam tradam in manu ejus; ut ſit loco patris habitatoribus Jeruſchalaimorum, & domui Jehudæ.
22 Et imponam clavem domus Davidis humero ejus: eo aperiente nemo claudet, & claudente nemo aperiet:
23 Et infigam eum velut paxillum in loco firmo, eritque ſolio honori domui paternæ ſuæ.
24 Et appendent ei totam gloriam domus paternæ ipſius, prognati & editi illa, omnia inſtrumenta etiam minima, tam inſtrumenta crateram, tum omnia inſtrumenta utrium.
25 Die illa, dictum Jehovæ exercituum, diſcedet paxillus iſte infixus in loco firmo, & amputatus decidet, excindeturque onus illud quod erat impoſitum ei; nam Jehova locutus eſt.

[illegible] 21 [illegible] id eſt, plenam adminiſtrationem [illegible] 23 [illegible] Dic illa [illegible]

CAPUT XXIII.

Propheta promulgans judicium Tyri & propter [illegible] Dei [illegible] per Nebucadnezarem & Alexandrum Magnum [illegible] vocationem ad regnum Chriſti per gratuitam Dei miſericordiam.

1 PROPHETIA oneroſa Tyri: Ejulate naves Oceani, vaſtatam eſſe
a domeſticis, ab advenis, a regione Cittæorum, revelatur in illam.
2 Silete habitatores inſulæ, tu quam mercatores Tzidones pervagantes mare, implent.
3 Cujus proventus aquis multis eſt, ſemen Schichoris, meſſis rivi Ægyptiaci: & quæ es mercatum gentium.
4 Erubeſce Tzidon, quia loquitur mare munitio maris, dicendo: non parturio, neque pario, neque educo juvenes, aut tollo virgines.
5 Quemadmodum rumore de Ægypto, intremant æque rumore Tyri.
6 Tranſite per oceanum, ejulate habitatores inſulæ.
7 Hæccine vobis exultabunda videretur, cujus pedes a diebus præcedentibus, præcedente ſtatu ipſius ducunt eam ad peregrinandum procul;
8 Quis cepit conſilium hoc contra Tyrum illam coronatam: cujus mercatores erant principes, cujus negotiatores honoratiſſimi terræ.
9 Jehova exercituum conſilium illud cepit; ad fœdandum faſtum omnis gloriæ, ad elevandum omnes honoratiſſimos terræ.
10 Remea in terram tuam, ſimilis rivo, navis Oceani, nulla eſt zona amplius.
11 Manum ſuam extendit ſuper mare, commovet regna, Jehova præcipit contra Cenahhanem perdere munitiones illius;
12 Dicens, non perges amplius exultare: ô oppreſſa virgo filia Tzidonis, ad Cittæos ſurge, tranſi, etiam illic non erit quies tibi.
13 En terram Chaldæorum; ipſe populus illius non eſt, Aſſyrius fundavit eam pro

[illegible] per ſingula ex antiqua hiſtoria conſtant evidentiſſimè.

inſula fuit, donec Alexandri Magni [illegible] proventus [illegible] Schichor [illegible] Jehoſchua 13. 3. [illegible] Aſcalonorum [illegible]

[illegible] Ipſe populus [illegible] tum alterius. Fundavit] i. ſtatuit in ea colonos barbaros, regioni incognitos, bar-

a Heb. a domo, ab advenis viris. [illegible]

[illegible]

[illegible] speculas suas, excitaverunt palatia illius; Assyrius disposuit illam in ruinam.

14 Ejulate naves Oceani, quia vastatur munitio vestra.

15 Erit autē tempore illo, cùm oblivioni tradita fuerit Tyrus septuaginta annis, secundū dies regni unius: exactis septuaginta annis sit Tyro simile canticů meretricio.

16 Sume citharā, circui civitatem, ô meretrix oblivioni tradita: optimè pulsa, itera quàm plurimo cantico, ut renovetur memoria tui.

17 Sed erit ut exactis septuaginta annis revisat Jehova Tyrum, quæ reversa fuerit ad quæstū suum: deinde scortabitur cum omnibus regnis regionis, in superficie terræ.

18 Tandē erit merx ejus, & quæstus ejus sanctificatus Jehovæ: nō reponetur in thesaurū neq; recōdetur: sed pro habitatoribus ante posita Jehovæ erit merx ejus, ad comedēdū in saturitatem & ad tegumentum validum.

[illegible]

Caput XXIIII.

Prophetia summam contrahens judiciorum omnium quæ suprà denunciaverat, residua servari per eductionem Dei bonitatem explicat, & celebrem gratiarum actionem de improbis deturbatis & salute in bonos collata; deinde sermonem ex pœnis judiciorum, quibus adversarios perdiderat & sinus tranquillorum est in admirationem Dei: tum præscripta laudandi quæ Ecclesiæ suam firmitatem in Deo, & fidem in illum operaque illius prædicat. Prophetia instruat tandem populum de officio ipsius in media calamitate, adversariorum exitium cum verbis piorum comparat: gratiam Dei asserit, & de futura liberatione confirmat.

1 Ecci Jehova exhausturus est terram, & evacuaturus eam; & pervertet superficiem ejus, dispersurus est habitatores ejus.

2 Eritque perinde populo ac sacerdoti, perinde servo ac domino suo, perinde ancillæ ac heræ suæ; perinde emptori ac venditori, perinde mutuum danti atque mutuo accipienti, perinde fœnore accipienti ac ei qui fœnerat ipsi.

3 Planè exhaurietur terra, & planè diripietur; quia Jehova locutus est sermonem hunc.

4 Lugebit, concidet terra; languebit, concidet orbis habitabilis; languebunt celsi populorum terræ.

5 Etiam hæc terra contaminata est sub habitatoribus suis; quia transgrediuntur leges, mutant decretum, irritum faciunt fœdus perpetuum.

6 Idcircò exsecratio consumet terram, & desolabuntur habitantes in ea: idcircò exardescent habitatores terræ, & reliqui fient mortales perpauci.

7 Lugebit mustum, languebit vitis, suspirabunt omnes læti animo.

8 Cessabit gaudium tympanorum, desinet strepitus exultantium, cessabit gaudium citharæ.

9 Cum cantico non bibent vinum, amarescet potus [illegible] bibentibus ipsum.

10 Confringetur urbs inanis futura; claudetur omnis domus, ne quisquam [illegible] ingrediatur.

11 Querela erit super ipso vino in plateis; advesperascet omnis lætitia, emigrabit gaudium terræ.

12 Reliquum factū in civitate, desolatione, & vastitate atteretur porta.

13 Quando ita fuerit in medio terræ inter populos istos, similes excussis olivis destrictæ oleæ, similes racemis cùm finita est vindemia.

14 Hi efferentes vocem suam cantabunt propter excellentiam Jehovæ; claram vocem edent inde a mari, dicentes,

1 Ecce Jehova] [illegible]

[illegible]

-bar-

[illegible] in [illegible] glorificate Jeho-
vam: in inſulis maris, nomen Jehovæ Dei
Iſraëlis.
16 [illegible] ab ora terræ [illegible] audivimus, de-
cus [illegible] juſto; jam autem dico, [illegible]
[illegible] eſt mihi; Hei mihi: perfidi
perfidè agunt, & perfidia quidem perfidiſ-
ſimè perfidè agunt.
17 Pavor, & fovea, & laqueus imminent ti-
bi, ô habitator terræ.
18 Erit enim ut fugiens ab audito pavore in-
cidat in ipſam foveam; & qui aſcendet e
medio ipſius foveæ, capiatur laqueo: [illegible]
cataractæ ex alto aperiuntur, & concutien-
tur fundamenta terræ.
19 Omnino confringet ſe terra, omnino
diſrumpet ſe terra, omnino nutabit terra.
20 Omnino commovebitur terra tanquam e-
brius, & evagabitur ut tegillum; & ingra-
vaſcet eam ſuper eam defectio ipſius, ita ca-
det ut non ſurgat amplius.
21 Erit tempore illo, animadvertente Je-
hova in exercitum excelſi cujuſque cum ip-
ſo excelſo; & in omnes Reges terræ cum
terra ipſorum:
22 Ut colligantur collecti, vincti in fove-
am, & occludantur in claustro; & poſt mul-
tos dies deſyderentur.
23 Denique pudebit ipſam lunam, & eru-
beſcet ſol ipſe: cùm regnabit Jehova exer-
cituum in monte Tzijonis & Jeruſchalai-
mi, & coram ſenioribus ſuis [illegible] glorio-
ſus, [illegible].

[illegible] Propheta [illegible] ... in populo Dei ... Tijdimi] ... & prædicationis illorum ... populo Dei ... perfidia, & amplectenti ju- ... [illegible]

[illegible]

Caput XXV.

1 JEHOVA Deus meus es, exalto te, cele-
bro nomen tuum, quia feciſti mirum: cō-
ſilia à longinquo *tempore prædicta* fides
ſunt, veritas.

[illegible] habetur his quinque verſibus: in quibus primùm glo- ... [illegible] ... ſicè proponitur hoc verſu; deinde ... judicia [illegible] in hoſtes Eccleſiæ, vers. 2 [illegible] ... *Conſilia*] id eſt, promiſſiones ... in conſilio tuo ... ſuo tempore, omnia ... completa ſunt.

2 Nam diſpoſuiſti ex civitate acervum, ex ur-
be munita ruinam: palatium extraneorum
ex civitate, in ſeculum non ædificabitur.
3 Idcircò honorabunt te populus fortis,
urbs gentium formidabilium reverebun-
tur te:
4 Quòd fueris munitio tenui, munitio egen-
ti, cùm aliqua anguſtia eſſet ei; receptus
ab inundatione, umbra ab æſtu, cùm ſpiri-
tus violentorum ſimilis eſſet inundationi
labefactanti murum:
5 Sicut æſtum in ſiccitate, tumultuationem
extraneorum depreſſeris; æſtum, tegmen,
umbra denſa, qui propagini violentorum
reſpondebat.
6 Faciet autem Jehova exercituum omni-
bus populis in monte hoc convivium *rerum*
pinguium, convivium vini defæcati; pin-
guium *ſeparatim* ſaginatiorum, vini fæcibus
expurgati.
7 Et abſorbebit in monte hoc ſpeciem iſtius
veli obvelantis omnes populos, & iſtius o-
perimenti obducti ſuper omnes gentes:
8 Abſorbebit ipſam mortem in victoriam, &
abſterget Dominus Jehova lachrymas ab
omnibus faciebus; & opprobrium populi
ſui amovebit a tota terra (nam Jehova lo-
cutus eſt.)
9 Ut dicat tempore illo; ecce Deus noſter
hic *eſt*, expectamus eum & ſervat nos: hic *eſt*
Jehova quem expectamus, exultabimus, &
lætabimur de ſalute ejus.
10 Nam quieſcet manus Jehovæ in monte
hoc: trituratur verò Moab in loco ſuo, ut
trituratur palea ad ſtercorationem.
11 Expandet enim manus ſuas in medio e-
jus, ſicut expandere ſolet natator ad natan-
dum; & demittet ſuperbiam ejus, cata-
ractis manuum ſuarum:
12 Ita munitionem editum locum murorū
tuorum deprimet, demittet, deturbabit in
terram, uſque in pulverem.

[illegible] quia illi, dum [illegible] ... ſi valde ... [illegible] ... Propheta in allegoria ... Faciet ... hac prophetia formam ... Chriſtum ... eſt Deus, hoc capite; ... Eccleſia ... Dei, cap. ſequente. ... In monte hoc] ... Convivium rerum] id eſt, ... prædicatione Evangelii ... Chriſti allegoria ... corporeis: ut Matth. 22. & Luc. 14. ... Abſorbebit ... Chriſti ... 1. Corinth. 15. 54. ... Rom. 14. 17 & Apocalyp. 21. 4. ... Heb. ... In victoriam] ... Erit Deus noſter ... Nam quieſcet ... Moab ... In loco ſuo] ... [illegible]

[illegible marginal notes]

Caput

Caput XXVI.

1 TEmpore illo cantabunt canticum
hoc in regione Jehudæ: civitas fortis
eſt nobis, ſalutem diſponit muris
& præmunitioni *Deus, dicendo*,
2 Aperite portas, & ingrediatur gens juſta
conſervans omnem fidem.
3 Cogitationi innitenti cuſtodis continuam
pacem, cùm tibi confidit.
4 Confidite Jehovæ uſque in ſempiternum;
nam in Jah Jehova rupes ſeculorum *eſt*.
5 Sed deprimit habitatores *loci* alti, urbem
editam: dejicit eam, dejicit eam uſque in
terram, deturbat eam uſque in pulverem:
6 Ut conculcet eam pes, pedes pauperis, veſtigia
tenuium.
7 Iter juſto rebus æquiſſimis, recto orbitam
juſti libras.
8 Etiam in itinere judiciorum tuorum, Jehova,
expectamus te; ad nomen tuum & ad
memoriam tui *fertur* deſyderium animæ;
9 Animo meo deſydero te per noctem, etiam
ſpiritu meo *qui eſt* in me, tempeſtive quæro
te: nam cùm judicia tua extant in terra, juſtitiam
diſcunt incolæ orbis habitabilis:
10 Cùm gratia fit improbo, non diſcit juſtitiam:
in terra æquiſſima iniquè agit, & non
conſyderat celſitudinem Jehovæ.
11 Jehova, cùm exaltatur manus tua, non
vident; videbunt erubeſcentes zelum erga
populum: quin ignis hostium [illegible]
[illegible]
12 Jehova, diſpones pacem nobis: nam [illegible]
[illegible]
13 Jehova Deus noſter, [illegible]
domini præter te: tantùm per te [illegible]
mur nominis tui.
14 *Hi* mortui non reviviſcunt, extincti non
reſurgent: propterea viſitans perdidiſti
eos, & profligaſti omnem memoriam
eorum;
15 Adjeciſti huic genti Jehova, [illegible] adjiciens
huic genti, glorificas te: [illegible]
procul amoveras ad omnes [illegible]
terræ.
16 Jehova, in ipſa anguſtia viſitaverunt te:
fuderunt ſubmiſſam orationem, caſtigatione
tua premente ipſos.
17 Ut prægnans propinqua partui, dolet, exclamat
in doloribus ſuis; ita fuimus à conſpectu
tuo, Jehova:
18 Gravidi fuimus, doluimus, quaſi pareremus
ventum: ſalutem ullam non fuiſſemus
effecturi terræ, neque caſuri fuiſſent incolæ
orbis habitabilis.
19 Reviviſcunt mortui tui, cadavera quoque
mea reſurgunt: expergiſcimini, & cantate
qui inhabitatis pulverem; nam ros olerum
ros tuus eſt, poſtquam in terram caſtrantes
viros dejeciſti.

[illegible commentary notes]

Caput XXVII.

1 AGE popule mi, intra in conclavia tua,
& occlude fores tuas tibi: latita quaſi
exiguo momento, donec prætereat
[illegible]

[illegible commentary notes]

[illegible] ... [illegible].
21 Quum ecce Jehova proditurus eſt ᵃ e loco ſuo, ad animadvertendum iniquitatem habitatoris terræ in eum; & reteget terra [illegible] ſua, neque obteget ultra interfectos ſuos.

[Caput XXVII.]

1 Tempore illo animadvertet Jehova ᵃ gladio ſuo duriſſimo, maximoque & validiſſimo, in balenam ᵇ ſerpentem oblongum, & in balenam ſerpentem tortuoſum; & interficiet draconem qui eſt in mari.
2 Die illa, vineam rubentis meri, acclamate ei.
3 Ego Jehova ſum cuſtoditurus eam, momentis irrigaturus eam; ne quis inviſat eam, noctes dieſque cuſtoditurus ſum eam.
4 Æſtus non eſt mihi: qui ᶜ induxerit me ſentes & vepres ad prælium, hæc cautè ingrediens eam ſuccendam ex ea ſimul:
5 Sin prehendet robur meum facturus pacem mecum, pacem fecerit mecum.
6 Ut advenientes Jahhakobi poſteri radicem facient, efflorefcet, & germinabit Jiſrael; denique implebunt ſuperficiem orbis habitabilis proventu.
7 ᵈ An ut percuſſit percuſſorem ejus, percuſſit eum? an ut interfecti ſunt interfecti illius, interficiuntur?
8 ᵉ Moderatè emittendo eum contendis cum eo: illum aufert ſpiritu ſuo duro, quaſi tempore Euri.
9 Idcirco hac re expiatur iniquitas Jahhakobi, & hic eſt totus fructus ut amoveat peccatum ejus; cùm diſponet omnes lapides altaris ut lapides calcis diſſipatos, nec conſiſtent luci aut ſubdiales ſtatuæ:
10 Sed illius civitas munita erit ſolitaria, caula disjecta, & derelicta velut deſertum; ubi paſcebat vitulus, & ubi recubabat, etiam abſumet ramos ejus.
11 Areſacto ramo ejus, frangentur ramuſculi, mulieres venientes incendent illum: quia non eſt ᶠ populus ulla intelligentia præditus; idcirco non miſeretur ejus, qui fecit eum; & qui formavit eum, non facit gratiam ei.
12 Erit autem tempore illo, excutiente Jehova inde ᵃ a fluxu illius fluminis uſque ad torrentem Ægypti; ut vos colligamini ᵍ ſigillatim, ô Jiſraelitæ.
13 Eritque tempore illo, quando clangetur buccina magna, ut veniant qui perierant in terra Aſſyriæ, & qui depulſi fuerant in terra Ægypti; & incurvent ſe Jehovæ in monte ſancto Jeruſchalaimis.

[illegible]

Caput XXVIII.

Propheta regno Jiſraelis propter faſtuoſum & praefidentem animum ruinam denunciat: Judæis ſalutem promittit: & quia hos in illorum ſcelera prolapſos eſſe cognoverat, ea graviſſimè exprobrat, [illegible], improbitatem illorum Deo increpat, & exitium perſtantibus in ea ſeveriſſimum prædicit: ac poſtremò credentes & reſipiſcentes confirmat in [illegible] Dei adminiſtratione.

1 VÆ corona faſtus, ebrioſis Ephrajimi, cujus ornatus decor eſt flos caducæ plantæ, eis ᵃ qui præſunt valli ᵇ pinguiſſimæ, obtuſis vino.
2 Ecce robuſtus & fortis Domino, ſimilis inundationi grandinis turbini ᶜ exitiali; ſimilis inundationi aquarum validarum exundantium, dejiciet in terram manu.
3 Pedibus conculcabuntur; corona faſtus, ebrioſi Ephrajimi.
4 Tum erit turba florum caducæ plantæ, decor ornatus illius quiſquis præeſt valli pinguiſſimæ; ut fructus præcox cùm nondum eſt æſtas, quem ubi videt ᵈ quiſpiam dum adhuc eſt in manu ſua, deglutit.
5 Tempore illo erit Jehova exercituum

[illegible]

Pro corona] id eſt, pro gloriatione, & ornamento Judæorum.

d Et pro ſpiritu] i. [illegible] judiciorum, qui in Judæa pace & belli tempore futuri ſunt.

Et qui præſid.] i. Regi, & omnibus miniſtris [illegible] exercentibus.

Et potentibus] i. ducibus militibus, [illegible] hoſtem non tantum propulſantibus, ſed etiam invadentibus terminos illius, ut 2. Reg. 18.8.

g Heb. viſio potentia.

7 Veruntamen] ſecunda pars prophetiæ, ut diximus in v.5 continens primum [illegible] Judæorum, ver. 7. & 8. deinde [illegible] ad ver.14.

Præſes] ut Gen. 41. 45. nam interpretationem hanc alteri præferimus propter [illegible] verſus, quam hanc pertinere non dubitamus.

8 Non ſupereſt] videlicet purus a ſordibus & immunditiis ipſorum.

9 Quem doceret] conteſtatio contra Judæos [illegible]

pro corona decoris & pro diademate ornatus, reliquo populo ſuo:

6 Et pro ſpiritu judicii, ei qui præſidet judicio, & potentibus regerentibus bellū in portam.

7 Veruntamen etiam iſti vino errant, & potu inebriante oberrant: præſes ac Propheta errant potu inebriante, abſorbentur a vino: oberrant præ potu inebriante, errant in functione videntis, titubant in judicatione:

8 Nam omnes menſæ plenæ ſunt vomitu & excremento, non ſupereſt locus.

9 Quem doceret ſcientiam, & cui proponeret intelligendum documentum? depulſis a lacte, avulſis ab uberibus?

10 Cùm præceptum præcepto, præceptum præcepto, delineatio delineationi, delineatio delineationi; pauculum hic, pauculum illic *fuerit additum*:

11 Cùm peregrino ſermone & lingua exotica allocutus ſit populum iſtum:

12 Cùm dixerit eis, hæc *eſt* ipſa requies, quietem tribuite laſſo, & hæc eſt reſpiratio; & noluerint auſcultare:

13 Sed fuerit eis verbum Jehovæ, præceptum præcepto, præceptum præcepto, delineatio delineationi, delineatio delineationi, pauculum hic pauculum illic; ut pergerent, & corruentes retrorſum, confringerentur, & irretiti caperentur.

14 Idcircò audite verbum Jehovæ, viri irriſores; dominatores populi hujus qui *eſt* Jeruſchalaimi.

15 Quoniam dicitis; pepigimus fœdus cum morte, & cum ſepulchro egimus cautū: flagellū inundantis cùm tranſibit, nō obveniet nobis; quia diſpoſuimus falla[illegible] noſtrum, & in mendacio abſcondimus [illegible]

16 Idcirco ita ait Dominus Jehova; [illegible] go fundamentum poſui in Tsijone lapidem: lapidem probationis, [illegible] pretioſum, fundationem [illegible] qui credit, non præfeſtinabit.

17 Diſponam enim judicium ad lineam, & juſtitiam ad perpendiculum; ut [illegible] grando receptum fallaciæ, & [illegible] aquæ inundent.

18 Tum abolebitur fœdus veſtrum cum morte, & cautio veſtra cum ſepulchro [illegible] bit; flagellum inundantis cùm pertranſierit, tum eritis ei conculcationi.

19 Ex quo tranſierit, [illegible] quolibet mane pertranſibit [illegible] ctu: eritq; tantummodo commotio, [illegible] proponet intelligendum documentum.

20 Nam brevius erit ſtratum quàm ut [illegible] tendat ſe; & ſtragula anguſta, cùm colliget *ſe cubans*.

21 Nam ſicut in monte Peratſimorum [illegible] get Jehova; ſicut *in* valle ad Gibh[illegible] iraſcetur: ad faciendum factum ſuum, extraneum factum ſuum, ad operandum opus ſuum, alienum opus ſuum.

22 Nunc itaque ne pergatis ludificari, ne non confirmentur vincula veſtra: nam conſummationem & quidem præciſam audivi a Domino Jehova exercituum contra totam hanc terram.

[illegible] propheta) vos non ita abſorberi a vino [illegible] ut [illegible] quin eſſetis perciperetis ſpiritum judicii a Domino; imò vos ſpiritum illum [illegible] ſed fruſtra illud obtenditis: nam primùm non magis valetis ſenſu ad percipienda documenta judiciorum Dei quàm pueruli, ſeu infantes [illegible] hoc verſu; deinde verò non eſtis infantes [illegible] ſed [illegible] deriſores, & contemptores Dei; verſu decimoquarto. 10 Comprehenſione] [illegible] præcedentis [illegible] Judæos [illegible] [illegible]

[illegible] Dei; jam verò cùm [illegible] Chriſto [illegible] ut ver ſeq. h Heb. fundaver lapide. Lapidem] Chriſtum [illegible] bationis] i. electum, velut probatiſſimum, quomodo [illegible] Angularem] ut Pſal. 118. ibidem. [illegible] [illegible]

23 [illegible] adhibete & audite vocem meam, at-
tendite, & audite ſermonem meum.

24 [illegible] diem arat arator ad ſeminan-
dum? [illegible] & occat terram ſuam?

25 [illegible] cùm æquavit ſuperficiem ejus, &
[illegible] melanthium, cyminumque diſpergit;
aut diſpoſuit triticum præſtans, vel hordeum
[illegible], vel ſpeltam in termino ſuo;

26 [illegible] colligat illud ad eam rationem,
quam Deus ejus docet eum?

27 Nam nó tribula triturantur melanthium, aut
[illegible] ſuper cyminum verſatur; ſed ba-
[illegible] melanthium, & cyminum virga:

28 [illegible] verò comminuitur: non tamen
in perpetuum [illegible] triturare ipſum, aut
[illegible], neque equitibus ſuis
[illegible] ipſum.

29 [illegible] hoc à Jehova exercituum prodit;
qui mirificus eſt conſilio, magnificus re ipſa.

[illegible] pracelſ, ver. 22. ne itaque amplius ludificemini. [illegible] palos efficit, circumpoſitis vinculis, de [illegible] [illegible] His autem verbis obſervandum eſt [illegible] de judicio Dei adverſus improbos, quod [illegible] Propheta de Judæis [illegible] quos ad [illegible] 29 Etiā hoc] hac eadē pru- [illegible] temporū & rationibus obſervandis, ut bonos be- [illegible] ad perceptionē quietis ſuæ, & improbos perdat.

Caput XXIX.

Propheta urbis & templi Dei excidiū à Babylo- [illegible] denuntiat propter ignorantiā, obſtinationē, & [illegible] Judæorū, quæ ubi comprehendit, primùm [illegible] venturum judicium prædicit, & [illegible] poſtea verò in contumaces, quia regnā- [illegible] auxilium ab Ægyptiis implorarunt, pro- [illegible] monita neglecta ſunt: quapropter in [illegible] ſeveritatem judi- [illegible] Dei per Babylonios prædicit: reliquias verò de [illegible] & gloria promiſſa exemplo Sanheribi [illegible] [illegible] poſtremò concio [illegible] ad reſipiſcentiā & promiſſis concludit.

1 VÆ Arieli, Arieli, in urbem caſtra meta-
tus eſt Davides: adjicite annum ad an-
[illegible]

[illegible]

num, ſacrificiis feſtorum capita excidant:

2 Attamen anguſtabo Arielem, eritque mœ-
ror & mœſtitia, cùm erit mihi *urbs* ut Ariel.

3 Nam caſtra metabor pilata acie contra
te; & obſidens te ſtatione, erigam contra te
obſidionalia munimenta.

4 Adeò ut dejecta, e terra loquaris, & e pul-
vere muſſites ſermo tuus; ſitque quaſi py-
thonis e terra vox tua, & e pulvere ſermo
tuus pipiat.

5 Nam erit ut pulviſculus tenuis multitudo
extraneorum tuorum; & velut gluma tran-
ſiens multitudo violentorum, adeò erit in
momento repentè.

6 A Jehova exercituum viſitabitur tonitru,
& terræ motu, ſonoque magno, turbine, &
procella, flammaque ignis conſumentis.

7 Erit enim tanquam ſomniaret viſo noctur-
no multitudo omnium iſtarum gentium, quæ
militaturæ ſunt contra Arielē; & ſinguli mi-
litaturi contra eam munitionemque ejus, &
anguſtaturi eam.

8 Erit inquam, ac ſi ſomniaret famelicus
quòd ecce comedit; cùm autem expergi-
ſcitur, vacua eſt anima ejus; aut quaſi ſom-
niaret ſiticus quòd ecce bibit; expergefa-
ctus autem ecce laſſus eſt, & anima ejus ap-
petit; ita erit multitudo omnium iſtarum
gentium quæ militaturæ ſunt contra mon-
tem Tzijonis.

9 Cunctantur, quin admiramini; delicias
agunt, quin vociferamini: inebriantur, at
non vino; vacillant, non autem inebriante
potu.

10 Sed perfudit vos Jehova ſpiritu ſoporis
alti, & obſtipavit oculos veſtros; cum pro-
phetis etiam primorum veſtrorum pruden-
tiſſimorum *oculos* obtexit.

11 Ideo eſt vobis viſio iſtorum omnium ſimi-
lis verbis literarum obſignatarum, quæ ſi
dentur ſcienti literas, dicendo, lege quæ-
ſo hoc; dicet, non poſſum, quia obſignatum
eſt.

12 Sin autem dentur literæ ei qui neſcit lite-
ras, dicendo, lege quæſo hoc; dicet, neſcio
literas.

13 Dixit enim Dominus, propterea quòd

[illegible] non eſt mirum, inquit, ſi Chaldæi in vos [illegible] [illegible] odio contra vos inſatiabili, neque ſatis habebunt [illegible] [illegible] contumeliis, plagis, cædibus, [illegible] [illegible] odii ſæviſſimi & inexplebilis [illegible] 8 *Ac ſi ſomniaret*] id eſt, ſemper [illegible] [illegible] Jirmeja in Lamentationibus. 9 [illegible] [illegible] Judæorum, verſibus [illegible] [illegible] Deo [illegible] vers. 13. & 14. In his autem verbis [illegible] [illegible] Propheta [illegible] [illegible] populi, deinde per apoſtrophen ad populum [illegible] [illegible] 10 *Perfudit vos*] id eſt, Deus [illegible] [illegible] 11 *Scienti literas*] [illegible] 12 *Ei qui neſcit*] [illegible] 13 *Dixit enim*] altera pars narrationis [illegible]

1. Ibid. [illegible] Luk. 19. 43. 2 *Attamen*] id eſt, [illegible] quas ad propoſitum [illegible] Chaldæos [illegible] [illegible] in ſummas anguſtias [illegible] templum meum [illegible] vos ipſos redigam. *Mœror &c.*] id eſt, ſumma & incredibilis anxietas. *Cùm erit*] id eſt, urbem meam atque templum perdam. 3 *Nam caſtra*] [illegible] ad verſum 9. *Pilata acie*] ut Jeſai. 13. 24. harum [illegible] [illegible] vide 2. Reg. 25. 4. 4 *E terra loquaris*] id eſt, humilimè, & ſubmiſſiſſimè, ut ii faciūt qui corpore & animo abjecti ſunt. *Sitque quaſi*] vide Jeſai. 8. 19. 5 *Ut pulviſculus*] id eſt, erit multitudo [illegible] omnes copiæ Nebucadnetzar [illegible] *Velut gluma*] id eſt, [illegible] velociſſima ad [illegible] judicia mea. 6 *Viſitabitur*] [illegible] Davidis videlicet. *Tonitru &c.*] id eſt, [illegible] [illegible] 7 *Erit enim*] [illegible]

 appro-

[illegible]

appropinquans populus iſte, ore ſuo & labiis ſuis honorant me; cor autem ſuum procul amovet a me: eſtque reverentia eorum erga me, [e] quam præcepto hominum edocti ſunt:

14 Idcirco ecce ego perrecturus ſum res mirificas agere cum populo iſto [d] continenter, & admirabiles: & peribit ſapientia ſapientum ejus, prudentiaque prudentum ejus [f] ſeſe abdet.

15 [a] Væ [e] [f] abdentibus in profundum a Jehova conſilium; qui exiſtente [f] in tenebris opere ſuo quoque, dicunt, [f] quis videt nos? & quis animadvertit nos?

16 [g] [f] Res inverti a vobis an ſicut lutum figuli reputandum eſt? [f] cùm [f] dicet opificium de opifice ſuo non fecit me, etiam figmentum [f] dicet de fictore ſuo, non intelligit.

17 [f] An non adhuc paulisper, *tempore* perpuſillo; etiam convertetur Libanus in arvum, & arvum pro ſylva reputabitur?

18 [f] Et audient die illa ſurdi iſti [f] verba literarum, & [f] ex caligine atque e tenebris oculi cæcorum videbunt:

19 [f] Et cumulabunt manſueti in Jehova lætitiam, egentiſſimiq; hominum in ſancto Jiſraëlis exultabunt:

20 Quòd defierit violentus, defeceritque deriſor; & exciſi fuerint quicunque ſedulò obſervant vanitatem,

21 Peccati reum peragentes hominem [f] propter verbum, & corripienti in porta ponentes tendiculam; denique pervertentes ſua inanitate juſtum.

22 [f] Idcirco ita ait Jehova de domo Jahhakobi, [f] qui redemit Abrahamum; [f] non jam erubeſcet [f] Jahhakob, neque jam facies ejus expalleſcet:

23 Sed cùm videbit natos ſuos, [f] opificium manuum mearum in medio ſui, ſanctificantes nomen meum; tum [f] ſanctificabunt ſanctum Jahhakobi, & Deum Jiſraëlis expaveſcendum prædicabunt:

24 Ut cognoſcant [f] errabundi ſpiritu prudentiam, & [f] ſuſurrones diſcant doctrinam.

CAPUT XXX.

1 [a] VÆ [f] filiis contumacibus, dictum Jehovæ, ad agitandum [f] conſilium, at [f] non ex me, & ad [a] [f] obducendum tegumentum, at non ſpiritus mei; ut adjiciant peccatum peccato:

2 [f] Proficiſcentibus ut deſcendant in Ægyptum, cùm os meum [f] non conſuluerint; ut roborentur robore Parhhonis, & recipiant ſe in [f] umbram Ægypti.

3 [f] Nam erit vobis robur Parhhonis pudori, & receptus iſte in umbram Ægypti ignominiæ.

4 Cùm fuerint [f] Tzohhane principes [f] ejus, & legati iſtius [f] Chaneſum pervenerint:

5 [f] Omnes pudefaciet [f] per populum, non profuturos illis: non adjumento, neque emolumento; ſed pudori, etiamq; probro *futuri ſunt.*

6 [f] Onus [f] jumentis Auſtralibus; [f] in terram [f] oppreſſionis & anguſtiæ, [f] *ad eos* ex [illegible] immanis leo, juvenisque leo, vipera, & præſter volans *proditurus eſt*, deportabunt humero aſinorum opes ſuas, & gibbo camelorum theſauros ſuos, [f] ad populum *qui* non proderunt.

7 [f] Nam Ægyptii in vanum & inaniter adjuvabunt: idcirco proclamo [f] de hoc, [f] fortitudinem ipſis fore ut maneant.

8 [f] Nunc veni, inſcribe hoc tabulæ apud eos, & in libro exara ipſum: [f] ut ſit [b] temporibus ſequentibus in ſempiternum, uſq; in ſeculum.

9 Nam populus [c] rebellis eſt, filii menda-

[illegible] eſt; potuiſſe vobis eſſe tam facile factu ut evertatis conſilia Dei, & rebus omnibus utamini arbitratu veſtro, quàm facile eſt figulo tractare lutum atque transformare [illegible] hoc verſu; poſterius autem, imò verò hoc unius Dei eſt, atque ita ſe habere [illegible] verſ. ſeq. *Cùm dicet*] hypotheſis ironica ſive conceſſio, qua in [illegible] Deus hypocritarum arrogantiam: mirum eſt, inquit, vos ita deſipere, ut ne ipſa quidem naturæ principia cognoſcatis: prius enim opus negabit opificem ſuum, aut factum infectum erit, quàm conſilia & cogitationes veſtræ fugiant cognitionem meam; nedum ut minimam meorum conſiliorum partem [illegible]. *Dicet*] id eſt, dicere poterit: nam potentialis eſt (ut vocant) ſignificatio. 17 *An non*] altera pars [illegible], qua Deus, contra quàm putabant hypocritæ, potentiam ſuam aſſerit, quaſi dicat, [illegible] eſt momento dejicere elatos, & [illegible] humiles: quod per allegoriam hoc verſu dictum, in ſequentibus [illegible]. 18 *Et audient*] [illegible] de cædendo Libano, quo ferè elati & inſolentes homines figurantur: tam graviter (inquit Deus) [illegible] illos, ut velint nolint cogantur audire, videre, & ſentire modis omnibus judicia mea, ad quorum denuntiationem agebant ſurdos, & cæcutiebant ad ſigna. *Verba literarum*] de quibus ſupr. ver. 11. & 12. *Ex caligine*] in quam ſe [illegible] profundiſſimè abditos eſſe a Jehova, ſuprà ver. 15. 19 *Et cumulabunt*] [illegible] promiſſionis de arvo in ſylvam attollendo, ver. 17. 21 *Propter verbum*] id eſt, [illegible] offenſione etiam leviſſima de cauſa aut planè nulla. 22 *Idcirco*] tertia pars, conſolatio reliquiarum, a promiſſionibus Dei [illegible] ab Eccleſia, [illegible]. *Qui redemit*] id eſt, [illegible] ſua & gratuita miſericordia, qua Abrahamum ſervavit, ex idololatria liberans, [illegible]. *Non jam*] id eſt, [illegible]. *Jahhakob*] id eſt, Eccleſia, quæ hactenus [illegible] deformata. 23 *Opificium manuum*] id eſt, [illegible], quomodo accipit Paulus Epheſ. 2. 10. [illegible] 24 *Errabundi*] id eſt, miſeri homines, [illegible] diſcant contineri & placidè accipere ſermonem Dei.

[illegible] monita, & conſociatio cum Ægyptiis, de quibus [illegible] cheak. 17. *Conſilium*] de rebellione in Babylonium, [illegible] *Non ex me*] cujus videlicet dicuntur filii: [illegible]
a Heb. [illegible] *Obducendum* [illegible] dam ſibi protectionem defenſionemque aliam, quàm ſpiritus Dei, [illegible]

[illegible]

2222 [illegible]

[illegible] filii qui nolunt audire legem Jehovæ:
10 Qui edicunt videntibus, ne videatis; &
providentibus, ne provideatis nobis recta:
loquimini nobis blanda, providete illuſio-
nes:
11 Receditote a via, deducite ab itinere; fa-
cite ᶜut ceſſet a facie noſtra ſanctus Jiſra-
ëlis.
12 Idcirco ita ait ſanctus Jiſraëlis; quan-
doquidem ſprevitis verbum hoc: confiditis
autē fraudi & ᵈ præfractæ vitæ, ac innitimi-
ni ea:
13 Idcirco erit vobis iniquitas iſta, ᵉſimilis
rupturæ cadentis *muri* ᶠ*quæ* ventrem faci-
ebat in muro edito; cujus repentè in mo-
mento advenit fractura.
14 Franget autem eam quaſi fractura utris
figulorum contuſi, non parcet; adeò ut nō
inveniatur in contuſione ejus teſta ad capi-
endum ignem e foco, aut ad depromendum
aquas e lacuna.
15 Ita enim dicit Dominus Jehova ſanctus
Jiſraëlis, reverſione & deſcenſu ſervabimi-
ni; in tranquillitate, & fiducia erit poten-
tia veſtra: ſed non acquieſcetis,
16 Dicentes, nequaquam, ſed inſidentes e-
quo fugiemus; idcirco fugietis: at levi ju-
mento vehemur; idcirco leviores erunt
qui perſequentur vos.
17 ᶠMille hominum ab increpatione unius,
ab increpatione quinque fugietis *omnes*: do-
nec reliqui ſitis ſimiles cippo in vertice
hujus montis, & ſimiles vexillo in hoc
colle.
18 Idcirco autem expectabit Jehova gra-
tiam facere vobis, & idcirco elaturus eſt
ſe ad miſerendum veſtri; quia Deus juris
eſt Jehova, beati omnes qui expectant
eum.
19 Nam populus Tzijone habitabit, Jeruſ-
chalaimis: ᵍ porrò non flebis, omnino gra-
tiam faciet tibi ad vocem clamoris tui; ſi-
mul ac audierit, exaudiet te.
20 Dabit quidem vobis Dominus panem an-
guſtiæ, & aquas oppreſſionis: ſed non in-
cludetur angulo ampliùs ullus docentium
te; quin oculi tui videbunt doctores tuos:
21 Et aures tuæ audient verbum a tergo
tuo, dicentium: hæc illa *eſt* via, incedite
per eam, cùm dexteram aut cùm ſiniſtram
petetis:
22 Et polluetis tectorium ſculptilium argen-
ti tui, & amictum fuſilis ex auro tuo: ſepara-
bis ea, ut laborantem ex menſibus; apage,
dices eorum cuique:
23 Tum dabit pluviam ſementis tuæ qua
conſeveris terram, adeò ut panis, proven-
tus terræ ſit uber & pinguis: depaſcent pe-
cora tua die illa paſcuum latum.
24 Boves etiam, & aſelli colentes tellurem
farraginem meram comedent; quæ venti-
lata fuerit vanno & ventilabro.
25 Eruntque ſuper omnem montem altum &
ſuper omnem collem elatum, rivi, proceſſus
aquarum; tempore cædis magnæ, cùm ce-
ciderint turres.
26 Et erit lux ipſa lunæ ſicut lux ſolis, lux
autem ſolis erit ſeptupla, ut lux ſeptem die-
rum; quo die obligaverit Jehova fractu-
ram populi ſui, & fractionem plagæ illius
curaverit.
27 Ecce nomen Jehovæ venit e longinquo,
ardens ira ſua & gravitate incendii: cujus
labia erant plena indignatione, & lingua ut
ignis conſumens:
28 Et ſpiritus ejus tanquam torrens inundās
eum qui ad collum dividebat, agitādo gen-
tes agitatione vanitatis, fecit ut errent
fræno impoſito maxillis populorum.
29 Illud canticum eſt vobis, ut noctis qua
ſanctificatur feſtum: & lætitia ʰ animi, qua-
lis eſt euntis cum tibia, ut veniat in montem
Jehovæ ad rupem Jiſraëlis:
30 Feciſſe Jehovam ut exaudiatur decor vo-
cis ſuæ, & deſcenſum brachii ſui demon-
ſtraſſe, indignatione iræ, & flamma ignis
conſumentis; diſperſione & inundatione
ac lapide grandinis:
31 Cùm voce Jehovæ contritus eſt Aſſyrius,
qui virga ſolitus erat percutere.
32 Sic erit ⁱ omnis locus quà tranſibit virga
fundatiſſima, cui impoſuerit Jehova e-
am, cum tympanis & cum citharis; quàn-
do ᵏ bellorum agitationem ipſam expug-
naverit.

23 *Tum dabit*] id eſt, Deus tibi ſi hoc modo colueris benedicet. 24 *Boves etiam*] id eſt, adeò abundabilis proventus terræ, ut etiam optimum & purgatiſſimum cibum jumentis eſſe poſitum hyperbole. 25 *Eruntq;*] id eſt, irrigua erunt omnia, etiam quæ antea fuerint aridiſſima. *Tempore cædis*] id eſt, cùm Deus Eccleſiam ſuam repurgaverit cæſis hypocritis & contemtoribus, in quos autē inveſtus eſt. *Turres*] ut ſupra 2. 15. 26 *Et erit*] id eſt, illuſtriſsima erunt & glorioſiſſima omnia in reſtitutione Eccleſiæ: hyperbole. *Quo die*] id eſt, cùm Eccleſiam ex inutilibus & abalienatis membris laborantem admota ſua manu, tanquam chirurgus, curaverit: metaphora. 27 *Ecce*] poſtrema pars hujus loci, confirmatio prophetiæ ab exemplo Aſſyriorum, quod exponitur verſibus quinque, tum verò ad prophetiam accommodatur duobus ultimis. In exemplo autem proponuntur duo: primum eſt mirificum judicium Dei contra Aſſyrios, duobus verſibus; alterum fructus inde perveniens cùm ad Judæos exultantes, tum verò ad Deum ipſum, cujus beneficium & gloria perpetuo cantico celebratur. *Nomen Jehovæ*] id eſt, maieſtas Dei nominatiſſima. *E longinquo*] id eſt, quando Judicium non tantùm Aſſyriorum, ſed Judæorum quoque, ac denique cæteris, procul a Judæis abeſſe videbatur, ut hos liberaret illoſque perderet: conceſſio. *Ardens ira*] id eſt, zelotypus pro defenſione & liberatione Eccleſiæ ſuæ, ac proinde armis potentiſsimis inſtructus ad præſtanda judicia ſua, quæ allegoricè & humanitus tribuuntur Deo. 28 *Eum qui*] id eſt, Aſſyrium, qui jamque rerum omnium potiri videbatur, omnibus occupatis præter Jeruſchalaima: vide ſupra 8. 8. *Gentes*] ex quibus conflatus erat Aſſyriorum exercitus. *Vanitatis*] id eſt, tanta agitatione, ut illi in vanitatem abeant. *Fecit ut errent*] i. ita propulſabit ut paleæ reliquiæ reverterentur in regionem ſuam. *Fræno*] vide 2 Reg. 19. 28. & infra 37. 29 *Illud canticum*] id eſt, hoc tanto beneficio habebitis quod lætemini, & unde glorificetis Deum. *Ut noctis*] id eſt, tam celebre & lætum, quàm eſt principium feſtorum ſolennium, quæ a nocte incipiebant ex lege. *Lætitia*] vide pſalm. 42. 5. & 84. 5. & ſequent. lætitiæ iſtius exempla. h Heb. cordis. 30 *Feciſſe*] argumentum cantici prædicantis beneficium Dei erga Eccleſiam tribus [illegible] verſibus. *Deſcenſum brachii*] id eſt, tanquam homo exerto & vibrato brachio, virium ſuarum documentum inſigne contra Aſſyrios edidiſſe. *Et flamma*] his quatuor comparationibus effecta iræ Dei quæ profligati ſunt Aſſyrii, eleganter deſcribuntur, perinde ac ſi igne fuiſſent conſumpti, in minutiſſima fruſta (quod ſuprà dixit verſu 14.) diſſiluiſſent, torrentibus abrepti & merſi, aut grandine attriti eſſent: etſi utrum angelus Dei his armis adverſus Aſſyrios uſus fuerit, an verò hæc dicantur διὰ ὑπερβολῆς, non poſſumus confirmare. 31 *Qui virga*] ut ſuprà 10. 5. & 24. *Solitus erat*] nam multoties Jiſraëlem affligerant Pul, Tiglath-pileſer, Schalmaneſer & Sancherib, de quibus 2 Reg. 15. & ſeq. 32 *Sic erit*] ἀπόδοσις ſive accommodatio exempli ad argumentum hujus prophetiæ, qua docet Propheta populum quidem Dei ab hoſtibus malè perpeſſurum, ut caſtigetur paterna diſpenſatione; ſed tamen ſemper illis fore cultam lætum a Deo, hoſtibus verò ingratiſſimum. i Heb. omnis tranſitus virgæ fundationis. *Virga fundatiſſ.*] id eſt, certiſſima ex Dei decreto in eos abliſa ſuper eos fundata eſt, ac proinde immota, & nulla arte evitabilis. *Cum tympanis*] id eſt, reddetur lætiſſima & exhilarabitur liberatione Dei: ſynecdoche ab uſu veterum, cujus exempla ſunt Exodi 15. 20. & 1 Schem. 18. 5. & Pſalm. 68. 26. k Heb. bellis agitationis: hypallage. *Bellorum*] id eſt, bellis, quorum ſuos agitat operâ, profligaverit.

[illegible] omnium gentium, ad colligendam Eccleſiam Dei, ut [illegible] id eſt, in Eccleſia verſantes, quæ Tzijone monte figu[illegible] tum ut vos perdat, tum ut reliquias ex vobis ſervet. [illegible] donec judicium de impiis fuerit executus. *Quia* [illegible] *eſt.* *Beati omnes*] epiphonema [illegible] locum de conſolatione piorum. 19 *Nam populus*] [illegible] Dei primùm de reſtitutione Eccleſiæ, hoc verſu [illegible] tribus ſequentibus; poſtremò de benedicti[illegible] 23. & ſequente. g Heb. *flendo non flebis.* 20 *Dabit quidem*] occupatio, ne offen[illegible] quæ tibi ſeſe ſunt poſt reſtitutionem: docet [illegible] virga hominum, ſed nunquam ſuos ra[illegible] a doctoribus & miniſtris Dei aſſiduè corrigentur. 21 *Cùm dexteram*] id eſt, cùm aberrabitis a recta via. 22 *Et polluetis*] id eſt, abhorrebitis ab iis omni[illegible] *Separabis*] id eſt, abjicies & abſtinebis [illegible] ſuperſtitionis.

33 [illegible] jam [illegible] locus, hic etiam ipsi regi constitutus est; profundissimum, latissimum fecit *Jehova*; pyra ejus, ignis, & ligna multum *est*; flatus Jehovæ quasi torrente sulphuris incendit eam.

33 *Etenim*] exornatio proximæ præcedentis narrationis de adversariorum expugnatione, cujus forma allegoricè describitur.

l Heb. *ab hesterno die: synecdoche*, ut Gen. 31.2. [illegible] *Tophteh*] hic [illegible] dam singulare judicium [illegible] tur a nomine Topheth, qui locus fuit amplus (unde nomen habet) ab idololatria celebratus, ut ex Jirmeja 7. & 19. constat: quemadmodum etiam ante hæc tempora [illegible] ab Achazo Rege in eodem loco fuisse exustos legimus 2 Chron. 28. 3. [illegible] Propheta [illegible] Babylonii [illegible] in oculis Ecclesiæ [illegible] [illegible] [illegible] Dei judicia cum perditis [illegible] supra 14. [illegible] Prophetam prædicit fore ut Babylonius sepulchro cum aliis non capiatur, hic a[illegible] locutione ostendit. *Pyra ejus*] sic pergit in allegoria accommodatione eorum qui in valle Hinnomi comburebantur, adhibitis rebus quæ hic dicuntur ad incendium, & conflagrationem illorum.

Caput XXXI.

1 ᵃ VÆ descendentibus in Ægyptum ad auxilium, & *qui* innituntur equis; qui confidunt curribus cùm multi sunt, & equitibus cùm sunt numerosi valde; neque respiciunt ad sanctum Jisraëlis, & Jehovam non requirunt.

2 ᵇ Atqui ipse etiam sapiens est, qui cùm infert malum, verba sua non sinit amoveri: sed insurgit in domum ᶜ maleficorum, & ᵈ in auxilium operantium iniquitatem.

3 Ægyptius verò homo *est*, non autem Deus fortis; & equi eorum caro, non autem spiritus: quare Jehova extendente manum suam corruet adjutor, & cadet adjutus, pariterque hi omnes deficient.

4 ᵉ Sed ita ait Jehova ad me; ᶠ quemadmodum fugiens leo & juvenis leo ad prædam suam, cùm vocatur contra eum multitudo pastorum, a voce eorum non terretur, & a strepitu eorum non demittit se: ita descensurus est Jehova exercituum ad militandum, ᵍ pro monte Tzijonis, & pro colle ejus.

5 ʰ Sicut aves volucres, sic proteget Jehova exercituum Jeruschalaima; protegendo etiam eripiet, ⁱ transeundo etiã liberabit.

6 ᵏ Revertimini ad eum, ˡ quem summa apostasia provocant filii Jisraëlis.

7 ᵐ Cùm die illa spernent quisque idola argentea sua, & idola aurea sua; quod faciunt vobis manus vestræ, peccatum *denique*.

8 ⁿ Tum cadet ᵒ Assyrius gladio ᵖ non virili,

a *Supra* 30. 1. & *sequen.*

1 *Væ*] Ultima pars concionum, conclusio, hoc capite continetur, cujus partes [illegible] propheticæ præcedentis [illegible] ad versum 4 altera, exhortatio ad resipiscentiam promissionibus conjuncta, ad finem usque. Repetitis porro [illegible] loci minæ contra Judæos & Ægyptios, [illegible] verbis: & promissiones erga Ecclesiam, *vers.* 4. & 5.

2 *Atqui*] *ἀντανάκλασις*, qua refellit Propheta vanam Judæorum Ægyptique [illegible] [illegible] sapientiam per comparationem sapientiæ & potentiæ Dei [illegible] Ægyptii [illegible] illis ipsorum [illegible] & potentiæ [illegible] ut legimus Exodi 1. & sequent. Quamobrem [illegible] [illegible] ad vindicandum gloriam suam. *Maleficorum*] quos [illegible] & populum rebellem nominavit, supra 30. 1. & 9. *In auxiliũ*] [illegible] Ægyptios opitulantes Judæis. 4 *Sed*] Occupatio, qua temperat Propheta [illegible] præcedentes minas, cadent quidem (inquit) adjutor Ægyptius & Judæus adjutus [illegible] Babyloniorum operâ; sed reliquias servabo & liberabo e manibus illorum [illegible] [illegible] [illegible] Ecclesiam insultantium [illegible] [illegible] Ecclesiam, synecdochicè. 5 *Sicut aves*] [illegible] [illegible] Deus Ecclesiam suam perget protegere, protegendo eripere, & gradatim [illegible] [illegible] [illegible] Levit. 21. 2. *Transeundo*] [illegible] [illegible] in Ægypto factum est, Exodi 12. 29. nam nocte [illegible] [illegible] Babyloniorum regnum ad liberationem populi, Daniel. 5. 30. 6 *Revertimini*] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 8 Heb. [illegible] 7 *Cùm die illa*] [illegible] [illegible] [illegible] 8 *Tum cadet*] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Assyrius [illegible] Ecclesiæ [illegible] [illegible] *Assyrius*] id est, quisquis, ut Assyrius [illegible] Ecclesiæ, synecdoche, ut supra 5. 26. *Non viro*] sed divino, id est, gladio Dei, ut Zechar. 4. 6.

& gladius non [illegible] consumet eum, [illegible] fuga consulet sibi ᵇ a motu gladii, juvenesque ejus & lectissimi ejus ᶜ ᵈ tributarii erunt.

9 Nam ᵉ petra ejus præ formidine ᵈ evanescet, & conterentur ᶠ præ signo principes ejus; dictum Jehovæ, cui ᵍ ignis *est* Tzijone, & furnus Jeruschalaimis.

regnante Chiskija (quia tunc temporis minimè [illegible] fierent tributarii) sed victoriam Ecclesiæ in regno Christi [illegible] par etiam, nempe ut omnibus illi [illegible] quasi dicat, & illo plus. 9 *Petra ejus*] id est, receptus ejus, cui [illegible] [illegible] [illegible] & habitare [illegible] [illegible] *Præ signo*] id est, metu signi aut vexilli, quod contra [illegible] ut Exodi 17. 15. *Cui ignis est*] his attributis [illegible] Propheta prædicat administrationis: Deus (inquit) in Ecclesia in ea deposuit quicquid eum ad cultum suum [illegible] mendam pertinet: ac proinde quicunque in Ecclesiam [illegible] labefactare volunt, se ipsos tanquam in fornacem [illegible] ut dictum est supra 30. 30. & 33. *Ignis*] ad colendum Deum [illegible] ad consumendos adversarios Dei & Ecclesiæ.

Caput XXXII.

Propheta administrationem regni Christi a doctrina, veritate, & simplicitate commendans, [illegible] ad certam illius expectationem erigens, desolationem totius Judææ antegressuram prænuntiat, ut populares resipiscerent: deinde fructus & effecta regni Christi in Ecclesia prædicans concludit sermonem æternæ beatitudinis promissione.

1 ᵃ EN justè regnaturus est ᵇ Rex, & ᶜ principes jure principatum gerent:

2 Et erit ᵈ vir tanquam absconsio a vento, & latibulum ab inundatione: ut rivi aquarum in arido loco, ut umbra petræ ingentis in ᵉ terra fessa *ex siti*.

3 ᶠ Neque connivebunt oculi videntium, sed aures audientium auscultabunt:

4 ᵍ Animusque inconsyderatorum intelliget scientiam, & lingua balborum ʰ expeditè eloquetur *verba* explanata.

5 ⁱ Neque flagitioso amplius indetur nomen ingenui, & tenax non dicetur liberalis:

6 Sed flagitiosus *dicetur* flagitium eloquens, ᵏ cujus animus efficit iniquitatem, exercendo hypocrisin, & proloquendo in Deum ˡ errorem, exhauriendo animam famelici, & potum sitientis subtrahendo.

7 Et tenacis ᵐ instrumenta mala [illegible]

[illegible] Sunt autem in hypotyposi illius regni [illegible] [illegible] administratio duobus versibus: alterum, [illegible] publicæ & privatæ administrationis [illegible] Christus: nam de Chiskija [illegible] accipere [illegible] quæ tres promissiones ostendant, cum verò [illegible] tio: quam propheta in hoc capite posuit de [illegible] rollarium. *Principes*] id est, administri regis & Ecclesiæ allegoria ab humano regno. 2 *Vir*] homo Christus, [illegible] [illegible] mala depellit a [illegible] & bona confert [illegible] [illegible] [illegible] hoc versu. *Terra fessa*] ut Psalm. 63. 2. 3 *Neque*] [illegible] posterior [illegible] in Ecclesia per Christum [illegible] [illegible] [illegible] sequentes verò plana, quasi dicat, [illegible] 34. 13. Est autem hoc versu oppositio [illegible] [illegible] hoc modo, neque connivebunt oculi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 4 Heb. [illegible] [illegible] [illegible] 5 *Neque flagit.*] expositio [illegible] [illegible] notitia professio: [illegible] inquit, discernent [illegible] [illegible] quæcunque Christus instituerit, [illegible] bonum appellabunt. 6 *Cujus animus*] [illegible] [illegible] [illegible] a veritate [illegible] 7 *Instrumenta*] id est, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

qui ſcelerata conſilia init ad perdendum humiles ſermonibus falſitatis, etiam cùm egens eloquitur jus:
8 Ingenuus verò, qui ingenua conſilia init, & qui rebus ingenuis inſiſtit.
9 Fœminæ tranquillæ ſurgite, audite vocem meam: filiæ confidentes, auribus percipite ſermonem meum.
10 Annis multis continentibus commovebimini, ô confidentes: quia defecerit vindemia, collectio non provenerit.
11 Trepidate ô tranquillæ, commovemini ô confidentes; exuite atque nudate vos, denique accingimini lumbis.
12 Propter ubera plangant; propter agros deſyderatiſſimos, propter vitem fructiferam.
13 In terra populi mei ſpina ſentica aſſurget: uſtio in omnibus domibus lætis, in urbe exultabunda.
14 Nam palatium deſeretur, ſtrepitus civitatis derelinquetur: clivus & exploratoria ſpecula erit pro ſpeluncis uſq; in ſeculum, gaudio onagris, paſcuo gregibus:
15 Donec infundatur ſuper nos ſpiritus de excelſo; & redigatur deſertum in arvum, & arvum pro ſylva reperetur:
16 Habitetque in deſerto illo judicium, & juſtitia in arvo reſideat.
17 Tunc erit opus juſtitiæ pax; effectus, inquam, juſtitiæ tranquillitas & ſecuritas uſque in ſeculum:
18 Nam reſidebit populus meus in caula pacis; & in habitaculis ſecuriſſimis, atque in locis ad quietem tranquilliſſimis;
19 Ut ut petat grandinis caſus ſylvam, & depreſſione deprimatur civitas.
20 O vos beatos, qui ſeveritis ſecundum omnes aquas; qui immiſeritis eò pedem bovis & aſini.

[illegible] pariſſimo, ut ut infantes quidem ſugentes ubera ab eo [illegible] & [illegible]. d Heb. deſiderii. 13 Uſtio] ſic [illegible] addu[illegible] ſolo hiſtoriæ 2. Reg. 25. 13. & 2. Chron. [illegible] 14 Palatium] domus regis ſuccenſa igne. [illegible] ut Lament. 1.1. [illegible] de quo 2. Chron. [illegible] ubi erat turris magna & [illegible] quam ab u[illegible] Nechemja [illegible] Joſephus [illegible] Ophlam [illegible] appellationem, lib. 6. de bello Judaico, cap. 6. [illegible] Heb. diu, per longum tempus: nam tempus calamita[illegible] 15 Donec] tertia pars, in qua deſcribuntur [illegible] temporum. Sunt autem duo bono[illegible] hoc verſu [illegible] communicatio ſpiritus & via [illegible] hujus communicationis, bonis [illegible] Spiritus] qui propter effecta proximè ſequentia [illegible] ſuprà 4. 3. Redigatur deſertum] [illegible] tanquam excultus ager [illegible] id eſt, [illegible] qui priùs [illegible] quod [illegible] verſu 5. & ſequent. ſic ſuprà 29. 17. [illegible] ſive exornatio effectorum ſpiritus Dei in ſanctis: [illegible] id eſt, Eccleſia Dei, juſtitia, pax, & gaudium. [illegible] Heb. ſeparatam. 19 Ut ut petat] id eſt, quamvis [illegible] malis, hi tamen ab omnibus [illegible] [illegible] cùm ſylvam [illegible] & civitatem [illegible] in urbe & [illegible] Sic etiam [illegible] Propheta [illegible] 40. 20 O vos beatos] conclu[illegible] Propheta pios cum beatiſſimis agricolis comparat qui [illegible] Secundum omnes] id eſt, [illegible] vide in Eccleſiaſt. 11. 1. Qui immiſeritis] [illegible]

Caput XXXIII.

Hac concione Propheta prædicaturus magnificentiam regni Chriſti, primùm miſeriam ad verſarii Dei [illegible] & piis ſalutem pronuntiat: deinde argumenta a natura gratiaq; Dei, & Aſſyriorum exemplo petitis confirmat juſtos de fide & defenſione Dei, de ſtabilitate regni Chriſti, & amplitudine Eccleſiæ ejus: poſtea gentibus adverſis exitium, eorumq; regionibus horrendam vaſtitatem prædicit: quarum judiciorum [illegible] poſtremò omnes res docet retractatum iri, itaq; ad inſtaurationem Eccleſiæ conſpiraturas, ut regnum Chriſti ex omnibus gentibus ad ipſum converſis conſtituatur per redemptionem ejus.

1 Væ tibi vaſtator, qui ipſe non vaſtaris; & tibi perfide, contra quem non agitur perfidè! cùm deſieris eſſe vaſtator, vaſtaberis; cùm abſolveris perfidè agere, perfidè agetur contra te.
2 Jehova, gratiam fac nobis, te expectamus: eſto brachium horum ſingulis matutinis, etiam ſalus noſtra tempore anguſtiæ:
3 A ſonoro ſtrepitu pervagantur populi, ab exaltatione tua diſperguntur gentes:
4 Et colligitur præda veſtra, collecta bruchi; diſcurſione qualis eſt præfocuridum diſcurſantium in eam.
5 Editus eſt Jehova, nam habitat altum, implet Tzijonem judicio & juſtitia.
6 Eſt itaq; firmitas temporis tui, robur omnis ſalutis, ſapere te & noſſe: reverentia Jehovæ eſt theſaurus ejus.
7 En valentiſſimi horum clamaverant foris; legati pacis amarè fleverant:
8 Deſolati erant aggeres, ceſſaverat viator; irritum fecerat fœdus, ſpreverat civi-

1 Vastator] Hac [illegible] compre[illegible] capitibus, a Propheta de Judæis [illegible] ſubjecta ſuperioribus omnibus, quia [illegible] judicia omnia [illegible] ut tractatur ad juſtam conſtitutionem regni Chriſti, quod poſt judicia illa omnia erat adventurum: Sunt autem in hac concione ſummatim quatuor partes: prima eſt prolepſis, ſive propoſitio, univerſè malis malè, & bonis benè denuntians, verſibus quatuor: ſecunda eſt propoſitio ſive explicatio ſecundæ partis prolepſeos per [illegible] Hebræis familiarem, toto hoc capite: tertia eſt explicatio prioris partis prolepſeos, toto capite 34. poſtrema eſt concluſio, exponens gloriam regni Chriſti, piorumque glorificationem ex conſtitutione ejus, capite 35. [illegible] autem prolepſi primùm malis improbis prædicitur, ver. 1. deinde bona invocantibus Deum per fidem, tribus ſequentibus: nam quæ hoc loco dicuntur, non ad certam aliquam & ſingularem gentem reſtringuntur, ſed ad omnes reluctantes Deo, & Eccleſiam ejus vi & fraudibus infeſtantes. Qui ipſe] id eſt, qui præ[illegible] commodis, & divitiis benignitatis ac patientiæ Dei abuteris, ut alios [illegible] convenias. a Heb. cùm per fidem [illegible] contra te: tertia [illegible] in [illegible] verſa. Cùm deſieris] id eſt, cùm menſuram ſcelerum tuorum ad [illegible] ritatem impleveris, & cumulaveris. 2 Jehova] alterum membrum prolepſeos exponens fidelium preces, hoc verſu; & conſecutura bona, duobus ſequentibus. Horum] id eſt, tuorum defenſio te expectantium: ſic Eccleſiæ pro ſingulis precatur, & ſinguli pro Eccleſia tota. b Heb. a voce ſtrepitus. hypallage. 3 A ſonoro] explicatio bonorum quæ in ſalute percipiunt pii: unum eſt, liberatio a malis, hoc verſu; alterum, omnis boni perceptio, verſ. ſeq. Sonoro ſtrepitu] id eſt, vel ſolo audito judicii adventantis tui perduntur: quæ verba elegantiſſimè opponit Propheta præcedentibus, eſto brachium horum ſingulis matutinis, etiam ſalus, &c. 4 Et colligitur] id eſt, & vos, ô pii, de hoſtibus triumphatis, eorumque ſpoliis locupletamini: apoſtrophe gratulatoria ad pios, quam Propheta conficit ex accumulatione & obſervatione omnium judiciorum Dei inde a temporibus Abrahami, prout in Scriptura leguntur. Collecta bruchi] id eſt, præda vobis erit quicquid ſibi comparavit hoſtis, qui tanquam bruchus & locuſta depopulatur omnia. c Heb. ſecundum diſcurſionem locuſtarum. Præfocuridum] id eſt, locuſtarum viriditatem terræ exedentium, quæ Græcis dicuntur hoc nomine ab [illegible] ſic Nahum 3. 15. 5 Editus eſt Jehova] ſecundus hic locus expoſitionem continens ſecundæ partis prolepſeos, ut ante diximus, explicat primùm argumenta propoſitionis, uſque ad verſum 13. deinde documenta fidei & ſanctimoniæ ad obtinendas promiſſiones, uſq; ad verſum 20. poſtremò per hypotypoſin oſtendit promiſſionum fructum, ad finem uſque capitis. Argumenta autem ducuntur a natura & fœdere Dei, hoc verſu; a ſide noſtra & placatione in Deum, verſu ſequente; poſtremò ab operibus, ut nominatim a recente exemplo rei geſtæ contra Aſſyrios, verſibus ſeq. Implet Tzijonem] id eſt, præſens eſt ex fœdere cum Eccleſia ſua, ut judicet improbos, & juſtitiam in ſuis exerceat. 6 Eſt itaque] ſenſus eſt, [illegible] quæ vita ſtabilis, atque firma ſolùm poteſt cuiquam contingere, ut per ſidem quæ in ſapientia ſita [illegible] & niſi theſaurum pietatis reconditum poſſideat in bona conſcientia, qua repulſa non poteſt non fieri naufragium fidei, 1. Timoth. 1. 19. d Heb. ſalutum. e Heb. ſapientia & ſcientia. 7 En [illegible] tertium argumentum, ut diximus ver. 5. exponens hiſtoriam calamitatis Judæorum ver. 7. & 8. & 9. & miſſam liberationem a Deo, tribus ſequentibus: [illegible] Propheta Judæos ita confirmare, quaſi jam rem præſentem adducit [illegible] f Heb. Ereel, quod dicitur Ariel 2. Samuel. 23. 20. Valentiſſimi horum] id eſt, perfecti Judæorum, miſſi a rege Chizkija ut audirent legationem Rabſchakæ, 2. Reg. 18. 37. Legati pacis] id eſt, qui bellum [illegible] & pacem [illegible] cum Aſſyrio [illegible] & [illegible] 8 Deſolati erant] id eſt, ita ut omnis commeandi ratio, abſciſſa per Aſſyrium [illegible] quod [illegible] ſimiliter narrat Debora Judic. 5. 6. g Heb. [illegible] Irritum fecerat] [illegible] Sanchedib accepta pecunia, 2. Reg. 18. 14. Spreverat civitates] [illegible] cum etiam gloriando, 2. Reg. 18. 33. & 19. 12.

tates, nõ habebat [illegible] mortalis:
9 ᵃLugebat, languebat terra, pudebat Liba-
num, languebat; erat ᵇSchárón quaſi ſolitu-
do, rudebatque ᶜBaſchan [illegible]
10 ᵈNunc ſurgam, dixit Jehova; nunc ᵉexal-
tabor, nunc extollam me.
11 ᶠConcipitis torridum gramen, paritis ſti-
pulam; ſpiritus veſter, eſt ignis conſumptu-
rus vos.
12 ᵍIta fuerunt populi *velut inditi* ʰfornaci-
bus calcariis: *aut* ſpinæ ſucciſæ, igne exuſti
ſunt.
13 ᶦAudite ᶦlonginqui quod feci, & agnoſci-
te propinqui potentiam meam.
14 ʲExpaverant Tzijone peccatores, corri-
puerat tremor hypocritas: quis diverſabi-
tur, *aiebant*, ex nobis *cum* igne conſumente?
quis diverſabitur ex nobis *cum* ᶦardoribus
ⁱperpetuis?
15 ᵏQui ambulat ᵏjuſtiſſimè, & qui loquitur
ˡrectiſſimè: qui ſpernit lucrum ex fraudi-
bus, qui excutit manus ſuas ne teneat mu-
nus, qui occludit aurem ſuam ne audiat
ᵐcædes, & obſtipat oculos ſuos ne videant
malum.
16 ᵃHic *velut* altiſſima loca habitabit, *ut* pro-
pugnacula petrarum, ᵃlocum editum ejus;
ᵃpanis ejus dabitur, aquæ ejus ſtatæ *erunt*:
17 ᵃRegem in pulchritudine ſua videbunt o-
culi tui, ſpectabunt terram ⁿlonginquiſſi-
mam:
18 ᵒᵃAnimus tuus ᵃmeditabitur terrorem;
dicens, ᵃubi eſt ᵃlegiſperitus? ubi ᵃpenſator?
ubi ᵃcenſor turrium?
19 Populum robore præditum ᵃnon videbis;
populum ᵖprofundioris ſermonis quàm
intelligatur, ᵍperegrinæ linguæ, ac ʳnon in-
tellectæ.
20 ᵃAſpice Tzijonem, urbem conventuum no-
ſtrorum: oculi tui videant Jeruſchalaimum,
ᵃcaulam tranquillam, tentorium quod non
diſſipabitur, cujus paxillorum nullus rece-
dit in æternum, neq; ulli funes ejus diſrum-
pentur:
21 ᵃSed ibi magnificus Jehova erit nobis lo-
co fluviorum, rivorumq; amplorum ſpatiis:
ᵃnon itura eſt in eo ˢclaſſis impulſa remis,
neque navis magnifica pervaſura eum:
22 Nam Jehova vindex noſter, Jehova legi-
ſlator noſter, Jehova Rex noſter, ipſe ſerva-
bit nos.
23 ᵃDeſerent rudentes tuos: cùm nondum
confirmaverint erectum malum ſuum, non
expanderint velum, tunc dividetur præda
ſpolii permulti, ᵃclaudi diripient prædam.
24 ᵃNeque dicet habitator, ægrotus ſum: po-
pulus habitans in ea, levatus *erit* ab iniqui-
tate.

9 *Lugebat*] id eſt, miſerrima erant omnia atque miſeranda: metaphoræ proſopopœtica. *Scharon*] vide 1.Chron.5.16. *Baſchan &c*] id eſt, paſcua & arva, ſynecdochicè, ut infrà 35.2. 10 *Nunc ſurgam*] altera pars narrationis, ut dictum eſt ver. 7, qua conſilium Dei, objurgatio improborum, & profligatio docentur, tribus verſibus. *Exaltabor*] opere mirifico: humanitus dicta. 11 *Concipitis*] increpatio allegorica, qua Deus Aſſyriorũ conſilia & conatus cremio, animos verò igni ardenti comparat, quæ unà conſumi ſolent. 12 *Ita fuerunt*] eventus Aſſyriorum deſcriptus allegoricè, prout narratur 2.Reg.19. h Heb. *combuſtionibus calcis: vide ſimile Jebeſchahbe* 11.8. & 13.8. 13 *Audite*] ex ſuperioribus argumentis profluunt duo illi propoſitionum rivi de quibus in verſum 1. prior, vocans pios ad fidem & ſanctimoniam, hoc capite, poſterior, judicium improbis denuntians, capite ſequente. Hujus autem propoſitionis exordium hoc verſu continetur: documenta, ſex verſibus ſeq. ac poſtremò hypotypoſis, ut diximus in verſum 5. *Longinqui*] id eſt, omnes, ex Judæis & gentibus. 14 *Expaverant*] propoſitio de fide & ſanctimonia piorum, occaſione ſumpta a dubitatione & incredulitate hypocritarum, qui inſtante obſidione Sancheribo diffidebant promiſſionibus Dei, & perfidiam ſuam obvelabant ſpecie quadam reverentiæ; quaſi tenuitatem ſuam ex animo cognoviſſent indignam eſſe quæ accederet infinitam majeſtatem Dei: cujuſmodi exemplum in Achazo vidimus ſupra 7.12. *Cum igne conſumente*] ſic abutitur hypocriſis apertis Dei verbis, Deut.4.24. quaſi dicerent, fruſtra expectaretur liberatio a Sancheribo, quia oblita eſt Judæa fœderis Jehovæ, & fecit ſibi ſculptile: quamobrem nihil amplius a Deo expectandũ eſt quàm ut conſumat nos, quia ignis conſumens Deus zelotes eſt; ac proinde ſtat ſententia ejus de ulciſcendis peccatis, non autem de inſtaurando fœdere & continuando nobiſcum. *Ardoribus perp.*] id eſt, quis ſubſiſtat ad conſtantiſſima judicia ejus, quæ non poſſunt ab hominibus expugnari: vide ſup. 10.16. hæc enim verba ſunt deſperantium de ſalute, quam Deus per ſervos ſuos promiſerat. i Heb. *ſeculi*. 15 *Qui ambulat*] ſubjectio adverſans ſuperiori hypocritarũ deſperationi: qua Deus pios & juſtos (quorum definitio hoc verſu continetur) confirmat in expectatione promiſſorum Dei. k Heb. *juſtitiis*. l Heb. *rectitudinibus*. m Heb. *ſanguines*. 16 *Hic*] promiſſa quæ juſto fiunt his quatuor verſibus, continent liberationem a malis & malorum metu, bonorumq; omnium communicationem, quam privatè & publicè in Eccleſia pii percepturi ſunt. *Locum editum*] Tzijonem, Eccleſiam Dei. *Panis ejus*] id eſt, omnibus vitæ ejus commodis a Deo conſuletur: ſynecdoche. 17 *Regem*] id eſt, non amplius ſqualentem & luctuoſum videbis Regem, aut ſepimento occupatam, ſed gloria magnificentiſſima abundavit Rex, & inimicos ſuperabit, quorum ſedes quamvis longinquas te vidente adjunget ſibi. Hoc autem typicè quidẽ in Chizkijja factum eſt, 2.Chro.32.23 ſed perfectum & conſummatum in Chriſto. n Heb. *longinquitatum*. o Heb. *cor tuũ*. 18 *Animus tuus*] i. nihil metuens amplius, ſed habebit delectationẽ ſecura præteritorum malorum recordatio, adeò ut liberè queas ludificari omnia conſilia, rationes, conatus, & turbas hoſtium infenſorum tibi: atq; huc ſpectavit Paulus 1.Cor.1.20. *Meditabitur*] non ſollicitus, ſed exultabundus. *Ubi eſt*] hic ſermo eſt piorum, qui ad Eccleſiam ſe recipiẽtes & freti præſidio Dei ſecurè hoſtibus inſultant: quod his interrogationibus Propheta facit. q.d. ſi quid eſt in rebus humanis ad bellum rectè gerendum opus, hæc profectò ſunt; conſilia a peritis, pecuniæ a penſatoribus five quæſtoribus, munitiones a cenſoribus & tribunis militarib. robur denique & copia militum: ſed ubi ſunt iſta omnia? ſi fortè poſſint Deo obſiſtere: evanuerunt jam olim: & in perpetuum ſicut liqueſcit cera ab igne, ita peribunt improbi a conſpectu Dei, Pſalm. 68.3. *Legiſperitus*] videlicet caſtrenſis ſive militaris. *Penſator*] quæſtor præfectus ærario militari. *Cenſor turrium*] id eſt, tribunus præfectus cenſendis & curandis machinis, tormentis, munitionibuſque bellicis, ſynecdochicè. 19 *Non videbis*] id eſt, nullo pacto experieris, ut ne videbis quidem.

ſopotamia fluviis circumquaque firmata eſt, Euphrate & Tigri, [illegible] Nilo in omnes partes deducto; ſic Deus, imò valentius [illegible] rus eſt, & futurus pro rivo ampliſſimo, ut ſit Eccleſia extra [illegible] militer alibi Deus igneum murum ſe fore prædicit Eccleſiæ [illegible] *Non itura*] id eſt, non perferet rem ullam adverſantem [illegible] cio ſuo perdet & immerget, ſicut olim Ægyptios [illegible] *remi*. 23 *Deſerent*] apoſtrophe glorioſa ad claſſem [illegible] ſiam cogitant invadere: illi, inquit Propheta, primo impetu [illegible] animis abjicient omnia, & præda erunt Eccleſiæ. *Claudi*] id [illegible] mi quiq; nullo negotio depopulabuntur illos; adeò offendent [illegible] omnibus: proverbium facilitatem rei quæ agitur indicans. 24 *Neque dicet*] id eſt, omnes incolumitatem & pacem [illegible] ſionem peccatorum, juſtificati fide in Chriſtum Jeſum Regem [illegible] noſtrum.

CAPUT XXXIIII.

1 ᵃAccedite gentes ad audiendum, &
nationes attendite; audiat terra, &
quæ implent eam, orbis habitabilis, &
quæcunque progignuntur in eo.
2 ᵃNam fervens ira *eſt* Jehovæ contra omnes
gentes, & æſtuans ira contra omnem exer-
citum earum: internecioni devovebit eas,
tradet eas mactationi:
3 Et confoſſi earum projicientur, cadave-
rumq; earum aſcendet fœtor: & ᵃcolliqueſ-
cent montes ex ſanguine eorum:
4 ᵃEtiam contabeſcet totus exercitus cœ-
lorum, convolventurq; tanquam liber cœ-
li: & totus exercitus eorum decidet ut deci-
dit foliũ e vite, & ut deciduus fructus e ficu.
5 ᵃNam inebriatus eſt in cœlis gladius meus:
ecce ᵃſuper Edomæos deſcendet in judi-
cium, & ᵃſuper ᵃpopulum quem devovi in-
ternecioni.

provocat, ut afficiantur gravitate judiciorum Dei, [illegible] 1.2. 2 *Nam fervens*] narratio hæc judiciorum Dei [illegible] venientes exordio: unam, de judiciis Dei contra homines [illegible] verſum 9. alteram de effectis judiciorum in terram ipſam [illegible] de ad verſum 16. 3 *Colliqueſcent montes*] hyperbole [illegible] exprimens ſeveritatem judiciorum Dei, ut ſequente verſu [illegible] terra exhorreſcent atroces pœnas quas Deus ſumpturus eſt [illegible] prà 13.10. 4 *Etiam contabeſcet*] ſimilem planè hyperbolen [illegible] ſumptam vide Apocal. 6.12. & ſeq. 5 *Nam inebriatus*] [illegible] to Dei, pro eo quod eſt, res jamque in cœlis concluſa atque [illegible] decretum, & immutabile. Inebriari autẽ dicitur gladius [illegible] re & circumfluere ſanguine, ut Jirmeja 46.10. *Super Edomæos*] [illegible] Propheta nominat, tum quia ex propinquitate erant [illegible] dæis ab omni memoria hoſtes fuerant infenſiſſimi, ut [illegible] Hhobadjæ 10. & ſeq. Lament. 4.21. Jechezk. 25.12. & ſeqq. [illegible] *lum*] id eſt, ſuper alium omnem excidio deſtinatum. [illegible] *devovendo uni*.

6 ^a Gladius Jehovæ implebitur ^b ſanguine, pingueſcet adipe,ſanguine agnorum & hircorum,adipe renum arietum: cùm ſacrificium erit Jehovæ ^c Botſræ, & mactatio magna in terra Edomæorum.
7 Deſcendent quoque ^c unicornes cum eis,& juvenci cum robuſtis *tauris*, ^c adeo ut inebrietur terra eorum ſanguine, & pulvis eorum adipe pingueſiat:
8 Cùm dies ultionis Jehovæ, annus retributionum ^c ob cauſam Tzijonis *erit*.
9 ^c Itaque mutabuntur torrentes ejus in picem, & pulvis ejus in ſulphur; eritque terra ejus pro pice ardente.
10 Noctu & interdiu non extinguetur, in ſeculum aſcendet fumus ejus: a generatione in generationem vaſtata manebit, ^b in ſempiternum nemo tranſibit per eam:
11 Sed hæreditariò poſſidebunt eam ^c platea, & ^c anataria, noctuaque, & corvus inhabitabunt eam: ^c & extendet ſuper eam lineam deformationis, & lapides inanitatis:
12 ^c Clariſsimos ejus ad regnum vocabunt, ſed nemo erit ibi; & omnes principes ejus futuri ſunt nihil.
13 Et aſſurget in palatiis ejus ſpinarum multitudo, chamæleon, & ſpina in munitionibus ejus:eritq; caula draconũ, atriũ ululis:
14 Et concurrent ^c feræ animalia cum terrifico, & ſcops proximo ſuo acclamabit: tantùm ibi reſidet ſtrix, invenietq; ſibi quietis locum:
15 Ibi nidificabit ^c merula, & ^c ponet; eumq; ^c eruperit, colliget ad umbram ſuam: tantũ ibi congregabuntur milvi ^c alter cum altero.
16 ^c Quærite ex ^c libro Jehovæ, & legite; unum ex his non defuturum eſt, unum alterũ non deſyderabunt: nam ^c os meum eſt quod præcipit,& ſpiritu ſuo idem congregabit ea.
17 ^c Nam cùm projecerit illis ſortem,& manu ſua diſtribuerit illis ad amuſſim; uſq; in ſeculum hæreditariò poſſidebunt illam, per ^d generationem quamque habitabunt in illa.

...]i. quiſquis inſtaurare conabitur fruſtra conſumet operam· ita ... ædificandi,& res ædificatas deſtruet, Malachi 1.4. ...]i. non poterunt inſtaurare regnum amiſsis regibus, neque ... extruere. Verborum autem ὑστερολογίαν, quæ verſu hoc ... tranſpoſuimus. 14 *Feræ anim.*] vide ſuprà 13. 21. 15 *Merula* (unde Merulam dictam volunt Grammatici) aſſultim incedens, ... apud Hhebræos ſui nomen dedit. *Ponet*] ova ſua. *Eruperit*] ... pullities, quæ per eclipſin hoc loco intelligitur. c Heb. *mulier ...* verſu ſuperiore. 16 *Quærite*] confirmatio ſuperiorum de... eventu, quo veritatem ſermonis ſui examinandam & probandã ... Deuter.18.22. *Libro Jehovæ*] .i.libro prophetiarum, quas Je... prophetas ſuos actos ipſius ſpiritu. *Os meum eſt*] .i. dixi, & præ... potentiſsimo. 17 *Nam cùm*] .i. ex quo ſemel regiones iſtas ... deſignaverit, nunquam deſinet maledicti omnis regionibus pro... ... autem propheta figurat duobus modis,ſorte & finibus, ... ut terra tribubus ſorte, & agri finibus in familias di... 26. 54. & Jehoſch.18. d Heb *generationem & generationem*.

Caput XXXV.

1 ^a LÆTABUNTUR ^c de his ^c deſertum & ſolitarius locus; & exultabit ſolitudo,
ac florebit tanquam roſa:
2 ^a Magis ac magis florebit, & exultabit etiam exultatione *ſua* & cantu: gloria Libani dabitur ei, decor ^c arvi & Scharonis; iſta videbunt gloriam Jehovæ, decorem Dei noſtri, *& dicent*,
3 ^c Confirmate manus remiſſas, & genua labantia fortificate:
4 Dicite ^b inconſyderatis animo; confirmamini, ne timeatis: ecce Deus veſter, ultio advenit, retributio Dei, ipſe advenit ſervaturus vos.
5 ^c Tunc aperient ſe oculi ^c cæcorum,& aures ^c ſurdorum patefient:
6 Tunc ^c ſaliet claudus velut cervus, & cantabit lingua ^c muti: ^c erupiſſe in deſerto aquas, & torrentes in ſolitudine:
7 Abiiſſe torridum locum in ſtagnum, & ſiticuloſum in ſcaturigines aquarum;in caula draconum, ^c cubili cujuſque, ^c gramen eſſe cum arundine & junco.
8 ^c Et erit illic ^c agger & via, quæ via ſanctitatis vocabitur, qua non tranſibit ^c pollutus, ſed erit ^c iſtorum: ^c viator, ne ſtulti quidem poterunt deerrare.
9 Non erit ibi ^c leo, & ^d violenta ulla fera non conſcendet eam, non invenietur ibi: ſed ambulabunt *ea* vindicati:
10 Et redempti Jehovæ revertentur, ^c pervenientque Tzijonem ^c cum cantu, & lætitia ^e ^c perpetua ſuper caput ſuum: gaudium & lætitiam aſſequentur, ^c fugientque mœror & gemitus.

... partim hyperbolicis orationibus, partim puris atque ſim... illius regni explicat quod conſummatur in Chriſto. Sunt ... generum: prius eſt de rebus creatis rationis expertibus, ... Cæteris rebus creatis tribuuntur duo hyperbolicè: unũ ... ſuis, alterum eſt ſermo ad homines habitus, quatuor verſi... dicat, geſtient quodammodo omnia, & gloriam Dei prædica... *De his*] tum liberatione bonorum, capite 33. tum judiciis ... capite 34. ^c *Deſertum*] id eſt, etiam loca quæ videantur omni...

2 Heb. *florendo florebit*.
2 *Arvi*] ut ſuprà 33.9.
3 *Confirmate*] id eſt, alii alios docete, jubete bono animo eſſe, & ſalutaribus monitis abjuvate: metaphora, ut Ijobi 4.3.quæ verſu ſequente exponuntur.
b Heb. *præcipitibus cordis*: *ut ſup.*32.4.
5 *Tunc aperient ſe*] alterum genus hyperboles: quod tamen ex parte,quoties viſum eſt, in corporibus præſtabat Chriſtus,& in animis ſuorum quotidie præſtat.
Cæcorum] ut Matth. 9.27.& 11.5.& 12.22. & 20.30.& 21. 14. & Joan.9.
Surdorum] ut Matth. 11.5. & Marci 7.32.
6 *Saliet*] ut Matth. 11.5.& 15.30. & 21.14. Joan.5. & Actor.3.2.& 8.7.& 14.8.
Muti] ut Matth. 9. 32.& 12.22.& 15.30.
Erupiſſe] argumenta cantus fidelium, omnia, inſtaurata & reſtituta eſſe in Chriſto: quod figuratè hoc & ſequente verſu exponitur.

7 *Cubili*] i. in locis etiam abditiſsimis & incultiſsimis: ſic accipiendum eſſe hunc locum Hhebraicæ diſtinctiones docent. *Gramen eſſe*] .i. locum qui fuerat aridiſſimus (qualem dracones expetunt) uliginoſum effectum eſſe. 8 *Et erit illic*] ſecunda pars concluſionis, qua tũ Eccleſiæ acceſſus, duobus verſibus; tum fructus, verſu ultimo exponuntur ſumpta allegoria a conſtitutione priſcæ illius Eccleſiæ quæ erat Tzijone. *Agger &*] id eſt, aggeſta & excelſa via: hypallage, ſive potius ἓν διὰ δυοῖν, ut Grammatici dixerunt. *Pollutus*] id eſt, infidelis, aut ſceleratus ullus. *Iſtorum*] nimirum quorum oculi & aures apertæ, crura correcta, & linguæ explicatæ fuerint beneficio Chriſti ad prædicandum Deum, id eſt, quos ille vindicaverit atque redemerit, ut ſequentia docent. c Heb. *ambulans viam*. 9 *Leo*] id eſt, inimicus ullus Dei, aut Eccleſiæ damnoſus. d Heb. *violenta ferarum*. 10 *Pervenient*] id eſt, recipientur in Eccleſiam, & ingredientur in ea. *Cum cantu*] ut ſolebant qui feſtis anniverſariis proficiſcebantur Jeruſchalaima; ut annotavimus ſuprà 30.29. e Heb. *ſeculi*. *Perpetua*] ac proinde illam priſcæ Eccleſiæ lætitiam numeris omnibus ſuperante. *Fugientq*;] id eſt, & quidem conſtantiſsimum aſſequentur gaudium, nulloque pacto mutabile.

Caput XXXVI.

Eodem eſt argumento, & propè iiſdem verbis cum 2.Reg.18.

1 ^a FUERAT enim decimo quarto anno regis Chizkijæ,‖ ut aſcendens Sancherib rex Aſſyriæ contra omnes civitates Jehudæ munitas, occuparet eas.
2 ‖ Miſit autem rex Aſſyriæ Rab-ſchaken Laciſcho Jeruſchalaima, ad regem Chizkijam, cum copiis numeroſis: qui ſubſtitit ad aquæ ductum piſcinæ ſuperioris, *qui eſt* in aggere agri fullonis.
3 Et egreſſus eſt ad eum Eljakim filius Chilkijæ, qui præerat domui; cum Schebna ſcriba, & Joacho filio Aſaphi a memoria.

1 *Fuerat enim*] Hoc caput & tria ſequentia in hunc locum inſerta ſunt, non tantùm ad lucem ſuperioribus propheriis afferendam, ut a Jeſchahbja conſcripta ſunt; verùm etiam quia commodè ad proximè præcedentis prophetiæ, interpretationem pertinent. Nam hac hiſtoria geſta, & mirifica liberatione accepta divinitus, occaſio prophetæ data eſt prophetandi de regno Chriſti; & ex gloria Chizkijæ ac totius regni, amplificandi gloriam Chriſti & Eccleſiæ, quæ tribus præcedentibus capitibus fuit explicata. ‖ 2.Reg.18.13. ‖ 2.Reg.18.17.

4 Ad quos dixit Rab-ſchake, dicite jam ad Chizkijam; ſic ait rex maximus rex Aſſyriæ, quæ *eſt* fiducia iſta qua confidis?

5 Dixero] conceſſio Ironica, quaſi dicat, ut dem te virum eſſe valentem conſilio & fortitudine; certum eſt tamen te nutum nihil præſtare côtra regem tam potentem poſſe, Hinc conficitur altera pars, cui ergo confidis an AEgyptio? an Deo? &c.

5 ᵃDixero (veruntamen verba futilia) ad*eſſe* conſilium & fortitudinem ad bellum; nunc cui confidis quod rebellas contra me?

6 Ecce fiduciam habueris in ſcipione arundinis iſtius quaſſatæ iſto, in Ægyptio; quo ſi quis innixus fuerit, intrans volam ejus pertorabit eam: ita *eſt* Parhho rex Ægypti omnibus fiduciam habentibus in ipſo.

7 Quòd ſi dixeris ad me, in Jehova Deo noſtro fiduciam habemus: an non is *eſt* cujus abſtulit Chizkija excelſa & altaria, edicens Jehudæ & Jeruſchalaimis, coram altari hoc incurvate vos?

Sed nunc miſceto quæſo bellum cum Domino meo Rege Aſſyriæ: & dabo tibi bis mille equos, ſi poteris ſuppeditare qui equitent eos pro te.

9 Quomodo ergo averteres faciem ducis unius e ſervis domini mei minimis? ſed fiduciam tuam habes in Ægyptio, propter currus & propter equites.

10 At nunc an abſque Jehova aſcendi contra regionem hanc ad perdendum eam? Jehova edixit mihi, aſcende in regionem iſtam, & perde eam.

11 Dixit verò Eljakim, Schebnaque, & Joach ad Rab-ſchaken, alloquere quæſo ſervos tuos Syrè; intelligimus enim: neque alloquitor nos Judaicè, audiente hoc populo qui eſt ſuper murum.

12 Sed dixit Rabſchake, an ad dominum tuum, aut ad te miſit me Dominus meus; ut loquerer verba hæc? nónne ad homines iſtos qui deſident ſuper murum, ut comedant excrementa ſua, & bibant lotium ſuum vobiſcum?

13 Itaque ſubſiſtens Rab-ſchake exclamavit voce magna Judaicè, & dixit; audite verba Regis maximi, Regis Aſſyriæ.

14 Ita ait Rex: ne vos decipiat Chizkija: non enim poterit eripere vos.

15 Neque adducat vos Chizkija ut fiduciam habeatis in Jehova, dicendo; certò eripiet nos Jehova: non tradetur civitas hæc in manum Regis Aſſyriæ.

16 Ne auſcultetis Chizkijæ: nam ſic ait Rex Aſſyriæ, tranſigite mecum munere; & prodite ad me; ſic comedite quiſque *fructum* vitis ſuæ, & quiſque *fructum* ficus ſuæ, ac bibite quiſque aquas ciſternæ ſuæ:

17 Uſque dum veniens aſſumam vos *deducendos* in terram ſimilem terræ veſtræ; terram frumenti & muſti *feracem*, terram *abundantem* pane & vineis:

18 Ne fortè ſeducat vos Chizkija dicendo; Jehova eripiet nos: an eripuerunt dii gentium quiſque terram ſuam e manu Regis Aſſyriæ?

19 Ubi *ſunt* dii Chamathæ, & Arpadis? ubi dii Tzepharvajimorum? quin etiam eripuerúntne Schomronem e manu mea?

20 Qui ſunt inter omnes deos regionum iſtarum, qui eripuerint regionem ſuam e manu mea: ut eripiat Jehova Jeruſchalaima e manu mea?

21 Obticuerunt autem, neque reſponderunt ei quicquam: præceptum enim regis fuerat edicentis, ne reſpondeatis.

22 Venit itaque Eljakim filius Chilkijæ qui præerat domui, Schebnaque Scriba, & Joach filius Aſaphi a memoria, ad Chizkijam laceris veſtibus: & indicaverunt ei verba Rabſchakis.

CAPUT XXXVII.

Eadem eſt argumento cum 2. Reg. 19.

1 FUIT autem cùm audiret Rex Chizkija, ut laceraret veſtimenta ſua; & tegens ſe cilicio ingrederetur domum Jehovæ:

2 Et mitteret Eljakimum qui præerat domui, & Schebnam ſcribam, ac ſeniores ſacerdotum, tectos ciliciis; ad Jeſchahhjam filium Amotzi prophetam.

3 Qui dixerunt ad eum, ſic ait Chizkija, dies anguſtiæ, & increpationis, irritationiſq; eſt dies hic; cùm venerint filii uſque ad os matricis, & vis non adſit ad partum.

4 Utinam audiat Jehova Deus tuus verba Rabſchakis, quem miſit Rex Aſſyriæ dominus ejus ad afficiendum probro Deum viventem, & arguat hujuſmodi verba quæ audierit Jehova Deus tuus: itaque effer precationem pro hoc reſiduo quod præſens eſt.

5 Cùm itaque veniſſent ſervi Regis Chizkijæ ad Jeſchahhjam,

6 Dixit ad eos Jeſchahhja, ſic dicitote ad dominum veſtrum: ſic ait Jehova, ne timeto propter verba iſta quæ audiviſti, quibus blaſphemarunt pueri Regis Aſſyriæ me.

7 Ecce ego indam ei ſpiritum, ut audito rumore revertatur in terram ſuam: tandem dejiciam eum gladio in terra ejus.

8 Itaque reverſus Rabſchake invenit regem Aſſyriæ oppugnantem Libnam: audiverat enim eum profectum eſſe Laciſcho.

9 Audiens autem de Tirhhaka Rege Cuſchi, dicentes, procedit ut pugnet contra te: audiens, inquam, miſit nuntios ad Chizkijam, edicendo:

10 Sic alloquimini Chizkijam regem Jehudæ, dicendo, ne decipiat te Deus tuus, in quo tu fiduciam habes, dicendo; non tradentur Jeruſchalaima in manum Regis Aſſyriæ.

11 Ecce tu audiviſti quid fecerint reges Aſſyriæ omnibus aliis regionibus, interneclonì devovendo incolas earum: & tu eripereris?

12 An eripuerunt eas dii gentium, quas perdiderunt majores mei? Gozanem, & Haranem? & Retzephum, & Hhedenitas qui ſunt Telaſſari?

13 Ubi eſt Rex Chamathæ, & Rex Arpadi? & Rex civitatis illius Tzepharvajimorum, Henahhi, & Hhivæ?

14 Cumque accepiſſet Chizkija literas e manu nuntiorum, & legiſſet illud; aſcendens in domum Jehovæ, explicavit illud Chizkija coram Jehova.

15 Et precatus eſt Chizkija Jehovam, dicendo:

16 Jehova exercituum, Deus Jiſraelis, inſidens Cerubinis, tu es Deus ille ſolus, omnibus regnis

regis terræ; tu feciſti cœlum & terram.
17 Inclina Jehova, aurem tuam & audi, ape-
ri Jehova, oculos tuos & vide; audi, inquam,
omnia verba Sancheribi, qui miſit ad pro-
bro afficiendum Deum viventem.
18 Verum eſt, Jehova: vaſtaverunt reges Aſ-
ſyriæ omnes [a] gentes illas, & regionem il-
larum:
19 Et tradiderunt deos illarum igni; quia dii
non erant, ſed opus manuum hominis, lig-
num aut lapis, ideo perdiderunt eos.
20 Nunc itaque Jehova Deus noſter, ſerva
nos e manu illius; ut cognoſcant omnia reg-
na terræ, te Jehovam ſolum eſſe.
21 Tum miſit Jeſchahhja filius Amotzi ad
Chizkijam, qui diceret: ſic ait Jehova Deus
Jiſraëlis, quod precatus es me contra San-
cheribum Regem Aſſyriæ;
22 Hoc eſt verbum quo edicit Jehova *reſpon-
deri* ei: contemnit te, ſubſannat te virgo filia
Tzijonis, poſt te caput movet filia Jeruſcha-
laimorum.
23 Quem probro affeciſti ac blaſphemaſti? &
contra quem extuliſti vocem? utique attol-
lis *in* ſublime oculos tuos contra ſanctum
Jiſraëlis.
24 Per ſervos tuos probro affeciſti Dominum,
cùm diceres, multitudine curruum meorum
ego aſcendi ſummitatem montium, latera
Libani: & ſuccidam proceras cedros ejus,
lectiſſimas abietes ejus; ingrediar etiam
[b] celſiſſimam extremitatem ejus, ſylvas, ar-
va ejus.
25 Ego effodio ut bibam aquas; nam exſicco
planta pedum meorum omnes rivos loco-
rum obſeſſorum.
26 An non audiviſti inde a longinquo tem-
pore, me id facere? & a diebus priſcis for-
mare illud? nunc adduco illud, ut ſit ad de-
turbandum in acervos vaſtos civitates mu-
nitas.
27 Ideo habitatores earum contracti manu,
territi ſunt & erubuerunt; fuerunt *ut* herba
agri, ut holeracea herba tenera, *ut* fœnum
tectorum, & ager tactus uredine antequam
in culmum aſſurgat.
28 Utique ſeſſionem tuam, & profectionem
tuam, & inceſſum tuum novi; etiam furorem
tuum contra me.
29 Quoniam tu furis contra me, & tumultua-
tio tua aſcendit ad aures meas; ideo ponam
hamum meum in naſo tuo, & frænum meum
inter labia tua, ac perducam te viâ illâ per
quam veniſti.
30 Illud autem eſto tibi hujus *rei* ſignum, co-
medere vos anno uno ſponte natum, & an-
no altero ſponte renatum: anno demum
tertio ſerite & metite, ac plantate vineas, &
comedite fructum earum:
31 Nam reſiduum domus Jehudæ, quod reli-
ctum fuerit, rurſus radicabitur infernè; &
proferet fructum ſupernè;
32 Cùm Jeruſchalaimis prodibit reliquum,
& reſiduum e monte Tzijonis: zelus Jeho-
væ exercituum facturus eſt illud.
33 Propterea ſic ait Jehova de Rege Aſſyriæ,
non eſt ingreſſurus in civitatem hanc, neq;
jaculaturus huc ſagittam, neque oppoſitu-
rus ei ſcutum; neque diffundet contra eam
miſſilia catapultaria.
34 Viâ quâ venerit, eâdem revertetur: in
civitatem verò hanc non ingredietur, di-
ctum Jehovæ.
35 Nam protegam civitatem hanc ad ſervan-
dum eam, propter me & propter Davidem
ſervum meum.
36 Itaque prodiens angelus Jehovæ percuſ-
ſit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta
quinque millia: cumque ſurrexiſſent ma-
nè, ecce omnia illa erant cadavera mor-
tuorum.
37 Quare profectus abivit, & reverſus eſt
Sancherib Rex Aſſyriæ; conſeditque Ni-
neves.
38 Ubi fuit, ipſo ſe incurvante *in* æde Niſ-
roci Dei ſui, ut Adramelech, & Schareetzer
filii ejus percuterent eum gladio, ipſi verò
proriperent ſe in terram Ararati: & regna-
vit Eſar-Chaddon filius ejus pro eo.

Caput XXXVIII.

Eadem eſt argumento cum principio 2. Reg. 20. Inſeritur autem ode Chizkijæ, qua ægritudinem & perturbationem animi ſui in morbo, orationemq; ad Deum exponit; beneficium acceptum narrat: fidem in Deum profitetur; & gratias ei immortales ſpondet.

1 ‖ Diebus illis ægrotavit Chizkija letha-
liter: ad quem veniens Jeſchahhja fi-
lius Amotzi Propheta dixit ad eum, ſic
ait Jehova; da præcepta familiæ tuæ, nam
tu brevi moriturus es, ac non vives.
2 Quapropter advertens Chizkija faciem
ſuam ad parietem, oravit Jehovam.
3 Et dixit; obſecro Jehova, recordare jam me
continenter ambulaſſe coram te fideliter
& animo integro, & quod bonum videtur in
oculis tuis feciſſe: flevitque Chizkija fletu
magno.
4 Tum fuit ſermo Jehovæ ad Jeſchahhjam, e-
dicendo:
5 Abi, & dicito ad Chizkijam; ſic ait Jehova
Deus Davidis patris tui: audivi precatio-
nem tuam, vidi lachrymas tuas, ecce ego
addam diebus tuis quindecim annos:
6 Et e manu regis Aſſyriæ eripiam te, & civi-
tatem hanc; protegamq; civitatem hanc.
7 Atque hoc tibi eſto ſignum a Jehova, fa-
cturum eſſe Jehovam rem iſtam quam locu-
tus eſt.
8 Ecce ego reducturus ſum umbram gradu-
um illorum, quæ deſcendit ' gradibus Acha-
zi, cum ſole retrorſum decem gradibus: &
reverſus eſt ſol decem gradibus, iiſdem gra-
dibus quibus deſcenderat.
9 ' Scriptum Chizkijæ regis Jehudæ; cùm
ægrotaſſet, & [a] revaluiſſet ex ægritudine
ſua.
10 ' Ego dicebam, [b] reſciſſis diebus meis ' ad-
iturus ſum portas ſepulchri; privor ' reſiduo
annorum meorum.
11 Dicebam, ' non ſum viſurus Jah Jah in ter-
ra viventium: non intuebor hominem am-
plius inter habitatores mundi.
12 [c] ' Habitatio mea transfertur, & tranſpor-

‖ 2. Reg. 20.
8 *Gradibus Achazi*] id eſt, qui gradus deſcripti ſunt in ſolario Achazi.
9 *Scriptum*] hæc inſcriptio argumentum ſequentis cantici exponit: primùm enim docet Chizkija quid ſecum Deus egerit, & ipſe cū Deo quo tempore decumbebat, uſque ad verſ. 15. deinde ſanitatem a Deo receptam narrat, fidemq; in ipſum & immortales gratias profitetur, ad finem uſque cantici.
a Heb. *viveret*, *ut* Numer. 21. 8.
10 *Ego dicebam*] prior hæc narrationis pars exponit tum expoſtulationē Chizkijæ cum animo ſuo, quia intempeſtivam eſſe mortem ſentiebat apud ſe, & habendæ prolis deſyderio ex promiſſione Dei tenebatur, quatuor verſib. deinde poſtulatum a Deo, ver. 14.
b Heb. *in reſciſſione dierum meorum.*
Aditurus ſum] id eſt ſi res ita ſe habet ut propheta denuntiavit, præproperè me oportet mori. periphraſis mortis.
Reſiduo annor.] id eſt, annis qui mihi ſupererant agendi ex naturæ lege.
11 *Non ſum viſurus*] q. d. ergo tum a fructu præſentiæ Dei [illegible] aſpectabilis in populo ſuo, tum a communione Eccleſiæ viventium ſubtrahor: quæ duo efficiunt ut mihi vita jucunda ſit. c Heb. *habitare meum.* 12 *Habitatio mea*] id eſt, vita mihi adimitur, quod duplice comparatione figuratur, hoc [illegible] tugurii & telæ.

tatur

Ad excidium] id eſt, quemadmodum textor uſque perducit telam, donec ſit tempus ſtaminis præcidendi, quod involutum eſt jugo; ſic ego pertexui vitam meam.

A peniculis] ſic pergit Chizkija in textoris ſimilitudine: cum pertexuerim, inquit, vitam meam, jam advenit tempus quo Deus a peniculis ſive peniculamento ſuo diſſecturus eſt telam vitæ meæ, id eſt, finem illius effecturus: ſunt enim peniculi ſive peniculamenta telæ extrema ſtamina quæ textor circumvolvit jugo, nec poteſt cum reliqua tela propter brevitatem ſtaminis reliqui percurrere, ac propterea ab ea ſolet reſecare. Hebræum autem vocabulum ita accipimus adducti ſimili loco Canticorum 6, 15. ubi accipitur pro vitta ſive loro cincinnos capitis diſcriminante, ad quam rationem peniculi telæ a textoribus componi ſolent.

A die uſque] id eſt, hoc ipſo die, antequam nox advenerit: ut verſu ſequente: apoſtrophe ad Deum. d Heb. *abſolutorum*.

[illegible] ſtatura me, tanquam tentorium paſtorale: [illegible] ad excidium perdenti, ut textor ſtamen, vi-
tam meam; a peniculis reſecturum eſt me;
[illegible] a die uſque ad noctem [d] peremptum es
me.
13 Proponebam, dum mane erat, tanquam
leonem, ita fracturum eſſe *Deum* omnia oſſa
mea; a die uſque ad noctem te peremptu-
rum eſſe me.
14 Ut grus *aut* hirundo, ita pipiebam: ge-
mebam ut columba, *dicens*: attolluntur o-
culi mei in ſublime, ô Domine, oppreſſio
ſit mihi, pertexe me.
15 Quod eloquebar, ſtatim prædixit mihi, i-
demque fecit: progredior omnibus annis
vitæ meæ ultra amaritudinem animæ meæ.
16 Domine, per [e] hæc vivitur: etiam his
ſingulis ineſt vita ſpiritus mei, his facis ut
revaleſcam, & vivum [f] conſervas me.
17 Ecce ad pacem *advenit* amara mihi ama-
ritudo; ſed tu propenſus amore *eduxiſti* ani-
mam meam a fovea [g] exedente, quia abje-
ciſti poſt tergum tuum omnia peccata
mea.
18 Non enim ſepulchrum celebrat te, *aut*
mors laudat te: non habent expectati-
onem in fide tua qui deſcendunt in [h] ſe-
pulchrum.
19 Vivens, vivens, ipſe celebrabit te ut ego
hodie: pater filiis notam faciet fidem tuam.
20 Jehova *præſto eſt* ad ſervandum me; ideo
odas lyricas meas pulſabimus omnibus die-
bus vitæ noſtræ in domo Jehovæ.
21 Edixerat enim Jeſchahhja: [i] ſumatur pa-
latha ficuum, & appingatur ulceri, & re-
valeſcet.
22 ‖ Et dixerat Chizkija; quod eſt ſignum, me
aſcenſurum eſſe in domum Jehovæ?

13 *Dum mane*] id eſt, ipſo die, quemadmodum interpretantur ſequentia. 14 *Ut grus*] hic verſus conſtitutionē animi poſtulantis exponit ſimilitudinibus, & poſtulati ſummam: nimirum ita corpore & animo infirmatum fuiſſe Chizkijam, ut vix poſſet proloqui, ac proinde ſupplicaſſe paucis. *Oppreſſio ſit*] id eſt, hic morbus me conficit, & intempeſtive opprimit, tanquam decurſurum ſtadium vitæ meæ, & ita intricat quodammodo, ut tela vitæ meæ (quæ adhuc ſupereſt pertexenda) nequeat perfici: quamobrem tu ipſe pertexe me, id eſt, effice ut juſtum vitæ ſpacium percurram, ſtatus porrexiſti [illegible]. Hæc ita accipienda eſſe oſtendit ſeries allegoriæ. Verbum autem Hebræum quod alii interpretantur fidejubere, alii diligere, alii recreare, nos pertexendi ſignificatione accipimus, a conjugato nomine ſubtegmen ſive tramam ſignificante, Levit 13. 30. & ſequent. 15 *Quod eloquebar*] altera pars narrationis, continens profeſſionem beneficii a Deo accepti, tribus verſibus, & gratiarum actionem ad gloriam Dei, tribus reliquis. *Statim*] Jeſchahhjam nondum egreſſum ex atrio mediano præmittens ad me, 2. Reg. 20. 4. *Progredior*] id eſt, nunc ſupervivo illi amaritudini. 16 *Domine*] apoſtrophe ad Deum, qua Chizkija theſin ſive propoſitionem univerſalem de virtute verbi operumque Dei (ex quibus vita conſtat omnibus hominibus) accommodat ſuæ hypotheſi. *Hæc*] quæ dicis & facis. e Heb. *vivunt ſuper ſingula*. *Singulis iſtis*] id eſt, non aliunde vivo quam ex verbo procedente ab ore tuo, Deut. 8, 3. f Heb. *conſervando*. 17 *Ad pacem*] id eſt, poſtquam mihi & toti regno meo pacem tribueras ab Aſſyrio & omnibus inimicis meis, ſtatim in morbum graviſſimum incidi. g Heb. *conſumptionis*. *Abjeciſti poſt tergum*] id eſt, remiſiſti & condonaſti ea quorum nomine affligebar: humanitus dictum. 18 *Non enim*] ætiologia reſtitutionis vitæ & remiſſionis peccatorum, nimirum gloria Dei: ut Pſal. 6. 6. *Qui deſcendunt*] id eſt, corpora ſepulta. h Heb. *ciſternam*. 20 *Jehova*] concluſio a profeſſione fidei & laudationis Dei. i Heb. *ſumant, & appingant: ut ſuprà ver. 18.* ‖ 2. Reg. 20. 7.

Caput XXXIX.

Eadem eſt argumento cum fine 2. Reg. 20.

1 Tempore illo miſit Merodac Bala-
dan filius Baladanis rex Babyloniæ
literas cum munere ad Chizkijam; au-
diverat enim ægrotaſſe, & confirmatum
eſſe.
2 Quibuſcum lætatus Chizkija, oſtendit eis
totum [illegible] phylacium ſuum, argentum &
aurum, & aromata, at que oleum præſtan-
tiſſimum, totamque domum vaſorum ſuorum,
denique quicquid inveniebatur in theſau-
ris ſuis: non fuit quidquam quod non o-
ſtentaret eis Chizkija, in domo ſua, & in to-
ta ditione ſua.
3 Quapropter ingreſſus Jeſchahhja Prophe-
ta ad regem Chizkijam, dixit ad eum, quid
dixerunt homines illi? & unde venerunt ad
te? cui dixit Chizkija, e terra longinqua ve-
nerunt ad me, Babylone.
4 Iterum dicenti, quid viderunt domi tuæ?
dixit Chizkija, quicquid eſt domi meæ vi-
derunt, non fuit quicquam quod non oſten-
derim eis in theſauris meis.
5 Tum dixit Jeſchahhja ad Chizkijam, audi
verbum Jehovæ exercituum:
6 Ecce, dies venturi ſunt, quibus deportabi-
tur quicquid eſt domi tuæ, & quod recondi-
derunt majores tui uſque in diem hunc, in
Babyloniam: non relinquetur quidquam,
ait Jehova.
7 De filiis etiam tuis qui prodibunt ex te,
quos geniturus es, aſſument, ut ſint aulici in
palatio regis Babyloniæ.
8 Dixit verò Chizkija ad Jeſchahhjam, bo-
num eſt verbum Jehovæ quod locutus
es; præterea dixit, quandoquidem futu-
ra eſt pax & ſtabilitas diebus meis, *bonum*
eſt.

Caput XL.

Deus promulgans conſolationes Evangelii, prædicit duo teſtimonia illius, unum Joannis Baptiſtæ, alterum Apoſtolorum & ſervorum Chriſti reſipiſcentiam & fidem in Chriſtum prædicantium: & quia labefactata eo tempore videbatur Eccleſia, infirmos animos confirmat, tum a potentia Dei homines & Deos omnes ſuperante, tum a ſingularibus in Abrahamum & Eccleſiam totam beneficiis: itaque promiſſiones ampliſſimas renovans, idololatras & idola omni facultate nuda eſſe docet, tam ſibi arrogat, & in Chriſto promiſſis explicaturum iri.

1 Conſolamini, conſolamini po-
pulum meum, dicit Deus veſter.
2 Loquimini [a] quæ ſunt cordi Jeru-
chalaimis, & prædicate eis, completum eſſe
tempus præfinitum eorum, exſolutam eſſe
iniquitatem eorum, ea accepiſſe e manu Je-
hovæ [b] duplum pro omnibus peccatis ſuis.

[illegible] propoſitio beneficii evangelici, uſque ad ver. 12. ſecunda [illegible] confirmationum Evangelicarum luculentiſſima, uſque ad ver. 10. [illegible] hæret repetitio & exornatio earundem promiſſionum [illegible] confutatio idololatrarum & eorum omnium qui non acquieſcunt [illegible] & quatuor ſequentibus: poſtrema eſt concluſio deinceps [illegible] Dei, a ver. 26. ad finem uſque. Propoſitionis verò pars eſt [illegible] evangelii beneficia pronuntians, duobus primis verſibus; [illegible] dicationem evangelii accommodat primum Joanni Baptiſtæ [illegible] ver. 3. & duobus ſequentibus, deinde Apoſtolis omnibus & [illegible] ver. 6. ad 12. quæ omnia cum ad conſolationem Eccleſiæ olim [illegible] tis pertinuerint, & mirificentiſſime a Deo uno [illegible] [illegible] fuerint præſtita; [illegible] Deus vehementius [illegible] [illegible] per repetitionem: cujus repetitionis in ſcriptura [illegible] 41. 32. a Heb. *ad cor Jeruſchalaimæ*, ut Geneſ. 34. 3. [illegible] b *Duplum*] id eſt, plus ſatis pœnas luiſſe ad Dei [illegible] 61. 7. & Jerem. 16. 18. Deum non amplius meminiſſe ab illa pœna [illegible] contentum eſſe iis quæ Chriſtus [illegible] & ſponſus Eccleſiæ [illegible] ipſa luiſſet pœnarum duplum, remiſſionis peccatorum, [illegible] Deo nobilis: atque hæc duo ſunt officia promiſſionum Evangelicarum, [illegible] & reconciliatio in Chriſto quæ ſequentibus verſibus [illegible] prædicatione Joannis Baptiſtæ, & ſequentibus ſervorum Dei.

[illegible] in deserto parate viam [illegible] in solitudine aggerem [illegible].
4 Omnis vallis attolletur, & omnis mons collisque deprimentur; & abibit quod curvum est in planum, & salebrosa in convallem.
5 Ut revelitur gloria Jehovæ, & videant omnis caro pariter os Jehovæ locutum esse.
6 Vox dicens, prædica; etiam dicit quid prædicaturus sim, omnem carnem esse gramen, etiam omnem benignitatem ejus similem esse flori agri.
7 Exarescit gramen, decidit flos, cùm spiritus Jehovæ perflat ipsum; utique gramen est populus.
8 Exarescit gramen, decidit flos; at verbum Dei nostri permanet in seculum.
9 Montem altum conscende, ô quæ evangelizas Tsijoni, attolle potenter vocē tuā quæ evangelizas Jeruschalaimis: attolle, ne timeto, dic civitatibus Jehudæ: ecce Deus vester.
10 Ecce dominus Jehova contra robustum venturus est, & brachium ejus dominaturum est in illum: ecce, merces illius apud ipsum est, & opus illius coram ipso.
11 Velut pastor gregem suum pascet, in brachium suum congregabit agnellos, & in sinu suo portabit, fœtas ducet commodè.
12 Quis mensus est pugillo suo aquas, & cœlos spithamis expendit, aut complexus est trientali pulverem terræ: & ponderavit statera montes, & colles lancibus?
13 Quis expendit spiritum Jehovæ? ut vir a consiliis ei docuit eum?
14 Cum quo communicavit consilium ut instrueret se, doceretque semitam judicii; doceret, inquam, scientiam, & viam summæ prudentiæ notam faceret sibi?
15 En, gentes tanquam gutta è situla, & tanquam [illegible] pulvisculi in lancibus reputantur: en, insulas ut rem minutissimam dispositurus esset.
16 Etiam Libanus non sufficeret ad comburendum, & animalia ejus non sufficerent holocausto.
17 Omnes gentes velut nihil sunt coram eo, minus nihilo & inanitate reputantur ei.
18 Cui ergo assimilabitis Deum fortem, & quam similitudinem comparabitis ei?
19 Sculptile tegit artifex, & aurifex auro obducit illud & catenas argenteas conflat.
20 Qui ita indigus est ut non habeat quod offerat, lignum non putrescens eligit: artificem peritum quærit sibi ad parandū sculptile, quod non dimoveatur.
21 An non cognoscitis? an non audivistis? an non indicatum a principio vobis? an non intelligitis inde a fundamentis terræ,
22 Eum qui insidet ambitui terræ, cui habitatores ejus sunt velut locustæ: qui extendit velut conopeum cœlos, & distendit eos sicut tentorium ad habitationem,
23 Qui disponit dominatores in nihilum, judices terræ sicut rem inanem efficit?
24 Neque plantantur, neque seruntur, neque radicatur in terra succisus truncus eorum: quia vel insufflante eo in illos exsiccantur, ac turbo quasi stipulam tollit eos.
25 Cui ergo assimilaretis me, aut æqualis essem? ait sanctus.
26 Attollite in sublime oculos vestros, & videte quis creaverit ista, producens numero suo exercitum ipsorum: omnibus istis indiderit nomen præ amplitudine virium, prout fortis est robore, adeout quidquam non desit.
27 Quare diceres Jahhakob & loquereris Jisraël: abscondita est via mea a Jehova, & a Deo meo causa mea præterit?
28 An non novisti? nonne audivisti Deum æternum Jehovam, creatorem extremitatum terræ non defetisci, neque defatigari? nulla est pervestigatio prudentiæ ejus.
29 Dat defesso virtutem, & defecto viribus robur copiosè suppeditat.
30 Defetiscuntur quidem pueri & defatigan-

[illegible]

cum non habent quod offerant, quæ tegant, aut ornent idola [illegible] carie eligunt: atque hoc pacto evincuntur omnes vanitatis [illegible] cum hic superiorum (utcunque compta & culta fuerint) [illegible] verò quid [illegible] [illegible] Eum qui] id est, Deum periphrasticῶs: [illegible] Attollite] [illegible] Quare] [illegible] sed bene est illis qui expectant Deum.

[illegible]

31 At expectantes Jehovam mutant vires, aſ-
cendunt pennis velut aquilæ; currunt, ne-
que defatigantur; pergunt, nec defatiſcun-
tur.

[illegible]

Caput XLI.

1 Silentes accedite me inſulæ, & na-
tiones mutent vires: accedant, tunc lo-
quentur; pariter ad judicium appropin-
quabimus.
2 Quem excitaverat ab oriente Deus, uſte
vocans eum ad veſtigia ſua? expoſuit ei
gentes, effecitque ut in Reges dominaretur;
reddidit ſimiles pulveri gladio ejus, ſimiles
ſtipulæ impulſæ arcui ejus.
3 Perſecutus illos pervaſit incolumis, iti-
nere quo pedibus ſuis non venerat.
4 Quis operatus eſt & fecit illud? quis vocat
generationes inde à principio? ego Jeho-
va primum quodque, etiam ultima ego idem
operor, facio, & voco.
5 Videntes inſulæ timent, extrema terræ
trepidant: appropinquant & conveniunt.
6 Quiſque proximo ſuo auxiliantur, & fratri
ſuo dicit confortare.
7 Et confirmat faber lignarius aurifabrum,
malleator eum qui tundit incudem: dicit
de ferrumine, bonum eſt, & firmat illud cla-
vis ut non moveatur.
8 At tu, Iſraël ſerve mi, tu Jahhakob quem
elegi, ſemen Abrahami, amici mei:
9 Tu quem prehendi ab extremitatibus ter-
ræ, & a ſelectis ejus evocavi te; dicens ti-
bi, ſervus meus es, elegi te, neque ſpreviſ-
te:
10 Ne timeto, quia tecum ſum; ne ſtupeto,
quia ego ſum Deus tuus: fortifico te, etiam
auxilior tibi, etiam ſuſtento te dextera ju-
ſta mea.
11 En, erubeſcent & ignominia perfunden-
tur quicunque exardeſcunt contra te, erunt
tanquam nihil, & peribunt adverſarii
tui.
12 Quærens eos non invenies eos: qui con-
certant tecum, erunt tanquam nihil, & tan-
quam nihilum homines [illegible]
13 Quia ego [illegible] Deus tuus [illegible]
dexteram tuam, qui edico tibi, ne timeto,
ego ego auxilior tibi.
14 Ne timeto, [illegible] Jahhakob, [illegible]
[illegible] ego auxilior tibi [illegible]
& redemptor tuus Sanctus Jiſraëlis.
15 Ecce diſpoſui te [illegible] tribulam [illegible]
in [illegible]
montes, comminues que, & colles tanquam
glumam diſpones.
16 Ventilabis eos, & ventus auferet eos, &
turbo diſperget eos: tu vero exultabis in
Jehova, in Sancto Jiſraëlis gloriaberis.
17 Ipſos [illegible] egenos [illegible]
[illegible] aqua, & nulla [illegible] lingua [illegible]
deficit: ego Jehova exaudiam eos, Deus
[illegible] Jiſraëlis non derelinquam eos.
18 Aperiam in locis [illegible] flumina,
& in medio convallium fontes: diſponam
deſertum in ſtagnum aquarum, & terram
ſolitariam in proceſſus aquarum.
19 Ponam in deſerto [illegible]
cedrum, myrtumque & arborem [illegible]
ponam in ſolitudine [illegible]
boreſque [illegible] pariter.
20 Ut videant & cognoſcant, & [illegible]
ſtrut intelligant pariter, [illegible] Jehovæ
facere illud, & Sanctum Jiſraëlis [illegible]
21 Producite cauſam veſtram, ait Jehova;
admovete firmamenta veſtra, ait Rex Jah-
hakobi.
22 Proponant & indicent nobis ea quæ ob-
ventura ſunt: priora quænam ſint, indica-
te, ut apponamus animum noſtrum, &
cognoſcamus [illegible] aut ventura
pronuntiate nobis.
23 Indicate [illegible] impoſterum, ut
cognoſcamus vos eſſe Deos: etiam [illegible]
facite aut malefacite, ut obſtupeſcamus vi-
dentes pariter.
24 En vos minus quam nihil eſtis, & opus ve-
ſtrum minus [illegible] abominabilis [illegible]
vos.
25 Excitaturus ſum ab Aquilone qui veniet,
ab ortu ſolis qui invocet nomen meum [illegible]
veniens proculcet antiſtites tanquam [illegible]
tum, & tanquam figulus cœnum.
26 Quis indicavit inde a principio, ut co-
gnoſceremus, aut inde ab antiquitate, ut di-
ceremus, juſtum eſt? neque ullus eſt qui
indicet, neque ullus qui prænuntiet, [illegible]
ullus qui audiat ſermones veſtros.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

CAPUT XLII.

Dei perſonam administrationem, vocationemq; Chriſti ... & Eccleſiæ Catholicæ gratias: ... adventum Chriſti expoſuit hoſtium profligationem & ſuorum liberationem; populum ... ad expectationem ſalutis ſuæ ... promiſſiones ſingulares ... in Chriſto: quas tandem ... Chriſti Eccleſiæ ...

1 ECce ᵃ ſervus meus, quem ſuſtento, electus
meus, quem benigne accipit anima
mea: ᵇ indam ſpiritum meum ipſi, judicium
gentibus proferet.
2 Non vociferabitur, neque attollet ſe; neq;
faciet ut audiatur foris vox ſua.
3 ᶜ Arundinem quaſſatam non franget, & ᵈ ellychnium
ipſum fumigans nō extinguet, ᵉ ad
veritatem proferet judicium.
4 Non faciet ut fumiget, neque quaſſabit, donec
diſponat in terra judicium: & in doctrina
ejus ᶠ regiones expectationem habebunt.
5 ᵍ Sic ait Deus ille fortis Jehova, creator
cœlorum, & qui extendit eos, qui expandit
terram & res progignendas ex ea, qui indit animam
populo agenti in ea, & ſpiritum ambulantibus
in ea.
6 Ego Jehova vocavi te ʰ juſtè, ⁱ ut confirmem
manum tuam: & cuſtodiens te tradam
te ᵏ in fœdus populi, in ˡ lucem gentium:
7 ᵐ Ad aperiendum oculos cæcos: ⁿ ad educendum
e clauſtro vinctum, e carcere ſedentes
in tenebris.
8 ᵒ Ego ſum Jehova, illud eſt nomen meum; &
gloriam meam alteri non dabo, & laudem
meam ſculptilibus.
9 ᵖ Priora ecce evenerunt: & nova ego indico,
cum nondum exoriuntur, ᵠ pronuntio
vobis.
10 ʳ Cantate Jehovæ ˢ canticum novum, canticum
laudis ejus ab extremo terræ: qui deſcenditis
in mare, & in ſtemus ᵗ implentia
illud, inſulæ & habitatores earum:
11 Attollant vocem deſertum & civitates ejus,
villæ quas inhabitat Kedar; canant ᵘ habitatores
petræ, e vertice montiū vociferentur:
12 ᵛ e Tribuant Jehovæ gloriam, & laudem ejus
in regionibus indicent.
13 ˣ Jehova velut robuſtus prodibit, ut vir
ſ bellicoſiſſimus evigilans ʸ zelo: clanget,
etiam ᶻ barriet, contra hoſtes ſuos potenter
ſe geret.
14 *Dicens:* ᵃ ſilui à jam olim, ſurdum egi, continui
me: ut parturiens clamabo, deſolabo,
exhauriamque pariter.
15 ᵇ Vaſtabo montes & colles, omnemque
herbam eorum areſaciam; & diſponam flumina
in regiones, & ſtagna areſaciam.
16 Ut deducam cæcos per viam *quam* non
noverant, ſemitis quas ignorabant agam eos;
diſponam tenebras coram eis in lucem, &
obliqua in planitiem: hæ ſunt res quas faciam
eis, neque derelinquam eos.
17 Avertentur retrorſum, ſuffundentur pudore
qui confidunt ſculptili; qui dicunt fuſili,
vos eſtis dii noſtri.
18 ᶜ O ſurdi, audite; & ô cæci, intuemini ad videndum.
19 Quis eſt cæcus niſi ᵈ ſervus meus? & ſurdus
ſicut ᵉ nuncius meus quem mitto? quis cæcus
ut ᶠ donatus pace, cæcus inquam, ut ſervus
Jehovæ?
20 ᵍ Videndo multa tamen non obſervas, a-

[illegible]

... ut Pſalm 33.3. d Heb. *plenitudo ejus.* 11 Kedar] vide Pſal. 120. 5. ... *habitatores petræ*] id eſt, etiam ſerociſſimi homines ...

[illegible]

pericudo

[illegible]

21 [illegible] magnificabit doctrinam, & gloriosam faciet [illegible].

22 At ipse est populus direptus & proculcatus: [illegible] illaqueantur juvenes quotquot sunt, & in carceribus abduntur: sunt prædæ, nec est qui eripiat; sunt proculcationi, nemo qui dicat: restitue.

23 Quis inter vos auribus percipit hoc? attendit, ut audiat in posterum?

24 Quis exponit proculcationi Jahhakobum, & Jiſraëlem direptoribus? nonne Jehova ille eſt cui peccavimus? nam non acquieverunt ut in viis ejus ambularent, neque auſcultaverunt legi ejus.

25 Quapropter effudit ſuper illum æſtum iræ ſuæ, & robur belli: ſed cùm inflammat eum circumquaque, non animadvertit; & ſi incendit eum, tamen non reponit in animo.

26 Nunc verò ſic ait Jehova creator tuus ô Jahhakob, & formator tuus ô Jiſraël: ne timeto; nam vendicavi te, vocavi te nomine tuo; meus es.

27 Cùm tranſis per aquas, tibi adſum; & per flumina, ne inundent te; cùm ambulas per ignem, non ureris, & flamma non incendet te.

28 Nam ego Jehova Deus tuus ſanctus Jiſraëlis ſervator tuus ſum: dedi in redemptionem tui Ægyptum, Æthiopiam & Sebam loco tui.

29 Ex quo pretioſus viſus es in oculis meis, honoratus fuiſti, quia ego dilexi te: & ſubjeci homines tibi, & nationes [k] deſyderio tuo.

30 Ne timeto; nam tibi adſum: ab oriente reducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te.

31 Dicam Aquiloni, redde; & meridiei, ne cohibeto: reduc filios meos è longinquo, & filias meas ab extremitate terræ:

32 Omnem qui vocatur de nomine meo, quem ad gloriam meam creavi; quem formavi, etiamque feci.

33 Produc populum cæcum cui ſunt oculi, & ſurdos quibus ſunt aures.

34 Omnes gentes congregentur pariter & colligantur nationes; quis in illis indicaret iſtud? vel priora pronuntiens nobis? edant [illegible]

35 [illegible]

36 Ego, ego ſum Jehova, & nullus eſt præter me ſervator.

37 Ego indicavi, & ſervavi, & pronuntiavi, [illegible] in vobis alienus: [illegible] vos teſtes mei eſtis, dictum Jehovæ, me Deum fortem eſſe.

38 Etiam antequam eſſet dies, ego ille ſum, & nemo è manu mea eripit: cùm operor, quis avertat illud?

Caput XLIII.

Deus Babylonici regni excidium prædicit & mirificam liberationem populi ad gloriam ſuam: peccata populi exprobrat, [illegible] ipſum, & ſibi [illegible] inſtaurationem Eccleſiæ catholicæ promiſſam in Chriſto.

1 Sic ait Jehova vindex veſter, ſanctus Jiſraëlis: propter vos miſimus ſum in Babyloniam, & dejecturus vectes omnes, Chaldæoſque cum navibus [illegible] ipſorum.

2 Ego Jehova ſum ſanctus veſter, creator Jiſraëlis Rex veſter.

3 Sic ait Jehova qui edit in mari viam, & in aquis validis ſemitam.

4 Qui educit currus, & equos, copias & validos; pariter jacebunt, non reſurgent, expirabunt, ut ellychnium extinguentur.

5 Ne recordemini priorum, & antiqua ne conſyderetis:

6 Ecce ego facturus ſum rem novam, jam orietur, an non noſceretis illam? etiam diſponam in deſerto viam, in ſolitudine flumina.

7 Honorabit me beſtia agri, dracones, & ululæ: cùm poſuero in deſerto aquas, flumina in ſolitudine, ad potum dandum populo meo, electo meo.

[illegible]

[illegible] quem formavi mihi: laudem meam
[illegible].
22 Nam me non [illegible] Jahhakob, cùm
[illegible] apud me Jiſraël:
23 Non offers mihi parvam pecudem holo-
cauſtorum tuorum, & ſacrificiis tuis non ho-
noras me: non premo te ut ſervias munere,
neque fatigo te thure.
24 Non comparas mihi pecunia calamum o-
doratum, & adipe ſacrificiorum tuorum
non irrigas me: quin ſervitute premis me
propter peccata tua, fatigas me iniquitati-
bus tuis.
25 Ego ego ipſe deleo defectiones tuas pro-
pter me, & peccatorū tuorum nō recordor.
26 Revoca in memoriam mihi, diſceptemus
unà; enarra tu, ut juſtificeris:
27 Pater tuus primus peccaverit, & inter-
ventores tui defecerint a me.
28 Proinde eſſem prophanaturus principes
ſacros; & expoſiturus anathemati Jahha-
kobem, & Jiſraëlem contumeliis.

[illegible]

Caput XLIIII.

1 Jam verò audi Jahhakob ſerve mi, & Jiſ-
raël quem elegi.
2 Sic ait Jehova qui fecit te, & formavit te
ex utero, adjuvaturus te; ne timeto, ſerve
mi Jahhakob, & Jeſchurun quem elegi.
3 Nam effundam aquas ſuper ſitientem, &
fluenta ſuper aridam; effundam ſpiritum
meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem
meam ſuper prognatos tuos.
4 Et efflorescent velut inter gramen, velut
ſalices [illegible] ſecundum proceſſus aqua-
rum.
5 Hic dicet, Jehovæ ſum, & iſte vocabit ſe
de nomine Jahhakobi; ille verò ſcribet
manu ſua, ſum Jehovæ, & de nomine Jiſraë-
lis cognominabit ſe.

[illegible] quaſi dicat, [illegible] 24 [illegible] (inquit Deus) [illegible] 26 [illegible] 27 [illegible] Levitæ ipſi, quorum interventus licet inſtitutus eſt a Deo, [illegible] verſ. [illegible] ſuſpexiſſet Deus. d Heb. ſanctitatis. [illegible] promiſſiones reſtitutionis in Chriſto [illegible] Dei. 2 Jeſchurun] vide Deut. 32.15. [illegible] in Chriſto copioſe [illegible] exponitur. [illegible] in Chriſto. 5 Hic dicet] id eſt, profitebuntur ſinguli ſe filios [illegible].

[illegible] liberationem populi è Babylonia [illegible], fidem ſuam aſſerit & promiſſionum [illegible], partim ab æternitate ſua conſcientia [illegible] & ſermonis ſui ſupra Deos: & res creatas [illegible] a fœdere gratuito & beneficiis ex fœdere in populum ſuum collatis; deinde ad promiſſionem [illegible] Cyrum nominat, vocat [illegible] & facta [illegible] per ipſum ad gloriam ſuam ef- [illegible] Babyloniorum blaſphemiam [illegible] quæ ad regnum Chriſti [illegible] Babyloni- [illegible] clade ſua confirmat [illegible] Babylonis [illegible] pronunciat [illegible] per ipſum [illegible] populum Dei, blaſphemum & magnum prædonem, lucemq; [illegible] quorum omnium fallorum gloriam Deus ſibi arrogans, populum ſuum perpetua ſua [illegible] confirmat, & concludit ab [illegible] ſua erga populum, brevi promiſſionum repetitione.

6 Sic ait Jehova Rex Jiſraëlis & vindex e-
jus, Jehova exercituum, ego ſum primus
& ego ultimus, ac præter me nullus eſt
Deus.
7 Quis ergo ut ego prædicat, & indicat i-
llud, aut ordinat iſtud mihi ex quo diſpoſui
populum æternum; ut ſigna & quæ eventura
ſunt indicentur illis?
8 Ne paveatis, neque timeatis; an non inde
ab eo tempore pronuntiavi tibi ac indica-
vi, & vos teſtes mei eſtis? an eſt Deus præ-
ter me? utique nulla eſt rupes, nullam
novi.
9 Formatores ſculptilis omnes ſunt rei in-
anis formatores, & deſyderabilia eorum non
poſſunt prodeſſe; ac teſtes iſtorum ſunt ip-
ſa; non vident, neque cognoſcunt, ut erubeſ-
cant.
10 Qui format Deum fortem, & ſculptile fun-
dit ad nullam utilitatem fundit.
11 En omnes ſe conſociantes ei erubeſcent,
& fabri ipſi magis quam homines [illegible]; con-
gregent ſe omnes, conſiſtant, pavebunt, eru-
beſcent unà.
12 Faber ferrarius cum norma & operatur
prunis & malleis format illud: cùm opera-
tur illud brachio robuſto ſuo, etiam eſurit
& nullis eſt viribus; non bibens aquam deſe-
tiſcitur.
13 Faber lignarius extendit regulam, deline-
at ipſum amuſſi, aptat illud in angulos ſuos,
aut circino format illud: denique facit illud
ad ſtructuram viri, ſecundum ornatum hu-
manum, ut deſideat domi.
14 Cædendo ſibi cedros cum ſumpſit cupreſ-

6 Sic ait] Concionem hanc ab hoc loco incipiendam eſſe [illegible] ſicibus, duobus argumentis: [illegible] omnipotentia naturæ ſuæ, operum ſuorum, & ſermonis ſui, uſque ad verſum [illegible] fœdere & efficacia ejus, inde ad finem uſque capitis. Primo [illegible] poſitum ſummatim verſu 1. illuſtratur ſequentibus per [illegible] cum [illegible] veri Dei cum falſis. [illegible] ſum primus] id eſt, [illegible] Quis ergo] [illegible] Populum æter.] id eſt, Eccleſiam, [illegible] Deus [illegible] vide ſupra 41.21. & 23. b Heb. [illegible] 8 Ab eo tempore] nimirum ex quo diſpoſui populum æternum. Rupes] ut Deuteron. 32.4. [illegible] 9 Formatores] [illegible] 7 [illegible] 9 Heb. videre ſe-

ſum & robur; aut quæ fortificat ſe inter arbores ſylvæ, aut cujus plantaverit ſurculum, & pluvia educaverit:

10 Tunc eſt homini ad comburendum, qui ſumit ex eis ut caleſiat, etiam accendit furnū ut coquat panem; etiam operatur Deum fortem cui incurvat ſe, aptat ipſum in ſculptile ante quod procumbit.

11 Partem ejus exuſſit igni, ad partem ejus carnes comedit, aſſat aſſum, & ſatiatur; etiam caleſit, dicitque, euge, concalui, vidi ignem:

12 Reſiduum autem ejus in Deum fortem aptat exculpendo illud; procumbit coram eo, incurvatq; ſe, & deprecatur ipſum dicens, eripe me, nam Deus fortis meus es.

13 Non norunt, neque animadvertunt; illud obducere oculos ipſorum, ne videant, & corda ipſorum, ne intelligant.

14 Neque revocat ad animum ſuum, neque ſcientia neque prudentia *ineſt* ut dicat; partem iſtius exuſſi igne, etiamq; coxi ad prunas iſtius panem, aſſavi carnem quam comedo: & reliquum iſtius in rem abominandam aptavero? ante id quod provenit ex arbore, procubuero?

15 Paſcens cinere animum illuſum avertit; adeò ut non eripiat ſe ipſum; neque dicat, an non falſitas *eſt* ad dexteram meam?

16 Recordare horum Jahhakob, & Jiſraël, cùm ſervus meus ſis: formavi te, ſervus meus es, Jiſraël non traderis oblivioni à me.

17 Deleo ut denſa nubes defectiones tuas, & velut nubes peccata tua; revertere ad me, nam vendico te.

18 Cantate cœli, facere Jehovam *hæc*, clangite ima terræ, fragorem edite montes cantu, ſylva, & quæcunque arbor eſt in ea: vendicare Jehovam Jahhakobum, & in Jiſraële gloriari.

19 Sic ait Jehova vindex tuus, & formator tuus ex utero: ego Jehova facio omnia, extendo cœlos ſolus, expando terram per me ipſum:

20 *Is ſum* qui irrita facturus eſt ſigna mendacium, & ex divinis ſtultos effecturus: reducturus ſapientes retrorſum, & ſcientiam eorum infatuaturus:

21 Præſtiturus verbum ſervi ſui, & conſilium nuntiorum ejus abſoluturus: qui dico de Jeruſchalaimis, habitabuntur, & de civitatibus Jehudæ, ædificabuntur, & quæ vaſtata illius erecturus ſum:

22 Qui dicturus ſum ipſi profundo, exſiccare; & flumina tua arefacturus:

23 Edicturus Cyro paſtori meo, ut omnem delectationem meam perficiat; atque edicat Jeruſchalaimis, reædificantor, & templo, fundator.

Caput XLV.

1 SIc ait Jehova uncto ſuo Cyro, cujus confirmaturus ſum dexteram, ad ſternendum coram eo gentes, ut lumbos regum diſſolvam; ad aperiendum coram eo valvas, ut portæ non occludantur:

2 Ego tibi præiturus ſum, & inæqualia æquaturus; valvas chalybeas fracturus & vectes ferreos ſucciſurus:

3 Daturuſque tibi theſauros abſtruſiſſimos, & repoſitas opes abditiſſimas: ut cognoſcas me Jehovam; qui voco te nominatim, Deum Jiſraëlis eſſe.

4 Propter ſervum meum Jahhakobum, & Jiſraëlem electum meum; propterea me vocaſſe te de nomine tuo, cognominaſſe te, quamvis ignores me.

5 Ego Jehova & nullus præterea, præter me nullus Deus: accingo te, quamvis ignores me:

6 Ut cognoſcant ab ortu Solis & ab occaſu ejus, nullum eſſe præter me; me Jehovam eſſe, & nullum præterea:

7 Formantem lucem & creantem tenebras, facientem pacem, & creantem malum; me Jehovam facere omnia iſta.

9 *Aut quæ fert.*] id eſt, ſive arborem [illegible]

[illegible]

15 *Non crepiat*] id eſt, præcepit ruat in perditionem [illegible] ut ſe [illegible] ſaluti velit, aut falſitatem cui adhæret agnoſcere. k Heb. [illegible]

[illegible]

futuri, ita comparaturus, ut commodè ex eo liberentur Judæi [illegible] perrumpant: nam Judæos commodiſſimè ex Babylonia [illegible] Hezra & Nechemja docent; Cyrum verò [illegible] ex Prophetis & hiſtoriis [illegible]

23 *Cyro*] primo Perſarum Regi, [illegible] Deus, ut hoc ſigno Eccleſia amplius confirmaretur [illegible] quemadmodum factum fuerat de Joſchija 1. Reg. 13. 2. [illegible] [illegible] anno numeremus [illegible] annis 170 [illegible] efficiam factu [illegible] erga populum meum liberando [illegible] omnia denique præſtando quæ fuerint opus. [illegible] narratur 2. Chron. 36. 22. & 23. & Hezra 1. [illegible] tionem [illegible]

verſum 14. tertium de conſilio promovendi [illegible] randi regni per Chriſtum, inde ad finem uſque: [illegible] ſius explicatur capit. 46. & 47. [illegible]

[illegible]

8 ᵃDeſtillate cœli ſupernè, & ſuperiores nubes fluant juſtitiâ; aperiat ſe terra, & [illegible] edant fructum ſalutis, juſtitiaque [illegible] ſimul, me Jehova patrante illud.

9 ᵇVæ litiganti cum fictore ſuo, ᶜteſtæ cum [illegible] teſtis ᵈ terreis: ᵉan dicturum eſt lutum fictori ſuo, ᶠquid facturus eſſes, cùm ad opus illud tuum nullæ ſint manus?

10 Væ illi qui dicit patri, ᵍquid geniturus eſſes? & fœminæ, quid paritura eſſes?

11 ʰSic ait Jehova ſanctus Jiſraëlis, & formator ejus: ⁱfuturorum ſigna petite à me, ᵏde filiis meis & de ˡopere manuum mearum incernite mihi.

12 ᵐEgo feci terram, & hominem ſuper eam creavi; ego manibus meis extendentibus cœlos, omni quoque exercitui eorum precepta dedi.

13 Ego excitaturus ſum ⁿillum juſtè, & omnes vias ejus æquaturus: ipſe ᵒreædificaturus eſt civitatem meam, & deportatos meos remiſſurus non pretio neque munere, ait Jehova exercituum.

14 ᵖSic ait Jehova, ᵠlabor Ægypti, & merx Æthiopiæ, Sabæorumq; ʳproccrorum ad te tranſibunt & tua erunt, ˢte ſequentur, compediti tranſibunt: tibique incurvabunt ſe, te deprecabuntur *dicentes*, tantùm in te *eſt* Deus fortis, & nullus *eſt* præterea, nuſquam præterea Deus.

15 Utique tu Deus fortis ᵗabdens te, Deus Jiſraëlis ſervator es.

16 ᵘErubuerunt, etiamque ignominia affecti ſunt omnes iſti; pariter abiverunt cum ignominia fabri imaginum.

17 Jiſraël ſervatur per Jehovam ſalute ᵛæterna: non erubeſceretis, neque ignominioſi reddemini in ſempiterna ſecula.

18 ᵃNam ſic ait Jehova creator cœlorum, ille ipſe Deus formator terræ & opifex ejus, idem ſtabiliens eam, ᵇqui non ad inanitatem creavit eam, ſed ad inhabitandum formavit eam; ego *ſum* Jehova, & nullus præterea.

19 ᶜNon clàm loquor, non in loco terræ ᵏtenebroſæ; ᵈnon edico ſemini Jahhakobi, inaniter quærite me: ego Jehova eloquor juſtitiam, indico recta.

20 ᵉCongregamini & advenite, appropinquate unà, qui evaſiſtis ex gentibus; ᶠqui ignari erant geſtantes lignum ſculptilis ſui, & deprecantes ˡpro Deo forti non valentem ſervare:

21 ᵍIndicate & admovete, etiam conſilium ᵐineatur unà; quis pronuntiavit hoc a ⁿpriſcis diebus, ab eo tempore indicavit illud? an non ego Jehova, nulluſque amplius Deus præter me, Deus fortis, juſtus & ſervator? nullus præterquam ego.

22 Reſpicite ad me, ut ſervemini omnes fines terræ: nam ego *ſum* Deus fortis, & nullus præterea.

23 ʰPer me juravi, prodiit ex ore meo ᵒjuſtè verbum, quod non revocabitur; mihi incurvatum iri omne genu, juraturam omnem linguam.

24 ⁱTantummodo in Jehova, de me inquiet, ᵖomnis juſtitia & robur *eſt*: ᵏad ipſum veniat congreſſurus, at erubeſcent; quicunque exardeſcunt contra eum, *erubeſcent*.

25 In Jehova juſtificabuntur, & gloriabuntur totum ˡſemen *Jiſraëlis*.

[illegible] de noſtra everſione, [illegible] ... 10 *Qui geniturus*] quaſi di[illegible] ... ut diximus in verſu 9. ... *De filiis meis*] Judæis [illegible] ... 13 *Illum*] Cyrum, cujus autè memini ver. 1. ... juſtitia mea denuntiat peccatis veſtris, & juſtè effectura eſt ... *Non pretio*] id eſt, ... ut ſupra 44.23. ... 14 *Sic ait*] tertium ... *Labor Ægypti*] de quo 1 Reg. 10.28. ... *Proccrorum*] id eſt, potentiſſimorum ... teſte Plinio lib. ... *Te ſequentur*] id eſt adjungent ſe, & ſubmittent Chriſto ... 15 *Abdens te*] id eſt, qui a tempore ... omnibus gentibus declaraſti ... Hæc duo interpretati ... ex ſequentibus verbis colligimus. 16 *Erubuerunt*] ... [illegible]

[illegible] ... 18 *Nam ſic ait*] ... Deus ... ad ipſum ... in fine ſuperioris verſus ... 19 *Non clam*] id eſt, nunc demum me, ſermonem & beneficia mea expono palam, contra quàm ſupra dixerant gentes verſu 15. k Heb. *tenebrarum*. *Non inaniter*] id eſt, non fruſtra voco Eccleſiam meam, ſed ad juſtitiam & vitam æternam, ut ſequentia docent. 20 *Congregamini*] ... [illegible]

nia gentium ad Evangelium Chriſti, tribus verſibus; cui ſubjungitur confirmatio à juramento Dei [illegible] in Chriſto Filio ſuo, tribus verſibus ultimis. *Qui ignari erant*] id eſt, qui prius alieni erant à Deo & promiſſionibus ejus, Ephes. 2.12. l Heb. *Deum fortem*. 21 *Indicate*] id eſt, annuntiate & vocate alii alios, convenite, & conſultate inter [illegible] ... hoc & ſequente verſu. m Heb. *ineunt* [illegible] n Heb. *ab antiquitate, ex tunc*. 23 *Per me juravi*] confirmatio à juramento ... verſu 20. quæ Chriſtus primum aſſerit authoritatem ſuam hoc verſu, deinde totam ab Eccleſia ſibi attributum & datum iri docet, duobus ſequentibus: quo ſenſu accipiendum eſſe locum hunc docet Apoſtolus Rom. 14. 11. & Philip. 2. 10. o Heb. *juſtitiâ*. 24 *Tantummodo*] prædicatio Eccleſiæ glorianti in Chriſto, quam Chriſtus de ſe futuram dicit. p Heb. *juſtitiæ*. *Ad ipſum veniat*] provocatio glorioſa in hoſtes: quaſi dicat Eccleſia, agedum, veniant, ſi qui pugna experiri cum Chriſto volunt. 25 *Semen Jiſraëlis*] id eſt, Eccleſia Dei ex omnibus gentibus adunata.

CAPUT XLVI.

1 ᵃPROCUBUIT ᵇBel, ᶜreflexus eſt ᵈDeus vaticinus, fuerunt terricula eorum impoſita ᵉbeſtiæ & jumento, geſtamina veſtra

1 *Procubuit*] [illegible]. Exornatio narrationis, quæ præcedente capite facta eſt, nunc demum incipit, ut diximus ſupra 45. 1. ac primum quidem exornantur res geſtæ, duobus capitibus, deinde verò cauſa iſtarum, capite 48. Res autè geſtæ in duo judiciorum genera dividuntur: narrantur enim judicia Dei effecta contra idola, hoc capite, deinde contra Babylonios ipſos idololatras, capite ſeq. & ſingulis illis narrationis partibus ſuus etiam uſus, doctrina ſubnectitur. Sunt itaq; hujus capitis partes duæ: una eſt narratio (ut modo diximus) duobus verſib. comprehenſa, altera eſt doctrina ad populum Dei, cauta ex narratione præcedente, toto capite. *Bel*] nomen eſt idoli, quod cum in pretio fuit apud Aſſyrios, Perſas, & Babylonios: alii Saturnum eſſe volunt filium Oceani, alii Jovem (unde Jupiter Belus appellatur Plinio li. 6. natur. hiſt. ca. 26.) alii deniq; Solem: quod magis probamus, quia Solem ab Aſſyriis, Perſis, & Babyloniis pro Deo ſummo habitum eſſe, & igni tanquam illius particulæ cultum exhibitum omnes hiſtoriæ teſtantur: unde factum eſt ut temporibus Joſchijæ equi, currus & cultus Soli eſſent dicati Jeruſchalaimis, ſuperſtitione invecta per Aſſyrios 2. Reg. 23. 11. Dicitur autem Bel illarum gentium ſermone tanquam dominus, pro eo quod dicunt Hebræi Bahhal. *Reflexus eſt*] hac loquendi forma non dubium eſt quin Propheta ad fatidica illa oracula reſpexerit, quæ [illegible] ſpecie edebantur: nam ſtabant procera ſtatua, ſacerdotes verò ex tripode aut alio inſtrumento, veluti Deum ſurgo conſulebant, reſponſa dabant: jam vero, inquit Propheta, illi reflexi & complicati ſunt, ademptaq; facultas amplius edendi oracula. *Deus vaticinus*] vocem quæ Prophetæ uſitur appellatione accipimus pro idolis omnibus quæ ſuperſtitioſè conſulebantur, à verbo æquè Babyloniis atque Hebræis uſitato, quod ſignificat Prophetare. *Beſtiæ & jumento*] nimirum deportanda in Perſidem veluti captiva, ut prædæ ceſſat, poſt expugnatam Babylonem; quemadmodum, ut in ſeq. verſu.

oneratæ, oneri ſunt defeſſæ.

2 Reſlexi ſunt, procubuerunt pariter, neque potuerunt ſubducere onus: ſed ᵃ ipſimet in captivitatem abiverunt.

3 ᵇAuſcultate mihi domus Jahhakobi, totumque reſiduum domus Jiſraëlis; ᶜqui bajulamini inde ab utero, qui geſtamini inde a vulva:

4 Et uſque ad ſenium ego ipſe, & uſque ad canitiem ego portaturus ſum; ego feci & ego geſtabo, ego inquam portaturus ſum & erepturus.

5 ᵈCui aſſimilaretis me & æquaretis, aut cōpararetis me ut ſimiles eſſemus?

6 ᵉQui prodigunt aurum e marſupio, & argentum ᶠſcapo appendunt; mercede conducunt conflatorem qui faciat ex eo Deum fortem, cui procumbentes etiam incurvent ſeſe:

7 Geſtant eum humero, portant eum, deinde collocant eum in ſede ſua, ubi ſtat, e loco ſuo non recedit; etiamſi quis clamet ad eū, non exaudit, ab anguſtia ipſius non ſervat ipſum.

8 ᵍRecordamini hujus, & præbete vos viros; revocate, ô defectores, in ᵇ animum.

9 Recordamini priorum inde a ſeculo, me eſſe Deum fortem, & nullum præterea Deum eſſe, & neminem parem mihi:

10 Indicantem a principio finem, & ab antiquitate quæ nondum facta ſunt: dicentem me, conſilium meum ſtare, & omnem delectationem meam facere me.

11 Voco ᵉ ab oriente ᶠ volucrem, e terra longinqua ᶜ effectorem conſilii mei: & locutus ſum, & adducam iſtud, formavi, & faciam iſtud.

12 ᵍAuſcultate mihi robuſti animo, qui longinqui eſtis a juſtitia.

13 ʰAdmoveo juſtitiam meam, non longinqua eſt; ſed ſalutem meam ⁱnon retardabit: nam diſponam in Tzijone ſalutem, Jiſraëli ᵏornatum meum.

Doſſo jumentorum baſtæ & jumento in Perſidem exportantur. ... ſtat ex Danjele 5.
a Heb. anima ipſorum in captivitatem abierunt.
3 Auſcultate] ſecunda hæc pars didaſcalica, ſumpta occaſione ex præcedente hiſtoria Judæos inſtituit, primum fideles & pios uſque ad verſum 8. deinde infirmos Judæorum, itemque impios, & hypocritas, ad finem uſque. Eſt autē utriuſque loci commune exordium his duobus verſibus, in quibus Deus per antitheſin ſingularia ſua officia in populum ſuum explicat, oſtendens quam procul ab idolorum conditione abſit, quæ niſi a ſuis ſerventur & eripiantur pereunt.
Qui bajulamini] i. quem ego bajulo, quemadmodum portat quis filium ſuum, Deuteronom. 1. 31. & tanquam Aquila alis ſuis porto vos ſuper alas meas, Exodi 19. 4. & Deut. 32. 11.
5 Cui aſſimilaretis] ſumma doctrinæ loquus, quo primum docet, ut ſibi prudenter & ſancte a falſis Babyloniorum commentis & ſuperſtitionibus caveant, obſervantes naturam Dei optimi maximi atque in ipſos beneficentiſſimi. Simile vide ſuprà 40. 18 & 25. 6 Qui prodigunt] amplificatio a comparatione idolorum cum majeſtate Dei (ut ſupra ibidem) & officiorum quæ idololatræ coguntur diis ſuis inutilibus exhibere, cum illis officiis quæ cultoribus ſuis facit Deus, hoc & ſequent. verſu. Scapo] id eſt, trutina, ſynecdochicè: eſt enim ſcapus trutinæ pars ex qua dependent lances. 8 Recordamini] ſecundus doctrinæ locus ad Judæos infirmos, aut ignorantes Dei, ut confirmiliter imbuti vera notitia Dei, ſi qua infirmitate cedentes Babyloniorum tyrannidi cultum Dei veri dimiſerint, ſaltem his duobus argumentis ad bonam frugem revocentur: primum documentis rerum creatarum & operum præteritorum Dei, verſu 9 & 10. deinde præſentiſſima liberatione quam per Cyrum promiſit Deus, & juſto tempore effecit, verſu 11. b Heb. cor: ſic deinceps. 11 Ab oriente] i. Perſide. Volucrem] id eſt, Cyrum, ducem expeditiſſimum, qui tam leviter difficultates omnes ſuperaturus eſt quam ſi prætervolet. c Heb. virum conſilii mei.
12 Auſcultate] tertius doctrinæ locus ad impios & hypocritas, quibus denuntiat Deus ſe propter nomen ſuum effecturum promiſſiones ſuas, & juſtitiam adhibiturum ad ſalutem Eccleſiæ ſuæ & ipſorum confuſionem. 13 Admoveo] id eſt, vos inviti & fugientes, experiemini tamen juſtitiam meam. Non retardabit] id eſt, præciſè complebit ſuo tempore juſtitiam meam; neque impedietur nequitiâ veſtrâ, aut in ſupplicio de vobis ſumendo ita occupabitur ut gratiæ ſuæ ... opus avertat. Ornatum meum] ut ſupra 44. 18.

Caput XLVII.

1 Deſcende] Altera pars narrationis propheticæ contra Babylonios idololatras (ut diximus ſupra 46. 1.) hoc toto capite continetur. Sunt itaque hujus (ut antea diximus) partes duæ: una, qua judicia Dei graviſſima in Babylonios exponuntur, verſibus quinque; altera, qua cum Babyloniis conteſtatur de ſuorum judiciorum cauſa, reliquo capite. Virgo] id eſt, Babylonia tota ſive Chaldæa, cujus monarchia corpori virginis comparatur, quia videbatur ſibi indomita, & erat in ſummo luxu deliciiſque perdita. a Heb. nulla ſolio.

1 DESCENDE, ac ſede in pulvere, ᵇvirgo filia Babylonis; ſede humi, ᵃdefecta ſolio filia Chaldæorum: nam ᶜnon perges vocari tenera & delicata.

2 ᵈAccipe molas, & mole farinam; ᵉ retege crines tuos, denuda veſtigium, retege crus, tranſi flumina.

3 ᶠRetegetur nuditas tua, etiam videbitur turpitudo tua; ultionem ſumam, neque ᵍferam obſtare quenquam mihi,

4 ʰInquit vindex noſter, Jehova exercituum nomine ſuo, ſanctus Jiſraëlis:

5 Sede ſilens, & ingredere in ⁱ tenebras filia Chaldæorum: nam non perges vocari domina regnorum.

6 ᵏEfferbueram contra populum meū, prophanaveram poſſeſſionem meam, & tradideram eos in manum tuam: non exhibuiſti eis miſericordiam, ſuper ſenem aggravaſti jugum tuum valde.

7 Et dixiſti, in ſeculum ero domina: unquam non repoſuiſti hæc in ᵈ animo tuo, non recordata es ᵉfinem illius.

8 Nunc itaque audi hoc voluptaria deſidens securè, dicens cum animo ſuo, ᵐEgo ſum, & nulla præter me amplius: ⁿnon ſedebo ᵒvidua, neque experiar orbitatem.

9 ᵖImo evenient tibi duo iſta momento die eodem, orbitas & viduitas: ᵠ plane ſupervenient tibi cum multitudine præſtigiarum tuarum, ʳcum fortitudine incantationum tuarum ᶠ maxima.

10 ˢQuia confiſa es malitiæ tuæ dicens, ᵗnullus videt me: ᵘ ſapientia tua & ſcientia tua ipſa pervertit te, ut diceres cum animo tuo, ego ſum, & nulla præter me amplius:

11 Idcirco superveniet tibi malum cujus ignoras ᵍ ortum, & obruet te ærumna quam non poteris ˣ expiare; denique ſuperveniet tibi repentè vaſtitas quam ignoras.

12 ʸSta jam cum ᶻ incantationibus tuis & cum multitudine præſtigiarum tuarum in quibus laboraſti a pueritia tua; ſi fortè poſſis proficere, ſi fortè præbebis te fortem.

13 ᵃDefetiſceris multitudine conſiliorum tuorum: ſtent jam ʰaſtrologi, qui contemplantur ſtellas, qui notas faciunt in menſes prædictiones ſuas; & ſervent te ab iis quæ ſuperventura ſunt tibi.

... infinitis opibus, verſu ultimo: quibus ſingulis ... tentantur. [contra popul.] idem argumentum vide ... carat: ſic deinceps. 7 Finem illius] nimirum poſſeſſionis ... quaſi dicatur non obſervaſti quem finem calamitatum Deus ... præſtituerat Eccleſiæ ſuæ: ut Deuteronom. 8. 16. ... cætera præ me nihil ſunt: ſic verſu 10. Non ſedebo] ... florentiſſimum perpetuo habitura ſum. Viduæ] ... Orbitatem] a civibus & popularibus aut ſubditis ... evenient] prænunciatio judicii, de quo Daniel. 5 ... cumulum integritatem ſuam. [Cum fortitudine] id ... f Heb. valde. ... ſitio ad ſecundam cauſam. ... cauſa, ut diximus in verſum 6. nimirum blaſphema & con... feſſio de magicis incantationibus & ſcientia tota Babyl... hoc verſu, pœna, verſu ſequente exponitur: ... ſarcaſmo elegantiſſimo, tribus verſibus ... quidem novit rationes meas. Sapientia ... & ſequent. g Heb. aurorum: ſic ... eſt, avertere incantationibus tuis: ſic ... mus gravis in Babylonios, ut diximus in verſum 10. Pſalm. 58. 6. 13 Defetiſceris] ironica oratio ... ut ipſam confirmes tua induſtria, niſi ſapientiſſimos ... adhibueris, ut conſulant tibi: agedum, experiamur ... res caleratas. Et ſervent te] ... verba ... implicata ſunt, tranſtulimus ad evidentiam.

14 ¹ Ecce ſunt tanquam ſtipula, ignis combu-
ſſit eos, non eripiunt ſe ipſos e flamma: ¹ nul-
lus ſupereſt carbo ad caleſcendum; nullus
ignis ad ſedendum ex adverſo ejus.
15 ¹ Ita ſunt tibi quibuſcum laboraſti: nego-
tiatores tui a pueritia tua, ſinguli in ᵏ partes
ſuas aberrant, nemo ſervat te.

... e mera flamma. *Nullus ſupereſt carbo*] id eſt, planè ab-
... ipſorum cum ipſis extinguitur. 15 *Ita ſunt*] tertia
... partem 4. ad quam tranſitur ejuſdem pœnæ accommodatio.
... Babylonem, & luxum profeſſiſſimam. k Heb. *tranſi-*
... *permeare poſſunt ut vitæ ſuæ conſulant.*

Caput XLVIII.

1 ¹ Audite hoc domus Jahhakobi, qui
vocant ſe ¹ de nomine Jiſraëlis, & ¹ ex
aquis Jehudæ prodierunt; ¹ qui ju-
rant per nomen Jehovæ, & Dei Jiſraë-
lis mentionem faciunt, non ᵃ fideliter ne-
que juſtè:
2 Quamvis a civitate ſancta ſe vocent, &
Deo Jiſraëlis ¹ innitantur; cujus nomen eſt
Jehova exercituum.
3 ¹ Quæ priora ¹ inde ab eo tempore indica-
veram, & ex ore meo prodeuntia pronunti-
averam, ¹ repente effeci, atque evenerunt.
4 ¹ Ex præſcientia mea erat te durum eſſe;
& nervum ferreum eſſe cervicem tuam,
frontemque tuam chalybeam.
5 Quapropter indicavi tibi ex eo tempore,
cùm nondum eveniret pronuntiavi tibi;
¹ ne diceres, terriculum meum fecit iſta,
& ſculptile meum aut fuſile meum præce-
pit iſta.
6 Audiveras, ¹ reſpice totum hoc; & vos ¹ an
non indicabitis? ¹ pronuntio tibi ¹ nova ᵇ ex
hoc tempore & recondita, quæ ignoraſti,
7 Quæ ¹ nunc creantur, non autem ab eo tem-
pore; & quæ ante diem *hunc* non audiviſti,
ut non dicas, ecce noveram ea,
8 *Quorum* nihil audiviſti, neque noviſti, ne-
que ab illo tempore ¹ aperuit aurem tu-
am. ¹ Quamvis noverim te ᶜ omnino actu-
rum eſſe perfidè, & defectorem ex utero
vocari te:
9 Propter nomen meum ᵈ longanimis ero, &
propter laudem meam refrænabo *iram* con-
tra te; ut non excindam te.

... 33.28. & Pſalm. 68.27. *Qui jurant*] id eſt, qui
... Deum veſtrum: ſic Jirmejæ 5.2. a Heb. *in fide, neque*
... *nituntur*] id eſt, ſe illi glorientur. 3 *Quæ priora*] compara-
... prædictarum, qua Deus utitur his quatuor verſibus, tota
... ſibi fuiſſe quidem perſpectam improbitatem populi, ſed
... immeritis etiam & averſantibus beneficia ſua præ-
... deinde verò ſequitur accommodatio, quâ con-
... ſequi ob eandem cauſam. *Inde ab eo*
... es Jahhakobi, & vocas te de nomine Jiſraëlis. *Repente*]
... eſt, etiam nullis præcedentibus mediis, aut adverſantibus.
... Exo. 32.9 & Deut. 31.27. & 32. toto capite. 5 *Ne*
... prædictas & ſuo tempore præſtitas attribueres diis
... advenis & recens ſanctifacti, ut Deut. 32.17. 6 *Re-*
... re ipſa effecta ſint quæcunque audiveras ex me, & ni-
... evidentius, ut Jahoſch. 23.3. & 1. Schem. 3.19. *An*
... an diſſimulabitis ea omnia quæ in vos fuerunt collata? ne-
... prædictiones meas, quibus vos teſtimonium oportuit
... experientia? ut ſuprà 42.35. *Pronuntio*] tranſitio ad
... exemplorum, de qua in verſum 3. *Nova*] nimirum de
... excidio Babyloniorum, & liberatione tua per Cy-
... 7 *Nunc creantur*] id eſt, nunc primùm in lucem
... ſingulariter; ut exponunt verba ſequentia. 8 *A-*
... pervenient ad aures tuas penetravit. *Quamvis*] prophe-
... occupatione. quaſi dicat, non eſt quod me tu-
... ſunt propter duritiem tuam: nam propter me
... c Heb. *perfidè agendo, perfidè acturum.*
... *ſaluum me eam.*

10 Ecce conflabo te, ¹ non autem cum argen-
to; ſelectum efficiam te catino afflictionis.
11 Propter me, propter me faciam: nam quo-
modo prophanaretur ¹ illud? & gloriam me-
am ¹ alteri non dabo.
12 ¹ Auſculta mihi Jahhakob, & Jiſraël ¹ vo-
cate a me: Ego ipſe ſum primus, etiam ſum
ultimus.
13 Etiam manus mea fundavit terram, &
ᵉ dextera meæ palmus expendit cœlos: me
vocante ea, ¹ conſiſtunt pariter.
14 Congregamini vos omnes, & audite: quis
¹ ex illis indicat iſta, Jehova diligens hunc
facturus eſt delectationem ſuam in Babylo-
nem, & brachium ejus in Chaldæos?
15 Ego, ego locutus ſum, etiam ¹ vocavi eum;
adducturus ſum eum, & ſecundabit viam
ſuam.
16 ¹ Accedite ad me, audite iſtud, ¹ non a
principio in occulto locutus ſum; ex
quo tempore fuit hoc, ¹ ibi ſum: nunc e-
nim Dominus Jehova mittit me, & ¹ ſpiri-
tus ejus.
17 ¹ Sic ait Jehova, vindex tuus ſanctus Jiſra-
ëlis; ¹ ego Jehova Deus tuus doceo te pro-
ficere, deduco te via *qua* ambules.
18 ¹ O ſi attendiſſes ad præcepta mea: ita ¹ fu-
iſſet tanquam flumen pax tua, & juſtitia tua
¹ ut fluctus maris:
19 ‖ Et fuiſſet velut arena ſemen tuum, & pro-
gnati e viſceribus tuis ut ſcrupi illius; ¹ non
tamen excindetur, neque perdetur nomen
ejus a conſpectu meo.
20 ¹ Exite a Babylonia, ¹ fugite a Chaldæis,
¹ voce ᶠ canora indicate, pronuntiate hoc,
proferte hoc uſque ad extremitatem terræ:
dicite, vindicavit Jehova ſervum ſuum Ja-
hhakobum:
21 ¹ Neque ſitiunt, cùm per vaſtitates deducit
eos; aquas e rupe profundit eis: quaſi ſin-
dat rupem ut fluant aquæ.
22 ¹ Nulla eſt pax, inquit Jehova, improbis.

10 *Non autem cum arg.*] id eſt, non agam ſummo jure tecum; quia ſi ab omni ſcoria, ut argentum, expurgandus eſſes, totus diſperires.
11 *Illud*] nomen meum, de quo verſu 9.
Alteri non dabo] id eſt, non ſinam eripi mihi, aut alio a me transferri.
12 *Auſculta*] tertia concionis pars, confirmatio, qua primùm Deus a perſonæ ſuæ operumque amplitudine prophetiam obſignat, quatuor verſibus, deinde Propheta fidem ſuã in ſua vocatione & adminiſtratione teſtatam facit, ver. 16.
Vocate a me] id eſt, qui vocaris populus meus, ut ſuprà ver. 1. & 2.
e Heb. *dextera mea palmavit, ut ita dicamus.*
13 *Conſiſtunt pariter*] id eſt, ſe ſiſtunt ad exequenda judicia mea, ut Pſalm. 119.91.
14 *Ex illis*] diis, videlicet, de quibus verſu 5.
15 *Vocavi eum*] Cyrum, de quo ſuprà 45.1.
16 *Accedite*] prophetæ verba, confirmantis fidem ſuam quam adhibuerat ad enuntiandum verbũ Dei, & diligentiam ad audiendum ex Deo, prout vocatus fuerat.
Non a principio] id eſt, ex quo fuit verbum Dei ad me, non diſſimulavi, ſed palàm concionatus ſum.
Ibi ſum] nimirum in ea tanquam ſpecula ubi me collocavit Deus, ut verbum ab ipſo audiam, & ad vos referam, ut ſuprà 21.8. & 10. *Spiritus ejus*] Dei Patris & Filii, cum Patre & filio unus æternus Deus; quo mo acti olim homines ſancti locuti ſunt, 2 Petri 1.21. 17 *Sic ait Jehova*] ultima concionis parte, id eſt, concluſione, Deus primùm officia ſua univerſè in Jiſraëlitas commemorans, hoc verſu, per hypotheſin ſummas benedictiones exponit eventuras Judæis ſi paruiſſent ipſi, ver. 18. & 19. deinde ſummatim repetit res antè promiſſas propter nomen ſuum, de beneficentia erga ſuos, & hoſtium ſtatu miſerrimo, tribus verſibus ultimis. *Ego Jehova*] quaſi dicat, præſto quod mearum eſt partium. 18 *O ſi attend.*] ſimile vide Deuteron. 32.29. *Fuiſſet tanquam*] id eſt, nunquam deſiiſſent fluere, ſed omnia bona ſe ultro dediſſent tibi. *Ut fluctus maris*] id eſt, continenter perrexiſſet, ut fluctus excipiunt alii alios. ‖ Gen. 22.17. 19 *Non tamen*] tranſitio ad ſummam promiſſionem, ſimili argumento atque uſus eſt ſuprà ver. 8. & 9. 20 *Exite*] propheti a hortatio, quaſi in rem præſentem Judæos adducens, & præmonens de liberatione ventura. *Fugite*] ne communi cum Babylonis judicio pereatis, & circumveniamini ira Dei, quæ denuntiatur illis ver. ultimo: ut Jirmejæ 51.6. & 45. ſimilis cauſa adducitur Gen. 19.15. *Voce canora*] q. d. fruimini beneficio Dei, & fruentes animo grato prædicate. f Heb. *cantus.*
21 *Neque ſitiunt*] id eſt, æquè admirabiliter illis de viatico proſpiciet, atque olim proſpexit majoribus ex Aegypto exeuntibus: vide Ihe arc v. 22 *Nulla eſt pax*] a: proinde ne copulemini cum illis, aut conſortium habetote, ſed ſegregamini ſuprà: vide infrà 57.21.

Caput XLIX.

Chriſtus ad Judæos miſſus, poſtquam de illorum contumacia apud Deum Patrẽ conqueſtus eſt, mittitur ad Gentes, & narrat promiſſiones Evangelicas pr ... ſibi factas de reconciliatione, juſtitia, vita, & gloria per ipſum comparanda: deinde ſolatur Eccleſiam de benevolentia, beneficiisq; Dei in ipſam, & propagatione ipſius in gentibus, invito Satana & omnibus adverſariis, per Evangelium.

1 *Auſcultate*] Cum Prophetia [illegible] a capite 40. [illegible] locos ſibi propoſitos explicandos, & [illegible] de [illegible] Judæorum ex captivitate Babylonica, alterum de [illegible] tione Eccleſiæ per Chriſtum, nunc demum incipit Propheta ſpeciatim hunc ſecundum locum exponere, & in eo argumento pergit ad [illegible] Prophetiæ. Hoc autem caput ſpeciatim eſt [illegible] ac potius [illegible] argumentum eorum quæ ſequuntur omnium: nam primum Chriſtus per prophetam omnes nationes vocans, ſibi conciliat auctoritatem a narratione vocationis ſuæ, & [illegible], deinde promiſſionis. Ibi de Eccleſia [illegible], ad finem uſque capitis in quibus argumentis duobus tota prophetia reliqua continetur. Ab invocatione quidem explicatur vocatio Chriſti a Deo patre ad ſanctam illam functionem Mediatoris inter Deum & Eccleſiam [illegible] duobus verſib. deinde oſtenditur ex quibus Eccleſia ſit vocanda per Chriſtum ver. quatuor.

1 ᵃAUSCULTATE ᵃ inſulæ mihi, & attendite nationes ᵇ e longinquo: Jehova inde ab utero ᶜvocaverat me, e viſceribus matris meæ ᵈmemoriam conſtituerat nominis mei.
2 ᵉEt diſpoſuit os meum veluti gladium acutum, in umbra manus ſuæ abſcondens me: & diſpoſuit me in ᶠ ſagittam nitidam, in pharetra ſua abſcondens me.
3 Dixerat mihi, ᵍſervus meus es; ʰ Jiſraël *eſt* de quo per te gloriaturus ſum:
4 Ego verò dixi, ᵃ ⁱfruſtra laboro, inaniter & vanè vires meas conſumo: ᵏverumtamen officium meum penes Jehovam *eſt*, & opus meum penes Deum meum.
5 ˡ Nunc autem dicit Jehova, qui ᵐ formaverat me inde ab utero, ᵇ ut ſerviam ipſi; ᶜ ut reducam Jahhakobum ad ipſum, cùm Jiſraël ⁿ non reciperet ſe: ᵒ quia glorioſus ſum in oculis Jehovæ, & Deus meus eſt robur meum.
6 Dicit inquam; ᵖlevior *videris* quàm ut ſis mihi ſervus ad erigendum tribus Jahhakobi, & ᵠcuſtoditos ᵈ Jiſraëlitas reducendum: atqui conſtitui te ʳin lucem gentium, ut ſit ſalus mea uſque ad extremitatem terræ.
7 ˢSic ait Jehova vindex ᵗ Jiſraëlis ſanctus ejus; ᵘei quem contemnit ᵉ quiſque, *quem* abominatur gens, ſervo ˣ dominantium Reges videntes aſſurgent, principeſque incurvabunt ſeſe: propter Jehovam ʸ qui fidelis *eſt*, ſanctum Jiſraëlis qui elegit te.
8 ᶻSic ait Jehova, ᵃ tempore ᶠ accepto exaudiam te, & in die ſalutis auxiliabor tibi; & cuſtodiens te, diſponam te in ᵇ fœdus
populi, ad ᶜconſtituendum terram, ad efficiendum ut poſſideant poſſeſſiones deſolatas:
9 Dicendo ᵈvinctis, exite; iis qui ſunt in tenebris, revelamini: per vias paſcent, & in omnibus ᵉclivis paſcuum eorum erit.
10 Non eſurient neque ſitient, neque feriet eos æſtus aut ſol: nam qui miſeretur eorum ducet eos, & ſecundum ſcaturigines aquarum deducet eos.
11 Et diſponam omnes montes meos ᶠ ut ſint pervii, & *in* aggeribus meis ᵍ emineant.
12 Ecce iſti e longinquo venient: ecce quoque illi ab Aquilone & ʰ ab occaſu, denique illi ᵍ a terra Sinæorum.
13 ʰCantate cœli, & exulta terra, & frangitem edite montes cantu: quia conſolatus eſt Jehova populum ſuum, & pauperum ſuorum miſertus.
14 ⁱQuod ſi dicat Tzijon, dereliquit me Jehova, & Dominus oblitus eſt mei:
15 ᵏ An oblviviſci poteſt mulier fœtus ſui, ut non miſereatur filii uteri ſui? ˡ etiam hæ oblivviſci poſſint; tamen ego non obliviſcar tui.
16 En ᵐin manibus ſculpſi te: muri tui e regione mei *verſantur* jugiter.
17 Feſtinabunt ⁿfilii tui: deſtructores tui & vaſtatores tui a te exibunt.
18 ¶ Attolle circumquaque oculos tuos, & vide, iſti omnes congregantes ſe accedunt tibi: ut vivo ego, dictum Jehovæ, iſtis omnibus tanquam ornamento veſtieris, circumligabis eos *tibi* tanquam ſponſa.
19 ᵒCum vaſtitates *erunt* tuæ, & deſolationes tuæ, & terra ⁱ deſtructa tua; quia jam anguſtaberis præ habitatoribus, procul profectis eis ᵖ qui abſorbebant te:
20 Adhuc dicent ᵏ te audiente ᵠ filii orbitatis tuæ, anguſtus eſt mihi hic locus, retrocede mihi ut habitare poſſim:
21 Adeò ut dicas cum ˡ animo tuo, quis genuit mihi iſtos, cùm fuerim orba & ſolitaria? hùc illùc migrans ac ᵐ fugitiva *fui*, & iſtos quis educavit? en ego relicta fui ſola, iſti ubinam fuerunt?
22 ʳSic ait Dominus Jehova, ecce ſuſtollam ad gentes ˢmanum meam, & ad populos efferam vexillum meum; ut afferant filios tuos lacerto, & filiæ tuæ ſuper humeros portentur:
23 Et erunt reges nutritii tui, & fœminæ principes eorum ⁿ nutrices tuæ vultu in terram *demiſſo* ᵗ incurvabunt ſe tibi, ᵘ pulveremque pedum tuorum lingent; ut experiaris me eſſe Jehovam, non erubeſcere eos qui expectant me.

b *longinquo*] id eſt, quamvis longe abſitis uſque ad extremas terras. c *Vocaverat me*] id eſt, vocavit ab æterno, ac proinde jam vocaverat cùm in utero matris conciperer. Eſt enim Chriſtus ſemen illud benedictum, in quo filius ab æterno conſtitit Eccleſiæ, & promiſſiones ſalutis factæ ſunt, Galat. 3. 16. idque ex vocatione Dei patris, Heb. 5. 4. & 5. d *Memoriam conſtit.*] ut Gen. 3. 15. 2 *Et diſpoſuit*] id eſt, armavit me verbo ſuo efficaciſſimo, quod cum gladio & ſagitta acutiſſima comparatur, adjunctis promiſſionibus de defenſione mei & protectione: vide Ephes. 6. 17. Heb. 4. 12. & Apocalypſ. 1. 16. *Sagittam*] ut Pſal. 45. 6. 3 *Servus meus es*] ut ſupra 42. 1. *Jiſraël eſt*] id eſt, jubeo te primum Jiſraëli proponere verbum glorioſum meum, & in Jehudæis primum gloriam meam explicare: ut Matthæi 10. 6. & 15. 24. Actor. 13. 46. & 28. 25. & ſequent. a Heb. *in vanum laboro, in inanitatem & vanitatem.* 4 *Fruſtra laboro*] id eſt, non audit, neque accipit verbum Jiſraël. *Verumtamen*] amplificatio indignitatis a teſtimonio conſcientiæ, & Dei ipſius in conſcientia: ego, inquit Chriſtus, totas vires meas conſumpſi in Judæis informandis; Deus Pater teſtis eſt, & teſtificatur conſcientiæ meæ, qui ſolus officium & opus meum optime cognovit. 5 *Nunc autem*] videlicet cum omnibus meis viribus apud Judæos conſumptis expertus eſt illorum contumaciam Deus. *Formaverat me*] id eſt, æterno decreto ſuo comparaverat, ut ſuprà ver. 1. b Heb. *in ſervum ſibi.* c Heb. *ad reducendum.* *Non reciperet ſe*] ad Deum vocantem Judæos per Evangelium Chriſti. *Quia glorioſus ſum*] i. quia Pater amat filium, & omnia tradidit in manus illius; non autem eum contemnit, quod perverſi Judæi faciunt: ac proinde non vult ferre ut miniſterium filii ſui inutile ſit atque ingloriũm: ſicut parabola oſtenditur, Matth. 22. 6 *Levior videris*] Judæis videlicet, ut explicat ſequens verſus. *Cuſtoditos*] i. quos ego ſingulari ſtudio cuſtodiveram hactenus, veluti peculium præ omnibus aliis populis, & tanquam pupillam oculi: Deuter. 32. 10. d Heb. *Jiſraëlis.* *In lucem gentium*] id eſt, ut perfundas omnes gentes illuſtratione tui Evangelii, ut ſupra 42. 6. vide Actor. 13. 46. 7 *Sic ait Jehova*] altera pars capitis, propoſitio nimirum Evangelicarum promiſſionum, primùm erga Chriſtum, uſque ad ver. 14. deinde erga Eccleſiam in Chriſto, ad finem uſque: quæ duo membra proleptice hoc verſu continentur. *Jiſraëlis*] id eſt, electorum Dei. *Ei quem*] id eſt, Chriſto, quem quiſque ex Judæorum gente ſpernit, abominatur, ac velut in duriſſimam ſervitutem cogit. e Heb. *anima.* *Dominantium*] Judæorum videlicet, qui ſibi dominatum confingebant etiam in ſervitute graviſſima, & libertatem ſibi aſſerebant, ut Joann. 8. 33. *Qui fidelis eſt*] id eſt, verax & conſtans in promiſſis præſtandis, ut 1. Cor. 1. 9. 8 *Sic ait Jehova*] explicatio prioris promiſſi in Chriſtum, nimirum hoc ut in Chriſto habeant reconciliatio ex fœdere, hoc verſu; remiſſio peccatorum & liberatio, ſequente verſu; omnis benedictio depellens mala, & bona conferens, verſ. 10. & 11. [illegible] electorum ad ipſum concurſatio, ver. 12. denique rerum creatarum omnium gratulatio, ver. 13. *Tempore accepto*] quo benevolentia & ſalus Dei promulgata eſt per Evangelium, 2. Cor. 6. 2. f Heb. *acceptationis vel benevolentiæ.* *Fœdus populi*] id eſt, ut ſis vere conciliator ex fœdere: ſic Daniel. 9. verſ. [illegible]

hypotypoſin, ſeq. verſu, deinde enarratur, [illegible] ¶ [illegible] id eſt, quando terram totam quæ nunc vaſtata eſt, [illegible] tura eſt multitudo filiorum Dei, ut vix poſſit capere [illegible] i Heb. *deſtructionis tuæ.* *Qui abſorbebant*] id eſt, [illegible] prà ver. 17. vide Pſal. 124. 3. k Heb. *in auribus tuis.* id eſt, gentiles, qui tibi agnaſcentur cum Judæis [illegible] m Heb. *recedens.* 22 *Sic ait*] [illegible] det præcedenti admirationi Eccleſiæ, & docet ſe [illegible] rum filios, alumnos, &c. *Manum meam*] cum [illegible] potentia Dei ad ſalutem cuivis credenti, Rom. 1. 16. [illegible] ducuntur de amplificatione regni ſpiritualis Chriſti, [illegible] n Heb. *ſuſtentatrices.* 23 *Incurvabunt*] [illegible] bunt Chriſto inter habitanti velut capiti tuo (ut Pſal. [illegible] ſtabunt. *Pulveremque*] ut Pſal. 72. 9.

[illegible] justi eripereturs

25 Quum sic ait Jehova, imò turba captiva [illegible], & captura violenti eripietur: nam adversus contendentes tecum ego contendam, & filios tuos ego servabo.

26 Efficiamq; ut comedant oppressores tui suam ipsorum carnem, & velut musto sanguine suo inebrientur, ut agnoscant omnis caro, [illegible]hovam esse servatorem tuum, & [illegible] tuum, robustum Deum Jahhakobi.

[illegible] respondetur verbis seq. *Justi*] [illegible] populum suum & filios suos vellet, tamen [illegible]ant adversarii, ut justi fiat illorum domini: sic duobus argu[illegible]. 25 *Jehova*] Deus æternus, ac proinde in[illegible] sic respondetur priori objectionis [illegible] non justi domini, quod hostes de se prædicant: [illegible] Hæc autem [illegible] membra deinceps [illegible] verb. 26 *Efficiamq;*] id est, committam ipsos inter se, ut [illegible], & quemadmodum carnem & sanguinem tuum ex[illegible]. *Omnis caro*] id est, omnes homi[illegible].

Caput L.

Christus Judæorum Ecclesiam sibi adversantem [illegible] ostendit Deum nihilominus [illegible] integram conservasse [illegible] se à Patre vocatum atque missum esse ut [illegible] ad resipiscentiam [illegible] judicio, resipiscentes [illegible] de gratia Dei ex fœdere, & gentium exemplo provocat ad fidem & patientiam: deinde Ecclesiam [illegible] & invocantem [illegible] confirmet Deum, & consolatur [illegible] persicien[illegible] adventum suo.

1 SIc ait Jehova, ubinam est libellus repudii
matris vestræ quo dimiserim eam? aut
quis est ex creditoribus meis cui vendiderim
vos? en, iniquitatibus vestris venditi
estis vos, & defectionibus vestris dimittitur
mater vestra.

2 Quamobrem cùm venio, nemo adest? cùm
voco, nemo respondet? an ullo modo brevior
est manus mea quàm ut redimat? &
an nullæ sunt in me vires ad eripiendum?
en increpatione mea exsicco mare, dispono
flumina in desertum, fœtet multitudo piscium
eorum, moritur siti, eò quòd desit aqua:

3 Induo cœlos atrore, veluti cilicium pono
operimentum eorum.

4 Dominus Jehova dedit mihi linguam eruditissimam
ut sciam, tempestivè eloqui
defesso verbum: excitat unoquoque manè,
excitat mihi aurem ad audiendum ut
audiuntur eruditissimi.

5 Dominus Jehova aperit mihi aurem, &
ego non rebello, retrorsum non averto me.

6 Corpus meum expono percussoribus, &
malas meas depilantibus; faciem meam nò
abscondo à contumeliis & sputo.

7 Quia Dominus Jehova auxiliatur mihi,
ideo non afficit me ignominia: idcirco compono
faciem meam tanquam silicem, quia
novi fore ut non pudefiam.

8 Propinquus est qui justificat me, quis contendat
mecum? consistamus unà: quis est experitur
jure contra me? accedat ad me.

9 En, Dominus Jehova auxiliatur est mihi,
quis est condemnaturus me? en, omnes isti
ut pannus veterascent, tinea consumet eos.

10 Quis est inter vos timens Jehovæ, auscultans
voci servi ejus? qui ambulat in tenebris,
cui nullus est splendor, confidat nomini
Jehovæ, & innitatur Deo suo.

11 En vos omnes accendentes ignem, circumcingentes
malleolis: ite in foco ignis
vestri, & in malleolos quos succendistis; è
manu mea est hoc vobis, in dolore
jacebitis.

[illegible] secunda propositio reliquias Judæorum vocans [illegible] sunt, inde ad versum 9 sequentis capitis: tertia, ora[illegible] sollicitè expectaverant adventum Christi, usque ad versum [illegible] Dei accipientis orationem Ecclesiæ, & promissa sua de in[illegible]. In hac porrò contestatione Christus Ju[illegible] hoc modo: aut per te factum est ut te dimitterẽ, [illegible] minime factum est, cum neque officium meum, neque [illegible] possis: sequitur ergo hoc per te [illegible]. [illegible] Christi, cum ad meos venio, à meis non recipi[illegible] ad[illegible], aut alienavi vos? [illegible] Judæos confirmat: Deus ex ritu usitato le[illegible] liberi à patria potestate, cum hoc repudiatur [illegible] adulterio feminæ, ut Hosche. 2. [illegible] venduntur propter [illegible]. [illegible] Heb. [illegible] Matt. [illegible] Cant. 7. 6. [illegible] Heb. [illegible] quasi olim fuit.

Desessò] ut Matth. 11.28. *Excitat unoquoque*] [illegible] rite, non autem per [illegible], ut omnes prophetas alios [illegible]. *Ut audiuntur*] [illegible] ad obsequium [illegible], et quæ audivi à Patre hæc loquor vobis Joan. 8. 28. & exequor voluntatem ejus qui misit me, perficiamque opus ipsius. Joan. 4. 34. 6 *Corpus meum*] [illegible] obsequio ejus qui misit me [illegible] patientissimè [illegible] factus obediens usque ad mortem crucis, Philip. 2. 7. 8. *Percussoribus*] [illegible] 29. 7 *Non afficit*] [illegible] obsirmo me adversus omnes injurias, simile est Jirmeja 1. 18. & Jechezk. 3. 8. 8 *Quis contendat*] ut Joan 8. 46. Hoc autem eodem argumento Paulus, ut fidelis miles & imitator Christi, utitur & utendum docet, Rom. 8. 33. [illegible] Heb. *Dominus causæ meæ*. 10 *Quis est*] altera pars concionis, id est, propositionis: Christus primum [illegible] Ecclesiam Judæorum [illegible] ad [illegible] & resipiscentiam hoc versu, deinde sermonem quasi distributa in duas classes Ecclesia, tum impios compellat, sequente versu, tum resipiscentes consolatur, principio capitis sequentis. *Servi ejus*] id est, voci meæ, qui sum servus Dei, ut supra 42. 1. *In tenebris*] tam Pharisæi ignorantia in qua perierant oves Jisraëlis, tum calamitatum omnium, ut supra 9. 1. 11 *En vos*] prius membrum propositionis, quo Christus primum superbos illos Pharisæorum institutis [illegible] Ecclesiam Judæorum evincit [illegible], quod in tenebris illis spiritualibus [illegible] accensuros lucem putaverint, & humanas traditiones tanquam malleolos comportaverint, neglecta luce verbi Dei & facis Evangelii quam afferebat Christus; deinde sententiam fert condemnationis, ut Joan. 9. 41. *Ite in focum*] quasi dicat, cum non acquiescatis igni sacro, perite tote in profano vestro, sed perituri [illegible], ut filii Aharonis, Levit. 10. 1. sic castigat Christus primum obdurationem & [illegible] eorum, deinde æternam condemnationem. *Hoc*] [illegible] catio ad graviorem condemnationem, ut Matth. 15. 14.

Caput LI.

1 AUSCULTATE mihi sectatores justitiæ,
quærentes Jehovam, intuemini in rupem

[illegible] Christus resipiscentes Judæorum reliquias consolatur & confirmat, propositis argumentis primum spei, fidei, certæ in gratiam Dei usq; ad ver. 7. deinde patientiæ, ver. 7. & 8. Ad spem autem & fidem comparat [illegible] Abrahami & Saræ, [illegible] fœderis ad ipsos [illegible], partim exemplo gentium, quos Jehova provocat Deus ut participent [illegible] Evangelii [illegible] partim à prædicatione beneficiorum [illegible] Abraham & Saram [illegible] dare esse, eandem virtutem Dei ejusdem experturos.

[illegible] Heb. [illegible] cultu Judæorum [illegible] 3 [illegible] veterum [illegible] paratio [illegible] & jugabit eam [illegible] & jugamibus quæ modo fuit [illegible] Ægyptii [illegible] cum [illegible] pro[illegible] rent inter castra Ægyptiorum & Jisraëlitarum. 4 Dominus [illegible] confirmatio [illegible] benevolentiæ Dei erga Ecclesiam Judæorum [illegible] Dei, inquit Christus, [illegible] instructum [illegible] ad [illegible] vestram [illegible] spiritu & verbo [illegible] Patre [illegible] accipit, hoc versu, obsequio [illegible] verso 6. & constantia [illegible] versu 7. quæ [illegible] Christus [illegible] adversarios, verse 8 & 9. [illegible] Heb. [illegible]

[illegible] Mas [illegible] fidus [illegible] positionis [illegible]

a Heb. ejiciebamini.
b Gen. 12. & ſeq.
2 Nam ſtudio Iſaiæ, [illegible] ſpicere ad promiſſionem factam Abrahamo & ad hiſtoriam ejus: nam inquit, ſi eò reſpicietis, eandē ſalutem conſequemini, quæ allegoricè ſignatur hoc verſu.
Hhedenem] de quo Gen. 2. 8.
b Heb. pſalmodia.
4 Attendite] ſecundum argumentū, quo Chriſtus Judæorum Eccleſiam ad fidem hortatur, æmulatione & exemplo gentium, ut Deuteronom. 32. 21.
c Heb. faciam ut quieſcat.
5 Propinqua eſt] i. jam propè eſt, cùm juſtitiā meā ſalutarē doctrinam meam, id eſt, Evangeliū, communicabo cum gentibus, & illæ acceptaturæ ſunt.
6 Attollite] tertiū argumentum ad conciliandam fidem, a præſtantia beneficiorum quæ promittit Deus: quæ beneficia [illegible]
7 Auſcultate mihi] [illegible]
d Heb. in quorum
e Heb. in generationem generationum.
9 Evigila] [illegible]
f Heb. antiquis.
[illegible]

pem unde exciſi eſtis, & in cavum a foveæ unde effoſſi eſtis.
2 Intuemini in Abrahamum patrem veſtrum, & in Saram quæ peperit vos: cùm unicum evocans eum benedixerim ei, & multiplicaverim eum.
3 Nam conſolabitur Jehova Tzijonem, conſolabitur omnes vaſtitates ejus, & diſponet deſertum ejus tanquam Hhedenem, & ſolitudinem ejus tanquam hortum Jehovæ: gaudium & lætitia invenietur in illo, gratiarum actio & vox b pſalmodica.
4 Attendite ad me popule mi, & natio mea ad me aurem advertite: nam doctrina a me prodibit, & jus meum in lucem populorum c collocabo.
5 Propinqua eſt juſtitia mea, prodibit ſalus mea, & brachia mea populos judicabunt: in me inſulæ expectationem habebunt, & brachium meum expectabunt.
6 Attollite in cœlum oculos veſtros, & intuemini in terram deorſum; cœlos velut fumum evanituros eſſe, & terram ut pannum veteraturam, habitatoreſque ejus ſimiliter morituros: ſalus verò mea in ſeculum erit, & juſtitia mea non atteretur.
7 Auſcultate mihi qui agnoſcitis juſtitiam, popule in quorum d animo doctrina mea eſt; ne timetote probrum mortalis, & præ contumeliis iſtorum ne conſternamini.
8 Nam quaſi pannum exedet eos tinea, & tanquam lanam exedet eos blatta: juſtitia autem mea in ſeculum erit, & ſalus mea e in omnes generationes.
9 Evigila, evigila, indue robur, brachium Jehovæ; evigila ut diebus f priſcis, in generationes æternas: an non tu illud es quod conſcidit Ægyptum, quod dolore afficit g balænam?
10 An non tu illud es quod exſiccavit mare, aquas abyſſi magnæ: quod diſpoſuit profunditates maris ut eſſent via qua tranſirent vindicati?
11 Ita redempti Jehovæ revertentur, & ingrediantur Tzijonem cum cantu, lætitiaq; h perpetua ſuper caput ſuum: gaudium & lætitiam aſſequantur, fugiant mœror & gemitus.
12 Ego ego ipſe ſum conſolator veſter: quæ es tu quod timeas a mortali morituro, & a filio hominis qui ut fœnum reddetur:
13 Quòd obliviſcaris Jehovæ opificis tui, qui extendit cœlos & fundavit terram, paveaſque jugiter quotidie propter æſtum ejus qui anguſtia afficit, i quaſi compararet ſe ad perdendum? & ubi eſt æſtus ejus qui afficit anguſtia?
14 Feſtinanter educitur peregrè vinctus, qui ſolvendus eſt: non morietur in iſta foveâ, neque deficietur pane ſuo.
15 Atqui ego ſum Jehova Deus tuus, qui diſrumpo mare cujus fremunt fluctus: Jehova exercituum nomen eſt ipſi.
16 Qui indidi verba mea ori tuo, umbra manus meæ tegens te; me plantaturum cœlos, & fundaturum terram, & dicturum Tzijoni populus meus es.
17 Expergiſcere, expergiſcere, ſurge ô Jeruſchalaimo orum; quæ bibiſti a manu Jehovæ poculum æſtus ejus, crassamentum, poculum k horrificentiſſimum bibiſti, exuxiſti.
18 Nemo deducebat eā ex omnibus filiis quos pepererat, & nemo prehendebat manum ejus ex omnibus filiis quos educaverat.
19 Duo iſta obvenerunt tibi; quis condoleret tibi? vaſtatio & contritio, fameſque & gladius, per quem conſolarer te?
20 Filii tui defecti animo jacent in capite omnium platearum, ut bubalus l irretiti; pleni æſtu Jehovæ, increpatione Dei tui.
21 Idcirco audi jam hoc, ô afflicta; & ebria, non autem ex vino.
22 Sic ait Dominus tuus Jehova, & Deus tuus, cauſam acturus populi ſui; ecce recipio de manu tua poculum horrificentiſſimum, craſſamentum, poculum æſtus mei; non perges bibere illud ampliùs;
23 Sed ponam illud in manu affligentium te, qui dicebant animæ tuæ, abjice te, ut tranſeamus: quibus exponebas tanquam humum corpus tuum, & tanquam plateam tranſeuntibus.

11 Ita redempti] [illegible]
12 Ego ego] [illegible]
[illegible]

Craſſamentum] ſic interpretamur vocem Hebræam, quæ oſtendit id tantum ſignificari, quod craſſum & fæculentum [illegible] potionibus exterri ſolet, colari, aut alio modo inferri [illegible] Plinius. k Heb. horroris, ſic ver. 22. 18 Nemo deducebat] deſerta erat, cùm ebria eſſet calamitoſo poculo. 19 Duo] vaſtatio ex gladio, & contritio ex fame, quæ duo [illegible] nuntur. Quis condoleret] nimirum hominum, [illegible] quandoquidem ab externis afflicta, a tuis deſerta es. [illegible] me: reſpicit enim ad illud quod ante dixerat, [illegible] ſtes, verſu 12. l Heb. rete. 20 Irretiti] [illegible] 22 Ab ſumo] alterum membrum antitheſeos, [illegible]
23 Qui dicebant] id eſt, qui inſolenter & thraſonicè [illegible]

Caput LII.

Deus Eccleſiam Judæorum excitat ut ſe comparet in adventum Chriſti, per quem oſtendit ſibi eſſe in animo eam liberare: liberationis cauſas exponit, gloriam ſuam, & jus in Eccleſiam, gratuitamq; benevolentiam: tum rationem ſalutis ſuæ explicans proponit ſummam doctrinæ Evangelicæ de fide & reſipiſcentia, quam doctrinam percipiendā oſtendit fore per ſervum in perpeſſionibus & gloria conſequente Chriſti.

1 a EVIGILA, evigila, b indue robur tuum, ô Tzijon: induc veſtes ornatus tui

[illegible]

Jeruſchalaimorum civitas ſancta: nam non pergat invadere te amplius præputiatus & immundus.
2 Excute te ipſam e pulvere, ſurge, ſede [illegible] Jeruſchalaimorum: explica te e vinculis colli tui, ô captiva filia Tzijonis.
3 Nam ſic ait Jehova, gratis vendidiſtis vos: & ſine pecunia vendicabimini.
4 Nam ſic ait Dominus Jehova, in Ægyptum deſcenderat populus meus olim ad peregrinandum illic: Aſſyrius quoque pro nihilo oppreſſit eum.
5 Nunc autem, quid mihi hic eſt? dictum Jehovæ: nam captus eſt populus meus gratis; dominatores ipſius ejulant, dictum Jehovæ, & jugiter quotidie nomen meum irritatur.
6 Idcirco experietur populus meus nomen meum: idcirco, inquam, illo ipſo die me illum qui loquitur, ecce adeſſe.
7 Quàm decentes ſunt ſuper iſtos montes pedes evāgelizantis, pronuntiantis pacem, evangelizantis bonum, pronuntiantis ſalutem: dicentis Tzijoni, regnat Deus tuus!
8 Vocem ſpeculatores tui, attollunt vocem, pariter cantant: ſe oculis ſuis videre coram, cùm reducit Jehova Tzijonem.
9 Fragorem edite, cantate pariter vaſtitates Jeruſchalaimorum: quia conſolatur Jehova populum ſuum, vendicat Jeruſchalaima:
10 Nudat Jehova brachium ſanctitatis ſuæ ante oculos omnium gentium, ut videant omnes fines terræ ſalutem Dei noſtri.
11 Diſcedite, diſcedite, exite illinc, immundum ne attingitote: exite e medio illius; purgate vos portantes vaſa Jehovæ.
12 Nam non feſtinatione exibitis, neque fuga proficiſcemini: quia præiturus eſt vobis Jehova, & extrema acies veſtra erit Deus Jiſraëlis.
13 Ecce proſperabitur ſervus meus; extolletur, & elevabitur, & altus erit valde.
14 Cùm obſtupuerint de te multi, dicentes: adeò corruptum eſſe præ ullo aſpectum iſtius, & formam iſtius præ filiis hominum.
15 Ita perſperget ſtupore gentes multas, propter eum obdent Reges os ſuum: quando quod non narratum fuerat eis, videbunt, & quod non audierant animadvertent.

b Heb. colligens vos: vide Numer. 10. 25. 13 [illegible] conſtitutione regni in perſona ipſa Chriſti, qua exponit [illegible] lius fore infinitam gloriam, ſed præituras perpeſsiones & abjectionem [illegible] 1 Petr. 1. 11. ſequente verſu; ex quibus ſequetur maxima [illegible] ratio verſu ultimo. Servus meus] Chriſtus, ut ſuprà 42. 1. 14 [illegible] poſtrophe ad Chriſtum. 15 [illegible] ex comparatione [illegible] nis & gloriæ Chriſti, & bonorum quæ hoc pacto nobis afferuntur [illegible] Obdent] id eſt, non obloquentur, ſed ſilentium præſtabunt, [illegible] cationem Evangelii, ut Ijobi 29. 9. Quod non narratum] id eſt, Evangelium, quod a temporibus æternis tacitum fuerat inter gentes, Rom. 16. 25. Videbunt] id eſt, percipient oculis fidei.

[illegible]

CAPUT LIII.

Propheta Eccleſia Judæorum objicit quòd præcedenti Evangelicæ prædicationi fidem non habeat: ac propterea humiliationem Chriſti elegantiſſimè explicans agnoſcit duo quidem eſſe in Chriſto quorum nomine offenſa eſt vetus Eccleſia, nimirum infirmitatem Chriſti, & ſcandalum crucis; ſed adverſus has offenſionis cauſas Eccleſiam præmunit, docens Chriſtum & infirmitates & crucem ipſam ſubiiſſe propter nos, ac proinde vitam æternam ingreſſurum eſſe, & nobis benefacturum donec in eandem vitam perveniamus.

1 QUIS credidit prædicationi noſtræ: & brachium Jehovæ in quo revelatur?
2 Aſſurgit quidem ut tenera planta coram illo, & tanquam radix e terra ſolitaria: non eſt forma ei neque decor; & quando intuemur eum, non ineſt aſpectus cur deſyderemus eum.
3 Contemptus & abjectiſſimus virorum, doloribus affectus, & familiaris morbo; & quaſi abſcondens faciem a nobis, contemptus ita ut non æſtimemus illum.

[illegible]

4 Veruntamen [illegible] ipſe pertu-
lit, & dolores ipſos noſtros bajulavit: quam-
vis nos æſtimemus eum plaga affectum,
percuſſum a Deo, & afflictum.
5 Nam ipſe dolore afficitur ex defectionibus
noſtris, atteritur ex iniquitatibus noſtris;
caſtigatio pacis noſtræ imponitur ei, & li-
vore ejus fit curatio nobis.
6 Omnes nos, ut ovis erravimus, quiſque
in viam ſuam nos convertimus; & Jehova
facit ut incurrat in eum pœna omnium
noſtrûm.
7 Exigitur pœna, & ipſe affligitur, neque a-
perit os ſuum; ut parva pecus ad mactatio-
nem ducitur, & velut ovis coram tonſo-
ribus ſuis obmuteſcit: neque aperit os
ſuum.
8 Per coarctationem & per judicium tolli-
tur; at generationem ejus quis enarratu-
rus eſt? nam exſcinditur quidem e terra vi-
ventium, ex defectione populi mei plaga
eſt ipſi:
9 Qui populus expoſuit improbis ſepulchrum
ipſius, & diviti in mortem ſuam: eò quòd
non fecit violentiam, neque eſt dolus in
ore ipſius:
10 At Jehova delectatus conterere ipſum,
morbo affecit dicens; quandoquidem ex-
ponit ſe ipſe ſacrificium pro reatu, vide-
bit ſemen, prolongabit dies: & delectatio
Jehovæ per eum proſperabitur.
11 Exemptum moleſtia ſeipſum videns ſa-
tiabitur, cognitione ſui juſtificabit juſtus
ſervus meus multos: quorum iniquitates ip-
ſe bajulaverit.
12 Idcirco partem dabo ei pro multis, ut
cum juſtis partiatur prædam: pro eo quod
profudit in mortem ſe ipſum, & cum defe-
ctoribus annumeratus eſt, & ipſe peccatum
multorum perferens pro defectoribus inter-
ceſſit.

CAPUT LIIII.

[illegible] Chriſti [illegible] ad Eccleſiam ejus, [illegible] Chriſto.

1 CANTA ſterilis quæ non paris, frago-
rem ede cantu, & claram ede [illegible]
quæ non doles: nam plures [illegible]
ſunt filii deſolatæ quàm filii conjugatæ, ait
Jehova.
2 Dilata locum tentorii tui, & aulæa habi-
taculorum tuorum extendantur, ne cohi-
beto: prolonga funes tuos, & clavos tuos
confirma.
3 Nam dextrorſum & ſiniſtrorſum prorum-
pes: & ſemen tuum gentes hæreditariò poſ-
ſidebit, ac civitates deſolatas efficient ha-
bitabiles.
4 Ne timeto, quia non erubeſces; & ne igno-
minia confuſa eſto, quia non pudebit te; ſed
verecundiæ adoleſcentiæ tuæ obliviſceris,
& probri viduitatis tuæ non recordaberis
amplius.
5 Nam conjunx tuus erit opifex tuus, cujus
nomen Jehova exercituum; & vindex tuus
ſanctus Jiſraëlis, Deus totius terræ, voca-
bitur.
6 Nam ut uxorem derelictam & dolentem
animo revocat te Jehova; & uxorem ado-
leſcentiæ, quamvis ſpreta ſis, ait Deus
tuus.
7 Ad momentum parvum dereliqueram te,
ſed miſerationibus magnis congregabo
te.
8 Pauculo fervore abſconderam faciem me-
am momento a te; ſed benignitate ſempi-
terna miſereor tui, ait vindex tuus Jehova.
9 Nam ut aquæ Noachi hoc mihi eſt, qui jura-
vi non tranſituras aquas Noachi amplius
ſuper terram: ſic juro, fore ut non exceſ-
ſcam contra te, & non increpem te.
10 Quamvis hi montes recederent, & hi
colles dimoverentur: attamen benignitas
mea a te non recedet, & fœdus pacis meæ
non dimovebitur, ait miſerator tuus Je-
hova.
11 O afflicta, procellis agitata, conſolatio-
ne deſtituta: ecce ego collocaturus ſum
cum ornamento lapides tuos, & fundatu-
rus te ſapphiris.
12 Et diſponam pyropo ſpecularia tua, &

[illegible notes]

[illegible] carbunculi; denique [illegible] lapidibus [illegible]

13 [illegible] Jehova, [illegible]

14 [illegible] ab oppreſ[illegible] & a terrore; quia non appropinquabit ad te.

15 En, [illegible] omnino habitabit a me; qui [illegible] apud te, [illegible]

16 [illegible] creavi fabrum ſufflantem in ignem prunarum, & proferentem inſtrumentum ad opus ſuum; ſimiliter ego creavi interfectorem ad perdendum.

17 Nullum inſtrumentum formatum contra te proſperabitur, & omnem linguam inſurgentem contra te in jus condemnabis: hæc eſt poſſeſſio ſervorum Jehovæ, quorum juſtitia eſt ex me; dictum Jehovæ.

[illegible] a potentia Dei [illegible] creationis & ad- 17 *Nullum inſtr.*] id eſt, nemo factis aut dictis poterit [illegible] plus quam victrix futura es per Chriſtum qui diligit [illegible] epiphonema propheticum claudens, & pro- [illegible] Dei beneficentiam.

Caput LV.

Chriſtus per Prophetam gentes omnes a [illegible] conſcientiæ vocat ad fidem in Deum & veram reſipiſcentiam: hortatur ut doctrinam Evangelii religioſè imbibant: & amplis promiſſionibus allicit.

1 Heus quiſquis ſitit, venite ad iſtas aquas, & cui nulla eſt pecunia venite, comparate & comedite: venite inquã, comparate abſque pecunia & abſque pretio vinum & lac.

2 Cur expenditis pecuniam pro nullo cibo, & laborem veſtrum pro re minimè ſatiante? auſcultate [illegible] mihi, & comedite bonum, atque oblectet ſe hac pinguedine anima veſtra.

3 Inclinate aurem veſtram, & venite ad me, audite ut vivat anima veſtra: & pangam vobiſcum fœdus perpetuum, benignitates Davidis certiſſimas.

4 En teſtem nationum conſtitui eum; antecesſorem, & præceptorem nationum.

5 En gentem quam non agnoveras vocabis, & gens quæ nõ agnoverant te ad te accur-

[illegible] beneficia Dei ad ſpiritualem vitam pertinentia: [illegible] vini, lactis, panum, boni, ſaturitatis, & pinguedinis, [illegible] ſic Matth. 5.6. & Joan. 7.37. [illegible] vitæ cœleſti [illegible] Ve- [illegible] deprehenſio [illegible] in rebus inſtabilibus & fallacibus, quibus allegorice [illegible] b Heb. [illegible] c Heb. [illegible] 3 *Davidis*] id eſt, ex [illegible] Davidi [illegible] Chriſto [illegible] Chriſti [illegible] Act. 13.34. [illegible] Deum [illegible] in Eccleſiam [illegible] vocationem Chriſti [illegible] Chriſtus Eccle- [illegible] Propheta. 5 *Ad te accur.*] ſup. [illegible]

teris, propter Jehovam Deum tuum, & propter ſanctum Jiſraëlis, cùm ornaverit te.

6 Requirite Jehovam, cùm præſtò eſt; invocate eum, cùm eſt propinquum.

7 Derelinquat improbus viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas: revertaturque ad Jehovam ut miſereatur ipſius; & ad Deum noſtrum, quia plurimùm condonat.

8 Non enim cogitationes meæ ſunt ut cogitationes veſtræ, neque ut viæ veſtræ viæ meæ: dictum Jehovæ:

9 Sed ut altiſunt cœli ſupra terram; ita altæ ſunt viæ meæ ſupra vias veſtras, & cogitationes meæ ſupra cogitationes veſtras.

10 Nam cùm deſcendit pluvia aut nix de cœlo, rurſus illùc non revertitur, ſed inebriat terram ipſam, facitque ut pariat ipſa & producat; ut edat ſemen ſatori, & panem comedenti.

11 Sic eſto verbum meum quod egreſſum fuerit ex ore meo, non revertatur ad me vacuum; ſed faciat id quod delector, & proſperetur id quod emiſero.

12 Nam cum lætitia egrediemini, & cum pace deducemini: ipſi montes & colles fragorem edent coram vobis cantu, & omnes arbores agri complodent manum.

13 Loco virgulti aſſurget abies, loco paliuri aſſurget myrtus: ut ſit Jehovæ in nomen, in ſignum perpetuum quod non exſcindetur.

[illegible] peccata veſtra: ego [illegible] ut veſtrorum, ſi reſipiſcetis, infinitis modis a miſericordia mea [illegible] finitas peccati veſtri comparanda cum infinitate miſericordiæ meæ: ſic pſalm. 103.10. & 11. 10 *Nam*] tertium locum [illegible] Evangelii [illegible] Dei [illegible] in Eccleſiam, [illegible] Deus explicat ſimilitudine pluviæ & nivis in terram [illegible] vero Eccleſiæ accommodat, ſequentibus. De hac autem ſimilitudine vide Matth. 13.3. & ſequentibus, & Hebr. 6.7. & ſequent. 11 *Sic eſto*] id eſt, [illegible] Evangelii. *Idque* [illegible] *Id quod emiſero*] id eſt, verbum meum: periphraſis [illegible] allegoricæ lætitiæ & pacis in ſpiritu, quæ exornantur eleganter [illegible] ut Pſalm. 72. & 96. & ſequent. 13 *Virgulti* ſup. 7.19. *Paliuri*] [illegible] eam ex etymo ſic placuit reddere, quia compoſitum eſt ex duabus [illegible] una ſpinam, altera oppreſſionem & exitium ſignificat, quaſi dicas [illegible] lem. Eſt enim ſpinis paliurus acutis, ut ait Virgil. Eclog. 5. [illegible] ut de hoc verbo Evangelii, & benedictionibus illud conſequentibus [illegible] ſanctificetur nomen Dei magis ac magis.

Caput LVI.

Deus doctrinam Evangelii de fide & reſipiſcentia per prophetam ad omnes gentes docet perventuram eſſe ſine diſtinctione perſonarũ: deinde Judæis graviſſimum judicium prænuntiat propter ſcelera tum doctorum avaritiam & luxum, popularium oſcitantiam, omniumque ordinum idololatriam, & conſociationem cum improbis: quæ crimina poſtquã objecit graviſſimè, tandem promittit ſe ne his quidem cauſis adductum iri ut ſummo jure cum ipſis agat, ſed ingentium prædicat ſe miſerturum, & improbos disjecturum ad ſtabiliendum regnum ſuum.

1 Sic ait Jehova, obſervate jus, & exercete juſtitiam: nam proximè ſalus

[illegible] *Sic ait Jehova*] Hujus concionis [illegible] continetur ſumma doctrinæ Evangelii [illegible] [illegible] reſipiſcentia, ad omnes homines ſine diſcrimine pertinentia, [illegible] [illegible] eſt conteſtatio ſive reprehenſio adverſus Judæos qui [illegible] Sabbathi uſu ad tempora adventus Chriſti [illegible] verſu 9. capitis 57. [illegible] Dei erga bonos [illegible] Matth. [illegible] a Heb. *propinqua eſt ſalus* [illegible] *ad veniendum, & juſtitia* [illegible]

[illegible] Gratuita juſtitia [illegible] declarabitur [illegible] per [illegible] a mortuis [illegible] & glorificationem [illegible] corpus [illegible] ri [illegible] Act. 2.

6 *Requirite*] alter locus de vocatione ad reſipiſcentiam [illegible] d Heb. *cum invenitur*. *Cum præſtò*] id eſt, ſe vobis [illegible] benignum [illegible] humanitus [illegible] e Heb. *multiplicat condonando* [illegible] Gen. 12.8. 8 *Non enim*] [illegible] logia, [illegible] Deus [illegible] revocet a viis & cogitationibus ipſorum, [illegible] te verſu explicans [illegible] præcedentia, quod plurimum condonet Deus. Nam (inquit Deus) [illegible] & cogitationes veſtræ videntur [illegible] nitum peccati [illegible] eſſe, tamen [illegible] ora [illegible] & [illegible] llora factis & cogitationibus meis, [illegible] bus ſum condonaturus infinitas peccatorum [illegible] ſuperent: non eſt infinitas peccati ordinis & [illegible]

mea ventura eſt, & juſtitia mea revelanda.
2 Beatus [a] mortalis qui fecerit illam, & filius hominis qui prehenderit illam; [b] obſervans ſabbathum ne prophanet illud, & obſervans manum ſuam ne faciat ullum malum.
3 [c] Neque loquatur alienigena qui ſe adjungit Jehovæ, dicendo, [b] omnino diſcrevit me Jehova a populo ſuo: neque dicat eunuchus, en ego ſum [a] lignum aridum.
4 [d] Nam ita ait Jehova de eunuchis, qui [e] obſervaverint ſabbatha mea, & elegerint id quo delector, apprehenderintque fœdus meum:
5 Etiam daturus ſum eis in domo mea & intra muros meos ſpatium & nomen [f] melius quàm filiorum aut filiarum; nomen [c] perpetuum daturus ſum eorum cuique, quod non exſcindetur.
6 [g] Alienigenas verò qui adjunxerint ſe Jehovæ ad miniſtrandum ei, & ad diligendum nomen Jehovæ, ut ſint ei ſervi; quiſquis obſervaverit ſabbathum ne prophanet illud, & apprehendentes fœdus meum;
7 Adducam ipſos quoque ad [h] montem ſanctitatis meæ, & lætificabo eos in domo orationis meæ; [i] holocauſta eorum & ſacrificia eorum [d] accepta erunt in altari meo; || nam domus mea domus orationis vocabitur [k] omnibus populis.
8 Dictum Domini Jehovæ [l] congregantis depulſos Jiſraëlis; *illos* [m] amplius aggregaturus ſum ei, ad aggregatos ejus.

[illegible] Mortalis] id eſt, [illegible] hominum [illegible] ut [illegible]

Obſervans ſabbathum] id eſt, colens pietatem in Deum (cujus documenta & exercitamenta ampliſſima obſervabantur in ſabbatho) & officiis [illegible] proximos, ac proinde doctrina & vita ſe conformis voluntati Dei ſic verſ. 4.

3 Neque loquatur] occupatio qua oſtendit Propheta non eſſe cur ex legali ritu (Deut. 23) ſibi metuant illi, ut cooptari poſſint in populum Dei, quia ritus illi in regno Chriſti diſtinuuntur penitus. b Heb. diſtinguendo diſtinxit. Lignum aridum] id eſt, inſulſæ partis ad corpus populi, quod comparatur cum arbore virente in domo Dei per benedictionem ejus, ut Pſalm. 92. 13. & ſequentibus.

4 Nam ita ait] explicatio promiſſionum Dei, quæ ſuperioris occupationis partibus reſpondet per [illegible].

Obſervaverint] id eſt, [illegible] doctrinæ & vitæ operam dederint ex fœdere, ut verſu 2. 5 Melius quàm] id eſt, perpetuum, quod nunquam ſcindetur in ſeculum; cùm tamen generatio filiorum filiarumque exſcindi poſſit. ſic accipiendum oſtendunt verba ſequentia. c Heb. ſeculi. 6 Alienigenas] alterum membrum reſponſionis ad occaſionem verſus tertii. 7 Montem] id eſt, Eccleſiam, ut ſuprà 2. 2. Holocauſta eorum] id eſt, ſpirituales hoſtiæ, de quibus Rom. 12. 1. nam hæc allegoricè dicuntur a figuris legalibus. d Heb. in beneplacitum erunt. || Matth. 21. 13. Omnibus] i. omnibus promiſcuè patebit, & cuivis genti, ut in eam recipiantur omnes ſine acceptione perſonarum; ut Marci 11. 17. 8 Congregantis depulſos] ex promiſſione Deut. 30. 4. Amplius aggreg.] id eſt alias oves in hanc caulam cum meo hoc grege adducturus, Joan. 10. 16. & Epheſ. 2. [illegible] ſequitur.

Caput LVII.

1 [a] OMNES [b] beſtiæ [a] agreſtes venite ad comedendum, omnes beſtiæ [b] ſylveſtres.
2 [c] Speculatores iſtius cæci, quotquot ſunt non agnoſcunt, quotquot ſunt canes *ſunt* muti, non poſſunt latrare; indormiſcunt, jacent, amant dormitationem.
3 Et iſti canes [c] avidiſſimi non norunt [d] ſaturitatem; propterea ipſi paſcunt ſe, neſciunt [e] docere: quotquot ſunt, ad viam ſuam ſe convertunt, quiſque ad lucrum ſuum ab extremitate illius *una ad alteram*.

1 Omnes beſtiæ] Secunda pars concionis, qua exponit Propheta cur depulſos Jiſraëlis modo uocaverit, nimirum quia Deus juſto judicio ſuo gentes inimiciſſimas & ferociſſimas contra populum erat accerſiturus, Aſſyrios, Babylonios, Græcos, Syros, Ægyptios, & Romanos qui Judæam infeſtarent atque conſumerent, hoc ver. deinde cauſas horrendi iſtius judicii per conteſtationem proponit, uſque ad verſum 17. Beſtiæ] id eſt, gentes quas modo nominavimus, ſumpta allegoria a grege & feris gregem infeſtantibus, ut alibi ſæpe; Pſalm. 80. 9. & ſuprà 5. 7. a Heb. agri. b Heb. in ſylva. 2 Speculatores] hæc conteſtatio [illegible]

4 [illegible] venite, ſumam vinum, & ingurgitabimus nos potu inebriante; [illegible] ſimilis huic dies craſtinus, imo major, excellentior valde.
5 [a] Juſtus perit, & nemo homo reponit in animo: homines inquam [b] benigni colliguntur nemine advertente, [c] ante adventum [d] ipſius mali recipi juſtum;
6 Ingredi *in* pacem, requieſcere [e] in cubilibus ſuis; quiſquis ambulat in æquitate ſua.
7 [f] At vos [g] appropinquate huc, filii præſtigiatricis; ſemen adulteri, quod ſcortaris.
8 [h] Contra quem oblectatis vos? contra quem [i] dilatatis os, [k] protrahitis linguam? an non eſtis nati [l] defectione, ſemen [m] falſum,
9 *Eorum* [n] qui incaluerunt in lucis, ſub [o] omni arbore virente; jugulantes natos ipſos in torrentibus, ſub ſcopulis petrarum?
10 [p] Inter læves lapillos torrentis pars tua *eſt*, illi ipſi ſors tua ſunt: [q] etiam in illis fundis libamen, offers munus; [r] an ſuper iſtis conſolationem caperem?
11 In monte alto & elato ponis cubile tuum, etiam illuc aſcendis ad [h] faciendum ſacrificium:
12 Etiam [s] poſt oſtium poſtemque ponis monimentum tuum, cùm a me receſſura te aſcendis, dilatas cubile tuum, cædens tibi amplius *cubile* quàm [t] illorum ſit, amas concubitum illorum, ſpatium *amplum* proſpicis:
13 Et contemplata mittis [u] ad regem [x] cum unguentis, & auges pigmenta tua: mittis inquam legatos tuos in longinquum uſque, & [y] demittis te uſque in ſepulchrum.
14 [z] Amplitudine viæ tuæ fatigata non dixiſti, animum abjicio: [a] catervam manus tuæ inveniſti, idcirco non ægrotas.
15 [b] Et a quo ſollicita timuiſſes ut mentireris, cùm me non recorderis, non reponas in [k] animo tuo? [c] an non me tacente, quemadmodum [l] olim, etiam me non metueres?
16 Ego indicabo [d] juſtitiam tuam, & facta tua quæ non profutura ſunt tibi.

[illegible] nia, & in me ſunt contumelioſi? Dilatatis os] ut Pſalm. [illegible] Protrahitis linguam] ad ludibrium & contumeliam. [illegible] tre impura quæ defecit a me. g Heb. falſitatis. [illegible] ro: ut ſuperiore verſu. [illegible] Qui incaluerunt] inimicantes [illegible] [illegible] demonibus, ac non Deo [illegible] poribus Achazi legimus, 2. Reg. 16. 3. & 4. [illegible] ſuper [illegible] ſtationis, ut dictum eſt ver. 8. [illegible] parentum tuorum; iſta eſt hæreditas tua, peccati [illegible] in locis [illegible] torrentibus ſub ſcopulis petrarum [illegible] ver. ſequente, etiam in domo mea, ver. 12. nec [illegible] Etiam] videlicet ut majores tui. [illegible] thetica. quaſi dicat, an unquam poſſem conquieſcere, [illegible] tumelias in me illatas [illegible] h Heb. [illegible] 12 Poſt oſtium] ubi verba ſua legis inſcribi mandaverat [illegible] 20. Illorum] videlicet parentum, id eſt, parentes ſuperans [illegible] te & multitudine. 13 Ad regem] Aſſyriæ Tiglathpileſerum [illegible] [illegible] i. omnibus modis te componens ut [illegible] [illegible] eſt: ſic Jechezk. 16. 23. i. Heb. abiit. Demittis te] [illegible] vus tuos & filios tuos [illegible] 2. Reg. ibidem elegantiſſima hypotypoſis [illegible] [illegible] id eſt, pertinaciſſimè [illegible] [illegible] eſt Aſſyrios [illegible] [illegible] concluſio præcedentis conteſtationis, quaſi dicat [illegible] [illegible] [illegible] impunitatem tuam: vide Eccleſ. 8. 10. l Heb. a ſeculo. [illegible] phraſis ironica. Quæ non profut.] id eſt, non [illegible] tur principio ſequentis verſus.

13 Cùm clamaveris, eripiant te [illegible] congregatio-
nes tuæ; atqui eas omnes efferet ventus, in-
cipiet vanitas: qui verò recipit ſe ad me,
poſſidebit terram, & hæreditario obtinebit
montem ſanctitatis meæ.
14 Et dicet, aggerate, aggerate; compa-
rate viam; tollite offendiculum è via popu-
li mei.
15 Nam ſic ait ſublimis & elatus, inhabitans
æternitatem, cujus nomen *eſt* ſanctus, *qui*
in ſublimi & ſancto habito: etiam cum eo
qui attritus eſt demiſſuſque ſpiritu *habito*,
ut vivum conſervem ſpiritum demiſſorum,
& vivum conſervem animum contrito-
rum.
16 Nam in ſeculum non contendam, neque
in æternum efferveſcam: nam ſpiritus à
conſpectu meo obrueretur, & animæ quas
ego feci.
17 Propter iniquitatem quæſtus ejus effer-
bui & percuſſi eum; abſcondendo me, in-
quam, efferbui, quia ibat averſus per viam
animi ſui.
18 Vias ejus video, ſed curabo eum: & de-
ducam eum, reddamque conſolationes ei,
id eſt, lugentibus ejus;
19 Creans proventum labiorum; ſum-
mam pacem, longinquo & propinquo, in-
quit Jehova, ut curem eum.
20 Improbi verò *erunt* ut mare propulſum:
nam quieſcere non poteſt, & aquæ ejus ex-
pellunt cœnum & lutum:
21 ‖ *Ita* nulla eſt pax, inquit Deus meus, im-
probis.

[illegible] prolepſeos, qua Deus confirmat ſe utrumque effecturum [illegible] electi, atque ad verſum 19. & improbi malè pereant, [illegible] *qui in ſublimi*] id eſt, qui e cœlis reveles, & ſuo tempore re-[illegible] humilitatem & poenitentiam meam, tum ſuper humilitatem [illegible], tum ſuper infidelitatem & injuſtitiam improborum, [illegible] Heb. [illegible]] ut Pſalm. 61.3. & 102.1. [illegible] *Abſcondendo me*] humanitùs dictum, ut [illegible] ſupra verſ. 3. *Vias ejus video*] quaſi dicat, novi quidem totam vitam eo-[illegible] propter me [illegible] *Lugentibus ejus*] ut [illegible] *Creans proventum*] id eſt, efficiens magnificentiſſimè & [illegible] (quæ [illegible]) proventum labiorum, id eſt [illegible] locum in pace habeant. [illegible] Heb. *pacem pa-*[illegible]] id eſt, perpetuam & conſtantiſſimam quietem ab an-[illegible] per Chriſtum: nam regnum Dei eſt ju-[illegible] per ſpiritum ſanctum, Rom. 14.17. *Longinquo &c.*] id [illegible] ipſis, ut ſupra 56.5. Actorum 2.39. & Epheſ. 2.17. [illegible]] alterum membrum prolepſeos, ut diximus in verſum [illegible]] id eſt, nullam habebunt pacem, ut ſequente verſu ex-[illegible]] videlicet ventis, flatibuſque externis, & fluxu ac reflu-[illegible]. Nam hæc duo ad deſcriptionem improborum perti-[illegible] ſe, tum adventitio impulſu agitantur. *Cœnum &c.*] id [illegible] & ingrata Deo improbi egerunt, ut cœnum ejicitur [illegible] à Deo ſollicitantur ad reſipiſcentiam immiſſis calamita-[illegible] ‖ *Supra* 48.22.

Caput LVIII.

Propheta accepto Dei mandato Judæorum hy-
pocriſin reprehendit, legitimumque jejuniorum uſum
explicat, & promiſſiones adducit ipſis eventuras
ſi pietatem in Deum & officia in proximum coluiſ-
ſent: deinde quòd non obvenerint promiſſiones, in
cauſa fuiſſe oſtendit non imbecillitatem Dei, ſed Ju-
dæorum ſcelera; quæ poſtquam Propheta ſuo & po-
pulorum nomine confeſſus eſt, pronuntiat nihilomi-
nus fore ut Deus in Chriſto propter nomen ſuum
adverſarios ſuos profliget, ſalutem Eccleſiæ conſe-
rat, eamque regat ſpiritu & verbo.

1 Exclama gutture, ne cohibeto,
tanquam buccina extolle vocem tuam:
& indica populo meo defectionem
ipſorum, & domui Jahhakobi peccata ip-
ſorum:
2 Ut ut me quotidie requirant & ſcientia
viarum mearum delectentur: velut gens quæ
juſtitiam facit, & jus Dei ſui non dereliu-
quit; rogent me jura juſtitiæ, acceſſu Dei
delectentur.
3 Quare dum jejunamus, *dicitis*, non reſpi-
cis? dum affligimus animam noſtram, non
agnoſcis? en, quo die jejunatis, præſtatis
id quod delectat, ut omnes labores ve-
ſtros exigatis.
4 En ad contentionem & jurgium jejunatis,
& ad percutiendum pugno improbiſſimo;
non jejunatis, (prout ſunt hæc tempora)
ut efferatis in excelſum vocem veſtram.
5 An hujuſmodi eſſet jejunium quod eligo,
dies quo affligit homo animam ſuam? an
incurvare ut juncum caput ſuum? an *ut qui*
cilicium ac cinerem *ſibi* ſternat? an hujuſ-
modi vocabis jejunium, & diem acceptum
Jehovæ?
6 Nonne hoc eſt jejunium quod eligo, ut ſol-
vatis nexus improbitatis, diſſolvatis faſ-
ces loris *vinctos*: ac dimittatis conquaſ-
ſatos *ut ſint* liberi, & omne lorum diſrum-
patis?
7 Nonne ut partiaris eſurienti panem tuum,
& pauperes ejectos introducas domum?
cùm videris nudum, ut tegas eum; & à car-
ne tua non abſcondas te?
8 Tunc erumpet velut aurora lux tua, & ſa-
nitas tua protinus efflorеſcet, & antеibit te
juſtitia tua, gloria Jehovæ extremum ag-
men tuum aget.
9 Tunc invocantem te Jehova exaudiet, vo-
ciferanti dicet, ecce me: ſi amoveris ab
animo tuo lorum, porrectionem digiti, &
elocutionem vanitatis;

[illegible] *ſpecie.* a Heb. *Ab alio.* *Requirant*] in ſpeciem videlicet: ſic reliqua hoc [illegible] *Acceſſu Dei*] id eſt, templi, in quo ſedem collocaverat Deus. [illegible] propoſitio ſummi argumenti a populo obiecti per expoſtulationem, cujus [illegible] deinceps cum eo conteſtatur Deus. Eſt autem argumentum à præſumptione [illegible] meritorum, ut fuit illius Phariſæi apud Lucam 18.9. & ſequentibus. [illegible] reſponſio Dei ad expoſtulationem populi duo complectitur: primùm redargutio-[illegible] hypocriſeos popularis, uſque ad verſum 8. deinde confirmationem promiſ-ſionum Dei erga [illegible], inde ad finem capitis. Populi autem peccata velut digito commonſtrantur, primùm quòd jejuniorum dies conſumant in ma-leficiis, deinde quòd ne jejunia quidem ipſa ad ſuum uſum conferunt, hoc & ſe-quente verſu. b Heb. *invenitis delectationem* c *ſic* ver. 13. [illegible]] id eſt, rerum veſtrarum commodis & diligentius ſatagitis, quod magis vos delectat, quàm ullus cibus aut potus; tanta flagratis avaritia, ut ſupra 57.[illegible] *Labores veſtros*] ut Proverb. 5.10. c Heb. *improbitatis.* d Heb. *non* eſt *hic dies, ut audire faciatis.* *Ut efferatis*] quæ geſtis non eſt cauſa ejus jeju-nium Deus inſtituerat, Levitici 16.29. & 23.27. 5 *An hujuſmodi*] [illegible] præcedentis redargutionis à definitione jejunii, tribus verſibus. [illegible] [illegible]] ſimulato ſanctu, ut Jobi [illegible] e Heb. *lora volutia.* [illegible] *improbitatis*] id eſt, fratres veſtros vobis improbiſſimè nexui deditos, & in ſervi-tutem tractos contra legem, Levit. 25.39. & Deut. 15. ſic Nehem. 5.8. *Faſces lo-ris*] id eſt, ſarcinas graviſſimas, quibus ſupra modum onerati fratres veſtri. Nam quo graviores ſunt ſarcinæ, eo validius colligantur loris [illegible] inhumanitatis per ſynecdochen, ut contrà ſequente verſu [illegible] humanitas. f Heb. [illegible] g Heb. *vulcedenos, id eſt, vagabundos ac [illegible]* [illegible] *Tunc erumpet*] altera pars, [illegible]] id eſt, fratre tuo: ſic Nehem. 5.5. [illegible] confirmatio promiſſionum Dei (ut diximus in verſ. 3.) hypothetica ſi-ve conditionalis, ſi populus integrè proximis benefaceret, atque ad eundem [illegible] Deum coleret, ver. 13. & 14. *Lux tua*] id eſt, pax & proſperitas gloriosa, ut Ee-ſter. 8.16. *Juſtitia tua*] id eſt, Chriſtus juſtitia noſtra, Jeremiæ 23.6. & 33.15. vide ſupra 52.12. h Heb. *colliget te: ut Num. 10.25. & ſupra* 52.12. i Si *amoveris*] id eſt, ſi actione, opere, & ſermone averſaberis inhumanitatem, & ab ea abſtinebis. j Heb. *è medio tui.* k Heb. *porrigentem digitum, & loqui va-nitatem.* *Digiti*] id eſt, ut mitti ad ullum oppreſſi ſupplicium, aut etiam extenſo digito [illegible]

Juxta hæc ſenſa] [illegible] Hæc concio [illegible] Propheta [illegible] Judæorum [illegible] cum [illegible] ſunt [illegible] dia] [illegible] dium, [illegible] concio [illegible] Deum & populum [illegible] confirmatio [illegible] ſuſque ad verſum 12. & [illegible] Propheta [illegible] Judæorum [illegible] *Gutture*] videlicet toto, pro eo quod eſt, plenis faucibus, [illegible] vocem [illegible] aliud (non cohibeto) quo [illegible] id eſt, [illegible] quibus [illegible] cia [illegible] *Defectionem*] [illegible] hypocriſis [illegible]

[illegible marginal notes]

10 Expromſeris famelico animum tu-
um, & animam afflictam ſatiaveris: tum
exorietur in tenebris lumen, & in caligine
tua tanquam meridiana lux:
11 Nam ducet te Jehova jugiter, & exſatia-
bit in l ſumma ariditate animum tuum, oſſa-
que tua expedita reddet; eriſque tanquam
hortus irriguus, & velut ſcatebra aquarum,
cujus non fallunt aquæ.
12 Ædificabuntque ex te geniti deſolationes
m antiquas, fundamenta aper multas gene-
rationes jacentia eriges: denique n vocabe-
ris inſtaurator ruinæ, reſtitutor ſemitarum
in habitationem.
13 Si averteris a ſabbatho pedem tuum, ne
facias id quo delectaris die p ſancto meo;
& vocaveris ſabbathum delicias, ſanctum
Jehovæ honoratum, honoraverisque ipſum
non exercendo vias tuas, non præſtando
id quo delectaris, aut loquendo verbum:
14 Tunc oblectantem te in Jehova, r vebam
te ſupra excelſa terræ; & faciam q ut fruaris
poſſeſſione Jahhakobi patris tui, ſquia os Je-
hovæ loquitur.

[illegible] perſona Dei, tranſitionem comparans ad confutationem ſe- [illegible]

Caput LIX.

1 EN non eſt brevior manus Jehovæ quàm
ut ſervet, neq; gravior auris ejus quàm
ut audiat:
2 Sed iniquitates veſtræ a diſterminant inter
vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra
faciunt ut occultet faciem a vobis, ne ex-
audiat.
3 Nam manus veſtræ contaminatæ ſunt ſan-
guine, & digiti veſtri iniquitate: labia ve-
ſtra loquuntur falſum, lingua veſtra per-
verſitatem loquitur.
4 Nemo eſt, d qui clamet pro juſtitia, & nemo
qui diſceptet pro fide: quiſque h confidit rei
inani, & loquitur vanum, e concipit labo-
rem, & parit mendacium.
5 f Ova aſpidis excludunt, & g telas aranei te-
xunt: qui comedit ex ovis eorum, morietur;
etiam qui aſpergitur, i quaſi irrumpat vipe-
ra.
6 f Telæ illorum non erunt pro panno, ne-
que operient ſe factis ſuis: facta illorum
ſunt facta e iniqua, & opus violentiæ eſt in
manibus eorum.
7 l Pedibus ſuis ad malum concurrunt, & fe-
ſtinant ad fundendum ſanguinem innoxi-
um: cogitationes eorum ſunt cogitationes
iniquæ, vaſtitas & contritio in r aggeribus
illorum eſt.
8 f Viam pacis ignorant, & nullum eſt jus
orbitis illorum: ſemitas ſuas depravant ſi-
bi: quiſque incedens d per aliquam earum, ſi-
ſ nuper, eſt pacis.
9 a Idcirco procul exiſtente jure a nobis, &
ſ non aſſequente nos juſtitia, dum expecta-
mus lucem ecce a tenebræ, c ſummum ſplen-
dorem expectamus in ſumma caligine ambu-
lamus.
10 d Palpamus velut cæci parietem, velut de-
ſecti oculis palpamus inquam; offendimus
ipſo meridie tanquam intempeſta nocte, in
rebus pinguiſſimis ſimiles mortuis ſumus.
11 Fremimus ſicut urſi quotquot ſumus, & ve-
lut columbæ f continenter gemimus: expe-
ctamus e jus, ſed nullum adeſt; ſalutem, ſed
procul abeſt a nobis.
12 Nam multiplicatæ ſunt defectiones noſtræ
coram te, & peccatorum noſtrorum quod-
que teſtatur contra nos; defectiones enim
noſtræ ſunt penes nos, & iniquitates noſtras
agnoſcimus iſta:
13 Nempe nos deficere, & mentiri in Jeho-
vam, & avertere nos g a ſequendo Deo no-
ſtro: loqui oppreſſionem & apoſtaſiam, con-
cipere & meditari ex h animo verba i falſa.
14 Sic averſum eſt retrorſum jus, & juſtitia e
longinquo conſiſtit: quia corruit in platea
veritas, & æquitas l non poteſt incedere.
15 Imò eſt ipſa veritas ſublata, & qui recedit
a malo l facit ut inſanus habeatur: m quod vi-
det Jehova, & malum videtur in oculis ejus,
nullum eſſe jus.
16 a Cùm itaque vidit nullum eſſe virum, &
obſtupuit nullum eſſe o interventorem; ſalu-
tem attulit p ei q brachium ipſius; & r juſtitia
ipſius, hæc fulcivit eum:
17 Nam t induit juſtitiam u quaſi loricam, &
x galeam ſalutis capiti ſuo: induit, inquam,
veſtium ultionis indumentum, & amicivit ſe
zelo quaſi pallio.
18 Planè ſecundum facta, planè ſecundum ea
rependet, æſtum hoſtibus ſuis, retributio-
nem inimicis ſuis; a inſulis ipſis retributio-
nem rependet:
19 Ut revereantur inde ab occaſu nomen Je-
hovæ, & inde ab ortu ſolis gloriam ejus:
cùm invadentem tanquam fluvium hoſtem,
ſpiritus Jehovæ ſignum contra eum fugaverit;
20 Et advenerit i Tſijoni vindex; & k converſis
a defectione in Jahhakobo, dictum Jehovæ.
21 l De me autem, hoc erit fœdus meum cum

[illegible footnotes]

[illegible] Jehova; ſpiritus meus qui eſt in te, & verba mea quæ poſui in ore tuo : non re- cedent ex ore tuo, aut ex ore ſeminis tui, aut ex ore ſeminis ſeminis tui, ait Jehova, [illegible] tempore uſque in ſeculum.

Caput LX.

Prophetia Eccleſiam (ad cujus ſalutem Christus [illegible] a patre miſſus eſt) primùm [illegible] ad lucem Evangelii diffundendi per orbem ter- rarum: deinde oſtendit quàm numeroſa potènſque futura ſit acceſſione gentium: & poſtremò promiſ- ſiones explicat de ſalute, proſperitate & gloria æterna quam Deus collaturus eſt in Eccleſiam per Christum.

1 Surge, luce, quandoquidem advênit lux tua: & gloria Jehovæ ſuper te or- ta eſt.
2 (Nam ecce tenebræ operiunt terram, & caligo nationes) ut ſuper te oriatur Jeho- va, & gloria ejus ſuper te conſpicua ſit;
3 Ut accedant gentes ad lucem tuam, & Re- ges ad ſplendorem exortum tibi.
4 Attolle circumquaque oculos tuos & aſ- pice; omnes iſti congregantes ſe accedunt tibi: filii tui e longinquo adveniunt, & filiæ tuæ ad latus tanquam a nutriciis appor- tantur.
5 Tunc timebis, deinde confluet; expaveſ- cet quidem, ſed dilatabitur cor tuum: quã- do mutabitur erga te fremitus maris, copiæ gentium accedent tibi.
6 Agmen camelorum operiet te, dromades Midjanis & Hhephæ, omnes e Scheba ve- nient; aurum & thus afferent, laudeſque Je- hovæ prædicabunt.
7 Omnes greges Kedaris congregabuntur ad te, arietes Nebajothi miniſtrabunt tibi; aſcendentes altare meum accepti erunt, ita domum ornatus mei ornabo.
8 (Cujus eſſent iſti qui ut denſa nubes con- volant, & velut columbæ ad feneſtras ſuas?)
9 Nam me inſulæ expectabunt, & claſſes O- ceani imprimis, ut adducant filios tuos e longinquo, argentum ſuum & aurum ſuum ſecum, ad nomen Jehovæ Dei tui, & ad ſan- ctum Jiſraëlis, quando ornabit te.
10 Et ædificabunt alienigenæ muros tuos, & Reges eorum miniſtrabunt tibi, cùm fer- vore meo percuſſero te, & benevolentia mea miſerebor tui.
11 Nam apertas tenebunt portas tuas ju- giter interdiu & noctu, non occludentur: ut introducant ad te copias gentium, cùm Regibus earum adductis.
12 Nam gens ipſa & regnum quæ non ſervi- ent tibi peribunt; & hæ gentes penitus de- ſolabuntur.
13 Gloria Libani ad te perveniet, abies, tæ- da, arboreſque opacæ pariter, ad ornan- dum locum ſanctuarii mei, ut locum pedũ meorum cohoneſtem.
14 Et adibunt te demiſſè filii affligentium te, & incurvabunt ſe ad plantas pedum tuo- rum quicunque ſpernebant te; atque voca- bunt te civitatem Jehovæ, Tzijonem ſancti Jiſraëlis.
15 Pro eo quòd fuiſti derelicta & exoſa, a- deò ut nullus pertranſiret; contrà diſpo- nam tibi excellentiam perpetuam, gaudi- um cujuſque generationis.
16 Nam ſuges lac gentium, & mammas Re- gum ſuges; ut experiaris me Jehovam eſſe ſervatorem tuum, & vindicem tuum Deum robuſtum Jahhakobi.
17 Pro ære adducam aurum, & pro ferro ad- ducam argentum, & pro lignis æs, at pro la- pidibus ferrum: & imponam tibi præfe- ctos pacis, exactoreſque juſtitiæ tibi.
18 Non audietur ampliùs violentia in terra tua, vaſtatio aut contritio in terminis tuis; ſed prædicabis ſalutem in muris tuis, & in portis tuis laudem.
19 Non erit tibi ampliùs ſol in lucem diurnam, & quod ad ſplendorem lunæ, non illuſtra- bit te: ſed erit tibi Jehova luci perpetuæ, & Deus tuus ornamento tibi.
20 Non occidet ampliùs ſol tuus, & luna tua non recipiet ſe (nam Jehova tibi erit luci perpetuæ) itaque completi erunt dies luctus tui:
21 Et populares tui quotquot erunt juſti, in ſeculum hæreditariò poſſidebunt terram; ut ſurculus plantarum mearum, opere ma- nuum mearum, glorietur.
22 Parvus erit in millenos, & exiguus in gen- tem numeroſam: ego Jehova tempore ſuo accelerabo iſtud.

[illegible] Gloria Jehovæ] id eſt, glorioſum miniſterium E- [illegible] Apoſtolus 2. Cor. 3. 9. & ſequentibus. [illegible] adhuc gentes ſedent in tenebris ignorationis Dei. [illegible] gentes alias illuſtratione Evangelii Chri- [illegible]

Locum ſanctuarii] id eſt, templum meum, quod eſt Eccleſia [illegible] 15 *Pro eo quòd*] tertia pars, exponens beneficia quibus Deus [illegible] Eccleſiam ſuam proſecuturus eſt, [illegible] generatim promiſſa; hæc ver. ſequentibus exornantur. [illegible] h Heb. generationis & generationis. [illegible] *Apocal.* 21. 23. 20 *Sol tuus*] id eſt, proſperitas [illegible] & Lunæ, [illegible] 21 *Ut ſurculus*] id eſt, Chriſtus [illegible] 22 *Parvus*] [illegible] quàm celerrimè Chriſtiana Eccleſia propagetur.

Caput LXI.

Chriſtus prædicans plenitudinem ſpiritus & [illegible] acceptam & vocationem ſuam, [illegible] operationes in Eccleſiam, ſuturas omnis [illegible] Eccleſiæ, & [illegible] Dei ex novo fœdere; quapropter de administratione ſua gratulans Deo & Patri, [illegible] ornamentum eſſe Eccleſiam ſponſam ſuam, justitia, vita, & gloria æterna; eandemque ſalutem ab administris ſuis prædicato verbo, & opere procurari mandat.

1 Spiritus Domini Jehovæ eſt ſuper me: eò quòd unxit Jehova me ad evangelizandum manſuetis, miſit me ad obligandum fractos animo, ad proclamandum captivis libertatem, & vinctis aperturam ergaſtuli.
2 Ad proclamandum annum [b] acceptum Jehovæ, & diem ultionis Dei noſtri; ad conſolandum omnes lugentes:
3 Ad conſolationem adhibendam lugentibus Tzijonis, ad dandum eis ornatum loco cineris, unguentum gaudij loco luctus, amictum laudis loco ſpiritus contracti: ut vocentur illi quercus justitiæ, ut planta Jehovæ glorietur.
4 Ut ædificent deſolationes [c] antiquas, ſolitudines priſcas reſtituant; renoventque civitates [d] deſolatas, ſolitudines [e] multarum generationum.
5 Nam adſtantes extranei paſcent greges veſtros, & alienigenæ agricolæ *erunt* veſtri, & vinitores veſtri:
6 Vos verò ſacerdotes Jehovæ vocabimini, miniſtri Dei noſtri [f] dicemini; opibus gentium fruemini, & gloria earum ſummè efferetis vos.
7 Loco pudoris veſtri dupli, & ignominiæ quam cantabant horum portionem *eſſe*, idcirco in terra illarum duplum hæreditariò poſſidebunt, lætitia perpetua his futura eſt.
8 Quia ego Jehova amo jus, odi rapinam conjunctam cum holocauſto; ideo dabo mercedem eorum in veritate, & fœdus perpetuum pangam eis.
9 Et innoteſcet in gentibus ſemen eorum, & progenies eorum inter populos; omnes videntes eos agnoſcent eos, eſſe ſemen *cui* benedicit Jehova.

[illegible] ſimiliter arrogat ſibi, quia ſingulares aliorum omnium [illegible] ut ipſe Chriſtus docuit Matth. 28.18. [illegible] quaſi dicat, [illegible] rebus neceſſarijs mittit Deus, ſed et [illegible] inſtruxit ſpiritus plenitudine. Eſt enim ungendi verbum hîc ſumptum metonymicè, ut Pſalm. 45.8. & alibi ſæpè. [illegible] idest, ad curandum mortales, liberandum, & reconciliandum Deo: quò ſpectant omnes illæ allegoricæ loquendi formæ quæ mox ſequuntur. a Heb. cordis. b Heb. benevolentiæ. 3 [illegible] id eſt luctus, metonymicè à ſigno: ut ſupra 58.5. Contracti] id eſt, qui [illegible] malorum ſuorum anguſtus atque abjectus eſt, ut contrà cum liberatur ex anguſtijs animus, dicitur dilatari: vide Pſal. 119.32. Quercus juſtitiæ] id eſt, tanquam arbores. In Chriſto [illegible] per fidem, & in juſtitia ac ſanctificatione ſpiritus ambulantes per Chriſtum, in Eccleſia pro plantis Dei habeantur, & ab exteris quoque [illegible] fructuum, quos protulerint [illegible] 1. Timoth. 5.7. Ut [planta]] quæ in Chriſtum, tanquam in truncum [illegible] ſurculo, fuerit [illegible] à Deo: ut ſuprà 60.21. 4 Ut ædificent] i. inſtaurent Eccleſiam Dei, [illegible] c Heb. ſeculi. ſic vers. 7. & 8. d Heb. deſolationis. e Heb. generationis & generationis. 5 Nam adſtant] ſecunda pars capitis de operatione [illegible] Eccleſiæ, nimirum fore ut hoſtes ipſi miniſtrent Eccleſiæ, & Eccleſia [illegible] Deo; ac proinde omnia bonorum genera benedictione Dei conſequatur [illegible] 1. Corin. 3. 22. f Heb. dicetur vobis. 6 Opibus gentium] primum beneficium [illegible] Eccleſiæ vindicata per Chriſtum [illegible] 7 Dupli] id eſt, [illegible] Horum] [illegible] Judæorum, qui tum erant Eccleſia Dei [illegible] Duplum] idest abundè, [illegible] 8 Quia ego] ſecundo benedictionum genus, fore ut Deus fœdus perpetuum in Chriſto [illegible] cum Eccleſia [illegible] Eccleſia ſua [illegible] ſpiritu non [illegible]

[illegible] & eadem eis novum hominem, qui ſecundum Deum [illegible] juſtitiam & ſanctitatem veram, Epheſ. 4.23. [illegible] te, Joan. 4.23. 9 Et innoteſcet] tertium benedictionis genus, [illegible] per ſanctificationem ſpiritus: [illegible] lex ceremonialis per carnem Chriſti abolita, [illegible] modo populorum.

Caput LXII.

1 Omnino gaudeo in Jehova, exultat anima mea in Deo meo; quia induit me veſtibus ſalutis, pallio juſtitiæ amicivit me: tanquam ſponſum qui adminiſtrat ornatum, & veluti ſponſam ornantem ſe inſtrumentis ſuis.
2 Nam ut terra profert germen ſuum, & ſicut hortus ſata ſua producit; ita Dominus Jehova producturus eſt juſtitiam & laudem coram omnibus gentibus.
3 Propter Tzijonem non tacebo, & propter Jeruſchalaima non quieſcam: donec prodeat ut ſplendor juſtitia ejus, & ſalus ejus ut lampas ardeat.
4 Videbunt enim gentes juſtitiam tuam, & omnes Reges gloriam tuam; & indetur tibi nomen novum, quod os Jehovæ præfinierit;
5 Cùm eris [b] coronata ornatu manu Jehovæ, & cidari [c] regia manu Dei tui.
6 [d] Non diceris amplius derelicta; & terra tua non dicetur amplius deſolata; ſed [e] tu vocaberis deliciæ meæ, & terra tua maritata; quia delectabitur Jehova te, & terra tua maritabitur:
7 Ut cùm ducit juvenis virginem, cùm uxorem tibi ducunt filii tui; gaudio, inquam, ſponſi cum ſponſa, gaudebit tecum Deus tuus.
8 Super muros tuos, *urbs* Jeruſchalaimorum, præficio cuſtodes toto die & tota nocte jugiter non tacituros: qui commemoratis Jehovam, ne *eſto* ſilentium vobis;
9 Et ne permittatis ſilentium eſſe de illo donec ſtabiliat, & donec diſponat [f] Jeruſchalaimis laudem in terra:
10 Sed dicite, juravit Jehova per dexteram ſuam, & per brachium roboris ſui; non dabo

poſita, ſequentibus [illegible] Dominus Jehova] id eſt, Chriſtus cum Patre & Spiritu Sancto, per ſpiritum [illegible] operans, & per verbum [illegible] 3 Donec] id eſt, donec [illegible] 4 Nomen novum] [illegible] quod [illegible] ornamentum ſuum tibi [illegible] c Heb. [illegible] d Heb. [illegible] 8 Super [illegible] miniſtrationis Chriſti, per ſervos ſuos in Eccleſiam [illegible] ad conſummationem ſeculi prædicare [illegible] diſcipulos [illegible] Evangelii promulgatione [illegible] Cuſtodes] id eſt, paſtores & doctores, allegoricè [illegible] apoſtrophe ad ſervos Chriſti, [illegible] 9 De illo] Chriſto, [illegible] Jehova, quem [illegible] 10 Sed dicite [illegible] Evangelii, [illegible] æterna.

frumentum tuum ampliùs cibo inimicis tuis, neque bibent alienigenæ muſtum tuum, in quo laboraveris:

11 Sed colligentes illud comedent illud, ut laudent Jehovam; & congregantes hoc bibent ipſum ᶠin atrijs ſanctitatis meæ.

12 Tranſite, tranſite ᵍin portas, ʰparate viam populi; aggerate, aggerate aggerem, amovete lapides, attollite vexillum ad populos.

13 ⁱEcce Jehova pronunciat ad extremum uſque terræ, dicite ᵏfiliæ Tsijonis, ecce ˡſalus tua advenit: ecce ᵐmerces hujus penes ipſum, & operæpretium hujus ante ipſum eſt:

14 Ut vocent ⁿhos populum ſanctum, vindicatos Jehovæ; & tu voceris ᵒrequiſita, civitas non derelicta.

...e conſolatis documentis quæ Chriſtus Eccleſiæ ſuæ ubique ... ſpiritum ſuum, qui operatur omnia in omnibus. *Filiæ Tsi-* ... gentiæ per doctrinam quæ Tsijone profecta eſt, ut ſupra 2. ... id eſt, Chriſtus ſalutis autor. *Merces hujus*] id eſt, jam re ipſa ... ſuam pro operibus & perpeſſionibus ſuis, nimirum ſalutem ... it ſanguine ſuo. 14 *Hos*] id eſt, filios tuos, ô Eccleſia: ... Eccleſiam compellantium, & ſervatos quaſi digito cõ-...] tum à Chriſto redimente, tum ab electis omnibus, a ... ut ſuprà 49. & 60.

Caput LXIII.

Eccleſia Judæorum ſermonem inſtituens cum advenientе Chriſto, cognoſcat ex ipſo quis ſit, & quàm magnificè de hoſtibus triumphet & ſuos conſervet: ac propterea repentè adducta ad celebrandam præteritam illius beneficentiam qua populum ex Ægypto liberaverat, orat Chriſtum ut propter Dei ſuum & gloriam, ac propter blaſphemam & ... impietatem hoſtium Eccleſiæ, placeat miſericordiam de ea capere, & gratis ſalutem afferre, & quamvis peccati conſcia, Deo ſe exhibet, profitetur reſipiſcentiã, ſalutemq́; ſuorum poſtulat: quæ propter Chriſtus à ſe Eccleſiam ex gentibus colligendam eſſe reſpondet, ſe ultionem de Judæis ſumpturum eſſe, & reliquias ſervaturum: Judæiſq; conſtitutam fert ſententiam condemnationis adverſus impios, & piis promiſſionibus magnificis regenerationis, lætitiæ, vitæ, proſperitatis, & omnimodæ benedictionis conſolatur.

1 ᵃQUis hic eſt veniens ᵇex Edomæa ᶜmadefactus veſtibus ᵈBotſræ, iſte ᵉdecorus veſte ſua, ᶠperegrè agens amplitudine virium ſuarum? ᵍego qui loquor juſtè, ſufficiens ad ſervandum.

2 ʰQuare rubidus es veſtibus tuis, & veſtimenta tua ut calcantis in torcularis lacu?

..., reſponſio Chriſti. Prima quæſtione Eccleſia Chri... improviſò advenientem & hoſtes ſuos ulciſcentem non agnoſ... ſit, & cognoſcit ex Chriſto, hoc verſu: ſecunda, cruentatas ... quærit illius rei cauſam, ver. 3. cui reſpondet Chriſtus, ver... tertia denique Eccleſia repentè adducta partim in admiratio... Dei operum, reliquo capite, partimque, in metum ex pecca... , implorat miſericordiam Chriſti, toto capite ſequente ... Chriſtum, capite 65. *Ex Edomæa*] id eſt, ex regione hoſtium ... Edomæa autem potius quàm alia ulla regio nominatur, ... tum graviſſimæ ac hæreditariæ hoſtilitatis nominatur Pſal. ... 2 Heb. *fermentatus: metaphora à maſſa conſperſa.* *Made-* ... ſuo quàm hoſtium ſanguine, ut ſecunda quæſtione explica... Idumæorum metropoli, ut ſuprà 34.6. *Decorus*] id eſt, cujus ... in ipſius veſte ſanguine conſperſa, & reportatam victoriam ...] i. peregrans & pervadens ſecurè omnes hoſtium ... copiarum collecti auxilio, ſed ſola potentia ſua. *Ego qui*] ... ſe eorum Eccleſiæ Prophetam, Sacerdotem, & Regem pro...] ſecunda quæſtio.

3 ᵃTorcular calcavi ſolus; nam ex populis nullus vir *potuit certare* mecum; ſed calcavi eos ira mea, & conculcavi eos æſtu meo: ita inſperſus eſt *ſanguis*ᵇ cujuſque robuſtiſſimi illorum veſtimentis meis, & omnes veſtes meas contaminavi;

4 ᶜQuando dies ultionis ex ᶜanimo meo, & ᵈannus vendicandorum meorum venit.

5 Cùm autem intuerer ᵉnullum eſſe adjutorem, & obſtupeſcerem quòd nemo fulciret; ᶠſalutem attulit mihi ᵍbrachium meum, & æſtus meus ipſe fulcivit me:

6 Ita calcavi populos ira mea, & ʰinebriavi eos æſtu meo; denique dejeci in terram robuſtiſſimum quemque eorum.

7 ⁱBenignitates Jehovæ commemorabo, laudes Jehovæ, planè pro omnibus quæ contulit nobis Jehova: & amplitudinem bonitatis erga domum Jiſraëlis, quam contulit eis ſecundum miſericordiam ſuam & ſecundum amplitudinem benignitatum ſuarum.

8 ᵏNam ˡdixit; utique populus meus ſunt, filii ᵐnon mendaciter acturi: ideo fuit illis ſervator.

9 In omni ⁿanguſtia eorum ᵒnon affecit *eos* anguſtia: ſed ᵖAngelus faciei ejus ſervavit eos; dilectione ſua & clementia ſua ipſe vendicavit eos; & ᵠimponens eos ſibi bajulavit eos omnibus diebus ſeculi.

10 Nam ipſis rebellantibus, & ʳdolore afficientibus ˢſpiritum ſanctitatis ejus; ᵗmutabatur quidem ipſis in inimicum, ipſe repugnabat eis:

11 Sed recordabatur dierum ᵘpriſcorum, Moſchis, populi ſui, *dicens:* ‖ ˣubi *eſſet* qui eduxit iſtos e mari cum ʸpaſtore gregis ſui? ubi *eſſet* qui poſuit in medio iſtius ᶻſpiritum ſanctitatis ſuæ?

12 Qui deduxit *iſtos*, ᵃad dexteram Moſchis

3 *Torcular*] reſponſum Chriſti ad quæſtionem accommodatum, allegoricè explicat victoriam Chriſti de hoſtibus, ut ſuam Eccleſiam potenter ſervet. Hanc autem victoriam commendat duobus modis: primùm, quòd nemo hoſtium tam fortis fuit qui poſſet ipſi obſiſtere, duobus verſibus; deinde quòd ſolus eam comparaverit nemine adjuvante, duobus alteris: quæ duo proleptice his tribus primis verbis expoſuit.

b Heb. *robur illorum: ut ver. 6.*

4 *Quando dies*] id eſt, cùm exoptata mihi plenitudo temporum advenit, ut vocat Paulus Galat. 4.4.

c Heb. *cordis.*

Annus vend.] id eſt, verus ille jubilæus, quem legalis ritus figuraverat, Levit. 25. & 27.

5 *Nullum eſſe*] id eſt, ne Eccleſiam quidem ipſam ad ſalutem ſuam & liberationem ab hoſtibus conferre aliquid poſſe?

Salutem attulit] id eſt, Eccleſiæ meæ, quæ eſt corpus Chriſti & complementum ejus qui omnia implet in omnibus, Ephes. 1.23.

Brachium] id eſt, ſola virtus mea, & zelus Jehovæ, ſuprà 8. 6 *Inebriavi*] id eſt, magna pocula atque infelicitatis afflictionum & iræ meæ epotanda præbui: ut Pſalm. 75.9. & ſup. 51.22. 7 *Benignitates*] hac tertia parte, Eccleſia admirans magnificentiam præſentem Chriſti orat ipſum pro ſalute ſua, uſque ad caput 65. Hujus autem orationis partes ſunt quatuor: prima eſt exordium, quo Eccleſia Deum addúcit ad confirmandam promiſſionum veritatem, & confirmat ſe ipſam in expectatione earum, per laudativam narrationem anteactæ Dei beneficentiæ, toto hoc capite: ſecunda, eſt propoſitio poſtulati, principio capitis ſequentis uſque ad verſum 9. tertia, eſt confirmatio poſtulati, tribus verſibus: quarta, concluſio, à verſu 12. ad finem.

8 *Nam dixit*] narratio benignitatis & beneficentiæ Dei erga populum, hoc verſu: quæ deinde amplificatur ab ingratis populi factis, & Dei conſtantia in benignitate præſtanda propter gloriam ſuam, verſu ſequente. atque hæc duo reliquis exornantur. *Dixit*] id eſt, humanitus ſecum reputavit, tanquam ſi... aut parens benè ſperans de liberorum fide atque obſequio. *Non mendaciter*] quaſi dicat, non erunt tam impii atque impudentes ut degenerent a me: humanitus dictum. 9 *Anguſtia*] id eſt, quâ ii Deum indigniſſimè afficerent: humanitus dictum, ut ſequens verſu. *Non afficit eos*] id eſt, non malum, ſed bonum rependit pro malo. *Angelus*] id eſt, Chriſtus mediator Dei & hominum, de quo Exodi 23. 20. Propterea autem Angelus faciei appellatur, tum quia tanquam ſecundus ... miniſtrat coram facie Dei & intercedit pro nobis, atque adeò eſt in ſinu patris, Joan. 1.18, tum quia nobis eſt à Patre imago Dei inviſibilis, Coloſſ. 1.15. quem qui vidit, vidit Patrem, Joan. 14.9. *Imponens ſibi*] ut Exod. 19.4. & Deut. 32.11. & ſuprà 46. 4. *Dolore affic.*] ut Pſalm. 78.40. *Spiritum ſanctit.*] ſpiritum ex communicatione ipſius dona agnoſcebant: nam qui repugnante luce verbi Dei & ſpiritus, ſcientia & conſcientia ipſius aliquid perpetrat, is ſpiritum dicitur extinguere, 1. Theſſ. 5. 19. ſpiritui mentiri, Actor. 5.3. & dolore eum afficere: ut hoc loco. Eſt autem hæc tota narratio inſcitiâ, evidens (ſi quæ in vetere Teſtamento) ad confirmandam doctrinam Chriſtianam de uno Deo & tribus perſonis. *Mutabatur*] id eſt, certabat contra ipſorum improbitatem, & reprimebat afflictionibus, tanquam ſi fuiſſet hoſtis: humanitus dictum, ut Pſalm. 18.27. d Heb. *facie.* ‖ Exod. 14. 11 *Ubi eſſet*] proſopopœia ſummè pathetica, qua figuratur Deus diſceptans cum animo ſuo, & ſe ad miſericordiam revocans propter gloriam ſuam, quo argumento utebatur Moſche, Exod. 32.11. quaſi dicat, ubi amplius videretur gloria Dei? ubi extaret ſublato populo ipſius? *Paſtore*] id eſt, Moſche. *Spiritum ſancti.*] id eſt, Deum ipſum Patrem & filium præſentem in Spiritu ſancto quem illi quodammodo extinguebant, ut dictum eſt ver. 10. 12 *Ad dexteram*] id eſt, Moſchem quaſi manu ducens, & dexteram illius agens ad perficiendum opus ſuum.

[illegible] qui diffidit a-
quas propter iſtos, ut compararet ſibi no-
men [illegible]
13 Qui egit iſtos per abyſſos, tanquam equū
per deſertum, adeò ut non impegerint?
14 Ut jumentum in convalle deſcendens,
ſpiritus Jehovæ quietè egit eum: ita duxi-
ſti populum tuum, ad comparandum tibi
nomen ornatus.

Caput LXIIII.

1 INTUERE e cœlis, & vide ex habitacu-
lo ſanctitatis tuæ, & ornatus tui: ubi eſt
zelus tuus, & maxima potentia tua?
fremitus viſcerum tuorum & miſericor-
diæ tuæ erga me continerent ſeſe?
2 Tu enim pater noſter es; quamvis Abra-
ham neſciret nos, & Jiſraël non agniturus
eſſet nos: tu Jehova pater noſter es, vindi-
ci noſtro a ſeculo nomen eſt tibi.
3 Quare ſineres aberrare nos, Jehova, a viis
tuis? torrefaciens obdurares [b] animum no-
ſtrum a reverentia tui? revertere propter
ſervos tuos, tribus poſſeſſionis tuæ.
4 Ad minimum aliquè hæreditariò poſſident
populum ſanctitatis tuæ, hoſtes noſtri con-
culcant ſanctuarium tuum.
5 Sumus illi; nunquam dominatus es iſtos,
neque invocatum eſt nomen tuum ſuper i-
ſtos: utinam lacerans cœlos deſcende-
res, a facie tua montes diffluerent,
6 Quemadmodum conflagrante igne cre-
mia, aquarum bullas excitat ignis, ut
notum faceres nomen tuum hoſtibus tuis;
a facie tua gentes contremiſcant.
7 Faciens terribilia quæ non expectaſſemus;
utinam deſcendas, a facie tua montes dif-
fluant.
8 Et inde a ſeculo [c] inaudita, auribus mini-
mè percepta; quæ oculus non vidit, ô De-
us, præter te, Deus compararet præſtolanti
ipſum.
9 Occurris gaudenti, & exercenti juſtitiā,
qui in viis tuis memores ſunt tui: en tu ef-
ferveſcis cùm peccamus; ſi perpetuò in
illis ſtetiſſemus, ſervati fuiſſemus.
10 Sed ſumus ut immundus omnes nos, &
ſicut panniculus abjectiſſimus omnes ju-
ſtitiæ noſtræ; diffluimuſque velut folium
omnes nos, & iniquitates noſtræ ut ventus
auferunt nos;
11 Nec ullus eſt qui invocet nomen tuum,
excitans ſe ad prehendendum te; etiam ab-
ſcondiſti faciem tuam a nobis, & diſſolvis
nos [h] per iniquitates noſtras.
12 Jam verò Jehova, pater noſter es: nos
quidem lutum ſumus, tu verò fictor noſter
es, & opus manus tuæ ſumus omnes.
13 Ne efferveſcas Jehova quamplurimùm,
neque in æternum recorderis iniquitatis: en
intuere quæſo, nos omnes ſumus populus
tuus.
14 Civitates ſanctitatis tuæ ſunt deſertum:
Tzijon eſt deſertum, eſt Jeruſchalaimis de-
ſolatio,
15 Domus ſanctitatis noſtræ, & ornatus no-
ſtri, in qua laudarunt te majores noſtri, eſt
expoſita conflagrationi ignis; & unaquæque
rerum deſyderatarum noſtrarum eſt vaſtati-
oni.
16 An propter illas contineres te Jehova?
ſileres, & affligeres nos quamplurimùm?

Caput LXV.

1 EXPOSITUS ſum eis qui nō interroga-
bant, inventus ſum ab eis qui non quæ-
rebant me; dixi, ecce me, ecce me,
ad gentem quæ non vocatur de nomine
meo.
2 Expanderam manus meas toto die ad po-
pulum rebellem; qui ambulant via non bo-
na, [b] ſequendo cogitationes ſuas:
3 Ad populum qui provocant me in perju-
giter; ſacrificantes in hortis, & adolentes
in [d] laterculis:
4 Qui ſedent ad ſepulchra, & apud cuſto-
dita pernoctant; qui comedunt carnes por-
cinas, & fragmen carnium abominandarum
ex inſtrumentis ſuis:
5 Qui dicunt, appropinqua ad tuos, ne ac-

[illegible] Abſconditum [illegible] ſecundam orationis partem. [illegible]

[illegible] cauſa poſſeſſiſt, ut diximus verſu præcedente, a fœdere Dei [illegible] Jiſraëlis ambulantium coram ſe; vos autem planè a fœde- [illegible]

va confeſſio ſubjicitur. 10 Ut immundus] [illegible] lepræ ſordibus, ab ipſius Dei hominumque conſortio [illegible] 45. [illegible] Heb. [illegible] 11 [illegible] caſi reſpicimus: exaggeratio. [illegible] Apoſtolus Philip. 3. [illegible] b Heb. [illegible] conclaſio ex antecedentibus confecta: ut dictum eſt in [illegible] quæ valet ſic ver. ultimo. 16 Propter illas] nimirum [illegible] quibus ſupra, quaſi dicat, indignum eſſet te [illegible] ad gloriam tuam in liberatione Eccleſiæ poſitam.

[illegible] Rom. 10. 20. [illegible] fuerant a republica Jiſraëlis, extranei a pactis [illegible] 2 Expanderam] ſecundus narrationis locus, [illegible] Judæorum [illegible]

[illegible] meo: quia ſanctior ſum te: iſti ſumus
[illegible] in naſo meo, ignis ardens toto die.
6 Ecce ſcriptum eſt coram me: non tacebo,
niſi rependero, atque rependero in ſinum
eorum.
7 Iniquitates veſtras, & iniquitates patrum
veſtrorum pariter, ait Jehova, qui adolevе-
runt in iſtis montibus, & in iſtis collibus
probro affecerunt me; quapropter rometi-
ens opus eorum primum regeram in ſinum
eorum.
8 Sic ait Jehova; ut cui præſtò eſt muſtum
in botro, is dicit, ne perdito iſtum, quia be-
nedictio eſt in eo: ita facturus ſum propter
ſervos meos, ne perdam iſtos omnes.
9 Nam excipiam e Jahhakobo ſemen, & e
Jehuda hæredem montium meorum: &
poſſidebunt hæreditatem iſtam electi mei,
& ſervi mei habitabunt iſtic.
10 Eritq; Scharonitis regio caula gregum,
& convallis Hhacoris cubile armenti; pro
populo meo, qui requiſierint me.
11 Vos verò deſertores Jehovæ, qui oblivi-
ſcimini montis ſanctitatis meæ; qui inſtrui-
tis [illegible] illi menſam, quique impletis numeris illis libamen:
12 Tradam quoq; numeros veſtros gladio, &
omnes vos mactationi ſuccũbetis, eò quòd
clamanti mihi non reſpondiſtis, & loquen-
tem non audiviſtis: ſed feciſtis quod ma-
lum videtur in oculis meis, & id quo non
delector elegiſtis.
13 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, ecce ſer-
vi mei comedent, vos autem eſurietis; ecce
ſervi mei bibent, vos autem ſitietis: ecce
ſervi mei lætabuntur, vos autẽ erubeſcetis.
14 Ecce ſervi mei canent præ hilaritate a-
nimi; vos autem clamabitis præ dolore
animi, & præ contritione ſpiritus ejulabitis:
15 Et dimittetis nomen veſtrum *ut ſit* execra-
tioni electis meis, cùm morte affecerit te
Dominus Jehova; ſervis verò ſuis indet no-
men aliud:
16 Ut qui ſibi benedicturus eſt in terra, be-
nedicat ſibi per Deum firmi, & juraturus
in terra juret per Deum firmi: cùm oblivi-
oni traditæ fuerint hæ anguſtiæ priores, &
cùm abſconditæ fuerint ab oculis meis.
17 Nam ecce ego creaturus ſum cœlos no-
vos, & terram novam; neq; commemora-
buntur hæc priora, neq; venient in animum.
18 Sed gaudete & exultate in ſempiternum,
quæ ego creo: nam ecce ego recreo *ur-
bem* Jeruſchalaimi in exultationem, & po-
pulum ejus gaudio.
19 Et exultabo me de Jeruſchalaimis, & gau-
dente de populo meo; non audietur in ea
amplius vox fletus, aut vox clamoris.
20 Non exiſtet illinc amplius infantulus *æ-
tate*, aut ſenex, cujus non impleat dies *Deus*:
nam puer, natus centum annos morietur;
peccator autem *aliàs natus* centum annos
maledictus erit.
21 Et ædificantes domos inhabitabunt *eas*;
& plantantes vineas, comedent fructum ea-
rum.
22 Non ædificabunt & alius inhabitabit, non
plantabunt & alius comedet: ſed ut ſunt
dies arboris, dies erunt populi mei, & opus
manuum ſuarum deterent electi mei.
23 Non laborabunt inaniter, neque gignent
ad conturbationem: nam ſemen bene-
dictorum Jehovæ erunt, & prognati eorum
cum ipſis.
24 Eritque nondum clamantibus ut ego re-
ſpondeam; adhuc ipſis loquentibus, ut ego
exaudiam.
25 Lupus & agnus paſcentur unà, & leo ut
bos comedet ſtramen, ſerpenti autem pul-
vis erit cibo: non maleficient, neque cor-
rumpent in toto monte ſanctitatis meæ, ait
Jehova.

his omnibus antequam roganus Matth. 6.32. 25 Lupus & agnus] vide ſuprà 11.6. id eſt, nihil damnoſum eſſe poterit Ec. [illegible]

Caput LXVI.

Deus externam ſanctimoniam hypocritarum abdicans, oſtendit ſe in humilibus habitare: itaque Eccleſiam Judæorum confirmans adverſus hypocritarum faſtum, multiplicationem perpetuam ei pollicetur, Judæos & gentes hortatur ad lætitiam ex fructu operum ipſius: quibus ſe impios perditurum, gentes in communionem Eccleſiæ & cultus ſui vocaturum, denique æternum triumphum de hoſtibus comparaturum ipſis pollicetur.

1 SIc ait Jehova, cœlum ipſum ſolium me-
um *eſt*, & terra ſcabellum pedum meo-
rum. ubinam *eſſet* domus quam ædifi-
caretis mihi? & ubinam locus quieti meæ?
2 Atqui, omnia iſta fecit manus mea, & *per
eam* exiſtunt omnia iſta, dictum Jehovæ: ſed
in hunc intueor, in pauperem & contritum
ſpiritu, ac trepidantem ad verba mea.
3 Qui jugulat bovem, *ac ſi* percuteret vi-
rum; qui mactat parvam pecudem, *ac ſi*
decollaret canem; qui offert munus, *ac ſi*
ſanguinem porci; qui adolet thus, *ac ſi*
muneraretur idolum: etiam iſti eligunt
vias ſuas, & abominationibus ſuis anima eo-
rum delectatur:
4 Etiam ego eligam propter facinora eorũ,
& inducam [b] quæ formidant eis; eò quòd

confirmantur, inde ad ver. 10. tertium eſt hortatio ad amicos Eccleſiæ, ut lætentur cum ea & benedictiones Dei participent ad gloriam ipſius, uſque ad verſum 15. poſtremum eſt narratio benedictionum quas effecturum ſe Deus promiſerat, indè ad finem uſque. 1 Reg. 8.27. Actorum 7.49. Ubinam eſſet] quaſi dicat, putaretiſne, ô hypocritæ, me excelſiſſimum in manufactis templis habitare? Actor. 7.48. & 17.24. ac proinde iſto templo capi & includi infinitam majeſtatem meam? non eſt illa mea habitatio juſta; ſed in animo pauperum & contritorum ſpiritu, ibi unanimiter habitaturus & ambulaturus ſum, 2 Corinth. 6.16. 2 At hunc intueor] id eſt, hi demum ſunt vera templa mea: nam alioqui ſtructura illa, ut ipſi aſpectabilis deliciis [illegible] ſervis Dei templiſque illius viventibus, erat ingrata Deo: quamobrem utrumque conjunxit Schelomo dicens, ut ſint oculi tui aperti erga domum hanc, auſcultando orationi quâ orat ſervus tuus, &c. 1 Reg. 8.29. & ſeq. 3 Qui jugulat] in templo videlicet ex ritu externo legis, ſed non abjecto & contrito animo, ac trepidans ad verba mea, ut ſuprà 1. & 58. Percuteret virum] id eſt, homicidium perpetraret: quaſi dicat, non magis mihi acceptus eſt, quàm qui ſcelerate cædem perpetrat contra legem. Canem] id eſt, animal ineptum ſacrificiis, ſynecdochicè. Sanguinem porci] nam utroque interdicitur lege, ſanguine, & ſue: cùm munera e ſimila, oleo, & vino, non autem ex ſanguine fierent. Levit. 2. ſue verò neque in publico Dei cultu, neque in privato uſu permiſſo eſſet, Levit. 11.7. a Heb. [illegible] Eligunt] non parent iis [illegible] ſiſtunt quas ego elegi. [illegible] [illegible] nas immittam eis. b Heb. formidines.

[illegible] [illegible] Heb. *benè attende* [illegible] Nomen aliud] quàm nunc obtinent, vide [illegible] 16. Firmi] i. populi ſanctis [illegible] in Deo [illegible] 17. Ego creaturus] i. omnia inſtaurturus ſum in Chriſto. 18. Sed gaudete] concluſio reſponſionis Chriſti a promiſſis [illegible] hyperbole [illegible] 20. Natus] [illegible] apud mortuo illo.

mihi vocanti nemo reſponderit, loquenti
non auſcultaverint: nam fecerunt quod
malum videtur in oculis meis, & id quo non
delector elegerunt.
5 ʻAudite verbum Jehovæ qui trepidatis ad
verbum ejus; dicunt ʹ fratres veſtri, oſores
veſtri, ʻ procul arcentes vos, ʻ propter no-
men meum, honoratur Jehova: ſed ʹ u-
bi conſpicuus erit in lætitia veſtra, iſti eru-
beſcent,
6 ʹ Voce tumultuoſa e civitate, voce e tem-
plo; voce Jehovæ, rependente retributio-
nem inimicis ſuis.
7 ʹ Cùm nondum parturiet, pepererit: cùm
nondum invadet dolor eam, jam ʹ poſuerit
marem.
8 ʹ Quis audivit rem hujuſmodi? quis vidit
talia? an efficeretur ut pariat ʹ terra die uno?
an gigneretur gens vice una? quòd partu-
rit, ſimulque parit ʹ Tzijon filios ſuos.
9 ʹ An ego aperirem os matricis, & non gig-
nerem? ait Jehova: an ego qui gigno, ʹ am-
plius occluderem? ait Deus tuus.
10 ʹ Lætamini cum urbe Jeruſchalaimorum, &
exultate in ea omnes amantes eam; gaude-
te cum ea gaudio ʹ quicunque lugebatis
de ea:
11 Ut ſugatis & ſaturemini ubere conſolatio-
num ejus; ut exprimatis & delicias agatis e
ſplendore gloriæ ejus.
12 ʹ Nam ita ait Jehova, ‖ ecce ego extenſu-
rus ſum ad eam ʹ tanquam fluvium pacem,
& velut torrentem inundantem gloriam
gentium, quam ſugatis: ad latus portabi-
mini, & ſuper genua oblectabimini.
13 Ut quiſpiam quem mater ſua conſolatur;
ſic ego conſolaturus ſum vos, & Jeruſcha-
laimis conſolatione perfundemini.
14 Quod cùm videbitis, gaudebit [c] animus
veſter, & ʹ oſſa veſtra ut herba tenera reflo-
reſcent; ʹ & agnoſcetur manus Jehovæ erga
ſervos ſuos, & indignatio contra inimicos
ſuos.
15 ʹ Nam ecce Jehova ʹ cum igne venturus
eſt, & curribus ſuis ſimilibus turbini; ad red-
dendum cum ʹ æſtu iram ſuam, & increpati-
onem ſuam cum flammis [d] ardentibus.
16 Jehova enim igne diſceptaturus eſt, & gla-
dio ſuo contra omnem carnem: & multipli-
cabuntur confoſſi Jehovæ.
17 ʹ Qui ſanctificant ſe, & qui mundant ſe ʹ in
hortis, ʹ ſequentes alter alterum palam, qui
comedunt carnem porci, & rei abominabi-
lis, muriſque: pariter conſumentur, dictum
Jehovæ.
18 ʹ De me autem, ʹ cùm [f] factorum erga hos
cogitationumq; erga hos [illegible] advenerit,
congregando omnes gentes & linguas qua
venientes viſuræ ſunt gloriam meam;
19 ʹ Ponam in his ſignum, & mittam ex his qui
ʹ evaſerint ad gentes ʹ in Oceanum, ʹ Pulem,
& ʹ Ludum ʹ jaculantes arcu, ʹ Tubalem & Ja-
vanem; regiones longinquiſſimas, quæ non
audiverant [g] famam meam, neque viderant
gloriam meam, ut indicent gloriam meam
in gentibus.
20 Et adducent omnes ʹ fratres veſtros ex
omnibus gentibus muneri Jehovæ, equis, &
curribus, & pilentis, muliſque, ac vereda-
riis, ad montem ſanctitatis meæ Jeruſcha-
laima, ait Jehova: quemadmodum offerunt
[h] Jiſraëlitæ munus inſtrumento mundo in
domum Jehovæ.
21 Atque etiam ʹ ex iſtis aſſumam in ſacerdo-
tes & Levitas, ait Jehova.
22 Nam quemadmodum ʹ cœli illi novi & ter-
ra ipſa nova quam ego facturus ſum, ʹ con-
ſtitura ſunt coram me, dictum Jehovæ: ita
conſtiturum eſt ſemen veſtrum & nomen
veſtrum.
23 ʹ Eritque de novilunio [i] in novilunium al-
terum, & de ſabbatho in ſabbathum alte-
rum; ut veniat omnis caro ad incurvandum
ſe coram me, ait Jehova.
24 Et egreſſi videbunt cadavera hominum il-
lorum qui defecerunt a me; nam vermis e-
orum non morietur, & ignis eorum non ex-
tinguetur, eruntque nauſeæ omni carni.

4 [illegible] Judæorum [illegible] ſervavimus in ver. 2. *Fratres veſtri*] qui in propatulo Judæi ſunt ſecundum literam & carnem, ſed contra Judæis germanis inimici. *Procul arcentes*] ut ſuprà 65. 5. *Propter nomen meum*] ſcilicet hoc vos [illegible] famoſorum hypocritarum verba, qui Deum ingloriatum & inhonoratum fore jactant, niſi ab ipſis coleretur, aliorum cultum præ ſuo nihili faciunt, & Deum perinde ſibi obſtrictum putant, ac ſi in ære ipſorum eſſet. Hæc autem ita fuiſſe accipienda clare diſtinctiones docent. *Ubi conſpicuus*] id eſt, cùm gloriam ſuam explicaverit illuſtratione Evangelii ad lætitiam veſtram & totius Eccleſiæ, de qua infra ver. 10.

6 *Voce tumultuoſa*] id eſt, Evangelio, ad cujus auditionem, quaſi tumultus invadentis, turbatur mundus (ut Matth. 2. 3.) quia prædicatio illius in iis qui pereunt eſt odor mortis ad mortem, poſtquam Deus hujus ſeculi excæcavit eorum mentes, ne illis affulgeat lumen Evangelii gloriæ Chriſti, 2. Corinth. 2. 16. & 4. 4.

7 *Cùm nondum*] ſecundus locus propoſitionis, de [illegible] Eccleſiæ liberis ut ſuprà 49. 18. & ſeq. & 60. 4. Erit, inquit Deus, hic Eccleſiæ partus longè glorioſior & admirabilior quàm Hhebræarum in Aegypto, Exodi 1. 19. *Poſuerit*] id eſt, ediderit ut de ſtruxile dictum eſt ſuprà 34. 15. 8 *Quis audivit*] exaggeratio mirifici operis Dei in genitura Eccleſiæ, per comparationem. *Terra*] id eſt, populos, metonymicè. *Tzijon*] id eſt, Eccleſia. 9 *An ego*] ſubjectio ad interrogationem præcedentem, qua Deus totam genituræ opus in Eccleſia ſibi arrogat, & porrò facturum pollicetur, per comparationem genituræ naturalis: ego, inquit, qui aliis ſum gignendi autor, an non ipſe gignerem nunc & in ſeculum arbitratu meo? *Amplius occlud.*] id eſt, deinceps non propagarem Eccleſiam, communicando ei ſemen incorruptum verbi? 10 *Lætamini*] tertium concionis caput ad Judæos, & gentes amicas Eccleſiæ quæ prius fuerant illi inimicæ, ut diximus in verſum 1. continens hortationem, duobus ver. & ætiologiam, tribus. *Quicunque lugebatis*] id eſt, piæ Judæorum reliquiæ bene cupientes Eccleſiæ: nam ex his duobus coagulata eſt Eccleſia Chriſti: ac propterea ſeorſim ſui fines proponuntur [illegible], ſequen. verſu. 12 *Nam*] ætiologia ab ampliſſimis Dei promiſſionibus erga Eccleſiam & omnes amantes ejus. ‖ *Suprà* 48. 22. & 60. 4. *Tanquam fluvium*] vide ſuprà 48. 18. c Heb. cor. 14 *Oſſa veſtra*] i. vos qui tam miſere, proſtrata & ſepulta malis Eccleſia, jacetis velut arida putridaque oſſa per terram, divinitus inſtaurabimini: ut Jechez. 37. *Et agnoſcetur*] tranſitio ad narrationem ſequentem, propoſitis duabus illius partibus, quæ deinde per [illegible] explicantur.

temporum advenerit, quo effecturus ſum ea quæ cogitavi & [illegible] & vocaturus gentes in Eccleſiam. f Heb. [illegible] [illegible] 19 *Ponam in his*] id eſt, ſignabo [illegible] te ſpiritus, & adminiſtrationem ipſorum ſignis fidei [illegible] 20. *Qui evaſerint*] id eſt Judæorum reliquias. [illegible] æquè ac terra ad Evangelium provocabo, ut exempli gratia [illegible] inde nominantur. *Pulem*] id eſt, Cyrenas ſive Pentapolim [illegible] phricam, ubi regnavit Aphulla ab Agathocle Siculo [illegible] phellas apud Juſtin. lib. 22. *Ludum*] vide Geneſ. 10. 13. [illegible] mejæ 46. 9. *Tubalem*] vide Geneſ. 10. 2. [illegible] 20 *Fratres veſtros*] non quidem genitos ſecundum [illegible] (u 5.) ſed a Deo genitos ſpiritu per fidem. h Heb. [illegible] [illegible]] videlicet gentibus, quæ in munus oblatæ fuerunt Jehovæ [illegible]] de quibus ſuprà 65. 17. *Conſtitura ſunt*] ac [illegible] mihi in ſeculum ad bonum Eccleſiæ. 23 *Eritque de*] deſinenter colet me, non autem anniverſariis ſtatis [illegible] Hhamos 8. 5. i Heb. *in novilunium ſuum*, & *ſic ſequentia*.

JIRMEJA

JIRMEJA.

Argumentum.

LIBER Jirmejæ Prophetæ duo genera documentorum complectitur, Prophetica atque historica. Ac prophetica quidem (prout omnium prophetarum iſtud commune eſt) verum legis divinæ uſum demonſtrans doctrina, redargutionibus, & cæteris: nominatim verò verſatur in acerbiſſimis & graviſſimis reprehenſionibus ſuorum temporum, & denuntiationibus judiciorum Dei quæ paulò poſt effecta ſunt; deinde verò in conſolationibus Eccleſiæ afflictiſſimæ, cum adductis promiſſionibus ampliſſimis de regno Chriſti; tum etiam prædictionibus ſingularium aliquot judiciorum quæ in hoſtes Eccleſiæ erant eventura, capite 46. & ſequentibus. Hiſtorica verò quæ in hunc librum paſſim inſerta ſunt, ad comprobationem prophetiarum evidentiamque pertinent. Prophetavit autem Jirmeja in Judæa & in Aegypto Judæis omnibus, inde a decimo tertio anno Joſchijæ, minimùm annos quadraginta tres: ut demus primo ipſo anno quo in Aegyptum tranſlatus eſt, ipſum deſiviſſe. Nam Joſchijæ annos novendecim prophetavit, deinde viginti duos Jehojakimi & Tzidkijæ: hic deportato Nebuzar-adan in Judæa manſit in ſequentem annum: quo profecto, cœperunt civiles illi motus quos Jirmeja ipſe perſcripſit, capite 40. & ſequentibus. poſtmodum verò in Aegyptum deportatus eſt, atque in ea prophetavit cap. 43. & 44. quæ quidem omnia unius anni geſta dici non poſſunt.

Caput I.

Jirmeja vocationem ſuam ex conſilio æterno Dei, excuſationesq; ſuas exponit: deinde repetitum Dei mandatum cum promiſſionibus & ſignis ad prophetica argumentum pertinentibus narrat, ac ſummam prophetiarum de Judæorum everſione, & ſui confirmationem in officio ſuo adverſus Judæos obſtinatos explicat.

1 VERBA [a]Jirmejæ filii
[a]Chilkijæ; ex ſacerdotibus qui erant Hhanathothis in terra Binjaminis.
2 [a]Ad quem fuit verbum Jehovæ [a] temporibus Joſchijæ filii Amonis Regis Jehudæ, decimo tertio anno quo regnabat:
3 Fuit etiam temporibus Jehojakimi filii Joſchijæ regis Jehudæ, donec abſolveretur undecimus annus Tzidkijæ filii Joſchiæ regis Jehudæ: [a]donec deportarentur [b] Jeruſchalaimani menſe quinto.
4 [a]Fuit igitur verbum Jehovæ ad me, dicendo,
5 Cùm nondum formaviſſem te in utero, [a]agnovi te: & cùm nondum prodiiſſes ex vulva, ſanctificavi te: Prophetam ipſis gentibus conſtitui te.
6 Me autem dicente, [a]ahah Domine Jehova, ecce neſcio loqui; [a] ſed puer ſum:
7 Edixit Jehova mihi, ne dicito, puer ſum: ſed ad quæcunque miſero te, ito; & quæcunq; præcepero tibi, loquitor.
8 Ne timeto ab iſtis; nam adſum tibi ad eripiendum te, dictum Jehovæ.
9 Et extendens Jehova manum ſuam [a] tetigit os meum; dixitque Jehova ad me, ecce indo verba mea ori tuo.
10 Vide, [a]præficio te hodierno die [a]gentibus ipſis & regnis, [a]ad extirpandum, & ad demoliendum, & ad perdendum, & ad deſtruendum; ad ædificandum, & ad plantandum.
11 Deinde fuit verbum Jehovæ ad me dicendo: quid vides Jirmeja? cui dixi, baculum amygdali video.
12 Tum dixit Jehova ad me, [c]bene vides: [d][a]ut citò amygdalus floret, incubiturus ſum in verbum meum ut efficiam ipſum.
13 Poſtea fuit verbum Jehovæ ad me ſecundò, dicendo, quid vides? cui dixi, [a]ollam ferventem video, cujus [a]facies [e] verſus Aquilonem eſt.
14 [a]Tum dixit Jehova ad me, [a] ab Aquilone [f]erumpet [a]iſtud malum ſuper omnes habitatores hujus terræ:
15 Nam ecce ego evocaturus ſum omnes familias, regna Aquilonis, dictum Jehovæ; ut

6 *Ahah*] excuſatio qualis fuit illa Moſchis Exod. 6.12 & 7.1. *Sed puer ſum*] i. ad verba tua proloquenda infantiſſimus, & præſtanda infirmiſſimus, ut explicat ſequens Dei confutatio. 9 *Tetigit os meum*] ut hoc ſacramento & verbo Prophetam inſtitueret & confirmaret: ſic Jeſchahh. 6.6. & 7. 10 *Præficio te*] nimirum Prophetam, ut ſup. ver. 5. *Gentibus ipſis*] exteris, ac non Judæis tantùm. *Ad extirp.*] i. ut aliis ruinam, aliis incolumitatem prædicatione verbi a me teſtatam facias: ſic enim adminiſtri Dei in ſcripturis paſſim id dicuntur facere, quod Deus verbo ipſorum prædicit & præſtat: quemadmodum Moſchen Deus alloquitur ſingulis fere mandatis contra Parhhonem, & Aegyptum, Exod. 7. & ſeq. & Jeſchahh. 6.10. c Heb. *benefeciſti videndo*: vide Gen. 12.8. d Heb. *amygdaliturus ſum*, ut ita diceremus. 12 *Ut citò*] i. maturè admodum: nā amygdalus hyeme concipit exoriente Aquila, floret prima omnium menſe Januario, Martio verò pomum maturat: ut ait Plin. lib. 16. cap. 25. unde illam Hebræi a maturandi celeritate nominarunt. 13 *Ollam ferventem*] figuram Judææ, in qua futurum erat ut Judæi tanquam carnes fervērent calamitatibus, ut Jechezk. 11. *Facies*] id eſt, pars anterior obverſa igni. e Heb. *a facie Aquilonis*. 14 *Tum dixit*] hac exornatione Deus primum Prophetiarum ſummam exponit, duobus verſibus; deinde vocationem Jirmejæ & conſilium ſuum, duobus alteris: ac poſtremò prophetam in vocatione confirmat, ut ſuprà ver. 8. *Ab Aquilone*] i. a Babyloniis, & aliis gentibus operam navantibus Babyloniis, quæ ad Aquilonem ſpectant: ut ſequens verſus explicat. f Heb. *aperietur*. *Iſtud malum*] vehementi igne figuratam, quod ſigillatim deinceps a propheta pronuntiatum atque conſcriptum eſt.

1 *Ex ſacerdotibus*] [illegible] unum ex aliis ſacerdotibus qui Hhanathothis habitabant, [illegible] Ebjatharem e genere Ithamaris, cùm abdicaretur ſacerdotio [illegible] Quamobrem non dicit Jirmeja, ſacerdotis ſummi, ſed [illegible] *Ad quem*] i. quem Deus prophetare juſſit annos quadraginta [illegible]: nam a decimo tertio anno Joſchijæ ad undecimum [illegible]: deinde verò in Aegypto aliquantum temporis prophetavit. a Heb. *dictum*. [a] 2. Reg. 25.11. b Heb. *Jeruſchalaima*. [illegible] hæc altera pars capitis narrat primùm vocationem [illegible] ver. 5. deinde promiſſionem quæ cum vocatione ſemper [illegible] donata, ver. 9. poſtremò adminiſtrationem & operationem [illegible] omnia deinde adhibitis ſignis confirmata, ver. 11. & [illegible] reliquo capite. 5 *Agnovi te*] i. certo conſilio de[illegible] mamque, ut de ſe loquitur Apoſtolus Galat. 1.15.

venientes * ponant quiſque ſolium ſuum ad
oſtium portarum Jeruſchalaimorum; &
contra omnes muros iſtius *urbis* circumqua-
que & contra omnes civitates Jehudæ.
16 * Quamobrem * elocuturus ſum jura mea
contra iſtos propter totam malitiam eorum;
qua dereliquerunt me, & adoleverunt diis
alienis, & incurvaverunt ſe operi manuum
ſuarum.
17 Tu itaque * accinge lumbos tuos, & ſur-
gens eloquere apud eos quicquid ego præ-
cepero tibi: g ne conſternator attritus con-
ſpectu iſtorum, ut non conteram te in con-
ſpectu ipſorum.
18 Ego enim * ecce pono te hodie velut civi-
tatem munitam, & velut columnam ferre-
am, muroſque aheneos toti huic terræ; re-
gibus Jehudæ, principibus ejus, ſacerdoti-
bus ejus, & populo hujus terræ:
19 Qui oppugnabunt te, ſed non prævale-
bunt tibi: nam adſum tibi, dictum Jehovæ,
ad eripiendum te.

15 *Ponant quiſq.*] vide complementum 2 Reg. 24.4. & 12. & 25. 4. & infra 52.
16 *Quamobrem*] propoſitio clementis conſilii, de præmonendo adhuc & revocando in bonam frugem populo ante ultimum excidium: quemadmodum etiam publico ordine ex auctoritate Regis Joſchijæ effectum eſt, ac proinde malitia Judæorum amplius obſignata, ut narratur 2. Chro. 36.14. & ſequent. * *Elocuturus ſum*] per te, Jechezkelem, Tzephanjam, Cheldam, & alios prophetas ſervos meos.
17 *Accinge lumbos*] id eſt, compara te ad perfungendum officium tuum: metaphora a viatoribus.
g Heb. *ne atteriſtora facie eorum.* 18 *Ecce pono te*] id eſt, confirmo te in hac functione tua, ut ſies firmus contra obſtinationem iſtorum, & infractus atque immotus permaneas.

Caput II.

Deus animum populi ſibi concilians commemoratione anteactæ benignitatis & fœderis ſui conteſtatur Judæos, docens a ſe nihil mali, ſed omnia bona in ipſos profecta eſſe; ipſos verò contrà & majores arguit improbitatis & injuriæ maximæ: quam confirmat Deus exemplis gentium, rerum inanimarum atteſtatione, antegreſſis ſuppliciis, & infami illorum defectione a Deo, transfugioque ad exteros homines & Deos: quapropter pœnas judicat juſtas pervicaciæ ipſorum injuſtiſſimæ, poſt oblatam denuò miſericordiam.

1 * ET fuit verbum Jehovæ ad me, edicen-
do,
2 * Abi & proclama a audientibus Jeruſ-
chalaimanis dicendo; ſic ait Jehova, * re-
cordor tibi benignitatis * adoleſcentiæ tuæ,
amoris ſponſalium tuorum; b te proſecuta
me per deſertum, per terram non ſatam.
3 * Sanctitatem fuiſſe Jiſraëlem Jehovæ, * pri-
mitias proventus ejus: * quotquot comede-
bant illum, reos fuiſſe, malum eveniſſe eis,
dictum Jehovæ.
4 Audite verbum Jehovæ, domus Jahhakobi;
& omnes familiæ domus Jiſraëlis.
5 Sic ait Jehova, * quid invenerunt patres ve-
ſtri in me iniquitatis, quòd longè ab-
ſceſſerunt a me, & ſecuti vanitatem * evanu-
erunt,
6 Adeò ut * ne dicerent quidem, ubi eſt Je-
hova, qui eduxit nos e terra Ægypti; qui fe-
cit ut incederemus per deſertum, per ter-
ram campeſtrem & * ſepulchralem, per ter-
ram ſiccam & umbræ lethalis, per terram
quam non pertranſibat quiſquam, & ubi nul-
lus habitabat homo?
7 Quòd poſtquam introduxi vos in * terram
arvorum, ad fruendum fructu ejus & bono
ejus, ingreſſi polluiſtis terram meam, & poſ-
ſeſſionem meam expoſuiſtis abhominatio-
ni?
8 Quòd ſacerdotes non dixerunt, ubi eſt Je-
hova? & qui tractant legem non agnoverunt
me; ac paſtores defecerunt a me: denique
Prophetæ ipſi prophetarunt per Bahhalem,
& d inutilia ſecuti ſunt?
9 Idcirco * adhuc contendo vobiſcum, di-
ctum Jehovæ; etiam * cum e nepotibus ve-
ſtris contendam.
10 * Nam peragrate regiones * Cittæorum, &
videte; aut ad Kedarem mittite & animad-
vertite valde: videte inquam an fuerit quid
hujuſmodi;
11 An mutaverit gens deos, quamvis illi non
ſint dii: ac populus meus mutavit * gloriam
ſuam in *idolum* inutile.
12 * Obſtupeſcite cœli de hac re; & horreſci-
te, deſolemini valde, dictum Jehovæ.
13 Nam duo mala fecit populus meus: me
dereliquerunt ſcaturiginem aquarum f per-
ennium, ut effoderent ſibi ciſternas, ciſter-
nas fractas, quæ non capiunt aquas.
14 * An ſervus Jiſraël, an g verna eſt? quam-
obrem * eſt prædæ?
15 Contra eum rugiunt juvenes leones, e-
dunt vocem ſuam: & exponunt terram ejus
deſolationi, civitates ejus ſuccenduntur, ut
nullus inhabitet?
16 * Etiam Nophæi & Daphnæi * depaſcunt
te verticem?
17 An non hoc facis tibi; dum derelinquis
Jehovam Deum tuum, quo tempore ducit
te * via ſua?
18 * Nunc enim, * quid tibi eſt in via Ægypti,
bibendo aquas * Schichoris? aut quid tibi
in via Aſſyriæ, bibendo aquas fluminis
Euphratis?
19 * Erudiat te malitia tua, & averſiones tuæ

1 *Et fuit verbum*] Hujus concionis (quæ temporibus Joſchijæ videtur fuiſſe habita) partes præcipuæ ſunt tres: prima eſt exordium, ver. 2. & duobus ſeq. ſecunda eſt conteſtatio, uſque ad ver. 36. tertia, ſententiæ dictio, ad finem uſque.
2 *Abi*] his verbis, ut in ſeq. omnibus propheticis, auctoritatem ſibi conciliat Propheta a mandato Dei.
a Heb. *in auribus Jeruſchalaimorum.* *Recordor*] exordium hoc Deus adhibet ut audientiam faciat apud populum recordatione præteritorum ſuorum beneficiorum, & conſtantis ſuæ miſericordiæ ex fœdere: quibus nominibus ſe adhuc eò adduci oſtendit, ut populum ſuum per adminiſtros verbi ſollicitet, ut diximus ſup. 1.16. *Adoleſcentiæ tuæ*] id eſt, qua te adoleſcentem amplexus ſum, cùm ex Ægypto educerem te: ſic ſequentia [illegible]. b Heb. *eunte te poſt me: ſic deinceps.* 3 *Sanctitatem*] ut Exodi 19.6. *Primitias*] i. qui ſanctus fuit Domino ex omnibus populis terræ, ut primitiæ ex omnibus fructibus agri ſunt ſanctæ, prout interpretatur Deus Exodi 19.5. *Quotquot*] i. quemadmodum qui ſacrum proventum intervertit, reus fit & pœnas luit ex lege, Levit. 5.21. ita reos peractos eſſe & pœnas pependiſſe inimicos ejus, ut Aegyptios, Hhamalekitas, Sichonem, Hhogum, Midjanitas, Cenahhanæos, &c. 5 *Quid invenerunt*] conteſtatio hæc, qua graviſſimè in populum ſuum totum Deus invehitur, duas partes in univerſum continet: unam qua Deus conteſtatur, verſibus 4. ſe planè innocentem eſſe, neque ullam cauſam præbuiſſe maleficiis Judæorum; quæ deinde evincuntur certis argumentis, uſque ad verſum 29. alteram, qua conteſtatur ſe e contrario omni benignitate Judæos proſecutum eſſe, inde ad ver. 36. *Evanuerunt*] ut Rom. 1.21.

cognoſcendum & videndum commiſit, duobus verſibus [illegible] rerum creatarum teſtificatione per emphaticam exclamationem [illegible] 32.1. & Jeſchahh. 1.2. *Cittæorum*] vide Num. 24.24. [illegible] 5. 11 *Gloriam ſuam*] ut pſalm. 106.20. 12 *Obſtupeſcite*] [illegible] ut diximus in ver. 10. f Heb. *viventium.* 14 *An ſervus*] [illegible] gumentū a flagellis Dei, ut diximus in ver. 10. ad quod [illegible] Eſtne hic populus ſervus? inquit Propheta; qui tractatus [illegible] tē amplius ut filius Dei, aut ut puella libera ipſi conjuncta. g [illegible] *Eſt prædæ*] i. non amplius a Deo Patre in libertatem [illegible] erpater, ut fuerat factum temporibus Menaſchis 2. Reg. 21. & 2. Chro. [illegible] *Noph.*] i. non tantùm Aſſyriis & Babyloniis, ſed Aegyptiis [illegible] ſunt enim Noph & Daphne Aegypti oppida, de quibus vide [illegible] 30.4. hoc autem ad amplificationem ponitur, quia tunc Aegypt[illegible] ores erant; videlicet attriti partim bellis externis ab Aſſyriis [illegible] tim civilibus, ut dictum eſt Jeſchahh. 19. *Depaſcunt te verticem*] [illegible] firmi ſunt, tamen ſummam partem liberè infeſtant, id eſt, [illegible] ridianam: nam regio vel populus totus corpori comparatur [illegible]
17 *Via ſua*] id eſt, in qua mandavit ut ſequeris ipſum [illegible] ſitus ad argumentum tertium, pervicaciæ illorum antitheſis [illegible] ſium argumentum, a rebus præſentibus; quòd Judæi [illegible] minibus exteris collocarent, duobus verſibus; partim in [illegible] ſequentibus. *Quid tibi eſt*] nempe commodi ut [illegible] *Schichoris*] vide Jehoſchuh. 13.3. 19 *Erudiat te*] [illegible] tiæ tuæ fructibus ſaltem diſce ſapere: ut Judic. 3.1. & [illegible] hoc malum tuum eſſe graviſſimum, ac proinde tibi [illegible] te ipſo: ut Ijobi 20.11. & ſequent.

corripiant te; agnosce inquam & vide ᶠmalum & quàm amarum esse quòd dereliqueris Jehovam Deum tuum: non enim pavor mei incessit te, dictum Domini Jehovæ exercituum.
20 ᵍQuanvis ʰjam olim fregerim jugum tuum, disruperim vincula tua, ideoque dixeris, non servitura sum; tamen ⁱsuper omnem collem altum, & super omnem arborem virentem tu peragras ᵏscortans.
21 ᵏAtqui ego te plantaveram vitem generosam, totam semen ⁱ ᵏfidele: quomodo ergo ᵏmutata es mihi in degeneres palmites vitis alienæ?
22 ᵏNam ut abluas te nitro, & ᵏplurimum adhibeas tibi smegmatis; obducat te auro insigni iniquitas tua coram me, dictum Domini Jehovæ.
23 Quomodo dictura esses, non pollui me, Bahhalimos secuta non sum? vide viam tuam ᵏin ista valle, agnosce quid feceris, ô ᵏdromas velox, ô ˡquæ corrigia notat vias suas.
24 ᵏOnager fœmina *est*, assueta ᵏdeserto, quæ pro desyderio animæ suæ ᵏhaurit ventum, cujus occasionem quis revocet? ᵏomnes quærentes istam non fatigantur, mensibus ejus invenient eam.
25 *Dicimus* enim, ᵏcohibe pedem tuum ne discalceetur, & guttur tuum a siti: dicis, animus abjiceretur? nequaquam: nam amo alios exteros, & eos secutura sum.
26 ᵏTanquam pudore furis cùm deprehenditur, ita ᵏpudefacient domum Jisraëlis; ipsos, Reges ipsorum, principes ipsorum, sacerdotesque ipsorum, & prophetas ipsorum:
27 Qui dicunt ligno, pater meus es, & lapidi, tu peperisti me; quia obverterunt mihi cervicem, non autem faciem: ᵏtempore verò mali sui dicunt, surge & serva nos.
28 At ubi sunt dii tui quos fecisti tibi? ᵏsurgant, si sunt servaturi te tempore mali tui: nam *pro* numero civitatum tuarum sunt dii tui, Jehuda.
29 ᵏQuare contenditis mecum? vos omnes defecistis a me, dictum Jehovæ.
30 In vanum percussi filios vestros, eruditionem non acceperunt: ᵏconsumpsit gladius vester Prophetas vestros, tanquam leo interfector.
31 O generatio, vos animadvertite verbum Jehovæ, ᵏan *ut* desertum fui Jisraëli? an terra caliginosissima? quamobrem dicunt populus meus, dominamur, non sumus venturi amplius ad te?
32 An obliviscitur virgo ornatus sui? sponsa corum quæ alligat sibi? at populus meus obliti sunt mei diebus ᵐinnumeris.
33 ᵏQuid bonam prædicas viam tuam, quærendo ⁿquod amas? ᵏidcircò etiam malas ipsas docuisti vias tuas.
34 ᵏEtiam in alis vestium tuarum inveniuntur sanguis animarum egentium, *sanguis* innocentium; ᵏnon effossione, invenio hæc, sed super omnes istas *alas*.
35 Attamen dicis; quia innocens sum, utique aversa est ira ejus a me: ecce ego disceptaturus sum tecum, eò quòd dicas, non peccavi.
36 ᵏQuid cursitas adeò, mutando viam tuam? etiam ᵏab Ægyptio erubesces, quemadmodum erubuisti ᵏab Assyrio.
37 Etiam ab illo prodibis ᵏmanibus impositis capiti tuo: nam sprevit Jehova fiducias tuas, ᵏut non secunderis in eis,
38 ᵏDicendo, ‖ ᵏsi dimiserit quis uxorem suam, & illa profecta ab eo ᵒnupserit viro alteri, ᵏan reverteretur ad eam rursus? nónne ᵖomnino contaminaretur terra illa? tu verò quamvis scortata sis cum amicis multis, tamen ᵏreverteréris ad me, dictũ Jehovę.
39 Attolle oculos tuos ad eminentia loca, & vide ubi non fuisti vitiata; juxta vias ᵏsedisti illis, ᵏtanquam Arabs in deserto: & contaminasti terram scortatione tua & malitia tua:
40 Et quamvis cohiberentur imbres, serotinaque pluvia non esset: frons mulieris scortantis fuit tibi, renuisti pudore suffundi.
41 An non ᵏsaltem ab hoc tempore inclamabis me, pater mi; tu dux adolescentiæ meæ?
42 An ᵏasservaturus est *Deus* iram in seculum? an observaturus in æternum? ᵏecce loqueris & perficis ista mala quantum potes.

30 *Consumpsit glad.*] id est, homicidæ fuistis Prophetarum, ut Achazi, Joaschi, & Menaschis temporibus antè fuerat factũ quod exprobrat Christus, Matth. 23. 34. & sequentibus. 31 *An ut desertum*] id est, cum ego deduxi te ex Aegypto per desertum, num durus ergà te fui atque difficilis, ut ea ipsa terra qua tu ambulabas? imo vero nonne te ut sponsam modis omnibus exornavi etiam in deserto ipso? jam verò cum in possessionem terræ fœcũdis perveneristi, cur tibi Dominium arrogas, & me dominum tuum repudias? m Heb. nullo numero. 33 *Quid bonam præd.*] id est, cur adeò es impudens ut te justifices: cùm tamen vitam tuam consumas in conciliandis amatoribus, & explenda tantùm tua libidine? n Heb. amorem. *Idcircò*] id est, hac tua impudentia qua omnes superas, etiam improbissimos doces improbitatem: quamobrem hæc impudentia veluti digito commonstratur, ver. 34. & 35. 34 *Etiam in*] id est, nihil est in te aut circa te non commaculatum sanguine: omnia testificantur adversus te. *Non effossione*] id est, non sunt clam peccata tua, ut pervestigatione sit opus, palàm sunt, omnium oculis exposita. 36 *Quid cursitas adeò*] id est, quid causæ est cur te conjungas Aegyptio, & deficias a Babylonio (in cujus manus Menasche fuerat traditus) atque fiduciam tuam ita in Aegyptio colloces, ut Achaz antea collocaverat in Assyrio? 2. Reg. 16. 7. Nam etsi hoc disertè in Scriptura legi non meminimus, non dubium est tamen quin hoc fœdus cum Aegyptio aut per Menaschem postliminio reversum, aut per improbum Amonem fuerit initum: & propterea Neco exponit Joschijæ se non adventare ut bellum gerat adversus ipsum, 2. Chron. 35. 21. Hinc autem incipit ultima pars, ... quâ continetur expositio pœnarum quas Judæi erant luituri, his duobus versibus, & earum causa, sequentibus. *Ab Aegyptio*] qui Joschijam interfecit, Joachazum cepit, & Judæos a Babylonio minimè liberavit. *Ab Assyrio*] ut exponitur 2. Chron. 28. 20. & sequent. 37 *Manibus impos.*] id est, in luctu gravissimo; ut ferè lugebant mulieres, 2. Schem. 13. 19. *Ut non secunderis*] ... propter perfidiam tuam in Deum & in Babylonium ... 38 *Dicendo*] hæc verba a præcedentibus divelli est iniquissimum: pendent enim ab eo quod proximè dixit propheta, respuit Jehova fiducias tuas, ... deinceps explicat. Est autem ea ab oblata Dei misericordia hypotheticè, hoc modo: si post tot scelera jam resipisceres & reverteréris ad me, adhuc mihi accepta esses, hoc ver. sed perrexisti in peccatis tuis, seq. ver. neque ullis ... vocari potuisti, ver. 40. deniq; ne nunc quidem resipiscis, sed omnibus viribus contendis ad malum, duob. ultimis. ‖ *Deut.* 24. 1. *Si dimiserit*] argumentum a comparatione legalis exempli. o Heb. *fuerit viri alterius*. *An reverteretur*] i. An revertentem illam reciperet? p Heb. *contaminando contaminaretur*. *Reverteréris*] id est, reciperem te. 39 *Sedisti illis*] i. sedens præstolata es meretricum more: ut Gen. 38. 14. *Tanquam Arabs*] id est, prædo, et grassationibus vivens, & vias observans: ut Jes. 13. 20. 41 *Saltem ab*] id est, nunc demum saltem resipiscens colles me, & adhærescens mihi. 42 *Asservaturus*] ... condonaturus esset: ut Psal. 103. 9. & infra 3. 5. *Ecce*] ... Deus omnem culpam futuri mali in Judæis esse ... & se omni officio ... persolutum esse confirmat.

ᶠ... manifesta, ut ne ulli quidem imperitissimo ... & ... vidénda atque evlacenda, vers. 24. k Heb. *multiplices tibi* ... 23 *Ista valle*] ... in valle Hinnomidæ de qua Jehosch. 15. 8. & in... in quibus ad torrentes sacrificabatur, Jescha. 57. 5. & 10. ... id est, quæ velocissimè ad idololatriam abriperis præceps, ... ô *quæ corrigia*] id est, ... 24 *Onager fœm.*] ... scortationis, & libidinem impotentissimam, ... *Deserto*] cui comparantur loca idololatriæ ... id est, libero cœlo fruitur, non quiescit uno loco, sed ... *Cujus occas.*] id est, quam nemo oblata ... potest: ita fervet & libero se ipsam ad libidi... *Omnes quærentes istam*] id est, si quis adulterum ... negotio inventurus esset, quia ... ut tanquam mulieres ... Hosch. 5. 7. 25 *Cohibe*] verba revocan... ... 26 *Tanquam pudore*] ... Deut. 32. 37. 29 *Quare contendis*] ... ad versum 34.

Caput III.

Propheta per ſimilitudinem ſororum, Jiſraëlis improbitatem & Jehudæ contumaciam exponit: Judæos ad fidem & reſipiſcentiam hortatur, tum propter fœdus & promiſſiones Dei ampliſſimas, ſi invocabunt ipſum & vitam corrigent, tum propter ventura mala niſi reſipiſcant: quæ mala poſtquam Propheta vehementiſſimè figuravit, confirmat eventura eſſe propter peccata totius populi; cujus conſcientiam appellat, & judicem conſtituit juſtitiæ Dei: tum ad eos orationem convertens qui leniùs cum populo agendum judicabant, ipſos & res creatas omnes provocat in teſtimonium malignæ obſirmationis ordinum omnium & hypocriſeos, quas non poſſe nō caſtigari a Deo oſtendit: poſtremò Deus Prophetæ functionem acerbam confirmat, & propheta functionem accipiens judicium Dei ſeveriſſimum proponit, de populi reprobatione.

1 Dixit autem Jehova ad me [a] temporibus Joſchijæ regis, vidiſtine quid fecerit [b] averſa Jiſraël? [c] profecta eſt illa ſuper omnem montem altum, & ſub omnem arborem virentem, ubi ſcortata es.

2 Cumque dicerem poſtquam feciſſet omnia hæc, ad me revertatur, non eſt reverſa; vidente [a] hoc perfida ſorore ejus Jehuda.

3 Itaque [a] viſum eſt mihi omnibus de cauſis quibus adulterata eſt averſa Jiſraël, [3] dimittere eam, & dare libellum [b] repudii ei: nec tamen timuit perfida Jehuda ſoror ejus, ſed abiens ipſa ſcortata eſt quoque.

4 Fuitq; præ [c] famoſa ſcortatione ſua ut [4] contaminaret terram: nam adulterabatur cum [4] lapide & cum ligno.

5 [5] Nec tamen [5] toto hoc reverſa eſt ad me perfida ſoror illius Jehuda ex toto [d] animo ſuo; ſed [e] falſo, dictum Jehovæ.

6 Quapropter dixit Jehova ad me, [6] juſtificat [f] ſe ipſam averſa Jiſraël; magis quàm perfida Jehuda.

7 [7] Abi & proclama verba hæc [7] verſus Aquilonem, dicens, revertere averſa Jiſraël, dictum Jehovæ: non faciam ut irruat facies mea irata in vos. nam benignus ſum, dictum Jehovæ, non aſſervo *iram* in ſeculum.

8 Tantummodo agnoſce iniquitatem tuam, te a Jehova Deo tuo defeciſſe: nã [g] ſparſim iniviſti vias tuas ad exteros ſub omni arbore virente, & voci meæ vos non auſcultaſtis, dictum Jehovæ.

9 [9] Revertimini filii averſi [i] mente, dictum Jehovæ, nam ego conjugio junctus ſum vobis: & [k] recipiam vos, unum ex civitate, & binos ex familia, ut adducam vos Tſijonem.

10 [10] Ubi daturus ſum vobis paſtores [h] ex ſententia animi mei, qui paſcent vos ſcientia & intelligentia.

11 Eritque cùm augeſcetis & fructificabitis in hac terra temporibus illis, dictum Jehovæ, ut [11] non dicant amplius, arca fœderis Jehovæ, neque [i] veniat in animum: neque recordabuntur ejus, neque recenſebunt, nedum ut [k] magnificetur ampliùs.

12 Tempore illo vocabunt [12] urbem Jeruſchalaimorum *urbem* ſoli Jehovæ, & congregabuntur eò omnes gentes ad nomen Jehovæ, Jeruſchalaima: neque [l] ſequentur amplius ſententiam animi ſui mali.

13 Temporibus illis euntes domus Jehudæ cum domo Jiſraëlis, venient pariter [13] e terra Aquilonis in terram, quam poſſidendam tradidit majoribus veſtris.

14 [14] Nam ego indiceus quomodo repoſiturus eſſem te inter filios, & daturus tibi terram [m] deſyderatam, poſſeſſionem [n] decoram, exercituum gentium; [14] dico, [14] pater mi invocato me, & [o] a me ſequendo ne avertas te.

15 [15] Utique perfidè defecit [15] uxor ab amico ſuo; utique perfidè egiſtis in me domus Jiſraël, dictum Jehovæ.

16 Vox [16] in locis eminentibus audiatur, fletus, deprecationes [p] Jiſraëlitarum; quia perverterunt viam ſuam, obliti ſunt Jehovæ Dei ſui, *dicentis*,

17 Revertimini filii averſātes, curabo averſiones veſtras: *vox inquam audiatur*, [17] ecce nos accedimus te, quia tu es Jehova Deus noſter.

18 Utiq; falsò [18] a collibus, multitudine montium *expectatur*: utique in Jehova Deo noſtro *eſt* ſalus Jiſraëlis.

19 Nam [19] pudendum iſtud conſumpſit laborem patrum noſtrorum [19] a pueritia noſtra; greges eorum, & armenta eorum, filios eorum, & filias eorum.

20 Jacemus in pudore noſtro, & operit nos ignominia noſtra: quia Jehovæ Deo noſtro peccavimus nos & patres noſtri a pueritia noſtra uſq; in hodiernum diem, neq; auſcultavimus voci Jehovæ Dei noſtri.

1 *Dixit*] Hujus concionis (qua Deus in univerſum peccata contumaciſſima Judæis exprobrat, ſuppliciaque denuntiat per Babylonios adventura) partes ſunt quinque: prima eſt narratio peccati, cujus Jiſraëlitæ & Judæi rei erant corā Deo, uſque ad ver. 7. ſecunda eſt hortatio ad reſipiſcentiam & fidem ſuis argumentis confirmata, inde uſq; ad cap. 5. tertia, eſt confirmatio peccati & ſuppliciorum quæ antè fuerant dicta, inde uſq; ad verſ. 10. capitis 6. quarta eſt confutatio eorum qui negabāt ita præciſè deſperandū eſſe de populo & denuntianda judicia Dei, uſque ad ver. 27. poſtrema eſt concluſio ſummatim continens Prophetæ confirmationem in functione ſua, ad finem uſque. Narratio autem quā primo loco ſtatuimus, per antitheſin Jiſraëlitarum Judæ contumaciam & obſtinationem oſtendit, quinque verſibus: ac propterea Jiſraëlitas Judæis anteponit, ver. 6. & minus injuſtos pronuntiat. *Temporibus Joſch.*] id eſt, iis ipſis temporibus quibus Judæi recuperata lege, inſtaurato Dei cultu, & fœdere redintegrato cum Deo, ſecum optimè actū hac externa ſpecie judicabant. Nam etſi ad mandatū Joſchijæ Eccleſia inſtaurata eſt, tamen non dubium eſt quin repetito fœdere Judæorum perfidia magis fuerit aucta evictaque, ut verſu 3. & 5. Propheta exponit. Quamobrem ab eo ipſo tempore quo fœdus redintegraverat cum Judæis Dominus, id eſt, ab anno 13. Joſchijæ, peccatum Judæorum incipit Jechezkel. 4. 6. *Averſa*] videlicet a Deo, quicum fœdus inierat & conjugio ſpirituali juncta fuerat, infrà ver. 9. allegoria in ſcripturis frequens. *Profecta*] nimirum ex quo cœpit corrumpi animus Schelomonis, 1. Reg 11. 4. inde ab eo tempore ſcortata eſt cum idolis ſuis, ut tu Jehuda hactenus ſcortata es. 2 *Hoc*] nimirum averſionem ſcortationemq; Jiſraëlitarum & revocationem meam. a Heb. *vidi*: ut Deut. 12. 13. 3 *Dimittere eam*] id eſt, abjicere a me, exterisque tradere, ut factum legimus 2. Reg. 17. & 18. b Heb. *abſciſſionis ejus*: ut Deut. 24. 1. c Heb. *vace ſcortationis ſuæ*. 4 *Contaminaret*] ut adulterio terra contaminari dicitur, Deut. 24. 4. *Lapide*] id eſt, idolis lapideis & ligneis, metonymicè. 5 *Nec tamen*] i. tota hæc fœderis & cultus Dei redintegratio per Joſchijam effecta, mera fuit hypocriſis in Jehudæorum populo. *Toto hoc*] exemplo videlicet averſionis Jiſraëlitarū & ſeveriſſimi ſupplicii quod de averſa Jiſraële ſumpſit Deus. d Heb. *corde*. e Heb. *in falſitate*. 6 *Juſtificat*] hoc eſt, juſtior eſt, aut potius minus injuſta, ut expoſuimus ſup. in ver. 1. ſic Jechezk. 16. 51. & 23. 11. dictum [illegible]. f Heb. *animam ſuam*. 7 *Abi*] ſecunda pars concionis Judæos & Jiſraëlitas hortatur ad reſipiſcentiam & fidē hoc & ſeq. verſu, duob. argumentis: primùm a fœdere & promiſſionibus reſtituendæ & amplificandæ Eccleſiæ, uſq; ad ver. 14. quibus ſubnectitur ſua reſipiſcentiæ forma, uſq; ad verſum 5. cap. 4. deinde a prophetica venturorum malorum denuntiatione niſi reſipiſcant, uſq; ad cap. 5. *Verſus*] q. d. hoc ſigno demonſtra a te non tantum Judæos revocari, ſed etiam Jiſraëlitas, qui in Mediam & Aſſyriam fuerant deportati Aquilonem verſus, 2. Reg. 17. 6.

vindicantur in libertatem ſuam, atq; in Eccleſia colliguntur [illegible] adumbrabat. 14 *Nam ego*] ætiologia ſuperiorum promiſſionum [illegible] tes, a decreto Dei gratioſo & immutabili erga filios ſuos [illegible] formatur primùm ſanctis precibus ad Deum, toto hoc [illegible] ræ vitæ, quatuor primis verſib. ſeq. capitis [illegible] nōtur. m Heb. *deſiderii*. n Heb. *decoris*. *Dico*] [illegible] num conſequendarum expono tibi, quæ orationis [illegible] *ter mi*] q. d. etſi indigna es quæ voceris filia, tamen [illegible] me agnoſcito tibi patrem in æternum eſſe. o Heb. [illegible] natio prioris membri prolepſeos, ut Jiſraël eviſtus [illegible] met Deum revocemē ſe, verſib. ſeq. *Uxor ab*] [illegible] tia explicant. 16 *In locis emin.*] i. palam vox illa [illegible] quæ exponitur a ſecunda parte ver. 17. ad finem uſque [illegible] *Jiſraëlis*. 17 *Ecce nos*] hujus confeſſionis & orationis [illegible] Domino, partes ſunt duæ: una qua ad Deum convertuntur [illegible] ra, qua cauſas enarrant quibus ſe committunt Deo [illegible] tura & fœdere gratioſo Dei, hoc verſu: deinde ab [illegible] idololatriæ amplificatione duobus ſeq. poſtremò ab [illegible] peccatis jacere & ſepultos eſſe agnoſcunt, ac proinde [illegible] tiunt niſi Deus ipſorum miſereatur, ver. ultimo. 18 *A collibus*] [illegible] montibus celebrabatur, metonymia. 19 *Pudendum*] [illegible] & Hoſchea. 9. 10. *A pueritia*] i. nunquā deſtitit [illegible]

CAPUT IIII.

1 SI reverſurus es Jiſraël, dictum Jehovæ, [illegible] revertere: nam ſi amovebis abominationes tuas a facie mea, & non vagaberis.
2 Si jurabis, vivit Jehova, verè, ritè, & juſtè; [illegible] benedicent ſibi in ipſo *Jiſraële* gentes, & in ipſo laudabunt ſeſe.
3 Nam ſic ait Jehova viris Jehudæ & Jeruſchalaimi, novellato vobis novale, & ne ſeratis in ſpinis;
4 Circumcidite vos Jehovæ, & amovete præputia animi veſtri, viri Jehudæ, & habitatores Jeruſchalaimorum; ne prodiens tanquam ignis æſtus meus ita ardeat ut nullus extinguat, propter malitiam actionum veſtrarum.
5 Indicate in Jehuda, & Jeruſchalaimis pronuntiate ac dicite, clangite tuba in terra: convocate inquam, cogite multitudinem, & dicite, congregamini, & ingrediamur in civitates munitas.
6 Attollite vexillum Tzijone, confirmate, ne conſiſtite: nam malum ego adducturus ſum ab Aquilone, & contritionem magnam.
7 Aſcendit leo ex perplexo vepreto ſuo, & interfector gentium proficiſcitur, prodit e loco ſuo; ut exponat terram tuam deſolationi, & civitates tuæ deſtruantur, ita ut nemo inhabitet.
8 Propterea accingite cilicia, plangite & ejulate: quia non eſt averſus æſtus iræ Jehovæ a nobis.
9 Erit enim die illo, dictum Jehovæ, ut pereat animus Regis, & animus Principum; obſtupeſcantque Sacerdotes, & Prophetæ mirentur;
10 Et dicam, aha Domine Jehova, utiq; plane deceperis ſeduxiſſe populum hunc, & Jeruſchalaima, dicendo pax erit vobis: cùm pertigerit gladius uſque ad animam.
11 Tempore illo (dicendum eſt populo huic & Jeruſchalaimis) ventus aridus locorum eminentium in deſerto, via ad filiam populi mei: non ad ventilandum neque ad purgandum.
12 Plenus ventus, fortior iſtis adveniet mihi: nunc etiam ego eloquor jura eis.
13 Ecce tanquam nubes aſcendit, & tanquã turbo currus ejus, leviores ſunt aquilis equi ejus: væ nobis quia vaſtati ſumus.
14 Ablue a malo cor tuum, Jeruſchalaima, ut ſerveris: quouſque pernoctabit *illud* in animo tuo, cogitationes vanitatis tuæ?
15 Nam vox indicat majorem quàm Danis, & pronuntiat vanitatem majorem quàm montis Ephrajimi.
16 Commemorate iſtis gentibus, ecce pronuntiate Jeruſchalaimis; cuſtodes adveniunt e terra longinqua, eduntque contra civitates Jehudæ vocem ſuam.
17 Ut qui obſervant agros, ſunt contra eam circumquaque; quia mihi rebellis fuit, dictum Jehovæ.
18 Via tua & actiones tuæ faciunt iſta tibi: hoc mali tui eſt, quòd amarus ſit, quòd pertingat in cor tuum.
19 Viſcera mea, viſcera mea, doleo, præcordia mea, fremit mihi cor meum, non poſſum ſilere: nam ſonum buccinæ audis anima mea, clangorem belli,
20 Contritionem ſuper contritionem proclamari, quia vaſtanda eſt tota hæc terra: repentè vaſtabuntur tentoria mea, momẽto aulæa mea.
21 Quouſque viſurus ſum vexillum? auditurus ſonum buccinæ?
22 Quòad ſtultus erit populus meus, *quoad* me non agnoſcent, *quoad* filii ſtolidi erunt, neque intelligentes erunt: *quoad* ſapientes erunt ad maleſaciendum, & beneſaciendi ignorantes.
23 Cùm reſpicio terram, ecce res inanis eſt

Ventus aridus] id eſt Babylonius, qui tanquam ventus vehementiſſimus tollet evertetque omnia: allegoria.
Locorum eminent.] id eſt, qualis loca eminentia in patentibus latiſque campis expoſita ſolet percellere: ſic oſtendit Propheta adfli[illegible] fore quod Chaldæorum impetum ſuſtinent.
f Heb. *via filiæ.*
Non ad ventilandum] ſed ad perdendum videlicet ecclipſis contracti, ut Gen. 18.19.
12 *Fortior iſtis*] id eſt, qui abripiet iſtos omnes, quorum meminerat ſupra ver. 9. & 11.
Mihi] id eſt, qui perficiet mandatum & voluntatem meam: quamobrem Nebucadnetzar ſervus Dei appellatur, infrà 25.9. & 27.6.
Nunc etiam ego] verba Prophetæ, quibus oſtendit ſe fideliter pronuntiare populo judicia quæ Deus imperavit verbis præcedentibus.
Jura] quæ Deus edidit ſuperioribus verbis, & Propheta exponit ſeq. verſ. pergens in eadem allegoria.
13 *Tanquam turbo*] ut Jeſchahh. 5.28.
Væ nobis] Prophetæ verba, communem Judæorum calamitatem deplorantis.

[illegible] hortationis argumentum, a prophetica malorum denun[illegible] erant eventura: quo in argumento continentur tria; pri[illegible] ad verſum 14. deinde hortatio hypothetica, ſi volent Ju[illegible] declinare inde ad verſum 19. poſtremò pathetica exorna[illegible] ad cap. 5. Sunt autem hoc loco Dei verba denuntianti[illegible] [illegible] hoſtis violentia, tribus verſibus: ſtuporem, ver. 9. & 10. [illegible] verſ. 11. & duobus ſeq. c Heb. *implete.* *Congregamini*] [illegible] inter ſe, in munita loca metu hoſtis ſe recipientium. 6 *Attollite*] id eſt, conclamate arma, ſynecdochicè. [illegible] ſuprà 1.14. 7 *Aſcendit leo*] id eſt, Chaldæus potentiſſimus [illegible] Jeſchah. 5.29. *Perplexo vepr.*] id eſt, e denſo latibulo per[illegible] cernitur. 8 *Propterea*] brevis repetitio hortationis [illegible] & compaſſivum luctum (quem ciliciis ſcriptura depingit ſy[illegible]) propter iram Dei & ſtuporem omnibus obventurum ab hoſtium vi[illegible] [illegible]] quemadmodum fuiſſe geſtum ſacra hiſtoria narrat 2. [illegible] ultimis capitibus, & copioſè infra 39. & 52. Sunt autem [illegible] genera: unus eſt infidelium proprius, ut ſtupeant attoniti & [illegible] Dei, hoc verſu; alter fidelium, ut in tanta rerum contur[illegible] tantoperè ſolliciti quam de gloria & veritate Dei, quæ ab [illegible] ſolet ac ſi Deus ipſe Eccleſiam ſuam feſelliſſet: atque hoc [illegible] demonſtrat Propheta, verſu ſequente. e. Heb. *ſeducendo* [illegible] *Dicendo*] per pſeudoprophetas videlicet, qui cùm Satanæ [illegible] obtendebant nomen Dei, infrà 6.14. & 7.4. & 10. & [illegible]] id eſt, cum Deus exequens ſeverum judicium ſuum vos [illegible] 11 *Tempore illo*] narratio prophetica violentæ irruptionis [illegible] qua Propheta per antitheſin evertit præcedentia pſeu[illegible] & veritatem Dei ex eo aſſerit, quod diſſert: ventura mala [illegible] quod genus argumentationis ſæpius uſurpatur apud Jeſchahh[illegible] [illegible] odio.

14 *Ablue*] hortatio ad reſipiſcentiam, ut diximus ſuprà in verſum 5 conjuncta primùm conteſtatione, hoc & ſequen. verſu: tum denuntiatione infeſti adventus Babyloniorum, duobus ſeq. ac poſtremò malitiæ Judæorum increpatione, verſ. 18. g Heb. [illegible]. 15 *Nam vox*] exornatio præcedentis dicti de cogitationibus vanitatis Judæorum: clamare nimirum iniquitatem ipſorum pluſquam Jiſraëlitarum, quorum fines Dane & Ephrajimo terminabantur, ubi idola ſua collocaverant, 1. Reg. 12.29. ſimile eſt ſuprà 3.6.
16 *Commemorate*] denuntiatio adventus Babyloniorum in Judæam, obfirmatam, ut diximus ſuprà verſ. 14. *Iſtis gentibus*] id eſt, Judæis, ut ſequens membrum oſtendit. *Cuſtodes*] qui videlicet obſervant agros, ſequen. verſu, ne quid effugiat aut eripiatur ſibi. *Eduntq.*] id eſt, invadunt cum barritu militari, ſynecdochicè. Dicuntur autem hi duo verſus allegoricè a ſimilitudine venatorum, qui concædè facta in ambitum ſylvæ omnes tranſitus obſervant, ne feræ vociferatione facta conſternatæ & perterritæ effugiant in patentes campos. 17 *Agros*] id eſt, agrorum aditus, ne erumpant e ſylvis feræ. 18 *Via tua*] increpatio Judæorum, ut diximus in verſum 14. qua docet Propheta quòd hoſtis tam infeſtus eſt, & quòd morte ipſos mulctaturus eſt, id ſuis ipſorum peccatis acceptum ferendum eſſe, propter quæ Deus Chaldæis ipſos, ut feras venatoribus, expoſuerit.
19 *Viſcera mea*] exornatio pathetica præcedentis denuntiationis, primùm per hypotypoſin Prophetæ deplorantis calamitates populi, tribus verſibus, & maleficia calamitatum cauſas, uſque ad verſ. 23. deinde judicium Dei ad luctus ſui confirmationem repetentis, ad finem uſque capitis. Quamobrem ad exprimendam hujus σχετλιασμοῦ vehementiam initium fit per congeriem, & earundem verborum repetitionem, ut ferè lugentes faciunt. h Heb. *parietes cordis mei.* *Sonum buccinæ*] id eſt, denuntiationem belli ſpiritu Dei afflatum intelligis.
20 *Contritionem ſuper*] id eſt, novas ſubinde clades alias aliis ſuccedere uſque ad deletionem regni: prout factum eſſe inde a temporibus Joſchijæ legimus, 2. Reg. 24. & 25. *Mea*] id eſt, populi mei habitationes, ſynecdochicè: ſic infra 6.29.
21 *Quouſque*] interrogatio lugubris, viam faciens ad maleficiorum hypotypoſin. 22 *Quoad*] ſubjectio ad præcedentem interrogationem, exponens peccata ſuppliciaque populi, quæ enumeratione ſingulari demonſtrantur quatuor verſibus ſeq. 23 *Cùm reſpicio*] id eſt, omnia horrent peccatis ubique, ac proinde tam ſevera Dei judicia in regionem hanc propter peccata immittuntur, ut omnia Judæis futura ſint luctuoſiſſima: quod hyperbolis elegantiſſimis Propheta narrat verſibus quatuor. *Res inanis eſt*] cum prius afflueret lacte & melle, dum ambularent coram Deo: Exodi 3.8.

& vacua: ſi autem cœlum, nulla eſt lux e-
orum.
24 Si reſpicio illos montes, ecce [illegible] mo-
ventur: & omnes illi colles levisſimè mo-
vent ſe.
25 Si aſpicio, ecce nullus eſt homo: etiam om-
nes aves cœlorum evagantur.
26 Si aſpicio, ecce arva ipſa ſunt deſertum: &
omnes civitates iſtius dejectæ ſunt propter
Jehovam, propter æſtum iræ ejus.
27 Nam ſic ait Jehova, deſolata futura eſt
tota hæc terra: ſed conſummationem non-
dum fecero.
28 Ad hæc lugebit terra, & atrati erunt
cœli supernè; eò quòd locutus ſum, cogi-
tavi, neque pœnitet me, neque avertam me
ab eo.
29 A ſono equitum & jaculantium arcu fu-
gient omnes oppidani: venient in ipſas nu-
bes, & in petras aſcendent: omnis civitas
derelinquetur, & nemo habitator in eis *erit*.
30 Tu autem *regio populi* vaſtandi, quid facis
quòd induis te dibapho, quòd ornas te or-
natu aureo, quòd laceras fuco oculos tuos?
in vanum reddis te pulchram: reſpuunt te
amaſii, animam tuam quærunt.
31 Nam vocem quaſi parturientis audio, an-
guſtiam ſimilem primiparæ, vocem filiæ
Tzijonis ſubinde anhelantis, pandentis ma-
nus ſuas, dicendo; væ jam mihi, quòd feſſa
fuerit anima mea *propter* interfectores.

[illegible] id eſt, [illegible] 24 [illegible] abhorrebant a peccatis [illegible] 27 *Nam ſic ait*] [illegible] 28 *Lugebit*] id eſt, deſolata manebit, allegoricè. *Atrati*] ut ſuprà ver. 23. nam [illegible] & illuſtris terra, cùm oculi Jehovæ curarent eam. Deut. 11. 12. [illegible] civitas: metonymia. 29 *Venient in ipſas nubes*] id eſt, in loca [illegible] ut conſulant vitæ ſuæ: hyperbola. 30 *Tu autem*] apoſtro- phe ad Judæam, quæ cum ſcorto impudentiſſimo comparatur, mangonio ſuo & le- nociniis pellicienti amatores ſuos. *Fuco*] ut de Iezabela dicitur 2. Reg. 9. 30. *Animam tuam*] id eſt, vitam, ut alibi paſſim. 31 *Primiparæ*] nam à natura difficiliores eſſe primos quoſque partus inter medicos convenit. *Quòd feſſa fu- erit*] id eſt, quòd ad laſſitudinem uſque maximam diſcurſaverim, ut amatores con- ciliarem mihi, & pro amatoribus interfectores comparaverim. Nam ita allego- ricè Judæi confitentur ſe perniciem ſibi juſto Dei judicio accerſiviſſe ab iis, quo- rum operam ſibi jucundam fore ſperaverant: ut de Aſſyrio narrat Jeſchahhja 8. 7.

Caput V.

1 Percurrite plateas urbis Jeru-
ſchalaimorum, & videte jam atque co-
gnoſcite & diſquirite in plateis ejus; an
inveniatis virum, an ſit qui exerceat jus, re-
quirat fidem, & condonabo illi.
2 Sed cùm vivit Jehova dicunt, hoc pacto
falsò jurant.
3 O Jehova, oculi tui an non *ſpectarent* ad fi-
dem? percutis eos, ſed non dolent; conſu-
mis eos, renuunt accipere eruditionem: red-
dunt faciem ſuam obfirmatiorem petra, re-
nuunt converti.
4 Quamobrem ego dicebam, utique tenues
ſunt iſti: ſtultè agunt, quia ignorant viam
Jehovæ, jus Dei ſui.
5 Ibo ad magnates ipſos, ut alloquar eos:
nam ipſi norunt viam Jehovæ, jus Dei ſui:
at ipſi pariter fregerunt jugum, diruperunt
vincula.
6 Idcirco percutiet eos leo e ſylva, lupus
veſpertinus vaſtabit eos, pardus obſerva-
bit ad civitates eorum, quiſquis egredie-
tur [illegible] diſcerpetur: quia plurimæ ſunt de-
fectiones eorum, multæ [illegible] aver[illegible]
num.
7 Ubi eſt huic [illegible] condonem tibi? [illegible]
[illegible] dereliquerunt me, & jurant per eos qui
non ſunt dii: ſaturabam [illegible] eos adulteran-
tur, & in domum meretricis turmatim con-
veniunt.
8 Ut equi paſti ſunt cùm mane [illegible] quiſ-
que ad uxorem proximi ſui adhinniunt.
9 An propter iſta non viſitarem? dictum Je-
hovæ: & an de gente hujuſmodi non ſume-
ret ultionem anima mea?
10 Durus, Aſcendite in muros ejus, ac per-
dite, & conſummationem ne facitote: a-
movete pinnas ejus, quia iſti non *ſunt* Je-
hovæ.
11 Nam omnino perfidè egerunt contra
me, domus Jiſraëlis, & domus Jehudæ, di-
ctum Jehovæ.
12 Ementiuntur Jehovam, & dicunt, non
ipſe eſt: neque eventurum eſt nobis malum,
& gladium & famem non experiemur ſu-
mus.
13 Et iſti prophetæ abibunt in ventum, &
verbum nullum eſt in eis: ita fiet ipſis.
14 Idcirco ſic ait Jehova Deus exercituum,
eò quòd loquimini verbum illud, ecce ego
redditurus ſum verba mea in ore tuo velut
ignem; populum autem hunc velut ligna
quæ ille conſumat.
15 Ecce ego adducturus ſum contra vos gen-
tem e longinquo, ô domus Jiſraëlis, dictum
Jehovæ: *quæ* gens robuſta eſt, gens anti-
quiſſima eſt, gens cujus ignorabis linguam,
neque intelliges quid loquatur.
16 Cujus pharetra velut ſepulchrum aper-
tum, omnes erunt potentes.
17 Et comedet meſſem tuam, & cibum tuum,
quem comediſſent filii tui & filiæ tuæ, come-
det greges tuos & armenta tua, comedet
vites tuas & ficos tuas: depauperabit civita-
tes munitas tuas gladio, quibus tu confidis.
18 Sed ne temporibus quidem illis, dictum
Jehovæ; fecero vobiſcum conſummati-
onem.
19 Nam erit cùm dicetis, propter quid facit
Jehova Deus noſter nobis omnia iſta? ut
dicas ad eos: quemadmodum dereliquiſtis
me, & ſerviviſtis diis alienigenarum in ter-
ra veſtra, ita ſervituri eſtis exteris in terra
non veſtra.

1 *Percurrite*] Tertia pars concionis, [illegible] confirmatio [illegible] peccati quod Judæis Propheta exprobrat, verſibus [illegible] ver. 6. [illegible] ver. 10. deinde amplificantur, uſque ad ver. 1. ſeq. capitis. Exprobratur autem peccatum Judæorum primùm ex eo quòd nemo juſtus in illis inveniri poſſit, etſi [illegible] Deus ſe urbis totius miſerturum eſſe pollicetur, [illegible] ver. deinde ex eo quòd [illegible] ſed ob[illegible] magis; ver. 3. poſtremò quòd ne ipſi quidem præfecti & adminiſtratores populi reſipiſcerent, ſed jam jam omnis licentiæ ſibi totique populo aperirent. [illegible] propter juſtum illum, ut Gen. 18. 23 & ſeq. 2 *ſic* 1. Schem. [illegible] 3 *O Jehova*] apoſtrophe ad Deum, velut teſtem, cognitorem, & judicem obſtinationis populi. *Percutis eos*] i. & infideles ſunt, & quò magis ver- berantur, eò magis in perverſitate obfirmantur. 4 *Iſti*] nimirum qui renuunt accipere eruditionem, & obfirmant ſeſe. Tenues enim hîc accipiuntur pro vulgo & plebe [illegible] ut 2. Reg. 24. 16. & 25. 15. & infrà 40. 7. *Ignorant*] i. imperiti ſunt: periphra- ſis: ſic Joan. 7. 49. b Heb. [illegible] Gen. 1. 33. 5 *Jugum*] Dei, legis, & omnis diſciplinæ.

27. & infrà verſu 18. *Amovete pinnas*] id eſt, [illegible] & Nechem. 1. 3. & 2. 5. [illegible] Heb. [illegible] 12 [illegible] per Prophetas dicit: vide 2. Chron. 34. 15. [illegible] 13 *Iſta fiet*] id eſt, [illegible] [illegible] 14 *Idcirco*] [illegible] in verſum 7. qua Deus primùm Prophetam inſtruit [illegible] judicia pronuntiet [illegible] deinde judicia illa [illegible] Jecheskel. 22. [illegible] & 9. vide ſuprà 1. 10. [illegible] Heb. [illegible] Geneſ. 10. 10. [illegible] ſuprà verſ. 10.

20 Indicate hoc in domo Jahbakobi, & promulgate istud in Jehuda, dicendo,
21 Audite jam hoc, popule stolide & excors, quibus oculi sunt & non vident, quibus aures sunt & non audiunt:
22 An me non reverebimini? dictum Jehovæ; an a facie mea non contremiscetis? qui posui arenam terminum mari, statuto perpetuo, quod non transgredietur: quamvis moveant se, non tamen prævalent; quamvis fremant fluctus ejus, non tamen transgrediuntur illud.
23 At populo isti est animus contumax & rebellis: ut recesserunt, pergunt;
24 Neque dicunt cum animo suo, revereamur jam Jehovam Deum nostrum, qui dat pluviam tépestivam & serotinam tempore suo: septimanas, statuta messis servat nobis.
25 Iniquitates vestræ avertunt istæ, & peccata vestra cohibent bonum hoc a vobis.
26 Nam (præstò sunt in populo meo improbi: quisque contemplatur ut tendentes aucupes, statuunt perditionis instrumenta, homines capiunt.
27 Ut cavea plena avibus, ita domus eorum plenæ sunt dolo: propterea magni & divites sunt.
28 Pingues, nitidi sunt; etiam transcendunt res malas, causam non judicant, causam pupilli, tamen prosperantur: & jus egentium non judicant.
29 An propter ista non visitarem? dictum Jehovæ: an de gente hujusmodi non sumeret ultionem anima mea?
30 Res stupenda & horrenda fit in terra hac:
31 Prophetæ ipsi prophetant falsò, & sacerdotes dominatum exercent horum operâ, & populus meus ita amant: quid autem facturi essetis tandem?

... Dei contra Prophetæ demonstravit, tribus versibus. ... *contemplatur*] descriptio allegorica obstinatæ & ... populi, hoc & sequente versu, cui similis est Proverb. 1. 17. ... 27 *Dolo*] id est, rebus dolo partis. *Pro*... [illegible]

Caput VI.

1 Congregati vos Binjaminitæ e medio Jeruschalaimorum, & Tekohhi clangite buccina, & Beth-ceremam versus extollite incendium: quia malum prospectatur ab Aquilone, & contritio magna.

[illegible] ... Judæi ... Gibhha, de quo Jud. 19. & seq. ut Hoseh. 9. 9. & 10. ... *Tekohhi*] quod oppidum erat Jehudæ ... *Beth-ceremam*] in Binjamine ... *Incendium*] id est, ignis significationem, ut Plinius ... *Aquilone*] ... vide supra 4. 6. & 20.

2 Decoræ & delicatæ assimilaveram filiam Tzijonis.
3 Ad eam venturi sunt pastores cum gregibus suis, fixuri adversus eam tentoria circumquaque: depasturi quisq; spatium suum.
4 Comparate contra eam bellum, surgite, & ascendamus ipso meridie: væ nobis, quia abiit dies, quia inclinarunt umbræ vespertinæ.
5 Surgite & ascendamus ipsa nocte; & perdamus palatia ejus.
6 Nam sic ait Jehova exercituum, cædite ligna, & diffundite contra Jeruschalaima missilia catapultaria; hæc ipsa civitas visitanda est, quanta quanta est oppressio est in medio ejus.
7 Sicut manat puteus aquas suas, ita manat illa malitiam suam; violentia & vastatio auditur in ea, ante faciem meam jugiter, ægritudo & percussio.
8 Erudire, ô urbs Jeruschalaimorum, ut non luxetur anima mea a te; ut non reddam te desolatam, terram non inhabitatam.
9 Sic ait Jehova exercituum, prorsus racemabunt tanquam vitis reliquias Jisraëlis: dicentes, refer manum tuam, ut vindemiator cum qualis.
10 Quos alloquar & contestabor ut audiant? ecce præputiata est auris eorum, adeò ut non possint attendere: ecce verbum Jehovæ est eis probrosum, non delectantur eo.
11 Quamobrem æstu Jehovæ plenus sum, defessus sum continendo, effundendus est super parvulum foris, & super cœtum juvenum pariter: quin etiam vir cum fœmina capientur, senex cum decrepito.
12 Et devolventur domus eorum ad alienos, agri & uxores pariter; cùm extendam manum meam super habitatores istius terræ, dictum Jehovæ.
13 || Nam a minimo eorum usque ad maximū eorum quisquis est deditus est quæstui; etiam a Propheta usq; ad Sacerdotem, quisquis est agit falsò.
14 Nam curant contritionem filiæ populi mei secundum curationem mali leviculi, dicendo, pax pax: etsi nulla est pax.
15 Fecerúntne ut erubescerent cùm abominationē fecerunt? neque illi prorsus erubescunt, neque ignominia afficere sciunt; illi:

2 *Decoræ*] id est, pace & bonis omnibus ... ut supra 3. 7. & 24. ... 3 *Pastores*] id est, Reges, Principes ... 4 *Comparate*] ... verba Regum ... Jeruschalaima. *Ipso meridie*] id est, ... *Væ nobis*] indignantium verba ... 5 *Surgite*] quasi dicat, noctes potius insomnes ducamus ... Jeruschalaimorum ... 6 *Nam sic ait*] ... decreto Dei ... versu 8. ac postremò judicium destinatum pronuntiatur, vers. 9. b Heb. *catapultam* ... 2. Reg. 19. 32. c Heb. *tota ipsa*. 8 *Luxetur*] id est, tanquam luxatum aut elisum membrum, discedat abs te, & tu abscindaris ab illa tanquam abalienatum membrum: metaphora optimè communionem Dei cum fidelibus explicans: ut Jechezk. 23. 17. d Heb. *vastitatem*. 9 *Dicentes refer*] id est, subinde revertentes ad spolia Judææ exportanda, donec tota fuerit exhausta. Nam sæpius & per partes Juda expilata est, ut narratur infra 52. 28. & sequentibus. 10 *Quos alloquar*] quarta pars concionis, nimirum confutatio vanæ Judæorum persuasionis (qui negabant ita præcisè desperandum de populo, & denuntianda judicia Dei) a malitia & obstinatione illorum adversus verbum ejus, usque adversum 18. deinde ab hypocrisi & simulatione externa cultus, versu 20. quibus mala fore poenæ denuntiantur, versib. seq. Exponitur autem illa malitia ab enumeratione partium duæ sunt (inquit) Judæorum partes, popularis & Ecclesiastica: ut supra 5. 31. popularis obstinatio deplorata est, hoc versu, ac proinde maledicta, duobus sequentibus; ecclesiastica vero eo deterior est, quod non tantum Prophetæ & Sacerdotes ipsi obstinantur, sed alios etiam obdurant falsis promissionibus, tribus seq. Quamobrem rebellio utriusque ordinis tandem concluditur, ver. 16. & 17. *Præputiata est*] id est, occlusa & obstructa, veluti obducta cute aut adipe, atque obstipata, ne accipiat verbum Dei: nam præputium Hhebræis accipitur pro re quavis putanda resecandaque, ut Levit. 19. 23. e Heb. *probro*. 11 *Æstu Jehovæ*] id est, verbis propheticis gravissimam Dei indignationem testificantibus; ut sup. 4. 19. f Heb. *pleno dierum*. || *Infra* 8. 10. g Heb. *quæstuosus est quæstu*. h Heb. *secundum leviculum*. 14 *Secundum*] id est, ut curantur casus vel palpatione leviculi puerorum casus, cùm tamen gravissima sint & mortifera mala populi. 15 *Fecerúntne*] id est, an nequam Prophetæ isti populum reprehenderunt maleficiorum nomine? *Illi*] populares. i Heb. *erubescendo*. *Illi*] Sacerdotes & Prophetæ, quibus hæc cura fuerat mandata, Levitici 10. sic infra 8. 9

[illegible] Jehova. Marginal notes, left column (partly legible): ... verſ.ſeq. ... 17 *Speculatores*] Sacerdotes & Prophetas tum ordinarios, tum extra ordinem ... Jeſchah. 57.2. *Attendite*] videlicet ... ut Jechezkel. 3.2. & 33.7. 18 *Idcirco*] altera pars confirmationis ... hypocriſin redarguit, verſ.20. & ſententiam fert exitii, verſ.22. quam ſequentibus explicat. *Quorſum*] id eſt ... 19 *Fructum*] ut Proverb.1.31. ... Jeſchah.1.11. ... 21 *Offendicula*] id eſt, inſtrumenta exitialis ruinæ, quæ exponuntur duobus verſ.ſeq. *Patres &c.*] ut ſuprà ver.11. id eſt, omnes promiſcuè, ſynecdochicè. 22 *E terra Aquilonis*] ut ſuprà 1.14. 24 *Audientibus*] exornatio præcedentis interminationis a conſternatione, vaſtatione, & luctu Judæorum graviſſimo, tribus verſibus. *Noſtræ*] id eſt Judæorum: in quorum numero modeſtè ſe ipſum comprehendit Propheta per ſynecdochen.

[illegible] tempore quo viſitabo illos corruent, ait Jehova.

16 *Sic dicente Jehova, ſtate ſecundum vias & aſpicite, ac interrogate de ſemitis ſæculi quæ, quænam ſit via boni, & ambulate per eam, ita invenietis requiem animæ veſtræ: dixerunt, non ambulabimus.

17 Me conſtituente etiam ſuper vos ^i ſpeculatores, dicendo, ^k attendite ad ſonum tubæ: dixerunt, non attendemus.

18 *Idcirco audite ô gentes, & agnoſce ô cœtus, ^l quæ inſint illis.

19 Audi ô terra, ecce ego adducturus ſum malum in populum iſtum, ^a fructum cogitationum ipſorum; quia ad verba mea non attendunt, & ipſam quoq; legem meam ſpreverunt.

20 § Quorſum mihi thus e Scheba advenit, & calamus odoratus præſtantiſſimus e terra longinqua? holocauſta veſtra non ſunt ^l accepta, & ſacrificia veſtra non ſunt ſuavia mihi.

21 Idcirco ſic ait Jehova, ecce ego diſpoſiturus ſum populo huic ^s offendicula, in quæ offendant ^t patres & filii pariter, vicinus, & amicus ejus, pereantque.

22 Sic ait Jehova, ecce populus venturus eſt ^u e terra Aquilonis; & gens magna excitabitur e lateribus terræ:

23 Arcum & haſtam vexillarem tenebunt, crudelis erit quiſque, neque miſerebuntur: vox eorum quaſi mare fremet, & equis vehentur, gens inſtructa ut vir ad bellum contra te, ô filia Tzijonis.

24 *Audientibus nobis rumorem ejus, remittentur manus ^x noſtræ; anguſtia prehendet nos, dolor tanquam parturientis.

25 Ne exitote in agrum, & via ipſa ne pergitote; quia gladius inimico eſt, formido circumquaque.

26 O filia populi mei, accinge cilicium, voluta te in cinere, luctum unigeniti ^m age, planctum ^n amariſſimum; nam repentè venturus eſt vaſtator contra nos.

27 *In exploratoria ſpecula conſtitui te apud populum meum, in munitione; ut cognoſcas & explores viam eorum.

28 Omnes ſunt ^o contumacium contumaciſſimi, ambulantes cum detractione, ^p chalybei & ferrei: omnes corruptores ſunt:

29 *Exareſcit follis, igne conſumitur plumbum: in vanum ^q pergit conflare ^* conflator, nam mala avelli non poſſunt.

30 *Argentum reprobum ^r vocabuntur illi, quia reprobat Jehova illos.

m Heb. *age tibi planctuſum.* n Heb. *amaritudinum.* 27 *In exploratoria*] concluſio totius concionis: qua primùm Deus Prophetam confirmat in functione ſua, hoc ver. deinde Propheta, tanquam rebus cognitis & exploratis, ſummam totius concionis repetit de improbitate & reprobatione populi: ſimilem allegoriam vide Jeſchah.21.6. & ſequentibus. o Heb. *contumaces contumacium*: vide Gen.9.25. p Heb. *æs & ferrum.* 29 *Exareſcit*] ἀλληγορία percelebris dicit, Judæos in ſe ipſis ferreos & chalybeos eſſe, & adjuncta ſibi omnia corrumpere: verè (inquit Propheta) ſunt ferrum & chalybs, non autem argentum, ut videri volunt: nam tantum abeſt ut mala, tanquam ſcoriæ, ab ipſis diſpareantur, ut contra non magis fundi & conflari poſſint quàm ferrum aut chalybs: imò potius exſiccantur Αἰόλι πύλαι, contrahuntur & exuruntur folles, plumbumque tantum (quod ad commoditatem fuſuræ adhiberi ſolet) omninò evaneſcit, quàm ut liquari poſſint ad purgationem ſui. q Heb. *conflat conflando.* *Conflator*] ſive Deus opifex ſummus, ſive adminiſtri ipſius. 30 *Argentum*] appellatio [illegible] per conceſſionem dicta: argentum, inquit, dici volunt: dicantur ſanè, ſed reprobos tamen eſſe, & reprobatos a Deo artifice ſapientiſſimo cognoſcent omnes. r Heb. *vocabunt illos*, impersonaliter ut ſuprà 7.3.

CAPUT VII.

Propheta [illegible] ... ſententiam ... fiducia templi ... Prophetarum ... monita ... bona, fore ... Judæi ... quæ ... judicio divino ... [illegible]

1 VERBUM quod fuit ad Jirmejam à Jehova, edicendo,

2 Sta ^a in porta domus Jehovæ, ut proclames ibi verbum hoc: & dicito, audite verbum Jehovæ omnes Jehudæi, qui intratis per portas has ad incurvandum vos Jehovæ.

3 *Sic ait Jehova exercituum Deus Iſraelis, ^a bonas efficite vias veſtras, & actiones veſtras: tum faciam ut habitetis in loco iſto.

4 *Ne habetote fiduciam veſtram in rebus ^a falſis, dicendo: ^a templi Jehovæ, templi Jehovæ, templi Jehovæ iſta ſunt:

5 Sed omnino bonas efficitote vias veſtras & actiones veſtras; ſed omnino exercetote jus inter virum unum ^b & alterum.

6 Peregrinum, pupillum, & viduam ne opprimitote, & ſanguinem innoxium ne effunditote in loco hoc: denique ^c Deos alienos ne proſequimini malo veſtro:

7 Et faciam ut habitetis in loco hoc, in terra quam tradidi majoribus veſtris; inde a ſeculo uſque in ſeculum.

8 *Ecce vos habetis fiduciam veſtram in verbis falſis, ^d minimè profuturis.

9 An furando, occidendo & adulterando, jurandoque falsò, & adolendo Bahhali; denique ſequendo deos alienos quos non noviſtis,

10 Etiam venietis & ſtabitis coram me in domo hac ^e quæ vocatur de nomine meo, & dicetis, ^f eripimur? ^f ut perficiatis omnes abominationes iſtas.

11 An ſpelunca effractorum eſſe videtur domus hæc in oculis veſtris, quæ vocatur de nomine meo? ^g etiam ego ecce proſpexi, dictum Jehovæ.

Irrevocabiles, inde ad 17. *Bonas efficite*] propoſitio [illegible] miſſi, quæ ſequentibus quatuor verſibus exponuntur. ... ne arrogetis promiſſiones vobis, tanquàm ſi perpetuò [illegible] tione fuiſſent datæ: quod eſt falſiſſimum. b Heb. [illegible] *Templi Jehovæ*] id eſt, quid reprehendis, ô Propheta, [illegible] ... Dei promiſſiones in dubium voces? [illegible] adducti ſumus adeò confirmati, ut nihil ſuprà. Nam [illegible] templi Jehovæ, à Jehova imperata lege? promiſſiones [illegible] ... templum ... 132.14. Quamobrem pro certo habemus fidelem Deum ... conſervaturum eſſe regionem noſtram, & nos cultores ſuos ... c Heb. *ne ite poſt Deos alienos* ... 8 *Ecce*] altera pars propoſitionis, qua propheta ... [illegible] ... d Heb. *ad non prodeſſe* ... e Heb. *ſuper quam vocatur nomen meum* ... [illegible] ... tuti ſumus ab omni periculo, nihil poteſt damni ... quem colimus in templo ... *Ut perficiatis*] id eſt, ... revertamini. 11 *Etiam*] id eſt, quod ... [illegible] ... tibus per prophetam explicat. Hic enim tranſitio eſt ad judicium de templo & populo: quæ duobus exemplis ... illuſtrat ...

12 ¶ Nam ite jam in locum meum qui erat Schi-
lune, ubi feceram ut habitaret nomen me-
um primùm; & videte id quod feci ei prop-
ter malitiam populi mei Jiſraëlis.
13 Itaque nunc eò quòd facitis omnia opera
iſta, dictum Jehovæ; & dum alloquor vos
ſ inde a diluculo continenter non auditis, &
inclamanti vos non reſpondetis:
14 Ideo facturus ſum huic domui quæ voca-
tur de nomine meo, in qua vos confiditis, &
huic loco quem dedi vobis & majoribus ve-
ſtris; quemadmodum feci Schiluni:
15 Et abjiciam vos a facie mea; ᵍ quemad-
modum abjeci omnes fratres veſtros, totum
ſemen Ephrajimi.
16 Tu ergo ne orato pro populo iſto, neque
effundito pro iſtis clamorem & orationem, ne-
que intercedito apud me: nam minimè eſ-
ſem exauditurus te.
17 An minimè vides quid iſti faciant in civi-
tatibus Jehudæ, etiam in plateis Jeruſcha-
laimorum?
18 Ipſi filii colligunt ligna, eorumq́; patres
accendunt ignem, ac fœminæ depſunt maſ-
ſam; ad faciendum lucunculos ᵍ reginæ cœ-
leſtibus, & libandum libamina diis alienis, ut
irritent me.
19 An contra me *eſt*, *quòd* iſti irritant? dictum
Jehovæ; an non contra ipſos, propter pudo-
rem faciei ipſorum?
20 Idcirco ſic ait dominus Jehova, ecce ira
mea & æſtus meus effundetur in locum hunc,
ſuper homines, & ſuper jumenta, & ſuper ar-
bores agri, ac ſuper fructum terræ, ardebitq́;
ita ut non extinguatur.
21 Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis:
holocauſta veſtra adjicite ad ſacrificia ve-
ſtra, & comedite carnem *eorum*.
22 Nam non ſum locutus cum majoribus ve-
ſtris, neque præcepi eis quo die eduxi eos
e terra Ægypti; de rebus holocauſti & ſa-
crificii:
23 Sed rem hanc præcepi eis, edicendo, au-
ſcultate voci meæ, ut ſim vobis Deus, & vos
ſitis mihi populus; & ambulate in tota via
illa quam præcepi vobis, ut bene ſit vobis.
24 Non tamen auſcultarunt neque inclina-
runt aurem ſuam, ſed ambularunt in conſi-
liis, in ʰ ſententia animi ſui peſſimi; deni-
que hæc *fuerunt* ipſis a tergo, non autem a
fronte.
25 Inde a tempore quo exiverant majores
veſtri e terra Ægypti uſque ad diem hunc;
cùm miſerim ad vos omnes ſervos meos
prophetas quotidie ⁱ diluculo & continen-
ter:
26 Non tamen auſcultaverunt mihi, neque
inclinaverunt aurem ſuam; ſed obduraverunt
cervicem ſuam, pejus fecerunt quàm majo-
res ipſorum.
27 Cùm loqueris ad iſtos omnia verba iſta,
ſimiliter non auſcultabunt tibi, & cùm incla-
mas eos non reſpondebunt tibi.
28 Quamobrem dicito ad eos, hæc *eſt* gens
qui non auſcultant voci Jehovæ Dei ſui, ne-
que accipiunt eruditionem: periit fides &
exciſa eſt ex ore ipſorum.
29 Tonde comam tuam, & abjice, & extolle
in locis eminentibus lamentationem; quia
ſpernit Jehova & deſerit generationem ᵏ in
quam excandeſcit.
30 Quia fecerunt Jehudæi quod malum vi-
detur in oculis meis, dictum Jehovæ; poſu-
erunt abominationes ſuas in hac domo quæ
vocatur de nomine meo ad polluendum e-
am,
31 Et ædificaverunt excelſa Tophethi, quod
eſt in valle filii Hinnomi, ad comburendum
filios ſuos & filias ſuas igne; quod non præ-
ceperam, neque ˡ ſubierat in animum me-
um:
32 Idcircò ecce dies venturi ſunt, dictum Je-
hovæ, cùm non dicetur ampliùs, Topheth &
vallis filii Hinnomi; ſed vallis interfectio-
nis: nam etſi ſepelient Tophethi, tamen
nullus *ſupererit* locus:
33 Sed erunt cadavera populi iſtius eſcæ vo-
latilibus cœli & beſtiis terræ; nemine de-
terrente.
34 Ita faciam ut ceſſet ex civitatibus Jehudæ,
& ex plateis Jeruſchalaimorum vox gaudii
& vox lætitiæ, vox ſponſi & vox ſponſæ:
nam vaſtationi erit hæc terra.

27 *Cum loqueris*] alterum membrum explicationis peccatorum quibus Judæi tenebantur tempore Jirmejæ, ut majores sui.
28 *Quamobrem*] cum neque majores, neque isti auscultent.
Qui non auscultant] i. qui abominati pietatem in Deum & officia erga homines aliena; ac proinde toti legi Dei immorigera.
29 *Tonde*] altera pars explicationis de pœnis divinitus eventuris, quas Deus Judæis indicat, imperat, primùm quia deserturus est ipsos peccatorum causa, unde versibus, deinde quia est omnibus hostibus expositurus, qui neque vivis neque mortuis parcant, inde ad versum 4. seq. capitis. Luctus autem signum dochitè tonsura & miserabilibus lamentis significatur, ut Ijob 1.20.
In locis] ut supra 3.21.
k Heb. *excandescentia sua*.
30 *Posuerunt*] ut narratur 2. Reg. 21.4. & 2. Chro. 33.4.
31 *Tophethi*] vide Jirmeja. 19. 33.
Valle] de qua Jehosch. 15.8.
l Heb. *ascenderat*

[illegible] 19 *An contra*] hoc est, non mihi, sed sibi ipsis, ut declarat seq. ver. 21 *Sic ait Jehova*] [illegible] ut diximus in ver. 27. præcedentia Prophetæ verba exornat [illegible] peccatorum pœnarumque, usque ad versum 4. capitis 8. de[illegible] ad 28. tertiò pathetica lamentatione Prophetæ, inde ad [illegible] Explicantur autem in hac prima parte peccata Judæorum, [illegible] ad tum eorum qui temporibus Jirmejæ vixerant, [illegible] subjiciuntur pœnæ quas in sempiternum intentaturus Deus. [illegible] sacrificiis & holocaustis vestris, & ea omnia ad [illegible] traducite ingrata sunt mihi, ut Jeschah. 1. 11. & [illegible] Non sum locutus] i. non solum aut simpliciter, ut [illegible] quidem illa per Moscheh, sed alio respectu, ut pro[illegible] voluerat. g Jerem. 19.5. & 24.7. h Heb. *aspectu cordis* [illegible] auscultare mihi, & inclinare aurem suam ad ver[illegible] in externos ritus, hæc autem quæ præ[illegible] Christus Matth. 9. 13. i Heb. [illegible] 2. Chron. 36. 15.

In cor. 32 *Topheth*] i. amplus & latus locus, Syriaca appellatione: quomodo accipiendum sit, antithesis ostendit. Nam (inquit propheta) non erit spatiosus satis ut omnes sepeliendos capiat: propterea non ampliùs obtinebit antiquam suam appellationem. 34 *Vox sponsi &c.*] i. festivum illum epithalamium, sic infra 16. 9.

Caput VIII.

1 TEMPORE illo, dictum Jehovæ, ¹ de-
promentes oſſa regum Jehudæ & oſſa
principum ejus, oſſaque Sacerdotum,
& oſſa Prophetarum, denique oſſa habitan-
tium Jeruſchalaimis, e ſepulchris ipſorum,
2 Expandent ea ſoli, & lunæ, totique exerci-
tui cœlorum, ² quæ diligunt, & quæ colunt, &
ᵃ quæ ſequuntur, & quæ conſulunt, deni-
que quibus incurvant ſe: non colligentur,
neque ſepelientur, pro fimo in ſuperficie
terræ erunt:
3 Et optatior erit mors quàm vita toti reſi-
duo, iis qui reſidui erunt ex ³ familia peſſima
hac; in omnibus locis reſiduis quò depule-
ro illos, dictum Jehovæ exercituum.
4 Præterea dices ad eos, ſic ait Jehova, ⁴ an
ita cadunt ut non poſſint reſurgere? ſi con-
verteretur, an non reverteretur *Deus*?
5 Cur averſus eſt populus hic, urbs Jeruſcha-
laimorum, averſione ᵇ pervicaciſſimas reti-
nent dolum, renuunt converti.

1 *Depromentes*] videlicet eversis omnium sepulchretis atque monumentis, ut indicatur 2. Chro. 36. 19. cùm dicuntur Chaldæi omnia instrumenta desyderabilia perdidisse, & Nechem. 2. 3.
2 *Quæ diligunt*] i. quibuscum scortantur, synecdochicè.
a Heb. *post quæ ambulant*.
Consulunt] sive res coelestes observando, sive petendo oracula.
3 *Familia*] vide Levit. 20. 5.
4 *Præterea*] secundus ἐργασίας locus, ut diximus sup. 7. 21. aliorum amplificatio tum peccati Judæorum, usq. ad ver. 14. tum pœnæ, inde

ad 18. Amplificatur autem peccatum per comparationem misericordiæ Dei præsentissimæ hoc versu, cum stupore & obfirmatione Judæorum, tribus sequentibus, & cum fastuosa præsumptione, ver. 8. & 9. *An ita cad.*] i. præcipitantes quidem Judæi in ruinam suam gravissimè sed quantum quantum sit casus, [illegible] major est Dei misericordia, qua erigerentur si resipiscentes ad ipsum sese converterent. b Heb. *æternâ sive perpetuâ*.

6 Attendi & audivi, [illegible] loquuntur, nullum [illegible] ut dicat, quid feci? [illegible] in cursu suo [illegible] in praelium.

7 [illegible] in coelo novit statuta tempora sua, & turtur, grus & hirundo observant [illegible] populus meus non [illegible] Jehovae.

8 Quomodo dicitis, ſapientes ſumus, & lex Jehovę penes nos eſt? utique ecce ad falſitatem operatur ſtylus, *ad* falſitatem *operantur* legiſperiti.

9 || Fecerunt te ſapientes ut erubeſcerent, conſternati ſunt & capti; ecce verbum Jehovae ſpernunt; ecujus rei ſapientia ineſſet eis?

10 || Idcirco tradam uxores eorum aliis, agros eorum poſſeſſoribus haereditariò; nam a minimo uſque ad maximum quiſquis eſt, deditus eſt quaeſtui, etiam a Propheta uſque ad ſacerdotem quiſquis eſt, agit falsò.

11 Nam curant contritionem filiae populi mei ſecundum curationem mali leviculi, dicendo, pax, pax: etſi nulla *eſt* pax.

12 Feceruntne ut erubeſcerent, cùm abominationem fecerunt? neque *illi* prorſus erubeſcunt, neque ignominia ſciunt affici: idcirco cadent cum illis cadentibus, quo tempore viſitabo illos corruent, ait Jehova.

13 Omnino extirpabo eos, dictum Jehovae; nullae ſunt uvae in iſta vite, nullique fici in iſta ficu, etiam ipſa folia deciderunt, & quaecunque adhibeo eis praetereunt.

14 Dicentes: quorſum nos deſidemus? congregamini, & ingrediamur civitates munitas ut quieſcamus ibi: at Jehova Deus noſter quietos reddet nos, cùm dederit bibendum nobis ſuccum cicutae; quia peccavimus Jehovae.

15 Expecta pacem, ſed nihil *erit* boni; tempus curationis, ſed ecce *aderit* terror.

16 Inde a Dane auditur ronchus equorum illius, a ſono hinnituum robuſtorum ejus contremiſcit tota terra; qui veniunt ut conſumant terram & quae implent eam, civitatem & qui habitant in ea.

17 Nam ecce ego immiſſurus ſum in vos ſerpentes aſpides, contra quos nulla prodeſt incantatio, ut mordeant vos, dictum Jehovę.

18 Quod me recreaturum eſſet eſt in moerore, in me animus meus languidus eſt.

19 Ecce ſonus vociferationis filiae populi mei propter [illegible] terrae longinquae, dicentis, an Jehova minimè eſt in Tſijone? an rex ejus minimè *eſt* in ea? [illegible] me, *aut illi*, ſculptilibus ſuis, vanitatibus [illegible] alienigenarum?

20 Praeteriit meſſis, finita eſt aeſtas, & nos non ſervamur.

21 Propter contritionem filiae populi mei contritus ſum, atratus incedo, ſtupor corripuit me.

22 An opobalſami nihil *eſt* in Gilhade? an medicus nullus *eſt* ibi? [illegible] non [illegible] filiae populi mei?

[illegible] 20 Praeteriit meſſis] [illegible] moda omneſque eorum percipiendorum rationes [illegible] perierimus. Nam laetitia in ſcripturis tempore meſſis & [illegible] ut propheta condigne pro atrocitate ſupplicii miſeriam [illegible] ſit, verſu 1. ſeq. capitis; tertium, ut jam jam ſibi [illegible] 22 Opobalſami] vide Gen. 37.25. [illegible] *Chro.* 24.13. & *Nechem.* 4.7.

Caput IX.

1 O SI quis daret caput meum eſſe aquas, & oculum meum ſcaturiginem lachrymarum; ut deflerem interdiu & noctu confoſſos filiae populi mei.

2 O ſi quis poneret me in deſerto, in diverſorio viatorum, ut derelinquerem populum meum, & abirem ab eis: nam omnes ſunt adulteri, interdicti *qui* perfidè agunt.

3 Et intendunt lingua ſua arcum ſuum falſum, neque in fide invaleſcunt in terra; ſed de malo in malum procedunt, neque agnoſcunt me, dictum Jehovae.

4 Quiſque ab amico ſuo cavete, & ulli fratri ne confiditote; nam omnis frater omnino ſupplantat, & omnis amicus *cum* detractione ambulat:

5 Et quiſque amico ſuo illudunt, ac veritatem non loquuntur: docent linguam ſuam loqui falſum, perversè agendo defetiſcuntur.

6 Tua habitatio *eſt* in medio dolo; prae dolo renuunt cognoſcere me, dictum Jehovae.

7 Idcirco ſic ait Jehova exercituum, ecce ego conflans eos probavi eos: ſed quomodo facturus ſum propter filiam populi mei?

8 Culter jugulans lingua eorum *eſt*, dolum loquitur: ore ſuo cum amico ſuo pacem eloquitur, at in animo ſuo diſponit inſidias ſuas.

9 An propter iſta non viſitarem eos? dictum Jehovae; an de gente hujuſmodi non ſumeret ultionem anima mea?

10 Propter hos montes extollam fletum & lamentum, & propter caulas deſerti lamentationem: nam accendentur adeò ut nullus tranſeat, neque audiatur vox pecoris; tam aves coeli quàm jumenta, evagabuntur, abibunt.

11 Et diſponam Jeruſchalaima in acervos, luſtrum draconum; & civitates Jehudae diſponam in deſolationem, adeò ut nullus inhabitet.

13 Omnino extirpabo] iteratio praecedentis interminationis per ſimilitudinem plane incilis, quam Deus velut bonus agricola eradicaturum iri demonſtrat: ut Jeſ. 5. [illegible] Quaecunque] [illegible] calcaram a me admittant, ſed operam & expectationem agricolarum [illegible] ut ſupra 5.12. l Heb. [illegible] 14 Dicentes] videlicet expectantes Deum, & haerentes [illegible] Prophetarum verbis. m Heb. munitiones. At Jehova] ironica reſponſio Prophetae, qua indicatur inanem Judaeorum [illegible] hoc modo: certè quieſcetis, ſed longè aliter quàm exiſtimatis: nam peribit [illegible] Regis, animaeque Principum, [illegible] ut ſupra 4.10. n Heb. aquas. Succum cicutae] ſoporiferum videlicet, atque [illegible] 15 Expecta] [illegible] Judaeorum [illegible] neque pacem illis fore, neque ſpem [illegible] 16 A Dane] [illegible] 17 Nam ecce] comparatio [illegible] 18 Quod me] [illegible]

10 Extollam] id eſt, faciam ut extollantur lamenta [illegible] deſolationem, [illegible]

[illegible] vir ille ſapiens qui doceat illud,
[illegible] quod adixerit os Jehovæ ſibi indicet ;
propter quid pereat hæc terra, inſendatur
tanquam deſertum, adeò ut nullus pertranſ-
eat?
13 Dicit enim Jehova, quia dereliquunt le-
gem meam quam expoſueram eis ; neque au-
ſcultant voci meæ, neque ambulant in illâ ;
14 Sed ſſequuntur ſententiam animi ſui ; &
Bahhalimos, quod docuerunt ipſos majores
ipſorum :
15 Idcirco ſic ait Jehova exercituum Deus
Jiſraëlis : ecce ego cibaturus ſum iſtos, po-
pulum hunc ſabſinthio, & bibendum datu-
rus eis ſuccum cicutæ:
16 Nam diſpergam eos in gentes quas non
noverunt ipſi aut patres ipſorum, mittam-
que poſt eos gladium donec conſumpſero
eos.
17 Sic ait Jehova exercituum, animadverti-
te, & vocate lamentatrices ut adveniant ;&
ad [h] præficas mittite ut adveniant.
18 Et [i] feſtinanter extollant de nobis lamen-
tum ; deſcendentibus lachrymis ex oculis
noſtris, & ex palpebris noſtris fluentibus a-
quis.
19 Nam [k] ſonorum lamẽtum auditur de Tzi-
jone, quomodo vaſtamur ; erubeſcimus val-
de, quia dereliquimus terram, quia deji-
ciunt *hoſtes* tabernacula noſtra.
20 Quin audite fœminæ verbum Jehovæ, &
percipiat auris veſtra verbum oris ejus ; ut
doceatis filias veſtras lamentum, & [l] altera
alteram *doceat* lamentationem.
21 Nam aſcendit mors ad feneſtras noſtras,
ingreſſa eſt in palatia noſtra ; ad exſcinden-
dum parvulos e viis, juvenes e plateis,
22 (Eloquere, ſic *habet* dictum Jehovæ) &
ceciderunt cadavera humana ut fimus in ſu-
perficie agri ; & ut manipulus a tergo meſ-
ſoris, quæ nullus colliget.
23 Sic ait Jehova, ne gloriator ſapiens in
ſapientia ſua, neque gloriator potens in po-
tentia ſua, neque gloriator dives in divitiis
ſuis :
24 Sed in hoc glorietur qui gloriatur, *ſe* in-
telligere & cognoſcere me, me eſſe Jeho-
vam exercentem benignitatem, jus, & ju-
ſtitiam in terra : quia illis delector, dictum
Jehovæ.
25 Ecce dies venturi ſunt, dictum Jehovæ,
quibus animadvertam, in omnem circum-
ciſum cum præputiato ;
26 In Ægyptios, & in Jehudæos, & in Edo-
mæos, & in Hhammonitas, & in Moabitas,
denique in omnes amputatos latere, qui ha-
bitant in deſerto : nam omnes iſtæ gentes
præputiatæ ſunt, etiam tota domus Jiſraë-
lis præputiati ſunt corde.

[illegible] 23 *Sic ait*] [illegible] quæ [illegible] ad fidem in Deum ipſos conſola-
[illegible] duobus verſibus, [illegible] impiis judicium denunciat,
[illegible] 1. Cor. 1. 31. & 2. Cor. 10. 17. 26 [illegible]
[illegible] quibus omnibus ſigillatim ſuas calamitates pronun-
[illegible] *Amputatos latere*] id eſt, Arabas, quos eodem
[illegible] ad Deut. 10. 16. & ſupra 4. 4.

CAPUT X.

*Propheta Judæos ab idololatria gentium revo-
cat certis argumentis ad reverentiam Dei ; [illegible]
[illegible] in ſequendis idolis Deo
neglecto redarguit ; & palàm gentibus prædicari
jubet idolorum vanitatem, [illegible] &
beneficentiæ Dei [illegible] clades a Babylo-
nio [illegible] prænuntiat : poſtremò pii ſe ſiſten-
tes Deo judicia ipſius æquanimiter ſubeunt, [illegible]
[illegible] ad gloriam Dei & ſalutem
ſuam.*

1 AUDITE hoc verbum quod eloquitur
Jehova vobis, ô domus Jiſraëlis :
2 Sic ait Jehova, ſecundum viam Gen-
tium iſtarum ne diſcitote, & a ſignis cœlo-
rum ne conſternemini ; quia conſternantur
Gentes ab illis :
3 Nam ſtatuta ipſorum populorum *ſunt*, va-
nitas *eſt* : cùm lignum ipſum ex ſylva exci-
dit, opus manuum artificis ad normam,
4 Argento & auro pulchrum reddit ipſum ;
clavis & malleis confirmant iſta, ut non a-
mittat.
5 Tanquam palma opere contingente ſunt ;
ne loquuntur quidem ; [h] omnino portandi
ſunt, quia non poſſunt incedere : ne time-
tote ab iſtis, quia non affecturi ſunt malo,
etiamque benefacere non *eſt* penes ipſa.
6 Ex eo quòd nullus eſt par tibi, ô Jehova ;
quod maximus es, & maximum nomen tuum
potentia ;
7 Quis non revereatur te, Rex ipſarum Gen-
tium ? cùm in te conquieſcat *illud* ; cùm ni-
[illegible] in omnibus ſapientibus Gentium
& omni regno ipſarum ; ex eo quòd nullus
eſt par tibi.
8 At [c] unà obbruteſcunt & ſtolidi ſunt ; e-
ruditio vanitatum *eruditio* ligni eſt.

[illegible] 1 *Audite*] Hujus concionis membra præcipua ſunt [illegible] ordinem [illegible] audientiam faciens ab autoritate Dei, & [illegible] propoſitio [illegible] lis, & reverenda Deo, a verſ. 2 [illegible] tertium eſt, [illegible] tio Judæorum qui [illegible] implicaverant gentium idololatriæ, uſque ad verſum 17. quartum, prophetica [illegible] cladis denunciatio, uſque ad verſum 23. quintum, concluſio ab oratione quam Propheta habet [illegible] rum Deo [illegible] rum [illegible] nomine, [illegible] bus ultimis. 2 *Sic ait Jehova*] hujus propoſitionis capita ſunt, [illegible] de idolis minime [illegible] randis, verſibus [illegible] tuor, alterum, de reverentia qua Deo ha-
benda, ver. 6. & 7. Neglectus autem idolorum duo continet, ut non detur illis opera, & [illegible] quia timor & ſuperſtitio [illegible] idolorum ſolet efficere, hoc ver. cauſa vero exponuntur ſequentibus. *Viam*] id eſt, [illegible] ad idololatriam pertinentes, & ad ſtudia aliena ab honore Dei : quæ Gentes propinquæ per totam Syriam eò colebant ſtudioſius, quò propius a luce Judæorum aberant. *A ſignis cœlorum*] quæ Gentes reverentur & colunt, habentes pro diis, ut [illegible] per Judæis fuit exprobratum 7. 18. Senſus eſt, duo ſunt Gentibus Deorum genera : uni ſunt ficti nuda cogitatione, alteri ſunt quidem in rebus creatis ſed ab illis gentibus coluntur pro Deo. Vos autẽ ne ab illis quidẽ debetis metuere qui in maxima autoritate & exiſtimatione ſunt apud gẽtes, ut ſunt corpora cœleſtia. *Quia conſternantur*] id eſt, ne propterea timeatis [illegible] iſtæ gentes ab illis [illegible] metuant. 3 *Nam ſtatuta*] ætiologia ſuperioris documenti, continens cauſas ex quibus contemnenda ſunt idola. Eſt autem hæc prima ab efficiente cauſa : quid enim ex illis efficit deos, niſi ſtulta opinatio & [illegible] populorum? *Vanitas eſt*] ſecunda cauſa a natura idolorum & fine, quæ copioſius exponuntur infra ver. 14. & 15. ut Jeſchahh. 44. 4. *Cum lignum*] tertia cauſa a materia, ut Jeſchahh. 40. 20. & 44. 9. *Opus manuum*] quarta cauſa ab inſtrumentis, ut Jeſchahh. ibid. ver. 7. & 8. 4 *Argento &c.*] quinta cauſa a forma, quam ipſe artifex adeo conſcius eſt cum animo ſuo inanem & caducam eſſe, ut operam conſumat pluſculam ad idolum ſuum à deformatione, ruina, & perditione vindicandum, ut Jeſchahh. 40. 19. & 44. 7. *Ut non amittat*] id eſt, ut factus ille Deus non ſinat ſibi aurum & argentum emungi ſibi. a Heb. *ſinat exire*. 5 *Tanquam palma*] ſexta cauſa ab inutilitate ipſorum : nam rigidi ſunt ut trunci, neque ſibi utiles, neque aliis ; ut Jeſchahh. 44. 5. *Opere contingente*] id eſt, ut ſtipites rigent. b Heb. *portando*. *Omnino*] ut Jeſchahh. 46. 1 & 7. 6 *Ex eo quòd*] alterum caput propoſitionis de reverentia Dei, ut diximus in verſum 2. 7 *Rex ipſarum*] id eſt, qui regnum & imperium ſummum obtines in eas ipſas gentes quæ non agnoſcunt te, eoque uteris ex ſententia tua. *Illud*] potentia, cujus meminit ſuperiore verſu. [illegible] hic & ſequentibus verbis per [illegible] verbo [illegible] honorum eaſdem cauſas reverentiæ Dei repetit, quæ poſuerat in præcedente verſu. 8 *At unà*] tertia pars, ut diximus in verſum 2. [illegible] Judæorum in communem idololatriam cum gentibus delapſorum : quæ hoc verſu generatim propoſita, deinde per antitheſin naturæ, operumque Dei & idolorum confirmatur, uſque ad verſum 14. & tandem amplificatur antitheſi eſſe eorum [illegible] cultores, ver. 14. & duobus ſequentibus. c Heb. *in uno*. *Unà*] id eſt, Judæi cum gentibus convenientes in eandem idololatriam. *Vanitatum*] id eſt, in omnem vanitatem homines ſeducens, ut ver. 15. & ſupra 8. 5. *Ligni*] id eſt, idoli e ligno, metonymice ut [illegible] per [illegible] comprehenduntur idola omnia.

9 Argen-

9 Argentum ductile ex Opazo advehitur,&
aurum ex Uphazo, opus artificis & manuũ
conflatoris: hyacinthinum & purpureum
vestimentum eorum, opus peritorum sunt
omnia.
10 Jehova verò Deus d 'verus est Deus, e 'vi-
vens, & Rex f 'sempiternus: a 'cujus fer-
vore commovetur terra, neq; sustinere pos-
sunt gentes indignationem ejus.
11 (Sic dicitote illis, dii isti qui cœlos & ter-
ram non fecerunt; perituri sunt e terra, & e
regionibus sub cœlo ipsi)
12 'Qui fecit terram virtute sua, stabiliit or-
bem habitabilem sapientia sua; & pruden-
tia sua extendit cœlos.
13 Quo vocem suam edente fremitus aqua-
rum est in cœlis; qui effert vapores ab ex-
tremitate terræ; fulgura cum ipsa pluvia fa-
cit, & producit ventum e thesauris suis.
14 'Magis obbrutescit omnis homo; quàm ut
animadvertat: 'pudefacere omnem confla-
torem sculptili; nam falsum est fusile ejus,
nec spiritus est in *ullo* eorum.
15 Vanitas sunt, opus g aberrationis maxi-
mæ; h 'quo tempore visitabuntur illi, peri-
bunt *ipsa*.
16 'Non sicut istarum *est*, sed formator omni-
um est Jahhakobi portio; vicissim Jisraël
tribus possessionis ipsius: Jehova exercitu-
um nomen est ei.
17 'Recipe e terra 'mercem tuam, quæ ha-
bitas 'in munitione hac.
18 Nam ita ait Jehova, ecce ego funda eja-
culaturus sum habitatores hujus terræ hac
ipsa vice; & angustia affecturus sum eos, ut
'deprehendant *ista & dicant*,
19 'Hei mihi propter contritionem meam,
i ægerrima est plaga mea: 'ego autem di-
cebam, utique hic morbus est quem per-
feram.
20 Tentorium meum vastatum est & omnes
funes mei dirupti; filii mei exeunt a me a-
deò ut non extent ulli, nullus extendat am-
plius tentorium meum & erigat aulæa mea.
21 'Nam obbrutuerunt ipsi pastores & Jeho-
vam non consuluerunt: idcirco non secun-
dabuntur, & totus grex pascalis eorum di-
spergetur.
22 k 'Sonoris rumoris ecce adventus, & com-
motio magna e terra Aquilonis; ad po-
nendum civitates Jehudæ in desolationem,
lustrum draconum.
23 'Novi Jehova, non esse penes hominem
viam ipsius; non esse penes virum ambulan-
tem vel dirigere gressum suum.
24 Castiga me Jehova, veruntamen l modi-
cè; ne castiges in ira tua, ut non comminuas
me.
25 ‖ Effunde æstum tuum in eas Gentes quæ
non agnoscunt te, & super familias quæ no-
men tuum non invocant; sed comedunt Ja-
hhakobum, ac ita comedunt eum ut absu-
mant eum, & caulam ejus desolant.

9 Uphaze] id est, Ophire, de quo 1. Reg. 9. 28. ex Deu-[illegible] d Heb. veritatis. 10 Verus] non autem ementitus tradente vanitate, ut idola. e Heb. viventes: ut Josu. 14. 19. Vivens] non mortuus & rigens, ut illi [illegible] f Heb. sæculi. Sempiternus] non ex mortali corruptione & ab hominibus principium habens. Cujus fervore] id est, qui omnia agit, spiritu decorum vertit arbitrio suo [illegible] ... 11 Sic dicitote illis] [illegible] ... 12 Qui fecit terram] [illegible] ... 14 Magis obbrutescit] amplificatio [illegible] ... ut exponitur Jeschahhjæ 44. 13. Pudefacere] id est, sibi ab artifice afferri maximum pudoris, ignominiæ, & confusionis argumentum, cum homo verus falso, animatus inanimo honorem divinum [illegible], vanitatem pro veritate amplectatur, aberrationem pro recto [illegible], mortem pro vita, sequente versu. g Heb. aberrationum, sive [illegible] h Heb. tempore visitationis eorum. 15 Quo tempore] id est, uno [illegible] quando Judæos idololatras visitabit Deus [illegible] 16 [illegible] epiphonema, quo propheta [illegible] idololatriæ qua Judæi cum gentibus communicabant [illegible] offendit [illegible] foedere, quo Deus se populo, & populus Deo [illegible] [illegible] inquit, est jus Jisraelitarum cum Deo: qui non idola gentium [illegible] cum Deo cum idolis? [illegible] non Solem, Lunam, aut cœlestia corpora, [illegible] Deut. 4. 19 & 28. & 29. 26. sed Deum ipsum verum, viventem, & sempiternum possident. 17 Recipe] quarta pars, nimirum denunciatio judicii divinitus in Judæam immittendi, quod perstrinxerat vers. 15. [illegible] ut Judæi [illegible] omnia, pro eo quod est, ut se ad fugam aut captivitatem [illegible] Jechezk. 12. deinde planam, & apertam [illegible] Mercem tuam] id est, pretiosas facultates tuas, [illegible] Ironicè. In munitione] id est, Jeruschalaimis. 18 Deprehendant] id est, re ipsa experiantur id quod prædicatum per Prophetas mihi [illegible] credere. 19 Hei mihi] formula [illegible] quo miseros Judæos propheta [illegible] duobus versibus. i Heb. ægritudo. Ego autem] amplificatio [illegible] confidentia, quasi dicat, me miseram, quod prædictionibus jam [illegible] crediderim [illegible] unde illico liberarer. 21 Nam obbrutuerunt] [illegible] duabus concionibus præcedentibus.

(inquit Propheta) & pii omnes sentiunt mecum, [illegible] quod planè statuisti contra Judæos exequi, non [illegible] ut judicia tua possimus effugere, aut ab iis vel [illegible] unguem discedere: sibi confidant impii, ut supra [illegible] nino diffidimus, hoc versu: sed quandoquidem [illegible] propter peccata nostra, non refugimus [illegible] tibi, facito quod bonum & æquum est [illegible] [illegible] miserationum tuarum, pro gloria tua & [illegible] castigationes tuas, vers. 24. Quod si æstus iræ tuæ [illegible] tes, quæ neque gloriæ tuæ curam habent, neque [illegible] hæc illa est materia æstui iræ tuæ [illegible]
‖ Psalm. 79. 6. & 7.

Caput XI.

Deus Jirmejæ & sacerdotibus Hhanathothæis imperat ut fœdus legis exponant populo cum promissionibus & minis: Jirmeja solus mandato parens generale fœdus explicat, & popularibus suis accommodat: primùm concessat eos peccatorum nomine, deinde severissimum judicium pronunciat: utrumque verò confirmat partim Dei ipsius testificatione, partimq; sua experientia a suis ipsius tribulibus tum præmonstrata illis clade se ipsum confirmans adversus præsentia scandala præsumptione Judæorum consultat proposito Dei consilio [illegible] & bonis promissis instaurandæ Ecclesiæ consolatur.

1 'VErbum quod fuit ad Jirmejam a Je-
hova, 'edicendo,
2 Audite verba fœderis hujus; 'quæ e-
loquamini viris Jehudæ & habitatoribus Je-
ruschalaimorum.
3 'Dicito ergo ad illos, sic ait Jehova Deus
Jisraëlis; ‖ maledictus vir ille qui non auscul-
taverit verbis fœderis hujus,
4 Quod præcepi majoribus vestris, quo 'tem-
pore eduxi eos e terra Ægypti ex camino fer-
ri, edicendo; ‖ auscultate voci meæ, ut fa-
ciatis ista omnino prout præcipio vobis; e-
ritisque mihi in populum, & ego ero vobis
Deus:
5 Ut præstem juramentum quod juravi ma-
joribus vestris me daturum eis terram affluentem
lacte & melle, prout est hodie: 'cui
respondens dixi, Amen, Jehova.

Dei, ver. 1. deinde a recordatione fœderis jam olim [illegible] [illegible] quas de ea prioribus [illegible] fœderis [illegible] promissionum erga observantes [illegible] Jirmejam, tum Hhanathothæis [illegible] officio promulgare legem [illegible] 2 Quæ [illegible] qui sacerdotes estis, ut doceatis Jahhakobum judicia Dei [illegible] Deut. 33. 10. 3 Dicito ergo] tu & sacerdotes [illegible] autem hoc mandatum [illegible] propositionem [illegible] [illegible] e Heb. dic [illegible] ‖ Deut. 4. 20. [illegible] est, ego solus sequutus vocationi & mandato Dei [illegible] generale ut legis, quod sacerdotes præstare tenebantur [illegible] monstrant ea quæ sequuntur, vers. 18 & sequentibus. [illegible] promulgationem fœderis, sed periculum etiam [illegible]

[illegible] Jehova mihi, proclama omnia verba iſta in civitatibus Jehudæ & in plateis Jeruſchalaimorum, dicendo; auſcultate verba fœderis hujus ut faciatis ea.
7 Nam [b]omnino conteſtatus ſum majores veſtros, quo tempore èvexi eos e terra Ægypti uſque in diem hunc, [c]inde a diluculo contendens dicendo; auſcultate voci meæ.
8 Non tamen auſcultarunt, neque inclinarunt aurem ſuam; ſed ambulaverunt quiſque [d]ex ſententia animi ſui peſſimi: ideo adduxi ſuper eos omnia verba fœderis hujus quod præceperam facere, ac non fecerunt.
9 Dixit itaque Jehova ad me, [e]perſpecta eſt conjuratio; in viris Jehudæ & habitatoribus Jeruſchalaimorum;
10 Averſi ſunt ſupra iniquitates majorum ſuorum priſcorum, qui renuerant auſcultare verbis meis, & ipſi ſequuntur deos alienos colendo eos; irritum fecerunt domus Jiſraëlis & domus Jehudæ fœdus meum quod pepigeram cum majoribus ipſorum.
11 [f]Idcirco ſic ait Jehova, ecce ego adducturus ſum contra eos malum ex quo non poterunt exire: [g]etiamſi inclamarent me, non exaudirem eos.
12 Tunc abeuntes civitates Jehudæ & habitatores Jeruſchalaimorum inclamabunt ipſos Deos quibus ipſi ſuffitum faciunt: ſed [h]omnino non ſervabunt ipſos tempore mali ipſorum.
13 Quamvis pro numero civitatum tuarum ſint dii tui, ô Jehuda; & pro numero platearum Jeruſchalaimorum diſpoſueritis altaria [i]pudendo, altaria ad ſuffitum faciendum Bahhali.
14 [k]Tu ergo ne orato pro populo iſto, neque efferto pro iſtis clamorem & orationem: nam minimè eſſem exauditurus quo tempore inclamarent ipſi propter malum ipſorum.
15 [l]Quid eſſet [m]amabile mihi domi meæ? [n]an facere iſtam ſuum graviſſimum ſcelus? quoſque ampliſſimos? [o]nam [p]carnes ſanctæ perierunt abs te: cùm adeſt malum tuum, tum demum exultas.
16 [q]Olivam virentem, [r]pulchram fructus ſpecie vocaverat te Jehova nomine tuo: [s]ad ſonum conflictus procellarum maximi incendet ignem præterea, cùm fregerint propagines ejus.
17 Nam Jehova exercituum qui plantaverat te, elocutus eſt contra te malum; propter maliciam domus Jiſraëlis & domus Jehudæ quam exercuerunt inter ſe, ad provocandum me adolendo Bahhali.
18 [t]At Jehova quidem oſtendit mihi ita ut agnoſcerem: [u]tum demonſtravisti mihi actiones eorum,
19 Cùm eſſem [x]velut agnus aut bos qui ducitur ad mactandum: nam ignorabam eos contra me inire cogitationes, *dicendo*, [y]perdamus ligno pro cibo ejus, aut excindamus eum e terra viventium, ut nomen ejus non commemoretur amplius.
20 At ô Jehova exercituum judex [b]juſtiſſime, [§]probator renum & cordis; viſurus ſum ultionem tuam de eis: nam tibi [z]revelavi cauſam meam.
21 [a]Idcirco ſic ait Jehova [d]de Hhanathothanis, quærentibus animam tuam, dicendo; ne vaticinator in nomine Jehovæ, & non morieris manibus noſtris:
22 Idcirco *inquam* ſic ait Jehova exercituum, ecce ego animadverſurus ſum in illos: ipſi juvenes morientur gladio; filii eorum, & filiæ eorum morientur fame:
23 Et reſiduum non erit ipſis, cùm adducam malum in Hhanathothanos anno viſitationis eorum.

18 *At Jehova*] [illegible] Propheta: qui [illegible] ... [illegible]
Tum demonſtraviſti] apoſtrophe ad Deum emphatica, ut hoc pacto magis evincat populus [illegible] ... [illegible]
19 *Velut agnus*] id eſt, ſimpliciſſimo animo obiens functionem meam (ut Chriſtus Apoſtolis præcepit Matth. 10. 16.) & mei contra quærentes necem meam, ut [illegible] gladio, ut demonſtrat [illegible]

[illegible] ... nis explicant. *Perdamus*] id eſt, coerceamus eum fame, aut gladio, ut demonſtrat antitheſis pœnarum verſu 22. Eſt autem ironica locutio [illegible] qui lignum pro cibo nominant, quaſi dicant, includamus eum loco anguſto aut obſcuro, ubi ſi volet comedere, ligna ipſa aut parietes comedat. b Heb. *juſtitia*.
§ *Pſalm.* 7. 10. 20 *Revelavi cauſam*] id eſt, revelatam commiſi, [illegible]
21 *Idcirco*] denuntiatio pœnæ ſingularis in Hhanathothanos, [illegible] ſibet: quæ ſingulis improbis [illegible] partibus reſpondet. d Heb. *hominibus Hhanathothae* [illegible] *ſic ver.* 23.

Caput XII.

1 [a]JUSTUS es Jehova, [b]ſi contendere velim tecum: [c]veruntamen judicia eloquar [a]tua,
cur via improborum ſuccedat? cur tranquilli ſint [b]quicunque agunt perfidè?
2 Plantes eos, etiam radicentur? pergant, etiam edant fructum ſi; quorum in ore propinquus es, ſed longinquus a renibus ipſorum?
3 [d]Nempe tu Jehova agnoſcis me, pervides me; ideo probas animum meum, [c]ut adhæreat tibi: [e]avellendo iſtos ut oves *trahendas* ad mactationem, & præparando eos ad diem interfectionis,
4 [f]Quouſque *an*, lugeret terra; & herba totius agri exareſceret? præ malitia habitantium in illa, deficerent ſingula jumenta &

1 *Juſtus es*] Quarta concionis pars, [illegible] ... *Pſalm.* 51. 6.

[illegible] Judæos omnes, & ſuos ipſius cives, inde a ver. [illegible] *An ſitiret iſtam*] id eſt, an inceſta & impuriſſima [illegible] mihi allaboraverit? cui ego ſemper fui infenſiſſimus, [illegible] mei. Nam rem ita habuiſſe, & omnes etiam ampliſſimos [illegible] principes, conſtat ex hiſtoria Joſchijæ, item [illegible] *[illegible]*] id eſt, nullum ſacrificium juſtum (quod [illegible]) adhuc potes ad abolenda peccata & [illegible] ... 22. 15. & tua [illegible] ... *transferunt.* 16 *Olivam*] allegoria, quæ pro[illegible] [illegible] expendat, & futuram calamitatem figurat [illegible] id eſt, [illegible] ...] futuræ calamitatis figuratio: erunt (inquit propheta) [illegible] procellæ, quæ in hunc locum irruentes deci[illegible] ramos, id eſt, parvos & magnos trucidabunt, deinde [illegible] ... Regum, [illegible] & Jirmeja.

Si contendere] id eſt, ſi proſperitatem improborum, & meam [illegible] calamitatem ægre ferens tecum diſceptare vellem quiſquam: ut Ijob. 13. 3. & 9. 2. & ſequentibus. *Veruntamen*] propoſita confeſſione de juſtitia Dei [illegible] gnabili, jam exponitur objectio duobus verſibus, quæ a Propheta [illegible] vers. 3. deinde exornatur ſequentibus. Eſt autem objectio [illegible] cur improbi & hypocritæ proſperentur, inquit: [illegible] ... juſti [illegible] reſponſum verſ. 3. a Heb. *jura tua.*
b Heb. *omnes agentes perfidi perfidiam.* 3 *Nempe*] ſubjectio ad præcedentem objectionem, quæ primum uſum adverſitatum in bonis explicat, [illegible] proſperitatem in improbis, [illegible] ... Deo, [illegible] ... improbi verò proſperè [illegible] ut pecudes ad mactationem [illegible] ſic pſalm. 94. 13. c Heb. *ut ſit tecum.* *Avellendo*] id eſt, cum interea improbos [illegible] ... judicia compares [illegible] ... cap. 11. ver. 19.
4 *Quouſque*] [illegible] quæ prophetæ Dei [illegible] explicat [illegible] quod paucis [illegible] præcedente verſ. [illegible] ... Judæa [illegible] Deus. [illegible] ... reſponſio & omnium animantium [illegible] propter [illegible] verſ. & bonorum omnium qui Deo curæ ſunt [illegible] ver. 5. & 6.

 cala-

volatilia? [c]quia dicunt, non videt finem
noſtri.
5 [a]Quando cum peditibus curris, defatigant
te; quomodo ergo miſceres te cum equis?
[b]etiam in terra [d]proſpera [c]cui confidis, *defa-*
tigant te, ecqui faceres in elatione Jardenis?
6 Quandoquidem etiam fratres tui & dome-
ſtici patris tui, etiam ipſi perfidè agunt in
te, ipſi quoque convocant poſt te multitudi-
nem; ne credito iſtis, quamvis alloquantur
te bonis verbis.
7 [a]Derelicturus ſum domum meam, deſertu-
rus poſſeſſionem meam: traditurus [e]eam
quam diligebat anima mea in manum ini-
micorum ipſius.
8 [a]Eſt mihi poſſeſſio mea ſimilis leoni in ſyl-
va, edit contra me vocem ſuam; idcirco o-
di eam.
9 Avis [a]digitata eſt mea poſſeſſio mihi, [b]ô a-
ves, circumquaque in eam: agite, congre-
gate omnes beſtias agri, facite ut veniant
ad comedendum.
10 [a]Paſtores multi corrupturi ſunt vineam
meam, conculcaturi portionem meam; re-
dacturi portionem mihi [f]deſyderatiſſimam
in deſertum deſolatiſſimum.
11 Diſpoſiturus eſt eam *quiſque* in deſolatio-
nem, lugebit per me deſolata; deſolabitur
tota hæc terra, [g]quia nemo eſt qui reponat
in [g]animo.
12 In omnes clivos per deſertum venturi ſunt
vaſtatores: nam gladius Jehovæ conſum-
pturus eſt ab extremitate terræ [h]una ad al-
teram, nulla pax erit ulli carni.
13 [a]Cùm ſeminaverint triticum, ſpinas me-
tent; cùm indoluerint laboribus, non profi-
cient: nam erubeſcetis ex proventibus ve-
ſtris præ æſtu iræ Jehovæ.
14 [a]Sic ait Jehova de omnibus vicinis meis
malis, [b]qui attingunt poſſeſſionem quam
poſſidendam tradidi populo meo Jiſraëli:
ecce ego convulſurus ſum eos e terra ſua,
cùm domum Jehudæ convellero e medio
eorum.
15 Eritq; poſtquam convulſero illos, ut [i]rur-
ſus miſereat me iſtorum; & reducam ipſo-
rum quemq; [c]in poſſeſſionem ſuam, & quē-
que in terram ſuam.
16 Erit etiam ſi [k]omnino didicerint vias po-
puli mei jurando per nomen meum, vivit
Jehova, quemadmodum docuerunt popu-
lum meum jurare per Bahhalem; ut [a]ædifi-
centur in medio populi mei:
17 Quòd ſi non auſcultaverint, tum convel-
lam gentem illam [l]continenter, & perdam;
dictum Jehovæ.

Caput XIII.

Deus typo cinguli propoſito ſua in populum beneficia, illius ingratum animum & maleficia, eorumque illi perditionem præfigurat: judicium eſſe graviſſimum in omnes pronuntiat: populares, Regem, Reginamque ipſam ad humiliationem, fidem, & reſipiſcentiam revocat, ut prævertant caſum imminentem: poſtremò peccata & pertinaciam eorum conteſtatus fert ſententiam de publico Judæorum caſu.

1 [a]SIc ait Jehova ad me, [b]abi, & compara
tibi cingulum [a]lineum, & imponito illud
lumbis tuis; [c]in aquas autem ne inferto
ipſum.
2 Itaque comparans cingulum, ex verbo Je-
hovæ impoſui lumbis meis.
3 Deinde fuit verbum Jehovæ ad me [b]iterum
edicendo,
4 [a]Accipe iſtud cingulum quod comparaſti,
quod impoſitum eſt lumbis tuis: & ſurge,
abi ad Euphratem, & [b]abſconde illud ibi in
projectura petræ.
5 Tum abiens abſcondi ipſum ad Euphratem,
quemadmodum præceperat Jehova mihi.
6 Fuit autem [c]exactis diebus multis, ut edi-
ceret Jehova mihi, ſurge, abi ad Euphra-
tem, & recipe inde illud cingulum quod
præceperam tibi ut abſconderes illic.
7 Quamobrem abiens ad Euphratem, cùm
effodiſſem recepi cingulū illud e loco ipſo
ubi abſconderam ipſum: ſed ecce [a]corru-
ptum erat cingulum, non erat aptum ad rem
ullam.
8 Tum fuit verbum Jehovæ ad me dicendo,
9 Sic ait Jehova, ita corrumpam faſtum Jehu-
dæ & faſtum Jeruſchalaimorum maximum,
10 Populi iſtius peſſimi, qui renuunt auſculta-
re verbis meis, qui ambulant [d]ex ſententia
animi ſui, & ſequuntur deos alienos colen-
do eos, & incurvando ſe eis: eritque ſimi-
lis cingulo iſti quod non eſt aptum ad rem
ullam.
11 Nam quemadmodum adhæret cingulum
lumbis viri, ita feceram ut adhæreret mihi
tota domus Jiſraëlis & tota domus Jehudæ,
dictum Jehovæ, ut eſſet mihi populus, & ad
nomen, & ad laudem, & ad ornatum: ſed
non auſcultarunt.
12 [a]Quapropter dicito ad eos verbum hoc,
ſic ait Jehova Deus Jiſraëlis, omnis [b]uter im-
plendus eſt vino; quibus dicentibus ad te,
[e]an verò ignoramus utrem implendum eſſe
vino?
13 Dicito ad eos, ſic ait Jehova, ecce ego re-
pleturus ſum omnes habitatores terræ hu-
jus; etiam ipſos reges, qui inſident pro Da-
vide in ſolio illius, & ſacerdotes, & prophe-
tas, denique omnes habitatores Jeruſcha-
laimorum [a]ebrietate:
14 Et diſſipabo eos [f]unum cum altero, tum
patres, tum filios pariter, dictum Jehovæ:
non utar clementia, neq; parcam, neq; mi-
ſerebor; quin perdam eos.

Quia dicunt] id eſt, quia præfractè negant providentiam Dei, omnipotentem illius adminiſtrationem nihil ad ſe pertinere jactant, & prophetias ludificantur, tanquam ſi non eſſent ſibi eventura mala.

5 *Quando*] ſecunda cauſa, ut modò diximus: cujus hic eſt ſenſus, Judæi omnes nunc ita ſe habent, ac ſi caſtra adverſus Deum facerent & adverſus bonos. Quemadmodum autem in caſtris alii ſunt pedites, alii equites, quorum hi longè illis ſunt velociores; ita etiam in Judæorum cœtu alii ſunt omnia obſtinatiſſimi & velociſſimi ad maleficia, ut ſup. 8.6. alii nondum tantopere obdurati aut apti ad ea perpetranda: ſed tamen tanta eſt illorum omnium pervicacia, ut ne minimum quidem calonum ſiſtere poſſis, aut ſuperare & revocare a malitia ad Deū. Quid ergo cum Jeroſolymitanis facias, qui maleficiorum autores ſunt obſtinatiſſimi, ſi apud tuos nihil efficis? qui vermiculi ſunt, ſi cum illis comparentur.

Etiam in terra] ſenſus eſt, Judæa quodammodo in duo hominum genera diviſa eſt; quorum uni non ita exundant peccatis, ſed æquiore (ut ſic dicam) conditione ſunt: alteri præcipites exundant in omnia peccata & augeſcunt, ut cum Jardenus fluvius diffunditur præter ripas ſuas: vide Jehoſch. 3.15.

d Heb. *pacis*.

Cui confidis] id eſt, de qua bene ſperas, ut cum Hhanathothanis facit: nam ſequens verſus eſt hujus exegeticus.

7 *Derelicturus*] altera pars conſilii, de judiciis Judææ eventuris, ut diximus in verſ. 4. quæ comprehenditur verſibus 7. e Heb. *dilectionem animæ meæ: metonymia*. 8 *Eſt mihi poſſeſſio*] exortatio juſtitiæ Dei duabus comparationibus, leonis, hoc ver. & avis rapacis, ſequente. 9 *Digitata*] id eſt, rapax uncis unguibus tanquam digitis in prædam involans: ſic vocat Plinius lib. 11. natur. hiſt. cap. 47. *O aves*] provocatio Chaldæorum & cæterarum gentium contra Judæos, per ὑστέρωσιν: nam Deus priore loco aves provocat contra digitatam avem, & poſteriore beſtias contra leonem, ſervatis comparationibus. 10 *Paſtores*] ut ſup. 6.3. f Heb. *deſiderii mei in deſertum deſolationis*. g Jeſch. 57.1. g Heb. *corde*. h Heb. *uſq; ad extremitatem terræ*. 13 *Cùm ſemin.*] ex interminatione Levit. 26.16. & Deut. 28.38. 14 *Sic ait Jehova*] concluſio, qua Deus primùm in ſumma judicium ſe effecturum eſſe de Judæis & gentibus promiſcuè denunciat, hoc ver. ut ſuprà 9.25. deinde bonos conſolatur promiſſa inſtauratione Eccleſiæ ex Judæis & gentibus converſis ad ipſum, tribus ultimis. *Qui attingunt*] id eſt, ſunt finitimi Judææ. i Heb. *revertar ut miſerear*. 15 *In poſſeſſionem*] ſpiritualem videlicet, id eſt, Eccleſiam. k Heb. *diſcendo didicerint*. 16 *Ædificentur*] id eſt, cooptentur in Eccleſiam per fidem. l Heb. *convellendo, & perdendo*.

verſ. 9. d Heb. *in aſpectu cordis ſui, & ambulant poſt Deos*. 12 *Quapropter*] altera pars propoſitionis, allegoria: ut diximus in verſ. ... lagena figulina, per ἀνθυποφορὰν: ut Jeſchah. 30.14. e Heb. *an non novimus?* 13 *Ebrietate*] id eſt, vehementiſſimis calamitatibus ita obruentur, ut non ampliùs ſciāt quò ſe vertant quam ebrii... chahh. 51.17. & ſequent. f Heb. *virum ad fratrem ſuum*.

15 Audite & auribus percipite, ne exaltetis
vos; nam Jehova loquitur.
16 Cedite Jehovæ Deo veſtro gloriam, cùm
nondum tenebras eſſe ceerit, & cùm nondum
offendunt pedes veſtri in [g] montibus cæ-
cioribus intempeſta nocte: cùm expectan-
tibus vobis lucem diſpoſuerit eam in umbrã
lethalem, redegerit in caliginem.
17 Quòd ſi non auſcultabitis hoc, in latebris
flebit anima mea propter ſuperbiam: &
valde lachrymabitur, deſcendent inquam
ex oculo meo lachrymæ, quia captivus ab-
ducendus eſt grex Jehovæ.
18 Dic regi & Auguſtæ, abjectiſſimè conſi-
dite: nam deſcenſurus eſt principatus utriuſ-
que veſtrûm, corona ornatus veſtri.
19 Civitates Auſtrales occluſentur ita ut
nullus aperire poſſit: deportabitur Jehuda
tota, deportabitur civitas pacatorum.
20 Suſtollite oculos veſtros, & reſpicite i-
ſtos venientes ab Aquilone: ubi eſt grex
ille qui traditus fuerat tibi? pecudes orna-
tus tui?
21 Quid dictura es, cùm animadvertet in te?
nam tu docuiſti iſtos ſuprà te, duces, in ca-
pite: an non dolores corripient te, quales
mulieris [m] parturientis?
22 Quòd ſi dicas cum [n] animo tuo, cur ob-
ventura ſunt mihi iſta? propter amplitudi-
nem iniquitatis tuæ retegentur ſimbriæ
tuæ, violenter auferentur [o] ſoleæ tuæ.
23 An mutare poteſt Æthiops cutem ſuam,
aut pardus liventes maculas ſuas? etiam
vos poſſetis bene facere, ô edocti maleſa-
cere.
24 Ideo diſpergam eos velut ſtipulam præ-
tereuntem, ad ventum deſerti.
25 Hæc ſors tua, portio [p] demenſa tibi a me,
dictum Jehovæ; quæ oblita es mei, & fidu-
ciam habes in falſo.
26 Nam etiam ego denudaturus ſum te, ſim-
briis tuis obductis faciei tuæ; ut videatur ig-
nominia tua.
27 Adulteria tua, & hinnitus tuos, [q] ſcele-
ſtam ſcortationẽ tuam ſupra colles in agro,
vidi abominationes tuas: væ tibi, urbs Je-
ruſchalaimorum; num mundabis te? [r] poſt
quantum adhuc temporis?

...multitudine populi eſt decor Regis, Pro. 14. 28. 21 *Quid*] ulti-
... confirmans judicio modo denuntiata primùm ab explicatione
... deinde ſententiæ dictione, quatuor ultimis. Sunt autem
... conſociatio & honor atque imperium illis attributum, hoc
... ab [illegible] perpetratio, verſu ſeq. & obfirmatus at-
... ver. 23. *Tu docuiſti*] advocante videlicet Achazo
... m Heb. [illegible]. n Heb. cordi. 22 *Retegentur*] id eſt, in cap-
... [illegible]; nam hoc ſignificant hæ locutiones duæ per ſynec-
... o Heb. *veſtigia, metonymicè*. 23 *Pardus*] epicœne: nam
... [illegible] vari, ſed feminæ vari[illegible], ut teſtis eſt Pli. lib. 8. natur. hiſt. cap.
... 24 *Ideò diſp.*] ſententiæ dictio, ut annotavimus in ver. 21.
... id eſt, leviſſimam, quæ non poteſt loco uno conſiſtere, ſed mi-
... [illegible] impellitur. *Deſerti*] id eſt, plenìſſimè, & ſine impedimen-
... 4. 11. p Heb. *menſurarum tuarum*. 25 *Quæ oblita es*]
... [illegible], & proſtituiſti te aliis. 26 *Etiam*] videlicet quem-
... & fiduciam in aliis collocans denudaviſti te. q Heb.
... r Heb. *poſt quando adhuc*. 27 *Poſt quantum*] q. d. quod
... [illegible] velles ut reſipiſceres a maleficiis tuis, cum ſis per-
... [illegible] tempus: emphatica conteſtatio.

CAPUT XIIII.

Deus per prophetam famem graviſſimam Judææ denuntiat: quamobrem Propheta videns illa malorum initia eſſe implorat Dei ſidem & miſericordiam; cui reſpondet Deus ſe nulla cauſa decretum ſuum revocaturum eſſe, & transferente Jirmeja crimen in Pſeudoprophetas, tum his, tum populari[illegible] ruinam denuntiat: tertiò deprecante Jirmeja, ampliùs decretum ſuum confirmat. Itaque Jirmeja ſollicitum de ſalute Eccleſiæ & ad flebile lamentum converſus conſolationem a Deo accipit, & expoſita ſide quam adhibuerat ad perfungendam vocationem ſuam, in functione porro adverſus omnia mala confirmatur.

1 VERBUM Jehovæ quod fuit ad Jirme-
jam, ſuper verbis cohibitionum.
2 Lugebit Jehuda & portæ ejus elan-
gueſcent, atrati erunt *jacentes* humi: &
querela Jeruſchalaimorum aſcendet.
3 Etiam magnifici eorum emittent mini-
mos ſuos ad aquas: venientes ad foſſas
non invenient aquas, revertentur ſuis va-
ſis vacuis, erubeſcent & pudore ſuffuſi o-
perient caput ſuum.
4 Propter terram attritam, eò quòd non fue-
rit pluvia in terra; erubeſcentes agricolæ
operient caput ſuum.
5 Quin etiam cerva in agro, quod pepererit de-
relinquet; quia non erit tenera herba.
6 Et onagri ſtantes in clivis, haurient ven-
tum ut dracones, deficient oculi eorum:
quia nulla erit herba.
7 Quandoquidem iniquitates noſtræ teſtan-
tur contra nos, ô Jehova, fac propter nomẽ
tuum: nam multæ ſunt averſiones noſtræ, ti-
bi peccavimus.
8 O ſpes Jiſraëlis, ſervator ejus tempore an-
guſtiæ: quare eſſes ut peregrinus in hac
terra, & tanquam viator *qui* divertit ad per-
noctandum?
9 Quare eſſes ut vir fatiſcens; tanquam robu-
ſtus non valens ſervare? atqui tu in medio
noſtri *es* Jehova, & [a] de nomine tuo voca-
mur; ne relinquas nos.

1 *Verbum*] Hujus concionis argumentum totum ab ipſa inſcriptione quæ habetur ver. 1. facile cognoſci poteſt: nã tota eſt [illegible], continens ex parte deprecationes Prophetæ & piorum omnium, partimque denuntiationes, & reſponſa Dei. Sunt itaq; hujus concionis (ſi [illegible] ſive inſcriptionem exceperis) partes ſex: prima eſt prophetica propoſitio eventuræ famis, uſque ad verſum 7. ſecunda eſt deprecatio Eccleſiæ, ver. 7, 8. & 9. cui reſpondet Deus ac prophetæ nominatim, ſibi decretum eſſe irrevocabile cum de immittenda fame, tum de aliis omnibus calamitatibus, ver. 10. & duobus ſeq. tertia eſt deprecatio transferens crimen in prophetas ad populum excuſandum, ver. 13. cui reſpondet Deus ipſos æquè perituros, & luctum indicit Prophetæ ad ſignificandum populo decretum Dei, inde ad ver. 19. quarta eſt deprecatio ſimiliter confitens peccata publica & miſericordiam implorans, ad finem uſque capitis; cui reſpondet Deus per confirmationem & amplificationem decreti ſui, primis verſibus 9. capitis 15. quinta eſt lugubris expoſtulatio Prophetæ, qui maximam peccantiũ contradictionem expertus conqueritur de difficultatibus adminiſtrationis ſuæ, ver. 10. & eum confirmat Deus, quatuor ſequentibus: ultima eſt oratio Prophetæ pro ſalute ſua amiſſo populo, ver. 15. & tribus ſequent. cui omnia ſpondet Dominus, tribus verſibus ultimis. [illegible] autem verborum, quam inſcriptio habet, mutavimus ad evidentiam. *Verbis cohibit.*] id eſt, deprecationibus, quas Propheta & boni fundebant coram Deo, ut amolirentur judicia Dei publicè denuntiata. 2 *Lugebit*] prima pars, denuntiatio famis vehementiſſimæ: quam denuntiationem factam eſſe temporibus Joſchijæ, ut præcedentes conciones omnes, minimè dubitamus. Nam integrum hujus concionis argumentum refertur in illud Joſchijæ tempus 2. Reg. 23. 26. & ſeq. *Portæ ejus*] id eſt, incolæ totius Judææ, metonymicè. *Aſcendet*] id eſt, quàm maxima voce edetur paſſim. 3 *Minimos ſuos*] i. etiam eos ipſos qui miniſterio inepti ſunt propter ætatem imbecillam, preſſi aquarum inopia: ut de Achabo legimus, 1. Reg. 18. 5. & ſequentibus. *Operient*] ut 2. Schem. 15. 30. 6 *Haurient ventum*] id eſt, nihil habebunt unde famem aut ſitim expleant, ac proinde excæcabuntur inopia cibi & potus, quam dracones, ſerpentes & venenata pleraque ferunt ſine graviore incommodo, modò libero cœlo perfruantur; ut narrant Ariſtotel. lib. 8. de hyſtoria animalium, cap. 4. & Plin. lib. 10. natur. hiſt. cap. 72. 7 *Quandoquidem*] ſecunda pars ut diximus in verſum 1. continens deprecationem, trib. ver. & decretum Dei, tribus alteris. Deprecationis partes ſunt duæ, confeſſio, hoc ver. & deprecationis argumenta a gloria Dei & promiſſionibus fœderis, duobus ſequentibus.
8 *Quare eſſes*] id eſt, quare negligeres adminiſtrationem noſtram, neque magis te immiſceres rebus noſtris quàm peregrinus in Republica aliena? quod tibi foret contumelioſum, ac ſi tantùm diverſaturus fuiſſes ad tempus, non autem permanſurus in ſeculum cum populo tuo ex promiſſione tua, fide noſtra, & antegreſſa experientia. 9 *Ut vir fatiſc.*] id eſt, defeſſus per antecta[illegible] laboribus, quaſi non poſſes ampliùs ſervare tuos, diminuto & fracto robore: nam hujus verbi epexegeſis ſequent. continetur. *In medio*] id eſt, Deus es conſtantiſſimus & ſemper idem in populo tuo: propterea nos gloriamur de te, colimus & profitemur te. a Heb. *nomen tuum ſuper nos vocatur*.

10 Sic ait Jehova de populo hoc, ita diligunt evagari, pedes ſuos non cohibent: ideò Jehova non accipit eos benevolè; nunc recordatur iniquitatis eorum, & viſitat peccata eorum.

11 Deinde edixit Jehova mihi, ne orato pro
populo iſto in bono,
12 Cùm jejunabunt, non exaudiam clamorem eorum, & cùm offerent holocauſtum
& munus, non ſum benevolè accepturus
ea; ſed gladio, & fame ac peſte ſum conſumpturus eos.
13 Quamobrem dicente me, Aha, Domine
Jehova, ecce iſti Prophetæ dicunt eis, non
eſtis [b] experturi gladium, & fames non erit
vobis: ſed pacem [c] firmam daturus ſum vobis in loco hoc:
14 Dixit Jehova ad me, falſum Prophetæ iſti
prophetant in nomine meo; non miſi eos,
neque præcepi eis, neque allocutus ſum eos:
viſione [d] falſa, & divinatione, ac re nihili, doloque [e] animi ſui iſti prophetas agunt vobis.
15 Idcirco ſic ait Jehova, quod ad Prophetas
iſtos qui prophetant in nomine meo cùm
ego non miſerim eos; ii ipſi qui dicunt gladius aut fames non erit in terra hac, gladio
& fame deficient ii ipſi Prophetæ.
16 Populus autē iſte, quibus ipſi prophetant,
erunt projecti in plateis Jeruſchalaimorum
præ fame & gladio, nec ullus erit ſepeliens
eis ipſos, uxores ipſorum, filioſque ipſorum,
ac filias ipſorum; adeò effundam ſuper ipſos
malitiam ipſorum.
17 Dicito itaque ad ipſos verbum hoc, [f] deſcendant ex oculis meis lachrymæ noctu &
interdiu, & ne deſiſtant: nam contritione
magna frangetur virgo filia populi mei, percuſſione ægra valde.
18 Si exeam in agrum, ibi ecce confoſſi gladio; ſin autem ingrediar civitatem, ibi ecce
ægritudines famis: nam tum Propheta, tum
Sacerdos nundinantur contra terram, &
non agnoſcunt.
19 An [g] omnino ſpernis Jehudam? an Tzijonem faſtidit anima tua? quare percutis nos
ita ut nulla ſuperſit nobis curatio? quare expectando pacem nullum adeſt bonum; &
expectando tempus curationis, tantùm ecce
terror?
20 Agnoſcimus Jehova improbitatem noſtram, iniquitatem patrum noſtrorum; nos
peccaſſe tibi.
21 Ne contemnito propter nomen tuum, ne
vilipendito ſolium gloriæ tuæ: recordare,
ne irritum facito fœdus tuum nobiſcum.
22 An ſunt inter vanitates gentium qui pluviam edant? & an [h] cœleſtes *dii* edunt imbres? nónne tu is es Jehova Deus noſter?
ideò expectamus te, quia tu facis omnia
iſta.

CAPUT XV.

1 SED dixit Jehova ad me: ſi inſtarent Moſche & Schemuel coram me, minimè eſſet animus meus erga populum illum: omitte a facie mea, & exeant.
2 Eſto verò, ſi dicant ad te, quò exibimus? ut
dicas ad eos, ſic ait Jehova, qui ad mortem
exiturus eſt, ad mortem *exeat*; & qui ad gladium, ad gladium; & qui ad famem, ad famem; & qui ad captivitatem, ad captivitatē.
3 Præficiam enim iſtis quatuor [a] genera, dictum Jehovæ, gladium ad interficiendum,
& canes ad trahendum; & volatilia cœlorum, ac beſtias terræ ad comedendum &
ad perdendum:
4 Et tradam eos in commotionem omnibus
regnis terræ propter Menaſchem filium
Jechizkijæ regis Jehudæ, ob ea quæ fecit
Jeruſchalaimis.
5 Nam quis uteretur clementia erga te, urbs
Jeruſchalaimorum? aut quis condoleret tibi? aut quis accederet ad interrogandum
de [b] proſperitate tua?
6 Tu deſeruiſti me, dictum Jehovæ, retrorſum
abiviſti: ideò extendo manum meam contra te ut perdā te; defeſſus ſum pœnitendo.
7 Itaque ventilabo eos ventilabro in portis
hujus terræ, orbabo, perdam populum meum: cùm a viis ſuis non revertantur.
8 Numeroſiores mihi erunt viduæ ejus quàm
arena [c] marina: adducam contra eos, contra matres *&* juvenes vaſtatorem ipſo meridie; faciam ut irruat in eam repentè, civitatem inquam terroribus.
9 Elangueſcet quæ pariebat ſeptenos, efflabit animam ſuam, occidet ſol ejus dum
adhuc futurus eſſet dies ipſorum: erubeſcet
& pudebit eam, denique reſiduum iſtorum
gladio exponam coram inimicis ipſorum,
dictum Jehovæ.
10 Hei mihi mater mea, quòd peperiſti me
[d] in quem intendatur lis, & in quem intendatur contentio a tota hac terra: non dedi mutuum, neque mutuò dederunt mihi,
unuſquiſque maledicit mihi.
11 Ait Jehova, an non [e] reſiduo tuo eſſet bene? an non intervenirem pro te tempore
mali & tempore anguſtiæ apud inimicum?
12 An ferrum fracturum eſſet ferrum [f] Aquilonare, & chalybem?
13 ‖Opes tuas & theſauros tuos direptioni exponam abſque pretio; idque propter omnia peccata tua, & in omnibus terminis tuis:
14 Faciamq; ut tranſeas penes inimicos tuos,
in terram *quam* ignoras: cùm ignis ac-

10 *Sic ait Jehova*] Decretum Dei compenſancis errores ſpiritales populi ſuppliciis paribus, hoc verſu; & decreti immutabilitatem oſtendens, duobus ſequentibus.

Ita diligunt] quaſi dicat, ipſi ſunt in cauſa, amant errare huc illuc & diſcurſare ad idola ſua: itaque faciam ut erreut.

11 *Ne orato*] ut ſup. 7. 16. & 11. 14. quaſi dicat, fruſtra tu & ipſi operam conſumpſeritis, ſtat ſententia.

13 *Quamobrem*] tertia pars continens deprecationem per tranſlationem criminis in Pſeudoprophetas, hoc ver. & ampliorem explicationem decreti, quinque ſequentibus.

b Heb. *viſuri*.

c Heb. *firmitatis*.

14 *Dixit Jehova*] hoc decreto primùm indicatur falſitas Prophetarum, hoc verſu; deinde tum ipſorum exitium, verſu ſequente; tum populi adhærentis ipſis, ver. 16, poſtremò luctus prophetæ imperatur ut certiſſimam calamitatem præfiguret, ver. 17. & 18. Complementum autem iſtorum habetur in fine 2. Reg. & 2. Chron. & Jirmejæ.

d Heb. *falſitatis*.

e Heb. *cordis ſui*.

16 *Malitiam*] id eſt, pœnas malitiæ ipſorum debitas.

f Heb. *deſcendent oculi mei lachrymas*: hypallage emphatica.

17 *Deſcendant*] id eſt, jam verò me lugere oportet palàm, & deflere miſerias veſtras.

18 *Nundinantur*] ut ſuprà 5. 31.

Et non agnoſcunt] id eſt, populares terræ non vident exerceri nundinationem ſuā, atque ita abeunt: ut ſuprà ibidem, & hic ver. 10.

19 *An omnino*] quarta pars, continens primùm deprecationem pro ſalute Eccleſiæ ad Dei gloriam, quatuor verſibus; deinde iteratam explicationem & cōfirmationem decreti irrevocabilis, ver. 9. ſequentis capitis. Sunt autem in deprecatione primùm querimonia, hoc verſu; deinde confeſſio peccati, ver. 20. ut ſup. ver. 7. poſtremò deprecatio ipſa propter gloriam Dei, duobus ultimis. g Heb. *ſpernendo*. *Faſtidit*] ex lege Levit. 26. 11. *Expectando pacem*] ut ſuprà 8. 15. 21 *Solium gloriæ tuæ*] id eſt, Judæam, quia regnum Dei tum continebatur; ſynecdochicè. 22 *Vanitates*] id eſt idola, quæ Judæi à gentibus colenda receperant, de quibus ſuprà 10. 2. ut Deut. 32. 21. h Heb. *cœli*. Ut ſuprà Pſal. 147. 8. & Hoſche. 2. 21. & Zecharjæ 10. 1.

10 *Hei mihi*] quinta pars, lugubris expoſtulatio Prophetæ de adminiſtrationis ſuæ, hoc verſu; de quibus ipſum conſolatur & c… quatuor ſeq. d *virum litis & virum contentionis toti, &c.* … id eſt, hæc ſi quàm ſimplicisſimè functioni meæ, nihil præterea … bus: ab omni occaſione litis quæ humanitus moveri potuiſſet, … quod ſynecdochicè deſignatur hic mutui contractus nomine. 11 … reſponſum Dei primùm confirmat Prophetam adverſus inim… & externos, hoc & ſequent. ver. deinde prophetiam adverſus Ju… teris. *An non*] id eſt, iſti qui reſiduum a ſe ſuperſtitem fore … ctum iri interminantur, peribunt ipſi a Chaldæis; tu autem … ficia ab illis accipies: ut narratur inf. 40. nam (inquit Deus) ego … ut defendam te ab hoc populo qui inimicus eſt tibi, & gratio… duos reddam. e Heb *reſiduum tuum eſſet in bonum*. 12 *An f…* … mario precedentis promiſſionis per comparationem: ſunt iſti … ſed ego qui intervenio pro te, ſum tibi murus chalybeus … franġeris ab iſtis hominibus. *Ferrum*] i. chalybem, ut ſequens … Chalybes populi ſunt in Ponto ad Aquilonem ſiti, a quibus … habet teſte Virgilio lib. 1. Georg. & Strabone lib. 12 Geograp… quibus. ‖ Inf. 17. 3. 13 *Abſque pretio*] ut Pſal. 44. 13.

[illegible] ira mea in vos inflammatus fuerit.
15 Tu noſti Jehova, recordare mei, & viſita
me, ac ultionem ſume pro me de perſequé-
tibus me; pro longanimitate tua ne inter-
cipito me: agnoſce me ferre propter te op-
probrium.
16 Cùm adfuerunt verba tua, g admiſi illa;
fuitq; verbum tuum mihi gaudio & lætitiæ
h animi mei: quandoquidem vocor de no-
mine tuo, ô Jehova Deus exercituum.
17 Non ſedi in concilio irriſorum, aut exulta-
vi i ex adverſo manus tuæ; ſolitarius ſedi:
quia indignatione replevisti me.
18 Quare eſſet dolor meus k æternus? & plaga
& percuſſio mea mortifera? ſi renueret cu-
rari, l omnino eſſes mihi ſimilis fallaci, a-
quis inſtabilibus.
19 Idcirco ſic ait Jehova, quandoquidem
converteris prout converto te, coram me
ſtas; quandoquidem inquam educis rem
pretioſam a vili, tanquam os meum es: re-
verti debuerant iſti ad te, non autem tu re-
verti ad eos.
20 ‖ Ideo oppono te populo iſti pro muro æ-
neo munitiſſimo, ut oppugnantes te non
prævaleant tibi: quia tecum ſum ad ſer-
vandum te & ad eripiendum te, dictum Je-
hovæ.
21 Eripiam enim te e manu malorum, & redi-
mam te e manu violentorum.

[illegible] hanc in peccatis obſirmatam & rejectam a te: quamobrem ſe [illegible] ut Moſchen feciſſe legimus Exod. 33. 7. & ipſe optavit ſuprà [illegible] *derivatis.* l Heb. *exiſtendo eſſes.* 18 *Similis fal-* [illegible] curam Eccleſiæ tuæ in te receperis ab æterno. *Aquis in-* [illegible] torrentibus, qui momento coorti momento evaneſcunt: ut de- [illegible] 6.15. & ſequentibus Nam contrà Deus fons appellatur ſalutis Ec- [illegible] 31. 19. *Idcirco*] reſponſum Dei probantis officium Jir- [illegible] ſervantis ab omnibus adverſis, duobus ſequentibus. *Con-* [illegible] adhibes te ad ea quæ impero tibi, ſynecdochicè. *Coram me* [illegible] mihi, ut interpretatur Moſche Deut. 10. 8. *Educis*] id eſt, [illegible] quicquid bonum eſt a malo, & incorruptè ac ſine acceptio- [illegible] doces, & falſum abdicas, tanquam ſi ego ipſe loquerer. [illegible] ſi vellent ſervari, quod planè negligunt perſtantes in obſir. *Non autem tu*] Pſeudoprophetarum exemplo videlicet, qui ad il- [illegible] a me, & ſua dicta illorum ſtudiis accommodant: ut ſuprà 14. [illegible] ‖ *Vi ſuprà* 1. 18. *&* 19. 20 *Ideo*] nempe quia non re- [illegible] ſed opponant ſe ipſos tibi.

Caput XVI.

*Deus per Prophetam graviſſimas calamitates po-
pulo denuntiaturus, typicè conjugio, liberorum pro-
creatione, luctu, convivusq; interdicit: deinde Ju-
dæorum peccata conteſtatus & ſententia lata, pios
promiſſa redintegratione Eccleſiæ ex Judæorum
reliquiis & gentibus conſolatur: omnia confirmat a
juſtitia, ſcientiaq; infinita, & præſentia ſua in
Eccleſia: quamobrem Propheta oratione ad Deum
converſa petit judicia ipſius effici, ſe a Deo curari,
& veritatem prophetiarum ſuarum re ipſa aſſeri:
ac poſtremò accepto Dei mandato ſummatim fœdus
cum populo jam olim initum, promiſſiones, minasq;
repetit.*

1 ET fuit verbum Jehovæ ad me, edicen-
do,
2 Ne a ducito tibi uxorem, neque ſunto
tibi filii aut filiæ in loco iſto.
3 Nam ſic ait Jehova de filiis & de filiabus na-
tis in loco iſto, & de matribus ipſorum quæ
pepererint ipſos, & de patribus ipſorum qui
genuerint ipſos in terra iſta:
4 Morbibus b ægerrimis morituri ſunt, non
plangentur, neque ſepelientur, pro fimo in
ſuperficie terræ erunt: & gladio ac fame de-
ficient, eritque cadaver eorum cibo volati-
libus cœli & beſtiis terræ.
5 Quin ſic ait Jehova, ne ingreditor in do-
mum deſignatoris, neque ito ad plangen-
dum, neque condoleto eis: nam recepi pa-
cem meam a populo iſto, dictum Jehovæ,
benignitatem & miſerationes.
6 Cùm mortui fuerint magni & parvi in ter-
ra iſta, non ſepelientur, neque plangent
eos; c neque cæſuram ſibi, neque calvitium
inducet ſibi pro illis *quiſquam*.
7 Neque impartientur *cibum* illis in luctu
ad conſolandum ullum de mortuo; neq; bi-
bendum dabunt eis ex poculo conſolatio-
num de patre ullius & de matre ullius eo-
rum.
8 Denique in domum convivii ne ingredi-
tor, ut aſſideas eis ad comedendum & ad
bibendum:
9 Nam ſic ait Jehova exercituum Deus Jiſ-
raëlis; ecce ego facturus ſum ut ceſſet a lo-
co iſto ante oculos veſtros & diebus veſtris,
vox gaudii & vox lætitiæ, vox ſponſi & vox
ſponſæ.
10 ‖ Eſto autem cùm indicaveris populo iſti
omnia verba hæc; ſi dixerint ad te, propter
quid elocutus eſt Jehova contra nos totum
malum maximum iſtud? & quæ eſt iniquitas
noſtra, aut quod peccatum noſtrum quo
peccavimus Jehovæ Deo noſtro?
11 Ut dicas ad eos, eò quòd dereliquerunt
majores veſtri me, dictum Jehovæ, & d ſecu-
ti deos alienos coluerunt eos & incurvave-
runt ſe eis: me autem dereliquerunt, & le-
gem meam non obſervarunt:
12 Vos verò e pejus feciſtis quàm majores ve-
ſtri; nam ecce f ſequimini quiſque ſenten-
tiam animi ſui peſſimi non auſcultádo mihi:
13 Propterea ejiciam vos e terra iſta in ter-
ram quam ignoraſtis vos & majores veſtri,
& coletis ibi Deos alienos interdiu & no-
ctu: quamdiu non dedero vobis gratiam.
14 ‖ Idcirco ecce dies venturi ſunt, dictum Je-
hovæ: quibus non dicetur amplius, vi-
vit Jehova qui evexit Jiſraëlitas e terra Æ-
gypti:
15 Sed, vivit Jehova, qui evexit Jiſraëlitas e
terra Aquilonis & ex omnibus regionibus
quò depulerat eos: poſtquam reduxero eos
in terram ſuam quam dederam majoribus
ipſorum.

b Heb. *ægritudi-num.*
5 *Quin*] alter ty-pus & pars propoſi-tionis, ut modò dixi-mus: in quo Prophe-ta gradatim funebres ceremonias & ordi-ne perſequitur: pri-ma eſt, ut qui in luctu ſunt, antequam effe-ratur funus, a deſi-gnatoribus ſive ma-giſtris funebrium ce-remoniarum infor-mentur de cultu, a-mictu, ritu, ordine, & cæteris rebus ad compoſitum luctum pertinentibus, quos homines Tullius & Seneca deſignatores vocant; ſecunda eſt proſecutio funeris; tertia eſt lugentium conſolatio elato fu-nere: quas partes Propheta perſequi-tur, verſibus ſequent. *Recepi*] id eſt, ſub-traxi & ademi.
6 *Non ſepelientur*] id eſt, nulla adhibe-bitur deſignatorum documenta, tumultu-ariè fient omnia.
c Heb. *neque cæ-detur, neque calvabi-tur ipſis: impersonali-ter.*
Neque cæſuram] quam, a gentibus ac-ceptam Judæi obſer-vabant, contra le-gem, Levit. 19. & Deut. 14.
7 *Neque impar-tientur*] id eſt, comi-tes qui funus proſe-cuti fuerint, non cō-ficient ſilicernium, id eſt, cœnam qua vete-res funus executi u-tebantur ad conſo-landos proximos & neceſſarios mortui; ſic Jechezk. 24. 17. & ſequentibus.
8 *Convivii*] vide-licet ullius quod ce-lebretur hilariter & feſtivè inter popula-res.
9 *Vox gaudii*] ut ſuprà 7. 34.
‖ *Suprà* 5. 19.
10 *Eſto autem*] ſe-cunda pars concio-nis (ut diximus in verſum 1.) qua Deus per prophetam pri-mùm Judæos conte-ſtatur & ſententiam fert exilii, quatuor verſibus, deinde bo-nos promiſſionibus [illegible] es hujus conteſtatio-

1 [illegible] præter inſcriptionem ver. 1. prima eſt propoſitio ju- [illegible] typo triplici, uſque ad verſ. 10. ſecunda eſt conteſtatio Judæo- [illegible] inſerta piorum conſolatione de inſtauranda Eccleſia, & [illegible] ad ver. 5. capitis 17. tertia eſt confirmatio propoſitio- [illegible] ad verſum 19. poſtrema eſt concluſio a brevi repetitio- [illegible] & minarum comprehenſarum fœdere. 2 *Ne* [illegible] typi & partes ſunt tres: primus typus venturas calami- [illegible] ſecundus & tertius gravitatem earum amplificant, [illegible] conſolationis locum, a ver. 5. ad 8. & nullam planè lætitiam, [illegible] a Heb. *accipito,*

inſtaurandæ Eccleſiæ erigit, ver. 14. & 15. ac poſtremò ſingu- [illegible] es hujus conteſtatio-nis & promiſſionis partes exornat, ſeq. d Heb. *abeuntes poſt.* e Heb. *malè egiſtis faciendo præ majoribus.* f Heb. *itis poſt aſpectum cordis veſtri.* 13 *Quamdiu*] id eſt, toto tempore quo vos decrevi exulare, neque vobis conciliato gratiam apud dominos veſtros; ut factum eſt temporibus Cyri. Sunt autem hæc verba *præparatoria* ad ſequentem promiſſionem. ‖ *Infrà* 23. 7. & 8. 14 *Idcirco*] nimirum quia tempus ſimiliter conſtitui quo gratiam inituri apud Regem Cyrum, qui dominabitur vobis. *Non dicetur*] id eſt, cujus erit poſterius beneficium priore, ac proinde prioris recordationem obſcurabit. Nam beneficium hoc non ſimpliciter ad tempus reverſionis Cyro regnante pertinet; ſed ad totum illud tempus quod reverſionem eſt conſecutum, uſque in adventum Chriſti: ut perſtringit verſus ſequens, & copioſius explicant tres verſus ultimi hoc capite.

16 ' Ecce ego miſſurus ſum ad ' piſcatores
multos, dictum Jehovæ, ut piſcentur eos;
& poſtmodum miſſurus ſum ad multos 'venatores,
ut venentur eos ex omni monte,
& ex omni colle, etiam ex projecturis petrarum:
17 Quia oculi mei advertunt ad omnes vias
eorum, non ſunt abſconditæ a facie mea;
neque eſt abdita iniquitas eorum ex adverſo
oculorum meorum.
18 Et rependam ' priùs ' duplum iniquitatis
eorum & peccati eorum; eò quòd prophanaverint
terram meam ' cadaveribus
rerum deteſtabilium ſuarum, & 'abominationibus
ſuis impleverint poſſeſſionem
meam.
19 ' Jehova robur 'meum & munitio mea,
perfugiumque meum in die anguſtiæ: ad te
gentes ' venient e finibus terræ ac dicent,
utique ' falſum poſſidebant majores noſtri,
vanitatem & g inutilia.
20 An facturus eſſet ſibi homo deos? atqui iſti
' non ſunt dii.
21 ' Idcirco ecce ego faciens ut experiantur
' illi vice hac, demonſtrabo ' his manum
meam & potentiam meam; ut cognoſcant
nomen meum eſſe Jehovam.

16 Ecce] exortatio, audiſtimus in verſum 10. primùm judicii efficiendi in Judæis quod verſ. 13. Deus denuntiaverat, comprehenſa tribus verſibus, deinde promiſſæ inſtaurationis, tribus alteris; ac poſtremò conteſtationis qua Deus ad ſeveram ſententiam ferendam adducitur, verſibus quatuor cap. ſequentis.
Piſcatores] id eſt, Ægyptios verſantes in aquis & piſcationi deditos: ut narrat Jeſchahja 19. nam Parhho Neco interfecit Joſchijam, Joachazum vinctum abduxit, & regioni impoſuit mulctam præficiens Jehojakimũ, 2. Reg. 23. 29. & ſequentibus.
Venatores] Chaldæos ſive Babylonios, inde a temporibus Nimrodi celebres ab iſto venationis genere, id eſt, latrones maximos; vide Geneſ. 10. 8. & 9. complementum verò 2. Reg. 24. & 25. & infrà ultimo. 18 Priùs] videlicet quàm dies illi veniant qui fuerant promiſſi, verſ. 14. & 15. Duplum iniquitatis] id eſt, pœnarum abundè: ut Jeſchahh. 40. 2. Cadaveribus] id eſt, humanis ſacrificiis, quibus ſe litare abominandis ſuis idolis exiſtimabant: ut infrà 19. & Jechezk. 16. Abominationibus] id eſt, idolis abominandis. 19 Jehova] apoſtrophe ad Deum, qua tranſit Propheta ad ſecundum exortationis locum de promiſſionibus magnificis reſtituendæ Eccleſiæ, tum ex piis Judæorum reliquiis, de quibus ſuprà ver. 15. tum ex Gentibus ad Deum converſis per illuſtrationem Evangelii gloriæ Chriſti. Meum] & ſanctarum videlicet reliquiarum, quas ad ſalutem prædeſtinaveris ex populo meo. Venient] fide & reſipiſcentia. Falſum] confeſſio Gentium, quam confirmant ſequente verſu, de vanitate idololatriæ. g Heb. in quibus nihil utile. 20 Non ſunt dii] reipſa videlicet, etſi opinione ſunt: ſuprà 10. 3. 21 Idcirco ecce ego] nimirum ut Gentes cum Judæorum reliquiis vocentur ad participationem gloriæ Dei. Illi] Judæi, executione ſententiæ meæ. His] gentibus convocandis ad fidem Evangelii.

Caput XVII.

1 'PECCATUM Jehudæ ſcriptum eſt 'ſtylo
ferri, & a ſcalpro ' lapidis perdiuturni;
'exaratum in tabula cordis eorum,
ad cornua ' altarium veſtrorum:
2 ' Cùm recordentur filii illorum altarium
ſuorum, & lucorum ſuorum; ad arbores virentes,
ad colles altiſſimos.
3 ‖ ' Montem meum cum ' ipſo agro, copias
tuas, omnes theſauros tuos direptioni exponam;
propter excelſa tua, propter peccatum
in omnibus terminis tuis:
4 Ita ' intermiſſionem facies tu, & qui ſunt
apud te a poſſeſſione tua quam dederam tibi,
faciamque ut ſervias inimicis tuis in terra
quam ignoras: nam ignem accendiſtis in
ira mea, qui uſque ' in ſeculum inflammabitur.
5 ' Sic ait Jehova, maledictus vir ille qui fiduciam
habet in homine, & ſtatuit ' carnem
brachium ſuum; a Jehova autem recedit
b animus ejus.
6 Erit enim ſimilis ' nudatiſſimæ arbori in
loco campeſtri, quæ non c ſentit cùm advenit
' bonum; quæ d ſita eſt in ſicciſſimis
locis in deſerto, terra ' ſalſuginoſa & inhabitabili.
7 ‖ Benedictus vir ille qui fiduciam habet in
Jehova, & cujus confidentia eſt Jehova.
8 Nam erit ſimilis arbori plantatæ ſecundum
aquas, & ſecundum proceſſum aquarum
mittenti radices ſuas, quæ non ſentit cùm
advenit æſtus, ſed ſunt folia ejus virentia: &
anno ' cohibitionis non eſt ' ſolicita, neque
deſinit quin faciat fructum.
9 ' Fraudulentum ' cor ipſum ſupra omnia, &
mortiferum eſt; quis cognoſcat ipſum?
10 ‖ Ego Jehova ſcrutator cordis, probator
renum; idque ut dem cuique ſecundum
vias ſuas, ſecundum fructum actionum ſuarum.
11 ' Ut perdix colligit ova ſed non e excludit,
ita comparans divitias ſed injuria; ' mediis
diebus ſuis derelinquet eas, f & tandem erit
ſtultus.
12 ' Solium gloriæ, ſolium excelſi inde a principio;
eſt locus ſanctuarii ' noſtri.
13 ' O expectatio Jiſraëlis Jehova, omnes derelinquentes
te erubeſcant: ' caſtigationes
meæ in hac terra 'conſcribantur, quia dereliquerunt
' ſcaturiginem aquarum perennium Jehovam.

1 Peccatum Jehudæ] Tertia pars exortationis de peccato Judæorum, duobus verſibus, & ſententia contra eos lata, duobus alteris, ut fuerant propoſita ſuprà 16. 11. & ſequentibus. ſenſus eſt, peccatum adeò tenaciter hærere animis Judæorum, adeò firmè impreſſum eſſe, & ipſos adeò obduratos, ut deſperetur de ipſorum reſipiſcentia. Stylo ferri] id eſt, fortiſsimo, qualem eſſe oportet quo ferrum inciditur. a Heb. ungula ſive unguе. Lapidis perdiuturni] id eſt, ſcalpro valentiſsimo, quali opus eſt ad ſcalpendos lapides firmiſsimos, qui in æternitatem ſervantur, neque gelicidiorum tempeſtate, neque tactu ignis, neque aſperginibus, neque alia ulla ratione facilè corrumpuntur: cujus generis Statonienſes lapides eſſe narrant Vitruvius libr. 2. de architectura cap. 7 & Plinius libr. 36. natur. hiſtor. cap. 22. Nam ab hac firma & ſolida natura iſtius lapidis orta eſt Hebræa appellatio, quaſi lapidem ſervabilem dicas: quod pleroſque interpretes adduxit ut exponerent adamas. Exaratum] id eſt, ita impreſſum ut intimè hæreat, & foris ſit expoſitum, privatè & palàm. Altarium veſtrorum] apoſtrophe ad Judæos, idololatriam indigniſsimam exprobrans.
2 Cùm recordentur] confirmatio præcedẽtis dicti de obfirmatione Judæorum, ab ipſa puerorum teſtificatione, qui parentum idololatriam imbibentes nunquam Jehovæ, ſed idolorum ſemper recordantur. ut ſuprà 7. 18. ‖ Suprà 15. 13.
3 Montem meum] Tzijonem, ubi erat templum, de quo ſuprà 7. Ipſo agro] id eſt, Judæa tota.

[illegible] bori] vide Pſalm. 102. 18. Hoc autem de arbore accipiendum [illegible] oſtendunt, tum antitheſis verſ. 8. Bonum] id eſt, imbrem [illegible] tempeſtivum plantis & commodum. c Heb. videt ſic verſ. [illegible] habitat. Salſuginoſa & inhabit.] id eſt, infructuoſa: ut [illegible] Pſalm. 107. 34. ‖ Pſalm. 1. 3. 8 Cohibitionis] id [illegible] beantur tempeſtates fructibus accommodæ, ſive imbres, ſive [illegible] impedimentum, tanquam vindemias intempeſtivè proventuras [illegible]
Solicita] metaphoricè, ad ſignificandam fidei in viro bono [illegible]
piam. 9 Fraudulentum] ſecundum membrum, ut diximus [illegible] tacitè occupatur objectio: atqui unde futura eſſet iſta [illegible] benè ſit, & malis malè: cùm hominis improbi animus ita [illegible] mine perveſtigari poſsit, bonorum verò expectatio [illegible] det Propheta, & improborum animos quantumvis [illegible] Deus, tribus verſ. & bonis certiſsimè proſpicit, verſ. 12. [illegible] Prophetæ ad Deum, 6. verſ. Cor ipſum] videlicet hominis [illegible] notum eſſe poſsit, neque ipſum ſibi: adeò malitia, [illegible] ignoratione: perſtringit autem Judæos qui fraudibus [illegible] phetas ejus a ſe ludificatum iri, cùm in idololatria [illegible], & [illegible] rentur mortem. ‖ Pſalm. 7. 10. 11 Ut perdix] [illegible] modum perdicem videmus ova multa collectim ponere, ut [illegible] ſimul; perſæpe tamen accidere ut aut ipſa intercipiatur ab [illegible] gantur a mare pruriente, aut a cucullo, denique aliqua ratione [illegible] collecta ova per juſtum tempus fovere poſsit ut excludantur [illegible] cidit iniquis providentia Dei, ut dementes homines [illegible] lientur tempeſtivè, & rebus partis abuti non poſsint [illegible] e Heb. parit. Mediis diebus] ut Pſalm. 102. 25. [illegible] ne ſint. 12 Solium gloriæ] altera pars reſponſionis, [illegible] mirum a Deo Rege glorioſo, excelſo, ſempiterno, & ſemper [illegible] boniſque adſtante. Noſtri] id eſt, pioſum, ex quibus [illegible] 13 O expectatio] oratio brevis Prophetæ [illegible] dente verſu, qua Deum precatur ut inimicos ſuos [illegible] lat, & Prophetæ ſuo, quæ duo proleptice hoc verſ. [illegible] ſuis exponuntur. Caſtigationes meæ] id eſt, [illegible] caſtigandum & reducendum populum hunc. Conſcribantur] [illegible] ſente, & coram illis a te velut judice in acta referantur. [illegible] prà 2. 13.

14 '[illegible]

14 Sana me Jehova & ſanabor, ſerva me & ſervabor ; quia laus mea es.
15 Ecce iſti dicunt ad me, ubi *eſt* verbum Jehovæ ? eveniat jam:
16 Atqui ego non urſi ne *eſſem* paſtor g obſequens tibi, & diem mortiferum non concupivi, tu noſti : quod prodiit ex labiis meis, coram facie tua eſt.
17 Ne ſis mihi terrori, receptus meus es in die mali.
18 Erubeſcant qui perſequuntur me, ne autem erubeſcam ego; terreantur ipſi, ne autem terrear ego: adduc contra eos diem mali, & h dupla contritione frange eos.
19 Sic edixit Jehova mihi, abi ut conſiſtas in porta i popularium iſtorum, per quam ingrediuntur reges Jehudæ, & per quam egrediuntur; atque in omnibus portis Jeruſchalaimorum:
20 Et dicito ad eos, audite verbum Jehovæ Reges Jehudæ, omneſque Jehudæi; & omnes habitatores Jeruſchalaimorum, qui ingredimini per portas iſtas.
21 Sic ait Jehova, cavete k vobis ipſis: & ne portetis onera die ſabbathi, aut inferatis ea in portas Jeruſchalaimorum:
22 Neque educatis onera e domibus veſtris die ſabbathi, neque ullum opus faciatis: ‖ ſed ſanctificate diem ſabbathi quemadmodum præceperam majoribus veſtris:
23 Qui non auſcultarunt, neque inclinarunt aurem ſuam; ſed obdurarunt cervicem ſuam, non auſcultando neque accipiendo eruditionem.
24 Erit enim ſi l omnino auſcultaveritis mihi, dictum Jehovæ, non inferendo onera in portas civitatis hujus die ſabbathi: & ſanctificando diem ſabbathi, ne faciatis in eo ullum opus:
25 Ut ingrediantur per portas civitatis hujus Reges ac Principes ſedentes ſuper ſolium Davidis, vecti curribus & equis, ipſi, & Principes eorum, viri Jehudæ, & habitatores Jeruſchalaimorum: m conſiſtatque civitas hæc in ſeculum:
26 Et veniant ex civitatibus Jehudæ, & ex locis circum Jeruſchalaima, tum e terra Binjaminis, tum ex loco humili, & ex ipſo monte, atque ex Auſtrali plaga afferentes holocauſtum & ſacrificium munuſque cum thure: & adducentes n euchariſtica in domum Jehovæ.
27 Quòd ſi non auſcultaveritis mihi ut ſanctificetis diem ſabbathi, & non portetis onus ingrediendo in portas Jeruſchalaimorum die ſabbathi; utique accendam ignem in portis ipſius, qui conſumet palatia Jeruſchalaimorum, & non extinguetur.

Caput XVIII.

Deus typo & ſermone per Jirmejam Judæis ſummum jus & facultatem in ipſos exponit; & ad reſipiſcentiam hortatus conteſtatur ipſos impietatis nomine, judiciumq; venturum denuntiat: poſtremò Propheta impium contra ſe conſilium exponens, Dei fidem implorat ad defenſionem ſui, & pœnam adverſariorum.

1 VERBUM quod fuit ad Jirmejam a Jehova, edicendo,
2 Surge, & deſcendito in domum figuli; & ibi faciam ut audias verba mea.
3 Deſcendi itaque in domum figuli, ubi ecce is faciebat opus in ſuis ſellis.
4 Cumque corrumperetur vas illud quod ipſe faciebat ex argilla, in manu figuli; a iterum fecit ex ea vas alterum, quemadmodù rectum viſum eſt in oculis ipſius figuli facere.
5 Tum fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo;
6 An ſicut figulus iſte non poſſem facere vobis, ô domus Jiſraëlis? dictum Jehovæ: ecce ut argilla in manu figuli, ita vos eſtis in manu mea, ô domus Jiſraëlis.
7 Cùm eloquar contra gentem & contra regnum, me convulſurum & demoliturum & perditurum momento:
8 Converſa gente illa a malo ſuo contra quā locutus fuero, pœnitebit quoque me ejus mali quod cogitaveram facere ei.
9 E contrario cùm loquar de Gente & regno, me ædificaturum & plantaturum momento:
10 Si fecerit quod malum *videtur* in oculis meis non auſcultando voci meæ; viciſſim pœnitebit me illius boni quo dixero me benefacturum ei.
11 Nunc itaque alloquere jam viros Jehudæ & habitatores Jeruſchalaimorum, dicendo; ſic ait Jehova, ‖ ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem: revertimini jam quiſque a via ſua peſſima, & bonas efficite vias veſtras, actioneſque veſtras.
12 Dicunt autem, animum abjicimus *revertendi*: ſed b cogitationes noſtras ſequamur, & quiſque ex ſententia animi ſui peſſimi faciamus.
13 Idcirco ſic ait Jehova, ‖ interrogate jam inter gentes quis audierit talia: rem fœdam valde fecit virgo Jiſraëlis.
14 An derelicturus eſſet *viator* *præ* rupe agrum? *præ* nivoſo Libano? an desererentur aquæ *præ* d inſolenter frigidis fluentes?
15 Nam obliti ſunt mei populus meus, vanitati adolent: & faciunt ut impingant inter ſe in viis ſuis, a ſemitis e perpetuis,

1 *Verbum*] Hujus concionis præter inſcriptionem verſu 1. tres ſunt in univerſum partes: prima eſt propoſitio omnipotentiæ Dei Judæos gubernantis, coërcentis, & juſto judicio perdituri, uſque ad verſum 12. ſecunda eſt conteſtatio ipſorum contumaciæ, uſque ad verſum 18. tertia eſt Prophetæ oratio propter neſariam illorum contra ipſum conſpirationem, & Dei gloriam. Propoſitionis partes ſunt, typus, uſque ad ver. 5. & anagoge typi, uſque ad 12.
3 *Sellis*] figularibus.
a Heb. *reverſus eſt & fecit.*
6 *An ſicut*] anagoge, ſive ſumma accommodatio typi: quæ deinde exornatur per theſin, verſibus quatuor; & accommodatur hypotheſi, ver. 11.
7 *Cùm eloquar*] ἱμπλοκὴν verborum perſpicuitatis cauſa, hîc & ver. 9. mutavimus.
8 *Pœnitebit*] ut Gen. 6. 6. De hoc autem argumento vide Jechezk. 3. & 33.
‖ *Sup.* 7. 3.
11 *Fingo*] videlicet ut argillam figulus: alludit enim ad præcedentem typum.
12 *Dicunt autem*] tranſitio ad ſecundam partem, de qua in verſum 1. per narrationem Judæorum pervicaciæ Deo rebellantium & inter ſe animos contumaces confirmantium.
b Heb. *poſt cogitationes noſtras ibimus, & quiſque affectum cordis ſui, &c.*
13 *Idcirco*] conteſtatio ſimilis ei quæ habetur ſuprà 2. qua Propheta Judæorū improbitatem primùm evincit exemplo gentium, hoc verſu; & duabus ſimilitudinibus, ver. 14. & 15. deinde judicium eventurum confirmat, ver. 16. & 17. ‖ *Sup.* 2. 10. *Quis audierit*] nedum fecerit; emphaſis, ut 1. Cor. 5. 1. 14 *An derelicturus*] ſtultus eſt, nullus eſt viator tam demens, qui aſperum iter aut ſaxoſum nivoſumque anteponat plano & facili: neque eſt homo qui aquas ſalubres poſtponat illis quæ aut nimio gelu, aut nimia frigiditate ſua ſunt periculoſæ. Hunc verſum ſic accipiendum demonſtrat ἀνάδοσις ſequentis ver. ſimilia hîc duo per δ' σχήματι explicans. c Heb. *nive Libani*: *hypallage.* d Heb. *extraneis frigidis ſic accipitur vox extranei Jeſ.* [illegible] 28. 21. 15 *Mei*] qui ſum ſcaturigo aquarum perennium, ſup. 2. 13. & 17. 13. *Faciunt ut*] ut ſuprà oſtendit ver. 12. *A ſemitis*] id eſt, itinera plana & trita, quæ Deus propoſuit, deſerentes. e Heb. *ſeculi: ſic ver. ſeq.*

[illegible] fueras ſubterfugienti vocationem tuam, ſuprà [illegible]] ex promiſſione, ſuprà 1. 8. & 19. & 15. 20. h Heb. [illegible] 18 *Dupla contr.*] ut ſuprà 19. 18. 19 *Sic edixit*] al[illegible] a ſumma repetitione fœderis, uſque ad verſum 24. deinde [illegible], minarumque, inde ad finem. i Heb. *filiorum* [illegible] *veſtra.* 21 *Ne portetis*] id eſt, ne violetis cultum [illegible] proponebantur ſabbathis, ſynecdochicè: ut [illegible] commodiùs ſibi ſuis rebus incumbere videbantur: [illegible] ‖ *Exod.* 20. 8. & 23. 12. & 31. 13. l Heb. [illegible] *Ut ingrediantur*] id eſt, ut regnum totum permaneat florens [illegible] 26 *Tum ex loco*] id eſt, ex ſingulis partibus [illegible] nam ita diſtribuitur ſors Jehudæ Jehoſch 15. [illegible] 27 *In por.*] i. in toto termino, ſynecdochicè.

'cundo itineribus *incultis*, via non aggeſta:
16 ‖Ut exponam terram eorum deſolationi,
ſibilis perpetuis: quiſquis tranſiturus eſt per
eam obſtupeſcat, & 'agitet caput ſuum,
17 *Velut* ᶠEuro diſpergam illos coram inimi-
co; 'cervice, non autem facie *obverſa* reſpi-
ciam eos tempore calamitatis ipſorum.
18 'Præterea dicunt, ᵍ agite, cogitemus con-
tra Jirmejam cogitationes; 'nam non eſt
peritura lex a Sacerdote, & conſilium a ſa-
piente, & verbum a Propheta: agite, per-
cutiamus eum 'propter iſtam linguam, &
'ne attendamus ad ulla verba ejus.
19 'Attende Jehova ad me, & audi vocem
contendentium mecum.
20 'An rependendum eſt pro bono malum,
quòd fodiunt foſſam ʰ mihi? recordare me
ſtetiſſe coram te, ut loquerer pro eis bonum,
ad avertendum æſtum tuum ab eis.
21 'Idcirco expone filios eorum fami, & fac
ut diffluant ⁱ per gladium, ſintque uxores e-
orum orbæ ac viduæ, & viri eorum ᵏ inter-
fectione moriantur: juvenes eorum percu-
tiantur gladio in prælio.
22 Audiatur clamor e domibus eorum, cùm
adduxeris contra eos turmam repentè: quia
foderunt foſſam ad capiendum me, & la-
queos occultarunt pedibus meis.
23 Nam tu Jehova, noſti totum conſilium e-
orum contra me ad mortem; ne expiato
iniquitatem eorum, & peccatum eorum a
conſpectu tuo ne deleto: ſed ˡ propellantur
in offendiculum coram te, tempore iræ tuæ
age contra eos.

Eundo [illegible]]id eſt, vagando, ut faciunt idololatræ: periphraſis. ‖ *Inf.* 19.8. & 25.9. 16 *Agitet caput*] i. Indiſcetur & ſubſannet, ut 2 Re. 19.21. ᶠ Heb. *vento Orientali*; *ut Exod.* 14.21. 17 *Cervice*] i. non dignabor vos reſpicere, ut qui miſericordiam capiunt ſoleat aſpicere; ſed aversus a vobis permanebo: humanitus dictum ſic Pro. 1.26. 18 *Præterea*] tranſitio ad tertiam partem, per narrationē improbi & præfracti Judæorum conſilii adverſus Jirmejam: quæ occaſio fuit ut eo ampliùs ſe ipſum Deo committeret oratione ſequente. ᵍ Heb. *venite ſit hoc ver.* *Nam non eſt*] id eſt, Pſeudopropheta eſt, non poſſunt quæ iſte prophetat evenire omnibus ordinibus quos conſtituit Deus: Eccleſia penes nos eſt, non poteſt Deus Eccleſiam ſuam & ordines quos in Eccleſia conſtituit perdere, ut ſupra 5.12. *Propter iſtam*] id eſt, quia audacter res importunas, falſas, & odioſas lingua ſua effutit, & impudens Pſeudopropheta eſt. *Ne attend.*] id eſt, nihil accipiamus eorum quæ dicit, ne curemus aut quæcunque prophetat, aut quæcunque ad probationem ſui adducturus eſſet: nam indignus eſt, qui audiatur, jam plus ſatis auditus eſt, qui non aſſentitur noſtris ordinibus; ſed ab illis condemnatus eſt. Quamobrem hoc ipſo verbo in oratione Jirmeja utitur: non attendunt iſti (inquit) tu igitur Jehova attende, &c. 19 *Attende*] hæc oratio duas partes continet; unam, de Prophetæ bono; alteram, de adverſariorum ſuppliciis: quæ duo prolepticè notata hoc ver. ſequentibus exponuntur. 20 *An repend.*] expoſitio prioris membri prolepſeos, qua oſtendit Propheta ſe indigniſſimè mala ab eis perpeti quibus bene cupiverat feceratque. ʰ Heb. *animæ meæ.* 21 *Idcirco*] expoſitio poſterioris membri: cujus poſtulata non ex ſtudio carnis, ſed ex teſtificatione ſpiritus Dei profecta ſunt, qui Prophetam tum de obfirmatiſſima illorum malitia, tum de judicio irrevocabili fecerat certiorem. ⁱ Heb. *per manum gladii:* [illegible] k Heb. *ſint interfecti mortis.* l Heb. *ſint propulſi.*

Caput XIX.

Deus per Prophetam typo & ſermone Judææ toti cladem & everſionem ſummam prænuntiat: qua audita Paſchchur Jirmejam prehendit, in carcerem trudit, & poſtridiè injuriæ factæ nomine ſententiam de captivitate ſua ignominioſa & ſuorum omnium a Deo per Prophetam accipit: tum Jirmeja ad Deum converſus adducit vocationem ſuam, expoſtulat de ſuis perpeſſionibus, fidem Dei vocantis implorat in adverſarios, fiduciamq; certam præcipiens animo Deum ſuorum liberatorem & vindicem prædicari jubet.

1 ªSIC ait Jehova, abi & compara 'lagenam
figuli teſtaceam; ª adhibens 'de ſeniori-
bus populi, & de ſenioribus ſacerdotum.
2 Deinde 'progreſſus in 'vallem filii Hinno-
mi, quæ *eſt* ad oſtium 'portæ ᵇ orientalis;
proclamato 'ibi verba illa quæ edixero tibi;
3 'Et dicito, audite verbum Jehovæ reges Je-
hudæ, & habitatores Jeruſchalaimorum: ſic
ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis, ecce
ego adducturus ſum malum contra locum
hunc, quòd quiſquis audiverit, 'tinnient au-
res ejus.
4 'Eò quòd dereliquerunt me, & 'alienum
reddiderunt locum hunc, adolentes in eo
diis alienis quos non noverunt ipſi, majo-
reſque eorum, & Reges Jehudæ; ac imple-
verunt locum hunc ſanguine 'innocentum:
5 Et ædificaverunt excelſa Bahhalis ad com-
burendum filios ſuos igne, holocauſta Bah-
hali: quod non præceperam, neque locu-
tus fueram, neque ᶜvenerat in animum mihi.
6 ‖Idcirco, ecce dies venturi ſunt, dictum Je-
hovæ, cùm non vocabitur locus hic ampli-
us 'Topheth, aut vallis filii Hinnomi; ſed
vallis interfectionis.
7 Nam exhauriam conſilium Jehudæ & Jeru-
ſchalaimorum in 'loco hoc, faciens ut cor-
ruant gladio coram inimicis ſuis, & manu
quærentium animam ipſorum: tradamque
cadaver eorum cibo volatilibus cœli, & be-
ſtiis terræ:
8 ‖Et exponam civitatem hanc deſolationi
& ſibilo: quiſquis tranſibit prope eam, ſtupe-
bit, & ſibilabit propter omnes plagas ejus.
9 Faciamq; ut comedant carnem filiorum ſu-
orum, & carnem filiarum ſuarum, & quiſque
carnem amici ſui comedant; 'præ oppreſ-
ſione & præ anguſtia qua angent eos inimi-
ci eorum, & quærentes animam eorum.
10 'Deinde frangito ipſam lagenam, ante o-
culos illorum hominum qui ituri ſunt tecū.
11 Et dicito ad eos, ſic ait Jehova exercituū,
ita frangam populum hunc & civitatem
hanc, ut qui frangit vas figuli, 'quod non
poteſt cūrari amplius: & Tophethi ᵈ ſepe-
lientur, eò quòd nullus ſupererit locus ad
ſepeliendum.
12 Ita facturus ſum loco iſti, dictum Jehovæ,
& habitatoribus ejus; & redditurus civita-
tem iſtam ſimilem Tophetho.
13 Et erunt domus Jeruſchalaimorum, do-
muſque Regum Jehudæ ut locus Tophethi;
immundiſſimæ: omnes domus illæ ſuper
quarum tecta adoleverint toti exercitui cœ-
lorum, & libaverint libamina diis alienis.
14 Deinde reverſus Jirmeja Tophetho, quò
miſerat ipſum Jehova ad prophetandum;
ſubſtitit 'in atrio domus Jehovæ, dixitque
ad totum populum,
15 Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis,
ecce ego adducturus ſum contra civitatem
hanc, & contra omnes civitates ejus totum
illud malū quod elocutus ſum contra eam:
quia obdurarunt cervicem ſuam, ut non auſ-
cultarent verbis meis.

1 *Sic ait Jehova*] Duo hæc capita, quia perpetuam narrationem continent, unà conjunximus. Continentur autem hac narratione tria potiſſimum: primum eſt de prophetia quam ex mandato Dei typo & ſermone Judæis præſignificavit Jirmeja, toto hoc capite; ſecundum eſt de certamine quod ſervo Dei prophetanti fuit oblatum, & ſingulari denuntiatione Prophetæ in adverſarios, 6. primis verſibus capitis 20. tertium eſt precatio, inde ad finem uſque. *Lagenam*] id typum qui exponitur infrà ver. 11. ª Heb. *& de ſenioribus.* *De ſenioribus*] id eſt, certos homines auctoritate præditos ex utroque ordine civili & Eccleſiaſtico tibi adjungito, ut in illis ſiſtas quodammodo totum Judææ corpus,

Caput XX.

1 ªAUDIENS autem Paſchchur filius 'Im-
meris Sacerdos, qui erat 'præfectus

[illegible] ſtitute Dei fuit ſubeundum Prophetæ, duobus ver. & ſingularium [illegible] licorum privatorumque judiciorum Dei, quatuor ſequent. [illegible] ſexta Sacerdotum ſorte, 1. Chro. 24.14. *Præfectus*] i. [illegible] mo, ut erat El-hhazar vivo Aharone patre, Num. 4.

...ceſſor in domo Jehovæ, Jirmejam pro-
phetantem verba iſta,
2 Percuſſit Paſchchur Prophetam Jirmejam:
poſuitque eum in ᵃcippo qui *erat* ᵃin porta
Binjaminis ſumma, quæ *erat* ad domum Je-
hovæ.
3 Fuit autem poſtridie cùm eduxiſſet Paſch-
chur Jirmejam e cippo; ut ᵃdiceret ad eum
Jirmeja, non ᵃPaſchchurē vocat Jehova no-
men tuum, ſed ᵃMagor-miſſabibum.
4 Nam ſic ait Jehova, ecce ego ᵃindituтus
ſum tibi formidinem, tibi & omnibus ami-
cis tuis, qui corruent gladio inimicorum ſu-
orum oculis tuis videntibus: cùm totam
Jehudam tradam in manum Regis Babylo-
niæ, qui deportabit eos in Babyloniam, &
percutiet eos gladio:
5 Cùm tradam totum robur civitatis hujus,
totumque laborem ejus, & quicquid ejus
eſt pretioſum; denique omnes theſauros
Regum Jehudæ tradam in manum inimico-
rum ipſorum, ut diripiant eos, & capiant e-
os, & deducant eos in Babyloniam:
6 Tu quoque Paſchchur & omnes ᵇdomeſti-
ci tui abibitis in captivitatem; & Babylo-
nem pervenies, ibique morieris, & ibi ſepe-
lieris, tu & omnes amantes tui quibus pro-
phetaſti falſò.
7 ᵃPellexiſti me Jehova, quando ᵃpellectus
ſum; fortior fuiſti me, & prævaluiſti: ſum de-
riſioni toto die, totus iſte *populus* ſubſan-
nat me.
8 Nam ᵃex quo proloquor, ᵃExclamo; vio-
lentiam & vaſtationem clamo: quia eſt
verbum Jehovæ mihi probro & ludificatio-
ni totum diem.
9 ᵃSi dicam, non commemorabo eum, neque
loquar amplius nomine ejus: atqui ᵃeſt in
ᶜanimo meo quaſi ignis ardens incluſus oſ-
ſibus meis, & defetiſcor ſuſtinēdo, ᵃnec poſ-
ſum amplius:
10 Quamvis audiam infamem ſermonem
ᵃmultorum Magor-miſſabibi, ᵃ*dicentium*, in-
dicate quod indicemus, omnis mortalis ᵈqui
pacem colere debebat mecum, obſervan-
tium ᵃclaudicationem meam: fortaſſis pel-
licietur & prævalebimus, aut ſumemus ul-
tionem noſtram de eo.
11 Atqui Jehova adeſt mihi ſimilis potenti
formidabili: idcirco qui perſequuntur me
impingent, neque prævalebunt, erubeſcent
valde cùm ᵃnon ſecundabuntur, cùm igno-
minia ᵉ§perpetua nō poterit tradi oblivioni.
12 ‖ᵃItaque ô Jehova exercituum probans
juſtum, inſpiciens renes & cor; videam ul-
tionem tuam de iſtis, quia tibi revelavi cau-
ſam meam.
13 ᵃCanite Jehovæ, laudate Jehovam: quia
eripuit animam egentis e manu malefico-
rum, *dicentes*,
14 ᵃMaledictus dies quo genitus fui, dies
quo peperit me mater mea, ne ſit bene-
dictus.
15 ᵃMaledictus ille vir qui nuntiavit patri
meo, dicendo, natus eſt tibi filius mas; ᶠval-
de lætificavit eum:
16 Sitque vir ille ᵃſimilis civitatibus quas e-
vertit Jehova, neq; penituit eum; ᵃcùm au-
diviſſet clamorem manè, & vociferationem
tempore meridiano:
17 Quod non affecerit me morte *egreſſum* ex
vulva; aut fuerit mihi mater mea ſepul-
chrum meum, & vulva eius *ut* gravidæ per-
petuò.
18 Ecquare e vulva egreſſus ſum ut viderem
moleſtiam ac mœrorem, & conſumerentur
pudore dies mei?

...ellis, & malis exagitor, quæ mihi clamores miſerabiles ex-
...t expoſtulem tecum de violentia & vaſtatione quam mo-
...: metalepſis. 9 *Si dicam*] id eſt, atque nunc etiam ſi im-
... ſtatuerem ſuperſedere a functione hac, non poſſem:
... vocationis tuę, ut me oporteat in voces aut in ſermonem pro-
...: ſic Ijobi 32.18. & ſeq. *Eſt in animo*] videlicet verbum
... præcedente ver. c Heb. *cordis*. *Nec poſſum*] vide-
... inhibere verbum Dei. 10 *Multorum*] qui ſequentibus
... exponuntur, nimirum Paſchchuris, Pſeudoprophetarum, ami-
... *Dicentium indic.*] periphraſis Pſeudoprophetarum, qui
... populo dicentes, quid vultis prophetari vobis? & prophetabi-
... d Heb. *pacis meæ*. *Claudicat.*] tum a functione,
... ut ſequentia verba docent. eandem metaphoram vide Pſalm.
... 11 *Non ſecundabuntur*] id eſt, non ſuccedet quod optant
... ipſi perpetua confuſione a Deo afficientur. e Heb.
... § *Supra* 11.20. 12 *Itaque o Jehova*,] ut antea diximus ulti-
...ris non ex carnali & privato ſtudio, ſed ex teſtificatione
...decreti irrevocabilis contra Judæos, & divinæ gloriæ de-
... præſtandáque veritate.

13 *Canite*] altera pars laudatio Dei, ut diximus in verſum 7. quam Propheta prædicari jubet ex præcepta animo fiducia de liberatione ſua & piorum omnium, quos graviſſimæ calamitates opprimunt: quæ calamitates ſequentibus verſibus amplificantur per ethopœiam, tanquam ſi quis pius obſeſſus malis conturbaretur ne acquieſceret Deo, & ſermone inveheretur in diem nativitatis ſuæ. quaſi dicat, eum meritò celebrandam eſſe, qui bonos circumventos malis, nullum modum aut finem videntes calamitatum, ſed de exitu propè deſperantes liberat providentia omnipotente, paternaq; benevolentia. 14 *Maledictus*] ethopœia pii circumventi malis graviſſimis, cui ſimilis eſt Ijobi 3. f Heb. *lætificando*. 16 *Similis civitatibus*] id eſt, malè perierit, ut civitates illæ, Gen. 19.24. & ſequentibus. *Cùm audiviſſet*] id eſt, cum noctu & interdiu, clàm & palam, privatè publicéque impudentiſſimam & projectiſſimam ad omnia peccata audaciam libidinemque civium percepiſſet Deus: ut Deus ipſe teſtatur, & facta comprobant Gen. 18. & 19. Sic enim accipitur clamoris vocabulum Gen. 18.20. & 19.13.

Caput XXI.

Tzidkija obſeſſis Jeruſchalaimis Prophetam cōſulit; qui ad poſtulatum Regis reſpondens peſtem, famem, & gladium prænunciat, expugnationemque oppidi: quamobrem populo dat conſilium ut vitæ ſuæ proſpiciat deditione, & domui Regis nominatim ut ſibi conſulat reſipiſcentia.

1 ᵃVERBUM quod fuit ad Jirmejam a
Jehova; cùm miſiſſet ad ipſum Rex
Tzidkija Paſchchurem ᵃfilium Mal-
cijæ & Tzephanjam ᵃfilium Mahhaſſejæ Sa-
cerdotem, ut dicerent,
2 Conſule quæſo pro nobis Jehovam, quia
Nebucad-netzar Rex Babyloniæ bellū ge-
rit contra nos: fortè facturus eſt Jehova no-
biſcum pro omnibus mirabilibus ſuis, ut aſ-
cendat ille a nobis.
3 ᵃDixit autem Jirmeja ad eos: ſic dicitote
ad Tzidkijam:
4 Sic ait Jehova Deus Jiſraëlis, ecce ego ᵃa-
verſurus ſum inſtrumenta bellica quæ ſunt
in manu veſtra, quibus pugnatis adverſus
Regem Babyloniæ, & adverſus Chaldæos
qui obſidēt vos extra murum, & recepturus
illos ᵃintra civitatem hanc.
5 ᵃNam præliaturus ſum ego vobiſcum manu
extenta & brachio forti; idque ira & æſtu
ac fervore magno,
6 Et percuſſurus habitatores civitatis huius,
tum homines, tum jumenta: peſte magna
morientur.
7 ᵃPoſtea autē, dictum Jehovæ, tradam Tzid-

1 *Verbum*] hujus capitis duæ ſunt partes: narratio occaſionis ex qua prophetam Rex voluit conſuli, duobus ver. & prophetia, reliquis. *Filium Malkijæ*] e quinta ſacerdotum ſorte, 1. Chro. 24.9. *Filium Mahhaſ.*] e vigeſima quarta ſacerdotum ſorte, 1. Chro. 24.18. 3 *Dixit autem*] hujus prophetiæ partes in univerſum duæ ſunt: una, qua denuntiatur publica calamitas, uſque ad ver. 8. altera, qua conſilium datur, & domus regia populuſque totus ad bonam frugem revocatur, propoſitis interminationibus, inde ad finem uſque. Calamitates autem prolepticè ſeq. verſu, in duo tempora diſtribuuntur: unum eſt, quàm magna & multa incommoda Judæi perpeſſuri ſint antequam oppidum capiatur, quod exponitur ver. 5. & 6. alterum eſt, quæ mala oppido capto conſecutura ſint, ut exponuntur verſ. 7. 4 *Averſurus ſum*] id eſt, reducturus a muris, quia nemo poterit iis uti ad defenſionem, multis gladio cadentibus, aliis peſte & inedia deficientibus: ut indicatur verſ. 6. & 7. a Heb. *in medium civitatis hujus*. 5 *Nam præliaturus*] nimirum peſte, fame & gladio: prius membrum prolepſeos. 7 *Poſtea autem*] ſecundum membrum prolepſeos, ut ſupra diximus in verſ. 3. de calamitatibus Tzidkijæ & populo eventuris,

kijam Regem Jehudæ, ſervoſque ejus; &
populum ipſum, id eſt, qui reſidui fuerint in
civitate hac a peſte, à gladio, & a fame, in
manû Nebucad-netzaris Regis Babyloniæ,
& in manum inimicorû ipſorum, ac in manû
quærentium animam ipſorum; qui percutiet
eos acie gladii, non parcet eis, neque cle-
mentia utetur, neque miſerebitur.
8 ᵃ Ad populum verò hunc dicito, ſic ait Jeho-
va: ecce ego propono vobis ᵃ viam vitæ, &
viam mortis.
9 Qui deſidebit in civitate hac, morietur
gladio, aut fame, aut peſte: qui autem e-
greſſus defecerit ad Chaldæos qui obſident
vos, utique vivet, eritque ipſi anima ſua ᵃ lo-
co ſpolii.
10 Nam oppoſui iratam faciem meam civita-
ti huic in malum, ac non in bonum, dictum
Jehovæ: in manum Regis Babyloniæ trade-
tur, ut exurat eam igne.
11 ᵃ Quod autem ad domum Regis Jehudę,
audite verbum Jehovæ.
12 O domus Davidis, ſic ait Jehova, [b] exerce-
te quolibet manè jus, & eripite eum qui
[c] rapinam patitur e manu opprimentis: ne
prodiens velut ignis æſtus meus ita ardeat
ut nullus extinguat, propter malitiam acti-
onum veſtrarum:
13 Ecce me contra te, ᵃ ô quæ inſides ᵃ iſti
convalli, rupes iſtius planitiei; dictum Je-
hovæ: ᵃ qui dicitis, quis deſcendet ad nos?
aut quis intrabit in habitacula noſtra?
14 Nam animadvertam in vos ſecundum fru-
ctum actionum veſtrarum, dictum Jehovę; &
ſuccendam ignem ᵃ in ſylva illius, qui conſu-
met omnia quæ circumſtant illam.

8 *Ad popul.*] altera pars, continens duo conſiliorum genera: unum, deditionis, tribus verſ. alterum, juſtitiæ colendæ, ver. 11. & ſequent. *Viam vitæ*] quæ exponitur ſequent. verſu.

9 *Loco ſpolii*] id eſt, ſaltem vitam incolumem reportabit pro deditionis pretio: ſic infrà 39.18. & 45.5.

10 *Oppoſui*] ut Levit. 17.10. & 20.5.

11 *Quod autem*] altera pars conſilii; quia regnum ampliùs ſtare non poteſt judicio Dei, ut ſtirps regia ſaltem vitæ ſuæ conſulat reſipiſcentia.

b Heb. *Judicate.* c Heb. *raptum.*

13 *O quæ inſides*] periphraſis propugnaculi Tzijonis, quod appellatur civitas Davidis, 2. Schem. 5. 9. Nam Tzijonem ab omnibus partibus circumſtabant convalles, eratque ab orto planities, quam rupes ſive propugnaculum illud defendebat. *Iſti convalli*] quæ dicitur convallis Rephaimorum & vallis Hinnomi, ut côtinentes ſunt, Jehoſch. 15.8. *Qui dicitis*] videlicet præſidentes naturæ loci & munitionibus, ut Jebuſæi fecerant, 2. Schem. 5.6.

14 *In ſylva*] id eſt, in domo Jehovæ, & domo Regis, domibuſque magnatum, quæ ex pretioſa materia ſylva Libani apportata fuerant extructæ: metonymia; ut Jeſchah. 22. 8. ſic accipimus adducti comparatione aliorum locorum, 2. Reg. 25.12. & 2. Chron. 36.19. & infrà 22.7. & 52.13.

Caput XXII.

Propheta ex Dei mandato Regem, Principes, & populum ad reſipiſcentiam hortatur promiſſionibus & minis: deinde obſervata omnium ordinum malitia, primùm regibus ſingulis, Joachazo, Jehojakimo, & Jeconja ſuas calamitates prædicit, tum etiam omnibus principibus & magiſtratibus, adhibita tamen conſolatione de futura Eccleſiæ reſtitutione & amplificatione per Chriſtum: at poſtremò tum pſeudoprophetas falſitatis redarguit, decipientes populum viſionum ſomniorumq; divinorum ſpecie; tum populares impietatis, ludificantes bonos Prophetas Dei: & ſeveriſſimum Dei judicium utriſque prænuntiat.

1 ᵃ SIc ait Jehova, deſcende in domum
Regis Jehudæ; ut eloquaris ibi ver-
bum hoc;
2 Et dicito, audi verbum Jehovæ, Rex Je-
hudæ qui ſedes in ſolio Davidis; ᵃ tu, ſerviq;
tui, & populus tuus, qui intratis per portas
iſtas.
3 ᵃ Sic ait Jehova; ᵃ exercete jus & juſtitiam,
& eripite [b] eum qui rapinam patitur e ma-
nu oppreſſoris: & peregrino, pupillo, ac vi-
duæ ne vim faciatis, ne violentia utamini, &
ſanguinem innocentem ne effundatis in lo-
co illo.
4 Nam ſi [c] omnino feceritis rem hanc; ſubi-
que ingredientur per portas domus hujus,
Reges ſedentes pro Davide in ſolio ejus,
vecti curribus aut equis, ipſe Rex cum ſervis
ſuis & populo ſuo:
5 Sed ſi non auſcultaveritis verbis iſtis; per
me juro, dictum Jehovæ, in vaſtitatem [d] abi-
turam eſſe domum hanc.
6 ᵃ Nam ſic ait Jehova ᵃ de domo regis Jehu-
dæ, ᵃ *velut* Gilhhad tu mihi *fueras*, ut caput
Libani; *mentior*, niſi diſpoſuero te ut deſer-
tum, ut civitates non habitabiles,
7 Et præparavero contra te perditores, quem-
que cum inſtrumentis ſuis: qui cædent le-
ctiſſimas cedros tuas, ac dejicient in ig-
nem.
8 Itaque tranſeuntibus gentibus multis pro-
pe civitatem hanc; ſi dixerint [e] alter alteri,
propter quid fecit Jehova ita civitati maxi-
mæ iſti?
9 Tum dicent, eò quòd dereliquerunt fœdus
Jehovæ Dei ſui; & incurvantes ſe diis alie-
nis coluerunt eos.
10 ᵃ Ne fleatis ᵃ pro mortuo, neque condole-
atis ei; [f] omnino flete pro ᵃ abeunte, quia
non revertetur amplius ut videat ſolum
[g] natale ſuum.
11 Nam ſic ait Jehova de ᵃ Schallumo filio
Joſchijæ Regis Jehudæ, qui regnabat loco
Joſchijæ patris ſui, qui egreſſus eſt e loco
hoc: non eſt reverſurus eodem ampliùs;
12 Sed in loco quò deportaverunt eum, illic
moriturus eſt; ita terram hanc non videbit
ampliùs.
13 ᵃ Væ ᵃ ædificanti domum ſuam [h] injuſtitiâ, &
cœnacula ſua [i] injuriâ; amici ſui ᵃ ſervitutem

1 *Sic ait*] Ab hoc capite ad finem uſq; prophetiarum Jirmejæ non eſt obſervata temporum ratio in illis conſcribendis, tum quia liber qui primùm a Jirmeja conſcriptus fuerat, bona ex parte conſciſſus & exuſtus eſt, infrà 36. tum quia veriſimile eſt ſequentes prophetias tumultuariè (ut erant tempora) a Jirmeja fuiſſe compoſitas. Videtur autem prophetia hæc in Jehojakimi tempora incidiſſe, cùm cœpiſſet ille regnare beneficio Regis Aegyptiorum narratur 2. Reg. 23. 34. Sunt verò in hac prophetia tres in univerſum partes: prima eſt exordium, duobus verſibus; ſecunda eſt theſis ſive propoſitio generalis petita ex lege, tribus ſequent. tertia eſt hypotheſis ſive prophetia ſingularis præcedentem theſin ad omnes ordines accommodans, ad finem uſque ſeq. capitis. 2 *Tu ſerviq;*] prolepſis, ſive diſtributio ſumma ordinum regni, ad quos deinde Propheta in ſua hypotheſi ſigillatim orationem habet.

[illegible] fuit unquam Gilhhad nobilibus ſuis emporiis celebre, oppidis [illegible] ac munitiſſimum, Gen. 37. 25. & Deut. 3. jam verò contra [illegible] & habitatoribus. Præterea inſtruxeram te & locupletaveram [illegible] quæ ampliſſimis, quarum præſtantia cedrorum Libanicarum [illegible] ſuperabat: jam verò immiſſurus ſum quoſdam veluti putatores [illegible] dignitatem abripiant tibi, & perdant funditus ſine ſpe ulla [illegible] ur ad amicum ſuum.

10 *Ne fleatis*] ſingularis hæc prædictio [illegible] Dei eventurorum Regibus, tres partes continet: prima eſt de [illegible] zum ſive Jochananem, uſque ad ver. 13 ſecunda in Jehojakimum [illegible] que ad verſum 24. tertia, in Jeconjam filium Jehojakimi, uſque [illegible] *Pro mortuo*] id eſt, pro Joſchija qui in bello occiſus [illegible] eſt cur Joſchijam defunctum lugeatis: bene conſultum eſt ipſi [illegible] ala mala quæ mox eventura ſunt, 2. Reg. 22. 20. Præterea [illegible] flere vobis vacabit per tempus, quia jam advenit novum [illegible] Nam Joachaz ita captivus abducitur, ut pro mortuo civiliter [illegible] ſit, & celebrandus luctus ipſius. f Heb. *flendo.* [illegible] zo videlicet in captivitatem, 2. Regum 23. 33. g [illegible]

11 *Schallumo*] id eſt, Joachazo (vide in 1. Chron. [illegible] boni ominis cauſa hoc nomen a populo cum ungeretur [illegible] babilius videtur Jirmejam hoc nomen Joachazo tribuere [illegible] hunc alterum fuiſſe Schallumum, qui non multo amplius [illegible] quam Schallum filius Jabeſchi præfuit Jiſraëlitis 2. Reg. 15. 13. [illegible] *ædif.*] ſecunda pars exponens copioſius judicium Dei in Jehojaki[illegible] mus ver. 10. qua primùm exponuntur cauſæ judicii, uſque ad ver[illegible] judicium ipſum deſcribitur ad verſum 24. uſque. Cauſæ [illegible] mùm per theſin, quam ne ipſe quidem Jehojakim fuiſſet [illegible] verſibus, deinde per contentionem ſingularem Jehojakimi [illegible] ſibus. *Ædificanti*] ut Jeſchah. 5. 8. Eſt autem [illegible] primùm objicitur injuſta vel aliena occupatio, deinde [illegible] tiſſimus, ac poſtremò rerum ſacrarum uſurpatio: [illegible] dem licere Propheta docet. h Heb. *in non juſtitia.* i [illegible] *Servitutem ejus*] exemplo Aegyptiorum, qui [illegible] ret, ut a Chaldæis deficeret.

egenti gratis, & mercedem operis ejus non dant ei:
14 Qui dicit, ædificabo mihi domum ampliſſimam, & cœnacula ſpatioſiſſima; & lacerat ſibi feneſtras meas & tectum cedrinũ, deinde pingit Indico.
15 An regnaturus es, quia tu miſces te cum iſta cedro? pater tuus an non comedit ac bibit? cùm exercuit jus & juſtitiam, tum bene fuit ei.
16 Cùm judicavit cauſam pauperis & egentis, tum bene fuit: an non illud eſt? hujus rei ſcientia eſt apud me, dictum Jehovæ,
17 Minimè ſpectare oculos tuos & animum tuum, niſi ad quæſtum tuum; & ad ſanguinẽ innocentem quem effundas, & ad fraudem, & ad concuſſionem quam perficias.
18 Idcirco ſic ait Jehova de Jehojakimo filio Joſchijæ Regis Jehudæ, non plangent eum heu frater mi, aut heu ſoror: non plangent eum, heu domine, aut heu decus ejus:
19 Sepultura aſini ſepelietur, tractus & projectus ultra portas Jeruſchalaimorum.
20 Aſcende Libanum & clama, ac in Baſchane ede vocem tuam: clama etiam trans vada, cùm fracti fuerint omnes amatores tui.
21 Allocutus ſum te in ſumma tranquillitate tua, dixiſti, non auſcultabo: hæc via tua eſt a pueritia tua; nam non auſcultaſti voci meæ.
22 Omnes paſtores tuos depaſcet ventus, & amatores tui in captivitatem abibunt: tunc certè erubeſces, & rubore ſuffunderis propter omnem malitiam tuam.
23 O quæ deſides in Libano, quæ nidificas in ipſis cedris; quàm gratulaberis tibi, cùm invadent te tormina, dolor tanquam parturientis.
24 Ut vivo ego, dictum Jehovæ, etiamſi eſſet Conja filius Jehojakimi Regis Jehudæ ſigillum in manu dextera mea; tamen inde evellam te:
25 Et tradam te in manum quærentium animam tuam, & in manum eorum a quibus tu formidas; nempe in manum Nebucadnezzaris Regis Babyloniæ, & in manũ Chaldæorum.
26 Et ejiciam te, ac matrem tuam quæ peperit te, in terram alienam, ubi non fuiſtis nati: & ibi moriemini.
27 De terrâ verò ad quam iſti elaturi ſunt deſyderium ſuum ut revertantur illûc; illûc non ſunt reverſuri.
28 An ſimulachrum contemptum, quòd diſpergitur, eſſet vir iſte Conjaſan inſtrumentum in quo nulla eſt delectatio? cur ejecti eſſent ipſe & ſemen ipſius, & projecti in terram quam non norunt?
29 O terra, terra, terra, audi verbum Jehovæ.
30 Sic ait Jehova, ſcribite virum iſtum liberis carentem fore, virum non proſperaturum unquam; imò non proſperabitur de ſemine ejus quiſquam ſeſſurus in ſolio Davidis, & dominaturus ampliùs in Jehudam.

28 *An ſimulachrum*] interrogatio pathetica, tranſitum faciens ad alterum judiciorum genus de perdenda tota Jeconjæ ſtirpe: perinde ac ſi Judæi in admirationem adducti dicerent, non eſſe credibile fore ut ita perderetur totum genus regium: cui admirationi reſpondet Propheta per exclamationem, & terram teſtem adhibet fore ut tota hæc gens pereat. Nam poſt deportationem dominatus ad poſteros Davidis ex Nathane recidit, ut diximus 1. Chron. 3. 17. *Semen ipſius*] id eſt, gens ipſius tota ex ſemine Joſchijæ profecta. 30 *Scribite*] id eſt, referte in acta ſententiam hanc a Deo latam, & decretum irrevocabile. r Heb. *diebus ſuis.* *De ſemine*] id eſt, de hac gente, ut ver. 28. diximus, ex qua regnavit quidem Tſidkija, ſed minimè proſperatus eſt.

Caput XXIII.

1 VÆ paſtoribus qui perdunt & diſpergunt gregem paſcui mei, dictum Jehovæ.
2 Idcirco ſic ait Jehova Deus Jiſraëlis contra iſtos paſtores qui paſcunt populum meum; vos diſpergitis oves meas & diſpellitis eas, non autem viſitatis eas: ecce ego animadverſurus ſum in vos malignitatem actionum veſtrarum, dictum Jehovæ.
3 Deinde ego congregabo reſiduum oviũ mearum ex omnibus regionibus quò diſpuleram eas, & reducam eas ad caulam ſuam; ubi fœtificabunt & augeſcent:
4 Conſtituamque ſuper eas paſtores, qui paſcent eas; ita ut non timeant ampliùs, neque conſternentur, neque deſyderentur, dictum Jehovæ.
5 Ecce dies venturi ſunt, dictum Jehovæ, quibus excitabo Davidi germen juſtum: qui regnabit rex, ſecundabiturque, ac exercebit jus & juſtitiam in terra.
6 Diebus ejus ſervabitur Jehuda, & Jiſraël habitabit ſecurè: atque hoc nomen ejus eſt quo vocabit eum Jehova juſtitia noſtra.
7 Idcirco ecce dies venturi ſunt, dictum Jehovæ; quibus non dicetur amplius, vivit Jehova, qui evexit a Jiſraëlitas e terra Ægypti:
8 Sed vivit Jehova, qui evexit & qui deduxit ſemen domus Jiſraëlis e terra Aquilonis & ex omnibus regionibus quò depuleram eos, cùm reſidebunt in terra ſua.
9 Quod ad Prophetas ipſos, frangitur cor meum b in me, eliduntur omnia oſſa mea,

1 *Væ paſtor.*] Secunda prædicatio judiciorum ſingularium (ut diximus in verſum 6. capitis præcedentis) adverſus regiam ſtirpẽ, Principes, & magiſtratum duobus verſibus; cui graviſſimæ interminationi (quia non poterat compleri niſi cum integra everſione regni) Propheta conſolationẽ ſubjicit promiſſo inſtaurationis abſolutiſſimæ per Chriſtum, 6. verſibus ſeq.
2 *Qui paſcunt*] id eſt, quorum eſt paſcere, quemadmodum Græci vocant ποιμένας λαῶν.
3 *Deinde*] promiſſio inſtaurationis Eccleſiæ, hoc ver. per Evangelium, ſeq. ver. ſub Epiſcopo ſummo & paſtore animarum noſtrarum Chriſto, ver. 5. ad juſtitiam & ſalutem noſtram, ver. 6. & ad Dei gloriam, ver. 7. & 8. *Ovium mearum*] non tantùm Jehudæ, ſed etiam Jiſraëlis, ver. 6. ex quo manifeſtum eſt non eſſe hæc verba reſtringenda ad reverſionem e Babylonia, ſed liberationem ſpiritualem per Chriſtũ hîc agi. *Fœtificabunt*] gignendo gentes in Chriſto prædicatione Evangelii. 4 *Deſyderentur*] id eſt, deſit ulla ovis tradita in manum Chriſti, Joan. 10. 28. & 29. 5 *Davidi*] q. d. non autem ex vobis, ac ne ex Schelomone quidem, ſed ex Davide per Nathanis genus. Confer ſingula hujus promiſſionis membra cum Jeſchahiæ 11. *Germen*] id eſt, Chriſtum, qui tanquam ſurculus ex trunco intermortuo repullulaſcens germinavit juſtitiam ad ſalutem Eccleſiæ ſuæ: ſic infrà 33. 14. & Zecarjæ 3. 8. & 6. 12. 6 *Hoc nomen*] id eſt, Chriſtus Jehova qui juſtitia noſtra eſt, Eccleſiam ſuam vocabit ſalutis & ſecuritatis populum, ac reipſa ornabit his tantis beneficiis: ſic accipiendum eſſe oſtendit comparatio ſimilis loci infrà 33. 14. Eſt autem hic locus evidentiſſimus ad confirmandam naturam divinam, & beneficium Chriſti; ſicut humanam demonſtraverunt præcedentia verba. 7 *Idcirco*] ſuprà 16. 14. a Heb. *filios Jiſraëlis.* 9 *Quod ad*] tertia prædicatio ſingularium judiciorum Dei, ut diximus in verſum 6. capitis præcedentis, nimirum contra omnes ſubditos: qui diſtribuuntur in duos ordines, unum Eccleſiaſticum Prophetarum Sacerdotumque, alterum popularem: Eccleſiaſtico ſua fit denuntiatio, uſque ad verſum 33. populari, ad finem uſque. In hac autem denuntiatione contra Eccleſiaſticos proponitur primùm ſumma totius argumenti, verſibus quatuor: deinde exornatio, ſequentibus. *Frangitur cor*] verba Prophetæ indignantis. b Heb. *in medio mei.*

... ſtirpe regia, Regem aut Reginam deflebunt. *Non plangent* ... 19 *Sepultura aſini*] i. inſepulta ſepultura, ut Cicero in Philip. 1. ... verbis explicatur. *Portas*] i. terminos Judææ, ſynecdoche. ...] ſarcaſmus ad familiam Jehojakimi; quo oſtendit Propheta ... Baſchanem verſus Aſſyrios inclamet ut ſuppetias ferant, ſive ... ad inclamandos Aegyptios, omnia fore inutilia: ut narratur 2. ... Schichoris fluvii, paludis Sirbonidis, & Nili, ad Aegyptum per- ... i. Aſſyrii quidem domiti & ſub jugum Babyloniorum miſſi, Ae- ... ut modò diximus. Nam hi fuerunt amatores Judææ: ſicut ... 22 *Paſtores*] i. Principes regni. *Depaſcet*] i. abibunt illi ...] i. ſacerdotes & Prophetæ quibuſcum ſcortaris: ut ezech. 16. 23 *O quæ deſides*] ironia, hanc partem judicii concla- ... comparatione cum præſente gloria. o Heb *grata eris tibi.* ... pars, exponens judicium Dei in Jeconjam, ut diximus ... ipſius, domuſque totius calamitas prædicitur, verſibus qua- ... quidem inpoſterum futurus Rex aliud prædicitur, ... *Conja*] i. Jeconja per aphæreſin, qui etiam Jehojakin di- ... ſignatorius; pro eo quod eſt, etiamſi fuiſſet Jeconja ... ſemper in oculis ferrem. *Evellam te*] ut narratur 2. ... p Heb. *a quorum facie.* q Heb. *animum ſuum* Pſal.

Tam ut vir ebrius] id eſt, totus perturbatus ſum.

Propter Jehovam] id eſt, ita afficior zelo Dei graviter, & ſtudio vindicandæ veritatis illius.

10 Nam] ætiologia: indignisſime fero (inquit) quia tota Judæa circumfluit maleficiis per Prophetas & Sacerdotes ipſos.

c Heb. non recta: potentia.

11 Etiam domi meæ] A ne in æde quidem mea a ſceleribus ſuis abſtinent, ubi ſaltem eos oportuit affici mei præſentis reverentia: ut Jechezk. 8.

d Heb. lubricitatum.

12 Lubricisſima] ut Pſalm. 35.6. elegans allegoria, ad ſignificandum malum inexpugnabile.

13 In prophetis] exornatio hæc ſententiæ præcedentis in Prophetas lacæ duas partes continet, ex prophetarum diſtributione: prior eſt, de Prophetis jactantibus viſiones & oracula a Deo, uſque ad verſum 25. poſterior eſt de prophetis revelationes per ſomnia ſibi factas prædicantibus: quæ duo revelationis genera fuiſſe olim in Eccleſia oſtendit Deus, Numeror. 12.6. In hoc autem membro primum indignitas ſceleris per comparationem exponitur, duobus verſibus, & denunciatur pœna, verſu 15. deinde populus de falſitate & judicio in ipſos venturo præmonetur, uſque ad verſum 23. ac poſtremò confirmatur ab omnipræſentia & omniſcientia Dei, ut ita loquamur, verſ. 23. & 24.

Per Bahhalem] quod videlicet fuit tolerabilius, quàm ſi prophetaſſent in nomine meo: quod iſti impiè perfidèque faciunt.

ſum ut vir ebrius, & ſimilis viro quem ſuperat vinum: propter Jehovam, & propter verba ſanctitatis ejus.
10 Nam adulteris plena eſt hæc terra; nam propter execrationem luget hæc terra, areſcunt caulæ deſerti; eſtque concurſio iſtorum peſſima, & potentia iſtorum [c] iniquisſima:
11 Quia tam Propheta quàm Sacerdos contaminant ſeſe: etiam domi meæ invenio malitiam eorum, dictum Jehovæ.
12 Idcirco erit via ſua ipſis [d] quaſi lubricisſima cum caligine, in qua impellantur & cadant: cùm adduxero contra eos malum, anno viſitationis ipſorum, dictum Jehovæ.
13 In Prophetis quidem Schomronis videram inſulſitatem; prophetabant per Bahhalem; & ſeducebant populum meum Jiſraëlem:
14 At in Prophetis Jeruſchalaimorum video rem horrendam, adulterando & ambulando in falſitate; quod confirmant etiam manus maleficorum, ut non revertantur ullus a malitia ſua: ſunt mihi omnes iſti ut Sedomi, & habitatores iſtius urbis ut habitatores Hhamoræ.
15 Idcirco ſic ait Jehova exercituum de iſtis Prophetis, ecce ego facturus ſum ut comedant iſti abſinthium, & facturus ut bibant iſti ſuccum cicutæ: quia a Prophetis Jeruſchalaimorum prodiit contaminatio in totam hanc terram.
16 Sic ait Jehova exercituum, ne auſcultetis verbis iſtorum Prophetarum qui prophetant vobis, vanos efficiunt iſti vos, viſionem [e] animi ſui eloquuntur, non ex ore Jehovæ.
17 Dicunt [f] continenter iis qui ſpernunt me, loquutus eſt Jehova, pax erit vobis: & cuiq; ambulanti [g] ex ſententia animi ſui dicunt, non ſuperveniet vobis malum.
18 Nam quis ſtetit in conſilio Jehovæ, & vidit vel audivit verbum ejus? quis attendit ad verbum ejus & audivit?
19 Ecce turbo Jehovæ æſtu proditurus eſt, ac turbo permanens: ſuper caput improborum permanebit.
20 Non avertetur ira Jehovæ donec perfecerit, & donec præſtiterit cogitationes animi ſui: [h] tandem animadvertetis hoc animadverſione,
21 Me non mittente Prophetas iſtos, ipſos cucurriſſe; me non alloquente ipſos, prophetaſſe ipſos:
22 Quòd ſi ſtetiſſent in conſilio meo; utique pronuntiaturos fuiſſe verba mea populo meo, & revocaturos eos a via ſua mala, & a malignitate actionum ſuarum.
23 An Deus e propinquo ſum ego? dictum Jehovæ, ac non Deus e longinquo?
24 An delitescere poteſt quiſquam in latebris, ut ego non videam ipſum? dictum Jehovæ: an non cœlos & terram ego impleo? dictum Jehovæ.
25 Audio quid dicant iſti Prophetæ qui prophetant nomine meo falſum, dicendo; ſomniavi, ſomniavi.
26 Quouſque tandem? an eſt ſomnium in animo illorum prophetarum qui prophetant falſum? imò ſunt Prophetæ doli animi ſui:
27 Qui putant ſe facturos ut obliviſcatur populus meus nominis mei per ſomnia ſua, quæ enarrant quiſque amico ſuo, quemadmodum obliti fuerant patres eorum nominis mei per Bahhalem.
28 Propheta ille penes quem ſomnium eſt, enarret ſomnium; & penes quem eſt verbum meum, eloquatur verbum meũ [i] verè: quid iſti paleæ cum tritico? dictum Jehovæ.
29 An non ita verbum meum eſt ut ignis? dictum Jehovæ; & ſicut malleus efficiens ut diſſiliat petra?
30 Idcirco ecce me contra iſtos Prophetas, dictum Jehovæ, qui furantur verba mea quiſque ab amico ſuo.
31 Ecce me contra Prophetas iſtos, dictum Jehovæ; qui [k] adhibent linguam ſuam ut dicant dictum.
32 Ecce me contra prophetantes ſomnia falſa, dictum Jehovæ, qui enarrantes ea ſeducunt populum meum falſitatibus ſuis, & temeritate ſua: cùm ego nõ miſerim eos, neque præceperim eis, & omnino non proſint populo huic, dictum Jehovæ.
33 Cùm itaque rogabit te populus hic, aut aliquis Propheta, aut ſacerdos, dicendo; quæ eſt [l] onerosa prophetia Jehovæ? tum dicito ad eos id quod eſt onerosæ prophetiæ; nempe deſerturus ſum vos, dictum Jehovæ:
34 Nam in prophetam illum, ac in Sacerdotem illum, & in ipſum populum qui dixerit,

14 Quod confirmant] id eſt, quòd etſi Dei jura cognoſcunt, eos qui talia faciunt dignos eſſe morte; non ſolum ea faciunt ipſi, ſed etiam facientibus patrocinantur tum exemplis vitæ, tam nefariis documentis. Sedomi] ut Jeſchahh. 1.9. & 10. 15 Facturus ſum] id eſt, enecabo eos amarulentisſimis & gravisſimis mortis generibus, quorum amaror abſinthio, perniciès verò cicutæ ſucco figuratur: ut ſuprà 8. 14. & 9.15. e Heb. cordis ſui: ſic deinceps. f Heb. dicendo. g Heb. in aſpectu cordis ſui. 18 Quis ſtetit] nimirum alius præter nos? [illegible] in hoc genere locutionis frequens, ut Proverb 30.4 Sic Jirmejah & Prophetis bonis qui præter ſuerunt eodem tempore, ſuam ordinariam dignitatem & autoritatem objecerunt: ut ſuprà 7. & 8. & 18.18. quod confirmat comparatio verſus 22. ‖ Infrà 30.23. 19 Turbo Jehovæ] deſcriptio judicii, per comparationem illius de quo Geneſ. 19.24. h Heb. in extremitate dierum. 20 Animadverſione] id eſt, certisſimè & evidentisſimè. 22 Stetiſſent] id eſt, ſi me conſuluiſſent, & ex ore meo acceptas prophetias voluiſſent proloqui, hoc bonorum Prophetarum officia fuiſſe facturos.

i Heb. veritate. 28 Quid iſti paleæ] id eſt, quid com[illegible] prophetiis & doctrinæ eorum cum Prophetis doctrinaque Dei [illegible] ctum. 29 An non] amplificatio præcedentis argumen[illegible] parationis: quid dico (ait Deus) nihil iſtorum paleæ cum tritico [illegible] imò verò hæc ſunt certisſima verorum falſorumque Prophetarum [illegible] que verbi documenta, quod Propheta bonus tanquam ignis [illegible] titur in probandis & purgandis piis, docendiſque & informandis [illegible] bono; cum alii contra nundinentur dicentes, judicate quod i[illegible] prà 16 10. Præterea Propheta bonus non cedit perverſorum [illegible] num pertinaciæ; ſed verbo Dei tanquam malleo perfringit [illegible] tionem confirmant blandimentis ſuis. 30 Idcirco] [illegible] ximus in verſum 26. ἀναφορὰ ad vehementiam. Furantur [illegible] bum meum ſibi cognitum, quo tanquam igne aut malleo [illegible] gè diſſimulant: primus gradus ſcelerata prophetia. k [illegible] 31 Ut dicant] id eſt, ut commenta ſua pro dictis Jehovæ [illegible] nunt; nam hoc tritum erat Prophetarum jam olim [illegible] 32 Rapiditate ſua] id eſt, volubilitate ſermonis & ſapientiæ [illegible] rum qua ſeſe oſtentant præſtare qui rei veritate carent, [illegible] dentibus: tertius gradus. Non proſunt] ſed obſunt [illegible] 10. 33 Cùm itaque] ſecundum membrum prophetiæ [illegible] Dei, ut diximus in verſum 9. quo Propheta toti populo [illegible] (ut dicitur 2. Chronic. 36.16.) graviſſimum judicium denun[illegible] bus verſibus: deinde admonet, tribus ſequentibus, & poſtremò [illegible] tribus ultimis. Quæ eſt onerosa] ironicum interrogandi [illegible] præfracti & illuſis Dei habentes pro fabulis exagitabant [illegible] l Heb. onus: ſic deinceps: ut Jeſchahh. 13.1. 34 [illegible] cè & per ludibrium, ut modò demonſtravimus.

onerosam prophetiam Jehovę; utique animadvertam in virum illum & in domum illius.
35 *Sic dicturi eſtis quiſque ad amicum ſuum & quiſque ad fratrem ſuum; quid reſpondit Jehova? aut, quid locutus eſt Jehova?
36 Onus autem Jehovæ ne commemorate amplius: nam ipſum onus futurum eſt cuiq; *verbum ſuum, ſi perverteritis verba Dei viventis, Jehovæ exercituum Dei noſtri.
37 Sic dicturus es ad prophetam ipſum, quid reſpondit tibi Jehova, aut quid loquitur Jehova?
38 Sed quandoquidem onerosam prophetiam Jehovæ dicitis, idcirco ſic ait Jehova, eò quòd dicitis verbum iſtud onerosa prophetia Jehovæ; quamvis miſerim ad vos qui dicant, ne dicatis, onerosa prophetia Jehovæ;
39 Idcirco ecce me, qui *obliturus ſum veſtri [a] continenter: nam deſeram vos, & civitatem quam dederam vobis & majoribus veſtris, *abjectos* a conſpectu meo:
40 ‖ Et imponam vobis [a] opprobrium perpetuum, ignominiamq; perpetuam; quæ non poterit tradi oblivioni.

Caput XXIIII.

Deus typis & ſermone inſtaurationem venturam Eccleſiæ tum Judæorum, tum etiam catholicæ; & novi Regis populiq; deportationem futuram pronuntiat.

1 *VISIONEM oſtendit mihi Jehova; ‖ nempe ecce duo calathi ficuum cōpoſiti *ante templum Jehovæ: poſtquam deportaſſet Nebucad-netzar Rex Babyloniæ Jeconjam filiū Jehojakimi Regis Jehudæ, Principeſq; Jehudæ, & fabros ipſos lignarios, ac fabros ferrarios Jeruſchalaimis, & abduxiſſet eos in Babyloniam.
2 Calathus unus erat ficuum bonarum valde, quales ſunt [a] præcoces ficuum: & calathus alter ficuum malarum valde, quæ non poſſent comedi præ pravitate.
3 Dicenti autem Jehovæ ad me, quid tu vides Jirmeja? dixi, ficus: has bonas ficus, bonas valde; illas verò malas, malas valde, quæ non poſſunt comedi præ pravitate.
4 *Tum fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
5 Sic ait Jehova Deus Jiſraëlis, ut ficus bonas iſtas; ita *agnoſcam [b] deportatos Jehudæos, quos emiſi ex loco hoc in terram Chaldæorum, in bonum:
6 Et [c] adjiciens oculos meos ad illos in bonum, reducam illos in terram hanc; ubi ædificabo illos, ac non demoliar, & plantabo illos, ac non evellam.
7 Nam *inditurus ſum illis cor ad cognoſcendum me, me eſſe Jehovam, eruntque mihi [d] populus, & ego ero illis Deus: cùm reverſi fuerint ad me ex toto corde ſuo.
8 *Quemadmodum verò ficus iſtas malas quę non poſſunt comedi præ pravitate: (*nam ſic ait Jehova) ita exponam Tzidkijam Regem Jehudæ, & principes ejus, ac reſiduum Jeruſchalaimorum qui reſidui ſunt in terra hac, *etiā qui habitaverint in terra Ægypti:
9 ‖ Exponam, inquam, eos commotioni in malum apud omnia regna terræ; opprobrio, & parabolæ, dicterio, & maledictioni in omnibus locis quo depulero eos.
10 Et mittam in eos gladium, famem, ac peſtem; donec cōſumpti fuerint e terra quam dederam ipſis & majoribus ipſorum.

Etiam qui] id eſt, qui occiſo Gedalja in Aegyptum ſeſe receperint ut narratur infra 43. & 44.
‖ *Deut.* 28.37. *ſuprà* 15.4.

Caput XXV.

Propheta Dei verbis Regem & Judæos conteſtatur, quòd fuerint immorigeri mandatis ipſius ac propterea captivitatem annorum ſeptuaginta prædicens eis, judicia quoque in alias gentes finitimas cōmuniter eventura, & tandem in Babylonios prænuntiat: poſtremò ſententiam fert Dei nomine de omnium illarum gentium ruina, & luctu funeſtiſſimo divinitus obventuro.

1 *VERBUM quod fuit ad Jirmejam contra *totum populum Jehudæ anno quarto Jehojakimi filii Joſchijæ Regis Jehudę (*qui annus *eſt* primus Nebucad-netzaris Regis Babyloniæ)
2 Quod elocutus eſt Jirmeja Propheta; apud totum populum Jehudæ & apud omnes habitatores Jeruſchalaimorum, dicendo,
3 *A decimotertio anno Joſchijæ filii Amonis regis Jehudæ uſque in diem hunc (hic viceſimus tertius annus eſt) fuit verbum Jehovæ ad me; quod elocutus ſum vobis [a] inde a diluculo continenter, nec tamen auſcultaſtis.
4 Miſit etiam Jehova ad vos omnes ſervos ſuos Prophetas [b] inde a diluculo continenter, quibus non auſcultaſtis (ac ne inclinaſtis *quidem* aurem veſtram ut audiretis)
5 Qui dicerent, revertimini jam quiſque a via ſua mala, & a pravitate actionum veſtrarum; ita manete in ea terra quam tradidit Jehova vobis & majoribus veſtris; a ſeculo uſq; in ſeculum:
6 Et ne [c] proſequamini deos alienos colendo eos & incurvando vos eis; neq; provocetis me opere manuum veſtrarum, ut non malefaciam vobis.
7 Sed non auſcultaſtis mihi, dictum Jehovæ: ut provocaretis me opere manuum veſtrarum, malo [d] veſtro.
8 *Idcirco ſic ait Jehova exercituum, eò quòd non auſcultaſtis verbis meis:
9 Ecce ego *miſſurus ſum ut aſſumam omnes [e] nationes Aquilonis, dictum Jehovæ, *miſſurus* inquam ad Nebucad-netzarem Regem Babyloniæ *ſervum meū, & adducturus illas contra terram hanc & contra habitatores ejus, atq; cōtra omnes gentes iſtas circumquaq;: quas internecioni devovens ‖ exponam eas deſolationi, & ſibilo, ac vaſtitatibus [f] perpetuis:
10 ‖ Et faciam ut pereat ex eis vox gaudii, & vox lætitiæ, vox ſponſi & vox ſponſæ; *ſonus molarum, & lux lucernæ:

1 *Verbum*] Hujus capitis ſummæ partes ſunt quatuor, præter inſcriptionem contentam duobus verſibus: cōteſtatio, inde ad verſum 8. interminatio venturi mali, inde ad ver. 15. typus, inde ad ver. 30. ac poſtremò ſententiæ latio, inde ad finem uſque.
Totum pop.] & alios ſimiliter, per ſynecdochen, qui poſtea in hoc capite recenſentur.
Qui annus] quemadmodum etiam apparet ex 2. Reg. 24.14 & 25.11. incidit autem hic primus Nebucad-netzaris annus in deſinentem annum tertium Jehojakimi, & ineuntem quartum, ut conſtat ex Danijele 1. 1.
3 *A decimo tertio*] conteſtatio qua ſuum & aliorum Dei Prophetarum officium Jirmeja comparat cum rebellione Judæorum. De tempore autem vide ſuprà 1.2.
a Heb. *manè ſurgendo & loquendo*: ut *ſuprà* 7.13.
b Heb. *manè ſurgendo & mittendo*: ut *ſuprà* 7.25.
c Heb. *natis poſt.*
d Heb. *vobis.*
8 *Idcirco*] ſecunda pars interminatio in Judæos æquè ac in omnes finitimos (ut ſuprà 9.25) uſque ad ver. 12 deinde verò in Chaldæos ipſos ad conſolationem Eccleſiæ, ver. 12. & duobus ſeq.
9 *Miſſurus*] id eſt, ſpiritu, velut nuntio tranſmiſſo, excitaturus: humanitus dictum. e Heb. *familias.* *Servum meum*] id eſt, eſſe ductum voluntatem meam velut adminiſtrum, ut Cyrus appellatur illius paſtor, Jeſchajah. 44.28.
‖ *Suprà* 18.16. f Heb. *ſeculi: ſic deinceps.* ‖ *ſuprà* 7.34. & 16.9.
10 *Sonus molar.*] id eſt, omnis commoditas victus, & vel minima proſperitas, quæ lucis nomine in ſcripturis figuratur.

7 *Inditurus*] promiſſio Evangelica: ut infrà 31.33. 8 *Quemadmodum*] id eſt, ut ficus atque immaturæ, & omnium arbitrio exponi. *Nam* ad confirmationē dicti, quia hæc denuntiatio humanitus incre[dibilis], conſtituto per Nebucad netzarem novo rege beneficiario.

21 *Gentes iſtæ*] id eſt, Judæa cum aliis Gentibus, ſynecdochicè: ut copioſius explicatur infrà 29. 30. & ſequentibus.

12 *Exponamq;*] ut prædixerat Jeſchahhja 13. & 14. & 21. & 47. narraturq; geſtum, Daniel. 5.

g Heb. *ſervitutem ſerviverint ſibi per hos: ut Exod.* 1.14.

15 *Nam ſic edixit*] tranſitio ad quartum locum de typo mandato divinitus; qui ætiologicus eſt eorū quæ modò Propheta dixit, fore ut Babylonis ſervitutem exigat non tantum a Judæis, ſed etiam a gentibus Regibusq; magnis.

Poculum] ut Jeſchahh. 51.17.

Bibendum dato] nempe Prophetia, id eſt, bibituras illas prophetato, vide ſuprà 1.10. ut deinde illi Deus tradere quod prophetet, & ipſe viciſſim ſumere, ac bibendum dare dicitur, ver. ſequentib.

18 *Tradendo*] id eſt, pronunciando ſententiã excidii, quam contra Judæam jam tulit Dominus.

19 *Parhhoni*] ut copioſius exponitur infrà 46.

20 *Miſcellaneæ*] id eſt, variis populis, quorum nomina ſequentibus exponuntur, [illegible] autem inter ipſos non tantùm conjuncti, ſed etiam confuſi erant & permixti dominatus.

Hhutzi] vide Gene. 10.23.

Omnibus regibus] id eſt, tum regibus, tum rebus publicis quæ in Peliſchtæa extant: vide infrà 47.

Reſiduo] nam Aſchdodum ſive Azotum Pſammetichus pater Parhhonis Nechonis annis vigintinovem obſederat, itaque bona ex parte everterat Rempublicam, teſte Herodoto in Euterpe.

21 Eritque tota terra iſta vaſtationi, & deſo-
lationi: ac ſervient [f] gentes iſtæ Regi Ba-
byloniæ ſeptuaginta annis.
12 Deinde erit completis ſeptuaginta annis,
ut animadvertam in Regem Babyloniæ &
in gentem illa, dictum Jehovæ, iniquitatem
ipſorũ, id eſt in terram Chaldæorum; expo-
namque *gentem* illam deſolationibus perpe-
tuis:
13 Et adducam contra terram illam omnia
verba mea quæ loquutus ſum contra illam;
quicquid ſcriptum eſt in libro iſto, quod
prophetavit Jirmeja contra omnes gentes.
14 Cùm g ſervitutem exegerint ab his ipſis
quoque gentibus amplis, & Regibus mag-
nis, tum rependam eis ſecundum opus eo-
rum, & ſecundum factum manuum eo-
rum.
15 Nam ſic edixit Jehova Deus Jiſraëlis mi-
hi, ſume poculum iſtud vini, illud *poculum*
æſtus e manu mea: & bibendum dato illud
omnibus illis gentibus ad quas ego mit-
to te,
16 Ut bibant & concutiantur atque inſani-
ant; propter gladium quem ego miſſurus
ſum inter eas.
17 Itaque ſumpſi illud poculum e manu Je-
hovæ, ut bibendum darem omnibus iſtis
gentibus ad quas mittebat me Jehova:
18 Jeruſchalaimis, & civitatibus Judææ, regi-
buſque ejus & principibus ejus; tradendo
eos vaſtitati, deſolationi, ſibilo, & maledi-
ctioni ipſo hodierno die:
19 Parhhoni Regi Ægypti & ſervis ejus,
Principibusque ejus & toti populo ejus:
20 Et toti iſti miſcellaneæ turbæ, id eſt
omnibus Regibus terræ Hhutzi; & omni-
bus regibus terræ Peliſchtæorum, & Aſch-
keloni, & Hhazzæ, Hhekronique, & reſi-
duo Aſchdodi:
21 Edomæis, & Moabitis, & Hhammo-
nitis:
22 Et omnibus regibus Tyri, omnibusque
Regibus Tzidonis; & omnibus Regibus re-
gionis illius quæ eſt [h] ſecundum mare:
23 Item Dedani, & Temæ, Buzoq;, & omni-
bus amputatis latere:
24 Id eſt, omnibus Regibus Arabiæ; & om-
nibus Regibus miſcellaneæ turbæ, habi-
tantibus in deſerto:
25 Item omnibus regibus Zimræi, omni-
busq; Regibus Hhelami & omnibus Regi-
bus Mediæ:
26 Et omnibus Regibus Aquilonis, propin-
quis & remotis [i] uni cum altero, ac omni-
bus regnis cujuſque regionis quæ eſt ex
adverſo hujus terræ; denique Rex Scheſ-
chaci bibet poſt iſtos.
27 Et dices ad eos, ſic ait Jehova exercituum,
Deus Jiſraëlis, bibite & inebriamini, etiam
vomite, ac cadite ita ut non ſurgatis: prop-
ter gladium quem ego immiſſurus ſum in-
ter vos.
28 Eſto autem, ſi renuant accipere poculum
e manu tua bibendum; ut dicas ad eos, ſic
ait Jehova exercituum, [k] omnino bibi-
turi eſtis.
29 Nam ecce in ea civitate [l] quæ de nomi-
ne meo vocatur, ego initium feci afficiendi
malis; & vos [m] omnino impunes eſſetis?
non eritis impunes; nam gladium ego pro-
clamo contra omnes habitatores iſtius ter-
ræ, dictum Jehovæ exercituum.
30 Tu itaque prophetato ad illos omnia ver-
ba iſta: & dicito ad illos, Jehova ex alto ru-
giet, & ex habitatione ſanctitatis ſuę edet
vocem ſuam, [n] omnino rugiet in habitacu-
lo ſuo, celeuſma quale eſt calcantium ef-
feret cõtra omnes habitatores iſtius terræ.
31 Pervadet ſtrepitus uſq; ad extremitatem
terræ, quia contentio eſt Jehovę cum gen-
tibus iſtis, diſceptat ipſe contra omnem
carnem: improbos iſtos expoſiturus eſt gla-
dio, dictum Jehovæ.
32 Sic ait Jehova exercituum, ecce afflictio
proceſſura eſt de gente in gentem; & turbo
magnus excitabitur e lateribus terræ:
33 Eruntque confoſſi Jehovæ tempore illo
[o] ab extremitate una terræ ad alteram:
non plangentur, neque recipientur, neque
ſepelientur, pro fimo in ſuperficie terræ fu-
turi ſunt.
34 Ejulate paſtores, & clamate, & volutate
vos magnifici [p] pecuarii; quia completi
ſunt dies veſtri [q] ut mactemini: *dies* inquam
diſperſionum veſtrarum, quibus cadetis, [r] ut
ut ſitis vaſa deſyderabilia:
35 Peribitq; perfugium a paſtoribus, & [ſ] ra-
tio evadendi a magnificis pecuariis.
36 Vox [t] clamoſa paſtorum, ejulatusq; mag-
nificorum pecuariorum *audietur*, quia vaſta-
turus eſt Jehova paſcuum eorum:
37 Et ſuccidentur caulæ [v] utentes pace, pro-
pter æſtum iræ Jehovæ
38 *Æſtuantis*, ut juvenis leo derelinquens
tugurium ſuum: nam erit terra iſtorum de-
ſolationi propter æſtum *gladii* opprimen-
tis, & propter æſtum iræ ipſius.

21 *Edomæis*] de quibus infrà 49.7. & ſeq. *Moabitis*] de quibus infrà 48. *Hhammonitis*] de quibus infrà 49.1. 22 *Tyri*] de quibus infrà 47.4. *Regionis*] id eſt, Syriæ ſuperioris, Peliſchtæis fœderatæ, infrà 49.23. h Heb. *in tranſitu maris.* 23 *Dedani &c*] id eſt, gentibus Arabiæ petrææ, de quibus infrà 49.28. Hoc autem Dedanæ & ſequentibus ſynecdochicè continentur poſteri plures Keturæ, Nachoris, & Jiſchmahhelis. Nam Dedan filius eſt Keturæ, Gen. 25.3. Tema Jiſchmahhelis, Gene. 25.15. & Buz Nachoris, Gene 22.21. *Amputatis latere*] vide ſuprà 9.26. 24 *Arabiæ*] petrææ videlicet, ut docet ſequentium comparatio. *Miſcellaneæ*] id eſt, Arabum Scenitarum, Nomadum, Attalorum, aliorumq; ſine clauſtris & civitatibus in Arabia deſerta degentium, ut ſcribitur infrà 49.31. & ſequentibus. 25 *Zimræi*] id eſt, incolarum felicis Arabiæ, ſynecdochicè. Sunt enim Zimræi ſive Zimranæi populi felicis Arabiæ, dicti a Zimrane, cujus mentio eſt Geneſ. 25.2. Zamarenos vocat Plinius lib. 6. natural. hiſtor. capite 28. *Hhelami*] vide Gene. 10.22. & infrà 49.34. i Heb. *viro cum fratre ſuo.* 26 *Uni cum altero*] id eſt promiſcuè, ut dictum eſt ſuprà 9.25. *Quæ eſt ex adverſo*] periphraſis circumjacentium & finitimarum regionum.

leo in prædam viſam incurſurus, horrendum intonabit: [illegible] eſt allegorica, Deum cum leone, Reges & principes cum paſ[toribus] gregibus, regiones cum paſcuis & caulis comparans. *Ex* [illegible] e cœlo. n Heb. *rugiendo rugiet.* *Celeuſma*] vide Jeſ[chahh.] o Heb. *ab extremitate terræ uſque ad extremitatem terræ.* [illegible] *ſic duobus verſibus ſequentibus.* q Heb. *ad mactandum.* [illegible] *ſpiritii.* ſ Heb. *evaſio.* t Heb. *clamoris.* v Heb. [illegible] *relinquens*] nimirum ut in prædam involet. *Gladii*] ut infr[à]

Caput XXVI.

Jirmeja ineunte Jehojakimi regno omnes ad reſipiſcentiam hortatur, & recuſantibus judicium denuntiat: ac propterea comprehenſus a ſacerdotibus & Prophetis accuſatur, publico judicio purgatur, & autoritate Achikami a violentia Regis defenditur.

1 PRINCIPIO regni Jehojakimi filii Joſ-
chijæ Regis Jehudæ, fuit verbum hoc a
Jehova, edicendo,
2 Sic ait Jehova, ſta in atrio domus Jehovæ,
ut eloquaris apud omnes ᶜ civitates Jehudæ
venientes ad incurvandum ſe *in* domo Je-
hovæ, omnia verba quæ præcipio te eloqui
eis: ne ſubtrahito verbum:
3 Si fortè auſcultantes revertantur quiſque
a via ſua mala; ut ᶜ pœniteat me mali quod
ego cogito facere illis propter pravitatem
actionum illorum.
4 Itaque dicito ad eos, ᶜſic ait Jehova: niſi au-
ſcultaveritis mihi, ut ambuletis in lege mea
quam propoſui vobis,
5 Auſcultando verbis ſervorum meorũ Pro-
phetarum quos ego mitto ad vos, ut [a] inde a
diluculo mittenti nondum auſcultaſtis;
6 Utique reddam domum hanc ſimilem Schi-
lunti, & civitatem hanc tradam maledictio-
ni apud omnes gentes terræ.
7 ᶜAudiebant autem ſacerdotes, ac Prophe-
tæ, ᶜtotuſque populus; Jirmejam proloquen-
tem verba iſta in domo Jehovæ.
8 Quare fuit cùm abſolviſſet Jirmeja prolo-
qui quæcunque præceperat Jehova prolo-
qui apud totum populum; ut prehenderent
eum Sacerdotes, & Prophetæ, totuſq; po-
pulus ille, dicendo, [b] omnino moriturus es.
9 Cur prophetaſti nomine Jehovæ, dicendo,
ſimilis Schilunti futura eſt domus hæc, & ci-
vitas hæc ita vaſtabitur ut nullus ſit habita-
tor? congregabaturque ᶜtotus populus ad
Jirmejam *in* domum Jehovæ.
10 ᶜAudientes autem principes Jehudæ res
iſtas, aſcenderunt e domo Regis *in* domum
Jehovæ: & conſederunt ad oſtium portæ
Jehovæ ᶜrecentioris.
11 Tum alloquuti ſunt Sacerdotes, & Pro-
phetæ ᶜPrincipes illos, & omnes *ſeniores* po-
puli, dicendo; [c] crimen capitale *eſt* in viro
iſto: nam prophetavit contra civitatem
hanc, quemadmodum audiviſtis auribus
veſtris.
12 ᶜTum alloquutus eſt Jirmeja omnes illos
Principes, totumque populum, dicendo: Je-
hova miſit me ad prophetandum contra
domum hanc & contra civitatem hanc om-
nia verba quæ audiviſtis.
13 Nunc ergo bonas efficite vias veſtras, &
actiones veſtras, & auſcultate voci Jehovæ
Dei veſtri: & pœnitebit Jehovam iſtius ma-
li quod eloquutus eſt contra vos.
14 De me autem, ecce me in manu veſtra: fa-
cite mihi ut bonum & ut rectum *videtur* in
oculis veſtris.
15 Veruntamen [d] omnino ſcitote, ſi morte
afficitis me, ᶜſanguinem innocentem vos
imponere vobis, & civitati huic, & habi-
tatoribus ejus: nam [e] verè miſit me Jehova
ad vos, ad proloquendum [f] vobis audienti-
bus omnia verba iſta.
16 ᶜTunc dixerunt Principes illi, omneſque
ſeniores populi ad Sacerdotes & ad prophe-
tas; nullum eſt in viro hoc crimen capitale,
cùm nomine Jehovæ Dei noſtri ſit alloquu-
tus nos.
17 Et ſurgentes [g] quidam e ſenioribus ter-
ræ; alloquuti ſunt totam congregationem
populi, dicendo:
18 ᶜMica Moraſchtites [h] prophetabat tem-
poribus Chizkijæ regis Jehudæ, & alloque-
batur totum populum Jehudæ, dicendo; [i] ſic
ait Jehova exercituum, Tzijon *ut* ager ara-
bitur, & urbs Jeruſchalaimorum *in* cumu-
los erit, & mons hujus domus in excelſa
[i] ſylvoſa.
19 An [k] omnino morte affecerunt illũ ᶜChiz-
kija Rex Jehudæ, & totus Jehuda? an non
reveritus eſt Jehovam, & deprecatus eſt fa-
ciem Jehovæ, atque pœnituit Jehovam illi-
us mali quod eloquutus fuerat contra eos?
nos ergo facimus malum magnum contra
[l] nos ipſos.
20 ᶜEt quamvis etiam quidam prophetans
nomine Jehovæ, Urija filius Schemahhjæ
ex Kirjath-Jehharimis; prophetaſſet contra
civitatem hanc & contra terram hanc om-
nino ſecundum verba Jirmejæ,
21 Cumque audiviſſet Rex Jehojakim & om-
nes potentes ejus, omneſque principes
verba ejus, ᶜ& quæſiviſſet Rex eum afficere
morte (quod audiens Urija timuit, fugienſ-
que venit in Ægyptum:
22 Sed miſit Rex Jehojakim quoſdam in Æ-
gyptum; Elnathanem filium Hhacboris, &
[m] alios cum eo in Ægyptum,
23 Qui educentes Urijam ex Ægypto, re-
duxerunt eum ad Regem Jehojakimum) &
percuſſiſſet eum gladio, abjeciſſetq; cada-
ver ejus in ſepulchra [n] ᶜpopularium:
24 Veruntamen ᶜmanus Achikami filii Scha-
phanis adfuit Jirmejæ, ut non traderet eum
in manum populi ad morte afficiendum ip-
ſum.

18 *Mica*] confirmatio ſententiæ, a præjudicato ſimilis exempli.
h Heb. *erat prophetans ut ver. 20.*
| *Mica* 3.12.
i Heb. *ſylvæ.*
k Heb. *morte afficiendo.*
19 *Chizkija &c.*] id eſt, juſtum legitimumque conſilium ex regiis & popularibus, ut ſup. ver. 11.
l Heb. *animas noſtras.*
20 *Et quamvis*] narratio exequutionis ſententiæ, & liberati juſto judicio Jirmejæ, contra illegitimam Regis violentiam: cujus exempla his quatuor verſibus continetur.
21 *Et quæſiviſſet*] ſine conſilio legitimo re non quæſita, cognita, & legitimè judicata, denique ſine ulla juris formula.
m Heb. *viros.*
n Heb. *filiorum populi.*
23 *Popularium*] id eſt, contemptiſſima, & abjectiſſima: cujuſmodi fuerunt quæ Latini vocabant puticulos teſte Varrone lib. 4 de lingua Lat.
24 *Manus*] id eſt, autoritas & auxilium: fuerat enim Achikam jamdiu conſiliarius in comitatu Regis Joſchijæ, ac proinde plurimum autoritate poterat.

ver. 15, & exequutio, reliquis. g Heb. *viri: ſic infra ver. 23.*

Caput XXVII.

Deus per prophetam typo & ſermone venturum Nebucadnetzaris dominatum prædicit in gentes omnes finitimas, & ipſis conſulit: deinde Regem futurum Judæorum ſimiliter admonet ut ſe dedat Babylonio, & a Pſeudoprophetis caveat: & omnes ordines ad temporarium Babylonii obſequium provocat adductis minis & promiſſionibus.

1 ᶜIN ᶜprincipio regni Jehojakimi filii Joſ-
chijæ regis Jehudæ; fuit verbum hoc ad
Jirmejam a Jehova, edicendo,
2 ᶜSic edixit Jehova mihi, ᶜcompara tibi vin-
cula & lora quæ ᶜindas collo tuo.
3 Deinde mittito ᶜilla ad Regem Edomæo-
rum, & ad Regem Moabitarum, & ad regem
[a] Hhammonitarum, & ad regem Tyri, & ad
Regem Tzidonis; [b] per legatos qui ᶜventu-
ri ſunt Jeruſchalaima ad Tzidkijam Regem
Jehudæ:
4 Et mandato illis ut dominis ſuis indicant:
ſic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis, ſic
indicitote dominis veſtris:

1 *In principio*] Hujus prophetiæ (quæ inſcriptionem ſuam habet ver. 1.) ſummæ partes ſunt duæ: una eſt denuntiatio propheticæ ſervitutis, quam ſervitura erant finitimæ gentes omnia Regi Babyloniæ, uſque ad ver. 12. altera eſt prophetia didaſcalica ad populum Dei, inde ad finem uſque.
Principio] Annos undecim quum Tzidkija cœpiſſet regnare, revelata eſt divinitus prophetia hæc, & a Jirmeja obſignata; cùm nondum magnus ille Nebucadnetzar in Babylonia regnaret: ut oſtenditur ſupra 25. 1.
2 *Sic edixit*] prior hæc prophetiæ pars continet typum, duobus ver. & explicationem, ſequentibus 4. *Compara tibi*] videlicet in tempus illud quo cœpturus erat Tzidkija regnare: ſic enim autoritas conciliatur prophetiæ, & omnis malè de Propheta ſuſpicandi occaſio tollitur. *Indas*] videlicet illorum unum, ad figurandum regnum Tzidkijæ, ut apparet ex ſequent. cap. 3 *Illa*] nimirum alia ad reges exteros pertinentia. a Heb. *filiorum Hhammonis.* b Heb. *per manum Legatorum.* *Venturi*] & conſpirationem juncto fœdere inituri; de qua 2. Chron. 36. 13.

5 ᶜEgo

5 ᵃEgo feci terram, homines, & jumenta quæ
ſunt in ſuperficie terræ virtute mea maxima,
& brachio meo extento: ideo trado illam
cui rectum videtur in oculis meis.
6 ‖ ᵇNunc itaque ego trado omnes regiones
iſtas in manum Nebucad-netzaris ᶜRegis
Babyloniæ ſervi mei: quin etiam beſtias a-
gri trado ei ut ſerviant ei.
7 Servient autem ei omnes iſtæ gentes, ᵈfilio-
que ejus, & ᶜ ᵉnepoti ejus; donec adveniat
ᶠtempus terræ ipſius etiam illud, cùm ᵈ ſer-
vitutem exigent ab eo ᵍgentes amplæ & Re-
ges magni.
8 Erit igitur ut in gentem illam & in regnum
illud quæ non ſervient ipſi Nebucad-netza-
ri Regi Babyloniæ, & quæ non indet collum
ſuum jugo Regis Babyloniæ; gladio & fame,
ac peſte animadvertam in gentem iſtam,
dictum Jehovæ, donec conſumpſero eas
manu illius.
9 ᵍVos ergo ne auſcultetis Prophetis veſtris,
aut divinis veſtris, aut ſomniis veſtris, aut
planetariis veſtris, aut præſtigiatoribus ve-
ſtris; qui alloquuntur vos dicendo, non eſtis
ſerviturí Regi Babyloniæ.
10 Nam falſum iſti prophetant vobis; ut lon-
gè abducam vos a terra veſtra, & cùm de-
pulero vos pereatis.
11 Gentem verò illam quæ inducet collum
ſuum in jugum Regis Babyloniæ, & ſervi-
et ei; ipſam utique relinquam in terra
ſua, dictum Jehovæ, ut colat eam & habi-
tet in ea.
12 ʰEtiam Tzidkijam Regem Jehudæ allo-
quutus ſum ſecundum omnia verba iſta, di-
cendo; inducite colla veſtra in jugum Re-
gis Babyloniæ, & ſervite ei populoque ejus;
ita vivite.
13 ⁱQuare moreremini tu & populus tuus
gladio, fame, & peſte; quemadmodum ᵏelo-
quutus eſt Jehova de gente quæ non ſervie-
rit Regi Babyloniæ?
14 Ne ergo auſcultetis verbis iſtorum pro-
phetarum qui alloquuntur vos, dicendo; nõ
eſtis ſerviturí Regi Babyloniæ: nam falſum
iſti prophetant vobis,
15 (Non enim miſi eos, dictum Jehovæ; ſed
ipſi prophetant nomine meo falsò) ut de-
pellam vos, & pereatis vos & ipſi prophetæ
qui prophetant vobis.
16 Etiam ſacerdotes, & totum populum ip-
ſum alloquutus ſum, dicendo; ſic ait Jehova,
ne auſcultetis verbis prophetarum veſtro-
rum qui prophetant vobis, dicendo, ecce
ˡinſtrumenta domus Jehovæ reducentur ex
Babylonia jam ᵉ mox: nam falſum iſti pro-
phetant vobis.
17 Ne auſcultetis eis, ſervite Regi Babylo-
niæ, ita vivite: quare eſſet civitas hæc ᶠ de-
ſolationi?
18 ᵐQuòd ſi Prophetæ ſunt, & ⁿ ſi eſt verbum
Jehovæ cum ipſis; intercedant, quæſo, a-
pud Jehovam exercituum, ut non veniant
hæc inſtrumenta quæ reliqua ſunt in domo
Jehovę, domoque Regis Jehudæ, ac Jeruſ-
chalaimis in Babyloniam.
19 Nam ſic ait Jehova exercituum; de iſtis
ᵒcolumnis, & de iſto lacu, ac de baſibus, de-
nique de ᵍ reliquis inſtrumentis quę reli-
qua ſunt in civitate hac,
20 ‖ Quæ non accepit Nebucad-netzar Rex
Babyloniæ, cùm deportaret Jeconjam fili-
um Jehojakimi Regis Jehudæ Jeruſchalai-
mis in Babyloniam; & omnes clariſſimos
Jehudæ & Jeruſchalaimorum:
21 Nam, inquam, ſic ait Jehova exercituum
Deus Jiſraëlis; de iſtis inſtrumentis quæ re-
liqua ſunt in domo Jehovæ, & in domo Re-
gis Jehudæ, ac Jeruſchalaimis:
22 ‖ In Babyloniam deferentur & illic erunt;
uſque ᵖin diem quo viſitaturus ſum hos, di-
ctum Jehovæ, quo faciam ut aſcendam hi,
& reducam illa in locum hunc.

Caput XXVIII.

*Jirmeja præcedentem concionem typo & ſermo-
ne Judæis ſignificans, a Chananja reprehenditur;
quem bona Judæis, finitimiſq; gentibus, & mala
Chaldæis ominantem Jirmeja redarguit, & pro-
tervè in ſe irruenti ac lorum ſuum frangenti cedit;
donec a Deo remiſſus propheciam ſuam amplificat,
& mortem Chananjæ prædicit, quam eventus com-
probavit.*

1 ᵃCùm autem ᵃ fuiſſet illud ab anno illo,
principio regni Tzidkijæ regis Jehu-
dæ, ad annum uſque illum quarti men-
ſe quinto; alloquutus eſt me Chananja fili-
us Hhazzoris Propheta qui erat e Gibhho-
ne, in domo Jehovæ, ante oculos ſacerdotũ
& totius populi, dicendo,
2 Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis,
dicendo; ᵃfregi jugum Regis Babyloniæ.
3 Intra biennium ᵃ juſtum ego reducturus
ſum in locum hunc omnia inſtrumenta do-
mus Jehovæ; quę accepit Nebucad-netzar
Rex Babyloniæ e loco hoc, & deduxit in
Babyloniam:
4 Etiam Jeconjam filium Jehojakimi Regis
Jehudæ, & ᵇ omnes deportatos Jehudę qui
venerunt in Babyloniam, ego reducturus
ſum in locum hunc, dictum Jehovæ: cùm
fregero jugum Regis Babyloniæ.
5 Tum alloquens Jirmeja Propheta Chanan-
jam Prophetam illum; ᵃante oculos ſacer-
dotum, & ante oculos totius populi, qui a-
ſtabant in domo Jehovæ:
6 ᵇDixit Jirmeja Propheta, amen, ita faciat
Jehova: præſtet Jehova verba tua quæ pro-
phetaſti, reducendo inſtrumenta domus Je-
hovæ, & omnes deportatos e Babylonia in
locum hunc.
7 Veruntamen audi quæſo verbum hoc quod
ego loquor; ᶜ te audiente, & audiente toto
hoc populo.
8 ᵈProphetæ illi qui fuerunt ante me & ante
te inde a ſeculo; illi prophetaverunt contra
regiones amplas & contra regna magna
bellum, & afflictionem famis, & peſtem:

5 Ego feci ter.] thesis ſive propoſitio generalis, exponens cauſam & fundamentum hypotheſeos, quæ ſequentibus verſibus continetur. Eſt autem cauſa ſumpta a creatione & jure Dei in res creatas omnes.
‖ Daniel 2.
6 Nunc itaque] hypotheſis continens primùm explicationem typi, tribus verſibus, deinde conſilium, tribus alteris.
Regis Babyl.] futuri poſt quadriennium, ut ſuprà 25.1.
7 Filioq; ejus] Evilmerodaco, cujus mẽtio eſt 2. Reg. 25.30. & infrà 52.31.
c Heb. filio filii ejus.
Nepoti] Bel-ſchatzarl, de quo Daniel. 5.1.
Tempus terræ] id eſt, quo viſitaturus ſum terram, ut infrà ver. ultimo: nimirũ poſt annos ſeptuaginta, ſuprà 25.12. & infrà 29.10.
d Heb. ſervient ſibi per eum: ut Exod. 1.14 & ſuprà 25.14.
Gentes amplæ] Perſæ & Medi, de quibus Jeſchahh. 21.
9 Vos ergo] propoſitio conſilii, ut diximus in ver. 6.
12 Etiam Tzidkijam] ſecunda pars Prophetiæ, qua datur conſilium, primùm Regi Judæorum, 4. ver. deinde ſacerdotibus & populo toti, 3. ver. ac poſtremò ultima deportatio prænuntiatur, reliquis ver.
13 Quare moreremini] διττὴ præcedentis conſilii, ad quod regreditur Propheta ſeq. ver.
Eloquutus] ſuprà ver. 8.
16 Inſtrumenta] quę deportata fuerant in Babyloniam temporibus Jehojakimi & Jeconjæ, 2. Chron. 36.7 & 10.
e Heb. celeritate.
f Heb. deſolatio.
18 Quòd ſi] ἀντιπαράστασις, qua Propheta docet prophetas illos, ſi ſunt ſervi Dei, non debere illius iram mendaciis ſuis cumulare, ſed certiſſimè eventuram amolliri atq; deprecari coram Deo: ſic cõparatur tráſitus ad propheticam denuntiationem ſequentem.
Si eſt verbum] i. ſi Deo ſunt chari, & ullam cum eo communicationem habent.
19 Columnis] de quibus 1. Reg. 7.
g Heb. reliquo inſtrumentorũ.

Gen 41.1. ſic infra ver. 11. b Heb. omnem deportationem …
5 Ante oculos] id eſt, publicè, prout publicè peccaverunt … mentum Pauli 1. Tim 5.20. 6 Dixit Jirmeja] hujus … partes; exordium a voto, captans auditorum benevolentiam … tores vocant) inſinuatio, hoc & ſequente verſu; deinde confirmatio …
c Heb. in auribus tuis, in auribus, &c. 8 Prophetæ] … argumenta: prius, quod populo improbiſſimo pacẽ & … a lege & omnibus ſanctorum Prophetarum teſtimoniis … eventum ipſum eſſe commonſtraturum quàm falſa ſit Chananjæ … duas pſeudoprophetarum notas, a doctrina videlicet & ab eventu, … ſche Deuteronom. 13. & 18.20.

9 Propheta ille qui prophetat pacem; cùm
evenit verbum ipſius Prophetæ, cognoſci-
tur ille Propheta eſſe quem miſit Jehova
d verè.
10 Tum capiens Chananja Propheta * lo-
rum illud à collo Jirmejæ Prophetæ, fregit
illud:
11 Et loquutus eſt Chananja ante oculos to-
tius populi, dicendo; ſic ait Jehova; ita fra-
gam jugum Nebucad-netzaris Regis Baby-
loniæ intra bienniū, juſtum e collo omnium
*iſtarum gentium: tum *abibat Jirmeja Pro-
pheta itinere ſuo.
12 Sed fuit verbum Jehovæ ad Jirmejā; poſt-
quam fregiſſet Chananja Propheta lorum
illud e collo Jirmejæ Prophetæ, edicendo,
13 Abi & alloquitor Chananjam, dicendo;
ſic ait Jehova, lora lignea fregiſti, ſed com-
para loco illorum lora ferrea.
14 Nam ſic ait Jehova exercituum Deus Jiſ-
raëlis, jugum ferreum impoſiturus ſum col-
lo omnium gentiū iſtarum, ut ſerviant Ne-
bucad-netzari Regi Babyloniæ, & ſervituræ
ſunt ei: quin etiam beſtias agri traditurus
ſum ei.
15 Deinde dixit Jirmeja Propheta ad Cha-
nanjam prophetam; audi jam Chananja, nō
miſit te Jehova, ſed tu feciſti ut fiduciam
poneret populus hic in falſo.
16 Idcirco ſic ait Jehova, ecce ego emiſſurus
ſum te a ſuperficie terræ, hoc anno tu mo-
riturus es; quia *apoſtaſiam ſuaſiſti contra
Jehovam.
17 Et mortuus eſt Chananja Propheta, anno
illo menſe ſeptimo.

Caput XXIX.

Propheta Judæos in deportatione Babylonica verſantes literis admonet de officio in captivitate, de promiſſo in futurum liberationis tempore, & de calamitatibus eorum qui deportationem refugerint pſeudoprophetarum mendaciis: itaque orationem in pſeudoprophetas convertens ipſos reprehendit, & funeſtum exitium ſingulis prænuntiat.

1 * HÆC autem ſunt verba Epiſtolæ quam
miſit Jirmeja propheta Jeruſchalai-
mis, ad a reliquos ſeniores deportatos,
& ad Sacerdotes, & ad Prophetas, atque ad
totum populum, quem deportaverat Nebu-
cad-netzar Jeruſchalaimis in Babyloniam:
2 ‖Poſtquam egreſſus eſſet Jeconja rex & Au-
guſta, ac aulici principes Jehudæ ac Jeruſ-
chalaimorum; fabriq; lignarii, & fabri fer-
rarii Jeruſchalaimis:
3 Per El-hhaſam filium Schaphanis & Ge-
marjam filiū Chilkijæ (quos mittebat Tzid-
kija Rex Jehudæ ad Nebucad-netzarē Re-
gem Babyloniæ in Babyloniam) dicendo:
4 *Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis;
b omnibus deportatis quos deportavi Jeru-
ſchalaimis in Babyloniam:
5 *Ædificate domos, & inhabitate: ac c con-
ſerite hortos, & veſcimini fructu eorum.
6 Ducite uxores, & gignite filios ac filias; ac-
cipite etiam filiis veſtris uxores, & filias ve-
ſtras tradite viris ut pariant filios filiaſque:
& augeſcite illic, ac ne minuamini:
7 Denique quærite d proſperitatem iſtius *ci-
vitatis quò deportavi vos, & orate pro ea
Jehovam; nam cum proſperitate ejus futu-
ra eſt vobis proſperitas.
8 Sic enim ait Jehova exercituum Deus Jiſ-
raëlis, *ne decipiant vos *prophetæ veſtri
qui ſunt inter vos, & divini veſtri; neq; au-
ſcultetis ſomniis veſtris, *quæ vos ipſi cura-
tis ſomniari:
9 Quia falsò iſti prophetant vobis nomine
meo: non miſi eos, dictum Jehovæ.
10 *Sic enim ait Jehova; nam ubi implebun-
tur Babyloniæ ſeptuaginta anni, viſitabo
vos: & præſtabo erga vos verbum meum
illud optimum, reducendo vos in locum
hunc:
11 *Cùm ego agnovero *dandas vobis* cogita-
tiones quas ego cogito de vobis, dictum Je-
hovæ, cogitationes e proſperitatis, non au-
tem adverſitatis; dandum vobis finem, f e-
umque expectatiſſimum.
12 *Cùm invocaveritis me ut abeatis, & ora-
veritis me; tum exaudiam vos:
13 Et quærentes me invenietis, cùm requiſi-
veritis me ex toto g animo veſtro.
14 Præſtò enim futurus ſum vobis, dictum Je-
hovæ, & reducturus h captivos veſtros, con-
gregaturuſque vos ex omnibus gentibus, &
ex omnibus locis quò depulero vos, dictum
Jehovæ: & reducturus vos in locum hunc
unde deportavi vos:
15 *Cùm dixeritis, excitaverat nobis Jehova
Prophetas *prophetantes*, *ſuadum* in Babylo-
niam.
16 Nam ſic ait Jehova de Rege qui ſedet in
ſolio Davidis, & de toto populo qui reſi-
det in civitate hac; fratribus veſtris qui
non egreſſi ſunt vobiſcum *in illa deporta-
tione:
17 ‖Sic ait, *inquam*, Jehova exercituum, ecce
ego immiſſurus ſum in hos gladium, famē,
ac peſtem; & expoſiturus ſum eos tanquam
ficus horrendas, quæ non poſſunt comedi
præ pravitate.
18 Nam perſequar eos gladio, fame, ac peſte;
& exponam eos commotioni apud omnia
regna terræ, execrationi, & deſolationi, ſi-
biloq;, & opprobrio apud omnes gentes
quò depulero eos:
19 Eò quòd non auſcultant verbis meis, di-
ctum Jehovæ; cùm mitto ad eos ſervos me-
os Prophetas i inde a diluculo continenter,
ut non auſcultabatis, dictum Jehovæ.
20 *Vos itaque audite verbum Jehovæ; om-
nes deportati quos miſi Jeruſchalaimis in
Babyloniam.
21 *Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis
de k Achabo filio Kolajæ, & de Tzidkija fi-

d Heb. *pacem ſic deinceps.*

7 *Civitatis*] id eſt, totius regni Babylonici, ſynecdochicè.

8 *Ne decipiant*] videlicet prædicando mox futuram eſſe liberationem, ac proinde vos a veris prophetiis & juſtis admonitionibus quas indixi vobis avertendo.

Prophetæ] falſi, quorum duo ponuntur genera, ut totidem verorum Prophetarum ſunt Numer. 12. nam Prophetæ boni ex viſionibus & ſomniis agunt, mali verò divinationibus & cōmentis ex animo ſomniis abutuntur.

Quæ vos ipſi] exegeſis præcedentis dicti: verè, inquit, veſtra ſunt ſomnia: nam vos illa pretio redimitis, ut ſupra 20.10.

‖2. Chro. 52.26.

10 *Sic enim*] ſecunda pars communis prophetiæ, confirmans monita præcedentia de ſede Babylonica colenda, & averſandis Pſeudoprophetis, a definito promiſſionis tempore, de quo ſup. 25. 12.

11 *Cùm ego cogn.*] id eſt, quando mihi viſum fuerit præſtare promiſſiones meas.

e Heb. *pacis, non autem mali.*

f Heb. *& expectationem.*

12 *Cùm invocav.*] ex promiſſione Levit. 26. 40. & ſeq. & Deut. 30. 1. & ſequent. cujus rei complementum extat Danijelis 9. & in libris Hheztræ & Nechemjæ.

g Heb. *corde.*

h Heb. *captivitatem veſtram.*

15 *Cùm dixeritis*] id eſt, cùm longis perpeſſionibus edocti fueritis gloriam tribuere Deo, & veritatem prophetiarum ejus confiteri, ut Danijel. 9. 6. & 12.

Suadum in Bab.] id eſt, ſubeundam eſſe captivitatem iis qui ſibi conſultum voluerint: ſic transfertur ad ſequentem locum de graviſſimis eorum calamitatibus, qui ſpernentes Prophetarum monita de dere ſe recuſaverint, & ultrò ſubire captivitatem. 16 *In illa dep.*] de qua ſuprà ver. 2. Eſt autem hic pars tertia communis Prophetiæ, non eſſe expetendum ut qui in Babylonia ſunt in Judæam revertantur, quod Pſeudoprophetæ narrabant: eum peſſimè cum illis actum iri. ‖Supra 24. i Heb. *manè ſurgendo & mittendo: ut 2. Chron. 36. 15.* 20 *Vos itaque*] ſecunda pars epiſtolæ, cujus exordium, hoc verſu reſpicit ad monitum quo utebatur ſuprà, ver. 8. Sunt autem in hac parte prophetiæ duæ: una, contra pſeudoprophetas, tribus verſibus ſequent. altera, contra quendam Prophetam ex proceribus adverſantem Jirmejæ, verſ. 24. & ſeq. k quidem dicitur Achab ſeq. ver.

... prophetiæ tres ſunt partes: prima qua Deus deportatos ... jubet, uſque ad verſum 10. ſecunda, qua liberationem in ... reſipiſcentibus, uſque ad verſum 16. tertia, qua reliquis ... extra Babyloniam, infinita mala prænuntiat, ver. ... deportationis quam, &c. ſic deinceps. 5 *Ædificate*] .i. ... inſtituite, ut diu manſuri in Babylonia: ſynec- ... 18.

lio Mahhaſeje, qui prophetant vobis nomi-
ne meo falſum: ecce ego traditurus ſum eos
in manum Nebucad-netzaris Regis Baby-
loniæ, ut percutiat eos ante oculos veſtros:
22 Et ſumetur ab ipſis [l] maledictionis formu-
la apud omnes deportatos Jehudæ qui ſunt
in Babylonia, dicendo; diſponat te Jehova
ut Tzidkijam, & ut Echabum, quos torrefe-
cit Rex Babyloniæ igne:
23 Eò quòd commiſerunt flagitium in Jiſra-
ële, adulterantes cum uxoribus amicorum
ſuorum, & loquentes verbum nomine meo
[m] falſum quod non præceperam eis: *ego
verò ſum illorum cognitor ac teſtis, dictum
Jehovæ.
24 *Schemahhjam verò *Nechelamæum al-
loquitor, dicendo,
25 *Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis,
dicendo; eò quòd tu miſiſti nomine tuo li-
teras ad totum populum qui eſt Jeruſcha-
laimis, & ad Tzephanjam filium Mahhaſe-
jæ Sacerdotem, atque ad omnes ſacerdo-
tes, *dicendo,
26 *Jehova diſpoſuit te Sacerdotem in loco
Jehojadahhi Sacerdotis, cùm ſitis præfecti
in domo Jehovæ contra omnem virum *a-
mentem & Prophetam agentem; ut ponas
eum in cippo aut in [n] *ſcapha:
27 Nunc ergo quare non increpaſti *ſaltem*
Jirmejam Hhanathotanum, qui Prophetam
agit vobis?
28 ‖Quandoquidem miſit ad nos in Babyloni-
am, dicendo, longa eſt *captivitas*: ædificate
domos, & inhabitate; ac conſerite hortos,
& veſcimini fructu eorum.
29 (Legerat enim Tzephanja Sacerdos lite-
ras iſtas, [o] audiente Jirmeja Propheta)
30 Fuit ergo verbum Jehovæ ad Jirmejam,
edicendo,
31 Mitte ad omnes deportatos dicendo; ſic
ait Jehova de Schemahhja Nechelamæo:
eò quòd prophetat vobis Schemahhja,
quamvis ego non miſerim ipſum, facitq; ut
fiduciam ponatis in falſo:
32 Idcirco ſic ait Jehova, ecce ego animad-
verſurus ſum in Schemahhjam Nechela-
mæum, & in ſemen ejus; non erit ei quiſquã
qui habitet in medio populi hujus, neque
videbit bonum quod ego facturus ſum po-
pulo meo, dictum Jehovæ: quia apoſtaſiam
ſuaſit contra Jehovam.

l Heb. *maledictio*: [illegible].
m Heb. *falſitatis*.
23 *Ego verò*] confirmatio judicii pronunciati, a certiſſima notitia teſtimonioq; Dei.
24 *Schemahhjam*] altera Prophetia, ut diximus ver. 20.
Nechelamæum] Hanc vocem patronymicam eſſe demõſtrat terminatio; ſed utrum a patre, an vero a patria ducatur incertum eſt. Nos ſuſpicamur hic ineſſe paronomaſian, & Schemahhjam fuiſſe Nachamæum, a Nachamo progenitore cujus mentio eſt 1. Chronic. 4. 19. alluſiſſe verò Jirmejam per epentheſin unius literæ, ut perſtringeret illius ſtudium erga Pſeudoprophetarum ſomnia.
25 *Sic ait Jehova*] hæc prophetia duo continet; narrationem cauſæ, quinque verſibus; & dictionem ſententiæ, tribus ultimis.
Dicendo] id eſt, in hæc verba, aut in hanc ſententiam, quam tres verſus ſequentes exponunt.
26 *Jehova*] ſumma epiſtolæ, qua Schemahhja ſacerdotibus primùm exponit officium ipſorum, hoc ver. deinde reprehendit delictum, duobus ſequentibus: Quemadmodum (inquit) magnus ille Jehojadahh ſacerdos vindex olim fuit Reipublicæ, 2. Reg. 11. & 2. Chro. 23. ita vos vindices ſanæ doctrinæ in Eccleſia conſtituit Deus. Erat enim Tzephanja ſacerdos ſecundarius, ut habetur 2. Reg. 25. 21.
Amentem] ut 2. Reg. 9. 11. ſic a viris prophanis appellantur ſervi Dei.

n Heb *ſtrgentis navicula*. *Scapha*] Hhebraicam vocem, quæ nuſquam alibi legitur, penuria Latinitatis ita ſumus coacti reddere, ut nefarius iſte zelus gradatione aliquatenus explicetur. Eſt enim vox Hhebræa compoſita, ſignificans genus illud cruciatus cujus meminit Plutarchus in Artaxerxe. compingebantur duæ ſchaphæ pari commenſu inter ſe reſpondentes, ita ut corpus hominis inditum quaſi in vagina eſſet. Quod genus cruciatus ſive ad cuſtodiam atrociſſimam, ſive ad quæſtionem, ſive ad necem offerretur vinctis, præbebatur illis mel temperatum lacte, & invitis etiam infundebatur in os unde viverent, &c. quæ ibi Plutarchus copioſè narrat. Quamobrem Hhebræi ex forma cruciatus & victus una voce dixerunt naviculas ſingemis, quia homo in binas naviculas hoc pacto inditus alebatur ſuctu, & hac appellatione anguſtiſſimum quemque carcerem diriſſimamque deſignarunt: qualis hodie videtur in matris quem Galli vocant caligam. ‖*Supra ver. 5.* o Heb. *in auribus Jirmeja Prophetæ*.

Caput XXX.

Propheta juſſus promiſſiones de inſtaurandâ Eccleſiâ conſcribere, primùm figuras malorum quibus Judæa opprimenda erat amplitudinemque; deinde expoſitâ promiſſione prohortatur ad fidem, docens Deum cùm in afflictionibus præſentem eſſe, tum fore magnificum in perdendis adverſariis, & liberandis ſervandisq; ſuis: quamobrem promiſſiones magnificas de regno Chriſti prædicat ad Judæos & gentes perventuras; & quamvis futurum ſit ut Eccleſia in hoc ſeculo tum externis mundi incurſionibus, tum ſuis ipſius infirmitatibus infeſtetur, fideles tamen conſolatur à benedictionibus, ſtudiisq; & fœdere Dei efficaciſſimo, & confirmat documentis & comparationibus.

1 *VERBUM quod fuit ad Jirmejam a
Jehova, dicendo,
2 Sic ait Jehova Deus Jiſraëlis, edicen-
do; ſcribe tibi omnia verba quibus allo-
quor te, in libro:
3 *Quòd ecce dies venturi ſunt, dictum Je-
hovæ, cùm reducam captivam multitudi-
nem populi mei Jiſraëlis & Jehudæ, ait Je-
hova; & me reducente eos in terram quam
dederã majoribus ipſorũ, poſſidebunt eam.
4 Hæc ergo ſunt verba quæ eloquutus eſt Je-
hova, *de Jiſraële & de Jehuda.
5 *Nam ſic ait Jehova, vocem trepidationis
*audimus; pavoris, nulliusque pacis.
6 *Interrogate jam, & videte an pariat mas:
cur video unumquemque virum *ſtare* mani-
bus ſuis *appoſitis* ad lumbos ſuos, velut pu-
erperam, & *converſos eſſe omnes vultus
[a] in ſpeciem morbi regii? *dicendo*,
7 Eheu, quia magnus eſt dies hic, adeò ut nul-
lus fuerit par ei: *ut ut tempus anguſtiæ *eſt*
Jahhakobo, tamen ex eo ſervabitur.
8 Erit enim die illo, dictum Jehovæ exerci-
tuum, ut frangam jugum *iſtius a collo tuo,
& vincula tua diſrumpam; neque [b] ſervitu-
tem exigent ab ipſo amplius extranei:
9 Sed ſervient Jehovæ Deo ſuo, & *Davidi
Regi ſuo quem excitabo ipſis.
10 *Tu ergo ne timeto, ſerve mi Jahhakob,
dictum Jehovæ, neque conſternator Jiſraël:
nam ecce ego ſervaturus ſum te e longin-
quo, & ſemen tuum e terra captivitatis ſuæ,
ut reverſus Jahhakob quieſcat ac tranquil-
lus ſit, nemine perterrefaciente.
11 Tibi enim adſum, dictum Jehovæ, ad
ſervandum te: cùm faciam conſummatio-
nem in omnibus gentibus quò diſperſero
te, veruntamen in te non facturus ſum con-
ſummationem; ſed caſtigaturus ſum te
[c] modicè, non autem [d] prorſus impunem
relicturus te.

[illegible] principium eſt prophetiæ, duabus partibus continetur [illegible] populi Dei, dolorem, luctumque explicat, tribus verſibus; [illegible] miſeriam, ſalutem, & gloriam a Deo obventuram, in [illegible] ſequentibus, ac tum demum hortatione concludit [illegible] [illegible]] hæc verba ſunt Dei condolentis Eccleſiæ ſuæ, & ſe [illegible] cum afflictionibus illius patrunt oſtendentis, quaſi dicat, [illegible] nia jam perſonare terroribus & adverſis eſſe, hoc verſ. [illegible] tiſſimos, ſequente verſu, & lugere omnes, verſ. 7. ſed [illegible] tura eſt. 6. *Interrogate jam*] elegans hypotypoſis [illegible] forma parturientium. *Converſos eſſe*] id eſt, expalleſcere, [illegible] ſto ſanguine liveſcere tanquam mortui ſunt. a Heb. [illegible] *aurugine*. 7. *Ut ut tempus*] tranſitio ad alteram [illegible] diximus in verſ. 5. de promiſſione ſalutis: cujus ratio [illegible] verſu 9. explicatur. 8. *Iſtius*] videlicet qui te premit [illegible] *fruuntur ſibi per eum: ut Exod. 1. 14.* 9. *Davidi*] Chriſto [illegible] Dei, ex ſemine Davidis, ut dixerat ſuprà 23. 4. ſic Jecheskel [illegible]
10. *Tu ergo*] hortatio ad conſtantem fidem in Deum, [illegible] poſitionis argumentis per [illegible] nimirum a liberatione [illegible] tui conſequutura, hoc verſu, & ab ipſa calamitatem, [illegible] & caſtigantur boni, ſequente verſu. c Heb. *ad* [illegible] *cantem declarando non declarabo te innocentem*: vide Exod. 34. 7.

12 Nam ſic ait Jehova: ᵃmortifera *erit* con-
fractio tua, ægerrima percuſſio tua.
13 ᵇNemo adjudicabit cauſam tuam ᶜcom-
preſſioni; curationes, emplaſtrum nullum
proderit tibi.
14 Omnes amantes tui obliviſcentur tui, te
non requirent: cùm ᵈplaga inimici percuſ-
ſero te, caſtigatione *inimici* ſævi; propterea
quòd multa eſt iniquitas tua, numeroſa pec-
cata tua.
15 ᵉQuid exclamares propter confractionem
tuam, mortiferum eſſe dolorem tuum? pro-
pterea quòd multa eſt iniquitas tua, nume-
roſa ſunt peccata tua, ᶠfacio iſta tibi.
16 ᵍIdcirco quicunque ᶜconſumunt te conſu-
mentur, & omnes prementes te quotquot
ſunt in captivitatem abibunt; & erunt con-
culcantes te conculcationi, & omnes diri-
pientes te exponam direptioni:
17 Cùm faciam ut ad juſtam conſtitutionem
ᶠaſſurgas, & a percuſſionibus tuis curabo
te, dictum Jehovæ: quia ᵈdepulſam vocave-
rint te, *dicentes*, ᵉTzijon iſta eſt, nemo requi-
rit eam.
18 ᶠSic ait Jehova, ecce ego reducam capti-
vam turbam tentoriorum Jahhakobi, & ta-
bernaculorum ejus miſerebor: ædificabitur-
que civitas ᶜin aggere ſuo, & palatium pro
ratione ſua ᶠconſiſtet.
19 Et ᵍprodibit ex eis vox gratiarum actionis,
& vox ridentium: cùm multiplicabo eos &
non minuentur, amplificaboque eos, & non
exigui fient:
20 Eruntque filii ejus ut olim, & cœtus ejus
coram me ſtabilietur; animadvertam verò
in omnes opprimentes eum:
21 Et erit ᶦmagnificus ejus ex ipſo, & domi-
nator ejus e medio ipſius prodibit, quem
ᵏjubebo accedere ut appropinquet ad me:
nam ˡquis ille eſt qui ſpondeat cum ᵍanimo
ſuo ſe appropinquaturum ad me? dictum Je-
hovæ;
22 Denique eritis mihi populus, & ego ero
vobis Deus.
23 § ᵐEcce turbo, Jehovæ æſtu proditurus eſt,
turbo ⁿindeſinenter hoſpitans; ſuper ca-
put improborum permanebit.
24 Non avertetur ʰæſtuans ira Jehovæ, donec
perfecerit & donec præſtiterit cogitationes
animi ſui; ⁱtandem animadvertetis illud.

Caput XXXI.

1 ᵃTEmpore illo, dictum Jehovæ; ero
Deus omnibus familiis Jiſraëlis, & ipſi
erunt mihi populus.
2 Sic ait Jehova, ᵇinvenit gratiam in deſerto
populus ᶜeorum qui ſuperſunt a gladio; Jiſ-
raël, me eunte ad collocandum eum.
3 ᵈA longinquo *tempore* Jehova apparebat
mihi, *inquies*; ᵉimò dilectione ᵃ perpetua
diligo te, idcirco extendo *erga* te ᶠbenigni-
tatem.
4 ᵍAdhuc ædificaturus ſum te, ut ædificeris
virgo Jiſraëlis; adhuc ornabis te tympanis
tuis, & procedes cum choro ludentium.
5 Adhuc cōſeres vineas in montibus Schom-
ronis; plantabunt plantatores, & ᵇſolutis
ſacris veſcentur.
6 Nam dies eſt futurus, quo clamabunt ᶦcu-
ſtodes in monte Ephrajimi; ᵏſurgite, & a-
ſcendamus Tzijonem, ad Jehovam Deum
noſtrum.
7 Sic enim ait Jehova, cantate Jahhakobo
lætitiam, & claram vocem edite ᶜpalàm an-
te ipſas gentes: pronuntiate, laudate, ac
dicite, Serva Jehova populum tuum reſi-
duum Jiſraëlis.
8 Ecce ego adducam ˡeos e terra Aquilonis,
& congregabo eos e lateribus terræ, inter
ipſos ᵐcæcum, & claudum, gravidam, &
puerperam pariter: congregatione magna
revertentur huc.
9 ⁿCum fletu venientes & cum deprecationi-
bus reducam eos; faciam ut eant ᵒſecun-
dum torrētes aquarum via recta, in qua non
impingant: quia ſum Jiſraëli pater, & Ephra-
jim primogenitus meus eſt.
10 ᵖAudite verbum Jehovæ, ô gentes, & an-
nuntiate in regionibus e longinquo *ſitis*;
ac dicite, qui ſparſerat Jiſraëlem congre-
gat eum, & ſervat eum ut paſtor gregem
ſuum:
11 Quia redimit Jehova Jahhakobum, & ven-
dicat eum e manu fortioris eo.
12 Tum ᵠvenientes cantabunt in excelſo Tzi-
jonis, & confluent ad bonitatem Jehovæ,
ʳcum frumento, & cum muſto, & cum oleo,
& cum fœtibus gregis & armenti: eritque
anima eorum ſimilis horto irriguo, neque
pergent mœrere ampliùs.

[illegible] 15 *Quid exclamares*] reſpiciens ad ſævitiem durſſi-
[illegible] miſerias tuas, non autem ad juſtam adminiſtrationem meam.
[illegible] te ab illis te purgem igne afflictionum, veluti candente fer-
[illegible] 16 *Idcirco*] mox periaris me iſta facere ad purgationem
[illegible] adverſarios aliud ſpectantes perdam propter blaſphemias & ſce-
[illegible] verſibus; tum etiam liberabo te, ſequentibus. *Conſu-*
[illegible] id eſt, ſinite conſumere; non autem curare, ut eſt conſilii mei.
[illegible] Heb. *aſcendere faciam tibi*: ut 2. *Chron.* 24.13. 17 *Depulſam*] vi-
[illegible] & blaſphemam contumeliam. *Tzijon*] alluſio ironica
[illegible] quia hoſtes Tzijonis nomen traducunt in contemptum,
[illegible] & deſertum locum: quam ironiam ſequentes voces con-
[illegible] *Sic ait Jehova*] promiſſio liberationis & inſtaurationis alle-
[illegible] particula ejus aliqua exactis ſeptuaginta annis fuit præſtita,
[illegible] quidem veluti prodromo perfectæ liberationis in Chriſto; ad
[illegible] ſequentes verſus docent manifeſtiſſimè. *In ag-*
[illegible] infra tribus verſibus ultimis ſequentis capitis. f Heb.
[illegible] *Prodibit*] id eſt, offerentur ſacrificia laudis, fructus labiorum
[illegible] 13.15. 21 *Magnificus*] id eſt, Rex & dominator Chri-
[illegible] in æternum ſiſtens nos Deo & Patri. *Jubebo accedere*]
[illegible] ſic accipiendum eſſe docetur Pſal. 110. & infra 33.
[illegible] *Quis ille*] id eſt, quis ſibi ipſi ſumat hunc honorem, niſi Chriſtus
[illegible] Pontifex? Hebr. 5.4. & ſeq. g Heb. *cor ſuum*: ſic ver. 24.
[illegible] 23 *Ecce turbo*] enarratio, ut diximus in verſum 12.
[illegible] propoſitionis & enarrationis membra: ac primùm quidem
[illegible] elegante allegoria, duobus verſibus; deinde piorum
[illegible], verſibus 33. ſequentis capitis. *Indeſinenter*
[illegible] Dei & Eccleſiæ pervadens, & quaſi hoſpitium ex hoſpi-
[illegible] conſumptura.

h Heb. *æſtus iræ*.

i Heb. *in extremo dierum*.

1 *Tempore illo*] Se-
cundus locus enar-
rationis, quo primò
cōmunio & benedi-
ctio Dei erga fideles
proponitur, uſque ad
verſum 15. deinde
quoniam incommo-
da diuturna eo] non
viderentur aliquid
cum regno Chriſti
conſiſtere, inde ad
verſum 27. ac poſtre-
mò benedictiones
Dei in Eccleſiam co-
pioſius exponuntur,
verſibus 13. ſequen-
tibus. In prima autē
propoſitione duo
beneficia continen-
tur: unum, commu-
nionis cum Deo &
fœderis ejus ex be-
neplacito æterno,
tribus verſibus; alte-
rum, benedictionum
ex fœdere, ver. 4. & ſ.
quas Deus opera pi-
orum teſtatas facit
tum inter ipſos in
Eccleſia Judæorum,
uſque ad verſum 12.
tum etiam palàm &
univerſè ſpectatori-
bus audientibusque
gentibus, & ad Ec-
cleſiam convocatis,
inde ad verſ. 15. quæ
omnia evincit tem-
pus illud de regno
Chriſti accipiendum
eſſe.

2 *Invenit gratiam*]
argumentum promiſ-
ſionis præcedentis
quo Deus ad liberan-
dū Eccleſiam adducī-
tur a beneplacito æ-
terno & antecedente be-
neficentia: de cujus
fide & conſtantia du-
bitiſtem quodammo-
do piorum animum
Deus confirmat
ἀνθυποφορᾷ
ſequente verſu.
Eorum] i. Judæorū
& Jiſraëlitarum, quia
una voce dicuntur
Jiſraël ſequente mē-
bro per epexegeſin.
3 *A longinquo*]
quaſi dicant antiſtes
pii, olim quidem exercuit, ſed jam reſtrinxiſſe & obſoleta videtur Dei beneficentia.
Imò] correctio dicti præcedentis: qua Deus infirmam piorum fidem ſtabili-
nat. a Heb. *ſæculi*. *Benignitatem*] quæ ſequentibus continetur, nimirum
ut benedictionibus perfundatur pius coram tota Eccleſia & gentibus omnibus.
4 *Adhuc ædificaturus*] promiſſiones allegoricæ (ut ante diximus) de in-
ſtauratione a Deo, & gratiarum actione ſolenni ab Eccleſia, hoc verſu; ac poſtre-
mò de uſu commoditatum omnium legitimo, verſu ſeq. b Heb. *profana-
bunt*: ut *Deut*. 20.6. 6 *Cuſtodes*] id eſt, præcones Evangelii, epiſcopi gre-
gis, & adminiſtri Chriſti. *Surgite*] Summa præconii Evangelici, quo primum Ju-
dæorum populus vocatur ad Deum & Eccleſiā, hoc verſ. & in fide ſalutis ſuæ inſti-
tuitur, tribus ſeq. deinde gentes ipſæ, ver. 10. & ſeq. c Heb. *in capite ipſarum
gentium*. 8 *Eos*] videlicet qui morem gerentes mandato meo laudabunt &
precabuntur me. *Cæcum & claudum*] id eſt, ne minimum quidem, aut infirmiſ-
ſimum perire ſinam de manu mea. 9 *Cum fletu*] id eſt, ſolicitos de ſalute ſua,
ut dixerat ver. 7. *Secundum torrentes*] ut Pſalm. 23.2. 10 *Audite*] altera
pars præconii Evangelici, de vocatione gentium, ut diximus in ver. 6. 12 *Ve-
nientes*] electi videlicet ex Judæis & gentibus quorum ſtatum allegoricè legalibus
figuris exprimit, & terrenis promiſſionibus. *Cum frumento, &c.*] id eſt, om-
nia grati animi teſtimonia perhibentes, ut olim fiebat eucharisticiis.

13 Tunc lætabitur virgo in choro, juvenes ac
ſenes pariter; cùm mutavero luctum eorum
in gaudium, & conſolatus fuero eos, ac læ-
tificavero eos a mœſtitia ipſorum:
14 Et irrigabo animam ſacerdotum pingue-
dine; & populus meus bonitate mea ſatu-
rabuntur, dictum Jehovæ.
15 [c]Sic ait Jehova, [c]vox in Rama audita eſt,
lamentum & fletus [d]multus amariſſimus,
[e]Rachel deflet filios ſuos: renuit conſola-
tionem admittere de filiis ſuis, quia nullus
ſupereſt.
16 [f]Sic ait Jehova, cohibe vocem tuam a fle-
tu, & oculos tuos a lachrymis; quia [e]eſt
merces operi tuo, dictum Jehovæ, quod re-
verſuri ſunt e terra inimici:
17 Eſt, inquam, expectatio [e]tandem tibi, di-
ctum Jehovæ; fore ut revertantur filii [e]ad
terminum ſuum.
18 [f]Omnino audio [e]Ephrajimum condolen-
tem ſibi, *dicendo*, [e]caſtigaſti me ut caſtigarer
tanquam vitulus non aſſuetus: converte me
ut convertar, quia tu es Jehova Deus meus.
19 Nam poſtquam converſus fuero, pœnitebit
me; & poſtquam oſtenſum fuerit mihi, [e]ap-
plaudam femori: erubeſco, etiamque ſuf-
fundor rubore, quòd feram opprobrium
pueritiæ meæ.
20 [e]An filius charus mihi eſt Ephrajim? an na-
tus [g]ſummæ oblectationis? *eſt*, nam ex quo
[e]loquutus ſum contra eum, [h]omnino recor-
dor ejus adhuc: idcirco [e]perſtrepunt viſce-
ra mea propter eum, [i]omnino miſerebor e-
jus, dictum Jehovæ.
21 [e]Statue tibi [e]hermas, diſpone tibi [e]pyra-
midas, adhibe animum tuum ad iſtum [e]ag-
gerem qua via iviſti: revertere, virgo Jiſraë-
lis, revertere ad civitates tuas iſtas.
22 [e]Quouſque pergeres ſubducere te, ô filia
[e]averſa? [e]nam patrat Jehova rem novam in
terra, fœmina ambit virum.
23 [e]Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis,
adhuc dicturi ſunt verbū hoc in terra Jehu-
dæ & in civitatibus ejus, cū reduxero multi-
tudinē captivam earū: benedicat tibi Jeho-
va, ô [e]habitaculum juſtitiæ, mons ſanctitatis.
24 Nam habitabunt in ipſa, Judæa, & omni-
bus civitatibus ejus pariter; [e]agricolæ, &
[k]pecuarii:
25 Cùm ſatiavero animam defeſſam, & om-
nem animam mœſtam explevero;
26 [e]In hoc invigilo, & inſpicio; etiam ſom-
nus meus ſuavis eſt mihi.
27 Ecce dies venturi ſunt, dictum Jehovæ,
quibus [e]conſeram domum Jiſraëlis & do-
mum Jehudæ ſemine hominum & ſemine
jumentorum:
28 Et erit quemadmodum [e]ſedulus fui con-
tra eos extirpando, & demoliendo, & de-
ſtruendo, perdendoque, ac malis afficien-
do; ita ſedulus ero erga eos ædificando &
plantando, dictum Jehovæ.
29 [e]Temporibus illis [e]non dicent ampliùs,
[e]patres comederunt omphacen & dentes fi-
liorum obſtupeſcunt:
30 ‖ Sed quiſque propter iniquitatem ſuam
morietur: omnis hominis qui comederit
omphacen, obſtupeſcent dentes ipſius.
31 ‖ Ecce dies venturi ſunt, dictum Jehovæ;
quibus pangam cum domo Jiſraëlis & cum
domo Jehudæ fœdus novum:
32 [e]Non ſecundum illud [e]fœdus quod pepi-
geram cum majoribus eorum, quo die pre-
hendi manum eorum, ut educerem eos e
terra Ægypti: nam ipſi irritum fecerant fœ-
dus meum, [e]& ego conjugio junctus manſiſ-
ſem eis? dictum Jehovæ.
33 Nam hoc illud eſt fœdus quod pangam
cum domo Jiſraëlis poſt dies hos, dictum
Jehovæ; indam legem meam [l]menti eorum
& [e]cordi eorum inſcribam eam, & ero eis
Deus & ipſi erunt mihi populus.
34 [e]Non autem *ſolùm* docebūt ampliùs quiſ-
que amicum ſuum & quiſque fratrem ſuum,
dicendo, cognoſcite Jehovam: nam quot-
quot erunt, cognoſcēt me a minimo eorum
uſque ad maximum eorum, dictum Jehovæ:
me condonare iniquitatem ipſorum, & pec-
cati ipſorum non recordari ampliùs.

13 *Sic ait Jehova*] expoſita præſtantia regni Chriſti, ne quis exiſtimet omnia in hoc ſeculo corpore & animo fore abſolutiſſima, duas occupationes graviſſimas [illegible] quæ fideles in regno Chriſti hîc experiuntur, Propheta diluit, ut diximus in verſ. 1. prior eſt, externam tamen perpeſſionem in regno Chriſti non eſſe hîc deſituram, ſed fore ut ſtatim a Chriſto nato ſævitiam ſuā ſatanas exerceat, tribus verſibus. poſterior eſt, etiam [illegible] in piis ſuæ infirmitatis internæ conſcientiam, quæ exponitur ſequentibus. Prioris occupatio habetur hoc verſu, ſolvitur duobus ſequentibus; poſterioris verò occupatio continetur verſ. 18. & 19. ſolutio, tribus ſequentibus. *Vox in Rama*] id eſt, in agro Ramæ, & toto Bethlechemi tractu: ut exponitur Matth. 2. 17. d Heb. *amaritudinum*. *Rachel*] elegãs proſopopœia, quaſi dicant ſepulchrum aut Rachel ipſa in ſepulchro ſuo luxiſſe, & deflevisse ſtragem illam miſerabilem quæ ab Herode fuit edita. Erat enim ſepulchrum Rachelis Bethlechemum verſus in confinio Jehudæ & Binjaminis, Gen. 35. 19. & 1. Schem. 10. 2. 16 *Sic ait Jehova*] ſolutio præcedentis occupationis; utcunque furat Satanas & ſanctorum vitam appetat, Eccleſiam tamen liberos novos indies habituram eſſe tum ex Jiſraëlitis, tum ex cooptatis gentibus, qui in terra inimici latent, id eſt, in regno Satanæ & in poteſtate tenebrarum, donec revertantur ad Eccleſiam, vocati a Chriſto. *Eſt merces*] id eſt, non erit irritum tuum hoc ſtudium erga liberos; ſed ampliore beneficio a Deo compenſabitur, quòd alii comparabuntur & ſe adjungent tibi. e Heb. *ad extremum tuum*. 17 *Ad terminum*] id eſt, in Eccleſiam: ſervatur enim priſcus terræ promiſſæ typus qui adumbrabat Eccleſiam. f Heb. *audiendo audivi*. 18 *Omnino audio*] ſecunda occupatio, ut diximus in verſum 15. qua Deus primùm Eccleſiam perculſam ſuæ infirmitatis præſentis & malorum conſcientia, & ſe ipſi committentem & orantem pro fide ac ſalute ſua inducit per ethopœiam, duobus verſibus; neque propterea a ſe abjici teſtatur, ſed potiùs ſe animo eſſe benevolo in eam, ver. 20. verbo docere eam, ver. 21. ac mirificè potentiſſimo ſuo opere amplificare, ver. 22. *Ephrajimum*] id eſt, Eccleſiam Chriſti ex Jiſraëlitis collectam, ſynecdochicè. *Caſtigaſti me*] hæc orationis formula tres partes continet: prima eſt confeſſio peccatorum & juſtitiæ Dei peccatores coërcentis & revocantis afflictionibus; ſecunda eſt petitio, ut Deus miſericordia ſua ex gratuito fœdere plenum uſum fructumque afflictionum præbeat Eccleſiæ, id eſt, veram fidem, reſipiſcentiam, & fructus dignos reſipiſcentia in ſuis ingeneret, hoc verſu; tertia eſt profeſſio rata efferendorum in poſterum fructuum acceptis donis a Deo, tum præſentis zeli a præteritis peccatis & pœnis eorum abhorrentis, ſequente verſu. 19 *Applaudam femori*] ex animo dolens graviſſimè: ſynecdoche a ſigno, ut Jechezk. 21. 17. 20 *An filius*] reſponſio ad præcedentem occupationem; quis putaret, inquit Dominus, Eccleſiam cum ſuperioribus his malis conflictantem mihi charam eſſe? ſed tamen omnino chara eſt, &c. ut ſuprà verſ. 18. expoſuimus. g Heb. *oblectamentorum*. *Loquutus ſum*] id eſt, his malis afflixi eum immiſſis verbo meo. quaſi dicat, In acerbiſſimis qualis ſemper capio de eo miſericordiam, ut Chabakkuk 3. 2. h Heb. *recordando recordor*. *Perſtrepunt viſcera mea*] humanitus dictum, a comparatione terreſtrium progenitorum. i Heb. *miſerendo miſerebor*.
21 *Statue tibi*] allegorica docendi ratio, qua Deus Eccleſiam velut a ſe peregrinantem monet ut indicia & documenta ipſius animo obſervans ipſum ſequatur liberationem præſtiturum, tanquam cippis, dardaſis, & aliis viarum monimentis poſitis. *Hermas*] id eſt, ſtatuas & ſigna iter commonſtrantia. *Pyramidas*] id eſt, obelos & columnas mucronatas ſive faſtigiatas, ut formam arborum tami, unde nomen habent. *Aggerem*] videlicet quo itum eſt ex Judæa in Aſſyriam: ſed allegoricè accipiendum eſt pro viatorius Eccleſiæ, ut Jeſ. habh. 19. 23.

ſo] id eſt, oculis fero (quod aiunt) Eccleſiam ut Jeſchab, [illegible] enti mihi ſemper obverſatur recordatio & ſtudium illius: [illegible] autem hic ſecundus promiſſionum locus, ut diximus in verſum [illegible] *ſeram*] id eſt, Eccleſiam, quæ prius inculta videbatur [illegible] luzi ſementem: metaphora. 28 *Sedulus fui*] ut [illegible]
29 *Temporibus illis*] tertius promiſſionū locus, de [illegible] Eccleſiam adminiſtraturus eſt Deus, ut diximus ſup. 23. *Non* [illegible] minſtrabo juſtitiam meam, & a blaſphemiis iſtorum contumeliis [illegible] chezk. 18. 2. *Patres*] proverbiale dictum, pro eo quod [illegible] unt immerentes filii; ſic Judæi Deum injuſtitiæ criminabantur [illegible] gloriam afferrerent. ‖ Jechezk. 18. ‖ Hebr. 8. 8. [illegible] ſed præſtantioribus promiſſis ſancitum in Chriſto, ut ſequentes [illegible] nunt: quod pluribus oſtenditur 2. Corinth. 3. & Hebr. 7. & [illegible] *Fœdus*] ſcriptum in tabulis lapideis, ut docet promiſſionum [illegible] ſis. *Et ego*] indignantis Dei verba, quæ ad evidentiam [illegible] primit Apoſtolus Hebr. 8. 9. l Heb. *medio eorum*. [illegible] non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, [illegible] cordis exaratum: prout repetitur duobus proximè ſequentibus [illegible] 38. & 2. Corinth. 3. 3. 34 *Non autem ſolùm*] vide Jeſ. [illegible] priore fœdere docebant Moſche & Prophetæ literam [illegible] verò erunt omnes docti a Deo, venient ad Chriſtum quos Pa[ter] [illegible] ctionem habentes a ſancto, illius ſpiritu cognoſcent omnia, Joh. [illegible] 1. 7. & 2. 10. & ſeq. & 1. Joan. 2. 20. Eſt autem in his verbis [illegible] frequens, ut obſervavimus Gen. 32. 28. & 1. Schem. 8. 7.

35 Sic ait Jehova, qui disponit solem ad lu-
cem interdiu, statuta lunæ & stellarum ad lu-
cem noctu; qui dirumpit mare & fremunt
fluctus ejus; cui nomen est Jehova exerci-
tuum.
36 Si amovebuntur statuta ista a conspectu
meo, dictum Jehovæ; etiam semen Jiraë-
lis cessabunt esse gens in conspectu meo
omnibus diebus.
37 Sic ait Jehova, si poterunt mensurari cœ-
li supernè, aut pervestigari fundamenta ter-
ræ infernè; etiam ego spernam totum semen
Jiraëlis propter omnia quæ fecerunt, dictū
Jehovæ.
38 Ecce dies venturi sunt, dictum Jehovæ;
cum ædificabitur Jehovæ civitas hæc a
turri Chananeëlis usque ad portam anguli:
39 Et procedet adhuc linea mensoria e regi-
one illius versus collem scabiosi, ac defle-
ctet Gohham versus.
40 Et tota convallis cadaverum ac cineris,
cum omnibus agris illis, usque ad torren-
tem Kidronis ad angulum usque portæ e-
quorum Orientem versus, erit sancta Je-
hovæ: non extirpabitur, neque destruetur
amplius unquam.

[illegible]

CAPUT XXXII.

Propheta jussus typi imperati a Deo agrum comparat, & promissione restitutionis accepta cum [illegible] & propinqua occupatione [illegible] promissione re-[illegible] Deum utrumque in se recipi-[illegible] futurum exponit, & promissio-[illegible] suo loco.

1 VERBUM quod fuit ad Jirmejam a
Jehova, anno decimo Tsidkijæ Regis
Jehudæ: is est annus decimus octavus
Nebucad-nezzaris.
2 Tunc autem copiæ Regis Babyloniæ ob-
sidebant Jeruschalaima; & Jirmeja Pro-
pheta erat inclusus atrio custodiæ quæ erat
in domo Regis Jehudæ.
3 Nam incluserat illum Tsidkija Rex Jehu-
dæ, dicendo: cur prophetas dicendo, sic
ait Jehova, ecce ego traditurus sum civita-
tem hanc in manum Regis Babyloniæ ut
capiat eam,
4 Etiam Tsidkija Rex Jehudæ non eripiet se
e manu Chaldæorum, sed omnino trade-
tur in manum Regis Babyloniæ, & alloque-
tur os illius cum ore ejus, & oculi hujus ocu-
los illius videbunt:
5 Denique Babylonem abducet Tsidkijam,
ubi futurus est donec visitem ipsum, dictum
Jehovæ: quod pugnatis contra Chaldæos,
non prosperabimini.
6 Dixit ergo Jirmeja, fuit verbum Jehovæ
ad me, dicendo,
7 Ecce Chanameël filius Schallumi patrui
tui venit ad te, dicturus; compara tibi agrū
meum qui est ad Hhanathotas; nam tuum
est jus redemptionis ut compares.
8 Cum ergo veniens ad me Chanameël fili-
us patrui mei secundum verbum Jehovæ, ad
atrium custodiæ, indixisset mihi, compara
quæso agrum meum qui est ad Hhanatho-
tas, qui est in terra Binjaminis; nam tuum
est jus hæreditatis, & tuum redemptionis,
compara tibi: & agnovissem verbum Jeho-
væ id esse:
9 Comparavi agrum illum a Chanameële
filio patrui mei, qui est ad Hhanathotas; &
appendi ei pecuniam, septemdecim siclos
argenti:
10 Et scribens in literis obsignavi, & adhi-
bui testes, cum appendissem pecuniam tru-
tina.
11 Deinde sumens literas emptionis; tum
obsignatas præcepti & statutorum, tum
publicas;
12 Tradidi literas emptionis Baruco filio
Nerijæ filii Machsejæ, ante oculos Chana-
meëlis patruelis mei, & ante oculos te-
stium qui subscripserant literis emptionis:
ante oculos omnium Jehudæorum qui resi-
debant in atrio custodiæ.
13 Et præcepi Baruco ante oculos eorum,
dicendo,
14 Sic ait Jehova exercituum Deus Jiraë-
lis, sume literas has, literas emptionis has,
tum obsignatas, tum literas publicas hasce;
& repone eas in vase testaceo, ut permane-
ant dies multos.
15 Nam sic ait Jehova exercituum Deus Ji-
raëlis, adhuc comparabuntur domus, & a-
gri, vineæque in terra hac.
16 Itaque oravi Jehovam, postquam dedis-
sem literas emptionis Baruco filio Nerijæ,
dicendo,
17 Eheu Domine Jehova, ecce tu fecisti cœ-
los, & terram virtute tua maxima, & bra-
chio tuo extento: non potest occultari ti-
bi ulla res;
18 Exerces benignitatem in millesimos, & re-
pendis iniquitatem patrum in sinum filio-
rum ipsorum post ipsos: Deus ille fortis,
maximus, potentissimus, cujus nomen est Je-
hova exercituum.
19 Magnus consilio, & amplus actione: cùm
oculi tui aperti spectent in omnes vias ho-
minum, ut des cuique secundum vias ipsius
& secundum fructum actionum ipsius;
20 Qui disponens signa & ostenta in terra Æ-
gypti usque in diem hunc, cum in Jiraële,
tum in reliquis hominibus comparasti tibi
nomen, quale est hodierno die.
21 Nam eduxisti populum tuum Jiraëlem e
terra Ægypti, signis, & ostentis, ac manu
forti, brachioq; extento, & terrore magno,
22 Et dedisti eis terram hanc quam juraveras
majoribus eorum te daturum eis, terram af-
fluentem lacte & melle.
23 Sed quia ingressi & hæreditario possiden-
tes eam non auscultarunt voci tuæ, & in le-
ge tua non ambulaverunt, quæcunque præ-

7 Ecce] hæc pars, propositio, continet narrationē typi divinitus imperati, usque ad ver. 15. deinde usum illius, ver. 15.
Tuum est jus] ex lege Levit. 25. 25. & seq. [illegible]
c Heb. septem siclos & decem argenti.
d Heb. contestatus sum testes.
11 Præcepti] [illegible]
e Heb. patentes.
f Heb. vase.
15 Nam sic ait] [illegible]
16 Itaque] [illegible]
17 [illegible]
18 Filium] [illegible] in Psal. 79. 12.
h Heb. fecisti tibi.
[illegible]

ceperas eis facere non fecerunt ; fecisti ut
eveniret eis tota afflictio hæc.
24 Ecce missilia catapultaria venerunt in ci-
vitatem ad capiendum eam, & civitas tra-
ditur in manum Chaldæorum qui oppug-
nant eam, cum gladio , & fame, ac peste:
denique quod proloquutus es fit , ut ecce
tu vides.
25 Interea tu edicis mihi , Domine Jehova,
compara tibi agrum istum pecunia, & adhi-
be testes: cùm civitas ipsa traditur in ma-
num Chaldæorum.
26 ᶠFuit verò verbum Jehovæ ad Jirmejam,
dicendo,
27 ‖Ecce ego sum Jehova Deus omnis car-
nis: an mihi occultari posset ulla res?
28 Idcirco sic ait Jehova; ᵉ ecce ego trado
civitatem hanc in manum Chaldæorum , &
in manum Nebucad-netzaris Regis Baby-
loniæ, ut capiat eam,
29 Et ingressi Chaldæi qui oppugnant civita-
tem hanc succendant civitatem hanc igne,
& comburant eam : adeoque domos ipsas,
ᶠsuper quarum tectis adoleverunt Bahhali,
& libaverunt libamina diis alienis, ut provo-
carent me:
30 Quia fuerunt filii Jisraëlis & filii Jehudæ
tantummodo facientes quod malum *vide-
tur* in oculis meis inde a pueritia sua ; quia
filii Jisraëlis tantummodo provocant me o-
pere manuum suarum, dictum Jehovæ:
31 Quia in iram meam & in æstū meum ⁱ in-
cumbit civitas hæc , ex quo die ædificave-
runt eam usque in diem hunc ; ut amoveam
ipsam a facie mea :
32 Propter omnem malitiam filiorum Jisraë-
lis & filiorum Jehudæ , quam exercuerunt
ad provocandum me ipsi , Reges eorum,
Principes eorum, Sacerdotes eorū , & Pro-
phetæ eorum; cùm viri Jehudæ , tum habi-
tatores Jeruschalaimorum :
33 Qua ᶠobverterunt mihi cervicem, non au-
tem faciem ; & docenti eos ᵏ inde a dilucu-
lo continenter minimè auscultant ad per-
cipiendum eruditionem;
34 Sed posuerunt abominationes suas ᶠin do-
mo ˡ quæ vocatur de nomine meo , ad pol-
luendum eam,
35 Et ædificaverunt excelsa Bahhali, quæ *sunt*
in valle filii Hinnomi, ad traducendum fili-
os suos & filias suas ᶠMolecho ; etsi non præ-
ceperam eis, neque ᵐ venerat in animum
meum ut facerent abominationem hanc: ut
ad peccandum inducerent Jehudam.
36 ᶠNunc, inquam, idcirco sic ait Jehova Deus
Jisraëlis ; de civitate hac quam vos dicitis
tradi in manum Regis Babyloniæ, gladio, &
fame, ac peste.
37 Ecce ego congregaturus sum illos ex
omnibus regionibus , quò depulero ipsos
ira mea, & æstu meo, ac fervore magno : &
reducens eos in locum hunc facturus sum
ut habitent securè :
38 ‖Denique erunt mihi populus, & ego ero
ipsis Deus.
39 ‖Indam enim illis cor unum & viam unam
ad reverendum me omnibus diebus; ad bo-
num ipsorum & filiorum ipsorum post ipsos.
40 Et pangam ipsis fœdus ⁿ perpetuum, fore
ut non avertam me a prosequendis ipsis,
benefaciendo ipsis: & reverentiam mei in-
dam ᵒ animo ipsorum, ut nō recedant a me.
41 Ita gaudebo de ipsis benefaciendo ipsis,
cùm plantavero ipsos in terra hac ᵖ firmiter,
ex toto corde meo & ex tota anima mea.
42 Nam sic ait Jehova , quemadmodum ad-
duxero in populum hunc totum malum ma-
ximum istud ; ita ego adducturus sum super
eos totum hoc bonum quod ego ᵍ promitto
ipsis .
43 ᶠTum comparabitur ager in terra hac quā
vos dicitis desolatam esse adeò ut nullus in-
sit homo aut jumentum , traditam esse in
manum Chaldæorum:
44 Agros pecunia comparabunt, & inscri-
bendo literis, & obsignando , atque adhi-
bendo testes ᶠin terra Binjaminis, & in cir-
cumjacentibus locis Jeruschalaimi, ac in
civitatibus Jehudæ, tum in civitatibus mon-
tanis, tum in civitatibus humilis regionis,
tum in civitatibus plagæ Australis ; cùm re-
duxero captivam multitudinem illorum, di-
ctum Jehovæ.

Caput XXXIII.

Deus Ecclesiam ad erigendos animos hortatur, promissiones suas de ipsa liberanda, instauranda, ornandaque pace & stabilitate æterna ad gloriam suam in Christo: & promissa sua confirmat alterum [illegible], judiciaque contrariæ [illegible] [illegible] documenta.

1 ᵃ FUIT autem verbum Jehovæ ad Jirme-
jam, secundò, cùm ipse adhuc detinere-
tur in atrio custodiæ, dicendo;
2 ᶠSic ait Jehova facturus ᶠistud, Jehova ᶠfor-
mans istud ad stabiliendum ipsum ; Jehova
nomine.
3 ᶠInvoca me, & respondebo tibi ; ac indi-
cabo tibi magna & abstrusa, ᶠ quæ non ag-
noscis.
4 ᶠNam sic ait Jehova Deus Jisraëlis; de fa-
miliis civitatis hujus & de familiis Regum
Jehudæ, demoliendis, *exponendis* in ᵃ missilia
catapultaria & in gladium,
5 ᶠVenientibus ad pugnandum contra Chal-
dæos, ᶠimò ad explendum ipsas cadaveri-
bus hominum quos percussero ira mea &
æstu meo ; & ᶠpropter quorum omnem ma-
litiā abscondi faciem meam a civitate hac:
6 ᶠEcce ego ᵇ faciens ut assurgat ad justam
constitutionem & sanitatem, curabo eos; &
revelabo eis abundantiam pacis, ᶜ & quidē
stabilissimæ.
7 ᶠNam reducam captivam multitudinem Je-

26 *Fuit verò*] tran-
sitio ad quartam par-
tem, nimirum confir-
mationem præceden-
tis typi atque pro-
pheticæ, qua Deus
primùm jus & scien-
tiam totius admini-
strationis sibi arro-
gat, seq. ver. deinde
judicium suum justis-
simum in Judæam as-
serit, usque ad ver. 36
ac postremò promis-
siones confirmat a se
nihilominus effectum
iri.
‖Num. 16.22.
28 *Ecce*] secunda
hæc confirmationis
pars est hyperbatica:
[illegible] Deus di-
cere, idcirco, id est, ut
cognoscas me effe-
cturum esse promissi-
ones meas : quamob-
rem in regressione
eadem particula, id-
circo, repetitur simili
hyperbato, infra ver.
36.
29 *Super quarum
tecti*] vide 2. Reg. 23.
12. & suprà 19.13.
i Heb. *incumbit
[illegible].*
33 *Obverterunt*] ut
suprà 2.27.
k Heb. *manè sur-
gendo & docendo.*
34 *In domo*] ut su-
prà 23.11. vide 2.
Reg. 21.4.
l Heb. *super quam
vocatur nomen meum.*
35 *Molecho*] vide
Levit. 18.21.
m Heb. *ascenderit
in cor.*
36 *Nunc inquam*]
regressio ad promis-
sionem coeptam su-
prà ver. 28. cujus pro-
missionis duæ sunt
partes; una Evange-
lica, pertinens ad ca-
tholicam Ecclesiam
Christi, usque ad ver-
sum 43. altera, singu-
laris de revertentibus
Judæorum, duabus
ultimis.
‖Suprà 24.7.
‖Suprà 31.33.
n Heb. *secul.*

[illegible] *istud*] quod deinceps promissurus est. [illegible]
3 *Invoca me*] secundus locus exordii per hortationem [illegible]
[illegible]] id est, quæ [illegible] non potes [illegible]
[illegible] quidam [illegible] ipse [illegible]
4 *Nam sic ait*] hujus propositionis primum [illegible]
[illegible], deinde promissio per [illegible]
[illegible] sequens. a Heb. *catapultas*: ut 2. Reg. 19.32. [illegible]
[illegible] consilio suo. *Imò ad expl.*] correctio, qua Deus [illegible]
[illegible] *Propter quorum*] [illegible]
[illegible] 6 *Ecce*] [illegible]
[illegible]
[illegible] nomine. b Heb. [illegible]
[illegible] c [illegible]
[illegible]

[illegible] quemadmodum Jiſraëlis;
[illegible] ut antea.
8 Et mundabo eos ab omni iniquitate ipſo-
rum, qua peccaverint mihi; & condonabo
omnes iniquitates ipſorum quibus pecca-
verint mihi, & quibus defecerint a me:
9 Quod erit mihi [d] celebri gaudio, laudi, &
ornamento apud omnes gentes terræ; quæ
audient totum hoc bonum quod ego factu-
rus ſum illis, & expaveſcentes commove-
buntur ad totum illud bonum & ad totam
illam pacem quam ego effecturus ſum illam.
10 Sic ait Jehova, adhuc audietur in loco
hoc, quem vos dicitis vaſtari adeò ut nullus
inſit homo, nullumque jumentum; in civi-
tatibus Jehudæ, & in plateis Jeruſchalaimo-
rum deſolatis adeò ut nullus inſit homo,
nullusque habitator, & nullum jumentum,
11 ‖ Vox gaudii, & vox lætitiæ, vox ſponſi, &
vox ſponſæ, vox dicentium celebrate Jeho-
vam exercituum, quia bonus eſt Jehova, ‖ quia
in ſeculum eſt benignitas ejus, offerentium
gratiarum actionem in domo Jehovæ: cùm
reduxero captivam multitudinē hujus terræ
ut antea, ait Jehova.
12 Sic ait Jehova exercituum, adhuc erit in
loco hoc vaſtato adeò ut nullus inſit homo
aut jumentum, & in omnibus civitatibus
ejus; caula paſtorum facientium ut accu-
bent greges.
13 In civitatibus [f] montanis, in civitatibus
humilis loci, & in civitatibus Auſtralis pla-
gæ, & in terra Binjaminis, ac in locis cir-
cumjacentibus Jeruſchalaima, denique in
civitatibus [f] Jehudæ; adhuc tranſibunt gre-
ges ſ opera [f] numerantis, ait Jehova.
14 [f] Ecce dies venturi ſunt, dictum Jehovæ;
cùm præſtabo verbum iſtud optimum quod
prolocutus ſum erga domum Jiſraëlis, & er-
ga domum Jehudæ.
15 ‖ Diebus illis & tempore illo faciam ut ef-
floreſcat Davidi germen juſtum; qui exer-
cebit jus & juſtitiam in terra.
16 Diebus illis ſervabitur Jehuda, & Jeruſcha-
laimani habitabunt ſecurè; atque hoc eſt
quo vocabit eam *civitatem* Jehova juſtitia
noſtra.
17 [f] Nam ſic ait Jehova, non exſcindetur Da-
vidi vir ſedens in ſolio domus Jiſraëlis:
18 Etiā ſacerdotibus Leviticis non exſcinde-
tur vir a conſpectu meo; [f] offerens holocau-
ſtum, & adolens munus, ac faciens ſacrifi-
cium omnibus diebus.
19 Deinde fuit verbum Jehovę ad Jirmejam,
dicendo,
20 ‖ Sic ait Jehova, ſi irritum facere poteſtis
fœdus meum *de* die & fœdus meum *de* no-
cte; idque ut non ſit diurnum tempus & no-
cturnum tempore ſuo:
21 Etiam fœdus meum cum Davide ſervo
meo irritum fiet; ne ſit ei filius regnans in
ſolio ejus, & cum Levitis ſacerdotibus mi-
niſtris meis.
22 Ut non poteſt numerari exercitus cœlo-
rum, nec poteſt menſurari arena maris; ita
augebo [f] ſemen Davidis ſervi mei, & Levi-
tarum miniſtrantium mihi.
23 [f] Rurſus fuit verbum Jehovæ ad Jirmejam,
dicendo,
24 An non animadvertis quid [f] populus iſte
loquuti ſint dicendo, duas illas familias quas
elegerat Jehova jam ſprevit ipſas: & popu-
lum meum [f] contemnunt illi, adeò ut non
ſit amplius gens in conſpectu illo-
rum.
25 Sic ait Jehova, [f] ſi non fœdus meum inter-
diu & noctu; ſi ſtatuta cœli & terræ non di-
ſponam:
26 Etiam ſemen Jahhakobi & Davidis ſervi
mei ſpernam, ne ſumam de ſemine ejus qui
dominentur in ſemen Abrahami, Jiſchaki,
& Jahhakobi; cùm reduxero multitudinem
captivam eorum, miſertus ipſorum.

Caput XXXIIII.

Prophetia ex Dei mandato exitium Regis Tzid-kijæ præmonens: deinde cùm Judæi contra legem & ſingulare fœdus ſuum venſſent, quo ſervos ſuos manu miſerant, reprehendit illos graviſſimè ut impii & inhumani facti, & compenſationem maleficii a Deo Regi populoq; eventuram docet.

1 VERBUM quod fuit ad Jirmejam a Je-
hova (cùm Nebucad-netzar Rex Ba-
bylonïæ & omnis copiæ ejus omniaq;
regna terræ [a] in dominio ejus, omnes deni-
que populi oppugnarent Jeruſchalaima &
omnes civitates eorum) dicendo,
2 Sic ait Jehova Deus Jiſraëlis, ‖ abi, & allo-
quere Tzidkijam Regem Jehudæ: & indi-
cito ei, ſic ait Jehova, ecce ego traditurus
ſum civitatem hanc in manum Regis Baby-
loniæ, ut comburat eam igne:
3 Tu autem non eripies te e manu ejus, ſed
omnino prehenderis, & in manum ejus tra-
dēris: ita oculi tui oculos Regis Babyloniæ
videbunt, & os ejus [b] in os te alloquetur, ac
in Babyloniam pervenies.
4 ‖ Veruntamen audi verbum Jehovæ, Tzid-
kija Rex Jehudæ: ſic ait Jehova de te, non
es moriturus gladio:
5 [f] Cum pace moriturus es, & [f] uſtionibus ma-
jorum tuorum, Regum præcedentium qui
fuerunt ante te, ſimiliter *uſtiones adorum* [c] cō-
burent tibi, & *dicent*: eheu Domine, plan-
gent te: nam verbum *hoc* ego loquutus ſum,
dictum Jehovæ.
6 Itaque eloquutus eſt Jirmeja Propheta a-
pud Tzidkijam Regem Jehudæ, omnia ver-
ba iſta Jeruſchalaimis,
7 Copiis Regis Babyloniæ oppugnantibus Je-
ruſchalaima, & omnes civitates Jehudæ re-
liquas, Lacïſchum & Hhazekam: nam hæ
reliquæ erant e civitatibus Jehudæ, civitates
[c] munitæ.
8 [f] Verbum quod fuit ad Jirmejam a Jehova,
poſtquam pepigiſſet Rex Tzidkija fœdus
cum toto populo qui erat Jeruſchalaimis, de
promulganda ipſis libertate;
9 ‖ Ut dimitteret quiſque ſervum ſuum &
quiſque ancillam ſuam, Hhebræum Hhe-
bræamque, liberos; ut non [d] exigeret ſer-
vitutem ab ipſis, a Jehudæo fratre ſuo, quiſ-
quam:
10 Et auſcultantes omnes Principes, totuſque
populus qui convenerant in fœdus, ut di-
mitteret quiſque ſervum ſuum, & quiſque
ancillam ſuam liberos, ut non exigeret ſer-
vitutem ab ipſis ampliùs; auſcultantes, in-
quam, dimiſiſſent:

11 [e] Ite-

d Heb. *ut* [illegible] pacifica & [illegible].

Contemnunt illi] hoſtes Eccleſiæ.

25 *Si non*] id eſt potiùs aliquid [illegible] de naturæ conſervatione dictā præſtiti nunc [illegible] ſit, quàm ut [illegible] Eccleſiæ [illegible] promiſſis nihil [illegible].

1 *Verbum*] Hoc caput duas prophetias continet: unam de Rege, uſque ad ver. 8. alteram de regno toto, cæteris. In priore prophetia præter inſcriptionē verſ. 1. narrantur mādatum de pronunciādo eventu Tzidkijæ, verſibus quatuor, & obſequium Prophetæ, ver. 6. & 7.

a Heb. *dominii manus ejus*.

‖ 2 Reg. 25.

b Heb. *os suum alloquetur*.

‖ Supra 32. 4.

5 *Cum pace*] id eſt, naturali non violenta morte.

Uſtionibus] vide 2. Chron. 16. 14.

c Heb. *munitionū*.

8 *Verbum*] in ſecunda hac prophetia narratur primùm occaſio, verſibus 4. deinde verò denunciatio ipſa, reliquis. Occaſio autem fuit hujuſmodi: obſidentibus Babyloniis Jeruſchalaima, viſum eſt Judæis, ad deprecandam Dei & præſtandā iram ipſius avertendam, promulgare libertatem ſervorum ex lege: cùm autem Babylonii adventāte Ægyptio obſidionem ad tempus ſolviſſent, ut narratur infrà 37. 5. tum Judæi ad priſtinā ſuam nequitiam revertentes in ſervitutem iterum eos vindicarūt, quos publico judicio & fœde publica liberaverant. Quamobrem Deus judicium ſuum comparat elegantiſſimè cum illorum maleficio.

‖ Nehem. 5. 8.

d Heb. *ſervirent ſibi per ipſos*: ut Jerem. 25. 14. ſic verſ. ſeq.

e Heb. & reverterunt poſtea & redegerunt.

[13. Dicendo] hujus denunciationis partes ſunt duæ: prior eſt conteſtatio, verſibus quatuor: poſterior, ſententiæ dictio, poſtquam Judæorum populus tam peccaſſet, ad finem uſque.

b Exod.21.2. Deut.15.12.

f Heb. ſuper quam vocatur nomẽ meum.

g Heb. reverſi eſtis & prophanaſtis.

h Heb. animam, ut Pſalm.17.12.

18 Cùm tranſiverunt] ex antiqua fœderis jungendi formula, de qua Gen. 15.17.

21 Quæ abierunt] ſolventes obſidionem (quod diximus in verſ. 8) ad obſiſtendum Ægyptiis.

l Heb. aſcenderũt.

11 at ſubinde verò, poſtea receperunt ſervos
illos & ancillas, quos dimiſerant liberos, &
ſubigebant eos in ſervos & in ancillas.
12 Fuit ergo verbum Jehovæ ad Jirmejam a
Jehova, dicendo.
13 Sic ait Jehova Deus Jiſraëlis, ego pepi-
geram fœdus cum majoribus veſtris qua
die eduxi eos e terra Ægypti, e domo ſer-
vorum, dicendo,
14 [b]A fine ſeptem annorum dimittitote quiſ-
que fratrem ſuum Hhebræum qui ſe vendi-
derit tibi; poſtquam ſervierit tibi ſex an-
nis, dimittito eum liberum abs te: ſed non
auſcultarunt majores veſtri mihi, neque in-
clinarunt aurem ſuam.
15 Reverſi quidem vos hodie feciſtis quod re-
ctum videtur in oculis meis, promulgando
libertatem quiſque amico ſuo; cùm pepigi-
ſtis fœdus coram me in domo [f]quæ vocatur
de nomine meo:
16 Sed [g] rurſus prophanaſtis nomen meum
recipientes quiſque ſervum ſuum, & quiſque
ancillam ſuam, quos dimiſeratis liberos ad
[h] deſyderium ſuum; quos ſubigitis ut ſint
vobis ſervi & ancillæ.
17 Idcirco ſic ait Jehova, vos non auſculta-
ſtis mihi, promulgando libertatem quiſque
fratri ſuo & quiſque amico ſuo: ecce ego
promulgo contra vos libertatem, dictum
Jehovæ, gladio, peſti, & fami; & tradam vos
commotioni apud omnia regna terræ.
18 Tradam enim homines illos qui tranſ-
greſſi ſunt fœdus meum, qui non præſtite-
runt verba fœderis quod pepigerant coram
me, [i]cùm tranſiverunt inter dimidiatas par-
tes ejus vituli quem diſſecuerant in duo:
19 Nempe principes Jehudæ, & principes Je-
ruſchalaimorum, aulicos, & ſacerdotes, to-
tumque populum hujus terræ; qui tranſive-
runt inter dimidiatas partes vituli illius:
20 Tradam, inquam, eos in manum inimico-
rum ipſorum, & in manum quærentium ani-
mam ipſorum; & erit cadaver ipſorum ci-
bo volucribus cœlorum, & beſtiis terræ.
21 Etiam Tsidkijam Regem Jehudæ, & Prin-
cipes ejus tradam in manum inimicorum
ipſorum, & in manum quærentium ani-
mam ipſorum: in manum, inquam, copia-
rum Regis Babylonis, [k]quæ [l]abierunt a
vobis.
22 Ecce ego præcepturus ſum, dictum Jeho-
væ, & revocaturus eos ad civitatem hanc
ut oppugnent eam, & capientes eam com-
burant eam igni: & civitates Jehudæ ita
exponam deſolationi ut nullus ſit habita-
tor.

CAPUT XXXV.

Deus propoſito Recabæorum exemplo Judæos [illegible], [illegible] ipſorum [illegible] reddit, & Judæis mala quamplurima, Recabæis bona pronunciat.

1 [a]VERBUM quod fuit ad Jirmejam a Je-
hova, temporibus Jehojakimi filii Jo-
ſchijæ Regis Jehudæ, dicendo:
2 Abi ad [b]familiam Recabæorum, & alloquu-
tus eos adducito eos ad domum Jehovæ in
unum cubiculorum, ac da eis bibendum
vinum.
3 Itaque aſſumpto Jaazanja filio Jirmejæ
filii Chabatſinjæ & fratribus ejus, omnibuſque
filiis ejus, denique tota familia Reca-
bæorum,
4 Adduxi eos ad domum Jehovæ, in cubicu-
lum filiorum Chananis filii Jigdaljæ, [c]viri
Dei: quod eſt prope cubiculum [d]Principum,
quod eſt ſupra cubiculum Mahaſejæ filii
Schallumi cuſtodis veſtibuli.
5 Cumque propoſuiſſem coram filiis familiæ
Recabæorum ſcyphos plenos vini, & pocu-
la, dixi ad eos, bibite vinum:
6 Qui dixerunt, non ſumus bibituri vinum;
nam Jonadab filius Recabi [e]pater noſter
[f]interdixit nobis, dicendo, ne bibitote vi-
num, vos, aut filii veſtri unquam:
7 Et domum ne ædificatote, & ſemen ne
ſeritote, vineamque ne [h]conſeritote, ne-
que eſto vobis: ſed [i]in tentoriis habite-
tis omnibus diebus veſtris, ut vivatis die-
bus multis in ſuperficie terræ, ubi inquilini
eſtis.
8 Itaque auſcultantes voci Jonadabi filii Re-
cabi patris noſtri in omnibus quæ præcepit
nobis; ut non bibamus vinum omnibus die-
bus noſtris nos, uxores noſtræ, filii noſtri, &
filiæ noſtræ,
9 Utque non ædificemus domos ad habita-
tionem noſtram; & vinea, aut ager, aut ſe-
mentis non ſit nobis:
10 Sed habitemus in tentoriis: auſcultantes,
inquam, facimus omnino prout præcepit
nobis Jonadab pater noſter.
11 Fuit autem cùm aſcenderet Nebucad-
netſar Rex Babylonis in terram hanc, ut
diceremus, [c]agite, ingrediamur Jeruſcha-
laima [d]metu copiarum Chaldæorum, & me-
tu copiarum Syriæ: ita conſidemus Jeru-
ſchalaimis.
12 [e]Tum fuit verbum Jehovæ ad Jirmejam,
dicendo,
13 Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis,
abi, & dicito viris Jehudæ, & habitatoribus
Jeruſchalaimorum: [f]an non percepturi eſtis
eruditionem, ut auſcultetis verbis meis? di-
ctum Jehovæ.
14 Præſtatur unumquodque verborum Jonada-
bi filii Recabi, qui interdixerat filiis ſuis ne
biberent vinum; non enim biberunt uſque
in diem hunc, quia auſcultant præcepto
patris ſui: ego autem alloquor vos [g]inde a
diluculo continenter, nec tamen auſculta-
tis mihi.
15 Cumque mitto ad vos omnes ſervos meos
Prophetas [h]inde a diluculo continenter, di-
cendo, revertimini jam quiſque a via ſua
peſſima, & bonas efficite actiones veſtras,
neque [g]ſequamini deos alienos colendo
eos, ita manete in hac terra quam tradi-
di vobis & majoribus veſtris: non tamen
inclinatis aurem veſtram, neque auſcultatis
mihi:
16 Quandoquidem præſtant filii Jonadabi
filii Recabi præceptum patris ſui quod præ-
cepit ipſis; populus verò iſte non auſcul-
tant mihi;
17 [k]Idcirco ſic ait Jehova Deus exercituum,
Deus

1 Verbum] Prophetia hæc (ut ex inſcriptione) continetur, verſ. 1. 2 duas habet partes; typum uſque ad verſ. 12. & antagogen ſive accommodationem prophetiæ reliquis. 2 Familiam Recabæorum] qui orti erant ex Kinæorum gente, ut proinde nullam poſſeſſionem ſibi [illegible] lege obtinebant; ſed vitam [illegible] ſcribæ publici [illegible], vide 1.Chron.2.55.

...Jiſraëlis; ecce ego adducturus ſum
contra Jehudam, & contra omnes habita-
tores Jeruſchalajimorum totum illud ma-
lum quod prolocutus ſum contra eos; eò
quòd mihi alloquenti ipſis non auſculta-
runt, & revocanti ipſos non reſponderunt.
18 Familiæ verò Recabitarum dixit Jirme-
ja; ſic ait Jehova exercituum Deus Jiſraë-
lis; eò quòd auſcultatis præcepto Jonadabi
patris veſtri: & obſervantes omnia præcep-
ta ejus facitis omnino prout præcepit vobis;
19 Idcircò ſic ait Jehova exercituum Deus
Jiſraëlis; non exſcindetur vir Jonadabo fi-
lio Recabi, qui ſtet coram me omnibus tem-
poribus.

Caput XXXVI.

Propheta ex mandato Dei volumen prophetia-rum ſuarum per Barucum ſcribi, & ſolenni die apud populum pronunciari jubet: quo cognito, principes Barucum advocant, legentem ex libro audiunt, & metu Regis admonent ut Jirmeja & ipſe delitescant: Rex verò audita parte voluminis, illud comburi jubet, Jirmejamq; & Barucum capi: quamobrem Jirmeja a Deo ſervatus Regi ſupplicium præmonet, & volumen de integro conſcribi curat.

1 FUit autem anno quarto Jehojakimi
filii Joſchijæ Regis Jehudæ; fuit verbum
hoc ad Jirmejam a Jehova, dicendo,
2 Sume tibi volumen libri, & ſcribito in eo
omnia verba quæ prolocutus ſum tibi de
Jiſraële, & de Jehuda, ac de omnibus genti-
bus, ex quo die allocutus ſum te, a diebus
Joſchijæ uſque in diem hunc:
3 Si fortè audiant domus Jehudæ totum illud
malum quod ego cogito facere ipſis: ut re-
vertantur quiſque a via ſua peſſima, & con-
donem iniquitatem ipſorum & peccatum
ipſorum.
4 Quamobrem vocavit Jirmeja Barucum fi-
lium Nerijæ: ſcripſitque Baruc ex ore Jir-
mejæ omnia verba Jehovæ, quæ eloquebatur
ipſi *Jirmeja*, in volumine libri.
5 Deinde præcepit Jirmeja Baruco, dicen-
do, ego detentus, non poſſum venire ad
domum Jehovæ:
6 Quare ito tu & legito in hoc volumine,
quod ſcripſiſti ex ore meo, verba Jehovæ
[a] audiente populo, in domo Jehovæ, die je-
junii: atque etiam audientibus omnibus Je-
hudæis, qui venerint ex civitatibus ſuis, le-
gito illa:
7 Si fortè [b] procidant deprecantes ipſi coram
Jehova, & revertantur quiſq; a via ſua peſ-
ſima: quam magna eſt illa ira & æſtus quo e-
locutus eſt Jehova contra populum hunc.
8 Et fecit Baruc filius Nerijæ omnino prout
præceperat ipſi Jirmeja Propheta; legendo
in eo libro verba Jehovæ in domo Jehovæ.
9 Fuit enim anno quinto Jehojakimi filii Jo-
ſchijæ Regis Jehudæ, menſe nono, [c] indicto
jejunio coram Jehova omni populo Jeruſ-
chalaimis: cùm totus populus, venientes ex
civitatibus Jehudæ eſſent Jeruſchalaimis,
10 Ut legeret Baruc in libro verba Jirmejæ in
domo Jehovæ; in cubiculo Gemarjæ filii
Schaphanis ſcribæ, in atrio ſuperiore, ad o-
ſtium portæ domus Jehovæ recentioris au-
diente toto populo.
11 [d] Cùm autem audiviſſet Mica filius Ge-
marjæ filii Schaphanis, omnia verba Jeho-
væ ex illo libro,
12 Deſcendit in domum Regis ad cubiculum
[d] juriſperiti, ubi ecce omnes principes con-
ſidebant: Eliſchamahh juriſperitus, & Dela-
ja filius Schemahhjæ, & Elnathan filius
Hhacboris, & Gemarja filius Schaphanis, ac
Tzidkija filius Chananjæ, omnes denique
Principes:
13 Indicavitque ipſis Mica omnia verba quæ
audiverat, cùm legeret Baruc in libro audi-
ente populo.
14 Tum miſerunt omnes Principes ad Baru-
cum Jehudin filium Nethanjæ filii Schelé-
jæ filii Cuſchi, qui ediceret, volumen illud
in quo legiſti audiente populo, ipſum acci-
pe in manum tuam ac veni: accipiens itaq;
Baruc filius Nerijæ volumen illud in manu
ſuam venit ad illos:
15 Qui dixerunt ad eum, ſede jam & lege il-
lud nobis audientibus: legitque Baruc au-
dientibus illis.
16 Fuit autem cùm audiviſſent omnia verba
illa, ut [e] expaveſcentes alloquerentur alter
alterum; & dicerent ad Barucum, [f] omnino
indicabimus Regi omnia verba iſta.
17 Barucum autem interrogaverunt, dicendo;
indica jam nobis quomodo ſcripſeris om-
nia verba iſta ex ore illius:
18 Quibus dixit Baruc, ex ore ſuo pronunti-
abat mihi omnia verba iſta; & ego ſcribe-
bam in libro atramento.
19 Tum edixerunt Principes Baruco; abi, ab-
ſcondere tu & Jirmeja, & ullus neſciat ubi
ſitis.
20 Veneruntq; ad Regem in atrium, cùm vo-
lumen illud depoſuiſſent in cubiculo Eliſ-
chamahhi juriſperiti; & indicaverunt audi-
ente Rege omnia verba iſta.
21 Mittens itaq; Rex Jehudin ad accipiendũ
volumen illud, accepit illud e cubiculo E-
liſchamahhi juriſperiti: legitque ipſum Je-
hudi audiente Rege & audientibus omni-
bus principibus qui adſtabant Regi.
22 Rex autem ſedebat in domo hyberna, mẽ-
ſe nono, idque cum foco ante ipſum accen-
ſo.
23 Fuit ergo cùm legiſſet Jehudi tria [g] folia
aut quatuor, ut laceraret illud [h] ſcalpro li-
brario, & projiceret in ignem qui erat in fo-
co; donec conſumeretur totum volumen
igne illo qui erat in foco.
24 Non autem expaverunt, neque lacerarunt
veſtimenta ſua; Rex, & omnes ſervi ejus, qui
audiebant omnia verba illa.
25 Quin etiam Elnathane, Delajaque, & Ge-
marja intercedentibus apud regem ne cõ-
bureret volumẽ; non tamen auſcultavit eis:
26 Imò præcepit Rex Jerachmeeli filio Regis,
& Serajæ filio Hhazrielis, & Schelemjæ

...Regis, qui principio Regni ediderat inſignia impietatis & crudelitatis... (ut parcè loquebantur) Ec... principes Sacerdotum Regi aſſentantes Jirmejam quo... ne occaſionem amplius haberet ad populum... iſtis prophetiis quas enarraverat anno quarto, ... eſt in judicium Dei, quo volebat Deus conſulere Prophetæ ſuo, ... (quod improbi in beneficio ponebant) ſeculo ...

a Heb. *in auribus populi, ſic deinceps.* 6 *Die jejunii*] non im... ... apparet ex ver. 9. b Heb. *procidat deprecatio eo...*

c Heb. *edixerunt jejunium,* ... *jejunabant.*
10 *Recentioris*] vide ſup. 26,10.
11 *Cùm autem*] ſecunda pars narrationis, ut diximus in ver. 1.
d Heb. *ſcribæ, ſic deinceps.*
12 *Juriſperiti*] nimirum Eliſchamahhi, qui mox nominatur. Erat autem ille quidam veluti rector & moderator in conſilio Regis & principum.
Elnathan] de quo ſupra 26,22.
14 *Jehudin*] ... paritorum Regis, ut ex ſequent. conſtat.
e Heb. *expaveſcebant vir ad ſocium ſuum.*
16 *Expaveſcentes*] J. capita conferrent, affecti quodammodo & perculſi prophetiæ gravitate: ut demonſtrant conſilio ſuo, ver. 19.
f Heb. *indicando.*
g Heb. *valvas*
h Heb. *novacula ſcribæ.*
24 *Non autem*] i. ne paulum quidem perculſi ſunt, ut illi ver. 16.
26 *Filio Regis*] i. ... Jehojakimi ... ver. ...

filio Hhabdeelis, ut caperent Baruchum ſcribam, & Jirmejam Prophetam; ſed abſcondit eos Jehova.
27 Fuit autem verbum Jehovæ ad Jirmejam (poſtquam combuſſiſſet Rex volumen illud, & verba quæ ſcripſerat Baruc ex ore Jirmejæ) edicendo,
28 Iterum accipe tibi volumen alterum; & ſcribe in eo omnia verba priora, quæ erant in volumine illo priori quod combuſſit Jehojakim Rex Jehudæ.
29 De Jehojakimo autem Rege Jehudæ, dicito, ſic ait Jehova: tu combuſſiſti volumen illud dicens, quare ſcripſiſti in eo, dicendo, [k] omnino venturus eſt Rex Babyloniæ, & perditurus terram hanc, facturusque ut ceſſent ex ea homines & jumenta?
30 Idcirco ſic ait Jehova de Jehojakimo Rege Jehudæ, non erit ei ſedens in ſolio Davidis: & cadaver ejus erit projectum æſtui [l] diurno, & gelu nocturno.
31 Nam animadvertam in eum, & in ſemen ejus, & in ſervos ejus iniquitatem ipſorum: & adducam contra eos, & contra habitatores Jeruſchalaimorum, ac contra viros Jehudæ totum illud malum quod proloquebar eis, ac non auſcultarunt.
32 Itaque Jirmeja accipiens volumen alterum tradidit ipſum Barucho filio Nerijæ ſcribæ, qui ſcripſit in eo ex ore Jirmejæ omnia verba libri quem exuſſerat Jehojakim Rex Jehudæ igne: & adhuc [m] addita ſunt illis verba multa ejuſmodi.

27 Fuit autem [illegible] ... [illegible]

k Heb. venundo.

l Heb. in die & gelu in nocte.

31 Proloquebar] eo volumine quod [illegible]

m Heb. additum eſt super ſimiliter.

CAPUT XXXVII.

Tzidkija Rex improbus, Chaldæis obſidentibus Jeruſchalaimum, cùm Ægyptios ſibi adjunxiſſet, Deum à Propheta pro communi ſalute orari jubet; Propheta verò ſententiam judicis à Chaldæis venturi pronunciat: quamobrem ſoluta obſidione Jirmeja capitur, & caſus in carcerem durum à Principibus detruditur: ex quo liberatus à Rege, & ſecunda criminatione obrutus in duriorem alterum conjicitur: unde iterum per cujuſdam aulici operam eductus à Rege conſulitur, & reponitur eodem judicio contra Judæam in cuſtodia conſervatur.

1 [f] POSTEA regnavit Rex Tzidkija filius Joſchijæ pro Conja filio Jehojakimi; quem conſtituit Regem Nebucad-netzar Rex Babyloniæ in terra Jehudæ.
2 Sed non auſcultavit ipſe, aut ſervi ejus, & populus terræ, verbis Jehovæ quæ loquebatur per Jirmejam Prophetam.
3 Miſerat quidem Rex Tzidkija Jehucalem filium Schelemjæ, & Tzephanjam filium Mahhaſejæ Sacerdotem ad Jirmejam Prophetam, qui dicerent; ora, quæſo, pro nobis Jehovam Deum noſtrum:
4 Cùm Jirmeja liberè [a] verſaretur in medio populi, nec dum poſuiſſent eum in [b] carcere,
5 Neque copiæ Parhhonis egrederentur ex Ægypto (nam audientes Chaldæi qui obſidebant Jeruſchalaima famam de illis, abiverunt a Jeruſchalaimis)
6 Fuit verò verbum Jehovæ ad Jirmejam Prophetam, ut diceret:
7 Sic ait Jehova Deus Jiſraëlis: ſic dicetis ad Regem Jehudæ, qui miſit vos ad me ad conſulendum me; [c] ecce copiæ Parhhonis quæ egreſſuræ ſunt vobis in auxilium, revertuntur in terram ſuam, in Ægyptum.
8 Et reverſi Chaldæi oppugnabunt civitatem hanc, & capientes eam comburent eam igne.
9 Sic ait Jehova, ne decipiatis [c] vos ipſos dicendo; [d] omnino abituri ſunt a nobis illi Chaldæi: nam non ſunt abituri:
10 Quin ſi percuteretis omnes copias Chaldæorum oppugnantium vos, & reliqui eſſent ex eis homines tranſfixi; quiſque in tentorio ſuo exſurgerent, & comburerent civitatem hanc igne.
11 Fuit autẽ cùm abducerentur copiæ Chaldæorum à Jeruſchalaimis, propter copias Parhhonis,
12 Ut exiret Jirmeja Jeruſchalaimis, profecturus in terram Binjaminis; ad delabendum inde, [e] in medio populi:
13 Cumque eſſet in porta Binjaminis, ubi erat magiſter præfecturæ, nomine Jireija filius Schelemjæ filii Chananjæ; prehendit Jirmejam Prophetam, dicendo, [f] ad Chaldæos tu deficis.
14 Cui dixit Jirmeja, falſum eſt, minimè deficio ad Chaldæos; non tamen auſcultavit ei, ſed prehendit Jireija Jirmejam, & abduxit eum ad Principes.
15 Tum efferveſcentes Principes contra Jirmejam percuſſerunt eum; & poſuerunt eum [g] in vinculis in domo Jehonathanis ſcribæ: nam eam aptaverant pro carcere.
16 Cumq; veniſſent Jirmeja [i] in foveam illam [k] & in cellulas illius, manſit ibi Jirmeja diebus multis.
17 Tandem mittens Rex Tzidkija recepit eum, & interrogavit eum Rex domi ſuæ clã, dicens: eſtne verbum a Jehova? cui dicens Jirmeja, eſt, amplius dixit, in manum Regis Babyloniæ traderis.
18 Deinde dixit Jirmeja ad Regem Tzidkijam: quid peccavi tibi, aut ſervis tuis, aut populo illi, quòd poſuiſtis me in carcerem iſtos
19 Et ubi ſunt Prophetæ veſtri, qui prophetant vobis, dicendo; non eſt venturus Rex Babyloniæ contra vos & contra terrã hanc?
20 Nunc ergo audi quæſo, domine mi Rex, [h] procido jam deprecans te; ne quæſo jubeas me redire in domũ Jehonathanis ſcribæ, ut non moriar ibi.
21 Quamobrem præcepit Rex Tzidkija ut [i] committerent Jirmejam in atrio cuſtodiæ, & darent ei tractam panis in diem ex vico piſtorum, donec conſumptus eſſet omnis panis ex civitate: ita manebat Jirmeja in atrio cuſtodiæ.

CAPUT XXXVIII.

1 AUDIENS verò Schephatja filius Mattanis, & Gedalja filius Paſchchuris, & Jucal filius Schelemjæ, & Paſchur filius Malcijæ, verba quibus Jirmeja alloquebatur [a] totum populum, dicendo,
2 Sic ait Jehova, qui manſerit in civitate hac, mori-

f 2 Reg. 25.
1 Poſtea] Duo hæc capita perpetuam hiſtoriam continent, quomodo Jirmeja exceptus fuerit Jeruſchalaimis toto Regis Tzidkijæ tempore.
3 Miſerat quidem] i. Rex quidem ipſe primùm facilis eſſe viſus eſt, & Deum ſe ſic accedere, uſq; ad ver. 11. ſed evanuit totum illud ſpecioſum ſtudium præterito metu, & aulicis impoſitis in Jirmejam ſævientibus, in quorum voluntatem Rex ſeipſum tradidit, verſu 21. & ſeq. cujus facilitati ac [illegible] ſuperiori [illegible] hoc & ſeq. cap.

a Heb. ingrederetur & egrederetur: vide Num. 27.21. b Heb. domo cohibitionis: ſic inf. ver. 15. & 18. 5 Neque] hanc negationem ἀπὸ κοινοῦ ex præcedente ver. repetendã fuiſſe docet ſequentis quod grave [illegible] Hebræis eſt [illegible] Nam] participatio narrationis, quæ ſuo loco habetur poſtea ver. 11

[illegible] ſi placet, comparentur illi, ut prophetarum comparatione [illegible] audita annunciet veritatem ſpiritus Prophetarum [illegible] Cor. 14.32. Ad hoc autem poſtulatũ reticente Rege, Jirmeja [illegible] iote loco proſpici, ſi negligitur cauſa veritatis. h Heb. [illegible] mea coram te: ut ſup. 36.7. i Heb. deponerent.

[illegible] [illegible], qui pe[illegible]
[illegible] ad Chaldæos ut vivas, utique erit ipſi
anima ſua loco ſpolii, & vives.
3 Sic ait Jehova, omnino tradetur civitas hæc
in manum copiarum Regis Babyloniæ, qui
capient eam.
4 Dixerunt Principes ad Regem, morte affi-
ciatur quæſumus vir iſte, quandoquidem
iſte remiſſas reddit manus [a] bellatorum qui
reliqui ſunt in civitate hac, & manus totius
populi, alloquendo eos [b] in hanc ſententiã:
nam vir iſte [c] minimè quærit pacem populo
huic, ſed malum.
5 Quibus dixit Rex Tzidkija, ecce eſt in ma-
nu veſtra: nam minimè *is eſt* Rex *qui* poſſit
contra vos quicquam.
6 Accipientes itaque Jirmejam [d] qui erat in
atrio cuſtodiæ, conjecerunt eum in illam
foveam *quæ erat* Malcijæ filii Regis, demit-
tentes Jirmejam funibus: in fovea autem
illa nulla erat aqua, ſed lutum, adeò ut im-
mergeretur Jirmeja luto.
7 Sed cùm audiviſſet [e] Hhebed-melec Æthi-
ops, vir aulicus qui erat in domo Regis, po-
ſitum eſſe Jirmejam in illa fovea; [f] Rege ſe-
dente in porta Binjaminis,
8 Egreſſus Hhebed-melec e domo Regis, al-
loquutus eſt Regem, dicendo,
9 Domine mi Rex, malè fecerunt homines
iſti in omnibus quæ fecerunt Jirmejæ Pro-
phetæ, eò quòd conjecerunt eum in iſtam
foveam: [g] qui moriturus fuerat [h] in loco ſuo
propter famem, quia nihil eſt panis ampliùs
in hac civitate.
10 Quapropter præcepit Rex Hhebed-mele-
co Æthiopi, dicendo, ſume ad manum tuam
hinc triginta homines: ut educas Jirmejam
Prophetam ex iſta fovea, cùm nondum mo-
ritur.
11 Tum ſumens Hhebed-melec homines il-
los ad manum ſuam, venit in domum regis,
in locum ſubjacentem ærario unde ſumpſit
veteramenta [c] abjecta, veteramenta inquam
evanida: quæ demiſit ad Jirmejam in fove-
am illam funibus:
12 Et dixit Hhebed-melec Æthiops ad Jir-
mejam, pone jam veteramenta iſta abjecta
evanidaque [d] ſub axillis tuis, ſubtus cum fu-
nibus; & fecit Jirmeja ita.
13 Sic trahentes Jirmejam funibus eduxe-
runt eum ex illa fovea, & manſit Jirmeja in
atrio cuſtodiæ.
14 Deinde mittens rex Tzidkija recepit Jir-
mejam prophetam ad ſe, ad ingreſſum prin-
cipalem qui erat ad domum Jehovæ: & dixit
rex ad Jirmejam, peto ego abs te verbum,
ne celato me illud.
15 [e] Dicente autem Jirmeja ad Tzidkijam, ſi
indicem tibi, an non [*] certè morte afficies
me? & ſi conſulam tibi, *an* non auſcultabis
mihi?
16 Juravit Rex Tzidkija Jirmejæ [f] clam, di-
cendo, vivens Jehova qui fecit nobis ani-
mam hanc *ſi non adimam eam*, ſi morte affece-
ro te, aut ſi tradidero te in manum homi-
num iſtorum qui quærunt animam tuam.
17 Dixit itaque Jirmeja ad Tzidkijam, ſic ait
Jehova Deus exercituum, Deus Jiſraëlis; ſi
[g] omnino egreſſus fueris ad principes regis
Babyloniæ, utique vivet anima tua, & civi-
tas hæc non comburetur igne: ita vives
tu & familia tua:
18 Sin autem non egrediaris ad principes
Regis Babyloniæ; utique tradetur civitas
hæc in manum Chaldæorum qui combu-
rent eam igne, tu verò non eripies te e ma-
nu eorum.
19 [*] Dicenti verò regi Tzidkijæ ad Jirmejam;
ego ſollicitè timeo Jehudæos qui deficiunt
ad Chaldæos, ne tradant me in manum eo-
rum, & ludificentur me:
20 Dixit Jirmeja, non ſunt tradituri: auſculta
quæſo voci Jehovæ quam ego eloquor tibi,
ut bene ſit tibi & vivat anima tua.
21 Quòd ſi tu renuis exire, hoc eſt verbum il-
lud quod oſtendit mihi Jehova:
22 Quòd ecce omnes mulieres quæ reliquæ
ſunt in domo regis Jehudæ [*] deducentur ad
principes regis Babyloniæ; quamvis [*] dicant
illæ incitaviſſe te & prævaluiſſe tibi viros
[h] pacem colentes tecum, [*] demerſos eſſe in
cœno pedes tuos, averſos retrorſum;
23 Tamen e manu eorum qui omnes uxores
tuas filioſque tuos deducent ad Chaldæos,
tu quoque non eripies te: ſed manu regis
Babyloniæ prehendêris, & civitatem hanc
combures igne.
24 Tum edixit Tzidkija Jirmejæ; quiſquam
neſciat verba iſta, ita non morieris.
25 Quòd ſi audientes Principes me loqu-
tum eſſe tecum, venerint ad te, edixerintq;
tibi, indica nobis quid loquutus es apud re-
gem, ne celato nos, & te non afficiemus
morte: quid item dixerit tibi rex;
26 Tum dicito ad eos, [i] procidens ego depre-
catus ſum corã Rege; ut [*] non fineret me re-
dire in domũ Jehonathanis ad moriẽdũ ibi.
27 Venientes autem omnes Principes ad Jir-
mejam interrogaverunt eum, qui nuntiavit
eis omnino ſecundum verba iſta quæ præ-
ceperat rex: ſic [k] [*] ſilentes abſtinuerunt ab
eo, cùm non fuiſſet auditum [*] verbum illud.
28 Manſitque Jirmeja in atrio cuſtodiæ uſq;
in diem quo capta ſunt Jeruſchalaima: ubi
erat, cùm caperentur Jeruſchalaima.

[illegible] 19 *Dicenti verò*] id eſt, excuſanti ſe quòd conſilium deditionis non acciperet: quam excuſationem diluit propheta, ſequentibus.

22 *Deducentur*] videlicet cùm primum Chaldæi irruperint Jeruſchalaima, & Tzidkija ſe in fugam verterit: tunc illæ continuò obiiciuntur principibus ut quæſtio de conſiliis & factis Tzidkijæ haberetur.

Dicant] id eſt, crimen totum defectionis a Chaldæis in conſiliarios tuos & fœderatos externos transferant, ad excuſandum te.

h Heb. *pacis tuæ*.

Demerſos eſſe] id eſt, per illos effectum eſſe, ut in hanc malorum abyſſum devenires, & a Chaldæis deficeres.

26 *Dicito ad eos*] hoc conſilium neque præcepit Rex, neque Jirmeja ſequitur falſo: nam in ipſo principio ſermonis ultrò citroq; habiti caverat ſibi Jirmeja poſtulaverat, ne aut morte afficeretur a rege, aut adverſariis traderetur; & rex viciſſim ſpoponderat ſuprà ver. 15. & 16. jam verò partem ſermonis explicat, partemque reticet, quam expoſui principibus futurum fuiſſet inutile & damnoſum.

i Heb. *procidis deprecatio mea*: ut ſuprà 36.7. & 37. 20.

Non fineret] id eſt, ne ferret me trudi in moleſtiorem carcerem quàm ſit atrium cuſtodiæ, ſive domum Jehonathanis, de qua 37.15. ſive Malcijæ, de qua ſuprà ver. 6. Synecdoche.

k Heb. *ſiluerunt ab eo*.

27 *Silentes abſtinuer.*] id eſt, acquieverunt ut Jirmeja conſiſteret in atrio cuſtodiæ, obſervantes fortaſſe dum novam criminandi occaſionem poſſent arripere. *Verbum illud*] reliquum, quod fuerat habitum cum Rege.

f Heb. *in abdito*: ut ſuprà 37.17. g Heb. *egrediendo*.

Caput XXXIX.

Jirmeja priùs malè a ſuis exceptus, occupatis Jeruſchalaimis liberatur ab exteris, & honeſtè accipitur: ſimiliterq; pro illo aulico per quem fuerat ſublevatus promuntiat liberationem ab omnibus vitæ periculis.

1 ‖ [a] ANNO nono Tzidkijæ Regis Jehudæ,
mense decimo; venit Nebucad-net-
zar rex Babyloniæ cum omnibus ſuis
copiis ad Jeruſchalaima, & obſederunt ea.
2 Undecimo anno Tzidkijæ, menſe quarto,
nono *die* menſis; perrupta eſt civitas:
3 Et ingreſſi omnes Principes Regis Babylo-
niæ conſederunt in porta mediana; Nergal-

‖ 2 Reg. 25.4.

1 *Anno*] Hoc capite continentur duo, narratio graviſſimi judicii contra Judæos, & ſervati ex eo Jirmejæ, uſque ad ver. 15. & prophetia de Hhebed-meleco ſervando, inde ad finem.

3 *In porta*] id eſt, jam verò ex oppidis occupato propè eſſet ut in alterum ingrederentur, ubi porta mediana erat in mediano muro.

ſcha-

Propheta vero.] qui hæc omnia nomina propria eſſe [illegible] Babyloniæ [illegible] Latinæ [illegible] primi irruperunt in Jeruſchalaima.

a Heb. [illegible]

b Heb. *ſententias cum eo.*

c (*Id eſt*) qui Tzidkijæ autores fuiſſe rebellionis putabantur, ſuprà 38.22.

d Heb. [illegible]

[illegible]

e Heb. [illegible]

f [illegible]

14 *Tradiderunt*] ut narratur infra 40. Gedaljæ [illegible] præfecit Judæis Rex Babyloniæ 2. Reg. 25. 23 & deinceps.

16 *Hhebedmelecum*] de quo ſuprà 38.7. & ſequentibus.

17 *Iſtorum hominum*] id eſt, aulicorū principum Tzidkijæ, a quibus odium graviſſimum ſibi conciliaverat liberatione Jirmejæ.

k Heb. [illegible]

l *Omnino liberabo*] [illegible] hoſtibus.

m Heb. *animam tuam.*

Schareetzer [illegible] Sarſe-
cim præfectus aulicus, Nergal-Schareetzer
præfectus metationi caſtrorum, & omnes
principes reliqui regis Babyloniæ.
4 Cum autem cerneret eos Tzidkija Rex
Jehudæ, & omnes bellatores, hi fugientes
exirent noctu e civitate via horti Regis per
portam *ſitam* inter duplicem murum; exi-
vitque via campeſtrium.
5 Sed perſequentes copiæ Chaldæorum eos
aſſequutæ ſunt Tzidkijam in campeſtribus
Jerichuntis, & capientes eum deduxerunt
eum ad Nebucad-netsarem Regem Baby-
loniæ Riblam in terram Chamathæ: qui
ᵇ tulit in eum ſententiam.
6 Nam jugulavit Rex Babyloniæ filios Tzid-
kijæ Riblæ ante oculos ejus; etiam omnes
ᶜ claros Jehudæ jugulavit Rex Babyloniæ.
7 Tum oculos Tzidkijæ excæcavit, & vinxit
eum ᵈ unellis chalybeis, ut deduceret eum
in Babyloniam.
8 Domum verò Regis, & ᵉ domum populi
combuſſerunt Chaldæi igne; muroſq; Je-
ruſchalaimorum demoliti ſunt.
9 Deniq; reſiduum populi qui reliqui erant
in civitate, & defectores qui defecerant ad
ipſum, ac reſiduum populi qui reliqui erant,
deportavit Nebuzar-adan præfectus ſatel-
litum in Babyloniam.
10 De populo verò tenuiſſimos quibus nihil
erat quicquam, reliquit Nebuzar-adan præ-
fectus ſatellitum in terra Jehudæ: quibus
dedit vineas & agros die illo.
11 Præceperat autem Nebucad-net-
zar Rex Babyloniæ de Jirmeja ᶠ Nebuzar-
adani præfecto ſatellitum, dicendo,
12 Accipe illum, & ᵍ oculos tuos adhibe illi,
neque afficito eum ullo malo; ſed quemad-
modum indixerit tibi, ita fac cum eo.
13 Quapropter miſerunt Nebuzar-adan præ-
fectus ſatellitum, & Nebu-ſchazban præ-
fectus aulicus, & Nergal-Schareetzer præfe-
ctus metationi caſtrorum, denique omnes
præfecti Regis Babyloniæ.
14 Mittentes acceperunt Jirmejam ex atrio
cuſtodiæ, tradideruntque eum ʰ Gedaljæ fi-
lio Achikami filii Schaphani, ut deduceret
eum domum: ita manſit in medio populi.
15 Ad Jirmejam autem fuerat verbum Jeho-
væ; cum eſſet detentus in atrio cuſtodiæ,
dicendo,
16 Abi, & alloquitor ⁱ Hhebedmelecum Æ-
thiopem, dicendo, ſic ait Jehova exercitu-
um Deus Jiſraëlis, ecce ego effecturus ſum
ut eveniant verba mea contra civitatem
hanc in malum, non autem in bonum: & e-
runt in conſpectu tuo die illo.
17 Sed eripiam te die illo, dictum Jehovæ; ne-
que traderis in manum ᵏ iſtorum hominum
a quibus formidas.
18 Nam ˡ omnino liberabo te, & gladio non
cades: eritq; tibi ᵐ vita tua ſpolii loco, quia
fiduciam habuiſti in me, dictum Jehovæ.

Caput XL.

Jirmeja ex vinculis & captivitate liberatur, ducit ad Gedaljam præfectum [illegible] *Jiſchmaëlis conſpirationem adverſus ipſum indicant: cujus conſpirationi indicatæ cum Gedalja* [illegible] *eſſet, perfidiſſimè a Jiſchmaële occiditur ipſe &* [illegible] *Jochanan* [illegible] *cujus profectionem conſilio* [illegible] *Jirmeja* [illegible] *Dei verbum* [illegible] *Jehudamq;* [illegible] *in Ægyptum* [illegible] *Ægyptum* [illegible]

1 Verbum quod fuerat ad Jirme-
jam a Jehova, poſtquam dimiſit eum
Nebuzar-adan præfectus ſatellitum
ᵃ Ramâ: recipiendo eum, cum ipſe eſſet vin-
ctus catenis in medio omnis multitudinis
deportandæ Jeruſchalaimis & e Jehuda,
qui deportabantur in Babyloniam.
2 Recepit ergo præfectus ſatellitum Jirme-
jam, dixitq; ad eum, Jehova Deus tuus pro-
locutus fuerat malum illud contra locum
hunc:
3 Itaque adduxit & fecit Jehova quemad-
modum prolocutus fuerat: quia peccaſtis
Jehovæ, neque auſcultaſtis voci ejus, ideo
ᵇ evenit vobis verbum illud.
4 Sed nunc ecce, ſolvo te hodie a catenis
iſtis quæ ſunt ſuper manus tuas; ſi bonum
videtur in oculis tuis venire mecum in Baby-
loniam, veni, & ᶜ adhibebo oculos meos in
te; ſin autem malum *videtur* in oculis tuis
venire mecum in Babyloniam, deſiſte:
vide, tota hæc terra expoſita eſt tibi, quò
bonum rectumque *videtur* in oculis tuis
abire, abi.
5 Aut quia ille nondum revertitur, divertito
ad Gedaljam filium Achikami filii Scha-
phani, quem præfecit Rex Babyloniæ civi-
tatibus Jehudæ, & mane cum eo in medio
populi, aut quocunque rectum *videtur* in
oculis tuis abire, abi: deditque ei præ-
fectus ſatellitum viaticum & munus, ac di-
miſit eum.
6 Veniens itaque Jirmeja ad Gedaljam filium
Achikami ᵈ Mitzpam, manſit cum eo in
medio populi qui reliqui erant in terra.
7 Audientes autem omnes principes copia-
rum qui erant in agro, ipſi & homines ipſo-
rum, Regem Babyloniæ præfeciſſe Geda-
jam filium Achikami regioni ipſi, & com-
miſiſſe ei viros ac mulieres, parvuloſque,
idque e tenui populo terræ, ex iis qui non
deportabantur in Babyloniam,
8 Venerunt Mitzpam ad Gedaljam, & Jiſch-
maël filius Nethanjæ & Jochanan, ac Jo-
nathan filii Karechi, & Seraja filius Tan-
chumethi, filiiq; Hhephai Netophathitæ,
ac ᵈ Jezanja filius Maͤchathitæ, ipſi cum
hominibus ſuis.
9 Quibus juravit Gedalja filius Achikami fi-
lii Schaphanis, & hominibus illorum, dicen-
do, ne timete quin ſerviatis Chaldæis: ma-
nete in iſta terra, & ſervite Regi Babyloniæ,
ita bene erit vobis.
10 De me autem, ecce commoror Mitzpæ, ad
ᵉ miniſtrandum Chaldæis qui venient ad
nos: vos autem colligite vinum, ᶠ æſtivoſ-
que fructus, & oleum, ac reponite in vaſis

e Heb. [illegible] Chaldæis [illegible] 10.8. f Heb. *Æſtatem*, *metonymicè ſic ver. 12.*

[illegible], & manete in civitatibus veſtris quas [illegible].
11 Et etiam omnes Jehudæi qui erant apud
Moabitas,& g Hhammonitas, & apud Edo-
mæos, & qui erant in omnibus illis regioni-
bus, audientes dediſſe Regem Babyloniæ
reliquias Jehudæis;& præfeciſſe eis Gedal-
jam filium Achikami filii Schaphanis:
12 Reverſi ſunt omnes Jehudæi ex omnibus
locis quò depulſi fuerant, ut venirent in
terram Jehudæ, ad Gedaljam, Mitzpam:&
collegerunt vini & æſtivorum fructuum
multum valde.
13 Jochanan autem filius Karechi & omnes
principes copiarum quæ fuerant in agro,
venientes Mitzpam ad Gedaljam,
14 Dixerunt ad eum, an h omnino noſti Ba-
hhaliſum Regem Hhammonitarum mittere
Jiſchmahhelem filium Nethanjæ ad percu-
tiendum te i lethaliter? ſed non credidit eis
Gedalja filius Achikami.
15 Quin Jochanane filio Karechi alloquente
Gedaljam k clàm Mitzpæ, dicendo, eam
quæſo, ut percutiam Jiſchmahhelem filium
Nethanjæ, & nemo cognoſcet: quare per-
cuteret te lethaliter, & diſpergerentur om-
nes Jehudæi qui congregati ſunt ad te, pe-
rirentque reliquiæ Jehudæ?
16 Dixit Gedalja filius Achikami ad Jocha-
nanem filium Karechi, ne feceris rem hanc:
nam falſum loqueris contra Jiſchmahhelē.

Caput XLI.

1 Fuit ergo menſe ſeptimo, ut veniens
Jiſchmahhel filius Nethanjæ filii Eliſ-
chamahhi ᵃe ſemine regio, & præfecti
regii, id eſt, decem viri, cum ipſo ad Gedal-
jam filium Achikami Mitzpā; comederent
ibi cibum unà Mitzpæ.
2 Deinde ſurgens Jiſchmahhel filius Nethan-
jæ,& decem illi viri qui erant cum ipſo, per-
cuſſerunt Gedaljam filium Achikami filii
Schaphanis gladio, ita morte affecit eum;
quem præfecerat Rex Babyloniæ illi regio-
ni.
3 Etiam omnes Jehudæos qui erant cum illo,
cum Gedalja, Mitzpæ, atque ipſos Chal-
dæos qui præſentes erant illic; a bellatores
percuſſit Jiſchmahhel.
4 Fuit autem die ſecundo, ex quo morte affe-
cerat Gedaljam: cùm *adhuc* nemo cognoſ-
ceret,
5 Ut venirent homines ᵃSchecemo, Schi-
lunte, & Schomrone, octoginta viri ᵃ raſi
barba, & laceri veſtibus, ac incidentes ſe ſe;
in quorum manu erat munus & thus, ut
afferrent ᵃ in domum Jehovæ.
6 Et egreſſus eſt Jiſchmahhel filius Nethanję
obviā eis Mitzpa, b continenter procedens
& ᵃflens: fuitque cùm occurriſſet eis, ᵃut di-
ceret ad eos, venite ad Gedaljam filium A-
chikami.
7 Sed fuit cùm perveniſſent in ᵃmedium civi-
tatis; ut jugulans eos Jiſchmahhel filius Ne-
thanjæ *proiiceret* in medium Foveæ, ipſe &
viri qui erant cum ipſo.
8 Decem autem homines inventi ſunt inter
illos, qui dixerunt ad Jiſchmahhelem, ne
morte afficias nos, nam ſunt nobis abditi
theſauri in quodam agro, tritici, & hordei,
oleique,& mellis: ita deſtitit, & non affecit
eos morte c inter fratres ipſorum.
9 Fovea autem quò projecit Jiſchmahhel
omnia cadavera hominū illorum quos per-
cuſſerat d ad latus Gedaljæ, ea eſt quam fe-
cerat ᵃRex Aſa e metu Bahhaſchæ Regis Jiſ-
raëlis; eam replevit Jiſchmahhel filius Ne-
thanjæ confoſſis.
10 Et captivas fecit Jiſchmahhel totas reli-
quias populi qui erat Mitzpæ, ᵃ filias Regis,
totumque populum qui reliqui erant Mitz-
pæ, quibus præfecerat Nebuzar-adan præ-
fectus ſatellitum Gedaljam filium Achika-
mi: quos captivos ducens Jiſchmahhel fili-
us Nethanję abibat tranſiturus ad f Hham-
monitas.
11 Sed audiens Jochanan filius Karechi &
omnes principes copiarum qui erant cum
eo, totum illud malum quod fecerat Jiſch-
mahhel filius Nethanjæ,
12 Acceptis omnibus ſuis hominibus abive-
runt ad pugnandum contra Jiſchmahhelem
filium Nethanjæ: quem invenerunt ad ᵃ a-
quas amplas quæ *ſunt* in Gibhhone.
13 Quare fuit cùm vidiſſet totus populus qui
erat cum Jiſchmahhele Jochananem filium
Karechi & omnes principes copiarum qui
erant cum eo; ut afficerentur lætitia;
14 Et divertentes totus ille populus quem
captivum abducebat Jiſchmahhel Mitzpa,
g rurſus venirent ad Jochananem filium Ka-
rechi:
15 Jiſchmahhel verò filius Nethanjæ eripi-
ens ſe cum octo hominibus a conſpectu Jo-
chananis, abiret ad Hhammonitas.
16 Accipiens itaque Jochanan filius Karechi,
& omnes principes copiarum qui erant cum
eo totas reliquias populi quem recuperavit
a Jiſchmahhele filio Nethanjæ ex Mitzpa,
poſtquam percuſſiſſet Gedaljā filium Achi-
kami; deducenſque viros bellatores, fœmi-
naſque ac parvulos, & eunuchos quos recu-
peravit, e Gibhhone;
17 Abiverunt, & conſederunt ᵃin hoſpitio
Cimhami quod eſt juxta Bethlechemum;
ut proficiſcentes abirent in Ægyptum,
18 h Propter Chaldæos, quia timebant ab eis,
eò quod percuſſiſſet Jiſchmahhel filius Ne-
thanjæ Gedaljam filium Achikami, quem
præfecerat Rex Babyloniæ regioni.

Caput XLII.

1 Deinde appropinquātes omnes prin-
cipes copiarum;& Jochanan filius Ka-
rechi, & Jezanjæ filius ᵃ Hoſchahhajæ,
totuſque populus a minimo uſque ad maxi-
mum,
2 Dixerunt ad Jirmejam Prophetam, a proci-
dens, quæſo, deprecare nomine noſtro, &
ora pro nobis Jehovā Deum tuum pro om-
nibus his reliquiis: nam relicti ſumus pauci
ex multis, quemadmodum oculi tui vident
nos *eſſe*.
3 Ut indicet nobis Jehova Deus tuus viam
qua ambulemus, & rem quam facturi ſumus.
4 Ad quos dixit Jirmeja Propheta, auſculto,
ecce oraturus ſum Jehovam Deum veſtrum
ſecundum verba veſtra; eritque ut quod-
cunque

c Heb. *in medio fratrum.*
d Heb. *ad manum.*
9 *Rex Aſa*] qui ex lapidibus & lignis Ramæ ædificaviſſe Mitzpam legitur, 1. Reg. 15.22.
e Heb. *a facie Bahhaſchæ.*
10 *Filias Regis*] de quibus inſr. 43.6.
f Heb. *filios Hhammoni, ſic inf. ver.* 15.
12 *Aquas amplas*] i. piſcinam magnam, de qua 2. Schem. 2.13.
g Heb. *revertebantur & redirent.*
17 *In hoſpitio*] locus videtur fuiſſe Cimhamo filio (ut putatur) Barzillaii a Davide attributus de patrimonio ipſius, in tribu Jehudæ: vide 2. Schem. 19.38. & ſequentibus.
h Heb. *a facie Chaldæorum, quia timebant a facie eorum.*
1 *Hoſchahhjæ*] Qui erat Mahhacathita e tribu Jehudæ, poſteris Calebi, ſup. 40.8.
a Heb. *procidat quæſo deprecatio noſtra a conſpectu tuo.*

4 *Non cohibebo*] i. non reticebo, aut diſſimulabo quicquam eorum quæ Deus mihi ſignificaverit.
b Heb. *in ſeſtem veritatis & fidelem.*
c Heb. *ut projiciatur deprecationem veſtram coram eo.*
d Heb. *revertendo.*
10 *Reverſi*] ſcilicet ab inſtituta profectione in Ægyptum, quam falso diſſimulaverant coram Propheta: vide ſup. 41.17. & infra ver. 20. *Pœnituerit* [illegible] dictum, ut Gen. 6.6. Sunt autem hujus prophetiæ partes duæ: prior dilemmatica, qua hypotheticè Propheta conſilio Dei expoſito declarat, tum quid Deus manentibus promittat, his trib. ver. tum quid interminetur proficiſcentibus in Ægyptum, uſque ad ver. 19. poſterior verò categorica, qua reprehendens Propheta ludificationem illorum & conſiliū Deo immorigerum, denūtiat Dei verbis judicium ſeveriſsimum, ad finem uſq; capitis.
e Heb. *a facie Regis: ſic deinceps.*
f Heb. *videamus.*
g Heb. *& ad cibum non eſuriamus.*
14 *Habitemus*] non autem in dies commoremur, aut vagemur incertis ſedibus, ut hîc nobis propter Chaldæos faciendum eſſet.
h Heb. *diſponendo.*
i Heb. *adhæreſcat poſt vos: ſic* 1.Chr.10.2
18 *Nam ſic*] confirmatio minarum præcedentium a recente & domeſtico exemplo.
19 *Alloquitur*] alterum membrum Prophetiæ, ut diximus in ver. 10. non a me, inquit, iſta profectio, ſed a Deo interdicitur: quamobrem proteſtor hodie rem vobis malè ceſſuram eſſe, me autem ab omni culpa liberari hac proteſtatione.
k Heb. *ſciendo ſcietis.*
20 *Quandoquidem*] hyperbatica cauſarum explicatio ex quibus ſententiam fert Dominus in reliquias Judæorum, duob. ver. Quamobrem illud, *omnino ſcitote*, quod habetur præcedente ver. ſiſtro hyperbato repetitur ver. ult. *Feſelliſtis*] in e videlicet, non autem Deum, qui minimè omnium irrideri poteſt, Galat. 6.7 quaſi dicat, certo conſilio & deliberata malitia, cùm jamjam proficiſcendi conſilium cepiſſetis, me ludificati eſtis, dum interventorem adhibuiſtis apud Deum, omnia promiſiſtis, & nihil demum præſtatis, poſtquam omnibus meis partibus erga Deum atque vos ipſos defunctus ſum.

cunque verbum reſponderit Jehova vobis,
indicem vobis, ᵃnon cohibebo a vobis verbum.
5 Viciſſim illi dixerunt ad Jirmejam, ſit Jehova inter nos ᵇteſtis verus & fidus; niſi prorſus ſecundum verbum cujus *cauſa* miſerit te
Jehova Deus tuus ad nos, ita fecerimus.
6 Sive bonum ſive malum *fuerit*, voci Jehovæ
Dei noſtri cujus *cauſa* mittimus te ad eum
auſcultabimus; ut bene ſit nobis cū auſcultaverimus voci Jehovæ Dei noſtri.
7 Fuit autem exactis decem diebus, cùm fuiſſet verbum Jehovæ ad Jirmejam,
8 Ut convocaret Jochananem filium Karechi, & omnes principes copiarum qui erant
cum eo; totumque populum a minimo uſq;
ad maximum,
9 Et diceret ad eos, ſic ait Jehova Deus Jiſraëlis; ad quem miſiſtis me ᶜut procidens
deprecarer cum nomine veſtro:
10 Si ᵈreverſi manſeritis in terra hac, utique
ædificabo vos ac non deſtruam, & plantabo
vos ac non evellam: quia ᶜpœnituerit me
ejus mali quo afficio vos.
11 Ne timeatis ᵉa Rege Babyloniæ, a quo
vos timetis, ne timeatis ab eo, dictum Jehovæ: quia vobiſcum ſum ut ſervem vos, & ut
eripiam vos e manu ejus.
12 Nam præſtabo vobis miſericordiam, ut miſereatur veſtri & reſtituat vos in terra veſtra.
13 Sed ſi dixeritis, non ſumus manſuri in terra hac; non auſcultando voci Jehovæ Dei
veſtri;
14 Et dicendo, nequaquam, ſed terram Ægypti ingrediemur, ut non ᶠexperiamur bellum, & ſonum buccinæ non audiamus; ᵍ &
cibi famem non patiamur, denique illic ᶜhabitemus:
15 Nunc ergo idcirco audite verbum Jehovæ
reliquiæ Jehudæ; ſic ait Jehova exercituum
Deus Jiſraëlis: ſi vos ʰomnino diſpoſueritis
faciem veſtram ut ingrediamini Ægyptum,
& ingreſſi fueritis ad commorandum ibi;
16 Utique futurum eſt ut gladius a quo timetis illic aſſequatur vos in terra Ægypti: &
fames illa de qua ſolliciti eſtis illic ⁱperſequatur vos in Ægypto, & ibi moriamini.
17 Ita erunt omnes homines qui diſpoſuerint
faciem ſuam ut ingrediantur Ægyptum ad
commorandum illic; morientur gladio, fame, ac peſte: neque erit eis ſuperſtes, aut
qui evadat, propter malum illud quod ego
adducam contra eos.
18 ᶜNam ſic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis, quemadmodum effuſa eſt ira mea &
æſtus meus ſuper habitatores Jeruſchalaimorum, ita effundetur æſtus meus ſuper vos
cùm ingreſſi fueritis Ægyptum: & eritis execrationi, & deſolationi, maledictionique,
& opprobrio, neque videbitis amplius locum hunc.
19 ᶜAlloquitur Jehova vos, ô reliquiæ Jehudæ, ne ingrediamini Ægyptum: ᵏomnino
ſcitote (nam conteſtor vos hodie)
20 ᶜQuandoquidem ᶜfefelliſtis animis veſtris,
quòd miſiſtis me ad Jehovam Deum veſtrum, dicendo, ora pro nobis Jehovam Deum noſtrum, & omnino prout edixerit Jehova Deus noſter ita indica nobis, & facturi ſumus:
21 Cùm autem indico vobis hodie; non auſcultatis voci Jehovæ Dei veſtri, & omnibus quorum cauſa mittit me ad vos:
22 Nunc inquam omnino ſcitote vos gladio,
fame, & peſte morituros; in loco quò placet vos ire ad commorandum ibi.

Caput. XLIII.

1 Fuit verò cùm abſolviſſet Jirmeja eloqui apud totum populum omnia verba
Jehovæ Dei eorum, quorum *cauſa* miſerat ipſum Jehova Deus eorum ad eos; omnia verba illa:
2 Ut loqueretur ᵃHhazarja filius Hoſchahhjæ & Jochanan filius Karechi, omneſq; homines illi ſuperbi; dicentes ad Jirmejam,
falſum loqueris, non miſit te Jehova Deus
noſter ad dicendum, ne ingrediamini Ægyptum ad commorandum illic:
3 Sed Baruc filius Nerijæ incitat te contra
nos; ut tradat nos in manum Chaldæorum
ad morte afficiendum nos, aut ad deportandum nos in Babyloniam.
4 Itaque non auſcultans Jochanan filius Karechi, omneſque Principes copiarum, & totus populus voci Jehovæ; ut maneret in terra Jehudæ,
5 Aſſumpſit Jochanan filius Karechi, & omnes principes copiarum; omnes reliquias
Jehudæ quæ reverſæ erant ab omnibus
gentibus quò depulſæ fuerant, ut commorarentur in terra Jehudæ:
6 Viros, & fœminas, parvuloſque, & filias
Regis, & omnes animas quas reliquerat Nebuzar-adan præfectus ſatellitum cum Gedalja filio Achikami filii Schaphanis: Jirmejam quoque prophetam, & Barucum filium
Nerijæ:
7 Et profecti in terram Ægypti, quia non auſcultarūt voci Jehovæ; pervenerunt ᵃDaphnas uſque.
8 ᶜFuit autem verbum Jehovæ ad Jirmejam
Daphnis, edicendo,
9 Accipe in manum tuam lapides magnos, &
abde eos in argilla ᵇlaterariæ illius quæ *eſt*
ad portam domus parhhonis Daphnis; ante
oculos hominum Jehudæorum:
10 Et dicito ad eos, ſic ait Jehova exercituum
Deus Jiſraëlis; ecce ego mittens aſſumam
Nebucad-nezzarem Regem Babyloniæ ſervum meum, & ponam ſolium ejus ſupra lapides iſtos quos abdidi, tenderque auguſtale ſuum ſuper eos:
11 Nam progreſſus percutiet terram Ægypti;
eum ᶜqui morti *addictus eſt* ad mortem *trahens*,
& qui captivitati ad captivitatem, & qui
gladio ad gladium:
12 Et ſuccendam ignem in domibus deorum
Ægypti, ut comburat illas, & captivos deportet eos: & amiciet ᶜterram Ægypti quemadmodum amicit paſtor veſtimentum ſuum,
& exibit inde cum pace;
13 Poſtquam fregerit ſtatuas ᶜ ᶜHeliopoleos,
quæ eſt in terra Ægypti; & domos deorum
Ægypti combuſſerit igne.

CAPUT XLIIII.

Propheta Judæos in Ægypto commorantes ab exemplis præcedentibus experientiaq́; deterret ne porrò ſint idololatræ, & pergentibus ſeveriſſimum judicium pronuntiat: deinde verò pertinaciter ludificantes exempla quæ Propheta adduxerat, a ſua ipſorum experientia illos redarguit; Dei judicium aſſerit, ſententiam repetit, pios ſi qui ſunt revocat, prophetiamq́; totam confirmat ſigno ab exitio regis Ægypti.

1 VERBUM quod fuit ad Jirmejam contra omnes Jehudæos habitantes in terra Ægypti; qui habitabant ᵃMigdoli, & ᵃDaphnis, & ᵃNophi, atque in terra ᵃPathroſi, dicendo,
2 ᵃSic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis,
vos vidiſtis totum illud malum quod adduxi contra Jeruſchalaima, & contra omnes
civitates Jehudæ; ut ecce ſunt vaſtitas hodierno die, ita ut nullus in eis habitat:
3 Propter malitiam illorum quam exercuerunt ad provocandum me; euntes ad adolendum, ad colendum deos alienos, quos non noverunt ipſi, vos, aut majores veſtri:
4 Quòd cùm mitterem ad ᵃvos omnes ſervos meos prophetas ᵃinde a diluculo continenter, edicendo; ne jam faciatis ᵇ rem abominabilem iſtam quam odi.
5 Non tamen auſcultarunt, neque inclinarunt aurem ſuam ut reverterentur a malitia ſua; ne adolerent diis alienis.
6 Quapropter effuſus eſt æſtus meus & ira mea, exarſitque in civitatibus Jehudæ, & in plateis Jeruſchalaimorum; adeò ut fuerint vaſtationi, & deſolationi, ut *ſunt* hodierno die.
7 ᵃNunc autem ſic ait Jehova Deus exercituum Deus Jiſraëlis, quare vos facitis malum maximum contra ᶜ vos ipſos, ᵃut exſcindatis vobis virum & fœminam, parvulum & lactentem e medio Jehudæ; ut non reliquas faciatis vobis reliquias,
8 Provocando me operibus manuum veſtrarum, adolendo diis alienis in terra Ægypti, quò veniſtis ad commorandum; ut exſcindatis vobis *reliquias*, & ut ſitis maledictioni & opprobrio apud omnes gentes terræ?
9 An obliti eſtis mala majorum veſtrorum, & mala Regum Jehudæ, & mala uxorum ᵈcujuſq; illorum, malaq́; veſtra, & mala uxorum veſtrarum; quæ fecerunt in terra Jehudæ, & in plateis Jeruſchalaimorum?
10 ᵃNon attriti fuerant uſque in diem hunc, neque timuerant; neque ambulaverant in lege mea & in ſtatutis meis; quæ propono vobis, ut majoribus veſtris.
11 ᵃ Idcirco ſic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis, ecce ego diſpono faciem meam contra vos ad malum; nempe ut exſcindam omnes Jehudæos.
12 Tollam enim reliquias Jehudæ, quæ diſpoſuerunt faciem ſuam ut ingrederentur terram Ægypti ad commorandum ibi, conſumenturque omnes, in terra Ægypti cadent; gladio, fame conſumentur a minimo uſq; ad maximum, gladio ac fame morientur: eruntq; exerationi, & deſolationi, maledictionique, & opprobrio:
13 Et animadvertam in eos qui habitant in terra Ægypti; quemadmodum animadverti in Jeruſchalaima, gladio, fame, & peſte;
14 Adeò ut non ſit futurus qui evadat, & reſiduus reliquiis Jehudæorum, qui venerunt ut commorarentur illic in terram Ægypti; præter eos, qui ᵃ attollunt animam ſuam ut revertantur in terram Jehudæ, revertantur inquam ad habitandum illic: nam non ſunt reverſuri ᵃ niſi qui evaſerint.
15 ᵃReſponderunt autem Jirmejæ omnes viri illi qui ſciebant uxores ſuas adolere diis alienis, & omnes fœminæ ipſæ quæ aſtabant congregatione magna; totus denique populus habitantium in terra Ægypti, in Pathroſo, dicendo,
16 *In* verbo quod indixiſti nobis nomine Jehovæ, minimè ſumus auſcultaturi tibi.
17 Sed ᵉ omnino facturi ᵃquodcunque verbum prodierit ex ore noſtro, adolendo ᶠrebus cœleſtibus, & libando eis libamina, quemadmodum fecimus nos, majoreſq; noſtri, Reges noſtri, ac principes noſtri in civitatibus Jehudæ & in plateis Jeruſchalaimorum: nam ſatiabamur cibo, & eramus ᵍ hilares, ac malum non ʰ experiebamur.
18 Ex quo verò deſiimus adolere rebus cœleſtibus, & libare eis libamina, eguimus omnibus: & gladio, ac fame conſumpti ſumus.
19 Cùm autem nos adolemus rebus cœleſtibus, & libamus eis libamina; an abſque præſtantibus viris noſtris facimus illis ᵃlucunculos, ᵃterriculorum cultum exhibendo eis, & libando eis libamina?
20 Allocutus verò eſt Jirmeja totum populum illum; viros, & mulieres, totumq; populum qui reſponderant ei verbum, dicendo,
21 ᵃAn non illius ſuffitus quem adoleviſtis in civitatibus Jehudæ & in plateis Jeruſchalaimorum, vos, & majores veſtri, Reges veſtri, Principeſque veſtri, & populus terræ; illorum *ſuffituum* recordatus eſt Jehova, & *hoc* ⁱ venit in ejus animum?
22 Cumque non poſſet Jehova ampliùs ferre propter malignitatem actionum veſtrarum, propter abominationes quas feciſtis; fuit terra veſtra vaſtitati, & deſolationi, ac maledictioni, abſque ullo habitatore, ut eſt hodierno die.
23 Propterea quòd adoleviſtis & quòd peccaſtis Jehovæ, neque auſcultaſtis voci Jehovæ, ac in lege ejus, ſtatutiſque ejus & teſtimoniis ejus non ambulaſtis: propterea evenit vobis malum hoc, ut *eſt* hodierno die.
24 ᵃDixit præterea Jirmeja ad totum illum populum, & ad omnes illas mulieres; audite verbum Jehovæ omnes Jehudæi qui eſtis in terra Ægypti:
25 Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis, dicendo, ô vos cum fœminis veſtris, ᵃ & loquuntur iſtæ ore veſtro, & manibus veſtris impletis, dicendo, ᵏ omnino perfecturæ ſumus vota noſtra quæ vovimus, adolendo

14 *Attollunt e*[*nim*], *vide Deut.* 24. 15. Eſt autem in his verbis ὑπαλλαγὴ, quam perſpicuitatis cauſa mutavimus ex comparatione ver. 28. *Niſi qui evaſ.*] id eſt, qui affecti ſtudio reviſendi terram ſuā, ab illis hominibus, qui obnitentes Deo venerunt in Aegyptum, ſeſe ſeparaverint mature.

15 *Reſponderunt*] tranſitio ad pertinax Judæorum reſponſum, exemplum quod propheta adduxerat, ſuo ipſorum exemplo & antecedente experientia deludentium.

e Heb. *faciendo.*

17 *Quodcunque verb.*] id eſt, quicquid voverimus, ut exponit Propheta infra ver. 25. Sunt enim hic duo defenſionis loci: unus eſt a religione; jam enim (inquiunt) religioſa hæc officia vovimus, ſi incolumes in Aegyptum perduceremur, hoc ver. alter eſt ab autoritate hominum, nam Principes noſtri (inquiunt) hanc religionem demandarunt nobis, ver. 19.

f Heb. *operi cœlorū: ut ſuprà* 7. 18. *ſic deinceps.*

g Heb. *boni.*

h Heb. *videbamus.*

19 *Lucunculos*] vide ſuprà 7. 18. *Terriculorum cult.*] id eſt, tribuendo corporibus illis cœleſtibus cultum, quem impertiri idololatræ ex gentibus tribuebant ſuis ſomniis & diis excogitatis, qui non ſunt in natura rerum: vide ſuprà 10. 2.

21 *An non*] confutatio præcedentis defenſionis diſſimulavit quidem aliquamdiu ſuper Deus tempus ignorationis & impietatis veſtræ, ſed cùm non reſipiſceretis, neq; ille amplius ferre potuit, neq; vos impunè abire. Quamobrem tolerantiam & miſericordiam Dei, quæ vos ad reſipiſcentiam invitabat, iniquè ad probationem ſcelerum veſtrorum protrahitis [illegible] poſt hanc autem confutationem Propheta ſententiam Dei judiciumque repetit, uſque ad ver. 29. ac poſtremò confirmat ſigno, duobus ult[imis].

i Heb. *aſcendit ſuper cor.* 24 *Dixit*] repetitio ſententiæ, ut modò diximus.

25 *O vos*] reprehenſio Judæorum, oſtendens ſententiæ quæ ſtatim ſertur argumentum: quandoquidem (inquit) in vobis manus manum fricat, & eodem animo in eandem pertinaciam verborum factorumq; conſpiratis viri & mulieres, & mutuas inter vos operas præſtatis alacriter, idcirco, &c. *Et loquuntur*] id eſt, vos muliebres perturbationes interpretamini coram Deo & me, earumque comprobatores eſtis coram omnibus hominibus, cum illarum vota niſi [illegible] rentur ſicut eſſent irrita ex lege, [illegible] quam Propheta [illegible] nominaverat ſup. ver. 15.

k Heb. *perficiendo perficiemus.* [illegible]

rebus cœleſtibus, & libando eis libamina:
l "omnino præſtant illæ vota veſtra, & om-
nino illæ perficiant vota veſtra.
26 Idcirco audite verbum Jehovæ, omnes Je-
hudæi qui habitatis in terra Ægypti: ecce
ego juro per nomen meum maximum, ait
Jehova, ' pereat, ſi fuerit amplius nomen me-
um prædicatum ore ullius viri Jehudæ qui
dicit, vivit dominus Jehova, in tota terra
Ægypti.
27 Ecce ego m citò incubiturus ſum eis in
malum, non autem in bonum: ut conſuman-
tur omnes viri Jehudæ qui ſunt in terra Æ-
gypti gladio, ac fame, donec deficiant.
28 'Qui itaque evaſuri ſunt gladio, revertan-
tur e terra Ægypti in terram Jehudæ, 'ho-
mines n pauci: nam experientur omnes re-
liquiæ Jehudæorum qui venerunt in terram
Ægypti ut commorentur ibi, utrius verbum
præſtabitur, meum an ipſorum.
29 'Hoc autem vobis eſto ſignum, dictum
Jehovæ, me animadverſurum eſſe in vos in
loco hoc; ut ſciatis o omnino præſtitum iri
verba mea contra vos in malum:
30 Sic ait Jehova, ecce ego trado Parhhopem
'Chophrahhum Regem Ægypti in manum
'inimicorum ipſius, & in manum quæ-
rentium animam ipſius: quemadmodum
tradidi Tzidkijam Regem Jehudæ in ma-
num Nebucad-netzaris Regis Babyloniæ
inimici ejus, & quærentis animam ejus.

l Heb. profundo. Omnino præſt. Id eſt, jam non ſunt amplius mulierum vota [illegible] ſed veſtra ipſorum [illegible] & vos [illegible] habitione & [illegible] ve-ſtra. 26 Pereat] apoſiopeſis in juramentis frequens. quaſi dicas, mallem memoriam nominis mei plane intercidere, quàm fœdo iſtorū ore prædicari, hoc ver. ac proinde eos perdituros ſum qui in maleficio perſtiterint, duobus ſequentibus. m Heb. amygdalaturus: ut ſuprà 1, 12. 28 Qui itaque] concluſio ſententiæ, pios utcunque parvo ſint numero in officio confirmans, ut [illegible] ſuprà ver. 14. Homines pauci] id eſt, utcunque pauci ſint numero, ut dubitent inter ſe dam, & reverti Deo autore & duce. n Heb. numeri: ſic Gen. 34, 30. 29 Hoc autem] confirmatio e prænuntiato ſigno. o Heb. ſtando ſtatura verba mea. 30 Chophrahhum] qui Euſebio Vaphres, & Apries Herodoto li. 2. dicitur. Inimicorum] id eſt, Amaſis & Ægyptiorum qui cum Amaſi adverſus Regem ſuum conſpiraverant: nam ab illo captivus [illegible], & ab his tandem ſtrangulatus eſt: vide Herodotum libr. 2.

Caput XLV.

Deus Barucum auditu ſeveriſſimis minis & ſcriptis conſternatum reprehendit infirmitatis ipſius, & confirmat promiſſione vitæ.

1 'VERBUM quo allocutus eſt Jirmeja
Propheta Barucum filium Nerijæ, cùm
ſcriberet verba iſta in libro ex ore Jir-
mejæ, ‖ anno quarto Jehojakimi filii Joſchi-
jæ Regis Jehudæ, dicendo,
2 Sic ait Jehova Deus Jiſraëlis de te, ô Baruc;
3 'Dixiſti, eheu jam mihi, quia adjicit Jehova
mœrorem 'dolori meo: laboro in gemitu
meo & quietem non invenio.
4 Sic indicturus es ei, ſic ait Jehova, 'ecce
quod ædificaveram ego deſtruo, & quod
plantaveram ego evello; id eſt, totam hanc
terram.
5 Et tu 'quæreres tibi res magnas? 'ne quæri-
to: nam ecce ego adducturus ſum malum ſu-
per omnem carnem, dictum Jehovæ; ſed da-
bo tibi animam tuam pro ſpolio in omnibus
locis quò abiturus es.

1 Verbum] Hæc prophetia (cujus inſcriptio continetur ver. 1.) [illegible] eſt ſive conſolatoria, propterea quòd Baruc prophetias Jirmejæ exſcribens afficiebatur horrore judiciorum Dei, & de ſe ipſo erat plus æquo ſollicitus infirma quadam diffidentia vide ſup. 36. ‖ Suprà 36, 1. 3 Dixiſti] in hac conſolatione exponuntur luctus Baruci perterriti judiciorum gravitate, hoc ver. [illegible] Dei in eo quòd ſolis judiciis contra populum ſuum, quamvis ſummè ſit miſericors, ver. ſequente; & Baruci conſolatio a promiſſione, verſu ultimo. Dolori meo] percepto ex Joſchijæ morte, Joachazi captivitate, regni [illegible] & omnium depravatione. 4 Ecce] argumentum a comparatione majoris: hæc omnia (inquit Deus) ego feceram, fundaveram, colueram, ornaveram, & ſi quid eſt hujuſmodi; ac proinde non poſſum non affici miſericordia ergà Rempub. tamen ipſam propter [illegible] cum tanta ſit communis improbitas, ut inviti cogar omnia perdere, ne putes unquam te aut majore eſſe miſericordia erga res omnes quàm ego ſim, aut majore ſtudio tibi ipſi proſpicere quàm ego facturus ſum, [illegible] ex hoc communi incendio ſatis eſto quòd liberabo te. 5 Quæreres [illegible] magnaſne tibi proſpectum velles, & in communibus procellis [illegible] portu naufragium publicum proſpectare? Ne quærito [illegible] te e mediis procellis erepturus ſum, & vitam conſervaturus [illegible] promiſſa ſuprà 39, 16. & ſeq.

Caput XLVI.

Deus per Prophetam Ægyptiis cladem eventuram ad Euphratem prænuntiat: deinde Ægyptum poſt annos aliquot, utcunque tum floreret, prædicit a Nebucadnetzare occupatum iri, idq; cum vaſtatione quæ non poterit niſi poſt annos quadraginta reſarciri: denique hoc argumento populum ſuum conſolatur.

1 'VERBUM Jehovæ, quod fuit ad Jirme-
jam Prophetam, contra gentes ipſas.
2 'De Ægyptiis. 'Contra copias Par-
hhonis Neconis Regis Ægypti, 'quæ fuerunt
juxta flumen Euphratis ad 'Carſemiſchum;
quas percuſſit Nebucad-netzar rex Babylo-
niæ, 'anno quarto Jehojakimi filii Joſchijæ
Regis Jehudæ.
3 'Inſtruite vos clypeo & ſcuto, & appropin-
quate ad prælium:
4 a Jungite equos & aſcendite, ô equites, ac
ſiſtite vos cum galeis; tergite ſpicula, indui-
te loricas.
5 'Cur video iſtos conſternatos, actos re-
trorſum, & potentes eorum contuſos, atque
ita fuga fugientes ut 'non obvertant faci-
em? formido eſt circumquaque, dictum Je-
hovæ:
6 Ne effugiat qui levis eſt, neq; eripiat ſe qui
potens eſt: verſus Aquilonem ad ripam flu-
minis Euphratis impingant & cadant.
7 'Quis hic eſt qui 'ut rivus aſcendit; ut flu-
mina, cujus commoventur aquæ?
8 Ægyptus eſt qui ut rivus aſcendit, & ut flu-
mina commotis aquis: dicit enim, aſcen-
dam, operiam terram, perdam civitatem &
habitantes in ea:
9 'Aſcendite ô equi, & b inſano impetu agita-
mini ô currus; & prodeant potentes: Æthi-
opes, & 'Putæi c tractantes clypeum, & 'Lu-
dæi tractantes & tendentes arcum.
10 Atqui dies ille Domino Jehovæ exercitu-
um dies erit ultionis, quo ultionem ſumet
de hoſtibus ſuis, conſumetque gladius, &
ſatiabitur, etiam inebriabitur ſanguine iſto-
rum: nam victima Domino Jehovæ exerci-
tuum erit in terra Aquilonis ad flumen Eu-
phratis.
11 'Aſcende 'Gilhhadem, & accipe opobal-
ſamum, virgo filia Ægypti: in vanum multas
adhibes curationes, emplaſtrum nullum pro-
deſt tibi.
12 Audiunt gentes ignominiam tuam, & cla-
more tuo plena eſt terra: d 'potentes unum
in alterū impingere, pariter cadere ambos.
13 'Verbum quod elocutus eſt Jehova Jirme-

[illegible] gyptius ex victo Joſchija, comparata Judæa & Syria, [illegible] zare priore plus æquo inſoleſceret: itaque hic [illegible] conem inſtitum victoriis [illegible] eſt, quòd revocat [illegible] regnum Nebucad-netzare [illegible], hoc & ſeq. verſu, alterum dicitur, ver. 5. & 6. quæ duæ partes reliquis [illegible] dro hypotypoſis cladis (ut modò diximus) per interrogationem [illegible] eſt ſub finem verſus, nimirum in cauſa eſſe pavorem [illegible] verbis enuntiatur, ſeq. ver. Non obver.] videlicet ad [illegible] hic] exornatio præcedentis cladis, primùm ab inſolentia [illegible] Ægypti cum auxiliaribus copiis, tribus verſibus [illegible] tabilis & [illegible] ſumma, ut in Ægypto Nilus. 9 Aſcendite] ſarcaſmus [illegible] Putæi] vide Gen. 10, 6. c Heb. prehendentes: ut Gen. [illegible] Gen. 10, 13. 11 Aſcende] ſarcaſmus alter. Gilhhadem [illegible] 15. d Heb. potentem in potentem. 12 Potentes] [illegible] prædicabant, illos ab aliis, elidi dejici, & perdi fuga [illegible] ſiclete. 13 Verbum] inſcriptio ſecundæ prophetiæ [illegible]

ja Prophetæ; ᶠde venturo Nebucad-nez-
13 zare Rege Babyloniæ ad percutiendum
terram Ægypti.
14 ᵍIndicate in Ægypto, & promulgate ʰMig-
doli, promulgate etiam Nophi, & Daphnis:
dicite, consiste & compara ⁱ te; sed consum-
pturus est gladius ᵏ te circumquaque.
15 Cur evertitur quisque robustorum tuorum?
non consistit, quia Jehova impellit eum.
16 ˡPlurimi erunt impingentes; etiam con-
cidet ᵍ alter cum altero, & ᵐdicent, surge ut
revertamur ad populum nostrum, & ad ʰ so-
lum natale nostrum, metu gladii illius op-
primentis;
17 Clamantes illic; Parhho rex Ægypti ⁱ stre-
pitus est, prætermittit constitutum tempus.
18 ⁿVivo ego, dictum Regis illius cujus no-
men est Jehova exercituum, ᵒquamvis ut Tha-
bor in montes & ut Carmel in mare proce-
dat, *tamen hæc futura sunt.*
19 Instrumenta deportationis para tibi, ô ᵖde-
ses filia Ægypti; Noph enim desolationi e-
rit, & succendetur ita ut nemo habitet.
20 Ut ᵍvitula speciosissima *est* Ægyptus: *sed*
excidiũ ab Aquilone ᵏomnino venturũ est.
21 Etiam mercenarii ejus in medio ejus ut
vituli saginati; sed etiam ipsi obvertent fa-
ciem, fugient pariter, non consistent: cùm
dies calamitatis eorum, supervenerit eis,
tempus visitationis eorum.
22 Vox illius ʳquasi serpens ibit; quando co-
piis procedent, & cum securibus venient ad
eam, tanquam putatores arborum:
23 Cædent sylvam ejus, dictũ Jehovæ, ˢquam-
vis non possit pervestigari; quamvis plures
sint arbores locustis, & nullus sit eis numerus.
24 Erubescet filia Ægypti; tradetur in ma-
num populi Aquilonis.
25 ᵗAit Jehova exercituum Deus Jisraëlis: ec-
ce ego animadversurus sum in ᵘnutrici-
um No, id est, in Parhhonem, & in Ægyptũ,
& in Deos ejus, & in omnes regulos ejus: de-
niq; in Parhhonẽ, & in eos qui confidunt ei:
26 Et tradam eos in manum quærentium a-
nimam ipsorum, nempe in manum Nebu-
cad-nezzaris Regis Babyloniæ & in manum
servorum ejus: ˣpostmodũ autem ˡhabita-
bitur ut diebus ᵐpriscis, dictũ Jehovæ.
27 ʸTu autem ne timeto, serve ᵐmi Jahhakob,
neque consternator, ô Jisraël: nam ecce ego
servaturus sum te e longinquo, & semen tu-
um e terra captivitatis suæ; reversusque
Jahhakob quiescet, ac tranquillus erit ne-
mine deterrente.
28 ‖Tu *inquam* ne timeto, serve mi Jahhakob,
dictum Jehovæ; nam tibi adsum: nam faci-
am consummationem in omnibus gentibus
quò depulero te, tecum verò non sum fa-
cturus consummationem; sed castigaturus
te modicè, non autem prorsus relicturus
impunem.

CAPUT XLVII.

Prophetia Pelischtæorum, Tyrum, Tzidonem, & Syriæ totius maritimæ cladem luctuosissimam a Chaldæis priamum inde ad venturam justo judicio Dei.

1 ᵃVERBUM Jehovæ quod fuit ad Jirme-
jam prophetam contra Pelischtæ-
os, cùm nondum Parhho percussisset
Hhazzam:
2 Sic ait Jehova, ecce ᵇaquæ ascendunt ᶜab
Aquilone, & ᵃevadunt in torrentem inun-
dantem, ut inundent terram & quæ implent
eam, civitatem & qui habitant in ea: itaque
clamabunt homines, & ejulabit quisquis ha-
bitat in ea terra.
3 ᵇA sonoro plausu ungularum fortium equo-
rum ejus, a commotione curruum ejus, stre-
pitu rotarum ejus; ᶠnon advertent faciem
patres ad filios, præ remissione manuum:
4 Propter diem illum venturum, ᶜquo vasta-
turus est omnes Pelischtæos, ᵈexcisurus ᵍTy-
rum, & Tzidonem, totumq; residuum auxi-
liare: cum vastaturus est Jehova Pelisch-
tæos, reliquias ʰregionis Caphtoris.
5 Obveniet ⁱcalvitium Hhazzæ, exscindetur
Aschkelon, & reliquiæ ᵏconvallis eorum:
ˡquousque indutes tibi castrasi?
6 *Dicens*: Eheu ᵐgladie Jehovæ, usque quò

ᵐ*mihi.* ... 27 *Tu autem* [illegible] Dei, ut [illegible] ... judicio Dei ... adversitates, & [illegible] in populum suum. ‖ *Supra* 30.11.

1. *Verbum Jehovæ*] Hujus prophetiæ inscriptio ver. 1. argumentum ejus & temporis continet. Argumentum quidem est de clade [illegible] Pelischtæorum [illegible] ... quod hic dicitur de percussa Hhazza, post mortem Joschijæ [illegible] Necone & de Syria capta triumphasse [illegible] ... Tzidonem [illegible] Chaldæorum [illegible] Aegyptum [illegible] potest. Nam [illegible]

[illegible] a juramento Dei. ... *Quamvis*] id est, quamvis [illegible] montibus [illegible] Thabor montibus [illegible] & Carmelus in mare pro[illegible] Aegyptius omnino confidat, ut dicitur infra ver. 25. [illegible] ... 19 *Deses*] id est, quæ jam tibi regina sedere [illegible] 20 *Vitula*] [illegible] compassatione præfractis gloriæ, hoc & seq. ver. [illegible] & ruina, ut hos seq. k Heb. *venturum venturum est.* [illegible] id est, non amplius mugiet aut boabit immani strepitu, ut [illegible] nec magis audietur quam serpentis incessus audiri [illegible] & immanes boatus edidi[illegible] vitulæ [illegible] legimus Jesi [illegible] 46. 5. & infra 48. 34. sed [illegible] e Chaldæa non audebis hiscere, ac vix spirare qui[illegible] vitula efferata per densas sylvas discurrit, sic etiam [illegible] ut sequent. versib. exponitur. 23 *Quamvis*] [illegible] Aegyptus oppidis & munitionibus, ut sylva arboribus. [illegible] urbes in Aegypto fuisse mille & viginti legimus apud [illegible] lib. 2. 25 *Ait Jeho.*] conclusio summa præcedentis inter[illegible] *No*] id est, Alexandriam matrem & quasi nutriciam to[illegible] & celebritate emporii: sic Nachu. 3. 8. 26 *Post*[illegible] post annos quadraginta quàm fuerit occupata, Jechezk. 29. [illegible] *Habitabitur*] id est, pristinam dignitatem recipiet, [illegible] Amasis [illegible] Est obiter hoc dicendum est, [illegible] & alios [illegible] Aegyptiorum sacerdotum [illegible] plagas [illegible] quòd illos quadraginta annos in regno Amasis com[illegible] regnavit, sed post illos 40. annos, [illegible] Amasis regnantis Cyro, & Cambysi [illegible] [illegible], ex Herodoto lib. 3.

Neco temporibus Joschijæ Syriam totam occupasset, ac postea [illegible] lonio libere in agro Carchemisch procedenti obviâ Babylonio [illegible] Joschija [illegible] non est [illegible] qui præ foribus [illegible] occupandæ [illegible] Aegypti reliquias [illegible] nos Pelischtæos haberet hostes. Quamobrem [illegible] Herodotus & Josephus te[illegible] stentur Syriam totam excepta Judæa a Necone fuisse occupatam, & Judæam tem[illegible] pore Joschijæ usque ad magni Nebucad-nezzaris regnum. Neco totam Aegyptum [illegible] quietè [illegible] spoliis triumphaverit (ut dictum est præcedenti capite) magis placet nobis Hhazzam in prima illa Neconis expeditione, super[illegible] stite adhuc & florente Joschija fuisse captam, ac proinde prophetiam hanc tempo[illegible] re Joschijæ prophetatam. Nec obstat quod caput præcedens posterius est tempo[illegible] re: nam in prophetia Jirmejæ temporum seriem non observari liquet, ut annotavimus suprà 12. 1. & aliis locis: deinde verò has prophetias contra gentes non du[illegible] bitamus conjunctè in finem libri conjectas esse. Prophetia autem summatim duo continet, narrationem propheticam luctuosæ cladis quæ Pelischtæis totique Syriæ maritimæ erat obventura, [illegible] ad versum 6. deinde [illegible] [illegible] duobus versibus ultimis. 2 *Aquæ*] id est, copiæ Babyloniorum potentissimæ, quæ cum aquis exundantibus sæpe comparantur ut Jeschahh. 8. 7 & Jechezk. 26. De hoc autem argumento vide Jechezk. 25. & sequent. *Ab Aquilone*] ut suprà 1. 14. a Heb. *sunt.* b Heb. *a sono plausus.* 3 *Non advertent*] id est, adeò urgebuntur calamitate ut ne patres quidem de liberis solliciti sint, sed tantùm cogitent de vita sua: simile est Matth. 24. 17. & sequent. c Heb. *ad vastandum.* d Heb. *ad excindendum.* 4 *Tyrum*] vide suprà 25. 22. *Regionis Caphtor.*] vide Gen. 10. 14. 5 *Calvitium*] id est, luctus, sive [illegible] ut Jeschahh. 3. 24. *Convallis*] id est, regionis maritimæ in convalle sitæ. *Quousque*] apostrophe sarcastica Prophetæ ad Palæstinam, [illegible] gentium ludificantis, de quo Levit. 19. 28. 6 *Gladie Jehovæ*] id est, qui a Jehova immissus es. Est autem expostulatio [illegible] ille qui non consistit os Jehovæ, sed [illegible] Quamobrem propheta per apostrophen respondet sequentis versu, primum [illegible] ad Pelischtæos ipsos.

non es requieturus? recipe te in vaginam tuam, quiesce & subsiste.
7 Quomodo requiesceres? atqui Jehova præcepit ei contra Aſchkelonem, deniq; contra portus maris, ibi constituit illum.

Caput XLVIII.

Propheta Moabitis excidium per Chaldæos venturum prænunciat propter ipsorum fastum, insolentiam, & idololatriam, propter blasphemias in Deum, & contumelias in populum ejus, denique propter odium Chaldæorum infensissimum: at eos postremò evangelica promissione consolatur.

1 Contra Moabum, Sic ait Jehova exercituum Deus Jiſraëlis; væ Nebunti, nam vaſtabitur; erubeſcent, capientur Kirjathaima: erubeſcet *munitio* ſita edito loco, & conſternabitur.
2 Nulla erit amplius laus Moabi: de Cheſchbone, cogitabant contra eam malum, *dicentes*; agite, exſcindamus eam ne ſit gens: etiam Madmen exſcinderis, te perſequetur gladius.
3 Vox clamoſa inde a Choronajimis, vaſtitatem & contritionem magnam:
4 Confractus eſt Moab, *dicentes* edent clamorem parvuli ejus.
5 Nam olivum Luchithæ continuus aſcendet fletus: nam in deſcenſu Choronajimorum hoſtes *fragoſi* clamorem fragoſum audient,
6 *Dicentium*, fugite, eripite vos ipſos; & eſtote ut nudatiſſima arbor in deſerto.
7 Nam eò quòd fiduciam habes in rebus tuis, & in theſauris tuis; tu quoque capieris: & exibit Cemoſch in deportationem, Sacerdotes ejus, & Principes ejus pariter.
8 Cum veniet vaſtator contra unamquamque civitatem, non eripies te: ſed peribit convallis, & perdetur planities, quia edicit Jehova:
9 Date, inquit, pennatam alam Moabo, ut ea utendo exeat: nam civitates ejus deſolationi erunt, adeò ut nullus habitet in eis.
10 Maledictus qui facit opus Jehovæ fraude, & maledictus qui cohibet gladium ſuum a ſanguine.
11 Tranquillus eſt Moab inde a pueritia ſua, & deſidet ſuper fæces ſuas, neq; transfuſus eſt de vaſe in vas, id eſt, in deportationem non abiit: propterea manſit ſapor ejus in eo, & odor ejus non eſt mutatus.
12 Idcirco ecce dies venturi ſunt, dictum Jehovæ, cùm immittam ei peregrinantes, qui peregrè agant eum, & vaſa ejus depleant, ac utres eorum diſſipent.
13 Tum erubeſcet Moab à Cemoſcho, quemadmodum erubuerunt domus Jiſraëlis a Bethele fiducia ipſorum.
14 Quomodo dicitis, potentes ſumus, & viri ſtrenui in bello?
15 Vaſtabitur Moab, & e civitatibus ſuis aſcendet, & lectiſſimi juvenes ejus deſcendent ad mactationem: dictum Regis, cui nomen eſt Jehova exercituum.
16 Propinqua eſt calamitas Moabi eventura, & malum ejus feſtinat valde.
17 Condolete ei omnes circumſtantes eum, & quicunque noviſtis nomen ejus: dicite, quomodo fractus eſt baculus robuſtiſſimus? virga ornatiſſima?
18 Deſcende de gloria & ſede in ſicco, ô degens filia Dibonis: nam vaſtator Moabi aſcendet contra te, corrumpet munitiones tuas.
19 Juxta viam conſiſte, & ſpeculare habitatrix Hharoblieris: interroga fugientem virum, & fœminam eripientem ſe; dic, quid factum eſt?
20 Erubeſcit Moab, *inquient*, quia contritus eſt; ejulate & clamate, indicate ad Arnonem vaſtari Moabum.
21 Nam judicium adveniet in terram planitiei; in Cholonem, & in Jahatzam, & in Mephahhatam,
22 Item in Dibonem, & in Nebuntem, & in Bethdiblathajima,
23 Et in Kirjathajima, & in Beth-gamulum, & in Beth-mehhonem,
24 Et in Kerijothas, & in Botzram, deniq; in omnes civitates terræ Moabi, longinquas & propinquas.
25 Succidetur cornu Moabi & brachium ejus frangetur, dictum Jehovæ.
26 Inebriate eum, quia contra Jehovam magnificavit ſe: ut plaudat Moab in vomitu ſuo, & ſit riſui ipſe quoque.
27 Nam an non riſui tibi fuit Jiſraël? an inter fures inventus eſt? quòd cum verba tua *facis* de eo, commoves te.
28 Relinquite civitates, & habitate in petra, ô incolæ Moabi: & eſtote ſimiles columbæ nidificanti in lateribus hiatus cavi.
29 Audivimus ſuperbiam Moabi, faſtuoſum eſſe admodum; altitudinem ejus, & ſuperbiam ejus, faſtumque ejus, & elationem animi ejus.

7 *Contra portus*] id eſt, regiones tractus qua ſunt [illegible]

1 *Contra Moab.*] Hujus Prophetiæ (qua Moabitis excidium a Babylonio eventurum prædicitur) partes univerſæ ſunt tres: prima eſt propoſitio ad ver. 11, ſecunda exornatio propoſitionis [illegible] [illegible] & cauſa [illegible] [illegible]

[illegible] ſingulis oſtendi poteſt: ut verbi gratia, Cheſchbon rationes ſignificat: ait verò Propheta nullam fore ampliùs laudem Moabo de rationibus, ſed futurum eſſe ut hoſtes longe diverſas rationes ineant contra illum: ſic etiam de Madmene & aliis compluribus. *Ne ſit gens*] ut infra ver. 42. b Heb. poſt te ibit. c Heb. clamoris, ut ſuprà 25. 36. 3 *O vaſtitatem*] ethopœia elegantes, quibus luctum Moabitarum Propheta exprimit pervadentem a termino uno ad alterum, ut Jeſchahja 15. 5. qui verſus hos quatuor interpretatur. d Heb. ramus ſletu [illegible] 5 *Fletus*] id eſt, Moabitæ eſſe [illegible] e Heb. [illegible] fragoris, *hoſtes fragoſi*] id eſt, tantus erit Moabitarum ejulantium fragor, ut hoſtium ipſorum (qui ferè victoria inſoleſcunt & tumultuantur in præda) [illegible] fragoremq; [illegible] ſuperent. f Heb. animas veſtras. 6 *Eſtote ut nudatiſſima*] id eſt, abjecti & contempti [illegible]: vide de hac voce Pſalm. 102. 18. 7 *Nam eò quòd*] altera pars propoſitionis, cauſas exponens accommodatas judiciis. Sunt autem eæ tres: prima eſt [illegible] Moabitarum in ipſis & in idolis ſuis hoc ver. ſecunda eſt ea Dei juſtiſſimum judicium denunciant, [illegible] tertia eſt ſtudium inimicorum acerbiſſimum accenſum divinitùs, ver. 10. g Heb. in operibus, id eſt, rebus a te comparatis. *Cemoſch*] vide Num. 21. 29. h Heb. unamquamque civitatum & ea [illegible] 9 *Date*] proſopopœia, qua Deus inevitabile judicium ſuum Moabitis denuntiat hyperbolica [illegible], quaſi dicat, ſi alas haberent ad volandum, evolent; ſed nullo pacto [illegible] i Heb. [illegible] k Heb. penna [illegible] 10 *Maledictus*] verba Dei inflammantis hoſtes ad actionem acerbiſſimam ſumendam de Moabitis, & animo adeo inſtando ut ipſi ſeſe cohortantur in perniciem Moabitarum.

Botzram] ſive Botzrarum Reubenitarum, [illegible] deinde verò a Moabitis occupatam; aliis verò locis [illegible] 25 *Cornu*] ut 1. Schem. 2. 1. 26 *Inebriate*] [illegible] tionis locus ab ira Dei, cujus [illegible] argumenta [illegible] Inſolentia ipſorum contra Deum & populum ejus, [illegible] clis retulſutum eſſe uſque ad verſum 35. alterum eſt idololatria [illegible] 40. Dicit autem inebriate, ut dixerat ſuprà 25. 21. [illegible] ſu totius corporis volutet ſe in ſuo vomitu, ex ebrioſorum more. [illegible] apoſtrophe ad Moabitas, [illegible] *Inter fures*] videlicet, quòd [illegible] ut Job 30. 5. & ſuprà 2. 26. *Commoves te*] id eſt [illegible] teſtiſſime exclamaris. t Heb. in ſcandalo [illegible] cordis ſe demittit.

30 Ego novi, dictum Jehovæ, [illegible] excandeſcen-
tia ejus tamen non ita *efficiet*: mendacia e-
jus non ita efficient.
31 Idcirco propter Moabitas ejulo, & prop-
ter Moabum totum clamo; propter homi-
nes Kir-chereſi gemit *animus meus*.
32 Supra fletum Jahhezeris defleo te, ô vitis
Sibmæ, propagines tuæ trajicient mare, uſq;
ad mare Jahhezeris pertingent; ſuper æſti-
vos fructus tuos & ſuper vindemiam tuam
vaſtator irruet:
33 Et intercipietur lætitia & exultatio ex ar-
vis e terra Moabi: & vinum e lacubus faci-
am ut ceſſet, non calcabit celeuſtes, celeu-
ſtæ non erit celeuſma.
34 Præ clamore Cheſchbonis Elhhalen uſ-
que, Jahatzum uſque edent vocem ſuam, a
Tzohhare Choronajima uſque, quaſi vitula
trima: nam etiam aquæ Nimrimorum [t] de-
ſolatiſſimæ erunt.
35 Ita faciam ut ceſſet Moabo, dictum Jeho-
væ; qui offerat *in* excelſo, & adoleat diis
ipſius.
36 Idcirco animus meus propter Moabum
ut tibiæ perſtrepet, & animus meus propter
homines Kir-chereſi ut tibiæ perſtrepet:
idcirco [illegible] reſiduum fecerit, peribunt
tamen.
37 Num omni capiti calvitium erit, & omnis
barba exſecta; in omnibus manibus cæſuræ,
& ſuper lumbos cilicium:
38 Super omnia tecta Moabi, & in plateis e-
jus totus erit planctus; cùm fregero Moabū
ut inſtrumentum in quo nulla *eſt* delectatio,
dictum Jehovæ.
39 Ejulabunt *dicentes*, quomodo contrita eſt!
quomodo obvertit cervicem Moab puden-
dè! eſtque Moab riſui & conſternationi a-
pud omnes circumſtantes ipſum!
40 Nam ſic ait Jehova, ecce ſimilis aquilæ in-
volabit *hoſtis*; pandet alas ſuas in Moabum,
41 Capientur Kerijothæ, & unaquæque mu-
nitionum occupabitur: & erit animus po-
tentum Moabi die illo, ut animus mulieris
perpetientis tormina:
42 Et exſcindetur Moab ne ſit populus, quia
contra Jehovam magnificavit *ſe*.
43 Pavor, & foſſa, ac laqueus imminet tibi; ô
incola Moabi, dictum Jehovæ.
44 Qui effugerit [v] a pavore incidet in foſſam,
& qui aſcenderit ex foſſa capietur laqueo:
cùm inveham in ipſum, in Moabum, annum
viſitationis ipſorum, dictum Jehovæ.
45 ‖In umbra Cheſchbonis ſtabant qui fugie-
bant a vi: ſed ignis egredietur Cheſchbone
& flamma e medio Siehonis, qui conſumet
latus Moabi, & verticem [x] eorum qui nihil
niſi ſtrepunt.
46 Væ tibi Moab, periturus eſt populus Ce-
moſchi: nam rapientur filii tui in captivita-
tem, & filiæ tuæ in captivitatem.
47 Attamen reducam multitudinem capti-
vam Moabi [y] ultimis temporibus, dictum Je-
hovæ: haſtenus judicium Moabi.

Caput XLIX.

Prophetat ruinam Hhammonitis, Edomæis, Syris, Arabibuſq; a Nebucad-netzare eventuram præ-[illegible] & cõfirmat altera clade proximè per Scy-[illegible] regno Medorum eventura.

1 CONTRA [a] Hhammonitas. Sic ait Je-
hova, an filii nulli ſunt Jiſraëli? an hæ-
res nullus eſt ei? cur hæreditario poſ-
ſidet Rex illorum Gadem, & populus illius
in civitatibus hujus habitat?
2 Idcirco ecce dies venturi ſunt, dictum Je-
hovæ, cùm faciam ut audiatur contra Rab-
bam Hhammonitarum clangor belli, ſitque
tumulus vaſtitatis, & [b] pagi ejus igne ſuc-
cendantur: ita hæres erit Jiſraël hæredum
ſuorum, ait Jehova.
3 Ejula Cheſchbon, cùm vaſtata fuerit
Hhai; clamate pagi Rabbæ, accingite
vos ciliciis, plangite, & curſitate per ſepta:
nam Rex illorum in deportationem abibit,
Sacerdotes ejus & Principes ejus pariter.
4 Quid glorians de convallibus, affluente
convalle tua, ô filia averſa? quæ confidit in
theſauris ſuis, *dicens*; quis invaderet me?
5 Ecce ego immiſſurus ſum in te pavorem,
dictum Domini Jehovæ exercituum, ex om-
nibus locis circumſtantibus te; a cujus præ-
ſentia diſpellemini quiſque, & nullus erit qui
congreget errantem.
6 Veruntamen poſtea reducam captivam
multitudinem Hhammonitarum, dictum Je-
hovæ.
7 Contra Edomæos. Sic ait Jehova exerci-
tuum, an nulla *eſt* amplius ſapientia in Te-
mane? periitne conſilium [c] a prudentibus,
exolevit ſapientia eorum?
8 ‖Fugite (fiet ut avertentes ſe [d] petant ha-
bitationes profundas) ô habitatores De-
danis: nam calamitatem Hheſavi addu-
cturus ſum in eum, quo tempore viſitabo
eum.
9 Si vindemiatores advenirent tibi, nonne
relinquerent racemos? ſi fures noctu, per-
derent quod ſatis eſſet ipſis.
10 Atqui ego denudaturus ſum Hheſavum,
retecturus abdita ejus, adeò ut ſeſe abſcon-
dere non poſſit: vaſtabitur ſemen ejus, fra-
treſque ejus, & vicini ejus, adeò ut nullus
ſuperſit, *qui dicat*,
11 Relinque pupillos tuos, ego in vita conſer-
vabo; & viduas tuas, mihi confiditote.
12 Nam ſic ait Jehova, ecce, quorum nullum
erat jus bibendi hoc poculum, *ii* [e] omnino
bibunt; ‖ tu autem ipſe [f] omnino eſſes im-
punis? non eris impunis, ſed omnino bi-
bes.

1 *Contra*] Hoc ca-pite continentur quinque prophetiæ ſuis initiis ſuis diſtinctæ, pro ratione populorum adverſus quos fuerunt e-nunciatæ. Hæc autem prima contra Hhammonitas tres partes continet: nam primùm de injuria populo ſuo facta cum Hhammonitis conteſtatur Deus, ver. 1. & ſupplicium denuntiat, deinde ſequent. deinde conteſtatur inſolentiis fiduciæ nomine, & pœnam indicit peccato parem, ver. 4 & 5. poſtremò promiſſionem Evangelicam adjungit, ver. 6. [illegible] 47.

a Heb. *filios Hhammonis ſic deinceps*.

An filii] id eſt, an nulli ſunt amplius poſteri ex Jahhakobo, qui majoribus aut agnatis ſuis ſuccedant ex lege, quod Gadis ſortem obtinent? aut etiam qui-[illegible] eſt Jehuda legitimus hæres ſortis ſuæ, quod in Jeſahhu eſt 2. Reg. 14. [illegible]

Gadem] id eſt, ſortem attributam Gadi, quam ſibi primum Hhammonitæ vindicare voluerunt, Judic. 11. deinde verò deportatis in Aſſyriam Reubenitis & Gaditis cum Pula aut Tiglath-pileſere convenerunt de ea poſſidenda, magnatum aliorum Jiſraëlitarum, tum Judæorum injuria.

2 *Dies venturi*] videlicet poſt everſum Judæorum regnum: vide Jechezk. 21. 33. & ſequen.

Rabbam] civitatem Regiam Hhammonitarum, de qua Jehoſchuhh. 13. 25. & 2. Schem. 11. 1.

b Heb. *filias: ſic deinceps*.

3 *Cheſchbon*] civitas Gaditarum, de qua Jehoſchuhh. 21. 39. *Hhai*] alterum Gaditarum oppidum trans Jardenem ſitum, ac proinde diſtinguendum ab eo cujus hiſtoria habetur Jehoſch. 7. 4 *Theſauris*] id eſt, opibus & commeatu abundantiſſimo. 7 *Contra Edom.*] ſecunda hæc prophetia tribus partibus continetur: primùm enim ſapientiam carnalem Edomæis Deus objicit, & interminatur de judicio graviſſimo ignominiaque importanda, uſque ad verſum 16. deinde objicit præſidentiam propter munitionem loci, & ruinam denuntiat, uſque ad verſum 10. poſtremò injurias populo ſuo factas exprobrat, quarum nomine Deus ſe par pari relaturum dicit, inde ad ver. 23. Confer cum Jechezk. 25.

Sapientia] cujus nomine Temanæi olim erant commendati, Hhobadjæ ver. 8. *Temane*] gente Edomæorum, denominata a Temane nepote Hheſavi ex Eliphazo, Geneſ. 36. 15. Etſi hac voce ſynecdochicè comprehenduntur omnes poſteri Hheſavi, ut voce Dedanis poſteri Abrahami ex Ketura, proximè ſequente verſu: ſic ſuprà 25. 23. c Heb. *ab intelligentibus*. d Heb. *profundaverunt habitare*; ſic infrà ver. 30. ‖Hhobadjæ 5. 8 *Petant habit.*] id eſt, effugiant e montibus [illegible] in latibula: ut Jeſchahh. 2. 19. & 21. 9 *Si vindemiat.*] amplificatio calamitatis pronuntiatæ per comparationem minoris, hoc & ſequen. verſibus duobus.

Quod ſatis eſſet] ac non amplius dilapidarent. 12 *Nam ſic ait*] confirmatio a comparatione minoris, adducto exemplo judiciorum Dei in eos qui minus fuerant promeriti. *Nullum erat*] videlicet comparatione tui, [illegible]

e Heb. *bibendo, ſic paulo poſt.* ‖ *Suprà* 25. 29. f Heb. *impunis pro* [illegible].

13 ᵍNam per me juro, dictum Jehovæ, deſo-
lationi, opprobrio, vaſtitati, & maledictioni
fore Botzram; & omnes civitates ejus ſ ab-
ituras in vaſtitates ʰ perpetuas.
14 ⁱRumorem audivi a Jehova, & legatum ad
gentes miſſum, dicentem, congregate vos, &
invadite eam, ac ſurgite ad prælium.
15 Nam ecce parvum diſpoſiturus ſum te
inter gentes, contemptum inter homi-
nes.
16 ᵗHorror tuus decipit te, ſuperbia animi
tui, ô qui habitas in fiſſuris petræ, qui ᵏ car-
pis altitudinem collis; quamvis exaltares
ut aquila nidum tuum, inde dejicerem te,
dictum Jehovæ.
17 Eritque Edomæa deſolationi: quiſquis
tranſibit juxta eam, ᵗobſtupeſcet & ſibilabit
propter omnes plagas ejus.
18 *Erit* ſicut ſubverſio Sedomi & Hhamoræ
ac ᵗvicinorum ejus, ait Jehova: non habita-
bit ibi quiſquam, neque commorabitur in ea
filius hominis.
19 ᵗEcce quaſi leo aſcendit ᵗſupra altitudi-
nem Jardenis, contra habitaculum ᵗ robu-
ſtiſſimi; ſed ˡ momento fugabo eum ex hac
terra, & eum qui electus eſt in hac præfici-
am: ᵗnam quis eſt par mihi? aut quis conte-
ſtetur mecum? denique quiſnam eſt ᵗpaſtor
qui obſiſtat mihi?
20 ᵗIdcirco audite conſilium Jehovæ, quod
ᵐ iniit contra Edomæos, & cogitationes e-
jus quas cogitavit contra habitatores Te-
manis; *menetur* niſi abjiciant eos ᵗminimi ex
ipſo grege, niſi deſolet cum illis habitacu-
la illorum.
21 Præ ſono caſus illorum commovebitur
ipſa terra: ᵗ *præ* clamore ad mare algoſum
audietur vox illorum.
22 ᵗEcce velut aquila aſcendens *hoſtis* invo-
labit, & pandet alas ſuas contra Botzram;
eritq; animus potentium Edomi die illo
ſicut animus mulieris perpetientis tor-
mina.
23 ᵗContra Damaſcum. Erubeſcet ᵗChamath
& Arpad, cùm rumorem malum audierint,
diffluent: ᵗin ipſo mari ſolicitudo erit, qui-
eſcere non poterit.
24 Remiſſa erit Damaſcus, fiet ut convertat
ſe ad fugiendum, & ᵗhorrorem febrilem pre-
hendet: anguſtia cum doloribus corripiet
eam, tanquam parturientem.
25 ᵗQuomodo non relinquetur civitas ⁿ lau-
datiſſima? urbs gaudii mei? *dicebat illa*:
26 Idcirco cadent juvenes ejus in plateis e-
jus: & omnes ᵒ bellatores ejus exſcinden-
tur die illo; dictum Jehovæ exercituum:
27 Et ſuccendam ignem in muro Damaſci, qui
conſumet palatia ᵗBenhadadi.

28 ᵗContra Kedarem, & contra regna Chat-
zoris, quæ percuſſurus eſt Nebucad-netzar
Rex Babyloniæ, ſic ait Jehova: ſurgite, a-
ſcendite contra Kedarem, & vaſtate Ori-
entales.
29 Tentoria eorum & greges eorum ᵗ cape-
ent, aulæa eorum cum omnibus inſtrumen-
tis ipſorum, & camelos eorum ſument ſibi,
& proclamabunt contra eos formidinem
circumquaque.
30 ᵗFugite, emigrate valde, petite profundas
habitationes, habitatores Chatzoris, dictum
Jehovæ: nam iniit contra vos Nebucad-net-
zar Rex Babyloniæ conſilium, & cogitat
contra vos cogitationem.
31 Surgite, aſcendite ad gentem tranquil-
lam habitantem ſecurè, dictum Jehovæ; cui
non ſunt valvæ neque vectis, ſoli habitant.
32 Et erunt cameli eorum prædæ, & multitu-
do pecorum ipſorum ſpolio, ſpargamq; eos
in omnem ventum qui ſunt ᵗ amputati late-
re: & ex omnibus partibus ejus *gentis* addu-
cam calamitatem eorum, dictum Jehovæ.
33 Ita erit Chatzor habitaculum draconū,
q deſolatiſſima uſque in ſeculum; non habi-
tabit ibi quiſquam, neque commorabitur in
ea filius hominis.
34 ᵗVerbum Jehovæ quod fuit ad Jirmejam
Prophetam contra ᵗ Hhelamum, in princi-
pio regni Tzidkijæ Regis Jehudæ, dicendo:
35 Sic ait Jehova exercituum, ecce ego fra-
cturus ſum ᵗarcum Hhelamitarum, præcipu-
um potentiæ ipſorum.
36 Adducam enim contra Hhelamitas ᵗqua-
tuor ventos a quatuor extremitatibus cœlo-
rum, ſpargamq; eos in omnes ventos iſtos;
adeò ut non ſit futura gens quò non perve-
niat *aliquis* depulſorum ʳ e Hhelamo:
37 Et ᵗ conſternatos reddam Hhelamitas
coram inimicis ſuis & coram quærentibus
animam ipſorum, adducens contra ipſos
malum, cum æſtu iræ meæ, dictum Jehovæ:
& mittam poſt eos gladium donec conſu-
mam eos.
38 Deinde reponam ᵗſolium meum in Hhela-
mo; cùm perdidero inde ᵗRegem ac Princi-
pes, dictum Jehovæ.
39 ᵗErit tandem ultimis temporibus; ut re-
ducam multitudinem captivam Hhelami,
dictum Jehovæ.

e [*intra*] Hoc ejus... e continentur...

13 *Nam per me*] alter confirmationis locus a juramento hoc ver. & decreto ſ ...to, duobus ſeq.
g Heb. *ſtuporem*.
h Heb. *ſeculi*, ſic ſupra ver. 1.
i Heb. *audivimus*: ſic ver. 23.
16 *Horror tuus*] ſecundus locus, ut diximus ſuprà in ver. 7. intelligit autem horrentem Edomæorum regionem, præ aſperitate montium Chorzeorum: unde etiam montes Sehhiris, id eſt, horrentis regionis, videntur dicti.
k Heb. *prehendis*.
17 *Obſtupeſcet &*] vide 1. Reg. 9. 8.
18 *Vicinorum*] qui nominantur Deut. 29. 23.
19 *Ecce*] tertius locus, ut diximus in ver. 7. quo oſtendit Deus quanto furore Edomæi indeſinenter Judæos infeſtaverint, & ipſe eos propulſans quanta potentia electos ſuos ſit reſtituturus, quod ſequentibus verſibus exornatur.
Supra altitudinem] id eſt, amplius exundat quàm ſoleat Jarden: vide Jehoſchuh. 3. 15. nam Edomæi ſemper Judæos atrociſſimè infeſtarunt.
Robuſtiſſimi] id eſt, Dei: periphraſis Judææ.
l Heb. *momento agam faciam ut excurrat*.
Nam quis eſt] confirmatio a potentia Dei infinita & incōparabili.
Paſtor] id eſt, Rex populos regens, ac velut paſcens autoritate ſua: ut ſuprà 23. 1.
20 *Idcirco*] exornatio comminationis, quæ præceſſit ver. proximo.
m Heb. *conſuluit*: ſic infra ver. 30.
Minimi ex] id eſt, infirmiſſimi & abjectiſſimi quique. quaſi dicat: ita frangam eos ut omnium etiam infimorum terantur pedibus: ut dixerat David Pſalm 60. 10.

21 *Præ clamore*] id eſt, tanta erit vociferatio ut inde ad mare rubrum uſque, quamvis ſit remotum, audiatur.
22 *Ecce*] ut dixerat in Moabum ſuprà 48. 40. & 41.
23 *Contra Damaſcum*] tertia hæc prophetia regno Damaſceno exitium prænuntiat pauló pòſt a Nebucad-netzare eventurum; duobus verſibus; deinde cauſam adducens a præſidentia & fiducia illius, ver. 25. amplius confirmat, duobus reliquis.
Chamath] de qua Gen. 10. 18. Num. 13. 21. & alibi paſſim. Arpad verò continet reliquam Syriæ partem ſupra regnum Chamathæ; denique totum tractum qui monti Tauro & Amano ſubſternitur; quod nobis obſervandum fuerat in 2. Reg. 18. 34.
In ipſo mari] id eſt, Antaradus, & omnes maris inſulæ percellentur.
24 *Horrorem febrilem*] id eſt, veluti ex febre horrens trepidabit.
25 *Quomodo non*] id eſt, quis vellet, aut poſſet tam celebre oppidum pervertere?
n Heb. *laudis*.
o Heb. *viri belli*.
27 *Benhadadi*] Regis Syriæ potentiſſimi, cujus mentio eſt 1. Reg. 15. 18. & ſequent. capitibus: ſic Hhamos 1. 4.

Herodotus vocat) filius Perſidem totam regno ſuo adjunxiſſet, ... quia ſynecdochicè (ut modò dicebamus) totum regnum Mediæ ... Hhelami nomine. Quamobrem prædictionem hanc referimus ... am quæ a Scythis geſta eſt contra Medos, quo tempore Nebucad... & citerioribus regionibus erat occupatus. Scythæ enim tempore ... lii Phraortis totum Mediæ regnum leguntur occupaſſe, expilaſſe, ... atque rapuiſſe omnia arbitratu ſuo, ut refert Herodotus lib. 1. ... argumentum? inquies. Hæc prophetia ſuperioribus adjecta eſt ... lum, quo Eccleſia de veritate earum confirmaretur. Hoc enim ... tiſſimum eſt, ut prophetias confirmet propheciis, & res propinquas ... ad confirmandas eas quæ poſtea longiore intervallo eventuræ ... exempla vidimus ſuprà 20. & 28. & 44. Ac propterea nominatim ... tempus quo hæc prophetia dicta eſt, quia pauló pòſt, & ante quam ... (ut ratio temporum confirmat) hanc cladem acceperunt Medi. ... id eſt, potentiam, ut ſequentia exponunt. 36 *Quatuor ventos*] ... tos hoſtes, ex populis innumeris Boreæ accolis: quos omnes ... teres Sarmatarum & Scytharum appellatione deſignare, ut ex ... conſtat. r Heb. *Hhelami*. 37 *Conſternatos red.*] id eſt, ... primo impetu fuſos ita frangam animis, ut ab hoſtibus Scythis ... dine, & premantur ſervitute rigidiſſima. 38 *Solium meum*] ... mei, quem etiam unctum Dei Jeſchahhja nominat: vide Jeſchahhja ... hæc prima promiſſio. ᵗ *Regem*] Cyaxàrem patrem Aſtyagis ... regnavit Aſtyages qui venit in Cyri manus. q. d. poſt Regem ... hanc. 39 *Erit tandem*] altera promiſſio, videlicet ... mus ſuprà ver. 4. & 48. 47.

CAPUT L.

Deus per Prophetam Babylonis judicium ſeveriſſimum denunciat, & populum ſuū inſtituit confirmatq́ promiſſionibus. Ac judicium quidem exponere copioſiſſimè, oſtendit Babylonem ipſamq́ Babylonem poſſeſſuram iri per Medos & Perſas, ſtiparam adventum, obſidionem, occupationem, & damna Babylonis futura perſcribit: populo verò ſpem facit recuperandæ eodem tempore liberationis: quæ dein confirmat a potentia ſua & ſolenni juramento, præſidentiam Babyloniorum conſtituit, ſuorumq́ diffidentiam, ac poſtremò propheticam anacephalæoſi & typo concludit.

1 ^a VERBUM quod loquutus eſt Jehova
contra Babylonem, & contra terram
Chaldæorum; ^b per Jirmejam Pro-
phetam.
2 ^c Indicate in gentibus, & pronuntiantes
^d tollite vexillum, pronuntiate, ne celetis:
dicite, capietur Babylon, erubeſcet ^e Bel,
conteretur ^f Merodac; erubeſcent terricula
illius, conterentur ſtercorei dii illius.
3 Nam aſcendet contra illā gens ^g ab Aquilo-
ne, quæ rediget terram illius in deſolationē,
adeò ut non ſit habitator in ea; ^h tam homi-
nes quàm jumenta emigrabunt, abibunt.
4 Diebus illis & tempore illo, dictum Jeho-
væ, venient filii Jiſraëlis, ipſi cum filiis Jehu-
dæ unà; ^c continenter flendo ent, & Jeho-
vam Deum ſuum quærent:
5 De Tzijone interrogent, in via, ^f illūc faci-
es eorum *ſpectent*: agedum *dicent*, & adjun-
gant ſe Jehovæ fœdere ^d perpetuo quod non
tradatur oblivioni.
6 ^e Grex ovium pereuntium ſunt populus
meus, ^f paſtores eorum faciunt ut aberrent,
per montes avertunt eos: de monte in col-
lem abeunt obliti cubilis ſui.
7 Quicunque inveniunt eos comedunt eos, &
hoſtes eorum dicunt, ^g non erimus rei: eò
quòd peccant Jehovæ ^h in caula juſtitiæ, ^i ii
quorum majoribus expectatio fuit Jehova.
8 Migrate e media Babylonia, & e terra Chal-
dæorū exite; ^k ut ſitis velut hirci ante gregē.
9 ^l Nam ecce ego excitaturus ſum & adductu-
rus contra Babylonem congregationē gen-
tium magnarum e terra Aquilonis, quæ diſ-
ponent *acies* contra illam, ^m inde capietur:
cujus ſagittarum, ut potentis ^a interficientis,
nulla ^f reſiliet fruſtra:
10 Et erit *regio* Chaldæorum prædæ: omnes
prædatores ejus ſatiabuntur, dictū Jehovæ.
11 ^a Cùm lætati fueritis, cùm exultaveritis, ô
direptores poſſeſſionis meæ; cùm abunda-
veritis ut vitula herbilis, & claram vocem e-
dideritis ut robuſti *furentes*:
12 Erubeſcet ^e mater veſtra valde, pudebit
genitricem veſtram; *dicendo*, ecce ^f poſtre-
mum gentium, deſertum, ſiticuloſum &
campeſtrem locum.
13 Præ fervore Jehovæ ^g non habitabitur, ſed
erit ^g deſolatiſſima tota: quiſquis tranſibit
juxta Babylonem, obſtupeſcet, ſibilabitque
propter omnes plagas ejus.
14 ^i Diſponite contra Babylonem circum-
quaque, omnes tendentes arcum, jaculami-
ni contra eam, ne parcatis ſagittæ; nam Je-
hovæ peccavit illa:
15 ^k Vociferamini contra eam circumquaq;,
^h ^l junxit manum ſuam, cadant fundamenta
ejus, deſtruantur muri ejus: cùm ultio Jeho-
væ ſit, ultionem ſumite de ea; quemadmo-
dum fecit facite ei:
16 ^a Excidite ſatorem e Babylonia, & qui tra-
ctat falculam tempore meſſis: metu gladii
opprimentis quiſque ad populum ſuum re-
vertant, & quiſque ad terram ſuam fugiant.
17 ^o Parva pecus diſperſa fuit Jiſraël, quam
leones depulerunt: prior comedit eam ^r rex
Aſſyriæ, hic autem poſterior ^s oſſa ejus com-
minuit, Nebucad-netzar Rex Babyloniæ.
18 Idcirco ſic ait Jehova exercituum Deus

[illegible] propoſitio generalis totius argumēti, duobus membris [illegible] de ruina Babyloniorum, duobus verſibus; alterum, de libera[tione] [illegible] qua [illegible] fuerant Babylonii, duobus alteris. Utrum[que] [illegible] Propheta conſulto enuntiat Judæis (qui jam [illegible] ut apparet ex ver. 59 cap. 51.) tum ad confirman[dam] [illegible] liberationis ſuæ, & in graviſſimis malis conſolandum, [illegible] jubet glorioſè Babyloniorum exitium & fu[turam] [illegible] tum etiam ad benè utendum commo[do] [illegible] hortatur. *In gentibus*] id eſt, fratribus noſtris, qui jam [illegible] diſperſi ſunt, ac proinde coràm nequeunt in cœtu no[ſtro] [illegible] Dei. *Tollite vexillum*] id eſt, fratres veſtros [illegible] ſanctas convocate, tanquam elato vexillo verbi Dei, [illegible] promiſſiones Dei vobis expoſitas: ſic enim pios [illegible] teſtatur hiſtoria ſacra; ut annotavimus 2. [illegible] exemplum docet Eſter. 4. & jubet Apoſtolus Heb. 10.24. [illegible] Jeſchah. 46.1. *Merodac*] id eſt, ad verbum, [illegible] [illegible] Chaldaica appellatione: nomen fuit apud Babylonios commune [illegible] Regum [illegible]. Inde a Beli Regis ipſorum temporibus. Nos [illegible] hoc quidem loco ab adjunctis adducimur, & maximè [illegible] quaſi dicat Propheta, ut ſummas illorum Deus e[illegible] [illegible] metaphoræ. [illegible] Media, quæ magis Aquilonem ſpectat reſpectu Babyloniæ, [illegible] Cyrus venturus ad Babylonē expugnandam, inf. ver. 21. [illegible] *c* Heb. *eundo & flendo ibunt.* *4 Conti[nenter]* [illegible] deſiderio reviſendi Eccleſiam Dei, ut neque flendi [illegible] faciant donec ad locum exoptatiſsimum pervenerint, ut am[illegible]. Hæc autem per hortationem potius quàm per narrationem [illegible], tum ex præcedentis partis comparatione, tum ex [illegible] rei. Nam revera Deus edicto Cyri libertatem omnibus [illegible] Eccleſiam repoſcerent, Ezra 1.3. ſed quàm pauci in[illegible] oblatam amplexi ſint etiam ex optimatibus Jehudæ hi[illegible], & ipſe Ezra tum in libro ſuo, tum etiam 1. Chron. [illegible] *5 [illegible]*] i. nihil loquantur, ad nihil adſpirent aliud; [illegible] Tzijonem verſus, ſimiles loquutiones ſunt Gen. [illegible] Luc. 10.4. *d* Heb. *ſecul.* *6 Grex ovium*] ſecunda pars, [illegible] cujus prius membrum per [illegible] [illegible] loco inde a ver. 9 poſterius verò priore loco [illegible] quorum duo allegoricè [illegible] populi [illegible] hoc ver. [illegible] oppreſſionibus & propriis pec[catis] [illegible] prædictionem liberationis venturæ revocat.

Babylon, ut notavimus ſupra 25.26. *12 Mater veſtra*] id eſt, Babylon metro[polis], ac velut totius regionis mater. *Poſtremum gentium*] q.d. hui, tam citò me, quæ primas obtinebam & regina ſedebam in gentibus, poſtremam omnium eſſe[dam] eſſe, & horrere totam? proſopopœia. *13 Non habitabitur*] id eſt, ex quo ſemel ruere cœperit, ut ædificium inclinans magis ac magis labefactabi[tur], donec tota corruerit. Cœpit enim hoc judicium per Darium Medum Cyrum[que] primò, deinde per Darium Perſam promotum eſt, tam per Alexandrum Mace[donem], ac poſtremò in ſolitudinem redacta vicinitate Seleuciæ conditæ intra no[na]geſimum lapidem a Seleuco Nicatore, teſte Plin. lib. 6. natur. hiſt. cap. 26. *g* Heb. *deſolatio.* *14 Diſponite*] apoſtrophe ad Medos & Perſas, ut diximus in verſum 9. *15* [illegible] elegantiſsima deſcriptio cauſæ propter quam Me[di] & Perſæ fuerunt infenſiſsimi Babyloni, & alii alios provocarunt ad ſumendam ultionem de ea. *h* Heb. *dedit.* *Junxit man.*] id eſt, fœderati fuerunt cum hoſte, & ſe ad Crœſum Lydorum Regem juvandum comparaverunt: vide Levitic. 5.21. Nam Belſchatzarem regem (quem Beroſus Nabonnidum, Herodotus Laby[nitum] vocat) fuiſſe fœdere junctum Crœſo teſtatur Herodotus lib. 1. ſic Jecheſk. 17.18. cui non abſimile eſt loquendi genus Ijobi 17.3. *16 Excidite*] id eſt, ne agricolis quidem (qui inermi ac ferè inermes & ſummè in republica ſunt neceſſa[rii]) parcite: ſic figuratur excidium graviſsimum. Nam Babyloniam ipſam ut her[bas] quidem, ſed tantum ſegetem copioſiſsimam habere teſtantur Herodotus ibi[dem], & Plinius lib. 18. natur. hiſt. cap. 17. *17 Parva pecus*] amplificatio præ[cedentis] propoſitionis, a cauſa propter quam Deus ad judicium hoc exequendum adducitur. Proponitur itaque cauſa ab inſolentia & tyrannide Babyloniorum in populum Dei, hoc verſ. deinde promiſsio fit reſtitutionis populo, tribus verſibus, ac poſtrema propheticè narratur excidiū Babylonis, inde ad ver. 32. *Rex Aſſy[riæ]*] i. Reges Aſſyrii, qui decem tribus deportaverunt, de quibus 2. Regum. 16. & 17. & 1. Chro. 5. *Oſſa ejus*] id eſt, abſumpſit quicquid erat reliquum: [illegible] allegoria.

Paſtores] i. principes & prophetæ omnes ordinis utriuſque, ut [illegible] [illegible] politici. *7 Non erimus*] id eſt, [illegible] [illegible] *In caula juſtitiæ*] id eſt, in Eccleſia Dei, [illegible] ſymbolū eſt Judæorum. *Ii quorum maj.*] id eſt, optimorum parentum degeneres filii, de quibus Deut. 32. *8 Ut ſitis velut*] i. exemplo [illegible] [illegible] eſtis [illegible] [illegible] [illegible]. *9 Nam ecce*] ratio [illegible] ad [illegible] [illegible] tionis locum de judicio in Babylonios quod duobus verſibus exponitur primùm per apoſtrophen ad Babylonios, tribus verſibus, tum ad hoſtes Babyloniorum, tribus verſibus: & poſtrema amplificatur a cauſis, quibus hujus judicii venturi narratione adhibentur, uſque ad ver. 33. *Gentium mag.*] id eſt, Medorum, Perſarumque, ut Jeſcha. 21.2. *Inde capietur*] id eſt, a topiis inde ab Aquilone venientibus, nam ex Aſſyria in Babyloniam [illegible], infra 51. *a* Heb. *orbantis.* *Interficientis*] id eſt, ut ſagittarii periti [illegible] mi, qui valentiſsimè tranſigit vitales adverſarii partes prout optaverit. *f* Heb. *revertetur.* *11 Cùm lætati*] apoſtrophe ad Babylonios, ut diximus in ver. 9, delicias illorum & perditum luxum hilariorū denotans, in quibus capta eſt.

Jiſraëlis; ecce ego animadvertam in regem
Babyloniæ & in terram ejus; quemadmo-
dum animadverti in Regem Aſſyriæ:
19 Et faciam ut revertatur Jiſraël ad caulam
ſuam, & ᶠdepaſcat Carmelū & Baſchanem;
& in monte Ephrajimi atq; Gilhhade ſatie-
tur anima ejus.
20 Diebus illis & tempore illo, dictum Je-
hovæ, ſi quæratur iniquitatis Jiſraëlis, nulla
extabit, & peccata Jehudæ nulla inveni-
entur: quia condonavero iis quos faciam
reliquos.
21 ᵍContra terram hanc ipſam ʰMerataijmis
aſcende, & per ⁱhabitatores Pekodi: deva-
ſta & internecioni devove ᶦpoſt eos, dictum
Jehovæ; denique effice omnino prout præ-
cipio tibi.
22 Sonum belli in iſta terra, & contritionem
magnam.
23 ᶦQuomodo ſuccideretur & confringere-
tur malleus totius terræ? quomodo eſſet
ſtupori Babylonia in gentibus?
24 ᶦLaqueum tetendi tibi, & etiam capiêris,
ô Babylon, te imprudente: invenieris, eti-
amque deprehenderis, quia cum Jehova
miſcuiſti bellum.
25 Aperuit Jehova ᵏ repoſitorium ſuum, &
deprompſit inſtrumenta indignationis ſuæ:
quia opus hoc eſt Domini Jehovæ exercitu-
um in terra Chaldæorum.
26 Convenite in eam ᶦab extremo, aperite
granaria ejus, contumulate eam quaſi acer-
vos, & anathemati devovete eam; ne ſu-
perſint ei reliquiæ.
27 Gladio tollite omnes juvencos ejus, de-
ſcendant ad mactationem: væ illis, cùm ad-
venerit dies illorum, tempus viſitationis eo-
rum;
28 ᶦVox fugientium & evadentium e ter-
ra Babyloniæ; ut indicet Tzijone ultio-
nem Jehovæ Dei noſtri, ultionem ᶦtempli
ejus.
29 Promulgate convenire in Babyloniā am-
pliſſimos, omnes qui tendunt arcum; po-
nite caſtra contra eam circumquaque, ne
ſit ei effugium, rependite ei ſecundum opus
ejus, omnino prout fecit facite ei; nam
contra Jehovam ſuperbivit, contra ſanctum
Jiſraëlis.
30 Idcirco cadant juvenes ejus in plateis e-
jus: & omnes bellatores ejus exſcindan-
tur die illo, dictum Jehovæ.
31 ᶦEcce me adverſum te, ô ᵐ ſuperbiſſi-
me, dictum Domini Jehovæ exercituum:
quia advenit dies tuus, tempus quo viſi-
tem te,
32 Quo impingat ſuperbiſſimus, & corruat
ita ut nemo ipſum erigat; & ſuccendam ig-
nem in civitatibus ejus qui conſumet om-
nes ambitus ejus.
33 ᶦSic ait Jehova exercituum, opprimuntur
filii Jiſraëlis & filiæ Jehudæ pariter: & qui-
cunque captivos fecerunt eos detinent e-
os, renuunt eos dimittere.
34 Vindex eorum fortis, Jehova exercitu-
um nomine, ⁿ omnino aget cauſam eorum,
ᶦut quietam reddat hanc terram, & commo-
veat habitatores Babyloniæ.
35 ᶦGladius *irruet* in Chaldæos, dictum Je-
hovæ, & in habitatores Babylonis, & in prin-
cipes ejus & in ſapientes ejus;
36 Gladius in ᶦmendaces ejus, ut deficiſcan-
tur; gladius in potentes ejus, ut conterantur:
37 Gladius ᶦin equos ejus, & in currus ejus,
& in totam miſcellaneam turbam quæ eſt
in medio ejus, ᶦut ſint velut fœminæ: gladius
in ᶦtheſauros ejus, ut diripiantur.
38 ᶦSiccitas in aquas ejus, ut areſcant: ᶦquia
terra ſculptilium eſt, & apud ᶦterricula ᶦin-
ſanè agunt.
39 ᶦIdcirco habitabunt ᶦferæ cum terrificis,
& manebunt in ea ᵒ ululæ; non conſidebit
ampliùs uſque in æternum, neque habitabit
uſque ᵖ in generationem quamque.
40 ᶦSimili ſubverſione qua Deus ſubvertit Se-
domum & Hhamoram, & vicinos ejus, di-
ctum Jehovæ; non habitabit ibi quiſquam,
neque commorabitur in ea filius hominis.
41 ᶦEcce populus venturus eſt ᶦab Aquilone;
& gens magna ac ᶦReges ampli excitaben-
tur e lateribus terræ:
42 Arcum & lanceam tenebunt, crudeles e-
runt quiſque, neque utentur miſericordia,
vox eorum ut mare fremet, & cum equis ve-
hentur: inſtructus *quiſque* ut vir præſtans ad
bellum contra te, ô filia Babyloniæ.
43 Audientis Regis Babyloniæ ᵠ rumorem
de eis illico, remittent ſe manus, angu-
ſtia apprehendet eum, dolor tanquam par-
turientis.
44 ᶦEcce quaſi leo aſcendit ſupra altitudinem
Jardenis, contra habitaculum robuſtiſſimi;
ſed ʳ momento fugabo eum ex hac terra, &
eum qui electus eſt in hac præficiam: nam
quis eſt par mihi? aut quis conteſtetur me-
cum? denique quiſnam eſt paſtor qui obſi-
ſtat mihi?
45 Idcirco audite conſilium Jehovæ quod
ˢiniit contra Babyloniam, & cogitationes
ejus quas cogitavit contra terram Chaldæ-
orum: *nenciat* niſi abjiciant eos minimi ex
ipſo grege, niſi deſolet cum illis habita-
culum.
46 Præ ſono occupatæ Babyloniæ commo-
vebitur ipſa terra, & præ clamore in genti-
bus ᶦaudietur.

41 *Ecce*] enarratio inſtrumentorum & operationum Dei [illegible] ... *Aquilone*] ut ſupra ver. 3. *Reges*] Darius Medus, & Cyrus [illegible] ... § *Supra* 49. 19. & 20. & 21. [illegible] ... ſ Heb. conſiliatus. 46 *Audietur*] [illegible]

Caput LI.

1 ᶦSIc ait Jehova, ecce ego excitaturus ſum
contra Babyloniam, & contra eos qui in-
habitant ᵃ ᶦmeditullium inſurgentium in
me, ᶦventum obrumpentem.

2 Et immiſſurus ſum contra Babyloniam ven-
tilatores, qui ventilabunt eam, & exhauri-
ent terram ejus: cùm fuerint contra eam
circumquaq; die mali.
3 ᵇContra ᶜeum qui tendit tendat ᵇ ſagittari-
us arcum ſuum,& contra eum qui extollit ſe
lorica ſua; neque clementia utamini erga
electos juvenes ejus, internecioni devovete
totum exercitum ejus:
4 Ut cadant confoſſi in terra Chaldæorum,
& tranſfixi in plateis ejus.
5 ᶜQuia ᶜnon viduatus eſt Iſraël & Jehuda
Deo ſuo, Jehova exercituũ; quia terra iſto-
rum ᶜplena eſt reatu a ſancto Iſraëlis.
6 Fugite e medio Babyloniæ & eripite quiſ-
que ᶜ ſeipſum, ᶜne exſcindamini in iniquitate
ejus: cùm tempus ultionis erit Jehovæ, re-
tributionem ipſe rependet ei.
7 Poculum aureum Babyloniæ ᶜmanu Jehovę
inebriavit totam terram; de vino ejus bibe-
runt gentes, propterea inſaniunt gentes.
8 Repentè cadet Babylon, & perfringetur:
ᶜejulate apud eam, ᵈ ſumentes adhibete ᶜ o-
pobalſamum contra dolorem ejus, ſi fortè
poſſet curari.
9 Quamvis curaremus Babylonem, inquitũ,
tamen non eſſet curata; derelinquite eam, &
abeamus quiſque in terram ſuam: nam ᶜper-
tingit ad cœlos judicium ejus, & elatum eſt
uſque ad ſuperiores nubes.
10 Protulit Jehova totam juſtitiam noſtram,
agite enarremus Tzijone opus Jehovæ Dei
noſtri.
11 ᶜPurgate ſagittas, cogite ſcutes umbo-
ſatos, excitat Jehova ſpiritum Regum Me-
diæ, quia contra Babyloniam cogitatio ejus
eſt ut perdat eam: nam ultio Jehovæ eſt, ᶜul-
tio templi ejus.
12 In muris Babylonis attollite vexillum,
confirmate cuſtodiam, ſtatuite vigiles, com-
parate inſidiatores: nam & cogitavit Jeho-
va, & facturus eſt quod dixit contra habita-
tores Babylonis.
13 ᶜO quæ habitas ſecundum aquas multas,
ô ampla theſauris; advenit finis tuus, pro
ᵉ menſura quæſtus tui.
14 ᶜJurat Jehova exercituum per ſe ipſum:
mentior niſi te impleam ᶜ hominibus quaſi
melolonthis, qui canant de te ᶜceleuſma:
15 ‖Jurat qui fecit terram virtute ſua; ſtabi-
livit orbem habitabilem ſapientia ſua, & pru-
dentia ſua extendit cœlos:
16 Quo vocem ſuam edente fremitus aqua-
rum eſt in cœlis, & qui effert vapores ab ex-
tremitate terræ; fulgura cum ipſa pluvia fa-
cit, & profert ventum e theſauris ſuis.
17 Magis obbruteſcit omnis homo quàm ut
animadvertat, pudefacere omnem conflа-
torem ſculptili: nã falſum eſt fuſile ejus, nec
ſpiritus eſt in ullo eorum.
18 Vanitas ſunt, opus maximæ aberratio-
nis; quo tempore viſitabuntur illi, peribunt
ipſa.
19 Non ſicut iſtarum eſt, ſed formator om-
nium eſt Jahhakobi portio; viciſſim ille eſt
tribus poſſeſſionis ejus, Jehova exercituum
nomen eſt ei.
20 ᶜCeſtra fuiſti mihi, inſtrumenta bellica: ut
diſſiparem per te gentes, & perderem per
te regna:
21 Ut diſſiparem per te equũ cum ſeſſore ſuo,
& diſſiparem per te currum cum ſeſſore ſuo:
22 Ut diſſiparem per te virum & mulierem; &
diſſiparem per te ſenem & puerum, diſſipa-
remq; per te juvenem & virginem:
23 Ut diſſiparem per te paſtorem cum gre-
ge ſuo, & diſſiparem per te agricolam cum
ᶠ jumentis ſuis conjugatis; diſſiparemq; per
te Principes, & antiſtites.
24 Jam rependam Babyloni, & omnibus ha-
bitatoribus terræ Chaldæorum, totum malũ
ipſorum quo affecerunt Tzijonem, ante o-
culos veſtros: dictum Jehovæ.
25 ᶜEcce me contra te, ô ᶜmons perditor, di-
ctum Jehovæ, qui perdis totam terram: ut
extendens manum meam contra te devol-
vam te ex ipſis petris, & diſponã te in ᵍ mõ-
tem ruderum ex incendio.
26 ᶜNeque accipient ex te lapidem ad an-
gulum, aut lapidem ad fundamenta: nam
ʰ deſolatiſſimus in ſeculum eris, dictum Je-
hovæ.
27 ᶜAttollite vexillum in terra, clangite buc-
cina in gentibus, comparate contra iſtam
gentes, promulgantes convocate cõtra iſtã
regna ᶜArarati, ᶜMinni, & ᶜAſchcenazi: præ-
ficite contra iſtam ᶜimperatorem, adducite
equos ᶜpares melolonthis hiſpidis.
28 Comparate contra iſtã gentes, ᶜreges Me-
diæ, & Principes ejus, omneſque antiſtites
ejus; denique totam terram dominatus e-
jus:
29 ᶜEt commota terra indoleſcet, cùm præſta-
bitur contra Babyloniam unaquæque cogi-
tationum Jehovæ; ut redigat terram Ba-
byloniæ in deſolationem, quam nemo inha-
bitet.
30 ᶜDeſinent potentes Babyloniæ pugnare,
deſidebunt in munitionibus, peribit ᶜpoten-
tia eorum, erunt velut fœminæ: ᶜaccendent
hoſtes habitacula ejus, confringentur ᶜvectes
ejus.

[illegible]] vide Gen. 37.23 & ſupra 46.12. 9 Pertingit] id eſt, [illegible] 11 Purgate] apoſtrophe ironica ad Babylonios, ut [illegible] ſupra 50.28. 13 O quæ habitas] id eſt, muni- [illegible] opibus inſtructiſſima: nam Babylonem perlui Euphrate, [illegible] circumductam fuiſſe teſtantur veteres. e Heb. cubito. [illegible] locus confirmationis, ut diximus ſupra in ver. 33. [illegible] juramentum [illegible] deſcriptione majeſtatis Dei, [illegible] argumentum (quod hic juramento ſancitur) [illegible] ad ver. 41. Hominibus [illegible] [illegible] devictis & proculcatis Babyloniis, ut ſupra [illegible]

[illegible] Mons perditor] id eſt, Babylon, inſtar montis aſſurgens vaſtitate murorum & amplitudine: nam muri la- [illegible] titudinem quinquaginta, in altitudinem ducentos cubitos regios [illegible] teſtes Herodotus, Strabo, Plinius, Diodorus Siculus. g Heb. [illegible] di. 26 Neque accipient ex te] id eſt, nunquam reparaberis [illegible] ut ſequentia verba docent. h Heb. deſolationes ſeculi: ſic ver. 62. 27 Attollite] apoſtrophe ad hoſtes, tanquam adminiſtros judiciorum Dei. Ararati] id eſt, Armeniæ majoris; ut Gen. 8.4. Minni] i. Armeniæ minoris, quæ [illegible] ſuum habet compoſitum ex Aram, id eſt, Syria, & antiqua hac [illegible] Minni. Nam Armeniam olim Syria fuiſſe comprehenſam teſtis eſt Plinius lib. [illegible] natur. hiſt. cap. 13. Aſchcenazi] vide Gen. 10.3. has autem regiones [illegible] Armeniam utramque & minorem Aſiam, ſynecdochicè notatam Aſchcenazi nomine, antè fuiſſe a Cyro occupatas quàm Babylonem invaderet, teſtantur [illegible] hiſtoriæ. Imperatorem] videlicet exercitus, qui imperator [illegible] rium habeat, & Darii Cyriq; mandata ad exercitum perferat. Vox enim eſt [illegible] poſita, perinde ſonans atque ſi dixeris, inſtillationis & [illegible] Princi- pem: ſic Nachum 3.17. Pares] videlicet numero: ut ſupra verſiculo 14. 28 Reges Mediæ] id eſt, eos qui parent Medis. 29 Et commota] [illegible] ratio formæ qua judicia ſua proditurus eſt Deus, ut diximus in verſ. 25. 30 Deſinent] poſtquàm primo prælio [illegible] ut [illegible] ſupra 50. 37. Potentia] quam nunc [illegible] Accendent hoſtes] videlicet cùm intra oppidum perrupeſint. Vectes ejus] id eſt, tam ſingulares [illegible] culorum [illegible] portarum [illegible] quibus [illegible] ris aggeris ad Euphraten [illegible] nam ita [illegible] tructam Babylonem docet Herodotus lib. 1. & [illegible]

[illegible] 33 [illegible] 37 [illegible] [illegible] Babylonios [illegible] ſupra ver. 7. & quid Babylonio [illegible] eſt docet, ver. 24. [illegible] Eſt autem [illegible] apud Julium Pollucem [illegible] Græci & Latini [illegible] Ecce me] [illegible] hujus propheticæ [illegible] ad ver. 41.

31 Curſor obviam curſori curret, & index
obviam indici; ad indicandum Regi Baby-
loniæ captam eſſe [k]civitatem ejus [l] ab ex-
tremitate:
32 [i]Et ipſos [l]anguſtos aditus occupatos eſſe,
etiam [k]ſtagna hoſtes combuſſiſſe igne: viros
autem [k]bellatores perturbatos eſſe.
33 [l]Nam ſic ait Jehova exercituum Deus
Jiſraëlis, quia filiam ipſam Babyloniæ ſicut a-
ream [l]tempeſtivè ſolidat; adhuc paululum,
tum adveniet [m]tempus meſſis ei.
34 Exedit me, quatit me Nebucad-nezar
Rex Babyloniæ, ſtatuit me [l]ut vas [m]inutile:
deglutit me ut draco, implet ingluviem ſu-
am deliciis meis, diſpellit me:
35 [n]Injuria quæ fit mihi & carni meæ, in Ba-
byloniam recidat, dicit habitatrix Tsijonis;
& ſanguis meus in habitatores terræ Chal-
dæorum, dicant Jeruſchalaima.
36 [4]Idcirco ſic ait Jehova, ecce ego conſe-
cturus ſum cauſam tuam, & [o]ulturus ultio-
nem tuam; ideo exſiccabo [4]mare illius, tan-
quam ſi areſeciſſem ſcaturiginem illius.
37 Et [p]abibit Babylon in acervos, in habita-
culum draconum, ſtuporem & ſibilū, adeò
ut nemo inhabitet.
38 Pariter ut juvenes leones [4]rugient, voci-
ferabuntur ut catuli leonum.
39 Cùm incaleſcentibus illis [4]diſponã potio-
nes eorum, & inebriabo eos ut exultent; ſed
dormient [4]ſomno [q]perpetuo, neque exper-
giſcentur, dictum Jehovæ.
40 Deducam eos velut agnos ad mactandum,
ut arietes cum hircis.
41 [4]Quomodo caperetur [r]Scheſchac, & oc-
cuparetur laus totius terræ! quomodo eſſet
deſolationi Babylon inter gentes!
42 [4]Quaſi aſcendat contra Babylonem [4]ipſum
mare, fremitu fluctuum ejus operiatur,
43 Erunt civitates ejus deſolationi, terra ſiti-
culoſa, & campeſtris; terra in cujus oppidis
non habitabit ullus vir, neque tranſibit per
eas filius hominis.
44 Animadvertam etiam contra Belum Ba-
bylone, & [r]extraham [4]quod deglutit ex ore
ejus, neque confluent ad eum amplius gen-
tes: etiam murus Babylonis corruet.
45 ¶ Exite e medio ejus, popule mi, & eripite
quiſque animam ſuam; ab æſtu iræ Jehovæ:
46 Et [4]videte ne molleſcat [s]animus veſter, &
timeatis propter rumorem qui audietur in
ea terra; cùm advenerit [4]anno uno rumor
ille, & poſtea [4]anno altero idem rumor vi-
olentiaque in terram, denique dominator
ſuper [4]dominatorem.
47 Idcirco ecce dies venturi ſunt, cùm ani-
madvertam in ſculptilia Babylonis; & tota
terra ejus pudefiet, omneſque confoſſi ejus
cadent in medio ejus:
48 Et [4]cantabunt de Babylonia cœli & terra,
& quæcunque ſunt in eis; cùm ab Aquilone
venerit ad eam iſtorum vaſtatorū quiſque,
dictum Jehovæ.
49 Et Babyloni cadendum eſt, ô confoſſi Jiſ-
raëlis: & cum Babylone caſuri ſunt con-
foſſi totius terræ illius.
50 [4]O qui evaſiſtis a gladio, abite, ne conſi-
ſtatis: recordamini e longinquo Jehovæ, &
Jeruſchalaima veniant in animum veſtrum,
dicendo,
51 [4]Erubeſcimus quòd audiamus opprobri-
um, operit ignominia faciem noſtram; quòd
ingrediantur extranei in ſanctuaria domus
Jehovæ.
52 Idcirco, ecce dies venturi ſunt, dictum Je-
hovæ; cùm animadvertam in ſculptilia il-
lius, & in tota terra illius exclamabit con-
foſſus.
53 Etiamſi aſcenderet Babylon in cœlum,
etiamſi muniret [t]altiſſimum robur ſuum; a
me venturi ſunt vaſtatores in eam, dictum
Jehovæ;
54 Vox [v]clamoſa a Babylone, & contritio
magna a terra Chaldæorum:
55 Nam vaſtaturus eſt Jehova Babylonem,
& perditurus ex ea robur cum voce magna;
etiamſi fremant fluctus illorū ut aquæ mul-
tæ, edatur ſtrepitus vocis illorum:
56 Cùm venerit contra eam, contra Babylo-
nem vaſtator, capientur potentes ejus, con-
teretur quiſque arcuum ejus; quia Deus
fortis retributionum Jehova [x]omnino re-
pendet.
57 ¶ Inebriabo, inquit, principes ejus & ſapi-
entes ejus, duces ejus, antiſtiteſq; ejus, &
potentes ejus; ut dormiant ſomno perpe-
tuo ac non expergiſcantur; dictum Regis
cui nomen eſt Jehova exercituum.
58 Sic ait Jehova exercituum, [y]murus utero;
Babylonis [4]latiſſimus [z]planè nudabitur, &
portæ ejus [4]altiſſimæ igne ſuccendentur, ita
[4]laboraverint populi pro inanitate & natio-
nes pro igne, ac defatigati fuerint.
59 [4]Verbum quod præcepit Jirmeja Prophe-
ta Serajæ filio Nerijæ, filii Machaſejæ, cùm
iret a Tsidkija Rege Jehudæ in Babyloni-
am anno quarto regni ejus: erat autem Se-
raja Princeps [4]Menuchæ,
60 Poſtquam deſcripſiſſet Jirmeja totum ma-
lum quod eventurum erat contra Babylo-
nem in libro uno; omnia verba hæc quæ
ſunt ſcripta contra Babyloniam.
61 Edixit ergo Jirmeja Serajæ; cùm veneris
ad Babylonem, tum aſpiciens legito omnia
verba hæc,
62 Ac dicito, ô Jehova, tu eloquutus es con-
tra locum hunc te exciſurum eum, adeò ut
non ſit in eo habitator [a]tam ex hominibus,
quàm ex jumentis; ſed deſolatiſſimum in
ſeculum fore.
63 Deinde eſto, cùm abſolveris legere libel-
lum hunc; ut alligans ei lapidem, projicias
eum in medium Euphratis:
64 Et dicas, ita ſubmergetur Babylon, & non
exſur-

31 Ab extr.] utraque videlicet, quà [illegible] & quà [illegible] Euphrates in [illegible]

32 [illegible]] id eſt, [illegible] quibus [illegible] utrumque oppidum.

i Heb. tranſitus: ut 3 Schem. 1. 4. 1.

Stagna] id eſt, non tantum ipſum Euphratis alveum tanquam igne arefactum eſſe, ſed etiam ſtagna & rivos ex eo ductos intra oppidum, quibus aqua ne [illegible] poetis Medi & Perſæ immò [illegible].

k Heb. belli.

33 Nam ſic ait] tranſitio ætiologica [illegible] de quo ſupra 2. Nec [illegible] prophetia [illegible] ut agricola tempeſtivè aream ſolidat ad trituratio-nem.

l Heb. tempore calcat.

Tempus meſſis] i. quo meſſis quæ intrò comportata eſt per adminiſtros Dei triturabitur.

34 Ut vas inutile] i. ut vas [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] verſus & [illegible] Daniëlem & Zacharjam.

m Heb. vacuum.

n Heb. injuria mea, ſuper Babylonem, ut Gen. 16. 5.

36 Idcirco] reſponſum Dei ad [illegible] expoſtulatio-nem.

o Heb. contendens [illegible].

Mare] id eſt, maximam aquam, ut Gen. 1. 10. vide ſupra ver. 32.

p Heb. erit.

38 Rugient] videlicet Babylonii, celebrantes feſtum In-[illegible] quo die capti ſunt, Danijel. 5. ut etiam annotat Herodotus. 39 Diſponam] vide hæc apud Danijelem ibidem. Somno perpetuo] id eſt, dormitione mortis, ut Pſalmus nominat Pſal. 13. 4. q Heb. ſeculi. 41 Quomodo caperetur] [illegible] ut diximus ſupra 50. 2. cujus loci ſunt duo, unum, quo [illegible] Babyloniorum, verſibus quibus [illegible], quo refellit metum & diffidentiam piorum, [illegible] promiſſionibus, uſque ad ver. 50. Scheſchac] vide ſupra 25. 26. 42 Quaſi aſcendat] reſponſio ad objectionem præcedentis [illegible]. [illegible] id eſt, Euphrates ipſe inde [illegible] Perſico [illegible] in Babyloniam [illegible], quamvis illi confidant tantopere, ut ſupra ver. 36.

r Heb. deglutitionem ipſius. 44 Quod deglutit] id eſt, innumeras illas [illegible] quibus colitur, [illegible] templo ipſius: vide in hiſtoria Beli, & Herodotum libro 1. [illegible] 45 Exite] iterum conſolatio [illegible] per apoſtrophen ad populum Dei. 46 Videte] ellipſis, de qua Gen. 3. 22. Anno uno] [illegible] quo [illegible] allatus eſt de [illegible] & ſuſcepta expeditione Cyri [illegible] anno [illegible] expeditione, Cyrus in Aſſyria moratus eſt [illegible] ad Gyndem fluvium. Anno altero] nimirum cùm [illegible] Cyrus perrexit in Babyloniam, & violentiam adhibuit contra Babylonem: vide Herodotum ibidem.

inſurget [h] a malo quod ego indicturus ſum
contra eam, [i] quamvis defatigentur chaſte-
num. [k] verba Jirmejæ.

[illegible] ad intelligentiam & ſuſtentandamque conſtituerunt. [illegible] Jirmejæ: nam ſequens caput a Jirmeja minimè fuiſſe ſcri-[illegible], quòd pertexit hiſtoriam uſque ad regnum Evilmero-[illegible] Rex Jehojacin ſupervixit; ac proinde ſtatuimus ab [illegible] Eccleſiæ conſilio fuiſſe additum ad Jirmejæ ſcripta: ut ſcrip-[illegible] ad, Deut. 34.

Caput LII.

Eadem eſt argumento cum 2. Reg. 25.

1 NATUS unum & viginti annos Tzid-
kija cùm regnare inciperet, undecim
annis regnavit Jeruſchalaimis: cujus
matri nomen Chamutal filia Jirmejæ è Lib-
na:
2 Qui fecit quod malum videtur in oculis Je-
hovæ, omnino prout fecerat Jehojakim.
3 Cumque ſecundum iram Jehovæ fieret Je-
ruſchalaimis & in Jehuda, adeò ut abjice-
ret eos a facie ſua; rebellante Tzidkija
contra Regem Babyloniæ:
4 Fuit anno nono regni illius, menſe decimo,
decimo die menſis, ut adveniens Nebucad-
netzar rex Babyloniæ, ipſe & omnes copiæ
ipſius contra Jeruſchalaima, caſtra facerent
juxta ea; exſtruentes contra ea propugna-
cula circumquaque.
5 Sic proceſſit civitas in obſidione, uſque ad
undecimum annum Regis Tzidkijæ.
6 Menſe quarto, nono *die* menſis, cùm inva-
luiſſet fames in civitate; adeò ut non eſſet
panis populo regionis;
7 Et perrupta eſſet civitas, tum omnes [a] bel-
latores fugerunt & egreſſi ſunt e civitate
noctu, via portæ inter duplicem murum, quæ
erat juxta hortum regis, Chaldæis civitatem
obſidentibus circumquaque: & abiverunt
via campeſtrium.
8 Sed perſequentes copiæ Chaldæorum re-
gem, aſſequuti ſunt Tzidkijam in campe-
ſtribus Jerechuntis; cùm omnes copiæ ejus
diſperſæ eſſent ab eo:
9 Et prehendentes Regem deduxerunt eum
ad Regem Babyloniæ Riblam in terra Cha-
mathæ: ubi [b] tulit [c] de eo ſententias.
10 Ex quibus jugulavit rex Babyloniæ filios
Tzidkijæ ante oculos ejus; etiamque om-
nes Principes Jehudæ jugulavit Riblæ:
11 Deinde oculos Tzidkijæ excæcavit, & cùm
vinxiſſet eum numellis chalybeis deduxit
eum Rex Babyloniæ in Babyloniam; & po-
ſuit eum [c] in loco aliquo præfecturarum uſ-
que ad diem mortis ejus.
12 Deinde menſe quinto, decimo die menſis,
ipſo decimo nono anno Regis Nebucad-
netzaris Regis Babyloniæ; [†] poſtquam ve-
niſſet Nebuzar-adan præfectus ſatellitum,
qui [c] miniſtrabat Regi Babyloniæ, Jeruſcha-
laima,
13 Combuſſit domum Jehovæ, & domum
Regis, omneſque domos Jeruſchalaimo-
rum, id eſt, omnes domos magnatum com-
buſſit igne:
14 Et omnes muros Jeruſchalaimorum cir-
cumquaq; deſtruxerūt omnes copiæ Chal-
dæorum quæ *erant* cum præfecto ſatellitum.
15 E tenuibus populi, id eſt, reliquum populi,
eos qui relicti fuerant in civitate, & defe-
ctores qui defecerāt ad Regem Babyloniæ,
& reliquum vulgi; deportavit Nebuzar-
adan præfectus ſatellitum.
16 Tantùm e tenui populo terræ reliquos fe-
cit Nebuzar-adan præfectus ſatellitum, [d] qui
eſſent vinitores & qui agricolæ.
17 Præterea columnas æreas quæ *erant* do-
mui Jehovæ, baſeſque, & lacum æneum qui
erat in domo Jehovæ fregerunt Chaldæi;
deferentes totum æs eorum in Babylo-
niam:
18 Item ollas, & hamas, & inſtrumenta mu-
ſica, crateraſque & acerras; omniaque in-
ſtrumenta ærea quibus miniſtraverant ac-
ceperunt:
19 Etiamque pelves, & trullas, cum crateri-
bus, & ollis, & lychnuchis, & acerris, ac ſco-
pulis; [e] quæcunque aurea, & quæcunque
argentea accepit præfectus ſatellitum:
20 ‖ Columnas duas, lacum unum, boveſque
duodecim æreos qui *erant* ſub baſibus, quæ
paraverat Rex Schelomo pro domo Jeho-
væ; non fuit pondus æri eorum, omnium in-
ſtrumentorum iſtorum.
21 ‖ Columnis autem iſtis, octodecim cubito-
rum altitudo erat columnæ unicuique, & fi-
lum duodecim cubitorum circūdabat eam:
denſitas autem ejus quatuor digitorum, ca-
va erat:
22 Cui impoſita erat corona ærea, & altitudo
coronæ unius [*] quinque cubitorum, epicar-
pus, & malogranata ad coronam circum-
quaque omnia ærea; & ſimilia erant co-
lumnæ ſecundæ, cum malogranatis:
23 Eratque malogranata [*] nonaginta ſex in
plagam quamque: omnia malogranata cen-
tena in epicarpo circumquaque.
24 Item cepit præfectus ſatellitum Serajam
Sacerdotem primarium, & Tzephanjam
Sacerdotem ſecundarium; ac tres cuſtodes
liminis.
25 E civitate verò cepit aulicum unum qui
fuerat præfectus bellatoribus, [*] cum ſeptem
viris ex [f] intimis Regis qui inventi ſunt in ci-
vitate, & ſcribam primarium exercitus qui
exercitum conſcribebat e populo terræ: ac
ſexaginta viros e populo terræ qui inventi
ſunt in civitate.
26 Hos ipſos captos Nebuzar-adan præfe-
ctus ſatellitum, deduxit ad Regem Babylo-
niæ Riblam:
27 Quos percutiens Rex Babyloniæ, morte
affecit Riblæ in terra Chamathæ: ſic migra-
vit Jehuda a terra ſua.
28 Hic eſt populus quem deportavit Nebu-
cad-netzar, anno ſeptimo, Jehudæi ter mil-
le viginti tres:
29 [*] Anno decimo octavo Nebucad-netzaris,
deportavit Jeruſchalaimis animas octingē-
tas triginta duas:
30 Anno [*] viceſimo tertio Nebucad-netzaris
deportavit Nebuzar-adan præfectus ſatelli-
tum Jehudæos, animas ſeptingentas qua-
draginta quinque: omnes animæ quatuor
mille ſexcenta *ſunt*.
31 ‖ Poſtea fuit trigeſimo ſeptimo anno a de-
portatione Jehojacinis Regis Jehudæ, duo-
decimo menſe, vigeſimo quinto die men-
ſis; ut efferret Evilmerodac Rex Babylo-
niæ anno quo regnare cœpit caput Jeho-

d Heb. *in vinitores & in agricolas.*

e Heb. *quæ auri auri, & quæ argenti argenti.*

‖ 1. Reg. 6. & 7.

‖ 1. Reg. 7. 15.

22 *Quinque cubitorum*] vide 1. Reg. 7. 16.

23 *Nonaginta ſex*], exceptis angularibus quatuor: quæ ſi comprehenderis, efficientur centena ſingulis ordinibus, 1. Reg. 7. 20. & 2. Chr. 4. 13. ut verbis ſequentibus oſtenditur.

25 *Cum ſeptem*] id eſt, qui aulicæ [illegible] in copiis habebat (quemadmodum etiam ſcriba copiis poſtea habetur [illegible]) comprehenditur numero horum ſeptem intimorum Regis: quapropter ubi nominantur [illegible] ex hoc numero, [illegible] tantùm hominum [illegible], 2. Reg. 25. 19. [illegible] inclusivè (ut vulgò loquuntur) accipiendum eſt, illud verò excluſivè.

f Heb. *videntium faciem Regiam* 2. Reg. 25. 19.

28 *Anno ſeptimo*] videlicet regni Nebucad-netzaris, quo deportatus eſt Jehojachin Jeconia: vide 2. Reg. 24. 12.

29 *Anno decimo octavo*] [illegible] Jeruſchalaim, & captus Tzidkija.

30 *Viceſimo tertio*] id eſt, quinto poſt annum quàm urbs capta fuerat [illegible] Judæi [illegible] Jirmejæ [illegible] & Ægyptiis.

‖ 2. Reg. 25. 27.

jacinis regis Jehudæ, educens eum e carcere:

32 Cum quo locutus eſt bonis verbis, & poſuit ſolium ejus ſupra ſolium regum qui erant ſecum Babylone,

33 Et mutatis veſtimentis carceris ſui, comedebat cibum coram illo jugiter omnibus diebus vitæ ſuæ:

34 Nam cibarium ejus cibarium jugiter diſpenſatum fuit ei a rege Babyloniæ, demenſum diei cujuſque in diem quemque, uſque ad diem mortis ejus, omnibus diebus vitæ ejus.

LAMENTATIONES Jirmejæ.

ARGUMENTUM.

LIBER Lamentationum querimonias lugubres continet de miſerabili Judæorum ſtatu inde a morte Joſchijæ Regis; qua tanquam calamitatum omnium primordio Jirmeja adductus eſt ad deflendum præſentes & inſtantes Eccleſiæ regniq; totius miſerias. Quapropter ipſe tum ſuo, tum piorum omnium nomine conqueritur de malis graviſſimis acceptis, peccata publica privatáque confitetur, omnes ad reſipiſcentiam fidem, & orationem revocat, iram Dei deprecatur, gratiam petit, & miſericordiam implorat ex fœdere.

CAPUT I.

Eccleſia Dei extincto Joſchija, & Regno Judææ tributario effecto, ac per Ægyptios devaſtato, de calamitatibus ſuis conqueritur; quas peccatis ſuis acceptas fert. Deum orat pro remiſſione peccatorum & ſalute ſua: deinde ſermone ad Gentes converſo oſtendit omnia a Deo, non ab hominibus profecta eſſe; ipſorum fuiſſe ut afflicti populi miſererentur; & propter mala ab eis illata Deum orat pro ſalute ſua, earumq; excidio ad gloriam ipſius.

א 1 ^a QUOMODO deſidet ſolitaria civitas ampliſsima populo, ſimilis eſt viduæ amplíſſima inter gentes, princeps inter provincias quomodo eſt ^a tributaria?

ב 2 Quomodo ^b plane flet noctu, & lachrymæ ejus deſcendunt in maxillas ejus, nullo eam conſolante ex omnibus amantibus ejus: omnes amici ejus perfide agunt contra eam, ^c effecti in eam inimici?

ג 3 Quomodo ^c migrat Jehuda præ afflictione & præ amplitudine ſervitutis, & ipſa reſidés in gentibus non invenit quietis locum? quicunque perſequebantur eam, aſſequuntur eam inter anguſtias?

ד 4 Quomodo viæ Tzijonis lugent quod nulli veniant ad ſolennitatem, omnes portæ ejus deſolatæ, Sacerdotes ejus gementes: virgines ejus mœſtæ, & ipſa amaritudini eſt ſibi?

ה 5 Effecti ſunt hoſtes ejus in caput, inimici ejus tranquille agunt, quia Jehova mœſtitia afficit eam propter amplitudinem defectionum ejus: parvuli ejus abeunt in captivitatem coram hoſte.

ו 6 Et excedit e filia Tzijonis totus decor ejus: ſunt principes ejus velut cervi non invenientes paſcuum, abeuntes uſque virtute coram perſequente:

ז 7 Recordatur urbs Jeruſchalaimorum diebus afflictionis ſuæ & ploratuum ſuorum, omnes res ſuas deſyderabiles, quæ adfuerant a diebus ^d priſcis; cadente populo ſuo manu hoſtis, & nemine auxilium ferente ſibi, cum videntes eam hoſtes irrident ^e ceſſationes ejus.

ח 8 Peccatum ^e perpetravit urbs Jeruſchalaimorum, propterea ^f tanquam ex immunditia ſeparata eſt: omnes qui honore afficiebant eam, vilipendunt eam, quia viderunt nuditatem ejus; etiam ipſa gemit, poſtquam ^g averſa eſt retrorſum.

ט 9 ^g Immunditiæ ſuæ in fimbriis ſuis ^g mercedem eſſe nondum recordata, ^h deſcendit ^h mirabiliter, nemine conſolante ipſam: reſpice Jehova afflictionem meam, quod magnificet ſe inimicus.

י 10 Manum ſuam pandat hoſtis ad omnes res deſyderabiles ipſius: quod videat gentes in-

1 *Quomodo*] Eſt hic Lamentationum liber non tantum calamitatum Judæorum deflet, ſed multiplicemque [illegible] a Joſchija [illegible] contra ſum [illegible] uſque ad excidium totius regni, ac [illegible] populi: non dubium eſt tamen (ut autor eſt Hieronymus 2. Chron. 35. 25.) quin occaſione mortis Joſchijæ a Propheta fuerit conſcriptus, & Eccleſiæ traditus. Nam cum vidit Propheta (qui pridem prophetias de excidio regni audiverat, & ipſe prophetaverat per revelationes Dei) Joſchijam a Necone occiſum, ac proinde regnum delabi in ſubjectionem Regis Ægyptiorum, ut hiſtoria ſacra oſtendit; ex iſtis malorum graviſſimorum primordiis lamentum conſcripſit, quo tum res præſentes, tum etiam ſecuturas alias comprehendit; ut præmonita Eccleſia tunc reſipiſceret, aut ſaltem futuræ Eccleſiæ Dei reliquiæ poſt illum in fide & veritate Dei magis confirmarentur, peccata confiterentur, ſibi [illegible], Deum caſte accederent, juſtitiam ejus prædicarent, & implorarent miſericordiam. Sunt autem hujus capitis (quod alphabetico ordine conſcriptum eſt, ut ſuperiora tria, iis de cauſis quas propoſuimus in Pſalmum 112.) [illegible] partes duæ: una eſt propoſitio malorum quibus Eccleſia obruta eſt, verſ. 11. altera eſt conteſtatio adverſus hoſtes Eccleſiæ, uſque ad finem. Propoſitionis autem loci ſunt tres: primus eſt quæſtio ex præſentibus & impendentibus Eccleſiæ Judæorum calamitatibus, verſ. quatuor: ſecundus eſt hypophora ſive reſponſio, qua Eccleſia confitetur & ſtatuit malorum ſuorum cauſam in peccatis ſuis, quatuor aliis; tertius eſt precatio, tribus. *Solitaria*] exhauſta plurimum civibus, occiſo Rege optimo, qui regni quaſi maritus eſt & populariū quaſi pater. *Tributaria*] videlicet Regi Ægypti, per quem Joachas deportatus eſt, mulcta [illegible] indicta, & Jojakim Rex fiduciarius ſive beneficiarius inſtitutus, 2. Reg. 23. & 24. & 2. Chron. 36. a Heb. *in tributum*. b Heb. *flendo flet*.

2 *Plane flet*] id eſt, tam acerba eſt calamitas, ut ne ipſum quidem tempus quietis in quo [illegible] poſſit tranſigere. Eſt autem pathetica gradatio, hoc verſu; tum [illegible], tum etiam in ſequente, pluribus obſervanda. c Heb. *ſunt illi in inimicos*.

3 *Migrat*] id eſt, cives & incolæ regni ſponte diffugiunt, pertæſi calamitatum & ſervitutis duriſſimæ qua regnum totum opprimitur.

[illegible] gis, Levit. 12. & 15. Hæc enim omnia dicuntur allegorice [illegible] liaris ſtupatæ. *Averſa eſt retrorſum*] id eſt, repulſa [illegible]

9 *Immunditiæ ſuæ*] tertius locus propoſitionis quo Eccleſia [illegible] agnoſcit juſtitiam Dei perſeverantis in judiciis ſuis propter [illegible] adverſantis ad immunditiam ſuam, deinde precatur tum ab [illegible] ab inſolentia hoſtium, tum denique a gloria Dei, tribus verſ[illegible] nem. *Deſcendit*] id eſt, decreſcit, & tanquam dejicitur de [illegible] viginti duobus annis a morte Joſchijæ regnum Jehudæ [illegible] h Heb. *miraculis*.

[illegible] ſanctuarium ſuum ipſa cui præcepi-
ſti ne advenianto in congregationem tibi:
11 Totus populus ſuus gemant quærentes
panem,exponentes res ſuas deſyderabiles pro
cibo, ad ⁱ reficiendum ſe: reſpice Jehova &
intuere, me ᵏ vilipendi.
ל 12 'Nihil ad vos,ô viatores omnes;intue-
mini & videte' an ſit dolor par dolori meo,
qui factus eſt mihi,quam afficit Jehova mœ-
rore die æſtus iræ ſuæ.
מ 13 E ſublimi immittit ignem in oſſa mea,
'cui dominatur: pandit rete pedibus meis;
'avertit me retrorſum,reddit me deſolatam,
toto die languidam.
נ 14 ' Compactum eſt jugum defectionum
mearum manu ejus, quibus contortis & aſ-
cendentibus ſuper collum meum labefactat
virtutem meam: tradit me dominus in ma-
nus *eorum à quibus* non poſſum exſurgere.
ס 15 Conculcat omnes robuſtos meos Domi-
nus in medio mei, convocat contra me cô-
ventum ad frangendum juvenes meos;
'torcular calcat Dominus virgini filiæ Jehu-
dæ.
ע 16 Propter hæc ego fleo; ˡ ex oculo meo,
ex oculo meo deſcendit aqua; quia longè
abeſt a me conſolator qui reficiat me: ſunt
filii mei deſolati, quia invaleſcit inimicus.
פ 17 Quamvis pandat Tzijon manus ſuas,ne-
mo conſolatur eam, ' præcepit Jehova de
Jahhakobo qui circumſtant ipſum hoſtes
ipſius eſſe: 'effecta eſt urbs Jeruſchalaimorũ
ut ſeparata propter immunditiam inter illos.
צ 18 Juſtus *eſt* Jehova, eò quòd contra ᵐ præ-
ſcriptum ejus rebellavi: audite quæſo om-
nes populi, & aſpicite dolorem meum, vir-
ginum mearum, & juvenum meorum abe-
untium in captivitatem.
ק 19 Me inclamantem 'amantes meos ipſi
' fefellerunt, ' Sacerdotes mei & ſeniores
mei in ipſa civitate exſpirarunt: cùm quæ-
rerent eſcam ſibi qua reficerent ſeipſos.
ר 20 'Aſpice Jehova, nam anguſtia eſt mihi,
viſcera mea lutulenta facta ſunt, verſat ſe
cor meum in medio mei, quia ⁿ omnino re-
bellavi: foris orbat gladius, intus *eſt* planè
mors.
ש 21 Audientium me in gemitu eſſe nemo
conſolatur me, omnes inimici mei audito
malo meo gaudent te *id* facere: adduces
' diem *quem* promulgaſti, ut ſint pares mihi.
ת 22 Veniat tota malitia eorum in conſpe-
ctum tuum, & confice eis quemadmodum
confeciſti mihi propter omnes defectiones
meas: nam ampliſſimi ſunt gemitus mei, &
cor meum languidiſſimum.

CAPUT II.

*Propheta lamentum facit de everſo populo, re-
gno, cultu Dei, & regione tota; ac propterea
commiſerationem ſuam explicat, gravitatem ma-
lorum & indignationem amplificat: Judæoſq; tan-
dem inſtituit quomodo ſint imploraturi Dei miſeri-
cordiam.*

א 1 ' QUOMODO ᵃ denſa obtegit nube iræ
ſuæ Dominus filiam Tzijonis, dejicit
e cœlis in terram ornatum Jiſra-
ëlis? ac non recordatur ſcabelli pedum ſu-
orum die iræ ſuæ?
ב 2 *Quomodo* ' abſorbet Dominus non utens
clementia omnia habitacula ſua Jahhako-
bi, deſtruit excandeſcentia ſua munitio-
nes filiæ Jehudæ, ᵇ deturbans in terram: ᶜ ut
prophanum abjicit regnum cum principi-
bus ipſius?
ג 3 *Quomodo* ſuccidit æſtu iræ totum ' cornu
Jiſraëlis, adducens retrorſum dexteram
ſuam ᵈ ne obſiſtat inimico; & exardeſcens
in Jahhakobum, ut ignis ᵉ inflammatus con-
ſumens circumquaque?
ד 4 *Quomodo* tendit arcum ſuum velut inimi-
cus, conſtitutus dextera ſua velut hoſtis, ut
interficiat omnes deſyderabiles oculo: in
tentorio filiæ Tzijonis effundit, ut ignem,
æſtum ſuum?
ה 5 *Quomodo* eſt Dominus ſimilis inimico, ab-
ſorbet Jiſraëlem, abſorbet omnia palatia
ejus, perdit omnes munitiones ejus: & plu-
rimum affert in filia Jehudæ mœroris & mœ-
ſtitiæ:
ו 6 Et ' vi abripit ut horti ſepem ſuam, per-
dit locum conventus ſui; prorſus obliviſci-
tur Jehova ' *habendi* Tzijone conventus, &
ſabbathi, ac ſpernit indignatione iræ ſuæ
Regem & Sacerdotem?
ז 7 *Quomodo* rejicit Dominus altare ſuum,
deteſtatur ſanctuarium ſuum, tradit in ma-
num inimici muros, palatia illius: vocem e-
dunt *inimici* in domo Jehovæ, ' ut die con-
ventus?
ח 8 *Quomodo* cogitat Jehova corrumpere
muros filiæ Tzijonis, ' extendit regulam,
non retrahit manum ſuam quin abſorbeat;
& luctum affert præmunitioni & muro, pari-
ter ' langueſcentibus?
ט 9 *Quomodo* demerguntur in terram portæ
ejus, perdit & confringit vectes ejus: Rex e-
jus & Principes ejus ſunt inter gentes ' ſine
lege, etiam Prophetæ ejus; ᶠ non habent
præſentem viſionem a Jehova?
י 10 *Quomodo* ſedentes humi conticeſcunt
ſeniores filiæ Tzijonis, imponunt pulverem
capiti ſuo, accingunt ciliciis; demittunt in
terram caput ſuum virgines Jeruſchalaimo-
rum?

[illegible] eſſe, ſed flagellum Dei, ut exponunt tres ſe-
[illegible] allegoricè. 13 *Cui dominatur*] i. cujus Dominus eſt & modera-
[illegible] ulli: quod vobis ipſi tribuitis. *Avertit me*] i. depel-
[illegible] in terram, ut dicitur infra 2.1. 14 *Compactum eſt*] ſecun-
[illegible] comparatione jumenti ſubjugi: defectiones meæ (inquit) ſunt tan-
[illegible] hanc materiam aſſumit Deus, compingit, contorquet tan-
[illegible] & imponit cervicibus meis illarum jugum tam grave ut in-
[illegible] 15 *Torcular*] tertia allegoria, cui ſimilis eſt Jeſchahh.
[illegible] *oculo meo, oculo meo deſcendit aqua: hypallage emphatica.*
[illegible]] i. idque juſto judicio Dei, qui ſolus bene utitur malis,
[illegible] ab omnibus, prout a Deo abjecta eſt, ſuprà verſu 8. m Heb.
[illegible]] id eſt, per quibus anima mea & cura a Deo fuerat commiſſa:
[illegible] nominantur. *Feſellerunt*] id eſt, non præſtite-
[illegible]: nam tantum abfuit ut mihi poſſent proſpicere, ut ne
[illegible] caverint. *Sacerdotes mei*] i. curatores vel Eccleſiaſticæ
[illegible] politicæ apud homines, quorum conſilia oportet ſtare ſem-
[illegible]] oratio bimembris, ut diximus in ver. 12. pro ſaluto
[illegible] excidio. *Lutulenta*] i. ut mare procelloſum æſtuant,
[illegible] vehementiſſimis fluctibus lutum excitarent: ſynecdoche
[illegible], cui ſimilis eſt vario ſtudio, vide Jeſcha. 57.24. Hoc enim
[illegible], lutulent, aut ſtrepunt, ut alibi in ſcriptura legitur:
[illegible]. 21 *Diem quem*] ſcilicet perditionibus
[illegible]: cujuſmodi apud Jeſchahhjam & Jirmejam exta n

1 *Quomodo*] [illegible] capitis [illegible] in [illegible] partes: prior eſt expoſtulatio pathetica pro tota populo Judæorum, decem verſibus: al[illegible] eſt documentum Prophetæ ad populum, inde ad finem uſque. Expoſtulationis autem membra ſunt tria: primùm enim conqueritur Judæi de calamitatibus potius regni a Deo impertitis, ver. quatuor ſeq. ſecundò de cultu ipſius dejecto, ver. duob. ac poſtremò de ipſa metropoli, in qua ſtabant regnum Davidis & cultus Dei, tribus ver. quæ omnia prolepticè hoc ver. continentur, & per [illegible] ſperit deinceps examinantur.
a Heb. [illegible] *iræ ſuæ.*
Denſa] elegans metaphora, continens tacitè antitheſin nubis gloriæ, quæ [illegible] apparuit Jeruſchalaimis in dedicatione templi. 1. Reg. 10. & præſentium calamitatem, quæ [illegible] denſa nube & caligine ferè comparantur.
a *Abſorbet*] i. ſubſit momento [illegible], tanquam abſorberet: nam hæc [illegible] figura tribuuntur Deo.
b Heb. *facit ut pertingat.*
c Heb. *prophanat.*
3 *Cornu*] vide 1. Sch. 2.1.
d Heb. *a facie inimici.*
e Heb. [illegible]
6 *Vi abripit*] [illegible] Pſal. 80.13. & 89.41. Jeſch. 5.5.
Habendi] ac promiſſione & lege Jehova. Exod. 23. & 34. & [illegible] ſiquis more.
7 *Ut die*] Judæi ne a populo Dei, precibus & laudibus, cùm tres anni verſaria ſolemnitates agerentur. 8 *Extendit*] videlicet ut evertatur funditus & æquetur ſolo ſicut 2. Reg. 21.13. & Jeſchahh. 34.11. quod confirmant ſequentia. *Langueſcentibus*] ac [illegible] ad ruinam inclinatam, velut mortem, ſpectantibus allegoricè. 9 *Sine lege*] i. à legibus gentium conſtituti, & publico ordine Eccleſiæ, legiſq; & Prophetarum documentis carentes, quæ antè publicè in Judæa perſonare ſolebant. f Heb. *non inveniunt, ſic infrà ver. 14.*

כ 11 ʼDeficiunt lachrymis oculi mei, ʼlutu-
lenta ſunt viſcera mea, effunditur in terram
ʼjecur meum propter contritionem filiæ po-
puli mei; dum obruitur ʼinfans & lactens in
plateis urbis,
ל 12 Matribus ſuis dicentes, ubi eſt frumen-
tum & vinum? dum obruunt ſeſe ſimiles cō-
foſſo in plateis civitatis, dum effundit ſeſe
anima eorum in ſinum matrum ſuarum.
מ 13 ʼQuod teſtimonium afferrem tibi? quod
exemplum darem tibi, ô filia Jeruſchalai-
morum? quid æquarem tibi ut conſoler te,
ô virgo filia Tzijonis? nam magna eſt ve-
lut maris contritio tua, quis curaturus eſ-
ſet te?
נ 14 ʼProphetæ tui vident tibi vanum & in-
ſulſum, neque retegunt iniquitatem tuam
ad avertendum captivitatem tuam: ſed vi-
dent tibi onerosas prophetias g rerum vana-
rum & ad depulſionem ſpectantium.
ס 15 ʼPlaudunt ſuper te manus ſuas omnes
h viatores, ʼſibilant & ʼ movent caput ſuum
contra filiam Jeruſchalaimorum: hæccine,
inquiunt, civitas illa quam dicebant ʼperfe-
ctam pulchritudine, gaudium toti terræ?
ע 16 ʼDilatant contra te os ſuum omnes ini-
mici tui, ſibilant & ʼ frendunt dentibus ſuis
dicentes, abſorbimus: utique hic dies ille
eſt quem expectabamus, præſentem habe-
mus, i fruimur.
פ 17 Facit Jehova quod cogitaverat, perficit
ſermonem ſuum quem præceperat a diebus
k priſcis, deſtruit non utens clementia: &
lætificat contra te inimicum, extollit cor-
nu hoſtium tuorum.
צ 18 ʼClamat cor iſtorum ʼcontra Dominum:
ô mure filiæ Tzijonis, fac ut deſcendant tan-
quam torrens lachrymæ interdiu ac noctu,
ne permittas intermiſſionem tibi, ne deſi-
ſtat pupilla oculi tui.
ק 19 Surge, vociferare ʼde nocte, in principio
vigiliarum, effunde ut aquas cor tuum co-
ram facie Domini: attolle ad eum manus
tuas pro anima parvulorum tuorum qui ob-
ruuntur fame in capite omnium vicorum,
dicens:
ר 20 ʼReſpice Jehova & intuêre ʼ quibus o-
pereris ita: comederéne mulieres fructum
ſuum, parvulos palmares? interficine in ſan-
ctuario Domini Sacerdotem & Prophe-
tam?
ש 21 Jacent humi in vicis puer ut ſenex, vir-
gines meæ ut juvenes mei cadunt gladio:
interficis die iræ tuæ, mactas non utens
clementia.
ת 22 Convocas quaſi ad diem conventus [illegible]
midines meas circumquaque, neque eſt [illegible]
ira Jehovæ qui evadat aut ſuperſtes [illegible]
quos palmis geſtabam & educabam, hos [illegible]
inimicus meus conſumit.

11 *Deficiunt*] ſecunda pars (qua Propheta affert documenta Eccleſiæ laborantis) tria mēbra continet: primum eſt quoddam veluti exordium a commiſeratione, duobus verſibus; ſecundum eſt exaggeratio mali, uſque ad ver. 18. tertium eſt conſilium cōverſionis ad Deum & orationis, quinque verſibus abſolutis.
Lutulenta] vide ſupra 1. 20.
Jecur meum] id eſt, ſanguis a jecore diffugit, velut profuſus [illegible].
Infans] amplificatio ab ætate & circumſtantiis, quaſi dicat, dum omnes pereunt miſerrimè, ne ne parvulis quidē (quorum miſerabilior conditio eſt) conſulitur.
13 *Quod teſtim.*] tranſitio ad ſecundum membrum, commiſerationem [illegible] exaggerat, id eſt, per dubitationem, quæ inanimarum [illegible] vehementiſſima. Continet autem hæc commiſeratio duplicem exaggerationē: primum quod nullum malum cum hoc comparari poteſt, hoc ver. deinde quod nuſquam appareat ſpes boni tanquam media tempeſtate in alto verſantibus, neque ab ipſis, ſequent. ver. neque ab externis, ver. 15. & 16. neque a Deo, ver. 17.
14 *Prophetæ tui*] id eſt, qui modò prophetant tibi: nam hos crimen ſuis temporibus Jirmeja plurimum exprobrat: ut 23. 10. & ſequentibus, ubi habetur pleniſſima hujus verſus interpretatio.
g Heb. vani & depulſionum.
15 *Plaudunt*] ſic Ijobi 27. 23.
h Heb. *tranſeuntes viam ut ſup.* 1. 12. *Sibilant*] ſic 1. Reg. 9. 8. *Movent caput*] ſic 2. Reg. 19. 21. *Perfectam pulchr.*] ut Pſalm. 50. 2. 16 *Dilatant*] ut Pſalm. 22. 14. *Frendent*] ut Ijobi 16. 9. i Heb. *vidimus*. k Heb. *antiquitatis*, *ut ſuprà* 1. 7. 18 *Clamat*] conſilium Prophetæ, ut diximus in ver. 11. cujus partes ſunt duæ: una, qua Propheta Judæos docet quibus argumentis & qua ratione Deum oporteat accedere, duobus verſibus; deinde formulam orationis præſcribit, tribus. Argumenta autem ſunt hæc, blaſphemia adverſariorum, principio hujus ver. & reſipiſcentia Judæorum, cujus forma duobus his verſibus [illegible] per proſopopœiam. *Contra Dominum*] id eſt, non contra te, ſed contra Dominum ſunt iſtorum blaſphemiæ: ut 2. Reg. 19. 22. 19 *De nocte*] id eſt, [illegible], palàm, ex animo toto, omnibus ſignis & modis miſeriam tuam expone Domino. 20 *Reſpice Jehova*] propoſitio ſumma precationis, cujus [illegible] habetur verſibus duobus ſequentibus. *Quibus opereris*] amplificatio eſt ad captandam miſericordiam a natura, ætate, & ordine perſonarum: nam a natura eſt dilectiſſimum animatus commodans liberos ætas, ut cùm pueri adhuc palmares ſunt, miſericordiam movet: dignitas verò ordinis reverentiam habet, cujus [illegible] Sacerdotibus ampliùs parcitur, ut Num. 16. & 18.

Caput III.

Eccleſia Judæorum de malis graviſſimis a Deo immiſſis expoſtulat: & certamina ſpiritualia ſua exponens, declarat ſe fide certa in Deum ex rebus ipſis præſentibus, antecedentibus exemplis, natura & promiſſis Dei in ſpe ſalutis vivere: ac poſtremò confitens peccata ſua, & pœnas præſentes ampliſicans, Deum ſupplicat pro ſalute ſua & adverſariorum exitio.

א 1 ʼEGO vir ille ſum *qui* a experitur affli-
ctionem, virga excandeſcentiæ ʼ il-
lius,
2 Me ducit & agit ʼ tenebris, non autem
ʼluce:
3 Tantùm mihi adverſans, ʼobvertit manū
ſuam toto die:
ב 4 Terit carnem meam & cutem meam,
confringit oſſa mea:
5 ʼExtruit contra me, & cingit cicuta &
moleſtia:
6 In tenebroſis locis collocat me, ut mor-
tuos b olim.
ג 7 Sepit circum me ut non exeam, aggravat
chalybeam numellam meam.
8 Etiam cùm clamo vociferor, obſtruit o-
rationi meæ:
9 Sepit vias meas ʼcæſo lapide, ſemitas me-
as pervertit:
ד 10 Urſus inſidians eſt mihi, leo in latibu-
lis,
11 Vias meas vagas efficit & ʼdiſcerpit me,
reddit me deſolatum.
12 Tendens arcum ſuum ſtatuit me ſagittæ
ſuæ ut ſcopum,
ה 13 Immittit in renes meos c tela pharetræ
ſuæ.
14 Sum riſui cum toto populo meo, modu-
latio ʼiſtorum toto die.
15 Satiat me d ſumma amaritudine, inebriat
me abſinthio:
ו 16 ʼEt comminuit in ſcrupis dentes meos,
deprimit me in cinere.
17 ʼAdeo rejicis a pace animam meam, ut
oblitus ſim boni,
18 ʼEt dixerim, periit robur meum, & ſpes
mea a Jehova.
ז 19 ʼRecordando afflictionis meæ, & plora-
tus mei, ʼ abſinthii & cicutæ,
20 e Planè *inquam* recordando, meditatur
apud me anima mea:
21 Hoc revoco in f animum meum, at pro-
pterea ſpero;

ſtiam. d Heb. *amaritudinibus*. 16 *Et comminuit*] [illegible] me ac proſternit in terram, ut etiā dentes [illegible] tur cinere. 17 *Adeò rejicis*] apoſtrophe ad Deum, [illegible] tem expoſtulationem, & tranſitum comparans ad ſecundam [illegible] *dixerim*] id eſt, propè in abyſſum deſperationis conjectus [illegible] ſecunda hæc pars capitis primam narrat certaminis [illegible] victoriam, uſque ad ver. 40. ac poſtremò [illegible]
Abſinthii &c.] ut ſup. ver. 5. & 15. e Heb. [illegible]
ſic deinceps.

ח 22 ᵍ Summæ benignitatis eſt Jehovæ quòd non ſumus abſumpti, ᵍquòd non finiuntur miſerationes ejus,
23 Novæ ſunt ſingulis matutinis, ampliſſima fides tua.
24 Pars mea Jehova eſt, inquit anima mea; propterea ſpero in eo.
ט 25 ᵍBonus eſt Jehova expectantibus ipſum, animæ requirenti ipſum.
26 Bene eſt & ſperanti & acquieſcenti in ſalute Jehovæ.
27 Bene eſt viro huic, cùm tulerit ᵍ jugum in pueritia ſua;
י 28 Qui ſedens ſolitarius acquieſcit, quòd impoſuerit ipſi *Deus*;
29 *Qui* ᵍindit pulveri os ſuum *dicens*, ᵍ fortè eſt expectatio,
30 Præbet percutienti ſe genam, ſatiatur opprobrio.
כ 31 ᵍNam non rejicit in ſeculum Dominus;
32 Sed cùm affecit mœſtitia, etiam miſeretur pro amplitudine benignitatum ſuarum:
33 Non enim affligit ᵍex animo ſuo, mœſtitiaque afficit filios viri.
ל 34 Conterere ſub pedibus ſuis omnes vinctos terræ,
35 Detorquere jus viri coram facie ſuperioris,
36 Pervertere hominem in cauſa ſua, Dominus non ʰprobat.
מ 37 ᵍEcquo dicente exiſtit aliquid, *ſi* Dominus non præceperit?
38 Ex ore Excelſi *an* non prodit ⁱ malum quodque & bonum?
39 Cur quiritaretur homo vivens, vir propter ᵏ pœnas peccatorum ſuorum?
נ 40 ᵍPerſcrutemur vias noſtras, & perveſtigemus; atq; revertamur uſque ad Jehovam.
41 Attollamus animum noſtrum cum manibus ad Deum fortem in cœlis, *dicentes*,
42 ᵍNos defecimus & rebellavimus, tu non condonas.
ס 43 Obtegis ira & perſequeris nos, interficis, non uteris clementia:
44 ᵍObtegis nube te, ne pertranſeat oratio:
45 ᵍPurgamentum & rejectamentum ſtatuis nos in medio iſtorum populorum:
פ 46 Dilatant contra nos os ſuum omnes inimici noſtri:
47 Pavor & fovea adeſt nobis, vaſtatio, & contritio:
48 Rivis aquarum ˡ perfluit oculus meus, propter contritionem filiæ populi mei:
ע 49 Oculus meus defluit nec deſiſtit, ex eo quòd nullæ ſint intermiſſiones,
50 Donec ᵍproſpiciat & videat Jehova e cœlis.
51 Oculus meus afficit animam meam, propter omnes filias civitatis meæ.
צ 52 ᵐOmnino venantur me, tanquam aviculam, inimici mei immeritò:
53 Exſcindentes *dejiciunt* in foveam vitam meam, & projiciunt lapides in me.
54 ᵍExundantibus aquis ſupra caput meum dico, ſucciſus ſum.
ק 55 ᵍInvoco nomen tuum Jehova, e ⁿfovea infima.
56 Vocem meam exaudiviſti; ne occultes aurem tuam, ad reſpirationem meam, in vociferatione mea.
57 Appropinquans quo die invocabam te, dicebas, ne timeto:
ר 58 Agens, Domine, cauſas animæ meæ, vindicabas vitam meam.
59 Vides, ô Jehova, perverſitatem ᵒquæ exercetur in me; judica judicium meum.
60 Vides totam ultionem iſtorum, omnes cogitationes iſtorum contra me:
ש 61 Audis probrum iſtorum, ô Jehova, omnes cogitationes iſtorum adverſus me,
62 Sermones inſurgentium in me, & meditationem iſtorum adverſus me toto die.
63 Sedere iſtorum & ſurgere iſtorum intuere, me eſſe ᵍmodulationem iſtorum.
ת 64 ᵍRedde eis retributionem, Jehova, ſecundum opus manuum ipſorum.
65 Adhibe his ᵍprotectionem animi tui, iſtis execrationem tuam:
66 Perſequere ira & perde eos, ne ſint ſub ᵍcœlis Jehovæ.

m Heb. venando. 54 *Exundantibus aquis*] ut Pſalm. 124. 4. & 5. 55 *Invoco*] ſecundum orationis membrum comprehendit poſtulata duo ſuis cauſis conjuncta: unum eſt, ſalus piorum tum propter fidem & antegreſſam beneficiorum Dei experientiam, hoc ver. & ſubſeq. tum propter inimicorum perverſitatem, ver. 59. alterum eſt excidium & ultio inimicorũ propter improbitatem cogitationum, ſermonum, & factorum, cujus illi ſunt rei coram Deo, uſque ad ver. 65. quæ duo ſummatim repetuntur, duobus reliquis verſibus. n Heb. ciſternæ infimorum locorum; ut Pſalm. 88. 7. o Heb. meam. 63 *Modulationem*] ut ſuprà ver. 14. 64 *Redde eis*] ut Pſalm. 28. 4. & 94. 2. 65 *Protectionem*] id eſt, defenſionem illam, quam tu ex animo ſoles adhibere ad ſervandum bonos: ut qui nõ affligis eos ex animo tuo, ſuprà ver. 33. 66 *Cœlis Jehovæ*] amplificatio per antitheſin inſolentiſſimæ hoſtium arrogantiæ; qui non modò terrã, ſed ipſum quoque cœlum (cujus aërem vivis omnibus communem eſſe natura docet) ſui juris eſſe confidunt, ac proinde non dubitant bonis eripere, quos hæredes cœli & terræ conſtituit Dominus.

g [illegible]] ſic excludi ſolet in ſcripturis diffidentia, ut Jehoſch. 14. 12. [illegible] argumentum ethopœiæ, ut diximus in ver. 22. 33 *Ex* [illegible] ſuum, & quodammodo invitus facit Pater miſeratio[illegible] h Heb. videt: ut Deut. 12. 13. 37 *Ecquo*] quartum e[illegible], ut verſ. 22. obſervavimus. i Heb. mala. k Heb. [illegible] 40 *Perſcrutemur*] hortatio, ut diximus ver. 22. ad [illegible] μεταβατικῶς. 42 *Nos defecimus*] tertia hæc pars, o[illegible] continet primùm confeſſionem peccati, hoc ver. cum ampliſſima [illegible] ex peccatis advenientiũ, uſq; ad ver. 53. deinde verò po[illegible] Dei perventuræ, & judiciorum in adverſarios, ad finem [illegible]] ac proinde jam nos flagellas defectionum noſtrarum & [illegible] 44 *Obtegis nube*] ut ſupr. ver. 8. 45 *Purgamentum*] [illegible] Latini dicebant exverras, ſic 1. Corinth. 4. 13. l Heb. [illegible] *Proſpiciat*] id eſt, opere demonſtret ſe proſpicere: humanitus [illegible]

Caput IIII.

Propheta Eccleſiæ & populi mala deplorans verbis ampliſſimis, cauſam eorum narrat poſitam eſſe in judicio Dei, qui contra Judæos propter peccata ipſorum præterita & præſentem vanitatem obſirmationemq; exarſerit: at poſtremò adverſariis exitium, piis liberationem ſuo tempore venturã prænuntiat.

א 1 ᵍQUOMODO ᵍobſcuratur aurum, mutatur inſigne aurum præſtantiſſimum: ᵍdiffunduntur lapides ſanctitatis in capite omnium vicorum?
ב 2 Filii Tzijonis pretioſiſſimi, qui taxandi eſſent auro purgatiſſimo; quomodo reputantur pro utribus teſtaceis opere manuum figuli?
ג 3 ᵍEtiam phocæ ᵃpræbent mammam, lactãt

1 *Quomodo*] hujus capitis ſummæ partes ſunt tres: prima eſt erotematica expoſtulatio de rebus omnibus divinis & humanis everſis, ſæviente gladio & fame, uſque ad ver. 12. ſecunda eſt ἀιτιολογική, cauſas & rationes calamitatum illarum explicans, uſque ad verſ. 21. tertia eſt denuntiatio judicii hoſtibus eventuri, & ſalutis Eccleſiæ, duobus ultimis. *Obſcuratur*] id eſt, res pretioſæ miniſtrantes ſacris exoleſcunt, tanquam ſi res claræ nitorem ſuum amitterent. *Diffunduntur*] id eſt, abrepti e loco ſacro ab impuriſſimis hoſtibus, & profanè uſurpantur, & nefariè disjiciuntur, perinde ac ſi res nihili eſſent: ſic in ſequentibus. 3 *Etiam phocæ*] amplificatio calamitatis graviſſimæ a comparatione animantium: ipſi, inquit, vituli marini liberè ad littus accedentes fœtus ſuos educant mammis, & locum receptus habent ubi contineant fœtus ſuos, donec in mare deducantur & aſſueſiant in eo: hujus verò populi mulieres tantum abeſt ut liberos ſuos lactare poſſint ſine impedimento, ut contrà omnibus odio ſint (tanquam avibus ululæ) ipſæ & ipſarum quoque parvuli, ab omnibus infeſtentur, & ipſæ alendi partus ſuos commoditate careant. Vox quidem Hebræa latè patet, ſignificans ſerpentes, & reptilia magna, ſive terreſtria ſive aquatica: ſed cùm non omnium reptilium ſint mammæ, neque aquaticorum ſint ii quos Propheta vocat catulos, neceſſe fuit hunc locum ad phocas, id eſt, marinos vitulos accommodari, qui a natura ſunt quaſi amphibii: vide Plin. lib. 9. natur. hiſt. cap. 13. Nam draconibus accommodari non poteſt, cùm volucrium ſolus veſpertilio mammas habeat: ſerpentium terreſtrium nulla ſpecies mammigera eſt; ac proinde hæc ad marinum iſtud genus referri debuit.

catulos

1 [illegible] Amplexantur ſtercora] id eſt, in ſumma [illegible] victum quæritant præ inopia.
6 Major eſt] hoc eſt, gravior ſe ipſa & diuturnitate temporis, ut deinceps exponitur.
b Heb. iniquitas filiæ populi mei, quam peccatum: ut ſupra 3.39.
Supplicio Sedomi] de quo Gen. 19.
Manus] videlicet quæ diutius affligerent, poſtquam momento everſum fuit cum civitatibus cæteris.
7 Puriores] amplificatio calamitatis a conſtitutione Nazaræorum, per antitheſes hyperbolicas.
c Heb. meliores ſunt.
9 Qui perfluunt] id eſt, quorum ſanguis effunditur.
d Heb. a proventibus: elliptica locutio.
10 Miſericordium] id eſt, quæ a natura ferè ſunt miſericordes & indulgentiores liberis: ſimile vide 2.Reg.6.26.
11 Conſummat] ἀναφορὰ, ut diximus in verſ.1. qua Propheta reſpondet ærumnas iſtas a Deo eſſe ſupra omnem expectationem hominum, duobus verſib. & quidem irato propter peccata Judæorum, tum præterita quæ ipſi hoſtes damnāt atq; ulciſcuntur, uſq; ad ver.17. tum etiam præſentia quæ documenta ſunt obſtinatiſſimæ Judæorum pervicaciæ, quatuor verſibus.
13 Prophetarum] ac multo magis cæterorū ordinum: vide 2.Chron.36.14.
14 Quia evagantur] exegeſis præcedentis dicti de peccatis prophetarum, Sacerdotum, totiuſque populi, duobus verſibus.

cæmulos ſuos: quomodo filia populi mei propter crudelem [illegible] eſt ſimilis ululis in
deſerto?
ד 4 Quomodo adhæret lingua lactentis palato
ipſius præ ſiti, parvulis ipſis petentibus pa-
nem qui partiatur nemo eſt?
ה 5 Qui comedebant in deliciis, quomodo de-
ſolantur per vicos? quomodo qui nutriebān-
tur in coccino ᵃamplexantur ſtercora?
ו 6 Et ᵃmajor eſt ᵇpœna filiæ populi mei ᵃſup-
plicio Sedomi: quo everſo quaſi momento
non manſerunt in eo ᵃmanus?
ז 7 ᵃPuriores erant Nazaræi illius nive, nitidi-
ores lacte: rubebant corpore magis quàm
carbunculi, major quàm Sapphiri polities eo-
rum:
ח 8 Quomodo obſcurior eſt nigredine forma
eorum, non agnoſcuntur in vicis; concreta
eſt cutis eorum cum oſſe ipſorum, aret, eſt
ſimilis ligno?
ט 9 Quomodo ᶜmelius habent confoſſi gladio,
quàm confoſſi fame: melius ᵃqui perfluunt
transfixi, ᵈquàm deſtituti proventibus agri?
י 10 Quomodo manus mulierum ᵃmiſericor-
dium coquunt natos ipſarum; ſunt alimento
ipſis in contritione filiæ populi mei?
כ 11 ᵃConſummat Jehova æſtum ſuum, effun-
dit æſtuantem iram ſuam: & accendit ignem
Tzijone, qui exedat fundamenta ejus:
ל 12 Non credidiſſent Reges terræ, & omnes
habitatores orbis habitabilis; ingreſſu-
rum eſſe hoſtem & inimicum in portas urbis
Jeruſchalaimorum.
מ 13 Propter peccata ᵃProphetarum ejus, ini-
quitates Sacerdotum ejus; effundentium in
medio ejus ſanguinem juſtorum:
נ 14 ᵃQuia evagantur ᵃcæci per vicos, conta-
minantur ſanguine; ᵃquem non poſſunt quin
tangant veſtimentis ſuis:
ס 15 Recedite impurus quiſque, proclamant
ᵃeis, recedite, recedite, ne attingitote, ᵃquia
penna utuntur etiam evagantes: dicunt ᵃin
Gentibus, non amplius commorabuntur.
פ 16 ᵃQuos irata facies Jehovæ diſpertita eſt,
quos non eſt intuitura amplius; quorum ho-
ſtes ᵉrationem Sacerdotum non habent, ſe-
nibus non faciunt gratiam.
ע 17 ᵃEt adhuc nos, oculi noſtri conſumun-
tur ᶠdeſyderio auxilii noſtri ᵍvaniſſimi: ſpe-
culatione noſtra ſpeculamur verſus Gen-
tem non ſervaturam.
צ 18 ᵃVenantur greſſus noſtros, ne eamus per
plateas noſtras: appropinquat finis noſter,
implentur dies noſtri, imò advenit finis
noſter.
ק 19 Leviores ſunt qui perſequuntur nos a-
quilis cœli: ᵃin ipſis montibus inſectantur
nos, in ipſo deſerto inſidiantur nobis.
ר 20 ᵃSpiramentum narium noſtrarum unctus
Jehovæ, capitur in foveis iſtorum: de quo
dicimus, ᵃin umbra ejus nos victuros inter
Gentes.
ש 21 ᵃGaude & lætare, ô ᵃfilia Edomi, ô quæ
habitas in terra ᵃHhutzi: etiam ad te tranſi-
turum eſt ᵃpoculum, inebriaberis, & nuda-
bis te.
ת 22 ᵃConſumpta iniquitate tua, ô filia Tzijo-
nis, non perget in deportatione relinquere
te: animadvertet tuam iniquitatem, ô filia
Edomi, ᵃdeportabit propter peccata tua.

[illegible] ut Jeſchahh.42.18.& ſeq. Quem non poſſ.] prout narratur de temporibus Menaſchis, 2.Reg.21.16. cui conjungendum eſt quod ſcribitur 2.Reg.24.3.& 4.& 21.& 25.3. 15 Eis] id eſt, juſtis, quorum ſanguis effundebatur, ut meminit ver.13. Quia penna utun.] id eſt, quia non ambulant, non currunt; ſed præcipiti & cæco impetu volant in ſcelera, & vagos errores ſuos. In gentibus] id eſt, Judæi [illegible] ad Ægyptios & Chaldæos fuerant deportati, prædicebant libertationem [illegible] brevi futuram eſſe: ut exemplum extat Jirmejæ 28.2.& ſeq. 16 Quos irata facies] exaggeratio falſæ illorum prophetiæ quæ proximè [illegible] perſona Dei & [illegible]: certè, inquit, quod iſti populares ſuos dicunt liberatum iri, neque Deo neque hoſtibus invitis effici poteſt: Dei autem ſtat ſententia captivitatem annos ſeptuaginta duraturam: hoſtes verò nulla autoritas, nec reverentia deterrere poteſt a captivis detinendis, quos ſibi Deus tradidit. e Heb. facies Sacerdotum non ſuſtulerunt. 17 Et adhuc] ſecundus peccatorum gradus, obſtinatio: quod videlicet Judæi Deo infenſo & potientibus rerum hoſtibus adhuc obſtinatè confiderent rebus inanibus, nempe externis Ægyptiorum [illegible] auxiliis: ut apparet ex Jirmejæ 37. Item ſuga, ac denique regi [illegible] ſibi regnum illud Davidis temporarium [illegible] verſ.4. f Heb. ad auxilium ut Pſal.119.81.82. g Heb. vanitatem. 18 Venantur] ſimiles exſtruendis contra urbē propugnaculis, e quib. plateæ urbis obſervabātur: 2.Reg.25.4.

[illegible] typi, neque conditiones ſibi imperatas. In umbra ejus tanquam umbraculo recreari, ne defaticamus [illegible] malorum noſtrorum amplitudine: metaphora, [illegible] 21 Gaude] tertia pars, ut diximus in ver.1 [illegible] tur per ironiam. Filia Edomi] id eſt, inimici omnes, [illegible] gentibus hîc exprimuntur Judææ propinquiſſimis & infe[illegible] Syria ſitis: vide Jirmejæ 49.7. Hhutzi] vide Gen.10.23. [illegible] 25.19.& ſequentibus. Nudabis te] [illegible] tarum eſt dominus, ut faciunt qui inebriantur vino: ſicut [illegible] Noacho, Geneſ.9.21. 22 Conſumpta] id eſt, cladis [illegible] bus ſtatuit Deus non intueri te, ſupra ver.16. Deportabit] [illegible] Jirmejæ 49. Hoc autem verbum hac conjugatione [illegible] vum illius Nachum.2.7.

CAPUT V.

Eccleſia Judæorum de malis ſuis cum Deo expoſtulans confitetur peccata ſua, de illis, de ſuppliciis, & de totius Eccleſiæ everſione gemit: iram Dei ſeriò deprecatur, & implorat miſericordiam.

1 ᵃRECORDARE Jehova quid ſit nobis, intuere & aſpice opprobrium noſtrum.

2 Poſſeſſio noſtra aversa eſt ad extraneos, domus noſtræ ad alienigenas.

3 Pupilli ſumus ac nullo patre, matres noſtræ tanquam viduæ.

4 Aquas noſtras ᵃpecunia bibimus, ligna noſtra pretio obveniunt.

5 Ab ᵃincumbentibus collo noſtro perſequutionem patimur: laboramus, non permittitur quies nobis.

6 Ægyptio ᵃporrigimus manum, Aſſyrio ut ſatiemur pane.

7 ᵃPatres noſtri peccaverunt & non ſuperſunt: nos verò ᵃpœnas eorum ferimus.

8 Servi dominantur in nos, aſſerente nemine e manu illorum.

9 ᵇPericulo vitæ noſtræ afferimus panem noſtrum, propter ᵃgladium deſerti.

10 Pelles noſtræ ut furnus atratæ ſunt, propter ᵃpreſteres famis.

11 Mulieres Tzijone opprimunt, virgines in civitatibus Jehudæ.

[illegible] ciunt. Contrariam allegoriam vide Hoſche.11.4. 6 [illegible] Id eſt, tanta ſervitute a Chaldæis premimur ne [illegible] officiis noſtris conſtringimur, ſed mendicare cogimur [illegible] miſerrimè victum quærere. 7 Patres noſtri] amplificatio [illegible] paratione, ut ſupra 4.6.& 9. Melius (inquiunt) actum eſt cum [illegible] agatur nobiſcum: nam peccaverunt illi quidem, ſed [illegible] ſuis affecti ſunt: nos verò ut ſumus infeliciores, quod [illegible] pœnas diuturnas ferre compellimur, quibus fore [illegible] vitam ſervitute vivere. a Heb. peccata, ut ſuprà 3.39. [illegible] eſt, non tantùm impedit a Dominis, ſed etiam a conſervis [illegible] gimur, & mediaſtinos agrorum labores compellimur [illegible] pro annona noſtra: ut 2.Schem.23.17. & 1.Chron.11.19. [illegible] id eſt, inimicum, qui agrum totum obtinet: ſynecdoche. [illegible] mis] id eſt famem vehementiſſimam, quæ tanquam [illegible] quæ conſumimur.

12 Principes manu illorum ſuſpenduntur, facies ſeniorum non afficiuntur honore.
13 Juvenes ᵃ ad molendum portant, & ᵇ pueri ad ligna corruunt.
14 Senes ᶜ e porta ceſſant, juvenes a modulatione ſua.
15 Ceſſat gaudium animi noſtri, convertitur in luctum chorus noſter.
16 Cadit ᵈ corona capitis noſtri; væ jam nobis quòd peccaverimus.
17 Propter hoc eſt languidum cor noſtrum, propter hæc ᵉ obtenebrati ſunt oculi noſtri:
18 Propter montem Tſijonis qui deſolatus eſt, per quem ᶠ vulpes eunt liberè.
19 ¶ Tu Jehova in ſæculum manes, ſolium tuum in ᶜ unamquamque generationem.
20 Quare ᶜ in æternum obliviſcereris noſtri, dereliqueres nos ᵈ quàm diu longa erunt tempora?
21 ᵉ Reduc nos Jehova tibi, ut revertamur; renova dies noſtros, ut ᵉ priſcis diebus.
22 ᶠ Nam an omnino ſperneres nos, efferveſceres contra nos ᶠ admodum?

[illegible] ſiciis probro. Hinc autem principium ducitur [illegible] calamitates peccatis ſuis acceptas ferre [illegible] quod ſupra dictum eſt, videlicet peccatum & peccati [illegible] & afficiuntur graviſſime animi & corpora noſtra, [illegible] hoc verſu, tam vero maxime [illegible] Eccleſiæ, ſeq. verſu. [illegible] 1. Schem. 24. 28.

[illegible] non tantum natura ſed conſilio etiam & voluntate es conſtantiſſimus, quam olim nobis explicaſti fœdere: ut Galat. 3. 20. c Heb. generationem & generationem. 20 In æternum] contra quam promiſiſti fœdere, vide 2. Schem. 7. 14. d Heb. in longitudinem dierum ut Pſalm. 23. 6. 21 Reſtitue nos] ut Pſal. 80. 4. Nam eodem modo accipiendum eſſe oſtendit ſecunda pars verſus. e Heb. antiquitatis ut Jerem. 2. 7. 2. 17. 22 Nam] ætiologia pathetica, qua permovetur Deus ad miſericordiam ab antegreſſo fœdere. Has autem voces, ita reddendas eſſe ut fecimus, & ſenſus loci & Hebraica diſtinctio docent. f Admodum] id eſt, ſupra modulum noſtrum, pro infinita potentia tua.

18 Vulpes] quibus hoſtes Eccleſiæ ſignificantur, ut Cant. 2. 15. [illegible] Pſal. 102. 13. 19 Tu Jehova] [illegible] numinum [illegible] [illegible] ſitus, Deportationis autem argumentum ſumitur hoc verſu a perfidia Dei. In ſeculum] id eſt,

JECHEZKEL.

Argumentum.

LIBER *Jechezkelis Prophetæ verſatur omnino in prophetico documentorum genere. Primùm enim typo & ſermone Dei confirmata vocatione ſua & toto prophetiarum ſuarum argumento novus typis & prædictionibus improbitatem & impietatem Judæorum redarguit, judiciáque divinitus eventura pronuntiat & circumſcribit evidentiſſimè, uſque ad caput 25. deinde verò clades finitimis Judæorum hoſtibus paulò pòſt ſuper-venturas per Nebucad-nezzarem prædicat uſq; ad cap. 33. tum deportatos omnes reprehendens & increpans graviſſimè, ad reſipiſcentiā hortatur, certámq; fiduciam reſtitutionis eventuræ. Cumq; reſtitutionis duo futura eſſent genera; unum inchoatum, quando populus reverſus eſt e Babylonia; alterum perfectum, cùm Deus patefactus eſt in carne: idcirco Propheta, poſtquàm priorem illam reſtitutionem adumbravit & prædixit, docet non propterea deſituras eſſe calamitates, Eccleſiæ Judæorum, ſed eam graviſſimè, indeſinenter, & acerbiſſimè ab hoſtibus plurimis infeſtatum iri. Sic librum ſuū concludit elegantiſſimo typo perfectæ illius reſtitutionis & inſtaurationis Eccleſiæ, quæ nobis temporibus ultimis patefacta eſt Evangelio gloriç Chriſti.*

Caput I.

Propheta divinitus viſo admonetur de obſequio & adminiſtratione Angelorum, de totius mundi gubernatione per ſpiritum Dei & Angelos adminiſtros ipſius & de gloria ac autoritate Chriſti in angelos & res creatas omnes, ad perficiendam voluntatem ſuam: deinde hoc viſo perculſus, poſtquam Dei verbo ac ſpiritu confirmatus eſt, mandatum & typum vocationis ſuæ contra Judæos deportatos exequendæ accipit: quod ille acerbè ferens ſubterfugit functionem ſuam, & inter populares conatur delitéſcere.

1 ᵃ CUM fuiſſet ᵇ trigeſimo anno, quarti menſis die quinto, me verſante inter deportatam multitudinem ad ᶜ fluvium Cebaris; ᵈ apertis cœlis ut viderem ᵉ viſiones Dei:
2 Quinto eodem die illius menſis, ejus anni ᶠ qui quintus erat deportationis regis Jojacimi,
3 ᵍ Omnino fuit ʰ verbum Jehovæ ad Jechezkelem filium Buzi Sacerdotem in ⁱ terra Chaldæorum ad fluvium Cebaris: fuitque ſuper eum ibi ᵏ manus Jehovæ.

[illegible] res ipſa loquitur. Nam inſcriptione communi con[illegible] deinde vero viſio exponitur, toto hoc capite. & vocatio ad [illegible] cap. 2. & 3. e quibus viſio memoratur in inſcriptione ver. 1. [illegible] 1. ver. 2. & 3. Hac inſcriptione porro, proponun[illegible] argumentum, perſona, denique circumſtantiæ ad perſpi[illegible] quæ quia lectores [illegible] facile obſervare poſſunt [illegible] obſcuritatis ſpeciem habent. Trigeſimo anno] [illegible] anno Joſchijæ, quo lex inventa fuit, fœdus redintegratum [illegible] quorum beneficiorum ſolennis recordatio [illegible] Judæis ſuppeditavit; ut alibi numerantur a vo[illegible] promiſſione facta Abrahamo, a Jirbeleo anno, ab exitu ex [illegible] divino & ſtatibus. Hoc enim beneficium [illegible] ab inauguratione alicujus Regis novi (ut fere fit) [illegible] ab urbe condita aut a variis regibus ut Romanorum [illegible] [illegible] populus [illegible] Lev. [illegible] decimo octavo Joſchiæ, plurimū a ſaſto [illegible] videre eſt, ſi rationē temporū [illegible]

a Deo obſecat, hoc capite. 2 Qui quintus] [illegible] Jehojakimi [illegible] quatuordecim ultimos Joſchijæ [illegible] triginta annorum, poſitus præcedente ver. 3 Heb. [illegible] quod habetur capite 2. [illegible] ad ver. 10. Terra Chald.] Meſopotamia Chaldææ parte. Manus Jehovæ] id eſt, ſpiritus a quo [illegible] eſt, & [illegible] modo [illegible], [illegible]

Fluvium Cebar] [illegible] Ptolemæus vocat in Geographicis) Chabora in Meſopotamia [illegible] [illegible] [illegible] Apertis cœlis] [illegible] ver. 4 [illegible] [illegible] Dei] id eſt,

4 ^a^Vidi ergo, [illegible] turbinem venire ab Aquilone, nubem magnam & ignē ^b^ſeſe [illegible], quem ſplendor circū-
ſtabat: & ^c^e medio ejus tanquam ſpeciem
[illegible] e medio illius ignis.
5 ^d^Nam e medio ejus ſimilitudo exſtabat quatuor animalium: quorum hic aſpectus, ſimilitudo hominis erat eis.
6 Et quaterni vultus unicuique, quaternæ-
que alæ unicuique ipſis.
7 Quorum quidem pedum pes quiſque rectus;
ſed planta pedum ipſorum ſimilis erat plantæ pedis vitulini, quibus ſcintillabant in
ſpeciem chalybis terſi.
8 Et manus humanæ ſuberant alis eorum in
quaternas partes ipſorum: faciesque eorum, & alæ eorum in quaternis illis,
9 Conjunctæ ^f^unius ad alam alterius, alæ eorum: non divertebant eundo, unumquodque
^g^in tractum faciei ſuæ objectum ibant.
10 Cum ſimilitudine faciei eorum, faciei hu-
[illegible] ipſis quatuor, & facies bovis a ſiniſtra ipſis quatuor, utrique facies aquilæ ipſis quatuor erat.
11 [illegible] facies eorum, & alæ eorum porrectæ erant ſurſum; unius binæ conjunctæ [illegible] alterius, binis tegentibus corpora eorum:
12 Ita quæque in tractum faciei ſuæ objectum ibant; quocunque ^h^docebat ſpiritus [illegible] eundum ibant, non divertentes eundo.
13 Cum ſimilitudine autem iſtorum animalium aſpectus quorundam velut carbonum ignis ardentium, ut aſpectus tædarum erant, qui igne continente ibat inter animalia: & ſplendor erat huic igni, atque ex ipſo igne prodibat fulgur.
14 Denique hæc animalia excurrebant & revertebantur, velut aſpectus ^i^fulguris vehementiſſimi.
15 Cum autem reſpicerem animalia hæc, ecce rota una erat in terra prope ſingula animalia ad quaternas facies cujuſque.
16 Aſpectus rotarum & opera earum, ſecundum colorem ^k^berylli thalaſſii, & ſimilitudo eadem ipſis quatuor erat: erantque aſpectus earum & opera earum, ac ſi eſſet rota una in medio rotæ alterius,
17 Ita ut in quatuor partes ſuas cùm erat eundum ipſis irent, non diverterent eundo.
18 Et apſidibus earum tanta altitudo erat ipſis, ut ^k^timorem injicerent: & canthi earum pleni erant oculis circumquaque in ipſis quatuor.
19 Euntibus autem illis animalibus, ibant rotæ ipſæ ſecundum illa, & cùm attollerent ſe animalia ſurſum a terra, attollebant ſe rotæ.
20 Quocunq; docebat ſpiritus eundum ibant, quò docebat tanquam ſpiritus eundum: & rotæ attollebant ſe e regione illorum, nam ſpiritus idem animalium aderat rotis.
21 Euntibus illis ibant, & illis conſiſtentibus

4 Vidi ergo] [illegible] ipſis Propheta [illegible] confirmationem Prophetæ, & eidem [illegible] Summa: Deum, gloria & Dominum Jeſum Chriſtum [illegible] in terram & omnia quæ in eis ſunt adminiſtrare, adeoq; miniſterio Angelorum ſpiritu ſuo & potente verbo adhibere ad res baſ- ce inferiores regendas arbitratu ſuo. Sunt itaque in viſione hac membra tria: primum eſt deſcriptio adminiſtrorum Dei, id eſt, angelorum uſque ad ver. 15. ſecundum, deſcriptio adminiſtrationis in res inferiores [illegible] per angelos ex nutu Dei, uſque ad ver. 22. tertium eſt gloriæ Chriſti in cœlis figuratio, ad finem uſque. Ventus turb.] tanquam præcurſor gloriæ & majeſtatis Dei: vide Jobi 38.1. Eſt autem hic ventus præditus ea facultate ut depellat nubes: docet itaque Propheta per voluntatem Dei hos vento impellente diſſiluiſſe & diffugiſſe nubes, ut cœlum nitens & res e cœlo aperto oſtenſas liberè proſpectaret.
Nubem magnam] aſpectabile ſignum præſentiæ Dei, qui ſine nube & obſcuritate ab infirmis hominibus videri non poteſt. Ignem ſeſe] id eſt, indeſinenter coruſcantem tanquam fulgetrum, qua ſpecie Deus ferè exhibet majeſtatis ſuæ documenta: Exod. 19. Chabakkuk. 3.4. & alibi. b Heb. [illegible] Exod. 9.24. Quem] id eſt, ſplendentem circumquaque & radiantem, velut ſolis non autem ſubinde tantùm micantem, ut fulgura faciunt. E medio ejus] id eſt, quæ intra illud ſplendentis ignis ſpatium continebantur, nimirum animalia ſive angeli, de quibus poſtea, micabant ſupra ignem illum, tanquam prunæ fornacis ardentiſſimæ, ut exponitur ver. 13. Hæc autem propterea in hunc ver. inſeruit Propheta, quia una opera totum colorem explicare viſum eſt rerum cœleſtium, tanquam accenſarum ad obſequium promptiſſimum & ſtudioſiſſimum majeſtatis Dei.
c Heb. oculum: vide Levit. 13.5. d Heb. [illegible]: ſic infra ver. 27. Viridiſſimum] Hhebræam vocem quam variè interpretentur multi nemo ignorat, quàm bene autem, penes doctos judicium eſto. Nos ex ver. 27. hujus capitis, & 8.2 ſtatuimus vocem eſſe compoſitam e duobus Hhebraicis vocabulis, quibus ſignificantur prunæ ardentiſſimæ & quaſi feſtinantiſſimæ ad conſumendam aut inflammandam materiam objectam, cujuſmodi prunæ illis longè ſunt rubicundiores. Atque hoc etiam reſpectu videmus Angelos vocari Seraphim, Jeſchah. 6. 2.&6. 5 Nam e medio] [illegible] proximè præcedentis dicti de angelis, quorum colorem modo perſtrinxerat. Quatuor] ut qui adminiſtrationem in quatuor orbis partes, id eſt, in univerſum orbem ex Dei mandato perfungantur. Animalium] id eſt, angelorum, qui adumbrabantur animalium ſpecie, inf. 10 15. & 20. Aſpectus] quod ad corporis ſtaturam attinet: videlicet exceptis rebus illis ſingularibus, quæ aut adjectæ, aut variæ ab hominis forma dicuntur fuiſſe, quinque verſibus ſequent. Similitudo] id eſt, ereóta, ratione & intelligentia præditi ferens, atque ad rationis uſum & officium accommoda: quod in rebus aſpectabilibus ſolius hominis eſt proprium. 6 Quaterni] quibus figuratur omnimoda aptitudo ad juſſa Dei nullo negotio capeſſenda in omnes partes: ut ver. 5. Alæ] celeritatis indices. 7 Rectus] ut crus eſt hominis: ſupra ver. 5. nam Hhebræi pedum appellatione [illegible] artus accipiunt ſynecdochicè. Similis erat] id eſt, rotunda, ut in omnes partes ſine converſatione ire poſſent (quod pes humanus non poteſt) & ſolida firmaque, ut eſt ungula vitulina: nam cætera ferè [illegible] in veterino genere. Quibus] id eſt, tanta agilitate conficiebant iter & obſequebantur Deo, ut ſcintillare ipſorum pedes præ celeritate videntur, neque tamen terreas alias ſordes in adminiſtratione ſua contraherent, ſed [illegible] manerent purisſimi, & puritate prædo[illegible] creatis omnibus. 8 Manus] quibus miniſtrant voluntati Dei in omnes partes, ut ver. 9. e Heb. [illegible] ver. 17. Facies] id eſt, in omnes partes ſine converſatione ſui [illegible] ibant, & operabantur omnia. 9 [Conjunctæ] id eſt, concorditer [illegible] omnia Dei mandata omnibus locis [illegible] & ad [illegible] proficiſcebantur. f Heb. fœmina ad ſororem ſuam: vide Levit. 18.18. [illegible] id eſt, ad omnes partes videndas, obeundaſque [illegible] erant: nihil averſum erat ab ipſis, ſed omnia expoſita [illegible] in omnes partes vultus eorum reſpicerent, [illegible] illis anteriora omnia. g Heb. [illegible] ſic ver. 12. 10 Cum ſimilit.] ut miſſas faciamus tam multas multorum interpretationes, ſententia noſtra eſt hæc: hoc ver. deſcribi angelorum [illegible] ab aliarum rerum proprietatibus, itaque angelos ex hoc verſu de[illegible] hoc modo: ſpiritus eſſe intelligentes ut homo eſt, potentes ut leo, miniſtros ut bos, & celeres ut aquila, atq; adeò res alias creatas ſuis proprietatibus illis longo intervallo ſuperare: ſic Apocalyp. 4.7. Ac de hominis quidem intelligentia omnibus ſatis conſtat, & nos diximus ſupra in ver. 5. leonis vim paſſim ſcriptura prædicat, bovis miniſterium laudant Moſche & Schelomo Deut. 25. [illegible] & Prov. 14. 4. pernicitatem denique aquilæ Phyſici & poetæ omnes diſſaudant, Jo[illegible] in ſuis fabulis appellantes. Hanc genuinam eſſe hujus loci ſenſum animadverſuros eſſe confidimus qui propius ad rem attenderint. Hactenus forma [illegible]; jam ſequitur [illegible] ipſorum, trib. ver. & actionum forma, ver. 14.

Dei conficerent expeditiſſimè. 13 Quorundam [illegible] rum] quarum non tantùm materia ardet, ſed flamma diffunditur [illegible] geli non tantùm ardere ipſi, ſed etiam res proximas loci [illegible] diſſimè, igne accendere, & tanquam fulgura coruſcare. [illegible] ſi inter ſe accenduntur & alias res creatas afficiunt [illegible] gloriæ Dei, quas habent ad miniſterium [illegible] ſuorum exitium. Continentes] id eſt, nunquam quieſcentes [illegible] 14 Excurrebant] id eſt, obibant functiones ſuas [illegible] bantur] ipſi minimè divertebant, cùm facies ipſorum [illegible] ſupra ver. 9. i Heb. fulguris diſpergentis. 15 Cùm autem] [illegible] aſſionis, ut dictum eſt in verſu 4. in quo primùm [illegible] 4. deinde converſatio & agitatio exponitur, tribus [illegible] teriam ac velut corpus cauſarum inferiorum [illegible] inferiorum. Prope ſingula] id eſt, appoſita angelo [illegible] ad pedes ipſorum. 16 Aſpectus] id eſt, talis & facies eſt operoſum artificium, quod deinceps exponitur. [illegible] ni, cærulei: quo ſignificatur rerum inferiorum varietas [illegible] ris, eaque conſtitutio. Ac ſi eſſet] id eſt, quaſi [illegible] porto in omnes partes impellerentur ſine alia converſione [illegible] latera: quod ſequens ver. apertè docet. 18 Et apſidibus [illegible] amplitudine, adeò ut mihi reſpicienti eſſet [illegible] k Heb. timor illis ineſſet. Oculis] id eſt, [illegible] qui totus ubique eſt oculus, ut Auguſtinus loquitur. [illegible] 19 Euntibus] id eſt, agebantur nimirum cœleſti [illegible] vertebant, & exequebantur mandatum Dei in [illegible] perſedebant, ſtabant illæ, eum quaſi relato gradu [illegible] ta nova acciperent, ſimiliter rotæ ſiſtebantur Deo per [illegible] ita ſignificatur nihil fieri, nihiloque omitti niſi [illegible] ipſius adminiſtrationem. Attollebant ſe] id eſt, [illegible] ſtentes a converſatione ſua, donec præciperet Deus [illegible] 20 Animalium] id eſt, [illegible] enim ſpiritus Dei operatur omnia in omnibus. 21 [illegible] phalnobi docent præcedentium verſuum, Jeſchah [illegible]

[illegible] & attollentibus ſe ſurſum a terra attollebant ſe rotæ e regione illarum, nam ſpiritus idem animalium aderat rotis.
22 Similitudo autem expanſi erat ſupra capita animalium, quaſi aſpectus cryſtalli, extenſi ſuper capita eorum ſupernè:
23 In ea ſub illo expanſo alæ illorum directæ erant una ad alteram; cuique bini tegentibus ipſa, nempe corpora ipſorum.
24 Et audiebam ſonum alarum ipſorum quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum omnipotentis cuntibus illis, ſonum conſiliis procellarum, quaſi ſonum exercitus: deinde conſiſtentia remiſerunt alas ſuas.
25 Fuitque ſonus ſupra expanſum illud quod incumbebat capiti illorum, quando conſiſtentia remiſerunt alas ſuas.
26 (Supernè autem in expanſo quod imminebat capiti illorum, ſimilis aſpectui lapidis Sapphiri ſimilitudo ſolii erat; & ſuper ſimilitudinem ſolii ſimilitudo quaſi aſpectus hominis in eo supernè.
27 Et vidi quaſi ſpeciem viridiſſimam, quaſi aſpectum ignis, intimi in eo circumquaque, ab aſpectu lumborum illius ſurſum verſus: ab aſpectu verò lumborum illius deorſum verſus, videbam quaſi aſpectum ignis, & ſplendorem illi circumquaque.
28 Qualis eſt aſpectus arcus qui exiſtit in nube tempore pluviæ, talis aſpectus illius ſplendoris erat circumquaque; hæc fuit viſio ſimilitudinis gloriæ Jehovæ) hæc videns cùm procidiſſem in faciem meam audivi vocem loquentis:

[illegible] & ad [illegible] compoſitæ. 25 Fuitq;] [illegible] Prophetam, ut diligenter intenderet, [illegible] mandato Dei, quod ipſi datum eſt per Chriſtum [illegible] deſcriptio perſonæ Chriſti, [illegible] in ver. 22. ad [illegible] Propheta excitatus eſt ſono illo cujus meminit præcedente [illegible]
[illegible] Dei & hominis redemptoris [illegible] viridiſſimus color, [illegible]
[illegible] quæ alioqui tantus ignis [illegible] habitat inacceſſam, ac procul ejus majeſtatem, neque videre poteſt 1. Timoth. 6.16. 28 Qualis [illegible] ignis eſt & ſplendet circumquaque igne ſuo; ſed ſplendorem [illegible] & jucundis velut coloribus aſpergit ad afficiendum [illegible] Apoc. 4. 3. Procidiſſem] non modò humiliter [illegible] alibi paſſim, [illegible] perculſus præſente gloria & ma[illegible] 17. [illegible] tranſitus ad narrationem ſequentem.

Caput II.

1 QUI edixit mihi; fili hominis, conſiſte in pedes tuos ut alloquar te.
2 Et ingreſſus eſt in me ſpiritus cùm alloqueretur me, qui ſtatuit me ſuper pedes meos; ut audirem eum qui ſermocinaturus erat mecum.

[illegible] narratio eventus ad finem uſque capitis. Vo[illegible] confirmatio Prophetæ duobus primis verſibus, [illegible] & [illegible] eſſe, ut dictum eſt [illegible]

3 Dixit igitur ad me, fili hominis, mitto ego te ad filios Jiſraëlis, ad gentes rebelles quæ rebellarunt contra me; qui et majores ipſorum defecerunt à me uſque ad hunc ipſum diem:
4 Ad illos, inquam, filios obduratos vultu, & obſfirmatos animo ego mitto te: ut indicas eis, ſic ait Dominus Jehova;
5 Jam ipſos, ſive audiant ſive deſiſtant, ipſos agnoſcere domum rebellem eſſe: & ſciant Prophetam eſſe in medio ipſorum.
6 Tu autem, fili hominis, ne timeto ab iſtis & a verbis illorum ne timeto, quòd refractarii & ſpinei ſint in te, & apud ſcorpiones habites: a verbis eorum ne timeto, & a facie eorum ne conſternator, quòd domus rebellis ſunt:
7 Sed eloquere verba mea ipſis, ſive audiant, ſive deſiſtant, quòd rebelles eſſe.
8 Tu verò, fili hominis, auſculta quod ego edico tibi, ne eſto rebellis ut domus rebellis iſta: dilata os tuum, & comede quod ego daturus ſum tibi.
9 Tum aſpexi quòd ecce manus emiſſa eſt ad me; ecce autem in ea volumen libri:
10 Quod explicavit coram me, eratq; ſcriptum a fronte & a tergo: & ſcriptura in eo erat lamentationum, lugubriſque carminis & væ.
11 Edixit igitur mihi, fili hominis, quod præſens eſt comede; comede volumen hoc, deinde abi, alloquere domum Jiſraëlis.
12 Itaque aperui os meum, cùm daret mihi comedendum volumen illud,
13 Edicens mihi, fili hominis, ventrem tuum cibato, & viſcera tua impleto volumine hoc quod ego do tibi: quod ubi comedi, fuit in ore meo pariter mellis dulcedine.
14 Deinde edixit mihi, fili hominis, age, accede domum Jiſraëlis, ut alloquaris verbis meis ipſos.
15 Non enim ad populum ignoti ſermonis & impeditæ linguæ mitteris, ſed ad domum Jiſraëlis:
16 Non ad populos multos ignoti ſermonis & impeditæ linguæ, quorum non intelligas verba: nonne ſi ad eos mitterem te, ipſi auſcultarent tibi?
17 Attamen domus Jiſraëlis non volent auſcultare tibi, cùm nolint auſcultare mihi: nam tota domus Jiſraëlis obſfirmata fronte & duro corde ſunt.
18 Ecce reddo faciem tuam obfirmatam adverſus faciem eorum, & frontem tuam obfirmatam adverſus frontem eorum:
19 Similem lapidi perdiuturno, duriorem rupe reddidi frontem tuam: ne timeto iſtos, neque conſternator a facie eorum, quòd domus rebellis ſint.
20 Cùm itaque edixiſſet mihi; fili hominis, omnia verba mea quibus alloquar te excipe

Indignatur, ſub finem capitis. 14 Deinde] confirmatio [illegible] & typicus diximus in ver. 3. [illegible] ver. ſeq. 15 Impeditæ] id eſt, in qua intelligenda [illegible] genda [illegible] ut [illegible] docet ſeq. ver. 16 Auſcultarent] [illegible] Jiſraëlitæ [illegible] ad exaggerandam obſtinationem [illegible] fortes frontis, & duri cordis. 18 Reddo] [illegible]

animo tuo, & auribus tuis audi,
21 Et abi, proficiſcere ad multitudinem iſtam deportatam, ad [a] populares tuos, ut alloquens eos indicas eis, ſic ait Dominus Jehova, ſive audiant ſive deſiſtant:
22 Tum ſuſtulit me ſpiritus, & audivi poſt me ſonum concuſſionis magnæ; Benedicta gloria Jehovæ e loco ipſius.
23 Et ſonum alarum illorum animalium contingentium alterius alteram, ſonumq; rotarum e regione illorum; idque ſonum concuſſionis magnæ.
24 Cumque ſpiritus tollens me aſſumpſiſſet me; abibam amarulentus æſtu ſpiritus mei, quamvis manus Jehovæ ſuper me prævaleret.
25 Itaque veni ad multitudinem deportatam ad Chuma Abibi ad accolas fluvii Cebaris, ut deſiderem ubi habitabant illi: & deſedi illic ſeptem dies obſtupeſcens inter illos.

[illegible marginal and foot notes] ... Heb. [illegible] ... 24 Amarulentus] id eſt, [illegible] ... Manus Jehovæ] id eſt, vis divina ... ſupra 1. 3. & infra 3. 7. 25 Ad Chuma] ... [illegible] ... 1 Heb. in medio illorum.

Caput III.

Deus Prophetam reſipiſcentem iterum de vocatione admonet, officiumq; explicat adhibitis promiſſionibus & minis: deinde ſigno eodem repetito confirmat Prophetam, verbo ſuo metum ipſius amovet, & mandato novo ejus vocationem ſancit.

1 FUIT autem [a] exactis ſeptem diebus; ut eſſet verbum Jehovæ ad me, dicendo:
2 Fili hominis, ſpeculatorem diſpoſui te domui Jiſraëlis; ut audias ex ore meo verbum, & admoneas eos a me.
3 Cùm dixero improbo, [b] utique moriturus es; ſi non admonueris eum, neque allocutus fueris, ut admonendo improbum a via ejus improbiſſima ſerves eum: ipſe improbus propter iniquitatem ſuam morietur, ſed ſanguinem ejus e manu tua repoſcam.
4 Tu verò cùm admonueris improbum, ſi non reverſus fuerit ab improbitate ſua, & a via ſua peſſima; ipſe propter iniquitatem ſuam morietur, & tu animam tuam eripueris.
5 Sin autem averſus juſtus a juſtitia ſua fecerit iniquitatem, & me diſponente offendiculum coram eo ipſe morietur: cùm non admonueris eum, propter peccatum ſuum morietur, neque commemorabitur tota juſtitia ejus quam fecerit, ſed ſanguinem ejus e manu tua repoſcam.
6 Tu verò cùm admonueris juſtum ut non peccet juſtus, ſi ipſe non peccet, omnino vivet quia admonitus fuerit, & tu animam tuam eripueris.
7 Deinde fuit ſuper me ibi manus Jehovæ, & edixit mihi, ſurge, egredere in illam convallem, & ibi alloquar te.
8 Itaque ſurgens ivi in illam convallem: ubi ecce gloria Jehovæ ſtabat; ut gloria illa quam videram ad flumen Cebaris: quapropter procidi in faciem meam.
9 Sed ingreſſus in me ſpiritus fecit ut conſiſterem in pedes meos; & alloquutus me edixit mihi, ingredere, include te intra domum tuam.
10 Tibi ergo, ô fili hominis, ecce, adhibent tibi [illegible] funes & vinciunt te illis; ut non prodeas in medium eorum.
11 Scilicet ſinerem ut lingua tua hæreat palato tuo, & obmuteſcas ita ut te non præſtes illis virum corripientem; quia domus rebellis ſunt:
12 Imò alloquendo te aperiam os tuum ut indicas eis, ſic ait dominus Jehova: (qui auditurus eſt audiat, & qui deſtiturus deſiſtat) ipſos domum rebellem eſſe.

[illegible foot notes] ... Non prodeas] id eſt, non audeas [illegible] ... Qui auditurus] id eſt, ſive audiant, ſive deſiſtant ... ut ſupra 2. 5 & 2. 7 ... ad judicia Dei, quæ deinceps explicantur.

Caput IIII.

Deus Prophetam typis & ſermone inſtruit, quibus totum populum de obſidione arctiſſima Jeruſchalaimorum definito tempore propter peccata ipſorum eventura, de fame ſæviſſima, de cædibus, deportatione, & exitio totius Gentis certiorem faciat: ac propterea typis editis ſententiam hoc argumento fert contra Jiſraëlem.

1 TU ergo fili hominis, accipe tibi [a] tabulam quam proponas tibi; & ſculpito in ea civitatem Jeruſchalaima.

[illegible foot notes] ... & ſequent. Quamobrem cùm prophetia una ſit ... hoc capite, & plenum exitium totius populi ... Propone] ſicut expoſitum inf. ver. 3.

2 Et diſpone in ea obſidionem, extrueſque in ea propugnacula, diffunde in ea aggerem : & pone in ea caſtra, & diſpone in ea arietes circumquaque.

3 Deinde tu accipe tibi ſartaginem ferream, quam ponas pro muro ferreo inter te & civitatem ipſam : & obfirmato faciem tuam adverſus eam, ac ſi eſſet in obſidione, & obſidebis illam ; ſignum futurum domui Jiſraëlis.

4 Tu autem incumbe lateri tuo ſiniſtro, & ponito iniquitatem domus Jiſraëlis ei; numero dierum quibus incumbes ei, feres iniquitatem illorum.

5 Ego autem do tibi annos iniquitatis illorum in numero dierum, trecentos nonaginta dies, quibus feres iniquitatem domus Jiſraëlis.

6 Cumque abſolveris eorum partem, incumbito lateri tuo dextero ſecundò, & ferto iniquitatem domus Jehudæ (quadraginta dies, diem unumquemque pro anno do tibi).

7 Ad obſidionem Jeruſchalaimorum obfirmans faciem tuam, brachio tuo nudato ; & prophetans contra ea.

8 Ecce autem impono tibi funes, ut non vertas te a latere uno in alterum ; donec abſolveris dies obſidionis tuæ.

9 Tu itaque accipe tibi triticum, & hordeum, fabamque, & lentes, & milium, ac zeam, quæ indas in vas unum ut pares tibi ex eis cibum : numero dierum quibus incumbes lateri tuo, trecentis nonaginta diebus comedes illum.

10 Cibus autem tuus quem comedes, pondere viginti ſiclorum in diem quemque eſto; de tempore in tempus comedes illum.

11 Etiam aquas menſura bibito, ſextam hinis de tempore in tempus bibito.

12 Placentam autem hordei quam comedes, ipſam ſtercoribus excrementi humani parato in oculis illorum.

13 Dicebat enim Jehova, ita comedent Jiſraëlitæ cibum ſuum immundum ; propter gentes quò depellam ipſos.

14 Cùm autem dicerem, Aha Domine Jehova, ecce anima mea non eſt impurata; & cadaver, aut diſcerptum non comedi a pueritia mea huc uſque, neque intravit os meum caro abominanda :

15 Indixit mihi, vide, do tibi egeſta boum loco ſtercorum humanorum ; ut pares panem tuum illis :

16 Sed, inquit ad me, fili hominis, ego fracturus ſum baculum panis Jeruſchalaimis, ita ut comedant panem pondere ac cum ſollicitudine; & aquas menſura ac cum ſtupore bibent:

17 Ut defecti pane & aqua, obſtupeſcant ſinguli atque contabeſcant in iniquitate ſua.

[illegible] ... obſidionis, ... Deus ... [illegible]

Exod. 29. 40. id eſt, ... 12 Hordei] ... illius, ſynecdoche. ... Stercoribus ...] ... [illegible] ... Anima mea] vide Levit. 21. & 22. de ſingulorum Sacerdotum ... abominationis. 15 Indixit mihi] reſponſio Dei, ... [illegible] ... citudine maxima comedant, & aliorum ... 16 Baculum panis] ... Levit. 26. 26. g Heb. vir & frater ejus.

Caput V.

1 POSTEA tu, fili hominis, accipe tibi gladium acutum, ſimilem novaculæ tonſoriæ accipe illum tibi, & traducito ſuper caput tuum & per barbam tuam : ſumenſque tibi ſtateram juſti ponderis divide iſta.

2 Tertiam partem igne comburito in medio civitatis, dum complentur dies obſidionis : & accipiens alteram tertiam percutito gladio circa illam, reliquam verò tertiam diſpergito in ventum, nam gladio exerto perſequar illos.

3 Attamen excipito inde paucos numero, & ligato eos in alis tuis:

4 E quibus adhuc accipiens projicito eos in

[illegible] ... Jirm. ... 2 Igne] i. fame, peſte, & aliis modis qui ... ardens, pervaſerunt & maxima ex parte conſumpſerunt. ... [illegible]

[illegible marginal notes]

[illegible]
5 Sic ait Dominus Jehova, hæc urbs Jeruſ-
chalaim [illegible] quam in medio Gentium
poſueram, & cui circumdederam regiones,
6 Mutavit jura mea in improbitatem plus
quam Gentes ipſæ, & ſtatuta mea plus quàm
regiones quæ circumſtant eam: nam jura
mea ſpreverunt, & in ipſis ſtatutis meis non
ambulaverunt.
7 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, eò quòd
accumulâtis improbitatem plus quàm Gen-
tes quæ circumſtant vos: in ſtatutis meis
non ambulatis, & jura mea non facitis; ac
ne quidem ſecundum jura Gentium quæ
circumſtant vos facitis:
Idcirco ſic ait Dominus Jehova, ecce me,
invaſurus ſum te etiam ego; & effecturus in
8 medio tui judicia in oculis ipſarū Gentium:
Facturus enim ſum in te id quod non feci, &
cujuſmodi non ſum facturus amplius, prop-
9 ter omnes abominationes tuas.
10 Idcirco patres comedent filios in medio
tui, & filii comedent patres ſuos; & exer-
cens in te judicia diſpergam omnes reliqui-
as tuas in omnem ventum.
11 Idcirco ut vivam ego, dictum domini Je-
hovæ, niſi eò quòd ſanctuarium meum im-
puraſti omnibus deteſtationibus tuis, & om-
nibus abominationibus tuis; ideò etiam e-
go diminuam, ut non parcat oculus meus
amplius, adeóq; ego non utar clementia.
12 Tertia tui peſte morientur & fame conſu-
mentur in medio tui; tertia autem altera
gladio cadent circa te; reliquam verò ter-
tiam in omnem ventum diſpergam, & ex-
erto gladio perſequar eos.
13 Ita conſummabitur ira mea, & collocans
æſtum meum in eis consolabor me: ex pe-
rientúrque me Jehovam eloquutum eſſe
zelo meo, quando conſummabo æſtum
meum in ipſis.
14 Et diſponam te in vaſtitatem & in oppro-
brium apud gentes quæ circumſtant te in o-
culis omnis tranſeuntis:
15 Et eris opprobrium convitiúmque erudi-
tioni & ſtupori Gentibus quæ circumſtant
te, cùm exercuero in te judicia, ira, æſtuq; &
correptionibus æſtuantibus; ego Jehova
eloquutus ſum:
16 Cùm immiſero ſagittas famis peſſimas in
eos & exitiales, quas immittam ad perden-
dum vos: & famem colligens contra vos
fregero vobis baculum panis:
17 Cùm immiſero contra vos famem, beſti-
amque malam, quæ orbabunt te; peſtiſque
& cædes pervaſerit te; denique gladium
immiſero in te; ego Jehova eloquutus ſum.

Caput VI.

Prophetia Dei juſta exitium terræ Iſraëlis, & idololatris prænuntians, reliquias in captivitate Domini [illegible] prædicit; & quid Judæos [illegible] hac clade [illegible].

1 Et fuit verbum Jehovæ ad me, di-
cendo:
2 Fili hominis, diſpone faciem tuam
adverſus montes Jiſraëlis, & propheta
adverſus eos,
3 Dicens, ô montes Jiſraëlis, audite verbum
Domini Jehovæ; ſic ait Dominus Jehova
montibus & collibus, alveis aquarum, & val-
libus, ecce me, ego adducturus ſum contra
vos gladium, & perditurus excelſa veſtra.
4 Nam deſolabuntur altaria veſtra, & con-
fringentur ſubdiales ſtatuæ veſtræ; proſter-
námque confoſſos veſtros coram diis ſter-
coreis veſtris.
5 Diſpenam etiam cadavera filiorum Jiſraëlis
coram diis ſtercoreis ipſorum; & diſper-
gam oſſa veſtra circùm altaria veſtra.
6 In omnibus habitationibus veſtris ipſæ ci-
vitates vaſtabuntur, & excelſa deſolabun-
tur; ut vaſtentur & deſolentur altaria ve-
ſtra, confringanturque & aboleantur ſter-
corei dii veſtri, & ſuccidantur ſubdiales ſta-
tuæ veſtræ, ac deleantur opera veſtra.
7 Et cadent confoſſi in medio veſtri, ut ex-
periamini me eſſe Jehovam.
8 Quos autem reliquos fecero, cùm erunt
vobis qui evaſerint gladio, in Gentibus, cùm
diſperſi fueritis in regiones,
9 Qui ex vobis evaſerint recordabuntur mei
in Gentibus ubi captivi detinebuntur, me
fractum fuiſſe ab animo ipſorum ſcortante
qui receſſerant a me, & ab oculis ipſorum,
qui ſcortantes ſequebantur ſtercoreos de-
os ipſorum, & faſtidio erunt ſibi ipſis prop-
ter illa mala quæ fecerunt omnibus abo-
minationibus ſuis:
10 Et agnoſcent me eſſe Jehovam; non fru-
ſtra eloquutum fuiſſe me affecturum ipſos
hoc malo.
11 Sic ait Dominus Jehova, percute manu
tua, & plaude pede tuo, & dic ehem, prop-
ter omnes abominationes peſſimas domus
Jiſraëlis: quòd gladio, fame, & peſte ca-
ſuri ſint.
12 Longinquus peſte morietur, & propinquus
gladio cadet, reliquus autem & obſeſſus fa-
me morietur: denique conſummabo æſtum
meum in eos.
13 Ita agnoſcetis me eſſe Jehovam, cùm e-
runt confoſſi eorum inter deos ſtercoreos
ipſorum, circa altaria illorum, in omni colle
excelſo, in omnibus cacuminibus montium,
& ſub omni arbore virente; ac ſub omni
quercu denſa, ubicunq; loci poſuerint odo-
rem gratum omnibus ſtercoreis diis ipſorum.
14 Cùm extendens manum meam contra e-
os, reddidero terram hanc deſolatiſſimam,
magis deſolatam quàm deſertum Diblæ-
thæ in omnibus habitationibus ipſorum, ita
ipſi agnoſcent me eſſe Jehovam.

Caput VII.

Prophetat Judæis omnibus in terra commorantibus [illegible] *gladium, famem, pestem,* [illegible] *adeò ut neque in* [illegible] *humanis subsidium, neque in Deo gratiam inventuri sint: ac propterea typo* [illegible] *partim* [illegible] *partim* [illegible] *capiendos docet.*

1 DEinde a fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 Heus tu fili hominis, ſic indicit Dominus Jehova terræ Jiſraëlis finem: advenit ipſe finis quatuor a oris illius terræ.
3 Jam finis impendet tibi: cùm immittens iram meam in te judicabo te ſecundum vias tuas, & reponam ſuper te omnes abominationes tuas.
4 Neque parcet oculus meus tibi, neque utar clementia: ſed vias tuas ſuper te reponam, & abominationes tuæ in medio tui erunt, ut experiamini me eſſe Jehovam.
5 Sic ait Dominus Jehova; malum, unicum malum ecce advenit.
6 Finis advenit, advenit ille finis, evigilat ſuper te; ecce advenit *illud*.
7 Supervenit matutinum illud tibi, ô habitator iſtius terræ: advenit tempus illud, propinquus eſt dies ille, vexationis, non autem echûs montium.
8 Jam b cominùs *ſum*, effundam æſtum meum ſuper te, & conſummans iram meam in te judicabo te ſecundum vias tuas: & reponam ſuper te omnes abominationes tuas.
9 Neque parcet oculus meus, neque utar clementia; ſecundum vias tuas tibi reponam, & abominationes tuæ in medio tui erunt, ut experiamini me Jehovam eſſe percuſſorem.
10 Ecce diem illum, ecce adveniens matutinum prodit matutinum illud, efflorescens tribus iſta germinavit ſuperbiam:
11 Ipſa violentia aſſurrexit tribui c improbitatis: nemo ex eis, neque ex multitudine ipſorum, neque ex Thraſonibus ipſorum, neque lamentum de ipſis *erit*.
12 Advenit illud tempus, pertingit dies ille, emptor ne lætetur, & venditor ne contineater lugeat: quia æſtus *meus* impendet toti multitudini ejus.
13 Nam venditor ad rem venditam non eſſet reverſurus, quâvis adhuc in viris eſſet vita eorum: viſio enim impendet toti multitudini ejus, non reverſuram eſſe; & unuſquiſque, *quia verſatur* vita ipſius in iniquitate ſua, non eſſe confirmaturos ſe.
14 Clangent claſſico ut comparent omneis, ſed nullus prodibit ad bellum; quia æſtus meus invadet totam multitudinem ejus.
15 Gladius ipſe foris, peſtis autem & fames intus: qui in agro *erit*, gladio morietur; qui verò in civitate *erit*, cum fames & peſtis cõſumet:
16 d Qui autem ex eis evaſerint, hi erunt in ipſis montibus velut columbæ vallium, ipſi omnes *ut* gementes *columbæ*, quiſque propter iniquitatem ſuam.
17 Omnes manus remittentur, & omnia genua diffluent *ut* aqua:
18 Et accingent cilicia, tegente ipſos horrore; denique in omni facie erit pudor, ac in omnibus capitibus ipſorum calvitium.
19 Argentum ſuum per plateas abjicient, & aurum ipſorum ſeparationi erit; argentum ipſorum & aurum ipſorum non poterit eripere ipſos die excandeſcentiæ Jehovæ; f ſeipſos non ſatiabunt, & viſcera ſua non explebunt: cùm offendiculum iniquitatis ipſorum aſterit.
20 Et quia in decore illo ornatus fui, *quod* ad excellentiam *Deus* poſuerat, imagines abominationum ſuarum, *&* deteſtabilium ſuorum fecerunt; idcirco illud quod dederam eis ſeparationi *erit*.
21 Tradam enim illud in manum extraneorum direptioni; & improbis terræ prædæ, qui prophanabunt illud:
22 Et avertente me faciem meam ab ipſis, prophanabunt g adytum meum, & ingreſſi *domum* ipſam effractores prophanabunt ipſam.
23 Para funẽ: quia terra iſta plena eſt h cauſis capitalibus, & ipſa civitas plena eſt violentia.
24 Ideo adducam peſſimos gentium ut hæ-

[illegible] deſcriptio effectorum quæ ex invadente calamitate ſecutura [illegible] populo, uſque ad ver. 20. tum ſacrario Dei, uſque ad ver. 23. [illegible] & tyrannicæ dominationis in reliquias Judæorum omnes [illegible]. *Unicum malum*] id eſt, ſemel eventurum, idque [illegible] repetendum: quod interminatus fuerat Deus ſup. [illegible] frequentes anaphoræ [illegible] de cauſa adhibentur, nempe [illegible] tum ad celeritatem, ut diximus Gen. 41. 32. tum ad per[illegible] animum. *Evigilat*] id eſt, hactenus in con[illegible] dormitavit, ſed jamjam exſurgit, & comparatur ut propediem [illegible] poſt [illegible] à Chaldæis obſidio Jeruſchalai[illegible] vide [illegible] ver. 10. *O habitator*] id eſt, qui adhuc [illegible] tempus [illegible] iſthic habitare; gravis [illegible] id eſt, non [illegible] aut inanis [illegible], qua [illegible] montibus [illegible] quam Græci vocant [illegible]. *propinquus ſum.* b *ſup.* 3 *&* 4. 8 *Cominùs*], i. hactenus [illegible] vobis in altitudine cœli delitescere, & ambitum [illegible] (ut dicitur Ijob 22. 12. & ſequent.) ſed jam longè aliter ex[illegible] mutatur genus, quia Deus per proſopopœiam terram [illegible] populo, ſed terræ ipſi ſequentia mala denuntiat. [illegible] quæ habetur ſupra ver. 5 & 6 brevis repetitio, quà il[illegible] nam primum judicium Dei velut oculis ſubji[illegible] expoſitô; per [illegible] amplì[illegible] *Diem illum*] videlicet conſtitutû & denuntia[illegible] [illegible] per allegoriam: [illegible] Hermogenem [illegible] Nam [illegible] Judæorum [illegible] ſuperbiam & tamen violentiæ dicitur [illegible] ut Jechabb. 5. c Heb. *improbitatis*.

bitur quàm ſecuræ ſunt columbæ in locis planis & apertiſſimis vallibus: ſunt enim imbelles columbæ a natura trepidiſſimæ. *Ut gementes*] id eſt, conſternatæ & afflictæ [illegible] accipitris, quod ſequentes ver. exponunt. e Heb. *adhærens*. 19 *Argentum*] vide in ver. 12. *Separationi erit*] id eſt, æquè ab ipſis abjicietur atque res propter immunditiam ſeparanda ex lege; quia nunc erunt adjumento, ut conſiſi fuerant. f Heb. *animam ſuam*. *Offendiculum*] Id eſt, quod ipſorum iniquitas ipſis excitaverit: ut ſupra ver. 10 & 11. 20 *Et quia*] amplificatio ab excidio ſacrarii, ut diximus in ver. 5. quo oſtendit Deus eò fore graviores prædictas calamitates, quòd ne Deum quidem accedendi facultas erit; quia ſigna præſentiæ ſuæ ſubmoverit propter peccata ipſorum. *Decore illo*] id eſt, in domo Dei: vide caput ſequens. *Separationi erit*] id eſt, illud ipſum templum, quod dederam eis & in quo excellentiam meam collocaveram, tam a me repudiabitur quàm res immundæ repudiari ſolent: vide Jirmejæ. 7. 21 *Prophanabunt*] id eſt, tanquam rem prophanam & abjectiſſimam contaminabunt, miſcentes in eo omnia. g Heb. *abſconditum*. 23 *Para funem*] tertia pars exornationis, ut diximus in ver. 5. typum imperans, his verbis ſic exponens, ſequent. Funis enim typus eſt tum reorum capitalium qui dicuntur vincti, hoc ver. tum captivorum qui in ſervitutem pertrahentur, ver. ſequentibus. h Heb. *judicio ſanguinum*. 24 *Peſſimos*] velut carnifices; qui corpora trucident, & involent in publicata bona.

11 *Ex eis*] [illegible] [illegible] aut vulgus, & optimates [illegible] frequentes de [illegible] ſunt, atque (ut [illegible] vocat) catalogus.
Neque lamentum] id eſt, ne ex illis quidem ſuperſtites qui lamentum faciant de mortuis; vide Jirmeja 16.
12 *Advenit illud*] ſecunda pars exornationis, ut diximus in ver. 5. cujus ſumma eſt: neque [illegible] duobus verſibus, neque armorum & virium militarium, duobus alteris; neque fugæ & roboris, ver. 16. & duobus ſeq. atque facultatum omnium, ver. 19 fructum ullum Judæos percepturos eſſe, ſed omnia in vanum eſſe abitura.
Lætetur] velut re commodè empta.
Lugeat] velut re incommodè vendita.
13 *Non eſſet*] id eſt, non eſt cur ſit ſollicitus de re alienata: nam ſi reciperet eam, aut etiam non vendidiſſet, nihil ex eo habiturus eſſet commodi; cùm ne ſuam quidem ipſius vitam, nedum poſſeſſionem, ab hoſtibus invaſam ſervare poſſit.
Non reverſuram] i. omnes omnino eſſe perituros propter peccata ſua.
14 *Clangent*] videlicet claſſici ſive tubicines.
Æſtus] cujus documenta exponuntur ſeq. ver.
d Heb. *qui evaſerint evadentes eorum*.
16 *In ipſis montibus*] id eſt, etiam tum cùm erunt in ſpecubus & locis abditiſſimis montium, eorum tamen animus non magis confirma-

hæreditario poſſideant domos illorum: faci-
amque ut ceſſet excellentia [illegible], &
prophanentur [illegible] ipſos.
25 Excidium advenit, & quærent ſibi pacem
nulla erit.
26 Ærumna ſuperveniet ærumnæ, & rumor
ad rumorem erit, nam deſiderabunt viſio-
nem a Propheta, & lex peribit a ſacerdote,
conſiliumque a ſenibus.
27 Rex ipſe continenter lugebit, & Princeps
induet vestem deſolationis, ac manus po-
puli terræ conturbabuntur: propter vias ip-
ſorum agam cum eis, & pro ut jus ipſorum
eſt judicabo ipſos; ut experiantur me eſſe
Jehovam.

[illegible]

Caput VIII.

Deus per viſionem indicat Prophetæ primùm [illegible] Judæorum ido-lolatriam; deinde ſupplicium [illegible] propter illam [illegible] Dei, tum etiam [illegible] igne qui Deo [illegible] ex-pugnationem [illegible] Judæam [illegible] Jeruſ-chalaimo [illegible] Babylonem [illegible] Evan-gelio [illegible] Principibus [illegible].

1 FUit autem anno ſexto, menſe ſexto
die quinto, me ſedente domi meæ, ſe-
nioribuſque Jehudæ ſedentibus coram
me; ut accideret mihi illic manus Domini
Jehovæ.
2 Me enim aſpiciente, ecce ſimilitudo
quaſi aſpectus ignis, ab aſpectu lumborum
ejus deorſum verſus erat ignis: a lumbis au-
tem ejus ſurſum verſus quaſi aſpectus ſolis
rutili, ſimilis colori viridiſſimo.
3 Extendens itaque formam manus, aſſump-
ſit me cincinno capitis mei: & attollens me
ſpiritus inter terram & cœlum deduxit me
Jeruſchalaimum viſionibus Dei, ad oſtium
portæ interioris ſpectantis ad Aquilonem:
ubi erat ſedes idoli zeli quod ad zelum
provocat.
4 Ecce autem illic gloria Dei Jiſraëlis, ſecun-
dum aſpectum quem videram in illa
valle.
5 Qui edixit mihi, fili hominis, attolle
oculos tuos ad viam Aquilonem verſus; ut-
que ſuſtuliſſem oculos meos ad viam Aqui-
lonem verſus, ecce ab Aquilone ad por-
tam ipſius altaris idolum illud zeli in ipſo
ingreſſu.
6 Tum dixit ad me, fili hominis, videſne
quid illi faciant? abhominationes ſummas
quas domus Jiſraëlis faciunt hic, ut
longe recedam a ſanctuario meo; ſed ad-
huc diverteris videbis abominationes
maximas.
7 Ita deduxit me ad portam atrii [illegible]
ubi aſpexi, cùm ecce foramen unum in
ipſo pariete eſſet.
8 (Edixerat enim mihi, fili hominis, fode jam
in iſto pariete: cumque fodiſſem in ipſo pa-
riete adeò ut ecce porta una eſſet,
9 Tum edixit mihi, veni & aſpice abominati-
ones peſſimas quas illi faciunt hic)
10 Veniens itaque aſpexi, ecce autem om-
nes formas reptilium & jumentorum, dete-
ſtandorum, omniumque ſtercoreorum de-
orum domus Jiſraëlis, expreſſas in pariete
ipſo circumquaque:
11 Et ſeptuaginta viros e ſenioribus domus
Jiſraëlis, cum Jaazanja filio Schaphanis
ſtante in medio ipſorum, ſtantes coram il-
lis, & quemque thuribulum ſuum habentem
in manu ſua: ita ut abundans nubes ſuffitus
aſcenderet.
12 Tum dixit ad me, videſne, fili hominis,
quæ ſeniores domus Jiſraëlis faciunt in te-
nebris, quiſque in conclavibus figurarum
ſuarum quia dicunt, minime Jehova reſpi-
cit nos, dereliquit Jehova terram hanc.

13 Deinde dixit ad me, adhuc cõversus vide-
bis abominationes magnas quas isti faciunt:
14 Et deduxit me ad ostium portæ Domus
Jehovæ quæ est ad Aquilonem; ubi ecce
mulieres sedebant, deflentes Tammuzum.
15 Et dixit ad me, videsne fili hominis? adhuc
conversus videbis abominationes majores
istis.
16 Et deduxit me in atrium Domus Jehovæ
interius, ubi ecce ad portam templi Jeho-
væ inter porticum & ipsum altare, quasi
viginti quinq; viros, quorum posteriora ſpe-
ctabant versus templũ Jehovæ, facies autem
eorum Orientem versus, quorum incurvatio
erat Orientem versus, coram Sole.
17 Tum dixit ad me, vidistine, fili hominis? an
leve est quicquã domui Jehudæ quã facere
abominationes istas quas faciunt hic? quia
impleverunt terram hanc violentia, & aversi
ſunt ad provocandum me, adeoq; ecce isti
admittunt palmitem ante faciem suam:
18 Propterea etiam ego tractaturus sum ſævè
cum eis, non parcet oculus meus, neq; utar
clementia; & quamvis clament in auribus
meis voce magna, non exaudiam eos.

[illegible]

Caput IX.

1 Deinde inclamavit me audiente vo-
ce magna dicendo, admovete vosmet, ô
præfecturæ istius civitatis, & instrumẽ-
tum quisque suum vastiferum in manu sua.
2 Tum ecce sex homines venientes à via
portæ superioris, quæ est obversa ad Aqui-
lonem, quisque cum instrumento dissipatio-
nis suo in manu sua, & vir unus inter eos
indutus vestibus lineis cum atramentario
scribæ ad lumbos suos: qui venientes con-
stiterunt juxta altare æneum.
3 Gloria autem Dei Jisraëlis extulit se à Ce-
rubinis quibus insidebat, ad limen ipsius
Domus; & inclamavit virum illum indutum
vestibus lineis, ad cujus lumbos erat atra-
mentarium scribæ:
4 Edixitq; Jehova ei, transi per medium istius
civitatis, per medium Jeruschalaimorum;
& insignito signo frontes illorum homi-
num qui suspirant & qui exclamant prop-
ter omnes abominationes istas quæ fiunt in
medio illius.
5 Reliquis autem illis edixit me audiente,
transite per hanc civitatem post eum, &
percutite; ne parcito oculus vester, neque
utamini clementia.
6 Senem, juvenem, & virginem, parvulosque
& fœminas interficitote ad internecionem;
sed ad ullum virum cui inest hujus signum
ne accedito: & à sanctuario meo incipi-
tote: itaque inceperunt ab hominibus il-
lis senioribus qui erant ante ipsam do-
mum.
7 (Nam edixerat illis, impurate domum ipsã,
& implete atria ipsa confossis, exite) exie-
runtque percusseruntque in civitate ipsa.
8 Fuit autem percutientibus ipsis, cum re-
liquus essem ego, ut procidens in faciem
meam clamarem; & dicerem, Aha Domine
Jehova, an perditurus es omnes reliquias
Jisraëlis, effundendo æstum iræ tuæ super Je-
ruschalaima?
9 Qui dixit ad me, iniquitas domus Jisraëlis
& Jehudæ magna est supra modum, & re-
pleta est terra cædibus, ipsaq; civitas ple-
na perversione: quia dixerunt, dereliquit
Jehova hanc terram, minimè Jehova re-
spicit.
10 Quapropter etiam ego (non parcet ocu-
lus meus, neque utar clementia) viam eo-
rum in capite ipsorum reponam.
11 Tum ecce vir ille indutus vestibus lineis,
ad cujus lumbos erat atramẽtarium, retulit
rem dicendo; feci quemadmodum præ-
ceperas mihi.

28.43. & Levit. 16.4. [cum atramentario] id est [illegible]

[illegible]

Portæ superioris] [illegible]

[illegible]

CAPUT X.

1 Cùm itaque aſpicerem, tum ecce [illegible] in illo
expanſo quod erat ſupra caput Cerubinorum [illegible] quaſi lapis ſapphirinus,
quaſi aſpectus ſimilitudinis ſolii, apparuit
ſuper ipſos gloria Jehovæ.
2 Qui alloquutus virum illum indutum veſtibus lineis, dixit, ingredere intervallum orbium
ſub Cerubinos, & imple pugnos tuos
prunis igneis ex intervallo Cerubinorum, &
ſparge contra iſtam civitatem: qui ingreſſus eſt ante oculos meos.
3 Cerubini autem ſtabant à dextera domus
cùm ingrederetur vir ille, & nubes implebat atrium interius.
4 (Nam cùm extulit ſe gloria Jehovæ a Cerubinis ad limen domus, impleta fuerat domus nube illa; atrium verò impletum ſplendore gloriæ Jehovæ)
5 Et ſonus alarum Cerubinorum audiebatur
uſque ad atrium exterius; quaſi ſonus Dei
fortis omnipotentis, quando edicebat ipſe.
6 Fuit autem cùm præcepiſſet viro illi induto veſtibus lineis, dicendo, accipe ignem ex
intervallo horum orbium, ex intervallo Cerubinorum; & ingreſſus ille conſiſteret juxta rotas:
7 Ut extendens Cerub unus manum ſuam ex
intervallo Cerubinorum ad ignem illum
qui erat in intervallo Cerubinorum ſumeret
inderetque pugnis illius induti veſtibus lineis;
qui accipiens exivit.
8 Apparebat enim in Cerubinis forma manus hominis, ſub alis ipſorum.
9 Cumque aſpicerem, ecce quatuor quidem
rotæ juxta ipſos Cerubinos, rota unaquæque juxta Cerubinum unumquemque; quarum rotarum aſpectus erat ſimilis colori lapidis berylli thalaſſii:
10 Et aſpectus illarum quatuor erant ſimilitudine una, ac ſi eſſet rota una in medio rotæ
alterius:
11 Euntibus illis Cerubinis, in quaternas partes ipſarum ibant, non divertebant eundo;
nam ad locum quò ſpectabat ipſum caput
ſequebantur ipſum, non divertebant eundo.
12 Sed totum corpus illorum, dorſaque illorum, ac manus illorum, alæque illorum, etiam rotæ ipſæ plenæ oculis erant circumquaque: ipſis quatuor ſuæ rotæ erant.
13 Hæ autem rotæ, ipſæ vocatæ ſunt orbis
me audiente.
14 Quatuor verò facies erant animali unicuique: facies unius facies erat Cerubi, facies
autem alterius facies hominis, & tertii facies leonis, & quarti facies aquilæ.
15 Cùm autem extulissent ſeſe Cerubini,
hoc eſt animal quod videram ad flumen
Cebaris:
16 Euntibus Cerubinis autem iverunt rotæ ipſæ juxta illos; & attollentibus Cerubinis alas ſuas ad efferendum ſe è terra, non
diverterunt rotæ ipſæ quoque ab illis.
17 Conſiſtentibus illis conſtiterunt, & efferentibus ſe illis extulerunt ſe cum illis, quia
ſpiritus idem animalium aderat ipſis)
18 Egreſſa igitur gloria Jehovæ è limine domus, & ſtante ſuper Cerubinos;
19 Cùm extuliſſent Cerubini alas ſuas, efferentes ſe è terra ante oculos meos proceſſerunt,
& rotæ è regione illorum ſubſtitit ad oſtium
portæ domus Jehovæ primum, nempe gloria
Dei Jiſraëlis imminens illis ſupernè.
20 Ipſum eſt animal illud quod videram
ſubjectum Deo Jiſraëlis ad flumen Cebaris,
& cognovi Cerubinos eos eſſe.
21 Quaternæ facies unicuique, & quaternæ
alæ unicuique; ſimilitudoque manuum hominis ſub alis illorum erat.
22 De ſimilitudine denique ſpeciei ipſorum,
eadem ſpecie quam videram ad flumen Cebaris, erant aſpectus ipſorum, illarumque:
quiſque in tractum faciei ſuæ objectum ibant.

CAPUT XI.

1 TUm attollens me ſpiritus adduxit me
ad portam domus Jehovæ primam,
quæ ſpectat Orientem verſus, ubi ecce
in oſtio illius portæ viginti quinque viros,
inter quos videbam Jaazanjam filium Hazzuris, & Pelatjam filium Benajæ principes
populi:
2 Dixitque ad me, fili hominis, hi ſunt viri
iſti qui cogitant vanitatem & qui ineunt
conſilium malum in hac ipſa civitate:
3 Qui dicunt, non in propinquo ædificandæ
ſunt domus; hæc urbs futura eſſet olla, & nos
caro illa.
4 Idcirco propheta contra iſtos; propheta,
ô fili hominis.
5 Et accidente mihi ſpiritu Jehovæ, edixit

1 Cum itaque aſpicerem] Teſtatur [illegible] gloriam Dei [illegible] fornace [illegible] contra civitatem [illegible] Ac primùm quidem mandatum [illegible] ſtendens [illegible] gloria Dei [illegible] portam [illegible] In iſto expanſo] de quo ſupra 1.22. Quaſi lapis] ut ſupra 1.26. Super ipſos] id eſt, in ſolio ipſo videndam ſe exhibuit gloria illa Jehovæ, quæ [illegible] Cerubinis templi in operculo propitiatorio & inde ad limen domus ſeſe [illegible] ſupra 9.3 [illegible] 2 Ordinem] id eſt [illegible] 3 [illegible] 4 Cum extulit ſe] ſupra 9.3. 5 Cerubinorum] gloriam Dei [illegible] 6 Fuit autem cum [illegible] 7 Suo] id eſt, miniſtrum Chriſti, ut Chriſtus adcedere Deo patri. 8 Apparebat] [illegible] Cumque aſpicerem] deſcriptio viſionis repetitur, quæ oſtendit Prophetæ primùm quid [illegible] capite primi, tribus verſibus; deinde [illegible] ad ampliorem evidentiam & confirmationem additum. [illegible] Supra 1.15. [illegible] Heb. rota una [illegible] 11 Ipſum caput] [illegible] ſpiritus Dei Cerubinis & rotis [illegible] ſupra 1.20. & infra 17. [illegible] 12 [illegible] Hæc autem in priore viſo hæc eſt glorioſior [illegible] ſupra 1.13 [illegible] b Heb. caro. c Heb. ipſi vocantur [illegible] 13 [illegible] Sic docet propheta [illegible] 14 Cerubi] id eſt, bovini [illegible] quæ in ea hac quoque viſio a ſuperiore differt [illegible] ſupra 1.10.

quaſi dicat, [illegible] in ſpecies [illegible] ut [illegible] ſupra 1. [illegible] quatenus.

Jeruſchalaima, & confectæ viſionis, quatuor verſib. ult. [illegible] Viginti quinque] de quibus ſupra 8.16. a Heb. in [illegible] propoſitis [illegible] conſiliorum quæ illi ſubminiſtrabant Regi [illegible] populoque via ſternitur ad conteſtationem Prophetæ imperatam [illegible] conſilio. 3 Qui dic.] Junius ver. [illegible] alſter quam vulgò [illegible] reddere, tum quia hæc nativa eſt ſignificatio [illegible] interpretatio nititur fundamento quod omnino [illegible] verſum 8. Nam hæc verba [illegible] Propheta ex contrario [illegible] Principes populi [illegible] a Chaldæorum potentia [illegible] omnem lapidem moviſſe ut ſeſe adverſus Chaldæos [illegible] Quæ propter [illegible] ædificanda, ut Chaldæis [illegible] Jirmeja 1.13 [illegible] Chaldæos [illegible] Jeruſchalaim [illegible] Jeremiæ 1.13. 4 [illegible] Propheta primùm [illegible] verſu 5. & 6. [illegible] pronuntiat, [illegible]

[illegible] ait Jehova, sic dicitis o domus Jisraëlis: nam quæ veniunt in spiritū
vestrum, ea ego cognovi.
6 Multiplicastis confossos vestros in civitate
hac, & implevistis vicos ejus confossis.
7 Idcirco sic ait Dominus Jehova, confossi
vestri quos disposuistis in medio ejus, illi sunt
illa caro, & hæc urbs olla ipsa est; vos autem
educam e medio ejus.
8 Gladium timetis, & gladium adducam su-
per vos, dictum Domini Jehovæ.
9 Sed educam vos e medio ejus, tradamque vos
in manum alienorum, & exercebo contra
vos judicia.
10 Gladio cadetis, in termino Jisraëlis judi-
cabo vos; atque experiemini me esse Jehovam.
11 Hæc non erit futura vobis olla, nec vos fu-
turi in medio hujus caro; in termino Jisraëlis
judicabo vos:
12 Ita experiemini me esse Jehovam, in cujus
statutis non ambulatis, & cujus jura non
facitis; sed secundum jura Gentium quæ
circumstant vos facitis.
13 Fuit autem me prophetante, ut Pelatja
filius Benajæ moreretur: quapropter proci-
dens in faciem meam, & exclamans voce
magna dixi, aha Domine Jehova, consum-
mationem facis cum reliquiis Jisraëlis.
14 Sed fuit verbum Jehovæ ad me, dicen-
do;
15 Fili hominis, *fratres tui, fratres tui,
viri propinquitatis tuæ, & tota domus Jisraëlis, tota
inquam illa; quibus dicunt habitatores Je-
ruschalaimorum, longè abeste a Jehova,
nostra est, nobis data est hæc terra in hære-
ditatem.
16 Idcirco dic; sic ait Dominus Jehova,
quamvis procul abegerim eos in gentes, &
quamvis dispererim eos in regiones; atta-
men sum eis sanctuarium pauci temporis in
ipsis regionibus quò venerunt.
17 Idcirco dic, ita ait Dominus Jehova; &
congregabo vos ex istis populis, & recipiam
vos e regionibus in quas dispersi estis, &
dabo vobis terram Jisraëlis.
18 Cumque venerint illuc, amovebunt om-
nia detestabilia ejus omnesque abominati-
ones ejus ab ea.
19 Nam indam ipsis * cor unum, & spiritum
novum ponam in medio vestri: amovens, in-
quam, cor lapideum a carne eorum indam
eis cor carneum:
20 Ut in statutis meis ambulent, & jura mea
observantes faciant illa: sintque mihi po-
pulus, & ego illis sim Deus.
21 Atqui quorum animus accedet ad a-
nimum detestabilium, detestabilia &
abominationes, viam suam in caput ipso-
rum reponam, dictum Domini Jehovæ.
22 Deinde cùm extulissent Cerubini alas
suas cum rotis e regione ipsorum; quibus
imminebat gloria Dei Jisraëlis supernè:
23 Ascendit gloria Jehovæ e medio civita-
tis ipsius, substititque super montem qui est
ab Oriente civitati.
24 Et spiritus attollens me reduxit me in
Chaldæam, ad multitudinem deportatam
hac ipsa visione allata per spiritum Dei;
cùm ascendisset a me visio hæc quam vide-
bam:
25 Et eloquutus sum apud multitudinem
deportatam omnia verba Jehovæ, quæ o-
stenderat mihi.

Caput XII.

Duo typi & verba apertissima Tzidkijæ regis [illegible] fugam, & Judæorum deportationem prædicit; & calamitates gravissimas ipsis ante deportationem venturas, ac [illegible] Judæorum [illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible].

1 Et fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 Fili hominis, in medio domus rebellis
consides, quibus sunt oculi ad videndū
nec vident, quibus aures ad audiendum nec
audiunt, quia domus rebellis sunt.
3 Tu itaque, fili hominis, para tibi instru-
menta migrationis, & migra de die ante o-
culos eorum: si fortè cùm emigraveris e
loco tuo in locum alterum ante oculos eo-
rum, visuri sint; nam domus rebellis sunt.
4 Cùm autem extuleris instrumenta tua si-
milia instrumentis migrationis de die ante
oculos eorum: tu egreditor vesperi ante
oculos illorum, ut qui procedunt in migra-
tionem.
5 Ante oculos illorum perfode tibi in muro
foramen, per quod educas illa.
6 Ante oculos illorum super humerum
portans, ex ea nocte educito, faciem tuam
operito, ut non aspicias terram hanc: nam

palam ipsum deportatum in Babyloniam.

Babylonii qui deportati sunt in Babyloniam, hi sunt [illegible] [illegible]

Babylonium in [illegible] [illegible] Tzidkijam, [illegible] vidit eam.

ostenderat

ostentum propono te domui Jisraëlis.
7 Ita [illegible] quemadmodum jussus fueram, [illegible] domûs instrumenta [illegible] & vesperi perfodi mihi in muro [illegible] manu; a[illegible] [illegible] humero [illegible] portavi ante oculos illorum.
8 Deinde fuit verbum Jehovæ ad me manè, dicendo,
9 Fili hominis, an non dixerunt ad te domus Jisraëlis, domus illa rebellis, quid facis?
10 Dic ad illos, sic ait Dominus Jehova, ad principem [illegible] onerosa hæc prophetia, est Jeruschalaimis, & totius domus Jisraëlis, qui sunt inter illos.
11 Dic, ego sum ostentum vestrum: quemadmodum feci, sic fiet illis; migratione in captivitatem abibunt.
12 Nam princeps ipse qui est in medio illorum, super humerum portans cæca nocte, egredietur, in muro perfodient foramen ad educendum eo: faciem ejus operiet, ut nó aspiciat ipse oculo suo terram hanc.
13 Expandam enim rete meum contra ipsum, & capietur sagenâ meâ; deducamque eum in Babylonem terram Chaldæorum, quam non videbit, & ibi morietur.
14 Et omnes circumstantes eum, auxiliares ejus, & omnia agmina ejus dispergam in omnem ventum; & gladio exerto persequar eos.
15 Ut experiantur me esse Jehovam, cùm sparsero eos in gentes, & dispersero eos per regiones.
16 Reliquos autem faciam ex eis homines paucos a gladio, a fame, & a peste: ut enarrent omnes abominationes eorum in gentibus quò devenerint; denique ut cognoscant me esse Jehovam.
17 Iterum fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
18 Fili hominis, panem tuum in commotione comedito, & aquas tuas cum tremore & cum solicitudine bibito.
19 Et indicito populo hujus terræ, sic ait Dominus Jehova in habitatores [illegible] Jeruschalaimorum, in terram Jisraëlis, panem suum cum solicitudine comedent, & aquas suas cum desolatione bibent: ut desolata terra illius destituatur iis quibus plena est, præ violentia omnium qui habitant in ea.
20 Et ipsæ civitates habitatæ devastentur, ac terra ipsa desolata fiet; ita experiemini me esse Jehovam.
21 Deinde fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
22 Fili hominis, quid *sibi* vult proverbium istud apud vos de terra Jisraëlis, dicentium; producentur dies, aut peribit omnis visio?
23 Idcirco dic ad illos, sic ait Dominus Jehova, [illegible] faciam cessare proverbium istud, neque eo amplius in Jisraële [illegible]; quin potius [illegible] ipsis, [illegible] dies & verbum omnis visionis.
24 Non enim erit amplius ulla visio vanitatis, aut divinatio blandiens, in medio domus Jisraëlis.
25 Nam ego ego sum Jehova, eloquar quodcunque verbum eloquuturus sum, & fiet, non protrahetur tempus amplius: nam diebus vestris, ô domus rebellis, eloquar verbum, etiam efficiam illud, dictum Domini Jehovæ.
26 Denique fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
27 Fili hominis, ecce domus Jisraëlis dicunt, visio illa quam iste videt, ad dies multos protrahitur; & in tempora longinqua prophetat ille.
28 Idcirco dic ad eos, sic ait Dominus Jehova, non protrahetur amplius ullum omnium verborum meorum: quod eloquutus fuero verbum, etiam fiet, dictum Domini Jehovæ.

CAPUT XIII.

Dum pseudoprophetas & pseudoprophetissas increpat [illegible] mendaciorum [illegible] pacem & [illegible] Judææ [illegible] verbo Dei [illegible] ipsis [illegible] exitium denuntiat.

1 DEINDE fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 Fili hominis, propheta contra prophetas Jisraëlis illos prophetantes, & dicito prophetis prophetantibus ex animo suo, audite verbum Jehovæ.
3 Sic ait Dominus Jehova, væ illis prophetis stultissimis, qui sequuntur spiritum suum, & quæ non viderunt.
4 Similes vulpibus per vastitates, prophetæ tui sunt, ô Jisraël.
5 Non ascenditis ad irruptiones, aut obducitis sepem pro domo Jisraëlis; ut consistat in bello die Jehovæ.
6 Vident vanitatem & divinationem mendacii, qui dicunt, dictum Jehovæ, cùm Jehova non miserit ipsos; & spem faciunt fore ut præstet verbum.
7 An non visionem vanitatis videtis, & divinationem mendacii dicitis; dicentes, dictum Jehovæ, cùm ego non loquutus sum?
8 Idcirco sic ait Dominus Jehova, eò quod loquimini vanitatem & videtis mendacium; idcirco ecce me contra vos, dictum Domini Jehovæ.

Ostentum] vide Jesch. [illegible] 8 [illegible] 9 [illegible] 10 Onerosa prophetia] vide Jeschah. 13. 1. & Jirmeje 23. 33. & sequentibus. *Inter illos*] qui adhuc in Judæa hærent. 11 *Vestrum*] id est, vobis divinitus exhibitum ad portendendam illis deportationem, non autem vobis reversionem, quam prædicat pseudoprophetæ vestri. [illegible] Rex Jehudæ [illegible] [illegible]

[illegible] 22 [illegible] 23 [illegible] vide Jirmej. 14. 14. & 23. 16. & seq. [illegible]

9 Sic erit manus mea contra prophetas i-
stos, qui vident vanitatem & qui divinant
mendacium: in consilio populi mei non
erunt, & in descriptione domus Jisraëlis non
scribentur, neque in terram Jisraëlis ve-
nient: tum experiemini me esse Dominum
Jehovam.
10 Eò quòd multis modis seduxerunt & erra-
re fecerunt populum meum, dicentes pacem esse ubi
nulla esset pax: cumque hic extruit luteum
parietem, ecce illi obducunt ipsum inepto
tectorio:
11 Dic ad obducentes inepto tectorio, ut ca-
sui casurus est: erit imber inundans, &
vos ô lapides immanis grandinis casuri estis,
& ventus procellosissimus diffindet eum.
12 Cum ecce ceciderit paries ille, annon di-
cetur ad vos, ubi est tectorium illud quod
obduxistis?
13 Idcirco sic ait Dominus Jehova, & diffin-
dam vento procellosissimo in æstu iræ meæ;
& imber inundans in ira mea futurus est, la-
pidesque immanis grandinis in æstu iræ ad
consumptionem:
14 Nam destruam parietem quem obduxeri-
tis inepto tectorio, & prosternam in ter-
ram, adeò ut retegatur fundamentum ejus:
eoque ruente consumemini in medio e-
jus, ut experiamini me esse Jehovam.
15 Et ubi consummavero æstum iræ meæ in
parietem illum, & in eos qui obducunt il-
lum inepto tectorio, dicam de vobis, nun-
quid est paries ille, & nimirum qui obduce-
bant illum,
16 Nempe Prophetæ Jisraëlis qui prophetant
pro urbe Jeruschalaimorum, & qui vident
ei visionem pacis, cùm nulla sit pax, dictum
Domini Jehovæ.
17 Tu quoque, fili hominis, oppone fa-
ciem tuam filiabus populi tui quæ prophe-
tiam agunt ex animo suo, & propheta
contra eas.
18 Dicens, sic ait Dominus Jehova, væ con-
suentibus pulvillos pro omnibus axillis bra-
chiorum populi mei, & parantibus cervica-
lia pro capite cujusque staturæ ad venan-
dum animas: an animas venaremini in po-
pulo meo, ut animas in vobis vivas conser-
vetis?
19 Nam prophanatis me apud populum me-
um pro pugillis hordei, & frustulis panis,
morte afficiendo animas quæ non morere-
tur, & victuras præstando animas quæ
non sunt victuræ, mentiendo apud popu-
lum meum qui auscultant mendacio.
20 Idcirco sic ait Dominus Jehova, ecce me
contra pulvillos vestros quibus vos illic ve-
namini animas, ut evolent, cùm lacerave-
ro illos a brachiis vestris: & dimittam animas
ut pulluent, animas quas vos venamini.
21 Et lacerabo cervicalia vestra ut eripiam
populum meum e manu vestra, neque sint
amplius in manu vestra ad prædam: ita expe-
riemini me esse Jehovam.
22 Eò quòd atterunt animum justi falsò,
quem ego non eram affecturus dolore, &
confirmant manus improbi, ut non reverta-
tur a via sua pessima ut in vita conservem
eum:
23 Idcirco vanitatem non estis visuræ, & di-
vinationem non divinaturæ amplius; sed e-
ripiam populum meum e manu vestra, & ex-
periemini me esse Jehovam.

Caput XIIII.

*Deus seniores Jisraëlis Prophetam ad consulen-
dum ipsum accedentes impietatis arguit; docet ne-
que illos, neque Judæos omnino amplius responsu-
rum esse, nisi increpationes & minas malorum tum
Judæis, tum pseudoprophetis impendentium; ac
postremò docet sententiam suam esse irrevocabilem
de gladio, fame, peste, bestiis malis, & captivitate
diversissima.*

1 Deinde cùm venientes ad me qui-
dam e senioribus Jisraëlis, sederent
coram me:
2 Fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo;
3 Fili hominis, viri isti induxerunt sterco-
reos deos suos in animum suum, & offendi-
culum iniquitatis suæ positum habent e re-
gione faciei suæ: an ullo pacto consulor
ab eis?
4 Idcirco alloquere eos, & dicito ad eos, sic
ait Dominus Jehova, quisquis e domo Jis-
raëlis induxerit stercoreos deos suos in ani-
mum suum, offendiculum iniquitatis suæ po-
situm habens e regione faciei suæ, & vene-
rit ad Prophetam: ut sum Jehova, responsu-
rus ei veniens de multitudine stercoreorum
deorum ipsius:
5 Ut reprehendam domum Jisraëlis in ani-
mo ipsorum, quòd avertentes se a me ad-
hæreant stercoreis diis suis omnes.
6 Idcirco dic ad domum Jisraëlis, sic ait
Dominus Jehova, convertimini, & avertite a

[illegible] ... conversatio, ver. 19. & sententiæ dictio, ... ver. 22. 18 Consuentibus] pseudoprophetissis ... [illegible]

gatione Tsidkijæ venerint in Babylonem: ut solent legati seniores ... viri ... ingenio scientiaque ... adhiberi. Legationem autem ... hanc tempora fuisse a Tsidkija missam in Babylonem, ... ex Jirmeja 51.59. 3 Fili hominis] priore hac propositione ... [illegible]

[illegible]

[illegible marginal notes]

stercoreis

[illegible] ab omnibus abominationibus vestris faciem vestram.

7 Nam quisquis e domo Jiſraëlis, aut e peregrinis qui peregrinantur in Jiſraële, averterit ſeſe a ſequendo me [illegible] ſtercoreis diis ſuis in animum ſuum, & offendiculum iniquitatis ſuæ poſitum habuerit e regione faciei ſuæ; cùm venerit ad prophetam ut conſulat per eum me; ut ſum Jehova, reſponſabo ei per me.

8 Me oppoſiturum iratam faciem meam viro iſti, & poſiturum eum in [c] ſignum & in [c] parabolas, denique exciſurum eum e medio populi mei; ut experiamini me eſſe Jehovam.

9 Ipſe autem Propheta cùm pellectus fuerit ut eloquatur verbum; ut ſum Jehova, [e] pelliciam Prophetam ipſum: ſed cùm extendero manum meam contra ipſum, perdam ipſum e medio populi mei Jiſraëlis.

10 Ita ferent [g] pœnam iniquitatis ſuæ; æquè pœna conſulentis, ac pœna Prophetæ erit:

11 Ut non aberrent ampliùs domus Jiſraëlis a ſequendo me, & non polluant ſe ampliùs omnibus defectionibus ſuis; ſed ſint mihi populus, & ego ſim eis Deus, dictum Domini Jehovæ.

12 [i] Iterum fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,

13 Fili hominis, cùm regio peccavit mihi prævaricando prævaricatione, & extendens manum meam contra illam fregero illi ſcipionem cibi; id eſt, ita immiſero in eam famem ut exſcindam ex ea homines & jumenta:

14 [k] Etiamſi eſſent hi tres viri in medio ejus, Noach, Danijel, & Ijob; ipſi cum juſtitia ſua eriperent [l] ſe ipſos, dictum Domini Jehovæ.

15 Si beſtias malas tranſmiſero in terram orbaturas eam, adeò ut ſit [m] deſolatiſſima abſque tranſeunte propter illas beſtias:

16 Tres viri iſti in medio ejus, ut vivam ego, dictum Domini Jehovæ, ſi filios aut ſi filias eriperent: ipſi ſe ſolos eriperent, terra autem eſſet deſolatiſſima.

17 Aut ſi gladium induxero in regionem illam, edixeroque, gladius pertranſeat terram, quo exſcindam ex ea homines & jumenta:

18 Etiamſi tres viri iſti eſſent in medio ejus, ut vivo ego, dictum Domini Jehovæ, non eriperent filios aut filias; ſed ipſi ſe ſolos eriperent.

19 Aut ſi peſtem immiſero in terram illam effundens æſtum iræ meæ ſuper illam [h] ad cædem; ad exſcindendum ex illa homines & jumenta:

20 Etiamſi Noah, Danijel, & Ijob eſſent in medio illius, ut vivam ego, dictum Domini Jehovæ, ſi filium aut filiam eriperent; ipſi cum juſtitia ſua eriperent ſe ipſos.

21 [i] Quin ſic ait Dominus Jehova, etiam cùm quatuor judicia mea hæc peſſima, gladium, ac famem, beſtiaſque malas, & peſtem immiſero contra urbem Jeruſchalaimorum;

22 ad exſcindendum ex ea homines & jumenta.

23 [illegible] qui evadent, ad educendum, filii aut filiæ; ecce ipſi [o] progredientur ad vos, & videbitis [p] viam eorum & actiones eorum: et [q] conſolationem capietis in malo quod induxero contra urbem Jeruſchalaimorum, in omnibus quæ induxero contra eam.

23 Ita conſolationi erunt vobis, cùm videbitis viam eorum & actiones eorum; & agnoſcetis me non immeritò feciſſe quæcumque fecero in eam, dictum Domini Jehovæ.

c Ita ut [illegible] ad conſiderationem ſignum & parabolas [illegible]

[illegible] eſt, non eò quòd ſuam Dei vindictam ſpectabitis, [illegible] eſt veſtra calamitas ad calamitatem illorum ([illegible]) tot ſceleſtâ conditionem veſtram.

Caput XV.

Deus typo & ſermone Judæâ totum exurdiſſe ira ſua exitium denunciat, propter peccata ipſius & contumaciam indigniſſimam.

1 [a] ET fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,

2 Fili hominis, [b] quid eſt lignum vitis præ omni ligno? quid palmes, præ eo quod eſt in lignis ſylvæ?

3 An ſumitur ex illo lignum ad aptandum operi? [c] an aſſumitur ex illo paxillus ad appendendum ei ullum inſtrumentum?

4 [d] Ecce igni traditur in eſcam; cùm duas extremitates ejus conſumpſerit ignis, & medium ejus uſtulatum fuerit, an proderit ad opus?

5 Ecce cùm eſſet integer, nō aptabatur operi; quanto igitur minus cùm ignis conſumpſerit ipſum & uſtulatus eſt, aptaretur adhuc operi?

6 [e] Idcirco ſic ait Dominus Jehova, quemadmodum eſt lignum vitis inter ligna ſylvæ, quod trado igni in eſcam: ita traditurus ſum habitatores Jeruſchalaimorum.

7 Nam opponam faciem meam iratam eis; [f] cùm ab uno igne exiverint, alter ignis conſumet eos: ut cognoſcatis me eſſe Jehovam, cùm objecero faciem meam iratam eis:

8 Exponamque terram ipſam deſolationi, eò quòd prævaricantur prævaricatione, dictum Domini Jehovæ.

[illegible] ſive accommodatio typi, ut diximus in verſu 2. 7 [illegible] ignis prodiens ab ira Dei Judæos [illegible] & qui ab uno [illegible] & conſumetur altero, quemadmodum ſuperiùs [illegible] indicatum eſt, inde a capite 5.

Caput XVI.

Deus gentem Judæorum increpans narrat illius hiſtoriam ſpecie puellæ expoſitæ & in morte [illegible] ſaucia, donec ipſe miſertus eius avit, educavit, ſtravit, purgavit, & ornavit eam: deinde ingratiſſimæ [illegible] crimina exprobrat, ſive [illegible] cum idolis gentibuſque exteris, ac [illegible]ſſime laboravit [illegible] propterea ſententiam ſert in eam, tanquam homicidam & adulteram; morbo ignominiæ æternæ amplificans undiſcelera ejus comparatione cum ſcelestis Sodomitarum atque Jiſraelis: & poſtremò [illegible] ignaris expectatae promiſſione Evangelicâ.

[Marginal notes:]

[illegible] ſalvandi [illegible]

b Heb. a poſt eos: ſic verſu 6.

c Signum] id eſt, tam documentum publici [illegible] ad Dei [illegible] judiciorum Dei exemplum [illegible], ut loquitur Apoſtolus 2. Theſſ. 2.

Parabolas] ex interminatione Deut. 28. 37.

e Pelliciam] videlicet quod [illegible] ad voluntatem prophetam ip[illegible].

Pelliciam] id eſt, quemadmodum avis imprudens pellicitur eſca, ita pelliciam eum ipſis moneribus [illegible] conſilium: ſed tandem [illegible] videbitis, ut auceps plagarum funes retrahens, aut piſcator retium peridromidas, ita inclinans manum meam intercipiam ipſum.

g Heb. iniquitatem: ſic ſuprà 4. 4. ut Gen. 4. 13.

12 Iterum] ſecunda pars prophetiæ, qua Deus nunc demum, receſſuriis Judæis potius reſiſtentiis ab idololatria & [illegible] ſententiam ſert irrevocabilem, primum de quatuor plagis [illegible] legis, uſque ad verſum 21. deinde verò de funeſtiſſima captivitate, verſum 22.

14 Etiamſi] hypothetica denunciatio, ut Jeremiæ 15. 1. quaſi dicat Propheta, ſi [illegible] homines mihi acceptiſſimi, & in quibus edidi [illegible] documenta ſpectatiſſima miſericordiæ, non tamen docerer miſericordiæ. In his enim tribus fuerunt illuſtriſſima gratiæ divinæ [illegible] Noach [illegible] diluvio, Ijob ex gravifſimis [illegible] hominibus [illegible] calamitatibus, & Danijel ex communi ſapientum [illegible] atque [illegible].

Ea ipſos] ſolos, ut ſequentibus exprimitur.

l Heb. animam ſuam: ſic deinceps.

m Heb. deſolatio: ſic deinde.

19 Ad cædem] id eſt, peſtis caſtiſſimam & praeſentiſſimam mortem afferens. h Heb. per ſanguinem: ut ſuprà 5. 17.

21 Quin ſic ait] alterum membrum denuntiationis, de captivitate accedens ad ſuperiores plagas; ut diximus in verſum 12.

Fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 Fili hominis, notas fac [illegible] Jeruschalaimis abominationes ipsius,
3 Dicendo, sic ait Dominus Jehova [illegible] Jeruschalaimorum, [illegible] in [illegible], adeoq; [illegible] sunt [illegible] Chenahhæorum;
[illegible] pater tuus [illegible] quæ ipsa, & mater tua Chittæa.
4 [illegible] quod ad genituras tuas, quo die genita fuisti non fuerat præcisus umbilicus [illegible], & aquis non eras lota [illegible] cùm aspexi [illegible] sale fueras condita, nec fasciis [illegible] fasciata.
5 Non pepercerat tibi oculus ut faceret tibi unum ex istis, clementia utendo erga te: sed projecta fueras in superficiem agri cum fastidio tui, quo die genita fuisti.
6 Transiens autem juxta te, cùm viderem te [illegible] prabentem conculcandam te in sanguine tuo, [illegible] tibi, in sanguine tuo vive, [illegible] dixi tibi, in sanguine tuo vive.
7 Copiosam [illegible] agri [illegible] [illegible] ut cresceris & adolesceris [illegible] ad summum ornatum ([illegible] ubera tua [illegible] [illegible] pilus tuus [illegible]) quamvis esses [illegible] & [illegible].
8 Qua propter [illegible] juxta te, cùm viderem te, quod [illegible] tempus tuum [illegible] tempus amorum [illegible] expandens alam [illegible] mea super te, operui nuditatem tuam: cumq; jurans tibi [illegible] foedus, dictum Domini Jehovæ, [illegible] nupsisti mihi.
9 Itaque lavi te aqua, ut [illegible] sanguinem tuum a te, & unxi te unguento.
10 Vestiensque te versicoloribus calceavi te [illegible] melinis, & accingens te xylino operui te serico.
11 Et ornavi te ornatu, [illegible] armillas manibus tuis, & torquem collo tuo.
12 Apposui etiam [illegible] supra nasum tuum, & inaures auribus tuis, coronamque ornatus capiti tuo.
13 Cumq; ornasses te auro & argento, vestimentumq; tuum esset xylinum & sericum, ac versicolor, similam & mel oleumque comederes; denique pulchra esses supra modum, & prosperata in regnum:
14 Adeò ut prodiret de te fama in gentes propter pulchritudinem tuam, quia perfecta eras, propterea quòd majestatem meã imposuissem tibi, dictum Domini Jehovæ;
15 Tum confisa pulchritudini tuæ scortata es pro nomine tuo; & profudisti scortationes tuas omni viatori, illius fuit pulchritudo tua;
16 Etiam sumens de vestibus tuis, parasti excelsa tibi latis maculis interstincta, ut scortareris cum istis, [illegible] non succedentibus, cùm non adesset [illegible];
17 [illegible] instrumenta ornatus tui ex auro meo & ex argento meo quæ dederam tibi, fecisti tibi imagines masculi, ut scortareris cum eis,

[illegible]

18 ¶ Capiens etiam vestes versicolores tuas o-
peruisti illas, & unguentum meum suffitum-
que meum proposuisti illis;
19 Cibum quoque meum quem dederam ti-
bi, similam & oleum ac mel quibus cibabam
te, hoc proposuisti illis in odorem ᵒ gratum
ut esset; dictum Domini Jehovæ.
20 ‖ Præterea sumens filios tuos & filias tuas
quas pepereras mihi, has mactasti illis ᶠcon-
sumendos; ᵗan parum hoc ex fornicationi-
bus tuis,
21 Quòd jugulaveris ᵘfilios meos & exposue-
ris eos traducendo eos illis?
22 ‖ ᵛEt cum omnibus abominationibus tuis
& scortationibus tuis non es recordata die-
rum pueritiæ tuæ; ˣ cùm esses nudissima &
retectissima, præbuisse te conculcandam in
sanguine tuo:
23 Sed fuit post totam malitiam tuam (Væ væ
tibi) dictum Domini Jehovæ,
24 Ut ᶻextrueres tibi fornicem, & faceres ti-
bi suggestum in omni platea,
25 Et in omni capite viæ extructo suggestu
tuo, abominandam redderes pulchritudinē
tuam divaricans pedes tuos omni viatori:
denique ᵒ plurimùm scortata es.
26 Scortata enim es ᵖcum ᵖ Ægyptiis vicinis
tuis ᵍ ᵗtorosis, & quidem plurimùm scortata
es ad provocandum me.
27 ʳCumque ecce extenderim manum meam
contra te ˢdiminuerem demensum tuum; &
traderem te ᵗ desiderio odio habentium te
ᶠ ᵗPelischtæarum, ᵘquæ confusæ erant prop-
ter viam tuam ᵗ sceleratam:
28 Scortata es cum Assyriis, eò quòd non sa-
tiareris: sed scortata cum eis ne sic quidem
satiata fuisti.
29 Quapropter plurimùm scortata es in Ce-
nahhanæa ᵃcum Chaldæis; sed ne hoc qui-
dem satiaris.
30 ᵇQuàm languidus est ᵛ animus tuus, dictū
Domini Jehovæ faciendo omnia ista, opus
mulieris meretoriæ ˣ pervicacissimæ!
31 Extruendo fornicem tuum in capite cu-
jusque viæ, cùm suggestum tuum facis in om-
ni platea; nec tam es ut ᶜscortum ludificans-
do mercedem,
32 Ut mulier adultera, loco viri sui recipiens
extraneos.
33 Omnibus scortis dant pretium: tu verò de-
disti ᵈ pretia tua omnibus amatoribus tuis,
munerans eos ut congrederentur ad te
circumquaque, pro scortationibus tuis.
34 Itaque fuit in te ʸ contra quàm in aliis fœ-
minis scortationibus tuis, cùm ᶻ prosequere-
tur te nemo ad scortandum: nam quòd das
mercedem, ac merces non datur tibi, hoc
contrarium est.
35 ᵉIdcirco, ô scortum, audi verbum Jehovæ;
36 Sic ait Dominus Jehova, eò quòd profu-
sum est ᵃ ᵗvirus tuum retecta nuditate tua, in
scortationibus tuis cum tuis amatoribus; e-
tiam super omnibus stercoreis diis ᵇ abo-
minandis tuis, denique propter cædes filio-
rum tuorum quos exposuisti eis:
37 ᶠIdcirco ecce ego congregaturus sum
ᵍomnes amatores tuos quibus suaviter affe-
cta, & quoscunque amas, cum omnibus quos
odisti: & ubi congregavero illos contra te
circumquaque, retegam nuditatem tuam il-
lis ut videant totam nuditatem tuam:
38 Et judicabo te judiciis ʰ adulterarum &
ᶦeffundentium sanguinem: exponens te ᶜ cæ-
di proficiscenti ex ᵏæstu iræ & zelotypiæ.
39 Nam cùm tradidero te in manum eorum,
demolientur fornicem tuum, & diruent sug-
gesta tua, & exuentes te vestibus tuis su-
ment ˡinstrumenta ornatus tui: ac relinquēt
te nudissimam & retectissimam:
40 Deinde adducentes contra te congregati-
onem ᵐobruent te lapidibus, & transfigent
te gladiis suis:
41 Postea ⁿcomburent domos tuas igne, ex-
ercentes contra te judicia ᵒante oculos mul-
tarum fœminarum; ita faciam ut desinas
esse meretrix, etiamque mercedem non po-
teris dare ampliùs.
42 Denique faciam ut requiescat æstus iræ
meæ in te, ᵖ donec recedat zelotypia mea
à te; donec quiescens non indigner am-
plius.
43 ‖ Eò quòd non es recordata ᵠdierum pueri-
tiæ tuæ, & commovisti te contra me omni-
bus his: ideo etiam ego ecce viam tuam in
caput repono, dictum Domini Jehovæ, ut

18 [illegible] ... [illegible]

... veritate promissionum Dei, & totius conjugalis fœderis ratio-
ne. (cùm esses)] i. jam olim futuram fuisse ut nulla esses, nisi ... de te mise-
ricordiam, & quod nunc superstes sis, id a me uno gratiose profectum esse. 23 Væ
væ] ... pathetica. 24 Extrueres] i. omnia comparans quæ ad commo-
ditatem tuæ scortationis pertinent, ut palam faceres te prostibulum esse
[illegible]

intelligentia; cùm tamen hoc membrum facile ex sequenti
... h. Heb. ... 37
... sive judicium duas partes continet, supplicium, & ...
quibus supplicium exponitur deinceps usque ad ver. ...
& 42. ... omnes amatores] ... quibus consiliis ...
[illegible]

perfeciſſes illud ſcelus cum omnibus abominationibus tuis.
44 Ecce quiſquis utitur parabola, de te parabola utetur, dicendo, qualis mater, talis filia ejus.
45 Filia matris tuæ es ᶠfaſtidientis virum ſuum & filios ſuos: & ſoror *utriuſque* ſororis tuæ es, quæ faſtidiverunt viros ſuos, & filios ſuos; mater veſtra Chittæa, & pater veſter Emoræus.
46 Soror autem tua ᶠmajor Schomron, ipſa cum filiabus ſuis ſedes ᵍad ſiniſtram tuam; ſoror tua verò minor te, ſedens ʰa dextera tua, eſt Sedom cum filiabus ſuis.
47 Neque verò in viis earum ambulaſti, & ſecundum abominationes earum feciſti: tanquam parvum faſtidio fuit *hoc*; ideo corruptionem adhibuiſti majorem eis in omnibus viis tuis.
48 Ne vivam ego, dictum Domini Jehovæ, ſi fecit Sedom ſoror tua ipſa & filiæ ejus quemadmodum feciſti tu & filiæ tuæ.
49 Ecce hæc fuit iniquitas Sedomi ſororis tuæ, cùm ᶜexcellentia, ſaturitas cibi, & ᵈtranquillitas quieta eſſet ipſi & filiabus ejus, ᵉmanum pauperis & egentis non confirmavit:
50 Cùm itaque exaltantes ſe facerent abominationem ᶜcoram me; amovi eas, prout ᵈviſum eſt.
51 ᵉSchomron quoque ad dimidium peccatorum tuorum non peccavit; amplificaſti enim abominationes tuas præ ipſis, & ᶠjuſtificaſti ſorores tuas omnibus abominationibus tuis quas feciſti.
52 ᵍTu etiam fer ignominiam tuam, ʰquam adjudicas *utrique* ſorori tuæ, propter peccata tua quibus abominabilius egiſti quàm illæ; juſtiores erant te: tu, inquam, etiam erubeſce & fer ignominiam tuam, cùm juſtifices ſorores tuas.
53 ⁱSi reduxero reducem turbam illarum, reducem turbam Sedomi filiarum ejus, ac reducem turbam Schomronis & filiarum ejus; etiam reducem turbam multitudinis captivorum tuorum *reducam* inter illas:
54 Ut feras ignominiam tuam, & afficiaris ignominia propter omnia quæ feciſti; ᵏconſolationi exiſtendo illis.
55 Si ſorores tuæ Sedom & filiæ ejus revertentur ad priſtinum ſtatum ſuum; & Schomron ac filiæ ejus revertentur ad priſtinum ſtatum ſuum; tu quoque & filiæ tuæ revertemini ad priſtinum ſtatum veſtrum.
56 ˡCùm non fuerit Sedom ſoror tua ᵐin auribus, in ore tuo; tempore ⁿſuperbiæ excellentiæ tuæ;
57 ᵒNec dum revelata fuerit malitia tua, ᵖcùm eſſet tempus probri ᵇa filiabus Syriæ & omnibus circumſtantibus eam, filiabus Peliſchtæorum; ᶜquæ depopulaturæ fuiſſent te circumquaque:
58 Scelus tuum & abominationes tuas tu reportatura es, dictum Domini Jehovæ.
59 Nam ſic ait Dominus Jehova; viciſſim faciam tibi quemadmodum feciſti; quæ ſprevisti ᵉexecrationem irritam faciendo fœdus.
60 ᶠVeruntamen ᵍrecordatus ego fœderis mei tecum *anti* temporibus pueritiæ tuæ, præſtabo tibi fœdus ʰperpetuum.
61 Nam recordata viarum tuarum, pudore ſuffunderis, ⁱaſſumendo ſorores tuas majores te cum minoribus te; & ᵏdabo tibi eas in filias; ˡnon quidem ex fœdere tuo,
62 Sed præſtabo ego fœdus meum erga te; & agnoſces me eſſe Jehovam:
63 ᵐUt recorderis & erubeſcas, ⁿnec ſit tibi amplius apertio oris propter ignominiam tuam; cùm expiavero te ab omnibus quæ feceris, dictum Domini Jehovæ.

CAPUT XVII.

Propheta ænigmate figurat, & prophetia explicat captivitatem Jechonjæ, beneficium Nebucadnezzaris in Tsidkijam, & hujus perfidiam ineunti fœdus cum Ægyptio: deinde ſeveriſſimum Dei judicium ipſi regnoq; toti denunciat: promiſſiones denique Evangelii ſubjicit ad conſolandum pios in eccleſia catholica.

1 ᵃET fuit verbum Jehovæ ad me, edicẽdo,
2 Fili hominis propone ænigma, & utere parabola, ᵇde domo Jiſraëlis,
3 Dicens, ᶜſic ait Dominus Jehova, ᵈaquila quædã maxima, magna alis ᵃalatiſſima, plena plumis, cui ineſt ᵇſpecies artificioſiſſima;

[illegible]] ex quo gentem liberaverat Abraham, Gen. 14. [illegible] cum omnibus [illegible] in planitie [illegible], [illegible] Gen. 19. 50 [illegible] d Heb. vidi. 51 *Schomron quoque*] id eſt, [illegible] [illegible] Sacerdotium in Judæa eſſet, [illegible] [illegible] judiciorum quibus [illegible] [illegible] Dei [illegible] 52 *Tu etiam*] [illegible] [illegible] in ver. 45. [illegible] [illegible]] id eſt, [illegible] 53 *Si reduxero*] [illegible] [illegible] 54 *Conſolationi*] ut ſupra 14.22.

[illegible] præmonita eorum exemplo ſ [illegible]. *Cùm eſſet tempus*] id eſt, [illegible] Schomron ſoror tua a Syria, & Peliſchtæis, [illegible] Aſſyrio. b Heb. *filiarum*, &c. c *Quæ depopulaturæ*] [illegible] Schomronem [illegible] 59 *Execrationem*] id eſt, [illegible] fregerit fidem [illegible] 60 *Veruntamen*] [illegible] [illegible] promiſſio erga reliquias [illegible] 8. [illegible] 61 *Aſſumendo*] id eſt, [illegible] liis & gentibus [illegible] in Eccleſiam Chriſti. *Dabo tibi*] id eſt, [illegible] rias ſpirituales [illegible] verbo Evangelii, [illegible] *Non quidem*] id eſt, non ex illo fœdere Legis quod tu fregiſti, ſed ex fœdere novo Evangelii, [illegible] in tabulis lapideis, ſed in tabulis carneis cordis [illegible] ritum Dei [illegible] Jirm. 31.31. & [illegible] 2 Cor. 3. 3. & Heb. 8.8. 63 *Ut recorderis*] id eſt, [illegible] [illegible] *Nec ſit tibi*] id eſt, [illegible] [illegible] 1 Joh. 1.9. & Pſalm. 107.42.

[illegible] Tsidkijæ Regi & Judæis toti, uſq; ad ver. 22. altera eſt promiſſio Evangelica pro electis reliquiis, tribus verſibus ultimis. 2 *De domo*] id eſt, de toto Jiſraële, tum ratione calamitatum quæ denunciantur reprobis, tum etiam promiſſionum; quæ duo ſunt capita hujus prophetiæ. 3 *Aquila*] [illegible] de Judæorum [illegible] duas partes complectitur, typum [illegible] 22. [illegible] [illegible] a Heb. *longa alis*. *Alatiſſima*] id eſt, [illegible] Sic [illegible] Propheta [illegible] Ægyptio [illegible] Babylonium, de quo ver. 7. b Heb. *plagiorum* [illegible]

56 [illegible]] [illegible] fama [illegible] vitæ [illegible] [illegible] Cum [illegible] [illegible] *& porro* [illegible] Dei; [illegible] in Sodomitas, [illegible] verſ. [illegible] f Heb. *in auribus* [illegible] *In auribus*] id eſt, [illegible] de [illegible] [illegible] Deut. 18.19. [illegible] Heb. [illegible] 57 *Nec dum*] id eſt, [illegible] fueris apud animum tuum [illegible] [illegible] in [illegible] tuo, [illegible]] id eſt, [illegible]

1 *Et fuit*] Hujus prophetiæ, præter inſcriptionem duobus verſibus comprehenſam, partes omnino ſunt duæ: una eſt, narratio prophetica ſ[illegible] [illegible] eventum

ᵃveniens

[illegible] teneriorum ramorum ejus decerpſit, & detulit eam in terram [illegible] nego-tiatorum [illegible] poſuit illum.

5 Accepitum verò e ſemine illius terræ po-
ſuit ipſum in agro ſativo; acceptum ſe-
cundum aquas multas, circumſpectiſſimè
poſuit.

6 Atque hæc quidem germinaſſet, ſtabiliſſet
in vitem luxuriantem humilis ſtatura, ſpe-
ctantibus palmitibus hujus ad illam, & radi-
bus hujus ſubjectis illi: abiiſſet, inquam, in
vitem, ediditque ramos, & emiſiſſet ra-
muſculos;

7 Sed fuit aquila quædam magna, magnis a-
lis, & copioſa plumis; ad quam ecce vitis
illa applicuit radices ſuas, & palmites ſuos
emiſit ad eam, ut irrigaret ipſam ex areo-
lis plantationis ipſius.

8 Iſta in agro bono ad aquas multas planta-
ta; editura ramos, & latura fructum, denique
futura vitis magnifica.

9 Dic, ſic ait Dominus Jehova, an proſpera-
retur? an non radices ejus diſrumpet, &
fructum ejus ſuccidet, & ſiccabit? omnibus
frondibus germinis ſui exſiccabitur? & an
non brachio magno & populo multo ex-
tirpaturus eſt eam radicitus?

10 Ut ecce plantata ſit, proſperabitur ne? an
non attingente ipſam Euro exſiccabitur
prorſus? cum areolis germinationis ſuæ ex-
ſiccabitur?

11 Deinde fuit verbũ Jehovæ ad me, dicẽdo,

12 Dic jam domui iſti rebelli, an neſcitis
quid ſibi velint hæc? dic, ecce venerat rex
Babyloniæ in urbem Jeruſchalaimorũ, cujus
accipiens Regem & Principes abduxit eos
ad ſe in Babyloniam:

13 Deinde accipiens de ſemine regio, pepi-
gerat cum eo fœdus, & adigens eum ad ex-
ecrationem potentes iſtius regionis acce-
perat,

14 Ut eſſet regnum humile, ne efferret ſe; ut
obſervando fœdus ſuum ſtaret.

15 Sed rebellavit contra illum, mittendo le-
gatos ſuos in Ægyptum, ut det ſibi equos
populumque multum: an proſperabitur? an
eripiet ſe qui facit iſta? qui irritum fecit fœ-
dus, etiamne eripiet ſe?

16 Ne vivam ego, dictum Domini Jehovæ,
niſi in loco illius regis qui regem conſtitu-
erat ipſum, cujus ſprevit execrationem, &
cujus irritum fecit fœdus; apud illum in me-
dio Babyloniæ moriatur.

17 [illegible]
multa faciturus [illegible] cum ipſo Pharaho in bello; cum effundenti aggerem, & cum exſtruenti propugnacula ad
excindendum animas multas.

18 Cùm ſpreverit execrationem irritum faci-
endo fœdus, quia ecce dederat manum ſuam,
& omnia iſta facit, non eripiet ſe.

19 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, ne vivam
ego, niſi execrationem meam quam ſprevit,
& fœdus meum quod irritum facit, hoc re-
ponam in caput ipſius.

20 Nam expandam ſuper ipſum rete meum,
& capietur ſagena mea, deducenſque ipſum
in Babylonem diſceptabo cum ipſo de
prævaricatione ipſius qua prævaricatus eſt con-
tra me;

21 Et omnes profugi ejus cum omnibus a-
minibus ejus gladio cadent, & qui ſuperſti-
tes erunt in omnem ventum diſpandentur; &
experiemini me Jehovam loquutum eſſe.

22 Sic ait Dominus Jehova, attamen accipi-
ens ego e ſummo calamo illius cedri pro-
ceræ reponam: e ſummitate teneriorum ra-
morum ejus tenellum decerpens, plantabo
ego ſuper montem altum & appenſum.

23 In monte celſitudinis Jiſraëlis plantabo
eum, & proferens ramum faciet fructum, &
abibit in cedrum magnificam: habitabuntque
ſub ea omnes aves cujuſcunque alæ, in um-
bra palmitum ejus habitabunt.

24 Ita experientur omnes arbores agri me
eſſe Jehovam, dejicere arborem altam, ex-
altare arborem dejectam, exſiccare arbo-
rem virentem, & facere ut floreat arbor ſic-
ca: ego Jehova dixi, & faciam.

orbem propagatio, hoc [illegible] verſiculo ultimo.

Caput XVIII.

Deus Jiſraëlitas inter ſe expoſtulantes quòd [illegible] patrum ſcelerum pœnas darent reprehendens [illegible] ſuæ erga juſtos & peccatores explicat: adducens [illegible] ſuam arguit improbitatem, & juſtitiam ſuam [illegible] a calumniis illorum vindicat: ac poſtremò hortatione clementiſſima ſpem veniæ facit reſipiſcentibus.

1 Fuit quoque verbum Jehovæ ad me,
dicendo,

2 Quid vobis eſt, quòd utimini parabola
hac de terra Jiſraëlis, dicendo; patres co-
mederunt omphacem, & dentes filiorum
obſtupeſcunt?

3 Ne vivam ego, dictum Domini Jehovæ,
ſi erit vobis amplius ut utamini parabola
hac in Jiſraële.

[illegible marginal notes]

f Heb. ſic ſiet [illegible] 7 Aquila] typus Ægypti [illegible] vide Jirm. 37. & 38. [illegible] Irrigaret ipſam] id eſt, currus & equos ſuppeditaret ad [illegible] [illegible]

[illegible] Jiſraëlitis ſuas blaſphemias adverſus Deum [illegible] Jirmeja 31. 29. [illegible] Terra Jiſraëlis] id eſt, Jiſraëlitis [illegible] ſtudioſi iſtis cavillandi est.

[illegible] anima quæ peccat, ipsa morietur.

5 [illegible] quisquam justus [illegible]

[illegible]

[illegible] pignus suum debitori reddens, rapinam non rapiens, panem suum esurienti dans, & nudum operiens veste,

8 In usuram non dans, & fœnus non accipiens, [illegible] judicium veritatis [illegible] inter virum & alterum [illegible]

9 In statutis meis fideliter ambulans, juraque mea observans [illegible] veritatem; justus hic omnino vivet, dictum Domini Jehovæ.

10 Quòd si genuerit filium effractorem, effusorem sanguinis, qui faciat fratri propter ullum istorum:

11 Qui ista omnia non faciat; quin etiam in istis montibus comedat, & uxorem proximi sui polluat,

12 Pauperem & egenum opprimat, rapinas rapiat, pignus non reddat; & ad stercoreos deos attollat oculos suos abominationem faciens,

13 In usuram det & fœnus accipiat, hiccine viveret? non vivet; omnes abominationes istas fecit, omnino afficietur morte; sanguinis ejus causa in ipso erit.

14 Quòd si ecce genuerit filium qui animadvertat omnia peccata patris sui quæ facit, & animadvertens non faciat secundum illa,

15 In istis montibus non comedat, & oculos suos non attollat ad stercoreos deos domus Jisraëlis; uxorem proximi sui non polluat,

16 Et neminem opprimat, pignus non accipiat, & rapinam non rapiat; panem suum esurienti det, & nudum operiat veste,

17 A paupere non retrahat manum suam, usuram aut fœnus non accipiat, jura mea faciat, in statutis meis ambulet; hic non morietur propter iniquitatem patris sui, omnino vivet:

18 Pater verò ipsius quia oppressit oppressione, rapuit rapinam fratris, & quod non est bonum fecit inter populares suos; ideo ecce moritur propter iniquitatem suam.

19 Sed dicitis, cur non ferat filius ipse propter iniquitatem patris? cùm filius jus & justitiam fecerit, omnia statuta mea observaverit & fecerit ea, omnino vivet.

20 Anima quæ peccat, ipsa morietur; filius non feret propter iniquitatem patris, & pater non feret propter iniquitatem filii: justitia justi super ipsum erit, & improbitas improbi super ipsum erit.

21 Cùm autem improbus reversus ab omnibus peccatis suis quæ fecit, observabit omnia statuta mea, & exercebit jus & justitiam; omnino vivet, non morietur.

22 Omnium defectionum ejus quas commisit non commemorabuntur ei; in sua justitia quam fecit vivet.

23 An vero ullo pacto delector morte improbi, dictum Domini Jehovæ? an non cùm revertitur a viis suis, ut vivat?

24 Sed cùm avertens se justus a justitia sua facit iniquitatem, secundum omnes abominationes quas fecerit improbus facit, hiccine viveret? omnia justè facta ejus quæ fecerit non commemorabuntur; propter prævaricationem ipsius qua prævaricatur, & propter peccatum ipsius quo peccat, propter hæc morietur.

25 Quod autem dicitis, non est æqua via Domini; audite jam, ô domus Jisraëlis, an via mea non esset æqua? annon viæ vestræ non sunt æquæ?

26 Cùm avertit se justus a justitia sua, & faciens iniquitatem, moritur in illis, propter iniquitatem suam quam facit moritur.

27 Cùm autem reversus improbus ab improbitate sua quam faciebat exercet jus & justitiam, hic animam suam vivam conservat:

28 Quia animadvertens revertitur ab omnibus defectionibus suis quas commisit; omnino vivet, non morietur.

29 Attamen dicunt domus Jisraëlis, non est æqua via Domini: an viæ meæ non essent æquæ? ô domus Jisraëlis; an non viæ vestræ non sunt æquæ?

30 Idcirco quemque secundum vias suas judicabo vos, ô domus Jisraëlis, dictum Domini Jehovæ; revertimini, & avertite vos ab omnibus defectionibus vestris, ut non sit vobis offendiculo iniquitas.

31 Abjicite a vobis omnes defectiones vestras quibus defecistis, & facite vobis cor novum & spiritum novum: ecquare moreremini, ô domus Jisraëlis?

32 Non enim delector morte morientis, dictum Domini Jehovæ: avertite itaque vos, & vivete.

[illegible]

CAPUT XIX.

Duo lamentationes [illegible] de Judæorum regno [illegible] in captivitatem [illegible] Christi.

[illegible]

[illegible]

1 Tu autem assume lamentationem de
principibus Jisraëlis,
2 Et dicito, Quid est mater tua? leæna
inter leones accubans, inter juvenes leo-
nes educavit catulos suos.
3 Sed evexit se ipsa unum e catulis suis, ità ut
juvenis leo factus esset; & cùm didicisset
prædari prædam, homines comedit.
4 Audientes autem eum gentes, capta-
rum in fovea ipsorum est, & deduxerunt eum
uncis in terram Ægypti.
5 Videns autem illa, quòd spe destituta esset, pe-
riisse exspectationem suam, accepit unum e
catulis suis quem effecit juvenem leonem.
6 Hic conversatus ambulabat inter leones, ju-
venis leo factus; didicit prædari prædam,
homines comedit:
7 Etiam cognovit de viduatis palatiis eo-
rum, & civitates eorum vastavit; adeò ut
desolaretur terra & quæ implent eam, a
voce rugitus ejus.
8 Quapropter disposuerunt contra eum gen-
tes circumquaque ex provinciis; & expan-
derunt super eum rete suum, quorum in
fovea captus est.
9 Tum ponentes eum in claustro uncis ad-
hibitis, deduxerunt eum ad regem Babylo-
nis; deducturi eum in munitiones, ut non
exaudiretur vox ejus amplius in montibus
Jisraëlis.
10 In quiete tua mater tua similis erat viti
plantatæ secundum aquas; frugifera & fron-
dosa erat ob aquas multas:
11 Erantque ei scipiones robusti cum vir-
gis dominantium, & alta erat statura ejus,
supra intercurrentes ramos densos; ita ut
conspicua esset altitudine sua cum multitu-
dine palmitum suorum.
12 Sed avulsa æstu iræ in terram dejecta est,
& Eurus arefecit fructum ejus; defrege-
runt sese, & aruerunt, scipionem robustum
ejus ignis consumpsit.
13 Nunc enim plantata est in deserto, in ter-
ra sicca & siticulosa:
14 Et exiens ignis e scipione ramorum ejus,
fructum ejus consumit, adeò ut non sit in ea
scipio robustus, virga dominandi: lamentatio
lamentatio est, quæ sequitur lamentationem.

CAPUT XX.

Propheta jussus ad Deum consulendum ... [illegible]
[illegible]

1 Factum est autem anno septimo, quinto men-
se, die decimo, venientes quidam e seni-
oribus Jisraëlis ad consulendum Jeho-
vam, cùm sedissent coram me,
2 Ut esset verbum Jehovæ ad me, dicendo,
3 Fili hominis, alloquere seniores Jisraëlis, &
dicito ad eos, sic ait Dominus Jehova, an
ad consulendum me venitis? vivo ego,
si consulor a vobis, dictum Domini Jehovæ.
4 An causam ageres illorum? an causam a-
geres, fili hominis? abominationes majo-
rum ipsorum notas fac ipsis.
5 Indica eis, sic ait Dominus Jehova, quo die
eligens Jisraëlem sublata manu mea semi-
ni domus Jahhakobi juraveram, & innotueram-
que feceram me ipsis in terra Ægypti: (ju-
raveram autem sublata manu mea ipsis, di-
cendo, ego Jehova Deus vester)
6 Quo igitur die sublata manu mea jurave-
ram istis me deducturum illos e terra Ægy-
pti in terram quam exploraveram ipsis, af-
fluentem lacte & melle; decus ipsum om-
nium regionum;
7 Edixeram eis, quisque res detestandas
oculis suis abjicite, & stercoreis diis Ægy-
pti ne polluatis vos; ego sum Jehova Deus
vester:
8 Rebellantes contra me noluerunt auscul-
tare mihi, quisque res detestandas oculis
suis non abjecerunt, & stercoreos deos Æ-
gypti non dereliquerunt; quamvis dixissem
me effusurum æstum iræ meæ super eos, ad

[illegible]

[illegible] ut iram meam in eis in medio
terræ Ægypti.
9 Attamen [illegible] feci propter nomen meum; ne
non prophanaretur ante oculos illarum
gentium apud quas erant, quia notum
feceram me ipsis ante oculos illarum, edu-
cendo ipsos e terra Ægypti.
10 Itaque eduxi ipsos e terra Ægypti, & ab-
duxi ipsos in desertum.
11 Et dedi ipsis statuta mea, & jura mea
nota feci ipsis; quæ qui faceret homo, vive-
ret per ea.
12 Ac etiam sabbatha mea dedi ipsis, ut es-
sent signo inter me & ipsos; ut sciretur me
Jehovam sanctificare ipsos.
13 Sed rebellarunt contra me domus Jisraë-
lis in deserto, in statutis meis non am-
bulantes, & jura mea spernentes quæ qui
fecisset homo vixisset per ea, & sabbatha
mea prophanantes valde: quamvis dixissem
me effusurum æstum iræ meæ super eos in
ipso deserto ad consumendum eos.
14 Sed feci propter nomen meum, ut non pro-
phanaretur ante oculos illarum gentium in
quarum oculis eduxeram eos.
15 Veruntamen etiam ego sabatha sublata
manu mea juravi eis in deserto, me non intro-
ducturum illos in terram quam dedi afflu-
entem lacte & melle; decus ipsum omnium
regionum:
16 Eo quòd jura mea spernerent, & in statu-
tis meis non ambularent, ac sabbatha mea
prophanarent: quòd stercoreos deos suos
cor illorum sequeretur.
17 Pepercit tamen oculus meus illis ne per-
derem illos, neque feci ex eis consumma-
tionem in deserto:
18 Edixi enim filiis illorum in deserto, in sta-
tutis patrum vestrorum ne ambuletis, & ju-
ra illorum ne observetis, neque stercoreis
diis illorum vos polluatis:
19 Ego sum Jehova Deus vester, in statutis
meis ambulate, & jura mea observate, ac
facite ipsa:
20 Et sabbatha mea sanctificate, ut sint signo
inter me & vos, ut sciatur me Jehovam esse
Deum vestrum.
21 Rebellarunt autem contra me ipsi filii;
in statutis meis non ambulantes, & jura mea
non observantes ut facerent ea, quæ qui fa-
ceret homo viveret per ea, sabbatha mea
prophanantes: quamvis dixissem me effu-
surum æstum iræ meæ super eos, consumma-
do iram meam contra eos in deserto.
22 Sed reducens manum meam feci propter
nomen meum; ut non prophanaretur ante
oculos illarum gentium in quarum oculis
eduxeram eos.
23 Nam etiam ego sublata manu mea jura-
veram eis in deserto, me dispersurum eos in
gentes, & sparsurum eos in regiones:
24 Eo quòd jura mea non facerent, & statuta
mea spernerent, ac sabbatha mea propha-
narent; denique stercoreos deos patrum
suorum sequerentur oculi ipsorum.
25 Atque etiam ego dederam ipsis statuta
non bona, & jura per quæ non viverent.
26 Impurarant ipsos cum donis ipsorum, eo
quòd traducerent omnem aperientem vul-
vam, ut desolarem eos, ut experirentur me
esse Jehovam.
27 Idcirco alloquere domum Jisraëlis, fili
hominis, & indicato eis, sic ait Dominus Je-
hova: adhuc hac re blasphemaverunt me
patres vestri prævaricando contra me præ-
varicationem.
28 Quòd cùm introduxissem eos in terram
quam sublata manu juraveram me daturum
ipsis; aspexerunt omnem collem excelsum,
& omnem arborem [illegible] ramis, ubi sacri-
ficarunt sacrificia sua, & ubi dederunt irri-
tamentum oblationis suæ, & ubi disposue-
runt odores gratos suos, denique ubi liba-
runt libamina sua:
29 Et quamvis dicerem ad eos ipsos qui ve-
niebant eodem quo vos, quid in ipsum ex-
celsum; tamen vocatum est nomen illius
excelsum, usque in diem hunc.
30 Idcirco dic ad domum Jisraëlis, sic ait
Dominus Jehova; an in via patrum vestro-
rum vos ipsos impuravetis, & detestati-
ones eorum sequendo vos scortati fueri-
tis,
31 Et offerendo dona vestra traducendo fili-
os vestros per ignem, vos ipsos impuraveri-
tis in omnibus stercoreis diis vestris in hunc
usque diem; & ego consular a vobis, ô do-
mus Jisraëlis? ne vivam ego, dictum Domini
Jehovæ, si consular a vobis.
32 Ideoque quod ascendit in spiritum ve-
strum minimè omnium futurum est; quod
vos dicitis, erimus ut istæ gentes, ut nati-
ones illarum regionum, ministrando ligno
& lapidi.
33 Ne vivam ego, dictum Domini Jehovæ,
nisi manu robusta, & brachio extento, ac
æstu iræ effuso regnabo super vos.
34 Cùm educam vos ex populis, & congre-
gabo vos ex regionibus in quas dispersi fue-
ritis: manu robusta, brachioque extento, &
æstu iræ effuso,
35 Nam deducam vos in desertum populo-
rum, ubi disceptabo vobiscum in os
36 Quemadmodum disceptavi cum majori-
bus vestris in deserto terræ Ægypti; sic dis-
ceptabo vobiscum, dictum Domini Jeho-
væ:
37 Et transmittam vos sub virgam, ut indu-
cam vos in vinculum fœderis:
38 Seligensque ex vobis eos qui rebellant & qui
deficiunt à me, e terra peregrinationum
ipsorum emigram eos, & eorum nemo in
terram Jisraëlis redibit: ita experiemini me
esse Jehovam.
39 Vos itaque ô domus Jisraëlis, sic ait Do-
minus Jehova, quisque stercoreos deos su-
os agedum colite, etiam postea, siquidem

[illegible]
[illegible] ne prophanate amplius [illegible]
[illegible]
40 [illegible]
[illegible] dictum Domini Jeho-
[illegible] Jiſraëlis,
[illegible] quanta quanta erit in ea terra [illegible] accep-
[illegible] & [illegible]
[illegible]
41 [illegible]
quando eduxero vos ex populis, & [illegible]
[illegible]
[illegible] in vobis [illegible] o-
culos ipſarum gentium.
42 Et experiemini me eſſe Jehovam, cum re-
[illegible] in terram Jiſraëlis, in terram il-
lam quam [illegible]
me daturum majoribus veſtris:
43 Vbi recordati [illegible] omnium-
que [illegible] veſtrarum quibus vos ipſos
[illegible] propter
[illegible] veſtra quæ feciſtis.
44 Ita agnoſcetis me eſſe Jehovam, cùm fe-
cero [illegible] vobiſcum propter nomen meum, non ſe-
cundum vias veſtras [illegible]
[illegible] Jiſ-
raëlis, dictum Domini Jehovæ.

CAPUT XXI.

*[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Chriſto [illegible]
[illegible]
dem reproducem [illegible] per Chaldæos fu-
turam prænunciat.*

1 ET fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 Fili hominis, diſpone faciem tuam
[illegible] & [illegible]
verſus Auſtrum, ac prophetato in ſylvam
agreſtem meridiem [illegible]
3 Et dicito ſylvæ meridianæ, audi verbum
Jehovæ: ſic ait Dominus Jehova, ecce e-
go accenſurus ſum in te ignem qui con-
ſumet in te omnem arborem viridem, &
omnem arborem aridam; non extinguetur
flamma [illegible] & adurentur
ea omnes faciei à meridie ad Aquilo-
nem:
4 Et experientur omnis caro me Jehovam
incendiſſe illam, non extinguetur.
5 Me autem dicente, Ahà Domine Jehova;
[illegible]

[illegible]
[illegible] illas.
6 [illegible] verbum Jehovæ [illegible]
7 Fili hominis, diſpone faciem [illegible]
[illegible]
[illegible] & prophetato [illegible]
Jiſraëlis,
8 [illegible]
me contra te exerturum [illegible]
[illegible]
[illegible]
9 Ut excindam ex te juſtum, & [illegible]
[illegible]
[illegible] ad Aquilo-
lonem:
10 [illegible] Jehovam
[illegible] gladium [illegible]
[illegible] amplius.
11 Tu ergo fili hominis, ſuſpirato [illegible]
[illegible] & [illegible]
ante oculos iſtorum.
12 [illegible] ad te, [illegible]
[illegible]
[illegible]
& [illegible]
[illegible]
[illegible] dictum Domi-
ni Jehovæ.
13 Deinde fuit verbum Jehovæ ad me, di-
cendo,
14 Fili hominis, prophetato dicens, ſic ait
dominus, dic, gladius gladius exacutus,
atque etiam extertus eſt:
15 Ut mactet ſ mactandos exacutus eſt, ut
ſit ei coruſcatio extertus eſt: [illegible]
[illegible] virga filii mei, [illegible] ſperna-
te omne lignum;
16 Nam tradidit illum extergendum, capien-
dum manu: ipſe exacutus eſt gladius, atque
extertus, quem tradat in manum inter-
fectoris.
17 Clama & ejula fili hominis, quia ipſe erit
contra populum meum, ipſe contra om-
nes principes Jiſraëlis: [illegible] in gladium
erunt cum populo meo; ideòque [illegible]
femur,
18 Cùm probatio ſit, quid tandem [illegible]
etiam virga [illegible] non erit: di-
ctum Domini Jehovæ.
19 Tu itaque fili hominis prophetato, &
[illegible]

[illegible]

... complodo manibus; nam iterabitur gladius tertiò, gladius confossorum, idemque gladius confossorum magnorum, cubicula penetrans illorum.

20 Ah factus est ad coruscationem, acuminatus ad mactationem; ut diffluente animo & multiplicatis offendiculis, contra omnes portas eorum disponam mucronem gladii.

21 Unis viribus dexteram pete, compositis pete sinistram; quocunque occurrent tibi res comparatæ.

22 Nam etiam ego complodam manibus meis, & faciam ut requiescat æstus iræ meæ: ego Jehova eloquutus sum.

23 Et fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,

24 Tu autem fili hominis, propone tibi duas vias adveniente gladio regis Babyloniæ, e terra unius procedentes ambas, & latus selige, in capite viam ad civitatem selige.

25 Viam inquam proponito, qua adveniat gladius contra Rabbatham Hhammonitarum; & contra Jehudæam cum urbe Jeruschalaimorum munita.

26 Nam stabit rex Babyloniæ in bivio, in capite duarum viarum, ad divinandum divinationem; terget cultros, consulet imagines, inspiciet jecur.

27 In dextera ipsius erit divinatio, Jeruschalaima; disponendos esse primores exercitus, os aperturos in occisione, sublaturos vocem cum clangore: disponendos igitur primores exercitus contra portas, effundenda aggestione, ædificanda catapultaria, extruendas munitiones.

28 Erit quidem hoc istis tanquam qui divinet vanitatem in oculis ipsorum, illis qui juratis in juramenta multa; sed hoc revocabit in memoriam iniquitatem qua capiendi sunt.

29 Ideirco sic ait Dominus Jehova, eò quòd revocatis in memoriam iniquitatem vestram, dum retegunt se defectiones vestræ, dum apparent peccata vestra in omnibus actionibus vestris: quia versamini in memoria, manu illa capiemini.

30 Tu autem prophane improbe, ô princeps Jisraëlis, cujus advenit dies, suo tempore iniquitatis terminus:

31 Sic ait Dominus Jehova, amove cidarim istam, & tolle coronam: hæc futura non est; eum qui in depressum abiit exalta, & eum qui altus est deprime.

32 Perversam, perversam, perversam reddam illam; etiam hæc non futura est, donec venerit is cujus est jus ipsum & tradidi illud.

33 ¶ Tu autem fili hominis prophetato dicens, sic ait Dominus Jehova de Hhammonitis, & de opprobrio illorum: dicito igitur, gladius gladius districtus est, ad mactationem extersus, ad consumendum, extersus propter coruscationem;

34 Dum vides tibi vanitatem, dum divinas ...

[illegible] ... vide 2. Reg. 25. & Jirm. 52. ... (confossorum) i. confossorum non paucos, aut tenues, aut ... sed quam plurimos, etiam summos, & in intimis conclavibus ... 20 Ah] exclamatio pathetica ut Jeschah. 1. 4. cujus ... quodammodo commiseratione animi ad perspicuitatem ... [illegible]

... Viæ inquam] ... 24 Propone tibi] videlicet in tabula ... 25 ... 26 Nam stabit] explicatio typi ... Terget cultros] ... 27 In dextera] id est ... Jeruschalaima] ... Disponendos esse] id est ... [illegible]

... gerunt perfidiosissimos, & jusjurandum (quod aiebat Pacuvius) tanquam mantile adhibent quo noxæ noxæ quotidie extergeantur. q Heb. juratis juramentorum.

Sed hoc] id est, hoc ipsum improbissimum istorum factum quod ... & prophetas meos, calumniisque sceleratissimis obruunt, efficit ut tota ipsorum iniquitas jam coram me & coram hostibus in rationem veniat, ... dantur in suis iniquitatibus, ... loquitur Mosche Exod. 32. 34. 29 Ideirco] transitio a causa ad eventa ... Revocatis] videlicet mihi & Babyloniis ... Retegunt] ... Manu illa] Babylonii ... 30 Tu autem] ... quem Propheta compellat ... Dei verbis ... Exod. 22. 28. ... 1. Sam. ... 1. Reg. 18. ... 31 Sic ait Dominus] expositio proxime præcedentis denuntiationis ... Amove] ... (cidarim) id est regnum ... Heb. hæc non hæc. Hæc futura] i. non amplius mansurum est regnum, ut aperte exponitur seq. ver. Eum qui] ... Jeconjam, ut narratur 2. Reg. 25. 30. & Jirmeja 52. 31. Eum qui] Tsidkijam.

32 Perversam] i. funditus eversum & prostratum erit regnum, ... ex judicio meo, iteratis & repetitis cladibus per Babylonium: ut dictum est supra ver. 19. Etiam hæc] ... nisi adventu Christi ... Cyri, omnia tamen fuerunt tenuissima & conturbatissima ... Haggæi, Nechemjæ, & Machabæorum, prophetiis Danjelis ... cap. 33 Tu autem] ... in hanc prophetiam inserta est prophetia contra Hhammonitas, propter illam propositionem quæ habetur supra vers. 24. & ... ut Judæi pii qui superarent consolationem caperent de judiciis Dei contra adversarios ipsorum ... Jirmeja cap. 49. ... Opprobrio illorum] quo meos ... Tsephan. 2. 8. Gladius] ... in Hhammonitas ... Jirmeja 52. 30. ... Jischmahel ab Hhammonitis profectus Gedaljam ... Jirm. 41. 15. ... Coruscationem] vide supra in vers. 15. 34 Dum vides] id est ... [illegible] ... ad manus esse quibus ipse pariter consumeris ...

Side column notes: ... 28 Erit quidem] ... Judæorum ... quem de Nebucad-netzare prædicas ... ipsorum perfidia. p Heb. divinare. Istis juratis] id est, perjuris istis infamibus, qui toties jurati Deo & hominibus impudentissima perfidia sese polluerunt, & semper pejerant ultrò, denique ... [illegible]

Applicando te] id eſt, in miſera Judæorum corpora irruendo, ut expoſuimus ſup. ver. 28.

35 *Repone*] id eſt, abjice gladium quo ſectaris iſtos, neque amplius ſtrictum age.

In loco] id eſt, in tua ipſius regione: periphraſis.

36 *Igne excandeſcentiæ*] id eſt, quæ indignatio ſimilis præſtari aut adurenti vento futura eſt: ut interminabatur Judæis ſuprà ver. 3. *Hominum*] Chaldæorum, animo & facto infeſtiſſimorum tibi. z Heb. *fabrorum.*

tibi mendacium; ʼapplicando te ad cervi-
ces confoſſorum improborum quorum dies
advenit, *ſuo* tempore iniquitatis terminus.
35 ʼRepone *gladium* in vaginam ſuam: ʼin lo-
co ubi procreata fuiſti, in terra converſati-
onum tuarum judicabo te:
36 Et effundam ſuper te indignationē meam,
ʼigne excandeſcentiæ meæ efflans in te, tra-
damq; in te malum ʼhominum ardentium,
z artificum perditionis.
37 Igni eris ad conſumendum, ſanguis tuus
erit in medio terræ: non verſaberis in me-
moria ullius, nam ego Jehova eloquutus
ſum.

Caput. XXII.

Deus ſeveriſſimum judicium Judæis interminatur propter impia & inhumana omnium facinora: quibus explicatis oſtendit ipſos omnes apud ſe non majoris eſſe quàm ſcoriam impuriſſimam, ac proinde abjectum iri: poſtremò verò prophetarum, Sacerdotumq́, principum, & popularium peccata narrans confirmat eandem interminationem.

1 *Et fuit*] Hujus prophetiæ inſcriptio, verſibus duobus, tum Dei mandatum continet, tū etiā prophetiæ totius argumentum de abominationibus regni Judaici & metropoleos, & de judiciis à Deo propter illas eventuris. Sunt itaque hujus prophetiæ membra tria, quæ ſingula cauſas cum judiciis explicant. Primum eſt propoſitio, uſque ad verſum 17. ſecundum, exornatio per ſimilitudinem elegātiſſimam, uſque ad verſ. 23. tertium, confirmatio ab enumeratione partium, inde ad finem uſque.

1 ‖ Suprà 20.4.

2 Heb. *ſanguinum.*

3 *Dicēs*] hæc propoſitio primum quidem prolepticè judicium Dei & cauſas exponit duas, multum injuſtitiam & impietatem, tribus verſibus, deinde prolepſin enarrat exponens per congeriem cauſas à ver. 6. ad 13. poſtea verò judicia, ad 17. uſque.

1 ʼET fuit verbum Jehovæ ad me, dicen-
do,
2 ‖Tu autem fili hominis an cauſam a-
geres? an cauſam ageres civitatis iſtius ª ſan-
guinariæ? imò notas fac ipſi omnes abomi-
nationes ſuas,
3 ʼDicens; ſic ait Dominus Jehova, civitatis
effundentis ſanguinem in medio ſui adve-
nire tempus: quæ facit ſtercoreos deos ʼpræ-
terea ad impurandum ſe.
4 Sanguine tuo quem effundis rea, & ſterco-
reis diis tuis quos facis impura exiſtens; ʼfe-
ciſti ut appropinquent dies tui, & perveniſti
ad annos tuos: idcirco ʼexponam te probro
apud gentes, & ludificationi apud omnes
regiones.
5 Quæ propinquæ ſunt & longinquæ a te lu-
dificabuntur te; ʼô ᵇ infamis, copioſa dive-
xatione.
6 ʼEcce principes Jiſraëlis, ʼpro brachio cu-
juſque ſunt in te; ut effundant ſanguinem.
7 ʼPatrem ac matrem vilipendunt in te; cum
peregrino agunt fraude in medio tui, pupil-
lo & viduæ vim faciunt in te:
8 Sanctas res meas ſpernis, & ſabbatha mea
prophanas.
9 Homines ᶜ detractores ſunt in te ut effun-
dant ſanguinem; & ʼper ipſos montes co-
medunt in te, ſcelus faciunt in medio tui:
10 Nuditatem patris ʼ*filius* retegit in te, impu-
ram ex ſeparatione comprimunt in te;
11 Et ᵈ alius cum uxore proximi ſui facit abo-
minationem, & alius nurum ſuam impurat

Præterea] id eſt, præter inhumanam illam & injuſtam ſanguinis effuſionem, quæ modò dicta eſt. 4 *Feciſti*] id eſt, acceleraſti judicium tuum, & impleviſti tempus quo luas tuarum iniquitatum pœnas. *Exponam*] ex comminatione Deut. 28.37. 5 *O infamis*] verba Dei infamiam & improbitatem maximam ac turbulentiſſimam exprobrantis urbi Jeruſchalaimorum: ita comparatur tranſitus ad enarrationem prolepſeos. b Heb. *impura nomine.* 6 *Ecce*] enarratio prolepſeos, ut diximus in verſ. 3. *Pro brachio*] id eſt, omnis injuſtitiæ ſunt adminiſtri, & ſuam autoritatem tanquam injuſtitiæ brachium omnibus vendunt & commodant, contra leges Exod. 23.6. & Deut. 16.19. 7 *Patrem*] congeries ſcelerum quibus univerſis eſt interdictum, Levit. 18. & 19. & 20. c Heb. *detractionis.* 9 *Per ipſos*] ut ſuprà 18.6. 10 *Filius*] ellipſis relati nominis, ut Levit. 21.4. d Heb. *vir ſit deinceps.*

ʼſcelerate; ‖ & alius ſororem ſuam filiam
patris ſui comprimit in te:
12 Munus accipiunt in te ut effundant ſan-
guinem: uſuram, & fœnus accipis, & quæ-
ſtum facis a proximis tuis fraude; me autem
oblviſceris, dictum Domini Jehovæ.
13 Ideo ecce ʼcomplodo manum meam pro-
pter quæſtum tuum quem facis; & propter
ſanguinem tuum, quæ ſunt in medio tui.
14 ʼAn perſtabit ᶠ animus tuus? an confir-
mabuntur manus tuæ diebus illis quibus e-
go acturus ſum tecum? ego Jehova dixi &
faciam,
15 Diſpergam enim te in gentes, & ſpargam
te in regiones; faciamque ut abſumatur
ʼimpuritas tua ex te;
16 ʼEt prophana effecta in te ante oculos
gentium, experieris me eſſe Jehovam.
17 ʼDeinde fuit verbum Jehovę ad me, dicen-
do,
18 Fili hominis, g ‖ effecti ſunt mihi domus Jiſ-
raëlis pro ſcoria: omnes ſunt ʼæris *ſcoria*, &
ſtanni, ferrique ac plumbi in catino, ʰ ſco-
riæ ex argento effecti ſunt.
19 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, eò quod
effecti eſtis vos omnes ſcoriæ; idcirco ecce
ego congregaturus ſum vos ʼintra Jeruſcha-
laima.
20 ⁱ Ut congregatur argentum, & æs, ferrum-
que, ac plumbum, & ſtannum ᵏ in catinum,
ſufflatur circa eum ignis ad fundendum; ita
congregabo ira mea & æſtu meo, & collo-
cans *illic* ʼfundam vos:
21 Nam comportabo vos, & ſufflabo circa
vos ignem excandeſcentiæ meæ; ut funda-
mini in medio ipſius *urbis*.
22 Ut funditur argentum in catino, ita fun-
demini in medio illius; & experiemini me
eſſe Jehovam effundentem æſtum iræ meæ
in vos.
23 ʼDenique fuit verbum Jehovæ ad me, di-
cendo,
24 Fili hominis, dic iſti, ʼtu terra es quæ mun-
data non eſt, ʼnon perfunderis pluvia die
indignationis.
25 ʼConjuratio prophetarum ejus in medio
ejus eſt, ſimiles ſunt leoni rugienti, prædan-
ti prædam: animas comedunt, ʼrobur & res
pretioſas capiunt, viduas ejus multiplicant
in medio ejus.
26 Sacerdotes ejus ʼvim faciunt legi meæ,
& prophanant res ſanctas meas, inter ſan-
ctum & prophanum non diſcernunt, & inter
impurum & purum *diſcrimen* non oſtendunt;
ac a ſabbathis meis occultant oculos ſuos,
denique prophanor inter eos.
27 Principes ejus in medio ejus, ſunt tan-
quam lupi prædantes prædam: effundendo
ſanguinem, perdendo animas ut faciant
quæſtum:
28 Prophetæ verò ejus ʼobducunt eis ineptum

ritatis Judææ: cujus cōprobatio habetur poſtea 6. ver. ... lo pacto liberaberis, ac ne levaberis quidem exardeſcente ... ra ab incendiis, ad quæ reſtinguenda ſolet aquâ comp... 25 *Conjuratio*] enarratio hæc impuritatis, ut diximus ... numerationem partium quæ in regno Judæorum erant: ... tum malefacta primùm Prophetarum & Sacerdotum, duob. ... duob. alteris, poſtremò popularium, ver. 29. tum verò ... boni ratione judicia ſuſtinet miſericorditer cohibiturus Deus ... eſt, opes & facultates quibus homines ſe ſolent confirmare ... 15.6. & 27.24. 26 *Vim faciunt*] I. planè palamque ... imperavi legē. ſic Tzephan. 3.4. 28 *Obducunt eis*] ut ſup. 13. ...

rectorium, videntes vanitatem, & divinan-
tes eis mendacium; dicentes, ſic ait Domi-
nus Jehova, cùm Jehova non loquutus eſt.
29 Populus ipſe terræ fraudant fraude, & ra-
piunt rapina; pauperemque & egentem op-
primunt, ac peregrinum fraudant [l] injuria.
30 Dum autem quæro ex eis aliquem qui ob-
ducat ſepem, & conſiſtat in irruptione co-
ram me pro ipſa terra ne corrumpam eam;
non invenio.
31 Quapropter effundens ſuper eos indigna-
nem meam, igne excandeſcentiæ meæ con-
ſumam eos: 'viam ſuam in caput ipſorum
reponam, dictum Domini Jehovæ.

Caput XXIII.

Dein duarum ſororum allegoria impietatem & inhumanitatem Jiſraëlitarum Judæorumq; explicat, quòd non tantùm inter ſe, ſed etiam cum di[illegible] nationibusq; exteris perfidè ſcortati ſint: ac propterea judicium oſtendit ab amatoribus repudiatis eventurum, quia neque monitis, neque exemplis reſipuerint: deinde verò ad ipſa Tzidkijæ tempora veniens exaggerat illorum iniquitatem, judiciumq; graviſſimum præ foribus eſſe docet.

1 'FUIT quoque verbum Jehovæ ad me,
dicendo,
2 Fili hominis, 'duæ fœminæ filiæ matris
unius fuerunt:
3 Quæ ſcortantes in Ægypto 'in pueritia ſua
ſcortabantur; ibi compreſſa fuerant ubera
earum, ac ibi ſubegerant mammas [a] virgi-
nales earum.
4 Nomina autem earum, Ahola majoris, & A-
holiba ſororis ipſius *minoris*, quæ [b] nuptæ
mihi pepererunt filios ac filias: nomina in-
quam earum, 'Schomronis Ahola, Jeruſcha-
laimorum autem Aholiba.
5 'Sed ſcortata eſt Ahola *exteros recipiens* loco
meo; egitq; amaſiam cum 'amatoribus ſuis,
cum Aſſyriis 'propinquis,
6 'Indutis hyacinthino principibus & anti-
ſtitibus, juvenibus [c] deſideratiſſimis omni-
bus; equitibus, qui vehebantur equis:
7 Et expoſuit ſcortationes ſuas ipſis, lectiſſi-
mis [d] Aſſyriorum omnibus; & quorumcunq;
amaſiam egit, ipſorum ſtercoreis diis om-
nibus impuravit ſe.
8 Denique ſcortationes ſuas '*delectas* ab Æ-
gypto non dereliquit, cùm ei concubuiſ-
ſent in pueritia ejus, & ipſi ſubegiſſent mã-
mas virginales ejus, ſed effuderunt ſcorta-
tionem ſuam in ea.
9 Idcirco tradidi eam in manum amatorum
ipſius, in manum Aſſyriorum 'quibus cum
amaſiam egerat.
10 Ipſi retexerunt nuditatem ejus, filios ejus
filiaſque ejus ceperunt, & eam gladio occi-
derunt: ita fuit [e] celebris reliquis fœminis,
cùm judicia exercuiſſent in eam.
11 'Videns verò ſoror ejus Aholiba, [f] corrup-
tiùs egit amaſiam quàm illa; & ſcortatio-
nes ſuas *corrupit* præ ſcortationibus ſororis
ſuæ.
12 'Cum Aſſyriis amaſiam egit, principibus
& antiſtitibus 'propinquis, indutis perfectiſ-
ſimè; equitibus qui vehebantur equis, juve-
nibus deſideratiſſimis omnibus:
13 Adeò ut viderem ipſam impuraſſe ſe, 'viam
eandem eſſe ambabus ipſis.
14 'Sed adjecit ad ſcortationes illius; 'nam
videns homines [g] expreſſos in pariete,
imagines Chaldæorum expreſſas 'Indi-
co,
15 Accinctos cingulo lumbis ſuis, redundan-
tes [h] coloriis ad capita ſua, ſpecie ducum
omnes; ſimilitudinem [i] Babyloniorũ Chal-
dæorum, *ut in* [k] ſolio natali ſuo *ſunt*,
16 Amaſiam egit cum eis ad aſpectum oculo-
rum ſuorum, 'miſſis legatis ad ipſos in Chal-
dæam.
17 Congreſſi itaque cum ea Babylonii con-
cubitu [l] amatorio impurarunt eam ſcortati-
one ſua: & poſtquam impuravit ſe cum eis,
'luxata eſt anima ipſius ab eis.
18 Cùm itaque 'retegat ſcortationes ſuas,
retegatque nuditatem ſuam; luxata eſt ani-
ma mea ab ea, quemadmodum luxata fue-
rat anima mea a ſorore ejus.
19 Multiplicat enim ſcortationes ſuas, 're-
cordando dies pueritiæ ſuæ quibus ſcortata
fuerat in terra Ægyptiorum,
20 Et amaſiam agit 'cum concubinis eorum;
'quòd velut caro aſinorum caro eorum ſit,

[d] Heb. *[illegible]* *Aſſyriorum [illegible]*.
8 *Delectas*] id eſt, quas primùm in Ægypto hauſerant, ubi ſupra mammis virginalibus figuravit. Nam vitulos [illegible] quos inde acceperant, inſtauravit Jarobhham, &c. quos perdurarunt uſque ad excidium regni. Præterea non dubium eſt quin Jarobhham & ſucceſſorum opera Aegyptii, Aethiopeſque Judææ regnum infeſtaverint, 1. Reg. 14.25. & 2. Chr. 12. & 14.
9 *Quibus cum*] & a quibus poſtea luxata anima ipſius defecerat per ultimum regem ſuum, 2. Reg. 17.4.
[e] Heb. *nomen*.
11 *Videns*] id eſt, quamvis regnum Judææ palàm animadverteret malefacta Jiſraëlitarum, & pœnas de illis ſumptas. Eſt autem hæc narratio ſecundi membri proleptica, ut diximus in ver. 2.
[f] Heb. *corrupit ſuam* (*ut ita dicamus*) *amaſiationem præ illa*.
Corruptius egit] vide comparationem hanc Jirm. 3. & ſup. 16. hujus autem prolepſeos [illegible] dictæ enarratio fit deinceps: nam adjungit primum Aſſyriorum, ver. 12. & 13. deinde Chaldæorum, uſque ad ver. 18. ac poſtremò Aegyptiorum aliorumque exponitur.
12 *Cum Aſſyriis*] ut narratur 2. Reg. 16.7. & Jeſchahh. 7. 18.
Propinquis] ut ſup. ver. 5.
13 *Viam eandem*] id eſt, hoc Judææ regnum æquè teneri impietatis & ſceleratæ vitæ, ac tenebantur Jiſraëlitæ.
14 *Sed adjecit*] exaggeratio a ſecundo crimine, ut diximus in ver. 11. *Nam videns*] nam ad ſolam memoriam & imaginationem Chaldæorum, non ſatis habuit Aſſyriis, ſed exarſit levitate ſumma & furore vehementiſſimo in amorem & ſtudium adjungendi eos ſibi, quos tantùm per umbram & imaginem aſpexerat: elegantiſſima levitatis idololatrarũ & infidelium deſcriptio, proſtibulorum ſpecie. [g] Heb. *vir expreſſa*. *Indico*] vide Jirm. 22.14. His autem verbis ordinaria Chaldæorum conſtitutio deſcribitur, ut exponit Propheta in fine ſequentis ver. [h] Heb. *[illegible]*. [i] Heb. *filiorum Babylonis ſic deinceps*. [k] Heb. *terræ nativitatis ſuæ*. 16 *Miſſis legatis*] primùm (ut credibile eſt) per Chizkijam, quando legatio Berodac-baladanis in Babyloniam reverſa eſt; unde graviſſima illa denuntiatio eſt conſequuta quæ legitur 2. Reg. 20. & Jeſchahh. 39. deinde verò per Menaſchem continuata, & ſequentes Reges. [l] Heb. *amorum*. 17 *Luxata*] id eſt, quamvis arctiſſimo fœdere conjuncta eſſet; offenſione tamen aliqua ſuſcepta diſceſſit ab eis, ut ſe ad Aegyptios reciperet, vide metaphoram hanc Jirm. 6.8. quæ deinceps toto hoc capite habetur frequentiſſimè. 18 *Retegat ſuas*] id eſt, palam ſe proſtituat Aegyptiis & vicinis omnibus, abjectis Babyloniis: vide infra ver. 40. & ſequentibus. 19 *Recordando*] id eſt, revocando primam ſcortationem ſuam, atque exercendo. 20 *Cum concubinis*] id eſt, ut alii populi Aegyptio adjuncti, ſimiliter fœdera conjungit cum illo, certatimque omnes inter ſe exercent rivalitatem apud Aegyptium; quod ampliùs exponitur infrà ver. 42. *Quòd velut*] ut ſup. 16.26.

[illegible] prima quidem prophetia narratio fuſa eſt, & protenditur uſ[illegible] prophetia vero judiciorum comprehenditur, ver. reliquis. [illegible] hæc narratio (ut ſuprà 16. & 20.) eſt allegorica, quia conjun[illegible] ſpirituale conjugium humano conjugio comparatur: [illegible] allegoria, reſpublica Jiſraëlis mater, ex qua progenita ſunt [illegible] & Jehudæ; quæ cum filiabus comparantur, & cùm aſcitæ in [illegible] ſceleratiſſimè dicuntur defeciſſe ab illo, & turpiſſima adul[illegible] prolepticè dictum, his tribus verſibus, poſtea particu[illegible] de Jiſraëlis regno, ver. 5. & quinque ſequentibus, tum verò de [illegible] adverſum 11. 3 *In pueritia*] id eſt, a prima ætate cœpe[illegible] idololatria communicare cum Aegyptiis: ut ſupra 20.8. [illegible] monſtrimus, dicuntur allegoricè. [a] Heb. *virgini*[illegible] [b] Heb. *cum fuiſſent mihi*. 4 *Schomronis*] id eſt, reg[illegible] ut Jeruſchalaima quoque deſignant regnum Jehudæ. [illegible] voces; Ahola & Aholiba, de induſtria fictæ ad oſtendendam [illegible] utriuſque regni; nam quòd regnum Jiſraëlis voca[illegible] ſuum, oſtendit Jiſraëlitas inde a tempore illius diſceſ[illegible] templo Dei, & domui Davidis, ſed tentorium ſuum ſibi [illegible] nominatim proclamaſſe leguntur 1. Reg. 12.16. Quòd ve[illegible] Aholiba, id eſt, tentorium meum in ea, oſtendit Ju[illegible] Dei, ſacerdotium, regnum, atque adeò ipſam majeſtatem [illegible] habuiſſe, prout rex Abija Jiſraëlitis explanat, 2. Chron. [illegible] 5 *Sed ſcortat.*] prima membrum prolepſeos, ut diximus in [illegible] & populis exteris: ut ſup. 16. *Propinquis*] qui regnã[illegible] regno Jiſraëlis proximam, ex qua propinquitate fa[illegible] Aſſyriam adjungeret: vide 2. Reg. 15.19. & in Jeſchahh. [illegible] ſpeciosiſſimis, & potentiſſimis: vide 2. Reg. [illegible] [c] Heb. *deſiderii ſic deinceps*.

[illegible]] id eſt, profluvium genitale, allegorice: [illegible] qui eſt, qui circumciſionis [illegible] & impuritatis [illegible]. [illegible]] id eſt, [illegible] eandem ſcortationem quam [illegible] cœperas, & [illegible] principis tua, de quibus ſup. ver. 5. 22 [illegible]] ſecunda pars prioris propheticæ, exponens judicia Dei contra Judæos propter præcedentia ſcelera: qua in parte primum judicia ſua exponit nudis verbis, uſque ad ver. 32. deinde figurate, tribus vaſibus ac poſtremò ſummam ſcortationis repetit, ver. 35. 23 Pekodim] vide Jirm. 50. 21. Schohhæos] populus in media Aſſyria ſitos ſub Meratajimis, in quibus ſitum eſt oppidum Siz apud Ptolemæum. Kohhæos] populos [illegible] Aſſyriæ in interiore illius parte poſitos ad Arbelitidem ubi fuit oppidum olim [illegible] Koakh, hiſtoricis Gauga [illegible] in G. obſervavimus Gen. [illegible] ut [illegible] Gangamela [illegible] voce compoſita [illegible] Heb. vocatur. 24 Plauſtris] [illegible] militum his verbis deſcribit propheta evidentiſſimè, exponens primò [illegible] genera, deinde armorum ad defenſionem comparatorum. Tria autem [illegible] genera: primum eſt plauſtrorum ſive arcerarum (ut vocant veteres) quæ camerata erant ad commoditatem & defenſionem vectorum: ſecundum, curruum non cameratorum, qui ſæpè falcati erant in re militari, Scriptura ferratos, id eſt, ferro armatos, vocat: tertium eſt [illegible], chiramaxiorum, id eſt, arcularum (ut veteribus fuiſſe dictas teſtatur Feſtus) leviſſimorum curruum & tranſlatilium manu, quibus unus tantum vir capi poterat, capſo anguſtiſſimo inſidens & ex eo depugnaturus: quod genus curruum quia propemodum ſolis conſtabat rotis, apud Hebræos rotarum nomen obtinuit ſynecdochicè. Armorum vero ratio tota quæ hic ponitur, eſt ipſa per ſe evidentiſſima. Proponam illis] id eſt, arcana ſpiritus virtute ducam, ut exequantur judicia mea quæ deinceps exponuntur. 25 Zelum] id eſt, zelotypiam maritalem meam. Naſum tuum] id eſt, truncent & deforment te, velut adulteram quæ forma ſua indigniſſimè abuſa fuerit: allegoria, ut ſuprà. n Heb. ſive tu. 27 Ceſſet ſcelus] id eſt, tu ipſa, ſcelerata, eſſe deſinas: hypallage. 28 Eorum] de quibus ſuprà ver. 22. & 23. o Heb. nuditatem & retectionem: ut ſup. 16. 7. 30 Faciendo] repetitio brevis præcedentis judicii, [illegible] ad figurationem illius ver. 22. & ſeq. p Heb. propter ſcortari te poſt gentes. 31 Sororis tuæ] Aholæ, de qua ver. 4. & ſeq. Poculum] ut Jeſchah. 51. 17. & Jirm. 25. 15. 32 Sic ait] figuratio elegans antegreſſi judicii, ut diximus in ver. 22. per allegoriam poculi quod miſcet Deus, & ebrietatis maximæ quæ Judæorum regnum perituram, & ludibrio apud gentes futurum erat. q Heb. amplum ad capiendum. Ad faciendum] i. ut ridendam te omnibus propinet [illegible] [illegible] gravitate, vide 2. Reg. 24. 13. r Heb. & deſolationis.

& [illegible] fluxus equorum fluxus eorum.
21 Sic [illegible] ſcelus pueritiæ tuæ, ſubigendo
ab Ægyptiis mammas tuas, propter [illegible]
ubera pueritiæ tuæ.
22 Idcirco ô Aholiba, ſic ait Dominus Jehova, ecce ego excitaturus ſum amatores tu-
os in te, eos a quibus luxata eſt anima tua,
& adducturus eos contra te circumquaque,
23 Babylonios, omneſque Chaldæos, Peko-
dæos, Schohhæoſque, & Kohhæos, om-
nes Aſſyrios cum ipſis: juvenes deſidera-
tiſſimos, principes & antiſtites omnes, du-
ces, & celeberrimos, vectos equis omnes;
24 Qui invadentes te plauſtris, curribus, &
chiramaxis, ac congregatione populorum,
clypeum, ac ſcutum, galeamque diſpo-
nent contra te circumquaque: & propo-
nam illis jus ut judicent te judiciis ſuis.
25 Nam opponam zelum meum tibi ut a-
gant tecum æſtu iræ, naſum tuum & aures
tuas amoveant, & tandem gladio concidas;
ipſi filios tuos, filiaſque tuas capiant, & tu
tandem conſumaris igne:
26 Poſtquam nudaverint te veſtibus tuis, &
ceperint inſtrumenta ornatus tui.
27 Ita faciam ut ceſſet ſcelus tuum a te, &
ſcortatio tua allata e terra Ægypti; adeò
ut non ſis ſublatura oculos tuos ad eos,
& Ægyptiorum non recordatura ampli-
ùs.
28 Nam ſic ait Dominus Jehova, ecce ego
trado te in manum eorum quos odiſti, in
manum eorum a quibus luxata eſt anima
tua:
29 Ut agant tecum odio, & accipiant totum
laborem tuum, & derelinquant te nudiſſi-
mam & retectiſſimã; retecta nuditate ſcorta-
tionum tuarum, & ſcelere tuo cum ſcorta-
tionibus tuis.
30 Faciendo iſta tibi, eò quòd ſcortando
perſequeris gentes; eò quòd impuras te
ſtercoreis diis earum;
31 Quòd in via ſororis tuæ ambulas; ideo
trado poculum ejus in manum tuam.
32 Sic ait Dominus Jehova, poculum ſoro-
ris tuæ bibes profundiſſimum & latiſſimum;
erit capaciſſimum, ad faciendum riſum
& ſubſannationem.
33 Ebrietate & mœrore repleberis; poculo
deſolationis & quidem deſolatiſſimæ, po-
culo ſororis tuæ Schomronis.
34 Bibes [illegible], & [illegible]
[illegible] commiſcere, potius mammas tuas
avellas: nam ego eloquutus ſum, dictum Do-
mini Jehovæ.
35 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, quia o-
lita es mei & rejeciſti me poſt tergum tu-
um; ideo etiam tu reporta ſcelus tuum, &
ſcortationes tuas.
36 Deinde dixit Jehova ad me, fili hominis
an cauſam ageres Aholæ & Aholibæ? imò
indica eis abominationes ipſarum:
37 Quòd adulterantur, & ſanguis ineſt ma-
nibus ipſarum, nam cum ſtercoreis diis ſu-
is adulterantur; etiamque filios ſuos quos
pepererant mihi traducunt illis conſumen-
dos.
38 Ad hæc iſtud faciunt mihi, polluunt ſan-
ctuarium meum eodem die: & ſabbatha
mea prophanant.
39 Nam poſtquam jugularunt filios ſuos ſter-
coreis diis ſuis, veniunt ad ſanctuarium me-
um eodem die ad prophanandum ipſum: i-
mò ecce ſic faciunt in media domo mea:
40 Quin etiam quòd mittitis ad homines
venturos e longinquo, qui legato miſſo ad
ſe ſtatim ecce veniunt, quorum cauſa la-
vas te, fucas oculos tuos, & ornas te ornatu,
41 Inſides lecto honorato cum menſa in-
ſtructa ante ipſum, cui lecto ſuffitum meum
ac unguentum meum adhibes,
42 Ad homines quoque e vulgo mittitis, qui
adducuntur ebrioſi ex deſerto; ac ſi dantes
eſſent armillas manibus ipſarum, & coronas
ornatus capitibus ipſarum.
43 Et quamvis dicam iſti effetæ adulteriis,
modò ſcortari iſtos ſcortationibus hujus, &
modò illius:
44 Congreditur quiſque cum ea, ut congre-
ditur quis cum muliere ſcortante: ita con-
grediuntur cum Ahola & cum Aholiba, fœ-
minis ſceleratiſſimis.
45 ‖ Quare homines juſti, ipſi judicabunt iſtas
judicio adulterarum, & judicio effundenti-
um ſanguinem: nam adulteræ ſunt, & ſan-
guis eſt in manibus ipſarum.
46 Nam ſic ait Dominus Jehova; faciendo
ut aſcendat ſuper iſtos congregatio, & tra-
dendo eas commotioni & direptioni,
47 (Obruent enim eas lapidibus congrega-

[illegible] dunt me, & exercent cultum externum meum, ut [illegible] 66. 3. 39 In media] videlicet exemplo Menaſchis, [illegible] 2. Reg. 21. 4. & ſeq. ſ Heb. in medio domus meæ. 40 [illegible] minum, ut diximus in ver. 37. de conſociatis exteris, [illegible] os enunciatur emphaticè, tanquam ad ſcorta merces [illegible] & ſeq. Qui legato] i. qui ad minimam ſignificationem [illegible] id eſt, omnino te comparas ut Thais impudentiſſima, ad [illegible] amatores: quod eodem modo figuratur hoc & ſequenti ve[illegible] Proverb. 7. 41 Inſides] i. accumbis & convivas accipis [illegible] homines] amplificatio a ſordibus iſtius meretricis, quod non [illegible] amatores ſed etiam turpiſſimos acciperet & provocaret [illegible] prà 16. 24. & ſequentibus, quaſi dicat non ſatis fuit quod [illegible] gyptioſque nobiles populos tibi adjunxeris, ſed [illegible] de quibus Jirm. 37. [illegible] t Heb. multitudinis [illegible] eſt, eſſent muneraturi eam ampliſſimis muneribus. [illegible] team, reprehendam, & commiſer, graviſſimè adulteriorum [illegible] meos, ut ſupra 16. 29. amplificatio a contemptu monitorum [illegible] Sunt autem duo monitorum genera: prius, perſiſte agere [illegible] uti; poſterius, ne illos quidem quorum conſortium [illegible] inſtabili modo ipſis, unde aliis adhæſuros, prout [illegible] Propheta de [illegible] ſup. 11. 33. & ſeq. v Heb. [illegible]] tranſitio ad pronunciationem ſententiæ, ut [illegible] Judicio] ut ſup. 16. 38. 46 Nam ſic] applicatio [illegible] fuerat denunciatum, quod [illegible] ver. Congregatio] [illegible] dendo] amplificatio commotionis & direptionis [illegible] ſentem parentheſin, quam propterea perſpicuitatis [illegible]

47 [illegible] & percident eos gladiis ſuis; filios ea-
rum & filias earum interficient, & domos
earum igni comburent.
48 Faciam ut ceſſet ſcelus ab hac terra: ita
erudientur omnes fœminæ, ne faciant ſe-
cundum ſcelus veſtrum;
49 Cùm regeſſerint illi ſcelus veſtrum in vos,
& peccata ſtercoreorum deorum veſtro-
rum feretis: ita experiemini me eſſe Domi-
num Jehovam.

Caput XXIIII.

Deus regnum Judææ ipſamq; metropolim typicè impuritatis ſceleſtæ & inhumanitatis accuſans, oſtendit ſe perditurum & conſumpturum ipſos & ipſorum ſedes funditus, per ſimilitudinem fervefactæ ollæ cum ſuis tofis: deinde prophetam ipſo alterum typum exhibet exitii generalis atque graviſſimi; in quo typo illum perſtare ſubet uſque ad ultimum ſuarum complementum.

1 Deinde fuit verbum Jehovæ ad me;
anno nono, menſe decimo, die decimo
menſis, edicendo,
2 Fili hominis, ſcribe tibi nomen hujus diei,
hunc eundem diem: [illegible] incumbit Rex Baby-
loniæ in Jeruſchalaima hoc ipſo die.
3 Et [illegible] utere contra domum iſtam rebellem
parabola, indicens eis, ſic ait Dominus Je-
hova, diſpone iſtam ollam, diſpone, & etiam
infunde in eam aquas.
4 Colligendo membra ejus in ipſam, om-
ne membrum bonum, femur & armum; de-
lectu oſſium implendo,
5 Delectum gregis accipiendo, & etiam py-
ram oſſium ſub ipſa; fervefac eam quam-
plurimùm, elixant etiam oſſa ejus in medio
ipſius.
6 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, væ civi-
tati illi ſanguinariæ, ollæ in qua eſt ſpu-
ma ſua, & ex qua non exivit ſpuma ipſius;
membratim, membratim extrahe illam,
non accidat in eam ſors.
7 Quia ſanguis ejus in medio ejus eſt, in lo-
co arduo petræ poſuit eum; non effudit eum
ſuper terram ad tegendum eum pulvere:
8 Accendendo æſtum iræ ad ſumendum ul-
tionem, diſponam ſanguinem illius in ar-
duo petræ; ut non tegatur.
9 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, væ ci-
vitati illi ſanguinariæ: etiam ego magnam
efficiam ejus pyram,
10 Multiplicando ligna, accendendo ignem,
conſumendo carnem; ut conditura con-
dimenti oſſaque ipſa adurantur,
11 Et ſtatuendo eam ſuper prunas ſuas va-
cuam; ut incaleſcat & aduratur ærugo ipſi-
us, fundaturq; in medio ejus immunditia ip-
ſius conſumatur ſpuma ipſius.
12 Mendaciis fatigavit me, ideo non exibit
ab ea copioſa ſpuma ejus, indetur igni ſpu-
ma ejus.
13 Pro immunditia tua eſt ſcelus; eò quòd mū-
davi te, ſed non es mundata, ab immunditia
tua non mundaberis amplius, donec fecero
ut quieſcat æſtus iræ meæ in te.
14 Ego Jehova dixi, eventurum eſt & faci-
am, non abſtraham me, neque parcam, ne-
que pœnitebit me: ſecundum vias tuas &
ſecundum actiones tuas judicabunt te, di-
ctum Domini Jehovæ.
15 Et fuit verbum Jehovæ ad me, dicen-
do,
16 Fili hominis, ecce ego tollo a te deſide-
rium oculorum tuorum plaga: ſed ne plan-
gito, neque fleto, neque prodeunto lachry-
mæ tuę:
17 Clamare deſiſte, mortuorum luctum ne
facito, tiaram tuam alliga tibi, & calceos
tuos apponito pedibus tuis: neq; obvelato
myſtacem, & cibum ullorum ne comedito.

[illegible] ut notavimus ſuprà 1. 1. || 2. Reg. 25. 4. & Jer. 52. 4. [illegible] verbis exponit Deus cur hominem diem monimentis lite[illegible] nempe quod eo ipſo die quo primùm Nebucad netzar in[illegible] Jeruſchalaimorum, eodem die Propheta verſans in Meſo[illegible] Jeruſchalaima, id eſt, quàm longiſsime peregrinatur, propin[illegible] atque ita prædictionem rerum futurarum quæ poſtea ſequi[illegible] [illegible] prophetia hæc judiciorum duobus potiſſimum [illegible] quorum una eſt allegoria ſive parabola, exponens tum im[illegible] tum judicia propter impletionem eventura, [illegible] exornatio ejuſdem propheticæ partim verbis propriis, [illegible] ad verſ. 15. a Heb. [illegible] ut ſuprà 17. 2. & 18. 2. [illegible] In priore hac parte allegoriæ Deus per pro[illegible] Judææ totius figurari ollæ: nam olla typus fuit Jeruſ[illegible] 11. 3. & 7. & ſequentibus, membra gregis, & oſſa, omniaque [illegible] Judæorum illic commorantium regnante Tzidkija: [illegible] malorum quæ illi omnes inter ſe alii aliis im[illegible] propheta memorat. Quamobrem judicium quoque malefi[illegible] vers. 6 & ſequentibus. Diſpone] id eſt ut hactenus [illegible] abominationes ipſorum (ut dictum eſt ſuprà 14. & 20. & [illegible] hoc ſigno aſpectabili figurant ſcelera quæ fecerunt, & [illegible] alii fervefecerunt alios: ſic allegoricè notantur [illegible] planè immerſi erant. 4 Colligendo] id eſt, om[illegible] magnum hoc ſigno oſtende aſtuare & fervere maleficiis in[illegible] ſummates membris pretioſis & electis, infimi & [illegible] utrique verò ſua impietate & maleficiis fervere [illegible] tanquam in olla diſpoſita, duobus verſibus. Ejus] id [illegible] membris in ollam comportandis, tum bo[illegible] principes ſignificantur, tum grege oſſibusq., quibus [illegible] c Heb. humerum. Delectu oſſium] id eſt, opimis & præ[illegible] 5 Delectum greg.] id eſt, populares & plebeios, qui in [illegible] ut nobiliores diſtributi ſunt, præcedente ver[illegible] primùm, locupletes, & commodè vitam ſuam [illegible] & exeſos aliorum injuriis. Pyram oſſ.] id [illegible] negliguntur & a potentioribus conſu[illegible] id eſt, hac tua olla ferventiſsima demonſtra quanta [illegible] Jeruſchalaimis, & ferveſcant omnes mutuis maleficiis, [illegible] verſibus ſequentibus. d Heb. ferve ſolliciti eam. Eli[illegible] mutuis maleficiis parcant, & nudos etiam ipſos ſpolient, ut [illegible]

imperatur primùm ut comedatur ſanguis; deinde ut qui ſanguis effunditur, funda[illegible] tur in terram & obtegatur pulvere, Levit. 17. 12. & 13. In loco arduo] id eſt in propatulo peccat, & peccati ſui munimenta ponit. g Heb. ſic [illegible] dat: vide Exod. 25. 37. 8 Diſponam] id eſt, vicisſim illam ulciſcar palàm, & in publico documenta ſtatuam æternæ ſeveriſſimæ ultionis meæ. 9 Idcirco] ſecundus locus, exornatio: quæ primùm cauſas judiciumque propoſuit Deus allegoria, deinde apertiſsimis verbis explicat, ternis verſibus: judicii verò effecta ponuntur duo, prius, contra perſonas & facultates omnium, ver. 10. poſterius, contra urbem ipſam figuratam olla, verſ. 11. h Heb. condire condimentum [illegible] trum pro nomine. 11 Vacuam] incolis & rebus. Aerugo] ut ſuprà 16. 36. 12 Mendaciis] alterum exornationis membrum, ut diximus ver. 9. 13 Pro immunditie] apoſtrophe ad Judæam & metropolim: ſcelera tua (inquit Deus) ſunt mihi tanquam ſiunt adicta, ſpuma, ærugo, & ſi quid eſt ejuſmodi quod in ollis ſoleat improbari. Mundavi te] id eſt, verbo præcepi te mundari, & toties ac tam diu per Prophetas imperavi, 2. Chron. 36. 15. & apud Jirmejam paſsim. Fecero ut quieſc.] ut ſuprà 16. 42. 14 Ego Jehova] confirmatio a perſona Dei loquentis. Non abſtraham] id eſt, non ſinam me ulla ratione aut intercetore abſtrahi, ſtat decretum meum irrevocabile: ſic Jeſchahh. 47. 3. Judicabunt te] id eſt, judicia exercebunt in te Babylonii. 15 Et fuit] ſecunda hæc pars typos duos continet, qui prophetæ imperantur, ver. 16. & 17. ab ipſo exhibentur, ver. 18. & quærenti populo exponuntur ver. ſequentibus uſque ad ver. 25. denique prædictione ſingulari omnia concluduntur, tribus verſibus ultimis. Eſt autem prior typus mors uxoris, cujus interpretatio habetur ver. 21, poſterior verò eſt vacatio luctus, quæ exponitur ver. 22. & 23. ut ante Jirmeja prophetaverat, capite 7. & 16. 16 Deſiderium] id eſt, uxorem chariſsimam tuam, ex ver. 18. Ne plangito] id eſt, luctum ne facito, neque ullum ejus ſignum populo exhibeto de ſublata uxore tua: quod per congeriem pluribus exponitur, hoc & ſequente verſu. i Heb. ſile. 17 Tiaram] id eſt, alligato tuum capitis tegumentum; nam lugentes retegebant caput, & inſpergebant pulvere. Calceos] quos lugentes ſoliti erant ponere: ut 2. Schem. 15. 30. Obvelato] pront faciebant lugentes ex aliqua gravi cauſa: ut Levit. 13. 45. & Mic. 3. 7. Cibum ullorum] id eſt, cœnam vicem ab amicis exhibitam ad levandam luctum, vide Jirmeja 16. 7. k Heb. hominum.

[illegible] ſic ver. 9.
6 Idcirco] propoſitio allegoriæ judicii, propter mala quæ figurata ſunt ſuperioribus verſibus.
e Heb. ſanguinum: ſic ver. 9.
Sanguinariæ] id eſt, crudelitatibus, ut 2. Reg. 21, 16. quod exponitur ſequenti verſu per allegoriam.
Spuma] id eſt, ſordes publicæ, & magis magiſque ebullientes in indignitatem ſceleribus.
f Heb. per membra ipſius; per membra ipſius.
Membratim] id eſt, exinaniendo hanc ollam tuam, proiic ſingula membra adeò donec vacuam plenè totam exhauſeris, oſtende hoc ſigno fore ut minutatim omnes incolæ Jeruſchalaimorum diſperreant, donec deſerta ſit oppidum: ut dictum eſt ſuprà 22. 19. & ſequentibus.
Non accidat] id eſt, nihil refert quod primum extrahas, tantum ut obviam membra & oſſa, educito, totam educas omnia.
7 Quia ſanguis] ætiologia allegoriæ ejus quod dixerat, civitatem ſanguinariam eſſe & plenam ſordibus, ut quæ ſit. Nam, inquit Deus, ſimiles ſunt cædi cujus non eſt depuratus ſanguis, & quem ſanguinem depurarent, ſtercorum contra legem: qua

18 Quæ cùm eloquutus eſſem apud populum
manè, mortua eſt uxor mea veſpere: ita-
que feci poſtero manè quemadmodum juſ-
ſus fueram.
19 Dicentibus autem ad me l popularibus, an
non indicaturus es nobis, quid iſta ad nos
pertineant quæ tu facis?
20 Dixi ad eos; verbum Jehovæ fuit ad me,
dicendo,
21 Dic domui Jiſraëlis, ſic ait Dominus Je-
hova, ecce ego prophanaturus ſum ſan-
ctuarium meum, excellentiam roboris ve-
ſtri, deſiderium oculorum veſtrorum, &
m cui indulget anima veſtra; etiam filii ve-
ſtri & filiæ veſtræ quas reliquiſtis, gladio
concident.
22 Tum facietis quemadmodum facio: myſta-
cem non obvelabitis, & cibum ullorum non
comedetis,
23 Et tiaris veſtris inditis ad capita veſtra,
calceiſq; veſtris ad pedes veſtros non plan-
getis, neq; flebitis; ſed tabeſcetis in iniqui-
tatibus veſtris, & gemetis n alter cum altero.
24 Eſt enim Jechezkel vobis oſtento, om-
nino prout facit facturi eſtis: cùm advene-
rit iſtud, utique experiemini me eſſe Domi-
num Iehovam.
25 Tu autem fili hominis, an non qua die
tollam ab eis robur eorum, gaudium or-
natus eorum; deſiderium oculorum ipſo-
rum, & o id ad quod attollent animam ſuam,
filios ipſorum & filias ipſorum:
26 Ea ipſa die veniet qui evaſerit ad te, p ad
ſignificandum auribus?
27 Eo ipſo die aperietur os tuum apud ipſum
qui evaſerit, ut eloquaris, ne obmuteſcas
ampliùs; interea eris iſtis oſtento, ut cog-
noſcant me eſſe Jehovam.

l Heb. *populis*.
21 *Ecce ego*] ſerpo-
ſitio geſtorum typi, ut
diximus in ver. 15.
Prophanaturus] id
eſt, gentibus propha-
nis expoſiturus, ut
ſit documentum ſub-
ductæ a vobis præ-
ſentiæ meæ.
Sanctuarium] id eſt,
locum ſanctū & om-
nia ad cultum ſacrū
pertinentia, ſynecdo-
chicè.
Excellentiam robor.]
id eſt, regnum & prin-
cipatum; ut ſupra 7.
24. & ſequentibus.
Deſiderium] id eſt,
uxorem cujuſque: ut
ſupra ver. 16.
m Heb. *indulgenti-
am animæ veſtræ*.
Cui indulget] id eſt,
res omnes vobis cha-
riſſimas.
Quas reliquiſtis] id
eſt, qui ſuperſunt in
Judæa, ex quo cum
Jeconja rege fuiſtis
deportati.
23 *Sed tabeſcetis*]
id eſt, prius conſume-
mini quam vacet vo-
bis agitare luctum: ut
copioſius exponit
Jirmeja 9. & 16.
n Heb. *vir cum
fratre ſuo*.
24 *Oſtento*] vide in
Pſalmum 71.7.
25 *Tu autem*] con-
cluſio hujus prophe-
tiæ per prædictionē
ſingularē quandam,
cujus complementū
habetur infrà 33.21.
& ſequentibus.
Qua die] id eſt, quo
tempore ſive anno: ſuit autem ille annus decimus nonus Nebucad-netzaris, Jir-
mejæ 52.12. poſtquàm anno 18. Tzidkijam regem cepiſſet, & ipſa Jeruſchalaima,
ibidem. *Tollam*] id eſt, planè auferam: nam anno demum illo everſa ſunt Je-
ruſchalaima, & confecta omnia quæ commemorantur hoc ver. 2 Reg. 25.11, &
ſequentibus. *Robur*] ut ſuprà ver. 21. *Gaudium ornatus*] id eſt, ſacra omnia
de quorum ornatu gloriantur: vide Jirme. 7.4. o Heb. *elationem animæ ſuæ*.
p Heb. *ad efficiendum auditionis auribus*. 27 *Eo ipſo die*] quo ille nuntium ad
te pertulerit. Senſus eſt prophetam hactenus ſatis prænuntiaſſe cladem Jeru-
ſchalaimis, regnoq; toti eventuram: in poſterum debere ipſum ſuperſedere ab hoc
argumento, donec Deus eventu rem totam comprobaverit: tum demum fore ut
nuntio de rebus illis confectis accepto prophetia nova inſtruatur, quemadmo-
dum narratur infrà 33. Quamobrem ab hoc loco ad illud uſque caput prophetia
tantum in extraneos continetur. *Eris iſtis*] id eſt, ita perges ut tibi imperatum
eſt ſuprà, ver. 16. & 17.

CAPUT XXV.

Propheta Hhammonitis, Moabitis, Edomæis, & Peliſchtæis propter impias ipſorum blaſphemias in Deū, crudeliſſimaq; malefacta in Judæos profugos, vaſtationem terræ & exitium æternum gentibus ipſis a Deo prænuntiat.

1 ET fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 ‖ Fili hominis diſpone faciē tuā verſus
a Hhammonitas; ut prophetes cōtra eos.
3 Dicito ergo Hhammonitis, audite verbum
Domini Jehovæ: ſic ait Dominus Jehova,
eò quòd dicis, euge, de ſanctuario meo,
cùm prophanatur, & de terra Jiſraëlis cùm
deſolatur, ac de domo Jehudæ cùm abeunt
in deportationem;
4 Idcirco ecce ego traditurus ſum te b orientalibus in hæreditatem, ut collocent
arces ſuas in te, & ponant in te tabernacula
ſua: ipſi comedent fructus tuos, & ipſi bi-
bent lac tuum.
5 Redigamque Rabbam in habitaculum
camelorum, & Hhammonitarum regionem
in cubile gregis; ut experiamini me eſſe Je-
hovam.
6 Nam ſic ait Dominus Jehova, eò quòd
complodis manum, & plaudis pede; & læ-
taris ex animo de tota depopulatione tua
contra terram Jiſraëlis:
7 Idcirco ecce ego extendens manum meam
contra te, traditurus ſum te in prædam gen-
tibus, & exciſurus te ex populis, ac perdi-
turus te e regionibus: profligabo te, ut experi-
aris me eſſe Jehovam.
8 Sic ait Dominus Jehova: ‖ eò quòd dicit
Moab & Sehhir, ecce ut omnes aliæ gen-
tes *eſt* domus Jehudæ:
9 Idcirco ecce ego aperturus ſum latus Moa-
bitarum inde ab ipſis Hharis, a civitatibus
ejus *quæ ſunt* ab extremitate ejus; decus,
terram Beth-jeſchimotarum; Bahhal-
mehhonis, & Kirjathajimorum:
10 Per orientales, cum Hhammonitarum re-
gione quam dedi in hæreditatem; ut non
fiat mentio Hhammonitarum in gentibus,
11 Etiam in Moabum exercebo judicia, ut ex-
periantur me eſſe Jehovam.
12 Sic ait Dominus Jehova, ‖ eò quòd Edo-
mæi ſumendo ultionem faciunt contra do-
mum Jehudæ; & reos ſe ſtatuunt d conti-
nenter ſumentes ultionem de eis,
13 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, exten-
dens quoque manum meam contra Edo-
mæam excindam ex ea homines & jumen-
ta: exponamque eam vaſtationi a Tema-
ne, ut Dedanem uſque gladio concidant:
14 Edamq; ultionem meam in Edomæos ma-
nu populi mei Jiſraëlis: agentque contra
Edomæos ſecundū iram meam & ſecundum
æſtum meum, ut experiantur ultionem me-
am, dictum Domini Jehovæ.
15 Sic ait Dominus Jehova, ‖ eò quòd agunt
Peliſchtæi per ultionem; & ſumunt ultio-
nem ex animo depopulatione, perdendo in-
imicitia e perpetua;
16 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, ecce e-
go extendens manū meam contra Peliſch-

1 *Et fuit*] Hujus
prophetiæ quatuor
ſunt capita, quibus
Deus Gentibus fini-
timis Judæos a Ba-
bylonio debellatos
atrociſſimè infeſtan-
tibus ultionem præ-
dicit ſeveriſſimam. Sunt enim hæ gentes quatuor: primi ponuntur Hhammoni-
tæ, uſque ad ver. 8. ſecundi Moabitæ, uſque ad ver. 12. tertii Edomæi, uſque ad
ver. 15. ultimi Peliſchtæi, ad finem uſque. ‖ *Jirm. 49.1, & ſeq. & ſuprà 21.33.*
2 *Fili hominis*] hac prophetia primum occupatio regionis per Babylonium, uſ-
que ad ver. 6. deinde populi excidium Hhammonitis prænuntiatur, ver. 6. & 7. utri-
que autem judicio ſua cauſa præmittitur, impietas in Deum, & inhumanitas in po-
pulum ejus. *Diſpone*] ut ſup. 6.2. a Heb. *filios Hhammonis, ſic deinceps*. 3 *Eò quòd
dicis*] i. quòd cultum meum, regionem, & populum prophanatum videns tibi
gratularis & exultas.

quorum unum eſt Hhar, Num. 21.28. & Jeſchahh. 16.1. [illegible]
ctionis cauſa appellatum nomine compoſito: ſic enim appel[illegible]
obrem exegeticè Propheta addidit verba ſequentia, [illegible]
bus agere quæ in extremo ſunt Moabitarum agro. [illegible]
tam opimam ac præſtantiſſimam; ut fuit terra planitiei [illegible]
Jirme. 48.21. *Beth-cheſchim.*] de qua Jehoſchuhh. 13.20. [illegible]
Bajith, de quo vide Jeſchahh. 16.2. *Kirjathajim*] [illegible]
Hhamm.] id eſt, prout Hhammonitas & regionem ipſorum [illegible]
ſic in Moabum per Babylonios mea judicia exercebo, [illegible]
ſententia mea, ſup. ver. 4. 12 *Sic ait*] hæc prophetia [illegible]
dem comprehendit quæ dicta eſt ſuprà ver. 8 impiorum [illegible]
in Deum; ſed alteram quoque hoc loco exponit, nimirum [illegible]
domæorum odium & pertinaciſſima malefacta in populum [illegible]
tiam excidii contra eos pronunciat. ‖ *Jirm. 49.7.* [illegible]
ſimultatem illam avitam ſide a majoribus hauſtam [illegible]
meum oppugnant infenſiſſimè. e Heb. *delinquendo* [illegible]
reos ſe ſtatuendo. 13 *A Temane*] vide Jirm. 49.7. [illegible]
mæorum terminos, Jirm. ibid. ver. 8. 14 *Manu populi*] [illegible]
manu, quæ populum meum antè perculero: ſic enim [illegible]
ſequentia vide Hhobadjam. 15 *Sic ait*] hæc prophetia [illegible]
bus argumentis, primùm inhumanitatē Peliſchtæorum [illegible]
pœnas quas daturi ſunt explicat, duob. ſeq. ‖ *Jirm. 47.* [illegible]

[illegible] tuos; excisurus sum ᶜCerethæos, & perditu-
rus [illegible] residuum portus maris:
17 Et exercebo in eos ultiones magnas ᶠsum-
ma increpatione æstus iræ; experienturque
me esse Jehovam, cùm edidero ultionem
meam in eos.

[illegible] [illegible]que; sed prius tum a rege Chaldæis, Jeschaiah. 15.
[illegible] Ægyptiisque attritam, ut observavimus Jirmeja 25.20.

Caput XXVI.

Deus Tyro de eversione Jeruschalaimorum exultanti gravissimum a Chaldæis excidium venturum pronuntiat, & tam admirabile ut omnes exteri aspectantes & recordantes præteritam illius gloriam subitumq; casum perhorrescant & luctum agant de Tyro consternati: deinde exprobrata Tyriorum Regi insolentia animi, idem pronuntiat eventurum ipsi, finitimisq; Tzidoniis, ad gloriam Dei & Ecclesiæ bonum: cujus promissione prophetia hæc terminatur.

1 ᵃFUIT autem ᵃundecimo anno, primo
die ᵃmensis illius, ut esset verbum Jeho-
væ ad me, dicendo,
2 ᵃFili hominis, eò quòd dicit Tyrus de Je-
ruschalaimis, euge, fracta est *urbs* ᵃportis
ᵃpopulosissimis, ᵃavertitur ad me; replebor
vastata *ea*:
3 ᵃIdcirco sic ait Dominus Jehova, ecce me
contra te, ô Tyre; ut deducam contra te
ᵃgentes multas, ac si deducerem mare cum
fluctibus ipsius:
4 Quæ perdant muros Tyri, & destruāt turres
ejus; etiam abradam pulverem ejus ab ea,
redigamque eam in ᵇ arduam petram.
5 ᵃLocus ᶜ expandendis plagis erit in medio
mari; nam ego eloquutus sum, dictum Do-
mini Jehovæ: ideo erit direptioni gentibus.

[illegible] de Tyro denuntiantur, membra sunt duo: primum enim toti [illegible] pronuntiantur, duob. capitib. deinde verò nominatim Tyriorum Regi, capite 28. 1 In utraque porrò prophetia tum ad [illegible] Regem ipsum pertinente partes sunt duæ; quarum priore narra[illegible], posteriore autem lamentum de casu illo & calamitate con[illegible] [illegible] itaque, sua mala narrantur ipsi, toto hoc capite: lamen[illegible] continetur. Narrationis propheticæ quam hoc capite conti[illegible] prima est prolepsis, sive narratio summa casus horrendi Tyri[illegible] ver. 7. secunda, narratio singularis primùm malorum quæ Tyro im[illegible] Babylonii, usque ad ver. 15. deinde verò horroris & consternatio[illegible] ad aspectum & recordationem tam gravis & insperati casus [illegible] usque capitis. *Undecimo anno*] a deportatione Jecon[illegible] solet; quo anno capta sunt Jeruschalaima: sic Prophe[illegible] quandam fuisse præmonitionem ad consolandum bonos qui [illegible] & qui mox deportandi erant. *Mensis*] etsi quotus hic men[illegible] Propheta minimè explicat; tamen ex comparatione se[illegible] statuimus mensem quintum intelligendum esse, quo Tyrii ac[illegible] capti Jeruschalaimis gloriosam illam fiduciam prædicabāt quæ [illegible] ver. Nam ut accipiamus de primo mense (quod omnes inter[illegible]) prohibet sermonis Hhebræi ratio, cùm Hhebræi nusquā [illegible], nisi ubi expressa est in narratione aliorum temporum cō[illegible] ut Gen. 8.13. & Exod. 40.2. & 17. sed simpliciter princip[illegible] [illegible] 40.1. Est ergo mensis ille sententia nostra hoc loco di[illegible] proximè post capta Jeruschalaima: capta sunt autem mense [illegible] 2 *Fili hominis*] hæc prolepsis narrat duo in universum, ni[illegible] insolentissimum, hoc ver. deinde peccatorum pœnas, [illegible] Est autem peccatum Tyriorum, quòd de alieno malo gavisi [illegible] populi Dei montes aureos ominati. *Portis popul.*] id est, [illegible], cum etiam advenis, proselytis, & mercatoribus exte[illegible] Jeruschalaima longè clarissima urbium Orientis, nō Judææ mo[illegible] [illegible] histor. cap. 14. a Heb. *populorum*. *Avertitur ad* [illegible] commoda, & negotiationes omnes huc transferentur. [illegible] membrum prolepseos, ut diximus superiore vers. quo expo[illegible] hoc vers. expugnatio, vastatio, & eversio urbis, duobus se[illegible] desolatio, ver. 4. De hac autem historia vide annotata in [illegible] *Gentes multas*] copias Nebucad-netzaris; v. 7. b Heb. [illegible] 8. & inf. 14. 5 *Locus expandendis*] id est, in littus [illegible] littora, ad quæ piscatores solent plagas suas [illegible] Heb. *expansio sic* ver. 14.

6 ᵃFiliæ quoque ejus quæ in agro erunt, gla-
dio interficientur; ut experiantur me esse
Jehovam.
7 ᵃNam sic ait Dominus Jehova, ecce ego
adducam contra Tyrum Nebucad-retza-
rem regem Babyloniæ ab Aquilone, ᵃregem
regum; cum equis, curribusq;, & equitibus,
& congregatione, populoq; multo.
8 Filias tuas per agrum gladio interficiet;
& disposito contra te propugnaculo, dif-
fundet in te ᵈmissilia catapultaria, & statuet
contra te clypeum:
9 Et ᵃhelepolin disponet in muros tuos, &
turres tuas demolietur ᵃcultris ejus.
10 Præ agminibus equorum ejus operiet te
pulvisculus eorum; præ strepitu equitum,
& ᵉchiramaxiorum, currusque commove-
būtur muri tui, cùm intrabit intra portas tu-
as, cùm ingressus civitatis disruptæ *patebunt*.
11 Ungulis equorum suorum calcabit omnes
vicos tuos: populum tuum gladio interfici-
et, & stationum ᶠrobustarum tuarum *una-
quæque* in terram descendet:
12 Et prædabuntur opes tuas, diripientque
mercem tuam, ac destruent muros tuos, &
domos ᵍ desiderabiles tuas demolientur; &
lapides tuos, ligna q; tua, etiam pulverem
tuum ᵃin medio aquarum ponent.
13 Ita faciam ut cesset strepitus canticorum
tuorum, & sonus cithararum tuarum non
audietur ampliùs:
14 Et redigam te in arduam petram, locus
expandendis sagenis eris, ᵃnon ædificabe-
ris ampliùs; nam ego Jehova loquutus sum,
dictum Domini Jehovæ.
15 ᵃSic ait Dominus Jehova Tyro; nónne a
sono casus tui cùm clamabunt confossi, cùm
interficientur interfectione in medio tui,
commovebuntur ᵃinsulæ?
16 Nam descendent e soliis suis omnes prin-
cipes maris amoventes pallia sua, & vesti-
bus versicoloribus suis nudātes sese: ᵃtrepi-
dationes induent, in terra sedebūt, & trepi-
pidantes *singulis* momentis stupebunt de te:
17 Proferentesque de te lamentationem di-
cent tibi, quomodo periisti quæ habitaba-
ris ʰ a maritimis ⁱ? ᵃcùm indiderint *illi* om-
nibus habitatoribus istius civitatis laudatis-
simæ, quæ erat firma in mari ipsa cum habi-
tatoribus suis, ᵃterrorem horum.
18 ᵃNunc trepidabunt reliquæ insulæ die ca-
sus tui, & turbabuntur insulæ quæ sunt in
mari propter exitum tuum.
19 ᵃNam sic ait Dominus Jehova, cum reddi-
dero te civitatem desolatā, similē civitati-
bus quæ non habitantur; ᵃadducendo con-
tra te abyssum, ut operiāt te aquæ plurimæ:
20 ᵃFaciensq; ut descendas cum descenden-
tibus in ⁱ foveam ad populum ᵏ antiquum,
collocavero te in terræ imis *partibus*, in va-
stitatibus ˡ priscis cum descendentibus

6 *Filiæ quoque*] id est, non tantùm urbs infestabitur, sed etiam in omni Tyriorū ditione contra omnem sexum atrocissimè sævietur. 7 *Nam sic ait*] narrationis singularis pars prior, ut diximus in ver. 1. qua Babyloniorum expeditio & Tyriorum regni eversio sigillatim exponitur, usque ad ver. 15. *Regem regum*] vide Gen. 9.25. d Heb. *catapultarum* 2. Reg. 19.32. e Heb. *dolabrarum quod ad versionem [illegible] periphrasis*. 9 *Helepolin*] machinam obsidionalē quam describit Ammianus Marcellinus li. 23. Hhebræis dictā [illegible] ex eò quòd instrumentum fuit expugnandis evertendisque oppidorum muris commodissimum. *Cultris*] id est, ferramentis mucronatis helepoleos, qui in muros impacti subruebant eos. 10 *Chiramaxiorū*] vide suprà 23.24. f Heb. *roboris tui*. g Heb. *desiderii tui*. 12 *In medio aquar.*] id est, proturbabunt in mare cui superstructa es. 14 *Non ædificaberis*] videlicet ea dignitate, elegantia, & celebritate qua fuisti. Nam postea quod instauratum est in eodem loco, dictū est Palætyrus. 15 *Sic ait*] posterior narrationis pars, qua propheta ostendit fore ut edatur strages tanta Tyriorum omnium, ut nemo supervivat ad faciendum luctum, sed nationes solùm exteræ horrendum illius casum defleant, aspectuque & recordatione illius percellantur. *Insulæ*] id est, regiones aliæ maritimæ. 16 *Trepidationes ind.*] id est, non modò lugebunt eversionem tuam, sed etiam obtegentur ipsi, tanquam veste, metu gravissimo propter violentiam Chaldæorum: metaphora. h Heb. *a maribus*: metonymia. 17 *Cùm indiderint*] id est, cùm Chaldæi terribilem ultionem illam de Tyro sumpserint, quæ horum omnium maritimorum animis terrorem summum injectura est. Sunt autem hæc verba a Propheta δι᾽ ὑπερβατὸν dicta, quam perspicuitatis causa sustulimus. *Terrorem*] id est, malum gravissimum quod perterrefaciat alios: ut dicitur infrà vers. 21. synecdoche. 18 *Nunc*] id est, hoc demum tempore, quod modò dictum est. 19 *Nam*] confirmatio a Dei verbis. *Adducendo*] ut suprà ver. 3. 20 *Faciensq;*] id est, funditus perdidero te: circumloquutiones metaphoricæ. i Heb. *cisternæ*. k Heb. *seculi*. l Heb. *a seculo* [illegible]

in foveam, ut non habiteris; [l] ut exponam decus in terra viventium:
21 In [m] terrorem ſummum exponam te, quòd nuſquam futura ſis; & quæſita non invenieris [n] unquam dictum Domini Jehovæ.

[illegible] ut reponam] id eſt, ut uſſi[illegible] populi [illegible] bonis [illegible] quia in te demonſtratur propriis illorum judiciorum ſtatio, videlicet ſtatus Eccleſiæ ad gloriam Dei: ut capitulis expoſuimus [illegible]. m Heb. terrores. 21 Nuſquam] ut ſupra ver.14. n Heb. in ſeculum.

Caput XXVII.

1 ET fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 Tu autem fili hominis, profer de Tyro lamentationem,
3 Et dicito Tyro ſitæ ad aditus maris, mercatrici [a] populoſiſſimę apud inſulas multas: ſic ait Dominus Jehova, ô Tyre, tu dicebas ego ſum perfecta pulchritudine.
4 In [b] intima parte marium *erant* termini tui, ædificatores tui perfecerant pulchritudinem tuam.
5 Abiegna e Senire ædificabant tibi omnia tabulata: cedrum e Libano accipiebant ad parandum malum navis in te.
6 [c] Roboreos e Baſchane faciebant remos tuos; tranſtra tua faciebant ex [d] ebore tritiſſimo *artifices* ex inſulis Cittæorum.
7 Xylinum cum Phrygiano opere ex Ægypto erat carbaſus tua, ut eſſet tibi velum: hyacinthinum, & purpureum ex inſulis Eliſchæ operiebat te.
8 Habitatores Tzidonis & Arvadi erant remiges tibi: periti tui, ô Tyre, erant in te, ipſi erant gubernatores tui.
9 Seniores Gebalis ac periti ejus erant in te curatores labis tuæ: omnes claſſes maris & nautæ earum erant in te, ut commiſcerent ſe commercio tuo.
10 Perſæ, Ludæiq; & Putæi erant in copiis tuis, [e] bellatores tui: ſcutum & galeam ſuſpendebant in te, ipſi præſtabant decorem [f] tibi.
11 Arvadæi cum copiis tuis ſuper muros tuos circumquaque, & Gammadæi in turribus tuis erant: umbones ſuos ſuſpendentes ad muros tuos circumquaque, ipſi perficiebant pulchritudinem tuam.
12 Tarſchiſch negociatrix tua præ copia omnium opum; cum argento, ferro, ſtanno, & plumbo, [g] negociabantur in nundinis tuis.
13 Javan, Tubal, & Meſchec erant mercatores tui; [h] hominibus & vaſis æreis negotiabantur *in* commercio tuo.
14 *Qui erant* e domo Togarmæ; equis, equitibusque, ac mulis negotiabantur *in* nundinis tuis.
15 [i] Dedanitæ mercatores tui, inſulæ multæ *mercatrices* mercium manus tuæ; cornibus eboris, hebenoq; reddebant pretium tuum.
16 Syria negotiatrix tua, præ multitudine operum tuorũ; chryſoprazo, purpura, & Phrygiano opere, byſſoq; & ſandaliro, ac pyropo negociabantur in nundinis tuis.
17 E Jehudæa & regione Jiſraelitarum, erant mercatores tui: tritico Minnithæ, & [k] Phœniciæ, melleq; & oleo, ac opobalſamo negotiabantur *in* commercio tuo.
18 Damaſcus negotiabatur tecum de multitudine operum tuorum; præ copia omnium opum, vino Chelbonis, & lana nitida:
19 Et Dan, ac Javan [l] circumforaneus in nundinis tuis negociabantur; ferro nitido, caſia, & calamo odorato, in commercio tuo erat.
20 Dedan mercabatur tecum, pannis [m] ingenuorum *advectis* curru.
21 Arabes, & omnes principes Kedaris erant negotiatores *mercium* manus tuæ; agnis, arietibusque, & hircis, his erant negotiatores tui.
22 Mercatores Schebę & Rahhmæ ipſi mercabantur tecum; [n] præſtantiſſimo quoque aromate, & omni lapide pretioſo, ac auro negociabantur *in* nundinis tuis.
23 Charan, & Canne, ac Hheden, mercatores Schebæ; Aſſyrius, & Cilmadæus mercans tecum:
24 Hi mercatores tui erant rebus perfectiſſimis, involutis hyacinthinis, & phrygiis, gazisq; *geſtatum* in ſuperioribus *habitantium*, quæ funibus circumligantur, & [o] includuntur cedrinis *capſis* in mercatu tuo.
25 Claſſes oceani decantabant te commercio tuo; denique plena eras & gravis valde in intima parte marium.
26 In aquas multas adduxerant te qui remis agebant te, [p] Eurus confregit te in intima parte marium:
27 Opes tuæ, & nundinationes tuæ, commer-

1 Ipſum] Narratio copioſa lamenti de everſa Tyro toto hoc capite continetur, ut diximus ſupra 26.1. In hac autem lamentatione duæ ſunt præcipuæ partes ad calamitatis amplificationem pertinentes: prima eſt antitheſis præcedentis gloriæ cum ſequente ruina, uſque ad ver. 28. ſecunda eſt explicatio luctus & ſtuporis ingentis qui ex ea ruina ad nationes exteras perventurus eſt, inde ad finem capitis. Ac in antitheſi quidem gloria ampliſſima deſcribitur, uſque ad ver. 26. ruina vero verſ. 26 & 27. Ad gloriam autem pertinent hæc; ſtructura oppidi artificioſiſſima, ver. 4. res navalis, verſibus quinque ſequentibus; potentia, verſ. 10. & 11. negotiatio & emporii celebritas, uſque ad verſ. 25. denique communis omnium nationum prædicatio, verſ. 25. Quæ omnia per prolepſin continentur, ver. 3. & per congeriem ſimiliter repetuntur ver. 27.

a Heb. populorum ut ſupra 26.2. 3 O Tyre] propoſitio ſummæ gloriæ per apoſtrophen ad Tyrum, quæ [illegible] illuſtratur ſequentibus. 4 In intima parte] id eſt, intra mare [illegible] urbem tuam, velut inſulam, ſiſtucationibus & molibus impoſitam. b Heb. corde: ut Exod. 15.8. ſic deinceps. Perfecerant] id eſt, ornaverant te perfectiſſimè; ſic infrà ver. 11. Primus locus, urbis elegantia. 5 Abiegna] ſecundus locus gloriæ, res navalis, ut diximus in ver. 1. Senire] vide Deuteron. 3.9. Tabulata] quibus videlicet compinguntur naves: hic enim deſcribitur rei navalis gloria; ut diximus in ver. 1. c Heb. roboribus. 6 Ex ebore] i. re navali non tantùm ad neceſſitatem aut commoditatem utebantur, verùm etiam ad delicias luxumq; profuſiſſimum, cum materiam pretioſiſſimam ad res navium ſordidiſſimas adhiberent. Nam etſi ebur ex dentibus elephantorum aliqua paratur arte, tamen illud demum germanum eſt ebur & præſtantiſſimum, quod elephantes defodiunt in terram, & in ea per juſtum tempus pedibus tritum eſt. Quamobrem Hhebræi hoc genus eboris dentem filium greſſuum nominarunt: vide Plinium naturalis hiſt. lib. 8. ca. 3. d Heb. dente filio greſſuum. 7 Xylinum] i. delicioſiſſima *erant* vela & conopæa tua: quibus notis facilè cognoſcitur divitiarum & luxus copia. Eliſche] vide Gen. 10.4. 8 Habitatores] i. his gentibus, velut operis mercenariis ad navigationem tuam, & tuos gubernatores illis præponebas, hoc & ſeq. ver. Arvadi] vide Gen. 10.18. Gubernatores] clavum tenentes in navi ſive gubernaculum, ad agendam navim: vide 1. Reg. 10.11. & 22. 9 Gebalis] de quibus 1. Reg. 5.18. & Pſal. 83.8. Curatores tui] i. naupegi tui, ædificatores, & curatores navium. Erant enim Gebalitæ architecturæ periti[illegible]. 10 Perſæ] tertius locus, potentia & gloria militaris, quòd gentes longinquæ & bellicoſæ ſtipendia facerent Tyriis. Ludæi] vide Gen. 10.13. Putæi] vide Gen. 10.6. e Heb. viri belli: ſic ver. 27. Suſpendebant] i. ſtativa agebant, & præſidio erant tibi: ſynecdoche, a more militum in præſidiis agentium. f Heb. tuum. 11 Gammadæi] qui Pygmæos interpretantur nituntur ſola notatione vocis, quia Hhebræa vox conjugata ſignificat cubitum, quaſi cubitales dicas; ut interpretati ſumus Judic. 3.16. Sed quàm bene conveniat ludicra hæc interpretatio cum re militari, ipſi viderint. Nos Gammadæos quidem exiſtimamus a cubito dictos eſſe: ſed quia regio fuit Phœniciæ cubitali forma projecta in mare, quæ poſtea devorata eſt a mari, Gammadam putamus dictam, ut ſcribit Plinius lib. 2. nat. hiſt. cap. 91. Etſi eo loco unguium [illegible] litera Gammalen nominavit pro eo quod eſt Gammaden.

p Heb. capitis cujuſq; aromatis: ut Exod. 30.23. 23 Charan] [illegible] Canne] id eſt, judicio noſtro, Calne, Gen. 10.10. [illegible] Schebæ] Arabiam deſertam incolentis ſub Meſopotamia, [illegible] Jjobi 6.19. Cilmadæus] id eſt, Medus alterum, inter Aſſyrios [illegible] Chaldæi interpretatione colligimus, & affinitate vocis [illegible] tat: dicitur enim tractus ille Choromithrene, [illegible] mutato [illegible] nus Hhebræis quoque receptum eſt. 24 Gazisq;] id eſt, [illegible] tium nomina commemorem) comportabant merces [illegible] lis gentibus quæ ſuprà habitant: puta, Hyrcanis, Marg[illegible] dianis, Bactris, Seribus, & cæteris ad Aquilonem [illegible] id eſt, quæ optimè, accuratiſſimè, & pretioſiſſimè [illegible] capſis incorruptis, & adverſus omnem cœli injuriam [illegible]
o Heb. ſolvuntur, ut ita dicamus. 25 Claſſes Oceani] [illegible] cut, celebritas, ut diximus in verſiculo 1. 26 In aquas [illegible] antitheſeos, de ruina Tyri, quæ cum nave in alto verſante [illegible] verſibus. Qui remis] id eſt, rectores & gubernatores [illegible] jus Regem, ut pluribus capitis ſequentis. p Heb. ventus [illegible]

[illegible]

31 Inducto[illegible] propter te calvitio [illegible] [illegible] flebuntque te amaritudine animi [illegible]
32 Ac proferent propter te in lamento suo lamentationem, cùm lamentabuntur de te [illegible], quæ eras par Tyro, par [illegible] in medio maris?
33 Procedentibus nundinationibus tuis e [illegible] populos multos; amplitudine opum tuarum, & commerciorum tuorum ditabas reges terræ.
34 [illegible] tempore contracta es [illegible] maribus in profunditatis aquis, commercium tuum & tota congregatio tua in medio tui cecide[illegible]runt:
35 Omnes habitatores insularum obstupe[illegible] de te, & Reges illorum horrescunt horrore, perculsi [illegible] vultu.
36 Negotiatores in populis [illegible] de te terrori summo es, quòd nulla sis usque in seculum.

[illegible]

Caput XXVIII.

1 ET fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 Fili hominis, dic antecessori Tyri, sic ait Dominus Jehova, eò quòd elatus est animus tuus, adeò ut dicas Deus fortis sum, habitationem divinam inhabito in [illegible] parte marium: cùmque sis homo, non autem Deus fortis, tribuis tamen animum tibi parem animo Dei.
3 Ecce sapientior es Danijele, quicquam occultum non [illegible] tibi.
4 Sapientia tua & prudentia tua comparasti tibi facultates, & congessisti aurum & argentum in thesauros tuos:
5 Amplitudine sapientiæ tuæ in mercatura tua amplificasti facultates tuas, adeò ut ela[illegible] sit animus tuus facultatibus tuis.
6 Ideircò sic ait Dominus Jehova, eò quòd [illegible] animum parem animo Dei,
7 [illegible] ecce ego adducturus sum contra te [illegible] violentissimos gentium, qui exerant gladios suos contra pulchritudinem sapientiæ tuæ [illegible] splendorem tuum.
8 In foveam deducent te, morierisque mortibus confossorum in intima parte marium.
9 An perges dicere, Deus sum, coram interfectore tuo? atqui tu homo *futurus es*, non autem Deus fortis, in manu confodientis te.
10 Mortibus præputiatorum morieris, manu alienorum: nam ego eloquutus sum, dictum Domini Jehovæ.
11 Et fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
12 Fili hominis, profer lamentationem de Rege Tyri, & dicito ei, sic ait Dominus Jehova, tu obsignans summam, plene sapientia, & perfecte pulchritudine,
13 In Hhedene horto Dei eras, omnes lapides pretiosi operiebant te, pyropus, topazius, & adamas, beryllus thalassius, sardius, & jaspis, sapphirus, chrysoprasus, smaragdusque cum auro: opus tympanorum tuorum & fistularum tuarum in te, die quo procreatus fuisti, parata erant.
14 Tu Cerub *eras* ex quo unxi te protectorem, ex quo præposui te, in monte sancto Dei eras, inter lapides ignitos continenter ambulabas.
15 Integer eras in viis tuis inde a die quo procreatus fuisti, donec præsto fuit iniquitatis pœna in te.
16 In amplitudine mercaturæ tuæ pleni erant in te violentia, qua peccabas: ideò ut confodiens te *dejiciam* è monte Dei perdiderim te, ô Cerub protector, è medio lapidum ignitorum.
17 Elatus fuerat animus tuus propter pulchritudinem tuam, corruperas sapientiam tuam cum splendore tuo; in terram dejeci te, Regibus exposui te ut aspiciant te:
18 Præ multitudine iniquitatum tuarum, propter improbitatem mercaturæ tuæ prophanasti sanctuarium tuum; ideò eduxi ignem è medio tui qui consumpsit te, & redegi te in cinerem super terram ante oculos omnium videntium te:
19 Quicunque norant te in populis obstupuerunt de te, terrori summo es, quòd nulla sis usque in seculum.
20 Fuit etiam verbum Jehovæ ad me, dicendo,

[illegible]

21 Fili hominis, dispone faciem tuam versus Tzidonem versùs, & propheta contra eam.

22 Dicens, sic ait Dominus Jehova, ecce me contra te, ô Tzidon, ac glorificer in medio tui: ut cognoscant me esse Jehovam, cùm exercuero in ea judicia, & sanctificavero me in ea.

23 Nam immittam pestem in eam, & sanguinem in vicos ejus, & judicabuntur confossi in medio ejus, gladio incumbente ei circumquaque; experienturque me esse Jehovam.

24 Ita non erit amplius domui Jisraëlis spinus dolorificus, & spina dolorē afferens, ex omnibus locis circumstantibus eos, qui depopulentur eos; experienturq; me esse Dominum Jehovam.

25 Sic ait Dominus Jehova, quando congregabo domum Jisraëlis ex populis in quibus dispersi sunt, sanctificans me in eis ante oculos gentium, ut habitent in terra sua quam dederam servo meo Jahhakobo;

26 Tunc habitabunt in ea securè, ædificabuntque domos & plantabunt vineas habitantes securè; cùm exercuero judicia in omnes qui depopulabantur eos è locis circumstantibus ipsos, ut cognoscant me Jehovam esse Deum ipsorum.

Caput XXIX.

Deus Chophrahho Ægyptiorum Regi propter superbiam ejus minatur, Judæorum confidentiam, cladem maximam à Cyrenæis eventuram prædicit; deinde totum regnum per Babylonios subversum iri, quod post certum annorū intervallum sit restituendum longè minus, ad gloriam ipsius, & Ecclesiæ bonum.

1 Anno decimo, decimo mense, duodecimo die mensis; fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,

2 Fili hominis, dispone faciem tuam versus Parhhonem regem Ægypti; ut prophetes contra eum & contra Ægyptum totam.

3 Eloquere dicens, sic ait Dominus Jehova, ecce me contra te, ô Parhho rex Ægypti, balæna maxima quæ cubat inter rivos suos, qui dicis, meus est rivus meus, nam ego feci mihi ipsi.

4 Itaque indam hamos maxillis tuis, faciamque ut adhæreant squamis tuis pisces rivorum tuorum, quin ut educam te è medio rivorum tuorum, & totam multitudinem piscium rivorum tuorum, squamis tuis adhærentem.

5 Postea deseram te abductum in desertum te & totam multitudinem piscium rivorum tuorum, in superficie agri cades, non recolligeris neque congregaberis: bestiis terræ & avibus cælorum exponam te in cibum.

6 Et experientur omnes habitatores Ægypti me esse Jehovam, eo quòd sunt scipio arundineus domui Jisraëlis.

7 Cùm prehendunt illi te manu, quassaris & findis eis totum humerum: cumque innituntur tibi, confringeris, & ut stabilias eis totos lumbos ais.

8 Idcirco sic ait Dominus Jehova, ecce ego adducturus sum contra te gladium; & excisurus ex te homines & jumenta.

9 Ut fit terra Ægypti desolationi & vastitati, & experiantur me esse Jehovam: eo quòd dixerit, rivus meus est, nam ego feci.

10 Idcirco ecce me contra te, & contra rivos tuos; ut tradam terram Ægypti vastitatibus vastitati desolatissimæ, à turri Syenes usque ad terminum Cuschi.

11 Non transibit eam pes humanus, & pes jumentorum non pertransibit eam; neque habitabitur quadraginta annis.

12 Reddam enim terram Ægypti desolatissimam inter regiones desolatas, & civitates ejus inter civitates devastatas erunt desolatissimæ quadraginta annis: cùm dispergam Ægyptios in gentes, & spargam eos in regiones.

13 Nam sic ait Dominus Jehova; exactis quadraginta annis congregabo Ægyptios e populis quò dispersi fuerint:

14 Et reducam captivam multitudinem Ægyptiorum, reducam inquam eos in terram Pathros, conversationis eorum; ut sint ibi regnum humile.

15 Præ reliquis regnis erit humile, neque sese extollet ampliùs suprà gentes: imminuam enim eos ne dominentur in gentes:

16 Ut non sit ampliùs domui Jisraëlis fiduciæ revocaturæ [illegible] in memoriam iniquitatem, his avertentibus se post illos; sed agnoscant me esse Dominum Jehovam.

Caput XXX.

[illegible] Tyri dat Babyloni [illegible] ut [illegible] pronunciat, exponit [illegible] Ægypto cladem, [illegible] per Babylonios [illegible].

1 DEINDE fuit [illegible] vigesimo septimo anno, primo mense, primo die mensis, ut esset verbum Jehovæ ad me, dicendo,
2 Fili hominis, Nebucad-retzar Rex Babylonis [illegible] a copiis suis servitutem magnam contra Tyrum, omne caput decalvatum est, & omnis humerus [b] nudatus: merces autem non est ipsi & copiis ejus de Tyro, propter illam servitutem quam servivit contra eam.
3 Idcirco sic ait Dominus Jehova, ecce ego trado Nebucad-retzari regi Babylonis terram Ægypti; ut tollat multitudinem ejus, & spoliet spolium ejus, ac prædetur prædam ejus, unde sit merces copiis ipsius.
4 [c] Operæ pretium earum cujus nomine servivermt, trado illis terram Ægypti; quia operati sunt mihi, dictum Domini Jehovæ.
5 Die illa ita [d] efferam [e] cornu domui Jisraëlis, ut tibi dem aperturam oris inter illos; ut cognoscant me esse Jehovam.
6 Rursus fuit verbum Jehovæ ad me, dicendo,
7 Fili hominis, prophetato dicens, sic ait Dominus Jehova; ejulate, *dicentes* Ah, de [f] die ista.
8 Nam propinqua est dies, propinqua est, inquam, dies Jehovæ: dies [g] nubila, tempus gentium erit:
9 Cùm invadet gladius Ægyptum, eritque

[illegible] Nebuchadnezzari [illegible], deinde Tyrus [illegible], ut [illegible] in Jeschahhja [illegible]. [illegible] vers. 1. & sequentibus. [illegible] a *Fili hominis* [illegible] Deus [illegible] Prophetam in [illegible] Nebucad-retzarem [illegible] contra Tyrum [illegible] Nebucad-retzari & militibus [illegible] vers. 3. & 4. ac postremò exponit se, [illegible] vers. 5.
[illegible] Ægypto [illegible] Judæis [illegible] Nebucad [illegible] Babylonios [illegible] 2. Reg. 25. [illegible]

10 [illegible] gravis dolor in Æthiopia cadentibus confossis in Ægypto.
11 Æthiopes, [i] Punique & [k] Ludæi, totaque [l] miscellanea turba, [m] Cubæi quoque, denique [n] juncti fœdere cum illis gladio cadent.
12 [o] Sic ait Jehova, & cadent sustentantes Ægyptum, [p] descendetque fastus roboris ejus: inde a turri [q] Syenes gladio cadent in ea, dictum Domini Jehovæ:
13 Et desolabuntur [r] inter regiones desolatas, & civitates illius inter civitates vastatas erunt:
14 Ut experiantur me esse Jehovam, cùm posuero ignem in Ægypto, & fracti fuerint omnes auxiliarii ejus.
15 Die illo prodibunt nuntii [a] a conspectu meo navibus, ad exterrendum Æthiopiam [b] securam: & erit gravis dolor in eis, cùm dies Ægypti, cùm ecce advenerit.
16 Sic ait Dominus Jehova, & faciam ut cesset multitudo Ægyptiorum per Nebucad-retzarem regem Babyloniæ;
17 Ipsum & populum ejus cum ipso, violentissimos gentium adductos ad perdendum istam terram; qui exerentes gladios suos contra Ægyptum implebunt eam terram confossis:
18 Et [f] redigens rivos in siccitatem vendam terram illam in manum malorum: denique desolabo terram & [i] quæ eam implent manu extraneorum; ego Jehova dixi.
19 Sic ait Dominus Jehova, & perdam deos stercoreos, & faciam ut cessent idola [e] e Nopho, & [f] princeps e terra Ægypti non erit amplius: cùm indidero timorem terræ Ægypti.
20 Nam desolabo [g] Patrosum, & [h] tradam igni Tsoghanem; ac exercebo judicia in [i] No:
21 Et effundam æstum iræ meæ in [k] Sinem robur Ægypti, cùm excidero multitudinem No.
22 Cùm ponam ignem in Ægypto [l] valde dolebit Sin, & No [m] disrumpetur; & Noph, hostibus quotidianis.
23 Juvenes Heliopoleos & [n] Buballi gladio cadent, ipsæ vero *puella* in captivitatem abibunt:
24 Et [o] Daphnis obscurabitur dies, cùm frangam ibi [p] lora Ægypti, & cessabit in ea fastus roboris ejus: ipsam nubes operiet, & filiæ ejus in captivitatem abibunt.
25 Denique exercebo judicia in Ægyptum, ut experiantur me esse Dominum Jehovam.

Princeps] erat enim Noph altera regia, ut ibidem observavimus. [illegible] *Patrosum*] vide Gen. 10. 14. h Heb. [illegible] 13. 22. *No*] i. Alexandriam, ut Jirm. 46. 25. 20 *Sinem*] i. Pelusium [illegible] Ægypti [illegible] Arabiæ Petrææ, quæ deserto Sinis nomen dedit. [illegible] m Heb. *erit ad disrumpendum*. 22 *Heliopoleos*] vide Gen. 41. [illegible] 23 *Daphnis*] vide Jeschahh. 30. 4. *Lora*] id est, imperium [illegible] [illegible] Levit. 26. 13.

Caput. XXXI.

Deus attritis Ægyptiorum copiis per Cyrenen, exponit [illegible] fore ut clades illa [illegible] patriam [illegible] Ægyptum [illegible] in captivitatem [illegible] Domino: [illegible]

[illegible]

10 *Punique*] vide Gen. 10. 6. *Ludæi*] vide Gen. 10. 13. *Miscellanea turba*] [illegible] in Ægypto [illegible]. *Cubæi*] id est, Libiæ [illegible] [illegible] f. Heb. *filii terræ fœderis* [illegible]. 12 [illegible] [illegible] 18 [illegible] *Descendet*] id est, concidet & ruet. *Syene*] [illegible] Ægypti [illegible] [illegible] 12 [illegible] 14 [illegible] 15 [illegible] 17 [illegible] 18 *Stercoreos*] [illegible] *Nopho*] vide Jeschahh. 19. 13.

[illegible]

[illegible] septimo die mensis, fuit [illegible] verbum Jehovæ ad me, dicendo,

21 Fili hominis, brachium Parhhonis regis Ægypti fregi: quod ecce non alligabitur inditis medicamentis, imponendo fascia ad alligandum ipsum, ut confirmetur ad tractandum gladium.

22 Idcirco sic ait Dominus Jehova, ecce me contra Parhhonem regem Ægypti: ut confringam brachia ejus, illud quod firmum est & quod fractum fuit: sic dejiciam gladium e manu ejus:

23 Et dispergam Ægyptios in gentes, spargamque eos in regiones:

24 Ideo confirmabo brachia regis Babylonis, tradens gladium meum in manum ejus: ut confringam brachia Parhhonis, & gemat gemitibus confossorum coram illo.

25 Confirmabo autem brachia regis Babylonis, brachia verò Parhhonis concident; ut cognoscatis me esse Jehovam, quum tradidero gladium meum in manum regis Babylonis ut extendat illum contra terram Ægypti.

26 [illegible] dispergam Ægyptios in gentes, & [illegible] in regiones: ut cognoscant me esse Jehovam.

CAPUT XXXI.

1 [illegible] fuit undecimo anno, tertio mense, primo die mensis; fuit inquam verbum Jehovæ ad me, dicendo,

2 Fili hominis, dic ad Parhhonem regem Ægypti, & ad multitudinem ejus; cui similis es in magnitudine tua?

3 Ecce Assyrius, erat cedrus in Libano, pulchra ramis, & virgultis umbrosa, altaque [illegible]

[illegible] fastigium ejus.

4 Aquæ educaverunt eam, abyssus [illegible]

[illegible]

5 Idcirco exaltata est statura ejus [illegible]

[illegible] ramusculi ejus [illegible]

ejus, quos emittebat [illegible]

6 [illegible] ramusculis ejus [illegible] sub umbra ejus habitabant omnes gentes amplissimæ.

7 Decora [illegible] in magnitudine sua, [illegible] longitudine palmitum suorum, quia [illegible] dix ejus ad aquas amplas.

8 Cedri in horto Dei non obscurabant eam, abietes non erant similes ramusculis ejus & castaneæ non erant sicut rami ejus: nulla arbor in horto Dei similis erat ei pulchritudine sua.

9 Pulchram effeceram eam cum multitudine palmitum ejus, adeò ut inviderent ei omnes arbores Heden, quæ erant in horto Dei.

10 Idcirco sic ait Dominus Jehova, [illegible] quòd te extuleris statura, & cùm dedisset ille fastigium suum inter densos ramos suos, elatus est animus illius altitudine sua:

11 [illegible] tradidi eum in manum fortissimi gentium, ut libere ageret in eum, propter improbitatem ejus expuli eum.

12 Et exciderunt eum extranei violentissimi gentium deseruerunt eum: in montibus, & in omnibus vallibus deciderunt palmites ejus, & fracti sunt rami ejus in omnibus alveis terræ, descenderuntque ab umbra ejus omnes populi terræ & deseruerunt eum.

13 Super ruinam ejus habitant omnes aves cœli, & in ramis ejus [illegible] bestiæ agri.

14 Ut non exaltent se de statura sua ullæ arbores irriguæ, & non proferant fastigium suum inter densos ramos, [illegible] in se ipsis altitudine sua [illegible] quandoquidem omnes illi [illegible] sunt morti, deorsum in terram imam [illegible] filios hominis, ad eos qui descendunt in foveam.

15 Sic ait Dominus Jehova, quo die descendit in sepulchrum, [illegible]

[illegible]

[illegible]

Caput XXXII.

[illegible] Regis Ægypti exprobrans, [illegible] & lamentatur per Baby[illegible], ut omnes gentes perter[illegible] pro tanto [illegible] potentiſſimos qui [illegible] ſepulchrum [illegible].

DEINDE fuit duodecimo anno, duodecimo menſe, primo die menſis, fuit, [illegible] verbum Jehovæ ad me, dicendo,

[illegible] hominis, profer lamentationem contra Pharhonem regem Ægypti, & dicito ad [illegible] leoni inter gentes [illegible] [illegible] per maria, [illegible] pedibus [illegible] flumina illarum.

[illegible] ait Dominus Jehova, at expandam [illegible] per congregationem [illegible] qui educent te pla[illegible]

[illegible] te in terrâ, in ſuperficie agri de[illegible]; faciamque ut habitent ſuper te [illegible] cœli, & ſaturabo ex te beſtias [illegible] terræ.

[illegible] carnem tuam ſuper montes, & [illegible] altitudine tua.

[illegible] terram nationis tuæ ſanguine [illegible] ad ipſos montes; adeò alvei im[illegible]

[illegible] cùm extinguam te, cœlos, [illegible]

8 Omnia luminaria [illegible] in cœlo [illegible] ſuper te; & diſponam tenebras ſuper terram tuam, dictum Domini Jehovæ.

9 [illegible] indignationem provocabo [illegible] populorum multorum; efficiendo ut perveniat confractio tua ad gentes, in regiones [illegible];

10 Faciamque ut obſtupeſcant de te populi multi, & reges eorum horreſcant propter te horrore, vibrante me gladium meum ante faciem illorum; ut trepident ſingulis momentis quiſque propter ſeipſum die caſûs tui.

11 Nam ſic ait Dominus Jehova, gladius regis Babyloniæ invadet te.

12 Gladiis robuſtiorum dejiciam multitudinem tuam, violentiſſimorum in gentibus omnium, qui vaſtabunt faſtum Ægypti; ut perdatur tota multitudo ejus.

13 Perdam etiam omnia jumenta ejus, ne ſupervenient aquis multis: ut non conturbet eas pes humanus amplius, etiam ungulatus jumentorum non conturbet eas.

14 Tunc faciam ut ſidant aquæ illarum; & flumina illarum tanquam oleum faciam ut ambulent, dictum Domini Jehovæ;

15 Cùm reddidero terram Ægypti deſolatiſſimam, terrâ deſtitutam iis quæ implebant eam; cùm percuſſero omnes habitantes in eâ, ut experiantur me eſſe Jehovam.

16 Lamentatio hæc eſt, quâ lamentabuntur illam, filiæ gentium lamentabuntur illam: de Ægypto & de tota multitudine ejus lamentabuntur illæ, dictum Domini Jehovæ.

17 Deinde fuit duodecimo anno, decimo quinto die ejuſdem menſis, fuit, [illegible], verbum Jehovæ ad me, dicendo,

18 Fili hominis, ede lamentum de multitudine Ægypti, & efferr eam; ipſam ut filias gentium validarum in imas terræ *partes* cum deſcendentibus in foveam,

19 *Dicito*, quo amœnior eſſes? deſcende, ut proſternaris cum præputiatis;

20 Inter confoſſos gladio qui ceciderint: gladius poſitus eſt, trahite eum, & omnes copias ejus.

21 Alloquantur illum fortiſſimi potentum e medio ſepulchri cum auxiliaribus ejus; qui deſcenderint, jacuerint præputiati apud confoſſos gladio.

22 Ibi alloquatur Aſſyrius cum tota congregatione ſua, circumſtantibus illum ſepulchris hujus; omnes confoſſi qui ceciderunt gladio:

[illegible]

23 Cujus

[illegible]

23 [illegible] in lateri-
bus foveæ, [illegible]
sepulchrum [illegible] conf[illegible] qui ceci-
derunt gladio, qui [illegible] ter-
ra viventium.

24 Ibi [illegible] Helam cum tota multitu-
dine sua circumstans sepulchro illius, [illegible] cu-
ncti confossi qui ceciderunt gladio, qui des-
cenderunt præputiati in imam terram partem;
qui indiderant terrorem suum terra viven-
tium, & reportant ignominiam suam cum
descendentibus in foveam.

25 Cui inter confossos [illegible] positum est cubile
cum tota multitudine ipsius, circumstanti-
bus illam sepulchris ipsius: omnes præputi-
ati confossi gladio, qui indito terrore suo
in terra viventium, jam reportant ignomini-
am suam cum descendentibus in foveam in-
ter confossos positi.

26 Ibi *alloquuntur* Meschec, Tubal, cum to-
ta multitudine sua circumstantes illam se-
pulchris sui; omnes præputiati confossi gla-
dio, cum indiderint terrorem suum terra
viventium.

27 Quamvis non cubent cum potentibus
qui ceciderunt ex præputiatis qui descen-
derunt in sepulchrum cum instrumentis bel-
licis suis, positis gladiis ipsorum sub capiti-
bus ipsorum, cum incumbat iniquitas eorum
ossibus ipsorum; quia terror potentum in
terra viventium est.

28 Tu quoque inter præputiatos confringe-
ris, & jacebis cum confossis gladio.

29 Ibi *alloquuntur* Edom, reges ejus, & om-
nes principes ejus, qui collocabuntur po-
tentia illorum apud confossos gladio ipsi
cum præputiatis cubabunt, & cum descen-
dentibus in foveam.

30 Ibi *alloquuntur* Toparchæ Aquilonis quot-
quot sunt, & omnes Tsidonii, qui descen-
dunt ad confossos cum terrore suo, potentia
illorum erubescentes, [illegible]
præputiati cum confossis gladio, [illegible]
ignominiam suam apud descendentes
in foveam.

31 Hos videns Parhho consolationem capi-
et de tota multitudine sua; confossi gladio,
Parhho, & omnes copiæ ejus, dictum Domi-
ni Jehovæ:

32 Cum indidero terrorem meum terra vi-
ventium, & prostratus fuerit inter præputi-
atos cum confossis gladio, Parhho & tota
multitudo ipsius, dictum Domini Jehovæ.

[illegible] incumbit capitibus ipsorum, & post funera [illegible]
[illegible] 26 *Tu quoque*] Meschec, Tubal, [illegible]
[illegible] 29 [illegible] Chaldæorum [illegible]

CAPUT XXXIII.

[illegible]

[illegible] ut loquere [illegible]
[illegible]
[illegible] aliquam gladium; & acceperit
populus illius terræ [illegible]
[illegible] suis, & ipsum [illegible]
speculatorem.

3 [illegible] gladium [illegible]
clanxerit buccina & [illegible] populum;

4 Audiens verò [illegible] quisquis sonum buccinæ
non acceperit [illegible]
dius sustulerit ipsum; [illegible] cædis suæ [illegible]
capite ipsius erit.

5 Sonum buccinæ audivit, sed monitum non
accepit; cædis suæ causa in eo erit; [illegible]
monitum accepisset, se ipsum eripuisset.

6 Ipse verò speculator cùm viderit gladium
advenientem, si non clanxerit buccina, po-
pulusque non fuerit monitus, & adveniens
gladius sustulerit ex eis aliquem, hic pro-
pter iniquitatem suam tollitur, [illegible]
verò ejus e manu speculatoris reposcam.

7 Te autem, ô fili hominis, [illegible] specula-
torem dedi domui Jisraëlis; ut audiens ex
ore meo verbum moneas eos ex me.

8 Cùm dixero improbo, improbe, omnino
morieris es; si non loquaris [illegible] im-
probum ut desistat à via sua: ipse improbus
propter iniquitatem suam morietur, [illegible]
nem verò ejus e manu tua requiram.

9 Tu verò si [illegible]
ut revertatur abinde, neque [illegible] à
via sua; ipse propter iniquitatem suam mo-
rietur, tu autem [illegible]

10 Tu itaque fili hominis, dic ad domum
[illegible] loquimini dicendo, [illegible]
nes nostræ & peccata nostra incumbunt
nobis, & in ipsis [illegible]
[illegible]

11 Dic ad eos, [illegible] dictum Domini
Jehovæ, [illegible] improbi, sed [illegible]
[illegible] revertatur improbus à via sua &
vivat: revertimini, revertimini à viis [illegible]

[illegible]

[illegible] cur enim moriemini, domus Jiſ-
raëlis?
12 Tu ergo, fili hominis, dic ad populares
tuos, juſtitiam juſti non eſt erepturam ipſum tem-
pore defectionis ſuæ, & in ſua improbitate
improbus non corruet quo tempore rever-
ſus fuerit ab improbitate ſua; at juſtus non
poterit vivere illa quo tempore peccabit.
13 Cùm dixero juſto, omnino victurus es, ſi
ipſe confiſus juſtitiæ ſuæ fecerit iniquita-
tem, omnia juſtè facta ipſius non memora-
buntur, ſed in iniquitate illa ſua quam facit
morietur.
14 Et cùm dixero improbo, omnino morim-
ino; ſi reverſus à peccato ſuo exercuerit
judicium & juſtitiam;
15 Pignus reſtituerit improbus, rapinam red-
diderit, in ſtatutis vitæ ambulaverit non fa-
ciendo iniquitatem, omnino vivet, non mo-
rietur.
16 Omnia peccata ejus quibus peccavit non
memorabuntur ei: judicium & juſtitiam ex-
ercuit, omnino vivet.
17 Attamen dicunt populares tui, non eſt æ-
qua via Domini; cùm ipſorum, ipſorum via
non ſit æqua.
18 Cùm averterit ſe juſtus à juſtitia ſua, & facit
iniquitatem; etiam morietur in iſtis:
19 Cùm autem averterit ſe improbus ab impro-
bitate ſua, & exercet judicium & juſtitiam;
in his ipſis vivet.
20 Attamen dicitis, non eſt æqua via Domini:
quemque ſecundum vias ſuas judicabo vos,
o domus Jiſraëlis.
21 Fuit autem duodecimo anno, decimo men-
ſe, quinto die menſis deportationis noſtræ;
venit ad me quidam qui evaſerat Jeru-
ſchalaimo dicens, percuſſa eſt civitas.
22 Manus autem Jehovæ adfuerat mihi ve-
ſpere, ante adventum ejus qui evaſerat, ut a-
periret os meum, donec is veniret ad me
mane; aperueratque os meum, ut non ob-
mutuerim amplius.
23 Fuit ergo verbum Jehovæ ad me, dicendo,
24 Fili hominis, qui habitant vaſtitates iſtas
in terra Jiſraëlis, loquuntur dicendo, unicus
erat Abrahamus qui hæreditariò poſſideret
hanc terram: nos autem multi ſumus, nobis
tradita eſt hæc terra in hæreditatem.
25 Idcirco dic ad eos, ſic ait Dominus Jeho-
va, Cum ſanguine ipſo comeditis, & oculos
veſtros attollitis ad ſtercoreos deos veſtros,
ſanguinemque effunditis: & iſtam terram
hæreditariò poſſideretis?
26 Inſiſtitis gladio veſtro, facitis abominati-
onem, & quiſque uxorem amici ſui impura-
tis: & iſtam terram hæreditariò poſſideretis?
27 Sic dicito ad eos, ſic ait Dominus Jehova,
Vivo ego, niſi qui in vaſtitatibus ſunt, gla-
dio cadant; & qui eſt in ſuperficie agri, beſtiis
eum exponam quæ comedant; qui verò in mu-
nitionibus & in ſpeluncis, peſte moriantur.
28 Tum reddam iſtam terram in deſolatiſſimam,
& deſinet faſtus roboris ejus: deſolabunturque
montes Jiſraëlis adeò ut nullus tranſeat.
29 Ut experiantur me eſſe Jehovam, cùm red-
didero iſtam terram deſolatiſſimam propter
omnes abominationes iſtorum quas faciunt.
30 Tu etiam, fili hominis, populares tui fre-
quenter prædicantes de te juxta parietes
& in portis domorum; quorum alloquitur
alter alterum, & quiſque fratrem ſuum, di-
cendo; venite jam, & audite quod ſit ver-
bum quod prodit à Jehova:
31 Venientes ad te quaſi adventu populi, ſe-
dentéſque coram te quaſi populus meus, &
audientes verba tua, ipſa non faciunt: qua-
vis ſuaviſſima ore ſuo ipſi faciant, quæ-
ſtum ſuum animus ipſorum perſequitur.
32 Nam ecce tu es eis quaſi canticum ſuaviſſi-
mum pulchrum ſono, & quidem optimè
pulſantis: ſed ut audiant verba tua, minimè
faciunt ea.
33 Cùm igitur evenerit illud (ecce advenit)
tum experientur Prophetam fuiſſe in medio
ſui.

[illegible]

bus ipſius, & præ ſe ferat plerunque ſimilem, tamen vacare illa [illegible] delectationis ergò, non pietatis & reverentiæ Dei [illegible] cedere, proinde neque concionibus credere, neque obſequi [illegible] tamen Prophetæ videantur [illegible] [illegible]

CAPUT XXXIIII.

Deus principibus, Sacerdotibus, Prophetis, denique omnibus reipublicæ & Eccleſiæ adminiſtris maledictionem denunciat propter impiam & inhumanam ipſorum adminiſtrationem: deinde ſe & ſuo Chriſti regno oſtendit Eccleſiam ſuam modo purgaturum eſſe, & fœdus cum hac initurum, ex quo omnis benedictio, propagatio, & ſalus ſit ad Eccleſiam perventura.

1 ET fuit verbum Jehovæ ad me, dicen-
do,
2 Fili hominis, propheta contra paſto-
res Jiſraëlis: propheta & dicito ad iſtos,
ad paſtores ipſos, ſic ait Dominus Jehova,
væ paſtoribus Jiſraëlis qui erant paſtori
ipſos: an non grex eſt quem paſcunt paſto-
res?
3 Adipem comeditis, & lanam induitis,
quod opimum eſt mactatis: gregem non pa-
ſcitis.
4 Morbo affectas non confirmatis, ægrotam-
que non curatis, & confractam non obliga-
tis, ac depulſam non reducitis, pereuntem-
que non requiritis: ſed vi dominamini in
eas & per ſævitiam.
5 Adeò ut diſpergantur deficiente paſtore,
& ſint cibo omnibus beſtiis agri diſperſæ;

[illegible]

6 Deerrant

6 Deerrant oves meæ in omnibus montibus,
& super omnem collem excelsum; denique
in superficie totius terræ dispersæ sunt oves
gregis mei, nemine reposcente & nemine
requirente.
7 Idcirco ô pastores, audite verbū Jehovæ:
8 Ne vivam ego, dictum Domini Jehovæ, nisi
(eò quòd est grex meus direptioni, & sunt
oves gregis mei cibo omnibus bestiis agri,
destitutæ pastore, & non reposcentibus pa-
storibus meis gregem meum: pascunt enim
pastores se ipsos, gregem autem meum non
pascunt)
9 Idcirco, ô pastores, audite verbum Jehovæ:
10 Sic ait Dominus Jehova, ecce me contra
istos pastores, ut reposcam gregem meum e
manu ipsorum, & faciam ut cessent a pascē-
do grege, ut non pascant amplius isti pasto-
res seipsos: eripiam enim gregem meum ex
ore ipsorum, ut non sint *oves* illis cibo.
11 Nam sic ait Dominus Jehova; ecce me,
me *inquam* ut reposcam *oves* gregis mei &
anquiram eas.
12 Sicut anquirit pastor gregem suum quo
tempore est in medio gregis sui, *ovium* dissi-
patarum, ita anquiram gregem meum: ut e-
ripiam illas ex omnibus locis, quo dispersæ
fuerint tempore nubis & caliginis:
13 Educens eos e populis, congregansque
eos ex regionibus, ac reducens eos in ter-
ram suam; ut pascam eos in montibus Jis-
raëlis ad alveos, & in omnibus locis [b] habi-
tabilibus hujus terræ.
14 In pascuo bono pascam eos, & in monti-
bus excelsi Jisraëlis erit caula eorum; ibi
recubabunt in caula bona, & pascuum pin-
gue depascent in montibus Jisraëlis.
15 Ego pascam gregem meum, & ego faciam
ut recubent; dictum Domini Jehovæ.
16 Percuntem requiram, & depulsam redu-
cam, fractamque obligabo, & ęgrotam con-
firmabo: pinguem verò & firmam perdam,
pascam [c] unamquamque jure.
17 Vos enim, ô mi grex, sic ait Dominus Je-
hova, ecce ego judicaturus sum [d] inter par-
vas pecudes, arietes, & hircos.
18 An parvum est præ vobis vos pascuum op-
timum depascere, quòd reliquum pascuo-
rum vestrorum conculcatis pedibus vestris?
& vos [e] nitidam aquam bibere, quòd reli-
quas pedibus vestris conturbatis?
19 Ut *oves* gregis mei conculcatum pedibus
vestris depascant, & conturbatum pedibus
vestris bibant?
20 Idcirco sic ait Dominus Jehova ad illas;
ecce me, me *inquam*, ut judicem inter pecu-
dem opimam & pecudem macilentam.
21 Eò quòd latere & armo impellitis, & cor-
nibus vestris impetitis omnes morbo affe-
ctas, eo usque ut dispergeretis eas foras:
22 Ideo servabo gregem meum ut non sint
amplius direptioni; & judicabo inter pe-
cudes.
23 Nam excitabo eis pastorem unum qui pa-
scat eas, servum meum Davidem: ipse pa-
scet eas, & ipse erit eis pastor.
24 Ego verò Jehova ero eis Deus, ut servus
meus David princeps in medio eorum; ego
Jehova eloquutus sum.
25 Et pangam eis fœdus pacis, faciamque ut
cessent bestiæ malæ e terra; ut habitent in
deserto securè, & dormiant in sylvis:
26 Reddamque ista & quæ sunt circa collem
meum, conserta benedictione: ac demit-
tam imbrem tempore suo, imbres benedi-
ctionis erunt:
27 Ut edat arbor agri fructum suum, & terra
det proventum suum, sintque in terra sua se-
curè, agnoscentque me esse Jehovam, cùm
fregero lora jugi ipsorum, & eripuero eos
e manu [h] exigentium servitutem ab ipsis.
28 Ita non erunt amplius direptioni gentibus,
& bestia terræ non comedent eos; sed ha-
bitabunt securè, nemine deterrente.
29 Denique excitabo eis plantam ad ce-
lebritatem, ut non sint amplius quos inter-
cipiat fames in terra, neque ferant amplius
ignominiam gentium:
30 Sed [k] cognoscatur me Jehovam Deum ip-
sorum cum ipsis esse; & ipsos esse populum
meum, domum Jisraëlis, dictum Domini Je-
hovæ:
31 Cùm vos, vos, inquam, homines grex
meus eritis, grex pascui mei; ego Deus ve-
ster, dictum Domini Jehovæ.

Caput. XXXV.

Deus Edomæis Judæos vexantibus, Dei nomen blasphemantibus, regionem invadentibus, & de illorum clade gaudentibus exitium & vastitatem æternam prænuntiat: deinde suos severissimi illius judicii nomine consolatur, promissiones Evangelicas subjicit de æterna nostra hæreditate in tali typo terræ promissæ adumbrata; & hæredum vocationem, regenerationem, justificationem, sanctificationemque promittens per Spiritum, qui desideratur in lege, hortatur Ecclesiam ad resipiscentiam & confirmat promissionibus.

1 DEINDE fuit verbum Jehovæ ad me,
dicendo,
2 Fili hominis, dispone faciem tuam
contra montem Sehhiris; & propheta
contra eum,
3 Dicens ei, sic ait Dominus Jehova, ecce me
contra te, ô mons Sehhiris, ut extēdens ma-
num meam in te, reddam te [a] desolatissi[mum]

[illegible marginal notes]

[illegible] allegoricam. a Heb. *secundum inquisitionem, pastoris* [illegible]. ‖ Infra 36.24. b Heb. *habitationum*. 14 *Excelsi* [illegible] [illegible] per hypallagen. 16 *Pinguem verò*] id est, eam quæ saginata [illegible] robori suo, & petulca erit: sic translatio paratur ad alterum membrum [illegible]. c Heb. *cum mensura*. 17 *Vos enim*] apostrophe ad pios qui [illegible] Deus ad ipsorum consolationem exponit priorem partem prolepseos, de judicio contra improbos pastores, & petulcas pecudes. d Heb. *pecudem ad pecudem, ad arietes, & ad hircos*. *Parvas pecudes*] id est, oves bonas, & malas; ut arietum hircorumque nomine boni & mali pastores allegoricè designantur; quæ duo genera deinde compellat per [illegible], pastores quidem [illegible] [illegible] [illegible]. e Heb. *sedimenti aquas, id est*, [illegible] [illegible] 20 *Opimam*] id est, pinguem illam, cujus [illegible] [illegible] 16. ut exposui superiore versu.

[illegible] plantarum appellatione [illegible] ut sit celeberrima non tantum apud Judæos, [illegible] gentes, ex quibus erit colligenda [illegible] plossis. i Heb. *intercepti fame*. k Heb. [illegible] 31 *Cùm vos*] id est, cùm vos ex toto hominum genere [illegible] Christo, ut sitis Ecclesia mea. *Homines*] id est, [illegible] to hominum genere in Christum insiti per fidem; [illegible] esse, & [illegible] tum spectandum [illegible] pleis 36. comparatio.

[illegible] tur Edomæis, hoc capite; altera, quæ Jisraëlitis [illegible] propositis judiciis in adversarios, tum promissionibus [illegible] hoc igitur capite [illegible] duo, propositio [illegible] [illegible] usque ad versum 5. & sententia [illegible]

2 *Dispone*] ut supra 6.2. a Heb. *desolationem & de*[illegible]

4 Civitates tuas *in* vaſtitatem redigam, & tu
deſolatiſſimus eris; ut experiaris me eſſe
Jehovam.
5 Eò quòd eſt tibi inimicitia [c] perpetua, qua
facis ut diffluant Jiſraëlitæ [d] per gladium;
tempore calamitatis ſuæ, [e] *quo* tempore ini-
quitatis *eſt* terminus.
6 Idcirco ut vivo ego, dictum Domini Jeho-
væ, in [f] cædem comparabo te, & cædes per-
ſequetur te: quandoquidem non odiſti cæ-
dem, etiam cædes perſequetur te.
7 Nam tradam montem Sehhiris [f] ſummæ
deſolationi, exſcindens ex eo [g] viatorem
& redeuntem:
8 Et replebo montes ejus confoſſis ipſius; in
ipſis collibus tuis, vallibuſque tuis, & omni-
bus alveis tuis confoſſi gladio cadent.
9 Deſolationibus perpetuis tradam te, & ci-
vitates tuæ non [h] reſtituentur; ut experia-
mini me eſſe Jehovam.
10 Eò quòd dicis, duæ iſtæ gentes, & duæ
regiones iſtæ meæ erunt; jam poſſeſſuri ſu-
mus iſtam hæreditariò ubi Jehova fuit:
11 Idcirco ut vivo ego, dictum Domini Jeho-
væ, facturus ſum ſecundum iram tuam & ſe-
cundum invidiam tuam quam exercuiſti
præ odio tuo contra illos, ut agnoſcar ab eis
cùm judicavero te,
12 Et experiaris me eſſe Jehovam, audiviſſe
omnes irritationes tuas quibus loquutus es
de montibus Jiſraëlis dicendo, deſolati ſunt;
nobis traduntur ad conſumendum:
13 Ut magnificaſtis vos contra me ore ve-
ſtro, feciſtiſque ut abundarent contra me
verba veſtra; me audiviſſe.
14 Sic ait Dominus Jehova; prout lætatur
tota iſta terra, deſolationem ſum effecturus
tibi:
15 Secundum lætitiam tuam, de poſſeſſione
domus Jiſraëlis, eò quòd deſolaretur, ita fa-
ciam tibi: deſolatiſſimus eris, ô mons Seh-
hir & tota Edomæa quantacunque eſt, [i] ut
cognoſcatur me eſſe Jehovam.

[illegible] montes deſignant a domicilio Jehovæ, ac proinde non Ju- [illegible] ipſum ludificantur, ut ipſe exprobrat ver. 13. 12 Ne- [illegible] 14 *Sic ad* [illegible] membrum, ut diximus in ver. 5. [illegible] i Heb. *ut cognoſcant*, [illegible]

Caput XXXVI.

1 Tu quoque, fili hominis, prophetato de
montibus Jiſraëlis, dicens; montes Jiſ-
raëlis, audite verbum Jehovæ.
2 Sic ait Dominus Jehova, eò quòd dicit
iſte inimicus de vobis, euge; & excelſa ſe-
culi [a] hæreditariò futura ſunt nobis:
3 Idcirco prophetato dicens, ſic ait Domi-
nus Jehova, [b] quia multis modis deſolave-
runt & exhauſerunt vos circumquaque, ut
eſſetis hæreditaria poſſeſſio reliquis genti-
um; & traducti eſtis [c] in labia nationum, in-
famiamque populorum:
4 Idcirco montes Jiſraëlis, audite verbum
Domini Jehovæ: ſic ait Dominus Jehova
ipſis montibus & collibus, alveis vallibuſq;,
& vaſtitatibus deſolatis, ac civitatibus de-

relictis, quæ ſunt direptioni & ſubſannatio-
ni reliquis gentium quæ circumquaq; ſunt:
5 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, *nimirum*
niſi igne zeli mei loquar contra reliquias
gentium & contra Edomæam totam; quæ
attribuerunt terram meam ſibi in hæredita-
tem cùm lætitia totius cordis, cum depopu-
latione [d] animoſa, ut [e] ſedes expulſorum e-
jus ſit direptioni:
6 Idcirco, *inquam*, prophetato de terra Jiſra-
ëlis, & dicito ipſis montibus & collibus, al-
veis ac vallibus; ſic ait Dominus Jehova,
ecce ego zelo meo & æſtu iræ meæ loquor,
eò quòd ignominiam gentium fertis.
7 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, ego ſub-
lata manu mea juro, *nimirum*, niſi gentes illæ
quæ circumſtant vos, ipſæ ignominiam ſuam
reportaturæ ſunt:
8 Vos verò montes Jiſraëlis ramum veſtrum
edituri ſitis, & fructum veſtrum laturi popu-
lo meo Jiſraëli; cùm [f] propè advenerint.
9 Nam ecce me apud vos, qui reſpiciam ad
vos ut colamini & ſeramini:
10 Et multiplicabo in vobis homines, totam
domum Jiſraëlis quanta quanta eſt; ut in-
habitentur civitates, & vaſtitates reædifi-
centur.
11 Multiplicabo, inquam, in vobis homines
& jumenta, quæ augeſcent & fructificabunt:
faciámque ut habitetis ſicut priſcis tempo-
ribus veſtris, benefaciens ampliùs quàm
primordiis veſtris, ut agnoſcatis me eſſe Je-
hovam.
12 Adducam enim ad vos homines cum po-
pulo meo Jiſraële, qui hæreditariò poſſide-
ant te, eriſque eis in poſſeſſionem: neque
perges ampliùs orbare eos.
13 Sic ait dominus Jehova, eò quòd dicunt
vobis exedentem homines te eſſe, & orban-
tem gentes tuas eſſe te:
14 Idcirco homines non exedes ampliùs, &
gentes tuas non orbabis ampliùs, dictum
Domini Jehovæ:
15 Neque ſinã ut audiatur in te ampliùs ig-
nominia gentium, & opprobriũ populorum
non feres ampliùs; & gentes tuas offendere
non ſines ampliùs, dictum Domini Jehovæ.
16 Deinde fuit verbum Jehovæ ad me, di-
cendo,
17 Fili hominis, domus Jiſraëlis cùm habi-
tarent in terra ſua, impurarunt eam viis ſuis
& actionibus ſuis: tanquam impuritas ſepa-
ratæ ex immunditia, erat via ipſorum coram
me;

[illegible] auditur ver. 4. 2 *Sic ait* hac propoſitione judicii, [illegible] continetur cauſa eadem, tribus ver- [illegible] 5. & 6. *Iſte inimicus*] Idumæus, ut præcedente capite. [illegible] a Heb. *in hæreditatem futura eſt*. b Heb. *quia &* [illegible] *ut ſupra* [illegible] 18.

propoſitionis ut diximus in ver. 7 duas partes complectitur: [illegible] tur promiſſiones hæreditatis æternæ (ad quas [illegible]) proximè præcedentia) & confirmantur his tribus verſibus, [illegible] 53.20 & ſeq. [illegible] Jeſchah. [illegible] promiſſione univerſali, fore ut in gentes omnibus terra [illegible] ſeſſoribus, ut Hoſch. 2. 22. 16 *Deinde* [illegible] miſſionibus Dei gratuitis erga hæredes propter nomen ſuum. [illegible] membra obſervanda ſunt: primum eſt narratio peccatorum [illegible] quibus Jiſraëlitæ laborabant, & legalis adminiſtrationis Dei, uſque ad verſum 32. ſecundum [illegible] ratio promiſſionum Evangelicarum, quæ illuſtrantur per comparationem [illegible] denſis legis, & ſpiritus efficacia operantisque per Evangelium, uſque ad verſum [illegible] tertium denique, hortatio ad [illegible] Dei & [illegible] Jiſraëlis in peccatis [illegible] 17 *Fili hominis*] [illegible] efficere promiſſiones Evangelicas, ver. 21. [illegible] Levit. 12. & 15.

[illegible]

 18 Idcir-

g Heb. propter ſanguinem quod ſanguinolenter effuſum. 20 [illegible] amplificatio peccati Jiſraëlitarum a circumſtantia, quod ipſi gentes [illegible] illos, & ad [illegible] ſtimulos [illegible] quod populus Dei [illegible] & prodiſſent tanquam e Schola ipſius ut videlicet haberent unde Jehovam blaſphemarent: quamobrem eo indignius fuit Jiſraëlitas non abſtinere à malo & mali ſpecie, ad aſſerendam & vindicandam gloriam Dei [illegible] 23. & Rom. 2. 24. 21 [Clementia] id eſt, [illegible] propterea perdidi, [illegible] ad comparationem promiſſionum Evangelii, quas Deus propter ſidem ſuam repetit, ver. ſequentibus, & ſuo tempore præſtitit. 22 Idcirco] Jam ſequitur ſecundum [illegible] membrū, de promiſſionibus Evangelicis in quibus exponuntur primùm cauſa, quæ eſt gloria Dei & ſanctificatio nominis ipſius, duobus verſibus; deinde promiſſiones ſpirituales vocationis & regenerationis, ver. 24. & tribus ſequentibus, ac poſtremò benedictionis à Deo in filios regeneratos per Chriſtum manaturæ, tribus. 23 Ante oculos] [illegible] Chaldæus paraphraſtes, & habet liber manuſcriptus: [illegible] in vulgatis exemplaribus legitur ante oculos veſtros, [illegible] Maſſoritarum teſtimonio. 24 Recipiens enim] enarratio liberationis ſpiritualis per vocationem Dei, [illegible] ver. 26. & ſanctificationis [illegible] ver. 27. 25 Aquis mundis] [illegible] Jeſu Chriſti: et ſingulas has partes paucis complectitur Apoſtolus, 1. Petri 1. 2.

18 Idcirco effudi æſtum iræ meæ ſuper eos, g eo quòd ſanguinē effundebant ſuper terram, & ſtercoreis diis ſuis imparabant eam.

19 Et diſperſi eos in gentes, ſparſique ſunt per regiones: ſecundùm viam eorum & ſecundum actiones eorum judicavi eos.

20 Etiam cùm veniſſent in gentes quò venerant, ſimiliter prophanarunt nomen ſanctitatis meæ; 'cùm dicerent illæ de eis populum Jehovæ ipſos eſſe, & e terra ejus prodiiſſe:

21 Sed 'clementia uſus ſum propter nomen ſanctitatis meæ, quod prophanant domus Jiſraëlis in gentibus quò venerunt.

22 'Idcirco dic domui Jiſraëlis, ſic ait Dominus Jehova, non propter vos ego facturus ſum, ô domus Jiſraëlis; ſed propter nomen ſanctitatis meæ quod prophanaſtis, apud gentes quò veniſtis:

23 Ut ſanctificem nomen meum maximum quod prophanatum fuit in gentibus, quod prophanatis in medio earum: ut ſciant gentes me eſſe Jehovam, dictum Domini Jehovæ, cùm ſanctificabo me in vobis, 'ante oculos earum.

24 'Recipiens enim vos ex ipſis gentibus cōgregabo vos ex omnibus regionibus, ac reducam vos in terram veſtram:

25 Et aſpergens vos 'aquis mundis ut mundemini, ab omnibus impuritatibus veſtris & ab omnibus ſtercoreis diis veſtris mundabo vos:

26 Et dabo vobis 'cor novum, & ſpiritum novum ponam in medio veſtri; & amovens cor lapideum e carne veſtra indam vobis cor carneum:

27 Et ſpiritum meum ponam in medio veſtri; quo faciam ut in ſtatutis meis ambuletis, & jura mea obſervetis facientes ea.

28 'Ita habitabitis in terra quam dederam majoribus veſtris, eritiſque mihi populus, & ego ero vobis Deus:

29 Qui ſervabo vos ab omnibus impuritatibus veſtris; & 'advocans frumentum augebo illud, neque imponam vobis famem.

30 ‖ Nam augebo fructus arborum & proventum agri, ut non ſuſcipiatis ampliùs opprobrium famis in gentibus.

31 'Recordamini ergo viarum veſtrarum peſſimarum, & actionum veſtrarum quæ nō ſunt bonæ; & 'faſtidio eſtote vobis ipſis propter iniquitates veſtras, & propter abominationes veſtras.

32 ‖ Non propter vos ego facturus ſum, dictum Domini Jehovæ, notum eſto vobis: erubeſcite, & rubore afficiamini a viis veſtris, ô domus Jiſraëlis.

33 'Sic ait Dominus Jehova, quo tempore mundabo vos ab omnibus iniquitatibus veſtris; faciam quoque ut habitentur civitates & ædificentur vaſtitates:

34 Et terra deſolata colatur, pro eo quòd fuerat h deſolatiſſima ante oculos omnis viatoris:

35 Adeò ut dicant, terra hæc ipſa quæ deſolata erat eſt ſimilis 'horto Hhedenis; & civitates quæ vaſtatæ deſolatæque & deſtructæ erant, munitæ inhabitantur;

36 Ut cognoſcant gentes quæ reliquæ erunt circa vos, me Jehovam reædificare [illegible] deſtructas, k conſerere deſolatam agrum: ego Jehova dixi & faciam.

37 'Sic ait Dominus Jehova, præterea l 'expoſitus ero domui Jiſraëlis ut hoc faciā eis; multiplicabo eos quaſi grege hominibus.

38 'Quaſi grege m ſacrificiorum, quaſi grege urbis Jeruſchalaimorum in ſolennitatibus ejus; ita erunt civitates quæ vaſtatæ ſunt repletæ gregibus hominum, ut 'cognoſcatur me eſſe Jehovam.

qua fidelium [illegible] cum gregibus ſacrificiorum [illegible] modum Chriſtiani omnes Sacerdotes [illegible] in Chriſto [illegible] Domino, Rom. 12. 1. m Heb. rerum ſanctarum. n [illegible] perſonaliter.

Caput XXXVII.

Deus per viſionem oblatæ Jechezkeli typo unius, & alterâ imperatâ, promittit à ſe & Judæos reſtitui iri in terram ipſorum, & Eccleſiam catholicam ſive univerſalem ab eodem ſymbolo confirmat liberandā eſſe per Chriſtum; ut admota in ipſa Eccleſia fruatur æterno Dei fœdere, Deum colat, & ab ipſo inhabitetur regaturq̄, ad gloriam ipſius ſempiternam.

1 Supervenienti mihi 'manu Jehovæ, eduxit me 'in ſpiritu Jehova, & collocavit me in medio cujuſdam 'convallis; quæ erat plena oſſibus:

2 Et traduxit me per illa circumquaque; ecce autem erant multa valde in ſuperficie illius convallis, & ecce arida erant valde.

3 Tum dicenti ad me, fili hominis, an 'reviviſcerent oſſa iſta? dixi, Domine Jehova tu noſti.

4 Edixit verò mihi, prophetato de oſſibus iſtis; & 'dicito ad ea, ô oſſa arida, audite verbum Jehovæ:

5 Sic ait Dominus Jehova oſſibus iſtis; ecce ego inducturus ſum in vos ſpiritum, ut vivatis.

6 Nam addam vobis nervos, & obducam vobis carnem, & ſuperindam vobis cutem, ponamque in vobis ſpiritum, & vivetis; ut cognoſcatis me eſſe Jehovam.

7 Cùm itaque prophetarem quemadmodū juſſus fueram; fuit 'ſonus me prophetante, & ecce concuſſio, appropinquantibus oſſibus b uno ad ſuum alterum.

8 Deinde cùm aſpicerem quòd ecce ſuper ea nervi & caro c aſſurrexiſſet, & ſuperinducta eſſet eis cutis ſupernè; ſpiritus autē nullus ineſſet eis:

9 Dixit ad me, prophetato alloquens Spiritum, prophetato fili hominis, dicens ad Spiritum, ſic ait Dominus Jehova, a quatuor [illegible]

26 Cor novum] ut Jirm. 31. 33. & ſuprà 11. 19. 28 Ita habitabitis] tertius promiſſionum gradus, ut diximus in verſum 22. 29 Advocans] id eſt, efficiens verbo ut compareat velut accerſitum, Pſalm. 105. 16. ‖ Supra 34. 29. 31 Recordamini] hortatio ad reſipiſcentiam, ut diximus in ver. 16. [illegible] ſuprà 6. 9. ‖ Deut. 9. 5. 33 Sic ait] concluſio totius prophetiæ per [illegible] promiſſionum tam ad hæreditatem pertinentium, quam [illegible] ad homines ipſos, duobus ultimis. h Heb. deſolatio.

id eſt, videturne fieri poſſe ut recipiant vitam, & [illegible] præſentis vitæ? Nam reſponſio ſua non eſt putanda [illegible] reſurrectione carnis futura ad vitam æternam; ſed de [illegible] tus, quam idcirco Propheta committit notioni & [illegible] ad ea] id eſt, interpretatio voluntatis Dei, qui [illegible] tuos, & quæ non ſunt vocat tanquam ſint, Rom. 4. 17. [illegible] curſor eſt aut adventantis majeſtatis Dei, aut [illegible] 1. 4. & 2. 22. b Heb. eſſe ad oſſum. c Heb. [illegible]

[illegible] advenì, ô ſpiritus, & perflato inter-
fectos iſtos ut vivant.

10 Quamobrem prophetante me quemadmo-
dum præceperat mihi, ingreſſus eſt in illa ſpi-
ritus & revixerunt; ſteteruntq; ſuper pedes
ſuos copiæ magnæ [d] quamplurimùm.

11 [e] Deinde dixit ad me, fili hominis, oſſa iſta
tota domus Jiſraëlis ſunt; ecce dicunt, [f] aru-
erunt oſſa noſtra, & periit exſpectatio no-
ſtra, ſucciſi ſumus [g] quod ad nos.

12 Idcirco prophetato indicens eis, ſic ait
Dominus Jehova, ecce [h] ego aperiens ſepul-
chra veſtra deducam vos a ſepulchris ve-
ſtris, popule mi; reducamque vos in terram
Jiſraëlis:

13 Ut cognoſcatis me eſſe Jehovam; aperi-
ente me ſepulchra veſtra & deducente vos
e ſepulchris veſtris, popule mi.

14 Et indam ſpiritum meum vobis ut revivi-
ſcatis, & collocabo vos in terra veſtra; ut
cognoſcatis me Jehovam [i] dicere & facere,
dictum Domini Jehovæ.

15 [k] Fuit etiam verbum Jehovæ ad me, dicen-
do,

16 Tu autem fili hominis, accipe tibi [l] lignum
unum, & [m] inſcribe ei, Jehudæ, & [n] filiis Jiſraë-
lis ſociis ejus: deinde accipe lignum [o] alte-
rum, & inſcribe ei, Joſepho lignum Ephra-
jimi, cum tota domo Jiſraëlis ſociis ejus.

17 Tum [p] admove ea unum ad alterum tibi in
lignum unum: ut ſint [f] adunata in manu tua.

18 [q] Cùm autem alloquentur te [g] populares
tui dicendo, an non indicaturus es nobis
quid iſta ſignificent tibi?

19 Dic ad eos, ſic ait Dominus Jehova, ecce
ego accepturus ſum [r] lignum Joſephi quod
fuit in manu Ephrajimi cum tribubus Jiſra-
ëlis ſociis ejus; & componam has conjunctas
illi cum ligno Jehudæ, efficiamque eos li-
gnum unum, ut ſint unum [s] in manu mea.

20 [t] Cumque fuerint ligna iſta quibus inſcrip-
ſeris, in manu tua ante oculos illorum:

21 Dic ad illos, [u] ſic ait Dominus Jehova, ec-
ce ego recepturus ſum filios Jiſraëlis e me-
dio ipſarum gentium quò abiverint; & con-
gregans eos circumquaque reducam eos in
terram ſuam:

22 Et efficiam eos gentem unam in illa terra
in montibus Jiſraëlis, & rex unus erit ipſis
omnibus Rex: neque erunt amplius duæ
gentes, neq; dividentur ampliùs in duo re-
gna deinceps:

23 Neque impurabunt ſe amplius diis ſterco-
reis ſuis, & rebus deteſtandis ſuis, aut ullis
defectionibus ſuis; ſed ſervabo eos ex om-
nibus habitationibus ipſorũ in quibus pec-
caverint, & mundabo ipſos, ut ſint mihi po-
pulus & ego ſim ipſis Deus.

24 Et [x] ſervus meus David rex erit ſuper ipſos,
ac [y] paſtor unicus erit omnibus ipſis; ut in
judiciis meis ambulent, ac ſtatuta mea ob-
ſervent facientes ea.

25 Et reſidebunt in ea terra quam dederam
ſervo meo Jahhakobo, in qua reſederunt
majores veſtri; reſidebunt, inquam, in ea
ipſi, filiique ipſorum, ac [h] nepotes ipſorum
uſq; in ſeculum, & David ſervus meus prin-
ceps ipſis erit uſque in ſeculum:

26 Cùm pepigero ipſis fœdus pacis, fœdus
[i] perpetuum futurum cum ipſis, & diſponens
ipſos multiplicabo ipſos, ponamq; ſanctua-
rium meum [z] in medio ipſorum in ſeculum.

27 Ut exiſtente tabernaculo meo apud ipſos,
ſim ipſis Deus & ipſi ſint mihi populus:

28 Et cognoſcant gentes me Jehovam ſancti-
ficare Jiſraëlẽ, cùm erit ſanctuarium meum
in medio ipſorum in ſeculum.

Caput XXXVIII.

*Deus per Prophetam prænuntiat Judæis cala-
mitates, quæ ipſis ex quo reducti fuerant a deporta-
tione erant eventuræ, operâ regum Aſiæ minoris &
Syriæ: graviſſima judicia exponit quæ contra illos
tum per Judæos, tum per alienigenas, tum ſua ip-
ſius manu effecturus eſſet: gloriam ad Judæos ex ho-
ſtium ſtrage perventuram docet: omniaq; tandem
concludit Evangelicis promiſſionibus.*

1 [a] DEINDE fuit verbum Jehovæ ad me,
dicendo,

2 Fili hominis, [b] diſpone faciẽ tuam ver-
ſus [c] Gogum, [d] terram Magogi, [e] principem,

[illegible] quamplurimùm [illegible] Jehudæ adhæſerant cùm laceraretur regnum. 2. Chron. 11. [illegible] verſ. 17 *Admove*] id eſt, hoc typo præfigu[ra] [illegible] per Chriſtum, ut exponitur verſ. 22. f Heb. *in unum.* [illegible] tranſitio ad interpretationem typi, per occaſionem conſu[l]tationis: cujus interpretationis partes cum typo convenien[tes] [illegible] de conſiliando & compingendo Jehuda & Jiſraële, verſ. 19. al[tera] [illegible] adunatus fuerit ſervando, regendo, & propagando [illegible] in Chriſto, verſibus reliquis. g Heb. *filii populi tui.* [illegible]] id eſt, Joſephum & Jiſraëlem totum hac virga adum[bratum] [illegible] id eſt, in poteſtate Chriſti, qui ſermo æternus eſt Patris [illegible] ſanctus: hic enim David ille eſt de quo infrà ver. 24. [illegible] tradidit omnia; Joan. 3. 35. & Matth. 28. 18. 20 *Cumq;* [illegible] ut dictum eſt ſupr. ver. 17. ſic tranſitur ad explicationem [illegible] Chriſti in Eccleſia ex variis populis adunata, ut notavimus [illegible] hæc narratio promiſſorum Dei antecedentia omnia [illegible] quidem liberatæ a Deo Eccleſiæ congmentationem & u[nionem] [illegible] deinde adminiſtrationem Chriſti, & fructus illius ex [illegible] per Spiritum habitantem in nobis, uſque ad verſum 27. ac po[ſtremo] [illegible] gloriam Dei in Eccleſia catholica, verſibus duobus ulti[mis] [illegible] a Prophetis dicta de uno populo & terra, ad veritatem [illegible] ſæpè monuimus.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

24. *Servus meus*] Chriſtus, qui propterea venit ut faceret voluntatem Patris in forma ſervi: quamobrem appellatur ſervus, 2. Chron. 17. 19. & Jeſchahj. 42. 1. [illegible] ut Joan. 10. 16.

h Heb. *filii filiorũ.*

i Heb. *ſeculi.*

26. *In medio ipſorum*] id eſt, in ipſorũ cordibus habitabo & inambulabo: vide 2. Cor. 6. 16. & ſequentibus.

1 *Deinde*] Duo hæc capita eodem pertinere apud omnes conſtat: ſed varia eſt illorum accommodatio. Nos omiſſis tam variis interpretationibus ſtatuimus ea per Spiritum Dei hoc loco eſſe poſita ad anticipationem, quaſi eadem ſit concio cum præcedente capite. Nam cùm Deus ſuperiore capite duo prænunciaviſſet, reſtitutionem populi ex captivitate Babylonica, & inſtaurationem per Evangelium Chriſti, ne forte Judæi præſumerent utrumque eodem tempore eventurum, ac ſi non eveniret, animis deficerent; propterea anticipatione Deus ſubvertit opinionem illam, docens poſt reverſionem populi ex captivitate, ante adventum Chriſti & juſtam regni Dei inſtaurationem multas populo Dei calamitates eventuras, & multa in hoſtes Eccleſiæ a Deo judicia, quemadmodum etiam prophetavit Danijel, 9. capite, 10. & 11. ſimilem anticipationem vide Jeſchaj. 52. 13. Summa igitur eſt, reverſo in Judæam populo fore ut multa mala ipſi importentur ante adventum Chriſti, & contrà Deus quamplurima edat documenta ſeveriſſimæ juſtitiæ ſuæ in adverſarios Eccleſiæ ad gloriam ſuam & ſalutem ejus. Partes (præter inſcriptionem & mandatum Dei, duobus verſibus comprehenſum) omnino ſunt quatuor: prima eſt propoſitio factorum tum hoſtium & rerum ab eis geſtarum, tum eventorum a Deo, uſque ad verſum 10. ſecunda eſt enarratio propoſitionis, uſque ad ver. 9. capitis 39. tertia, expoſitio propoſitionis enarrationiſque præcedentis, uſque ad verſum 25. poſtrema, concluſio. 2 *Diſpone*] ut ſupra 6. 2. *Gogum*] ſunt vocem propriam eſſe conſentiunt omnes: ſed plerique addicti interpretationi hujus & ſequentis capitis, propriam civi eſſe putant, & regis alicujus quo auctore futurum erat ut infeſtaretur Dei populus, alii regionis: nos verò comparato loco Apocalypſeos 20. 8. loci quidem & gentis appellationem eſſe ſtatuimus, ſed a Rege certo derivatam, nimirum a Rege illo Gyge qui Candaulem Lydum ante hæc tempora occiderat: nam ab eo orti Gygades, & lacus Gygæus denominatus eſt, Gog igitur eſt minor Aſia, quam his temporibus Halyattes obtinuit, deinde Crœſus: a quo fines regni ſui in Syriam propagante inditum nomen eſt cuidam parti Syriæ proximæ Jiſraëlitarum agro juxta Libanum, ubi ſitum fuiſſe oppidum docent omnes Geographi nomine Gygarta, pro eo quod eſt Gog-harta, id eſt, Gogi urbs, Syro vocabulo: ac proinde locum hunc ita accipimus, Prophetam ex ordine gentes quæ ſupra Judæam ſunt hoc loco percurrere, ut denotet magnitudinem regno Aſiæ minoris, Syriæque Judæam infeſtaturos eſſe, quod illi Antiochi, Seleuci, Demetrii, Nicanoreſque tenuerunt, qui multa mala Judæis intulerunt, & plurima ab eis perpeſſi ſunt. *Terram Magogi*] id eſt, Scythiæ ſive Sarmatiæ incolas, ſynecdochicè, qui tum Mediam obtinebant, ut meminimus Jirm. 49. 34. & ſuprà 32. 24. Aſiam depopulabantur & vaſtabant omnia uſque ad Syriam etiam, ubi permanſit tenebat omnis idololatriæ Hierapolis a Scythis condita, quæ Syris dicebatur Magog, teſte Plinio lib. 5 capite 23. *Principem*] hoc aſyndeton oſtendit quodmodo Ezekiel Prophetam percurrere certarum gentium nomina, ut ſynecdochicè intelligantur omnes ea quarum opera uſi ſunt Reges ad graſſandum in Judæa: ut apparet ex ver. 5. & ſequentibus.

primarium Meſchechi & Tubalis; & prophetato contra eum,
3 Dicens: ſic ait Dominus Jehova: ecce me contra te, ô Gog, princeps, primariæ Meſcheci, & Tubalis:
4 Ut reducam te imponens hamos maxillis tuis; cùm eduxero te & omnes copias tuas, equos & equites indutos perfectiſſimè omnes, congregationem multam clypeatorum & ſcutatorum, tractantium gladios omnium.
5 Perſas, Æthiopas, & Putæos cum illis; omnes ſcutatos & galeatos:
6 Gomerum cum omnibus agminibus ſuis, domum Togarmæ, ad latera Aquilonis cum omnibus agminibus ſuis; populos multos tecum.
7 Comparator, & compara te, tu & omnes congregationes tuæ quæ congregantur ad te; ut ſis illis cuſtodiæ.
8 Poſt dies multos animadvertetur in te, qui conſequentibus annis invaſurus es terram reducem à gladio, congregatam ex populis multis, invaſurus montes Jiſraëlis, qui fuerant vaſtitati jugiter; cùm ipſa ex populis educta habitabunt ſecurè omnes:
9 Et aſcendens quaſi fremebunda vaſtatio invaſurus es, ſimilis nubi operiendo illam terram futurus; tu, & omnia agmina tua, populique multi tecum.
10 Sic ait Dominus Jehova, nam erit die illa ut venientibus rebus multis in animam tuam; cogites cogitationem malam,
11 Dicens, aſcendam contra terram pagorum, invadam iſtos tranquillos habitantes ſecurè; qui omnes habitant abſque ullo muro, & quibus nullus eſt vectis, aut valvæ:
12 Ad prædandum prædam, & ad diripiẽdum direptionem, reducendo manum tuam contra vaſtitates inhabitatas, & contra populum receptum ex gentibus, facientem pecuariam & negotiantem, habitantes in editiore loco illius terræ.
13 Schebâ, & Dedan, negotiatoreſque Oceani, & omnes juvenes leones ejus dicent tibi; an ad prædandum prædam advenis? an ad diripiendum direptionem congregaſti congregationem tuam? ut deportes argentum & aurum, ut accipias pecora & merces, ut prædaris prædam magnam?
14 Idcirco prophetato, fili hominis, dicens Gogo, ſic ait Dominus Jehova: an non die illa habitante populo meo Jiſraële ſecurè experturus eſſes,
15 Poſtquam veniens è loco tuo, à lateribus Aquilonis, tu & populi multi tecum inſidentes equis omnes, congregatio magna, & copiæ multæ,
16 Aſcenderis contra populum meum Jiſraëlem, ut nubes ad operiendum terram illam? conſequentibus temporibus erit; cùm adduxero te contra terram meam, ut agnoſcant gentes me, cùm me ſanctificabo in te ante oculos ipſarum, ô Gog.
17 Sic ait Dominus Jehova, an tu es de quo loquutus fuero diebus priſcis per ſervos meos Prophetas Jiſraëlis qui prophetarunt diebus illis annos multos; me adducturum te contra illos?
18 Atqui erit die illa, qua die invaſerit Gog terram Jiſraëlis, dictum Domini Jehovæ; aſcendit æſtus meus in ira mea,
19 Et zelotypia mea igne excandeſcentiæ meæ loquor) mentiar niſi die illa fuerit commotio magna in terra Jiſraëlis?
20 Adeò ut concutiantur à facie mea piſces maris, & volucres cœli, ac beſtiæ agri, & omnia reptilia reptantia ſuper terram, omneſque homines qui erunt in ſuperficie terræ: & diruantur ipſi montes, concidantque præcipitia, & omnis murus in terram corruat.
21 Advocabo enim contra illum pro omnibus montibus meis gladium, dictum Domini Jehovæ; gladius cujuſque contra fratrem ſuum erit:
22 Et diſceptabo cum illo peſte, & cæde, & imbrem inundantem, lapideſque immanis grandinis, ignem, & ſulphur depluam ſuper illum, & ſuper agmina illius, ac ſuper populos multos qui erunt cum illo.
23 Ita magnificabo me, & ſanctificabo me, & innoteſcam in oculis gentium multarum; ut cognoſcatur me eſſe Jehovam.

Caput XXXIX.

1 Præterea tu, fili hominis, prophetato contra Gogum, dicens, ſic ait Dominus Jehova; ecce me contra te Gog, princeps, primariè Meſcheci & Tubalis.

2 [illegible] te, & ſeniſſime trahamque te; & [illegible] te e lateribus Aquilonis, adducam te in montes Jiſraëlis.
3 Ubi percutiens arcum tuum e manu ſiniſtra tua, ſagittas tuas e manu dextera tua dejiciam.
4 In montibus Jiſraëlis concides, tu & omnia agmina tua, & populi qui erunt tecum; volucribus, avibus omnibus alitibus, & beſtiis agri trado te comedendum.
5 In ſuperficie agri concides; quia ego eloquutus ſum, dictum Domini Jehovæ.
6 Deinde immittam ignem in Magogum, & in habitatores inſularum ſecuros; ut experiantur me eſſe Jehovam:
7 Et nomen ſanctitatis meæ notum faciam in medio populi Jiſraëlis, neque ſinam profanari nomē ſanctitatis meæ ampliùs; ſed cognoſcent gentes me eſſe Jehovam ſanctum in Jiſraële.
8 Ecce adventurum eſt & fiet, dictum Domini Jehovæ; illo ipſo die quem proloquutus ſum.
9 Tunc exibunt habitatores civitatum Jiſraëlis, & incendentes exurent arma, ſcutaque & clypeos, arcus & ſagittas, & jaculaq; & ſpicula: & incendent ea igne ſeptem annis.
10 Neque ferent ligna ex agro, neque cædent e ſylvis; nam armis accendent ignem cùm prædabuntur prædatores ſuos diripientque direptores ſuos, dictum Domini Jehovæ.
11 Et erit die illa ut dem Gogo locum ſepulchri ibi in Jiſraële, vallem viatorum ad Orientem maris, ut illa obſturet ora viatorum; cùm ſepeliverint ibi Gogum & totam multitudinem ejus, vocabuntque vallem multitudinis Gogi.
12 Nam ſepelient eos domus Jiſraëlis, ut mundent terram, ſeptem menſibus.
13 Sepelient, inquam, totus populus ipſius terræ, cùm fuerit ipſis comparatum nomen: quo die glorificavero me, dictum Domini Jehovæ.
14 Homines autem aſſiduos ſeparabunt tranſeuntes per regionem, tranſituros ut ſepeliant eos qui remanſerint in ſuperficie terræ; ad mundandum ipſam, exactis ſeptem menſibus pervestigaturos.
15 Atque hi tranſeuntes tranſibunt per terram, ut diſpiciat *quiſque* oſſa hominum, extruatque juxta illorum quodque monimentum: donec ſepeliverint eorum quodque veſpillones in valle multitudinis Gogi.
16 Quin etiam nomini civitati erit multitudo ipſius, poſtquam mundaverint terram.
17 Tu autem fili hominis, ſic ait Dominus Jehova, dic avibus omnibus alitibus, & omnibus beſtiis agri, congregamini & venite, colligite vos circumquaq; ad mactationem meam quam ego mactaturus ſum vobis; mactationem magnam in montibus Jiſraëlis: ut comedatis carnem & bibatis ſanguinem;
18 Carnem potentium comedatis, & ſanguinem principum terræ bibatis; arietum agnorum, & hircorum, juvencorum, pinguium Baſchanis omnium.
19 Comedetis autem adipem ad ſatietatem, & bibetis ſanguinem ad ebrietatem, ex mactatione mea quam mactaturus ſum vobis.
20 Et ſatiabimini de menſa mea equis & curribus, potentibus, & omnibus bellatoribus, dictum Domini Jehovæ.
21 Sic edam gloriam meam in gentibus; ut videant omnes gentes judicium meum quod fecero, & manum meam quam impoſuero illis.
22 Et cognoſcant domus Jiſraëlis, me Jehovam Deum ipſorum eſſe a die illo & deinceps:
23 Cognoſcant verò gentes propter iniquitatem ipſorum deportatos fuiſſe domum Jiſraëlis; eò quòd prævaricati eſſent contra me, & abſcondiſſem faciem meam ab eis; ideo me tradidiſſe eos in manum hoſtium ſuorum ut caderent gladio omnes.
24 Secundum impuritatem eorum & ſecundum defectiones eorum me egiſſe cum eis, cùm abſcondiſſem faciem meam ab eis.
25 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, jam reſtituam captivam multitudinem Jahhakobi, & miſerebor totius domus Jiſraëlis; & zelotypus ero nominis ſanctitatis meæ:
26 Cùm tulerint ignominiam ſuam & totam prævaricationem ſuam qua prævaricati ſunt contra me; quando habitabant in terra ſua ſecurè, nemine deterrente.
27 Reducendo eos ex populis, congregabo eos e regionibus inimicorum ipſorum; ut

14 *Homines autem*] ſecundum exegeſeos membrum, ut diximus ver. 12. [illegible] ſepultum, ut impura ſit terra a conſortio cadaverum. f Heb. *juge*. g Heb. *ſeparabunt*. h Heb. *a fine ſeptem menſium*. *Exacto ſeptem*] id eſt poſt diuturnam illam occupationem laboremque Jiſraëlitarum omnium, de quo ſuprà ver. 12. Iſtius autem curationis, [illegible] Græci vocant, ratio exponitur diligentiſſima ſequente verſu. 15 *Tranſeuntes*] publici curatores, ut modo diximus. *Diſpiciat*] i. per quirat, & pervestiget ut condantur ſuis ſepulchris caret, in ea valle quam Propheta nominavit. i Heb. *ſepelientes*. 16 *Quin etiam*] [illegible]

[illegible] hæredem regni [illegible] b Heb. *in ſecuritate*. 9 *Tunc* [illegible] membri prolepſeos, ut diximus in verſum 3. c Heb. [illegible] 11 [illegible] Exornatio ſecundi membri [illegible]

[illegible] 17 [illegible] membri prolepſeos, ut diximus [illegible] 20 *Equis & curribus*] id eſt, viris militaribus, qui vehuntur equis [illegible] metonymia. k Heb. *viro belli*. 21 *Sic edam*] poſtremus [illegible] de fine judiciorum præcedentium, ultimum gloria Dei [illegible]

[illegible]

ſanctificatus in ipſis ante oculos gentium mul-
tarum:
28 Ut cognoſcant me Jehovam Deum ipſo-
rum eſſe qui deportavi ipſos in gentes, col-
ligam vos in terram ipſorum; neque relin-
quam amplius ullum ex eis ibi.
29 Neque abſcondam ampliùs faciem meam
ab eis; cùm effuderim ſpiritum meum ſuper
domum Jiſraëlis, dictum Domini Jeho-
væ.

Caput XL.

Deus ſervo ſuo viſionem exhibet de instauratione Eccleſiæ, regni & populi per Chriſtum: itaque primùm tribus his capitibus ſedem Eccleſiæ ſuæ Jeruſchalaimum ſtatuens, magnificentiſſimam illius figuram adumbrat ambitu uno maximo, tribus atriis templum antecedentibus, templo elegantiſſimo ſepto ad templum adjecto & atrio a poſteriore ipſius parte ipſum terminante: & horum ſingularum partium membra, ſtructuras, lumina, ornamentaq; deſcribit accuratiſſimè.

1 Vicesimo quinto anno a deportatio-
ne noſtra, in principio anni, decimo
die menſis, quarto decimo anno poſt-
quam percuſſa fuerit civitas; ipſo eodem
die fuit ſuper me manus Jehovæ ut dedu-
ceret me illuc.
2 Viſionibus Dei duxit me Jehova in terram
Jiſraëlis; & collocavit me in monte alto
valde, ſecundum quem erat quaſi ſtructura
civitatis a meridie.
3 Cùmque duxiſſet me illuc, ecce virum cu-
jus aſpectus erat ſimilis aſpectui chalybeo,
cum funiculo lineo in manu ſua, & cala-
mo menſuræ; qui ſtabat in porta.
4 Edixit autem mihi vir ille, fili hominis, a-
ſpice oculis tuis, & auribus tuis audi, & ad-
verte animum tuum ad omnia quæ ſum o-
ſtenſurus tibi; nam ut oſtenderem tibi ad-
ductus fuiſti huc: indica omnia quæ vides
domui Jiſraëlis.
5 Ecce autem murus erat a parte [illegible]
domus circumquaque, & in manu illius vi-
ri calamus menſuræ ſex cubitorum, ex cu-
bito & palmo: quo menſus eſt latitudinem
illius ſtructuræ calamo uno, & altitudinem
calamo uno.
6 Veniténsque ad portam quæ ſpectabat Ori-
entem verſus, aſcendens per gradus ejus;
& menſus eſt limen portæ calamo uno la-
titudine, & limen alterum calamo uno lati-
tudine:
7 Et procœtonem quemque calami unius
longitudine, & calami unius latitudine; in-
ter procœtonas verò quinque cubitorum; li-
men quoque portæ juxta veſtibulum portæ
intrinſecus, calami unius.
8 Ita cùm menſus eſſet veſtibulum ipſius
portæ intrinſecus, calami unius.
9 Menſus eſt veſtibulum portæ octo cubi-
torum, cum liminibus ejus binum cu-
bitorum; nempe veſtibulum portæ intrin-
ſecus.
10 Procœtones autem portæ verſus Ori-
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] mensura
eadem terniis ipsis; etiam mensura [illegible]
[illegible] hinc & inde.
11 Et mensus est latitudinem ostii illius por-
tæ decem cubitorum, longitudinem ipsius
portæ tredecim cubitorum.
12 Terminus autem ante procœtonas [illegible]
unius cubiti hinc, & unius cubiti terminus in-
de: & quisque procœton senum cubito-
rum hinc, & senum cubitorum inde.
13 Itaque mensus est præter portam a tecto
[illegible] ad tectum alius latitudi-
nem viginti quinque cubitorum; ostium e
regione ostii.
14 Ita fecit subgrundarum supercilia (sexa-
ginta cubitorum) sic versus limen ipsum a-
trii circumcirca portam.
15 A fronte autem hujus ingressus usque ad
frontem vestibuli portæ interiorem; *erant*
quinquaginta cubiti.
16 Denique fenestræ clausæ erant procœ-
tonibus, & superliminaribus eorum intrin-
secus circumcirca portam, ac ipsis etiam
peristomatis vestibuli: in fenestris autem cir-
cumquaque intrinsecus, & in [illegible] li-
mine palmæ.
17 Postea introduxit me in atrium exti-
mum, ubi ecce *erant* cellæ & pavimentum
factum isti atrio circumquaque, triginta
cellæ in ipso pavimento.
18 Atq; hoc pavimentum ad latus portarum
[illegible] longitudinis portarum, pavimen-
tum depressius erat.
19 [illegible] est latitudinem inde a fron-
te portæ infimæ ad frontem atrii interioris
intrinsecus, centum cubitos; Orientem &
Aquilonem versus.
20 Cum portæ spectantis versus Aquilonem
in atrio extimo, metiretur longitudinem &
latitudinem.
21 (Cujus procœtones tres hinc & tres in-
de limina quoque ejus, & vestibula ejus e-
rant unumquodque secundum mensuram
portæ prioris:) quinquaginta cubitorum
longitudine sua, latitudine verò viginti
quinque cubitorum.
22 Etiam fenestræ ejus, & vestibula ejus, &
palmæ ejus erant secundùm mensuram portæ
quæ spectabat versus orientem: quo gradi-
bus septem ascendebatur, cum vestibulis
ejus ante ipsum.
23 Ubi autem porta erat atrio interiori e re-
gione portæ Aquilonem & Orientem ver-
sus; mensus est a porta ad portam centum
cubitos.
24 Postea deduxit me versus meridiem, ubi
ecce porta erat meridiem versus: cujus
mensus est limina & vestibula secundum
mensuras illas.
25 (Cui erant fenestræ, & vestibula sua cir-
cumquaque, similes fenestris illis) quin-
quaginta cubitorum longitudine, latitudine
vero viginti quinque cubitorum:
26 Septem quoq; gradus ascensuum ejus, ubi
vestibula ejus ante ipsos erant: & palmæ u-
na hinc, & altera inde ad limina ejus.
27 Ad portam autem atrii interioris meridi-
em versus; mensus est a porta *illa* ad por-
tam hanc versus meridiem centum cubitos.
28 Tum perduxit me in atrium alterum in-
terius portâ meridianâ, ubi mensus est por-
tam meridianam secundum mensuras illas.
29 (Et procœtonas ejus, & limina ejus, vesti-
bulaq; ejus secundum mensuras illas cum
fenestris ejus & vestibulis ejus circumquaq;)
quinquaginta cubitorum longitudine, latitu-
dine autem viginti quinque cubitorum.
30 Nam vestibula erant circumquaque lon-
gitudine viginti quinq; cubitorum & latitu-
dine quinque *decadum* cubitorum.
31 Cum vestibulis suis secundum atrium ex-

[illegible] *Et quisque proc.*] ut suprà ver. 7. 13 *Itaque* [illegible] spatium ab extremi procœtonis suggrunda usque ad finem [illegible] portam pertinentis & principium portæ, cubitorum viginti quin- [illegible] unius cubiti, ver. 12. tres procœtones cubitorum senum [illegible] duodecim, & inter procœtonas erant quinque cubiti, suprà ver. [illegible]

[illegible] & in sequentibus: vide ver. 16. *Septem*] erat enim ambitus [illegible] in sequentibus. 23 *Atrio interiori*] id est, medianum, quod [illegible] repositorium erat, ut diximus suprà in ver. 5. k Heb. [illegible] 25 *Fenestris illis*] de quibus suprà ver. 16, & 22. 26 *Gradus*] [illegible]

[illegible]

[illegible] ... ad limina ... octo in aſcenſus ſuos.

32 Deinde abduxit me in ipſum atrium interius verſus Orientem, ubi menſus eſt portam ſecundum menſuras illas.

33 (Procœtonas quoque ejus, & limina ejus, veſtibulaq; ejus ſecundum menſuras illas, feneſtras etiam ejus, & veſtibula ejus circumquaq;) longitudine quinquaginta cubitorum, latitudine autem viginti quinque cubitorum:

34 Cum veſtibulis ejus verſus atrium exterius, & palmis ad limina ejus utrinq; & octo gradibus in aſcenſus ſuos.

35 Similiter deducens me ad portam Aquilonalem, menſus eſt ſecundum menſuras illas:

36 Procœtonas ejus, limina ejus, & veſtibula ejus, feneſtraſq; ejus circumquaque, longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine viginti quinque cubitorum;

37 Cum liminibus ejus ad partem atrii exterioris, & palmis ad limina ejus utrinque, & octo gradibus in aſcenſus ſuos.

38 Ac cellæ quidem cum oſtiis ipſarum erant ad limina ſingula portarum, ubi abluebant holocauſta:

39 Sed in veſtibulo hujus portæ binæ menſæ erant utrinque; ad jugulandum in eis holocauſtum, & peccatum, & reatum:

40 Et ad latus foris aſcendenti ad oſtium portæ Aquilonalis duæ menſæ; ſimiliter ad latus alterum quod erat veſtibulo ejuſdem portæ, duæ menſæ:

41 Quatuor menſæ hinc, & quatuor menſæ inde lateribus illius portæ: in his octo menſis jugulabant.

42 Quatuor autem menſæ pro holocauſto erant e cæſis lapidibus longitudine ſeſquicubiti, & latitudine ſeſquicubiti, altitudine autem cubiti unius; in quibus etiam deponebant inſtrumenta quibus jugulabant holocauſtum & ſacrificium.

43 Et lapides focarii palmi unius diſpoſiti erant intus circumquaque, & in menſis caro rerum oblatarum.

44 Poſtea ab exteriore loco portæ atrii intimi vidi cellas cantorum, unas quæ in atrio intimo erant ad latus portæ Aquilonalis ſpectantes meridiem verſus, alteras [illegible] ad latus portæ Orientalis verſus Aquilonem ſpectantes.

45 Tum dixit ad me, hæc cella quæ ſpectat meridiem verſus, eſt ſacerdotum [illegible] cuſtodiam obſervationem domus.

46 Cellæ autem illæ quæ ſpectant verſus Aquilonem, ſacerdotum obſervantium obſervationem altaris: hi ſunt filiorum Tſadoki, qui appropinquant e poſteris Levi ad Jehovam, ut miniſtrent ei.

47 Atque hoc atrium menſus eſt longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum quadratum, cum altari ante domum.

Caput XLI.

1 Deinde adducens me ad veſtibulum domus, menſus eſt limen veſtibuli quinque cubitorum hinc, & quinque cubitorum inde: latitudinem autem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde.

2 Longitudo veſtibuli viginti cubitorum erat, & latitudo undecim cubitorum, idque cum gradibus quibus aſcendebatur ad ipſum: & columnæ erant ad limina, una hinc & altera inde.

3 Poſtea adducens me ad ipſum templum, menſus eſt limina ſex cubitorum latitudine hinc, & ſex cubitorum inde latitudine, pro latitudine tentorii:

4 Latitudinem autem oſtii decem cubitorum, & latera oſtii quinque cubitorum hinc, & quinque cubitorum inde: menſus etiam eſt longitudinem ejus quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum.

5 Et ingreſſus intrinſecus menſus eſt limen oſtii duorum cubitorum; & oſtium ſex cubitorum, latitudinem autem oſtii ſeptem cubitorum.

... 38 Cellæ ... 40 Hujus portæ ... Aquilonalis, convenienter cum lege Levit. ... Peccatum ... ad Levit. ... [illegible]

... abluebant oblationum partibus quas popularibus ... ſuperiores illæ de quibus ver. 40. & ... ad Levitarum uſum. ... [illegible] ... dem et analogia legis Exod. ... porta, ... veſtibuli, procœtonumq; ... fuit hujuſmodi. ... tudinem, ut ſupra 40.8. ... [illegible] ... queſtibus.

[illegible] ſeptum [illegible] cubitorum, & latitudinem viginti [illegible], in parte interiore templi; [illegible] hoc eſt, [illegible] ſancto-rum.

7 Item menſus eſt parietem illius domus ſex cubitorum, & latitudinem [illegible] ſubſtructionis quatuor cubitorum circumquaq; circa domum.

8 Subſtructionei autem iſtæ, ſubſtructio [illegible] una ad alteram, [illegible] ternæ erant, [illegible] idque triginta vicibus; perveniebantque ad parietem qui erat domui, [illegible] trabes ſubſtructionum circumquaque [illegible] ut hærerent; ſed non hærebant parieti domus.

9 Nam dilatabatur [illegible] in ambitum ſupernè pro ſubſtructionibus, quæ ambitum ipſius domus efficiebant ſupernè circumcirca domum, idcirco latitudo domus erat ſupernè: atque ita infima latitudo excreſcebat in ſumma ſua parte pro mediana.

10 Similiter vidi ad domum ſubſtructionem ſupremam circumquaque; fundamenta ſubſtructionum [illegible] juſti calami, ſex cubitorum ad alam uſque.

11 Latitudo parietis qui erat ſubſtructioni extrinſecus quinque cubitorum erat: itemque [illegible] area pura locus ſubſtructionum quæ erant domui.

12 Inter quas & cellas latitudo intercedebat viginti cubitorum, circa domum circumquaque.

13 Oſtia autem ſubſtructionum ad aream puram, oſtia una ſpectabant Aquilonem verſus, & oſtia altera verſus meridiem: eratque latitudo loci areæ illius puræ, quinque cubitorum circumquaque.

14 [illegible] vero quæ erat ante ſeptum latere verſus Occidentem latitudine ſeptuaginta cubitorum erat: cujus ſtructuræ parietes quinque cubitorum erat latitudine circumquaque; longitudine autem ſua, nonaginta cubitorum.

15 Deinde menſus eſt domum illam longitudine centum cubitorum; id eſt, ſeptum, ſtructuramque; & parietes ejus longitudine centum cubitorum.

16 Similiter latitudinem partis anterioris domus cum ſepto Orientem verſus, centum cubitorum.

17 Denique menſus eſt longitudinem ſtructuræ in conſpectu illius ſepti, quæ erat poſt illud, & periſtylia ejus hinc & inde, centum cubitorum; comprehenſo templo ipſo interiore, & veſtibulis atrii.

18 Limina, & feneſtræ clauſæ & periſtylia circumquaque erant tribus iſtis, e regione liminis cujuſque tectorium ligneum circumquaque a ſolo inquam uſque ad feneſtras, etiam ipſæ feneſtræ tectæ erant,

19 Ad ſuperiorem uſque partem oſtii, & uſque ad domum intimam extimamque; denique in omni pariete circumquaque interno & externo, convenientiſſimè.

20 Eratque fabrefactum Cerubinis & palmis, palma inter duos Cerubos; & binæ facies cuique Cerubo,

21 Nempe facies humana verſus palmam unam hinc, & facies juvenis leonis verſus palmam alteram inde: fabrefactum in tota domo circumquaque:

22 A terra uſque ad ſuperiorem partem oſtii Cerubini & palmæ fabrefactæ erant; etiam in pariete templi.

23 Templo erat poſtis quadratus, & parti interiori loci ſancti: hujus aſpectus, ſicut aſpectus illius.

24 Altare ligneum erat tres cubitos altum & longitudine duorum cubitorum, cum angulis ſuis ad ipſum pertinentibus, cujus longitudo & parietes lignei erant: dixitque ille ad me, illa eſt menſa quæ eſt coram Jehova.

[illegible] uſque templi mediante quidem, in cubitos quinque; [illegible] cubitos ſex; ut ſequentibus exponitur. c Heb. coſta, ſive [illegible]. d Heb. ut iſſent comprehenſi. [illegible] mero alæ, ſive pteromatis, cujus mentio eſt ver. 10. Nam [illegible] trabes ita erant inditæ [illegible], ut nullam in partem di[illegible]. Non hærebant] videlicet templum verſus: ut 1. Reg. 6. 6. [illegible]

[illegible] modo dictum, ſic propterea dictum, quod velut particula eſſet [illegible] a Heb. mare. Septuaginta] i. ſub medium templi dividebat illud ſpatium longum 150. cubitos per cubitorum ſeptuaginta latitudinem. Nam [illegible] muro templi (in quem cubitus unus erat [illegible]) [illegible] utrumque latus illius, per tricenos quinos cubitos; qui numerum conjunctus efficit ſeptuaginta. Latitudine] id eſt, [illegible] cubitos quinque. Nonaginta cubit.] [illegible] Ideſt ſept] [illegible]

[illegible] Sic] ut 1. Reg. 6. 4. [illegible] 21 Facies] vide ſup. [illegible] 24 Altare] videlicet thymiaterium ſuffituum, quod Deus poni juſſerat ante velum & arcam teſtimonii. Exod. 30. 6. Hic autem menſura longè amplior traditur in omnes partes, quàm fuerit circumſcripta à Moſche, ibidem. Parietes] i. tabulata, ex quibus latera alteris confecta erant. [illegible] Dixitque] ſpectans videlicet Aquilonem verſus, & quaſi digito commonſtrans menſam quæ panibus faciei inſtructa erat jugiter ante faciem domini: de qua Exod. 25. 23. & ſequentibus.

25 Binæ

[illegible]

25 [illegible] ad loca [illegible]
26 [illegible] illas val-
vas [illegible] altc-
[illegible]
27 Erant etiam illic in foribus tem-
pli, Cerubini & palmæ, quemadmodum fa-
cta erant parietibus [illegible] ligni
in fronte vestibuli extrinsecus.
28 [illegible] palmæ hinc &
inde in lateribus vestibuli; & [illegible]
bus domus, densisque trabibus.

Caput XLII.

1 Deinde educens me ad atrium ex-
terius ea via quæ spectat Aquilonem;
adduxit me ad eas cellas quæ erant e
regione septi, & quæ erant e regione ædi-
ficiii ad Aquilonem.
2 In conspectum longitudinis cubitorum
centum ad ostium Aquilonale, & latitudinis
quinquaginta cubitorum.
3 E regione viginti illorum qui erant atrio
interiori, & e regione pavimenti quod erat
atrio exteriori; erat peristylium e regione
peristyli tribus ordinibus.
4 Ita ante cellas ambulacrum erat denûm
cubitorum latitudine introrsum, via cubi-
ti unius ostiaque eorum ad Aquilonem.
5 Cellæ autem summæ contractiores erant:
quia superare debuerant peristylia ipsas,
ex imis, & medianis ædificium erat.
6 Nam tristegæ quidem erant, sed non erant
eis columnæ similes columnis atriorum
illorum: ideireo contractius erat ædificium
præ imis & medianis [illegible] inde
a solo ipso.
7 Maceriæ autem quæ extrinsecus erat ex
adverso cellarum versus atrium exterius in
fronte cellarum, longitudo erat quinqua-
ginta cubitorum.
8 Nam longitudo cellarum quæ erant atrio
exteriori, quinquaginta cubitorum erat: ita
ut ecce ante templum cellæ centum cubi-
torum essent.
9 A loco autem cellarum illarum; is qui
deducebat me venturus ad illas ab Oriente
atrii exterioris.
10 Per latitudinem maceriæ atrii versus O-
rientem; in frontem septi, & in frontem
ædificii cellarumque:
11 [illegible]
pectum illarum cellarum, quæ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
12 Ita similia ostia illarum cellarum quæ [illegible]
[illegible]
[illegible] quæ erat ante maceriam [illegible] O-
rientem [illegible] ad illas.
13 Dixit ille ad me, cellæ Aquilonis, cellæ [illegible]
[illegible] quæ sunt in fronte septi [illegible]
[illegible]
propinqui Jehovæ res sanctas sanctorum [illegible]
deposituri sunt res sanctas sanctarum [illegible]
[illegible] & [illegible] quia locus ille
sanctus est.
14 Cùm ingressi fuerint sacerdotes, non [illegible]
bunt ex [illegible] in atrium exterius, quin
ibi reposuerint vestes suas in quibus mi-
nistraverint, quia sanctæ sunt; induentque ve-
stibus aliis, cum appropinquabunt ad ea
quæ sunt populi.
15 Cùm itaque absolvisset mensuras domus
interioris, eduxit me via illius portæ quæ
spectat Orientem versus, & mensus est illam
circumquaque.
16 Mensus est plagam Orientalem calamo
mensuræ, quingentorum cubitorum, [illegible]
mis, calamo mensuræ circumquaque.
17 Mensus est plagam Aquilonalem; quin-
gentorum calamis, calamo [illegible]
circumquaque.
18 Plagam meridianam mensus est; quingen-
torum calamis, calamo mensuræ.
19 Divertens ad plagam occidentalem men-
sus est quingentorum calamis, calamo
mensuræ.
20 In quatuor plagas mensus est illam [illegible]
[illegible], murum illius circumquaque, longitu-
dine quingentorum & latitudine quingen-
torum [illegible] ad distinguendum inter
sanctum & prophanum.

Caput XLIII.

*[illegible] Propheticam [illegible] inflaura-
[illegible] Ecclesiæ & perpetuò ipsius præsentiam [illegible]
[illegible] promissionem [illegible] & [illegible]
[illegible] populi efficaciam [illegible]*
[illegible]

1 Postea eduxisset me ad [illegible]
tam illam, ad portam quæ spectat ver-
sus Orientem.
2 Ecce gloria Dei Israëlis veniebat ab
Oriente, cujus sonus similis erat [illegible]

[illegible]

2 Gloria] i. visio gloriæ, [illegible]

[illegible] glorià [illegible]

[illegible] quæ aſpectus hujus viſionis [illegible] viſionis [illegible] ad [illegible] profundum [illegible] flumen Chebaris [illegible]

Gloria verò Jehovæ ingrediens do- [illegible] portæ quæ ſpectat verſus Orien- [illegible] me ſpiritus deduxit me in atrium [illegible] ecce autem plena erat gloria Je- [illegible]

[illegible] ſermocinantem mecum è domo, [illegible] mihi;

Dicebat autem ad me, fili hominis, [illegible] locum ſolii mei & locum plantarum pe- [illegible] habitaturus ſum [illegible] inter [illegible] Iſraëlis in ſeculum, neque nomen ſan- [illegible] contaminaturi ſunt amplius [illegible] Iſraëlis, ipſi & reges ipſorum [illegible] ſua, & cadaveribus regum ſuorum, [illegible] excelſis ſuis;

[illegible] limen ſuum limini meo, & po- [illegible] ad poſtem meum, & parietemque [illegible] inter me & ipſos: cùm impuraturi nomen [illegible] abominationibus ſuis quas [illegible] ipſos in ira mea.

[illegible] ſcortationem ſuam [illegible] regum ſuorum à me & ha- [illegible] inter eos in ſeculum.

10 Tu fili hominis, indica domui Iſraëlis [illegible] do- [illegible] pudore ſuffuſi fuerint propter iniquitates ſuas [illegible] ut metiantur [illegible]

[illegible] pudore ſuffuſi fuerint prop- ter omnia quæ fecerunt, formam domus & [illegible] ejus [illegible] ejus cum a- [illegible] ejus & omnibus formis ejus, omnia- [illegible] ejus cum omnibus formis ejus [illegible] legibus ejus notas fac eis, & de- ſcribe ante oculos eorum, ut obſervantes [illegible] formam ejus & omnia ſtatuta ejus faciant ea.

22 Hæc eſt lex ipſius domus; [illegible] in vertice [illegible] terminus ejus circumquaque [illegible] ecce hæc eſt lex ip- ſius domus.

13 [illegible] cubitis, cubitus [illegible] & palmo [illegible] cubitali & cubitali latitudine, cujus crepido ver- ſus labium ejus circumquaque [illegible] ipſiſsima [illegible] nam hujuſmodi eſt [illegible] proje- ctum altaris.

14 Tum à baſi à ſolo juncta uſque ad diazoma inferius duo cubiti, cujus latitudo cubiti u- nius: deinde à diazomate minore uſque ad diazoma majus quatuor cubiti, cujus latitu- do cubitalis eſt.

15 Ita ipſum Hareel quatuor cubitorum eſt: ab ipſo denique Ariele ſurſum verſus cornua ſunt quatuor.

16 Eſt autem ipſum Ariel duodecim cubitorum longitudine, cum duodecim latitudine; qua- dratum in quatuor partibus ſuis.

17 Diazoma verò cubitorum quatuordecim longitudine cum quatuordecim latitudine in quatuor partibus ſuis, circa quod crepido eſt dimidii cubiti: & baſis ei cubitalis cir- cumquaque, cum gradibus ejus ſpectantibus Orientem.

18 Tum dixit ad me, fili hominis, ſic ait Dominus Jehova, hæc ſunt ſtatuta hujus altaris, quo die factum fuerit; ut offera- tur in eo holocauſtum, & ſpargatur in eo ſanguis.

19 Dabis itaque ſacerdotibus Levitis qui ſunt è ſemine Tzadoki qui appropinquant ad me, dictum Domini Jehovæ, ut miniſtrent mihi, juvencum [illegible] ſubrumum pro pec- cato.

20 Et ſumens è ſanguine ejus, impones qua- tuor cornibus illius, & quatuor angulis dia- zomatis, & crepidini circumquaque; ita pur- gabis ipſum, & expiabis ipſum.

21 Deinde accipies juvencum illum pro pec- cato, ut comburat ipſum *ſacerdos* in loco de- ſtinato domus, extra locum ſanctum.

22 Die quoque ſecundo offeres hircum caprarum integrum pro peccato, ut pur- gent altare, quemadmodum purgaverint juvenco.

23 Cùm abſolveris purgare; offerto juven- cum ſubrumum integrum, & arietem è gre- ge integrum:

24 Quos ubi obtuleris coram Jehova, ſacer- dotes injicient in eos ſalem, & offerent e- os holocauſtum Jehovæ.

[illegible]

13 [illegible] 14 [illegible] 15 [illegible] pars altaris ſolo juncta, ut dicitur ſtq. verſ. *Latitudinis* [illegible] [illegible] Ex [illegible]

5 Heb. *terra*. [illegible] 14 *Diazoma*] Id eſt, projecturam cingentem & circum[illegible] [illegible] altaris [illegible] 15. Ex [illegible] 20 [illegible] 21 [illegible] Levit. [illegible]

25 Septem

25 [illegible]
[illegible]
26 Septem diebus [illegible]
[illegible]
unusquisque. [illegible]
27 Cumque absolverint istos dies, [illegible]
octavo & deinceps, [illegible] in
ipso altari holocausta vestra, & eucharistica
vestra, & acceptos habebo vos, dictum Domini Jehovæ.

CAPUT XLIIII.

1 TUM reduxit me via portæ sanctuarii
exterioris quæ spectat Orientem, eratque
clausa.
2 Et dixit ad me Jehova, porta hæc clausa
esto, non aperitor, & quisquam non ingreditor
per eam, quia Jehova Deus Jisraëlis
ingressus est ea: esto igitur clausa.
3 Penes principem est: princeps ipse assidebit
ei ut comedat panem coram Jehova: via
vestibuli hujus portæ ingreditor, & via sua
egreditor.
4 Quapropter duxit me via portæ Aquilonalis
in conspectu domus, unde vidi quod
ecce implebat gloria Jehovæ domum Jehovæ;
& procidi in faciem meam.
5 Dixitque mihi Jehova, fili hominis, adhibe
animum tuum, & vide oculis tuis, auribusque
tuis audi, quæcunque ego eloquor
tibi de omnibus statutis domus Jehovæ &
de omnibus legibus ejus: adhibe, inquam,
animum tuum ad [illegible] aditus domus, cum
omnibus [illegible] e sanctuario.
6 Et [illegible] domui Jisraëlis, sic ait
Dominus Jehova, [illegible] vobis, discedite
ab omnibus abominationibus vestris, ô
domus Jisraëlis.
7 Qui introducitis alienigenas, præputiatos
corde & præputiatos carne, ut essent
in sanctuario meo, & prophanarent ipsam
domum meam: qui offertis cibum meum,
adipem & sanguinem, cum illi irritum facerent
fœdus meum, præter omnes abominationes
vestras:
8 [illegible]
sanctitatum mearum, sed [illegible]
[illegible]
[illegible]
9 Sic ait Dominus Jehova, [illegible]
[illegible]
non veniet ad sanctuarium meum [illegible]
quam, alienigena qui est [illegible]
[illegible]
10 Sed Levitæ illi, qui longè recesserunt
à me cùm errarent Jisraëlitæ, qui erraverunt
à me [illegible]
[illegible]
11 Nam erunt in sanctuario meo ministri,
præfecti [illegible] ad portas domus, & ministrantes
domui: ipsi jugulabunt holocaustum
& sacrificium populo, [illegible]
[illegible]
12 Eò quod ministraverint eis coram [illegible]
[illegible] & fuerunt domui Jisraëlis
offendiculo ad iniquitatem; idcirco sublata
manu mea juravi [illegible] eos, dictum Domini
Jehovæ, reportaturos ipsos iniquitatem
suam:
13 Et non accessuros ad me, ut sacerdotio
fungantur mihi, & accedant ad ullas res
sanctas meas, ad res sanctas sanctitatum, sed
reportaturos ignominiam & abominationes
suas quas fecerunt.
14 Itaque disponam eos observantes observationem
domus, in toto ministerio ejus, &
in omnibus quæ fient in ea.
15 Sacerdotes verò Levitici, filii Tsadoki,
qui observarunt observationem sanctuarii
mei aberrantibus Jisraëlitis à me, ipsi appropinquabunt
ad me ut ministrent [illegible]
stabunt coram me offerendo mihi adipem
& sanguinem, dictum Domini Jehovæ.
16 Ipsi accedunto sanctuarium meum, &
ipsi appropinquanto ad mensam meam ministrando
mihi, ut observent observationem
meam.
17 [illegible] ad portas atrii
[illegible] neque [illegible]
positum esto ipsis [illegible]
[illegible] intùs
18 [illegible]
[illegible]
cingunto se [illegible]
19 Exeuntes autem in atrium exterius [illegible]
[illegible]
vestimentis suis quibus [illegible]
[illegible]
[illegible]
20 [illegible]
21 [illegible]

25 Septem [illegible]
Ubi ex Levit. 8. [illegible]
1 Heb. [illegible] agit Propheta de ministerio ordinario, [illegible]
1 Tum reduxit [illegible]
3 Quisquam [illegible]

[illegible]

25 Septem

[illegible] ſtatutis mea [illegible] ſolemni-
[illegible] mea obſervanto, & ſabbatha mea
ſanctificanto.
25 Ad mortuum hominem non venito ſa-
cerdos ad impurandum ſe: ſed de patre, &
de matre, & de filio, ac filia, de fratre ac de
ſorore quæ non nupſerit viro impurari po-
terunt.
26 Poſt tempus autem purificationis ipſius,
(ſeptem dies numerantor ei)
27 Quo, inquam, die venerit ille in ſanctum,
in atrium intimum, ut miniſtret in ſancto;
offerto peccatum ſuum, dictum Domini Je-
hovæ:
28 Quod eſto ipſis in poſſeſſionem, ego ſum
poſſeſſio ipſorum: jus autem poſſeſſionis ne
tradatis eis in Jiſraële, ego ſum jus poſſeſſio-
nis ipſorum.
29 Ipſum munus, peccatumq;, & reatum ipſi
comedunto: & omne anathema in Jiſraële
ipſorum eſto.
30 Item præcipuum omnium primitiarum
ex omnibus, & omnis oblationis omnium
ex omnibus oblationibus veſtris, ſacerdo-
tum eſto: etiam principium conſperſionum
veſtrarum dabitis ſacerdoti, ut ſtatuas be-
nedictionem in domo tua.
31 Nullum morticinum aut diſcerptum,
ex avibus aut jumentis comedunto ſacer-
dotes.

CAPUT XLV.

*Deo conſtituto templo ſuo & cultu ſacro, in ea-
dem viſione pergens novam Reipublicæ & Eccleſiæ
[illegible] formam per Chriſtum inſtituendam, ſignat
primùm generalis diſtributione terræ, deinde publicu
& [illegible] principum popularium[illegible] officiu ordina-
[illegible] & extra ordinē erga Deum & homines [illegible]
[illegible] prærogativa tum in Eccleſia, tum in ſortitione
terræ [illegible] Principis, æquitatē ipſi imperat erit[illegible]
& [illegible] ſacrificiorum oblationum[illegible] inſtituit, præ-
[illegible] terræ [illegible] ritum [illegible] ſacrū
[illegible]; [illegible] circumſcribit;
[illegible] tribubus aſſignat, & [illegible] civitati u formā.*

1 Cùm autem ſortiemini terram in poſ-
ſeſſionem, offertote oblationem Je-
hovæ ſanctam ex ipſa terra, longam
[illegible] quinquies mille, cubitorum longitu-
[illegible], latitudine decies mille: ſancta eſto
[illegible] ſuo circumquaque.
2 [illegible] in locum ſanctum, quin-
genti [illegible] per quingentos [illegible]
quadrata [illegible] & quinqua-
ginta cubitorum [illegible] eſto [illegible]
circumquaque.
3 Ita ut demenſura hac [illegible] menſus fueris,
idest, longitudine vicies quinquies mille, &
latitudine decies mille cubitorum; in eo in-
quam [illegible] ſit ſanctuarium & ſanctum ſan-
ctorum.
4 Sanctum è terra illud eſt, ſacerdotum ad-
miniſtrorum ſanctuarii eſto qui appropin-
quant ad miniſtrandum Jehovæ: ut ſit eis
locum pro domibus, & ſanctus locus pro ſan-
ctuario.
5 Quinquies verò & vicies mille cubitorum
longitudo & decies mille latitudo; ſimili-
ter eſto Levitis in jus poſſeſſionis, ipſis mi-
niſtris domus [illegible] in viginti cel-
larum ordinibus.
6 In juſtam autem poſſeſſionem civitatis da-
tote quinquies mille cubitos latitudine, &
longitudine vicies quinquies mille ex ad-
verſo oblationis ſanctæ pro tota domo
Jiſraëlis eſto.
7 Ipſi autem Principi ab hac & ab illa par-
te oblationis ſanctæ & juſtæ poſſeſſionis
civitatis ante oblationem ſanctam & ante
juſtam poſſeſſionem civitatis a latere Occi-
dentis [illegible] Occidentem verſus, & à latere
Orientis [illegible] Orientem verſus; prout lon-
gitudo ex adverſo uniuſcujuſque illarum
partium [illegible] termino Occidentis
ad terminum Orientem verſus.
8 Ipſi, inquam, [illegible] hujus terræ eſto in jus
poſſeſſionis apud Jiſraëlem, ut non oppri-
mant amplius principes mei populum me-
um, ſed terram reddant domui Jiſraëlis per
tribus ipſorum.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

tollite depulſiones veſtras a populo meo, dictum Domini Jehovæ.

10 Lances juſtas, & Ephâ juſtum, & Bath juſtum eſto vobis.

11 Epha & Bath ſummam unam eſto, ut capiat decimam Chomeris Bath; & decimam Chomeris Epha; ergo, ad ipſum Chomerem eſto ſumma cujuſque.

12 Siclus verò ſit viginti obolorum; viginti ſiclorum mina, viginti quinûm ſiclorum mina, quindenûm ſiclorum mina; ipſius mina ſumma eſto vobis.

13 Hæc oblatio eſto quam offeretis; ſextam Ephæ e Chomere tritici, ſimiliter ſextam offeretis Ephæ e Chomere hordei;

14 Statutum autem de oleo (Bathus enim eſt menſura olei) decimam Bathi e Coro vel Chomere decem Bathorum; nam decem Bathorum eſt Chomer.

15 Parvam verò pecudem e grege, unam de ducentenis, ex irriguis paſcuis Iſraëlitarum in munus & in holocauſtum, & in euchariſtica, ad expiationem faciendam pro ipſis, dictum Domini Jehovæ.

16 Totus populus terræ conſentor in oblatione hac, cum Principe in Iſraële.

17 Nam Principi incumbet dare holocauſta cum munere & libamine diebus feſtis, novilunijſque, & ſabbathis, in omnibus ſolennitatibus domus Iſraëlis: ipſe parato peccatum cum munere & holocauſtum atque euchariſtica, ad expiationem faciendam pro domo Iſraëlis.

18 Sic ait Dominus Jehova, primo menſe, primo die menſis accipiens offerto juvencû ſubrumum integrum; quò purges ſanctuarium:

19 Accipientque ſacerdos de ſanguine [illegible] hujus, inde[illegible] poſti domus & quatuor angulis [illegible] altaris, atque poſti, portæque atrii interni.

20 Similiter quoque facito ſeptimo die ejuſdem menſis, [illegible] cujuſvis errore peccantis, & [illegible] in expietis domum.

21 Primo menſe, quarto decimo die menſis e[illegible] vobis Paſcha [illegible]

[illegible]

22 Et parato Princeps ipſe die illa [illegible] pro toto populo terræ juvencum peccati.

23 Et ſeptem diebus ipſius feſti parato holocauſtum Jehovæ ſeptenûm juvencorum, & ſeptenûm arietum integrorum in diem, ſeptem diebus illis, hoſtiamque pro peccato hircum capratum in diem.

24 Munus verò Epham in juvencum, & Epham in arietem parato; ac olei hinum in Epham.

25 Septimo menſe, decimo quinto die menſis in feſto illius parato hujuſmodi ſeptem illis diebus: æquè peccatum, æquè holocauſtum, & æquè munus, ac æquè oleum.

Caput XLVI.

1 Sic ait Dominus Jehova, porta atrii interioris quæ ſpectat Orientem eſto clauſa ſex diebus profeſtis; die verò ſabbathi aperitor, & die novilunii aperitor.

2 Ut adveniens princeps via veſtibuli ipſius portæ foris conſiſtat ad poſtem ipſius portæ, dum parabunt ſacerdotes holocauſtum ipſius, & euchariſtica ipſius, & poſtquam incurvaverit ſe in limine ipſius portæ abeat: porta verò non clauditur uſque ad veſperam;

3 Ut incurvent ſe populus terræ ad oſtium portæ illius, ſabbathis & novilunijs coram Jehova.

4 Holocauſtum autem quod oblaturus eſt Princeps Jehovæ; eſto die ſabbathi ſex agnorum integrorum, & arietis integri:

5 Munus verò Ephæ in arietem, & in agnos munus prout donatum fuerit manui ipſius; & oleum hinis in Epham.

6 Die autem novilunii, juvencum ſubrumum quemque integrum; & ſex agnos ac arietem, integri ſuntor.

7 Ephæ quoque in juvencum, & Ephæ in arietem parato munus, & in agnos prout aſſequuta fuerit manus ejus; & oleum hinis in Epham.

8 Veniens autem Princeps, via veſtibuli ejuſdem portæ venito; & eâdem via ſui abito.

9 Sed cùm veniet populus terræ ante Jehovam in ſolennitatibus, qui venerit via portæ Aquilonalis ad incurvandum ſe, abito via portæ meridianæ, & qui venerit via portæ meridianæ, abito via portæ Aquilonem verſus: non revertitor via portæ quâ venerit, ſed e regione illius abeunto.

10 At princeps inter eos, cùm advenient, advenito; & cùm abibunt, abeat ipſe cum comitatu ſuo.

11 Denique in feſtis & in ſolennitatibus eſto munus Epha in juvencum, Epha que in arietem, in agnos autem prout donatum fuerit manui ejus, oleumque hinis in Epham.

12 Quòd ſi parabit Princeps voluntarium holocauſtum aut euchariſtica, voluntarie Jehovæ, tum aperiet ei ſacerdos portam quæ ſpectat Orientem, ut faciat holocauſtum ſuum, & euchariſtica ſua quemadmodum facit die ſabbathi: poſtea abibit, & claudet ſacerdos portam poſt abitum ejus.

[illegible]

13 Juvencum agnum anniculum integrum
parato holocaustum in diem Jehovæ; unoquoque
manè parato illum:
14 Et munus adhibeto ipſi unoquoque manè
ſextam Ephæ, & olei tertiam hinis ad conſpergendum
ſimilam: munus Jehovæ ſtatutis
perpetuis jugiter.
15 Ita parabunt agnum, & munus, & oleum
unoquoque manè; holocauſtum juge.
16 Sic ait Dominus Jehova, ſi dederit Princeps
donum alicui e filiis ſuis, poſſeſſio ejus
eſt, filiorum ipſius eſto: juris ipſorum eſt
poſſeſſione.
17 Sin autem dederit donum de poſſeſſione
ſua illi e ſervis ſuis, erit quidem illius uſque
ad annum libertatis, quamvis ceſſet *ſervire*
ipſi Principi, veruntamen poſſeſſio ipſius eſt,
ipſorum filiorum ejus eſto.
18 Ut non accipiat Princeps de poſſeſſione
populi, oppreſſione detrudendo eos de jure
poſſeſſionis ipſorum: de jure ſuo poſſeſſionem
tradet filiis ſuis, ut non diſpergantur
populus meus, ullus de jure poſſeſſionis
ſuæ.
19 Poſtea duxit me per aditum qui eſt in latere
portæ, ad ſacerdotes, in cellas ſanctas
ſpectantes Aquilonem verſus: ubi ecce locus
erat in duobus lateribus ejus Occidentem
verſus:
20 Et dixit ad me, hic *eſt* locus ubi elixant ſacerdotes
reatum & peccatum: ubi coquunt
munus, ut non efferant in atrium exterius
ad ſanctificandum populum.
21 Tum educens me ad atrium exterius fecit
ut tranſirem in quatuor angulos atrii: ecce
autem atrium in unoquoque angulo ipſius
atrii.
22 In quatuor angulis iſtius atrii atria erant
caminata, quadraginta cubitorum longitudine,
& triginta latitudine: menſura eadem
ipſis quatuor angularibus.
23 In quibus quatuor popina erat circumquaque,
quæ quidem focis inſtructa erat
ſub ipſis popinis circumquaque:
24 Et dixit ad me, hic eſt locus popinarum;
ubi elixant miniſtri domus ſacrificium
populi.

[illegible] 45.14. & 44.19. & ver. ſeq. [illegible] (cujus nomine ſanctificati ſunt ad miniſterium Dei) [illegible] dicitur ea ſanctificari Deo, id eſt, [illegible] Exod. 29.37. & 30.29. [illegible] 21 [illegible] 23 *Popinæ* [illegible]

Caput XLVII.

1 POSTEA reduxit me ad oſtium domus, ubi ecce aquas exeuntes ex infra
limine domus Orientem verſus; nam frons domus Orientalis erat: & aquæ
deſcendebant infernè a latere domus
dextero, ab Auſtrali parte altaris.
2 Inde educens me via portæ Aquilonem
verſus, circumduxit me via externa ad portam
externam, via quæ ſpectat Orientem: ubi ecce
aquæ manabant tanquam e phiala a latere
dextro.
3 Cumque progreſſus vir ille ad Orientem
cum linea in manu ſua, menſus eſſet mille
cubitos; traduxit me per aquas illas, aquas
talares.
4 Poſtea menſus iterum mille, traduxit me
per aquas illas, aquas genua pertingentes:
rurſus menſus mille, traduxit me aquis lumbos
pertingentibus.
5 Eo denique menſo mille, torrens fuit
quem non potui tranſire, quia altæ erant
aquæ, aquæ enatandæ, torrens qui tranſiri
non poſſet.
6 Cum itaque dixiſſet ad me, vidiſtine, fili
hominis? deducens me collocavit me in ripa
ipſius fluminis.
7 Me autem reverſo, ecce in ripa fluminis arbores
magnas valde hinc & inde.
8 Et dixit ad me, aquæ iſtæ procedunt in Galilæam
primam, & deſcendunt in campeſtria:
tum veniunt ad mare, & in ipſum
mare exoneratis eis curantur aquæ ipſius.
9 Ita fit ut omnis animans quæ repit, quocunque
pervenerint flumina, vivat, & fit multitudo
piſcium ampla valde: nam venientibus
illuc aquis iſtis curantur & vivunt, quocunque
pervenit hoc flumen.
10 Fitque ut ſtent juxta illud piſcatores a
Hhengedi uſque ad fontem Hheglajimum,
locus ſunt expandendis plagis: in ſpeciem
ſuam eſt multitudo piſcium eorum par
multitudini piſcium maris magni, copioſa
valde.
11 Cœnoſorum ejus, lacunarum, & paluſtrium
locorum ejus; quæ non curabantur, ſali attributa
erant.
12 Ad flumen autem aſſurgunt in ripa ejus
hinc & inde omnes arbores eſculenti fructus,
quarum folia non decidunt, & quarum
fructus non conſumuntur, menſibus
ſuis, præſtantiſſimos fructus edunt; quia
aquæ earum e ſanctuario prodeunt, ideo
ſunt fructus earum cibo, & folia earum curationi.
13 Sic ait Dominus Jehova, hic terminus eſt
quo poſſeſſores conſtituetis vos hujus terræ
per duodecim tribus Iſraelis, Joſepho funiculis
duobus *attributis*.
14 Ut poſſideatis eam, unus æquè ac alter,
quam ſublata manu mea juravi me daturum
majoribus veſtris; prout accidet ut terra hæc
vobis in poſſeſſionem.
15 Hic ergo terminus *eſt* terræ in latere A-

[illegible] Dei benedictione [illegible] ad ver. 21. [illegible] *Domus* id eſt templi. *Aquas* [illegible]

[illegible] 12 [illegible] Heb. [illegible] Deuter. [illegible] Joſephi autem [illegible] Gen. [illegible]

[illegible side notes]

[illegible] a [illegible] viæ Chethlonis [illegible] usque:

16 Chamath, Berotha, Sibrajima, quæ ſunt inter terminum Damaſci, & inter terminum Chamathæ; [illegible] mediani qui adjacent termino Chavranis.

17 Ita eſt terminus a mari Chatzar-hhenon terminus Damaſci, & [illegible] maximè Aquilonalis eſt, terminus Chamathæ: atque hoc latus Aquilonale.

18 Latus autem Orientis [illegible] a Chavrane & a Damaſco, & a Gilhhade, & a terra Jiſraëlis, terrâ Jardenis, a termino hoc ad mare Orientale metiemini: atque hoc latus Orientem verſus.

19 Latus verò Auſtrale meridiem verſus a Tamare uſque ad aquas contentionum Kadeſchi [illegible] poſſeſſionis ad mare magnum; atque hoc latus meridianum Auſtrum verſus.

20 Denique latus Occidentis, mare magnū a termino hoc uſque ex adverſo aditus Chamathæ; hoc latus eſt Occidentis.

21 Partiemini autem terram hanc vobis per tribus Jiſraëlis.

22 Eſto autem ut ſortiamini eam in poſſeſſionem vobis & peregrinis qui peregrinantur inter vos, qui genuerunt filios inter vos: & ſunto vobis ut indigenæ in filiis Jiſraëlis, vobiſcum accidant in poſſeſſionem inter tribus Jiſraëlis.

23 Quamobrem eſto in ea tribu qua cum peregrinatur peregrinus; ut ibi tribuatis poſſeſſionem ejus, dictum Domini Jehovæ.

15 *Maris magni*] i. mediterranei: vide Num. 34. 7. & infra 48. 1. [illegible]] i. [illegible] regni Damaſci ad [illegible], quarum una eſt Chethlon Occidentem verſus, [illegible] infra [illegible] Num. 34. 8. ab Orientali regni Damaſci parte. l. Heb. *ad ingreſſum Tzedad.*

16 [*Chamath*] de qua [illegible] 13. 21. & [illegible] 2 Reg. 8. [illegible] *Berotha*] ſive Berothah, [illegible] 2 Sam. 8. 8. [illegible] Ptolemæo [illegible] Arabiæ deſertæ. *Sibrajim*] [illegible] oppidum, a Geographis Arabiæ deſertæ attributum, ut adjuncta docent. *Quæ ſunt med.*] i. totus ille tractus qui ad duo hæc regna pertinet. m Heb. *inter terminum Damaſci & inter terminum.* *Mediani*] id eſt, inter Chamatham & Chavranem interjecti: eſt enim Chavran Arabiæ deſertæ oppidum, quod Ptolemæus Auranam appellat.

17 *Chatzar-hhenon*] oppidum regni Judææ, Damaſci, & Chamathæ diſterminans in parte Aquilonali maxime; quod etiam dicitur Chatzar hhenan. Num. 34. [illegible] & infra 48. 1. n Heb. *Aquilonis ad Aquilonem.* o Heb. *de inter Chavranem, & de inter Damaſcum, & ſic deinceps.* 18 *Chavrane*] de quo ver. 16. *Terra Jardenis*] i. trans Jardenem ſita, [illegible] ut Pſalm. 42. 7. *Mare Orientale*] i. mare mortuum, de quo ſuprà ver. 8. & Joel 2. 20. & Zecarja 14. 8.

19 *Tamare*] oppido ultimo Judææ [illegible] En-gadda [illegible] ad Alphalditem lacum, quod Ptolemæo dicitur Tamara. *Aquas*] de quibus Num. 20. & Num. 27. 14. p Heb. *maris.* 20 *Aditus Cham.*] id eſt, itineris quo a mari mediterraneo Chamatham pergitur. 21 *Partiemini*] tertium membrum (ut diximus ſup. in ver. 1.) de ratione dividendæ terræ: quæ ratio bifariam exponitur; primùm quidem univerſè, quomodo & quibus diſtribuenda ſit, hoc capite reliquo; deinde verò ſigillatim, quæ ſedes quibus aſſignandæ, uſque ad ver. 30. ſequentis capitis. q Heb. *in medio veſtri: ſic deinceps.* 22 *Sunto vobis*] id eſt, accenſeantur vobis, & habeantur pro tribulibus veſtris, ut ſit unū ovile & unus paſtor.

Caput XLVIII.

1 HÆC autem *ſunt* nomina tribuum: ab extremitate verſus Aquilonem ſecundum viam Chethlonis, aditus Chamathæ, Chatzar-hhenanis termini Damaſci, Aquilonem verſus, ſecundum Chamatham, (hæc enim ſunt ei latus Orientale & Occidentale) Danis *tribus* una:

2 Juxta terminum autem Danis, a latere Orientali uſque ad latus Occidentis; Aſcheris una:

3 Et juxta terminum Aſcheris, a latere Orientem verſus uſque ad latus Occidentis; Naphtali una:

4 Et juxta terminum Naphtali, a latere Orientem verſus uſque ad latus Occidentis; Menaſchis una:

5 Et juxta terminum Menaſchis, a latere Orientem verſus uſque ad latus Occidentis; Ephrajimi una:

6 Et juxta terminum Ephrajimi, a latere Orientis uſq; ad latus Occidentis; [illegible] una:

7 Et juxta terminum Reubenis, a latere Orientis uſq; ad latus Occidentis; Jehudæ una:

8 Juxta terminum verò Jehudæ, a latere Orientis uſque ad latus Occidentis eſto oblatio illa quam oblaturi eſtis viciès quinquies mille *cubitorum* latitudinis, longitudinis verò ut una reliquarum portionum a latere Orientem verſus uſque ad latus Occidentis, in cujus medio ſit locus ſanctus.

9 Oblatio illa quam oblaturi eſtis Jehovæ, longitudine vicies quinquies mille & latitudine decies mille *cubitorum*.

10 Horum autem erit hæc oblatio ſancta, nempe ſacerdotum, *ampla* Aquilonem verſus vicies quinquies mille, & occidentem verſus latitudine decies mille cubitorum, & orientē verſus latitudine decies mille, verſus Meridiem verò longitudine vicies quinquies millē cubitorum, in cujus medio erit ſanctuarium Jehovæ.

11 Sacerdotum, quiſquis ſanctificatus fuerit e filiis Tzadoki, qui obſervarunt obſervationem meam; qui non errarunt errantibus Jiſraëlitis, quemadmodum errarunt alii Levitæ:

12 Erit, inquam, iſtorum collativa ex oblatione terræ, res ſancta ſanctorum; adjacens termino Levitarum.

13 Levitarum autem ex adverſo termini ſacerdotum vicies quinquies mille cubiti longitudine, & latitudine decies mille; omnis longitudo vicies quinquies mille, latitudo verò decies mille *cubitorum*.

14 (Non autem vendent ex eo, neque permutabit *quiſquam*, neque transferet primitias terræ; quia ſancta eſt Jehovæ)

15 Quinquies verò mille *cubitorum ſpatium* reliquum in latitudine, in fronte vicies quinquis mille *cubitorum* commune eſt civitati ad habitationem & ad ſuburbia; in cujus medio erit ipſa civitas:

16 Cujus hæ ſunt dimenſiones, latus Aquilonis quater mille quingentorum, & latus Auſtri quater mille quingentorū, & a latere Orientis quater mille quingentorum, latus verò Occidentis quater mille quingentorum *cubitorum*.

17 Sic erit ſuburbium civitati, Aquilonem verſus ducentorum quinquaginta, & Meridiem verſus ducentorum quinquaginta; & Orientem verſus ducentorum quinquaginta, ac Occidentem verſus ducentorū quinquaginta cubitorum.

18 Et quod reliquum erit in longitudine ex adverſo oblationis ſanctæ, *id eſt*, decies mille *cubiti* Orientem verſus, & decies mille Occidentem verſus, quod erit ex adverſo oblationis ſanctæ; ejus proventus ſit in cibum miniſtris civitatis:

19 Ut miniſter quiſque civitatis, ex omnibus tribubus Jiſraëlis, miniſtrent ei.

20 Totam hanc oblationem vicies quinquies mille *cubitorum* per vicies quinquies mille *cubitos*, quadratam; offeretis oblationem ſanctam cum juſta poſſeſſione civitatis.

1 *Hæc autem*] Explicatio ſingularis partium tribubus aſſignatarum ut dixi[illegible] ſup. 47. 21. quæ ſorte ſingulis tribubus ex ordine aſſignantur, initio facto ab Aquilonali tractu. *Ab extremit.*] quæ ſequentibus verbis per congeriem exponitur, quia copioſius fuerat explanata ſup. 47. 15. & ſequentibus. a Heb. *ad manum ſive latus: ſic deinde eodem verſu.* [illegible] extremitati verſus Aquilonem, quam totam longitudinem terræ hæc tribus per ſuos tractus obtinebat, [illegible] cæteræ ſequentes ex æquo habere dicuntur in ſua ſorte totam regionis longitudinem: eſt autem longitudo ab Orientali ad Occidentalem terminationem [illegible] Geographorum uſu: ſic infrà 8. & ſequentibus. b Heb. *ad mare; ſic deinceps.*

21 Quod

22 Quod autem reliquum erit Principi ab hac
& ab illa parte oblationis [illegible] & justæ
possessione civitatis, in fronte vicies quin-
quies mille [illegible] usque ad
terminum orientem versus, & ab Occidente
in fronte vicies quinquies mille secundum
terminū Occidentem versus [illegible] por-
tionum, Principis esto; ita erit oblatio san-
cta & sanctuarium domus in medio illius:
23 Et inde a justa possessione Levitarum,
justaque possessione civitatis interjecta pos-
sessioni quæ Principis erit; id quod inter
terminum Jehudæ & terminum Binjaminis
erit, Principis esto.
24 Residuum verò tribuum; a latere Orien-
tem versus usque ad latus Occidentis, [illegible]
Binjaminis una:
25 Et juxta terminum Binjaminis, a latere O-
rientem versus usque ad latus occidentis;
Schimhhonis una:
26 Et juxta terminum Schimhhonis, a latere
Orientem versus usque ad latus Occiden-
tis; Jissascaris una:
27 Et juxta terminum Jissascaris, a latere O-
rientem versus usque ad latus Occidentis;
Zebulunis una:
28 Et juxta terminum Zebulunis, a latere O-
rientem versus usque ad latus occidentis;
Gadis una:
29 Et juxta terminum Gadis, ad latus [illegible]
le meridiem versus, ubi erit terminus, a Ta-
mare ad aquas contentionis Kadesch, ad
torrentem, ad mare magnum.
30 Illa est terra quam sortiemini inde a tor-
rente, pro tribubus Jisraëlis; & istæ sunt di-
stributiones earum, dictum Domini Jehovæ.
31 Hi autem sunt exitus civitatis; a latere A-
quilonis, quater mille quingentorum cubi-
torum mensura.
32 Portæ verò civitatis de nominibus tribuū
Jisraëlis erunt, portæ tres Aquilonem ver-
sus; porta Reubenis una, porta Jehudæ una,
porta Levi una;
33 Et in latere Orientem versus cubitorum
quater mille quingentorum, similiter portæ
tres; nempe porta Josephi una, porta Bin-
jaminis una, porta Danis una:
34 Et lateris Austrum versus, quater mille
quingentorum cubitorum mensura, & portæ
tres; porta Schimhhonis una, porta Jissa-
caris una, porta Zebulunis una:
35 Lateris Occidentem versus quater mille
quingenti cubiti, quorum portæ tres; porta
Gadis una, porta Ascheris una, porta Naph-
tali una.
36 Ambitus decies octies mille cubitorum;
nomen verò civitatis, deinceps [illegible],
ibi Jehova.

[illegible] ad Tamar Je-
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

DANIJEL.

ARGUMENTUM.

LIBER Danijelis ex parte rerum gestarum historias continet usque ad caput 7. ex parte verò gerendarum rerum prophetiam. Ac in rebus quidem gestis habentur singularia tum pietatis ipsius sociorumque documenta, tum verò fidei in Deum constantissimæ & infractæ a malis omnibus, donorumque mirabilium, ex quibus Danijel somnia oblivioni tradita in memoriam revocavit, obscura explicavit, & scripta ignota legit atque interpretatus est. In prophetia verò illustria extāt monumenta & certissimæ circumscriptiones temporum, quibus Christus Deus in carne patefactus est & consummatū mysteriū redemptionis nostræ: in cujus boni exspectatione Danijel, ne Ecclesia Dei malis obsessa fatisceret, historiā singularem & accuratissimam prædicit rerum in Ecclesia gerendarum ad Christi adventum usque: & perpessiones gravissimas Ecclesiæ non tantum prædictione [illegible] levat, sed etiam consolationibus ex certa fiducia promissionum Dei cùm ad temporariam, tum ad æternam liberationem in Christo pertinentium.

CAPUT I.

Danijel cum sociis deportatum in Babyloniam [illegible] quod rex attribuerat recusat [illegible], ne contra legem Dei & conscientiā animi sui [illegible] [illegible] per [illegible] a Deo [illegible] tum corporis elegantia, tū donis spiritalibus [illegible] prophetiæ [illegible] ipse cum sociis a Nebucad-netzare in ministerium [illegible].

1 ANno tertio regni Jehojakimi Regis
Jehudæ, venerat Nebucad-netzar
Rex Babyloniæ Jeruschalaimū, & ob-
sederat eā:
2 Cumque tradidisset Dominus in manum ejus
Jehojakimum Regem Jehudæ, & partem
instrumentorum domus Dei, exportaverat
ea in terram Schinhharis in domū Dei sui:
nempe instrumenta illa exportaverat in
thesaurum Dei sui.
3 Edixerat etiam Rex Aschpenazo præfecto
aulicorum suorū; ut exponeret e filiis Jisra-
ëlis tum ex semine regio, tum ex proceribus,
4 Pueros quibus nullum inesset vitium, & e-
legantes aspectu, & intelligentes omnis sa-
pientiæ, præditosque notitia, & valentes cog-
nitione, id est, quibus inesset facultas con-
stitutos in palatio Regis; utque doceret eos
literas & linguam Chaldæorum;
5 Et prout constituerat Rex demensum diei
cujusque in diem quemque de portione cibi
regalis, ex vino potionum ejus, educaret e-
os annis tribus, ut [illegible] illis consisterent
coram Rege.
6 Fuit autem inter hos e filiis Jehudæ, Dani-
jel, Chananja, Mischaël, & Hhazarja:

[illegible] Danijel [illegible]
[illegible]

 7 Quibus

7 Quibus imposuit princeps aulicorum nomina: imposuit enim Danijeli nomen Beltschazzaris, & Chananjæ Schadrachi, & Mischaëli Meschachi, ac Hhazarjæ Hhabed-negoni.

8 Sed efficiens Danijel cum animo suo, ut non contaminaret se portione cibi regii & vini potionum ejus, requisivit a principe aulicorum ut non contaminaret se.

9 Et conciliavit Deus Danijeli benignitatem & misericordiam erga principem aulicorum.

10 Dixit enim princeps aulicorum Danijeli, timeo Dominum meum regem qui constituit cibum vestrum & potionem vestram: nam quare videret facies vestras tristiores quam pueros qui similiter ut vos ad tempus alendi sunt & efficeretis me reum capitis apud regem?

11 Dicente itaq; Danijele, ipsi promo quem præfecerat princeps aulicorum Danijeli, Chananjæ, Mischaëli, & Hhazarjæ,

12 Proba quæso servos tuos diebus decem; & denturque nobis de leguminibus quæ comedamus, & aquis quas bibamus.

13 Deinde inspiciantur coram te vultus nostri & vultus puerorum qui comedunt portionem cibi regii: & prout videris, age cum servis tuis.

14 Auscultans eis in re hac, probavit eos diebus decem.

15 Exactis autem diebus decem apparuit vultus eorum elegans, ut pinguium carne, præ omnibus pueris qui comedebant portionem cibi regii.

16 Itaque perrexit promus ipse tollere portionem cibi ipsorum vinumque potionum ipsorum, & dare ipsis legumina.

17 Interea pueris illis quatuor dedit Deus notitiam & intelligentiam in omnibus literis & sapientia: Danijelem verò peritum reddidit in omni visione & somniis.

18 Quapropter exactis diebus illis quibus edixerat Rex ut adduceret eos, cùm adduxisset eos princeps aulicorum coram Nebucad-nezzare,

19 Et alloqueretur eos Rex, non est inventus ex omnibus his par Danijeli, Chananjæ, Mischaëli, & Hhazarjæ: steteruntque coram Rege:

20 Omnibusque in rebus ad peritiam intelligendi pertinentibus quas requirebat ab eis Rex, inveniebat eos decuplo [illegible] omnibus Magis & Astrologis qui [illegible] toto regno ipsius erant.

21 Sic fuit Danijel usque ad annum primum Cyri regis.

CAPUT II.

Nebucadnezar [illegible] somnii [illegible] obtulerit Chaldæorum consilium advocat, a quibus somnium suum cum interpretatione sibi proferri jubet [illegible] Regem de consilio Dei certiorem facit [illegible] adveniret rex sempiternus [illegible] ipsum cum sociis [illegible] amplificat.

1 ANNO autem secundo, regni in regno Nebucad-nezzaris, somniavit Nebu-

ſomniavit ſomnia; quibus conſternavit ſe ſpiritus ejus, ut ſomnus abiret ab eo.
2 Quapropter edixit Rex, vocari magos, & aſtrologos, & præſtigiatores, & Chaldæos denique ad indicandum Regi ſomnia ipſius; qui venientes ſteterunt coram Rege.
3 Et dixit eis Rex, ſomnium ſomniavi; & conſternavit ſe ſpiritus meus ſolicitus de cognoſcendo ſomnio.
4 Dixerunt autem Chaldæi regi Syrè, ô Rex in ſecula vive; dic ſomnium ſervis tuis, cum interpretatione indicabimus.
5 Reſpondens verò Rex dixit Chaldæis, verbum a me abiit: niſi notum feceritis mihi ſomnium & interpretationem ejus, in membra laniabimini, & domus veſtræ in ſterquilinium redigentur:
6 Sin autem ſomnium & interpretationem ejus indicaveritis, dona cum honorario & gloriam multam recepturi eſtis a me: itaque ſomnium & interpretationem ejus indicate mihi.
7 Reſpondentibus ſecundò ac dicentibus; rex ſomnium dicat ſervis ſuis, tum interpretationem indicabimus:
8 Reſpondit Rex dicens, verè agnoſco vos tempus redimere, quandoquidem videtis abiiſſe a me verbum.
9 Quia ſi ipſum ſomnium notum non feceritis mihi, una hæc eſt ſententia veſtri; ideo verbum mendax ac corruptum comparatis vos ad dicendum coram me, uſquedum tempus mutetur: itaque ſomnium dicite mihi, ut cognoſcam vos interpretationem ejus indicaturos eſſe mihi.
10 Reſponderunt Chaldæi Regi, dicentes, non eſt quiſquam in terra qui verbum regis poſſit indicare; propterea nullus rex, princeps aut dominator verbum hujuſmodi petiit ab ullo mago, aſtrologóve, aut Chaldæo.
11 Nam verbum quod Rex petit tam pretioſum eſt, ut alius non ſit qui indicare ipſum poſſit Regi, niſi dii quorum habitatio cum carne non eſt.
12 Propter hoc rex in ira & fervore magno, edixit perdi omnes ſapientes Babyloniæ.
13 Cumque ſententiâ profectâ ſapientes interficerentur; quærebant etiam Danijelem & ſocios ejus ut interficerentur.
14 Tunc Danijel retulit conſilium & cautam Arjoco præfecto ſatellitum regis, qui profectus erat ad interficiendum ſapientes Babyloniæ.
15 Reſpondenſque dixit Arjoco dominatori regio, quare ſententia iſta accelerata eſt a rege? tunc verbum hoc notum fecit Arjoc Danijeli.
16 Itaque Danijel ingreſſus petiit a Rege, ut tempus daret ſibi; & interpretationem ſe indicaturum Regi.
17 Tunc Danijel domum ſuam profectus eſt; & Chananjæ, Miſchaëli, & Hhazarjæ ſociis ſuis verbum notum fecit:
18 Et miſericordiam petendam eſſe a Deo cœli ſuper arcano iſto; ut non perirent Danijel & ſocii ipſius cum reliquis ſapientibus Babyloniæ.
19 Tunc Danijeli viſione nocturna arcano revelato; tunc, inquam, Danijel benedixit Deo cœli.
20 Reſpondens Danijel dixit, ſit nomen Dei benedictum a ſeculo uſque in ſeculum: nam ſapientia & potentia ejus eſt:
21 Et ipſe mutat tempora & tempeſtates, transfert reges & conſtituit Reges: dat ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam ſcitis & intelligentibus:
22 Ipſe revelat profunda & abſcondita: novit quod in tenebris eſt, & lux cum eo habitat.
23 Tibi, ô Deus patrum meorum, gratias ago, & laudo ego; qui ſapientiam & potentiam dediſti mihi: jam enim notum feciſti mihi quod quærebamus a te, cùm verbum Regis notum feciſti nobis.
24 Propter hoc Danijel ingreſſus ad Arjocum, quem conſtituerat Rex ad perdendum ſapientes Babyloniæ, venit & ita dixit ei, ſapientes Babyloniæ ne perdas; introduc me coram rege, ut interpretationem regi indicem.
25 Tunc Arjoc feſtinantiſſimè introduxit Danijelem coram Rege, & ita dixit ei, inveni virum ex deportatis Judææ, qui interpretationem Regi notam facturus eſt.
26 Reſpondens Rex dixit Danijeli, cujus nomen erat Belteſchatzar, éſne prædius facultate ut notum facias mihi ſomnium quod vidi, & interpretationem ejus?
27 Reſpondens Danijel Regi dixit, arcanum quod Rex petit non ſapientes, aſtrologi, magi, haruſpices poſſunt indicare regi;
28 Sed eſt Deus in cœlo revelans arcana, qui notum facit regi Nebucad-netzari id quod futurum eſt poſterioribus temporibus; ſomnium tuum cum viſionibus capitis tui incumbentis cubili tuo illud eſt.

[illegible]

29 Tibi, ô Rex, cogitationes tuæ incumbenti cubili tuo ascenderunt quid futurum sit posthac: & revelans arcana ostendit tibi id quod futurum est.
30 De me autem, non per sapientiam quæ sit in me præ omnibus viventibus arcanum illud revelatum est mihi; sed propter causam eorum qui interpretationem Regi notam facturi sunt, ut cogitationes cordis tui recognoscas.
31 Tu, ô Rex, vidisti, quòd ecce imago una magna, imago ista ampla, & splendore excellente stabat ex adverso tui; cujus forma terribilis erat.
32 Istius imaginis caput erat ex auro præstante, pectus ejus & brachia ejus ex argento; venter ejus & latus ejus ex ære:
33 Crura ejus ex ferro, pedes ejus partim ex ferro & partim ex luto.
34 Vidisti, usquedum excisus est lapis qui non est in illis manibus, & percussit imaginem ad pedes ipsius ferreos & luteos; adeò ut comminueret eos.
35 Tunc comminuta sunt pariter ferrum, lutum, æs, argentum, & aurum, fueruntque ut gluma ex areis æstivis, ita abstulit ea ventus, & nullus locus inventus est eis: lapis autem qui percusserat imaginem effectus est mons magnus, adeò ut impleret totam terram.
36 Hoc est somnium illud, jam interpretationem ejus dicemus coram Rege.
37 Tu, ô Rex, Rex regum: cùm Deus cœli regnum, potentiam, firmitatemque & gloriam det tibi,
38 Et quibuscunque locis habitant filii hominum, bestias agri & aves cœli, ea det in manum tuam, & dominatorem constituat te in omnibus illis; tu ipse es caput illud aureum.
39 Postea autem exsurget regnum alterum humilius tuo; & regnum tertium aliud æneum quod dominabitur in tota terra.
40 Denique regnum quartum erit [illegible] ut ferrum: quandoquidem ferrum comminuit & debilitat omnia; etiam sicut ferrum quod confringit omnia ista, comminuet & confringet.
41 Quòd autem vidisti pedes & digitos partim ex luto figuli & partim ex ferro, regnum diversum erunt in quibus de firmitate ferri futurum est: quandoquidem vidisti ferrum mixtum cum luto cœnoso.
42 Et digiti pedum partim sunt ex ferro & partim ex luto: quia ex parte regnum futurum est durum, & ex parte futurum est fragile.
43 Quòd verò vidisti ferrum mixtum luto cœnoso, commiscebuntur quidem inter se semine humano, sed non cohærebunt hoc cum alio: perinde ac ferrum non hæret commixtum cum luto.
44 Temporibus autem regum istorum suscitabit Deus cœli regnum quod in secula non [illegible]

[illegible]

[illegible]tur, & regnum ipsum ᶠpopulo alieno
[illegible] relinquetur; ᵍcomminuturum & con-
[illegible]turum omnia illa regna, ipsum autem
[illegible] in secula.
45 Quandoquidem vidisti ᵉ monte ᶠexscindi
ᵍlapidem ʰqui non *est* in ullis manibus, &
comminuere ⁱferrum, æs, lutum, argentum,
& aurum; Deus maximus notum facit Re-
gi id quod futurum est ᵏposthac: ac verum
[illegible] est somnium, & fidelis interpretatio
ejus.
46 Tunc Rex Nebucad-netzar ˡ procide-
bat in faciem suam, ut Danijelem adoraret:
& munere ac odoribus gratis edicebat liba-
ri ei.
47 Deinde ᵐrespondens Rex Danijeli dixit,
ex veritate *est* quod Deus vester *est* Deus
deorum & Dominus regum ac revelans ar-
cana; cùm potueris revelare arcanum
hoc.
48 Tunc Rex Danijelem magnificavit, & do-
na amplissima multa dedit ei; dominato-
remque constituit eum in tota provincia
Babyloniæ, & præfectum antistitum super
omnes sapientes Babyloniæ.
49 Denique Danijele petente a Rege, con-
stituit super negotium provinciæ Babylo-
niæ Schadracum, Meschacum, & Hhabed-
negonem: Danijel vero præerat ⁿporta
Regis.

[illegible] efficaciam, quo confringentur cadentes & irretiti explen-[illegible] plane. Jeschahh 8.14. & 15. *Qui non est*] hæc ver-[illegible] adversarum sive refectionem lapidis referre [illegible] ad causam efficientem & formam administrationis referri-[illegible] Propheta, nulla humana arte vel autoritate Christum impelli [illegible], aut ratione huic mundi agi; sed tantùm pro volunta-[illegible] operationem spiritus. *Ferrum*] id est, statuam antè [illegible]: nam Christus manu sua potentissima labefactavis-[illegible] adumbraverat his verbis dicitur: ut suprà vers. 35. [illegible] membra, quæ statua his verbis de-[illegible]. *Posthac*] ut suprà ver. 28. 46 *Pro-*[illegible] veri & legitimi cultus Dei, & oblitus moniti quod dili-[illegible] Danijel suprà 27. & sequentibus, denique raptus in admira-[illegible] alicujus in Danijele (prout fieri ab idololatris ex-[illegible] 14.11. & 28.6.) divinum honorem Danijeli implè exhibe-[illegible] mandabat, nisi Danijel pio & forti animo obstitisset. Obsti-[illegible] facile est confirmare: primùm Danijelis pietate, [illegible] sacrilegam sui adorationem quam contaminatio-[illegible] 1.8. deinde verò responsione Nebucad-netzaris in [illegible] unquam fuisset Rex enunciaturus ad glo-[illegible] monitis revocasset ipsum ad resipiscentiam, id-[illegible] quæ promiserat statim a principio Danijel suprà [illegible]. 47 *Respondens*] Danijeli videlicet momenti, fande-[illegible] revelandi. 49 *Porta regis*] id est, erat sum-[illegible] & admissionalis (ut Imperatores in Codice vocant) ma-[illegible] Chaldæis & Persis ut cuntis tantùm satrapis pateret ad Re-[illegible] permissus, sed per aliquem eorum unum summa autorita-[illegible].

Caput III.

Nebucad-netzare statua amplissima, quam [illegible], divinos honores jubente exhiberi, tres Danijelis socii qui conventui isti interverant recu-[illegible] idololatria: quamobrem apud Regem [illegible] & ab eo accepti minaciter, fidem suam in Deum testantur, quem neque [illegible] ab-[illegible], neque morte [illegible]: deinde conjecti in fornacem [illegible] Regis, servantur à Deo in-[illegible], & a Rege coram suis omnibus revocan-[illegible] hoc signo edicto [illegible]. Deo [illegible], [illegible] blasphematur, & illos evehit.

1 ᵃNEBUCAD-NETZAR Rex ᵇfacta i-
magine aurea, altitudine cubitorum
sexaginta, latitudine cubitorum sex;
erexit eam in ᶜconvalle Duræ in provincia
Babylonica.
2 Deinde Nebucad-netzar Rex misit ᵃ qui
congregarent satrapas, antistites, & duces,
senatores, præfectos thesauris, legisperi-
tos, exactores, omnesque dominatores
provinciarum; ut venirent ad dedicatio-
nem imaginis quam erexerat Nebucad-
netzar Rex.
3 Tunc congregati satrapæ, antistites, & du-
ces, senatores, thesauris præfecti, legisperi-
ti, exactores, omnesque dominatores pro-
vinciarum ad dedicationem imaginis quam
erexerat Nebucad-netzar Rex; stabant co-
ram imagine quam erexerat Nebucad-net-
zar:
4 Et præco proclamavit ᵇ strenuè; vobis ᶜ e-
dicitur, ô populi, nationes, & linguæ:
5 Quo tempore audietis sonum cornu, fistu-
læ, citharæ, sambucæ, psalteriorum, sym-
phoniæ, & omnium generum musices; pro-
cidito te, & adorate imaginē auream quam
erexit Nebucad-netzar Rex:
6 Nam is qui non procideri & adoraverit, eâ-
dem hora projicietur ᵈin mediam forna-
cem ignis accensam.
7 Propterea eodem tempore cùm audirent
omnes populi sonum cornu, fistulæ, citharæ,
sambucæ, psalteriorum, omniumq; generum
musices: procidentes omnes populi, natio-
nes, & linguæ adorarunt imaginem auream
quam erexerat Nebucad-netzar Rex.
8 Propterea eodem tempore appropinquan-
tes viri Chaldæi, ᵉᶠaccusarunt Judæos:
9 Et proloquentes dixerunt Nebucad-netza-
ri Regi, ô Rex, ᵍin secula vive.
10 Tu Rex proposuisti edictum, ut quisquis
audiret sonum cornu, fistulæ, citharæ, sam-
bucæ, psalteriorum, & symphoniæ, omni-
umque generum musices; procidens ado-
raret imaginem auream:
11 Is autem qui non procidens adoraret, pro-
jiceretur in mediam fornacem ignis accen-
sam.
12 Sunt viri Judæi, quos præfecisti negotio
provinciæ Babyloniæ, Schadrac, Meschac,
& Hhabed-nego; viri isti ʰnon habuerunt
tui, ô rex, rationem: deos tuos non colunt, &
imaginem auream quam erexisti non ado-
rant.
13 Tunc Nebucad-netzare per iram & æstum
edicente adduci Schadracum, Meschacū,
& Hhabed-negonem; tunc inquam viros
istos adduxerunt coram Regē.
14 Quibus proloquens Nebucad-netzar di-
xit, ⁱan ᵇcerto consilio, Schadrac, Meschac,
& Hhabed-nego, deos meos non colitis, &
imaginem auream quam erexi nō adoratis?
15 Nunc si parati estis ut quo tempore audie-
ritis sonum cornu, fistulæ, citharæ, sambucæ,
psalteriorum, & symphoniæ, omniumque

[illegible] hac occasione tum gentem ipsam, hoc verso, tum [illegible] 12. [illegible]. 9 *In secula vive*] [illegible]. *Chald.* [illegible] *in Dari*, *rationem*. [illegible] *Chald.* [illegible]. 14 *An certo consilio*] id est, certamne & deliberatum hoc cum animis vestris ita vos gerere? sic enim accipitur hæc vox apud Hebræos quoque, ut Exod. 21.13. [illegible]

1 *Nebucad-netzar*] Hujus historiæ tempus etsi ubique definitur non dubium est tamen ex verbis [illegible] quin historiam superioris capitis [illegible] quanta [illegible] longo intervallo ignoratum atque hoc quidem loco positum commodè ad probandum alterum membrum propositionis quæ constituta fuerat [illegible] suprà 1.17.
Facta imagine] quàquam faciendæ originem hujus statuæ occasio non facile ex verbis textus confirmari potest, tamen probabile videtur nobis ex comparatione sexti capitis Chaldæos invidia Judæorum summis honoribus a Rege affectorum abreptos occasionem quæsivisse ut eos misere de fastigio (quo erant evecti) deturbarent in perniciem ipsorum. Quod quidem videtur historia duobus modis innuere: quorum unus est, quòd dicuntur Chaldæi non hos tantùm, sed Judæos in universum accusasse, ver. 8 & 12. alter, quòd Nebucad-netzar observata & explorata conservatione illorum [illegible] qui in autoritate erant apud ipsum, ad observandum [illegible] miraculum convocavit de industria, [illegible] ipsis ut [illegible], ut quod [illegible] [illegible] indignum Deo [illegible], vers. 27. & 29.
Convalle Duræ] id est, in campo Dura sito inter Chalcopida & Cilisiam in Susianæ agro, teste Ptolemæo libro Geographicorum sexto.
a Chald. *ad congregandum*.
b Chald. *cum robore*.
c Chal. *dicunt, impersonaliter*.
d Chald. *in medium fornacis ignis accensæ, sic deinceps*.
e Chald. *proclamaverunt accusationes Judæorum, sive obtrectationes*.
8 *Accusarunt Judæos*] id est, cupidè [illegible] tum præfectos illos tres, [illegible] obtinuerunt apud [illegible] Chald. *non posuerunt super* [illegible]
h Chald. *an*

generum musices procidatis & adoretis imaginem quam feci, bene est; sin autem non adoraveritis, eadem hora projiciemini in mediam fornacem ignis accensam: quis verò est Deus qui eripere possit vos è manibus meis?
16 Reſpõderunt Schadrac, Meſchac, & Hhabed-nego, ac dixerunt Regi Nebucad-netzar, ut respondeamus tibi, non ſumus ſoliciti de hoc negotio:
17 Sive futurum eſt ut Deus noſter quem nos colimus, qui potens eſt ad eripiendum nos; a fornace ignis accenſa & a manu tua, ô Rex, eripiat nos,
18 Sive non; notum ſit tibi, Rex, deos tuos nos non eſſe culturos, & imaginem auream quam erexiſti non adoraturos.
19 Tunc Nebucad-netzar adeò repletus fuit æſtu, ut imago vultus ipſius immutaretur contra Schadracum, Meſchacum, & Hhabed-negonem; reſpondenſque edixit ut accenderent fornacem [i] ſeptuplo magis quàm ſolebat accendi:
20 Et viris valentibus robore qui erant in copiis ipſius edixit ut vincirent Schadrachum, Meſchachum, & Hhabed-negonem; projiciendos in fornacem ignis accenſam.
21 Tunc viros iſtos vinxerunt cum ſuis chlamydibus, ſubligaculis ſuis, paludamentiſq; ſuis & veſtimentis ſuis: & projecerunt in mediam fornacem ignis accenſam.
22 Propterea eò quòd verbum Regis accelerabat, & fornax accenſa erat valde; viros iſtos qui intrudebãt Schadracum, Meſchacum, & Hhabed-negonem interfecerant ſcintillæ ignis.
23 Cum autem viri illi tres, Schadrac, Meſchac, & Hhabed-nego; cecidiſſent in mediam fornacem ignis accenſam vincti:
24 Tunc Nebucad-netzar rex trepidus ſurrexit cum perturbatione, & proloquutus dixit gubernatoribus ſuis, an non viros tres projecimus in medium ignis vinctos? quibus reſpondentibus & dicentibus Regi, verùm eſt, Rex;
25 Reſpondit & dixit, ecce video viros quatuor ſolutos ambulantes in medio ignis, in quibus non eſt corruptio; forma autem quarti ſimilis eſt filio Dei.
26 Tunc appropinquans Nebucad-netzar ad portam fornacis ignis accenſæ proloquutus eſt & dixit, Schadrac, Meſchac, & Hhabed-nego ſervi Dei excelſi, egredimini & venite: tunc egreſſi ſunt Schadrac, Meſchac & Hhabed-nego e medio ignis.
27 Et congregati ſatrapæ, antiſtites, ducéſque, & gubernatores regis cùm inſpicerent viros iſtos non eſſe dominatum ignem in corpus eorum, & pilum capitis eorum non eſſe adustum, neque eorum chlamydes mutatas, denique odorem ignis non pervaſiſſe eos:
28 Proloquutus Nebucad-netzar dixit, benedictus ſit Deus horum, Schadraci, Meſchaci, & Hhabed-negonis, qui miſit angelum ſuum eripuit ſervos ſuos qui confiſi ſunt in ipſo; cùm verbum Regis mutantes expoſuerunt corpora ſua, ut non colerent neque adorarent ullum Deum præterquam Deum ſuum.
29 Quamobrem à me propoſitum edictum, ut omnis populus, natio, aut lingua, quæ [illegible] erraverit contra Deum horum, Schadraci, Meſchaci, & Hhabed-negonis, in membra lanietur, & domus ejus in ſterquilinium redigatur; propterea quòd non eſt Deus alius qui poſſit eripere hoc modo.
30 Tunc Rex proſperari juſſit Schadracum, Meſchacum, & Hhabed-negonem; in provincia Babyloniæ.

quòd Deus optimus [illegible] ſervos ſuos, [illegible] tes verò ipſius, non obſiſtente Rege aut alio Babyloniorum [illegible] ſit: qua ſeveritate judicii animus Nebucad-netzaris ad [illegible] ctus eſt. 30 Proſperari] id eſt, [illegible] & [illegible] ut illis porrò [illegible].

Caput. IIII.

Nebucadnezar in ampliſſimam gloria faſtigiū evectus atque inſoleſcens, ſomnio [illegible] perculſus: cujus interpretationem non à Chaldæis, ſed à Danijele accipit, fore ut de ſumma gloria in ſortem brutorum abjectiſſimam detrudatur, donec agnito Deo reſtituatur per beneficentiam ejus: tum res præſignificata, prænũciata, & ſuo tempore perfecta nomine Nebucad-netzar promulgat beneficium erga ſe, & gloriam Dei apud omnes gentes.

1 NEBUCAD-NETZAR Rex omnibus populis, nationibus, ac linguis, quæ habitant in tota terra; pax veſtra multiplicetur.
2 Signa & miracula quæ fecit erga me Deus excelſus, decet [a] me indicare:
3 Signa ejus quàm magna ſint, & miracula ejus quàm fortia: regnum ejus regnum [b] æternum, & dominium ejus [c] in omnes generationes eſt.
4 Ego Nebucad-netzar tranquillus eram domi meæ, & virens in palatio meo:
5 Cùm ſomnium viderem quod exterruit me; ita ut cogitationes in cubili meo, & viſiones capitis mei conturbarent me.
6 Quamobrem a me propoſitum eſt edictum, [d] ut adducerentur coram me omnes ſapientes Babyloniæ; qui interpretationem ſomnii notam facerent mihi.
7 Tunc acceſſerunt magi, aſtrologi, Chaldæi, & haruſpices; cumque ſomnium dixiſſem coram eis, interpretationem ejus notam non faciebant mihi:
8 Tandem autem acceſſit coram me Danijel, cujus nomen eſt Belteſchatzar ſecundum nomen Dei mei, in quo eſt ſpiritus deorum ſanctorum; & ſomnium coram eo dixi:
9 Belteſchatzar, inquam, præfecte magorum, quia novi ſpiritum deorum ſanctorum ineſſe tibi, & ullum arcanum non premere te; viſiones ſomnii mei quod vidi, id eſt, interpretationem ejus, dic.
10 Viſionibus igitur capitis mei in cubili meo

ſummum deum [illegible] ut [illegible] geremus ſub ſorte [illegible] vita decederet. a Chald. coram me. b Chald. [illegible] c Chald. cum generatione & generatione [illegible] [illegible] ut dicimus in verſum [illegible] Palatio] [illegible] de palatio [illegible] 7 Magi] vide [illegible] 8 [illegible] Belteſchatzar Babyloniis [illegible] Bel [illegible] Deus [illegible] dam ejus.

[illegible] cùm ecce arbor in medio terræ [illegible] magna.
11 Crevisse arborem, & roboratam esse: & [illegible] ejus pervenisse ad cœlum, aspe[illegible] ejus ad finem totius terræ:
12 [illegible] ejus pulchros, & fructus ejus multos, cibumque pro omnibus inesse ei: sub ea umbram captare bestias agri, & in ramis ejus habitare aves cœli; denique ex ea cibum percipere omnem carnem.
13 Videbam in visionibus capitis mei super cubile meum; cùm ecce [c] vigil & sanctus e cœlo descenderet,
14 Clamans [d] strenuè, & ita edicens; excindite istam arborem, & amputate ramos ejus, dejicite folia ejus, & spargite fructus ejus: vagentur bestiæ [f] ne subsint ei, & aves a ramis ejus.
15 Verùm stirpem radicum ejus in terra relinquite, & cum vinculo ferreo chalybeoque apud teneram herbam agri: ut rore cœli intingatur, & cum bestiis sit portio ejus in herba terræ.
16 [g] Animus ejus [f] ab humano mutetur, & cor bestiæ detur ei; septemque [f] tempora prætereant eum.
17 [f] Ex decreto [f] vigilum verbum hoc, & ex sermone sanctorum hoc postulatum *est*: [h] [f] usque dum adducatur, [f] ut agnoscant viventes, dominari excelsum in regno hominum, adeò ut cui vult tradat illud, & abjectissimum hominum constituat in illo.
18 Hoc somnium vidi ego Rex Nebucad-netzar, jam tu Belteschatzar interpretationem dic: propterea quòd nulli sapientes regni mei possunt interpretationem notam facere mihi; tu autem potes, quia spiritus [f] deorum sanctorum inest tibi.
19 Tunc Danijel cujus nomen est Belteschatzar, cùm [f] obstupuisset quasi horam unam, & cogitationes ejus conturbassent eum: proloquenti Regi ac dicenti, ô Belteschatzar somnium & interpretatio ne perturbet te, respondens Belteschatzar dixit, [f] Domine mi, somnium hoc [f] *eveniat* osoribus tuis, & interpretatio ejus inimicis tuis.
20 [f] Arbor illa quam vidisti, quæ crevit & roborata est; cujus altitudo pervenit ad cœlum & aspectus in totam terram,
21 Cujus rami pulchri, & fructus multi, & cui cibus pro omnibus infuit; sub qua habitabant bestiæ agri, & in cujus ramis sidebant aves cœli.
22 Tu es, ô Rex, qui crevisti & roboratus es: nam amplitudo tua ita crevit [f] ut pervenerit ad cœlum, ac dominium tuũ ad finem terræ.
23 [f] Quod autem vidit Rex vigilem & sanctum descendentem de cœlo ac edicentem, excindite arborem istam ac perdite eam, verùm stirpem radicum ejus in terra relinquite, & cum vinculo ferreo chalybeoque sit apud teneram herbam agri: ut rore cœli intingatur, & cum bestiis agri sit portio ejus, usque dum septem tempora transeant super eum.
24 Hæc interpretatio est [f] Regis; & decretum excelsi est quod superventurum est Domino meo Regi.
25 Nam te depellent [i] homines a se, & cum bestiis agri futura est habitatio tua, herbãque ut bobus tibi gustandam dabunt, & rore cœli te intingent, septemque tempora efficient ut prætereant te: usquedum noscas dominari excelsum in regno hominum, & cui vult dare illud.
26 [f] Quod autem dicebant relinquendam stirpem radicum illius arboris; regnum tuum tibi stabile erit, ex quo agnoveris [f] cœlos dominari.
27 [f] Quapropter, ô Rex, consilium meum placeat tibi, [f] peccata tua justitia abrumpe & iniquitates tuas gratia [k] erga afflictos: [f] si *fortè* erit prorogatio tranquillitati tuæ.
28 Totum hoc supervenit Nebucadnet-zari Regi.
29 Exactis mensibus duodecim in palatio regni Babyloniæ obambulabat,
30 Et proloquens Rex dicebat, annon hæc *est* Babylon illa magna quam ego [f] ædificavi; ut esset regia & ornamentum decoris mei robore potentiæ meæ?
31 Adhuc sermone illo *versante* in ore regis; vox e cœlo accidit dicens, tibi indicitur Nebucad-netzar Rex, [f] regnum hoc discedere a te:
32 Et homines te depulsuros a se, ut cum bestiis agri sit habitatio tua; herbam sicut bobus gustandam tibi daturos esse, & facturos ut septem tempora prætereant te usquedum agnoscas dominari excelsum in regno hominum & cui vult dare illud.
33 Eadem hora verbum illud completum est in Nebucad-netzare: nam ab hominibus depulsus herbam ut boves comedit, & rore cœli corpus ejus intinctum est, usque dum pili ejus ut Aquilarum *plumæ* crevissent, & ungues ejus ut avium.
34 Exactis verò temporibus illis, ego Nebucad-netzar oculos meos ad cœlum sustuli, & mente mea ad me reversa Excelso benedixi, & viventem [l] in perpetuum laudavi ac glorificavi: quòd dominatus ejus *sit* dominatus æternus, & regnum ejus in omnes generationes:
35 Omnes verò habitatores terræ ut nihili reputentur; & pro voluntate sua faciat in exercitu cœli, & habitatoribus terræ; neq; est qui prohibeat manum ejus, aut dicat ei, quid facis?
36 Eo tempore mente mea reversa in me, & ad gloriam regni mei *capessendam* decore meo, & splendore meo reverso in me; tum me gubernatores mei & proceres mei requisiverunt, & in regno meo ita confirmatus sum ut amplitudo major addita sit mihi.
37 [f] Nunc ego Nebucad-netzar laudo, extolloque, & glorifico Regem cœli: cujus omnia opera *opera* veritatis, & cujus viæ *sunt* viæ judicii, qui denique ambulantes in superbia potest dejicere.

[illegible] gravitate somnii & novitate judicii in tantum Regem, tum toti Judæorum populo erat utilis, & commen[illegible] Denique hæc [illegible] responsum Danijelis tribus membris [illegible], his versibus, secundum, narratio somnii, [illegible] ad 26 [illegible], versu 27. Atque hoc [illegible] in principio [illegible], quia [illegible] Dei [illegible] & pro[illegible] : quamobrem primum orat Deum ut [illegible] judicium [illegible], deinde [illegible] [illegible]] id est, [illegible] explicatio primæ partis somnii quæ habetur supra v. 10. & [illegible] omnia [illegible] ad ver[illegible] *Quod autem*] explicatio secundæ partis somnii, quæ ha[illegible] [illegible].

24 *Regis*] i. spectans ad Regem, ut [illegible]
i Chal. *ab hominibus* [illegible] ver. 32.
26 *Quod*] tertia pars somnii [illegible] ver. 15. & repetita ver. 23. [illegible] Regis.
Cœlos dominari] i. Deum [illegible]
[illegible] Matth. [illegible]
27 *Quapropter*] tertius locus [illegible] ver. 19.
Peccata] [illegible] injustitia & [illegible]
k Chal. [illegible]
30 *Ædificavi*] [illegible] Josephum [illegible] Judaicarum [illegible]
31 *Regnum*] [illegible] ver. 33.
l Chal. *sæcula*.
37 *Nunc*] [illegible] ut diximus supra 1. a versum 1.

CAPUT V.

[illegible] Belſchatzar [illegible] ſolemni convivio [illegible] Deum [illegible] quemadmodum Deus [illegible] manus [illegible] judicium [illegible] quod judicium Chaldæi [illegible] Danijel arceſſitur, qui exemplo ſuperbiæ & [illegible] Nebucad-netzaris [illegible] Belſchatzarem ejuſdem criminis redarguit, & ſcripturam exponens judicium Dei explicat, quod fuit proxima nocte conſecutum.

1 BELSCHATZAR rex facturus [a] convivium magnum proceribus ſuis mille, & [b] coram mille his vinum bibiturus,
2 Belſchatzar edixit [a] [c] ad guſtandum vinum afferri vaſa aurea & argentea, quæ exportaverat Nebucad-netzar [b] avus ſuus ex templo quod fuerat Jeruſchalaimis: ut biberent in eis Rex ipſe, proceresque ejus, uxores ejus, & concubinæ ejus.
3 Tunc allatis vaſis aureis quæ exportaverant e templo domus Dei quæ fuerat Jeruſchalaimis; bibebant in eis Rex ipſe, proceresque ejus, uxores ejus, & concubinæ ejus.
4 Bibentes vinum [illegible] etiam [d] laudabant deos aureos, & argenteos, æreos, ferreos, ligneos, & lapideos.
5 Eadem hora egreſſi [e] digiti manus humanæ ſcripſerunt e regione [f] lychnuchi, [c] in tectorio, parietis palatii regii; Rege vidente partem manus quæ ſcribebat.
6 Tunc [d] [g] toto Regis ſplendore immutato, & cogitationibus ejus conturbantibus ipſum; cum [h] cingula lumborum ejus diſſoluta eſſent, genuaque ejus colliderent alterū alteri,
7 Inclamavit Rex [e] ſtrenuè, ut adducerentur aſtrologi, Chaldæi & haruſpices, & proloquens Rex dixit ſapientibus Babylonis; quiſquis legerit ſcripturam hanc, & interpretationem ejus indicaverit mihi, purpura induetur cum torque aureo ad collum ipſius, ac tertius in hoc regno dominabitur.
8 Tunc accedentes omnes ſapientes regis, cùm non poſſent ſcripturam illam legere & interpretationem notam facere Regi,
9 Tunc, inquam, Rege Belſchatzare valde conturbato, adeò ut totus ſplendor ejus mutatus eſſet in eo; & proceribus ejus attonitis,
10 [i] Regina propter verba Regis & procerum ejus ad domum convivii acceſſit; proloquutaque Regina dixit, Rex in ſecula vive, ne cõturbent te cogitationes tuæ, & ſplendores tui ne mutentur.
11 ‖ Eſt vir in regno tuo cui ſpiritus deorum ſanctorum ineſt, & in quo temporibus avi tui lux, intelligentiaque, ac ſapientia par ſapientiæ Deorum inventa eſt: quapropter Rex Nebucadnet-zar avus tuus præfectum magorum, aſtrologorum, Chaldæorum haruſpicum conſtituit eum, avus tuus Rex.
12 Quandoquidem ſpiritus excellens, [illegible] nitio, & intelligentia, interpretantis ſomnia, & indicatio [illegible], ac ſolutio [illegible] ſecretum implexarum inventa eſt in ipſo Danijele, cui Rex impoſuerat nomen Belteſchatzar; nunc Danijel vocetur, [f] & interpretationem indicabit.
13 Tunc Danijele adducto coram Rege, proloquutus Rex dixit Danijeli; es tu ille Danijel, [g] ex deportatis Jehudææ, quos adduxit Rex avus meus e Jehudæa?
14 Ecce de quo audivi ſpiritum Deorum ineſſe tibi; & lucem, intelligentiamque, & ſapientiam excellentem inveniri in te.
15 Nunc ergo adducti ſunt coram me ſapientes aſtrologi, ut ſcripturam iſtam legerent & interpretationem ejus notam facerent mihi: ſed non poſſunt interpretationem verbi iſtius indicare.
16 Ego autem audivi de te, poſſe te interpretationes [h] afferre, & res implexas ſolvere: nunc ſi poteris ſcripturam iſtam legere, & interpretationem ejus indicare mihi, purpura indueris cum torque aureo ad collum tuum, & tertius in hoc regno dominaberis.
17 Tunc reſpondens Danijel dixit coram Rege, dona tua tibi ſint, & [k] honoraria tua alii da: verùm ſcripturam iſtam legam Regi, & interpretationem notam faciam ei.
18 ‖ Tu ô Rex, ([l] Deus excelſus regnum, & amplitudinem, gloriamque, & decorem dederat Nebucad-netzari avo tuo;
19 Et ob amplitudinem quam dederat ei, omnes populi, nationes, & linguæ tremebant ac timebant a conſpectu ejus: quem volebat occidebat, & quem volebat percutiebat, & quem volebat extollebat, & quem volebat deprimebat:
20 Sed cùm elatus eſſet [i] animus ejus, & ſpiritus ipſius obduratus eſſet ad ſuperbè agendum; depoſitus eſt e ſolio regni ſui, & gloriam amoverunt ab eo.
21 Nam ab [k] hominibus depulſus animum ſuum [l] ad beſtias applicuit, & cum onagris habitationem ſuam; herbam ut bobus guſtandam dederunt ei, & rore cœli corpus ejus intinctum eſt: donec agnovit, dominari Deum excelſum in regno hominum, & quẽ vult conſtituere in eo.)
22 [m] Tu igitur fili ejus Belſchatzar, non depreſſiſti animum tuum; quamvis totum hoc cognoſceres:
23 Imò contrà Dominum cœli adeò extuliſti te, ut vaſa domus illius attulerint coram te, in quibus tu, proceresque, tui, uxores tuæ, & concubinæ tuæ vinum bibatis; deosque argenteos, & aureos, æreos, ferreos ligneos, & lapideos, qui non vident, neque audiunt, neque cognoſcunt laudaviſti; Deum verò in cujus manu eſt anima tua & penes quem totum iter tuum eſt non glorificaſti.
24 Tunc a conſpectu ejus miſſa eſt [n] pars illa manus, unde ſcriptura iſta exarata eſt.
25 Atque hæc ſcriptura illa quæ exarata eſt, Mene mene, tekel, upharſin, id eſt, [illegible]
26 Hæc interpretatio verborum, NUMERAVIT; [o] numeravit Deus regnum tuum, & [p] perfectiſsimè numeravit illud.

1 Belſchatzar] Nepos Nebucad-netzaris magni, filius Evil-merodach, quem hiſtorici [illegible] Labynitum vocant [illegible] docet, ut vocat Alghius apud Euſebium lib. 9. de præparatione Evangelica.
Convivium] de quo Herodotus lib. 1. & Xenophon lib. 7. vide [illegible] 25. 26.
[illegible] melius accipi [illegible] Rex, & [illegible]
a Chal. pro guſtu vini afferre.
[illegible] ad [illegible] vaſis Jehovæ [illegible] Danijel infra 23.
b Chal. pater, 2. Reg. [illegible]
c Laudabant] [illegible] Dei quibus abutebantur, [illegible] ſup. 14.
[illegible] manus [illegible] pars vel particula manus in [illegible] appellatur, hoc verſ. & 24.
Lychnuchi] videlicet penſilis, qui propterea comparatus erat ut in eo lucernæ accenderentur protracto in noctem convivio. Nam alioqui non fuiſſe hoc convivium de nocte ceptum ex eo apparet, quod Danijel purpuratus & torquatus tertius a Rege in regno promulgatus eſt; infra ver. [illegible] eſt qui nolciat.
19 quod [illegible] eſſe ver.
c Chal. ſuper [illegible] d Chal. Regis ſplendoribus immutatis ipſi ſic ver. 9. [illegible] tota illa ſeſtivitate & hilaritate quam [illegible] convivio. Cingula] id eſt, ſoluta [illegible] ex gravi aliqua corporis aut animi ægritudine invadit [illegible] e Chal. cum robore, [illegible] 10 Regina] non [illegible] Belſchatzaris Regis (nam uxores illius dicuntur adfuiſſe ſupra 2. & 3.) ſed Regis mater aut avia [illegible] (ut credibile eſt) Nitocris dicta, Herodoto lib. 1. In ſecula] vide ſup. 2. 4. ‖ Sup. 4. 8. & 9. ſup. 2. 48.

27 APPEN-

27 [illegible]: appenſus es ſtaticis lancibus &
inventus es [illegible] pondere.
28 DIVISIVM diviſum eſt regnum tuum, traditumque Medis ac Perſis.
29 Tunc edicente Belſchatzare induerunt
Danijelem purpura cum torque aureo ad
collum ejus, & proclamaverunt de eo, ipſum
[illegible] dominatorem tertium in eo regno.
30 Eadem nocte [illegible] interfectus eſt Belſchatzar
Rex Chaldæorum.

CAPUT VI.

*Danijel a Dario Medo in dignitatem ampliſſimam evectus [illegible] Regis, a
proceribus aliis obſtrvatur, qui fruſtra occaſione
[illegible], [illegible] novum edictum ut ſoli Regi ad tempus ſupplicetur: Huic edicto cùm non paruiſſet Danijel, [illegible]
bus in foveam leonum abtruditur, & ſervatur a
Deo: [illegible] Dario [illegible] Danijelis accuſatores leonibus objicit, & promulgat edictum de reverentia Dei.*

1 CUM Darius Medus accepiſſet regnum
ipſum, fermè natus annos ſexaginta
duos,
2 Placuit coram Dario præficere ipſi regno
ſatrapas centum viginti, qui præeſſent toti regno:
3 Supra illos autem Eparchos tres, quorum
Danijel primus eſſet, quibus eſſent ſatrapæ
illi reddituri rationem, ne Rex damno afficeretur.
4 Tunc Danijele iſto pergente præeſſe Eparchis atque ſatrapis; & propterea quòd
ſpiritus excellens ineſſet ipſi, Rege cogitante præficere ipſum toti regno ſuo:
5 Tunc Eparchi & ſatrapæ quærebant ut occaſionem invenirent [illegible] ab adminiſtratione
regni; ſed nullam occaſionem aut vitium
poterant invenire, propterea quòd fidus
eſſet; & nullus error aut vitium inveniretur
in eo.
6 Tunc viri illi dicentes, non ſumus inventuri contra Danijelem iſtum ullam occaſionem; niſi inveniamus contra eum occaſionem de lege Dei ipſius:
7 Tunc, *inquam*, Eparchi & ſatrapæ illi convenientes ad Regem, ita dixerunt ei, Darie
Rex, in ſecula vive:
8 Conſilium iniverunt omnes Eparchi regni,
præſides, & ſatrapæ, gubernatores, ac duces, de ſtatuendo ſtatuto regio, & firmando
interdicto: ut quiſquis petierit petitionem
ab ullo Deo aut homine per dies triginta,
præterquā a te Rege, projiciatur in foveam
leonum.
9 Nunc, ô Rex, ſtatue hoc interdictum, & exara ſcripturam; ut non mutetur, ſecundum
jus Medorum & Perſarum quod non intercidit.
10 Quamobrem rex Darius exaravit ſcriptum & interdictum.
11 Danijel autem cùm cognoviſſet exaratum
eſſe ſcriptum illud, ingreſſus eſt domū ſuam,
cui feneſtræ apertæ erant in cenaculo ejus
e regione Jeruſchalaimi: & temporibus tribus de die ipſe procumbens in genua
ſua orabat & confitebatur coram Deo ſuo,
quemadmodum fecerat antea.
12 Tunc viri illi convenientes; poſtquam inveniſſent Danijelem orantem & ſupplicantem coram Deo ſuo:
13 Tunc, *inquam*, appropinquarunt & dixerūt
coram Rege de interdicto Regis, nónne interdictum exaraſti ut quiſquis petierit ab
ullo Deo aut homine per dies triginta niſi
a te Rege, projiciatur in foveam leonum?
reſpondit rex dicens, verum eſt verbum
hoc, ſecundum jus Medorum & Perſarum
quod non intercidit.
14 Tunc reſponderunt dicentes coram Rege, Danijel qui eſt ex deportatis Jehudæ
non habuit tui, ô Rex, rationem, aut interdicti quod exaraſti: nam temporibus tribus
de die petit petitionem ſuam.
15 Tunc Rex ſimul ac verbum hoc audivit,
multùm triſtatus eſt apud ſe, & pro Danijele adhibuit cogitationem ut liberaret eum:
& uſque ad occaſum ſolis conabatur eripere eum.
16 Tunc viri illi convenerunt ad regem, &
dixerunt Regi; ſcias, ô Rex, jus Medis &
Perſis eſſe, ut ullum interdictum aut ſtatutum quod Rex ſtatuerit non mutetur.
17 Tunc Rege dicente adduxerunt Danijelem, projeceruntque in foveam leonum: &
proloquutus Rex dixit Danijeli, Deus tuus
quem tu colis jugiter, ipſe liberet te.
18 Et allato lapide uno ac impoſito ſuper os
foveæ; obſignavit eum Rex annulo ſuo &
annulo procerum ſuorum, ne mutaretur voluntas de Danijele:
19 Tunc profectus Rex in palatium ſuum &
pernoctavit jejunus, & exhilarantium nihil
juſſit afferri coram ſe; ſomnuſque ejus receſſit ab eo.
20 Tunc Rex ſumma aurora ſurgens cum luce, feſtinantiſſimè ad foveam leonum profectus eſt:
21 Et appropinquando ad foveam Danijelem
voce triſti inclamavit: proloquutus Rex dixit Danijeli, ô Danijel ſerve Dei viventis,
Deus tuus quem tu colis jugiter potuitne
liberare te a leonibus?
22 Tunc Danijel cum Rege loquens, *dixit*:
Rex in ſecula vive.
23 Deus meus miſit Angelum ſuum, qui occluſit os leonum ut non læderent me: propterea coram eo puritas invenitur in me, etiamque coram te, ô Rex, maleficium non
commiſiſſe me.
24 Tunc Rex multùm lætatus de eo, Danijelem juſſit educi e fovea illa: eductoq; Danijele e fovea illa, nulla læſio inventa eſt in
eo, quia crediderat in Deum ſuum.

11 *Ex adverſo Je[illegible]*] [illegible] Schelomonis, 1. Reg. 8.48. *Temporibus tribus*] id eſt, [illegible] [illegible] Gen. [illegible] [illegible] Pſalm. 55.18. f Chald. [illegible]. g Chald. *ad [illegible]*. h Chald. *quod Danijel [illegible]*. i Chald. *filiis deportationis*. k Chald. *non poſuit ſuper te, ô Rex, rationem*. 15 *Cogitationem*] Chaldaicam vocem (quam variè interpretantur multi) [illegible] eſt ex affini [illegible] Arabico ſic interpretari. 17 *Dicente*] id eſt, annuente & concedente illud quod [illegible] [illegible] Danijel [illegible] [illegible] interpretationibus, gratiam & autoritatem [illegible] adminiſtratione [illegible]. Atqui hoc quidem ex loco & ex comparatione verſ. 25 videntur illi animadvertiſſe, [illegible] foveam injecto abſtinerent, propterea lapidem [illegible] majorem adhibuiſſe. *Annulo ſuo &c.*] id eſt, annulo (ut vocant) maximo regni, quod diplomatis ex autoritate Regis & ſummi [illegible] conſilii deſcriptis [illegible] poni ſolet. *Voluntas*] id eſt, decretum [illegible] voluntate & autoritate [illegible]. 19 *Exhilarantium*] id eſt, [illegible] ab omnibus [illegible] ipſum a dolore ſuo avocare, aut triſtitiam lenire potuiſſent: [illegible] Danijelis [illegible]. l Chald. *cum perturbatione*. 23 *Propterea*] hanc vocem ſic interpreta[illegible] Deo Angelum mittendum eſſe [illegible] ad ſalutem meam & me integrum a leonibus conſervare, planè comperta eſt [illegible] integritas: [illegible] Deus ipſe hac mirifica conſervatione teſtis eſt [illegible] tum verò teſtem appello tuam ipſius conſcientiam. m Chald. *[illegible]* non feciſſe. n Chald. *educere*.

[illegible] nobis videtur illud probabile, Darium hac ratione [illegible] gratiam & autoritatem maximam conciliare ab [illegible], ſed [illegible] ſupplicantibus [illegible] ſecundum jus [illegible] Eſter. 1.1. & 8.8. o Chald. *tranſit*.

25 De-

25 Deinde [illegible]
[illegible] Dani-
[illegible]
[illegible]
venerant ad [illegible]
[illegible] in ipsis [illegible]
ipsorum comminuerunt.
26 Tunc Darius Rex [illegible] populis
[illegible] terra;
Pax vestra [illegible]
27 A me propositum [illegible]
dominatus regni mei [illegible]
rent a conspectu Dei Danijelis; quia ipse est
Deus vivens & stabilis in secula, & regnum
ejus incorruptum, [illegible] ad fi-
nem usque.
28 Liberat & eripit, [illegible] mira-
cula in coelo & in terra; qui liberavit Dani-
jelem [illegible] leonibus.
29 Itaque Danijel [illegible] regno
Darii, & [illegible] regno Cyri Persæ.

Caput VII.

*Danijel visione quatuor bestiarum ex ordine suc-
[illegible] & Dei [illegible] impe-
[illegible] visionem [illegible]
[illegible] Ju-
[illegible]
[illegible] per Antiochum Epipha-
[illegible] Dei [illegible]
[illegible] per Dei [illegible]
inclinavit [illegible]
[illegible] imperium Christo in Ecclesia tra-
ditur.*

1 Anno primo [illegible] Regis Ba-
bylonie, Danijel somnium vidit, & vi-
siones capitis sui incumbens cubili suo:
tunc somnium [illegible] summam verborum
exponens.
2 Prologuutus Danijel dixit, videbam in vi-
sione mea per noctem, quum ecce quatuor
venti coeli erumpebant in mari magno:
3 Et quatuor bestiæ magnæ ascendebant e
mari, diversæ una ab altera.
4 Prima similis leoni, cui erant alæ aquilæ;
hanc vidi, usquedum avulsis alis ejus qui-
[illegible] & [illegible] non hominis [illegible]
[illegible]
5 Deinde ecce bestia altera [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
6 Postea [illegible]
[illegible]
sua: & quatuor capita bestiæ illi, [illegible]
testas data est.
7 Postea videbam visionibus nocturnis quid
ecce bestia quarta [illegible], terribilisque,
ac dura valde, cui erant dentes ferrei ma-
gni: [illegible], & comminuebat, ac
[illegible] pedibus suis conculcabat: [illegible]
diversa ab omnibus bestiis antegressis, [illegible]
[illegible]
8 Animum [illegible] ad cornua, [illegible]
[illegible] parvum succrescebat
[illegible] adeo ut tria ex cornibus illis [illegible]
bus eradicarentur à conspectu ejus: [illegible] ec-
ce oculi similes oculis humanis erant in
cornu isto, sed os loquebatur grandia.
9 Videbam, donec solia abjecta sunt, &

[illegible]

[illegible] ſedebat [illegible] veſtis [illegible] ut [illegible] capitis ejus [illegible] ut lana [illegible]
de, ſolium ejus ſcintillæ ignis, rotæ ejus ignis
[illegible]
[illegible] conſpectu ejus flumen ignis manabat
[illegible] millies mille miniſtrabant,
[illegible] ſtabant co-
[illegible] judicio conſidente, libri aperti ſunt.
11 Videbam, tunc [illegible] vox ver-
[illegible] quæ cornu illud loqueba-
tur, videbam inquam, uſque dum [illegible] occiſa
eſt beſtia illa [illegible] corpus ejus, ac
traditum incendio ignis.
12 [illegible] reliquis beſtiarum ablatus eſt do-
minatus; quia ſpatium in vita datum fue-
rat eis uſq; ad tempus & conſtitutum tem-
pus.
13 Videbam viſionibus nocturnis, quòd ec-
ce cum nubibus cœli ſimilis filio homi-
nis [illegible] veniebat: deinde uſque ad anti-
quum dierum perveniret, ut ſiſteretur an-
te illum.
14 [illegible] datus eſt dominatus, gloriaque
ac regnum, ut omnes populi nationes, &
linguæ ei ſervirent: cujus dominatus domi-
natus eſt perpetuus qui non præterit, &
regnum ejus *regnum* quod non corrumpi-
tur.
15 Transfixus eſt ſpiritus meus mihi Danije-
li [illegible] corpus & viſiones capitis mei con-
turbaverunt me.
16 Appropinquavi ad unum ex aſtantibus, &
veritatem quæſivi ab eo de tota re hac: qui
alloquens me interpretationem verborum
notam fecit mihi.
17 Hæ beſtiæ magnæ quæ ſunt quatuor, qua-
tuor ſunt reges ſurrecturi e terra.
18 Qui accipient regnum hoc, regnum ſan-
ctorum excelſorum: qui poſſeſſuri ſunt re-
gnum ipſum uſque in ſeculum, & uſque in
ſeculum ſeculorum.
19 Tunc optavi veritatem cognoſcere de
beſtia illa quarta, quæ erat diverſa ab om-
nibus illis; timenda valde dentibus ferreis,
& ungulibus chalybeis, comedente, com-
minuente, & reliquum pedibus ſuis concul-
cante:
20 Similiter de cornibus decem quæ *erant* in
[illegible] capite ejus, [illegible]
[illegible] in conſpectu ejus [illegible] de cornu, [illegible]
[illegible] os lo-
quens grandia, cujus denique aſpectus ma-
jor fuit quam ſociorum ejus.
21 Videbam cornu ejuſmodi gerere bellum
cum ſanctis, & prævalere eis:
22 Uſquedum veniret antiquus dierum, &
judicium daretur ſanctis excelſorum; &
tempus pertingeret quo regnum illud poſſi-
derent ſancti.
23 Ita dixit, beſtia illa quarta regnum quar-
tum erit in terra, quod diverſum erit ab
omnibus illis regnis; conſumetque totam
terram, [illegible] & comminuet
eam:
24 Et cornua decem ex illo regno, decem
Reges exurgent, poſt quos exurget po-
ſtremus, qui erit diverſus a prioribus, &
tres reges deprimet:
25 Et verba adverſus excelſum loquetur, ac
ſanctos excelſorum deteret, adeò ut cogi-
tet ſe mutaturum tempora & jus; tradan-
turque per manum ejus, uſque ad tempus
& tempora particulamque temporis.
26 Sed judicium conſidebit; & dominatus
ejus auferetur profligando & perdendo u-
que in finem.
27 Regnum autem, dominatuſque & ampli-
tudo regnorum ſub toto cœlo dabitur po-
pulo ſanctorum excelſorum: cujus regnum
regnum erit perpetuum, & omnes domina-
tores ei ſervient, & auſcultabunt.
28 Hucuſq; finis eſt ſermonis illius: ego Dani-
jel cum valde cogitationes meæ conturba-
viſſent me, & totus ſplendor meus mutatus
fuiſſet in me, verbum hoc apud animum
meum ſervavi.

[illegible] Seleucus Nicanor primus, Antiochus Soter ſecundus, [illegible] tertius, Seleucus Callinicus quartus, [illegible] Ptolemæo Seleucus Ceraunus [illegible] Antiochus Magnus [illegible] Philopator [illegible] Antiochus Epiphanes [illegible] ſed Deus juſtus judex [illegible] ſupra in verſum 9. & 11. [illegible] Chal. [illegible]

CAPUT VIII.

Dum Danijeli tum viſionem [illegible] tum ver-
bis per Angelum ſuum explicat [illegible]
turam primùm regni Perſici, deinde Macedonici,
ac poſtremò Seleucidarum; & calamitates obven-
turas Eccleſiæ Judæorum per Antiochum Epipha-
nem: quarum tempus circumſcribit [illegible] ad
[illegible] conſolationem.

CAP. VIII.

1 ANNO [illegible] regni [illegible] Belſchatſari regis, [illegible]
visio apparuit mihi, Danieli, poſt
illam, quæ apparuerat mihi [illegible] princi-
pio.
2 Reſpiciens igitur ad viſionem illam (erat
autem cum viderem, ut eſſem Schuſchane
in palatio quod *eſt* in Hhelami provincia)
reſpiciens inquam ad illam viſionem, cùm
eſſem ad fluentum Ulai:
3 Suſtuli oculos meos, & vidi quod ecce a-
ries unus ſtabat ante fluentum illud, [illegible]
nis: duo autem illius cornua [illegible], ſed
unum altius altero, & quod altius erat a-
ſurrexit poſterius.
4 Videbam illum arietem cornu petentem
Occidentem, Aquilonemque, & meridi-
em verſus, cui nulla beſtiæ obſiſtebant, ne-
que ullus eripiebat e manu ejus; ſed facie-
bat pro voluntate ſua & quidem res mag-
nificas:
5 Me autem conſiderante, ecce hircus e
capris veniebat ab occaſu in ſuperficiem
totius terræ, quem nemo attingebat in ter-
ra: & hirco illi cornu conſpicuum erat in-
ter oculos ipſius,
6 Veniens itaque ad illum uſque arietem bi-
cornem, quem videram ſtantem ante ipſum
fluentum; incurrit in eum æſtuantibus vi-
ribus ſuis.
7 Cum autem vidiſſem eum pervenientem
ad illum arietem, exacerbans ſe contra il-
lum ferivit arietem adeò ut frangeret am-
bo cornua illius, nec eſſet vis in ariete obſi-
ſtendi ei; & dejiciens illum in terram con-
culcavit illum, nec fuit qui eriperet arietē
ex manu ipſius.
8 Hircus verò e capris, magnus evaſit ad-
modum: ſed cùm roboratus eſſet, fractum
eſt cornu illud magnum, & aſſurrexerunt
conſpicua *cornua* quatuor loco ejus in qua-
tuor ventos cœli:
9 Et ab uno ex ipſis prodiit cornu unum per-
parvum; quod magnificavit ſe excellenter
verſus Meridiem & verſus Orientem, &
verſus decus ipſum:
10 Ubi magnificavit ſe contra exercitum
cœli; adeò ut adjiciens in terram de exer-
citu illo & de ſtellis ipſis, conculcaret eas.
11 Etiam uſque ad Principem illius exerci-
tus magnificavit ſe: nam ab ipſo ſublatus
eſt jugis cultus, & abjectum habitaculum
ſanctuarii illius,
12 [illegible]
[illegible]
[illegible]
13 Tunc audivi quendam ſanctum loquen-
tem [illegible]
[illegible]
iſta viſio [illegible]
[illegible]
[illegible]
14 Dixit[illegible] ad me, [illegible]
[illegible] tempora [illegible]
tum [illegible] juſtificabitur ſanctuarium.
15 Fuit autem cùm viderem ego Daniel i-
ſtam viſionem ut requirerem intelligen-
tiam, ecce, ſtaret coram me quaſi ſpecies
viri:
16 Et audirem vocem humanam inter U-
lajum; quæ inclamans dixit, Gabriel, docē
ra huic viſionem iſtam.
17 Itaque venit ad ſtationem meam quo ad-
veniente conturbatus procidi in faciem
meam; ſed dixit ad me, animadverte fili ho-
minis, nam tempore definito hæc viſio fu-
tura eſt.
18 Cùm autem loquente eo mecum ſo-
pore obrutus jacerem pronus in terra,
tangens me fecit ut ſtarem in ſtatione
mea.
19 Et dixit, ecce ego notum facturus ſum
tibi id quod futurum eſt uſque ad extremi-
tatem illius indignationis; nam conſtituto
tempore finis erit.
20 Ariés, quem vidiſti, bicornis eſt regum
Mediæ & Perſidis:
21 Hircus autem ille villoſus, eſt rex Græ-
ciæ: cornu autem magnum interjectum o-
culis ejus, eſt rex primus.
22 Atque hoc effractio quòd conſurgent
quatuor pro illo; quatuor regna ex ſua
gente aſſurrectura, ſed non cum robore
illius.

[illegible]

... Ad ver] [illegible] ... 12. Uſque ad veſperi.] id eſt, [illegible] ... 5 Hircus] typus regni Macedonici, ut exponitur infra ver. 21. ... Quem nemo] id eſt, qui ſolo adventu [illegible], donec venit ad arietem. ... 9 Ab uno] id eſt, a Seleuco Nicanore. ... 11 Principem] id eſt, Deum in populo ſuo ſingulari [illegible] ... [illegible]

[illegible] cum
[illegible] consummabunt defectores illi;
[illegible] cautus.
24 [illegible] invalescet, etsi non robo-
[illegible] mirabiliter perdat, pro-
[illegible] & efficiet; perdet enim vali-
[illegible]
25 Et [illegible] intelligentiam suam prospera-
bitur [illegible] & cum ani-
[illegible] magnificabit se, & in tranquillitate
[illegible] principi princi-
pum [illegible], & absque manu frangetur.
26 Visio autem illius vespertini & matutini
temporis quæ dicta fuit, veritas ipsa est: qua-
re tu occlude hanc visionem, quia dierū
multorum est.
27 Tunc ego Danijel [illegible] ægritudine
[illegible] feci officium Regis;
quamvis obstupescerem super visione hac,
nemo tamen animadvertebat.

[illegible] 24 *Non robore*] id est, non ſtrenué, [illegible] Heb. *aenigmatibus*. [illegible] Machab. [illegible] 25 *In tranquillitate* [illegible] [illegible] ad Antiochi illustris exitium. [illegible] Rege imperatum [illegible] Deus [illegible]

Caput IX.

Danijelem anno liberationis promissæ cogitan-tem [illegible] *& precibus flagitantem a Deo* [illegible] *peccatorum suorum & popularium* [illegible], *misericordiam, liberationem, & restitutio-nem Ecclesiæ, Deus per Angelum confirmat de prox-ima liberatione, & eo tanquam vestigio perducit ad* [illegible] *liberationem quam Christus per Evan-gelium* [illegible] *adventu suo ac* [illegible] *tempora definitis accuratissimè, exponit* [illegible] *Ecclesiæ, & Judæorum contumaciam* [illegible]

1 ANNO primo Darii filii Assueri ex se-
mine Medorum, quo factus est Rex in
regno Chaldæorum:
2 Anno primo regni ejus, ego Danijel consi-
derans ex libris numerum annorum qui-
bus fuerat verbum Jehovæ ad Jirmejam
Prophetam complendas fore vastitates Je-
ruschalaimorum, septuagesimum annum es-
se,
3 Adhibui faciem meam ad Dominum De-
um quærendo oratione & deprecationibus,
cum jejunio, cilicioque, & cinere:
4 [illegible] Jehovam Deum meum, confessus
sum [illegible] Domine Deus forti-
[illegible] reverende, [illegible]
[illegible] benignitatem amantibus ip-
sum & observantibus præcepta ipsius.
5 Peccavimus, & perverse egimus, improbe-
que fecimus, ac rebellavimus; & quidem
recedendo a præceptis tuis & a juribus
tuis.
6 Non enim auscultavimus servis tuis Pro-
phetis, qui alloquebantur nomine tuo reges
nostros, principes nostros, & patres nostros;
ac totum populum terræ.
7 Penes te, ô Domine, est justitia ipsa, at pe-
nes nos pudor faciei, qualis est hic hoc; pe-
nes viros Jehudæ, & penes habitatores Je-
ruschalaimorum, & penes omnes Jisraëli-
tas, propinquos & longinquos in omnibus
regionibus quò depulisti eos, propter præ-
varicationem ipsorum qua prævaricati sunt
in te.
8 Jehova, penes nos est pudor vultus, pe-
nes reges nostros, penes principes nostros,
& penes patres nostros; quia peccavimus
in te.
9 Penes Dominum Deum nostrum sunt mi-
serationes & condonationes, quia rebella-
vimus contra ipsum,
10 Ac non auscultavimus voci Jehovæ Dei
nostri, ut ambularemus in legibus ejus quas
proposuerat nobis per servos suos prophe-
tas:
11 Sed omnes Jisraëlitæ transgressi sunt le-
gem tuam, idque recedendo ut non auscul-
tarent voci tuæ: quapropter effusa est super
nos illa execratio & illa adjuratio quæ scrip-
ta est in lege Moschis servi Dei, quia pec-
cavimus in eum.
12 Itaque præstitit unumquodque verborum
suorum quæ loquutus fuerat contra nos &
contra judices nostros qui judicabant nos,
inducendo super nos malum magnum: non
enim factum fuit malum sub toto cœlo
quemadmodum factum est contra Jerus-
chalaima.
13 Quemadmodum scriptum est in lege Mo-
schis, totum hoc malum supervenit nobis;
nec tamen deprecati sumus faciem iratam
Jehovæ Dei nostri, revertendo ab iniquita-
tibus nostris, & animum advertendo ad ve-
ritatem tuam.
14 Ideo sedulus fuit Jehova in illo malo quod
adduxit super nos: nam justus est Jehova
Deus noster in omnibus factis suis quæ fecit,
cùm non auscultaverimus voci ipsius.
15 Nunc ergo, Domine Deus noster, qui e-
duxisti populum tuum e terra Ægyptiorum
forti, & comparasti tibi nomen quale est
hoc die: peccavimus, improbè egimus.
16 Domine secundum totam justitiam tuam
summam, avertat se jam ira tua & æstus tuus
a civitate tua Jeruschalaimis, monte sancti-
tatis tuæ: nam propter peccata nostra & prop-
ter iniquitates patrum nostrorum, Jerusch-
alaima, populusque tuus opprobrio sunt om-
nibus circumstantibus nos.
17 Nunc inquam ausculta, Deus noster, ora-
tioni servi tui & deprecationibus ejus, & fac
ut luceat facies tua super sanctuarium tuum
quod desolatum est, propter Dominum.
18 Inclina, Deus mi, aurem tuam & audi, ape-

[illegible] 2 *Audiens*] [illegible] prophetiarum Jirmijæ [illegible], cum historia temporum quæ ade- [illegible] Jirm. 25.12. 3 Heb. *completurum* [illegible] [illegible] quam Danijel adhibet coram Deo [illegible] [illegible] in universum caput, prius est con- [illegible] Dei peccatores castigantis, usque ad versum 15. [illegible] & gratiæ, usque ad versum 20. [illegible]

[illegible] † Deut. 7.9. [illegible] 9 [illegible] 11 [illegible] 15 [illegible] 16 [illegible] 17 Propter] i. Chri- [illegible]

20 Me autem adhuc loquente, & orante, ac confitente peccatum meum, & peccatum populi mei Jiſraelis; & prono deprecante iratam faciem Jehovæ Dei mei pro monte ſancto Dei mei.

21 Adhuc, inquam, me loquente in oratione, vir ille Gabriel quem videram in illa viſione principiò; juſſus advolare contentiſſimè, tetigit me ſub tempus muneris veſpertini:

22 Et informans me loquutus eſt mecum, ac dixit, ô Danijel, nunc prodii ut imbuam te intelligentia.

23 In principio deprecationum tuarum prodiit verbum, ad quod indicandum venio, quia deſideratiſſimus es: quapropter animadverte ipſum verbum, & intellige viſionem iſtam.

24 Septimanæ ſeptuaginta decisæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper civitatem ſanctam tuam ad cohibendum defectionem illam & ad obſignandum peccata, & ad expiandum iniquitatem, & ad adducendum juſtitiam perpetuam; idque obſignando viſionem ac Prophetam, & ungendo ſanctum ſanctorum.

25 Igitur cognoſcito & intelligito

ab exitu enuntiationis verbi ... & de ædificandis Jeruſalaimis, uſque ad Chriſtum antecedentem fore ſeptimanas ſeptem; deinde ſeptimanis ſexaginta duas rurſus ædificatum iri plateam & ..., quæ tempora erunt in anguſtia.

26 Poſt ſeptimanas autem illas ſexaginta duas excidetur Chriſtus, ... ; nam civitatem ipſam & ipſum ſanctuarium perdet populus antecessoris venturi, adeo ut finis ei ſit cum inundatione, atque uſque ad finem belli præciſè ſtatuta ſit deſolationis maxima.

27 Corroboravit vero fœdus multis ſeptimana una: in medio autem ſeptimanæ illius abolebit ſacrificium & munus; deinde per legiones devaſtationum deſolans, atque ad conſummationem eamque præciſam, per deſolationem, ... deſolatio.

Caput X.

ANno tertio Cyri Regis Persarum ver-
bum revelatum est Danjeli, qui voca-
batur nomine suo Beltescazar: ve-
[illegible] verbi ac constituti temporis
[illegible] intellectus ipsius verbi ac intelli-
[illegible] cadem visione.
2 [illegible] ego Danjel fueram in lu-
[illegible] septimanarum diebus:
3 [illegible] rerum desiderabilium non come-
[illegible], nec caro aut vinum intraverat os
[illegible], nec unguento unxeram me; donec
[illegible] trium septimanarum dies.
4 Die autem vigesimo quarto mensis primi,
[illegible] ad ripam fluminis magni qui est
Chiddekel:
5 [illegible] oculis meis vidi, quod ecce vir u-
[illegible] lineis [illegible], cujus lum-
bi accincti erant insigni auro Uphazi:
6 Corpus ejus simile beryllo thalassio, &
vultus ejus similis aspectui fulguris, oculiq;
ejus similes tædis ardentibus, & brachia e-
jus ac pedes ejus similes colori æris tersi:
[illegible] autem verborum ejus similis erat so-
[illegible].
7 [illegible] vero ego Danjel solus visionem
[illegible] homines autem qui erant mecum non
[illegible] visionem ipsam: sed trepidatione
[illegible], fugerunt ut abscon-
[illegible].
8 [illegible] relictus essem solus, & viderem
visionem maximam illam, non fuerunt re-
[illegible] in me vires: sed decor meus [illegible]
[illegible] corruptus est in me, adeo ut non obti-
[illegible] vires.
9 Tunc audivi sonum verborum illius: & cum au-
[illegible] sonum verborum illius, ego fui oppressus
[illegible] pronus, & facie dejecta in terram.
10 Ecce autem manus tetigit me [illegible]
[illegible] me super genua mea, & palmas manuum
[illegible].
11 [illegible] mihi, Danjel, vir desideratissi-
[illegible], considera verba quæ ego eloquuturus
[illegible], & sta [illegible], nam nunc missus sum
ad te: cumque loquutus esset mecum ver-
bum istud, consisti tremens.
12 Quamobrem dixit ad me, ne timeto Da-
njel, nam inde a die primo quo applicuisti
animum tuum ad considerandum & ad af-
fligendum te coram Deo tuo exaudita sunt
verba tua: & ego veni propter verba tua.
13 Sed princeps regni Persici [illegible] coram
me uno & viginti diebus, cum ecce Mi-
caël primus e principibus primariis venis-
set ad adjuvandum me, ego [illegible] sum
ibi apud Reges Persiæ.
14 Jam venio ut edoceam te id quod obven-
turum est populo tuo [illegible] tem-
poribus, nam adhuc visio est de illis diebus.
15 Cum autem colloqueretur mecum verbis
hujusmodi, [illegible] faciem meam in terram
obmutescens.
16 Sed ecce quasi similitudo [illegible] at-
tigit labia mea: tunc aperiens os meum lo-
quutus sum, dicens ad eum qui stabat e re-
gione mei, Domine [illegible] hac visione [illegible]
runt dolores mei in me, adeo ut non obti-
nerem vires.
17 Quomodo ergo posset servus domini mei
hic loqui cum Domino meo illo, cum in me
ex hoc tempore, in me, inquam, non consti-
terint vires, & anima non reliqua sit in me?
18 Pergens itaque tetigit me quasi aspectus
hominis, & confirmavit me.
19 Ac dixit, ne timeto, vir desideratissime,
pax tibi, confirmare, confirmare inquam:
[illegible] loquente mecum [illegible]
essem, dixi, loquatur Dominus meus, quia
confirmasti me.
20 Qui dixit, [illegible] quamobrem venerim
ad te? nunc enim revertar ad [illegible]
contra principem Persiæ, donec [illegible]
ecce, Princeps Græciæ adveniat.
21 Sed indicabo tibi id quod [illegible] est
in scripto veritatis, quia [illegible]
est qui se confirmet mecum ad ista, nisi Mi-
caël princeps vester.

[illegible]

CAPUT XI.

1 EGo igitur ſ anno primo Darii Medi, ſteti ut ei eſſem confirmationi & robori.

2 Jam verò ſ veritatem indicabo tibi; ecce adhuc tres reges ſtabunt Perſidi, deinde quartus ditabitur divitiis maximis omnium; & ubi confirmaverit ſe in divitiis ſuis, excitabit omnes contra regnum Græciæ.

3 Sed obſiſtet rex potens; qui dominabitur dominatione ampla, agetque pro voluntate ſua.

4 Ea cùm obſtiterit, frangetur regnum ejus, & dividetur in quatuor ventos cœli; ſed nõ poſteritati ejus, neque ſecundum dominatum ejus quo dominatus fuerit: nam evelletur, regnum ejus, ut aliis præter illos cedat.

5 Itaque confirmabit ſe Rex Auſtri, & alter ex principibus ejus; qui confirmabit ſe ſupra illum & dominabitur, dominium amplum erit dominium ejus.

6 Et à exactis aliquot annis conſociabunt ſe; nam filia Regis Auſtri veniet ad Regem Aquilonis, ad faciendum æquis conditionibus pacem: ſed non obtinebit illa firmitatem brachii, neque ipſe conſiſtet cum brachio ſuo; ſed tradetur ipſa, & qui adduxerint eam, & qui natum ejus fecerit, & qui confirmaverit eam illis temporibus.

7 Poſteà exſiſtet e ſurculo radicum ejus in ſtatu illius, qui veniens cum copiis ingredietur munitiones regis Aquilonis, & aget contra eas ita ut occupet:

8 Atque etiam deos horum cum magnatibus ipſorum, cum inſtrumentis deſiderabilibus ipſorum, argento, & auro, in captivitatem abducet in Ægyptum: & ipſe annis aliquot ſtabit valentior Rege Aquilonis;

9 Ita veniet in regnum rex Auſtri, ac revertetur in terram ſuam.

10 Sed filii illius miſcebunt bellum, & poſtquam collegerint multitudinem copiarum amplas, veniet ſubinde exundabitq; & tranſibit: & reverſus miſcebit bellum uſque ad munitionem illius.

11 Unde exacerbatus Rex Auſtri egredietur, pugnabitque contra illum, contra Regem Aquilonis; opponetque multitudinem magnam, adeò ut tradatur multitudo illa in manum ipſius.

12 Itaque ſublata illa multitudine extollet animum ſuum, & quamvis dejiciat myriadas, non corroborabitur.

13 Nam reverſus Rex Aquilonis conſtituet multitudinem majorem priore; deinde exactis illis temporibus, id eſt, annis, veniet ſubinde cum copiis magnis & cum facultatibus amplis:

14 Quibus temporibus multi obſiſtent Regi Auſtri; filii verò effractores populi tui tollentur ſtabiliendo viſionẽ, & corruent.

15 Etenim veniens Rex Aquilonis diffundet millia catapultaria, & capiet civitates munitionum: & brachia Auſtri non conſiſtent, nec populus delectuum ejus, nulla denique erunt vires ad conſiſtendum.

16 Cumq; fecerit qui aggredietur eum pro voluntate ſua, nullo obſiſtente ipſi, ſtabit etiam in terra decoris, quam conſumet manu ſua:

[illegible]

17 Deinde diſponet faciem ſuam ut ingrediatur cum robore totius regni ſui, & rectis adjunctis ſibi, efficietque: & virginem dabit ei corrumpendo illam, ſed non perſtabit illa, neque pro eo erit.

18 Poſtea convertet faciem ſuam ad inſulas, capietque multas; cujus reprimens ductor opprobrium, vacuus opprobrio illius regeret in illum.

19 Ita convertet faciem ſuam ad munitiones terræ ſuæ; & impingens corruet, ac nõ invenietur.

20 Et ſtabit in ſtatu hujus traductor exactoris, in decore regio; qui diebus paucis frangetur, quamvis neque ira, neque bello.

21 In hujus ſtatu ſtabit deſpectus, quamvis non impoſuerint ei decorem regium: ſed veniens tranquillè uſurpabit regnum blanditiis;

22 Et brachiis inundantibus inundabuntur a conſpectu ejus, & frangentur; etiamque antecesſor fœderis.

23 Nam ex conſociatione ſua, cum illo faciet dolum; nam aſcendens roborabit ſe cum parva gente.

24 Tranquillè etiam opima loca provinciæ invadet, facietque quod non fecerant patres ejus & majores ejus; prædam, ſpoliumque, & facultates illis diſperget, & contra munitiones cogitabit cogitationes ſuas, eaſque ad tempus uſque.

25 Poſtea excitabit vires ſuas animumque ſuum contra Regem Auſtri, qui miſcebit ſe bello copiis magnis & validis admodum; ſed non conſiſtet, quia cogitaverint contra eum cogitationes.

26 Nam comedentes portionem cibi ejus frangent eum, cùm exercitus illius exundabit; & concident confoſſi multi.

27 Tunc utrorumque regum iſtorum animus erit malefaciendi, & in menſa eadem mendacium loquentur: ſed non proſperabitur illud, quia adhuc ſupererit terminus conſtituto tempori.

28 Itaque redibit in terram ſuam cum facultatibus magnis, & animo ſuo contra fœdus ſanctum; quod cùm fecerit, revertetur in terram ſuam.

29 Conſtituto tempore rurſus invadet Auſtrum: ſed non erit ut prior expeditio, aut ut poſterior.

30 Venientibus enim contra eum navibus Cittæis dolore afficietur, rurſuſque indignabitur contra fœdus ſanctum atque efficiet; reverſus enim animum adhibebit ad eos qui dereliquerint fœdus ſanctum.

31 Et Brachia ab ipſo ſtabunt; prophanabuntque ſanctuarium, & munitionem, & amovebunt jugem cultum, imponentque deteſtationem deſolantem.

32 Ut improbè agentes in fœdus contaminet blanditiis: & populum cognoſcentium Deum ſuum prehendant, ſicut facient.

33 Ita erudientes populum, inſtruentes multos; corruent gladio, & flamma, captivitate, & direptione diebus multis:

34 Et corruendo adjuvabuntur adjumento parvo, quia adjungent ſe ipſis multi blanditiis.

35 Ex ipſis autem erudientibus corruent ad conflandum eos, & ad purificandum, & ad dealbandum, uſque ad tempus determinatum: quia adhuc ſupererit terminus conſtituto tempori.

[illegible] cum patre inito, non ſtabit a partibus patris, ſed adjun[illegible] verba explicant. 18 *Ad inſulas*] id eſt, regiones longinquas, tam inſulas quàm continentes regiones, ut Cyprum, [illegible], Colophonem, Eubœam, &c. *Ductor*] id eſt, non [illegible] ſed adminiſter Romanæ Reipub. Marcus Acilius conſul, [illegible] Scipio. *Opprobrium*] id eſt, dedecus illatum Romanis [illegible] in Aſia minore mari Mediterraneo, Græ[illegible] [illegible] *Vacuus op.*] [illegible] 19 [illegible] *Impingens*] [illegible] quod ſpoliator erat Antiochus. 20 *Traductor*] [illegible] qui Philopator & Soter dictus eſt [illegible] [illegible] Heliodori [illegible] 1 Macab. 3. [illegible] *Neque ira*] id eſt, non apertis odiis, aut aperto ma[illegible] in gratiam fratris Antiochi, de quo [illegible] 21 *Deſpectus*] id eſt, Antiochus Epiphanes, ſive [illegible] [illegible] *Blanditiis*] quibus & Demetrium [illegible] [illegible] *Antecesſor*] id eſt, Seleucus Philopator frater ipſius, [illegible] Antiocho Epiphane fratre iniverat, cum ad[illegible] Seleucus enim ad Romanos obſidem miſit Deme[illegible] [illegible] Ptolemæum Philometora. 23 *Ex conſociatione*] [illegible] [illegible] 24 *Tranquillè*] [illegible] [illegible] p Heb. *patres patrum.* [illegible] 1 Macab. 1. 11.

Contra fœdus] id eſt, exacerbato contra Deum, contra populum ipſius, contra fœdus tabulaſque fœderis, contra legem, & contra cultum univerſum Dei. [illegible] r Heb. *ſanctitatis: ſic deinceps.* *Quod cum*] id eſt, quum [illegible] [illegible] in Eccleſia Dei, &c. vide 1. Macab. 11. 17. [illegible] [illegible] 30 *Cittæis*] Cilicibus, ac potius Romanis, qui in Ciliciæ partibus [illegible] [illegible] 31 *Et brachia*] [illegible] [illegible] ibidem. [illegible] *Deſolantem*] [illegible] [illegible] 35 [illegible] [illegible] *Quia adhuc*] vide ſupra ver. 27.

11 *Poſtea*] [illegible] 25 *Regem Auſtri*] Ptolemæum Philometora. [illegible] *Non conſiſtet*] id eſt, [illegible] *Cogitaverint*] id eſt, conſiliis [illegible] Aegyptiorum [illegible] ‖ Macab. 1. 18. 26 *Comedentes*] [illegible] [illegible] 27 *Tunc utrorumque*] [illegible] Ptolemæo Philometore [illegible] *Illud*] [illegible] *Conſtituto tempori*] [illegible] 28 *Redibit*] vide 1 Macab. 1. 21.

36 Nam faciet pro voluntate ſua iſte Rex, & extollet ſe, ac magnificabit ſe ſupra omnem Deum [illegible], etiam ſupra Deum fortiſſimum omnium, loquens mirabilia & proſperabitur, uſque dum conſumet indignationem, dum id quod fuerat præciſum efficiatur.

37 Ne ad deos quidem majorum ſuorum attendet, neque ad deſiderium fœminarum, neque ad ullum Deum attendet; ſed ſupra omnes magnificabit ſe:

38 Et quod ad Deum ſummi roboris, in ſede ejus honorabit; honorabit, inquam, Deum quem non agnoverint majores ejus auro, & argento, & lapidibus pretioſis, ac rebus deſideratiſſimis.

39 Communienſque munitiones *Dei ſummi* roboris Deo alieno; quos agnoverit, *hos* augebit gloria & dominatores faciet in multos, ac terram partietur pretii loco.

40 Sub tempus autem finis, confliget contra eum Rex Auſtri, irruetque ut turbo in illum Rex Aquilonis curribus, equitibuſq;, & claſſibus amplis; & ingreſſus regiones inundabit & tranſibit.

41 Deinde regredietur in regionem decoris, cùm multæ corruerint: hæ autem eripient ſe e manu ejus, Edomæa & Moabitis, ac præcipua Hhammonitarum.

42 Cùm autem extendet manum ſuam in regiones, etiam terra Ægypti non evadet:

43 Sed dominabitur in recondita auri, & argenti, & in omnia deſideratiſſima Aegypti: Libyeſque & Æthiopes comitabuntur greſſus ejus.

44 Sed rumores conturbabunt eum ab Oriente, & ab Aquilone: quamobrem exibit cum æſtu iræ magno, ad perdendum & ad internecioni devovendum multos.

45 Et figet tentoria palatii ſui inter maria in monte decoris ſancti: cumque venerit ad finem ſuum, nullus erit auxiliator.

Caput XII.

1 Tempore autem illo, exſtante Michaële principe illo maximo qui ſtat pro popularibus tuis, cùm fuerit tempus anguſtiæ qualis non extiterit ex quo fuit gens uſque ad tempus iſtud; tempore inquam illo eripietur populus tuus, quiſquis inventus fuerit ſcriptus in libro illo.

2 Tandemque multi ex dormientibus in pulverulenta terra expergiſcentur; hi ad vitam æternam, illi ad opprobria & contemptum æternum.

3 Et erudientes ſplendebunt quaſi ſplendor expanſi; & juſtificantes multos, ut ſtellæ in ſempiterna ſecula erunt.

4 Tu verò Danijel occlude hæc verba, & obſigna hunc librum ad tempus determinatum uſque: percurrent multi & augebitur cognitio.

5 Tum videbam ego Danijel, quòd ecce duo alii adſtabant; unus hinc ad ripam rivi, & alter inde ad ripam ejuſdem rivi.

6 Quo dicente ad virum indutum veſtibus lineis, qui erat ſupra aquas ipſius *rivi*: quouſque terminus eventorum mirabilium?

7 Audivi virum indutum *veſtibus* lineis qui erat ſupra aquas ipſius rivi, qui extulerat dexteram ſuam & ſiniſtram ſuam verſus cælos, jurantem per viventem in æternum, poſt conſtitutum tempus, conſtituta tempora, partemque *temporis*, & cùm abſolverit diſſipare vires populi ſancti, *fore ut* abſolvantur omnia iſta.

8 Cùmque ego audiens non intelligerem, dixi, Domine mi, quis finis futurus iſtorum?

9 Qui dixit, abi Danijel; nam occluſæ ſunt & obſignatæ hæ res uſque ad tempus determinatum.

10 Purgabuntur, dealbabuntur, & conflabuntur multi; improbè quidem agent improbi, nec animadvertent ulli improbi: ſed erudientes animadverſuri ſunt.

11 A tempore autem quo ablatus fuerit jugis *cultus*, & poſita deteſtatio deſolans, dies

36 Iſte Rex] [illegible] ... Antiocho Epiphane eſſe intelligenda, cujus impietas primùm [illegible] hoc verſu, deinde verò [illegible] particulatim exponitur, tribus ſequentibus. [illegible] ... 37 Ne ad deos] id eſt, [illegible]

[illegible] ... tum omnes naturali ſtudio & amore erga ... in mulieribus ſolet eſſe tenerrimus ... 2. Sam. 1.26. Atque hæc in Antiocho ... ipſius geſtæ oſtendunt, cùm nihil ... ſub ipſius ergo & ſtudio, nulla Dei, nulla naturæ & ſan... ratione habita, ut jam ſuperioribus exemplis demonſtravimus. 38 Deum ſummi] id eſt, Deum Jiſraëlis. ... 41 Deum quem non] id eſt, Jovem Olympium, de quo vide 1. Macab. 6. [illegible]

[illegible]

5 Tum videbam] ... verbi & temporis ... 7. Fit autem explicatio hæc ex poſtulato Angelorum ... 7. quæ poſtea amplius illuſtratur poſtulante Danijele ... Alii] ſancti angeli ... [illegible]

[illegible]

[illegible] mille [illegible].

12 Beatus qui [illegible] & perveniet, ad [illegible]

[illegible]

dies mille [illegible] quinque.

13 Tu autem abi ad terminum ipſum; id eſt, quieſce [illegible] in ſorte tua ad terminum uſque dierum.

[illegible] revelatione mea: ſic interpretatur hæc [illegible] membro.

HOSCHEAHH.

ARGUMENTUM.

LIBER Hoſchebhæ Prophetæ verſatur totus in prophetico [illegible] genere. Primùm enim duobus typis publicam privatamq; Jiſraëlitarum apud quos prophetabat depravationem præfigurat, judicium depravationi [illegible] ipſi ſuperventurum, & gratiam quam Deus erat facturus ipſorum reliquiis: deinde verò tria [illegible] capita apertis verbis copioſius explicat, de peccatis graviſſimè objurgans populares ſuos, ſeveriſſima Dei judicia fortiter pronuncians, & reſipiſcentibus reliquiis, quas Deus ex communi velut incendio conſervaverit in Christo filio ſuo, gratiam, pacem, & ſalutem æternam prædicens.

CAPUT I.

Deus Prophetæ imperat ut certum typum [illegible] Eccleſiæ Jiſraëlitarum, quo Jiſraël totus [illegible] evincatur, & ſeveriſſima judicia perhorreſcat [illegible] in totum corpus eventura: [illegible] hortatur ut ſolicitè Eccleſiam [illegible] judiciorum acerbitate a malo revocat; caſtigationibus tandem [illegible] ut ad ipſum revertantur, & reconciliati Deo per Chriſtum vindicentur ab omni malo, obtineant omne bonum, & [illegible] communione æterna gratuitis cum Deo fœdere gratulentur.

1 VERBUM Jehovæ quod fuit ad Hoſchebham filium Beeri, [a] temporibus [b] Huzzijæ, Jothami, Achazi, Jechizkijæ regum Jehudæ; & temporibus [c] Jarobhhami filii Joaſchi regis Jiſraëlis.

2 [a] Cùm [b] primò alloquutus eſt Jehova Hoſchebham; edixit Jehova Hoſchebhæ, abi, [a] Aſſume tibi uxorem [c] ſcortum [d] & natos ſcorti, cùm [d] omnino ſcortetur hæc terra [e] averſata Jehovam.

3 [a] Abiens itaque [b] aſſumpſit [c] Gomeram [f] Diblajimanam, quæ concepit & peperit ei [g] filium.

4 Tunc edixit Jehova [a] ei, voca nomen ejus [b] Jizrehhhelem; nam [c] adhuc pauliſper, & animadvertam [g] [d] cædes Jizrehhhelis in domum Jehu, faciamque ut ceſſet [e] regnum [illegible] domo Jiſraëlis.

5 [a] Eritque die illo, ut frangam [a] arcum Jiſraëlis [b] propter vallem Jizrehhhelis.

6 Deinde concipiens iterum peperit [a] filiam, edixitque *Jehova* ipſi *Hoſchebhæ*, voca nomen ejus [a] Lo-ruchamam: nam non pergam

[illegible] ſive [illegible] typi, capite 3. a Heb. [illegible] ex [illegible] regum appellationibus tempus quo pro[illegible] non poteſt, attamen vel inde ab ultimo [illegible] qui fuit Huzzijæ regis trigeſimus nonus) uſq; [illegible] comperies Prophetam hunc noſtrum minimum [illegible] prophetaſſe, ut ex Chronica ſupputatione [illegible] [illegible] b Heb. principio.

ex eo [illegible] quod dicitur ſequentibus. *Cum omnino*] [illegible] qua offendit Deus in Jiſraëlem totum tanquam uxorem & liberos [illegible] peculiſſe. d Heb. *ſcortando*. e Heb. *depoſt Jehovam*. [illegible] Propheta in Eccleſiam ſive cœtum Jiſraëlitarum. *Aſſumpſit*] id eſt, [illegible] vi typum hoc argumentum, ut diximus proximè præcedente verſu. [illegible] ſed accommodata tribuuntur. [illegible] lis regnum typicè cum muliebri corpore comparatum vocat [illegible] Gomer, id eſt, [illegible] ut Doceat Deus a ſe totum Jiſraëlem [illegible] cum aſcitum fuiſſe. Ex Diblajimis autem [illegible] dicitur, id eſt, [illegible] ni & horrendo, de quo Jechezkel 16. 14. ut demonſtret Deus ſe gratis [illegible] ad dignitatem illam [illegible] ullo ipſorum merito, ut idem Jechezkel 16. [illegible] copioſiſſimè. f Heb. *filiam Diblajimorum*. *Filium*] [illegible] ad alteram typi partem, de liberis quos Propheta [illegible] Hi autem liberi tres ætates Jiſraëlitarum deſignant: [illegible] ſignificat, quæ graviſſimis & periculoſiſſimis motibus [illegible] lum [illegible] 2. Reg. 15. ſecundus [illegible] ſtro vaſtata, capta, & deportata eſt, 1. Chron. 5. 26. tertius [illegible] per Schalmaneſarum, cùm regnum Jiſraëlis [illegible] Reg. 17. a Ei] Prophetæ, [illegible] *Jizrehhel*] [illegible] pidi & regiæ Jiſraëlitarum, ubi Joram rex Jiſraëlis per Jehu interfectus eſt, & regnum ab ipſo occupatum, 2. Reg. 9. & 10. *Adhuc pauliſper*] nam Zecarja filius Jarobhhami [illegible] regnavit, & per Schallumum [illegible] [illegible] 2. Reg. 15. 10. g Heb. *ſanguines*. *Cædes*] id eſt, [illegible] Jehu in Jizrehhhele [illegible] 2. Reg. 9. & 10. *Regnum*] [illegible] Jehu, [illegible] 5 *Eritque*] id eſt, & ex eo tempore quo [illegible] [illegible] domus Jehu [illegible] labefactare vires Jiſraëlitarum. *Arcum*] id eſt, *robur*, [illegible] pretatur Chaldæus [illegible] *Propter vallem*] [illegible] [illegible] 6 *Filiam*] [illegible] [illegible] quemadmodum [illegible] Pekah [illegible] Remaljæ [illegible] [illegible] Tiglath-pileſere [illegible] Gilhhadita deportari, 2. Chron. 5. 26. [illegible] Jiſraëlis [illegible] regione trans Jardenem [illegible] [illegible] filiis comparatur [illegible] *Lo-ruchamam*] id eſt, [illegible] [illegible] Pekahi [illegible] [illegible] illa populi [illegible] cladem illam tempore Pekahi ab Aſſyrio [illegible]

[illegible]

amplius miſerturi [illegible] Jiſraëlis, ut [illegible] ullo
pacto [illegible] iſtis.
7 [illegible] Domus autem Jehudæ miſerebor, ſervaboque
eos per Jehovam Deum ipſorum: ac
non ſervabo eos arcu, gladióve, aut bello,
equis, aut equitibus.
8 Cumque a lacte depuliſſet Lo-ruchamam,
ruſus concepit peperitq; filium:
9 Et edixit *Jehova*, voca nomen ejus Lo-
hhammi: quia vos non eſtis populus meus,
nec ego ſum futurus veſter.
10 Quanquam futurus eſt numerus Jiſraëlitarum
par arenæ maris, quæ neque menſurari
neque numerari poteſt: eritque pro eo
quod dicitur iſtis, non populus meus eſtis, ut
dicatur illis, filii Dei fortis viventis *eſtis*.
11 Quando congregantes ſe Jehudæi & Jiſraëlitæ
unà, & præponentes ſibi caput unum
aſcendent e terra hac: ut ut magnus
fuerit dies Jizrehhelis.

[illegible]

Caput II.

1 Dicite fratribus veſtris, ô popule mi;
& ſororibus veſtris, ô miſericordiam
conſequuta;
2 Contendite cum matre veſtra, contendite
ipſam non eſſe uxorem meam, & me non
eſſe virum ipſius: ut amoveat ſcortationes
ſuas a conſpectu ſuo, & adulteria ſua e medio
uberum ſuorum:
3 Ne denudem eam planè, & ſtatuam eam
ut die *quo* genita fuit; diſponenſque eam
velut *in* deſerto, & redigens eam velut *in*
terra ſiticuloſa extinguam eam ſiti:
4 Et filiorum ejus non miſerear, eò quòd filii
ſcorti ſint.
5 Nam ſcortatur mater ipſorum, ſcelus pudendum
committit genitrix ipſorum; nam
dicit, proſequar amatores meos dantes
cibum meũ, & aquas meas, lanam meam, ac
linum meum, oleum meũ, & potiones meas.
6 Idcirco ecce ego obſepiam viam tuam
ſpinis; & obducam maceriam, ut ſemitas
ſuas non inveniat.
7 Et ſectata amatores ſuos non aſſequetur
eos, & quærens eos non inveniat; tandem
dicat age, revertar ad virum meum priorem
illum, nam melius mihi tum erat quàm
nunc.
8 Etenim ipſa non agnoſcit me dare ſibi frumentum,
muſtumq;, & oleum; etiam argentum
copiosè ſuppeditare ipſi & aurum, quo
conficiunt Bahhalem.
9 Idcirco reverſus recipiam frumentum meum
tempore ſuo, & muſtum meum tempeſtate
ſua; eripiamque lanam meam & linũ
meum tecturum nuditatem ipſius:
10 Ut nunc retegam fœditatem ejus in oculis
amatorum ejus, nemine erepturo eam e
manu mea.
11 Et abolebo omne gaudium ejus, feſtivitatem
ejus, novilunium ejus, & ſabbatum ejus;
denique omnem ſolennitatem ejus:
12 Et deſolabo vites ejus & ficus ejus, *de* quibus
dicit, merces hæ ſunt mihi quas dederunt
mihi amatores mei; redigamque eas
in ſylvam, ut comedant eas beſtiæ agri.
13 Ita animadvertam in illam dies Bahhalimorum,
quibus ſuffitum facit eis, & ornans
ſe in aure ſua & monili ſuo proſequitur amatores
ſuos: mei verò obliviſcitur, dictum
Jehovæ.
14 Idcirco ecce ego pellecturus ſum eam,
cum deduxero eam *in* deſertum; & eloquuturus
ſum quæ ſint ei cordi:
15 Et daturus ei vineas ipſius inde ab eo loco,
& vallem Hhacoris pro foribus ſpei; ut
canat illic ſicut diebus pueritiæ ſuæ, id eſt,
ut quo die aſcendit e terrâ Ægypti.
16 Eritque die illo, dictum Jehovæ, ut vóces
me, vir mi; ac non voces me amplius,
mi Bahhal.
17 Amovebo enim nomina Bahhalimorum
ab ore ejus, ut non commemorentur amplius
nomine ſuo:
18 Et pangam pro ipſis fœdus die illo cum
beſtiis agri, & cum avibus cœli, reptilibuſq;
terræ: & arcum, gladiumq; ac bellum confringens
e terra, faciam ut jaceant ſecurè:
19 Et deſponſabo te mihi in ſeculum; deſponſabo
te, inquam, mihi juſtitia, judicioq;, &
benignitate, ac miſericordia:
20 Et deſponſabo te mihi fide, ut agnoſcas
Jehovam.

[illegible]

O popule mi] id eſt, vos qui nondum planè reprobati [illegible] decreto Dei, ſed adhuc in ſpe eſtis retinendæ gratiæ Dei, ſi reſipiſcatis. [illegible] membro faciendum. 2 *Contendite*] id eſt, [illegible] toti Eccleſiæ ſua crimina ante oculos proponite, ut reſipiſcat [illegible] *Adulteria*] id eſt, adulterinos fucos, quibus ad [illegible] [illegible]

[illegible] reciprocum Eccleſiæ officium erga Deum, verſu 18. [illegible] 15 *Inde ab eo loco*] id eſt, [illegible] meminit præcedente verſu. *Vallem Hhacoris*] [illegible] Jiſraelitæ, cum in poſſeſſionem [illegible] *Pro foribus*] id eſt, pro [illegible] [illegible]

21 Tunc etiam die illo, ut exaudiam, dictum Jehovæ, exaudiam cœlos, & ipſi exaudiant terram;
22 Et terra exaudiat frumentum, & muſtum & oleum; & iſta exaudiant Jizreheelem,
23 Nam conſeram eam mihi in terra, & miſerebor Lo-ruchamæ; & dicam ad Lo-hammin, populus meus es, & ipſe dicet, Deus mi.

[illegible] Eccleſiæ quicquid debent; res, inquam, crea[illegible] benedictionibus cumulabo ad uſum Eccleſiæ meæ. [illegible] id eſt ipſa cœlum [illegible] ſuppeditabo quæ fuerint opus, & [illegible]. 22 *Jizreheelem*] id eſt, partum Eccleſiæ & re[illegible] de quo ſuprà 1. 4. quas illa mihi peperit in Chriſto, & [illegible] verſu. Sic oſtenditur etymon illius nomi[illegible] judicii ſpectabat, ſuprà 1, 4. hic verò ad ſignifi[illegible] pertinet. 23 *Eam*] Eccleſiam, matrem *Lo-ruchamæ*] cujus miſerturum ſe negaverat ſuprà 1. & hic [illegible] promittit, quemadmodum etiam judicandum eſt de [illegible]

Caput III.

Deus Jiſraelitis proponit typo diuturnam labefactationem Eccleſiæ & regni ipſorum: deinde verò reſtitutionem promittit gratiâ ipſius obventuram in Chriſto.

1 Deinde edixit Jehova mihi, iterum abi, ama mulierem, amatam [a] ab amico, & adulterantem: qualis eſt amor Jehovæ erga [b] Jiſraelitas, cùm ipſi [c] reſpiciant ad deos alienos, & amant lagenas [d] vini.
2 Cùm itaque [c] comparaſſem eam mihi quindecim *ſiclis* argenti, & [d] ſeſquichomere hordei:
3 Edixi ei, diebus multis deſideto [e] mea cauſa, ne ſcortator neque [f] nubito cuiquam; viciſſim etiam ego [g] tua cauſa.
4 Nam diebus multis deſidebunt Jiſraelitæ, nullo rege, nulloq; principe, & nullo ſacrificio, ac nulla ſtatua; nullo denique amiculo, aut imaginibus:
5 Poſtea reverſi Jiſraelitæ quærent Jehovam Deum ſuum, & Davidem regem ſuum; & [h] pavidi accedent Jehovam & bonitatem ejus ultimis temporibus.

[illegible] ſervitutem ſerviviſſe, donec Deus ipſam [illegible] & quidem extera erat venalis. d Heb. [illegible] *Seſquichomere*] de Chomere vide Levit. 27. 16. & [illegible] quod aliud eſt quam ſemichomer. Quam[illegible] Chomere & Lethec ſeſqui chomerem diximus. 3 *Diebus* [illegible] legis qui imperatus eſt Deut. 21 [illegible] tempore confecto uxorem ducam, [illegible] neque me conjungam alteri. [illegible] ex quo Jiſraelitæ in Aſſyriam [illegible] ab anno ſexto Chiſkijæ uſque ad redemptio[illegible] Jiſraelis, [illegible] accommodatio, ut diximus ver. 4. *Nullo rege*] id eſt [illegible] ac ne illius quidem [illegible] idololatria. 5 *Poſtea*] nimirum [illegible] id eſt, cum Chriſtus Deus hæc manifeſtus [illegible] Jehova & David, ac proinde unica Jiſraelitarum ſalus. [illegible] Eccleſia & regno Chriſti Jehovæ & Davidis [illegible] *Pavidi*] ex documento Davidis Pſal. 2. 11. [illegible] quibus Deus nos per filium ſuum compellat prædicatione [illegible]

Caput. IIII.

Deus Jiſraelem totum vanitatis ſummæ, inhumanitatis, & impietatis redarguit, & à præſente regni adminiſtratione confirmat reprehenſionem ſuam, poſtremò verò Jehudam à participanda Jiſraelitarum ſocietate dehortatur, tum hortatu [illegible], tum ſuppliciorum quæ Jiſraeli comparata ſunt [illegible].

1 Audite verbum Jehovæ, ô [a] Jiſraelitæ: nam contentio eſt Jehovæ cum habitatoribus hujus terræ, quòd nulla ſit fides, nullaque benignitas, & nulla agnitio Dei in hac terra,
2 Pejerando, & mentiendo, & occidendo, furandoque, & adulterando; [b] erumpunt *in multitudinem* cædes, ita ut aliæ aliis ſint contiguæ.
3 Propterea lugebit hæc terra, & languebit quicquid habitat in ea, [c] tum beſtiæ agri, tum aves cœli: quin etiam piſces maris [d] interibunt.
4 Veruntamen quiſquam [e] ne contendito, & ne increpato quiſquam: nam [a] populares tui ſimiles ſunt contendentibus cum ſacerdote.
5 Itaque [c] corrues interdiu, corruetque etiā Propheta tecum noctu; & exſcindam matrem tuam.
6 Exſcindentur populus meus, [f] eò quòd vacet [f] ſcientia: quia tu ſcientiam ſprevisti, ſpernam quoque te, ne ſacerdotio fungaris mihi: quia oblitus es legis Dei tui, obliviſcar filiorum tuorum ego quoque.
7 Prout aucti ſunt, ita peccant in me; gloriam eorum in ignominiam commutabo.
8 Peccatum populi mei comedunt; ideo ad iniquitatem eorum attollunt animam ſuam quiſque.
9 Quapropter erit ut populus, ita ſacerdos; cùm [g] animadvertens in eum vias ejus, actiones ejus retribuam ei.
10 Nam comedentes non ſaturabuntur, ſcortantes non erumpent *in multitudinem*; quia Jehovam deſierant obſervare.

1. *Audite*] Majus [illegible] Jiſraelitarum [illegible] propter gravi[illegible] Dei [illegible] ad verſ. 15. [illegible] *Nam*] tum [illegible] exemplo [illegible] Jiſraelitis & cauſarum ejus [illegible]. a Heb. *filii Jiſraelis*. 2 *Nulla fides*] Ita [illegible] Propheta [illegible] ſed convenientia maleficii. 2 *Pejerando*] [illegible] propter perfidiam Jiſraelitarum judicium Dei exponit. [illegible]

[illegible] verſu, non eſſe cur Jiſraelitæ [illegible] Deus in [illegible] calamitatem [illegible] *Cædes*] [illegible] detur nobis probabile hanc prophetiam [illegible] Jerobhami [illegible] Zechariæ [illegible] III, quam prædixerat ſuprà 1. 4. [illegible] *Lugebit*] id eſt, horrebunt, & vaſta erunt omnia [illegible] d Heb. [illegible] & in [illegible] d Heb. [illegible] 4 *Veruntamen*] [illegible] nullum eſſe boni [illegible] in terra [illegible] ut ne [illegible] ſecundæ contentionis [illegible] in ſequente verſu [illegible] *Contendito*] id eſt, [illegible] omnes reprehenſiones in ventos abituræ ſunt. [illegible] id eſt, [illegible] peccant, & ſuperbè committunt quicquid committunt; ac proinde tales rei ſunt quam qui non auſcultant ſacerdoti Dei. Deut. 17, 12. ut exemplum habetur Num. 16. e Heb. *populus tuus*. 5 *Corrues*] apoſtrophe ad populum, quem indeſinenter prædicit [illegible] deinceps caſurum: ut [illegible] hiſtoriæ teſtantur. *Matrem tuam*] id eſt, regnum totum, vide ſuprà 2. 3. 6 *Exſcindentur*] tertius [illegible] Dei tum in populo, tum in ſacerdotibus, quorum crimina ſuppliciaque univerſè poſita hoc verſu, [illegible] explicantur. f Heb. *ex non ſcientia*. *Scientia*] id eſt, agnitione Dei, cujus meminit verſ. 1. *Quia tu*] apoſtrophe ad ſacerdotes. [illegible] Deut. 33. 8. & 10. & Malachi 2. 7. *Obliviſcar*] id eſt, non modo te ſpernam, ſed etiam filios tuos.
7 *Prout aucti*] id eſt, in honorem evecti nomine meo. Hoc autem & ſequenti verſu exaggerat Propheta indignum ſacerdotum facinus, tum ab [illegible] beneficiis quæ ſpeciatim contulerat in ſacerdotum ordinem, tum ab [illegible] ſima ipſorum confidentia indulgentium peccatis populi, ut gulæ, ambitioni, & avaritiæ ſuæ inſerviretur [illegible] populi & ſacerdotum pœnas prænuntiat verſu 9. 8 *Peccatum pop.*] id eſt, oblationes & ſacrificia pro peccatis, quaſi dicat, peccare populum non indignè ferunt, ſed potius maximam peccandi licentiam largiuntur, quia ex ſacrificiis habent unde vita ſua ac voluptatibus indulgeant. *Attollunt*] vide in Deut. 24. 15. 9 *Quapropter*] denuntiatio pœnæ, ut diximus in verſum 7. quæ primum [illegible] & ſubjecti ſunt [illegible] inopia vitæ, dum voluptatemque prædicit [illegible] ad verſum 12. deinde ſcortantibus cum idolis prænuntiatur domeſtica adulteria [illegible] ipſorum impunè conturbatura, inde ad verſum 14. ac poſtremò [illegible] à Deo feretur, ver. 14.
g Heb. *viſitando ſuper eum ſ. vias eius*. 10 *Non ſaturabuntur*] id eſt, tantum abeſt, ut ſaturentur [illegible] ſunt, ut [illegible] Schomronis obſidione factum eſt: *pinguiore*.

11 Scor-

11 ſcortatio, vinumque, & muſtum intercipit [h] mentem.

12 Populus meus ſignum ſuum conſulit, ut baculus ejus indicet ipſi; nam ſpiritus ſcortationum in errorem agit, ut ſcortentur à ſubjectione Dei ſui.

13 In verticibus montium ſacrificant, & in collibus ſuffitum faciunt ſub quercu, populoque, & robore, eò quòd bona ſit umbra ejus; idcirco ſcortantur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulterantur.

14 Non animadverterem in filias veſtras quòd ſcortentur; & in ſponſas veſtras quòd adulterentur; quòd iſti cum ſcortis ſeparent, quæ cum meretricibus ſacrificent; imò populus non intelligens conturbabitur.

15 Si ſcortaris tu Jiſraël, ne reatum obeat Jehuda; & ne accedatis Gilgalem, neque aſcendatis Beth-avenem, neque juretis, vivit Jehova.

16 Nam ut juvenca refractaria, refractarius eſt Jiſraël; nunc paſturus eſt eos Jehova tanquam agnum in loco ſpatioſo.

17 Conjunctus eſt terricolis Ephrajim: ſine illum.

18 Refractarium eſt merum eorum, continenter ſcortantur; amant, date, ignominia ipſa ſunt procedentes ejus.

19 Ligabit ventus iſtam aliis ſuis; & erubeſcent propter ſacrificationes ſuas.

[illegible]

Caput V.

Deus Jiſraëlitas & Judæos ſcortationis [illegible]

1 AUDITE iſtud, ô ſacerdotes, & attendite domus Jiſraëlis, & domus Regis aurem præbete, nam ad vos judicium hoc pertinet: quia laqueus eſtis in Mizpa, & rete expanſum ſuper Tabore.

2 Qui ad jugulandum declinantes, profunda penetrant, tametſi ego caſtigatione ſim omnibus.

3 Ego novi Ephrajimum, & Jiſraël non eſt celatus mihi: nunc ſcortaris te, Ephrajim; impurum eſſe, ô Jiſraël.

4 Non adhibent actiones ſuas ut revertantur ad Deum ſuum: nam ſpiritus ſcortationum in ipſis eſt, & Jehovam non agnoſcunt.

5 Etiam teſtificatur faſtus Jiſraëlis in faciem ipſius; quamobrem Jiſraël Ephrajimque corruent iniquitate ſua, corruet etiam Jehuda cum illis.

6 Ut cum gregibus ſuis, & cum armentis ſuis eant ad quærendum Jehovam, non invenient; exuit ſe ab eis.

7 In Jehovam perfidè egerunt; nam filios extraneos pepererunt: nunc conſumet eos menſes, partes eorum.

8 Clangite buccina Gibhhæ, tuba Ramæ; vociferamini Beth-avene, poſteriore te, ô Binjamin, *clanget*.

9 Ephrajim deſolationi futurus eſt die correctionis; quæ in tribubus Jiſraëlis notum feci, *illam* certam *eſſe*.

10 Sunt principes Jehudæ ſimiles iis qui movent terminum; ſuper eos effundam velut aquam excandeſcentiam meam.

vide 1. Reg. 12.26. & ſequentibus. *Judicium hoc*] [illegible] *In Mizpa*] monte ad libanum, ubi [illegible] de Jehoſchuah. 11.3. *Tabore*] de quo Judic. 4.6. [illegible]

11 [illegible] Ephrajim, contritus [illegible] judi-
cio, quia placet, ſequitur mandatum.
12 Quapropter ego tanquam tinea fui E-
phrajimo, & quaſi putredo domui Jehudæ.
13 Sed videns Ephrajim morbum ſuum, & Jehuda ulcus ſuum, abiit Ephrajim ad Aſ-
ſyrium, miſitque Jehuda ad Regem propu-
gnaturum: ſed ipſe non poterit mederi vo-
bis, neque curabit vos ab ulcere.
14 Nam ego ut ferox leo ſum Ephrajimo, & velut juvenis leo domui Jehudæ: ego, ego
rapiã & abibo, deportabo, & nemo eripiet.
15 Abiens revertar in locum meum, donec
reatus peragant ſe & quærant faciem meam;
cùm anguſtia fuerit ipſis quærant me dilu-
culo, dicentes:

[illegible]

Caput VI.

1 Agite, revertamur ad Jehovam: nam
ipſe rapuit & curaturus eſt nos; per-
cuſſit & obligaturus eſt nos:
2 Vitæ reſtituet nos poſt biduum; die tertio
excitabit nos, & vivemus coram ipſo:
3 Ut agnoſcere pergamus, cognoſcentes
Jehovam, tanquam auroræ cõparato exor-
tu ejus: advenietque ut pluvia nobis; tan-
quam ſerotina & tempeſtiva terræ.
4 Quid facerem tibi, Ephrajim? quid face-
rem tibi, Jehuda? cùm benignitas veſtra
tanquam nubes matutina, & velut ros ma-
nè ſtillans abeat.
5 Propterea cecidi per Prophetas, interfe-
ci iſtos ſermonibus oris mei; & judiciorum
tuorum lux exorta eſt.
6 Me benignitate delectari, non autem ſa-
crificio; & cognitione Dei magis quàm ho-
locauſtis.
7 At iſti tanquam hominis tranſgreſſi ſunt
fœdus, ibidem perfidè egerunt contra me.
8 In Gilhhade urbe erat operantium iniqui-
tatem quæque, veſtigiis ſanguinolentis.
9 Sodalitium verò ſacerdotum eſt ſimile
præſtolantibus aliquem turmis, quæ via ad
Schecemum facta eſt occidunt: nam ſce-
lus faciunt.
10 In domo Jiſraëlis video rem horrendam,
ibi ſcortatione Ephrajimi pollui Jiſraë-
lem:
11 Etiam, ô Jehuda, Ephrajimus poſuiſſe
meſſem in te; cùm reducerem captivam
multitudinem populi mei.

[illegible]

Caput VII.

1 Dum curo Jiſraëlem, tum revelatur
iniquitas Ephrajimi, & malitia ſum-
ma Schomronis; nam operantur fal-
ſitatem: & fur ingreditur, irruit turma fo-
rîs:
2 Neque dicunt cum animo ſuo, me omnis
malitiæ ipſorum recordari: nunc circum-
ſtãt eos actiones ipſorum, coram facie mea
ſunt.
3 Malitia ſua exhilarant regem, & mendaciis
ſuis principes.
4 Quotquot ſunt adulterantur, ſimiles for-

[illegible]

[illegible]] id eſt, [illegible] [illegible] opera. [illegible]] id eſt, qui [illegible] in [illegible] [illegible] fubacto [illegible] [illegible] formentata ſit.

Vigil] habe vocem [illegible] interpretamur, ut Danjelis 4. 13. & 17.

5 *Die regis*] id eſt, ut ipſo quidem die quo rex Jiſraëlitarū [illegible] eſt, cum Deus fuiſſet caſtè invocandus & Rex populuſque admonendus ſui officii, illo ipſum die non abſtinerent à maleficiis, ſed omnes certatim principes quorum conſiliis ſtare oporteret rempublicam ſe in ſtabis perditiſſimis occuparent, adeóque Rex ipſe conſociaret ſe impietati illorum.

Morbo afficientibus] ac potiùs febri ex nimio vini potu, quod incendit potores ſuos, ut loquitur Jeſchah. 5. 11.

Utre vini] id eſt, vino ex utribus immodico, cùm non cyathis, ſed quadrantalis epotantur.

Extendit manum] id eſt, neque utrem vini epotandum ſuſcipit, atque alii populares & principes valentes potare vinum, ac proinde ad omnem juſtitiam convellendam comparati; ut oſtenditur Jeſchah. 5. 22. *Deriſoribus*] i. hominibus deſperatæ ſalutis: ut Proverb. 9. 7. qui tum ſua ipſorum malitia, tum ebrietate abripiuntur eò impudentiæ, ut ludificentur Deum & homines: vide Proverb. 1. 22.

[illegible] ſuſcipit; vigil, ex quo ſubacta eſt maſſa uſquedum fermentata ſit.

5 *Die regis noſtri, *morbo afficientibus
Principibus *utre vini; *extendit manum
ſuam cum *deriſoribus.
6 *Nam, ad inſidias ſuas applicarunt *animum
ſuum ſimilem fornaci; quæ totam noctem
dormiente *piſtore ipſorum ardet, tanquam
igne *flammans.
7 Quotquot ſunt incaleſcunt ut fornax illa,
& conſumunt *judices ſuos; omnes reges
ipſorum cadunt, *nemine ex eis clamante ad
me.
8 *Ephrajim cum populis ipſe *confundit ſe:
Ephrajim eſt *ut placenta non verſa.
9 Comedunt extranei vires ipſius, nec tamen
agnoſcit ipſe; etiam canities aſpergit eum,
nec tamen agnoſcit ipſe:
10 Et quamvis *teſtificetur faſtus Jiſraëlis in
faciem ipſius; non revertuntur ad Jehovam
Deum ſuum, nec quærunt eum omnibus his:
11 Sed eſt Ephrajim *ſimilis columbæ fatuæ,
*demens; *Ægyptium vocant, *Aſſyrium
adeunt.
12 Cùm adibunt, *expandam ſuper eos rete
meum; quaſi aves cœli deducam eos: caſtigabo
eos, *prout *auditum eſt a cœtu ipſorum.
13 *Væ eis, quoniam vagantur a me; vaſtatio
eis, quoniam deficiunt a me: *cùm ego redempturus
ſum eos, tum ipſi alloquuntur me
mendaciis.
14 Neque inclamant me ex animo ſuo, cùm
ejulant in cubilibus ſuis; cùm propter frumentum
& muſtum congregantes ſe divertunt
ad me.
15 Cùm autem ego caſtigavi, *confirmavi
brachia eorum; tum contra me cogitant
malum.
16 *Revertuntur non ad excelſum; *ſunt veluti
arcus *fallax; *concidunt gladio principes
eorum *ab indignatione linguæ ipſorum;
*hæc ſanna ipſorum in terra Ægypti.

6 *Nam ad inſidias*] explicatio præcedentis ſimilitudinis, qua Propheta oſtendit Regem inter principes velut piſtorem eſſe, qui ex officio debeat cum omnia incendia publica, tum ſuorum principum ardores autoritate ſua reſtinguere; principes verò tum animus habuiſſe ſimiles fornacibus, qui concaleſacti vino ſtuderent rebus novis & inter ſe conſpirarent, hoc verſ. atque ex eo profectum eſſe illud periculoſiſſimum malum, quod reges multi in Jiſraële tempore pauco ceciderint ſequente verſu. d Heb. cor. *Piſtore ipſorum*] quem modò diximus typum eſſe Regis. e Heb. *flammæ*. 7 *Judices ſuos*] id eſt, Reges, neceſſarios, & aſſeclas ipſorum, ut factum eſt Zecarjæ, Schallumo, Pekachjæ, & Pekacho, de quibus vide 2. Reg. 15. *Nemine ex*] nam impios fuiſſe reges iſtos ſacra teſtatur hiſtoria, ibidem. 8 *Ephrajim*] poſtrema hujus concionis pars, concluſio, res antè dictas ſummatim comprehendit. Primùm enim Jiſraëlitarum in peccatis obſtinationem, averſionem a Deo, dementiſſimamque extraneorum conſociationem exponit, verſibus quatuor; deinde judicium illis ſuperventurum denunciat, verſ. 12. & 13. idque maximè hypocriſeos ipſorum nomine, quæ explicatur ad finem uſque capitis. *Confundit ſe*] quod dixerat ſuprà 5. 7. *Ut placenta*] hanc ſimilitudinem variè quidem accipiunt interpretes; ſed nos eam ſequentibus verbis a Propheta de more exponi ſtatuimus in hunc ſenſum: placuit Jiſraëlitis (inquit Deus) ſe potiùs gentibus adjungere quàm hærere mihi: ſed quid tandem ex eo conſequutum eſt? Jiſraëlitæ ſuo ipſorum facto eò delapſi ſunt, ut gentes circumſtantes habeant ipſorum regnum pro dulciaria placenta & tracta ſuaviſſima, quæ propter jus & condimentum ſuum non ſolet verti, ſed ſuo tantùm fundo incumbere. Itaque nunc quia ſuum condimentum habet, a finitimis gentibus velut convivis abſumitur, & quicquid ſupereſt ipſum per ſe muceſcit ac quaſi obducta canitie per ſe corrumpitur, ſequent. verſ. 10 *Teſtificetur*] vide ſuprà 5. 5. 11 *Similis columbæ*] id eſt, maxima cum ſimplicitate & credulitate in ſua fatuitate ac dementia pergit, advocans eos qui conſumunt ipſum, & fidem habens [illegible] judicio eorum Dei. f Heb. nulli cordis. *Ægyptium vocant*] ut fecit Rex Hoſcheah, 2. Reg. 17. 4. *Aſſyrium*] ut dixit ſuprà 5. 13. 12 *Expandam*] tanquam auceps ſuper columbam, cujus meminit præcedente verſu. g Heb. ſecundum annunciatum cœtui ipſorum. *Auditum eſt*] prædicantibus Prophetis & conteſtantibus, 2. Reg. 17. 13. 13 *Væ eis*] denunciatio judicii ſuperventuri, ut diximus in verſ. 8. cujus partibus ſua cauſa adhibentur, nimirum alienatio & defectio a Deo, atque hypocriſis. *Cùm ego redempturus*] id eſt, cùm opus habent ut ipſos redimam. Nam dilemmatice Propheta hypocriſin Jiſraëlitarum oſtendit: ſi (inquit) difficultatibus premuntur, inclamant per hypocriſin me his duobus verſibus; ſin autem per me difficultatibus erudiri & inſtitui liberantur, atque indulgent pravis ſuis cogitationibus, verſ. 15. & 16.

a Jiſraëlitis exprobrat Propheta [illegible] [illegible] ſuis dolis fraudulentiſque [illegible] & ſolam perfidiam [illegible] *arcus*] ut Pſal. 78. 57. h Heb. *fallacis*. *Concidunt*] [illegible] rum domeſticis ipſorum inter ſe conſpirationibus [illegible] vimus verſ. 7. *Ab indignatione*] id eſt, qui gladius [illegible] cuitus ſtringitur [illegible] linguis indignationem [illegible] *Hæc ſanna*] id eſt, hæc frequentia cædium & [illegible] & ludibrio ſunt omnibus hominibus, etiamque [illegible]

CAPUT VIII.

Deus judicium ſuum Jiſraëlitis adventurum, & cauſas graviſſimas illius explicat, quod tum a ſpirituali regno, id eſt Eccleſia & cultu ipſius defecerint, tum a temporali Davidis; & quòd in hypocriſin prolapſi ultrò omne bonum a ſe abdicaverint: [illegible] Jiſraëlitas conteſtatus de præſidentes ipſorum [illegible] [illegible] exſpeſtationem, deportationem, [illegible] cultum, mortem, & vaſtationem ipſis [illegible] deinde ſacrilega ipſorum ſtudia factaque hæreditaria ipſis eſſe [illegible] majorū exemplisque oſtendens ſingulis maleficiis judicia ſua accommodat, ac poſtremò concludit repetitione ſumma.

1 *A*DHIBITA palato tuo buccina [illegible]
to, *involat *ſimilis aquilæ in *domum Jehovæ;
eò quòd tranſgrediuntur fœdus
meum, & contra doctrinam meam deficiunt.
2 *Ad me clamantes Jiſraëlitæ, Deus mi agnoſcimus
te:
3 *Eò quòd* deſerit Jiſraël bonum, inimicus perſequetur
eum.
4 *Ipſi *conſtituunt reges, at non ex me; præficiunt
principes, quos non agnoſco: argento
ſuo & auro ſuo faciunt ſibi *terricula, *ut
exſcindatur *Jiſraël.*
5 *Deſeret vitulus tuus, ô Schomron, *[illegible]*, exardeſcente
ira mea in ipſos: quouſque non
poterunt *ſuſtinere* *innocentiam?
6 *Nam a Jiſraële *ipſe quoque eſt, artifex
paravit illum, neque Deus eſt; nam in fragmenta
erit vitulus Schomronis.
7 *Cùm vento ſeminaverint, etiam turbini
metent: culmus nullus erit ei, germen non
efficiet farinam; ſi fortè fecerit, *extranei
abſorbebunt ipſam.

[illegible] hypocriſin, ver. 2. & abdicationem omnis boni, verſ. 3. [illegible] ſidious hoſtis, velociſſimus, & potentiſſimus. *Domum* [illegible] raëlis antè effectum domeſticum Dei per gratiam ipſius, [illegible] natur. 2 *Ad me clamantes*] id eſt, ſimulata pietate [illegible] me. 4 *Ipſi*] enarratio hæc propoſitionis judicia Dei [illegible] accommodat primùm in defectionem Jiſraëlitarum, [illegible] de in hypocriſin ver. 11. & duobus ſequentibus, ac poſtremò [illegible] ni, verſu ultimo. Defectionis autem duo ponuntur genera [illegible] vilis regno ſignanteque regnum Chriſti; alterum, a ſpirituali [illegible] prolepticè hoc verſu poſita deinceps per [illegible] explicantur. *Reges*] inde a temporibus Jarobhami: nam Jarobhamus & [illegible] non venerunt in regnum ex promiſſione Davidi facta; ſed [illegible] unt ipſorum occupatione Reges ſunt creati. *Terricula*] [illegible] *Ut exſcindatur*] id eſt, ut ſuo ipſius gladio jugulentur, & [illegible] citur Jeſch. 10. 15. 5 *Deſeret*] expoſitio judicii divi[illegible] cultu ſacro, uſque ad ver. 9. quem ingreditur Propheta [illegible] riam regiam & metropolim Jiſraëlitarum regni: [illegible] tutus. *Innocentiam*] quæ poſita eſt in obſervatione [illegible] ga Deum noſtrum. 6 *Nam*] ætiologia [illegible] in origine naturaque ſculptilium vitulorum, tum ab initio [illegible] ſuis quoque cultoribus perditionem eſſe importaturum [illegible] quæ] ut primus ille in deſerto factus, Exod. 32. 7 *Cùm* [illegible] ſes metent, adeóque diſtrictius [illegible] [illegible] alter. *Extranei*] ſicut cumprimis eſt factum, cùm [illegible] ron, & poſt obſidionem triennii caperetur, 2. Reg. 17. 5.

8 [illegible] Jiſraël; mox erunt in genti-
bus tanquam inſtrumentum in quo nulla eſt de-
lectatio.
9 Quia ipſi aſcenderunt ad Aſſyrium, onagrum
ſolummodo ſludentem ſibi; Ephraji-
mitæ mercede conduxerunt amores:
10 Etiam quia mercede conduxerunt alios in
gentibus, mox congregaturus ſum eos, (cœ-
perunt enim paululum) propter onus Regis
principum.
11 Quia multiplicavit Ephrajim altaria
ad peccandum; ſunt ipſi altaria ad peccan-
dum;
12 Quæ præſcribo ei documentis ampliſ-
ſimis legis meæ, tanquam res extera repu-
tantur;
13 Sacrificia ipſa donariorum meorum, ſa-
crificantes carnem comedentesque Jeho-
va non accipit: nunc recordatur iniquitatis
eorum, & animadvertit peccata eorum: ip-
ſi in Ægyptum reverti-
14 Denique oblitus eſt Jiſraël opificis ſui,
extruxitque templa, & Jehuda multiplica-
vit civitates munitas; ideo immittam ig-
nem in civitates hujus, ubi conſumpſerit pa-
latia illius.

[illegible] in quorum regionem [illegible] Deus Jeſchahh 8. *Cœperunt*] videlicet [illegible] Pelz & Tiglat-peleſer [illegible] Jar-[illegible] Ægypti [illegible] *Tributum*] id eſt, propter tributum quo [illegible] Aſſyriæ [illegible] Hoſcheah Rex Schalmaneſeri, 2. Reg. 17. [illegible] Jeſchahh. 17. 8. [illegible] Dei [illegible] Jiſraëlitarum [illegible] legitimo altari meo. 12 [illegible] 13 *Sacrificia* [illegible] Aſſyrio [illegible] Ægypto conſpirare, 2. Reg. 17. 4. 14 [illegible] Dei contra perverſitatem Jiſraëlitarum [illegible] quod Deus reprehendit acerbiſſime Jechezk. 22. 8. [illegible] Sanchoribi graviſſime [illegible] 2. Reg. 18. & ſeq. [illegible] Jiſraëlis, qui [illegible] Jehuda [illegible] varietas.

CAPUT IX.

1 NE lætēris, Jiſraël, ad exultationem ut
populi, quòd ſcortéris à Deo tuo; di-
ligas mercedem meretriciam in om-
nibus areis frumentariis.
2 Area ut lacus torcularis non paſcet iſtos, &
muſtum mentietur iſti.
3 Non habitabunt in terra Jehovæ; ſed re-
vertetur Ephrajim in Ægyptum, & in Aſſy-
ria pollutum comedent.
4 Non libabunt Jehovæ vinum, neque ſua-
via erunt ipſi *libamina*; ſacrificia eorum ut
cibus lugentium *futura ſunt* eis, quicun-
que comederent ipſum polluerent ſe: nam

[illegible] *Scorteris*] [illegible] Deo in diis & gentibus [illegible] eis: allegoria frequentiſſima. 2 *Mentietur*] [illegible] 3 *Pollutum*] [illegible] conſecratum & acceptum Deo: vide Danijel 1. 8. [illegible] Deut. 14. [illegible] ſacrificare Domino [illegible]

cibus eorum pro anima ipſorum non ve-
nit in domum Jehovæ.
5 Quid facturi eſtis, die ſolemnitatis & die
feſto Jehovæ.
6 Nam ecce interituri ſunt a vaſtatione, Æ-
gyptus congregabit eos, Moph ſepeliet eos;
deſideratiſſima *tentoria* ad argentum ipſo-
rum, chamæleon hereditario poſſidebit,
ſpina in tentoriis ipſorum *erit*.
7 Advenisse dies animadverſionis, adve-
niſſe dies retributionis agnoſcent Jiſraë-
litæ; ſtultos Prophetas iſtos, dementes,
viros ventoſos eſſe, propter amplitudi-
nem iniquitatis tuæ, & amplum inteſtinum
odium.
8 Speculatur Ephrajimum conjunctè Deo
meo; ut laqueus aucupis in omnibus viis
Prophetæ ipſius *eſt* inteſtinum odium in do-
mo Dei ipſius.
9 In profundiſſimam corruptionem con-
jiciunt, ſimilem temporibus Gibhhæ: recor-
dabitur iniquitatis eorum, animadvertet
peccata eorum *dicens*;
10 Tanquam uvas in deſerto inveneram
Jiſraëlem; ut primum fructum in ficu princi-
pio ipſius, videram majores veſtros: ipſi ve-
nerunt ad Bahhal-pehhorem, & ſeparaverunt
ſe pudendo, & fuerunt deteſtationes ſicut
ut amaverunt.
11 Ipſorum Ephrajimitarum tanquam volu-
cris evolabit gloria; inde a partu, & ab ute-
ro, & a conceptu.
12 Quòd ſi educaverint filios ſuos, ſic ita orba-
bo eos ut non ſuperſit ullus: quin etiam væ
eis, cùm diſceſſero ab ipſis.
13 Ephrajim, quemadmodum video Tyrum,
plantata eſt in habitaculo; ſed Ephrajim
producturus eſt ad interfectorem filios ſu-
os.
14 Da eis Jehova, quod daturus es: da eis
vulvam abortientem, & ubera flaccida.

[illegible] iniquitatem in Deum, & inhumanitatem [illegible] ex quibus tam multi reges pauco tempore in Jiſraële [illegible] improbitatis duplicis, qua Pſeudoprophetæ [illegible] unam, quòd [illegible] Jiſraëlitas inter ſe [illegible] religionis ſpecie. [illegible] *Heb.* [illegible] Propheta [illegible] ad verſum 7. [illegible] majorum comparatione ſtudia ſacrilegii [illegible] Jiſraële [illegible] Bahhal-pehhor [illegible] 13. [illegible] Dei & ſacrificii [illegible] 15. [illegible] idololatriæ [illegible] Deus [illegible] Jehova [illegible] Tyrum [illegible] Jiſraëlitarum [illegible] Propheta [illegible] Dei [illegible]

Margin notes: [illegible]

[illegible]

15 [illegible] in Gilgal: [illegible]
naſque odio habui, propter malitiam ſtu-
diorum ſuorum [illegible] expellam illos,
non pergam amare eos: omnes principes e-
orum [illegible].

16 Percutietur Ephrajim, radix ipſorum ex-
[illegible], fructum non [illegible]: etiamſi ge-
nuerint, [illegible] deſi-
deratiſſimos uteri ipſorum.

17 Spernet eos Deus meus; quia non au-
ſcultaverunt ei, ideo erunt errabundi in Gen-
tibus.

[illegible] propoſitum [illegible] ipſorum [illegible] in Gilgal [illegible], [illegible] adhaeſit eis, quam inde ab eo tempore odio proſequutus [illegible] [illegible]] id eſt, [illegible] [illegible] Propheta hoc [illegible]

Caput X.

1 Vitis vacua eſt Jiſraël, fructum
reponit ſibi; ſecundum multitudi-
nem fructus ſui multiplicat altaria,
ſecundum bonum terrae ſuae benefaciunt ſta-
tuis.

2 Impertitur [illegible] eorum, jam rei ſunt;
ille decutiet altaria iſtorum, vaſtabit ſta-
tuas illorum.

3 Nunc enim dicunt, nullus rex eſt nobis;
nam non timemus Jehovam, & Rex ipſe quid
facturus eſſet nobis?

4 Loquuntur verba execrando falsò, pan-
gendo fœdus; & floret ſimile cicutae judi-
cium [illegible].

5 Propter vitulas Beth-aveni formidabunt
[illegible] Schomronis; cùm lugebit
[illegible] populus ipſius, [illegible] ejus qui
de eo [illegible], propterea quòd gloria e-
jus migravit ab eo.

6 [illegible] ipſe in Aſſyriam deportabitur,
[illegible] Regi [illegible]; pudorem E-
phrajim percipiet, & erubeſcet Jiſraël a
conſilio ſuo.

7 [illegible] ipſius Schomronis Rex, ſimi-
lis ſpumae in ſuperficie aquarum:

8 Et ſuccidentur excelſa Avenis, pecca-
tum Jiſraëlis; ſpinae & tribulus aſſurget
ſuper altaria eorum: & dicent ipſis mon-
tibus, tegite nos; & collibus, cadite ſuper
nos.

9 Inde a diebus Gibhhae peccaſti Jiſraël, ibi
ſteterunt; non aſſequutum eſt eos Gibhhae
bellum contra [illegible] iniquos geſtum.

10 Pro voluntate mea itaque vinciam eos;
congregabuntur enim contra eos populi,
vinciendo eos [illegible] in duabus habita-
tionibus ipſorum.

11 [illegible] Ephrajim vitula eſt [illegible]
triturare, quamvis ego tranſivi [illegible]
praeſtantiam colli ejus: [illegible] ad [illegible]
dum faciam Ephrajimo, araturus Jehudah,
[illegible] Jahhakob.

12 Seminate vobis [illegible] ad juſtitiam, [illegible]
dite ad benignitatem, novellate vobis no-
vale: nam tempus eſt quaerendi Jehovam,
donec veniat & doceat vos juſtitiam.

13 Araſtis improbitatem, iniquitatem [illegible]
tis, comeditis fructum mendacii: quia con-
fidis viae tuae, multitudini potentium tuorum.

14 Quapropter exurgit tumultus in populis
tuis, & unaquaeque munitionum tuarum va-
ſtabitur, ut vaſtavit Schalman Arbelam
die belli: mater cum filiis collidetur.

15 Ita efficit vobis Beth-el propter [illegible]
mam malitiam veſtram; in ipſa aurora [illegible]
ne excindetur Rex Jiſraëlis.

[illegible] Jiſraëlem & Jehudam [illegible] Schalman ſive Schalmaneſer [illegible] 2.Reg.17. [illegible] a Schalmaneſere [illegible] Dicitur autem Arbelam ab oppido Arbelorum, [illegible] celebratum eſt. [illegible] Mater cum filiis [illegible] Gen.32.11. [illegible] eſt impia ſceleratiſſimaque veſtra idololatria; [illegible] docebit [illegible]. i Heb. malitiam malitiae veſtrae. [illegible] k Heb. excindendo.

Caput XI.

Deus paternum amorem ſuum erga Jiſraëlem [illegible] Chriſto, oſtendit ſe [illegible] Prophetas, neque lege, neque beneficiis, [illegible] Jiſraëlem adduxerit ad reſipiſcentiam) [illegible] non poſſe illum perdere; ſed potius [illegible] ad Chriſtum exhibitum converſi [illegible] [illegible].

1 Quia puer Jiſraël eſt quem diligo; [illegible]
deo ex Ægypto vocavi filium meum.

2 Prout revocant eos [illegible]

Dei contra illos, prout docebat typis Prophetae [illegible]

[illegible]

[illegible] Rabbalim [illegible] ſacrificant, [illegible] lapidibus [illegible].

3 [illegible] ego [illegible] Ephrajimum, [illegible] in brachiis ſuis; neque agnoſcunt [illegible] curare ipſos.

4 [illegible] humanis traho eos, denſis [illegible], & ſum eis ut qui ſublevant [illegible] maxillis eorum, ut admo- [illegible] ei cibum.

5 Non erat ipſi revertendum in terram Ægyptum, [illegible] Aſſyrii, qui [illegible] Rex ejus; ſed [illegible] converti.

6 Denique cùm reſidet gladius in civitatibus ejus, & conſumit membra ejus, devorabitque propter conſilia eorum;

7 Populus meus [illegible] hærens averſioni à me; quamvis ad excelſum revocent eum, [illegible] non exaltat.

8 Quomodo exponerem te, ô Ephrajim? dederem te, ô Jiſraël? quomodo diſponerem [illegible] Admam? ponerem te ut Tſebojima? [illegible] in me animus meus, ſimul æſtuant viſcera mea pœnitentia.

9 Non perficiam æſtum iræ meæ, non perdam [illegible] Ephrajimum; quia Deus fortis ſum, ac non vir; in medio tui ſanctus, non autem invaſurus civitatem.

10 Jehovam ſequentur tanquam leo rugientem; cùm ipſe rugiet, tum trepidè accurrent filii inde à mari.

11 Trepidi accurrent ut avicula ex Ægypto, & ut columba e terra Aſſyriæ; & collocabo eos in domibus ipſorum, dictum Jehovæ.

[illegible] ſacrificare, & [illegible] ſerviebat [illegible]

C [illegible] mendacio Ephrajimitæ, & dolo domus Jiſraëlis; quando Jehuda adhuc dominabatur cum Deo forti, & cum ſanctis fidelis erat.

2 Ephrajim depaſcens ventum, & perſequens Eurum, toto die mendacium & vaſtitatem multiplicat: nam fœdus cum Aſſyrio pangunt, & unguentum in Ægyptum deportatur.

3 Etiam diſceptatio eſt Jehovæ cum Jehuda; qui animadverſurus in Jahhakobum ſecundum vias ejus, ſecundum actiones ejus reddet ei.

4 In ipſo utero calcaneum tenuit fratris ſui, deinde robore ſuo principem ſe geſſit cum Deo:

5 Principem, inquam, ſe geſſit cum angelo, & potentia valuit, flevit & ſupplex oravit eum; Bethele invenit eum, & ibi loquutus eſt nobiſcum.

6 Atqui Jehova Deus exercituum, Jehova eſt memoriale ejus.

7 Tu ergo ad Deum tuum convertere; benignitatem & judicium obſerva, & expectationem habe in Deo tuo jugiter.

[illegible] temporibus Menachemi, 2 Reg. 15. 19. [illegible] ſunt dicti ſunt, revocarentur. 6 Denique] quartum [illegible] diximus in verſum 2. Gladius ſive inteſtinis [illegible] ſive alienus ab hoſte [illegible] 7 [illegible]

[illegible]

CAPUT XII.

[illegible]

[illegible]

[illegible] 57. 13. 3 Etiam diſceptatio] tertius gradationis locus, ut diximus in verſum 2. [illegible]

[illegible]

8 Mercator

9 [illegible] ſum [illegible] ad [illegible]
[illegible] oppreſſionem ; [illegible]
9 At dicit Ephrajim, utique ditatus ſum, [illegible]
[illegible] ſum opes mihi ; omnes labores mei
[illegible], iniquitas eſt quæ ſit ab-
[illegible]:
10 [illegible] Jehova Deus tuus inde à terra Æ-
gypti [illegible] faciam ut ſedeas in illis ten-
toriis, ut diebus ſolennitatis ;
11 Et loquens per ipſos Prophetas ego viſio-
nem multiplicarem, & [b] per Prophetas ipſos
[illegible] ſimilitudines ;
12 An in Gilhhade iniquitas, tantummodo
[illegible] in Gilgale boves ſacrifi-
cant, etiam altaria illorum ſunt tanquam
acervi per portas agrorum meorum.
13 Illuc ſugerat Jahhakob ex agro Syriæ ;
cum ſerviviſſet Jiſraël propter uxorem, &
propter uxorem cuſtodiviſſet gregem.
14 Hùc per Prophetam adduxit Jehova Jiſ-
raëlem ex Ægypto ; cum per Prophetam
ſervatus eſſet.
15 Provocavit Ephrajim indignationem [c] a-
mariſſimam ; ideo [d] cædes ejus in eum ex-
pandit, & opprobrium ejus reddit ei Domi-
nus ipſius.

De quibus Jiſraëlitas oportuerit conſidere, verſu 10. tum e-
[illegible] per Prophetas ipſos, verſu 11. quæ dum indignationem peccati
[illegible] exaggerant; [illegible] autem appellatio hic ſignificat
[illegible] ſive cocio dicebatur, nimirum qui ore con-
[illegible] blandis verbis, fallit argutiſſimè, & perfidè ex [illegible]
[illegible] a Græc. [illegible] Iniquitas eſt] i. quiſquis non init
[illegible] indignantis verba peccatum [illegible]
[illegible] Heb. per manu Prophetarum. 12 Similitudines] [illegible]
[illegible] Propheta [illegible] 12 An
in Gilhhade [illegible] ſecundi peccati [illegible]
[illegible] qui deportati ſunt per Tiglath-pele-
ſerem [illegible]
[illegible] Illuc ſugerat [illegible]
[illegible] Tanquam acervi] id eſt, [illegible]
13 Illuc ſugerat] exaggeratio præcedentium peccatorum ab antiquis Dei
beneficiis [illegible] Jiſraëlitæ [illegible]
[illegible] Gilhhades ab illis ſacrilega iniquitate & vanitate profanari,
[illegible] Jahhakob [illegible] Gen. [illegible]
[illegible] Gilgalenſem vobis ſa-
[illegible] Jehoſchuha [illegible] & quo primo acceſſu majores
veſtros miſerat in poſſeſſionem terræ. 14 Per prophetam] Jehoſchuham.
Prophetam] Moſchem, qui populum eduxit ex Ægypto. 15 Provo-
cavit] regreſſio ad explicationem peccati, quæ fuerat interrupta per exaggeratio-
nem duobus verſibus comprehenſam. c Heb. amaritudinum. d Heb.
ſanguines.

Caput XIII.

a Cum eloqueretur] Amplificatio pecca-
ti idololatriæ quam
[illegible] Prophetæ ſuperiore capite
12. tum ab infelici
ſucceſſu quo Jiſraë-
litis obvenit ex quo
idola coluerunt, tri-
bus verſibus, tum à
[illegible] & beneficen-
tia [illegible] Dei, ver-
ſu 4. & 5.

1 Cum eloqueretur Ephrajim [a] tremo-
rem, cum [a] extollebat ipſe in Jiſraële ;
ſed ſimulac reatum obiit cum Bahhale
mortuus eſt.
2 Nunc verò pergunt peccare, & parant ſibi
fuſione ex argento ſuo pro intellectu ſuo
terricula, opus artificum quodque : de qui-
bus iſti dicunt ; [b] homines qui ſacrificant,
vitulos oſculantor.

Infelix autem ſucceſſus eſt triplex: primus, quòd qui prius terrori e-
rant [illegible] jam contemptui ſunt ut cadaver mortuum, verſu 1. ſecundus,
quod [illegible] hac quidem inſperata mutatione [illegible] ſed ſtupidè & demen-
ter [illegible] cultum amplius [illegible] verſu 2. tertius, quòd ſtulti [illegible]
[illegible] judicio Dei, verſu 3. Tremorem] id eſt, [illegible]
[illegible] & tremebundum. Extollebat] id eſt, [illegible]
[illegible] gravillimè. a Heb. extollebat. Mortuus eſt] id eſt, pro
mortuo habitus nullius pretii, [illegible] b Heb. ſacrificantes ho-
minum. Homines qui] id eſt, quicunque Deum colere ſtudent, honorem illius
& cultum vitulis exhibento, ex præcipuo Jarobhhami & conſilio populi, 1. Reg.
12.28. Oſculantor] vide Gen. 41.40.

3 Idcirco [illegible] ad [illegible] matutina, & [illegible]
[illegible] mane [illegible] qui abit, ut gluma [illegible]
[illegible] ex area, & velut fumus [illegible]
[illegible].
4 Atqui ego ſum Jehova Deus tuus inde à ter-
ra Ægypti, & Deum præter me non [illegible]
tus es, ac ſervator nullus eſt præter me.
5 Ego agnovi te in ipſo deſerto, in terra [illegible]
ridiſſima.
6 Prout erant paſcua eorum, ſaturati [illegible]
[illegible] ac ſaturati ſunt, elatus eſt animus eo-
rum ; idcirco obliti ſunt mei.
7 Et ſu ieis tanquam vetus leo, velut [illegible]
in via contemplatus ſum :
8 Occurri eis ut urſus orbatus, & [illegible]
[illegible] præcordia eorum ; [illegible] ibi [illegible] à
[illegible] leo, ut beſtia agreſtis [illegible]
eos.
9 Id perdidit te ô Jiſraël : ſed in me, in au-
xilio tuo ſalus.
10 Sum Rex tuus, ubi nam eſt alius [illegible]
vet te in omnibus civitatibus tuis : ubi vin-
dices tui, de quibus dixeras, da mihi Regem
& Principes ?
11 Do tibi Regem in ira mea, & recipio in-
candeſcentia mea.
12 Servatur in faſciculo iniquitas Ephrajimi,
reconditum eſt peccatum ejus :
13 Dolores parturientis evenient ei : ipſe fi-
lius eſt inſipiens, nam tamen tempore non
maneret in [h] ore matricis.
14 E [i] poteſtate ſepulchri redimam eos, à
morte vindicabo eos : ero peſtes tuæ, ô
mors, ero exitium tuum, ſepulchrum, po-
nitentiâ abſconſâ ab oculis meis.
15 Nam ipſe inter fratres fructificabit ; poſt-
quam veniente Euro, vento Jehovæ è de-
ſerto aſcendente, exaruerit ſcaturigo ejus,
& exſiccatus fuerit fons ejus, is diripiet
theſaurum omnium inſtrumentorum [k] deſi-
derabilium.
16 Poſtquam deſolata fuerit Schomron, quod
rebellavit contra Deum ſuum ; gladio ceci-
derint, parvuli eorum colliſi fuerint, & præ-
gnantes eorum diffiſſæ.

prius membrum de malis Jiſraëlitarum exponitur [illegible]
poſterius de bonis divinitus obventuris, ver. 14. & ſeq. [illegible]
[illegible] tuum ; appoſitio. Ellipſis autem [illegible]
Geneſ. 18.19. ex comparatione ſequentis verſus, [illegible]
g 1. Schem. 8. 5. 10 Sum Rex tuus] [illegible]
ſionem adhibens Jiſraëlitas evincit [illegible]
[illegible] Deus in judiciis [illegible]
Is ſervator] [illegible] Deu. 32. 38. & Judic. 10. 14.
[illegible] Reges [illegible]
[illegible] propter indignationem [illegible]
[illegible] Regum in Jiſraële, 2. Reg. 15. & 17. 11 [illegible]
[illegible] & ſupra 1. & 3. [illegible]
[illegible]
[illegible] In ore matricis [illegible]
2. Reg. 19. 3. [illegible]
[illegible] Propheta de [illegible]
[illegible]
[illegible]
h Heb. ſiſſura filiorum. 14 E poteſtate] [illegible]
[illegible] inquit Deus [illegible]
ipſos [illegible] à morte & ſepulchro [illegible]
[illegible]
1. Cor. 15. 55. & ſeq. i Heb. manu. Pœnitentia]
[illegible] ero, conſtrictas meis [illegible]
[illegible] præcedentis [illegible] allegoricè continens [illegible]
Atqui [illegible] Jiſraël, dixerit quiſpiam, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
de] nempe Aſſyrium, tanquam vento & turbine [illegible]

1 CONVERTERE Jiſraël, uſque ad Jehovam Deum tuum; nam corruiſti propter iniquitatem tuam.
2 Sumite vobiſcum verba, & revertimini ad Jehovam: dicite ad eum, omnem condona iniquitatem, & [a] acceptum confer bonum, & rependemus [c] juvencos labiis noſtris.
3 [d] Aſſyrius non poteſt ſervare nos, equo non vehemur, neq; dicemus amplius, ô Deus noſter operi manuum noſtrarum: quia per te miſericordiam conſequitur [e] pupillus.
4 [f] Curabo averſionem eorum, amabo eos, populum [b] [g] voluntarium; cùm averſa fuerit ira mea ab eo.
5 [h] Ero velut ros Jiſraëli, florebit ut lilium; & [i] propagabit radices ſuas ut Libanus arbor.
6 [k] Diffundent ſe teneri rami ejus, eritque [l] quaſi oliva decus ejus; & [m] odor ejus quaſi Libani.
7 Revertentur ſeſſuri in umbra ejus, [n] in vitam producent *ut* frumentum, qui effloreſcant tanquam vitis: memoria ejus *fragrabit* [o] ut vinum Libani.
8 [p] Ephrajim, quid mihi amplius cum terriculis? ego exaudiam & contemplabor [q] eum, [r] ego ſum tanquam abies virens, [s] ex me fructus tuus [t] præſtò eſt.
9 [u] Qui eſt ſapiens intelligat iſta, intelligens etiam agnoſcat iſta: [x] nam rectæ *ſunt* viæ Jehovæ, & juſti [y] ambulabunt in eis; defectores autem [z] impingant in eis.

[illegible] boni: fructum verò unicum, gratiarum actionem [illegible] *Heb. accipe bonum: ut Zach. 9. 2.* *Juvencos*] id eſt, [illegible] legitimo olim *ſignificabantur* ſacrificiis: Levit. 7. & [illegible] quod eſt, omne ſacrificium laudis, fructumq; labiorum [illegible] Apoſtolus Hebr. 13. 15. [illegible] *Populus*] id [illegible] Curabo [illegible] *Voluntarium*] ut Pſalm. 110. 3. [illegible] Matth. 11. 12. 5 *Ero*] [illegible]

quibus deportabantur. 8 *Ephrajim*] [illegible] præcedentis *invocationis*, qua Deus Jiſraëlitas monet ut ab idolis [illegible] adhæreant ſibi ipſos in omne bonum & gloriam eventuro, [illegible] *Eum*] à terriculis abſtrahendum, ut ſe recipiat ad me. [illegible] eſt, ſum perennis [illegible] *Ex me*] id eſt, ſum fructus [illegible] tuo: ſine me nihil potes facere, Joan. 15. 4 *Heb. inventus*. 9 *Qui eſt ſapiens*] [illegible] quæ Propheta bonos quidem ad intelligendam, [illegible] documentorum Dei provocat [illegible] improbos verò [illegible] à doctrina Dei judicio Dei committit: ut Apoc. 22. 11. *Nam rectæ*] cauſa cur boni intelligant & agnoſcant doctrinam propheticam [illegible] *Ambulabunt*] id eſt, feliciter procedent: ut Judic. 5. 31. non autem corruent, ut improbi atq; defectores. *Impingant*] id eſt, corruant in æternam perniciem, quandoquidem Deum, & viam ſalutis ſugiunt, ad quam Prophetarum monitis provocantur.

JOEL.

ARGUMENTUM.

LIBER *Joëlis Prophetæ totus verſatur in prophetico documentorum genere: nam occaſione ſumpta ex immiſsis inſectis graviſsimæ famis præmonitis, populum ad ſenſum præſentis mali, maleficiorum conſcientiam, & ſeriam reſipiſcentiam publicè privatimq; hortatur: atque ita reſipiſcentibus promiſsiones Dei, cùm temporarias de liberatione ab illo malo, tum perpetuas in Chriſto, Evangelicáſque prædicat.*

CAPUT I.

Propheta ex nimiis imbribus poſt ſementem corruptis, animalibusq; verno tempore germina, flores, fructusq; maſticantem perdentibus, deniq; æſtivo ſiccitate conſumpta, Judæos omnes etiam ebrios & indormiſcentes in judicio Dei admonet, ut tandem aliquando efficiantur illorum ſenſu: & ſacerdotes hortatus ſacrum cœtum jejuniumq; indici jubet, ſeq; Eccleſiæ formulam præſcribit quærimoniæ & reſipiſcentiæ.

1 VERBUM Jehovæ, quod fuit ad Joëlem filium Pethuelis.
2 [a] Audite hoc, & [b] ſeniores, & auribus percipite omnes habitatores hujus terræ, an fuit
[c] hoc temporibus veſtris, aut etiam [d] temporibus majorum veſtrorum?
3 De hoc filiis veſtris narrate; & filii veſtri filiis ſuis, & filii illorum generationi poſteræ.
4 [e] Reliquum erucæ comedit locuſta; & reliquum locuſtæ comedit melolontha, ac reliquum melolonthæ comedit bruchus.
5 [f] Expergiſcimini ebrioſi ac flete, ac ejulate omnes vini potores; propter muſtum, quòd [g] exciſum ſit ex ore veſtro.
6 [h] Gens enim aſcendit ſuper terram meam, robuſta & innumera; cujus dentes dentes ſunt leonis, cui molares immanis leonis ſunt:
7 Diſponens vites meas in vaſtitatem, & fi-

[illegible] *Hoc*] quod narratur verſ. 4. vide Exodi 10. 14. *Heb. dierum*. *Reliquum*] [illegible] famis [illegible] Judæam [illegible] Ac fames quidem in Judæa [illegible] primùm Jorami [illegible] 2. Reg. 8. [illegible] ut docet Jerem. 14. [illegible] Deo conſummans [illegible]

[illegible] Joſchabh. 5. 14. [illegible] apud Rhamoſum [illegible] conſtat ad tempora eadem pertinere. 5 *Expergiſcimini*] [illegible] (ut diximus in verſ. 1.) ex antegreſſa narratione [illegible] capite [illegible] judicii [illegible] omnes [illegible] verſum 15. [illegible] ad jejunium, conventum ſacrum [illegible] capitis [illegible] Prophetam [illegible] tempora & falſi [illegible] quisque ſit. *Exciſum*] id eſt, ſubitò [illegible] ſtatim ore pleno hauriri [illegible] 6 *Gens enim*] allegoria hyperbolica [illegible] Proverb. 30. 25.

7 [illegible] ... b Heb. [illegible] ... [illegible]] id est, [illegible] ... 8 [illegible]] id est, [illegible] ... 9 [illegible]] [illegible] ... 12 Gaudium] ex messe & vindemia: vide Psalm. 4.8. 13 Accingite] [illegible] documentorum locus, ut dixi[illegible] in versum 5. quo primùm Sacerdotes ad officium provocantur, hoc versu; deinde alios jubentur provocare, versu 14. ac postremò communis omnium resipiscentia & oratio destinabitur. [illegible]] plangendum vestibus, ut Gen. 37.34. c Heb. sanctificate. 14 Diem interdicti] vide Levit. 23. 36. 15 Eheu diei] formula hæc querimoniæ tria membra complectitur: primum enim miserabiliter expostulat tum de præsenti malo, tum de aliis gravissimis ex eo consequentiis, hoc versu; deinde præsens malum exponit per hypotyposin, tribus versibus; postremo cum Deo communicat, ut populi sui, animantium, & terræ suæ misereatur, duobus versibus ultimis. Diei Jehovæ] id est, quo Jehova, ut judex, adventurus & vastationem immissurus est: nam sequentia sunt exegetica, ut Jesch. 13.6. 17 Mucida] [illegible] ... Frumentum] quod superaret ex illa sementa. 19 Ignis] id est, [illegible] siccitate [illegible] omnia. 20 Glocitat] id est, ad te spectat & quodammodo implorat te: ut dicitur Psalm. 104.27. Exaruerint] vide Jesch. 5.13 & [illegible] 4.

cta meas in ᵃcalvitiē ᵇomnino ᶜnudavit eas, ac dejecit, ᵈalbi evaserunt botri illarum.

8 Ejula, ᵉut virgo accincta cilicio propter maritum adolescentiæ suæ.

9 ᶠFactum est ut succideretur munus & libamen a domo Jehovæ, lugent Sacerdotes ministri Jehovæ.

10 Vastatus est ager, luget terra: quia vastatur frumentum, exarescit mustum, languet oleum.

11 Erubescunt agricolæ, ejulant vinitores propter triticum & propter hordeum; quia periit messis agri,

12 Quia vitis exaruit, & ficus elanguit, malus Punica, etiam palma & malus; omnes arbores agri arent: quia exaruit ᵍgaudium e filiis hominum.

13 ᵃAccingite vos & plangite, ô Sacerdotes, ejulate ministri altaris, ingredimini, pernoctate in ᵇciliciis, ministri Dei mei: quia cohibetur a domo Dei vestri munus & libamen.

14 ᶜIndicite jejunium, proclamate ᵈdiem interdicti, cōgregate seniores & omnes habitatores terræ in domum Jehovæ Dei vestri, & clamate ad Jehovam, dicentes,

15 ᵉEheu diei isti, nam propinquus est ᶠdies Jehovæ; qui similis vastationi ab omnipotente advenit.

16 Nonne coram oculis nostris cibus exciditur, e domo Dei nostri lætitia & exultatio?

17 ᵍMucida facta sunt sata sub glebis suis, desolata sunt horrea, destructa granaria; quoniam exaruit ʰfrumentum.

18 Quàm ingemiscit jumentum? perplexa sunt armenta boum, eò quòd nullum sit pascuum eorum: etiam greges ovium desolantur.

19 Ad te, ô Jehova, clamo; quia ⁱignis consumpsit habitacula deserti, & flamma inflammavit omnes arbores agri:

20 Etiam bestiarum agri quæque ᵏglocitat te versus; eò quòd ˡexaruerint alvei aquarum, & ignis absumpserit habitacula deserti.

Caput II.

Dum Judæos præsentium malorum occasione ad sacros cœtus aliaque pietatis exercitia provocans, hortatur ad preces, seriamque resipiscentiam, & per prophetam suum facit misericordiæ resipiscentibus: cumque misericordia [illegible] ad temporalem illam [illegible], sed etiam in perpetuum sit opus, [illegible] secùm ab illa calamitate Judæos liberatu- [illegible] *cum Ecclesia communicaturum, [illegible] rum, illam vocatis quidem propagatum [illegible] illic habitaturum esse.*

1 ᵃCLANGITE ᵇbuccina in Tsijone, & vociferamini in monte sanctitatis meæ, commoveantur omnes habitatores hujus terræ: nam advenit ᶜdies Jehovæ, nam propinquus est:

2 ᵈDies tenebrarum & caliginis, dies nubis & obscuritatis, ᵉut nubes auroræ quæ panditur super montes; ᶠpopulus ᵍamplus & robustus, cui par non fuit a seculo, & post quem non amplius erit usq; ad annos [illegible]tarum generationum.

3 ᵃAnte eum consumet ignis, & post eum inflammabit flamma: ᵃut similis ʰhorto Hhedenis sit terra ante eum, post eum desertum erit ᵇdesolatissimum, adeoque ᶜquod evadat non est futurum ei.

4 ᵈQuasi aspectus equorum aspectus ejus, & ut equites, ita current:

5 Quasi strepitu curruum super cacumina montium salient; quasi strepitu flammæ ignis consumentis stipulam, quasi populus robustus instructus ad prælium.

6 A conspectu ejus dolebunt populi, omnes facies ᵉcontrahent nigrorem.

7 ᶠSicut potentes current, ut ᵈbellatores scandent murum; & quisque per vias suas procedentes ᵉnon pervertent semitas suas:

8 Et unus alterum non prement, quisque per aggerem suum procedent; etiam in [illegible] ruentes non sauciarentur.

9 Civitatem percurrent, per murum discurrent; in domos ascendent, per ipsas fenestras ingredientur tanquam fur.

10 ᶠAnte illum movebitur terra, commovebuntur cœli; Sol & Luna obscurabuntur, & stellæ recipient splendorem suum.

11 ᵍJehova autem edente vocem suam ante copias suas; cùm ampla admodum sint castra ejus, cùm robustus sit qui efficit ver[illegible]

[illegible]] quæ Levitæ in [illegible] tuba, quasi dicat, vos, ô Levitæ, populo [illegible] dum esse. [illegible] Jehovæ] qui deinceps exponitur [illegible] id est, tristissimus & luctuosissimus [illegible] [illegible]

[illegible] ejus? (magnus enim eſt futurus dies Jehovæ & tremendus valde) ecquis ſuſtinebit eum?
12 Quapropter etiam nunc, dictum Jehovæ, convertimini ad me ex toto animo veſtro, & jejunio, & fletu, & planctu.
13 Lacerate igitur corda veſtra, ac non veſtes veſtras, & revertimini ad Jehovam Deum veſtrum; quia gratioſus & miſericors eſt, longanimis, & amplus benignitate, ut pœniteat eum hujus mali:
14 Quis ſcit an reverſum pœniteat ipſum, & reliquam faciat poſt illum benedictionem ſcilicet munus & libamen Jehovæ Deo veſtro?
15 Clangite buccina Tzijone: indicite jejunium, proclamate diem interdicti.
16 Colligite populum, indicite congregationem, congregate ſenes, colligite parvulos & ſugentes ubera; egrediatur ſponſus e cubiculo ſuo, & ſponſa e thalamo ſuo:
17 Inter ipſum veſtibulum & altare fleant ſacerdotes miniſtri Jehovæ: & dicant, parce Jehova populo tuo, & ne exponas poſſeſſionem tuam opprobrio, ut dominentur in eos gentes; cur dicerent in populis, ubi *eſt* Deus iſtorum?
18 Jam zelotypia affectus Jehova terræ ſuæ, clementia uſus eſt erga populum ſuum:
19 Responditque Jehova, dicens populo ſuo, ecce ego mittam vobis frumentum, & muſtum, & oleum, ut ſaturemini eo, neque exponturus ſum vos amplius opprobrio in gentibus.
20 Nam ex eo Aquilonalem longè amovebo a vobis, & depellam ex eo in terram ſiticuloſam & deſolatam, g primum agmẽ ejus in mare Orientale, & h poſtremum in mare poſterum; adeò ut aſcendat fœtor ejus & aſcendat putor ejus, quamvis i magnificè agat.
21 Ne timeto terra, exulta & lætare; quia magnificentiſſimè Jehova aget.
22 Ne timetote beſtiæ agrorum meorum, nã herbaſcent habitacula deſerti: nam arbor proferet fructum ſuum, ficus & vitis edent vim ſuam.
23 Filii quoque Tzijonis exultate & lætamini in Jehova Deo veſtro, nam daturus eſt vobis ipſum imbrem tempeſtivum k juſtè, & demiſſurus vobis pluviam tempeſtivã & ſerotinam primo quoque *tempore*.
24 Ita implebuntur horrea frumento, plateæſque perfundent torcularium lacus muſto & oleo.
25 Et rependam vobis annos illos quos abſumpſit locuſta, melolontha, bruchuſque & eruca; copiæ meæ maximæ, quas immiſi in vos.
26 Comedenteſque continentur ac ſaturati laudabitis nomen Jehovæ Dei veſtri quòd ſe l geſſerit erga vos mirificè; neque erubeſcent populus meus in ſeculum:
27 Sed agnoſcetis in medio Jiſraëlis me eſſe, meque eſſe Jehovam Deum veſtrum, & nullum eſſe amplius: neque erubeſcent populus meus in ſeculum.
28 Eritque poſtea ut effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri & filiæ veſtræ: ſeniores veſtri ſomnia ſomniabunt, juvenes veſtri viſiones videbunt.
29 Quin etiam ſuper ſervos & ſuper ancillas, diebus illis effundens ſpiritum meum,
30 Edam oſtenta in cœlis & in terra; ſanguinem, & ignem, & elationes fumi.
31 Sol ipſe vertetur in tenebras, & luna in ſanguinem; antequam veniat dies Jehovæ magnus & reverendus.
32 Eritque ut quiſquis invocaverit nomen Jehovæ eripiat ſe; quia in monte Tzijonis & Jeruſchalaimis erit liberatio, quemadmodum dixit Jehova, id eſt, in reſiduis quos Jehova vocaverit.

k Heb. *in juſtitia*. 24 *Ita implebuntur*] [illegible] tantia erit, ut [illegible] copia ut in ipſas quoque plateas [illegible] torcularia, hyperbole, ut infra 3.18. 26 *Comedenteſque*] [illegible] tera pars promiſſionis in temporariarum, ut diximus in verſum 19. 28 *Eritque*] ſecundum genus promiſſionum, videlicet ſpiritualium, ut diximus in verſum 18, ad quas tranſitur ut temporalium promiſſionum argumento; prout ſolitus eſt Deus a rebus corporalibus ad ſpirituales populum manu ducere, & eodem ordine per Prophetas informare. *Spiritum meum*] I. de ſpiritu meo, ut [illegible] interpretatur Petrus Act. 2.17. *Somnia*] id eſt, habebunt divinas revelationes, ut ex iis prophetarum, nam [illegible] olim [illegible] Num. 12.6. l Heb. *fecerit* [illegible]. 29 *Quin etiam*] promiſſionis ſpiritualis Dei partes ſunt duæ; una benedictionum quibus perfundit ſuos, præcedente verſu jam [illegible] & judiciorum quibus percellit & perturbat impios ad defenſionem Eccleſiæ, uſque ad verſum 32. et quo concluditur, ſalutem Dei ad electas tantum reliquias pervenire [illegible] capite Diem Jehovæ expectantes, verſu ultimo. 30 [illegible] omnia horrenda iræ divinæ documenta cum in terra, hoc verſu [illegible] in [illegible], pro eo quod eſt, miſcebuntur omnia, in terra [illegible] ferro & flamma, in cœlo verò portentis horridiſſimis. 31 *Vertetur*] I. obſcurabitur, ut exponitur Jeſa. 13.10. *Antequam*] I. manifeſtiſſima erit adminiſtratio hæc effectioque judiciorum Dei toto tempore Evangelii, donec veniat Dominus Jeſus de cœlo cum angelis poteſtatis ſuæ, flammeo incendio [illegible] ultionem iis qui non noverint Deum, & ſe glorificaturus in ſanctis ſuis, ut loquitur Apoſtolus 2. Theſ. 1. 32 *Invocaverit*] I. ſide coluerit, & ipſum in angu[illegible] ſuis oratione fidei acceſſerit. *Dixit*] Deut. 30. ubi ſingulæ hujus promiſſionis partes evidentiſſimè proponuntur, & a prophetis repetuntur paſſim. *Reſiduis*] Judæorum & gentilium adunatorum in Chriſto.

Caput III.

1 SED ecce diebus illis & tempore illo, quo reducam captivam multitudinem Jehudæ & Jeruſchalaimorum,
2 Congregabo quoque omnes gentes, & deducam eas in convallem Jehoſchaphati; ut diſceptem cum eis ibi pro populo meo & poſſeſſione mea Jiſraële, quòd diſperſerint eam per gentes, & terram meam partitæ fuerint,
3 Et in populum meum projecerint ſortem; expoſuerintque puerum pro meretrice,

1 *Sed ecce*] Secunda pars reſponſi, enarratio judiciorum Dei in adverſarios Eccleſiæ, ut dictum eſt ſup. 2.18. quæ primũ judicium in gentes adverſarias generatim proponitur, trib. ver. deinde [illegible] teſtatio adhibetur verſibusque [illegible] tum exoratio per hypotypoſin militarem & hyperbolicam, a verſu 9. ad 17. poſtremò finis judiciorum liberè oſtenditur ver. 17. *Reducam*] I. Eccleſiam liberabo, inſtaurabóque. 2 *Congregabo*] I. ſiſtam, velut judex, omnes adverſarios coram me & coram tota Eccleſia. *In conv.*] I. in conſpectum totius Eccleſiæ meæ, quemadmodum convallis Jehoſchaphati (quæ nomen habuit a victoria inſigni, de qua 2. Chro. 20) ſita erat proximè Jeruſchalaima in conſpectu urbis ipſius; ſic oſtendit Deus ſanctos mundum judicaturos eſſe. 1. Cor. 6.2. ſupto typo ex conſtitutione veteris Eccleſiæ, quæ deſidebatur Tzijone & Jeruſchalaimis: ut Propheta dixit ſup. 2.32. 3 *Projecerint*] I. ſortitione facta impiè ſibi arrogaverint dominium in ſervos meos, & eos alienaverint arbitratu ſuo, adeóque libidine, ut ſequentia verba oſtendunt. *Pro meretrice*] I. ignominioſiſſimo pretio viliſſimè & ſordidiſſimo addixerint meos.

i Heb. *ſe magnificaverit*. 17 *Parce*] oratio pro peccatorum remiſſione, gloriam Dei tum in Eccleſia, tum coram gentibus omnibus Exod. 32.12. Num. 14.13. & ſequentibus. Pſal. 115. & alibi [illegible] videlicet cum Eccleſia tota fuerit ad ſeriam hanc [illegible] Propheta nunc demum conſilium Dei certiſſimum ex [illegible] & promiſſiones ſequentes a Deo accepiſſe, [illegible] locum Prophetiæ; nimirum Dei miſericordiæ reſponſum [illegible] cujus reſponſi partes in univerſum tres ſunt; enarratio [illegible] Eccleſiam, hoc capite; enarratio judiciorum contra adverſarios [illegible] ad verſum 18. & concluſio [illegible] Promiſſionum autem duo ſunt [illegible] ab eo judicia [illegible] ſuperiore verſu 18. poſterior verò ſpiritualis & æterna in Evangelio [illegible] 20 *Ex eo*] id eſt, exercitus animalium iſtorum partem [illegible] ſunt; ſenſus eſt, planè vos animalibus [illegible] depellam procul a vobis in quatuor cœli plagas, partim [illegible] partim Orientem, partimque Occidentem verſus [illegible] Meridianam, ubi eſt deſertum illud horrendum de [illegible] g Heb. *faciem ejus*. h Heb. *finem ejus*. *Mare poſt.*] vide Deut. [illegible] 21 *Ne timeto*] exoratio præcepti [illegible] gradationem, tribus verſibus.

& puellam [illegible] pro vino quod biberent.

4 Quin etiam quid a vobis mecum, Tyre, & Tzidon, & omnes termini Palæstinæ? an retributionem rependitis mihi? & an retribuitis mihi? ^b velocissimè reddam retributionem vestram in caput vestrum:

5 Quia argentum meum & aurum meum capitis, & desiderabilia mea optima infertis in templa vestra:

6 Et filios Jehudæ, filiosque Jeruschalaimorum venditis filiis Græcorum; ut longè abigatis eos a termino suo.

7 Ecce ego excitaturus sum eos e loco ipso quo *abducendos* vendidistis eos, ut reddam retributionem vestram in caput vestrum:

8 Vendam enim filios vestros & filias vestras in manum filiorum Jehudæ; qui vendent eos Sabæis *abducendos* in gentem longinquam, cùm Jehova loquutus fuerit.

9 *Cùm dixerit*, proclamate hoc in gentibus, ^c indicite bellum, excitate potentes; appropinquent, ascendant omnes ^d bellatores;

10 Tundite ligones vestros in gladios, & falces vestras in spicula; qui debilis est ^e dicat, potens sum;

11 Coite & convenite omnes gentes undique, & congregati fuerint: illùc fac, Jehova, ut descendant ^f potentes tui.

12 Excitabuntur & ascendent gentes istæ in convallem Jehoschaphati: [illegible] judicandum omnes [illegible] undique.

13 *Dicens*, ^g Immittite falculam, nam maturuit messis: venite, descendite, quia plenum est torcular, plateæ perfundunt torcularium lacus, nam ampla est malitia illorum.

14 Multitudines ^h passim *erunt* in convalle ^i concisionis: cùm propinquus fuerit dies Jehovæ, in convalle concisionis.

15 Sol & Luna obscurabuntur, & stellæ recipient splendorem suum.

16 Cùm Jehova è Tzijone rugiet, & ex Jeruschalaimis edet vocem suam, tum commovebuntur cœli & terra: nam Jehova receptus *est* populo suo, & robur filiis Jisraëlis.

17 Ita agnoscetis me Jehovam Deum vestrum esse, habitantem Tzijone monte sanctitatis meæ: eritque urbs Jeruschalaimorum ^i sancta, & extranei non transibunt per eam ampliùs.

18 Erit autem die illo, stillabunt montes ipsi mustum, & colles ^g diffluent lacte, & omnes alvei Jehudæ diffluent aquis: & fons e domo Jehovæ prodibit, qui irrigabit vallem cedrorum lectissimarum.

19 Aegyptus desolationi erit, Edomæaque in desertum ^h desolatissimum erit propter violentiam ^i in filios Jehudæ; in quorum terra effuderunt sanguinem innocentum:

20 Jehuda autem in seculum permanebit, & Jeruschalaima in ^k quamque generationem.

21 Ubi mundabo ^l *eos* quorum sanguinem non mundabam: eò quòd Jehova habitat Tzijone.

[illegible] ut dialis [illegible] Prophetæ [illegible] judicium [illegible] in die illo [illegible] Jehoschaphati 3. & 23. a Heb. vos mihi. Ad retributionem] id est, an vos ulla [illegible] ut offensam acceptam retalietis mihi? imò provocatis me nihil tale a vobis meritum, ut rependam vobis maleficia vestra. b Heb. citò festinanter. 5 Quia argent.] [illegible] congeriem criminum quæ tunc temporis Syri contra Judæos perpetrabant, atque Pelischtæi: quorum [illegible] in Judæam depopulabantur omnia & captivos abducebant, quos Tyriis Tzidoniisque venderent, 2. Chronic. 28. 18. Illi verò, ut [illegible] emptitios servos in regiones longinquas deportabant, ut [illegible] mancipaventur, præcisa spe reditus aut redemptionis. 8 Sabæis] [illegible] in Arabia felice [illegible] Gen. 10. 7. 9 Proclamate hoc] hypotyposis [illegible] militari, quâ Deus primùm gentes ad bellum provocat per ironiam, ut Jesch. 8. 9. & 10 deinde judicium suum illis [illegible] supervemturum [illegible] versu 12. & sequentibus. c Heb. sanctificate. d Heb. viros belli. 10 Tundite] [illegible] omnia in usus bellicos convertite, etiam quæ ad præsentem [illegible] imprimis sunt necessaria: ut contrà pax [illegible] instrumentorum militarium in rustica devotatur, Jeschah 2. 4. & Micæ 4. 3. Dicat] id est, ita confirmet animum suum, ut solent milites [illegible] qui ut infirmi sint, tamen [illegible] ad efficiendum alacriores. 11 Illùc fac] apostrophe ad Deum, quæ [illegible] Propheta ut judicium illud fiat quod in sequentibus prædicitur. f [illegible] Angeli & homines, judiciorum Dei administri. 12 Excitabuntur] [illegible] Dei [illegible] positum superiore versu.

[illegible] calypsi 21. 27. 18 Erit autem] conclusio [illegible] cedentes Dei quæ per allegoriam hoc versu [illegible] g Heb. ibunt sic passim. [illegible] Fons] ut Jechezk. 47. 1. [illegible] vallem cedr.] id est, Ecclesiam, in qua [illegible] vide Psalm. 92. 13. h Heb. desolationem. i Heb. [illegible] & generationem. 21 Eos quorum] id est, gentes [illegible] quæ prius erant mortuæ in offensis & peccatis suis, [illegible] publica Jisraëlis, extranei a pactis promissionis [illegible] potes in mundo, Ephes. 2. [illegible] Eò quòd] [illegible] [illegible] gentes in ea remissionem peccatorum [illegible]

HHAMOS.

Argumentum.

LIBER Hhamosi Prophetæ versatur in prophetico documentorum genere: primùm enim hostibus Ecclesiæ, Dei judicia a Deo superventura prædicat; deinde Judæos & Jisraëlitas idololatriæ, inhumanitatis, & luxus nomine reprehendens severissimè, ostendit eos propterea divinitus castigatum iri, & regnum utrumque perditum: quod postquam aliquos typis illustravit, tandem prophetiam concludit Evangelicis promissionibus.

Caput

Caput I.

[illegible] Syriâ, Pe-liſchtæos, Tyrum, Edomæos, Hhammonitas, Moabitiſ-que [illegible] judiciorum ſuorum [illegible] Eccleſiæ factas: deinde vero Judæos & Jiſraëlitas propter graviſſimam [illegible] & [illegible] corruptionem & [illegible], ostendit ſe [illegible] graves pœnas [illegible] cladibus & depor-tatione.

1 VERBA Hhamoſi, qui fuit inter pecuarios, a Tekohhæi: quæ vidit de Jiſraële temporibus Hhuzzijæ regis Jehudæ, & temporibus Jarobhhami filii Joaſchi Regis Jiſraëlis, biennio ante ipſum terræ motum.

2 Dixit ergo, Jehova e Tzijone rugiet, & e Jeruſchalaimis edet vocem ſuam; quandoquidem luxerunt habitacula paſtorum, & aruit præſtantiſſimum arvorum.

3 ¶ Sic ait Jehova, propter tres defectiones Damaſci, etiam propter quatuor non avertam iſtud; eò quòd trituraverint tribulis ferreis Gilhhadem;

4 Sed immittam ignem in domum Chazaëlis, qui conſumet palatia Benha-dadi;

5 Et confringam vectem Damaſci, exſcindamque habitatorem e convalle Avenis, & tenentem ſceptrum e domo Hhedenis: migrabuntque populus Syriæ in Kiram, ait Jehova.

6 Sic ait Jehova, propter tres defectiones Hhazzæ, etiam propter quatuor, non avertam iſtud; eò quòd deportaverint hos deportatione perfecta tradendos Edomæis:

7 Sed immittam ignem in murum Hhazzæ, qui conſumet palatia ejus;

8 Et exſcindam habitatorem ex Aſchdodo, & tenentem ſceptrum ex Aſchkelone, convertamque manum meam contra Hhekronem; & peribunt reliquiæ Peliſchtæorum, ait Dominus Jehova.

9 ¶ Sic ait Jehova, propter tres defectiones Tyri, etiam propter quatuor, non avertam iſtud; eò quòd tradiderint hos deportatione perfecta Edomæis, neque ſint recordati fœderis b fraterni:

10 Sed immittam ignem in murum Tyri, qui conſumet palatia ejus.

11 ¶ Sic ait Jehova, propter tres defectiones Edomi, etiam propter quatuor, non avertam iſtud; eò quòd perſequatur gladio fratrem ſuum corrumpens miſerationes ſuas, diſcerpatque in perpetuum ira ejus, & excandeſcentia ejus obſervet in æternum:

12 Sed immittam ignem in Temanem, qui conſumet palatia Botzræ.

13 ¶ Sic ait Jehova, propter tres defectiones c Hhammonitarum, etiam propter quatuor, non avertam iſtud; eò quòd diffiderint gravidas Gilhhadis, ut dilatarent terminum ſuum:

14 Sed accendam ignem in murum Rabbæ, qui conſumet palatia ejus cum clangore die belli, cum procella die turbinis:

15 Et abibit Rex eorum in deportationem; ipſe cum principibus ſuis ſimul, ait Jehova.

16 ¶ Sic ait Jehova, propter tres defectiones Moabi, etiam propter quatuor, non avertam iſtud; eò quòd combuſſerit oſſa regis Edomæorum, d ut calcem:

17 Sed immittam ignem in Moabum; qui conſumet palatia Kerijotarum; & morietur

[illegible]

Fraterni] quod inierat cum Chiramo David, 2 Schem. 5. 11. & [illegible] colueratt, 1 Reg. 5. 1. cujus reſpectu alter alterum appellabat fratrem [illegible] 9. 13. [illegible]

[illegible]

[illegible] in clangore, in ſono buc-
cinæ:

18 Exſcindamque judicem e medio ejus; &
omnes principes ejus interficiam cum eo,
ait Jehova.

Caput II.

1 SIC ait Jehova, propter tres defectiones
Jehudæ, etiam propter quatuor, non a-
vertam iſtud; eò quòd ſpernunt legem
Jehovæ, & ſtatuta ejus non obſervant, ſedu-
cuntque ipſos mendacia ipſorum, quæ ſe-
quuti ſunt majores ipſorum:
2 Sed immittam ignem in Jehudam, qui con-
ſumet palatia Jeruſchalaimorum.
3 Sic ait Jehova, propter tres defectiones
Jiſraëlis, etiam propter quatuor, non aver-
tam iſtud; eò quòd vendunt pecunia
juſtum, & egentem pro pari calceorum;
4 Qui anhelant in caput tenuium *dejiciendi* in
pulverem terræ, & viam manſuetorum per-
vertunt; & vir ac pater ipſius accedunt ad
eandem puellam ut profanent nomen ſan-
ctitatis meæ:
5 Et ſuper veſtes in pignus acceptas inclināt
ſe juxta omne altare, vinumque damnato-
rum bibunt in domo deorum ſuorum:
6 ¶ Quamvis ego perdiderim Emoræum a fa-
cie ipſorum, cujus altitudo ſimilis erat alti-
tudini cedrorum, & robuſtus erat ut robora;
perdiderimque fructum ejus ſupernè, & ra-
dices ejus infernè:
7 Et ego eduxerim vos e terra Ægypti, dedu-
xerimque vos per deſertum quadraginta an-
nos, ad hæreditariò poſſidendum terram ip-
ſius Emoræi:
8 Et excitaverim e filiis veſtris Prophetas, &
ex juvenibus veſtris Nazaræos: an verò
non eſt ita, ô filii Jiſraëlis, dictum Jehovæ?
9 At bibendum dediſtis Nazaræis vinum; &
Prophetis interdixiſtis dicendo, ne prophe-
tetis.
10 Ecce ego preſſurus ſum locum veſtrum,
quemadmodum premit plauſtrum quod
plenum eſt manipulum.
11 Itaque peribit effugium a levi; & robuſtus
non fortificabit vires ſuas, ac potens non li-
berabit ſe ipſum.
12 Et tenens arcum non conſiſtet, leviſque
pedibus ſuis non liberabit; neque inſidens
equo liberabit ſe ipſum:
13 Sed fortis animo inter potentiſſimos
nudus fugiet die illo, dictum Jehovæ.

Caput III.

Dum per Prophetam Jiſraëlem beneficiorum ſuorum paternum exprobrat, graves illi minas intentat [illegible] ſeverè, & judicia ipſum peccatis accerſiturum: [illegible] Prophetam probans ab auctoritate propheticæ [illegible] (ſi reſipiſcat) perventuræ, & [illegible] ipſi impoſita; alios Prophetas hortatur [illegible] appellat iniquitatum populi, & clades [illegible] ſuper venturas prædicit.

1 AUDITE verbum hoc quod loquitur
Jehova contra vos, filii Jiſraëlis, contra
totam familiam illam quam eduxe-
ram e terra Ægypti, dicendo,
2 Solummodo vos agnoveram ex omnibus
familiis terræ: idcirco animadvertam in
vos omnes iniquitates veſtras.
3 An ambulaturi eſſent duo unà, niſi conve-
nirent?
4 An rugiturus eſſet leo in ſylva, ſi præda
nulla adeſſet ei? an editurus eſſet juvenis
leo vocem ſuam e luſtro ſuo, niſi ſi capi-
tus eſſet?
5 An caſura eſſet avis in laqueum humi, ſi
ſi tendicula non adeſſet ei? an elaturus eſ-
ſet *aucups* laqueum e terra, ſi prorſus non
capturus eſſet?
6 Cùm clangente buccina in civitate po-
pulus trepidè non accurrerint, an erit ma-
[illegible]

[illegible]

dum in civitate quod Jehova non efficiet?
7 Non enim facit Dominus Jehova quicquam, niſi cùm revelaverit ſecretum ſuum
ſervis ſuis Prophetis.
8 Leone rugiente quis non timeat? domino Jehova edicente quis non prophetet?
9 Promulgate in palatiis Aſchdodi, & in palatiis in terra Ægypti; & dicite, colligite
vos per montes Schomronis & videte vexationes plurimas in medio ejus, & oppreſſos in medio ejus:
10 Ut ignorent facere rectum, dictum Jehovæ, qui theſauros faciunt violentiæ & vaſtationis in palatiis ſuis.
11 Idcirco ſic ait Dominus Jehova, hoſtis, etiam ambitus hujus terræ; is dejiciet à te robur tuum, & diripientur palatia tua.
12 Sic ait Jehova, quemadmodum eripit paſtor ex ore leonis ambo crura aut particulam auriculæ; ita eripientur Jiſraëlitæ, qui deſident Schomrone in latere lecti & in crure ſpondæ.
13 Audite & teſtificamini in domo Jahhakobi, dictum Domini Jehovæ Dei exercituum.
14 Quo die animadvertam defectiones Jiſraëlis in ipſum, me animadverſurum quoque in altaria Beth-elis; adeò ut exſcindantur cornua altaris, & cadant in terram:
15 Et percuſſurum domum hyemalem cum domo æſtivali: denique perituras domos eburneas, & defecturas domos amplas, dictum Jehovæ.

[illegible] ſunt peccata veſtra, ut vel [illegible] Quamobrem [illegible] teſtes & judices [illegible] veſtræ, [illegible] vos [illegible] conſcientia. 11 Idcirco] altera pars [illegible] explicatur, duobus verſibus, & amplificatur Propheta, verſu 13. & ſequentibus. Hoſtis] id eſt, inimicus [illegible] Dei [illegible] 12 Sic ait] [illegible] 13 Audite] apoſtrophe ad Prophetas in verſu 11. 14 Quo die] id eſt, me propter ipſorum idololatriam [illegible] hoc eſt, [illegible] opera omnia magnifica [illegible] d Heb. [illegible] e Heb. æſtatis. f Heb.

CAPUT IIII.

Deus Jiſraëlitas increpans violentiæ, cædem & captivitatem futuram pronuntiat: & idololatriam ipſorum [illegible], oſtendit quamvis frequentibus gravibuſq; malis ad reſipiſcentiam ipſos ſollicitaverit, in obſtinatione tamen perduraſſe; ac proptereà [illegible] & promiſſionibus eos deintegro revocat.

1 AUDITE verbum Jehovæ, vaccæ Baſchanis, quæ eſtis in montanis Schomronis, quæ opprimitis tenues, quæ confringitis egentes, quæ dicitis dominis illorum, affer ut bibamus.

[illegible] Vaccæ] i. Jiſraëlitæ refractarii, & ſimiles juvencæ [illegible] impatiens eſt jugi, petulca, & [illegible] b Heb. [illegible]] i. regni Jiſraëlitici [illegible] Quæ] i. vos qui [illegible] [illegible] Gen. 33. 3.

2 Jurat Dominus Jehova per ſanctitatem ſuam, quod ecce dies ſuperventuri ſunt vobis: cùm tollet vos aculeis, & poſteritatem veſtram hamis piſcatoriis.
3 Et per rupturas exibitis quæque è regione ſui; ac abjicietis quæ erunt in palatio, dictum Jehovæ.
4 Ite Beth-elem & deficite, Gilgale augete defectionem; & afferte unoquoque mane ſacrificia veſtra, tertio quoque anno pleno decimas veſtras;
5 Et adolendo è fermentato eucharisticū, etiam indicite ſacrificia voluntaria, inclamate: ſiquidem ita amatis ô Jiſraëlitæ, dictum Domini Jehovæ:
6 Atqui ego dedi vobis munditiem dentium in omnibus civitatibus veſtris, id eſt, penuriam cibi in omnibus locis veſtris; nec tamen converſi eſtis ad me, dictum Jehovæ:
7 Etiamque ego cohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menſes ſupereſſent ad meſſem, & demiſi pluviam ſuper civitatem unam, ſuper civitatem verò alteram non demiſi pluviam: portio una compluta eſt, & portio quæ non ſivit pluviam deſcendere ſuper ſe exaruit:
8 Ita evagabantur duæ treſve civitates ad civitatem unam, ut biberent aquas, neque ſaturabantur; tamen nō eſtis reverſi ad me, dictum Jehovæ.
9 Percuſſi vos uredine, & rubigine, augentibus hortis veſtris, & vineis veſtris, ficubuſque veſtris, & oleis veſtris, ac conſumpſit eruca; nec tamen reverſi eſtis ad me, dictū Jehovæ.
10 Miſi in vos peſtem pro ratione Ægypti, interfeci gladio juvenes veſtros, adjuncta captivitate equorum veſtrorum; fecique ut aſcenderet fœtor caſtrorum veſtrorum etiam in naſum veſtrum; nec tamen converſi eſtis ad me, dictum Jehovæ.
11 Subverti ex vobis prout ſubvertit Deus Sedomum & Hhamoram, adeò ut fueritis ſimiles torri erepto ab incendio; nec tamen converſi eſtis ad me, dictum Jehovæ.
12 Idcirco ſic facturus ſum tibi, ô Jiſraël: propterea quòd hoc facturus ſum tibi, paratus adeſdum obviam Deo tuo, ô Jiſraël.
13 Nam ecce formator montium, & creator venti, & indicans homini quæ ſit ſua meditatio, efficiens auroram obſcuram, & proculcans excelſa terræ; Jehova Deus exercituum eſt nomine.

6 Atqui] altera pars confirmationis, ut diximus in verſum 4. [illegible] hoc verſu, neque ſiccitate, duobuſq; [illegible] & cœli injuria, verſu 9. neque peſte & bello, verſu 10. neque [illegible] ſubverſionibus, verſu 11. ad Deum reverſi ſunt. [illegible] Jiſraëlitis habentur, Achabi tempore, 1. Reg. 17. & 18. [illegible] 1. Reg. 17. Cum adhuc] id eſt, pluviam [illegible] & maturandis frugibus neceſſariam. [illegible] id eſt, [illegible] hanc Dei benedictionem. 9 Percuſſi] vide [illegible] h Heb. [illegible] 10 [illegible] 2. Reg. [illegible] i Heb. [illegible] [illegible] Jiſraëlitas vocant, hoc verſu, propter [illegible] [illegible] id eſt, [illegible] [illegible] Joëlis 2. 2. [illegible] l Heb. [illegible] vide Deut. 32. 13. [illegible]

CAPUT V.

[illegible] perditiſſimum nomine; ac poſtremò juramento ſententiam confirmans, oſtendit fore graviſſimum & [illegible].

1 AUDITE verbum hoc, quod ego profero contra vos; lamentabile, domus
Jiſraëlis.
2 Cadit, non perget ſtare virgo Jiſraëlis;
deſerta erat in terra ſua, nemo eriget eam.
3 Sic enim ait Dominus Jehova, civitas illa quæ procedit millenis, reliquos faciet centenos, & quæ procedit centenis, reliquos faciet denos, domui Jiſraëlis.
4 Nam ſic ait Jehova domui Jiſraëlis; quærite me, ita vivite.
5 Et ne quæratis Beth-elem, & Gilgalem ne adeatis, & Beer-ſchebahhum ne tranſeatis: quia Gilgalita omnino migrabit, & Beth-elita erit nihili.
6 Quærite Jehovam, ita vivite: ut non pervadat velut ignis domum Joſephi, & conſumat Beth-elitas, nemine extinguente.
7 Mutantes in abſinthium jus, & juſtitiam humi collocantes.
8 *Quærite* opificem Pleiadum & Orionis, qui mutat in matutinum denſiſſimam umbram, & diem nocte obtenebrat; advocantem aquas maris, effundentem eas in ſuperficiem terræ, Jehovam nomine,
9 Qui recreat vaſtationem contra fortem, ut vaſtatio munitioni obveniat.
10 Oderunt in porta corripientem, & loquentem integrum abominantur.
11 Propterea, eò quòd prædones agitis contra tenuem, & onus frumenti accipitis ab eo; domos ex ſecto lapide ædificaſtis, ſed non habitatis in eis; vineas deſideratiſſimas conſeviſtis, ſed non bibetis vinum earum.
12 Quia novi multas defectiones veſtras, & ingentia peccata veſtra; affligentium juſtum, accipientium redemptionem, & egentes in porta pervertentium:
13 Idcirco intelligens tempore illo ſilebit, cùm tempus mali erit.
14 Quærite bonum, neque malum; ut vivatis: aderitque ita Jehova Deus exercituum vobis, ut prædicatis.
15 Odio habete malum, & amate bonum, ac conſtituite in porta jus; fortaſſe gratiam faciet Jehova Deus exercituum reliquiis Joſephi.
16 Idcirco ſic ait Jehova, Deus exercituum, Dominus, in omnibus plateis planctus, & in omnibus vicis dicent, heu, heu: & vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum cum peritis lamenti.
17 Etiam in omnibus vineis erit planctus; cùm tranſibo in medio tui, ait Jehova.
18 Væ concupiſcentibus diem Jehovæ: quorſum vobis diem Jehovæ? cùm ſit tenebrarum, non autem lucis:
19 Tanquam ſi cui fugienti à conſpectu leonis occurrat urſus; aut ingreſſum domum, & innitente manu ſua ad parietem mordeat ſerpens.
20 An non eſſet tenebrarum, dies Jehovæ, non autem lucis? & caliginoſus, cui non inesſet ſplendor?
21 Odi, ſperno dies feſtos veſtros; neque odoraturus ſum diebus interdicti veſtris.
22 Nam ſi obtuleritis mihi holocauſta & munera veſtra, non accepta habebo; & eucharaſticum pinguium veſtrorum non intuebor.
23 Amovendo a me ſtrepitum canticorum tuorum, etiam melos nabliorum tuorum non audiam:
24 Sed fluet tanquam aqua jus, & juſtitia ut torrens validus.
25 An ſacrificia & munus obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis, domus Jiſraëlis?

1 *Audite*] Hujus concionis partes [illegible]

[illegible] regni, aut reipub. in ſcripturis nomine filiæ, aut virginis denotatur. *Deſerta erat*] id eſt, ab omnibus deſtituta: ut verba ſequentia explicant [illegible] 3 *Sic enim*] exegeſis præcedentis verſus, ruinam Jiſraëlitarum [illegible] verbis explicans. *Civitas illa*] i. vix decimus quiſque conſervabitur [illegible] 4 *Nam ſic ait*] [illegible]

[illegible]

1 Oſtendit non poſſe Deum non ſupplicium ſumere de Jiſraëlitis [illegible] in peccata illorum graviſſima: [illegible]

[illegible]

26 Imò ' portaſtis tabernaculum Melechi veſtri, & [illegible] ' Cijunis, imagines veſtras; ' ſydus Dei veſtri, quæ feciſtis vobis.

27 Quapropter deportabo vos ' ulterius ' Damaſcenis, ait Jehova Deus ' exercituum nomine.

[illegible] ſynecdochicè. Hunc autem Deum Hhamoſus [illegible] hoc loco nominat, quia Hhamæonitæ in propinquo erant; [illegible] idololatriam. Cijunis oppidi propinqui in finibus [illegible] Stephanus Act. 7.43. appellat Remphan; quæ nova fuit [illegible] Rephan, ſive Rephom, 1. Macab. 5.37. & apud Joſephum Antiquitatum Judaica. cap. 12. Sydus Dei] id eſt, imagines cor[illegible] quæ pro diis habuiſtis, & ſimulachris adornaſtis. 27 Ulterius Babylonem, ut interpretatur Stephanus ibidem. Nam Damaſceni [illegible] deportati ſunt Suſianæ finitimam, 2. Reg. 16.9. [illegible] longè ulterius, tum in regionem Caſpiorum [illegible]. f Heb. Damaſco.

Caput VI.

1 VÆ ' tranquillis Tzijone, & ' fiduciam habentibus in monte Schomronis; ' qui montes expreſſe nominantur præcipuum ſuarum gentium, ad quos conveniunt domus Jiſraëlis.

2 ' Tranſite ' Calnen, & aſpicite; & ite illinc ' Chamatham maximam, tum deſcendite Gathum Peliſchtæorum: an ſunt præſtantiores ' regnis iſtis? an amplior eſt terminus earum termino veſtro?

3 Væ ' longè repellentibus diem mali, ' qui amovetis ſedem violentiæ:

4 ' Accumbentibus in lectis [a] eburneis, & ' redundantibus ſuper ſpondas ſuas; & comedentibus agnos e grege, & vitulos e medio ſaginarii:

5 Modulantibus [b] ad præſcriptum nablii, qui ' ſicut David excogitant ſibi inſtrumenta ' muſica:

6 Bibentibus in crateribus vini, & qui præſtantiſſimo unguentorum ungunt ſeſe; ' neque afficiuntur ægritudine propter confractionem Joſephi.

7 ' Mox migrabunt ' inter primos migraturos; tunc ceſſabit, amovebiturq; ' deſignatio redundantium.

8 ' Juravit Dominus Jehova [illegible] ipſum, dictum Domini Jehovæ exercituum, deteſtor ego faſtum Jahhakobi, & palatia ejus odi: ideoque traditurus ſum civitatem, & ' quæ implent eam.

9 Eritque ſi relicti fuerint decem homines in domo una, ut moriantur:

10 Cumque tollet aliquem ' amicus ejus, aut uſtor ejus educturus oſſa e domo, ſi dicat ' ei qui erit in lateribus illius domus, an quis præterea apud te eſt? is dicet, minime: & dicet, ' tace, quia ' non erant commemoraturi nomen Jehovæ.

11 Nã ecce Jehova ' præcepturus eſt, & ' percuſſurus domum majorem velut aſperſionibus; & domum minorem rupturis.

12 ' An curſuri eſſent in petra equi? an araturus eam quis bobus? ' nam mutaſtis in cicutam jus; & fructum juſtitiæ in abſinthium,

13 O vos lætantes de nihilo; dicentes, nonne robore noſtro aſſumpſimus nobis ' cornua?

14 Sed ecce ego excitaturus ſum contra vos, ô domus Jiſraëlis, dictum Jehovæ Dei exercituum, ' gentem; qui prement vos ' ab aditu Chamathæ uſque ad torrentem campeſtrium.

[illegible] tum etiam ad Eccleſiaſticam pertinentes. [illegible] Jiſraelitarum & Juræorum [illegible] per [illegible] regnorum quæ tum adhuc ſtabant, ſed non longo poſt [illegible] ut apparet ex 2. Reg. 19.12. & ſequent. Senſus eſt, [illegible] Chamatham] oppidum [illegible] Regnis iſtis] Jehudæ & Jiſraelis. 3 Longè [illegible] Qui amovetis] id eſt, [illegible] ut morbi ſunt veterabus. [illegible] id eſt, circumfluentibus per ſingula convivia [illegible] ut omnem doloris ſenſum [illegible] redundantia, hic & verſu 7. 5 Sicut David] id eſt, ſtudioſiſſime ad excogitanda & [illegible] Davidis exemplo defendunt factum [illegible] ad luxum [illegible] irritamenta. 6 Neque afficiuntur] id eſt, nullo ſenſu tanguntur [illegible] fratrum indigniſſima [illegible] oppreſſorum & fractorum malis [illegible] ut dicimus in verſum 8. Inter primos] [illegible] poſt Syros, de quibus 2. Reg. 17. Deſignatio] id eſt [illegible] moderationibus.

[illegible] tum: etſi hac appellatione [illegible] omnes [illegible] linctores, veſpillones, & cæteri id genus ſynecdochicè [illegible] 39.14. Si qui] id eſt, ſuperſtiti ex domo [illegible] fuſa ſuprà 5.3. Tace] id eſt, acquieſce judicio Dei ut ſuprà 5.13. Non erant] id eſt, homines iſti erant deploratæ vitæ, & nullius ſidei; [illegible] minarum ſuarum [illegible] 11 Præcepturus] id eſt, daturus mandata Aſſyrio & Babylonio. Percuſſurus Dom.] id eſt, [illegible] lium jud [illegible] deplorat dictum Pſalmo 11.6. 12 An] [illegible] ad Jiſraelitas (ut dixit 2 in verſum 8.) quo Deus primùm [illegible] quam ut in rupe curſus aut aratio fiat, hoc verſu; [illegible] rum & faſtum certiſſimo judicio ſuo perituros. Nam mutaſtis] [illegible] ut ſuprà 5.7. quod dulce erat (inquit) & ſalutare, id amarum & exitiale [illegible] peccato veſtro; & illud quod planum erat [illegible] dendum ſit vobis e præcipitio, & moriendum tanquam cicuta pota. 13 Cornua] id eſt vires amplitudinemque: [illegible] 1. Schem. 2.1. 14 Gentem] Aſſyriorum & Babyloniorum. Ab aditu Chamathæ] id eſt, ab extremis [illegible] ad alteram: quarum hæc a Septentrione Chamatha definitur, Num. 34.8. illa vero a Meridie Schichore fluvio, de quo Num. 34.5. & Jehoſchuhh. 13.3. qui idem torrens campeſtrium hoc loco appellatur.

Caput VII.

Deus per viſionem oſtendit futuram famem, clades bellicas, & deportationem totius Jiſraëlis poſt ſublatam Jarobhhami domum: quo argumento offenſus Amatzja Hhamoſum apud Regem accuſat conſpirationis, diſceſſumq; ipſi conſulit: quod ex vocatione Dei recuſat propheta, & Amatzjæ eventura divinitus mala, ſatiq; familia pronunciat.

1 ' SIc oſtendit mihi Dominus Jehova, quòd ecce formaret ' praſocuridas, cum primùm [a] ſuccreſcit cordum fœnum: cùm ecce cordum fœnum eſſet, poſt [b] fœniſecia Regis.

2 Fuit autem cùm ' abſolveret comedere herbam terræ, ut dicente me, Domine Jehova, ' condona obſecro, quis ' ſtaret Jahhakobo? nam ' parvus eſt,

1 Sic oſtendit] Hoc capite continentur propheticæ duæ: una publica de tota regno Jiſraelitarum ad verſum uſque 10. altera privata contra Amatziam & familiam illius [illegible] in publica autem prophetia tria judiciorum genera denuntiantur, prout ex ordine contra Jiſraelitas illa effecit Deus: primum eſt famis illius maximæ, de qua jam antè egimus Joel. 1. & 2. de [illegible] ſuprà 4.6. quæ locus propheticæ tribus primis verſibus continetur: ſecundum eſt gladii tum domeſtici, tum etiam externi, qui tanquam ignis pervaſit Jiſraelem [illegible] tertium, extremæ cladis qua Jiſraelitæ per Schalmanaſarum affecti ſunt [illegible] aliis. Praſocuridas] vide in Jeſchahh. 33.4. a Heb. aſcendit. b Heb. tonſuras. 2 Abſolveret] Deus per praſocuridas. Condona] ut peniteat, ne perdat populum tuum hac actione perdere. Staret] [illegible] ſi in hac ſorte ſupor da pergeres. Parvus eſt] id eſt, tenuem, viribus [illegible] ut ante oſtendimus ex 2. Reg. 14.

 3 ' Pœni-

3 Pœnitebat [illegible] non erit fu-
turum, dixit Jehova.
4 Sic oſtendit mihi Dominus Jehova, quòd
ecce proclamabat [illegible] igne Do-
minus Jehova: qui [illegible]
ſet abyſſum magnam, [illegible] portio-
nem quandam.
5 Sed me dicente, Domine Jehova, deſiſte ob-
ſecro; quis ſtaret Jahhakobo? nã parvus eſt.
6 Pœnituit Jehovam hujus rei, etiam hoc nõ
eſt futurum, dixit Dominus Jehova.
7 Sic oſtendit mihi, quòd ecce Dominus
ſtabat ſuper murum ad libellam ſtructum;
habens in manu ſua libellam.
8 Cumq; dicenti Jehovæ ad me, quid vides
Hhamos? dixiſſem, libellam: dixit Dominus,
ecce ego diſpoſiturus ſum libellam in me-
dio populi mei Jiſraëlis, non perrecturus ſum
amplius præterire ipſi.
9 Nam deſolabuntur excelſa Jiſchaki, & ſan-
ctuaria Jiſraëlis in ſolitudinem redigentur;
cùm inſurrexero contra domum Jarob-
hhami gladio.
10 Tum miſit Amatzja ſacerdos Beth-elis
ad Jarobhhamum regem Jiſraëlis, dicendo,
conjuravit contra te Hhamos in medio do-
mus Jiſraëlis, non poſſet hæc terra ſuſtinere
omnia verba ejus:
11 Nam ſic ait Hhamos, gladio morietur Ja-
robhham; Jiſraël autem omnino migra-
bit e terra ſua.
12 Deinde edixit Amatzja Hhamoſo, videns,
abi, aufuge in terram Jehudæ; & comede
ibi panem, & illic prophetato:
13 Beth-ele verò ne pergito amplius prophe-
tare; nam ſanctuarium Regis eſt, & domus
regia eſt.
14 Reſpondens autem Hhamos dixit ad A-
matzjam, non Propheta eram: neque filius
Prophetæ eram, ſed bubulcus eram, & per-
quirens ſycomora:
15 Cùm aſſumpſit me Jehova a ſequendo
grege; & edixit mihi Jehova, abi; prophe-
tato apud populum meum Jiſraëlem.
16 Nunc igitur audi verbum Jehovæ; tu edi-
cis, ne prophetato apud Jiſraëlem, neq; fa-
cito ut ſtillet prophetias apud domũ Jiſchaki.
17 Idcirco ſic ait Jehova, uxor tua in ipſa ci-
vitate ſcortabitur, & filii tui filiæque tuæ
gladio cadent, & terra tua funiculo divi-
detur; tu verò in terra [illegible] mo-
reris, cùm Jiſraël omnino migrabit e terra
ſua.

Caput VIII.

Deus demonſtrato typo ſigurat ſubverſionem Jiſraëlitarum [illegible], ſceleraq; ipſorum exprobrans, fore pronunciat ut imperet [illegible] graviſſimum ex graviſſimis [illegible] propter peccata præcedentia ipſis [illegible] viam.

1 SIc oſtendit viſionem mihi Dominus
Jehova, quòd ecce fiſcum æſtivorum
fructuum.
2 Cumque dicenti, quid vides Hhamos? dixiſ-
ſem, fiſcum æſtivorum fructuum; dixit Jeho-
va ad me, advenit ipſe finis populo meo
Jiſraëli, non pergam amplius præterire ipſi.
3 Sed ejulabunt cantica templi die illa, di-
ctum Domini Jehovæ; plurimum erit cada-
verum, quæ in omnem locum projecerit ta-
citus.
4 Audite hoc qui anhelatis deglutire egen-
tem, & deleturi pauperes terræ,
5 Dicendo, quando tranſiverit hoc novilu-
nium, ut vendamus commeatum; & ſabba-
thum, ut aperiamus frumenti horrea; minu-
endo Epham, & majus faciendo pondus,
ac pervertendo lancibus doloſis,
6 Comparando pecunia tenues, & egentem
pari calceorum; ut denique quiſquilias
frumenti vendamus.
7 Jurat Jehova per excellentiam Jahhako-
bi, ut vivam, ſi obliviſcar in æternum omni-
um operum iſtorum.
8 An propter hoc non commoveretur hæc
terra, & lugeret quiſquis habitat in ea? &
aſcenderit velut rivus in totam ipſam; quo
expelleretur & ſubmergeretur, ut rivo Æ-
gypti;
9 Imò erit die illo, dictum Domini Jehovæ;
efficiam ut ſol occidat ipſo meridie, & ob-
tenebrabo terram die lucido;

[illegible]

[illegible] Contra domum] id eſt, contra Zecarjam Jarobhhami filium, & familiam totam: vide 2.Reg.15.10. 10 Tum miſit] altera pars capitis, ut diximus in verſum 1. [illegible] Prophetam [illegible] Conjuravit] atrox quidem, ſed mendax crimi-natio. In medio dom.] id eſt, publicè apud populum [illegible] [illegible] 12 Videns] ut 1.Sam.9.9. [illegible] 13 Nam ſanctuarium] [illegible]

[illegible] 16 [illegible] 17 Funiculo] vide Deut.32.9.

3 Sed ejulabunt] [illegible] [illegible]

10 Et convertam dies festos vestros in luctum, omniaque cantica vestra in lamentationem, inducens super omnes lumbos cilicium & super omne caput calvitium; disponamque illam quasi luctum unigeniti, ut finis illius sit tanquam diei amarissimi.

11 Ecce dies venturi sunt, dictum Domini Jehovæ, quibus immittam famem in hanc terram, non famem habendi panis, neque sitim aquarum, sed audiendi verba Jehovæ.

12 Quamvis vagarentur a mari uno ad alterum, & ab Aquilone ad Orientem usque discurrentes ad pervestigandum verbum Jehovæ, non tamen invenient.

13 Die illa continenter deficient animo virgines pulchræ & ipsi juvenes ea siti,

14 Qui jurant per reatum Schomronis, & dicunt ut vivit Deus tuus, ô Dan, & ut vivit Dan via Beerschebahhi, denique cadent, nec resurgent amplius.

[illegible] 14 Reatum Schom.] Id est, Idola, [illegible] ut vi- [illegible] Nam Dan terminus erat [illegible] Beerschebahh vero terminus Jehudæ ad Me- [illegible] vide supra 5.5.

CAPUT IX.

Deus typo discessionis a templo suo figuratus abdicationem Judæorum & Jisraelitarum, certissime judicia eis denuntiat, confirmatque tum a majestate sua, tum ab illorum sceleribus: ex quibus reliquias electas excipit, & promissionibus Evangelicis de [illegible] Judæis vocationis in communionem [illegible] illius [illegible].

1 VIDI Dominum stantem super altari, ac dicentem, percute illud malogranatum, ut commoveantur postes ipsi, & divide ipsos in capite ipsorum omnium; quod autem post ipsos est gladio interficiam: non effugiet ex eis profugus, neque liberabit se ex eis qui evaserit.

2 Si foderent *latenturi* in sepulchro, inde manus mea caperet eos; & si ascenderent in cœlum, illinc deducerem eos:

3 Etsi absconderent se in vertice Carmeli, inde scrutatus caperem eos: & si occultarent se a conspectu oculorum meorum in fundo maris, inde præciperem serpenti ut mordens *tolleret* eos:

4 Quod si abirent in captivitatem coram inimicis suis, inde præciperem gladio ut interficiens *tolleret* eos: adhibebo enim o- culum meum contra eos in malum, non autem in bonum.

5 Nam Dominus Jehova exercituum tangens terram, dissolvitur; & lugent quicunque habitant in ea: conscenditque quasi rivus totam ipsam, quasi rivus Ægypti, atque submergitur.

6 Qui extruxit in cœlis cœnacula sua, & cuneum suum super terram fundat: qui vocans aquas maris effundit eas in superficiem terræ, Jehova nomine.

7 An non pares filiis Æthiopum estis mihi, ô filii Jisraelis? dictum Jehovæ: an non Jisraelitas deduxero e terra Ægypti, ut Pelischtæos e Caphtore, & Syros e Kire?

8 Ecce oculos Domini Jehovæ contra hoc regnum peccans, ut perdam ipsum a superficie terræ; nisi quod non omnino perdam domum Jahhakobi, dictum Jehovæ.

9 Sed ecce ego præcipiens agitabo inter omnes gentes domum Jisraelis, quemadmodum agitantur grana in vanno, ita ut nô decidat lapillus in terram.

10 Gladio morientur omnes peccatores populi mei; qui dicunt, non assequetur aut obveniet hoc malum.

11 Tempore illo erigam tugurium Davidis quod decidit, & sepiam rupturas earum, ac demolitiones ejus restituam; & reædificabo illud, sicut olim:

12 Ut hæredes sint cum reliquiis Edomi, & omnibus gentibus quæ vocantur de nomine meo; dictum Jehovæ qui facit illud.

13 Ecce dies venturi sunt, dictum Jehovæ, quibus attinget arator messorem, & calcator uvarum sationem: & stillabunt montes mustum, & omnes colles colliquescent:

14 Et reducam captivam multitudinem populi mei Jisraelis, qui ædificabunt civitates desolatas, ut inhabitent, & conserent vineas ut bibant vinum earum; facientque hortos ut comedant fructum eorum:

15 Et plantabo eos in terra ipsorum, ita ut non evellantur amplius a terra sua quam dedero ipsis, dicit Jehova Deus tuus.

[illegible] 1. Judæos [illegible]

[illegible] Æthiopas, & beneficium [illegible] ab Ægypto [illegible] Deut. 2.23. aut si adversarios Dei [illegible] Syros [illegible] supra 1.5. [illegible] Sed [illegible] 9 Præcipiens] Assyriis & Babyloniis [illegible] d Heb. perdendo. [illegible] 10 Qui dicunt] vide supra 6.3. 11 Tem- [illegible] Evangelicis [illegible] Davidis [illegible] 12 Ut hæredes [illegible] 13 Ecce [illegible] Heb. [illegible] 15 Plantabo] [illegible] Exod. 15. 17. [illegible] 1 Petri 1. 5.

[illegible]

HHOBAD-

HHOBADJA.

Prophetia Edomæis ſupervenientem divinitùs calamitatem & ruinam denuntians ipſorum faſtum ſcelere, & ſapientiam ludificatur, & vim Eccleſiæ illatam exprobrans: deberent ne ipſi porrò ſermone aut opere malefaciant: ac poſtremò contumacibus inimicis exitium prædicans propter Eccleſiam obventurum, liberationem hæreditatis, ampliationem & ſalutem illius prædicat in regno Chriſti.

1 [V]ISIO Hhobadjæ. Sic
ait Dominus Jehova de
Edomæa, a rumorem
andivimus a Jehova, &
legatum ad gentes miſ-
ſum *dicentem*; ſurgite,
ut inſurgamus adverſus
eam in prælium.
2 Ecce, parvum diſpoſiturus ſum te inter
gentes, contemptus eris valde.
3 Superbia b animi tui decipit te, ô qui ha-
bitas in fiſſuris petræ, in c altiſſima habitati-
one ſua; dicens cum animo ſuo, quis dejice-
ret me in terram?
4 Quamvis exaltares velut aquila, & quam-
vis inter ſtellas poneres nidum tuum; inde
dejicerem te, dictum Jehovæ.
5 Quomodo exciſa es? ſi fures advenirēt ti-
bi, ſi vaſtatores d nocturni, nónne furarētur
quod ſatis eſſet ipſis? ſi vindemiatores ad-
venirēt tibi, nónne relinquerent racemos?
6 Quomodo perveſtigantur Hheſavi, per-
quiruntur abdita ejus?
7 Uſque ad terminum deducent te omnes
e fœderati tui, decipient te, prævalebunt tibi
f qui pacem colunt tecum: g convivæ tui
imponent vulnus loco tuo, cujus *vulneris*
nulla *erit* intelligentia.
8 Nónne die illa, dictum Jehovæ; cùm per-
didero ſapientes ex Edomæa, & h intelligē-
tes e monte Hheſavi,
9 Tum terrebuntur potentes tui, ô Teman;
ut exſcindatur quiſque e monte Hheſavi a
ſtrage?
10 Propter violentiam i in fratrem tuum Ja-
hhakobum; operiet te pudor, & exſcinderis
in ſeculum:
11 *Propterea quòd* eo die ſtas ex adverſo, quo
die captivas abducunt extranei copias ejus;
cumq; alienigenæ ingreſſi portas ejus, ſuper
Jeruſchalaima projiciunt ſortem, tu quoque
ut unus illorum es.
12 Ne ergo aſpicias k diem fratris tui, diem
alienationis ejus; neque læteris de l Jehu-
dæis, quo die pereunt, neque magnifices os
tuum die anguſtiæ.
13 Ne ingrediaris portam populi mei die ca-
lamitatis eorum, ne aſpicias tu quoque ma-
lum ejus die calamitatis ipſius, neque ex-
tendant *ſe manum* in facultates ejus die ca-
lamitatis ejus:
14 Neque perſiſtas in diruptione ad exſcin-
dendum qui evadunt ex eo; neque prodas
ſuperſtites ejus die anguſtiæ.
15 Nam propinquus eſt dies Jehovæ contra
omnes iſtas gentes: quemadmodum *feceris*,
fiet tibi; retributio tua revertetur in ca-
put tuum.
16 Nam cùm biberitis in monte ſanctitatis
meæ, bibent omnes gentes jugiter: bibent,
inquam, & abſorbebunt, eruntq; ac ſi non
fuiſſent:
17 In monte verò Tsijonis erit l qui evadet,
eritque m ſanctus; & hæreditariò poſſide-
bunt domus Jahhakobi hæreditarias poſ-
ſeſſiones ſuas:
18 Eritque domus Jahhakobi *velut* ignis, &
domus Joſephi flamma; domus autem Hhe-
ſavi in ſtipulam, ut accenſi in hos conſumāt
ipſos; neque erit ſuperſtes domui Hheſavi,
quia Jehova eloquitur.
19 Ita hæreditariò poſſidebunt Auſtralem
regionem cum monte Hheſavi, & locum
humilem cum Peliſchtæis; hæreditariò
quam poſſidebunt cum agro Ephrajim &
cum agro Schomronis, Binjaminiſque cum
Gilhhade:

1 *Viſio*] Hujus prophetiæ, qua Deus ſupervenientem Edomæis cladem pronuntiat, tempus diſerte quidem non exprimitur: ſed ex argumento facile eſt colligere tum pronuntiatam eſſe, cùm Jirmeja quoque & Jechezkel prophetarent: vide Jirm. 49. & Jechezk. 25. partes ... ſunt quatuor: prima eſt propoſitio judiciorum quæ Deus immiſſurus in Edomæos ... eſt ... narratio ... ad ver. 12. ... uſque ad ver. 16 quarta, concluſio a promiſſionibus Dei amplificans ad ſalutem Eccleſiæ & ad ... ejus ... ad finem.

Sic ait Dominus] propoſitio hæc continet hypotypoſin ... hoc verſu, & effectum ejus, verſu ſequente. a Heb. *auditionem*. Jirm. 49. 14. 2 *Parvum*] id eſt, ... ut ... ſuperbe: ſic alludit ad deminutionem capitis Hheſavi, ... ut habetur Gen. 25. 33. & 27. 31.

3 *Superbia*] enarratio hæc propoſitionis duas cauſas continet, quibus ex ordine ſua judicia conſectantur, ut Jechezk. 25. prior eſt ſuperbia, hanc ... ſua ſupplicia eaq; graviſſima & acerbiſſima ſubjiciuntur, uſq; ad ver. 10. poſterior verò violentia atrociſſima contra Judæos fratres, ver. 10. & 11. b Heb. *cordis*. c Heb. *altitudine habitationis* ... 4 *Quamvis*] amplificatio per conceſſionem hyperbolicam. 5 *Quomodo*] altera amplificatio per admirationem gravitatis quam Deus erat adhibiturus in perficiendo judicio ſuo. Eſt autem in Hhebræo ... verborum ..., quam ... perſpicuitatis cauſâ invertere. d Heb. *noctis*, Jirm. 49. 9. 6 *Perveſtigantur*] ... ab ... Jirm. 49. 10. 7 *Uſq; ad*] amplificationis locus ... a perſonis eorum qui Edomæos infeſtaturi ſunt ... ipſos, inquit ... de terminis tuis ejicient te ... perfidia & proditione ... depopulabuntur. e Heb. *homines fœderis*. f Heb. *homines pacis tuæ*, Pſal. 41. 10. g Heb. *cibi tui homines*. *Imponent*] i. tanta plaga afficient regionem tuam, ut ... ipſam nequeat comprehendere, nedum curare arte & intelligentia. 8 *Nónne die*] ... proximè præcedentis dicti, nullā fore illius vulneris intelligentiam ... inquit, ... ipſe, o Edomæe & Temanita, ... ſapientiæ & intelligentiæ, vide Jirm. 49. 7. h Heb. *intelligentiam* ... 10 *Propter violentiam*] ... cauſa ... 9. ... ſermo ... Jechezk. 25. & oſtendit ver. ſeq. i Heb. ... Jahhakobi, ut Gen. ... 11 *Stas ex adverſo*] i. obſervas & exploras diligentiſſimè quibus modis capiatur poſſit fratres tuos, ut faciunt extranei.

... partem; qua primùm Deus prædicit ... hoc verſu, deinde ſalutem ſuorum, verſu ſequente; ac ... brevi enumeratione, ad finem uſque capitis. ... Dei oportet incipere a domo ipſius; ut ... *Eruntq; ac ſi*] id eſt, interibunt, & omnis eorum ... l ... m Heb. *ſanctitas*. 18 *Eritq;*] ... quæ primùm Edomæorum pernicies, hoc verſu, ... & ſalus exponitur, duobus ſequentibus. *Velut ignis*] ... veluti materia incendii, quod ego Edomæis ... populum meum ... Jirmeja, Jechezkele & Hamoſo verſ. 11. & 12. ... conſumitur, & natura ſua fomes igni eſt. ... impiis iſtis & inhumanis Edomæis: ex quibus ... gratiæ conſervabuntur quidem, Hhamos 9. 12. ... Dei aſcitæ Evangelio Chriſti. 19 *Auſtralem*] id eſt, ... Judææ ... quia ... cum Judæis hæreditate ... Prophetarum ... deſignare. ... Hhamos 9. 12. *Hæreditariò inquam*] ... etiam Iſraëlitæ ... & trans Jardenem ... vide Jechezk. 37. 16. & ſequentibus.

20 Et deportatæ copiæ iſtæ Jiſraëlitarum [illegible] Cenahhanæorum Tzarphatham [illegible], & deportati Jeruſchalaimani quod [illegible]

[illegible] Heb. *deportatio copiarum* [illegible] Hhebræam vocem [illegible] Grammatici) conſtruimus ex duabus [illegible]

eſt in fine dominatus; id hæreditariò poſſidebunt cum civitatibus Auſtralibus.

21 Cumq; aſcenderint ſervatores in monte Tzijonis ad judicandum montem Hheſavi, erit Jehovæ regnum.

21 *Cumq; aſcenderint*] id eſt, cùm prædicatione Evangelii, ſive [illegible] per adhibitos Chriſtus Eccleſiam ſervaverit ex inimicis ipſius & e manu omnium eorum qui oderunt eam (ut dicitur Lucæ 1.71.) tum regnabit Chriſtus ſuper Eccleſiam in æternum, & regni ejus non erit finis: ut Lucæ 1.33. *Servatores*] id eſt, adminiſtros ſalutis per doctrinam Evangelii: ut 1. Tim. 4.16. & Jacob. 5.20. *Jehovæ*] id eſt, Chriſto: ut modò diximus ex Luc. 1.33.

JONA.

ARGUMENTUM.

LIBER Jonæ Prophetæ totus eſt hiſtoricus: quo narratur vocatio Jonæ duplex: una, quam contumaciter tentavit ſubterfugere, donec perſequutus ipſum Deus deduxit in mortem præſentiſſimam, & mirificè ad vivos revocavit, ut refractarium ipſius animum edomaret, atque ad obſequium ſui adduceret; altera, cui auſcultans Jonas apud Ninevitas prædicavit, eoſq; adduxit ad reſipiſcentiam: quibuſcum indignè miſericordiam Dei communicatam ratus, typo & ſermone a Deo informatus eſt cùm de iniquitate ſtudii ſui, tum de æquitate certiſſima Dei miſericordiæ.

CAPUT I.

Jonas refugiens vocationem Dei ſe committit mari, ubi procella divinitus excitata nautæ jacturam facientes deos ſuos implorant, & ſorte conjecta Jonam reum deprehendunt neglectæ vocationis Dei: quod ille confeſſus ſententiam mortis in ſeipſum dicit, ac propterea quamvis parcentibus nautis tandem in mare projicitur: cujus ſedato æſtu nautæ agnoverunt Dominum, Jonas verò in ventrem piſcis receptus oravit Deum miſeriam ſuam exponens, & ſalutem expetens ad gloriam illius.

1 Cùm autem fuiſſet verbum Jehovæ, ad Jonam filium Amittai, edicendo,
2 Surge, adi Nineven civitatem maximam, & clama contra eam; aſcendiſſe malitiam eorum in conſpectum meum:
3 Surrexit Jonas ut fugeret Tarſum a conſpectu Jehovæ: quapropter deſcendens Japhonem, inventa navi quæ ibat Tarſum, dedit [a] naulū ejus, deſcenditq; in eam, ut abiret cū [b] nautis Tarſum a conſpectu Jehovæ.
4 Jehova autem injecit ventum magnum in mare, fuitq; procella magna in mari; adeò ut [c] navem illam cogitarent fractum iri.
5 Quare timentes nautæ inclamaverunt quiſque Deum ſuum, projeceruntq; inſtrumenta quæ inerant navi in mare [d] ut levarent ſe illis: Jonas autem deſcenderat ad latera navigii, & jacebat ſomno ſopitus.
6 Sed appropinquans ad eum [e] nauclerus, dixit ei, quid tibi eſt [f] ſomnolente? ſurge, inclama Deum tuum, ſi fortè ſuſcipiat cogitationem Deus ille de nobis, ut non pereamus.
7 Deinde dixerunt [g] alter alteri, agite, projiciamus ſortes, ut cognoſcamus cujus cauſa malum hoc eſt nobis: & cùm projeciſſent ſortes, accidit ſors Jonæ.
8 Ad quem dicentibus illis, indica jam nobis cujus cauſa malum hoc nobis eſt; quæ eſt [h] ars tua? & unde venis? quæ eſt regio tua? denique ex quonam populo es?
9 Dixit ad illos, Hhebræus ſum; & Jehovam Deum cœlorum ego revereor, qui fecit mare & aridam.
10 Tunc timentes homines illi timore magno, poſtquam dixerunt ad eum, ecquid feciſti? cùm cognoviſſent homines illi eum a conſpectu Jehovæ fugere, (nam indicabat ipſis)
11 Dixerunt ad eum, quid facturi ſumus te, ut conticeſcat mare [i] ab infeſtandis nobis? nam mare [k] magis ac magis procelloſum erat.
12 Qui dixit ad eos, tollite me, & projicite me in mare ut conticeſcat mare ab infeſtandis vobis; nam agnoſco propter me procellam maximam hanc [l] infeſtare vos.
13 Tunc [m] remigantes homines illi ut reducerent navem ad aridam, cùm non potuiſſent; quia mare magis ac magis procelloſum infeſtabat eos:
14 Inclamaverunt Jehovam, dicentes obſecramus Jehova, ne jam pereamus pro anima viri iſtius, & ne reponas nobis [n] ſanguinem innoxium; nam tu, Jehova, quemadmodum vis, facis.
15 Deinde tollentes Jonam projecerunt eum in mare, deſtititque mare ab [o] æſtu ſuo.
16 Quapropter reveriti ſunt homines illi reverentia magna Jehovam; & ſacrificaverunt ſacrificium Jehovæ, voveruntque vota.

17 Para-

1 [illegible] Gen. 10.11. & 12. & infrà 3. metropolis Aſſyriorum. *Aſcendiſſe* [illegible] ut jam quaſi terram & cœlum compleat [illegible] metaphora a rebus corporeis [illegible] 3 [illegible] Gen. 10.4. *Japhonem*] oppidum maritimum [illegible] 2 Chron. 2.16. a Heb. [illegible] 4 [illegible] id eſt, [illegible] c Heb. [illegible] d Heb. [illegible]

e Heb. *magiſter funis.*
f Heb. *ſomno ſopite.*
g Heb. *vir ad* [illegible]
h Heb. *opus tuum.*
i Heb. *a* [illegible] *ſe* [illegible]
k Heb. *ibat & procelloſum erat* [illegible]
12 *Tollite me*] [illegible] Jonæ [illegible] datum eſſe, & ex reſipiſcentia profeſſionem verba ipſa & [illegible] oſtendunt.
l Heb. *contra vos eſſe.*
13 *Remigantes*] id eſt, cùm prius omnia tentaſſent humanitus, quàm ut ad conſilium Jonæ (quod inhumanum ipſis videbatur) efficiendum devenirent.
m Heb. *ſodiebant*, [illegible] *ſub mare*, [illegible]
14 [illegible] id eſt, hominis illius, qui nos nihil [illegible] ſed ſeparatur per ſortem, & ipſo confitente [illegible]
n Heb. [illegible]

17 Paraverat autem Jehova piſcem magnum, qui abſorberet Jonam; fuitque Jonas in viſceribus illius piſcis tribus diebus, & tribus noctibus.

Caput II.

1 Oravit autem Jonas Jehovam Deum ſuum, e viſceribus illius piſcis:
2 Deinde dixit, inclamavi ex anguſtia [a] mea Jehovam, & exaudivit me: e ventre [b] ſepulchrali vociferatus ſum, exaudiviſti vocem meam.
3 Nam projeceras me in profundum, in [c] intimam partem marium, & flumen circumdabat me: omnes irrumpentes fluctus tui & undæ tuæ ſuper me tranſibant:
4 Adeò ut ego dicerem, ejectus ſum a conſpectu oculorum tuorum; verùm tamen pergam intueri in templum ſanctitatis tuæ.
5 Circumiverant me aquæ uſque ad animam; abyſſus circumdabat me, alga alligata erat capiti meo.
6 Ad [d] præciſas radices montium deſcenderam, terra vectibus ſuis obſtitura mihi in ſeculum: attamen eduxiſti a corruptione vitam meam, Jehova Deus mi.
7 Cùm obrueretur in me anima mea, Jehovæ recordatus ſum; pervenitque ad te oratio mea, in templum ſanctitatis tuæ.
8 Qui obſervant vanitates [e] mendaces, benignitatem [f] erga ſe derelinquant:
9 Ego verò cum voce gratiarum actionis ſacrificabo tibi; quæ vovi, rependam: omnimoda ſalus eſt Jehovæ.

1 *Oravit autem*] Niniruum triduo illo quo in ventre piſcis incluſus erat, ut habetur verſu 4. calamitatem ſuam exponens Deo, miſericordiam implorans, & officiū ſuum erga Deum (a quo imprudenter diſceſſerat) profitens: quod totum ſequente oratione oſtendit, quam exaravit, ubi ſalutem & liberationē a Deo accepiſſet. 2 *Deinde*] poſtquam liberatus fuit, ut modò diximus: eſt enim canticum hoc eucharisticū ex propoſitione ſumma, hoc verſu, narratione, uſque ad ver. 8. & concluſione votiva ac eucharistica cōſtans, duobus verſibus ultimis. a Heb. *mihi*. b Heb. *ſepulchri*. c Heb. *cor*, ut Exod. 15. 8. 4 *Ego dicerem*] ſumma argumenti quod oravit Jonas in ventre piſcis [illegible] quod miſeriam ſuam a peccato profectam ex poſuit Deo, & quod liberationem petiit ut gloriæ ipſius porro in Eccleſia inſerviret. [illegible] ne hic obſcure moriar, & ad gloriam tuam inutilis, ſed quandoquidem me huc integrum & valentem [illegible] ut te palam colere, atque prædicare poſſim beneficium tuum. 5 [illegible] vide in Pſal. 69. 2. [illegible] 6 *Ad præciſas ad*] [illegible] d Heb. *præciſio montium*. [illegible] 8 *Qui obſervant*] [illegible] e Heb. *mendacii*. [illegible] f Heb. *ſuam*. 9 *Omnimoda ſalus*] epiphonema [illegible] ut Pſal. 3. 9.

Caput III.

Jonas iterata vocatione Dei Ninevitis prædicat; qui poſtquam credentes Deo adhibitis omnibus pietatis exercitamentis ſeriā reſipiſcentiam valuerunt & teſtificati ſunt, veniam a Deo impetrarunt: itaque Jonas ægrè ferens miſericordiam de illo capi, tanquam ſi propheta ipſius eſſet inutilis & ipſi dedecoroſa, a Deo reprehenditur: deinde verò obſervans e ſuo tuguriolo quid Ninevitarum oppido futurum eſſet, typo demum informatur quàm æqua ſit Dei in res creatas ſuas miſericordia.

1 Cùm autem edicente Jehovâ piſci illi, evomuiſſet Jonam in aridam;
2 Fuit verbum Jehovæ ad Jonam iterum, edicendo,
3 Surge, adi Nineven civitatem maximam, & proclama in eam proclamationem, quam ego edico tibi.
4 Surgens itaque Jonas abivit Nineven ſecundum verbū Jehovæ: Nineve autem erat civitas [illegible] perquàm maxima, itinere tridui.
5 Ubi cum cœpiſſet Jonas ire per civitatem itinere diei unius, & proclamaviſſet dicens, adhuc quadraginta dies, deinde Nineve ſubvertetur;
6 Crediderunt [b] Ninevitæ Deo; & indicentes jejunium induerunt cilicia a maximo ipſorum uſque ad minimum ipſorum.
7 Cùm enim perveniſſet hoc verbum ad Regem Nineves, ſurgens e ſolio ſuo depoſuit paludamentum ſuum a ſe; & operiens ſe cilicio ſedit in cinere:
8 Et poſtquam convocaſſet *populum*, edixit Nineves ex ſententia Regis & procerum ejus, dicendo; homines, & jumenta, armenta, & greges ne guſtanto quidquam, ne paſcuntor, & aquas ne bibunto;
9 Sed operiunto ſe ciliciis homines cum jumentis, & inclamanto Deum [c] fortiter, ac revertuntor quiſque a via ſua peſſima, & ab ipſa violentia quæ ineſt manibus ipſorum.
10 Quis ſcit an reverſurus ſit, & pœniteat Deum; ut reverſio eo ab æſtu iræ ſuæ, non pereamus?
11 Quare cùm vidiſſet Deus opera eorum, eos reverſos eſſe a via ſua peſſima; pœnituit Deum ejus mali quo ſe dixerat affecturum eos, & non effecit.

1 *Cùm autem*] [illegible] ad ſequentia pertinere [illegible] ad prædicationem [illegible] quid, ſecundo imperarit Deus Jonæ liberato, & quid Jonas, quid Ninevitæ fecerint. [illegible] docendum, ſed ad permovendum docendum quidem gravitatem iræ Dei contra peccata accenſæ; permovendum verò & ad horrorem [illegible] mo res omnes inficit, & ad ſeriam reſipiſcentiam: quæ omnia [illegible] in ſacrificiorum tribus. c Heb. *in fortitudine*. [illegible] 10 *Quis ſcit*] vide Joel. 2. 14.

Caput IIII.

1 Quod cùm [a] malè haberet Jonam, peſſimè; & accenſa eſſet *ira* ejus;
2 Oravit Jehovam dicens, quæſo Jehova, an non erat hoc verbum meum, dum eſſem adhuc in terra mea? idcirco antevorteram fugiendo Tarſum; ſciebam enim te Deum fortem gratioſum, & miſericordem, longanimem, & amplum benignitate, ac pœnitentem mali eſſe.
3 Nunc ergo, Jehova, accipe quæſo animam meam a me: nam [b] præſtat mori me quàm vivere.
4 Dixit verò Jehova; an factum bene, quòd accenſa eſt *ira* tibi?
5 Nam egreſſus Jonas e civitate reſidebat ab Oriente civitatis; ubi fecerat ſibi tugurium, ut reſideret ſub eo in umbra, uſq; dum videret quid futurum eſſet in civitate.
6 Paraverat enim Jehova Deus [c] ricinum,

[illegible] miſericordē eſſe, & [illegible] tum [illegible] verò [illegible] ludibrio [illegible] *bonum eſt mori mihi pra vita mea*. [illegible] 6 *Paraverat*] [illegible]

qui [illegible] ſupra Jonam, ut eſſet umbra ſuper caput ejus erepturus eum a [b] malo ipſius; [illegible] Jonas de ricino illo lætitia [illegible].

7 [illegible] paravit Deus vermem aſcendente aurora, poſtero mane; quo [c] lædente ricinum [illegible].

8 [illegible] oriente ſole, cùm [d] paraſſet Deus [illegible] ſilentem, ut percuteret ſol caput Jonæ adeò ut deficeret animo, expeteretque [e] ſe ipſum mori, dicens, præſtat mori me quàm vivere.

9 Dixit autem Deus ad Jonam, [f] an factum bene quòd accenſa eſt tibi ira propter iſtum ricinum? qui dixit, factum bene quòd accenſa eſt mihi ira [g] ad mortem uſque.

10 Cui dixit Jehova, [h] tu parcis iſti ricino, pro quo non laboraſti, & quem non educaviſti; [i] qui [k] una nocte extitit, & unâ nocte periit:

11 Et ego non parcerem Nineve, civitati maximæ; in qua ſunt plures duodecim myriadibus hominum [l] qui non norunt diſcrimen inter dexteram ſuam & ſiniſtram ſuam, jumentaque multa?

[illegible], qui æſtu a ſole inflammatum non poſſet [illegible], ſed potius [illegible] æſtum; quamobrem [illegible] aut [illegible], ut diſtinguatur ab altero. Orientis [illegible] ut Exod. 14. 21.

[illegible] i. eò uſque ut mortem expeti verim, fractus & confectus malis. 10 Tu parcis] [illegible] conſervare cœpiſti: argumentatio vehementiſſima, illuſtrata multis & gravibus antithetis, hoc & ſeq. ver. Una nocte] i. qui momento naſcitur & exoritur: proverbialis circumloquutio rei momentaneæ: eſſe ricinum repentè naſci teſtis eſt Plinius lib. 15. naturalis hiſtoriæ ca. 7. 11 Qui non norunt] i. planè parvis, periphraſis.

a Heb. [illegible] ſuam. 9 An factum bene] In judicio ſingulari quod Jonas facit de ricino, Deus [illegible] typo ad hibito evincit ipſum de jure & juſtitia ſua in ſalute Ninevitarum procuranda, per comparationem minoris. f Heb. filius noctis extitit, & filius noctis periit. Ad mortem uſque]

MICA.

Argumentum.

LIBER Micæ Prophetæ totus verſatur in prophetico dicendi genere: nam primùm impietatem & inhumanitatem Judæorum Jiſraelitarùmq; a primoribus & prophetis ſutam [illegible] acerrimè, & horribiles Dei minas de acerbiſſima everſione proximè futura pronunciat: deinde verò ſanctas reliquias ſecundùm electionem Dei liberandas conſolatur promiſſionibus de Chriſto, de Evangelio, de adminiſtratione Evangelica, & de fructibus ad Eccleſiam perventuris.

Caput I.

Propheta Judæis & Jiſraelitis everſionem utriuſque regni, oppidorumq; & regionis vaſtationem prædicit propter ipſorum maleficia: ideoq; ut Dei juſtitiam aſſerat, popularibus, magiſtratibus, & prophetis [illegible] inhumanitatem & impietatem exprobrat, quas in cauſa eſſe oſtendat venturi ſeveriſſimi illius judicii: ac poſtremò Eccleſiam piorum [illegible], amplitudinem ejus, liberationem a malis [illegible] per adventum Chriſti, bonorumq; omnium [illegible] ipſi prædicit aſſore in Evangelio.

1 VERBUM Jehovæ, quod fuit ad Micâ [a] Moraſchthitem, diebus Jothami, Achazi, Jechizkijæ Regum Jehudæ; quod vidit [b] ſuper Schômrone & Jeruſchalaimis.

2 [a] Audite populi [a] quotquot eſtis, attende terra & [b] qui eam implent: ſitque Dominus Jehova [c] in vobis teſtis, Dominus [d] e templo ſanctitatis ſuæ.

3 [a] Nam ecce Jehova proditurus eſt [b] e loco ſuo, & deſcendens calcabit [c] excelſa terræ:

4 Et [d] liqueſient ipſi montes ſub eo, & ipſæ convalles [e] diſſilient; [f] tanquam cera a conſpectu ignis, [g] ut aquæ profuſæ in declivem locum:

5 Propter defectionem Jahhakobi totum iſtud, & propter peccata domus Jiſraëlis, [a] cujus eſt defectio [b] Jahhakobi? [c] an non Schomronis? & cujus excelſa Jehudæ? an non Jeruſchalaimorum?

6 [a] Itaque diſponam Schomronem [b] in acervum [d] agreſtem ad plantaria [e] vineatica; & [f] faciam ut diffluant in vallem lapides ejus, etiam fundamenta ejus retegam.

7 Et omnia ſculptilia ejus contundentur, ac

[illegible] continetur. Inſcriptio autem [illegible] in cæteris Prophetis [illegible] & argumentum prophetiæ: quæ ſingula ita [illegible] aliqua interpretatione. Moraſchthi- [illegible] quo nomine eſt infra ver. 14. Nam ut [illegible] oppidum, reſtrumne prohibet forma nominis. [illegible] duo hæc, Jiſraëlis & Jehudæ, quorum hæ fuerint [illegible] cauſa, verſu 5. [illegible] hoc verſu comprehen- [illegible] Dei contra Judæos & [illegible] per promiſ- [illegible] Heb. [illegible] b Heb. [illegible] Dei [illegible] e templo ſanctit.] i. e cœlo, ut Pſal. [illegible]

[illegible] ſarum enarrationi judicia. E loco ſuo] i. e cœlo, ut modò diximus Pſal. 115. 3. Excelſa terræ] ut Deut. 32. 13. & 33. 29. 4 Liqueſient] ut Pſal. 97. 5. e Heb. ſe findent. Tanquam cera] illuſtrat Propheta duo proximè præcedentia dicta comparationibus. Ut aquæ prof.] i. ita abibunt convalles in glebas minutiſſimas & [illegible] diſſilient judicio Dei, ut aquæ deorſum dejecta ex præcipitio huc illuc diſſilit in minutiſſimas guttulas. 5 Cujus eſt def.] ætiologia proximè præcedentis dicti, a ratione peccatorum quæ in Jiſraële & Jehuda obtinebant. Non eſt, inquit Propheta, ſingularis alicujus viri, familiæ, civitatis, loci, aut hujus tantùm ætatis iſtorum regnorum defectio, ſed ab ipſis regibus, regiiſque civitatibus profecta eſt, ab illis augetur, & in illis confirmatur: denique metropoles iſtæ in reatum publicum omnes regni utriuſque cives adduxerunt, ipſoſque in eo obfirmant. Jahhakobi] i. Jiſraëlitarum regnum, quod decem partes in regno obtinebat, ut illi [illegible] quuntur 2. Sam. 19. 43. An non] i. non e regus eſt Rex, principes, comites, & populares Schomrone habitantes? ſic ſequentia. 6 Itaque] primo hoc membro prolepſeos, ut diximus in verſum 3. judicia Dei primùm enarrat in Jiſraëlitas duobus verſibus, & in Judæos, duobus alteris: deinde verò [illegible] quam ſpeculator minutatim Judæis ſola res futuras [illegible]. In acervum] i. [illegible] nihil e Schomrone ſupererit quàm acervus lapidum [illegible] [illegible] cum plantaria vinearum curant, & novellant, lapides ſolent coacervare ad itinera extra vinearum ſeptum. d Heb. agri. e Heb. vineæ. Faciam ut] gradatio, q. d. ac ne acervos quidem ipſos lapidum relinquam, ſed [illegible] [illegible] lapides ejus ad ima uſque fundamenta [illegible] portabit: ut per Aſſyrios effectum eſt.

3 Nam ecce] In narratione hac judiciorum Dei primùm obſervanda eſt prolepſis, ſive generalis propoſitio & judiciorum Dei, hoc & ſequente verſu, & cauſarum, ver. 5. deinde verò ſingularis enarratio duorum membrorum prolepſeos, tum judiciorum, reliquo capite, tum etiam cauſarum, duobus ſequentibus, ut utrique membro pro occaſione, id eſt, judiciorum enarrationi interdum cauſæ aſpergantur, & cau-

omnia

omnia donaria ejus comburentur igne, omniaque ᵉ terricula ejus diſponam in vaſtationem; quia ᵈ ex mercede meretricia collegit, ᵉ & dum merces meretricia eſt avertuntur.

8 ᶠ ᵃ Præterea plangam & ejulabo, incedens ᵃ ſpoliatus & nudus; edam planctum ᵃ ſicut dracones, & luctum ut ᵍ pulli ululæ:

9 Poſtquam ægra fuit *Schomron* ᵃ plagis ſuis; quòd ᵃ pervenerit uſque ad Jehudam, pertigerit uſque ad portam populi mei, Jeruſchalaima uſque.

10 ᵃ Gathi ne indiceris, ʰ omnino ne fleatis: ᵃ in domo Hhophræ ᵃ pulvere te voluta.

11 ⁱ ᵃ Tranſi habitatrix elegantis *loci*, ᵃ nudata pudendis: non exibit habitatrix *loci* pecoroſi, planctus *erit* ᵏ in ᵃ locis adjacentibus, *quæ* accipiunt a vobis ᵃ conſtitutionem ſuam.

12 Nam dolebit ᵃ propter bonum habitatrix ˡ aſperarum *ſedium*, cùm deſcenderit malum a Jehova in portam Jeruſchalaimorum.

13 ᵃ Junge currum ᵃ angariis, habitatrix Laciſchi; origo peccati ipſa eſt cum filia Tzijonis, quia in te inventæ ſunt ᵃ defectiones Jiſraëlis.

14 Idcirco ᵃ dato munera cum ᵃ Moreſchetha Gathi: domus Aczibi ᵃ erunt ᵐ mendaces regibus Jiſraëlis.

15 Adhuc ᵃ hæredem adducam tibi, ô habitatrix Mareſchæ; ᵃ Hhadullamum uſq; perveniet, ᵃ gloriam Jiſraëlis.

16 ᵃ Glabra te & ᵃ tonde, propter filios deliciarum tuarum; dilata calvitium tuum, ô ᵃ ſimilis aquilæ, quia migrant a te.

Caput II.

1 ᵃ VÆ cogitantibus iniquitatem, & operantibus malum ᵃ in cubilibus ſuis [illegible] illuceſcente manè faciunt, [illegible] poteſtate manus ipſorum:

2 Qui concupiſcunt agros & rapiunt, domoſque *concupiſcunt* & adimunt: opprimunt virum cum domo ejus, quemque cum poſſeſſione ſua.

3 ᵃ Idcirco ſic ait Jehova, ecce ego cogito contra ᵃ familiam iſtam malum; unde non amovebitis colla veſtra, neque ambulabitis ᵃ ᵃ elatè, cùm tempus mali erit.

4 Tempore illo proferet de vobis parabolam & lamentabitur lamentum ᵇ ſummum *lamentatur* dicens, ᶜ ᵃ prorſus vaſtati ſumus, portionem populi mei ᵃ cõmutat *Deus*: quomodo adimit mihi, *&* avertendo agros noſtros partitur?

5 ᵃ Idcirco, *inquam*; non erit tibi ᵃ projiciens funiculum ad ſortem; in congregatione Jehovæ.

6 ᵃ Ne ſtilletis, ᵃ ſtillent *iſti*: ᵃ non ſtillant ſecundum iſtos, ᵃ non hæſurum eſſe *populum* ignominiis.

7 ᵃ O quæ diceris domus Jahhakobi, ᵃ an ᵃ anguſtatus eſſet ſpiritus Jehovæ? an hæ eſſent actiones illius? ᵃ nónne verba mea profutura eſſent apud ᵈ eum qui rectè ambulat?

8 ᵃ Atqui ᵃ heri populus meus ᵉ ᵃ quaſi hoſtis [illegible]

[margin notes]

ignominiâ] ut 1. Schem. 3. 14. *Aſſecutus meretric.*] id eſt, Idololatriæ ſuæ & ludis uxorque tulit bona ſua: ut Hoſchea. 2. 7 & 8. & 12. *Dum merces meretr.*] id eſt, tamdiu per dum ea bona poſſident (quæ non mihi ſed ſuis idolis tribuunt, mercedem meretriciam accepta ferunt) tamdiu ſunt, inquam, avertuntur a me benignitate mea abutentes, Hoſhe. 2. 5. & ſeq.

f Heb. *propter hoc.*

8 *Præterea*] narratio judicii Dei contra regnum Jehudæ, ut diximus in verſum 6.

Spoliatus] nimirum veſte mea prophetica; ut Jeſchahh. 20. 2.

Sicut dracones] ſic Jobi 30. 29.

g Heb. *filia.*

9 *Plagis ſuis*] de quibus verſu 6. & 7.

Pervenerit] id eſt, non conſtiterit plaga in Jiſraëlis regno, ſed Jehudam quoque invaſerit.

10 *Gathi*] hypotypoſis caſtrenſi forma denuntians & figurans calamitates Jehudæ. De hac autem loquendi forma vide 2. Schem. 1. 20.

h Heb. *flendo.*

In domo Hhophræ] id eſt, in Binjamine, Jehoſchuhh. 18. 23. quaſi dicat, in loco procul ſepto a Peliſchthæorum finibus. *Pulvere*] id eſt, eſto in luctu amariſſimo: ut Jirmeja 6. 26 *ſynecdoche*. Alludit autem hic & ſequentibus verſibus ferè Propheta ad ipſa locorum nomina quæ hic adducuntur. i Heb. *tranſi vobis* [illegible]. 11 *Tranſi*] id eſt, migra e regione tua cum luctu & dedecore maximo. Voces autem hoc verſu poſitas, quas interpretes ferè ut propria accipiunt, nos appellativè reddidimus: nam conſilium Prophetæ eſt inde ab hoc verſu, Jehudæ ſuas calamitates prædicare, ut Binjamini, proximè præcedente. Jehudæ autem agrum dividit in elegantem uberemque, & in aſperum ac ſteriliorem: futurumque omnino prædicit ut totus ager acerbiſſimo luctu perfundatur: quod amplius exornat ſequentibus. *Nudata pudendis*] id eſt, non tantum inelegans, ſed etiam affecta dedecore turpiſſimo: ut Jeſchahh. 47. 3. k Heb. *in loco illius [illegible]*: ſic accipitur 1. Schem. 20. 41. *Locis adjac.*] id eſt, incultioribus, quæ ſecundum agros uberes ſunt & de illorum copia fructum percipiunt. *Conſtitutionem*] id eſt, rationem & quaſi leges vitæ ſuæ accipiunt a locis uberioribus, quia ex illorum copia aluntur commodiùs, ex inopia verò graviſſima ſentiunt incommoda, quod ſequentis verſus exegeſis commonſtrat. 12 *Propter bonum*] videlicet amiſſum clade publica: ut ſequentia docent. l Heb. *amararum.*

13 *Junge currum*] id eſt, fuge quàm poteris maximè & contentiſſimè; non effugies tamen: cum Regem tuum fugientem ad te non ſiveris effugere. *Angariis*] id eſt, equis celeribus curſum latum (ut Juriſconſulti vocant) decurrentibus. *Origo peccati*] id eſt, Laciſchani cives conſcii, adeoque authores fuerunt civibus Jeruſchalaimorum perfidiæ illius conſpirationis contra Regem Amatziam factæ, quem Jeruſchalaimani perſequuti ſunt, Laciſchani verò prodiderunt & morte affectum miſerunt Jeruſchalaima: vide 2. Reg 14. 19. *Defectiones Jiſraëlis*] id eſt, rea es earundem defectionum quibus tenentur Jiſraëlitæ, cùm hoc tuo facto pariter à domo Davidis defeceris. 14 *Dato munera*] id eſt, redime pacem cum propinquis tuis quantum voles: conceſſio ironica. *Moreſchetha*] id eſt, oppido a Binjaminitis occupato, quod priùs ad regnum Gathi pertinebat: ſic interpretamur ex 1. Chron. 8. 13. *Erunt mend.*] id eſt, fallent expectationem regum Jehudæ imperantium reliquiis Jiſraëlis. m Heb. [illegible]. 15 *Hæredem*] id eſt, extraneum, qui per longum tempus hæreditario obtineat poſſeſſionem tuam. De hoc autem & ſuperiore oppido vide Jehoſchuhh. 15. 44. *Hhadullamum*] de quo Jehoſchuhh. 15. 35. *Gloriam Jiſraëlis*] id eſt, Jeruſchalaima metropolin, & Tzijonem Dei Regiſque ſedem, quam nominaveram ſuprà ver. 9. 16 *Glabra te*] apoſtrophe ad Tzijonem & Jeruſchalaima: vide Jeſchahh. 22. 12. *Tonde*] ut Ijobi 1. 20. *Similis aquilæ*] id eſt, quæ omnino tibi videris excelſiſſima; prout aquila cæteras aves ſupervolat: ut Jirmeja 49. 22. & Hhabakuk 4.

[illegible] noctu quidem, quietis tempore & loco, ſuperſtitionibus [illegible] de malo. 3 *Idcirco*] applicatio judicii (ut diximus in ver. [illegible]) virtus abjectiſſima, hoc verſu, deinceps [illegible] hæreditate Jehovæ, duob. verſibus. *Familiam iſtam*] [illegible] *Elatè*] ut modò [illegible]

b Heb. *lamentabile.* c Heb. [illegible] [illegible] Non erit (inquit Deus) quod lamentatores tui [illegible] vobis adimam & illis concedam: [illegible] amplius diſtribuat tibi: quod Deus primùm per Jehoſchuham [illegible] Deut. 32. 8. & 9. 6 *Ne ſtilletis*] altera cauſa, [illegible] ex abrupto affert ad teſtandam indignationem [illegible] ſcelus eodem tempore in Jehuda factum eſſe oſtendit [illegible] etiam in Jiſraële factum eſt: ut vidimus Hhamos [illegible] licet pſeudoprophetæ, qui blanda loquantur nobis. De hoc [illegible] de Jechezk. 21. 2. *Non ſtillant*] [illegible] *Non hæſurum*] ſumma pſeudoprophetiæ [illegible] futuras, contra quam Prophetæ Dei prædicabant [illegible] ante vidimus. 7 *O quæ diceris*] [illegible] ſpiritus Dei oppoſuit populi inſtituto, hoc verſu, [illegible] a populi inhumanitate a Deo puniendis [illegible]. *An anguſt.*] conſtatationis fundamentum [illegible] mate: ſi ita ut vultis (Propheta inquit) nos [illegible] porteret, aut Deum, aut vos [illegible] ſpiritus Dei anguſtatus eſſet [illegible] tiam in dicendo & operando [illegible] tiſſimus ſemperque ſibi ſimilis in dicendo & [illegible] eſt igitur ut vos ipſi damnetis [illegible] prophetiam. *Anguſtatus eſſ.*] [illegible] *Hæ eſſent*] an ita ſe gereret [illegible] vos geritis? quod [illegible] & rectè vivendi ſtudio [illegible] efficeret vos [illegible] 8 *Atqui heri*] [illegible] populi, ut diximus [illegible] [illegible]

[illegible]bar, [f]cum adest vestis; togam de-[illegible]; a transeuntibus securè, quietis a bello.

9 [illegible] populi mei expellitis, quamque e do-
mo [c] deliciarum suarum; a parvulis ejus
[illegible] decorem meum [d] in seculum.

10 Surgite & abite, quia non est [e] hæc requies;
propter impuritatem perditura est vos, &
[illegible] perditione præcisa.

11 Si vir [h] ventosus, & falsus mentiatur dicens,
stillabo tibi pro vino aut pro potu inebrian-
te; is stillator est populi hujus.

12 [a] Omnino recipiam te, Jahhakob, totum,
[illegible] congregabo reliquias Jisraëlis, [b] si-
[illegible] disponam eum ut [c] oves Botzræ; ut grex
in medio ovilis sui, perstrepent præ multitu-
dine hominum.

13 [d] Ascendit [e] effractor in conspectu eorum,
[illegible] transeuntes portam qua egre-
diuntur: transitque [f] Rex eorum ante ipsos,
& Jehova [g] in principiis illorum.

[illegible]] id est, ornamenta juraque omnia honoratissima [illegible] Jisraëlis [illegible] conceptu libertatem & [illegible] obtinebant; sed latrociniis & bellis [illegible] ut pro fratribus & cohæredi-[illegible] habebant, sed in miseram duramque servitutem [illegible] 2. Chron. 28. [illegible] id est, ista [illegible] 11 *Si vir ventosus*] altera pars expli-[illegible] ut diximus versu 7. h Heb. *ambulans ventis & fal-*[illegible] id est, Propheta acceptus populo: vide supra ver. 6. [illegible] *Ascendit*] hypotyposis, qua propheta judicium [illegible] oculis exhibet, & res quasi præsentes [illegible] & Babylonios. [illegible] sic enim capta sunt [illegible] *Rex eorum*] Hoschehah, & Tzidkija, 2. Reg. 17. & [illegible] id est, dux primi agminis, totiusque hostilis exercitus, ut per-[illegible]

Caput III.

1 [a] QUAPROPTER dico, audite jam
primores Jahhakobi & ductores do-
mus Jisraëlis; an non vestrum est scire
ipsum jus?

2 Osores sunt boni, & amantes mali; [b] rapien-
tes cutem istorum ab eis, & carnem eorum
ab ossibus ipsorum:

3 Et [c] quod comedunt caro est populi mei; &
cutem eorum ab eis nudant, ac ossa eorum
[illegible]: dividuntque, ut quod est in olla,
& velut carnem quæ est in lebete.

4 Tunc inclamabunt Jehovam, & non ex-
audiet eos, sed abscondet faciem suam ab
eis tempore illo: quemadmodum malè in-
[illegible] actiones suas.

5 [illegible] ait Jehova contra illos Prophetas, qui
in errorem inducunt populum meum; qui
[illegible] suis dentibus proclamant pa-
cem, & in eum qui non indiderit ori ipso-
rum indicunt bellum:

6 Idcirco [e] nox erit vobis a visione, quæ ob-
scuritatem afferet vobis ne divinetis; & oc-
cidet sol super istos Prophetas, atrabiturque
super eos dies:

7 Ita erubescent isti videntes, & pudore suf-
fundentur isti divinatores, [f] obvelabuntque
mystacem suum quotquot erunt: quia [g] nulla
erit exauditio Dei.

8 [h] Veruntamen ego repletus sum [i] virtute a
spiritu Jehovæ, judicioque, & potentia; ad
indicandum Jahhakobo [k] defectionem ipsi-
us, & Jisraëli peccatum ipsius.

9 [l] Audite jam hoc primores domus Jahha-
kobi, & ductores domus Jisraëlis; qui abo-
minantur jus, & quicquid est rectum per-
vertunt:

10 Quisquis [m] ædificat Tzijonem cædibus, &
Jeruschalaima iniquitate.

11 Quorum primores munere judicant, &
quorum sacerdotes pretio docent, & quo-
rum Prophetæ pecunia divinant; interea
[n] Jehova nituntur dicendo, an non Jehova
in medio nostri est? non superveniet nobis
malum.

12 Idcirco vestra causa [o] Tzijon ut ager ara-
bitur, & Jeruschalaima acervi erũt; & mons
ipsius domus in excelsa [a] sylvosa.

[illegible] Propheta [illegible] & coquorũ [illegible] supra 2. 12. & [illegible] in pseudoprophetas, ut diximus ver. 1. [illegible] non vacet vobis nocte somnia, luce diu visiones [illegible] in locum eorum obtrudere.

7 *Obvelabunt*] ut Levit. 13. 45. & Je-chezk. 24. 17. & 22. *Nulla erit exaud.*] ut supra versu 4. 8 *Veruntamen*] ra-tatio antithetos, qua propheta admini-strationem suam & prædicationem com-parat cum pseudo-prophetarum factis, & transitum facit ad sequentem conclusi-onem hujus conte-stationis. *Virtute*] non cibo, potu, aut humanis muneribus, ut illi di-cuntur versu 5. *Defectionem*] con-junctam supplicio suo, non autem pacẽ quam illi prædicant supra 2. 6. & 11. & hu-jus capitis versu 5. 9 *Audite jam*] conclusio totius con-testationis, ut dixi-mus ver. 1. 10 *Ædificat Tzi-jon.*] i. domos egregias & urbem excolit ar-tibus nefariis.

11 *Jehovæ nituntur*] id est, eo nisi se prædicant, ut Jirmeja 7. 12 *Tzijon*] id est, vestra illa urbs cui confiditis ita evertetur, ut pars in arva, pars in rudera, pars denique in sylvam abeat. a Heb. *sylvæ*.

Caput IIII.

1 [a] SED erit [a] ultimis temporibus, ubi con-
stitutus fuerit mons domus Jehovæ in ver
tice aliorum montium, & elatus fuerit
suprà colles; ut confluant ad eum populi:

2 Eantque gentes multæ dicentes, venite ut
ascendamus in montem Jehovæ, & in domũ
Dei Jahhakobi, ut doceat nos de viis suis, &
ambulemus in itineribus ejus; nam Tzi-
jone prodit doctrina, & verbum Jehovæ Je-
ruschalaimis:

3 Qui judicem aget inter populos multos, &
corripiet gentes validas [3] in longinquum us-
que; ut tundant gladios suos in ligones, &
hastas suas in falces, non attollant [b] gens
una in alteram gladium, neque discant am-
pliùs bellum;

4 Sed [4] consideant quisque sub vite sua, &
sub ficu sua, nemine deterrente; quia os Je-
hovæ exercituum loquutum est.

5 [5] Nam omnes populi ambulant quisque in
nomine Dei sui, nos autem ambulabimus in
nomine Jehovæ Jehovæ Dei nostri in secu-
lum & in æternum.

6 [6] Tempore illo, dictum Jehovæ, recipiam
[7] claudicantem; & [8] depulsam congregabo,
[9] & quam malis affecero.

7 Et disponam claudicantem in reliquias, &

1 *Sed erit*] Jam se-quitur altera conci-onis pars, ut diximus supra 1. 1. nimirum consolatio sanctorum populi reliquiarum per promissiones E-vangelicas. Qua in parte tria potissimùm habentur membra, primum est, prolepsis sive propositio summa Evangelicarũ promissionum, de bonis conferendis, & avertendis omni malo versibus quinque se-cundum, enarratio promissionis [illegible] [illegible], de malis avertendis quibus [illegible] abduci & labefactari piorum fides, usque ad finem capitis, tertium de-nique bonarum pro-missionum amplior enarratio, cap. 5. De hac autem pro lapsi vide Jeschah. 2. un-de hæc ferè ad ver-bum exscripta sunt. a Heb. *in extremi-tate dierum*.

[illegible] Jeschah. 2. 3 *In longinq.*] id est, usque ad fines terræ extimos, Psal. 2. 8. & 72. 8. b Heb *gens in gentem*. 4 *Consideant quisque*] i. securissimè fruantur suis: ut 1. Reg. 4. 25. quam securitatem aliter figurat Jeschah. 11. 6. & sequentibus, & 35. 5 *Nam omnes populi*] ætiologia antecedentis promissionis a natura & fœde-re Dei, quæ amplificatur antithesi deorum quibus [illegible] cæteri: similem vi-de Psalm. 20. 8. 6 *Tempore illo*] [illegible] (ut diximus ver. 1.) per [illegible] ostendit piis [illegible] ut [illegible] Dei promis-sionibus avertatur [illegible] Christi [illegible] qui [illegible] promissionis locus [illegible] vide Jeschah. 35. [illegible] Deut. 30. [illegible] Deus non [illegible] quos malis affece-rit perituros in malis, [illegible] expectatione promis-sorum Dei.

[illegible]

[illegible] regnabitque Jehova super eos in monte Tzijonis ex hoc tempore usque in seculum.
8 Et tu [illegible] clive filiæ Tzijonis, ad te usque perveniet, & adveniet dominium illud primarium, regnum filiæ Jerusch-alaimorum.
9 Nunc quare vociferaris vociferatione? an Rex nullus est in te? an consiliarius tuus periit, quod deprehenderit te dolor similis parturientis?
10 Parturi & ede partum, filia Tzijonis, tanquam puerpera; cum jam egressa ex urbe habitaveris in agro, ac perveneris Babylonem usque, ibi liberaberis; ibi vindicabit te Jehova e manu inimicorum tuorum.
11 Nam quamvis jam conveniant contra te gentes multæ, quæ dicunt, contaminetur, & videat in Tzijone oculus noster:
12 Ipsi ignorant cogitationes Jehovæ, neque intelligunt consilium ejus, cum congregaverit ipsas velut manipulum in aream.
13 Surge & tritura filia Tzijonis; nam cornu tuum reddam ferreum, & ungulas tuas reddam chalybeas, ut comminuas populos multos: & anathemate devovebo Jehovæ quæstum eorum, & facultates eorum Domino totius terræ.

[illegible] Tzijonis, tum in utraque Jeruschalaima. *Clive*] de quo 2. Chron. 27. 3. & Nechem. 3. *Filiæ Jeruschal.*] id est, Ecclesiæ [illegible] Christo. 9 *Nunc quare voc.*] exoratio præcedentis promissionis per occupationem: dixeris fortasse [illegible]

CAPUT V.

1 NUNC [illegible], obsidionem disponet [illegible] nos: virga percutiant in maxilla judicem Israelis.
2 At tu Beth-lechem Ephratha, [illegible] minima ut sis in ducibus Jehudæ, ex te mihi pro-[illegible]

[illegible] Continet itaque hic secundus exarrationis locus [illegible]

[illegible]

[illegible]
4 & excellentia [illegible] Jehovæ Dei sui habitabunt, quia jam magnus erit usque ad [illegible] terræ.
5 Eritque hujusmodi pax, ut [illegible] venerit Assyrius in terram [illegible], & quando calcaverit palatia nostra, [illegible] super eum septem pastores, & [illegible] toparchas [illegible]
6 Qui pascent terram [illegible] gladio, & terram Nimrodi in ostiis ejus: [illegible] ab Assyrio, cum venerit in terram nostram, & cum calcabit terminum nostrum.
7 Itaque erunt reliquiæ Jahhakobi [illegible] inter populos multos, sicut ros a Jehova, sicut tenues pluviæ super herbam, quæ non expectabat virum, neque [illegible] filiis hominis.
8 Erunt etiam reliquiæ Jahhakobi in gentibus, inter populos multos, [illegible] inter bestias sylvæ, ut juvencus leo inter greges ovium, qui cum transit, & calcat & rapit, nemine eripiente.
9 Elata erit manus tua supra hostes tuos, & omnes inimici tui excidentur.
10 [illegible] die illo, dicente Jehova, [illegible] excidero equos tuos in medio tui, & perdidero currus tuos;
11 Excindensque civitates terræ [illegible] munitiones tuas.
12 Et excidero [illegible] e manu tua, [illegible] planetarii non [illegible]
13 Exciderique sculptilia tua & [illegible] e medio tui, ut non incurves te amplius [illegible] operi manuum tuarum,
14 Et evellero lucos tuos e medio tui, [illegible] adversarios tuos,
15 Faciamque ira & æstu vindictam [illegible] gentes quæ non auscultaverint.

[illegible]

[illegible]

1 AUDITE jam quod Jehova edicit; ſurge, certato cum illis montibus, & audiant iſti colles vocem tuam.
2 Audite montes contentionem Jehovæ, & robuſtiſſima fundamenta terræ: nam contentio Jehovæ eſt cum populo ſuo, & cum Iſraële diſceptaturus eſt.
3 Popule mi, quid feci tibi? & quo fatigavi te? teſtificare contra me.
4 Cum eduxerim te e terra Ægypti, e domo ſervorum redemerim te; & præmiſerim tibi Moſchen, Aharonem, & Mirjamum;
5 Popule mi, recordare jam quid conſilii inierit Balak rex Moabitarum, & quid reſponderit ei Bilham filius Behoris; ut agnoſcatis juſtè facta Jehovæ a Schittimis Gilgalem uſque, dicas,
6 Quamobrem veniam ante Jehovam, incurvabo me Deo excelſo? veniamne ante eum cum holocauſtis? cum vitulis anniculis?
7 An acceptos habebit Jehova millia arietum? myriadas torrentium olei? an dabo primogenitum meum pro defectione mea? fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?
8 Indicavit tibi, ô homo, quid ſit bonum: & quid Jehova requirit abs te, niſi ut exerceas jus; & ames benignitatem, & modeſtè ambules cum Deo tuo?
9 Vox Jehovæ ipſi civitati prædicat, (nam quod res eſt videt nomen tuum) audite virgam, & quis accerſat illud.
10 Adhuc? ſitne cuique in domo improbi theſauri improbitatis, & epha macilentum deteſtabile?
11 An purum haberem quemquam cum lancibus improbitatis, & indicio loculo ponderibus doloſis?
12 Cujus civitatis divites pleni ſunt violentia, & habitatores loquuntur falſum; quorum lingua doloſa eſt in ore ipſorum?
13 Quin, imò ego ægritudine afficiam percutiendo te, deſolando propter peccata tua.
14 Tu comedes, ſed non ſaturaberis; & depreſſio tua erit in medio tui: & amovebis, ſed non liberabis; quod autem liberaveris, gladio tradam.
15 Tu ſeres, ſed non metes; tu calcabis olivas, ſed non ungues te oleo; & muſtum, ſed non bibes vinum.
16 Etenim aſſiduè obſervat ſtatuta Homri, & totum opus domus Achabi, ambulatiſq; in conſiliis eorum, ut dedam te deſolationi, & habitatores ipſius ſibilo; itaque opprobrium populi mei portabitis.

[illegible]

Ægritudine] ex interminatione Levit. 26. 16. [illegible] 1. Reg. 16. [illegible] ibidem verſu 31. [illegible] Reg. 9. 8. *Opprobrium populi mei*] id eſt, quo ego [illegible] quem mihi adoptavero.

CAPUT VII.

1 HEI mihi, cùm ſim tanquam interceptis æſtivis fructibus, tanquam intercepta racemis vindemia; nullus eſt botrus ad comedendum, præcocem fructum deſiderat anima mea.
2 Periit benignus e terra hac, & rectus in hominibus his nullus eſt: quotquot ſunt, ad cædes inſidiantur, quiſque fratrem ſuum venantur plagis.
3 Ut malefaciant ambæ manus ſtrenuè; princeps poſcit, & judex pro retributione: & qui magnus eſt, eloquitur ærumnam deſideratiſſimam ſibi ipſe, quam contorquent.
4 Optimus iſtorum ſimilis eſt ſpinæ, rectiſſimus præ ſpineto eſt: dies ſpeculatorũ tuorum; animadverſio tua advenit, nunc erit perplexitas iſtorum.
5 Ne credito amico, ne confiditote duci: ab ea quæ cubat in ſinu tuo obſerva fores oris tui.
6 Nam filius turpitudine afficit patrem, filia inſurgit in matrem ſuam, nurus in ſocrum ſuam, inimici cujuſque ſunt domeſtici ipſius.
7 Quapropter ego Jehovam verſus ſpecu-

[illegible]

[illegible] proſpiciebam Deum ſalutis meæ; exaudiet me Deus meus.

8 Ne lætator, inimica mea, de me; cùm cecidero, ſurgam: cùm ſedero in tenebris, Jehova illuceſcet mihi.

9 Indignationem Jehovæ feram, quia peccavi in eum; uſque dum contendat contentionem meam, & exerceat jus meum, producens me in lucem ut fruar juſtitia ejus:

10 Et reſpiciens inimicâ meam operiet eam pudore, dicentem ad me, ubi eſt Jehova Deus tuus? oculi mei videbunt illam, nunc futura eſt conculcationi ut lutum platearum.

11 Quo die ædificaturus eſt macerias tuas, eo die in longinquum abibit decretum:

12 Die inquam illo, cum ad te venturus eſt inde ab Aſſyria uſque ad civitates munitas, & inde a civitatibus munitis uſque ad flumen; & ad mare unum ab altero, & a monte uno ad alterum:

13 Poſtquam fuerit hæc terra deſolationi propter habitatores ipſius, propter fructum actionum ipſorum:

14 Paſce populum tuum cum virga tua, gregem poſſeſſionis tuæ [illegible] ſolitariè in ſylva, in medio arvorum; depaſcantur Baſchanem & Gilhhadem, ut diebus ſeculi.

15 Ut diebus quibus egreſſus es e terra Ægypti, faciam ut videas illic mirabilia.

16 Videntes Gentes erubeſcent præ tota potentia illorum; imponent manum ori, aures illarum obſurdeſcent:

17 Lingent pulverem ut anguis, ut ſerpentes terreſtres: commovebuntur è claustris ſuis: ad Jehovam Deum noſtrum paviditi accurrent, & timebunt a te.

18 Quis eſt Deus fortis par tibi? condonans iniquitatem, & præteriens defectionem reliquiis poſſeſſionis ſuæ, non retinens in æternum iram ſuam, eò quòd delectetur benignitate.

19 Converſus miſerebitur noſtri; ſubiget iniquitates noſtras: imò projecturus es in profundiſſimum maris omnia peccata illorum.

20 Præſtabis fidem datam Jahhakobo, benignitatem datam Abrahamo quam juraveras majoribus noſtris a diebus priſcis.

8 Ne lætator] conſolationis Eccleſiæ [illegible] poſterior pars [illegible] ad verſum 8 [illegible] verſu 13 [illegible] ad Eccleſiam [illegible] per apoſtrophen ad inimicas gentes [illegible] reſpondentem alteram [illegible] vide ſupra cap. 4.11. 9 Indignationem] id eſt, æquo animo perferro, quia [illegible] Jehova injuſtitiam meam, ſed ad tempus: ac propterea patienter expectaturus ſum donec juſtitiam ſuam in me profecat, & in vos exequatur, hoc & ſequenti verſu. Contentionem meam] id eſt, cauſam meam agat contra te, quæ [illegible] a Deo petunt vobis [illegible] blaſphemantes Deum; ac proinde quod ad vos, cauſam injuſtam agitis. Heb. videbunt in Pſalm. 54.13. 10 Reſpiciens] nimirum juſtitiam Dei. 11 Quo die] ſecundus locus conſolationis, quo propheta Eccleſiam informat de promiſſionibus Dei, ut Eccleſia bonos informaverat proximis ver. Sunt autem promiſſionum erga Eccleſiam inſtaurationem partes duæ, una de ſalute & pace Eccleſiæ, uſque ad verſum 16. altera, de vocatione gentium, ver. 16. & 17. Ædificaturus] id eſt, inſtauraturus te: ut [illegible] 9.11. & ſeq. Decretum] quod exponitur verſu 14. id eſt, emanabit, & ad [illegible] omnes terræ [illegible] terminis diffundetur. 12 Ad te venturus] id eſt, [illegible] Eccleſiam [illegible] Jiſraelitæ & Jehudæi undequaque, libertate [illegible] & tanquam aggeſtis [illegible] ut prophetaverat Jeſchahh. 19.23. Civitates munitas] Ægypti, ad cujus nomen alluditur. Heb. munitionis. Heb. ad mare a mari, & a monte ad montem. 13 Poſtquam fuerit] id eſt, ceciderit & carueris [illegible] [illegible] ut dixit verſu 8.

[illegible] cum majoribus initum, duobus ſequentibus. [illegible] ſtruitur. 19 Subiget] id eſt, antea quidem a [illegible] peccato, quod tyrannicè dominabatur nobis tanquam [illegible] & Rom. 6. & 7. Jam verò Deus tyrannica peccati [illegible] iniquitates inimicas gloriæ ſuæ & ſaluti noſtræ [illegible] tem gloriæ filiorum Dei. Imò projecturus] [illegible] tantum, inquis, ſubiget; ſed omne veſtigium [illegible] Pſalm. 103.12. & Jeſchahh. 38.17. & immerget [illegible] metaphora. Heb. profunda maris. [illegible]

NACHUM.

Caput I.

Propheta naturam & adminiſtrationem Dei pro ſuis & contra hoſtes potentiſſimam aſſerens, urbi Ninivæ & Aſſyriorum regno propter peccata ipſorum prænuntiat excidium ad conſolationem Eccleſiæ: excidii illius rationem formamque & effecta deſcribit; cauſas narrat inhumanitatem, & idololatriam pertinaciſſimam, & ſic prænuntiatam confirmat ab exemplo Alexandriæ: denique omnibus ſummis & infimis animi abjectionem, & occupatis munitionibus inſtantem fugam, incendia, & cædes promiſcuas prædicit, æternamque ignominiam.

1 PROPHETIA onerosa Nineves, liber viſionis Nachumi Elkoſchæi.

2 Deus fortis zelotes & ultor eſt Jehova, ultor eſt Jehova & æſtuans; ultor eſt Jehova in hoſtes ſuos, & aſſervat iram inimicos ſuos.

3 Jehova longanimis eſt, & magnus virtute, ſed ullo pacto non abſolvit; Jehova via cum turbine & procella eſt, & cum nube pulvis pedum ejus.

4 Increpans mare areſacit ipſum, & omnia flumina exſiccat; langueſcit Baſchan & Carmel, etiam flos Libani langueſcit.

5 Montes commoventur ab eo, & colles ſeſe diſſolvunt; conflagratque terra a conſpectu ejus, & orbis habitabilis cum omnibus habitantibus in eo.

6 Coram indignatione ejus quis ſubſiſtat? & quis conſiſtat in æſtu iræ ejus? cùm æſtuans ira ejus funditur velut ignis, ipſæ rupes evertuntur ab eo.

7 Bonus eſt Jehova, robori eſt tempore anguſtiæ: & agnoſcit recipientes ſe ad ipſum.

1 Prophetia] Vide Jeſchahh. 13.1. Hujus libelli partes ſunt [illegible] inſcriptio, verſu 1. exordium, verſibus 2. ſequentibus, propoſitio, reliquo capitis 1. narratio & propoſitionis exornatio, uſque ad verſum 8. capitis 3. & confirmatio, inde ad finem uſque. Inſcriptionis autem partes ſunt duæ; quarum una argumentum prophetiæ [illegible] explicat, altera autorem. Temporis nulla habetur mentio: ſed tamen ſi ad argumentum hujus prophetiæ & hiſtoriam attenderimus, conſtabit prophetiam hanc ſub finem regni Jochijæ conſcriptam eſſe, quo eodem [illegible] prophetabat in Judæa. [illegible] Dei in hac prophetia eſt, ut [illegible] Jiſraelitarum [illegible] judicii hujus [illegible] qui Jiſraelem infeſtaverunt [illegible] Pulo, Tiglath-pileſer, Schalmaneſer [illegible] Jiſraeli [illegible] Jeſchahh. 7. Quapropter [illegible] Chaldæorum [illegible] propheta [illegible] Nineves] id eſt, contra Ninivem [illegible] metropolin, & contra regnum ipſum [illegible]

chald. 20. [illegible] Jeſchahh. 51. [illegible] 4 [illegible] de [illegible] cedunt arbitratu ipſius, hoc & ſequenti verſu. [illegible] paſſus dei poſita.

[illegible] pervadente, affectu-
rus est consumptione locum illius; ut ini-
micos [illegible] persequentur tenebræ.
[illegible] adversus Jehovam con-
[illegible] affectarus est, non surget bis an-
[illegible]
10 [illegible] æquè ac ſpinæ perplexi, & tanquã
[illegible] eſſent, inebriati; conſumen-
[illegible] ſtipula arida, plané.
11 Ex te prodiit cogitans contra Jehovam
malum, conſultor nequam.
12 Sic ait Jehova, ſi pacem coluiſſent, ita e-
[illegible] fuiſſent; aut ita tonſi ut tranſi-
[illegible]: ut afflixeram te, non afflicturus fuiſ-
ſem te amplius.
13 Nunc verò fracturus ſum lorum iſtius,
quo incumbat tibi; & vincula tua diſrum-
pam.
14 Præcipit enim Jehova contra te, ô Ninive,
non feretur de nomine tuo amplius, e
domo Dei tui exſcindam ſculptile & fuſile:
diſponam ſepulchrum tuum, poſtquam vi-
lueris.
15 Ecce ſuper his montibus pedes evange-
liſantis, promulgantis pacem, *dicentis*; cele-
bra Jehuda feſta tua, repende vota tua, nam
non perget amplius tranſire in te nequam,
totus excîſus eſt.

[illegible] Propheta figurat elegantiſſimé. [illegible]] [illegible] vide [illegible] 33.6. *Quod cogitar.*] id [illegible] apoſtrophe ad Ninevitas. *Non ſurget*] [illegible] intermiſſione, & ne ad momentum quidem [illegible] averterit. Heb. [illegible]] id eſt, foris quidem [illegible] & [illegible] intus verò cum animis ſuis ita obſtupe[illegible] Heb. [illegible]] ſecundum propoſitionis locus, duas [illegible] improbitatem conſiliorum [illegible] alteram, liberationem & ſolutem Eccleſiæ, op[illegible] ad [illegible] Aſſyriorum antea ſuis afflictæ, verſibus ſequenti[illegible] Pul, Tiglath-pileſer, Schalmanaſar, Sancherib, & E[illegible] *Jehovam*] & populum ejus, ſynec[illegible] altera cauſa ad Eccleſiam ſpectans: ut modò [illegible] videlicet mecum, & ipſi inter ſe: ſic Jeſ[illegible]] id eſt, ut certè [illegible] rebus ip[illegible] modum ut Aſſyrii to[illegible] ſed illico ſe in regiones ſuas rece[illegible] non fuiſſem perrecturus amplius in [illegible] quòd Pul primus Jiſraëli[illegible] 2. Reg. 15.19. Heb. *de ſuper te.* 14 *Non* [illegible] verba explicant. *Poſ*[illegible] regnum [illegible] ereptum a Scythis atque Cyaxare. [illegible] Deus ſuperſtiti Judæorum regno everſionem Aſſy[illegible] gratias agi ab Eccleſia jubet. *Pedes evang.*] ut

Caput II.

1 ASCENDIT diſſipator contra faci-
em tuam, *Nineve*, cuſtodi munitionem:
ſpeculare viam, confirma lumbos, for-
tifica vires valde.
2 Nam reverſus eſt Jehova cum excellentia
Jahhakobi, ut *quæ ſit* excellentia Jiſraëlis:
quia evacuarunt eos depopulatores, &
palmites eorum corruperunt.

3 Clypeus potentium ejus rubricatus, bel-
latores coccinati, cum igne tædarum erunt
currus quo die inſtruet *prælium*; cùm abie-
tes agitabuntur horridæ.
4 Per vicos inſanient currus, allident ſe-
ſe per plateas; aſpectus eorum tanquam
tædarum erit, tanquam fulgura perrum-
pent.
5 Recenſebit magnificos ſuos, *ſed* cor-
ruent in ambulatione illorum, feſtinabunt
ad murum illius, quaſi paratus fuiſſet pro-
tector.
6 Portæ fluminum aperientur, & ipſum tem-
plum diſſolvetur:
7 Et ſtatione poſita deportabitur Nineve,
deducetur: cum ancillis ſuis comitantibus
voce ſimili columbarum, quæ tympana pul-
ſant ex animo ſuo.
8 Fuit quidem Nineve velut piſcina a-
quarum, ex quo tempore eſt; ſed ipſos fu-
gientes, *dicens*, conſiſtite conſiſtite, nullus
avertet.
9 Diripite argentum, diripite aurum,
& infinitum apparatum iſtum; gloriam
ex omnibus inſtrumentis deſiderabili-
bus.
10 Vacuitas & quidem vacuiſſima & exina-
nita erit: & animus liquefactus, ac colliſio
genuum, ac dolor in omnibus lumbis, & fa-
cies eorum omnium contrahens nigrorem,
dicentium,
11 Ubi eſt luſtrum leonum, & quod paſcu-
um erat juvenum leonum; quo ibat leo,
quò leunculus catulus leonis, nemine de-
terrente?
12 Leo *inquam* rapiens quantum ſufficiebat
catulis ſuis, & ſtrangulans leunculis ſuis;
qui implebat rapina cavernas ſuas, & luſtra
ſua rapto?
13 Ecce me contra te, dictum Jehovæ exer-
cituum, ut comburam in fumum currus ejus,
& juvenes leones tuos conſumat gladius;
ita exſcindam e terra rapinam tuam, ne-
que audietur amplius vox nunciorum tu-
orum.

[illegible] judicii, uſque ad finem capitis hujus; deinde verò [illegible] ſequente. *Diſſipator*] Scythæ & Medus, ut antè [illegible]] conceſſio Ironica, q.d. omnia fac & experire, tamen [illegible] *Cum excellentia*] id eſt, ut ſint [illegible] ſed propter [illegible] *depopulatores*] [illegible]

3 *Clypeus*] [illegible] Scytha & Medus [illegible] *Rubricatus*] [illegible] Scythæ, Medos, [illegible] Xenophon, & Diodorus Siculus. Heb. *homines coquineos.* *Cum igne tæd.*] id eſt, tanta rapiditate ferentur, ut ignis ex [illegible] mica [illegible] *Abietes agit.*] id eſt, abiegna arma, [illegible] Heb. [illegible] *Recenſebit*] nempe Cyaxares Medus, Niniven primò obſidens: qua obſidio adventu [illegible] Scythis [illegible] in Medos [illegible] *Corruent*] Medi ſcilicet in ea Scytharum expeditione, quæ ambulatio potius & velitaris [illegible] fuit, quàm dominatio & adminiſtratio dicenda eſt. Nam Scythæ Mediam, Aſſyriam, Aſiamque ſpacio annorum viginti octo percurrerunt, occuparunt, atque amiſerunt.

Feſtinabunt] id eſt, feſtinanter advolabunt in oppidum, quaſi ipſum a Cyaxaris violentia liberaſſent & porrò protecturi eſſent; ut ſpeculatoris eſſe dicuntur Jeſa. 21. 6 *Portæ flum.*] id eſt, debilitabitur oppidum, abjectis munitionibus quæ ſecundum Tigrim erant & aliis omnibus in oppido, inter quas erat templum Jovis Beli, quem Nini regis patrem prædicabant. *Statione poſita*] a Scythis Aſſyriam obtinentibus, ut modò diximus. *Cum ancillis*] id eſt, heri heræque cum ſervis & ancillis ſuis eodem loco habebuntur a Scythis: & pro eo quod ancillæ pſaltriæ, ſambucistriæ, & ſymphoniacæ proſequuntur dominos, tum omnes in deportationem abeuntes edent concentus querulos & lamentabiles. d Heb. *deducentibus.* e Heb. *cordis ſui* [illegible] *Fuit quidem*] jam tranſit Propheta ad enarrationem effectorum, ut diximus in ver. 3. qua propheta primùm fugam hominum [illegible] hoc verſu, deinde direptionem & vacuitatem loci luctuoſiſſimam, quatuor ſequentibus, poſtremò cædem & incendium peccatis antecedentibus reſpondens, verſu ultimo prænuntiat. *Velut piſcina*] id eſt, locus abundantiſſimus, & fructuoſiſſimus, ut eſt piſcina ſitum aquam [illegible]: ſed (inquit propheta) erunt plani [illegible] obices, & dehiſcet [illegible], ita ut quiſque omni ex parte diffugiant, & nemo poſſit obſiſtere. f Heb. *a diebus quibus eſt ipſa.* 9 *Diripite*] apoſtrophe ad Scythas & Medos, quibus mandatur Dei verbis Nineves direptio. g Heb. *deſiderii.* 10 [illegible]] cujus tria ſigna ſequentibus verbis proponuntur. *Colliſio genuum*] ut Daniel 5.6. *Facies*] ut Joel 2.6. 11 *Ubi eſt luſtr.*] [illegible] Ninives [illegible] per comparationem [illegible] amplitudinis, frequentiæ [illegible] cum [illegible] quamobrem incolæ omnes leonum appellatione de[illegible] 13 *Ecce me*] [illegible] Deus ſibi totum hoc judicium arrogat, ut diximus in verſu 3. *Nunciorum tuorum*] id eſt, nullos [illegible] amplius [illegible] nulla [illegible] leges feras gentibus [illegible] manu ſuper [illegible] 5.13.

1 VAE civitati sanguinariæ, quæ tota est mendacio & laceratione plena, non amovet rapinam.
2 Sonus flagelli, & sonus strepitus rotæ; & equi plaudentis, currusque salientis [illegible].
3 Equus educens, & flammam gladium & coruscā hastam, & multitudo confossorum, & ingens numerus cadaverum, ideoque infinita erunt corpora, adeò ut impingatur in corpora illorum:
4 Propter amplitudinem scortationum scorti, pollentis gratia magistræ præstigiarum; quæ venundabat gentes scortationibus suis, & familias præstigiis suis.
5 Ecce me contra te, dictum Jehovæ exercituum, & retegam fimbrias tuas replicans in faciem tuam: ut ostendam gentibus nuditatem tuam; & regnis ignominiam tuam:
6 Et projiciens in te res detestandas, turpitudine afficiā te; disponamque te ut speculū.
7 Eritq; ut quisq; videntium te aberret a te, ac dicat, vastata est Ninive, quis condoleat ei? unde quærerem consolatores tibi?
8 An melius esset tibi quàm No nutriciæ, sitæ inter rivos, aquis circumdatæ; cui præmunitio est mare, a mari est murus ejus?
9 Æthiopia robori erat & Ægyptus; infinitæq; gentes, Putæi, & Libyes erant auxilio tibi.
10 Etiam hæc deportationi fuit, abivit in captivitatem, [illegible] in capite omnium viarum: & super honoratos ejus [illegible] [illegible] pedibus.
11 Tu quoque, [illegible] [illegible] desiderabis tibi, [illegible] [illegible].
12 Omnes munitiones tuæ [illegible] cum primitivis fructibus; si moveantur, illæ cadent in os comedentis.
13 Ecce populus tuus ut fœminæ, in medio tui erit inimicis tuis; & omnino aperientur portæ terræ tuæ, absumet ignis vectes tuos.
14 Aquas obsidionis hauri tibi, firma munitiones tuas: ingredere in lutum, & calca argillam, refice fornacem lateritiam:
15 Ibi consumet te ignis, excindet te gladius, comedet te ut melolontha; [illegible] effice te ut melolontham, [illegible] effice te ut locusta.
16 Multiplicasti negotiatores tuos præ stellis cœli; ut melolontha armat & avolat, [illegible]:
17 Diademati tui similes locustæ, & imperatores tui ut prælocustis [illegible], quæ castra metantur per sepes tempore frigoris, sed sole [illegible] [illegible], [illegible] locus [illegible] [illegible].
18 Dormitabunt pastores tui, ô Rex Assyriæ, jacebunt magnifici tui; [illegible] populus tuus super istos montes, [illegible] congregatur.
19 Nulla est contractio fracturæ tuæ, ægra est plaga tua, quicunque audient rumorem tuum, complodent manu super te: nam [illegible] non pervasit assidue tua [illegible]?

[illegible]

CHABAKKUK.

ARGUMENTUM.

LIBER Chabakkuk Prophetæ totus versatur in propheticō scribendi genere: primùm enim conquestus de [illegible] Judæorum [illegible] [illegible] per Chaldæos [illegible], deinde [illegible] [illegible] [illegible] impios hostes ad flagellandum populum Dei adhiberi, docet Dei verbis [illegible] [illegible] [illegible], sed ipsos in [illegible] Chaldæos verò [illegible] [illegible]. [illegible] Prophetæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

CAPUT I.

[illegible]

1 ONERA prophetiæ, quam vidit Chabakkuk Propheta.

2 Quouſque, Jehova, cùm vociferatus fuero, non exaudies? cùm clamavero ad te violentiam, non ſervabis?

3 Quare facis ut videam iniquitatem, & facis ut moveat moleſtiam, vaſtitatemque ac violentiam e regione mei? & quare eſt litem & jurgium qui efferat?

4 Idcirco intermittitur lex, & non procedit unquam jus: quia improbus circumſidet juſtum, idcirco prodit jus perverſum.

5 Reſpicite in gentibus, & intuemini, & admiramini, abrepti admiramini: nam opus operor diebus veſtris, quod non crederetis ſi narraretur.

6 Nam ecce ego excitaturus ſum Chaldæos, gentem acerbiſſimam, & feſtinam, ambulantem per latitudines terræ ad hæreditario poſſidendum habitacula non ſua;

7 Formidabilem & terribilem illam, abs qua judicium hujus & deportatio hujus prodeant.

8 Nam leviores erunt pardis equi ejus, & acutiores lupis veſpertinis, abundabuntq; equites ejus: & equites ejus e longinquo venientes involabunt, ut aquila feſtinans ad eſcam.

9 Illa tota ad violentiam veniet, ipſa facie ipſorum affectante Orientem ventus; ut colliget tanquam arenam captivum vulgum.

10 Et ipſe Rex regibus illudet, & dominatores riſui erunt ei, ipſe omnem munitionem deridebit, & coacervato pulvere capiet eam.

11 Tunc remeante ſpiritu ubi regreſſus fuerit, reatum obibit; prædicans hanc vim ſuam Dei ſui eſſe.

12 Nonne tu ab æterno es? Jehova Deus meus eſt, ſanctus meus, non moriemur: Jehova ad judicium diſponis eum, & o rupes ad corripiendum fundas eum.

13 Purior es oculis quàm ut aſpicias malum, & intueri moleſtiam non potes: quare intuêreris perfidos, ſurdū ageres, dum abſorbet improbus juſtiorem ſe?

14 Et faceres homines velut piſces maris? ut reptile cui non eſt dominator?

15 Quotquot ſunt hamo educit, congregat illos plagis ſuis, & recipit eos retijaculo ſuo: idcirco lætatur & exultat.

16 Idcirco ſacrificat plagis ſuis, & ſuffitum facit retijaculo ſuo; quia per hæc pinguis eſt portio ejus, & cibus ejus opimus.

17 An propter hoc educet plagas ſuas, & jugiter occidendo gentes non utetur clementia?

[illegible]

CAPUT II.

1 IN cuſtodia mea ſtanti & conſiſtenti in munitione; ac ſpeculanti ad videndum quid eloqueretur mihi, & quid reſpōſurus eſſem poſt correptionem meam.

[illegible]

 2 Re-

2 [illegible] ſcribe viſionem & quidem perſpicuè in aliis tabulis [illegible]
3 Nam adhuc viſio ad conſtitutum tempus [illegible], quum efflaverit ſuo termino, neque fallet ſi cunctabitur, expecta eam; nam [illegible] eventura eſt.
4 Ecce [illegible] in quo non eſt rectus animus ipſius: juſtus autem ex fide ſua vivet.
5 Quapropter etiam cùm vino perfidioſus ſit, vir [illegible], neque manens in habitaculo; cùm dilatet velut ſepulchrum animum ſuum, ſitque velut mors quæ non ſaturatur, & [illegible] ad ſe omnes gentes, congregetque ad ſe omnes populos:
6 An non [illegible] de eo parabolam prolaturi eſſent & interpretationem [illegible] ænigmatis de eo? & dicturus ille, [illegible] multiplicanti non ſua (quouſque tandem?) & [illegible] aggreganti penes ſe denſiſſimum lutum.
7 An non repentè conſurgent qui mordeant te, & expergiſcentur divexaturi te, & eris [illegible] conculcationi eis?
8 Quia tu ſpoliaſti gentes multas, ſpoliaturæ ſunt te omnes reliquiæ populorum; propter cædes humanas & violentiam terræ, urbem, & omnes habitantes in ea.
9 Væ [illegible] quæſtui malo pro domo ſua, ut diſponat in excelſo nidum ſuū, quo eripiatur è potestate mali.
10 Conſilium iniviſti pudendum domui tuæ, ſcindendi populos multos; & peccaſti contra [illegible].
11 Nam lapis è pariete exclamat, & nodus e ligno teſtificatur iſtud.
12 Væ ædificanti civitatem [h] cædibus, & ſtabilienti urbem iniquitate.
13 An non ecce a Jehova exercituum eſt, ut laborent populi [illegible] & nationes pro inanitate fatigentur?
14 Nam [illegible] cognitione gloriam Jehovæ, ut aquæ operiunt [illegible] maris.
15 Væ potum præbenti [illegible] ſuo, [illegible] ebrium, & etiam inebrianti [illegible] intuearis [illegible].
16 Saturatus ignominia pro gloria, [illegible] quoque & retege præputium: [illegible] te poculum dextræ Jehovæ, & [illegible] ignominioſus ad gloriam tuam.
17 Nam violentia Libani operiet te, & [illegible] bestiarum [illegible] eas; propter cædes humanas & violentiam terræ, urbem & omnes habitantes in ea.
18 Quid profuerit ſculptile, quod ſculpſerit illud formator illius, fuſile aut doctor falſi; quod confidat formator [illegible], faciendo idola muta?
19 Væ dicenti ligno, expergiſcere; [illegible], lapidi ſilenti: ipſe docet; ecce ipſum, contineatur quidem auro aut argento, ſed omnino ſpiritus nullus eſt in medio ejus.
20 Jehova verò in templo ſanctitatis ſuæ eſt; ſile à conſpectu ejus, ô univerſa terra.

[illegible] hypotheſis, de Babylonii [illegible] [illegible]

[illegible] videlicet Babylonem, totam illam urbem (inquit) cujus conſiliis monitionibus, & habitatores illius ſpoliabant: ſynecdoche: hoc enim membrum ad verſus principium pertinet: ſic ver. 17. 9 *Væ dedito*] ſecundus cauſarum locus, ut diximus in verſum 6. e Heb. *quæſtuoſo quæſtu mali.* *Pro domo*] id eſt, ad ſtabiliendum domum ſuam quæſtu conſceleratiſſimo: ut ſequentia verba exponunt metaphoricè, ad hiſtoriam illius turris alludentia, de qua Geneſ. 11. f Heb. *manu.* 10 *Conſilium*] [illegible] cauſæ præcedentis, qua Propheta per Apoſtrophen ad Babylonium [illegible] exprobrat maleficia, hoc verſu, & augeat hyperbole, ſeq. g Heb. *animam tuam.* 12 *Væ ædificanti*] tertia cauſa, ut dictum eſt verſu 6. cui judicium ſuum a Deo venturum ſubjicitur per [illegible] elegantiſſimam, verſibus ſequentibus. h Heb. *ſanguinibus.* ‖ *Jeremiæ* 51.58. 13 *An non ecce*] explicatio judicii in peccatum iſtud Babyloniorum per theſin. Conveniet (ait Propheta) juſtitiæ Dei ut quicunque populi ita laborant & fatigentur, operis ſui jacturam faciant, & malè ab ipſis parta malè diſpereant. [illegible] ſubjicitur antitheſis: contrà verò (Propheta inquit) æquum [illegible] atque verum [illegible], ut quæcunque in terra gloria Jehovæ cognoſcitur, ejus non [illegible] incolæ: ſed impleantur benedictionibus abundantiſſimè, ut aquæ abundant in mari, ſequenti verſu.

eſt, eadem perſona judicia, [illegible] [illegible] eſt, eodem poculo inebriaberis, & ita [illegible] quàm volueris [illegible] [illegible] [illegible] maximam [illegible]. Eſt igitur violentia Libani [illegible] [illegible]

CAPUT III.

Propheta [illegible] facta confeſſione [illegible] [illegible] conſervationem [illegible] recordatione [illegible] promiſſionum ejus ſe ipſum confirmat, et poſtremò gloriatur ſe etiam in gravisſima [illegible] exultaturum in domino certa fiducia [illegible] ejus.

1 ORATIO Chabakuki Prophetæ, ſecundum [a] odas varias.
2 O Jehova, audiens [b] pronuntiatum

[illegible] pheta quum Dei revelationibus tam multas calamitates [illegible] eventuras; cùm ſuo ipſius, tam aliorum fidelium [illegible] tanquam judice ſiſtit, & orationem hanc fundens [illegible] præſcripſit qua Deum poſſent accedere. Sunt autem [illegible] no partes: petitio verſu 2. narratio argumentorum [illegible] tione, confirmatur, uſque ad verſum 17. & fidei [illegible] ſibus ultimis. *Secundum odas*] id eſt, conſcripta [illegible] certo metrorum genere, ſed ex variis [illegible] [illegible] Pſalm. 7. 1. a *O Jehova*] brevis petitio [illegible] occaſionem poſtulati, nempe timorem quo ſe Propheta [illegible] poſtulatum de ſalute & documentis illius cum populo [illegible] tationis tempore per Dei miſericordiam. b Heb. [illegible] *Pronuntiatum*] id eſt, [illegible] nuntiaſti mihi, & audiendum juſſiſti populo tuo [illegible] capitibus.

[illegible] Jehova opus tuum [illegible] interea temporis [d] conſerva, interea temporis no-
tum facito: in commotione ira miſereri recor-
dare.

3 Deo a meridie veniente, & ſancto e mon-
te Parane, Selah; operuit cœlum decor
ejus, & laude ejus plena fuit terra:
4 Et ſplendor tanquam lux aſſuit, cornua
[illegible] ad manus ipſius ei; quamvis ibi abſcon-
ſio eſſet roboris ejus.
5 Ante ipſum ivit peſtis, & praeceſſit anthrax
ad pedes ejus.
6 Ubi tamen conſtitit, menſus eſt ter-
ram; vidit, & diſturbavit gentes: & diſ-
ſipati ſunt quamvis erant montes [f] æterni,
incurvati ſunt quamvis erant colles [g] per-
petui, cujus fuerant ambulationes perpe-
tuæ.
7 Locum vanitatis vidi eſſe tentoria Æthi-
opidæ, commota ſunt aulæa terræ Midja-
nis.
8 An contra flumina accenſa fuit, Jehova?
an contra flumina ira tua? an contra ma-
re excandeſcentia tua? cùm inſideres e-
quis tuis, curribus tuis [h] ſalutaribus?
9 Nudus alveus factus eſt arcu tuo, jura-
mentis tribuum, ſermone, Sela: flumina diſ-
ſidiſti terræ:

10 Te viderunt [illegible] montes, in-
undatio aquarum tranſivit; edidit abyſſus
vocem ſuam, in altum latera ſua extulit.
11 Sol, Luna ſtetit in habitatione: ad lucem
ſagittæ tuæ itarunt, ad ſplendorem [k] coruſ-
cans haſta tua.
12 Indignatione progreſſurus in terram, ira
trituraturus gentes.
13 Proceſſiſti ad ſalutem populi tui, ad ſalu-
tem cum uncto tuo; fregiſti caput e domo
improbi uſque ad collum, nudando funda-
mentum. Sela.
14 Perforaſti virgis illius caput pagorum
ejus, cùm procellam excitarent ad diſper-
gendum me, exultatio eorum eſſet ac ſi co-
meſturi fuiſſent pauperem [illegible] in ab-
ſcondito.
15 Iter feciſti ad mare uſque equis tuis, ad a-
cervum aquarum multarum.
16 Audivi, commoto ventre meo, ad vocem
palpitantibus labiis meis, invaſura putredi-
ne oſſa mea, denique commoto me in loco
meo; quieſcendum eſſe mihi in die angu-
ſtiæ, cùm aſcendit contra populum hoſtis
turmatim populaturus eum.
17 Quamvis ficus non efflorefceret, & nul-
lus eſſet proventus in vitibus, mentiretur o-
pus olivæ, & agrorum nullus ederet cibum;
abſcinderet hoſtis ab ovili gregem, & nullū
eſſet armentum in bubilibus:
18 Ego tamen in Jehova exultabo, [l] geſtiam
in Deo ſalutis meæ.
19 Jehova Dominus robur meum eſt, qui diſ-
ponit pedes meos tanquam cervarum, & ſu-
per excelſa mea facit ut incedam: magiſtro
ſymphoniæ [l] fidium mearum.

[illegible] adverſum 16. poſterius verò a verbo & promiſſionibus [illegible] proponitur primùm demonſtratio gloriæ & [illegible] populis externis terribilis, [illegible] Pſalm. [illegible] Operuit] Propoſitio [illegible] Luce] [illegible] ut Jobi 37. [illegible] Cornua] id eſt, omnipo- [illegible]

Nudando fund.] id eſt, [illegible] qui [illegible] fundamentum pro ſolo accipi quod calcamus, eſt omnibus [illegible]
14. Perforaſti] id eſt, principem [illegible]

[illegible]

TZEPHANJA.

Caput I.

Deus per Prophetam populo ſuo excidium, idololatriam & [illegible] & flagitia omnia primum denunciat: [illegible], ut alii reſipiſcant, [illegible] cum decernit judicium Dei graviſſimum contra gentes aliquot exteras, cum fructu ſingularibus contra ipſos [illegible]: poſtremò autem judicio contra Judæos primùm, deinde contra alios populos definito, promiſſiones Evangelicas ſubjicit de vocatione gentium, Eccleſiæ inſtauratione, remiſſione peccatorum, ſanctificatione, & gloria æterna per Chriſtum.

1 VERBUM Jehovæ quod fuit ad Tzephanjam filium Cuſchi filii Gedaljæ, filii Amarjæ, filii Chizkijæ, temporibus Joſchijæ, filii Amonis regis Jehudæ.
2 Omnino recepturus ſum omnia a ſuperficie hujus terræ, dictum Jehovæ.
3 Recepturus ſum hominem & jumenta, recepturus ſum aves cœli, & piſces maris, & ruinas cum ipſis improbis: denique exſcindam hominem a ſuperficie hujus terræ, dictum Jehovæ.
4 Extendam enim manum meam ſuper Jehudam, & ſuper omnes habitatores Jeruſchalaimorum; exſcindamque e loco hoc reſiduum Bahalis, & nomen aruſpicum cum ipſis ſacerdotibus:
5 Et qui incurvant ſe ſuper tecta exercitui cœlorum; etiam qui incurvantes ſe jurant per Jehovam, & qui jurant per Malcum ſuum.
6 Tum qui retro aguntur a ſequendo Jehovam; tum qui non quærunt Jehovam, neque requirunt ipſum.
7 Sile a conſpectu Domini Jehovæ; propinqua enim eſt dies Jehovæ, nam apparavit Jehova mactanda animalia, præ-
8 Erit quoque die mactationis Jehovæ, ut animadvertam in ipſos principes, & in filios Regis, & in omnes qui induunt indumento alienigenarum.
9 Et animadvertam in omnem qui inſilit in limen die illa, qui implent domum dominorum ſuorum violentia & dolo.
10 Eritque die illa, dictum Jehovæ, vox clamoris a porta piſcium, & ejulatus a parte ſecunda, & confractio magna ab collibus.
11 Ejulate habitatores cavi: nam ſuccidetur totus populus mercatorum, exſcinduntur omnes argentarii.
12 Eritque tempore illo, ſcrutatus ut Jeruſchalaimam lucernis, ut animadvertam in iſtos homines qui concreti ſunt cum fæcibus ſuis, dicentes cum animo ſuo, non benefacit Jehova, neque malefacit.
13 Erunt enim facultates eorum direptioni, & domus eorum deſolationi: ædificant quidem domos, ſed non inhabitabunt; plantantque vineas, ſed non bibent vinum earum.
14 Propinqua eſt dies Jehovæ maxima, propinqua & feſtina valde; ſonus diei Jehovæ, acerbè clamaturo ibi robuſto.
15 Dies excandeſcentiæ, dies illa, dies anguſtiæ & oppreſſionis, dies vaſtitatis & quaſſationis, dies tenebrarum & obſcuritatis, dies nubis & caliginis.
16 Dies buccinæ & clangoris, contra civitates munitas, & contra angulos altiſſimos.
17 Qua anguſtiis afficiam homines, ut ambulent tanquam cæci, quia Jehovæ peccaverunt: & effundetur ſanguis eorum velut pulvis, & caro eorum velut ſtercora.
18 Neque argentum eorum, neque aurum eorum poterit eripere eos die excandeſcentiæ Jehovæ, cum igne zeli ipſius conſumetur tota hæc terra: nam conſummationem atque acceleratam confecturus eſt cum omnibus habitatoribus hujus terræ.

[illegible]

Caput II.

1 EXCUTITE vos, iteratumque excutite, [illegible]

[illegible]

gens vacua deſiderio:
2 Cùm nondum[b] exequitur decretum, ſicut non-
dum ut gluma tranſierit dies: cùm nondum
invadit vos æſtus iræ Jehovæ, cùm nondum
invadit vos dies iræ Jehovæ.
3 Quærite Jehovam omnes manſueti terræ,
qui jus ejus operamini: quærite juſtitiam,
quærite manſuetudinem, ſi forte abſcon-
damini die iræ Jehovæ.
4 Nam Hhazza derelicta erit, & Aſchkelon
deſolationi: Aſchdodam in ipſo meridie
depellent, & Hhekron exſtirpabitur.
5 Væ habitatoribus tractus maritimi genti
Cerethæorum: verbum Jehovæ contra
vos eſt, Cenaan terra Peliſchtæorum,
ut te perditurum eſſe ita ut nullus ſit ha-
bitator.
6 Eritque tractus maritimus pro caulis, foſſu-
ris paſtorum, & ſeptis gregum.
7 Et erit tractus pro reliquiis domus Jehudæ,
ubi paſcant: in domibus Aſchkelonis ve-
ſpere accubabunt, cùm reviſerit eos Jeho-
va Deus ipſorum, & reduxerit captivam tur-
bam ipſorum.
8 Audivi opprobrium Moabitarum, & con-
vitia Hhammonitarum, quibus probris af-
fecerunt populum meum, ut ampliaverint
ſeſe per terminum illorum.
9 Idcirco ut vivo ego, dictum Jehovæ Dei
Jiſraëlis; Moab tanquam Sedom erit, &
Hhâmonitæ ut Hhamora, locus derelictus
urticæ, & fodinæ ſalis, ac deſolationis locus
uſque in ſeculum: reliquiæ populi mei diri-
pient eos, & reliquum gentis meæ poſſide-
bunt eos.
10 Hoc eis erit pro faſtu eorum, quia probris
affecerunt, & ampliârunt ſeſe ſuper po-
pulum Jehovæ exercituum.
11 Terribilis erit Jehova in eis, nam emacia-
bit omnes deos terræ, & incurvabunt ſe
ei quiſque e loco ſuo, omnes regiones gen-
tium.
12 Etiam vos Æthiopes, confoſſis gladio
meo eſtis.
13 Nam extendet manum ſuam verſus A-
quilonem ut perdat Aſſyriam; diſponet-
que Ninevem desolationi, ſiccam ut deſer-
tum.
14 Et cubabunt in ea greges, omnes be-
ſtiæ gentium, tum platea, tum anataria, in
malogranatis ejus pernoctabunt: vox
cantabit in feneſtra, deſolatio in poſte, cùm
cedrum ejus nudaverit.
15 Hujuſmodi erit civitas illa exultabunda,
quæ reſidet ſecurè, quæ dicit cum animo
ſuo, ego ſum, & præter me nulla eſt ampli-
ùs: quomodo eſt deſolationi, cubile beſtiis!
dum quiſquis tranſibit per eam, ſibilabit, a-
gitabit manum ſuam.

Cedrum ejus] id eſt, cedrinas ejus tabulas, [illegible]
[illegible] 15 *Ego ſum*] ut Jeſcha. 47. 8. *ſibilabit*] ut 1. Reg. 9. 8.
Agitabit] id eſt, digito per ludibrium demonſtrabit, & jactato brachio ludi-
ficabitur: ſynecdoche.

Deſolationi] quæ
pluribus ſignis ex-
primitur ſeq. verſu.
14 *Tum platea*]
vide Jeſchahh. 34. 11.
Malogranatis] id
eſt, ornamentis ſum-
marum ædium, quæ
inter acroteria no-
tantur, ut Hha-
mos 9. 1.
Vox] videlicet in-
auſpicatarum avi-
um, cujuſmodi no-
minantur Jeſchahh.
13. ſub finem, & 34.
11. & ſequentibus.

Caput III.

1 VÆ ingluvici, & contaminatæ; civitati
huic opprimenti.
2 Non auſcultat voci, non accipit di-
ſciplinam: à Jehova non confidit, ad Deum
ſuum non appropinquat.
3 Principes ejus in medio ejus ſunt leones
rugientes; judices ejus lupi veſpertini, qui
non rodunt oſſa in matutinum uſque.
4 Prophetæ ejus rapidi, viri perfidioſiſſimi:
ſacerdotes ejus prophanant rem ſanctam,
vim faciunt legi.
5 Jehova juſtus in medio ejus non facit ini-
quitatem, unoquoque mane jus ſuum e-
dit in lucem, non deeſt; ſed neſcit iniquus
erubeſcere.
6 Exſcidi gentes, deſolatæ ſunt extremita-
tes earum, deſtruxi vicos earum, adeò ut
nullus tranſiret; ita ſunt exinanitæ civitates
earum, ut non ſit quiſquam, ut nullus ſit ha-
bitator.
7 Dicebam utique timebis me, accipies di-
ſciplinam, ut non exſcinderetur habitacu-
lum ejus, utcunque animadverterem in
eam: veruntamen inde a diluculo corru-
perunt omnes actiones ſuas.
8 Idcirco præſtolamini me, dictum Jehovæ,

[illegible]

in diem quo [illegible] ad prædam;
nam jus meum eſt ut recipiam gentes, ut
congregem regna, ut effundam ſuper illas
indignationem meam, totū æſtum iræ meæ:
cùm igne zeli mei abſumpta fuerit tota
hæc terra.
9 *Tunc enim *mutabo in populis labium ut
purum ſit; quo invocent omnes nomen Je-
hovæ, colendo eum *humero uno.
10 *E tranſfluviis illis partibus Æthiopiæ *ſup-
plices mei, filia diſperſorum meorum affe-
rent munus meum.
11 *Tempore illo non erubeſces ab omnibus
actionibus tuis, quibus defeceris a me: nam
tunc amovero e medio tui exultantes de fa-
ſtu tuo, ut non pergas efferre te ampliùs in
monte ſanctitatis meæ;
12 Reliquero autem in medio tui populum
pauperem tenuemque, qui ſe recipient ad
nomen Jehovæ.
13 Reliquiæ Jiſraëlis non facient iniquitatē,
neq; loquentur mendaciū, neq; invenietur
in ore eorum lingua doloſa: ſed ipſi paſcen-
tur & recubabunt, nemine perterrente.
14 *Cane filia Tzijonis, clangite Jiſraëlitæ;
lætare & exulta ex toto animo, filia Je-
ruſchalaimorum.
15 Amoviſſe Jehovam judicia tua, [illegible]
viſſe inimicos tuos: regem Jiſraëlis Jeho-
vam eſſe in medio tui, fore ut non timeas
malum ampliùs.
16 Die illo dicetur urbi Jeruſchalaimorum,
ne timeto; Tzijoni, ne remittuntor manus
tuæ.
17 Jehova Deus tuus in medio tui potens
ſervaturus eſt, gaviſurus de te lætitia, con-
quieturus in amore ſuo, exultaturus de te
cantu, dicens,
18 *Mæſtos propter conventum recipiam, [illegible]
te ſunt; onuſtos propter onus impoſitum [illegible]
opprobrium.
19 Ecce me *conficiente cum omnibus [illegible]
gentibus te, tempore illo; ſimul ſervabo
claudicantem; & depulſam congregabo,
diſponamq; *eis laudem & nomen in tota
terra, *pudoris eorum.
20 Tempore illo adducam vos, quo inquam
tempore congregavero vos: nam diſpoſitu-
rus ſum vobis nomen & laudem in om-
nibus populis terræ, me reducente ca-
ptivas turbas veſtras in oculis veſtris, ait Je-
hova.

9 *Tunc enim*] videlicet eum vos [illegible] Humero uno] [illegible] 11 Tempore] ſecundum locum [illegible] 14 Cane] [illegible] duobus verſibus: cujus prædicationis cauſa proponuntur omnium teſtificatio quaſi Eccleſiæ acclamatio, ver. 16. Dei verbo confirmatio, inde ad finem capitis.

CHAGGAI.

Caput I.

Deus per Prophetam negligentiam Judæorum in extruendo templo ipſius reprehendit, & convincens eos partim a ſtructura privata ipſorum & rei familiaris procuratione, partim ab anteacta Dei judicum, hortatur ut reſipiſcentes ſeriò in opus ipſius incumbant; incumbentes verò promiſſione præſentiæ ſuæ confirmat; tum promovente opere oſtendit; utcunque ſtructura non ſit cum altera priore comparanda, gloriam tamen majorem adfore præſentia Dei, ſanctificatione, & pace in Chriſto: deinde loco anguſtiarum præcedentium omnia commoda premiſſis adventura: ac poſtremò omnibus ſideliſſimis prophetiam de regno Chriſti in Evangelio.

1 *ANNO *ſecundo *Darii
Regis menſis ſexto, die
primo menſis; fuit ver-
bum Jehovæ *per Chag-
gaium Prophetam ad
Zerubbabelem *filium
Schealtielis ducem Je-
hudæ, & ad Jehoſchu-
hham filium Jehotzadaki ſacerdotem max-
imum, dicendo;
2 *Sic edixit Jehova exercituum ut dicam;
populus hic dicunt *non adveniſſe tempus,
tempus quo domus Jehovæ ædificetur.
3 Fuit itaque verbum Jehovæ per Chaggai-
um Prophetam, dicendo,
4 *An tempus eſt vobis, heus vos, *deſidendi
in domibus veſtris contabulatis; cùm do-
mus hæc vaſta eſt?
5 Quapropter nunc ſic ait Jehova exercitu-
um, *adhibete animum veſtrum ad vias ve-
ſtras.
6 *Seritis multum, & infertis parum; come-
ditis, minimè verò ad ſaturitatem; bibitis,
ſed minimè *affatim; induimini, ſed nemo
ita ut ſit calor ipſi: & qui mercedem repor-
tat ſibi, mercedem reportat *in loculum
pertuſum.
7 Sic ait Jehova exercituum, adhibete ani-
mum ad vias veſtras.
8 Aſcendite in *iſtum montem, & afferentes

1 *Anno ſecundo*] Hujus prophetiæ, [illegible] ad opus Dei [illegible]

[illegible] illud implendum accinxerint, reliqua capita [illegible] Deus [illegible] cum ſecunda domo erit [illegible] ad [illegible] populi [illegible] promiſſio regni Chriſti, [illegible] ad finem [illegible] a [illegible] b [illegible] ad verſum 7. & mandatum, loquutionibus.

tentiam [illegible] & jus ædificandi [illegible] obvertis plurimum [illegible] ut hæc nobis [illegible] ne videamus qui [illegible] ita non [illegible] ſervos Dei [illegible] prophetæ [illegible] Judæorum [illegible] Dei [illegible] templum, & cultus [illegible] 4. [illegible] 5. [illegible] 6. [illegible]

8 *Iſtum montem*] Tzijonem.

[illegible] domum hanc; ut acceptum
[illegible] ᶜ glorificem me, ait Jehova.
9 [illegible] ad multa, ſed ecce ad pauca per-
[illegible]; & quod infertis ᶠ domum, ᵍ efflo il-
[illegible]: quamobrem? dictum Jehovæ exerci-
tuum, ᶜ propterea quod domus mea eſt va-
[illegible], & vos curratis quiſque pro domo ſua.
10 [illegible] contra vos ᵍ cohibentur cœli a
rore, & terra cohibetur frumento ſuo,
11 Me advocante ſiccitatem ſuper hanc ter-
ram, & ſuper hos montes, & ſuper frumen-
tum, & ſuper muſtum, & ſuper oleum, & ſu-
per id quod prolatura eſſet hæc terra: eti-
am ſuper homines, & ſuper jumenta, deni-
que ſuper omnem laborem manuum.
12 ᵃ Auſcultavit autem Zerubbabel filius
[illegible] & Jehoſchuahh filius Jehotza-
daki ſacerdos maximus, & totæ reliquiæ po-
puli voci Jehovæ Dei ſui, & verbis Chag-
gai Prophetæ, cum miſiſſet eum Jehova
Deus ipſorum: timueruntque populus a fa-
cie Jehovæ.
13 ᵇ Tunc locutus eſt Chaggai legatus Jeho-
væ [illegible] legatione Jehovæ populo, dicendo;
ᶜ Ego vobiſcum ſum, dictum Jehovæ:
14 ᵈ Concitavitque Jehova ſpiritum Zerub-
babelis filii Schaltielis ducis Jehudæ, & ſpi-
ritum Jehoſchuhhæ fi[lii] Jehotzadaki ſacer-
dotis maximi, & ſpiritum reliquiarum toti-
us populi; ut venientes facerent opus in
domo Jehovæ exercituum Dei ſui:
15 Die vigeſimo quarto menſis ſexti, anno ſe-
cundo Darii Regis.

[illegible]

CAPUT II.

1 ᵃ MENSE ſeptimo, vigeſimo primo die
menſis; fuit verbum Jehovæ ᵇ per
Chaggaium Prophetam, edicendo,
2 Alloquere jam Zerubbabelem filium Schal-
tielis ducem Jehudæ, & Jehoſchuhham fi-
lium Jehotzadaki ſacerdotem maximum;
& reliquias populi, dicendo,
3 ᶜ Quis inter vos eſt reliquus, qui viderit do-
mum iſtam in gloria ejus priore? & qualem
vos videtis eam nunc, nonne ᵇ ad illam tan-
quam nihil eſt in oculis veſtris?
4 Attamen nunc confirmare Zerubbabel, di-
ctum Jehovæ, & confirmare Jehoſchuahh fi-
li Jehotzadaki ſacerdos maxime, & confir-
mare univerſe popule hujus terræ, dictum
Jehovæ, & perficite: ſum enim vobiſcum,
dictum Jehovæ exercituum,
5 ᵃ Cum ᵇ VERBO, ᶜ quo pepigeram vobiſ-
cum exeuntibus vobis ex Ægypto, & ſpiritu
[illegible] in ᵉ vobis: ne timeatis.
6 Sic enim ait Jehova exercituum, ᶠ adhuc
ſemel (ᵍ parum illud eſt) cum ego ᶜ commo-
turus ſum cœlos, & terram, & mare, & ſic-
cum:
7 Et commoturus ſum omnes gentes, ut ve-
niant ᵈ ᵉ deſiderati omnium gentium; & im-
pleturus domum hanc gloria, ait Jehova ex-
ercituum.
8 ᶠ Meum eſt argentum, & meum eſt aurum;
dictum Jehovæ exercituum:
9 Sed major futura eſt gloria domus hujus po-
ſterioris quam illius prioris, ait Jehova ex-
ercituum; nam in loco hoc diſponam pa-
cem, dictum Jehovæ exercituum.
10 ᵍ Vigeſimo quarto die noni menſis, anno ſe-
cundo Darii; fuit verbum Jehovæ per Chag-
gaium Prophetam, dicendo,
11 Sic ait Jehova exercituum; interroga jam
ʰ ſacerdotes de lege, dicendo;
12 ⁱ En, tuleritne aliquis carnem ᵏ ſanctam in a-
la veſtis ſuæ, vel tetigerit ala ſua panem,
aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut
ullum cibum; ˡ an ſanctificabitur? cui re-
ſpondentes ſacerdotes dixerunt, non.
13 Deinde dixit Chaggai, ſi tetigerit immun-
dus ᵐ ex cadavere quicquam iſtorum, an im-
mundum erit? cui reſpondentes ſacerdotes
dixerunt, immundum erit.
14 Reſpondens itaq; Chaggai, dixit ⁿ ita popu-
lus iſte, & ita gens iſta coram me fuit, dictũ
Jehovæ, & ita totum opus manuum iſto-
rum: imò quòd obtulerunt ᵒ ibi, immun-
dum fuit.
15 ᵖ Nunc etiam adhibete jam animum veſtrũ
ab hoc die & ad eos qui præceſſerunt; ᑫ ex-

[illegible] locum quidam [illegible] interpretantur, [illegible] diſtinctionem horum [illegible] & à Prophetæ [illegible] [illegible] Dei [illegible] Chriſto ſervatore noſtro & cum Spiritu ſancto [illegible] ſuæ [illegible] Jeſus de [illegible] Verbo] ut etiam vocatur 1.Johan.5. 21.

Quo pepigeram] id eſt, in quo, per quem, & propter quem vos acceptos habueram, & receperam in fœdus: quamobrem idẽ etiã appellatur angelus fœderis, Mal.3.1.

Stante in vobis] ut Rom.8.9.& 11.

c Heb. [illegible]

§ Heb.12.26.

Adhuc ſemel] A[illegible] [illegible] ſecundis repetitione, [illegible] & confirmatione opus eſt per Evangelium Chriſti. Parum illud] nempe quod pepigeram vobiſcum exeuntibus ex Aegypto. Nam lex per [illegible] nihil [illegible] ad literam ſeneſcentem & occidentem [illegible] Rom.8.3.& 2.Cor.3. Evangelium [illegible] (quod ſucceſſit legi) [illegible] 12.26.& ſequentibus. Commovebo] virtute ſpiritus & prædicatione Evangelii apud omnes gentes: ſequent. verſus vide Heb.12.26. & ſequentibus.

d Heb. [illegible] 7 Deſiderati] id eſt, quoſcunque [illegible] gentibus elegero.

8 [illegible] id eſt, [illegible] & argento ornata, ne [illegible] [illegible] ſupra 1.1. quæ Propheta [illegible] antecedentia, & [illegible] in typis legalibus [illegible] ad ver. 14. [illegible] ad ver. 16. Hoc autem [illegible] & veruntur [illegible] Levit. [illegible] 12 [illegible]

[illegible] Levit. 21. [illegible] Heb. [illegible] 14 Ita populi] [illegible]

[illegible]

nientes ad lacum ut exhaurirent quinquaginta [illegible]

17 Percussi apud vos [illegible] & [illegible] grandine totum opus [illegible] & nullus apud vos ad me convertebatur [illegible]

18 Adhibete [illegible] animum vestrum [illegible] die hoc [illegible] quarto [illegible] nono, [illegible] fundatum fuerat templum Jehovæ, adhibete animum vestrum.

19 An adhuc semen [illegible] granario, adeoque vitis, & ficus, & malus punica, & [illegible] olea non protulit? [illegible] hoc ipso die benedicturus sum.

ZECARJA.

ARGUMENTUM.

LIBER Zecarjæ prophetæ est totus propheticus & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] populum hortatur ad resipiscentiam, [illegible] Christi intercedentis apud Deum Patrem, misericordiam Dei Ecclesiam restituentis, [illegible] [illegible] Ecclesiæ, [illegible] [illegible] animadversionem, Christi & Ecclesiæ [illegible] asticam animadversionem in Judæos improbos, bonorumque in Babylonia [illegible] & ubivis terrarum apud Gentes versantium sanctificationem in Christo [illegible] lentibus de jejunio respondet minime hoc a Deo imperari, sed [illegible] sanctificationis, [illegible] missiones dari, de quibus exultandum sit in Domino [illegible] [illegible] [illegible] Christi [illegible] [illegible] Ecclesiæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in reliquiis permansuram [illegible] Deus electos ex Judæis & gentibus [illegible]

CAPUT I.

[illegible]

1 MENSE octavo, anno secundo Darii [illegible] Jehovæ ad Zecarjam filium [illegible]

[illegible]

10 Tunc respondens vir ille qui stabat inter myrtos, dixit, hi sunt quos misit Jehova ad perambulandum terram.

11 Et responderunt Angelo Jehovæ [illegible] inter myrtos, dixerunt, perambulavimus terram; & ecce tota terra desidet, & tranquilla est.

12 Tunc loquutus est angelus Jehovæ [illegible] Jehova exercituum, quousque tu non [illegible]

[illegible]

per eum Prophetam, dicendo,

2 Infensus fuit Jehova contra patres vestros [illegible]

3 Quamobrem edicito illis, sic ait Jehova [illegible] [illegible] [illegible]

4 Ne sitis similes patribus vestris [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

partis meis. [illegible] Lament. 1.18. & 2.17.

[illegible] quemadmodum [illegible] ſtrum, ita egit nobiſcum.

[illegible] ſebhat, anno ſecundo Darii: [illegible] Jehovæ ad Zechariam filium [illegible] filii [illegible] Prophetam, quod [illegible]

8 [illegible] quod ecce [illegible] inſidebat [illegible] ſtabat inter myrtos quæ erant in profundo: poſtea verò equos rufos, [illegible] albos.

9 Cumque dicerem, quid ſibi volunt iſti, Domine mi? dixit ad me Angelus ille qui alloquebatur me, ego oſtendam tibi quid ſibi volunt iſti.

10 Tunc reſpondens vir ille qui ſtabat inter myrtos, dixit, hi ſunt quos miſit Jehova ad perambulandum terram.

11 Et reſpondentes Angelo Jehovæ ſtanti inter myrtos, dixerunt, perambulavimus terram; & ecce tota terra deſidet, & tranquilla eſt.

12 Tunc loquutus angelus Jehovæ dixit, ô Jehova exercituum, quouſque tu non miſereberis Jeruſchalaimi, & civitatum Jehudæ, [illegible] jam ſeptuaginta annis?

[13] [illegible] Jehova [illegible] verba bona, verba conſolatoria.

[illegible]

[illegible] alloquebatur me, proclama [illegible] in [illegible] Jeruſchalaima [illegible] zelo magno:

15 Fervore enim maximo fervens contra gentes iſtas [illegible] adjutrices fuerunt in malum.

16 Idcirco ſic ait Jehova, reverſus ſum ad urbem Jeruſchalaimorum miſericorditer; domus mea ædificabitur in ea, dictum Jehovæ exercituum; & regula extendetur ſuper Jeruſchalaima.

17 Ampliùs proclama dicendo, ſic ait Jehova exercituum, adhuc diſpergentur civitates meæ præ bono; & conſolabitur Jehova adhuc Tsijonem, & eliget adhuc Jeruſchalaima.

[illegible] Pater verbis [illegible] & Eccleſiæ ſalute [illegible] conſolatio [illegible] erga Eccleſiam [illegible] verſibus [illegible] ipſius, verſu 16. & 17. quæ omnia ex ordine ſequentibus exervantur.

15 *Adjutrices fuerunt*] id eſt, afflictis aggravaverunt afflictionem tota facultate ſua: quod de Babyloniis dicitur, Jeſchahh. 47. 6. de aliis verò gentibus Jechezk. 25. 16 *Ædificabitur*] id eſt, perficietur invitis hoſtibus: [illegible] incepto confirmat, ut fecit Chaggai 1. 13. priorem promiſſionem [illegible] *Regula extendetur*] id eſt, urbs quoque ipſa ædificabitur, ſynecdochicè: prout poſt annos fermè viginti Nechemja duce effectum eſt, Nechem. 2. & ſequentibus. 17 *Ampliùs*] alter promiſſionum locus, quaſi dicat, non tantùm promiſſiones illas temporarias & aſpectabiles effectas [illegible] & ineſtimabiles profuſurus in Eccleſiam re ipſa & verbo, ſecundum electionem & conſilium æternum meum in Chriſto.

Adhuc diſpergentur] id eſt, [illegible] profequar & cumulabo [illegible] copia non capiantur anguſtiis Judææ [illegible] benedictiones illas: vide Jeſchah. 49. 18. & ſequentibus. [*Eliget*] id eſt, promiſſa [illegible] ab æterno ſuos eligit Deus [illegible] eligere quoque in [illegible]

Caput II.

1 Et ſublatis oculis meis vidi, & ecce erant quatuor cornua.

2 Et dicente me ad angelum qui alloquebatur me, quid ſunt iſta? dixit ad me, iſta ſunt illa cornua quæ ſparſerunt Jehudam, Iſraëlem, & Jeruſchalaima.

3 Deinde oſtendit mihi Jehova quatuor fabros:

4 Et cùm dicerem, quid iſti veniunt facturi? eloquutus eſt dicendo, illa cornua quæ ſparſerant Jehudam, adeò ut quiſquam non extulerit caput ſuum; jam venerunt iſti ad deterrendum illa, ad dejiciendum cornua gentium, quæ ſuſtulerant cornu in terram Jehudæ ad ſpargendum eam.

5 Iterum ſublatis oculis meis videns quod ecce virum, & in manu ejus funiculum dimenſorium!

6 Dixi, quò vadis? qui dixit ad me, ad menſurandum Jeruſchalaima; ut videam quanta ſit latitudo ejus, & quanta longitudo ejus.

1 *Et ſublatis*] Secunda hæc pars, narratio (ut diximus ſuprà 1. 7.) exponit modum quo Deus uſus eſt in præſtandis promiſſionibus antecedentibus. Primùm enim adverſariorum Eccleſiæ ruina exponitur, verſibus quatuor; deinde urbis ædificatio, verſu 5. & 6. ac poſtremò Eccleſiæ Chriſti amplificatio per Evangelium, verſu 7. & ſequentibus: quæ tria ex ordine poſita fuerant, tribus verſibus proximè præcedentibus.

Quatuor cornua] quibus adumbrantur hoſtes qui [illegible]

Anno octavo, anno ſecundo Da[illegible]

[illegible]

[illegible] Chriſti in gentes propagatio per Evangelium.

7 Ecce

7 Ecce quum angelus ille qui loquebatur mecum procederet, angelus alius prodiit
obviam ipsi:
8 Cui edixit, curre, alloquere puerum
istum, dicendo; per pagos habitabunt
urbs Jeruſchalaimorum; præ multitu-
dine hominum & jumentorum verſantium
in ea:
9 Et ego ero ei, dictum Jehovæ, murus ig-
neus circumquaque; & gloriæ ero in medio
ejus,
10 Heus heus, jam fugite è terrâ Aquilonis,
dictum Jehovæ, cùm expanderim vos quàm
latè patent quatuor venti cœlorum, dictum
Jehovæ.
11 Heus Tzijon, libera te; quæ deſides apud
filiam Babyloniæ.
12 Nam ſic ait Jehova exercituum, qui
poſt *inductam* gloriam, miſit me contra
gentes iſtas quæ deprædatæ ſunt vos; quia
qui tangit vos, tangit pupillam oculi ip-
ſius:
13 Nam ecce ego agitaturus ſum manum
meam contra illas, & erunt prædæ ſervis
ſuis: ita agnoſcetis Jehovam exercituum
miſiſſe me.
14 Cane & lætare filia Tzijonis; quia ecce
venturus ſum & habitaturus in medio tui,
dictum Jehovæ:
15 Et adjungentes ſe gentes multæ Jehovæ
die illo, erunt mihi populus, & habitabo in
medio tui: ita agnoſces Jehovam exerci-
tuum mittere me ad te.
16 Tum poſſidebit Jehova Jehudam portio-
nem ſuam in terra ſancta, & eliget rurſus
Jeruſchalaima.
17 Sile univerſa caro a facie Jehovæ, cùm
excitatus fuerit ex habitaculo ſanctita-
tis ſuæ.

CAPUT III.

1 Poſtea oſtendit mihi Jehoſchuhham
ſacerdotem maximum, ſtantem coram
angelo Jehovæ, & Satanam ſtantem
ad dexteram ejus, ut adverſaretur ei.
2 Dixerat autem Jehova ad Satanam, in-
crepet Jehova te, ô Satan, increpet, inquam,
te Jehova, qui eligit Jeruſchalaimam: annon
hic eſt titio ereptus ex igne?
3 Jehoſchuhham autem cùm eſſet indutus ve-
ſtibus ſordidis, & ſtaret coram ipſo angelo,
4 Reſpondens angelus alloquutus eſt eos
qui ſtabant coram ſe, edicendo, auferte
veſtes iſtas ſordidas ab eo; & dixit ei,
vide, tranſtuli a te iniquitatem tuam, & in-
duam te mutatoriis veſtibus;
5 Edixitque, imponunto cidarim mundam
capiti ejus: impoſuerunt itaque illi cidarim
mundam capiti ejus, & induerunt eum veſti-
bus, angelo Jehovæ adſtante.
6 Tum conteſtatus eſt angelus Jehovæ Je-
hoſchuhham, dicendo,
7 Sic ait Jehova exercituum, ſi in viis meis
ambulabis, & ſi obſervationem meam ob-
ſervabis, & tu cùm jus dicis domui meæ,
tum etiam obſervabis atria mea; atque
dabo tibi ambulationes inter aſſiſtentes
iſtos.
8 Audi jam, Jehoſchuhham ſacerdos maxime,
tu & amici tui qui ſedent coram te, quan-
doquidem viri oſtento ſunt: ecce ego addu-
cturus ſum ſervum meum, Germen,

[illegible]

CAPUT IIII.

[illegible]

13 Qui cùm alloqueretur [illegible] dicendo, an
nescis quid sibi vellet ista? dixi, non Domine
[illegible]
14 Itaque dixit, hi [illegible] qui
permanent apud Dominum totius terræ.

[illegible]

CAPUT V.

1 DEINDE rursus attollens oculos meos
vidi, quod ecce volumen volans.
2 Cumque diceret ad me, quid tu vi-
des? dixi, video volumen volans, longitu-
dine viginti cubitorum, & latitudine decem
cubitorum.
3 Tum dixit ad me, hanc exsecrationem pro-
cessuram in superficiem totius terræ, quia
quisquis furatur, ex hoc *populo*, ut illa, se
innocentem asserit; & quisquis jurat, ex
hoc *populo*, ut illa, se innocentem asserit.
4 Hanc profero, dictum Jehovæ exercituum,
ut invadat domum furis, & domum jurantis
per nomen meum falsò: commoransque in
domo ejus consumat eam, & ligna ejus, ac
lapides ejus.

[illegible]

5 Postea

[illegible]

6 Dicenti autem mihi, quid est? dixit, [illegible]
[illegible]
7 [illegible] quae sedebat in me-
dio illius Epha.
8 [illegible]
que massam illā plumbi [illegible]
9 [illegible] oculos meos [illegible], quum
ecce duae mulieres prodibant, habentes
ventum in alis suis, quibus erant alae similes
alis ciconiae; efferebantque Epham illam
inter terram & coelum.
10 Me autem dicente ad angelum qui allo-
quebatur me, quò istę deferunt Epha hanc?
11 Dixit ad me, ut ædificet sibi domum in
terra Schinhharis, ubi stabiliatur & collo-
cetur in Basi sua.

[illegible]

[illegible] racti Babylonia, Judaeam [illegible] Ecclesiam constituit, & ab impiis illis quibus commacula erat Ecclesia repurgavit, Nehem. 9 & 10. alterum, cum Nehemia adhibito Sacerdotum consilio similiter fecit, ut legimus Nehem. 13. [illegible] appellationem mulieris [illegible] cum muliere comparatur Ecclesia, sive singularis aliqua sit, sive catholica: duae verò ponuntur mulieres ad distinguenda duo illius tempora. [illegible] Habentes ventum] Id est, expedi- [illegible]

[illegible]

Caput VI.

1 Deinde rursus attollens oculos meos
vidi, quum ecce quatuor currus prodi-
[illegible]

3 In curru [illegible]
[illegible]
4 Itaque [illegible]
alloquebatur me; quid sunt haec, do-
mine mi?
5 Et respondens [illegible]
[illegible]
6 [illegible]
gressi sunt [illegible]
bi illi egrediuntur post eos; [illegible]
guttati egrediuntur in terram [illegible]
nam.
7 Badii enim egressi [illegible]
obambularent terram hanc [illegible]
dixit, ite, obambulate terram hanc: & o-
bambularunt [illegible]
8 Et accersitum [illegible] alloquutus est me, di-
cendo, vide, hi qui egressi sunt [illegible]
Aquilonalem, [illegible]
[illegible] in terra Aquilonali [illegible]
9 Tum fuit verbum Jehovae [illegible]
10 Accipe [illegible] deportatis, a Cheldai, &
Tobija, & a Jedahja; [illegible]
[illegible] domum Josijae fi-
lii Tzephanjae, qui venerunt e Babylone.
11 Accipe igitur [illegible]
[illegible] ac imponito capiti Jeho-
schuhi filii Jehotsadaki sacerdotis maximi:
12 Quem alloquitor, dicendo, sic ait Jehova
[illegible]
[illegible]
[illegible] templum Jehovae.
13 Is enim ædificaturus est templum Jeho-
vae, idemque reportaturus decorem, &
sessurus ac dominaturus in solio suo, e-
ritque sacerdos in solio suo, & consilium pa-
cis erit inter ambos.
14 Quamobrem [illegible]
esto pro Chelemo, & pro Tobija, & pro Je-
dahja, & pro Chene filio Tzephanjae in
memoriale in templo Jehovae.

[illegible]

[illegible]

CAPUT VII.

1 POST haec anno quarto Darij regis fuit verbum Jehovae ad Zecarjam quarto die mensis noni, Cisleu [illegible]

2 [illegible] domum Dei Scha[illegible] [illegible] Regem-Melech, & viros suos; ad deprecandum faciem Jehovae;

3 [illegible] qui aderant domui Jehovae exercituum & Prophetis, dicendo, an fleturus sum [illegible] quinto, [illegible] quemadmodum feci jam [illegible]

4 [illegible] verbum Jehovae exercituum, [illegible]

5 Alloquere totum populum hujus terrae, & [illegible] jejunastis & planxistis [illegible] septimo [illegible]

[illegible]

[illegible] non fuisse in ore [illegible] ipsi [illegible]
6 [illegible]
[illegible]
7 Nonne, [illegible] ver-
ba illa quae proclamavit Jehova per pro-
phetas priores, [illegible]
[illegible] tranquilla [illegible]
[illegible]
humilem regionem [illegible]
8 Fuitque verbum Jehovae ad Zecarjam, di-
cendo:
9 Sic loquutus fuerat Jehova exercituum,
[illegible] benignita-
temque & misericordiam exercete [illegible] alter
[illegible]
10 Viduamque, aut pupillum, peregrinum,
[illegible]
[illegible] animo
[illegible]
11 Sed renuerunt attendere, & praebuerunt
humerum refractarium: aures[illegible]que suas ag-
gravarunt ne audirent.
12 Et cor suum disposuerunt ut lapidem
[illegible], ne audirent legem ipsam &
verba quae mittebat Jehova exercituum
spiritu suo per Prophetas illos priores: un-
de fuit fervor *irae* magnus a Jehova exerci-
tuum.
13 Fuit enim quemadmodum clamantem
ipsum non audiverant, ut ita clamantes ip-
sos non audierim, ait Jehova exercituum.
14 Sed turbine disjeci eos in omnes gen-
tes quas non noverant, & terra haec desola-
retur post eos, destituta transeunte & re-
deunte: ita disposuerunt terram deside-
rabilem in desolationem.

CAPUT VIII.

1 DEINDE fuit verbum Jehovae exer-
cituum, dicendo,
2 Sic ait Jehova exercituum, Zelotypus
fui Tsijonis zelotypia magna, & aestu
magno zelotypus fui ipsius.
3 Sic ait Jehova, reversus sum ad Tsijonem,
& habito in medio Jeruschalaimorum: ut
vocetur urbs Jeruschalaimorum civitas ve-
ritatis, & mons Jehovae exercituum mons
sanctitatis.
4 Sic ait Jehova exercituum, Adhuc sede-
bunt senes & anus in plateis Jeruschalai-
morum, habens quisque scipionem suum
in manu sua prae multitudine dierum.
5 Et plateae civitatis replebuntur pueris &
puellis ludentibus in plateis ejus.
6 Sic ait Jehova exercituum, Si mirabile est
in oculis reliquiarum populi hujus diebus
his [illegible] mirabile erit?
dictum Jehovae exercituum.
7 Sic ait Jehova exercituum, Ecce ego serva-
turus sum populum meum [illegible] Orien-
tis, & e terra occasus solis.
8 Et reducturus eos ut habitent [illegible] Jeru-
salaimis; eruntque mihi populus, & ego ero
eis Deus [illegible]

[illegible]

[illegible]

11 Nunc verò non sum ut diebus illis priori-
bus ego, reliquiis populi hujus: dictum Je-
hovæ exercituum.
12 Nam semen [illegible] pacis erit, vitis edit fructum
suum, & terra [illegible] proventum suum, [illegible]
edunt rorem suum: denique faciam ut possi-
deant reliqu[illegible] populi hujus omnia illa.
13 [illegible] ut quemadmodum fuistis maledi-
ctioni in gentibus, ô domus Jehudæ, & do-
mus Jisraëlis; ita servabo vos & sitis benedictio-
ni: ne timetote, confirmantor manus vestræ.
14 Sic enim ait Jehova exercituum: quem-
admodum cogitaveram malo afficere vos,
cùm iram excitassent mihi patres vestri, ait Je-
hova exercituum, neque pœnituit me:
15 Ita conversus cogito diebus his benè af-
ficere Jeruschalaimam & domum Jehudæ; ne
timetote.
16 Hæc sunt res quas facturi estis: loquimini
veritatem alter cum altero; [illegible] veritatis &
pacis jus dicite in portis vestris.
17 Et alter malum alterius ne cogitetis cum
animo vestro, & juramentum falsum ne
[illegible] hæc sunt quæ odi, dictū
Jehovæ.
18 Fuit igitur verbum Jehovæ exercituum
ad me, dicendo,
19 Sic ait Jehova exercituum, Jejunium quar-
ti mensis, & jejunium quinti, & jejunium sep-
timi, & jejunium decimi futurum est domui
Jehudæ gaudio, & lætitiæ, & in solemnitates
hilares: [illegible] veritatem & pacem amate.
20 Sic ait Jehova exercituum; adhuc erit
cùm venient populi, & habitatores civita-
tum multarum:
21 Et adibunt habitatores unius alteram di-
cendo; eamus [illegible] ad deprecan-
dum faciem Jehovæ, & ad quærendum Je-
hovam exercituum; eam ego quoque.
22 Ita venient populi multi, & gentes nume-
rosæ, ad quærendum Jehovam exercituum Jeru-
schalaimis, & ad deprecandū faciē Jehovæ.
23 Sic ait Jehova exercituum, [illegible] diebus illis
[illegible] hominum ex omni-
bus linguis gentium, [illegible]
viri Jehudæi [illegible]
[illegible] Deum [illegible]

[illegible]

1 Prophetia [illegible]
[illegible] Damascus [illegible] Je-
hovæ est oculus [illegible]
nium tribuum Jisraëlis.
2 Quin etiam Chamath [illegible]
illā: Tyrum & Tzidonem, quamvis [illegible]
ent sit valde,
3 Et ædificaverit Tyrus munitionem sibi, &
coacervaverit argentū quasi pulverē, & ob-
ryzum aurum quasi lutum platearum:
4 Ecce Dominus expellet eam, & percutiet
[illegible] in mare [illegible]
ipsa igne absumetur.
5 Videns Aschkelon timebit, [illegible]
dolebit quoque valde; etiam [illegible]
quòd pudefecerit ipsam expectatio [illegible]
ibitque Rex e Hhazza, & Aschkelon [illegible]
habitabitur.
6 [illegible] Aschdodi, denique
[illegible] Pelischthæorum.
7 Cumque amovero cædes cujusque ab ore
ipsius, & detestationes ejus [illegible]
[illegible] ipsi Deo nostro, [illegible]
[illegible] Jehudâ, & [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] Jesch. 3. 28. [illegible] Schem. 24. 16. & sequentibus.

8 Et caſtra habebo [illegible] meam ᵖpropter exercitum, ᵠpropter tranſeuntes, & [illegible] ut non pervadet eos [illegible] quia jam ᵗviſum eſt [illegible] oculis meis.

9 [illegible] filia Tzijonis, clanga filia Jeruſchalajimorum, ecce Rex tuus advenit tibi, juſtus & [illegible] eſt; pauper, & inſidens aſino, idque pullo nato [illegible] aſinabus.

10 Nam ᵘexſcindam currus ex Ephrajimo, & equos e Jeruſchalajimis, exſcindetur etiam arcus bellicus: quia eloquetur pacem gentibus, & dominatus ejus ᵃa mari uno ad alterum, & a flumine uſque ad fines terræ protendetur.

11 Tu autem ᶠinfecta ſanguine fœderis tui, [illegible] emiſi vinctos tuos e ᶻciſterna, in qua nullæ ſunt aquæ,

12 Dicens, revertimini ʸad munitionem, ᶻvincti ſpectantes: tum ᵃillo die, ᵇquod indico duplum, reſtituam tibi:

13 ᶜCùm tetendero mihi Jehudam, arcum implevero Ephrajimo, & excitavero filios tuos, ô Tzijon, contra filios tuos, ô Javan; diſponens te tanquam gladium potentis.

14 ᵈNam Jehova contra hos conſpicuus erit, prodeunte velut fulgure ſagitta ejus: & Dominus Jehova ᵉbuccina clanget, & progredietur procellis meridianis.

15 Jehova exercituum proteget illos ᶠut comedant, poſtquam ſubegerint ᵍlapides fundæ, & bibant ʰſtrepentes quaſi vino, implebuntque tum cratera, tum angulos altaris.

16 Denique ſervabit eos Jehova Deus ipſorum die illa tanquam gregem populi ſui; cùm ⁱlapides ᵇcoronarii pro vexillis erunt in terra illius.

17 ᵏNam quantum erit bonum ejus & quanta pulchritudo ejus! frumentum juvenes, & muſtum facundas faciet virgines.

[illegible] *Aſinabus*] Id eſt, ex aſino ſubjugi, ut [illegible] quia aſinæ [illegible] ſolet pullus natus aſinarum, id eſt, [illegible] 10 *Nam exſcindam*] Secunda exultationis [illegible] adventurus eſt, ſed optimam Eccleſiæ conſtitutionem [illegible] & gentibus ad eandem pacem convocatis in [illegible] rationem & eam Propheta exponit [illegible] peccatorum & liberationem in ſanguine Chriſti, [illegible] & poteſtatis adverſantis Deo, ac [illegible] 13. 14. & 15. [illegible] & tantis boni glorioſi [illegible] verſibus [illegible] *ſpectantes*] [illegible] Eccleſiæ per [illegible] Evangelii pacis [illegible] Actor. 10. 34. & [illegible] Hebr. [illegible] 11 Tu [illegible] Eccleſiæ Judæorum, ex reliquis [illegible] ſanguine inſperſum fœdere [illegible] Exod. 24. His autem verbis [illegible] Chriſti, [illegible] ᶠ Heb. *in ſanguine.* [illegible] 12 *Ad munitionem*] [illegible] Judæi fuerat. ᶻ *Vincti* [illegible] Dei per [illegible] Heb. [illegible] *quod hodie* [illegible] 13 *Cum tetendero* [illegible] Machabæorum tempori- [illegible] & Ephra- [illegible] 14 *Nam Jehova*] [illegible] Eccleſiæ, verſu [illegible] id eſt, [illegible] in illos [illegible] No- [illegible] 15 *Ut comedant*] id eſt, tranquillè [illegible] *Lapides fundæ*] id eſt hoſtes, [illegible] *Strepentes*] id eſt, [illegible] Eccleſia [illegible] ſanguine [illegible]

[illegible] ex cryptarum a Deo. ᵇ Heb. [illegible] 17 *Nam quantum*] [illegible] felicitatis ad Eccleſiam pertinentis in [illegible] Chriſti [illegible] in admirationem [illegible] tantum futurum eſt bonum & tanta pulchritudo Eccleſiæ [illegible] deinde quòd tantopere abundabit, ut juvenes ipſi & puellæ [illegible] facilius indomiſcit in laetum) ad gloriam Dei prædicandam [illegible]

CAPUT X.

1 ᵃPETITE a Jehova pluviam tempore ſerotino; ᵇJehova effecturus eſt nimbos, & pluviam ᵃimbriferam editurus eis, cuique herbam in ſuo agro.

2 ᶜNam imagines loquuntur vanitatem, & divini vident falſum, & ſomnia vana loquuntur, vanitate conſolantur: idcirco ᵈproficiſcentes velut grex, ᵉteſtificati ſunt nullum fuiſſe paſtorem.

3 ᶠContra paſtores iſtos accenſa eſt ira mea, & in iſtos hircos animadverti: nam viſitavit Jehova exercituum gregem ſuum, domum Jehudæ, & ᵍdiſpoſuit illos velut equum decoris ſui in bello.

4 Ab ipſo fuit ʰangulus, ab ipſo ⁱclavus, ab ipſo arcus ᵇbellicus; ab ipſo proceſſit omnis ᵏexactor pariter:

5 Fueruntque ſimiles potentibus conculcantibus lutum platearum in bello, cùm præliabantur: quia Jehova cum ipſis erat, & pudefecerunt ˡeos qui inſidebant equis.

6 ᵐCorroborabo autem domum Jehudæ, & domum Joſephi ſervabo, & tranquillè collocabo eos, quia miſereor eorum, eruntque ac ſi non abjeciſſem eos: quia ego ſum Jehova Deus eorum, & ⁿexaudiam eos.

7 Eruntque ſimiles potenti Ephrajimitæ, & lætabitur ᶜanimus eorum quaſi vino, & filii eorum videntes lætabuntur, exultabit animus eorum in Jehova.

8 Sibilam ad eos congregabo eos, cùm redimam eos: & multiplicabuntur ſicut multiplicati fuerant:

9 Et diſſeminabo eos in populos, ut in longinquis locis ᵒrecordentur mei: & viventes cum ᵖfiliis ſuis revertentur.

10 Ita reducam eos e terra Ægypti, & ab Aſſyria congregabo eos, & in terram Gil-

[illegible] nempe a vanitate idolorum & idololatrarum miſeriis [illegible] dum hortationis argumentum. ᵈ *Proficiſcentes*] Judæi in deportationem Babylonicam: vide Jirmejæ 23. 1. & Jechezkel 34. [illegible] *Teſtificati ſunt*] ut [illegible] oves ſolent balatum edere, ita vociferantes propter [illegible] 3 *Contra paſtores iſtos*] id eſt, duces & principes populi [illegible] de quibus Jirmeja & Jechezkel ibidem. ᵍ *Diſpoſuit illos velut*] id eſt, [illegible] & quaſi [illegible] 4 *Angulus, ab ipſo*] id eſt, [illegible] propugnatoria [illegible] ſic autem turres dicuntur ſynecdochicè, ut Tzephan. 1. 16. ⁱ *Clavus ab ipſo*] id eſt, [illegible] quibus [illegible] ᵇ Heb. [illegible] ᵏ *Exactor pariter*] ut ſuprà 9. 8. ˡ *Eos qui inſidebant*] id eſt, non tantùm vos, ſed etiam Ægyptios [illegible] 2. Reg. 18. [illegible] & Jeſch. 31. 1. 6 *Corroborabo autem*] [illegible] Chriſti, id eſt, [illegible] Dei [illegible] ⁿ *Exaudiam*] ut [illegible] verſu 1. ᶜ Heb. *cor.* 9 *Recordentur mei*] id eſt, [illegible] Evangelium, [illegible] Chriſtus. ᵖ *Filiis ſuis revertentur*] [illegible] Evangelio, [illegible] recordatione mei.

[illegible] Davidis, Romanis [illegible] non [illegible]

11 Quamobrem tranſiens per mare anguſtiæ percutiet in mari fluctus, *areſcentque omnia profunda rivi, & dejicietur faſtus Aſſyriæ, ſceptrumq; Ægypti amovebitur.

12 Roborabo autem illos *in Jehova: ut in nomine ejus continenter ambulent, dictum Jehovæ.

[illegible] imperio Chriſti. *Percutiet*] id eſt, ſuperabit omnes [illegible], [illegible] quia propager imperium Chriſti. *Areſcent*] id eſt, tam [illegible] navigabunt Nilum, quam ſi areſactus eſſet, ut olim fuit mare ra[illegible] & Jarden. 12 *In Jehova*] id eſt, in Chriſto capite Eccleſiæ.

CAPUT XI.

1 APERI Libane *januas tuas, ut conſumat ignis *cedros tuas.

2 Ejula *abies, quia corruit cedrus, quia magnifici vaſtantur: ejulate *robora Baſchanis, quia concidit *ſylva vindemiæ.

3 Vox ejulatus *paſtorum, eò quòd vaſtetur *magnificentia eorum; vox *rugitus leonum, eò quòd vaſtetur *faſtus Jardenis.

4 *Sic ait Jehova Deus meus, paſce *oves has interfectionis,

5 Quas poſſeſſores earum interficiunt, *neq; habentur rei, & eorum *qui vendunt ipſas quiſque dicit benedictus Jehova, quòd ditatus ſim; & paſcentium eas nemo clementia utitur erga eas.

6 *Nam non utar clementia ampliùs erga *habitatores hujus terræ, dictum Jehovæ: ſed ecce ego *faciam ut præſtò ſint homines [a] alter in manu alterius, & in manu Regis ſui, quibus contundentibus terram hanc non eripiam e manu eorum.

7 *Itaque pavi oves [illegible] pauperes gregis [illegible] baculos, [illegible] alterum [illegible] devincientes [illegible] illas.

8 *Et excidi tres paſtores *menſe uno, [illegible] animo meo propter illos, [illegible] animum [illegible] me.

9 Et dixi, [illegible] paſturus [illegible] *quæ [illegible] tura eſt moriatur, & quæ excindenda eſt excindatur, & reliquæ comedant [b] altera carnem alterius.

10 *Itaque accipiens baculū meum, [illegible] jucunditatis, ſuccidi ipſum, irritum faciendo fœdus meum quod pepigeram cum omnibus *populis iſtis.

11 Irritoque facto die illa; agnoverunt [illegible] *pauperes illius gregis qui obſervabant me, verbum Jehovæ eſſe.

12 [c] *Dixeram enim ad illos, ſi bonum videtur in oculis veſtris, date mercedem meam: ſin minus, deſiſtite: qui appenderunt mercedem meam triginta argenteos.

13 Edixit autem Jehova mihi, *projice eos *conferendos* in figulum, [c] *magnificum pretium quo precioſè æſtimatus ſum ab illis: ita accipiens triginta argenteos projeci eos in domum Jehovæ, *conferendos* in figulum.

14 Poſtea ſuccidi baculum meum ſecundum, *baculum* devincientium, irritam faciendo fraternitatem inter Jehudam [d] & Jiſraëlem.

15 *Tandem edixit Jehova mihi, ampliùs *ſume tibi inſtrumentum paſtoris ſtulti.

16 *Nam ecce ego ſuſcitaturus ſum paſtorem in hac terra *qui* [e] erraticas non viſitabit, [f] ætate teneram non requiret, & fractam non curabit, reſtitantem non portabit: ſed carnem pinguioris comedet, & ungulas earum perrumpet.

17 Væ paſtori nihili, derelinquenti gregem: gladius immineat brachio ejus, & oculo dextero ejus; brachium ejus [g] prorſus areſcet, & oculus dexter ejus [h] omninò caligabit.

1 *Aperi Libane*] Quarta hæc pars propheticæ (ut diximus ſupra 9.1.) expoſit judicium Dei horrendum Judæis ſuperventurum propter repudiatum Chriſtum & Evangelium ipſius: quod judicium primùm allegoricè propoſitur ſummatim, tribus verſibus; deinde verò ſigillatim explicatur cum cauſis [illegible] ſuis, altera allegoria, ad finem uſque capitis. Eſt autem prior hæc allegoria per proſopopœiam [illegible] Libano, & regioni [illegible], cujus ſummis, infimis, nobilibus, [illegible], potentibus [illegible] incolis [illegible] judicium prædicitur. *Januas tuas*] id eſt, clauſtra tua & aditus quibus circummunitus es: nam Libano præfectus erat a regibus Perſidis ſaltuarius. Nechem. 2. 8. & obſervati aditus. Ita demonſtrat Propheta, nihil fore tam firmum, quin perrumpatur potenti judicio Dei: ut Judæa tota cum incolis ſuis, [illegible] tandem fuerint, velut accenſo igne conſumatur. *Cedros*] id eſt, proceres, magnificos, & potentes quoſque, ſic deinceps, ut exponitur ſequente verſu. 2 *Abies*] id eſt, populares quique. *Robora Baſch.*] id eſt, potentes quique. *Sylva vind.*] id eſt promiſcuus ille numerus tenuium e populo: ſic convertitur propoſitio, ut infimi de ſummis lugeant, ſummi de infimis, omnes denique de communi malo: quod ſequens verſus altera allegoria oſtendit, quæ eſt ad ſuperiorem locum μεταβατικὴ. 3 *Paſtorum*] id eſt, eorum quibus in Republica & Eccleſia cura populi commiſſa eſt. *Magnificentia eorum*] id eſt, tota multitudo populi, in qua eſt decor principum, Proverb. 14. 28. & ex cujus ſpoliis iſti ſeipſos magnificabant, non ut paſtores ſtudioſi, ſed ut leones; quemadmodum eos hoc verſu nominat, & exponit ſequentibus. *Rugitus*] ex deſolatione & fame. *Faſtus Jard.*] id eſt, faſtus Judææ, quam definit Jarden: qui fluvius propterea hic nominatur, quod leones ferè verſabantur in ſolitudinibus ejus. 4 *Sic ait*] fuſa hæc judiciorum Dei explicatio (ut diximus in verſum 1.) enarrat primum quidem vocationem & inſtitutionem Chriſti in paſtorem populo, uſque ad verſum 7. deinde officia ejus, verſu 7. ac poſtremo judicia, ad finem uſque capitis. In vocatione duo ſtatuuntur Judæorum genera, quorum uni paſcendi committuntur Chriſto, alteri verò propter impietatem & inhumanitatem ſuam abdicantur. *Oves has*] id eſt, tenuem hunc populum qui expoſitus eſt paſtorum ſuorum violentiæ, eumq; e ab illis vindica. Chriſtus enim reverà poſt ea tempora quæſiturus oves Jiſraëlis amiſſas venit, quibus temporibus fuerant diu a ſuis paſtoribus excarnificatæ inde a Joannis Hyrcani temporibus per Ariſtobulum priorem, Alexandrum, Hyrcanum & Ariſtobulum poſteriorem, Antipatrum, Herodem, Sacerdotes, Phariſæos & Sadducæos, ut veteres hiſtoriæ docent. 5 *Neque habentur*] id eſt, his ſceleribus perpetratis impunè abeunt. *Qui vendunt*] id eſt, ita cum illis agunt, quaſi juſtum in illos dominium obtinerent: quæ mala vide apud Joſephum inde a 10. capite libri 13. Antiquit. 6 *Nam*] ætiologia, cur Deus Pater ſolas oves interfectionis commendet Chriſto, alias morti adjudicet. *Habitatores huj.*] id eſt, corpus & univerſitatem hominū populi, exceptis illis ovibus quæ modò dictæ ſunt. *Faciam ut præſtò*] id eſt, tradam alios aliis perdendos internis motibus, ac poſtremo perdendos regibus ipſorum, poſtquam ipſi ſe vulneribus mutuis conſeceriunt. Primum enim turbavit Judæa tota ſeditionibus domeſticis, ex quibus innumera multitudo potentum cecidit; ac poſt, ex Romanis Alexandri & Hyrcani diſſidio provocatis venerunt in manus Antipatri & Herodis magni qui omnem operam in potentioribus perdendis [illegible] [illegible]. a Heb. *vir in manu ſocii ſui.*

verſi jam eadē bona adempta Judæis iri oſtendit Chriſtus [illegible] riore verſu poſitus eſt, & cauſæ iſtorum judiciorū [illegible] omnes doctores, qui Judæis ſuperent ut inſtituere [illegible] Nam tria erant ſumma inter Judæos doctorum genera, [illegible] ſeni: e quibus [illegible] Phariſæi [illegible] probatiſſimi [illegible] apertiſſimè [illegible] Evangelio, [illegible] tentia Chriſti, ut legimus Matth. 23. *Menſe uno*] [illegible] viſſimo. *Imminuto*] [illegible] alienato, ſed [illegible] tionem provocatum [illegible] 9 *Et dixi*] [illegible] Matth. 23. 37. *Quæ moritura*] i. ſublata virga & curatione [illegible] ſeq. ver.] [illegible] deinceps expoſiti malis omnibus [illegible] cionem. b Heb. *mulier carnem ſociæ ſuæ.* 10 *Itaque* [illegible] tionis. *Populis*] i. tribubus Jiſraëlitarū, ut Judic. [illegible] ſupra ver. 7. reliquias [illegible] commiſſas Chriſto [illegible] illius. § *Matt. 26. 15. & ſeq.* 12 *Dixeram*] [illegible] di Judæos abjecerit, & paſtores repudiaverit. [illegible] ferre mercedem ſuam & ad eſſerendos fructus dignos [illegible] tus: illi verò contrà infeſtiſſimo odio perſequentes [illegible] ditori meo, ut me illis adminiſtri, perderent. 13 [illegible] da ſic futurā eſſe: nempe proditore Juda [illegible] indignatione [illegible] iſtam rejectā [illegible] quæ Sacerdotibus reddita [illegible] parando, ut narratur Matt. 27. c Heb. *Magnificentiam pretii.* 14 *Irritam*] [illegible] a ſpecie typi [illegible] tos eſſe, ſed diſſipatos, & potiùs ad [illegible] quens typus demonſtrat. d Heb. *[illegible] Jiſraël* [illegible] typus, de quo diximus in ver. 8. oſtendens fore [illegible] lato Chriſto [illegible] ſe proinde exitiali populo [illegible] Moſis [illegible] verbo [illegible] 16 *Nam ecce*] [illegible] fore ut Judæa per Reges [illegible] atq; conſumat [illegible] hoc [illegible] perſeſſer [illegible] plane Joſephus libris de bello Judaico [illegible]

f Heb. *pueros.* g Heb. *areſcendo.* h Heb. [illegible]

[illegible] Eccleſiæ ſuæ [illegible] illa, ſuæ [illegible] & ſalutem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Chriſtum quidem [illegible] ſed non propterea [illegible] [illegible] ipſorum perituram quidem maximam Judæorum partem, verùm reliquias [illegible] majeſtate Davidica, & gratia, bonisque omnibus in regno Chriſti fruituras, & gentes quoque perituras, exceptis illis reliquiis quas Deus Eccleſiæ ſuæ donaverit, & cultui ſuo cum rebus ipſarum conſecraverit.

12 ONEROSA prophetia verbi Jehovæ
pro ᵃJiſraële; ᵃdictum Jehovæ, qui extendit cœlos, & fundat terram, & formatque ſpiritum hominis ᵇin eo.
2 ᵃEcce ego diſpoſiturus ſum ᵃJeruſchalaima
ut ᵃpelvem ᶜſoporiferam omnibus populis
circumquaque; ᵃnempe tum contra Jehudam
futuro in obſidione, tum contra Jeruſchalaima.
3 Quin futurum eſt die illo, ut diſponam Jeruſchalaima,
velut lapidem oneroſiſſimum
omnibus populis, quo quicunque onerant ſe
ᵈomninò cæduntur; etiamſi congregentur
contra illa omnes gentes terræ.
4 Die illo, dictum Jehovæ, ᵃpercutiam omnem
equum ſtupore, & ſeſſorem ejus amentia:
& ᵃſuper domum Jehudæ aperiens oculos
meos, omnes equos populorum percutiam
cæcitate:
5 Adeò ut dicant duces Jehudæ cum ᵉanimo
ſuo; fortitudo eſt mihi, & habitatoribus
Jeruſchalaimorum, in Jehova exercituum
ᵃDeo ipſorum.
6 Die illo diſponam duces Jehudæ tanquam
ᵃfoculum ignis ᶠinvadentis ligna, & ut tædam
ignis ᵍinvadentis manipulum, qui conſumant
ad dexteram & ad ſiniſtram omnes
populos circumquaque: ut permaneant
Jeruſchalaima adhuc loco ſuo, Jeruſchalaimis.
7 ᵃIta ſervans Jehova ᵈtentoria Jehudæ ᵃpri-
[illegible] Ecclesia [illegible] Gal. 6. 16. Dictum Jehovæ] exordium [illegible] operibusque Dei. b Heb. in medio ejus. 2 Ecce [illegible] propoſitio duo ſummatim complectitur; [illegible] adverſarios Eccleſiæ ipſius, uſque ad verſum 7. & ſalutem Ecclesiæ verſu 7. & 8. quæ duo poſtea per [illegible] explicantur. Ju[illegible]

[illegible]

[illegible] Davidis, & ornatus habitantium Jeruſchalaimorum [illegible]
8 Die illo, proteget Jehova habitantes Jeruſchalaimis: [illegible] in eis,
die illo ᵃſimilis Davidi; & domus Davidis
ut ᵃdii, ut angelus Jehovæ coram illis.
9 ᵃErit enim die illo, ᵃut quæram perdere
omnes gentes quæ invaſerint Jeruſchalaima,
10 Ut ᵃeffundam ſuper domum Davidis, &
ſuper habitatores Jeruſchalaimorum ᵃſpiritum
gratiæ & deprecationum; reſpicientque
ad me quem transfixerint: clangentque
ſuper hoc, tanquam planctu de unigenito;
ⁱamarè plangent de eo ut amarè quis plangit
de primogenito.
11 Die illo magnus erit planctus Jeruſchalaimis,
ut planctus ᵃHhadadrimmonis in convalle
Megiddûntis.
12 Planget enim terra, ᵏquæque familiæ ſeorſim;
familia ᵃdomus Davidis ſeorſim, &
fœminæ eorum ſeorſim, familia ᵃdomus
Nathanis ſeorſim, & fœminæ eorum ſeorſim:
13 Familia ᵃdomus Levi ſeorſim, & fœminæ
eorum ſeorſim; familia ᵃSchimhhitica ſeorſim,
& fœminæ eorum ſeorſim:
14 Omnes familiæ reliquæ; familiæ ſingulæ
ſeorſim, & fœminæ eorum ſeorſim.

[illegible] id eſt, robuſtiſſimus, & imprimis [illegible] ut 2. Schem. [illegible] cauſa [illegible] quentibus.
Dii] id eſt, angeli: ut Pſalm 8. 6.
9 Erit enim] tertia pars propheticæ (ut diximus in verſ. 1.) videlicet enarratio [illegible] antecedentis [illegible] ejus [illegible] [illegible] primùm enim ſalutem Eccleſiæ & rationem illius enarrat copioſiſſimè, uſque ad verſum 12. capitis 14. deinde verò exitium adverſariorum, ſeq. Ad ſalutem autem Eccleſiæ ex ordine ponuntur iſta: primùm reſipiſcentia vera animis piorum a Deo indita per Spiritum, toto hoc capite; deinde remiſſio peccatorum reſipiſcentibus parta [illegible] in Chriſto per fidem, verſu 1. capitis 13. tertiò doctrinæ Evangelii vindicatio ab omni corruptione ut pura & ſyncera ſit, inde ad verſum 7. ac poſtremò reliquiarum ad [illegible] pertinentium ſeparatio, in fine ſequentis capitis: cujus demum ſeparationis ratio explicatur undecim verſibus capitis 14. Cum quæram] id eſt, cum erit mihi in animo perdendi plane, & dabo operam ut profligem eos. 10. Effundam] ut Joel 2. 28. Spiritum gratiæ] id eſt, gratioſum ſpiritum regenerationis, qui ex gratia Dei & in gratia Dei eſt, ac proinde reſipiſcentes a peccato ſuo [illegible] ut deprecentur ipſum & implorent ipſius miſericordiam: ſic Act. 2. 37. Reſpicient] fide amplectentes Chriſtum: ut Apocalyp. 1. 7. i Heb. amaricando plangere de eo ſicut amaricare plangere de primo, &c. ut ſic legerunt. 11 Hhadadrimmonis] loci in convalle Megiddûntis ſiti, tribu Menaſchis, ubi Rex Joſchija occubuit: fuit enim luctus publicus omnibus pro ſtatuto in Jiſraële imperatus, 2. Chron. 35. 24. & ſeq. quò ſpectant ſequentes verſus. k Heb. familiæ familiæ; ſic ver. 14. 12. Domus Davidis] id eſt, reliquæ familiæ e regia ſtirpe ortæ. Domus Nathanis] ad quam extincto Schelomonis genere jus regni pervenerat ac propterea hic ſeorſim a reliqua familiis numeratur. 13. Domus Levi] id eſt, Sacerdotum, κατ᾽ ἐξοχήν. Schimhhitica] una e poſteris Gerſchonis, qui primus numeratur in filiis Levi, 1. Chron. 6. 1. hoc autem exempli cauſa ponitur, ut de cæteris idem judicium fiat ex ſequente verſu.

CAPUT XIII.

1 ᵃDIE illo erit ᵃfons apertus domui Davidis,
& habitatoribus Jeruſchalaimorum;
ᵃpro peccato, & pro ſeparatione
ex immunditia.
2 ᵃErit etiam die illo, dictum Jehovæ exercituum,
ut exſcindam nomina ᵃterriculorum
e terra, adeò ut non commemorentur amplius:
quin etiam eorum Prophetas & ᵃſpiritum
impuritatis ᵃamoturus ſum a terra.
3 Eritque cùm prophetaverit quiſpiam am-

1 Die illo] Secundus locus, de remiſſione peccatorum ad ſalutem in Chriſto pertinente; ut diximus ſupra 12. 9. Fons apertus] id eſt, facilis erit & expeditus omnibus acceſſus gratiæ Dei abluentis peccata & ſordes noſtras, velut in fonte perſiſtente in ſanguine Chriſti, cujus aſperſio perennis pios ſanctificat. Pro peccato] id eſt, quo abluatur peccatum, ſordeſque omnes vanitatis ex peccato contractæ, quas Propheta adumbrat legali typo, de quo Levit. 12. & 15. 2 Erit etiam] tertius locus rerum ad ſalutem pertinentium, ut diximus ſupra 12. 9. de puritate doctrinæ Evangelii vindicata ab omni idololatria, hoc verſu; & item à falſitate, verſibus ſeq. Terriculorum] vide 1. Schem. 15. 23. Spiritum impuritatis] id eſt, doctrinam impuram ab impuro diabolo ſpiritu in animos ſuorum inſpiratam, ut impuri impurent alios & ſeducant ſeducti. Amoturus ſum] aut perdendo ipſos, ex lege Dei, [illegible] ſequenti verſu, aut ad abjurationem falſæ doctrinæ ſuæ compellendo, five pudore five ſuppliciis, verſibus tribus ſeq.

plus

pullus, ut dicant ad eum, pater ejus & mater ejus, [illegible] vivus,
quia falsitatem loquutus es nomine Jehovæ: & [illegible]
ejus qui genuerunt eum, cum prophetaverit.
4 Ita erit die illo, ut [illegible] prophetæ quisque a visione sua, cum prophetaverit;
neque induant [illegible] villosam, ut mentiantur.
5 Sed dicat, non sum Propheta, vir agricola sum; nam instituit me [illegible] a pueritia mea.
6 Quod si dixerit ad eum quisquam, quid plagæ illæ in manibus tuis? dicet, plagæ sunt quibus percussus fui in domo amantium me.
7 Gladie, evigila contra pastorem meum, & contra virum proximum meum, dictum Jehovæ exercituum, percute pastorem, & dispergentur oves; at reducam manum meam ad parvulos.
8 Nam erit in tota terra, dictum Jehovæ, ut partibus duabus in ea excisis & expirantibus, tertia relinquatur in ea:
9 Et inducam tertiam istam in ignem, conflandque eos ut conflatur argentum, probabo eos quemadmodum probatur aurum: horum quisque invocabit nomen meum, & ego exaudiã eum; dicam, populus meus est, & ipse dicet, Jehova est Deus meus.

[illegible] a malo instituto ad bonum avocaverint, agnoscit & prædicat esse amantes sui. c Heb. inter manus tuas.
7 Gladie] [illegible] locus rerum ad salutem pertinentium, ut diximus supra [illegible] electorum reliquiarum per Christum. Ad hunc autem locum [illegible] ipse Christus admonuit, Matth. 26. 31. & Marc. 14. 27. [illegible] Virum proximum] [illegible] Christum, qui Christus est alter idem, imago Dei invisibilis, character hypostaseos Patris [illegible] 8 Nam erit] expositio promissionis præcedentis de manu Dei ad parvulos reducenda; qua prædicit Deus excidium maximæ Judæorum partis, hoc versu; [illegible] qui ad salutem pertinebunt, versu sequente.
9 In ignem] [illegible]

Caput XIIII.

1 ECCE dies ventura est Jehovæ, cùm dividetur spolium tuum in medio tui.
2 Recipiam enim omnes gentes contra Jeruschalaima ad bellum, & capietur civitas, diripienturque domus, & fœminæ comprimentur; & exeunte parte civitatis in deportationem, residuum populi non exscindetur civitate.

[illegible]

1 Nam procedet Jehova [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] olivarum [illegible]
[illegible] vallem magnam valde, & [illegible]
pars ipsius montis ad Aquilonem, & pars
ejus ad Austrum.
5 Tum fugientes vallem montium, cùm pertinget vallem montium, ad [illegible]
[illegible] quem selegit, & fugietis quemadmodum
fugiebatis metu terræ motus diebus Uzzijæ Regis Jehudæ, veniente Jehova Deo
meo, omnibusque sanctis adstitutis tibi.
6 Et erit die illo, ut non sit lux pretiosa &
densa:
7 Sed erit dies unus qui agnoscetur a Jehova, non ex die & nocte; nam erit ut tempore
vespertino sit lux.
8 Erit etiam die illo, prodeuntibus aquis
vivis e Jeruschalaimis parte sui ad mare
Orientale, & parte sui ad mare posterum
(quod æstate & hyeme futurum est)
9 Erit, inquam, Jehova Rex super totam
terram; die illo erit Jehova unus, & nomen
ejus unum.
10 Redigetur tota hæc terra quasi campestria a Gebaho ad Rimmonem in Australi
parte Jeruschalaimorum; & exaltata urbs
manebit in loco suo a porta Binjaminis usque ad locum portæ primæ, usque ad portam angulorum, & a turri Chananeelis usque
ad lacus torcularium Regis:
11 Et habitabunt in ea, & anathema non erit
amplius; nam residebit urbs Jeruschalaimorum secure.
12 Hæc verò erit plaga qua afficiet Jehova
omnes populos, qui militarint contra

[illegible] Ecclesiam [illegible] ipsa quoque membra Ecclesiæ perculsa tanta Dei majestate [illegible] nihil non commovebitur. sic ostendit Propheta [illegible] adventum ad Ecclesiam in regno Christi [illegible] od. 19. & 20. a Heb. [illegible] efficiet ex monte olivarum dissiliente in partes. [illegible]
[illegible]

[illegible] ipso ſtante ſuper pedes ſuos [illegible]
[illegible]
[illegible]
13 [illegible] die illo, [illegible] Jehovæ
[illegible] apprehendant [illegible]
[illegible] in
[illegible]
14 Tu quoque, Jehuda, pugnabis Jeruſcha-
laimo; & recipientur opes omnium gen-
tium circumquaque, aurum, & argentum,
veſteſque multæ admodum.
15 Et ſimiliter futura eſt plaga equorum, mu-
lorum, camelorum, aſinorumque, & omnium
jumentorum quæ erunt in caſtris illis; ſimi-
lis plagæ illi.
16 Tandemque ut quiſquis reſiduus fuerit ex om-
nibus gentibus quæ venerint contra Jeru-
ſchalaimam, aſcendant de anno in annum ut
incurvent ſe Regi Jehovæ exercituum; &
ut celebrent feſtum tabernaculorum.
17 Eritque qui non aſcenderint ex familiis
terræ Jeruſchalaima ad incurvandum ſe
Regi Jehovæ exercituum, ut non ſit ſuper
eos imber.
18 Quod ſi familia Ægypti non aſcenderit,
[illegible] ſuper quos non eſt imber;
erit illis plaga qua affliget [illegible] Jehova
gentes quæ non aſcenderint ad celebran-
dum feſtum tabernaculorum.
19 Hæc erit peccati pœna Ægypti, & pecca-
ti pœna omnium gentium quæ non aſcende-
rint ad celebrandum feſtum taberna-
culorum.
20 Die illo erit inſcriptum tintinnabulis e-
quorum, ſanctitas Jehovæ; ut ſint ollæ in
domo Jehovæ quaſi urnæ coram altari:
21 Imò erit omnis olla Jeruſchalaimæ & in
Jehuda ſanctitas Jehovæ exercituum, & ve-
nientes omnes ſacrificantes accipient ex eis,
& coquent in eis; neque erit Chenahhæus
amplius in domo Jehovæ exercituum die illo.

[illegible]

MALEACI.

CAPUT I.

Deus exponit beneficio electionis ſuæ collato in populum Jahhakobi, & reprobatione Hheſavi, Judæos omnes, ac imprimis Sacerdotes arguit [illegible] ad Evangelium [illegible] Levitarum deinde connubia cum infidelibus, polygamiam, [illegible] Deum [illegible] ſacrilegia, & blaſphemias [illegible] promiſſionibus erga [illegible] contra improbos [illegible] & fideles in [illegible]

1 PROPHETIA onerosa verbi Jehovæ ad Jiſraë-lem, per Malëacim.
2 Diligo vos, ait Jehova, & dicitis, in quo diligis nos? nonne frater fuit Hheſav Jahha-
kobo? dictum Jehovæ; dilexi autem Ja-
hhakobum,
3 Hheſavum verò odio habui; ideo diſpo-
ſui montes ejus deſolationi, & poſſeſſionem
ejus draconibus deſerti.
4 Quod dicit Edomæa, depauperati ſumus
quidem, at revertemur & ædificabimus va-
ſtata loca: ſic ait Jehova exercituum, ipſi æ-
dificent, at ego deſtruam; & vocabuntur
terminus improbitatis, & populus cui indi-
gnatur Jehova, uſque in ſeculum:
5 Quod oculi veſtri viſuri ſunt ex termino
Jiſraëlis; & vos dicturi, magnificat ſe Je-
hova.
6 Filius honorat patrem, & ſervus dominum
ſuum: quòd ſi pater ſum, ubi eſt honor
meus? & ſi dominus ſum, ubi reverentia
mei? ait Jehova exercituum, vobis ô Sacer-
dotes contemptores nominis mei, qui dici-
tis, qua in re contemnimus nomen tuum?
7 Qui afferentes ſuper altare meum cibum
pollutum, dicitis, qua in re polluimus te?

[illegible]

[illegible] quòd Deus [illegible] Jiſraëlem deinceps confirmaturus [illegible] & ſe in omnibus magnificaturus eſt: contrà verò Edomæis [illegible] quamvis obnitentibus, omnem revertendi & inſtaurandi res ſuas [illegible] [illegible]

[illegible] contemptibilem eſſe.
8 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
rus ſitne, [illegible]
ait Jehova exercituum.
9 [illegible] Dei
fortis, [illegible] hæc ex ma-
nu veſtra eſt hoc, an ſuſcepturus eſt [illegible] ex
vobis vultum? ait Jehova exercituum.
10 Quis etiam inter vos eſt qui claudat fores
gratis, [illegible] illuſtratis altare meum gra-
tis? nulla eſt mihi delectatio in vobis, ait
Jehova exercituum, & munus acceptum
non habebo e manu veſtra.
11 [illegible] ab ortu ſolis uſque ad occaſum ejus
magnum erit nomen meum in gentibus: &
in omni loco ſuffimentum afferetur nomini
meo, & munus purum, quia magnum nomen
meum erit in gentibus, ait Jehova, exerci-
tuum.
12 Etenim vos prophanatis illud; in eo
quòd dicitis, menſam Jehovæ pollutam eſ-
ſe, & proventus ejus contemptibilem eſſe
cibum:
13 Et dicitis, ecce quantum fatigationis,
cùm exſufflare poſſetis illud, ait Jehova
exercituum; affertis etiam raptum, &
claudum, & ægrotum, afferentes munus: an
acceptum habebo illud e manu veſtra? ait
Jehova.
14 Imò maledictus eſt machinator, qui cùm
ſit in grege ipſius maſculus, vovet & ſacri-
ficat corruptum Domino: nam Rex ma-
gnus ſum, ait Jehova exercituum, & nomen
meum eſt reverendum in gentibus.

[illegible] non eſſe [illegible] Judæi ſe excuſent [illegible] Deus [illegible]
[illegible] inter Levitas quidem [illegible] ſacrorum adminiſtros [illegible]
[illegible] Deus non [illegible] Deus
[illegible] id eſt, [illegible] populo [illegible]
[illegible] 11 [illegible]
[illegible] id eſt, cultus meus apud omnes populos [illegible]
[illegible] Evangelio [illegible]
[illegible]
[illegible] 12 [illegible] ſuperiori [illegible]
[illegible] In eo quod] [illegible] 13 [contemptibilem] id eſt,
[illegible] ſunt quæ offeruntur Domino. 13 Ecce
[illegible] hypocritarum verba, qui cum [illegible] & [illegible] pro-
[illegible] Domino, [illegible]
[illegible] in [illegible] Dei con-
[illegible] id eſt, [illegible] : hyperbole.
[illegible] id eſt, oblationem quamque illegitimam: ut [illegible] ſuprà in ver-
ſu 7. 14 Rex magnus] [illegible] proinde [illegible] & præſtitio [illegible],
cujus [illegible] verſu 8. ſic appellatur Pſalm. 47. 3.

[illegible] Pontifex [illegible]
[illegible] confirmaverat ſtudium [illegible]
[illegible] ſuſcepit, [illegible]
conſtitutum eſt me [illegible] pro [illegible]
conſtitutam fuiſſe.
6 Cùm lex veritatis fuiſſet in ore ejus, & [illegible]
tas non eſſet inventa in labiis ejus; in pace &
in æquitate ambulaviſſe mecum, & [illegible]
averriſſe ab iniquitate:
7 Cùm labia Sacerdotis obſervarent ſcien-
tiam, & legem requirerent ex ore ipſius,
angelus Jehovæ exercituum eſt.
8 At vos receſſiſtis ab illa via, fecitis ut im-
pingerent multi in legem, corrupiſtis fœ-
dus Leviticum, ait Jehova exercituum.
9 Ideoque etiam ego reddidi vos contemp-
tos & abjectos toti populo: prout [illegible]
vos non obſervatis vias meas, ſed [illegible]
ciem contra legem.
10 Nonne pater unus omnibus nobis eſt?
nonne Deus fortis unicus creavit nos? qua-
re perfidi eſſemus alter in alterum, profa-
nando fœdus majorum noſtrorum?
11 Perfidè agit Jehuda, & abominatio fit in
Jiſraële & Jeruſalaimis: profanat enim
Jehuda ſanctitatem Jehovæ quam ama-
rus fuerat, ducens filiam Dei alieni.
12 Exſcindet Jehova vigilantem & reſpon-
dentem viro qui fecerit illud e tentoriis
Jahhakobi, etiam offerentem munus Jeho-
væ exercituum.
13 Atque hoc ſecundum facitis, operiendo
lachrymis altare Jehovæ, fletu, & ejula-
tione, adeò ut minimè amplius reſpiciat
Deus ad munus, & recipiat oblationem ac-
ceptam e manu veſtra.
14 Dicitis autem, propter quid? propterea quòd
Jehova teſtificatus eſt inter te & [illegible]
adoleſcentiæ tuæ, contra quam tu perfidè e-
gis, cùm ſit ſocia tua & uxor fœderis tui.
15 Nam nónne unum effecit, cùm reliqui [illegible]

[illegible]

CAPUT II.

1 Nunc itaque] Amplificatio præcedentis [illegible] [illegible]

1 NUNC itaque ad vos ſpectat præcep-
tum iſtud, ô Sacerdotes?
2 Niſi auſcultaveritis, & niſi induxe-
ritis animo tribuendo gloriam nomini meo,
ait Jehova exercituum, utique immittam
in vos maledictionem, & maledicam be-
nedictionibus veſtris: quin etiam male-
dixi earum cuique, quia nullâ inducitis a-
nimo.
3 Ecce ego corrupturus ſum vobis ſemen-
tem, & ſparſurus fimum in facies veſtras, [illegible]

[illegible] Dei
[illegible]
[illegible] 2 Heb. poſueritis animis ſic infrà verſ. [illegible]

[illegible] quid autem unum? [illegible] ſemen Dei: ideo cavete ſpiritui [illegible], & in [illegible] adoleſcentiæ tuæ ne [illegible] ſuerit [illegible].

16 Sibi odio eſſe dimiſſionem, ait Jehova Deus Jiſraëlis, nam cum operire violentia pallio ipſum ait Jehova exercituum: quare cavete ſpiritui veſtro, ut non perfide agatis.

17 Fatigatis Jehovam verbis veſtris, & dicitis, qua in re fatigamus? in eo quòd dicitis, quiſquis facit malum bonus videtur in oculis Jehovæ, & iſtis ipſe delectatur; aut ubi eſt Deus judicii?

[illegible] Deut. 24.4. 17 Fatiga[illegible] ut diximus ſupra 1.6 quæ objicit Propheta indigniſſimas [illegible] quaſi Deus aut juſtitiæ vacaret, aut judicio ad juſtitiam [illegible] blaſphemiis reſpondet ſex primis ver[illegible] hoc [illegible] Jeſchahh. 43.14.

Caput III.

1 ECCE ego miſſurus ſum[a] angelum meum, qui expediat viam ante me: & repente veniet in templum ſuum[b] Dominus quem vos quæritis, & angelus fœderis quo vos delectamini ecce venturus eſt, ait Jehova exercituum.

2 Quis autem ſuſtineat diem adventus ejus? aut quis conſiſtat cùm apparuerit? nam ipſe quaſi ignis conflatoris, & ut ſmegma fullonum eſt.

3 Ut ſedet conflans & purgans argentum, ita purgabit filios Levi, defæcans eos velut aurum & argentum; ut ſint Jehovæ, qui offerant munus[a] juſtè:

4 Et ſuave ſit Jehovæ munus Jehudæ & Jeruſchalaimorum; ut diebus[b] priſcis, & ut annis antiquis.

5 Accedam autem ad vos in judicium, & ero teſtis feſtinantiſſimus contra præſtigiatores & contra adulteros, & contra jurantes falſò, & contra[c] oppreſſione detinentes mercedem mercenarii, viduam & pupillum ac peregrinũ pervertentes, neq; timentes mei, ait Jehova exercituum.

6 Quia ego Jehova non mutor; ideo vos filii Jahhakobi, non conſumpti eſtis.

7 Inde a diebus majorum veſtrorum receſſiſtis a ſtatutis meis, neque obſervaſtis: revertimini ad me, & revertar ad vos, ait Jehova exercituum; ſed dicitis, qua in re revertemur?

8 An ſpoliet homo Deum, quòd vos ſpoliatis me? & dicitis, qua in re ſpoliamus te? decimis & oblatione.

9 Maledictione eſtis maledicti, eò quòd me ſpoliatis; gens ipſa tota.

10 Afferte omnes decimas in[d] theſaurum, ut ſit cibus in domo mea: & probate me jam in hoc, ait Jehova exercituum, ſi non aperue-

rim vobis cataractas cœlorum, & proferam vobis benedictionẽ, adeò ut non ſufficiatis:

11 Et increpabo veſtri cauſa exedentem: ut non corrumpat vobis fructum terræ; neq; orbet vos vitis in agro, ait Jehova exercituũ.

12 Itaq; beatos prædicabunt vos omnes Gentes, quia eritis terra oblectationis, ait Jehova exercituum.

13 Invaluerunt contra me verba veſtra, ait Jehova; ſed dicitis, quid obloquuti ſumus contra te?

14 Dixiſtis, vanum eſt colere Deum; & quod lucrum erit, cùm obſervaverimus obſervationem ejus, & cùm ambulaverimus atratè metu Jehovæ exercituum?

15 Imò nunc felices prædicamus ſuperbos etiam ædificantur qui faciunt improbitatẽ; & qui probant Deum, liberantur.

16 Tunc timentes Jehovæ qui frequenter prædicant[f] alter apud alterum, dicentes; enimverò attendit Jehova & audit, atque conſcriptum eſt in libro commentarii coram eo pro timentibus Jehovæ, & cogitantibus de nomine ejus.

17 Hi erunt mei, ait Jehova exercituum, quo die ego confecturus ſum peculium: & clementia utar erga ipſos, quemadmodum quis utitur clementia erga filium ſuum qui colit ipſum.

18 Tunc converſi videbitis inter juſtum & improbum quid interſit; inter colentem Deum, & eum qui non colit ipſum.

19 Nam ecce dies ille adveniet ardens tanquam fornax; quo erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes improbitatem ſtipula, & inflammabit eos dies ille venturus, ait Jehova exercituum, adeò ut non derelinquat eis radicem aut ramum.

20 Exorietur autem vobis, ô timentes nominis mei, ſol juſtitiæ cum curatione in alis ipſius; & procedetis, augeſcetiſque ut vituli ſaginarii:

21 Et conculcabitis improbos; nam futuri ſunt cinis ſub plantis pedum veſtrorum, quo die ego effecturus ſum, ait Jehova exercituum.

22 ‖ Recordamini legis Moſchis ſervi mei, cui præcepi in Chorebo perferenda ad totum Jiſraëlem ſtatuta & jura.

23 Ecce ego miſſurus ſum vobis Elijam Prophetam, antequam veniat dies Jehovæ maximus & reverendus:

24 Ut convertat cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipſorum; ne veniens percutiam terram anathemate.

10 Cataractas] Gen. 7.11. & 2. Reg. 7. 19. a Heb. rivarum. 11 Exedentem] i. quicquid abſumit fructus veſtros. 13 Invaluerunt] alterius conteſtationis locus adverſus [illegible] Judæorum contumaciam, ut diximus ſupra 2. 6. quorum impia & blaſphema dicta proponuntur ver. 14. & 15. deinde verò evincuntur contrariis Dei promiſſionibus erga bonos, & minis contra malos; quæ generatim continentur, uſque ad ver. 19. per ἐπεξήγησιν deinde enarrantur, uſque ad verſum 22.

14 Atratè] id eſt, in luctu, ſynecdochicè.

15 Ædificantur] i. aſſurgunt feliciſſimè & augentur bonis atque honoribus. metaphora a ſtructuris. Probant] ut Pſal. 95.7. Liberantur] i. liberi ſunt ab omni malo: antitheſis.

16 Timentes] i. pii qui reverentia Dei continentur in cultu ejus per fidem, alter alterum conſolantur, & expectant glorioſum adventum Chriſti patientia. f Heb. vir apud amicum ſuum. In libro] humanitus dictum a re ſenſili, cujus exemplũ eſt Eſter 6.1.

19 Nam] exornatio pendentis dicti ὕστερον πρότερον, de diſcrimine piorum impiorumque, ut diximus in verſu 13. idque comparationibus evidentiſſimis.

20 Sol juſtitiæ] Chriſtus ſervator Eccleſiæ ſuæ, juſtitiam Dei contra improbos afferens, & electos juſtificans ab injuſtitia ipſorum.

[illegible] ad reſipiſcentiam, [illegible] ad conteſtationem [illegible] 2.6. Qua in re revert.] quaſi dicant, quid commiſimus [illegible] quod nos revertamur. 8 Decimis & [illegible] [illegible] 9 Gens ipſa] id eſt, non tantùm vos, ô Sacerdotes [illegible]. d Heb. domum theſauri.

In alis] i. tanquam radiis juſtitia ſua perfundens electos, & curans eos a peccatis ipſorum. ‖ Exod. 20. & Deut. 5. 22 Recordamini] ultima pars Prophetiæ, hortatio ad reſipiſcentiam ex lege, hoc verſu: ut certa fiducia expectetur adventus Chriſti, cujus præcurſor dicitur fore Joannes Baptiſta ad expediendum viam coram Domino: ut Jeſchahh. 40.3. & ſupra ver. 1. 23 Ecce ego] ſenſus eſt, animini lege tanquam pædagogo, qui vos adducat ad Chriſtum: & adventum ipſius hoc ſigno agnoſcite, quod Joannes præcurſurus eſt, ut Dominum advenientem indicet. Elijam] i. Joannem Baptiſtam inſtructum ſpiritu & virtute Elijæ, ut exponit Angelus Lucæ 1.17. & Chriſtus Matth. 11.14. 24 Ut convert.] i. miniſterio ſuo Evangelico electos ad reſipiſcentiam & fidem charitatemque revocet in vinculo pacis: quod Judæi ſub adventum Chriſti ignorabant planè, ferventes ſchiſmatis & diſſidiis infidelitatis, ut obſervavimus Zechariæ 11.8. Ne ven.] i. ut ſaltem aliquos reſipiſcentes ſervem, qui antè ordinati fuerint ad vitam æternam.

Quartæ partis Bibliorum finis.

πάντων δόξα Θεῷ.

[illegible] spiritui vestro, & in uxorem adolescentiae tuae ne perfidè facito.
16 Quia odio esse dimissionem ait Jehova Deus Israelis, nam operit violentia pallio suo, ait Jehova exercituum: ideoque cavete spiritui vestro, ut non perfidè agatis.
17 Fatigatis Jehovam verbis vestris, & dicitis, qua in re fatigamus? in eo quod dicitis, quilibet faciens malum bonus videtur in oculis Jehovae, & illis ipse delectatur: aut, ubi est Deus judicii?

[illegible]

Caput III.

1 Ecce ego mitto nuntium meum angelum meum, qui expediat viam ante me: & de repente veniet in templum suum Dominus quem vos quaeritis, & angelus foederis quem vos desideratis: ecce venturus est, ait Jehova exercituum.
2 Quis autem sustinere possit diem adventus ejus? & quis consistet cum apparebit? nam ipse erit tanquam ignis conflatoris, & tanquam smegma fullonum.
3 Et sedebit conflans & purgans argentum, ita purgabit filios Levi, & expurgabit eos velut aurum, & argentum: & erunt Jehovae qui offerant munus in justitia.
4 Tunc suavis erit Jehovae munus Jehudae & Jerusalaimi, sicut diebus priscis, & sicut annis antiquis.
5 Accedam autem ad vos in judicium, & ero testis festinans contra maleficos, & contra adulteros, & contra jurantes falsò, & contra opprimentes mercede mercenarium, viduam & pupillum, ac peregrinum pervertentes, neque timentes me, ait Jehova exercituum.
6 Quia ego Jehova non mutor; ideo vos filii Jahakobi, non consumpti estis.
7 [illegible] majorum vestrorum recessistis [illegible] neque observastis [illegible] revertar ad vos, ait Jehova exercituum: sed dicitis, qua in re revertemur?
8 [illegible]
9 [illegible]
10 [illegible]
vobis benedictionem, adeò ut non sufficiant.
11 Et increpabo propter vos consumentem, ut ne corrumpat vobis fructum terrae, neque orbet vos vitis in agro, ait Jehova exercituum.
12 Eamque beatos praedicabunt vos omnes gentes, quia eritis terra oblectationis, ait Jehova exercituum.
13 Invaluerunt contra me verba vestra, ait Jehova: sed dicitis, quid locuti sumus contra te?
14 Dixistis, vanum esse colere Deum, & quod lucrum est, cùm observaverimus observationem ejus, & cùm ambulaverimus atratè propter Jehovam exercituum?
15 Itaque nunc felices praedicamus superbos: etiam aedificantur qui faciunt improbitatem; etiam qui probant Deum, liberantur.
16 Tunc colloquuntur timentes Jehovam frequenter alter cum altero; & attendit Jehova & audit, atque conscriptum est in libro commemorationis coram eo pro timentibus Jehovam, & cogitantibus de nomine ejus.
17 Et erunt mei, ait Jehova exercituum, quo die ego constituo peculium: & clementia utar erga ipsos, quemadmodum quis utitur clementia erga filium suum qui colit ipsum.
18 Tunc convertemini & videbitis discrimen justum & improbum, qui inservit Deo, & qui non inservit ipsi.
19 Nam ecce dies ille adveniet ardens tanquam furnus, quo erunt omnes superbi, & omnes facientes improbitatem, stipula: & inflammabit eos dies ille veniens, ait Jehova exercituum, adeò ut non derelinquat eis radicem neque ramum.
20 Exorietur autem vobis, ô timentes nominis mei, Sol justitiae cum sanatione in alis ipsius, & procedetis, atque crescetis ut vituli saginati.
21 Et conculcabitis improbos: nam futuri sunt cinis sub plantis pedum vestrorum, quo die ego facturus sum, ait Jehova exercituum.
22 Recordamini legis Mosis servi mei, cui praecepi in Chorebo perscribenda ad totum Jisraëlem, statuta & jura.
23 Ecce ego missurus sum vobis Elijam Prophetam, antequam veniat dies Jehovae magnus & reverendus.
24 Ut convertat cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipsorum; ne veniens percutiam terram anathemate.

[illegible]

Tertiae partis Bibliorum finis.

LIBRI APOCHRYPHI,

ſive

APPENDIX TESTAMENTI VETERIS

menti veteris ad canonem priſcæ Ec-
cleſiæ adjecta, Latinaque recens
e Græco Sermone facta, & notis
brevibus illuſtrata per
Franciſcum Junium.

LONDINI,
Typis Henrici Midletoni,
M.D.Lxxxv.

ORDO LIBRORUM APOCRYPHORUM.

HISTORICI,
ex temporum ſerie diſpoſiti.

Tobiti lib. I.
Oratio Menaſchis.
Judithæ lib. I.
Baruci lib. I.
Epiſtola Jirmeję.
Adjectiones ad Danijelem.
Hhezræ lib. III.
Hhezræ lib. IIII.
Adjectiones ad lib. Eſterę.
Schimhhonis lib. I. qui vulgo
Macbęorum III.
Macbæorum lib. I.
Macbæorum lib. II.

DIDASCALICI.

Liber Sapientiæ.
Eccleſiaſticus.

TYPOGRAPHUS
Lectori.

Cùm hunc nobis ordinem in præfatione ſua, ut apparet infrà, Franciſcus Junius commendaverit, viſum eſt eum potiùs ſequi, quàm illum a Wechelo in editione ſua obſervatum. Te igitur, humaniſſime lector, de eo admonendum cenſui, ut illā in prefatione Junii querelā de immutato a ſe inſtituto ordine (quam expungere mihi non putabam integrum fore) minimè ad hanc editionē pertinere intelligeres.

ILLUSTRISSIMO DOMINO, D. GULIELMO PRINCIPI AURAICO, COMITI IN NASSAU, CATZENELBOGEN, Dietz, & Vianden, Domino in Breda, &c. Domino ſuo clementiſſimo.

QUOTIESCUNQUE *mihi in mentem venit, Princeps Illuſtriſſime, ſententiæ illius quam olim canebat Lyricus, ὁ μέγας δὲ κίνδυνος ἄναλκιν οὐ φῶτα λαμβάνει, equidem aut a ſcribendo planè deterreor conſcius imbecillitatis meæ, aut totus perhorreſco ſi quando me vela, quod aiunt, dare ventis neceſſe eſt, & publico ſcriptum aliquod committere. Nam quid eſt quod mea tenuitas auſit publico apertoq; cælo in oculis & auribus omnium exponere? quid palam Eccleſiæ Chriſti tot tantorum hominum ſcriptis ornatæ & cultæ proponere, niſi me in ſpectatum hoc literarum ſtadium ſententiæ bonorum pertraherent? quibus poſt emenſos veteris Teſtamenti libros canonicos viſus ſum aliquid præſtare debere & poſſe in hoc ſcriptorum genere. Ac mihi quidem longè fuit ante hac gravius aliquid in canonicos libros ſcribendum inſtituere; [illegible] authoritate conſtantiſſima ac fide certiſſima nititur Eccleſia Chriſti; ex quibus tanquam ex uberi[illegible] ſugendum & tanquam ex penu cibum liberis præbet eſurientibus, ægrotantibusq; medicinam; [illegible] juſta eſſe poteſt interpretatio ſine ſtudio pietatis maximo, ſine cæleſti ſancti Spiritus illuſtratio[illegible] peritiaque multiplice, & ſine inſtrumentorum omnium commoditate ad rem tantam perti[illegible]; quorum denique ſenſa tam multis veterum, recentium probatiſſimorum, doctiſſimorumq; hominum [illegible] pervestigata & enucleata ſunt, ut quicunque memoria noſtra animum ad ſcribendum appellunt, magis [illegible] videantur, quàm Eccleſiæ Chriſti ſatagere: & fuiſſet illud profectò futurum graviſſimum, niſi [illegible] fuiſſem fretus clariſſimi viri ac mihi conjunctiſſimi D. Immanuelis Tremellii conſortio, cujus [illegible] Eccleſiæ cognita, mihi verò jam eſt exploratiſſima, conſpectus fuit jucundiſſimus, & ſuaviſſi[illegible] inter nos communicatio, quæ memoriam abſentis fecerunt acerbiorem. Sed in hoc opere etſi non [illegible] ut librorum iſtorum authoritas fretum veteris Eccleſiæ canone (errare enim & labi in ſcrip[illegible] adeò miſerum non eſt ac periculoſum quàm ſi in divinis offenderis) duæ res tamen exstiterunt, [illegible] ab hoc inſtituto multùm & ſæpe deliberantem revocarunt, incipientem retardarunt, & ſollicitave[illegible], ut me ad meum tranquillitatis navale reciperem, navigaremq; in domeſtico meorum ſtu[illegible]. Una eſt, quòd neque meus ille Immanuel mihi conjunctus adfuit, nec alter ab illo, cujus ſuc[illegible] in hac remigratione mihi commodaretur, ſed ſolus neceſſe habui remos impellere Deo duce, pro [illegible] authenticos libros Scripturæ ſacræ omni exceptione majores, & pro remigibus tenuē ſupelle[illegible] meam. Altera, quòd permulti ubique inveniuntur loci varii, diſtorti, depravati, depravati [illegible] profligati æquè in contextu Græco atque in tranſlationibus: quos quidem locos partim ex canoni[illegible] authoritate, partim ex ipſorum authorum ſecum aut aliorum cum ipſis comparatione, par[illegible] neceſſe fuit emendare: quod cùm in aliis, tum in duobus Machabæorum libris C. T. nulla nego[illegible] eſt. Sed quid ego de illis dicam qui hos libros tanta animi contentione pro canonicis ven[illegible], ut actum eſſe de totius Scripturæ authoritate clamitent, ſi expungantur iſti ex albo canonis? Equi[illegible] conſuetudinem iſtam, immanem iſtam (ut Auguſtinus appellat) belluam ferum'q, tyrannum expu[illegible], & judicium eorum qui primi authores fuerunt facti iſtius oſtenderem qui rebus humanis divinum [illegible], niſi plenæ eſſent hoc argumento paginæ in libris veterum: quorum teſtimoniis ac potiùs [illegible] Scripturæ canonicæ belluam [illegible] expugnatam atque proſtratam jacere putaremus. Quid enim [illegible] numero non pauci extant canoni ſacro adverſantes quibuſdam locis, & diverſilo a verita-*

te Dei

te Dei conſtantiſſimè prædicantes? quid ſi interdum ſibi non conſtant ipſi? quid ſi in [illegible]
judicio certo nunquam fuerunt recepti, non nominis Jehudæi in librariis Eccleſiæ noſtræ [illegible]
rigent, Hieronymo, Auguſtino, Epiphanio, & Joanne Damaſceno teſtibus? quid ſi [illegible]
num annos à ſilices [illegible] *, non divina illa, ſed Eccleſiaſtica authoritate donati ſunt?* [illegible]
legem civilis quod ut in cauſis quidem civilibus Jureconſ. formulam eſſe putaverunt. [illegible]
cum his nominibus & complexibus aliis de his ſcriptis gravis ſit agere, maluiſſem quidem [illegible]
ita dicam) & coryphæum aliquem Scripturæ ſacræ peritiſſimum recipere in ſe laborem illum [illegible]
peti, ut illius operâ tædium exhauſtum, correctos locos, beſtiámque domitam atque conſultam [illegible]
ſed quia res a me deſyderata eſt, ecce, partibus meis quâ fide potui & diligentia maxima [illegible]
Verùm ut ad rem ipſam veniamus, habentur in hoc opere duo ſcriptorum genera: non pl[illegible]
rica, & duo didaſcalica. Atque hos quidem libros ego collocare ſeorſim ſtatueram, [illegible]
ricis ex temporum ſerie diſpoſitis didaſcalicos unà ſubnectere, niſi meum hoc conſilium [illegible]
cto fuiſſet abruptum. Cùm autem res facta infecta eſſe nequeat, nos inſtitutum illum [illegible]
la proſequentes, pauca de ſingulis iſtius operis libris præfabimur, judicium noſtrum de [illegible]
afferentes: de authoritate verò judicia ſententiaſque Flavii Joſephi & patrum quorundam [illegible]
ne quis præjudicatum ſibi a nobis fieri putaverit. TOBITI *liber varius eſt: Chaldæus* [illegible]
Hieronymi, qui deſyderatur memoria noſtra: Hebræi exstant duo, ſed exercitationis gratia [illegible]
in Hebræo ſermone poſſum judicare: Græcus liber, ſi finem exceperis, authore Tobiâ [illegible]
Chaldæa Aſſyriáve ſcriptus eſt, idque (opinor) Chaldaicè ab homine pio quidem, ſed [illegible]
& non paucis ex deportatione tenebris obruto, quibus hæc quoque ſcriptum [illegible] MENASCH[illegible]
oratio pia eſt, habetur Græcè, authore Menaſcheh Rege an[illegible] JUDITHÆ [illegible]
fuiſſe putat Hieronymus, Chaldæum ſcribis habuiſſe: mirum eſt ſanè hiſtoriam [illegible]
geſta neque in Eccleſia Hebraicè fuiſſe habitam, neque a Joſepho præter [illegible]
que & Tobiti librum poëma ſacrum potiùs quàm hiſtoriam dixerit; adeò ut [illegible]
que, honeſtatem verò prudentiámque in hac re, ſi quando geſta eſt, deſyderaverit. BARUCH[illegible]
MEJAH *epiſtolam non haberi inter Hebræos libros teſtis eſt Hieronymus: Græcè quid*[illegible]
novitatem ſapiunt ſermone ſuo. DANIJELIS *auctarium ſive adjectio Græca eſt,* [illegible]
quas Danijelis & Eſtheræ acceſſiones planè adſcribo poematis. HHEZRAE *libri* [illegible]
veritas: quos neque Hebraicè neque Græcè vidi, nec fuiſſe viſos memini legere, ſed [illegible]
& bonis omnibus analogiarum ad veritatem, ſermonem ad Latinitatem revocavi, verbis (quod [illegible]
potuit) cum veteri exemplo conformatis. Nihil habens [illegible] *quàm falsò* [illegible]
maximâ: Authorem enim quem pudebit ſui operis, longè amplius debuerat puduiſſe cùm ſui [illegible]
viri ſancti præfigeret, & impudenter Eccleſiam vellet fallere. ESTERAE *fragmenta neque* [illegible]
neque cum cætera admodum conſentiunt: ſcripſit ea Græcaniсus aliquis matæologus, qui [illegible]
gantiam in poſtremo capite oſtentavit. Tres poſtremos libros communi appellatione (ut apud [illegible]

Hiſtor. Eccleſiaſt. lib. 6. cap. 25.

ſtis eſt Origenes) priſca Eccleſia apud Syros Schærbit ſarbane el, id eſt, virgam rebellem [illegible]
vit, vel contumaciam in Deum; Græci dixerunt τὰ μακκαβαϊκὰ *per ſynecdochen a maxima* [illegible]
te. SCHIMHHONIS, *qui dicitur vulgò Machabæorum tertius, liber ab eodem authore* [illegible]
ſapientia: nam omnium non eſt magis ſimile quàm unius libri ſermo ſermoni alterius: [illegible]
ſed redundat oratio, & eadem ferè verba ac ſententias adhibet. Hunc ego Philonem Alex[illegible]
ſe puto: adeò verba Philonium ſpirant, & Alexandrinum hominem arguit deſcriptio. [illegible]
ſcripſi de Sacerdotis qui tum erat nomine, ſequutus exemplum Scripturæ canonicæ, in qua [illegible]
riorum qui partes ſuæ hiſtoriæ fuerint in populo Dei, eorum inquam nomina tribuuntur libris [illegible]
hhon ſacerdoti, quo tempore Ptolemæo Philopatori viſum eſt in ſacrarium involare. Atque [illegible]
brum ſententiæ meæ in Galeato prologo Hieronymus vocavit [illegible]*, ſive Paſtorem Latino* [illegible]
Paſtorem, ut plerique omnes putaverunt: nempe [illegible] *ſive* [illegible]*, id eſt,* [illegible]
cerdos ſummus cum fideli comitatu ſuo interceſſit ne Rex veniret in ſanctuarium, quo ex [illegible]
hiſtoria conſequuta eſt. Sed nos inſcriptionem evidentem, licèt novam, veteri obſcuræ & de [illegible]
ri poſſit antepoſuimus. Quòd enim tertius Machabæorum liber nominatur, hoc facit injuria [illegible]
ſynecdochica loquutione quam modò diximus, cùm poſt annos quinquaginta minimùm, Judas [illegible]
nomen audiverit: quapropter immutato ordine hunc librum ante alios collocavimus. PRIOREM [illegible]
bæorum librum Hebraicè a ſe viſum narrat Hieronymus, eìuſque temporibus Jochanani ſive [illegible]
Hyrcani, qui filius fuit Schimhhonis Machbæi, veriſimile eſt fuiſſe ſcriptum: hunc Græcè [illegible]
tum & correctiſſimum, ſed tamen haud quaquam argumento inutilem, neque ſcriptum [illegible]
di. POSTERIOREM *Græcum eſſe tantùm & autor indicat cap. 2. & idem Hieronymus* [illegible]
dit, & evincit phraſis. Author quiſquis fuerit, plus Jaſoni Cyrenæo cuidam, & ſibi [illegible]

[illegible] pariter & [illegible], ratione, verbis ab omni lege diſcedens hiſtoria, judicia ſua interpoſitè apponens paſſim, ac nonnunquam etiam præter fidei ſanctæ analogiam. Jam ad didaſcalicos veniamus. SAPIENTIÆ liber, (quem olim priſca Eccleſia, teſte Epiphanio, vocabat πανάρετον, id eſt, omnium virtutum librum) non pauca pietatis documenta & ſingulares e Scriptura ſacra obſervationes continet. Illum Hieronymus Philonis (cujus antè meminimus) opus eſſe putat; Auguſtinus primùm quidem putavit Siracidæ duobus locis, ſed poſtea illud ipſum quod opinatus fuerat revocavit; vulgus Schelomoni tribuit ex authoris ipſius verbis. Compta ejus & fluens oratio fecit ut Philonis eſſe diceretur: utrumque, ſi dixeris, fortè a vero non aberraveris; nempe a Schelomone quidem fragmenta eſſe, prout capite nono verbis Schelomonis agitur, & Philonem compoſuiſſe illa atque interpretatum eſſe Græca facundia. De ECCLESIASTICO, in ſuis præfationibus & quinquageſimo capite ſuſtulit author omnem dubitationis cauſam tum avi parentiſque, tum ſuum ipſius nomen exprimendo: quo in libro Ethica ſancta plurimùm compilavit. Hi autem omnes libri vulgo dicuntur Ἀπόκρυφοι, Apocryphi Græca appellatione, id eſt occulti, propterea quòd Eccleſiæ non fuerunt traditi cum certa Spiritus Dei teſtificatione, ut in arca Eccleſiæ conderentur ἀρχεῖα, & palam ex authentico illorum canone Eccleſia doceretur; ſed velut humanæ artis opera clam tantùm & inter privatos parietes, ſingularibus Eccleſiæ membris, volentibus legere permiſſi ſunt, ut ex iis adjumenta fidei cum judicio expromantur, non autem pro fundamentis fidem obſtringentibus cenſeantur. Hieronymus verò quibuſdam locis hagiographa hæc ſcripta nuncupat, voce apud ipſum quoque Hieronymum ambigua. Sed de authoritate poſtea. Atque hos quidem libros olim cum Scriptura canonica fuiſſe conjunctos & Teſtamento veteri adaptatos communis veterum noſtrorumque hominum docet conſenſio: ut jungerentur, etiam a nobis fuit poſtulatum. Fecimus, utinam fructu tam magno quàm moleſtia. Etenim fructus quidem certè non mediocris ex his libris ad prudentes lectores & pios perventurus eſt; ſive exempla hiſtoriarum [illegible] quibus nihil ad delectandum ſuavius, nihil ad docendum accommodatius exponi poteſt; ſive didaſcalicorum librorum argumenta ad docendum æquè ac permovendum pertinentia: moleſtiæ verò nunquam pœnitebit me, ſi communem aliquem in Eccleſia fructum enaſci animadvertero, & T.C. placere operam. Tuam enim C. Princeps illuſtriſſime, hîc viſum eſt appellare & tua ipſius cauſa, & illuſtriſſimæ Principis ac conjugis tuæ, fœminæ lectiſſimæ. Quid ita? fortaſſe inquies. Certè quia utrique veſtrûm ſi cuiquam homini Principi memoria noſtra, multa evenerunt ejuſmodi, qualia in hiſtoriis iſtis explicantur: multa vidiſtis, ſenſiſtis, probaſtis, perpeſſi eſtis quæ legendis iſtis facile erit vobis memoria recolere, & res anteactas veſtras tanquã in ſpeculo contemplari corã. Deinde quid reſtet expenditis & noviſtis, ſcio: iter lubricum, anceps, periculoſum, præceps; ubi infracta pietas, fides, veritas, zelus, prudentia, juſtitia, fortitudo, temperantiaque ſunt opus, ut in nomine Domini conſiſtatis: quarum omniũ virtutum documenta hic ampliſſima obverſantur æquè principibus viris ac tenuibus e plebe neceſſaria. Quid eventurum ſit porrò, didiciſtis jamdiu, & ex certiſſima Dei ὑψιμέδοντος (ut cum Poëta loquar) teſtificatione cognoviſtis promiſſiones Dei de vita præſente futuraque, fuiſſe pietati factas, ac proinde reverentibus Dominum, credentibus, quærentibus ſemper faciem ipſius, & intrepidè ac conſtanter adhærentibus ipſi, æternam in cœlis hæreditatem comparatam eſſe, quam traditurus eſt Dominus juſtus judex iis qui ſanctè & ſyncerè confeſſi fuerint nomen ſuum. Quas obres primùm ſupplex oro Deum opt. max. & Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut T.C. infinitis pene moleſtiarum molibus oppreſſam procelloſiſque fluctibus jactatam magis ac magis in omni ſancto pietatis humanitatiſque confirmet officio, animum ſtabiliat gratia, & cunctis benedictionibus ex ſancto verbo ac promiſſione ſua ornet augeatque: deinde verò a T.C. [illegible] peto ut meam hanc operã quàm potui fideliſſimè catholicæ Eccleſiæ præſtitam, & tibi oblatam accipias in bonam partem; & monimento hoc de meo erga T.C. ſtudio officiiſque, ſi qua T.C. grata poterunt a mea tenuitate proficiſci, ampliùs confirmeris.

Princeps Illuſtriſſime, Deum iterum oro ut T.C quàm diutiſſimè ſervet incolumem, ſibi adſit, te ſuo ſpiritu reverentiæ ac prudentiæ regat: & omni benedictionum genere exornet e cœlis cumulatiſſimè.

T.C. ſtudioſiſsimus,
Franciſcus Junius.

Φλάβιος Ἰώσηπος κατ' Ἀπίωνος α.

Εἰκότως, μᾶλλον δὲ ἀναγκαίως (ἅτε μήτε τοῦ ὑπογράφειν αὐτεξουσίου πᾶσιν ὄντος, μήτε τινὸς ἐν τοῖς γραφομένοις ἐνούσης διαφωνίας, ἀλλὰ μόνων τῶν προφητῶν τὰ μὲν ἀνωτάτω καὶ παλαιότατα κατὰ τὴν ἐπίπνοιαν τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ μαθόντων, τὰ δὲ καθ' αὑτοὺς ὡς ἐγένετο σαφῶς συγγραφόντων) οὐ μυριάδες βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν ἀσυμφώνων καὶ μαχομένων· δύο δὲ μόνα πρὸς τοῖς εἴκοσι βιβλία, τοῦ παντὸς ἔχοντα χρόνου τὴν ἀναγραφήν, τὰ δικαίως πεπιστευμένα.

Καὶ μετὰ ταῦτα.

Ἀπὸ δὲ Ἀρταξέρξου μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα, πίστεως δὲ οὐχ ὁμοίας ἠξίωται τοῖς πρὸ αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχήν.

Ἐπιφέρει ἐν λόγῳ αὐτῷ.

Ἀλλ' οὐδὲ χρήσιμα μέν ἐστι καὶ ὠφέλιμα· ἀλλ' εἰς ἀριθμὸν ῥητῶν οὐκ ἀναφέρονται. διὸ οὐδὲ ἐν τῇ κιβωτῷ ἀπέκειντο, ὅτι ἐν τῇ διαθήκης κιβωτῷ.

Hieronymus ad Dommionem & Rogatianum.

Nec Apocryphorum, tertii & quarti Eſdræ libri *ſomniis delectetur* quiſquam: *quia & apud Hebræos Eſdræ Nehemiæque ſermones in unum volumen coarctantur, & quæ non habentur apud illos, nec de viginti quatuor* libris ſunt canonicis, *ſenibus ſunt procul abjicienda.*

Auguſtinus libro 15. de civitate Dei, cap. 23.

In Apocryphis etſi invenitur aliqua veritas, tamen propter multa falſa nulla eſt canonica authoritas.

TOBIT.

Tobit Naphtalita æquè adverſis ac ſecundis rebus in Deum pius, & in fratres officioſus, facultatum amiſſione, exilio, & cæcitate probatus, poſtea benedicitur a Deo, viſum recipiens, videns filium cum nuru adventantem, & ſobolem numeroſam habens ex eis: quibus omnibus moriens benedicit, & ex prophetarum doctrina conſulit.

Caput I.

1 [a] Commentarius Tobiti filii Tobijelis filii Chananeelis, filii Hhiddui, filii Gebahhelis; e ſemine [a] Jachtzielis de tribu Naphtali:
2 [a] Qui captivus abductus eſt diebus [a] Schalmanaſaris regis Aſſyriorum [a] e Thiſche, quæ *regio* ſita eſt [a] ad dexteram ejus quæ propriè *dicitur* Naphtali in Galilæa, ſupra Aſcheris *tribum*.
3 [a] Ego Tobit [b] fideliter ac juſtè ambulavi ſingulis diebus vitæ meæ, eleemoſynas multas faciens fratribus meis, ac genti meæ, & iis qui venerant mecum in regionem Aſſyriorum Nineven.
4 Nam cùm eſſem in regione mea in terra Jiſraëlis [c] juvenis adhuc, deficiente tota tribu Naphtali patris mei a [a] domo Jeruſchalaimorum, quæ electa fuerat ex omnibus tribubus Jiſraëlis,
5 Ut ſacrificarent illic omnes tribus, ubi ſanctificatum fuerat templum [d] pro tabernaculo Altiſſimi, ex quo extructum fuerat, in generationes omnes [e] æternas, & omnibus tribubus, quæ unà defecerant, ſacrificantibus [f] Bahhali deo, cum domo Naphtali patris mei:
6 Ego tamen [a] ſolus ibam ſæpe Jeruſchalaima diebus feſtis, [a] quemadmodum præſcriptum eſt toti populo Jiſraëlis præcepto æterno, primitias decimaſque fœtuum, & [g] prima vellera habens; & dabam ea ſacerdotibus poſteris Aharonis ad altare *miniſtrantibus*.
7 Primas [a] omnium fœtuum decimas dabam
poſteris Aharonis, qui miniſtrant Jeruſchalaimis; ſecundas verò decimas vendebam, & profectus expendebam eas Jeruſchalaimis unoquoque anno:
8 Tertias denique dabam iis quibus conveniebat *dari*, quemadmodum præceperat Debora mater patris mei; quia orphanus relictus fueram a patre meo.
9 Cumque [h] ad viri ætatem perveniſſem, ducens Channam uxorem [i] e gente noſtra, genui ex ea Tobijam.
10 Sed cùm captivus Nineven abductus eſſem,
11 Omnibus fratribus meis ac gentilibus meis veſcentibus [k] cibis gentium;
12 Ego continui [l] me ipſum, ne comederem *eos*:
13 [a] Quia memor eram Dei ex toto animo meo.
14 [m] Conciliavit autem altiſſimus gratiam [n] decoremq; mihi coram Schalmanaſare, ut eſſem [a] opſonator ipſius.
15 [a] Itaq; profectus ſum in Mediam:
16 [a] Depoſuique apud Gebahhelem fratrem Gobrajæ [a] Rageſchi civitate Mediæ argenti talenta decem.
17 Poſtquam verò mortuus eſt Schalmanaſar, regnavit Sancherib filius ejus pro eo.
18 [a] Cujus [a] rationes cùm incertæ eſſent, non potui ampliùs proficiſci in Mediam.
19 Ac in diebus quidem Schalmanaſaris eleemoſynas multas feceram fratribus meis.
20 Cibos meos dederam eſurientibus, & veſtimenta mea nudis; & ſi quem ex gente mea videram mortuum, projectumque [o] ad murum [p] Nineves, eum ſepeliveram.
21 Præterea ſi quem occidebat Sancherib rex, cùm veniſſet fugiens ex Jehudæa, furtim abripiens ſepeliebam eum (multos enim perdebat indignatione ſua) & requiſita a rege corpora eorum non inveniebantur.
22 Profectus verò quidam Ninevitarum indicavit regi me ſepelire eos; quamobrem abdidi me, & cognoſcens me quæri [q] ad mortem, ex metu me recepi aliò.
23 Tum raptæ ſunt omnes facultates meæ;

h Græc. *ſactus eſſem vir.*
i Græc. *e ſemine familiæ noſtræ.*
k Græc. *panibus* Hebraiſmus, ut verſ. 20.
l Græc. *animam meam.*
13 *Quia memor eram*] hoc eſt, nolebã ſinere ut meus animus ullo pacto a recordatione reverentiaq; Dei abduceretur, inéſcatus allectamentis gentium: vide annotata Danijelis 1.8.
m Græc. *dedit*, ut Exod. 3.21.
n Græc. *formam.*
14 *Opſonator*] ſic Græcam vocem reddit Athenæus: Sitonem vel Sitarchum vocant Juriſconſulti, aut etiam Sitocomum, id eſt, annonæ curatorem.
15 *Itaque*] nempe quia regis aulam tenebar ſequi pro officio Sitocomiæ. Reges enim ſtationem æſtivam habebant in Media, ut annotavimus Nehem. 6.2.
16 *Depoſuique*] nempe pecuniam in loculis obſignatam, quam Tobit Gebahheli accepta cautione chirographi dederat aſſervandã, ut oſtendimus infrà 9.6. & 7.
Rageſchi] id eſt, in oppido, quod de nomine regionis ipſius Ecbatana vocant Geographi: vide infrà 6.11.
18 *Cujus rationes*] id eſt, cùm præpeditus occupationibus non poſſet vacare conſtituendis & diſponendis officiis domeſticorum. Nam primùm ex tædio patris conturbatis omnibus fuit regno adverſus fratres conſidendum: deinde verò expeditiones ſuſcipiendæ, de quibus 2.Reg. 18. & 19.

o Græc. *ille.* p *Ad murum*] ubi habebatur forum, ut aſia veteribus: quo modo apud Romanos pomœrium fuit appellatum. Sic intelligendum docent verba filii infrà 2.3. q Græc. *in Nineveh.* q Græc. *mori.*

Thiſche] non civitatis, sed regionis bello partæ nomine, cujus ſi... ſequentia: vide 2.Reg. 17. 1. annotat. *Ad dexteram*] ... tribui Naphtali. 3 *Ego Tobit*] hic verſus per prolepſin ... quæ reliquo capite enarrantur; unam de inſtituto vitæ ... in ſolo natali ſuo ſecutus eſt; alteram, de ratione vitæ poſtquàm in ... fuit deportatus, quarum partium enarratur prior uſque ad verſum 10. ... capitis. Hanc verò diſtributionem (quam Hieronymus mini...) ... conjunctione fecimus evidentiorem. b Græc. ... *& juſtitia:* Hebraiſmus, cui ſimilem vide 1.Reg. 3. 6. & infrà 3.5. c Græc. *juvenis exiſtente me.* 4 *Domo Jeruſchalaimorum*] id eſt, ... Dei, ut ſequentia verba doceat exegeticè. d Græc. *Tabernaculi.* e Græc. *ſecli.* f Græc. *poſtrati Bahhali.* 6 *Solus*] id eſt, ... aut certè comitatu minimo, tanquam eſſem ſolitarius, ut ... 1.19. f Exod. 23. Numer. 18. g Græc. *primas tonſuras.* 7 *Omnium fœtuum*] hæc verba in contextu Græco imperitè conjunguntur ... , ut res ipſa loquitur. De hoc autem triplice decimarum genere ... diligentèr evidentiſſimè, vide Num. 18. & Deut. 14.22. & ...

‖ 2.Reg.19.37.
r Græc. Araratis: vide Gen.8.4.
24 Esarchaddon] Græcè Achirdō quidem appellatur, aut Sarchaddon; sed utrumq; corruptū est, ut alia in his libris quamplurima.
25 Procurator] nempe qui regis negotia mādata ipsius administraret; quem Jureconsulti Græci [illegible] appellāt, Dorotheus, Theophilus, Harmenopulus, & alii.
ſ Græc. a secunda.
t Græc. erat autē filius fratris mei.

neque [illegible] quicquam præter
Chanam uxorem meam, & Tobijam filium
meum.
24 ‖ Sed itaque præterierant dies quinquaginta quinque; cùm occiderunt eum duo filii
ipsius, fugeruntque in montes r Armeniæ; &
regnavit Esarchaddon filius ejus pro eo,
qui præfecit Achikarum filium fratris mei
Chananeelis omnibus rationibus patris sui
& toti procurationi.
25 Postulante itaque Achikaro mea causa, reversus sum Nineven: (erat enim Achikar
a poculis, & ab annulo, procuratorque,
& rationarius, constitueratque eum Esarchaddon ſ secundum a se;) t filium fratris
mei.)
26 Reversoq; mihi domum restituta est Chāna uxor, & Tobija filius meus.

Caput II.

1 Dies festo pentecostes, qui dies sanctus
est septimanarum septem, a comparatum est prandium lautum mihi: cumque accumbens ad edendum contemplarer
cibaria multa, edixi filio, abi, adduc quemcunque inveneris fratrum nostrorum egentem, qui memor sit domini: Ecce autem
sum expectaturus te.
2 Ille adveniens dixit, pater, b quidam e genere nostro projectus jacet z in foro strangulatus.
3 Tum ego antequam gustarem, exiliens sustuli eum, & exportatum in domum quandam,
donec occidisset sol:
4 Deinde reversus z lavi, & comedi cibum
meum c tristis,
5 ‖ Recordando prophetiæ Hhamosi, quemadmodum dixerit,
6 Convertentur feriæ vestræ in luctum, & omnia hilaria vestra in lamentum; ac flevi.
7 Cùm autem occidisset sol, abii, & effossa
fovea sepelivi eum.
8 Vicini verò me irridebant dicentes, non
ampliùs metuit iste interfici propter factum
istud, quamvis antè aufugerit: ‖ Nam ecce
mortuos iterum sepelit.
9 Eademque nocte decubui pollutus ad
murum hypæthri, facie mea non obtecta;
neque animadverti passeres in eo muro
esse.
10 Itaque oculis meis apertis excreverunt
passeres calidum stercus in oculos meos, unde enatæ sunt albugines in oculis meis; &
quamvis adirem medicos, tamen non adjuverunt me. Achikar verò aluit me, donec
profectus esset in Elymaida.
11 Channa autem uxor mea lanificium exercebat in gynæceis:
12 Cui, cùm remisisset opus suum dominis,
rependerunt quoque illi mercedem, & amplius etiam donarunt hœdum.
13 Cùm verò venisset ad me, balare cœpit:

x Septimanarū septem] Sic appellatur pentecoste Exod.34.22. Levit.23.15. Et Deut.16.10.
a Græc. factum est prandium bonum.
Prandium lautum] ex lege Deut.16.11.
Sum expectaturus] quasi dicat, non ante gustabo cibum quàm fratres egentes adduxeris.
b Græc. unus.
z In foro] vide supra 1.20.
z Lavi] ex lege Levit.21.
c Græc. in tristitia.
‖ Amos.8.10.
‖ Supra 1.22.
9 Pollutus] ex mortuo, cujus tactus hominem inquinabat, Num.9.6.
Hypæthri] vel subdialis ambulationis. Hoc enim sonat Græcum αἰθρίας vocabulum, teste Athenæo lib.5. dipnosophistarum. Hoc autem faciebat Tobit ex luctus sui gravitate, a cubiculo, tecto, & cubili abstinens.
10 Itaque] hæc verba viam sternant ad eam fabulam, quæ traditur infra cap.6. & 11.
Profectus esset] sic aestimamus ex conjectura, sublata litera una. Nam Tobitum ex eo loco minimè profectum esse docet caput 14. Achikarum verò de sua dignitate dejectum esse, ipse Tobit narrat infra cap.14. 10. De hoc autem Achikaro vide supra 1.21. Elymaida] regionem Assyriæ, de qua vide 1.Mac.6.1. 11 Gynæceis] id est, muliebribus officinis, quæ gynæcea sive gynæconitidas antiqui appellarunt, earumque præfectos Gynæciarios, qui pensa distribuebant singulis, & manufacta [illegible] operas. Hæc autem gynæcea [illegible] familiaritate. Vitruvius nomine lib.6. de Architect. cap.10. atque in hæc gynæcea non dubito quin Tobit uxor per Achikarum admissa sit. 12 Dominis] id est, Gynæciariis, de quibus modò diximus.

Quamobrem dixi ei, unde hœdulus iste?
[illegible] surreptus est? Redde eum dominis, nam nefas est comedere furto ablatum quicquam: dicente verò illa, donatus est mihi, præter mercedem, tamen non
credidi illi, sed reddi eum dominis.
14 Me itaque contra illam excandescente,
respondens illa mihi dixit, ubi sunt tuæ eleemosynæ, & justè facta tua? Ecce spectata sunt omnia apud te.

Caput III.

1 Itaque contristatus flevi, & oravi cum
dolore, dicendo,
2 Justus es Domine, omniaque opera tua &
omnes viæ tuæ sunt misericordia & veritas:
etiam a judicio vero, justoque tu judicas in
seculum.
3 Memento mei & respice ad me: ne ulciscaris me pro peccatis meis, atque b erroribus
meis, & majorum meorum qui peccaverunt
coram te.
4 Nam non obedivimus præceptis tuis: quapropter c exposuisti nos direptioni & captivitati mortique, & dicterio d probroso omnibus apud quos dispersi sumus.
5 Nunc ergo, ut multa judicia tua sunt & vera, me facito propter peccata mea majorumque meorum, quia non fecimus præcepta tua (non enim ambulavimus e sinceriter
coram te.)
6 Nunc, inquam, f prout placuit tibi facito me:
præcipe tolle spiritum meum ut dissolutus
redigar in terram: quoniam utilius est mihi
mori quàm vivere, quandoquidem exprobrationes falsas audivi, ac tristitia multa
b incessit me; præcipe inquam me solutum a
necessitate hac, jam concedere in æternum
locum; ne avertas faciem tuam a me.
7 Eo ipso die accidit filiæ Rehhuelis Saræ in
Ecbatanis Mediæ, ut ipsi quoque objiceretur probrum ab ancillis patris ipsius.
8 Quia tradita fuerat viris septem, sed Aschmadæus improbum illud dæmonium occiderat eos, antequam congrederentur cum
ea, ut fit mulieribus.
9 Dicebant enim ipsi, an nondum intelligis

[illegible] industria abhorrere, ut alio pacto eum injustitiæ [illegible] accipiens ab injustis possessoribus. Nam justus [illegible] men metuit, sed contagionem peccati. Domini] id est, [illegible] riorę versu diximus: quasi dicat, illi sunto domini, [illegible] donatarum nollis esse dominum, quia de alieno magis [illegible] 1 Græc. domini. [illegible] Græc. respondit. 14 Excandescente] [illegible] recusaret reddere ex mandato meo. Ubi sunt tuæ eleemosynæ] [illegible] téne unum putas esse præditum bona fide & conscientia [illegible] nis, ac de nobis optimè credis judicare audes? quin potius [illegible] tuam explora: Nam si optima fide eleemosynas [illegible] putaresne summum fuisse, ut tu his malis obruereris a Deo [illegible] tua; & quo animo antehac usus sis, [illegible] Ijobi 4.6. & alibi passim.
[illegible] ‖ tana: vide Matt.12.43. & supra 1.16. [illegible] turis Canonicis usquam legere memini, nec dubito eo [illegible] bulis prosectum esse, qui Aschmadai Syra voce appellant principem [illegible] sive a perditione & profligatione hominum, sive ab [illegible] verbo denominant. Atque hoc spectat quod [illegible] monii [illegible] quæ putabo illorum fabulas, [illegible] Quamobrem, ut nomen fabulosum, ita etiam quæ cunque [illegible] fabulosa esse confirmamus. Nam certè non est tantum [illegible] tum principi, ut neglecta hominum [illegible] 9 An nondum intelligis] id est, an semper [illegible] per dolorem de viris amissis excarnificabis [illegible] memoriam [illegible] nos tam indigne [illegible] mus mortem? [illegible] culpa [illegible] cereas, mortuorum verò desiderium [illegible]

te [illegible] viros tuos?
jam septem viros habuisti, neque vocaris
ab ullo eorum nomine.
11 Quid nos verberas propter ᵉ illos? ſiqui-
dem mortui ſunt: abi cum illis: ne videa-
mus ex te filium aut filiam in ſeculum.
12 Hæc cùm audiſſet, triſtata eſt valde, adeò
ut ſtrangulatione premeretur; ſed dixit, e-
quidem unica ſum patri meo; ſi fecero hoc
probroſum fuerit ipſi; & ſenium ejus dedux-
ero cum dolore in ſepulchrum.
13 Poſtea oravit ad ᶠ feneſtram quandam, di-
cens,
14 Benedictus es, Domine Deus mi, & bene-
dictum nomen gloriæ tuæ, ſanctum & pre-
tioſum in ſecula; benedicant tibi omnia o-
pera tua in ſeculum.
15 Nunc autem, Domine, oculos meos & fa-
ciem meam ᵍ converti ad te:
16 Dicens ut liberes me ab hac terra ac non
audiam ampliùs exprobrationem.
17 Tu noſti, Domine, me puram eſſe ab om-
ni ʰ peccato viri,
18 Ac non coinquinaſſe nomen meum, neque
nomen patris mei in terra captivitatis meæ.
19 Unica ſum patri meo, neque eſt ipſi al-
ter natus qui percipiat hæreditatem ejus:
20 Neque ᵏ agnatus propinquus, neque filius
ex eo, cui me conſervem ut nubam ipſi.
21 Jamque perierunt mihi ſeptem: quorſum
me in [illegible] reliquum viverer?
22 Quòd ſi non viſum fuerit tibi occidere
me;
23 Præcipe reſpiciens ad me, & miſertus mei,
ut non audiam ampliùs exprobrationem.
24 Exaudita autem eſt oratio utriuſque co-
ram gloria Dei maximi:
25 Et miſſus eſt ᵐ Rephael curaturus hos du-
os, Tobiti deſquamaturus albugines, & Sa-
ram Rehhuelis filiam traditurus Tobijæ
Tobiti filio uxorem, ac ligaturus Aſchma-
dæum improbũ illud dæmonium, quia To-
bijæ *jus* acciderat, ut illam hæreditariò du-
ceret: eodemque momento reverſus To-
bit ingreſſus eſt domum ſuam, & Sara Re-
hhuelis filia deſcendit e cœnaculo ſuo.

[illegible] plurimum. Quamobrem hiſtoriam quæ de Rephaelis cu-
[illegible] fictitiam quàm [illegible] illos furores Aſchmadæi.

Caput IIII.

1 DIE illo recordatus Tobit ᵃ pecuniæ
quam depoſuerat apud Gebahhelem
Rageſchi *civitate* Mediæ,
2 Dixit apud ſe ipſum, ego poſtulabam mor-
tem; quid non advoco Tobijam filium me-
um, ut ipſi indicem antequam moriar? Ita-
que vocato illo dixit,
3 ‖ Fili, cùm mortuus fuero, ſepeli me, ac ne
deſpicias matrem tuam: honora eam omni-
bus diebus vitæ tuæ, & fac ᵃ quod placue-
rit ei, neque contriſtes eam:
4 Memento, fili, ipſam multa pericula ᵇ ex-
pertam eſſe propter te *latentem* in utero.
5 Cùm mortua fuerit, ſepeli eam apud me
in eodem ſepulchro.
6 Omnibus diebus, fili, Domini Dei noſtri re-
cordare, neque ᶜ voluntariè pecces, & tranſ-
grediaris mandata ejus; ſed juſtitiam ᵈ ex-
erce omnibus diebus vitæ tuæ, ac ne am-
bules [illegible] iniquis [illegible] veri-
tatem proſperi ſucceſſus aderunt tuis ope-
ribus, & omnibus exercentibus juſtitiam.
7 De facultatibus tuis fac eleemoſynam ‖ ac
ne invideto oculus tuus cùm facies elee-
moſynam; ne avertas faciem tuam ab ᵍ ul-
lo paupere, & a te minimè avertetur facies
Dei.
8 Prout tibi aderunt in multitudinem, faci-
to ex eis eleemoſynam:
9 Sin parum tibi fuerit, pro paucitate ne me-
tuas facere eleemoſynam:
10 Theſaurum enim bonum ʰ comparas tibi
ipſi in diem neceſſitatis:
11 Nam eleemoſyna a morte ᵉ liberat, nec ſi-
nit *authorem ſuum* ingredi in tenebras:
12 Donum enim bonum eſt eleemoſyna om-
nibus facientibus eam, ᶠ coram Altiſſimo.
13 ⁱ Attentè cave tibi ipſi, fili, ab omni ſcor-
tatione; & ‖ uxorem inprimis aſſume de ſe-
mine majorum tuorum, ac ne aſſumas uxo-
rem exteram quæ non ſit de tribu patris tui,
quia filii ᵍ prophetarum ſumus: Noachum,
Abrahamum, Jitzchakum & Jahhakobum
majores noſtros ᵏ olim memento, fili, om-
nes iſtos duxiſſe uxores e cognatis ſuis, &
benedictos fuiſſe in filiis ſuis, ac ſemen ʰ ip-
ſorum terram hæreditariò poſſeſſurum
eſſe.
14 Nunc etiam, fili, dilige fratres tuos, ac ne
ˡ ſuperbè faſtidias cum animo tuo de fra-
tribus tuis, & popularibus tuis, de illis in-
quam ſumere tibi ipſi uxorem: nam ſuper-
biæ adeſt perditio multa ac non ſtabilitas;
& ᵐ arrogantiæ diminutio indigentiaque
maxima: ‖ arrogantia enim mater eſt fa-
mis.
15 ⁱ ‖ Merces omnis hominis qui operam cõ-
modaverit tibi apud te ne pernoctato, ſed
redde ei illico; ᵏ quòd ſi ſervieris Deo, red-
detur tibi.
16 Attende tibi ipſi, fili, in omnibus operi-
bus tuis, ut ſis eruditus in tota converſati-
one tua; Itaque quod odiſti nemini feceris,
vinum ad ebrietatem ne bibas, ˡ neque am-
bulet tecum ⁿ ebrius in via tua.
17 De ᵒ cibo tuo da eſurienti, & nudis de ve-
ſtibus tuis; omnium quæ abundaverint tibi
fac eleemoſynam; neque invideat oculus
tuus cùm facies eleemoſynam.
18 ᵐ Effunde cibos tuos in monumentum ju-
ſtorum, neque des peccatoribus.
19 Conſilium ab omni prudente quære, ne-
que contemnas ᵖ unquam conſilium u-
tile.
20 Omni autem momento benedic Domino;
& ab eo poſtula ut viæ tuæ efficiantur re-
ctæ, & omnes calles tui conſiliaq; tua proſ-
però ſuccedant. Nam ᑫ gens ulla non ha-

e Græc. *iniquitatis*.
f Græc. *ſecimus*.
‖ *Inf. ver.* 17. *Deut.* 15.
g Græc. *omni*.
h Græc. *theſaurizas*.
10 *In diem neceſ-ſit.*] id eſt, in illud tempus, quo tu rerum difficultatibus & anguſtiis opprimêris, repoſita erit, tanquã theſaurus, beneficij tui compenſatio: vide Eccleſ. 11.
11 *Liberat*] id eſt, liberatores comparat, qui beneficiorum acceptorum memores a ſuis benefactoribus propulſant mortis pericula, & a tenebris, id eſt, calamitatibus, vindicant: Nam tenebrarum nomine adverſitates, ut contrà res proſperæ nomine lucis deſignantur.
12 *Coram Altiſſimo*] id eſt, ſi pio & caſto animo, qui Deo acceptus eſt, conferatur eleemoſyna: ſic Matth. 6.
i Græc. *attende tibi*.
‖ *Exod.* 20. 14.
13 *Prophetarum*] id eſt, ex eorum genere, quos Deus adoptavit gratuito fœdere in Chriſto, ut gloriam ipſius prædicemus. Nam prophetæ in ſcriptura appellantur non tantum qui res futuras prædicant, ſed etiam quicunque ſpiritu Dei acti fœdus ipſius profitentur, & gloriam prædicant: ut Gen. 20. 7. Et pſal. 105. 15.
k Græc. *a ſeculo memento, fili, omnes iſtos ſumpſiſſe uxores e fratrib. ſuis*.
Ipſorum] nempe æquè mulierum ac virorum, proinde extraneis non eſſe promiſſiones factas.
l Græc. *ſuperbias in corde tuo a fratribus, & filiis filiabuſq. populi tui*.
m Græc. *egeſtas natura*.
‖ *Prov.* 11. 2.
15 *Merces*] contextus Græcus omnino ita diſtinguendus eſt.
‖ *Levit.* 19. 13.
Quòd ſi] quaſi dicat, penes Deum ſolum eſto facultas retinendi mercedem, apud quem certiſſimè eſt repoſita: quamobrem illi ſervito fide, &c. 16 *Neque ambulet*] i. ne conſocieris cum iſto hominum genere. n Græc. *ebrietas, pro eo quod Hebræi dicerent vir ebrietatis*.
o Græc. *pane, ſic verſu ſequente*. 18 *Effunde cibos*] i. benefaciendum quidem eſt omnibus, ſed inprimis domeſticis fidei, Galat. 6. 10. Neque tantum illis, ſed etiam illorum poſteris tanquam hæredibus ejuſdem benedictionis, ut hac beneficentia oſtendas virum bonũ a te & viventem coli & mortuum, ut loquitur Ruth. 1. 8. Hæc autem beneficentia in virorum bonorum recordationem collata allegoricè hîc exprimitur ab uſitatâ illis temporibus forma humanitatis, quâ amici & ſinguli poſteris qui parentibus orbati erant, convivia exhilarandis eis & recreandis adhibebant; de quibus vide Jir. 16. 7. Eſt ergo [illegible], idem quod [illegible] hypallage Rhetorum. p [illegible] q Græc. omni Hebraiſmum, ut ſup. ver. 7.

e Græc. verbo.

f Græc. placitum coram ipſo.

bere conſilium; ſed ipſe Dominus dat omnia
quæ bona ſunt, & quem vult deprimit prout
vult. Nunc ergo, fili, recordare mādata mea,
ac ne deleantur ex animo tuo.
21 Jam verò indico tibi decem talenta ar-
genti *eſſe*, quæ depoſui apud Gebahhelem
filium Gobrajæ Rageſchi Mediæ; neq; prop-
terea metuas, fili, quòd pauperes facti ſu-
mus; ſunt tibi multa, ſi timeas Deum, & de-
ſiſtens ab omni peccato, feceris quæ f pla-
cent ipſi.

CAPUT V.

1 TUM reſpondens Tobija dixit, pater
faciam quæcunque mandaſti mihi.
2 Verùm quomodo potero recipere
pecuniam illam, cùm non cognoſcam eum?
3 Itaque dedit ei *pater* chirographum, & dix-
it ei,
4 Conquire tibi ipſi aliquem, qui dum vivo
proficiſcatur tecum, & dabo ei mercedem;
ita profectus pecuniam illam recipe.
5 Abiens igitur ad conquirendum aliquem
invenit Raphaëlem, qui
6 Erat Angelus, ſed neſciebat Tobija.
7 Et dixit ei, an poſſes proficiſci mecum in ci-
vitatem Mediæ Rageſchum?
8 Et an peritus es locorum illorum?
9 Cui dixit Angelus, ſum profecturus tecum,
& apud Gebahhelem a agnatum noſtrum
commoratus ſum.
10 Dixit verò ei Tobija, expecta me, ut dicam
patri meo: qui dixit ei, abi, ac ne tardes.
11 Ingreſſus itaq; dixit patri, ecce inveni qui
proficiſcatur mecum: edicente autem pa-
tre, voca illum ad me, ut cognoſcam, ex qua
tribu ſit, & an certus *homo* ſit ad proficiſcen-
dum tecum, vocavit eum:
12 Cumq; veniſſet intrò, ſalutarunt alter al-
terum:
13 Et dixit ei Tobit, frater, ex qua tribu, & ex
qua familia es tu? Indica mihi.
14 Quo dicente ei, tune tribum & familiam
quæris, an mercenarium, qui proficiſcatur
cum filio tuo? dixit illi Tobit, b cupio, frater,
cognoſcere genus & nomen tuum.
15 Dixit verò ille, 'ego ſum Hhazarja *nomine*,
genere verò filius Chananjæ illius magni &
fratris tui.
16 Tum dixit Tobit, c proſperè adveneris,
frater:
17 Sed ne iraſcaris mihi quòd quæſivi tribum
tuam, & familiam tuam cognoſcere.
18 Tu verò agnatus meus es ex d optimo ge-
nere, Novi enim Chananjam, & Jonatha-
nem filios Schemahhjæ illius magni:
19 Ut qui iverimus e unà Jeruſchalaima ado-
raturi, 'afferentes primogenita *animalia* de-
cimaſq; fructuum:
20 Et ipſos *novi* non ſeductos eſſe errore fra-
trum noſtrorum.
21 Ex f ſtirpe magna es, mi frater; ſed dic
quam tibi mercedem daturus ſim? drachmā
in diem *ſpondes*, & quæ erunt opus, ut etiam
filio meo; etſi amplius adjecturus ſum tibi
ad mercedem hanc, ſi incolumes reverſi fu-
eritis.
22 Atque hoc modo inter ipſos convenit.

a Græc. fratrem.
b Græc. volo.
15 *Ego ſum*] Hunc locum in contextu Græco corruptum eſſe, tum ipſa Tobiti quæſtio, tum ſeries hiſtoriæ evincit manifeſtiſsimè. Quamobrem ex verbis Hieronymi, & ſequentium comparatione ita reſtituimus. Nam hic ſe Hhazarjam nominat, non Hhazarjæ filium Angelus; atque ita deinceps appellatur. Hoc autem mendacium eſt, quo neque Deus, neque viri ipſius angeli in Canonicis libris leguntur uſi: quod mendacium ut excuſemus, non magnopere putamus eſſe laborandum; quia (ut multæ rationes hinc, inde comportentur) mendacium eſt mendacium, a Deo & ab electis ejus Angelis alieniſsimum.
c Græc. ſalvus.
d Græc. *pulchro & bono*. [illegible]
e Græc. *commeabatur*, ut inf. 9. 8.
19 *Afferentes*] vide ſup. 1. 6.
f Græc. *radice*.

23 Tum edixit Tobijæ, g compara te ad iter
illud, & itinere proſpero utimini.
24 Paravitque filius, quæ ad iter illud *pertine-
bant*, cui dixit pater illius, proficiſcere cum
homine hoc; qui autem in cœlo habitat De-
us, proſperet iter veſtrum, & angelus Dei
proficiſcatur vobiſcum.
25 Itaque egreſſi ſunt ambo ut proficiſceren-
tur & 'canis filii comitatus eſt eos. Flevit
autem Channa mater ejus, & dixit Tobito,
quid emiſiſti filium noſtrum? nonne ſcipio
manus noſtræ eſt, h res noſtras agens arbi-
tratu noſtro?
26 'Utinam argentum 'huic argento non an-
teceſſiſſet, ſed 'ramenta nos circumſtantia
filii noſtri eſſent.
27 Nam prout datum eſt nobis i unde viva-
mus a Domino, hoc ſufficiens nobis eſt.
28 Dixit verò ei Tobit, ne curam habeas ſo-
ror; incolumis veniet, & oculi tui videbunt
eum:
29 Angelus enim bonus proficiſcetur cum
eo, & proſperabitur iter ejus, reverteturque
que incolumis: ita clamare deſtitit.

ſtra, quam hic habemus. *Ramenta*] id eſt, terrena hæc [illegible]
tanquam ramenta tergendo, radendoque ægre corraſimus [illegible]
terpretamur, cum Græca verba obſcurent, ſua verba inſpiciens [illegible]
vivere.

CAPUT VI.

1 ILLI autem profecti eo itinere, vene-
runt veſpere ad f Tigrim fluvium, ubi cō-
morati ſunt.
2 Cumque filius loturus deſcendiſſet, exiluit
piſcis ex eo fluvio,
3 Qui volebat devorare filium.
4 Dixit verò Angelus illi, prehende piſcem i-
ſtum.
5 Itaque firmè prehendens piſcem illum fi-
lius projecit eum in terram:
6 Dixitque ei Angelus, diſſeca piſcem iſtum,
& excipiens cor, heparque, & fel, repone
ea tutò.
7 Fecit ergo filius ut dixerat ipſi Angelus;
piſcem verò aſſatum comederunt, perrex-
eruntque ambo, donec appropinquarent ad
Ecbatana.
8 Cumque dixiſſet filius Angelo, Hhazarja
frater, a quid ſibi volunt cor iſtud, & hepar,
ac fel iſtius piſcis?
9 Dixit ei, b cor & hepar iſtud, ſi quem turbet
dæmonium aut ſpiritus malus, ea adole co-
ram viro aut muliere illa, ac minimè turba-
bitur ampliùs.
10 Felle inunge hominem qui habet albugi-
nes in oculis ſuis, ita curabitur.
11 Cùm autē ad c Rageſchum appropinquaſ-
ſent,
12 Dixit Angelus ille filio, frater, hodie com-
moraturi ſumus apud Rehhuelem, qui idem
eſt cognatus tuus; eſt autem ei filia unige-
nita, nomine Sara: loquar de ea ut detur ti-
bi illa in uxorem.
13 Nam tibi accidit jus hæreditatis illius,
quia tu ſolus es ex genere illius: puella au-
tem pulchra & prudens eſt.
14 Nunc ergo auſculta mihi, & compellabo
patrem

parentes illius, cumq; revenerimus Rages, celebrabimus nuptias: Nam ſcio Rehhuelem minimè daturum eſſe illam viro alteri, ſecundum legem Moſchis; neq; ſibi comparaturum mortem; quia tibi convenit ut hæreditatem percipias, potiùs quàm ulli homini *alteri*.
15 Tunc dixit filius Angelo, Hhazarja frater, audivi ego puellam ſeptem viris fuiſſe traditam, & omnes in thalamo ipſo periiſſe:
16 Nunc autem ego unicus ſum patri; & metuo ne ingreſſus moriar, ut etiam priores illi; quia dæmonium diligit eam, ut quod neminem injuria afficiat præter eos qui accedunt ipſam. Nunc, inquam, metuo ne moriar, & deducam vitam patris mei, & matris meæ ex dolore [d] meâ cauſâ percepto in ſepulchrum ipſorum: Filius autem alter non eſt ipſis, qui ſepeliat ipſos.
17 Dixit verò ei Angelus, annon meminiſti ſermonum quos præcepit tibi pater, ut aſſumeres uxorem de gente tua?
18 Nunc ergo auſculta mihi frater, nam [e] tua erit uxor, illius verò dæmonii nullam rationem habe:
19 Nam hac ipſa nocte tradetur tibi illa in uxorem. cùm autem ingreſſus fueris thalamum, ſi accipiens cinerem [f] thymiamatum impoſueris de corde iſtius piſcis & hepate, atque adoleveris,
20 Cùm odoratum fuerit Dæmonium, fugiet; neq; ampliùs revertetur ut impetum faciat in ſempiternum.
21 Sed quando eris congreſſurus cum ea, exurgite ambo, & inclamate Deum miſericordem, qui miſertus conſervabit vos.
22 Ne metuas; nam illa tibi [g] jam olim erat præparata, & tu illam [h] ſervabis, ac proficiſcetur tecum: etiam præcipio *animo* tibi fore ex ea liberos.
23 Cumq; Tobija audiviſſet iſta, dilexit eam, & animus ipſius adhæſit ei pervalde; ſic venerunt in Ecbatana.

Caput VII.

1 Advenerunt itaque ad domum Rehhuelis; Sara autem obviam facta illis ſalutavit illos, & illi *reſalutarunt* eam.
2 Poſtea introduxit illos domum, dixitque Rehhuel Hhednæ uxori ſuæ, quàm ſimilis eſt adoleſcens iſte Tobito cognato meo!
3 Rogavitque eos Rehhuel, unde eſtis, fratres?
4 Qui dixerunt ei, e filiis Naphtali, qui captivi ſunt Nineves.
5 Dixitque illis, noſtis Tobitum [a] cognatum meum? Qui dixerunt, novimus.
6 Dicente autem illo, valétne? dixerunt ipſi, & vivit & valet; dixitque Tobija, pater meus eſt.
7 Tum exiliens Rehhuel, & oſculatus eum flevit, & benedixit ei, dicens ei, [b] optimi viri filius es. Audiens verò Tobitum amiſiſſe oculos ſuos, dolore affectus eſt, & flevit:
8 Hhedna quoque uxor ipſius & Sara filia ipſius fleverunt.
9 Poſtea excipientes eos ſtudioſè mactarunt arietem [c] ſubrumum, appoſueruntq; cibaria multa; dixit verò Tobija Rephaeli, Hhazarja frater, loquere de iis quæ dicebas in itinere, ut perficiatur negotium. ita communicavit [d] rem cum Rehhuele.
10 Tum dixit Rehhuel Tobijæ, comede & bibe, & [e] age hilariter: tibi convenit filiam meam ducere:
11 Veruntamen indicabo tibi veritatem; dedi filiam meam ſeptem viris, & quando congreſſuri erant cum ea, mortui ſunt de nocte: ſed in præſentia hilariter age.
12 Dixit verò Tobija, non guſtabo quicquam hic donec *adſtantes* conſtitueritis mecum. Itaque dixit Rehhuel, [f] accipito illam jam ex jure: tu agnatus es illius, & illa viciſſim tua.
13 Miſericors autem Deus [g] proſperet vos rebus optimis.
14 Cùm autem vocaſſet Saram filiam ſuam, venit ad patrem ſuum:
15 Qui prehendens manum illius *tradidit* illam Tobijæ uxorem dicens, ecce ſecundum legem Moſchis accipe illam, & abduc ad patrem tuum; & benedixit eis.
16 Deinde vocavit Hhednam uxorem ſuam, & accipiens libellum ſcripſit [h] inſtrumentum conventionis, atque obſignavit.
17 Tum cœperunt edere.
18 Poſtea vocavit Rehhuel Hhednam uxorē ſuam, & dixit ei, ſoror, *præpara* alterum cubiculum, & introduc eam:
19 Quæ fecit prout dixerat, & introducens eam illuc flevit, lachrymasque lachrymas accepit filia ſua:
20 Dixitque ei, bono animo eſto filia; Dominus cœli & terræ det tibi lætitiam pro triſtitia hac tua: Bono animo eſto, ô filia.

Caput VIII.

1 Cùm autem abſolviſſent cœnare, *introduxerunt* Tobijam ad illam.
2 Qui adiens meminit *verborum* Rephaelis, acceptoque cinere thymiamatum impoſitum cor illius piſcis, & hepar adolevit.
3 Quem odorem quando ſenſit dæmonium, abiit in *partes* ſuperiores Ægypti, & ligavit eum Angelus.
4 Concluſis autem duobus illis ſimul aſcendit Tobija in lectum, & dixit, ſurge ſoror, precemurque ut miſericordiam faciat nobis Dominus.
5 Itaq; cœpit Tobija dicere, benedictus es, ô Deus majorum noſtrorum, & benedictum nomen tuum ſanctum, glorioſumque in ſecula: benedicant tibi cœli, & omnes res creatæ tuæ.
6 Tu feciſti Adamum, & dediſti ei adjumentum Chavam, firmamentum uxorem ipſius, e quibus factum eſt hominum [a] genus: tu dixiſti non eſſe bonum ut ſit homo ſolus, faciamus ipſi adjumentum ſimile ipſi.
7 Nunc autem, Domine, non ad ſcortationem accipio ſororem meam hanc, ſed *ex veritate*.
8 Præcipe miſertus mei ut cum hac conſeneſcam: quæ dixit cum eo, Amen. Ita cubuerunt ambo ea nocte.
9 Surgens autem Rehhuel abiit, effoditque ſepul-

d Græc. *ſermonem Hebraiſmus*.
e Græc. *ſuaviter eſſeto*.
12 *Adſtantes*] Nempe tu & uxor, & ſi qui ſunt alii, ad quos hujus connubii cognitio pertinebit.
f Græc. *exporta illam ex nunc, ſecundum judicium*.
g Græc. *proſperum ſucceſſum det vobis optimorum*.
15 *Tradidit*] ex priſco matrimoniorum ritu.
h Græc. *ſyngrapham*.
18 *Præpara*] ſponſæ enim priores in thalamo jugali a matribus familias honeſtè collocabantur, ante adventum viri: Qua ratione factum eſt, ut falleretur Jahhakob, Gen. 29. 23.
i Græc. *& recepit lachrymas ſororis ſuæ* [illegible].
1 *Introduxerunt*] Nempe Rehhuel & Hhedna uxor, pro co ritu quem ſuperiore capite attigimus.
2 *Verborum*] de quibus ſupra 6. 9.
3 *Partes ſuperiores*] id eſt, Montana illa, quibus Ægyptus a Libya dirimitur. Fabuloſum argumentum, ut in 6 cap. docuimus.
a Græc. *ſemen*.
7 *Ex veritate*] id eſt, ex verbo tuo & lege, quæ lex veritatis eſt.

sepulchrum [illegible], [illegible] ubi [illegible] mor-
tuus fuerit;
10 Et veniens Rehhuel domum suam, dixit
Hhednæ uxori suæ,
11 Mitte unam ancillarum quæ videat an vi-
vat: sin minus, [c] renuntiet, ut sepeliam eum, &
nemo noverit.
12 Tum veniens ancilla cùm aperuisset ja-
nuam, invenit duos ipsos dormientes:
13 Egressaque renuntiavit eis illum vi-
vere.
14 Itaque benedixit Rehhuel Deo, dicens,
benedictus es, ô Deus, omni benedictione
pura, & sancta, & benedicant tibi omnes
sancti tui, omnesq; res creatæ tuæ, benedi-
cant, inquam, tibi omnes angeli tui & electi
tui in omnia secula: benedictus es quòd ex-
hilaraveris me, ac non fuerit factum mihi
prout animo præceperam, sed pro multa
misericordia tua [b] te gesseris erga nos.
15 Benedictus es quòd duorum unigenito-
rum misertus sis: fac eis Domine misericor-
diam, [c] fac ut percurrant vitam suam inco-
lumes cum lætitia, & misericordia.
16 Jussitque famulis ut obruerent sepul-
chrum.
17 Postea exhibuit eis nuptiale convivium
dierum quatuordecim; dixitque ei Rehhu-
el antequàm absolverentur dies nuptiales
adhibito juramento, cum non egressurum
esse, donec completi essent illi quatuorde-
cim dies nuptiales convivii:
18 Tum verò accepto dimidio facultatum e-
jus abiturum incolumem ad patrem: reliqua
verò, *inquit, accipies* cùm mortui fuerimus e-
go & uxor mea.

11 *Renuntiet*] illa scil. ipsis frequens quam ex ver. 16 implexi-mus.

b Græc. *fecisti no-biscum.*

c Græc. *eorum vi-tam perfice.*

17 *Quatuordecim*] nempe septenum dierum in sponsum & sponsam unigeni-tos, ut dixerat suprà ver. 15. alioqui sep-tendialia erant nup-tiarum convivia, Gen. 29. 27. & Judic. 14. 15. & sequentibus: & infrà 11, 20.

CAPUT IX.

1 TUM vocans Tobija Rephaëlem
2 Dixit ei, Ahazarja frater,
3 Accipe tecum puerum & duos came-
los, ac proficiscere Rageschum Mediæ ad
Gebahhelem, & referens ad me pecuniam
illam, ipsum adduc ad nuptias: quandoqui-
dem juravit Rehhuel, me non egressurum
esse:
4 Nam pater meus numerat hos dies:
5 Quòd si tardavero multùm, dolebit admo-
dum,
6 Ita profectus Rephaël commoratus est a-
pud Gebahhelem, & exhibuit illi [6] chiro-
graphum ipsum:
7 Ille verò afferens loculos ipsos cum sigil-
lis, vicissim tradidit ei.
8 Postea mane surgentes, [a] simul venerunt ad
nuptias, [8] & benedixit *Gebahhel* Tobijæ &
uxori ejus.

6 *Chirographum*] Nempe quo Tobito pecuniam deponenti depositarius caverat sive aut ipsi Tobito, aut alteri mandata-rio ipsius redditurum qui exhiberet chiro-graphum: ut sup. 5. 3.

a Græc. *commane-bat: ut suprà* 5. 19.

8 *Et benedixit*] sic contextum Græcum visum est emendare, tum ex rei natura, tū ex Hieronymi ipsius testimonio.

CAPUT X.

1 PATER autem illius Tobit supputabat
unoquoque die: cumque impleti essent
dies profectionis, nec venissent illi, di-
cebat Tobit, an fortè [2] confusus est?
2 An fortè mortuus est Gebahhel, ut nemo
illi reddat pecuniam istam?
3 Et contristabatur valde: dicebat verò
illi uxor, periit puer, quandoquidem tar-
davit.

2 *Confusus est*] Id est, lusit operam, & cōsumpsit frustra: nempe ea ratione quam exponit Tobit vers. seq. bonus vir bene de Gebahhele cogitans.

4 Complexa [illegible] ipsum dicens:
5 [a] Nihil [illegible] mihi, fili, quòd dimiserim te,
lucem oculorum meorum.
6 Cui dixit Tobit, tace, ne curam habeas, in-
columis est.
7 Sed dicebat illa ei, tace, ne fallas me, pe-
riit puer meus, & abibat quotidie in viam
foras, quà discesserant.
8 Interdiu autem [a] cibum non capiebat, no-
ctes verò totas non desinebat lamentari
Tobijam filium suum,
9 Tantisper dum absoluti essent dies quatu-
ordecim nuptiarum, quos juraverat Rehhu-
el eum illic [b] consumpturum esse.
10 Dixit autem Tobija Rehhueli, dimitte me,
nam pater meus & mater mea non ampliùs
sperant visuros esse me.
11 Cui dixit ipsius socer, mane apud me, &
ego mittam ad patrem tuum, qui significent
ipsi [c] res tuas. Sed Tobija dixit, nequa-
quam: verùm dimitte me ad patrem me-
um. surgens itaque Rehhuel dedit ipsi
Saram uxorem ipsius cum dimidio facul-
tatum, [a] corporibus, jumentisque, & pe-
cunia.
12 Et benedicens eis dimisit eos, dicendo,
prosperum successum det vobis Deus, ô nati,
Deus cœli, antequam moriar: dixit verò fi-
liæ suæ, honora [c] soceros tuos: illi nunc pa-
rentes tui sunt: audiam de te [d] sermonem
bonum; & osculatus est eam.
13 Hhedna autem dixit Tobijæ, frater chare,
constituat te Dominus cœli; & det mihi
ut videam liberos tuos ex Sara filia mea, ut
exhilarer coram Domino. Ecce autem
depono apud te filiam meam in deposi-
tum: ne ergo contristes eam. postea abiit
etiam Tobija benedicens Deo, qui prospe-
raverat viam suam, cùm benedixisset Re-
hhueli, & Hhednæ uxori ejus.

CAPUT XI.

1 CUM autem profectus esset donec ap-
propinquarent ipsi ad Nineven,
2 Dixit Rephaël Tobijæ, nosti frater, ut dimi-
seris patrem tuum:
3 Præcurramus ante uxorem tuam, ut com-
paremus domum:
4 Et accipe ad manum istud fel piscis.
5 Ita processerunt, & unà abiit canis [a] secu-
tus eos.
6 Channa autem sedebat circumspiciens pro
filio suo in via & animadvertens eum veni-
entem dixit patri ejus:
7 Ecce filius tuus advenit, & vir ille qui e-
rat profectus cum eo; & dixit Rephaël, scio
ego, Tobija, aperturum oculos suos patrem
tuum esse:
8 Tu itaque inunge felle hoc oculos ipsius,
nam [a] mordicatus exteret, abjicietque albu-
gines, & videbit te.
9 Accurrens verò Channa [a] irruit in collum
filii sui, & dixit ei, videam te fili, deinceps
moriar; fleveruntq; ambo.
10 Tobit quoque exibat ad januam; sed im-
pegit: filius autem ejus accurrit ad eum, &
prehendens patrem suum inspersit fel il-
lud oculis patris sui, dicens, [b] bono ani-
mo esto pater; ut autem mordicari sensit,
extrivit

[illegible] ſunt.
[illegible]
[illegible] filium ſuum irruit in collum e-
[illegible]
[illegible] dixit, Benedictus es, ô Deus,
[illegible] in ſecula:
[illegible] ſancti tui An-
[illegible] flagellaſti, & miſericordia [illegible]
[illegible]
15 [illegible] video Tobijam filium meum.
16 [illegible] ingreſſus eſt filius ejus gaudens,
17 [illegible] patri ſuo res illas magnas
[illegible] in Media.
18 Tum egreſſus eſt Tobit [g] obviam nurui
ſuæ gaudens & benedicens Deum ad portam
[illegible], & mirantibus iis qui conſpicia-
bantur ipſum incedentem, eo quòd recepiſ-
ſet viſum, Tobit profitebatur coram omnibus
[illegible] fuiſſe Deum; cumq; appro-
pinquaſſet Tobit ad Saram nurum ſuam, be-
nedixit ei dicens, [d] proſperè advenenis fi-
lia, benedictus ſit Deus qui adduxit te ad
nos, & pater tuus, ac mater tua; fuitque
[illegible] omnibus qui erant Nineveh [e] cog-
natis ejus.
19 Venerunt enim [c] Achikar, & Nadab filii fra-
tris ejus;
20 Et peractæ ſunt nuptiæ Tobijæ [f] hilariter
diebus [e] ſeptem.

[illegible] 20 Septem] vide ſuprà 8. 17.

Caput XII.

1 Poſtea advocans Tobit Tobijam fili-
um ſuum dixit ei, vide fili ut des mer-
cedem homini huic, qui profectus eſt
tecum: etiam ampliùs ei oportet addere.
2 Cui dixit Tobija, pater [a] non eſſet mihi
grave dare ipſi dimidium eorum quæ at-
tuli,
3 Quia me reduxit ad te incolumem, & uxo-
rem meam curavit, & pecuniam meam attu-
lit, denique te curavit conſimiliter; dixitq;
ſenex, juſtè fiet ſi dabitur ei.
4 Et [c] acerſens Angelum dixit ei,
5 Accipe dimidium eorum quæ attuliſtis,
6 Ita diſcede incolumis.
7 Tum Angelum vocans duos ipſos clàm dixit
eis, benedicite Deo, eumque celebrate, &
amplitudinem [b] tribuite ei; celebrate, in-
quam, coram omnibus viventibus, pro iis
rebus quas fecit erga vos; bonum eſt be-
nedicere Deo, & efferre nomen ejus, res a
Deo geſtas honoriſicè oſtendendo, ac ne
pigremini celebrare ipſum.
8 Arcanum enim regis bonum eſt occulcare,
opera autem Dei revelare glorioſum; bo-
num facite, & malum non aſſequetur
vos.
9 Bona res eſt oratio cum jejunio, miſericor-
diaque, & juſtitia; melius eſt parum cum
juſtitia, quàm multum cum injuſtitia: meli-
us exercere miſericordiam, quàm auri the-
ſauros comportare: miſericordia enim ex
morte liberat, & ipſa expurgat omne pec-
catum, qui [d] exercent miſericordiam & ju-
ſtitiam omnimodam, implebuntur vita:
10 Qui autem peccant, hoſtes ſunt ſuæ ipſo-
rum vitæ.
11 Minimè occultatus ſum a vobis [c] ullum
verbum, ut qui dixerim arcanum regis oc-
cultare bonum eſſe, opera verò Dei reve-
lare glorioſum.
12 Jam itaque quando orabas tu & ſponſa
tua Sara, [e] afferebam monimentum oratio-
nis veſtræ coram ſancto;
13 [e] Et quando ſepeliebas mortuos, ſimiliter
aderam unà tibi; & quando non dubitabas
ſurgere ac relinquere prandium tuum ut
profectus circumtegeres mortuum, non erat
ignotum mihi beneficium tuum, ſed tecum
eram.
14 Nunc ergo emiſit me Deus ad curandum
te, & ſponſam tuam Saram.
15 Ego ſum Raphaël, unus [c] ex ſeptem An-
gelis illis ſanctis qui referunt preces ſan-
ctorum, & ingrediuntur coram gloria ſan-
cti.
16 Ipſis autem duobus turbatis, & proci-
dentibus in faciem, quia metuebant,
17 Dixit, ne metuite, pax enim vobis futura
eſt.
18 Verùm Deo benedicite; quia non mea ip-
ſius gratia, ſed voluntate Dei noſtri veni;
quamobrem benedicite ei in ſecula.
19 [g] Quotidie ſpectabar a vobis, ac non co-
medebam, neque bibebam; ſed viſum vos
contemplabamini.
20 Nunc autem celebrate Deum, quia aſcen-
do ad eum qui miſit me; & ſcribite om-
nia quæ confecta ſunt in libro.
21 Tum [e] ſurrexerunt; cumque ampliùs [e] non
viderent eum, celebraverunt opera magna
adeoque mirabilia Dei.

principiis magiæ poſitum eſt, quorum doctores primarii ex
profeſſo [illegible] commentati [illegible]: Nam ſtatuunt illi Angelos
horrarios, diarios, & alios cœli regionibus attributos, principes, miniſtros, &c.
ex quibus Zoroaſtres Bactrianus, Menaſtor Indus, & alii ſcelerum concinnatores
ſuas [illegible] elaboraverunt. Atque hoc quidem vitio Jehudæos
fuiſſe non mediocriter inquinatos, oſtendit Epiphanius tomo 1. ſui Panarii, ubi
de Phariſæis agit, & ipſorum quoque libri, diverſæque obſervationes teſtantur,
quibus diem ſolis Rephaëli, diem Lunæ Gabrieli, diem Martis Sammaëli, diem
Mercurii Michaëli, diem Jovis Tzadkieli, diem Veneris Hhanaëli, diem Sabbati [illegible]
[illegible] adminiſtrationis in diem illū
neceſſariæ. Quamobrem ita ſtatuimus, qui ex hoc libro veritatem petunt, aut
ſe confirmaturos putant, eos perinde facere, atque ſi molem graviſſimam fla-
tu movere vellent. [illegible] [g] Græc. [illegible] dictas. 21 Surrexe-
runt] e terra [illegible] quam procideranr. [illegible]] ut aſcendendo ex oculis
ipſorum diſparuerat.

e Græc. omne.

12 Ego afferebam] poſſent quidem hæc verba de Chriſto accipi, qui Angelus eſt æterni noſtri cum Deo fœderis, ut Juſtinus Martyr contra Tryphonem, & plerique patrum multos veteris Teſtamenti locos ſanctè de Chriſto interpretati ſunt. Sed cùm ſequentia omnia circumſpicimus, hæc omnia (ut pleraque hujus argumenti) deputamus fabulæ, neque laboramus ut authorem hunc (qui dogmata non pauca corraſit ex Jehudæorum fæce) ampliùs hoc loco quàm in aliis excuſemus, alioqui nuſquam ſcriptura iſtud officium, Angelis tribuit, ſed Chriſto ſoli vindicat.

13 Et quando] apoſtrophe ad Tobitum, ut ad Tobijam ſermonem convertit in fine ſequentis verſus.

f Græc. non latebas me benefaciens.

15 Ex ſeptem] ſi unus hic locus extaret ad revincendam fabulæ iſtius imperitatem, mihi quidem ſatis futurus eſſet; nihil enim profectò in toto orbe terrarum magicum dici poteſt, aut hoc ex India & Bactriana

Caput XIII.

1 Poſtquam ergo apparuiſſet ipſis An-
gelus Domini, Tobit ſcripſit orationem
ad exultationem, dicens,
2 Benedictus ſit Deus vivus in ſecula, & reg-
num ipſius, quia ipſe flagellat miſereturq;,
deducit ad inferos & reducit, neque eſt qui
effugiat manum ipſius.
3 Celebrate eum filii Jiſraëlis coram genti-
bus, quandoquidem ipſe diſſeminavit nos in
eis; ibi oſtendite amplitudinem ejus, & ex-
altate ipſum coram omni vivente, quando-
quidem ipſe Dominus noſter eſt, & Deus ip-
ſe pater noſter in omnia ſecula.
5 Si flagellabit nos propter injuſta facta no-
ſtra, at rurſum miſerebitur, & congregabit
nos ex omnibus gentibus, in quibus nos
diſſeminaverit: ſi quidem convertemini ad
ipſum toto corde veſtro, & toto animo ve-
ſtro

ſtro ad [illegible] ipſo [illegible],
tunc convertetur ad vos, & minimè abſcon-
det faciem ſuam a vobis, ſed contemplabi-
mini quæ facturus eſt erga vos.
5 Celebrate igitur eum [illegible] veſtro, & be-
nedicite Domino [illegible], atque ex-
altate regem ſeculorum.
6 Ego in terra captivitatis meæ celebro e-
um, & indico robur ac amplitudinem ejus
genti peccatrici.
7 Quis novit, utrum [b] benevolè ſit accepturus nos, & facturus miſericordiam nobis?
8 Deum meum exalto, & animus meus re-
gem cœli, qui exultabit de amplitudine e-
jus.
9 Dicant omnes, & celebrent eum [c] juſtè;
10 Jeruſchalaima civitas ſancta, flagellabit
quidem te propter opera filiorum tuorum;
ſed rurſum miſericordiam faciet filiis juſto-
rum.
11 Celebra Dominum, quoniam bonus eſt,
& benedic regi ſeculorum, ut rurſum ta-
bernaculum ejus extruatur in te cum læ-
titia,
12 Et exhilaret in te captivos tuos, idque di-
ligendo in te miſeros in omnes generatio-
nes ſeculi.
13 Gentes multæ e longinquo venient ad no-
men Domini Dei, dona in manibus haben-
tes; dona regi cœli offerendo; [d] generati-
ones omnes laudabunt te, & dabunt [e] exul-
tationis munera.
14 Maledicti omnes qui oderunt te, benedi-
cti erunt omnes qui diligunt te in ſeculum.
15 Lætare & exulta [f] propterea quòd filii ju-
ſtorum congregabuntur, & benedicent
Domino juſtorum [illegible];
16 O beatos qui diligunt te, lætabuntur de
tua [g] proſperitate, beatos qui contriſtati
ſunt pro omnibus flagellis tuis; quia de
te lætabuntur contemplantes omnem
gloriam ejus, & gaudebunt in ſeculum.
17 Anima mea benedicat Deo regi magno:
18 Quia extruentur Jeruſchalaima ſapphiro,
& ſmaragdo, ac lapide pretioſo;
19 Muri tui, turreſque, ac præmunitiones ip-
ſæ auro puro:
20 Et plateæ Jeruſchalaimorum beryllo, &
carbunculo, lapilliſque [h] inſitis ophirino
teſſellabuntur: dicentque omnes *incolæ* vi-
corum *civitatis* illius, Halleluja; & lauda-
bunt dicentes;
21 Benedictus Deus, qui exaltavit *nos*, *in* om-
nia ſecula.

Caput XIIII.

1 Poſtea ceſſavit celebrare Tobit.
2 Erat autem annorum quinquaginta
octo.
3 Quando amiſit [g] oculos; poſt annos verò
octo recepit viſum,
4 Et fecit [a] opera miſericordiæ,
5 Perrexitque timere Dominum Deum, &
celebrare ipſum.
6 Plurimùm autem cùm ſenuiſſet, vocavit fi-
lium ſuum cum ſex [b] nepotibus ſuis, & dixit

[illegible] fili [illegible] filios tuos: [illegible]
[illegible]
in Mediam, fili, quia perſuaſus ſum de iis
omnibus quæ dixit [c] Jona propheta de Ni-
neve, Ipſam everſum iri (in Media verò
plus [illegible] ad tempus) & fratres noſtros
qui [d] in ipſa terra ſunt diſperſum iri ex op-
tima illa terra, & Jeruſchalaima fore deſer-
ta, domumque Dei illic exuſtum iri, deſer-
tamque fore ad tempus uſque:
7 Sed iterum miſerturum ipſorum Deum, &
reducturum ipſos in terram illam, [illegible]
ficaturi ſunt domum [illegible] priori [illegible]
[d] comparandam, donec [e] compleantur
tempeſtates ſeculi: poſtea verò reverſuros
ex [e] variis ſuæ captivitatis locis, & ædifica-
turos Jeruſchalaima honorificè, domumque
ipſam Dei illic ædificatum iri, & in omnes
generationes ſeculi ædificium glorioſum,
quemadmodum locuti ſunt de eo prophe-
tæ.
8 Et omnes gentes converſum iri [f] ex verita-
te ad timendum Dominum Deum, [illegible]
raſque idola ſua; & benedicturas omnes
gentes Domino; ac populum ejus celebra-
turum Deum, Dominum verò exaltaturum
populum ſuum: ita lætabuntur omnes, qui
diligunt Dominum Deum, in veritate & ju-
ſtitia, [g] exercentes miſericordiam erga fra-
tres noſtros.
9 Nunc ergo, fili, abite Ninive, quia omnino
futura ſunt, quæ dixit propheta Jona: tu
verò obſerva legem & præcepta, eſtóq; ſtu-
dioſus miſericordiæ, & juſtus, ut tibi bene
ſit; & ſepeli me honeſtè, matremque tuam
mecum, neque ampliùs commoramini Ni-
neves.
10 Fili, obſerva quid fecerit [g] Haman Achi-
karo, qui educaverat ipſum; quemadmo-
dum ex luce deduxerit eum [f] in tenebras, &
quantis malis compenſaverit eum.
11 Ac Achikar quidem ſervatus eſt, illi verò
retributio eſt facta, cùm ille in tenebras
deſcenderit: [g] Nitzba in miſericordia [h] ſe oc-
cupaverat, & ſervatus eſt e laqueo mortis
quem poſuerant ipſi, Haman verò incidens
in laqueum periit.
12 Nunc ergo, fili, vide quid miſericordia fa-
ciat, & quomodo juſtitia liberet.
13 Hæc autem dicente illo, [i] exhalata eſt a-
nima ejus in lecto, (erat autem annorum
centum quinquaginta octo) & ſepelivit eum
glorioſè *filius*.
14 Cumque mortua eſſet Channa mater ip-
ſius, ſepelivit eam cum patre ſuo: abiit verò
Tobija cum uxore ſua liberiſque in Ecbata-
na ad Rehhuelem ſocerum ſuum:
15 Ubi conſenuit honoratè, mortuoſque ſo-
ceros ſuos ſepelivit glorioſè, hæreditatem-
que percepit facultatum illorum, & Tobiti
patris ſui.
16 Obiit autem ipſe quoque annos centum
viginti ſeptem natus in Ecbatanis Mediæ.
17 Et audivit antequam moreretur perditio-
nem Nineves, quam cepit [f] Nebucadnez-
zar & Aſſuerus: itaque ante mortem de Ni-
neve lætatus eſt.

ORA-

a Græc. potentiæ.

b Græc. volet nos.

c Græc. in juſtitia.

d Græc. generationes generationum.

e Græc. exaltationem: metonymia.

f Græc. propter filios juſtorum, qui congregabuntur: trajectio.

g Græc. pace.

h Ex ophirino.

g Oculos] i. viſum oculorum; ſynecdoche: nam oculos quidem habebat, ſed obtectos ſquamis albuginis.

a Græc. miſericordias.

b Græc. filios filii ſui.

ORATIO MENASCHIS
Regis Jehudæ.

[illegible] fidem ſuam confirmans a natura Dei confitetur peccata ſua, gratiam & [illegible] petit, & votum laudis nuncupat Domino.

1 DOMINE Deus omnipotens majorũ noſtrorum, Abrahami, Jitzchaki, & Jahhakobi, ac ſeminis eorum,
2 Qui feciſti cœlum & terram cum toto ornatu eorum,
3 Qui obſignaſti mare verbo præcipiente tuo, qui concluſiſti abyſſum obſignatam terribili & glorioſo nomine tuo,
4 Quem omnia horrent, & contremunt a facie potentiæ tuæ.
5 Quia perferri non poteſt majeſtas gloriæ tuæ, nec ſuſtineri interminatio iræ tuæ contra peccatores.
6 Cujus promiſſionum immenſa & imperveſtigabilis eſt miſericordia, quoniam tu Dominus altiſſimus, benignus, longanimis, & plurimum miſericors, pœnitentia duceris erga filios hominum,
7 Tu Domine, qui pro amplitudine bonitatis tuæ promiſiſti pœnitentia te adductum iri, & remiſſionem iis qui peccaverint in te, & multitudine miſerationum tuarum ex decreto tribuis reſipiſcentiam peccatoribus ad ſalutem:
8 Tu inquam, Domine Deus juſtorum non impoſuiſti pœnitentiam juſtis Abrahamo, Jitzchako, & Jahhakobo, iis qui non peccaverunt contra te; ſed impoſuiſti pœnitentiam mihi, qui ſum peccator,
9 Quoniam plus peccavi quàm numeroſa ſit arena maris; plurimæ ſunt iniquitates meæ, Domine, plurimæ ſunt iniquitates meæ; nec ſum dignus qui intentis oculis contuear altum cœlum præ multitudine iniquitatum mearum:
10 Incurvatus ſum graviter vinculo ferreo, adeò ut nõ poſſim efferre caput meũ; ſed nõ eſt relaxatio mihi, quia excitavi iram tuam, faciens quod malum videtur in oculis tuis, cùm non fecerim voluntatem tuam, & mandata tua non obſervaverim, ſed ſtatuerim abominationes, & offenſas multas commiſerim.
11 Nunc ergo flecto genua cordis mei exoptans a te benignitatẽ tuam; peccavi Domine, peccavi, & iniquitates meas agnoſco.
12 Quamobrem peto & oro te, remitte mihi, Domine, remitte mihi, ac ne perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum iratus aſſerves mala mihi, aut damnatum adjudices me locis infimis terræ, quia tu Deus es, Deus pœnitentiæ;
13 Sed oſtende in me totam bonitatem tuam, indignum me ſervando, ſecundum magnam miſericordiam tuam,
14 Et laudabo te ſemper ſingulis diebus vitæ meæ, quoniam te laudat omnis virtus cœlorum, & tua eſt gloria in ſempiterna ſecula, Amen.

JUDITH.

JUDITH [illegible], Nebucadnezzare Babyloniæ Rege per Holophernem potentiſſimarum copiarum ducem Judæam infeſtaturo, & Beth-thoglam obſidente, ad Holophernem proficiſcitur [illegible], ubi fretâ formæ ſuæ elegantia paucos dies [illegible] ab Holopherne [illegible] mendaciis [illegible]. Quo facto, caput ad cives ſuos reportans conſilium [illegible], & de nocte circumvento cervices præcidit ei. Quo [illegible] Aſſyrii fuſi & profligati Jehudæi liberati ſunt, nomen ipſi comparatum, & gratiæ [illegible] Domino.

CAPUT I.

1 ANNO duodecimo regni Nebucadnetzaris, qui regnabat Nineves in civitate magna temporibus a Arpacſchadi regnum tenentis Medorum Ecbatanis,
2 (Qui extruxit Ecbatanis circumquaq; muros ex lapidibus cæſis in longitudinem cubitorum ternũm, in latitudinem cubitorum ſenũm, faciens murum altum cubitos ſeptuaginta, & latum cubitos quinquaginta,
3 Et turres ejus impoſuit portis ejus centenũm cubitorum,
4 b Statuens latitudinem fundamentorum ejus in cubitos ſexaginta,
5 Fecitque portas ejus portas c extantes in altitudinem cubitorũ ſeptuaginta, quarum latitudo cubitorum quadragenũm ſuit, d ut procedere poſſent copiæ potentes ejus, & acies inſtrui peditantis ejus.)
6 Geſſit ergo bellum temporibus illis rex Nebucadnetzar contra regem Arpacſchadum in planitie magna, quæ planities eſt in finibus

[illegible] Baſa. [illegible] Cambyſis filii Cyri [illegible] Arbacum verò eſſe Arbaſtum quendam, quo authore [illegible] regnum Perſarum [illegible] confirmare voluit Beda, eò [illegible] alium vocaverint: ſed neque tam [illegible] & infrà 2.1, neque rex Aſſyriorum diceretur. [illegible] qui Philonem ſecuti Dario Hyſtaſpis filio [illegible] quia illud hiſtoriæ ſacræ planè repugnat [illegible] ab Aſtyage [illegible] falſò conſi[illegible] aliam magis amplectimur, nempe [illegible] in regum Babyloniorũ nomen Nebucadnetzarem [illegible], quem Nebucadnetzar [illegible] per quem Menaſcha rex Judææ [illegible] ac poſtremò vinculis ſolutus eſt. Is enim rex Ba[illegible] factus eſt, ſuccedens in regnum Eſar[illegible] regno [illegible] haberetur, unde tota [illegible]

Arpacſchadi] id eſt, Artæarnis, qui Media diviſa regnum ſuum Nineves confirmavit, ut eo propugnaculo fretus tum Dejoci regi, tum irrumpentibus aliis hoſtibus obſiſteret.
a Græc. [illegible]
b Græc. [illegible]
c Græc. [illegible]
d Græc. ad proceſſus copiarum, &c.

[illegible] nes qui [illegible]
colentes Euphratem, & Tigrim & Hydaspen, & planitiem ᶜArjoci regis Elymæorum, & convenerant gentes multæ admodum ᵉ ex
ᶠGeludeis in aciem.
7 Misit autem Nebucadnezar rex Aſsyriorum ad omnes habitantes Perſidis, & ad omnes habitantes occaſum verſus, id eſt, incolentes Ciliciam, & Damaſcum, Libanumq́; & Antilibanum [illegible] facies maris.
8 Et ad ᵍgentes Carmeli & [illegible], ſuperioremq́; Galilæam, & magnam planitiem ᵍChatzar-allom [illegible];
9 Et omnes habitantes Samariam & civitates illius, denique trans Jardenem uſque Jeruſchalaimam, & ʰBatanæam, & ⁱAulonas, & Kadeſchum, & flumen Ægypti, & Daphnas, & Ramesſeſum, & totam regionem Goſchenis,
10 Uſque quà venitur ad ulteriora Tanees & Mempheos, denique omnes habitantes Ægyptum uſque qua venitur ad fines Æthiopiæ.
11 Sed nihili fecerunt omnes habitatores regionum iſtarum verbum Nebucadnezaris regis Aſsyriorum, neque convenerunt ad ipſum ʰbellaturi, quia non metuebant ipſum, ſed ⁱvidebatur ipſis non majoris quàm alius quilibet, & remiſerunt legatos ejus ᵏre infecta ignominiosè a conſpectu ſuo.
12 Quamobrem animatus Nebucadnezar contra omnes regiones illas valde, juravit per thronum & regnum ſuum omnino ſe ulturum eſſe omnes fines Ciliciæ, & Damaſci, Syriæq́; ac ſublaturum gladio ſuo omnes habitantes in regione Moabi, & Hhammonitas, & totam Judæam, omneſque Ægyptios, uſque quà venitur ad fines utriuſq; maris.
13 Et aciem inſtruxit copiarum ſuarum contra Arpacſchadū regem anno decimo ſeptimo, ubi confirmatus ipſe in bello ſuo cum omnibus [illegible] dominatus eſt civitatibus ejus,
14 Et perveniens Ecbatanas uſque occupavit turres, & devaſtavit plateas [illegible], & ornatum illius ˡ expoſuit opprobrio:
15 Ipſum verò Arpacſchadum capiens in montanis Cragi confixit jaculis ipſius, atq; profligavit eo ipſo die;
16 Eoq; confecto rediit Nineven ipſe ᵐ cum tota turba miſcella ſua, multitudine hominum bellatorum permagna, ubi ſoluto animo convivatus eſt ipſe cum copiis ſuis per dies centum viginti.

CAPUT II.

1 ANNo autem decimo octavo, die vigeſimo ſecundo menſis primi factus eſt
[illegible]
[illegible] ſicut [illegible] quemadmodum dixerat.
2 [illegible] Conſultatis enim omnibus adminiſtris ejus, & omnibus magnatibus ejus, propoſuit [illegible] conſilii ſui, ᵃ colligens [illegible] malum regionum illarum ore ſuo.
3 Illi [illegible] [illegible] omnem carnem eorum qui non obſecuti ſunt verbo oris ſui.
4 [illegible] ut vocaret Nebucadnezar [illegible] ᵇHolophernem [illegible] copiarum ſuarum, qui ſecundus erat [illegible], ut ediceret ei,
5 Hæc dicit rex ille magnus Dominus [illegible] terræ, ᶜecce tu profectus a conſpectu meo, aſſumito tecum viros fretos robore ſuo [illegible] ad centum viginti millia, equorum [illegible] multitudinem cum [illegible] ad duodecim millia: & procedito ᵈcontra [illegible] regionem illam quæ ab occaſu eſt; quoniam [illegible] paruerunt verbo meo, [illegible] ut terram & aquam [illegible], quia indignatione mea ſuperventurus ſum [illegible], & obtegens totam ſuperficiem terræ [illegible] copiarum mearum [illegible] direptioni eis; adeò ut ſauciati [illegible] ant valles, ac torrentes illorum, & [illegible] exundantes mortuis illorum [illegible]; denique adducturus ſum [illegible] in extremitates totius terræ. Tu ergo [illegible] [illegible] præoccupa mihi totum [illegible] rum, cumque dediderint ſe ipſos tibi, [illegible] eos mihi ad diem illum ᵉ quo [illegible] turus eos:
6 Erga eos autem qui erunt [illegible] clementia utitor oculus tuus, [illegible] eos cædi & rapinæ in tota terra tua; quia ut vivo ego & potentia regni mei [illegible] quæcunque locutus ſum ea quoque efficiam manu mea. Tu igitur ne tranſgreditor quicquam verborum Domini tui, ſed [illegible] nino [illegible] prout præcepi tibi, ac ne longior eſto in efficiendis illis.
7 Egreſſus itaque Holophernes a conſpectu Domini ſui, vocavit omnes dynaſtas, duceſque, & præfectos copiarum Aſsyriæ, [illegible] raviteque lectiſſimos viros in aciem, quemadmodum præceperat ipſi Dominus ſuus, ad myriadas duodecim & equites [illegible] os duodecies mille.
8 Quorum aciem inſtruxit, quemadmodum militaris multitudo diſponi ſolet, & [illegible] camelos aſinoſque ad impedimenta [illegible] rum multitudine permagna, & oves bovéſque & capras, ᵇ ut expeditiores eſſent [illegible] meras;
9 Item commeatum in virum quemque [illegible] meroſiſſimum,
10 Aurumque & argentum ex domo [illegible] permulum.
11 Ita profectus ipſe cū omnibus copiis [illegible] expeditionem prævertens regi Nebucadnezari, ut obtegeret totam ſuperficiem terræ ad occaſum, ſtra curribus & equitibus [illegible] tibuſque lectiſſimis ipſorum: [illegible] miſcella convenerant ad ipſos [illegible] ut locuſtæ, [illegible] ut arena terræ: [illegible] rabiles denique erant præ multitudine.

6 [Cragi] Græcam vocem Ragau ſic omnino intelligendam eſſe oſtendit hiſtoriæ cum Geographicis comparatio, & legendū κραγαῦ. Eſt autem Cragus pars Tauri montis, cui ſubeſt campus ampliſsimus in utraque Media Cragum nominat Plinius lib. 5. natural. hiſtor. cap. 27.

Arjoci] id eſt, dejocis, qui alterā Mediæ partem obtinebat.

ᵉ Græc. *filiorum Geloli*.

Geludeis] id eſt, Scythis, & ſuperioribus gentibus trans montem Taurum ad ſeptentrionem habitantibus, Gelas vocant Geographi, Græci Cadufios.

ᶠ Græc. *habitantes ſeculum facies maritimæ*.

8 *Ad gentes*] id eſt, ad novos terræ Jiſraëlis incolas, per Schalmanaſarem & & Eſarchaddonem miſſos, de quibus 2. Reg. 17.

ᵍ Græc. *eos qui ſunt in gentibus*.

Chatzar-allom] hanc vocem in Canonicis libris legere non meminimus, ſed tantùm hoc in libro hîc & infrà 3. 13. & 7. 3. Quibus ex locis campum eſſe intelligimus inter montana duo, ex forma veſtibuli protractum in magnam longitudinem: qua ex forma Chatzar, id eſt atriū, appellatur, Allom verò a montibus ſylvoſis campum illum definientibus: ſunt autem hæc montana Taboris, de quibus Jehoſcha. 16. & ſeq. hæc enim a Galilæa ſuperiore ad inferiorem, id eſt Samariam, protenduntur.

9 *Batanæam*] id eſt Trachonitidem, & cæteras partes in ventre montium Alſadamorum ſitas, ut appellat Ptolemæus.

Aulonas] Græcam vocem Chellon & interpretamur, quia ſit ex Hebræa Chelon ſive Chillon, quam vocem imitati Græci Aulonas dixerunt, aſſini ſignificatione cum Chatzar, de quo [illegible] Jiſraëlis, ut ex ſacris libris eſt manifeſtiſsimum: ſed hîc Aulones ii ſunt intelligendi qui ſecundum montes Arabiæ ad Ægyptum uſque procedunt, ad quos Hhammonitica regio, Moabitica, Nabathæa, & aliæ pertinent. ʰ Græc. ad bellum. ⁱ Græc. [illegible] ᵏ Græc. [illegible]
ˡ Græc. [illegible] ᵐ Græc. [illegible]

[illegible] Nineve itinere trium
[illegible] in campum [illegible] ; castraq; fe-
[illegible] prope montem illum
qui a dextera est superioris Ciliciæ: ubi assu-
[illegible] copias suas, pedites & equites,
[illegible] currus suos discessit inde in regionem
[illegible].
[illegible] Phudum, ac Ludum, vasta-
[illegible] omnes Tarsenses, & Jischmahheli-
[illegible] ad austrum erant in superficie de-
serti [illegible], cùm trajecisset Euphratem
& [illegible] Mesopotamiam.
14 Nam [illegible] omnes civitatum excelsas im-
[illegible] torrenti Arbonæo, donec veniatur
ad mare.
15 Et occupans terminos Ciliciæ concidit
[illegible] qui obsistebant sibi, pervenitque ad
terminos usque Japhonis meridiem versus,
& [illegible] prospectum Arabiæ.
16 [illegible] circumveniens omnes Midjanitas
[illegible] tabernacula eorum, & vastavit
[illegible] eorum,
17 Descenditque in campum Damasci tem-
pore messis triticeæ, ubi incendens omnes
[illegible], & greges armentaque [illegible]
[illegible] civitates eorum depræ-
[illegible], & agros eorum excutiens ce-
cidit omnes adolescentes eorum [illegible] acie
[illegible].
18 Itaque accidit metus & tremor de eo
omnibus habitantibus [illegible] mariti-
mam, qui erant Tzidone, & Tyri, habitan-
tibusque Suri, & Hhacone, omnibusque
habitantibus Jemnane [illegible]; habita-
tores Aschdodi, & Aschkelonis timuerunt
ab eo valde.

[illegible] Malas Cappadociam & Armeni-
[illegible] semper Ciliciam. m Græc. [illegible]
[illegible] o Græc. [illegible] p Græc. [illegible]
[illegible] inter Tyrum & Ptolemaida, quem a [illegible] Geo-
[illegible]] id est, Ptolemaide, ut Plinius testis
[illegible], sed Græca vox est corruptissima. [illegible]] op-
[illegible]] id est, Pelischtæi, synecdochicè.

Caput III.

1 Quamobrem miserunt ad eum lega-
tos, qui verbis ad pacem spectanti-
bus dicerent,
2 Ecce nos a servi Nebucadnetzaris regis
magni b expositi sumus tibi:
3 Utere nobis, quemadmodum placuerit
c tibi.
4 Ecce prædia nostra, & omnia loca nostra,
omnesq; agri tritici, gregesque, & armenta,
& omnes caulæ tentoriorum nostrorum
expositæ sunt tibi, utere, quemadmodum
placuerit tibi.
5 Ecce etiam civitates nostræ, & qui incolunt
eas servi tui sunt; veniens d exhibe te illis,
ut videtur bonum in oculis tuis.
6 Cùm ergo accedentes viri illi Holopher-
nem, renuntiavissent ipsi e in hanc sententi-
am,
7 Descendit in maritimam regionem ipse
cum copiis suis.
8 Et custodia imposita civitatibus excelsis,
acceperunt ex eis ad auxilium viros de-
lectos.
9 [illegible] autem cum ipsi cum tota cir-
cumjacente regione ipsorum coronis, cho-
reisque, & tympanis.
10 Ipse verò evertens omnes terminos eo-
rum, lucos eorum excidit:
11 Placebat enim ipsi profligare omnes De-
os terræ,
12 Ut solum Nebucadnetzarem illum cole-
rent omnes gentes; & omnes linguæ, at-
que nationes ipsorum, illum invocarent
Deum.
13 Cùm autem venisset e regione Char-
zar-allomi prope Dothajima, qui locus est
ex adverso Serræ magnæ, ut vocant Je-
hudæi,
14 Castra fecit inter Gebahhem & Scytho-
polin; ubi fuit mensem integrum, ut om-
nia impedimenta copiarum suarum colli-
geret.

13 Charzar-allomi] De quo suprà 1.8. Dothajima] de quo Gen.37.17. Serræ magnæ] sic vocant Jehudæi [illegible] angustos per fauces montium, cùm longiores sunt angustiæ: quia montes [illegible] inter se adversantes figuram serræ denticulatæ quodam modo exprimunt. Atque hanc quidem fuisse regionis illius constitutionem apparet ex 2. Reg.6. Quamobrem eam ad commoditatem exercitus in omnes terræ partes transmittendi occupavit, ut fecit Jonathan, 1 Mach.9.73. Hanc autem serrã, id est, serrata quodammodo angustia, magna dicitur discretionis ergò, quia minor fuit serra prope Michmaschem, cujus habetur mentio 1 Schem.13 & 14. & 17. Et Jesch.10. Has serras veteres Hebræi potius Mahhberoth, id est, transitus, nominarunt. 14 Scythopolis Jpsam Hebræi prius Beth-schean appellabant. f Græc. [illegible].

Caput IIII.

1 Audientes verò a Jisraëlitæ, qui
habitabant in Judæa, quæcunque fe-
cerat gentibus Holophernes primarius
dux Nebucadnetzaris regis Assyriorum, &
quomodo spoliasset omnia loca sacra ea-
rum, eaque b delevisset:
2 Metuerunt valde c ab eo, & Jeruschalai-
morum causa ac templi Jehovæ Dei ipso-
rum conturbati sunt, quia recens ascen-
debant e captivitate, & nuper totus popu-
lus congregatus fuerat ex Judæa, vasaque
& altare ac domus ipsa a profanatione fue-
rant sanctificata.
3 Itaq; miserunt in totum terminum Sama-
riæ & vicos illius, & Bethchoronem, & Ba-
hhal-majima, & Jerichuntem, & Mecho-
lam, & Tzorhham, & convallem Schalemi
qui præoccuparent omnes vertices monti-
um excelsorum;
4 Et muris cingentes vicos qui erant in eis
deponerent illic commeatum ad appara-
tum belli, quia recèns fuerant agri eorum
demessi.
5 Scripsit etiam Jojakim sacerdos magnus,
qui erat d tempore illo Jeruschalaimis, ad
habitatores Bethcoglæ, & Beth-has-
chittæ, quæ sita est e regione Charzar-allo-
mi e adversus agrum propinquum Dothaji-
mis, edicens ut obtinerent ascensus monta-
næ regionis,
6 Quia per ipsos ingressus patebat in Judæ-
am, eratque facile prohibere illos aggre-
dientes, cùm angustus esset transitus in vi-
ros f ad summum binos.

a Græc. filii Jisraël. [illegible] b Græc. [illegible] in deletionem. c Græc. a facie ejus. 2 Quia recens] Hæc de Babylonica deportatione & reversione minimè intelligenda esse suprà in primum caput ostendimus, sed potius ad illud tempus referenda esse, quo Menasche solutus vinculis ex Babylonia redierat: quo tempore captivi quidem reversi sunt; sed cultus Dei, quem ipse contaminaverat, instauratus est Jeruschalaimis, quemadmodum legimus 2. Chron.33. 13. agnovisse Menaschen, quòd Jehova sit Deus, &c. 3 Bahhal-majima] has voces depravatissimas ita restituendas esse videbit facilè quisquis tam historiam sacram, tum chorographiam cognoverit: ut apparet ex Jehosch.16.& 17. & Judic.7. Schalemi] de qua Gen.14. 4 Deponerent] sic legendum esse in contextu Græco, ipso meridie clarius est. 5 Jojakim] hic verò is esse minimè putandus est, qui Darii & Artaxerxis temporibus vixit, de quo insignis habetur prophetia Jeschahh.22. Quam prophetiam si quis huic historiæ aptare velit, non magnopere contendam: nam idem est Jojakim & Eljakim. Nec obstat quòd eo tempore regnabat Menasche, cujus hic nulla mentio: nam prudentis regis fuit ab his negotiis in speciem abstinere, & Jehojakimo viro authoritate summa prædito committere curam agendi quæ facturus opus cùm in regno Jehudæ, tum in locis finitimis: quod si procurasset Rex, speciem rebellionis habuisset. d Græc. [illegible]. Beth-coglæ] cujus mentio est Jehosch. 18.19. & 21. civitas fuit partim ad Binjaminæos, partim ad Ephrajimæos pertinens. Beth-haschitta est Judic.7.22. e Græc. contra faciem agri. f Græc. [illegible].

7 Pecc-

7 Peccaruntque Jiſraëlitæ prout conſtituerat
ipſis Jojakim ſacerdos magnus, & ſenatus
totius populi Jiſraëlis, qui conſidebant Je-
ruſchalaimis.
8 Et inclamaverunt [g] omnes Jiſraëlitæ Deum
contentione magna, deprimentes animos
ſuos contentione magna ipſi cum uxoribus
ſuis,
9 [*] Et infantes ipſorum, ac jumenta ipſorum
cum omni inquilino & mercenario, & man-
cipio ipſorum pecunia empto, impoſuerunt
cilicia lumbis ſuis.
10 Et unuſquiſque vir, mulierque, & pueri,
atque habitatores Jeruſchalaimorum pro-
ciderunt [h] ante templum,
11 Et inſpergentes cinere capita ſua expan-
derunt cilicia ſua coram Domino,
12 Et altare ipſum cilicio circumderunt:
13 Exclamaveruntque apud Deum Jiſraëlis
unanimiter [i] contentione magna, ne expo-
neret direptioni liberos ipſorum, & uxores
prædæ, & civitates [k] hæreditarias ipſorum
deletioni, & res ſanctas profanationi & pro-
bro, [l] unde lætaturæ eſſent gentes,
14 Et exaudiens Deus deprecationem ipſo-
rum ex tribulatione ipſorum ſervavit eos.
15 Cùm jejunaret populus dies complures
in tota Judæa & Jeruſchalaimis coram [m] lo-
co ſancto Domini omnipotentis,
16 Et Jojakim ſacerdos magnus omneſque
qui aſtabant coram Domino ſacerdotes, &
qui miniſtrabant Domino, ciliciis accincti
lumbos ſuos offerrent holocauſtum [n] juge,
& vota & voluntaria dona populi,
17 Et verſante cinere ſuper cidares ipſorum
inclamarent Dominum omnibus viribus
[o] ut benignè reſpiceret in totam domum
Jiſraëlis.

Caput V.

1 SED cùm renuntiatum eſſet Holopherni
primario duci copiarum Aſſyriæ Jiſraë-
litas ſe comparaviſſe ad bellum, & ac-
ceſſus *regionis* montanæ occluſiſſe, muro-
que firmaſſe omnem verticem montis ex-
celſi, & in agris diſpoſuiſſe [a] res ad quas
impingeret:
2 Iratus [b] & indignatus vehementer accer-
ſivit omnes principes Moabi, omneſq; du-
ces Hhammonitarum, & omnes ſatrapas *re-*
gionis maritimæ, & dixit eis,
3 Renuntiate jam mihi, ô [c] Cenahhanæi, quis
ſit populus iſte qui conſidet in *regione*
montana, quæ civitates quas habitant, quæ
multitudo copiarum ipſorum, qua in re
poſitum ſit robur ipſorum & potentia ipſo-
rum, quis extiterit apud eos rex aut prin-
ceps exercitus ipſorum,
4 Et quamobrem contra ſtatuerint quàm
omnes habitantes ab occaſu, ne [d] obviam
mihi procederent.
5 Cui dixit Achior dux omnium [e] Hhammo-
nitarum, audiat jam Dominus meus [f] rem
ex ore ſervi ſui: nam renuntiabo tibi veri-
tatem de populo iſto domicilia habente
prope te, qui inhabitat montanam *regio-*
nem iſtam, non enim prodibit mendacium
ex ore ſervi tui.
6 Populus iſte a [g] Chaldæis oriundus eſt;
7 Fueruntque autem inquilini primùm in Me-
ſopotamia, eò quòd noluerint ſequi deos
majorum ſuorum, qui erant in terra Chal-
dæorum;
8 Sed excedentes ex inſtituto generis ſui ve-
nerarent Deũ cœli, Deum quem agnoverant:
quamobrem ejicientibus ipſos illis a
conſpectu deorum ſuorum, fugerunt in Me-
ſopotamiam, ubi fuerunt inquilini diebus
multis; cumque edixiſſet Deus ipſorum, ut
egreſſi ex incolatu ſuo proficiſcerentur in
terram Cenahhanis, inquilini fuerunt illic,
& multiplicati ſunt auro & argento, ac pe-
coribus multis valde.
9 Poſtea deſcenderunt in Ægyptum (obtex-
erat enim ſuperficiem terræ Cenahhanis
fames) & inquilini fuerunt illic, donec re-
verterentur; ubi [h] creverant in multitudinem
plurimam, adeò ut innumerum eſſet genus
ipſorum.
10 Cùm autem inſurrexiſſet in eos rex Æ-
gypti, ut aſtutis conſiliis opprimerent eos,
& labore ac [i] lateritio opere deprimentes
eos [k] efficerent eos ſervos:
11 Inclamaverant Deum ſuum, qui percuſſit
totam terram Ægypti plagis immedicabili-
bus, adeò ut ejicerent eos Ægyptii a con-
ſpectu ſuo:
12 Et exareſecit Deus mare rubrum coram
eis:
13 Et adducens eos in montem Sinai & Ka-
deſchum Barnehhæ, ejecit omnes qui ha-
bitabant in deſerto.
14 Ita habitaverunt in terra Emoræo-
rum,
15 Et omnes Cheſchbonis incolas profliga-
runt potentia ſua.
16 Et poſtquam trajecerunt Jardenem,
17 Hæreditariò poſſederunt montanam iſtam
regionem totam,
18 Ejectiſque a conſpectu ſuo Cenahhanæo,
& Perizzæo, Jebuſæoque, & Schecemita,
& Girgaſchæis omnibus habitarunt ibi-
dem [l] diu.
19 Denique tantiſper dum non peccaverunt
coram Deo ſuo, fuerunt penes ipſos bona,
quia Deus oſor iniquitatis adeſt ipſis.
20 Quando verò diſceſſerunt a via quam diſ-
poſuerat ipſis, profligati ſunt multis bellis
quàmplurimum.
21 Et captivi abducti in terram alienam, &
templum Dei ipſorum [m] æquatum ſolo, &
civitates ipſorum captæ ab adverſariis.
22 Nunc autem converſi ad Deum ſuum aſ-
cenderunt e diſperſionis locis in quæ diſ-
perſi fuerant, & obtinentes Jeruſchalai-
ma (ubi ſanctuarium ipſorum eſt) habita-
tores effecti ſunt regionis iſtius montanæ,
quòd deſerta eſſet.
23 Nunc ergo, Domine imperator, ſiquis eſt
error in populo iſto, & peccavit contra De-
um ſuum, conſyderandum eſt: quia hoc ip-
ſis offendiculo futurum eſt, & aſcendentes
debellabimus eos.
24 Sin autem non eſt iniquitas in gente iſto-
rum, prætereat quæſo Dominus meus, ne
fortè protegat Dominus ipſorũ & Deus ip-
ſorum ipſos, ſimuſque probro coram uni-
verſa terra.
25 Fuit autem cùm deſiiſſet Achior loqui
ſermones

g Græc. omnis vir Jiſraëlis.
* Et infantes Judæ in Joele 2.
h Græc. contra faciem templi ſe demiſerunt.
i Græc. contenti.
k Græc. hæreditatis.
l Græc. lætitia gentibus.
m Græc. ſanctis.
n Græc. jugitatis.
o Græc. ad bonum viſitare.
a Græc. offendicula.
b animo.
c Græc. filii Cenahhanis.
d Græc. in occurſum mihi.
e Græc. filiorum Hhammonis.
f Græc. ſermonem.
g Græc. ſunt progenies Chaldæorum.

[illegible] iſtos, ut murmuraret totus po-
pulus, qui in circuitu tentorii circumſta-
bat.
23 Decreverúntque magnates Holophernis, & om-
nes habitatores regionis maritimæ & Mo-
abitidis, ipſum diſcindendum eſſe; non e-
nim metuemus, inquiebant, [a] ab Jiſraëlitis.
Nam ecce populus eſt cui non adſunt vires,
neque robur ad aciem validam conſtituen-
dam.
24 Quamobrem jam aſcendemus, eruntque
[e] tanquam eſca devoranda toti exercitui
tuo, Domine Holopherne.

Caput VI.

1 POSTQUAM verò ceſſavit tumultus ho-
minum qui conſeſſum circumſtabant, di-
xit Holophernes primarius dux copia-
rum Aſſyriæ Achiori coram toto populo a-
lienigenarum,
2 [a] At quis nam es? quòd tu Achior coram
toto populo alienigenarum & apud omnes
[b] Moabitas, [c] & quicunque ſunt mercenarii
Ephrajimi, quòd tu prophetaviſti apud nos
[illegible] hodie, & dixiſti gentem Jeru-
ſchalaimorum non eſſe debellandam, quia
Deus ipſorum ſit protecturus ipſos: at quis
Deus eſt niſi Nebucadnezari?
3 Hic miſſurus eſt potentiam ſuam, & pro-
fligaturus eos è ſuperficie terræ: neque li-
berabit eos Deus ipſorum, ſed nos ſervi illi-
us percutiemus eos tanquam virum unum:
neque ſuſtinebunt potentiam equorum no-
ſtrorum, nam iis proculcabimus illos.
4 Imò illorum montes inebriabuntur ſan-
guine illorum, & illorum campi complebun-
tur mortuis ipſorum, neque obſiſtet veſtigi-
um illum pedum ipſorum ex adverſo noſtri,
ſed peribunt [b] planè, ait rex Nebucadnez-
zar Dominus totius terræ: dixit enim, [c] non
irrita fient verba [c] mea.
5 Tu verò Achior mercenarie Hhammoni-
ta, qui prolocutus es ſermones iſtos, die in-
juſtitiæ tuæ non viſurus es ampliùs faciem
meam, inde à die hoc, donec ultus fuero
gentem iſtorum [d] advenarum Ægypti, ac
tum pervadet ferrum exercitus mei, & grex
ſervorum meorum latera tua, & corrues
inter vulneratos iſtorum, [e] quando revertar
ad te.
6 Quamobrem conſtituent te ſervi mei ad-
ductum in regionem montanam & collo-
cabunt te in una ex civitatibus, [f] ad quas a-
ſcenſuri ſimus; neque peribis donec pro-
fligeris cum illis. Quod ſi ſperas animo tuo
fore ut non prehendantur, [g] ne concidat
vultus tuus: dixi, & nullum verborum meo-
rum excidet.
7 Præcepit itaque Holophernes ſervis ſuis,
qui aderant tentorio ſuo, ut comprehen-
dentes Achiorem ſtatuerent eum ad Beth-
choglam, & traderent in manus Jiſraëlita-
rum.
8 Et comprehendentes eum ſervi illius ab-
duxerunt eum extra caſtra in campum, &
profecti e medio campeſtris regionis in
montanam pervenerunt ad fontes qui ſub-
ſunt Beth-choglæ: cumque viderent eos
oppidani qui erant in vertice montis, om-
nes funditores obtinuerunt aſcenſum [g] quò
contendebant illi, & lapides in eos immi-
ſerunt.
9 Quamobrem illi ſubeuntes montem liga-
verunt Achiorem, & dimiſerunt abjectum
ſub radice montis: poſtea ad Dominum ſu-
um reverterunt.
10 Deſcendentes verò Jiſraëlitæ e civitate
ſua adſtiterunt ipſi, & ſolventes eum abdux-
erunt Beth-choglam,
11 Stiteruntque eum apud principes civita-
tis ſuæ, qui erant eo tempore Hhuzzija fili-
us Micæ e tribu Schimhhonis, & Chabri fi-
lius Hhotnielis, & Carmi Malcielis.
12 Hi poſtquam accerſivissent omnes ſenio-
res civitatis, concurrentibus omnibus ado-
leſcentibus eorum & mulieribus in congre-
gationem, ſtiterunt Achiorem in medio to-
tius populi ſui, & interrogavit eum Hhuzzi-
ja quidnam accidiſſet:
13 Qui reſpondens renuntiavit eis verba cõ-
ſeſſus Holophernis, & omnia verba quæ pro-
locutus fuerat apud principes Aſſyriæ, &
quæcunque magnificè jactaverat Holopher-
nes contra domum Jiſraëlis.
14 Itaque procidentes populares adorave-
runt Deum, & inclamaverunt Deum di-
centes,
15 Domine Deus cœli, reſpice ad [h] immen-
ſam ſuperbiam ipſorum, & miſerere abje-
ctionis generis noſtræ, ac intuere faciem
eorum qui ſanctificati ſunt tibi hoc tem-
pore.
16 Deinde conſolati Achiorem laudave-
runt eum valde.
17 Et aſſumpto eo Hhuzzija ex congregati-
one in domum ſuam, [i] exhibuit convivium
ſenioribus:
18 Qui invocaverunt Deum Jiſraëlis ad aux-
ilium tota nocte illa.

Caput VII.

1 POSTRIDIE verò denuntiavit Holo-
phernes toti exercitui ſuo & toti popu-
lo ſuo, iis qui advenerant ad auxilium
ipſius, ut conjunctis copiis aſcendentes
contra Beth-choglam aſcenſus regionis
montanæ præoccuparent, & inferrent bel-
lum [a] Jiſraëlitis.
2 Ita conjunctis copiis eo ipſo die proce-
dentes quique viri potentes ipſorum (quo-
rum copiis erant [b] bellatorum peditũ cen-
tum ſeptuaginta millia, & equitum duode-
cim millia, præter impedimenta, & viros a-
lios qui pedibus comitabantur ipſos multi-
tudine quam plurima)
3 Caſtra poſuerunt in valle propinquo
Beth-choglæ, ad fontem, protenderuntque
in latitudinem a Dothajmis uſque Babhal-
majima, & in longitudinem à Beth-chogla
uſque ad Fabarium agrum, qui eſt e regione
Charzar-allomi.
4 Jiſraëlitæ verò ut viderent eorum multitu-
dinem, turbati ſunt valde, dixeruntque
[c] alter ad alterum: nunc occident iſti ſu-
perficiem totius hujus terræ: & neque
montes excelſi, neque convalles, neque
colles ſuſtinebunt [d] gravem hunc numerum
illorum.

g Græc. ſilvarum.
h Græc. ſuperbiam
i Græc. fecit.
a Græc. filiis Jiſraëlis: ſic deinceps.
b Græc. virorum bellatorum ſic [illegible]
c Græc. quiſque ad proximum ſuum.
d Græc. gravitatem.

5 Et

5 [illegible] cum
accenderent [illegible] turribus suis, manse-
runt [illegible] totam noctem illam.
6 Die autem ᵉ postero eduxit Holophernes
totum equitatum suum in os Jisraëlitarum
qui erant Beth-choglæ, ut recognosceret a-
scensus civitatis ipsorum.
7 Et fontes aquarum ipsorum invadens oc-
cupavit eos, ac instituit in eis præsidia bel-
latorum: ipse verò conjunctis copiis ad po-
pulum suum regressus est.
8 Nam accedentes eum omnes principes
ᶠEdomæorum, & omnes ductores populi
Moabitarum ducesq; regionis maritimæ di-
xerant, audiat jam sermonem Dominus no-
ster, ne fiat ᵍ labes in copiis tuis:
9 Nam populus iste Jisraëlitarum non con-
fidunt hastis suis, sed ʰ istis peraltis monti-
bus in quibus ipsi habitant: non enim facile
facile ipsos antevertere per vertices mon-
tium ipsorum.
10 Nunc ergo Domine, ne bellum gerito con-
tra eos, ut fit bellum instructa acie: & non
cadet ex populo tuo ⁱ vel unus: permane
in castris tuis præservans unumquemque
virum in copiis tuis, & obtineant servi tui
fontem aquæ, qui egreditur e radice istius
montis (nam illinc aquantur omnes habita-
tores Beth-choglæ) ita tollet eos sitis, aut
dedent civitatem suam: nos verò & populus
noster conscendemus propinquos vertices
montium, & in eis castrametabimur ad præ-
sidium, ne exeat civitate ullus; & contabe-
scent fame ipsi, uxoresq; ipsorum, & liberi
ipsorum; denique antequam gladius super-
veniat eis; subvertentur in plateis habi-
tationis suæ. Sic rependes ipsis ᵏ malum, eò
quòd seditionem moverint, neque auscarta-
verint ˡ tibi placidè.
11 Atque horum sermones placuerant ᵐ Ho-
lopherni, & omnibus ministris ejus, con-
stitueratque facere prout locuti fue-
rant.
12 Profecta igitur castra Hhammonitarum,
& cum eis quinque Assyriorum millia, me-
tata sunt in valle, & præoccuparunt aquas
& fontes aquarum Jisraëlitarum. Ascenden-
tes verò Edomæi & Hhammonitæ metati
sunt in regione montana ex adverso Do-
thajimorum, ex quibus miserunt ad Notum
& Subsolanum ex adverso ʼBeth-hharabæ,
quæ est propinqua ʼKetzitzo ad torrentem
ʼMochmur: reliquo Assyriorum exercitu
castra metantibus in campo, adeò ut obte-
gerent totam superficiem terræ, cùm tento-
ria & impedimenta ipsorum metata essent
in multitudinem quàmplurimam.
13 Tunc Jisraëlitæ inclamarunt Dominum
Deum suum minuto spiritu ipsorum, eò quòd
ipsos circundedissent omnes hostes ipso-
rum; adeo ut non esset effugiendi e medio
illorum via. Cùm enim mansissent in cir-
cuitu ipsorum tota congregatio Assyrio-
rum, pedites, currusque, ac equites ipso-
rum dies triginta quatuor, deficiebant om-
nes habitantes Beth-choglam omnia vasa
aquaria ipsorum ac cisternæ [illegible] exhaustæ
erant, ut non haberent aquam unde bibe-
rent ad satietatem die uno, quia ex demen-
so dabatur bibenda ipsis. Itaque abjici-
ebantur [illegible] liberi ipsorum & [illegible]
ac adolescentes deficientes e siti conci-
debant in plateis civitatis, & in [illegible]
tarum; nec erat virtus amplius in ipsis. [illegible]
congregati sunt totus populus ad [illegible]
jamque principes civitatis, cum [illegible]
tibus [illegible] liberis, & excla-
mantes voce magna dixerunt coram [illegible]
bus senioribus, judicet Deus inter nos &
vos, quandoquidem affecistis nos injuria
magna, qui non locuti estis ⁿ de pace cum
Assyriis.
14 Nunc autem non est adjutor noster, sed
vendidit nos Deus in manus illorum, ut
sternamur coram eis siti & perditione ma-
gna.
15 Nunc igitur accersite eos & tradite civi-
tatem totam ᵒ dispendium populo Holo-
phernis, & omnibus copiis ejus.
16 Præstat enim nos ipsis rapinæ esse, quàm
siti emori. Erimus enim ᵖ servi, sed vivet
anima nostra, neque videbimus mortem in-
fantium nostrorum oculis nostris, & mulie-
res liberosque nostros deficientes animis
ipsorum.
17 Contestamur vobis cœlum & terram, De-
umque nostrum & Dominum majorum no-
strorum, qui ulciscitur nos secundum pec-
cata nostra, & peccata majorum nostrorum;
ᵠ[illegible] non faciat, quemadmodum dixi-
mus hodierno die.
18 Ita fuit fletus magnus omnium unanimi-
ter ʳin ecclesia, inclamantium Dominum De-
um voce magna.
19 Dixit verò ad illos Hhuzzija, bono animo
estote, fratres: toleremus adhuc dies quin-
que, quibus advertet dominus Deus noster
misericordiam suam in nos; non enim dere-
licturus est nos ˢ in æternum:
20 Quòd si præterlabentur illi, nec super-
venerit nobis auxilium, faciam secundum
sermonem vestrum. Sic dispersit populum
in ᵗstationes ipsius, qui ad muros, & turres
civitatis suæ abeuntes, in domos suas uxo-
res liberosque remiserunt, fuerunt[illegible] ᵘ plu-
rimùm abjecti in civitate illa.

Caput VIII.

1 Audiens verò diebus illis Judith fi-
lia Merari, filii Achsai, filii Josephi,
filii Hhuzzielis, filii Chilkijæ, filii
Chananjæ, filii Gidhhonis, filii Rephanis,
filii Achitubi, filii Elijæ, filii Eliabi, filii Ne-
thanaëlis, filii Samuielis, filii Schalmalo-
nis, filii Jisraëlis:
2 Cujus vir Menasche ex tribu & familia e-
adem mortuus erat ᵃ tempore messis hor-
deaceæ,
3 (ᵇ Instabat enim messoribus ligantibus ma-
nipulos in campo, & superveniente æstu
capiti ejus decubuerat in cubili suo, sepe-
liverantque eum cum majoribus ejus in
agro inter Dothajima, & Bahhalamonem
sito.
4 ᶜ Fuerat autem Judith domi suæ ᵈ in vidui-
tate annos tres & menses quatuor,
5 Et fecerat sibi tentorium in ᵉ cœnaculo
domus suæ, imposito lumbis ipsius cilicio, &
induta vestibus viduitatis suæ.

6 Jejuna-

e Græc. *secundo*.

f Græc. *filiorum Hhesavi: sic versu*, 12.

g Græc. *fractura*.

h Græc. *altitudini-bus montium*.

i Græc. *ut ne unus*.

k Græc. *retribuens eorum malum*.

l Græc. *faciei tuæ in pace*.

m Græc. *coram Holopherne & coram omnibus*.

12 *Beth-hharaba*] Sic legimus ex Jehosch. 18, 22. transpositis literis.

Ketzitzo] sic appellatur ibidem Binjaminitarum oppidū.

Mochmur] id est, atrum & palustrem; quamobrem etiam torrens kanæ, id est, arundine abundans, appellatur Jehosch. 16, 8. & sequentibus.

6 Jejunabatq; omnibus diebus viduitatis ſuæ
præterquam ᵉpridie ſabbathorum,& ſabba-
this,& pridie novilunoſum & feſtis, hilari-
tatúmq; domus Jiſraëlis.
7 Erátq; ſpecioſa forma, & venuſta aſpectu
valdè, cui reliquerat Menaſche vir ipſius
aurum,& argentum,famulóſque,& ancillas,
& pecora,& agros in quibus manebat:
8 Nec erat qui ᶠ inſimularet eam rei ullius
malæ, quia timebat Deum valde)
9 Audiens igitur verba populi iniqua adver-
ſus magiſtratum,quia minutus erat ipſorum
animus ex aquarum raritate; audiens quo-
que omnes ſermones Judith,quibus allocu-
tus erat Hhuzzija ipſos,ut juraſſet eis ſe tra-
diturum civitatem poſt dies quinque Aſ-
ſyriis, miſſa puella honoraria ſua quæ præ-
erat omnibus facultatibus ipſius, vocavit
Hhuzzijam & Chabrim,& Carmin ſeniores
civitatis ſuæ:
10 Qui cùm veniſſent ad ipſam dixit eis, au-
dite, quæſo, ne principes habitatorum
Beth-choglæ: nam non eſt rectus ſermo ve-
ſter, quem elocuti eſtis coram populo ho-
dierno die; ſtatuentes jusjurandum illud
quod locuti eſtis inter Deum atque nos; &
dicentes vos tradituros civitatem hanc ho-
ſtibus noſtris niſi intra dies illos converſus
Dominus auxilietur nobis.
11 Nunc enim quinam eſtis vos, qui tenteris
Deum hodierno die,& ᶜ ſtetis loco Dei ᵈ in-
ter filios hominum?
12 Nunc enim Dominum omnipotentem ᵉdiſ-
quirite,& nihil pernoſcetis ᶠ unquam.
13 Nam profunditatem cordis humani non
invenitis, & verba cogitationis ipſius non
comprehenditis; & quomodo Deum qui
fecit omnia hæc ſcrutabimini, & mentem
ejus pernoſcetis, & ratiocinationem ejus
percipietis mente?
14 Nequaquā,fratres; ne provocate ad iram
dominum Deum noſtrum.nam ſi nolit intra
hos quinque dies adjuvare nos; ipſe habet
poteſtatem, quibuſcunque vult,imò omni-
bus diebus protegendi nos, aut etiam pro-
fligandi nos coram inimicis noſtris.
15 Vos autem ᶠne pignoremini conſilia do-
mini Dei noſtri; non enim ſimilis Deus eſt
homini ᶠad ſumendas ultiones,neque ſimi-
lis filio hominis ad judicia ſtatuenda.
16 Quamobrem expectantes ſalutem quæ ab
ipſo eſt, invocemus eum ad auxilium no-
ſtrum; & exaudiet vocem noſtram,ſi placu-
erit ipſi;
17 Quandoquidem non extitit in generatio-
nibus noſtris,neque eſt hodierno die neq;
tribus,neque familia, neque populus, ne-
que civitas ex nobis qui adorent Deos ma-
nufactos,
18 Quemadmodum factum eſt antegreſſis
temporibus,quorum cauſa traditi ſunt gla-
dio & direptioni majores noſtri, concide-
runtq; caſu magno coram hoſtibus noſtris.
19 Nos verò Deum alterum non novimus;
unde ſperamus ipſum non deſpecturum nos
neq; ullum e gente noſtra.
20 Neque vero ᶠ ſi deprehendamur ita, no-
minabitur Judæa *ampliùs*; ſed prædæ erit
ſanctuarium noſtrū,& repoſcet profanatio-
nē ejus ex ore noſtro,& metum æqui fratres
noſtros invaſit & captivitatem incolarum
terræ, & vaſtitatem hæreditatis noſtræ ad-
verſus nos profundet in capita noſtra apud
gentes ubi ſervi ſumus,erimusque ᵍpublico
dicterio & probro coram poſſeſſoribus no-
ſtris. Non enim ʰ reddetur ſervitus noſtra
gratioſa,ſed ignominioſam efficiet ipſe do-
minus Deus noſter.
21 Nunc itaque fratres demonſtremus fratri-
bus noſtris,quandoquidem a nobis pendet
animus illorum, & ſanctiſſimum locum &
domum & altare ⁱ firmè hærere nobis: præ-
ter omnia hæc agamus gratias Domino
Deo noſtro, qui tentat nos ut etiam majo-
res noſtros.
22 Mementote quæcunque fecit erga Abra-
hamum,
23 Et quibus tentavit Jitzchacum, & quæ ac-
ciderunt Jahhakobo in ᵏ Meſopotamienſi
Syria,paſcenti pecudes Labanis fratris ma-
tris ſuæ.
24 Etenim quemadmodum illos probavit ig-
ne ad examinationem cordis ipſorum; ita e-
tiam nos non planè ulciſcitur,ſed ad inſtitu-
tionem flagellat dominus eos qui propè ac-
cedunt ipſum.
25 Tum dixit ad eam Hhuzzija, quæcunque
dixiſti ex optimo corde elocuta es, neque
eſt quiſquam reſtiturus verbis tuis: non e-
nim hodierno primùm die ſapientia tua
manifeſta eſt; ſed ˡ a primis diebus tuis no-
vit totus populus ᵐ animum intelligen-
tem tuum, bonam eſſe commentationem
cordis tui: ſed populus ſitim validam paſ-
ſus eſt; ita coëgerunt nos, prout locuti ſu-
mus, facere ipſis, & ⁿ obſtringere nos
jurejurando,quod minimè ſumus tranſgreſ-
ſuri.
26 Nunc autem ora tu pro nobis cùm mulier
pia ſis, & inmittet dominus pluviam ᵒ ad
implendum ciſternas noſtras, ut non defi-
ciamus ampliùs.
27 Dixit verò ad illos Judith, auſcultate mi-
hi, & faciam facinus quod perveniet in
generationes ᵖ omnes ad poſteros gentis
noſtræ.
28 Vos ſtabitis ad portam hac nocte,& egre-
diar ego cum ancilla honoraria mea; at-
que intra dies illos quibus elapſis dixiſtis
vos tradituros eſſe hoſtibus noſtris civita-
tem hanc, ᶠ inviſet dominus Jiſraëlem ma-
nu mea.
29 Vos verò ne perſcrutemini ᵍ quid factura
ſim: non enim ſum indicatura vobis, donec
perfecta ſint, quæ ego factura ſum.
30 Cui Hhuzzija dixit & principes, abi
ʳ feliciter, & dominus Deus præeat tibi
ad ultionem hoſtium noſtrorum: tum re-
verſi ex tentorio ejus ad ſuos ordines abie-
runt.

Caput IX.

1 JUDITH verò procidens in faciem im-
poſuit cinerē capiti ſuo & cilicium, ᵃ ᶠpo-
ſita quam induerat veſte, ᶠ cùm adhuc
offerretur Jeruſchalaimis in domo Domini
ſuffitus veſperæ illius, & exclamavit voce
magna Judith, dicens,
2 Domine Deus patris mei Schimhhonis,

Publico dicterio] vulgò legitur *adundicatio*, ſed nos ex lege malumus interpretari [illegible]

h Græc. *[illegible] ſervitium noſtra ingratum, ſed in ignominiam ponet.*

i Græc. *firmatum eſſe in nobis.*

k Græc. *Meſopotamia Syriæ.*

l Græc. *principio dierum tuorum.*

m Græc. *intelligentiam.*

n Græc. *adduxerunt nos juramentum ſuper nos.*

o Græc. *ad impletionem ciſternarum.*

p Græc. *generationum.*

28 *Inviſet*] vide Gen.21.1.

q Græc. *factum meum.*

r Græc. *ad pacem.*]

a Græc. *mutatâ.*

1 *Poſita*] Græca verba unius literę mutatione ſic legenda eſſe ex ſcripturæ uſu eſt manifeſtiſſimum.

Cùm adhuc] i. inter duas veſperas: ſic enim ferè ſcriptura loquitur,& circumſcribit tempus ut 1.Reg. 18.29.

cui

a *Cui tradidiſti*] hujus orationis imparitatem duo loci evincunt manifeſtiſſime: unus, quòd ea hiſtoria, quæ habetur Gen. 34. & a ſpiritu ſancto damnatur Gen. 49. 5. & ſequentibus, hic contra laudibus ampliſſimis effertur: alter, quòd mendaciis a Deo benedici petit, & ad ea ſe comparat Judith, tanquā ſi mendacia (ut Auguſtinus vocat) officioſa accepta eſſent Domino.

b Græc. *ad ultionem alienigenarum.*

c Græc. *tradidiſti in cædem: ſic deinceps.*

d Græc. *ad diviſionem filiorum.*

e Græc. *in adjutorium.*

[a] cui tradidiſti gladium [b] ad ulciſcendum alienigenas, qui aperuerant vulvam virginis ad inquinationem, & nudaverant femur ad rem pudendā, contaminaverantq; virginitatem ad probrū (nam dixeras non ita futurum eſſe) feceruntq; res quarum nomine
[c] expoſuiſti principes eorū cædi, quæ cubile ipſorum fraude oppreſſum irrigavit ſanguine, & percuſſiſti ſervos cum potentioribus, ac potentiores in thronis ipſorum:
3 Qui expoſuiſti uxores eorum prędæ, & filias eorum captivitati, omniaq; ſpolia eorum
[d] dividenda filiis dilectis a te, qui etiam zelotypi fuerunt zeli tui, & abominantes inquinamentum ſanguinis ſui, invocaverant te, [e] ut adjutor ipſorum eſſes; ô Deus, Deus mi, exaudi me viduam.
4 Tu enim feciſti res antegreſſas illis, & illas, & conſequentes, etiāq; præſentes & venturas comprehendis mente, quemadmodum adfuerunt eæ quarum conſilium ceperas, & dixerunt ecce adſumus.
5 Etenim omnes viæ tuæ ſunt paratiſſimæ judiciaque tua per providentiam.
6 Nam ecce Aſſyrii multiplicati ſunt copiis ſuis, elati ſunt equo & ſeſſore, gloriantur brachio peditum, ſpem habent in clypeo ſagittaq; & funda, neq; agnoſcunt te eſſe Dominum conterentem bella, Jehovam eſſe nomen tuum.
7 Tu frange robur eorum potentia tua, & rumpe vires eorum indignatione tua:
8 Nam conſilia inierunt profanandi [f] ſanctuarium tuum,

f Græc. *ſancta.*

9 Inquinandi tabernaculum quietis nominis [g] glorioſi tui, & dejiciendi ferro cornu altaris tui.

g Græc. *gloriæ tuæ.*

10 Reſpi ce ad ſuperbiam eorum:
11 Immitte iram tuam in capita eorum:
12 Inde manui meæ quæ vidua ſum, vires quas præcepi mente,
13 Percute ſervum labiis fraudulentis meis cum Domino, & Dominū cum ſervo ipſius:
14 Frange eorum [h] erectas cervices manu fœminæ.

h Græc. *erectionem, ut infrà 12. 8.*

15 Non enim vires tuæ in multitudine, neque potentia tua in valentibus *ſita eſt*, ſed humilium es dominus, & minimorum es adjutor, defenſor infirmorum, deploratorum protector, deſperatorum ſervator; næ næ, ô Deus patris mei, & Deus hæreditatis Jiſraëlitarum.
16 Domine cœlorum & terræ, creator aquarum, rex omnium rerum creatarum tuarum,
17 Tu exaudi orationem meam:
18 Et [i] præſta ut ſermo meus ſit fraudi, & vulneri, & cicatrici iſtis; qui contra teſtamentum tuum, & domū ſanctificatam tuam, verticemq; Tzijonis, & domicilium poſſeſſionis filiorum tuorum conſilia dura inierunt;

i Græc. *da ſermonem meum eſſe, & fraudem & vulnus, &c.*

19 Denique [k] affer in omni gente notitiam tui, & totius potentiæ tuæ viriumque, non eſſe alium qui protegat gentem Jiſraëlis præter te.

k Græc. *fac.*

Caput X.

1 Fuit autem, cùm deſiviſſet inclamare Deum Jiſraëlis, & perfectis omnibus verbis ſuis ſurrexiſſet ex procubitu ſuo,
2 Ut vocaret ancillam honorariam ſuam, deſcenderet in domum in qua verſabatur diebus ſabbathi & feſtis diebus ſuis, atque evolvens cilicium quo induta erat, exuerat veſtimenta viduitatis ſuæ.
3 Deinde circumluit os aqua, & ungens unguento [a] optimo diſpoſuit capillos capitis ſui, & impoſita ſibi mitra induit veſtimenta [b] feſtiva ſua, quibus ornabatur [c] quo tempore vivebat vir ipſius Menaſche.
4 Cumque ſumens ſandalia adhibuiſſet pedibus ſuis, & circumpoſuiſſet brachialia, & armillas, annuloſque, & inaures, ac totum mundum ſuum, denique venuſtè ſe compoſuiſſet valde [d] ad decipiendam oculos virorum, quicunque viſuri eſſent ipſam,
5 Dedit ancillæ honorariæ ſuæ ligneum utrem vini, & vas olei, peramque implevit farina, & palathis, panibúſq; & [e] caſeis, quæ circumvolvens omnia vaſa ſua impoſuit ei.
6 Ita exiverunt unà ad portam civitatis Beth-choglæ, inveneruntque adſtantes ei Hbuzzijam & ſeniores civitatis Chabrin & Carmin;
7 Qui ubi viderunt eam [e] altera ſpecie, & mutata veſte, admirati pulchritudinem ejus quàmplurimum,
8 Dixerunt ei, Deus Deus majorum noſtrorum [f] efficiat te gratioſam, & perficiat inſtituta tua ad glorationem [g] Jiſraëlitarum, & exaltationem Jeruſchalaimorum; atque adoraverunt Deum.
9 Illa verò dixit eis, præcipite aperiri mihi portam civitatis, ut egrediar ad perficiendam ſermones, quos locuti eſtis mecum. præceperunt itaque adoleſcentibus, ut aperirent ei quemadmodum dixerat: qui fecerunt ita.
10 Egreſſa igitur Judith ipſa & ancilla ipſius cum ea, proſpectabant ad eam oppidani, donec deſcendiſſet montem, & tranſiviſſet vallem, neque ampliùs viderent eam.
11 Abierunt autem per vallem rectà, ubi occurrente ipſi prima Aſſyriorum cuſtodia prehenderunt eam, & interrogarunt eam, ex quibus es? & unde venis?
12 Quæ dixit, filia ſum Hhebræorum; & fugio a conſpectu eorum, quia futurum eſt ut tradantur vobis [h] devorandi.
13 Ego verò venio in conſpectum Holophernis primarii ducis copiarum veſtrarum, ut renuntiem [i] res veras: nam demonſtrabo [k] ei viam per quam proficiſcens dominium totius montanæ *regionis* obtinebit; [l] nec diſperibit virorum ipſius ullus, aut ullum animal.
14 Cùm autem audiſſent viri iſti verba illius, & conſyderantibus faciem ejus [m] videretur valde admirabilis pulchritudine,
15 Dixerunt ei, ſervaſti [n] te ipſam, quòd feſtinaveris deſcendere in conſpectum domini noſtri: nunc ergo accede ad tentorium ejus, & *quidam* ex nobis deducent te, donec te in manus ejus tradiderint.
16 Verùm, quando ſtabis coram ipſo, ne metuas [o] animo tuo; ſed renuntia [p] in hanc ſententiam, & benefaciet tibi. ita delegerunt [q] ex ſuo numero viros centum quos

adjunxerunt ei & ancillæ honorariæ ejus,
deduxeruntque eam ad tentorium Holo-
phernis. Fuit autem concurſus in totis ca-
ſtris, cùm pervaſiſſet clamor tentoria de ad-
ventu ejus: venienteſque circumdabant e-
am quando ſtabat extra tentorium Holo-
phernis, donec renuntiaſſent ei de illa; &
admirantes pulchritudinē ejus admiraban-
tur Iſraëlitas.
17 Dicebat enim alter alteri, quis contemnat
populum iſtum, qui habet apud ſe mulieres
hujuſmodi: non eſt bonum relinqui ex iis vi-
rum unum, qui dimiſſi poſſent arte circum-
venire omnes *incolas* terræ.
18 Poſtea egreſſi qui excubabant in tentorio
Holophernis, omneſque adminiſtri ejus, in-
troduxerunt eam in tentorium.
19 Quieſcebat autem Holophernes ſuper
cubili ſuo in conopeo, quod erat ex purpu-
ra auroque & ſmaragdo, & lapidibus preti-
oſis contextū; ſed cùm renuntiaſſent ipſi de
ea, exiverat in proſcenium cum lampadibus
argenteis, præeuntibus ipſi.
20 Cumque veniſſet Judith in conſpectum e-
jus & adminiſtrorum ejus, admirantibus
omnibus pulchritudinem faciei ejus, proci-
dens in faciem inclinavit ſe *ei*; ſed ſervi illi-
us erexerunt eam.

CAPUT XI.

1 DIXIT verò Holophernes ei, bono a-
nimo eſto, mulier, ne timeas apud [a]ani-
mum tuum. Nam ego malo non affeci
[b]quenquam, qui certo conſilio voluerit ſer-
vire Nebucadnetzari regi totius terræ:
2 Atque etiam nunc in populares tuos habi-
tantes montanam *regionem* iſtam, niſi me
feciſſent nihili, non fuiſſem ſublaturus
haſtam meam: ſed ipſi ſibi confecerunt
iſta.
3 Nunc itaque dic mihi cujus rei cauſa ef-
fugeris ab eis, & veneris ad nos: [c] veniſſe
enim tibi ſalutare futurum eſt. Eſto bono a-
nimo, hac nocte victura es, & deinceps: Non
enim eſt qui faciat injuriam tibi, ſed bene-
faciet *quiſque* tibi, ut fit ſervis domini mei
Nebucadnetzaris regis.
4 Cui dixit Judith, accipe verba ancillæ tuæ,
& loquatur famula tua [d] coram te: Non e-
nim renuntiabo mendacium domino meo
nocte hac: ſed ſi ſequaris ſermones ancillæ
tuæ, perfectè negotium faciet tecum Deus,
neque decidet dominus meus inſtitutis
ſuis.
5 Nam ut vivit rex Nebucadnetzar totius
terræ, & vivit potentia illius, qui miſit te ad
correctionem omnis animæ, non ſolùm ho-
mines per te ſerviunt ei; verumetiam beſtię
agri, & pecudes, & volucres cœli, robore
tuo victuræ ſunt ſub Nebucadnetzare, & to-
ta domo illius.
6 Audivimus enim ſapientiam tuam & ver-
ſutias animi tui, & renuntiatum eſt toti huic
terræ, te unum [e] peritiſſimum eſſe in toto
regno, & potentem ſcientia, & admirabilē
adminiſtratione bellica.
7 Jam verò de ſermone, quem locutus eſt
Achior in conceſſu tuo, audivimus verba il-
lius: quia aſciverunt eum Bethchoglani, &
renuntiavit eis, quæcunque elocutus fuerat
apud te. Propterea domine imperator, ne
omittas ſermonem ejus; ſed repone eum in
animo tuo, quia verus eſt:
8 Nam genus noſtrum non fert ultionem,
nam non prævalet gladius eis, niſi peccave-
rint in Deum ſuum.
9 Sed nunc (ut dominus meus [f] non deji-
ciatur ſpe, & re infecta abeat) [g] & accidit
mors in conſpectum eorum, & occupavit
eos peccatum, quo provocant Deum
ſuum quandocunque fecerint [g] rem alie-
nam:
10 Quoniam defecerunt eos alimenta ipſo-
rum & rara eſt omnis aqua, ideoque conſi-
lium inierunt invadendi pecudes ſuas, &
quæcunque diſcrevit ipſis Deus in legi-
bus ſuis ne comedant, decreverunt conſu-
mere:
11 Et primitias frumenti, decimaſque vini &
olei, quas ſanctificatas cuſtodiebant ſacer-
dotibus qui adſtant Jeruſchalaimis in con-
ſpectu Dei noſtri, ſtatuerunt abſumere, quæ
ne manibus quidem conveniebat continge-
re quenquam popularium.
12 [11]Miſerunt autem Jeruſchalaima: quòd ſi
ii etiam qui illic habitant [h] aſſenſerint eis
qui reportarunt his remiſſionem a ſenatu,
manebunt quidem hi donec renuntietur ip-
ſis, ſed *ita* facient: tradentur tibi [i] profli-
gandi eo ipſo die.
13 Itaque ego ancilla tua cognoſcens omnia
hæc, aufugi a conſpectu illorum, & miſit me
Deus ad conficiendum res tecum, de qui-
bus obſtupeſcent in tota terra quicunque
eas audiverint:
14 Nam ancilla tua pia eſt, & ſerviens no-
ctu atque interdiu Deo cœli. Nunc ergo
mi domine, maneam apud te, & exiens an-
cilla tua de nocte in vallem iſtam orabo
Deum ut renuntiet mihi, quando com-
miſerint peccata ipſorum: venienſque re-
feram ad te, ut progrediaris cum omni-
bus copiis tuis, nec erit ex eis, qui obſiſtat
tibi:
15 Et ducam te per medium Jehudææ, donec
pervenias e regione Jeruſchalaimorum:
16 Et ponam ſedem tuam in medio *civitatis*
illius, ut agas eos tanquam pecudes, quibus
non eſt paſtor:
17 Ac ne canis quidem mutiet lingua ſua ad-
verſum te: hæc enim mihi dicta ſunt ex pr[æ]-
notione mea, & renuntiata mihi, quæ miſſa
ſum ut renuntiem tibi.
18 Placuerunt autem ſermones ejus [k] Ho-
lopherni, & omnibus adminiſtris ipſius, qui
admirantes ſapientiam ejus dixerunt,
19 Non eſt [l] ab extremitate una terræ ad al-
teram mulier ejuſmodi, pulchritudine vul-
tus, & peritia ſermonum.
20 Et dixit Holophernes ei, bene fecit Deus,
qui præmiſit te populo iſti, ut adſit manibus
noſtris robur, perditio verò iis qui nihili
fecerunt dominum meum. [20]Nunc autem
ut tu venuſta es ſpecie, & grata ſermonibus
tuis,
21 Si feceris prout locuta es, Deus tuus erit
mihi Deus, & tu in domo regis Nebucad-
netzaris ſedens eris nominatiſſima in tota
terra.

f Græc. *ne ſit de-jectus & ſine fructu*.
g *Et accidit*] id eſt, jam rei mortis ſunt Jehudæi ex peccato ſuo, quod ſequentibus exponitur.
g Græc. *aliſurdi-tatem*.

11 *Miſerunt*] hic verſus obſcuritatem quidem habet non mediocrem: ſed nos ex adjunctorum collatione in hanc ſententiam accipimus. Jam quidem Senatus Beth choglæ rem eſſe liberam & in tantis anguſtiis conceſſam judicavit: verùm quia in rebus dubiis ſententia fuit roganda Synedrii & Sacerdotis Hieroſolymitani, Deut. 17. placuit Reipub. homines mittere Jeruſchalaima qui ſententiam illius cognoſcerent; ut ſi res ab illo comprobabitur quam Senatus Beth-choglæ conceſſerat, ita nati ſin minus, ut abſtineatur. Jam verò (inquit Judith) ſive probent illi, ſive improbent, Beth-choglani rei ſunt peccati ex conſilio ſuo: ſed tamen ſi Jeruſchalaimis (ut futurum præcipio animo) res cōprobabitur, tum demum peccatum erit commune omnium: atque hoc pacto ſpōdeo te potiturum Jeruſchalaimis & Jehudæa tota.
h Græc. *fecerint eadem eis*.
i Græc. *in profli-gationem*.
k Græc. *coram Holopherne & coram omnibus*.
l Græc. *ab extremitate uſque ad extremitatem terræ*.
20 *Nunc autem ut*] elegantiſſima perturbati ex amore animi figuratio, cùm Holophernes ex aſpectu ſolo mulieris iſtius percitus, amantium more per illam jurat, cujuſmodi [illegible] apud Plautū & alios non pauca extant.

Caput XII.

1 TUM juſſit [a] introduci eam in locū ubi
deponebatur argentea ſupellex ip-
ſius, & præcepit inſtrui menſam ei de
opſoniis ejus, & de vino ſuo bibendum dari:
2 Cui dixit Judith, non comedam ex eis, [2]ne
qua fiat offenſa; ſed de iis quæ [b] mecum al-
lata ſunt, *vidtus* miniſtrabitur.
3 Dicente verò Holopherne ei, ut ſi defece-
rint ea quæ habes penes te, unde habituri
ſumus ſimilia eis, quæ demus tibi? Non e-
nim eſt nobiſcum [3]quiſquam e gente tua:
4 Reſpondit ei Judith, ut vivit anima tua do-
mine mi, non conſumet ancilla tua hęc quæ
ſunt penes me, donec fecerit dominus ma-
nu mea, quæ ſtatuit conſilio ſuo.
5 Cùm itaq; abduxiſſent eam miniſtri Holo-
phernis in [5]tentorium illud, ſomnum cepit
ad mediam uſque noctem, deinde ſurrexit
ſub matutinam vigiliam.
6 Et miſit ad Holophernem dicens, præcipi-
at quæſo dominus meus, ut ſinatur ancilla
tua ad precandum egredi: præcepitque
Holophernes cuſtodibus ſuis, ne prohibe-
rent ipſam.
7 Ita permanſit in caſtris triduo; noctu ve-
rò egrediebatur in vallem Bethchoglæ, &
abluebat ſe ad [7] fontem illum aquæ in ca-
ſtris:
8 Cumq; aſcenderet orabat dominum Deum
Jiſraëlis, ut dirigeret viam ipſius [c] ad erigen-
dum populares ſuos.
9 Et ingreſſa permanebat munda in tento-
rio, uſque dum afferret ancilla alimentum
ipſius ſub veſperam.
10 Fuit autem die quarto, ut exhibito Holo-
phernes convivio ſervis ſuis [d] ſolùm, neque
vocato ad [e] epulas ullo eorum qui [f] nego-
tiis præerant, diceret Bigvaio eunucho, qui
præerat omnibus rebus ipſius, profectus
jam perſuade mulieri iſti Hebrææ, quæ eſt
apud te, ut veniat ad nos, & [g] convivetur no-
biſcum:
11 Ecce enim turpe nobis eſt ſi mulierem e-
juſmodi omittamus, nec converſemur cum
ea. Nam niſi eam pertraxerimus, deriſura
eſt nos.
12 Egreſſus itaque Bigvai a conſpectu Holo-
phernis acceſſit eam & dixit, ne pigretur pu-
ella hæc pulchra venire ad dominum meum
ut gloriam conſequatur in conſpectu ejus,
& bibere nobiſcum [h] hilariter vinum, ac fi-
eri hodierno die ut aliqua filiarum [i] Aſſyri-
arum, quæ adſtant in domo Nebucadnet-
zaris.
13 Cui reſpondit Judith, & quæ ſum ego, quæ
contradicam domino meo?
14 Nam quicquid placiturum eſt in oculis e-
jus, ſtudioſè factura ſum: atque hoc mihi
futurum eſt exultationi ad diem uſque mor-
tis meæ.
15 Ita exurgens ornavit ſe veſte & toto mun-
do muliebri ſuo: cumq; accedens ancilla e-
jus [15]ſtraviſſet ei coram Holopherne humi e-
as pelles, quas acceperat a Bigvaio ad quo-
tidianum uſum ſuum, ut comederet accum-
bens in eis, ingreſſa Judith accubuit.
16 Tum obſtupeſcente corde Holophernis de
ea, & commoto animo ejus, fuit enim cu-
pidiſſimus admodum congrediendi cum il-
la, nam obſervabat occaſionem decipiendi e-
am ex quo die primùm eam viderat.
17 Dixitq; Holophernes ei, bibe jam, & eſto
nobiſcum [k] hilaris.
18 Cui Judith, jam bibam, inquit, domine,
quia magnificentiam adepta vita mea vide-
tur in me hodie plus quàm ullo die [l] ex quo
nata ſum.
19 Accipienſque comedit & bibit coram eo,
quæ ancilla ipſius præparaverat.
20 Quamobrem lætatus Holophernes de
ea bibit multum vini admodum, quantum
non biberat unquam die uno ex quo natus
erat.

Caput XIII.

1 UT autem [a] adveſperavit, [b] feſtinantes
ſervi ejus receperunt ſe; Bigvaius ve-
rò concluſit tentorium ejus foris, cùm
dimiſiſſet adſtantes a conſpectu domini ſui,
& diſceſſiſſent ad cubilia ſua.
2 Erant enim omnes defatigati, eo quòd ple-
rimùm [c] uſi eſſent potu: Judith verò ſola in
tentorio illo relicta eſt,
3 Et Holophernes, qui antè procubuerat in
lecto ſuo, quia [d] perfuſus erat vino.
4 Judith autem edixerat ancillæ ſuæ, ut ſtans
extra cubiculum ipſum obſervaret egreſſum
ipſius, prout quotidie *fecerat*, nam dicebat ſe
egreſſuram eſſe ad precationem ſuam: &
Bigvaium allocuta erat in eandem ſenten-
tiam. Itaque abiverant omnes a conſpectu
ejus, & nemo relictus fuerat in eodem cubi-
culo, [e] neque parvus, neque magnus.
5 Tum conſiſtens Judith ad lectum illius dixit
[f] apud animum ſuum,
6 Domine Deus omnis potentiæ, reſpice ho-
ra hac ad opera manuum mearum, [g] ut ex-
altentur Jeruſchalaima: quandoquidē jam
tempus eſt defendendi hæreditatem tuam,
& efficiendi inſtituta mea [h] ad confringen-
dum hoſtes, qui inſurrexerunt in nos.
7 Et accedens ad [7]regulam lecti quæ erat ad
caput Holophernis, deprompſit ex eo [7]aci-
nacem, & appropinquans lecto prehendit
pugno comam capitis ejus dicendo:
8 Corrobora me, domine Deus, hodierno
die.
9 Et incuſſit in collum ejus duos ictus ro-
bore ſuo, auferenſque caput ejus ab eo de-
volvit corpus ejus e ſtrato,
10 Et abſtulit a columnis [i] conopeum ip-
ſum.
11 Egreſſaque paulo pòſt tradidit ancillæ
honorariæ ſuæ caput Holophernis, cùm in-
didiſſet illud in peram cibarii ſui.
12 Ita egreſſæ ſunt ambæ ſimul pro ſua con-
ſuetudine ad precationem, & trajicientes
caſtra circumiverunt [12]vallem illam, aſcen-
denteſque montem Beth-choglæ venerunt
ad portas illius:
13 Dixitq; Judith e longinquo cuſtodibus qui
erant ad portas, aperite, aperite modò portā
hanc, nobiſcum Deus Deus noſter eſt ad fa-
ciendum adhuc [k] res potentes in Jiſraële, &
robuſtas contra inimicos, quemadmodum
etiam fecit hodierno die.

a Græc. *introducen-
te*.

2 *Ne qua fiat off.*] nempe in Deum, quem a ſe coli antè profeſſa eſt, 11.14.
b Græc. *ſecum ſunt mi*.

3 *Quiſquam*] nempe qui cibaria curet ejuſmodi, iis legibus & cautionibus, quas obſervet gens tua.

5 *Tentorium illud*] nempe Bigvaii, infra ver. 10. ubi argentum & res omnes precioſæ cuſtodiebantur, verſ. 1.

7 *Fontem illum*] de quo ſupra 7.3.

c Græc. *ad erectio-
nem filiorum populi ſui*.

d Græc. *ſolis*.
e Græc. *vocatio-
nem vel invitationem*.
f Græc. *uſibus*.

g Græc. *comedat & bibat*.

h Græc. *ad hilari-
tatem*.
i Græc. *filiarum Aſſur*.

15 *Straviſſet*] ex priſca accumbendi forma.

14 Fuit autem cùm audiſſent viri civitatis il-
lius vocem ejus, ut feſtinanter deſcenderēt
ad portam civitatis ſuæ, & ſeniores civitatis
illius convocarent.
15 Cucurrerúntque omnes æquè parvi ac
magni, eò quòd præter opinionem videba-
tur ipſis reverti illam, & aperientes portam
ſuſceperunt eas.
16 Cùmque accendiſſent ignem k lucis cauſâ
circumſtabant eas.
17 Illa verò voce magna dicebat eis,
18 Laudate Deum, laudate, laudate Deum;
quia non abſtulit miſericordiam ejus a domo
Jiſraëlis, ſed diffregit inimicos noſtros mea
manu nocte hac.
19 Proferenſque caput illud e peraſtra oſten-
dit, & dixit eis, Ecce caput Holophernis
primarii ducis copiarum Aſſyriæ: ecce quo-
que conopeum cui incumbebat l ebrioſus
ubi percuſſit eum dominus per manum fœ-
minæ.
20 Nam ut vivit Dominus qui conſervavit me
in hac via mea, qua ambulavi, decepit eum
vultus meus ad perditionem ipſius, nec ta-
men commiſit peccatum mecum m impurum
aut pudendum ullum.
21 Tum obſtupuit totus populus admodum,
& inclinantes ſe adoraverunt Deum.
22 Dixeruntq; uno animo, benedictus es Deus
noſter, qui in nihilum redegiſti hodierno
die inimicos populi tui.
23 Huzzija verò dixit ei, tu benedicta es, ô
filia, a Deo altiſſimo ſupra omnes mulieres,
quæ verſantur in terra,
24 Et benedictus dominus Deus, qui creavit
cœlos & terrã, quòd direxerit te ad diffrin-
gẽdum caput principis inimicorum noſtro-
rum.
25 Nam n non abſiſtet ſpes tua a mente homi-
num recordantium robur Dei in ſeculum:
faciat itaq; Deus hæc tibi ad exaltationem
æternam, ut o reſpiciens ad te perfundat te
bonis, quandoquidem non pepercîſti o vitæ
tuæ, propter abjectionem gentis noſtræ: ſed
prævenîſti caſum noſtrum rectâ ambulans
coram Deo noſtro.
26 Dixitque totus populus, p Amen Amen.

Caput XIIII.

1 DIxit verò Judith illis, auſcultate
mihi jam fratres, & accipientes caput
illud ſuſpendite ipſum in projectura
ſumma muri noſtri.
2 Eritque illuceſcente matutino, & exoriente
ſole ſuper terram, ut aſſumatis quiſq; arma
bellica veſtra, & prodeat omnis vir potens
extra civitatem, cùm impoſueritis ducem
eis, tanquam deſcenſuri in campum ad pri-
mam cuſtodiam Aſſyriorum; quamvis mini-
mè deſcenſuri eſtis.
3 Tum aſſumentes illi omnia arma ſua ibunt
in caſtra ſua, excitabuntq; duces copiarum
Aſſyriæ,
4 Cumque accurrentes ad tentorium Holo-
phernis non invenerint ipſum, irruente in
eos metu fugient à conſpectu noſtro.
5 Tum verò inſequentes vos & quicunq; ha-
bitant totum terminum Jiſraëlis, proſterni-
te eos a ubicunque fuerint.
6 Verùm antequam faciatis iſta, arceſſite
mihi Achiorem illum Ammonitam, ut videns
agnoſcat illum qui nihili faciebat domum
Jiſraëlis, & qui ipſum b tradendum morti
miſerat ad nos; vocaverunt itaque Achio-
rem e domo Huzzijæ; qui cùm veniſſet,
videns caput Holophernis ad manum cu-
juſdam viri in congregatione populi, proci-
dit in faciem, tanquam ſoluto ſpiritu ſuo.
Cùm autem reſumpſiſſent eum, accidit ad
pedes Judithæ, & inclinans ſe coram ea
dixit, Tu verò benedicta es in omni tento-
rio Judæ, & in omni gente; quæ audito no-
mine tuo turbabuntur; nunc autem renun-
tia mihi quæ feceris diebus iſtis; renuntia-
vitque Judith ei in medio populi quæcun-
que fecerat, ex quo die exiverat uſque
dum erat allocuta ipſos; cumque deſiiſſet
loqui, voce magna jubilavit populus, e-
dideruntque vocem hilarem in civitate
ſua.
7 Videns verò Achior quæcunque fecerat
Deus Jiſraëlis, credidit Deo admodum, &
circumciſus carne præputii ſui adjunctus eſt
domui Jiſraëlis uſque ad diem hunc.
8 Matutina autem lux cùm aſcendiſſet, ſu-
ſpenderunt caput Holophernis de muro, &
aſſumens quiſque vir arma ſua proceſſerunt
c per acies in aſcenſus montis; quos cùm
viderent Aſſyrii, tranſmiſerunt ad ductores
ſuos.
9 Venerunt igitur illi ad duces, & chiliarchos,
& ad omnem principem ipſorum; qui acce-
dentes ad tentorium Holophernis, dixerunt
d præfecto prætorio ejus,
10 Excita jam dominum noſtrum; nam au-
dent iſta mancipia deſcendere contra nos
in e pugnam, ut profligentur prorſus.
11 Ingreſſus autem Bigvai pulſavit veſtibu-
lum tentorii,
12 Suſpicabatur enim eum cum Juditha dor-
mire:
13 Sed cùm nemo exaudiret, aperiens ingreſ-
ſus eſt in cubiculum,
14 Ubi invenit eum jacentem ſuper ſtrato
mortuum, capite ejus ablato ab eo, exla-
mavitque voce magna cum fletu ac gemitu
& clamore valido, diſrumpens veſtimenta
ſua:
15 Deinde ingreſſus tentorium ubi ſolebat
Judith pernoctare, non invenit eam: quam-
obrem proſiliens ad populum clamavit,
prævaricati ſunt ſervi, f attulit confuſionem
unica mulier Hhebræorum domui regis
Nebucadnetzaris: nam ecce Holopher-
nes humi *jacet*, & caput ejus non adeſt
ei.
16 Hæc autem verba cùm audiſſent princi-
pes copiarum Aſſyriæ, diſruperunt ſtatim
tunicas ſuas, & turbatus eſt animus eorum
valdè;
17 Eorumque clamor & vociferatio magna
valdè g in caſtris effecta eſt.

Caput XV.

1 SED cùm audiſſent ii qui erant in ten-
toriis, obſtupuerunt de eo quod factum
fuerat, & accidit eis timor & trepida-
tio,

b Græc. adducen-
tem.

c Græc. ſecundum
cohortem.

d Græc. ei qui erat
ſuper omnia ejus.

e Græc. in ſinem.

f Græc. fecit.

g Græc. in medio
caſtrorum.

2 Adeò ut non maneret quiſquam in con-
ſpectu proximi ſui ampliùs; ſed effuſi uno
animo fugerent in omnem viam planitiei
& regionis montanæ, & ii quoque qui in
regione montana circum Beth-choglam
caſtra poſuerant, in fugam verterentur.
3 Tum verò filii Jiſraëlis unuſquiſque, inquam,
ᵃ bellator ex eis effuſi ſunt in eos:
4 Et miſit Hhuzzija ᵃ Eſchtemonem, &
Beth-birem, Chobamque, & Cholonem,
denique in omnem terminum Jiſraëlis, qui
renuntiarent de iis quæ confecta erant, in-
dicerentque ut omnes impetu effunderen-
tur contra hoſtes ad tollendum eos.
5 Quod cùm audiſſent Jiſraëlitæ, omnes uno
animo irruerunt in eos Chobam uſque, ſi-
militerq; ii qui Jeruſchalaimis advenerant,
& ex tota regione montana, quia renuntia-
verant ipſis ea quæ facta fuerant caſtris ini-
micorum ſuorum:
6 Et qui in Gilhhade, quique in Galilæa ha-
bitabant, irruentes fuderunt eos plaga ma-
gna, donec præteriiſſent Damaſcum & ter-
minos ejus.
7 Ac habitatores quidem Beth-choglæ re-
liqui irruerunt in caſtra Aſſyriorum, & præ-
dati eos divitiarum plurimum adepti ſunt:
8 Jiſraëlitæ verò a cæde reverſi reliquiis po-
titi ſunt, vicique & civitates quæ in monta-
na & campeſtri regione erant, obtinuerunt
multa ſpolia: erat enim multitudo *eorum* ma-
gna valde.
9 ᵃ Jojakim verò ſacerdos ille magnus, & ſe-
natus ᵇ Jiſraëlitarum habitantes Jeruſcha-
laimis venerunt, ut ᶜ ᵃ conſtituerent bona
quæ fecerat Deus Jiſraëli, & viſa Juditha
ᵈ alloquerentur eam verbis pacis.
10 Ingreſſi autem ad eam benedixerunt ei u-
no animo dicentes ei:
11 Tu exaltatio Jeruſchalaimorum, tu exal-
tatio magna Jiſraëlis, tu gloriatio magna
es gentis noſtræ; quod feceris hæc omnia
manu tua, & te afficiente bonis Jiſraëlem
Deus proſecutus ſit eos benevolentia: be-
nedicta ſis ab omnipotente domino in æ-
ternum tempus; dixitque populus totus, A-
men.
12 Spoliavit autem populus caſtra per dies
triginta:
13 Dederuntque Judithæ tentorium Holo-
phernis inſtrumentaque argenti omnia, &
lectos, urnaſque, & omnia ſupellectilia e-
jus; quæ accipiens illa impoſuit alia mulæ
ſuæ, aliaque junctis plauſtris ſuis cumulans
impoſuit.
14 Tum concurrens unaquæque mulier Jiſ-
raëlitis ad videndum eam, benedixerunt
ei, & exhibuerunt ei choream ex numero
ſuo.
15 Cumque illa accipiens thyrſos in manus
ſuas dediſſet quoque mulieribus, quæ co-
mitabantur ipſam, viciſſim coronam oleæ
impoſuerunt ipſi & ᵃ ipſius comiti. Ita pro-
ceſſit coram toto populo in chorea dux om-
nium mulierum, & ſecuti ſunt omnes Jiſraë-
litæ armati cum coronis, & hymnis ore ipſo-
rum *decantatis*.

Caput XVI.

1 Nam incipiente Juditha profeſſionem
hanc apud totum Jiſraëlem, totus po-
pulus poſt eam prolocutus eſt lauda-
tionem hanc.
2 Dixit ergo Judith, incipite Deo meo ta-
mo tympanis, modulamini ei pſalmos,
laudemque exaltate & invocate nomen e-
jus:
3 Quia Deus conterens bella, quia in caſtra
ſua me in medio populi eduxit me e ma-
nu perſequentium me.
4 Venerat Aſſyrius e montibus, a Borea,
5 Venerat cum myriadibus copiarum ſua-
rum, quarum multitudo obthuraverat tor-
rentes, & quarum equitatus tegebat col-
les:
6 Dicebat ſe incenſurum ᵃ terminos meos, &
adoleſcentes meos ſublaturum gladio, la-
ctenteſq; ᵃ abjecturum in ſolum, & infantes
meos ᵇ expoſiturum depopulationi, virgi-
neſque meas prædaturum:
7 Sed dominus omnipotens ᶜ deturbavit eos
manu fœminæ.
8 Non enim cecidit potens ille a juvenibus,
neque poſteri ᵃ Titanum percuſſerunt eum,
neque excelſi gigantes aggreſſi ſunt eum;
ſed Judith filia Merari pulchritudine vul-
tus ſui diſſolvit eum.
9 Exuerat enim ſtolam viduitatis ſuæ ad ᵈ ex-
altandum Jiſraëlitas laborantes;
10 Unxerat faciem ſuam unguento, & devin-
xerat crines ſuos inſertos mitræ, cœperatq;
ſtolam lineam, ut deciperet eum.
11 Hujus ſandalium abripuit oculum illius, &
pulchritudo hujus captivam tenuit animam
illius: pervaſit acinaces collum illius.
12 Horruerunt Perſæ audaciam illius, & Me-
di ad facinus audax illius perturbati ſunt.
13 Tum jubilarunt humiles mei, & excla-
marunt infirmi mei, cùm *illi* perterrefacti
ſunt; exaltarunt vocem ſuam, cùm retro-
verſi ſunt.
14 ᵉ Puelli confoderunt eos, & tanquam
pueros ᶠ fugitivos vulneraverunt eos, pe-
rierunt ab inſtructa acie, domini Dei mei.
15 Cantabo domino hymnum novum.
16 Domine magnus es & glorioſus, admira-
bilis potentia, & inexuperabilis.
17 Tibi ſerviat omnis creatura tua; quia di-
xiſti & facta ſunt, miſiſti ſpiritum tuum qui
ædificavit, neque eſt qui obſiſtere poſſit vo-
ci tuæ.
18 Montes enim a fundamentis cum aquis
commoverentur, & petræ a conſpectu tuo,
ut cera liqueſcerent.
19 Erga eos autem qui timentes ſunt tui, tu
propitius futurus es planè. Nam parva res
videtur tibi omne ſacrificium ad odorem
gratum, & minima omnis adeps ad holo-
cauſtum tuum, ſed qui timet dominum, om-
nino magnus eſt.
20 Væ gentibus quæ inſiſtunt in genus meum:
Dominus omnipotens ulciſcetur eas die ju-
dicii,
21 Indendo ignem vermeſque carnibus ea-
rum quorum ſenſu fleant in ſeculum.
22 Ingreſſi autem Jeruſchalaima adorave-
runt

ᵃ Græc. *vir bellator.*

4 *Eſchtemonem*] Hæc locorum nomina ex conjectura reſtituere hoc modo viſum eſt propter ſequentes voces, & in omnem terminum, &c. Nã tres his quidem vocibus termini videntur deſignari, quibus Aſſyrii poterant effugium ſibi inveſtigare. occidentis terminus hîc nullus ponitur, quia mare omnem effugiendi ſpem fuiſſet adempturum. Sunt autem duo priora loca ad meridiem ſita in tribu Jehudæ & Schimhhonis: Choba verò ad ſeptentrionem eſt, Gen. 14. 15. Cholon denique orientem verſus, ubi Anlona Græci quoque ſcriptores ſtatuerunt.

9 *Jojakim*] de quo ſuprà 4. 5.

ᵇ Græc. *filiorum Jiſraëlis.*

ᶜ Græc. *fundarent.*

Conſtituerent] id eſt, ut rebus ſanctè & prudenter proſpicerent, ordine rebus omnibus impoſito, ne aut Dei offenſa, aut adminiſtrationis imprudentia tantum bonum per gratiam Dei extructum, labefactaretur.

ᵈ Græc. *loquerentur cum ea pacem.*

15 *Ipſius comiti*] id eſt, ancillæ honorariæ, quæ ipſam fuerat proſecuta.

[illegible] domini; & poſtquam fuit purificatus
populus, obtulerunt holocauſta ſua, & vo-
luntarias oblationes, ac donaria ſua.
23 Omnia verò Judith omnia inſtrumenta
Holophernis, quæ dederat ipſi populus, &
conopeum ipſum quod acceperat e cubiculo
illius donarium [g] ſacravit domino.
24 Populus verò hilaria agens Jeruſchalai-
mis [h] coram ſanctuario per tres menſes, &
Judith cum ipſis manſit.
25 Quibus diebus tranſactis [i] junctis equis re-
verſus eſt quiſque in hæreditatem ſuam, &
Judith profecta Bethchoglam, manſit apud
facultates ſuas.
26 Fuitque tempore ſuo gloria illuſtris in re-
gione tota.
27 Et quamvis multi concupiſcentes ambi-
rent eam, non tamen cognovit eam quiſquã
omnibus diebus vitæ ejus, ex qua hora mor-
tuus erat Menaſche vir ejus, uſque dum ag-
gregata eſt ad populum ſuum.
28 Sed provecta eſt, ut erat magna valde,
conſenuitq; in domo viri ſui ad annos cen-
tum quinque, dimiſitque ancillam honora-
riam ſuam [k] in libertatem. Ita mortua eſt
Bethchoglæ, & ſepelierũt eam cives in ſpe-
lunca viri ipſius Menaſchis, luxitque eam
domus Jiſraëlis diebus ſeptem.
29 Diſtribuit autem facultates ſuas antequã
moreretur omnibus proximè Menaſchem
virum ſuum, & proximè genus ſuum attin-
gentibus:
30 Nec fuit ampliùs qui metum [l] Jiſraëlitis
injiceret diebus Judithæ, & diebus multis
[m] poſt mortem ipſius.

k Græc. *liberam.*

l Græc. *ſiliis Iſraëlis.*

m Græc. *poſtquam mortua eſt ipſa.*

BARUC.

BARUC deportata in Babyloniam Jehudæorum parte, eádem data occaſione profectus cum deportatis fratribus communicat: qui collectam mittentes Jeruſchalaima pro cultu Dei, ſcribunt ad fratres qui erant in Jehudæa reliqui literas de agnitione & confeſſione peccatorum, de reſipiſcentia, & Evangelicis in reſipiſcentes promiſſionibus. Ac poſtremò epiſtolam Jirmejæ ad deportatos ſubjicit, qua illi adverſus idola & idololatriam confirmantur.

CAPUT I.

1 HÆC autem ſunt verba
libri quę ſcripſit Baruc fi-
lius Nerijæ filii Mach-
ſejæ, filii Tzidkijæ, filii
Chaſchabję, filii Chilkiję
in Babylonia,
2 [a] Anno quinto, ſeptimo
die [a] menſis illius, eodem
tempore quo ceperant Chaldæi Jeruſcha-
laima, eaque [a] incenderant igne.
3 Hujus ergo libri verba legit Baruc [b] audi-
ente Jeconja filio Jehojakimi rege Judæ,
4 Et audiente populo toto convenientibus
[b] ad lectionem libri, & audientibus poten-
tioribus, & filiis [c] principum, & ſenioribus,
denique audiente toto populo [d] æquè par-
vo ac magno, iis omnibus qui habitabant
in Babylonia [a] ad fluvium Sudi:
5 Qum flentes jejunarunt, & voverunt [a] vo-
ta coram domino.
6 Cogeruntque pecuniam prout uniuſcu-
juſque potuit [e] facultas;
7 (Quam miſerunt Jeruſchalaima ad Jehoja-
kimum filium Chilkijæ, filii Schallumi ſa-
cerdotem, & ad ſacerdotes alios, & ad po-
pulares omnes, qui [f] præſentes erant cum
eo Jeruſchalaimis.
8 [a] In terram Jehudæ die decimo [a] Sivanis, ut
accipiens ille reſtitueret vaſa domus domi-
ni; quę elata fuerant e templo, vaſa argen-
tea quæ curavit fieri Tzidkija filius Joſchiję
rex Jehudæ,
9 Poſtquam deportans Nebucadnetzar rex
Babyloniæ Jeconjam & principes ac po-
tentes quoſque vinctos, & populum terræ
Jeruſchalaimis abduxiſſet in Babyloniam)
10 Et dixerunt, Ecce miſimus [a] ad vos pecu-
niam; ita comparate vobis pecunia hac ho-
locauſta, & oblationes pro peccatis, ac thus;
& conficientes [a] munus offerte ad altare do-
mini Dei noſtri:
11 Et orate pro vita Nebucadnetzaris regis
Babyloniæ, & pro vita Beltſchatzaris [a] filii
ejus, ut ſint dies illorum pares diebus cœ-
li impendentis terræ.
12 Dabitque dominus vires nobis, illuminans
oculos noſtros, ut viventes ſub umbra Ne-
bucadnetzaris regis Babyloniæ, & ſub um-
bra Beltſchatzaris filii ejus ſerviamus eis
diebus multis, & [g] conſequamur gratiam
coram eis.
13 Item orate pro nobis Dominum Deum no-
ſtrum, quia peccavimus domino Deo no-
ſtro;

[illegible] & deportatio, a verſu 5. hujus capitis ad verſum 9. cap. 3. Altera [illegible] pertinentis explicatio, ad finem uſque: quæ quidem epiſtola [illegible] eſt, libellus appellatur. Itaque continentur tria hoc capite: [illegible] initio, novem verſibus; ſecundum familiare conſilium & com-[illegible] deportatæ multitudinis, verſibus quinque; poſtremum verò princi-[illegible] quod [illegible] captivorum nomine conſcripſerat. *In Babylo-* [illegible] legi non meminimus, quando aut quomodo Baruc in Babylo-[illegible] ſit ante deportationem regis Tzidkijæ: ſed tamen ſi qua conje-[illegible] poteſt, probabile eſt, cum anno quarto regni Tzidkijæ cum Seraja [illegible] Jirmejæ 51.59. 2 *Anno quinto*] a deportatione [illegible] loco colligimus. *Menſis*] qui menſis fuerit, præciſè [illegible] ſed ſequentibus verbis circumſcribitur, q. d. præciſè [illegible] & eodem tempore, quo capta fuerant Jeruſchalaima. *Incen-* [illegible] legere non memini. Quamobrem ſi cui placebit credere, [illegible] a Chaldæis ſubjectam fuiſſe, adeo reſtincto oppidum [illegible] ſeptem anteriùs Jeruſchalaimis, 2. Reg. & 2. Chr. [illegible] a Græc. *in auribus ſic deinceps.* b Græc. *ad librum.* [illegible] *principes quoque regia ſtirpe appellantur.* d Græc. [illegible] 4 *Ad fluvium*] niſi me animus fallit, fluvius ille eſt, qui ex [illegible] Babyloniam una ex parte, & in paludes Chaldai-[illegible] tanquam vaſtati & deſolati agri appellatur.

5 *Vita coram*] nempe earum oblationum, quæ ſequent. verbis exponuntur.

e Græc. *manus.*

f Græc. *inventi ſunt.*

8 *In terram*] hic verſus ex moleſtiſſima ſynchyſi laborat in contextu Græco, quam nos evidentiæ cauſa correximus. Senſus eſt, deportatos collectam ſuam Jeruſchalaima tranſmiſiſſe, ut ſacerdos magnus ex oblatione illa curaret argentea vaſa fieri loco aureorum quæ per Nebucadnetzarem fuerant exportata, 2. Reg. 24.13. quod poſtea authoritate Regis Tzidkijæ curatam fuiſſe dicitur.

Sivanis] qui Maio noſtro ex parte reſpondet.

10 *Ad vos*] ſic alloquebantur deportati Barucum & legationem totam, quaſi cum fratribus qui in Jehudæa erant, egiſſent coram.

Munus] illud videlicet, de quo agitur potiſſimum Levit. 2.

11 *Filii*] id eſt, nepotis. Nam Evilmerodac fuit Nebucadnetzaris filius, & hujus pater, 2. Reg. 25.30.

g Græc. *inveniamus.*

ſtro ; neque dum averſa eſt indignatio & ira
ejus a nobis in hunc uſque diem.
14 Et legite libellum hunc quem miſimus ad
vos, pronunciantes in domo domini diebus
feſtis, & diebus ſolennibus,
15 Dicentes, domino Deo noſtro juſtitia; no-
bis verò confuſio vultus ineſt, prout eſt ho-
diernus dies, Jehudæo cuique, & habita-
toribus Jeruſchalaimorum,
16 Et regibus noſtris, ac principibus noſtris,
& ſacerdotibus noſtris, & prophetis noſtris
majoribuſque noſtris;
17 Eò quòd peccavimus coram domino, &
fuimus ei immorigeri.
18 Neque auſcultavimus voci domini Dei
noſtri, ut ambularemus in præceptis ejus,
quæ expoſuerat in conſpectu noſtro.
19 Ex quo die eduxit dominus majores no-
ſtros e terra Ægypti, uſque ad diem hunc
fuimus immorigeri erga dominum Deum
noſtrum, eumque parvi fecimus, ut non auſ-
cultaremus voci illius:
20 Et quamvis adhæſerint nobis mala & ma-
ledictio illa, quam conſtituerat dominus
Moſchi ſervo ſuo, quo tempore eduxit do-
minus majores noſtros e terra Ægypti, ut
daret nobis terram affluentem lacte & mel-
le, [a] ut hodierno die:
21 Non tamen auſcultavimus voci domini
Dei noſtri in omnibus verbis prophetarum,
quos mittebat ad nos;
22 Sed ambulavimus unuſquiſque in cogita-
tione cordis ſui nequam, colendo Deos ali-
os, & faciendo quæ mala videntur in oculis
domini Dei noſtri.

20 *Ut hodierno*] nempe adhuc poſſidemus beneficio Dei. Nam hæc dicuntur in perſona eorum qui remanſerant Jeruſchalaimis.

Caput II.

1 IDEO præſtitit dominus verbum ſuum,
quod prolocutus erat contra nos, & con-
tra Judices noſtros, qui judicabant Jiſ-
raëlem, & contra reges noſtros, & contra
principes noſtros, denique contra [a] Jiſraëli-
tas & contra Jehudæos,
2 Se adducturum contra nos mala magna,
quæ non facta fuerint ſub toto cœlo, prout
factum eſt Jeruſchalaimis ſecundum ea quæ
ſcripta ſunt in lege Moſchis,
3 Veſcituros nos [b] quemque carnibus filii
ſui, & quemque carnibus filiæ ſuæ:
4 Et reddidit eos ſubjectos omnibus regnis
circumſtantibus nos probro, & *deſolationi*
inviæ, omnibus populis circumſtantibus nos,
ubi diſſeminavit eos Dominus.
5 Fueruntque inferiores, ac non ſuperiores:
quia peccavimus domino Deo noſtro, &
non [c] auſcultavimus voci illius.
6 Domino Deo noſtro juſtitia; nobis verò &
majoribus noſtris ineſt confuſio vultuum,
prout eſt hodierno die:
7 Quæ elocutus fuerat Dominus contra nos,
omnia mala illa ſupervenerunt nobis.
8 Non enim precati ſumus faciem domini, ut
averteret unumquemque a cogitationibus
cordis ſui nequam:
9 Idcirco invigilavit dominus malis iſtis, quæ
adduxit dominus ſuper nos. Nam juſtus eſt
dominus in omnibus operibus ſuis, quæ
mandavit nobis.
10 Nos verò non auſcultavimus voci ejus, ut
ambularemus in præceptis domini, quæ
[d] expoſuerat in conſpectu noſtro.
11 Nunc ergo, Domine Deus Jiſraëlis, qui e-
duxiſti populum tuum e terra Ægyptiorum
manu robuſta, & ſignis, & portentis, ac poten-
tia magna, & brachio excelſo, & [e] compa-
raſti tibi ipſi nomen, prout eſt hodie:
12 Peccavimus, impie fecimus, injuſti fu-
mus, domine Deus noſter, in omnibus ſtatu-
tis tuis.
13 Avertatur indignatio tua a nobis, quan-
doquidem relicti ſumus pauci in gentibus,
ubi diſſeminaviſti nos.
14 Exaudi, domine, orationem noſtram &
deprecationem noſtram, ac extrahe nos
propter te; & inde nobis gratiam in conſpe-
ctu eorum qui deportaverunt nos:
15 Ut noſcat tota terra te eſſe dominum De-
um noſtrum, & [f] de nomine tuo vocari Jiſ-
raëlem, & genus illius.
16 Domine, reſpice e domo ſancta tua, & co-
gitationem adverte ad nos, inclina domi-
ne aurem tuam & audi.
17 Aperi, domine, oculos tuos & vide: Non
enim qui mortui ſunt in ſepulchro, quorum
receptus eſt ſpiritus ex viſceribus ipſorum,
ii tributuri ſunt gloriam & [g] laudem juſtitiæ
domino:
18 Sed anima dolens de magnitudine [h] de-
preſſionis & infirmitatis in qua ambulat; &
oculi deficientes, animaque famelica ce-
dent tibi gloriam & juſtitiam Domine.
19 Non enim recte factorum a majoribus no-
ſtris regibuſque noſtris nomine effundimus
nos [i] miſeram deprecationem noſtram in
conſpectu tuo, Domine Deus noſter:
20 Nam immiſiſti indignationem tuam, & i-
ram tuam in nos, quemadmodum locutus
fueras [k] per ſervos tuos prophetas, dicens,
21 Sic ait Dominus, inclinate humerum ve-
ſtrum & ſervite regi Babyloniæ, & [l] conſi-
dete in terra, quam dedi majoribus veſtris.
22 Quòd ſi non auſcultaveritis voci Domi-
ni ſerviendo regi Babyloniæ,
23 Faciam [l] ut deficiat ex civitate Jehudæ,
& extra Jeruſchalaima [l] vox lætitiæ & vox
gaudii, vox ſponſi & vox ſponſæ, ſitque to-
ta terra invia, deſerta habitatoribus.
24 Cumque non auſcultaverimus voci tuæ,
ſerviendo regi Babyloniæ, præſtitiſti verba
tua quæ prolocutus fueras per ſervos tuos
prophetas, fore ut efferrentur oſſa regum
noſtrorum, & oſſa majorum noſtrorum e
loco ſuo.
25 Nam ecce ſunt projecta ad æſtum diei &
gelu noctis, & mortui ſunt in laboribus gra-
viſſimis, fame, gladio, atque disjectione.
26 Et expoſuiſti domum tuam quæ vocatur
de nomine tuo, prout eſt hodie, propter im-
probitatem domus Jiſraëlis & domus Je-
hudæ.
27 Denique feciſti nobiſcum, Domine Deus
noſter, ſecundum omnem æquitatem tuam,
& ſecundum omnem tuam miſerationem
magnam:
28 Quemadmodum elocutus fueras per ſer-
vum tuum Moſchem, quo die mandaſti ei
ut ſcriberet legem tuam coram [m] Jiſraëlitis,
dicens:
29 Niſi auſcultaveritis voci meæ, utique
examen

a *Græc. virum Jiſraëlis & Jehudæ.*

b *Græc. hominem.*

c *Græc. ad non auſcultandum; quæ corrupta eſt Hebraiſmi interpretatio.*

[illegible] ac [illegible] illud [illegible] in [illegible] parvum ; [illegible] [illegible].
30 Novi non esse auscultaturos mihi, quia populus [illegible] est:
31 Sed [illegible] in terra deportationis suæ agnoverint me esse Dominum Deum ipsorum, [illegible]
32 Et laudaverint me in terra deportationis suæ, recordantes nominis mei,
33 Et reversi fuerint ab [illegible] humeri sui obdurati, & ab improbitatibus actionum suarum, eò quòd recordati fuerint viæ majorum suorum qui peccaverunt coram Domino:
34 Etiam reducam eos in terram, quam juravi [illegible] majoribus ipsorum, Abrahamo, Jitschako, & Jahhakobo, ut dominentur ei; & multiplicabo eos, ac nullo pacto minuentur.
35 Denique constituam eis fœdus æternum, me fore ipsis Deum, ut ipsi mihi sint populus; neque amovebo amplius populum meum Jisraëlem a terra quam dedero eis.

Caput III.

1 Domine omnipotens, Deus Jisraëlis, anima in angustiis versata & spiritus anxius inclamavit te.
2 Exaudi, Domine, & miserere, quoniam Deus es misericors; miserere inquam, quia peccavimus coram te:
3 Tu enim sedes in seculum, nos verò [illegible] in seculum?
4 Domine omnipotens Deus Jisraëlis exaudi jam orationem * mortuorum Jisraëlitarum, id est, filiorum qui peccant coram te, qui non auscultaverunt voci Domini Dei sui, unde nobis adhærent hæc mala.
5 Ne recorderis iniquitates majorum nostrorum, sed recordator manus tuæ, & nominis tui hoc tempore;
6 Te Dominum Deum nostrum esse; & laudabimus te, Domine.
7 (Nam propterea indidisti cordibus nostris timorem tui ad invocandum nomen tuum) & laudabimus te in loco deportationis nostræ, * quandoquidem revocavimus in animum nostrum totam iniquitatem majorum nostrorum, qui peccaverunt coram te.
8 Ecce nos hodie in deportatione nostra ubi [illegible], probro, & [illegible], & [illegible] [illegible] secundum omnes iniquitates majorum nostrorum, qui defecerunt à Domino Deo nostro.
9 Audi, Jisraël, mandata vitæ, auribus percipe, ut cognoscas prudentiam.
10 Quid est, Jisraël, [illegible] in terra inimicorum, consenueris in regione aliena,
11 [illegible] cum mortuis, reputeris inter eos qui sunt in sepulchro?
12 Dereliquisti * fontem sapientiæ.
13 Si via Domini ambulasses, habitasses in pace æterna.
[illegible]

14 * Disce ubi sit prudentia, ubi sit [illegible], ubi sit intelligentia, ut cognoscas pariter ubi sit longævitas ac vita, ubi sit lux oculorum & pax.
15 * Quis invenit locum illius? & quis ingressus est thesauros illius?
16 Ubi sunt principes gentium, & qui dominantur bestiis * terrestribus?
17 Qui volucribus cœli illudunt, & argentum recondunt atque aurum cui confidunt homines, quorum denique * innumera est possessio;
18 Nam qui argentum fabrefaciunt, & curant solicitè, & quorum * opera non possunt pervestigari,
19 Deleti sunt, & in sepulchrum descenderunt, aliique exstiterunt pro eis.
20 Juniores viderunt lucem habitantes in terra, sed viam scientiæ non agnoverunt:
21 Neque intellexerunt calles ejus, neque susceperunt eam filii illorum, a via ejus procul abfuerunt.
22 Neque audita est in Cenahhane, neque visa in Temane:
23 Neque * Hagareni exquirentes intelligentiam eorum quæ in terra sunt, mercatores Medanæi & Temanitæ, & Rhetores, & scrutatores intelligentiæ habent eam, viam sapientiæ non agnoverunt, neque recordati sunt calles ejus.
24 O Jisraël, quàm magna est domus Dei, quàm amplus locus possessionis ejus?
25 * Magna, adeò ut infinita sit; alta, adeò ut immensa.
26 * Illic fuerant Gigantes illi nominati, qui principio erât permagni, periti rei militaris:
27 Non hos elegit Deus, neque viam scientiæ tradidit eis;
28 Sed perierunt eò quòd carerent prudentia, perierunt propter vacuitatem consilii, ex qua laborabant.
29 Quis ascendens in cœlum accepit eam, & eduxit eam e nubibus?
30 Quis trajiciens mare invenit eam, & allaturus est eam *pro* auro lectissimo?
31 Non est qui cognoscat viam ejus, non qui animum advertat ad callem ejus,
32 Sed qui novit omnia, is cognoscit eam, invenit eam intelligentia sua, qui comparavit terram in æternum tempus, qui implevit eam jumentis quadrupedibus:
33 Quo mittente lucem abit, revocante obsequitur ei * tremens:
34 Quo vocante stellæ splenduerunt ipsæ in stationibus suis lætantes, & dixerunt, adsumus:
35 Splenduerunt cum lætitia coram factore suo:
36 Is Deus noster est, non æstimatur alius cum ipso comparatus.
37 Invenit omnem viam scientiæ; quam dedit Jahhakobo filio suo, & Jisraëli dilecto suo: postea in terra visa est, & inter homines ea conversata est.

Caput IIII.

1 Is est liber præceptorum Dei, & lex subsistens in seculum, quam [illegible] ad vitam [illegible]: qui autem relinquunt

14 *Disce*] [illegible] præcedentis sermonis de præceptis vitæ, & prudentiæ ad vitam consequendâ. quasi dicat, jam ex tuis calamitatibus cognosce non esse vitam, prudentiamque in [illegible] industria hominum, neque in corporum [illegible]; sed à Deo accipiendam esse, ac non esse quidem in [illegible] hominum industria, quæ [illegible] usque ad vers. 30. non esse penes homines proceros, usque ad vers. 32. sed penes Deum [illegible] docetur sequentibus. [illegible] prudentiæ [illegible] & vitæ, adjunguntur attributa duo, hoc versu, ad exornationem pertinentia.

15 *Quis invenit*] nempe hominû, qui aut potestate freti sunt, ver. 16. & tribus sequentibus, aut exemplis, versu 20. & 21. aut industria & arte, versu 22. & 23.

b Græc. quæ *super terram*.

c Græc. *non est* [illegible].

d Græc. non est *pervestigatio operum*.

e Græc. *filii Hagara*.

23 *Medanæi*] de quibus Gen. 37.

Rhetores] sic interpretamur Græcam μυθολόγων vocem, ex antiqua significatione μύθου. Nam Temanæi ubique in scriptura sapientiæ nomine celebrantur, quæ ex Philosophorum omnium consensu in verbis & rebus sita est.

25 *Magna*] nempe dignitate & præstantia, quia in ea solùm sapientia & vita emicant, ut ostenditur Deut. 4. 6 & sequentibus, & 30. 15.

26 *Illic*] alter locus amplificationis ab hominum magnitudine, ut diximus in versum 24. simile argumentum vide Ijob. 28.

f Græc. *ipsorum*.

g Græc. *tremens*.

a Græc. *in juſtitia ejus.*

b Græc. *in immortalitate: ſic verſ. 24. & 35.*

eſt permanens; morientur ſunt.

2 Convertere Jahakob, & prehende eam: perge ad ſplendorem ejus ad lumen illius:

3 Ne cedas alteri gloriam tuam, & genti alienæ ea quæ conferunt tibi.

4 Beati ſumus, ô Jiſraël, quòd ea quæ placent Deo ſunt nobis cognita.

5 Bono animo eſtote, populus meus, monimentum Jiſraëlis.

6 Venditi eſtis gentibus, non tamen ad perditionem; ſed quia ad iram provocaſtis Deum, traditi eſtis adverſariis:

7 Nam exacerbaſtis eum qui fecit vos, ſacrificantes dæmonibus ac non Deo.

8 Obliti autem eſtis Dei illius æterni qui genuit vos; & dolore affeciſtis urbē Jeruſchalaimorum, quæ educavit vos.

9 Videns enim ſupervenientem vobis iram a Deo dixit, Audite, ô vicinæ Tzijonis, induxit mihi Deus luctum magnum.

10 Vidi enim captivitatem filiorum meorum, filiarumque, quam ſuper eos adduxit æternus:

11 Nam educavi illos cum lætitia, ſed dimiſi illos cum fletu & luctu.

12 Nemo lætetur de me, quòd vidua ſim & derelicta a multis; deſolata ſum propter peccata filiorum meorum, eò quòd declinaverunt a lege Dei:

13 Non autem ſtatuta ejus agnoverunt, neq; ambularunt viis mandatorum Dei, neq; callibus inſtiterunt diſciplinæ [a] traditæ juſtitia ejus.

14 Accedant vicinæ Tzijonis, & recordamini captivitatis filiorum meorum, filiarumq; quam induxit eis æternus.

15 Induxit enim gentem in eos e longinquo, gentem impudentem, & diverſæ utentem linguæ,

16 Cujus homines non ſunt reveriti ſenem, neque miſerti pueri; ſed abduxerunt dilectos viduæ, & ſolitariam filiabus ipſius deſolaverunt.

17 Ego verò quid poſſem adjumenti afferre vobis?

18 Nam qui induxit vobis mala iſta, is vos e manu inimicorum veſtrorum exempturus eſt.

19 Abite liberi, abite. Ego verò derelicta ſum, deſolata.

20 Exui ſtolam pacis, & indui cilicium deprecationis meæ; inclamabo ad æternum diebus meis.

21 Bono animo eſtote, liberi, inclamate Deum; & eximet vos e poteſtate, e manu inimicorum.

22 Ego enim jam concepi ſpem in æterno ſalutis veſtræ, advenitque mihi lætitia a ſancto propter miſericordiam, quæ vobis eventura eſt [b] brevi ab æterno ſervatore noſtro:

23 Nam emiſi vos cum luctu & fletu, ſed Deus vos redditurus eſt mihi cum gaudio & lætitia in ſeculum.

24 Quemadmodum enim modò viderunt vicinæ Tzijonis captivitatem veſtram; ita viſuræ ſunt brevi ſalutem veſtram a Deo, quæ adventura eſt vobis cum gloria magna & ſplendore æterno.

25 O liberi, patienter tolerate iram quæ a Deo ſupervenit vobis. Nam perſecutus eſt te inimicus tuus, ſed tu videbis quam perditionem brevi, & ſuper cervices illorum perges.

26 [c] Deliciæ meæ ambulaverunt viis aſperis; ſublatæ ſunt tanquam grex direptus ab inimicis.

27 Bono animo eſtote, liberi, & inclamate Deum, erit enim recordatio veſtri ab eo qui induxit iſta.

28 Quemadmodum enim fuit [d] vobis animus aberrandi a Deo, nunc converſi [e] decies amplius requirite eum.

29 Nam qui induxit vobis mala iſta, inducet vobis æternum gaudium cum ſalute veſtra.

30 Bono animo eſto, urbs Jeruſchalaimorum, nominans te vocans te conſolabitur te.

31 Miſeri, qui te affligunt, & qui lætantur de caſu tuo:

32 Miſeræ civitates, quibus ſervierunt liberi tui: miſera, quæ accepit filios tuos.

33 Nam quemadmodum læta fuerit de ruina tua, & gaviſa de caſu tuo, ita dolore afficietur de ſua ipſius deſolatione.

34 Cùm auferam ejus exultationem de frequentia multa, & gloriatio ejus [f] vertetur in luctum.

35 Ignis enim ſuperveniet ei ab æterno [g] diuturnus, & habitabitur a dæmoniis per multum tempus.

36 [h] Circumſpice ad orientem, urbs Jeruſchalaimorum, & vide lætitiam tibi evenientem a Deo:

37 Ecce veniunt filii tui, quos emiſeras; veniunt congregati ab ortu ad occaſum uſque, verbo ſancti, & lætantes de gloria Dei.

Caput V.

1 Exue, urbs Jeruſchalaimorum, ſtolam luctus & afflictionis tuæ, ac indue decorem gloriæ a Deo *collatæ* in ſeculum.

2 Amicta diploide juſtitiæ donatæ a Deo, impone capiti tuo mitram gloriæ *Dei* æterni.

3 Deus enim demonſtrabit omni genti, quæ ſub cœlo eſt, ſplendorem tuum.

4 Nam vocabitur nomen tuo a Deo in ſeculum, pax juſtitiæ & gloria pietatis.

5 Exurge urbs Jeruſchalaimorum, & conſiſtene in loco edito, circumſpice orientem verſus ac vide liberos tuos congregatos a ſolis occaſu ad ortum verbo ſancti, & lætantes de Dei recordatione.

6 Nam egreſſi ſunt a te pedites abducti ab inimicis; adducet verò Dominus eos ad te elatos cum gloria ut filios regni.

7 Conſtituit enim Deus deprimi omnem montem excelſum, & littora perennia, atque convalles impleri ad [h] æquandam terram, ut eat Jiſraël ſecurè ad gloriam Dei.

8 Exilierunt que etiam ſylvæ, & omne lignum odoratum, coram Jiſraële præcepto Dei.

9 Deducetur enim populus Jiſraëlis lumine gloriæ ipſius, per miſericordiam & juſtitiam quæ ab ipſo eſt.

CAPUT VI.

Exemplum epiſtolæ quam miſit Jirmeja ad eos qui ducendi erant in Babyloniam a rege Babyloniorum, ut annuntiaret eis quemadmodum mandatum erat ei a Deo.

1 PROPTER peccata quibus peccaſtis coram Deo, abducemini in Babyloniam captivi a Nebucadnetzare rege Babyloniorum.

2 Cùm itaque veneritis in Babyloniam, eritis illic annos multos, & tempus longum, uſq; in [c] generationes ſeptem: poſteà verò educam vos inde cum pace.

3 Nunc autem viſuri eſtis in Babylonia deos argenteos, aureoſque, & ligneos ſublatos humeris, qui metum oſtentant gentibus.

4 Cavete igitur ne vos etiam ullo pacto alienigenis conformemini, & vos occupet metus ab eis.

5 Cùm videbitis turbam ante & poſt eos adorantem eos, ſed dicite cogitatione veſtra: Te oportet adorare, Domine.

6 Nam [d] Angelus meus vobiſcum eſt, quidem repoſciturus eſt animas veſtras.

7 Lingua enim illorum eſt expolita a fabro, ipſaque idola deaurata & argentata: ſed falſa ſunt, cùm loqui non poſſint.

8 Etiam tanquam virgini [e] amanti mundum, accipientes aurum

9 Comparant coronas, imponantque capitibus deorum ſuorum: aliquando verò etiam ſubducentes ſacerdotes a diis ſuis aurū & argentum, in uſus ſuos conſumunt.

10 Donantq; ex illis etiam meretricibus quæ ſub tecto ipſorum ſunt; & ornant deos ipſos argenteos aureoſque & ligneos, tanquam homines, veſtimentis.

11 Hi autem non ſervant eos conſtanter ab ærugine, & tineis.

12 Quamvis circumamicti ſint indumento purpureo, extergentes faciem eorum propter pulverem ex æde qui plurimus eſt in eis.

13 Ac habet quidem ſceptrum, ut judex [f] alicujus regionis, qui tamen ullum peccantem in ſe non ſublaturus eſt.

14 Habet quoque gladium in dextera, & ſecurim, ſeipſum verò ex bello latronibuſque non eximit; unde [d] perſpectum eſt non eſſe Deos.

15 Ne igitur metuatis ab eis: nam æquè ac vas hominis contractum inutile eſt, ejuſmodi ſunt illorum dii.

16 Cùm illi conſtituti ſunt in ſuis domibus, oculi ipſorum pleni ſunt pulvere a pedibus ingredientium:

17 Et ſicut alicui qui regem offenderit, circumſepta ſunt atria; tanquam in virū qui ad mortem rapiendus eſt, domos illorum muniunt ſacerdotes, januis & clauſtris, & vectibus, ne a latronibus ſpolientur.

18 Lucernas accendunt, ac plures quàm ſibi ipſis, quarum nullam videre poſſunt: eſt enim profectò tanquam trabs aliqua earum quæ in æde ſunt.

19 [e] Intima verò illorum aiunt [e] elingi terreſtribus [f] inſectis comedentibus ipſos, & indumentum ſuum ipſorum non ſentiunt:

20 Atrantur facie ſua ex fumo, qui ab æde fit.

21 Super corpus ipſorum & ſuper caput advolant noctuæ, hirundines, & aviculæ, ſimiliterque etiam feles.

22 Unde cognituri eſtis non eſſe Deos; ne igitur metuatis ipſos.

23 Nam ex auro quod circumjacet ad pulchritudinem niſi quis extergerit æruginem, minimè fulgebunt; neque enim ſenſerunt quando fundebantur.

24 Omni pretio empta ſunt eā quibus non ineſt ſpiritus.

25 Carentes pedibus humeris feruntur, demonſtrantes ſuam ipſorum ignominiam hominibus.

26 [g] Pudore verò etiam urgentur qui miniſtrant eis: quia ſi quando in terram ceciderit, non exurgit per ſe, neque ſi quis eum erectum ſtatuerit, movetur per ſe: neque ſi inclinatus fuerit, unquam erigitur: ſed tanquam mortuis palmas eis adhibent.

27 Sacrificia verò illorum vendentes ſacerdotes ipſis abutuntur: ſimiliterque etiam mulieres ex eis ſalſamenta facientes, nihil mendico neque impotenti impertiunt.

28 Sacrificia eorum, quæ ex menſibus laborantes & puerperæ contingunt, cognoſcite igitur ex his non eſſe Deos; nec timeatis illos.

29 Unde enim vocarentur dii? *ſcilicet* quia mulieres offerunt diis argenteis, aureiſque, & ligneis.

30 In domibus ipſorum ſacerdotes ſedent, habentes tunicas diſciſſas, & capita barbaſque raſas, quorum capita tecta ſunt.

31 Rugiuntque clamantes coram diis ſuis, ut quidam ſolent in epulo ad mortuum facto.

32 Ex indumento illorum ablato ſacerdotes veſtiunt uxores ſuas & liberos.

33 Neq; ſi malum perficiatur ab ullo, neque ſi bonum, poſſunt reddere: neque conſtituere regem poſſunt, neque tollere.

34 Similiter neque divitias neque æs ullo pacto poſſunt dare, ſi quis ubi votum voverit eis, non præſtiterit, minimè repoſcituri ſunt.

35 Ex morte [h] quemquam minimè liberant, neque inferiorem a potentiore unquam eripiunt.

36 Hominem cæcum ad viſum minimè revocant, verſantem in neceſſitate hominem minimè eximunt.

37 Viduæ non miſerentur, neq; orphano benefaciunt.

38 Erutis e monte lapidibus dii ſimiles ſunt, idola lignea, & deaurata, & argentata: & qui miniſtrant eis, pudorem conſequentur.

39 Quomodo igitur exiſtimandum eſt, aut pronuntiandum illos eſſe Deos?

40 Quin etiam ipſi quoque Chaldæi ignominia afficiunt ea; qui quando viderunt mutum, non valentem loqui, ad Belum adducentes,

41 Petunt ut loquatur tanquam poſſet illud eſſe, nec poſſunt ipſi percipientes mente relinquere illa: nam ſenſu carent ipſa.

42 Mulieres verò cinctæ funiculis in viis ipſis ſedent accendentes acus eorum.

43 Sed quando aliqua illarum abſtracta ab aliquo uno ex tranſeuntibus compreſſa fuerit, [i] alteram probro afficit quòd non fuerit appe-

g Græc. *pudefiunt*.
26 *Palmas*] i. manus, ſynecdochicè, ad erigenda idola collapſa. Hanc enim propriam eſſe ſignificationem δαίρειν, fatentur Græci, & Vitruvius ac Plinius teſtantur.
27 *Salſamenta*] nempe ut condita ſibi aſſervent ea, quæ in egentes fuiſſent eroganda.

31 *Epulo*] i. ſilicernio una voce: vide Jirm. 16.
h Græc. *hominem*.
40 *Belum*] id eſt, ſummum Deum, de quo Jeſchahh. 46. 1. q.d. cùm dii minorū gentium curare non poſſunt, recurrunt ad eū qui in ſumma apud Aſſyrios & Babylonios exiſtimatione eſt.
42 *Funiculis*] e junco, ut vox Græca indicat, quia duplicem uſum præſtabat meretricibus: alter eſt, quòd ex junco faciebant fucum & καλλωπίσματα, unde Schœniculæ Latinis priſcis dicebantur: alter verò, quòd illa præcinctione artem ſuam profitebantur, & facilitatem ſolvendæ zonæ ſuæ; ac potiùs frangendæ oſtendebant.
Acus eorum] id eſt, glumam, paleas, & quiſquilias minutas junci, quas ad præcinctionem ſuam videbant ineptas eſſe, aut ex virili junco inter [illegible] decidere; quod genus Latinè vete[illegible] tit[illegible] nominabant. Hæc autem impura Babyloniorum proſtibula antè Deorum templa feciſſe meritoriam, teſtatur Herodotus.
i Græc. *propinquam*.

[illegible] ip-
[illegible]
44 Omnia quæ ſunt in [illegible] ſunt: quo-
modo igitur [illegible] eſt, aut prædican-
dum, deos illos eſſe?
45 A fabris & aurifabris [illegible] præſunt,
nihil aliud futura quàm quod eſſe voluerint
[illegible].
46 Et ipſi fabricatores eorum minimè lon-
gævi futuri ſunt: & quomodo ergo quæ ab
ipſis fabricata ſunt, poſſent eſſe dii?
47 Reliquerunt enim mendacia & probra iis
qui [illegible] ad ipſa.
48 Nam cùm ſupervenerit eis bellum & mala,
[illegible] conſilium de iis ſacerdotes, ubi ſi-
mul abſcondantur cum eis.
49 Quomodo igitur non poteſt ex ſenſu cog-
noſci hos non eſſe Deos? qui neque ſer-
vent ſe ipſos ex bello, neque ex malis.
50 Quæ ſunt lignea & deaurata atque ar-
gentata, hæc cognoſcentur poſtea [illegible] genti-
bus [illegible] eſſe falſa, regibuſque mani-
feſtum erit non eſſe Deos, ſed opera ma-
nuum hominum, nec [illegible] Dei opus in-
eſſe [illegible].
51 Quâ [illegible] cognoſcendum eſt non eſſe
deos?
52 Nam regem minimè inſtituunt regionis,
neque pluviam dant hominibus,
53 Judiciumque minimè [k] faciunt illorum,
neque liberant ab injuria, ut qui impoten-
tes ſunt. Sunt enim quaſi corniculæ inter cœ-
lum & terram.
54 Etenim cùm acciderit deorum ligneorum
[illegible], aut deauratorum, aut argentatorum ig-
nis, fugiunt quidem ſacerdotes illorum, &
ſervantur, ipſi verò tanquam trabes medii
comburuntur.
55 Regi autem hoſtibuſq; minimè reſiſtunt:
quomodo igitur exiſtimandum, aut accipi-
endum illos eſſe Deos?
56 Neque a furibus, neque a latronibus pla-
nè conſervari poſſunt dii lignei, argentatiq;
& deaurati,
57 Quorum illi valentiores ipſis detrahunt
aurum & argentum & indumentum quod
circumſtat eos, & habentes diſcedunt, cùm
illi ne ſe ipſos quidem adjuverint.
58 [illegible]
[illegible]
[illegible] ſervatur quàm [illegible] ſunt; [illegible]
[illegible], aut ligneam columnam eſſe in [illegible],
quàm falſos deos.
59 Nam ſol quidem, & Luna, & aſtra, [illegible]
ſplendida ſunt, cùm [illegible] ad [illegible]
um, optimè auſcultant:
60 Similiter [illegible] fulgur cùm [illegible]
[illegible] eſt, [illegible] ipſo ventus [illegible]
perſpirat.
61 Et cùm nubibus [illegible] eſt a Deo, ut
obeant totum orbem habitabilem, [illegible]
unt quod imperatum eſt.
62 Et ignis demiſſus ſupernè ad [illegible]
montes & ſylvas, facit quod imperatum eſt.
63 Iſta autem [illegible] formis quidem [illegible]
ſuis conformata ſunt: quamobrem [illegible]
putandum, nec prædicandum eſt illos eſſe
Deos, cùm non poſſint [illegible] neque [illegible]
facere, neque benefacere hominibus.
64 Scientes igitur non eſſe Deos, ne timeatis
illos.
65 Nam neque regibus maledicunt, ne-
que benedicunt:
66 Signaque apud gentes in cœlo minimè o-
ſtendunt, neque ut ſol lucebunt, neque
lumen præbebunt ut luna.
67 Beſtiæ ipſis meliores ſunt eis, quæ fugien-
tes in ſpecum poſſunt ſibi ipſis prodeſſe.
68 Igitur manifeſtum eſt nobis, nullo pacto
eſſe deos: quapropter ne timeatis eos.
69 Nam quemadmodum in cucumerario pa-
venda ſtatua nihil obſervans; ita ſunt dii
illorum lignei, & deaurati, & argentati ea-
dem modo; & quemadmodum in horto
rhamnus, cui avis quælibet inſidet.
70 Similiterque etiam [illegible] in
tenebris ſimiles ſunt dii illorum lignei, de-
auratique, & argentati:
71 Quos non eſſe deos cognituri eſtis a pur-
pura & ſplendore, quæ in eis [illegible],
te, & eò quòd ipſa poſtea [illegible]
ſunt probro regioni ſuæ.
72 Itaque melior eſt homo juſtus non habens
idola. Nam procul a probro futurus eſt.

k Gr. ac judicant, ſic ver. 63.

ADJECTIONES IN Danijelem.

Ad tertium caput Danijelis.

24 AMBULABANT autem in medio flammæ celebrantes Deum & benedicentes Domino.
25 Nam conſiſtens Hhazarja oravit hoc modo, & aperiens os ſuum in medio ignis dixit,
26 Benedictus es, Domine Deus majorum noſtrorum; laudandum, & gloria afficiendum nomen tuum in ſecula;
27 Quia juſtus es in omnibus quibus affeciſti nos, & omnia opera tua veracia, rectæ viæ tuæ, & omnia judicia tua vera.
28 Cùm judicia vera exercueris per omnia, quæ induxiſti in nos, & in civitatem ſanctam majorum noſtrorum Jeruſchalaimam. Nam [a] veriſſimo judicio induxiſti hæc omnia in nos propter peccata noſtra.
29 Peccavimus enim, & iniquè fecimus deficientes a te, & quidem ſupra modum pec-
[illegible]

24 Ambulabant] Hæc additamenta Danijelis non eſſe, multis argumentis confirmari poteſt. Ac primùm quidem ſive ab ipſis qui periculum tantum ſubierunt, ſive ab alio homine pio fuerit factum, non improbamus argumenti [illegible]: cætera verò cùm [illegible], [illegible] aſſeri poſſint; à quibus hoc loco ſuperſedebimus, ſingula ſuis locis, [illegible] domino, indicaturi.

neque ſuimus in conſilium,
29 Quòd mandatis tuis non auſcultaverimus,
neque obſervaverimus, neque fecerimus
perinde ac mandaveras nobis, ut benè eſſet no-
bis.
30 Ideòque quæcunque induxiſti in nos, &
quæcunque feciſti nobis, verace judicio fe-
ciſti:
31 Quòd tradideris nos in inimicorũ iniquo-
rum manus, defectorum inimiciſſimorum;
& regi injuſto, ac improbiſſimo ſuprà [b] om-
nes incolas terræ.
32 Nunc itaque non eſt nobis ſtandum aperi-
endi os, (confuſioni & probro ſumus expo-
ſiti) nobis, inquam, ſervis tuis & colentibus te.
34 Ne tradas nos, quæſumus, in [c] perpetuum
propter nomen tuum, neque diſſipes fœdus
tuum:
35 Et ne amoveas miſericordiam tuam a no-
bis, [d] propterea quòd Abrahamo dilecto a
te, & Jitzchako ſervo tuo, & Jiſraëli ſancto
tuo
36 Elocutus es, dicens te multiplicaturum
ſemen ipſorum, ut ſunt aſtra cœli, & ut eſt
arena quæ circumſtat [e] littus maris.
37 Nam domine, diminuti ſumus ſupra omnes
gentes, & ſumus abjecti in tota terra hodie
propter peccata noſtra:
38 Neque eſt hoc tempore princeps, & pro-
pheta, & dux, neque holocauſtum, neque
ſacrificium, neque oblatio, neque ſuffitus:
39 Non locus offerendis fructibus coram te,
& conſequendæ miſericordiæ tuæ: ſed ut ſu-
mus animo contrito, & ſpiritu [f] abjectiſſimo,
accepti ſimus:
40 Tanquam ſi eſſent holocauſta arietum
taurorumque, & tanquam myriadibus ag-
norum pinguium oblatis; ita ſit ſacrificium
noſtrum coram te hodie, ut litetur [*] a proſe-
quentibus te. Non enim confuſio evenit fi-
duciam habentibus in te.
41 Nunc itaque proſequimur te ex toto ani-
mo, & timemus te, & faciem tuam quæri-
mus:
42 Ne confuſioni exponas nos, ſed fac no-
biſcum ſecundum æquitatem tuam, & pro
amplitudine miſericordiæ tuæ,
43 Et exime nos ſecundum facta mirabilia
tua, gloriamque compara nomini tuo, Do-
mine:
44 Ita pudore afficiantur omnes, qui deſig-
nant in ſervos tuos mala, & confuſi deci-
dant ab omni poteſtate, & vires eorum con-
terantur,
45 Ut cognoſcant te eſſe Dominum Deum
ſolum & glorioſum in toto terrarum orbe.
46 Cùm autem non ceſſarent qui injecerant
eos adminiſtri regis incendere fornacem
[*] naphtha, & pice, ſtupaque, & malleolis;
47 Diffuſa flamma ſupra fornacem in cubitos
quadraginta novem ita pervaſit,
48 Ut incenderet [g] Chaldæos quos invenit
circa fornacem ipſam.
49 Angelus verò Domini in fornacem illam
deſcendit cum [h] Hhazarja:
50 Et excutiens flammam ignis e fornace ef-
fecit medium fornacis tanquam ſi aër fuiſ-
ſet perſperſus rore, adeò ut non attigerit e-
os omnino ignis, neq; moleſtia affecerit, ne-
que turbaverit eos.
51 Tunc tres illi, quaſi ore uno laudarunt, be-
nedixeruntq;, & glorificarunt Deum in for-
nace dicentes,
52 Benedictus es, Domine Deus majorum no-
ſtrorum, & laudandus ac exaltandus ſupra
omnia in ſecula, & benedictum nomen glo-
riæ tuæ ſanctum, ſupraq; omnia laudandum
& exaltandum in ſecula.
53 Benedictus es in tẽplo ſanctæ gloriæ tuæ, &
ſupra omnia laudatus glorioſuſq; in ſecula.
54 Benedictus es in throno [i] glorioſi regni tui,
& ſupra omnia laudatus ſummeque glorio-
ſus in ſecula.
55 Benedictus es qui vides abyſſos inſidens
Cerubinis, & ſupra omnia laudatus, ſumme-
que glorioſus in ſecula.
56 Benedictus es in firmamento cœli, & ſu-
pra omnia laudatus, ac glorificatus in ſecu-
la.
57 Benedicite omnia Domini opera Domi-
no, laudate & ſupra omnia exaltate eum
in ſecula.
58 Angeli Domini benedicite Domino, lau-
date & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
59 Cœli benedicite Domino, laudate & ſu-
pra omnia exaltate eum in ſecula.
60 Benedicite aquæ omnes, quæ ſupra cœlos
eſtis, Domino, laudate & ſupra omnia exal-
tate eum in ſecula.
61 Benedicite Domino omnes poteſtates
Domini, laudate & ſupra omnia exaltate e-
um in ſecula.
62 Sol & Luna benedicite Domino, laudate
& ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
63 Aſtra cœli benedicite Domino, laudate &
ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
64 Omnis imber & ros benedicite Domino,
laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſe-
cula.
65 Omnes venti benedicite Domino, lauda-
te & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
66 Ignis & æſtus benedicite Domino, lauda-
te & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
67 Frigus & calor benedicite Domino, lauda-
te & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
68 Rores & pruinæ benedicite Domino, lau-
date & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
69 Noctes & dies benedicite Domino, lau-
date & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
70 Lux & tenebræ benedicite Domino, lau-
date & ſupra omnia exaltate eum in ſe-
cula.
71 Gelu & frigus benedicite Domino, lauda-
te & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
72 Glacies & nives benedicite Domino, lau-
date & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
73 Fulgura & nubes benedicite Domino, lau-
date & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
74 Benedicat terra ipſa Domino, laudet, &
ſupra omnia exaltet eum in ſecula.
75 Montes & colles benedicite Domino, lau-
date & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.
76 Quæcunque naſcuntur in terra, benedici-
te Domino, laudate & ſupra omnia exalta-
te eum in ſecula.
77 Fontes benedicite Domino, laudate & ſu-
pra omnia exaltate eum in ſecula.
78 Maria & fluvii benedicite Domino, lau-
date & ſupra omnia exaltate eum in ſecu-
la.

i Græc. gloriœ.

79 Cete & quæcunque [illegible] in aquis benedicite Domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

80 Omnes volucres cœli benedicite domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

81 Beſtiæ omniaque pecora benedicite Domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

82 Filii hominum benedicite Domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

83 Jiſraëlitæ benedicite Domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

84 Sacerdotes domini benedicite domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

85 Servi domini benedicite domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

86 Spiritus & animæ juſtorum benedicite domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

87 Sancti & humiles corde benedicite domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula.

88 Chananja, Hhazarja, & Miſchaël benedicite domino, laudate & ſupra omnia exaltate eum in ſecula: quia exemit nos e ſepulchro, & ſervavit nos a [k] morte, liberans nos e media fornace ardentis flammæ, atq; e medio igne liberans nos.

k Græc. a manu mortis: Hebraiſmo.

89 Celebrate Dominum, quoniam bonus eſt, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.

90 Omnes qui colitis dominum benedicite Deo deorum, laudate, & celebrate in omnia ſecula eſſe miſericordiam ejus.

CAPUT XIII.

1 [a] ERAT autem vir habitans Babylone cui nomen Jojakim,

2 Qui duxerat uxorem nomine Suſannam filiam Chilkijæ, pulchram valde & timentem Domini:

3 Nam parentes illius juſti docuerant filiam ſuam ex lege Moſchis.

4 Eratque Jojakim dives valdè, habens hortum propinquum domi ſuæ, & conveniebant ad eum Jehudæi, eò quòd præ omnibus eſſet in exiſtimatione.

5 Fuerant autem deſignati duo ſeniores ex populo judices anno illo, de quibus dixit dominus prodiiſſe iniquitatem Babylone à ſenioribus judicibus, qui videbantur gubernare populum.

6 Iſti conſtanter manebant in domo Jojakimi, & adibant eos quicunque judicium expetebant.

7 Erat verò, cùm excurriſſet populus meridie, ut ingreſſa Suſanna ambularet in horto viri ſui.

8 Videntes itaque eam duo ſeniores iſti ingredientem quotidie atque ambulantem, lapſi ſunt in concupiſcentiam ejus:

9 Et pervertentes ſuamipſorum mentem declinaverunt oculos ſuos, ne reſpicerent in ſe, neque recordarentur judiciorum juſtorum *e cælo*.

10 Et quamvis eſſent uterque transfixi amore illius, tamen non renuntiaverunt alter altteri dolorem ſuum:

11 (Nam pudebat eos enuntiare concupiſcentiam ſuam, ſe velle cum ea concumbere.)

12 Sed obſervabant ſollicitè quotidie, ut viderent eam.

13 Cumque dixiſſent alter alteri, eamus jam domum, quia hora eſt prandii,

14 Egreſſi quidem diſceſſerunt alter ab altero; ſed reflectentes venerunt eodem, & ſciſcitantes alter ab altero cauſam, confeſſi ſunt inter ſe concupiſcentiam ſuam; atque tum communi conſilio conſtituerunt occaſionem, cùm eam poſſent invenire ſolam.

15 Fuitque obſervantibus illis diem opportunum, ut veniens Suſanna ſicut [a] antea, cum duabus ſolùm puellis deſyderaret lavari in horto, quia æſtus erat.

16 Nemo autem erat illic præterquam illi duo ſeniores abditi, & obſervantes eam:

17 Dixerat enim puellis ſuis, afferte mihi oleum & ſmegmata, & januas horti occludite ut laver.

18 Quæ facientes prout édixerat, occluſerant januas horti, cùm exirent per obliquas portas, allaturæ ea quæ fuerant imperata ipſis; neque viderant ſeniores illos, eò quòd eſſent abſconditi.

19 Fuit ergo, ut egreſſis puellis inſurgerent duo ſeniores illi, & incurrentes in eam dicerent:

20 Ecce januæ horti iſtius clauſæ ſunt, & nemo contemplatur nos; ſumus autem affecti concupiſcentia tui: propterea aſſentire nobis, & concumbe nobiſcum:

21 Sin minus, teſtabimur contra te fuiſſe tecum juvenem, ac propterea te emiſiſſe puellas à te.

22 Tunc ingemiſcens Suſanna dixit, anguſtiæ ſunt mihi undique: nam ſive hoc fecero, mors mihi adeſt; ſive non fecero: non ſum effugitura manus veſtras.

23 [b] Malo tamen non commiſſa offenſa incidere in manus veſtras, quàm peccare coram Domino,

24 Itaque exclamavit voce magna Suſanna, exclamaveruntque illi duo ſeniores quoque adverſus eam,

25 Et accurrens unus aperuit januas illius horti.

26 Audientes verò clamorem in horto domeſtici, inſilierunt per obliquam januam viſuri quid accidiſſet ei.

27 Sed cùm dixiſſent ſeniores illi ſermones ſuos, pudore affecti ſunt ſervi valdè, quia nunquam fuerat habitus de Suſanna ſermo ejuſmodi.

28 Fuitque poſtridie ubi conveniſſet populus ad virum ejus Jojakimum, ut venientes duo ſeniores illi, pleni iniqua cogitatione contra Suſannam ad morte afficiendum eam,

29 Dicerent coram populo; mittite ad Suſannam filiam Chilkijæ, qui uxor eſt Jojakimi: & miſerunt illi:

30 Venit igitur illa cum parentibus ſuis, & filiis ſuis, & omnibus cognatis ſuis.

31 Erat autem Suſanna delicata valde, & pulchra ſpecie.

32 Iſti verò iniqui juſſerunt retegi ipſam: erat enim obtecta, ut explerentur pulchritudine ipſius.

a Erat] Hiſtoriam hanc argumento piam eſſe agnoſcimus: ſed ut geſtam fuiſſe minimè credamus, permultis rebus adducimur, maximè verò quòd neque magiſtratus, neque judicia ulla nedum capitalia Babylone fuiſſet Judæis attributa, credibile eſt, quibus tamen fundamentis duobus tota hæc hiſtoria nititur: deinde quòd Danijelis nomen alia ratione dicitur innotuiſſe, quàm quæ ab ipſo Danijele conſcripta eſt.

33 Flebantque qui aderant ei, & omnes qui
videbant eam.
34 Surgentes autem ſeniores illi duo in me-
dio populi [e] impoſuerunt manus ſuas capiti
illius.
35 Illa verò, flens reſpiciebat in cœlum,
quia animus illius fiduciam habebat in do-
mino.
36 Dixerunt enim ſeniores illi, ambulantibus
nobis in horto ſolis, ingreſſa iſta cum dua-
bus puellis occluſit januas horti, cùm dimi-
ſiſſet puellas:
37 Et veniens ad iſtam juvenis qui erat ab-
ditus, accubuit cum ea.
38 Nos autem qui eramus in angulo horti,
videntes iniquitatem iſtam, incurrimus in
eos nempe videntes congredi ipſos.
39 Ac illum quidem non potuimus vi com-
prehenſum retinere, quia valentior eſt no-
bis; ſed aperiens januas exiliit.
40 Iſtam verò cùm prehendiſſemus, interro-
gabamus quis eſſet ille juvenis: ſed noluit
enuntiare nobis. hæc teſtamur.
41 Tum credente eis congregatione, tan-
quam ſenioribus populi judicibusque, con-
demnarunt eam [c] ad mortem.
42 Exclamans verò magna voce Suſanna di-
xit, ô Deus æterne abditorum cognitor, qui
noſti omnia, [d] antequam ſint,
43 Tu ſcis iſtos res falſas contra me teſtifi-
catos eſſe: ecce autem morior, cùm nihil
commiſerim eorum quæ illi improbè com-
menti ſunt contra me.
44 Tunc exaudivit Deus vocem illius.
45 Cumque abduceretur illa ad interitum,
excitavit Deus ſpiritum ſanctum pueruli ju-
nioris nomine Danijelis, qui clamavit voce
magna,
46 Purus ſum ego a ſanguine hujus.
47 Convertit autem ſe totus populus ad il-
lum, dixeruntque, quid ſibi vult ſermo iſte
quem tu elocutus es?
48 Ille verò ſtans in medio eorum dixit, ad-
eò ſtulti eſtis, ô Jiſraëlitæ, ut non habita
quæſtione, neq; re certa cognita condem-
netis Jiſraëlitidem?
49 Revertimini in judicium. nam iſti res fal-
ſas contra eam teſtificati ſunt.
50 Reverſo itaque toto populo cum feſtina-
tione, dixerunt illi *patres* ſeniores, adeſdum,
jam ſede in medio noſtrum, & renuntia no-
bis; quandoquidem tibi dedit Deus ſenio-
rum munus.
51 Edixit verò Danijel illis, ſeparate iſtos al-
terum ab altero procul, & exquiram illos.
52 Cùm autem ſeparati eſſent [e] alter ab alte-
ro, accerſens unum eorum, dixit ei, ô invete-
rate [f] in diebus malignis, nunc venerunt
[g] ſupplicia peccatorum tuorum, quæ com-
mittebas antea,
53 Judicans judicia injuſta; innocentes qui-
dem condemnans, noxios verò dimittens;
cùm dicat dominus, innocentem & juſtum
non interficies.
54 Nunc igitur hanc ſiquidem vidiſti, dic ſub
qua arbore videris eos congredientes in-
ter ſe?
55 Qui dixit, ſub lentiſco. dixit verò Dani-
jel, rectè, mentitus es in tuum ipſius caput;
ecce enim [h] nuntius Dei accepta ſententia
a Deo medium diſcindet te.
56 Poſtea ſeponens eum juſſit adduci alte-
rum; cui dixit, ô ſemen Cenahhanis ac non
Jehudæ, pulchritudo decepit te, & concu-
piſcentia pervertit animum tuum.
57 Sic faciebatis filiabus Jiſraëlis, quæ timẽ-
tes congrediebantur vobiſcum; at non ſu-
ſtinuit filia Jehudæ iniquitatem veſtram.
58 Nunc ergo dic mihi ſub qua arbore depre-
henderis eos congredientes inter ſe; qui
dixit, ſub ilice.
59 Tum dixit ei Danijel, rectè, mentitus es tu
quoque in tuum ipſius caput. Expectat enim
nuntius Dei gladium habens ad ſecandum
te medium, ut profliget vos:
60 Et exclamans tota congregatio voce ma-
gna, benedixerunt Deo ſervanti eos, qui
ſpem collocant in ipſo:
61 Et inſurrexerunt in duos ſeniores iſtos, eò
quòd reos confeciſſet eos Danijel ex ore
ipſorum falſi teſtimonii,
62 ‖ Et fecerunt ei ſecundum legem Moſchis, ‖ *Deut.* 19.
quemadmodum improbè cogitaverant fa-
cere propinquo ſuo; & interfecerunt eos;
ita ſervatus eſt ſanguis innocens die illo.
63 Chilkija verò & uxor ejus laudaverunt
Deum de filia ſua Suſanna cum Jojakimo
viro ejus; & cognatis omnibus, quòd non
eſſet deprehenſum turpefactum in ipſa.
64 Danijel verò effectus eſt magnus coram
populo a die illo in poſterum.
65 [a] Rex autem Aſtyages cùm aggregatus eſ-
ſet majoribus ſuis, ſuſcepit Cyrus Perſa reg-
num illius.

65 *Rex autem*] hic verſus ſequenti capiti planè conjungendus eſt, nihil enim ad præcedentem hiſtoriã facit; niſi fortè quiſpiam hoc argumento velit ampliùs falſitatem ejus revincere.

Caput XIIII.

1 [a] CONVIXIT autem Danijel huic re-
gi, & gloria ſuperavit omnes amicos
ejus.
2 Erat verò idolum Babyloniis, cui nomen
Bel, in quod conſumebant unoquoque die
ſimilæ [b] artabas duodecim, & oves quadra-
ginta, vinique [c] metretas ſex.
3 Colebat autem rex illud, & abiens uno-
quoque die adorabat illud: Danijel verò a-
dorabat Deum ſuum. quamobrem dicebat
ei rex, quare non adoras Belum?
4 Cui dixit ille, quia non adoro idola manu-
facta; ſed viventem Deum, qui creavit cœ-
lum & terram, & habet dominium in om-
nem carnem.
5 Rege autem dicenti illi, an non videtur tibi
Bel eſſe Deus vivens? an non vides, quàm
multa comedat unoquoque die?
6 Dixit Danijel ridens, ne errato, ô rex: hic
enim intus quidem lutum eſt, æs verò foris;
neque comedit, neque bibit unquam.
7 Tum indignatus rex accerſivit ſacerdotes
ſuos, & dixit eis, niſi dixeritis mihi quis com-
edat impenſam iſtam, morituri eſtis:
8 Sin autem oſtenderitis Belum comedere
iſta, morietur Danijel, eò quòd in Belum
blaſphemaverit: dixitq; Danijel regi, fiat ſe-
cundum verbum tuum.
9 (Erant autem ſacerdotes Beli ſeptuaginta
ſine uxoribus & liberis) (venitque rex cum
Danijele in ædem Beli.
10 Ubi dixerunt ſacerdotes, ecce nos excur-
rimus foras, tu autem rex appone illa edu-
lia, & vinum miſcens propone, & occluſam

a Græcè *erat conviſſor regis.*

1 [*convixit*] de hac hiſtoria idem judicium ac de ſuperiore facimus.

2 *Artabas*] id eſt, 12. medimnos atticos, & chœnices 36. nam artaba, teſte Herodoto, medimnum Atticum capit cum 3. chœnicibus.

Metretas] id eſt, cados, qui denos congios capiebant.

portam annulo tuo obſigna.
11 Quòd ſi veniens manè non inveneris omnia comeſſa à Belo; moriamur nos, aut Danijel, qui mentitus eſt contra nos.
12 Ipſi autem eo contemnebant quòd feciſſent ſub menſa occultum aditum, quo ingrediebantur ſemper, & colleban eà.
13 Fuit autem, cùm egreſſis illis rex appoſuiſſet edulia Belo, ut præciperet Danijel pueris ſuis; qui afferentes cinerem conſtraverunt eo totam ædem coram rege: poſtea egreſſi clauſerunt portam, & obſignarunt annulo regis, abiêruntque.
14 Sacerdotes verò ingreſſi nocte pro more ſuo, & uxores, liberique eorum comederunt omnia, atque abierunt.
15 Cùm itaque ſurrexiſſet rex manè, & Danijel adeſſet ei,
16 Dixit rex, integra ſunt ſigilla, Danijel; qui dixit, integra ſunt ô rex.
17 Sed fuit, ſimulac aperuiſſet portas, ut reſpiciens rex ad menſam clamaret voce magna, magnus es, ô Bel, neque eſt apud te dolus vel unicus.
18 Ridens verò Danijel detinuit regem ne ingrederetur intrò, & dixit, aſpice ſolum, & agnoſce cujus hæc veſtigia ſint.
19 Tum rex, video, inquit, veſtigia virorum, mulierumque, & puerorum:
20 Et iratus rex comprehendit tum ſacerdotes, uxoreſq; & liberos eorum, qui demonſtrarunt ipſi occulta oſtiola, quibus ingrediebantur, ut conſumerent quæ imponebantur menſæ:
21 Quamobrem interficiens eos rex donavit Belum Danijeli dono, qui evertit eum cum æde ipſius.
22 Erat quoque Draco magnus in eo loco, quem colebant Babylonii.
23 Dixit autem rex Danijeli, non etiam hunc eſſe dices æreum. Ecce vivit, & comedit, & bibit: non potes dicere hunc non eſſe viventem Deum: itaque adora eum.
24 Cui Danijel, Dominum inquit Deum meum adoraturus ſum, quia is Deus vivens eſt.
25 Tu verò rex da mihi poteſtatem, & interficiam draconem iſtum ſine gladio & fuſte: cui dixit rex, do tibi.
26 Itaq; Danijel accipiens picē, adipemq; & pilos, quæ coxit unà, fecit maſſas quas indidit in os draconis illius, & diruptus eſt draco. Tum dixit Danijel, ecce [b] numina veſtra.
37 Fuit autem, cùm audiiſſent Babylonii, ut indignarentur valde, & converſi in regem dicerent, rex iſte Jehudæus factus eſt, Belum deſtruxit, & draconem interfecit, ac ſacerdotes ipſos jugulavit.
28 Poſtea venientes ad regem dixerunt, trade nobis Danijelem, ſin minus, interficiemus te, & domum tuam.
29 Cùm itaque videret rex ſe ab illis urgeri vehementer, neceſſitate coactus tradidit eis Danijelem.
30 Ii autem conjecerunt eum in foveam leonum, ubi fuit dies ſex.
31 Erant verò in fovea illa leones ſeptem quibus dabantur in diem bina corpora, & binæ oves: ſed tunc non erant data eis, ut comederent Danijelem.
32 Erat autem propheta [r] Chabbakuk in Jehudæa; qui cùm coxiſſet pultem, & intriviſſet panes in magide, abibat in campum ut ferret ea meſſoribus.
33 Verùm edixit Chabbakuko angelus domini, defer prandium quod habes, Babylonem ad Danijelem in foveam leonum;
34 Cui dixit Chabbakuk, Domine, Babylonem non vidi, & foveæ illa ubi ſit neſcio.
35 Tum prehendit eum angelus Domini vertice, & bajulans coma capitis ipſius depoſuit eum delatum Babylonem ſupra foveam impetu ſpiritus [ſ] ejus.
36 Exclamavitq; Chabbakuk dicens, Danijel, Danijel, accipe prandium hoc, quod tibi mittit Deus.
37 Danijel verò dixit, Etenim meminiſti mei Deus, qui nō deſerueris eos qui requirūt te.
38 Ita exurgens comedit Danijel: Angelus verò Dei reſtituit Chabbakukum confeſtim in loco ipſius.
39 Rex autem venerat die ſeptimo ad lugendum Danijelem, & veniens ad foveam inſpexerat, cùm ecce ſederet Danijel.
40 Quamobrem exclamans rex voce magna dixit, magnus es, domine Deus Danijelis, neque eſt alius præter te, & extraxit eum:
41 Eos verò qui in cauſa erant perditionis ejus, conjecit in foveam illam, & devorati ſunt ſtatim in conſpectu ejus.

b. Græcè, culturas veſtras vel venerationes.

HHEZRÆ

Apochryphus Liber prior, qui vulgò tertius appellatur.

Hic liber ex hiſtoria Chronicorum, Hhezræ, & Nechemjæ conſarcinatus eſt, & eodem eſt argumento, ſi unam hiſtoriam exceperis de trium illorum judicio coram Dario Rege pronunciato quid omnium eſſet fortiſſimum, unde præmium in Zerubbabelem collatum dicitur, & omnia bona communicata cum Jehudæorum gente.

CAPUT I.

1 CELEBRAVIT Joſchija
Jeruſchalaimis paſcha
Jehovę, jugulavit Paſcha,
quarto decimo die menſis
primi:
2 Poſtquam inſtituiſſet
ſacerdotes * in cuſtodiis
ſuis veſtibus indutos in domo Jehovæ;
3 Edixiſſetque Levitis ſacrorum adminiſtris
pro Jiſraële, ut ſanctificantes ſe Jehovæ
proponerent *res ſanctificatas* arcæ ſanctæ Jehovæ
in domo quam ædificavit Schelomo
filius Davidis Rex;
4 Non incumbit vobis, *inquiens*, onus eam
deportandi humero: nunc ſervite Jehovæ
Deo veſtro, & curam habete populi ejus, Jiſraëlis,
ac præparate per familias veſtras ſecundum
diſtributiones veſtras ex præſcripto
Davidis Regis *Jiſraëlis*, & ex deſcriptione
Schelomonis filii ejus;
5 Omneſq; in templo ſecundum partitionem
familiæ paternæ ſuæ ſtate coram Jiſraëlitis
fratribus veſtris:
6 Ita jugulate Paſcha, & ſanctificati parate
pro fratribus veſtris, facientes ſecundum
verbum Jehovæ *indictum* per Moſchen.
7 Donavitque Joſchija populo qui aderat agnos
ex ovibus & hœdos e capris tricies mille,
& armentalium tria millia, ea que de facultatibus
Regis ex promiſſo tradita ſunt:
8 Principeſq; Sacerdotibus in Paſcha pecudes
bis mille *ſexcentas*, & armentalia *ter*
centum:
9 Conanja verò cum Schemahhja & Netaneele
fratribus, Chaſchabja quoque & Jehiel
& Jozabad in Paſcha pecudum quinque
millia & armentalia quingenta.
10 His ergo legitimè comparatis, ſteterunt
Sacerdotes ac Levitæ per tribus utentes azymis,
11 Et per diſtributiones familiarum paternarum
ſuarum in conſpectu populi obtulerunt
Jehovæ, ſecundum ea quæ in libro Moſchis
præſcripta ſunt.
12 Nam aſſarunt Paſcha igne pro ritu, hoſtias
verò coxerunt in gabatis & in ollis pro arbitratu
ſuo, cùm tranſmiſiſſent ad omnes
populares:
13 Poſtea verò paraverunt ſibi & ſacerdotibus.
14 Sacerdotes enim offerebant adipes uſque
dum finita eſſet * hora: quamobrem Levitæ
illi paraverunt ſibi & ſuis fratribus poſteris
Aharonis;
15 Et ſacris cantoribus poſteris Aſaphi agentibus
in ſtatione ſua, ſecundum præceptum
Davidis *datum* Aſapho, Hemani, & Jeduthuni
videnti Regis,
16 Et janitoribus per ſingulas januas *obſervantibus*,
quibus non erat recedendum a miniſterio
ſuo: his fratres ipſorum paraverunt.
17 Ita conſummatus eſt totus cultus Jehovæ
die illo,
18 Celebrando Paſcha, & offerendo holocauſta
in altari Jehovæ ſecundum præceptum
regis Joſchijæ.
19 Celebrarunt enim Jiſraëlitæ qui aderant
tempore illo Paſcha diemque feſtum azymorum
diebus ſeptem:
20 Neque celebratum eſt paſcha ſimile huic
in Jiſraële a diebus Schemuelis Prophetæ:
21 Nulli inquam Reges Jiſraëlis celebraverunt
tale Paſcha quale celebravit Joſchija,
& Sacerdotes, Levitæque, & Jehudæi, omneſque
Jiſraëlitæ, & qui aderant habitatores
Jeruſchalaimorum.
22 Octavo decimo anno, regnante Joſchija
celebratum eſt paſcha iſtud.
23 * Ac directa quidem ſunt opera Joſchijæ
coram Jehova Deo ipſius, corde integro
reverentis eum:
24 Quæ autem illi accidiſſe ſcripta ſunt jam
olim, ea propter * illos qui peccaverunt &
qui reverentiam Domini abjecerunt præ
omni gente neque requiſiverunt verbum
Domini, in Jiſraëlem *acciderant*.
25 His omnibus a Joſchija geſtis, aſcendebat
Parhho rex Ægypti veniens itinere
Carcemiſchum verſus ad Euphratem, cui
proceſſit obviam Joſchija:
26 Sed miſit rex Ægypti ad Joſchijam qui dicerent,
quid mihi tecum, Rex Jehudæ?
27 Non ſum miſſus a Domino ut oppugnem
te; ad Euphratem bellum meum ſpectat, feſtinans
deſcende.
28 Non eſt autem averſus Joſchija cum copiis;
ſed pugnare contra eum aggreſſus eſt,
non attendens ad verbum illud propheticum
ex ore Dei.
29 Et conſtituto contra eum prælio in convalle
Megidduntis deſcenderunt Principes
ad regem Joſchijam,
30 Edixitque Rex pueris ſuis, amovete me a
prælio, nam infirmatus ſum valde: & ſtatim
amoverunt eum pueri ipſius ab acie.
31 Tum aſcendit currum ſecundarium ſuum,
& perveniens Jeruſchalaima vita functus
eſt, ac ſepultus in ſepulchro majorum ſuorũ:
32 Et in tota Jehudæa *populares* luxerunt Joſchijam,
magiſtriq; ſymphoniæ viri ac mulieres
lamentati ſunt de eo in hunc uſque
diem: mandatum enim eſt fieri ſemper in
tota gente *Jiſraëlis*.
33 Hæc autem ſcripta ſunt * in libro hiſtoriarum
Regum Jehudæ: ſingulæ inquam res
geſtę Joſchijæ, & gloria intelligentiaque ejus
in lege Jehovæ, quæcunque geſta ſunt
ab eo, etiam quæ non ſcripta ſunt in * libro
Regum Jiſraëlis & Jehudæ.
34 Itaque aſſumentes qui erant e *Jehudæorum*
gente Jochananem filium Joſchiję, eum
conſtituerunt regem pro Joſchija patre ipſius,
cùm eſſet annorum * viginti trium.
35 Cumque regnaſſet in Jiſraële tres menſes,
amovit eum rex Ægypti ne regnaret Jeruſchalaimis:
36 Et gentem mulctavit cententis talentis argenti
& talento auri,
37 Conſtituitque Rex Ægypti Jehojakimum
fratrem ejus regem Jehudæ & Jeruſchalaimorum,
38 * Obligans ſibi regnum Jehojakimi, Jochananem
verò fratrem ejus prehendens duxit
in Ægyptum.
39 Annorum erat Jehojakim viginti quinque,
cùm regnare cœpiſſet in terra Jehudæ
& Jeruſchalaimis, & fecit malum in conſpectu

23 *Ac directa*] hi duo verſus ſolummodo ad hiſtoriam libri Chronicorum adjecti ſunt, quorum hæc ſententia. Joſchija vir ſumma Dei reverentia præditus omnibus in rebus pietatis ergô ſecundatus eſt per benedictionem Dei: mors autē ipſius & cædes exercitus (quę per ἐυφημισμὸν reticentur hoc verſu ut quæ jam olim ſculptum fuerit ipſi accidiſſe) ea non propter ipſius, ſed propter populi peccata acciderunt; quē tam gratioſè hujus optimi Regis opera revocatum, minimè reſipiſcentem omnium, ac potius magis magiſque a Deo & pietate deſciſcentem hac tanti Regis jactura oportuit meritas pœnas luere: ut nominatim Jirmeja a capite 2. ad 14. prophetaverat, & in Lamentationibus deflet hunc primum fuiſſe aditum ad procellas calamitatum maximas, funeſtumque exitium populi. Sunt autem hæc παρασκευαστικά ad ſequentem narrationem de occiſo Joſchija & fuſo exercitu.

24 *Illos qui*] id eſt, Judæos impios, deſertores, tranſfugas, & contemptores infeſtiſsimos verbi Dei.

33 *Libro hiſt.*] id eſt, in actis publicis, annalibus Regum, atque diariis: vide 1. Reg. 11. 41.

Libro Regum] nempe Eccleſiaſtico, id eſt, 2. Reg. 22. & 23. & 2. Chron. 34. & 35.

34 *Viginti trium*] ô hominem audacem! nodum fecit quem neſcivit ſolvere. vide inf. 2. Reg. 24. 1. & Jirmo. 29.

38 *Obligans*] id eſt, Jehojakimum obſtringens jurejurando, ut regnum ſuum Ægyptio acceptum ferret ac eſſet ipſius beneficiarius, ut de Tzidkija dicitur infrà vers. 48.

 ſpectu

ſpeƈtu Domini.
40 Contra hunc autem aſcendit Nebucad-
netzar Rex Babyloniæ, & ligavit eum æneo
vinculo ' abducturus in Babyloniam.
41 Et ſacra vaſa Jehovæ accipiens Nebucad-
netzar abſtulit, conſecravitque in templo
ſuo Babylone.
42 De impuritate autem hujus & impietate
ſcriptum eſt in Chronicis Regum.
43 Ita regnavit Jehojakim filius ejus pro eo,
annos decem & octo natus cùm rex inſtitu-
eretur.
44 Regnavit autem menſes tres & dies de-
cem Jeruſchalaimis, & fecit malum in con-
ſpeƈtu Domini.
45 Itaque vertente anno mittens Nebucad-
netzar deportavit eum Babylonem cum ſa-
cris vaſis Domini,
46 Et conſtituit Regem Tzidkijam Jehudæ
& Jeruſchalaimorum, cùm eſſet annorum
viginti unius: qui regnavit annis undecim,
47 Et faciens malum in conſpeƈtu Domini
non metuit ſibi a verbis quæ dicta fuerant
‖ per Jirmejam Prophetam ex ore Domini.
48 Sed cum jurejurando obſtrictus fuiſſet Re-
gi Nebucadnet-zari, perjurans defecit, ac
obdurata cervice ſua animoque ſuo tranſ-
greſſus eſt jura Jehovæ Dei Jiſraëlis.
49 Etiam principes populi Jehovæ multa in-
iquè geſſerunt & impiè egerunt ſupra om-
neis abominationes gentium, polluentes
templum Jehovæ quod ſanctum erat Jeru-
ſchalaimis:
50 Cumque mitteret Deus majorum ipſorum
& per nuntium ſuum revocaret ipſos, eò
quòd parcebat illis & habitaculo ſuo,
51 Ipſi ſubſannarunt nuntios ejus, & quando
loquebatur Dominus, illuſerunt Prophetis
ejus:
52 Qui ad æſtum iræ concitatus contra gen-
tem ſuam propter impietatem ipſius, præce-
pit aſcendere ' Reges Chaldæorum.
53 Hi occiderunt juvenes eorum gladio in
circuitu ſancti templi eorum, neque peper-
cerunt puero aut ſeni, virgini aut adoleſcen-
ti, cùm omnes traditi eſſent in manum ip-
ſorum:
54 Et omnia ſacra inſtrumenta Domini, re-
galeſque theſauros ſumptos exportarunt in
Babyloniam,
55 Et incenderunt domum Domini, ac demo-
liti muros Jeruſchalaimorum turres eorum
incenderunt igne,
56 Abſumentes omnia quæ inerant deſyde-
rabilia & ad nihilum redigentes: eos verò
qui reliqui fuerunt a gladio deportarunt in
Babyloniam:
57 Ubi fuerunt ſervi Babylonio uſque dum
regnarent Perſæ, ad implendum verbum Je-
hovæ dictum ore Jirmejæ,
58 Donec exolviſſet terra ſabbatha ſua, &
omni tempore deſolationis ſuæ quieviſſet,
complendo annos ' ſeptuaginta.

CAPUT II.

1 ‖ REGNANTE Cyro Rege Perſarum, ad
conſummationem verbi Jehovæ dicti
ore Jirmejæ,
2 Suſcitavit Jehova ſpiritum Cyri Regis Per-
ſarum, ut promulgaret per totum regnum
ſuum etiam ſcripto,
3 Dicens, ſic ait Cyrus Rex Perſarum, me
conſtituit Regem orbi [illegible] Jehova
Deus Jiſraëlis Dominus excelſus,
4 Et commiſit mihi ut ædificem domum ſibi
Jeruſchalaimis quæ ſunt in Jehuda.
5 Quiſquis eſt e gente veſtra adſiſtente, aſ-
ſiſtente Domino ipſius aſcendito Jeruſcha-
laima:
6 Quotquot verò hic illic reſederint, ſuble-
vanto eos homines ipſius loci auro & ar-
gento,
7 Donis, equis & jumentis, votivisque obla-
tionibus in ædem domini qui eſt Jeruſcha-
laimis.
8 Surrexerunt itaque principes paternarum
familiarum ex tribu Jehudæ & Binjamini,
Sacerdotumque & Levitarum, quos excita-
vit Deus ut aſcenderent ad ædificandum
domum Jehovæ qui eſt Jeruſchalaimis:
9 Et vicini eorum adjuverunt eos auro & ar-
gento ſuo, jumentis, ac votivis compluribus,
permulti quorum animus excitatus eſt.
10 Etiam Rex ipſe Cyrus protulit vaſa ſacra
Domini, quæ tranſtulerat Nebucadnet-zar
Rex Babyloniæ Jeruſchalaimis & conſecra-
verat idolo ſuo;
11 Eaque prolata Cyrus Rex Perſarum tra-
didit Mithredati præfecto ærario,
12 Per quem tradita ſunt ' Scheſchbatzari
Præſidi Jehudææ.
13 Eorum autem hic numerus: pelves aurei
triginta, pelves argentei mille, ſeceſpitæ
viginti novem, crateres aurei triginta, cra-
teres argentei ſecundarii quadringenti de-
cem, & alia vaſa per millia:
14 Omnia vaſa aurea & argentea, quinquies
mille quadringenta.
15 Hæc ' numerata ſunt Scheſchbatzari cùm
proficiſcentis qui ex captivitate Babylonica
veniebant Jeruſchalaima.
16 ' Temporibus autem ‖ Artaxerxis Regis
Perſarum ſcripſerunt ei contra habitatores
Jehudæ & Jeruſchalaimorum Biſcham, Mi-
thredates, Tabeel, ' Rechum præſes conſilii,
& Schimſchai legiſperitus, cæterique habi-
tantes in Samaria & locis reliquis, epiſtolā
ſequentem Artaxerxi regi;
17 Quam Rechum præſes conſilii & Schim-
ſchai legiſperitus condiderunt nomine ſer-
vorum Regis & reliquorum curiæ ipſius ju-
dicum in Cœle Syria & Phœnicia.
18 Notum ſit Domino Regi, Jehudæos qui
aſcenderunt a vobis ad nos venerunt Jeru-
ſchalaima civitatem rebellem ac peſſimam

40 *Abduƈturus*] cenſuræ cauſam vide in 2.Chro.36,6.

‖ *Jirmeja 25. & ſequent.*

52 *Reges Chald.*] i. non ſolum Regem regum Nebucad-netzarem, ſed etiã Principes regni Babylonici miniſtrantes ei: ſic 2.Reg.18.24. & Jeſcha.10.8.

58 *Septuaginta*] ſic legendum ex fide hiſtoriæ authenticæ, & exemplarium veterum teſtimonio.

1 *Regnante*] Totum hoc caput ex Hhezræ 1. & 4. deſumptum eſt: ſed, quia multis in locis fraus facta eſt veritati, nos hoc caput [illegible] illius conformavimus. ‖ 2.Chr.36,22. Hhez.1,1.

Flavium Joſephum, non Hhezram ſequitur, & [illegible] lat, atque hoc pacto in graviſſimos [illegible] temporum [illegible] hiſtoriam Darii Artaxerxis Longimani [illegible] ſequentibus: atque hunc quidem ipſum ex ignoratione [illegible] ne accipio, priorem verò, quod verſum illum e libro [illegible] quo excidit. ‖ Hhez.4,4.7. Rechum præſes [illegible] præpratione jam ante monuimus: ſed vide ſcriptum [illegible] themus hoc verſu dicitur: ſequente ver. Rechum [illegible] Behhel tehhem Chaldaicè dominum conſilii, cauſæ, [illegible] Dominum accentuum: poſtremò verò ver. 23 dicitur [illegible] eldemia. Quæ duo poſteriora librariorum oſcitantia [illegible] verim, ſed tamen authorem hunc malim [illegible] luiſſe his occaſionibus Dominum piis conſulere, & [illegible] tam hic imparis & [illegible] ſcripſit authoritatem [illegible] nonicis impreſſit Deus.

ædificare, murosque ejus perficere, ejuſq; templum excitare:
19 Quod ſi civitas iſta & muri conſummati fuerint, tributa non eſſe daturos, ſed damnum Regibus allaturos.
20 Quia autem de templo proſpeximus, juſtum arbitrati ſumus ſi non deſpiceremus illud,
21 Sed notum faceremus Domino Regi, ut ſi viſum fuerit Regi inquiratur in Commentariis majorum tuorum:
22 Et invenies in Commentariis de eis ſcriptum, cognoſceſque civitatem iſtam fuiſſe rebellem, Regibuſque & civitatibus damnoſam,
23 Et Jehudæos rebelles, conſpirationemq; in ea ſeciſſe inde a ſeculo; eamque ob cauſam civitatem iſtam fuiſſe devaſtatam.
24 Nunc ergo notum facimus Domino Regi, ſi iſta civitas exædificata fuerit, & muri ejus perfecti, fore ut acceſſus tibi non pateat in Cœlen Syriam & Phœniciam.
25 Tunc reſcripſit Rex Rechumo præſidi cõſilii, & Schimſchaio legiſperito, & reliquis collegis eorum, habitantibuſque in Syria & Phœnicia, ea quæ ſequuntur:
26 Legi epiſtolam quam miſiſtis mihi: itaque præcepi quæſtionem haberi, & inventũ eſt civitatem iſtam jam olim Regibus reſiſtere,
27 Homines rebelles & conjurationum auctores eſſe verſatos in ea; etiam Reges potentiſſimos Jeruſchalaimis dominatos eſſe, qui tributa exegerint a Cœle Syria atque Phœnicia.
28 Nunc ergo præcipio prohiberi viros iſtos ne ædificent civitatem, & ne quid amplius faciant,
29 Ut non procedant graviora unde proceſſerunt mala, damnũq; regibus importetur.
30 Tunc recitatis iis quæ a rege Artaxerxe ſcripta fuerant, Rechum & Schimſchaius legiſperitus & collegæ eorum jungentes feſtinanter venerunt Jeruſchalaimã cum equitatu turba & agmine,
31 Cœperuntque ædificantes prohibere: ita vacârunt Jehudæi ab ædificatione templi Jeruſchalaimis ad annum uſque ſecundum regni Darii Regis Perſarum.

Caput III.

1 REx Darius dedit cœnam magnam omnibus domeſticis ſuis, omnibuſque magiſtratibus Mediæ & Perſidis,
2 Et omnibus clariſſimis, regulis, præſidibus, & præfectis qui ſuberant ipſi ab India ad Æthiopiam uſque, 2 centum viginti ſeptem provinciis:
3 Qui cùm ediſſent, bibiſſentque, & ſatiati rediviſſent *domum*, aſcendit Darius Rex in cubiculum ſuum, dormivit *paramper*, & expergefactus eſt.

[illegible]

4 Tunc tres juvenes illi ſatellites qui cuſtodiebant corpus Regis, dixerunt alter alteri,
5 Proponamus quiſque dictum aliquod eximium, quandoquidem cujuſcunq; viſus fuerit ſermo præſtare aliorum ſermoni ſapientia, daturus eſt illi Darius rex dona magna:
6 Ut purpura induatur, ex aureo poculo bibat, inaurato cubili dormiat, curru vehatur cum equis adornatis auro, geſtet cidarin byſſinam & torquem appendentem collo,
7 Secundus ſedeat a Dario propter ſapientiam ſuam, & cognatus Darii vocetur.
8 Tunc ſcripſerunt quiſq; dictum ſuũ, obſignatumq; poſuerunt ad cervical Darii regis,
9 Dicentes, cùm ſurrexerit Rex, dabimus ei ſcripta noſtra; & cujuſcunque e nobis tribus judicaverit Rex & Magiſtratus Perſidis dictum eſſe ſapientiſſimum, huic dabitur *victoria ſicut ſcriptum eſt.
10 Unus ſcripſerat, forte eſt vinum:
11 Alter ſcripſerat, fortior eſt Rex:
12 Tertius ſcripſerat, fortiores ſunt mulieres, ſupra omnia autem vincit veritas.
13 Cùm itaque ſurrexiſſet Rex, accipientes ſcripta ſua dederunt illi, & legit;
14 Deinde mittens vocavit omnes magiſtratus Perſarum Medorúmque, clariſſimos, regulos, & præfectos,
15 Quibus conſidentibus in conſilio ſcripta prælecta ſunt.
16 Poſtea edixit rex, vocare juvenes qui exponãt dicta ſua; cũq; vocati veniſſent intro,
17 Edixit illis Rex, exponite nobis ea quæ ſcripta ſunt. Is itaq; incepit primus qui prædicaverat fortitudinem vini, dicens,
18 O viri, quanto fortius eſt vinum omnibus bibentibus ipſum! ſeducit mentem,
19 Æquè regis mentem ac orphani efficit vanam, ſervi, liberi, pauperis, divitis,
20 Et omni menti ſecuritatem ac jucunditatem affert, ita ut nullius triſtitiæ debitive meminerit;
21 Omneſq; animos reddit munificos, faciens ut vir potus neq; regem, neq; magiſtratũ recordetur, ſed omnia talẽta crepet os ipſius:
22 Aut poſtquam biberint, neque amicitiæ neque germanitatis ullius meminerunt; ſed paulo momento arripiunt gladios;
23 Cùm autem e vino emergentes ſurgunt, non meminerunt factum.
24 O viri, nõnne fortiſſimum eſt vinum? quis enim res tantas ſe effecturum vel cogitare auſit? atque hoc dicto conticuit.

Caput IIII.

1 TUM cœpit ſecundus dicere, qui prædicaverat fortitudinem Regis,
2 O viri, nõnne fortiſſimi ſunt homines? qui terram ac mare obtinent & omnia quæ ſunt in eis.
3 Rex autem eſt illorum omnium fortiſſimus, qui ita dominatur illis ut quicquid edixerit ipſis faciant.
4 Nam ſi ipſos ad belligerandum miſerit, abeunt; hoſtes, muros, & turres ſubruunt;
5 Jugulantur & jugulant, ut mandatum regis nõ tranſgrediantur; quòd ſi vicerint, omnia afferunt ad Regem quæ prædati fuerint.
6 Similiterque alii omnes qui in militiam minimè incumbunt, ac ne in ullum quidem

4 *Tunc*] cùm Rex Darius (ut iſti volũt) expergefactus ſuis lateronibus cuſtodibuſque corporis problema ſuum attuliſſet, quid omnium eſſet fortiſſimum.

9 *Victoria*] id eſt, (ut Joſephus ait) γέρας νικητήριον, victoriæ præmium a rege propoſitum: ſed huic ſcriptori cum Joſepho non ſatis convenit.

1 *Tum*] Eadem cum præcedente cap. hiſtoria, judicium idem.

dem ſpoliorum, ſed colunt terram; hi cùm
meſſuerint, afferunt tributa Regi.
7 Denique ſolus ipſe ſi dixerit occidite, occi-
dunt; ſi deſinite, deſinunt;
8 Si percutite, percutiunt; ſi exterminate, ex-
terminant; ſi ædificate, ædificant;
9 Si excidite, excidunt; ſi plantate, plantant;
10 Omnes tenues & potentes ipſi obediunt,
eis inſtructus accumbit ac bibit dormitque
eis cuſtodientibus in circuitu ipſum.
11 Neque poſſunt abire ullus arbitratu ſuo
ut curet res ſuas, ſed dicto parent ipſius.
12 O viri, ecqui non eſſet rex fortiſſimus? quis
enim ita commendetur? his dictis tacuit.
13 Tertius verò qui de mulieribus & verita-
te dixerat (is eſt Zerubbabel) cœpit dicere,
14 O viri, non Rex maximus, non hominum
multitudo, non vinum eſt fortiſſimum: quis
ergo eſt qui dominetur eis?
15 Nónne mulieres pepererunt regem, om-
nemq; populum qui dominatur mari & terræ?
16 Nónne ab eis nati ac educati ſunt qui
plantant vineas, e quibus fit vinum?
17 Hæ conficiunt veſtes omnium hominum,
hæ gloriam afferunt hominibus, ab his viri
nequeunt retrahi.
18 Si congregato auro & argento ac re qua-
libet pretioſa viderint aliquam mulierem
habitu atque ſpecioſam,
19 Omnia illa omittentes in eam intendunt
defixis oculis inhiantes ei, & eam magis
appetunt quàm aurum & argentum & rem
quamlibet pretioſam.
20 Vir patrem relinquit qui educavit ipſum,
ac regionem ſuam; & adjungit ſe mulieri,
21 Et cùm muliere ſeipſum recreans neque
patris meminit, neque matris, neque regio-
nis ſuæ.
22 Atque hinc quoque oportet a vobis cog-
noſci iſtud, mulieres dominari vobis: nónne
dolores ſubitis,
23 Et accipiens homo gladium ſuum adit iti-
nera commiſſurus furta & homicidia, per
mare navigat & flumina,
24 Leonem videt, & de nocte ambulat; cum-
que furtum fecerit, fraudes, & rapinas, com-
portat omnia ad amatam ſuam?
25 Quinetiam diligi a viro uxorem ipſius
magis quàm patrem aut matrem *evincit*
iſtud:
26 Nam multi dementes facti ſunt propter
uxores ſuas, multi ſervi facti ſunt propter
illas;
27 Multi perierunt & jugulati ſunt, cùm pec-
caſſent propter mulieres.
28 Jam verò, credite mihi, ut magnus ſit Rex
potentia ſua, quem regionum omnium ho-
mines verentur contingere;
29 Vidi tamen 'Appajimam filiam Rab-ſcha-
kis concubinam Regis magnificentiſſimi aſ-
ſidentem ad dexteram Regi.
30 Quæ auferens diadema de capite ejus
imponebat ſuo, & feriebat Regem ſiniſtra
manu.
31 Atque hæc cùm fiunt, Rex aperto ore in-
tuetur eam; ea ſi arriſerit ipſi, ridet, ſi indig-
nata fuerit, abblanditur donec reconcilia-
tus fuerit in gratiam.
32 O viri, ecqui non eſſent mulieres fortiſſi-
mæ? quis enim res faciat ejuſmodi?
33 Tunc reſpicientibus Rege & clariſſimis
uno in alterum cœpit de veritate dicere,
34 O viri, nónne fortes ſunt mulieres? magna
verò eſt terra, excelſumq; cœlum, & velox
curſus Solis, in orbem convertentis cœlum,
& locum ſuum repetentis uno die.
35 An verò non eſſet magnificus qui hæc fa-
cit? maxima igitur eſt veritas, fortiſſimaque
omnium.
36 Omnis terra veritatem invocat, cœlum e-
tiam benedicit ipſi, & omnia opera com-
moventur ac contremiſcunt ab ea, neque
eſt apud eam iniquum quicquam.
37 Vinum iniquum, iniquus Rex, iniquæ mu-
lieres, iniqui omnes filii hominum, & ini-
qua omnia illorum opera; neque eſt in ipſis
veritas, ſed peribunt in iniquitate ſua.
38 At veritas manet, valensque in æternum
vivit, & obtinet in omnia ſecula;
39 Apud quam neque eſt acceptio perſona-
rum, neque diſtinctio; ſed jus reddit omni-
bus juſtis & injuſtis, qui omnes benignis
fruuntur operibus ejus.
40 Non enim eſt in judicio ejus iniquitas, ſed
fortitudo, & regnum, potentiaque, & maje-
ſtas in omnia ſecula. Benedictus ſit Deus ve-
ritatis.
41 Hoc autem deſinente loqui omnes præ-
fecti exclamantes dixerunt, maxima eſt ve-
ritas atque fortiſſima.
42 Rex verò dixit illi, Si quid voles ſuprà
quàm ſcriptum eſt, pete & dabo tibi; quan-
doquidem inventus es ſapientiſſimus, pro-
ximè aſſidebis mihi, & cognatus meus voca-
beris.
43 Tum ille Regi, memor eſto voti tui, 'vo-
viſſe te ædificationem 'Jeruſchalaimorum
quo die regnum accepturus eſſes,
44 Omniumque vaſorum reſtitutionem ex-
portatorum Jeruſchalaimis, ' quæ ſeparans
Cyrus cùm potiretur Babylonis, voluerat
illuc remittere;
45 Voviſſe quoque ædificationem ' templi
quod incenderunt' Edomæi, quando Jehu-
dæa vaſtata fuit a Chaldæis.
46 Nunc ergo hoc illud eſt quod poſtulo Do-
mine ac peto, hoc illud eſt de quo rogo ma-
jeſtatem tuam, ut perficias votum quod vo-
viſti Regi cœleſti ore tuo.
47 Tunc ſurgens Darius Rex oſculatus eſt il-
lum, & reſcripſit omnibus quæſtoribus, præ-
fectis atque clariſſimis ut deducerent eum
ac comites ejus aſcenſuros ad ædificandam
Jeruſchalaima,
48 Omnibuſque procuratoribus qui erant in
Syria Phœniciaque, & Libano ut curarent
devehi ligna cedrina a Libano Jeruſchalai-
ma ad juvandum eos in civitatis inſtaura-
tione;
49 Præterea Jehudæis omnibus a regno in
Jehudæam aſcenſuris ' libertatem promit-
tans, ut nemini potentiori, magiſtratui, aut
præfecto liceret invadere portas ipſorum,
50 Sed totam regionem quam obtinerent
mandavit liberam ab eis eſſe, Edomæiſque
cedere caſtellis quæ detinebant Jehudæ-
orum:
51 Et in ſtructuram templi dari quotannis
talenta viceni donec exædificatum eſſet.
52 Ad holocauſta verò comburenda quoti-
die

29 *Appajimam* &c.] ſic reſtituimus ex Flavii Joſephi comparatione nam ille vocat Ἀπάμην τὴν Ῥαβεζάκου τοῦ Θεμασίου παῖδα.

[illegible] fieri facito, quemadmodum præcep-
[illegible] erat, vitulos [illegible] offerri per annos
[illegible]
53 Denique omnibus e Babylonia proficiſ-
centibus ad inſtaurandum civitatem pro-
[illegible] libertatem, ipſis ipſorumque po-
ſteris [illegible]
54 Item omnibus Sacerdotibus & Antiſtiti-
bus reſcripſit veſtimenta ſacra numero cer-
to [illegible] quibus induti miniſtrarent;
55 Levitis quoque dimenſa dari uſquedum
conſummata eſſet domus, & exſtructa Jeru-
ſchalaima;
56 Et omnibus cuſtodibus civitatis dari ſor-
tes atque ſtipendia:
57 Amandanſque omnia vaſa quæ ſeparave-
rat Cyrus e Babylonia, quæcunque Cyrus e-
[illegible] hic etiam præcepit fieri & mitti Je-
ruſchalaima.
58 Egreſſus itaque adoleſcens ille, elata facie
verſus Jeruſchalaima benedixit Regi cœ-
leſti;
59 Dicens abs te eſt victoria, a te ſapientia &
[illegible]; ego verò ſervus tuus ſum:
60 Benedictus es, ô qui dediſti mihi ſapienti-
am; celebrabo te Domine Deus majorum
noſtrorum.
61 Et acceptis literis profectus eſt [f] Babylo-
nem, veniensq; nuntiavit fratribus ſuis om-
nibus qui erant Babylone.
62 Qui benedixerunt Deo majorum ſuorum,
quòd daret ipſis laxamentum & [g] refrigera-
tionem,
63 Ut aſcendentes ædificarent Jeruſchalai-
ma & templum in quo invocatum eſt nomen
ipſius; exultaveruntque cum ſymphonia &
lætitia diebus ſeptem.

Caput V.

1 POST hæc autem electi ſunt qui aſcen-
derent principes paternarum familia-
rum per tribus ipſorum cum uxoribus,
filiis, filiabuſque ipſorum, ſervis, ancilliſq;
& pecoribus ipſorum:
2 Et miſit Rex Darius cum eis equites mille,
qui deducerent Jeruſchalaima cum pace
[illegible] cum [illegible] inſtrumentis muſicis,
tympaniſque, & tibiis,
3 (Omnes enim fratres ludebant eis) juſſitq;
illos cum iis aſcendere.
4 Hæc autem ſunt nomina virorum qui aſ-
cenderant per familias paternas ſuas in tri-
bus ſuas [illegible]
5 Sacerdotum, e filiis Pinchaſi filii Aharo-
nis, princeps Jeſchua [illegible] filius Jehotzadaki
[illegible] cum Jehojakimo filio, & Zerubbabel filius
Schealthielis e domo Davidis ex progenie
Peretzi, *princeps* tribus Jehudæ,
6 Qui [illegible] eſt apud Darium Regem
ſermones illos mirabiles ſecundo anno re-
gni ejus [illegible] Niſan *menſe* primo.
7 Atque hi ſunt ex Jehudæa qui aſcenderant
e captivitate illius deportationis quam de-
portaverat Nebuchadnetzar Rex Babylo-
nis in Babylonem, qui reverſi Jeruſchalai-
ma [illegible] in partes Jehudææ unuſ-
quiſque civitatem ſuam:
8 Qui venerant cum Zerubbabele, Jeſchu-
[illegible], Nechemja, Hhazarja, Rahhamja, Ma-
[illegible]
ſchamani, Mardocæo, Bilſchane, Miſpe-
tho, Bigvaio, Nechumo, Bahhana, ſingulis
principibus ipſorum: hic numerus popula-
rium a principibus ipſorum:
9 Filii Pachhoſchi, bis mille centum ſeptua-
ginta duo; filii Schephatjæ trecenti ſeptua-
ginta duo;
10 Poſteri Arachi, ſeptingenti quinquaginta
duo;
11 Poſteri Pachath-moabi ex poſteris Je-
ſchuhhæ & Joabi, bis mille octingenti octo-
decim;
12 Poſteri Hhelami, mille ducenti quinqua-
ginta quatuor; poſteri Zattui, octingenti
quadraginta quinque; poſteri Zaccai, ſep-
tingenti ſexaginta; poſteri Binnui, ſexcenti
quadraginta octo;
13 Poſteri Bebai, ſexcenti viginti octo; po-
ſteri Hhazgadis, bis mille trecenti viginti
duo;
14 Poſteri Adonikami, ſexcenti ſexaginta
ſeptem; poſteri Bigvai, bis mille ſexaginta
ſeptem; poſteri Hhaddinis, ſexcenti quin-
quaginta quinque;
15 Poſteri Ateris ex Chizkija, nonaginta
octo; poſteri Chaſchumi, trecenti viginti
octo; poſteri Betzai, trecenti viginti qua-
tuor;
16 Poſteri Chariphi, centum duodecim;
17 Gibhhonitæ, nonaginta quinque;
18 Bethlechemitæ & Netophatæi, centum
octoginta octo; Hhanathotani centum vi-
ginti octo: Hhazmavethani quadraginta
duo:
19 Kirjath-jehharimani, Cephirani, & Beero-
tani, ſeptingenti quadraginta tres; Ramani
& Gebahhæi, ſexcenti viginti unus;
20 Micmaſæi, centum viginti duo; Beth-elitæ
& Hhajani, centum viginti tres;
21 Nebuntini alteri, quinquaginta duo; po-
ſteri Hhelami alterius, mille ducenti quin-
quaginta quatuor; poſteri Magbiſchi, cen-
tum quinquaginta ſex;
22 Poſteri Charimi, trecenti viginti; Jere-
chuntini, trecenti quadraginta quinque;
23 Lodæi, Chadidæi, & Onuntini, ſeptingenti
viginti unus; Scnaani, ter mille nongenti
triginta:
24 Sacerdotes: poſteri Jeſchahhjæ e familia
Jeſchuhhæ, nongenti ſeptuaginta tres; po-
ſteri Immeris, mille quinquaginta duo;
25 Poſteri Paſchchuris, mille ducenti qua-
draginta ſeptem; poſteri Charimi, mille
ſeptemdecim.
26 Levitæ: poſteri Jeſchuhhæ cum Kadmie-
le e filiis Hodavjæ, ſeptuaginta quatuor;
27 Poſteri Aſaphi qui pſallebant in templo,
centum quadraginta octo;
28 Oſtiarii vero: poſteri Schallumi, poſteri A-
teris, poſteri Talmonis, poſteri Hhakkubi,
poſteri Chatitæ, poſteri Schobai, centum
triginta octo;
29 Sacerdotibus miniſtrantes in templo, po-
ſteri Tzichæ, poſteri Chaſchuphæ, poſteri
Tabbaothi, poſteri Keroſi, poſteri Sihhæ,
poſteri Padonis,
30 Poſteri Lebanæ, poſteri Chagabæ, poſteri
Schalmai, poſteri Chananis, poſteri Gidde-
li, poſteri Gaharis, poſteri Reajæ, poſteri
Retzinis, poſteri Nekodæ,

31 [illegible] poſteri [illegible] poſteri
[illegible] poſteri [illegible] poſteri Mechu-
[illegible] poſteri Nephiſim [illegible] poſteri Bak-
bukis, poſteri Chakupha, poſteri Char-
churi,
32 Poſteri Baſluthi, poſteri Mechidæ, po-
ſteri Charſchæ, poſteri Barkos, poſteri Siſe-
ræ, poſteri Temachi, poſteri Netſiachi, po-
ſteri Chatiphæ.
33 Poſteri ſervorum Schelomonis, poſteri Sotai, po-
ſteri Sophereth, poſteri Perida, poſteri Jah-
halæ, poſteri Darkonis, poſteri Giddeli,
34 Poſteri Schephatjæ, poſteri Chattilis,
poſteri Pochereth hatstſebajim, poſteri A-
monis,
35 Omnes Nethinæi & poſteri ſervorũ Sche-
lomonis, trecenti nonaginta duo.
36 Hi ſunt illi qui aſcenderunt e Telmela-
cho & Telcharſa, eorumque principes Ce-
rub, Adan, & Immer;
37 Sed non potuerunt indicare civitates ſuas
& progeniem ſuam, quemadmodum eſſent
ex Jiſraële, poſteri Delajæ, poſteri Tobijæ,
poſteri Nekodæ:
38 Et Sacerdotibus verò fungentibus Sacer-
dotio qui non ſunt inventi eſſe, poſteri Cha-
bajæ, poſteri Kotzi, poſteri Barzillai, qui ac-
cepta uxore e filiabus Barzillai vocatus eſt
de nomine ejus:
39 Horum quæſita eſt ſcriptura generis quod
prædicabant, ſed non inventa eſt; quaprop-
ter ſunt prohibiti Sacerdotio fungi:
40 Edixit enim Regis legatus eis ne come-
derent res ſanctas, donec Sacerdos exiſte-
ret docturus veritatem Urimis & Tummi-
mis.
41 Omnes Jiſraëlitæ erant quadragies bis
mille trecenti ſexaginta,
42 Præter ſervos & ancillas eorum ſepties
mille trecentos triginta ſeptem; cantores
& cantatrices ducentas quadraginta quin-
que.
43 Equi eorum ſeptingenti triginta ſex, mu-
li eorum ducenti quadraginta quinque, ca-
meli quadringenti triginta quinque, aſini
ſexies mille ſeptingenti viginti.
44 Ex primoribus autem paternarum fami-
liarum cùm perveniſſent ad domum Jeho-
væ qui habitat Jeruſchalaimis, quidã ſpon-
te ſe offerentes ad domum Dei ſtatuendam
in ſede ipſius,
45 Pro facultate ſua dederunt in theſaurum
ipſius operis auri [a] drachmas ſemel & ſexa-
gies mille, argentiq; pondo quinquies mil-
le, & tunicas Sacerdotum centum.
46 Et habitaverunt Sacerdotes ac Levitæ
& qui venerant e plebe Jeruſchalaima re-
que in Jehuda, & Nethinæi, cantoreſque, &
oſtiarii & omnes Jiſraëlitæ in regionibus
ſuis.
47 ‖ Cum autem ſeptimus adveniſſet menſis,
verſantibus Jiſraëlitis in civitatibus ſuis,
convenerunt unanimes in atrium quod erat
ante portam Orientalem:
48 Ubi ſtans Jehoſchuahh filius Jotſadaki
cum fratribus ſuis Sacerdotibus, & Zerub-
babel filius Schealtielis cum fratribus ſuis
extruxerunt altare,
49 Ad offerendum in eo holocauſta, ſicut
ſcriptum eſt in lege Moſchis viri Dei:

45 *Drachmas* 61000] id eſt, ut ſcrip-
tor conjicit, minarũ
duodecim millia.
At hunc ſcriptorem
neque minarum pre-
tia, neque drachma-
rum oportuit didi-
ciſſe, aut aliud egiſſe
cùm iſta ſcriberet.
‖ *Ezra* 3.

50 Congregati [illegible] [illegible]
quam [illegible] gentium [illegible]
populi aliarum gentium; [illegible]
[illegible] Jehovæ [illegible]
ſperè:
51 Ac celebrarunt [illegible] feſtum tabernaculorum
ſicut præceptum eſt, ſacrificia in dies ſo-
lennes ſecundum ritum,
52 Itemq; holocauſtum juge, & hoſtias ſab-
bathorum ac neomeniarum & dierum ſo-
lennium, omnes res ſacras.
53 Quicunque voverant Jehovæ, a die primo
menſis ſeptimi cœperant offerre holocau-
ſta Jehovæ, cùm templi Jehovæ non eſſet
jactum fundamentum:
54 Dederuntque pecuniam putatoribus &
fabris, cibumq; & potum cum oleo,
55 Tsidoniis ac Tyriis, ut adveherent ipſis
ligna cedrina ex Libano ratibus in mare Ja-
phonis, ſecundum facultatem a Cyro Rege
Perſarum ipſis datam.
56 Anno autem ſecundo ex quo venerant ad
domum Dei Jeruſchalaima, menſe ſecun-
do, cœperunt Zerubbabel filius Scheal-
tielis, & Jehoſchuahh filius Jotſadaki cum
fratribus ſuis Sacerdotibus & Levitis, &
quicunque venerant e captivitate Jeru-
ſchalaima,
57 Fundare domum Dei primo die ſecundi
menſis anno ſecundo, quicunque venerant
in Jehudæam & Jeruſchalaima.
58 Cumque ſtatuiſſent Levitas a nato vigin-
ti annos & deinceps ut præeſſent operi do-
mus Jehovæ,
59 Aſſiſtens Jeſchuahh, filii ejus, & cognati
ejus, ac fratres eorum Levitæ ſimul præfue-
runt opificibus in domo Dei:
60 Steteruntque Sacerdotes induti cum tu-
bis, & Levitæ poſteri Aſaphi cum cymba-
lis,
61 Collaudantes Jehovam & benedicen-
tes canticis traditis a Davide Rege Jiſra-
ëlis:
62 Totus verò populus [a] vociferabatur voci-
feratione magna laudando Jehovam, cùm
excitaretur domus Jehovæ.
63 Venientes autem ex Sacerdotibus, &
Levitis, primoribuſque paternarum fa-
miliarum ſenes qui viderant domum prio-
rem,
64 Ad hujus ædificationem flebant voce
magna, & multi vociferabantur ex lætitia
magna,
65 Adeò ut populus non internoſceret voci-
ferationem ex lætitia a voce fletus populi,
quia populus vociferabatur vociferatione
maxima, ita ut longè audiretur.
66 [a] Audientes verò ‖ inimici Jehudæ & Bin-
jaminis,
67 Et cognoſcentes deportatos iſtos ædifica-
re templum Jehovæ Deo Jiſraëlis,
68 Acceſſerunt ad Zerubbabelem, & ad pri-
mores paternarum familiarum, & dixerunt
eis, ædificemus vobiſcum:
69 Nam ſicut vos auſcultamus Deo veſtro, &
ipſi pariter adolemus inde a diebus Ear-
chaddonis Regis Aſſyriæ qui deportavit nos
huc.
70 Quibus dixit Zerubbabel & Jeſchuahh
cum primoribus paternarum familiarum

[illegible] nobiſcum ædifi-
care templum Domini Dei noſtri;
71 Sed nos ſoli ædificabimus Jehovæ Deo Jiſ-
raëlis, quemadmodum præcepit Cyrus rex Per-
ſidis.
72 Populi autem illarum regionum inſtantes
in populum Jehudæ, conturbabant ejus
ædificationis, & inſidiis, & hominibus ad-
ductis ad ædificarent,
73 Impedientes inhibebant
ne conſummaretur ædificium omnibus diebus
Cyri Regis, protrahebantque ſtructuram
uſque ad annum ſecundum Darii Regis.

CAPUT VI.

1 ANNO autem ſecundo regni Darii
prophetavit Chaggai & Zecarja filius
Hhiddonis Prophetæ iis qui erant in
Jehudæa & Jeruſchalaimis, nomine Dei Jiſ-
raëlis.
2 Tunc ſurgens Zerubbabel filius Schealti-
elis & Jeſchuahh filius Jotzadaki redor-
ſi ſunt ædificare domum Domini habitan-
tis Jeruſchalaimis, cùm adeſſent eis Pro-
phetæ Domini juvantes eos.
3 Quo tempore venit ad eos Tatnai princeps
transflumen, & Schetar-boznai cum col-
legis ſuis:
4 Et dixerunt eis, quo authore ædificatis do-
mum iſtam & tectum iſtud, aliaque omnia
perficitis? & quinam ſunt ſtructores qui iſta
ædificant?
5 Sed gratiam hanc conſecuti ſunt reſpicien-
te Domino in reduces a captivitate Senio-
res Jehudæorum,
6 Ut non impedirentur ædificare, donec ſi-
gnificatis Dario omnibus rebus illis reſpõ-
ſum haberetur.
7 Exemplum epiſtolæ quam miſerunt Dario
Tatnai princeps trans flumen, & Schetar-
boznai, ac collegæ ejus qui erant trans flu-
men: Dario Regi ſalutem.
8 Notum ſit Regi nos profectos in regionem
Jehudæ & ingreſſos Jeruſchalaima inve-
niſſe viros qui ædificant Domum Dei mag-
nam,
9 Templum ex lapidibus politis & maximis,
pretioſaque materia ad parietes;
10 Et opus illud celeriter fieri, & proſperari
in manibus eorum, magnificeque & quam
diligentiſſimè perfici.
11 Tunc interrogavimus Seniores dicendo,
quo authore ædificatis domum iſtam, & o-
pera hæc facitis?
12 Ideò autem interrogavimus eos ut notos
faceremus tibi præpoſitos operi; & nomi-
na eorum nobis de ſcripto dari poſtulavi-
mus.
13 Qui reſponderunt nobis dicentes, nos
ſumus ſervi Dei qui fecit cœlum & ter-
ram.
14 Ædificata autem fuerat hæc domus ante
multos annos, & conſummata a Rege Jiſ-
raëlis magno & potentiſſimo:
15 Sed ex quo majores noſtri exacerbantes
peccaverunt in Deum Jiſraëlis, tradidit eos
in manum Nebucad-netzaris Regis Baby-
lonis, regis Chaldæorum,
16 Qui domum iſtam demolientes incende-
runt, & populum captivum abduxerunt in
Babylonium.
17 Verùm anno primo Cyri regis Babyloniæ
reſcripſit Cyrus rex domum hanc ædifica-
ri,
18 Et illa ſacra vaſa aurea & argentea quæ
exportans Nebucad-netzar e domo quæ e-
rat Jeruſchalaimis conſecraverat in templo
ſuo, illa deprompſit Cyrus rex e templo Ba-
bylonico, & tradita ſunt Zerubbabeli ac
Scheſchbatzari Præſidi:
19 Quibus mandatum eſt ut afferentes hæc
vaſa reponerent in templo quod futurum e-
rat Jeruſchalaimis, & ipſum templum Dei
curarent ædificari in loco ſuo.
20 Tunc Scheſchbatzar poſuit fundamenta
domus Dei quæ eſt Jeruſchalaimis, atque ex
eo tempore huc uſque ædificatur, necdum
eſt abſoluta.
21 Nunc ergo ſi videbitur tibi, ô Rex, perqui-
ratur in tabulario Cyri Regis quod eſt in
Babylonia;
22 An inveniatur ex authoritate Cyri regis
cœptam eſſe ſtructuram domus Domini quæ
eſt Jeruſchalaimis, & judicium domini no-
ſtri Regis de his reſcribat nobis.
23 ‖ Tunc Darius Rex mandavit inquiri in
chartophylaciis: & inventus eſt in oppido
Ecbatanis in regione Mediæ loculus unus
in quo ſcripta erant iſta: ‖ Ezræ 6.
24 Anno primo Cyri Regis, Rex Cyrus man-
davit domum Dei quæ eſt Jeruſchalaimis
ædificari, ubi ignis jugis accendatur,
25 Cujus altitudo ſit cubitorum ſexaginta, &
amplitudo cubitorum ſexaginta, ordinibus
lapidum maximorũ ternis, & ordine ligno-
rum novorum; & impenſas e domo regia
tradi;
26 Et ſacra vaſa domus Domini aurea & ar-
gentea exportata per Nebucad-netzarem
e domo Domini quæ erat Jeruſchalaimis,
ibidem reponi ubi fuerant poſita.
27 ¹Nunc itaque mando curæ vobis eſſe, ô
Tatnai princeps trans flumen, Schetar-boz-
nai & collegæ veſtri Præſides qui eſtis trans
flumen ut abſtineatis ab eo loco:
28 Mando quoque omnino ædificari, & pro-
ſpici ut adjuventur reduces Jehudæorum,
donec conſummatum ſit templum Domi-
ni,
29 Et de canone transfluviali diligenter quã-
titatem dari viris illis, & Zerubbabeli præ-
fecto ad ſacrificia Domini in tauros arieteſ-
que & agnos,
30 Similiter frumentum, ſal, vinumque & o-
leum indeſinenter quotannis, prout Sa-
cerdotes qui ſunt Jeruſchalaimis edixe-
rint quotidie conſumendum eſſe; ac ſine
mora:
31 Ut offerant libamenta Deo maximo pro
Rege ac filiis ejus, orantes pro ipſorum vi-
ta.
32 Præterea denuntiator iſtud, quiſquis tranſ-
greſſus fuerit aliquid eorum quæ reſcripta
ſunt, amotum iri lignum a domo ipſius cui
ſuſpendatur, & bona ipſius aſcribenda Re-
gi.
33 Dominus verò cujus nomen invocatur il-
lic, deficiat omnem Regem & populum qui
manum ſuam extenderit ad impediendum
aut

27 *Nunc itaque*] ſic legendum vel au-
thore invito.

[illegible] Domini qui [illegible]
[illegible] Jeruſchalaimi:
54 [illegible] Rex Artaxerxes [illegible] fiat quam
diligentiſſimè.

CAPUT VII.

§ Hhezra 6.13.

1 || TUNC Tatnai princeps trans flumen,
Schetar-boznai, & collegæ obſequen-
tes mandato Darii Regis
2 Aſſiſtebant ſacris operibus diligentiſſimè;&
Seniores Jehudæorum adjuvabant :
3 Ita proſperabantur opera ſacra, propheris
Chaggajo & Zecharja prophetantibus;
4 Et perfecta ſunt omnia de ſententia Domi-
ni Dei Jiſraëlis, & ex voluntate Cyri cum
Dario & Artaxerxis Regis Perſarum.
5 Finita autem domo noſtra ad diem tertium
menſis Adari ſexto anno Darii Regis,
6 Facientes Jiſraëlitæ, Sacerdotes ac Levitæ, &
reliqui reduces deportationis qui conſcrip-
ti erant, ſecundum ea quæ præſcripta ſunt
in libro Moſchis,
7 Obtulerunt in dedicationem templi Domi-
ni, juvencos centum, arietes ducentos, a-
gnos quadringentos,
8 Et hœdos pro peccatis totius Jiſraëlis duo-
decim ex numero tribuum Jiſraëlis:
9 Præfueruntque Sacerdotes & Levitæ indu-
ti amiculis per diſtributiones ſuas omnibus
operibus Domini Dei Jiſraëlis ſecundum
præſcriptum libri Moſchis, & oſtiarii ſingu-
lis januis.
10 Deinde celebrarunt reduces deportatio-
nis Paſcha die quarto decimo menſis primi,
purificatis Sacerdotibus & Levitis.
11 Nam etſi omnes reduces non ſimul purifi-
cati ſunt, tamen omnes Levitæ purificati e-
rant,
12 Immolaveruntq; Paſcha pro omnibus re-
ducibus deportationis, & pro cognatis ſuis
Sacerdotibus, ac pro ſeipſis,
13 Quod comederunt Jiſraëlitæ qui reduces
erant ex deportatione, quicunque ſepara-
verant ſe ab omnibus execrationibus gen-
tium terræ quærentes Dominum,
14 Et celebraverunt feſtum azymorum ſep-
tem diebus coram Jehova epulantes,
15 Quoniam converterat animum Regis Aſ-
ſyriæ erga ipſos ad confirmandum manus
eorum in opere Domini Dei Jiſraëlis.

CAPUT VIII.

§ Hhezra 7.

1 || DEINDE his rebus geſtis, regnante Ar-
taxerxe Perſarum Rege, accedens
Hhezra filius Serajæ, filii Hhazarjæ, fi-
lii Chilkijæ, filii Schallumi,
2 Filii Tzadoki, filii Achitubi, filii Amarjæ, fi-
lii Hhazariëlis, filii Bukki, filii Abiſchuhhæ,
filii Pinchaſi, filii Elhhazaris, filii Aharonis
ſacerdotis primarii,
3 Hhezra ergo aſcendit e Babylonia (erat au-
tem legiſperitus promptus in lege Moſchis,
quam dederat Jehova Deus Jiſraëlis, do-
cenda efficiendaque)
4 Cùm dediſſet ei Rex glorioſè atque muni-
ficè omne deſyderium ejus ; tantam conſe-
quutus erat gratiam in conſpectu ejus:
5 Et aſcenderunt cum ipſo ex Jiſraëlitis, ſa-
[illegible], & Levitis ſacris cantoribus,
templi, oſtiariisque, & Nethinæis Jeruſcha-
laimum.
6 Anno ſeptimo regni Artaxerxis Regis quin-
to, egreſſi e Babylonia primo die menſis,
7 Pervenerunt Jeruſchalaimum ipſo [illegible],
prout Dominus [illegible] proſperavit.
8 Nam Hhezra maximo ſtudio attenderat ne
prætermitteret quicquam eorum quæ ſunt
ex Lege Domini, præſtando ea, & docendo
Jiſraëlem juſtitiam ac judicium omne.
9 Aſcendentibus autem [illegible] Artaxerxis
Regis dederant ſcriptum ab Artaxerxe Re-
ge conceſſum Hhezræ Sacerdoti Legis pe-
rito, cujus exemplum ſubjectum eſt.
10 Rex Artaxerxes Hhezræ Sacerdoti perito
legis Domini, ſalutem.
11 Humanius ego judicavi benefacere, præ-
cipio eis qui ſponte voluerint ex gente Je-
hudæorum & ex Sacerdotibus ac Levitis
qui ſunt in regno meo comitari te Jeruſcha-
laimu,
12 Siqui ergo volent ire tecum, ut congreſſi
proficiſcantur ex placito meo & intimorum
ſeptem conſiliariorum meorum;
13 Ut reviſentes quæ aguntur in Jehuda &
Jeruſchalaimis obſervent ea ex Lege Do-
mini quam habes ad manum,
14 Deferantque munera Domino Deo Jiſra-
ëlis, quæ vovimus ego & conſiliarii, Jeru-
ſchalaimi, cum omni auro & argento quod
inventum fuerit in regione Babyloniæ eſſe
Domini habitantis Jeruſchalaimi,
15 Ut aurum & argentum quod donatum fu-
erit ab ipſa gente in templum Domini ipſo-
rum quod eſt Jeruſchalaimi, collectum ex-
pendatur in juvencos, arietes, agnos, hæ-
doſque & quæ his conjuncta ſunt,
16 Ut offerantur hoſtiæ Domino ſuper altare
Domini ipſorum Jeruſchalaimis.
17 Quæcunque autem volueris cum fratri-
bus tuis facere auro & argento, pro volun-
tate tua ex præcepto Dei veſtri facitote :
18 Et ſacroſancta vaſa quæ data ſunt tibi ad
miniſterium domus Dei tui reddens Jeru-
ſchalaimis,
19 Cætera quæ tibi obvenerint neceſſaria
domui Dei tui dato de ærario Regis.
20 Quæ volueris cum fratribus tuis facere
auro & argento, fac ſecundum voluntatem
Domini.
21 Ego quoque Rex Artaxerxes mando quæ-
ſtoribus ærarii qui ſunt trans flume, ut quic-
quid reſcripſerit Hhezra Sacerdos peritus
legis Dei, diligenter detur ei uſque ad ar-
genti talenta centum,
22 Et ad frumenti coros centum, & vini ba-
thos centum, totidemque olei, & ſalis quod
abundet ei ſine taxatione.
23 Omnia ſecundum legem Dei fiant Deo
Altiſſimo, ne fortè efferveſcat ira in regnum
Regis, & filii, aut filiorum ejus.
24 Vobis autem indicitur, ut omnibus Sacer-
dotibus, & Levitis, & ſacris cantoribus, Ne-
tinæiſque, & adminiſtris templi hujus
25 Nullum tributum neque indictio irroge-
tur, nec poſſit ullus imponere eis quic-
quam.
26 Tu autem Hhezra pro ſapientia Dei con-
ſtitue judices & arbitros trans flumen, &
omnes

autem qui legem Dei tui non noverunt docete.

27 Ut quicunque tranſgreſſi fuerint legem [illegible] plectantur, ſive morte, ſive eru- cando, ſive pecuniæ mulctatione, ſive ex [illegible].

28 Et dixit Hhezra Legiſperitus, Benedictus Deus majorum noſtrorum, qui indidit voluntatem hanc animo Regis, ornandi domum Jehovæ quæ eſt Jeruſchalaimi.

29 Et me honore affecit coram Rege, conſiliariiſque ejus, & principibus potentibus ejus.

30 Ego itaque confirmatus animo, prout adfuit mihi Jehova Deus meus, congregavi ex Jiſraële viros qui aſcenderent mecum.

31 Hi autem ſunt primores paternarum familiarum & gentis ſuæ, qui mecum aſcenderunt regnante Artaxerxe e Babylonia.

32 E poſteris Pinchaſi, Gerſchom; e poſteris Ithamaris, Danijel; e poſteris Davidis, Chattuſch;

33 E poſteris Schecanjæ, e natis Parhhoſchi, Zecarja; & cum eo reverſi ſunt viri centum quinquaginta:

34 E poſteris Pachath-moabi, Eljohhenai; & cum ipſo viri ducenti:

35 E poſteris Schecanjæ, filius Jachazielis; & cum ipſo trecenti viri:

36 E poſteris Hhadinis, Hhebed filius Jonathanis; & cum ipſo quinquaginta viri:

37 Et e poſteris Schephatjæ, Zebadja filius Micaëlis; & cum ipſo octoginta viri:

38 E poſteris Joabi, Hhobadja filius Jechielis; & cum eo ducenti octodecim viri:

39 Ex poſteris Schelomithi filius Joſiphjæ; & cum eo centum ſexaginta viri:

40 Ex poſteris Bebai, Zecarja filius Bebai; & cum ipſo viri viginti octo:

41 Ex poſteris Hhazgadis, Jochanan filius Katanis; & cum ipſo viri centum decem:

42 Ex poſteris Adonikami poſterioribus, quorum hæc nomina Eliphelet, Jehhiel, & Schemahhja; & cum eis ſexaginta viri: denique e poſteris Bigvai, Hhuthai & Zabbud; & cum eis ſeptuaginta viri.

43 Cùm autem congregaſſem eos ad fluvium Ahavæ, metati ſumus illic triduo, & recognovi eos:

44 Sed ex filiis Sacerdotum & Levitarum neminem inveni illic.

45 Quapropter amandavi Elihhezerem, Arielem, Schemahhjam, Elnathanem, Jaribum, & Elnathanem, Nathanemq;, & Zecarjam, ac Meſchullamum primores, Jojaribũ quoque & Elnathanem doctores;

46 Et dedi mandata eis ad Iddonem qui erat in Caſiphja loco,

47 Jubens eos dicere Iddoni, Achivo, & Netineis qui erant in Caſiphja loco, ut mitterent nobis qui miniſterio fungerentur in domo Jehovæ Dei noſtri.

48 Qui adduxerunt nobis, prout manus Dei noſtri valida adfuit nobis, viros intelligentes e poſteris Machli filii Levi filii Jiſraëlis, Scherebjam cum filiis ejus & cognatis ejus octodecim;

49 Chaſchabjam & Jeſchahhjam e poſteris Merari, cognatos ejus & filios eorum viginti;

50 Ex Nethinæis autem quos dederat David & principes miniſterio Levitarum, Nethinæos ducentos viginti, quorum omnium nomina ſcripto expreſſa ſunt.

51 Tum proclamavi illic jejunium, ut affligentes nos in conſpectu Dei quæreremus ab eo bonum iter pro nobis & conjugibus noſtris, filiiſque & pecoribus propter iudicem:

52 Nam pudebat me petere a Rege pedites & equites ad comitatum, ut tuerentur nos contra adverſarios noſtros;

53 Quia dixeramus Regi virtutem Domini quærentibus ipſum ex toto animo adfuturam.

54 Sic igitur deprecati Dominum Deum noſtrum, eum exoravimus, & compotes facti ſumus a Deo noſtro.

55 Et ſeparavi e principibus Sacerdotum viros duodecim; & Scherebjam Chaſchabjamque, & cum eis ex cognatis eorum viros decem;

56 Quibus appendi aurum & argentum & vaſa ſacerdotalia domus Dei noſtri, quæ donaverat Rex & conſiliarii ejus, principeſq;, & omnes Jiſraëlitæ,

57 Appenſaque tradidi talenta argenti ſexcenta quinquaginta, vaſa argentea talentorum centum, & auri talenta centum,

58 Et crateres aureos viginti, & vaſa ex orichalco præſtante duo, pretioſa ut aurum.

59 Et dixi eis, & vos ſancti eſtis Jehovæ, & vaſa hæc ſancta, etiam aurum & argentum votivum eſt Domino Deo Patrum noſtrorum:

60 Sedulò cuſtodite donec expendatis ea principibus Sacerdotum Levitarumque, & principibus paternarum familiarum Jiſraëlis Jeruſchalaimis in cellis domus Dei noſtri.

61 Itaque ſuſceperunt Sacerdotes & Levitæ aurum illud, argentum, & vaſa inferenda Jeruſchalaima in templum Domini.

62 Tunc promovimus a flumine Ahavæ die duodecimo menſis primi, venimuſq; Jeruſchalaima:

63 Ubi poſtquam conſediſſemus triduo, die quarto expenſum eſt aurum & argentum in domo Jehovæ Dei noſtri Meremotho filio Urijæ Sacerdoti,

64 Et collegæ ipſius Elhhazari filio Pinchaſi, quibuſcum erant Jozabad filius Jeſchuhhæ, & Nohhadja filius Binnui Levitæ; ex numero & ex pondere univerſa.

65 Et ſcriptum eſt pondus ipſorum eadem hora.

66 Qui autem venerunt ex captivitate, obtulerunt holocauſta Domino Deo Jiſraëlis, juvencos duodecim pro toto Jiſraële, arietes nonaginta ſex,

67 Agnos ſeptuaginta ſeptem, & hircos pro peccato duodecim, omnia in ſacrificium Domino:

68 Et legenda tradiderunt edicta Regis Satrapis regiis, & principibus trans flumen, qui honore affecerunt gentem & templum Domini.

69 ‖His autem conſummatis, acceſſerunt ad me principes dicendo, non ſeparaverunt ſe gens Jiſraëlitarum, & principes, & Sacerdotes, ‖Hhezræ 9.

Cùm

dotes & Levitæ.
70 Ab alienigenis gentibus & nationibus terræ, immunditias ſuas a Cenahhanæis, Chittæis, Perizzæis, Jebuſæis, Moabitis, Ægyptiis & Edomæis habent.
71 Conjugati enim ſunt filiabus eorum ipſi & filii ipſorum, & mixtum eſt ſemen ſanctum alienis gentibus: etiam participes ſunt principes & antiſtites iniquitatis iſtius a principio.
72 Ut audivi iſta, conſcidi veſtem & pallium meum; & vellens de capillis capitis mei & barbæ ſedi dolens & mœſtus.
73 Et convenerunt ad me quicunque movebantur verbo Domini Dei Jiſraelis, lugentem propter iniquitatem iſtam, & ſedebam triſtis uſque ad tempus ſacrificii veſpertini.
74 Tunc conſurgens a jejunio conciſſa veſte & pallio, & flectens genua extendi manus ad Dominum,
75 Dicens, Domine confuſus ſum, & pudet me comparere ante faciem tuam:
76 Nam peccata noſtra multiplicata ſunt ſupra capita noſtra, & iniquitates noſtræ altæ ſunt in cœlum uſque,
77 Quoniam a temporibus majorum noſtrorum ſumus in reatu magno uſque in diem hunc.
78 Itaque propter peccata noſtra fuimus traditi, reges noſtri & Sacerdotes noſtri Regibus terræ gladio, captivitati, & prædæ, ac confuſioni uſque in hodiernum diem.
79 At nunc quando contingit nobis miſericordia abs te, Domine Deus, relinquente nobis radicem & nomen in loco ſanctitatis tuæ;
80 Detegente lumen noſtrum in domo Domini Dei noſtri; dante nobis cibum omni tempore ſervitutis noſtræ;
81 Cum ſerviremus, non derelinquente nos Domino Deo noſtro; ſed conſtituente nos in gratia, & diſponente ut nobis Reges Perſidis dent cibum,
82 Ut extollamus templum Domini Dei noſtri, & inſtauremus vaſtitates Tzijonis; denique dante nobis ſtabilitatem in Jehudæa & Jeruſchalaimis:
83 Nunc inquam, quid dicemus Domine habentes hæc? tranſgreſſi enim ſumus præcepta tua quæ dederas in manus ſervorum tuorum Prophetarum, dicens,
84 Terra quam ingreſſuri eſtis ad poſſidendum hæreditatem ejus, terra polluta eſt coinquinationibus populorum ipſius, quorum immunditiis repleta eſt tota immunditia ſua.
85 Nunc ergo filias veſtras ne jungite filiis eorum, & filias eorum ne accipite filiis veſtris:
86 Nec quærite pacem habere cum illis unquam, ut invaleſcentes comedatis fructus optimos terræ, & hæreditatem diſtribuatis filiis veſtris uſque in ſeculum.
87 Poſtquam igitur quæ contigerunt nobis, omnia fuerunt propter opera noſtra peſſima & maxima peccata noſtra; & dediſti nobis tale reſiduum;
88 An rurſus averſi tranſgrederemur jura tua, & commiſceremur immunditiæ alienigenarum & gentium terræ hujus?
89 Nonne iratus nobis perderes nos, donec non relinqueretur radix & nomen noſtrum?
90 Jehova Deus Jiſraelis juſtus eſſet: nam derelicta eſt radix uſque in hodiernum diem.
91 Ecce ſumus coram te in iniquitatibus noſtris, quamvis non ſit ſtandum coram te in eis.
92 Cum autem oraret Hhezra, & confiteretur flens ac proſtratus ante templum, congregati ſunt ad eum Jeruſchalaimis turba magna valde viri, & mulieres, juvenesque, & juvenculæ: & fletus erat magnus in ipſa multitudine,
93 Exclamantique Hhezræ dixit Schecanja filius Jechielis e poſteris Hhelami, nos in Dominum peccavimus, quòd duximus mulieres alienigenas ex gentibus terræ.
94 Nunc verò ſpes eſt toti Jiſraeli: hic ergo detur jusjurandum Domino nos expulſuros omnes uxores noſtras quæ ſunt ex alienigenis cum natis earum.
95 Sicut tibi præceptum eſt a majoribus ex lege Domini, ſurgens explica:
96 Tibi enim hæc res incumbit, nos verò aderimus tibi: viriliter fac.
97 Itaque exurgens Hhezra adjuravit principes Sacerdotum, Levitas, & totum Jiſraelem ut facerent ſecundum rem hanc: qui juraverunt.

CAPUT IX.

1 POSTEA ſurgens Hhezra ab anteriore parte templi abiit in cellam Jochananis filii Eljaſchibi:
2 Ubi diverſatus non guſtavit cibum, nec aquam bibit propter iniquitatem multitudinis.
3 Et promulgatum eſt in tota Jehudæa & Jeruſchalaimis, omnibus qui reverſi erant ex captivitate, ut congregarentur Jeruſchalaima:
4 Quicunque verò non venturus eſſet biduo, vel triduo ex conſilio principum ac ſeniorum, ejus facultates omneis ſublatum iri; ipſum verò ſeparatum iri a congregatione deportata.
5 Ita cogregati ſunt omnes tribules Jehudæ & Binjaminis triduo Jeruſchalaima, menſe nono, die viceſimo menſis;
6 Et conſedit totus populus in area templi trementes propter præſentem hyemem.
7 Tunc exurgens Hhezra dixit illis, vos iniquè feciſtis quòd duxiſtis uxores alienigenas, ſuperaddentes reatui Jiſraelis.
8 Nunc ergo cedite confeſſionem & magnificentiam Jehovæ Deo majorum noſtrorum,
9 Et perficientes voluntatem ipſius diſcedite a gentibus terræ & ab uxoribus alienigenis.
10 Cui exclamans omnis multitudo dixerunt voce magna, ſicut dixiſti faciemus.
11 Sed quoniam multitudo magna eſt, & tempus hybernum, nec poſſumus ſub dio ſtare, hoc autem opus non eſt unius diei neque bidui, quia plurimi in hac re peccavimus:
12 Stent principes multitudinis; & omnes qui

qui inter nos habitant quicunque habent
uxores apud ſe alienigenas.
13 Siſtent ſe præfinito tempore cum ſeniori-
bus & judicibus, uſque dum ſolverint iram
Domini ex negocio hoc.
14 Tantum Jonathan filius Hhaſaelis, &
Jachzeja filius Tikvæ ſuſceperût illud: Me-
ſchullam verò, & Schabbetai Levitæ adju-
verunt illos:
15 Feceruntque ſecundum omnia hæc redu-
ces [illegible]
16 Nam electi viri Hhezra Sacerdos, & pri-
mani paternarum familiarum in familias
paternas ſuas hominibus expreſſi ſederunt
a die primo menſis decimi, ut examinarent
negotium illud;
17 Et determinarunt de viris habentibus u-
xores alienigenas uſque ad diem primum
menſis primi.
18 Et inventi ſunt ex Sacerdotibus permiſſi
qui habebant uxores alienigenas;
19 E filiis Jeſchuhhæ filii Jehotzadaki & co-
gnatis ejus, Mahhaſeja, & Elihhezer, & Ja-
rib, & Gedalja;
20 Qui adhibentes manus expulerunt uxo-
res ſuas, litando ex grege arietem pro rea-
tu ſuo.
21 Item e poſteris Immeris, Chanani & Ze-
badja; & e poſteris Charimi, Mahhaſeja,
Elija, & Schemahhja, & Jechiel, & Hhuz-
zija:
22 Et e poſteris Paſchchuris, Eljohhenai,
Mahhaſeja, Jiſchmahhel, Netaneel, Joza-
bad, & Elhhaſa.
23 Item ex Levitis, Jozabad & Schimhhi, &
Kelaja qui idem Kelita, Petachja, Jehuda,
& Elihhezer;
24 Et e muſicis, Eljaſchib;
25 Et ex oſtiariis, Schallum, & Telem, & Uri.
26 De Jiſraëlitis verò: e poſteris Parhhoſ-
chi, Ramja, & Jezija, & Malcija, & Mija-
min, & Elhhazar, & Malcija, & Benaja:
27 Item e poſteris Hhelami, Mattanja, Ze-
carja, & Jechiel, & Hhabdi, & Jeremoth, &
Elija:
28 Item e poſteris Zattu, Eljohhenai, Elja-
ſchib, Mattanja, & Jeremoth & Zabad, &
Hhaziza:
29 Et e poſteris Bebai, Jochanan, Chananja,
Zabbai, & Hhathlai:
30 Et e poſteris Bani, Meſchullam, Malluc, &
Hhadaja, Jaſchub, Scheal, & Ramoth.
31 Item e poſteris Pachath-moabi, ex Hhad-
na & Celale, Benaja, Mahhaſeja, Mattanja,
Betzaleel, & Binnui, ac Menaſche:
32 Item e poſteris Charimi, Elihhezer, Jiſ-
chija, Malcija, Schemahhja, Schimhhon,
Binjamin, & Malluc, & Schemarja:
33 Et e poſteris Chaſchumi, Mattenai, Mat-
tatta, Zebad, Elipheleth, Jeremai, Menaſche,
& Schimhhi:
34 Item e poſteris Bani, Mahhadai, Hham-
ram, & Uel, Benaja, Bedeja, Celuhu, Vanja,
Meremoth, Eljaſchib, Mattanja, Mattenai,
& Jahhaſau, & Bani, & Binnui, & Schimhhi,
& Schelemja, & Nathan, & Hhadaja, Mab-
nadbai, Schaſchai, Scharai, Hhazareel,
Schelemja, Schemarja, Schallum, Amarja,
& Joſeph:
35 Et e Nebonitis, Jehhiel, Mattitja, Zabad,
Zebina, Jaddau, Joël, & Benaja.
36 Omnes iſti duxerunt uxores alienigenas,
& dimiſerunt eas cum filiis.
37 § Ita habitaverunt ſacerdotes ac Levitæ & § Nechem. 8.
Jiſraëlitæ Jeruſchalaimis atque in regione
tota; novilunio autem menſis ſeptimi dum
erant Jiſraëlitæ in commorationibus ſuis,
38 Congregata eſt tota multitudo ſimul in a-
ream quæ eſt ab Oriente portæ ſacræ:
39 Et dixerunt Hhezræ legiſperito ut affer-
ret legem Moſchis traditam a Domino Deo
Jiſraëlis.
40 Tum afferens Hhezra ſacerdos legem co-
ram tota multitudine eorum tam virorum
quàm mulierum, & omnibus valentibus in-
telligere Legem novilunio menſis ſeptimi;
41 Legit in area quæ eſt ante portam ſacram
templi a prima luce uſque ad meridiem, co-
ram viris & mulieribus omnibus attenden-
tibus ad Legem.
42 Stabat autem Hhezra Legiſperitus in ſug-
geſtu ligneo qui fabricatus fuerat,
43 Adſtantibus ei Mattitja, & Schemahho,
Hhanaja, Urija, Chilkija, & Mahhaſeja ad
dexteram;
44 Ad ſiniſtram verò Pedaja, & Miſchaële,
Malcija, Chaſchumo, Chaſchabaddana, Ze-
carja, & Meſchullamo;
45 Cùm ſumeret Hhezra librum coram tota
multitudine, præſidens e ſuperiore loco in
conſpectu omnium.
46 Deinde poſtquam abſolviſſet legem om-
nibus ſtantibus; benedixit Hhezra Jehovæ
Deo maximo, Deo exercituum omnipotēti,
47 Et reſpondit omnis populus, amen; ela-
tiſque ſurſum manibus procidentes in ter-
ram adoraverunt Dominum.
48 Jeſchuahh quoque & Bani, & Scherebja,
Jamin, Hhakkub, Schabbethai, Hodija, Ma-
hhaſeja, Kelita, Hhazarja, Jozabad, Cha-
nan, Pelaja, & alii Levitæ
49 Docebant legem Domini in multitudine,
legentes legem Domini, & proponebant
ſinguli ea quibus lectio intelligeretur.
50 Deinde loquutus legatus Regis cū Hhez-
ra ſacerdote legiſperito ac Levitis docen-
tibus populum dixit, dies hic ſanctus eſt Do-
mino (flebant enim omnes cùm audiviſſent
Legem)
51 Et dixit Hhezra, Digreſſi ergo comedite
pinguiſſima quæque, & bibite dulcia, ac mit-
tite munera iis qui non habent,
52 (Sanctus enim eſt hic dies Domino) & no-
lite mœſti eſſe: nam Dominus gaudio afficit
vos.
53 Levitæ quoque denuntiarunt palàm om-
nibus dicentes, dies hic ſanctus eſt, nolite
mœſti eſſe:
54 Et abiverunt omnes ad comedendum &
ad bibendum epulandumq;, & mittendum
munera iis qui non habebant ut epularen-
tur, & magnificè lætati ſunt de verbis quæ
edocti fuerant.
55 Et congregati omnes Jeruſchalaimis ce-
lebrarunt lætitiam ſecundum diſpoſitionem
Domini Dei Jiſraëlis.

HHEZRÆ
Apochryphus Liber Secundus, qui vulgò quartus appellatur.

HIC liber generis eſt propheticì, continens objurgationes populi immorigeri, & promiſſiones Eccleſiæ glorioſæ per doctrinam Evangelii comparandæ Chriſto: deinde varia viſiones mirificas ſubnectens ad concionis ſuæ illuſtrationem, & ſeditionum malorum quæ Judæos opprimebant cauſas, venturorum ſigna, & formam uſque ad inſtaurationem Eccleſiæ per Chriſtum authorem boni in ſuos & mali in adverſarios: atque ab expectatione illius ſuos & fideles animos conſolatur.

Caput I.

1 Liber] Hi tres verſus primi generalem totius libri inſcriptionem continẽt: reliqua pars hujus capitis cum ſeq. cap. unam continet prophetiam: quamobrem duo hæc capita viſum eſt conjungere.

Hhezra] ex unguibus leonem, ut vulgo dici ſolet. nam quod inter Hhezram Prophetam & Sacerdotem quibuſdam viſum eſt diſtinguere, eſt inaniſsimum: quid enim aliud clamat generis recenſio quã hunc eundem ſacerdotem eſſe? Verùm quiſquis fuerit hic Pſeudohhezras, profectò ſui generis oblitus eſt cùm iſta ſcriberet. Quid enim ſibi volunt illa quæ vulgata lectio habet in principio ver. 2. filii Achijæ, filii Pinchaſi, filii Hheli? Atqui hoc non dixit authenticus Hhezra atq; ἀκίβδηλος cap. 7. Præterea quis neſcit Hhelin, Pinchaſum, & Achijam non eſſe de gente Elhhazaris, ſed Ithamaris procreatos? Quis verò huic libro tantam fidem deinceps arroget, qui in ipſa fronte nævos tam infames, & in re tam evidente mendacia tam puerilia (ne quid gravius dicam) animadverterit? Quiſquis es qui hunc librum legis, ſume authoritatem probandi atque judicandi ſermones ejus: non enim obſtringit fidem tuam illius authoritas, ſi qua eſt in tam craſsis erroribus. Ego verò a lectore peto ne ægrè ferat, ſi mutationum ſingularum (multa enim hic fuerunt permutanda ut res conformarentur aliquo pacto veritati) cauſas minutatim non attulerimus: quæ res infiniti laboris & temporis fuiſſet, neque verò utilitatem permagnam effeciſſet: nam ipſæ mutationes pio lectori ſe probaturæ ſunt qui adhibuerit aliquid judicii & diligentiæ. *Secundus*] Priorem qui volet quærere, laterem laverit: nam primum illum, authenticum Hhezræ librum longè poſtea fuiſſe ſcriptum oſtendit capitis 3. ἐπιγραφή: proximè præcedentem eadem ratio commonſtrat non eſſe habendum in illo numero. Niſi fortè ſecundum dicas poſuiſſe interpretem pro Hhebræa voce quæ poſteriorem ſonat, ut hoc nomine intelligas res poſteriores, hoc eſt poſt venturas, hoc libro explicari. 4 *Fuit*] Prophetia hæc duorum capitum, membra duo continet: prius eſt de Synagogæ veteris abdicatione, uſque ad verſum 38. poſterius de Eccleſiæ Chriſtianæ vocatione & conſtitutione glorioſa, ad finem uſque cap. 2. In priore membro ineſt conſultatio quædam Chriſti cum Propheta προσλαλητικῶς, uſque ad verſum 12. deinde prædicationis forma, verſ. reliquis. *Domini*] Jeſu Chriſti, qui ſermo & ſapientia eſt Dei Patris æterna, verus Deus verus homo: quamobrem Deum appellat Patrẽ, infr. 2. 5. & Hhezram fratrem, verſ. 38. hujus cap. & alibi ſæpe. *Dicendo*] hæc conſultatio, ac potius προθεωρία ſequentis prædicationis continet primùm ſententiæ ſummam in peccatorum exprobratione & judicii denuntiatione poſitam, verſibus 4. deinde confirmationem, 3. reliquis. 6 *Qui obliti mei ſacrificaverunt*] nempe majores multùm, hi verò plurimùm: quamobrem poſteris ſuis renuntiantes debent teſtatam facere juſtitiam Dei.

1 Liber Hhezræ prophetæ ſecundus, filii Serajæ, filii Hhazarjæ, filii Chilkijæ, filii Schallumi, filii Tzadoki, filii Achitubi,
2 Filii Amarjæ, filii Hhazarjæ, filii Merajothi, filii Zerachjæ, filii Hhuzzi, filii Bukki, filii Abiſchuhhæ, filii Pinchaſi, filii Elhhazaris,
3 Filii Aharonis ex tribu Levi; qui fuit deportatus in regione Medorum, regno Artaxerxis Regis Perſarum.
4 Fuit igitur verbum Domini ad me, dicendo,
5 Abiens renuntia populo meo facinora ipſorum, & ipſorum filiis iniquitates quas admiſerunt in me, ut renuntient poſteris,
6 Peccata majorum aucta in ipſis eſſe: qui obliti mei ſacrificaverunt diis alienis.
7 Nónne ego eduxi eos e terra Ægypti, e domo ſervitutis? ipſi autem irritaverunt me, & conſilia mea ſpreverunt.
8 Tu itaque excute comam capitis tui, & projice omnia mala ſuper ipſos; quoniam non obedivererunt legi meæ, etiamque populus iſte diſciplinam non accipit.
9 Quouſque tandem tolerarem iſtos, quibus tanta contuli beneficia?
10 Reges multos propter eos ſubverti; Parhhonem cum ſervis ejus & omnem exercitum ejus percuſſi:
11 Omnes gentes a facie eorum perdidi: in Oriente, provinciarum duarum; populos Tyrum & Tzidonem uſque diſſipavi, & omnes adverſarios eorum interfeci.
12 Tu ergo alloquere iſtos dicens, Hæc dicit Dominus,
13 Ego vos per mare traduxi, & plateas vobis jam olim munitas effeci; ducem vobis dedi Moſchen, & Aharonem ſacerdotem;
14 Lucem vobis columna ignis exhibui, & maxima miracula feci in vobis: vos autem mei obliti eſtis, ait Dominus.
15 Hæc ait Dominus exercituum, ‖ Coturnix vobis ſigno fuit, caſtris veſtris ut præſidium circumdedi eam, cùm illic murmuraretis,
16 Ac non triumpharetis in nomine meo de perditione inimicorum veſtrorum, ſed nunc adhuc etiam murmuratis.
17 Et ubi ſunt beneficia quæ præſtiti vobis? nónne in deſerto eſurientes inclamaviſtis me,
18 Dicendo, quare in deſertum iſtud adduxiſti nos? ut morte afficeres nos? præſtitiſſet nos ſervire Ægyptiis quàm mori in deſerto hoc:
19 ‖ Et condolens gemitibus veſtris dedi vobis man in eſcam, panem angelorum manducaſtis.
20 ‖ Nónne cùm ſitiretis, petram excidi, & fluxerunt aquæ ad ſaturitatem? propter æſtus ut foliis arborum obtexi vos?
21 Diviſi vobis regiones opimas, Cenahhanæos, & Perizzæos, ac Peliſchtæos a facie veſtra projeci: quid faciam vobis amplius? ait Dominus.
22 ‖ Hæc ait Dominus omnipotens, in deſerto cùm eſſetis ad fluvium amarum, ſitientes & blaſphemantes nomen meum,
23 Non ignem vobis immiſi pro blaſphemiis,

ras] in flumine Amorrhæo, inquit vulgata. Ego verò [illegible] morræo pro amaro, Conſulatur Moſche.

ſed mittens lignum in aquam dulces feci
ſontes.
24 'Quid tibi faciam, Jahhakob? noluiſti
obedire, Jehuda: transferam me ad alias
gentes,& exponam eis nomen meum,ut cu-
ſtodiant ſtatuta mea.
25 Quoniam me dereliquiſtis, ego quoque
vos derelinquam: quando petetis a me mi-
ſericordiam, non miſerebor:
26 Quando invocabitis me, ego non exaudi-
am vos: maculaſtis enim manus veſtras ſan-
guine,& pedes veſtri excurrunt impigrè ad
committenda homicidia.
27 Non me planè dereliquiſtis, ſed vos ipſos,
ait Dominus.
28 Hæc dicit Dominus omnipotens, nonne
ego vos rogavi, agens ut pater filios, & ut
mater filias, & ut nutrix parvulos ſuos,
29 Ut eſſetis mihi populus,& ego vobis Deus;
eſſetiſque mihi filii, & ego vobis pater?
30 Ita vos collegi ut gallina pullos ſuos ſub a-
las ſuas: modò autem quid facerem vobis?
projiciam vos a facie mea.
31 Oblationem cùm attuleritis mihi,avertam
faciem meam a vobis: dies enim feſtos ve-
ſtros, & neomenias, & circumciſiones re-
pudiavi.
32 Ego miſi ſervos meos Prophetas ad vos;
quos acceptos interfeciſtis, & laniaſtis cor-
pora eorum: ſanguinem eorum repoſcam,
ait Dominus.
33 Hæc dicit Dominus omnipotens, domus
veſtra deſerta eſt: projiciam vos ut ventus
ſtipulam,
34 Et filii non procreabunt,quoniam manda-
tum meum neglexerunt & fecerunt quod
malum videtur in oculis meis.
35 Tradam domos veſtras populo venturo,
qui cùm me non audiverint, credent; qui
cùm ſigna non oſtendero ipſis, facient præ-
cepta mea;
36 Qui cùm Prophetas non viderint, recor-
dabuntur iniquitates ſuas.
37 Teſtor populi venturi gratiam, cujus par-
vuli exultabunt lætitia, me quidem non vi-
dentes oculis carnis, ſed ſpiritu credentes
quæ dixi.
38 'Nunc verò frater aſpice quæ gloria,& vi-
de populum advenientem 'ab ortu;
39 (Quibus daturus ſum principatum Abra-
hami, Jitzchaki, & Jahhakobi, & Hoſche-
hhæ,& Hhamoſi,& Micæ, & Joëlis,& Hho-
badjæ, & Jonæ,
40 Et Nachumi, & Chabbakuki,Tzephanjæ,
Chaggai, Zecarjæ, & Malcaci) '& eum qui
Angelus Domini vocatus eſt.

Caput II.

1 'Hæc dicit Dominus, ego 'eduxeram
populum iſtum de ſervitute, eiſque
mandata dederam per ſervos meos
Prophetas; quos audire noluerunt, ſed irri-
ta fecerunt conſilia mea.
2 'Mater quæ iſtos genuit dicit eis, abite filii,
nam ego vidua & 'derelicta ſum.
3 Educaveram vos cum lætitia; ſed amiſi vos
cum luctu & triſtitia,quoniam peccaſtis co-
ram Domino Deo veſtro & feciſtis quod
malum videtur in oculis ejus.
4 Modò autem quid facerem vobis? ego vi-
dua ſum & derelicta: abite filii & petite a
Domino miſericordiam.
5 'Ego verò te, pater, teſtem invoco in ma-
trem filiorum iſtorum qui noluerunt teſta-
mentum meum ſervare,
6 Ut exponas eos confuſioni,matremque eo-
rum direptioni, ne progenies ſit eis,
7 Diſpergantur in gentes, nomina eorum de-
leantur e terra, quoniam ſpreverunt 'ſacra-
mentum jurisjurandi mei.
8 Væ tibi Aſchur, qui abſcondis iniquos pe-
nes te: ô gens improba, recordare quid fe-
cerim Sedomo & Hhamoræ,
9 Quorum ager jacet, piceis glebis & ag-
geſto cinere: ſic efficiam eos qui mihi non
auſcultarunt, inquit Dominus omnipo-
tens.
10 'Hæc edicit Dominus Hhezræ,Indica 'po-
pulo huic meo me daturum ipſis regnum
Jeruſchalaimorum quod daturus fueram
Jiſraëli,
11 Recepturum ad me gloriam 'illorum, &
daturum his tabernacula æterna quæ præ-
paraveram illis;
12 Lignum vitæ fore his, unguentum odora-
tiſſimum,hos neque labori neque fatigatio-
ni infeſtos fore,
13 Pergite ut accipiatis: rogate pro vobis, ut
dies paucos 'moremur; jam paratum eſt
regnum, vigilate.
14 Teſtare cœlum & terram; contrivi enim
malum & creavi bonum, ut vivo ego, ait
Dominus.
15 Mater, amplectere filios tuos, educa illos
cum lætitia ſicut columba, confirma pedes
eorum: quoniam te elegi, dicit Dominus.
16 Et excitans mortuos de locis ſuis,e monu-
mentis educam illos: quoniam agnovi no-
men tuum, Jiſraël.
17 Ne timeas,ô filiorum iſtorum mater; quo-
niam te elegi, dicit Dominus.
18 Mittam tibi adjutores ſervos meos Je-
ſchahhjam & Jirmejam, & 'quorum conſi-
lium ſanctificavi ac paravi tibi, ut arbores
duodecim gravidas variis fructibus,
19 Et totidem fontes fluentes lacte & melle,
ac montes ingentes ſeptem abundantes ro-
ſa & lilio; quibus gaudio explebo filios
tuos.
20 Viduam abſolve,pupilli cauſam age,egen-
ti da,orphanum tuere, nudum veſti,
21 Confractum & debilem cura, claudum ne
deride, defende mancum, & cæcum ad vi-
dendum claram lucem meam adhibe,
22 Senem & puerum intra muros tuos ſer-
va,
23 Mortuos ubi inveneris,involvês commen-
da ſepulchro; & dabo tibi 'primam ſedem
in reſurrectione mea.
24 Contine te & quieſce popule mi, nam re-
quies tua adventura eſt.

2 *Mater*] Eccleſia quæ iſtos genuerat ſemine incorrupto verbi, ut viverent Deo: expoſtulat autem cum illis, duobus verſibus,& eos admonet, ver.4.

Derelicta] a Deo, ſpirituali conjuge.

5 *Ego verò*] verba Chriſti, qui ut ſapientia æterna Patris ſtatuit quid ſit poenè, rebus ita conſtitutis, Synagoga & filiis ejus faciendum, tribus verſibus; & quid illius defenſoribus, ver.8.& 9.

7 *Sacramentum*] de quo Exod.24.

10 *Hæc edicit*] prædicatio hæc tria in univerſum complectitur, promiſſionem Eccleſiæ Chriſtianæ, 3.ver. propoſitionem documentorum ad Eccleſiam & liberos illius pertinentium, a verſ.15. ad verſ.38.& confirmationem, ſeq.[illegible]

Populo huic] advenienti, de quo ſuprà 1.38.& ſequentibus.

11 *Illorum*] Jiſraëlitarum,& totius veteris Synagogæ.

13 *Moremur*] bona illa promiſſa, quaſi dicat, ut brevi illa conſequamini. Pertinent autẽ ad filios hortationes hujus verſ. ad matrem verò hortationes verſ. 15.cum promiſſione verſ.16. quæ duo poſita πρὸς ἀλλήλοις [illegible] ſequentibus exornantur: hortatio uſque ad verſ.30 promiſſio verò ſequentibus.

18 *Quorum conſilium*] id eſt, Prophetas duodecim quorum poſuit nomina ſupra 1.39.& 40. Hæc autem ſic reſtituimus, ut locum eſſecerimus ſimpliciſſimum.

23 *Primam ſedẽ*] Id eſt regnũ, de quo ſuprà ver.10.

[illegible] continetur: priorem enim ponitur quædam narratio a [illegible] uſque ad verſ.10. deinde prædicatio, ad finem uſque [illegible] Chriſtus verba Dei patris expoſtulantis de Synagoga, [illegible] ſequentibus [illegible] Deum, [illegible] verſibus, ac po[illegible] cum Patre agentis de reprobatione Synagogæ, & flagella[illegible] eſſent, ver.quinque. *Eduxeram*] id eſt, ege[illegible] dixit ſupra 1.28. & ſequent. [illegible] non agno-

25 Nutrix bona, nutri filios tuos, confirma pe-
des eorum.
26 Puerorum quos dedi tibi nemo intereat;
eos enim ego repoſcam de manu tuâ.
27 Sed ne defatigeris: nam cùm advenerit
dies oppreſſionis & anguſtiæ, plorabunt &
mœrebunt alii, tu autem hilaris & gaudiis
copioſa eris.
28 Invidebunt gentes, ſed nihil adverſus te
poterunt, inquit Dominus.
29 Manus meæ protegent te, ne filii tui *tor-
menta experiantur.
30 Hilaris eſto mater cum filiis tuis, nam ego
eripiam te, dicit Dominus.
31 Filiorum tuorum qui dormiunt recordare,
quoniam ego eos educturus ſum e lateribus
terræ, & miſericordiam facturus eis, quia
miſericors ſum, ait Dominus omnipotens.
32 Complectere natos tuos uſq; dum veniam
& faciam eis miſericordiam: nam exube-
rant fontes mei, & gratia mea non deficiet
unquam.
33 Ego Hhezra præceptum acceperam a Do-
mino *in monte Chorebi, ut adirem Jiſraë-
lem: ſed cùm veni ad eos, reprobaverunt
me, & reſpuerunt mandatum Domini.
34 Ideoque vobis edico gentes quæ auſcul-
tatis & intelligitis, expectate *Paſtorem ve-
ſtrum requiem æternam daturum vobis:
nam in proximo ille eſt qui temporibus ul-
timis erat adventurus.
35 Parati eſtote ad præmia regni, cùm lux
perpetua lucebit vobis in æterna tempora.
36 Fugite umbram iſtius ſeculi, percipite ju-
cundiſſimam gloriam veſtram: ego teſtor
palam ſervatorem meum.
37 Commendatum donum percipientes hi-
lares eſtote, gratias agentes ei qui vos ad
regna cœleſtia advocavit.
38 *Agedum conſiſtite, & reſpicite numerum
obſignatorum ad convivium Domini,
39 Qui umbram effugientes ſeculi iſtius ſplē-
didas tunicas a Domino acceperunt.
40 Accipe, Tzijon, numerum tuorum, & re-
clude tuos veſtibus candidis indutos qui le-
gi Domini plenè obſequuti ſunt.
41 Filiorum tuorum quos optabas plenus eſt
numerus: roga Dominum penes quem im-
perium eſt ut ſanctificetur populus tuus qui
ab initio vocatus eſt.
42 Ego Hhezra vidi in monte Tzijonis tur-
bam magnam quam numerare non pote-
ram, omnium canticis collaudantium Do-
minum:
43 In quorum medio erat juvenis ſtatura cel-
ſus, eminens ſupra omneis alios, qui ſingu-
lorum capitibus imponebat coronas, & *eo
magis exaltabatur: ego autem tenebar mi-
raculo.
44 Tunc interrogans Angelum dixi, qui ſunt
hi, Domine?
45 Qui reſpondēs mihi dixit, hi ſunt qui mor-
talem tunicam deponentes immortalem in-
duerunt, & confeſſi nomen Dei modò co-
ronantur & accipiunt palmas.
46 Iterum dixi Angelo, Quis eſt juvenis ille
qui coronas imponit eis, & palmas in ma-
nus tradit?
47 Qui reſpondens dixit mihi, ille eſt Filius
Dei quem in ſeculo ſuo confeſſi ſunt.

29 *Tormēta*] quòd gehennam vulgata lectio habet, hoc certè libri novitatem omnino arguit: nam hæc vox in toto vetere Teſtamento hac ſignificatione minimè legitur.

33 *In monte Chorebi*] vide ut Moſchē alterum ſimulet hic ὑποκριτὴς: hoc verò nuſquam in probata ſcriptura legitur, ſed contrà Jehodæ ſacerdoti Hhezra p[illegible], Hhezræ 10.

34 *Paſtorē*] Chriſtum, ut appellatur a Prophetis paſſim.

38 *Agedum*] Confirmatio, ut diximus in ver. 10. fit primùm hypotypoſi & demōſtratione quadam fidei, quatuor verſ. deinde narratione viſionis, ver. 42. & ſequētibus.

43 *Eo magis*] id eſt, quò glorioſior erat, & ab Eccleſia cœleſti de ſalute piorū gratias agente amplius extollebatur laudibus.

48 Cùm itaque cœpiſſem magnificare eos
qui fortiter pro nomine Domini perſtite-
runt, edixit mihi Angelus, abi renuntia *po-
pulo meo, quales res & quàm mirabiles Do-
mini Dei videris.

Caput III.

1 *ANNO triceſimo ab urbe diruta, cùm
eſſem in Babylonia, *conturbatus ſui
recumbens in cubili meo, & cogitatio-
nes meæ obruerunt animum meum,
2 Quoniam videbam deſolationem Tzijonis,
& multitudinem eorum qui erant in Baby-
lonia.
3 Exagitato itaque Spiritu meo valde, cœpi
alloqui verbis timore conjunctis Altiſſi-
mum,
4 Dicens, Domine Jehova, ‖ tu verbo tuo ab
initio ſtatuiſti terram ſolus, & in ea paraſti
*populum:
5 ‖ Tu dediſti Adamo corpus mortuum (nam
ipſum quoque figmentum manuum tuarum
eſt) cumque inſufflaſſes in illud ſpiritum vi-
tæ, factus eſt vivens coram te:
6 Tu inducens eum in Paradiſum, quem dex-
tera tua conſeverat antequam ille veniret
in terram,
7 Mandaveras illi ut diligeret viam tuam:
ſed tranſgreſſus eſt illam; ideoque ſenten-
tiam tuliſti in illum mortis, & in poſteros il-
lius.
8 Ita natis gentibus, tribubuſque, & populis,
nationibuſque innumeris, ambulavit etiam
unaquæque gens arbitratu ſuo, & faciēntes
quod malum videtur in oculis tuis ſprevē-
runt præcepta tua.
9 Quapropter ſuccedente tempore induxiſti
diluvium in habitatores ſeculi, quo perdidi-
ſti eos:
10 Eveniſtque ſingulis eorum, ut Adę mors, ita
diluvium eis:
11 Unum verò ex eis dereliquiſti, Noachum
cum domo ipſius, unde juſti omnes.
12 Fuit autem cùm cœpiſſent multiplicari ha-
bitatores terræ in filios quamplurimos, un-
de populi ac gentes multæ diſperſi ſunt,
quando cœperunt iterum impietatem exer-
cere plus quàm priores:
13 Fuit, inquam, eis iniquè facientibus in
conſpectu tuo, ut eligeres tibi virum ex eis,
cui nomen Abraham,
14 Et diligens eum demonſtrares ei ſoli vo-
luntatem tuam.
15 Ac conſtitueres ei fœdus æternum, di-
cens ei te nunquam eſſe derelicturum ſe-
men ipſius.
16 Itaque dediſti ei Jitzchakum, Jitzchako
verò Jahhakobum & Hheſavum: e quibus
eligens Jahhakobum poſtquam Hheſavum
ſeparaviſti, abiit Jahhakob in multitudinem
magnam.
17 Fuitque cùm eductum ſemen ejus ex Æ-
gypto adduxiſſes ad montem Sinai,
18 Ut inclinans cœlos quateres terram, com-
moveres orbem, tremefaceres abyſſos, &
conturbares ſeculum,
19 Et pertranſiit gloria tua in partes qua-
tuor igne, & terræ motu, ventoque, & ge-
lu

[illegible] nube, dares ſemini Jahhakobi legem, &
generationi Jiſraëlis quod diligenter ob-
ſervaret.
20 Sed non abſtuliſti cor malignum ab eis, ut
ederet lex tua in eis fructum.
21 Cor enim malignum primus geſtavit A-
dam ex quo tranſgreſſione victus eſt, atque
etiam omnes qui nati ſunt ex eo:
22 Et facta eſt permanens infirmitas; adeóque
lex infirmitatis hærens cordi populi radice
peſſima, in qua diſcedente bonitate remã-
ſit malignitas.
23 Cùm autem procedentibus temporibus
anni completi eſſent, quibus ſuſcitaſti tibi
ſervum, nomine Davidem,
24 Indixiſti ei ut extructa civitate nomini
tuo offerrentur tibi in ea thus & oblatio-
nes:
25 Quod ubi factum fuiſſet annis multis, de-
reliquerunt te habitatores civitatis,
26 Omnino facientes ut fecerat Adam om-
neſque generationes ejus; & ipſi quoque
uſi ſunt maligno corde.
27 Quamobrem tradidiſti civitatem tuam in
manus inimicorum tuorum.
28 An verò melius faciunt habitatores Ba-
bylonis, ut propterea dominentur Tzijo-
ni?
29 Fuit enim ex quo veni huc ut impietates
innumerabiles viderim, & delinquentes
multos viderit anima mea his triginta an-
nis.
30 Quapropter deficit animus meus, quoni-
am video ut ſuſtines peccatores iſtos & par-
cis impiè agentibus; perdis autem populum
tuum conſervans inimicos tuos, quod non
ſignificaveras.
31 Nihil venit in mentem mihi cur *via hæc
immota relinqui debeat: nam an melius fa-
cit Babylon quàm Tzijon?
32 Aut an alia gens cognovit te præterquam
Jiſraël? aut ſi quæ nationes crediderunt tuis
fœderibus, ut fecit Jahhakob?
33 At horum merces non comparet, neque
labor attulit fructum ſuum: quacunque ve-
rò peragravi in gentibus, vidi eas abundan-
tes, quamvis immemores mandatorum tuo-
rum.
34 Nunc ergo expende ſtatera iniquitates
noſtras, & aliorum qui in hoc ſeculo habi-
tant: non invenietur profectò nominis tui
recordatio niſi in Jiſraële.
35 Ecquando non peccaverunt in conſpectu
tuo qui habitant terram? aut quæ gens ſic
obſervavit præcepta tua?
36 Hos quidem nominatim comperies ſer-
vaſſe mandata tua, gentes autem minimè
comperies.

Caput IIII.

1 Respondens verò mihi Angelus miſ-
ſus ad me, cui nomen *Uriel,
2 Dixit mihi, Graviſſimè ergo defecit a-
nimus tuus, quòd in ſeculo hoc compre-
hendere cogitas viam Altiſſimi.
3 Cui dicente me, ita Domine mi; reſpon-
dens ille mihi, tres *vias, inquit, miſſus ſum
ut oſtendam tibi, & tres ſimilitudines ut
proponam coram te:
4 E quibus unam ſi expoſueris mihi, ego vi-
ciſſim demonſtrabo tibi viam quam deſyde-
ras videre: & docebo te unde ſit cor malig-
num.
5 Cùm autem dixiſſem, eloquere Domine
mi; dixit mihi, abi pondera ignis pondus
quod referas mihi, aut metire flatum venti,
aut revoca mihi diem præteritum.
6 Tum reſpondente me & dicente, quis mor-
talium ea facturus eſſet de quibus rogas
me?
7 Dixit mihi, Si rogarem te dicendo, quantæ
habitationes ſunt in profundo maris? aut
quantæ venæ in abyſſo ima? aut quantæ venæ
aquarum ſunt in expanſo? aut qui ſunt exi-
tus *paradiſi?
8 Diceres mihi fortaſſe, in abyſſum non de-
ſcendi, ac ne in ſepulchrum quidem adhuc,
neque in cœlum aſcendi unquam:
9 Nunc autem non rogavi te niſi de igne, &
vento, & die quem præteriiſti, a quibus ta-
men ſeparari non potes, & non reſpondes
mihi de illis.
10 Deinde dixit mihi, tu quæ tua ſunt tecum
verſantia, non potes cognoſcere:
11 Et quomódo poſſet vas tuum capere viam
Altiſſimi, etiam ex corrupto exterius ſecu-
lo intelligere corruptionem *quæ evidens
eſt in conſpectu meo?
12 Me autem dicente illi, præſtiterat nos
non eſſe quàm adhuc vitam trahere inter
impios & pati; quamobrem verò non intel-
ligere:
13 Reſpondit mihi, dicendo, Profectus ſum
aliquando ad ſylvam arborum campeſtrem,
quæ iniverant conſilium dicentes,
14 Agite, eamus & bellum geramus in mare,
ut recedat coram nobis & faciamus nobis
ſylvas alias;
15 Similiterque fluctus maris; hi quoque ini-
verunt conſilium dicentes, Agite, aſcenda-
mus & debellemus ſylvas campi, ut ibi eti-
am conficiamus nobis aliam regionem.
16 Sed irritum fuit conſilium ſylvæ; ignis e-
nim veniens conſumpſit eam:
17 Et ſimiliter conſilium fluctuum maris; ob-
ſiſtens enim arena prohibuit eos.
18 Si ergo judex iſtorum eſſes, utrum priùs
abſolveres? aut utrum condemnares?
19 Cui ego reſpondens, utique inquam, va-
num conſilium iniverunt: terra enim data
eſt ſylvæ; & maris locus, ut ferat fluctus
ipſius.
20 Et ille mihi, Bene, inquit, judicaſti; &
quare non aptas tibi ipſi hoc judicium tu-
um?
21 Quemadmodum enim ſylvæ data eſt ter-
ra, & maris locus fluctibus ipſius; ſic habi-
tatores terræ quæ ſunt ſuper terram ea ſo-
lùm poſſunt intelligere, cœlites verò quæ
ſunt in cœlorum altitudine.
22 Tunc reſpondens dixi, oro te Domine ut
mihi detur mens intelligendi capax:
23 Non enim fuit animus rogandi de rebus
tuis ſuperioribus, ſed de iis quæ perva-
dunt nos quotidie: cur Jiſraël expoſitus ſit
gentibus opprobrio, & populus quẽ dilex-
iſti traditus nationibus impiis; cur Lex pa-
trum

7 Paradiſi] i. cœleſtis habitationis, ut nominatur in Teſtamento Novo, in Vetere autem nuſquam: ſic exponendum ex ver. ſeq.

11 Quæ] i. ſpiritualem corruptionem & inviſibilem, quam ſolus Deus novit qui in occulto videt.

[illegible] & ſpeciebus hujus adminiſtrationis; quas ſi non comprehendiſti te [illegible], non mirabile videri [illegible] hanc a te minimè comprehendi

23 [*conſtitutiones*] hæc prima Jehudæorum fabula, quam deinde amplificat cap. 14. Statuit enim omnia Legis exempla intercidiſſe, ut hoc pacto confirmet ſe inſpiratione Dei animatum (ut Moſchen alterum) eam reſtituiſſe populo diebus quadraginta exſcriptam: quaſi verè aut Legem Monarchia illa, quā Danijel vocat auream, ſuſtulerit, aut omnes ſervi Dei & Prophetæ tempore illo accuratè eam non conſervaverint. O hominis impudentiam! ſapientioris ſcilicet Danjele, infra 12.11.& 36.

trum noſtrorum interierit, & * conſtitutiones
ſcriptæ nuſquam habeantur,
24 Pereuntibus nobis e ſeculo tanquam lo-
cuſtis, vitaque noſtra ſtupori & pavori de-
dita, quaſi indigni eſſemus conſequi miſeri-
cordiam;
25 Quid item nomine ſuo de quo vocamur
facturus ſit: de his interrogavi.
26 Reſpondit autem ille mihi dicens, Quan-
doquidem ſcrutaris plurimùm & frequen-
ter admiraris, quòd adeò feſtinè ſeculum
hoc pertranſeat;
27 Certè non eſt capax ut reportet ea quæ
in futura tempora juſtis promiſſa ſunt, quo-
niam plenum injuſtitia eſt hoc ſeculum &
infirmitatibus.
28 Ea autem de quibus rogas enarrabo: nam
ſeminatum eſt malum, ſed nondum evenit
deſtructio ipſius.
29 Si ergo non evertatur quod ſeminatum
eſt, & non diſcedat e loco ubi ſeminatum
fuerat malum; non proveniet bonum ubi
ſeminatum fuerit.
30 Etenim granum mali ſeminis in corde A-
dami ſeminatum eſt ab initio: at quantum
impietatis generavit uſque adhuc, & gene-
raturum eſt uſque dum in aream deporte-
tur?
31 Jam verò æſtima apud te granum mali ſe-
minis quantam impietatis ſegetem gene-
raverit:
32 Quando ergo ſecatæ fuerint ſpicæ quæ
ſunt innumeræ, quàm magnum areæ acer-
vum tum primùm effecturæ ſunt?
33 Cùm autem reſponderem dicens, quomo-
do, & quando iſta? quare pauci ſunt & ma-
li anni noſtri?
34 Reſpondens ille edixit mihi, Tu ne præ-
feſtinans contendas ut ſis ſuperior Altiſ-
ſimo (feſtinares enim fruſtra ſuperior eſſe
ipſo) nam exceſſus tuus eſt maximus.
35 Nonne de his quando interrogaverunt
* juſti ipſi in ſuis cellis dicendo, Quouſque
ſic ſperaturus ſum? ecquando adventurus
eſt fructus areæ & mercedis noſtræ?
36 Reſpondens ad ea * Jeremiel Archange-
lus dixit, quando completus fuerit nume-
rus ſeminum veſtrorum:
37 Nam qui ſtatera ponderavit ſeculum, &
dimenſus eſt menſura, numeravitque tem-
pora accuratiſſimè, is non movet quicquam
nec præſtiturus eſt uſque dum præfixa men-
ſura impleatur.
38 Tunc ego reſpondi dicens, ô Domine Je-
hova, at nos etiam omnes pleni ſumus ini-
quitate.
39 Vide quæſo ne fortè propter nos non im-
pleantur juſtorum areæ, propter peccata
habitatorum terræ.
40 Reſpondens autem ille, abi, inquit, inter-
roga prægnantem an completis novem mē-
ſibus ipſius adhuc poſſit vulva ipſius partum
in ſeipſa continere:
41 Et dicenti mihi, non poteſt Domine, dix-
it ille, in ſepulchro cellæ mortuorum ſunt
cum vulva comparandæ:
42 Quemadmodum enim feſtinat puerpera
effugere neceſſitatem partus, ſic etiam hæ
ea quæ ſibi fuerint commendata feſtina-
bunt reddere.

35 [*Juſti ipſi*] hunc locū ita reddidimus, quia Hhebraiſmus ita fuit reddendus; animæ juſtorum, pro juſtis ipſis. Nam de piorum cùm viverent expoſtulatione hic agi evincit ipſa expoſtulationis forma. Cellas autem eorum ſic dicit, ut conclavia dixerat Jeſcha. 27.1. quem locum hic non dubitamus reſpicis: ſic infra 5.9.

36 [*Jeremiel*] hoc nomen in totis Bibliis non exſtat, ſed apud phanaticos Judæos eſt cognitum, & a Magis decantatum. Docti viderint.

43 Jam tibi demonſtrata ſunt ea quæ ab ini-
tio cupiebas cognoſcere.
44 * Ego verò proloquutus dixi, Si inveni
gratiam in oculis tuis, ſi fieri poteſt, ſi ido-
neus ſum,
45 Demonſtra mihi utrum plura eventura
ſint quàm præterita, an verò plura præteri-
ta quàm futura ſint.
46 Quid præteriverit ſcio, quid autem futurū
ſit ignoro.
47 Tum ille edixit mihi, Conſiſte ad dexte-
ram, & demonſtrabo tibi rem ſimilitudi-
ne.
48 Conſiſtens itaque vidi quòd ecce fornax
ardens tranſivit ante me; fuit autem cùm
tranſeuntem flammam vidiſſem, quòd ecce
ſupereſſet fumus:
49 Poſtea tranſiens ante me nubes plena a-
quæ imbrem demiſit impetu; cumque tran-
ſiviſſet impetus pluviæ, ſuperfuerunt ex ea
guttæ:
50 Et dixit ille mihi, Cogita apud te; ut plu-
via ampliùs abundavit guttis & ignis fumo,
ita menſuram eorum quę præterierunt am-
plius abundare; quæ autem inſuper ventu-
ra ſunt, cum guttis & fumo comparari.
51 Quamobrem ego orans dixi, putáſne me
victurum uſque ad dies illos? & quid erit di-
ebus illis?
52 Reſpondens autem ille mihi dixit, Signo-
rum de quibus me interrogas partem poſ-
ſum tibi indicare: de vita autem tua non
ſum miſſus ut dicam tibi; neſcio.

Caput V.

1 De ſignis igitur, ecce dies venturi ſunt
quibus deprehendentur habitatores
terræ * in cenſu multo; ſed abſcondita
veritatis via ſterilis erit a fide regio,
2 Et multiplicabitur injuſtitia ſuprà quàm
nunc vides, & quàm olim fuiſſe audiveris.
3 Eritque * cùm primùm veſtigium appone-
tur, ut regio quam nunc regnare vides con-
ſpiciatur deſerta.
4 Nam ſi vitam tibi dederit Altiſſimus, vide-
bis poſt tertiam tubam, relucentem ſubitò
Solem noctu, & Lunam interdiu:
5 Et tanquam ligno ſanguinem ſtillante, &
lapide edente vocem ſuam populi commo-
vebuntur
6 Cùm regnabit is quem non ſperant habita-
tores terræ, & volucres emigrabunt:
7 Mare autem Sedomi piſces ejiciet, & vo-
cem edet noctu quam non noverunt multi,
adeò ut omnes audiant vocem ejus.
8 Et ſolitudo fiet locis multis, velut igne fre-
quenter immiſſo: etiam beſtiæ agreſtes e-
migrabunt, & mulieres ex menſibus labo-
rantes parient monſtra:
9 Tanquam ſi in dulcibus aquis inveniantur
ſalſæ, ita amici omnes inter ſe pugnabunt
& tunc latebit prudens, & intelligens ſepa-
ratus manebit tanquam in cella ſua con-
ditus,
10 Et quæſitus a multis non invenietur; ſed
multiplicabitur injuſtus & incontinens ſu-
per terram.
11 Adeò ut ſi rogent incolæ regionis unius
incolas alterius, dicentes, Nónne apud vos
aliquis

aliquis tranſit juſtitiam colens, qui juſtè fecerit: hoc negent illi.

12 Quapropter erit illo tèmpore, ut quamvis ſperent homines, non conſequantur; quamvis laborent, non dirigantur viæ ipſorum.

13 Hæc ſigna ut indicarem tibi permiſſum eſt mihi: ſed ſi orans iterum & flens, ut modò feciſti, jejunaveris diebus ſeptem, adhuc iſtis majora audies.

14 Me autem evigilante corpus meum exhorruit valde, laboravitq; anima mea adeò ut deficeret:

15 Ideò tenens me angelus qui venerat & alloquutus fuerat me, confirmavit me, atque in pedes ſtatuit me.

16 Fuit autem ſecunda nocte, ut veniens ad me Schealtiel princeps populi diceret mihi, ubinam fuiſti? & quare eſt vultus tuus triſtis?

17 An neſcis tibi creditum eſſe Jiſraëlem in regione deportationis ſuæ?

18 Exurge ergo, & guſta cibum, ac ne derelinquas nos, ut paſtor gregem ſuum lupis, in manu malignorum.

19 Cui dixi, diſcede a me, neque propiùs accedito me: auſcultans itaque ut dixeram, diſceſſit a me.

20 Ego verò jejunavi diebus ſeptem, ejulans & plorans, ſicut mandaverat mihi Uriel Angelus.

21 Fuitque poſt dies ſeptem, cogitationibus cordis mei angentibus me iterum valde,

22 Ut reciperet anima mea ſpiritum intelligentiæ, iterumq; inciperem loqui ſermones coram Altiſſimo, dicens,

23 °Domine Jehova, ex omni ſylva terræ & omnibus arboribus ejus °vineam unicam elegiſti;

24 Et ex omnibus terris orbis elegiſti °foveam unam tibi; & ex omnibus floribus orbis tibi °lilium unum elegiſti;

25 Et ex omnibus abyſſis maris ° plenum rivum unum tibi elegiſti; & ex omnibus civitatibus ædificatis, tibi ipſi ſanctificaſti Tzijonem;

26 Et ex omnibus creatis volatilibus nominatim elegiſti tibi °columbam unam, & ex omnibus formatis pecoribus proſpexiſti tibi de °ove una;

27 Et ex omnibus multiplicatis populis unum tibi populum comparaſti; & unam ex omnibus probatam legem donaſti huic populo dilecto tuo.

28 Nunc autem Domine, quare unum hunc pluribus tradidiſti? quare ſtatuiſti ſuper unã hanc °radicem arbores alias, & diſperſiſti unicum tuum in multos?

29 Et conculcant eum qui contradicunt promiſſis tuis, quique tuis fœderibus non credunt?

30 Etenim ſi ullo pacto odiſti populum tuum, tuis manibus debuit caſtigari.

31 Fuit verò cùm eloquutus eſſem ſermones iſtos, ut miſſus ad me Angelus qui antè venerat ad me præterita illa nocte,

32 Diceret mihi, audi me & inſtituam te, attende ad me & plura exponam tibi.

33 Me autem dicente, loquere Domine mi: ‖ Valde, inquit ille mihi, animus tuus extra te rapitur causâ Jiſraëlis: an verò plus eum diligis quàm qui fecit eum?

34 Non Domine, inquam ego; ſed ex dolore ita loquutus ſum: torquent enim me renes mei omnibus horis, cupientem tenere viam Altiſſimi, & inveſtigare partem judiciorum ejus.

35 Tum dixit ad me, non potes: & ego, quare Domine? quorſum igitur natus ſum? aut cur vulva matris meæ non effecta eſt mihi ſepulchri loco ut non viderem laborem Jahhakobi, & defatigationem gentis Jiſraëliticæ?

36 Qui dixit mihi, numera mihi quæ nondum evenerunt, collige mihi diſperſas guttas, & viriditati reſtitue flores aridos,

37 Et aperiens mihi clauſas ſpecus produc ventos incluſos in eis, demonſtra mihi vocis imaginem; & tunc oſtendam tibi laboris iſtius cauſam quam rogas videre.

38 Cui ego, Domine Jehova, ecquis verò eſt qui hæc ſcire poſſit, niſi °qui cum hominibus habitationem non habet?

39 Ego autem inſipiens ecquî poſſem de his dicere de quibus interrogaſti me?

40 Itaque dixit mihi, quemadmodum non potes facere unum horum quę dicta ſunt, ita non potes perveſtigare judicium meum, aut charitatis officia quæ promiſi me facturum populo °in fine.

41 Cui ego, Atqui ecce Domine, tu propinquus es iis qui in fine futuri ſunt: quid ergo facturi ſunt ii qui fuerunt ante me, aut nos, aut ii qui ſunt ſequuturi nos?

42 Et ille, Coronæ, inquit, ſimile effeci judicium meum: ut non eſt ulla poſtremorum tarditas, ſic nulla eſt primorum velocitas.

43 Tum ego reſpondens dixi, Annon poteras facere unà eos qui facti fuerunt, qui ſunt, & qui futuri ſunt, ut celeriùs judicium tuum oſtenderes?

44 Reſpondens autem ille mihi dixit, non poteſt res creata feſtinare præ creatore, neq; unà ſuſtinere ſeculum eos qui creandi ſunt in ipſo.

45 Cui ego, ſicut dixiſti, inquam, ſervo tuo te authorem vitæ indidiſſe vitam creaturis unà creatis a te, & ſuſtinuiſſe creaturam; poſſet etiam nunc portare præſentes unà.

46 Tunc edixit mihi, interroga mulieris vulvam dicendo ei, ſi paris, quare per tempora? & roga eam ut edat denos unà.

47 Me autem dicente, non utique poterit, ſed per tempora:

48 Et ego, inquit ille, ſtatui *quaſi* vulvam terræ iis qui ſeminati ſunt in terra per tempora pariendis:

49 Quemadmodum enim ea non parit infantes qui deni ſint, ſic ego diſpoſui a me creatum ſeculum.

50 Tum interrogavi dicens, cùm jam aperueris mihi viam, proloquar coram te: nam ecce mater noſtra, quam dixiſti mihi adhuc juvenem eſſe, jam ſenectuti propinqua eſt.

51 Reſpondens autem ille mihi dixit, interroga eam quæ parit ut dicat tibi,

52 Et dicito ei, quare ii quos nunc paris non ſunt pares prioribus, ſed minores ſtatura?

38 *Qui cum*] .i. Deus, periphraſticè, ut Danijel. 2.11.

40 *In fine*] id eſt, tandem, ex uſu Hebræorum: ſed vide hominis argutiam, qui ineptis ſophiſmatis cũ Deo voluit παραϲυλλογίζεσθαι ex ambiguo. Nam dicente Deo ποιεῖν τῷ λαῷ ἐν τέλει, hic ita interpretatur ut ſi dixiſſet Deus λαῷ τῷ ἐν τέλει: atque hinc ſequens objectio.

53 Illa enim dictura eſt tibi, alii ſunt qui in juventutis robore nati ſunt, & alii qui ſub tempus ſenectutis deficiente matrice ſunt nati.
54 Conſydera tu ipſe quoque minore ſtatura vos eſſe quàm ii qui anteceſſerunt vos,
55 Et qui poſt vos venturi ſunt minores fore vobis, quaſi jam ſeneſcentibus creaturis, & robur juventutis prætereuntibus.
56 Et ego, rogo te, inquam, Domine, ſi inveni gratiam in oculis tuis, demonſtra ſervo tuo per quem viſites creaturas tuas.

CAPUT VI.

1 TUNC ille mihi, ab initio, inquit, orbis terrarum, imò antequàm ſtarent proceſſus ſeculi, & antequàm ſpirarent ventorum cœtus,
2 Antequàm perſonarent voces tonitruum, antequàm ſplenderent nitores coruſcationum, antequàm ſtatuerentur fundamenta paridiſi,
3 Antequàm ſpectarentur decori flores, antequàm ſtatuerentur ignotæ virtutes, antequàm colligerentur innumerabiles exercitus Angelorum,
4 Antequàm extollerentur alta aëris ſpatia, & antequàm nominatim definirentur menſuræ cœlorum, & antequam arderent camini Tzijone,
5 Antequàm inveſtigarentur præſentes anni, & antequàm a me abalienarentur eorum qui nunc peccant inventiones, & ſeorſim conſignati eſſent qui theſaurum fidei compararunt,
6 Jam tum cogitaveram; omnia facta ſunt per me ſolum, ac non per alium; * eorumque finis per me, ac non per alium eſt diſpoſitus.
7 Cùm autem proloquens dicerem, quæ erit ſeparatio temporum? aut quando erit prioris finis, & ſequentis initium?
8 Dixit mihi, Ab Abrahami uſque ad Jitzchaki tempus, quando genitis ab eo Jahhakobo & Hheſavo manus Jahhakobi teneret ab initio calcaneum Hheſavi:
9 Ut finis hujus ſeculi fuit Hheſavi calcaneum; & ut principium ſequentis, manus Jahhakobi.
10 Inter calcaneum & manum aliud noli quærere, Hhezra.
11 Ego verò proloquutus dixi, Domine Jehova, ſi inveni gratiam in oculis tuis,
12 Oro ut demonſtres ſervo tuo finem ſignorum tuorum, quorum partem mihi demonſtraſti præcedente nocte.
13 Et reſpondens ille dixit mihi, ſurge in pedes tuos, & audies vocem ſonitus ampliſſimam,
14 Et fiet quædam velut commotio, quamvis locus in quo ſtas non commovebitur.
15 Ideò cùm loquetur, ne expaveſcito; quoniam verbum de fine a fundamento terræ intelligitur,
16 Et de ſermonibus iſtis tremiſcit & commovetur: ſcit enim oportere ut finis eorum commutetur.
17 Fuit autem his auditis cùm ſurrexiſſem in pedes, ut audirem quòd ecce vox loquebatur, cujus ſonus par erat ſono aquarum multarum,
18 Dicens, ecce dies veniunt, eritque cùm appropinquare incipiam ut viſitem habitatores terræ iſtius,
19 Et cùm quæſtionem habere incipiam de iis qui injuſtè nocuerunt injuſtitia ſua, poſtquam ſuppleta fuerit humilitas Tzijonis.
20 Cùm ergo ſeculum hoc reſerabitur quod tranſire incipit, hæc ſigna faciam: libri aperientur coram cœlo adeò ut omnes videant ſimul:
21 Et infantes anniculi edent voces ſuas, prægnanteſque parient immaturos partus ternûm & quaternûm menſium, qui vivent & ſuſcitabuntur:
22 Apparebuntque repentè loca ſata ſemente vacua, & plena promptuaria ſubitò invenientur inania:
23 Et tuba clangens perſonabit; qua audita omnes ſubitò expaveſcent.
24 Eritque illo tempore ut amici debellent alii alios tanquam inimici, adeò ut expaveſcente ex his terra venæ fontium conſiſtant & non decurrant horis tribus.
25 Tunc erit ut quiſquis derelictus fuerit ex omnibus iſtis quæ prædixi tibi ſervetur ille, & videat ſalutem meam finemque veſtri ſeculi:
26 Videantque homines qui recepti fuerint, qui mortem non guſtaverint a nativitate ſua, quando mutabitur cor habitatorum & convertetur in mentem aliam.
27 Delebitur enim malum, & extinguetur dolus:
28 Florebit autem fides corruptione victa, & oſtendetur veritas quæ infructuoſa fuerat tamdiu.
29 Fuit autem cùm alloquutus eſſet me, ut ego pauliſper intuerer in eum ante quem ſtabam:
30 Quapropter dixit mihi, hæc veniens oſtendam tibi tempore venturæ noctis alterius.
31 Si ergo denuo jejunans diebus ſeptem de integro rogaveris, renuntiabo tibi majora iſtis denuo qua die audivero.
32 Nam exaudita eſt vox tua ab Altiſſimo; vidit Deus fortis rectum conſilium tuum, & proſpexit caſtitatem quam a juventute tua habuiſti:
33 Propterea miſit me ut his omnibus demonſtratis tibi dicerem, Confide & noli timere:
34 Sed noli præfeſtinatione, ut prioribus temporibus, cogitare res vanas; ne præfeſtinando aberres a cognitione venturorum temporum.
35 Itaque fuit poſtea ut flerem iterum jejunaremque diebus ſeptem, ſuppleturus tres hebdomadas quæ fuerant indictæ mihi.
36 Fuit verò octava nocte, ut animo meo de integro turbato in me inciperem loqui coram Altiſſimo,
37 (Inflammabatur enim ſpiritus meus valde, & angebatur anima mea)
38 Et dicerem, Domine, tu loquutus es ſolummodo initio creationis die primo, dicendo, || fiat cœlum & terra; & verbo tuo opus perfectum eſt. | Gen.
39 Cumque eſſet Spiritus ubi tenebræ circun-

6 *Eorumq; finis*] Nempe deſinentium priorum temporum deſinens, & ineuntiū incipiens: nam fines ſeu extremitates duę ſunt temporū rerumque omniū quæ menſura conſtant: quo modo accipi oſtendit verſus ſequens. Reſponſum autem planiſsimè a nobis redditum nemo non videbit oculatus.

conſervabantur & ſilentium erat, ſonus hu-
manæ vocis nondum erat effectus a te:
40 Tunc edixiſti de theſauris tuis proferri lu-
men lucidum, quo appareret opus tuum.
41 Tu die ſecundo creaſti aërem expanſi, &
imperaſti ei ut diſtingueret diviſionemque
ſtatueret inter aquas, ut pars earum ſurſum
recederet, pars verò maneret deorſum.
42 Tu die tertio imperaſti aquis ut congre-
garentur in partem *ſeptimam terræ; ſex
verò partes illius ſiccas conſervaſti, ut ex-
iſterent ex iis quæ adminiſtri tui ſeminata a
Deo colerent.
43 Verbo enim procedente ex te ſtatim fie-
bat opus.
44 Proceſſit itaque ſubitò fructuum multitu-
do immenſa, deliciæ guſtus multiformes,
& flores colore non imitabili, & odora-
menta odore impervestigabili: hæc die ter-
tio facta ſunt.
45 Tu quoq; die quarto imperaſti eſſe ſplen-
dentem Solem, lucentem Lunam, ſtellas diſ-
poſitas,
46 Mandans eis ut ſervirent homini qui for-
mandus erat.
47 Tu quinto die dixiſti parti ſeptimæ ubi e-
rat aqua congregata ut procrearet anima-
lia, volucres & piſces: atque ita factum eſt.
48 Aqua muta & inanima, quæ Dei nutu ju-
bebatur animalia profundebat, ut ex eo mi-
rabilia facta tua nationes enarrarent.
49 *Tunc autem reſervaſti duo animantia,
quorum unum vocaſti *Bahamoth, alterum
Livjathan;
50 Et ſeparaſti ea unum ab altero: non enim
ſeptima pars, ubi erat aqua congregata, po-
terat capere ea ſimul.
51 Itaque dediſti Bahamothis unam partem
quæ tertio die ſiccata fuerat ut habitaret in
ea ubi ſunt montes mille:
52 Livjathani verò dediſti ſeptimam partem
humidam, & ſervaſti ipſum ut devoret quos
& quando voles.
53 Sexto autem die imperaſti terræ ut pro-
crearet coram te jumenta, beſtias, & repti-
lia:
54 Atque inſuper Adamum feciſti ducem
omnibus quæ feceras, ex quo educti ſumus
nos omnes & populus quem elegiſti.
55 Hæc autem omnia dixi coram te Domine;
quia propter nos creaſti ſeculum;
56 Reſiduas autem gentes ab Adamo ortas
dixiſti nihil eſſe, aut ſalivæ ſimiles eſſe, &
quaſi ſtillis vaſe decidentibus comparaſti
abundantiam earum.
57 At nunc ecce, Domine, gentes iſtæ quæ
nihilo deputatæ ſunt, cœperunt dominari
nobis ac devorare nos:
58 Et nos populus tuus quem vocaſti primo-
genitum, unigenitus, cujus es zelotypus,
traditi ſumus in manus eorum.
59 Quòd ſi propter nos creatum eſt ſeculum,
quare non poſſidemus hæreditatem noſtrã
cum ſeculo? quouſque tandem?

42 *Septimam*] Hîc ab hiſtoria Moſis in traditiones Jehudæorum delabitur, unde circumſcriptio hæc profecta eſt: ſic vers. 47.

49 *Tunc autem*] En ad viciniæ Jehudæorum fabulas, quas hîc Propheta (ſi Deo placet) addidit ſerio. Non intellexerunt Jehudæi quid ſignificent verba Dei Ijobi cap. 41. ignorantiæ autem ſuæ audaciam adhibentes ducem, has fabulas commenti ſunt, quas hîc Propheta amplectitur, eosque ſecutus eſt.

Bahamoth] ſic legendum, non autem Henoch: ut Ijobi locus oſtendit, & Jehudæorum fabulæ.

Caput VII.

1 Fuit autem cùm finiſſem eloqui verba
hæc, ut miſſus ad me Angelus qui miſſus
fuerat ad me antecedentibus noctibus,
2 Ediceret mihi, ſurge Hhezra, & audi ſer-
mones quos veni eloquuturus ad te.
3 Me autem dicente, loquere Deus mi; dix-
it mihi, mare poſitum eſt in ſpatioſo loco a-
deò ut ſit altum & immenſum:
4 Eſt autem ei acceſſus in anguſto portu, ubi
ſimile eſt fluminibus.
5 Quis enim unquam velit ingreſſus mare ex-
periri ipſum aut dominari ipſi, niſi tranſeat
per anguſtum in latitudinem ipſius? quomo-
do alioqui venire poterit?
6 Item alterum exemplum: civitas ædifica-
ta eſt & ſita in campeſtri loco, quæ plena eſt
bonorum omnium:
7 Introitus ejus anguſtus eſt & in præcipitio
poſitus, verſante a dextera quidem igne, a
ſiniſtra verò aqua alta,
8 Adeò ut ſemita unica ſit inter hæc poſita,
puta inter ignem & aquam, quæ ſemita non
capit niſi ſolummodo veſtigium hominis.
9 Si ergo dabitur civitas hæc homini in hære-
ditatem; ſi nunquam ille periculum quod
antè poſitum eſt tranſeat, quomodo perci-
piet hæreditatem ſuam?
10 Cùm autem dixiſſem ad hęc, ita eſt Domi-
ne; dixit mihi, ſic etiam eſt pars Jiſraëlis:
11 Nam propter eos feci ſeculum: ſed quan-
do tranſgreſſus eſt Adam conſtitutiones me-
as, tum adjudicatum eſt ei illud quod factũ
eſt.
12 Et facti ſunt introitus hujus ſeculi anguſti,
dolore infeſti, & laborioſi; pauci, inquam,
& mali, & periculorum pleni, & labore o-
peroſo cincti:
13 Alterius enim ſeculi introitus ſpatioſi &
ſecuri ſunt, & afferentes immortalitatis fru-
ctum.
14 Quamobrem ſi nunquam ingreſſi fuerint
homines viventes anguſta hæc & vana loca,
non poterunt ea recipere quę repoſita ſunt.
15 Nunc ergo quare conturbaris quòd cor-
ruptibilis es? & quid eo moveris quòd
mortalis es?
16 Quare non præcipis animo tuo quod futu-
rum eſt, ſed in præſente hæres?
17 Tunc ego reſpondens dixi, Domine Jeho-
va, ecce diſpoſuiſti Lege tua ut juſti hæc
poſſideant hæreditariò, impii autem pere-
ant.
18 Juſti autem ferunt res anguſtas pro eo
quòd ſperabant ſpatioſa: *qui enim impiè
geſſerunt, at hi anguſtias patiuntur, nec ſpa-
tioſa viſuri ſunt.
19 Sed dixit mihi, non eſt judex ſuperior Deo,
neque intelligentior Altiſſimo.
20 Pereunt multi in præſentia, quia negligitur
Lex Dei quæ propoſita eſt.
21 Mandavit enim Deus omnino venienti-
bus quando venerunt, quid faciendum vi-
tam habituris, & quid obſervandum ne pœ-
nas luerent:
22 Hi autem non perſuaſi contradixerunt ei,
& propoſuerunt ſibi cogitationes vanas,
23 Et circundantes ſibi cohortes delictorum
dixerunt de altiſſimo non eſſe ipſum, & vi-
as ejus non agnoverunt:
24 Et ſpernentes Legem ejus ſponſiones ei
factas abnegarunt, & conſtitutionibus ejus
non habentes fidem opera ejus minimè
perfecerunt.

18 *Qui enim*] Quaſi dicat, utrum impietas populo tuo ineſt, ac non magis gentibus exteris? ut ſuprà 3.28.

25 Propterea, ô Hhezra, vacua vacuis, &
plena plenis.
26 Ecce tempus veniet, & erit cùm venerint
ſigna quæ prædixi tibi, ut appareat * ſponſa,
& emergens ea demonſtrabitur quæ nunc
obducitur terrâ,
27 Et quiſquis liberatus fuerit a prædictis ma-
lis videat facta mirabilia mea.
28 Revelabitur enim filius meus Jeſus cum
iis qui ſequuntur ipſum, & recreabuntur qui
relicti fuerint annis * quadringentis.
29 Erit autem his annis exactis, ut moriatur
filius meus Chriſtus, & * viventes omnes,
30 Et ſeculum convertatur diebus ſeptem in
antiquum ſilentium, quale fuit judiciis an-
tecedentibus, ita ut nemo ſuperſtes dere-
linquatur.
31 Sed erit elapſis diebus ſeptem, ut mori-
ente corrupto ſeculo illud ſeculum quod
nondum vigilat excitetur,
32 Reddente eos terra qui dormiunt in ipſa,
& pulvere eos qui in illo ſilentio habitaut, &
cellis reddentibus cadavera quæ ſibi fue-
rint commendata.
33 Tunc apparebit Altiſſimus inſidens judici-
ali throno, & præterlapſis miſeriis recipi-
entur illi qui patientia uſi fuerint longani-
ma.
34 Nam judicium ſolum remanebit, veritas
ſtabit, & fides revaleſcet,
35 Unde operæ pretium ſubſequetur, & mer-
ces oſtendetur, & juſtitia erit pervigil, nec
injuſtitia amplius dominabitur.
36 Dixi autem, pater Abraham pro Sedomi-
tis oravit, & Moſche pro majoribus qui in
deſerto peccaverunt,
37 Et *Jehoſchuahh* ſucceſſor ejus pro Jiſraële
in diebus Hhacanis, & Schemuel,
38 Et David pro confractione, & Schelomo
pro iis qui venerunt ad ſanctum locum,
39 Et Elija pro iis qui pluviam acceperunt,
& pro mortuo ut reviviſceret,
40 Et Chizkija pro populo diebus Sancheribi,
multi denique pro multis.
41 Si ergo modò cùm increvit corruptio &
injuſtitia multiplicata eſt, oraverint juſti
pro impiis; quare nunc etiam non ſic futu-
rum eſſet?
42 At ille mihi reſpondens dixit, præſens ſe-
culum non eſt finis, gloria in ea verſantes
frequenter manet; propterea illi pro inva-
lidis oraverunt.
43 Dies enim judicii futurus eſt finis tempo-
ris iſtius, & initium temporis futuræ im-
mortalitatis, quo perierit corruptio,
44 Soluta fuerit intemperantia, abſciſſa in-
credulitas, excreverit juſtitia, exorta fue-
rit veritas,
45 Nam tunc nemo poterit eum qui periit
ſervare, nec eum qui vicit perdere.
46 Ego verò reſpondens, hic eſt, inquam, ſer-
mo meus quem ſemper habui, melius futu-
rum fuiſſe non dari terram Adamo, aut ea
jam data coërceri ipſum ut non peccaret.
47 Quid enim prodeſt hominibus hic in tri-
ſtitia vivere, & poſt mortem ſupplicium ex-
ſpectare?
48 O tu quid feciſti, Adam? quod enim tu
peccaſti non eſt factus tuus ſolius caſus, ſed
& noſter qui ex te provenimus.
49 Quid enim prodeſt nobis quòd promiſſa
eſt nobis immortalitas? nos verò mortis o-
pera egimus.
50 Quòd prædicta eſt nobis ſpes perennis?
nos verò peſſimè evanuimus.
51 Quòd repoſita ſunt nobis habitacula ſani-
tatis & ſecuritatis? nos verò malè conver-
ſati ſumus.
52 Quòd propoſita eſt gloria Altiſſimi pro-
tegens eos qui conſyderatè inceſſerunt? nos
autem peſſimis viis ambulavimus.
53 Quòd oſtenditur paradiſus cujus fructus
incorruptus perſeverat, in quo eſt ſecuritas
atque curatio?
54 Nos verò non ingrediemur, ut qui in locis
ingratis converſati ſimus.
55 Quòd præ ſtellis fulgebunt facies eorum
qui abſtinuerint ſe? noſtræ autem facies te-
nebris nigriores erunt,
56 Quia viventes non cogitavimus quando
faciebamus iniquitatem, nos poſt mortem
incepturos pati.
57 Tum ille reſpondens dixit, hæc cogitatio
eſt certaminis quo certaturus eſt homo qui
in terra naſcitur,
58 Ut ſi victus fuerit patiatur quod dicis; ſin
autem vicerit, percipiat quod dico:
59 Hæc enim vita eſt quam Moſche cùm vi-
veret indixit populo, dicens, elige tibi vi-
tam ut vivas.
60 Verùm non crediderunt ei, nec Prophetis
poſt eum, ac ne mihi quidem cùm alloquu-
tus ſum ipſos,
61 Non futuram fuiſſe triſtitiam eis perditio-
ne ipſorum; ſed futurum gaudium, ſicut fu-
turum eſt eis quibus perſuaſa eſt ſalus.
62 Hic ego reſpondens dixi, Scio Domine,
Altiſſimum vocari miſericordem, eò quòd
miſeretur eorum qui nondum venerunt in
ſeculum,
63 Quodque miſeretur eorum qui conver-
tunt ſe ad legem ipſius:
64 Et longanimem eſſe, eo quòd longanimi-
tatem exhibet peccatoribus quaſi ſuis ope-
ribus:
65 Et munificum eſſe, eò quòd donare vult
cuique prout res exigunt:
66 Et plurimùm miſericordem, eò quòd ma-
gis ac magis multiplicat miſericordias iis
qui præſentes ſunt, qui præterierunt, & qui
futuri ſunt.
67 Multiplicat; ſi enim non multiplicaret mi-
ſericordias ſuas, non ſervaretur hoc ſecu-
lum cum iis qui obtinent ipſum hæredita-
riò:
68 Et condonat; ſi enim pro bonitate ſua
non condonaret, ut qui fecerunt iniquita-
tem ii leventur ſuis iniquitatibus, non poſſet
decies milleſima pars hominum conſer-
vari:
69 Et judex ſi non ignoſceret iis qui curantur
verbo ipſius, & deleret multitudinem con-
tentionum,
70 Non planè reliqui fierent ex innumerabi-
li multitudine, niſi pauci valde.

Caput VIII.

1 Tunc ille reſpondit mihi dicens, hoc
ſeculum fecit Altiſſimus propter mul-
tos, futurum autem propter paucos.

2 Pro-

26 *Sponſa*]. i. Eccleſia, quæ jam quaſi ſepulta atque obruta eſt, adeoque putrefacta, ut Jechezkel, 37.

28 *Quadringentis*] hos annos rotundato numero agnoſco dici, ſed in accommodatione eſt labor: nam cùm ab anno primo Cyri ad perpeſsionem Chriſti anni ſint ex Danijele 487. ad nativitatem 453. hæc autem anno 30. dicta ſint ab everſis Jeruſchalaimis, hoc eſt 492. anno ante natum Chriſtum videtur hoc tempus ab eo tempore incipiendum in quod authenticus Hhezræ liber deſinit, quaſi ſub illud tempus ab Hhezra hic liber fuiſſet ſcriptus: ita ſubductis annis 49. uſq; ad nativitatem Chriſti anni erunt 404. rotundato numero. Vide quæ ſcripſimus in Actor. 13.20.

29 *Viventes*] eo ordine qui deinceps proponitur.

2 Proponam autem tibi, Hhezra, ſimilitudi-
nem. Quemadmodum ſi rogares terram, di-
cturā eſſet tibi ſe plus daturam terræ unde
fiat fictile, minimum autem pulveris unde
fit aurum; ſic etiam habet ſe hoc præſens
ſeculum.
3 Multi quidem creati ſunt, ſed ſervabuntur
pauci.
4 Ego autem reſpondens dixi, *abſorbe er-
go anima quod ſentitur, & devora quod
ſapit.
5 Conveneras enim audiendi prophetandiq;
conſilio; ſed non eſt tibi datum ſpatium niſi
ſolummodò ad vivendum.
6 O Domine, ſi non permittas ſervo tuo ut
oremus coram te, & des nobis ſemen cordi
culturamque ſenſui unde fructus efficiatur,
qui vivere poſſit omnis corruptus qui inter
homines locum habet?
7 Tu enim ſolus es, & nos unâ figmentum ſu-
mus tuarum manuum, prout locutus es.
8 Nunc autem quando in vulva fingitur cor-
pus, tu præſtas mẽbra: conſervatur velut in
igne & aqua creatura tua, cùm novem mẽ-
ſibus fert opus tuum creaturam tuam crea-
tam in ipſo:
9 Ipſum inquam quod conſervat & quæ con-
ſervatur in eo, utraq; ſervantur; & ſervata
plerunque iterum reddit vulva quæ creve-
runt in ipſa.
10 Imperaſti etiam ex ipſis membris, præ-
beri fructui lac mamillarum,
11 Ut nutriatur id quod formatum eſt ad tẽ-
pus aliquod; & poſteà inſtituas eum in mi-
ſericordia tua.
12 Enutris eum juſtitia tua, & erudiens eum
in Lege tua corripis eum intellectu tuo;
13 Et mortificas eum ut creaturam tuam, &
vivificas eum ut opus tuum.
14 Si ergo perdis eum ſolo juſſu tuo qui tan-
to labore fuit formatus, facile etiam fuerit
ordinare ut id quod factum eſt ſervetur.
15 Nunc itaq; Domine eloquar: ac de omni-
bus quidem hominibus tu noſti optimè; ve-
rùm de populo tuo propter quem doleo,
16 Et de hæreditate tua propter quam lugeo,
de Jiſraële propter quem triſtis ſum, &
de Jahhakobo propter quem dolore affe-
ctus ſum,
17 De eo incipiam orare coram te, pro me &
pro eis: quoniam video lapſus noſtros qui
inhabitavimus terram,
18 Et audivi celeritatem judicis adventuri.
19 Ideo audi vocem meam, & intellige ſer-
monem meum: eloquar coram te præcipu-
um verborum Hhezræ antequā aſſumatur,
20 Dicens, Domine qui permanes in æter-
num; cujus oculi elati in ſupremo ſunt atque
in aëre;
21 Cujus thronus æſtimari non poteſt, nec
comprehendi gloria; cui adſtat exercitus
Angelorum tremens,
22 *Quorum obſervatio vento & igni com-
mittitur; cujus verbum verum, & dicta per-
ſtantia; cujus fortia juſſa, & diſpoſitio terri-
bilis;
23 Cujus aſpectus areſacit abyſſos, & indig-
natio tabefacit mõtes, ut teſtificatur veritas:
24 Exaudi orationem ſervi tui, & auribus
percipe preces figmenti tui:
25 Dum enim vivo, loquuturus ſum; & dum
ſenſum habeo, affaturus te.
26 Ne reſpicias ad delicta populi tui, ſed ad
eos qui tibi ſerviunt fideliter:
27 Ne attendas ad impia gentium ſtudia, ſed
ad eos qui cuſtodiverunt anxiè teſtimonia
tua:
28 Neque reputes eos qui converſati ſunt
falſò in conſpectu tuo, ſed eorum recorda-
re qui ex voluntate tua cum reverentia tui
agnoverunt te:
29 Neque velis perdere eos qui pecudum
mores habuerunt, ſed reſpice ad eos qui le-
gem tuam luculentè docuerunt:
30 Nec indigneris eis qui beſtiis pejores ju-
dicati ſunt, ſed eos diligas qui ſemper in tua
juſtitia & gloria fiduciam habuerunt.
31 Nos enim & majores noſtri ex morbis ta-
libus languemus: tu autem propter nos
peccatores miſericors appellaberis.
32 Tunc miſericors appellaberis, ſi voles ex-
hibere nobis miſericordiam, nobis inquam
non habentibus opera juſtitiæ:
33 Juſti enim, ſi quibus eſſent opera multa re-
poſita, ex propriis operibus mercedem re-
ciperent.
34 Quid verò eſt homo, ut indigneris ei? aut
genus corruptum, ut ita acerbè agas cum
ipſo?
35 Etenim verè nemo natus eſt qui non im-
piè geſſerit, & viventium nemo qui non
deliquerit:
36 Hac autem in re annunciabitur juſtitia tua
& bonitas tua Domine, quòd eorum mi-
ſertus fueris quibus nihil eſt bonorum o-
perum.
37 Tunc reſpondit mihi dicens, Rectè locu-
tus es quædam; ut ſermones habuiſti, ſic e-
tiam fiet.
38 Etenim revera non exigam rationem de
factis eorum qui peccaverunt * ante mor-
tem, ante judicium, ante perditionem;
39 Sed delectationem capiens ex juſtorum
cogitationibus, recordabor earum, peregri-
nationis quoque, & ſalutis, & recipiendæ
mercedis.
40 Quomodo ergo locutus fueram, ſic etiam
eſt.
41 Sicut enim agricola ſerit quidem ſuper
terram ſemina multa, plantaſque plurimas
plantat; ſed non omnia quæ ſeminata ſunt
procedente tempore ſervantur, nec omnia
quæ plantata ſunt radicantur: ſic etiam qui
in ſeculo ſeminati ſunt non omnes ſerva-
buntur.
42 Ego autem reſpondens dixi, Si inveni
gratiam, proloquar.
43 Quemadmodum ſemen agricolæ cùm non
aſſurgit, ſive non acceperit pluviam tuam
tempore ſuo, ſive corruptum fuerit multitu-
dine pluviæ;
44 Sic etiam perit ſimiliter homo qui mani-
bus tuis formatus eſt, qui tua imago nomina-
tur eò quòd ſimilis eſt tibi, propter quem
omnia formaſti; quandoquidem compara-
ſti eum cum ſemine agricolæ.
45 Ne iraſcaris nobis; ſed parce populo tuo,
& miſerere hæreditatis tuæ: tu enim crea-
turæ tuæ miſerturus es.
46 Qui reſpondit mihi dicens, Quæ ſunt præ-

4 *Abſorbe*] Id eſt, [illegible] objectio [illegible] Eſa. 15. 32.

22 *Quorum*] [illegible]

38 *Ante mortem*] vide infra 9.9. & ſequentibus.

 ſentia,

ſentia,preſentibus; & quæ futura, futuris
ſunto.
‖ Suprà 5.33.
47 ‖Multum enim abes ut poſſis ampliùs dili-
gere creaturam meam quàm ego:te autem
ipſum frequenter acceſſi propius, ſed injuſ-
tos nunquam.
48 Hac autem in re mirabilis videris coram
Altiſſimo,
49 Quòd abjiciens te ut decet, non judicas
te dignum qui inter juſtos glorificeris plu-
rimùm.
50 Quapropter miſeriæ multæ ac miſerabi-
les evenient habitatoribus ſeculi tempori-
bus ultimis,quia in multa ſuperbia ambula-
verint:
51 Tu autem pro te intellige,& pro ſimilibus
tui inquire gloriam.
52 Vobis] elegans typorum congeries ad gloriam adumbrandam quæ ſuo tempore in filiis Dei revelabitur.
52 *Vobis enim apertus eſt paradiſus, plan-
tata arbor vitæ, præparatum futurum tem-
pus,comparata abundantia, ædificata civi-
vitas,probata requies perfecta bonitate,
perfectaque ſapientia.
53 Radix mali obſignata eſt ne hæreat vobis,
infirmitas & tinea a vobis abſconſa eſt,& in
ſepulchrum fugit corruptio, in oblivionis
locum:
54 Præterierunt dolores, & oſtenditur tan
dem adventurus immortalitatis theſau-
rus.
55 Noli ergo ampliùs inquirere de multitu-
dine pereuntium.
56 Etenim iſti aſſumentes licentiam ſpreve-
runt altiſſimum,& Legem ejus contemnen-
tes dereliquerunt vias ejus:
57 Præterea etiam conculcaverunt juſtos e-
jus,
58 Et dixerunt cum animo ſuo non eſſe De-
um,& quidem ſcientes ſe morituros eſſe.
59 Sicut enim vos ſuſcipient illa quæ prædi-
dicta ſunt,ſic eos invadent ſitis atque cruci-
atus qui comparati ſunt.
60 Non enim voluit Deus hominem diſper-
di; ſed ipſi qui creati ſunt coinquinaverunt
nomen ejus qui fecit ipſos, & ingrati fue-
runt ei qui præparaverat ipſis vitam:
61 Quapropter judicium meum modò ap-
propinquat.
62 Atque hæc quidem non omnibus demon-
ſtravi,ſed tibi & paucis tui ſimilibus.
63 Tunc ego proloquens dixi,Ecce nunc Do-
mine,demonſtraſti quidem mihi multa ſigna
quæ incipies facere ultimis temporibus;ſed
quo tempore non demonſtraſti mihi.

Caput IX.

1 Respondit autem mihi, dicens, Tu
ſi quo modo poteris, metire tempus in
ipſo: erit enim cùm videris partem
quandam ſignorum quæ prædicta ſunt tran-
ſiiſſe;
2 Tunc intelliges illud eſſe tempus quo cœp-
turus eſt Altiſſimus viſitare ſeculum quod
ab ipſo factum eſt:
3 Quando,inquam, videbitur in ſeculo terræ
motus & populorum turbatio,
4 Tunc intellige Altiſſimum de iis diebus
antecedentibus inde a principio loquutum
eſſe.
5 Sicut enim quicquid eſt in ſeculo initium
pariter & conſummationem habet,ac con-
ſummationem manifeſtam:
6 Sic etiam Altiſſimi tempora initia habent
manifeſta prodigiis & potentibus factis, &
conſummationes manifeſtæ ſunt & actu &
ſignis:
7 Eritque ut quiſquis ſervabitur, qui pote-
rit effugere labore ſuo per fidem qua credi-
diſtis,
8 Reliquus fiat ex prædictis periculis, vide-
atque ſalutare meum in terra mea & in ter-
minis meis, ut ſanctificavi me inde a ſe-
culo.
9 Tunc erunt in miſeriis qui nunc abutuntur
viis meis, & in tormentis morabuntur qui
per contemptum eas abjecerint:
10 Qui enim non agnoverunt me,cùm viven-
tes beneficia conſequerentur;
11 Et qui faſtidiverunt Legem meam cùm
adhuc facultatem haberent, cumq; adhuc
eſſet apertus eis pœnitentiæ locus non ta-
men adverterunt, ſed ſpreverunt eam;
12 Hos oportet poſt mortem in cruciatu ag-
noſcere.
13 Tu ergo noli ampliùs curioſè inquirere
quomodo cruciabuntur impii, ſed inquire
quo modo ſervabuntur juſti, quorum &
propter quos ſeculum eſt,& quando.
14 Ego verò reſpondens dixi,
15 Quod antè loquutus ſum nunc etiam dico
& dicam in poſterum,plures eſſe qui pere-
unt quàm qui ſerventur; ſicut fluctus majo-
res ſunt guttis.
16 Ille autem reſpondit dicens,
17 Qualis ager, talia & ſemina; & quales flo-
res,tales tincturæ; & qualis operator,tale o-
pus; & qualis agricola, talis cultura:quoni-
am tempus eſt ſeculi.
18 Tunc enim cùm ego pararem iis qui nunc
ſunt ſeculum (ut nondum factum fuerat) in
quo habitarent,nemo mihi contradicebat:
19 Atq; ut nunc quidē,quiſq; nunc etiam cre-
atur in mundo hoc parato, & meſſe indeſi-
nente,& lege imperveſtigabili:ſed corrupti
ſunt mores eorum.
20 Conſyderans itaque ſeculum quòd ecce
periculum aderat ei a cogitationibus quæ
advenerant in ipſum,
21 Reſpexi & peperci ei valde: tandem ſer-
vavi mihi acinū e botro, & plantam e plan-
tario multo.
22 Pereat ergo multitudo quæ immeritò na-
ta eſt,ſerveturq; acinus meus & planta mea,
quæ multo cum labore perfeci.
23 Tu autem ſi adhuc alios ſeptem dies re-
miſeris(ſed ne jejunato illis;
24 Ita in campum florum *ubi domus non
eſt ædificata,& comedito ſolùm de floribus
ipſius campi: ne carnem guſtato, vinumq;
ne bibito,ſed flores ſolummodo)
24 Ubi domus] Propter typum qui exponitur cap.10.
25 Deprecans indeſinenter Altiſſimum,veni-
am denuo & alloquar te.)
26 Ardatha] campus eſt ſententia nostra ſuprà Babylonem a fungorū copia quaſi fungoſum appellatus, cujus in finibus eſt ille vicus quem Herodotus Ardericam voce compoſita nominat, quaſi fungoſum & inanem. [illegible]
26 Itaque profectus ſum, ſicut dixerat mihi,
in campum qui vocatur *Ardatha; ubi ſe-
dens inter flores comedi de herbis agri &
cibo earum ſaturatus ſum.
27 Fuit autem poſt dies ſeptem diſcumbente
me ſuper gramen,cùm animus meus turba-
retur de integro ſicut antea,

28 Ut

28 Ut aperto ore meo inchoarem loqui co-
ram Altiſſimo,& dicerem;
29 O Domine, tu quidem certè videndum te
exhibuiſti majoribus noſtris in deſerto avio
& infructuoſo cùm egrederentur ex Æ-
gypto,
30 Et dixiſti planè, Tu Jiſraël audi me, &
ſemen Jahhakobi attende ad ſermones
meos:
31 Ecce enim ego ſemino in vobis legem
meam, qua efferente in vobis fructum, glo-
riam reportabitis de eo in ſeculum.
32 Verùm majores noſtri acceptam legem
non ſervaverunt,& ſtatuta tua non cuſtodi-
verunt;fructus verò Legis non periit(nec e-
nim poterat,quoniam tuus erat)
33 Nam qui acceperant, perierunt non
cuſtodientes quod in ipſis ſeminatum fu-
erat.
34 Ecce autem conſuetudo eſt, cùm excepit
terra ſemen,aut mare navẽ, aut vas aliquod
eſcam vel potum; perdito eo in quo ſemi-
natum eſt,vel in quod immiſſum eſt,
35 Simul id quod ſeminatum immiſſúmve
fuerit & quæcunque fuerint excepta perdi,
eaque jam non eſſe penes nos: nobis verò
non ita accidit.
36 Nos quidem qui Legem accepimus, pec-
cando periimus,& cor noſtrum quod exce-
perat eam:
37 Lex verò non periit, ſed permanſit in ſuo
robore.
38 Cùm autem hæc loquerer apud animum
meum,reſpiciens oculis meis vidi mulierem
ad dexteram, quæ ecce lugens plorabat
cum vociferatione magna, & animo dole-
bat valde,veſtimentis ſuis diſciſſis & cinere
inſperſo capiti ipſius.
39 Omittens itaque cogitationes meas in
quibus verſabar,converſus ſum ad eam,
40 Et dixi ei,quare fles? & quid doles ani-
mo?
41 Illa verò mihi,Sine me,inquit,Domine mi,
flere & in dolore pergere; nam valde ama-
ro ſum animo,depreſſa ſum valde.
42 Me autem dicente ei, quid perpeſſa es?
dic mihi; reſpondit illa mihi,
43 Sterilis fueram ego ancilla tua ac non pe-
pereram triginta annis, cùm haberem ma-
ritum:
44 Ego verò per ſingulas horas & per ſingu-
los dies annoſque triginta illos deprecabar
Altiſſimum nocte ac die.
45 Fuit tandem poſt triginta annos ut exau-
diret me Deus ancillam tuam, & reſpiciens
abjectionem meam attendenſque tribula-
tioni meæ daret mihi filium; de quo gaviſa
ſum valde ego & vir meus & omnes cives
mei, honoremque Deo forti plurimùm tri-
buimus:
46 Et educavi eum labore multo.
47 Fuit autem quum creviſſet perveniſſetque
ad eam ætatem qua uxorem ducturus erat,
ut diem facerem epuli.

Caput X.

1 *HOC facto,introiens filius meus in tha-
lamum ſuum,cecidit mortuus.
2 Quamobrem evertimus omnes lumi-
na,& ſurrexerunt omnes cives mei ad con-
ſolandum me, & continui me ad noctem uſ-
que diei alterius.
3 Fuitque ſuperſedentibus omnibus a con-
ſolatione mei ut quieſcerem,fuit inquam ut
ſurgens ea nocte fugerem, veniremque (ut
vides)in hunc campum.
4 Nunc autem cogito non reverti in civita-
tem, ſed hic conſiſtere; neque comedere
neque bibere,ſed ſine intermiſſione lugen-
do jejunare uſque dum moriar.
5 Omittens igitur ſermones in quibus ver-
ſabar,iratus reſpondi ei,dicens,
6 Tu mulierum omnium ſtultiſsima, nónne
vides luctum noſtrum, & quæ nobis acci-
dunt?
7 Tzijonem matrem noſtram omni triſtitia
contriſtari,& depreſſione deprimi,& lugere
validiſſimè,
8 Nos nunc lugere omnes, & triſtes eſſe?
cùm autem nos omnes contriſtamur, tu an
contriſtaberis de uno filio?
9 Interroga enim terram, & dicet tibi ſe e-
am eſſe quæ debeat tam multorum lugere
caſus qui in ea pullulant,
10 Et omnium qui ex ipſa ab initio nati ſunt,
& aliorum qui venturi ſunt: nam ecce penè
omnes in perditionem ambulant, & exitio
traditur plurima pars eorum.
11 Utra igitur ampliùs lugere debet? hæc
certè quæ tantam multitudinem perdidit
magis quàm tu quæ pro uno doles.
12 Quòd ſi dixeris mihi,non eſt planctus me-
us ſimilis planctui terræ; quoniam fructum
amiſi ventris mei, quem cum mœroribus
geſtavi & cum doloribus peperi;
13 Terra autem pro modo terræ; ſic abit ex
ea multitudo præſens ut evenit antè:
14 Ego quoque dicturus ſum tibi, Sicut tu
cum labore peperiſti,ſic etiam terra dat fru-
ctum ſuum homini ab initio, *ei qui infecit
ipſam.
15 Nunc ergo contine apud te ipſam dolo-
rem tuum, & fortiter fer qui tibi contige-
runt caſus.
16 Si enim tanquam juſtis acquieveris rebus
a Deo determinatis, & conſilium ejus per-
cipies ſuo tempore, & iſtis in rebus lau-
daberis.
17 Regredere ergo in civitatem ad virum
tuum.
18 Illa autem dicente mihi,non faciam, ne-
que ingrediar civitatem; ſed hic moriar:
19 Perrexi adhuc loqui ad illam,dicens,
20 Noli facere rem iſtam; ſed aſſentire ſua-
denti. Quot enim ſunt caſus Tzijonis? acci-
pe conſolationem propter dolorem, Jeruſ-
chalaimorum.
21 Vides enim ſanctuarium noſtrum deſola-
tum eſſe, & altare noſtrum dejectum, tem-
plumq; noſtrum deſtructum,
22 Pſalterium noſtrum humi proſtratum eſſe,
hymnum conticuiſſe,exultationem noſtram
diſſolutam eſſe, lumen lychnuchi noſtri
extinctum, *arcam fœderis noſtri direp-
tam, loca ſancta noſtra contaminata, &
nomen de quo vocati ſumus penè profana-
tum; liberos item noſtros eſſe contumeli-
am paſſos, Sacerdotes noſtros ſucciſos,
Levitas noſtros in captivitatem abductos,
virgines noſtras inquinatas, mulieres no-
ſtras

1 [illegible]

14 *Ei qui*] amplificatio, q.d. homini, cujus viis corruptiſsimis corrupta etiam eſt & inquinata terra in homines injurios benefica.

22 *Arcam*] Huic conveniat cum 2. Mac.2.

noſtras vim paſſas, juſtos noſtros direptos,
parvulos noſtros perditos, juvenes noſtros
in ſervitutem raptos, & fortes noſtros infir-
matos,
23 Et quod omnium eſt maximum, ſignacu-
lum Tzijonis, resignatam eſſe gloriam ipſi-
us; nam tradita etiam eſt in manus eorum
qui oderunt nos.

23 *Reſignatam*] i. Deo reſignante & reſerante libidini omnium expoſitam.

24 Tu ergo excute tuam triſtitiam multam,
& depone a te dolorum multitudinem, ut ti-
bi propitius Deus fortis requiem præſtet ti-
bi Altiſſimus, requiem a laboribus.
25 Fuit autem me alloquente eam, ut facies
ejus repentè fulgeret, ac ſpecie coruſcus fi-
eret aſpectus ejus, adeò ut expaveſcens val-
de ab ea cogitarem quid illud eſſet.
26 Ecce autem ſubitò emiſit ſonum vocis
magnum & ita formidabilem ut moveretur
terra ipſa a ſono mulieris.
27 Cumque reſpicerem, ecce mulier ampli-
ùs non comparuit mihi; ſed civitas ædifi-
cabatur & locus demonſtrabatur a funda-
mentis magnus: & timens clamavi voce
magna,
28 Et dixi, ubi eſt Uriel Angelus qui princi-
pio venit ad me? nam ipſe fecit ut venirem
in tantum hunc exceſſum mentis, quo finis
meus quem ſpectabam evaneſcit, & oratio
mea efficitur ridicula.
29 Me autem proloquente iſta, ecce venit
ad me;
30 Et reſpiciens me quòd ecce jacerem ut
mortuus, & intellectus meus abalienatus
eſſet, prehendens dexteram meam confir-
mavit me, & ſtatuens me in pedes meos, di-
xit mihi,
31 Quid tibi eſt? quòd turbata eſt mens tua
& ſenſus cordis tui: quid conturbaris?
32 Cui ego, quoniam, inquam, dereliquiſti
me, qui faciens ſecùndū ſermones tuos veni
in hunc campum: ecce autem videre mihi
viſus ſum quæ non poſſum enarrare.
33 Ille autem dixit mihi, Sta viriliter, & doce-
bo te.
34 Ego verò dixi, loquere, Domine mi, ad
me; ne derelinquas me ut non fruſtratus
moriar.
35 Nam vidi quæ neſciebam, & audio quæ
neſcio:
36 Aut an falleretur ſenſus meus, & ſomnia-
ret anima mea?
37 Nunc ergo oro te ut exponas ſervo tuo
exceſſum iſtum. Qui reſpondens mihi
dixit,
38 Audi me & docebo te exponens ea tibi a
quibus metuis: nam Altiſſimus revelavit
tibi myſteria multa:
39 Vidit rectam viam tuam, te ſine intermiſ-
ſione fuiſſe contriſtatum pro populo tuo, &
valde luxiſſe propter Tzijonem.
40 Hæc ergo intelligentia viſionis quæ tibi
apparuit paulo ante.
41 Quòd vidiſti lugentem quam cœpiſti
conſolari,
42 Nunc autem ſpeciem mulieris amplius
non vides, ſed viſa eſt tibi civitas ædifi-
cari;
43 Et quòd illa narrabat tibi de caſu filii ſui;
hæc ſolutio eſt:
44 Hæc mulier quam vidiſti eſt Tzijon, quā
etiam modò conſpicis ut civitatem ædifi-
catam;
45 Quòd dixit tibi ſe fuiſſe ſterilem triginta
annis, *dixit* propterea quod fuerunt anni
triginta quando non erat adhuc oblata in
ea oblatio.

45 *Triginta*] [illegible] tam ſolidæ, quam ſolida eſt ea quæ ſequitur typi accommodatio.

46 Sed fuit poſt annos triginta, ædificante
Schelomone civitatem & oblationes offe-
rente, tunc fuit quando peperit ſterilis fi-
lium.
47 Quòd dixit tibi ſe educaſſe eum cum la-
bore, hi fuerunt habitatores Jeruſchalai-
morum.
48 Quod autem dixit tibi, filius meus veni-
ens in thalamum ſuum mortuus eſt, & con-
tigit ei caſus; hæc eſt ruina Jeruſchalaimo-
rum quæ facta eſt:
49 Ecce autem vidiſti ſimilitudinem illius,
& cùm lugeret filium cœpiſti conſolari il-
lam de iis quæ contigerant: hæc fuerunt ti-
bi aperienda.
50 Nunc autem videns Altiſſimus te ex ani-
mo contriſtari, & ex toto corde condole-
re illi, oſtendit tibi claritatem gloriæ illius
& pulchritudinem decoris illius:
51 Propterea enim edixeram tibi ut mane-
res in campo ubi domus non eſt ædificata.
52 Nam ſciebam Altiſſimum cœpturum eſſe
tibi oſtendere hæc;
53 Propterea edixeram tibi ut venires in
hunc agrum ubi nullum eſt fundamentum
ædificii:
54 Nec enim poterat opus ædificii humani
ſuſtineri in eo loco, ubi incipiebatur oſten-
di civitas Altiſſimi.
55 Tu ergo noli timere, neq; expaveſcat cor
tuum; ſed ingredere, & vide ſplendorem
ac magnitudinem ædificii, quantum poteſt
videre aſpectus oculorum tuorum:
56 Poſteà verò audies quantum auditus au-
rium tuarum audire poteſt.
57 Tu enim beatus es præ multis, & vocatus
ab Altiſſimo quò alii pauci.
58 Nocte autem quæ in craſtinum ventura
eſt maneto hic,
59 Et oſtendet tibi Altiſſimus eas viſiones
rerum extremarum quas efficiet Altiſſimus
habitatoribus terræ ultimis temporibus.
60 Itaque dormivi illic ea nocte & altera, ſi-
cut edixerat mihi.

Caput XI.

1 TUNC vidi ſomnium, quòd ecce aſcen-
debat de mari aquila, cui erant duode-
cim alæ pennatæ & capita tria.

1 *Tunc*] Hoc ſomnium explicatur in ſequentibus [illegible] non paucas continet.

2 Vidi autem, cùm ecce expanderet alas ſu-
as in omnem terram omnibus ventis cœli
efflantibus in eam atque collectis,
3 Vidi, inquam, e pennis ejus naſci contra-
rias pennas, quæ in pennulas minutas &
modicas evadebant:
4 Et capita ejus quieſcebant, quorum medi-
um erat majus aliis capitibus: ipſa itaque
quieſcebat cum illis.
5 Deinde vidi cùm ecce volaſſet aquila pen-
nis ſuis, ut regnaret ſuper terram & ſuper
habitatores ejus,
6 Vidi ei ſubjici omnia quæ ſunt ſub cœlo,
& neminem ei contradicere, ne unā quidē
cre-

erectis erectis quæ ſunt ſuper terram.
7 Tum vidi quòd ecce ſurgens aquila in
ungues ſuos allocuta eſt pennas ſuas, di-
cens,
8 Nolite omnes ſimul vigilare; dormite quæ-
que loco ſuo, & ad tempus vigilate:
9 Capita autem ultimo loco ſerventur.
10 Et vidi quòd ecce non prodibat vox e ca-
pitibus, ſed e medio corpore ejus:
11 Et numeravi contrarias pennas ejus, quæ
ecce erant octo.
12 Poſtea vidi quòd ecce a dextera parte
ſurgens una penna regnavit ſuper omnem
terram:
13 Fuit verò cùm regnaſſet, ut adveniente
ei fine non appareret locus ejus & ſequens
exurgens regnavit, & multum obtinuit
tempus:
14 Sed fuit cùm regnaſſet, ut adveniente fine
ipſius hæc non appareret ſicut etiam prior.
15 Ecce autem vox emiſſa eſt ad eam, dicens,
16 Audi tu quæ tamdiu obtinuiſti terram, hæc
annuntio tibi antequam incipias diſparere:
17 Nemo poſt te obtinebit tempus tuum, ac
ne dimidium quidem illius.
18 Tum exurgens tertia tenuit principatum
ſicut & priores, & diſparuit ipſa quoque.
19 Et ſic contigit omnibus aliis ſigillatim
principatum gerere, ac deinde nuſquam
comparere.
20 Vidi enim cùm ecce per tempus ſequen-
tes pennæ erigerentur a dextera parte,
obtinere ipſas quoque principatum, & eas
quæ obtinebant non tamen comparere
illico:
21 Et aliquas ex eis erigere quidē ſe, at prin-
cipatum non obtinere.
22 Sic vidi poſtea, cùm ecce non cōparerent
duodecim pennæ, & duæ pennulæ,
23 Nihil ſupereſſe in corpore aquilæ, niſi duo
capita quieſcentia & ſex pennulas.
24 Vidi autem quod ecce a ſex pennulis di-
viſæ duæ manſerunt ſub capite quod erat ad
partem dexteram, quatuor verò manſerunt
in loco ſuo.
25 Et vidi quòd ecce hæ quæ aliis ſuberant
cogitabant ſe erigere & obtinere princi-
patus.
26 Nam vidi quòd ecce una erecta eſt, ſed
ſtatim non comparuit:
27 Et ſequentes etiam velociùs quàm prio-
res non comparuerunt.
28 Tum vidi quòd ecce duæ quæ ſupererant,
apud ſeipſas cogitabant etiam regnare:
29 Cùm autem cogitarent de eo, ecce unum
quieſcentium capitum quod erat medium
evigilavit (hoc autem erat duobus aliis ca-
pitibus majus)
30 Et vidi conjunctis duobus aliis capitibus
ſecum,
31 Quòd ecce converſum eſt caput iſtud
cum aliis proſequentibus ipſum, & comedit
duas illas ſubjectas aliis quę cogitabant reg-
nare.
32 Hoc autem caput perterruit omnem ter-
ram, & dominatum eſt in ea habitatoribus
ejus cum labore multo; & dominium te-
nuit orbis terrarum ſupra omnes alas quæ
fuerant.
33 Poſtmodum autem vidi quòd ecce medi-
um caput ſubitò diſparuit, idq; ſicut alæ:
34 Superfuerunt autem duo capita, quæ &
ipſa ſimiliter regnaverunt ſuper terram, &
ſuper habitatores ejus.
35 Et vidi quòd ecce devoravit caput dex-
teræ partis illud quod erat in læva.
36 Tunc audivi vocem dicentem mihi, Reſpi-
ce ex adverſo tui, & conſydera quod vides.
37 Et vidi quòd ecce quiddam ſimile leoni
concitato e ſylva rugienti; vidi, inquam, e-
mittentem vocem humanam ad aquilam &
loquentem, dicendo,
38 Audi tu, & eloquar ad te quæ dicit Altiſſi-
mus tibi:
39 Nónne tu es illa quæ ſuperes de quatuor
illis animalibus quæ feci ut regnarent in ſe-
culo meo, idque ut poſt eos veniret finis
temporum iſtorum?
40 Nam quartum veniens devicit omnia ani-
malia quæ præterierant, & dominatu obti-
nuit ſeculum cum tremore multo, & omnem
orbem cum labore graviſſimo, & habitavit
tamdiu orbem terrarum cum dolo.
41 Tu non judicaſti terram ex veritate;
42 Sed afflixiſti manſuetos, & læſiſti quietos,
& dilexiſti mendaces, & deſtruxiſti habi-
tationes eorum qui ferebant fructum, &
muros eorū qui non nocebant tibi dejeciſti,
43 Adeò ut aſcenderit contumelia tua uſque
ad Altiſſimum, & ſuperbia tua ad Deum
fortem.
44 Reſpexit itaque Altiſſimus ſuperbiæ tem-
pora, quæ ecce finita ſunt, & ſcelera ejus
completa.
45 Propterea tu ne appareto aquila, & alæ
tuæ horribiles, & pennulæ tuæ peſſimæ, &
capita tua maligna, & ungues tui peſſimi, &
totum corpus tuum vanum,
46 Ut refrigeretur tota terra, & liberata a
vi tua convertatur, & ſperet jus ac miſeri-
cordiam ab eo qui fecit ipſam.

46 *Refrigeretur*] ut 3. Hbezræ 4. 62. metaphora conveni-entiſſima ab anhelis & ex labore feſſis.

CAPUT XII.

1 HOc facto, cùm alloquutus eſſet leo his
verbis aquilam, vidi,
2 Quòd ecce ſupereſſet caput, non au-
tem comparerent illæ quatuor alæ quæ ad
ipſū tranſierant, nam erectæ fuerant ut reg-
narent, ſed fuerat regnum earum exile &
tumultu plenum.
3 Vidi autem cùm ecce non comparerent
illæ, totum corpus aquilæ incendi: unde ex-
pavit terra valde, & ego ex tumultuatione
ac exceſſu mentis metuq; magno evigilavi,
& dixi ſpiritui meo,
4 Ecce tu præſtas mihi hæc, eò quòd ſcrutaris
vias Altiſſimi:
5 Ecce adhuc ſum defeſſus animo, & ſpiritu
meo infirmus valdè, ne modica quidem in-
eſt mihi virtus a timore multo quo expavi
nocte hac.
6 Nunc ergo orabo Altiſſimum, ut me ad fi-
nem uſque confirmet.
7 Tum dixi, Domine Jehova, ſi inveni grati-
am in oculis tuis, ſi juſtus effectus ſum apud
te prę multis, & ſi certè aſcendit oratio mea
in conſpectum tuum;
8 Confirma me, & oſtende mihi ſervo tuo
interpretationem diſtinctam viſi horribilis
iſtius,

illius, ut pleniſſimè conſoleris animam me-
am:
9 Nam dignum me habuiſti cui tempora ul-
tima oſtenderes.
10 Ille autem mihi, hæc eſt, inquit, interpre-
tatio viſionis hujus:
11 Aquila quam vidiſti aſcendentem è mari,
regnum illud eſt quod viſione viſum eſt Da-
nijeli fratri tuo:
12 Sed non eſt illi data interpretatio, quam
autem ſum interpretaturus tibi.
13 Ecce dies veniunt cùm exurget regnum
ſuper terram, à quo erit vehementior me-
tus quàm ab omnibus regnis quæ fuerint
ante ipſum.
14 Regnabunt autem in eo Reges duodecim
unus poſt alterum:
15 Qui verò ſecundus incipiet regnare, is
plus temporis obtinebit quàm ullus è duo-
decim.
16 Hæc eſt interpretatio duodecim alarum
quas vidiſti.
17 Quòd autem vocem quæ loquuta eſt au-
diſti non è capitibus ejus exeuntem, ſed è
medio corpore ejus,
18 Hæc eſt interpretatio; poſt tempus regni
illius naſcentur contentiones non modicæ,
periclitabiturque ut cadat, non tamen cadet
tunc, ſed iterum reſtituetur principio ſuo.
19 Quòd vidiſti pennulas octo ſubjectas alis
cohærentes alis ejus,
20 Hæc interpretatio: exurgent in ipſo Re-
ges octo, quorum erunt tempora brevia &
citati anni; ac duo quidem ex ipſis peribunt
ſtatim;
21 Appropinquante verò tempore, quatuor di-
utius ſervabuntur medio tempore, cùm in-
cipiet appropinquare tempus ejus ut finia-
tur; duo verò in finem ſervabuntur.
22 Et quòd vidiſti tria capita quieſcentia,
23 Hæc interpretatio: ultimis temporibus e-
jus ſuſcitabit Altiſſimus tria regna in quæ
reducturus eſt multa alia, & dominabuntur
terræ, atque habitatoribus ejus,
24 Infeſtantia eos labore graviore quàm præ-
cedentia: propterea vocati ſunt Reges ca-
pita aquilæ.
25 Iſti enim ſunt qui recolligent impieta-
tes illius, & qui perficient extrema illi-
us.
26 Quòd vidiſti caput maximum diſparuiſſe,
hæc interpretatio; unus ex eis ſuper lecto
ſuo morietur, ſed tamen cum tormentis.
27 Duos autem qui perſtiterint, gladius con-
ſumet:
28 Unius enim gladius conſumet alterum,
ſed tamen ille quoque gladio tandem cadet.
29 Quòd vidiſti pennulas duas ſubjectas alis
trajicere ſubter caput quod erat in parte
dextera,
30 Hæc eſt interpretatio: hi ſunt quos ſerva-
vit Altiſſimus in finem ſuū, hoc eſt regnum
exile, & tumultu plenum.
31 Quòd etiam audiviſti leonem, quem vide-
ras evigilantem progreſſum de ſylva, rugi-
entem, alloquentem aquilam, & arguentem
eam factaque injuſta ejus omnibus ſermoni-
bus ſuis, ſicut audiſti:
32 Hic eſt Spiritus quem ſervavit Altiſſimus
in finem contra eos & impietates eorum, ut
arguat eos, & eis objiciat in os dilaniatio-
nes eorum.
33 Siſtet enim eos in judicio vivos: atque
poſtquam arguerit eos, ut tunc demum per-
dat eos.
34 Nam reſiduum populum meum liberatu-
rus eſt à miſeria, qui ſervati fuerint in fini-
bus meis, & exhilarabit eos uſque dum finis
adveniat, dies judicii de quo ab initio lo-
quutus ſum tibi.
35 Hoc ſomnium quod vidiſti, & hæ inter-
pretationes illius.
36 Tu verò ſolus fuiſti dignus qui hoc ſecre-
tum ſcires Altiſſimi.
37 Scribe ergo omnia hæc in libro quæ vidi-
ſti, & pone ea in loco abſcondito:
38 Et docebis ea ſapientes populi tui, quo-
rum animos ſcis poſſe capere & ſervare ſe-
creta hæc.
39 Tu autem adhuc ſuſtine hic alios dies ſep-
tem, ut tibi oſtendatur quicquid viſum fue-
rit Altiſſimo oſtendere tibi. Ita profectus
eſt à me.
40 Fuit autem cùm audiſſet omnis populus
præteritis ſeptem diebus me non fuiſſe re-
verſum in civitatem, ut congregati omnes
æquè parvi ac magni venirent ad me, & al-
loquerentur me dicentes,
41 Quid peccavimus in te? quid injuſtè egi-
mus in te, quod derelictis nobis ſediſti in
loco hoc?
42 Tu enim nobis ſuperes ſolus ex omnibus
populis, ut botrus è vinea, & ſicut lucerna in
loco obſcuro, & ſicut in portu navis ſervata
à tempeſtate.
43 An non ſufficiunt nobis mala quæ conti-
gerunt?
44 Si ergo tu nos dereliqueris, quanto nobis
fuiſſet melius ſuccenſos fuiſſe nos quoque
cum Tzijonis incendio?
45 Nec enim ſumus meliores eis qui ibi mor-
tui ſunt: & ploraverunt voce magna.
46 Reſpondens autem eis dixi, confide Jiſra-
ël, & noli contriſtari tu domus Jahhakobi;
47 Eſt enim memoria veſtri coram Altiſſimo,
& Deus fortis non obliviſcitur veſtri in ten-
tatione;
48 Ego verò non dereliqui vos, neque diſceſ-
ſi à vobis; ſed veni in hunc locum ut depre-
carer pro deſolatione Tzijonis, ut quære-
rem miſericordiam pro oppreſſione ſancti-
ficationis veſtræ.
49 Nunc ergo abite unuſquiſque veſtrûm in
domum ſuam: ego autem veniam ad vos
poſt dies iſtos.
50 Et profectus eſt populus, ſicut dixeram ei,
in civitatem;
51 Ego autem ſedi in campo ſeptem diebus,
ſicut mihi mandavit Deus, comedens ſo-
lummodo de floribus agri: ex herbis fuit
eſca mihi in diebus illis.

CAPUT XIII.

1 FUIT autem poſt dies ſeptem ut nocte
ſomniarem ſomnium,
2 Quòd ecce de mari quidam ut ven-
tus exurgebat, & conturbabat omnes flu-
ctus ejus.
3 Vidi autem quòd ecce invaleſcebat ille
homo

10 *Hæc eſt*] Si quis in ſummo otio volet negotioſus eſſe, poteſt hanc interpretationem ad hiſtorias utcunque pertrahere: ſed quid opus eſt tantam operam in opere tam fabuloſo conſumere? Hic certè nimis prædicat laudes ſuas cùm Danijeli ſeipſum anteponit; & nefariè quoque mentitur cùm datam viſi interpretationem Danijeli negat. Ego verum & fructuoſum Danijelis agrum quàm hunc fallacem & ſenticoſum malo colere.

40 *congregati* [illegible]

homo cum millibus cœlitum: & quocunque vultum ſuum vertebat ut conſyderaret, tremebant omnia quæ ab eo reſpiciebantur:

4 Et quocunque exibat vox ex ore ejus, exardeſcebant omnes qui audiebant vocem ejus, ſicut ardet * terra quandò ſentit ignem.

5 Et vidi poſtea, cùm ecce congregaretur multitudo hominum innumera e quatuor partibus cœli ut debellarent hominem qui aſcenderat e mari,

6 Vidi quòd ecce ſibi ipſi exculpſit montem magnum, & volavit ſuper eum.

7 Ego autem quæſivi regionem videre vel locum unde mons exculptus eſſet, nec tamen potui.

8 Deinde vidi quòd ecce omnes qui congregati fuerunt in eum ut expugnarent eum timebant valde, & tamen auſi ſunt pugnare.

9 Ecce autem ut vidit impetum multitudinis venientis, non extulit manum ſuam, neque frameam prehendit, neque aliquod inſtrumentum bellicum; ſed ſolummodo, ut vidi,

10 Emiſit ex ore ſuo ſicut flatum ignis, & e labiis ſuis ſpiritum flammæ, & e lingua ſua ſcintillantes procellas; quæ commiſta ſunt omnia ſimul, flatus ignis, ſpiritus flammæ, & multitudo procellarum,

11 Quæ irruit impetu ſuper multitudinem paratam ad pugnandum, & ſuccendit omnes adeò ut repentè nihil videretur de innumera illa multitudine, niſi pulvis ſolum & fumus odorem mittens; atque hæc videns extimui.

12 Poſtea verò vidi hominem illum deſcendentem de monte, & vocantem ad ſe multitudinem alteram pacificam:

13 Acceſſitq; ad eum ſpecies hominum multorum quorundam gaudentium, & quorundam dolentium, quorum alii erant alligati, alii adducebant ex iis quæ offerri ſolent: & infirmatus ſum ex pavoris multitudine, & expergefactus dixi,

14 Tu ab initio demonſtraſti ſervo tuo res iſtas mirabiles, & dignum me habuiſti cujus precationem ſuſciperes:

15 Nunc ergo demonſtra mihi adhuc interpretationem ſomnii iſtius.

16 Nam ſicut exiſtimo ex ſenſu meo, * væ iis qui derelicti fuerint diebus illis, & multo ampliùs væ illis qui non fuerint derelicti:

17 Qui enim non fuerint derelicti, triſtiores erunt.

18 Intelligo nunc quæ ſint repoſita in dies ultimos, ut his obveniant & iis qui derelicti fuerint:

19 Propterea enim venerint in pericula magna & neceſſitates multas, ſicut oſtendunt ſomnia hæc.

20 Attamen facilius eſt periclitantem venire in hunc diem, & tunc videre quę contingent tempore ultimo, quàm pertranſire ſicut nubem a ſeculo.

21 Ille autem mihi reſpondens dixit; & viſionis interpretationem dicam tibi, & de quibus loquutus es hæc adaperiam tibi.

22 Quòd de iis dixiſti qui derelicti fuerint, hæc eſt interpretatio:

23 Qui perfert periculum, in illud tempus hic ſe cuſtodivit: & qui in pericula inciderunt, hi ſunt qui habent opera & fidem apud Altiſſimum.

24 Scito ergo beatiores eſſe qui derelicti fuerint iis qui ſunt mortui.

25 Hæ interpretationes viſionis quòd vidiſti virum aſcendentem e medio maris,

26 Is eſt quem conſervat Altiſſimus multis temporibus, qui per ſeipſum liberaturus eſt creaturas ſuas, & ipſe diſpoſiturus iis qui derelicti ſunt fœdus.

27 Quòd autem vidiſti de ore ejus exire ſicut flatum & ignem & procellam,

28 Et quòd non tenebat frameam, neque inſtrumentum bellicum; corrupit impetus ejus multitudinem quæ venerat ad oppugnãdum eum, hæc eſt interpretatio:

29 Ecce dies veniunt quando incipiet Altiſſimus liberare eos qui ſunt ſuper terram,

30 Et veniens exceſſum mentis afferet iis qui inhabitant terram:

31 Et cogitabunt debellare alii alios, civitas civitatem, & locus locum: gens inſurget adverſus gentem, & regnum adverſus regnum.

32 Erit autem cùm ſient hæc & contingent ſigna quæ antè oſtendi tibi, ut tunc revelетur Filius meus quem vidiſti ut virum aſcendentem.

33 Eritque quando audierint omnes gentes vocem ejus, ut derelinquat unuſquiſque bellum ſuum quòd habuerint inter ſe,

34 Et colligatur in unum multitudo innumerabilis, ut volentium venire & expugnare eum.

35 Ipſe autem ſtabit ſuper cacumen montis Tzijonis.

36 (Tzijon enim procedet oſtendeturque omnibus parata & ædificata, ut vidiſti montem ſcalpi ſine manibus)

37 *Et ipſe Filius meus arguet impietates gentium quas adinvenerunt, malis quę cum procella comparantur; & mala cogitata eorum cruciamentis quibus incipient cruciari, aſſimilatis flammæ;

38 Et perdet eos ſine labore per Legem quæ igni aſſimilata eſt.

39 Quòd autem vidiſti eum colligentem ad ſe aliam multitudinem pacificam;

40 Hæ ſunt decem tribus captivæ abductæ e terra ſua diebus Hoſchebhæ Regis, quem captivum abduxit Schalmanaſar rex Aſſyriorum; quæ deportatæ cis flumen poſteà tranſlatæ ſunt in terram aliam.

41 Ipſi autem ſibi ceperunt hoc conſilium, ut derelinquerent multitudinem gentium profecti in ulteriorem regionem ubi nunquam genus humanum habitavit,

42 Et ibi obſervarent legitima ſtatuta ſua quæ non obſervaverant in regione ſua.

43 Per introitus autem fluminis Euphratis anguſtos introierunt,

44 (Fecit enim eis tunc Altiſſimus ſigna, ſiſtens venas fluminis uſque dum tranſiviſſent)

45 Et in eam regionem perventuris fuit via magna, iter anni unius & dimidii: regio autem illa vocatur Hhar ſcharedh.

46 Tunc

37 *Et ipſe*] hunc & ſequentem verſum imperitia librariorum corruptiſſimum ſic reſtitui oportuit ex verſ. 10.

40 *Terram aliam*] id eſt, (inquiunt Judæorum fabulæ) trans montes Caſpios, ubi regnum eſt ampliſſimum quod fluvio Schabbatjone diſterminatur a reliquis gentibus: ut tradunt ipſorum libri, & docet hiſtoria illius monſtri quod memoria noſtra per Carolum v. Cæſarem pœnas Mantuæ in Italia dedit ſuæ impietatis & perfidiæ, nempe Schelomonis Regis, ut ſe agyrta ille prædicabat. En impiam falſamque hiſtoriam hoc prophetico (ſi credere fas eſt) libro confirmatam, & ab authore explicatam uſque ad ver. 48. Qui librum hunc mirantur & pro divino habent, agnoſcant ex hoc ſaltem loco, a quo ſpiritu iſthæc ad nos allata ſint: hæc enim verba ementiuntur planè veritatem Dei aliis in libris authenticis ab ipſo Hhezra traditam.

45 *Hhar ſcharedh*] id eſt. mons miniſterii, ſeu montoſa regio, in qua cultus Dei inſtitutus & obſervatus eſt. Hhebræa appellatio.

46 Tunc habitaverunt ibi ad tempus uſque
ultimum: nunc autem cùm incipient re-
verti,
47 Iterum Altiſſimus ſiſtet venas fluminis ut
poſſint tranſire: propterea vidiſti multitu-
dinem cum pace ambulantem.
48 Sed & qui derelicti fuerint e populo tuo,
qui invenientur intra terminum meum,
49 Fiet ergo, cùm incipiet perdere multitudi-
nem earum gentium quæ collectæ fuerint,
ut protegat eos qui e populo ſuperfuturi
ſunt;
50 Et tunc oſtendet eis multo plura por-
tenta.
51 Ego verò dixi, Domine Jehova, oſtende
mihi cur viderim virum aſcendentem e mé-
dio maris.
52 Et ille mihi, Sicut non potes, inquit, vel
ſcrutari vel ſcire quæ ſunt in profundo ma-
ris; ſic non poterit quiſquam ſuper terram
videre Filium meum vel eos qui cum eo
ſunt niſi tempore & die illo.
53 Hæc eſt interpretatio ſomnii quod vidi-
ſti, & propter quod illuminatus hic fuiſti
ſolus.
54 Nam dereliquiſti viam tuam, & in meam
incumbens legem quæſiviſti eam,
55 Vitamq; tuam diſponens ſapienter, *illam
ex animo tuo vocaſti matrem.
56 Ac propterea oſtenditur tibi merces apud
Altiſſimum: erit enim poſt tres dies alios;
ut apud te alia proloquar, exponamq; tibi
*res graves & mirabiles.
57 Profectus itaque perrexi in campum, glo-
rificans multum & laudans Altiſſimum
de rebus mirabilibus quas ſuo tempore
facit,
58 Quòd gubernet tempus & quæ accidunt
temporibus; & ſedi illic tribus diebus.

55 *Illam*] nempe legem meam.

56 *Res graves*] ſcilicet ad imitationem Moſchis: ut iſte videri voluit.

Caput XIIII.

1 FUIT autem die tertio cùm ſederem ſub
quercu, ut ecce vox exiens ad me *e ru-
bo diceret, Hhezra Hhezra;
2 Cui dixi, Ecce me Domine, & ſurrexi in pe-
des meos.
3 Tum ille mihi, Planè revelatus ſum ſuper
rubum, & alloquutus ſum Moſchen, quando
populus meus ſerviebat in Ægypto,
4 Et mittens eum eduxi populum meum ex
Ægypto, & adducens eum ſuper mon-
tem Sinai detinui eum apud me diebus
multis,
5 Et enarrans ei res multas admirabiles, o-
ſtendi ei temporum arcana & finem.
6 *Ac præcepi ei dicens, hæc palam facies
verba, & hæc abſcondes.
7 Nunc quoque edico tibi,
8 Signa quæ demonſtravi, & ſomnia quæ
vidiſti, & interpretationes quas audiſti in
corde tuo repone.
9 Tu enim recipieris ne omnia videas, ad-
duceris reliquus factus, conſilio meo cum
ſimilibus tuis uſque dum finiantur tem-
pora:
10 Quoniam ſeculo periit juventus ſua, &
tempora prope eſt ut ſeneſcant.
11 Nam in duodecim partes diviſum eſt ſe-
culum, cujus tranſierunt decem, & dimidiũ
partis undecimæ.
12 Superſunt autem ei quæ ſubſequuntur me-
dium partis undecimæ.
13 Nunc ergo diſpone domum tuam, & cor-
ripe populum tuum, ac conſolare humiles
eorum,
14 Et renuntians jam corruptelæ dimitte
abs te mortales cogitationes, abjiciensq; a
te pondera humana exue te jam infirma na-
tura, ac reponens ſeorſim moleſtiſſimas ti-
bi cogitationes, feſtina migrare ab hiſce tem-
poribus:
15 Quæ enim vidiſti nunc contigiſſe mala, ite-
rum his deteriora facient.
16 Nam quo invalidius fiet ſeculum a ſene-
ctute, eo multiplicabuntur amplius in habi-
tatores mala.
17 Longius enim abibit veritas, & appro-
pinquabit mendacium: jam autem feſtinat
venire illa viſio quam vidiſti.
18 Ego verò reſpondens dixi, Placeant hæc
coram te, Domine.
19 Ecce enim ego abiens, ſicut præcepiſti
mihi, corripiam præſentem populum: qui
autem deinceps nati fuerint quis commo-
nebit?
20 Poſitum eſt ergo ſeculum in tenebris, &
habitatores ejus ſunt ſine lumine;
21 *Quoniam lex tua exuſta eſt: quamobrem
nemo ſcit quæ a te facta ſunt, vel quæ incipi-
ent fieri opera.
22 Si ergo inveni apud te gratiam, immitte
in me Spiritum ſanctum ut ſcribam quic-
quid ſuit factum in ſeculo ab initio, quæ
fuerunt ſcripta in Lege tua, ut poſſint ho-
mines invenire ſemitam tuam; & qui
voluerint vivere ultimis temporibus, vi-
vant.
23 Reſpondens itaque mihi dixit, Abi con-
grega populum, & indicito eis ut non quæ-
rant te diebus quadraginta.
24 Tu autem præpara tibi * libros multos, &
accipiens tecum Serajam, Debarjam, Sche-
lemjam, Echanum, & Charzielem, hos quin-
que viros paratiſſimos ad ſcribendum velo-
citer, advenito huc;
25 Et ego accendam in corde tuo lucernam
intellectus, quæ non extinguetur donec fini-
ta ſint quæ incœperis ſcribere.
26 Iiſque perfectis quædam palam facies,
quædam ſapientibus occulte trades: in
craſtinum autem hac hora incipies ſcri-
bere.
27 Tunc ego profectus, ſicut præceperat mi-
hi, congregavi omnem populum & dixi,
28 Audi Iſraël verba hæc.
29 Peregrinati ſunt majores noſtri olim in
Ægypto, & liberati ſunt inde,
30 Et acceperunt Legem vitæ quam non
cuſtodiverunt, & quam vos ſequentes vos
trangreſſi eſtis.
31 Traditaq; vobis terra in ſortem & monte
Tzijonis, & patres veſtri & vos inique fecí-
ſtis, ac non obſervaſtis vias quas præcepit
vobis Altiſſimus:
32 Qui cùm juſtus ſit judex, abſtulit vobis ad
tempus quod donaverat.
33 Et nunc vos hic eſtis, & fratres veſtri ſunt
*ulterius quàm vos.
34 Si ergo imperantes ſenſibus veſtris eru-
diveri-

1 *E rubo*] Scilicet e cœlo hic Moſes deſcenderat alter: nam in tota hac narratione ſeſe Moſem ſimulat, ut mendaciis ſuis cõcillet fidem.

6 *Ac præcepi*] Pentateuchum quidem habemus, ſed librum qui hæc doceat minimè. Hæc & ſequentia multa non Propheta aut Sacerdos Dei, ſed lymphatus enuntiaturus eſt.

21 *Quoniam*] [illegible]

24 *Libros*] [illegible]

33 *Ulterius*] [illegible]

dieritis cor veſtrum, vivi conſervabimini, & poſt mortem miſericordiam conſequemini.

35 Judicium enim poſt mortem adveniet quando iterum reviviſcemus, atque tunc juſtorum nomina apparebunt, & impiorum facta oſtendentur.

36 Ad me verò nemo jam accedat, neque requirat me in dies quadraginta.

37 Ita accepis quinque viris ſicut mandaverat mihi, profecti in campum manſimus illic.

38 Fuit autem poſtridie ut ecce vox me vocaret, dicens, Hhezra aperi os tuum, & bibe quod bibendum tibi dedero.

39 Me itaque aperiente os meum, ecce calix plenus porrigebatur mihi, plenus rei liquidæ ſicut aqua, ſed colore igneo.

40 Quem accipiens bibi; cùmque bibiſſem eum, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectore meo intumeſcebat ſapientia, quam ſpiritus meus voluit conſervare memoriæ.

41 Quapropter ubi apertum fuit os meum, non fuit clauſum ampliùs;

42 Sed ut Altiſſimus dederat intellectum quinque illis viris, ſcripſerunt ea quæ dicebantur exceſſu mentis, & quæ non intelligebant:

43 Ac nocte quidem ſumebant cibum; ego verò per diem loquebar, & per noctem non tacebam.

44 Sic fuerunt ſcripti per quadraginta dies libri ducenti quatuor.

45 Fuit autem completis quadraginta diebus,

46 Ut loqueretur Altiſſimus dicens, Quæ priora ſcripſiſti propone palam, ut legant digni & indigni;

47 Poſteriores verò ſeptuaginta conſerva, ut tradas eos ſapientibus e populo tuo:

48 In his enim eſt vena intellectus, & ſapientiæ fons, & ſcientiæ flumen. Atque ita feci.

Caput XV.

1 Ecce eloquere in aures plebis meæ ſermones Prophetiæ quos immiſero in os tuum, ait Dominus.

2 Et fac ut inſcribantur chartæ; nam fideles & veri ſunt.

3 Ne timeas a cogitationibus adverſum te, nec conturbent te incredula verba obloquentium;

4 Quoniam omnis incredulus in ſua incredulitate morietur.

5 Ecce ego induco, ait Dominus, in orbem terrarum mala, gladium, famem, mortemq́; & interitum,

6 Quia polluit vehementiſsimè omnem terram iniquitas, & completæ ſunt noxiæ illorum.

7 Propterea ſic ait Dominus,

8 Jam non ſilebo de impiis factis iſtorum quæ irreligioſè agunt, nec tolerabo in iis quæ iniqui exercent: ecce ſanguis innoxius & juſtus inclamat me, & animæ juſtorum clamant indeſinenter.

9 Planè ſumam vindictam de iſtis, ait Dominus, & recipiam omnem ſanguinem innoxium ab iſtis ad me.

10 Ecce populus meus quaſi grex ad occiſionem ducitur: jam non patiar illum habitare in terra Ægypti;

11 Sed educam eum manu forti & brachio excelſo, & percutiens plaga ſicut priùs corrumpam omnem terram ejus.

12 Lugebit Ægyptus cum fundamentis ſuis, verberata plaga & caſtigatione quas inducet ei Deus.

13 Lugebunt agricolæ arantes terram, quoniam deficient ſemina ipſorum ab uredine & grandine, & a ſyderatione terribili.

14 Væ huic ſeculo, & iis qui habitant in eo;

15 Quia appropinquavit gladius & contritio eorum, nam gens exurget contra gentem ad prælium cum gladio in manibus ſuis.

16 Nec erit ſtabilitas inter ſe hominibus, nec curabunt alii invaleſcentes aliis Regem ſuum & Principes; ſed vias rerum gerendarum ſtatuent in potentia ſua,

17 Adeò ut deſyderans homo in civitate ſua ire, non poſſit.

18 Nam propter ſuperbiam eorum civitates turbabuntur, domus evertentur, homines metuent.

19 Non miſerebitur homo proximi ſui propter famem panis & tribulationem multã, delendo gladio domos eorum, & diripiendo facultates eorum.

20 Ecce ego convoco, inquit Deus, omnes Reges terræ ad verendum me, qui ſunt ab Occidente, ab Auſtro, ab Euro, & a Libano, ut convertentes ſe reddant quæ ademerunt illis:

21 Sicut faciunt adhuc electis meis, ſic faciens reddam in ſinum eorum, ait Dominus Jehova.

22 Non parcet dextera mea peccatoribus, nec ceſſabit gladius irruere in effundentes ſanguinem innoxium ſuper terram.

23 Exiens ignis ab ira ejus devorabit fundamenta terræ, & peccatores, ut ſtramen accenſum.

24 Væ eis qui peccant & non obſervant mandata mea, ait Dominus:

25 Non parcam illis: diſcedite filii a poteſtate illorum, nolite contaminare ſanctuarium meum:

26 Quoniam novit Dominus omnes qui delinquunt in ipſum, propterea tradidit illos Deus morti & occiſioni, dicens,

27 Jam ecce venerunt ſuper orbem terrarum mala, & manebitis in illis: non enim liberabit vos Deus propterea quòd peccaſtis in eum.

28 Ecce viſio horribilis, cujus aſpectus eſt ab Oriente.

29 Nam exibunt nationes deſerta colentium Arabum cum multis curribus; & ſicut ventus, eorum numerus ferentur ſuper terram, adeò ut etiam timeant trepidentq́; omnes qui de illis audient:

30 Carmanii quoque inſanientes ira exibunt ut apri e ſylva, & advenientes cum copiis magnis conſiſtent in bello conjuncti illis, & vaſtabunt portionem terræ Aſſyriorum.

31 Poſtea verò ſupervaleſcent dracones deſerti memo-

10 *Jam]* Id quam bene conveniat cum Jirmeja 44. pius lector, obſecro, judicet.

29 *Deſerti col.]* Dracones interpres reddidit non intellecta Hhebræa voce quæ habetur Jeſchahh. 13. 22. ſic ver. 31. Qui hæc volet interpretari, ad Characenos referat: vel faceſſant ſomnia.

meritum ejus quod ſui, & conversi conſpirabûnt
ad perſequendum eos copiis magnis:
32 Ii autem turbati quieſcent a copiis horū,
& convertent ſe in fugam.
33 Tunc a regione Aſſyriorum ſubſeſſor veniens
obſidebit eos & conſumet unum ex
eis, eritq; timor & tremor in exercitu eorū
& contentio in Reges ipſorum.

34 Ecce] hæc de Cyro commodè poſſunt accipi.

34 Ecce nubes ab Oriente & a Septentrione
ad Meridiem uſque, quarum aſpectus
horret valde, plenus iræ procellarumque:
35 Et collidentes inter ſe elident ſydus amplum
quod ſuper terram eſt, ſydus iſtorum;
eritque ſanguis a gladio fuſus ad ventrem
uſque,
36 Et ſimus hominis uſque ad avertam camelis:
eritque timor & tremor multus ſuper
terram:
37 Et horrebunt qui iram illam viderint, &
tremor occupabit illos.
38 Poſtmodùm enim movebuntur nimbi copioſi
a Meridie & Septentrione, & pars alia
ab Occidente,
39 Invaleſcentq; inſuper venti ab Oriente, &
nubes quas ſuſcitabit in ira Deus recludent
eos, & ſydus eorum perterrefaciens Orientis
& Occidentis tractum violabitur:
40 Et exaltabuntur nubes magnæ validæque
plenæ ira, & ſydus earum, exterrituræ omnē
terram & habitatores ejus, effuſuræque in
omnem locum altum & eminentem ſyderationem
terribilem,
41 Ignem, & grandinem, & gladios volantes,
& aquas multas adeò ut etiam impleantur
omnes campi, omneſque rivi pleniſſimè
ut aquis multis.
42 Et demolientur civitates & muros, & montes,
colleſq; & ligna ſylvarum, fœnumque
pratorum, & frumenta agrorum;
43 Et tranſibunt conſtanter Babylonem uſq;,
ac eam exterent.
44 Convenient in eam, & circunſidentes
eam effundent ſyderationem omnemque
iram ſuper eam, & ſubeunte pulvere ac fumo
in cœlum uſque omnes in circuitu lugebunt
eam:
45 Qui verò ſub ea manſerint ſervient iis qui
exuiverint ipſam.

46 Concors] nam Gygadibus Aſiæ tum imperantibus fœdus erat cum Babylonio, ut oſtendimus Jirmeju. 50.

46 Tu autem Aſia concors in ſpem Babylonis,
& gloria perſonæ ejus,
47 Væ tibi miſera, propterea quòd imitata
es eam, ornans filias tuas ad ſcortationem,
ut placerent & gloriarentur de tuis amatoribus
qui tecum ſemper cupidè ſcortati
ſunt.
48 Exoſam imitata es in omnibus operibus
ejus, & inventionibus ejus: propterea, inquit
Deus,
49 Immittam tibi mala, viduitatem, paupertatem,
famem, gladium, & peſtem ad devaſtandum
domos tuas violenta morte.
50 Gloria virtutis tuæ ſicut flos ſiccabitur,
cùm exurget ardor emiſſus ſuper te,
51 Infirmaberis ut paupercula plagis affecta
& caſtigata a mulieribus, ut non poſſint te
ampliùs ſuſcipere potentes amatores tui.
52 Numquid ego ſic ductus zelotypia tecum
agerem, inquit Dominus,
53 Niſi occidiſſes electos meos omni tempore,
ad percutiendum extollens manus,
54 Et dicens, in morte eorum cùm inebriata
eſſes, exorna ſpeciem vultus tui?

54 [illegible]

55 Merces ſcortationis tuæ in ſinu tuo eſt,
propterea accipies retributionem.
56 Sicut facis electis meis, dicit Dominus, ſic
faciet tibi Deus & exponet te malo;
57 Et nati tui fame interibunt, & tu gladio
cades, & civitates tuæ atterentur, & homines
omnes tui in campo concident gladio.
58 Et qui erunt in montibus, pereuntes fame
manducabunt carnes ſuas, & ſanguinem bibent
ex fame panis & ſiti aquæ.
59 Infelix per maria ibis, & rurſum accipies
mala:
60 Nam tranſeuntes allident civitatis acciſæ
incolas, & exterentes aliquam portionem
terræ tuæ partem gloriæ tuæ perdent,
cùm revertentur rurſum ad Babylonem everſam.

60 [illegible]

61 Deſtructaq; illis eris pro ſtipula, & ipſi erunt
tibi ignis:
62 Abſument enim te & civitates tuas, terrā
tuam, & montes tuos, omnes ſylvas tuas, fructiferaſq;
arbores comburent igne:
63 Filios tuos captivos ducent; & cenſum
tuum habentes in prædam, perdent gloriam
faciei tuæ.

Caput XVI.

1 [illegible]

1 VÆ tibi Babylon, & Aſia: væ tibi Ægypte
& Syria.
2 Præcingite vos ſaccis & ciliciis, plangite
filios veſtros & dolete, quoniam appropinquavit
contritio veſtra.
3 Immiſſo vobis gladio, ecquis eſt qui avertat
illum?
4 Immiſſo in vos igne, ecquis eſt qui extinguat
illum?
5 Immiſſis in vos malis, ecquis eſt qui repellat
ea?
6 Numquid repulſurus eſſet aliquis leonem
eſurientem in ſylva? aut mox extincturus eſſet
ignem in ſtipula cùm cœpit ardere?
7 Numquid repulſurus eſſet aliquis ſagittam
immiſſam a forti ſagittario?
8 Dominus Deus fortis immittit mala ecquis
eſt qui repellat ea?
9 Exit ignis ex ira ejus, ecquis eſt qui extinguat
eum?
10 Coruſcat, ecquis non timebit? tonat, ecquis
non pavebit?
11 Domino comminante ecquis non funditus
conteratur a facie ipſius?
12 Terra tremit & fundamenta ejus, mare fluctuat
e profundo, & fluctus ejus diſturbantur
ac piſces ejus a facie Domini, & a gloria
virtutis ejus:
13 Quoniam fortis eſt dextera ejus quæ arcum
tendit, ſagittæ ejus acutæ quæ ab ipſo
mittuntur, non deficient cùm cœperint mitti
in fines terræ.
14 Ecce mittuntur mala, & non avertentur
donec ſupervenerint terræ.
15 Ignis ſuccenditur, & non extinguetur donec
conſumat fundamenta terræ.
16 Quemadmodum non redit ſagitta miſſa
a valente ſagittario, ſic non revertentur mala
quæ miſſa fuerint in terram.
17 Væ mihi, væ mihi: quis me liberabit diebus
illis?

18 Initium dolorum, & multi erunt gemitus; initium famis, & multi interitus; initium bellorum, & formidabunt potentiſſimi; initium malorum, & trepidabunt omnes in eis.
19 Quid faciam, cùm evenerint mala iſta?
20 Ecce fames, & plaga tribulatióque & anguſtia, miſſa ſunt flagella ad emendationem:
21 Sed his omnibus non revertentur ab iniquitatibus ſuis, ſed erunt flagellorum ſemper immemores.
22 Ecce ut fuerit annonæ vilitas in terra adeò ut ſibi putent diſpoſitam eſſe pacem; tunc pullulabunt mala ſuper terram, gladius, fames, & magna confuſio:
23 A fame enim plurimi interibunt habitatores terræ, & gladius perdet cæteros qui ſuperfuerint a fame;
24 Et mortui ſicut ſtercora projicientur, & non erit qui conſoletur eos: nam derelinquetur terra deſerta, & civitates ejus dejicientur.
25 Non derelinquetur qui colat terram, & qui ſeminet in ea:
26 Arbores dabunt fructus, ſed quis demeteret illos?
27 Uva matureſcet, ſed quis calcaret illam? erit enim locis omnibus magna deſolatio.
28 Cupiet enim homo videre hominem, & vel vocem ejus audire.
29 Nam reliqui fient e civitate deni, & bini ex agro, qui abſconderint ſe in denſis nemoribus & ciſſuris petrarum:
30 Quemadmodum derelinquuntur in oliveto ſingulis arboribus ternæ aut quaternæ olivæ,
31 Aut ſicut in vinea vindemiata reliqui fiunt racemi ab iis qui diligenter ſcrutantur vineam:
32 Sic reliqui fient diebus illis terni aut quaterni a perſcrutantibus domos ipſorum gladio,
33 Et relinquetur terra deſerta, & agri ejus veteraſcent, & viæ ejus omneſque ſemitæ germinabunt ſpinas, eò quòd non tranſibūt homines per eam.
34 Lugebunt virgines non habentes ſponſos, lugebunt mulieres non habentes viros, lugebunt filiæ earū non habentes adjumentum,
35 Sponſis earum bello conſumptis, & viris earum attritis fame.
36 Audite verò iſta, & cognoſcite iſta, ô ſervi Domini.
37 Ecce verbum Domini, excipite illud: ne diis credatis, in quos dicit Dominus,
38 Ecce appropinquant mala, & non tardant.
39 Quemadmodum prægnans cùm paritura eſt a nono menſe partum ſuum; appropinquante hora partus ejus, ante horas duas vel tres, dolores circumeunt uterum ejus, & proditurio infante ex utero non tardāt punctum unum:
40 Sic non morabuntur mala proditura ſuper terram; ſed gemet ſeculum & dolores comprehendent illud.
41 Audite verbum plebs mea: parate vos ad pugnam, & in malis ſic eſtote ut advenæ terræ;
42 Qui vendit, quaſi qui fugiat; & qui emit, quaſi perditurus:
43 Qui mercatur, quaſi non capturus fructū: qui ædificat, quaſi non habitaturus:
44 Qui ſeminat, quaſi non meſſurus: & qui vineam putat, quaſi non vindemiaturus:
45 Qui nubunt, quaſi non genituri liberos: & qui non nubunt, quaſi vidui.
46 Propterea quòd qui laborant, laborant fruſtrà.
47 Fructus enim illorum metent alienigenæ, & ſubſtantiam illorum rapient, domos evertent, & liberos eorum captivos ducent; quia in captivitatem & famem gignunt natos ſuos.
48 Nam qui negotiantur ex rapina, quo magis exornant civitates & domos ſuas, poſſeſſioneſque & ſeipſos,
49 Eo magis proſequar ipſos zelotypia pro peccatis ipſorum, ait, Dominus.
50 *Quomodo invidet adulteræ mulier honeſta & proba valde;
51 Sic invidens juſtitia iniquitati quod exornat ſe accuſabit eam in os, quum advenerit is qui prohibet omne peccatum accurari ſuper terram.
52 Propterea nolite imitari illam, neque opera illius:
53 Nam adhuc puſillum, & ſublata iniquitate e terra juſtitia regnabit in vos.
54 Ne dicat peccator ſe non peccaſſe: quoniam carbones ignis accendet ſuper caput ſuum qui dicit, non peccavi coram Domino Deo & gloria ipſius.
55 Ecce Dominus cognoſcit omnia opera hominum, & inventiones, cogitationeſque, & corda illorum.
56 Dixit enim, fiat terra, & facta eſt; fiat cœlum, & factum eſt;
57 Et verbo illius ſtellæ conſtitutæ ſunt, & novit numerum ſtellarum.
58 Qui ſcrutatur abyſſum quamque & theſauros illarum, qui menſus eſt mare & conceptaculum ejus,
59 Qui concluſit mare inter aquas, & ſuſpendit terram ſuper aquas verbo ſuo,
60 Qui extendit cœlum ut cameram, ſuper aquas fundavit ipſum,
61 Qui fecit in deſerto fontes aquarum, & ad verticem montium lacus, emittens flumina ab eminente petra ad irrigandam terram,
62 Qui finxit hominem, & poſito corde ejus in medio corporis indidit ei ſpiritum, vitam, & intellectum;
63 Et Spiritus Dei omnipotentis qui fecit omnia, & ſcrutatur omnia abſconſa in abditis partibus terræ,
64 Hic novit inventionem veſtram, & quæ cogitatis in cordibus veſtris, peccantes & volentes occultare peccata veſtra.
65 Et propterea quòd Dominus planè ſcrutatus eſt omnia opera veſtra, ideo traducet vos omnes;
66 Et vos confuſi eritis cùm procedent peccata veſtra coram hominibus, & ipſę iniquitates veſtræ ut accuſatores ſiſtent ſe in die illo.
67 Quid facietis? aut quomodo abſcondetis peccata veſtra coram Deo & Angelis ejus?
68 Ecce judex Deus, timete eum, deſinite a

50 Quomodo] Iſte locum ſic legi ut repoſuimus, omnino poſtulat comparatio.

peccatis veſtris, & ipſi obliviſcimini æternum committere iniquitates veſtras: & Deus educet vos liberabitque ab omni tribulatione.

69 Ecce enim incenditur ardor ſuper vos, ô turbæ ampliſſimæ; & rapient quoſdam ex vobis quos cibent idolothytis.

70 Et qui conſenſerint eis, erunt eis ludibrio, & probro, ac conculcationi;

71 Erit autem ſingulis in locis & in vicinis civitatibus inſurrectio multa in timentes Domini.

72 Erunt quaſi inſani, nemini parcentes, diripiendo & devaſtando adhuc timentes Domini:

73 Nam devaſtabunt & diripient facultates eorum, & de domibus eorum ejicient eos.

74 Tunc probatio apparebit electorum meorum, ut auri quod probatur igne.

75 Audite dilecti mei, inquit Dominus; ecce adſunt dies tribulationis e quibus liberabo vos.

76 Ne timeatis, neque hæſitetis, quoniam Deus dux veſter eſt.

77 Quin potius ſervate mandata & præcepta mea, ait Dominus Deus, ne gravia ſint in vos peccata veſtra, néve ſupra vos ſe efferant iniquitates veſtræ.

78 Væ iis qui conſtringuntur peccatis ſuis, & obteguntur ſuis iniquitatibus:

79 [79]Quemadmodum ager qui a ſylveſcentibus vepribus occupatur, & cujus ſemita qua tranſit homo ſpinis obtecta occluditur, ita traditur conſumendus igni; *ſic illi futuri ſunt.*

79 *Quemadmodum*] Similis locus habetur 2. Schem. 23.6.7, unde hic ſumptus.

ADJECTIONES AD librum Eſteræ.

Caput X.

4 *Et dixit*] Hæ adjectiones omnes quàm fabuloſæ ſint, & quàm a ſermone ſpiritus divini alienæ, res ipſa loquitur. Nã quod in omnibus ferè apocryphis obſervãdum eſt, facile fuit ſatanæ, cum Eccleſia diſſipata jaceret in captivitate, aut poſtliminio reverſa graviſſimis procellis quateretur, ſcripturam ſanctam his nugis etiam hominum minimè malorum opera infarcire. De his autem vide caput ſequens.

4 [4]Et dixit Mordecai, a Deo facta ſunt iſta:

5 Recordor enim illius ſomnii, quod videram de rebus iſtis; nam non præteriit earum quicquam.

6 Parvus fons, qui fluvius effectus eſt exorta luce & ſole, & aqua multa, hic inquam fluvius eſt Eſter, quam duxit rex & reginam fecit.

7 Duo verò dracones ſumus ego & Haman.

8 Atque hæ gentes, quæ præterea convenerant ad perdendum nomen Jehudæorum:

9 Gens autem mea ipſa eſt Jiſraël, quicunque inclamant Deum & ſervantur: nam ſervavit Dominus populum ſuum, liberavitque nos Dominus ab omnibus malis iſtis, & præſtitit Deus ſigna, & prodigia hæc maxima, quæ non ſunt facta in gentibus.

10 Propterea effecit ſortes duas, unam populo Dei, & alteram omnibus gentibus.

11 Veneruntque hæ duæ ſortes in horam & momẽtum & diem judicii coram Deo conſtituti apud omnes gentes,

12 Cum [12]recordatus eſt Deus populi ſui aſſeruitque juſtitiam hæreditatis ſuæ.

12 *Recordatus*] vide Gen. 8.1.

13 Quapropter agitabũtur his dies illi menſe Adare, die decimo quarto illius menſis, cum cœtu & gaudio lætitiaque coram Deo per generationem quamq; in ſeculum apud populum illius.

Caput XI.

1 ANNO quarto [1]regnante Ptolemæo & Cleopatra attulit Doſitheus qui ſe dicebat eſſe ſacerdotem & Levitam, & Ptolemæus filius ejus hanc epiſtolam [1]Purim, quam dicebant eſſe ipſam, & interpretatum Lyſimachum filium Ptolemæi qui erat Jeruſchalaimis.

2 Anno ſecundo regnante Artaxerxe Magno, primo die Niſanis ſomnium vidit Mordecai filius Jairi, filii Schimhhi, filii Kiſchi ex tribu Binjaminis, homo Jehudæus habitans in urbe Suſis, vir magnus, qui erat adminiſter in aula regis.

3 Erat autem ex captiva turba, quam captam Nebucadnetzar rex Babyloniæ Jeruſchalaimis cum Jeconja Jehudææ rege deportaverat: atque hoc illius ſomnium.

4 Ecce enim vox tumultus, tonitrua, & terræmotus, ac perturbatio ſuper terram, & ecce Dracones duo magni parati proceſſerunt ambo ad concertandum, quorum fuit ſonus maximus,

5 Adeò ut ſono illorum compararentur omnes gentes ad prælium, ut oppugnarent juſtorum gentem.

6 Ecce itaque dies tenebrarum & caliginis, tribulatio & anguſtia, afflictio & conturbatio magna ſupervenit terræ:

7 Qua conturbatum eſt totum genus juſtum, qui timentes ſua ipſorum mala, compararunt ſe ad interitum.

8 Sed cum inclamaviſſent Deum, ad clamorem ipſorum factus eſt quaſi ex parvo fonte fluvius magnus, aqua multa:

9 Et lux atque ſol exortus eſt, humileſque exaltati ſunt, & abſumpſerunt glorioſos.

10 Poſtea expergefactus Mordecai qui viderat ſomnium hoc, & quid Deus conſilii cœpiſſet facere, retinuit ſomnium hoc in animo ſuo, & omni ratione voluit cognoſcere illud [10]ad noctem uſque illam.

10 *Ad noctem uſque*] cujus habetur mentio Eſter. 6.1.

1 *Regnante*] Nempe Philadelpho, cui uxor fuit Cleopatra, quique inde ab anno tertio regni in ſtatuenda bibliotheca ampliſſimam operam conſumpſit, & ſeptuaginta interpretes in exponendo vetere teſtamento occupavit, ut Joſephus narrat Antiquit. Judaic. lib. 12. *Purim*] id eſt, ſortitionum, ut habetur interpretatio Eſter. 3.7.

Caput XII.

1 QUIESCENS autem Mordecai in veſtibulo cum [1]Bigtane & Tereſcho duobus eunuchis regis, cuſtodibus veſtibuli.

1 *Bigtane*] Bigthan Eſter. 2.21.

2 Audiit

2 Audiit illorum cogitationes, & ſtudia eo-
rum perſcrutatus cognovit eos ſe compara-
re ut manus injicerent in Artaxerxem regē;
& indicavit regi a conſilia eorum.
3 Quamobrem exquirente rege duos eunu-
chos ſuos , confeſſi illi fuerunt ſtrangu-
lati.
4 Et ſcripſit rex negotia hæc in commen-
tario: & Mordecai conſcripſit de iiſdem re-
bus.
5 Deinde præcepit Rex Mordecaium mini-
ſtrare in aula, eique dedit donaria hujus rei
cauſa.
6 Haman verò filius Hammedatæ Agagæ-
us cùm glorioſus eſſet apud regem, quære-
bat maleſacere Mordecaio , & populo ejus
propter duos illos eunuchos regis . b E-
piſtolæ autem illius exemplum eſt hujuſ-
modi.

Caput XIII.

1 REX magnus Artaxerxes magiſtratibus
& toparchis ſubditis provinciarū cen-
tum viginti ſeptem ab India Æthiopi-
am uſque hæc ſcribit.
2 Multis imperans gentibus,& univerſum or-
bem terrarum obtinens, volui non fiducia
hujus poteſtatis elatus , ſed æquius ſemper
& cum lenitate agens ſubditos expertes flu-
ctuum in vita omnino efficere, & regnum
tranquillum perviumque ad terminos uſque
exhibens etiam renovare pacem omnibus
hominibus exoptatam.
3 Me autem conſulente conſiliarios quomo-
do iſtud ad finem perduci poſſet, Haman
vir prudentia apud nos excellens , & bene-
volentia immutabili ac firma fide a ſpecta-
tus, qui ſecundum regni honorem repor-
tavit,
4 Indicavit nobis ſingulis tribubus per or-
bem terrarum permixtum eſſe exoſum po-
pulum quendam, adverſantem legibus quæ
ſunt apud omnes gentes, & continenter re-
gum inſtituta omittentem, ut non procedat
principatus ille qui a nobis inculpatè diri-
gitur.
5 Cùm itaque percepiſſemus gentem iſtam
unicam ex adverſo ſemper cuivis homini
objectam per adjectionem legum extrane-
am mutare & diſſentire a rebus noſtris , ac
mala peſſima conſummare , idque ut regnū
hoc convenientem ſtatum minimè aſſequa-
tur:
6 Mandavimus itaque ut quicunque ſignifi-
cantur vobis literis ſcriptis ab Hamane pre-
fecto negotiis & ſecundo a nobis, cum uxo-
ribus & liberis pereant radicitus inimico-
rum gladiis, ſine ulla miſericordia & b cle-
mentia , decimo quarto die Adaris menſis
duodecimi,præſentis anni :
7 Ut iſti olim & nunc exoſi die uno violen-
ter in ſepulchrum deſcendentes , in poſte-
rum tempus ſinant negotia noſtra bene cō-
ſtituta & perturbationibus vacua continen-
ter procedere.
8 Ille autem oravit dominum , recordatus
omnium operum domini , & dixit, domine
domine,rex omnipotens , quia omnia ſunt
in poteſtate tua,
9 Et non eſt qui obſiſtere poſſit tibi volenti
ſervare Jiſraëlem,
10 (Quia tu feciſti cœlum & terram, & quic-
quid mirabile eſt in regione ſubjecta cœlo;
11 Et dominus es omnium, ac non eſt qui ti-
bi Domino poſſit reſiſtere)
12 Tu omnia noſti, tu ſcis, domine, me non
contumelia , neque ſuperbia, neque cupidi-
tate gloriæ feciſſe iſtud, quòd non incurva-
verim me iſti ſuperbo Hamani :
13 Nam grato animo vellem oſculari veſti-
gia pedum ejus ad ſalutem Jiſraëlis ;
14 Sed me feciſſe illud ne gloriam hominis
ſupra gloriam Dei ſtatuerem ;
15 Non enim adoraturus ſum quenquam
præter te , domine,neque tamen ſuperbiæ
cauſa facio iſtud.
16 Nunc verò , domine Deus rex, parce po-
pulo tuo , quandoquidem intuentur nos ad
perditionem *afferendam*, & cupiunt perde-
re hæreditatem , quæ tua eſt inde à prin-
cipio ;
17 Ne deſpicias partem tuam,quam tibi ipſi
redemiſti e terra Ægypti.
18 Exaudi orationem meam,eſtoq; propitius
ſorti tuæ, & converte luctum noſtrū in gau-
dium, ut viventes laudemus nomen tuum,
Domine ; neque deleto os laudantium te,
Domine.
19 Omnes quoque Jiſraëlitæ clamaverunt
c quàm maximè potuerunt, quia mors ipſo-
rum obverſabatur oculis ipſorum.

c Græc. *ex robore ipſorum.*

Caput XIIII.

1 ESTER regina ſimiliter confugit ad
dominum, cùm in agone mortis ſe de-
prehenſam eſſe conſpiceret:
2 Nam poſitis veſtimentis gloriæ ſuæ induit
veſtimenta anguſtiæ & luctus, & pro ſuper-
bis deliciis cinere ſordibuſque perfudit ca-
put ſuum corpus ſuum abjiciens valde, om-
nemque locum exaltationis ſuæ replevit
a contortis crinibus ſuis.
3 Et orans Dominum Deum Jiſraëlis di-
xit :
4 Domine mi, tu rex noſter unus es, adjuva
me ſolitariam , & quæ adjutorem non ha-
beo niſi te , quia periculum meum adeſt
manui meæ.
5 Ego audivi a nativitate mea in tribu fami-
liari mea te, Domine , a recipientem Jiſraë-
lem ex omnibus gentibus, & patres noſtros
ex omnibus majoribus ipſorum, ad hæredi-
tatem æternam adoptaſſe, ac feciſſe eis quę-
cunque dixeras.
6 Nunc autem peccavimus coram te ; ideò
tradidiſti nos in manus inimicis noſtris , eò
quòd gloriam tribuimus diis iſtorum: juſtus
es domine.
7 Nunc verò non ſatis habent acerbitate ſer-
vitutis noſtræ:
8 Sed a datis manibus ſuis in manus idolorum
ſuorum ſpoponderunt,
9 Se ſublaturos decretum oris tui, & deletu-
ros hæreditatem tuam , & obſtructuros ora
laudantium te , extincturoſque gloriam do-
mus tuæ,& altaris tui :
10 Ora verò gentium aperturos ad virtutes
vanorum *prædicandas*,& mirabilem efficien-
dam regem carnalem in ſeculum.

2 [*contortis*] Torquendo laceratis.

a Græc. *recepiſſe.*

8 *Datis manibus*] ſynecdoche elegantiſſima fœdus & conſociationem ſignificans, a ſigno, ut Jirm. 50. 15.

11 Ne tradas, domine, ſceptrum tuum iis qui nihil ſunt, neque rideant de caſu noſtro: ſed converte conſilium iſtorum in ipſos, & eum qui princeps hujus conſilii eſt contra nos initi, in exemplum ſtatue.

12 Memento, domine, innoteſcito tempore afflictionis noſtræ, & mihi audaciam adde, ô rex gentium, & omnem dominatum obtinens.

13 Inde ſermonem compoſitum ori meo coram ᶦleone ipſo, & traduc animum illius in odium ejus qui oppugnat nos, ad interitum ipſius, & eorum qui conſentiunt ipſi;

13 *Leone*].i. principe, metaphoricè. Nam rex inter homines principatum obtinet ut leo inter belluas. Sic 1. Chro. 11.22. Etſi hic author humanum regē videtur potius crudelitatis arguere, ut oſtendit ver. 7. capitis proximè ſequentis.

14 Nos autem libera manu tua, & adjuva me ſolitariam, ac non habentem alterum adjutorem niſi te. Domine, omnium cognitionem habes,

15 Et ſcis me odiſſe gloriam iniquorum, & abominari cubile incircumciſorum, & omnis extranei.

16 Tu ſcis neceſſitatem [b] mihi impoſitam, me deteſtari ſignum iſtud meum ſuperbiæ, quod in capite meo gero: [c] quibus diebus me ſpectandam præbeo, me deteſtari iſtud ut panniculum [d] ex menſibus, neq; geſtare illud [e] quibus diebus conquieſco:

b Græc. *meam*.

c Græc. *diebus ſpectationis meæ*.

d Græc. *menſtruatorum*.

e Græc. *diebus quietis meæ*.

17 Neque comediſſe ancillam tuam [f] e menſa Hamanis, neque gloriam tribuiſſe convivio regis, neque bibiſſe vinum libaminum,

f Græc. *menſam*, *metonymicè*.

18 Neq; lætatam eſſe ancillam tuam ex [g] quo die huc tranſlata ſum uſque adhuc, niſi in te, domine Deus Abrahami.

g Græc. *die tranſlationis meæ*.

19 O Deus, qui robore ſupra omnes vales, exaudi vocem deſperatorum, & libera nos e manu hominum conſilia improba ineuntiũ: me denique libera a timore meo.

Caput XV.

1 FUIT autem tertio die, cùm deſiiſſet orare, ut exuens veſtimenta illa luctus amiciret ſe [a] glorioſo ornatu ſuo:

a Græc. *gloriæ*.

b Græc. *inſignia*.

2 Ita cùm eſſet [b] inſigniter ornata, invocans omnium ſpectatorem & ſervatorem, aſſumpſit duas ancillas honorarias ſuas;

3 Quarum uni quidem innitebatur quaſi delicatam ageret;

4 Altera verò ponè ſequebatur allevans indumentum ejus:

5 Illa autem rubore perfuſa cum [c] elegantia pulchritudinis ſuæ, & vultu ſuo hilari, velut amabili, animo verò anguſtato a metu;

c Græc. *vigore*.

6 Ingreſſa omnes januas conſtitit coram rege, qui inſidebat throno regni ſui, induerat que omnes veſtes inſignes ſuas, totus ornatus auro & lapidibus pretioſis, eratque valde formidabilis.

7 [7] Tollens enim vultum ſuum [d] coruſcantem gloria, [e] vehemente ira intuitus eſt; quamobrem procidens regina mutavit colorem ſuum defectione, & reclinavit in caput ancillæ honorariæ ſuæ, quæ antegrediebatur.

7 *Tollens*] Quiſquis hæc ſcripſerit, putavit ſe honorem maximum acceſsione hac ſcriptis authenticis facturum eſſe: ſed tamen ex eorum comparatione non dubito quin hæc ſint a veritate aliena.

d Græc. *ignitum*.

e Græc. *vigore iræ*.

8 Sed mutavit Deus ſpiritum regis in manſuetudinem, qui celeriter contendens exiliit e throno ſuo, & recepit eam in ulnas ſuas, donec reſtituta eſſet, conſolans eam [illegible] et hic pacificus, & dicens ei, quid eſt Eſther? Ego ſum frater tuus; bono animo eſto, nequaquam morieris: nam [8] cōmune præceptum noſtrum eſt.

8 *Commune*] hoc eſt, non ſpectat, neq; attingit te, quod in gentem Judæorum a nobis fuit imperatum. Nam æquè lex tua eſt ac mea: quamobrem æquè tu atque ego legis illius a[c]erbitate ſoluta es.

9 Accede; & ſublatam auream virgam ſuam impoſuit collo illius,

10 Amplexatuſque eam dixit, alloquere me.

11 Quæ dixit ei, [11] vidi te, domine, tanquam angelum Dei, & conturbatus eſt animus meus metu gloriæ tuæ:

12 Quia mirabilis es, domine, & vultus tuus [f] omni gratia plenus.

13 Ea autem loquens recidit ex defectione ſua.

14 Rex verò turbatus cum toto ſervitio ſuo conſolabatur eam.

Caput XVI.

1 [1] REX magnus Artaxerxes ſatrapis & principibus centum viginti ſeptem regionum ab India Æthiopiam uſque, & [a] noſtris procuratoribus ſalutem.

2 Multi plurima eorum a quibus beneficia acceperunt bonitate frequentius honorati, plus æquo ſapiunt;

3 Ac non ſolùm ſubditis noſtris quærunt maleſacere, ſed quia [3] ſatietatem non poſſunt ferre, etiam in eos qui ipſis beneſecerunt aggrediuntur machinationes:

4 Et non tantùm gratiarum actionem ex hominibus contrà quàm debuerant tollentes, verùm etiam elati ventoſis illis cogitationibus hominum virtutis expertium ſtatuunt, ſe judicium effugituros Dei omnia ſpectantis ſēper, quod improbis inviſum eſt:

5 Sæpe etiam multos eorum qui in poteſtatibus conſtituti ſunt, quibus commiſſa ſunt tractanda amicorum negotia, hortatio iſta efficiens participes cædis innocentum, circũdedit calamitatibus immedicabilibus,

6 Quando mendace improborum morum circunventione abducunt a ratione ſimplicem eorum qui ampliùs poſſunt benevolentiam.

7 Hoc autem conſyderare licet tum ex antiquioribus (ut [7] traditæ ſunt nobis) hiſtoriis, tum ex iis quæ ſi exquiramus, ante pedes ſunt iniquè conſummata, eorum qui indignè dominatum obtinent peſtilentia,

8 Proinde attendere ad ea quæ deinceps futura ſunt, ut regnum turbis vacuum omnibus hominibus exhibeamus cum pace,

9 Utentes mutationibus, & quæ in conſpectum venient ſemper diſcernentes, [b] obviam eundo æquiſſimè.

10 Ut enim Haman Hammedathæ filius, [10] Macedo, revera alienus a Perſarum ſanguine, multumque diſtans a bonitate noſtra, & hoſpitio acceptus a nobis, humanitatem [c] qua ſumus in omnes gentes conſecutus eſt eò uſque, ut diceretur pater noſter.

11 Et adorari ab omnibus pergeret, velut ſecundus a regali throno:

Apocryphis ex communi errore, qui jam cum invaluerat, appellatio[nis] ... ut in primum Mac. oſtendemus. Atque hæc una ratio ſatis hiſtoriarum teſtimonio ſumpta, quod hujus regis tempore, ac vix poſt ... cogitata fuit aliqua vel mediocris inter Græcos mentio Macedonum cum ... congredientium. c Græc. *quam habemus*.

12 Non ferens ille tantam præſtantiam, infinitis dominatu privare nos, ipſoque ſpiritu;

13 Et ſervatorem noſtrum modiſque omnibus benefactorem Mordecaium, & inculpatam regni conſortem Eſteram cum tota illorum gente multiplicibus & [d] artificioſis circunventionibus expetens ad interitum.

14 (His enim modis putabat ſe poſtquam nos ſolitarios deprehẽdiſſet, Perſarum dominationem ad Macedonas tranſlaturum)

15 Nos verò Jehudæos ab iſto [e] conſceleratiſſimo homine traditos ad deletionem, deprehendimus non eſſe maleficos, ſed juſtiſſimis adminiſtrari legibus,

16 Et filios eſſe altiſſimi maximi Dei viventis, qui erexit & nobis & majoribus noſtris regnum in hac diſpoſitione elegantiſſima.

17 Rectè igitur feceritis, ſi non utamini ampliùs literis ab Hamane miſſis filio Hhamedathæ,

18 Cùm iſte qui confecerat hæc ad Suſarum portas cum familia tota crucifixus fuerit, condignum illi judicium rependente Deo celeriter, qui omnia obtinet.

19 Exemplum verò hujus epiſtolę proponentes in omni loco, liberè ſinatis Jehudæos uti ſuis ipſorum legibus;

20 Et conjunctis viribus adjuvetis eos: ut ſi qui tempore anguſtiæ invadant eos, ulciſcantur die decimo tertio menſis Adaris duodecimi, eo ipſo die.

21 Hunc enim Deus qui omnia potenter adminiſtrat, [f] lætum confecit ipſis loco excidii electo generi comparati.

[f] Græc. lætitiam.

22 Quamobrem vos quoq; in celebribus veſtris feriis, inſignem illum diem cum omni lætitia ducite:

23 Ut & nunc & deinceps ſalutis nobis & benevolentibus Perſis, iis verò qui inſidiantur nobis perditionis monumentum extet.

24 Omnis autem civitas, aut in univerſum regio, quæ ſecundum iſta minimè fecerit, ferro & igne cum indignatione conſumetur; & non ſolùm invia hominibus, verùm etiam beſtiis, & volucribus in omne tempus conſtituetur, ut inimiciſſima.

SCHIMHHONIS SACERdotis ſummi liber unus, qui vulgo liber

Macbæorum tertius appellatur.

HIC liber, qui Schimhhonis Sacerdotis ſummi inſcriptus eſt, inſignem hiſtoriam exponit de graviſſimis calamitatibus quas Eccleſia Jehudæorum a Ptolemæo Philopatore AEgypti rege perpeſſa eſt, & mirificentiſſima liberatione a Deo præſtita. Hiſtoria eſt pauci temporis, geſta ſub annum quartum Antiochi magni Regis.

CAPUT I.

1 VT autem [a] Philopator didicit ab iis qui reverſi erant [a] ea loca quæ obtinuerat, ab [a] Antiocho ſibi adempta eſſe, denuntiavit omnibus ſuis pedeſtribus & equeſtribus copiis;

2 Et aſſumpta ſecum ſorore Arſinoë contendit ad loca uſque Raphiam adjacentia, ubi caſtra fecerant milites Antiochi.

3 Theodotus verò quidam ſe [b] perfecturum inſidiis cogitans, optima cœpit ex armis Ptolemæi quę antè ſibi fuerant commiſſa; & intulit ſe noctu in tentorium Ptolemęi ſolus, ut eum occideret atque hoc *pacto* bellum diſſolveret.

4 Sed abducto eo Doſitheus filius Drimyli dictus (qui genere quidem erat Jehudæus, poſtea verò mutaverat [c] cultum legitimum & ſe a majorum placitis alienaverat) fecit ut ignobilis quidam recumberet in tentorio ejus, quem reportare contigit ſupplicium ejus.

5 Deinde verò cùm prælium vehemens committeretur, & res valentiores eſſent ab Antiocho admodum, obambulãs Arſinoë hortata eſt copias cum miſeranda ſpecie & lachrymis, [d] capillis paſſis, ut & ſeipſos & liberos ſuos uxoreſq; audacter adjuvarent, promittens ſe victoribus daturam cuique duas auri minas:

[d] Græc. capillis ſoluta.

6 Itaque evenit ut adverſarii [e] cominus pugnãdo perderentur, & multi quoque captivi comprehenderentur.

[e] Græc. in manuũ pugnis.

7 Cùm autem [f] inſidias illas ſuperaſſet, judicavit ſibi in propinquas civitates eundum eſſe ut adhortaretur eas: quod poſtquam feciſſet, donariaque delubris diſtribuiſſet, [f] effecit ut ſubditi ſui bono eſſent animo.

7 *Inſidias illas*] id eſt, prælium illud quod ſublato ex inſidiis Philopatore putabat Antiochus non poſſe a ſe non feliciter cõmitti, ut in exemplo Judithæ legimus eveniſſe.

[f] *Græc. bene audentes ſubditos conſtituit.*

8 Jehudæis verò mittentibus ad ipſum ex Senatu & Senioribus qui ſalutarent ipſum, & munera apportantes de iis quæ evenerant gratularentur ipſi, accidit ut eo eſſet paratiore animo ad eos quàm citiſſimè adeundos.

9 Sed ubi perlatus Jeruſchalaima ſacrificavit Deo maximo, & gratias egit, & aliquid eorum quæ ex ordine fieri ſolent in loco fecit;

10 Cùm jam veniſſet ad locum ipſum, accuratione & decore obſtupefactus, optimumque miratus ordinem loci ſancti, in animum induxit conſilium ingrediendi templum,

11 Illis autem dicentibus non convenire ut fiat iſtud, quià ne illis quidem qui ex gente ſunt liceat ingredi, neque omnibus Sacerdotibus; ſed ſoli Sacerdoti ſummo qui anteit omnes, idque per annum ſemel; hic nequaquam fuit perſuaſus:

12 Sed quamvis lex apud ipſum legeretur, non deſtitit ſeipſum inferre, dicens, oportere ut ingrederetur: quòd ſi illi (*inquit*) honore iſto privati ſunt, me non oportet; rogavitque quam ob cauſam ingredientem ſe in totum fanum nemo ex præſentibus prohibuerit:

13 Et dicente quodam, [f]imprudenter *factum*, hoc ipſi malè portendere; ſi hoc, inquit, factum eſt, quam ob cauſam non eſſem omnino, velint nolint, ingreſſurus?

14 Sacerdotibus itaque cum toto veſtitu procidentibus, orantibuſque Deum maximum ut inſtanti neceſſitati ſuccurreret, & impetum illius nefariè invadentis averteret, & clamore cum lachrymis complentibus templum; qui in civitate relicti erant, exiliverunt perturbati, aliquid incerti ſtatuentes fuiſſe factum:

15 Et incluſæ in thalamis virgines cum genitricibus eruperunt, imponenteſq; pulverem crinibus paſſis, gemitu lamentiſque plateas impleverunt:

16 Et aliæ quoque [f]recèns emiſſæ, cùm eos qui ad [g]eundum obviam fuerant diſpoſiti, tum convenientem *ſibi* pudorem relinquentes, curſum confuſum in civitate faciebant,

17 Prætereaque recèns genitos liberos tum matres, tum nutrices [h]hic illic relinquentes aliæ per domos, aliæ per plateas [i]irrevocabili concurſatione in templum ſupremum congregabantur.

18 Itaque varia erat hominum qui [k]in unum collecti erant oratio de iis quæ illegitimè ab illo tentabantur.

19 His aderant quoque e civibus qui audaciam adhibentes non ferebant illum planè inſiſtentem, & ſuum illud conſilium explere cogitantem; ſed exclamantes impetu capienda arma, & audacter pro lege patria moriendum, magnam in eo loco exaſperationem [l]concitabant:

20 Qui ægrè a [m]Senatoribus Senioribuſque averſi, ad [n]idem orationis officium acceſſerunt.

21 Itaque populares quidem, ut antè ſimul orantes converſabantur, Seniores verò qui circunſtabant Regem multifariam tentabant ſuperbam ejus mentem a concepto apud ſe conſilio dimovere.

22 At ille audaciam aſſumens omnibus omiſſis jamque aditum comparabat, [o]ſe illud ad finem perducturum cenſens quod antè dixerat:

23 Quamobrem illi etiam qui circunſtabant Regem videntes iſta, ſe ad invocandum cum noſtris eum qui omnem potentiam habet contulerunt, ut res præſentes defenderet, neque diſſimularet illegitimum iſtud ſuperbumque factum.

24 Ex concurrente autem denſiſſima & laborioſa turbarum exclamatione incomparabilis quidam [p]aſſurgebat clamor:

25 Videbantur enim non homines ſolùm, ſed parietes quoque ipſi & ſolum totum perſonare, tanquam ſi jam tum mortem [q]ruinam ſubiiſſent pro contaminatione loci.

13 *Imprudenter*] ſic diſtinguenda eſſe verba & accipiendū locū res ipſa arguit: ſtatuit enim Ptolemæus ſibi tam licere in penetrale ingredi quàm in atrium ſanctum; hoc autem cùm illi non prohibuerint (quod ex lege debuerant) non poſſe illud prohiberi. Hic verò reſpondetur neque fuiſſe hoc ferendum, (per imprudentiam enim Sacerdotes lapſos eſſe) neque illud concedendum eſſe.

16 *Recèns emiſſæ*] id eſt, ex quæ ornatæ & comptæ elegantiſſimè ordine proceſſerant cum virorum ordinibus ad excipiendum Philopatora.

g Græc. *obviam itionem*.

h Græc. *alibi & alibi, vel aliter aliterq́*.

i Græc. *irrevocabiliter*.

k Græc. *in idem, ut ver.21*.

l Græc. *faciebant*.

m Græc. *ſenibus, ex more Laconum: ſic accipio ex ver.8*.

n Græc. *eundem orandi ſtatum*.

o Græc. *finem impoſiturum et cenſens quod*.

p Græc. *erat*.

Caput II.

1 [a]ITAQUE [b]Schimhhon Sacerdos ſummus genibus contra ſanctuarium flexis, & convenienter protentis manibus in cœlum orationem hanc habuit, & uno animo dixerunt omnes:

2 Domine Jehova rex cœlorum, & dominator omnis creaturæ, inter ſanctos ſanctiſſime, monarche omnipotens, attende ad nos qui ab impio ac prophano homine, ex audacia viribuſque fremebundo opprimimur.

3 Tu enim qui creaſti omnia & qui ea univerſa obtines dynaſta juſtus es, ac propterea qui ex contumelia ſuperbiaque aliquid faciunt tu eos judicas:

4 ‖Tu eos qui antehac injuſtitiam [a]exercuerant, inter quos etiam gigantes erant robori & audaciæ confidentes, perdidiſti, inducta ſuper eos aqua immenſa:

5 ‖Tu occupatos in operibus ſuperbiæ Sedomitas [b]cum manifeſtò infinitæ malitiæ tenerentur concremaſti, exemplum præbens pòſt venturis *ætatibus*:

6 ‖Tu audacem illum Parhhonem, qui ſanctum populum tuum Jiſraëlem ſervitati mancipaverat, variis ac multis ſuppliciis probans, notam feciſti majeſtatem tuam;

7 ‖Poſt quæ *ſuppliciis* notam feciſti magnam potentiam tuam; cùm *regem* quidem qui perſequebatur eum cum curribus & [c]turbis multis inundaſti profundo mari, eos verò qui tibi omnis creaturæ imperium obtinenti incumbebant fide ſalvos tranſvexiſti, qui etiam agnoſcentes apud ſe opera manus tuæ, te omnipotentem laudaverunt:

8 Tu, ô Rex, qui creaveras [c]infinitam illam & immenſam terram, elegiſti civitatē hanc, & ſanctificaſti locū hunc pro nomine [d]tuo, qui tamen nullius rei omnino indiges; & apparitione glorificaviſti magnifica, faciens commendationem illius ad gloriam magni & honorandi nominis tui:

9 Et diligens domum Jiſraëlis promiſiſti, ſiquando [e]nos averſos a te occuparet anguſtia & venientes in hunc locum oraremus, te exauditurum orationem noſtram.

10 Jam verò [f]fidelis es & verax, quandoquidem ſæpe dum affligerentur majores noſtri ſuccurriſti ipſis in abjectione ſua, & liberaſti ipſos e malis maximis:

11 Ecce autem nunc, ô Rex ſancte, propter multa & magna peccata noſtra opprimimur ſubjecti inimicis noſtris, & dimittimur in [f]imbecillitate ſumma.

12 Atque in hoc caſu noſtro audax & prophanus iſte ſtudet injuria afficere locum ſanctum quem in terra hac deſignaſti nomini glorioſo tuo:

13 Nam habitatio quidem tua, cœlum [g]ſummum, inacceſſa eſt hominibus: ſed quandoquidem placuit tibi gloriam tuam in populo tuo Jiſraële *ſtatuere*, & locum hunc ſanctificaviſti,

1 [illegible] ... orationem ... Spiritu ... eſt.

[illegible]

a Græc. [illegible]

b Græc. [illegible]

c Græc. [illegible]

c [illegible]

d Græc. [illegible]

e Græc. [illegible]

10 [illegible]

f Græc. [illegible]

g Græc. [illegible]

24 Ne

14 Ne ulciſcaris de nobis [h] per immundos i-
ſtos, neque per prophanos punias nos, ut
non glorientur iniqui cum animo ſuo, neque
exultent [i] ſuperba lingua ſua dicentes, nos
proculcavimus domum illam ſanctificatio-
nis [*] ſicut proculcantur domus abominatio-
num.
15 Dele peccata noſtra, & diſſipa errores no-
ſtros, & miſericordiam tuam oſtende hoc
tēpore: citò præoccupent miſerationes tuæ,
& inde laudes in os eorum qui prociderunt
contriti animis, confecta nobis pace.
16 Hic ille inſpector omnium & ſanctus ſupra
omnia Deus, in ſancto loco legitimam hanc
orationem exaudiens, illum contumelia au-
daciaque elatum maximè [*] flagellavit hinc
& inde, percellens eum ut arundinem *agita-
tam* a vento; adeò ut proſtratus humi, non
valens ampliùs agere quicquam, ſed ſolutus
membris, ne vocem quidem poſſet edere
juſto judicio implicatus.
17 Quamobrem cùm amici tum cuſtodes e-
jus [k] acrem videntes caſtigationem quæ
[l] invaſerat ipſum, metuenteſque ne vita eti-
am ipſum deficeret, cito extraxerunt ipſum,
perculſi metu [m] maximo.
18 [n] Poſtea verò cùm ſeipſum recollegiſſet,
minimè ad reſipiſcentiam venit correptus:
ſed amarulentis interminationibus uſus a-
biit.
19 Cùm autem delatus in Ægyptum auge-
ſceret malitiā *cùm ſua*, tum adjutorum at-
que ſociorum ab omni juſto [o] abhorrenti-
um quos antè indicavimus, non ſolùm innu-
meris ſe libidinibus explevit; ſed etiam eò
proceſſit audaciæ, ut maledicta ſingulis lo-
cis *in populum* conferret, & multi amicorum
ad propoſitum Regis attendentes ii quoq;
ſequerentur voluntatem ejus.
20 Propoſuerat enim *ſibi* ut [p] gentem hanc
publicè vituperio exponeret, erectaque ad
[*] turrim aulæ junctam columna ſcripturam
inſculpſerat, ne quis eorum qui non ſacrifi-
cant veniret in templa ipſorum; ſed [*] ut om-
nes Jehudæi in populi cenſum aut ſervi-
lem ſtatum congerentur; qui verò contra-
dicerent, vi abrepti privarentur vita;
21 Eos autem qui in cenſum referrentur, ad-
hibito etiam igne obſignari inſigni Bac-
chi folio hederæ in corpus impreſſo, ac de-
inde ſeparari ad utendam quæ priùs [*] con-
tracta fuerit libertatem.
22 Ut autem non videretur omnibus inimi-
cari, ſubjecit ſcripturæ; Quòd ſi qui ex illis
voluerint certo conſilio inter illos verſari
qui ſacris ſunt initiati, eos æquo jure cives
[*] cum Alexandrinis fore.
23 Quidam igitur in civitate habentes odio
iſtos [q] gradus pietati [*] civitatis hujus impe-
ratos, facilè ſeipſos dediderunt velut cum
magna aliqua communicaturi gloria ex cō-
verſatione futura cum Rege:
24 Veruntamen plurimi in generoſo animo
confirmati non deſtiterunt a pietate; ſed pe-
cunias pro vita commutantes intrepidè, co-
nabantur ſeipſos a recenſionibus liberare,
quippe freti bona ſpe ſe defenſionem con-
ſequuturos eſſe:
25 Præterea qui diſcedebant a ſe eos abomi-
nabantur, & tanquam hoſtes gentis ſuæ ju-
dicabant, privabantque communi conver-
ſatione & commodo.

Caput III.

1 HÆC autem impius ille percipiens a-
deò iratus eſt, ut non ſolùm Alexandriæ
manentibus iraſceretur, ſed etiam iis
qui in regione erant adverſaretur graviùs,
mandaretq; feſtinanter omnes congregari
[a] unà, & peſſima nece e vita tolli.
2 Quæ dum adminiſtrabantur, evulgatus eſt
dirus contra gentem ſermo conſpirantibus
ad maleficium hominibus; quibus dabatur
ad [b] inſtitutum iſtud occaſio, tanquam ſi *Je-
hudæi* ipſos a ſuis legibus prohibituri eſſent.
3 Ac Jehudæi quidem benevolentiam fidem-
que [c] conſtantem in reges obſervabant; ſed
quia colebant Deum & lege ejus regeban-
tur, [*] ſeparationem inſtituebant in quoſdam
& converſiones (quam ob cauſam quibuſdā
eſſe inimici videbantur) & bonis rerum ju-
ſtarum factis ornantes converſationem ſu-
am, omnibus hominibus [d] erant probatiſſi-
mi.
4 Itaque vitam quidem bene actam quæ a-
pud omnes de gente pervulgabatur iſti ali-
enigenæ minimè enumerabant; ſed de ado-
rationibus & cibis differentiam pervulga-
bant; dicentes neq; regi neq; poteſtatibus
homines iſtos conſentire, ſed diros eſſe &
magnopere negotiis adverſari: denique nō
vulgari perſtringebant vituperatione.
5 Græci verò qui per civitatem erant nulla
affecti injuria, tumultum inopinatum con-
tra hos homines ſpectantes & improviſas
concurſationes fieri, ſuccurrere quidem nō
poterant (nā tyranni regis erat conſtitutio)
6 Sed ferentes graviter conſolabantur, & fu-
turum præcipientes *animo* ut non ſtarent i-
ſta: non enim [*] ab eo qui nihil ignorat, ta-
lem conſtitutionem rerum ita deſpectum
iri.
7 Jam verò etiam vicini quidam, & amici, &
qui commercium habebant cum ipſis, clam
[e] excipientes quoſdam dabant fidem ſe de-
fenſionem communem adhibituros, & [f] con-
tentiſſimè ad auxilium adventuros.
8 Ille igitur præſente proſperitate elatus, ac
in Dei maximi potentiam nō reſpiciens; ſed
ſtatuens ſe perpetuò in eodem conſilio per-
manſurum, contra eos reſcripſit has literas:
9 Rex Ptolemæus Philopator ducibus militi-
buſque per Ægyptum & *quemque* locum *re-
ſidentibus* [g] ſalutem & valetudinem: valeo e-
go ipſe quoque & negotia mea.
10 Poſtquam militaris noſtra in Aſiam expe-
ditio (quam noviſtis ipſi quoq;) inoffenſo
Deorum auxilio ad finem ex animo perdu-
cta eſt; non vi [h] armorum, ſed æquitate & hu-
manitate multa duximus gentes lactandas
eſſe quę Cœlen Syriam, Phœniciamque ha-
bitant, & beneficiis ultrò proſequendas.
11 Cumque templis quæ per civitates ſunt
reditus multos attribuiſſemus, advenimus
etiam Jeruſchalaima, quo aſcenderamus ut
templum iſtorum ſceleratorum & nunquam
ab amentia ſua deſinentium honoraremus.
12 Et illi ſermone quidem adventum no-

a Græc. *in idem*.

b Græc. *diſpoſitionem iſtam*.

c Græc. *indiverti bilem, ut ita loquamur*.
3 *Separationem*] i. excommunicatione ſive abſtentione utebantur in eos qui parebant tyranno deficientes a Deo, & reſipiſcentibus prædicabant gratiam Dei abſolutionemq; a peccatis ipſorum, ut de integro adunarentur Eccleſiæ. Sic accipimus vocem χωρισμὸν: nam ut in Comœdiis protaſin epitaſinque turbulentas ſequitur cataſtrophe, qua res in ſuum ordinem revocantur, ita etiam videtur fieri in miſera defectorum vita cùm ad officium revertuntur, & ſe reſtituunt Eccleſiæ Dei, poſtquam plus ſatis vitam ſuam pro re ludicra habuerunt, ut dicitur Sap. 15. 12. vide ſupra 2. 25.

d Græc. *conſtituti erant*.

6 *Ab eo*] i. a Deo: periphraſis.

e Græc. *attrahentes*.

f Græc. *omnino contentè*.

g Græc. *ſalvere & valere*.

h Græc. *haſtis*.

ſtrum grati, at re ipſa falsò accipientes, cùm
eſſet nobis animus ingrediendi in templum
ipſorum, & decentiſſimis atque pulcherri-
mis donariis honorandi, [i] antiquiſſima *ſua*
acti ſuperbia ab ingreſſu nos prohibuerunt.
13 Ita non experti ſunt robur noſtrum prop-
ter eam humanitatem qua in omnes homi-
nes utimur; ſed ſuam contra nos diritatem
effecerunt manifeſtam, ut qui omnino ſoli ex
gentibus cervices in reges & [k] bene de ſe
meritos attollentes nihil [l] æquum perferre
volunt.
14 Ac nos quidem quod iſtorum amentiæ
[m] conceſſimus, & cùm victoria reverſi in Æ-
gyptum omnibus etiam gentibus humani-
tatem exhibuimus, prout decebat conſeci-
mus:
15 [n] Interea verò cùm apud tribules iſtorum
omnibus ſignificavimus oblivionem *tanti*
mali; atque tum ſocietate, tum mille rebus
quas eis primum ſimpliciſſimè volueramus
concreditas eos auſi ad mutationem provo-
care, eos & conſortes perpetuorum Sacer-
dotum voluimus conſtituere & dignari eos
Alexandrinorum civitate;
16 Iſti contrà accipientes, ingenitaque ma-
litia depellentes quod bonum eſt & perpe-
tuò in malum [o] inclinantes non ſolùm aver-
ſati ſunt hoc jus civitatis inæſtimabile, ve-
rùm etiam paucos e ſuis qui optimè erga
nos affecti ſunt abominantur ſermone atq;
ſilentio, maximè ſuſpicantes nos ob illud
vivendi infame inſtitutum citò ea quę cor-
reximus everſuros.
17 Quapropter etiam optimè perſuaſi ſignis
iſtos modis omnibus a nobis diſſentire, at-
que providentes ne ſi fortè repentinus in
poſterum [17] tumultus inſtaret, impios iſtos a
tergo proditores & barbaros hoſtes habe-
remus,
18 Mandavimus ſimul ac hæ literæ ad vos
[p] pervenerint, ut iſtos qui his literis indicā-
tur cum uxoribus liberiſque eādem hora
exceptos contumelia & divexationibus mit-
tatis ad nos undique vinculis ferreis inclu-
ſos, [q] ut immedicabili & ignominioſa nece
(quemadmodum homines diros decet) au-
ferantur.
19 His enim ſupplicio ſimul affectis, perce-
pimus nobis in tempus reliquum negotia
perfectè conveniente ſtatu optimaque diſ-
poſitione conſtitutum iri.
20 Quiſquis autem Jehudæorum aliquem [r] ſi-
ve ſenem, ſive puerum, ſive lactentem etiam
protexerit, turpiſſimis tormentis cruciabi-
tur diſtenta familia tota:
21 Et qui indicare *illud* voluerit, præterquam
quòd ſubſtantiam ejus qui reus peractus fu-
erit accipiet, ac bis mille drachmas ex pe-
cunia regis; etiam [21] libertate coronabitur.
22 Omnis verò locus ubi omnino tectus Je-
hudæus deprehendetur, [ſ] inhabitabilis effi-
citor & cremator igne, ut toti naturæ mor-
tali planè appareat inutilis in ſempiternum
tempus. Atque ſic quidem [t] habebat litera-
rum forma.

[i] Græc. *antiquioribus typhis, ut Aristo-bulus loquitur.*

[k] Græc. *benefactores.*

[l] Græc. *germanum.*

[m] Græc. *unà desolati ſumus.*

[n] Græc. *in iſtis.*

[o] Græc. [illegible]

17 *Tumultus*] nempe ab Antiocho magno, qui etiam brevi recuperavit Syriam.

[p] Græc. *acciderint.*

[q] Græc. *ad immedicabilem & ignominioſam necem.*

[r] Græc. *a ſene uſque ad infantem uſque ad eum qui mammæ ſubjicitur.*

21 *Libertate*] putà ſi ſervus fuerit.

[ſ] Græc. *in acceſſus.*

[t] Græc. *ſcripta erat.*

Caput IIII.

1 Quocunque autem mandatum il-
lud [a] pervenit, populare conſtitutum
eſt a gentibus [a] convivium cum acclamati-
onibus & gaudio, velut audacter jam de-
monſtrante ſe inimicitia quæ ipſis olim co-
gitatione callum indurata contraxerat.
2 Jehudæis verò perpetuus erat luctus, & pla-
nè lamentabilis clamor cum lachrymis ge-
mitibuſque, inflammato undique ipſorum
corde, cùm improviſam perniciem repentè
contra ſe decretam deplorarent.
3 Quæ præfectura, aut civitas, aut quis in uni-
verſum locus habitabilis, aut quę viæ plan-
ctu ejulatibuſque de illis non impleban-
tur?
4 Ita enim acerbo & immiti animo a duci-
bus qui per civitatem erant unanimiter eji-
ciebantur, ut de inſolentibus ſuppliciis eti-
am ex inimicis quidam capientes ante ocu-
los communem illam miſericordiam & in-
certam hujus vitæ commutationem repu-
tantes deplorarent [b] infeliciſſimam eorum
dejectionem.
5 Nam præibat ſenum multitudo variorum
canitie, quorum [c] incurvis pedibus tardiſq;
a ſenio ſine pudore ullo ad profectionem
[d] celerem abutebantur violentæ [5] adverſio-
nis impetu:
6 Quæ verò ad communionem vitæ nuptia-
lem modò thorum ſubierant adoleſcentulę,
pro delectatione ſuſcipientes ejulatus, &
unguento delibutam comam conſperſę pul-
vere, ac ſine velo abductæ, lamentationem
pro hymenæis incipiebant unanimiter, ut
vexationibus alienigenis laceratæ: cùm vin-
ctæ publicè vi uſque ad [e] locum ubi conſce-
debatur navis traherentur.
7 Et harum conjuges laqueis coronarum lo-
co cervicibus implexi in florente ætate, a-
doleſcentiæ, pro convivio juvenilibuſq; de-
liciis reliquos nuptiarum dies degebant in
lamentationibus, cernentes jamque ſepul-
chrum ad pedes poſitum.
8 Agebantur autem beſtiarum modo tracti
vinculorum ferreorum [f] vi, alii collo ſuffixi
clavis ad navium tranſtra, alii pedes firmis
conſtricti pedicis; idque etiam tabulato,
quod ſupernè erat frequente impoſito, ut
undequaque obtenebratis oculis ductum
inſidiatorum in tota navigatione [g] paterentur.
9 His ergo in navigium illud quod diximus a-
ctis & finita navigatione prout ſancitum fu-
erat a Rege, mandavit ut illi in ſuburbano
hippodromo metarentur (cujus erat ingens
ambitus, & quàm opportuniſſimus [h] ad tra-
ducendum *miſeros* cùm apud eos qui in ci-
vitatem veniebant, tum apud eos qui inde
in regionem proficiſcebantur [i] peregrè) ut
neq; cum illius copiis communicarent, ne-
que universè [k] in muros reciperentur.
10 Hoc autem confecto, ut audivit Rex gen-
tiles Jehudæorum e civitate clam frequen-
tius exeuntes lugere ignominioſam fratrum
miſeriam, iratus mandavit ut his ſimul accu-
ratè eodem modo ac illis fieret, [l] neque ul-
lo pacto a ſupplicio eorum immunes eſ-
ſent; & totam gentem nominatim deſcri-
bi:
11 Non enim ſe laborioſum illud operum mi-
niſterium quod paulo antè [11] ſignificaverat
exacturum eſſe, ſed cruciatos tormentis
[a] quæ

[a] Græc. *accidit, ut ſupra 3.18.*

1 [illegible]

[b] Græc. [illegible]

[c] Græc. [illegible]

5 *Adverſionis*] [illegible]

[d] Græc. [illegible]

[e] Græc. [illegible]

[f] Græc. [illegible]

[g] Græc. [illegible]

[h] Græc. [illegible]

[i] Græc. [illegible]

[k] Græc. [illegible]

[l] Græc. [illegible]

11 *Significaverat*] [illegible]

quæ denuntiaverat tandem unius diei
tempore deleturum.
12 Fiebat igitur horum deſcriptio ᵐ vehe-
mente ſtudio ambitioſaque aſſiduitate ab
ortu Solis ad occaſum, etſi perfectum finem
minimè conſequuta diebus quadraginta:
13 Rex verò multùm ac perpetuo impletus
gaudio, convivia q; ad omnia idola faciens,
mente a veritate procul aberrante & profa-
no ore muta quidem & quæ non poterant
ipſos alloqui aut adjuvare laudabat; in De-
um verò maximum res quæ non convenie-
bant loquebatur.
14 Poſt illud autem intervallum temporis
quod modò dicebamus, retulerunt ſcribæ
Regi ſe non ampliùs poſſe Jehudæorum de-
ſcriptionem facere propter immenſam eo-
rum multitudinem; cùm eſſent adhuc per
regionem plures, alii quidem adhuc in do-
mibus conſiſtentes, alii verò alio loco: tan-
quam ſi fieri non potuiſſet illud ab omnibus
ducibus qui præerant Ægypto.
15 Cumque interminaretur Rex eis duriùs
quaſi fuiſſent corrupti donis ad machinati-
onem fugæ, accidit ut de re illa manifeſtò
perſuaderetur, dicentibus illis ac demon-
ſtrantibus & chartam jamque & ſcriptorios
calamos quibus utebantur defeciſſe.
16 Hæc autem fuit efficacitas invictæ provi-
dentiæ illius qui Jehudæis e cælo ſuccur-
rebat.

Caput V.

1 TUNC advocato Chermone qui præe-
rat elephantorum procurationi Rex
gravi completus ira, & ab indignatio-
ne omnino immotus juſſit in diem poſte-
rum ᶻ largos thuris manipulos cum vino co-
pioſo mero omnibus elephantis potan-
dos dari, qui erant numero quingenti, & ef-
feratos profuſa potus illius ſubminiſtratio-
ne ᵃ contra Jehudæos immitti ad necem il-
lorum.
2 Ac ille quidem cùm mandaſſet iſta, con-
gregatis amicis ſummis & ducibus ᵇ qui in-
fenſi in Jehudæos erant, ad convivium ſe
convertit: magiſter verò elephantorum
Chermon quod imperatum fuerat aptè
conſummavit.
3 Præterea etiam adminiſtri veſpere exeun-
tes vinciebant miſerorum manus, & reli-
quas contra eos ᶜ cautiones moliebantur to-
tam noctem, exiſtimantes gentem illam
ſimul internecionis terminum perceptu-
ram.
4 Jehudæi verò qui gentibus ab omni prote-
ctione deſerti eſſe videbantur propter ne-
ceſſitatem qua cum vinculis undequaque
circuncludebantur, omnipotentem Domi-
num ac omnis poteſtatis habentem imperi-
um, Deum ſuum patremque miſericordem
omnes indeſinente clamore cum lachrymis
invocabant, orantes ut impium illud conſi-
lium contra ſe *captum* mutaret, magnificaq;
apparitione ipſos a nece quæ ad pedes erat
parata liberaret.
5 Horum ergo intentè ſupplicatio in cœlum
aſcendebat: Chermon verò cùm immiſe-
ricordes illos elephantes potu perfundiſſet,
plenos multa illa vini ſubminiſtratione &
ſaturatos thure, ᵈ manè ad aulam adfuit ut
res iſtas nuntiaret Regi.
6 Verùm *Deus* partem ſomni (quæ res creata
inde a ᵉ temporibus ſeculi bona eſt de no-
cte) etiam interdiu injectam ab eo qui gra-
tioſè tribuit omnibus quibuſcunq; ipſe vo-
luerit immiſit Regi:
7 Itaque detentus ſuaviſſima & profunda ef-
ficacitate Domini a nefario quidem pro-
poſito plurimùm excidit, ſed ab immutabili
ᶠconſilio fraudatus magnificè.
8 Jehudæi verò cùm horam quæ antè ſigni-
ficata fuerat effugiſſent, Deum ſuum lau-
daverunt ſanctum, iterumque rogarunt
ut optimè conciliatus cum ipſis potentiſ-
ſimæ manus ſuæ robur ſuperbis gentibus
oſtenderet.
9 Media autem jam fermè decima ᶠ vocator
frequentes invitatos videns, acceſſit, pepu-
lit Regem, eumq; vix excitans oſtendit tem-
pus convivii jam ᵍ præterfluere, ſermonem-
que ᵒ de illis habuit: quem reputans Rex
& ad convivium verſus, juſſit eos qui ad
convivium venerant ᵒ ex adverſo ſui accum-
bere:
10 Eóque facto adhortatus eſt ut ſe in con-
vivio occupantes ᵒ præſentem convivii par-
tem eo plus honorarent *eam* in lætitia con-
ſumendo.
11 Cùm autem diutiùs proceſſiſſet confabu-
latio, Chermonem accerſitum Rex cum mi-
nis acerbis interrogavit quam ob cauſam
ſinerentur Jehudæi in diem præſentem ſu-
pervivere.
12 Qui ubi oſtendit ſe nocte quod fuerat im-
peratum ad finem perduxiſſe & atteſtati
ſunt amici ejus, *ille* pejorem quàm Phalari-
dis crudelitatem habens dixit, habeant illi
gratiam hodierni diei ſomno.
13 Tu verò ſine cunctatione in diem craſti-
num ſimiliter elephantos comparato ad
ſceleſtorum Jehudæorum iſtorum deletio-
nem.
14 Hæc ubi dixiſſet Rex, alacriter omnes qui
aderant cum gaudio ſimul collaudarunt, &
in ſuam quiſque domum reverſus eſt: ubi
non tam ad ſomnum tempore noctis abuſi
ſunt, quàm ut omnia fabricarentur ludibria
in eos qui miſeri eſſe videbantur.
15 Simulac autem gallus manè cecinerat,
beſtias armatas in periſtylio magno ᵒ com-
movebat, & turbæ quæ per civitatem e-
rant congregabantur ad ſpectaculum in-
primis miſerabile, diluculum ſtudioſè ex-
pectantes.
16 Jehudæi verò ʰ continenter animam tra-
hentes, ſupplicatione multis lachrymis con-
juncta canticiſque miſerabilibus, manibus
ad cœlum protenſis orabant Deum maxi-
mum, ut brevi iterum ipſis ſuccurreret.
17 Nondum radii Solis diſpergebantur, Rege
amicos excipiente, cùm accedens Cher-
mon accerſiuit ⁱ ut prodiret, indicans illud
quod antea Rex in animo habuerat para-
tum eſſe.
18 Quod cùm ille acciperet & de iniquo il-
lo exitu obſtupeſceret, ignoratione pla-
ne occupatus quæſivit quamobrem illud
ſtudiosè

d Græc. *matutinus* *ſic infra ver.* 15.

e Græc. *ſeculo tem-poris: hypallage.*

7 *Conſilio*] *patri* Dei.

f Græc. *qui ad vo-cationes erat inſtitu-tus conſertum vocatos videns.*

g Græc. *præter-currere.*

9 *De illis*] qui man-dato regis ad convi-vium vocati aderant.
Ex adverſo] pro Aegyptiorum more, ut Gen. 43. 33.

10 *Præſentem conv.*] Sic modeſtè Rex lo-quitur, excuſans quod pars temporis in cō-vivio agitando con-ſumenda periiſſet, hortanſque ut feſtivi-tate & convictu libe-riore jacturam tem-poris reſarcirent.

15 *Commovebat*] præbito potu, & aliis rebus ad ſævitiam eos ac enſuris, furo-remq; provocans.

h Græc. *per indi-viſum tempus, id eſt,* perpetuum & conti-nens: ut ſup. 6. 26.

i Græc. *ad exitum.*

ſtudioſè ab eo effectum eſſet: erat autem iſtud ab efficacitate Dei dominantis omnibus, qui oblivionem rerum quas ille priùs machinatus fuerat menti illius indiderat.

19 Indicavit Chermon & amici omnes, *dicendo*, beſtiæ copiæque iſtæ, ô Rex, paratæ ſunt ex propoſito conſilio vehementer tuo.

20 Ille verò his dictis gravi ira plenus, eò quòd tota ipſius cogitatio de his rebus providentia Dei diſſipata eſſet, minaciter intuens dixit,

21 [i]Quotquot parentes advenerint aut filiorum nati, hi largam eſcam beſtiis feris paraverint, inculpatorum Jehudæorum loco, qui mihi meiſq; majoribus integram ſtabilemq; fidem eximiè demonſtrarunt: quanquam niſi animo erga te propenſo eſſem propter communem educationem & miniſterium tuum, pro illis privareris vita.

21 *Quotquot*] ſenſus eſt, ſi quiſquam me hoc nomine ad Jehudæorum ruinam compellaverit, quiſquis tandem ille ſit, cùm ipſe tum neceſſarii ipſius pœnam perferto Jehudæis irrogatam.

22 Sic Chermon inopinatam ac periculoſam ſuſtinens comminationem & aſpectu & vultu [k] cohorruit: amicorum verò quiſque paulatim diffluxit triſtis, qui congregatos dimiſerunt quemque ad occupationem ſuam.

k Græc. *contractus eſt.*

23 Jehudæi autem Regis ſermonibus auditis illuſtrem Deum, Dominum, regem regum laudaverunt, ut qui ab ipſo auxilium hoc conſequuti eſſent.

24 Deinde cùm rex conſtituto de-integro conſilio hortaretur convivas ut ſe ad lætitiam conferrent, ſecundum leges illas Chermonem accerſens cum interminatione dixit *ei*, quoties oportet tibi de iiſdem rebus mandata dari, ô infeliciſſime? etiam nunc tandem elephantos arma in diem craſtinum ad deletionem Jehudæorum.

25 Cognati autem ſimul accumbentes inſtabilem hanc mentem admirati protulerunt iſta, ô Rex, quouſque verò nos ut expertes rationis pertentaturus es, jam tertiò imperans deleri illos, & rurſum in ipſo facto diſſolvens mutato conſilio ea quæ placuerunt tibi?

26 Quorum gratiâ hæc civitas expectatione turbatur, & multos conventus experta, jam etiam periclitatur ut diripiatur ſæpe.

27 Rex itaque *alter* omnino Phalaris impletus ſtudio rationi adverſante, & mutationes animi quę ad [l] procurationem Jehudæorum in ipſo fuerant effectæ nihili faciens,

l Græc. *inſpectionem ſeu viſitationem.*

28 Poſtquam impuriſſimum juramentum firmè ſtatuiſſet ſe cùm iſtos ſine cunctatione genibus pedibuſque beſtiarum ſauciatos ad inferos tranſmiſſurum, tum caſtris contra Jehudæam ductis *eam* celeriter æquatam ſolo flammæ & ferro traditurum, & ‖ templum illorum, quod nobis (*inquit*) inacceſſum fuit, ubi conſummant ſacrificia, citò proſtratum igne in omne tempus effectũrum:

‖ *Suprà 1,10.*

29 Tunc læti diſceſſerunt amici & cognati cum fiducia, & diſpoſuerunt copias ad cuſtodiam per opportuniſſima civitatis loca.

30 Magiſter verò elephantorũ ut beſtias ad furioſam (ut ita dicam) ferè conſtitutionem odoratis poculis e vino condito thure, [m] formidabili ornatas apparatu adduxerat; ſub auroram, cùm jamque civitas innumerabilibus turbis hippodromum verſus repleta

m Græc. *formidabiliter.*

eſſet, ingreſſus aulam ad rem præſentem incitavit Regem.

31 Qui ira gravi impiam mentem complens, [n] omni mole erupit cum beſtiis, volens immiti animo & pupillis oculorum ſiccis moleſtum illum & miſerabilem eorum de quibus antè diximus ſpectare exitum.

32 Itaque exeuntium elephantorum ad portam armatis copiis ſimul proſequentibus, pergentiúq; multitudinis pulverem videntes Jehudæi & horriſonum tumultum audientes, cùm illud ſibi ultimum vitæ momentum eſſe arbitrarentur,

33 *Sub* finem miſerrimæ illius expectationis ad commiſerationem & ejulatus verſi oſculabantur alii alios complectentes cognati, & in colla ruentes filiorum patres & puellarum matres:

34 Aliæ verò infantes uberibus admotos habentes, qui lac ſugerent ultimum.

35 Veruntamen cùm hi e-converſo etiam conſyderarẽt defenſiones ipſorum quæ antè fuerant e cœlo factæ, pronos unanimiter ſeipſos proſternentes, & infantes ab uberibus ſe ponentes inclamaverunt voce magna univerſitatis [o] principem,

36 Supplicantes ut apparitione illuſtri facta miſeraretur ipſos jamque ad portas ſepulchri conſtitutos.

Caput VI.

1 Elhazar autem quidam vir inſignis de ſacerdotibus *qui erant* e regione illa, in ſenum numero jam ætatem conſequutus, & omni virtute ornatus quæ ad vitam hanc *pertinet*, ſenes qui circumſtabant ipſum contrahens ad invocandum Deum ſanctum, oravit [a] his verbis;

2 Rex [b] magnifice, altiſſime, omnipotens Deus, qui rem creatam omnem ſemper gubernas miſericorditer, reſpice ad ſemen Abrahami, ad liberos ſanctificati Jahhakobi, *ad* populum partis quæ ſanctificata eſt tibi, exterum in terra extera injuſtè pereuntem, ô pater.

3 ‖ Tu Parhhonem olim abundantem curribus, Ægypti iſtius principem, elatum immiti audacia & lingua magniloqua, cum ſuperbo exercitu mari perſuſos perdidiſti, luce miſericordiæ perluſtrans genus Jiſraëlis:

4 ‖ Tu Sancheribum gravem Aſſyriorum regem innumerabilibus copiis exultantem, qui [c] gladio terram totam ſubjectam ſibi jam occupaverat, & qui efferebatur contra ſanctam civitatem tuam res graves faſtu audaciaque proloquens, tu, *inquam*, Domine fregiſti, manifeſtam gentibus multis potentiam tuam oſtendens:

5 ‖ Tu ſocios tres verſantes in Babylonia, qui animam ſuam ultrò igni tradiderant ne *rebus* vanis ſervirent, ignitum caminum perfundens rore liberaſti, [d] adeò ut ne capillo quidem tenus damnum perpeſſi ſint, flammamq; omnibus adverſariis immiſiſti:

6 ‖ Tu Danijelem, qui invidentiæ calumniis leonibus ſub terram fuerat projectus *ut* eſca beſtiis *eſſet*, incolumem in lucem revocaſti: ‖ & Jonam prolixè in ventre marini

ceti

‖ Exod.14.

‖ 2.Reg.19.

‖ Dan.3.

‖ Dan.6.

[illegible], illæſum omnibus dome-
ſticis oſtendiſti, ô pater.
9 Nunc ergo, ô Deus oſor injuriæ, plurimùm
miſericors, univerſitatis protector, citò ap-
pareas iis qui de genere ſunt Iſraëlis, & ab
[illegible] abominandiſque injuriam
patiuntur.
8 Quòd ſi impietatibus in peregrinatione hæc
conſtricta fuit vita noſtra, libera nos ab ini-
micorum manu, & tu domine prout volueris
nos nece perde.
9 Ne iſti qui nihil niſi vanitatem ſapiunt re-
bus vanis benedicant perditionis in dile-
ctos tuos eventu nomine, dicentes, ne De-
us quidem ipſorum liberavit illos:
10 Sed tu, ô æterne, qui omnes vires ac uni-
verſam poteſtatem obtines, jam reſpice.
11 Miſerere noſtri, qui per iniquorum injuri-
am rationi adverſam vita deſtituimur inſi-
diatorum modo;
12 Gentes verò ſtupeſcentes admirentur ho-
die invictam potentiam tuam, ô glorioſe
Deus potentiſque prædite, de ſalute gene-
ris Jahhakobi.
13 Tibi ſupplicat tota infantium iſtorum mul-
titudo, & hi parentes iſtorum cum lachry-
mis demonſtretur omnibus gentibus te no-
biſcum eſſe Domine, neque avertiſſe faci-
em tuam a nobis.
14 [Sed quemadmodù dixiſti te [illegible] ne quidem
cùm in terra inimicorum ſuorum verſantur
deſpexiſſe eos, ita perfice Domine.
15 Cum autem Elhhazar ab oratione modò
deſineret, Rex cum beſtiis ac toto copiarum
horrore ſecundum hippodromum præter-
vehebatur.
16 Quod contemplati Jehudæi magnum cla-
morem in cœlum extulerunt, adeò ut adja-
centes convalles ipſæ unà perſonantes ca-
ſtris totis f neceſſarium fletum excitare-
rent.
17 Tunc glorioſiſſimus, omnipotens, & ve-
rus Deus oſtendens ſanctam faciem ſuam a-
peruit portas cœli, e quibus gloria inſtructi
duo formidabileſque aſpectu Angeli omni-
bus manifeſti præterquã Jehudæis deſcen-
derunt;
18 Et reſiſtentes impleverunt adverſariorum
copias perturbatione & metu, immotiſque
ligarunt pedicis, adeò ut ipſum Regis cor-
pus horreſceret, & oblivio audaciam ipſius
quæ tam graviter inflammata fuerat occu-
paret:
19 Beſtiæ verò converſæ in copias armatas
quæ ſubſequebantur, proculcabant & pro-
fligabant g illas.
20 Tunc Regis ira in miſericordiam & la-
chrymas converſa eſt, propter eas res quas
antè fuerat machinatus.
21 Nam cùm audiſſet h clamorem illum; &
conſyderaret pronos omneis ad perditionẽ
comparatos, cùm ira lachrymans intermina-
tus eſt amicis, dicens,
22 Regno abutimini, qui tyrannos crudelita-
te ſuperaviſtis, & me ipſum in vos benefi-
cum jam aggredimini cùm a principatu,
tum etiam a vita amovere clàm machinan-
tes ea quæ non eſſent regno profutura.
23 Quis i eos homines qui munitiones regio-
nis noſtræ k fideliter tenuerunt, e domicili-
is ſuis exportatos ſingulos præter rationem
hac concervavit?
24 Quis eos qui [illegible] inde a principio be-
nevolentia erga nos gentes omnes antecel-
luerunt, & qui peſſimè perſæpe ab homini-
bus periculis ſubierunt, ita nefariis impli-
cuit ſuppliciis?
25 Solvite, diſſolvite injuſta vincula, l in pro-
prias ſedes cum pace remittite, ea quæ an-
tè fuerunt geſta deprecati. Abſolvite filios
omnipotentis, cœleſtis Dei viventis, qui a
noſtris k adhuc majoribus expeditam con-
ſtitutionem cum gloria præbet noſtris ne-
gotiis.
26 Atque hæc quidem dicebat iſte: illi verò
l momento ſoluti, ſancto ſervatori Deo ſuo
benedicebant quòd modò effugiſſent mor-
tem.
27 Poſtea Rex in civitatem reverſus accerſi-
to eo qui reditibus præerat juſſit vina cæte-
raque ad convivium neceſſaria in ſeptidu-
um Jehudæis ſuppeditari, ſtatuens eos quo
in loco ſe ſubituros exitium putaverant,
ibidem Soteria cùm omni lætitia cele-
brare.
28 Tunc illi qui antè probroſi fuerant & ſe-
pulchro proximi ac potius in illud jamque
deſcenderant, loco acerbæ necis & luctuo-
ſiſſimæ poculum ſalutare inter ſe ſtatuentes;
eum locum qui ad ruinam ipſis & ſepulchrũ
paratus fuerat, pleni gaudio in accubitus
diviſerunt.
29 Et finem flebili lamentationis cantui fa-
cientes, receperunt majorum cantica, De-
um ſervatorem laudantes atque mirificum;
fletuque omni & ejulatu abjecto choreas
conſtituerunt ad lætitiæ cum pace conjun-
ctæ ſignum.
30 Similiter autem Rex quoque de his rebus
cùm ampliſſimum convivarum numerum
congregaſſet, indeſinenter in cœlum reſpi-
ciens viciſſim celebrabat Deum magnificè,
propter ſalutem quæ ipſi præter opinionem
acciderat.
31 Qui verò antè ſtatuerant illos in exitium
raptos avium futuros eſcam, & cum gaudio
deſcripſerant; hi contrà gemuerunt, quòd
pudore apud animum ſuum amicti eſſent, &
quòd audaciam ſuam, quæ ignem ſpirave-
rat merum, ingloriè extinctam cognoſce-
rent.
32 At Jehudæi conſtituta, ut antè diximus,
chorea m illa cum convivio, tempus in ce-
lebrationibus hilaribus & Pſalmis tranſe-
gerunt:
33 Et communem de his rebus ferentes le-
gem in toto incolatu ſuo generationibus
omnibus dies prædictos ſtatuerunt hilares
celebrari, non compotationis aut comeſſa-
tionis causâ; ſed propter ſalutem quam ip-
ſis Deus effecerat.
34 Deinde acceſſerunt Regem, ſe ad ſuos
dimitti poſtulantes.
35 Cæterum deſcripſerant illos adminiſtri re-
gii a viceſimo quinto die Pachonis ad quar-
tum Epiphi diebus quadraginta: conſtitu-
erunt verò perditionem illorum a quinto E-
piphi ad ſeptimum diebus tribus, cùm eti-
am magnificè illuſtrans miſericordiam ſu-
am univerſitatis princeps incolumes eos
libe-

n Græc. interpoſi... [illegible]
o Græc. [illegible]
p Græc. [illegible]
q Græc. [illegible]
l Græc. in propria ſic inf. ver. 33.
k Græc. uſque nunc
l Græc. in diviſo tempore, ut ſup. 5. 16.
27 Soteria] id eſt, ſalutares dies, feſtos dies ſalutis ſuæ.
28 Poculum] ſic interpretamur cum Phavorino [illegible], pro poculo ex quo milites victoria parta læti inter ſe propinabant: quæ propinandi ratio in conviviis & euchariſticis epulis fuit obſervata: vide Pſal. 116. 13
m Græc. [illegible]
§ Sup 2. & 3.
Sup 5.
35 Pachonis] Ægyptia menſis appellatio Aprili noſtro ex parte reſpondentis.
Epiphi] menſis Junio noſtro ſimiliter ex parte reſpondentis quo celebrabantur Apidis ſacra ſive Epaphi, unde nomen habuit: vide Euſebiũ de præparatione Evangelica.

liberaſſit.
36 Unanimiter autem convivati ſunt ⁿ om-
nibus ſuppeditatis a rege ad diem uſque de-
cimum quartum.
37 Quo etiam die cùm ᵒ interpellaſſent Re-
gem pro dimiſſione ſui, collaudans eos rex
magno animo ſcripſit eorum gratiâ ſequen-
tes literas ad duces ᵖ unicuiq; civitati præ-
poſitos, ᵠ in hanc ſententiam.

n Græc. omnia ſuppeditans.
o Græc. interpellationem feciſſent.
p Græc. per civitatem.
q Græc. hunc tenorem habentes.

Caput VII.

REX Ptolemæus Philopator ducibus qui
1 ſunt per Ægyptũ & omnibus qui præfe-
cti ſunt rebus *gerendis* ſalutem & inco-
lumitatem: valemus quoque ipſi & liberi
noſtri.
2 Amici quidam, cùm Deus maximus nobis
ut volumus negotia dirigeret, improbo
more crebriùs apud nos inſiſtentes nobis
perſuaſerunt ut coacervato cœtu Jehudæ-
os qui ſub regno ſunt *noſtro* afficeremus in-
ſolentibus deſectorum ſuppliciis;
3 Prætextum hunc afferentes nunquam fore
ut bene conſtituantur negotia noſtra propter
diritatem ᵃ qua iſti ſunt in omnes gentes do-
nec iſtud fuerit conſummatum.
4 Qui etiam, cùm eos vinctos ᵇ & vexatos
tanquam mancipia ac potius tanquam inſi-
diatores adduxiſſent, ſine ulla diſquiſitione
& percunctatione ipſos ſunt aggreſſi tolle-
re, ferociore ᶜ nexi crudelitate quàm legis
Scytharum ſit.
5 Nos autem propterea interminati duriſſi-
mè, cùm pro ea æquitate quam hominibus
omnibus exhibemus ægre vitam eſſemus
iſtis gratificati; Deum verò cœleſtem agno-
viſſemus certò Jehudæos protegere velut
patrem ſemper filios propugnantem atque
reputaviſſemus conſtantem illam quam ha-
bent erga nos & majores noſtros ᵈ amicam
benevolentiam, *hos* juſtè ab omni crimine
qualicumque ratione *intenſo* abſolvimus:
6 Et unicuiq; præcepimus ut ad res ſuas om-
nes quocunque loco *ſint* revertatur, nemi-
nem eos omnino lædere, neque res iſtas
quæ præter rationem confectæ ſunt *ipſis* ex-
probrare.
7 Scitote enim ſi quas improbas technas in
eos cuderimus, aut eos ullo pacto triſtitia
affecerimus, nos non hominem ſed Deum
altiſſimum qui poteſtati omni dominatur
adverſarium nobis in omni re ad ultionem
factorum iſtorum ᵉ inevitabilem ſemper ha-
bituros. Valete.
8 Jehudæi verò cùm has literas accepiſſent
non dederunt operam ut ſtatim abcede-
rent, ſed præterea a Rege poſtulaverunt, ut
qui ex gente Jehudæorum voluntariè Deũ
ſanctum & Dei legem omiſiſſent ii ab ipſis
pœnam debitam reportarent;
9 Adducentes eos qui ventris causâ præcep-
tiones divinas omiſerint, ne in præcepta
quidem Regis bono animo futuros un-
quam.
10 Atque hic ut præcepit eos verum dicere,
collaudans facultatem eis dedit ᶠ ad omnia;
utens qui eſſent tranſgreſſi legem Dei liberè
in omni loco regni ſui ſine ulla ᵍ regia pote-
ſtate aut cognitione profligarent.
11 Tunc bene precantes ei, ut decebat, illorũ
ſacerdotes cum turba tota, & acclamantes
Hallelu-jah, cum gaudio diſceſſerunt.
12 Itaque ᵍ pollutum ex gente ſua quemque
prout incidebat in itinere puniebant; ʰ va-
riiſq; modis traductum *e medio* tollebant.
13 Suſtulerunt autem die illo amplius tre-
centos viros, agitaruntque lætitiam cum
gaudio, poſtquam prophanos illos ſuſtuliſ-
ſent.
14 Illi verò qui ad mortem uſque Deo adhæ-
ſerant, integro ſalutis fructu accepto, ju-
gentes e civitate abierunt, omnigenis flo-
ribus odoratiſſimis coronati, cum lætitia &
acclamatione; gratias laudibus & hymnis
omnimodis agentes Deo majorum ſuorum
ſancto ſervatori Jiſraëlis.
15 Sed cùm perveniſſent Ptolemaida quæ
ᵏ Rhodophoros a proprietate loci nomina-
tur, ubi de communi ſententia ipſorum claſ-
ſis dies ſeptem ipſos præſtolabatur;
16 Illic fecerunt convivium ˡ ſalutare, ſuppe-
ditante Rege alacriter ipſorum cuique om-
nia quæ erant opus ut ſe in ſuas domos ſin-
guli reciperent;
17 Atque ibidem ſtatuerunt ut delati *ad ſuos*
cum pace dies eoſdem hilares tempore in-
colatus ſui ⁱ adhibitis juſtis celebrationibus
agitarent.
18 Quos ubi conſecraverunt, columnaque in
convivii loco *poſita* confirmarunt voto; in-
tegri liberique ſummo cum gaudio diſceſ-
ſerunt terra, & mari, fluvioque in ſuas *domos*,
conſervati præcepto Regis, & majorem
habentes quàm antè in inimicos poteſtatẽ
gloria & metu conjunctam.
19 Denique nullius operâ a ſuis facultatibus
concuſſi ſunt; ſed ſinguli res ſuas omnes ex
deſcriptione receperunt, adeò ut qui habe-
bant aliquid *de eis* maximo cum timore ipſis
reſtituerent: ita Deus maximus res magni-
ficentiſſimas perfectè faciebat ad ſalutem
ipſorum.
20 Benedictus ſit liberator Jiſraëlis in ſempi-
terna tempora. Amen.

a Græc. quam iſti habent.
b Græc. cum vexationibus.
c Græc. inſtabilem.
d Græc. amicitia.
e Græc. inevitabilem.
f Græc. ...
g Græc. ...
h Græc. ...

MAC-

MACBÆORUM.

LIBER PRIMUS.

PRIOR Macbæorum liber ſingulares populi Dei clades, victoriaſq; mutationes varias, & mirificam Dei adminiſtrationem in Eccleſia vetere deſcribit, prout a prophetis fuerant prænunciata: inprimis verò ea quæ a Macbæorum ſive Chaſchmanæorum familia ad Dei gloriam & populi ſalutem geſta ſunt, Antiocho Epiphane & Eupatore, Demetrio Sotere, Alexandro Epiphane, Demetrio Nicanore, & Antiocho Sedete regibus; Eſtq; hiſtoria annorum fermè quadraginta.

CAPUT I.

FUIT autem poſtquam
cæcidiſſet Alexander
Philippi filius Macedo,
qui procedebat e terra
ᵃCittæorum, cęcidiſſet,
inquam, Darium regem
Perſarum Medorumq;
ut regnaret loco ejus, cùm priùs in Græcia
regnaſſet.
2 Conſtituit enim prælia multa, expugna-
vitq; munitiones, & jugulavit reges terræ,
3 Pervadenſq; ad extremas uſque terras ac-
cepit ſpolia multarum gentium, & tran-
quilla fuit terra coram ipſo.
4 Ita exaltatus eſt ac elatus animus illius,
5 Quòd coactis copiis potentibus valdè im-
peraret regionibus, gentibus, & regnis, eſ-
ſentque ea ſibi tributaria.
6 Poſtea verò decidens in lectum, cùm ag-
noſceret ſe in morte eſſe,
7 Accerſivit ᵃ adminiſtros ſuos glorioſos qui
unà cum ipſo fuerant educati a pueritia, &
diviſit illis ᵈ regnum ſuum cùm adhuc vi-
veret.
8 Cùm itaque regnaviſſet Alexander annis
ᶠ duodecim, & mortuus eſſet,
9 Obtinuerunt dominatum adminiſtri ejus
quiſque in loco ſuo:
10 Et impoſuerunt omnes *ſibi* diademata
poſt mortem illius, & filii eorum poſt eos
annis multis, & multiplicata ſunt mala in
terra.
11 ‖ Prodiit autem ex eis radix peccatrix An-
tiochus ᶦ illuſtris, filius ᶦ Antiochi regis, qui
fuerat Romæ obſes; regnavitque anno
centeſimo trigeſimo ſeptimo regni ᵃ Græ-
corum.
12 Temporibus illis prodierunt ex Jiſraële
ᵇ homines iniqui, & perſuaſerunt multis, di-
centes; eamus & diſponamus fœdus cũ gen-
tibus circumſtantibus nos: nam ex quo ſe-
parati ſumus ab illis, ᶜ obvenerunt nobis
mala multa.
13 Qui ſermo cum bonus viſus eſſet in ocu-
lis illorum,
14 Comparati animo quidam e populo pro-
fecti ſunt ad regem, qui dedit illis poteſta-
tem faciendi ᵈ ſtatuta gentium.
15 Ædificaverunt itaque ᵉ gymnaſium Jeruſ-
chalaimis ſecundum leges gentium:
16 Et ᶠ facientes ſibi ipſis præputia abceſſe-
runt a fœdere ſancto; & conjuncti genti-
bus venditi fuerunt ad faciendum malum.
17 ‖ Comparato autem regno coram Antio-
cho, præcepit quoque animo regnum Æ-
gypti, ut regnaret ſuper duo regna:
18 Et ingreſſus Ægyptum cum turba nume-
roſa, curribus, elephantiſque, & equitibus, &
magna claſſe,
19 Conſtituit prælium contra ᵍ Ptolemæum
regem Ægypti, in quo averſus Ptolemæus
a conſpectu illius fugit, ceciderunt q; con-
foſſi multi:
20 Poſtea occuparunt civitates munitas in
terra Ægypti, accepitque Antiochus ſpolia
Ægypti.
21 Inde revertens Antiochus, poſtquam per-
cuſſiſſet Ægyptum, anno centeſimo qua-
drageſimo tertio:
22 Aſcendit contra Jiſraëlem & Jeruſchalai-
ma cum turba numeroſa:
23 Et ingreſſus ſanctuarium ᵉ ſuperbè cepit
altare aureum, & lychnuchum lucentem
cum omnibus inſtrumentis ejus, & menſam
propoſitionis, & crateras, phialaſq;, & pel-
ves aureos, & velum, & coronas, & ornatum
aureum qui erat in conſpectu templi, ᶠ au-
rumq; detraxit omnibus.
24 Similiter accepit argentum & aurum, &
inſtrumenta deſyderabilia; accepitq; the-
ſauros abſconditos, quos invenit, & captis
omnibus abiit in terram ſuam.
25 Et fecit cædem hominum, loquens ſuper-
bia magna.
26 Quamobrem fuit luctus magnus apud
Jiſraëlem in omni loco eorum.
27 Nam ingemuerunt principes, ſenioreſq;,
virgines, & adoleſcentes infirmati ſunt, &
pulchritudo mulierum immutata eſt:
28 Omnis ſponſus aſſumpſit lamentum, quæ
ſedebat in thalamo fuit in luctu:

29 Et

b Græc. *filii.* 12 *Homines ini.*] quorum principes nominat Joſephus Antiq. Jud. lib. 12. cap. 6. & 2. Mac. 4. c Græc. *occurrerunt nos.* d Græc. *juſtificationes.* 15 *Gymnaſium*] vide 2. Mac. 4. 12. 16 *Facientes*] id eſt, non alentes circumciſionem, ſed præputium reducentes arte; ut ibidem Joſephus exponit. ‖ 2. *Mac.* 5. 19 *Ptolemæum*] Philometora. e Græc. *in ſuperbia.* f Græc. *& detraxit omnia.*

(ſdd) Quibus literis ſignificatum eſt Hebraicè dictum illud ... quis eſt par tibi inter Deos, Jehovah? Ex qua inſcriptione ... ab ceteris omnibus, Machbæi una voce fuerunt appella... corrupte Maccabæi. *Cittæorum*] id eſt, Ciliceum, ut explicavi... Macedones ab Hebræis fuiſſe dictos Cittæos, falſò ... Bileami mentem in ea prophetia, quæ ... a Græc. *pueros.* 7 *Regnum*] id eſt, adminiſtratio... duos habebat hæredes filios, Alexandrum & Herculem ex ... 8 *Duodecim*] rotundato numero; regnavit enim ... ‖ 1. Mac. 4. 7. 11 *Illuſtris*] ſive appellatione Græca ... vulgus Polybio teſte, eũ vocavit Epimanem, id eſt, ... quod deſpectus erat, neq; ad ipſum ex jure regnum fuerat ... Daniel 11. 21.) voluit glorioſo nomine maculã ſuam eluere. ... qui magnus dictus eſt. *Græcorum*] i. Seleucidarum, ... regnum ſuum ſtabiliverunt in Syria.

k Græc. pudorem.
h Græc. dierum.
i Præfectum ... poſſeſſionum, ut nominatur 2. Mac. 5. 24.

29 Et mota eſt terra propter habitatores ſu-
os, totaque domus Jahhakobi induerunt
g pudoris indumentum.
30 Poſt duos annos h integros miſit rex præ-
fectum tributo in civitates Jehudæ, qui ve-
nit Jeruſchalaima cum numeroſa turba:
31 Cui alloquenti ipſos ſermonibus pacificis
doloſè, crediderunt cives.
32 Ita irruit in civitatem repentè, & cecidit
eam plaga magna perdens populum mul-
tum ex Jiſraële.
33 Et accipiens ſpolia civitatis incendit
eam igne, diruitque domos ejus, & muros e-
jus in circuitu.
34 Abduxeruntque captivas mulieres, libe-
roſque, & jumenta poſſederunt.

i Græc. civitatem Davidis muro magno, & 2. Mac. 6.

35 Poſtea ædificaverunt i in civitate Davi-
dis murum magnum, munitumque turribus
munitis, qui fuit ipſis pro arce:
36 Et poſuerunt illic gentem peccatricem,
viros iniquos, qui confirmarunt ſe in ea;
37 Et comportarunt arma atque commea-
tum, congregantesq; ſpolia Jeruſchalaimo-
rum depoſuerunt illic, fueruntque loco la-
quei maximi.
38 Nam fuit pro inſidiis in locum ſanctum, &
pro diabolo infeſto in Jiſraëlem ſemper.
39 Unde effundebant ſanguinem innocen-
tem in circuitu ſanctuarii, & contamina-
bant ſanctuarium.
40 Itaque fugerunt habitatores Jeruſchalai-
morum propter iſtos, & fuit urbs habitatio
exterorum, fuitque extera natis ſuis, liberis
ipſius derelinquentibus ipſam.
41 Sanctuarium ejus deſolatum eſt ut ſolitu-
do, dies feſti ejus converſi ſunt in luctum,
ſabbatha ejus in opprobrium, honor ejus
in nihilum.
42 Secundum gloriam ejus fuit ignominia
ejus, celſitudine ejus converſa in luctum.

k Græc. eſſent.

43 Cùm autem reſcripſiſſet rex toti regno
ſuo, ut k coaleſcerent omnes in populū unū,
& derelinquerent unuſquiſque ritus ſuos:
44 Acceperunt omnes gentes ſecundum ſer-
monem regis.
45 Et multi quoque ex Jiſraële conſenſerunt
cultui ejus, & ſacrificantes idolis coinqui-
naverunt ſabbathum.

l Græc. manu legatorum.

46 Miſit enim rex libellos l per legatos Jeruſ-
chalaima, & ad civitates Jehudæ, denunti-
ans ſequendos eſſe ritus alienos terræ;
47 Et holocauſta, ſacrificiumque, & libamen
e ſanctuario tollenda interdicto:
48 Et profananda ſabbatha, dieſque feſtos:
49 Et coinquinandum ſanctuarium, & ſan-
ctos:

m Græc communes, ſic deinceps.

50 Ædificandas aras, & lucos, idolorumque
delubra, & ſacrificandas ſuillas, & m immun-
das pecudes.
51 Dimittendoſque filios ipſorum incircum-
ciſos, efficiendas animas ipſorum abomina-
biles re omni immunda, & inquinamento,
ita ut obliviſcerentur legis, & immutarent
omnia ſtatuta Dni.
52 Qui autem non feceerit ſecundum verbum
regis hunc moriturum eſſe.

n Græc. ſecundum omnes ſermones iſtos.

53 n In ſententiam hanc omnino reſcripſit
toti regno ſuo, & præfecit inſpectores toti
populo,
54 Civitatibuſque Jehudæ mandavit ut ſa-
crificarent in o civitate quaque.
55 Congregati ſunt itaque ex populo ad eos
multi, quiſquis dereliquit legem, & perfece-
runt mala in terra.
56 Facientes ut Jiſraël lateret in abditis lo-
cis in omni perfugio ipſorum.
57 Die autem decimo quinto menſis p Ciſle-
vi, anno centeſimo quadrageſimo quinto,
extruxerunt q abominationem deſolationis
ſuper altare, & in civitatibus Jehudæ cir-
cumquaque extruxerunt aras;
58 Et in foribus domorum, & in plateis fece-
runt ſuffitum;
59 Et libros legis, quos invenerunt, conſcin-
dentes afferunt igni:
60 Et ubicunque inveniebatur apud aliquem
liber fœderis, aut ſi quis acquieſcebat legi:
edicto regis afficiebatur morte.
61 Freti robore ſuo faciebant ita Jiſraëli, iis
qui deprehendebantur r unoquoque menſe
in civitatibus.
62 Et vigeſimo quinto menſis ſacrificantes
in ara quæ erat ſuper altare,
63 Mulieres quæ circumciderant liberos ſu-
os, morte afficiebant ex præſcripto;
64 Et ſuſpendebant infantes de collo earum,
& familias earum & eos qui circumciderant
illos, trucidabant.
65 Sed multi in Jiſraële confirmati ſunt, &
roborati cum animis ſuis, ne res impuras
comederent:
66 Suſceperuntque conſilium moriendi, ut
non polluerentur cibis illis neque ſanctum
fœdus inquinarent, ac mortui ſunt.
67 Unde s effecta eſt ira magna contra Jiſraë-
lem valde.

Caput II.

1 a TEMPORIBUS illis ſurrexit Mattitja
filius Jochananis, filii Schimhhonis,
ſacerdos e poſteris 1 Jojaribi Jeru-
chalaimis, & conſedit 2 Moddinis.
2 Huic autem erant filii quinque, Jochanan,
qui nominabatur 2 Gaddeſch;
3 Schimhhon, qui vocabatur 3 Taſchi;
4 Jehuda, qui vocabatur 4 Machbeus;
5 Elhhazar, qui vocabatur 5 Hhabaran; & Jo-
nathan, qui vocabatur 6 Aphuſch.
6 Videns autem blaſphemias, quæ efficie-
bantur in Jehuda & Jeruſchalaimis,
7 Dixit, Hei mihi, quare jam natus ſum ad vi-
dendum contritionem populi mei, & contri-
tionem civitatis ſanctæ, & ſedendum illic,
quando tradita eſt in manus inimicorum;
8 Sanctuarium in manu extraneorum eſt, fa-
ctus eſt b Deus in templo ejus habitans ut
vir ingloriius.
9 Inſtrumenta gloriæ in captivitatem ex-

Nos ex locorum comparatione appellamus Moddin, quia ... ſorum bonorum perfugio, Hebræa appellatione. 2 Gaddeſch ... quentia ferè omnia, nomen eſt officii, non autem (ut putavit vulgus) ... Jochananis. Eſt autem Gaddes præfectus rebus conſervandis ... ſi quæſtorem dicas ærarii: quod officium fuiſſe Jochananis, ... raret atque conſervaret, docet hiſtoria infrà 9. 36. ... latur Joſeph. 2 Mac. 8. 22 & 10. 19. 3 Taſchi] id eſt, ... tis, ſecretorum & fidelium conſiliorum author: quo nomine ... rente infrà ver. 65. 4 Machbeus] vide ſuprà 1. 1. 5 Hhabaran] ... ſtrenuitate & fortitudine, cujus exemplum eſt inf. 6. 43. ... um, ſive vir amplus. Nam quoque modo non incommodè ... gatur hanc amplificantem potentiam Jehudæorum ... ampliſſimum, quod hiſtoria confirmatur: quamobrem etiam ... cat 2. Mac. 8. 22. & 14. 19. b Græc. templum ...

paratæ ſunt, interfecti ſunt infantes ejus in plateis ejus, & juvenes ejus gladio inimici.
10 Quæ gens non accepit ſortem ᶜ ex regno, & non obtinuit ſpolia ejus?
11 Omnis mundus ejus ablatus eſt, pro libera facta eſt ᵈ ancilla.
12 Ecce enim ᵉ ſanctuarium noſtrum, & pulchritudo noſtra, & gloria noſtra deſolata eſt & coinquinarunt ea gentes.
13 Quorſum nobis amplius viveret?
14 Et diſcindens Mattitja filiique ipſius veſtimenta ſua induerunt cilicia, & luxerunt valde.
15 Cùm autem venerunt adminiſtri regis, qui impellebant in apoſtaſiam, in civitatem Moddina, ut ſacrificarent *incolæ*;
16 Multi quidem ex Jiſraële ad ipſos acceſſerunt: Mattitja verò, & filii ejus ſimul ᶠad-ducti ſunt;
17 Quibus reſpondentes adminiſtri regis allocuti ſunt Mattitjam dicentes, princeps & glorioſus & magnus es in civitate hac, firmatuſque filiis & fratribus;
18 Nunc accede primus, & fac mandatum regis, ut fecerunt omnes gentes, & viri Jehudæ, & qui relicti ſunt Jeruſchalaimis: ita eris tu & familia tua inter amicos regis, & tu ac filii tui honorabimini argento & auro, muneribuſque multis.
19 Reſpondens verò Mattitja dixit voce magna, ᵍſi omnes gentes regni, & quæ in domo regis ſunt, auſcultent ipſi, deficientes quiſque a cultu majorum ſuorum, & conſenſerint mandatis ejus;
20 Ego verò & filii mei ac fratres mei ambulabimus in fœdere majorum noſtrorum.
21 Propitius nobis ſit Deus, ne derelinquamus legem & ſtatuta ejus.
22 Sermoni regis non auſcultabimus, ut tranſgrediamur cultum noſtrum, ad dextram aut ſiniſtram *deflectentes*.
23 Cumq; deſiviſſet proloqui ſermones iſtos acceſſit quidam Jehudæus in oculis omniũ ſacrificaturus in ara Moddinis ſecundum præceptum regis.
24 Quod videns Mattitja, zelo affectus eſt, & contremiſcentibus renibus ſuis, extulit animum ſuum ſecundum judicium *legis*, incurrenſque jugulavit illum ſuper aram ipſam:
25 Hominem quoque regis cogentem ſacrificare occidit momento illo, & aram deſtruxit:
26 Et zelo affectus legis, ut fecerat Pinchas Zimri filio Schallu,
27 Exclamavit Mattitja in civitate voce magna, dicens; quiſquis zelotypus eſt legis, & præſtat fœdus, proſequatur me:
28 Fugeruntque ipſe, & filii ejus in montana, ᵗ& dereliquerunt quæcunque habebant in civitate illa.
29 Tunc deſcenderunt multi, qui requirebant juſtitiam & jus, in ᶠ deſertum illud,
30 Ut illic conſiderent ipſi cum filiis ſuis, & uxoribus ſuis jumentiſq; ſuis quia multiplicata erant ſuper ipſos mala.
31 Cùm autem renuntiatum eſſet viris a rege miſſis, & copiis quæ erant Jeruſchalaimis in civitate Davidis, deſcendiſſe homines qui diſſipaverant mandatum regis, in latebras quæ ſunt in deſerto illo, & fugiſſe multos poſt eos:
32 Statim occupantes eos caſtra fecerunt contra eos, & conſtituerunt in eos prælium die ʰ ſabbathi, cùm edixiſſent eis,
33 ᶠQuouſque tandem? nunc egreſſi facite ſecundum ſermonem regis & vivetis.
34 Qui dixerunt, non egrediemur, neque faciemus ſermonem regis, polluendo diem ſabbathi.
35 Itaque acceleraruut in eos prælium.
36 Sed non reſponderunt eis, neque lapidem miſerunt in eos, neque obſepiverunt latebras ſuas dicentes,
37 Moriamur omnes in ſimplicitate noſtra; teſtificabitur pro nobis cœlum & terra, quòd nullo judicio habito perditis nos.
38 Ita inſurgentibus illis contra hos in prælium ſabbatho, mortui ſunt hi cum ſuis uxoribus & liberis ſuis, ac jumentis ſuis ad mille animas humanas.
39 Quod cognoſcens Mattitja, & amici ejus, luxerunt ſuper eis admodum:
40 Et dixit ⁱ alter alteri, ſi omnes fecerimus ut fratres noſtri fecerunt, ac non pugnabimus contra gentes iſtas pro vita noſtra & ſtatutis noſtris, jam celerrimè nos profligabunt e terra.
41 Itaq; conſilium inierunt die illo dicentes, quiſquis homo fuerit qui veniet contra nos in prælium die ſabbathi, pugnabimus contra eum, ne moriamur omnes quemadmodum mortui ſunt fratres noſtri in ſuis latebris.
42 Tunc congregati ſunt ad eos ᵏ congregatione ſua ᶠAſchidæi valentes robore e Jiſraëlitis, quicunq; voluntariè adhærebant legi:
43 Et quicunque fugiebant ab improbis, cùm adjuncti illis eſſent illis confirmationi.
44 Tum conſtitutis copiis ceciderunt peccatores in ira ſua, viros iniquos in indignatione ſua; & cæteri fugerunt ad nationes *alias* ut ſervarentur.
45 ˡ Obiens enim Mattitja cum amicis ſuis regionem, deſtruxerunt aras illorum;
46 Et circunciderunt pueros incircunciſos, quoſcunque invenerunt in terminis Jiſraëlis, ᵐ fortiter:
47 Et perſecuti ſunt omnes illos ⁿ ſuperbiſſimos, proſperè ſuccedente hoc opere in manu illorum.
48 Ita aſſeruerunt legem e manu gentium, & e manu ipſorum regum, ac ne ᶠilli quidem peccatori ᵒ vires conceſſerunt.
49 Appropinquantibus autem diebus Mattitjæ, ut moreretur, dixit filiis ſuis; nunc firmata fuit ſuperbia, & caſtigatio, & tempus indignationis, & æſtus indignationis:
50 Jam verò filii zelotipi eſtote legis, & exponite animas veſtras pro fœdere majorum veſtrorum.
51 Mementote patrum noſtrorum, quæ opera fecerint ſuis temporibus; & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum.
52 Abraham nonne in tentatione inventus eſt fidelis? & imputatum eſt ei ad juſtitiam.
53 Joſeph tempore anguſtiæ ſuæ obſervavit mandatum, & Dominus Ægypti factus eſt.
54 Pinchas pater noſter cùm zelo afficeretur legis, accepit fœdus æterni ſacerdotii.

h Græc. *ſabbathorum ſic deinceps.*
33 *Quouſque*] huic item loco virium non dubitamus fuiſſe factum, pro eo quod eſt, ἕως πότε; νῦν ἐξέλθετε, &c.

i Græc. *vir propinquo ſuo.*

k Græc. *congregatio Aſchidæorum.*
42 *Aſchidæi*] hoc nomen non eſt illius gentis; ſed propriè eos denotat profugos qui religionis ergò huc illuc fuerunt diffuſi, ne tyranni de regis ad ſcelus ullum cogerentur. Aſchid enim diffuſum ſonat: ſic infra paſſim, & 2. Mac. 14. 6.
l Græc. *circumdantes.*

m Græc. *in fortitudine.*
n Græc. *filios ſuperbiæ.*

48 *Illi*] nempe Antiocho Epiphani ſive Illuſtri, de quo ſuprà 1. 11.
o Græc. *dederunt cornu.*

 55 Je

55 Jehoſchuah complendo ſermonem, factus eſt in Jiſraële judex.
56 Caleb teſtimonium confirmando in Eccleſia *ſermonem ſuum*, percepit hæreditatem terræ.
57 David in miſericordia ſua hæreditariò habuit thronum æterni regni.
58 Elija zelo affectus legis aſſumptus eſt in cœlum uſque.
59 Chananja, Hhazarja, & Miſchaël credentes ſervati ſunt e flamma.
60 Danijel in ſimplicitate ſua liberatus eſt ex ore leonum.
61 Sic igitur cogitate in p generationem quamque; quicunque ſpem habent in illo, eos non infirmatum iri.
62 Et a ſermonibus viri peccatoris ne timeatis, quia gloria ejus in ſtercora & in vermes abitura eſt.
63 Ut hodie extollatur, cras minimè reperietur: nam reverſus fuerit in pulverem ſuum, & raciocinatio ejus perierit.
64 Vos itaque filii confirmamini, & viros vos præbete in lege: nam ea gloriam adipiſcemini.
65 Ecce autem Schimhhonem fratrem veſtrum, ſcio virum conſilio valentem eſſe, ipſi auſcultate q omni tempore, ipſe vobis futurus eſt pater.
66 Jehuda verò Machæus, qui valet potentia a juventute ſua, is vobis futurus eſt dux exercitus, ut geratis bellum popularium:
67 Ita vos adducetis ad vos eos omnes qui obſervant legem, & *facietis* ultionem populi veſtri.
68 Retribuito retributionem gentibus, & attendite ad præcepta legis.
69 Tum benedixit eis, deinde appoſitus eſt ſuis majoribus.
70 Cumq; mortuus eſſet centeſimo quadrageſimo ſexto anno, ſepeliverunt eum filii ipſius in ſepulchris majorum ipſius Modinis, & luxerunt eum omnes Jiſraëlitæ luctu magno.

p Græc. generationem generationum.

Eccleſiaſtici 10.11. & 12.

q Græc. omnibus diebus.

CAPUT III.

1 SURREXIT itaque Jehuda, qui vocatus eſt Machabi filius ejus pro eo:
2 Cui auxiliantes omnes fratres ipſius, & quicunque adhæſerant patri ipſius, geſſerunt bellum Jiſraëlis cum lætitia.
3 Et amplificavit gloriam populo ſuo: nam induens thoracem ut Gigas, & accingens arma bellica ſua, prælia conſtituit protegens caſtra ſua gladio:
4 Et ſimilis effectus leoni in operibus ſuis, & tanquam juvenis leo rugiens in venationem,
5 Perſecutus eſt iniquos perſcrutans eos, & turbantes populum ſuum incendit;
6 Adeò ut contraherentur iniqui ex metu ejus, & omnes operarii iniquitatis conturbarentur, proſperè ſuccedente ſalute a per adminiſtrationem ejus.
7 Sic exacerbans z reges multos lætificavit Jahhakobum operibus ſuis, ita ut in ſeculum uſque memoria ejus ſit benedictioni:
8 Et pervadens per civitates Judææ, profligavit impios ex ea, avertitq; iram a Jiſraële,

a 1. Mac. 2.

a Græc. in manu ejus.

z Reges] id eſt, dynaſtas, principes & primores viros, qui reges quoque in ſcriptura appellantur, ut Jehoſhuah. 10.5.

9 Factuſq; celebris ad extremum uſque terræ congregavit pereuntes.
10 Quamobrem congregavit Apollonius gentes, & ex Schomrone copias multas, ut bellaret contra Jiſraëlem:
11 Quod cognoſcens Jehuda proceſſit ei b obviam, & percutiens eum occidit, cadentibus confoſſis multis, & reliquis fugientibus.
12 Quorum ſpolia accipientes, gladium Apollonii aſſumpſit Jehuda, eoq; bellum geſſit diebus omnibus.
13 Audiens verò Seron princeps copiarum Syriæ collegiſſe Jehudam cœtum eccleſiamque fidelium ſecum & procedentium in bellum, dixit,
14 Comparabo mihi nomen, & glorificabor in regno, debellans Jehudam & ſocios ejus, & iſtos nihili facientes ſermonem regis.
15 Et applicavit ſe ad illud, aſcenderuntq; cum eo caſtra impiorum fortia ad juvandum eum, & exequendam ultionem in filios Jiſraëlis.
16 Cùm autem appropinquaſſet ad aſcenſum Beth-choronis uſque, egreſſus eſt Jehuda obviam ei paucis comitibus;
17 Qui ut viderunt venientem exercitum obviam ſibi dixerunt Jehudæ, quid poterimus, qui pauci ſumus, efficere præliando contra tantam multitudinem et fortem, cùm nos ſolutis viribus ſimus ex inedia hodierna?
18 Sed dixit Jehuda, facile eſt concludi multos in paucorum manibus, neque eſt differentia coram c Deo cœli ut ſervet, multiſne an paucis:
19 Non enim multitudine copiarum eſt victoria belli, ſed e cœlo fortitudo eſt.
20 Ipſi veniunt contra nos cum d plurima injuria, & iniquitate ad tollendum nos, & uxores noſtras, liberoſque noſtros, ad ſpoliandum nos.
21 At nos pugnamus pro animis noſtris, & legibus noſtris.
22 Quamobrem ille conteret iſtos in conſpectu noſtro: vos itaq; ne metuatis ab illis.
23 Cumq; deſiiſſet loqui, invectus eſt in eos repente, adeo ut contereretur Seron, & caſtra ipſius coram eo.
24 Et perſecuti ſunt eos in deſcenſu Beth-choronis ad campum uſque, cecideruntque ex eis quaſi octingenti viri, reliqui verò fugerunt in terram Pelisſchtæorum.
25 Ita cœpit metus Jehudæ fratrumque ipſius, & conſternatio irruere in gentes circumſtantes ipſos:
26 Et e perlatum eſt ad regem uſque nomen ipſius; denique de præliis Jehudæ enarrabant omnes gentes.
27 Ut autem rex Antiochus audivit ſermones iſtos, f exarſit indignatione, & mittens congregavit copias omnes regni ſui, caſtra potentia valde:
28 Aperienſque ærarium ſuum dedit ſtipendia copiis ſuis in annum, & mandavit eis ut in annum comparatæ eſſent ad omnem uſum.
29 Sed cùm videret deficere argentum e theſauris, & collectores tributorum regionis paucos eſſe propter ſeditionem & plagam quam effecerat in terra, tollendo leges quæ fuerant a diebus primis;

30 Verituſque ut non haberet quod ſemel
aut bis ſatis eſſet ad ſumptus & donaria, quæ
dederat antea liberali manu, ut abundave-
rat ſupra reges priores in liberalitate dono-
rum:
31 Incertus cum animo ſuo valde, cœpit con-
ſilium proficiſcendi in Perſida, & accipien-
di tributa regionum illarum, ac congregan-
di pecuniam multam.
32 Itaque reliquit Lyſiam hominem glorio-
ſum, & e regali genere, præfectum negotiis
regis a fluvio Euphrate uſque ad terminos
Ægypti,
33 Qui educaret Antiochum filium ipſius,
donec reverteretur ipſe:
34 Et tradidit ei dimidium copiarum atque
elephantos, addens mandata ei de rebus
omnibus quas volebat, & de habitatoribus
Jehudææ, ac Jeruſchalaimorum,
35 Ut mitteret in eos exercitum ad atteren-
dum & tollendum robur Jiſraelis, & reliqui-
as Jeruſchalaimorum, auferendumque e lo-
co illo memoriam eorum;
36 Et collocandum viros alienigenas in om-
nibus terminis eorum, & ſorte tradendum
terram eorum.
37 Rex vero ipſe accipiens dimidium copi-
arum quod remanſerat, profectus eſt ^y^ An-
tiochia e civitate regni ſui, anno centeſi-
mo quadrageſimo ſeptimo, & trajecto Eu-
phrate fluvio, regiones ſuperiores peragra-
vit.
38 [ ]Elegit autem Lyſias Ptolemæum filium
Dorymenis, & Nicanorem, & Gorgiam vi-
ros potentes ex amicis regis;
39 Et miſit cum eis quadraginta millia viro-
rum, & ſeptem mille equitatum, ut venien-
tes in terram Jehudææ devaſtarent eam ſe-
cundum ſermonem regis.
40 Atque hi profecti cum omni exercitu ſuo
venerunt, & caſtra poſuerunt prope Emma-
untem in regione campeſtri.
41 Quorum ^h^ famam audientes mercatores
regionis aſſumpſerunt argentum & aurum
multum valde, atque adminiſtros, & vene-
runt in caſtra, ad accipiendum Jiſraelitas
in ſervitium ſibi, quibuſcum adjunxerunt
ſe copiæ Syriæ, & regionis alienigena-
rum.
42 Videns itaque Jehuda & fratres ejus mul-
tiplicata eſſe mala, & copias caſtra metari
in terminis ſuis; ut cognoverunt ſermones
regis quos mandaverat fieri populo ad per-
ditionem & conſummationem dixerunt
^i^ quiſque alter alteri:
43 Reſtituamus populum noſtrum ex dejecti-
one hac, & pugnemus pro populo noſtro, ac
ſanctuario.
44 Et congregatus eſt conventus, ut parati
eſſent ad bellum, utque orantes peterent
miſericordiam, & miſerationes a *Deo*.
45 (Nam Jeruſchalaimorum urbs erat vacua
habitatoribus ut deſertum, non erat qui in-
grederetur, aut egrederetur inter natos e-
jus & ſanctuarium erat conculcatum, & viri
alienigenæ in arce erant, diverſorium erat
pro gentibus, denique ſublata erat delecta-
tio ex Jahhakobo, tibiaque & cithara deſe-
cerat.)
46 Congregatique venerunt Mitzpam e re-
gione Jeruſchalaimorum, quia locus orati-
onis fuerat Mitzpæ antea Jiſraeli.
47 Et jejunaverunt die illo, induentes cili-
cia, & cinerem imponentes capitibus ſuis, &
diſruperunt veſtimenta ſua:
48 Expanderuntque libros legis, de quibus
accurate ſcrutabantur gentes, ut inſcribe-
rent eis figuras idolorum ſuorum;
49 Et afferentes veſtimenta ſacerdotii, pri-
mitiaſque, & decimas excitaverunt Nazire-
os, qui expleverant dies ſuos,
50 Inclamaveruntque voce in cœlum ſubla-
ta dicentes, quid faciemus iſtis, & quonam
illos abducemus;
51 Et ſanctuarium tuum conculcatum eſt at-
que inquinatum, & ſacerdotes tui verſan-
tur in luctu & abjectione:
52 Et ecce gentes illæ congregatæ ſunt con-
tra nos ad tollendum nos. Tu noſti quas ra-
tiones ineant contra nos.
53 Quomodo poterimus ſubſiſtere in faciem
iſtorum, niſi tu adjuveris nos?
54 Clanxeruntque tubis, & clamaverunt vo-
ce magna.
55 Poſtea vero conſtituit Jehuda duces po-
puli, chiliarchos, & centuriones, & præfectos
quinquagenis, & decuriones:
56 Dixeruntque iis qui ædificabant domos,
& deſponſaverant uxores ſibi, & conſerve-
rant vineas, timidiſque, ut reverterentur quiſ-
que domum ſecundum legem.
57 Ita profecta ſunt caſtra, & metati ſunt ad
Emmauntem meridiem verſus.
58 Et dixit Jehuda, ^j^ accingimini, & eſtote
^k^ ſtrenui, ac eſtote parati ^l^ mane ad pugnan-
dum contra gentes iſtas quæ congregatæ
ſunt adverſum nos, ad tollendum nos & ſan-
ctuarium noſtrum.
59 Nam melius eſt nos mori in bello, quam
videre mala gentis noſtræ & ſanctuarii.
60 Prout autem fuerit voluntas *Dei* in cœlo,
ita faciat.

CAPUT IIII.

1 ASSUMPSIT autem Gorgias quin-
quies mille viros, & mille equites ele-
ctos, & ^*^ caſtra iſta profecta ſunt no-
ctu,
2 Ut irruentes in caſtra Jehudæorum cæde-
rent eos repente: erantque ipſi ^a^ incolæ
montis duces itineris illi.
3 Quod audiens Jehuda profectus eſt ipſe ac
potentes illi ad percutiendum copias re-
gis, quæ erant Emmaunte.
4 Atque adhuc quidem illius copiæ erant
diſperſæ a caſtris,
5 Cum veniens Gorgias in caſtra Jehudæ
noctu, nemine invento, quæſivit eos in mon-
tibus: nam dicebat, fugiunt iſti a nobis.
6 Simulac autem illuxit dies, viſus eſt Jehu-
da in campo ipſo cum tribus virorum milli-
bus: veruntamen tegumenta gladioſq; non
habebant pro voluntate ſua.
7 Cum itaque aſpicerent caſtra gentium for-
tia loricatis hominibus, & equitatum circū-
ſtantem ea, qui quidem periti erant ^b^ rei
militaris,
8 Dixit Jehuda viris qui erant cum ipſo, ne
timeatis multitudinem illorum, & impetum
iſto-

49 *Naziræos*] votivos pata ex lege, Num. 6. nam vota ad exorandam a Deo miſericordiam pertinebant, ut Lament. 4. 7.

57 *Meridiem*] id eſt, qua parte ſpectat Jeruſchalaima, cum hoſtes ab altera parte Emmauntis eſſent, ſupra ver. 40.

j *Deut.* 20.

k Græc. *in viros potentes.*

l Græc. *in mane.*

1 *Aſſumpſit*] Senſus eſt, Gorgias volens contra Jehudæos in feſto agmine procedere cum ſex hominum millibus, duces adhibuit itineris, quibus authoribus Jehudæos numero paucos, inermes, & inopinantes aggreſſus opprimeret, nihil neceſſe ratus, ut tota caſtra ad iſtud conſilium efficiendum moverentur, ut apparet ex verſu 6.

Caſtra iſta] i. hi ſex mille viri duce Gorgia.

a Græc. *filii ſummitatis ſive promontorii.*

3 *Potentes illi*] qui ad Jehudam fuerant congregati ſup. 3. [illegible]

b Græc. [illegible]

illorum ne formidetis:
9 Mementote ut ſervati ſunt majores noſtri
in mari rubro, quando perſequebatur eos
Parhho inſtructis copiis.
10 Nunc ergo inclamemus Deum cœli, ſi
miſerebitur noſtri; & recordatus fœderis
majorum conterret caſtra iſta hodie in con-
ſpectu noſtro:
11 Ut cognoſcant omnes gentes, eſſe qui li-
beret & ſervet Jiſraëlem.
12 Attollentes autem alienigenæ oculos ſu-
os cùm vidiſſent illos ex adverſo venien-
tes,
13 Exierunt e caſtris in prælium, & clanxe-
runt qui erant a Jehuda.
14 Cumque fuiſſent congreſſi, gentes illæ
contritæ ſunt, diffugeruntque in cam-
pum.
15 Extremi verò omnes ceciderunt gladio;
quos perſecuti ſunt ad Schedemothas uſq;,
& uſque ad campos Edomææ, Aſchdodum-
que & Jamniam; cecideruntq; ex eis quaſi
ter mille viri.
16 Reverſus autem Jehuda & copiæ ejus a
d perſecutione illorum,
17 Edixit populo, ne concupiſcatis ſpolia;
e hoſtes enim ſunt ex adverſo noſtri,
18 Gorgias, inquam, & copiæ ejus in monte
iſto ſunt prope nos; ſed ſtate nunc contra in-
imicos noſtros, & expugnate illos; poſtea
verò liberè ſpolia illorum capite.
19 Abſolvente adhuc Jehuda iſta *eloqui*, ap-
paruit pars quædam proſpiciens e mon-
te:
20 Quæ vidit in fugam verſos fuiſſe *ſuos*, &
Jehudæos ſuccendere caſtra ſua: nam fumus
qui ſpectabatur demonſtrabat factum.
21 Illi autem videntes iſta, timore perculſi
ſunt valde; & ſimul videntes Jehudæ caſtra
in campo parata ad prælium,
22 Fugerunt omnes in regionem alienigena-
rum.
23 Itaq; Jehuda reverſo ad ſpolia caſtrorum,
acceperunt aurum multum & argentum, &
f hyacinthinas veſtes, & infectas purpura
marina, & divitias magnas:
24 Deinde reverſi laudarunt & benedixerunt
Deo cœli, eò quòd bonus ſit, quòd in ſecu-
lum miſericordia ejus:
25 Effectaque eſt ſalus magna Jiſraëli die il-
lo.
26 Quicunq; autem alienigenarum conſer-
vati ſunt, advenientes renuntiarunt Lyſiæ
omnia quæ acciderant;
27 Et ille audiens confuſus eſt, & abjecit ani-
mum quòd ea non eſſent facta Jiſraëli quæ
voluerat, neque eveniſſent ea quæ rex ipſi
mandaverat.
28 Sequente autem anno collegit virorum
lectiſſimorum ſexaginta millia & quinquies
mille virorum equitarum, ut expugnaret e-
os:
29 Venientesque in Edomæam caſtra fece-
runt i Beth-tzuræ, quibus occurrit Jehuda
cum decies mille viris,
30 Et videns caſtra illorum fortia, oravit di-
cens, benedictus es ſervator Jiſraëlis, qui
contriviſti impetum potentis per g ſervum
tuum Davidem, & tradidiſti caſtra alienige-
narum in manus Jonathanis filii Schaulis,
& armigeri ipſius.
31 Conclude caſtra iſta in manu populi tui
Jiſraëlis, & confundantur in copiis & equi-
tatu ſuo:
32 Inde illis metum, & liqueſac h audax ro-
bur illorum, concutiantur in contritione
ipſorum:
33 Dejice ipſos gladio amantium te, & lau-
dent te omnes qui cognoſcunt nomen tu-
um, hymnis.
34 Tum congreſſi ſunt inter ſe, cecideruntque
ex caſtris Lyſiæ ad quinquies mille
viros, ceciderunt inquam ex adverſo illo-
rum.
35 Videns autem Lyſias fugam quæ fuerat
ſui exercitus, & factum audax Jehudæ, atque
ut parati ſunt vivere aut mori generoſè, pro-
fectus in Antiochiam exteros collegit, mul-
tiplicatoque exercitu qui fuerat confectus,
cogitavit oportere ut inſtauratus rediret in
Jehudæam.
36 Dixit autem Jehuda & fratres ejus, ecce
contriti ſunt inimici noſtri, aſcendamus ad
purificandum locum ſanctum, & inſtauran-
dum denuò:
37 Congregatiſque caſtris totis aſcenderunt
in montem Tzijonis:
38 Ubi cùm viderunt ſanctuarium deſolatū,
& altare contaminatum, portaſque exuſtas,
& in veſtibulis plantas enatas tanquam in
arboreto, aut in aliquo montium, l cellaſq;
dirutas:
39 Diffregerunt indumenta ſua plangentes
planctu magno, impoſueruntque cinerem
capiti ſuo,
40 Et procidentes ſuper faciem in terram
clanxerunt tubis k hoc ſignificantibus, & in-
clamaverunt Deum cœli.
41 Tunc mandavit Jehuda viris ut oppugna-
rent eos qui erant in arce, donec purifica-
rent locum ſanctum.
42 Et elegit ſacerdotes inculpatos ſtudioſos
legis,
43 Qui purificarunt locum ſanctum, & ſuſtu-
lerunt lapides contaminationis *exportantes*
in locum immundum.
44 Cùm autem conſilium inirent de altari
holocauſti contaminato, quid eo facturi
eſſent,
45 Accidit eis conſilium optimum deſtruen-
di illud ne fortè eſſet ipſis probro, quia gen-
tes contaminaverant illud; & deſtruxerunt
altare,
46 Repoſueruntque lapides illos in monte do-
mus ipſius commodo loco *ſervandos*, do-
nec Propheta adventaret ad m reſpondendū
de illis:
47 ‖ Et acceptis lapidibus integris ſecundum
legem ædificaverunt altare novum ad for-
mam ejus quod fuerat priùs.
48 Poſtea ædificatis locis ſanctis interiori-
buſq; domûs partibus, omnia ipſa ſanctifica-
verunt,
49 Et factis novis inſtrumentis ſanctis intu-
lerunt lychnuchum, & altare holocauſto-
rum, ac thymiamatum, menſamque in tem-
plum.
50 Ita ſuffitum fecerunt in altari, & accende-
runt lucernas impoſitas lychnucho, ut luce-
rent in templo:

51 Im-

c Græc. *inclamemus* ſi *volet nos*.

15 *Schedemothas*] .i. fructiferos agros Moabitarum, quos celebres fuiſſe teſtatur Jeſcha. 16, 17. vox autem Hhebraica poſtea invaluit, & in nomen quaſi proprium abiit, ex quo etiā montes Alſadamiſſ apud Ptolemæum in Geographicis fuerūt appellati. Eſt autem hic orientis tractus: ut ex ſequentibus Edomæa terminus meridianus eſt, Aſchdodum verò, id eſt, Azotus, &c. ab occidente ſunt.

d Græc. *perſequendo poſt eos*.

e Græc. *bellum nobis imminet*.

f Græc. *hyacinthū, & purpuram marinam*.

29 *Beth-tzuræ*] termino Jehudæ, cujus mentio eſt Jehoſch. 15, 58. & infra ver. 61.

g Græc. *manum ſervi*.

h Græc. *audaciam roboris*.

l Græc. *ſpelæa*.

k Græc. *ſignorum*.

m Græc. *reſpondendum*.

50 In poſtremumq; [illegible] & [illegible]
[illegible] omnis opera quæ
[illegible].
52 Tum ſurgentes manè vigeſimo quinto die
[illegible] centeſimo quadrageſimo octavo,
53 Obtulerunt ſacrificium ſecundum legem
[illegible] holocauſtorum novo quod fece-
rant.
54 Quo die contaminaverant illud gentes,
[illegible] inſtitutum cum canti-
cis & citharis [illegible] & cymbalis.
55 Et [illegible] populares in faci-
em adoraverunt benedixeruntq; Deo cæli,
qui [illegible] ſucceſſum tribuerat ipſis.
56 Celebraveruntque hanc inſtaurationem
altaris diebus octo, offerentes holocauſta
cum lætitia, & ſacrificantes ſacrificium ſalu-
tis & laudis.
57 Nam ornarunt partem anteriorem tem-
pli coronis aureis, & ſcutulis, renovaruntq;
portas, & [illegible], cùm januas appoſuiſſent
eis.
58 Cùm itaque fuiſſet lætitia magna in po-
pulo valde, & aversum opprobrium gen-
tium:
59 Statuit Jehuda cum fratribus ſuis, & tota
eccleſia Jiſraëlis, ut agerentur dies inſtau-
rationis altaris temporibus ſuis [illegible]
nis, diebus octo, incipientibus a vigeſi-
mo quinto menſis Ciſlevi, cum lætitia &
gaudio.
60 Et ædificarunt eodem tempore [illegible] in
monte Tzijonis circumquaque muros al-
tos, & turres præpotentes, ne quando adve-
nientes gentes proculcarent eam, ſicut fecerant
priùs.
61 Mandaveruntque exercitum qui illic e-
rat cuſtodiis incumbere, poſtquam muni-
viſſet illam: & ſervare Beth-tzur eam, ut ha-
beret populus munitionem, ex adverſo E-
domæa.

CAPUT V.

1 FUIT autem, cùm audiſſent gentes in
circuitu ædificatum eſſe altare, & inſtau-
ratum denuò ſanctuarium, ut priùs,
ut iraſcerentur valde:
2 Ineuntesque conſilium de tollendo gene-
re Jahhakobi, eos qui erant in medio ſui, in-
ciperent morte afficere, & tollere aliquos e
populo.
3 Quamobrem expugnavit Jehuda, bellum
gerens in poſteros Hheſavi in Edomæa, re-
gionem [illegible] quia circumſe-
debant Jiſraëlitas, & percuſſit eos plaga
magna, eosq; in arctum compellens cepit
ſpolia eorum.
4 Deinde recordatus malitiæ filiorum Hha-
[illegible], qui fuerant populo laqueus & of-
fendiculum, ſtruendo eis inſidias per iti-
nera:
5 Poſtquam incluſi fuiſſent ab eo in turres
caſtra metatus contra illos, internecioni
devovit illos, & incendit turres illius [illegible]
[illegible] cum omnibus quæ erant in eis.
6 Inde transgreſſus in Hhammonitas, ubi in-
venit manum fortem, populumque multum
cum Timotheo duce ipſorum.

7 Et [illegible] cum illis [illegible]
[illegible] perculſ-
ſerunt.
8 Cumq; cepiſſet [illegible] & pa-
[illegible] in Jehudæam;
9 Congregatæ ſunt autem gentes quæ erant
in regione Gilhhadis contra Jiſraëlitas qui
erant in finibus ipſorum, ad tollendum ip-
ſos.
10 Quamobrem [illegible] in munitionem
Dathemæ, miſerùntque literas ad Jehudam
& fratres ejus, dicentes,
11 Congregatæ ſunt contra nos gentes quæ
circumſtant nos ad tollendum nos, atque ſe
comparant ut venientes occupent munitio-
nem in quam confugimus, & Timotheus
dux eſt [illegible].
12 Nunc igitur veniens eripe nos e manu ipſa-
rum, quoniam ceciderunt e nobis multi.
13 Et omnes fratres noſtri qui erant in par-
tibus Tobi morte affecti ſunt, & captivas
abduxerunt uxores ipſorum, liberoſq; eo-
rum & ipſam ſupellectilem, poſtquam pere-
miſſent illic ad mille viros.
14 Cùm adhuc literæ illæ legerentur, ec-
ce nuntii alii advenerunt ex Galilæa diſ-
ruptis veſtibus renuntiantes in hanc ſen-
tentiam,
15 Dicentes, convenisse contra ſe ex Pto-
lemaide, Tyroq; & Tzidone, & Galilæam
totam repletam eſſe alienigenis, ut conſu-
mant nos, [illegible].
16 Cùm autem Jehuda populusq; audiviſſet
ſermones iſtos, congregata eſt eccleſia
magna ad conſultandum quid facturi eſſent
fratribus ſuis, qui erant in afflictione, & op-
pugnabantur ab illis.
17 Dixitq; Jehuda Schimhhoni fratri ſuo, eli-
ge tibi viros, & profectus libera fratres tuos
qui ſunt in Galilæa: ego verò & Jonathan
frater meus proficiſcemur in regionem Gil-
hhadis.
18 Ita reliquit Joſephum filium Zecarjæ &
Hhazarjam, duces populi, cum reliquis co-
piis in Jehudæa ad cuſtodiam:
19 Quibus mandavit dicens, præeſte huic po-
pulo, ac ne committite prælium in gentes,
donec reverſi fuerimus.
20 Cùm ergo diſtributi eſſent Schimhhoni
viri ter mille, qui proficiſcerentur in Ga-
lilæam; Jehudæ verò viri octies mille profe-
cturi in regionem Gilhhadis:
21 Profectus Schimhhon in Galilæam com-
miſit prælia multa contra gentes, & contri-
tis gentibus a conſpectu ſuo perſecutus eſt
eos ad portas uſque Ptolemaidis;
22 Adeò ut caderent ex gentibus ad viros
ter mille: ceperuntque ſpolia eorum.
23 Et aſſumentes illos e Galilæa, etiam qui
in Hharbathis erant, cum uxoribus liberiſ-
que, & quæcunque erant ipſis, abduxerunt
ea in Jehudæam cum lætitia magna.
24 Jehuda verò Machbæus, & Jonathan frater
ejus cùm trajeciſſent Jardenem, profecti
ſunt itinere trium dierum in deſerto.
25 Ubi occurrerunt Nabathæi, qui obviam
venientes illis pacificè enarraverunt illis
omnia quæ acciderant fratribus ipſorum in
regione Gilhhadis,
26 Et multos ex eis comprehenſos eſſe

8 Jabe ponunt] legi-
tur quidem in con-
textu Græco Gabel,
[illegible]
[illegible] Gazer,
ſive Gazar ab hoc op-
pido [illegible], eſt longiſſi-
mè, ut apparet ex Je-
hoſch. 16.3. & 10. &
Judic. 1.29. & alibi
paſſim. Quamobrem
locū hunc ex Joſepho
Græco conſtituimus
hoc modo legendum
eſſe. De hoc autem op-
pido vide Num. 21.32.
& 32.1.
10 Dathema] id
eſt, meo judicio, Rich-
mah, [illegible]
[illegible] Num. 33.18.
& 19. [illegible] quod
[illegible] commen-
tari non eſt [illegible],
ut Dothaim, Rodo-
nim Geneſ. 10.4. &
1. Chron. 1.7.
c Græc. [illegible] a-
nobis [illegible].
13 Tobi] ſic poſſe-
tivum locum ex Ju-
dic. 11. 3. & 5. & 2.
Sch. 10.6. & 10. Nihil
regio dicitur Tob, &
Syriæ attribuitur in
Scriptura ſacra, atque
inde Tobiani Jehu-
dæi, 2. Mac. 12.17.
15 Ptolemaide]
quæ Hhebræis dici-
tur Hhaco, ut legitur
Judic. 1. 31.
Repletam eſſe] vo-
cem hanc ex hiatu-
nymo ſupplere non
dubitavimus, ut om-
nino neceſſariam.

23 Hharbathis] pro-
priè dicendum fuiſſe,
Hharaboth in [illegible]
locis campeſtribus:
campum magnum
appellat infra 12.49.
Quo nomine Hhe-
bræi pluraliter [illegible]
[illegible]
[illegible]

 Bo-

[illegible] Mahhacanhem & [illegible] ci-
vitates [illegible] sunt & magnæ.
27 In [illegible] Gilhhadis
comprehensi [illegible] ad [illegible]
[illegible] contra munitiones una [illegible]
[illegible] hos [illegible] illos
[illegible].
28 Quamobrem convertit Jehuda castra
[illegible] ad [illegible] re-
pente: & [illegible] civitatem, occidit om-
nem masculum [illegible] acie gladii, & accep-
tis omnibus spoliis eorum, incendit eam
igne.
29 Inde verò movens nocte profectus est
[illegible] in munitionem [illegible].
30 Sed cùm illuxisset, sublatis oculis ipsorum,
ecce populus [illegible]: atque innumerus at-
tollebant scalas & machinas ad capiendum
munitionem, & bello petebant eos.
31 Videns autem Jehuda incœptum esse præ-
lium, clamore civitatis ascendente in cœ-
lum, [illegible] tubis & voce magna, [illegible] dixit viris
copiarum,
32 Pugnate hodie pro fratribus vestris:
33 Et procedentes [illegible] ordinibus à tergo
illorum clangebant tubis, & inclamabant
oratione.
34 Agnoscentia verò castra Timothei, Mac-
habæum esse, fugerunt à conspectu ejus, & per-
cussit eos plaga magna, adeò ut occide-
rint ex eis die illo ad octies mille viros.
35 Postea declinans Mitzpam oppugnavit e-
am, & occupavit eam, occidit omnem ma-
rem ejus, acceptisque spoliis ejus incendit
eam igne.
36 Inde movens occupavit Cheschbonem,
Mahhacanhem, Betzerum, & reliquas civi-
tates regionis Gilhhadis.
37 [illegible] autem rebus gestis, congregavit Ti-
motheus castra altera, & castra metatus est
ex adverso Rephanis trans torrentem.
38 Jehuda verò misit qui explorarent castra,
hi renunciarunt ei dicentes, congregatæ
sunt ad eos omnes gentes quæ circumstant
nos, copiæ multæ admodum:
39 Arabas etiam conduxit ad auxilium suum,
& castra habent trans torrentem, parati ve-
nire ad pugnandum contra te. Profectus est
itaque Jehuda obviam eis.
40 Dixit verò Timotheus principibus copi-
arum suarum, cum appropinquaret Jehuda
& castra ejus ad torrentem aquæ, si trajece-
rit ad nos prior, non poterimus sustinere e-
um; sed [f] omnino potentior erit nobis:
41 Sin autem formidaverit, & castra fecerit
trans fluvium, trajiciemus ad eum, eritnusque
potentiores eo.
42 Sed ubi appropinquavit Jehuda ad tor-
rentem aquæ, statuit populi scribas ad tor-
rentem, & mandavit eis dicens, ne sinatis
[g] ullum hominem castra ponere; sed veni-
ant omnes in prælium.
43 Ita trajecit in illos prior, totusque popu-
lus ipsius post ipsum, & contritæ sunt in con-
spectu ejus omnes gentes, quæ abjicientes
arma sua fugerunt in [h] fanum, quod est Kar-
najimi.
44 Occupantes autem civitatem, fanum ip-
sum incenderunt igne cum omnibus quæ

[illegible] eo ipso: [illegible]
[illegible] Jehudæ.
45 Tunc abduxit Jehuda omnes [illegible]
qui erant in regione Gilhhadis, [illegible]
vum [illegible] & [illegible]
[illegible] supellectili suâ, [illegible]
magna admodum, ut venirent in terram
Jehudæ.
46 Cùm autem venissent [i] Hhephronem usque
(quæ civitas est magna in ipso ingressu, mu-
nita valde, non poterat declinari ab ea dex-
trorsum aut sinistrorsum: sed per medium
ejus eundum erat)
47 Excluserunt eos cives,
48 Et obstruxerant portas lapidibus.
49 Misit verò ad eos Jehuda verbis pacificis,
dicens,
50 Transibo per terram tuam, ut abeamus in
terram nostram, nemo [illegible] malè faciet
vobis; tantummodò pedibus transibimus:
sed noluerunt aperire ei.
51 Quamobrem mandavit Jehuda, ut pro-
nunciaretur in castris [illegible] esse cu-
que ab eo quo erat loco; & [illegible]
copiarum, oppugnaveruntque civitatem to-
to die illo & tota nocte, donec tradita est ci-
vitas in manum ipsorum.
52 Et perdidit omnem masculum acie gladii,
funditusque evertit illam, accepit spolia ejus,
& perrexit per civitatem super eos qui oc-
cisi erant. Inde trajecerunt Jardenem in
campum magnum, qui est adversùs [k] Beth-
scheanis est.
53 Jehuda verò [illegible] extremam aciem ad-
hortabatur populum in tota via, donec ve-
nisset in terram Jehudæ.
54 Tum ascenderunt in montem Tzijonis
cum lætitia & gaudio, obtuleruntque holo-
causta, eò quòd non occidisset ex ipsis a-
liquis, donec reversi essent cum pace.
55 Diebus autem illis, quibus erat Jehuda
cum Jonathane in regione Gilhhadis, &
Schimhhon frater ejus in Galilæa ex adver-
so Ptolemaidos;
56 Audiens Joseph filius Zecarjæ & Hhazar-
ja principes copiarum robur eorum, & [illegible]
facinora & res bellicas, quas effecerant,
dixerunt.
57 [l] Comparemus nos quoque nobis ipsis no-
men, & proficiscamur ad oppugnandum
gentes, quæ circundant nos.
58 Præceptoque dato viris copiarum
qui erant cum ipsis, profecti sunt contra
Jamniam.
59 Egressus verò Gorgias è civitate est, &
viri ipsius obviam eis in prælium.
60 Ita versus in fugam Josephus, & Hhazar-
ja persequentibus illis propulsati sunt ad
terminos usque Jehudææ, ceciderunt-
que die illo è populo Jisraëlis ad bis mil-
le viros, adeò fuit fuga magna in populo
Jisraëlis,
61 Eò quòd non audivissent Jehudam & fra-
tribus ejus, existimantes se facturos fa-
cinus.
62 Illi autem non erant de semine virorum
illorum, quorum operâ salus data est Jisraëli.
63 Itaque vir ille, Jehuda & fratres ejus
gloriam consecuti sunt valde coram toto
Jisraële,

26 *Betzra*] hæc nomina cùm ex Josepho, tum ex historiæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] Betzra [illegible] [illegible], Josh. [illegible] Betzar vero vel Bozra à quoque Moabitarum oppidum, [illegible] ad Reubenitas pertinens, [illegible] [illegible], vide Jeremiæ 48.24.

Maspha] [illegible] ex Josepho. [illegible] Mitzpe propriè munitio quam [illegible] [illegible] vel [illegible] vocant, [illegible] Mitzpa Moabitarum, 1. Sam. 22.3. [illegible] infrà vers. 35.

Mahhacanhem] [illegible] oppido Mahhanajim, [illegible] Gilhhadis, de quo [illegible] Deut. 3. 14. Josh. 13. [illegible] Cheschbonis verò [illegible] [illegible] est. [illegible] Græc. [illegible] vers. [illegible].

d Græc. [illegible] & [illegible].

e Græc. post hæc autem verba.

37 *Rephanis*] vel Raphonis, quam civitatem Remphanem vocat Stephanus Act. 7.43. & Hhamos Cijunem cap. 5. vers. 26. vide quæ in Actis Apostolorum ex translatione Arabica annotavimus.

f Græc. potens potentior.

g Græc. [illegible].

43 [illegible] [illegible] [illegible].

Mizpha, genabaſque omnibus, ubi audie-
bant nomen ipſorum:
64 Adeò ut congregarent eos accedentes ac-
clamatione ſauſta.
65 Deinde procedens Jehuda & fratres ejus
oppugnarunt Edumæos qui erant, in re-
gione Meridiana, percuſſit Chebronem, &
[illegible]
66 Et ſublata munitione illius, poſtquam
[illegible] illius incendit circumquaque, caſtra
movit profecturus in terram alienigenarū,
tranſiitque Schomeronem.
67 Quo tempore ceciderunt ſacerdotes ci-
vitatum, volente ipſo facinus ſtrenuum effi-
cere cùm proceſſiſſet in prælium ſine conſi-
lio.
68 Declinavitque Jehuda in Aſchdodum
in terram alienigenarum, quorum altaria
deſtruxit, & ſculptiles Deos combuſſit igne:
cumque cepiſſet ſpolia civitatum, reverſus
eſt in terram Jehudæ.

CAPUT VI.

1 REX autem Antiochus perva[d]ens [a] ſu-
periores regiones, cùm audiſſet eſſe in
Elymaide, quæ eſt in Perſide, [b] civita-
tem nobilem divitiis, argento & auro;
2 Et templum quod erat in ea, eſſe opulen-
tum valde, ibique eſſe tegumenta aurea, &
thoraces, & arma, quæ reliquerat ibi Alex-
ander filius Philippi rex Macedo, qui reg-
naverat primus Græcorum illic:
3 Venit quærens occupare civitatem, & de-
prædari eam; ſed non potuit, quia innotue-
rat hoc ſermo civibus.
4 Quamobrem inſurgentes in eum [b] prælio
[illegible] eum, & fugiens movit inde cum
triſtitia magna, reverſurus Babylonem.
5 Venit autem quidam in Perſida, qui nunti-
avit ei, in fugam verſa eſſe caſtra quæ pro-
fecta erant in terram Jehudæ;
6 Et profectum Lyſiam cum copiis poten-
tibus inprimis fuiſſe in fugam verſum a
conſpectu eorum, eoſque invaluiſſe armis
& copiis, & ſpoliis multis, quæ ex illis ca-
ſtris ceperant cum Jehudas conciderent
eos.
7 Et diruiſſe abominationem quam ædifi-
caverant in altari, quod erat Jeruſchalai-
mis, & ſanctuarium ſicut illud quod antè fu-
erat circumdediſſe muris altis, & Beth-tzu-
ram civitatem ſuam.
8 Tunc verò cùm audiviſſet rex ſermones
iſtos, ut conſternaretur & commoveretur
valde, adeò ut decumbens lecto inſideret
in infirmitatem ex triſtitia, quod factum nō
fuiſſet ipſi, ſicut cogitaverat.
9 Itaque fuit illic diebus multis, eò quod re-
novata eſſet in ipſo triſtitia magna.
10 Et arbitratus ſe jam jam moriturum, advo-
cavit omnes amicos ſuos, & dixit eis; abſceſ-
ſit ſomnus ab oculis meis, & concidi animo
ex ſolicitudine;
11 Dicens cum animo meo, quouſque affli-
ctionis deveni, & fluctus magni quo nunc
[illegible] ſum.
12 Nam utinam bonus & dilectus fuiſſem in
regno meo. Nunc autem recordor malo-
rum quæ feci Jeruſchalaimis, accipiens

omnia inſtrumenta aurea & argentea quæ
in eis ſunt, & mittens qui tollerent habita-
tores Jehudæ ſine cauſa.
13 Agnoſco propter iſta obvenire mihi mala
hæc: nam ecce pereo triſtitia magna in re-
gione aliena.
14 Tunc advocavit Philippum unum ex ami-
cis ſuis præfecitque eum toti regno ſuo:
15 Et tradidit ei diadema, ſtolam ſuam, &
annulum, ut agens Antiochum filium ipſius
educaret eum ad regnandum.
16 Ita mortuus eſt illic Antiochus rex anno
centeſimo quadrageſimo nono.
17 [f] Et cognoſcens Lyſias mortuū eſſe regem
inſtituit Antiochum filium illius qui regna-
ret pro eo, quem educavit juvenem, & im-
poſuit ei nomen Eupatoris.
18 Qui autem ex arce erant, concludebant
Jiſraelitas circa ſanctum locum, & procu-
rantes [illegible] huic mala ſemper, & firma-
mentum gentibus.
19 Quapropter rationem iniens Jehuda tol-
lendi eos, congregavit univerſum populum,
ut circumſideret eos.
20 Qui congregati ſimul, obſidionem inſtitu-
erunt in eos anno centeſimo quinquageſi-
mo, feceruntque contra eos Jehuda [c] ſtationes
pro baliſtariis & machinas.
21 Prodeuntes autem ex ipſis e clauſura ſua
quidam impii ex Jiſraele quibus ſe adjunxerant ip-
ſis, & profecti ad regem dixerunt;
22 Quouſq; non exercebis judicium, aut ul-
ciſceris fratres noſtros?
23 Nobis placuit ſervire patri tuo, & ambu-
lare in iis quæ indicebantur ab ipſo, & ob-
ſequi præceptis ejus, quamvis ii qui ad iſtū
populum pertinent hujus rei cauſa a nobis
alienarentur:
24 Quin etiam quicunque inveniebantur ex
nobis morti [illegible]ebantur, & poſſeſſiones
noſtræ diripiebantur.
25 Neque in nos ſolùm injiciebant manum,
ſed etiam in omnes terminos ſuos.
26 Ecce autem caſtra fecerunt hodie contra
arcem Jeruſchalaimorum, ut capiant illam;
& locum ſanctum, itemque Bethtzuram
munīverunt.
27 [f] Quòd ſi non anticipaveris eos celeriter,
majora iſtis facient, neque poteris contine-
re eos.
28 Tunc iratus rex cùm audiviſſet, congre-
gavit omnes amicos ſuos principes copia-
rum ſuarum, & [d] magiſtros equitum:
29 Et a regibus aliis atque ab inſulis ma-
ris venerunt ad eum mercenariorum co-
piæ.
30 Adeò ut eſſet numerus copiarum ejus
centies mille peditum, & vicies mille equi-
tum, elephantorumque triginta duorum,
peritorum [e] rei bellicæ.
31 [f] Tum venientes per Edomæam caſtra fe-
cerunt contra Bethtzuram, quam oppugna-
verunt diebus multis, factis machinis, ſed e-
greſſi oppidani incenderant eas igne, & pu-
gnaverunt viriliter.
32 Movens itaque Jehuda ab arce, poſuit
caſtra ad Bethzecarjam e regione caſtro-
rum regis:
33 Rex verò mane ſurgens movit caſtra im-
petu contra viam Bethzecarjæ, ubi diſtri-

[f] 1 Mac. 9. 12.

18 Qui autem] Id eſt, præſidiarii milites Antiochi, qui A-
cram tertiam Jeruſchalaimorum partem obtinebant, &
ex ea impetum contra Jehudæos faciebant, & deprehendebant
multos, ad civitatem ſanctam venientes.

20 Stationes] i. ſcenas armatas [illegible],
[illegible], aliiſque veterum inſtrumentis,
quibus baliſtarii ab hoſtium telis defendebantur, ut infrà
ver. 51.

[f] 2 Mac. 2.

d Græc. qui præſunt habenis.

e Græc. belli a,
[f] 2 Mac. 13.

32. Bethzecarjam] nomen loci eſt, quod alibi non legitur, diſ-
ſitum ab Jeruſchalaimis ſtadiis ſeptuaginta, teſte Joſepho lib. 12.
cap. 14. Inter Bethtzuram & Jeruſchalaima.

[illegible]
34 [illegible] ſan-
guinem uvæ & mororum, ut [illegible]
ad prælium [illegible]
35 Diviſerunt beſtias in phalanges, & con-
ſtituerunt cuique elephanto mille viros lo-
ricatos [illegible], cum galeis æneis in
capitibus ipſorum: & quingenti equites or-
dinati ſunt ad unamquamque beſtiam le-
ctiſſimi.
36 Hi opportuniſſimè ubicunque erat beſtia
aderant: & quocunque proficiſcebatur,
proficiſcebantur ſimul, non diſcedebant ab
ea.
37 Turres quoque ligneæ ſuper eas firmæ, &
obtegentes unamquamque beſtiam erant
accinctæ ſuper eas machinis; & in unaquaq;
viri triginta duo pugnantes ab eis, cum In-
do magiſtro beſtiæ.
38 Reliquum verò exercitum hinc & inde
ſtatuerunt in duabus partibus duces [f] agen-
tes eum, & circumſepti phalangibus.
39 Adeò ut ſole ſuper aureos clypeos ful-
gente, fulgerent montes ab eis, & reſplen-
derent ut lampades ignis.
40 Fuit autem extenſa pars quædam caſtro-
rum regis ad excelſa montium, & quædam
ad humilia loca; ita procedebant securè at-
que ordinatè.
41 Commovebanturque omnes qui audie-
bant ſonum multitudinis eorum & inceſſum
multitudinis, & colliſionem armorum; erant
enim caſtra magna admodum atque valen-
tia.
42 Appropinquante autem Jehuda & ca-
ſtris ejus in aciem, ceciderunt ex caſtris re-
gis ſexcenti viri.
43 Videns verò Elhhazar [g] Hhabaran unam
ex beſtiis loricatam loricis regiis, quæ erat
ſuperior omnibus aliis beſtiis; eò quòd vi-
debatur ipſi in ea eſſe rex,
44 Expoſuit ſe ipſum ut ſervaret populum
ſuum, & compararet ſibi nomen æter-
num;
45 Incurrenſque in eum audacter per me-
dium phalangis cùm morte affeciſſet a dex-
tera ſiniſtraque, adeò ut diſcinderentur ab
eo hinc & inde,
46 Subiit ſub elephantum illum, & ſuppo-
nens ſe ei occidit eum, ceciditq; in terram
ſuper ipſum & illic mortuus eſt.
47 Cumque vidiſſent potentiam regis &
impetum copiarum, [h] declinaverunt ab
eis.
48 Qui autem ad caſtra regis pertinebant,
aſcenderunt adverſus eos Jeruſchalaim, ut
caſtra poneret rex in Jehu[illegible] & in mon-
tem Tzijonis;
49 Poſtquam facta pace cum Bethzuræis
exiiſſent e civitate (nam non erat ibi cõme-
atus ipſis ut concluſi manerent in ea), quia
ſabbathum erat terræ)
50 Et accepiſſet rex Beth-tzuram, & inſtitu-
iſſet illic præſidium ad ſervandum eam.
51 Poſuit ergo caſtra in locum ſanctum die-
bus multis, & ſtatuit illic ſtationes pro bali-
ſtariis machinaſque, & igni & lapidibus mit-
tendis tormenta accommoda, & ſcorpiones
ad injicienda tela, & fundas.
52 Fecerunt autem illi quoque machinas ad-
[illegible]
bus multis.
53 [illegible] non erant in vaſis, quia ſep-
timus erat annus, & qui ſervati ſe recepe-
rant in Jehudæam a gentibus, conſumſerant
reſiduum [illegible] repoſitum.
54 Ita reliqui erant in locis ſanctis viri pauci,
quia prævalebat eis fames, & diſperſi erant
quiſque in locum ſuum.
55 Sed cùm audiviſſet Lyſias Philippum, quem
conſtituerat rex Antiochus cùm adhuc vi-
veret educare Antiochum filium ſuum;
56 Reverſum e Perſide & Media ut regnu-
reciperet, & copias regis quæ profectæ erant
cum eo, & quærere ut cum negotia regni
acciperet;
57 Feſtinaverunt & exemplati ſunt ut ex arce
abirent, & dixerunt regi ducibuſque copia-
rum & viris, deficimus in dies, & alimenta
nobis ſunt pauca, locus verò quem obſide-
mus munitus eſt, & incumbunt nobis nego-
tia regni:
58 Nunc itaque jungamus dexteras viris iſ-
tis, & faciamus cum eis pacem, & cum tota
gente ipſorum;
59 Et conſtituamus eis ut ambulent ex lege
ſua ſicut antea. Nam propter legalia ſtatuta
ſua quæ expulimus, irati ſunt, feceruntque
hæc omnia.
60 Placuit hic ſermo coram rege & princi-
pibus; qui miſit ad eos faciendæ pacis no-
mine, & acceperunt illi.
61 Cumque juramento confirmaſſet eos rex
& principes de illis, abierunt a munitio-
ne.
62 Rex autem ingreſſus in montem Tzijonis
cùm vidiſſet munitionem loci, abjecit jura-
mentum quod fecerat, datoque mandato e-
verti murum circumquaque.
63 Deinde movens diligenter reverſus eſt ad
Antiochiam, ubi invenit Philippum domi-
nantem civitati, & oppugnans eum, civi-
tatem occupavit.

Caput VII.

1 Anno centeſimo quinquageſimo
primo, egreſſus [i] Demetrius Seleuci
filius Roma, aſcendit cum viris pau-
cis in [k] civitatem maritimam, & regnavit il-
lic.
2 Fuit autem cùm veniſſet in domum rega-
lem majorum ſuorum, comprehenderunt
copiis ipſius Antiochum & Lyſiam, quo ad
ipſum adducerent.
3 Ut cognita re ab ipſo diceret, ne mihi o-
ſtendatis facies eorum.
4 Ita cùm occidiſſent eos copiæ, inſedit De-
metrius throno regni ſui.
5 Venientes autem ad ipſum viri omnes in-
iqui & impii ex Iſraële, quorum dux erat
Alcimus qui volebat ſacerdotio fungi:
6 Accuſaverunt populum apud regem di-
centes, perdidit Jehuda cum fratribus ſuis
omnes amicos tuos, & nos diſperſerunt e
terra noſtra.
7 Nunc itaque mitte [l] aliquem cui habeas
fidem, ut profectus videat perditionem to-
tam quam effecit nobis, & regioni regiæque
ejus, & puniat eos, & omnes qui ad hanc rem ſunt
adjumento ipſis.

8 Eligens

37 *Cum Indo*] id eſt, magiſtro beſtiæ (ut Hieronymus vertit) qui ex India cum elephanto unoquoq; ad Antiochum venerat, ut imperium exerceret in belluam: nam Indicos elephantos ſuprà Æthiopicos plurimum commendari teſtis eſt Livius, quorum magiſtri dicebantur Indi.

f Græc. [illegible] vantes.

43 *Hhabaran*] vide ſuprà 2. 5.

46 *Mortuus eſt*] Elhhazar cum elephanto proſtrato ſuper ipſum.

47 *Declinaverunt*] ſubducentes ſe Jeruſchalaim, ut colligitur ex verſu ſequente.

8 Elegit itaque rex Bacchidem amicum ſu-
um dominantem in regione transfluviali,
magnum in regno, fidumque regi, emiſit-
que
9 Et Alcimum illum impium, cui inſtituit ſa-
cerdotium, mandavitque illi ut efficeret vin-
dictam in filios Jiſraëlis.
10 Profecti autem ubi venerunt cum copiis
multis in terram Jehudæ, miſit legatos ad
Jehudam & fratres ejus doloſè verbis pa-
cis.
11 Sed non attenderunt ſermonibus eorum;
noverant enim veniſſe illos cum multis co-
piis.
12 Congregati verò ſunt ad Alcimum &
Bacchidem [b] ſcribæ congregatione magna,
requiſituri quæ juſta videbantur,
13 (Hi enim [c] Aſchidæi primi fuerant in filiis
Jiſraëlis) & requiſiverunt ab eis pacem.
14 Dicebant enim, quidam ſacerdos è ſemi-
ne Aharonis venit cum copiis iſtis, neque
injuriam faciet nobis.
15 Et ille eos allocutus eſt verbis pacis, jura-
vitque eis dicens, non procurabimus vobis
mala, & [d] amicis noſtris.
16 Sed poſtquam credidiſſent ipſi, compre-
henderunt ex eis viros ſexaginta, & occidit
eos die uno, ſecundum ſermones illos, quos
ſcripſit *Pſaltes*:
17 ‖ Carnes ſanctorum tuorum & ſanguinem
eorum effuderunt circum Jeruſchalaima,
nec fuit eis qui ſepeliret ipſos.
18 Quamobrem accidit illorum metus &
terror in totum populum; dicebant enim,
non ineſt veritas & jus iſtis, tranſgreſſi ſunt
enim pactum conſtitutum, & juſjurandum
quod juraverant.
19 Movens itaque Bacchides Jeruſchalaimis
caſtra poſuit Bethzecthæ, & mittens com-
prehendit multos ex hominibus transfugis
qui erant cum ipſo & populares quoſdam,
quos mactavit projecitque in magnam [c] fo-
veam.
20 Deinde committens regionem Alcimo di-
miſit cum eo copias auxilio futuras ei & a-
biit Bacchides ad regem.
21 Contendebat autem Alcimus de princi-
patu ſacerdotii:
22 Et congregati ad ipſum omnes qui turba-
bant populum ſuum, obtinuerût terram Je-
hudæ, & plaga magna affecerunt Jeruſcha-
laima.
23 Quamobrem videns Jehuda omne malum
quo afficiebat Alcimus & qui erant cum eo
filios Jiſraëlis, ſuprà quàm gentes,
24 Egreſſus in omnes terminos Jehudææ cir-
cumquaque fecit ultionem de viris illis qui
transfugerant, & contracti ſunt, ne in regio-
nem ampliùs proficiſcerentur.
25 Ut autem videns Alcimus prævalere Je-
hudam & comites ejus agnovit ſe non poſſe
ſuſtinere eos, reverſus ad regem accuſavit
eos [d] peſſimè.
26 Quapropter miſit rex Nicanorem unum
nobilium ſuorum principum, odio haben-
tem & infeſtum Jiſraëli, dans in mandatis ei
ut conſtereret populum.
27 Perveniens Nicanor Jeruſchalaima cum co-
piis multis, miſit ad Jehudam & fra-
tres ipſius doloſè verbis pacis, dicens,
28 Ne eſto bellum inter me & vos; veniam
cum viris paucis ut videam vos in facie
cum pace.
29 Ita venit ad Jehudam, & ſalutarunt alter
alterum pacificè: ſed hoſtes erant parati ut
abriperent Jehudam.
30 Quæ res cùm innotuiſſet Jehudæ, cum do-
loſè veniſſe ad ipſum; deterritus eſt [e] ne
ampliùs congrederetur cum eo, nec voluit
ampliùs videre faciem ejus.
31 Agnoſcens itaque Nicanor retectum eſſe
conſilium ſuum, proceſſit obviam Jehudæ
juxta Cephar-ſalma.
32 Cecideruntque eorum qui erant a Nica-
nore quaſi quingenti viri; ita fugerunt in
civitatem Davidis.
33 His autem rebus geſtis, & aſcendente Ni-
canore ad montem Tzijonis, proceſſerunt e
loco ſancto quidam e ſacerdotibus & e ſe-
nioribus populi, ſalutaturi ipſum cum pace,
& demonſtraturi ei holocauſtum quod offe-
rebatur pro rege.
34 Verùm ſubſannans eos ludificatus eſt eos
& polluit eos locutus ſuperbè,
35 Juravitq; cum furore dicens, niſi tradatur
Jehuda cum caſtris ipſius in manus meas
nunc, erit cùm rediero in pace, ut incendam
domum iſtam; exivitque actus furore ma-
gno.
36 Ingreſſi verò ſacerdotes ſteterunt [f] ante
altare & templum, fleveruntque dicentes:
37 Tu elegiſti domum hanc, ut vocetur de no-
mine tuo, ut ſit domus orationis & obſecra-
tionis populo tuo.
38 Fac ultionem de homine iſto, & de caſtris
iſtius, corruantque gladio; memento blaſ-
phemiarum iſtorum, ac [g] ne ſinito eos con-
ſiſtere.
39 ‖ Egreſſus autem Nicanor Jeruſchalaimis
caſtra poſuit in Beth-chorone, ubi occurre-
runt ei copiæ Syriæ:
40 Jehuda verò caſtra fecit Hadaſis cum tri-
bus virorum millibus, & orabat Jehuda di-
cens,
41 ‖ Cùm legati a rege miſſi blaſphemarunt,
procedês angelus tuus percuſſit ex eis cen-
tum octoginta quinque millia:
42 Ita contere caſtra iſta coram nobis hodie
& agnoſcant reliqui iſtos malè oblocutos
eſſe loco ſancto tuo; & judica iſtum ſecun-
dum malitiam ipſius.
43 Congreſſus itaque caſtris in prælium de-
cimo tertio Adaris menſis, contrita ſunt ca-
ſtra Nicanoris, & ipſe primus in prælio con-
cidit.
44 Cùm autem viderunt caſtra ejus mortu-
um eſſe Nicanorem, abjectis armis ſuis fu-
gerunt:
45 Eoſque perſecuti ſunt *Jehudæi* itinere diei
unius Hadaſis uſque quò venitur Gezerum,
ubi clanxerunt tubis [h] adſignificantibus poſt
ipſos.
46 Egreſſi autem ex omnibus vicis Jehudææ
mala circumquaque, feriebant illos; adeò
ut *revertentes hi ad illos caderent omnes
gladio nec reliquus fieret ex eis vel unus.
47 Ita acceperunt ſpolia prædamque; caput
verò Nicanoris amoventes & dexteram e-
jus quam extenderat ſuperbè, detulerunt, &
ſuſpenderunt ad Jeruſchalaima.

e Græc. ad eo.

31 *Cephar-ſalma*] pagum in Samaritano agro.

f Græc. in conſpectu.

g Græc. ne dato eis manſionem.

‖ 2. Mac. 15.

40 *Hadaſis*] hanc vocem ex locorum comparatione eandē eſſe cum Hhatroth-Adaris, conjicimus, qui locus ſitus eſt inter Jeruſchalaima & Gezerum in tribu extrema Ephrajimi, Jehoſch. 16. 5. & 18. 13. quamobrem Hieronymus Adaris legit, non autem Adaſa, quæ vox appellatione Syrica reſpondet alteri Hebraicam nam Hhadaſim Hhebræis ſunt myrti; quibus videtur Hhatroth Adaris abundaſſe, & ex eo nomen habuiſſe quòd myrtuoſa eſſent.

‖ 2. Reg. 19.

45 *Gezerum*] vide ſuprà in 4. 15.

h Græc. ſignificationem ſuprà 4. 40.

46 *Mala*] metaphora ſumpta a cornupetis animantibus.

Revertentes] id eſt, cùm eos qui primi occurrebant fugeret Demetriani, & putarent ſibi conſulendum fuga, conferebant ſe in aliorum manus.

48 Unde lætatus populus valde, egeruntque diem illum diem lætitiæ magnæ.
49 Statueruntque celebrandum diem illum decimo tertio Adaris.
50 Et quievit terra Jehudæ diebus paucis.

CAPUT VIII.

1 AUDIVIT verò Jehuda nomen Romanorum, eos valere robore, & eos placide animo acquieſcere iis omnibus quæ proponebantur ipſis, & quicunque ad ipſos venirent conſtituere cum eis amicitiam, denique valentes eſſe robore:
2 (ᵃ Narratum enim fuerat ei de bellis ipſorum & rebus ſtrenuè quæ gerebant apud Galatas, eos vi ſuperaſſe, & effeciſſe ſibi ᵇ tributarios.
3 Et quæcunque fecerant in regione Hiſpaniæ, ad obtinendum ᶜ fodinas metallicas auri & argenti, quæ in ea ſunt;
4 Ut ſuperaverant locum illum totum conſilio ſuo & tolerantia, (quamvis locus ille procul abeſſet ab ipſis valde) & reges qui invaſerant ipſos ab extremitate terræ, donec contrivissent eos, poſtquam percuſſiſſent eos plaga magna; utque reliqui darent ipſis tributum quotannis:
5 Philippum quoq; & Perſeum Macedonum regem, & qui extulerant ſe in ipſos ut eos contrivissent bello, & ſuperaviſſent eos:
6 Itemque Antiochum magnum, regem Aſiæ (qui profectus erat in eos ad bellum habens centum viginti elephantes, & equitatum, & currus, copiaſque multas valde, & attritus eſt ab ipſis)
7 Ut cum ceperint vivum, ſtatuerintque ut ipſis daret cum ille, tum qui reges futuri erant poſt illum, tributum magnum, datis obſidibus & ᶠ diviſione inſtituta,
8 Qua ᵍ regionem Illiacam, Myſiam, Lydiamque, & alias ex optimis regionibus illius acceptas ab illo dederant Eumeni regi:
9 Et quia Græci conſilium inierant invadendi & tollendi ipſos, ut cognito ſermone hoc ab ipſis
10 Miſerint in eos ducem unum, belloque affixerint eos, adeo ut ceciderint ex iis confoſſi multi, multos verò captivos abduxerint, uxores eorum, liberoſque eorum; & deprædatis illis obtinuerint terram eorum, everſiſque munitionibus eorum, ac deprædatis illis, ſervos effecerint eos in diem hunc uſque.
11 Item ut reliqua regna & inſulas, quæcunque obſtiterunt ipſis, perdiderunt, & in ſervitutem compulerunt:
12 Cum amicis autem ſuis, & iis qui acquieſcunt ipſis, cum iis conſervare amicitiam, & obtinere regna propinqua & longinqua; & quicunque audiverunt nomen ipſorum, metuere ſibi ab ipſis; quoſcunque autem volunt adjuvare & tenere regnum, eos regnare;
13 Contrà verò quos voluerint, deſtituere: denique exaltatos eſſe valde:
14 Atque propter hæc omnia, non impoſuiſſe quenquam eorum diadema ſibi, neq; induiſſe purpuram, ut ea ſe magnificè gereret;
15 Sed ſenatum feciſſe ſibi & quotidie conſultare trecentos viginti, conſultantes ſemper de ᵈ republica, ut ea recte gereretur:
16 Et autem credere uni homini, qui dominatur ipſis in quoque ſe imperium habere totius terræ ipſorum, & obtemperare omnes uni illi, neque ullam eſſe invidiam neque æmulationem inter ipſos.)
17 Elegit ergo Jehuda Eupolemum filium Jochananis, filii Hakkotſi & Jaſonem filium Eliezaris, quos miſit Romam ad conſtituendum cum ipſis amicitiam & ſocietatem,
18 Et tollendum jugum ſuum à ſe; quia videbant regnum Græcorum opprimere Iſraëlem ſervitute.
19 Itaque profecti Romam (erat autem iter multum admodum) & ingreſſi in ſenatum prolocuti ſunt dicentes,
20 Jehuda Machabæus & fratres ipſius, & reſpublica Jehudæorum miſerunt nos ad vos, ut conſtituamus vobiſcum ſocietatem & pacem, & nos inſcribamur ſocii & amici veſtri:
21 Qui ſermo placuit coram ipſis.
22 Atque hoc exemplum eſt illius epiſtolæ, quam reſcripſit ſenatus in tabulis æneis, & miſit Jeruſchalaimum, ut eſſet apud eos illic monimentum pacis & ſocietatis.
23 Quod fauſtum felixq; ſit Romanis & genti Jehudæorum mari terraque in ſeculum, gladiuſque & hoſtis procul ſit ab eis.
24 Quod ſi extiterit bellum in Romam priùs, aut in ullum ſociorum ipſorum in omni ditione ipſorum;
25 Auxilium latura eſt gens Jehudæorum, prout tempus ᵉ præbebit ipſis, animo optimo;
26 Neque dabunt, neq; ſubminiſtrabunt hoſtibus oppugnantibus ipſos commeatum, arma, argentum, naves, ut viſum fuerit Romanis; & cuſtodient mandata eorum, nihil accipientes.
27 Similiter verò ſi genti Jehudæorum evenerit priùs bellum, auxilium ferent Romani ex animo, ut ipſis opportunitas præbebitur:
28 Et oppugnantibus non dabitur commeatus, arma, argentum, naves, ut viſum fuerit Romanis; ſed cuſtodient mandata hæc idque ᶠ bona fide.
29 In hanc ſententiam ſtatuerunt Romani cum populo Jehudæorum fœdus.
30 Quod ſi in poſterum conſilia inierint hi aut illi, addendi aut adimendi, facient ſi prout placuerit ipſis; & quicquid addiderint, ademerintve, id ratum futurum eſt.
31 De malis autem quæ rex Demetrius perficit in eos, ſcripſimus ei dicentes, Quamobrem ᵇ grave jugum imponis amicis noſtris ſociiſque Jehudæis?
32 Si ergo ampliùs interpellaverint nos pro auxilio contra te, faciemus eis jus, & te mari terraque oppugnabimus.

CAPUT IX.

1 AUDIENS verò Demetrius ᵃ ceciſſe Nicanorem & copias ejus bello, pergere rexit Bacchidem & Alcimum ſecundò

ᵃ Græc. ad eos.

3 *Narratum*] Ab hoc ver. ad 17. uſque continuatum eſt hyperbaton, quod nos propterea parentheſeos notis incluſimus.
a Græc. narrabantur.
b Græc. ſubtributarios.
c Græc. metalla.

8 *Regionem Illiacam*] Has voces in libris omnibus inventas depravatas, ſed conſulimus veritati adſcribendas eſſe, ſi ita legeris. Nam Attalus per ab Antiocho infeſtum populum Rom. ſuccedere dixit; fratrem verò Eumenem dignum prædicavit parte aſperſa; ita ex illius plurima ad Romanos quædam ad Romanum fratrem ipſius translata ſunt.

e Græc. dabit.

f Græc. dolo.

ᵇ Græc. gravem jugum.

ᵃ 1 Ceciſſe] hoc verſu hiſtoria... ad quem ...

[illegible] Jiſraëlem.
[illegible] cum eis.
2 Profecti itaque via Gilgalem verſus caſtra metati ſunt e regione Meſaloth quæ ſunt in Arbela: quam etiam occupaverunt, & perdiderunt animas multas hominum.
3 Menſe autem primo anni centeſimi quinquageſimi ſecundi, caſtra metati ſunt contra Jeruſchalaim.
4 Movens autem inde profecti ſunt Beeram, cum viginti millibus virorum peditum, & duobus millibus equitum.
5 Cum Jehuda autem poſuiſſet Eläſæ, habens tria millia virorum electorum ſecum:
6 Qui videntes multitudinem copiarum, quod maxime eſſet, timuerunt valdè, & diffugerunt multi e caſtris, nec ſunt ſuperſtites relicti, niſi octingenti viri.
7 Videns itaque Jehuda diffluxiſſe caſtra ſua, atque prælium illud affligeret ipſum, adeoque animo anxius eſſet (quia non habebat tempus congregandi eos) ut diſſolveretur,
8 Dixit iis qui erant reliqui, ſurgamus, & aſcendamus in adverſarios noſtros, ſi fortè poſſimus debellare eos.
9 Avertebant autem illum dicentes, nequaquam poterimus: ſed ſervemus noſtras ipſorum animas modò revertere; nam fratres noſtri diſſiluerunt, & nos debellaremus illos qui ſumus tam pauci.
10 Sed dixit Jehuda, abſit à me ut faciam facinus iſtud, & fugiam ab iſtis; nam ſi propè eſt tempus noſtrum, moriamur viriliter propter fratres noſtros, ac ne relinquamus quicquam quod gloriæ noſtræ crimini verti poſſit.
11 Tunc moverunt copiæ e ſuis caſtris, ut ſiſterent ſe obviam illis, diviſo equitatu in duas partes, & funditoribus ſagittariiſque prius deſtribuebant copias, qui primi bellatores erant potentes omnes.
12 Bacchides autem erat in cornu dextero, cum appropinquante phalange a duabus illis partibus clangerent buccinis.
13 Clangebant quoque milites Jehudæ ipſi tubis, & commota eſt terra a ſonitu caſtrorum: ſicque prælium commiſſum à mane uſque ad veſperam.
14 Vidit verò Jehuda Bacchidem & firmamentum caſtrorum ad dexteram eſſe; quapropter convenerunt ad ipſum omnes animoſi.
15 Ita contritum eſt dexterum cornu ab illis, & perſecuti ſunt a tergo eos uſque ad ᶠ Azotum montem.
16 Qui autem erant in cornu ſiniſtro, videntes cornu dexterum attritum eſſe, reverſi ſunt ſecundum veſtigia Jehudæ & comitum ejus a poſterioribus partibus:
17 Ita ingraveſcente prælio ceciderunt confoſſi multi ex his & ex illis.
18 Jehuda verò cecidit, & fugerunt reliqui.
19 Unde tollentes Jonathan & Schimhhon Jehudam fratrem ſuum, ſepeliverunt eum in monumento majorum ſuorum Moddiin.
20 Et deflentes eum planxerunt eum omnes Jiſraëlitæ planctu magno; lugentesque diebus multis dixerunt,
21 Quomodo cecidit potens, qui ſervabat

Jiſraëlem.
22 Reliqua verò res Jehudæ, & bella & ſtrenuè facta quæ fecit, & magnitudo ejus non ſunt deſcripta; nam multa erant admodum.
23 Fuit autem poſt mortem Jehudæ, ut emergerent iniqui in omnibus terminis Jiſraëlis, & exorirentur omnes operarii injuſtitiæ.
24 Diebus illis fuit fames magna valde, quapropter ᵃ defecit regio ipſa cum illis.
25 Eligens verò Bacchides impios illos viros, eos inſtituit dominos regionis.
26 Qui exquirentes perſcrutantesque amicos Jehudæ, adducebant eos ad Bacchidem qui ultionem ſumebat de eis, illudens eis.
27 Ita fuit afflictio magna in Jiſraëlitis, cujuſmodi non fuerat, ex quo die non eſt viſus propheta ipſis.
28 Quamobrem congregati omnes amici Jehudæ dixerunt Jonathani,
29 Ex quo frater tuus Jehuda mortuus eſt, non ſuit vir par ei ad procedendum contra inimicos & Bacchidem, & invadendum adverſarios gentis noſtræ:
30 Nunc itaque eligimus te hodie, ut ſis loco illius ᵃ princeps noſter, & dux ad gerendum bella noſtra.
31 Accepitque Jonathan momento illo principatum, & ſurrexit in locum Jehudæ fratris ſui.
32 Quod reſciſcens Bacchides quæſivit eum occidere:
33 Sed cognoſcens Jonathan, & Schimhhon frater ipſius, ac omnes qui erant cum ipſo, fugerunt in deſertum ᶠ Tekohæ, & caſtra poſuerunt ad aquas lacus ᵍ Aſpharis.
34 Quod ubi cognovit Bacchides, die Sabbathi venit ipſe cum toto exercitu ſuo ᵉ ſecundum Jardenem.
35 Miſerat autem ᶠ fratrem ſuum ducem multitudinis, ut rogaret Nabathæos amicos ſuos ut apud ipſos deponerent impedimenta ſua, quæ multa erant.
36 Sed exeuntes ᶠ filii Amri ᵍ Medeba comprehenderunt Jochananem & quæcunque habebat; quæ habentes abierunt.
37 ᵇ Poſtea verò renunciatum eſt Jonathani, & Schimhhoni fratri ipſius filios Amri celebrare nuptias magnas, deducere ſponſam Medeba, filiam cujuſdam e magnatibus ſummis Chenahhanis, cum pompa maxima.
38 Recordati itaque Jochananis fratris ſui aſcenderunt & abdiderunt ſe ſub quadam montis umbra ſpecu.
39 Cumque ſublatis oculis ſuis vidiſſent, quòd ecce turba & apparatus multus, procedente ſponſo cum amicis ſuis & fratribus ſuis obviam illis cum tympanis, inſtrumentiſque muſicis, & armis multis;
40 Exſurrexerunt in eos ex inſidiis, & interfecerunt eos, adeò ut caderent confoſſi multi, & reliqui fugerent ad montana, ceperuntque omnia ſpolia illorum.
41 Ità converſæ ſunt nuptiæ in luctum, & vox muſicorum inſtrumentorum ipſorum in lamentum.
42 Illi autem ſumta ultione ſanguinis fratris ſui

24 *Defecit*] i. tota ſe commiſit Bacchidi, ut commodius a fame levari poſſet.

a Græc. in principem & ducem.

33 *Tekohæ*] in extremis finibus Jehudæ ad Aſphaltitem lacum verſus Moabitidem, vide Jirm. 6.1.
Aſpharis] id eſt Aſphaltide: cujus bitumen Syris Aſphar ſive Aſpharta dicitur, pro quo d bitumen ſeu glutinum rejectamentum eſt; unde etiam Aſphaltus cognomen accepit appellatur Græcis, & Aſphaltitis lacus.
34 *Secundum*] ſic interpretamur Græcum παρὰ ex verſu 43. infra, ut accipitur in Scriptura paſſim.
35 *Fratrem*] Jochananem, ut deinceps nominatur.
36 *Filii Amri*] Moabitæ civis Medebani, ac fortaſſe ex nefario illo genere Amri, cujus eſt mentio 1. Reg. 16.
Medeba] oppido Moabitarum, cujus mentio eſt Num. 21. 30. Jehoſch. 13. 9. Jeſ. 15. 2. & alibi.
b Græc. poſt ſermones iſtos renunciaverunt.

ſed reverſi ſunt ad [illegible] Jardenis.
43 ᵇAudiens ergo Bacchides [illegible] ſab-
[illegible] ad ripam uſque [illegible] cum copiis
[illegible].
44 Dixit autem Jonathan ſuis, ſurgamus jam
& pugnemus pro [illegible] ipſis: non enim eſt
hodiernus dies ut [illegible]
45 Nam ecce bellum imminet [illegible] no-
ſtri, & a tergo noſtro: aquæ verò Jardenis
hinc & inde, paluſque, & ſaltus; non eſt de-
clinandi locus.
46 Nunc ergo inclamate Dominum, ut ſer-
vemini a manu inimicorum.
47 Tunc commiſſum eſt prælium, & extendit
Jonathan manum ſuam ad percutiendum
Bacchidem; ſed declinavit ab eo retror-
ſum.
48 ᶠPoſtea inſiliit Jonathan & qui erant cum
eo in Jardenem, & tranſnaverunt in ulterio-
rem ripam: illi verò non trajecerunt Jarde-
nem inſequentes eos.
49 Ceciderunt autem ex caſtris Bacchidis
quaſi viri mille, die illo.
50 Reverſus autem Jeruſchalaima ædificavit
civitates munitas in Jehudæa, & munitio-
nem quæ eſt Jerichunte, & Beth-elem, &
ᵍThimnatam, & ʰPirhhatonem, & ⁱTap-
puachum, inſtruentes muris altis, portiſ-
que & vectibus:
51 Et poſuit [illegible] præſidia in eis, ut inimicè a-
gerent cum Jiſraële.
52 Munivit quoque civitatem Beth-tzurinam
& ᵏGazaram, & ˡAcram, ponens in eis copias
& apothecas commeatuum:
53 Acceptiſque filiis eorum qui duces regio-
nis erant obſidibus, poſuit eos in arce Jeru-
ſchalaimi in cuſtodia.
54 Anno autem centeſimo quinquageſimo
tertio, ſecundo menſe, præcipiente Alcimo
ut deſtrueretur murus atrii in loco ſancto
[illegible], & evertente opera prophetarum,
cùm jam cœpiſſent deſtruere;
55 Momento illo percuſſus eſt Alcimus, &
impedita opera illius, [illegible] illius, &
paralyſi affecto corpore, adeò ut non poſſet
ampliùs ᵐquicquam eloqui aut præcepta
dare de domo ſua;
56 Et mortuus eſt Alcimus tempore illo cum
cruciatu magno.
57 Videns ergo Bacchides mortuum eſſe Al-
cimum, reverſus eſt ad regem, & quievit
terra Jehudæ duobus annis.
58 Quapropter concilium inierunt omnes
iniqui dicentes, ecce Jonathan & qui cum
eo ſunt habitant in quiete confidenter: nunc
igitur adducamus Bacchidem, qui compre-
hendat iſtos omnes una nocte:
59 Et profecti conſilium communicarunt
cum eo.
60 Qui movens ut veniret cum copiis mul-
tis miſit epiſtolas clàm omnibus ſociis ſuis
qui erant in Jehudæa, ut comprehenderent
Jonathanem & eos qui erant cum ipſo; ſed
non potuerunt, quia innotuit illis conſilium
iſtorum.
61 Sed comprehenderunt ex hominibus re-
gionis authoribus illius ſceleris quinqua-
ginta viros, & interfecerunt eos.
62 Poſtea ſeceſſit Jonathan & Schimhhon
& qui erant cum eo, ⁿBeth-[illegible], quod
[illegible] deſertum, [illegible] & [illegible]
[illegible].
63 Quod Bacchides cognoſcens congrega-
vit [illegible], & iis qui e-
rant ex Jehudæa [illegible]
64 Cumque [illegible] poſuiſſet [illegible]
Beth-[illegible], oppugnavit ipſam diu-
[illegible], ſtruxitque machinas.
65 Jonathan verò relinquens Schimhhonem
fratrem ſuum in civitate, proceſſit in regio-
nem, & venit [illegible] cum numero.
66 Ita percuſſit [illegible] viarum, inſidiis
cum ſociis ipſius, & eos quibus [illegible] obſerva-
bant in [illegible] ipſorum;
67 Cumque [illegible] cædere, aſcenderunt cum
ſuis copiis Schimhhon quoque & qui erant
cum eo egreſſi e civitate, [illegible] ma-
chinas.
68 Ita pugnantibus illis contra Bacchidem,
contritus eſt ab illis; & [illegible] eum val-
de, eò quòd conſilium ipſius & expeditio
ipſius inanis eſſet.
69 Quamobrem iratus animo in viros iniquos
illos, qui conſuluerant ipſi ut veniret in re-
gionem, occiderunt ex eis multos: [illegible]
que inibat conſilii invadendi [illegible]
70 Hoc autem poſtquam cognovit Jonathan,
miſit ad eum legatos ad componendum
cum eo pacem, & ut redderet ipſis ᵖcap-
tivorum turbam:
71 Quod accipiens ille fecit ſecundum ſer-
mones ejus, & juramento ſpopondit ſe
non [illegible] malum, illo diebus
vitæ ſuæ;
72 Reddiditque ei captivos quos ceperat pri-
ùs e terra Jehudæ, reverſus abiit in terram
ſuam, ut non pergeret ampliùs invadere
terminos eorum.
73 Ita ſublato ex Jiſraële ᵍbello habitavit Jo-
nathan ʳMicmaſchi, & cum cœpiſſet Jo-
nathan judicare populum, delevit impios
ex Jiſraële.

Caput X.

1 ANNO verò centeſimo ſexageſimo a-
ſcendit Alexander filius ᵃAntiochi ᵇilla-
ſtris, & occupata ᶜPtolemaide, [illegible]
acceperiſſent eum regnavit illic.
2 Quod audiens Demetrius rex congregavit
copias multas valde, ut procederet obviam
ei in prælium;
3 Miſitque Demetrius ad Jonathanem lite-
ras verbis pacificis, adeò ut magnificaret e-
um.
4 (Dicebat enim, anticipemus pacem con-
ſtituere cum iſtis, antequam conſtituerit
iſte pacem cum Alexandro contra nos:
5 Nam recordaturus eſſet omnium malorum
quæ commiſimus in ipſum, & in fratres e-
jus, atque in gentem ſuam)
6 Deditque ei poteſtatem congregandi co-
pias & comparandi arma, ut eſſet ille ſocius
ipſius; & obſides qui erant in arce reddi e-
dixit ei.
7 Veniens itaque Jonathan Jeruſchalaima,
cùm legiſſet epiſtolas audiente toto popu-
lo, & iis qui erant in arce:
8 Timuerunt timore magno, quando audie-
runt regem dediſſe ei facultatem congre-
gandi copias;

9 Tra-

43 *Audiens*] regreſſio ad ſermonem, qui interruptus fuerat inde a verſu 35. quibus hyperbatis hic author abundat.
c Græc. *animis noſtris.*
d Græc. *heri & nudiustertius.*

48 *Poſtea*] nempe cùm violento impetu Bacchidem propulſaſſet.

50 *Thimnatam*] ex tribu Danis, Jehoſ. 19.43.
Pirhhatonem] Ephraiſmitarum, Jud. 12.15.
Tappuachum] Jehudæ, Jehoſch. 15.34.
52 *Gazara*] oppidum munitum in Peliſchtæorum finibus [illegible], de quo inf. 13. & 14. & [illegible]
Acram] id eſt, partem urbis Jeruſchalaimorum, ut antè vidimus, 4. 41.

m Græc. *ſermonem.*

62 *Beth-[illegible]*] i. locum ubi fuerat Ketzitz Binjaminitarum oppidum, quod a ſitu quoque vallis Ketzitzi appellatum, Jehoſch. 18. 21.

9 Reddiderúntque qui erant in arce Jonathani obſides, quos reddidit parentibus ipſorum.
10 Tunc habitavit Jonathan Jeruſchalaimis cœpítque ædificare & inſtaurare civitatem;
11 Dixítque operis artificibus ut ædificarent muros & montem Tſijonis circumdarent lapidibus quadratis ad munitionem; & ita fecerunt.
12 Diffugerunt autem alienigenæ, qui erant in munitionibus quas ædificaverat Bacchides:
13 Et relinquebat quiſque locum ſuum abibátque in terram ſuam.
14 Tantum Bethtſuræ reliqui fuerunt quidam ex iis qui legem & præcepta reliquerant: nam hoc erat ipſis perfugium.
15 Sed audiens Alexander rex promiſſa quæcunque literis ſignificaverat Demetrius Jonathani, cùm narravissent ipſi bella & ſtrenuè facta quæ fecerat ille, & fratres illius, ac labores quos ſuſtulerant:
16 Dixit, an non poſſemus invenire unum aliquem virum ejuſmodi? nunc ergo conſtituamus eum amicum ſociumque noſtrum.
17 Et ſcriptas literas miſit ei, dicens [c] in hanc ſententiam:
18 Rex Alexander fratri Jonathani ſalutem.
19 Audivimus de te virum potentem robore te eſſe, & commodum eſſe ut ſis amicus noſter.
20 Nunc itaque conſtituimus te hodie ſacerdotem ſummum gentis tuæ, & amicum regis vocari. miſit quoque ei purpuram & coronam auream: *dicens*, [d] ut & ſentias nobiſcum, & conſerves amicitiam erga nos.
21 Sic induit Jonathan ſanctam veſtem ſeptimo menſe anni centeſimi ſexageſimi, feſto tabernaculorum, & congregavit copias, comparavitque arma multa.
22 Quos ſermones audiens Demetrius dolore affectus eſt;
23 Et dixit, quid nam fecimus, quòd [d] prior nobis Alexander amicitiam conſtituit cum Jehudæis ad firmamentum ſui?
24 Scribam eis ego quoq; verba cohortationis, & amplitudinem & dona *conferam*, ut ſint mecum ad auxilium *meum*.
25 Et ſcripſit eis in hanc ſententiam; Rex Demetrius genti Jehudæorum ſalutem.
26 Quod conſervaſtis pacta nobiſcum inita, & permanſiſtis in amicitia noſtra ac non acceſſiſtis inimicis noſtris, audientes gaviſi ſumus.
27 Nunc itaque permanete adhuc ad ſervandum fidem erga nos, & reddemus vobis bona pro iis quibus afficitis nos:
28 Dimittemuſque vobis, [e] quæ dimittenda erunt multa, & dabimus vobis dona.
29 Nunc etiam abſolvo vos remittens vobis omnes inquam Jehudæos, a tributis, & [f] a canone ſalinarum, & a coronis;
30 Et pro tertia parte ſeminis, & pro dimidio fructuum ex arboribus quod conveniebat me percipere, dimitto ex hodierno die & deinceps, ne accipiatur a terra Jehudæ, & a [g] tribus præfecturis ex Samaritide, Galilæaque, adjectis ei; idque ab hodierno die in tempus æternum:
31 Urbs verò Jeruſchalaimorum eſto ſancta, & libera cum terminis ſuis a decimis, & a vectigalibus.
32 Dimitto etiam poteſtatem arcis quæ eſt Jeruſchalaimis, quam trado ſacerdoti ſummo, ut conſtituat in ea viros quoſcunque elegerit ipſe ad cuſtodiendam eam.
33 Omnem quoque [h] animam Jehudæorum, quæ captiva abducta fuerit e terra Jehudæ in totum regnum meum, dimitto liberam gratis.
34 Item [i] omnes dimittunto tributa eorum, & jumentorum ad eos pertinentium; & omnes dies feſti, ſabbathaque, & novilunia, dieſque ſtati, & terni dies ante feſtum, ternique dies poſt feſtum, ſunto omnes dies iſti dies immunitatis & remiſſionis omnibus Jehudæis qui ſunt in regno meo;
35 Ut non habiturus ſit poteſtatem quiſquam vendendi aut turbandi quenquam eorum de negotio ullo.
36 Præterea inſcribuntor Jehudæorum in copias regis ad triginta millia virorum, quibus dabuntur munera, ut convenit omnibus copiis regis:
37 Et conſtituetur *pars* ex *iis* in munitionibus regis magnis, & pars ex eis conſtituentur in curandis negotiis regni [g] fiduciariis; quorum præfecti & magiſtratus ſunto ex ipſis, & incedunto legibus ipſorum, quemadmodum etiam *præcepit* rex in terra Jehudæ.
38 Quod autem ad tres præfecturas illas adjectas Jehudææ e regione Samariæ, hoc adjicitor Jehudææ, ut recenſeantur ſubjectæ uni; nec obediant alteri poteſtati, niſi ſacerdotis ſummi.
39 [k] Ptolemaida verò & regionem adhærentem ei dono do ſanctuario quod eſt Jeruſchalaimis, ad convenientem ſumptum ſanctuarii.
40 Item ego in annum do quindena millia Siclorum argenti e rationibus regis ex locis ad ipſum pertinentibus;
41 Etiamque quod abundat, quod non reddiderunt ex negotiorum adminiſtratione ut antecedentibus annis, deinceps danto in opera domus:
42 Quibus addita quinque millia Siclorum argenti, quos accipiebant de negotiis ſanctuarii (ut annis præcedentibus) ex rationibus quotannis, ea quoque remittuntur, quia pertinent ipſa ad ſacerdotes qui funguntur miniſterio.
43 Et quicunque fugerint in templum quod eſt Jeruſchalaimis, & quicunque in omnibus terminis ejus debitores ſunt regalium penſitationum, aut cujuſlibet operæ, abſolvuntor; etiam ab omnibus quæ erant ipſis in regno meo.
44 Tum ad ædificandum & inſtaurandum opera loci ſancti ſumptus dabitur e rationibus regis;
45 Tum ad ædificandum muros Jeruſchalaimorum, & muniendum circumquaq; ſumptus quoque dabitur e rationibus regis, & ad ædificandum muros qui ſunt in Jehudæa.
46 Cùm autem Jonathan populuſque audivit ſermones iſtos, non crediderant eis, neque acceperant: recordabantur enim mali
maximi

33 *Animam*] nempe quæ mei juris fuerit; nam hoc verſu de mancipiis ſuis agit Demetrius; & de alienis, ſeq. verſu.

34 *Omnes dimittunto*] nempe qui exemplo meo voluerint manumittere Jehudæos ſervos.

g Græc. *quæ ſunt in fidem.*

39 *Ptolemaida*] quaſi dicat, inſtitutam illam ſedem, quam Alexander illuſtris occupavit, decerno Jehudæorum eſſe & ipſis addico.

maximi quo affecerat Jiſraëlem, ut affligerat eos valde:
47 Sed acquieverunt Alexandro, eò quòd ille fuiſſet ipſis author ſermonum pacis; & ſocii præliorum fuerunt ei omnibus diebus.
48 Cùm itaque Alexander rex congregaviſſet copias magnas, & caſtra feciſſet ex adverſo Demetrii,
49 Commiſerunt prælium duo iſti reges, ſed fugerunt caſtra Demetrii, & perſecutus eſt eum Alexander, cùm prævaluiſſet eis.
50 Cumque obfirmaſſet prælium valde uſque dum occideret ſol, cecidit quoque Demetrius die illo.
51 Et miſit Alexander ad [g]Ptolemæum regem Ægypti legatos, in [h]hanc ſententiam dicens,
52 Quoniam reverſus in terram regni mei inſideo throno majorum meorum, obtineoq; dominatum; & conterens Demetrium obtinui regionem noſtram:
53 (Nam commiſi in eum prælium, quo contritus eſt ipſe & caſtra ipſius a nobis, inſedimuſque throno regni ejus)
54 Nunc ergo ſtatuamus inter nos amicitiam, & jam da mihi filiam tuam,ut ſit mihi [i]uxor, & ego gener tibi; & dabo tibi dona filique digna te.
55 Reſpondit verò Ptolemæus rex dicens, [k]felix dies, quo reverſus es in terram majorum tuorum, & inſediſti throno regni eorum.
56 Jam verò facturus ſum tibi quæ ſcripſiſti; ſed occurre ad Ptolemaida ut videamus alter alterum; & ſocer ero tibi quemadmodum dixiſti.
57 Egreſſus itaque Ptolemæus ex Ægypto, ipſe & Cleopatra filia ipſius venerunt Ptolemaida, anno centeſimo ſexageſimo ſecundo.
58 Ubi cùm occurriſſet ei Alexander rex, tradita eſt ipſi Cleopatra filia ejus,celebravitque nuptias ejus Ptolemaide, ut *faciunt* reges, cum gloria maxima.
59 Scripſerat autem rex Alexander Jonathani, ut veniret [l]obviam ipſi:
60 Qui profectus cum gloria Ptolemaida,obviam venit duobus illis regibus, & dedit eis argentum, aurumque, & amicis eorum, ac dona multa, & [m]adeptus eſt gratiam in oculis eorum.
61 Congregati ſunt autem adverſus eum viri peſtilentes ex Jiſraële,viri iniqui,ut accuſarent eum; quibus non attendit rex;
62 Sed mandavit rex, ut exueretur Jonathan veſtimentis ſuis, ac indueretur purpura; atque ita fecerunt.
63 Poſtea ſedere juſſit eum rex ſecum,edixitque principibus ſuis, prodite cum eo in medium civitatis, & mandate ne quiſquam incuſet eum de ulla re, & nemo ipſum interturbet ulla de cauſa.
64 Fuitque ubi viderunt accuſatores gloriam ejus ſicut promulgabatur,& amictum ipſum purpura, ut omnes fugerent.
65 Cumque gloria affeciſſet eum rex,& conſcribens eum inter primos amicos diſpoſuiſſet eum ducem, & participem principatus:
66 Reverſus eſt Jonathan Jeruſchalaimum cum pace atque lætitia.
67 Anno autem centeſimo ſexageſimo quinto, venit [o]Demetrius filius Demetrii e Creta in terram majorum ſuorum:
68 Quod audiens Alexander rex contriſtatus eſt valde, & reverſus eſt Antiochiam.
69 Conſtituit autem ducem Demetrius Apollonium, præfectum Cœleſyriæ; qui congregans copias magnas caſtra poſuit Jamniæ, miſitque ad Jonathanem ſacerdotem ſummum, dicens,
70 Tu unicus efferris in nos, & ego factus ſum ludibrio probroque propter te; quamobrem verò potentiam oſtentas contra nos in [p]montibus iſtis?
71 Nunc ergo ſi confidis copiis tuis, deſcende contra nos in campum, ubi decernemus inter nos; nam penes me eſt potentia civitatum.
72 Interroga, & diſce quis ſim ego, & reliqui adjuvantes nos; dicuntque eum non poſſe veſtra conſiſtere veſtigia in conſpectu noſtro,quia bis in fugam verſi ſunt majores tui in terra ſua.
73 Nunc itaque non poſſes ſuſtinere equitatum, & copias hujuſmodi in eo campo, ubi neque lapis,neque ſaxum,neque locus effugiendi eſt.
74 Cùm autem audivit Jonathan ſermones Apollonii,commotus [q]animo elegit decem millia hominum, & proceſſit Jeruſchalaimis, occurrente ipſi Schimhhone fratre ipſius ad auxilium ipſius;
75 Et caſtra poſuit contra Joppen, poſtquam excluſiſſent eum e civitate eò quod præſidium Apollonii erat Joppes, & oppugnarunt eam.
76 Metuentes verò aperuerant oppidani, & dominatus eſt Jonathan Joppæ.
77 Quod audiens Apollonius, caſtra inſtituit ex ter mille equitibus, & copiis multis; profectuſque Aſchdodum [r]tanquam iter faceret, eadem quoq; opera proceſſit in campum, quia habebat multitudinem equitatus, cui confidebat.
78 Perſequente verò *Jonathane* a tergo ejus Azotum verſus, ut congrederetur caſtra a tergo ejus in prælium:
79 Reliquit Apollonius mille equites occulte poſt eos.
80 Cognoſcente autem Jonathane eſſe inſidias poſt ſe, [s]circuiverunt caſtra illius, unde [t]conjiciebant jacula in populum a matutino ad veſperam uſque.
81 Populus verò conſiſtebat, ut mandaverat Jonathan,cùm [u]labore fatigati eſſent equites eorum.
82 Tunc trahens Schimhhon copias ſuas congreſſus eſt cum [x]phalange, (nam equites defatigati erant) & contriti ab eo fugerunt.
83 Equitatu verò diſſipato in campo, [y]fugerunt Aſchdodum, & ingreſſi ſunt [z]ædem Dagonis, templum idoli ſui ut ſervarentur.
84 Incendens verò Jonathan Aſchdodum & civitates circumſtantes eam,accepit ſpolia eorum,& ſacrum Dagonis,eoſque qui confugerant in illud,incendit igne.
85 Ita fuerunt qui occiderunt gladio, cum

51 *Ptolemæum*] Philometorem, ut antè diximus.
h Græc. *ſecundum ſermones iſtos.*

i Græc. *in uxorem.*

k Græc. *bonus.*

l Græc. *in occurſum.*

m Græc. *invenit.*

[illegible], ad oculos ipſius [illegible].
86 Et inde movens Jonathan caſtra poſuit contra Aſchkelonem, proceſſerunt cives obviam ei cum gloria magna.
87 Poſtea reverſus eſt Jonathan Jeruſchalaimum, & qui erant cum eo, habentes ſpolia multa.
88 Porrò ut audivit Alexander rex ſermones iſtos, ut [a] ampliore gloria Jonathanem afficeret,
89 Mittens ei [b] fibulam auream, ut mos eſt dari cognatis regum, & dans ei Hhekronem omneſque terminos ejus [b] hæreditatis nomine.

Caput XI.

1 REX autem Ægypti congregavit copias multas [a] ut eſt arena quæ jacet ad littus maris, & naves multas, quærens obtinere Alexandri regnum dolo, & addere ipſum regno ſuo.
2 Itaque prodeunte in Syriam verbis [a] pacis, aperientes ei cives occurrebant ei; quia mandatum erat Alexandri regis ut occurrerent ei, eò quòd ſocer ipſius eſſet.
3 Ita civitates ingrediens [b] Ptolemæus, inſtituebat copias [b] præſidiarias in unaquaque civitate.
4 Cum autem veniſſet prope Azotum, demonſtrantes ei templum Dagonis igni tradi[tum], & Azotum ſuburbiaque ipſius deſtructa, corporaque projecta, & homines tractos, quos exuſſerat *Jonathan* in eo bello (nam fecerant tumulos eorum in via ipſius)
5 Enarraverunt regi quæ fecerat Jonathan ad criminandum eum; & conticuit rex.
6 Occurrente verò Jonathane regi Joppen cum gloria, poſtquam ſalutaſſent alter alterum & pernoctaſſent illic,
7 Profectus Jonathan cum rege ad fluvium uſque qui dicitur [c] Eleutherus, reverſus eſt Jeruſchalaima.
8 Rex autem Ptolemæus dominans civitatibus maritimis Seleuciam maritimam uſque, ut iniret in Alexandrum rationes improbas,
9 Miſit legatos ad Demetrium regem, dicens, age, conſtituamus inter nos fœdus, & dabo tibi filiam meam quam habet Alexander, regnabiſque in regno patris tui.
10 Pœnitet enim me, quod dederim illi filiam meam, nam quæſivit interficere me.
11 Criminatus eſt autem eum, propterea quòd ipſe concupiſcebat regnum ejus.
12 Et auferens ab eo filiam dedit ipſi Demetrio, & alienatus eſt ab Alexandro, ita ut manifeſtæ eſſent ipſorum inimicitiæ.
13 Et ingreſſus Ptolemæus Antiochiam, appoſuit duo diademata capiti ſuo, Aſiæ, & Ægypti.
14 Rex autem Alexander erat in Cilicia tempore illo, quia deficiebant locorum illorum incolæ.
15 Sed audiens Alexander, invaſit eum bello, & producens Ptolemæus *copias* occurrit ei manu valida, atque in fugam vertit eum.
16 Ita fugiente Alexandro in Arabiam, ut protegeretur illic, rex Ptolemæus exaltatus eſt.
17 Et tollens Zabdiel Arabs caput Alexandri miſit Ptolemæo.
18 Poſtea rex Ptolemæus obiit die tertio; &, qui erant in munitionibus ejus, perierunt ab iis qui in iiſdem munitionibus verſabantur.
19 Ita regnavit Demetrius anno centeſimo ſexageſimo ſeptimo.
20 Diebus illis cogens Jonathan incolas Jehudææ ad expugnandum arcem quæ erat Jeruſchalaimi, fecit contra eam machinas multas.
21 Profecti autem quidam oſores gentis ſuæ, viri iniqui ad Regem, cùm renuntiaſſent ei Jonathanem obſidere arcem,
22 Audiens ille iratus eſt, & ubi audiviſſet, ſtatim jungens venit Ptolemaida, & reſcripſit Jonathani ne obſideret; ſed veniret ipſe obviam ſibi celerrimè Ptolemaida, ut congrederentur.
23 Ut autem Jonathan audivit, obſidere juſſit; & delectis ſenioribus Jiſraëlis & ſacerdotibus expoſuit ſe ipſum periculo.
24 Nam accipiens argentum & aurum, veſtemque & alia munera [c] plurima, profectus eſt ad regem Ptolemaida, & invenit gratiam coram eo.
25 Et quamvis accuſarent eum quidam iniqui, ex eadem gente,
26 Fecit tamen ei rex, quemadmodum fecerant ei anteceſſores ipſius, & exaltavit eum coram omnibus amicis ſuis,
27 Stabiliens ei principatum ſacerdotii, & quæcunque alia antè habuerat [d] ad honores pertinentia, fecitque ut ille dux primorum amicorum eſſet.
28 Tum rogante Jonathane regem, ut Jehudæam faceret immunem tributorum & tres [e] toparchias atque Samaritida, promittendo ei talenta trecenta;
29 Acquieſcens rex conſcripſit Jonathani epiſtolas de his rebus omnibus, habentes in hunc modum:
30 Rex Demetrius Jonathani fratri ſalutem, & genti Jehudæorum.
31 Exemplum epiſtolæ, quam ſcripſimus Laſthenī cognato noſtro de vobis, ſcripſimus etiam ad vos, ut videatis.
32 Rex Demetrius Laſtheni patri ſalutem.
33 Genti Jehudæorum, amicis noſtris, & conſervantibus ea quæ ex jure ſunt erga nos, judicavimus benefaciendum eſſe propter benevolentiam ipſorum erga nos.
34 Conſtituimus ipſis & terminos Jehudææ, & tres præfecturas, [f] Aphærema, Lyddam, & Ramatham, quæ adjectæ ſunt Jehudææ ex Samaritide, & omnia quæ adhærent ipſis, omnibus ſacrificantibus Jeruſchalaimis, pro regalibus illis collectis quas percipiebat rex ab eis quotannis antè ex fructibus terræ, & fructibus arborum;
35 Et alia ad nos pervenientia, deinceps decimas, inquam, tributaque ad nos pervenientia, & ſalis ſtagna, & pervenientes ad nos coronas, omnia concedimus eis:
36 Neque irritum fiet quicquam horum deinceps

18 *Ab iis*] id eſt, a militibus contubernalibus, qui Demetrii Nicanoris partes amplexati ſunt, & ſodales ſuos occiderunt, ſimul ac audita fuit mors Ptolemæi Philometoris.

c Græc. *plura*.

d Græc. *honorata*.

28 *Toparchias*] de quibus & de ſeq. omnibus vide ſupra cap. 10. 38. & inf. ver. 34.

34 *Aphæremā*] Græcam vocem quā Hieronymus prætermiſit, ex communi contextus Græci & Joſephi Græci conſenſu in tranſlatione ſervamus; etſi non neſcimus liceat commodum periphraſticè interpretari, ſublatam agri partem, id eſt, agrum Beth elis, qui regno Jiſraëlis fuerat ademptus inde a temporibus Abijæ, ut annotavimus 2. Reg. 13. 4. Quamobrem etiam Ruffinus apud Joſephum ſic interpretatus eſt, quam interpretationem imperiti librarii peſſimè corruperunt. Sunt autem hæ regiones tres Samaritani agri, regno Jehudæ conterminæ. Ramathajim Jerichuntem verſus, Lydda verſus mare, Beth-el verò inter utrumque media regione.

ceps in omne tempus.
37 [illegible] exem-
plum, quod dator Jonathani, & ponitor in
monte ſancto, conſpicuo loco, & ᵉ cele-
bri.
38 Videns autem Demetrius rex quietam
eſſe terram coram ipſo, & nihil ſibi obſiſte-
re, dimiſit omnes copias ſuas unumquem-
que in locum ſuum, præter exteras copias
quas collegerat ab inſulis gentium: ita factæ
ſunt inimicæ ipſi omnes copiæ, quas a ma-
joribus habuerat.
39 Tryphon verò qui fuerat ab Alexandro
priùs, cùm videret omnes copias in Deme-
trium murmurare, profectus eſt ad ᵉ Mal-
coëlem Arabem (qui alebat Antiochum
puerulum Alexandri)
40 Et inſiſtens apud eum ut traderet eum ſi-
bi ut regnaret pro patre ſuo, renuntiabat ei
quæcunque confecerat Demetrius, & ini-
micitias quibus proſequuntur eum copiæ e-
jus; manſitque illic dies multos.
41 Scripſit autem Jonathan epiſtolas ad De-
metrium regem, ut ejiceret eos qui in arce
erant Jeruſchalaimis, & qui erant in mu-
nitionibus; quia Jiſraëlem oppugnabant.
42 Remiſit verò Demetrius literas ad Jona-
thanem dicens, non ſolùm hæc facturus
ſum tibi, & genti tuæ; ſed gloria ᶠ ornabo
te & gentem tuam, ſi commoditatem habu-
ero.
43 Nunc itaque rectè feceris, ſi miſeris ad
me viros, qui pugnent mecum; nam defe-
cerunt omnes copiæ meæ.
44 Tunc miſit Jonathan viros ter mille po-
tentes robore ad ipſum Antiochiam; qui-
bus advenientibus ad regem, lætatus eſt
rex adventu ipſorum.
45 Nam congregati fuerant cives ᵍ intra ci-
vitatem ad viros centies vicies mille, volen-
tes regem e medio tollere.
46 Itaque fugiente rege in aulam, occupa-
rant cives vias civitatis, & cœperant bello
infeſtare.
47 Advocante autem rege ad auxilium Jehu-
dæos, cùm fuiſſent congregati ad ipſum
omnes ſimul, ſtatim in civitate diſperſi
ſunt;
48 Interfeceruntque in civitate die illo ad
centum millia; & incendentes civitatem,
capientesque ſpolia multa die illo ſervave-
runt regem.
49 Videntes verò cives obtineri a Jehudæ-
is civitatem prout volebant, & infirmati
cogitationibus ſuis, inclamaverunt regem
cum precibus, dicentes,
50 ᵉ Da nobis dexteras, ceſſentque Jehudæi
nos & civitatem oppugnare.
51 Tum abjicientes arma fecerunt pacem,
& gloriam conſecuti ſunt Jehudæi coram
rege, & coram omnibus qui erant in regno
ipſius; reverſique ſunt Jeruſchalaima ha-
bentes ſpolia multa.
52 Et ſedente Demetrio rege in throno reg-
ni ſui, quievit terra coram ipſo.
53 Verùm mentitus erat, quæcunque dix-
erat: nam abalienatur a Jonathane non
reddidit ei ſecundum ʰ benevolentiæ illius
facta, quæ fecerat in ipſum, ſed afflixit eum
valde.

e Græc. inſigni.

39 Malcoëlem] vel Amalcoëlem. Nam utrumque nomen eſt Arabum, Simalcoë autem in contextu Græco vitioſum eſt, facto σι ex α.

Antiochum] qui arrogante nomine dictus eſt Antiochus Theós.

f Græc. glorificabo.

g Græc. in medium civitatis.

50 Da nobis] id eſt, fac nobiſcum pacem ut ante oſtendimus [illegible] ſic deinceps.

h Græc. benevolentia.

54 Poſtea [illegible] Tryphon [illegible] An-
tiochus cum eo, puerulus ⁱ juvenis, qui re-
gnavit [illegible].
55 Et [illegible] ad ipſum omnes co-
piæ quas [illegible] Demetrius, pugnave-
runtque in eum, ita ut fugatus fugeret.
56 Tum accepit Tryphon ᵉ beſtias, & obti-
nuit Antiochiam.
57 Scripſit verò Antiochus junior Jonatha-
ni dicens, ſtabilio tibi principatum ſacer-
dotii, & præficio te ᵉ quatuor præfecturis, &
volo eſſe te ex amicis regis.
58 Et mittens ei inſtrumenta aurea ad mini-
ſterium, dedit ei poteſtatem bibendi ex
aureis, & purpuram induendi, & habendi
ᵉ fibulam auream.
59 Schimhhonem quoque fratrem ejus con-
ſtituit ducem a tractu Tyri uſque ad termi-
nos Aegypti.
60 Profectus itaque Jonathan cùm peragraſ-
ſet ᵉ trans fluvium, & in civitatibus ſingulis,
& congregatæ eſſent ad ipſum omnes co-
piæ Syriæ ᵏ auxiliares, venit Aſchkelonem,
ubi obviam ipſi proceſſerunt ˡ cives hono-
rifice.
61 Et inde abiit ad Gazam, ubi occludenti-
bus Gazanis circumſedit eam, & incendens
ſuburbia ejus igne prædatus eſt ea.
62 Poſtea rogantibus Gazanis Jonathanem
dedit eis dexteram, & acceptos filios prin-
cipum eorũ obſides, emiſit eos Jeruſchalai-
ma, pervaſitque regionem Damaſcum uſ-
que.
63 Audiens verò Jonathan adveniſſe princi-
pes Demetrii ᵉ Kadeſchum quod eſt in Ga-
lilæa, cum copiis multis, volentes ejicere
ipſum regione illa,
64 Occurrit eis; fratrem verò ſuum Schim-
hhonem reliquit in regione ſua.
65 Tum caſtra ponens Schimhhon contra
Bethzuram, oppugnavit eam diebus multis,
& concluſam obſervavit eam,
66 Adeò ut rogarent eum ᵐ ſibi dexteras da-
ri; quibus datis dexteram ejecit eos inde,
& occupata civitate poſuit in ea præſidi-
um.
67 Jonathan verò & caſtra ipſius metata ad
ᵉ aquam Genezareth ſurrexerunt manè,
venturi in campum ᵉ Chatzoris.
68 Ecce autem caſtra alienigenarum occur-
rerunt ei in ipſo campo, emiſſis inſidiis con-
tra eum in montibus; Jehudæi verò obviam
occurrerunt ex adverſo caſtrorum.
69 Sed cùm inſidiæ exurgentes e locis ſuis
committerent prælium,
70 Fugerunt milites Jonathanis omnes, neq;
ullus reliquus factus eſt ex eis, præter Mat-
tithjam filiũ Abſchalomi, & Jehudam filium
Chalphai principes militiæ copiarum.
71 Dirumpens itaque Jonathan veſtes ſuas,
impoſuit terram capiti ſuo, & oravit,
72 Reverſuſque contra eos in prælium fuga-
vit eos, ita ut fugerent.
73 Quod videntes ii qui fugerant ab ipſo,
reverſi ſunt ad eum, & perſecuti ſunt eum
Kadeſchum uſque, in caſtra illorum uſque,
ubi poſuerant caſtra.
74 Cecideruntque ex alienigenis die illo ad
viros ter mille; & reverſus eſt Jonathan Je-
ruſchalaima.

CAPUT

CAPUT XII.

1 Videns itaque Jonathan commoditatem hanc temporis ſibi adjumento eſſe, elegit viros quos miſit ad Romanos ad confirmandum & renovandum cum eis amicitiam.
2 Itemque ad Spartiatas & loca alia miſit epiſtolas [b] in eam ſententiam.
3 Profecti ergo Romam & ingreſſi ſenatum dixerunt, Jonathan ſummus ſacerdos, & gens Jehudæorum miſit nos, ut renovetis amicitiam ſecum & ſocietatem, ſicut antea.
4 Dederuntque literas eis, ſcriptas ad eas pro ratione loci, ut deducerent eos in terram Jehudæ cum pace.
5 Hoc autem exemplum literarum eſt, quas ſcripſit Jonathan Spartiatis:
6 Jonathan ſummus ſacerdos, & ſenatus gentis, & ſacerdotes populuſque reliquus Jehudæorum, Spartiatis fratribus ſalutem.
7 Jam antea miſſæ ſunt literæ ad Oniam ſacerdotem ſummum ab Areo regnatore apud vos, docentes vos fratres noſtros eſſe, ut exemplum earum ſubjectum eſt.
8 Et accepit Onias virum illum qui miſſus fuerat, honorificè; cùm recepiſſet literas quibus declarabatur negotium ſocietatis & amicitiæ.
9 Quapropter nos etiam qui iſtorum non indigemus, conſolationem habentes ex libris ſanctis, qui verſantur in manibus noſtris:
10 Tentavimus mittere qui renovent fraternitatem & amicitiam vobiſcum, ne abalienemur a vobis; quoniam multa tempora tranſiverunt ex quo miſiſtis ad nos.
11 Nos itaque omni tempore indeſinenter, & feſtis, & reliquis convenientibus diebus recordamur veſtri, in ſacrificiis & orationibus illis quas offerimus, ut oportet ac decet recordari fratrum;
12 Et lætamur de gloria veſtra.
13 Ac nos quidem circundederunt multæ tribulationes & bella multa; nam oppugnaverunt nos reges qui circumſtant nos:
14 Verùm noluimus interturbare vos, & reliquos ſocios atque amicos noſtros bellis illis.
15 Habemus enim auxilium e cœlo quod auxiliatur nobis, quo liberati ſumus ab hoſtibus noſtris, & depreſſi ſunt hoſtes noſtri.
16 Elegimus igitur Numenium filium [a] Antiochi, & Antipatrum filium Jaſonis, quos miſimus ad Romanos, ut renovent amicitiam cum eis & ſocietatem præcedentem.
17 Mandavimus igitur eis, ut ad vos quoque profecti ſalutent vos, & reddant vobis epiſtolas a nobis de renovatione fraternitatis noſtræ.
18 Nunc itaque rectè feceritis, ſi reſpondebitis ad iſta nobis.
19 Hoc autem eſt exemplum literarum, quas miſerant Oniæ:
20 [a] Areus rex Spartiatarum Oniæ ſacerdoti magno ſalutem.
21 Inventum eſt in ſcriptura de Spartiatis & Jehudæis ipſos fratres eſſe, & eſſe ex genere Abrahami.
22 Nunc autem ex quo cognovimus iſta, rectè feceritis ſi ſcripſeritis nobis de pace veſtra.
23 Enimverò nos reſcribimus vobis pecora noſtra, & facultates noſtras vobis, & quæ noſtra ſunt vobis expoſita eſſe: amandavimus igitur [c] viros ut renuntient nobis [c] in eandem ſententiam.
24 Audiens verò Jonathan reverſos eſſe principes Demetrii cum copiis [c] pluribus quàm antea, ad debellandum ipſum,
25 Movens Jeruſchalaimis proceſſit obviam ipſis in regionem [a] Chamatha, (neque enim dabat ipſis ſpatium invadendi regionem ipſius)
26 Et miſit ſpeculatores in caſtra illius, qui reverſi renuntiaverunt ipſi, illos conſtituiſſe irruere in eos nocte.
27 Cùm itaque occidiſſet ſol, præcepit Jonathan ſuis ut vigilarent, & eſſent in armis, comparati ad prælium tota nocte illa, emiſitque [a] præcubitores circum caſtra ſua.
28 Quamobrem audientes adverſarii paratum eſſe Jonathanem cum ſuis ad prælium timuerunt, & perculſi animo ſuo, & pyris per caſtra ſua accenſis abierunt.
29 Jonathan verò, & milites ejus neſciverunt ad matutinum uſque; videbant enim luminaria ardentia.
30 Tunc perſecutus eſt eos Jonathan a tergo; ſed non comprehendit eos; nam Eleutherum fluvium trajecerant:
31 Quamobrem declinans Jonathan ad Arabas qui vocantur [a] Nabathæi, percuſſit eos, & cepit ſpolia eorum.
32 Poſtea jungens venit in Damaſcum, & peragravit regionem totam.
33 Schimhhon verò profectus peragravit Aſchkelonem uſque, & muniſiones propinquas, & declinans Joppen verſus occupavit eam:
34 (Audierat enim eos velle munitionem tradere Demetrianis) & poſuit ibi præſidium, ut cuſtodirent eam.
35 Reverſus autem Jonathan congregavit ſeniores populi, & conſilium iniit cum ipſis ædificandi munitiones in Jehudæa,
36 Et extollendi muros Jeruſchalaimorum, & [d] extruendi murum magnum, præaltum, inter [a] arcem & civitatem, ad diſparandam eam a civitate, ut ea ſeorſim eſſet; ut [a] neque emerent neque venderent in ea *præſidiarii illi*.
37 Cùm itaque conveniſſent ad ædificandũ civitatem, appropinquavit ipſe ad murum [a] torrentis qui verſus ſubſolanum eſt, ubi comparaverunt *illud* quod appellatur [a] Chaphenatha.
38 Schimhhon verò extruxit [a] Chadida in [a] humili loco, quæ munivit portis & vectibus.
39 Quærebat autem Tryphon regnum Aſiæ obtinere, & imponere ſibi diadema injecta manu in Antiochum regem.
40 Sed metuebat ne fortè Jonathan ipſum non ſineret, ac ne fortè oppugnaret ipſum; ideo quærebat rationem prehendendi ipſum ut perderet, movenſque venit [a] Beth-ſcheanem.
41 Et procedens Jonathan in occurſum ejus

23 *Amandavimus*] id eſt quemadmodum noſtrum erga vos animum exponimus, & omnia officia pollicemur: ſic a vobis eundem nuntium reportare poſſint.
c Græc. *multis ſuper prius*.
25 *Chamatha*] regio in finibus Jiſraëlis ad Libanum, de qua Num. 13. 21. & alibi paſſim.
27 *Præcubitores*] ſive procubitores, & cuſtodias primas, quas vulgus Sentinellas vocat.
31 *Nabathæi*] ſic reponimus ex Joſepho, ut locorum ſitus & ratio poſtulat. Sunt autem hi populi ab oriente, dicti a Nabajotho, cujus mentio eſt Gen. 25. 13.
d Græc. *exaltandi altitudinem magnã*.
Arcem] ſive Acrã, quam Demetrii milites obtinebant, de qua ſupra 9. 41.
Neque] id eſt, ut a diſtinctione & omni cõmercio cum civibus excluſi eſſent Demetriani, adeoq; proſpectus ipſe in civitatem commodus impeditus.
37 *Torrentis*] qui dicitur Gichon, ab ortu circumluens tota Jeruſchalaima.
Chaphenatha] hanc vocem variè legunt & interpretantur plerique. Nos partẽ illius muri putamus eſſe, quem ædificare inſtituerat Jonathan, & qui poſtea a Schimhhone perfectus eſt, infrà 13. 10. vocatur autem Chaphenatha a forma, quia murus erat introrſum reflexus, ut angulum Acræ circuncluderet, cui videatur fuiſſe utrinq; propugnacula Acrã verſus projecta, quæ propterea dicta ſunt Chaphenatha, quaſi pugnos dicas ad Demetrianum militem cædendum comparatos.
38 *Chadida*] oppidum Jehudæ cujus mentio eſt Nhezra. 2. 33. & Nech. 7. 37.
Humili loco] ſic interpretamur vocem Schephela Hhebræam, ut in ſcripturis paſſim accipitur ſic Jehoſch. 11. 2.
40 *Beth-ſcheanem*] id eſt, Scythopolim, ut antè vidimus 5. 52.
41 *Traditurum ſeſe*] ex promiſſo Demetrii, ſup. 10. 38.

eum

cum quadraginta millibus virorum delectis
ad aciem, Beth-ſcheanem quoque venit.
42 Videns ergo Tryphon adeſſe ipſum cum
copiis multis, & injicere manum in ipſum
metuens,
43 Excepit eum honorificè, commendans eū
omnibus amicis ſuis, & dans ei dona; præ-
cepitque amicis ſuis, ut obedirent ipſi quē-
admodum ſibi:
44 Dixitque Jonathani, quorſum vexaſti to-
tum populum iſtum, cùm bellum non ſit no-
bis?
45 Nunc ergo remitte eos in domos ſuas, &
delige tibi viros paucos qui tecum ſint, &
veni mecum Ptolemaida quam traditurus
ſum tibi, & reliquas munitiones copiaſque
reliquas & omnes qui præſunt negociis, ut
revertens abeam: nam hujus rei gratia ad-
ſum.
46 Tunc Jonathan fidem habens ei, fecit
quemadmodum dixerat: amandavit enim
copias, ut abirent in terram Jehudæ.
47 Reliquos verò detinuit ſecum, viros ter
mille, quorum bis mille dimiſit in Galilæ-
am, mille verò cum ipſo profecti ſunt.
48 Sed cùm ingreſſus eſſet Jonathan Ptole-
maida, occluſerunt Ptolemaidenſes por-
tas, & comprehendentes eum atq; omnes
qui venerant cum eo interfecerunt gladio.
49 Tum miſit Tryphon copias & equitatum
in terram Galilæ, & in campum magnum,
ad perdendum omnes qui à Jonathane fue-
rant.
50 Sed ubi cognoverunt eum comprehenſum
eſſe, & periiſſe qui erant cum ipſo, cohorta-
ti inter ſe profecti ſunt, unà revertentes &
comparati in prælium.
51 Videntes verò perſecutores eos de vita
dimicaturos eſſe, reverſi ſunt.
52 Ita venerunt omnes in terram Jehudæ, &
luxerunt Jonathanem ac comites ejus, timu-
eruntque valde; luxerunt quoque omnes
Jiſraëlitæ luctu magno.
53 Tum quærebant omnes gentes quæ cir-
cumſtabant eos, atterere eos:
54 Dicebant enim, non habent principem
& adjutorem: nunc ergo oppugnantes e-
os, collemus ex hominibus memoriam eo-
rum.

Caput XIII.

1 Audiens verò Schimhhon congre-
gare Tryphonem copias multas ad in-
vadendam terram Jehudæ, & atteren-
dum eam,
2 Cùm videret populum eſſe trepidum & per-
culſum metu; aſcendit Jeruſchalaima, &
congregavit populum,
3 Et adhortatus eſt eos, dicens eis, Ipſi no-
ſtis quanta ego & fratres mei ac domus pa-
tris mei fecerimus pro legibus & sanctua-
rio; & quæ prælia, anguſtiaſque experti
ſimus:
4 Propterea perierunt fratres mei omnes
causâ Jiſraëlis, & ego ſolus reliquus factus
ſum.
5 Nunc autem abſit à me, ut parcam animæ
meæ omni tempore anguſtiæ: non enim
melior ſum fratribus meis.
6 Verùm vindex ero pro gente mea, & pro
ſanctuario, & pro uxoribus liberiſque no-
ſtris; quandoquidem congregatæ ſunt om-
nes iſtæ gentes, ut atterant nos infenſo a-
nimo.
7 Ita de integro accendit animos populi,
ſimul atque audivit ſermones iſtos; qui re-
ſponderunt voce magna dicentes:
8 Tu eſto noſter dux pro Jehuda & Jonatha-
ne fratribus tuis,
9 Gere bellum noſtrum, & quæcunque e-
dixeris nobis, faciemus.
10 Congregatis itaque omnibus viris bella-
toribus, acceleravit perficere muros Jeru-
ſchalaimorum; quibus munivit ea circun-
quaque.
11 Miſitque Jonathanem filium Abſchalomi,
copias cum eo idoneas Joppen; qui ejectis
iis qui erant in ea urbe, ibidem manſit in ea.
12 Movit autem Tryphon Ptolemaide cum
copiis multis, invaſurus terram Jehudæ, ha-
bens Jonathanem ſecum in cuſtodia.
13 Schimhhon verò caſtra poſuit Chadidis
e regione illius campi.
14 Cognoſcens verò Tryphon ſurrexiſſe
Schimhhonem pro Jonathane fratre ipſi-
us, committendum ſibi fore bellum, miſit
ad eum legatos, dicens,
15 Pro argento illo quod debet Jonathan
frater tuus in ærarium regis, propter nego-
tia quæ habuit, detinuimus ipſum.
16 Nunc autem mitte talenta centum, & du-
os filiorum ejus obſides, ut dimiſſus non
deficiat à nobis; ſed ſecurè dimittemus ip-
ſum.
17 Ac noverat quidem Schimhhon, illos do-
lo loqui cum ipſo; miſit tamen argentum &
duos pueros; idque ne quando inimicitiam
ſuſciperet magnam apud populum, qui fuiſ-
ſent dicturi,
18 Quia non miſit ei argentum & pueros, id-
circò periit.
19 Cùm autem miſiſſet pueros & talenta cen-
tum; mentitus eſt, ac non dimiſit Jonatha-
nem.
20 Sed poſtea venit Tryphon ad invaden-
dum regionem, & atterendum ipſam, ab-
iens via Dorum verſus. Schimhhon verò,
& caſtra ejus ex adverſo procedebant ei,
quemcunque in locum proficiſcebatur ille.
21 Qui autem ex arce erant, miſerunt ad
Tryphonem legatos acceleraturos cum ut
veniret ad ipſos per deſertum; & mitteret
ipſis alimenta:
22 Quamobrem comparavit Tryphon totum
equitatum ſuum, ut veniret; ſed nocte illa
fuit nix multa valde, adeò ut non veniret
propter nivem illam; ſic movens ille venit
in regionem Gilhhadis.
23 Cumque veniſſet proximè Botzkathum,
interfecit Jonathanem, qui ſepultus eſt
illic;
24 Et reverſus eſt Tryphon caſtra movens in
terram ſuam.
25 Itaque mittens Schimhhon accepit oſſa
Jonathanis fratris ſui, quem ſepelieverunt
Moddinis in civitate majorum ſuorum.
26 Et plangentes eum omnes Jiſraëlitæ
planctu magno luxerunt eum diebus mul-
tis.
27 Extruxit verò Schimhhon monumentum
ſuper ſepulchrum patris ſui, & fratrum ſu-
orum,

rum, extulit illud ſpecioſum lapide polito, ante & retrò;
28 Statuitq; ſuper ea ſeptem peramidas, unam ex adverſo alterius; patri, & matri, fratribusq; quatuor.
29 Et iis adjecit machinas circumponens columnas magnas, quibus columnis impoſuit omnem armaturã ad nomen æternum, & ad omnia armorum genera naves inſculptas, ut ſpectarentur ab omnibus navigantibus mari.
30 Hoc eſt ſepulchrum quod fecit Moddinis in diem uſque hunc.
31 Tryphon autem incedens dolo cum Antiocho rege juniore, interfecit eum.
32 Et regnavit loco ejus, imponens ſibi diadema Aſiæ; intulitque plagam magnam terræ.
33 Quapropter Schimhhon extruxit munitiones Jehudææ, circummuniens turribus altis & muris magnis, cum turribus & portis, ac vectibus, & poſuit cibaria in munitionibus.
34 Delegitq; Schimhhon viros miſit ad Demetrium regem ut concederet [illegible] immunitatem regioni, eò quod omnes actiones Tryphonis erant rapinæ:
35 Et mittens ei Demetrius rex in eam ſententiam, reſpondit ei, & ſcripſit ei epiſtolam ejuſmodi;
36 Rex Demetrius Schimhhoni ſacerdoti ſummo, & amico regum, ſenioribuſque & genti Jehudæorum ſalutem.
37 Coronam auream, veſtemq; *ſpadicem, quas miſiſtis, accepimus, parati ſumus g tribuere vobis pacem magnam, & ſcribere procuratoribus negotiorum, ut dimittant ea vobis h quæ dimittimus.
38 Nam quæcunque conſtituimus erga vos, rata ſunt; & munitiones veſtræ quas ædificaſtis, vobis ſunto.
39 Dimittimus quoque errores & peccata in hodiernum uſque diem commiſſa; & coronam quam debetis: præterea ſi quid aliud pendebatur Jeruſchalaimis tributi nomine, ne amplius penditor.
40 Quod ſi qui veſtrum apti ſunt ut conſcribantur inter noſtros, conſcribuntor, & pax apud vos eſto.
41 Anno centeſimo ſeptuageſimo ſublatum eſt jugum gentium a Jiſraele:
42 Cœpitq; populus Jiſraelis ſcribere in ſyngraphis & contractibus anno primo Schimhhone principe ſacerdotum magno; & imperatore ac duce Jehudæorum.
43 Diebus illis caſtra ponens contra Hhazzam circundedit eam caſtris, & factam *Helepolin admovens civitati, ita concuſſit turrem unam, ut occupaverit:
44 Exilientibusque iis qui in Helepoli erant in civitatem, fuit motus magnus in civitate illa.
45 Quamobrem aſcenderunt qui erant in civitate cum uxoribus & liberis in murum, diſrumpentes veſtimenta ſua, & clamaverunt voce magna petentes ut Schimhhon dexteras ipſis daret,
46 Et dicentes, ne utaris nobis ſecundum malefacta noſtra, ſed pro miſericordia tua.
47 Tunc [illegible] adductus in ipſos miſericordia

Schimhhon non debellavit eos, ſed ejiciens eos e civitate purgavit domos, in quibus idola erant, atque ita ingreſſus eſt in eam celebrans & benedicens Deũ.
48 Cumq; ejeciſſet ex ea omnem immunditiam, incolos ſtatuit illic viros qui legem obſervarent; & amplius muniens eam ædificavit ſibi ipſi in ea habitationem.
49 Qui autem erant *in arce Jeruſchalaimis, prohibebantur egredi & ingredi in regionem, emam emere & vendere, adeo ut eſurirent valde, perirentque ex eis multi fame.
50 Sed cum inclamaſſent Schimhhonem ut dexteras h jungerent, dedit eis, & ejiciens eos inde, mundavit quoq; arcem ab inquinamentis;
51 Et ingreſſus eſt eam die vigeſimo tertio ſecundi menſis, anno centeſimo ſeptuageſimo primo, cum laude & termitibus, citharisque & cymbalis, & nabliis, & hymnis, & canticis, eò quod attritus eſſet hoſtis magnus, & ejectus ex Jiſraele:
52 Conſtituitq; quotannis agitari diem illum cum lætitia:
53 Et amplius munivit montem ſancti loci, qui erat ſecus arcem, ubi habitavit ipſe & comitatus ipſius.
54 Tum videns Schimhhon Jochananem filium ſuum virum eſſe, ſtatuit eum ducem copiarum omnium, & habitavit *Gazaris.

Caput XIIII.

1 Anno autem centeſimo ſeptuageſimo ſecundo, congregavit Demetrius rex copias ſuas, & profectus eſt in Mediam ad contrahendum auxilium ſibi, ut Tryphonem debellaret.
2 Sed audiens *Arſaces rex Perſidis & Mediæ, veniſſe Demetrium in fines ſuos, miſit unum principum ſuorum ut vivum comprehenderet eum:
3 Qui profectus cecidit caſtra Demetrii, & comprehendens eum adduxit eum ad Arſacem, qui in cuſtodia poſuit eum.
4 Quievit autẽ terra omnibus diebus Schimhhonis: nam procuravit bona genti ſuæ, adeò ut placeret eis, potentia ejus & gloria ejus omnibus diebus.
5 Cepit enim præter totam gloriam ſuam Joppen a ut portus *Jehudæis* eſſet, & comparavit aditum ad inſulas maris,
6 Et dilatatis terminis gentis ſuæ obtinuit regionem,
7 Congregavitque multam captivorum multitudinem conſecutus dominatum *Gazarorum, Bethtzureque, & Acræ, ex qua ſuſtulit immunditias: neque fuit qui reſiſteret ipſi.
8 *Ita colebant terram ſuam cum pace, terraq; dabat fœtus ſuos, & arbores agrorum fructum ſuum:
9 Seniores in plateis ſedebant; omnes de rebus bonis communicabant, & juvenes induebant glorioſas veſtes, & *amictus bellicos.
10 Civitatibus ſubminiſtrabat cibaria, & inſtruebat eas inſtrumentis b ad munitionem aptis, eò uſq; ut nominaretur nomen c glorioſum ejus, ad extremum uſque terræ:

49 *In arce*] id eſt, in Acra, ut hiſtoricis quibuſdam appellatur; de qua ſupra 4.41. & 11.58.
h Græc. acceperunt.
54 *Gazaris*] de his ſupra 9.52.
2 *Arſaces*] Regis Parthorum nomen, a quibus jam tum Perſis Mediaque tenebantur; atque hinc Parthi dicti ſunt Arſacidæ.
a Græc. in portum.
7 *Gazarorum*] de quibus ſupra 9.52. & 13.54.
8 *Ita colebant*] Eſt deſcriptio ſummæ pacis, tranquillitatis, & gloriæ uſque ad ver. 16. ut 1 Reg. 4.
9 *Amictus bellicos*] id eſt, in militari honeſtate [illegible]
b Græc. munitionis.
c Græc. gloriæ.

11 ᶜ Comparabat pacem in terra, lætabatur-
que [illegible] lætitia magna.
12 Et ſedebat quiſque ſub vite ſua & ficu ſua,
nec erat qui exterreret ipſos:
13 Defecerat enim qui oppugnaverat eos in
terra, & reges ipſi attriti erant diebus illis.
14 Confirmabatque omnes abjectos populi
ſui, legem exquirens; & tollebat omnem
iniquum improbumque:
15 Sanctuarium glorificabat, & multiplicabat
vaſa loci ſancti.
16 Ut autem Romæ ᵈ auditum eſt, mortuum
eſſe Jonathanem, & Spartam uſque, contri-
ſtati ſunt valde.
17 Sed ubi audiverunt Schimhhonem fra-
trem ejus factum eſſe ſacerdotem ſummum
loco ejus, & obtinere regionem ac civita-
tes quæ in ea ſunt:
18 Scripſerunt ad eum tabulis æreis ad reno-
vandum cum eo amicitiam ac ſocietatem,
quam conſtituerant cum Jehuda & Jona-
thane fratribus ejus:
19 Quæ lectæ ſunt coram Eccleſia Jeruſcha-
laimis.
20 Atque hoc exemplum eſt literarum quas
ſcripſerunt Spartiatæ: Spartiatarum princi-
pes, & civitas Schimhhoni ſacerdoti mag-
no, ſenioribusq;, & ſacerdotibus, & reliquo
Jehudæorum populo, fratribus, ſalutem.
21 Legati miſſi ad populum noſtrum renun-
tiaverunt nobis gloriam veſtram & hono-
rem, de quorum adventu lætati ſumus.
22 Itaque reſcripſimus, quæ ab ipſis dicta
ſunt in conſiliis populi, hoc pacto: ᵉ Nume-
nius Antiochi, & Antipater Jaſonis filius le-
gati Jehudæorum, venerunt ad nos reno-
vantes ſuam nobiſcum amicitiam:
23 Et placuit populo accipi viros illos glo-
rioſe, & poni exemplum ſermonum iſtorum
in ᵉ libris qui deſignati ſunt populo, ut mo-
nimentum habeat populus Spartiatarum.
Hoc exemplum ſcripſerunt iſtorum Schim-
hhoni ſacerdoti ſummo.
24 Poſtea miſit Schimhhon Romam Nume-
nium habentem clypeum aureum, mag-
num, ᶠ minarum mille pondere, ad ſtatu-
endum cum eis ſocietatem.
25 Cum autem populus audivit res iſtas, di-
xerunt, quam gratiam reddemus Schim-
hhoni, & filiis ejus?
26 Confirmavit enim ille *ſuos*, & fratres illius
paternaque domus illius, atque expugnan-
do inimicos Jiſraelitarum propulſaverunt
ab eis, ideo ſtatuerunt ei ᶠ liberam admini-
ſtrationem, ut conſcripſerunt in tabulis æne-
is, quas appoſuerunt ᶜ columnis in monte
Tzijonis.
27 ᶜ Atque hoc exemplum ſcripturæ: Die de-
cimo octavo ᵉ Eluli, anno centeſimo ſeptua-
geſimo ſecundo, qui tertius eſt annus Schim-
hhone ſacerdote ſummo,
28 ᵉ In atrio munitionis, congregatione ma-
gna ſacerdotum, & populi, & principum
gentis, ſeniorumque regionis. ᵉ Notum ſe fe-
cit nobis, quandoquidem ſæpe gerebantur
bella in regione hac,
29 Et Schimhhon Mattitjæ filius e poſteris
Jojaribi, & fratres illius, qui expoſuerunt ſe
ipſos periculo, reſtiterunt adverſariis gen-
tis ſuæ, ut ſtaret locus ſanctus ipſorum &
lex, & gloriamq; magnam pepererunt gen-
ti ſuæ.
30 Nam congregans Jonathan gentem ſuam
factus eſt eis ſacerdos ſummus; poſtquam
vero appoſitus eſt ad populares ſuos,
31 Volentibus inimicis eorum invadere re-
gionem illorum, ut atterendo regionem eo-
rum extenderent manum in locum ſanctum
eorum;
32 Tunc ſurgens Schimhhon propugnavit
gentem ſuam, & conſumens pecunias mul-
tas de ſuo arma dedit viris copiarum gentis
ſuæ, & dedit eis ſtipendia,
33 Munivitque civitates Jehudææ, & Beth-
tzuram in finibus Jehudææ ſitam, ubi erant
arma hoſtium prius, & poſuit in ea ʰ præſi-
diarios homines Jehudæos.
34 Joppen quoque munivit mari impoſitam,
& Gazara ad terminos Aſchdodi, ubi prius
hoſtes habitaverant, collocans illic Jehu-
dæos, & quæcunque commoda erant ad re-
ctam horum locorum conſtitutionem, diſpo-
ſuit in eis.
35 ᶦ Quare videns populus fidem Schimhho-
nis, & gloriam quam ᶦ certo conſilio com-
paraverat genti ſuæ, inſtituerunt eum du-
cem ſuum, & ſacerdotem ſummum, videns
inquam juſtitiam & fidem quam conſerva-
vit genti ſuæ, procurans omnibus modis ex-
altare populum ſuum:
36 Adeo ut diebus ipſius res bene ſucceſſe-
rint ᵏ adminiſtratione ipſius, ſublatis genti-
bus e regione ipſorum; & iis qui erant in
civitate Davidis Jeruſchalaimis, qui fece-
rant ſibi ipſis arcem, ex qua erumpentes
contaminabant *omnia* in circuitu ſanctuarii,
& infligebant plagam magnam ſanctitati;
37 Collocante ipſo in ea viros Jehudæos, &
muniente eam ad ſecuritatem regionis civi-
tatiſque, ac efferente muros, Jeruſchalai-
morum.
38 Et rex quoque Demetrius ſtabilivit ei ſa-
cerdotium ſummum,
39 ᵉ Secundum omnia iſta, & fecit eum unum
ex amicis ſuis, ac glorificavit eum gloria
magna.
40 ᶜ Nam audiebatur appellari Jehudæos a
Romanis amicos ſocioſq;; & eos obviam
proceſſiſſe legatis Schimhhonis glorioſe,
41 Et viſum eſſe Jehudæis ſacerdotibuſq; ut
eſſet ipſorũ dux & ſacerdos ſummus Schim-
hhon in ſeculum, donec exurgeret propheta
certus,
42 Eſſetque ſuper eos dux, tum ut cura ſit
ipſi pro loco ſancto conſtituendi per ipſum
præfectos operibus ipſorum, & regioni, ar-
miſque, & munitionibus;
43 Tum ut cura ſit ipſi ſanctuarii, utque pa-
reatur ipſi ab omnibus, & ut ſcribantur de
nomine ejus omnes ᶠ ſyngraphæ in regione,
& ut induatur ᶠ purpura, auroque geſtet)
44 Ideo non licebit ulli ex populo & ſacer-
dotibus irritum facere quidquam iſtorum
& rebus quæ ab ipſo dicentur contradice-
re: aut convocare in regione cogere ſine ip-
ſo [illegible] indui purpura, & ornari fibula aurea.

ᵈ Græc. *ſcribebat*.
ᵉ Græc. *audiverunt*.
22 *Numenius*] La-
conica ſpecies narra-
tionis, quæ in acta
publica Spartæ rela-
ta eſt.
23 *Libris*] id eſt,
actis publicis.
24 *Minarum mille*]
i. librarum [illegible]
[illegible] ut accipi-
endũ docet [illegible].
Eſt enim mina apud
Hhebræos & Syros
idem quod pondo, a
cujuſcunque mate-
riæ fuerit: ut demon-
ſtravimus 1. Regum
10.17.
f Græc. *libertatem*.
26 *Columnis*] nem-
pe atrii ſive ambitus,
ut in decreto habetur
infra verſ. 49.
27 *Atque hoc*] ha-
ctenus Romanorum
deliberantium ver-
ba, ad quorum hiſto-
riam regreditur ſcri-
ptor infra 15.15. Jam
vero occaſione data,
exemplum decreti a
Jehudæis in gratiam
Schimhhonis facti
ſubjicit.
Eluli] qui menſis
eſt ſextus Auguſto
noſtro plurimum re-
ſpondens.
28 *In atrio*] hactenus
voces aliquot vi-
dimus Hhebræas ce-
tas & ſignificationis,
quibus author con-
textum Græcum in-
ſeruit: atque hic
quoque Græcam vo-
cem, non dubitamus
fuiſſe ſcriptam pro
Chatzarhim millo,
i. atrio munitionis.
Fuit enim munitio in
civitate Davidis, ubi
templum Dei & re-
gia quoque continè-
bantur, atque in ea
Hhebræi omnes uno
ore teſtantur habitos
fuiſſe conventus ad
Reipublicæ admini-
ſtrationem neceſſari-
os, cumque ad eos
habendos non tem-
plum, non regia, ſed
atrium aliquod, ac
potius baſilica (quã
Hhebræi quoque ap-
pellant Chatzar) fue-
rit neceſſarium, eum
locum hac peregrina
voce [illegible]
denotari. Ad hanc
autem lectionem
[illegible] accedit [illegible]
[illegible] cui in his
[illegible]
[illegible] aliquid
[illegible].
Notum ſe fecit] hæc
[illegible]
[illegible]
decretum Jehudæ-
[illegible] publicis
[illegible]
[illegible] in diverſas duas ſunt, narratio cauſarum quibus adduci-
[illegible] ſunt, uſque ad verſ. 45 & rerum decretarum Schim-
hhoni explicatio, ad finem uſque capitis. [illegible]
[illegible] Reipublicæ.

ᶠ Græc. *magna gloria erat*.

ʰ Græc. *præſidia*.

ᵏ Græc. *in manu ejus*.

45 Qui

44 Qui autem præter hæc fecerit, aut irritum
fecerit quicquam horum, reus futurus eſt.
46 Nam placuit toti populo ſtatuere, ut
Schimhhon faciat ſecundum verba iſta.
47 Quod ut accepit Schimhhon, & placuit
ipſi ſummo ſacerdotio fungi, ac eſſe ducem
ac principem gentis Jehudæorum, ſacerdo-
tumque, & præeſſe omnibus:
48 Scripturam iſtam edixerunt poni in tabu-
lis æreis,
49 Eaſque ſtatui in ambitu loci ſancti, in loco
celebri; eorum verò exempla poni in ga-
zophylacio, ut haberet Schimhhon, ejuſ-
que filii.

Caput XV.

1 TUM miſit Antiochus filius Demetrii
regis literas ab inſulis maris Schimhho-
ni ſacerdoti, ac principi gentis Jehudæ-
orum, & univerſæ genti:
2 Quæ ſcriptæ erant in hanc formam; Rex
Antiochus Schimhhoni ſacerdoti magno,
& gentis principi, gentique Jehudæorum
ſalutem.
3 Quandoquidem viri peſtilentes obtinue-
runt regnum majorum noſtrorum,
4 Quod regnum volens vindicare, ut illud re-
ſtituam ſicut erat prius, collegi multitudi-
nem copiarum, & comparavi naves milita-
res (volo enim procedere per regionem, ut
conſequar eos qui corruperunt regionem
noſtram, & qui deſolaverunt civitates mul-
tas in regno)
5 Nunc ergo ſtabilio tibi omnes [a] immunita-
tes, quas attribuerunt tibi reges qui ante-
ceſſerunt me, & quæcunque alia dona re-
miſerunt tibi:
6 Item quod conceſſerunt tibi [b] cudere
proprium numiſma regioni tuæ:
7 Et Jeruſchalaima, ſanctumque locum eſſe
liberam, omnia etiam arma quæcunque com-
paraſti, & munitiones, quas ædificaſti,
quas obtines, maneant penes te:
8 Et omne debitum regi, & quæcunque futu-
ra erant regis, ab hoc in omne tempus re-
miſſa ſunto tibi.
9 Cùm autem conſtituerimus regnum no-
ſtrum, gloria afficiemus te, gentemque tu-
am, & templum magna; adeò ut manifeſta
futura ſit [c] gloria veſtra in univerſa terra.
10 Anno centeſimo ſeptuageſimo quarto
cùm proceſſiſſet Antiochus in terram ma-
jorum ſuorum, convenerunt ad ipſum om-
nes copiæ adeò ut pauci cum Tryphone
eſſent.
11 Qui perſequente Antiocho rege ipſum, ve-
nit Dora *in locum* mari impoſitum, fugiens:
12 Videbat enim ſimul adduci in ſe ipſum
mala, cùm dimiſiſſent ipſum copiæ.
13 Itaque caſtra poſuit Antiochus contra Do-
ra, habens ſecum centum viginti millia bel-
latorum & octo equitum millia:
14 Et cingendam civitatem navesque è mari
comportans [illegible] civitatem terra &
mari, nec ſivit egredi aut ingredi quen-
quam.
15 Venit autem Numenius, & comites ejus
Roma, habentes literas ad reges atque re-
giones, in quibus ſcripta erant iſta:
16 Lucius conſul Romanorum Ptolemæo
regi ſalutem.
17 Legati Jehudæorum venerunt ad nos, a-
mici noſtri ſocii, renovaturi amicitiam &
ſocietatem quæ ab initio fuit, miſſi à Schim-
hhone ſacerdote ſummo, populoque Jehu-
dæorum:
18 Et attulerunt clypeum aureum, minarum
mille.
19 Placuit igitur nobis ſcribere regibus ac
regionibus ne procurent eorum mala, ne-
que oppugnent eos & civitates eorum, re-
gionemque eorum, & ne ſocietatem ine-
ant cum iis qui oppugnant eos:
20 Et viſum eſt nobis accipere clypeum il-
lum ab ipſis.
21 Si qui ergo peſtilentes effugerunt e regi-
one illorum ad vos; tradite eos Schimhhu-
ni ſacerdoti, ut ulciſcatur eos ſecundum le-
gem ipſorum.
22 Atque hæc quoque reſcripſit [e] Demetrio
regi, & [f] Attalo, & [g] Ariarathi,
23 Et [h] Arſacæ, atque in omnes regiones, &
[i] Lampſaco, & Spartiatis, & Delo, & Myndo,
& Sycioni, & Cariæ, & Samo, Pamphyliæq;
& Lyciæ, & Halicarnaſſo & Coo, & Sidæ, &
Arado, & Phaſelidi, & Gortynæ, & Cnido,
& Cypro, & Cyrenæ:
24 Quorum exemplum reſcripſerunt Schim-
hhoni ſacerdoti ſummo.
25 Antiochus ergo rex caſtra fecit contra
Dora, [k] ſecundo die adhibens contra illa
manus, machinaſq; faciens; & concluſit
Tryphonem, ne egrederetur aut ingredere-
tur quiſquam.
26 Cùm autem miſiſſet ei Schimhhon bis
mille viros electos auxiliaturos ipſi, & ar-
gentum aurumque & vaſa multa:
27 [l] Voluit quidem ea accipere; ſed poſtea
irrita faciens quæcunque confecerat cum
ipſo priùs, ut alienatus eſt ab ipſo,
28 Miſit ad ipſum quendam amicorum ſuo-
rum Athenobium, qui communicaret cum
ipſo dicens, vos obtinetis vi Joppen, & Ga-
zara, & Arcem quæ eſt Jeruſchalaimis, civi-
tates regni mei.
29 Terminos earum deſolaſtis, & [c] inflixiſtis
plagam magnam in terra, dominantes locis
multis in regno meo.
30 Nunc ergo tradite civitates quas occupa-
viſtis, & tributa locorum quibus domi-
nati eſtis, ex terminis qui extra Jehudam
ſunt:
31 Sin minus, date pro eis quingenta talenta
argenti, & pro perditione [e] quam intuliſtis,
& tributis locorum quingenta alia talenta:
quod ſi non feceritis, adveniente expugna-
bimus vos.
32 Veniens itaque Athenobius amicus regis
Jeruſchalaima, vidit gloriam Schimhhonis
& repoſitorium cum vaſis aureis & argente-
is, apparatum que tam multum ut obſtupeſ-
ceret; & renuntiavit ei verba regis.
33 Qui reſpondens Schimhhon dixit, neque
terram alienam occupavimus, neque res a-
lienas detinuimus; ſed hæreditatem majo-
rum noſtrorum, quæ ab inimicis noſtris in-
juſtè aliqua occaſione occupata fuit:
34 Nos verò occaſionem habentes vindica-
mus hæreditatem majorum noſtrorum.
35 De Joppe autem Gazariſque, quæ petis

15 Ptolemæo] [illegible] Ptolemæus [illegible]

22 Demetrio] qui [illegible] cum [illegible] terræ; ſed ante [illegible] ad Jehudæos [illegible].
Attalo] regi Pergamenorum & Phrygiæ.
Ariarathi] regi minoris Armeniæ, qui corruptè in Græco Ἀρσάκῃ, in latino Arabae appellatur. Nam Cappadociæ & minoris Armeniæ reges Ariarathes ut majoris Armeniæ Tigranes dicebantur.
23 Arſacæ] vide ſuprà 14.2.
Lampſaco] id eſt, incolis Helleſponti, [illegible] [illegible] veterum [illegible] ſcriptum.
25 Secundo die] id eſt, [illegible] ſo opere, [illegible] admovit caſtra, oppugnare aggrediens animo intenſiſſimo.
27 Voluit quidem] aperta quidem hic [illegible] in Græco textu [illegible] gatio eſt: ſed duæ ſunt [illegible] eam [illegible] tollendam planè judicamus. Primùm enim niſi hoc modo acceperis, deſipuiſſe planè Antiochum oportuerit, qui dum in tanto certamine verſabatur, legationem ſequentem ad Schimhhonem [illegible] rit, ut majorem [illegible] hoſtium numerum compararet [illegible] peſtivè & imprudentiſſimè: deinde verò nihil verbis Joſephi apertius, qui nominatim exponit, Antiochum auxiliares Schimhhonis [illegible] [illegible] acceptis, & in obſidione [illegible] [illegible] Schimhhone [illegible] [illegible].
d Græc. [illegible]
e Græc. [illegible]

37 *Orthoſiada*] oppidum Phœniciæ, ut Ptolemæus teſtis eſt, lib. 5. inter Simyram & Tripolin.
38 *Cendebæum*] vi-rum illuſtrem, aba quo intra montis Carmeli radices nominatur palus Cendebæa, ſive Cendevia Plin. lib. 5. cap. 19. & lib. 36. cap. 26.
39 *Gedorum*] Græce quidem legitur Cedron: ſed corruptam eſſe appellationem hoc loco dubitari [illegible] cum Cedron [illegible] ad Jeruſ. [illegible] Gedorum verò oppidum ſit in finibus Jehudæ, [illegible] Peliſchtæis contermin[illegible] [illegible] Quam [illegible] hic reponendam eſſe [illegible] Pylas] id eſt, portas [illegible] Græci apud Latinos authores [illegible] angustiis montium faucibus tribuitur, viſum eſt hic [illegible]. Intelliguntur enim [illegible] omnes Jehudææ aditus, qui montibus [illegible] circumcluſi eſt.

(hæc inſligebant populo [illegible],
& regioni noſtræ) [illegible] dabimus
talenta centum: ſed non reſpondit Athenobius ei verbum.
36 Reverſus verò cum ira ad regem renunciavit ei ſermones iſtos, & gloriam Schimhhonis, & quæcunque viderat: quamobrem iratus eſt rex ira magna,
37 Tryphon verò ingreſſus navigium fugit ˣOrthoſiada.
38 Itaq; inſtituens rex ʸCendebæum ducem in regione maritima, & copias pedeſtres, & equeſtres dans ei;
39 Mandavit ei ut caſtra metaretur adverſus Jehudæam, ædificaret ᶻGedorum, & muniret ᵃPylas, denique ut oppugnaret populũ:
Rex verò Tryphonem perſecutus eſt.
40 Itaque adveniens Cendebæus Jamniam cœpit laceſſere populum invadens Jehudæam, & captivum ducere populum atque occidere, & ædificavit Gedorum,
41 Ubi ordinavit equites copiaſq;, ut procedentes percurrerent itinera Jehudææ, quemadmodum conſtituerat ipſi rex.

Caput XVI.

1 Quapropter aſcendens ᵃJochanan Gazarâ, renunciavit Schimhhoni patri ſuo quæ conficiebat Cendebæus.
2 Schimhhon verò accerſens duos filios ſuos ſeniores, Jehudam & Jochananem, dixit eis: Ego & fratres mei, paternaque domus mea geſſimus bella Jiſraëlis a juventute ad hodiernum uſque diem, & proſperè ſucceſſit ᵇadminiſtratione noſtra ut liberaretur perſæpe Jiſraël.
3 Nunc autem conſenui; vos verò ad hoc ᶜofficium miſericors his annis idonei eſtis: eſtote loco meo & fratris mei, & procedentes pugnate pro gente noſtra; auxilium autem a cœlo adeſto vobis.
4 Deinde cùm delegiſſet e regione viginti millia peditum bellatorum cum equitibus, proficiſcentes contra Cendebæum Modiim pernoctarunt.
5 Unde exurgentes manè profecti ſunt in campum: ecce autem copiæ multæ ᵈobviam venientes eis, pedeſtres cum equitibus; ſed torrens erat inter ipſos.
6 Habens autem caſtra ᵉex adverſo eorum ipſe cum populo ſuo, ut vidit populum formidine dubitantem trajicere torrentẽ, trajecit primus: quem videntes viri trajecerunt poſt eum.
7 Tunc diviſit populum, equites in medio peditum collocans (equitatus enim adverſariorum multus erat valde)
8 Et [illegible] in fugam Cen-

debæus [illegible], ceciderunt ex illis [illegible] multi [illegible] verò confugerunt ad munitionem.
9 Tunc vulneratus eſt Jehuda frater Jochananis; Jochanan verò eos perſecutus eſt, donec veniſſet ad Gedorum quam ædificaverat *Cendebæus*.
10 ᶠItaque fugerunt ad turres uſque quæ ſunt in agro Aſchdodi, cùm eam ſuccendiſſet igne: cecideruntque ex eis ad viros bis mille; poſtea reverſus eſt in terram Jehudæ cum pace.
11 Ptolemæus autem filius Abubi conſtitutus erat dux in campo Jerichuntis, habens argenti & auri multum:
12 Erat enim gener ſacerdotis ſummi.
13 Hujus cùm elatus eſſet animus, & vellet obtinere regionem, cogitavit dolum contra Schimhhonem & filios ejus, ut tolleret eos.
14 Schimhhon verò obibat civitates quæ in regione erant, & curabat quæ in eis curanda erant: ita deſcendit Jerichuntem ipſe & Matitja Jehudaq; filii ipſius, anno centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo, menſe undecimo, hic eſt menſis Schebat.
15 Tunc excipiens eos filius Abubi in munitionem parvam quæ appellatur ᵍDok, quam ædificaverat, dolo fecit eis convivium magnum, & abſcondit illic viros:
16 Cumque ʰaffatim bibiſſet Schimhhon cum filiis ſuis, exurgens Ptolemæus, & qui aderant ipſi, ceperunt arma illorum; intrantesque Schimhhonem in convivio, occiderunt eum & duos filios ejus, & quoſdam ex pueris ejus;
17 Faciens ſcelus magnum, & reddens mala pro bonis.
18 Deinde ſcripſit hæc Ptolemæus, mittens ad ⁱregem ut mitteret ipſi copias ad auxilium, & ſe traditurum regionem ac civitates ipſis.
19 Miſit quoque alios Gazara qui tollerent Jochananem, & chiliarchis miſit epiſtolas ut venirent ad ſe, ut daret ipſis argentum & aurum, donativaque:
20 Alios verò miſit qui occuparent Jeruſchalaima & montem templi.
21 Sed præcurrens quidam renunciavit Jochanani Gazara, periiſſe patrem ipſius & fratres ipſius, & miſit etiam [illegible] ad occidendum eo.
22 Quod audiens ᵏobſtupefactus eſt admodum; & comprehendens viros qui venerant ad perdendum ipſum, interfecit eos. Cognoverat enim eos quærere ut perderent ipſum.
23 ˡReliqui autem ſermones Jochananis & bella ejus & ſtrenua facta ejus, quæ fortiter geſſit, & ædificatio murorum quos ædificavit, & actiones ejus:
24 Ecce hæc ſcripta ſunt in ᵐChronicis ſummi ſacerdotii ejus, ex quo factus eſt ſacerdos ſummus poſt patrem ſuum.

Marginal notes (right): [illegible] ... 10 *Itaque*] [illegible] Cendebæi [illegible] Gedori [illegible] Jochanan [illegible].

MAC-

MACCHABÆORUM.

LIBER SECUNDUS.

Secundus liber Macchabæorum hiſtoriam continet rerum in Eccleſia Dei geſtarum à fine Seleuci Philopatoris ad tempora uſque Antiochi Eupatoris quibus Nicanor à Jehuda Maccabæo fuſus eſt: maximè verò memorabilia adducit piorum exempla, qui pro lege Dei & veritate ſibi tradita conſtanter & ſanctè hanc vitam contempſerunt, ut gloriam Deo cederent, & omnibus pietatis infractæ exemplum in ſe ipſis ſtatuerent. Hiſtoria eſt annorum fermè quatuordecim.

CAPUT I.

1 FRATRIBUS qui ſunt
per ᵃ Ægyptum Jehudæis, fratres qui ſunt
Jeruſchalaimis Jehudæi & qui ſunt in regione Jehudææ ſalutem
& pacem optimam:
2 Et bonis afficiat vos Deus recordatus fœderis ſui, quod conſtituit cum Abrahamo, &
Jitzchako, & Jahhakobo ſervis ſuis fidelibus.
3 Et det vobis animum omnibus ad colendum
ipſum, & faciendum ipſius voluntatem corde maximo & animo voluntario:
4 Et aperiat mentem veſtram in lege ſua, &
in præceptis ſuis, & pacem efficiat:
5 Et exaudiens veſtras orationes reconcilietur vobis, neque vos deſerat tempore ᵇ calamitoſo,
6 Prout nunc hic oramus pro vobis.
7 ᶜRegnante Demetrio anno centeſimo ſexageſimo nono, nos Jehudæi reſcripſimus vobis de afflictione & impetu, qui ſupervenerat nobis annis illis, ex quo defecerat ᵈJaſon & comites ejus à terra ſancta & regno:
8 (Qui poſtquam incendiſſent veſtibulum, &
innocentem ſanguinem effudiſſent; nos orantes dominum ita exauditi ſumus, ᵉut obtulerimus ſacrificia & ſimilam, accenderimus lucernas, & panes propoſuerimus)
9 Ut nunc etiam agatis ᶠ dies ᵍ tabernaculorum Ciſlevo menſe,
10 ʰAnno centeſimo octogeſimo octavo, qui
Jeruſchalaimis & in Jehudæa ſunt ſenatus
ⁱpopuluſq; Jehudæ Ariſtobulo magiſtro ᵏPtolemæi regis (qui eſt de genere ˡunctorum ſacerdotum) & Jehudæis qui ſunt in Ægypto
ſalutem & incolumitatem.
11 E magnis periculis à Deo ſervati maximas
gratias agimus ei, ᵐut qui in Regem fuiſſemus dimicaturi.
12 Ille enim ⁿ ejecit [illegible] eos qui dimicaverant
inſtructa acie contra civitatem ſanctam.
13 Nam veniens ducem in Perſida, & copiæ
comitantes eum quæ ſuſtineri non poſſe videbantur, conciſæ ſunt in ᵒloco ſancto Nanææ, ſacerdotibus qui Nanææ miniſtrant
verbis doloſis utentibus.
14 Ut enim ᵖ congreſſurus cum ea advenit
in locum Antiochus & ᵠamici comitantes
ipſum, accipiendarum pecuniarum cauſa
dotis nomine,
15 (Quas proponebant ipſi ſacerdotes Nanææ ipſo accedente cum paucis in ambitum fani) concludentes illi templum,
16 Poſtquam introiviſſet Antiochus, aperientes abditam ʳ ſpecus portam, & jacientes
lapides tanquam fulmen obruerunt ducem,
cumque in membra dividentes, capita ademptâ iis qui foris erant, projecerunt.
17 In omnibus benedictus ſit Deus noſter,
qui tradidit eos qui fecerant impiè.
18 Acturi in ˢCiſlevo, vigeſimo quinto die,
purificationem templi, opus eſſe duximus, ut
exponeremus vobis ut ipſi quoque celebretis æquè diem ignis illius, ac tabernaculorum: quando Nechemja qui extruxerat
templum & altare obtulit ſacrificium.
19 ᵗEtenim cùm in Perſidem agerentur majores noſtri ſacerdotes pii, qui tum erant
accipientes de igne altaris clam, abſconderunt in cavo putei ᵘfundum habentis ˣ aridum, in quo collocaverunt eum tutò, adeò ut
omnibus ignotus eſſet locus.
20 Prætergreſſis autem annis multis, quando
viſum eſt Deo, miſſus Nechemja à rege Perſidis poſteros ſacerdotum qui abſconderant
miſit ad ignem illum: cumque expoſuiſſent
ʸnobis, ſe non inveniſſe ignem, ſed aquam
denſam,
21 Juſſit eos haurientes inde afferre; & ubi
oblata ſunt quæ ad ſacrificia pertinebant,
juſſit ſacerdotes Nechemja inſpergere aqua & ligna ipſa, & quæ incumbebant illis.
22 Quod poſtquam factum eſt, & tempus advenit quo ſol reſplenduit, qui priùs erat

10 *Anno cent.*] [illegible] à regno [illegible] *Populuſq;*] [illegible] qui erant in Jehudæa, [illegible] & plebeiam. *Ptolemæi*] Regis Jerumpe Lathyri, [illegible] Evergetis, quo regnante, conſcripta ſunt hæc. *Unctor.*] [illegible] ſacerdotes [illegible] appellatur diacriticos, vide [illegible] 11 *Ut qui*] id eſt, quibus fuiſſet prælium cum [illegible], niſi propitius fuiſſet Deus. 12 *Grac.* [illegible] 10,19. 12 *Ille*] id eſt, Antiochum illuſtrem cum copiis, [illegible] & ſervata impulit ut non miſſos faceret & ſequeretur alia.

13 *Loco ſancto*] ſic placet interpretari, ac nõ templum, quia teſte Herodoto & Cicerone libro de legibus 2. Perſæ [illegible] Magis non ſuerunt parietibus includi deos, ſed omnia [illegible] patentia ac libera, quia eorum hic mundus omnis templum eſt & domus. [illegible] Nanææ (ut Joſephus tradit) Diana dicitur (ut [illegible] ſuprà 1. Mach. 6.2.) quaſi puellam dixeris. Sed hanc hiſtoriam [illegible] fabuloſam eſſe [illegible] qui Polybium, Joſephum aut [illegible] caput 6. & [illegible] cum hac comparabit, quorum in [illegible] nenda hiſtoria conſenſum huic ſomnio anteponimus. 14 *Congreſſurus*] fingit enim Antiochũ Nanææ conjugium [illegible] percipere, id eſt [illegible] ſaurum abditum in [illegible] ſpecie occupare [illegible] nempe proſtituentibus ſacerdotibus ea lege, ſi Antiochus ſponſus illius eſſet. Cujuſmodi commenta de Tiberio, Nerone, & Heliogabalo teſtantur hiſtorici. *Amici*] [illegible] comitantes [illegible], ſive [illegible] 16 *Specus*] [illegible] pro laquearibus [illegible] [illegible], non animadvertunt quidam ex Herodoto & Cicerone modò dicebamus, Perſas templis exſtructis caruiſſe. Quamobrem nos [illegible] potiùs accipimus pro ſpecu, & conceptaculo quaſi in terra effoſſo ad præſepia [illegible], quod [illegible]. Nam ea eadem comparatione in [illegible] quoque appellantur [illegible], ſive [illegible] naves in navium ambitu, ad ejaculandum miſſilia, videlicet à ſpecu [illegible] 18 *Ciſlevo*] ex inſtituto Jehudæ Macchabæi ſuprà 1. Mach. 4.52. & 59. 19 *Etenim*] hæc jam altera fabula, quam neque ſacrorum, neque apochryphorum ullus præter hunc, neque Jehudæorum neque gentilium libri (quod ſciam) tradiderunt, etſi Jehudæos extollendæ gentis ſuæ adeo ſtudioſos non eſt credibile, fuiſſe rem tantam prætermiſſuros ſilentio. Contrà enim vulgatum eſt in illorum commentariis inde à deportationis tempore gloriam dei arcam (de qua cap. 2.) & alia quinque deſyderata fuiſſe. *Fundum*] ſic legendum *fodαν*, non autem [illegible]. d *Græc.* vacuum aqua. 20 *Nobis*] id eſt, genti noſtræ.

nubilum accenſus eſt ignis magnus, ita ut admirarentur omnes.
23 Tunc orationem habebant ſacerdotes cum abſumerentur ſacrificium, ſacerdotes (inquam) & ſequiores omnes, incipiente *Jonathane, reliquis verò acclamantibus, ut Nechemja.
24 Erat autem oratio illa hujuſmodi; Domine Jehova Deus omnium creator, formidabilis & potens, juſtuſque, & miſericors,
25 Solus rex & bonus, ſolus *beneficentiſſimus, ſolus juſtus & omnipotens, ac æternus, qui conſervas Jiſraëlem ab omni malo, qui feciſti majores electos, & ſanctificaſti eos,
26 Accipe ſacrificium hoc pro toto populo tuo Jiſraële, & cuſtodi partem tuam, atque ſanctifica;
27 Ampliùs collige turbam diſperſam noſtram; in libertatem aſſere eos qui ſerviunt in gentibus; qui nihili fiunt, & abominationi ſunt reſpice; & agnoſcant gentes ipſe te eſſe Deum noſtrum.
28 Tormentis affice eos qui potentia abutuntur, & contumelioſi ſunt ſuperbè;
29 Planta populum tuum in loco ſancto tuo ſicut dixit Moſche.
30 Sacerdotes autē pſallebant hymnis interea.
31 Poſtquam verò conſumpta ſunt ea quæ erant ſacrificii, tunc reſiduam aquam Nechemja juſſit lapidibus maximis *capi.
32 Quod ubi factum eſt, *flamma accenſa in ea, per relucens ex adverſo lumen ab altari ipſo, aqua conſumpta eſt.
33 Cumque manifeſtum fuiſſet hoc factum, & nuntiatum Perſarum regi venientibus in locum ubi ignem abſconderant ſacerdotes qui abducti fuerant aquam apparuiſſe, ex qua *Nechemja res purificaſſet ad ſacrificia pertinentes,
34 Rex circumſepivit locum re probata, & ſanctum effecit;
35 Et multa accipiens munera variaque *donavit rex, quæ gratioſè largiri placuit.
36 Vocavit autem Nechemja locum illum *Nephtar, quod ſi interpreteris, purificationem ſonat: vocaturque *h a vulgo Nephtar.

Caput II.

1 *INVENITUR autem in *ſcriptis Jirmejam Prophetam juſſiſſe eis qui deportandi erant, ut ignem acciperent, prout *ſignificatum eſt:
2 Et mandaviſſe prophetam iis qui deportandi erant cùm daret ipſis *legem ut non obliviſcerentur præceptorum Dei, ac non aberrarent cogitationibus, videntes ſimulacra aurea, argenteaq; & mundum circumſtantem ea;
3 Et alia dicentem hujuſmodi, hortatum eſſe ne abſiſteret lex ab *animo ipſorum.
4 Erat quoque in eadem ſcriptura, ut tabernaculum & arcam juſſerit idem propheta divino reſponſo facto *una ſecum iter facere;
5 Cumque proceſſiſſet ad *montem, quem Moſche conſcendens ſpectaverat hæreditatem Dei, venientem Jirmejam inveniſſe domicilium in ſpelunca factum; & tentorium,
& arcam, & altare ſuffitus induxiſſe illuc, & janua[illegible]
6 Advenientes autem quidam eorum qui unà comitabantur ut annotarent viam, non potuiſſe invenire eam;
7 Quod ubi cognovit Jirmeja, increpantem eos dixiſſe, incognitum fore locum illum, donec congreget Deus venturam congregationem populi, facta miſericordia;
8 Tunc autem Dominum demonſtraturum illa, & appariturum *gloriam Domini, ac nubem; quemadmodum etiam tempore Moſchis manifeſta fuerat, & Schelomone poſtulante ut locus ſanctificaretur, magnificè fuerat patefacta.
9 Idque cùm præditus ſapientia obtulit ſacrificium dedicationis & conſecrationis templi;
10 *Quemadmodum etiam Moſche apud Dominum orante deſcendit ignis de cœlo, & ſacrificia conſumpſit: ac etiam Schelomone orante, deſcendens ignis conſumpſit holocauſta.
11 *Quum dixit Moſche propterea quòd non fuiſſet comeſtum ſacrificium pro peccato, fuiſſe conſumptum.
12 Similiterque Schelomo dies octo celebravit.
13 Enarrabantur autem & in ſcriptis illis, & in commentariis Nechemjæ res eædem, & quemadmodum comportans bibliothecam accumulavit ſcripta de regibus, & prophetis, ſcriptaq; Davidis, & de donariis regum epiſtolas.
14 Similiter autem *Jehuda ea quæ interciderant propter bellum quod accidit nobis, comportavit omnia; ſuntque ea apud nos.
15 Horum igitur ſi indigebitis, qui exportent ad vos mittite.
16 Celebraturi ergo purificationem hanc, reſcripſimus vobis; rectè igitur feceritis ſi eoſdem celebrantes.
17 Deus autem qui ſervavit totum populum ſuum, idemque reddit hæreditatem omnibus, regnumque & ſacerdotium, & ſanctificationem;
18 Quemadmodum promiſit in lege: ſperamus enim in Deo, ipſum citò miſerturum noſtri, & congregaturum nos e terra, quæ ſubeſt cœlo, in locum ſanctum:
19 Nam exemit nos e magnis malis, & locum purgavit.
20 Res autem a Jehuda Machabæo geſtas, & fratribus ejus, & templi magni purificationem, & aræ dedicationem,
21 Etiamque prælia in Antiochum Illuſtrem, & Eupatorem filium illius geſta,
22 Et illuſtria ſigna e cœlo edita viris pro Jehudaiſmo certamina agentibus ſtrenuè, adeò ut totam regionem, cùm pauci eſſent, depopulati ſint, & barbaras turbas perſecuti;
23 Et celebre in toto orbe habitabili templum inſtauraverint, civitatemque liberaverint, & leges (quæ mox diſſolvendæ erant) reſtituerint, Domino cum omni quiete placato in ipſos;
24 Hæc a Jaſone Cyrenæo declarata libris quinque, tentabimus uno volumine contrahere.

23 Jonathane] ſacerdote ſummo, de quo Nechem. 12. 11.

e Gr. ε[illegible].

f Gr. in ſparſis.

31 Capi] id eſt, in lapidem cavum inferri, ſeorſim ſervandi animum.

32 Flamma] i. ita exarſit flamma ignis qui erat in altari, ut repercuſſu, ſive (ut loquimur) reverberatione ſic aquam illam lapidibus inditam accenderet, ab[illegible].

g Gr. qui circum Nechemiam [illegible].

35 Donavit] id eſt, erogavit in locum ſanctum.

36 Nephtar] Syra[illegible] non autem Hebræum originem, quod cum [illegible] fabuloſam docent, fuiſſet enim procul [illegible] Nechemja Hebræum nomen tam ſancto Dei operi impoſiturus.

h Gr. a multis.

1. Invenitur] Hæc tertia fabula genus ſcriptionis arguit, quàm ut in παρεμβολῇ quidem Jehudæi acceperint ſeu apud quos vulgò dictum eſt, nuſquam arcam Dei, &c. extitiſſe, ut diximus ſup. 1. 19. Chriſtum vide quàm [illegible] contendunt [illegible] Hierem. [illegible].

[illegible] hæc ſcripta ſint, reſpondere libet, neq; poſſunt fuerunt certè aliquorum commentorum artificia, quæ la multa religionis ſpecie ſi importabiliter [illegible] ut ſolus Hieroſolymis teſtis factus eſt [illegible].

1 Ipſum [illegible] ſupra 1. 19. 2 Legem] ipſum liber [illegible]. 3 Animo] [illegible]. 4 Una ſecum] [illegible] interpretantur. Græcus [illegible] 1 Cor. 10. 2. 5 Montem] de quo vide Deut. 34. 1.

[illegible] Gr. [illegible]

29 Nam conſiderantes confuſionem numerorum, & difficultatem propoſitam iis qui volunt [illegible] narrationes hujus hiſtoriæ propter materiæ multitudinem;

30 Curavimus ut volentibus legere exhiberemus delectationem, ſtudioſis vero memoriæ cõmendandi facilitatem, omnibus denique in [illegible] incidentibus utilitatem.

27 Ac nobis quidem, qui moleſtiam ſuſcepimus abbreviandi & epitomes, non facile [illegible] ſudoris opus, ac vigilarum;

28 Quemadmodum ei qui parat convivium, & quærit aliorum utilitatem, res difficilis eſt. Veruntamen ad habendas gratiarum actiones multis, libenter moleſtiam hanc ſuſtinebimus;

29 Accuratam quidem de ſingulis rebus tractationem authori concedentes; maximè vero laborantes, ut lineamentis epitomes [illegible];

30 Quemadmodum enim novæ domus architectum oportet curam habere totius ſtructuræ; ei autem qui encauſticen & picturam aggreditur, cum oportet res ad ornatum proprias exquirere; ſic etiam de nobis cenſeo;

31 Authori quidem hiſtoriæ convenire, ut [illegible] & ambulacra faciat verborum, multaque [illegible] in rebus ſingularibus;

32 Ei vero qui enarrationem inde exceptam facit, concedendum eſſe ut brevitatem dictionis ſectetur, & quæ ad exornationem cauſarum pertinent, averſetur.

33 Hinc ergo narrationis initium faciamus, ad ea quæ præfari oportuit hoc tantum adjungentes: Stolidum enim fuerit ante hiſtoriam multis circumfluere; hiſtoriam vero contrahere.

CAPUT III.

1 DUM ſancta civitas cum omni pace habitaretur, & leges conſervarentur optimè, propter pietatem [a] Oniæ ſacerdotis ſummi, & improbitatis odium;

2 Accidit ut ipſi quoque reges honorarent locum, & templum miſſis muneribus optimis [b] decorarent;

3 Adeò ut Seleucus ipſe rex Aſiæ ſuppeditaret de ſuis reditibus omnes ſumptus ad miniſteria publica ſacrificiorum pertinentes.

4 Schimhhon autem quidam ex Binjaminis tribu præfectus templo conſtitutus, cùm adverſus ſacerdotem ſummum de [c] iniquitate, quam volebat in civitate tueri, contenderet;

5 Eo quod vincere Oniam non poterat, venit ad Apollonium Thraſæi filium, qui ea tempeſtate dux erat Cœles Syriæ atque Phœniciæ;

6 Et renunciavit ei pecuniis, quarum numerus dici non poterat, plenum eſſe gazophylacium Jeruſchalaimis; adeo ut multitudo earum quæ ex tributis colligebantur eſſet innumerabilis, & minimè venirent ea ad ſacrificiorum rationem; fieri autem poſſe, ut illa ſub poteſtatem regis reciderent.

7 Congreſſus autem Apollonius [illegible] cum rege, de indicatis ipſi pecuniis expoſuit ei; qui ut antè elegerat Heliodorum præfectum ærario, miſit eum, & mandata dedit ut prædictarum pecuniarum exportationem faceret.

8 Itaque ſtatim Heliodorus inſtituit profectionem, ſpecie quidem, tanquam Cœles Syriæ & Phœniciæ civitates obiturus; ſed facto propoſitum regis effecturus.

9 Cum autem veniſſet Jeruſchalaima, & benignè à ſummo ſacerdote civitatis exceptus eſſet, expoſuit de facto indicio illo, & cujus cauſa adeſſet demonſtravit, rogavitque an [b] ex veritate hæc ita ſe haberent.

10 Cui ut ſacerdos ſummus oſtendit depoſita eſſe viduarum orphanorumque,

11 Quædam vero etiam Hyrcani eſſe [*] filii Tobijæ, viri præſtantis excellentiâ; non autem ejuſmodi ut calumniatus fuerat impius ille Schimhhon; eaque omnia eſſe quadringenta talenta argenti, & ducenta auri;

12 Et injuria affici eos qui res ſuas crediderunt ſanctimoniæ illius loci, & honorati in univerſo mundo templi majeſtati & inviolatæ religioni; illud omnino fieri non poſſe:

13 Heliodorus propter mandata quæ habebat regis, dixit ea planè in ærarium regis eſſe inferenda.

14 Ac dicto die ingrediebatur; ut pecuniarum illarum ratione habita de iis ordinaret: itaque fuit non parva in tota civitate anguſtia.

15 Sacerdotes vero ante altare ſacris veſtibus induti projiciebant ſeipſos, & inclamabant cœlum verſus eum qui leges tulit depoſiti, ut iis qui depoſuerant pecunias illas integras conſervaret.

16 Neque poterat quiſquis videbat ſummi ſacerdotis vultum, quin vulneraretur mente; nam aſpectus, & mutatus color declarabat anguſtiam quæ urgebat animum ipſius:

17 Circumfuſus enim erat viro illi timor quidam & horror corporis, ex quibus manifeſtus efficiebatur contemplantibus dolor qui inerat cordi.

18 Alii vero ex ædibus gregatim exiliebant ad publicam ſupplicationem, eò quòd [c] abiturus eſſet in contemptum locus:

19 Et ſuccinctæ ſub mammas mulieres ciliciis vias implebant, incluſæque virgines aliæ quidem ad portas concurrebant, aliæ ad muros, aliæ vero per feneſtras proſpectabant ſlexæ,

20 Et omnes protendentes manus in cœlum [d] deprecabantur.

21 Eratque miſeranda promiſcuæ multitudinis proſtratio, & ſacerdotis ſummi in anguſtia magna verſantis expectatio.

22 Hi ergo invocabant omnipotentem dominum, ut res creditas integras iis qui crediderant cum omni ſecuritate conſervaret.

23 Heliodorus vero cùm illud quod decretum fuerat faceret, ipſo ibidem cum ſatellitibus ad ærarium jamque præſente,

24 Ille ſpirituum & omnis poteſtatis princeps illuſtre ſignum effecit magnum, adeò

[illegible] peculium ad res ſacras erogandum [illegible] hæc quidem tota, ad ſacros uſus expendatur.

7 (cum rege) nempe Seleuco Philopatore, ſive (ut Joſephus vocat) Sotere, de quo ver. 3.

b Græc. veritatibus.

10 Depoſita] de hoc depoſiti religioſi genere lege Ambroſium lib. 2. Officiorum cap. 29.

11 Filii Tobijæ] qui hoc Onia mortuo, cum fratribus ſuis à partibus Oniæ tertii, ſive Manelai ſtetit contra Jaſonem, ut Joſephus ſcribit ibidem cap. 6.

15 Sacerdotes] ſimilem penè narrationem & verbis ſimilibus vide in Schlomhhonis, ſive Hiſtoria Ptolemæi Philopatoris, libro qui vulgò dicitur imperitè Machabæorum tertius.

c Græc. [illegible]

d Græc. faciebant deprecationem.

c Græc. *diſſolutio-nem.*

in omnes qui ſecum ausi fuerant convenire, obſtu-
peſacti potentia Dei in ᶜ deliquium animi
formidinemque converterentur.

25 Apparuit enim quidam equus ipſis terri-
bilem habens ſeſſorem, & pulcherrimo te-
gmine adornatus, qui delatus impetu inge-
ti Heliodoro anteriores ungulas impegit: au-
tem inſidebat armaturam auream habere
videbatur.

26 *Ante ipſum*] puta Heliodorum.

26 Alii quoque duo ᵈ ante ipſum apparue-
runt adoleſcentes, robore decori elegan-
tiſſimi gloria, & amictu ſpecioſi, qui etiam
ab utroque latere adſtantes, indeſinenter
eum flagellabant, multas ei injicientes pla-
gas.

27 Cùm itaque ſubito in terram cecidiſſet,
& multis tenebris circumfuſus eſſet, rapi-
entes ſimul eum & imponentes lecticæ *ſa-
tellites*,

28 Eum qui modò cum multa concurſatio-
ne & toto ſatellitio in prædictum ingredie-
batur gazophylacium, cum inquam qui au-
xilium ab armis nullum conſequi poterat
extulerunt.

29 Manifeſtè agnoſcentem potentem ad-
miniſtrationem Dei, atque hic quidem divi-
na efficacitate mutus, & omni privatus ſpe
ac ſalute jacebat.

30 Illi verò domino benedicebant, qui ſu-
prema gloria ſuum locum affeciſſet; & te-
plum illud quod paulò antè metu ac turba-
tione plenum fuerat, cùm omnipotens do-
minus apparuit, gaudio lætitiáque imple-
tum eſt.

f Græc. *in ultimo anhelitu.*

31 Quidam verò ex Heliodori familiaribus
citò rogaverunt Oniam ut invocaret Altiſ-
ſimum, ut vitam gratioſè donaret homini
qui planè jacebat ᶠ animam acturus.

32 Tum veritus ſacerdos ſummus ne fortè ſu-
ſpicionem haberet rex maleficium aliquod
in Heliodorum a Jehudæis conſummatum
eſſe, ſacrificium obtulit pro ſalute illius viri.

33 Cumque ſacerdos ſummus Deum exo-
raſſet, iidem adoleſcentes iterum apparue-
runt Heliodoro, iiſdem veſtibus induti, &
ſtantes dixerunt, multas habe gratias Oniæ
ſacerdoti ſummo; nam propter eum gratio-
ſè vitam tibi donavit Deus.

g Græc. *diſparentes facti ſunt.*

34 Tu verò e cœlo flagellatus denuncia om-
nibus maximum Dei robur, atque his dictis
ᵍ diſparuerunt.

35 Heliodorus autem, cùm ſacrificium obtu-
liſſet domino, & vota maxima voviſſet ei
qui vitam ipſi reparaverat, Oniamque ſalu-
taſſet, caſtra movens ad regem reverſus eſt;

36 Teſtificans omnibus, quæ aſpectu vide-
rat, opera Dei maximi.

37 Interrogante autem rege Heliodorum,
quis nam aptus eſſet qui adhuc ſemel mitte-
retur Jeruſchalaima, dixit,

38 Si quem habes hoſtem, aut rebus tuis inſi-
diantem, hunc mitte illuc, & flagellatum re-
cipies ipſum, ſi tamen ſalvus evaſerit: eò
quòd in loco reverà quædam eſt Dei potentia.

39 Nam ille qui habitat ſedem cœleſtem ob-
tinet, inſpector eſt & adjutor illius loci, qui
venientes ad ʰ malefaciendum verberat, &
perdit.

h Græc. *malefaciẽ.*

40 Atque ſic quidem ceſſerunt res Heliodo-
ri, & cuſtodia gazophylacii.

Caput IIII.

1 ᵃ ILLE autem Schimhhon de quo antè di-
ximus, qui thèſauri fuerat proditor &
patriæ, maledicebat de Onia, tanquam
ſi ipſe & Heliodorum impuliſſet, & malorum
autor exſtitiſſet.

2 Virumque ᵇ beneficum civitati meritum, &
curatorem gentilium ſuorum, legumque ſtu-
dioſum, inſidiatorem in negotiis Regni aude-
bat dicere.

3 Sed cùm inimicitia eò uſque procederet,
ut etiam per aliquem eorum qui a Schim-
hhone probabantur, cædes committeren-
tur,

4 Conſyderans Onias difficultatem conten-
tionis, & Apollonium furere velut Cœle-
Syriæ & Phœniciæ ducem adaugendo ma-
litiam Schimhhonis, ad regem ſeipſum con-
tulit;

5 ᶜNon quòd civium accuſator eſſet, ſed ſpe-
ctans illud quod publicè privatimque toti
multitudini conducebat.

6 Videbat enim ſine regali providentiâ fieri
non poſſe, ut res ampliùs ſortirentur pacē,
& Schimhhonem non ceſſaturum a demen-
tia iſta.

7 ᵈSed cùm Seleucus vitam morte commutaſ-
ſet, & regnum Antiochus qui Illuſtris co-
nominabatur accepiſſet, ambivit ᵉJaſon fra-
ter Oniæ ſummum ſacerdotium,

8 Pollicitus regi pro conſecutione trecenta
ſexaginta talenta argenti, & alterius cujuſ-
dam reditus talenta octoginta:

9 Præterea etiam promittebat ſe alia cen-
tum quinquaginta conſtituturum, ſi conce-
deretur ipſi potentia ſua gymnaſium & E-
phebornm ludum ſibi conſtituere, & cives
Jeruſchalaimorum ᶠ cum Antiochenis con-
ſcribere.

10 Cùm autem annuente rege principatum
obtineret, ſtatim ad ᵍGræcum ritum tribu-
les ſuos traduxit.

11 Et humana regum indulta Jehudæis pro-
poſita per Joannem patrem Eupolemi (qui
legationem pro amicitia & ſocietate ad
Romanos habuerat) exuvata dejecit, lega-
leſque adminiſtrationis diſſolvens illegiti-
ma nova viri inſtituta.

12 Ultrò enim ſub ipſam arcem gymnaſium
fundavit, & potentiſſimos Ephaeborum ſubi-
gens ʰſub petaſum duxit.

13 Atque hoc pacto invaleſcebat quidam
Hellenismus & progreſſus morum alienige-
narum, propter ſupremam iſtam illius im-
pii, ⁱac non ſacerdotis ſummi Jaſonis impu-
ritatem;

14 Adeò ut non ampliùs alacres ſacerdo-
tes eſſent ad miniſteria altaris: ſed tem-
plum ipſum contemnentes, & ſacrificia ne-
gligentes, feſtinabant communicare cum
iniquo palaſtræ ſpectaculo poſt diſci pro-
vocationem,

15 Patrios quidem honores nihili facien-
tes: Græcanicas verò glorias pro optimis
ducentes.

16 Quorum etiam cauſa pervaſit ipſos gravis
calamitas, cùm quorum æmulabantur in-
ſtituta & quibus omnino volebant conſi-
miles eſſe, hos inimicos atque ultores habuerunt.

17 Non enim impiè contra divinas leges venire non eſt facile; [illegible] hæc ſequens tempus declarabit.

18 Cùm autem celebrarentur [illegible] quinquennale certamen Tyri, [illegible] rege,

19 Miſit Jaſon iſte ſceleſtus ſpectatores, tanquam Antiochenſes e Jeruſchalaimo, [illegible] argenti drachmas trecentas ad ſacrificium Herculis, quas etiam ipſi qui [illegible] erogari ad ſacrificium:

20 Sed [illegible] qui [illegible] erogarunt ad triremes comparandas.

21 Miſſo autem in Ægyptum Apollonio filio Meneſthei, [c] propterea quòd ad obtinendas primas à Philometore rege accerſitus erat, percipiens poſtea Antiochus [d] eum a rebus ſuis alienum factum eſſe, curavit ut [illegible] conſuleret [illegible]: quamobrem Joppen venit, ac inde profectus eſt Jeruſchalaimum.

22 Ibi magnificè à Jaſone & civitate acceptus cum facibus & acclamationibus, introductus eſt; poſtea hoc modo in Phœnicia abducto exercitu conſtitit.

23 Poſt triennium verò miſit Jaſon Menelaum fratrem Schimhhonis, cujus antè meminimus, afferentem pecuniam regi, & de negotiis neceſſariis monita facturum.

24 Hic verò commendatus regi, cùm gloriam tribuiſſet ei, [illegible] coram poteſtate, ad ſe ipſum tranſtulit ſacerdotium ſummum, eò quòd Jaſonem talentis argenti trecentis ſuperaſſet.

25 Cum itaque regalia mandata accepiſſet, advenit, nihil quidem ſacerdotio ſummo dignum afferens; ſed animos crudelis tyranni belluæque barbaræ impetus habens.

26 Ac Jaſon quidem, qui [illegible] proprium fratrem abdicaverat, abdicatus ab [illegible] altero profugus in Hhammonitida regionem expulſus eſt.

27 Menelaus verò principatum obtinuit, ſed promiſſam regi pecuniam [illegible] nihil curavit. exigebat verò [illegible] Soſtratus præfectus arci:

28 Ad hunc enim pertinebat [illegible] quæ ex vectigalibus colligebantur, exactio; quamobrem hi duo a rege accerſiti ſunt.

29 Ac Menelaus quidem reliquit ſacerdotii ſucceſſorem Lyſimachum fratrem ſuum: Soſtratus verò Cratetem præfectum Cypriis.

30 His autem hoc modo conſtitutis, accidit ut Tarſenſes & [illegible] Mallotæ ſeditionem moverent; eò quòd Antiochidi pellici regis dono dati eſſent.

31 Celerrimè itaque rex venit ad conſtituendum res illas, relicto qui vices fungeretur Andronico, ex iis [d] dignitate præſtantibus.

32 Ratus autem Menelaus ſe arripuiſſe occaſionem commodam, aurea quædam inſtrumenta templi ſubtrahens, donavit Andronico, & alia vendidit Tyrum & in civitates circumjacentes [illegible].

33 Quod bene cognoſcens Onias redarguit, poſtquam ſeceſſiſſet in locum tutum, [illegible] Daphnen quæ ad Antiochiam ſita eſt.

34 Quare Menelaus aſſumptum ſeorſim Andronicum [illegible] ut Oniam occideret: [illegible] Onias [illegible] perſuaſus eſſet ad [illegible] dataque cum juramentis confirmata) & [illegible] quamvis ſuſpectus eſſet perſuaſit ut ex aſylo [illegible] procederet: itaque eum repentè circumcluſit, nulla juſti reverentia ductus.

35 Quam ob cauſam non ſolùm Jehudæi, ſed etiam multi ex aliis gentibus indignati, tulerunt ægerrimè injuſtam hanc hujus viri cædem.

36 Cùm autem revertetur rex e partibus Ciliciæ, compellaverunt eum Jehudæi qui in civitate erant, ſuffragantibus [illegible] odio improbitatis Græcis, eò quòd præter rationem Onias interfectus eſſet.

37 Itaq; Antiochus ex animo contriſtatus & verſus ad miſericordiam etiamque [illegible] propter temperantiam defuncti, ſummamque modeſtiam,

38 Et accenſus animo ſtatim Andronici purpuram abſtulit, veſtes diſrupit, circumduxit per totam civitatem in eum locum ubi impiè Oniam occiderat, & illic homicidam vita privavit; Domino dignam ipſi punitionem rependente.

39 Sed cùm ſacrilegia multa fierent per civitatem a Lyſimacho, [e] conſcio Menelao, & fama foris pervulgata eſſet, congregata eſt multitudo contra Lyſimachum, multis jam aureis inſtrumentis varias in partes [illegible].

40 Cumque excitata urbe ira [illegible], armans contra Lyſimachus ad [illegible] mille viros cœpit manus injuſtas inferre, duce [illegible] [f] Chavranenſi quodam provectio ætate, nec verò minus amentia.

41 Illi verò cùm ſimul viderent quoque impreſſionem Lyſimachi arripientes alii ſaxa, alii fuſtes [illegible] denſos, alii verò ex adjacente cinere, quod depreſſebant pugillis prehendentes, projiciebant in milites Lyſimachi:

42 Eamque ob cauſam multos quidem eorum [g] vulneraverunt, multos verò etiam proſtraverunt multoſque ad fugam compulerunt; ipſum denique ſacrilegum propè gazophylacium interfecerunt.

43 De his autem conſtitutum eſt judicium contra [illegible] Menelaum:

44 Et adveniente rege Tyrum contra ipſum accuſationem fecerant tres viri a ſenatu miſſi.

45 Menelaus verò jam deprehenſus promiſit pecunias multas Ptolemæo filio Dorymenis, ut perſuaderet regi.

46 Quamobrem acceptis ea Ptolemæus abductum regem in quoddam periſtylium, ut refrigeraturum ſe traduxit a ſententia.

47 Quin & authorem quidem totius mali Menelaum abſolvit ab accuſationibus; miſeros autem illos, qui ſi etiam apud Scythas dixiſſent cauſam, liberi a condemnatione fuiſſent abſoluti, [h] illos adjudicavit morti.

48 Itaque celeriter pœnam injuſtam ſubierunt, eò quòd autores pro civitate, populoq; & ſacris vaſis dixiſſent cauſam.

49 Eamque ob cauſam Tyrii quoque odio improbitatis [illegible], res ad ſepulturam eorum pertinentes ſuppeditaverunt magnificè.

50 Menelaus verò propter [i] [illegible] potentiorum

34 *Procederet*] id eſt, veniret inde Antiochiam, ut ex ſequentibus conſtat.

e Græc. *cum ſcientia Menelai*.

40 *Chavranenſi*] id eſt, regione Chavranis, de qua Jechezk. 47.16. & 18.

f Græc. *denſitatis*.

g Græc. *vulnerantes fecerunt*.

43 *Menelaum*] quòd ipſo conſcio & participe Lyſimachus ſacrilegia ſua perpetraſſet, ſupra verſ. 39.

h Græc. *illos mortem adjudicavit*.

i Græc. *potentiorum avaritiam*.

[illegible] ſimulque [illegible], ſe-
rum [illegible] & principi-
patus [illegible] malitiæ.

CAPUT V.

1 SUB idem verò tempus ¹ ſecundam pro-
fectionem Antiochus in Ægyptum com-
paravit.
2 Accidit autem per totam civitatem fermè
ad quadraginta dies, ut apparerent in aëre
currentes equites auratos amictus haben-
tes, & lanceis turmæ ritu armati, ª gladiiſq;
ſtrictis,
3 Et turmæ equitum diſpoſitæ, congreſſione[ſ]-
que factæ, & incurſiones utrinque, &
clypeorum agitationes, & ᵇ ſpicula multa, &
tela conjecta, & aureorum ornamentorum
ſplendores, & loricæ omnigenæ.
4 Quamobrem omnes expetebant ut oſten-
tum iſtud ᶜ bene cederet.
5 Sed cùm increbuiſſet falſus ſermo, tanquam
[illegible] commutaſſet Antiochus vitam morte, aſ-
ſumens Jaſon mille viros [illegible] repentè
in civitatem fecit impreſſionem: quibus jam
ſuper murum convenientibus, ac denique
jam occupata civitate Menelaus in arcem
confugit.
6 Jaſon verò faciebat cædes civium ſuorum
nemini parcens, non cogitans ſecum pro-
ſperitatem in cognatos infelicitatem eſſe
maximam,
7 Cùm itaque videretur ſibi hoſtium ac non
gentilium [illegible], dominatum non
obtinuit, ſed pro fine inſidiarum percipiens
pudorem, profugus iterum in regionem
Hhammonitarum abiit.
8 Itaque terminum malæ converſationis ſor-
titus eſt, cùm incluſus apud Aretam regem
Arabum, ᵈ in civitatem unam ex altera fu-
giens, perſecutione preſſus ab omnibus, ex-
oſus ut deſertor legum, & execrabilis ut pa-
triæ civiumque carnifex, in Ægyptum eje-
ctus eſt.
9 Et qui multos e patria exterres fecerat, ex-
torris periit, delatus ad Lacedæmonios tan-
quam ſi ob cognationem, ſuiſſet apud illos
protectionem conſecuturus.
10 Et qui multitudinem inſepultorum ejece-
rat nullo fuit conſitatus luctu, neque ſepul-
turam ullam qualemcunque, nedum pa-
trium ſepulchrum habuit.
11 Sed cùm iſta ᵉ innotuiſſent regi, concepit
pro rebus factis Jehudæos defecturos eſſe:
itaque juhgens venit ex Ægypto, efferatus
animo, & civitatem occupavit armis:
12 Ubi mandavit militibus concidere, ac
non parcere obviis quibuſque, & eos qui
domos conſcenderent trucidare.
13 Itaque fiebant juvenum & ſenum occiſio-
nes, virorumque & mulierum ac puerorum
deletio, virginumque & infantium cædes:
14 Adeò ut octoginta millia tribus diebus tri-
bus conſumpti ſint, quadraginta quidem
trucidationibus, & alii non pauciores cæſis
venditi.
15 Non contentus autem iſtis auſus eſt in ſan-
ctiſſimum totius terræ templum ingredi, du-
cem habens Menelaum, qui proditor le-
gum fuerat & patriæ;
16 Et ſceleſtis manibus ſacra vaſa capiens
& quæcunque ab aliis regibus ad augmen-
tum gloriamque loci & honorem [illegible]
repoſita, profanis manibus [illegible].
17 Elatus eſt mente Antiochus, non perpen-
dens propter peccata eorum qui civitatem
habitaverant, Dominum ad breve tempus
iratum fuiſſe, ac propterea ᶠ deſpectum fuiſ-
ſe locum.
18 ¹ Quod ſi non eveniſſet, neque in multa
peccata fuiſſent delati, quemadmodum He-
liodorus (qui miſſus fuerat a Seleuco rege
ad inſpectionem gazophylacii) hic quoque
in ipſo aditu repentè ᵍ flagellatus arcitus
fuiſſet ab audacia ſua.
19 Verùm non propter locum gentem Do-
minus, ſed propter gentem locum elege-
rat.
20 Ac propterea idem locus qui una factus
particeps adverſorum caſuum, qui fuerant
in gente, poſtea communicavit beneficiis;
& qui relictus fuerat omnipotentis ira, ite-
rum ex magni Domini conciliatione cum
omni gloria fuit reſtitutus.
21 Antiochus igitur mille octingenta talen-
ta exportans e templo celerrimè in Antio-
chiam receſſit, exiſtimans præ ſuperbia ſe
cùm terram navigabilem, tum mare ipſum
pervium pedibus ᵍ effecturum propter ela-
tionem cordis.
22 Sed reliquit etiam præfectos ut malè af-
ficerent gentem; Jeruſchalaimis quidem
Philippum genere Phrygem, moribus ma-
gis barbarum quàm qui conſtituerat ip-
ſum;
23 ᵃ Garizimis verò Andronicum, ac præte-
rea Menelaum; qui peſſimè aliorum om-
nium ſupra cives efferebatur, et adverſus
cives Jehudæos animum habebat inimiciſ-
ſimum.
24 Et ᵉ miſit abominationum principem A-
pollonium cum exercitu, nempe viginti
duobus millibus, mandans ut omnes qui ju-
ſta ætate erant jugularet, mulieres verò &
juniores venderet.
25 Hic autem cùm veniſſet Jeruſchalaims ſi-
mulans ſe pacificum, cohibuit ſe uſque ad
ſanctum diem ſabbathi, quo occupatos fe-
riantes Jehudæos, illos milites qui parebant
ipſi, mandavit armari.
26 Ita egreſſos omnes ad ſpectandum con-
fodit, & per civitatem cum armis diſcurrens
multam peremit multitudinem.
27 Jehuda verò Machabæus ʰ novem aliis co-
mitantibus ſecedens, in montibus ferarum
more tranſigebat vitam cum ſuis comiti-
bus, qui gramineo alimento victi perſeve-
rabant, ne contaminationis illius eſſent par-
ticipes.

CAPUT VI.

1 PAULO pòſt tempore miſit rex ſenem
ᵃ Antiochenum qui cogeret Jehudæos,
ut tranſirent a patriis legibus ne [illegible]
gerentur legibus ipſius Dei:
2 Et contaminaret templum quod erat Jeru-
ſchalaimis, Jovis Olympii; illud verò quod [illegible]

[illegible]

[illegible] ¹ 1.Mac.1.17.
1 Secundam] De qua vide annotata in Danijelis 11.
a Græc. gladiorūq; adductionibus.
b Græc. ſpiculorū multitudines, & telorum jactus.
c Græc. ad bonum fieret.
d Græc. in civitatem ex civitate.
e Græc. accidiſſent.

[illegible] (prout digni erant habitatores loci)
[illegible].
3 [illegible] autem & gravis erat populo [illegible]
[illegible] inſultatio:
4 [illegible] templum [illegible]
[illegible] à gentibus [illegible] vitam con-
[illegible] cum [illegible], & in ſacro
[illegible] ad mulieres ſe adjungentibus,
præterque intrò ferentibus quæ non conve-
niebant:
5 Altare rebus illegitimis, quas lex veta-
[illegible].
6 Neque verò celebrare licebat ſabbatha,
neque [illegible] obſervare, neq;
ſimpliciter ſe Judæum confiteri:
7 Sed [illegible] cum [illegible] neceſſitate
die natali regis ſingulis menſibus ad viſce-
rationem, & cùm eſſet Dionyſiorum feſtum,
[illegible] hederam ferentes pompam
Baccho ducere.
8 Decretum quoque [illegible] vicinas ci-
vitates Græcis, ſuggerente Ptolemæo, ut
[illegible] Judæos eadem profectio, & viſ-
ceratio fieret:
9 [illegible] ad ritus Græcos tranſire nol-
lent [illegible], itaque nihil niſi miſeria
[illegible] videri poterat.
10 Nam duæ mulieres quæ filios circumcide-
rant [illegible], ad quarum ubera ſu-
ſpenſis natis, publicè per civitatem circun-
ductæ [illegible], deorſum à muro præcipitatæ
ſunt.
11 Alii verò inter ſe concurrentes ad ſpe-
luncam [illegible] ſeptimum diem celebra-
rent, indicati Philippo, concremati ſunt,
quia religio fuerat ipſis ut ſibi ſuccurrerent,
propter gloriam diei religioſiſſimi.
12 Itaque hortor eos qui librum hunc le-
gunt, ne propter calamitates iſtas contra-
[illegible]: ſed cogitent ſupplicia hæc non ad
[illegible], ſed ad eruditionem generis no-
ſtri ſpectare:
13 Etenim quòd non diu ſinuntur qui agunt
impiè, ſed ſtatim in ſupplicia incidunt, ma-
gnæ beneficentiæ ſignum eſt.
14 Non enim judicavit Dominus, quemadmo-
dum etiam in aliis gentibus longa patientia
differt donec ipſa ad complementum pecca-
torum [illegible], ita etiam
nobis faciendum eſſe, ut poſtea non ulciſ-
catur nos, ſi tandem ad peccatorum ſummũ
pervenerimus.
15 Quamobrem miſericordiam quidem
nunquam aufert à nobis, ſed erudiens cum
calamitate non derelinquit populum ſu-
um.
16 Verùm hæc ad commonitionem dicta à
nobis ſunto.
17 Nunc his paucis poſitis ad narrationem
veniendum.
18 Eliahazar quidam ex primoribus ſcribis
vir jam provectus ætate, & aſpectu faciei
pulcherrimus, cogebatur [d] hiare ut come-
deret ſuillam carnem.
19 Ille autem conjunctam gloria mortem
potius quàm vitam cum abominatione
complectens ultrò ad [e] tormentum addu-
[illegible];
20 Idque ſe inſpiciens palam, quemadmo-
dum oportet [illegible] eos qui ſe ſuſtinent ab-

[illegible] quæ propter vitæ cupiditatem
guſtare [illegible].
21 Ac illi quidem qui ad illegitimam viſce-
rationem illam [illegible] propter ve-
tuſtam quæ ab antiquo [illegible] cum vi-
ro hoc [illegible], [illegible]
[illegible], ut afferret carnes quarum
ipſi compararet [illegible] quibus
convenirent ipſis ſed ita ſimularet, quaſi co-
mederet [illegible] quæ à rege mandata
erant, de carnibus ſacrificii;
22 Ut hoc facto liberaretur à morte, & prop-
ter veterem cum ipſis amicitiam humanita-
tem conſequeretur.
23 Ille autem honeſtam ſuſcipiens cogitati-
onem, & dignam ætate ac ſenectutis excel-
lentia & comparata ac ſpectata canitie op-
timaque à puero educatione, ac potius ſan-
cta & divinitus indita legis inſtitutione,
[f] continuò reſpondit, edicens ut citò ad ſe-
pulchrum præmitteretur.
24 Non enim hac ætate noſtra (inquit) dig-
num eſt ſimulare, ut multi juvenes ſuſpica-
tes Eliahazarum nonagenarium tranſiiſſe
ad alienigenarum ritum.
25 Illi quoque propter ſimulationem meam,
& propter paululum illud & momenta-
neum vitam [illegible] [g] abomina-
[illegible] comparem.
26 Etenim ſi ad præſens [illegible] ſupplicio
humano, at omnipotentis manus, neque vi-
vus neque mortuus [illegible].
27 Quapropter nunc [illegible] vi-
tam commutans [illegible], cùm hac ſenectute
dignus videbor.
28 Tum juvenibus exemplum nobile reli-
quero, ut alacriter & [illegible] pro gravi-
bus & ſanctis legibus honeſtam mortem op-
petant, atque [illegible] ad tormentum con-
feſtim venit.
29 Cùm ita qui eum ducebant, [illegible]
benevolum quem paulò ante ipſi exhibue-
rant in malevolum convertiſſent, propter
ſermones quos antè habuerat, quos ipſi
dementiam eſſe [illegible].
30 Cùm autem plagis moriturus eſſet, inge-
miſcens dixit, Domino qui ſanctam cogni-
tionem habet manifeſtum eſt me, cùm po-
tuerim liberari à morte, duros perferre cor-
pore dolores flagellatum, animo verò libē-
ter propter reverentiam ipſius hæc pati.
31 In hunc igitur modum emigravit ille, nō
tantùm juvenibus ſed etiam pluribus è gen-
te mortem ſuam [h] pro exemplo animi ge-
neroſi & monimento virtutis relinquens.

CAPUT VII.

1 ACCIDIT autem etiam fratres ſep-
tem cum matre prehenſos cogi à rege
ut illicitis carnibus ſuillis veſcerentur,
flagellis cæſos & tauris.
2 Sed unus illorum qui primus cauſam dix-
it, ita locutus eſt, quid rogare vis, & diſcere
à nobis [i] nam parati ſumus mori potiùs,
quàm leges patrias tranſgredi.
3 Tum excandeſcens furore mandavit rex, ut [k] ſar-
tagines & lebetes fervefierent.
4 Quibus repentè fervefactis, ejus qui primus
eorum dixerat mandavit præcidi linguam,
& cute-

f Græc. conſiſtunt-
ter.

g Græc. abomina-
tionem & maculam.

h Græc. exemplum,
&c.

i Servatum [illegible]
eſt quidē [illegible]
quæ in re [illegible]
ſunt, ſed [illegible]
lebetes [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] & cor-
pora conjiciebantur.

& coco, [illegible] re-
ſecari cæteris fratribus & matre una viden-
tibus.
5 Deinde cum [illegible] jul-
ſit ad [illegible], & [illegible] cum
autem vapor è ſartagine [illegible] ſe diſ-
funderet, hortabantur alii alios fratres
cum matre, ad generoſe obeundam mor-
tem, ſic dicentes:
6 Dominus Deus inſpicit, & a revera b de no-
bis conſolationem accepturus eſt, quem-
admodum per canticum, quo in c os conte-
ſtabatur declaravit Moſche, dicens, & de
ſuis ſervis conſolationem accipiet.
7 Poſtquam vero primus migravit hoc mo-
do, ſecundum duxerunt ad ludibrium, & ca-
pitis pellem cum capillis detrahentes in-
terrogaverunt, an comedes priuſquam ſup-
plicio membratim afficiatur corpus?
8 Atque hic reſpondens patria voce dixit,
minimè.
9 Quamobrem hic quoque ut primus ille ex
ordine tormentum pertulit, cumq; d extre-
mum ageret ſpiritum dixit, tu quidem ſce-
leſte ex hac præſenti vita nos eximis: verum
rex mundi nos pro ſuis legibus mortuos ſu-
ſcitabit in æternam reſuſcitationem vitæ.
10 Poſt hunc autem tertius in ludibrium
traductus, cum linguam ab ipſo poſceretur e-
am cito protulit, & manus audacter porten-
dit, dixitque generoſè.
11 Hæc à Deo cæli poſſedi, atque hæc deſpi-
cio propter ejus leges, ut quæ [illegible] ab ipſo
ſperans [illegible] reportaturum eſſe.
12 Adeo ut rex ipſe & qui cum eo erant ob-
ſtupeſcerent, admirantes adoleſcentis ani-
mum, ut dolores [illegible] nihili faceret.
13 Atque [illegible], quartum ſi-
militer cadentes cruciabant.
14 Qui cum prope eſſet ut moreretur, ſic di-
xit, optabile eſt futuri expectationes quæ
ſunt ab hominibus, & quæ à Deo ſunt expe-
ctare, nos iterum reſurrecturos per ipſum:
etenim tibi reſurrectio ad vitam non erit.
15 Conſequenter etiam quintum adductum
[illegible], qui reſpiciens in illum dixit:
16 Poteſtatem inter homines habens cum
ſis corruptibilis infelix, facis quod vis: ve-
rum ne putes genus noſtrum a Deo dereli-
ctum eſſe.
17 Sed tu expecta, & contemplare magnam
ejus potentiam, ut te & ſemen tuum crucia-
turus eſt.
18 Poſt hunc adduxerunt ſextum, qui cùm
moriturus eſſet, dixit, ne erres fruſtra: nos e-
nim propter nos ipſos perpetimus hæc cùm
peccaverimus in Deum noſtrum; atque hæc
digna admiratione facta ſunt.
19 Tu verò ne putes te impunitum fore, qui
oppugnare Deum aggreſſus es.
20 Sed mater ſuprà modum admirabilis fuit
dignaque memoria optima; quæ ſub tem-
pus unius diei ſimul videns perire ſeptê fi-
lios, forti animo ferebat; propter ſpes quas
in Domino poſuerat.
21 Et unumquemque eorum hortabatur vo-
ce patria, generoſo animo repleta; femi-
neamque cogitationem maſculo animo ex-
citans dicebat eis:
22 Neſcio quomodo in meo utero compa-
rueritis, neque ego ſpiritum [illegible]
largita vobis, neque principium cujuſque
formationem ego compegi.
23 Igitur conditor ille mundi, qui finxit ho-
minis ortum & omnium naturam invenit,
& ſpiritum & vitam vobis per miſericordiam
iterum redditurus eſt, quandoquidem nunc
vos ipſos deſpicitis propter leges ipſius.
24 Antiochus autem putans ſe contemni, &
probroſam hanc eſſe ſuſpicans vocem, cùm
adhuc minimus natu ſupereſſet, non tan-
tum ſermonibus adhortationem faciebat,
verum etiam juramento confirmabat ſe di-
tatum ſimul & beatum eſſe facturum il-
lum ſi traduceretur ab [illegible] patriis, &
pro amico habiturum & negotia concredi-
turum.
25 Sed quia adoleſcens minimè attendebat,
rex accerſitam matrem hortabatur ut fieret
conſiliaria pro ſalute eſſet.
26 Quæ cùm illa multis hortatus eſſet, rece-
pit ſe ſuaſuram filio.
27 Tum mater ad eum inclinans, irridens
crudelem tyrannum patria lingua ſic dixit,
28 Fili miſerere mei, quæ novem menſes te
in utero circumtuli, quæ lactavi te trien-
nium, quæ educavi te & perduxi ad ætatem
hanc [illegible], educationis
[illegible], ut reſpiciens in cæ-
lum & terram, & videns omnia quæ in eis
ſunt, e agnoſcas Deum hæc feciſſe ex iis quæ
non erant, & humanum genus ita factum eſſe.
29 Ne timeas carnificem iſtum, ſed eſto dig-
nus fratribus tuis, mortemque ſuſcipe, ut
eadem miſericordia cum tuis fratribus ex-
cipiam te.
30 Hac autem ſolùm deſinente dixit adoleſ-
cens, quæ ſuſtinetis? quas expectatis? non ſum
obediturus præcepto regis, ſed præcepta le-
gis audio, quæ majoribus noſtris per Moſ-
chen data eſt.
31 Tu autem, qui omnis mali in Hebræos
inventor es, nequaquam effugies manus
Dei.
32 Nos enim propter noſtra ipſorum peccata
patimur.
33 Quòd ſi increpationis ac eruditionis gra-
tia Deus vivens in nos paulisper iratus eſt,
at iterum conciliabitur ſervis ſuis.
34 Sed tu, ô impie & omnium hominum fla-
gitioſiſſime, ne fruſtra extollaris fremens &
incertis expectationibus fretus in cœleſtes
pueros attollens manum.
35 Nondum enim omnipotentis inſpectoris
Dei judicium effugiſti.
36 Etenim jam hi fratres noſtri, qui brevem
laborem ſuſtinuerunt, divino fœdere vitæ
æternæ acciderunt; tu verò judicio Dei, ju-
ſtas pœnas iſtius ſuperbiæ reportaturus es.
37 Ego autem ſicut fratres illi, & corpus &
animam trado pro legibus patris, invocans
Deum ut brevi ſit propitius huic genti, utq;
tu per quæſtiones & flagella ad confiten-
dum abducaris ipſum ſolum Deum eſſe.
38 In me verò & fratribus meis ſiſtatur om-
nipotentis ira, quæ in univerſum genus no-
ſtrum juſtè adducta eſt.
39 Tunc excitus rex furore, in hunc ſuprà
alios peſſimè inveſtus eſt, acerbè ferens
quod ita [illegible] eſſet.

a Græc. dicunt.

b Græc. veritat[illegible].

6 De nobis] id eſt, injuriam quæ nobis fit ulciſcens, conſolationem accipiet de inimicis ſuis.

c Græc. faciem. Deut. 32.36.

d Græc. in ultimo ſpiritu exiſtens.

22 Neſcio] Id eſt, neque rationem teneo, neque facultate prædita ſum ut [illegible] interpretatio [illegible], ut [illegible] accipiendi verbum.

[illegible] in Domino.
41 Denique ultima e poſt filios vitam finivit mater.
42 De [illegible] igitur, & [illegible] hactenus dictum eſto.

CAPUT VIII.

1 Judas verò qui & Machabæus, & qui erant cum eo latenter proficiſcentes in vicos adhortabantur cognatos; & eos qui perſeveraverant in Judaiſmo aſſumentes collegerunt ad ſex virorum millia.
2 Et invocabant Dominum, ut aſpiceret populum ab omnibus afflictum, miſereretur templum ab hominibus impiis profanatum,
3 Miſereretur que civitatis (quæ & perdita erat, & æquanda ſolo) inclamantem ſe [illegible] ſanguinem exaudiret:
4 Ac recordatus illegitimæ perditionis infantium innocentium, & blaſphemiarum quæ prolatæ fuerant in nomen ipſius, odium nequitiæ oſtenderet.
5 Machabæus autem cùm haberet aciem, jamjam non poterat à gentibus ſuſtineri, ira Domini in miſericordiam verſa.
6 Civitates & vicos ex improviſo veniens ſuccendebat, & commoda loca occupans non paucos hoſtium in fugam vertebat.
7 Maximè d noctium adjumento ad hujuſmodi inſidias utebatur, adeò ut ſermo quidam de fortitudine ejus ubique perſonaret.
8 Videns verò f Philippus brevi hominem ad incrementum perveniſſe, & frequentius ſecundis rebus provehi, g Ptolomæo Cœleſyriæ & Phœniciæ duci ſcripſit ut ſuccurreret unà negotiis regis.
9 Ipſe verò citò electum Nicanorem filium Patrocli e ſummis amicis miſit, ſubjectis ei mixtis e gentibus omnigenis non paucioribus viciès mille, ut univerſum Jehudæorum genus tolleret; & Gorgiam quoque ducem & rerum militarium peritum adjunxit ei.
10 Diſtulerat autem Nicanor tributum quod Rex debebat Romanis, talentorum bis mille, ut ex captiva Jehudæorum turba expleret illud.
11 Et ſtatim ad maritimas civitates miſerat, provocans ad emptionem i mancipiorum Jehudæorum, & promittens ſe nonagena mancipia talento addicturum eſſe; ſcelus non expectans conſecuturam in ipſum ultionem ab omnipotente.
12 Jehudæ verò l innotuit res de Nicanoris invectione:
13 Qui ut communicavit cum ſuis comitibus adventum illius exercitus, formidoloſi homines & qui juſtitiæ Dei diffidebant diffugerunt & ſeſe à loco ſubduxerunt:
14 Alii verò omnia m vendebant quæ relicta erant, ac ſimul orabant Dominum ut liberaret eos qui ab impio Nicanore antequam congrederentur, fuerant venditi:
15 Quod ſi non propter ipſos facturus eſſet, at certè propter fœdera ipſius cum majoribus inita, & propterea quòd de venerando & magnifico ejus nomine vocabantur.
16 Tunc convocatis eis qui aderant ſibi ſex mille numero, Machabæus hortatus eſt ne propter hoſtes percellerentur, neque metuerent amplam multitudinem gentium injuſtè ipſos invadentium; ſed generoſè dimicarent aſſumentes ante oculos injuriam ab ipſis iniquè in locum ſanctum [illegible],
17 Et verberationem civitatis ludibrio expoſitæ, atque diſſolutionem illius acceptæ a majoribus adminiſtrationis.
18 Illi etenim armis, inquit, pariter & h audaciæ confidunt; nos verò Deo omnipotenti, qui & iſtos procedentes in nos, & univerſum mundum poteſt nutu uno dejicere, confidimus.
19 § Cùmque amplius collegiſſet coram illis & defenſiones pro majoribus factas, & eam quæ centum octoginta quinque millium Sancheribo parantium, quemadmodum periiſſent,
20 Et prælium in Babylonia adverſus Galatas commiſſum, i quemadmodum ipſi univerſè ad opertum præſtandum venientes octo millia, cum quatuor millibus Macedonum, & Macedonibus hæſitantibus ipſi octo millia occiderunt centum viginti millia propter auxilium ipſis e cœlo collatum, & utilitatem magnam acceperunt.
21 His rebus fecit ut bono animo eſſent, & parati ad mortem pro legibus patriaque obeundam.
22 Ita quadripartito exercitu facto, conſtituit etiam fratres ſuos, qui duces ordinis utriuſque eſſent, k Schimhhonem, & l Joſephum, & Jonathanem, quorum cuique mille quingentos milites ſubjecit, itemque Elhhazarum:
23 Et poſtquam legiſſet apud illos e ſacro libro, m teſſeramque dediſſet, DEI AUXILIO, ipſe primæ aciei dux congreſſus eſt cum Nicanore.
24 Pugnante verò ab ipſis omnipotente, trucidârunt ex hoſtibus ſupra novem millia, vulneraruntque & mutilarunt membris majorem partem exercitus Nicanoris, & omnes coëgerunt fugere.
25 Pecunias denique eorum qui advenerant ad emptionem ſuam acceperunt; cumque eos multum perſecuti eſſent unà, receperunt ſe hora interclusi:
26 Erat enim pridie ſabbathi, quam ob cauſam non perſtiterunt longiùs in eos incurrere.
27 Sed cum arma eorum collegiſſent, & ſpolia exuiſſent hoſtium, incubuerunt in ſabbatiſmum, plurimùm benedicentes & celebrantes Dominum, qui conſervaverat ad diem illum uſque n principium miſericordiæ quæ denuo ſtillabat in ipſos.
28 Poſt ſabbathum autem debilitatis, viduiſque & orphanis, cùm partem e ſpoliis erogaſſent, reliquas inter ſe & o pueros partiti ſunt.
29 Atque his perfectis, & communi ſupplicatione facta miſericordem Dominum oraverunt ut ad finem uſque ſervis ſuis conciliatus permaneret.
30 Poſteà eorum qui Timotheo & Bacchidi aderant

h Græc. audaciâ.

§ 1.Reg.19.

20 *Quemadmodum*] hujus Gallorum ſtragis ſive (ut Livius nominat) Gallogræcorum, tempus nobis quidem non planè conſtat; ſed tamen eo tempore factam fuiſſe conjicimus, cùm Brenno duce trajectâ Græcia invaſerunt Aſiam, regnante Seleuco Nicanore, ut narrat Pauſanias, quæ in victoria res ſtrenuæ a Jehudæis geſtæ fuerunt ampliſſimæ; ſed hiſtoricorum invidia ſuppreſſæ, & Macedonum virtuti attributæ.

22 *Joſephum*] vide 1.Mac.2.5.

23 *Teſſeram*] ſymbolum militare, quod poſtea literis majuſculis poſuimus, ut oſtenderemus hanc fuiſſe (ut Vegetius appellat) vocalem teſſeram: ſic infrà 13.15.

27 *Principium miſericordiæ*] nam illa prioribus calamitatibus quaſi reſciſſa videbatur: ut dictum eſt ſuprà 7.33 & 37.

28 *Pueros*] id eſt, milites, qui imperio ipſius paruerant, ut Gen.14.24. hujus autem rei legem vide 1. Schem.30.22 & ſequentibus: & infrà verſu 30.

30 [illegible] metaphora elegans ab u-
tilibus, quarum ſtru-
ctura ſtatuminatur
parietibus, ut Vi-
truvius nominat.

[illegible] ſubſidentes e b-
[illegible], & munitiones al-
tas perquàm obtinuerunt, ſpoliaque plura
diviſerunt, æquas portiones ipſos & de-
biliores, orphanosque & viduas, ſeneſque
efficientes.
31 Cumque arma eorum collegiſſent, accu-
ratè omnia comportarunt in opportuna lo-
ca, reliqua verò ſpolia tulerunt Jeruſchalai-
mum.
32 Philarchem quoque qui Timotheo ade-
rat ſuſtulerunt, hominem impuriſſimum, &
qui multas moleſtias Jehudæis intulerat.
33 Similiter cùm Epinicia in patria celebra-
rent, Calliſthenem (qui ſacras portas ſuc-
cenderat) in domunculam quandam ſibi
[illegible] itaque di-
gnam impietatis ſuæ mercedem reportavit.
34 Ille autem [i] ſceleratiſſimus Nicanor, qui
mercatores mille ad venditionem Jehudæ-
orum adduxerat,
35 Depreſſus ab iis qui [k] judicio ipſius mini-
mi eſſe videbantur, auxilio Domini, glorio-
ſa veſte poſita per Mediterraneum mare
tanquam mancipium ſe ſolitarium ſubtra-
hens, venit Antiochiam, ſupra omnes ſe-
cundis rebus uſus in exercitus ſui interitu.
36 Et qui receperat tributum Romanis per-
ſolvendum, ex captivitate eorum qui erant
Jeruſchalaimis, [l] confectum iri, renuntiavit
Jehudæos habere propugnatorem Deum,
atque hoc modo inviolatos a vulneribus eſ-
ſe Jehudæos, quia legibus ab eo mandatis
obſequantur.

i Græc. ter ſcelera-
tus.

k Græc. ſecundum
ipſum.

35 [illegible] hic uno re fel-
icior fuit aliis, quòd
incolumis toto exer-
citu profligato po-
tuerat effugere.

l Græc. [illegible]

Caput IX.

1 || Sub [1] tempus autem illud Antiochus ſe
ignominioſè e regionibus Perſicis re-
ceperat.
2 Nam ingreſſus urbem Perſepolim nomine
tentavit ſacrilegium committere, & civita-
tem obtinere; ideo irruentibus turbis ad
armorum ſubſidium in fugam verſi ſunt, un-
de evenit ut fugatus ab indigenis Antio-
chus [a] turpiter [illegible] gradum.
3 Cùm autem eſſet ad [3] Ecbatana, [b] perlatæ
ſunt ad eum res Nicanori Timotheoque
factæ.
4 Itaq; furore percitus arbitrabatur ſe etiam
eorum a quibus fugatus fuerat malum in Je-
hudæos retorſurum: ac propterea aurigam
juſſit indeſinenter pergentem profectionem
perficere; ut judicium e cœlo jam inſtabat
ipſi. ſic enim ſuperbè dicebat, cœmeterium
Jehudæorum efficiam Jeruſchalaima, cùm
illuc venero.
5 Omnipotens autem Dominus Deus Jiſraë-
lis incurabili, nec aſpectabili plaga percuſ-
ſit eum: cumque ſolummodo finiret ſermo-
nem illum, occupavit eum immedicabilis
viſcerum dolor, & acerba interaneorum
tormenta;
6 Omnino juſtè, qui permultis & inſolentes
calamitates aliorum viſcera tormentis affe-
cerat.
7 Hic verò nequaquam a jactantia deſine-
bat; ſed adhuc etiam implebatur ſuperbia,
ignem ſpirans animis contra Jehudæos, &
profectionem [c] accelerari jubens; ſed con-

|| 1. Macc. 6. 1.

1 Sub tempus] Cohæret hunc locum cum
eo qui habetur ſuprà
1. 13. & ſequentibus;
quia ex comparatio-
ne nemo non viſurus
eſt aut ſui oblitum
authorem eſſe, aut
certè [illegible]
aliquem rhapſodum
[illegible] caput & ſe-
cundi partem, maxi-
ma cum injuria in li-
brum iſtum intuliſ-
ſe.

a Græc, inhoneſtā
reverſionem faceret.

3 Ecbatana] vide
Tobiti. 3. 7.

b Græc, accide-
rant.

c Græc. [illegible]

tigit etiam, ut ipſe decideret de curru qui
agebatur impetu, decidenſque graviter
omnia corporis membra ex eo [illegible]-
tur.
8 Atque hic qui modò videbatur maris fluc-
tibus imperare, propter arrogantiam quæ ſu-
pra [d] humanum modum agebatur, & arbi-
tratus ſtatera ſe montes altiſſimos appenſu-
rum eſſe dum in terris eſſet, geſtatorio por-
tabatur, manifeſtam Dei potentiam in ſe
demonſtrans;
9 Adeò ut etiam de corpore illius impii e-
rumperent vermes vivi, & illius in doloribus
angoribuſque viventis carnes deciderent,
& ex odore ejus totus exercitus gravaretur
putorem ferre.
10 Ita hominem qui paulò antè videbatur
cœli aſtra contingere, nemo exportare po-
terat propter intolerabilem illam odoris
gravitatem.
11 Hic igitur cœpit vulneratus a multitudi-
ne ſuperbiæ deſinere, & divino flagello ve-
nire ad agnitionem ſui, [e] momentis ſingulis
graviùs affectus angoribus.
12 Cumque ne ſuum quidem odorem poſſet
perferre, hæc dixit: juſtum eſt Deo ſubjici,
neque qui mortalis eſt res Deo pares ſu-
perbè ſapere.
13 Et orabat ſceleſtus ille Dominum, qui jam
non erat ampliùs miſerturus ipſius, ſic di-
cens,
14 Se tum civitatem ſanctam (ad quam venire
feſtinabat ut æquaret ſolo & cœmeterium
efficeret) liberam deſignaturum;
15 Tum Jehudæos omnes (quos decreverat
ne ſepultura quidem dignari, ſed ejicere
devorandos avibus cum liberis parvulis) eos
æquales [f] Antiochenis effecturum;
16 Quòd autem priùs ſpoliaverat ſanctum
templum, elegantiſſimis donariis ornatu-
rum, & ſancta vaſa omnia quàmpluſima
aucta redditurum, & convenientes ad ſacri-
ficia ſumptus ex reditibus propriis ſuppedi-
taturum;
17 Præterea etiam ſe fore Jehudæum, & adi-
turum omnem locum habitabilem annun-
tiantem robur Dei.
18 Sed cùm nequaquam laborioſi dolores de-
ſinerent (nam ſupervenerat ei juſtum judi-
cium Dei) de rebus ſuis deſperans ſcripſit
ad Jehudæos ſequentes literas, habentes
formam deprecationis, [f] hoc modo:
19 Bonis Jehudæis [f] civibus ſalutem pluri-
mam & valetudinem ac proſperitatem rex
& dux Antiochus.
20 Si valetis cum liberis veſtris & res veſtræ
ſunt vobis ex ſententia, [g] in Deo cœli ſpem
habenti mihi honorem veſtrum & benevo-
lentiam pergratum fuerit recordari.
21 Rediens e regionibus Perſidis, & in diffi-
cilem infirmitatem incidens neceſſarium
duxi curare communem ſecuritatem om-
nium;
22 Non deſperans de me ipſo, ſed ſpem ma-
gnam habens fore ut infirmitatem hanc ef-
fugiam.
23 Conſiderans autem [h] patrem quoque me-
um, quibus temporibus in has ſuperiores
partes duxit exercitum, deſignaſſe eum qui
ſibi ſuccederet,

24 Illi

25 Deinde ſi quid præter opinionem eveniret, aut etiam aliquid grave pronuntiaretur, ſcirent regionis incolæ, cui rerum ſumma relicta eſſet, non turbarentur de eo:
26 Præterea cogitans adjacentes magnates, & vicinos regno tempora obſervare, & expectare quid eventurum ſit: deſignavimus filium Antiochum regem, quem ſæpius accurrens in has ſuperiores Satrapias, apud plurimos veſtrûm deponens commendabam, & ſcripſi ad eum quæ huic ſcripto ſubjecta ſunt.
26 Hortor igitur vos & peto, ut memores beneficiorum publicè privatimque obſervetis eamque benevolentiam quâ eſtis in me, ac filium.
27 Nam perſuaſus ſum ipſum æquè & humanè ſequentem propoſitum conſilium meum, vobis obſecundaturum.
28 Iſte igitur homicida & blaſphemus cùm res peſſimas perpeſſus eſſet, prout alios exceperat, peregrinus in montanis miſerrima morte vitam commutavit.
29 Exportavit verò corpus Philippus, qui fuerat cum ipſo educatus: qui etiam metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometorem in Ægyptum delatus eſt.

Caput X.

1 Macbæus autem & qui erant cum ipſo, Domino [a] duce & templum civitatemque receperunt.
2 Et aras quæ per forum ab alienigenis fuerant extructæ, etiamque delubra demoliti ſunt.
3 Repurgato templo alterum fecerunt altare, cumque [b] lapidibus attritis ignem ex eis accepiſſent, obtulerunt ſacrificium poſt tempus biennii, & ſuffitum, lucernaſque, & panem propoſitionum curaverunt.
4 Quibus factis rogaverunt Dominum procidentes [c] proni, ne ampliùs in ejuſmodi mala inciderent, ſed ſi quando etiam peccarent, ex æquitate ab ipſo erudirentur, ac non blaſphemis barbariſque gentibus traderentur.
5 Quo autem die templum ab alienigenis fuerat pollutum, evenit eo ipſo die purificationem fieri templi die vigeſimo quinto menſis Ciſlevi:
6 Quo cum lætitia agitaverunt diebus octo formam feſti tabernaculorum, recordantes ut paulo antè tempore per tabernaculorum feſtum in montibus & in ſpeluncis fuerant ferarum modo ſolitarii:
7 Quapropter thyrſos & ramos ſpecioſos, etiamque palmas habentes, hymnos efferebant ei qui proſperum ſucceſſum tribuerat ad purificandum locum ſuum:
8 Decreveruntque communi mandato & decreto in tota Jehudæorum gente, ut hi dies quotannis celebrarentur.
9 Ac finis quidem Antiochi, qui Epiphanes cognominabatur, ita ſe habuit.
10 Nunc verò etiam ſpſa quoque tempore Eupatoris Antiochi (qui filius erat illius impii) res declarabimus contrahentes ea mala quæ a bellis continua acciderant.
11 Hic enim ſuſcepto regno deſignavit, qui negotiis præeſſet Lyſiam quendam, & qui dux eſſet primarius Cœlo-Syriæ & Phœnicia.
12 Ptolemæus enim qui vocabatur [*] Macron, plurimi faciens ut erga Jehudæos jus conſervaret, propter injuriam quæ ipſis facta fuerat, res illorum conabatur cum pace tranſigere.
13 Unde apud Eupatorem ab amicis accuſatus, & frequenter proditor appellatus, eò quòd Cyprum fidei ſuæ commiſſam habens a Philometore reliquiſſet, & ad Antiochum Epiphanem receſſiſſet, neque nobilem poteſtatem iſtique adeò generosè adminiſtraviſſet hauſto veneno deceſſit de vita.
14 Gorgias verò dux illorum locorum factus, militem alebat exterum, & quotidie contra Jehudæos fovebat bellum.
15 Et huic conjuncti etiam Edomæi opportunas munitiones obtinentes exercebant Jehudæos, profugoſque Jeruſchalaimis excipientes, bellum fovere aggrediebantur.
16 Quamobrem ii qui Macbæo aderant, cum ſolennibus precibus poſtulaſſent a Deo ut ſibi adjutor eſſet, in Edomæorum munitiones fecerunt impetum.
17 In quas cùm fortiter incurriſſent, compotes locorum facti ſunt, & cùm omnes illi ſunt qui in muro pugnabant, cum occurrentes jugularunt, ſuſtuleruntque e medio non minus viginti millibus.
18 Cùm enim confugiſſent novem millia minimum, in duas turres potentes pervalde, quæ habebant omnia ad obſidionem ferendam neceſſaria:
19 Macbæus ipſe ad urgentia loca ſeorſim abiit, relictis Schimhhone, & [*] Joſepho, atque etiam Zaccæo, multiſque cum ipſo ad obſidionem illorum.
20 Qui autem Schimhhoni aderant, pecuniæ avidi, a quibuſdam qui erant in turribus pecunia corrupti ſunt; & ſeptuaginta drachmarum millibus acceptis, ſiverunt quoſdam diffluere.
21 Quod factum ut Macbæo renuntiatum eſt, congregavit ductores populi, & accuſavit quòd pecunia vendidiſſent fratres, cum hoſtes adverſus eos dimiſerant.
22 Itaque hos proditores [d] evictos interfecit, & repentè turres illas duas occupavit.
23 Armiſque quæ in manibus ipſius erant utens ad omnia proſperè, perdidit in duabus illis munitionibus [*] ampliùs viciès mille.
24 ‖ Timotheus autem, qui priùs fuerat a Jehudæis victus, congregatis exteris copiis quamplurimis, & equitibus non paucis ex Aſia collectis adveniebat, tanquam armis Jehudæam recepturus:
25 Qui verò Macbæo aderant cùm ipſe unà accederet ad ſupplicandum Deo,
26 Terra aſpergentes capita, & lumbos cilicis accingentes, procidenteſque in ſolum quod eſt e regione altaris, petiverunt ut propitius ipſis factus exerceret inimicitias contra inimicos ipſorum, & adverſantibus adverſaretur, ‖ prout declarat lex:
27 Deinde oratione perfuncti, aſſumptis armis proceſſerunt e civitate plurimùm, cumque ad hoſtes appropinquaſſent, [e] reſtiterunt.

12 *Macron*] diſtinctionis ergò, ne confunderetur cum filio Dorymenis, de quo 1. Mac. 3. 38. & alibi. Videtur autem hoc nomen Macron opprobrii causâ ab aulicis fuiſſe impoſitum, quaſi venditorē dicas, quod ſequens verſus innuit.

19 *Joſepho*] vide 1. Mac. 5. 2. & 5.

d Græc. *ſtilla*.

23 *Ampliùs*] repetitio eſt ejus quod dictū fuerat verſ. 17. ut intelligamus priore illo impetu occubuiſſe undecim millia, hoc autem poſteriore ea novem millia, quæ in turres confugerant, ſuprà 18.

‖ Supra 8.

‖ Levit. 26.

e Græc. in ſe ipſos ſteterunt.

28 Simulac autem diffuſus eſt ortus ſolis, utri-
que congreſſi ſunt, hi quidem ſponſorem
habentes proſperitatis ac victoriæ virtute
conjunctæ perfugium ſuum ad Dominum,
illi verò ex adverſo, ducem certaminum
conſtituentes animum.
29 Dum autem vehemens committebatur pu-
gna, apparuerunt adverſariis e cœlo inſidē-
tes equis frenatis auro, viri quinq; illuſtres,
& duces Jehudæorum duo.
30 Qui Machæum aſſumentes medium, &
protegentes omni armatura quæ ſuper ipſos
erat, integrum a vulneribus conſervabant:
in adverſarios verò tela fulguraque ejacu-
labantur. Quamobrem confuſi cæcitate
concidebantur, & pleni perturbatione.
31 Itaque jugulati ſunt vicies mille quingen-
ti *pedites*, & ſexcenti equites.
32 Ipſe verò Timotheus confugit Gazara, ut
appellatur, in munitum pervaldè præſidium:
ubi dux erat ᵃ Chæreas;
33 Machæi verò milites alacres præſidium il-
lud obſederunt dies viginti quatuor.
34 Sed cùm ii qui intus erant, confiſi muni-
tione loci pervaldè blaſphemarent, nefari-
oſque ſermones objicerent;
35 Illuceſcente die vigeſimo quinto, adole-
ſcentes eorum qui Machæo aderant, qui-
dam inflāmati animis propter blaſphemias,
accedentes murum, viriliter feroque animo
obvium quemque occiderunt.
36 Alii verò ſimiliter conſcendentes in ambi-
tu adverſus eos qui intus erant, incende-
runt turres, & pyris accenſis viros blaſphe-
mos illos cremaverunt.
37 Alii denique fregerunt portas, qui receptis
intrò reliquis ordinibus, occupaverunt ci-
vitatem, & Timotheum in quadam fovea ab-
ditum jugulaverunt, fratremque ejus Chæ-
ream, & Apollophanem.
38 Quæ cùm perfeciſſent, hymnis & celebra-
tionibus benedixerunt Domino, magnifica
beneficentia Iſraëlem proſequenti, & vi-
ctoriam danti ſibi.

32 *Chæream*] frater Timothei, ſupra verſ. 3.

Caput XI.

1 ᵃ Post ᵇ tempus autem pauciſſimum Ly-
ſias procurator regis & cognatus, præ-
fectuſque negotiis, valdè graviter fe-
rens ea quæ facta fuerant,
2 ‖ Congregatis quaſi octoginta millibus & e-
quitatu univerſo, adventabat contra Jehu-
dæos, ſtatuens ſe cùm civitatem effecturum
ᵇ Græcorum habitaculum,
3 Tum etiam templum ad quæſtum pecuniæ
accommodaturum, quemadmodum cætera
delubra gentium, & venale quotannis red-
diturum ſacerdotium ſummum:
4 Minimè ad hæc conſyderans potentiam
Dei, ſed mente captus propter myriadas
peditum, & millia equitum atque elephan-
tes octoginta.
5 Cumque Jehudæam ingreſſus acceſſiſſet
prope Beth-tzuram, quæ munito agro ſita
erat diſtans quaſi ſtadiis quinque Jeruſcha-
laimis, affligebat eam:
6 Sed ubi Machæi comites perceperunt illum
obſidere munitiones ſuas, ejulatibus & la-
chrymis ſupplicaverunt ipſi ac turbæ Domi-
num, ut ᶜ bonum angelum mitteret ad ſalu-
tem *praeſtandam* Iſraëli.
7 Ipſe autem Machæus primus aſſumptis ar-
mis hortatus eſt alios, ut periculum ſecum
perferentes, fratribus ſuis ſuccurrerent:
8 Quamobrem etiam alacriter ſimul fecerunt
impetum. Cùm autem ibidem eſſent ad Je-
ruſchalaima, apparuit antecedens ipſos e-
ques veſte alba, armaturam auream com-
movens:
9 Et ſimul omnes benedixerunt Deo miſeri-
cordi, animiſque confirmati ſunt, adeò ut
non ſolum homines, ſed beſtias etiam feroci-
ſſimas muroſque ferreos parati ᶜ impetere.
10 Proceſſerunt ᵈ ordinibus ſuis adjutorem
habentes e cœlo, miſerente ipſorum domi-
no.
11 Ita leonum more irruentes in hoſtes, pro-
ſtraverant illorum undecim millia, & mille
ſexcentos equites:
12 Omnes verò coëgerunt fugere, quorum
plurimi vulnerati conſervati ſunt ᶠ nudi: ipſe
verò Lyſias turpiter fugiens ſervatus eſt:
13 Et prout non erat demens, reputans ſecum
damnum quod acceperat, & cogitans invi-
ctos eſſe filios Hebræos quibus omnipotens
Deus auxilietur,
14 Mittens perſuaſit ſe conſentire in omnes
conditiones juſtas; & quia etiam ipſius erat ut
perſuaderet regi, ſe coacturum ut ipſis ami-
cus eſſet.
15 Annuit itaq; Machæus omnia ad quæ Ly-
ſias hortabatur, utilitatis curam habēs: nam
quæcunq; Machæus tradidit Lyſiæ de ſcri-
pto pro Jehudæis, ea conceſſit rex.
16 Fuerunt enim ſcriptæ Jehudæis literæ a
Lyſia quidem ᵉ hoc modo: Lyſias populo
Jehudæorum ſalutem.
17 Jochanan & Abſchalom miſſi a vobis cùm
tradidiſſent ſubſcriptum reſponſum, roga-
verunt pro rebus quæ ſignificantur illo.
18 Quæcunq; igitur oportuit ad regem per-
ferri, declaravi; quæ verò fieri poſſe conti-
git, ille conceſſit.
19 Si igitur ſervaveritis illam in negotiis hæc
benevolentiam, etiam in reliquum tem-
pus conabor in cauſa eſſe ut bonis afficia-
mini.
20 De rebus autem ᶠ ſingularibus præcepi &
illis & legatis meis, ut colloquantur vobiſ-
cum.
21 Valete. Anno centeſimo quadrageſimo
octavo, die ᵍ Jovis Corinthii viceſimo quar-
to.
22 Regis verò literæ ſic habebant. Rex An-
tiochus Lyſiæ fratri ſalutem.
23 Poſtquam pater noſter ad Deos migravit,
volentes incolas regni noſtri turbis vacuos
ſ incumbere in rerum ſuarum procuratio-
nem:
24 Quandoquidem audimus Jehudæos, qui
non acquieverunt mutationi quam fecerat
pater ad *ritus* Græcos, ſed ſuam ipſorum in-
ſtitutionem malunt, poſtulare ut concedan-
tur ſibi ſui ritus legitimi:
25 Volentes igitur illam quoq; gentem ʰ va-
care turba, judicavimus & templum ipſis
reſtituendum, & adminiſtrationem ſeli-
quendam ſecundum mores qui fuerunt ma-
jorum ipſorum tempore.

ᵃ *Poſt tempus*] Quā multum narratio hujus capitis diſtet ab authore prioris Machabæorum, & a Joſepho quoque, res ipſa loquitur. Quamobrem de hac narratione, quēadmodum etiam de aliis, judicium faciman.
ᵃ Græc. poſt pauxillum omnino tempus.
‖ 1. Mac. 4. 28.
ᵇ Græc. Græcis.
ᶜ *Bonum*] hoc vidē poſſumus interpretari: ſed authorē puto ad Pythagoricā doctrinam reſpexiſſe, de bonis & malis angelis ſingulos proſequentibus: quam doctrinam Jehudæi jam olim acceperūt. Atque hoc pacto videtur author ſuo more, hoc genus orationis per ſpiritum Dei fuiſſe factum, ut qui

26 Itaque benefeceris ſi mittens ad eos dextras dederis, ut noſtrum conſilium cognoſcentes & bono animo ſint, & ſtrenuè verſentur in rerum ſuarum occupatione.
27 Ad gentem verò, Regis literæ erant hujuſmodi: Rex Antiochus ſenatui Jehudæorum, Jehudæiſque aliis ſalutem.
28 Si valetis, erit prout volumus; nos quoque valemus ipſi.
29 Manifeſtū fecit nobis Menelaus vos velle deſcendere, & rebus propriis incumbere.
30 Iis ergo qui deſcendunt ad vos uſque ad tricesimum menſis Xanthici, dextra erit cum fide cum ſecuritate:
31 Ut Jehudæi utantur ſuis ipſorum [k] cibis & legibus, quemadmodum etiam priùs; & nemo ipſorum ullo pacto afficiatur moleſtia rerum errore commiſſarum nomine.
32 Miſi autem [l] Menelaum quoque, ut conſoletur vos.
33 Valete. Anno centeſimo quadrageſimo octavo, decimo quinto Xanthici.
34 Miſerunt quoque Romani ad eos literas ita habentes: Quintus Memmius, Titus Manlius legati Romanorum, populo Jehudæorum ſalutem.
35 Quibus in rebus Lyſias cognatus regis conceſſit vobis, nos etiam comprobamus.
36 Quæ autem judicavit ad regem referenda eſſe, mittite confeſtim aliquē qui de iis proſpiciat, ut exponamus quemadmodum conveniet vobis: nos enim proveh imur Antiochiam.
37 Ideoque feſtinate & mittite aliquos, ut nos etiam cognoſcamus qua ſitis ſententia.
38 Valete. Anno centeſimo quadrageſimo octavo, die Xanthici decimo quinto.

Caput XII.

1 Factis autem his conventionibus, Lyſias quidem ad regem abiit; Jehudæi verò in agricultura verſati ſunt:
2 Sed ex ducibus qui in locis illis erant, Timotheus & Apollonius Gennæi filius, itemque Hieronymus, & Demophoon, ac præterea Nicanor præfectus Cypri non ſinebant eos conſiſtere, & negotia quietè conjunctè agere.
3 Joppenſes quoque hoc tam impium facinus conſummaverunt, quòd hortati Jehudæos qui ſecum habitabant ut cum uxoribus liberiſque in ſcaphas a ſe comparatas conſcenderent, quaſi nulla adfuiſſet contra eos inimicorum diritas:
4 Cùm illi ex communi civitatis decreto accepiſſent legem, ut pacem colere volentes & nullam habentes ſuſpicionem; ſubmerſerunt eos ſcaphis in altum provectos, qui ducentis non erant pauciores.
5 Itaque cùm accepiſſet Jehuda factam in gentiles ſuos crudelitatem, denuntiavit iis viris qui erant ſecum,
6 Et invocato juſto judice Deo advenient contra homicidas fratrum, & portum incendit noctu, & ſcaphas concremavit, & confodit eos qui illuc confugerant:
7 Cumque locus circumcluſus eſſet, receſſit ut veniens denuò, & univerſam Joppenſium rempublicam eradicaturus.
8 Accipiens quoque Jamnienſes etiam velle [a] idem perficere in Jehudæos inquilinos,
9 Invadens Jamnienſes noctu ſuccendit portum cum claſſe, adeò ut ſplendores flammæ apparerent Jeruſchalaima uſque, cùm diſtent ſtadiis ducentis quadraginta.
10 Atque inde provecti novem ſtadia, cùm inſtruerent profectionem contra Timotheum, irruerunt Arabes in eum non pauciores quinquies mille peditibus, & quingentis equitibus.
11 Ubi commiſſa valida pugna, & militibus Jehudæ propter auxilium Dei proſperantibus, ſuperati Arabes Nomades poſtulaverunt Jehudam ſibi dexteram dare, promittentes ſe & daturos pecora; & reliquis in rebus fore ipſis adjumento.
12 Jehuda verò arbitratus eos reverà multis in rebus futuros utiles, conceſſit pacem fieri cum illis; qui acceptis dexteris in tentoria ſua diſceſſerunt.
13 Aggreſſus quoque eſt civitatem quandam ponte munitam, & muris circumſeptam, & promiſcuis gentibus habitatam, cui nomen erat [b] Caſpin:
14 Sed cùm ii qui intus erant confidentes murorum munitione, & cibariorum apparatu, remiſſiùs agerent, milites Jehudæ petentes conviciis, prætereaque blaſphemantes & dicentes quæ nefas erat proloqui;
15 Milites Jehudæ poſtquam invocaſſent magnum mundi principem, qui ſine arietibus & machinis organicis præcipitaverat muros Jerichuntis temporibus Jehoſchuhæ, irruerant ferociter in murum;
16 Et occupata civitate per voluntatem Dei, cædes quæ dici non poſſent perfecerunt, adeò ut adjacens [c] lacus, qui in latitudinem capiebat duo ſtadia, perfuſus ſanguine plenus videretur.
17 Inde verò profecti ſtadia ſeptingenta quinquaginta, pervenerunt in [d] Characem ad eos qui [e] Tobiani Jehudæi dicebantur.
18 Ac Timotheum quidem in locis illis non comprehenderunt, qui tùm re infecta ab iis locis diſceſſerat; ſed præſidium in quodam loco, ac valde firmum reliquerat.
19 Doſitheus autem & Soſipater ex ducibus qui Macbæo aderant, progreſſi perdiderunt eos qui a Timotheo in illa munitione relicti fuerant, plures decem mille viris.
20 Macbæus verò diſpoſito per cohortes exercitu præfecit eos cohortibus, & in Timotheum irruit habentem ſecum centum viginti millia peditum, & bis mille quingentos equites.
21 Sed cognoſcens adventum Jehudæ Timotheus antè dimiſerat uxores liberoſque & apparatum reliquum in locum qui dicebatur

a Græcè [illegible].

13 *Caſpin*] hæc illa videtur eſſe, quæ apud filios Hhamanis fuiſſe dicitur, 1. Mac. 5.4 & ſeq. Nam cætera quæ hoc capite narrantur ad illam hiſtoriam pertinent; ſed ita ut narratione illa hanc ferè totam labefactari oporteat: tam malè huic cum illo, cum Joſepho, & cum hiſtoricis aliis convenit.

16 *Lacus*] qui ex variis fontibus eodem loco ſalientibus conficitur: unde etiam puteſ illic eam Hhaſa iis appellantur Deu. 10. 6.

17 *Characem*] oppidum Arabiæ Petrææ, quod Ptolemæus Characmobā vocat, mea ſententia, pro Charace Tobiana, prout hoc loco appellatur.

Tobiani] vide 1. Mac. 5. 13. Hi autem Jehudæi propter hiſtoriam dicebantur, quæ eſt Judicum 11.

21 *Carnion*] Integrum Karnajima ex 1. Mac. 5. 26. & 43. 44. Sed hic tam benè locorū expoſuit nomina, quàm veritatē rerum.
b Græc. *ſtillo ſuper eo.*

c Græc. *faciens perſecutionem contentiùs.*

24 *Quorum*] id eſt, qui omnes, niſi vitæ ſuæ conſulatur, perituri ſint nece miſerrima.

26 *Atergation*] nomen eſt fani, in quod Karnajimorum habitatores confugerunt, ut narratur 1. Mac. 5. 43. Dicitur autem Atergation à portentoſa Dea, ut Plinius loquitur, quæ profanis ſcriptoribus dicitur Atergatis, ſive Derceto, corrupta voce pro Adarceto, ſive Darceto ſermone Syro: quam [illegible] ita colebant ut Latini Opem ſive Tellurem Deam, quæ calcatur hominibus pedibuſque: unde Syriaca appellatio.
27 *Hhephron*] vide 1. Mac. 5. 46.
d Græc. *cum potentia.*

31 *Septimanarum*] id eſt, pentecoſte, ut exponitur ſequente verſu. Vide Deut. 16. [illegible]

35 *Mareſcham*] de qua 1. Chron. 2. 42. & 2. Chron. 11. 8. & 14. 9.
36 *Eſdrin*] id eſt, Schabbarajima, ſed hîc corrupta eſt appellatio. vide 1. Mac. 5. 46.

eſſent Carnion: erat enim locus difficilis obſeſſu & aditu propter locorum omnium anguſtiam.
22 Cumque apparuiſſet cohors Jehudæ prima, invadente hoſtes metu, & timore ex apparitione ejus qui omnia inſpicit [b] pervadente eos, in fugam eruperunt, alii delati aliò; adeò ut ſæpe læderentur a ſuis, & gladiorum mucronibus configerentur.
23 Itaque [c] perſecutioni inſtans maxima contentione Jehuda, confodienſque miſeros perdidit ad triginta virorum millia:
24 Et ipſe Timotheus in Doſitheum Soſipatrumque incidens, poſtulavit cum multis veteratoriis artibus, ut ſe vivum dimitterent, eò quòd multorum & parentes, & fratres haberet, [a] quorum alioqui futurum eſſet ut nulla ratio haberetur:
25 Cumque fidem dediſſet ille multis ſe eos illæſos reſtituturum, dimiſerunt eum propter ſalutem ſuorum fratrum.
26 Progreſſus verò Jehuda contra Carnion, & [a] Atergation, jugulavit hominum viginti quinque millia.
27 Poſt quorum fugam perditionemque caſtra etiam fecit contra [a] Hhephron civitatem munitam, in qua omnium nationū turbæ habitabant, & adoleſcentes robuſti ad muros conſtituti robuſtè propugnabant; ubi denique machinarum telorumque multi apparatus erant.
28 Sed invocato principe qui [d] potenter conterit vires hoſtium, civitatem occupantes ſub jugum miſerunt eam, proſtraveruntque eorum qui intus erant viginti quinque millia.
29 Poſtea moventes inde irruerunt contra Scythopolim, diſtantem Jeruſchalaimis ſtadiis ſexcentis:
30 Sed cum Jehudæi qui conſiſtebant illic de iis teſtarentur qua benevolentia Scythopolitæ in eos uſi eſſent, & quàm benigna converſatione adverſis temporibus,
31 Gratias agentes eis hortati ſunt, ut in reliquum tempus erga gentem benigni eſſent; veneruntque Jeruſchalaima, cùm jam propinquum eſſet feſtus [a] ſeptimanarum dies,
32 Poſt pentecoſtem verò, quemadmodum appellatur, impetum fecerunt in Gorgiam, ducem Edomææ:
33 Proceſſeruntque cum peditum ter mille & quadringentorum equitum comitatu.
34 Cùm autem in illum pugnarent, evenit ut pauci ex Jehudæis ceciderint.
35 Doſitheus verò quidam eques ex turma Bacenoris, vir potens, cùm teneret Gorgiam & captum chlamyde fortiter eum abduceret, volens execrabilem illum vivum comprehendere, delatus in eum quidam Thrax eques humerum amputavit ei; ſic Gorgias effugit [a] Mareſcham,
36 Ut autem ii qui obſidebant [a] Eſdrin ampliùs pugnantes fatigabantur, invocans Jehuda Dominum, ut appareret adjutor & dux anteceſſor belli,
37 Principium ſermone patrio clamorem hymnis conjunctum, aggreſſus eſt ex improviſo milites Gorgiæ, eoſque in fugam vertit.
38 Tum Jehuda recipiens exercitum venit in civitatem Hhadullamum, ubi ſuperveniente die ſeptimo quum more purificati ſabbathum tranſegerunt.
39 Poſtridie verò venerunt milites Jehudæ ſecundum tempus illud [a] quo miniſterium hoc fiebat, ut corpora eorum qui antè occubuerant efferrent, & cum cognatis in patriis ſepulchris reponerent.
40 Invenerunt autem ſub tunicis cujuſque eorum qui erant mortui res ſacratas idolis Jamnienſibus, [a] a quibus lex Jehudæos avertera; adeò ut omnibus fieret manifeſtū, illos propter hanc cauſam cecidiſſe.
41 Omnes itaque benedicentes operibus Domini juſti judicis, qui res occultas manifeſtas facit,
42 Ad ſupplicationem converſi ſunt, oraveruntque ut commiſſum iſtud peccatum perfectè [a] deleretur: & generoſus Jehuda hortatus eſt multitudinem, ut conſervarent ſeipſos integros a peccatis, cùm ſe ante oculos ſuos viderint ea quæ facta ſunt propter iſtorum peccatum qui ceciderant.
43 Deinde cùm ex capitatione confeciſſet ad drachmas bis mille argenti, miſit Jeruſchalaima, ut offerretur ſacrificium pro peccato; [a] valde bene & honeſtè faciens quod de reſurrectione cogitaret:
44 (Nam ſi eorum qui antè ceciderant, reſurrectionem non expectaviſſet, ſuperfluum & delirum fuiſſet orare pro mortuis).
45 Deinde quòd proſpexit iis qui piè occumbunt optimam repoſitam eſſe gratiam.
46 Sancta & pia cogitatio, ex qua pro mortuis expiationem fecit, ut a peccato ſoluti eſſent.

Caput XIII.

1 ANNO autem centeſimo quadrageſimo nono [a] perlatum eſt ad Jehudam, Antiochum Eupatorem cum copiis contra Jehudæam adventare,
2 Et cum eo Lyſiam procuratorem, & unumquemque præfectum negotiis habentem, copias [a] Græcas peditū centies decies mille, & equites quinquies mille trecentos, elephanteſque viginti duos, & falcatos currus trecentos.
3 Quibus ſe immiſcuerat etiam [a] Menelaus hortatus [a] cum ludibrio multo Antiochum, non de patriæ ſalute cogitans; ſed ut in principatu conſtitueretur.
4 Verùm Rex regum Antiochi animum adverſus iſtum ſceleratum excitavit; & cùm oſtendiſſet Lyſias hunc cauſam eſſe malorum omnium, mandavit (ut moris eſt) *ſatellitibus*, ut abducentes eum [a] Beream in eodem loco perderent.
5 Eſt autem in eo loco turris cubitos quinquaginta alta plena cinere, quæ inſtrumentum habebat verſatile undequaque præceps in cinerem:

41 ſive editâ, ſive in terram depreſſâ; [illegible] explicat.

6 Illi reum iſtum ſacrilegii, & qui etiam aliis
quibuſdam malis perpetrandis excelluerat,
omnes in exitium impulerunt.
7 Hac nece contigit iniquum iſtum mori Me-
nelaum, ac ne terram quidem obtinere:
8 Omnino juſtè; nam quandoquidem con-
ſummaverat multa peccata circum altare,
cujus ignis & cinis erat caſtus, in cinere
mortem reportavit.
9 Rex cæterum cogitationibus efferatus ve-
niebat, deſignaturus contra Jehudæos res
peſſimas, quæ unquam fuiſſent factæ patris
ſui tempore.
10 Sed cùm Jehuda percepiſſet iſta, denun-
tiavit multitudini, ut dies noctesq; invocaret
Dominum, ſi quando aliàs, nunc etiam ſuc-
curreret iis, qui propè erant ut lege, & pa-
tria, & templo ſancto privarentur;
11 Et populū qui jam pauliſper reſpiraverat,
non ſineret infamibus gentibus ſubjici.
12 Cùm itaque omnes ſimul idem facerent, &
orarent miſericordem Dominum cum fletu
ac jejuniis tres dies indeſinenter proſtrati,
hortatus eos Jehuda juſſit venire *adeſſe*:
13 Et ᵇſeorſim cum ſenioribus exiſtens con-
ſilium iniit, ut antequam invaderet exerci-
tus regis Jehudæam, compoteſque fierent
civitatis, ipſi procedentes, de ſumma rerum
ope Domini decernerent *prælio*.
14 Ita procuratione tradita creatori mundi,
hortatus eſt qui ſecum erant ut generoſè ad
mortem uſque contenderent pro legibus
templi, civitatis, patriæ, & reipublicæ, &
circum Moddinas caſtra fecit.
15 Deinde data ſuis teſſera, DEI VICTO-
RIAE, cum juvenibus optimis delectis inva-
dens noctu caſtra ad aulam regiam, ſuſtulit
quaſi bis mille viros; & elephantum qui pri-
mas tenebat, cum multitudine impoſitam
ipſi domum habitante, ᶜadjecit illis.
16 Denique poſtquam metu & perturbatione
implevisſent caſtra proſperè diſceſſerunt.
17 Hoc autem factum fuerat cùm jam dies il-
luceſceret, propter protectionem Domini,
quæ supernè defendebat ipſum.
18 Rex autem ut percepit guſtum Jehudæorū
audaciæ, loca tentavit artibus.
19 ᵈCumque ad Beth-tzuram munitum Jehu-
dæorum præſidium accederet, in fugam ver-
tebatur, offendebat, minuebatur:
20 Jehuda verò ad eos qui intus erant, mit-
tebat res neceſſarias.
21 Quarum rerum arcana hoſtibus renuntia-
vit Rhodocus e Jehudæorum exercitu; ſed
quæſtione habita prehenſus atque conclu-
ſus eſt.
22 Tum rex ſecundò cum Bethzuranis ſer-
monem habuit, dexteram dedit, accepit,
abiit; congreſſus eſt cum Jehudæ copiis, in-
ferior fuit.
23 Ut autem accepit deſciviſſe Philippum,
qui relictus fuerat Antiochiæ gerendis ne-
gotiis, confuſus eſt, Jehudæoſque hortatus
ſubmiſit ſe ipſum, & juravit in omnes juſtas
leges: reconciliatuſque ſacrificium obtulit,
templum honoravit, & locum ᵉhumaniter
coluit.
24 Machabæum etiam amplexatus reliquit du-
cem a Ptolemaide uſque ad Gerrenos ᶠma-
ximum.
25 Inde veniente illo Ptolemaida, cùm gra-
viter ferrent Ptolemenſes conventiones il-
las (nam indignabantur eò quòd voluiſſent
Jehudæi conditiones irritas facere)
26 Venit in tribunal Lyſias, defendit rem
commodè, perſuaſit, ſedavit, & effecit be-
nevolos, deinde jungens Antiochiam re-
verſus eſt: ita ſucceſſit profectio & reverſio
regis.

CAPUT XIIII.

1 POST tempus autem triennii, perlatum
eſt ad Jehudam Demetrium Seleuci
filium per tripolitanum portum navi-
gio adveniſſe cum multitudine valida &
claſſe:
2 Et occupaſſe regionem, poſtquam Antio-
chum & procuratorem ejus Lyſiam ſuſtuliſ-
ſet.
3 Alcimus autem quidam (qui antè fuerat ſa-
cerdos ſummus, ſed voluntariè inquinatus
ᵃconfuſionis temporibus) cùm reputaret
nulla ratione ſibi ſalutem eſſe, neque am-
pliùs acceſſum ad ſanctum altare,
4 Venit ad regem Demetrium anno centeſi-
mo quinquageſimo primo, afferens ei coro-
nam auream, & palmam, ac prætereà ramos,
qui templi eſſe putabantur; & ᶜquietè ſe
continuit die illo.
5 Sed cùm tempus ſumpſiſſet ᵇ dementiæ ſuæ
commodum, arceſſitus in concilium a De-
metrio, & interrogatus, quo inſtituto con-
ſilioque Jehudæi conſtitiſſent, reſpondit ad
hæc:
6 Qui ex Jehudæis dicuntur ᵈAſchidæi, quo-
rum dux eſt Jehuda Machabæus, bella & ſedi-
tiones fovent, non ſinentes ut regnum bo-
nam conſtitutionem aſſequatur.
7 Quamobrem ego majorum gloria ſpolia-
tus, nempe ſacerdotio ſummo, huc nunc ad-
veni;
8 Primùm quidem de rebus ad regem perti-
nentibus ᶜ optimè cogitans: deinde verò e-
tiam propriis civibus dans operam. Etenim
iſtorum quos modò dixi pravitate rationem
averſante, univerſum genus noſtrum non
mediocres calamitates accipit.
9 Cùm autem tu, ô rex, ſingula iſta cognove-
ris; & regioni & obſeſſo generi noſtro pro-
ſpice pro ea ᵈ comi humanitate quam om-
nibus exhibes.
10 Tantiſper enim dum Jehuda supereſt, fie-
ri non poteſt ut pacem negotia hæc conſe-
quantur.
11 Atque hæc poſtquam ab illo dicta ſunt,
confeſtim amici reliqui in res ᵉ Jehudæ in-
fenſiſſimi, Demetrium ampliùs accende-
runt:
12 Qui ſtatim accerſens Nicanorem, qui ma-
giſter elephantorum erat, & ducem Jehu-
dææ deſignans eum, miſit;
13 Datis literis ut & Jehudam tolleret, & co-
mites ejus diſpergeret, & Alcimum ſacer-
docem ſummum templi maximi conſtitue-
ret.
14 ᶠGentes verò quæ ex Jehudæa fugerant
Jehudam, miſcebant ſe gregatim Nicanori,
miſerias & caſus Jehudæorum putantes fo-
re ᶠſibi ipſis feliciſſimos.

e Græc. ducatum.
25 Eò quòd voluiſſent [illegible]] paralepſis eſt in his verbis, q. d. eò quòd cùm Jehudæi tanta rebellione ſe geſſiſſent in regem, rex tamen ipſorum conditionibus [illegible] paci: quod & rege indignum, & ſibi incommodum eſſe cogitabant.
1 1. Mac. 7.
a Græc. commiſtionis.
4 Quietè ſe continuit] id eſt, nihil primo congreſſu in gentem ſuam protulit.
b Græc. propriæ dementiæ cooperam.
6 Aſchidæi] vide 1. Mac. 2. 42.
c Græc. germanè.
d Græc. benevolè [illegible].
e Græc. dirè habentes contra Jehudam.
14 Gentes] de quibus 1. Mac. 2. 44.
f Græc. propriam felicitatem.

15 Sed, cùm audiviſſent Jehudæi Nicanoris
adventum & acceſſionem gentium, con-
ſperſi terra ſupplicaverunt ei qui in æter-
num conſtituit populum ſuum, & ſemper
cum illuſtri apparitione defendit partem
ſuam.
16 f Poſtea præcipiente duce, ſtatim movens
inde *exercitum*, cum illis ad vicum Deſſau mi-
ſcuit *pugnam*.
17 Schimhhon verò Jehudæ frater cum Ni-
canore quidem congreſſus eſt, ſed de re-
pentina adverſariorum diſparitione brevi
tempore facta fuit f conſternatus.
18 Veruntamen audiens Nicanor ſtrenuita-
tem qua erat Jehuda, & felicitatem in cer-
taminibus *ſuſceptis* pro patria metuebat g ar-
mis experiri:
19 Quamobrem miſit Poſidonium & Theo-
dotum Matthiamque, qui darent h fidem at-
que acciperent.
20 Quibus de rebus cùm plurima fuiſſet deli-
beratio, & cum turbis dux communicaviſ-
ſet, vita concorde ſententia annuerunt con-
ventionibus.
21 Et præſtituto die quo privatim i unà ven-
turi eſſent, advenienti utrique ſellæ poſitæ
ſunt:
22 (Diſpoſuerat autem Jehuda armatos *homi-*
nes paratos opportunis locis, ne fortè ab ho-
ſtibus repentè maleficium exiſteret) & con-
venientem habuerunt ſermonum inter ſe
communicationem.
23 Tum moratus Nicanor Jeruſchalaimis ni-
hil fecit abſurdi, dimiſſis turbis gregariis
quas antè coëgerat:
24 Sed Jehudam ſemper ferebat k oculis, adeò
ex animo in virum hunc l propendebat:
25 Eoque hortante ut ducta uxore liberos gi-
gneret, duxit quiete uſus, & communem vi-
tam inſtituit.
26 Alcimus autem ut vidit unius in alterum
benevolentiam & conventiones factas, ſum-
ptis *comitibus* venit ad Demetrium, & di-
xit Nicanorem res alienas a negotiis *regis*
cogitare: nam (inquit) inſidiatorem re-
gni ipſius Jehudam ſucceſſorem deſigna-
vit.
27 Itaque rex furore abreptus, & ſcelera-
tiſſimi iſtius calumniis inflammatus, ſcri-
pſit Nicanori, cùm ſe dicens de conven-
tionibus graviter ferre, tum jubens ut ci-
tò Macbæum vinctum mitteret Antio-
chiam.
28 Quæ cùm ad Nicanorem m perlata eſſent,
confuſus erat, & iniquè ferebat, quòd res
compoſitas irritas facturus eſſet, maximè
cùm nullam vir ille feciſſet injuriam.
29 Sed quandoquidem non erat unde reſiſte-
ret regi, opportunum tempus obſervabat, ut
ſtratagemate illud perficeret.
30 Macbæus verò cognoſcens Nicanorem
auſteriùs ſemper agere erga ſe, & ſolitam
converſationem agreſtiorem exhibere, co-
gitavit auſteritatem iſtam ex optimo *ani-*
mo minimè proficiſci; & coacervatis non
paucis ſuorum comitum ſe a Nicanore oc-
cultavit.
31 Alter autem agnoſcens ſe generosè a viro
ſtratagemate deluſum eſſe, adveniens ad
maximum & ſanctum templum, cùm ſacer-
dotes convenientia offerrent ſacrificia, vi-
rum imperavit tradi:
32 Illis autem dicentibus cum juramento ſe
neſcire ubi locorum is ſit qui quæritur, pro-
tendens dextram in templum, juravit iſta:
33 Niſi vinctum mihi tradatis Jehudam, iſtud
Dei fanum complanabo, & altare ſuffodiam
& templum hic illuſtre f Libero patri inſti-
tuam:
34 Atque his dictis abiit; ſacerdotes verò
manus in cœlum protendentes eum invo-
cabant qui ſemper fuit propugnator gentis
noſtræ, dicentes iſta:
35 Tu Domine univerſitatis, nullius rei indi-
gens, voluiſti templum habitationis tuæ a-
apud nos fieri:
36 Nunc ergo, ô ſancte omnis ſanctificationis
Domine, conſerva impollutam in ſecula
hanc domum, quæ nuper purificata eſt.
37 f Rezaja autem quidam e ſenioribus qui
erant Jeruſchalaimis, vir amans civitatis, &
perbene audiens, adeoque propter bene-
volentiam Jehudæorum pater appellatus,
ad Nicanorem delatus eſt.
38 Hic enim antegreſſis temporibus judicium
continentiæ in Jehudaiſmo reportaverat &
corpus animumque pro Jehudaiſmo cum
omni conſtantia expoſuerat.
39 Volens itaque Nicanor diritatem n qua in
Jehudæos vehebatur manifeſtò teſtatam
facere, milites ampliùs quingentos miſit
qui eum comprehenderent:
40 Putabat enim comprehenſo illo, ſe Jehu-
dæis cladem effecturum.
41 Cùm autem f turbæ occupaturæ turrim ve-
ſtibuli januam pulſarent vi, & ignem afferri
juberent, januaſque incendi; denique cùm
jam penè comprehenſus eſſet, ſibi ipſi ſub-
jecit gladium.
42 Generosè mori exoptans potiùs, quàm
ſceleratis iſtis ſubjici, & indignas generoſa
conditione ſua contumelias perpeti.
43 Sed cùm plagam non intuliſſet ictu certo,
propter contentionis feſtinationem; turbæ
autem illæ intra januas irrumperent; incur-
rens in murum generosè, ſe ipſum dedit
præcipitem in turbas illas viriliter:
44 Quæ cùm citò retuliſſent gradum, effecto
ſpatio proceſſit in medium incumbens ven-
tri;
45 Et cùm adhuc ſpiraret o animoque inflam-
matus eſſet, ſurgens (quamvis ferretur ſali-
entium more ſanguis, & gravia eſſent vul-
nera) curſu pervaſit turbas,
46 Et ſuper quandam petram præruptam cō-
ſiſtens, planè jam exanguis effectus, protu-
lit inteſtina, & capiens ambabus manibus,
conjecit in turbas; tandemque invocans
eum qui vitæ & ſpiritus dominium obtinet,
ut ea ſibi iterum redderet, hoc pacto migra-
vit *e vita*.

Caput. XV.

1 Nicanor autem ut percepit Jehu-
dam eſſe in partibus Schomronis, cō-
ſilium iniit, ut die quietis cum omni
cautione eos invaderet.
2 Cumque Jehudæi qui f ex neceſſitate eum
proſequebantur, dicerent nequaquam ita
f horridè

16 *Poſtea*] hæc & ſequentia ferè omnia (ut in præcedens caput obſervavimus) aut 1. Mac. & Joſephi authoritatem convellunt, aut illorum contrà authoritate (quod mihi certo videtur certius) convelluntur.

17 *Conſternatus*] neſciens videlicet quo ſpectaret tam ſubita diſceſſio, aut quid portenderet.

g Græc. *judicium per ſanguines facere*.

h Græc. *dextras*, ſcilicet.

i Græc. *in idem*.

k Græc. habebat in facie.

l Græc. *inclinabat*.

m Græc. *ærumnoſè* (?)

horridè & barbarè perdas illos; ſed glori-
am tribue diei illi, qui olim [a] ſanctè ab eo
fuit honoratus qui intuetur omnia:
3 Interrogavit ille ſceleratiſſimus, an eſſet in
cœlo princeps, qui præcepiſſet diem ſabba-
thi celebrari.
4 Quibus reſpondentibus, Dominum viven-
tem eum principem in cœlo eſſe qui juſſerit
diem ſeptimum obſervari;
5 Ego verò, inquit, [c] alter ſum princeps in
terra, qui præcipio capi arma & regis ne-
gotia confici: veruntamen non obtinuit ut
miſerum conſilium ſuum perficeret.
6 Ac Nicanor quidem iſte cum omni jactati-
one cervices efferens, decreverat commu-
ne tropæum de caſtris Jehudæ ſtatuere:
7 Macbæus verò indeſinenter confidebat
cum omni expectatione, ſe defenſionem
conſecuturum a Domino:
8 Itaque hortabatur ſuos ne formidarent ad-
ventum gentium; ſed habentes in mente
ea auxilia quæ antè fuerant ipſis e cœlo fa-
cta, nunc etiam expectarent victoriam ſibi
ab omnipotente affuturam:
9 Et conſolabatur eos ex lege & prophe-
tis; & præterea revocans in memoriam ip-
ſis etiam certamina quæ perfecerant, ala-
criores eos efficiebat animoſque eorum ex-
citabat.
10 Atque hic denuntians iſta ſimul oſtende-
bat irrita facta a gentibus fœdera, juramen-
torumque tranſgreſſionem:
11 Denique eorum quemque non tam clype-
orum lancearumque munitione armabat,
quam adhortatione ſermonibus optimis; ad
quos adjiciens ſomnium fide dignum om-
nes affecit lætitia ſummopere.
12 Fuit autem illius viſio hujuſmodi: Oniam,
qui ſummus ſacerdos fuerat, virum [b] opti-
mum, reverendum quidem aſpectu; ſed mo-
ribus mitem, & ſermones decenter effe-
rentem, qui denique a puero laborem con-
ſumpſerat in rebus omnibus quæ virtutis
ſunt propriæ; hunc protendentem manus
vota feciſſe pro toto Jehudæorum cœ-
tu:
13 Deinde eodem modo apparuiſſe virum
canitie & gloria præſtantem, cujus admira-
bilis quædam & decentiſſima erat circun-
ſtans eum excellentia.
14 Tum reſpondentem Oniam dixiſſe, hic eſt
humanus ille propheta Dei Jirmeja, qui
multis oravit pro populo & civitate ſancta.
15 Jirmejam verò protendiſſe dexteram, &
gladium aureum dediſſe Jehudæ; cumque
daret, pronuntiaſſe iſta,
16 Accipe ſanctum gladium donum a Deo,
quo frangas adverſarios.
17 Tum accipientes hortationem ex his Je-
hudæ verbis, bonis planè, quę juvenum a-
nimos & ad virtutem incitare poterant, &
viriles efficere, decreverunt non eſſe ca-
ſtra metandum, ſed generoſè irruendum, &
congreſſu toto animo ac virili facto, de re-
rum ſumma decertandum, quandoquidem
& civitas & locus ſanctus & templum peri-
clitabantur:
18 Nam de uxoribus liberiſque itemque fra-
tribus, & cognatis periculum minore loco
habebatur; ſed maximus & primus inſide-
bat eis de templo ſanctificato metus.
19 Iis verò qui in civitate detinebantur non
mediocris erat ſolicitudo, ſed congreſſus
ſub dio faciendi cogitatio eos conturba-
bat.
20 Ut autem omnes jam futurum certamen
expectabant, & jam miſcebant *prælium* ho-
ſtes & acie diſpoſita, & beſtiis in opportu-
na parte conſtitutis, & equitatu ad [e] alas di-
ſpoſito,
21 Conſpiciens Macbæus turbarum adven-
tum, & variam armorum apparitionem, be-
ſtiarumque ferocitatem, protendit manus
in cœlum, & mirificum Dominum invoca-
vit, agnoſcens non armis eſſe; ſed prout a-
pud ſeipſum *Dominus* judicaverit, confice-
re dignis victoriam.
22 Invocans autem dicebat hoc modo, tu
Domine miſiſti Angelum tuum tempore
Chizkijæ regis Jehudææ, qui ſuſtulit e ca-
ſtris Sancheribi ad centum octoginta quin-
que millia.
23 Nunc autem, ô princeps cœlorum, mitte
bonum Angelum ante nos ad timorem &
terrorem;
24 Magnitudine brachii tui percellantur iſti,
qui cum blaſphemia contra ſanctum popu-
lum tuum advenerunt; atque his dictis de-
ſiit.
25 Qui autem erant a Nicanore cum tubis &
pæanibus invehebantur;
26 Qui verò a Jehuda, cum invocatione &
votis *prælium* cum hoſtibus miſcuerunt:
27 Ita manibus quidem pugnantes, ſed cor-
dibus orationem fundentes apud Deum, pro-
ſtraverunt non minus triginta quinque mil-
libus, maximè lætantes hac illuſtri Dei
præſentia.
28 Ut autem ab opere ceſſantes cum gaudio
revertebantur, agnoverunt antè cecidiſſe
Nicanorem cum tota armatura ſua.
29 Ita exclamatione [d] turbulenta facta, be-
nedixerunt Deo principi ſuo paterna lingua.
30 Præcepit autem [*] ille primus civium ſuo-
rum propugnator, qui omninò corpus &
animam ſuam abjecerat, & ætate ſua bene-
volentiam in ſuos gentiles conſervaverat,
ut reſciſſum caput Nicanoris & manus cum
humero deferretur Jeruſchalaima.
31 Quò cùm adveniſſet, & convocatis gen-
tilibus ſuis a ſacerdotibus ante altare conſti-
tiſſet, advocavit eos qui erant in arce:
32 Et oſtendens profani Nicanoris caput ma-
numque blaſphemi qua extenta in ſan-
ctam omnipotentis domum cervices extu-
lerat,
33 Cùm linguam Nicanoris impii abſcidiſ-
ſet, dixit ſe eam minutatim daturum avibus;
præmia verò dementiæ ex adverſo templi
ſuſpenſurum.
34 Itaque omnes in cœlum aſpicientes, be-
nedixerunt illuſtri Domino, dicentes be-
nedictus ſit qui conſervavit locum ſuum im-
pollutum,
35 Tum ſuſpendit Nicanoris caput de arce, ut
manifeſtum eſſet omnibus, & evidens ſig-
num auxilii a Domino.
36 Itaque decreverunt omnes decreto com-
muni, nequaquam diem hunc incelebrem
ſinendum eſſe;

e Græc. *turmas.*

d Græc. & turbat is ἐναγώνια.

30 *Ille*] periphraſis Jehudæ Macbæi.

| *Sup.* 14. 33.

37 Sed haberi celebritatem die decimo ter-
tio mensis duodecimi, qui Adar Syra lin-
gua dicitur, die uno ante diem festi [1] Mor-
decaici.
38 Cùm igitur res Nicanoris ita ſucceſſerint,
& ab illis temporibus civitatem Hhebræi
obtinuerint; hic ego quoque finem ſermo-
nis faciam.
39 Ac ſi quidem bene & [e] [2] prout compoſitio-
nem perſtringi convenit, præſtitero, hoc eti-
am ipſe volui; ſin autem exiliter atque te-
nuiter, hoc tamen eſt quod potui aſſe-
qui.
40 Nam ut vinum ſeorſim bibere, ſimiliterq;
etiam aquam, [3] utrumque [f] variè adverſum
eſt; contrà verò ut vinum aqua commiſtum
ſuavem & delectabilem gratiam efficit: ita
etiam ſermonis apparatus delectat aures
legentium compoſitione ſua, atque hic finis
futurus eſt.

37 *Mordecaici*] de quo vide Eſther 9.
e Græc. *& bene contingenter compoſitionis.*
39 *Prout*] id eſt, quemadmodum lex hiſtoriæ poſtulat narrationes variis ex rebus confectas atque compoſitas, convenienter temperari: ſic excuſat author ſuam infantiā

LIBER SAPIENTIÆ.

LIBER Sapientiæ ſermone elegans atque accuratus, argumento non inutilis eſt. Primùm enim documenta juſtitiæ & pietatis affert ad ſanctè inſtituendam vitam neceſſaria: deinde verò oratione ad Deum converſa, pias meditationes ſubjicit de hominum vanitate conſtantiſſimáque Dei miſericordia: & admirabilitatem cùm judiciorum Dei in adverſarios, tum beneficiorum in ſuos ab exemplo Aegyptiorum ac Jiſraëlitarum percurrit artificioſiſſimè.

Caput I.

1 DILIGITE juſtitiam, ô
[a] judices terræ; ſentite
de Domino [1] bonitate,
& ſimplicitate cordis
quærite ipſum.
2 Nam [b] expoſitus eſt iis
qui non tentant ipſum, &
patefit iis qui non infidi ſunt ei.
3 Perverſæ enim ratiocinationes ſeparant a
Deo, & [3] probata illius potentia arguit inſi-
pientes,
4 Eò quòd in malitioſam animam non ingre-
ditur ſapientia, neque habitat in corpore
quod ſubjectum eſt peccato.
5 Sanctus enim ſpiritus diſciplinæ fugit do-
lum, & abſiſtit a ratiocinationibus *hominum*
vacuorum intelligentia; & [5] indicatur cùm
advenit iniquitas.
6 [6] Nam humanus eſt ſpiritus ſapientiæ; ſed
non liberat blaſphemum a *maledicto* labio-
rum ipſius, quia renum ipſius teſtis eſt De-
us, & cordis ipſius obſervator [*] verus, & au-
ditor linguæ:
7 Cùm ſpiritus Domini impleat orbem terra-
rum, & idem continens omnia cognitio-
nem habeat vocis.
8 Propterea qui loquitur rem injuſtam nul-
lus occultus futurus eſt, neque præteritura
ipſum juſtitia illa [8] arguens.
9 Nam [9] conſiliis impii adeſt quæſtio, & au-
ditio verborum ejus ad Dominum perven-
tura eſt [c] ut arguat iniquitates ejus.
10 Quia [10] auris [d] zelotypa audit omnia hæc,
etiam ſonus murmurationis non eſt abditus
ei.
11 Cavete igitur a murmuratione inutili, &
ab obtrectatione [e] continete linguam; quia
ſermo occultus non eſt [f] impunè abiturus,
& os contra *illum* mentiens perdit ani-
mam.
12 Ne ſtudeatis morti errore vitæ veſtræ, ne-
que attrahatis perditionem operibus ma-
nuum veſtrarum:
13 Quia Deus mortem non fecit, neque de-
lectatur perditione viventium:
14 Nam omnia creavit ut ſint, & [g] ſalutares
ſunt ortus hujus mundi, in quibus non eſt
pharmacum [h] exitiale, neque inferorum re-
gnum ſuper terram.
15 Juſtitia, autem immortalis eſt:
16 Impii verò manibus & ſermonibus acceſ-
ſiverunt mortem amicam arbitrati eam, cõ-
tabuerunt ubi converſionem ſtatuerunt
cum ea; quia digni ſunt [i] qui cedant in par-
tem illius.

Caput II.

1 DIXERUNT enim apud ſe ipſos ratioci-
nantes improbè, brevis & moleſta eſt
vita noſtra, neque remedium eſt adver-
ſus mortem humanam, nec cognitus eſt ul-
lus qui ab inferis reverterit:
2 Nam caſu nati ſumus, poſtea verò ita futuri
ſumus quaſi non fuiſſemus: quia fumus eſt
reſpiratio [a] narium noſtrarum, & ſermo
prolatus motu cordis noſtri ſcintilla eſt,
3 Qua extincta [b] in cinerem abiturum eſt
corpus noſtrum, & ſpiritus noſter ut aër
mollis diffundetur:
4 Quo tempore oblivioni erit nomen noſtrũ,
& nemo recordabitur operum noſtrorum:
ita trãſitura eſt vita noſtra ut veſtigia nubis,
& quaſi nebula diſpergetur [c] infeſtata a
radiis ſolis & a calore ejus [d] gravius impulſa.
5 Nam *ut* umbræ tranſitus eſt tempus no-
ſtrum, neque eſt remeatio a morte noſtra:
quia obſignata eſt, & nemo revertitur.
6 Agite ergo, fruamur præſentibus bonis, &
poſſeſſione hac tanquam in juventute uta-
mur ſtudioſè.

a Græc. *judicantes terram.*
1 *Bonitate*] Nempe cordis: nam hoc ἀπὸ κοινοῦ ex ſequente membro repetimus.
b Græc. *invenitur*: ut Pſalm. 111.2.
3 *Probata*] id eſt, tentata ab improbis, ex præcedente verſu.
5 *Indicatur*] id eſt, tum demum ſeipſum indicat & vires ſuas revincendis improbis exerit, cùm tentatur ab iniquitate hominum: ut dictum eſt ver. 3.
6 *Nam hum.*] occupatio elegans, non eſt ita durus & aſper ſpiritus Dei, inquit improbus: reſpondetur verò, humanus quidem eſt, fateor; ſed tamen non propterea injuſtus eſt, qui hominis blaſphemi maledicta impunè abire ſinat.
Verus] id eſt, certiſſimus, coram quo nihil latere poteſt: quod ſignificat dictionis Græcæ notatio.
8 *Arguens*] de qua ſup. ver. 3. & 5.
9 *Conſiliis*] i. eo ipſo tempore quo de malis conſultat impius, hoc ipſum quæritur a Deo atque cognoſcitur, metaphora a re forenſi.
c Græc. *ad argutionem iniquitatum.*
10 *Auris*] i. Dei, qui zelotypus paſſim in Scripturis dicitur. d Græc. *zelotypiæ.* e Græc. *parcite linguæ.* f Græc. *vacuus.*

7 Vino pretioſo & unguentis impleamur, ac
ne prætereat nos [e] jucundus aër:
8 Coronemur roſarum calyculis, antequam
marceſcant;
9 Nemo noſtrûm expers ſit noſtræ [*] laſciviæ;
ubique relinquamus ſymbola lætitiæ: nam
hæc eſt portio noſtra & ſors hujuſmodi.
10 Potentia opprimamus pauperum juſtum,
ne parcamus viduæ, neque ſenis revereamur
longævo: canos;
11 Sed eſto robur noſtrum lex juſtitiæ; infir-
mitas enim deprehenditur inutilis.
12 Inſidiemur autem juſto, quia incommodus
eſt nobis & adverſans operibus noſtris: ex-
probrat nobis peccata in legem, & infami-
am irrogat nobis peccatorum [f] vitæ inſtitu-
tæ noſtræ:
13 Profitetur cognitionem ſe habere Dei, &
[*] filium Domini ſe ipſum nominat:
14 Factus eſt nobis ad [g] redarguendum co-
gitationes noſtras;
15 Gravis eſt nobis etiam [h] ad aſpectum, quia
diſſimilis eſt aliorum vita illius, & aliò ſpe-
ctantes ſemitæ ejus:
16 [i*] Argentum reprobum æſtimamur ab ip-
ſo, & abſtinet a viis noſtris tanquam ab im-
mundis rebus; beatos prædicat fines juſto-
rum, & Deum patrem jactitat.
17 Videamus ſint ne ſermones ejus veri, &
experiamur quæ ſint [k] eventura ei:
18 Nam ſi juſtus iſte filius eſt Dei, ſuſcipiet eû
& liberabit eum a manu adverſantium.
19 Contumelia & tormento quæſtionem ha-
beamus de eo: ut cognoſcamus [*] æquita-
tem illius, & probemus [l] quam habet iſte
malorum tolerantiam.
20 In mortem turpem condemnemus iſtum:
nam [*] illius erit proſpicere ex ſermonibus
iſtius.
21 Hæc ratiocinantes erraverunt: etenim ex-
cæcavit eos malitia ipſorum,
22 Et non agnoverunt arcana Dei, neq; mer-
cedé ſperaverunt ſanctitatis, neque judica-
verunt præmium eſſe animis inculpatis.
23 Deus enim creaverat hominem ad condi-
tionem incorruptam, & imaginem [m] ipſiſſi-
mæ naturæ ſuę fecerat eum;
24 Sed invidentia diaboli mors venit in mun-
dum, & tentant illum qui cedunt in partem
iſtius.

Caput III.

1 Juſtorum verò animæ ſunt in ma-
nu Dei, ut minimè attingat eos cru-
ciatus:
2 Videntur in oculos inſipientium mori, &
æſtimatur malum eſſe exitus ipſorum,
3 Et diſceſſus a nobis contritio; hi verò ver-
ſantur in pace.
4 Etenim ad aſpectum hominum ſi puniun-
tur, horum *tamen* [*] ſpes immortalitatis ple-
na eſt:
5 Et paulum caſtigatum plurimùm afficien-
tur bonis; quoniam Deus tentaverit ipſos,
eoſque dignos ſe ipſo deprehenderit,
6 Tanquam aurum in fornace probaverit ip-
ſos, & tanquam holocauſtum ſacrificium
acceperit ipſos.
7 Itaque tempore [*] viſitationis ipſorum re-
lucebunt, & tanquam ſcintillę accendentes
ſtipulam [a] perficient curſum:
8 Judicabunt gentes & dominabuntur popu-
lis, regnante Domino eorum in ſecula.
9 Qui confidunt ipſi, intelligent veritatem; &
fideles in charitate manebunt apud ipſum:
nam gratia & miſericordia ineſt ſanctis e-
jus, & [*] viſitatio electis ejus.
10 Impii verò prout [*] ratiocinati ſunt [b] perfe-
rent ſupplicium, qui neglexerint juſtum &
a Deo defecerint.
11 Nam qui nihili facit ſapientiam & diſcipli-
nam miſer eſt; etiam inanis eſt ſpes illorum,
& labores infructuoſi, inutiliaque opera
illorum.
12 Uxores eorum inſipientes ſunt & improbi
liberi illorum,
13 Maledictaq; generatio illorum: nam beata
eſt ſterilis quæ polluta non eſt, quæ non ex-
perta eſt cubile [c] flagitioſè, & perceptura
fructum in viſitatione animarum.
14 Similiter Eunuchus qui non operatus eſt
manu iniquitatē, neq; res improbas contra
Dominum cogitavit: nam dabitur ei gratia
fidei lectiſſima & ſors in templo Domini a-
nimo [d] gratiſſima.
15 [*] Bonorum enim laborum fructus celebris
eſt, & non excidit radix prudentiæ:
16 Liberi verò mœchorum [*] non conſequen-
tur pefectionem, ſed ſemen ex illegitimo
cubili natum delebitur.
17 Etenim ſive longævi ſint, nihili æſtiman-
tur, & inhonora ad finem uſque eſt ſenectus
iſtorum:
18 Sive celeriter moriantur, neque ſpem
habent neque conſolationem in die [*] cogni-
tionis.
19 Nam generis iniqui dura ſunt exitia.

Caput IIII.

1 [a] Melius eſt carere liberis ſervata
virtute: nam immortalitatis ineſt
memoriæ illius, quia & a Deo & ab
hominibus agnoſcitur,
2 Quam præſentem imitantur, & deſyde-
rant abeuntem, [*] quæ in ſeculo hoc trium-
phat, coronam geſtatura & certamen præ-
miorum pollutione carentium reportatura.
3 Plurimùm verò ſoboleſcens impiorum mul-
titudo neque utilitatem afferet, neq; ex ad-
ulterinis ſtolonibus radicem in profundum
[b] aget, neque ſtabilem pedem ponet:
4 Etenim quamvis ramis ad momentum ef-
floruerit, infirmè procedentes a vento com-
movebuntur, & ipſa vi ventorum eradica-
bitur:
5 Circumquaque diffringentur rami imper-
fecti, & fructus ipſorum inutilis, immaturus
ad cibum, & nulli rei aptus:
6 Nam ex illegitimis [c] congreſſibus geniti
liberi teſtes ſunt improbitatis adverſus pa-
rentes, [d] cùm de ipſis habetur quæſtio:
7 Juſtus verò ſi [e] matura morte obierit, in
quiete futurus eſt,
8 Non enim quæ longæva eſt ſenectus hono-
rata eſt, neque numero annorum multorum
menſurata;
9 Sed prudentia hominibus eſt canities, &
vita immaculata eſt ſenilis ætas.

a Græc. *percurrent.*

9 *Viſitatio*] id eſt, agnitio & cura paterna Dei indeſinenter reſpicientis ad ſuos & promiſſa præſtantis, ut Gen. 21. 1. & Pſal. 8. 5.

10 *Ratiocinati ſunt*] id eſt, in alios facere cogitaverunt.

b Græc. *habebunt.*

c Græc. *in delicto.*

d Græc. *gratior: comparationis enallage.*

15 *Bonorum*] i. omnia benefacientibus a Deo ſunt omni ex parte benedicta.

16 *Non conſequentur*] ſic viſum eſt Græcam dictionem reddere ex comparatione & interpretatione loci qui habetur infrà 4. 5.

18 *Cognitionis*] id eſt, quo de rebus ipſorum cognoſcetur, & quaſi viſitabuntur acta: ut viſitatio dicta eſt ſuprà ver. 9. & 13.

a Græc. *melior eſt carentia liberorum cum virtute.*

b Græc. *dabit.*

c Græc. *ſomnis.*

d Græc. *in inquiſitione ipſorum.*

e Græc. *occupaverit mori.*

f Græc. *diſciplinæ noſtræ.*

m Græc. *propriæ.*

‖ *Gen.* 5.
10 *Qui placens*] confirmatio ab exemplo Chanoſi, de quo Gen. 5. & Heb. 11.
Peccatores] nam inde a temporibus Enoſchi cœperat Eccleſia Dei corrumpi & multùs perverti ex Kajinitarum converſatione, Gen. 4. & 6.
12 *Obſcurat*] id eſt, quaſi nebulas faſcini obducit, & præſtringit etiam virorum optimorum animos.
Circumagitatio] ſive rotatio & circumductio in gyrum, qua ſeré hominū hebetantur ſenſus, idque eo vehementius quo velocior eſt agitatio: metaphora a rhombis.
13 *Sanctificatus*] ſic interpretamur vocem hanc ex ſcripturæ uſu, cujus exempla in Epiſtola ad Hebræos extant quàm plurima.
ſ Græc. ponentes in intelligentia illud.
‖ *Supra* 3. 9.

10 ‖ [a]Qui placens Deo diligebatur, cùm vive-
ret inter [a] peccatores, fuit tranſlatus;
11 Ereptus eſt ne malitia mutaret intelle-
ctum ipſius, aut dolus deciperet animum
ipſius:
12 Nam faſcinatio improbitatis [a] obſcurat
quæ bona ſunt, & [a] circumagitatio concu-
piſcentiæ tranſvertit mentem carentem
malitia.
13 [a] Sanctificatus, brevi implevit longa tem-
pora:
14 Grata enim Domino erat anima ipſius,
propterea feſtinavit eum *tollere* ex improbi-
tatis medio.
15 Populi autem vident, & non conſyderant
neq; intelligentiam advertunt ad iſtud, gra-
tiam & miſericordiam adeſſe ſanctis ejus,
viſitationemq; electis ejus.
16 ‖Condemnat juſtus moriens viventes im-
pios, & juventus confecta celeriter anno-
ſum ſenium injuſti.
17 Vident enim mortem ſapientis; neque a-
nimadvertunt quid conſilii ceperint de eo,
& quorſum in tuto ſtatuerit eum Domi-
nus.
18 Vident & nihili faciunt, Dominus verò de-
ridebit ipſos.
19 Erunt enim poſtea ruinæ ignominioſæ &
contameliæ expoſiti apud mortuos in ſe-
culum; cùm franget ipſos præcepta voce
præcipites, & commovebit eos a funda-
mentis, atque ad extremum uſque deſolati
erunt in dolore, & peribit memoria eo-
rum.
19 Inibunt rationes peccatorum ſuorum pa-
vidi, & revincent eos ex adverſo iniquita-
tes ipſorum.

Caput V.

1 TUNC ſtabit confidentia magna juſtus
in conſpectu eorum qui afflixerint ip-
ſum, & qui abjecerint labores ipſius:
2 Videntes turbabuntur timore gravi, & ſtu-
peſcent propter [a] ſalutem inopinatam eo-
rum.
3 Dicentq; apud ſe ipſos [a] reſipiſcentes, di-
cent (inquam) gementes propter anguſti-
am ſpiritus, hic erat quem habebamus quō-
dam [b] ludibrio & communi probro.
4 Stulti vitam ejus æſtimabamus furorem,
& finem ejus ignominioſum.
5 Quomodo relatus eſt in filios Dei, & in
ſanctis eſt ſors illius?
6 Planè erravimus a via veritatis, juſtitiæ lu-
ce non lucente nobis, & ſole juſtitiæ non
exorto nobis.
7 Iniquitatis & perditionis callibus expleti
ſumus, & perambulavimus deſerta avia; vi-
am autem Domini non cognovimus.
8 Quid juvit nos ſuperbia? & quid divitiæ
cùm gloriatione contulerunt nobis?
9 Prætererunt illa omnia tanquam umbra,
& tanquam nuntius prætercurrens,
10 Tanquam navis permeans fluctuantem a-
quam; quę cùm tranſiit, non poteſt inve-
niri veſtigium neque via meatus ejus in
fluctibus;
11 Aut tanquam ave volante per aërem nul-
lum invenitur indicium meatus, ſed turbans
ictu verberatum levem [a] aëra & ſciſſum [a] vi
ſtridente motis alis permeat, poſteaq; non
invenitur ſignum progreſſus in eo:
12 Aut tanquam ſagitta in ſcopum miſſa ſe-
ctus aër ſtatim in ſe ipſum reſolvitur, adeò
ut ignoretur tranſitus illius.
13 Ita etiam nos nati defecimus.
14 Ac virtutis quidem ſignum nullum [a] valui-
mus oſtendere: ſed in malitia noſtra planè
abſumpti ſumus.
15 Nam ſpes impii ut lanugo delata a vento,
& tanquam ſpuma tenuis a procella [f] impul-
ſa, & tanquam fumus a vento diſſoluta eſt,
aut etiam præteriit ut diverſorii in diem u-
num recordatio.
16 Juſti verò in ſeculum vivunt, quorum mer-
ces eſt in Domino, & quorum cura eſt apud
Altiſſimum.
17 Propterea regnum decoris accepturi ſunt,
& diadema [g] pulcherrimum e manu Domi-
ni; nam dextera ſua proteget eos & bra-
chio defendet eos:
18 [a] Sumet ad totam armaturam zelum ſuum,
& armabit creaturam ad ultionem inimi-
corum:
19 Induet pro thorace juſtitiam, & imponet
pro galea judicium [a] minimè ſimulatum:
20 Sumet in ſcutum inexpugnabile ſanctita-
tem:
21 Acuet verò [h] ſeveram iram pro gladio, &
belligerabit cum eo ad finem uſq; mundus
ipſe contra inſipientes iſtos.
22 Procedent directa tela fulgurum; & ex
nubibus, tanquam ex arcu [i] bene in orbem
adducto, inſilient in ſcopum:
23 Et grandines [k] confertæ, ab indignatione
lapides jaculante projicientur; indignabi-
tur in eos aqua maris, fluviiq; ſimul ſeverè
exundabunt:
24 Inſtabit in eos ſpiritus potentiæ, & tan-
quam procella ventilando ejiciet eos: deſo-
lat enim totam terram iniquitas, & thronos
potentum evertit maleficentia.

a Græc. inopinatam ſalutis.
[3 *Reſipiſcentes*] Non quidem ſecundum Deum, ſed tantùm vi malorum preſſi, ut ſequens exegeſis docet.
b Græc. in riſum & parabolam probri.

Caput VI.

2 AUDITE igitur reges, & intelligi-
te; diſcite, o judices extremitatum
terræ:
3 Auribus percipite dominatores multitudi-
nis, & ſuperbientes de turbis nationum.
4 Nam data eſt a Domino potentia vobis, &
poteſtas ab Altiſſimo; qui quæſtionem ha-
bebit de operibus veſtris, & conſilia per-
ſcrutabitur.
5 Quandoquidem cùm miniſtri ſitis regni
ipſius non judicaſtis rectè, neque obſerva-
ſtis legem, neq; ex conſilio Dei ambulaſtis;
6 Horribiliter & celeriter inſtabit in vos:
nam judicium [a] ſeverum exercetur in eos
qui præſunt.
7 Minimus enim quivis [b] condonationem
habet miſericordiæ; potentes verò poten-
ter exquirentur.
8 Nam Dominus omnium non diſſimulabit
perſonam, neq; verebitur magnitudinem;
cùm parvum ac magnum ipſe fecerit, & pa-
riter utatur providentia in omnibus.
9 Sed potentibus vehemens inſtat inqui-
ſitio.

10 Ad

10 Ad vos itaque, ô [a] reges pertinent ſermones mei, ut diſcatis ſapientiam, & non excidatis:
11 Nam qui ſanctè ſervant res ſanctas ſanctificabuntur, & qui eas edocti fuerint [b] defenſionem [c] conſequentur.
12 Expetite igitur ſermones meos, & [e] cupido animo inſtituimini.
13 Præclara eſt & nunquam marceſcit ſapientia; quæ facilè ſpectatur ab is qui diligũt ipſam, & invenitur ab eis qui quærunt ipſam:
14 Imò occurrit cupientibus, ut [d] antè noſcatur.
15 Qui manè attendit ad ipſam, non laboraturus eſt; nam aſſidentem foribus ſuis inveniet eam:
16 Nam cogitare de illa [f] prudentia perfectiſſima eſt, & qui vigilaverit propter eam celeriter vacuus erit cura:
17 Quoniam illa dignos ſe [g] circumeundo quærit, & in callibus quibuſque apparet eis benevolè, atque in omni cogitatione occurrit eis.
18 Nam veriſſimum principium illius eſt diſciplinæ cupiditas;
19 Cura autem diſciplinæ eſt charitas, & charitas obſervatio legum illius; attentio verò ad leges eſt incorruptæ vitæ firmamentum;
20 Vita autem incorrupta facit ut ſimus propinqui Deo:
21 Igitur cupiditas ſapientiæ perducit ad regnum *ejus*.
22 Si ergo delectamini thronis & ſceptris, reges populorum,
23 Honorate ſapientiam, ut in ſeculum regnetis.
24 Quid autem ſit ſapientia, & quomodo extiterit, renuntiabo, nec celabo vos myſteria; ſed a principio ortus perveſtigans exponam [h] perſpicuè cognitionem ejus, nec præteribo veritatem ipſam:
25 Neque etiam cum invidia tabifica ambulabo, is enim non eſt communionem adepturus ſapientiæ.
26 Multitudo autem ſapientum eſt ſalus mundi, & rex prudens ſtabilimentum populi:
27 Quamobrem erudimini verbis meis, & utilitatem capietis.

Caput VII.

1 SUM quidem ego quoque mortalis homo, æqualis omnibus, & progenitus ab [a] homine primo ex terra facto:
2 Et in utero matris figuratus ſum caro tempore decem menſium; coagulatus cum ſanguine ex ſemine viri, idque per voluptatem [b] conjunctam ſomno:
3 Et ego quoque factus traxi communem nobis aërem, & in hanc terram [c] iiſdem perpeſſionibus infeſtus decidi; primam vocem ſimilem omnibus emiſi flens:
4 In faſciis educatus ſum & curis.
5 Nemo enim rex aliud habuit initium naturæ ſuæ;
6 Sed unus eſt omnium ingreſſus in hanc vitam, & par exitus.

7 Propterea oravi, & prudentia data eſt mihi; invocanti mihi advenit ſpiritus ſapientiæ.
8 Prætuli eam ſceptris & thronis, & divitias nullas duxi [c] cum ea comparandas eſſe:
9 Neque æquavi ei lapidem pretioſum; quia omne aurum reſpectu ejus arena exigua, & tanquam lutum æſtimatur argentum ad eam:
10 Præ ſanitate & ſpecie dilexi eam, & propoſui conſilium mihi habendi eam pro luce; quia non occumbit proficiſcens ex ea lux:
11 Advenerunt autem mihi hæc bona ſimul cum ea omnia, & innumeræ divitiæ [d] per eam:
12 Et lætatus ſum de omnibus, quòd eorum dux eſſet ſapientia; quamvis ignorarem hanc eorum genitricem eſſe.
13 Hanc & ſine dolo didici, & ſine invidia trado; divitias hujus non abſcondo.
14 Theſaurus eſt hominibus qui nunquam deficit; quo qui utuntur, cum Deo contrahunt amicitiam; donis ex eruditione profectis commendati:
15 Mihi verò Deus dedit ut loquar ex ſententia, & cogitem dignè donatis rebus: nam ipſe & [e] ad ſapientiam dux eſt, & conſtans ſapientum rector.
16 Etenim in manu ipſius ſumus, & nos & ſermones noſtri, omniſque prudentia, & opificiorum ſcientia.
17 Ipſe enim mihi dedit eorum quæ ſunt cognitionem certam, ut cognoſcam conſtitutionem mundi & vim elementorum,
18 Principium & finem mediumque temporum,
19 Solſtitiorum mutationes, & varietates tempeſtatum, anni [f] circuitus, & ſtellarum ſitus,
20 Naturas animantium, & animos beſtiarum, [*] ſpirituum vires, & cogitationes hominum, differentias plantarum, & radicum facultates:
21 Denique quæcunque ſunt occulta & manifeſta novi; [*] artifex enim omnium docuit me ſapientia:
22 Nam ineſt ei ſpiritus intelligens, ſanctus, [g] ſimplex, multiplex, ſubtilis, mobilis, ſplendidus, impollutus, perſpicuus, perpeſſionis expers, amans boni, acutus, expeditus, beneficus,
23 Humanus, ſtabilis, certus, ſecurus, omnipotens, omnia intuens, & permeans omnes ſpiritus intelligentes puros & ſummè ſubtiles:
24 Nam omni motu res mobilior eſt ſapientia, & pervadit ac permeat omnia puritate ſua.
25 Nam vapor eſt potentiæ Dei, & ſyncerus fluxus a gloria omnipotentis; propterea nihil inquinatum in eam incidit:
26 Nam ſplendor eſt a luce æterna, & ſpeculum efficacitatis Dei expers maculæ, ac imago bonitatis ejus:
27 Cumq; una ſit, omnia poteſt, & in ſe ipſa manens innovat omnia, & per ætates ſingulas in animas ſanctas tranſiens amicos Dei & prophetas comparat.
28 Nihil enim diligit Deus, niſi eum qui habitat

c Græc. *in comparatione ejus.*
d Græc. *manibus ejus.*
e Græc. *ſapientiæ.*
f Græc. *circulos.*
20 *Spirituum*] hæc non ad ventos pertinere, ſed ad animi humani facultates et adjunctis perſpicuè cognoſcitur.
21 *Artifex enim*] elegans Chriſti & ſpiritus æterni ex Deo Patre & Filio procedentis teſtificatio reliquo capitis & ſequentis principio continetur.
g Græc. *unigenus.*

bi cum eam ſapientia.

29 Nam ea eſt ſpecioſior ſole, & ſuperat omnem ſtellarum ſitum, cum luce comparata *prior eſſe deprehenditur.

29 Prior] dignitate & præſtantia, ut exponitur verſu ſeq.

30 Etenim illam excipit nox: ſapientiæ verò non eſt prævalitura malitia.

Caput VIII.

1 PERTINGIT autem a [a] fine uno ad alterum fortiter, & diſponit omnia utiliter.

a Græc. *fine ad finem.*

2 Hanc amavi & exquiſivi a juventute mea & quærens ducere hanc ſponſam mihi [b] amore pulchritudinis hujus correpta ſum.

b Græc. *amator ſui pulchritudinis.*

3 Nobilitatem ſuam hac gloria exornat, quòd convictum Dei habet, Dominuſque omnium amavit eam:

4 [c] Hæc enim eſt quæ docet ſcientiam Dei, & quæ eligit opera illius.

c Græc. *myſtagoga enim eſt ſcientiæ Dei, & electrix operum.*

5 Quòd ſi divitiarum optabilis eſt poſſeſſio in vita, quid ſapientia ditius hæc omnia operante?

6 Et ſi prudentia operatur, quis eorum quæ in natura ſunt artifex potius eſt quàm ipſa?

7 Et juſtitiam ſi quis diligit, [d] elaboratæ ab ea res ſunt virtutes: nam temperantiam & prudentiam edocet, juſtitiam & fortitudinem, quibus utilius nihil eſt in vita hominibus:

d Græc. *labores ejus.*

8 Sin etiam multiplicem experientiam deſyderat aliquis, hæc novit vetera & futura conjicit, ſcit verſutias ſermonum & ſolutiones ænigmatum, ſigna & portenta prænoſcit eventuſque tempeſtatum ac temporum.

9 Judicavi itaque hanc ducendam ad convictum [e] meum, ſciens, futuram eſſe mihi conſultricem bonorum, & conſolationem a curis & moleſtia.

e Græc. *mihi.*

10 Per hanc gloriam in turbis habiturus ſum, & honorem apud ſeniores juvenis:

11 Acutus inveniar judicio, & in conſpectu potentum admirationi ero:

12 Tacentem me expectabunt, & loquentem attentè audient, etiam loquente amplius manum imponent ori ſuo.

13 Per hanc habebo immortalitatem & memoriam æternam venturis poſt me derelinquam:

14 Adminiſtrabo populos, & gentes ſubjicientur mihi:

15 Metuent me cùm audierint tyranni horribiles, in multitudine bonus videbor, & in bello virilis, ingreſſus domum meam acquieſcam ei:

16 Non enim acerbitatem habet converſatio ejus, neque dolorem convictus ejus; ſed lætitiam & gaudium.

17 Hæc ratiocinatus mecum & curans cum animo meo, immortalitatem eſſe in cognatione ſapientiæ,

18 Et in amicitia ejus delectationem bonam, & in laboribus manuum ejus divitias indeſinentes, & in communi colloquii cum ea exercitatione prudentiam, & celebritatem in communicatione ſermonum ejus; circumivi quærens ut aſſumerem eam apud me.

19 Eram autem puer bonæ indolis, animamque bonam ſortitus eram;

20 Ac potius ut bonus eram, in corpus impollutum veneram:

21 Sed cùm agnoſcerem me non aliter fore compotem illius niſi Deus dederit; atque hoc ipſum noviſſe cujus ſit gratia, eſſe prudentiæ; accedens Dominum oravi eum, & dixi ex toto animo meo:

Caput IX.

1 O DEUS majorum & Domine miſericordiæ, qui feciſti omnia verbo tuo,

2 Et ſapientia tua conſtituiſti hominem; ut dominetur creaturis quæ a te factæ ſunt,

3 Et adminiſtrans mundum ſanctitate & juſtitia [a] recto animo judicia exerceat:

a Græc. *a [illegible] judicet.*

4 Da mihi ſapientiam adſeſtricem [b] throni tui, ac ne reprobes me e numero filiorum tuorum:

5 Nam ego ſervus tuus ſum & filius ancillæ tuæ; homo infirmus, & vitæ brevis, & *tenuior adhuc in judicii ac legum intelligentia.

6 Etenim ut perfectus ſit aliquis inter filios hominum, abſente ſapientia quæ a te eſt [c] nihili reputandus eſt.

c Græc. *in nihil.*

7 Tu me antè elegiſti regem populi tui, & judicem filiorum filiarumq; tuarum.

8 Dixiſti ut ædificem tibi domum in monte ſancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altera, imaginem *tabernaculi ſancti quod ab initio præparaviſti.

9 Tecum autem eſt ſapientia, quæ novit opera tua, & quæ adfuit cùm faceres mundũ, & quæ ſcit quid placeat in oculis tuis, & quid rectum ex mandatis tuis.

10 Emitte illam e ſanctis cœlis, a throno inquam gloriæ tuæ mitte illam, ut [d] præſens verſetur mecum in labore, & cognoſcam quid gratum ſit apud te:

d Græc. *[illegible] præſens labore.*

11 Illa enim novit omnia atque intelligit, eſtque ductura me in actionibus meis moderatè, & conſervatura me in gloria ſua;

12 Eruntque accepta opera mea cùm judicabo populum tuum juſtè, & ero dignus throno patris mei.

13 Quis enim hominum cognoſcat conſilium Dei? aut quis cogitare poſſit quid velit Deus?

14 Nam ratiocinationes mortalium ſunt timidæ, & *inſtabiles cogitationes eorum.

15 Infeſtum enim corruptioni corpus aggravat animam, & deprimit terrena habitatio mentem multis curis plenam:

16 Et vix conjicimus ea quæ in terra ſunt, & quæ ad manus ſunt laborioſè invenimus; quæ autem in cœlis ſunt quis perveſtigavit?

17 Et conſilium tuum quis noverit, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſanctum ſpiritum tuum *e locis* altiſſimis?

18 Sic enim correctæ ſunt eorum qui in terra verſantur ſemitæ, & res quæ placent tibi homines edocti ſunt:

19 Itaque ſapientia fuerunt ſervati.

Caput X.

1 **H**Æc primum formatum parentem mundi qui ſolus creatus eſt conſervavit,
2 Et eximens eum a delicto [a] ipſius dedit ei potentiam dominandi omnibus rebus.
3 Diſcedens autem ab hac injuſtus ira ſua, unà periit cum furoribus quibus occidit fratrem.
4 Propter quem diluvio inundatam terram iterum ſervavit ſapientia, quæ exiguo ligno juſtum gubernabat.
5 Hæc etiam in conſenſu improbarum gentium confuſarum agnoſcens juſtum, ſervavit eum inculpatum Deo; & in [b] ſumma filii *ſui* miſeratione fortem cuſtodivit.
6 Hæc juſtum pereuntibus impiis liberavit fugientem ab igne in civitates quinque deſcendente:
7 Cujus adhuc teſtimonium nequitiæ conſtituta eſt ſolitudo fumo diffluens, & plantæ inſili pulchritudine ferentes fructum, & ſtatua ſalis conſtituta animæ non credentis monimentum.
8 Nam qui ſapientiam prætereiverunt non tantùm eo acceperunt damnum, quòd res bonas non [c] obtinent; ſed etiam reliquerunt ſuæ ipſorum inſipientiæ monimentum huic vitæ, ut ne iis quidem in rebus lateant in quibus lapſi ſunt:
9 Sapientia verò cultores ſuos e laboribus liberavit.
10 Hæc [d] fugientem ab ira fratris juſtum deduxit callibus rectis, demonſtravit ei regnũ Dei, & dedit ei cognitionem ſanctorum; locupletavit eum in ærumnis, cùm multiplicaret labores ejus:
11 Cùm avaritia dominarus exerceretur in ipſum, hæc adfuit & ditavit ipſum:
12 Conſervavit ipſum ab inimicis, & ab inſidiantibus tutata eſt, certaminiſque validi præmium dedit ei, ut cognoſceret omni re potentiorem eſſe pietatem.
13 Hæc venditum juſtum non dereliquit; ſed ex peccato liberavit eum: unà cum ipſo deſcendit in foveam,
14 Neque in vinculis dimiſit eum; *ſed conſtanter adfuit* donec contulit ipſi ſceptrum regni, & potentiam in eos qui tyrannicè vexabant eum, mendaceſque demonſtrans illos qui vituperaverant eum dedit gloriam æternam ei.
15 Hæc populum ſanctum & ſemen inculpatum liberavit a gente affligentium.
16 Ingreſſa eſt in animam adminiſtri domini, & formidabilibus regibus obſtitit portentis & ſignis.
17 Reddens ſanctis mercedem ſanctitatis laborum ſuorum deduxit eos via mirabili, & fuit eis tegumentum interdiu, & lux [e] ſtellaris noctu.
18 Traduxit eos trans mare rubrum, & tranſvexit eos trans aquas multas;
19 Hoſtes verò eorum inundatione perdidit, cùm ex profunditate abyſſi [f] eduxiſſet eos.
20 Propterea juſti ſpoliatis impiis cantaverunt, Domine, nomen ſanctum tuum, & animo uno laudaverunt manum tuam propugnantem ipſos.
21 Nam ſapientia os mutorum aperit, & linguas infantium diſertas [g] reddit.

Caput XI.

1 **F**Ecit ut ſuccederent opera eorũ [a] adminiſtratione [1] Prophetæ ſancti.
2 ‖ Permearunt deſertum inhabitabile, & in locis aviis impegerunt tentoria:
3 Reſtiterunt hoſtibus, & inimicos ulti ſunt:
4 ‖ Sitientes invocaverunt te, & data eſt ipſis aqua e petra abrupta, & e lapide duro remedium ſitis.
5 Per quæ ſupplicio affecti ſunt inimici ipſorum,
6 Per eadem ipſi in difficultatibus verſantes ſunt affecti beneficio.
7 Nam loco fontis perennis fluvii qui ſanguine ſanioſo turbatus fuerat ad redargutionem mandati [b] de cædendis infantibus,
8 Dediſti ipſis aquam ex inſperato largam,
9 Cùm demonſtraviſſes per ſitim quæ tum fuerat quomodo adverſarios puniviſſes.
10 Cùm enim tentati fuerunt, quamvis miſericordia erudirentur, agnoverunt quomodo ira judicati impii ſint tormenta paſſi.
11 Etenim hos tanquam pater admonens probaviſti, illos verò tanquam rex [c] ſeverus condemnans in quæſtionem adduxiſti,
12 Qui & abſentes & præſentes pariter cruciati ſunt.
13 Nam [2] duplex eos occupavit dolor & gemitus, [d] rerum præteritarum recordantes:
14 Cùm enim audiviſſent ſuis ipſorum ſuppliciis illos bono affectos eſſe, perſenſerunt Dominum.
15 Nam [3] quem [e] expoſitum olim abjectumq; pro deplorato ludificantes habuerant, eum [f] poſterioribus eventis mirati ſunt [g] quando ſiti fuerunt affecti a juſtorum ſiti diſpare.
16 Pro inſipientibus autem ratiocinationibus injuſtitiæ ipſorum, quibus errantes colebant reptilia rationis expertia & beſtias viles miſiſti contra eos multitudinem animantium rationis expertium ad vindictam;
17 Ut cognoſcerent per quæ aliquis peccat per eadem puniri ipſum.
18 Non enim difficultatibus diſtinebatur omnipotens manus tua & quæ creavit mundum ex informi materia, quin poſſet immittere ipſis multitudinem urſorum, audaceſve leones.
19 Aut plenas [4] [h] juvenis animi beſtias incognitas, aut ignivomum efflantes halitum ſtrepitumve ventilati fumi, aut inſtar fulguris ejaculantes ab oculis ſcintillas graves;
20 Quarum non tantùm noxa eos poterat ſimul atterere, ſed etiam aſpectus perterrefaciens perdere.
21 Quinetiam ſine his uno afflatu cadere poterant a juſtitia [i] perſequente, & ventilati a ſpiritu potentiæ tuæ: verum omnia menſura, numero que & pondere diſpoſuiſti.

Margin notes:

a Græc. manu.
1 *Prophetæ ſancti*] Id eſt, Moſchis, quem ſervum Domini vocavit ſupra 10.16.
b Græc. infanticidæ.
c Græc. ſeverus.
2 *Duplex*] Id eſt, quod ipſi horrendam ſitis gravitatem experirentur, & quod iis ipſis rebus juvari populum Judæorum cognoſcerent.
d Græc. recordationibus præteritorum.
3 *Quem expoſitum*] Id eſt, Moſchen, periphraſticè.
e Græc. in expoſitione.
f Græc. in fine eventorum.
g Græc. non ſimiliter juſtis ſitientes.
4 *Juvenis animi*] Id eſt, ferociſſimi, ut ſolent juvenes feræ (quæ nondum adverſitatem expertæ ſunt) audaciores & ferociores eſſe.
h Græc. recens creatas.
i Græc. perſequente ut pœnas dantes.

k Græc. multum poſſe.

l Græc. matutina.

m Græc. ad reſipiſcentiam.

n Græc. non vocatum a te.

22 Nam k quod multum potes hoc tibi ſem-
per adeſt, & robori brachii tui quis reſtitu-
rus eſſet?
23 Quandoquidem tanquam momentum e
lancibus eſt totus mundus coram te, & tan-
quam gutta roris deſcendens l manè in ter-
ram;
24 Miſereris autem omnium quia omnia po-
tes, & diſſimulas peccata hominum m ut re-
ſipiſcant.
25 Nam diligis omnia quæ ſunt, & nihil abo-
minaris eorum quæ feciſti; nec enim com-
paraſti quicquam quod haberes odio.
26 Ecqui autem manſurum fuiſſet aliquid
niſi tu voluiſſes? aut conſervatum fuiſſet
n quod non accerſiviſſes?
27 Sed parcis omnibus eò quòd tua ſunt, ô
Domine, animarum amans.

Caput XII.

1 NAM ſpiritus incorruptus tuus ineſt
omnibus:
2 Ideo qui excidunt eos paulatim
corripis, & revocans in memoriam quibus
in rebus peccaverint admones, ut abaliena-
ti a malitia credant in te, Domine.
3 Etenim * antiquos habitatores ſanctæ ter-
ræ tuæ odio habens,
4 Eò quòd inimiciſſima facerent opera vene-
ficiorum, & ſacra impia,
5 (Qui & liberorum occiſores erant immiſe-
ricordes, & viſcera comedebant humana-
rum carnium)
6 *Et facerent epulum a ſanguinarium *ex abo-
minatione *myſtæ cruenti ſacrificii, & inter-
fectores *animarum ope carentium paren-
tes voluiſti perdere manibus majorum no-
ſtrorum,
7 Ut b dignos incolas acciperet Dei fi-
lios hæc terra apud te omnium pretioſiſſi-
ma.
8 Sed etiam his tanquam hominibus pe-
perciſti, & miſiſti præcurſores tui exerci-
tus veſpas, ut illos paulatim profligarent
exceæ.
9 Non c quòd potentia deficeret te impios in
acie tradendi in poteſtatem juſtorum, aut
beſtiis gravibus aut verbo præciſo ad unum
atterendi;
10 Sed judicium exercens paulatim dabas
locum pœnitentiæ, non ignorans impro-
bam eſſe naturam illorum, nativamque mali-
tiam illorum, & nequaquam mutatum iri ra-
tiocinationem illorum in ſeculum;
11 (Nam ſemen erat maledictum inde à prin-
cipio) neque timens aliquem in peccatis ip-
ſorum ſecuritatem dabas.
12 Quis enim dixerit, quid feciſti? aut quis
reſtiturus ſit judicio tuo? & quis ſit accu-
ſaturus te nomine gentium perditarum
quas tu feciſti? aut quis d conſtiturus ad-
verſum te veniat vindex pro injuſtis homi-
nibus?
13 *Nam non eſt Deus præter te, cui cu-
ræ ſunt omnia ut oſtendas te non injuſtè
judicaſſe:
14 Neque rex aut tyrannus *oculum obfir-
mare poterit in te propter eos quos pœna
affeciſti;
15 Sed ut juſtus es, juſtè omnia diſponis, il-
cum ducens a potentia tua ut condemnes
eum qui pœna non debet affici:
16 Nam potentia tua juſtitiæ principium eſt,
& quod omnibus dominaris hoc facit ut
parcas omnibus.
17 Cùm enim non crederis pro perfectione
potentiæ robur demonſtrare, etiam in iis
agnoſcunt *audaciam iſtam redarguis.
18 Tu autem dominium habens roboris *ex
æquitate judicas, & cum ſumma indulgen-
tia adminiſtras nos: adeſt enim tibi quando
vis potentia.
19 Docuiſti autem populum operibus hujuſ-
modi oportere ut juſtus humanus ſit, &
*bonam ſpem effeciſti in filiis tuis; quan-
doquidem tribuis in peccatis reſipiſcen-
tiam.
20 Si enim filiorum tuorum inimicos & reos
mortis cum tanta attentione puniviſti, tri-
buens tempus & f modum quibus abalien-
rentur a malitia iſta:
21 Quanta cum accuratione judicaſti filios
tuos, quorum majoribus juramento & con-
ventiones tradidiſti bonarum promiſſio-
num?
22 Nos itaque erudiens inimicos noſtros g in-
finitè caſtigas; ut tuam bonitatem curemus
judicantes de eis, judicati verò expectemus
miſericordiam.
23 Unde etiam eos qui h imprudente vita in-
juſtè vixerunt propriis cruciaviſti abomina-
tionibus.
24 Etenim per vias erroris erraverunt lon-
gius, deos exiſtimantes eſſe etiam *inhonora
inimicorum ſuorum animalia; decepti tan-
quam infantes vacui prudentiæ.
25 Propterea tanquam pueris rationis ex-
pertibus judicium i ad ludificandum eos
immiſiſti.
26 Qui autem ludibriis increpationis non
commonefiunt, juſtum Dei judicium ex-
perturi ſunt,
27 Nam de quibus illi *, cùm perpeterentur
mala, k cum indignatione erant ſolliciti, de
iis inquam quos putabant deos, *cùm ſe
iiſdem puniri viderunt, verum agnoverunt
Deum quem olim noviſſe *negaverant: i-
deoque l extrema illa condemnatio ſuper-
venit illis.

Caput XIII.

1 ETENIM vani ſunt omnes homines a
natura quibus ineſt Dei ignoratio, cum
ex iis quæ vident bonis non potuerint
eum noviſſe qui eſt, neque ad opera atten-
dentes agnoverint artificem;
2 Sed aut ignem, aut ventum, aut citum aë-
rem, aut orbem ſtellarum, aut violentam a-
quam, aut luminaria cœli Deos rectores
mundi eſſe putaverint.
3 Quorum ſi delectati ſpecie iſta Deos eſſe
ſtatuerunt, agnoſcant quanto iſtis melior
eſt dominus; nam ille naturalis pulchritu-
dinis autor creavit illa.
4 Quòd ſi potentia ac efficacitate in admira-
tionem traducti, intelligant ex iſtis quanto
ſit potentior is qui comparavit iſta.
5 Nam ex magnitudine & ſpecie ac crea-

3 Antiquos hab.] id eſt, Cenahhanæos de quorum maleficiis vide Levit. 18. & ſequentibus.
6 Et facerent] hic ἀπὸ κοινοῦ verbum repetimus quod habetur ver. 4. quo facto locus apertus eſt.
a Græc. ſanguinis.
Ex abominat.] id eſt, ex abominanda liberorum cæde.
Myſtæ cruenti] harum vocum interpretatio cùm propter obſcuritatem, tum propter lectionis varietatem difficilis eſt: nam alii legunt μύστας θιάσου, quod quid ſibi velit neque divinare: alii μύστας θεομανοῦ, quam vocem divinū furorem ſignificare hoc loco autumant, quia revera non divino, ſed diabolico furore abripiebantur cultores iſti. Ego ad veterem ſcripturam judico magis accedere ſi legas θυσιῶν, quam vocem Græci veteres pro cruentis ſacrificiis acceperūt: unde apud illos θυσιασταὶ dicti, quibus ſacra erant communia ad fidem inter ſe obſtringendā.
Animarum] id eſt, liberorum ſuorum, qui egentes ope fuiſſent tam a parentibus implorarunt.
b Græc. dignam incolonum filiorum Dei.
|| Exod. 23.
|| Jehoſch. 24.
c Græc. impotens.
d Græc. ad conſiſtentiam.
14 Oculum obfirmare] id eſt, obtutu ſuo intueri faciem tuam ut vel uno verbo obſiſtat tibi.

qui rebus convenienter naturæ, earum opi-
fex ſpectatus eſt.
6 Veruntamen in rebus iſtis criminatio eſt
parva: etenim ipſi fortaſſe errant quærentes
Deum & volentes invenire:
7 Nam in operibus illius converſantes per-
ſcrutantur, & perſuadentur viſu, quia res
quæ videntur pulchræ ſunt.
8 Verùm è diverſo ne iſti quidem ſunt digni
venia.
9 Nam ſi tantum valuerunt cognoſcere ut
poſſent conjecturis aſſequi ſeculum, iſta-
rum rerum dominum quomodò non inve-
nerunt ejus?
10 Miſeri verò ſunt, & mortuis incumbunt
ſpes eorum qui appellant deos operam ma-
nuum hominum, aurum & argentum [a] ar-
te elaboratum, & figurationes animalium,
aut lapidem inutilem, opus antiquæ ma-
nus.
11 Sin autem etiam aliquis faber materia-
rius aptam operi arborem ſuccidens ſerra
circumraſerit ſcitè omnem corticem illius,
& artem convenienter adhibens compa-
raverit utile inſtrumentum ad miniſterium
vitæ,
12 Et reſegminibus operis ad comparationē
alimenti conſumptis ſeſe expleverit;
13 Quod autem ex iſtis rejectum fuerit nul-
lam ad rem utile, lignum tortuoſum, & ra-
mis adnatis plenum ſumens ſculpſerit [b] ac-
curato otio ſuo, & perita intelligentia for-
maverit illud, aſſimilaverit illud imagini hu-
manæ,
14 Aut animanti alicui vili illud fecerit ſimi-
le, inunxerit rubica & fuco, rubefecerit co-
lorem ejus, & omnem maculam quæ in eo
eſt, obliverit.
15 Et faciens ei domunculam dignam eo
in muro poſuerit illud, & ferro confirma-
verit:
16 Hic igitur providerit quidem illi ut non
decidat, ſciens illud non poſſe ſibi ipſi adju-
mentum afferre: etenim imago eſt, & opus
habet adjumento.
17 Sed cùm de poſſeſſionibus, & nuptiis ſuis,
& liberis orat;
18 Non pudet ipſum alloqui rem inanimam:
ſed de ſanitate quidem invocat id quod
nullis eſt viribus, pro vita verò quod mor-
tuum eſt rogat, & pro auxilio [c] quod nullam
planè ſui experientiam exhibuit ſuppli-
cat,
19 Et de profectione ab eo quod ne greſſu
quidem uti poteſt, & de quæſtu & opere ac
manuum conſequutione ab eo quod igna-
viſſimum eſt manibus commodam effectio-
nem petit.

Caput XIIII.

1 E DIVERSO aliquis ſe ad navigan-
dum comparans & feros permeaturus
fluctus lignum putridius inclamat eo
quod fert ipſum:
2 Hoc etenim cupiditas quæſtuum excogi-
tavit, & artifex peritia comparavit,
3 Tuaque, ô pater, gubernat providentia:
nam [a] propoſuiſti etiam in mari viam, & in-
fluctibus ſecurum callem,
4 Demonſtrans te poſſe ab omni re ſerva-
re, ut etiam ſine arte aliquis poſſit [4] ſuper-
gredi,
5 Neque vis otioſa eſſe opera ſapientiæ tuæ:
propterea etiam minimo ligno credunt ho-
mines [b] ſe ipſos, & pertranſeuntes fluctum [5] ra-
te conſervantur.
6 ‖Nam etiam principio pereuntibus ſuper-
bis gigantibus, ſpes mundi ad ratem confu-
giens reliquum fecit ſeculo ſemen naturæ
noſtræ gubernata manu tua.
7 Benedictum enim lignum fuit [7] per quod
eſt juſtitia:
8 Illud verò manu factum maledictum eſt,
ipſum, & qui fecit illud: quoniam hic quidē
elaboravit, illud verò corruptum nomina-
tur Deus.
9 Ex æquo ſunt exoſa Deo; & qui facit im-
piè & impietas ipſius:
10 Etenim quod factum eſt cum eo qui fecit
punietur.
11 Propterea etiam in idola gentium ani-
madverſio futura eſt, quia inter creaturas
Dei ad rem abominandā facta ſunt, ut [c] quæ
ſint offendicula animis hominum, & laque-
us pedibus incipientium:
12 [12] Principium enim ſcortationis eſt idolorū
excogitatio, & illorum inventio corruptela
vitæ:
13 Nam neque a principio erant, neque in
ſeculum futura ſunt.
14 Cùm vana opinatione hominū venerint in
mundum, ac propterea præciſus [14] illarum fi-
nis excogitatus ſit.
15 [d] Acerbo enim luctu vexatus pater cùm
filii citò ſublati imaginem feciſſet; homi-
nem tunc quidem mortuum, nunc verò ut
Deum affecit honoribus, & ſubditis myſte-
ria ſacrificiaque tradidit.
16 Deinde [e] procedente tempore invale-
ſcens hæc impia conſuetudo tanquam lex
cuſtodita eſt & tyrannorum præceptis cul-
tus ſculptilibus attributus eſt;
17 Quos cùm [f] in os non poſſent honoribus
proſequi homines eò quod longè habita-
rent; longinquam eorum faciem effiguran-
tes, conſpicuum imaginem regis quem ho-
norabant fecerūt, ut abſentē ſtudioſè tan-
quam præſenti aſſentarentur.
18 Ad [h] incrementum autem cultus igno-
rantes etiam provocavit ambitio artificis.
19 Etenim hic fortaſſe dominatori volens
placere detorſerit arte ſimilitudinem ad a-
liquid pulchrius:
20 Multitudo verò pertractum optima ope-
ris gratia hominem, qui paulò ante honora-
batur jam numen eſſe duxerint.
21 Atqui [i] hæ fuerunt in vitam hanc inſidiæ,
quòd aut calamitati, aut tyrannidi ſervien-
tes homines [21] nomen illud lapidibus & lig-
nis impoſuerunt quod communicari cum
illis non poteſt.
22 Deinde non ſatis fuit errare in Dei co-
gnitione; ſed etiam in magno viventes
bello ignorantiæ, tanta mala appellant pa-
cem:
23 Nam aut ſacrificia ex cæde liberorum,
aut occulta myſteria, aut furioſas ex alienis
legibus comeſſationes agentes,
24 Neque inſtituta vitæ, neque nuptias am-

4 *Supergredi*] i. ſuper mare ambulare cùm voles.

b Græc. *animas.*

5 *Rate*] vel potius navi tumultuariè facta, qualis eſt ea quam Feſtus candicariam vocat.

‖*Geneſ. 6.*

7 *Per quod eſt*] i. quo Eccleſia, theſaurus juſtitiæ tum, fuit conſervata & adhuc permanet.

c Græc. *& adoffendicula & ad laqueum.*

12 *Principium ſcortationis*] nam ex quo idola invecta ſunt, timor Dei intercidit, & janua ad omnem nequitiam ampliſſima aperta eſt.

14 *Illarum*] nempe opinationum, q. d. falſi doloris ſola opinione in ſubitis mortibus ingenerati idola inveſtarunt, quibus ſuperſtitioſi excogitarunt ſe dolorem ſuum brevi emollituros & ſuperaturos eſſe.

d Græc. *intempeſtivo: metaphora à fructibus immaturis.*

e Græc. *in tempore.*

f Græc. *in aſpectu.*

g Græc. *per ſtudium.*

h Græc. *intentionem.*

i Græc. *hic factus eſt ad inſidias.*

21 *Nomen illud*] id eſt, nomen Dei.

pliꝰ puras cuſtodiunt; ſed alter alterũ aut inſidians tollit, aut adulterans dolore afficit:

25 Omnia denique ſe promiſcuè habent, ſanguis, & cædes, furtum, & dolus, corruptela, perfidia, tumultus, perjurium, perturbatio bonorum,

26 Gratiæ oblivio, animarum inquinatio, naturæ immutatio, nuptiarum confuſio, adulterium, & impudicitia.

27 Nam idolorum quæ ne nominanda quidem eſſent cultus principium omnis mali, ᶦcauſaque, & finis eſt:

28 Aut enim lætantes furunt, aut prophetans res falſas, aut vivunt injuſtè, aut pejerant citò:

29 Nam qui inanimis idolis confidunt, quando jurarint improbè, non expectant ut [k] injuſtitiæ arguantur.

30 De utrique verò ſubſequentur ipſos ea quæ juſta ſunt, [l] eò quòd malè ſenſerint de Deo attendentes idolis, & injuſtè juraverint dolo contemnentes ſanctimoniam:

31 Non enim eorum per quos juratur potentia, ſed [m] jus peccantium ſemper injuſtorum hominum tranſgreſſioni ſupervenit.

27 *Cauſaq;*] id eſt, efficiens ut inde a principio fuerit atq; ſit; nam ceſſante cauſa (ut aiunt illi) effectus ceſſat. ſic ergo cauſæ nomen progreſſum & continuationem denotat.

k Græc. *injuſti ſint*: Hebraiſmus.

30 *Eò quòd*] id eſt, propter impietatem atque injuſtitiam, ut Rom. 1.

31 *Jus peccantium*] id eſt, in peccantes a Deo latum, non ab idolis importatum.

Caput XV.

1 TU autem, ô Deus noſter, bonus es, & verax, longanimis, & miſericordia adminiſtrans omnia:

2 Etenim ſi [a] peccaverimus, tui ſumus nos qui novimus potentiam tuam: non ſumus autem peccaturi, ſcientes nos in tuis reputatos eſſe.

3 Nam cognoſcere te abſoluta eſt juſtitia, & noſſe potentiam tuam radix immortalitatis.

4 Neque enim ſeduxit nos improbæ artis humana cogitatio, neque umbra picturarum, qui labor infructuoſus eſt, ſpecies maculata coloribus diverſis,

5 Quarum aſpectus inſipientibus [a] appetentiam excitat, quæ concupiſcit mortuæ imaginis ſpeciem carentem ſpiritu.

6 Rerum malarum amatores, dignique talibus expectationibus ſunt & qui faciunt, & qui concupiſcunt, & qui colunt eas:

7 Etenim figulus teneram terram premens laborioſè quidem fingit ad miniſterium noſtrum unumquodque vas; ſed ex eodem luto finxit cùm vaſa operibus mundi ſervientia contrariaque omnia ſimiliter, quorum utriuſque quis ſit cujuſque uſus judicat figulus;

8 Tum improbè laborans Deum vanum ex eodem fingit luto, *illius imaginem* [b] qui paulò antè e terra natus paulò pòſt proficiſcetur in eam ex qua deſumptus eſt, cùm repetitũ fuerit debitum præſentis vitæ.

9 Enimvero [c] curæ eſt ei non quòd laboraturus ſit, neque quòd brevem vitam habeat; ſed concertat cum aurificibus, & argentariis, & fabros ærarios imitatur, & gloriæ ducit quod res adulterinas fingit:

10 Cinis eſt cor illius, & terra vilior eſt ſpes illorum, & vita illius luto inhonoratior:

11 Qui ignoravit eum qui finxit ſe, & qui inſpiravit ipſi animam efficacem, & ſufflavit in ipſum vitalem ſpiritum.

12 Verùm ratiocinati ſunt rem ludicram eſſe vitam noſtram, & vitam hanc publicum mercatum eſſe quæſtuoſum: nam oportere dicunt undecunque etiam ex malo acquirere:

13 Hic enim ſupra omnes novit ſe peccare, qui materiæ terreæ fragilia vaſa ſculptaque fabricatur.

14 Omnes verò inſipientiſſimi ſunt, miſeri inquam, inſipientiores animis infantium, inimici populi tui, qui potentia in ipſum abutuntur:

15 Quandoquidem omnia idola gentium deos eſſe reputant, quibus neque oculorum uſus ad aſpectum eſt, neque nares ad contractionem aëris, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad contrectationem, & quorum pedes inanes ſunt ad greſſum.

16 Homo enim fecit illa, & ſpiritus mutuatus effinxit illa: nam nemo homo ſimilem illis poteſt Deum fingere:

17 Sed cùm ſit mortalis, rem mortuam operatur manibus iniquis: melior enim eſt iis numinibus, quippe cum ipſe quidem vivat, illa verò minimè.

18 Quin etiam animalia colunt inimiciſſima: nam etiamſi [d] dementia inter ſe comparentur, aliis deteriora ſunt;

19 Neque ita pulchra ſunt ad aſpectum inter animantia, ut deſyderemus ea; ſed [e] fugerunt & Dei laudem & benedictionem ejus.

2 *Peccaverimus*] id eſt, ſi vixerimus in peccatis, conſcii ſumus potentiæ tuæ: ſed a peccatis abſtinemus conſcii æternæ miſericordiæ.

a Græc. *ad opprobrium venit.*

8 *Qui paulò antè*] Id eſt, hominis mortalis: periphraſis.

9 *Curæ eſt ei*] id eſt neque laboris ſui gravitatem, neque vitæ brevitatem expendit: modò ambitioſam gloriam ſuam ex opificio ſuo conſequatur.

Caput XVI.

1 QUAPROPTER a ſimilibus puniti ſunt [a] meritò, & a multitudine beſtiarum cruciati.

2 Cujus punitionis loco benefeciſti populo tuo, quibus [b] concupiſcente appetentia alimentum præparaſti novi guſtus coturnicem:

3 Ut illi quidem concupiſcentes ab alimento averterentur [c] propter demonſtratam illam appetentiam eorum qui emittebantur etiam neceſſariam, hi verò pauliſper indigentes effecti etiam novum participarent guſtum.

4 Oportebat enim illis quidem qui tyrannidem exercebant indigentiam ſupervenire inevitabilem, his verò ſolùm oſtendi quomodo hoſtes ipſorum cruciarentur.

5 Etenim quando illis ſævus ſupervenit beſtiarum furor, morſibuſque tortuoſorum anguium corrupti ſunt;

6 ‖Non ad extremum uſque manſit ira tua: ſed ut admonerentur ad breve tempus fuerunt conturbati, ſymbolum habentes ſalutis ad recordationem mandati legis tuæ:

7 Nam qui advertebat ad illud non per illud ſervatus eſt quod videbatur ab ipſo; ſed per te ſervatorem omnium:

8 Atque hoc pacto perſuaſiſti hoſtibus noſtris te eſſe qui liberas ab omni malo.

9 ‖Hos enim locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus, neque inventum eſt remedium animæ illorum; quia digni erant qui ab hujuſmodi rebus punirentur:

10 Filios

20 Filios verò tuos ne venenatorum quidem
draconum ſuperarunt dentes, quoniam mi-
ſericordia tua ex adverſo veniens ſanavit il-
los.
11 Nam ad recordationem ſermonum tuo-
rum velociter conſervati ſunt quando acu-
leis confixi fuerant, ne in profundam obli-
vionem decidentes ᶜ abalienarentur a be-
neficio tuo.
12 Etenim neque herba neque malagma cu-
ravit eos; ſed tuus, Domine, ſermo qui ſanat
omnia:
13 Tu enim vitæ ac mortis poteſtatem ha-
bes, & deducis ad portas inferni reducíſ-
que.
14 Homo quidem occidit malitia ſua; ſed e-
greſſum ſpiritum non reducet, neque religa-
tus eſt animam deſumptam.
15 Tuam verò manum nihil poteſt effuge-
re.
16 Nam impii qui negabant te a ſe cognoſci,
flagellati ſunt robore brachii tui, novis plu-
viis, grandinibuſque, & imbribus ᵈ exagita-
ti, quæ non poterant effugere, & igne con-
ſumpti.
17 Quod enim mirabile ſupra omnia eſt, in a-
qua extinguente omnia plus efficacitatis
habebat ignis; quia hic mundus juſtorum
propugnator eſt:
18 Nam modò quidem miteſcebat flamma ne
comburerent animalia quæ contra impios
immiſſa erant, ſed ipſi intuentes agnoſce-
rent ſe exagitari judicio Dei:
19 Modò verò etiam inter aquam ſupra ig-
nis facultatem ardebat, ut terræ injuſtæ fœ-
tus corrumperet.
20 ‖Quorum loco alimento Angelorum ci-
baſti populum tuum, & ᵉcomparatum panem
ſine labore e cœlo miſiſti ipſis, qui ad omné
voluptatem & omnem convenientem gu-
ſtum poterat temperari.
21 ᶠSubſtantia enim tua patefaciebat tuam
erga liberos ſuavitaté, cùm occurrentis cu-
juſque ſubſerviens deſyderio temperabatur
ſecundum illud quod volebat quiſque.
22 Nix autem & glacies ſuſtinens ignem non
tamen liqueſcebat, ut agnoſcerent ignem
ardentem in nive & in pluviis coruſcantem
fructus hoſtium conſumpſiſſe.
23 Hic verò e contrario ut alerentur juſti, e-
tiam propriæ facultatis oblitus eſt.
24 Nam creatura tibi qui feciſti omnia ſub-
ſerviens ad punitionem contra injuſtos in-
tenditur, & remittitur ad beneficentiam
pro iis qui confidunt in te.
25 Propterea etiam in omnia tunc transfor-
mata, gratiæ tuæ omnium altrici ſubſervie-
bat ad voluntatem ᵍ egentium;
26 Ut diſcerent filii tui quos dilexiſti, Domi-
ne, naturas fructuum non alere hominem;
ſed verbum tuum eos qui tibi credunt con-
ſervare.
27 Illud enim quod ab igne non conſume-
batur, ſimpliciter a radio ſolis calefactum
brevi liqueſcebat:
28 Ut notum eſſet oportere ut antevertamus
ſolem ad gratias agendas tibi, & ad exortum
ſolis oremus te.
29 Nam ſpes ingrati tanquam hyberna glaci-
es liqueſcet, diffluetque ut aqua inutilis.

Caput XVII.

1 * NAM magna ſunt tua judicia & ine-
narrabilia; quapropter ineruditæ a-
nimæ erraverunt.
2 ‖Iniqui enim, qui ſe dominatum abuſuros in
gentem ſanctam præſumebant, detenti vin-
culis tenebrarum, & compediti incluſi te-
ctis noctis longiſſimæ, perfugæ a providen-
tia æterna jacuerunt.
3 Nam cùm ſtatuerent ſe in occultis pecca-
tis obſcuro oblivionis velamento latitatu-
ros eſſe, diſperſi ſunt expaveſcentes graviter
& ſimulachris perturbati.
4 Neque enim ᶠ ſpelunca quæ continebat
ipſos vacuos metu conſervavit; ſed ſoni
conturbantes ipſos circumſtrepebant, &
viſa triſtia ᵃ flebilibus formis apparebant.
5 Ac ignis quidem nulla vis poterat illuſtra-
re, neque lucidæ aſtrorum flammæ ſuſtine-
bant illuminare atram illam noctem;
6 Sed apparebat ipſis ſolùm pyra timore
plena ultrò, exterritíq; a viſione illa quæ
non erat aſpectabilis, ea quę videbant duce-
bant ᵇ peſſima:
7 Ita jacebant magicæ artis ludibria, & ᶜcon-
tumelioſum indicium arrogantium pruden-
tiæ ſuæ incumbentium.
8 Nam qui promittebant timores & pertur-
bationes a laborante animo depellere, hi
ridiculo ex timore laborabant.
9 Etenim ſi nihil ipſos turbulentum conter-
ruerat;
10 Beſtiarum tranſvectionibus, & reptilium
ſibilis abacti peribant tremebundi, & recu-
ſantes aërem intueri quem nulla ex parte
poterant effugere:
11 Nam res timida eſt improbitas teſte
proprio condemnata, & ſemper res gra-
ves præſumit dum conſtringitur conſcien-
tiā:
12 Nihil enim eſt metus niſi ᶜ abjectio eorum
adjumentorum quæ a ratiocinatione ſunt.
13 Cùm autem intrinſecus minor eſt iſta
ᶜabjectio, eo majorem ratiocinatur eſſe ig-
norantiam illius cauſæ quæ tormentum
præbet.
14 Ii verò qui noctem illam revera ᵈ intole-
rabilem & ex inferni intolerabilis ſpelun-
cis ſupervenientem eundem ſomnum dor-
miebant,
15 Modò portentis agitabantur fantaſma-
tum, modò abjectione animi ſui ᵉ deficie-
bant, cùm repentinus ipſis & non expecta-
tus timor ſuperveniſſet:
16 Deinde hoc pacto quicunque tandem il-
luc inciderat, cuſtodiebatur concluſus car-
cere catente ferro.
17 Nam ſive agricola quis eſſet, ſive paſtor,
ſive laborum qui in deſertis occupantur o-
perarius, præoccupatus iſtam ᶠ inevitabilé
neceſſitatem ſuſtinebat:
18 Una enim tenebrarum catena omnes con-
ſtricti erant.
19 Sive ſibilans ventus, ſive ᶜcommoda vox
avium inter denſos ramos, ſive numerus a-
quæ cum is violentiā, ſive fragor immanis
dejectarum petrarum, ſive laſcivientium a-
nimalium curſus inviſus, ſive rugientium

1 *Nam magna*] His verbis explicatur cauſa cur pios oporteat ſolem antevertere ſanctis officiis, ut dictum eſt ſupra 16.28. & cur e contrario Dei opera ab impiis non percipiantur.

‖*Exod.* 10.

4 *Spelunca*] id eſt, vana illa prudentia qua ſtatuerant fore ut obſcuro oblivionis velo, tanquam in ſpelunca latitarent, ut dinceps vario proximo.

a Græc. [illegible]

b Græc *pejora*: *Atticiſmus*.

7 *Contumelioſum indic.*] i. contumelioſa illa in Deum & Moſchen [illegible] ſe jactaverant [illegible] cturos ut ſigna a Moſche edita eſſent ludibrio.

c Græc. *prodit*: *ſic ver. ſeq. & 13.*

13 *Abjectio*] Græcè quidem legitur προσδοκία, id eſt, expectatio; ſed vocē hanc pro altera conſimili non dubito irrepſiſſe quam ex præcedente verſu & 13. repoſuimus: ſenſus eſt quò minus urgetur conſcientia, eo magis improbos conſidere ignorari mala ſua, quæ ſunt ipſorum cruciatus cauſæ.

d. Græc. *impoſſibilem*.

e Græc. *diſſolvebantur*.

f. Græc. *indiſſolubilem*.

19 *Commoda vox*] ſic vertimus τὸ ἐμμελὲς ſequuti Vitruvium: eſt enim commodum quicquid partes habet inter ſeſe mobilia competentibus.

immaniſſimorum animalium vox, ſive g re-
flexa e cavitate montium echo, hæc illos ex-
terrentia diſſolvebant.
20 Totus enim mundus lucido perluſtraba-
tur lumine, & in expeditis occupabatur o-
peribus:
21 Solis autem illis supernè protenſa erat
nox gravis, imago tenebrarum quæ ipſos e-
rant ſuſceptura; ſed ipſi ſibi graviores e-
rant tenebris.

Caput. XVIII.

1 AT ſanctis tuis maxima erat lux; quo-
rum vocem quidem audientes, ſed non
videntes formam,
2 Prædicabant beatos illos quòd non pate-
rentur eadem etiam quæ ipſi, & gratias age-
bant quòd non nocerent quamvis antè in-
juria affecti eſſent, & quòd diſcrepaſſent ab
illis a veniam precabantur,
3 ‖ Quorum loco igne flagrantem columnã,
quæ & dux eſſet profectionis ignotæ & ſol
innocuus magnificæ peregrinationis, præ-
buiſti.
4 Etenim illi digni erant qui privarentur lu-
ce & cuſtodirentur in tenebris, qui incluſos
cuſtodiverant filios tuos, per quos incorrup-
ta legis lux ſeculo danda erat.
5 ‖ Cumque conſilia iniviſſent illi occiden-
di infantes ſanctorum; & expoſito & ſerva-
to f uno filio ad redargutionem abſtuliſti
illis multitudinem filiorum, quos uno ani-
mo inſequentes perdidiſti in aqua vehe-
menti.
6 Illa nox 6 prius innotuerat majoribus no-
ſtris, ut ſecurè cognoſcentes quibus credi-
diſſent juramentis freti illis bono eſſent a-
nimo.
7 Sic accepta eſt a populo tuo tum ſalus ju-
ſtorum, tum inimicorum perditio.
8 Ut enim puniveras adverſarios, ſic etiam
nos accerſens glorificabas.
9 Nam occultè ſacrificaverant ſancti bono-
rum pueri, & b divinam legem concordia
diſpoſuerant, eorundem pariter & bonorum
& periculorum participes fore ſanctos, jam
majorum laudes animo præceptas conci-
nentes.
10 Reſonabat verò abſonus inimicorum cla-
mor, & miſerabilis huc illuc ferebatur vox
lamentantium puerorum.
11 Cùm ſervi pari jure cum domino puniti,
tum popularis eadem perpetientis cum re-
ge.
12 Unoque animo omnes c 12 mortem unam
nominantes mortuos habebant innumera-
biles: neque enim ad ſepeliendum ſufficie-
bant vivi, cùm momento uno d honoratiſſi-
ma ipſorum generatio corrupta eſſet.
13 Nam qui nihil crediderant propter 13 ve-
neficia, in primogenitorũ interritu confeſſi
ſunt populum filium eſſe Dei:
14 Cùm enim quietum ſilentium contineret
omnia, & nox in e ſuo veloce curſu media
eſſet,
15 Omnipotens tuus ſermo e cœlis e f throno
regali præciſus bellator in medium interitui
adjudicatæ illius terræ deſiliit,
16 Ut gladium acutum ferens mandatum tuũ
non ſimulatum, qui conſiſtens implevit om-
nia morte; cœlum quidem pertingens, ſed
etiam in terra ambulans.
17 Tunc repentè & viſa ſomniorum gravium
exturbarunt eos, & inſtiterant timores in-
opinati:
18 Et alius alibi proſtratus ſemimortuus pate-
faciebat quam ob cauſam moreretur.
19 Nam ſomnia quæ turbaverant eos hoc
antè indicaverant, ne ignorantes cur malè
afficiebantur perirent.
20 ‖ Contigit quidem aliquando juſtos etiam
tentatio mortis, & fractio multitudinis
facta eſt in deſerto; ſed non diu permanſit
ira:
21 Feſtinans enim vir inculpatus propug-
navit, arma ſui miniſterii orationem & ſuffi-
tus placationem afferens obſtitit iræ & finẽ
impoſuit calamitati, oſtendens ſe tuum ſer-
vum eſſe.
22 Vicit enim vaſtatorem illum non robore
corporis, non armorum efficacitate: ſed ver-
bo ſubjecit ultorem, juramenta majorum
fœderaque recordatus.
23 Nam cùm jamque acervatim cecidiſſent
alii ſuper alios mortui, intermedius ſtans re-
ſcidit iram, & diviſit viam quæ ad vivos
ſpectabat:
24 24 Quoniam talari veſtimento impoſitus
erat totus ornatus, & majorum gloriæ inc-
rant ſculpturæ lapidum ordinibus quatuor
diſpoſitæ, & majeſtas tua ſuper diadema ca-
pitis illius.
25 His ceſſit vaſtator, & hæc timuit: nam ſo-
la illa ſufficiebat iræ tentatio.

Caput XIX.

1 IMPIIS verò ad finem uſque f animus
inſtitit immiſericors:
2 Prænoverat enim res etiam futuras il-
lorum fore, ut cùm ipſi permiſiſſent diſce-
dere & a ſtudioſè deduxiſſent illos, pæni-
tentia ducti perſequerentur.
3 ‖ Nam cùm adhuc haberent præ manibus
luctus, ejularentque ad ſepulchra mortuorũ
alteram adhibuerunt cogitationem amen-
tiæ, & quos emiſerant ſupplicantes eos ut
fugitivos perſequuti ſunt:
4 Trahebat enim ipſos ad finem iſtum digna
ipſis neceſſitas; quæ eorum quæ acciderant
oblivionem injecerat, ut plenè per-
ferrent punitionem 4 tormentis illis defici-
entem,
5 Ac populus quidem tuus iter opinionem
ſuperans tranſiret: illi verò novam b conſe-
querentur mortem.
6 Tota enim creatura in ſuo genere deinte-
gro supernè reformabatur, ut deſerviret
propriis mandatis, ut tui pueri cuſtodiren-
tur illæſi.
7 Caſtra inumbrans nubes; & ex aqua quæ
antè illic fuerat c fundus aridæ terræ fuit
conſpicuus, ex rubro inquam mari via expe-
dita, & viridans campus e fluctu violento,
8 Per quem tota gens qui protegebantur
manu tua tranſiverunt, ſpectantes portenta
admirabilia.
9 Nam velut equi paſti ſunt, & velut agni ex-
ultaverunt laudantes te, Domine, libera-
torem ſuum.

g Græc. veſtigia, ſive repercuſſa infracta, ut loquitur Plinius.

a Græc. gratiam.

‖ Exod. 13.

‖ Exod. 1. Exod. 2.

f Uno filio] Moſche.

Exod. 14.

6 Prius innotuerat] nam Deus imperaverat, Exod. 11. & Moſche verbis illius denuntiaverat, Exod. 12.

b Græc. divinitatis.

c Græc. [illegible] mortis.

12 Mortem unam nominantes] hi cum nominatim accerſentes ex animo præ doloris ſui gravitate.

d Græc. honoratior

13 Veneficia] id eſt, artes magicas, de quibus ſupra 17.7.

e Græc. propria celeritate.

f Græc. thronis regalibus, ut ſup. 9.4.

10 ‖ Memores enim adhuc erant eorum quæ
evenerãt in terra peregrinationis ſuæ ; quo-
modo pro generatione animalium terra e-
duxiſſet muſcas, & pro aquatilibus eructaſ-
ſet fluvius ranarum multitudinem.
11 ‖ Poſtea verò ipſi quoque viderunt novam
progeniem avium, cùm abducti concupi-
ſcentia peterent eſcas [d] delicatas.
12 Nam ad conſolationem ipſorum aſcende-
runt e mari coturnices.
13 Atque hæ quidem pœnæ ſupervenerunt
peccatoribus, non ſine antegreſſis ſignis, vi
fulgurum : juſtè enim patiebantur a ſuis ip-
ſorum improbitatibus : etenim [e] ' graviſſi-
mum peregrinorum odium exercebant:
14 Cùm 'illi quidem [f] ignotos homines ad
venientes non acciperent, hi verò benefi-
cos peregrinos ſervituti manciparent :
15 Neque ſolum iſtud, ſed ('quæcunque tan-
dem ſit horum conſyderatio) cùm illi inimi-
cè alienos exceperint, hi verò poſtquam
[g] feſtivè acceperant homines jamque juris
ejuſdem participes laboribus gravibus af-
fixerint.
16 ‖ Itaque percuſſi ſunt etiam cæcitate, ſicut
illi ad fores illius juſti cùm vaſtis circuma-
micti tenebris quiſque ſuarum foriũm viam
perquireret.
17 Elementa enim per ſe commutata ſunt,
quemadmodum in Pſalterio ſoni nomen nu-
meroſum mutant, etſi voces ubique perma-
nent : quod quidem ex accurato rerum quæ
factæ ſunt aſpectu licet conjicere.
18 Nam terreſtria in aquatica mutabantur, &
natatilia tranſibant ſuper terram.
19 Ignis valebat in aqua propriæ facultatis
oblitus, & aqua naturam [h] extinguendi non
recordabatur.
20 Flammæ e diverſo carnes animantium
corruptioni infeſtarum non tabefaciebant,
cùm hic ambularent, ' neque liquabile
man, glaciali ſpecie, genus ad liqueſcen-
dum commodum alimenti [i] ſuprà quàm hu-
mani.
21 Nam in omnibus, Domine, magnificaſti
populum tuum, & affeciſti gloria, neque de-
ſpexiſti quin omni tempore & loco adſiſte-
res.

‖ Gen. 19.

h Græc. extinctivi-
cem.

20 Neq; liquabile] hic repetendum eſt ζευγματικῶς tabefaciendi ſive li-
queſaciendi verbum ſeolus eſt, neq; flam-
mæ ad quas coque-
batur man hoc pote-
rant efficere quod Solis radii præſta-
bant : nam ad ſolem man liqueſcebat fa-
cillime, ad ignem verò coquebatur, non autem diſperi-
bat igne : cùm alio-
qui conſtitutione glaciali eſſet, & æquè diſſolveretur Solo ſit exareſceret : vide Exodi 16.

i Græc. [illegible]

ECCLESIASTICUS,
ſive Sapientia Jeſu filii Sirachi.

Incerti autoris præfatio.

1 HIc Jeſus Sirachi erat fi-
lius, 'nepos Jeſu ejuſdem
nominis.
2 Hic ergo temporibus in-
ferioribus vixit poſt cap-
tivitatem & revocatio-
nem *populi*, & poſt Pro-
phetas omnes fermè.
3 Avus autem ipſius Jeſus, quemadmodum hic
quoque teſtatur, vir fuit 'inter Hhebræos
laboris ſtudioſus ac prudentiſſimus:
4 Qui non ſolùm aliorum hominum prædito-
rum intelligentia qui ante ipſum fuerant ſa-
pienter dicta contulit, verum etiam ipſe ſua
quædam pronuntiavit permultæ intelligen-
tiæ & ſapientiæ plena.
5 Cùm igitur librum hunc primus Jeſus ferè
bona ex parte collectum relinquens e vivis
exceſſiſſet, Sirach ille poſt eum iterum aſſu-
mens proprio filio Jeſu reliquit illum.
6 Atque hic eundem capiens totum conve-
nienter aptatum in unum [a] volumen cõpor-
tavit, cùm ſapiẽtiam de ſuo, patriſq;, adeoq;
de avi nomine appellaſſet ; ex ipſo nomine
ſapientiæ alliciẽs, ut [b] ampliore ſtudio audi-
tor ad hujus libri meditationem accederet.
7 Itaque ſermones prudentiæ, ænigmataque
& parabolas continet, & cùm ſingulares
quaſdam veteres Deoque gratas hiſtorias
de viris qui bene placuerunt Deo, tum ora-
tionem & hymnum illius : præterea etiam
quibus beneficiis dignatus ſit Deus popu-
lum ſuum *proſequi*, & quibus expleverit malis
inimicos ipſorum.
8 Sectator Schelomonis hic Jeſus fuit, nihil
minus quàm ille 'incumbens probandæ ſa-
pientiæ & eruditioni : qui verè & multiplex
fuit ſcientia, & appellatus eſt.

a Græc. compoſi-
tionem.

b Græc. *amantiùs magis haberes ad me-
ditationem.*

8 *Incumbẽs*] Græ-
cam vocem ſic inter-
pretor, cùm ex no-
tatione illius, tum ex veritate hujus cõ-
parationis: nam alio-
qui blaſphemum fue-
rit hujus ſapientiam cum Schelomonis æ-
quare ſapientia.

Prologus autoris in ſapientiam
Jeſu filii Sirachi.

1 CUM multa & magna
nobis per legem & Pro-
phetas alioſque qui hos
ſequuti ſunt tradita fue-
rint, quorum cauſa lau-
dandus eſt Jiſraël erudi-
tionis nomine & ſapien-
tiæ ;
2 Atque ita non ſolùm ipſos cùm legent ſa-
pientiores fieri opus ſit, ſed etiam oporteat
ut qui diſcendi erunt ſtudioſi exteris utiles
eſſe poſſint cùm dicendo, tum etiam ſcri-
bendo.
3 Avus meus Jeſus, poſtquam ſe plurimùm
in lectionem dediſſet tam legis propheta-
rumque quàm aliorum librorum [a] quos a

a Græc. patria-
rum.

patribus accepimus, atque in eis aptam fa-
cultatem conſequutus eſſet;
4 Adductus eſt ipſe quoque ut aliquid ſcribe-
ret earum rerum quæ ad eruditionem & ſa-
pientiam pertinent,
5 Ut diſciplinæ ſtudioſi & qui horum facti
ſunt participes ampliùs adhuc augeſcant
legitima inſtitutione vitæ.
6 Itaque moniti eſtote ut [b] lectioni huic cum
benevolentia & attentione incumbatis, no-
biſq; detis veniam ſi facultate vocum qua-
rundam deſtitui videbimur quibuſdam in
locis, in quibus interpretandis ſtudioſè la-
boravimus.
7 Non enim æquè valent eadem per ſe cùm
dicuntur Hebraicè, & cùm in linguam alte-
ram transferuntur:
8 Neque ſolùm iſta; ſed etiam alia, & lex ipſa
& prophetiæ, & [c] libri reliqui non mediocri-
ter antecellunt ſermone ſuo enuntiata.
9 Nam [*] trigeſimo octavo anno Evergetæ re-
gis, cùm veniſſem in Ægyptum & aliquod
tempus ibi conſumpſiſſem, inveni non me-
diocris diſciplinæ viaticum.
10 Quapropter ſummè neceſſarium eſſe ſta-
tui ut ipſe aliquod ſtudium laboremq; con-
ferrem ad interpretandum hunc librum,
multis vigiliis ad ſcientiam hanc adhibitis
[*] illo temporis intervallo:
11 Ut ad finem librum perductum ederemus,
atque hoc pacto eos qui in [*] peregrinatione
voluerint ſtudio diſciplinæ incumbere, ante
informaremus in moribus quibus ex lege
vitam traducerent.

b Græc. *lectionem hanc faciatis.*

c Græc. *librorum.*

9 *Trigeſimo octavo*] Aut hic locus corruptus dicendus eſt, aut ex eo corrigendū Euſebii Chronicon ubi Evergetes ſcribitur annos viginti ſex tantum regnum Ægypti tenuiſſe: quod poſterius malim.

10 *Illo temporis intervallo*] nempe quo a regione mea abfui converſans in Ægypto.

11 *Peregrinatione*] id eſt, hac vita, in qua peregrinamur abſentes a Domino, ut Pſalm. 39.13. & 119.19. & 2. Corinth. 5.6.

Caput I.

1 Omnis ſapientia a Domino, atque a-
pud ipſum eſt in ſeculum.
2 Arenam maris & guttas pluviæ, dieſ-
que ſeculi quis enumeret?
3 Altitudinem cœli, & latitudinem terræ, a-
byſſumque, & ſapientiam quis perveſtiget?
4 Prior omnibus creata eſt ſapientia, & intel-
lectus prudentiæ ab æternitate.
5 Fons ſapientiæ eſt ſermo Dei *verſantis* in
altiſſimis, & viæ [*] ejus mandata æterna.
6 Radix ſapientiæ cui retecta eſt, & callida e-
jus facta quis novit?
7 Unus eſt ſapiens, reverendus valde, inſi-
dens throno ſuo,
8 Dominus; is creavit eam, & novit ac re-
cenſuit eam,
9 Et effudit eam in omnia opera ſua, adeſt
omni carni pro donatione ejus & ſuppedi-
tavit eam diligentibus ipſum.
10 Reverentia Domini eſt gloria, & prædica-
tio, lætitiaque & corona exultationis.
11 Reverentia Domini delectatura eſt cor, &
inditura lætitiam, gaudiumque, & longævi-
tatem.
12 Timenti Dominum bene futurum eſt ad fi-
nem uſque; & die mortis ejus benedicetur
illi.
13 Principium ſapientiæ eſt revereri Domi-
num: hæc adeſt fidelibus, in utero cum ipſis
creata eſt.
14 Cum hominibus [*] fundamentum æternita-
tis nidificavit, & cum ſemine eorum *quibus*
credita eſt,

5 *Ejus*] puta ſapientiæ, id eſt, viæ quibus pervenitur ad ſapientiam, ſunt mandata æterna Dei.

14 *Fundamentum æternitatis*] id eſt, inſtravit inde a conceptu viam fidelibus qua perventuri ſunt ad vitam æternam.

15 [*] Plenitudo ſapientiæ eſt revereri Domi-
num: nam inebriat eos ſuis fructibus,
16 Omnem domum eorum implet [a] deſyde-
ratis rebus ſuis, & cellas fœtibus ſuis.
17 Utraque autem ſunt dona Dei ad [*] pacem.
18 Corona ſapientiæ eſt revereri Dominum,
progerminās pacem & incolumitatem [b] ſa-
lutarem: nam gloriationem amplificat dili-
gentibus eum.
19 Scientiam & cognitionem [c] intelligentem
velut imbrem profundit ſapientia, & glo-
riam exaltat eorum qui obtinent ipſam.
20 Radix ſapientiæ eſt revereri Dominum, &
rami ejus ſunt [d] longævitatis.
21 Reverenti.. Domini depellit peccata, &
permanens avertit iram.
22 Non poteſt iracundus [e] quiſquam juſtifica-
ri; nam momentum iracundiæ ejus eſt ruinæ
ipſi.
23 Ad tempus ſuſtinet longanimus, & poſtea
editura eſt ſe lætitia ipſi:
24 Ad tempus occultaturus eſt ſermones ſuos,
& labia multorum enarrabunt intelligen-
tiam ejus.
25 In theſauris ſapientiæ ſunt parabolæ [f] ſci-
tæ; ſed abominationi eſt peccatori pietas.
26 Si cupis ſapientiam, obſerva mandata; &
Dominus eam ſuppeditabit tibi:
27 Sapientia enim ac eruditio eſt reverentia
Domini, & [g] perplacet ei fides ac manſue-
tudo.
28 Ne diffidas reverentiæ Domini [h] cùm ege-
bis, neque accedas eum duplice [i] animo.
29 Ne ſimulatus eſto [*] [k] ut ſi ora humana ha-
beas, & labiis tuis ne adhære.
30 Ne exaltes te ipſum, ut cadens non indu-
cas animæ tuæ ignominiam:
31 Nam revelaturus eſſet Dominus omnia
occulta tua, & in medio congregationis de-
jecturus te;
32 Quoniā non acceſſeris ex veritate ad re-
verentiam Domini, ſed animus tuus fuerit
dolo plenus.

a Græc. *deſiderabilibus.*

d Græc. *longævitas.*

e Græc. *vir.*

Caput II.

1 Fili, ſi ad ſerviendum Domino acceſſe-
ris, compara [a] te ipſum ad tentationem.
2 Dirige cor tuum & perdura, neque præ-
feſtines tempore [b] quo inducetur illa.
3 Agglutinator ei ac ne abſiſtito, ut augearis
ad finem uſque tuum.
4 Quicquid inductum fuerit tibi, accipe li-
benter; & ad commutationem dejectionis
tuæ *ſperandam* eſto longanimus:
5 Nam ut igne probatur aurum, ſic homines
accepti camino dejectionis.
6 Crede ipſi, & ſuſcipiet te; & dirige vias tuas
ſpemque colloca in illo.
7 Qui reveremini Dominum, credite ipſi; ac
non decidet merces veſtra.
8 Qui reveremini Dominum, ſpem habetote
de bonis, & de lætitia [c] æternitatis ac miſe-
ricordiæ:
9 Qui reveremini Dominum, expectate mi-
ſericordiam ejus; neque declinate ut non
decidatis:
10 Aſpicite ad antiquas ætates, & videte,
11 Quis fiduciam habens in Domino pude-
factus eſt?

12 Aut quis manens in reverentia ejus dere-
lictus eſt? aut quis invocavit eum & d deſpe-
ctus eſt ab eo?
13 Quoniam pius & miſericors Dominus
longanimus, ac plurimus miſericordia, & re-
mittit peccata, & ſervat afflictionis tem-
pore.
14 Væ cordibus timidis, & manibus remiſſis,
& peccatori ingredienti calles duos.
15 Væ cordi remiſſo, quia non credit, propte-
rea non protegetur.
16 Væ vobis qui perdidiſtis patientiam:
17 Et quid facturi eſtis cùm e animadvertet
Dominus?
18 Qui reverentur dominum, non diffident
verbis ejus; & qui diligunt eum, conſerva-
bunt vias ejus.
19 Qui reverentur Dominum, quærent f ut
placeant ei:
20 Et qui diligunt eum explebuntur le-
ge.
21 Qui reverentur Dominum, præparabunt
corda ſua, & coram eo abjicient ſe ipſos,
22 *Dicentes*, incidamus in manus Dei, ac non
in manus hominum.
23 Nam ut majeſtas ejus, ita etiam eſt ejus
miſericordia.

CAPUT III.

1 ME patrem audite filii, & ita facite ut
ſalvi ſitis.
2 Nam Dominus gloriam attribuit
patri a ut ſuperior ſit liberis, & judiciū ma-
tris firmavit in filios.
3 Qui honorat patrem, expiatur a pecca-
to:
4 Et qui gloriam tribuit matri ſuæ, ſimilis eſt
ei qui theſaurum colligit.
5 Qui honorat patrem, de filiis lætabitur, &
die orationis ſuæ exaudietur.
6 Qui gloriam tribuit patri, longevus e-
rit:
7 Et qui auſcultat Domino, quietem afferet
matri ſuæ.
8 Qui reveretur Dominum, honoraturus
eſt patrem, & tanquam dominis ſerviturus
iis qui genuerunt ipſum.
9 Opere & ſermone honora patrem tuum
matremque, ut superveniat tibi a ab homini-
bus benedictio:
10 Nam patris benedictio ſtatuminat domos
liberorum, maledictio verò matris eradicat
fundamenta.
11 Ne glorieris de ignominia patris tui; nam
non eſt tibi b gloriæ patris ignominia.
12 Gloria enim hominis *exiſtit* ex honore
patris ipſius, & c probro eſt liberis mater ig-
nominioſa.
13 Fili ſuſcipe in ſenectute patrem tuum, ne-
que dolore afficias eum in vita tua.
14 Et ſi quando deficietur intelligentia, da
veniam, ac ne dedecore afficias illum, *ſed
honorem habe* omnibus viribus tuis.
15 Miſericordia enim d erga patrem tuum
non tradetur oblivioni, ſed contra peccata
ſtatumen domus erit adſtructum tibi:
16 Die afflictionis fiet mentio tui, velut ſere-
nitate glaciei ſuperveniente ita diſſolven-
tur peccata tua.

17 Tanquam blaſphemus eſt qui derelinquit
patrem ſuum, & execratione perfuſus a Do-
mino qui ad iram provocat matrem ſu-
am.
18 Fili, opera tua e manſuetè ad finem per-
duc, & ab homine accepto diligeris.
19 Quo major es, eò magis te ipſum abji-
ce; & coram Domino f conſequeris grati-
am.
20 Multi ſunt excelſi & glorioſi ſupra modū;
ſed manſuetis revelantur arcana: nam ma-
gna eſt poteſtas Domini, ſed ab humilibus
gloriam adipiſcitur.
21 Difficiliora g captu tuo ne quæras teme-
rè, & valentiora h viribus tuis ne exquiras
inſipienter; quæ mandata ſunt tibi hęc ſan-
ctè cogita:
22 Non enim opus eſt tibi i ut occulta intu-
earis oculis.
23 k Ut redundantes ſint ſermones tui de
curioſè laborato:
24 Nam plura l quàm intellectus humanus ca-
piat demonſtrata ſunt tibi.
25 Multos ſeduxit præſumptio ipſorum vana,
& ſuſpicio prava labefactavit cogitationem
eorum: pupillas non habens indigebis
luce; ſed ſi cognitionis es expers, ne an-
nuntiato.
26 Cor durum affligetur m tandem; & qui a-
mat periculum, in illo periturus eſt.
27 Cor durum gravabitur rebus laborioſis,
& peccator peccata addet peccato.
28 n Cùm inducitur ſuperbo *afflictio*, non eſt
curatio: itinera ejus radicitus convellen-
tur, quia planta improbitatis radicata eſt
in eo.
29 Cor intelligentis cogitabit de parabola,
& auris hujuſmodi auditoris o a ſapiente ex-
optatur.
30 Ignem flammantem extinguet aqua, &
miſericors beneficentia expiabitur a pec-
cato:
31 Nam Dominus qui reddit gratioſè facta,
in poſterum recordaturus eſt; adeò ut p quo
tempore ceciderit ille, ſtatumen conſe-
quuturus ſit.

CAPUT. IIII.

1 FILI, vitam pauperis ne deſtituito, ne-
que a oculis indigentibus protrahas *be-
neficentiam*.
2 Animam eſurientem ne afficias mole-
ſtia, neque protrahas viro b cùm in egeſta-
te eſt.
3 Cor c exacerbatum ne ampliùs turbes,
neque protrahas donum ab indigente:
4 Supplicem afflictum ne abjicias, neque a-
vertas faciem tuam a paupere:
5 Ab egente ne avertas oculum, neque des
locum homini maledicendi tibi:
6 Maledicentis enim te ex acerbitate ani-
mi ſui orationem exaudiet qui fecit ip-
ſum.
7 Amicum te ipſum d exhibe congrega-
tioni, & e coram magnate demitte caput
tuum.
8 Inclina aurem tuam ad pauperem li-
benter, & reſponde ei f manſuetè verbis
pacis.

e Græc. in manſue-
tudine.
f Græc. invenies.
g Græc. te.
h Græc. te.
i Græc. occulta
quæ intuearis.
k Græc. in redun-
dantibus ſermonum.
24 *Nam plura*] ele-
gans ætiologia a re-
rum ſive materiæ
quam Deus nobis ex-
plicavit verbo am-
plitudine, q. d. ne in-
quiras fucos & leno-
cinia verborum, cum
hoc neque Dei exem-
plo præceptive, ne-
que rerum dignitati
& amplitudini con-
veniat.
l Græc. intellectu
hominum.
25 *Pupillas*] hoc
modo comparantur
cæcis quicunq; præ-
ſumptionibus animi
& ſuſpicionibus cir-
cumfucantes ſe putant
eſſe lynceos.
m Græc. in ultimis.
n Græc. in inductione
ſuperbiæ.
o Græc. concupiſ-
centia eſt ſapientis.
p Græc. tempore
caſus ſui inveniet ſta-
tumen.
a Græc. oculis in-
digentes: ſic ſeq. ver.
1 *Protrahas*] Nem-
pe ſuppeditare quod
ad vitam eſt neceſſa-
rium: quod nos ex-
primimus uno bene-
ficentiæ nomine.
b Græc. in egeſtate
ipſius.
c Græc. irritatum,
nempe inopia.
d Græc. ſic.
e Græc. magnati.
f Græc. in manſue-
tudine pacifica.

9 Exime eum cui ſit injuria e manu injurii;
neque ſis minuto animo cùm judicas.
10 Eſto orphano tanquam pater, & pro viro
matri g orphanorum:
11 Ita futurus es tanquam filius Altiſſimi, &
diliget te magis quàm mater tua.
12 Sapientia exaltat filios ſuos, & prehendit
manu eos qui quærunt ipſam.
13 Qui diligit eam, diligit vitam, & qui
manè incumbunt in eam, lætitia explebun-
tur.
14 Qui obtinet eam, hæreditatem percipiet
gloriæ; & quocunque ingreditur ea, *illic*
benedicit Dominus.
15 Qui ſerviunt illi, ſunt miniſtraturi ¹ſan-
cto: nam diligentes illam diligit Domi-
nus.
16 Qui obedit illi, judicaturus eſt gentes; &
qui attendit ad illam, confidenter habita-
bit.
17 Si ²crediderit, hæreditatem percipiet illi-
us; & in poſſeſſione erunt horum h poſteri.
18 Nam diſtortè *quidem* ambulatura eſt cum
eo i primum,
19 Timorem & metum adductura ſuper eū,
& cruciatura eum eruditione ſua, donec cre
diderit anima ipſius & tentaverit ipſum in
ſtatutis ſuis:
20 Sed rurſum redibit ad ipſum recta & læti-
ficabit ipſum,
21 Detegens ipſi occultas res ſuas.
22 Si ſeductus fuerit; deſeret ipſum, & tradet
ipſum k poteſtati caſus ipſius.
23 Conſerva occaſionem; & cave a malo:
24 Ac ne pudefias l pretio animæ tuæ:
25 Nam eſt pudor adducens peccatum, &
pudor eſt m glorioſus & gratus.
26 Ne ſuſcipias perſonam n damno animæ
tuæ, ac ne reverearis ad ruinam tuam.
27 Ne prohibeas ſermonem tempore ſalu-
tis,
28 Ac ne occultes ſapientiam tuam o ut bel-
lus videaris.
29 Nam ſermone cognoſcitur ſapientia &
eruditio ex verbis linguæ.
30 Ne contradicas veritati p ullo modo, ſed
verecundia cohibetor q ne mentiaris inopia
eruditionis tuæ.
31 Ne verecunderis confiteri peccata tua,
neque vim affer defluxioni fluminis.
32 Ne ſubſternas te ipſum r cuiquam ſtulto,
ac ne ſuſcipias perſonam potentis.
33 Ad mortem uſque certa pro veritate, &
dominus Deus pugnabit pro te.
34 Ne ſis audax lingua tua, iners verò ac re-
miſſus in tuis operibus.
35 Ne ſis tanquam leo domi tuæ & tanquam
ex viſo percutiens ad percutiendum inter
famulos tuos.
36 Ne eſto manus tua extenta ad accipien-
dum, ad reddendum verò contracta.

Caput V.

1 NE innitaris pecuniis tuis, ac ne dixe-
ris ſufficientes mihi ſunt ad vitam.
2 ²Ne perſequaris animam tuam & ro-
bur tuum ambulando in viis cordis tui.
3 Ne dixeris, quis in me judicem ageret prop-
ter opera mea? nam Dominus a omnino in-
juriam tuam ultarus eſſet.
4 Ne dixeris, peccaveram; ecquid mihi ad-
fuit moleſtum? nam dominus eſt longani-
mus, nequaquam verò dimiſſurus te.
5 De expiatione ne ſecurus eſto b cùm abun-
daveris, addendo peccata peccatis;
6 Ac ne dixeris, miſeratio illius multa eſt,
multitudinem peccatorum meorum expia-
bit:
7 Nam miſericordia & ira apud ipſum cita
ſunt; ſed ſuper peccatores incubabit ejus
indignatio.
8 Ne differas te ad Dominum convertere;
neque reijcias c de die in diem:
9 Subitò enim prodibit ira domini, qua atte-
reris quando curam abjeceris ejus, & tem-
pore ultionis diſperderis.
10 Ne innitaris pecuniis d injuſtè partis: nam
nihil adjuvaturæ ſunt e quo die ultio addu-
cetur.
11 Ne ventiles ad omnem ventum, neq; per-
gas in omnem viam: ita eſt peccator bilin-
guis:
12 Eſto ſtabilis certa tua intelligentia, & u-
nus eſto ſermo tuus.
13 Eſto celer f ad bene audiendum, eſtoq; ex
veritate vita tua & cum tollerantia reſponſi-
onem rectam eloquere.
14 Si tibi eſt intelligentia, reſpondeto prox-
imo; ſin minus, manus tua ſuper os tuum
eſto.
15 Gloria & ignominia in loquutione eſt, &
lingua hominis eſt g ruinæ ipſi.
16 Ne voceris ſuſurro, ac lingua tua ne inſidi-
ator:
17 Nam furi quidē ineſt laborioſa turpitudo,
ſed bilingui peſſima condemnatio.
18 ¹In re magna æquè ac parva ne ullam qui-
dem rem ignorato.

Caput VI.

1 INPRIMIS a pro eo quod amicus es
ne efficiaris inimicus, nam malum hoc
nomen pudoris & probri hæreditatem
percipiet: ita peccator bilinguis ignomini-
am habiturus eſt.
2 Ne efferas te ipſum in conſilio animæ tuæ,
²ut non huc illuc rapiatur, velut taurus, ani-
ma tua.
3 ³Folia tua comedes; ſed perdes fructus tuos,
ac te ipſum relinques ut lignum aridum.
4 Anima prava perdit poſſeſſorem ſuum,
qui ludibrium inimicorum ipſam effecturus
eſt.
5 Guttur ſuave multiplicat amicos ſuos, &
lingua bene loquens multiplicat qui bonis
verbis compellent ipſam.
6 Qui pacem colant tecum, multi ſunto; cō-
ſiliarii verò tui unus e millenis.
7 Si comparaturus es amicum, in afflictione
compara eum, neque citò credas te ipſum
ei:
8 Nam eſt amicus tempore ſuo qui non per-
manet die afflictionis tuæ:
9 Eſt item amicus qui ad inimicitiam b tra-
ducitur, & certamen c probroſum tibi reve-
laturus eſt:
10 Item amicus eſt menſarum particeps, qui
non permanebit die afflictionis tuæ;

g Græc. eorum.
15 *Sancto*] id eſt, Deo, quemadmodum hoc epitheto Hebræi pluſimum Deum notare ſolent.
17 *Crediderit*] ob-ſe ſapientia ſe ipſam homini commiſerit. q.d. nunquam extorquebitur a Deo quicum ſe illa communicabit; ſic accipitur hoc verbum verſ. 19.
h. Græc. generatio-nes.
i Græc. inprimis.
k Græc. *in manum caſus, hebraiſmus.*
l Græc. *pro anima tua.*
m Græc. *gloria & gratia.*
n Græc. contra a-nimam tuam.
o Græc. ad belliti-am.
p Græc. *ne quidem ſecundum unum.*
q Græc. *de menda-cio ineruditionis tuæ.*
r Græc. homini.
2 *Ne perſequaris*] i. ne ſimiliter voluntatem ad eam exequendam, aut robori tuo ad demonſtrandum illud innitaris.
a Græc. ulciſcens,
b Græc. ab-undantia.
c Græc. de-die.
d Græc. injuſti.
e Græc. in die ultionis.
f Græc. ad audiendum.
g Græc.
18 *In re magna*] utriſque in rebus ... ex ea ſit animo obſequi.
a Græc. pro ...
1 *Inprimis*] Nempe ... tis & inconſtantia in amicitiis ...
2 *Ut non*] ...
3 *Folia tua*] ...
b Græc. tranſmutatur.
c Græc. ...

11 Sed rebus ſecundis tuis erit tanquam tu,
& in familiares tuos utetur libertate:
12 Si in deprimeris, contra te ſtabit; & a facie
tua occultabitur.
13 Ab inimicis tuis ſeparator, & ab amicis
tuis tibi attende.
14 Amicus fidus valida eſt protectio, quem
qui [d] adeptus eſt, theſaurum adeptus eſt.
15 Amici fidi non eſt pretium quo permute-
tur, & nullum eſt pondus [e] æquans pulchri-
tudinem ejus.
16 Amicus fidus medicamentum eſt vitæ,
quem qui timent Dominum, conſequen-
tur.
17 Qui timet Dominum, diriget amicitiam
ſuam, quia [f] prout ipſe eſt, ſic etiam propin-
qui ipſius futuri ſunt.
18 Fili, a juventute tua elige eruditionem, &
ad canos uſque conſequeris ſapientiam.
19 Cujus bonos fructus expectato.
20 Nam in elaboratione ejus paululum fa-
tigaberis, ſed citò comedes de fœtibus e-
jus.
21 Quàm aſpera eſt valde rudibus cùm in ea
non permaneat excors.
22 [g] Tanquam lapis indicaturæ fortis apud il-
lum futura eſt, nec tardabit abjicere eam:
23 Nam ſapientia [*] ſecundum nomen ſuum
eſt, neque eſt multis manifeſta.
24 Audi, fili, & elige ſententiam meam, ne-
que abjice cõſilium meum, ſed infer pedes
tuos in pedicas ejus, & in collare ejus col-
lum tuum.
25 Subde humerum tuum, & bajula eam, ne-
que inimicè feras vincula ejus.
26 Ex toto animo tuo accede eam, & totis vi-
ribus tuis conſerva vias ejus:
27 Inveſtiga, & quære, & innoteſcet tibi; de-
inde compos factus eam ne dimittito:
28 [g] Tandem enim conſequeris requiem ejus,
& vertetur tibi in lætitiam:
29 Eruntque tibi pedicæ illius pro tegumen-
to roboris, & collaria ejus pro ſtola gloriæ:
30 Nam ornamentum aureum eſt ei, & vincu-
la ejus ſunt glomus hyacinthinum.
31 Ut ſtolam gloriæ indues eam, & coronam
exultationis tibi ipſi circundabis.
32 Si cupiveris fili, erudieris; & ſi dedas ani-
mum tuum, eris ſolers:
33 Si dilexeris audire, recipies intelligenti-
am; & ſi inclinaveris aurem tuam, ſapiens
eris.
34 In multitudine ſeniorum conſiſte, & qui ſa-
piens eſt huic agglutinare; omnem narra-
tionem divinam cupito audire, & parœmiæ
intelligentiæ ne effugiant te.
35 Si virum intelligentem videris, manè adi-
to eum; & gradus januarum ejus deterito
pes tuus.
36 Cogitationem habe in mandatis Domini
perfectè, & precepta ejus meditare ſemper:
ipſe ſtabiliet cor tuum, & [h] concupita ſapi-
entia tradetur tibi.

Caput VII.

1 NE facias mala, & mala non depre-
hendent te.
2 Abſiſte ab injuſto, & peccatum decli-
nabit a te.
3 Fili, ne ſerito in ſulcis injuſtitiæ, & minimè
[a] ſepteuplum eorum metes.
4 Ne requiras a Domino principatum, neque
a rege cathedram gloriæ.
5 Ne juſtitiam tibi aſſeras coram Domino,
neque coram rege ſapientiam.
6 Ne quæras fieri judex, ne non valeas injuſtè
facta tollere; ne quando metuas a facie po-
tentis, & ponas offenſionem in recto itinere
tuo.
7 Ne pecces in multitudinem civitatis, & ne
immittas te ipſum in turbam.
8 Ne [b] alligeris bis peccato: nam uno non e-
ris innocens.
9 Ne dixeris, ad multitudinem donorum me-
orum reſpiciet, & cùm obtulero Deo altiſ-
ſimo accipiet: [*] ne parvo animo ſis in ora-
tione tua, & ne deſpicias exercere miſeri-
cordem beneficentiam.
10 Ne derideas hominem [c] cujus anima in a-
cerbitate verſatur; eſt enim qui deprimat
& qui exaltet.
11 Ne exares mendacium in fratrem tuum,
neque amico facias [d] ſimiliter.
12 Ne velis mentiri ullo mendacio: nam aſ-
ſiduitas ejus non eſt futura [e] bono.
13 Ne verboſus ſis in multitudine ſeniorum,
neque repetas ſermonem in oratione tua.
14 Ne oderis laborioſum opus, & agricolatio-
nem creatam ab Altiſſimo.
15 [*] Ne referas te ipſum in multitudinem pec-
catorum:
16 Memento iram non tardaturam eſſe.
17 Deprime valde animam tuam, cùm ultio
impii ignis & vermis futura ſit.
18 Ne commutes amicum [*] ulla re quæ ſit in-
differens, neque fratrem germanum auro
[*] ophirio.
19 Ne aberres ab uxore ſapiente & bona;
nam gratia ejus eſt ſuperior auro.
20 Ne affligas famulum opus facientem [f] fi-
deliter, neque mercenarium qui tradit [g] ſe
ipſum.
21 Famulum intelligentem diligito anima
tua, ne prives eum libertate.
22 Si pecora tibi ſunt, inſpice illa: quòd ſi u-
tilia ſunt tibi, permaneant tibi.
23 Si liberi ſunt tibi, erudi eos; & flecte a ju-
ventute collum eorum.
24 Filiæ ſunt tibi, attende ad corpus earum;
neque hilarem præbeas erga illas vultum
tuum.
25 Eloca filiam, & confeceris opus magnum:
ſed viro intelligenti trade illam.
26 Uxor eſt tibi ex animo, ne ejicias eam; ex-
oſæ verò te ipſum ne addicito.
27 Ex toto corde gloria affice patrem tuum,
& matris dolores ne obliviſcaris:
28 Memento te per illos fuiſſe genitum: quid
enim redditurus es eis, quemadmodum illi
fecerunt tibi?
29 Ex toto animo tuo reverere Dominum, &
ſacerdotes ipſius admirare, ex totis viribus
dilige eum qui fecit te, & ne derelinquas
miniſtros ejus.
30 Time Dominum, gloriaque affice ſacerdo-
tem:
31 Et da ei partem prout mandatum eſt tibi.
32 Primitias, & *ſacrificium* [h] pro reatu,
33 Et donum [i] armorum, & ſacrificium ſan-
ctifica-

a Græc. *ſeptu-plo.*

b Græc. *alliges bis peccatum.*

9 *Ne parvo animo*] Senſus eſt, ne putes fore ut miſericordiã donariis & oblationibus conſequaris; ſed omiſſa illa inani fiducia toto animo implora Dei miſericordiam, qua una Deus tibi propitius eſt & tu acceptus illi: & eandem miſericordiam quam a Deo expertus pro viribus tuis exerce, quã ille ut pater præſtat, & tu ut filius miſericordis patris.

c Græc. *qui eſt in acerbitate animæ ſuæ.*

d Græc. *ſimile.*

e Græc. *ad bonum.*

15 *Ne referas*] id eſt, ne facias peccatis tuis ut peccatoribus accenſearis a Deo; ſed judicii venturi metu in officio contineator.

18 *Ulla re quæ*] ſenſus eſt, amicitiam tamiſper cõtine dum potes bona in Deum fide & conſcientia; neque propter ullam rem mediam ſive indifferentem, quam ſine fidei damno pius acquirere poteſt aut amittere, amicitiæ jacturam facito: ſic infrà 27.1.

Ophirio] Græca verba depravata ſunt, pro quibus ita legendum ſpondeo, μηδὲ ἀδελφὸν γνήσιόν σου ἐν χρυσῷ ὠφείρ.

f Græc. *in veritate.*

g Græc. *animam ſuam.*

h Græc. *pro delicto.*

i Græc. *brachiorum.*

diſcationis, primitiaſque ⁱ ſanctorum.
34 Et mendico porrige manum tuam, ut con-
ſecrata ſit benedictio tua.
35 Gratia doni coram omni vivente *ſpectata*
eſt; etiam ʲ ſuper mortuo gratiam ne aver-
tito.
36 Ne recedas a flentibus; ſed cum lugenti-
bus luge.
37 Ne pigreris infirmum inviſere: nam ex hu-
juſmodi *rebus* amaberis.
38 In omnibus ſermonibus tuis memento
ᵏ finis tui, & in ˡ æternum non peccaturus
es.

Caput VIII.

1 Ne contendas cum homine principa-
tum obtinente, ne quando incidas in
manus ipſius:
2 Ne rixeris cum homine divite, ne quando
ʸ ſtatuat adverſum te libram:
3 Multos enim perdidit aurum, etiam regum
animos inclinavit.
4 Ne contendas cum homine ᵃ verboſo, ne-
que aggeras ad ignem illius ligna.
5 Ne ludificeris cum rudi, ᶻ ut non afficiantur
ignominia progenitores tui.
6 Ne probro afficias hominem revertentem
a peccato; memento nos omnes eſſe ᵇ in-
feſtos increpationibus.
7 Ne ignominia afficias ᶜ ullum de ſenectute
ipſius, etenim ex ᵈ numero noſtro ſeneſcunt
homines.
8 Ne læteris de mortuo tibi inimiciſſimo, me-
mento nos omnes mori.
9 Ne deſpicias narrationem ſapientum, ſed in
proverbiis illorum converſare:
10 Nam ab illis diſces eruditionem, etiam ad
miniſtrandum rectè magnatibus.
11 Ne aberres a narratione ſenum: etenim
didicerunt ipſi a ſuis parentibus.
12 Quia ab ipſis diſces intelligentiam etiam
ad dandum tempore neceſſitatis reſpon-
ſum.
13 ᵃ Ne incendas carbones peccatoris, ne
comburaris igne ᵉ flammante illius.
14 Ne reſilias a conſpectu contumelioſi, ut
non inſideat velut inſidiæ ori tuo.
15 Ne mutuum des homini potentiori te;
quòd ſi dederis mutuum, ita eſto quaſi per-
dideris.
16 Ne ſpondeas ſupra vires tuas: quòd ſi ſpo-
ponderis, ita curam habe quaſi ſoluturus.
17 Ne judicio experiaris contra judicem, nam
ſecundum opinionem illius ᶠ judicabitur.
18 Cum audace ne ᵍ facias iter, ut non ſit gra-
vis in te: hic enim pro voluntate ſua factu-
rus eſt, & unà peribis hujus inſipientia.
19 Cum iracundo ne ʰ ineas certamen, ac ne
ⁱ facias cum eo iter ſolitarium: ita enim *vi-*
detur ſanguis in oculis illius, quaſi ni-
hil eſſet; & ubi non eſt auxilium, ibi deji-
ciet te.
20 Cum ſtulto conſilium ne ineas, nam non
poſſet celare verbum.
21 Coram alieno rem occultandam ne facias:
neſcis enim quid pariturus ſit.
22 Cuivis homini ne exponas ᵏ animum tu-
um, & ne referat tibi gratiam falſam ul-
lus.

Caput IX.

1 Ne ſis zelotypus uxoris ᵃ verſantis in
ſinu tuo, neque doceas *eam* contra te
diſciplinam malam.
2 Ne dedas mulieri ᵇ te ipſum, ut ᵃ illa ſupra
te ipſum aſcendat.
3 Ne occurras mulieri meritoriæ, ne quando
incidas in laqueos ejus.
4 Cum pſaltria ne ſis aſſiduus, ne quando ca-
piaris inſtitutis illius.
5 Virginem ne ſtudeas habere notam, ne
quando offenſionem ſubeas ᵃ increpationi-
bus illius.
6 Ne des te ipſum meretricibus, ut non per-
das hæreditatem tuam.
7 Ne circunſpicias *eam* per vicos civitatis, e-
tiam in ſolitariis illius viis ne erres.
8 Averte oculum a muliere formoſa, neque
ſtudeas habere notam pulchritudinem a-
lienam.
9 Nam pulchritudine mulieris multi ſeducti
ſunt, & ab ea tanquam ignis amor accendi-
tur: ne ergo accumbas in ulnis comple-
ctens eam.
10 Cum muliere nupta ne ſedeas planè, neq;
ᵃ ſymbolam cum illa conferas ad vinum:
11 Ne quando declinet anima tua ad illam,
tuoque ſpiritu in perditionem delabaris.
12 Ne relinquas amicum veterem, nam re-
cens non eſt æqualis illi.
13 Ut vinum novum, amicus novus: ſi invete-
ratum fuerit, tum ᶜ ſuaviter comprehende
ipſum.
14 Ne invideas gloriæ peccatoris; neſcis e-
nim quæ ſit illius ſubverſio.
15 ᵈ ᵃ Ne placeant tibi impiorum placita: me-
mento eos ᵃ ad inferos uſque minimè juſtos
fore.
16 Longè abſiſte ab homine qui poteſtatem
habet occidendi, ut minimè ſuſpiceris ti-
morem mortis:
17 Quòd ſi acceſſeris, ne delinquas; ut non
eripiat ſtatim vitam tuam.
18 Cognoſce te ᵉ medios laqueos pervade-
re, & in projecturis murorum civitatis am-
bulare.
19 Pro viribus tuis conjecturam fac de ᶠ alte-
ro, & cum ſapientibus ini conſilia; cum in-
telligentibus eſto confabulatio tua, & tota
narratio tua de lege Altiſſimi.
20 Viri juſti ſunto convictores tui, & in reve-
rentia Domini eſto gloriatio tua.
21 ᵍ Opera artificum laudatur opus, & dux
populi ſapiens ſermone ſuo.
22 Formidabilis eſt in civitate ſua vir ʰ verbo-
ſus, & qui præceps eſt ſermone ſuo odio fu-
turus eſt.

Caput X.

1 Judex ſapiens erudit populum ſuum, &
principatus intelligentis ex ordine inſti-
tutus eſt.
2 ᵃ Qualis eſt judex populi, tales etiam ſunt
miniſtri ejus; & qualis eſt dux civitatis, tales
omnes habitatores ejus.
3 Rex rudis perdit populum ſuum, civitas ve-
rò intelligentia potentum habitabitur.
4 In manu Domini eſt poteſtas hujus terræ,
&

33 *Sanctorum*] id eſt, quæ cum ſanctis communicandæ ſunt ex lege, & ad ſanctum locum pertinent.
35 *Super mortuo*] Id eſt, etiam mortuorum nomen in poſteris ipſorum cole, ut loquitur Scriptura Ruth. 1. 8. quod genus loquutionis explicant ſequentia.
k Græc. *ultimorū tuorum*.
l Græc. *ſeculum*.

2 *Statuat adverſum*] id eſt, ne muneribus oblatis ita prævaleat judicio contra te, ut ſic cum lanci alteri plus ponderis imponitur: ſic accipiendum commonſtrat verſus ſequens, cum dicitur etiam libra aut pretio appoſito inclinari animos regum, qui tamen pretio minus corrumpi poſſunt.
a Græc. *linguace*.
5 *Ut non affic.* Id eſt, ut ne ſis dedecori tuis parentibus, ex proverbio Dionyſodori Trœzenii apud Plutarchū, Τὰς πατέρας ἀτίμους [illegible].
b Græc. *in increpationibus*.
c Græc. *hominem*.
d Græc. *nobis*.
13 *Ne incendas*] id eſt, ne provoces & irrites hominem ſceleratum.
e Græc. *flammæ*.
f Græc. *judicabunt eum*; Hebraiſmus.
g Græc. *ambules in via*.
h Græc. *facias*.
i Græc. *ambules cum eo, ſolitudinem*.
k Græc. *cor*: [illegible]

& eum qui utilis eſt in ea ſuſcitabit ſuo tem-
pore.
5 In manu Domini eſt proſper ſucceſſus viri,
qui faciei literati gloriam ſuam appoſiturus
eſt.
6 De ulla injuria ne iraſcaris proximo, & ne
agas quicquam [b] contumelioſis factis.
7 Odioſa eſt coram Domino & hominibus ſu-
perbia, & ' ab utriſque ejicitur delictum in-
juſtum.
8 Regnum a [c] gente una ad alteram tradu-
citur propter injuſtè facta, & contumelias,
pecuniaſque dolo partas: quamobrem ſu-
perbit terra & cinis?
9 Avaro etenim nihil eſt iniquius;
10 Nam hic etiam ſuam ipſius animam ve-
nalem efficit, quia [d] dum vivit ' abjiciunt
eam interanea ipſius.
11 Longam infirmitatem reſecat medicus; &
[e] qui rex eſt hodie, cras etiam moriturus
eſt:
12 Mortuo enim homine hæres ſerpentum &
beſtiarum ac vermium futurus eſt:
13 Principium ſuperbiæ eſt cùm homo abſi-
ſtit a Domino, cùm ab opifice ſuo abſiſtit
[e] animus ipſius:
14 Nam principium peccati eſt ſuperbia; &
qui tenet eam contumeliis *quidem* abomi-
nandis afficit, ſed ſubvertetur tandem.
15 Propterea [f] admirabiles inducit caſtigati-
ones Dominus, & tandem ſubvertit eos:
16 Thronos magiſtratuum tollit Dominus, &
collocat mites in loco illorum intus:
17 Radices gentium ſuperbarum evellit Do-
minus, & plantat in gloria humiles earum
loco:
18 Regiones gentium ſubvertit Dominus, per-
dens eas uſque ad fundamenta terræ.
19 Suſtulit ex eis, eoſque perdidit;
20 Et amovit e terra memoriam eorum.
21 Non eſt a creatione indita hominibus ſu-
perbia, neque ira animi natis mulierum.
22 Semen [g] ſecurum eſt eorum qui reveren-
tur Dominum, & præcioſa planta eorum qui
diligunt ipſum; ſemen [h] ignominioſum eſt
eorum qui non attendunt legi, ſemen [i] er-
rabundum eſt eorum qui mandata tranſili-
unt.
23 [k] Inter fratres qui dux ipſorum eſt hono-
ratus eſt; ſed qui reverentur Dominum in
oculis illiùs *ſunt honorati*.
24 'Ante ſortem principatus eſt reverentia
Domini, duritas verò ſuperbiaque amiſſio
eſt principatus.
25 Divitis & glorioſi, ac pauperis, horum
gloriatio eſt reverentia Domini.
26 Non eſt juſtum ut pauper intelligens affi-
ciatur ignominia, neque convenit gloria af-
fici ' virum peccatorem.
27 Magnates quidem, judiceſque, & poten-
tes afficiuntur gloria; ſed non eſt eorum
quiſquam major eo qui reveretur Domi-
num.
28 Famulo intelligenti miniſtrabunt liberi:
& vir ſcientia præditus cùm eruditur, non
obmurmurabit.
29 Ne ſapientem age in opere tuo facien-
do, neque glorioſum age tempore anguſtiæ
tuæ.
30 Nam melius eſt ei qui operatur & abun-
dat omnibus, quàm qui glorioſum agit &
indiget pane.
31 Fili, manſuetudine gloriam compara ani-
mæ tuæ, & da honorem ei prout digna
eſt.
32 Eum qui peccat in animam ſuam quis ju-
ſtum pronunciet? & eum qui vitam ſuam af-
ficit ignominia quis ornet gloria?
33 Pauper afficitur gloria propter ſcientiam
ſuam, dives verò afficitur propter divitias
ſuas:
34 Is autem qui in paupertate afficitur glo-
ria, quanto magis etiam afficeretur in divi-
tiis?

CAPUT XI.

1 SAPIENTIA humilis *viri* exaltabit ca-
put ipſius, & [a] inter magnates faciet ut
conſideat.
2 Ne laudes [b] quenquam de pulchritudine
ipſius, neque abomineris [c] ullum ex aſpectu
ipſius.
3 Parva eſt inter volucres apis, ſed principa-
tus eſt condimentorum dulcium fructus il-
lius.
4 De amictu veſtimentorum ne glorieris, &
' die honoris ne extollaris; nam admirabi-
lia ſunt opera Domini, occultaque opera e-
jus hominibus.
5 Tyranni multi reſiderunt [d] humi, & is de
quo nulla fuerat ſuſpicio geſtavit diade-
ma.
6 Multi potentes ignominia valde affecti
ſunt, & glorioſi traditi in aliorum manus.
7 Priuſquam perquiſiveris, ne crimineris: co-
gnoſce primùm, atque tum increpa.
8 Priuſquam audiveris, ne reſpondeas; &
in medium ſermonum ne immittas ver-
bum.
9 De re quæ [e] non attinet te ne litiges, & in
judicio peccatorum ne ' conſideas.
10 Fili, ne in multis occupentur actiones tuæ;
nam ſi multis incubueris, non eris innocens;
& ſi perſequaris *multas*, minimè conſeque-
ris; & ſi aufugeris; minimè effugies.
11 Eſt qui defatigatur laborans, & feſtinans
atque eò magis deficitur.
12 Eſt ignavus indigens ſublevatione, defi-
ciens robore, & abundans paupertate, quẽ
oculus Domini [f] beneficentiſſimè intuetur,
& quem erigit ex abjectione ipſius,
13 Cujus exaltavit caput e contritione, & de
quo multi contemplantes admirati ſunt.
14 Bona & mala, vita & mors, paupertas di-
vitiæque ſunt a Domino.
15 Sapientia, ſcientiaque; & cognitio legis
a Domino; charitas & viæ bonorum ope-
rum ab eo ſunt.
16 Error & tenebræ creatæ ſunt ' cum pec-
catoribus; ſed qui exultant in malis cum eis
malum conſeneſcit.
17 Donum Domini permanet piis, & bene-
volentia ejus ſucceſſum bonum confert in
ſeculum.
18 Eſt qui diteſcit attentione & parſimonia
ſua: ' atque hæc portio ipſius eſt e merce-
de ipſius,
19 Quòd cùm dicit ille inveni requiem &

a Græc. in medio magnatum.
b Græc. virum.
c Græc. hominem: ſic deinceps.
4 *Die honoris*] Id eſt, quemadmodum conſyderato homine indignum eſt ut de ſuis veſtibus efferat, ita etiam indignum eſt ut de honoribus glorietur, cùm tam varii a Deo ſubminiſtrentur eventus.
d Græc. in pavimento.
e Græc. non eſt tibi.
f Græc. ad bona.
16 *Cum pec.*] I. cum omnibus hominibus qui a natura peccatores ſunt, ſed alii ſapientiam a Deo obtinent præcedente ver. alii in naturali ſua conſtitutione veteraſcunt.
18 *Atque*] videlicet quæ exponitur ſequente verſu.

jam comedam indeſinenter de bonis meis,
neſcit tamen quale tempus præteribit ip-
ſum, ut ea relinquat aliis moriens.
20 Conſiſte in [a]fœdere tuo, & verſare in illo,
atque in opere tuo veteraſce.
21 Ne admireris opera peccatoris; ſed cre-
de Domino, & permane in labore tuo.
22 Nam leve eſt *ſtatu* in oculis Domini, ut
quàm citiſſimè ditet pauperem.
23 Benedictio Domini eſt in mercede pii,
qui hora cita progerminat benedictionem
ipſius.
24 Ne dicas, quæ eſt utilitas mihi [g] ab offi-
cio ? & quæ deinceps mihi futura ſunt bo-
na ?
25 Ne dicas, ſufficiunt mihi, & *ſatis* multa
ſunt mihi quæ habeo, quid ergo deinceps
affligem me in vita mea?
26 Tempore bonorum eſt malorum oblivio,
& tempore malorum non eſt bonorum re-
cordatio:
27 Nam facile eſt coram Domino ut die
mortis reddat homini ſecundum opera ip-
ſius.
28 *Afflictio horæ oblivionem deliciarum
efficit, hominis verò conſummationem re-
velatio operum ipſius.
29 Ante mortem beatum ne prædices
quenquam; etiam de liberis ſuis vir agno-
ſcitur.
30 Ne quemvis hominem inducas in do-
mum tuam: nam multæ ſunt inſidiæ dia-
boli.
31 Ut perdix venatrix in cavea, ita eſt cor
ſuperbi, & velut ſpeculator invadens ad
ruinam:
32 Nam bona in mala convertens inſidea-
tur, etiam iis qui ſtant a ſuis partibus im-
ponit maculam.
33 E parva ſcintilla multæ conficiuntur pru-
næ, & homo peccator in ſanguinem inſidi-
atur *multum*.
34 Attentè cave a malefico: nam res pravas
fabricatur, ne quando indat tibi maculam
in ſeculo *duraturam*.
35 *In domum recipe alienum, & te perver-
tens conturbatione abalienabit te a rebus
quæ tibi propriæ ſunt.

20 *Fœdere*] videlicet quod tu cum Deo iniviſti & accepta ab eo promiſsionum fide confirmaſti te in functione tua permanſurum ut exponitur ſequente verſu.

g Græ. *placiti*.

26 *Tempore*] hic verſus ad verba quoque præcedentia pertinet illius hominis qui dicit ſe uſurum rebus præſentibus, & quandoquidem ſibi bona adſunt ſe mala oblivione ſepulturum & de illis tum demum fore ſolicitum cùm ſupervenerint, quæ verba redarguuntur ſequentibus.

28 *Afflictio*] cōparatio iſta minore ex præcedente hypotheſi & ita eſt ut dicis (inquit) tempore malorum non eſſe boni recordationem & unius horæ afflictionem afferre deliciarum omnium oblivionem, quid ergo futurum putas cùm in judicio ſuo opera hominis revelabit Deus?

35 *In domum*] ironicos principium verſus accipiendum eſt. Alluditur autem ad proverbium qui canem alit externam, &c.

Caput XII.

1 QUANDO benefacies cognoſce cui
facias, & [a] referetur gratia tuis be-
neficiis.
2 Benefac pio, & retributionem conſe-
queris; quòd ſi non ab ipſo, at ab Altiſſi-
mo.
3 Non erunt bona ei qui aſſiduè incumbit
in mala & qui miſericorde beneficentia
non gratificatur, da pio ac ne peccatorem
ſuſcipias.
4 Benefac humili ac ne des impio, impedito
panes tuos ac ne des ei ut non illis poteſta-
tem in te comparet: nam duplicia mala
comperies *obvenire* tibi pro bonis omnibus
quibus eum affeceris.
5 Nam etiam Altiſſimus peccatores odit &
piorum gratia redditurus eſt ultionem, ſed

a Græc. *erit*.

cuſtodit eos ad diem illum validum ultio-
nis eorum, da viro bono, ac ne ſuſcipias
peccatorem.
6 *Non ejicitur ſecundis rebus amicus iſte,
ſed non occultus erit in adverſis inimi-
cus.
7 Secundis rebus alicujus triſtes ſunt inimi-
ci ejus, adverſis autem illius etiam amicus
ſeparatur.
8 Ne credas inimico tuo in ſeculum:
9 Nam ſicut æs affert æruginem, ſic etiam
pravitas illius.
10 Etiamſi abjiciat ſe & inflexus ambulet,
inſiſte animæ tuæ & cuſtodi ab illo *ipſum*
ſic eris erga ipſum tanquam qui abſterget
ſpeculum & cognoſces *non intuliſſe æru-
ginem ad extremum uſque.
11 Ne ſtatuas eum apud te ipſum ne quando
cùm ſubverterit te conſiſtat in loco tuo, ne
colloces eum ad dexteram tuam ne quan-
do ſedem tuam quærat occupare, & [b] tan-
dem cognoſcas ſermones meos & pungaris
verbis meis.
12 Quis miſereatur incantatoris a ſerpente
morſi aut omnium accedentium beſtiis?
ſic hominis peccatorem accedentis & ſe
[c] admiſcentis peccatis ejus nemo *miſerta-
tus eſt*.
13 Horam *unam* tecum permanebit in ſtati-
one juſta; ſed ſi declinaveris nequaquam
perdurabit:
14 Ac labiis quidem ſuis aget ſuavem inimi-
cus; ſed in animo ſuo verſabit conſilia te in
foveam evertendi:
15 Oculis ſuis lachrymabitur, ſed ſi occaſio-
nem invenerit non poterit impleri ſangui-
ne; mala ſi obveniant tibi, ibidem prio-
rem quàm te invenies illum, & quaſi ve-
lit ſuccurrere ſupplantabit calcem tu-
um.
16 *Caput ſuum movebit, & applaudet ma-
nibus, & hic illic ſuſurrabit multa, ac vul-
tum ſuum commutabit.

Caput XIII.

1 QUI attrectat picem, inquinabitur ea;
& qui communicat cum ſuperbo, ſimi-
lis fiet ei.
2 Pondus [a] ſuperans vires tuas ne tollas in
vita tua, & cum eo qui robuſtior eſt te aut
ditior te ne communices.
3 Quid communicatura eſſet olla cum
lebete ? illa ſi allidet, eadem contere-
tur.
4 Dives cum injuriam fecit, [b] rogatur tamen;
pauper cùm injuriam fecit, hic etiam mina-
tur ampliùs.
5 *Si utilis fueris, [c] opera tua utitur; quòd
ſi defeciaris, afflicturus eſt te.
6 Et ſi habueris, convictor erit tuus; cum-
que exhauſerit te, tum non laborabit
ipſe.
7 Si opus te habuerit, & ſeducet te arridens
tibi, & faciet tibi ſpem alloquens te bonis
verbis & dicens, quid opus eſt tibi ?
8 Sed pudore afficiet te *cibis ſuis bis aut
ter *oblatis* donec exhauſerit te, & [d] tandem
deri-

deridebit te; ac poſtea videns te derelin-
quet te,& caput ſuum movebit adverſum te.
9 Attentè cave ne ſeducaris mente,
10 Et ne abjiciaris [c] hac lætitia cordis tui.
11 Accerſente potentiore te, eſto ut qui ſub-
ducis te; & eo magis te perget accerſere.
12 Ne irruas, ut non detrudaris nullo judicio
habito;& ne longè abſiſtas, ut non tradaris
oblivioni.
13 Ne das operam ut ex æquo alloquaris eum
& ne credas pluribus verbis ejus: nā multa
loquutione probaturus eſt te, & tanquam
arridens perquiſiturus res occultas tuas.
14 [f] Immiſericors eſt qui non cuſtodit ſer-
mones: nam afflictioni tuæ & vinculis non
parciturus eſt.
15 Conſerva & attende valde ut audias, nam
cum caſu tuo obambulas,
16 Audiens iſta, [g] in ſomno tuo vigila.
17 Tota vita dilige Dominum, & invoca eum
ad ſalutem tuam.
18 Omne animal diligit ſimile ſibi, & omnis
homo diligit [h] propinquum ſibi.
19 Omnis caro congregatur cum ſuo genere,
& ad ſimilem ſibi agglutinatur vir.
20 Quid communicaturus eſſet lupus cum
agno? ſimiliter peccator cum pio?
21 Quæ pax eſſet hyenæ cum cane? & quæ
pax diviti cum paupere?
22 Ut venationes leonum ſunt onagri in de-
ſerto,ita paſcua divitum ſunt pauperes.
23 Ut abominationi eſt ſuperbis abjectio, ita
eſt abominationi apud divitem pauper.
24 Dives [i] jactatus ſtatuminatur ab amicis,
pauper verò cadens amplius ab amicis de-
pellitur.
25 Divitis collapſi multi ſunt defenſores;
cùm res tacendas eloquutus eſt, tamen ju-
ſtum ipſum pronuntiant:
26 Si humilis lapſus eſt, increpatur ipſe; ſi e-
nuntiaverit [k] verbum intelligentiæ,non ta-
men tribuitur ipſi locus.
27 Divite loquente omnes ſilent, etiam ſer-
monem ejus exaltaverunt ad nubes uſ-
que.
28 Paupere loquente dixerunt, quis iſte eſt?
& ſi offenderit amplius, ſubvertere ſolent
ipſum.
29 Bonæ ſunt divitiæ quibus non ineſt pec-
catum,& mala paupertas in ore impii.
30 Cor hominis mutat vultum ipſius, ſive ad
bona ſpectet, ſive ad mala: nam animus in
delectatione vireſcens bonum vultum ef-
ficit.
31 Veſtigium cordis [e] in bonis *verſantis* eſt
vultus virens, inventio autem parabolarum
eſt [f] laborioſa cogitatio.

Caput XIIII.

1 Beatus eſt vir qui non labitur ore
ſuo, ac non pungitur peccatorum mul-
titudine:
2 Beatus quem non condemnat anima ipſius,
& qui non decidit de ſpe ſua in Domi-
num.
3 Viro [a] ſordido non ſunt bonæ divitiæ, &
viro invido quorſum pecunia?
4 Qui colligit [b] ſubtrahendo animæ ſuæ,
colligit aliis; & de bonis illius facient deli-
cias alii.
5 Qui ſibi ipſi malus eſt,cuinam erit bonus?
non enim lætatur de pecuniis ſuis.
6 Non eſt pejor eo qui ſibi ipſi invidet, atque
hæc retributio eſt malitiæ illius.
7 Nam ſi benefecerit *ſibi*, invitus facit, &
[c] tandem declarabit malitiam ſuam. c Græc. in ultimis.
8 Invidus ad aſpectum oculi malus eſt, aver-
tens faciem deſpicit animas.
9 Avari oculus non impletur parte,& injuſti-
tia improbi exſiccat animam ipſius.
10 Oculus malus invidet pani,& indigens eſt
in menſa ſua.
11 Fili prout habueris,tibi ipſi benefacito, &
oblationes dignè offerto Domino.
12 Memento mortem non tardare, & pactum
[d] cum ſepulchro non fuiſſe demonſtratum d Græc. ſepulchri.
tibi.
13 Antequam moriaris benefac amico,& pro
facultate tua extende *beneficium* & dato ei.
14 Ne defrauderis die bono, & pars cupidi-
tatis bonæ ne prætereat te.
15 Nónne alteri relicturus eſſes labores tuos,
& defatigationes tuas [e] diviſuris hæredi- e Græc. in diviſio-
tatem? nes hæreditatis.
16 Da & accipe, & [f] ſanctè regito animam f Græc. ſanctificato.
tuam:
17 Nam non eſt in ſepulchro cur alimentum
quæras.
18 Omnis caro tanquam veſtimentum vete-
raſcit: nam hæc conſtitutio eſt inde a ſecu-
lo, [g] omnino moriturus es. g Græc. morte.
19 Quemadmodum ſolium virens in denſa
arbore illud abjiciente & hoc producente,
ita etiam *ſe habet* generatio carnis & ſangui-
nis: illa moritur,hæc verò gignitur.
20 Omne opus putreſcens deficit,& cum eo
abiturus eſt opifex illius.
21 Beatus vir qui cum ſapientia res honeſtas
meditatur, & qui intelligentia ſua res ſan-
ctas diſſerit;
22 Qui conſyderat vias ſuas cum corde ſuo, 22 *Illius*] Puta ſa-
etiam res occultas illius percipiet mente: pientiæ, de qua ſe-
[h] perſequere illam ut veſtigator, & [i] velut quentia omnia di-
inſidiator vias illius explora. cuntur per allegoriam
23 Qui flexus inſpicit per feneſtras illius, & elegantiſsimam, ut
ad januas illius auſcultat, eſt Proverb. 9.
24 Qui verſatur proximè domum illius, & h Græc. exi poſt illam.
pangit ad muros illius palum, ſtatuens ten- i Græc. inſidiare
torium ſuum ad manum illius: viis illius.
25 Hic diverſabitur in diverſorio [k] Bonorum,
ponet liberos ſuos ſub tegmine illius,& ſub 25 *Bonorum*] Id
ramis illius acquieſcet. eſt, quo in diverſorio
26 Protegetur ab illa adverſus æſtum, & in omnia bona a Deo
gloria illius diverſabitur. circumfluunt.

Caput XV.

1 Qui reveretur Dominum facturus eſt
[1] iſta, & potius cognitione legis adi-
piſcetur illam,
2 Quæ tanquam mater occurret ipſi, & tan- 1 *Iſta*] Quæ antè
quam [a] virginalis conjunx excipiet ipſum, dicta ſunt inde à ver-
3 Cibabit ipſum pane intelligentiæ,& biben- ſu 22.
dam præbebit ipſi aquam ſapientiæ. a Græc. virginitatis.
4 Statuminabitur ſuper illam, ac minimè
inclinabitur; & incumbet illi, ac minimè
pudore afficietur.
5 Nam efferet eum ſupra proximos ipſius, &
in medio Eccleſiæ aperiet os ejus.

6 Læti-

6 Lætitiam & coronam exultationis adipi-
ſcetur, & nomen æternum erit hæreditari-
um ei:
7 Nequaquam verò homines inſipientes il-
lam apprehenſuri ſunt, & viri peccatores
neutiquam viſuri illam,
8 Procul abeſt a ſuperbia, & viri mendaces
non faciunt mentionem illius.
9 Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris
quoniam a Domino non eſt immiſſa ei.
10 Nam per ſapientiam prædicanda eſt laus,
& Dominus proſperum ei ſucceſſum datu-
rus eſt.
11 Ne dicas,per Dominum factum eſt ut defi-
cerem;nam quæ odio habet ea nõ faceres.
12 Ne dicas, ipſe ſeduxit me; nam non habet
opus viro peccatore.
13 Omnem rem abominandam odit Domi-
nus: itaque [b] non amatur *illa* ab iis qui re-
verentur ipſum.
14 Ipſe a principio cùm fecit hominem per-
miſit ipſum conſilio ipſius, *dicens*; ſi voles,
cuſtodies mandata & fidem,faciendo quod
placet.
15 Appoſuit tibi ignem & aquam, ad utrum
volueris extende manum tuam.
16 * Coram hominibus eſt vita & mors:
17 Et utrumcunque placuerit dabitur ipſi.
18 Nam multa eſt ſapientia Domini & vali-
dus eſt potentia & videns omnia,
19 Et oculi ejus intuentur eos qui reveren-
tur ipſum, & ipſe cognoſcit omne opus ho-
minis.
20 Non præcepit cuiquam ut faciat impiè,
nec dedit cuiquam peccandi licentiam.

b Græc. *non eſt amata*.

16 *Coram hominibus*] id eſt, humano genere in Adamo hic autem frequentes anaſtrophæ ſententiam illuminant.

Caput XVI.

1 NE expetas inutilem liberorum multi-
tudinem, neque læteris de filiis im-
piis, ſi multi fuerint: ne læteris de ip-
ſis,niſi adſit ipſis reverentia Domini.
2 Ne fidenter incumbas vitæ illorum, neque
innitaris illorum multitudine:
3 Præſtat enim juſtus unus *alio* mille,
4 Et mori ſine liberis quàm impios habere
liberos.
5 Nam ab uno intelligente [a] inſtrui civitas
habitatoribus poteſt,impiorum verò tribus
citò deſolabitur.
6 Multa huiuſmodi vidit oculus meus, & po-
tentiora his audivit auris mea.
7 In congregationem peccatorum accendi-
tur ignis, & in gentem contumacem exar-
deſcit ira.
8 ‖ Non fuit placatus in omnes illos veteres
gigantes,qui defecerant robore inſipiente
ſuo:
9 ‖ Non pepercit vicinitati Loti,quos abomi-
natus eſt propter ſuperbiam ipſorum.
10 ‖ Non miſertus eſt gentis [b] perditæ eorum
qui procedebant cum peccatis ſuis quæ [c] per-
petraverant:
11 Atque ita ſexcenta millia peditum quæ
collecta fuerant, in duritia cordis ipſorum
flagellans, miſerans, verberans, curanſ-
que Dominus miſericordia & eruditione
conſervavit: nam ſi quis fuerit dura cervice
in populo, mirandum eſt iſtud ſi impunè
tulerit:

a Græc. *cohabitabitur civitas*.

‖ Geneſ. 6.

‖ Geneſ. 19.

‖ Exod. 14.
b Græc. *perditionis*,
c Græc. *fecerant*.

12 Miſericordia enim & ira ſunt apud il-
lum.
13 Celeriter princeps eſt [d] placidiſſimus ac
effundens iram: prout eſt multa miſericor-
dia ejus,ita etiam reprehenſio ejus; quiſ-
que ſecundum opera ipſius judicaturus eſt.
14 Non effugiet cum rapina peccator; et
minimè deficiet pii tolerantia.
15 ‖ Omni miſericordi beneficentiæ da lo-
cum: nam quiſque ſecundum opera ſua in-
venturus eſt. Dominus induraverat Pa-
rhonem ne cognoſceret ipſum,ut agnoſce-
rentur efficacitates ipſius rebus creatis ſub
cœlo: omni creaturæ miſericordia ejus ma-
nifeſta eſt,nam lucem ſuam ac tenebras [a]-
damante diſpeſcuit.
16 Ne dicas a Domino abſcondar & apud ex-
celſum quis mei memor futurus eſt?
17 In populo [e] quamplurimo nequaquam e-
rit recordatio mei: nam quæ eſt anima
mea [f] inter res creatas immenſas?
18 Ecce cœlum & cœlum [g] ſummum,abyſſus,
& terra,& quæ in eis ſunt, ad aſpectum ejus
commoventur;totus mundus qui factus fuit,
& qui eſt,' ad voluntatem ejus.
19 Unà montes ipſi & fundamenta terræ,re-
ſpiciente ad ea Domino, concutiuntur tre-
more.
20 Neque condignè corde illis cogitare po-
teſt: nam vias illius quis percipiat animo;
21 ' *Eſt* procella quam nemo videre poteſt;
verum plurima ipſius opera ſunt in abditis.
22 Opera juſtitiæ ejus quis annuntiare, aut
quis ſuſtinere poſſit? nam ' longè eſt fœ-
dus ipſum & exquiſitio *rerum* omnium in
morte.
23 Qui ſubmittit ſe, cogitat iſta; ſed vir in-
ſipiens res ſtultas ſeductus cogitat.
24 Audi me,fili, & diſce ſcientiam, atque ad
ſermones meos attende [h] animo tuo.
25 Oſtendam [i] penſitate eruditionem, & ac-
curatè enuntiabo ſcientiam ejus.
26 Nam ex judicio Domini ſunt opera ejus
inde a principio;& [k] ex quo facta ſunt, di-
ſpoſuit partes eorum:
27 Ornavit in ſeculum opera ſua, prout in
manu ejus ſunt principia illius in [l] genera-
tionem quamque: neque eſurierunt neque
fatigati ſunt ' in opificiis ejus, neque defe-
cerunt ab operibus ejus.
28 Alterum non fuit alteri anguſtiæ,
29 Et in ſeculum uſque non ſunt immorigera
ſermoni ejus:
30 Nam ' poſtea in terram reſpiciens Domi-
nus implevit eam bonis ſuis.
31 [m] Cadaver omnis animantis tegit ſuperfi-
cies illius,& in illam [n] revertuntur ipſa.

Caput XVII.

1 DOMINUS creavit e terra hominem.
2 Et rurſus in eam convertit ipſum.
3 Dies [a] numeratos & præfinitum tem-
pus dedit ipſis, cum daret ipſis poteſtatem
in ea quæ ſuper terram ſunt:
4 Et induens eos robore [b] pro conditione
ipſorum, ſecundum imaginem ſuam fecit
ipſos:
5 Impoſuit timorem ejus cuilibet carni, ut
in ſpeciem beſtiarum & volucrium domi-
naretur.

6 Sed

a Græc. *numeri*.

b Græc. *ſecundum ipſos*.

6 Sed partem tribuens, [c] ſexto loco dedit ipſis mentem, [d] ſeptimoque ſermonem ad interpretationem efficacitatum ejus.
7 Conſilium, & linguam oculoſque, aures, & cor dedit ad cogitandum illis; ſcientia intelligentiæ implevit eos, bonaque & mala demonſtravit eis:
8 Adhibuit oculum ſuum ad corda eorum, dedit ut per ſecula gloriari poſſint de factis mirabilibus ipſius; ut intelligenter enarrent opera ipſius,
9 Et [e] nominatiſſimam ſanctificationem ipſius electi laudent:
10 Adjecit eis ſcientiam, & legem vitæ hæreditariam dedit eis, ut percipiant animo ſe nunc mortales eſſe:
11 Fœdus [f] perpetuum ſtatuit cum eis, & judicia ſua demonſtravit eis.
12 Magnificam gloriam viderunt oculi eorum, & [g] glorioſam vocem ejus audivit auris eorum, cùm diceret eis,
13 [h] Attentè cavete ab omni injuſtitia, & mandata eis ſingulis de propinquo daret.
14 Non ſunt abſconditæ ab oculis ejus viæ illorum, perpetuò ſunt ei expoſitæ; ſed omnis homo a juventute ad res malas *ſpectat*: itaque [i] non potuerunt corda ſua pro lapideis facere carnea.
15 Nam [i] cùm dividerentur gentes totius terræ, unicuique genti conſtituit ducem; ſed aſſumpſit Iſraëlem [k] pro parte ſua; quem ut primogenitus eſt nutrit eruditione, & in partem communicans lucem dilectionis nõ dimitti t eum.
16 Quapropter omnia opera ipſorum ſunt tãquam ſol coram illo, & oculi illius aſſiduè intuentur vias ipſorum.
17 Non fuerunt occulta ab eo injuſta ipſorum facta, ſed omnia peccata ipſorum expoſita fuerunt Domino; Dominus verò, qui bonus eſt & agnoſcit figmentum ſuum, neque dimiſit eos, neque reliquit [l] quin parceret ipſis.
18 Nam [*] miſericordia [m] in virum eſt tanquam ſigillum penes ipſum, & gratiam [n] erga hominem velut pupillam conſervat, impertiens filiis ſuis filiabuſque reſipiſcentiã; poſtea verò exurgens retribuet ipſis, retributionem inquam ipſorum retribuet in caput ipſorum.
19 Veruntamen reſipiſcentibus converſionem dedit, & revocavit eos qui tolerantiam deſerebant.
20 Revertere igitur ad Dominum, & relinque peccata: precare [o] in os, & minus offende.
21 Reduc *teipſum* ad altiſſimum, & converte ab injuſtitia: nam ipſe dux futurus eſt e tenebris ad illuſtrationem [p] ſalutarem:
22 Et valde odio habe rem abominandam.
23 Altiſſimum quis laudet in ſepulchro, loco viventium & edentium celebrationem?
24 A mortuo, tanquam ſi non eſſet, perit celebratio.
25 Vivens, & incolumis corde laudat Dominum,
26 Magnam eſſe miſericordiam Domini Dei noſtri, & placationem revertentibus ad ipſum ſanctè:
27 [*] Non enim poſſe omnia ineſſe hominibus, cùm non ſit immortalis filius hominis.
28 Quid lucidius ſole? at hic tamen deficit: [*] item vir qui cogitat carnem & ſanguinem.
29 Potentiam [q] quidem altiſſimi cœli [*] ille conſyderat, ſed homines omnes ſunt terra & cinis.

27 *Non enim*] ne propterea illos Dei miſericordia opus habuiſſe.
28 *Item vir*] quaſi dicat, cùm ſol ipſe quantacunque ſit luce præditus aliquando deficiat, non mirum eſt ſi homo quoque deficit, qui nihil niſi humanum a natura ſapit humano & carnali modo.
q Græc. *altitudinis cœli*.
29 *Ille*] nempe qui vivit & incolumis eſt corde, ver. 25. hic quidem Deum agnoſcit, ad quem omnis poteſtas in cœlo terraque pertinet; ſed hoc a gratia, non autem ex natura eſt: qui enim poſſit terra & cinis ſupremam cœli poteſtatem agnoſcere?

Caput XVIII.

1 QUI vivit in ſeculum, is creavit omnia [*] communi lege,
2 Dominus, ſolus juſtus, cùm non ſit præter eum alter; qui fecit habitabilem mundum palmo manus ſuæ, cujus voluntati obediunt omnia: nam ipſe rex omnium eſt, diſtinguens in eis potentia ſua a prophanis res ſanctas.
3 Cui nam [a] contulit ut enuntiet opera ipſius? aut quis perveſtigavit magna ipſius facta?
4 Robur majeſtatis ipſius quis enumeret? & quis propoſiturus ſit [b] enarrationem miſerationum ejus?
5 Non poſſunt minuere aut addere, neque perveſtigare poſſunt *homines* mirabilia opera Domini.
6 Cùm abſolverit homo, tum principium eſt, cumque deſiverit, tum dubitaturus eſt *ut de inopia*.
7 Nam quid eſt homo? & quis uſus illius? quodnam eſt bonum illius? & quod malum illius?
8 Numerus dierum hominis, ut ſint plurimi, eſt annorum centum: ſed [c] cuique præfinitum obdormiendi tempus omnium ratiocinio non poteſt computari: tanquam gutta aquæ e mari, & tanquam calculus arenæ, ita ſunt mille anni inter dies ſeculi.
9 Propterea longanimus eſt Dominus erga illos, & diffundit miſericordiam ſuam in illos.
10 Vidit & agnovit exitum eorum malum futurum eſſe:
11 Propterea copioſam adhibuit placationem ſuam.
12 Miſericordia hominis eſt erga proximum ſuum:
13 Miſericordia verò Domini erga omnem carnem.
14 Arguens, erudienſque, docens, & convertens, ut paſtor gregem ſuum,
15 Excipientium eruditionem miſeretur, & feſtinantium ad judicia ejus.
16 [*] Fili, [d] ſecundis rebus utens ne præbeas reprehenſionis argumentum, neque in ulla oratione moleſtiam ſermonis improbi.
17 Nónne æſtum ſedat ros? ſic melior eſt ſermo donatione.
18 Ecce nónne ſermo ſuperat donationem bonam? at utrunque eſt penes hominem gratia præditum.

1 *Communi*] Nempe rebus creatis omnibus, ut ortum & interitum habeant; penes ipſum ſolum in rebus omnibus conſtat perfectio, ut docent ſequentia.
a Græc. *effecit*.
b Græc. *enarrare*.
c Græc. *non ſupputabili autem omnibus numero eſt cujuſque dormitio*.
16 *Fili*] i. vide ut ſecundis & adverſis rebus, ſive abundes ſive indigeas, ſive des, ſive petas, ut ſermonem tuum temperes, & omnem offenſam avertas.
d Græc. *in bonis ne des reprehenſionem*.

19 Stultus ingratè exprobrat, & donum invi-
di tabefacit oculos.
20 Priuſquam loquaris diſce, & ante invale-
tudinem cura.
21 Ante judicium compara te ipſum ut bene-
facias, & hora animadverſionis placatio-
nem [a] conſequeris.
22 Antequam infirmeris, abjice te continen-
tia, & tempore peccatorum demonſtra con-
verſionem.
23 Ne impedias quin reddatur tempeſtivè
votum, neque differas ad mortem uſque [f] ut
juſtè facias.
24 Antequam voveas, compara te ipſum, ac
ne eſto ſimilis viro tentanti Dominum:
25 Recordare indignationem [*] venturam die-
bus mortis, & tempus vindictæ venturum
[g] cùm faciem avertet Deus.
26 Recordare tempus famis tempore abun-
dantiæ, paupertatem & indigentiam [h] quan-
do eris dives.
27 A matutino ad veſpertinum uſque com-
mutatur tempus, & omnia iſta ſunt cita co-
ram Domino: homo ſapiens in re qualibet
religiosè metuet, & diebus peccatorum at-
tentè cavebit a delicto; inſipiens verò non
obſervat tempus.
28 Omnis vir intelligens ſapientiam & erudi-
tionem agnovit,
29 Et ei qui [i] adeptus eſt illam celebrationem
tribuit.
30 Qui intelligentes ſunt, ii quoque ſermoni-
bus ſapientiam teſtantur, & deſtillant parœ-
mias accuratas in vitam: [k] optima eſt fidu-
cia in Dominum ſolum, quandoquidem
mortuum cor adhæret rei mortuæ.
31 [l] Ne ſequaris concupiſcentias tuas, ſed
prohibe te a tuis appetitionibus.
32 Si ſuppeditaveris animo tuo rem quam
concupiſcit, quæ lubet ipſi; facies [m] ut gau-
deant inimici tui de eo, qui invident
tibi.
33 Ne læteris de multis deliciis tuis, neque
requiras conſilium illarum adipiſcenda-
rum.
34 Ne fias pauper convivia ex fœneratione
frequenter exhibendo, cùm nihil eſt in mer-
ſupio tibi: nam famoſus eſſes inſidiator
tuæ ipſius vitæ.

a Græc. invenies.

f Græc. juſtificari.

25 Venturam] uſpe ſi temerè tentaveris Dominum, ut Eccleſiaſt. 5.

g Græc. in averſione faciei.

h Græc. in die divitiarum.

i Græc. invenit.

k Græc. melior.

30 Quandoquidem] ætiologiam hanc accipio hoc modo: Deus ſolus vivens, adeoque vita ipſa eſt, ac proinde quiſquis alteri quàm Deo confidit, non tantùm rem mortuam pro vivente amplectitur, ſed etiam ipſe jam eò mortuus eſt quòd dereliquit vitam.

l Græc. ne eas poſt.

m Græc. gaudium inimicorum tuorum.

Caput XIX.

1 OPERARIUS ebrioſus non ſolet di-
teſcere, & qui nihili facit res parvas
paulatim ruit.
2 Vinum & mulieres ſeducunt intelligentes;
& qui agglutinatur ſcortis, eſt audax.
3 Tineæ & vermes hæreditariò poſſidebunt
illum, & areſiet [a] traductus in exemplum
infamiæ maximæ.
4 Qui citò credit facilis, levis eſt animo, &
qui peccat, in [b] ſeipſum delinquit.
5 Qui lætatur de conſtitutione prava con-
demnabitur; qui verò oculum contra vo-
luptates intentum habet, coronam parat
vitæ ſuæ.
6 Qui compos eſt linguæ ſuæ, [c] cum altero ſi-
ne pugnis traducet vitam, & qui odit loqua-
citatem, minimè afficitur malo.
7 Nunquam repetas ſermonem, & nihil tibi
detrimenti erit.
8 Ne enarra apud amicum aut inimicum ac-
tiones alienæ vitæ; & [d] niſi in te redundatu-
rum eſſet crimen peccati, ne revelen.
9 Nam qui audiverit te, & obſervaverit te,
is ſuo tempore odio habiturus eſt te.
10 Audiviſti ſermonem? [e] moriatur apud te,
& bono animo eſto; non enim rumpeſris.
11 [e] A ſermone ſtultus cruciatur doloribus, ut
a fœtu parturiens.
12 Ut ſagitta fixa in femore hominis, [f] ita eſt
ſermo in ventre ſtulti.
13 Argue amicum, ne quando fecerit, & ſi fe-
cerit, ne quando pergat.
14 Argue proximum, ne quando dixerit, & ſi
dixerit, ut non repetat.
15 Argue amicum; nam ſæpe exiſtit vana ca-
lumnia, & ne cuivis ſermoni credito [f] ani-
mus tuus.
16 Eſt qui labitur ſermone, ſed non ex animo;
ecquis autem eſt qui non ſit lapſus lingua
ſua?
17 Argue proximum antequam minteris; &
[f] concede locum legi Altiſſimi cùm ita va-
cas.
18 Reverentia Domini [g] principium eſt quo
ad accipiendum proximum adducetis, & ſa-
pientia ab eo dilectionem comparat: co-
gnitio mandatorum Domini eſt eruditio vi-
tæ, & qui faciunt res placentes ei percipi-
unt immortalitatis [h] fructum: reverentia a
Domino eſt tota ſapientia & omni ſapien-
tiæ adeſt effectio legis & cognitio omnipo-
tentiæ ejus; [*] ſervus qui dicit Domino, ut
placet tibi non faciam; & ſi poſtea faciet, ir-
ritat altorem ſuum.
19 Improbitatis ſcientia non eſt ſapientia;
neque eſt prudentia, ubi conſilium pecca-
torum eſt.
20 [*] Eſt improbitas quæ eadem abominanda
eſt, ſed eſt inſipiens qui parum valet ſapi-
entia.
21 Præſtat timidus qui trepidat in intelligen-
tia, eo qui abũdat prudentia & tranſgreditur
legem Altiſſimi.
22 Eſt aſtutia accurata quæ ipſa injuſta eſt,
& eſt qui pervertat gratiam in proferendo
judicio; ſed qui juſtè judicia pronuntiat hic
ſapiens eſt.
23 Eſt qui pravè agens flexus ambulat [i] pul-
latuſque; ſed apud ſe plenus eſt ignito dolo.
24 Unà quidem deflectit vultum, & ſurdum
voluntariè agit, ſed ubi non cognoſcitur
[k] priùs te afficiet malo.
25 Etiamſi præ tenuitate roboris impeditus
fuerit a peccando; ſi occaſionem invenerit,
afficiet malo.
26 Ex aſpectu cognoſcitur vir, & ex lobvia per
ſonæ ſpecie cognoſcitur qui valet mente.
27 Ornatus viri, & riſus dentium, greſſuſque
hominis enuntiant conſtitutionem ejus.
28 Eſt redargutio quæ intempeſtiva eſt, &
qui tacet eam, is quoque prudens eſt.

a Græc. in traductione majore.

b Græc. animam ſuam.

c Græc. non pugnanti convivet.

f Græc.

Caput XX.

1 [*] QUEMADMODUM melius eſt re-
darguere, quàm occultè indignari: ſic
eſt, peccantem officioſè redarguere, & peccatum confiteri, nec facilè judicem ... ante ponenda ſit, te prohibendo ... confitendi culpam.

qui redarguenti confitetur, a detrimento
prohibebitur.
2 [a] Ut concupiſcentia eunuchi de vitianda
puella, ita eſt quiſquis vi exercet judicia.
3 Eſt tacens qui ſapiens deprehenditur, & eſt
aliquis odioſus præ multa loquacitate ſua.
4 Eſt tacens eò quòd non habet reſpon-
ſionem, & eſt tacens qui opportunitatem
novit.
5 Vir ſapiens taciturus eſt ad opportunitatem
uſque, procax verò & inſipiens opportuni-
tatem tranſilit.
6 Qui abundat ſermone, abominationi eſt;
& qui potentiam ſibi arrogat, odio eſt.
7 Quàm pulchrum eſt hominem reprehenſū
declarare reſipiſcentiam! ſic enim volunta-
rium peccatum fugiturus es.
8 Placent quidem mala viro peccatori; ſed
inventum eſt ad detrimentum ipſius.
9 Eſt donatio quæ tibi non profutura eſt, &
donatio eſt cujus dupla futura eſt retributio.
10 Accidit diminutio propter gloriationem,
ſed eſt qui per humilitatem extulit caput.
11 Eſt qui parvo emit multa, ſed illa perſolvit
ſeptuplo.
12 Sapiens ſe ipſum reddit ſermonibus ama-
bilem, ſtultorum verò gratiæ effundentur.
13 Donatio inſipientis non eſt tibi ſi accepe-
ris profutura, ſimiliterque etiam invidentis,
propter neceſſitatem [a] ab eo impoſitam;
nam oculi ejus *ſpecieſi* ut pro uno accipi-
ant multa.
14 Pauca dabit; ſed exprobrabit multa, & a-
periet os ſuum tanquam præco.
15 Hodie mutuò dabit, & cras repetat: odi-
oſus Domino & hominibus *vir* hujuſmodi.
16 Stultus dicet, non eſt amicus mihi; non
eſt gratia [b] beneficiorum meorum:
17 Qui comedunt [c] cibum meum ſunt vani
linguâ.
18 O quoties & quàm multi iſtum deriſuri
ſunt! nam neque illud quod habuit, [d] ac-
ceptum recto ſenſu dedit, neque ſimiliter
quod non habet ipſi perinde eſt.
19 Lapſus a pavimento tolerabilior eſt quam
lapſus a lingua; ita ruina malorum feſti-
nantè adveniet.
20 Homo ingratus, [e] ſermo intempeſtivus in
ore rudium aſſiduè futurus eſt.
21 Ab ore ſtulti *prolata* reprobatur parabola:
nequaquam enim dicit eam tempore ſuo.
22 Eſt qui vetatur peccare præ indigentia,
atque in ſua quidem quiete compungitur.
23 Eſt qui perdit ſe ipſum pudore, & quidem
perſonæ obſervatione ſe ipſum perdit.
24 Eſt qui gratiam ex verecundia promittit
amico, deinde gratis eum inimicum parat.
25 Labes mala eſt in homine mendacium, &
in rudium ore aſſiduè verſatur.
26 Optabilior eſt fur quàm [f] mendax aſſidu-
us, utrique verò perditionis hæreditatem
conſequentur.
27 Mores hominis mendacis ſunt [f] ignomini-
oſi, & pudor ejus comitatur ipſum aſſiduè.
28 Sapiens provecturus eſt ſe ipſum ſermoni-
bus, & vir prudens magnatibus placiturus.
29 Qui [g] colit agrum ſuum, altiorem faciet
acervum ſuum; & qui magnatibus placet,
veniam exorabit injuſtitiæ ſuæ.
30 Xenia & dona excæcant occulos ſapien-
tum, & velut paſtomis ori indita avertunt
reprehenſiones.
31 [h] In ſapientia occulta, & theſauro abdito,
quæ nam eſt utrobique utilitas?
32 Præſtat homo occultans ſtultitiam ſuam,
homini occultanti ſapientiam ſuam.
33 Præſtat tolerantia [i] infracta in quærendo
Domino, homini ſuam ipſius vitam ſine Do-
mino [j] agitanti.

Caput XXI.

1 Fili, cùm peccaſti, ne pergas ampliùs;
ſed priorum cauſâ deprecare.
2 Tanquam a [a] ſerpente fuge a peccato:
nam ſi acceſſeris ipſum, mordebit te.
3 Dentes leonis ſunt dentes ejus, tollentes a-
nimas hominum:
4 Similis gladio ancipiti eſt omnis iniquitas,
plagæ illius non eſt curatio.
5 Inſultatio & contumelia deſolant divitias;
ita ſuperbiorum domus deſolabitur.
6 [*] Præcatio pauperis ab ore *ipſius* ad aures
ſolùm illius, ſed judicium illius ſtudioſè ad-
veniet.
7 Qui odit reprehenſionem, veſtigio inſiſtit
peccatoris; ſed qui reveretur Dominum,
convertetur ex animo ſuo.
8 Notus e longinquo eſt qui valet lingua; ſed
conſyderatus novit, cùm ille labitur.
9 Qui ædificat domum ſuam pecuniis alie-
nis, eſt ut qui colligit ſibi ipſi lapides ad
tumulum ſepulturæ ſuæ:
10 Stuppa coacta eſt iniquorum cōgregatio,
& [b] conſummatio eorum flamma ignis ad perditio-
nem.
11 Via peccatorum lapidibus quidem com-
planata eſt: ſed in extremo ejus eſt mortis
fovea.
12 Qui cuſtodit legem Domini, tenet intelli-
gentiam ejus.
13 Aſſumptio autem ſapientiæ eſt cōſumma-
tio reverentiæ Domini.
14 Non erudietur is qui non eſt [*] ſolers.
15 Solertia enim eſt quæ multiplicat *illi* [c] a-
cerbitatem.
16 Cognitio ſapientis velut inundatio mul-
tiplicari ſolet, & conſilium ejus ut caſtus
fons vitæ.
17 Inteſtina ſtulti ſimilia ſunt confracto vaſi:
ullam ſcientiam non tenent in vita ſua.
18 Sermonem ſapientem cùm audiverit ſci-
tus, laudat eum & [d] adhibet ſibi: ſin eum
audivit qui caret intelligentia, & diſplicet
ipſi, & avertit eum poſt tergum ſuum.
19 Narratio ſtulti eſt tanquam onus in via: in
labiis verò intelligentis invenitur gratia.
20 Os prudentis in Eccleſia requiri ſolet.
21 Tanquam domus deleta, ita eſt ſtulto ſa-
pientia: cujus ſermones ſi cum animo re-
putentur, cognitioni hominis vacantis in-
telligentia ſermones inſunt quos nequeas
perquirere.
22 [e] Pro pedicis eſt in pedibus dementium
eruditio, & velut manicæ ad manum dex-
teram.
23 Stultus in riſu extollit vocem ſuam, vir au-
tem ſolers vix placidè arriſurus eſt.
24 Tanquam mundus aureus eſt prudenti e-
ruditio, & tanquam armilla impoſita bra-
chio dextero.

25 Pes

h Græc. *ſapientia abdita & theſaurus non apparens, quæ utilitas in ambobus? ſic plerique Hebræum.*

i Græc. *non aver-ſabilis.*

33 *Agitanti*] id eſt, circumducenti & quaſi rotis huc illuc verſanti inſtabilitate maxima.

a Græc. *a facie ſerpentis.*

6 *Præcatio*] id eſt cùm pauper divitem contumelioſum deprecatur, aures quidem illius, ſed animū minimè afficit, at propterea judicium Dei contumelioſum hominem affecturum eſt duritiæ tantæ & inhumanitatis nomine.

b Græc. *conſummatio eorum eſt flamma.*

14 *Solers*] nempe in cuſtodienda lege Domini: nam hic verſus & ſequentes ſunt duorum præcedentium exegetici.

c Græc. *amaritudinem.*

d Græc. *ad ſe apponit.*

18 *Adhibet ſibi*] id eſt, ſibi ipſi applicat, ſic accipiendum docet antitheſis.

e Græc. *pedica.*

f Græc. ſtitu in domo.

g Græc. aſſiſtabunt.

30 Satanam] qui homicida eſt a principio, mendacium & impiorum pater.

25 Pes ſtulti ſcitò infertur in domum *alterius*,
ſed homo peritus multarum rerum pudore
ab ea continebit ſe.
26 Imprudens a foribus flexus in domum in-
troſpicit; ſed vir eruditus conſiſtit foris.
27 Ruditas eſt hominis qui auſcultat ad fo-
res; prudens verò ignominiam iſtam grava-
bitur.
28 Multiloquorum labia res narrant quæ non
attinet ipſos, prudentum verò ſermones ſta-
tera ponderantur.
29 In ore ſtultorum eſt cor ipſorum, in corde
autem ſapientum eſt os ipſorum.
30 Cùm execratur impius ſatanam, is ſuam
ipſius animam execratur.
31 Inquinat ſuam ipſius animam ſuſurro;
& ubicunque inquilinus fuerit, odio ſtu-
tus eſt.

Caput XXII.

a Græc. in conſummatione.

b Græc. ſupra mortem vitā.

c Græc. excuſſione.

14 Quiſquiliis] Id eſt, per me ludibrium pedes excutiat contra te, & velut ramentis pedum in te conjectis te ipſum commaculet.

d Græc. invenies.

16 Plumbo] Id eſt, ſi diſsimulares ſecurè dementiam ſtulti, tandem experientia cognoſceres eam plumbo, & ſi qua alia res gravior plumbo nominari poteſt, longè graviorem eſſe, ut ſequens verſus explicat.

1 Lapidi conſpurcato comparatur pi-
ger, & quiſque exſibilat ignominiam
ejus.
2 Stercori bubulo e ſterquiliniis compara-
tur piger, quem quiſquis tollit, manum ſolet
excutere.
3 Pudor patri eſt in genitura filii carentis e-
ruditione; & filia vilis ad detrimentum gig-
nitur.
4 Filia prudens hæres viri ſui futura eſt; quæ
autem pudore afficit *eum*, ad triſtitiam ge-
nitoris *adficit*.
5 Patrem virumque pudore afficit audax, ſed
apud utroſque ignominioſa futura eſt.
6 Muſicorum *ſonorum* in luctu narratio in-
tempeſtiva eſt, flagella verò & correctio
tempore ſapientiæ.
7 Liberi qui cum vita bona educantur, ſuo-
rum genitorum abſcondunt ignobilita-
tem, liberi qui in contemptu & ruditate
exultant, inquinant nobilitatem cognitio-
nis ſuæ.
8 Conglutinat teſtam qui docet ſtultum, &
excitat dormientes e profundo ſomno; nar-
rat dormitanti qui narrat ſtulto: nam [a] con-
ſummata narratione dicet, quid eſt?
9 Mortuum deſle, quia defecit *eum* lux, &
ſtultum deſle, quia defecit eum intelli-
gentia.
10 Suavius deſle mortuum, quia requievit:
11 Nam ſtulti vita [b] gravior eſt morte.
12 Luctus mortui ſeptemdialis eſt, ſed ſtulti
ac impii *luctus perdurat* omnibus diebus vi-
tæ ejus.
13 Cum inſipiente ne habeas ſermonem
multum, neq; ambules cum eo qui caret in-
telligentia: nam ut nullo ſenſu eſt, omnia
tua nihili facturus eſt.
14 Cave ab illo ut moleſtiam non habeas, &
c [c] quiſquiliis ejus minimè inquineris.
15 Declina ab illo & requiem [d] conſeque-
ris, & nequaquam ſecurus eſto in dementia
ejus:
16 [e] Plumbo futurum eſſet aliquid gravius, &
ſi quod aliud nomen eſt rei alicui graviori
plumbo.
17 Arenam, & ſalem, & maſſam ferri facilius
eſt ferre, quàm hominem vacantem intelli-
gentia.
18 Coaxatio lignea devincta ad ædificium
concuſſione non diſſolvitur: ita cor fir-
minatum ſuper [e] conſulta cogitatione nullo
tempore timore perterrebitur.
19 Cor fundatum ſuper intelligente cogi-
tatione eſt [f] velut ornatus [f] arenati in pariete
xyſti.
20 Valli in alto ſiti ex adverſo venti nequa-
quam manſuri ſunt;
21 Ita cor meticuloſum in cogitatione ſtulti
ex adverſo cujuſque timoris minimè per-
manſurum eſt.
22 Qui pungit oculum, elicit lachrymas: &
qui pungit cor, provocat ſenſum.
23 Qui mittit lapidem in volucres, abigit il-
las; & qui probris afficit amicum, diſſolvit
amicitiam.
24 Si in amicum ſtrinxeris gladium, ne de-
ſperes: eſt enim [g] reconciliationis via.
25 In amicum ſi aperueris os, ne verearis, eſt
enim componendi ratio, præterquam ex
probro, ſuperbiaq; & arcani revelatione, &
doloſo ictu: ex his enim omnis amicus au-
fugit.
26 [h] Fide utere erga propinquum in pau-
pertate *illius*, ut læteris rebus ſecundis
illius.
27 Tempore afflictionis permane apud illum,
ut cohæres ſis hæreditatis illius: neq; enim
ſemper [i] circumſtantiam contemnere
oportet contemnere, neque admirabilis eſt
dives qui non habet mentem.
28 Ante ignem *præit* vapor camini & fumus,
ſic ante [k] cædem convitia.
29 Amicum protegere non erubeſcam, &
a conſpectu ejus nequaquam abſcondam
me;
30 Quòd ſi mala mihi per ipſum evenerint,
quiſquis audiverit cavebit ab illo.
31 [l] O ſi quis inderet mihi ad os meum cuſto-
diam, & ad labia mea ſigillum ſolertiæ ne
corruerem repentè ab illa, & me non per-
deret lingua mea.

Caput XXIII.

1 Domine pater & dominator totius
vitæ, ne derelinquas me in conſilio
[a] iſtorum, neque ſinas me inter illos
cadere.
2 (Quis inſtilaret in cogitationem meam
flagella & in corde meo eruditionem ſapi-
entiæ?) [b] ut in peccatis errore commiſſis
tu mihi parcas Domine, & non ſinas eo-
rum contumelias qui ex profeſſo peccatores
ſunt:
3 Ut non multiplicentur errores mei & abun-
dent peccata mea ad contritionem; itaque
corruam coram adverſariis, & gaudeat de
me inimicus meus, ii quorum ſpes procul
eſt a miſericordia tua.
4 Domine Pater & Deus vitæ meæ, elatio-
nem oculorum ne tribuas mihi, & gigante-
um animum ſemper amove a ſervis tuis.
5 Spes inanes & cupiditates averte a me, &
contine ſemper eum qui cupit ſervire tibi:
ventris appetentia & concubitus ne occu-
pent me, & animo impudenti ne tradas me
famulum tuum.
6 Audite, liberi, eruditionem oris veracis;
quam qui ſervabit, minimè deprehendetur
labiis ipſius.

7 In ſua imprudentia intercipietur peccator,
& convitiator ſuperbuſq; offendent iſtis.
8 Juramento ne aſſuefacias os tuum, & nomini
ne ſanctum ne aſſuefias.
9 Nam quemadmodum famulus [a]non paucis
plagibus afficitur, de quo aſſiduè habetur
quæſtio; ita qui jurat & Deum ſemper nominat,
a peccato minimè mundus erit.
10 Vir qui multum jurat plenus eſt iniquitate,
& non abſcedet a domo ejus flagellum.
11 Cùm abundabit peccatum ejus in ipſo, etiamſi
deſpexerit, peccat [c]dupliciter.
12 Quòd ſi inaniter juravit, juſtus nõ habebitur:
nã implebitur dom' ej' [b]induſtis flagellis.
13 [c]Iſt ſermo circumveſtitus morte, ne deprehendatur
iſte in hæreditate Jahhakobi.
14 Nam a piis omnia hæc abſtitura ſunt, qui
in peccatis non involventur.
15 [c]Intemperanti juramento ne aſſuefacias
os tuum: huic enim [d]culpa ineſt peccati.
16 Recordare patris & matris tuæ, nam inter
magnates conſidebis,
17 Ne fortè oblivioni tradaris corã illis, & cõ-
ſuetudine tua ipſius marceſcas; velles enim
te non natũ eſſe, & diẽ execrareris partus tui.
18 Homo conſueſcens ſermonibus [e]probroſis,
omnibus diebus ſuis nequaquam erudietur.
19 [f]Duo genera ſ multum peccant, & tertium
adducit iram:
20 Animus fervidus ut ignis ardens, qui non
extinguitur donec conſumptus ſit:
21 Homo ſcortator peccans in ſuo ipſius corpore,
qui non deſinit donec ignẽ accenderit.
22 Scortatori homini quilibet cibus ſuavis eſt,
nequaquam ceſſaturus eſt donec moriatur.
23 Homo digrediens e cubili ſuo, dicens cum
animo ſuo, quis videt me?
24 Tenebræ circũſtant me, & parietes tegunt
me, & nemo videt me, quid vererer? peccata
mea minimè recordabitur Altiſſimus:
25 Cui timori ſunt oculi hominum, quaſi non
noverit oculos Domini altiſſimi millies ſole
lucidiores eſſe,
26 Qui inſpiciunt omnes vias hominum, &
conſyderant in partes occultas uſque,
27 Cui antequam hæc omnia crearentur nota
erant omnia, ſimiliterq; poſtquam conſummata
ſunt pervidet omnia.
28 Hic in plateis civitatis vindicabitur, & ubi
non ſuſpicatus fuerit deprehendetur.
29 Similiter etiam mulier relinquens virum
ſuum, & [g]hæredes ex alio parans.
30 Etenim primùm non paruit legi Altiſſimi,
ac ſecundò in virum ſuũ deliquit, tertiò verò
ſcortatione adulteravit, & ex alio viro præbuit
liberos.
31 Hæc in Eccleſia producetur, & in liberos
hujus animadverſio erit.
32 ‖Non mittent in diverſum filii iſtorum radicem,
& rami iſtius non ferent fructum:
33 Relinquet ad execrationem memoriam
ſui, & probrum iſtius non delebitur.
34 Ita cognoſcent qui reliqui facti fuerint, nihil
eſſe melius reverentia Domini, & nihil
ſuavius eo qui attendit mandatis Dei.
35 Gloria magna eſt ſequi Deum, & longitudo
vitæ *in eo ſita eſt*, [h]ut accipiaris ab illo.

CAPUT XXIIII.

1 SAPIENTIA [a]laudat [b]ſe ipſam, & in
medio populi ſui gloriatur.

2 In Eccleſia Altiſſimi os ſuum aperit, & coram
potentia ejus gloriatur, dicens,
3 Ego ex ore Altiſſimi, provẽni, & tanquam
nebula cooperui terram:
4 Ego in excelſis *loco* tentorium habui, & *fuit*
thronus meus in columna nubis.
5 Rotunditatem cœli circuivi ſola, & in profunditate
abyſſorum ambulavi:
6 In fluctu maris & in tota terra, atq; in omni
populo ac gente acquiſivi:
7 Et apud hæc omnia quæſivi requiem, ut in
hæreditate alicujus commorarer.
8 Tunc mandavit mihi creator omnium, &
qui creavit me fecit ut requieſceret tentorium
meum, dicens,
9 In Jahhakobo tentorium pone, & hæres eſto
Jeruſchalaimis.
10 Ante ſeculum a principio creavit me, & in
ſecula minimè defectura ſum, in tentorio
ſancto coram illo miniſtravi.
11 Atq; ita Tzijone ſtabilita ſum, in civitate
ſanctificata ſimiliter fecit ut quieſcerem, &
Jeruſchalaimis eſt poteſtas mea.
12 Itaq; radicata ſum in populo affecto gloria,
in parte Domini, hæreditatis ipſius.
13 Tanquam cedrus in Libano exaltata ſum,
& tanquã cupreſſus in mõtibus Chermonis.
14 Tanquam palma [a]Hhengedi exaltata ſum,
& tanquam plantæ roſæ Jerichuntinæ:
15 Tanquam olea decora in ſpecioſo campo,
& tanquam platanus ex aquis exaltata ſum.
16 Tanquam cinnamomum, & tanquam pila
aromatica, & tanquam myrrha electa [b]emiſi
odorem bonum:
17 Tanquam galbanum, & onyx, ſtacteque, &
tanquam thuris vapor in tabernaculo.
18 Ego velut terebinthus extendi ramos meos,
ſuntq; [c]glorioſi & gratioſi rami mei.
19 Ego tanquam vitis germinans proculi odorem
bonum: & flores mei [d]afferunt fructũ
glorioſum & divitem.
20 Ego mater ſum dilectionis optimæ, reverentiæq;,
& cognitionis, & ſpei ſanctæ:
21 Quas cõmunico cũ liberis meis omnibus,
ſemper futuras iis [*]qui indicuntur ab ipſo.
22 Accedite ad me qui cupitis me, & fructibus
meis quos gigno implemini:
23 Nam memoria mei dulcior eſt melle, &
hæreditas mea favo mellis.
24 Qui comedunt me, adhuc eſurient; & qui
bibunt me adhuc erunt ſitientes mei.
25 Qui auſcultat mihi, pudore non afficietur
unquam, & qui [e]colunt me, [*]nõ aberrabunt:
26 Hæc omnia *dicit* liber fœderis Dei altiſſimi,
27 ‖Lex quam mandavit nobis Moſche hæreditariam
in congregationibus Jahhakobi:
ne [f]deficiatis, quin robore valeatis in
Domino; ut confirmet ipſe vos, agglutinamini
ipſi: Dominus omnipotens Deus ſolus eſt,
neque eſt ampliùs præter ipſum ſervator:
28 Qui implet omnia tanquam [*]Piſchon ſapientia
ſua, & tanquam Tigris diebus novorum
fructuum:
29 Qui replet tanquam Euphrates intelligẽtia,
& tanquam Jarden diebus meſſis:
30 Qui demonſtrat tanquam lucem eruditionem
ſcitam, & tanquam Gichon diebus [*]flaveſcentis
ſegetis.
31 Non [g]agnovit primus perfectè illam, ſimiliterq;
ultimus non perveſtigavit illam:
32 Nam [*]ex mari plurima emergunt cogitationes

14 *Hhengedi*] de quo vide Gene. 14. ſic autem legendum cùm libri veteres oſtendunt, tum ipſa ſententia.
b Græc. *dedi*.
c Græc. *gloriæ & gratiæ*.
d Græc. *fructus glorie & divitiarum*.
21 *Qui indicuntur*] Id eſt, quos mihi dedit pater, ut Chriſtus loquitur Joan. 10.
e Græc. *operantur in me: metaphora a terra*.
25 *Non aberrabunt*] a verò ſcopo qui piorum animis objectus eſt: ſic interpretati ut Græcam vocem ex notatione illius, & præcedentis membri comparatione.
‖ *Deut.* 33.
f Græc. *diſſolvimini valere*.
28 *Piſchon*] de his nominibus quatuor vide Gene. 2. 11. & ſequentibus: pertinent enim ad fluvios duos Euphratem & Tigrin, qui Babyloniam atque Seleuciam fecundant exſtagnatione ſua, ut teſtantur Herodotus, Diodorus, & Plinius, lib. 18. Naturalis hiſt. cap. 17. & 18. Hic autem ellipſis eſt relati & ſequentib. ver. pro eo quod eſt tanquã Piſchon &c. replent adjacentem agrum.
30 *Flaveſcentis ſeg.*] nam ſub illud tempus exundant Euphrates & tigris, quod ſignificatur voce Græca: etſi alii interpretantur vindemiam, quæ in Babylonia & circa Euphratem nulla eſt, dicitur enim τρύγη-τος non ἀπὸ τοῦ τρυγᾶν, id eſt, a vindemia, ſed ab ariditate quæ ſegetem maturat, ac proinde ei τρύγης & τρυγητοῦ nomen dedit, quamvis a verbo τρύχω deducit Phavorinus.
g Græc. *conſummavit agnoſcere*.
32 *Ex mari*] id eſt, infinito fonte, metaphoricè.

tiones illius & cõſiliũ illius ex abyſſo magna.
33 Ego ſapientia tanquã foſſa ducta e flumine,
34 Et tanquã aquę ductus, proceſſi in paradiſũ:
35 Dixi, irrigabo optimum hortum meum, &
inebriabo areolam juſtam meam.
36 Ecce autem factus eſt mihi ex foſſa fluvius,
& ex fluvio meo factum eſt mare:
37 Quia eruditionem tanquam matutinam
tempus illuſtro, & demonſtro eam in longinquum
uſque.
38 Quia doctrinã [1] ad prophetiã effundo, quam
relicturus ſum in generationes æternas.
39 Videtis me non mihi ſoli laboraſſe, ſed
omnibus qui exquirunt illam.

38 *Ad prophetiam*] hoc eſt, ut eos qui accipiunt me efficiam prophetas, ex quorum ventre (ut loquitur Chriſtus) profluent rivi ſalientis aquæ Joan. 7. 38. atque huc ſpectavit author cùm exemplum ſuum adduceret ſequente verſu.

Caput XXV.

1 Tribus rebus [1] ſpecioſus effectus ſum
& ſurrexi ſpecioſus coram Domino, coram
Domino & hominibus:
2 Concordia fratrum, & amicitia propinqui &
viro ac muliere quibus inter ipſos convenit.
3 Tria verò genera odit anima mea, & infen-
ſus ſum valdè vitæ illorum:
4 Pauperem ſuperbum, & divitem menda-
cem, ſenemq; mœchum [a] minima præditum
intelligentia.
5 In juventute tua ſi nihil coëgeris, quomo-
do poteris in ſenectute tua [b] conſequi?
6 Quàm ſpecioſum eſt canitiei judicium, &
ſenioribus cognitio conſilii!
7 Quàm ſpecioſa eſt ſenum ſapientia, & gloria
præditis *decora* cogitatio atque conſilium!
8 Corona ſenum eſt experientia multiplex,
eorumque gloriatio reverentia Domini.
9 Novẽ cogitata prædicavi beata eſſe ex ani-
mo meo, & decimũ proloquar lingua mea.
10 Homo de liberis lætans *beatus eſt, &* qui
vivens videt ruinam inimicorum:
11 Beatus qui habitat cum uxore intelligen-
tente, & qui lingua non labitur, & qui non
ſervit homini indigno ſe.
12 Beatus qui [c] adeptus eſt prudentiam, & qui
eam narrat ad aures audientium.
13 Quàm magnus eſt qui adeptus eſt ſapi-
entiam! ſed nemo eſt qui ſuperet reveren-
tem Domini.
14 Dilectio autem Domini ſupra omnia ex-
cellit ad illuſtrationem.
15 Qui tenet eam, cui comparari poſſet?
16 Reverentia Domini principiũ eſt dilectio-
nis ejus, fides verò principium agglutinati-
onis [d] ad illum.
17 [1] Omnem plagam, modo ne plagam cordis;
& omnem improbitatem, [e] modò ne im-
probitatem mulieris;
18 Omnem [f] invaſionem, modò ne invaſio-
nem [1] oſorum; & omnem ultionem, modò ne
ultionem inimicorum:
19 (Non eſt caput valentius capite ſerpentis,
neq; eſt animus valentior animo inimici)
20 Habitare cum leone & dracone malim,
quàm habitare cùm improba muliere.
21 Improbitas mulieris mutat faciem illius,
& faciem illius offundit tenebris *ut ſit* [1] tan-
quam urſa.
22 Inter propinquos ſuos accumbens vir illius
etiam [g] invitus propter illam ingemiſcet.
23 Exigua eſt omnis improbitas ad improbita-
tem mulieris, [h] ſorte peccatoris accidat illi.
24 Ut aſcenſus arenoſus ad pedes ſenis, ita eſt
mulier garrula quieto viro.

1 *Specioſus*] id eſt, deterſo mœrore omni recreor tantopere ut vultu teſtatam faciam lętitiam meam.

a Græc. *minutam intelligentia.*

b Græc. *invenire.*

c Græc. *invenit ſic deinceps.*

d Græc. *illum.*

17 *Omnem plagam*] hi verſus propter ellipſin verbi obſcuritatem permagnam habere viſi ſunt immeritò, cùm verbum habeatur verſ. 20. quod cum his verſibus conjungendum eſt. ſenſus eſt, ſe a Domino paratum eſſe omnes plagas perferre ab hominibus, omnes aſtus, omnemque violentiam, modò Deus eas plagas, technas, violentiamq; avertat quæ hîc deſcribũtur: quãobrem eas exornat author ſequentibus & ſe ipſum explicat.

e Græc. *ac non, & ſic deinceps.*

f Græc. *induſtionem*,

18 *Oſorum*] id eſt, quam oſores & inimici voluerint quaſi dicat, modò ne tradatur anima mea deſyderio inimicorum meorum, quemadmodum permultis locis orabat David.

21 *Tanquam urſa*] id eſt, ferociſſima & nemini parcens: ſimilitudo eſt in Scripturis frequens, ut 2. Sam. 17. 8.

g Græc. *invitè.*

h Græc. *ſors peccatorum.*

25 [1] Ne accidas ad pulchritudinem mulieris,
& mulierẽ ne concupiſcas [1] deliciarũ cauſa.
26 Ira, & impudẽtia, ac turpitudo magna ſit
eſt mulieri, ſi ſuppeditaverit quæ opus ſunt
viro ſuo.
27 Cor humile, faciemque mœſtam, & pla-
gam cordis efficit mulier improba:
28 Manus remiſſas, & genua ſoluta quæ non
conſolatur virum ſuum in anguſtia.
29 A muliere principium eſt peccati, & per
eam nos omnes morimur.
30 Ne des aquæ effluendi locum, neque mu-
lieri improbę licentiam exeundi.
31 [1] Si non ambulat ad manum tuam,
32 A [k] carne tua reſeca illam, da libellum & di-
mitte illam.

Caput XXVI.

1 ‖ Mulieris bonæ beatus eſt vir, &
numerus dierum ejus duplex.
2 Mulier fortis lætitiã affert viro ſuo,
& annos vitæ illius implet [a] proſperitate.
3 Bona mulier bona portio eſt, in partem [b] re-
verentibus Dominum dabitur:
4 [1] Divitis enim ac pauperis animus bonus
eſt erga Dominum, omni tempore vultum
habentes hilarem exultant.
5 A tribus formidat cor meum, & a quarti
conſpectu metuo.
6 Calumnia civitatis, & concio populi,
7 Et obtrectatio, *iſta* omnia ſupra mortem
laborioſa ſunt:
8 Sed [c] oneroſa cordi & luctifica eſt mulier
æmulans zelotypiã mulierem *alteram*:
9 Et flagellum eſt linguæ cum omnibus de re
communicans.
10 [1] Jugum boum exagitatum *facit* mulier im-
proba: qui habet eam ita eſt ut qui prehen-
dit ſcorpium.
11 Iram magnam *efficit* mulier ebrioſa, &
vertiginoſa, quæ inhoneſtam conſtitutio-
nem ſuam minimè contegit.
12 Scortatio mulieris in elatis oculis atque in
palpebris ejus cognoſcitur.
13 In filiam [d] inverecundam confirma cuſto-
diam, ut cùm invenerit ſibi licentiam eſſe
non utatur *ea*.
14 [e] Impudentem oculum a tergo obſerva,
ac ne mireris ſi delinquat in te.
15 Quemadmodum viator ſitiens os aperit in-
vento fonte, & de omni aqua propinqua bi-
bit; ita adverſum omnem palum ſeſſura eſ-
ſet, & adverſus telum apertura pharetram.
16 Gratia mulieris delectat virum ipſius, oſſa-
que illius pinguefacit ſcientia illius.
17 Donatio Domini eſt mulier taciturna at-
que benevola, neque eſt [f] quicquam quo e-
rudita illius anima commutari poſſit.
18 Gratia [g] ſuprema eſt pudica & fidelis
mulier:
19 Neque eſt pretium ullum æquè penden-
dum ac temperans anima illius.
20 Ut ſol Domini oriens in altiſſimis, ita pul-
chritudo bonæ mulieris eſt in ornamento
domus ipſius.
21 Ut lucerna elucens in lychnucho ſacro, ita
eſt pulchritudo vultus *illius* in ætate ſtata.
22 Ut columnæ aureæ impoſitæ baſibus ar-
genteis, ita ſunt pedes ſpecioſi in pectoribus
firmis *illius*.

23 Fili, florem ætatis tuæ conſerva ſanum, ac
ne des alienis robur tuum.
24 Cum requiſiveris ex omni agro [g]fœcun-
dam fortem, ſere propria ſemina fretus bo-
no genere tuo:
25 Ita fœtus tui ſuperſtites,& audenter gene-
roſum animum obtinentes [h]augeſcent.
26 Mulier [i] meretrix æqualis [l]ſui reputabi-
tur; quæ autem ſubeſt viro,turris [k] deſendẽs
a morte reputabitur utentibus.
27 Mulier impia in partem iniquo dabitur,
pia verò datur reverenti Dominum.
28 Mulier inhoneſta ignominiã [l] ut virũ exci-
tabit, filia verò honeſta etiã virũ verebitur.
29 Mulier inverecunda ut canis reputabitur,
quæ autem verecundiam habet reverebi-
tur Dominum.
30 Mulier honorans virũ ſuũ omnibus appa-
rebit ſapiens , quæ autẽ non honorat eum
[m] ſuperbè impia ab omnibus agnoſcetur.
31 Bonæ mulieris vir beatus eſt,numerus e-
nim annorum ejus futurus eſt duplex.
32 Mulier clamoſa & loquax ſpectata eſt , ad
arcendos inimicos *apta*:
33 Et hominis cujuſque anima [l]quæ ſimiliter
arcetur iſtis,in bellicis ſeditionibus [n] ſibi ip-
ſi degendum cogitat.
34 Duobus *nominibus* afficitur triſtitia cor me-
um,& de tertiò advenit mihi indignatio:
35 Si vir bellator inopia deficit, & viri intel-
ligentes ſi [o] flocci fiunt,
36 Etſi quis revertitur a juſtitia ad peccatũ:
hũc cõparabit Dominus [p] ut cędatur gladio.
37 Vix eximitur mercator e delicto , neque
juſtus eſt a peccato caupo.

Caput XXVII.

1 [l]REI indifferentis gratia peccaverunt
multi ; & qui quærit abundare, oculum
ſuum [l]avertit.
2 Inter compages lapideas pangitur clavus,
& inter venditionem atq; emptionem pec-
catum [a] ultrò citroque teritur.
3 Qui non obtinet [b] ſtudioſè reverentiam
Domini,hujus citò ſubvertetur domus.
4 Dum excutitur cribrum , remanent ſor-
des; ſimiliterque [l]exuviæ hominis in elo-
quutione ejus.
5 Vaſa figuli caminus probat,tentatio verò
hominis colloquio ipſius *probatur*.
6 Culturam arboris demonſtrat fructus il-
lius , ſic eloquutio cogitationis quæ ineſt
cordi hominis.
7 Ante eloquutionem ne laudaveris quen-
quam,hæc enim eſt tentatio hominum.
8 Si ſequaris jus,comprehendes ipſum: & in-
dues ipſum velut talarem *veſtem* gloriæ.
9 Volucres ad ſimiles ſibi divertunt , veritas
verò ad eos revertitur qui [c] colunt *ipſam*.
10 Leo inſidiatur venationi, ſimiliterque pec-
catum iis qui operantur malum.
11 Narratio pii ſemper eſt cum ſapientia, im-
prudens verò mutatur ut luna.
12 Inter eos qui carent intelligentia [l]obſer-
va tempus ; inter conſyderatos verò aſſiduè
verſare.
13 Narratio ſtultorum [d] offenſioni eſt , & ri-
ſus eorum hæret deliciis peccati.
14 Sermo illius qui plurimùm jurat capillos
arrigit , & certamẽn iſtorum [e] facit ut ob-
ſtruamus aures.
15 [f] Effuſionẽ ſanguinis facit ſuperborũ pug-
na,& convitiatio illorũ gravis auditu eſt.
16 Qui revelat arcana,amittit fidẽ; ac nequa-
quã amicum inventurus eſt ex animo ſuo.
17 Benevolentia proſequere amicum, & fidus
eſto cum eo:
18 Quòd ſi revelaveris arcana ejus , nequa-
quam perſequaris [g] eum.
19 Quemadmodum enim perdit homo ini-
micum ſuum,ita [l]perdit propinquum ſuum.
20 Et quemadmodum ſi volucrẽ e manu tua
dimiſeris,ita propinquum dimiſiſti; & mini-
mè [h] venando conſequeris ipſum.
21 Ne proſequaris ipſum: nam abſtitit pro-
cul,effugitque ut dorcas e laqueo:
22 Nam vulnus obligari poteſt, & de convi-
tio eſt reconciliatio:
23 Sed qui revelavit arcana amiſit fidem.
24 Qui nutat oculo, fabricatur mala ; & qui
novit eum,abſiſtet ab eo.
25 E regione quidem oculorum tuorum ſuave
efficiet os ſuum, & ſermones tuos mirabi-
tur,ſed poſtea pervertet os ſuum,& tuis ſer-
monibus offenſiones addet.
26 [i] Permultùm [l]odi,neque eſt quem ei com-
parem,& Dominus odio habiturus eſt.
27 Qui lapidẽ in altũ mittit,ſuper caput ſuum
mittit; ita plaga doloſa diducit vulnus.
28 Qui fodit foveam,in ipſam incidet:
29 Et qui ſtatuit laqueum, capietur ipſo.
30 Malefico mala ſupervenientia morabun-
tur apud ipſum, quamvis minimè cognoſcat
unde adveniant ipſi.
31 Illuſio & probrum ſuperborum eſt, vindi-
ctaque ut leo inſidiatur illis.
32 Laqueo capientur quæ lætantur de ruina
piorum,& dolor conſumet eos ante mortem
ipſorum,ſimultas, & ira, & quæcunque ſunt
res abominandæ : hujuſmodi vir inquam
peccator [k] poſſidetur iſtis.

Caput XXVIII.

1 [a]ULTORI obveniet ultio a Domino,
qui peccata ejus [b] conſtanter ſervatu-
rus eſt.
2 Dimitte injuriam proximo, ac tum depre-
canti tibi ſolventur peccata tua.
3 Homo in hominem conſervat iram, & a
Domino curationem petat ?
4 Et in hominem ſimilem ſibi non adhibens
miſericordiã pro peccatis ſuis deprecetur?
5 Cùm ipſe qui caro eſt conſervet ſimultatẽ,
ecquis expiet peccata illius?
6 Memẽto [c] finis,& deſine inimicitias gerere:
7 Ac ne ſimultatẽ exerceas in proximũ *ad* cor-
ruptionẽ & mortẽ;ſed in mãdatis permane.
8 Memento mandatorum, neque ſimultatem
exerceas in proximum:
9 Et *memento* fœderis altiſſimi, ac [l]deſpice
[d] rem ignoratione commiſſam.
10 Abſtine a lite & minues peccata : nam
homo iracundus incendit pugnam.
11 Vir peccator amicos turbat, & inter eos
qui pacem habent immittit calumniam.
12 [e] Prout eſt materia ignis , ita accenditur:
prout eſt confirmatio pugnæ,*ita* augetur ig-
nis: prout eſt robur hominis, *ita* furor eſt il-
lius: & prout ſunt divitiæ hominis,*ita* illius
extollunt iram.

 13 Con-

f Græc.*effuſio ſanguinis eſt ſuperb.*

g Græc.*poſt eum.*

19 *Perdit*] id eſt, æquè perdit amicum ſuum retegendis arcanis ac ſi inimicus eſſet.

h Græc.*venaberis.*

i Græc.*multa.*

26 *Odi*] nempe iſtum qui retegit arcana amici ſui.

k Græc.*poſſeſſus eſt iſtorum: nam vocem Græcam poſſeſſ ſumit Siracides.*

a Græc.*ulciſcens a Domino inveniet ultionem.*

b Græc.*ſervans.*

c Græc.*ultimorũ.*

9 *Deſpice*] id eſt, injuriam ab homine acceptam ita diſſimula,quaſi ab imprudente fuiſſet facta.

d Græc.*ignorationem.*

e Græc.*ſecundum materiam ſic ſequentia.*

13 Contentio accelerata accendit ignem, ſed
pugna accelerans effundit ſanguinem.
14 Si ſlaveris in ſcintillam, accenditur, ſin ex-
pueris in illam, extinguitur: ambo verò ex
ore tuo exeunt.
15 Suſorronem ac bilinguem execramini:
multos enim habentes pacem perdiderunt.
16 Lingua duplex multos divexavit, & diſſi-
pavit eos ab [f] una gente ad alteram:

f Græc. gente ad gentem.

17 Et civitates munitas ſuſtulit, domoſque
magnatum ſubvertit.
18 Lingua duplex mulieres fortes ejecit, &
privavit eas laboribus ipſarum.
19 Qui attendit ei, nequaquā requiem conſe-
quetur, neq; habitabit cum tranquillitate.
20 Plaga flagelli efficit vibicem, ſed plaga
linguæ confringit oſſa.
21 Multi ceciderunt acie gladii, ſed non *tam*
multi quàm qui propter linguā ceciderunt.
22 Beatus eſt qui protegitur [g] adverſus illam,
qui non [h] expertus eſt furorem illius;

g Græc. a facie ejus.
h Græc. pertranſivit in furore illius.

23 Qui non traxit jugum illius, & vinculis il-
lius non alligatus eſt.
24 Nam jugum illius jugum eſt ferreum, &
vincula ejus vincula ærea.
25 Mors peſſima eſt [i] quæ affertur ab illa, &
ſepulchrum utilius eſt illa.

i Græc. mors illius.

26 *Illa* piis minimè dominatura eſt, & flamma
illius minimè comburentur.
27 Qui derelinquunt Dominum, incident in
illam: atq; in his accendetur ac non extin-
guetur unquā, immittetur in ipſos tanquam
leo, & tanquam [*] pardalis perimet ipſos.

27 *Pardalis*] ſive pardus fœmina, quā mare longè atrociorem eſſe ac fraudulentiorem teſtantur omnes.

28 [*] Ecce circunſepi poſſeſſionem tuam ſpi-
nis, at ori tuo fac januas & vectes.

28 *Ecce*] ſimilitudines συγχρίσεις, quibus demōſtratur ſtudium ad ſermones noſtros adhibendum.

29 Argentum tuum & aurum tuum colliga;
ſed ſermonis tui trutinam confice, & ori tuo
fac januam & vectem:
30 Et attende ne quando labaris illis, ut non
concidas coram [k] inſidiatore.

k Græc. inſidiante.

Caput. XXIX.

1 QUI [a] exercet miſericordiam, fœnera-
tur propinquo; & qui ſe pro illo con-
firmat [b] facultate ſua, ſervat mandata.

a Græc. facit.
b Græc. [illegible] data.

2 Mutuum da propinquo tempore [c] quo opus
habet, iterūq; redde propinquo tēpore ſuo.

c Græc. neceſſitatis ejus.

3 [d] Firmum exhibe ſermonem tuum, & fidus
eſto erga illum: ita omni tempore [e] quod
opus erit tibi conſequeris.

d Græc. firma.
e Græc. neceſſitatem tuam invenies.

4 Multi tanquam rem inventam exiſtimave-
runt fœnus, & laborem exhibuerunt iis qui
ipſos adjuverant.
5 Uſq; dum acceperit, oſculatur manus illius,
& pro pecuniis propinqui ſubmittit vocē:
6 Tempore autem reſtitutionis protrahit tē-
pus, & [f] affert excuſationem ſocordiæ, ac
cauſatur tempus.

f Græc. verba ſermonum ſocordiæ.

7 Quòd ſi potuerit dare, vix reportabit dimi-
diū, & [*] reputabit illud tanquā rem inventā.

7 *Reputabit illud*] .i. videbitur ſibi in eum eſſe beneficus a quo accepit beneficium.

8 Sin minus, *cùm* privaverit eū pecuniis ſuis &
[g] immeritò inimicum eum comparaverit,

g Græc. gratis.

9 Execrationes & convitia rependet ei, pro
gloria ignominiam reddet ei.
10 Multi itaq; propter improbitatem *iſtam*
averſantur hominem, & privari metuunt.
11 Veruntamen [h] afflicto propinquo longani-
mius eſto, & in *conferenda* miſericordi bene-
ficentia ne protrahas eum.

h Græc. in aſſlictione.

12 Propter mandatum ſuſcipe pauperem, &
in egeſtate ipſius ne averſeris eum.
13 Perde argentū propter amicū & fratrē, ac
ne abſcondas illud ſubter lapidē in perditionem.
14 Colloca theſaurū tuū ſecundū mandata al-
tiſſimi, quod utilius erit tibi quàm aurū ipſū.
15 [*] Concludito miſericordiā beneficentiā in
penuariis tuis, eāq; te ex omni afflictione
eximet.
16 Suprà ſcutum robuſtiſſimum & ſuprà haſtā
validā contra hoſtem propugnabit te.
17 Vir bonus ſpondebit pro altero; ſed qui
amiſit pudorem derelinquit illum.
18 Beneficiorum ſponſoris ne obliviſcaris;
expoſuit enim animam ſuam pro te.
19 [*] Sponſionem bonam evertit peccator.
20 Sponſore uſus fugit peccator, atq; ingratus
vir animo ſuo reliquit eū qui liberavit ipſū.
21 Sponſio multos [k] commodè agentes per-
didit & agitavit eos ut fluctus maris:
22 Viros potentes ejecit domibus, qui errave-
runt per alienas gentes.
23 Peccator tranſgrediens mandata Domini
in ſponſionem incidet, & [*] qui perſequitur o-
perarum conductiones incidet in judicia.
24 Suſcipe propinquum pro facultate tua, &
attentè cave tibi ipſi ne incidas.
25 [l] Præcipua vitæ humanæ ſunt aqua & panis
veſtiſq; & domus tegēs [*] imbecillā cōditionē.
26 Melior eſt vita pauperis ſub tegmine tra-
biū, quàm epulæ ſplendidæ ex alienis rebus.
27 Æquè parvis ac magnis rebus acquieſce,
ac ne audias probrum domus tuæ:
28 Mala eſt vita migrantis de domo in domū:
nā ubi inquilinus es, [m] nō audes aperire os.
29 Hoſpites accipies, & potū præbebis ingra-
tiis; & adhuc præterea [*] res acerbas audies:
30 Adveni, inquiline, inſtrue menſam, & ſi
quid eſt [n] penes te paſce me;
31 Abi, inquiline, a conſpectu [*] gloriæ, opus eſt
domo, hic frater mihi in hoſpitium advenit.
32 [*] Gravia ſunt iſta [o] prudenti increpatio de
domicilio, & fœneratoris probrum.

Caput XXX.

1 QUI amat filiū ſuum, aſſiduè flagella ei
adhibiturus eſt, ut lætetur de eo [a] tādē.
2 Qui erudit filium ſuum, lætabitur de
eo, & inter ſpectatos de eo gloriabitur.
3 Qui docet filium, invidentiam acuit inimi-
ci & coram amicis de eo exultaturus eſt.
4 Defuncto illius patre ita eſt tamē quaſi non
eſſet mortuus; nā ſimilē ſibi reliquit poſt ſe:
5 *Quem* in vita ſua videns lætatus eſt de eo,
neque in obitu ſuo afficitur triſtitia:
6 *Qui* contra hoſtes reliquit vindicem, & qui
amicis [b] referat gratiam;
7 Qui [c] ſtrigilem adhibet filio, colligat vul-
nera illius, [*] quamvis ad omnem clamorem
turbentur viſcera ipſius.
8 Equus indomitus evadit [d] moleſtus, & filius
ſibi permiſſus evadit præceps.
9 [*] Blandè educa filium, & terrorem incutiet
tibi: collude ipſi, & triſtitia afficiet te.
10 Ne rideas cum ipſo, ut non afficiaris dolo-
re, & tandem collidas dentes.
11 Ne des ei licentiam in juventute, ac ne de-
ſpicias errata ejus.
12 Flecte collū ejus in juventute, & frange la-
tera ejus dū eſt infans, ne fortè induratus fit
tibi inobſequens, & dolori ſit animæ tuæ.

13 Erudi filium tuum,& g operam da ei, ut non offendas turpi conditione ejus.
14 Præſtat pauper ſanus & h conſtitutione ſua valens diviti flagellis affecto in corpore ſuo.
15 Sanitas & bona conſtitutio quolibet auro melior eſt,& corpus validũ immẽſis opibus.
16 Non ſunt divitiæ quæ meliores ſint ſanitate corporis, neq; eſt lętitia ſuperans gaudium cordis.
17 Potior eſt mors quàm vita i acerba, aut invaletudo permanens.
18 Res bonæ incluſæ ad os clauſum ſunt veluti fercula ciborum ad ſepulchrum ſita.
19 Quid prodeſt holocauſtum idolo? nam neque edit,neque odoratur:ita eſt is k quem perſequitur Dominus:
20 Qui vidit oculis, & gemit, tanquam eunuchus amplectens virginẽ,atq; ingemiſcens.
21 Ne tradas l triſtitiæ animum tuum,neq; angas te ipſum conſilio tuo.
22 Lætitia cordis eſt vita ipſa hominis, & exultatio m producit dies viri.
23 Dilige animum tuum,& conſolare cor tuum,triſtitiamque procul a te ſiſte.
24 Multos enim perdidit occiditq; triſtitia.
25 n Invidia & iracundia minuunt dies,& ante tempus ſenectutem abducit ſollicitudo.
26 Cor ſplendidum & o bene affectum in epulis ciborum ſuorum curam habet.

... cibum ſuum onerat varia ſollicitudine, quæ maximè inter e... ergo hic elipſis particulæ ſolum q.d. in epulis ciborum ſuorum,ac non rei alterius quæ ipſum torqueat.

Caput XXXI.

1 Vigiliæ divitiarum *cauſa* tabefaciunt carnes, & cura earum amovent ſomnum.
2 Sollicitudo pervigil poſtulat dormitationẽ, & infirmitatem gravem eluit ſomnus.
3 Defatigatur dives in b cogendis pecuniis, & in quiete impletur deliciis ſuis.
4 Defatigatur pauper penuria victus, ſed in quiete ſua efficitur egentior.
5 Qui amat aurum,non erit juſtus;& qui perſequitur corruptionem,hic implebitur *ea*.
6 Multi fuerunt vincti propter aurum; & perditio eorum c occurrit eis.
7 Lignum offenſionis eſt iis qui ſacrificant ipſi,& omnis imprudens capietur eo.
8 Beatus eſt dives qui inculpatus deprehenditur,& qui non d ſectatur aurum.
9 Quis eſt ille, ut beatum prædicemus eum? fecerit enim in populo ſuo res admirabiles.
10 Quis probatus eo perfectè verſatus eſt ut e extollatur gloria? quis cùm poſſet tranſgredi non tranſgreſſus eſt? & cùm *poſſet* malum facere non fecit?
11 Propterea cõfirmabuntur bona ejus,& beneficia miſericordię ejus enarrabit Eccleſia
12 Ad menſem magnificam aſſidens ne aperias fauces tuas in ea:
13 Neque dicas,multa certè ſunt impoſita ei.
14 Memento malam rem eſſe oculũ nequam.
15 Quid oculo nequius creatum eſt? propterea de omni aſpectu lachrymatur.
16 Quocunque inſpexeris,ne extendas manũ tuam:
17 Ac nè cum eo in patina collidas.
18 Intellige res propinqui ex te ipſo,& de omni verbo cogita: comede ut homo quæ appoſita ſunt tibi, neq; devora,ne odio habearis.
19 f Ceſſa primùm eruditionis gratia; neq; eſto inſatiabilis,ne fortè offendas:
20 Quòd ſi inter plures conſederis, ne f primus eorum extendas manum tuam.
21 Quàm ſufficit homini erudito res modica? nam in cubili ſuo anhelat; ſomnus g ſanus cum inteſtino mediocri ſurgit manè, h compos animæ ſuæ:
22 i Laborioſæ vigiliæ,& cholera,torminaque adſunt viro inſaturabili:
23 Quòd ſi coactus fueris in epulis,exurge, deambulans vome;& quieſces.
24 Audi me,fili,ac ne contemnas me;& k tandem comperies ſermones meos.
25 In omnibus operibus tuis eſto promptus, & ulla infirmitas minimè obveniet tibi.
26 Splendido in cibis benedicunt labia,teſtimonium eſt fidele bonitatis illius:
27 Improbo propter cibum obmurmurat civitas,& accuratum eſt teſtimonium improbitatis illius.
28 In vino ne agas virum, nam vinum multos perdidit.
29 Fornax probat id quo duratur acies ex immerſione; ita vinum in corde ſuperborum ex ebrietate *facit*.
30 Tanquam vita eſt vinum hominibus, ſi l moderatè illud biberis.
31 Quænã vita eſt *homini* qui deſtituitur vino? hoc enim creatũ eſt ad lætitiã hominibus.
32 Exultationem cordis,lætitiamq; animi *efficit* vinum potum tempeſtivè, quod ſatis eſt.
33 m Acerbam animam *facit* vinum multum potum,irritatione & adverſo caſu.
34 Auget animũ ebrietas imprudentis ad offẽſionẽ:hic minuit robur,& acquirit vulnera.
35 In convivio vinoſo ne redarguas propinquum,neq; facias eum nihili in lætitia ejus:
36 Sermonem n proboſum ne dixeris ei, neq; angas eum o obverſantem tibi.

Caput XXXII.

1 Ductorem *ſi* te conſtituerunt *homines*,ne extollitor; eſto eis tanquam unus ex ipſis:
2 Curam eorum habe,atque ita ſede.
3 Et omnem tui copiam facito; cumq; probaveris te,requieſcito: ut per illos afficiaris lætitia & ornamenti cauſa coronam adipiſcaris.
4 Alloquere ſeniorem:hoc enim decet te.
5 Sed a cùm accurata ſcientia agitur,muſicos etiam modulos impedi.
6 Ubi eſt b concentus, ne effundas eloquiũ, neq; intempeſtivè agas ſapientem.
7 Sigillum carbunculi impoſitum ornamento aureo eſt concentus muſicorum in c vinoſo convivio.
8 Sigillum ſmaragdi in aureo inſtrumento eſt muſicorum melos ad vinum ſuave.
9 Loquere adoleſcens vix, ſi opus erit tibi,ſi bis interrogatus fueris:
10 d Summatim ſermonem contrahe: paucis multa.
11 Eſto tanquam is qui novit,& ſilet tamen.
12 Inter magnates æqualem ne præbeas te; & ubi ſenes ſunt ne multa effutias.
13 Ante tonitru celer pręit fulgur,& ante verecundum procedit gratia.
14 Tempeſtivè expergiſcere,ac ne aciẽ extremam agito; excurre domũ,ac ne deſideto:

f Infra 37.30.
f Græc. prior.
g Græc. ſanitatis.
21 Mediocri]i. mediocriter paſto ac nonfracto q.d. commodè dormiunt qui cibo utuntur mediocri.
h Græc. & anima ejus eſt cum eo.
i Græc. labor vigiliæ.
23 Quòd ſi] præceptum ἰατρικόν.
k Græc. in ultimis.
26 Splendido]i. homini in ratione victus minimè ſordido benedicunt omnes & teſtantur pietatem ejus: ſordido verò contrà,ſeq. verſu.
l Græc. in menſura ejus.
m Græc. acerbitas animæ eſt.
n Græc. exprobrationis.
o Græc. in occurſu ejus.
2 Curam] i. poſtquã eorum curam habueris,tum vocatio tibi ſolutus curis.
4 Seniorem] i. conviviis bonis,& gravitate præditis converſare.
a Græc. in accuratione ſcientiæ.
b Græc. acroama.
c Græc. vini.
9 Loquere] i. eſto tardus ad loquendũ, & ad audiendum velox,ut verſ. 11. quod poſtea exponitur κεφάλαιον q.d. committe potius ut bis rogeris,quàm ut præceps ſis in loquendo.
d Græc. capitula, ut ita loquamur.
14 Excurre] nempe a negotiis & occupationibus tuis.

15 Tibi fide & fac quæ cogitaveris; ſed ſine
peccatis, & ſermone ſuperbo:
16 Atque his fruens benedic ei qui fecit te,
& qui inebriat te bonis ſuis.
17 Qui reveretur Dominum, excipiet erudi-
tionem ejus; & qui manè incumbunt, adipi-
ſcentur benevolentiam.
18 Qui quærit legem, explebitur ea; ſimu-
lator verò offendet in eam.
19 Qui reverentur Dominum, conſequentur
judicium, & [f] jura accendent & lucem.
20 Homo peccator declinat redargutionem,
& pro voluntate ſua invenit [d] judicia ſibi
convenientia.
21 Vir [e] conſultus minimè cogitationē neg-
ligit: [f] inconſultus verò & ſuperbus nō perti-
meſcit metum:
22 Sed poſtquam fecit, apud ſe ſine conſilio
eſt.
23 Sine conſilio ne facias quidquam, & cùm
feceris ne pœniteat te.
24 Viâ in qua adverſus caſus eſt ne ambules,
& ne offendas in lapidoſis *locis*.
25 Ne credas viæ [*] quæ ſine offendiculo eſt,
ſed a filiis tuis cave:
26 In omni bono opere crede [g] tibi ipſi: hæc
enim eſt mandatorum obſervatio.
27 Qui credit Domino, attendit mandato;
& qui fidem habet in eo, non minuetur.

19 *Jura accend.*] i. facient ut omnia juris officia exhibentes omnibus prælaceant velut faces & animos accendant in ſtudium & cogitatione juris.

20 *Judicia*] i. quærit homines qui adblandiantur nequitiæ ſuæ.

e Græc. *conſilii*.

f Græc. *alienus a* conſilio.

25 *Quæ ſine offendic.*] i. quæ alioqui tibi videtur eſſe tutiſſima, adeò ut ne liberis quidem tuis credas te, ſeq. verſu.

g Græc. *animæ tuæ*.

Caput XXXIII.

1 REVERENTI Dominum non obveni-
et malum: ſed in tentatione etiam ite-
rum eripiet ipſum *Deus*.
2 Vir ſapiens non odit legem, [a] hypocrita ve-
rò in ea verſatur ut in procella multorum
fluctuum.
3 Homo intelligentia præditus ſe credit legi,
& lex ei fidelis futura eſt.
4 Utcunque interrogatio manifeſta *ſit*, præ-
para ſermonem, atq; ita audieris; colliga-
to eruditionem, & tunc reſpondeto.
5 [*] Rota plauſtri ſunt viſcera ſtulti, & cogitatio
ipſius eſt velut axis qui vertitur.
6 Equus [b] admiſſarius eſt tanquam amicus ir-
riſor: ſub omni ſeſſore hinnit.
7 Quamobrem dies ſuperat diem, & omnis
lux diei per annum a ſole data?
8 Cognitione Domini diſparata ſunt,
9 Qui mutavit tempora & ferias:
10 Nam ex illis alios exaltavit & ſanctificavit,
alios ex illis repoſuit [*] in dierum numero.
11 Homines quoque omnes *qui* e ſolo ſunt,
prout e terra creatus eſt Adam,
12 [c] Plurima ſcientia Dominus diſparavit ip-
ſos, & mutavit vias ipſorum.
13 Ex ipſis aliis benedixit, exaltanſque ex ip-
ſis ſanctificavit & admovit ſibi; ex ipſis *ve-*
rò alios execratus eſt, & abjecit, evertitque
eos e ſedibus ipſorum.
14 Velut figuli lutum in manu ejus ſunt.
15 Omnes viæ ejus ex placito ipſius ſunt, ita
eſt homo in manu illius qui fecit ipſum red-
diturus ipſis ſecundum judicium ſuum.
16 Ex adverſo mali bonum eſt, & ex adverſo
mortis vita; ſimiliter ex adverſo peccatoris
pius eſt, ſimiliterq; ex adverſo viri pii pec-
cator; denique ſimiliter (intuêre in omnia
opera Altiſſimi) [d] bina *ſunt omnia*, unum ex
adverſo alterius.

a Græc. *ſtandum*.

5 *Rota plauſt.*] i. plane inſtabiles volubileſque ſunt cogitationes illius.

b Græc. *ut admiſſarium*.

10 *In dierum*] puta profeſtorum: ellipſis contrarii.

c Græc. *multitudine ſcientiæ*.

d Græc. *duo duo*.

17 Ego verò ultimus evigilavi, tanquam is
qui ſpicas legit poſt [*] meſſores; profeci be-
nedictione Domini, & tanquam vindemia-
tor implevi torcularis lacum.
18 Conſyderate me mihi non ſoli laboraſſe,
ſed omnibus quærentibus eruditionem.
19 Audite magnates, & ductores Eccleſiæ
auribus accipite.
20 Filio, & uxori, fratri, aut amico ne des po-
teſtatem in te ipſum, [e] dum vivis; neque des
alteri pecunias tuas, ut non de illis roges
cùm pœnitebit te.
21 Dum adhuc vivis & ſpiritus eſt in te, ne a-
lienaveris te *mancipans* [f] ulli carni:
22 Melius enim eſt ut liberi precentur te,
quàm ut tu reſpicias ad manus filiorū tuorū.
23 In omnibus tuis operibus [g] ſuperiorem
adminiſtrationem obtine, neq; afficias labe
gloriam tuam.
24 [h] Quo die conſummabuntur dies vitæ tuæ,
& tempore mortis, divide hereditatem.
25 Pabula, virgaq;, & onera ſunt opus aſino;
cibus, & caſtigatio, operaque famulo.
26 Utere operâ ejus cum caſtigatione, &
quæret requiem: ſine remiſſas illi manus, &
quærit libertatem.
27 Jugum & lorum curvant cervicem illi; fa-
mulo verò malefico tormenta & cruciatus.
28 Immitte eum ad opus, ut non ocietur: nam
multum malum docuit otium.
29 Ad opera conſtitue eum, quemadmodum
decet eum:
30 Quòd ſi non obſequatur, fac cōpedes ha-
beat graviores; ſed ne eſto nimius in ullam
carnem, & ſine judicio ne facias quidquam.
31 [*] Si eſt tibi famulus, eſto tibi tanquam [i] tu
ipſe, quia ſanguine paraſti ipſum: ſi eſt tibi
famulus, age eum ut fratrem, [*] quia eſt tan-
quam tu ipſe.
32 Indigebis eo ſi afflixeris eum injuſtè &
movens aufugerit, qua via requireres ipſū?

Caput XXXIIII.

1 VANAE ſunt expectationes & menda-
ces viro carenti intelligentia; ſomnia-
que [*] addunt alas inſipientibus.
2 Ut qui captat umbram & perſequitur ven-
tos, ita eſt qui ſe adhibet ſomniis.
3 [a] Rem hanc ſecundum illam *exhibet* ſomnio-
rum viſio, *ut* ex adverſo faciei [*] *exhibetur* ſi-
militudo faciei.
4 De re immunda quid mundari poteſt? &
de mendace quid verum eſſe?
5 Divinatio, auguriaq; & ſomnia vana ſunt, &
[*] tanquam puerperæ viſa habet cor tuum.
6 Niſi ab Altiſſimo demittantur [b] qui inviſat
te, ne adhibeas ad illa cor tuum:
7 Multos enim ſeduxerunt ſomnia, & excide-
runt qui ſpem in eis habuerant.
8 [*] Sine mendacio perficitur lex, & ſapientiæ
in ore fideli eſt conſummatio.
9 Vir [*] qui erravit, novit multa; & qui multa
expertus eſt, enarrat ſermones intelligētes:
10 Qui non eſt tentatus, novit pauca;
11 Qui verò erravit, multam calliditatem
habet.
12 Multa vidi in errore meo: itaque intelli-
gentiæ meæ ſunt [c] quæ ſermonibus meis in-
formantur.
13 Sæpe ad mortem uſque periclitatus ſum,
& conſervatus ſum:

e Græc. *in vita tua*.

f Græc. *alii*.

g Græc. *ſuperior eſto in omnibus operibus tuis*.

h Græc. *in die conſummationis dierum*.

1 *Addunt alas*] i. efficiunt ut ſtulti ſublati tanquam volucres abreptis ad fabulas inanes.

a Græc. *hoc ſecundum illud eſt ſomni viſio*.

c Græc. *ſermonum meorum*.

14 Propterea

14 Propterea ſpiritus vivet reverentium
Dominum,
15 Quùm ſpes eorum incumbat ei qui ſervat
ipſos.
16 Qui reverentur Dominũ, nihil extimeſcit,
neque expaveſcit; quia ille ſpes ipſius eſt.
17 Reverentis Dominum anima beata eſt.
18 Cui adhibet ſe, & quod eſt ſtatumẽ illius?
19 Oculi Domini intenti amantibus ipſum,
ᵃ protectio potentiſſima, & ſtatumen valen-
tiſſimum, tegmen ab æſtu, tegmen inquam
a meridiano, cuſtodia ab offenſione, & ad-
jumentum in caſum,
20 Exaltans animam, & illuſtrans oculos, cu-
rationem afferens, vitam, ac benedictionẽ.
21 Sacrificantis ex injuſto oblatio ridicula
eſt, neque ᵉ placitura ſunt iniquorũ dona.
22 Non placent Altiſſimo oblationes impio-
rum, neque multitudine ſacrificiorum pla-
catur peccati nomine.
23 Mactat filium coram patre ipſius qui of-
fert ſacrificium de pecuniis pauperum.
24 Panis vita eſt pauperum indigentium;
quem qui adimit, homo ᶠ ſanguinarius eſt.
25 Occidit propinquum qui aufert commu-
nem victum,
26 Effunditque ſanguinem qui fraudat mer-
cede mercenarium.
27 ᵍ Uno ædificante & altero deſtruente, quid
ampliùs proficiunt ultrà labores *uterque*.
28 Uno orante & altero execrante cujus vo-
cem exauditurus eſt Dominus?
29 Qui lavatur ex mortuo *tacto* & iterum tã-
git eũ, *huic*que quæ utilitas eſt ex lotione ipſius?
30 Sic homo eſt qui jejunat de peccatis ſuis,
rurſumque abiens eadem facit: quis exau-
diturus eſſet orationem iſtius? & quid pro-
fecerit humiliter abjiciendo ſe?

Caput XXXV.

1 QUI obſervat legem, ᵃ abunde obla-
tionum facit:
2 Sacrificat hoſtiam ſalutarem, qui at-
tendit mandatis:
3 Et qui refert gratiam, *ita facit* quaſi offerat
ſimilam, & qui exercet miſericordiam, quaſi
ᵇ offerat *ſacrificium* laudis.
4 Quod placet Domino eſt ut deſiſtatur ab
improbitate, & litatio eſt deſiſtere ab ini-
quitate.
5 Ne appareas coram Domino vacuus:
6 Nam hæc omnia propter mandatum *faci-
enda ſunt*.
7 Oblatio juſti cùm pingue facit altare, gra-
tus odor illius eſt coram Domino.
8 Sacrificium viri juſti acceptum eſt, & me-
moria ejus non excidet oblivione.
9 Oculo bono glorifica Dominum, & ne mi-
nuas primitias manuum tuarum.
10 In donatione qualibet ᶜ hilarẽ præbe vul-
tũ tuũ, & cum lætitia decimas factas confer.
11 Da Altiſſimo ᵈ prout dedit ipſe, & bono
oculo, ᵉ prout adeſt manui tuæ.
12 Nam Dominus eſt qui reddit, & redditurus
ſeptuplum: ne reſecato de donis;
13 Non enim accepturus eſſet: ne ergo at-
tendas injuſto ſacrificio.
14 Nam judex eſt Dominus, apud quem non
eſt perſonæ *ullius* gloria.
15 Non eſt accepturus Dominus perſonam
ᶠ quæ invadat pauperem, ſed orationem ejus
injuria affecti exauditurus.
16 Nequaquam deſpecturus eſt ſupplicatio-
nem orphani; & viduam cum ᶠ effuderit elo-
quutionem *ſuam*.
17 Nónne lachryma viduæ in maxillam de-
ſcendit? etiam illius exclamatio in eum qui
eduxit illam.
18 Qui colit bono animo, acceptus erit; &
præcatio ejus ad nubes uſque continget.
19 Oratio humilis *vers* tranſit nubes; & mini-
mè ᶠ conſolationem accepturus eſt donec
appropinquaverit; minimeque deſtiturus
donec inſpexerit Altiſſimus, *qui* jus dicet ju-
ſtis, judiciumque ᵍ exequetur.
20 Nam Dominus nequaquam tardaturus eſt,
neque longanimus ʰ in eorum cauſa futurus
ille fortis; donec contriverit lumbos immi-
ſericordium:
21 Sed gentibus retribuet ultionem, donec
ſuſtulerit multitudinem contumelioſorum,
& injuſtorum ſceptra contriverit,
22 Donec reddiderit homini ſecundum a-
ctiones ejus, ⁱ mercedes inquam hominum
ſecundum cogitationes ejus,
23 Donec confecerit judicium populi ſui, læ-
titiamque illis attulerit miſericordia ejus.
24 Quàm tempeſtiva miſericordia eſt tem-
pore afflictionis! quaſi nubes eſt pluviæ ſic-
citatis tempore.

Caput XXXVI.

1 ᵃ MISERERE noſtri, Domine Deus
omnium & reſpice:
2 Ac immitte timorem tui in omnes
gentes quæ non exquirunt te.
3 Attolle manum tuam in gentes alienas, vi-
deant poteſtatem tuam.
4 Quemadmodum coram ipſis ſanctificatus es
in nobis, ita magnificeris ante nos in ipſis:
5 Et agnoſcant te, prout etiam nos te agno-
vimus, non eſſe Deum præter te, Domine.
6 ᵃ Ede nova ſigna, & fac res alias mirabiles.
7 Gloriam compara manui & brachio de-
xtero, ut enarrent mirabilia tua:
8 Excita furorem, & effunde iram:
9 Tolle adverſarium, & inimicum extere.
10 Accelera tempus recordatus iræ & enar-
rent te mirabilia tua.
11 Ira ᵇ ignita devoretur ᶠ qui ſervatus eſt, &
qui malis afficiunt populum tuum perditio-
nem ᶜ conſequantur.
12 Contere capita principum in gentibus di-
centium, nemo eſt præter nos *princeps*.
13 Congrega omnes tribus Jahhakobi, & tri-
bue hæreditatem ipſis, ſicut principio.
14 Miſerere populi qui de nomine tuo voca-
tur, Domine; & Jiſraëlis quem primogeni-
tum nominaviſti.
15 Miſerere civitatem ſanctificationis tuæ,
Jeruſchalaima, locum quietis tuæ.
16 Comple Tzijonem extollendo ſermones
tuos, & gloria tua populum tuum.
17 Da teſtimoniũ rebus quas creaviſti in prin-
cipio, & prophetas excita in nomine tuo.
18 Da mercedem expectantibus te, & Pro-
phetæ tui ᵈ fideles demonſtrentur.
19 Exaudi, Domine, orationem famulorũ tuo-
rum *habitam* pro populo tuo ſecundum be-
nedictionẽ Aharonis, ut agnoſcant omnes

Oooo 4 qui

ᶠ Græc. *in perpetuum*.
16 *Effuderit*] i. la-
chrimas eloquutio-
ne conjunctas, ut ſe-
quens verſus oſten-
dit: *ſyllepſis* Ebræ-
orum.
19 *Conſolationem
accept.*] i. ab oratio-
ne ſua deſtiturus, q.
d. cùm ipſe apud do-
minum importunus
erit, tum Deus ut pa-
ter miſericors ad e-
um ſtatim exaudien-
dum paterno animo
adducetur.
ᵍ Græc. *faciet*.
ʰ Græc. *mox*.
ⁱ Græc. *opera ejus*.
1 *Miſerere*] De-
cementis ſupetlectia
capitis de precibus
oblatis, ſuſque pi-
orum, optime hac
ſancta oratio ſubji-
citur, uſque ad ver-
ſum 10. cujus plana
eſt ſententia.
ᵃ Græc. *innova ſi-
gna, & muta mirabi-
lia*.
ᵇ Græc. *ignis*.
11 *Qui ſervatus
eſt*] puta ſuperſtes ex
impiis.
ᶜ Græc. *inveni-
ant*.
ᵈ Græc. *fideles ſi-
ant*.

e Græc. *Ait.*
23 *Quemlibet marem*].i. promiſcuè obſervatur virorũ formæ, non autem mulierum; ac propterea mas quilibet non habita ratione formæ à muliere accipitur: ſed vir in muliere amplius habet rationem formæ. Eſt ergo Quilibet accipiendum pro eo qui ſpecie valeat aut qui non valet promiſcuè. Hic verò membrum quod per ellipſin contrarii deſyderabatur ſive ἀναντα*πό*δοτον ad evidentiam ſupplevimus, ut confirmant faciendum eſſe ver. ſeq.
25 *Non eſt vir*].i. hic planè alijs beatior putandus eſt, nõ ac habendus in communi aliorũ ſorte.
f Græc *ſecundum filios hominum.*
g Græc. *benè cincto.*

qui in terra ſunt, eò Dominũ ſeculorũ eſſe.
20 Omnem cibum comedit venter, ſed cibus
cibo melior eſt.
21 Fauces guſtant cibos venaticos, ita cor in-
telligentia præditum ſermones mendaces.
22 Cor diſtortum triſtitiam [e] affert, vir autem
multorum peritus rependit illi.
23 [*]Quẽlibet marẽ accipit mulier, ſed eſt puel-
la una elegãtior altera, *& magis accepta viro.*
24 Species mulieris exhilarat faciem, & ſupe-
ratã omnẽ concupiſcentiã hominis abducit.
25 Si ineſt linguæ *illius* miſericordia, & man-
ſuetudo, atq; curatio [*]non eſt vir illius [f] qua-
les ſunt homines alii.
26 Qui comparat mulierem adjumentum ſi-
mile ſibi & columnam requietis, incipit poſ-
ſeſſionem *conſtituere.*
27 Poſſeſſio cui non eſt ſepes diſrumpitur, &
cui non eſt uxor, is ingemiſcit errans.
28 Quis enim fidem habiturus eſt [g] expedito
latroni gliſcenti de civitate in civitatem? ita
etiam viro qui non habet nidum, ſed diverſa-
tur ubicunque adveſperavit.

Caput. XXXVII.

1 OMNIS *quidem* amicus dicit, ego quo-
que amicitiam colui: ſed eſt amicus
ſolum amicus nomine.
2 Nónne triſtitia manet ad mortem uſq;, *cùm*
ſocius & amicus ad inimicitiã convertitur?
3 O improba cogitatio, unde es devoluta, quę
tegeres [*]aridam fraudulentia?
4 Socius cum amico victitat [a] lætè, & tempo-
re afflictionis [b] adverſarius eſt.
5 Socius cum amico laborat ventris cauſa, &
adverſans *ei* accipit ſcutum hoſtile.
6 Ne obliviſcatis amici eſt animo tuo; ſed ne re
corderis illius qui pecuniis tuis amicus eſt.
7 ‖Ne conſilium ineas cum eo qui ſubdolè ob-
ſervat te, & ab invidentibus tibi conſilium
abſconde.
8 Conſiliarius quiſque extollit conſilium, ſed
eſt qui conſilium det [c] pro ſe ipſo.
9 A conſiliario [d] tibi ipſi cave, & prius noſce
quæ ſit ipſius neceſſitas (etenim ipſe ſibi ipſi
conſulturus eſt)
10 Ne fortè detrudat [*]aleam in te; & dicens
tibi bona eſt via tua, ipſe ſtet ex adverſo vi-
ſurus quid eveniat tibi.
11 ‖Ne ineas conſilium cum eo qui ſubdolè
obſervat te, & ab invidentibus tibi conſiliũ
abſconde:
12 *Neque* cum uxore de æmula ipſius, & cum
meticuloſo de bello, cum mercatore de per-
mutatione, & cum emptore de venditione,
cum invido de agendis gratiis, & cum immi-
ſericordi de benignis moribus,
13 Cum pigro de omni opere, & cum merce-
nario in annum conducto [*] de conſummati-
one *operis*, ſervo otioſo de omni labore.
14 Ne attende ad iſtos de ulla conſultatione:
15 Sed cum viro pio aſſiduus eſto, quem ag-
noveris obſervare mandata Domini,
16 Qui [e] animo ſuo conveniat cum tuo, & qui
cum cecideris indoleſcat tecum.
17 Itaq; conſilium cordis *tui* ſtabilito, nemo
enim tibi fidelior eſt illo.
18 Nam amicus viri interdum renuntiare ſo-
let *magis* quàm [*]ſeptem ſpeculatores ſeden-
tes in ſublimi ſpecula.

3 *Aridam*] id eſt terram, quæ eſt hominum fraudulentorum ſedes: ſic appellatur Geneſ. 1.
a Græc. *in letitia.*
b Græc. *adverſum:* & ver. ſeq.
‖*Infrà* 11.
c Græc. *ubi ſe ipſum.*
d Græc. *animam tuam cuſtodi.*
10 *Aleam*] vel ſortem: ſed hoc eſt evidentius.
‖*Suprà* 7.
13 *De conſummatione*] puta operis accelerandi & perficiendi, ut plura curentur conductionis anno.
e Græc. *in anima ſua ſit ſecundum animam tuam.*
18 *Septem*] id eſt, multi, numerus finitus pro infinito, Hebraiſmo more.

19 Sed ſupra hæc omnia ora Altiſſimum, ut
dirigat veritas ipſius viam tuam.
20 [*]Principium omnis operis eſt oratio, &
conſilium omnem actionem anteit, veſtigiũ
que [f] lætitiæ mutatæ eſt vultus.
21 Quatuor [*]partes oriuntur, bonum, malũ,
vita, mors, ſed quæ horum dominatum aſſi-
duè obtinet eſt lingua.
22 Eſt vir callidus eruditor multorum, qui ſuæ
ipſius animæ eſt inutilis.
23 Qui ſapientem agit verbis, eſt odioſus, hic
omni ſapientia deſtituitur:
24 Non enim data eſt ipſi a Domino gratia,
cùm careat omni ſapientia.
25 Eſt ſapiens [g] ſibi ipſi, cujus intelligentiæ
fructus in lingua veriantes ſunt laudabilis.
26 Vir ſapiens populum ſuum erudit, & fructus
intelligentiæ ipſius ſunt [h] ſtabiles.
27 Vir ſapiens impletur benedictione, cum-
que beatum prædicant videntes omnes.
28 Vita cujuſque continetur numero dierum;
ſed dies Jiſraëlis ſunt innumerabiles.
29 Sapiens in populo ſuo hæreditariã perci-
piet gloriã, & nomen illius [i] ſtabit in ſeculũ.
30 Fili, [k] dum vivis, periculum fac animi tui; &
vide quid ſit malum illi, ac ne des illi.
31 Non enim omnia conferunt omnibus, ne-
que omnis animus omni re exiſtimationem
adipiſcitur.
32 ‖Ne eſto inſaturabilis omnibus deliciis, ne-
que [l] projectus eſto ad eſcas:
33 Nam multis cibis [m] adhæret morbus, & in-
ſatiabilis voracitas [*]proximè accedit cholerã.
34 Voracitate inſatiabili multi ſunt mortui:
ſed qui attendit ſibi, vitã prorogaturus eſt.

i Græc. *ævo.* k Græc. *in vita tua.* ‖*Suprà* 31.19. l Græc. *effuſus.* 33 *Proximè acc.*] i. hominẽ ita nauſiabundũ facit ut bilis ...

Caput XXXVIII.

1 [a] AFFICE medicum ſuis honoribus
convenientibus uſui ipſius, etenim ip-
ſum creavit Dominus:
2 Nam ab Altiſſimo curatio eſt, *cujus munus*
etiam a rege percepturus eſt gloriam.
3 Scientia medici exaltat caput ipſius, adeò
ut coram magnatibus ſit admirationi.
4 Dominus creavit e terra pharmaca, quapro-
pter vir prudens non gravabitur illis.
5 ‖Nónne a ligno aqua dulcis facta eſt, ut ro-
bur illius ab homine cognoſceretur?
6 Etiã ipſe dedit hominibus ſcientiã, qua glo-
rioſi efficerẽtur rebus admirabilibus ipſius.
7 Illis curat hominẽ, & tollit laborẽ ejus.
8 Unguentarius illis facit miſtionem, & nun-
quam conſummata ſunt opera [*]illius, eſt que
[*]pax ab illo in ſuperficie terræ.
9 Fili, in tua invalitudine ne diſpicias, ſed o-
ra Dominum ut ipſe curet te.
10 Abſiſte a delicto, & manum [b] in recto oc-
cupa, atque ab omni peccato cor munda.
11 Exhibe odorem bonum, & [c] ſuffitum cõ-
junctum ſimila, & [d] pinguem oblationem of-
fer, [*]ut qui non extiteris.
12 Deinde medico da locum, etenim ipſum
creavit Dominus, neque abſiſtito ab eo, ete-
nim opus eſt eo.
13 Eſt interdum tempus, cùm manibus eorum
proſper ſucceſſus *adveniat*:
14 Etenim ipſi Dominum oraturi ſunt ut det
eis quietem ſanitatemque ad vitam.
15 Qui peccat adverſus opificem ſuum, inci-
dat

dat in manus medici.
16 Fili, de mortuo lachrymas educito, & tan-
quam rēs graves paſſus ordire lamenta; ſed
pro oratione ejus circumtege corpus ejus,
neque deſpicias ſepulturam ejus.
17 ᵉ Fletu acerbo utere, & calente planctu:
18 Et fac luctum pro dignitate ejus diem u-
num aut duos, ᶠ propter calumniam; & con-
ſolationem accipe triſtitiæ cauſa:
19 Nam a triſtitia evenit mors, & triſtitia ro-
bur cordis reflectit.
20 ᶠ Cùm inducitur malū, unà manet etiā triſti-
tia: ſed vita pauperis eſt maledictio cordis.
21 Ne dedas triſtitiæ cor tuum, abſiſte ab ea
recordatus ᵍ finem.
22 Ne ᶦ obliviſcaris: non enim eſt reverſio, &
illum non juvaturus es, & te ipſum affectu-
rus malo.
23 Memento juris tui, hoc quoque jus tuum
eſſe: mihi heri, & tibi hodie.
24 ʰ Requieſcente mortuo fac ut quieſcat me-
moria ejus, & conſolationem de eo percipe
ⁱ egreſſo ſpiritu ejus.
25 ʲ Sapientia ᵏ juriſperiti opportuno otio
comparatur; ſed qui parum attendit actioni
ſuæ, non efficietur ſapiens.
26 Qua in re efficeretur ſapiens? qui tenet a-
ratrum, & gloriatur de haſtili ſtimuli, boves
agit, & nutritur inter opera eorum, & cujus
narratio eſt de taurorum ˡ fœtibus.
27 Hic animum ſuum adjicit ad edendos ſul-
cos, & vigiliæ ejus *occupantur* in pabulis ju-
vencarum.
28 Similiter omnis faber & architectus qui
noctem ut diem tranſigit, qui ſcalpunt ᵐ ſi-
gilla ſculpturis, & cujus aſſiduitas *verſatur*
in varietate commutanda, animum ſuum
adhibet ad effingendam picturam, & cujus
vigiliæ in opere conſumando.
29 Ita faber ærarius aſſidēs incudi & addiſcēs
in operibus ferri, cujus carnes tabefacit va-
por ignis, & qui æſtu camini oppugnatur,
30 Cujus autem ⁿ novè perſonat mallei & in-
cudis ſonus, & ° cujus oculi ſpectant ex ad-
verſo inſtrumenti ſimilitudinem,
31 Animum ſuum adhibet ad operum con-
ſummationem & vigiliæ ejus *verſantur* in
ornando ad conſummationem *opere*.
32 Similiter figulus aſſidens operi ſuo, & con-
vertens pedibus ſuis rotam, qui ° ſolicitus
incumbit ſemper operi ſuo, ut numeroſa ſit
tota elaboratio ſua,
33 Brachio ſuo figurat lutum, & eo quod an-
te pedes eſt ᵒ flectit robur ſuum,
34 Cor adhibet ad ᵖ oblinendum perfectè, &
vigiliæ ſunt ejus in mundando camino:
35 Omnes iſti manibus ſuis fidem habent, &
quiſque procurat ut ſapiat in opere ſuo:
36 Sine iſtis non ædificatur civitas, neque ci-
ves incolunt neque ambulant in ea; in conſi-
lio verò populi non deſyderantur, neque in
concione ᵠ tranſcendunt,
37 ʳ In ſede judicum non ſedent, & diſpoſi-
tionem judicii non diſcernunt, neque erudi-
tionem judiciumque exponunt,
38 Neque inſtructi ſententiis gravibus inve-
niuntur; ſed poſſeſſionem ſeculi confirmant,
& optatū eorum eſt de elaboratione artis.
39 Niſi qui adjecerit animum ſuum & cogitet
de lege Altiſſimi, *non efficietur ſapiens*.

CAPUT XXXIX.

1 Hic ſapientiam antiquorum omnium
exquirit, & in propheticis occupatur:
2 Narrationem virorum nominatorum
conſervat, & ᵃ inſtructus variis parabolis
cum eis ambulat:
3 Occulta *ſenſa* proverbiorum exquirit; & in-
ſtructus ᵇ ænigmaticis parabolis converſatur:
4 Inter magnates miniſtrat, & coram ducibus
ſpectatur:

a Græc. *in verſationibus parabolarum a ſe verſo ſeq.*

b Græc. *ænigmatis parabolarum.*

5 In terra alienarū gentium perambulat, quia
bona & mala inter homines expertus eſt:
6 Cor ſuum adhibet ad Dominum manè ac-
cedens ſuum opificem, & precatur coram
Altiſſimo.
7 Et aperiens os ſuum in oratione de pecca-
tis ſuis deprecatur.
8 Cùm Dominus ille magnus voluerit, imple-
tur ſpiritu prudentiæ.
9 Is profundens verba ſapientiæ ſuæ etiam in
oratione celebrat Dominum:
10 Is dirigit conſilium ſuum atque ſcientiam,
& de occultis ſuis rebus cogitat:
11 Is exponit eruditionem diſciplinæ ſuæ, &
de lege fœderis Domini gloriatur.
12 Laudant intelligentiam ejus multi, quæ in
ſeculum minimè delabitur:
13 *Nec* deſiſtet memoria ejus, ſed nomen ejus
vivet in ᶜ omnes generationes.

c Græc. *generationem generationum.*

14 Sapientiam ejus narrabunt gentes, & lau-
dem ejus enuntiabit Eccleſia.
15 ʹ Sive maneat, nomen relinquit amplius
quàm mille; ſive requieſcat, comparat ſibi.
16 Quod cogitavi amplius enarrabo, nam ve-
lut in medio menſe eſt luna plenus ſum.
17 Audite me ſancti, & germinate tanquam
roſa plantata eſt ad flumen humidum,
18 Ac proferte florem ut lilium, edite odo-
rem, & laudate cantico.

15 *Sive maneat*] id eſt, ſi ſuperſtes proficiſcatur alio, ſive morte ad quietem concedat, ſemper nomen optimum ſibi conciliaverit.

19 Benedicite Domino de omnibus operibus
ejus odis ᵈ vocabilibus & citharis, atq; hoc
modo dicite ᵉ celebrantes.

d Græc. *labiorum.*

e Græc. *in celebratione.*

20 Opera Domini omnia ſunt bona valde, &
omne præceptum ſuo tempore eſt: non eſt
unde dicas, cur iſtud eſt? nam omnia iſta ſuo
tempore ᶠ ſunt expoſita.

f Græc. *requiruntur: Hebraiſmus, ut Pſalm. 111:2.*

21 Sermone ipſius aqua ſtetit tanquam cer-
vus frugum, & verbo oris ejus aquarum
conceptacula.
22 Præcepto ejus *exiſtit* quicquid placet, neq;
eſt qui poſſit minuere quod ſervaturus eſt,
23 ‖ Opera cujuſque carnis ſunt ᵍ expoſita ei;
neq; eſt unde abſcondantur ab oculis ejus.
24 ʰ Ex quo ſeculum eſt, in ſeculum inſpicit;
& nihil eſt coram ipſo ʹ mirabile.

‖ *Exod. 14.*

g Græc. *coram ipſo.*

h Græc. *a ſeculo.*

24 *Mirabile*] vox Hebræa cujus loco θαυμαστὸν poſuit autor, potius occultum quam mirabile ſonat; ſed hoc per metalepſin, illud verò propria ſignificatione; quamobrem utramque ſignificationem in hoc loco conjungendam ſtatuo.

25 Non eſt unde dicas, quid iſtud eſt? omnia
enim ad miniſterium ſuum creata ſunt.
26 Benedictio ejus, ut fluvius operuit, atque ut
inundatio inebriavit aridam.
27 ‖ Ita iram ejus gentes hæreditatis nomine
percepturæ ſunt, ut convertit aquas in ſal-
ſuginem.
28 Viæ ejus ſunt rectæ ſanctis, ſimiliterque
iniquis ſunt ⁱ offendiculo.
29 Bona bonis creata ſunt ab initio, ſimiliter
peccatoribus mala.

‖ *Gen. 19.*

i Græc. *offendiculo.*

30 Præcipuum omnis uſus ad vitam hominis
eſt aqua, & ignis, ferrumque, & ſal, & ſimi-
lago tritici, & lac, & mel, ſanguis uvæ, o-
leumque, & veſtimentum:

31 Omnia

31 Omnia hæc piis bona ſunt; ita peccatori-
bus convertuntur ad mala.
32 Sunt ſpiritus qui ad ultionem creati ſunt,
& [a] quorum furore flagella eorum confirma-
vit; tempore conſummationis effundunt ro-
bur, & [b] furorem ejus qui fecit illum ſedant:
33 Ignis, & mare, & fames, atque mors, om-
nia iſta ad ultionem creata ſunt.
34 Beſtiarum dentes, & ſcorpii, viperæque, &
gladius ulciſcens ad internecionem impios,
35 Lætantur cùm oritur ipſe.
36 Et in terra [c] ad miniſteria comparata ſunt,
ſuiſq; temporibus ſermonem non ſunt tranſ-
greſſura.
37 Propterea à principio confirmatus ubi co-
gitavi, commiſi ſcripto.
38 Opera Domini omnia bona ſunt, & omne
miniſterium ſuppeditat ſuo tempore.
39 Nec eſt unde dicas, hoc illo pejus eſt: nam
omnia tempore ſuo probata erunt.
40 Nunc ergo ex toto corde & ore laudate
nomen Domini, ac benedicite.

CAPUT XL.

1 OCCUPATIO magna homini cuique
creata eſt, & jugum grave filiis Adami
impoſitum [a] ex quo die egreſſi ſunt ex
utero matris ſuæ, ad diem uſque [b] quo ad
matrem omnium revertuntur:
2 Cogitationibus eorū & timori cordis [c] ſolli-
cita expectatio, *nempe* dies mortis *impoſitus*,
3 [d] Æquè ſedenti in throno gloriæ, atque hu-
militer abjecto in terra & cinere,
4 Æquè ferenti hyacinthinum & coronam
atque amicienti linum crudum.
5 Indignatio, invidiaque, perturbatio, & flu-
ctuatio, & metus mortis, & [e] effingendi ſtu-
dium, atq; contentio, etiam tempore quietis
de nocte ſomnus ejus *recumbentis* in cubili
notitiam mutat.
6 Perparum, quaſi nihil [e] quietem capit, & ex
eo in ſomno verſatur tanquam in diebus
ſpeculationis,
7 Conturbatus viſo mentis ſuæ ut qui effugit
[f] à bello tempore ſalutis ſuæ.
8 Expergefactus verò miratur timorem de ni-
hilo [g] communem omni carni & homini &
pecudi; ſed peccatores ſeptuplo graviora
ſupra hæc invadunt *mala*:
9 Mors, & contentio, gladiuſque, & ſanguis,
adductiones famis, & contritionis, ac flagel-
li; contra iniquos iſta omnia creata ſunt, e-
tiam propter eos diluvium factum eſt.
10 Quæcunque e terra ſunt, in terram rever-
tuntur; & *quæ* ab aquis, in mare reflectunt.
11 Omne donum injuſtitiaque delebitur;
12 Fides verò conſiſtet in ſeculum.
13 Pecuniæ injuſtorum tanquam [*] fluvius ex-
areſcent, & tanquam magnum tonitru cum
imbribus *in eos* intonabit *Deus*.
14 Cùm aperit ille manus, [*] afficitur lætitia: ita
qui tranſgrediuntur ad conſummationem
uſque deficient.
15 Impiorum propago non edet ramos mul-
tos, & radices impuræ ſunt in præcipite rupe.
16 *Sunt velut* [*] ſpuma impoſita cuivis aquæ &
[h] ripæ fluminis, ante omne gramē evellitur.
17 Gratia eſt velut viridarium [i] benedictioni-
bus confertiſſimum, & in ſeculum permanet
miſericors beneficentia.
18 Vita hominis ſua ſorte contenti & operarii
ſuavis eſt; ſed ſuperat utraque qui theſau-
rum [*] illum adipiſcitur.
19 Liberi & ædificatio civitatis ſtabiliunt no-
men:
20 Vinum & muſica lætitiam afferunt cordi;
ſed ſupra utraque amor ſapientiæ.
21 Tibia & pſalterium ſuaves efficiunt mo-
dulos, ſed ſupra utraque ſuavis lingua.
22 Gratiam & pulchritudinem concupiſcit
oculus; ſed ſupra utraque [k] herbam [k] ſatam.
23 Amicus & ſocius [l] tempeſtivè occurrunt,
ſed ſupra utraque uxor cum viro.
24 Fratres & auxiliū in tēpore afflictionis, ſed
ſupra utraq; miſericors beneficētia liberat.
25 Aurum & argentum [*] conſtabiliunt pedem,
ſed ſupra utraque conſilium probatum eſt.
26 Pecuniæ & robur exaltant animum, ſed ſu-
pra utraque Domini reverentia.
27 Non eſt in [m] reverentia Domini diminu-
tio, neque eſt cur ſibi ipſi quærat auxilium.
28 Reverentia Domini eſt tanquam virida-
rium [n] benedictum, quam ſupra omnem glo-
riam obtegit *Deus*.
29 Fili, vitam [o] mendicam ne vivas; præſtat
mori quàm mendicare.
30 Vir reſpiciens ad alienam menſam non
habet vitam [p] quæ reputanda ſit vita; in-
quinat animam ſuam eſcis alienis:
31 Vir autem ſcitus ac eruditus cavet.
32 In ore impudentis ſuavis eſt mendicitas,
ſed [*] ignis ardet in ventre ejus.

CAPUT XLI.

1 O Mors, quàm [a] acerba eſt tui memoria
homini utenti pace in facultatibus ſuis!
2 Viro minimè diſtracto curis, ſed ſuc-
ceſſu proſpero utenti in omnibus, & adhuc
valenti cibum capere!
3 O mors, *quàm* bonum eſt judicium tuum ho-
mini indigenti & minuto viribus,
4 Extremā ſenectam agenti, & diſtracto ad o-
mnia, atq; diffidenti, & qui amiſit patientiā!
5 Ne timeas [b] jus mortis: recordare [c] eorum
qui præceſſerunt te, & qui ſequuntur; hoc
enim jus eſt, *indictum* carni a Domino.
6 Ecquid recuſes quod placet Altiſſimo? ſive
decem, ſive centum, ſive mille annos *vivas*,
7 Non eſt in ſepulchro [*] incuſatio vitæ.
8 Cùm liberi abominandi fuerunt, filii pec-
catorum, qui converſantur impiorum vici-
nitatibus,
9 Filiorum peccatorum perit hæreditas, &
cum ſemine eorum aſſiduum eſt probrum.
10 Patri impio ſuccenſent liberi, eò quòd per
ipſum probro ſint.
11 Væ vobis viri impii, qui quidem dereliqui-
ſtis legem Altiſſimi: nam ſive multi ſitis, ad
perditionem *eſtis*;
12 Et ſive naſcamini, ad maledictionem na-
ſcimini: ſive moriamini, [d] maledictioni in
partem adjudicamini.
13 Quæcunque è terra ſunt, in terram rever-
tuntur; ſic impii in perditionem.
14 Luctus hominum de corporibus ipſorum
eſt: ſed nomen hominum [*] qui non fuerunt
boni delebitur.
15 Curam habe de nomine: hoc enim tibi
permanet magis quàm mille theſauri in-
gentes auri.

16 Vita

32 *Quorum furore*] id eſt, quæ pertinent ad iram qua accendit Deus, ut flagellis quibus à natura ſunt armata in homines ſæviant atrociùs.

Furorem ejus] id eſt, conſummato judicio Dei opificis faciunt ut ira ejus conquieſcat.

36 *Ad miniſteria*] legitur quidem ad manus in contextu Græco, ſed meliùs opinor legit Hyeronymus εἰς χρείας, quàm εἰς χεῖρας: illud enim videtur ſimplicius, & cum Hebræo ſermone convenientius.

a Græc. *a die exitus*.
b Græc. *reverſionis ad matrem*.
c Græc. *ſollicitudo expectationis*.
d Græc. *a ſedente in throno gloria & uſque ad abjectum: ſic deinceps. Hebraiſmus.*

5 *Effingendi ſtudium*] id eſt, ludificandi & exagitandi adverſarios, eorumque vitia per imitationem exprobrandi, aut bona obſcurandi hypocriſeos nomine.

e Græc. *in quiete eſt*.
f Græc. *a facie belli*.
g Græc. *cum omni carne*.

13 *Fluvius*] videlicet fallax & brevis, qualem deſcribit Iiob. 6.15. & ſequentibus.

14 *Afficitur lætitia*] nempe juſtus; alliyſis contrarii.

16 *Spuma*] eandē ſimilitudinem etiam adhibet Hoſche. 10. 7. eſt autem Græca vox rara quidem, sed tamen propriè græca, cujus loco per epenthesin Græci ἀχύρον vel ἄχυρον dixerunt, ut τέχνα pro τεκνὰ, μωρὰ-χα & ſimilia.

h Græc. *labio*.
i Græc. *cum benedictionibus*.

16 Vitæ bonæ [f] numerantur quidem dies, ſed
bonum nomen in ſecula permanet.
17 Eruditionem in pace conſervate, liberi.
18 Sapientiæ abſconditæ & theſauro non ma-
nifeſto, quæ eſt utrique utilitas?
19 Potior homo abſcondens ſtultitiam ſuam
homini abſcondenti ſapientiam ſuam.
20 Itaque verecundia commoveatur hoc ver-
bo meo: non enim bonum eſt omnem pu-
dorem conſervare, neque omnia omnibus
probantur *ſuiſſe facta* [g] fideliter,
21 [g] In patrem & matrem, pudeat vos ſcor-
tationis; & in ducem potentioremq; men-
dacii;
22 Et in judicem magiſtratumque, delicti; in
cœtum & populum, iniquitatis;
23 In ſocium & amicum, injuſtitiæ; & in lo-
co ubi incola es, furti;
24 In veritatem Dei, *fracti* fœderis; & [h] in
eum qui impingit cubitum, ciborum; in ex-
agitatione, [i] nundinationis;
25 Et apud ſalutantem, ſilentii; *pudeat* aſpe-
ctus in mulierem meretricem, & averſatio-
nis [k] ab homine nobili,
26 [l] Ablatæ portionis & doni, & [m] adhibiti
ad mulierem conjugatam animi,
27 Curioſitatis, & ancillæ; nam ne inſiſtito
in cubile ejus.
28 *Pudeat* apud amicum ſermonum probri, &
poſtquam dederis ne exprobrato:
29 Pudeat etiam repetitionis, & ſermonis ex
auditu, & retectionis in occultis rebus.
30 Sic eris veraciter pudens, & gratiam co-
ram omni homine [n] conſequêris.

k *Græc. facies hominis nobilis.* l *Græ. ab ablatione port.* ... 29 *Repetitionis*] i. relati ſermo- ... a delatione jam ſæpius interdixit, quia omnibus ... damnoſa eſt. n *Græc. invenies.*

Caput XLII.

1 NE de rebus iſtis pudeat te, neque ſuſ-
cipias perſonam ad peccandum;
2 De lege Altiſſimi, & fœdere, & de
judicio ut impium juſtifices,
3 De [a] re ſociali atque viatorum, & de tradi-
tione hæreditatis ſodalium,
4 Et accuratione trutinæ ponderumque, de
acquiſitione multarum & paucarum rerum,
5 De varia mercatorum venditione,
6 Et de multa liberorum eruditione, & de
[b] cruentando latere famulo nequam.
7 In mulierem improbam [c] bona eſt obſigna-
tio; & ubi manus multæ ſunt, conclude *res*
tuas.
8 Cùm tradideris numero & pondere, & da-
tum & acceptum omnia de ſcripto *habe.*
9 *Ne pudeat* de eruditione amentis, & ſtulti,
& decrepiti cum juvenibus litigantis: eriſq;
eruditus [d] certò, & coram omni vivente pro-
baberis.
10 Filia patri [e] occultas vigilias affert, & ſo-
licitudo de ea abducit ſomnum; tum in ju-
ventute ejus, ne fortè ætatis flos prætereat;
tum [f] elocata, ne fortè odio ſit;
11 In virginitate, ne fortè polluatur, & in pa-
ternis *ædibus* ſuis gravida fiat; cum viro an-
tem verſata, ne fortè tranſgrediatur, & e-
locata ne fortè ſit ſterilis.
12 In filiam [g] inverecundam firma utere cu-
ſtodia, ne fortè efficiat [h] ut tu ſis gaudio ini-
micis, ſermone in civitate, & famoſus in po-
pulo, denique pudore illa afficiat te in tur-
ba multorum.
13 In ullum hominem ne intuere ob pulchri-
tudinem, & inter mulieres ne conſide:
14 Nam ex veſtimentis egreditur tinea, & ex
muliere mulieris improbitas.
15 Melior eſt improbitas viri, quã mulier be-
nefica, mulier pudore afficiens ad probrũ.
16 Memorabo jam opera Domini, & quæ vi-
di enarrabo verbis Domini, opera ipſius.
17 Et ſol perluſtrans in omnia inſpicit, & glo-
ria Domini plenum eſt opus ipſius.
18 Non indidit ſanctis Domini ut enarrent
omnia mirabilia ipſius, quæ firmavit Domi-
nus omnipotens ſtatuminando gloria ſua
univerſitatem.
19 Abyſſum & cor perveſtigat, & de callidi-
tatibus illorum cogitat.
20 Novit enim Altiſſimus notitiam omnem &
introſpicit in ſigna [i] æterna, nuntians res
præteritas & futuras, & occultarum veſti-
gia retegens.
21 Non prætérit ipſum ulla cogitatio, non
abſconditus eſt ipſi ne unus quidem ſermo.
22 Res magnificas ornavit ſapientia ſua, qui
ante ſeculum & in ſeculum eſt:
23 Neque augetur, neque minuitur, neque
indiget ullo conſiliario.
24 Quàm deſyderabilia ſint omnia opera ip-
ſius, etiam ad ſcintillam uſque facile eſt
ſpectare.
25 Hæc omnia vivunt manentq; in ſeculum
omnibus in miniſteriis, omniaq; obediunt.
26 Omnia duplicia, unum e regione alterius;
neque fecit quicquam deficiens.
27 [k] Alterum alterius confirmat bona; deni-
que quis expleatur videndo gloriam Dei?

15 *Mulier*] hæc verba quæ a præcedentibus diſparant, indigent facinus: ſunt enim ſuperiorum ... quibus oſtendit antecedens illud non eſſe ... de omni muliere, ſed ... accipiendũ de improba.

18 *Non indidit*] i. tantam facultatem aut tantum flumen eloquii cum ſuis non communicavit, ut pro merito opera ipſius enarrare poſſint.

19 *Illorum*] puta ſingulorum cordium.

i Græc. *ſecul.*

24 *Ad ſcintillam*] i. rem quamlibet minimam: proverbiale dictum.

k Græc. ...

Caput XLIII.

1 [a] SUPERBA altitudo expanſum purum
eſt, ſpecies cœli cum aſpectu glorioſo e-
jus.
2 Sol ad aſpectum nuntiat de glorioſo Deo
quod inſtrumentum eſt admirabile, opus
Altiſſimi.
3 [b] Cùm in meridiano eſt areſacit regionem,
& ex adverſo æſtus illius quis ſubſiſtat? *quaſi*
in caminum ſufflet operibus æſtus *ſui.*
4 Tripliciter ſol exurit montes, vapores ig-
neos efflat, & refulgens radiis hebetat ocu-
los.
5 ‖ Magnus eſt Dominus qui fecit illum, &
ſermonibus ſuis ſedavit iter *illius.*
6 Idem lunam fecit ad conſtitutionem tem-
pore ſuo *fecirandam*, demonſtrationem tem-
porum, & ſignum ſeculi.
7 Etiam a luna ſignum *habetur* diei feſti.
8 Luminare *ubi minutum* eſt ad conſumma-
tionem, menſis eſt de nomine illius; auctum
verò res mirabiles facit mutatione:
9 Inſtrumentum [c] caſtra habens in alto, in
expanſo cœli relucens.
10 Pulchritudo cœli eſt gloria aſtrorum, or-
natus lucem præbens in *cœlo* Domini Altiſ-
ſimi.
11 Ad ſermones ſancti [d] exhibent condemna-
tionem, neq; exardeſcunt in cuſtodia ſua.
12 Vide arcum, & benedic ei qui fecit ipſum,
valde ſpecioſum ſplendore ſuo.
13 Curravit cœlum in circulum glorioſum,
manus

a Græc. *ſuperbia altitudinis firmamentum* ... *manifeſtis.*

2 *De glorioſo*] i. de Deo glorioſo: quod argumentum explicatur Pſal. 19.

b Græc. *in meridie ex Hebraiſmo.*

4 *Tripliciter*] i. quamplurimum: nam ternarius numerus intendit ſignificationem.

‖ *Jehoſchuah* 9. & *Jeſchahh.* 38.

9 *Inſtrumentum*] i. luna eſt velut inſtrumentum Dei ſtellarũ caſtris circundatum & exercitibus, ut appellantur Gen. 2. 1: ſic tranſitur ad locũ de ſtellis.

c Græc. *caſtrorũ*

d Græc. *ſiſtunt.*

11 *Exhibent*] i. ita obſcurantur quaſi tenebris perpetuis damnatæ eſſent: ut Jeſ. 24. 23. Joels 2. ...

12 *Arcum*] i. iridem, ut appellatur, de quo Gen. 9. 13. & ſequent.

manus Altiſſimi extenderunt illum.
14 Præcepto ſuo ſiſtit nivem, & celeriter in-
citat fulgura judicii ſui.
15 Propterea apertis theſauris evolant nubes
ut volucres.
16 Magnificentia ſua confirmat nubes, & diſ-
fringuntur lapides grandinis,
17 [e] Sonus tonitru ipſius facit ut indoleſcat ter-
ra, & aſpectu ipſius commoventur montes.
18 Voluntate ipſius ſpirat Notus, & [f] procel-
loſus Boreas, & Circius.
19 Tanquã volucres deorſum volantes ſpar-
git nivem, cujus deſcenſus eſt tanquam lo-
cuſtæ divertentis.
20 Pulchritudinem albedinis ejus admiratur
oculus, & ad imbrẽ illius extra ſe rapitur cor.
21 Et pruinam tanquam ſalem in terram pro-
fundit, quæ congelata efficit palorum ſum-
mitatem.
22 Frigido vento Borea efflante compingitur
ex aqua gelu, in omni congregatione aqua-
rum diverſatur, & aquam velut lorica in-
duit.
23 [g] Exedit montes, deſertum exurit, herbam-
que extinguit tanquam ignis.
24 [h] *Quæ* omnia curans feſtinanter nebula,
ros occurrens [i] ab æſtu exhilaret.
25 Sermocinatione ejus quieſcit abyſſus, &
in ea inſulas plantavit.
26 Qui navigant mare, narrant periculum e-
jus : [i] quod audientes auribus noſtris admi-
ramur.
27 Ibidem ſunt incredibilia & mirifica opera,
varietas omnium animantium, diſcrimen
cetorum.
28 Deniq; per ipſũ proſpera via utitur Ange-
lus ipſius, & ſermone ipſius conſiſtũt omnia.
29 Ut dicamus multa, haudquaquam tamen
aſſequemur; & [k] ut ſummatim dicam, is eſt
univerſum ipſum.
30 Gloria afficere eum ubi valeremus? nam
ipſe eſt magnus præter omnia opera ſua.
31 Terribilis Dominus, & magnus valde, &
admirabilis potentia ejus.
32 Glorificantes Dominum exaltate quantũ
poteſtis; nam adhuc etiam ſuperabit *exal-
tationem veſtram.*
33 Et exaltantes eũ [l] plurimas vires conferte:
34 Ne defatigemini: non enim unquam aſſe-
quemini quis vidit ipſum ut enarret, & quis
magnificet ipſum prout eſt?
35 Multa abſcondita ſunt majora [*] iſtis, pauca
vidimus ex operibus illius:
36 Nam omnia fecit Dominus, & piis indit
ſapientiam.

e Græc. vox.

f Græc. procella Boreæ & converſio venti.

g Græc. eſt palorum ſummitas.

23 *Exedit*] nempe gelu exurens omnes fœtus terræ.

h Græc. curatio omnium per diligentiam.

24 *Ab æſtu*] puta adveniente, cum vernare incipiunt omnia.

i Græc. & auditionibus aurium noſtrarum.

k Græc. ad conſummationem ſermo eum, ut inf. 50. 51.

l Græc. multiplicate in virtute.

35 *Iſtis*] nempe quæ ad noticiam noſtram perveniunt, ut interpretantur ſequentia.

Caput XLIIII.

1 JAM laudemus viros glorioſos, & majores
noſtros genere.
2 Multam gloriam [a] comparavit Dominus
per illos majeſtati ſuæ inde a ſeculo.
3 Dominantes in regnis ſuis, & viri [b] celebres
potentia, conſilia ineuntes cum intelligen-
tia ſua, qui renuntiaverunt de prophetiis,
4 Ducentes populum conſtantibus conſiliis,
& intelligentia [c] juris popularis;
5 Quorum eruditioni ſapientes ſermones in-
erant, [*] qui exquirebant modulationes mu-
ſicorum, & carmina ſcripta enarrabant,
6 Viri divites, [d] inſtructi robore, colentes pa-
cem in ſuis habitationibus.
7 Hi omnes per generationes adepti ſunt glo-
riam, [e] qui gloriati ſunt in diebus ſuis.
8 Sunt ex iis qui reliquerunt nomen cujus
enarrentur laudes:
9 Sunt etiam quorum non eſt recordatio, qui
perierunt quaſi non extitiſſent, & fuerunt
quaſi non fuiſſent, liberique ipſorum poſt
ipſos.
10 Verum quãm fuerunt [f] miſericorditer ac-
cepti viri illi quorum juſtè facta non ſunt
oblivioni tradita.
11 Cum ſemine illorum permanet bona hære-
ditas, poſteri illorum in fœderibus ſunt.
12 In fœderibus eſt ſemen eorum, & liberi e-
orum poſt eos.
13 In ſeculum manet eorum ſemen, neque
deletur eorum gloria.
14 Sunt quidem eorum corpora ſepulta in pa-
ce; ſed nomen eorum vivit in [g] generatio-
nem quamque.
15 Sapientiam eorum narrant populi, & lau-
dem eorum enuntiat Eccleſia.
16 ‖ Chanoc placuit Domino Deo, & tranſla-
tus eſt, exemplum reſipiſcentiæ his genera-
tionibus *propoſitum*.
17 ‖ Noach deprehenſus eſt integer, juſtus, cu-
jus fuit reconciliatio [h] quo tempore iraſce-
batur *Deus*.
18 Propterea cùm diluvium fieret,
19 Etiam fœdera [i] perpetua cum eo conſtitu-
ta ſunt, ut non deleretur diluvio omnis caro.
20 ‖ Abraham magnus pater multarum gen-
tium *fuit*, cui non eſt inventus par in gloria
illius, qui conſervavit legem Altiſſimi, & fu-
it [k] fœdere junctus illi.
21 ‖ In carne illius inſtituit fœdus, & in ten-
tatione fidelis compertus eſt:
22 Propterea juramento conſtituit ei ſe be-
nedicturum gentibus in ſemine ejus,
23 Multiplicaturum eum tanquam pulverem
terræ, & illos hæreditatem poſſeſſuros [l] a
mari uno ad alterum, & a fluvio uſque ad
extremitatem terræ.
24 ‖ Similiterque in Jitzchako ſtatuit propter
Abrahamum patrem ipſius,
25 Benedictionem omnium hominum & fœ-
dus, quod [m] incubuit capiti Jahhakobi.
26 Agnovit eum in benedictionibus [*] illius,
cumq; dediſſet ei hæreditatem, diviſit par-
tem ejus in tribus duodecim quas diſperti-
tus eſt:
27 Eduxitq; ex eo [*] virum miſericordiæ, qui cõ-
ſecutus eſt gratiam coram omni carne.

a Græc. creavit.

b Græc. nominati.

c Græc. ſcripturæ populi.

5 *Qui*] id eſt, excogitabant & componebant authore Spiritu Dei exquiſita illa & ſacra cantica quæ in ſcriptis ſuerunt Eccleſiæ tradita, ut decantarentur in ea.

d Græc. ſubminiſtrati.

f Græc. miſericordiæ viri.

g Græc. generationem & generationem.

‖ Gen. 5.

‖ Gen. 6.

h Græc. in tempore iræ.

i Græc. ſæculi.

‖ Gen. 12.

k Græc. in carne illius.

‖ Gen. 17.

‖ Gen. 22.

m Græc. requievit ſuper caput.

‖ Gen. 26.

27 *Virum miſericordiæ*] Moſchen a Deo ſervatum & acceptum, ut ſequens ſententia oſtendit.

Caput XLV.

1 DILECTUM Deo & hominibus Moſ-
chen, cujus memoria [a] benedictioni-
bus conjuncta eſt:
2 Parem effecit eum gloriæ [*] ſanctorum, &
magnificavit eum hoſtium timoribus, ſer-
monibus ejus ſigna compeſcuit, & gloria af-
fecit eum in conſpectu regum,
3 ‖ Dedit ei mandata ad populum ſuum, &
demonſtravit ei gloriam ſuam:
4 In fide & manſuetudine ejus ſanctificavit
eum, cùm elegiſſet eum ex omni carne:
5 Fecit ut exaudiret vocem ſuam, & introdux-
it eum in caliginem:
6 Et tradens ei [b] coram mandata, legem vitæ
atque

a Græc. benedictio eſt.

2 *Sanctorum*] angelorum ut Daniel ſæpe.

‖ Exod.

b Græc.

atque ſcientiæ; docuit Jahhakobum fœdus,
& jura ſua Jiſraëlem.
7 Aharonem extulit ſanctum, ſimilem illi, fratrem illius, e tribu Levi:
8 Inſtituens ei fœdus [b] perpetuum dedit ei ſacerdotium populi, & ornatu apto beavit eũ.
9 Nam circumcinxit eum amictu glorioſo, induens eum conſummatione [d] glorioſa, &
confirmavit eum inſtrumentis roboris,
10 Feminalibus, talari veſte, atque humerali:
11 Et circundedit eum parvulis malogranatis, aureiſque tintinnabulis plurimis in circuitum, ut ſonaret vox ad greſſus ejus, ut ſonum ederet qui in templo exaudiretur, &
memoriale eſſet [e] popularibus ejus:
12 Stola ſancta ex auro & hyacintho purpuraq; opere plumario, [e] rationali judicii manifeſtis veritatis *ſignis*,
13 Ex retorto coccineo opere artificioſo, lapidibus pretioſis ſculpturis ſigilli, cum vinculis aureis, opere gemmarii, ad monimentum; ſcriptura cælata de numero filiorum
Jiſraëlis.
14 Coronam auream impoſuit cidari, [f] cum ectypo ſigno ſanctificationis *opere* ſigilli, *inſtrumentum* [g] gloriationis honoratæ, opera
ſtrenuè fabrefacta, quæ adornata ſpecioſè
ab oculis concupiſcerentur.
15 Ante eum res non fuerunt ejuſmodi, neque
in ſeculum induit alienigena;
16 Præter filios ejus ſolùm, & poſteros ejus
perpetuò:
17 Quorum ſacrificia in holocauſtum offerantur aſſiduè bis in diem.
18 [i] Implevit Moſche manus ejus, cumque oleo ſancto unxit;
19 *Quod* fuit ei in fœdus perpetuum & ſemini
ejus, [h] tantiſper dum futurum eſt cœlum; ut
miniſtrantes eis ſimul fungantur ſacerdotio,
& benedicant populo in nomine ipſius.
20 Elegit eum ex omnibus viventibus ut adduceret holocauſtum Domino, ſuffitum, odoremque gratum ad monimentum, litan-
do pro populo:
21 Dedit ei mandata ſua poteſtatemque judiciorum de fœderibus *ſuis*; ut doceret Ja-
hhakobum teſtimonia, & in lege ipſius il-
luſtraret Jiſraëlem.
22 Cùm ſimul inſtitiſſent in eum alieni, invidentes ei in deſerto [l] quidam, Dathan & A-
biram & cõgregatio Korachi [k] irato animo;
23 Videns Dominus improbavit, ſed conſummati fuerunt in furore iræ:
24 Fecit in eos portenta conſummendo eos
igne [l] flammante:
25 Et adjiciens Aharoni gloriam, dedit illi
hæreditatem, primitias primorum fœtuum
impertitus illi.
26 [m] Cibum inprimis [n] abundè comparavit;
etenim ſacrificia Domini comedunt, quæ
dedit ei & ſemini ejus.
27 Verùm in terra populi hæreditatem non
percipit, neque inter populum eſt portio ei;
nam ipſe pars eſt hæreditatis ejus.
28 ‖ Pinchas verò filius Elhhazaris tertius eſt
gloria, eò quòd zelo ductus ipſe cum reverentia Domini,
29 Steterit in averſione populi [o] optimo
promptoq; animo ſuo, & pro Jiſraële *Deum*
placaverit.

30 Propterea inſtituit ei fœdus pacis & [p] populo ipſius, ut antiſtes rerum ſanctarum eſſet, ut magnificentia ſacerdotii eſſet ipſi ac
ſemini ipſius in ſeculum.
31 Ac ex fœdere quidem facto cum Davide
nato ex tribu Jehudæ hæreditas regis [p] a filio ad filium unicum pervenit; hæreditas
verò Aharonis *debetur* etiam ſemini ipſius.
32 [r] Indat vobis ſapientiam, cordi *inquam* veſtro ad judicandum populum ſuum [q] juſtè,
ut non deleantur bona illorum, & gloria ejus *conſtet*, per generationes illorum.

Caput XLVI.

1 ‖ FORTIS in bello Jehoſchuahh filius
Nunis & ſucceſſor fuit Moſchis in pro-
phetiis:
2 ‖ Qui fuit magnus ſecundum nomen ſuum
ad ſalutem electorum ejus, vindicando inimicos qui inſurgebant, ut hæreditatem traderet Jiſraëli.
3 ‖ Quàm glorioſus factus eſt, cùm extolleret
manus ſuas, extenderetque in civitates gladium.
4 Quis ante eum ſic ſtetit? nam bella Domi-
ni ipſe induxit *illis*.
5 Nonne ad manum illius retrogreſſus eſt ſol,
& unus dies fuit [a] ut biduum?
6 Invocavit altiſſimum principem cùm affligeret inimicos circumquaque, & magnus
Dominus exaudivit eum immiſſis lapidibus
grandinis potentia vehemente.
7 Erupit in gentes bello, & [b] deſcendens perdidit eos qui reſiſtebant:
8 Ut agnoſcerent gentes armaturam ipſo-
rum, [c] Domino *eſſe curæ* bellum ipſius: etenim
perſequebatur eos [d] præeunte [§] principe.
9 Etiam [e] tempore Moſchis fecit [f] miſericorditer ipſe & Caleb filius Jephunnæ reſiſtendo coram Eccleſia, prohibendo populum a peccato & murmurationem [g] improbam ſedando.
10 ‖ Atq; hi cùm duo fuerint e ſexcentis millibus peditum conſervati ſunt, ut adduceret ipſos *Deus* in hæreditatem, in regionem
affluentem lacte & melle.
11 ‖ Deditque Dominus Calebo robur quod
ad ſenectutem uſque permanſit ei, adeò ut
aſcenderit ipſe ſupra [h] celſas civitates terræ,
& ſemen ipſius hæreditatem obtinuerit:
12 Ut viderent omnes filii Jiſraëlis bonum
eſſe obſequi Domino.
13 Similiter judices ſinguli de nomine ſuo,
14 Omnes quorum cor non eſt ſcortatione averſum a Deo, & quicunque non fuerunt a-
verſi a Domino, horum etiam memoria
eſt [i] benedictionibus conjuncta.
15 Oſſa eorum reviveſcant in loco ſuo; & nomen eorum quaſi permutatione renovetur
in filiis eorum qui gloriam adepti ſunt.
16 Dilectus a Domino ſuo Schemuel Propheta Domini conſtituit regna, & unxit princi-
pes præficiens populo ipſius;
17 ‖ Ex lege Domini judicavit congregatio-
nem, & inviſit Jahhakobum Dominus.
18 ‖ In ſua fide accuratus Propheta compertus eſt, & agnitus in verbo ſuo:
19 Nam invocavit Dominum principem affligentibus eum inimicis ejus circumquaque,
cum oblatione lactentis [k] maris:

20 Et

30 *Populo*] Id eſt, poſteris e gente ipſius, ut ſæpe vox iſta a Moſche accipitur.

p Græc. *filii ex filio ſolius eſt.*

32 *Indat vobis*] Concluſio capitis de ſacerdotibus a voto ſive oblatione ad Deum.

q Græc. *in juſtitia.*

‖ Num. 27.

‖ Exod. 17.

‖ Jehoſchuahh. 10.

a Græc. *ad duos.*

b Græc. *in deſcenſu.*

c Græc. *coram Domino eſſe bellum.*

d Græc. *poſt principem.*

§ *Principe*] Copiarum Domini, id eſt Chriſto, qui apparuerat ipſi Jehoſch. 6.

e Græc. *diebus.*

f Græc. *miſericordiam.*

g Græc. *improbitatis.*

‖ Num. 14.

‖ Jehoſchuahh. 14.

h Græc. *altitudinem.*

i Græc. *in benedictionibus.*

‖ 1. Schem. 10. & 16.

‖ 1. Schem. 6.

‖ 2. Schem. 7.

k Græc. *vitulo* γαλαθηνῷ.

‖ 1.Schem.12.
22 *Undè ipſum*] id eſt, Schaule rege quò unxeras 1.Schem.10.
l Græc. *uſque ad calceamenta ad omni carne.*
m Græc. *homo.*
23 *Poſteaquam*] habetur quidem hiſtoria 1.Schem. 28. de hoc argumento: ſed alienum illud eſſe a fide, ut Schemuel Propheta Dei dicatur a nefaria muliere provocatus Schauli reſpondiſſe, cùm patres ipſi permultis locis & argumentis plurimis oſtenderunt, tum evincit ſcriptura manifeſtiſsimè: ſed hoc ſcriptum humanum eſt, & quatenus cum verbo Dei conformatur, piè accipiendum; reliqua caſto & ſancto judicio diſcernenda: tenuit enim hic noſter author illud dogma de reverſione non modo ſpirituum, ſed etiam corporum, ut apparet ex iis quæ de Elija Propheta narrat infrà 48.12.

20 Et intonuit e cœlo Dominus, adeò ut ſo-
no magno ſonitu faceret ut exaudiretur
vox ſua:
21 Attrivitq; duces Tyriorum & omnes prin-
cipes Peliſchthæorum.
22 ‖ Deinde antequam indormiſceret a ſecu-
lo, conteſtatus eſt coram Domino & l uncto
ipſius *dicens*; pecunias, ac l ne calceamenta
quidem ab ullo homine accepi, nec incuſa-
vit eum m quiſquam.
23 ˚Poſteaquam verò obdormiviſſet, prophe-
tavit demonſtrans regi mortem ipſius, & ex-
tulit e terra vocem ſuam; prophetiâ *indicans*
deletum iri iniquitatem populi.

Caput XLVII.

‖ 1.Schem.7.

1 ‖ Poſtea verò extitit Nathan Prophe-
ta, Davidis temporibus.
2 Tanquam adeps ſeparatus ab hoſtia
ſalutari, ita eſt David *eximius* e a Jiſraëlitis.

a Græc. *filiis Jiſraëlis.*
‖ 1.Schem.17.34.

3 ‖ Inter leones peregrinus converſatus eſt
ſicut inter hœdos, & inter urſos ſicut inter
lactentes agnos.
4 In juventute ſua occidit gigantem, & ſuſtu-
lit probrum e populo,
5 Cùm attolleret manum, lapide fundæ de-
jecturus b glorîabundum Goljathum.

b Græc. *glorìationem Goljathi: hypallage.*

6 Nam invocavit Dominum altiſſimum, qui
dedit dexteræ ipſius robur tollendi homi-
nem potentem bello ad exaltandum cornu
populi ſui.
7 Sic inter myriadas gloriam tribuit ei, & lau-
davit eum benedictionibus Domini.
8 Cùm allatum fuiſſet ipſi diadema gloriæ,
attrivit inimicos circumquaque, & redegit
in nihilũ Peliſchthæos adverſarios, in diem
hodiernum uſque attrivit illorum cornu.
9 In omni opere ſuo tribuit celebrationem
ſancto altiſſimo verbis c glorioſis.

c Græc. *gloria.*

10 Ex toto corde ſuo decantavit & amavit o-
pificem ſuum:
11 ‖ Inſtituitque cantores ante altare, ut voce
ſuaves canerentur moduli ipſius, & in dies
laudarent *Deum* odis ſuis.

‖ 1.Chron.25.& ſequentibus.

12 Tradidit ad dies feſtos res decoras, & tem-
peſtates ornavit d abſolutiſſimè, laudantibus
illis ſanctum nomen ejus, & inde a matutino
perſonante ſanctuario ejus.

d Græc. *uſque ad conſummationem.*
‖ 2.Schem.7.

13 ‖ Dominus abſtulit peccata ipſius, & cornu
ipſius in ſecula exaltavit, tradens ei fœdus
regni & thronum gloriæ in Jiſraële.
14 Poſt eum extitit filius ſapiens, per quem in
e lato habitabit *Deus*.

e Græc. *latitudine.*
‖ 1.Reg.1.

15 ‖ Schelomo regnavit temporibus pacis, &
gloriam adeptus eſt, cùm Deus ſedaviſſet
regiones circumſtantes eum, ut ſtatueret do-
mum ad nomen ejus, & pararet ſanctua-
rium in ſeculum:
16 ‖ Qui ſapiens factus eſt in juventute ſua, &
impletus *ut aqua* fluvius, intelligentiâ.

‖ 1.Reg.3.

17 Terram obtexit anima tua totam, & im-
plevit parabolis f ænigmaticis:

f Græc. *ænigmatum.*

18 Ad inſulas procul pervenit nomen tuum,
& dilectus es in g proſperitate tua.

g Græc. *pace.*

19 De odis, & parœmiis, paraboliſque, & in-
terpretationibus admiratæ ſunt regiones,
20 In nomine Domini Dei totius terræ, qui
vocatus eſt Deus Jiſraëlis.
21 Congregaſti quaſi ſtannum aurum, & qua-
ſi plumbum collegiſti multum argenti.
22 ‖ Inclinaſti viſcera tua ad mulieres, & in
poteſtate aliena fuiſti corpore tuo.

‖ 1.Reg.11.

23 Indidiſti maculam gloriæ tuæ, & propha-
num effeciſti ſemen tuum ad inducendam
iram in filios tuos, & ut compungerentur de
impudentia tua; cùm h deſcinderetur re-
gnum, & ex Ephrajimo regnum inobſequens
inciperet.

h Græc. *fieret bifariam.*

24 Dominus verò nequaquam fuit derelictu-
rus miſericordiam ſuam, neque i facturarum
abrumperetur curſus operum ipſius;

i Græc. *neque ſtatuit [illegible]*

25 Ac minimè deleturus poſteros electi ſui, &
ſemen ejus qui dilexit eum minimè ſublatu-
rus:
26 Sed Jahhakobo diſpoſuit reliquias, & Da-
vidi radicem ex ipſo.
27 Nam cùm requieſceret Schelomo cum ſuis
majoribus,
28 ‖ Reliquit poſt ipſum de ſemine ipſius k in-
ſipientiſſimum e populo, minimaque intel-
ligentiâ, Rechabhhamum; qui l avertit po-
pulum conſilio ſuo.

‖ 1.Reg.12.

29 Et Jarobhham filius Nebati, qui ad pec-
candum induxit Jiſraëlem: cumque prodi-
diſſet Ephrajimo viam peccati, multiplica-
ta ſunt peccata illorum valde,
30 Ut amoveret ipſos e terra *Deus*;
31 Donec ira & vindicta ſuperveniſſet ipſis.

Caput XLVIII.

1 ‖ Surrexit verò Elija Propheta tan-
quam ignis, cujus ſermo tanquam fax ar-
debat:
2 Qui induxit in eos famem validam, & zelo
ſuo a paucos effecit eos:
3 ‖ Sermone Domini cohibuit cœlum, & de-
duxit ignem ter e cœlo.
4 Quàm glorioſus effectus es, Elija, mirabili-
bus *factis* tuis? & quis par tibi eſt unde glo-
rietur?
5 ‖ Qui mortuum excitaſti e morte, & e ſe-
pulchro animam ſermone Altiſſimi:
6 Qui deduxiſti reges in perditionem & glo-
riam adeptos e cubili ipſorum:
7 ‖ Qui audiviſti in Sinai redargutionem Do-
mini, & in chorebo judicia ultionis:
8 ‖ Qui unxiſti reges ut retribuerent, & Pro-
phetas ſucceſſores poſt te:
9 Qui aſſumptus es ignis turbine, curru a e-
quis igneis vecto.
10 ˚Qui conſcriptus es b fore redargutioni in
ſua tempora, ut ſedares c iratum judicium
Domini furore conjunctum, ut converteres
cor patris ad filium, & conſtitueres tribus
Jahhakobi.
11 Beati qui viderunt te, & qui obdormive-
runt cum dilectione *tua*;
12 ˚Etenim nos d planè victuri ſumus.
13 Elija ut tectus fuit turbine, ſimiliter Eli-
ſchahh impletus fuit ſpiritu ſancto, adeò ut
diebus ſuis non fuerit commotus a principi-
bus, neque dominio abuſus ſit in eum quiſ-
quam;

‖ 1.Reg.17.
‖ 1.Reg.18.
‖ 1.Reg.19.
a Græc. *ignorum.*
b Græc. *in redargutionibus.*

... te, & miniſterium ejus acceperimus: ſic oſtendit author [illegible] eſſe ejuſdem Elijæ expectationem. d Græc. *vita.*

14 [illegible] non ſuperavit illum, ſed ᵃ cùm obdormiviſſet, prophetavit corpus illius.
15 ‖ Et in vita ſua fecit portenta, & in morte ſua mirabilia opera ſua.
16 Adhæc omnia non reſipuit populus, neque deſtiterunt a peccatis ſuis, donec cum depopulatione abducti ſunt e terra ſua, & diſperſi in tota terra.
17 Ita relictus eſt populus perpaucus, & princeps in domo Davidis:
18 Quorum quidem fecerunt alii quod placet Deo, alii verò ᶠ peccaverunt plurimum.
19 ‖ Chizkija munivit civitatem ſuam, & introduxit in medium illius aquam: fodit ferro præcipitem rupem, & fontes extruxit ᵍ ad commoditatem aquarum.
20 ‖ Temporibus ejus aſcendens Sancherib, miſit Rabſchakem a Laciſcho, & movens manum ſuam contra Tzijonem cervices extulit ſuperbia ſua:
21 Tum commota ſunt corda, & manus illorum, indoluerúntque ut parturientes:
22 Et invocaverunt Dominum miſericordem extendentes manus ſuas ad ipſum:
23 Et ſanctus e cœlo exaudiens eos liberavit [illegible] ʰ per Jeſchahhjam.
24 Cecidit caſtra Aſſyriorum, & contrivit eos angelus ipſius.
25 Fecerat enim Chizkija quod placet Domino, & confirmaverat ſe in viis Davidis patris ſui, prout mandaverat Jeſchahhja Propheta ille magnus & fidelis in viſione ſua.
26 ⁱ Temporibus ᵃ ejus retrogreſſus eſt ſol, & addidit vitam regis.
27 ‖ Spiritu magno vidit res ultimas, & conſolatus eſt lugentes Tzijone:
28 Res in ſeculum uſque futuras oſtendit, & res abſconditas antequam advenirent illæ.

Caput XLIX.

1 Memoria Joſchijæ *ſimilis* comparato ad compoſitionem ſuffitus operi unguentarii,
2 In omni ore, tanquam mel ſuavis eſt, & tanquam *inſtrumenta* muſica in convivio ſlautoſ
3 Is ad rectum adductus ᵇ quando converſus eſt populus, ſuſtulit res abominandas ᶜ & iniquiſſimas:
4 Direxit ad Dominum cor ſuum, temporibus iniquorum corroboravit pietatem.
5 Præter Davidem, & Chitzkijam, ac Joſchijam omnes delictum commiſerunt:
6 Relinquentes enim legem Altiſſimi reges Jehudæ dereliquerunt eum.
7 Dedit ᵉ cornu illorum aliis, & gloriam illorum genti alienæ:
8 Incendit electam civitatẽ ſanctificationis, & deſolavit vias illius ᵈ ᵉ ad manum Jirmejæ:
9 ‖ Nam afflixit ipſum, quamvis in utero ipſe ſanctificatus eſſet Propheta ad eradicandũ, affligendúmque, & perdendum, ſimiliter ædificandum, & plantandum.
10 ‖ Jechezkelis, qui vidit viſionem gloriæ quam oſtendit ipſi inſidentem currui Cerubinorum.
11 (Etenim meminit inimicorum ᵉ ᵉ perfuſorum imbre, & correxit eos qui ſpectabant vias rectas)
12 Et duodecim Prophetarũ ſit memoria ᶠ conjuncta benedictionibus.
13 ‖ Quomodo magnificè extollemus Zerubbabelem? qui quidem eſt tanquam ſigillum ad manum dexteram.
14 Similiterq; Jehoſchuahh filius Jehotzadaki, qui temporibus ſuis ædificaverunt ædem & extulerunt templum ſanctum Domino paratum ad gloriam ᵍ perpetuam.
15 Inter electos quoque fuit Nechemja, cujus plurimum extat memoria: qui excitavit nobis muros collapſos, reſtituitq; portas & vectes, & inſtauravit areas ædium noſtrarũ:
16 ‖ Nemo creatus eſt ejuſmodi in terra, qualis fuit Chanoc: etenim aſſumptus eſt e terra.
17 ‖ Neque par Joſepho fuit vir dux fratrum *ſuorum*,
18 Statumen populi, cujus oſſa ʰ curata ſunt a Domino.
19 Schem & Scheth inter homines gloriam adepti ſunt, & ſupra univerſum in creatione Adam.

Caput L.

1 ¹ Schimhhon filius Chonjæ ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſartam tectam ędem præſtitit, etiam diebus ſuis populum confirmavit:
2 Et ipſo authore fundata eſt altitudo ᵃ duplicis loricationis, alta lorica templi.
3 ᵇ ³ Temporibus ejus minora fuerunt conceptacula aquæ, ᶜ æneum tanquam lacus, tripli capax *confectum eſt*.
4 Qui curavit populum ſuum a caſu:
5 Qui corroborans civitatem & ⁵ circummuniens, gloriam adeptus es in converſatione populi:
6 ᵈ Exeundo ⁶ ex æde cui velum obductum eſt tanquã aſtrum matutinum inter nubes, tanquam Luna plena temporibus ſuis extitiſti:
7 Et tanquam arcus perluſtrans nebulas gloriæ:
8 Tanquam ſol refulgens in templo Altiſſimi, tanquam flos roſarum ᵉ quo tempore exiſtunt novi, tanquam lilia ad ᶠ ripam aquæ, tanquam germen Libani diebus æſtivis,
9 Tanquam ignis & thus in acerra:
10 Tanquam inſtrumentum ex auro ſolidè malleatum, quovis lapide pretioſo ornatum:
11 Tanquam olea decora progerminans fructus, & tanquàm cupreſſus exaltata ad nubes, cùm aſſumeret ipſe ſtolam gloriæ, induerétque ᵍ conſummatæ gloriationis ornamenta:
12 In aſcenſu altaris ſancti ¹² glorificavit amictum ſanctificationis.
13 Cùm autem acciperet ¹³ membra e manu ſacerdotum, ipſe quoq; ſtans ad focũ altaris,
14 (Circa eum corona fratrum *verſante* tanquam germine cedrorum in Libano, qui circumdabant eum tanquam ſtipites palmarum, omnibus inquam filiis Aharonis ʰ indutis gloria ſua.
15 Quorum in manibus erat oblatio Domini coram tota Eccleſia Jiſraëlis) ⁱ denique miniſtrans ſuper altari ad ornandum oblationem omnipotentis Altiſſimi,
16 Extendit ad ᵏ craterem manum ſuam; & libavit de ſanguine uvæ:

‖ Chaggai 2.23.

g Græ. ſecul.

‖ Gen. 5.
‖ Gen. 40.
h Græ. viſitata.

1 *Schimhhon*] Is videlicet qui hiſtoricorum omnium conſenſu Juſtus appellatus eſt, itemq; Priſcus, filius Chonjæ, nepos illius Jadduhhæ qui obviam legitur proceſſiſſe Alexandro magno.

a Græc. *duplex receptio, ſive analemma.*

b Græc. *diſlom: ſic deinceps.*

3 *Temporibus*] i. adeò frequens fuit Dei cultus, ut labra priſtina non fuerint ſatis ad lotiones ſacras: quamobrem lacum ex ære ingentẽ & capatiorem multò curavit fieri.

c Græc. *ut tanquã mare.*

5 *Circummuniens*] Græca vox non tantùm obſidere eſt, ſive munire ad oppugnandum, ſed etiam ad propugnandum. Eſt enim πολιορκεῖν τὸ πόλεις περιβάλλειν, & πολιορκία, πόλεως φυλακή, ut interpretatur Phavorinus.

d Græc. *in exitu ædis veli.*

6 *Ex æde*] i. e ſanctuario periphraſis.

e Græc. *in diebus vernorum florum.*

f Græc. *exituum.*

g Græc. *conſummationem gloriationis.*

12 *Glorificavit*] i. non turpificavit impietate aut impuritate, ut alii, ſed ſanctitate viriq; decoravit.

13 *Membra*] compe ſacrificiorum, ex lege.

h Græc. *in gloria.* i Græc. *ad conſummationem, ut ſuprà 43.19.* k Græc. *libatorium.*

27 [illegible]
[illegible]
28 Tunc [illegible]
[illegible] audiretur
[illegible] coram Altissimo.
29 Tunc [illegible] populus [illegible]
[illegible] super faciem in terram, ut
adorarent Dominum suum omnipotentem
Deum Altissimum.
30 [illegible] vocibus suis,
[illegible] factum est melos.
31 [illegible] ut populus Domini Altissimi [illegible]
[illegible] misericorde, donec consum-
[illegible] Domini, & ministerium
illius [illegible].
32 Tunc descendens extulit manus suas su-
per totam Ecclesiam [m] Jisraelitarum, ut da-
ret benedictionem Domini labiis suis, & in
nomine illius gloriaretur.
33 Quamobrem repetiverunt adorationem,
ut acciperent benedictionem ab Altissimo.
34 Nunc ergo benedicite Deo omnium, qui
[illegible]
35 [illegible]
Jisraeli [illegible]
[illegible]
& [illegible].
36 [c] Duabus gentibus [illegible]
[illegible] non est gens.
37 Qui resident in monte Schomronis, [illegible]
habitantes Pelischtæos, & [d] populus [illegible]
Schechemi habitans.
38 Eruditionem intelligentiæ & scienti[illegible]
aravit in libro hoc Jesus filius Siraci, Hiero-
solymitanus, qui profudit imbrem sapientiæ
ex animo.
39 Beatus qui versatur in illis; & qui [illegible]
cordi suo, efficietur sapiens.
40 Si enim fecerit illa, valens erit ad omnia,
quia lux Domini [illegible] vestigium ejus qui [illegible]
tradit sapientiam.
41 Benedictus Dominus in seculum. [illegible]
Amen.

Oratio Jesu filii Siraci.

CAPUT LI.

1 CELEBRABO te, Domine rex & lauda-
bo te Deum servatorem meum:
2 Celebrabo nomen tuum, quoniam
protector & adjutor fuisti mihi, & liberavi-
sti corpus meum e perditione,
3 Et e laqueo [a] calumniantis linguæ, a labiis
operantibus mendacium; & adversus eos
qui obsistebant mihi fuisti adjutor:
4 Liberavisti [illegible] me pro multitudine mi-
sericordiæ nominis tui e rictibus paratis ad
devorationem,
5 E manu quærentium animam meam, e com-
pluribus afflictionibus quas habui,
6 E [b] suffocante igne circum[illegible], e medio
igne, ita ut non fuerim [illegible],
7 Et, [c] e profundi ventre, atque e lingua im-
munda, & a sermone mendace, a calumnia
apud regem per linguam injustam.
8 Appropinquaverat ad mortem usque ani-
ma mea,
9 Et vita mea erat propinqua sepulchro inferni.
10 Circundederant me undique, nec erat qui
adjuvaret: aspexeram ad defensionem ho-
minum, sed non erat.
11 Itaque recordatus sum misericordiæ tuæ,
Domine, & operationis hujus a seculo;
12 Te eximere eos qui patienter sustinent, &
servare eos e manu inimicorum.
13 Et extuli ab ira altè supplicationem meam
& a morte liberationem rogavi,
14 Orans [d] Dominum patrem Domini mei, ne
derelinqueret me die afflictionis, tempore
superborum, quo deficiebat auxilio.
15 Laudabo nomen tuum assiduè, & canabo
te celebratione, quod exaudita fuit oratio
mea.
16 Nam servasti me e perditione, & exemisti
me e tempore mali.
17 Propterea celebrabo atque laudabo te, &
benedicam nomini tuo Domine.
18 Cum adhuc junior essem, antequam oberra-
re, quæsivi sapientiam [illegible] oratione mea.
19 Coram templo oravi pro illa, & ad extre-
mum usque requisiturus sum illam.
20 Tanquam de flore dematurescente uva,
lætatum est cor meum de illa: ingressus est
pes meus [e] rectà, a juventute mea investiga-
vi illam.
21 Inclinavi aurem meam paulisper, & accepi,
22 Multamque adeptus sum mihi eruditionem:
progressio a me facta est in illa.
23 Ei qui tribuit mihi sapientiam, [illegible]
tribuam.
24 Cogitavi enim de exercenda illa, & [illegible]
do bono, & haud quaquam pudore afficiar.
25 Decertavit anima mea de illa, & [illegible]
tione accuratè incubui.
26 Manus meas extendi in sublime, cum [illegible]
[illegible] de illa animadverti.
27 Animam meam direxi ad illam, & [d] puri-
catis inveni illam:
28 Cor possedi conjunctum illi inde a principio:
29 Propterea nequaquam derelinquar.
30 Et cor meum turbatum est in quærenda illa;
propterea comparavi possessionem bonam.
31 Dedit Dominus linguam [e] ut sit mercces
mei: itaque ea laudabo ipsum.
32 Appropinquate ad me, ô inerudi, & com-
moramini in eruditionis domo.
33 Quare [illegible] quid dicitis [f] [illegible]
[illegible] cum vestræ animæ sitiant valde.
34 Aperto ore meo loquutus sum, comparate
vobis sine argento sapientiam,
35 Collum vestrum supponite jugo, & susci-
piat anima vestra eruditionem: propè est ut
inveniatis eam.
36 Aspicite oculis vestris me laboravisse, &
mihi ipsi requiem multam invenisse.
37 Participes estote eruditionis [illegible]
numero pecuniæ, & [illegible]
cum ea.
38 Lætetur anima vestra de [illegible]
us, & ne pudeat vos laudationis illius.
39 Operamini opus vestrum [illegible]
[illegible], & dabit mercedem [illegible]

FINIS.

Τῷ Θεῷ δόξα. [illegible]

a Græc. calumniæ.
b Græc. suffocationis ignis.
c [illegible]

ESV CHRISTI OMINI NOSTRI NOVVM ESTAMENTVM, SIVE NOVVM

fœdus è Græco archetypo Latino ſermone redditum.

Theodoro Beza interprete, & iam vltimò ab eo recognitum.

additur ex aduerſo eiuſdem Noui Teſtamenti ex vetuſtiſ-
ſima Syriaca tranſlatione, tranſlatio Latina IMMA-
NVELIS TREMELLII *Theologiæ Doctoris, & Pro-*
feſſoris celeberrimi.

LONDINI,
Excudebat Henricus Midletonus Typographus.
1585.

IESV CHRISTI
DOMINI NOSTRI NOVVM
TESTAMENTVM, SIVE NOVVM
foedus e Græco archetypo Latino
ſermone redditum.

Theodoro Beza interprete: & nunc denuo ab eo recognitum.

Quibus etiam adiunximus eiuſdem Noui Teſtamenti ex uetuſtiſſima Syriaca tranſlatione, tranſlatio Latina IMMANVELIS TREMELLII *Theologiæ Doctoris, & Profeſſoris celeberrimi.*

LONDINI,
Excudebat Henricus Midletonus Typographus.
1585.

SERENISSIMÆ D. ELIZABETHÆ, ANGLIÆ, FRANCIÆ ET HYBERNIÆ REGINAE POTENTISSIMAE, ECCLESIAE CHRISTI

propugnatrici fideliſſimæ, D. ſuæ perpetua veneratione & pietate colendæ, gratiam precatur & pacem à Deo Patre, & coæterno eius ac coeſſentiali Filio, Domino noſtro Ieſu Chriſto,

IMMANVEL TREMELLIVS, Theologiæ Doctor & profeſſor in ſchola Heidelbergenſi.

AD M. T. partim de rebus Eccleſiæ, & tuis Elizabetha Anglorum Regina ſereniſſima, partim de meis quibuſdam laboribus, omni procul aſſentatione & oſtentatione verba facturus, veniam mihi principio impetrandam arbitror, quòd equidem homo priuatus & peregrinus, & in gradibus Eccleſiæ inferioribus conſtitutus, regiam T. M. in ſublimi orbis terrarum theatro ad Eccleſiæ defenſionem & Reipublicæ gubernationem diuinitus collocatam, interpellare non verear. Quod ſanè vererer quamplurimùm, etiamſi dignitatis quoq; inferioris ſtatio tibi foret aſſignata: (nam dii eſtis vos, quotquot Dei Filium hoſpitio quaſi acceptum exoſculamini, & orbis terrarum populis ex æquo & bono ius redditis) niſi incredibilem tuam omniq́ue poſteritati prædicandam erga humiliora quoque Eccleſiæ membra bonitatem, humanitatem, affabilitatem experiendo non ſemel cognouiſſem. Sed hæc ampliſſima Dei dona, quo in M. T. excelſiùs relucent ſplendidiora, hoc maiore cum veneratione, ſubmiſſione & moderatione homines conſiderati illis ſibi vtendum eſſe non ignorant: & quo magis officii tui arduis muneribus exequendis occupata es, (his præſertim tempeſtatibus, quibus ſurſum deorſum conturbandis omnibus tanto impotentius tumultuatur Satanas, quanto ſe propius ſua cum ſocietate præſentit eſſe à flammis æternis) hoc quoque breuius nobis agendum eſſe meminerimus: ne ſcilicet boni publici non ſatis magnam rationem habuiſſe videamur. Res igitur humanas animo perluſtrans, Elizabetha R. cum in reliquis omnibus, tum in expetendis & fugiendis, infinitam animaduerto varietatem & diſcrepantiam, idq; non ſolùm in philoſophorum diſputationibus, verumetiam in quotidianis vitæ communis actionibus. Longiſſimè profectò ab origine cœleſti degenerant (quorum heu nimia magna vbique eſt obuia multitudo, etiam inter eos quos perpetuæ vitæ ſanctimonia, ceu clariſſima mundi lumina, populo decebat præfulgere) qui cogitationes ſuas omnes & ſtudia nuſquam videntur referre quàm vt concupitis voluptatibus ad ſaturitatem perfruantur, non tam certè hominum appellatione digni, quàm pecudum. Nihilo ſunt meliores, qui nefario mammonæ ita ſe totos in ſeruitutem addixerunt, vt in rebus diuinis aut humanis nihil tam ſit ſanctum aut inuiolabile, cui ſceleratas manus ſecurè non iniiciant. Cuius mihi videntur eſſe ſaginæ Thracica illa mancipia quæ nunc Antichriſto militant, homines omnino digniſſimi qui primi cogantur experiri tyrannidem, quam nunc tanto ſtudio exaugent. Quid cogitemus, quàm ipſas poculi Babylonici fæces eos exſorbuiſſe? Vtriſque verò

non paulo generoſioris ſpiritus habentur, qui reliquis omnibus propè neglectis & [illegible] qua poſſunt animi contentione ad honores, imperia, magiſtratus adſpirant: præſertim ſi [illegible] finibus iuſtiſque gradibus ad propoſita dignitatum faſtigia conſcendant. Hi ſunt præcipui ſcopi, ad quos filii huius ſeculi omnia ſuarum actionum tela dirigunt. à quibus ſi fortè aberrant, tanquam in extrema conſtituti miſeria contabeſcunt: ſin attingunt, quaſi bonorum omnium extremum conſequuti, lætantur, ſuoſque ad iſtam beatitudinem duces & adiutores laudibus quàm poſſunt exquiſitiſſimis modò non euehunt ſuper æthera, & quibuſcunque licet grati[illegible]nis & beneuolentiæ officiis quammaximè auctos eſſe & ornatos cupiunt. At verò quos Filius Dei filiorum lucis appellatione condecorat, iis non modò cum hominum mundanorum inaniſſimis & afflictionum refertiſſimis ſtudiis, ſed ne cum ſplendidis quidem philoſophorum diſputationibus conuenit. Nequaquam enim fœlicitatem ſuam voluptatibus, diuitiis, honoribus, & ne fumoſa quidem virtutis vmbra, ſed ſola perpetuaque & libera gloriæ Dei celebratione metiuntur. Cuius quidem tantæ Deum celebrandi cupiditatis cauſa eſt, quòd Scriptura edocti firmiſſimè perſuaſum habemus, cum reliqua vniuerſa optimè & potentiſſimè ab ipſo creata conſeruari & gubernari; tum vniuerſum genus hominum in Adamo ad ipſam eius imaginem & ſimilitudinem efformatum eſſe, eamque in nobis perpetuò fulſuram fuiſſe, niſi aſtuto Diaboli perſuaſu, ſtultaq; primorum parentum credulitate & inobedientia fœdiſſimè deformata, & maxima ſui parte extincta eſſet. Vnde iuſtiſſima & grauiſſima conditoris ira exardeſcens, ipſos tanti ſceleris autores, cum tota poſteritatis ſerie, infinitis huius vitæ calamitatibus ſubiectos æternæ damnationis reos peregit. Sed è veſtigio operis ſui præſtantiſſimi ruinam miſeratus, Semē illud benedictum, caput ſerpentis conculcaturū promiſit, ſuoq; tempore ex vatum prædictione exhibitum in ignominioſam crucis mortem tradidit: vt quicunque per ſpiritualem miniſterii Euangelici efficaciam, immotam ſalutis fiduciam in eo Semine repoſitam habuerint, nunquam pereant, ſed obtineant vitam æternam; quicunque verò diffiſi fuerint in ſempiterna morte permaneant. Hæc Dei bonitas & miſericordia, hæc eiuſdem ſeueritas & iuſtitia, vberrima eſt diuinæ maieſtatis prædicandæ materia; eiuſq; prædicationis plena libertas, tantum eſt bonum, vt nullius vel lingua dicendo vel mens cogitando ſatis aſſequatur. Quid enim vera pietate perfuſo pectori iucundius accidat, quàm ſalutis ſuæ veritatem & ſtabilitatem lingua quàm liberriſima prædicare? quanta voluptas eſt gloriari, ſi quid à communi remotum intelligentia [illegible] vi erueris? Quanto itaque maior erit, cum iactare ſcientiam, nulla prorſus modeſtia [illegible], quę omnem humanæ cognitionis ſublimitatem longè lateq; exuberat? Quàm ſuauiter [illegible] recordamur, & quam libenter amicis exponimus, ſi quod huius vitæ periculum ſub Deo duce euaſimus? Quanto igitur ſuauiorem eſſe oportet memoriam & prædicationem certiſſimæ ab æterno interitu liberationis? Eius contrà libertatis priuatio, tam deteſtabile malum eſt, vt quæ mundus tanquam omnium malorum maxima mala refugit, horret, execratur, ſi in altera [illegible] lance collocentur, ne minimi quidem momenti inſtar habitura ſint. Illuſores profani homines verborum ſtrepitus hæc interpretantur: nec quidem ii mihi ſatis intelligunt quàm vere dicantur, quibus parum ſæpe gratis, inæſtimabili Dei beneficio contigit in Eccleſia [illegible] naſci, educari, foueri. Sed afflictiſſimas illas, & cæli propemodū terræq; miſericordiam commouentes ouiculas, quæ medias inter luporum acies nihil audiunt quàm proſcriptiones & mortes, & (quod ipſa morte acerbius eſt) eius doctrinæ, quàm ipſam eſſe Dei veritatem Spiritus teſtimonio compertiſſimum habent, iniquiſſimam damnationem: quum ipſis interim citra [illegible]tionis periculum ne mutire quidem contrà liceat: eas (inquam) ouiculas & numero infinitas, & fide digniſſimas in rem præſentem ad teſtimonium dicendum citauerim. Neque T. M. locupletiſſimo teſtimonio deſtituimur, regina, cui ſingulari quoque Dei beneficio datum eſt (nam paucis hoc mundi principibus contingit) non ſolùm credere Seruatori noſtro Chriſto, ſed etiam eius nomine contumelias, & carcerem perpeti. Macte igitur illa tua cæleſti virtute & animi magnitudine, regina, qua omnibus Chriſtum confitentibus, etiam cum præſentiſſimo vitæ periculo, ſociam te adiunxiſti. Sic per multas afflictiones itur ad aſtra. Vos verò iuuenes, regii præſertim ſanguinis, quibus ſatis eſt ſtulta crudelitate amplecti, & mordicus deinde retinere, quæcunque ſub Eccleſiæ catholicæ laruā circunferuntur, animos geritis muliebres: illaque virgo, quæ illuſa contemptaque, in carcere maluit iacere, quàm agnitæ veritatis Euangelicæ confeſſionem prodere, viri gerit animum. Ergo ad teſtes conquirendos, longius abire nihil eſt opus. Vna tu Eliſabetha R. multorum es inſtar, beneficii diuini in Chriſto nobis collati liberam prædicationem, bonorum omnium eſſe optimum; eiuſque contrà libertatis priuationem, (quantum Satanæ quidem ſatellitio permittitur) malorum omnium eſſe peſſimum.

Hæc

persuaſio niſi piorum animos occupaſſet, quomodo (per Deum) adducerentur vt parentes, propinquos, amicos, vxores, liberos, poſſeſſiones, dignitates, & vitam ipſam (quæ ſola putantur in vulgus bona) non multo pluris videantur æſtimare quàm ſcorias & quiſquilias? Clamat Antichriſtus ſeditioſorum & pertinacium hominum malitioſam hanc eſſe [illegible]: reclamat ex piorum animis Chriſtus, Si quis iſta ſupra me diligit, non eſt me dignus: &, Qui me negauerit coram hominibus, eum & ego negabo coram Patre meo qui in cælis eſt. His monentur electi Dei, vt relictis omnibus, quòuis gentium ſequantur Chriſtum, & ſanguinem, re ita poſtulante, non inuiti profundant. Quin euentus ipſe eius tam boni, quod dico, magnitudinem, quàm mali grauitatem non obſcurè demonſtrat. Nam D. Ieſu liberè inter ſuos verſante, præclara hæc editur confeſſio, Tu es Chriſtus viuentis Dei filius: ſed eodem capite cauſam dicente, triſtis hæc auditur abnegatio, Non noui hominem. Reges itaque & principes optimè quidem de ſuis populis merentur, quibus eſt curæ vt in otio & tranquillitate ſua quiſque munia poſſit obire: vt iura vigeant & iudicia: vt æqui & boni ſtudioſi & periti præficiantur officiarii: vt omnia denique ritè fiant & ordine. Sed quanto conſcientiarum tranquillitas, quàm externa pace, & cæleſtia terreſtribus, æterna caducis præſtabiliora ſunt, tanto præclarius de ſuis ciuibus promerentur, quibus hoc primum eſt curæ vt Regi gloriæ Chriſto portas ſuas adaperiant, deinde vt vnà cum populo, ex eiuſdem præſcripto, reliquis ſui officii partibus defungantur. Quanquam verò huiuſmodi re & nomine dii cunctis ætatibus perquam rari fuerunt, (nam alios retinet ignorantia, alios ſtulta carnis prudentia, alios malitia & contumacia, alios propinquitates, affinitates, familiaritates, & neſcio quæ retinent alios alia) tamen immortali Deo gratiæ debentur immortales, quòd ſubinde viros quoſdam heroicos excitat, quibus doctrinæ cæleſtis inſtauratio, defenſio, propagatio, vnicè ſit cordi. Inter quos Eliſabetha R. vt auguſtiſſimæ ſanctiſſimæque memoriæ fratrem tuum Eduardum VI, pietate, virtute, eruditione vix vlli ſecundum eſſe ſentiam, nulla profectò adulandi libidine, verùm [illegible] ſtabilique animi iudicio adducor. Etenim is prudentiſſimis quibuſque Eccleſiæ Dei architectis adhibitis, quod inchoatum acceperat, breui temporis ſpatio ſic exædificaturus erat vt nihil non modò perfectioni, ſed ne exornationi quidem deeſſet. Sed admirabilis pulcherrimi operis ſplendor, quo magis inuidos cacodæmonis oculos perſtrinxit, hoc præcipiti magis furore, oblata ſibi per immaturum & omnibus luctuoſiſſimum Eduardi interitum occaſione, omnia ab ipſis vſque fundamentis conuulſa euertit, omnia diſiecit, omnia poſt hominum memoriam inaudita tyrannide depopulatus eſt, nulla prorſus ætatis, ſexus, virtutis, amicitiæ, dignitatis, aut nobilitatis habita ratione: adeo vt defunctorum quoque cineribus ſuam quodammodo quietem inuiſam fuiſſe, non immeritò quis ſuſpicetur. Quam ego horrificam cladem imprudens fortaſſe repeto, verùm ſæpe ſæpiuſque repetendam exiſtimo, quò illorum temporum memoria in ipſis T. M. viſceribus & medullis defixa hæreat: nimirum vt minimas etiam quaſque occaſiones, pro tua in Eccleſiam Chriſti affectione prope ſingulari cauere, præcidere, deteſtari pergas, quæ tranquillitatem Eccleſiæ Dei per te redditam aliquando interpellare poſſe videantur. Sed quid ego hæc memorem moneo, præſertim quum T. M. tot vndique pietate, doctrina, prudentia præſtantibus viris circunſepta ſit & munita, quos egregia ipſorum erga Eccleſiam Chriſti voluntas, ipſaque officij ratio per ſe ſatis exuſcitat? Refricuerim igitur potius triſtiſſimæ tempeſtatis memoriam, vt gratis cum animis recogitemus quàm felix, quàm fauſta, quàm ſerena dies afflictiſſimo Angliæ, atque adeo Vniuerſo Chriſti regno illuxerit, quum tibi ſceptrum traditum, tuóque ſanctiſſimo capiti regia corona ex ipſo cælo impoſita eſt. Nam quæcunque prius de legitimo Dei cultu & tota adminiſtratione & gubernatione eccleſiaſtica ex Dei verbo piiſſimè & rectiſſimè conſtitui cœperant, paulo poſt non modò abolita, verumetiam cum execrabilibus idolomaniis & impietatibus ſunt commutata. Vtinam verò, cæteris quoque abominationum hydris animo prorſus Herculeo profligatis & exciſis, omnia tandem in priſtinum dignitatis locum reſtituta cernamus. Quid, quòd ampliſſimum Angliæ regnum, ſolum propemodum afflictarum eccleſiarum ſuauiſſimum fuit hoſpitium & receptaculum? & ecce derepente, dicámne in macellum an in carnificinam conuerſum eſt? At verò nunc, admirando Dei conſilio, oppreſſis omnibus optatiſſimum perfugium & aſylum tutiſſimum denuo patefactum eſt: miſerrimis præſertim illis Chriſti ouiculis, quę totos dies, totos annos per inferiorem Germaniam immaniſſimè mactantur: & quidem ab illis ipſis qui pro ſua virili parte, lethifera illa vulnera tui quoque regni Eccleſijs impoſuerunt, & qui hac ipſa tempeſtate nihil ſpirant quàm minas & cædes, & Eccleſiarum, nihil etiam ad ipſas pertinentium, internecionem. Sed bene res habet quòd præter hoſpitalitatis beneficentiam,

tiam,

tiam, ea M.T. celebrantur pietatis & humanitatis officia, quæ tantorum vulnerum dolori, præter bonæ conſcientiæ teſtimonium, vtcunque poſſint mederi. Quinetiam parum tibi viſum eſt, Eliſabetha R. tot tantiſque beneficijs & tuos populos & Chriſtianos exules cumulatè beaſſe, niſi annis ſuperioribus, tui ſimillimos principes, hoc eſt, Euangelicæ veritatis defenſores fortiſſimos, re conſilioque plurimum ſubleuaſſes, alioſque ſua etiam ſponte paratiſſimos heroas, ad idem Eccleſiæ præſtandum officium cohortata fuiſſes. At verò eadem (proh dolor) Eccleſia in tantas nunc iterum redacta eſt anguſtias, omnibus quæ vbique ſunt dæmonum agminibus contra eam conſpirantibus, vt actum ſit de ipſa in perpetuum, niſi diuinæ clementiæ viſum fuerit euadendi vias aperire, commonſtrare, præire. Quam tu ruinam auerte ô Deus, quæ alioqui dilecti tui Filii Eccleſiam grauiſſimè ſit afflictura: horreo enim dicere oppreſſura. Secundùm verò Deum, ad te, regina potentiſſima, & ad alios, quos dixi, tutores ſuos iterum eadem confugit, veſtram cum lacrymis fidem & opem implorat: nihil addubitans, eos ad ſuccurrendum fore promptiſſimos, per quos ſuperiore coniuratione Dei benignitas ex luporum faucibus mirabiliter eam eripuit. Quod vt tanta ſibi polliceantur cum fiducia, incredibilis eorum facit alacritas, qui iampridem cœperunt quicquid poſſunt equis viriſque in eius tuitionem nauare. Quanquam verò pijs omnibus conſtat nihil nobis vel proſperum euenire vel aduerſum, quod ad Deum autorem referendum non ſit: quemadmodum tamen ad eorum nequitiam, quibus vti flagellis Deo viſum eſt, minimè conniuebimus, ita ſanè multo minus oculos ad eorum intuitum clauſos habebimus, per quos bonitati diuinæ complacuit perpetuis nos ſibi beneficijs demereri & adſtringere. Illis itaque vel mentem meliorem (ſi forte ſanabiles fuerint) precabimur, vel (ſi deſperatos ſe declarauerint) eius ad quem ſua ſponte ruunt, interitus accelerationem optabimus: iſtis verò & Deum magis magiſque propitium precabimur, & eos quibuſcunque dabitur gratitudinis & reuerentiæ officijs certatim proſequemur. Idcirco pro ea coniunctione intima, qua ſuis gradibus ſub vno capite Chriſto tam arctè deuincti ſumus, vt noſtris in Chriſto fratribus nihil omnino accidat, vnde vel ſuauiſſimus vel acerrimus ſenſus ad reliqua membra non redundet: quoniam extra Deum, qui gratiam poſſit referre parem, nemo eſt equidem, Regina pijſſima: ego, qui & ipſe ineffabili miſericordia Dei, Eccleſiæ membrum effectus ſum, gratias quantas poſſum maximas tuæ nunc ago M. ſed multo maiores animo conceptas habeo, & habebo perpetuò, quòd afflicta diſiecta, oppreſſa Chriſti membra, tanta benignitate in regnum tuum recolligis, recreas, foues, & domi foriſque te conſilioque iuuas muniſque plurimum. Nec dubito quin reliqui noſtræ Reipublicæ ciues coniunctis animis & vocibus idem nobiſcum faciant. Sed quòd eam erga te gratitudinis meæ ſignificationem hiſce quaſi tabulis publicis ſeparatim conſignatam extare cupio, faciunt nonnulla haudquaquam vulgaria priuatim apud me poſita beneſitia. Si nihil eſſet aliud, quam tamen grata memoriæ teſtificationem non mereatur, quòd Eduardo rege adhuc ſuperſtite, tu loco altiſſimo nata virgo, me vilem homumculum ſummo tuo fauore nunquam fuiſti dedignata? Sed quantum hoc fuit, quòd Eduardo in cælum euocato, inter alios homines pios, me quoque miſericordiæ diuinæ fiducia, per internuntios (quoniam tum aliter non licebat) grauiſſimè conſolata es, quæ ipſamet omnium ſolatij tum eſſe indiga videbare? Hæc autē omnia non ab inani quadam ſpecie, ſed ex intimo cordis affectu profecta eſſe, ex quo tempore ad regni ſedes gubernacula, cum multis aliis, tum etiam mihi tribus ab hinc annis abundè declaraſti. Quoniam tunc me clementiſſimè acceptum ad M. T. colloquutionem non ſemel admiſiſti, de rebus meis exponentem benignè audiſti, meis petitionibus (quantum fieri potuit) affatim ſatiſfeciſti, munus docendi (ſi quidem ſoli vertendi animus eſſet) liberaliſſimè detuliſti, nulla denique regiæ munificentiæ officia mihi non præſtitiſti. Quibus tam multis & pręclaris tuis meritis quanquam non ſolùm meæ, ſed haud ſcio an cuiuſquam hominis meæ conditionis vires reſpondeant, neque tui ordinis ſublimitas compenſationem deſideret, tamen vt fœdiſſimum ingratitudinis crimen effugiam, animi ſaltem grati monumentum aliquod apud M. T. deponendum putaui. Sed cogitanti mihi quale potiſſimum deligerem, quod neque M. T. planè indignum, neque mea qualicunque perſona alienum videretur, nullum profectò commodius ſeſe potuit offerre, quàm de illo literarum genere, quod T. M. ab ineunte vſque ætate præter cætera conſtanter & mirificè complectitur, & in quo ego quotidie magis magiſque proficiendo conſeneſco. En igitur tibi Eliſabetha R. eius doctrinæ quæ nos ſola ad æternam ſalutem poteſt erudire, & quæ non iis de quibus contumelioſè inſimulatur, obſcuritatibus & ambiguitatibus inuoluta eſt, ſed quæ ſola pedibus noſtris lucerna eſt luculentiſſima, lucens in loco caliginoſo, quæ non vel manca eſt vel mutila, ſed quæ diuinitus inſpirata, modis omnibus eſt abſolutiſſima: ſiue ſana doctrina ſit ex-

plicanda

placita ſint ſtabilienda, ſiue refutanda corrupta, ſiue pietatis officia ſint inculcanda, ſiue mores peccantes redarguendæ, ſiue ignaui cohortandi, ſiue excitandi, ſiue afflictorum animi conſolando ſint erigendi: eius (inquam) doctrinæ en tibi R. partem alteram, Teſtamentum quod vocamus, aut Fœdus nouum, monumentum ſuo genere incomparabile, ſed quod ad meam in eo quaſi noua ratione reſtituendo poſitam operam, T. fortaſſis M. non ſatis dignum. Attamen minus indecorum videbatur, ea velle obtrudere quæ Dei bonitate in medio poſita ſunt, aut quæ ſuperioribus annis à viro in Eccleſia Dei facilè doctiſſimo T. M. honorificentiſſimè ſunt oblata. Itaque hæc ipſa noui Fœderis volumina, ſumma cum accuratione & doctorum omnium approbatione de Græco dedit Latina: ſed ego, qua neſcio dexteritate, certè qua potui fidelitate, de ſermone Syriaco expreſſa offero. Is verò Syrorum ſermo (ſi fortè hoc quærat aliquis) Chriſti & Apoſtolorum temporibus, propter diuturnã illam in Babylone captiuitatẽ, & Aſſyriorum contrà in Iudæam tranſlationẽ, genti Hebraicæ popularis fuit & vernaculus, adeo vt nulli tunc ſcirent Hebraicè, niſi qui ſingulari ſtudio ex libris didiciſcent, quemadmodum ante deportationem, homines periti duntaxat & exercitati, linguæ Syriacæ vſum habebant. Quamobrem Chriſtum quoque & Apoſtolos eodem ſermone popularibus ſuis loquutos fuiſſe, cum ipſa ratio (ſiquidem reliquis aures obturantibus, populo ſeruiebant potiſſimùm) tum in Græco relictæ voces Syriacæ ſatis euincunt. Nam quòd Euangeliſta Iohannes eas alicubi vocat Hebræas, & quòd Lucas in Actis ſcribit Paulum Hebraicè loquutum eſſe populo, id faciunt hac ipſa de cauſa, quòd lingua Syriaca Iudæis tunc eſſet effecta popularis & vernacula. Neque dubitandum videtur quin Spiritus ſanctus eodem ſermone in ſacris noui Teſtamenti voluminibus deſcribendis vti voluiſſet, ſiquidem ad ſolam Iudæorum nationem ea pertinuiſſent, vel ſi lingua Syriaca longius per orbem latiuſque diffuſa fuiſſet. Sed quia theſaurus ille totius Eccleſiæ ex omnibus mundi plagis contrahendæ communis erat, iſtaque lingua ſuis quaſi finibus circundabatur, Græca autem (vt hodie Latina) latiſſimè vagabatur, infinitę fuit diuini Spiritus ſapientiæ, res noui Teſtamenti per eius linguę celebritatem perpetuis literarum monumentis voluiſſe conſignare. An ſint qui ſecus ſentiant, neſcio, præterquam quòd nonnulli probabiliter ſanè ratiocinantur, & ipſius Chriſti Euangelium ſecundum Matthęum, & illam præclariſſimam ad Hebręos epiſtolam (ſiquidem Græcè ſcripta non ſint) in gratiam gentis Iudaicæ, Syriacè potius eſſe perſcripta quàm Hebraicè. Quemadmodum igitur ab Apoſtolorum temporibus editæ verſiones aliæ, ſic quoque Syriaca noſtra, ſi fortè non tota, maiori tamen ex parte ex archetypo Gręco fideliſſimè expreſſa eſt: ſed quo vel quibus auctoribus, quo item tempore, quum id nuſquam inquirentibus nobis adhuc occurrerit, non magis definiri poteſt in præſentia, quàm Græca veteris Teſtamenti, & vetus Latina, quibus auctoribus verè ſit adſcribenda. Interim veritati prorſus eſt conſentaneum, intra ipſa Eccleſiæ Chriſti initia, vel ab Apoſtolis ipſis vel eorum diſcipulis profectam eſſe: niſi fortè ſuſpicari maluimus, eos ſcribendo, alienigenarum duntaxat rationem habere voluiſſe, ſuorum autem gentilium aut nullam aut certè perquam exiguam. Sed venerandam antiquitatem abundè confirmat, cum incorrupta ſermonis elegantia, tum defectus Epiſtolæ Petri II, Ioannis II. & III, beati Iudæ, Apocalypſeos, & accuſationis adulteræ apud Ioan. cap. 8. quæ tametſi eundem cum reliquis Spiritum redolent, tamen inter ſcriptores Eccleſiaſticos ſemper de iis diſceptatum fuiſſe, & reliquis eſſe habita poſteriora, non eſt obſcurum. Hiſtoria adulteræ apud Chryſoſtomum quoque, Theophylactum, & Nonum deſideratur. Nam quòd hæc apud Syros dicuntur extare, quum in antiquiſſimis harum nationum libris deſint omnia, non eſt inanis coniectura, poſteritatis induſtria eam eſſe factam acceſſionem. Summam verò fidelitatem, conferendo poteſt experiri qui volet, & (niſi me fallit iudicium) non maiorem deprehenderit inter Græca & Syriaca varietatem, quàm quæ inter ipſa Græcorum exemplaria ferè deprehenditur: quinimo propiorem haud dubiè cerneret conſenſionem, (ſiquidem notabilis aut periculoſa diſſenſio nulla eſt) ſi pluribus bonorum librorum adminiculis inſtructi fuiſſemus. Cuius quidem rei ſatis illuſtria paſſim edidimus documenta ex longè antiquiſſimo & optimo codice manuſcripto, quem illuſtriſſimi & piiſſimi principis Friderici III, electoris Palatini, domini mei clementiſſimi, bibliotheca nobis ſuppeditauit. Præter quem nullum alium habere potuimus, eo duntaxat excepto quem Ferdinandus Rom. Imp. Auguſtus, annis abhinc amplius duodecim primus adeo magnis & præclaris ſumptibus, nouis & elegantibus typis ex duobus manuſcriptis codicibus excudi curauit. Cui laudatiſſimo aliiſque principibus viris imitando operi occaſionem dedit Antiochenus (vt vocant) patriarcha. Is enim quum in ſuis Eccleſiis, non Latino, ſed qui illic intelligitur, Syriaco ſermone vtatur, & neceſſariis ad miniſterium quaſi inſtrumentis, hoc eſt libris, deſtitueretur, miſit quendam ordinis Eccleſiaſtici

 hominem

hominem, Moſen Meredinæum, qui vel Romæ vel Venetiis Nouum Teſtamentum Syriacum imprimendum procuraret. Sed quum id eſſet fruſtra, iter ad Ferdinandum Cæſarem dirigens, incidit in virum doctiſſimum Albertum Vuidmanſtadium, qui eius voluntate cognita, non mediocriter lætatus eſt, & quòd eodem literarum genere, (licet iureconſultus) & per id tempus Auſtriæ orientalis cancellarius, plurimum delectaretur, & quòd ipſe Teſtamenti Syriaci olim editionem meditaretur. Re igitur ad Cęſaream maieſtatem relata, eius iuſſu non ſolùm typos fieri curauit, ſed etiam vnà cum Moſe moleſtiſſimos caſtigandi labores, homo alioqui occupatiſſimus, non grauatè ſuſcepit: commentariolos præterea & textum Syriacum Hebræis literis deſcriptum, & pleraque alia pollicitus eſt. Quæ quum tempore ſatis multo auidiſſimè expectaremus, tum quòd alienis laboribus non inuiti fruimur, tum etiam ne falcē in alienam (quod dicitur) meſſem videremur miſſuri, & nihil interim fieret, præclaro viri conatu vel aliis negotiis impedito, vel ipſa morte abrupto, clariſſimorum aliquot mihique amiciſſimorum hominum crebris cohortationibus, meaque erga Eccleſiam Dei voluntate, rem ipſam, Deo approbante, ante triennium tandem aggreſſus ſum: & hoc modo, qua potui fide & diligentia adminiſtraui. Prima nobis cura fuit lectionis: quam ſi diuerſam inuenimus, id diligenter notauimus, & quod pro noſtra mediocritate optimum iudicauimus, id potiſſimùm ſequuti fuimus. Deinde Syriacum textum Hebræorum literis punctiſque vocalibus, multo certè & tedioſo labore deſcripſimus: quò noſtræ vigiliæ illis quoque ſint fructuoſæ qui Hebraicè vtcunque periti, Syriacam fortaſſe lectionem ignorant. Hoc autem quaſi ſubere natantes, & præterea non parum (vt opinor) adiuti vocum Syriacarum difficilium notatione in margine, vnà cum interpretatione & radice Hebręa, phraseωn item obſcuriorum, & à Latinorum conſuetudine abhorrentium explicatione, linguæ quoque Syriacæ guſtum non contemnendum, tempore non ita multo conſequi poterunt: præſertim ſi cum aliorum, tum noſtram Chaldæam & Syriacam grammaticam in conſilium aliquando adhibuerint. Hæ enim linguæ non tam vocum eſſentia, quàm analogia & motionum ratione differunt: adeo vt Chriſtum adhuc blaſphemantibus Iudæis, hanc noſtram operam non minimo fore adiumento ad reſipiſcendum ex diaboli laqueis confiderem, modò adduci poſſent vt, quo animo ipſis quoque deſtinata eſt, eodem ſuſciperent, & ad ſalutem ſuam vterentur. Præterea ex Syriacis in ſuo genere elegantiſſimis, Latina fortaſſe non optima, ſed tamen tolerabilia effecimus, & eiuſmodi quæ efficacitatem Syriacam, quantum eius fieri poteſt, repręſentent & exprimant. Malim enim in hoc genere ſeruus videri timidiuſculus, qui nuſquam à domini veſtigiis audeat diſcedere, quàm licenter vagando, diſerti interpretis laudem (ſi vel id maximè poſsim) aucupari. Poſtremò, quę iam multo tempore in locos pleroſque obſcuriores meditata habuimus, ea quoque cum eccleſia Chriſti bona fide communicamus: &, ſi fortè obſcuritas extitit ex rituum Iudaicorum apud Chriſtianos ignoratione, tunc Thalmudicum illud pelagus nauigare, &, quæ lucis aliquid videbantur poſſe adferre, diligenter expiſcari non ſumus grauati. Tantum eſt, Eliſabetha ſereniſsima, quod partim de rebus Eccleſię, & tuis, partim de meis laboribus præfandum exiſtimaui: quos apud M. T. acerrimam Eccleſiæ Chriſti propugnatricem, in gratitudinis monumentum repoſitos, ipſi quoque Eccleſiæ gratiores, & à maleuolorum morſibus tutiores fore confido. Oro autem Deum & Patrem D. noſtri Ieſu Chriſti, vt M. T. ſuæ afflictiſsimæ Eccleſiæ & Reipublicæ quamdiutiſsimè ſaluam & incolumem conſeruet: vtque moleſtiſsimo Antichriſti iugo ſemel excuſſo, ſuauiſſimum Chriſti iugum ſine recuſatione aut tergiuerſatione læti ſuſcipiamus: & quantum rerum ſacrarum cognitione, tantundem & vitæ ſanctitate ad Dei gloriam, & animarum noſtrarum ſalutem, quodie proficiamus. Amen.

Heidelbergæ ad Kal. Martias, Anno M.D.LXVIII.

ILLV-

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI LVDOVICO BORBONIO, PRINCIPI Condenſi, &c. cæteriſque illuſtribus ac generoſis Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, ac Nobilibus dominis, in Galliæ regno verum Chriſti Euangelium amplexis, THEODORVS BEZA Vezelius, Geneuenſis Eccleſiæ miniſter, gratiam & pacem à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto.

A DFERO *tibi, illuſtriſſime Princeps, cæteriſq; vobis vera Chriſti cognitione per clementiſſimi Patris cœleſtis miſericordiam nobilitatis, Noui illius fœderis libros, aliquot antè annis à me in Latinum conuerſos, nunc verò quanta quidem fide ac diligentia facere potui, recognitos, & breuibus doctrinæ in eis comprehenſæ ſummis illuſtratos: munus Eccleſiis Dei (quarum ex Chriſtianiſſimi Regis edicto tutores & alumni eſtis) vtinam tam vtile, quàm id vobis gratum ac iucundum fore confido. Quidni enim hoc mihi de vobis pollicear, qui, quàm vos Chriſti & Euangelii non pudeat, omni vniuerſo mundo tam fortiter tamque conſtanter declaraſtis? Et quibus, quæſo, potius quàm vobis, eius quæ hîc traditur doctrinæ, non approbatoribus modò, ſed etiam aſſertoribus ac vindicibus, meos iſtos qualeſcunq; labores conſecrarim? At enim (dicent nonnulli) nihil iſtis opus erat. Eas igitur conſilij mei rationes paulò altius repetitas.*

Intolerabiles ſunt omnino qui nouitatis ſtudio vetuſtatem damnant: ſed ii quoque magnam reprehenſionem merentur quibus nihil niſi vetuſtum ſapit. Obſecro enim, qui veteres nunc ſunt, annon aliquando fuerint noui? Sed & illud omnibus non contentioſis ingenijs conſtat, nulli vnquam ſeculo defuiſſe qui Dei veritatem vel de induſtria vel pre ignorantia obſcurarent. Imò etiam liquet, quamuis nunquam ita ſeuerè vltus ſit Deus mundi perfidiam, vt Eccleſiam ſuam penitus deſtituerit vera verbi ſui notitia, non ſemper tamen parem fuiſſe intelligentiæ menſuram, in iis etiam quæ ſunt ex præcipuis noſtræ religionis capitibus. Itaque vetuſtiſſimi ſunt nonnulli falſiſſimi quoque & perniciosiſſimi errores: adeo quidem vt Paulus etiam ipſe iam olim ad Theſſalonicenſes ſcripſerit ἤδη τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας ἐνεργεῖσθαι*: & Iohannes, multos iam tum fuiſſe Antichriſtos.*

His verò morbis nemo certa remedia facilè inuenerit, niſi qui veras eorum cauſas cognouerit. Sunt autem hæ quidem multiplices, ſed quæ ex vno veluti fonte profluxerint: ex eo nimirum quòd homines à Dei verbo, verbo, inquam, Prophetarum & Apoſtolorum libris comprehenſo, ad ſua commenta deflexerint. Sublata enim luce illa quam in Eccleſia Dei vnicam ac planè ſingularem eſſe qui non videt, nihil planè videt, quid aliud conſequi potuit quàm vt cæci in tenebris errarent?

Neque vllo modo audiendi ſunt qui aliter iudicant. Quid enim? (inquiunt) annon hæretici verbum Dei prætexunt? Itaque regula aliqua opus eſt qua falſæ interpretationes verbi plerunque ancipitis & ambigui à veris diſtinguantur. At quænam erit hæc regula? Hîc alij nobis inaniſſimum illud ſuum CATHOLICVM *obtrudunt, quod ſemper & vbique apud omnes obtinuit. A quibus ſi pergas quærere ecquid ſit huiuſmodi, ibi neceſſe eſt vt tanquam in luto hæreant, quum de pleriſq; controuerſiis quæritur.*

Alij Concilia & veteres Canones ſibi proponunt, præfixis etiam magnificis titulis, quaſi inde ſarcienda ſit Eccleſiæ concordia: ſed infelici ſucceſſu. Multas enim Synodos (de iis loquor quæ non ſunt apertè damnandæ) in iis etiam quæ ad doctrinam ſpectant, neſcio an quiſquam nunc ignoret non obſcurè tantùm, ſed etiam imperitè ſæpe iudicaſſe. Itaque prouinciales ſæpe à generalibus ſunt correctæ. Sed quid ſi prouinciales interdum rectius quàm vniuerſales ſenſerunt? Hoc autem ita eſſe,

facilè animaduertet quiſquis vel vnicam Gangrenſem cum multis quas OEcumenicas vocant comparauit. Omitto quod ipſa temporum hiſtoria manifeſtè probat, optimis etiam illis temporibus (ſi cum poſterioribus conferantur) eam fuiſſe nonnullorum Epiſcoporum partim ambitionem, partim futilitatem & ignorantiam, ac nonnunquam etiam apertiſſimam ac deſperatiſſimam improbitatem, vt Satanam planè cœtibus eorum præfuiſſe, vel ipſi cæci facillimè perſpiciant. Quod ne quis à me falsò vel per calumniam dici interpretetur, peto vt hac ipſa de re legat Nazianzeni ſaltem verba: ac primum hæc, ex eius oratione in Maximum Cynicum (omnia ferè ex Iacobi Billij interpretatione) Præſulatum nobis extorquebunt? Fuit quidem tempus quum eum nonnulli etiam cordati & prudentes viri ſuſpiciebant & expetebant: at nunc eum fugere, vt mihi quidem videtur, primariæ cuiuſdam & ſingularis eſt prudentiæ. Propter hunc enim res omnes noſtræ iactantur ac perturbantur, propter hunc fines orbis terræ ſuſpicione & bello flagrant, eoq; ſurdo, ac ne nomen quidem habente. Propter hunc periculum eſt ne, qui à Deo creati ſumus, humanitus conſtituti cenſeamur, ac magnum illud & nouum nomen amittamus. Vtinam verò nulla eſſet throni prærogatiua, nec prælatio, & violenta autoritas, ac præeminentia, vt ex ſola virtute cognoſceremur. Nunc autem dextrum hoc latus, & ſiniſtrum, & medium, ſublimior item & inferior ſedes, ac rurſus illa præeundi vel eodē gradu incedendi inuecta conſuetudo, nos in multas partes confregerunt: multoſque in foueam impulerunt, atque ad hircorum locum abduxerunt, non plebeiorum tantùm, ſed etiam paſtorum, qui, quum magiſtri Iſraelis eſſent, hæc ignorauerunt. *Deinde verò & iſta legere non grauetur, ex eiuſdem oratione de Athanaſii laudibus,* Sic igitur atque ob eas cauſas, totius populi ſuffragiis, non autem ſecundum peruerſum exemplum, quod poſtea inoleuit, neque per vim ac cædem, ſed Apoſtolicè & ſpiritualiter ad Marci thronum euehitur, non minus pietatis quàm præſulatus ſucceſſor. Vt enim, ſi hanc ſpectes, multi inter illum & hunc numerantur: ita, ſi illius rationem habeas, ſtatim illi proximus comperitur. Quæ quidem propriè SVCCESSIO exiſtimanda eſt. Nam qui eandem doctrinam profitetur, eiuſdem quoque throni particeps eſt: qui autem contrariam ſententiam amplectitur, aduerſarius quoque in throno cenſeri debet. Atque hæc quidem nomen, illa verò rem ipſam & veritatem habet ſucceſſionis. Neque enim qui per vim irrupit, ſucceſſor habendus eſt, ſed qui vim perpeſſus eſt: nec qui contrariam ſententiam tuetur, ſed qui eiuſdem eſt ſententiæ. Niſi quis fortaſſe ita ſucceſſorē dicat, quemadmodum morbum ſanitati, & tenebras luci, & tempeſtatem tranquillitati, & dementiam prudentiæ ſuccedere dicimus. *Quid ſi igitur Synodos ab eo tempore coactas quo manifeſtiſſima tyrannis Eccleſiam oppreſſit (vt recentem iſtam Tridentinam) pro regula nobis proponamus? Quid verò quòd ne illæ quidem probatiſſimæ Synodi de vllis religionis capitibus, niſi de paucis controuerſis, conſtituunt? Quid quòd quorundam malitia, falſæ Epiſtolæ, ſuppoſita decreta, ementiti canones infiniti irrepſerunt? Nota eſt illa Bonifacij Romani pontificis fraus, Auguſtini temporibus in Africano concilio deprehenſa: quam ineptiſſimus ſimul & impuriſſimus apoſtata Balduinus, tibi, illuſtriſſime princeps, à ſcelerata ſua audacia non ignotus, nuper conatus eſt excuſare. Quid igitur in iis regionibus in quibus omnia illis licuerunt, inauſum & intentatum perditi homines reliquerunt? Et de Concilijs quidem hactenus.*

Alii igitur ad orthodoxorum Patrum quæ vocant ſcripta confugiunt. Sed quóſnam tandem, quæſo, ex tanto numero deligemus? Vetuſtiſſimos enim paucos habemus: (id eſt, vſque ad Conſtantini tempora: inter quos Tertullianus certè excelluit) eiuſmodi tamen vt ne ipſi quidem Patrum admiratores in iis ſine multis exceptionibus acquieſcant. Ætatem ſequentem vſque ad imperii Romani manifeſtam inclinationem, exercuit Arius in primis, deinde Macedonius πνευματομάχος: ſed multo magis Neſtorius & Eutyches, & eorum ſordes, in Oriente præſertim: quibus maximè clariſſimaq; ingenia ſeſe oppoſuerunt, nec vlla fuit ætas doctorum Epiſcoporum feracior. Occidentem verò exercuit in primis Pelagiana factio, cuius reliquiæ etiamnum hodie Eccleſiam vaſtant. Sed hic peto vt ſine cuiuſquam iniuria mihi liceat dicere quod res eſt. Quæro igitur quem potiſſimum aut quóſnam ex iſtis velint pro hodiernarum controuerſiarum diremptoribus habere. Primùm enim hoc (ſicuti par eſt) omnes ipſi recuſabunt. Clamant enim vna veluti voce, adferre ſeſe quod dedit Dominus, nec iis quæ docent, aliter ſtandum, quàm ſi ex Verbo Dei ſcripto comprobentur. Notæ ſunt hac de rebus, Cypriani, Auguſtini & Chryſoſtomi in primis voces, quibus ad vnicam ſacram Scripturam nos reuocant. Dicam etiam aliquid amplius, bona (vt ſpero) cum eorum venia qui in illorum ſcriptis ſunt verſati. Iam tum iaciebat in Græcia Satan prima mortuorum inuocationis fundamenta: quibus tantum aberat vt ſeſe opponerent nonnulli primæ notæ Epiſcopi, vt alii quidem alioqui pii &

docti

[illegible], tamen in ſcribendis encomiis eloquentiam ſuam immodicè prorſus oſtentarent: alii intellectu verò [illegible] rei atque vanis neſcio quibus ſtudiis, (quibus Græca gens ſemper dedita fuit) vt extruendis magnificis templis, honorandæ martyrum memoriæ, & accumulandis ritibus, incumberent: ceteri partim ignorantia, partim auaritia & ambitione, manifeſta denique improbitate, apertas ſuperſtitiones naſcentes non modò non reprimerent, ſed etiam fouerent. Sed hæc tum in primis mala regnabant: vnum, quòd qui in philoſophorum ſcriptis erant exercitati, parum memores grauiſſimæ ac planè Apoſtolicæ illius ſententiæ, Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας, præterquam quòd inanibus ſpeculationibus euanuerunt, vt quum Platonica de geniis & intelligentiis commenta ad Angelos transferrent, (quod malum videtur ab ipſius Apoſtoli tempore, qui τὴν τῶν ἀγγέλων θρησκείαν apertè damnantis, inualuiſſe) verbum Dei ad philoſophorum placita, quibus imbuti erant, manifeſtè inflectebant. Hinc illæ περὶ τοῦ [illegible] opiniones planè Ariſtotelicæ, quibus nunc quoq; Eccleſia Dei concutitur: & iam tum eſſet peſſundata niſi ſeſe Auguſtinus à Pelagio excitatus oppoſuiſſet: interdum tamen & ipſe in illos humanæ philoſophiæ ſcopulos velut æſtu quodam abreptus: vt alia multa prætermittam, quæ libenter ſanè velut patrum pudenda, tegi patior. Alterum maximum malum fuit, quod velut fatalis quidam morbus omnium animos inuaſerat: incredibile nimirum ſtudium totam Scripturam in allegorias transformandi: in quibus excogitandis adeò ſibi omnes immodicè placuerunt, vt quiuis planè quiduis hic ſibi licere ſit arbitratus. Vtrique autem huic malo videtur ſanè Origines occaſionem præbuiſſe, homo (vt mihi quidem videtur) omnium qui vnquam de rebus ſacris ſcripſerunt, impuriſſimus, quem etſi (vt merebatur) multi execrabantur, nonnulli tamen viciſſim, quod linguarum & artium cognitione præ cæteris excelleret, admirabantur: nonnulli verò inuidia potius quàm certo animi iudicio perſequebantur. Neque verò hoc malum intra Orientem conſtitit, ſed Africam quoque, Italiam, Gallias & Hiſpaniam inuaſit: adeo vt tota Scriptura in perpetuam allegoriam transformaretur. Interea exorti ſunt Pelagius & Celeſtinus, (vt Donati ſchiſma taceam) quibus Auguſtinum opponens Dominus, effecit vt præcipuorum doctrinæ Chriſtianæ capitum, nempe prouidentiæ, liberi arbitrii, fidei & gratuitæ iuſtificationis notitia, philoſophicis Græcorum Epiſcoporum commentis penè oppreſſa, rurſus emergeret. Et tamen (quod mirum eſt) inualeſcebat eodem tempore mortuorum inuocatio, & ſtulta opinio cælibatus: quos pudendos errores apertè defendit Hieronymus. Creſcebat quoque rituum multitudo, vt queritur Auguſtinus ad Ianuarium: & monachos (in Ægypto & Syria præſertim, gentibus omnium ſuperſtitioſiſſimis) non aliter quam Angelos plerique admirabantur. Preces quoque pro mortuis tum liberius adhiberi cœptæ, & orta de Purgatorio igne Platonica quæſtio: quam tamen in Eccleſia poſitam non fuiſſe receptam, Auguſtini ſcripta manifeſtè oſtendunt.

Ergo (vt tandem ad rem redeam) quos potiſſimùm ex iſta multitudine iudices ſtatuemus? Si apoſtatam illum Balduinum, de quo dixi, audiamus, eos deligemus qui circa Theodoſii magni ſeculum vixerunt. Et certè fateor eo tempore doctiſſimos Epiſcopos extitiſſe: at hoc ego tamen affirmo (quod teſtor me nullius inſectandi cauſa dicere) vix poſſe quenquam illorum dari qui non & ſecum ipſe, & ab aliis, multis in rebus, & iis quidem maximi momenti, diſſentiat. Quod ſi fortaſſis ille inficiabitur, nunquam mendax habear, niſi ita id eſſe conuicerim. Sed hic audio quid excipiat. Saltem enim ex iis ſcriptoribus (inquit) apparebit quæ tum fuerit externa Eccleſiæ Catholicæ forma. Quaſi verò præcipuum ſit hoc noſtrum certamen, ac non de doctrina ipſa potius: quaſi ſine exceptione quouis tempore recipiendi ſint ritus, quoſcunque Apoſtolica etiam Eccleſia vel vt vtiles, vel etiam vt ſuo tempori neceſſarios vſurpauit: quaſi denique non ineptiſſimè faciant qui collabentibus ædium fundamentis, de inſtaurando faſtigio laborent. Et quid pluribus opus eſt? Meminerunt, opinor, multi veſtrûm (illuſtriſſimi & generoſiſſimi Domini) quum in illa ludicra potius velitatione quàm ſeria diſputatione Poſſiacena, de hac re diſſereremus, nos paucis verbis iſtam quam importunè nonnulli (ne dicam proterui) homines medii tantopere commendant, turbarum componendarum rationem ſic definiiſſe, vt diceremus, primùm omnium de doctrina ipſa & fide ex Dei verbo diſceptandum & conſtituendum eſſe: quæ ſi ſemel eſſet ſtabilita, tum nos de ritibus longè facilius tranſacturos: quorum alios vt inanes, alios vt per ſe vel ob aliud ſuperſtitioſos, alios vt prorſus impios reiiceremus, alios demum (quos vel neceſſarios, vel vtiles eſſe conſtaret) non inuiti admitteremus. Quid igitur iſti amplius requirunt? certè hoc vnum illuſtriſs. princeps, vt fidis Dei miniſtris, quaſi ſeditioſis vel ambitiosè omnia nouantibus, in odium adductis, greges impunè populentur. Sunt enim planè eorum ſimiles quos teſtatur Dominus nec in cælorum regnum introire, nec alios ingredi ſinere: homines profectò omnium qui hodie viuunt, pernicioſiſſimi, & apertis illis Euangelii hoſtibus multo nocentiores: ac proinde inprimis fugiendi vobis Eccleſiarum Dei, ex Chriſtianiſſimi regis edicto, nutritoribus & alumnis: quibus iſti præcipuè, partim ventris & lucri cauſa, partim inuidia & improbitate,

probitate, partim in eorum quibus aſſentantur gratiam, inſidiantur.

Sed video me in hac ſententia refutanda fuiſſe paulo longiorem: itaque ad rem redeo. Illis igitur quid facias qui publicum errorem pro regula religionis ſequendum arbitrantur? qui Patrum & conſuetudinis inania nomina quibuſuis rationibus & teſtimoniis opponunt? qui denique vna illa, quam non minus ridiculè quàm falsò catholicam Romanam (id eſt vniuerſalem particularem) Eccleſiam appellant, nituntur? Eos quidem ego dimittendos cenſeo, ne cum ratione videamur inſanire.

Quòd ſi nulli iſtorum de quibus diximus, iudices in hac cauſa ſedere, imò potius ab alio quopiam iudicari debent, in quo tandem foro tanta iſta lis agitabitur? Nempe coram vnius Dei tribunali. Euocetur ergo (inquient iſti) ex cæli penetralibus. Imò cur illum ipſi ex illis ſuis adytis non depromunt? Quoniam ſcilicet Deo non muto & ſilente, (quale eſt illorum cruſtaceum numen) ſed clarè & apertè loquente nobis eſt opus. Cedo verò vbi hunc inueniemus? Nuſquam certè niſi in eorum ſcriptis qui (ſicut teſtatur Petrus) diuino impulſu loquuti ſunt, vt Dei homines: eorum, inquam, quorum doctrinæ tanquam fundamento ſuperſtructam Eccleſiam clamat Apoſtolus: Prophetarum videlicet & Apoſtolorum libris, qui vtriuſque Fœderis nomine comprehenduntur.

At enim (dicunt iſti) de huius interpretatione quæritur, quam ab Eccleſia petendam eſſe docemus. Verùm quæ ſit Eccleſia, primùm omnium conſtituendum erit: quando quidem Satanæ ſynagoga ſpecioſo etiam Eccleſiæ nomine abutitur. Hoc ipſum autem quomodo niſi ex doctrina genuina ſtatues? Doctrinam autem veram à falſa vnde niſi ex ſacris literis diſtinxeris? Succeſſio enim illa in qua nonnulli primam & præcipuam conſtituunt, iampridem valere deſiit: quum certum ſit peſſimos & ignotiſſimos homines multis iam ſeculis, bonis & doctis Epiſcopis ſucceſſiſſe, & legitimæ vocationis in Eccleſia illa Romana ne veſtigia quidem vlla iampridem appareant. Deinde non perſonarum, ſed doctrinæ, doctrinæ, inquam, Propheticæ & Apoſtolicæ, ſucceſſionem quærimus: vt ſit rurſus neceſſariò ad Prophetarum & Apoſtolorum libros probandæ veræ ſucceſſionis cauſa recurrendum.

Traditionis verò nomen, quod nonnulli rurſus, nihil magis quàm Scripturæ examen metuentes, nobis veluti Gorgonem obtendunt, quid aliud eſt, obſecro, quàm larua? Nam ſi de dogmatibus intelligitur, vbi Verbum ſcriptum habemus quorſum non ſcriptum aliquid? Eſt enim hoc certè per ſe illo incertius: nemo autem ex incerto mutuetur certioris probationem.

Sed hic video multa poſſe nobis obiici. Primùm enim dicent ſeſe Traditionis nomine intelligere non quod à nullo prorſus ſit ſcriptum, & per manus duntaxat traditum, ſed quod ſacris illis libris quos Canonicos vocant, non comprehenſum, poteſt tamen ex idoneis aliis ſcriptoribus probari: adeò vt quod initio ἄγραφον erat, ἔγγραφον meritò nunc habeatur: quas traditiones Apoſtolicas vocant. Deinde & illud adferent, ſe hoc nomine quaſdam in Eccleſia vetere receptas dogmatum Chriſtianæ doctrinæ planas & perſpicuas explicationes, (vt de homouſio, de duarum naturarum vnione, & ſimiles alias) intelligere. Deligere enim ſolent homines iſti quæ certa ſunt, & maximè plauſibilia.

Ego verò etſi exiſtimo ad hæc abundè à me paulo antè reſponſum eſſe, tamen habeo quod prætereà reſpondeam. Iſta enim primùm omnium non eſſe ſine diſcrimine recipienda, ne ipſi quidem negabunt. Quam igitur regulam hîc ſequemur? Si ab hominum ſcriptis & autoritate pendemus, & ſi de ritibus quæratur, quàm multa hic comperiemus non tantùm diuerſa, ſed etiam contraria? Quam vetuſtiſſimis temporibus de feſto Paſchæ controuerſia futilitatem, ambitionem, ignorantiam, peruerſitatem denique plerorumque totius orbis Epiſcoporum manifeſtè probans, in Eccleſiam incidiſſet, adeò vt non ſecus quam ſi de ſumma fidei actum eſſet, totus orbis concuteretur, & vtraque pars ad Apoſtolicas traditiones confugiſſet: quid tandem effectum eſt, niſi vt vtraque factione ſuos duces Apoſtolos (vt aiebant) nacta, incrudeſceret certamen? Legatur Irenæi ad Romanum illum ſtultiſſimum & ambitioſiſſimum, non Papam OEcumenicum, ſed Epiſcopum Victorem, epiſtola: & quæ in ſingulis Eccleſiis fuerit olim in his rebus libertas, donec tyrannide quorundam opprimerentur, facilè cognoſcetur. Nec enim hic libet ſingula recenſere quoniam integro volumine nobis ad eam rem opus eſſet. Quid igitur hic ſequemur? Quod comperietur (inquiunt) ab omnibus vbique receptum: vt eſt chriſma, conſignatio crucis, & alia eiuſmodi. Iam ergo concludamus, particulares traditiones excludi, vt ſolæ catholicæ recipiantur.

VENIAMVS ad dogmatum traditiones. Eæ verò vel quæ in ſacris libris tradita ſunt explicant aduerſus hæreticos, qui clariſſimis etiam rebus tenebras offundere conſueuerunt: vel quæ iiſdem verbis nuſquam perſcripta, tamen ex locorum inter ſe comparatione ſunt eruta, proponunt: vel aliquid partim manifeſtè, partim obliquè ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis aut adiiciunt, aut detrahunt, aut etiam in iis immutant. Illas verò vtraſque (cuiuſmodi ſunt quatuor illarum Synodorum πίστεως quas vocant ἐκθέσεις, ad finem huius libri adiunctæ) tantùm abeſt vt repudiemus, vt contrà obuiis (quod aiunt) vlnis quicquid eiuſmodi eſt amplectamur.

Tertiam autem ſpeciem quomodo tandem admittendam cenſuerimus? Nam ſi quid adiiciendum eſt verbo illi ſcripto, conſequitur, non omnia quæ ad ſalutem noſtram requiruntur, perſcripta fuiſſe in Lege & Euangelio. Cæterùm de Lege hoc dici profectò nec poteſt, nec debet. Iniquus enim alioqui Dominus videretur, quicquam ad eam adiici disertè vetans. Neque verò me hîc mouent Cabaliſtæ, Talmudiſtæ, & totum hoc audacium hominum genus. Quid enim à Domino expreſſius dici potuit? Et quàm ſeuerè illam audaciam vltus ſit Dominus, ſi quid in ritibus (nedum in doctrina) adiectum eſſet, tot Prophetarum (id eſt Legis interpretum) de his rebus clamores, tota ſacra hiſtoria, ipſe denique Chriſtus eſt luculentus teſtis. An porro vel ſuæ Eccleſiæ minus caviſſe Deum arbitrabimur, miſſo in terras Filio ſuo: vel Apoſtolos minus in ea re quàm Prophetas, diligentes fuiſſe arbitrabimur? Teſtatur Paulus Epheſiis ſeſe omne Dei conſilium, de ſalute æterna videlicet, ipſis abſque vllo prorſus ſubterfugio expoſuiſſe. Oſtendant igitur quid Paulus docuerit quidem, at non perſcripſerit: aut plenam doctrinam Euangelii (quam ipſe potentiam Dei ad ſalutem vocat) in eius ſcriptis comprehenſam eſſe fateantur. Sed quorſum tam multa? quum ad rem ventum eſt, quid iſti proferre poſſunt ab Euangeliſtis & Apoſtolis in doctrina fidei prætermiſſum? Fortaſſis quòd beata illa virgo Maria non ſit in originis peccato concepta, quòd virgo perpetuò vixerit, quod baptizandi ſint infantes, nec iterandus Baptiſmus, ſacrum chriſma, ieiunandum in quadrageſima, aqua benedicenda, conſecranda altaria, crux adoranda: & quid non? Nihil enim iſtorum in ſacris literis comprehendi affirmant. Tranſſubſtantiationem autem, confeſſionem auricularem, inuocationem diuorum, Purgatorium ignem, iampridem in ſacris literis, ſed fruſtra, quærunt. Atqui beatæ virginis Mariæ conceptum eiuſmodi non modò ſacræ literæ, ſed ne ex veteribus quidem vllus commemorat. Perpetuam autem ipſius ad mortem vſque virginitatem, etſi piè & libenter credo, tamen (quod aliquando te audiente, Illuſtriſſime princeps, cuidam importuno monacho reſpondi) nihil hoc ad noſtræ ſalutis myſterium pertinet. Sufficit enim nos credere quod res eſt, & ab Euangeliſtis narratur, cõceptum eſſe Chriſtum ſeruatorem noſtrum ex Spiritu ſancto, & ex Maria virgine natum. Baptizandos autem eſſe infantes, nec eſſe iterandum Baptiſmum, abſit vt ex nuda traditione, non autem ex Dei verbo, colligamus. Reliqua verò illa quomodo tandem ſacræ literæ exprimerent, quæ nonniſi euerſa verbi Dei autoritate in Eccleſia ſanciri potuiſſe, manifeſtis rationibus euincitur? Sed de his plus ſatis: nec enim ſingularia iſta nunc ſuſcepimus explicanda.

Ad id genus traditionum venio quo de doctrinæ in Verbo ſcripto comprehenſa aliquid detrahitur: veluti quòd altera Cœnæ Domini pars laicis eſt adempta: quòd verbis Pauli, dæmoniacam doctrinam vocantis cælibatum & diſcriminis ciborum legem, adſcripta eſt concepti voti exceptio: & altera illa quam vniuerſaliter valere nonnulli volunt, NISI *aliter domino noſtro Papæ viſum fuerit. Sed quis tandem cui chara fuerit Dei gloria (vt eſſe debet) tam execrandum ſacrilegium ferat? Nam certè ſi quicquam ſcriptæ illi doctrinæ fas erit adimere, neceſſe eſt vt quẽadmodum paulo antè iſti dictatam à Spiritu ſancto doctrinam, mancam & mutilam eſſe volebant, ita nunc in aliis eam redundare & luxuriari dicant: quod vtrunque piorum aures ſine magna offenſione ne audire quidem poſſunt. At enim (inquiunt) ceremonias Legis olim ſublatas eſſe negari non poteſt. Nos verò de ritibus non agimus, ſed de ipſa cultus Dei ſubſtantia: cuius partem etiamſi olim ceremonias fuiſſe fateamur, hoc tamen nihil ad ſacrilegam iſtorum audaciam tuendam facit. Quid mirum eſt enim Legem, iis adumbrandis ſancitam quæ ſuo tempore futura ſperabantur, ad ipſarum rerum lucem ac conſpectum diſparuiſſe? Sin autem iſti ſublatas veterum agapas, & Apoſtolicum de idolothytis & ſuffocato decretum communi conſenſu abolitum, & vnctionem Apoſtolicam, quam nunc ſuſtulimus, opponant, iterum reſpondeo, externa hæc fuiſſe, certis circumſtantiis definita: quibus mutatis, meritò quoque abolita fuiſſe, vt ipſe demonſtras. Stat igitur illud, doctrinam ſalutis verbo Dei comprehenſam, non tantùm in vniuerſum, ſed etiam in ſingulis vel minutiſſimis partibus ſartam tectam eſſe retinendam.*

Tertiam autem ſpeciem earum traditionum quæ vel ipſa fundamenta Chriſtianæ ſalutis conuellunt, vel iis fundamentis ſuperſtructa ſubuertunt, quid attinet commemorare? Eiuſmodi ſunt, Romani pontificis primatus, inuocatio diuorum, preces pro mortuis, idolorum fabricatio & adoratio, liberi arbitrii, meriti, indulgentiarum, cæterarum denique eiuſmodi ſpurcitiarum magiſtrales quas vocant determinationes: quæ quum nunquam niſi conuulſa doctrinæ cæleſtis autoritate ſtabiliri potuerint, nimium ſunt impudentes qui vel falſo Eccleſiæ nomine appoſito, vel oppoſita longi temporis præſcriptione, illas validari potuiſſe exiſtimant.

Age igitur, hunc locum tandem concludamus. Catholicos ritus quoſuis qui putant neceſſariò retinendos, valdè hallucinantur. Sunt enim etiam catholici quidam, id eſt, ſi longè maximam partem hominum ſpectes, vniuerſaliter recepti errores, qui paulatim in Eccleſiam, plerorumque Epiſcoporum partim ignorantia, partim negligentia, partim κακοζηλίᾳ, atque adeò ambitioſiſſima auaritia,

&

& auariſſima Romanorum in primis præſulum ambitione, inuaſerunt. Deinde quum in ritibus inſtituendis habita ſemper ſit à prudentibus hominibus & temporis & loci perſonarum ratio, quis non vides in hoc rerum genere ineptiſſimos eſſe qui varietatis circumſtantijs non modò nihil mutandum, ſed etiam quæ optimis de cauſis vel temporis ſpatio vel alio quouis modo abolita ſunt, tamen quoniam vetuſta ſunt, in vſum reuocanda putant? Iam verò quid ijs fiet quæ in manifeſtas idolomanias degenerarunt? quæ infeliciſſimo ſeculo, & Deo noſtris peccatis irato, pauculis quibuſdam fruſtra initio reclamantibus, obtinuerunt? quæ denique vt nondum planè ſint vitiata, tamen eiuſmodi ſunt vt integra diutius retineri vix ac ne vix quidem poſſint?

Hic verò mihi in mentem venit vox illa hominum (vt ſibi quidem videntur) acutiſſimorum, qui non transformandam ſed reformandam Eccleſiam arbitrantur. Reformationem vocant, eorum rituum qui florente, vt loquuntur, Eccleſia obtinuerunt, (ſublatis nonnullis quæ temporum iniuria veluti rubiginem quandam illis obduxerunt) reſtitutionem: quæ niſi à nobis admittatur, Eccleſiam transformari, & penitus ſuo decore priuari contendunt. Bella certè & ſpecioſa oratio, ſed à Satanæ Spiritu profecta, qui tum demum ſe prodit quum ad rem ventum eſt. Tum enim nihil adeo turpe eſt quod iſti vetuſtatis fuco illitum, pro bello & venuſto non obtrudant. Exemplo ſint G. Caſſandri & ipſius diſcipuli (futilis, inquam illius apoſtatæ Balduini, cuius nomine has chartas commaculare vix ſuſtinui) inaniſſimæ de his rebus ῥαψῳδίαι. At ego exemplum Ezechiæ regis tantopere celebratum ſequutus, longè malim eos imitari qui offendiculum in publica via poſitum, etiamſi quis ſit alioquin aut aliquando fuerit ipſius vſus, è medio tollendum cenſent, potius quàm monitores adhibendos qui prætereuntibus denuntient ne per imprudentiam ad illud impingant. Quid ſi enim qui admoniti ſunt, non pareant, vel monitores officium non faciant? Deinde præterquam quòd in pleriſque hypotheſibus non tantùm ab iſtis diſſentio, ſed etiam ipſos planè abominor, in ipſa theſi non poſſum illis aſſentiri. Nam ſi formoſiſſima Eccleſiæ ſpecies, ipſumq́; adeo archetypon à nobis quæritur, id ego eſſe puto quod ab Apoſtolis ipſis (cuiuſmodi artifices nec habuit vnquam, nec habitura eſt Eccleſia) non tantùm, vt iſti volunt, inchoatum, ſiue primis lineamentis adumbratum, ſed viuis additis coloribus quam diligentiſſimè & quam venuſtiſſimè expreſſum fuit: à quibus quanto abſueris longius, tanto magis ab operis regula diſceſſeris. Cuiuſmodi autem illud fuerit, cur non aliunde quàm ex ipſorummet ſcriptis & Apoſtolica Lucæ hiſtoria (quem ego quidem hac in re pictorem longè excellentiſſimum fuiſſe concedo) petendum eſſe credam, facit aliorum ſcriptorum tum inter ſe diſcrepantia, tum etiam (vt ingenuè loquar) vanitas, qui Apoſtolicas quas vocant traditiones ſparſim commemorarunt, aut etiam collegerunt: cuiuſmodi ſunt ridiculæ illæ & falſiſſimæ διατάξεις quæ Clementi tribuuntur, & Apoſtoli nonnulli Canones, iam olim inter reiectaneos libros numerati. Quòd ſi qui obijciant, non omnia ab Apoſtolis vel à Luca fuiſſe perſcripta, quæſo cur ita cenſent? an quia pauca continent? Imò verò vtinam ea paucitate contenti fuiſſent qui ſe Apoſtolis iactant ſucceſſiſſe. Neque enim voluit abrogari Dominus Moſaicos ritus vt alij ſubſtituerentur: & ſi iudaizare non licuit, multo minus gentiliſſare oportuit: quod ſi veteribus Epiſcopis in mentem veniſſet, Chriſtiana religio neque tam citò, neque tam turpiter, primùm in ceremonias vanas & ludicras liturgias, deinde etiam in manifeſtiſſimam ſuperſtitionem, ac tandem etiam in ἀθεΐαν degeneraſſet. Verè enim Paulus ἀθέους vocauit qui vnum verum Deum ritè non colunt. An verò quia hoc argumentum Apoſtoli propriè non tractarunt? Imò certè quædam eſt impietatis ſpecies, Spiritum ſanctum arbitrari quantam oportuit Eccleſiæ rationem non habuiſſe: & hoc auſim ego affirmare, qui diligenter Lucæ hiſtoriam & Apoſtolicas epiſtolas legerit, eum non modò præcipua illa Eccleſiaſticæ adminiſtrationis capita, ſed etiam penè ſingulas eius partes ex ijs optimè cogniturum: vt traditionibus illis non ſcriptis locus penè nullus relinquatur. Sed vt ſit, quum inter illas penè infinitas traditiones exacta diſtinctione ſit opus, ad quam tandem amuſſim illas exigemus? Nam neque ex vetuſtate, neque ex ſcriptorum autoritate, neque ex eorum multitudine à quibus approbatæ fuerint, ſatis firmum argumentum colligi poſſe demonſtrauimus. Itaque vno verbo Dei, verbo inquam illo à Prophetis & ab Apoſtolis in publicas tabulas relato, nobis opus eſt, ex quo ſanctas à prophanis, vtiles à damnoſis aut futilibus, neceſſarias à ſuperuacaneis diſtinguamus, & diſtinctas optima quadam ratione ſtabiliamus.

Quòd ſi ad rituum diiudicationem præire nobis verbi ſcripti lucem neceſſe eſt, quanto magis ad dogmatum ipſorum cognitionem eadem iſta lux præeat oportet, in quibus longè magis cæcutiunt homines, & multo periculoſius erratur? Nam ſi nihil (vt antè oſtendimus) in doctrina nobis eſt ſequendum niſi quod vel eſt in verbo Dei diſertis verbis expreſſum, vel ex collatione locorum neceſſariò conſequitur, quomodo mihi à pſeudoprophetis cauerim, niſi propoſitam ab eis doctrinam cum ipſo Dei verbo comparârim?

Atenim

[illegible] dices, *Quid ſi & ille verbum Dei proferat? Sic enim Arius illud, Pater maior me eſt, vrgebat: ſic cum Macedonio, de Spiritus ſancti perſona: cum Neſtorio atque Eutyche, de naturarum vnione: cum Pelagio, de gratia & natura diſputatum eſt. Sic & hodie de ſacramentalibus loquutionibus contenditur, dum alii tranſſubſtantiationem, alii conſubſtantiationem, alii ſacramentalem diuerſas coniunctionem ex iiſdem verbis, & quidem pauciſſimis, (nempe* Hoc *eſt corpus meum &* Hic *eſt ſanguis meus) eliciunt. Deniq; (inquiunt iſti μωῖται) quum incidit controuerſia non περὶ τῶ ῥητῶ ſed περὶ διανοίας: quò tandem potius perfugietur quàm ad Eccleſiam, ad patrum orthodoxorum ſcripta, ad Synodos denique germanas ac legitimas? Ego verò (vt antè dixi) nec Eccleſiæ, nec Patrũ, nec Synodorum teſtimonia repudianda cenſeo, ſed multiplici cautione vtendum eſſe arbitror.*

Primùm enim, ſi quid ſine Dei verbo affirmatur, fruſtra Eccleſiæ, Patrum, Synodorum inania nomina prætexuntur, vbi ne Angeli quidem ſunt audiendi. Stat enim illud Pauli, Si vel quiſpiam Angelus è cœlo aliud Euangelium annuntiat, anathema eſto: nec Eccleſiæ eſt loqui, ſed maritum loquentem audire. Patres autem orthodoxi non alia lege ſcripta ſua legi voluerunt quàm vt ad Verbi ſcripti regulam exigerentur. Synodorum deniq; non eſt hoc munus, doctrinam nouam condere, ſed à Deo conditam ex eiuſdem Verbo confirmare. Quæ ſecus fecerint, impiorum ſunt cathedræ, & deriſorum ſcamna, quæ fugere iubemur vt beati ſimus.

Deinde, ſi de interpretatione Verbi ſcripti quæritur, teſtes quidem illos (vt dixi) minimè repudiamus: ſed primùm omnium veram Eccleſiam à Satanæ ſynagoga: ſuſpectæ nec damnatæ fidei Patres ab hominibus vel manifeſtè imperitis, vel hæreticis, vel alioqui ſuſpectis: Synodos quoque legitimas & minimè dubiæ fidei, à tyrannicis conciliis & cœtibus aduerſus Chriſti veritatem coactis: veros denique libros à ſuppoſititiis accuratè diſcernendos arbitramur.

His verò conſtitutis, tum iſtos ego non vt iudices, (iudex enim eſt vnus Deus ex ſcripto ſuo Verbo) ſed vt iuratos & vocatos teſtes, audiendos dico: & quidem eo modo quo à peritis iudicibus in forenſibus controuerſiis teſtes audiri ſolent, ita videlicet vt ſui etiam teſtimonii cauſas reddant: cauſas inquam, non aliunde quàm ex eo ipſo verbo de cuius interpretatione quæritur, allatas. Rectè enim Auguſtinus, humanas rationes repudians, Per ſcripturas diuinas (*inquit*) multo tutius ambulatur: quas verbis tranſlatis opacatas quum ſcrutari volumus, aut hoc inde exeat quod non habeat controuerſiam: aut ſi habet, ex eadem Scriptura vndecunque inuentis atque adhibitis eius teſtibus terminetur. *Hæc ille, & rectè quidem. Nam ſi ex ſolo ſcripto Verbo ſapere nos oportet, ne aliunde quidem vlla Verbi interpretatio petenda eſt.* Sic enim (*vt idem Auguſtinus inquit*) temperauit Scripturas Spiritus ſanctus, vt quod alicubi obſcurius dictum eſt, clarius alibi explicetur.

Denique quem alium potius quàm Chriſtum ipſum & Apoſtolos ſequemur? Chriſtus certè Satanam Scriptura abutentem, non aliunde quàm ex eadem Scriptura refutauit. Apoſtoli ex Prophetarum ſcriptis ſua confirmant: & Berœenſes Iudæi laudantur, quòd auditam ex Paulo doctrinam cum Prophetarum ſcriptis contulerint, vt viderent an hæc ita ſe haberent. Certè non alio telo Nicena Synodus Arium, Conſtantinopolitana Macedonium, Epheſina Neſtorium, Chalcedonenſis Eutychen, Auguſtinus Pelagium iugulauit. Itaque qui Scripturam ſic ambiguam & obſcuram eſſe putant vt illata aliunde luce indigeat, digni ſunt quos vt blaſphemos conſpuant pij omnes, & totis animis execrentur.

Nec propterea doctorum ſcripta & interpretationes vitupero, quum ſui Verbi in Eccleſia tum voce tum ſcriptis interpretandi autor ſit ille qui paſtores & doctores ad corporis ædificationem conſtituit: ſed quatenus illis ſtandum ſit oſtendo: eatenus videlicet vt nihil de ſuo proferant, ne tum quidem cum de ſententia & interpretatione loci alicuius agitur: ſed ex Scripturis ipſis Scripturas ſecundum analogiam fidei interpretentur: quod quiſquis fecerit, ſiue ſit nouus ſeu vetus, ſeu priuatus ſeu munus aliquod gerens in Eccleſia, ſiue ſenex ſiue iuuenis, ſiue ſolus ſiue cum multis, audiatur. Etſi enim retinendus eſt ordo in Eccleſia Dei, tamen nulli magis falluntur quàm qui certis locis aut perſonis alligant Spiritus ſancti gratiam. Quinam enim Prophetas occiderunt? quinam Chriſtum crucifixerunt? ii certè quibus tanquam cardinibus ſuſtineri veram religionem oportuerat. Itaque Propheta non ad Sacerdotes illos prophanos, ſed ad Legem & Prophetas populum Dei dimittit. Nec alia verò iampridem fuit Eccleſiæ conditio, reprobato ab ipſis architectis angulari lapide, & in ipſius Dei templo ſedente Antichriſto.

Quid igitur? nempe Dei verbo controuerſias omnes dirimi: & falſum verbum à vero, ſicut & Eccleſiam germanam ab adulterina: & Synodos à Spiritu ſancto gubernatas, ab iis quibus Satan præeſt: denique veritatem à mendacio ex Dei verbo diiudicari neceſſe eſt: quia in iis quæ ſalutis ſunt non alibi nobis patefactam veritatem arbitrandum eſt.

Quæ

Quæ quum ita ſint, efficitur, illud veriſsimum eſſe, illuſtriſſ. Princeps, vnde initio diximus, petiſsimum orta eſſe mala illa omnia quibus Patrum noſtrorum memoria Eccleſia penè oppreſſa fuit: ac proinde hanc vnam eſſe ipſius erigendæ viam ac rationem, ſi ex puro Dei verbo de controuerſiis iſtis decidatur. Ita enim fiet vt de pleriſque ne quærendum quidem ſit, de quibus tamen hodie multi partim propter ignorantiam, partim quia proterui & malitioſi ſunt, pertinaciſſimè contendunt. Quæ verò niti Scripturæ teſtimonijs videbuntur, ſi non ex conſuetudine, (quæ quum à Verbo diſcedit, nullum planè ius in rebus diuinis facit) neque ex certorum hominum veterum ſeu nouorum nuda autoritate, ſed ex locorum inter ſe collatione, reuocatis ad analogiam fidei omnibus interpretationibus, iudicentur, tum demum nihil tam difficile occurret quod facilè non intelligatur, nihil tam obſcurum quod non illuſtretur, nihil tam perplexum quod non planum & expeditum reddatur. Sed iſtam cognitionem quis tandem inſtituet? quis actionem iſtam moderabitur? quinam denique de rebus iſtis communi autoritate conferent? Iſta verò perſequi noſtri non eſt inſtituti, quamuis ſæpe ac multum de hoc quoque cogitanti, nonnulla in mentem venerint, de quibus fortaſſis alius dabitur dicendi locus. Nunc quod inſtat agamus.

QVVM igitur ex ſacro Dei verbo omnes iſtæ controuerſiæ dirimendæ videantur, hoc in primis curandum arbitror, vt quum non omnes (quod optandum eſſet) ſuis illis peculiaribus linguis Hebræa & Græca loquentem Deū poſſint exaudire, vera & commoda quæpiam vtriuſque Teſtamenti interpretatio habeatur. Quod iampridem efficere conati ſunt nonnulli, ſatis autem feliciter præſtitit nemo. Vetus enim editio (cuiuſcunque tandem ſit) quamuis minimè improbanda, tamen & obſcura, & manca, & redundans, ac falſa etiam in multis comperitur: vt de codicum infinita penè varietate nihil dicam. Hanc igitur optimo iure ſtuduerunt multi eruditi & pij homines emendare, quamuis non omnes pari ſucceſſu. Et tamen quàm hoc ſit neceſſarium, maximo cum dolore fatebitur quiſquis Græcos illos etiam eruditiſſimos ſcriptores leget, & eorum interpretationes plerunque abſurdiſſimas cum Hebræa veritate comparabit. Inter Latinos autem non tantùm idem malum viguit, ſed etiam alterius (id eſt Græcæ) linguæ ignoratio: qua plerique laborantes, dum à Vulgata interpretatione pendent, nodum in ſcirpo ſæpe quærunt, & fœdiſſimos errores admittunt.

Hæc me igitur cauſa impulit, vt collatis quàm diligentiſſimè poſſem varijs codicibus, & expenſis quamplurimorum doctorum hominum ſententijs, eorum præſertim quos noſtra hæc ætas linguarum peritos, multo certè plures ac doctiores tulit quàm antea vnquam (repetita vſque ab Apoſtolorum temporibus memoria) habuerit Eccleſia, eos ſaltem nonnihil ſubleuarem qui puriorem interpretationem deſiderant. Id autem vt maiore cum fructu fieret, addidi etiam annotatiunculas in quibus & varias interpretationes inter ſe contuli, &, quoad à me fieri potuit, obſcuriſſimorum quorumcunque locorum ſententiam planè ac perſpicuè exponere ſtudui. Sed quum ſpiſſum illud opus, & valde (quod expertus profectò loquor) laborioſum, ſub incudem reuocatum, & denuò excuſum, ſic viderem excreuiſſe vt eo non ſatis commodè plerique vti poſſent, curaui vt abſque illis annotationibus ſeorſim excuderetur: quarum tamen loco mihi ſubſtituiſſe videor quod (ſi ſatis rectè à me perfici potuiſſet) non dubitarem non modò vtilitatis nomine, ſed etiam vt valdè neceſſarium commendare.

Duo ſunt enim interpretum genera: vnum, eorum qui quid dicatur (id eſt res ipſas) propriè non conſiderant, ſed quibus verbis aliquid dicatur, mutato tantùm idiomate declarandum ſuſceperunt: quod munus interpretandi etſi vix ac ne vix quidem ab eo præſtari poteſt qui res ipſas non intelligat, tamen intra verba conſiſtit. Alterum, eorum eſt qui res ipſas pluribus verbis & adhibitis rationibus explicant: in quo genere interpretandi (meo quidem, &, vt arbitror, eruditorum omnium iudicio qui libros eius inſpexerint) comperietur magnus ille Iohannes Caluinus, beatæ memoriæ vir, & meus in Chriſto parens, (quod ſine cuiuſquam inuidia dictum ſit) veteres & recentiores omnes longè ſuperaſſe. Itaque etſi interdum in quibuſdam, non quod ad doctrinam ipſam attinet, (quam ego puriſſimam ac ſolidiſſimam in eius hominis ſcriptis, ſi in quoquam alio interprete, ſemper animaduerti) ſed in locorum quorundam explicatione diſſentio: tamen de ipſius commentariis ſtatuo quod in genere ſcribendi multum diſſimili Cicero de Iulii Cæſaris commentariis iudicabat, eum videlicet ſanos homines à ſcribendo deterruiſſe. Et verò vtinam nobis, qui per Dei gratiam miniſterio fungimur in Eccleſia (ac mihi in primis) in diſcendo & docendo potius quàm in ſcribendo occupatis eſſe liceret. Verùm quid facias? Hoc à nobis extorquet partim quorundam aduerſariorum importunitas, quorum conatibus neceſſe eſt veritatis amantes ſeſe modis omnibus opponere, ne ſimplices incauti intercipiantur: partim etiam charitas, quæ nos monet, quicquid accepimus, in fratrum vtilitatem conferre.

Viſi ſunt autem mihi ſemper nimium multi (ſiue quoniam ita eſt, ſiue quod ipſe potius halluciner) in eo peccare quòd in Euangelicæ quidem & Apoſtolicæ hiſtoriæ particularibus narrationibus, in

quas

quæ omnino planè artificio diſtributa eſt, ad quod potiſſimùm doctrinæ Chriſtianæ caput ſingula ſint referenda non animaduertant: multò minus autem in Apoſtolicarum epiſtolarum grauiſſimis illis, & (quod veriſſimè dico) excellenti methodo contextis diſputationibus, quis ſit illarum ſtatus, quæ argumentorum ſeries, quis denique ſcopus, parum conſiderent. Hinc factum vt neque pes neque manus ſæpe in quorundam ſcriptis & dictis appareat, & relicto ſcopo ad quaſdam obſeruatiunculas confuſè & perturbatè congeſtas deueniatur, atque adeò in pleriſque maximi momenti locis nulla ſententiæ ipſius ratio habeatur. Hinc fit etiam vt apud Paulum præſertim (quo tamen ſcriptore nihil fuit vnquam in ſcribendo iudicioſius) infinita anantapodota & hyperbata imperitiſſimi homines iampridem ſomniarint, & paſſim etiam ſuis in eum commentarijs, magna certè cum ſua ignominia, inculcarint: adeò quidem vt interpres ille omnium Dei arcanorum excellentiſſimus, non minus fuerit in ſcholis ignotus, quàm ſi nulla eius monimenta extarent: imò non aliter eum quàm ſcopulum quendam multi refugerent. Itaque vt huic malo mederer, conatus ſum in hoc opere, quantum à me præſtari potuit, breues doctrinæ ſummas in hiſtoricis narrationibus annotare, vt quiſquis in illo velut mari nauigabit, portum ad quem curſum dirigat, ob oculos poſitum obſeruet. In epiſtolis autem operam dedi vt & ſcopus & ſeries argumentorum, methodus denique intelligi, & omnibus ordine diſtributis germanæ expoſitiones cognoſci poſſint.

Quòd ſi mihi dederit Dominus vt duo præterea tandem aliquando adijciam de quibus iam cogito, breuem nimirum vocabulorum quorundam in contextu occurrentium expoſitionem, & præterea locos communes, ſuis quoſque locis vno verbo indicatos, tum verò me operæpretium feciſſe exiſtimabo. Sed hæc aliquando fortaſſis dabit Dominus. Interea quod mihi datum eſt, illuſtres & generoſi Domini, id omne vobis potiſſimùm, veram in Gallia patria mea religionem amplexis, ſcriptum & dicatum volui, tum vt grati mei animi ſignificationem ederem: (quid non enim vobis, miſeras ouiculas aduerſus luporum rabiem, veſtrorum etiam corporum obiectu protegentibus, omnes debemus?) tum verò vt vos in ſancta iſta & heroicis veſtris animis digna fortitudine & perſeuerantia magis ac magis confirmarem.

En igitur tibi, illuſtriſſime Princeps, ſacros illos cæleſtis doctrinæ interpretes, pro quorum defenſione non dubitaſti tot tantiſq; periculis caput tuum obijcere: en vobis, illuſtres & generoſi Domini, ſacra illa æternæ illius Sapientiæ arcana, quæ quanto magis cognoſcetis, tantominus vos pœnitebit, quum huc adacti eſſetis, pro eo viciſſim ſanguinem veſtrum fudiſſe, qui vos pretioſiſſimo ſuo ſanguine redemit. Præclara ſunt illa, & coram ipſis cæleſtibus Angelis inſignia, fidei & zeli veſtri trophæa: quibus tamen ſtatuendis vtinam, vtinam, inquam, ſicut optabatis, ſolis ſpiritualibus armis vti licuiſſet. Nunc porrò reſtituta pace, ſpirituali conſtantia & inuicta fidei fortitudine opus eſt, vt inchoatum opus perpetua veſtra cum laude abſoluatur. Suppeditabit autem eam Dominus iugi & aſſidua huius verbi auditione ac meditatione, ſiquidem quod corporibus noſtris cibus, hoc animis noſtris cæleſtes iſtæ dapes præbent, nempe vt earum ſucco non tantùm viuamus, ſed etiam creſcamus & adoleſcamus, dum perfecti tandem, vltimo videlicet illo die, reddamur. Et hîc quoque peto à veſtra Excellentia vt quædam ad vos maximè pertinentia æquis animis ex me audiatis. Si nos quos adhuc audiuiſtis, & à quibus geniti eſtis in Domino, vera & ſancta docere vobis perſuaſiſtis, ne quæſo, patimini vos ab ijs vel tantillùm abduci. Neque id ego temerè moneo. Etſi enim mihi notum eſt animi veſtri robur, tamen quis ſit quorundam veſtræ ſaluti inſidiantium aſtus, quæ impudentia, quæ improbitas, noui. De apertis illis veritatis hoſtibus non loquor: ſed Sinones illos intelligo, partim mediam neſcio quam religionem fabricantes, partim etiam ex infelicibus illis de Cœna Domini contentionibus occaſionem ferendæ inter vos diſcordiæ captantes. Quid enim? (inquiunt) an idem eſt Eccleſiam Dei transformare ac reformare? an nihil viderunt Patres? an ſoli iſti neſcio qui ſapiunt? an iſti non ſunt quos doctiſſimi quique ſacramentarios vocant, ac deteſtantur? Nos verò quid ad hæc reſpondeamus, vobis non eſt ignotum: nec vnquam recuſabimus coram vniuerſo mundo noſtræ quam iſti vocant transformationis cauſas reddere. Quid autem iſtiuſmodi homines captent, mirum ni omnibus ſit perſpectum, quum alij quidem palàm perditiſſimis Euangelij Chriſti inimicis ſeruiant, alij multiplici apoſtaſia ſint celebres: alij, quæ ſua ſit inconſtantia & futilitas, aut certè quàm nullo ſint iudicio præditi, tota vita mundo patefecerint, quum totis triginta annis nondum didicerint in religione non eſſe fluctuandum. Ab his igitur vobis maximè cauendum eſſe præmoneo. Cauebitis autem ſi in ea quam ex fidis veſtris paſtoribus accepiſtis fide, tot martyrum ſanguine obſignata, & cuius ἐξομολόγησις plana & perſpicua edita eſt, perſeuerantes, peſtes iſtas vel ſtatim abegeritis: vel, ſi ſemel audire conſtituiſtis, adhibitis ijs paſtoribus audiatis à quibus illorum fraudes patefieri, & mendacia conuinci poſſint.

Neque cauſa vlla eſt cur iſta vos perturbent. Hanc enim Eccleſiæ conditionem eſſe Dominus ipſe

ac præceptor noſter ſedulò nos admonuit, & perpetua omnium temporum experientia confirmat, in noſtris temporibus exorti ſunt Anabaptiſtæ in plurimas ſectas diuiſi: ſic hodie eouſque aſſurgit quorundam in manifeſtis erroribus defendendis pertinacia, vt iam apertè Chriſti naturas cum Neſtorio diſſoluant, proprietates verò cum Eutyche confundant: quorum etiam peſtilentes quoſdam libros Gallicè quoque iam conuerſos eſſe præmoneo. Alibi in Polonia exorti ſunt execrabiles Tritheitæ, quam penè totam deuaſtarunt. Cudit etiam clandeſtina quædam alia Satanas, aduerſus quæ neceſſe eſt vt ſinceritate & ſimplicitate Chriſtianæ quam accepiſtis doctrinæ, reſiſtatis.

Iam verò quoniam neque offendiculis quibus ira Dei prouocari ſolet, obſiſti, neque hæreſes quibus vera doctrina opprimitur, maturè aboleri, niſi vera ac legitima Eccleſiaſticæ diſciplinæ ratione inſtituta, poſſunt: idcircò illud quoque à vobis peto per Filii Dei nomen, illud, inquam, vos obteſtor, ne diſciplinam iſtam tanquam humanum aliquod commentum repudietis, ſed vt diuinam ordinationem, ſine qua neceſſe eſt totum ædificium corruere, omni ſtudio & animi conſenſione ſtabiliatis, & ſemel ſtabilitam retineatis. Quid enim? annon altera hæc eſt Verbi diuini pars? Certè qui hoc negat ſolem negat meridie lucere. Et (quæſo) quæ tandem reſpublica, quæ ciuitas, quæ familia & domus non ſtatim diſſoluetur, niſi legum vinculis adſtringatur? An verò Chriſtianam Eccleſiam omnis pietatis & honeſtatis magiſtram, in nequitiæ & licentiæ ludum transformari patiemur? Atqui ſublata illa de qua loquor diſciplina, ſi quiuis ad docendum verbum admittatur, ſi in paſtorum doctrinam & mores non inquiratur, ſi quiuis promiſcuè ad Sacramentorum vſum recipiatur, ſi cum offendiculo peccantes redarguere, ſi contumaciter ſeſe opponentes ſeuerè coercere, ac tandem etiam, (ſi ita opus eſt) exemplo Apoſtoli, ne reliquos ſua contagione inficiant, ex grege extrudere non licebit: niſi etiam pauperum ratio habeatur, & ex ordine à Spiritu ſancto inſtituto eleemoſynæ adminiſtrentur: niſi denique omnia in Dei domo ritè & ordine fiant: quid aliud mox erit Eccleſia, maxima ex parte, quàm hominum audaciſſimorum & ad omne flagitium proiectorum cœtus? At enim (inquiunt nonnulli) hæ ſunt magiſtratuum partes. Quaſi verò nos vel περὶ τῶν βιωτικῶν, ſiue de iis quæ ſunt huius ſeculi, velimus in Eccleſiaſtico conuentu vllo modo diſceptari, vel ipſos paſtores aut quoſquam alios, eorum more quos Catholicos nunc vocant, Magiſtratuum iuriſdictioni & imperio eximamus. Quis me (inquiebat Chriſtus iis reſpondens qui pro diuidenda hæreditate ipſum interpellabant) veſtrum iudicem conſtituit? At ille idem inquit, Qui Eccleſiam non audierit, ſit vobis tanquam ethnicus & publicanus. Diſtinguenda ſunt igitur quæ Dominus diſtinxit, non autem tollenda quæ ſtabiliuit: imò verò tantum abeſt vt hæc diſciplina, ſi quidem legitimè (id eſt ex vno Dei verbo) conſtituatur, Magiſtratuum autoritatem imminuat, vt è contrario vel maximè ſtabiliat: quum nulla res æquè publicam tranquillitatem tueri poſſit atque illud vnum, ſi omnium conſcientiæ in Dei timore contineantur. At metuendum eſt ne pontificia illa tyrannis rurſus in Eccleſiam inuehatur. Ita eſt profectò. Sed ſtultorum eſt, (vt inquit ille) ſic vitare quædam vitia vt in contraria incurras. Itaque vt hominum tyrannidem vitemus, non excutiendum ſed recipiendum eſt iugum illud Chriſti, ſolis prophanis & impiis ingratum, bonis autem & piis longè ſuauiſſimum. Magiſtratus autem, voſq; adeò quos Dominus Eccleſiæ ſuæ nutritios ex Reginæ maieſtatis edicto conſtituit, tantum abeſt vt quorundam exemplo pro laicis (quos iſti vocant) habeamus, & ab iſta de qua loquor diſciplina alienos eſſe arbitremur, vt è contrario veſtrum iſtud præcipuum munus eſſe cenſeamus, turbulentos Eccleſiæ contemptores quam ſeueriſſimè vindicare, vtque purus Dei cultus vigeat pro veſtro imperio procurare. Quumq; presbyterium non tantùm ex paſtoribus, ſed ex iis quoque conſtitutum eſſe oporteat, à quibus ipſi etiam paſtores cum opus eſt coerceri poſſint, quis ita eſt inſanus vt in deligendis presbyteris ſummam eorum rationem haberi nolit, qui præterquam quòd à pietate commendantur, autoritate etiam & dignitate in Eccleſia præſtent?

Sed de his fortaſſe nimium multa, apud vos præſertim, de quorum egregia voluntate nolim quidem ego vel tantillùm dubitare. Tandem igitur finem ſcribendi facio, & Deum optimum Maximum precor vt te, illuſtriſſ. Princeps, voſq; cæteros illuſtres & generoſos Dominos, excellenti illo ſuo Spiritu indutos, veraq; Filii ſui notitia & excellentiſſimis quibuſque donis magis ac magis ornatos, potenti ſua virtute fulciat: vt magnum illud opus quod per vos inchoauit, ad plenam cœleſtis regni ſui inſtaurationem, quamfeliciſſimè, immortali cum veſtra laude & gloria, perficiat. Geneuæ, 10. Calendas Martias. Anno à Chriſto pro nobis incarnato, 1 5 6 5.

Typographus Lectori.

VISVM eſt mihi (ſtudioſe Lector) paucula hæc in primo huius operis fronte tibi cognoſcenda commonſtrare, quò certior factus ſis, quibus cauſis, & quibus rationibus commoti, hanc Immanuelis Tremellii è lingua Syriaca quæ aliquibus in locis manca, & defectiua eſt, tranſlationem, cum Theodori Bezæ verſione ſimul coniunximus. Primum conſiderauimus quòd ab omnibus penè, precertim à doctioribus, & bonarum literarum candidatis, ſitiebatur, & magis magiſque in dies deſiderabatur: deinde, quum quædam capitula, Epiſtolæ, & verſiculi ſparſim deficiunt, nec Syriaco textu extare reperiuntur, ſatius eſſe exiſtimauimus, huic Theodori Bezæ interpretationi quæ omnium eſt perfectiſſima, & ſoliſſima, coniunctam, in lucem edere, quam vel ſeorſim vel imperfectiore vlla verſione adnexam diuagare pati: vt hac ratione ſtudioſi Lectores vtriuſq; interpretationes in inuicem conferentes, earum tum conſonantiam, tum diſſonantiam omnibus in locis, quibus aliquid ineſt diſcrepantiæ, clarè & dilucidè perſpicerent, & ita veritatem ex inde facilius excribrarent. Præteritis enim aliquibus annis binas has tranſlationes ſeparatim cum Biblia Latinis typis excudi fecimus, hæcque Tremelliana tranſlatio, ob quaſdam quæ eidem reperiuntur ineſſe, imperfectiones, à nonnullis vitio datur, & hæc Theodori Bezæ interpretatio non adeò ab omnibus deſiderabatur, licet omnium politiſſima, quia omnium manibus tereretur, & diuerſis voluminibus vbique palam venderetur: hæcque Tremellii interpretatio, non modò chara, verum etiam rara admodum fuit. Vt omnibus igitur quantum in nobis eſt, ſatisfaceremus, pariter & proficeremus, hanc formam excudendo ſequuti ſumus. Benè vale amice Lector, & ad ſalutem tuam vtere.

EVANGELII DEFINITIO.

EVANGELIVM, *eſt ſumma beatæ illius doctrinæ quam nobis Ieſus Chriſtus annunciauit. Quum enim Euangelium Græcis quemuis bonum & optatum nuncium declaret, propriè dici cœpit de vera illa ſalutis doctrina, quæ non eſt excogitata ab hominibus, ſed è cælo ad nos allata: ſicut prædictum fuit Eſa. 52.7. vt mutua ſit inter fidem & verbum prædicatum relatio, Rom. 10.17. Quoniam autem Chriſtus eſt non tantùm huius rei nuncius, ſed etiam ille ipſe in quo tota hæc felicitas reſidet, idcirco Euangelij nomen peculiari ratione inſcriptum eſt quatuor iſtis Matthæi, Marci, Lucæ & Iohannis libellis, quibus rerum à Chriſto dictarum & geſtarum hiſtoria continetur.*

ORDO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

Euangelium ſecundum Matthæum.	1	Ad Theſſalonicenſes I. 341. II.	346
Euangelium ſecundum Marcum.	55	Ad Timotheum. I. 349. II.	356
Euangelium ſecundum Lucam.	88	Ad Titum.	360
Euangelium ſecundum Iohannem.	144	Ad Philemonem.	363
Acta Apoſtolorum.	186	Ad Hebræos.	365
Pauli Epiſtola ad Romanos.	242	Iacobi Epiſtola.	387
Ad Corinthios I. 269. II.	295	Petri Epiſtola. I. 390. II.	394
Ad Galatas.	311	Iohannis Epiſtolæ. I. 400. II.	407.
Ad Epheſios.	320	III.	408
Ad Philippenſes.	329	Iudæ Epiſtola.	409
Ad Coloſſenſes.	335	Apocalypſis.	411

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM

Caput I.

IESV CHRISTI genealogia & nativitas: qui eſt Meſſias ille promiſſus ſervator Patribus.

Beza.

1 Liber generationis Iesu Christi, filii David, [b] filii Abraham.
2 Abraham genuit Iſaac. Iſaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius.
3 Iudas autem genuit Phares & Zara è Thamar. Phares autem genuit Eſrom. Eſrom autem genuit Aram.
4 Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſſon. Naaſſon autem genuit Salmon.
5 Salmon autem genuit Booz è Rachab. Booz autem genuit Obed è Ruth. Obed autem genuit Ieſſe.
6 Ieſſe autem genuit David regem illũ. David autem ille rex genuit Solomonem ex ea quæ *fuerat uxor* [c] Vriæ.
7 Solomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abia. Abia autem genuit Aſa.
8 Aſa autem genuit Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit [d] Hoſiam.
9 Hoſias autem genuit Ioathan. Ioathan autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam.
10 Ezechias autem genuit Manaſſen. Manaſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Ioſiam.
11 Ioſias autem genuit Iechoniam & fratres eius, in deportatione Babylonica.
12 Poſt tranſportationem autẽ Babylonicam, Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel.
13 Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor.
14 Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud.
15 Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Matthan. Matthan autem genuit Iacob.

Tremelius.

1 Deſcriptio generationis Ieſchua Chriſti, filii [2] David, filii Abraham.
2 Abraham genuit Iſchac. Iſchac genuit Iaakob. Iaakob genuit Iihuda, & fratres ejus.
3 Iihuda genuit Paretz & Zarah è Tamar. Paretz genuit Hetzron. Hetzron genuit [3] Aram.
4 Aram genuit Aminadab. Aminadab genuit Nachſchum. Nachſchum genuit Salmun.
5 Salmun genuit Baaz è Rachab. Baaz genuit Ubid è Reuth. Ubid genuit Iſchai.
6 Iſchai genuit David regem. David genuit Schelemun ex uxore Vriæ.
7 Schelemun genuit Rechebam. Rechebam genuit Abia. Abia genuit Aſſa.
8 Aſſa genuit Iahuſchaphat. Iahuſchaphat genuit Iuram. Iuram genuit Vzia.
9 Vzia genuit Iuthan. Iuthan genuit Achaz. Achaz genuit Chezakia.
10 Chezakia genuit Menaſche. Menaſche genuit Amun. Amun genuit Juſchia.
11 Juſchia genuit [4] Juchania & fratres ejus in [5] exilio Babylonico.
12 Poſt exilium autem Babylonicum Juchania genuit Schelateil. Schelateil genuit Zurbbabel.
13 Zurbbabel genuit Abiud. Abiud genuit Eliakim. Eliakim genuit Azur.
14 Azur genuit Zaduk. Zaduk genuit Achin. Achin genuit Eliud.
15 Eliud genuit Eliazar. Eliazar genuit Mattan. Mattan genuit Jaakub.

1 כתבא cethaba, ad verbum ſcriptum generationis: ſic enim eſt βίβλος &c. [illegible] ſepher, liber, quod generale eſt, ex loci tamen circumſtantia ad deſcriptionem, ſive recenſionem genealogiæ reſtringitur.

2 דויד David, cũ a brevi, quum Hebraice ſcribatur cum ו longo. Solent enim Syri, in nominibus propriis hominum & locorum, modo vocales, modo etiam conſonantes mutare, aut contrahere, aut multiplicare quemadmodũ ſuis locis demonſtrabitur.

3 [illegible] pro [illegible] Aram, ex Græcis. Nã Hebræi & Chaldæi legunt Ram abſque a, vide Ruth 4. 19. & 1. Paral. 2. 9.

4 Omittit Jehojakim Joſiæ filium & patrem Jechoniæ, quẽ nonnulli codices annumerant ex primo Paral. 3. & 16.

5 Id eſt, ſub exilium Babylonicũ [illegible] [illegible] ſcriptum eſt [illegible] quam Joſiam ad[illegible] quam demigraſſe in Babylonem, 2. Reg. 24. [illegible] [illegible] [illegible] exilium qui ex Juda [illegible] fuit.

A

16 Iaakub

16 Jaakub genuit Jauſeph virum Mariam, ex qua natus eſt Jeſchua, qui vocatur Chriſtus.
17 Omnes igitur progenies ab Abraham uſque ad David, progenies quatuordecim: & à David uſque ad exilium Babylonicum, progenies quatuordecim; & ab exilio Babylonico uſque ad Chriſtũ, progenies quatuordecim.
18 Nativitas autem Jeſchua Chriſti ita fuit. Quum deſponſata eſſet Mariam mater ejus, Jauſeph, [6] antequam conſociarentur inventa eſt in [7] utero habere è Spiritu Sancto.
19 Jauſeph autem maritus ejus, juſtus erat, & non volebat [8] publicare eam: meditabaturque ut occultè dimitteret eam.
20 Quum autem hæc meditaretur, apparuit ei Angelus Domini per ſomnium, & dixit ei, Jauſeph fili David, ne metuas aſſumere Mariam uxorem tuam: id enim quod genitum eſt in ea, è Spiritu eſt ſancto.
21 Pariet autem filium, & vocabis nomen ejus JESCHUA, ipſe enim ſervabit populum ſuum à [9] peccatis eorum.
22 Hoc autem totum quod fuit *fuit*, ut impleretur quod dictum fuerat à Domino per [10] Prophetam.
23 Nempe, Ecce virgo in [11] utero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Ammanuel: quod exponitur *nobiſcum eſt* Deus noſter.
24 Quum ſurrexiſſet autem Jauſeph ex ſomno ſuo, fecit ſicut mandaverat ei Angelus Domini, & accepit uxorem ſuam.
25 Et non [12] cognovit eam [13] donec peperiſſet filium ſuum primogenitum: & vocavit [14] *ille* nomen ejus JESCHUA.

16 Jacob autem genuit Joſeph virum Mariæ, ex qua genitus eſt Jeſus ille qui dicitur [f] Chriſtus.
17 [g] Univerſæ igitur progenies ab Abraham uſque ad David, progenies quatuordecim: & à David uſq; ad tranſportationem Babylonicã, progenies quatuordecim: & à tranſportatione Babylonica uſque ad Chriſtum progenies quatuordecim.
18 ¶ [illegible] JESU vero CHRISTI nativitas ita fuit. Enimuero quum mater ejus Maria [h] deſponſa eſſet Joſeph, priuſquam ipſi convenissent, inventa eſt pregnans eſſe ex Spiritu ſancto.
19 Porrò Joſeph vir ejus quum eſſet juſtus, & nollet eam [i] ignominiæ exponere, voluit clam eam dimittere.
20 Hæc autem quum cogitaſſet, [k] ecce Angelus Domini [l] in ſomnio apparuit ei, dicens, Joſeph fili David, [l] ne metuito [m] accipere Mariam [n] uxorem tuam. Nam quod in ea [o] genitum eſt, ex Spiritu ſancto eſt.
21 Pariet autem filium, & vocabis nomen ejus JESUM. Ipſe enim [p] liberabit populum ſuum ex peccatis [q] ipſius.
22 (Totum hoc autem factum eſt ut impleretur quod ait Dominus per Prophetam, dicentem,
23 Ecce, Virgo illa pregnans erit, & pariet filium, & vocabis nomen ejus Emmanuel: quod eſt, ſi interpreteris, Nobiſcum Deus.)
24 Experrectus autem Joſeph ex ſomno, fecit ut ei imperat Angelus Domini, & accepit uxorem ſuam.
25 Et non cognovit eam [r] quoùſque peperiſſet Filium illum ſuum primogenitum [s] vocavitque nomen ejus JESUM.

6 Id eſt, antequam nuptię illorũ fierent, & eam Joſeph domũ ſuam duceret.
7 Syrè [illegible], deducto verbo à nomine [illegible] venter, reſpõdetque helleniſmo ἐν γαστρὶ ἔχουσα.
8 Hoc eſt, propalam traducere.
9 Relativum plurale nomini collectivo attribuit ex Hebraiſmo.
10 Ad verbum, per manum Prophetæ. Nam Hebręi, Chaldæi & Syri hoc idiotiſmo utuntur ad ſignificandum cujus opera & miniſterio, quóve inſtrumento, quis utatur ad aliquid agendum. idque ideo quòd manus actionum inſtrumenta eſſe ſoleant. Eſtque in hac loquutione ſynecdoche & metonymia.
11 Sequitur Helleniſmum paulo antè obſervatum.
12 Cognoſcere pro rem habere, utitur Hebraiſmus.
13 Syra particula [illegible] ut etiam Hebræa [illegible] ei reſpondens, quæ ita eſt accipienda ut intelligatur quòd poſtquam peperiſſet, cum ea Joſeph concubuerit. [illegible] negat, ut non poſſit futurum, ſicut in Gen. 28. 15. & 2. Sam. 6. ver. ult. & Pſalm. 110. 1. & Matth. 12. [illegible] 14 [illegible] enim fœmininum verbum, pronomen, illa, addendum fuit.

[illegible] id eſt populi, collective. Eſa. 7. 14. r Particula quoùſque, ſive donec, [illegible] Hebraeis de futuro etiam tempore negat, aut affirmat [illegible] uſque ad [illegible] 2. Sam. 6. 23. [illegible] ultimo cap. [illegible] ſ Græcus articulus [illegible] ſignificatur [illegible] a quo ipſo factum eſt [illegible] quos nullus fuiſſe creditum.
[illegible] ex eadem virgine [illegible] JESUS vo[illegible] lum. Act. 4. 12. p Liberabit [illegible]

CAPUT II.

1. Magi, primitiæ Gentium, Christum adorant 14 Ioſeph, Angeli monitu, fugit cum Jeſu & matre in Ægyptum. 16 Herodes pueros occidit.

1 QVum autem natus eſſet Ieſchua in Beth-lechem [1] Ihuda, in diebus Hiraudis regis, venerunt magi ab Oriente ad Vriſchelem,
2 Et dixerunt, Vbi eſt rex Iudæorum qui natus eſt? Vidimus enim ſtellam ejus in Oriente, & venimus ad adorandum eum.
3 Audivit autem Hiraudis rex, & conturbatus eſt, & tota Vriſchelem cum eo.
4 Et congregavit omnes principes ſacerdo-

1 ¶ QVum [a] ergo natus eſſet Jeſus in ea Bethleem [a] *quæ eſt* Judææ, temporibus Herodis regis, ecce, [b] magi ab Oriente aduenerunt Hieroſolymas,
2 Dicentes, Ubi eſt ille rex Judæorum qui natus eſt? vidimus enim ejus ſtellam in oriente & venimus ut adoremus eum.
3 His autem auditis Herodes rex [c] turbatus eſt, & tota Hieroſolyma cum eo.
4 Et conuocatis omnibus [d] principibus ſi-

1 Hoc addidit ad differentiam alterius Beth-lechem, quæ erat tribus Zebulon, cujus meminit Ioſue 19. 14.
2 Syrè [illegible] magoſcha, quæ quidem vox in Talmudicis libris malè ſonat, notatque deditos artibus magicis: in Syriaco autem teſtamento, ſicut apud Perſas, vocabulum eſt honeſtum, ac ſignificat homines tum ſapientia, tum religione claros.

a Ad differentiam alterius quæ eſt in tribu Zabulon. [illegible]
b Sapientes: eſt autem Perſicum nomen quod [illegible]
[illegible] c Multis commotus, quia [illegible]
beti quia imperitus rei eſt veſtrum atque deuoti. d Primarijs ſacerdotibus, id eſt, iis qui erant de familia Aaronis [illegible] Ioh. 19. [illegible] principes ſacerdotum dicuntur.

ſacerdotum & [k] ſcribis populi, percontatus
eſt ab eis ubi Chriſtus naſceretur.
5 At illi dixerunt ei, In *ea* Bethleem *quæ eſt*
Judææ. Sic enim ſcriptum eſt per Prophetã,
6 ‖Et tu Bethleem, terra Juda, nequaquam
minima es inter duces Juda. ex te enim
exibit dux [g] qui paſcet populum illum
meum Jſraël.
7 Tum Herodes clam vocatis magis, [h] ex-
quiſivit ab eis quo tempore ſtella appa-
ruiſſet.
8 Et eis Bethleem dimiſſis, dixit, Profecti il-
luc, penitus exquirite de puerulo : poſt-
quam autem inveneritis, renuntiate mihi,
ut & ego veniam & adorem eum.
9 Ipſi verò, audito rege, profecti ſunt. & ec-
ce, ſtella, quam viderant in Oriente, præi-
bat eis, donec venit ſtetitque ſupra *locum*
in quo erat puerulus.
10 Viſa autem ſtella gaviſi ſunt gaudio mag-
no valdè.
11 Et ingreſſi domum invenerunt [i] puerulum
cum Maria matre ipſius : & procidentes
[k] adoraverunt eum : [l] apertiſque theſauris
ſuis obtulerunt ei munera, aurum & thus
& myrrham.
12 [m] Et divinitus admoniti in ſomnio ne re-
verterentur ad Herodem, per aliam viam
regreſſi ſunt in regionem ſuam.
13 [n] Ipſis autem regreſſis, ecce, Angelus Do-
mini apparet in [o] ſomnio Joſeph, dicens,
Experrectus accipe puerulum & matrem e-
jus, & fuge in Ægyptum : & eſto illic uſque
dum dixero tibi. Futurum eſt enim ut He-
rodes quærat puerulum ad eum perdendũ.
14 Ille verò experrectus accepit puerulum
& matrem ejus nocte, & ſeceſſit in Ægyp-
tum.
15 Et fuit illic uſque ad obitum Herodis : ut
impleretur quod ait Dominus per prophe-
tam, dicentem,
16 ‖[o] Ex Ægypto vocavi Filium meum. Tum
Herodes quum vidiſſet *ſe* illuſum eſſe a ma-
gis, excanduit valdè : & miſſis *carnificibus*
interemit omnes pueros qui erant in Beth-
leem & in omni confinio ejus, a bimulis &
inferioribus, ſecundum tempus quod ex-
quiſierat ex magis.
17 Tunc [p] impletum fuit quod ait [q] Domi-
nus per Hieremiam prophetam, dicentem,
18 ‖Vox in Rhama audita eſt, lamentatio
& fletus & ejulatus multus, [r] Rachel plorans
filios ſuos : & noluit conſolationem admit-
tere *de ea* [ſ] quòd non ſunt.
19 [3] Quum autem obiiſſet Herodes, ecce,
Angelus Domini in ſomnio apparet Joſeph
in Ægypto:
20 Dicens, Experrectus accipe puerulum &
matrem ejus, & proficiſcere in terram Iſra-
el. Mortui ſunt enim qui petebant [t] ani-
mam puerili.
21 Ille verò experrectus accepit puerulum
& matrem ipſius, & venit in terram Jſraël.
22 Quum autem audiſſet Archelaum regna-
re in Judæa pro Herode patre ipſius, timuit
illuc abire : verùm divinitus admonitus in
ſomnio, ſeceſſit in partes Galileæ.

tum, & [3] legiſperitos populi, ac percontaba-
tur eos ubinam naſciturus eſſet Chriſtus.
5 Illi autem dixerunt in Beth-lechem Jihu-
da. Ita enim ſcriptum eſt in Propheta,
6 Etiam tu Beth-lechem Jihuda non fuiſti
minima inter reges Jihuda . ex te enim pro-
dibit rex qui paſcet populum meum Jiſ-
raiel.
7 Tunc Hiraudis clàm vocavit magos, & di-
dicit ab eis quonam tempore apparuiſſet e-
is ſtella illa.
8 Et miſit eos in Beth-lechem, dixitq; eis, Ite,
inquirite de puero diligenter. & poſtquam
inveneritis eum, venientes renuntiate mihi,
ut etiam ego profectus adorem eum.
9 Illi autem quum audiviſſent à rege, pro-
fecti ſunt. & ecce, ſtella illa quam viderant
in Oriente, proficiſcebatur ante eos, uſque
dum progreſſa ſtaret ſuprà *illum locum* ubi
erat puer.
10 Quum autem vidiſſent ipſam ſtellam, ga-
viſi ſunt gaudio magno valde.
11 Et ingreſſi ſunt in eam domum, & viderunt
puerum cum Mariam matre ejus : & proci-
dentes adoraverunt eum: & aperuerunt
theſauros ſuos, obtuleruntq; ei oblationes,
aurum, & myrrham, & thus.
12 Et oſtenſum eſt eis per ſomnium ne re-
verterentur ad Herodem: ac per viam aliam
profecti ſunt in regionem ſuam.
13 Poſtquam autem abiviſſent. apparuit An-
gelus Domini per ſomnium Jauſepho, & di-
xit ei, Surge, accipe puerum & matrem ejus,
& fuge in Ægyptum : & illic eſto uſque dum
dicam tibi. Futurum enim eſt *ut* Hiraudis
quærat ipſum puerum ut perdat eum.
14 Jauſeph verò ſurgens accepit puerum &
matrem ejus nocte, & fugit in Ægyptum.
15 Manſitque illic [4] donec moreretur Hirau-
dis : ut impleretur id quod dictum eſt à Do-
mino in Propheta, qui dixit, Ex Ægypto vo-
cavi filium meum.
16 Tunc Hiraudis quum vidiſſet quòd [5] illu-
ſus eſſet à magis, iratus eſt valde: & mittens
interfecit pueros omnes [6] Beth-lechemi-
tas, & omnium finium ejus, à nato [7] duos an-
nos, & infra, juxta tempus quod perquiſive-
rat à magis.
17 Tunc impletum eſt id quod dictum erat
per Jirmejam [8] prophetam, qui dixit,
18 Vox audita eſt in Rametha, fletus & ejula-
tus magnus, Rachel flens propter filios ſu-
os, & noluit admittere conſolationem, pro-
pterea quòd non ſunt.
19 Poſtquam autem mortuus eſſet Hiraudis
rex, apparuit Angelus Domini per ſomniũ
Jauſeph in Ægypto.
20 Et dixit ei, Surgens accipe puerum &
matrem ejus, & proficiſcere in terram Jiſ-
raiel. mortui enim ſunt illi qui quærebant
[9] animam pueri.
21 [10] Et Jauſeph ſurgens accepit puerum &
matrem ejus, & venit in terram Jiſraiel.
22 Quum verò audiviſſet quòd Archelavas
eſſet rex in Judæa loco Hiraudis patris ſui,
timuit proficiſci illuc: & oſtenſum eſt ei per
ſomnium, ut proficiſceretur in regionem
Galilææ.

[3] Latini ſcribæ in-
terpretes ſcribas in-
terpretantur, quod
Græcè vocabulum
γραμματεῖς ſonat.
ſed vim Syriaci & He-
bræi nominis exprì-
mere malui, quod de-
clarat enarratorem
ſiue doctorem legis.
Accerſit ergo Hirau-
dis legiſperitos, ſiue
doctores unà cum ſa-
cerdotibus, quo cer-
tius cognoſcat quid
Lex & Prophetæ tra-
derent de loco ubi
naſciturus eſſet Meſ-
ſias. Hanc verò eſſe
nominis [illegible] ſigni-
ficationem, conſtat
ex perpetuo ejus uſu
in libris Regum &
Paralipomenon, Iſaiæ
& Ieremiæ, Ezræ, Ne-
chemiæ.

[4] Ad verb. Uſque
ad mortem Hiraudis.
[5] Verbum [illegible],
quo hic utitur para-
phraſtes peculiare eſt
Syræ linguæ : nec ab
Hebræo [illegible], quod ei
in ſignificatione re-
ſpondet, longius diſ-
cedit, quam quòd ter-
tiam literam thema-
tis, quæ erat ה mutat
in ח, ejuſdẽ organi
prolationis. Ac
ubicunque eo utitur,
ſemper eſt ה mutata
in ח vide Matt. 27. 29.
& 31. Mar. 10. 34. &
15. 20. Luc. 14. 29. &
18. 32. & alibi ſæpe.
[6] Ad verb. Beth-
lechem, &c.
[7] Ad verb. A filio
duorum annorum.
Hebræa, Chaldæa &
Syra phraſis admo-
dum trita.
[8] Ad verb. Per ma-
num Iirmeiæ prophe-
tæ, ut ante obſerva-
tum eſt in fine primi
cap.
[9] Id eſt, vitam.
Hebraiſmus.
[10] Copula pro
adverſatiua particu-
la, Et Ioſeph, pro, Ac
Ioſeph. Quod in tri-
bus linguis eſt fre-
quentiſſimum.

11 Syriaca vox [illegible], vnde manifeſtius apparet ita denominatum fuiſſe, non à Nazaræorum [illegible] (ſum enim per [illegible] ſcriberetur) ſed à Nazareth vrbe Galilææ, [illegible] ſcribitur.

23 Et veniens habitavit in civitate quæ vocabatur Natzrath: vt impleretur id quod dictum fuit per Prophetam, quòd 11 Natzrenus vocaretur.

23 Et quum conveniſſet, habitavit in vrbe quæ dicitur Nazareth: vt impleretur quod dictum eſt per prophetas, fore vt Nazaræus vocaretur.

Caput III.

2. Ioannes concionatur. 4. Veſtitus & victus ipſius. 5. Baptizat. 8 Fructus pœnitentiæ. 10. Securis ad radicem. 12 Ventilabrum, Palea. 13 Chriſtus baptizatur à Ioanne.

prædicat.

1 Ad verbum, In illis autem diebus. Syrophiaſis, & Chaldæa.

2 Ad verbum, Appropinquat ſibi regnum: eſtque Hebraiſmus. Gallicè pronomen illud exprimitur, *Le royaume des cieux s'approche.*

3 Id eſt, miniſterio. ut antè obſervavimus.

4 Ad verb. Qui circa Iordanem, ſubaudi, erat.

5 Pro, neque dicatis.

6 Ad verb. In anima veſtra. Hebraiſmus frequentiſsimus.

1 1 IN illis autem diebus venit Juchannan
Baptiſta, & prædicabat in deſerto Judææ.
2 Ac dicebat, Convertimini: 2 appropin-
quat regnum cœlorum.
3 Hic enim eſt de quo dictum fuit 3 per
manum Ieſchaiæ prophetæ, vox clamantis
in deſerto: Parate viam Domini, & com-
planate ſemitas eius.
4 Ipſius verò Juchannan veſtimentum fuit
pilorum camelorum, & cingulum pelliceum
ſuper lumbos eius: cibus autem ejus locu-
ſta, & mel ſylveſtre.
5 Tunc egrediebatur ad eum Vriſchelem, &
Vniverſa Judæa, & omnis locus 4 circumja-
cens Iurdan.
6 Et baptizabantur ab eo in Iurdan flumio,
quum confiterentur peccata ſua.
7 Quum vidiſſet autem multos ex Phariſæis
& ex Seducæis qui veniebãt vt baptizaren-
tur, dixit illis, progenies viperarũ, quis com-
monſtravit vobis fugere ab ira advenientẽ?
8 Facite igitur fructus dignos converſione.
9 Et ne cogitetis 5 ne dicatis, 6 apud vos ipſos,
Quod pater eſt nobis Abraham. dico enim
ego vobis quòd poteſt Deus ex illis lapidi-
bus ſuſcitare filios Abrahamo.
10 Ecce enim, ſecuris poſita eſt ad radicem
arboris: omnis arbor igitur quæ fructum
bonum non facit, exſcinditur & cadit in ig-
nem.
11 Ego baptizo vos aqua ad converſionem:
ille autem qui poſt me venit, validior eſt
me, cuius non ſum dignus ego vt calcea-
menta portem: ipſe baptizat vos Spiritu
ſancto & igni.
12 Cuius ventilabrum in manu eſt, & purgat
areas ſuas: triticumq; congregat in horrea
ſua, paleam verò comburit igni qui non ex-
tinguitur.
13 Tunc venit Jeſchua ex Galilæa ad Jurdan
ad Juchannan, vt baptizaretur ab eo.
14 Ipſe autem Juchannan prohibebat eum,
& dicebat, ego opus habeo ut abs te bap-
tizer, & tu ad me veniſti?
15 Jeſchua autem ipſe reſpondit, & dixit ei,
Omitte nunc: ſic enim decet nos ut imple-
amus omnem iuſtitiam. Et tunc omiſit eum.
16 Quum ergo baptizatus eſſet Jeſchua, pro-
tinus aſcendit ab aquis: & aperti ſunt ei
cæli, & vidit ſpiritum Dei qui deſcendit

1 TEmporibus a autẽ illis adfuit Joannes
Baptiſta, prædicans b in deſerto Iudææ.
2 Dicenſque, c Reſipiſcite, appropinqua-
vit enim d regnum cœlorum.
3 Nam hic eſt ille de quo dictum eſt per E-
ſaiam prophetam dicentem, ‖ Vox clamã-
tis in deſerto, Parate viam Domini, e com-
planate ſemitas ejus.
4 ‖ Ipſe verò Joannes habebat veſtimentum
ſuum è pilis camelorum, & zonam coreace-
am circum lumbos ſuos. alimentum autem
ejus erat f locuſtæ & mel agreſte.
5 ‖ Tunc exiuit ad eum g Hieroſolima, & to-
ta Judæa, totaque regio circumjacens Jor-
danẽ.
6 Et baptizabantur ab eo in Jordane, h con-
fitentes peccata ſua.
7 i Quum vidiſſet autem multos ex Phari-
ſæis & Saducæis venientes ad baptiſmum
ſuũ dixit eis, Progenies viperarum, quis vo-
bis præmonſtravit vt fugeretis à futura ira?
8 3 Ferte igitur fructus convenientes reſi-
piſcentiæ.
9 4 Et ne l putetis vobis dicendum apud voſ-
ipſos ‖ Patrem habemus Abraham: k dico
enim vobis, Deum poſſe etiam ex lapidibus
iſtis excitare liberos Abrahamo.
10 ‖ Iam verò etiã ſecuris ad radicem arborũ
poſita eſt; omnis igitur arbor non ferens
fructum bonum, exciditur & in ignem abji-
citur.
11 5 Ego quidem baptizo vos aqua l ad reſi-
piſcentiam: is verò qui ponè me venit va-
lidior me eſt, cuius non ſum dignus qui ſo-
leas portem: ipſe vos baptizabit Spiritu
ſancto & m igni.
12 ‖ 6 Cujus ventilabrum in manu ipſius: &
perpurgabit aream ſuam: & coget triticum
ſuum in horreum, paleam autem exuret n ig-
ni inextinguibili.
13 7 Tunc advenit Jeſus a Galilæa in Jorda-
nem ad Johannem, vt baptizaretur ab eo.
14 At Johannes obnixè prohibebat eum: di-
cens, Ego neceſſe habeo à te Baptizari, & tu
venis ad me?
15 Reſpondens autem Jeſus dixit ad eum, O-
mitte me nunc: ita enim decet nos imple-
re o omnem iuſtitiam. Tunc omitit eum.
16 Et baptizatus Jeſus aſcendit ſtatim ex a-
qua: & ecce, aperti ſunt p ei cæli, & vi-
dit Spiritum Dei deſcendentem tanquam

tereatamen Deus in ſuo cum ſanctis patribus fœdere mendax evadit. i *Ne exiſtimetis eam ſem eſſe cur de Abrahamo ſuperbiatis* [illegible] *act. 13.26.* k *Incredibile erat ſuperbis hominibus alio poſſe transferri eccleſiam admonet verò Joannes Domino eſſe in manu* [illegible] *Eccleſiæ quas illi nonputabant: at ſi ex lapidibus filios ſibi crearet.* *Jeſa. 7.19.* *Mar. 1.8. luc. 3.16. ioh. 1.26. act. 1.5.* [illegible]
5 Ne in ſignis quidem à Deo ſalutis noſtræ cauſa inſtitutis vel in eorum adminiſtris hærendum eſt: ſed aſſurgendum [illegible] i. ad CHRISTVM intus ſua valens vi efficientem quod exterius ſiguratur. *Luc. 3.17.* l *Externum ſignum* [illegible] *tandoadmonebat, & obſignabat eorum in CHRISTVM inſitionem, qua fit vt vetus homo moriatur, & nouus exurgat. Rom. 6.* [illegible] *eſt vice epitheti: transfertur autem ad Spiritum, quia ſordes non noſtras aliter purgat, quàm aurum igni excoquitur.* 6 Impiorum [illegible] cruciatu terminabuntur. n *Hoc igni horribili tormentum notatur: quod nec ſenſu* [illegible] *hodie capi nec verbis exprimi* [illegible] *ſolidam* [illegible] *reprobi.* *Mar. 1.9. luc. 3.21.* 7 CHRISTVS noſtrum baptiſmum in ſeſe ſanctificavit [illegible] *obſervationes.* p *Johanni vel etiam Chriſto, nam utrique viſum eſt hoc ſignum, ſed ipſi quoque circumſtantium* [illegible] *Cœleſtis oratio ſatis doc* [illegible] *Luc. 3.21.22.*

columbam, & venientem ſuper ipſum.
17 ‖ Et ecce vox adfuit è cœlis, dicens, ‖ Hic eſt filius ille meus dilectus, in quo q acquieſco.

tanquam columba & venit ſuper ipſum,
17 Et ecce vox de cælis quæ dicebat, Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi complacitum eſt.

... declaratur. 1.Pet.1.17.coloſſ.1.13. q Græcum verbum ſignificationem habet præter æxiſtimationis, & eius quod valde ... CHRISTVM unum eſſe, quem cum intuetur, ... in nos conceptam indignationem deponat.

CAPUT IIII.

1. *Tentatur Chriſtus.* 4. *Scripturis conuincit diabolum.* 11. *Angeli ei inſeruiunt.* 12 *Prædicat pœnitentiam.* 18 *Vocatio Petri & Andreæ* 21 *Vocatio Iacobi & Ioannis.* 23 *Prædicat Euangelium, & ſanat infirmos.*

1 TVNC [a] Ieſus ſubductus fuit in deſertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo.
2 Et quum ieiunaſſet [a] dies quadraginta & noctes quadraginta, poſtea eſuriit.
3 Et quum veniſſet ad eum tentator, dixit, Si Filius es Dei, [b] dic vt iſti lapides, panes fiant.
4 At ille reſpondens dixit, Scriptum eſt, ‖ Non è ſolo pane viuet homo, ſed ex omni verbo prodeunte per os Dei.
5 Tunc aſſumit eum diabolus in ſanctam vrbem, & ſtatuit eum ſuper [c] pinnas templi.
6 Dicitque ei, Si filius es Dei, abiice teipſum deorſum. nam ſcriptum eſt ‖ Quia Angelis ſuis mandabit de te, & *ipſi* tollent te in manus, ne quando offendas ad lapidem, pedem tuum.
7 Dixit ei Ieſus, viciſſim ſcriptum eſt, ‖ Non [d] tentabis Dominum Deum tuum.
8 Rurſum aſſumit eum diabolus in montem ſublimem valdè, & oſtendit ei omnia regna mundi & gloriam eorum.
9 Dicitque ei, Hæc omnia tibi dabo ſi procidens adoraueris me.
10 Tunc dicit ei IESVS, Abi ſatana, ſcriptum eſt enim, ‖ Dominum Deum tuum [e] adorabis, & ei ſoli ſervies.
11 [f] Tunc omittit eum diabolus: & ecce, Angeli accedebant, & miniſtrabant ei.
12 [2] ‖ Quum audiſſet autem IESVS Ioannem traditum eſſe *in cuſtodiam*, rediit in Galilæam.
13 Et relicta Nazareth, venit & habitavit in [g] Capernaum *vrbe* maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim.
14 Vt impleretur quod dictum eſt per Eſaiam prophetam, dicentem,
15 Terra Zabulon & terra Nephthalim *ad* viam [h] maris ſecundum Iordanem, [i] Galilæa Gentium:
16 Populus [k] poſitus in tenebris, vidit lucem magnam: & poſitis in regione & vmbra mortis lux exorta eſt.
17 ‖ Ex eo tempore cœpit IESVS prædicare, & dicere, Reſipiſcite. [l] appropinquavit enim regnum cœlorum.
18 [3] Ambulans autem IESVS ad mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui dicitur Petrus, & Andream fratrem ejus, iacientes rete in mare: (erant enim piſcatores.)

1 TVnc Ieſchua ductus eſt à Spiritu ſancto in deſertum, vt tentaretur ab [1] aduerſario.
2 Et ieiunavit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, poſtea vero eſuriit.
3 Et accedebat ad eum [2] tentator, ac dicebat ei, Si filius es Dei, dic vt iſti lapides fiant panes.
4 Ipſe verò reſpondit, & dixit, Scriptum eſt quòd nequaquam pane ſolo viuit [3] filius hominis, ſed omni verbo procedente ex ore Dei.
5 Tunc aſſumpſit eum [4] aduerſarius in civitatem ſanctam, & ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi:
6 Et ait illi, Si filius es Dei præcipita [5] teipſum deorſum. ſcriptum eſt enim quòd Angelis ſuis mandauit de te, & ſuper manus ſuas tollent te vt non impingas in lapidem pedem tuum.
7 Dixit illi Ieſchua, Rurſum ſcriptum eſt Nõ tentabis Dominum Deum tuum.
8 Rurſum aſſumpſit eum [6] adverſarius in montem, qui valde *erat* excelſus, & oſtendit ei omnia regna mundi & gloriam illorum.
9 Et dixit illi, Hæc omnia tibi dabo ſi procidens adoraueris me.
10 Tunc dixit illi Ieſchua, Apage Satana, ſcriptum eſt enim quòd Dominum Deum tuum adorabis, & eum ſolum coles.
11 Tunc omiſit eum [7] adverſarius, & ecce, Angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei.
12 Quum audiſſet autem Ieſchua quòd Iuchannan traditus eſſet, migrauit in Galilæam.
13 Et reliquit Natzrath, venitque & habitauit in Kepher-Nachum, ad littus maris, in finibus Zabulun & Naphtali.
14 Vt impleretur quod dictum eſt per [8] manum Iſaiæ prophetæ, qui ait,
15 Terra Zabulun terra Nephtali, via maris, tranſitus Iurdan, Galilæa gentium:
16 Populus qui ſedebat in tenebris lucem magnam vidit, & illis qui ſedebant in regione & vmbra mortis, lux orta eſt ipſis.
17 Et tunc cœpit Ieſchua prædicare, & dicere, Conuertimini [9] appropinquat enim regnum cœlorum.
18 Quumq; ambularet iuxta littus maris Galilææ, vidit duos fratres Schemeon qui vocatur Cipha, & Andraeas fratrem eius, qui iaciebant retia in mare (erant enim piſcatores.)

1 Ad verbum, A peruulgâte obtrectationem. Nam אכל velאכל (ea enim e-lus radix eſſe videtur) idem eſt quod קרא phara, diuulgauit, promulgavit, palam fecit prædicauit: & קרצא Kartza eſt obtrectatio quam Hebræi vocãt ... ut exponit autor libri ... A ... & David Kimchi Hebræorum doctiſſ. Quæ loquutio etiam Chaldæis ſcriptoribus eſt vſitata, & ſæpe in Nouo Teſtamento Syro recurrit.

2 Ad verbũ Qui tentat, id eſt, aſſuetus ut homines tentat. Participium pro verbali, ut ſæpe fit.

3 Id eſt, Homo Heb. Chal. & Syra phraſis.

4 Ad verbum Promulgans obtrectationem vt paulo ante obſeruaui.

5 Ad verbum Animam tuam. Hebraiſmus ante obſeruatus.

6 Ad verbum, Promulgator obtrectationis Chal. phraſis & Syra.

7 Antè obſeruatus loquendi modus Syris & Chaldæis communis.

8 Id eſt, miniſterio. Hebraiſmus antè obſeruatus.

9 Ad verb. Appropinquat enim ſibi, ... Pleonaſmus ... Chald. & Syris ...

1 ... Qui verſabatur. Mar.1.14. 1 Ad vos pertinebit ... 3 CHRISTVS de ſuo ... ſuos diſcipulos ... quo minus ſuſpectos teſtes ...

19 Et illis dixit illis Ieſchua, [10] Venite poſt me,
& faciam vos veſtis piſcatores [11] filiorum
hominis.
20 Illi autem confeſtim reliquerunt retia ſua
[12] & ſequuti ſunt eum.
21 Et quum progreſſus eſſet inde, vidit alios
fratres duos, Iaakub filium Zabdai, & Iu-
channan fratrem eius in nauicula cum Zab-
dai patre eorum ſarcientes retia ſua: & vo-
cauit eos Ieſchua.
22 Illi autem protinus reliquerunt nauiculam
& patrem ſuum, & ſequuti ſunt eum.
23 Et circumibat Ieſchua vniuerſam Galilæ-
am, docebatq; in ſinagogis illorum, & præ-
dicabat Evangelium regni: ſanabatque
omnem languorem & morbum in populo.
24 Et audita eſt fama illius in vniuerſa Syria.
Et offerebant ei omnes eos qui [13] peſſimè
afficiebantur morbis diuerſis, & eos qui pre-
mebantur anguſtiis, & dæmoniacos: &
[14] lunaticos: & [15] paralyticos: & ſanauit
eos.
25 Et [16] ſequutæ ſunt eum turbæ multæ à
Galilæa, & à [17] Decem ciuitatibus, & ab
Vriſchelem, & à Iudæa, & à tranſitu Iur-
dan.

19 Et dicit eis, Sequimini me, & faciam vos
piſcatores hominum.
20 Illi verò ſtatim omiſſis retibus, ſequuti
ſunt eum.
21 Tunc progreſſus illinc, vidit alios duos
fratres, Iacobum filium Zebedæi, & Io-
annem fratrem ejus, in nauigio cum Zebe-
dæo patre ſuo, ſarcientes retia ſua. & voca-
uit eos.
22 Illi autem ſtatim omiſſo nauigio & patre
ſuo, ſequuti ſunt eum.
23 ‡ Et circumiit totam Galilæam I E S V S do-
cens in [m] ſynagogis ipſorum, & prædicans
Evangelium [n] regni, & ſanans [o] quemuis
morbum & quemuis [p] languorem in po-
pulo.
24 Tunc exiit fama eius in totam Syriam; &
obtulerunt ei omnes malè affectos, variis
morbis & [q] cruciatibus detentos, & [r] dæ-
moniacos & [s] lunaticos, & [t] paralyticos: & ſana-
uitque eos.
25 Et ſequuta eſt eum turba multa à Galilæa
ac Decapoli & Hieroſolymis & Iudæa, &
regionibus trans Iordanem ſitis.

ſiones bonarii acribus ... [illegible] t *Enervatos*, ... *tis corporis membris.*

10 Id eſt, Sequimini me. Hebraiſmus.
11 Id eſt, hominū. Hebraiſmus.
12 Ad verbum, Et iuerunt poſt eum. Hebraiſmus: & eodem modo paulo pòſt.
13 Ad verbū Malè malè. Nominis geminatio ex poſitiuo efficit ſuperlatiuum. Hebraiſmus.
14 Syrè מתרא חרב Vadebar agare, quod ſonat: Et filium agrorum, i. hominem agreſtem, qui à reliquorum conſuetudine abhorreat: ſicut legitur de Nabuchad-nezzar in Daniele.
15 Syrè משריא Meſcharia, à diſſolutione deducto nomine, ſicut & in Græco textu, quod præclarè paraphraſtes expreſſit.
16 Ad verbum Iuerunt poſt eum.
17 Vel Decem civitatum, ſubaudi regione. Regiuncula eſt, Galilææ Gentiū proxima, quæ nomen accepit a decem oppidis in ea ſitis, quorum nomina exprimuntur in Plin. lib. 5. cap. 18.

Caput V.

1. *Qui beati.* 13 *Apoſtoli ſal & lux mundi.* 14 *Vrbs ſupra montem poſita.* 15 *Lucerna vſus.* 16 *Opera bona.* 19 *Mandatorum Chriſti impletio.* 21 *Occidere, quid.* 23 *Reconciliatio ſacrificio anteuertat.* 27 *Adulterium.* 29 *Oculi erutio.* 30 *Manus abſciſſio.* 31 *Libellus abſceſſionis.* 33 *Non iurandum.* 43 *Inimici diligendi.* 48 *Perfectio.*

1 Quum autem vidiſſet Ieſchua turbas,
aſcendit in montem: & quum ſediſ-
ſet acceſſerunt ad illum diſcipu-
li eius.
2 Et [1] aperuit os ſuum, & docebat illos ac di-
cebat.
3 [2] Beati pauperes ſpiritu: quoniam illorum
eſt regnum cœlorum.
4 Beati lugentes: quoniam [3] conſolationem
accipient.
5 Beati mites quoniam ipſi [4] hæreditatem
capient terræ.
6 Beati illi qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam:
quoniam ipſi ſaturabuntur.
7 Beati miſericordes: quoniam ipſis [5] exerce-
bitur miſericordia.
8 Beati illi qui mundi ſunt in cordibus ſuis:
quoniam ipſi videbunt Deum.
9 Beati [6] pacifici: quoniam [7] vocabuntur filij
Dei.
10 Beati illi qui patiuntur perſequutionem
propter iuſtitiam: quoniam illorum eſt reg-
num cœlorum.
11 Beati eſtis quum probra iecerint in vos, &
perſequuti fuerint vos, & dixerint aduer-
ſus vos omne verbum malum propter me
[8] in falſitate.
12 Tunc gaudete & exultate quoniam mer-
ces veſtra multa eſt in cœlis: ſic enim perſe-
quuti ſunt Prophetas qui fuerunt ante vos.

1 [1] Quum vidiſſet autem turbam, aſcendit
in montem: & quum conſediſſet, adi-
erunt eum diſcipuli eius.
2 Tunc aperto ore ſuo docebat eos, dicens,
3 ‖ Beati [a] pauperes [b] ſpiritu: quoniam ipſo-
rum eſt regnum cœlorum.
4 ‖ Beati qui lugent quoniam ipſi conſolati-
onem accipient.
5 ‖ Beati mites: quoniam ipſi hæreditatis [c] iu-
re terram obtinebunt.
6 Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: quo-
niam ipſi ſaturabuntur.
7 Beati miſericordes: quoniam ipſis miſeri-
cordia tribuetur.
8 ‖ Beati [d] mundo corde: quoniam ipſi Deum
videbunt.
9 Beati pacifici: quoniam filii Dei [e] voca-
buntur.
10 ‖ Beati qui perſequutione inuaduntur iu-
ſtitiæ cauſa: quoniam ipſorum eſt regnum
cœlorum.
11 ‖ Beati eritis quum conuitiati fuerint vo-
bis & perſequuti fuerint, & mentientes
dixerint quiduis mali aduerſus vos, propter
me.
12 Gaudete & exultate, quoniam merces ve-
ſtra multa *eſt* in cœlis: ita enim perſequuti
fuerunt prophetas qui *fuerunt* ante vos.

1 Periphraſis eſt dicere exordiendis, in Hebræo textu veteris Teſtamenti obuia.
2 Ad verbum, Beatitudines pauperibus: & ſubaudi, ſunt vel contingunt. Eſt enim nomen ſemper plurale, Hebræo אשרי per omnia reſpondens.
3 Hac vnica voce ינחמון Iethbaiun, exprimit paraphraſtes: noſter ſicut paulo pòſt hæreditatem capient, vnico verbo ירתון Iiretthun exprimet.
4 ירתון Iiretiū, idem quod ירשון Iireſchun, mutato ש in ת.
5 Ad verbum Erga eos erunt miſerationes.
6 Duabus vocib. Cultores pacis.
7 Id eſt, A Deo pro filiis agnoſcentur, ideo non vano titulo filii dicentur, ſed reipſa erunt quod vocabuntur. Et ita intelligendum paulo infra ver. 19. Minimus vocabitur: & paulo poſt, Magnus vocabitur.
8 Hebraiſmus, id eſt, falſò. Subſtantiuum enim nomen praefixo ב Beth, ſirpe aduerbii ſignificationem aſſumit.

[illegible] *ad omnibus celebretur.*

13 ¶ [a] Vos eſtis ſal [f] terræ: quòd ſi ſal infatuatus fuerit, [g] quo ſalietur? ad nihil valet amplius niſi vt abiiciatur foras & conculcetur à quibuſvis.
14 Vos eſtis [h] lux mundi. Non poteſt vrbs occultari ſupra montem poſita.
15 ‖ Neque accendunt lucernam & ponunt eam ſubter modium: ſed in candelabrum, & ſplendet omnibus qui ſunt in domo.
16 ‖ Ita ſplendeat lux veſtra coram hominibus vt videant veſtra bona opera, [i] glorificentque Patrem veſtrum, qui eſt in cœlis.
17 ¶ [3] Ne exiſtimate me veniſſe vt diſſoluam legem aut prophetas: non veni vt diſſoluam, ſed [k] vt impleam.
18 ‖ [l] Amen quippe dico vobis, Vſquedum præterierit cælum & terra, iota vnum aut vnus apex nequaquam præterierit ex lege vſque dum omnia facta fuerint.
19 [4] Quiſquis igitur [m] ſolverit vnum ex mandatis hiſce minimis, & ita docuerit homines, [n] minimus vocabitur in regno cœlorum: quiſquis autem fecerit & docuerit, iſte magnus vocabitur in regno cœlorum.
20 Dico enim vobis, niſi abundaverit veſtra iuſtitia ‖ pluſquam iuſtitia Scribarum & Phariſæorum, vos nequaquam ingreſſuros in regnum cœlorum.
21 ¶ [5] Audiſtis dictum fuiſſe à veteribus, ‖ Nõ occides: quiſquis autem occiderit, tenebitur iudicio.
22 Ego verò dico vobis, quicunque iraſcitur fratri ſuo temerè, [o] tenebitur [p] iudicio: quicunq; verò dixerit fratri ſuo, [q] raca, tenebitur [r] conſeſſu: quiſquis autem dixerit, fatue, tenebitur [ſ] gehenna [t] ignis.
23 [6] Igitur [v] ſi munus tuum attuleris ad altare, & illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra te,
24 Omitte illic munus tuum coram altari, & abi, primùm reconciliator fratri tuo, & tum veniens offer munus tuum.
25 ‖ [x] Eſto amicus adverſario tuo citò, dum es in via cum eo: ne quando te tradat adverſarius iudici, & iudex te tradat miniſtro, & in cuſtodiam coniiciaris.
26 Amen dico tibi, nequaquam exibis illinc vſquedum [y] reddideris vltimum quadrantem.
27 [7] Audiſtis dictum fuiſſe à veteribus, Non mœchaberis.

13 Vos eſtis ſal terræ: ſi autem eueniat vt ſal [9] infatuetur, quânam re ſalietur? ad nullam rem valet niſi vt proiiciatur foras & conculcetur ab hominibus.
14 Vos eſtis lux mundi. Non poteſt abſcondi ciuitas quæ ſupra montem extructa eſt.
15 Neque lucere faciunt lucernam, & ponunt eam ſubter modium: ſed ſupra candelabrum, & lucet omnibus qui in domo ſunt.
16 Sic luceat lux veſtra coram [10] filiis hominis, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.
17 Ne exiſtimetis quòd venerim, vt deſtruam Legem aut Prophetas: nequaquam vt deſtruam, ſed ut compleam.
18 [11] Amin enim dico ego vobis, quòd donec [12] tranſeant cæli & terra, Iud vnum aut vnus apex non tranſibit ex Lege donec omnia fiant.
19 Quiſquis ſolverit igitur vnum ex mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic filios hominum, [13] minimus vocabitur in regno cælorum: quiſquis autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.
20 Ego enim dico vobis, quòd niſi abundauerit iuſtitia veſtra amplius quàm legiſperitorum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum.
21 Audiſtis quòd dictum ſit veteribus, Non occides: qui autem occiderit, reus eſt iudicii.
22 Ego autem dico vobis quòd quiſquis iraſcetur contra fratrem ſuum [14] temerè, reus eſt iudicii. Et quiſquis dixerit fratri ſuo, [15] raka, obnoxius eſt conſilio: & omnis qui dixerit, [16] fatue, obnoxius eſt [17] Gihannæ [18] ignis.
23 Si eveniet igitur vt offeras oblationem tuam ad altare, & illic recorderis quòd frater tuus retinet aduerſus te inimicitiam aliquam,
24 Relinque illic oblationem tuam iuxta altare, & abi, prius reconciliare fratri tuo, & tunc redi, offer oblationem tuam.
25 Eſto beneuolus erga [19] adverſarium tuum citò dum cum illo es in via: ne [20] aduerſarius tuus tradat te iudici, & iudex tradat te exactori, & incidas in domum vinctorum.
26 Et amen dico ego tibi quòd non exibis illinc donec reddideris [21] octauum [22] vltimum.
27 Audiſtis quòd dictum fuerit ut non committas adulterium:

9 Syram verbum תתפכה *thtpcheh*, a themate, פכה *pcha*, ſic ſi reſpondet Hebræo הפך *hephac*, i. mutauit: vt illud e paraphraſtes illud reſtituiſſe v. de atur, ordine tantùm litterarum inverſo. Verti itaque poteſt, Si autē eveniat vt ſal mutetur.
10 Id eſt, hominibus Hebraiſmus.
11 Id eſt, Certè, Verè.
12 Id eſt, Mutentur.
13 Id eſt, Erit. Hebraiſmus admodum tritus.
14 Syrè אגיקא *ika*. Vocem autē Græcam paraphraſtes ſuæ linguæ accommodavit.
15 Hanc vocem obiurgantis, in Talmudicis libris præſertim antè in libro ברכות *beracboth*, & in lib. סנהדרין *Sanhedrin*, capit. חלק *chelek*, legi ſemper ita ſcriptam ריקא *rika*, vel ריקן *reicā* & ſonat vacuum, ſubaudi iudicio, ratione, & cerebro: veniṫq; à ריק *racah*, quod etiam Hebraicè ſignificat euacuare.
16 Syrè, ללא *Lala*, videtur ab Hebræo אליל à *lil*, deductum, & Aleph à capite ſublata.
17 Syrè גהנא *Gihanna*, ab Hebræo compoſito גיהנם *Gehinnom*, vallis Hinnam. Vallis erat prope Hieruſalem de nomine poſſeſſoris ſui ita vocata. Quæ etiam interdum, vocatur in ſcripturis Vallis filii Hinnon, Ioſ. 15.18. & 2. Reg. 23.11. & 2. Par. 28.3. & 33.6. & Iere. 7.33 & 34. Item cap. 15.18. & 19.2. & 32.35. In

hac erat locus vocatus Topheth, in quo Iſraelitæ, vicinorum populorum hoſtium dam ſuperſtitionem ſequuti, filios ſuos idolo Moloch comburebant. Vnde factum eſt vt poſtea à Chaldæis, Syris & Hebræis antiquis ſcriptoribus nomen ipſum Gihanna vel Gehinnam vſurparetur ad ſignificandum locum reprobis in æternum cruciandis deſtinatum. Ita vſurpatur in lib. Pirkeaboth admodum antiquo, cap. 1. & 5. 18 Id eſt, Ignitæ, Hebraiſmus. 19 Ad verb. Dominus litis tuæ: commune nomen eſt vtrique parti litiganti. 20 Ad verb. Dominus litis tuæ. Hebraiſmus, vt paulò antè. 21 Id eſt, Octaua pars Aſsis, quæ fuit minima, nec potuit vltra diuidi, quemadmodum fuſius explicabitur, Mar. 12. 22 Id eſt, Poſtremum, Hebraiſmus, ſicut paulo inferius.

[illegible] *& privatorum diſcrimine differtur, orationem ad conſuetam* [illegible] *accommodat. certum eſt enim hîc non agi de politicis legi*- [illegible] *quemvis qui de pecuniariis & minimis cauſis cognoſce*- [illegible] *indignantis vox.* r *Iudicio quod ex 23 iudicibus* [illegible] *cauſis, & capitalibus cognoſcebant: ſicut ſumma erant iudi*- [illegible] *cognoſcebant: vt de tribu integra vel de ſummo ſacerdo*- [illegible] ſ *Gehennæ nomen Hebræis compoſitum idem ſonat ac vallis* [illegible] *Iſraelitæ ſtulti erant, ſuperſtitionibus vicinarum gentium* [illegible] *ſuos liberos diis adolere, vnde factum eſt vt acciperetur pro* [illegible] *7.31.* t *Quatuor erant ſuppliciorum genera* [illegible] *ab Herode everterentur ſtrangulatio, gladius lapidatio,* [illegible] *quia ignis ſummum erat ſupplicium. Quod ergo incentiorum facit indicii, conſeſſus, & gehennæ, iſtiuſmodi peccata alia aliis* [illegible] *vt coram Deo gravius puniri mereantur.* 6 Docebant avari Phariſæi placari Deum oblationibus in Lege [illegible]. Negat contra CHRISTVS Deo gratam eſſe cuiuſquam oblationem qui fratri offenſo non ſatisfecerit: atque [illegible] præſertim iſtis Patrum contemptoribus patefaciendum eſſe velit exitum ex ira & maledictione Dei, priuſquam [illegible] x *Accommodat hoc ad hunc ſermonem ad rationem ſuorum temporum, quibus erectum erat Hieroſolymis altare. In*- [illegible] *& vſurpandis oblationes Papiſtarum qui, quod de mutua reconciliatione dicitur, ad purgatorium transfe*- [illegible] y *Proverbialis loquutio, qua ſignificatur ſummo iure cum aliquo agi.* [illegible] 7 Proverbialis loquutio, qua ſignificatur ſummo iure cum aliquo agi. [illegible] coram Deo quiſquis mulierem concupiſcit: ac proinde oculi continendi ſunt & membra, omnia omneſque adeò occaſiones [illegible] committi poſſunt, vel maximis cum damnis ſunt vitandæ.

28 Ego autem dico vobis, quòd quicunque
aſpexerit mulierem,ut adulterium commit-
tat cum ea,illico adulterium commiſit cum
ea in corde ſuo.
29 Si autem oculus tuus dexter obſtaculo ſit
tibi, erue ipſum,& abjice abs te.expedit e-
nim tibi vt pereat vnum ex membris tuis
22 , & non totum corpus tuum ruat in Gi-
hannam.
30 Et ſi manus tua dextra obſtaculo eſt ti-
bi,amputa eam & projice eam ab te. expe-
dit enim tibi vt pereat vnum ex membris
tuis, 22 & non totum corpus tuum ruat in
Gihannam.
31 Dictum eſt quod qui dimittit vxorem ſu-
am, det illi ſcriptum repudii.
32 Ego autē dico vobis, quòd quiſquis repu-
diauerit vxorem ſuā,excepta cauſa fornica-
tionis,efficit ei vt committat adulterium;&
qui accipit derelictam,adulterium cōmittit.
33 Rurſum audiſtis quòd dictum fuerit anti-
quis, Non 23 mentieris in juramento tuo,
perſolues autem Domino iuramentū tuum:
34 Ego autem dico vobis,Ne iuretis 24 omni-
no: non per cœlos,quia ſolium eſt Dei.
35 Neque per terram, quod ſcabellum ſit
quod eſt ſub pedibus eius. nec etiam per
Vriſchelem,quia 25 civitas eſt regis magni.
36 Neque etiam per caput tuum iurabis:
quia non potes facere in eo capillum vnum
cæſariei,aut nigrum,aut album.
37 Sed ſit ſermo veſter, Eſt eſt, & Non non,
quicquid eſt præter hæc,à malo eſt.
38 Audiſtis quòd dictum fuerit, oculum pro
oculo,& dentem pro dente.
39 Ego autē dico vobis ut non ſurgatis con-
tra malū ſed ei qui percutit te ſuper maxil-
lam tuam dextrā,obuerte illi etiam alterā.
40 Et ei qui vult contendere tecum ut acci-
piat tunicam tuam, relinque illi etiam pal-
lium tuum.
41 Qui adigit te ad miliarium vnum, abito
cum illo duo.
42 Qui petit abs te,da illi: & qui mutuum pe-
tit abs te,ne prohibeas eum.
43 Audiſtis quòd dictum ſit, Diligas proxi-
mum tuum, & odio habeas inimicum tuum.
44 Ego autem dico vobis, Diligite inimicos
veſtros,& bene precemini ei qui maledicit
vobis, & facite quod 26 decet ei qui odit
vos, & orate pro illis qui ducunt vos in vin-
cula, & perſequuntur vos.
45 Vt ſitis filij Patris veſtri qui eſt in cælis:
qui oriri facit ſolem ſuum ſuper bonos &
ſuper malos,& dimittit pluviam ſuam ſuper
iuſtos & ſuper iniuſtos.
46 Si enim diligatis eos qui diligunt vos,quod
præmium eſt vobis? nonne etiam publicani
idipſum faciunt?
47 Et ſi 27 ſalutetis fratres veſtros tantùm,
quid eximii facitis? nonne etiam publicani
idipſum faciunt?
48 Eſtote igitur vos perfecti, ſicut pater ve-
ſter qui eſt in cœlis perfectus eſt.

28 Ego verò dico vobis, Quicunque aſpi[ciet]
mulierem vt eam concupiſcat,iam adul[te-]
ravit eam in corde ſuo.
29 ¶ Quòd ſi oculus tuus a dexter facit vt tu
offendas,erue eum,& abijce abs te.expe[dit]
enim tibi vt pereat vnum ex membris [tuis]
ac non totum corpus tuum cōjiciatur in ge-
hennam.
30 b Et ſi dextra tua manus facit vt tu [offen-]
das,exſcinde eam,& abijce abs te. expe[dit]
enim tibi vt pereat vnum ex membris tu[is]
ac non totum corpus tuum conjiciatur [in]
gehennam.
31 ¶ Dictum eſt autem, ‖ Quiſquis dimiſe[rit]
vxorem ſuam, det ei c libellum diſceſſi[onis.]
32 Ego verò dico vobis, eum qui dimiſe[rit]
vxorem ſuam,extra rationem d ſcortation[is,]
facere vt ea mœchetur: & eum qui dimiſ-
ſam duxerit,mœchari.
33 8 Rurſum,audiſtis dictum fuiſſe à veter[i-]
bus,‖ Non e peierabis, ſed reddes Domino
quæ tu iuraveris:
34 Ego verò dico vobis, f ne iuretis omnino:
neque per cælum, quia thronus Dei eſt:
35 Neque per terram,quia ſcabellum eſt pe-
dum eius: neque per Jeroſolymam, quia
vrbs eſt magni regis.
36 g Neque per caput tuum iures: quia non
potes vnum capillum album aut nigrum fa-
cere.
37 ‖ Eſto autem ſermo veſter h Etiam etiam,
Non non: quod autem ſupra hæc * redun-
dat, i à malo eſt.
38 ¶ k Audiſtis dictum fuiſſe, ‖ k Oculum pro
oculo,& dentem pro dente:
39 l Ego verò dico vobis,‖ ne reſiſtatis m ma-
lo: ſed quiſquis te n cædet in dexteram tu-
am maxillam,obverte ei & alteram.
40 Et ei qui velit tecum contendere, ac palli-
um tuum capere, dimitte ei etiam tuni-
cam.
41 Et quiſquis te o angariabit ad miliare v-
num,abi cum eo,duo.
42 ‖ Petenti abs te dato,& volentem mutuari
abs te,ne auerſere.
43 ‖ ¶ Audiſtis dictum fuiſſe, ‖ Diliges proxi-
mum tuum, & odio habebis inimicum tuū.
44 Ego verò dico vobis, ‖ diligite inimicos
veſtros, benedicite iis qui deuouent vos,
benefacite iis qui oderunt vos, & ‖ preca-
mini pro iis qui vos p infeſtant & perſequun-
tur vos.
45 ‖ 10 Vt ſitis filii Patris veſtri qui eſt in cœlis.
facit enim ut ſol ſuus exoriatur ſuper malos
ac bonos, & pluit inter iuſtos & injuſtos.
46 Nam ſi dilexeritis eos qui diligunt vos,
quam mercedē habebitis? nónne & q pub-
licani idem faciunt?
47 Et, ſi complexi fueritis fratres veſtros ſo-
lum,quid amplius facitis? nónne & publi-
cani ita faciunt?
48 Eſtote igitur vos perfecti, ut pater veſter
qui eſt in cœlis perfectus eſt.

23 Periphraſis perjurii.

24 Sic Maimoni in tractatu De iuramentis, cap. 12. ait וּשְׁבָח גְּדוֹלָה הוּא לְאָדָם שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע כְּלָל Et optimum eſt homini vt non iuret omnino. Gallicè, en ſomme, vel, ſomme toute.

25 Deſumpta ſunt verba ex pſal. 48. 3. vbi ita legitur קִרְיַת מֶלֶךְ רָב, Ciuitas regis magni.

26 Ad verb. Quod pulchrum eſt.

27 Ad verb. Interrogetis de pace fratram veſtrorum, i. humaniter & officioſè ſalutetis eos.

[illegible] quod [illegible] eſt. o Angariare, eſt cogere ad currendum, vel ad ferendum aliquid. [illegible]
[illegible] dicebantur, quos hodie poſtas dicimus. hoc intereſt, quòd Perſis licebat equos, naves, ipſos denique homines ad curſum [illegible]
[illegible] dicitur etiam Cyrenæus ille qui adbajulandam crucem adactus eſt, infra 27.32. Deut. 15.8. Levit. 19.18. Luc. 6.27. [illegible]
1.Pet.4.13. p Hoſtium more, & violenta cum contumelia. Luc. 6. 33. 10 Argumentum duplex: vnum à relatis, Quales [illegible]
oportet; alterum à comparatis. Præſtare oportet Dei filios huius ſeculi filiis. q Qui vectigalia [illegible]
[illegible] quòd Romanis (quorum iugum ferebant impatientiſſimè Judæi) operam ſuam locaſſent [illegible]

CAPUT VI.

[illegible] 5 Oratio. 14 Condonandum fratri. 16 Ieiunium. 19 Theſauri. 20 [illegible] 24 Deus & divitiæ. 25 Sollicitudo de victu & veſtitu tollenda. 33 [illegible] [illegible] & quæ juſtitia.

1 Attendite ² ne iuſtitiam veſtram exer-
cearis coram hominibus, ut ſpectemi-
ni ab eis: alioqui ² mercedem non
habebitis apud Patrem veſtrum qui eſt in
cœlis.
2 ³ Itaque quum dabis eleemoſinam, ne cu-
rato buccina cani coram te, ſicut hypocritæ
faciunt in ſynagogis & in plateis, ut glori-
am conſequantur ab hominibus. amen dico
vobis, eos perceptā habere mercedē ſuam.
3 Quum vero tu das eleemoſinam, ne noue-
rit ſiniſtra tua quid faciat dextera tua;
4 Ut ſit tua eleemoſyna in occulto: Pater
autem tuus qui te aſpicit in occulto, reddet
tibi in propatulo.
5 ² Itemquum precaberis, ne eſto ut hypocri-
tæ, amant enim in conuentibus & in ᵇ angu-
lis platearum ſtantes precari, ut appareant
hominibus. amen dico vobis, eos percep-
tam habere mercedem ſuam.
6 Tu vero, quum precaris, ingredere in con-
clave tuum, & clauſo oſtio tuo, precare Pa-
trem tuum in occulto: & Pater tuus qui te
aſpicit in occulto, reddet tibi in propatulo.
7 Precantes autem ᵉ ne eadem blaterate ut
ethnici, putant enim fore ut ſua illa loquaci-
tate exaudiantur.
8 Ne igitur ipſis aſſimilemini: novit enim Pa-
ter veſter quibus ſit vobis opus, antequam
eum petatis ab eo.
9 ³ Vos igitur ita precamini, Pater noſter
qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum:
10 Veniat regnum tuum: fiat voluntas tua,
ſicut in cœlo, ita etiam in terra.
11 Panē noſtrū ᵍ quotidianū da nobis hodie.
12 Et remitte nobis debita noſtra, ⁴ ſicut &
nos remittimus debitoribus noſtris.
13 Et ne nos ʰ inducas in tentationē, ſed li-
bera nos à malo. Quia tuum eſt regnum, &
potentia, & gloria in ſecula, Amen.
14 ᵏ Nam ſi remiſeritis ˡ hominibus offenſas
ipſorum, remittet etiam vobis Pater ille ve-
ſter cœleſtis.
15 Sin autem non remiſeritis hominibus ip-
ſorum offenſas, nec Pater veſter remittet
vobis offenſas veſtras.
16 ⁵ Quum autem ieiunatis, ne eſtote ut hy-
pocritæ, tetrico vultu. ᵐ deformant enim
facies ſuas, ut appareant hominibus ieiu-
nare. amen dico vobis, referunt mercedem
ſuam.
17 Tu verò, quum ieiunas, ⁿ unge caput tu-
um & faciem tuam laua:
18 Ut ne appareas hominibus ieiunare, ſed
Patri tuo qui eſt in occulto & Pater tuus
qui aſpicit in occulto, reddet tibi in pro-
patulo.
19 Ne theſauros vobis congerite in terra, ubi
[illegible] & eroſio corrumpit, & ubi fures per-
fodiunt ac furantur:

1 Attendite autem in eleemoſyna veſtra,
ut non faciatis eam coram filiis homi-
num, quo ſpectemini ab illis: ¹ alioqui
præmium non eſt vobis apud Patrem veſtrū
qui eſt in cœlis.
2 Quando igitur facis ² eleemoſynam ³ ne
excites clamorē ante te, ſicut faciunt ⁴ hy-
pocritæ in conciliis & in vicis, ut laudentur
à filiis hominum. Amen dico vobis quòd
acceperunt mercedem ſuam.
3 Tu autem quum facis eleemoſynam, ne
ſciat ſiniſtra tua id quod facit dextera tua,
4 Ut ſit eleemoſyna tua in occulto: & Pater
tuus qui videt in occulto ipſe rependet tibi
in propatulo.
5 Et quum oras, non eris ſicut ⁵ hypocritæ,
qui amant ſtare in conciliis & in angulis
platearum ad orandum, ut conſpicui fiant
filiis hominum. amen dico vobis quòd ac-
ceperunt mercedem ſuam.
6 Tu autē quum oras, aſcende in penetrale
tuum, & claude oſtium tuum, & ora Patrem
tuum qui eſt in occulto, & Pater tuus qui vi-
det in occulto, rependit tibi in propatulo.
7 Et quum oratis, ne ſitis ⁶ multiloqui ſicut
prophani, putant enim quòd in loquacitate
multa exaudiantur.
8 Ne igitur ſimiles ſitis illorum. Pater enim
veſter novit quā re opus ſit vobis priuſquam
petatis ipſam.
9 Sic orate vos, Pater noſter qui es in cœlis,
ſanctificetur nomen tuum.
10 Veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, ſi-
cut in cœlis, etiam in terra.
11 Da nobis panē ⁷ neceſſitatis noſtræ hodie.
12 Et remitte nobis debita noſtra, ſicut eti-
am nos remittimus debitoribus noſtris.
13 Et ne inducas nos in tentationem, ſed eri-
pe nos à malo. Quia tuum eſt regnum, & po-
tentia, & gloria in ſeculum ſeculorum.
14 Si enim remiſeritis filiis hominum ⁸ erra-
ta ſua, remittet etiam vobis Pater veſter
qui eſt in cœlis.
15 Si autem non remiſeritis filijs hominum,
nec etiam Pater veſter remittit vobis erra-
ta veſtra.
16 Quum autem ieiunatis vos, ne ſitis ⁹ atra-
ti, ſicut qui accipiunt vultum: corrumpunt
enim faciem ſuam, ut conſpiciantur à filiis
hominum quòd ieiunent, & amen dico vo-
bis quòd acceperunt mercedem ſuam.
17 Tu verò quum ieiunas, laua faciem tuam,
& unge caput tuum:
18 Ut non conſpiciaris à filiis hominū quòd
jejunes, ſed Patri tuo qui eſt in occulto: &
Pater tuus qui videt in occulto, ipſe repen-
dit tibi.
19 Ne reponatis vobis theſauros in terra,
loco ubi tinea & erugo corrumpunt, & ubi
qui fures ſunt perfodiunt, ac furantur.

1 Ad verbum, Et ſi non. Hebraiſmus.
2 Obſervatione dignum, quod Hebræis, Chaldæis & Syris צדקה & זדקתא id eſt, juſtitia, dicatur eleemoſyna: quo docent munificentiam erga inopes, eſſe juſtitiæ non poſtremā partem: quæ etiam lege ſtrictè præcipitur, Deut. 15. Remanſit autem ejuſdem nominis uſus in novo quoque Teſtamento 2. Cor. 9. & in Evangeliis aliquibus in locis occurrit.
3 Ad verb. Ne clames clamorem, Hebraiſmus, i. Ne illud prædices ac divulges.
4 Hypocritæ hoc loco & ſimilibus faciem aſſumere, hoc eſt, larvas induere, ut ſe transforment, quò alii appareant quàm ſint: Alias hæc loquutio proſopolepſiam declarat, quæ non pro cauſa, ſed pro perſona judicatur, quod qui faciunt, ipſi quoque hypocritæ ſunt, ut qui juſtitiæ ſimulent ſtudium, à quo tamen abhorrēt.
5 Ad verb. Aſſumentes facies: ſicut paulo antè & paulo infra.
6 Syrè מפקקין mepakekin, voce (ut mihi videtur) à [illegible] vel [illegible] deducta, quæ ſignificat idem quod Hebraicum [illegible] exiluit, & ſignificat eos qui delectantur multos ſermones proferre, & quorum ore multa prodeunt verba, Gallicè *babillards*.
7 Id enim propriè ſignificat Syra vox דסונקנן *deſunkanan*, à verbo סנק, ut conſtat ex cap. 3. 14. & multis aliis novi Teſtamenti locis in quibus hoc verbum occurrit. Quare miror cur qui introductionem puerilem Syriacam ſcripſit, hanc precationis dominicæ partem transferre voluerit, Panem ſufficientiæ noſtræ &c.
8 [illegible] ſeclathon. Quod proprie ſignificat [illegible] [illegible] quod etiam Hebraicè ſignificat [illegible] ſignificat nigris veſtibus indutos, ut qui in luctu ſunt indui ſolent: inde etiam ſacerdotes idolorum dicti ſunt כמרים quod nigris veſtibus vtebantur.

[illegible] à primitiva [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ſacti. n [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Chriſtum, ſed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in caducis & inanibus opibus congerendis vitam

20 Sed reponite vobis theſauros in cælis, vbi
neque tinea neque ærugo corrumpunt, &
vbi qui fures ſunt, non perfodiunt, neque
furantur.
21 Vbi enim eſt theſaurus veſter, illic eſt quo-
que cor veſtrum.
22 Lucerna corporis eſt oculus, ſi oculus tu-
us igitur fuerit ſimplex, etiam totum corpus
tuum lucidum erit:
23 Si autem oculus tuus fuerit malus, totum
corpus tuum, tenebroſum erit. Si ergo lu-
men quod eſt in te, tenebræ ſunt, tenebræ
tuæ [10] quanto magis erunt?
24 Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire.
aut enim vnum odio habebit, & alterum di-
liget, vel vnum honore afficiet, & alterum
negliget. Non poteſtis vos Deum ſeruire &
Mammunæ.
25 Propterea ego dico vobis, ne ſoliciti ſi-
tis [11] animæ veſtræ, quid comedetis & quid
bibetis: neque corpori veſtro, quid indu-
etis. Nonne eſt anima præſtantior quam
[12] eſca? & corpus præſtantius quàm veſti-
mentum?
26 Intuemini volatilia cælorum, quia non
ſerunt, neque metunt, neque congregant in
horrea, & Pater veſter qui eſt in cælis, alit
ea: nonne vos præſtantiores eſtis illis?
27 Quis autem ex vobis, qui ſolicitus fuerit,
poteſt addere ad ſtaturam ſuam cubitum
vnum.
28 Et de veſtimento quid ſoliciti eſtis vos.
[13] conſiderate lilia agreſtia, quomodo cre-
ſcunt, quæ non laborant, neque [14] nent.
29 Dico autem ego vobis, quòd ne Schela-
mann quidem, in vniuerſa gloria ſua, ami-
ctus fuit, ſicut vnum ex illis.
30 Si autem gramen agri, quod hodie eſt &
cras ruit in clibanum, Deus ſic veſtit, nonne
multo magis vos, puſilli fide?
31 Ne igitur ſitis ſoliciti, aut dicatis, Quid co-
medemus? aut, Quid bibemus? aut, Quo
cooperimur?
32 Omnia enim hæc gentes quidem [15] mun-
danæ quærunt ſibi, Pater autem veſter qui
eſt in cælis, nouit quòd etiam vobis [16] ne-
ceſſaria ſunt hæc omnia.
33 Quærite itaque primum regnum Dei &
iuſtitiam eius, & omnia hæc adiicientur
vobis.
34 Ne igitur ſoliciti ſitis in craſtinum, ipſum
enim craſtinum curam habebit ſui ipſius.
ſufficit ipſi diei malum eius.

20 ¶ Sed congerite vobis theſauros in cælo,
vbi neque tinea neque eroſio corrumpit,
& vbi fures non perfodiunt, neque fu[ran]-
tur.
21 Nam vbi eſt theſaurus veſter, illic eri[t e]-
tiam cor veſtrum.
22 ¶ [7] Lucerna corporis eſt oculus: [illegible]
[e] oculus tuus [f] ſimplex fuerit, totum corpus
tuum [g] lucidum erit.
23 Quòd ſi oculus tuus malus fuerit, totum
corpus tuum tenebroſum erit. Ergo ſi lu-
men quod eſt in te, tenebræ ſunt, ipſæ te-
nebræ quantæ?
24 ¶ [8] Nemo poteſt [h] duobus dominis ſerui-
re. aut enim vnum habebit odio, & alterum
diliget: aut illi vni adhærebit, & hunc
contemnet. Non poteſtis Deo ſeruire &
[i] mammonæ.
25 ¶ [9] Propterea dico vobis, ne eſtote ſoli-
citi de anima veſtra quid eſuri ſitis aut quid
bibituri: neque de corpore veſtro, quo re
ſitis induendi. nonne anima plus eſt quàm
alimentum, & corpus quàm veſtitus?
26 Intuemini in volucres [k] cæli: non ſerunt
enim, neque metunt, neque cogunt in hor-
rea, & Pater veſter cæleſtis alit eas: nonne
vos multò præſtatis eis?
27 Quis autem ex vobis [l] ſolicitè cogitando,
poteſt apponere ad ſtaturam ſuam cubitũ
vnum?
28 Ac de veſtitu quid ſoliciti eſtis? diſcite
quomodo lilia agrorum augeſcant: non
[z] fatigantur, neque nent.
29 Sed dico vobis, ne Solomonem quidem
[y] cum vniuerſa gloria ſua ſic amictum fuiſſe
vt vnum ex iſtis.
30 Quòd ſi herbam agri, quæ [a] hodie extat, &
cras in clibanum mittitur, Deus ita circum-
ueſtit, nonne vos multo magis; ô exiguæ fi-
de præditi?
31 Ne igitur eſtote ſoliciti, dicentes, Quid
edemus, aut quid bibemus: aut quo amici-
emur?
32 (Nam omnia iſta gentes requirunt) nouit
enim Pater veſter cæleſtis vos indigere his
omnibus.
33 Sed quærite primò regnum Dei, & iuſti-
tiam eius, & iſta omnia [a] adiicientur vobis.
34 Ne ſitis igitur ſoliciti [b] de craſtino: nam
craſtinus dies ſolicitus erit de rebus ſuis. ſuf-
ficiet diei ſua [c] vexatio.

CAPUT VII.

1 *Non iudicandum de proximo.* 6 *Non dandum ſanctum canibus.* 13 *Via lata & arcta.* 15 *Pſeudoprophetæ.* 18 *Arbor & fructus.* 24 *Domus ſuper petram fundata,* 26 *Super arenam.*

1 NE [1] iudicaveritis, & non iudicabi-
mini.
2 Iudicio enim quo vos iudicatis, iu-
dicabimini: & menſura qua vos metimini,
metietur vobis.
3 Quid autem vides tu feſtucam quæ eſt in
oculo fratris tui, & trabem quæ eſt in oculo
tuo, tu non perſpicis?
4 Aut quomodo dicis tu fratri tuo, Sine
extraham feſtucam ex oculo tuo, & ecce,

1 [1] NE ¶ [a] iudicate, [b] vt ne iudicemi-
ni.
2 Quo enim iudicio iudicatis, iudi-
cabimini: & ¶ qua menſura metimini, con-
tra metientur vobis.
3 Quid autem [c] ſpectas feſtucam quæ eſt in
oculo fratris tui, trabem verò quæ eſt in o-
culo tuo, non animadvertis?
4 Aut [d] quomodo dices fratri tuo, Sine
eijciam feſtucam ex oculo tuo: & ecce

[10] Syrè & Talmudicè [Hebrew] idem valet quod apud Rabbinos valent verba [Hebrew] [Hebrew] i. Quanto magis.

[11] Id eſt, Vitæ veſtræ Hebraiſmus.

[12] [Hebrew], fortè venit ab Hebræo [Hebrew] mutato [Hebrew] in [Hebrew], & ita vocatur eſca, quòd famem frangat: vide Kimchi in Radicibus.

[13] Syrè [Hebrew] Hebraicè [Hebrew]. eiuſdem eſt radicis [Hebrew] quod ſignificat conſideratum, circumſpectum, peritè vſitatum in Rabbinis vocabulum.

[14] Syrè, [Hebrew], vnde fuſum coli vocant [Hebrew].

[15] Ad verb. Mundi. Hebraiſmus.

[16] Ad verb. Requiſita. Syra phraſis, cui Gallica reſpondet, Que ces choſes vous ſont requiſes.

[1] Proverbialis ſententia, prorſus huic reſpondens, legitur in Talmud in tractatu de ſuſpecta vxore, cap. [Hebrew] dormientes, & in [Hebrew] ſanhedrin, id eſt, tractatu De Iudicibus cap. [Hebrew] chelek: cuius ſententię hæc ſunt verba: [Hebrew] [Hebrew]

[illegible] Marc. 4.24. Luc. 6.41. d Quo fronte dicis. [illegible] Luc. 6.38. c [illegible]

trabes in oculo tuo?
5 Hypocrita, ejice primùm trabem illam ex
oculo tuo, & tum diſpicies vt ejicias feſtu-
cam ex oculo fratris tui.
6 Ne date quod ſanctum eſt canibus, nec pro-
jicite margaritas veſtras coram porcis:
nequando conculcent eas pedibus ſuis, &
conuerſi lacerent vos.
7 Petite, & dabitur vobis; quærite, & in-
venietis: pulſate, & aperietur vobis.
8 Quiſquis enim petit, accipit, & qui quæ-
rit inuenit: & pulſanti aperietur.
9 Nam quis eſt ex vobis homo, qui, ſi filius
eius petierit ab eo panem, det ei lapidem?
10 Et, ſi piſcem petierit, num ſerpentem da-
bit ei?
11 Si vos igitur, qui mali eſtis, noſtis dona
bona dare liberis veſtris, quanto magis Pa-
ter veſter qui eſt in cœlis, dabit bona peten-
tibus ab ipſo?
12 ¶ Quæcunq; igitur volueritis ut faciant
vobis homines, ita & vos facite eis. Iſta e-
nim eſt Lex & Prophetæ.
13 ¶ Introite per anguſtam portam: quo-
niam lata eſt porta, & ſpatioſa via quæ ab-
ducit in exitium, multique ſunt qui intro-
eunt per eam.
14 Quia anguſta eſt porta & ſtricta via quæ
ducit ad vitam: & pauci ſunt qui inueniant
eam.
15 Cavete verò vobis à pſeudoprophetis,
qui veniunt ad vos cum veſtimentis ovium,
ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces.
16 A fructibus eorũ agnoſcetis eos. Num
colligunt ex ſpinis vuam, aut ex tribulis fi-
cus?
17 Ita omnis arbor bona fert fructus bonos,
mala autem arbor fert fructus malos.
18 Non poteſt arbor bona fructus malos fer-
re: neque arbor mala fructus bonos ferre.
19 Quæcunque arbor non fert fructum bo-
num, exciditur, & in ignem conjicitur.
20 Nempe igitur ex fructibus ipſorum agno-
ſcetis eos.
21 Non quiſquis dicit mihi, Domine, Do-
mine, introibit in regnum cœlorum, ſed
qui facit quod vult Pater meus qui in cœ-
lis eſt.
22 Multi dicent mihi in illo die, Domine, Do-
mine, nónne per nomen tuum prophetaui-
mus, & per nomen tuum dæmonia ejeci-
mus, & per nomen tuum multas virtutes
edidimus?
23 Tunc autem profitebor eis, certè nun-
quam noui vos: diſcedite à me qui opera-
mini iniquitatem.
24 Quiſquis igitur audit ex me ſermones
illos, & eos præſtat, aſſimilabo eum viro
prudenti, qui ædificauit domum ſuam ſuper
petram:

trabes eſt in oculo tuo?
5 Hypocrita, [2] extrahe prius trabem ex o-
culo tuo, & tunc [4] perſpicacitas erit tibi
ad extrahendum feſtucam ex oculo fratris
tui.
6 Ne [5] detis ſanctum canibus: neque proji-
ciatis [6] margaritas veſtras ante porcos, ut
non conculcent eas pedibus ſuis, & conuer-
ſi [7] lacerent vos.
7 Petite, & dabitur vobis: quærite, & inve-
nietis: pulſate, & aperietur vobis.
8 Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit
inuenit, & illi qui pulſat aperietur.
9 Aut quiſnam ex vobis eſt homo, a quo pe-
tat filius ſuus panem, num lapidem porri-
git ei?
10 Et ſi piſcem petierit ab eo, num ſerpen-
tem porrigit ei?
11 Quod ſi igitur vos qui mali eſtis, noſtis do-
na bona dare filiis veſtris, quanto excellen-
tius Pater veſter qui eſt in cœlis, dabit bona
illis qui poſtulant ab ipſo?
12 Quicquid vultis vt faciant vobis filii ho-
minum, ſic etiam vos facite illis. hæc enim
eſt Lex & Prophetæ.
13 Introite per portam anguſtam. Lata enim
eſt porta & ſpatioſa via quæ ducit ad exi-
tium, & multi ſunt ii qui ambulant per [8] me-
dium ejus.
14 Quàm exigua eſt porta & anguſta via illa
quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt illi qui in-
ueniunt eam!
15 Cauete à prophetis mendacibus, qui ve-
niunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſe-
cus autem ſunt lupi rapaces.
16 A fructibus verò eorum agnoſcetis eos.
Nunquid colligunt de ſpinis vuas? aut de
carduis ficus?
17 Sic omnis arbor bona, fructus idoneos fa-
cit: mala verò arbor fructus malos facit.
18 Non poteſt arbor bona fructus malos fa-
cere, neque arbor mala fructus bonos fa-
cere.
19 Omnis arbor quæ non facit fructus bonos,
exſcinditur, & in ignem ruit.
20 Quapropter ex fructibus illorum agnoſce-
tis eos.
21 Nequaquam omnis qui dicit mihi, Domi-
ne mi, Domine mi, intraturus eſt in regnũm
cælorum, ſed quiſquis facit voluntatem Pa-
tris mei qui eſt in cælis.
22 Multi dicent mihi in illo die, Domine mi,
Domine mi, nónne in nomine tuo prophe-
tauimus, & in nomine tuo dæmonia ejeci-
mus, & in nomine tuo virtutes multas feci-
mus?
23 Et tunc confitebor illis, [9] Nunquam no-
ui vos: longè diſcedite à me operarii ini-
quitatis.
24 Omnis igitur qui audit ſermones hos me-
os, & facit eos, aſſimilabitur viro ſapienti,
qui quidem ædificauit domum ſuam ſuper
petram:

2 Ad verbum, Aſ-
ſumens vultum: quod
antè obſervatum eſt.
3 Simile legitur
in tractatu סנהדרין
cap. 2. his verbis,
קשוט עצמך ואחר
כך קשוט אחרים
Orna teipſum, & poſt
modum orna alios.
4 Id eſt, Perſpi-
cere poteris.
5 Multa vocabula
Syri ab Hebræis mu-
tuantur, mutatis qui-
buſdam literis in a-
lias, quæ eodem
organo pronuntia-
tionis efferuntur: quo-
rum duo exempla
habes in hoc verſu
ponit enim תתלון
pro תתנון.
6 Et מרגניתכון
pro מרגליותכם
נ nun in ל lamed &
ל lamed in נ nun
conuerſo.
7 יבזעון fortaſsis
reſpondet Hebræo
יקרעו commutatis
eiuſdem organi lite-
ris, vt paulo antè
oſtendimus.
8 Id eſt, Per ſpa-
tium quod eſt inter
duos poſtes ejus, quo
ſenſu etiam Hebræa
vox יד iad, (cui hæc
Syra reſpondet) legi-
tur Zach. 4. 12. Sicut
exprimitur à David
Kimchi Hebræorum
doctiſſimo.

9 ממתום לא
ad verb. Aliquando
non. id eſt, A nullo
tempore noui vos:
hoc eſt, Nunquam
noui.

[illegible] ipſa doctrina [illegible] Luc. 6. 43. 44. q Sunt proverbia [illegible] & [illegible] Supr. 3. 10. Rom. 2. 13. Iac. 1. 22. r Excell[illegible] nihil ſunt. s Non [illegible] ſuos ad [illegible] formare, ſed etiam credere in Chriſtum: ſicuti habetur. Ioh. 6. 40. Non ergo his verbis ex[illegible] ſtatuitur vnde reliqua ſluunt. t Nomen ſignif[illegible] illam virtutem Dei, quam [illegible] Deum [illegible] Dicuntur autem illi [illegible] poteſtatem Dei, ab effectu, quia ex illis [illegible] Dei poteſtas intelli[illegible] Luc. 13. 26. 27. x Hoc non eſt ignorantiæ, ſed reiectionis. Pſal. 6. 9. y Qui omnes virtutem [illegible] Luc. 6. 47. 8 [illegible] Chriſti [illegible] [illegible] ſed totam doctrinæ ſummam notat,

25 Et

25 Et deſcendit pluuia, & venerunt flumina, ac flauerunt venti, & irruerunt in illam ipſam domum, & non corruit: fundamenta enim eius ſuper petram poſita erant.
26 Et omnis qui audit ſermones hos meos, & non facit eos, aſſimilabitur viro fatuo, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam:
27 Et deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam: & cecidit, & fuit ruina eius magna.
28 Et factum eſt, quum finiuiſſet Ieſchua ſermones hos, obſtupefactæ ſunt turbæ ſuper doctrina eius.
29 Docebat enim eos tanquam poteſtatem habens, & non ſicut legiſperiti eorum, & Phariſæi.

25 Deſcendit autem nimbus, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & inciderunt in domui illi: ſed non cecidit, fundata enim fuerat ſuper petram.
26 Et quiſquis audit ex me hos ſermones, & eos non præſtat, aſſimilabitur viro fatuo, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam:
27 Deſcendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & impegerunt domui illi: & cecidit, & fuit [a] caſus eius magnus.
28 ‖ Et factum eſt quum finiſſet Ieſus ſermones illos, percellebatur turba ſuper doctrina ipſius.
29 Docebat enim eos vt [b] habens autoritatem, & non vt Scribæ.

CAPUT VIII.

2 Leproſus purgatur. 5 Centurionis fides. 10 Gentium vocatio. 12 Iudæorum reiectio. 14 Socrus Petri ſanatur. 19 Scriba Chriſtum ſequi volens. 23 Tempeſtas in mari. 28 Duo dæmoniaci ſanantur. 32 Dæmones in porcos abeunt.

1 QVum autem deſcendiſſet de monte, cinxerunt eum turbæ multæ.
2 Et ecce, leproſus [1] vnus veniens, adorauit eum, & dixit, Domine mi, ſi tu vis, potes mundare me.
3 Et extendens manum ſuam Ieſchua, admouit ei, & dixit, Ego volo: mundus eſto. [2] Et eadem hora mundata fuit lepra eius.
4 Et ait illi Ieſchua, Vide ne vlli dicas: ſed abi, oſtende teipſum ſacerdotibus, & offer oblationem tuam, ſicut juſſit Muſche, in teſtimonium ipſorum.
5 Quum ingreſſus igitur fuiſſet Ieſchua in Kephar-Nachum, acceſſit ad eum centurio [3] quidam, & orabat eum;
6 Et dicebat, Domine mi, puer meus decumbit domi, & eſt paralyticus, ac peſſimè affligitur.
7 Dixit illi Ieſchua, Ego venio, & ſanabo eum.
8 Reſpondit centurio ille, & dixit, Domine mi, non ſum dignus ego vt ingrediaris ſub tectum meum: ſed tantùm dic verbum, & ſanabitur puer meus.
9 Etiam ego enim vir ſum qui ſubſum poteſtati, & ſunt ſub manibus meis milites, & dico huic, Vade, & vadit: & alteri, Veni, & venit: & ſeruo meo, Fac hoc, & facit.
10 Quum audiuiſſet autem Ieſchua, admiratus eſt, & ait iis, qui ibant cum eo, Ammin dico vobis quòd ne in Iſrael quidem inueni [4] ſicut eſt hæc fides.
11 Dico autem vobis quòd multi venient ab oriente & occidente, & accumbent cum Abraham, & Iiſchak, & Iaakub, in regno cælorum.
12 Filii autem regni extrudentur in tenebras externas. Illic erit fletus, & ſtridor dentium.
13 Et dixit Ieſchua centurioni illi, Abi: ſicut credidiſti, fiat tibi. Et ſanatus eſt puer eius eadem hora.

[1] Id eſt, Quidam. Hebraiſmus.

[2] Ad verb. In ea hora. Chald. & Syra phraſis apud Euangeliſtas frequens.

[3] Ad verb. Vnus: vt paulò antè.

[4] Id eſt, Fidem huic ſimilem.

1 QVum autem deſcendiſſet e monte, ſequuta eſt eum turba multa.
2 [a] Et ecce, [b] leproſus veniens adorauit eum dicens, Domine, ſi velis, potes me purgare.
3 [b] Extenſaque manu tetigit eum Ieſus, dicens, Volo, purgator. Statim igitur purgata fuit eius lepra.
4 Tunc dicit ei Ieſus, [c] Vide vt nulli dicas: ſed abi, [d] oſtende te ſacerdoti, & offer donum illud ‖ quod imperauit Moſes, *vt hoc ſit* eis teſtimonio.
5 ¶ ‖ [a] Ingreſſum autem Ieſum in Capernaum adiit Centurio, precans eum,
6 Et dicens, Domine [e] puer meus [f] proiectus eſt domi paralyticus, & vehementer torquetur.
7 Tunc dicit ei Ieſus, Ego quum venero ſanabo eum.
8 Et reſpondens Centurio dixit, [g] Domine, non ſum dignus vt ſub tectum meum ingrediaris: ſed [h] ſolùm loquere, & ſanabitur puer meus.
9 Etenim ego ſum homo, ſub poteſtate *conſtitutus*, & habeo ſub me milites: & dico huic, Proficiſcere, & proficiſcitur: & alteri, Veni, & venit: & ſeruo meo, Fac hoc, & facit.
10 *Hæc* autem quum audiſſet Ieſus, miratus eſt: & ait ſequentibus, [i] Amen dico vobis, ne in Iſrael quidem tantam fidem inueni.
11 Dico autem vobis, multos ab Oriente & Occidente venturos, & [k] accubituros, cum Abraham & Iſaac & Iacob, in regno cælorum:
12 [l] Filios verò regni eiectum iri in tenebras [m] illas exteras: illic erit fletus, & ſtridor dentium.
13 Et dixit Ieſus Centurioni, [n] Abi, & vt credidiſti fiat tibi. Sanatuſque eſt puer eius eo ipſo momento.

[illegible] [k] [illegible] [l] [illegible] [m] [illegible] Chriſtus [illegible] eſt.

14 ¶ Et quum veniſſet Ieſus domum Petri,
vidit ſocrum eius in lecto proiectam & fe-
bricitantem:
15 Tetigitque manum eius: & dimiſit eam
febris, & ſurrexit, ac miniſtrauit eis.
16 ¶ Quum autem ſerum dici eſſet, obtule-
runt ei dæmoniacos multos, & eiecit ſpiri-
tus [a] verbo, omneſque malè affectos ſa-
nauit:
17 ¶ Vt impleretur quod dictum eſt per Eſai-
am Prophetam, dicentem, Ipſe invaletudi-
nes noſtras accepit, & morbos portauit.
18 ¶ Quum vidiſſet autem Ieſus turbam mul-
tam circum ſeſe, iuſſit vt [p] abiretur in vlte-
riorem *ripam*.
19 [q] Et quum acceſſiſſet quidam Scriba, dixit
ei, Magiſter, ſequar te quocunque abie-
ris.
20 Tunc dicit ei Ieſus, Vulpes habent luſtra,
& volucres cœli, [q] nidos: [r] Filius autem ho-
minis [s] non habet vbi caput reclinet.
21 ¶ [s] Alius autem ex diſcipulis eius dixit ei,
Domine, permitte mihi primum abire, & ſe-
pelire patrem meum.
22 Ieſus autem dixit ei, Sequere me, & [t] ſi-
ne vt mortui ſepeliant mortuos ſuos.
23 ¶ [u] Et quum ipſe eſſet ingreſſus nauigium,
ſecuti ſunt eum diſcipuli eius.
24 Et ecce, concuſſio magna facta eſt in ma-
ri, adeò vt navis operiretur fluctibus: ipſe
verò dormiebat.
25 Et accedentes diſcipuli excitauerunt e-
um, dicentes, Domine, ſerua nos: peri-
mus.
26 Et dicit eis, Quid [x] timidi eſtis, ô exigua
fide prædit? Tunc experrectus [x] obiurga-
uit ventus & mare: & facta eſt tranquillitas
magna.
27 Homines verò mirati ſunt, dicentes, Qua-
lis eſt iſte, vt venti quoque & mare auſcul-
tent ei?
28 [y] Et quum ipſe veniſſet ad vlteriorem *ri-
pam*, in regionem Gergeſenorum, occur-
rerunt ei duo dæmoniaci, è monumentis
prodeuntes, ſeui valdè: adeò vt non vale-
ret quiſquam præterire per viam illam.
29 Et ecce clamarunt, dicentes, [z] Quid no-
bis tecum, Ieſu fili Dei? [a] veniſti huc vexa-
tum nos [b] ante tempus?
30 Erat autem [c] longè ab eis grex porcorum
multorum paſcens.
31 Dæmones verò precabantur eum, dicen-
tes, Si eiicis nos, [d] permitte nobis abire in
gregem porcorum illorum.
32 Et ait eis, Abite. Illi verò, egreſſi abie-
runt in illum gregem porcorum: & ecce
ruit totus ille grex porcorum è præcipitio
in mare, & mortui ſunt in aquis.
33 Paſtores autem fugerunt: & quum abiiſ-
ſent in vrbem, renuntiarunt omnia, & quæ
dæmoniacis facta fuerant.
34 Et ecce, tota vrbs exivit in occurſum
Ieſu, & quum vidiſſent eum, rogarunt vt
[e] digrederetur à finibus ipſorum.

14 Et venit Ieſchua in domum Schemeum:
& vidit ſocrum illius quòd decumbebat, &
corripuerat eam [5] febris.
15 Tetigitque manum illius, & reliquit il-
lam [6] febris: & ſurrexit, & miniſtrabat illis.
16 Quum autem eſſet veſpera, adduxerunt
ante eum dæmoniacos multos, & eiecit dę-
monia eorum verbo, & omnes illos qui ma-
lè affecti erant, ſanavit.
17 Vt compleretur quod dictum fuerat per
[7] manum Iſaiæ prophetæ, qui dixit, Quòd
hic ſuſcipiet dolores noſtros, & infirmita-
tes noſtras portabit.
18 Quum vidiſſet autem Ieſchua turbas
multas quæ [8] circundabant ſe, iuſſit vt abi-
rent [9] in ulteriorem ripam.
19 Et acceſſit legiſperitus [10] quidam, ac di-
xit ei, Præceptor mi, [11] ſequar te in locum
quò tu ibis.
20 Dixit illi Jeſchua, Vulpibus foueæ ſunt,
& volucribus cælorum [12] nidi: Filio au-
tem hominis non eſt vbi fulciat caput
ſuum.
21 Alius autem ex diſcipulis eius dixit ei,
Domine mi, [13] permitte mihi vt prius abi-
ens ſepeliam patrem meum.
22 Ieſchua autem dixit illi, [14] Veni poſt
me, & ſine mortuos ſepelientes mortuos
ſuos.
23 Et quum aſcenderet Ieſchua in nauim,
aſcenderunt cum eo diſcipuli eius.
24 Et ecce, motus magnus factus eſt in mari,
ita vt navis operiretur à fluctibus: ipſe ve-
rò Ieſchua dormiebat.
25 Et acceſſerunt diſcipuli eius vt excitarent
eum: dixeruntque illi, Domine noſter ſer-
ua nos, perimus.
26 Dixit illis Ieſchua, Cur timidi eſtis, pu-
ſilli fide? Tunc ſurrexit & repreſſit ven-
tos & mare: & facta eſt tranquillitas ma-
gna.
27 Homines verò admirabantur, & dicę-
bant, Quis eſt hic? quia venti & mare obe-
diunt illi.
28 Et quum veniſſet Ieſchua [15] ad vlterio-
rē ripam in locū 16. Gadaræorum, occurre-
runt ei duo dæmoniaci, qui prodibant è ſe-
pulcris, ſæui valde, adeo, vt non poſſet quiſ-
quam tranſire per illam viam.
29 Et vociferabantur ac dicebant, Quid no-
bis & tibi Ieſchua Fili Dei? veniſti huc an-
te tempus vt affligeres nos?
30 Erat autem procul ab illis grex porco-
rum multorum qui paſcebat:
31 Illi ergo dæmones petebant ab eo, & di-
cebant, Si eijcis nos, [17] permitte nobis vt
abeamus ad gregem porcorum.
32 Et ait illis Ieſchua Abite. Et confeſtim
egreſſi ſunt, & ingreſſi in porcos: & totus
grex ille [18] direxit ſe in rupem, & decide-
runt in mare, ac mortui ſunt in aquis.
33 Illi verò qui paſcebant, fugerunt: & in-
greſſi ſunt in vrbem, ac renuntiarunt quic-
quid factum eſſet, & de illis dæmoniacis.
34 Et egreſſa eſt vniuerſa ciuitas in occurſum
ipſius Ieſchua: & quum vidiſſent illum, ro-
gabant illum vt decederet à finibus ipſorū.

5 Ad verb. Ignis
i. ardor febrium.
6 Ad verb. Ignis,
vt paulo antè.
7 Id eſt, miniſte-
rio Iſaiæ quod ante
obſeruatum fuit.
8 Reſpondet He-
bræo verbo חזר *cha-
zar*, mutato ז *zain*, in
ד *daleth*, ex more
Chaldæorum & Sy-
rorum.
9 Ad verbum, In
tranſitum. Heb. ad-
modum tritum. ſigni-
ficat ripam, vel littus
quod eſt ex altera
parte.
10 Ad verb. Vaus.
Hebraiſmus antè ob-
ſeruatus.
11 Ad verb. Ibo
poſt te Hebraiſ.
12 Syra vox, eſt
מטלא *matlala*,
quaſi dicas vmbra-
cula. venit à מטל
talal, & Hebræo צלל
tſalal, mutato צ *tſade*,
in ט *teth* ex Chaldæa
& Syra proprietate:
ac ita nidi vocantur
quòd in vmbroſis du-
mis, vel arboribus a-
ues nidificant.
13 [illegible] æqui-
ualet Heb. [illegible]
Permitte mihi: mu-
tuatū à Græcis ἄφες.
14 Id eſt, Sequere
me. Hebraiſmus.
15 Ad verb. Ad
tranſitum. Hebraiſm.
paulo antè obſerua-
tus.
16 Græcus textus
Matth. habet τῶν
Γεργεσηνῶν, Ger-
geſenorum, nec vlla
exemplaria in eo va-
riant: quanquam in S.
Marco, & S. Luca, Ga-
darenorum mentio
fiat. Oppida erant di-
verſa, Gadara (à quo
Gadareni) & Gergeſ-
ſa ſive Geraſſa (à quo
Geraſſeni, vel Gerge-
ſeni:) ſed ambo vi-
cina erant ad lacum
Genezareth ſita, &
eorum fines erant
commixti: vt quum
in horum regionem
Chriſtus veniſſe legi-
tur, in illorum quo-
que regionem veniſſe
intelligendus ſit.
17 A Græco ἄφες:
vt antè obſeruaui-
mus.
18 לשקפוה חרגות
לעל, Direxit ſe ſu-
per rupem, ad verbū.
Senſus autem eſt, Re-
cto impetu conten-
dit in rupem, & inde
præcipitarunt ſe in
mare.

[illegible] Chriſto dictabat. b Nempe quia reprobis pœna [illegible] tempus nondum venturum eſt. [illegible]
[illegible] M [illegible] & Luc. [illegible] autem [illegible] Ioſepho lib. 13. cap. 14 [illegible]
[illegible] diabolis eſſe [illegible] ſpiritus. e Vbi vita degitur quadã eſt porcorum, ibi Chriſtus non manet, ſed demones.

Capvt

Caput IX.

2 Paralyticus ſanatur. 5 Remiſſio peccatorum. 9 Matthæus vocatur. 10 Peccatores. 17 Vinum nouum. 18 Principis filia ſuſcitatur. 20 Mulier à fluxu ſanguinis ſanatur. 27 Cæci fide ſanantur. 32 Mutus & dæmoniacus ſanatur. 37 Meſſis, Operarii.

1 ET aſcendit in nauim,& traiecit ac venit
in ciuitatem ſuam.
2 Et obtulerũt ei paralyticum decum-
bentem in lecto: viditque Ieſchua fidem il-
lorum,& dixit paralytico illi, [1] Bono ſis a-
nimo fili mi,remittuntur tibi peccata tua.
3 Quidam autem ex legiſperitis [2] dixerunt
intra ſeipſos, Hic blaſphemat.
4 Ieſchua autem cognouit cogitationes il-
lorum,& dixit illis, Quid cogitatis vos ma-
li in corde veſtro?
5 Quid enim facilius eſt dicere? Remittun-
tur tibi peccata tua: aut dicere, Surgens am-
bula?
6 Vt cognoſcatis autem quòd poteſtas ſit
Filij hominis in terra remittendi peccata:
(ait illi paralytico) Surge, accipe lectum tu-
um,& abi in domum tuam.
7 Et ſurgens abijt in domum ſuam:
8 Quum vidiſſet autem turba hæc, timuerũt,
& glorificauerunt Deum quòd dediſſet po-
teſtatem huiuſmodi filijs hominum.
9 Et quum tranſiret Ieſchua illinc, vidit ho-
minem deſidentem [3] in loco telonij cuius
nomen Mattai, dixitque ei, [4] Sequere me.
Et ſurrexit, abijt poſt eum.
10 Quumque accumberent in domo, vene-
runt publicani & peccatores multi, & ac-
cubuerunt cum Ieſchua & cum diſcipulis
eius.
11 Et quum vidiſſent Phariſæi, dixerunt di-
ſcipulis eius, Quare cum publicanis,& pec-
catoribus cibum ſumit magiſter veſter.
12 Ieſchua autem quum audiſſet, ait illis,
Non opus habent ſani medico, ſed ij qui
malè ſunt affecti.
13 Ite, diſcite quid ſit, Miſerationem requiro
ego, & non ſacrificium. non enim veni vt
vocarem iuſtos, ſed peccatores.
14 Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Iu-
channan,& dixerunt, Cur nos & Phariſæi ie-
iunamus multũ, & diſcipuli tui nõ ieiunant?
15 Dixit illis Ieſchua, Nunquid poſſunt filij
[5] thalami ieiunare quandiu ſponſus eſt cum
illis? Veniunt autem dies quum tolletur ab
illis ſponſus,& tunc ieiunabunt.
16 Nemo immittit aſſumentum *panni* noui
in veſtem veterem, vt non auferat [6] pleni-
tudo eius de illo veſtimento, & fit ruptura
maior.
17 Neque immittunt vinum nouum in vtres
veteres, & non rumpantur vtres, & vinum
effundatur, ac vtres pereant: ſed mittunt
vinum nouum in vtres nouos, & vtraq; con-
ſeruantur.
18 Quum autem hæc loqueretur cum illis,
venit primas [7] quidam, & accedens ado-
rauit eum, & ait, Filia mea iam mortua
eſt: ſed veni, pone manum tuam ſuper eam,
& viuet.
19 Et ſurrexit Ieſchua & diſcipuli eius, &
[8] ſequuti ſunt eum.

1 Ad verb. Confidatus ſis לבב אל [illegible] venit à לבב quod eſt cor. Senſus, Recipe cor, i. animum.

2 Ad verbum, בנפשותם, In anima ſua, tritus Hebraiſmus.

3 Præpoſitio In, quæ notatur litera ב *beth* dictioni præfixa, omittitur, vt frequẽter in Hebræis quoque ſcriptis fit, præſertim autem quum dictio cui præfigenda erat, à litera ב *beth* incipit.

4 Ad verb. Veni poſt me. Hebraiſmum ſæpe obſeruatum.

5 Id eſt, Sponſi amici, quos in ſuum vſque thalamum admittit: qui alio nomine vocantur [illegible] ſchuſchbinim.

6 Id eſt, Fruſtum illud panni quod ad implendum foramen adhibebatur. Plenitudo, pro re quæ implet. Hebraiſmus.

7 Ad verba Vnus. Hebraiſmus.

8 Ad verb. Iuerunt poſt eum: antè obſeruatum ex Hebraiſmo.

1 I [1] Ngreſſus igitur nauigium, traiecit, &
venit in [a] ſuam vrbem.
2 Et ecce, obtulerunt ei paralyticum in
lecto proiectum: quumque [b] vidiſſet Ieſus
fidem eorum, dixit [c] paralytico, Confide fi-
li, [d] remiſſa ſunt tibi peccata tua.
3 Et ecce, quidam è Scribis dicebant apud
ſe, [e] Iſte blaſphemat.
4 Et quum vidiſſet Ieſus cogitationes eorũ,
dixit, Quid cogitatis mala in cordibus ve-
ſtris?
5 [f] Vtrum enim eſt facilius? dicere, Remiſ-
ſa ſunt tibi peccata: an dicere, Surge & am-
bula.
6 Vt autem ſciatis authoritatem habere
Filium hominis [g] in terra remittendi pec-
cata (tunc dicit paralytico) Surge, tolle
tuum lectum,& abi domum tuam.
7 Tunc *ille* ſurrexit, abijtq; domum ſuam.
8 Turba verò quum *hoc* vidiſſet, mirata eſt,
& glorificauit Deum qui dediſſet talem po-
teſtatem hominibus.
9 ¶ ‖ [2] Et quum prætergrederetur Ieſus il-
linc, vidit quendam ſedentem ad [h] teloni-
um, qui Matthæus dicebatur: & dixit ei, Se-
quere me. Atq; *is* ſurgens ſequutus eſt eum.
10 Et factum eſt quum Ieſus accumberet
domi *illius*, ecce, multi publicani & [i] pecca-
tores qui venerant, ſimul accubuerunt cum
Ieſu & diſcipulis eius.
11 Quumque *id* vidiſſent Phariſæi, dixerunt
diſcipulis eius, Quare cum publicanis &
peccatoribus edit doctor veſter?
12 Ieſus autem, quum *hoc* audiſſet, dixit eis,
[k] ijs qui valent non opus eſt medico, ſed
malè habentibus.
13 Ite verò, & diſcite quid ſit, [l] Miſerationẽ
volo, & [m] non ſacrificiũ. nõ enim veni voca-
tũ iuſtos, ſed peccatores ad reſipiſcentiam.
14 [3] Tunc adeunt eum diſcipuli Ioannis, di-
centes, ‖ Quare nos & Phariſæi multùm ie-
iunamus, diſcipuli verò tui non ieiunant?
15 Et dixit eis Ieſus, Num poſſunt [n] filii tha-
lami lugere quandiu cum eis eſt ſponſus? A-
derunt autem dies quum tolletur ab eis
ſponſus, & tunc ieiunabunt.
16 [o] Nullus autem indit panniculum [p] impe-
xum in veſtimentum vetus: illud enim ip-
ſius [q] ſupplementum tollit *aliquid* ex illo ve-
ſtimento,& fit peior fiſſura.
17 Neque inijciunt vinum nouum in vtres
veteres: alioqui rumpuntur vtres, & vinum
effunditur,& vtres pereunt: ſed immittunt
vinum nouum in vtres recentes, & vtraque
conſeruantur.
18 ¶ [4] Hæc eo loquente ipſis, ecce, quidam
præfectus *ſynagogæ* venit & [r] adorauit eum,
dicens, Filia mea modò defuncta eſt: ſed
veni, & impone manum tuam ſuper eam,
ac viuet.
19 Tunc ſurgens Ieſus ſequutus eſt eum, &
diſcipuli eius.

vigilia, quùm vt pares eſſent ad ferendum intelligitur. p Rudem quæ fulloni tradita non fuit. q Quod immiſſum eſt ad [illegible]
Mar. 5.22. Luc. 8.41. 4 Nullum eſt tam inueteratum vel inſanabile malum, quod Chriſtus vera fide tanquam manu [illegible]
ctus, protinus non ſanet. 5 Chriſti potentiæ mors etiam ipſa cedit. [illegible]

20 (Et ecce mulier ſanguinis profluuio labo-
rans à duodecim annis, accedens à tergo,
tetigit fimbriam veſtimenti illius.
21 Dicebat enim apud ſe, Si ſolùm tetigero
veſtimentum eius, liberabor.
22 Ieſus verò conuerſus & intuitus eam, di-
xit (f Confide filia: fides tua te ſeruauit. Et
liberata fuit mulier ab eo momento.)
23 Et quum veniſſet Ieſus domum præfe-
cti ſynagogæ, vidiſſetque tibicines & tur-
bam tumultuantem,
24 Dicit eis, Recedite: non enim mortua
eſt puella, ſed dormit. Et deridebant eum.
25 Quum autem fuiſſet eiecta turba, ingreſ-
ſus, prehendit manum eius: & ſurrexit ado-
leſcentula.
26 Et exit hæc fama in totam illam regio-
nem.
27 ¶ Quumq; digrederetur illinc Ieſus, ſe-
quuti ſunt eum duo cæci, clamantes, & di-
centes, Miſerere noſtri y fili Dauid.
28 Quum autem veniſſet domum, adierunt
eum cæci illi, & dicit eis Ieſus, Creditis me
hoc poſſe facere? Dicunt ei, Etiam Domi-
ne.
29 Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secun-
dum fidem veſtram fiat vobis.
30 Et aperti ſunt oculi eorum: b & grauiter
interminatus eſt eis Ieſus, dicens, Videte
nemo ſciat.
31 At illi egreſſi c ſparſerunt eius famam in to-
ta illa regione.
32 ¶ Ipſis autem egredientibus, ecce,
obtulerũt ei hominem mutum dæmoniacũ.
33 Et eiecto dæmonio loquutus eſt mutus: &
mirata eſt turba, dicens, d Nunquam appa-
ruit tale quidpiam in Iſraël.
34 Phariſæi verò dicebant, e Per principem
dæmoniorum eiicit dæmonia.
35 Et circuibat Ieſus vrbes omnes ac vicos,
docens in ſynagogis eorum, & prædicans e-
uangelium regni, & ſanans quemuis mor-
bum & quemuis languorem in populo.
36 ¶ Quum vidiſſet autem turbam, miſe-
ricordia intima cõmotus eſt ſuper eis, quòd
eſſent diſſipati, & diſiecti quaſi oues non ha-
bentes paſtorem.
37 Tunc dicit diſcipulis ſuis, Ipſa quidem meſ-
ſis multa, operarii autem pauci.
38 Rogate igitur dominum meſſis, vt g emit-
tat operarios in meſſem ſuam.

20 (Et ecce, mulier cuius ſanguis profluxe-
rat annis duodecim, venit à tergo illius, &
tetigit extremitatem veſtimenti eius.
21 Dixit enim 9 intra ſeſe, Etiamſi tantum-
modo veſtimentum eius tetigero, ſanabor.
22 Ieſchua autem conuerſus vidit eam & di-
xit ei, 10 Bono ſis animo filia mea: fides tua
ſeruauit te. Et ſanata eſt mulier illa hora.)
23 Et venit Ieſchua in domum illius primatis,
viditque 11 tibicines, & turbas quæ tumul-
tuabantur.
24 Et dixit illis, 12 Secedite: puella enim non
eſt mortua ſed dormit. Et deridebant illum.
25 Et quum eieciſſet turbam, ingreſſus appre-
hendit illam manu eius, & ſurrexit puella.
26 Et emanauit rumor hic in totam terram il-
lam.
27 Et quum diſcederet Ieſchua illinc, adhæ-
ſerunt ei cæci duo, qui clamabant, ac dice-
bant, Miſerere noſtri fili Dauid.
28 Quumque veniſſet in domum, acceſſerunt
ad eum illi cæci, dixitillis Ieſchua, Creditis
quòd ego poſſim hoc facere? Dicunt ei, E-
tiam Domine noſter.
29 Tunc tetigit oculos illorum, & ait, Quem-
admodum credidiſtis fiat vobis.
30 Et confeſtim aperti ſunt oculi illorum: at-
que inhibùit eis Ieſchua, & ait, Videte ne
quis ſciat.
31 Illi verò exiuerunt, & diuulgauerunt fa-
mam eius in tota terra illa.
32 Quumque egreſſus eſſet Ieſchua obtule-
runt ei mutum in quo erat dæmonium.
33 Et poſtquam exiuiſſet dæmonium, loque-
batur mutus: & admiratæ ſunt turbæ, & di-
cebant, Quòd 13 nunquam fuit viſum huiuſ-
modi in Iiſraiel.
34 Phariſæi autem dicebant, Per principem
dæmoniorum eiicit dæmonia.
35 Et circuibat Ieſchua ciuitates omnes &
vicos, ac docebat in ſynagogis eorum, præ-
dicabatque euangelium regni, & ſanabat
omnes morbos & omnes dolores.
36 Quum vidiſſet autem Ieſchua turbas, mi-
ſericordia affectus eſt erga illas, quòd laſſi
eſſent & diſſipati, ſicut oues quibus non eſt
paſtor.
37 Et ait diſcipulis, Meſſis copioſa eſt, & ope-
rarii pauci.
38 Rogate igitur dominum meſſis vt extru-
dat operarios in meſſem ſuam.

9 Ad verb. In anima tua. Hebraiſmus.

10 Ad verb. Bono ſis; vt ante annotauimus in hoc capite.

11 Tibicines, Syrè זמר זמרא ..., à ..., Tibia cecinit, quo vtitur hic Euangeliſta, & infr. 11. 17. Porro mos fuit valde antiquus apud Iudæos, tibicines adhibere ad luctum mortuorum, quos Talmudiſtæ vocant חלילין ... id eſt, ... חליל ... chalil, tibia. De hac conſuetudine multa ſparſim leguntur in Talmudicis libris, & in ſcriptis Rabbinorum: præſertim autem in Talmud Hieroſolymitano, tractatu De benedictionibus, cap. 3. & in tractatu De ſabbato, cap. 23. & in Baba Mezia, cap. 6. item in Rabbi S. Selomonis comment. in Ezechielem, cap. 23. vbi dicit, יש דברים שעושין אותם לאבל ולשמחה אבל אין ענינם שאונן חלילין לכלה ולמת Id eſt, Sunt quæ adhiberi conſueuerunt ad luctum, & ad lætitiam: ſed non eſt in eis par ratio, cuiuſmodi ſunt auledi pro ſponſa & pro mortuo.

12 Ad verb. Secedite vobis. Heb. quod exprimunt Galli, Retirez vous.

13 Ad verb. Abaliquando non. Vide quæ de eo annotauimus cap. 7. 23.

... ſupremum corporis ſui caput, ſicut contra à capite electorum eſt Chriſtus. ... Chriſtus tamen Eccleſiæ ſuæ curam non abiecit. f Ex intimis viſceribus profecta. ... in illo opere homines ſunt tardiſſimi. Marc. 6. 6. luc. 13. 22. Mar. 6. 34. 8 Etiamſi ceſſent Luc. 10. 2. iohan. 4. 36. g Ad

Caput X.

1 Apoſtolis datur gratia ſanitatum. 5 Mittuntur ad prædicandum Euangelium. 13 Pax. 14 Pulueris excuſſio. 16 Afflictio. 22 Perſeuerantia. 23 Fuga. 28 Timor. 29 Paſſerculum. 30 Capilli. 32 Confiteri Chriſtum. Pax, Gladius. 35 Diſſidia. 37 Amor parentum. 38 Crux. 39 Perdere animam. 40 Recipere euangeliſtam.

1 TVnc a aduocatis duodecim diſcipu-
lis ſuis, a dedit eis poteſtatem aduer-
ſus ſpiritus impuros, vt eiicerent eos,
& ſanarent omnem morbum & omnem lan-
guorem.
2 Porrò duodecim Apoſtolorum nomina ſunt
hæc: b primus, Simon qui dicitur Pe-
trus, & Andreas frater eius: Iacobus fi-

1 ET vocauit duodecim diſcipulos ſuos,
& dedit illis poteſtatem aduerſus ſpi-
ritus immundos, vt eiicerent eos, & vt
ſanarent omnem dolorem & morbum.
2 Illorum autem duodecim Apoſtolorum no-
mina ſunt hæc: Primus illorum Schemeun,
qui vocatur Cipha, & Andrauas frater e-

... qui vtebantur à miraculis ſuperant. b Theoph. primos dicit Petrum & Andream diſces, quòd primi vocati fuerint.

ſilius Zebedæi, & Iohannes frater eius:
3 Philippus, & Bartholomæus: Thomas, &
Matthæus ille publicanus: Iacobus *filius*
Alphæi, & Lebbæus, cognominatus Thad-
dæus.
4 Simon [c] Cananites, & Iudas [d] Iſcariotes,
qui etiam prodidit eum.
5 Hos duodecim miſit Ieſus, & addidit eis
mandata, dicens, In [e] viam gentium ne abi-
eritis, & in vrbem Samaritanorum ne ingre-
diamini.
6 Sed proficiſcimini potius ad [f] oues perdi-
tas domus Iſrael.
7 [2] Profecti verò proclamate, dicentes, Ap-
propinquauit regnum cœlorum.
8 [3] Ægrotos ſanate, leproſos purgate, mor-
tuos excitate, dæmonia eiicite, dono acce-
piſtis, dono date.
9 [4] [g] Ne comparate aurum, neque argentum
neque æs in zonis veſtris:
10 Neque peram ad iter, neque binas tuni-
cas, neque ſoleas, neque [h] baculum. nam
dignus eſt [i] operarius alimento ſuo.
11 ¶ ‖ [5] In quamcunque verò vrbem aut vi-
cum introieritis, exquirite quis in ea ſit
[k] dignus: & illic [l] manete vſquedum exea-
tis.
12 Introeuntes autem domum, [m] ſalutate
eam.
13 Et ſi quidem fuerit domus digna, venito
[n] pax veſtra ſuper eam: ſin autem non fuerit
digna, pax veſtra ad vos revertitor.
14 ‖ Et quicunque non exceperit vos, neque
audierit ſermones veſtros, exeuntes domo
aut vrbe illa, ‖ [o] excutite puluerem pedum
veſtrorum.
15 Amen dico vobis, tolerabilior erit condi-
tio terræ Sodomorum & Gomorrhæorum
in die iudicii, quàm vrbis illius.
16 [6] Ecce ‖ ego mitto vos vt [p] oues in me-
dium luporum: eſtote igitur prudentes vt
[q] ſerpentes, & [r] ſimplices vt columbæ.
17 Cauete autem ab [s] hominibus: tradent e-
nim vos in conſeſſus, & in conuentibus ſuis
flagellabunt vos.
18 Sed & ad præſides ac reges ducemini meâ
cauſa, *vt hoc ſit* [t] eis & gentibus teſtimo-
nium.
19 ¶ ‖ Sed quum tradent vos, ne eſtote ſoli-
citi quomodo aut quid loquamini. dabi-
tur enim vobis illo momento quod loqua-
mini.
20 Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed
Spiritus Patris veſtri, *is eſt* qui loquitur in
vobis.
21 ‖ Tradet autem frater fratrem ad mortem
& pater filium, & inſurgent liberi in paren-
tes, & morte multandos eos curabunt.
22 Et eritis exoſi omnibus propter nomen
meum; ‖ verùm qui ſuſtinuerit ad finem vſ-
que, is ſeruabitur.

nus: & Iaakub filius Zabdai, & Iochanan
frater eius.
3 Et Philippus & Bar-Tulmai, & Thoma, &
Mattai publicanus: & Iaakub filius Chal-
phai & Labbi qui cognominatus eſt Tad-
di.
4 Et Schemeun Zelotes, & Iehuda [s] Scha-
riota, is qui prodidit illum.
5 Hos duodecim miſit Ieſchua, & præcepit
eis, ac dixit, In viam profanorum ne abe-
ritis, & in ciuitates Samariæ ne ingredi-
mini.
6 Ite autem potiùs ad oues quæ perierunt de
domo Iſraiel.
7 Et dum proficiſcimini vos, prædicate, & di-
cite, Quòd appropinquauerit regnum cæ-
lorum.
8 Morbidos ſanate, & leproſos mundate, &
mortuos ſuſcitate, & dæmonia eiicite: gra-
tis accepiſtis, gratis date.
9 Ne comparetis aurum neque argentum ne-
que æs in [a] crumenis veſtris.
10 Neque viatorium ſaccum ad iter, neque
binas tunicas, neque calceamenta, neque
virgam. dignus eſt operarius cibo ſuo.
11 In quamcunque autem vrbem aut ciuita-
tem vos intratis, interrogate quiſnam di-
gnus ſit in ea: atque illic eſtote donec exe-
atis.
12 Et quum ingredimini in domum, ſaluta-
te domeſticos.
13 Et ſi *ita* ſit quòd digna ſit domus, pax ve-
ſtra veniet ſuper eam: & ſi non ſit digna, pax
veſtra ad vos ſeſe conuertet.
14 Qui autem non excipit vos, neque audit
ſermones veſtros, quum exitis ex ædibus
aut ex ciuitate illa, [4] excutite puluerem ex
pedibus veſtris.
15 Et amen dico vobis, Quòd terræ Sedom
& Amora erit tollerabilius in die iudicii
quàm ciuitati illi.
16 Ecce ego mitto vos velut oues inter lupos:
eſtote igitur prudentes veluti ſerpentes, &
ſynceri ſicut columbæ.
17 Cauete autem à filiis hominum. tradent
enim vos [5] in concilia & in ſynagogis ſuis
flagellabunt vos.
18 Et ante præſides & reges adducent vos
propter me, in teſtimonium ipſorum &
Gentium.
19 Quum autem tradiderint vos, ne ſitis ſoli-
citi quomodo aut quid loquamini: dabitur
enim vobis in illa hora quid loquamini.
20 Non enim eſtis vos qui loquimini, ſed Spi-
ritus Patris veſtri loquetur in vobis.
21 Tradet autem frater fratrem ſuum ad mor-
tem, & pater filium ſuum, & inſurgent filii
aduerſus parentes ſuos, & morte afficient
eos.
22 Et eritis exoſi ab omni homine propter
nomen meum. Is autem qui perſeuerauerit
vſque in finem, ipſe [6] viuet.

[3] Ad verb. In e-
amma tua. Hebræiſ-
mus.

c *Ad differentiam Simonis Petri.*

d *Vir Kerioth, id eſt, Keriothites. Kerioth autem erat in tribu Iuda, Ioſue.* 15.25.

e *Ad externas & prophanas gentes.* *Act.*13.46.

f *Perditis dicuntur, qui tamen legitimi ſunt etiamnum ex ſanctis hæredes donec ſalutem in Chriſto receperint.* *Luc.*10.9.11.

2 Summa Euangelii ſiue prædicationis Apoſtolicæ.

3 Miracula, verbi appendices. *Marc.*6.8. *Luc.*9.3. & 22.35.

4 Abſcindendæ ſunt Verbi miniſtris quæcunque ſollicitudines vel tantillum poſſunt eos remorari.

g *In hanc profectionem, ſub. Quia vult eos nullis impedimentis retineri, & ſimul aliquam percipere guſtum prouidentiæ Diuinæ. namque illis demum interrogauerit Dominus, ecquid illis in via defuerit, Luc.*22.35.

h *Baculum intelligit qui oneri ſit ferenti.* 1.*Tim.*5.18.

i *quaſi dicat. Qui vos eligit & mittit Chriſtus etiam de alimento prouidebit.* *Luc.*10.8.

k *Ad vos recipiendos.*

l *Ne mutate hoſpitium, quod etiam ad feſtinationem ſpectat.*

m *Salutatio enim quidem eſt ad colloquendum ingreſſio.*

n *Ex Hebræorum idiotiſmo, qui pacis nomine omnia fauſta intelligunt.* *Marc.*6.11. *Luc.*9.5. *Act.*13.51. & 18.6.

o *Excuſſio pulueris erat quaſi anathematis ſymbolum, ac ſi teſtatum feciſſent Apoſtoli, tam pollutos eſſe loci incolas, vt contagione ſua terram inficerent.*

6 Chriſtus docet quomodo ſe gerere debeant miniſtri ſub cruce.
*Luc.*10.3.

p *Verſabimini in ſummo diſcrimine.* q *Serpentes quum ſe extreme ſentiant, ſolicitè declinant ac refugiunt homines ſibi aduerſos.* r *Qui ne iniuriam quidem vlciſcamini, ſed iniuſtè inferatis. Ex his autem animantium naturis admixtis, nec ſinit prudentiam fieri malitioſam, nec ſimplicitatem amentiam. ſed vnam virtutis formam quam maximè licuit ex ambobus exquiſitè conſtituit.* ſ *Nam in cauſa religionis, homo homini ſolet eſſe ferè ſemper lupus.* t *Vt ſint inexcuſabiles, id eſt, Aduerſus eos & Gentes.* *Marc.*13.11. *Luc.*12.11.

intercedente ſymbolo anathematis, voluit vt teſtarentur qui oblatam ſalutem reſpuerent. Vſitatum enim erat in ea gente addere externa ſymbola adiungere ad magis percellendum. Nam Nehemiæ cap. 5. 13. legitur: videlicet Nehemiam excuſſiſſe ſinum ſui in teſtimonium contra eos qui fidem datam violarent. In domum iudiciorum, id eſt, In locum vbi cauſa eorum pro ſalute erit.

23 Quum autem perſequentur vos in ᵉ ea vr-
be, ᶠ fugite in aliam. Amen enim dico vo-
bis, nequaquam ᵞ obieritis vrbes Iſraelis
quin venerit Filius hominis.
24 ¶ ‖ Non eſt diſcipulus ſupra doctorem, ne-
que ſeruus ſuprà dominum ſuum.
25 Sufficiat diſcipulo vt ſit ſicut doctor ſuus,
& vt ſeruus *ſit* ſicut Dominus ſuus. ſi ipſum
patremfamiliâs ᵍ Beelzebub vocarunt,
quanto magis domeſticos eius?
26 Itaque ne eos timete. ᵃ nihil enim eſt o-
pertum quod non futurum ſit vt retegatur,
& nihil occultum quod non futurum ſit vt
cognoſcatur.
27 Quod dico vobis in tenebris, dicite in lu-
ce: & quod in aurem auditis, proclamate
ſuprà domos.
28 ᶜ Et ne timete *vobis* ab iis qui trucidant
corpus, animam autem non poſſunt truci-
dare: ſed timete potius eum qui poteſt & a-
nimam & corpus perdere in gehenna.
29 Nonne duo paſſerculi ᵈ aſſario væneunt,
& vnus ex eis non cadet in terram ſine pa-
tre veſtro?
30 Veſtri verò etiam ‖ capilli capitis omnes
numerati ſunt.
31 Ne igitur timete: vos multis paſſerculis
præſtatis.
32 ‖ Quiſquis igitur ᶠ agnoſcit me coram ho-
minibus, agnoſcam & ego eum coram Pa-
tre meo qui eſt in cælis.
33 Quiſquis autem abnegauerit me coram
hominibus, abnegabo eum & ego coram
Patre meo qui eſt in cælis.
34 ¶ ᵍ ‖ ᵍ Ne exiſtimate me veniſſe miſſurum
pacem in terram: non veni miſſurus pacem,
ſed gladium.
35 ‖ Nam veni facturus vt diſſideat filius à pa-
tre ſuo, & filia à matre ſua, & nurus à ſocru
ſua.
36 Et inimici hominis *erunt, qui ſunt* domeſti-
ci ipſius.
37 ¶ ‖ ᵍ ʰ Qui amat patrem aut matrem ſupra
me, non eſt me dignus: & qui amat filium
aut filiam ſupra me, non eſt me dignus.
38 ‖ Et qui non accipit crucem ſuam, ac ponè
ſequitur ⁱ me, non eſt me dignus.
39 ‖ Qui ᵏ inuenerit animam ſuam, perdet e-
am: & qui perdiderit animã ſuam mea cau-
ſa, inueniet eam.
40 ‖ ¹⁰ Qui recipit vos, me recipit: & qui me
recipit, recipit eum qui miſit me.
41 ¹¹ Qui recipit Prophetam ˡ nomine Pro-
phetæ, mercedem Prophetæ accipiet: &
qui recipit iuſtum nomine iuſti, mercedem
iuſti accipiet.
42 ‖ Et quicunque potum dederit vni ex his ᵐ
paruis poculum frigidę ſolum nomine diſci-
puli, amen dico vobis, non perdiderit mer-
cedem ſuam.

23 Quum perſequantur vos in vrbe ⁷ hac, fu-
gite in aliam. Ammin enim dico vobis quòd
non ⁸ abſolueritis omnes ipſas vrbes domus
Iſrael, donec veniat filius hominis.
24 Non eſt diſcipulus qui ſit præſtantior ma-
giſtro ſuo, neque ſeruus domino ſuo.
25 Sufficit ipſi diſcipulo vt ſit ſicut magiſter
ſuus, & ⁹ ſeruo, ſicut dominus ſuus. ſi domi-
num domus vocarunt ¹⁰ Beal-Zebub, quan-
to magis domeſticos eius.
26 Ne igitur metuatis ab eis: non enim eſt
quicquam quod latet, quod non ſit reuelan-
dum: & quod occultatur, quod non ſit co-
gnoſcendum.
27 Quicquid dico vobis in tenebris, id vos di-
cite in luce, & quicquid in aures veſtras au-
diſtis, ¹¹ prædicate in tectis.
28 Et ne metuatis ab iis qui occidunt cor-
pus, animam autem non poſſunt occidere,
metuite autem potius ab eo qui potens
eſt vt animam & corpus perdat in ¹² Gi-
hanna.
29 Non duo paſſeres venduntur ¹³ Aſſari & v-
nus ex illis ſine Patre veſtro non cadit ſuper
terram.
30 Veſtri autem etiam capilli capitis veſtri
omnes numerati ſunt.
31 Ne igitur metuatis: paſſeribus enim mul-
tis præſtantiores eſtis.
32 Quiſquis ergo confitebitur me coram filiis
hominum, confitebor eum ego quoque co-
ram Patre meo qui eſt in cœlis.
33 Qui verò negauerit me coram filiis homi-
num, negabo eum ego quoque coram Patre
meo qui eſt in cœlis.
34 Ne arbitremini quòd venerim vt mittam
¹⁴ tranquillitatem in terram: non veni vt im-
mitterem tranquillitatem, ſed gladium.
35 Veni enim vt diſſidere faciam virum ad-
uerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus ma-
trem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam.
36 Et inimici viri, domeſtici eius.
37 Qui diligit patrem aut matrem amplius
quàm me non eſt dignus me: & qui diligit
filium aut filiam amplius quàm me, non eſt
dignus me.
38 Et omnis qui non accipit crucem ſuam, &
¹⁵ ſequitur me, non eſt dignus me.
39 Qui inuenit animam ſuam, perdet eam: &
qui perdiderit animam ſuam propter me
inueniet eam.
40 Qui recipit vos, me recipit: & qui me re-
cipit, eum qui me miſit recipit.
41 Qui recipit Prophetam in nomine Pro-
phetæ, mercedem Prophetæ accipit; & qui
recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem
iuſti accipit.
42 Et quiſquis ad bibendum prębet vni ex his
puſillis poculum frigidarum *aquarum* tan-
tùm nomine diſcipuli, ammin dico vobis
quòd non perdet mercedem ſuam.

7 Porro erratum fuiſſe a typographo, & poſitum חרזה pro חרזה vna: ſed tamen quia ſenſus non variatur nihil mutare volui, præſertim quũ eodem modo legatur in manuſcripto.

8 Ad verb. verti. Porro abſoluere ciuitates, eſt perficere munus ad quod exequendum in eis miſſi fuerant, Gallica phraſis propè ad hoc accedit *Vous n'aurez point ſait entontes les villes de la maiſon d'Iſrael.*

9 In Talmud, tractatu De benedictionibus, cap. 9, ſimilis ſententia legitur, דיו לעבד שיהא כר בו, Sufficit ſeruo vt ſit ſicut dominus ſuus.

10 Execrandi Aharonitarum Idoli nomine, Chriſti miracula infamant, quo doctrinæ autoritatem, cuius illa ſigilla erant minime debitã, conterrerent. Vide 1.Samuel.5.10. 2.Reg.1.3.

11 Veterum ædificiorum & præconiorum morem attingit, nam vt præcones longe lateq; vocem ſpargerent conſcendebant tecta plana. Vide Deut.22.8. & Eſaia 15.3.

12 De hac voce, quod ſatis erat annotauimus ſuprà: cap. 5.22.

13 De valore Aſſar, vide in ſuam cap. 12. Marci.

14 Syra vox שינא, reſpondent radici Hebrææ שקט mutatamque eſt in vind, vt ſæpe fit, non modo in diuerſis linguis, ſed etiam in eadem.

15 Ad verb. Venit poſt me. Hebraiſmum ſæpe obſeruatũ.

[…]ruit. *Infrà, 16.24. marc. 8.34. luc. 9.23. & 14.27.* i *Ad verb. retro me. Quod intendendum eſt, vt qui Deum colunt […] ſe non ſequi Chriſtum ſed illi praire velle.* *Infrà, 16.25. mar. 8.35. luc. 9.24. & 17.33. ioh. 12.25.* k *Seruauerit […] vna conſeluerit. Seruare autem vitam dicuntur qui illam ex diſcrimine eximunt, & hæc dicuntur ex vulgi opinione, quòd eos per[…], quoniam de futura vita non cogitat.* *Luc. 10.16. ioh. 13.20.* 10 Deus ſacri miniſterii eſt autor & vindex, […] Chriſto impenſum perit. l *Vt Prophetam.* *Marc. 9.41.* m *Qui coram mundo ſunt viles & abiecti.*

CAPUT XI.

2 *Iohannes mittit diſcipulos ad Chriſtum.* 7 *Teſtimonium Chriſti de Iohanne.* 13 *Lex & Prophetæ.*

phetæ. 18 *Chriſtus & Iohannes.* 21 *Corazin, Bethſaida.* 25 *Euangelium reuelatum paruulis.* 28 *Fatigati & onerati à Chriſto inuitantur.*

1 ET factum eſt quum finem feciſſet Ieſchua præcipiendi duodecim diſcipulis ſuis, progreſſus eſt illinc ad docendum & prædicandum in ciuitatibus illorum.
2 Iuchannan autem quum audiuiſſet [1] in domo vinctorum, opera Chriſti, miſit [2] per manum diſcipulorum ſuorum.
3 Et dixit illi, Túne es ille qui venit, aut alióſne expectemus?
4 Reſpondit Ieſchua, & dixit illis, Ite, renunciate Iuchannan ea quæ auditis & videtis.
5 Ceci vident, & claudi ambulant, & leproſi mundantur, & ſurdi audiunt, & mortui reſurgunt, & pauperes accipiunt euangelii nuntium.
6 Et beatus is qui non fuerit offenſus in me.
7 Quum autem abiiſſent, cœpit Ieſchua dicere turbis de Iuchannan, Quid exiſtis in deſertum ad videndum? arundinem quæ à vento agitatur?
8 [3] Alioqui, quid exiſtis ad videndum? hominem qui veſtibus mollibus veſtitur? Ecce qui mollibus veſtiuntur, [4] in domo regum ſunt.
9 Alioqui, quid exiſtis ad videndum? Prophetam? Etiam, dico ego vobis, & excellentiorem quàm Prophetam.
10 Ipſe enim eſt de quo ſcriptum eſt, Ecce, ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui diriget viam ante te.
11 Ammin dico vobis quòd non ſurrexit inter natos hominum, qui maior ſit Iuchánan Baptiſta: minor autem in regno cælorum, maior eſt eo.
12 A diebus autem Iuchannan Baptiſtæ, & vſque nunc, regnum cælorum cum violentia accipitur, & violenti rapiunt illud.
13 Omnes nanque Prophetæ & Lex vſque ad Iuchannan prophetauerunt.
14 Et, ſi vultis vos, recipite quòd is eſt Ælias qui venturus erat.
15 Cui ſunt aures vt audiat, audiat.
16 [5] Cui autem aſſimilabo generationem hanc? Similis eſt pueris qui ſedent in foro, & acclamant ſodalibus ſuis,
17 Ac dicunt, Cecinimus vobis, & non ſaltaſtis: vlulauimus vobis, & non [6] planxiſtis.
18 Venit enim Iuchannan, qui non comedit neque bibit: & dixerunt, Dæmonium eſt illi:
19 Venit filius hominis comedens & bibens, & dicunt, Ecce, homo edax & potor vini, & amicus publicanorum & peccatorum. [7] Et iuſtificata eſt ſapientia à cultoribus ſuis.
20 Tunc cœpit Ieſchua exprobrare ciuitatibus illis in quibus editæ fuerant virtutes eius plurimæ, neque conuerſæ fuerant.

1 ET [a] factum eſt quum finem feciſſet Ieſus [a] præcipiendi duodecim diſcipulis ſuis, digreſſus eſt illinc vt doceret, & prædicaret in vrbibus [b] eorum.
2 ‖Iohannes autem quum audiſſet in vinculis opera Chriſti, miſſis duobus ex diſcipulis ſuis,
3 Dixit ei, Túne is es qui venturus erat, an alterum expectabimus?
4 Et reſpondens Ieſus dixit eis, ite & renunciate Iohanni quæ auditis & videtis.
5 Cæci viſum recipiunt, & claudi ambulant, leproſi mundantur, & ſurdi audiunt, mortui excitantur, & [c] pauperibus euangelizatur.
6 Et beatus eſt qui [d] non fuerit offenſus in me.
7 [a] Illis autem abeuntibus, cœpit Ieſus dicere turbæ de Iohãne, [e] Quid exiſtis in deſertum ſpectatum? arundinem quæ agitetur à vento?
8 Sed quid exiſtis viſuri? hominem mollibus veſtibus amictum? ecce, qui gerunt molles veſtes [f] in domibus regum ſunt.
9 Sed quid exiſtis vt videretis? Prophetam? certè dico vobis, etiam ampliùs quàm Prophetam.
10 Iſte enim eſt de quo ſcriptum eſt, ‖Ecce ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui [g] præparabit viam tuam coram te.
11 Amen dico vobis, non eſt ſuſcitatus inter eos qui gignuntur è mulieribus, [h] quiſquam maior Ioanne Baptiſta: ſed qui eſt minimus in [i] regno cælorum, maior eo eſt.
12 ‖Porrò, [k] à diebus Ioannis Baptiſtæ vſque nunc, regno cœlorum [l] vis adfertur, & [m] violenti rapiunt illud.
13 Nam omnes Prophetæ & ipſa Lex vſq; ad Ioannem [n] prophetarunt.
14 Et, ſi vultis recipere, ‖ipſe eſt Elias ille qui venturus erat.
15 [o] Qui habet aures ad audiendum, audiat.
16 ‖ [3] Sed cui aſſimilabo [p] generationem hanc? [q] Similis eſt puerulis qui ſedent in foris: & acclamant ſodalibus ſuis,
17 Ac dicunt, Tibia cecinimus vobis, & non ſaltaſtis: [r] lamentati ſumus vobis, & non planxiſtis.
18 Venit enim Ioannes [ſ] nec edens nec bibens, & aiunt, Dæmonium habet.
19 Venit Filius hominis [t] edens ac bibens, & dicunt, Ecce homo edax & vini potor, publicanorũ amicus & [v] peccatorum. [4] Sed iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.
20 ¶‖ [5] Tunc cœpit *ita* exprobrare vrbibus in quibus editæ fuerant plurimæ virtutes ipſius, quòd non reſipuiſſent.

1 Præpoſitio non eſt expreſſa, vt ſæpe non exprimitur, ſicut annotauimus in cap. 9. 9.
2 Hebraiſmus ſæpè obſeruatus.
3 Ad verb. Et ſi non. Hebraiſmus frequens & vt in ſequenti verſu.
4 Præpoſitio reticetur, ſicut in principio, cap. ex Hebraiſmo.
5 Familiariſsimũ eſt Hebræis, Chaldæis & Syris ſcriptoribus, vt parabolas incipiant ab interrogationibus, vt videre licet in Talmud Hieroſolymitano, tractatu De benedictionibus, cap. 2. & in commentariis Bibliorum ſæpe.
6 Pulchra eſt in Syra lingua alluſio in vocibus Saltaſtis & Planxiſtis: ſunt enim ambæ eiuſdem radicis, nec differunt niſi coniugatione tantum.
7 Id eſt, Quocunque modo, & à quouis proponatur huius ætatis hominibus ſapientia & doctrina ſalutis, id fit abſque profectu, habet tamẽ Deus ſuos electos quibus ea peculiariter deſtinata eſt: vnde etiam filii ſapientiæ dicuntur qui eam iuſtificant, approbant, colunt & religioſè obſeruant.

rie tractat, ſimul tamen admonet hæc ab iis non capi quòd nimis ſurdi ſint. Luc. 7. 31. 3 Nulli perulcatiores Euangelii [illegible] bus chariſsimum eſſe oportuit. p *Ætatem iſtam, ſiue ſeculum, pro hominibus iſtius ætatis, vel ſeculi.* q [illegible] *guens peruerſitas ſeculi, quòd neque duris neque mollibus mouerétur.* r *Lugubres cantiones cecinimus.* ſ *Hoc dicit,* [illegible] *erat victus ratio, vt qui etiam à cibis vulgaribus abſtineret.* t *Id eſt promiſcuo more viuens.* v *Vt ſuprà 9. 10.* [illegible] *gnoſcunt Euangelii ſapientiam, quum illud recipiunt.* 4 Quod plerique repudiant, electi amplectuntur. Luc. 10. [illegible] [illegible] Euangelium oblatum ſuo maximo malo reiiciunt, quod paruulis cedit ſaluti.

21 Væ tibi Chorazin, væ tibi [a] Bethſaidam: quoniam ſi in Tyro & Sidone editæ fuiſſent virtutes quæ editæ ſunt apud vos, olim [a] cum ſacco & cinere ſedentes reſpuiſſent.

22 Quin etiam dico vobis, Tyro & Sidoni tolerabilior erit conditio in die iudicii quàm veſtra.

23 Et tu Capernaum, quæ es vſque ad cœlum ſublata, vſque ad inferos depriméris. nam ſi Sodomis editæ fuiſſent virtutes quæ editæ ſunt apud te, manſiſſent vſque ad hodiernum diem.

24 Quinetiam dico vobis, [3] terræ Sodomorum tolerabilior erit conditio in die iudicii quã tua.

25 ¶ In illo tempore [a] reſpondens Ieſus dixit, Gloriam tibi tribuo Pater, domine cœli & terræ, quòd abſconderis hæc à ſapientibus & intelligentibus, & ea [b] detexeris infantibus.

26 [c] Etiam, Pater, [d] quia ita placuit tibi.

27 ‖ [e] Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo: & [f] nemo nouit Filium, [g] niſi Pater: neque Patrem quiſquam nouit, niſi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere.

28 Venite ad me omnes qui fatigati eſtis & onerati, & ego faciam [h] vt requieſcatis.

29 Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quòd mitis ſim & humilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris.

30 Iugum enim meum [i] facile eſt, & onus meum leue eſt.

21 Et dicebat, Væ tibi Caurazin, væ tibi Bethzaida: quoniam ſi in Tzor & in Tzaidan editæ fuiſſent virtutes hæ quæ editæ fuerunt in vobis, iam olim in [8] ſacco & in cinere cõuerſæ fuiſſent.

22 Attamen dico vobis quòd Tzor & Tzaidan erit tolerabilius in die judicii quàm vobis.

23 Et tu Kephar-Nachum, ea es quæ vſque ad cœlos exaltata fuiſti: vſque ad foueam depriméris. quia ſi in Sedom editæ fuiſſent virtutes hæ quæ editæ fuerunt in te, manſiſſet vſque in hunc diem.

24 Veruntamen, dico tibi quòd terræ Sedom erit tolerabilius in die iudicii quàm tibi.

25 In illo tempore [9] reſpondit Ieſchua, & dixit, Confiteor tibi, Pater mi, Domine cœlorum & terræ, quod abſconderis hęc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaueris ea paruulis.

26 Certè Pater mi, quia ſic fuit beneplacitum coram te.

27 Omnia tradita ſunt mihi à Patre meo: & nemo nouit Filium niſi Pater, neque Patrem quiſquam nouit niſi Filius, & cui beneplacitum erit Filio vt *id* reuelet.

28 Venite ad me omnes vos laborantes, & ſuſtinentes onera, & ego refocillabo vos.

29 Tollite [10] iugum meum ſuper vos, & diſcite a me quòd mitis ſim, & ſim humilis in corde meo: & inuenietis requiem animabus veſtris.

30 Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue eſt.

8 Cinere aſpergi & ſacco operiri antiquos conſueuiſſe in grauiori luctu, adeo frequenter in ſacris literis occurrit, vt opus non ſit pluribus probare.

9 Id eſt, Loquutus eſt, Hebr. frequent.

10 Tam doctrinam quàm caſtigationes quæ ab ea dependent in veteri etiam Teſtamento Iugum vocantur: vnde ſumpta eſt hæc metaphora, Thren. 3. 9. Rabbinis etiam vſitatiſsima, vt in עֹל מִצְוֹת *Pirke aboth, cap. 3.* ad quam forſaſſe reſpexit Pſalmiſta, Pſa. 2. 3. Diſrumpamus vincula eorum, &c.

...præcepta: nam mandata eius grauia non ſunt, quia omne quod genitum eſt ex Deo vincit mundum, hæc autem victoria, eſt fides.

Caput XII.

1 *Diſcipuli ſpicas vellunt.* 6 *Miſericordia, ſacrificium.* 10 *Arida manus ſanatur.* 12 *Sabbathis benefaciendum.* 22 *Dæmoniacus ſanatur* 25 *Regnum diuiſum.* 31 *Peccatum Blaſphemiæ.* 33 *Arbor bona & mala.* 34 *Viperarum progenies.* 41 *Niniuitæ.* 42 *Regina Saba.* 48 *Veri parentes Chriſti.*

1 ‖ [12] ILLO tempore ibat Ieſus ſabbatho per ſata: diſcipuli verò ipſius eſuriebant, cœperuntque vellere ſpicas, & edere.

2 Phariſæi verò quum *hoc* vidiſſent, dixerunt ei, Ecce, diſcipuli tui faciunt quod non licet facere in ſabbatho.

3 Ipſe verò dixit eis, Non legiſtis ‖ quid fecerit Dauid quum eſuriret ipſe, & ii qui erant cum eo?

4 Quomodo introierit domum Dei, & panes [b] propoſitionis ederit, quibus veſci non erat ipſi licitum, neque iis qui cum eo erant, ſed [c] ſacerdotibus [e] ſolis.

5 Aut non legiſtis in ‖ Lege, ſabbathis ſacerdotes in templo [d] ſabbathum profanare, & inculpabiles eſſe?

6 Dico autem vobis *quendam* templo maiorem hic eſſe.

7 [e] Quod ſi noſſetis quid ſit ‖ Miſericordiam volo [f] & non ſacrificium, non condemnaſſetis inſontes.

8 Nam Dominus eſt etiam ſabbathi Filius hominis.

1 IN illo tempore ibat Ieſchua in ſabbatho [1] *in* loco ſeminum, & diſcipuli eius eſuriebant, & cœperunt [2] vellere ſpicas, & comedebant.

2 Phariſæi autem quum vidiſſent illos, dixerunt ei, Ecce, diſcipuli tui faciunt id quod non licet facere in ſabbatho.

3 Ipſe autem dixit illis, Non legiſtis quid fecerit Dauid, quum eſuriret, & illi qui erant cum eo?

4 Quomodo ingreſſus eſt in domo Dei, & panem menſæ Domini comedit ipſe cui non licebat comedere, neque illis qui cum eo erant, niſi ſacerdotibus tantum?

5 Aut non legiſtis in Lege, quòd ſacerdotes in templo Prophanant ipſum ſabbathum, & quòd irreprehenſibiles ſunt?

6 Dico autem vobis quòd maior templo eſt hic.

7 Si autem ſciretis quidnam ſit, Beneficentiam volo, & non victimam, non condemnaretis eos qui irreprehenſibiles ſunt.

8 [3] Dominus enim ſabbathi eſt filius hominis.

1 Id eſt, In agro ſato.

2 Ad ver. Et cœperunt vellentes: eſt participium pro Infinitiuo, Hebræorum more.

3 Hæc Chriſti doctrina vetuſtis etiam patrum traditionib. explicatur & confirmatur, quamuis enim alioquin rigidiores ſint in ſabbathi obſeruatione, tamen diſertis verbis tradunt, ספנות נפשות דוחה את השבת Item & פקוח נפש דוחה את השבת, hoc eſt, Periculum animarum [diſcrimen mortis] pellit ſabbathum. Vide Talmud volumine de ſabbatho & de circumciſione.

... quo ... man late ſuit, & in quo ... ceremonia [f] ... decent. Mar. 3. a. Luc. 6. 6.

Commune omnium ... quod ceremoniis addi...

9 Et progreſſus eſt illinc Ieſchua, & venit in ſynagogam illorum.
10 Et vir 4 quidam erat ibi cuius arida erat manus. Et interrogabant illum, ac dicebant, Nunquid licet in ſabbatho ſanare? 5 vt accuſarent eum.
11 Ipſe autem dixit illis, Quiſnam ex vobis eſt vir cui ſit 6 ouis vna, & ſi inciderit in 7 foueam in die ſabbathi non apprehendat & erigat ipſam?
12 Quanto autem excellentior eſt filius hominis quam ouis? Quapropter licitum eſt in ſabbatho facere quod bonum eſt.
13 Tunc dixit illi homini, Extende manum tuam. Et extendit manum ſuam, & reſtituta eſt 8 ſocia ſua.
14 Et egreſſi ſunt Phariſæi, & conſilium ceperunt aduerſus eum quomodo perderent ipſum.
15 Ieſchua autem cognouit, & receſſit illinc. Et 9 ſequutæ ſunt eum turbæ multæ, & ſanauit eos omnes.
16 Prohibuitque eis ne ſe manifeſtum facerent.
17 Vt compleretur id quod dictum fuerat 10 per manum Iſaiæ Prophetæ, qui dixit,
18 Ecce ſeruus meus, in quo mihi complacitum eſt: dilectus meus, in quo delectatur anima mea. Spiritum meum ponam ſuper illum, & iudicium populis prædicabit.
19 Non contendet, & non clamabit, neque quiſquam audiet vocem eius in plateis.
20 Arundinem quaſſatam non confringet, 11 & lucernam crepitantem non extinguet: donec proferat iudicium ad victoriam.
21 Et in nomine eius Gentes ſperabunt.
22 Tunc obtulerunt ei dæmoniacum 12 quendam, qui erat mutus & cæcus: & ſanauit illum, ita vt mutus & cæcus loqueretur & videret.
23 Et admirabantur 13 vniuerſæ turbæ, ac dicebant, Numquid hic eſt filius Dauid?
24 Phariſæi autem, quum audiuiſſent, dixerunt, Hic non eiicit dæmonia niſi per 14 Beal-Zebub principem dæmoniorum.
25 Ieſchua autem cognouit cogitationes eorum, & dixit illis, Omne regnum quod diuiditur aduerſus ſeipſum, deſtruetur: & omnis domus aut ciuitas quę diuiditur aduerſus ſeipſam, non ſtabit.
26 Et ſi Satanas Satanam eijcit, 15 aduerſus ſeipſum diuiſus eſt: quomodo igitur ſtaret regnum eius?
27 Et ſi ego per Beal-Zebub eiicio dæmonia, filii veſtri per quem eijciunt illa? propter hoc, illi erunt veſtri iudices.
28 Et ſi per Spiritum Dei ego eiicio dæmonia, appropinquauit vobis regnum Dei.
29 Alioqui, quomodo poteſt quis intrare in domum potentis, & vaſa eius diripere, niſi prius vinxerit ipſum potentem? & tunc domum illius diripiet.
30 Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non congregat mecū, 17 ſpergendo ſpargit.
31 Propterea dico vobis quod omnia peccata & conuitia remittentur filiis hominū: conuitium autem quod eſt contra ſpiritum, non remittetur filiis hominum.
32 Et quicunque dixerit verbum aduerſus

4 Ad verb. Vnus, Hebraiſmus iam ſæpe obſeruatus.
5 Ad verb. Peruulgarent obtrectationem eius: ſicut obſeruauimus ſuprà, cap. 4. 3.
6 Syra vox עד כא alitis linguis inuſitata. legitur autem eodem ſenſu Luc. quoque 13. 3. & Ioh. 1. 3. & 2. 14. & 10. 3. atque hic in verſu ſequenti, & alibi in nouo Teſtamento ſæpius.
7 כחבתא pro גוּמּוּרא voce vſitatiſsima Hebræis, ſed Syri ם mutant in כ, ſimilis organi literā.
8 Id eſt, Altera manus. Hebraiſmus.
9 Ad verb. Iuerunt poſt eum. Hebraiſmus antè ſæpe obſeruatus.
10 Id eſt, Miniſterio. Hebraiſmus antè ſæpe obſeruatus.
11 Pro lino poſuit lucernam, cui ex lino ellychnium parari ſolet. Ex diuerſa autem nota moribundam deſcribit lucernam quæ crepitet: ſenſu autem eodem.
12 Ad verb. Vnū, Hebraiſmus.
13 Erat כל רחש: ſed alterum e duob. ה he redundat; quapropter כלחון poſuimus, & ita habet manuſcriptus codex.
14 Vide de Beal-zebub, Matth. 10. 25.
15 Ad verb. Aduerſus animam ſuam, Hebraiſmus.
17 Pro prorſus ſpargit, Hebraiſmus.

9 ¶ ‖ 2 Et digreſſus illinc venit in ſynagogam eorum.
10 Et ecce, quidam *illic erat* manum habens aridam: & interrogarunt eum dicentes, Licetne ſabbathis *quempiam* ſanare? vt accuſarent eum.
11 Ipſe verò dixit eis, Quis erit ex vobis qui habeat ouem vnam, & ſi ea inciderit ſabbatho in foueam, non apprehendat eam & erigat?
12 Quantum autem homo præſtat oui? Itaq; licet ſabbathis benefacere.
14 Tunc dicit homini illi, Extende manum tuam. Et u extendit, eſtque reſtituta ſana vt altera.
14 ¶ 3 Phariſæi verò egreſſi ceperunt conſilium aduerſus eum, vt eum perderent.
15 Ieſus autem cum *hoc* noſſet, g ſeceſſit illinc, ſequutaque eſt eum turba multa, ſanauitque eos omnes.
11 Et interminatus eſt eis ne ipſum palam facerent:
17 Vt impleretur quod dictum erat per Eſaiam prophetam dicentem,
18 Ecce ſeruus meus, quem elegi: dilectus meus, in quo acquieſcit anima mea: ponā Spiritum meum ſuper eū, & h iudicium Gentibus annuntiabit.
19 i Non litigabit, neque clamitabit, neq; audiet quiſquam in plateis vocem eius.
20 Arundinem quaſſatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, vſquedum k proferat ad victoriam iudicium.
21 l Et in ejus nomine Gentes ſperabunt.
22 ‖ 4 Tunc oblatus eſt ei dæmoniacus cæcus & mutus: & ſanauit eum, adeò vt qui cæcus ac mutus *fuerat*, & loqueretur & videret.
23 Et obſtupuit m tota turba, dicebatque, Nónne iſte eſt Filius ille Dauid?
24 Phariſæi verò quum *hæc* audiſſent, dicebant ‖ Iſte non eiicit dæmonia niſi per Beelzebul principem dæmoniorum.
25 5 Ieſus autē quū ſciret cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum n diſſidens aduerſus ſeſe, vaſtatur: & omnis vrbs aut domus diſſidens aduerſus ſeipſam, non ſtabit.
26 Sed ſi Satanas Satanam eiicit, aduerſus ſeipſum diſſidet: quomodo ergo ſtabit regnum eius?
27 Et ſi ego per Beelzebul eiicio dæmonia, o filii veſtri per quem eiiciunt? propterea ipſi erunt veſtri p iudices.
28 Sin autem per Spiritum Dei ego eiicio dæmonia, nempe peruenit ad vos regnum Dei.
29 q Nam quomodo poteſt aliquis ingredi domum potentis *alicuius*, & r vaſa eius diripere, niſi primò vinxerit potentem illum, & tunc domum illius diripiet?
30 Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt: & qui non cogit mecum, ſpargit.
31 Propterea dico vobis, quoduis peccatum & blaſphemia remittetur hominibus: s blaſphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus.
32 Et quiſquis loquutus fuerit aduerſus Fili-

[illegible] in ipſo Spiritum ſciens [illegible] contumeliat: qui contra propriam animi [illegible]

hominis, remittetur ei: quiſquis autem fue-
rit loquutus aduerſus Spiritum ſanctum, non
remittetur ei [t] neque in hoc ſeculo, neque
in futuro.
33 Aut [v] facite arborem bonam, & fructum
eius bonum: aut facite arborem putrem, &
fructum eius putrem. nam è fructu arbor co-
gnoſcitur.
34 ¶ [x] Progenies viperarum, quomodo poſſi-
tis, bona loqui, quum ſitis mali? ‖ [z] nam ex
redundantia cordis os loquitur.
35 Bonus homo è bono theſauro cordis pro-
fert bona: & malus homo ex malo theſauro
profert mala.
36 Sed dico vobis, quodcunque [y] verbum o-
tioſum loquuti fuerint homines, de eo red-
dituros rationem in die iudicii.
37 Ex ſermonibus enim tuis [*] iuſtificaberis, &
ex [z] ſermonibus tuis condemnaberis.
38 [a] Tunc reſponderunt quidam è Scribis ac
Phariſæis, dicentes, Magiſter, velimus ex te
ſignum videre.
39 Ipſe verò reſpondens dixit eis, Gens ma-
la & [a] adulterina ſignum requirit: ſed ſi-
gnum non dabitur ei niſi ſignum illud Ionæ
prophetæ.
40 ‖ Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tres
dies & tres noctes, ita erit filius hominis in
[b] corde terræ tres dies & tres noctes.
41 [9] Niniuitæ reſurgent in iudicio cum Gen-
te iſta, & condemnabunt eam: quòd ‖ ipſi
reſipuerint ad prædicationem Ionæ: & ec-
ce, plus quam Ionas *eſt* in hoc loco.
42 ‖ Regina [c] Auſtri ſurget in iudicio cum gē-
te iſta, & condemnabit eam: quòd venerit
à [d] terminis terræ vt audiret ſapientiam So-
lomonis, & ecce, plus quàm Solomon *eſt* in
hoc loco.
43 ‖ Cæterùm quum impurus ſpiritus exierit
quopiam, [e] ambulat per arida loca, quærens
requiem: & non inuenit.
44 Tunc dicit, [f] Reuertar domum meam, vn-
de exiui. Et quum venit, inuenit *eam* vacan-
tem, [g] verſam & ornatam.
45 Tunc proficiſcitur, & accipit ſecum [h] ſe-
ptem alios ſpiritus peiores quàm ipſe *ſit*. ‖ &
ingreſſi habitant illic, fitque vltima con-
ditio hominis illius deterior priore. ita e-
tiam erit genti huic malæ.
46 ¶ ‖ [10] Quum autem adhuc loqueretur tur-
bæ, ecce, mater & fratres eius adſtiterunt
foris, quærentes eius colloquium.
47 Dixit autem ei quidam, Ecce, mater tua &
fratres tui foris adſtant, quærentes tuum
colloquium.
48 Ipſe verò reſpondens dixit illi qui *hoc* ei
dixerat, Quæ eſt mater mea, & qui ſunt
fratres mei?
49 Et protenſa manu ſua in diſcipulos ſuos,
dixit, [11] Ecce mater mea & fratres mei.
50 Quiſquis enim fecerit [i] quod vult Pater
meus qui eſt in cœlis, is eſt meus frater, &
ſoror, & mater.

filium hominis, remittetur illi: quicunque
autem aduerſus Spiritum ſanctum dixerit,
non remittetur illi neque in ſæculo hoc, ne-
que in ſæculo futuro.
33 Aut facite arborem bonam, & fructus eius
bonos: aut facite arborem vitioſam & fru-
ctus eius vitioſos. à fructibus enim ſuis co-
gnoſcitur arbor.
34 Progenies viperarum, quomodo poteſtis
vos bona loqui, qui eſtis mali? Ex his enim
quæ abundant in corde, loquitur os.
35 Homo bonus ex theſauris bonis profert
bona: & homo malus ex theſauris malis pro-
fert mala.
36 Dico enim vobis quòd de omni verbo o-
tioſo quod dixerint filii hominum, redditu-
ri ſunt rationem in die iudicii.
37 Ex dictis enim tuis iuſtificaberis, & ex di-
ctis tuis condemnaberis.
38 Tunc reſponderunt quidam ex legiſperi-
tis, & ex Phariſæis, & dixerunt illi, Præce-
ptor, volumus videre ex te ſignum.
39 Ille autem reſpondit, & dixit eis, Gene-
ratio mala & adultera ſignum quærit, & ſi-
gnum non dabitur ei, niſi ſignum Iaunan
prophetæ.
40 Sicut enim fuit Iaunan in ventre piſcis tri-
bus diebus ac tribus noctibus: ſic erit filius
hominis in corde terræ tribus diebus & tri-
bus noctibus.
41 Homines Niniuitæ ſurgent in iudicio cum
generatione hac, & condemnabunt eam:
quòd ipſi conuerſi ſint per prædicationem
Iaunā: & ecce, qui maior eſt Iaunan, hic *eſt*.
42 Regina Auſtri ſurget in iudicio cum gene-
ratione hac, & condemnabit eam: quòd ve-
nerit à limitibus terrę vt audiret ſapientiam
Scheleiemum, & ecce, excellentior quam
Scheleiemum *eſt* hic.
43 Quum autem ſpiritus immundus egredi-
tur à filio hominis, circumambulat loca in
quibus non ſunt aquæ: & quærit quietem, &
non inuenit.
44 Tunc dicit, Reuertar in domum meam ex
qua egreſſus ſum. Et venit, reperit eſſe [18] va-
cantem, & verſam, & præparatam.
45 Tunc abit, accipit ſecum ſeptem ſpiritus a-
lios qui ſe deteriores ſunt: & ingrediuntur,
& habitant in ea, & fit finis hominis illius
peior quàm principium eius. ſic erit gene-
rationi huic prauæ.
46 Quum autem ipſe loqueretur turbis, vene-
runt mater eius & fratres eius, ſtantes foris,
& quærentes vt loquerentur cum eo.
47 Dixit autem ei [19] quidam, Ecce, mater tua
& fratres tui ſtant foris, & quærunt vt lo-
quantur tecum.
48 Ipſe autem reſpondit, & dixit ei qui re-
nuntiauerat ſibi, Quæ eſt mater mea, & qui
ſunt fratres mei?
49 Et extendit manum ſuam in diſcipulos
ſuos, & dixit, Ecce mater mea, & ecce fra-
tres mei.
50 Quiſquis enim facit voluntatem patris
mei qui in cælis eſt, ipſe eſt frater meus, &
ſoror mea, & mater mea.

18 דסריק חמוס ומצבת Id eſt, Ab habitatore vacuam: nitidam & adornatam. Vox quam vertimus [verſam] peculiaris eſt linguæ Syræ, nec facilè inuenitur in aliis ſcriptoribus. in nouo verò Teſtamēto recurrit in eodem ſenſu, Luc. 11. 25. atque eiuſdem eſt deriuationis ac ſignificationis vox חמאן Luc. 15. 8.

19 Ad verb. Homo. Hebraiſmus.

... domeſtici fidei. i *Fidem præcipuè commendat, quæ ſanctæ obedientiæ fons eſt & origo.*

Caput XIII.

1 Parabola ſeminantis. 11 & 34 Cur in parabolis loquatur Chriſtus. 18 Expoſitio parabolæ.

24 Pa-

24 Parabola zizaniorum. 31 Grani ſinapis. 33 Fermenti. 44 Theſauri abſconditi. 45 Margaritæ. 47 Sagenæ iactæ in mare. 53 Chriſtus à Nazaraeis non ſuſcipitur.

1 IN illo autem die egreſſus eſt Ieſchua è
domo, & ſedit iuxta littus maris.
2 Et congregatæ ſunt ad illum turbæ mul-
tæ, adeò vt ingrederetur, & ſederet in naui,
& vniuerſa turba ſtaret iuxta littus maris.
3 Et multum loquebatur cum illis in parabo-
lis, & dicebat, Ecce, egreſſus eſt ſeminator
ad ſeminandum.
4 Et quum ſeminaret, fuit quod caderet [1] iu-
xta viam: & venerunt aues, & comederunt
ipſum.
5 Et aliud cecidit ſuper petram ita vt non eſ-
ſet terræ multum: & eadem hora [2] exortum
eſt, propterea quòd nulla eſſet profunditas
terræ.
6 Quum autem ortus eſt ſol, [3] calorem ſenſi-
tet, quia non erat ei radix, exaruit.
7 Et aliud cecidit [4] *in* locum ſpinarum: & a-
ſcenderunt ſpinæ ſuffocauerunt ipſum.
8 Et aliud cecidit in terram bonam, & dedit
fructus: [5] eſt quod *dedit* centum, & eſt quod
ſexaginta, & eſt quod triginta.
9 Is cui ſunt aures vt audiat, audiat.
10 Et acceſſerunt diſcipuli eius, & dixerunt
ei, Quare in parabolis loqueris cum illis?
11 Ipſe autem reſpondit, & dixit eis, Quia
vobis eſt datum noſſe myſterium regni cœ-
lorum, illis autem non eſt datum.
12 Ille enim cui eſt, dabitur & reddetur a-
bundantior: & cui non eſt, [6] etiam id quod
eſt ei auferetur ab eo.
13 Propterea in parabolis loquor cum illis,
quia vident & non vident: & audiunt ac non
audiunt, neque intelligunt.
14 Et completur in illis vaticinium Iſaiæ, qui
ait, Quòd audiendo audietis, & non intel-
ligetis: & videndo videbitis, & non cogno-
ſcetis.
15 Incraſſatum enim eſt cor populi huius, &
auribus ſuis grauiter audierunt, & oculos
ſuos [7] clauſerunt: vt non viderent oculis
ſuis, & audirent auribus ſuis, & intellige-
rent corde ſuo, & conuerterentur, & ſana-
rem eos.
16 Veſtri autem beati ſunt oculi qui vident, &
aures veſtræ quæ audiunt.
17 Ammin enim dico vobis, quòd multi pro-
phetæ & iuſti concupiuerunt vt viderent id
quod videtis vos, & non viderunt: & audire
id quod auditis vos, & non audiuerunt.
18 Vos autem audite parabolam ſeminis.
19 Omnis qui audit ſermonem regni, & non
intelligit ipſum, venit Malus & rapit ſermo-
nem ſeminatum in corde eius: hoc eſt quod
ſeminatum erat [8] iuxta viam.
20 Id autem, quod ſupra petram ſeminatum
fuit, eſt is qui audit ſermonem, & eadem
hora cum gaudio excipit illum.
21 Non eſt autem illi radix in eo, ſed tempo-
rarius eſt: & quum fuerit afflictio aut per-
ſequutio propter ſermonem, continuò of-
fenditur.
22 Quòd autem [9] *in* loco ſpinarum ſeminatũ
fuit, is eſt qui audiuit ſermonem: & cura ſe-

1 ILlo [1] verò die egreſſus Ieſus domo, ſe-
dit apud mare.
2 Et coacta eſt ad eum turba multa, ad-
eò vt nauigium ingreſſus ſederet: tota autem
turba ſupra litus ſtabat.
3 Et loquutus eſt eis multa per [a] parabolas,
dicens, Ecce, *quidam* ſator exiit ſeminatum.
4 Et in ſeminando, alia quidem ceciderunt
ſecundum viam: & venerunt volucres, &
deuorauerunt ea.
5 Alia verò ceciderunt in petroſa, vbi non
habebant terram multam: & ſtatim exorta
ſunt, propterea quòd non habebant pro-
fundam terram.
6 Sole autem exorto ardore tacta ſunt, & pro-
pterea quòd non habebant radicem, exaru-
erunt.
7 Alia verò ceciderunt in ſpinas: & [b] aſſurre-
xerunt ſpinæ, & ſuffocauerunt ea.
8 Alia verò ceciderunt in terram bonam, &
ediderunt fructum, aliud quidem centena,
aliud verò ſexagena, aliud verò tricena.
9 [c] Qui habet aures ad audiendum audiat.
10 Tunc accedentes diſcipuli dixerunt ei,
Quare per parabolas loqueris eis?
11 [2] Ipſe verò reſpondens dixit eis, [d] Quia
vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlo-
rum, illis autem non eſt datum.
12 ‖ Quiſquis enim habet, [e] dabitur ei, & am-
plius habebit: quiſquis autem non habet,
etiam quod [f] habet tolletur ab eo.
13 Propterea per parabolas loquor eis, quia
(videlicet) videntes, non vident, & audien-
tes non audiunt, nec intelligunt.
14 Itaque completur in ipſis prophetia E-
ſaiæ, quæ dicit, Auditu audietis, & non in-
telligetis: & videntes videbitis, & non [g] cer-
netis.
15 Craſſum factum eſt enim cor populi huius,
& auribus grauiter audierunt, & oculis ſuis
conniuerunt, ne quando cernant oculis, &
auribus audiant, & corde intelligant, &
[h] conuertantur, & ſanem eos.
16 ¶ [3] Veſtri verò beati ſunt oculi, quòd vi-
deant: & aures veſtræ, quòd audiant.
17 ‖ Amen enim dico vobis, multi Prophetæ
& iuſti deſiderarunt videre quæ videtis, &
non viderunt: & audire quæ auditis, & non
audierunt.
18 Vos igitur audite parabolam eius qui ſe-
minat.
19 ‖ [i] Quoties [k] quiſpiam audit ſermonem de
[l] regno illo, & intelligentiam non intrudit,
venit ille Malus, & rapit quod ſatum eſt in
[m] corde ipſius: is eſt qui iuxta viam [n] ſemen
excepit.
20 Qui verò in petroſa ſemen excepit, is eſt
qui ſermonem audit, & eum ſtatim cum
gaudio excipit.
21 Non habet autem radicem in ſeſe, ſed
[o] temporarius eſt: ortaque oppreſſione vel
perſecutione propter ſermonem, ſtatim of-
fenditur.
22 Qui verò in ſpinas ſemen excepit, is eſt
qui ſermonem audit: ſed ſolicitudo ſeculi
huius,

1 Ad verb. Iuxta manum, vel locum viæ. Hebraiſmus frequens.

2 Syrum verbum, דנח propriè conuenit è terra naſcentibus: & ſignificat, E terra prodire. quod ideo annotare libuit, quia à noſtris lexicis prætermittitur. quanquam Rabbi Nathan, autor ערוך Talmudici, ipſum adducit in radice דנח, atque exemplis aliquot hanc eius eſſe ſignificationem confirmat.

3 Ad verb. Calefactum eſt.

4 Reticetur præpoſitio ex Hebraiſmis, vt ante obſeruauimus cap. 9. 9. Quanquam poſſit בית, poſitum eſſe loco בין inter: quod ſæpe fit in Syra & Chaldæa lingua, tuncque vertendum eſt, Et aliud cecidit, Inter ſpinas &c.

5 Pro, Aliud centum, & aliud ſexaginta, & aliud triginta: & eodem modo paulo infra.

6 Id eſt, Quod putat ſibi eſſe, vt declarat Lucas cap. 8. 18.

7 Syrè, עמץ, ab Hebræo עצם, per literarum tranſpoſitionem. Significat autem Claudere, occludere. Quo verbo, iis literis tranſpoſitis, etiam Chaldæi ſcriptores frequenter vtuntur.

8 Ad verb. Iuxta manum vel locum viæ: vt antè obſeruauimus. Hebraiſmus.

9 Cum præpoſitionis reticentia, vel בית pro בין interponitur: vt paulo ante obſeruauimus vt vertendum ſit, Inter ſpinas.

[illegible], & a fallacia diuitiarum ſuffocat ſer-
monem qui ſit fructus expers.
23 Qui verò in terram bonam excepit ſemẽ,
[illegible] eſt qui ſermonem audit, & intelligentiam
intendit, qui videlicet fructum fert: editq;
alius quidem centena, alius ſexagena, alius
verò tricena.
24 ¶ Aliam parabolam propoſuit eis, dicens,
Simile eſt regnum cœlorum homini ſemi-
nanti bonum ſemen in agro ſuo.
25 Quum autem dormirent homines, venit
eius inimicus, & ſeminauit zizania inter
triticum, & abiit.
26 Quum verò germinaſſet herba, & fructum
edidiſſet, tunc apparuerunt etiam zizania.
27 Accedentes autem ſerui patrifamilias,
dixerunt ei, Domine, nónne bonum ſemen
ſeminaſti in tuo agro? vnde ergo habet zi-
zania?
28 Ille verò dixit eis, Inimicus quiſpiam hoc
fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis igitur a-
beamus & colligamus ea?
29 At ille dixit, Nón, ne colligendo zizania,
eradicetis ſimul cum eis triticum.
30 Sinite vtraque ſimul creſcere vſq; ad meſ-
ſem & tempore meſſis dicam meſſoribus,
Colligite primùm zizania, & ligate ea in fa-
ſciculos, ad exurendum ea: triticum verò
cogite in horreum meum.
31 ¶ Aliam parabolam propoſuit eis, dicens,
Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis,
quod acceptum quiſpiam ſeminauit in agro
ſuo.
32 Quod minimum quidem eſt omnium ſe-
minum: quum autem excreuerit, maximũ
eſt olerũ, & arboreſcit adeò vt veniant vo-
lucres cœli, & nidulentur in ramis ipſius.
33 ¶ Aliam parabolam loquutus eſt eis *di-
cens*, Simile eſt regnum cœlorum [t] fermen-
to, quod acceptum mulier indit in farinæ
ſatis tribus, vſquequo fermentaretur tota.
34 Hæc omnia loquutus eſt Ieſus per para-
bolas ad turbam: & [u] abſque parabola nihil
loquutus eſt eis:
35 Vt compleretur quod dictum fuit per Pro-
phetam, dicentem, [v] Aperiam per parabo-
las os meum: eructabo occultata à iactis fun-
damentis mundi.
36 Tunc dimiſſa turba, venit domum Ieſus:
& adierunt eum diſcipuli eis, dicentes, Ediſ-
ſere nobis parabolam zizaniorũ agri illius.
37 [w] Ipſe verò reſpondens, dixit eis, qui ſemi-
nat bonum ſemen, eſt Filius hominis.
38 Ager autem, eſt mundus: bonum verò ſe-
men ſunt [x] filii regni: zizania verò, ſunt filii
illius Mali.
39 Inimicus autem qui ſeminauit ea, eſt dia-
bolus: meſſis verò, conſummatio ſeculi eſt:
meſſores autem, Angeli ſunt.
40 Sicut ergo colliguntur zizania, & igni ex-
uruntur: ita erit in conſummatione ſeculi
huius.
41 Mittet Filius hominis [y] Angelos ſuos, qui
colligent ex ipſius regno omnia [z] offendi-
cula, & eos qui [a] dant operam iniquitati.
42 Proiicientque eos in [b] fornacem ignis, illic
erit fletus, ſtridorque dentium.
43 Tunc iuſti fulgebunt vt ſol, in regno Patris
ſui. Qui habet aures ad audiendum, audiat.

cali huius, & deceptiones diuitiarum ſuf-
focant ipſũ ſermonẽ, & infrugifer redditur.
23 Cæterum illud quod in bonam terram ſe-
minatum fuit, is eſt qui audit ſermonem me-
um, & intelligit: & reddit fructus, & facit
[10] eſt qui centum, & eſt qui ſexaginta, & eſt
qui triginta.
24 Aliam parabolam propoſuit illis, & dixit,
Simile eſt regnum cœlorum viro qui ſemi-
nauit ſemen bonum in agro ſuo.
25 Et quum dormirent homines, venit inimi-
cus illius, & ſeminauit [11] zizania inter tri-
ticum, & abiit.
26 Quũ autem protuliſſet herbam, & feciſſet
fructum, tunc conſpecta ſunt etiam zizania.
27 Et acceſſerunt ſerui domini domus, & dix-
erunt illi, Domine noſter, nónne bonum ſe-
men ſeminaſti in agro tuo? vndenam ſunt
in eo zizania?
28 Ille autem dixit eis, Homo inimicus fecit
hoc. Dicunt ei ſerui eius, Vis tu *vt* euntes
[12] colligamus ea?
29 Ille autem dixit eis, Ne, dum colligetis
zizania, eradicetis cum illis etiam, triticum,
30 Sinite *vt* creſcant ambo pariter uſque ad
meſſem: & in tempore meſſis dicam meſſo-
ribus, Colligite prius zizania, & ligate ea
in faſciculos vt comburantur: triticum verò
colligite in horrea mea.
31 Aliam parabolam propoſuit eis, & dixit, Si-
mile eſt regnum cœlorum grano ſinapis,
quod accipiẽs homo ſeminauit in agro ſuo.
32 Et illud eſt minimum omnium ſeminum:
poſtquam autem excreuit, maximũ eſt om-
nium olerũ, & [13] fit arbor: adeò vt venientes
aues cœlorum nidulentur in [14] ramis illius.
33 Aliam parabolam dixit illis, Simile eſt reg-
num cœlorum fermento illi quod accipiens
mulier, recondidit in tribus ſatis farinæ do-
nec totum fermentaretur.
34 Hæc omnia loquutus eſt Ieſchua per pa-
rabolas ad turbas, & ſine parabolis non lo-
quebatur cum illis.
35 Vt compleretur id quod dictum fuerat
[15] per Prophetam, qui dixit, Aperiam os
meum in parabolis, & eructabo abſcondita
quæ *fuerunt* antè fundationem mundi.
36 Tunc dimiſit Ieſchua turbas, & venit in
domum. Et acceſſerunt ad eum diſcipuli e-
iùs, & dixerunt ei, Explica nobis parabolam
illam zizaniorum & agri.
37 Ille autem reſpondit, & dixit illis, Is qui
ſeminauit bonum ſemen, eſt Filius hominis.
38 Et ager eſt mundus: ſemen autem bonum,
filii ſunt regni: zizania autem, ſunt filii illius
Mali.
39 Inimicus autem qui ſeminauit ea, eſt Sa-
tanas: meſſis verò eſt conſummatio mundi:
meſſores autem, Angeli.
40 Sicut igitur colliguntur zizania & combu-
runtur igni, ſic erit in conſummatione ſeculi
huius.
41 Mittet Filius hominis Angelos ſuos, &
colligent è regno illius omnia ſcandala, &
omnes facientes iniquitatem.
42 Et conîicient illos in fornacem ignis: ibi e-
rit ploratus & ſtridor dentium.
43 Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Pa-
tris ſui. Is cui ſunt aures vt audiat, audiat.

10 Pro, Alius centum: vt paulo antè.
11 Græcam vocem retinet, ſicut etiam infrà.
12 [illegible] à [illegible], quod reſpondet Hebræo [illegible], Collegit, eſt autem tertia thematis, quæ erat [illegible], mutata in [illegible], quod etiam in Hebræa lingua in geminatis aliquando fit, vt concurſus ſimilium literarum vitetur.
13 In Talmud Ieroſolymitano, in tractu De angelo agri cap. 2. legitur quendam Simonem filium Halaphta, retuliſſe ſe habere in prædio ſuo plantam ſinapis tantæ magnitudinis vt ipſe in ſummitatem ramorum eius poſſet conſcendere, veluti in ficum. Item alius ibidem refert de alia planta ſinapis cuius tres eſſent rami, quorum vnus incuruatus fuit ad vmbraculum faciendum figulis qui ſub eo in æſtate operabantur. ex quo ramo tandem tres cabi ſeminis fuerunt collecti, id eſt, dimidius modius. Quamuis autem eximia fuerit terræ ſanctæ vbertas, nolim tamen pro compertis obtrudere: tantùm protuli vt locum aliqua ex parte illuſtrarem.
14 [illegible]. Eſt ſicut Hebraicum [illegible], & eſt frequentior in vſu apud ſcriptores Hebræos & Talmudicos, [illegible] etiam in Biblis reperitur, ſed ſcriptum eſt cum [illegible] quod litteræ [illegible] æquiualet, Iud. 9.48. & 49.
15 Ad verb. Per manum Prophetæ.

44 Rurſum ſimile eſt regnum cælorum the-
ſauro qui eſt abſconditus in agro, quem quũ
inuenit homo, abſcondit quoque, & præ
gaudio, abiens vendit quicquid eſt ei, & e-
mit agrum illum.
45 Ruriam, ſimile eſt regnum cœlorum ho-
mini mercatori qui quærebat margaritas o-
ptimas.
46 Quum autem inuenit margaritam vnam
[16] prætioſam, abiens vendit quicquid eſt ei,
& emit eam.
47 Rurſum ſimile eſt regnum cœlorum ver-
riculo quod proiectum eſt in mare, & ex
omni genere congregat.
48 Et quum impletum eſt, ſubduxerunt ip-
ſum ad littus maris, & ſedentes, college-
runt: & bonos iniecerunt in vaſa, malos au-
tem proiecerunt foras:
49 Sic erit in conſummatione ſeculi: exibunt
Angeli, & ſeparabunt malos è medio iuſto-
rum.
50 Et projicient illos in fornacem ignis: ibi
erit ploratus & ſtridor dentium.
51 Ait illis Ieſchua, Intellexiſtis omnia hæc?
Dicunt illi, Etiam Domine noſter.
52 Dixit illis, Propterea omnis legiſperitus
qui edoctus eſt ad regnum cœlorum, ſimilis
eſt homini domino domus, qui depromit è
theſauro ſuo noua & vetera.
53 Et factum eſt vt poſtquam finiſſet Ieſchua
ſermones hos, digrederetur illinc,
54 Et veniret in ciuitatem ſuam, Et docebat
illos in ſynagogis illorum, ita vt mirarentur,
& dicerent, Vnde huic ſapientia hæc & vir-
tutes?
55 Nónne hic eſt filius fabri? nónne mater
eius vocatur Mariam, & fratres eius, Iaa-
kub, & Iuſſi, & Schemeun, & Iihudas?
56 Et ſorores eius omnes nónne apud nos
ſunt? vnde huic hæc omnia?
57 Et offendebantur ſuper eo. Ipſe autem
Ieſchua dixit illis, Non eſt propheta qui ſit
[17] expers honoris, niſi in ciuitate ſua & in
domo ſua.
58 Et non edidit ibi virtutes multas, propter
incredulitatem illorum.

16 יקירת רמיא, Ad verb. Charam pretiis i Chari pretii. Hebraiſmus.

17 Ad ver. Qui paruus ſit, hoc eſt, Abiectus & infimi gradus.

44 ¶ [a] Rurſus, ſimile eſt regnum cœlorum
theſauro occultato in agro: quem inuen-
tum, homo occuluit, & præ gaudio quod ac-
cipit [f] ex eo, ſubducit *ſeſe*, & omnia quæ ha-
bet vendit, emitque agrum illum.
45 Rurſus, ſimile eſt regnum cœlorum cui-
piam negotiatori, quærenti pulchras [d] mar-
garitas.
46 Qui inuenta quapiam magni pretij mar-
garita, abiens venundedit omnia quæ ha-
bebat, & [e] emit eam.
47 ¶ [f] Rurſum, ſimile eſt regnum cœlorum ſa-
genæ iactæ in mare, & quæ ex ſ quouis pi-
ſcium genere coegit:
48 Quam impletam *piſcatores* ſubduxerunt
in littus: & ſedentes collegerunt bona in
vaſa, [g] putria verò extrà abiecerunt.
49 Ita erit in conſummatione ſeculi: [h] prodi-
bunt Angeli, & [i] ſeparabunt malos è medio
iuſtorum:
50 Proiicientque eos in caminum ignis: il-
lic erit fletus & ſtridor dentium.
51 ¶ Dicit eis Ieſus, Intellexiſtis hæc omnia?
Dicunt ei, Etiam Domine.
52 Ipſe verò dixit eis, [k] Propterea omnis
[l] Scriba edoctus in regno cœlorũ, ſimilis eſt
cuipiam patrifamilias, qui profert è theſau-
ro ſuo noua & vetera.
53 Et factum eſt quum Ieſus finiſſet parabo-
las iſtas, [m] tranſtulit illinc.
54 [10] Et quum veniſſet in [n] patriam ſuam, do-
cuit eos in ſynagoga eorum: *adeò* vt [o] per-
cellerentur, ac dicerent, Vnde huic ſapien-
tia iſta & [p] virtutes?
55 Nónne iſte eſt ille fabri filius? nónne ma-
ter eius dicitur Maria, [q] & fratres eius Iaco-
bus & Ioſes & Simon & Iudas?
56 Et [r] ſorores eius nónne omnes apud nos
ſunt? vnde igitur iſti hæc omnia?
57 Et offendebantur in eo. Ieſus autem di-
xit eis, Non eſt Propheta inhonoratus niſi
in patria ſua, & domo ſua.
58 Neque edidit illic virtutes multas, prop-
ter incredulitatem eorum.

pernicie. n *In Nazareth.* o *Sup.7.28.* p *Relucebant hæc duo in Chriſto, incomprehenſibilis quædam ... ſapientia ... liſque virtus in opere, qua quoſuis ſuperabat. Ioh.9.42.* q *Fratres more hebræorum vocantur conſanguinei quilibet.* r *Quam ... rant. Mar.6.4. luc.4.24 ioh.4.44.*

Caput XIIII.

1 Herodis tetrarchæ iudicium de Ieſu. 3 Ioannes quare vinctus. 10 Et inde capite truncatus. 13 Secedit Ieſus. 18 De quinque panibus, &c. 23 Orat Chriſtus. 24 Apoſtoli iactati fluctibus. 27 Fides. 30 Petrus periclitatur. 36 Fimbria veſtimenti.

1 IN illo autem tempore audiuit Hiraudis
tetrarcha famam Ieſchua.
2 Et dixit ſeruis ſuis, Ipſe eſt Iuchannan
Baptiſta. Ipſe ſurrexit [1] à mortuis: propte-
rea virtutes fiunt in eo.
3 Ipſe nanque Hiraudis ceperat Iuchannan,
& vinxerat ac coniecerat [2] *in* carcerem,
propter Hiraudiadem vxorem Philippi fra-
tris ſui.
4 Dicebat enim illi Iuchanan, Non licet vt
ea [3] ſit tibi vxor.
5 Et voluiſſet occidere eum: [4] & metue-

1 Ad verb. Ab inter mortuos. Galice, D'entre les morts.

2 Ad verb. Domũ vinctorum, ſubaudita præpoſitione In, quam denotat ב dictioni præfixa de cuius reticentia antea admonuimus.

3 Erat אתיהוא incuria typographorum, vt opinor, pro אתיהוי, quod reſtitui e manuſcripto.

4 Copula, pro aduerſatiua particula Sed metuebat, &c.

1 [1] ILLO tempore, audiuit Herodes Te-
trarcha famam de Ieſu.
2 Et dixit [a] pueris ſuis, Iſte eſt Iohan-
nes ille Baptiſta; [b] ipſe ſurrexit à mortuis, &
propterea [c] virtutes agunt in eo.
3 Nam Herodes prehenſum Iohannẽ vinxe-
rat, & coniecerat in carcerem, propter He-
rodiadem vxorem Philippi fratris ſui.
4 Dicebat enim ei Iohannes, Non licet tibi
eam habere.
5 Et quum cuperet eum occidere, timuerat

& fœmineæ crudelitatis. a *Serui vel ſamuli.* b *Hærebat peſſima in hominum mentibus hæc ſuperſtitio, redire mortuos in ... perſona.* c *Per virtutes intelligit vim illam & facultatem, non autem effecta, vt antea ſupr. agunt in eo, id eſt, efficaces ſunt in ea.*

[illegible] quod eum haberent ut Prophetam.
6 Quum autem agerentur natalitia Herodis, saltaverat filia Herodiadis in medio, & placuerat Herodi.
7 Unde cum iureiurando spoponderat se daturum ei quicquid petiisset.
8 Illa verò producta à matre sua, Da mihi (inquit) hic in patina caput Johannis Baptistæ.
9 Et contristatus fuerat Rex: sed propter iusiurandum & eos qui simul accumbebant, iusserat dari.
10 Et misso carnifice decollaverat Johannem in carcere.
11 Et allatum fuerat caput eis in patina, & datum est puellæ: & ipsa obtulerat matri suæ.
12 Et accesserant discipuli eius, & sustulerant corpus, idque sepelierant: & venientes renuntiaverant Jesu.
13 ¶ Quum autem hoc audisset Jesus, secessit illinc in navigio in desertum locum privatim: & quum hoc audisset turba, pedibus secuta est eum ab urbibus.
14 Tunc egressus Jesus vidit multam turbã: & misericordia commotus est erga eos, sanavitque eorum ægrotos.
15 Quum autem serum diei esset, adierunt eum discipuli eius, dicentes, Desertus est locus, & tempus iam præterit: dimitte turbam ut abeat in vicos, & emant sibi escas.
16 Jesus autem dixit eis, Non habent necesse abire: date eis vos quo vescantur.
17 Ipsi verò dicunt ei, Non habemus hic nisi quinque panes & duos pisces.
18 Ipse autem dixit, Adferte mihi eos huc.
19 Et iussa turba per herbas discumbere, acceptis quinque illis panibus ac duobus piscibus, suspiciens in cœlum, benedixit: & quum fregisset, dedit discipulis panes, discipuli verò turbæ.
20 Et comederunt omnes, & saturati sunt, sustuleruntque quod superfuerat fragmentorum, duodecim cophinos plenos.
21 Qui autem ederant, fuere viri quasi quinquies mille, absque mulieribus ac puerulis.
22 Et statim adegit Jesus discipulos suos inscendere in navigium, & præire sibi in ripam ulteriorem, dum dimitteret turbam.
23 ¶ Dimissa igitur turba, ascendit in montem privatim ad orandum. Quum autem serum diei esset, solus erat illic.
24 Navigium verò iam in medio maris erat, vexatum à fluctibus: nam ventus erat contrarius.
25 Quarta autem noctis vigilia, abiit ad eos Jesus, ambulans super mare.
26 Et eo viso super mare ambulante, discipuli turbati sunt, dicentes, Spectrum est: & præ metu clamarunt.
27 Sed statim loquutus est eis Jesus, dicens, Confidite: ego sum, ne timete.
28 Respondens autem ei Petrus, dixit, Domine,

hat a populo, quia tanquam prophetam tenebant eum.
6 Quum autem esset in ter natalia Hirodis, saltabat filia Hirudiadis coram accumbentibus, & placebat Hirudi.
7 Propter hoc, iuramento pollicitus est illi quod daturus esset ei quicquid peteret.
8 Illa autem, quia edocta fuerat à matre sua, dixit, Da mihi hic in patina caput Juchanan Baptistæ.
9 Et indoluit rex: propter iusiurandum autem & accumbentes, iussit ut daretur ei.
10 Et mittens amputavit caput Juchanan in carcere.
11 Et allatum est caput eius in patina, & datum est puellæ, & attulit ipsum ad matrem suam.
12 Et accedentes discipuli eius, sustulerunt corpus eius, & sepelierunt: ac venientes, renuntiaverunt ipsi Jeschua.
13 Jeschua autem quum audivisset, secessit illinc in navi ad locum desertum seorsum. Et quum audissent turbæ, secutæ sunt eum pararidam, ab urbibus.
14 Et egressus Jeschua vidit turbas multas, & misericordia motus est erga illos, & sanavit morbidos illorum.
15 Quum esset autem vespera, accesserunt ad eum discipuli eius, & dixerunt ei, Locus desertus est, & tempus præterit, dimitte turbas hominum, ut abeant in vicos, & emant sibi cibum.
16 Ille autem dixit eis, Non est necesse illis abire, date illis vos ad comedendum.
17 Illi autem dixerunt ei, Nihil est nobis hic nisi quinque placentæ & duo pisces.
18 Dixit illis Jeschua, Adferte illos mihi huc.
19 Et præcepit turbis discumbere super terram. Et accepit illos quinque panes, & duos pisces: & respexit versus cælos, & benedixit, & fregit, & dedit discipulis suis: ipsi verò discipuli apposuerunt turbis.
20 Et comederunt omnes, & saturati sunt, & sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos.
21 Illi autem homines qui comederant, fuerant quinque millia, præter mulieres & pueros.
22 Et statim compulit discipulos suos ut conscenderent navim, & abirent ante se ad ulteriorem ripam, dum ipse dimitteret turbas.
23 Et quum dimisisset turbas, ascendit in montem solus ad orandum. Quumq; tenebræ iam essent, solus erat illic.
24 Navis autem longe aberat à terra stadiis multis, quum affligeretur multum ab undis: ventus enim contrarius illi erat.
25 Custodia autem quarta noctis venit ad illos Jeschua ambulans super aquas.
26 Et viderunt eum discipuli eius quòd ambularet super aquas, & commoti sunt, & dicebant quòd spectrum esset: atque præ metu exclamaverunt.
27 Ipse autem Jeschua eadem hora loquutus est cum illis, & dixit, Bono animo sitis, ego sum, ne timeatis.
28 Et respondit Cipha, & dixit illi, Domine,

5 Ad verb. Inter nativitatem Herodis. Nativitatem posuit pro convivio quod celebrabat Herodes die natali suo.

6 Vocem retinuit Græcam [illegible].

7 Ad verbum, Iuramento [illegible].

8 Ad verb. Venerunt post eum.

9 Ita enim erat על ארעא super terram: licet Græcus textus habeat Super herbas. & fortassis scriptorum incuria positum fuit ארעא terra, pro עסבא herba: sed quia idem legitur in manuscripto, nõ ausus sum mutare.

10 Græcã [illegible] retinuit.

11 Erat תרלמידו pro תרלמידוהי omissa syllaba הי: nos autem, quia manifestus erat error, correximus, atque deinde invenimus rectè scriptum in manu scripto cod. ce Heydelbergensi.

12 Ad verbum, Transitum Hebraismus.

13 Ad verbum, Quum obscurata esset, subaudi, nox. Hebraismus.

14 Hic quoque Græcam vocem retinet: sed observandũ quòd dictionibus peregrinis à duabus consonantibus incipientibus Syri, ut etiam Chaldæi, [illegible] cum patach præponere solent, quia non ferunt hæ linguæ in ulla dictione ut duæ consonantes legantur in principio dictionis nõ interiecta vocali.

15 Ad verbum, Quod visum esset, falsum periphrasis spectri.

16 Ad verbum, Estote cordati.

17 Ad verb. Quod durus esset.

18 In veteri Testamento [illegible] vbique nomine כנרת: In paraphrasi verò Chaldaica, & apud antiquiores Hebræos perpetuò vocatur, גנוסר: hic noster paraphrastes variatis tantùm vocalibus, גנסר vocat. Quod autem prophanis scriptoribus, vt Ptolemæo, Straboni, & reliquis Græcis dicitur Genesareth, videtur ex duobus [illegible] conflatum vocabulum. De etymo doctores Heb. in libro ילמדנו (vbi describunt iter exploratorum quos misit Mose, Num. 13. & præstantiam fructuum quos inde attulerunt) tradunt regionem Cinereth denominatam fuisse [illegible] esset. Quam autem adferunt Græci nominis [illegible] peregrina est & aliena. [illegible] obseruauimus [illegible]

[illegible] tu es, iube me venire ad te super aquas.
29 Ieschua autem dixit illi, Veni. Et descendit Cipha à naui, & ambulauit super aquas, vt veniret ad Ieschua.
30 Quumq; vidisset ventum & vehementem, timuit. Et cœpit demergi, & sustulit vocem suam, & dixit, Domine mi, serua me.
31 Et eadem hora extendit manum suam Dominus noster, & apprehendit eum, & dixit ei, Pusille fide, quare hæsitasti?
32 Quumque conscendissent nauim conquieuit ventus.
33 Et venientes qui erant in naui adorauerunt eum, & dixerunt, Verè filius es Dei.
34 Et nauigarunt, & venerunt ad terram [18] Genesari
35 Et agnouerunt eum viri loci illius, & miserunt ad omnes vicos qui erant circa illos: & accesserunt ad eum omnes illi qui [19] pessimè afficiebantur.
36 Et petebant ab eo vt tangerent saltem extremitatem vestimenti ipsius. Et qui tetigerunt, sanati sunt.

[illegible] quod amœnissima & celeberrima [illegible] adferunt Græci nominis [illegible] ad rationem ex sua lingua, pe[illegible]
19 Ad verb. Qui male male. [illegible] gemina [illegible]

[illegible] iube me ad te venire super aquas.
29 Ipse verò dixit, [p] Veni. Et quum descendisset à nauigio Petrus, ambulauit super aquas, vt veniret ad Iesum.
30 [q] Videns autem ventum validum, timuit: & quum cœpisset demergi, clamauit, dicens, Domine [r], serua me.
31 Statim verò Iesus, extenta manu, apprehendit eum, dicitque ei, O exigua fide prædite, [s] quid dubitasti?
32 Et quum essent ingressi nauigium, pacatus fuit ventus:
33 Qui autem erant in nauigio, venientes adorauerunt eum, dicentes, Verè Dei Filius es.
34 ¶ Et quum traiecissent, venerunt in terram [t] Genezaret.
35 [u] Et quum agnouissent eum viri loci illius, miserunt in totam circumiacentem regionem illam, & obtulerunt ei omnes male affectos.
36 Et præcabantur eum, vt solùm tangerent [x] fimbriam pallii ipsius, & quotquot tetigerunt, [z] liberati sunt.

ad eum non tantùm accurrere, sed etiam alios adducere [illegible] [illegible] 2. 3 A morbo liberati.

Caput XV.

2. *Mandata & doctrina hominum.* 12. *Scandalum.* 13. *Plantatio quæ eradicatur.* 14. *Cæci cæcos ducentes.* 18. *Cor.* 22. *Chananæa.* 26. *Panis filiorum. Catelli.* 28. *Fides.* 32. *hominum 4000. millia satiantur.* 36. *Gratiarum actio.*

1 Tunc accesserunt ad Ieschua Pharisæi, & legisperiti, qui erant ex Vrischelem, & dixerunt,
2 Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum, & non lauant manus suas quum comedunt [2] panem?
3 Respondit Ieschua, & dixit illis, Quare etiam vos transgredimini mandatum Dei, propter traditiones vestras?
4 Deus enim dixit, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et, qui male dixerit patri suo vel matri suæ, [2] morte moriatur.
5 Vos autem dicitis, Quicunque dixerit patri aut matri, [3] Oblatio mea est id vnde vtilitatem capias à me, & non honorabit patrem suum aut matrem suam.
6 Atque irritum fecistis verbum Dei propter traditionem vestram.
7 [4] Hypocritæ, bene vaticinatus fuit de vobis Isaias propheta, & dixit,
8 Populus hic labiis suis honorat me, cor autem eorum admodum remotum est à me.
9 Et frustra timent me, quum docent doctrinas mandatorum filiorum hominis.
10 Et aduocauit turbas, & dixit illis, Audite, & intelligite.
11 Nequaquam quod ingreditur in os contaminat filium hominis: sed quod egreditur ex ore, illud ipsum contaminat filium hominis.

1 [a] Tunc accedunt ad Iesum Ierosolymitani quidam Scribæ & Pharisæi, dicentes,
2 Quare discipuli tui transgrediuntur [a] traditionem seniorum? non enim lauant manus suas quum [b] edunt panem.
3 [3] At ille respondens dixit eis, Quare & vos transgredimini mandatum Dei per traditionem vestram?
4 [c] Nam Deus mandauit dicens, [c] Honora patrem tuum & matrem. Et, [c] Qui maledixerit patri aut matri, [d] morte moriatur.
5 Vos autem dicitis, [e] Quicunque dixerit patri aut matri, Donum est quocunque à me iuuari posses, insons erit: & nequaquam honorauerit patrem suum aut matrem suam.
6 Et [f] irritum fecistis mandatum Dei per traditionem vestram.
7 ¶ [3] Hypocritæ, benè de vobis prophetauit Esaias, dicens,
8 [c] Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat: cor autem eorum procul abest à me.
9 Sed frustrà me colunt, docentes doctrinas, *quæ sunt* mandata hominum.
10 ¶ [4] Et aduocata turba dixit eis, Audite & intelligite:
11 Non quod ingreditur in os, [g] polluit hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem.

2 Hebraismus pro cibo quouis.

2 Id est, Omnino morietur, Nullo modo parcetur ei. Hebraismus.

3 Significat hac excusatione externo Dei cultu satisfieri, abunde patrio honori, vt qui Deo aliquid obtuleris, nihil amplius parentibus debere: sic enim à cupidis sacrificulis edocebantur.

4 Ad verb. Assimulatores, vultum. Vide Annotat. in cap. 6. supra.

[illegible] morsalur. e Sensus est, Quicquid [illegible], cedit in rem tuam, perinde enim est ac si tibi dederis, quia [illegible] quaritur) erit tibi meritorium. [illegible] illi ad se transferebant [illegible] quasi qui [illegible] f Ad verbum, [illegible] omni imperio & auctoritate, quatenus [illegible] in vobis fuit. [illegible] in Ecclesia [illegible] 3 [illegible] damnatur superstitionis & hypocrisis [illegible] Matth. 7. 4 Christus docet non esse [illegible] quidem medis, [illegible] doctorum [illegible] dant, & causam non esse cur eorum vocatio [illegible] nobis perstringat oculos, alioqui nos vnà cum illis peritures. [illegible] reddit [illegible] Hebraice enim communis [illegible]

12 Tunc accedentes diſcipuli eius dixerunt
ei, Noſti Phariſæos audito iſto ſermone
offenſos fuiſſe?
13 Ipſe verò reſpondens dixit, [i] ‖ Omnis
plãtatio quam non plantauit Pater ille meus
cæleſtis, eradicabitur.
14 Sinite eos: ‖ duces ſunt cæci cæcorum,
quòd ſi cæcus cæco præierit, [k] ambo in fo-
ueam cadent.
15 Reſpondens autem Petrus dixit ei, Ediſ-
ſere nobis parabolam iſtam.
16 Ieſus autem dixit, Adhuc & vos intelli-
gentia caretis?
17 Nondum [l] intelligitis, quicquid ingre-
ditur in os, in ventrem cedere, & in latri-
nam eijci?
18 Quæ autem prodeunt ex ore, ex ipſo cor-
de egrediuntur, & illa polluunt homi-
nem.
19 ‖ Nam ex corde egrediuntur cogitationes
malæ, cædes, adulteria, ſcortationes, furta,
falſa teſtimonia, [m] obtrectationes.
20 Hæc ſunt quæ polluunt hominem: illotis
autem manibus veſci, non polluit homi-
nem.
21 ‖¶ Et egreſſus illinc Ieſus ſeceſſit [n] in par-
tes Tyri & Sidonis.
22 Et ecce, mulier [o] Chananæa à finibus il-
lis egreſſa, clamitauit, dicens ei, Miſerere
mei Domine, Fili Dauid: filia mea malè à
dæmonio vexatur.
23 [5] Ille verò non [p] reſpondit ei quicquam.
Tunc accedentes diſcipuli eius rogarunt
eum, dicentes, ‖ Dimitte eam: nam clamat
poſt nos.
24 Ipſe verò reſpondens dixit, ‖ Non ſum
miſſus niſi ad oues perditas [r] domus Iſraël.
25 Illa autem venit, & adoravit eum, dicens,
Domine [ſ] ſuccurre mihi.
26 Ipſe verò reſpondens, dixit, Non eſt bo-
num accipere [t] panem liberorum, & obii-
cere catellis.
27 Ipſa autem dixit, Etiam Domine: etenim
catelli veſcuntur micis quæ cadunt è men-
ſa dominorum ſuorum.
28 Tunc reſpondens Ieſus dixit ei, O muli-
er, magna *eſt* fides tua: fiat tibi vt vis. Et ſa-
nata fuit filia eius ab eo momento.
29 ¶ ‖ [6] Et digreſſus illinc Ieſus venit iuxta
mare Galilææ: & quum aſcendiſſet in mon-
tem, ſedit illic.
30 Tunc adiit eum turba multa, habens ſe-
cum ‖ claudos, cæcos, mutos, [u] mancos, &
alios multos: & abiecerunt eos ad pedes
Ieſu, & ſanauit eos.
31 Adeò vt turba mirata ſit, quum videret
mutos loquentes, mancos ſanos, claudos
ambulantes, cæcos videntes: & glorifica-
uerunt Deum Iſraël.
32 ¶ ‖ [7] Ieſus autem aduocatis diſcipulis ſuis
dixit, [x] Cõmoueor miſericordia erga turbã,

12 Tunc acceſſerunt diſcipuli eius, & dixe-
runt ei, Noſti tu quòd Phariſæi qui audie-
runt ſermonem iſtum offenſi ſunt?
13 Ille autem reſpondit & dixit illis, Omnis
plantatio illa, quam non plantauit Pater
meus qui eſt in cælis, eradicabitur.
14 Omittite illos: cæci ſunt, [4] duces cæco-
rum. Cæcus autem cæcum ſi ducat, ambo in
foueam cadunt.
15 Et reſpondit Schemeum Cipha, & dixit
illi, Domine mi, expone nobis parabolam
iſtam.
16 Ille autem dixit eis, Vſque nunc etiam vos
non intelligitis?
17 Neſcitis vos quòd quicquid ingreditur
in os, in ventrem abit, & inde expulſione e-
ijcitur foras?
18 Id verò quod ex ore prodit, ex corde e-
greditur, & illud contaminat filium homi-
nis.
19 Ex corde enim ipſo exeunt cogitationes
malæ, adulteria, cædes, ſtupra, furta, teſti-
monium falſum, conuitia.
20 Hæc ſunt quæ contaminant filium homi-
nis. Siquis autem comedat quum non lotæ
ſint manus eius, non contaminatur.
21 Et egreſſus eſt inde Ieſchua, & venit in
confinium Tzur & Tzaidan.
22 Et ecce, mulier Chananæa ex finibus il-
lis prodiit clamans & dicens, Miſerere mei
Domine mi, fili Dauid. filia mea peſſimè a-
gitur à dæmonio.
23 Ipſe verò non [6] reſpondit ei verbum. Et
accedentes diſcipuli eius petierunt ab eo,
& dixerunt, Dimitte illam: quia clamat
poſt nos.
24 Ille autem reſpondit & dixit illis, Non
ſum miſſus niſi ad oues quæ errauerunt è
domo Iſraiel.
25 Illa autem venit, [&] adorauit eum, &
dixit, Domine mi, ſuccurre mihi.
26 Ait illi Ieſchua, Non eſt bonum accipere
panem filiorum, & proiicere canibus.
27 Illa verò dixit, Certè Domine mi: etiam
canes comedunt de micis quæ cadunt è
menſis dominorum ſuorum; [7] & viuunt.
28 Tunc dixit illi Ieſchua, O mulier, magna
eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis. Et ſanata
eſt filia eius ex illa hora.
29 Et digreſſus eſt illinc Ieſchua, & venit
iuxta mare Galilææ, & aſcendit in mon-
tem, & ſedit illic.
30 Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ, cum
quibus erant claudi, & cæci, & muti, & [8] mu-
tili, & alii multi: & abiecerunt eos ad pe-
des Ieſchua: & ſanauit eos.
31 Adeo vt mirarentur turbæ illæ quòd vide-
rent quòd muti loquerentur, & quòd mutili
redderentur ſani, & quòd claudi ambula-
rent, & quòd cæci viderent: & glorificaue-
runt Deum Iſraiel.
32 Ieſchua autem ipſe vocauit diſcipulos
ſuos, & dixit illis, Miſeret me huius turbæ,

4 נגודא ſignificat eos qui tanquam duces aliis in doctrina præeunt, quos Hebræi חכבים vocant. Hoc modo vocem נגר autor libri ערוך explicat quum dicit נגר בר נגר ſignificare חכם בן חכם ſapientem filium ſapientis.

6 מניח Perinde eſt ac מניח, id eſt, Reſpondit ei.

7 Paraphraſtes ad magis illuſtrandum textum hoc verbum addidit [illegible].

8 Id enim Syriacum verbum [illegible] ſignificat, & eodem ſenſu legitur infrà cap. 18.8.

... Abrahã. Mar. 7.31. 6 Chriſtus vbi etiam contemnitur; tamen non deſinit eſſe beneficus, & in ... congregat & fouet. Eſa. 35.5. u *Non quibus manus eſſet truncata: ſed quorum membra debilitata eſ-ſent ... morbo: aut etiam natura vitio. Nam poſtea illis oppoſiti ſunt; nec vſquam legitur Chriſtus aut pedes, aut ma-nus ... longiùs: quamuis id illi difficile non fuerit.* Mar. 8.2. 7 Chriſtus repetito miraculo confirmat ſe nun-... per deſerta ipſum ſequuntur. x *Vide ſuprà 9.36.*

quia.

quia ecce tres dies perſeuerarunt apud me, & non eſt illis quod edant: & vt dimittam eos ieiunos nolo, ne in itinere deficiant in via.

33 Dicunt ei diſcipuli eius, Vnde eſſent nobis in deſerto panes vt ſaturemus turbam hanc vniuerſam?

34 Dixit illis Ieſchua, Quot panes ſunt vobis? Dicunt ei, Septem, & parum piſcium minutorum.

35 Et præcepit turbis vt diſcumberent ſuper terram.

36 Et accepit illos ſeptem panes & piſces, & gratias egit ac fregit: & dedit diſcipulis ſuis, & diſcipuli dederunt turbis.

37 Et comederunt omnes, & ſaturati ſunt: & ſuſtulerunt reliquias fragmentorum, plenas ſeptem ſportas.

38 Illi verò qui comederant, fuerant quatuor millia virorum, exceptis mulieribus & pueris.

39 Et quum dimiſiſſet turbas, aſcendit in nauim, & venit in fines Magedu.

quia iam triduum permanent apud me, non habent quo veſcantur, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.

33 Tunc dicunt ei diſcipuli eius, Vnde nobis in deſerto tot panes, vt ſaturemus turbam tantam?

34 Dicit igitur eis Ieſus, Quot panes habetis? Illi autem dixerunt, Septem, & pauces piſciculos.

35 Tunc iuſſit turbam diſcumbere humi.

36 Et acceptis ſeptem illis panibus ac piſcibus, quum gratias egiſſet, fregit, deditque diſcipulis ſuis, diſcipuli verò turbæ.

37 Comederuntque omnes, & ſaturati ſunt: & ſuſtulerunt quod ſuper fuerat fragmentorum, ſeptem [a] ſportas plenas.

38 Erant autem qui comederant, quatuor mille viri, abſque mulieribus & pueris.

39 Tunc dimiſſa turba inſcendit in nauigium, venitque in fines Magdala.

Caput XVI.

4 Signum Ionæ. 5 Fermentum Phariſæorum. 12 Pro doctrina. 13 Opinio populi de Christo. 17 Fides à Deo. 18 Petra. 19 Claues. 21 Prædicit Chriſtus mortem ſuam. 24 Abnegatio ſui. Crux. 25 Perdere animam.

1 ET acceſſerunt Phariſæi & Zadukæi tentantes eum: & petebant ab eo vt ſignũ è cælis oſtenderet ſibi.

2 Ipſe autem reſpondit & dixit illis, Quum fuerit veſpera, dicitis, Serenitas futura eſt: rubet enim cælum.

3 Et manè dicitis, Hodie [1] hyemalis tempeſtas futura eſt: rubet enim cælũ triſte. [2] Hypocritæ, faciem cæli noſtis vt iudicetis, ſigna huius tẽporis non noſtis vt diſcernatis?

4 Generatio praua & adultera ſignum quærit: & ſignum non datur illi, niſi ſignum Iaunam prophetæ. Et reliquit illos, & abiit.

5 Quumque veniſſent diſcipuli eius in vlteriorem ripam, obliti ſunt vt acciperent ſecum panem.

6 Ipſe autem dixit illis, Videte, diligenter cauete à fermento Phariſæorum & Zaddukæorum.

7 Illi verò reputabant intra ſeſe, & dicebant quia panem non accepiſſent.

8 Ieſchua autem cognouit, & dixit illis, Quid cogitatis intra vos ipſos, puſilli fide, eo quòd panem non accepiſtis?

9 Non intellexiſtis hucuſque? Non memores eſtis vos illorum quinque panum, quinque millium, & quot cophinos ſuſtuliſtis?

10 Neque illorum ſeptem panum quatuor millium & quot ſportas ſuſtuleritis?

11 Quomodo non intellexiſtis quòd nequaquam de pane loquutus ſum vobis? Sed vt caueretis diligenter à fermento Phariſæorum & Zaddukæorum.

12 Tunc intellexerunt quòd non dixiſſet vt diligenter cauerent à fermento panis, ſed à doctrina Phariſæorum & Zaddukæorum.

13 Quum autem veniſſet Ieſchua in locum

1 ET [1] quum acceſſiſſent Phariſæi & Sadducæi, [a] tentantes, rogarunt eum vt ſignum è cœlo ipſis oſtenderet.

2 Ipſe verò reſpondens dixit eis, Quando ſerum eſt diei, dicitis, Serenitas *erit*: rubet enim cœlum.

3 Et manè, Hodie *erit* tempeſtas: rubet enim cœlum triſte. [b] Hypocritæ, [c] faciem quidem cœli noſtis diſcernere, ſigna verò temporum illorum, non poteſtis?

4 Gens mala & adultera ſignum requirit: ſed ſignum non dabitur ei niſi ſignum [d] illud Ionæ Prophetæ. Et relictis ipſis abiit.

5 ¶ [2] Et quum veniſſent diſcipuli eius in vlteriorem ripam, obliti fuerant ſumere panes.

6 Ieſus autem dixit eis, Videte & cauete [e] à fermento Phariſæorum & Sadducæorum.

7 Ipſi verò diſceptabant inter ſe, dicentes, Panes non ſumpſimus.

8 *Id* autẽ quum [f] noſſet Ieſus, dixit eis, Quid diſceptatis inter vos, [g] exigua fide præditi, quòd panes non ſumpſiſtis?

9 Nondum animum aduertitis [h] neque meminiſtis [i] quinque illos panes *hominum* quinquies mille, & quot cophinos acceperitis?

10 Neque ſeptem illos panes quater mille *hominum*, & quot ſportas acceperitis?

11 Quomodo non animaduertitis me non dixiſſe vobis de pane, vt caueretis à fermẽto Phariſæorum & Sadducæorum.

12 Tunc intellexerunt eum non dixiſſe vt cauerent [k] à fermento panis, ſed à *fermento* doctrinæ Phariſæorum & Sadducæorum.

13 ‖ [3] Quum veniſſet autem Ieſus in partes

1 מרגשא ſignificat idem quod חורף Heb. id eſt, hyemem. Intelligit autem hoc loco pluuium, ventoſum, & ſolito frigidius cælum. Idem legitur Actorum 27.2.

2 Ad verbum, Aſſumentes vultum: vt antè ſæpe annotatum eſt.

[illegible] in futurum tempus diffidunt. h *Fides donorum Dei memoriam ſtabilit in cordibus noſtris,* [illegible] *rum obliuio.* i *Tot numero panibus, quinque millia hominum ſaturata eſſe.* 3 *Supra* 15.34. k *His fermenti* [illegible] *Dei verbo opponit.* Mar.8.27. luc.9.18. 3 Chriſtus variis quidem eſt hominum iudiciis obnoxius, ſed [illegible]

Cæſaream, *quæ dicitur* Philippi, interrogauit
diſcipulos ſuos dicens, Quem me dicunt
homines eſſe, ᵐ Filium hominis?
14 Illi verò dixerunt, Alii quidem ⁿ Johannem Baptiſtam, alii verò Eliam, alii verò
Jeremiam, aut vnum ex prophetis.
15 Dicit eis, Vos autem quem me dicitis
eſſe?
16 ‖ Reſpondens verò ᵒ Simon Petrus, dixit,
Tu es Chriſtus ille Filius Dei viventis.
17 ⁴ Tunc reſpondens Jeſus dixit ei, Beatus
es Simon ᵖ Bar-jonæ: quia ᵠ caro & ſanguis
hæc non retexit tibi, ſed pater meus qui eſt
in cælis.
18 ‖ ⁵ Sed & ego tibi dico, tu es ʳ Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo meam Eccleſiam: & ˢ portæ inferorum non ſuperabunt
eam.
19 ‖ ⁶ Et tibi dabo ᵗ claves regni cœlorum:
& ᵛ quicquid ligaveris in terra, erit ligatum
in cælis: & quicquid ſolueris in terra, erit
ſolutum in cælis.
20 ⁷ Tunc interdixit diſcipulis ſuis vt nemini
dicerent, ipſum eſſe Jeſum illum Chriſtum.
21 ⁸ Ex eo tempore cœpit Jeſus indicare diſcipulis ſuis, oportere ſe abire Jeroſolymam,
& multa pati à ˣ Senioribus & primariis ſacerdotibus, & Scribis, & occidi, & tertio
die ſuſcitari.
22 ʸ Et prehenſum eum Petrus cœpit obiurgare, dicens, Propitius tibi eſto Domine:
nequaquam erit tibi hoc.
23 ⁹ At ille conuerſus dixit Petro, Abſcede
pone me ᶻ ſatana, offendiculo es mihi: nam
non ᵃ ſapis quæ *ſunt* Dei, ſed quæ *ſunt* hominum.
24 ‖ ¹⁰ Tunc Jeſus dixit diſcipulis ſuis, Si quis
vult ponè me venire, ᵇ abdicet ſemetipſum,
& tollat crucem ſuam, ac ſequatur me.
25 ‖ Quiſquis enim voluerit animam ſuam
ſervare, perdet eam: quiſquis autem perdiderit animã ſuam mea cauſa, ᶜ inueniet eã.
26 Quid enim prodeſt cuipiam ſi totum mundum lucratus fuerit, anima verò ſua mulctetur? aut quam dabit quiſpiam ᵈ compenſationem animæ ſuæ?
27 Futurum eſt enim vt Filius hominis veniat
cum ᵉ gloria Patris ſui cum Angelis ſuis, ‖ &
tunc reddet vnicuique ᶠ ſecundum facta
eius.
28 ‖ Amen dico vobis, ſunt quidam ex iis qui
hic adſtant, qui nequaquam guſtabunt mortem vſquedum viderint filium hominis venientem in ᵍ regnum ſuum.

Ceſaream Philippi, interrogauit diſcipulos
ſuos, & dixit, Quid dicunt de me homines,
qui ſum filius hominis?
14 Illi verò dixerunt, Sunt qui dicant, quòd
ſis Iuchannan Baptiſta, Alii autem Ilia, &
alii, Jeremia, aut vnus ex prophetis.
15 Dixit illis, Vos autem, quem dicitis quòd
ego ſim?
16 Reſpondit Schemeum Cipha, & dixit, Tu
es Chriſtus filius Dei viventis.
17 Reſpondit Jeſchua, & dixit illi, Beatus es
Schemeum filius Jauna, quia caro & ſanguis
non revelauit tibi, ſed pater meus qui eſt in
cœlis.
18 Etiam ego dico tibi quòd tu es Cipha, &
ſuper hanc ³ petram ædificabo eccleſiam
meam. & portæ inferni non prævalebunt
adverſum eam.
19 Tibi dabo claues regni cœlorum. Et quicquid liganeris in terra, erit ligatum in cœlis:
quicquid verò ſolueris in terra, erat ſolutum
in cælis.
20 Tunc præcepit diſcipulis ſuis ut nemini dicerent quod ipſe eſſet Chriſtus.
21 Et ⁴ ex eo tempore cœpit Jeſchua indicare diſcipulis ſuis quòd futurum eſſet vt iret
in Vriſchelem, & multum pateretur à ſenioribus & principibus ſacerdotum & legiſperitis, & occideretur, & die tertio reſurgeret.
22 Et abduxit eum Cipha, & cœpit increpare eum, & dixit, Propitius eſto tibi, Domine
mi, quominus fiat tibi hoc.
23 Ipſe autem converſus eſt, & dixit Cipha,
Abi poſt me Satana: offendiculum es mihi:
quia non cogitas quod Dei eſt, ſed quod eſt
filiorum hominis.
24 Tunc dixit Jeſchua diſcipulis ſuis, Qui vult
venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & veniat poſt me.
25 Qui enim voluerit ſeruare animam ſuam,
perdet eam: & qui perdiderit animam ſuam
propter me inueniet eam.
26 Quam enim vtilitatem conſequetur filius
hominis, ſi mundum vniuerſum acquirat,
animæ verò ſuæ patiatur defectum? Aut quid
dabit filius hominis in permutationem animæ ſuæ?
27 Futurum eſt enim vt filius hominis veniat
in gloriam patris ſui cum Angelis ſuis ſanctis: & tunc rependet ⁵ vnicuique ſecundũ
opera eius.
28 Ammin dico vobis quod ſunt quidam qui
ſtant hic, qui non guſtabunt mortem, donec
viderint Filium hominis venientem in regnum ſuum.

3 כיפא Petram ſignificat. Eſt ego alluſio ad cognomen Simonis.

4 Ad verbum, Ex Tunc. Modus loquendi Hebræis, Chaldæis & Syris admodum familiaris.

5 Ad verbum, Viro viro, Hebraiſmus tritus.

[illegible] *conſtitutionem.* ſ *Adverſarii Eccleſiæ comparantur regno munito. Itaque per Portas intelliguntur ciuitatis mœnia* [illegible] *ſunt, Quicquid Conſilio vel viribus poteſt Satan. Sic Paulus 2 Corinth. 10. 4. vocat munitiones.* 6 Miniſterii Eccleſiaſtici. t *Metaphorâ ſumpta ab œconomis qui claves gerunt deſcribitur miniſtrorum verbi poteſtas, vt Eſai. 22. 22. illa au-* [illegible] *miniſtrii, infrà 18. 18. Itaque miniſterium Euangelicum ritè dici poteſt clavis regni cœlorum.* v *Ligantur* [illegible] *cœlum clauditur, utpote quòd fide non recipiunt Chriſtum: contrà, quibus beati ſunt quibus cœlum apertum eſt, qui Chriſtum* [illegible] *ſunt illi cohæredes.* 7 Prius diſcendum eſt quàm docendum. 8 Adverſus crucis offendiculum tem-[illegible] animi. x *Dignitatis erat non ætatis nomen. Eos deſignat penes quos erant iudicia, quæ Hebræi vocabulo San-*[illegible] *quos à ſenio Senatores Latini vocant.* y *Manu prehenſum quaſi deduxit: vt ſolent familiariter aliquid dicturi.* [illegible] *zelum.* z *Satan, id eſt, adverſarius, per antonomaſiam Hebræis dicitur qui Græcis Diabolus, id eſt, calumniator, vel* [illegible] *vt Iudas Iohan. 6. 70. vel licentiâ qui arrogantia Dei voluntati reſiſtunt.* a *Eo verbo ſignificatur Petrum* [illegible] *Suprà 10. 38. mar. 8. 34. luc. 9. 23. & 14. 27.* 10 Nulli peius ſibi conſulunt, quàm qui ſeſe ſuprà Deum a-[illegible] *proprio ingenio & omnibus carnis affectibus. Suprà 10. 39. mar. 8. 35. & luc. 9. 24. & 17. 33. iohan. 12. 25. mar. 8. 36. luc. 9.* [illegible] *Senſus eſt, eos qui ſui ſervandi cauſa Chriſtum abnegant, non modò lucrum non facere quod captant, ſed etiam* [illegible] *ſui ipſius iacturam facere, quod eſt damnum omnium maximum. Contrà verò qui pro Chriſto mori non dubitant ſe* [illegible] *recuperant.* d *Quo ſeipſum redimat.* e *Suprà 6. 29. Pſal. 62. 13. rom. 2. 6.* f *Quoties bonis operibus promiſſa* [illegible] *meritum gratuitæ fidei iuſtitia, nec ſalutis cauſa oſtenditur: ſed tantum animantur fideles ad rectè agendi ſtudium* [illegible] *Mar. 9. 1. luc. 9. 27.* g *Per regnum intelligenda eſt gloria aſcenſionis, & quæ illam ſequuta ſunt, Ephe. 1. 4.* [illegible] *Mar. 9. 1.*

CAPUT XVII.

Caput XVII.

1. Transformatio Christi. 5. Audiendus Christus. 12. Elias. 13. Iohannes Baptiſta. 17. Infidelitas Apoſtolorum. 20. Fidei vis. 21. Oratio & Ieiunium. 22. Christus paſſionem ſuam prædicit. 24. Tributum ſoluit.

1 ET poſt ſex dies aſſumpſit Jeſchua Ci-
pha & Jaakub & Juchannan fratrem e-
ius, & ſubduxit eos in montem excel-
ſum ſeorſum.
2 Et transformatus eſt Jeſchua ante illos: &
reſplenduit facies eius tanquã ſol, veſtimen-
ta autem eius candida facta ſunt ſicut lux.
3 Et viſi ſunt illis Muſche & Iliia loquentes
cum illo.
4 Reſpõdit autẽ Cipha, & dixit ipſi Jeſchua,
Domine mi, bonum eſt nobis vt hic ſimus:
&, ſi vis, faciemus hic tria tabernacula, vnum
tibi, & vnum Muſche, & vnum Iliia.
5 Et quũ adhuc ipſe loqueretur, ecce, nubes
lucida obũbrauit illos: & vox facta eſt è nu-
be, quæ dicebat, Hic eſt filius meus dilectus,
in quo complacitum eſt mihi: ipſum audite.
6 Et quum audiuiſſent diſcipuli, prociderunt
in faciem ſuam, & metuerunt valdè.
7 Et acceſſit ad illos Jeſchua, & tetigit illos, &
dixit, Surgite, ne timeatis.
8 Et ſuſtulerunt oculos ſuos, & [1] quemquam
non viderunt niſi Jeſchua ſolum.
9 Quumque deſcenderent de monte, præce-
pit illis Jeſchua & dixit illis, [2] In conſpectu
cuiuſquam ne dicatis viſionem hanc, vſque
dum reſurrexit Filius hominis à mortuis.
10 Et interrogauerunt eum diſcipuli eius, &
dixerunt ei, Quid igitur legiſperiti dicunt,
quòd Iliia oportet vt veniat prius.
11 Reſpondit Jeſchua, & dixit illis, Iliia ve-
nit prius vt omnia compleat.
12 Dico autem ego vobis quòd ecce Iliia ve-
nit, & non agnoverunt eum, & fecerunt in
eum quicquid voluerunt: ſic etiam Filius
hominis futurum eſt vt patiatur ab illis.
13 Tunc intellexerunt diſcipuli quòd de Iu-
channan Baptiſta dixiſſet ipſis.
14 Et quum veniſſent ad turbã, acceſſit ad eũ
3 quidam, & incurnavit ſe ſuper genua ſua.
15 Et dixit ei, Domine mi, miſerere mei. filius
eſt mihi cui eſt 4 lunaticus *morbus*, & malè
afficitur. multis enim 5 vicibus in ignem ca-
dit, & multis vicibus in aquas.
16 Et obtuli eum diſcipulis tuis, & non potue-
runt ſanare eum.
17 Reſpondit Jeſchua, & dixit, O generatio
incredula & diſtorta, quouſque tandem ero
apud vos? & quouſque tandem ſuſtinebo
vos? adducite eum ad me huc.
18 Et increpavit illud Jeſchua, & exiuit ab eo
dæmonium: & ſanatus eſt puer ex illa hora.
19 Tunc acceſſerunt diſcipuli ad Jeſchua ſe-
orſum, & dixerunt ei, Quare nos non potui-
mus ſanare illum?
20 Dixit illis Jeſchua, Propter incredulitatem
veſtram. Ammin enim dico vobis quòd ſi
eſſet in vobis fides ſicut granum ſinapis, di-
ceretis monti huic, Diſcede hinc, & diſce-
deret: & nihil potentius vobis eſſet.
21 Hoc autem genus non egreditur niſi per

1 SEXTO *a* verò poſt die accepit Jeſus
Petrum ac Jacobum & Johannem fra-
trem eius, & ſubducit eos priuatim in
montem ſublimem.
2 *b* Transformatusque eſt coram eis, & ſplen-
duit facies eius vt ſol: veſtimenta autem
eius facta ſunt alba vt lux.
3 Et ecce, conſpecti ſunt eis Moſes & Elias,
cum eo colloquentes.
4 *c* Reſpondens autem Petrus dixit Jeſu, Do-
mine, bonum eſt nos hic eſſe: *d* ſi vis facia-
mus hic tria tabernacula, tibi vnum, & Mo-
ſi vnum, & Eliæ vnum.
5 Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida in-
umbrauit eos: & ecce vox è nube, dicens,
‖ Hic eſt Filius *e* ille meus dilectus, in quo
acquieſco: ipſum audite.
6 Et quum *hæc* audiſſent diſcipuli, *f* ceeide-
runt in faciem ſuã, & timuerunt vehementer.
7 Tunc accedens Jeſus tetigit eos, dixitque
Surgite, & ne timete.
8 Sublatis autem oculis ſuis neminem vide-
runt, niſi Jeſum ſolum.
9 Et quum deſcenderent de monte, mandavit
eis Jeſus, dicens, Nemini dixeritis quod vi-
diſtis, vſque quò Filius hominis à mortuis
reſurgat.
10 Tunc interrogaverunt eum diſcipuli ſui,
dicentes, Quid igitur Scribæ dicunt, opor-
tere vt ‖ Elias primùm veniat?
11 Jeſus autem reſpondens dixit eis, *i* Elias
quidem veniet primùm, & reſtituet omnia.
12 Sed dico vobis Eliam iam veniſſe: quem
non agnouerunt, ſed fecerunt ei quæcunque
voluerunt: ita futurum eſt vt & filius homi-
nis patiatur ab eis.
13 Tunc intellexerunt diſcipuli *eum* de Jo-
hanne Baptiſta *hæc* ſibi dixiſſe.
14 ‖ Et quum veniſſent ad turbam, adiit eum
quidam accidens ei ad genua,
15 Et dicens, Domine, miſerere filii mei, quo-
niam *k* lunaticus eſt, & malè afficitur: nam
ſæpè cadit in ignem & ſæpè in aquam.
16 Et obtuli eum diſcipulis tuis, nec eum
potuerunt ſanare.
17 Reſpondens autem Jeſus, dixit, O gens
incredula & perverſa, quouſque tandem
ero vobiſcum? quouſque tandem *l* tolerabo
vos? adducite mihi eum huc.
18 Et obiurgauit dæmoniũ Jeſus, exiitq; illud
ab eo: & ſanatus eſt puer ex illo momento.
19 ¶ 3 Tunc adeuntes diſcipuli Jeſum priua-
tim, dixerunt, *m* Quare nos non potuimus
illud eiicere?
20 Jeſus autem dixit eis, Propter incredulita-
tem veſtram: ‖ amen quippe dico vobis, ſi
habeatis *n* fidem quantulum *eſt* granum ſi-
napis, dicetis huic monti tranſgreditor. De-
migra hinc illuc, & demigrabit: & nihil *o* im-
poſſibile vobis erit.
21 4 Hoc verò genus *dæmoniorum* non egredi-

1 Ad verbum, hominem. Heb.

2 לְעֵין אנש Ante oculum hominis, id eſt, ſpectante quoquam, aut præſente, ne loquamini de hac viſione.

3 Ad verbum, Homo Hebraiſ.

4 Syrè בר אגרא cuius explicationem habes ſuprà, Matth.4. in fine.

5 Ad verbum, Temporibus Hebraiſmus.

4 Ad verbum, Et aliquid non eſſet potentius vobis. Hebraiſmus.

autem obiurgatio ad Scribas directa eſt. 3 Diffidentia interrumpit diuinorum beneficiorum curſum. *m Mirantur diſcipuli ... tutem quia ſemel inſtructi fuerant, Sup. 10. 1. quam proprio vitio ea ſe priuarint. Nam ſequitur, Ieſus autem &c. Luc. 17. 6.* n ... *valem & hiſtoricam intelligit: nec etiam fidem iuſtificantem. Sed illam donum ſpeciali, & quibuſdam Chriſtianis particularem ... S. impulſu ad res mirandas perficiendas impellitur, & iſta vocatur fides miraculorum.* o *Hyperbolica eſt loquendi formula* ... verſus diffidentiam.

[illegible] niſi per ſ precationem & ieiunium.
22 ¶ § 9 Verſantibus autem ipſis in Galilæa,
dixit eis Ieſus, Futurum eſt vt Filius hominis
tradatur in manus hominum.
23 Et trucidabunt eum, ſed tertio die ſuſcitabitur. Et contriſtati ſunt vehementer.
24 ſ Quum autem veniſſent Capernaum,
venerunt ad Petrum qui didrachma accipiunt: dixeruntque, præceptor veſter ⸮ non
ſoluit ſ didrachma ⸮

25 Dicit, Etiam. Et quum ingreſſus fuiſſet domum præuenit eum Ieſus, dicens, Quid tibi videtur, ſ Simon ⸮ Reges terræ à quibus
accipiunt tributa ſiue cenſum ⸮ t à filiis ſuis,
an ab alienis ⸮

26 Dicit ei Petrus, ab alienis. Ait ei Ieſus,
Nempè igitur u liberi ſunt filii.

27 Sed ne offendiculum eis præbeamus profectus ad mare, mitte hamum: & eum piſcem qui aſcenderit primus, tolle: & aperto ore eius, inuenies x ſtaterem: acceptum
illum da eis pro me & pro y te.

iejunium & per precationem.
22 Quum autem verſarentur in Galilæa, dixit
illis Ieſchua, Futurum eſt vt Filius hominis
tradatur in manus filiorum hominis:
23 Et occident eum, & die tertio reſurget.
Et contriſtati ſunt valdè.
24 Quumque veniſſent in Cephar-Nachum,
acceſſerunt illi qui accipere ſolent 7 binas
drachmas argenti capitationis, ad Cipha, &
dixerunt illi, Dominus veſter non dat duas
drachmas ſuas ⸮
25 Dixit illis, Etiam. Quumque ingreſſus
fuiſſet Cipha in domum, præuenit eum Ieſchua, & dixit ei, Quid videtur tibi Schemeun ⸮ Reges terræ à quo accipiunt tributum & argentum capitationis, à filiis ſuis,
an ab alienis ⸮
26 Dixit ei Schemeum, Ab alienis. Dixit
illi Ieſchua, Ergo 8 libertate ſunt præditi
filii.
27 Ne autem offendamus iſtos, abi ad mare, & proiice hamum, & piſci primo qui
aſcenderit, aperi os, & inuenies 9 ſtaterem. Ipſum accipe & offer pro me & pro
te.

7 Ad verbum, Duas, duas drachmas, [illegible]. Porro drachmam aiunt in Thalmud diuerſis in locis idem eſſe [illegible] quod propria gentis appellatione dicebatur זוז [illegible], quod ſexta pars [illegible], & tantum argenti continet quantum eſt pondus ſexdecim granorum hordei, ita vt duæ drachmæ, quæ cuique ſoluendæ erant, continerent argenti pondus 32. granorum hordei. Stater autem propriè gentis nomine vocabatur אסתירא Aſtira, & memoratum pondus argenti duplicabat, id eſt, quatuor continebat drachmas.

8 Ad verbum, Filii libertatum ſunt filii, id eſt, filii ſunt ii, quibus conuenit eſſe liberos.

9 De valore ſtateris vide paulò ante [illegible].

[illegible] veniſſe Capernaum, vt in ſuam vrbem, ad ſoluendum annuũ illud tributum. ſ Quòd Petrum compellat potius quam [illegible] habitauit in eius domo. t Per filios, non ſubditos qui tributum ſoluebant, ſed naturales filios intellige. Ergo hic [illegible] filium. u Chriſtus minimè hic de communi iure fidelium diſſerit: ſed tantum ſimilitudinem petit à filiis Regum quo [illegible] ſunt. x Stater erat tetra-drachmum, id eſt, quatuor drachmarum. y Petrus enim ciuitatis erat ciuis, propterea tributum [illegible].

Caput XVIII.

1 *Maximus in regno Dei.* 5 *Suſcipere puerulum.* 6 *Scandalizare.* 7 *Scandala.* 9 *Oculi eruitio.* 10 *Angeli. Ouis perdita.* 15 *Correptio.* 17 *Excommunicatio.* 21 *Fratri reſipiſcenti ſemper parcendum.* 23 *Parabola regis conferentis rationem cum ſeruis ſuis.*

1 EO ipſo tempore adierunt Ieſum diſcipuli, dicentes, Quiſnam maximus eſt
in regno cœlorum?
2 ¹ Et quum aduocaſſet puerulum Ieſus, ſtatuit eum in medio eorum.
3 Et dixit, Amen dico vobis, niſi conuerſi
fueritis, a & ſiatis vt puerili, nequaquam
ingrediemini in regnum cœlorum.
4 Quiſquis igitur demiſerit ſeipſum ſicut eſt
puerulus iſte, is eſt maximus ille in regno
cœlorum.
5 b Et quiſquis exceperit aliquem puerulum
talem in nomine meo, me excipit.
6 ² ¶ Quiſquis autem offenderit aliquem ex
paruis iſtis qui in me credunt; præſtiterit ei
vt ſuſpendatur mola c aſinaria in collo eius,
ac demergatur in profundo maris.
7 ³ d Væ mundo ab offendiculis. Neceſſe eſt
enim vt eueniant e offendicula: veruntamen væ homini illi per quem offendiculum
euenit.
8 ¶ Si verò manus tua vel pes tuus facit vt tu
f offendas, exſcinde ea, & abiice abs te, bonum eſt tibi ad vitam ingredi claudum aut
mancum *potius*, quàm duas manus vel duos
pedes habentem conijci in ignem æternum.
9 Et ſi oculus tuus facit vt tu offendas, erue
eum, & abiice abs te. bonum eſt tibi luſcum ingredi in vitam, *potius* quàm duos
oculos habentem coniici in gehennam
ignis.

1 IN illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſchua, & dixerunt, Quiſnam maximus eſt
in regno cœlorum?
2 Et vocauit Ieſchua puerum, & ſtatuit eum
in medio illorum.
3 Et ait, Ammin dico vobis, quòd niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut pueri, non
intrabitis in regnum cælorum.
4 Qui igitur demittit ſeipſum, ſicut hic puer
hic erit maximus in regno cælorum.
5 Et qui recipiet ¹ ſimilem puero huic in
nomine meo, is me recipit.
6 Et omnis qui offenderit vnum de puſillis
iſtis qui credunt in me, tolerabilius fuerit ei
vt ſit ſuſpenſa mola aſinaria ad collum eius,
& demergatur in profunda maris.
7 Væ mundo ab offendiculis. Neceſſe enim
eſt vt veniant offendicula: væ autem homini ² per cuius manum veniunt offendicula.
8 Si autem manus tua aut pes tuus offendit
te, abſcinde eum, & proiice eum à te. 3 bonum enim eſt tibi vt ingrediaris ad vitam
4 claudus aut 5 mutilus, & non, quum ſunt
tibi ambæ manus aut ambo pedes, ruas in
ignem æternum.
9 Et ſi ita ſit vt oculus tuus offendat te, erue
eum & proiice eum abs te: bonum eſt tibi vt vno oculo ingrediaris ad vitam, &
non, quum ſint tibi duo oculi, ruas in Gihanna ignis.

1 Ad verbum, Sicut puer hic.
2 Hebraiſmus pro, Cuius opera.
3 חגיר Idē quod [illegible] claudus: ſic Marc. 9.
4 קטע mutilũ. Vide ſuprà cap. 15. Hebraicè diceretur [illegible]: & idem legitur Marci 9.
5 Hebraiſmus eſt vſitatiſſimus: pro, Melius enim eſt tibi vt &c. quàm quum ſunt tibi ambæ manus &c. Carent enim Heb. Chaldæi, & Syri comparatiuis & ſuperlatiuis gradibus, & pro iis poſitiuis vtuntur.

[illegible] ob ſcandala, offendiculaque puſillorum. e Hoc ſtruitur, quia obſtant operibus bonis. Mar. 9. 43. Sup. 5. 30. [illegible] hoc addit [illegible] conſtanter reſiſtendum eſt ſcandalis vt oculus potius eruatur [illegible] quàm vt ſcandala ſummittantur.

10 Videte

6 מתבזאו ſicut Hebraicum מבזין מנא־ cò γὰμ in ſamech. Sunt enim literæ ad idem pronuntiationis organum, (id eſt ad dentes) pertinentes.

7 Ad verbum, Homini.

8 אסכל Id eſt, Stultè & inſipienter egerit. Vide quæ annotata ſunt in Cap. 6.14.

9 אכסניה In arguendi ſignificatione verbum hoc legitur in Pſalmis, Proverb. & Iob. & alibi apud paraphraſten Chaldæum ſæpe.

10 Ad verbum, Quot temporibus Syra phraſis.

11 Ad verbũ vſq; ad ſeptem tempora.

12 לשבעין זבנין שבעשבע Hebraicè ad verbum eſſet לשבעיםפעמים שבעה שבעה Loquutio Syræ. & ſignificat quatuordecim vicibus ſeptuagies: eſtque numerus finitus pro infinito.

13 Talentum Hebræi vocabant ככר cicar, Chaldæi verò & Syri ככרא cacera. Et vt refert D. Kimchi in ſuo lib. Radicum, continebat libras ſexaginta argenti vel auri, aut alterius generis metalli.

14 Ad verbũ, Contine erga me ſpiritũ, id eſt, iram.

10 Videte ne [6] contemnatis vnum ex iſtis puſillis. Dico enim ego vobis quòd angeli eorum omni tempore videant faciem Patris mei qui eſt in cælis.

11 Venit enim Filius hominis vt viuificet id quod perierat.

12 Quid videtur vobis? Si fuerint [7] alicui centũ oues, & aberrauerit vna ex eis, nónne relinquit nonaginta & nouem in monte, & abiens quærit eam quæ aberrauerat?

13 Et, ſi inueniat eam, Ammin dico vobis quòd gaudeat ſuper ea magis, quàm *ſuper* nonaginta & nouem quæ non aberrauerunt.

14 Sic non eſt voluntas coram Patre veſtro qui eſt in cælis vt pereat vnus de puſillis iſtis.

15 Si autem [8] peccauerit in te frater tuus, vade, [9] argue eum inter te & ipſum ſolum: ſi audierit te, lucratus es fratrem tuum.

16 Et ſi non audierit te, accipe tecum vnum aut duos: vt per os duorum aut trium teſtium conſiſtat omne verbum.

17 Si autem etiam hos non audierit, dic Eccleſiæ, Si verò etiam Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut publicanus & ſicut ethnicus.

18 Et Ammin ego dico vobis quòd quicquid ligaueritis in terra, erit ligatum in cælis: & id quod ſolueritis in terra, erit ſolutum in cælis.

19 Rurſum ego dico vobis quòd ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re quam petierint, fiet illis à Patre meo qui eſt in cælis.

20 Vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego ſum in medio eorum.

21 Tunc acceſſit ad eum Cipha, & dixit ei, Domine mi, [10] quoties, ſi peccauerit in me frater meus, remittam ei? [11] vſque ad ſeptimam vicem?

22 Dixit illi Ieſchua, Non dico tibi, vſque ad ſeptimam, ſed vſque ad [12] ſeptuaginta vices ſepties & ſepties.

23 Propterea aſſimilatum eſt regnum cælorum homini regi, qui voluit vt acciperet rationem à ſeruis ſuis:

24 Et quum cœpiſſet accipere, obtulerunt ei vnum qui debitor erat vnius myriadis [13] talentorum:

25 Et quum non eſſet illi ſoluendo, iuſſit dominus illius vt venderetur ipſe, & vxor eius & filii eius, & quicquid erat ei, & ſolueret.

26 Et procidit ille ſeruus, adorauit eum, & dixit, Domine mi, [14] patiens eſto erga me, & omnia ſoluam ego tibi.

27 Et miſericordia motus dominus ſerui illius, & abſoluit eum & debitum eius remiſit ei.

28 Egreſſus verò eſt ſeruus ille, & inuenit vnũ

10 [q] Videte ne contemnatis aliquem ex paruis iſtis: dico enim vobis, Angelos eorum in cœlis per omne *tempus* [r] intueri faciem Patris mei qui in cœlis eſt.

11 ‖Venit enim Filius hominis vt ſeruet quod perierat.

12 ‖Quid vobis videtur? ſi fuerint alicui homini centum oues, & errauerit vna ex iis, nónne relictis ipſis nonaginta nouem, profectus in montes, quærit eam quæ aberrauerat?

13 Quòd ſi acciderit vt inueniat eam, amen dico vobis, gaudet ſuper ea magis quàm ſuper illis nonaginta nouem quę non aberrarant.

14 Ita non vult Pater veſter qui in cœlis eſt, vt pereat vnus ex paruis iſtis.

15 ¶‖ [h] [5] Si verò peccauerit [i] in te frater tuus, ito & arguito eum inter te & ipſum ſolum, ſi te audierit, lucratus es fratrem tuum:

16 Sin verò te non audierit, aſſume tecum adhuc vnum aut duos: vt ex [k] ore duorum aut trium teſtium confirmetur res tota.

17 [6] Quòd ſi neglexerit eos audire, dic [l] Eccleſiæ: quòd ſi Eccleſiam audire neglexerit, ſit tibi velut quiſpiam [m] ethnicus & quiſpiam publicanus.

18 Amen dico vobis, quæcunque [n] ligaueritis in terra, erunt ligata in cœlo: & quæcunque ſolueritis in terra, erunt ſoluta in cœlo.

19 ‖[o] Rurſum dico vobis, ſi duo ex vobis conſenſerint in terra, quodcunque petierint, fiet eis à Patre meo qui in cœlis eſt.

20 ‖Vbi enim ſunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic ſum in medio eorum.

21 [7] ¶ Tunc adiens eum Petrus, dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? an vſque ſepties?

22 ‖Dicit ei Ieſus, Non dico tibi vſque ſepties, [p] ſed vſque ſeptuagies ſepties.

23 ‖Propterea ſimile eſt regnum cœlorum regi qui voluit conferre rationem cum ſeruis ſuis.

24 Et quum cœpiſſet conferre, oblatus eſt ei quidam debitor [q] decies mille talentorum.

25 Quum autem is non poſſet *hæc* reddere, [r] iuſſit eum dominus eius venundari, & vxorem eius & liberos, & omnia quæ habebat: & reddi *debitum*.

26 Procidens ergo ſeruus ille adorabat eum, dicens, Domine, [ſ] differ iram in me, & omnia tibi reddam.

27 [t] Commotus autem intima miſericordia dominus ſerui illius, dimiſit eum, & mutuum remiſit ei.

28 Egreſſus verò ſeruus ille, inuenit vnum

ſenſeritis, Deus exaudiet vos non eccleſiam duntaxat vniuerſam, ſed etiam ſi duo tantum vno conſenſu petierint. Ioh. 20.23.
Deum experientur qui à fratribus quantumuis magnis multiſque iniuriis prouocati, non ignoſcunt. Luc. 17.4.
pro incerto: ſiue pro infinito ponitur, ſignificat Chriſtus remittendum eſſe quoties reſipuerit frater. Luc. 17.4.
men memoratur ingens ſumma ſexagies centena millia aureorum coronatorum, & exigua decem aureorum inter quę proportio [illegible]
tiquitus erat lex, vt qui ſoluendo non eſſet, in nexum addiceretur creditori [illegible] quod a te non poſſit. [ſ] [illegible]
[illegible] ſic Deus macrothymos in ſacris literis celebratur, id eſt clemens & cohibens impetum animi, Pſalm. 86. 5. patiens & [illegible]
t Sap. 6.36.

ex conſeruis ſuis, qui debebat ei centum denarios: & prehenſum eum, ᶠ ſuffocabat, dicens, Redde quod debes.

29 Procidens ergo conſeruus eius ad eius pedes, precabatur eum, dicens, Cohibe iram erga me, & omnia reddam tibi.

30 Ille verò noluit: ſed abiens coniecit eum in carcerem, quouſque redderet debitum.

31 Quum autem vidiſſent conſerui eius quæ facta fuerant, doluerunt vehementer: & quum veniſſent, declararunt domino ſuo omnia quæ facta fuerant.

32 Tunc eo aduocato dominus ipſius dixit ei, Serue male, totum debitum illud remiſi tibi, quia precatus es me.

33 Nonne oportuit & te miſereri conſerui tui, vt & ego tui miſertus ſum?

34 Tunc iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, vſquequo redderet id omne quod ſibi debebatur.

35 Ita & Pater meus cœleſtis faciet vobis, niſi remiſeritis ſuo quiſque fratri ex cordibus veſtris offenſas eorum.

dam [15] conſeruis ſuis, qui debitor erat [16] denariorum centum. Et apprehendit illum, & ſtrangulabat illum, & dicebat illi, Redde mihi id quod debes mihi.

29 Et procidit ille conſeruus ad pedes eius, rogauit eum, & dixit, [17] Patiens eſto erga me, & omnia ego ſoluam tibi.

30 Is autem noluit: ſed abiens coniecit illum in carcerem, donec daret ſibi id quod debebat ſibi.

31 Quum vidiſſent autem conſerui eorum id quod fiebat, indoluerunt valdè: & cantes manifeſtauerunt domino ſuo quicquid factum fuerat.

32 Tunc accerſiuit eum dominus ſuus, & dixit illi, Serue nequam, illud totum debitum remiſeram tibi, quod rogaſſes me.

33 Nonne oportuiſſet vt tu gratioſus eſſes conſeruo tuo, quemadmodum ego gratioſus fui tibi?

34 Et iratus eſt dominus eius, & tradidit eum [18] tortoribus, vſquedum redderet quicquid debebat ſibi.

35 Sic faciet vobis Pater meus qui eſt in cælis, ſi non remiſeritis [19] quiſque fratri ſuo ex corde veſtro peccata illius.

15 Ad verb. De conſeruis ſuis, hoc eſt, Qui denominabantur eiuſdem loci vel conditionis vocabantur. Periphraſis eſt conſerui. Forſitan refertur ad Hebraicam vocem חברה, quam Chaldæi interpretantur שמשא, id eſt miniſterium: quæ ſignificatio magis eſſet apta, & propinqua.

16 Denarius, numiſma erat Hebræis, vocatum זוז propria appellatione: de quo legitur Lucæ, cap. 15.8. licet etiam Denara barbaro vocabulo quod à Romanis acceperant, vocarent. Continebat autem argenti pondus, 96. granorũ hordei: id eſt, æquiualebat ſex drachmis.

17 Ad verb. Contine erga me ſpiritum, id eſt, iram, vt paulo antè.

18 [illegible] illis qui torquent, & flagellant. Sic infrà cap. 20. 19. [illegible] & flagellabunt eum. 19 Ad verbum, Homo fratri ſuo. Hebraiſmus.

Caput XIX.

2 Sanantur infirmi. 7 Libellus diſceſſionis. 12 Eunuchi. 13 Pueruli oblati. 17 Bonus Deus. Mandata ſeruanda. 21 Perfectus. 23 Diues. 26 Salus à Deo. 27 Relinquere omnia & Chriſtum ſequi.

1 ET factum eſt, quum finiiſſet Ieſus ſermones iſtos, ᵃ ſoluit à Galilæa, ᵇ & venit in fines Iudææ, traiectu Iordanis.

2 Et ſequuta eſt eum turba multa: ſanauitque eos illic.

3 ᶜ Tunc adierunt eum Phariſæi, tentantes eũ, & dicentes ei, Licetne homini dimittere vxorem ſuam quauis ex cauſa?

4 Ille verò reſpondens dixit eis, Non legiſtis, ‖ opificem ab initio feciſſe ᶜ maſculum & fœminam?

5 Et dixiſſe, Propterea relinquet homo patrem & matrem, & ᵈ agglutinabitur vxori ſuæ: & ᵉ qui duo *fuerant*, erunt vna caro.

6 Itaque non amplius ſunt duo, ſed vna caro, quod ergo Deus ᶠ coniunxit, homo ne ſeiungat.

7 ² Dicunt ei, Cur ergo ‖ Moſes mandauit dare libellum diſceſſionis, & eam dimittere?

8 Dicit eis, Moſes ᵍ pro duritia cordis veſtri ʰ permiſit vobis dimittere vxores veſtras: ceterùm à principio non fuit ita.

9 Dico autem vobis, quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ⁱ ob ſcortationem, & aliam duxerit, eum mœchari: & qui dimiſſam duxerit, mœchari.

10 Dicunt ei diſcipuli eius, ᵏ Si tale eſt negotium hominis cum vxore, ˡ non expedit vxorem ducere.

1 ET factum eſt, vt quum compleuiſſet Ieſchua verba hæc, [1] migrauit a Galilæa, & venit in confinium Iudææ trans-Iurdenan.

2 Et conuenerunt poſt eum turbæ multæ, & ſanauit illos ibi.

3 Et acceſſerunt ad eum Phariſæi, & tentabant eum, & dixerunt, An licet homini vt dimittat vxorẽ ſuam [2] qualibet occaſione?

4 Ille autem reſpondit, & dixit illis, Annon legiſtis quòd is qui fecit ab initio, marem & fœminam fecit eos?

5 Et dixit, Propterea derelinquet vir patrem ſuum & matrem ſuam, & adherebit vxori ſuæ, & erunt ambo illi vna caro.

6 Quapropter non ſunt duo, ſed vnum corpus. Illud igitur quod Deus coniunxit, filius hominis non ſeparet.

7 Dicunt illi, Quare igitur Muſche præcepit vt daremus ſcriptum deſertionis, & dimitteremus eam?

8 Ait illis, Muſche, contra duritiem cordis veſtri, permiſit vobis vt dimitteretis vxores veſtras: ab initio autem non fuit ſic.

9 Dico autem vobis quòd qui deſerit vxorẽ ſuam quæ adulterium non commiſit, & accipit aliam, adulterium committit: & qui accipit deſertam, committit adulterium.

10 Dicunt ei diſcipuli eius, Si ita ſit negotium inter virum & vxorem, non expedit ducere vxorem.

1 Syrum verb. eſt שקל, quod propriè ſignificat attollere & leuare, vt vertendum propriè ſit Leuauit vel Suſtulit (ſubaudi pedes ſuos) à Galilæa, &c. Similis loquutio habetur Geneſ. 29. 1. ושקל יעקוב רגליו ואזל לארעא דבני מדינחא: id eſt, Leuauit Iaacob pedes ſuos, & abiit in terram filiorum Orientalis.

2 Ad verb. In omni occaſione.

[illegible], non mirũ, hæc enim perpetua eſt regula diuinæ iuſtitiæ, vt [illegible] regula [illegible]. ˣ Sap 7. 22. [illegible] marc. 10. 1 [illegible] 2. 11. ʰ Hoc itaque tempore in adulteros lata leges negligebantur: repudio enim non fuiſſet opus, ſi capitali ſupplicio [illegible] ᵏ Ille ſi ita ſe res habet de viro & vxore, ſtudio coniugii [illegible] non amplius ita liberum ſit repudium. ˡ Durum [illegible] [illegible] rixoſam, temulentam aut ſimili vitio moleſtam mulierem. Itaque loquuntur vt carnales [illegible] ? quare [illegible] [illegible].

3 Ad verb. Non omnis homo. Hebraiſmus.

4 [illegible] quod Heb. [illegible] id eſt ſidelis: quod eunuchorum [illegible] deligeretur ad [illegible] thoris.

5 Ad verb. Teſteris teſtimonium mendax.

6 Id eſt, Sequere me. Hebraiſmus.

7 Vocem [illegible], qua hic vtitur Paraphraſtes, in aliis autoribus Chaldæis aut Thalmudicis non legi: collatione autem locorum Noui Teſtamenti, in quibus reperitur, eius hanc eſſe ſignificationem facile poteſt intelligi. Reperitur autem, Lucæ. 18. 25. & 1. ad Timoth. 6. 18.

8 Id eſt, Seruari. Hebraiſmus.

9 Id eſt, Sequuti ſumus te.

10 Id eſt, Sequuti eſtis me.

11 Ille autem dixit eis, Vniuſquiſque non eſt capax ſermonis huius, ſed is cui datum eſt.
12 Sunt enim 4 eunuchi qui de ventre matris ſuæ nati ſunt ita: & ſunt eunuchi qui ab hominibus facti ſunt eunuchi; & ſunt eunuchi qui ſeipſos fecerunt eunuchos propter regnum cœlorum. Qui potens eſt vt capiat, capiat.
13 Tunc obtulerunt ei pueros, vt poneret manum ſuam ſuper eos, et oraret. Et prohibuerunt eos diſcipuli eius.
14 Ipſe verò Ieſchua dixit illis, Sinite pueros venientes ad me, & ne prohibeatis eos: illorum enim qui ſunt ſicut iſti, eſt regnum cœlorum.
15 Et impoſuit manum ſuam ſuper illos, & abiit illinc.
16 Et veniens quidam acceſſit, & dixit illi, Magiſter bone, quid boni faciam vt ſit mihi vita æterna?
17 Ille autem dixit ei, Quid vocas tu me bonum? Nullus eſt bonus niſi vnus Deus. Si autem vis ingredi ad vitam, ſerua mandata.
18 Dixit illi, Quæ? Ieſchua autem ait illi, Ne occidas, & Ne perpetres adulterium, & Ne fureris, &, Ne 5 teſtimonium proferas mendax:
19 Et, Honora patrem tuum & matrem tuam, &, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.
20 Dixit ei ille adoleſcens, Hæc omnia ſeruaui à pueritia mea: qua re indigeo?
21 Ait illi Ieſchua, Si vis perfectus fieri, vade, vende poſſeſſionem tuam, & da pauperibus, & erit tibi theſaurus in cælis: & 6 veni poſt me.
22 Audiuit autem iſte adoleſcens ſermonem hunc, & abiit mœſtitia affectus: erat enim ei poſſeſſio multa.
23 Ieſchua autem dixit diſcipulis ſuis, Ammin dico vobis, quòd difficile eſt diuiti vt ingrediatur in regnum cœlorum.
24 Iterum autem dico vobis quòd 7 facilius eſt camelo intrare in foramen acus, quam diuiti vt intret in regnum Dei.
25 Diſcipuli verò quum audiuiſſent, perculſi ſunt valdè, & dixerunt, Quiſnam poteſt 8 viuere?
26 Intuitus eſt illos Ieſchua, & ait illis, Apud filios hominum hoc non poteſt: apud Deum autem omnia ſunt poſſibilia.
27 Tunc reſpondit Cipha, & dixit ei, Ecce, nos reliquimus omnia, & 9 venimus poſt te: quid ergo erit nobis?
28 Dixit illis Ieſchua, Ammin dico vobis, quòd vos 10 qui veniſtis poſt me, in ſeculo nouo, quum ſedebit Filius hominis ſuper thronum gloriæ ſuæ, ſedebitis etiam vos ſuper duodecim ſolia, & iudicabitis duodecim tribus Iiſraël.
29 Et, quiſquis relinquit domos, aut fratres,

11 Ipſe verò dixit eis, 1 Non omnes ſunt capaces huius ſermonis, ſed quibus datum eſt.
12 Sunt enim m eunuchi qui ex matris vtero nati ſunt ita: & ſunt eunuchi qui caſtrati ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrarunt propter 3 regnum cœlorum. 1 Qui poteſt capax eſſe, capiat.
13 ‖ 4 Tunc oblati ſunt ei puerult, vt manus eis imponeret, & precaretur: diſcipuli autem obiurgarunt r eos.
14 Ieſus autem ait, Sinite pueruloſ, & ne prohibete eos ad me venire: ſ talium eſt enim regnum cœlorum.
15 Et quum impoſuiſſet eis manus, profectus eſt illinc.
16 ¶ ‖ 5 Et ecce, quidam accedens dixit ei, Doctor bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam?
17 Ipſe verò dixit ei, Cur me dicis bonum? nullus eſt bonus, t niſi vnus, nempe Deus. Si vis autem ad vitam ingredi, ſerua mandata.
18 Dicit ei, Quæ? Ieſus autem dixit, ‖ Non occides, Non mœchaberis, non furaberis, Non dices falſum teſtimonium.
19 Honora patrem & matrem. Et, Diliges proximum tuum vt teipſum.
20 Dicit ei adoleſcens, v Omnia hæc obſeruaui à iuuentute mea: quo adhuc deficio?
21 Ait ei Ieſus, x Si vis perfectus eſſe, abi, vende quæ habes, & da pauperibus: & habebis theſaurum in cœlo, & adeſdum ſequere me.
22 Quum audiſſet autem adoleſcens eum ſermonem, abiit contriſtatus: habebat enim bona multa.
23 Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis, 6 Amen dico vobis, diues difficulter introibit in regnum cælorum.
24 Rurſum verò dico vobis, Facilius eſt y camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem in regnum Dei introire.
25 *His* autem auditis, diſcipuli eius perculſi ſunt valdè, dicentes, Quis ergo poteſt ſeruari?
26 Intuitus autem *eos* Ieſus, dixit eis, Apud homines, hoc impoſſibile eſt: apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt.
27 ‖ 7 Tunc reſpondens Petrus dixit ei, Ecce, nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te: quid ergo erit nobis?
28 Ieſus autem dixit eis, Amen dico vobis, vos qui ſequuti eſtis me, z in regeneratione, quum ſedebit Filius hominis in throno gloriæ ſuæ a ſedebitis etiam, vos, *inquam*, ſuper thronos duodecim, ‖ b iudicantes duodecim tribus Iſraël.
29 Et quiſquis reliquerit domos aut

[illegible] ideò vera charitatis exempla [illegible] ... [illegible] ... indicat. 6 *Diuites [illegible] poſſint ex Satanæ [illegible] euadere.* y *Theoph. cameli nomine funem [illegible] intelligit.* ... *Luc. 18. 18.* 7 *Minimè perit quod Dei cauſa negligitur.* z *Regeneratio [illegible]* ... a *Humana ſed [illegible]* ... *iudicium [illegible].* *Luc. 22. 3.* b ... *[illegible]*

fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos, aut agros, cauſâ nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam æternam hæreditatis iure poſſidebit.

30 | [8] Multi autem primi, erunt vltimi: & vltimi, primi.

Caput XX.

1 *Operarii conducuntur in vineam.* 15 *Oculus nequã.* 17 *Paſſionẽ ſuam prædicit.* 20 *Zebedæi filii.* 22 *Calix.* 28 *Miniſter noſter Chriſtus.* 30 *Cæci duo.*

1 Simile [a] enim eſt regnum cœlorum patrifamiliâs, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios *quos mitteret* in vineam ſuam.

2 Pactus autem cum operariis [a] denario in diem, miſit eos in vineam ſuam.

3 Et egreſſus circa horam tertiam, vidit alios ſtantes in foro otioſos:

4 Et illis dixit, Abite & vos in vineam: & quodcunque iuſtum fuerit, dabo vobis.

5 Illi autem abierunt. Rurſum, egreſſus circa ſextam & nonam horam, fecit itidem.

6 Circa horam autem [b] vndecimam egreſſus, inuenit alios ſtantes otioſos, ac dicit eis, Cur hic ſtatis totum diem otioſi?

7 Dicunt ei, Quia nemo nos conduxit. Dicit eis, Abite & vos in vineam: & quicquid fuerit iuſtum, accipietis.

8 Quum autem ſerum diei eſſet, dicit dominus vineæ procuratori ſuo, Voca operarios, & redde eis mercedem, incipiens ab vltimis vſque ad primos.

9 Et quum veniſſent qui circa vndecimam horam *conducti fuerant*, acceperunt [c] ſinguli denarium.

10 Venientes autem & primi, exiſtimarunt ſe plus eſſe accepturos: ſed acceperunt ipſi quoque ſinguli denarium.

11 Et quum accepiſſent, murmurabant aduerſus patremfamiliâs:

12 Dicentes, Iſti vltimi vnam horam *opus* fecerunt, & eos æquales nobis feciſti, qui portauimus pondus diei & æſtum.

13 Ipſe verò reſpondens dixit vni eorum, [d] Amice, non facio tibi iniuriam: nónne denario pactus es mecum?

14 Tolle quod tuum eſt, & abi. volo autem huic vltimo dare vt & tibi.

15 Annon licet mihi quod volo facere in meis? an oculus tuus [f] malus eſt quia ego bonus ſum?

16 ¶ Sic vltimi erunt primi: & primi, vltimi. multi enim ſunt vocati, pauci verò electi.

17 ¶ [g] Et aſcendens Ieſus Hieroſolyma, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſuos priuatim in via, & dixit eis,

18 [h] Ecce, aſcendimus Hieroſolyma, & Filius hominis tradetur primariis ſacerdotibus, ac ſcribis, & condemnabunt eum morte.

19 [i] Tradentque eum Gentibus, vt illudant, & flagellent, & crucifigant: ſed tertia die reſurget.

20 ¶ [k] Tunc venit ad eum mater filiorum Ze-

aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, [11] vnum in centum accipiet, & vitæ æternæ hæres fiet.

30 Multi autem ſunt primi, qui futuri ſunt poſtremi: & poſtremi, primi.

1 Simile eſt regnum cœlorum homini [1] domino domus, qui exiuit diluculo vt mercede conduceret operarios in vineam ſuam.

2 Conſtituit autem cum operariis de denario per diem, & miſit eos ad vineam ſuam.

3 Et exiuit tertia hora, & vidit alios ſtantes in foro & otioſos.

4 Et ait illis, Ite vos quoque ad vineam, & id [2] quod æquum eſt, ego daturus ſum vobis.

5 Illi autem abierunt. Et exiuit rurſum ſexta & nona hora, & fecit ſimiliter.

6 Et circiter vndecimam horam exiuit, & inuenit alios qui ſtabant & ociabantur: & dixit illis, Quid ſtatis vos die hoc toto, & ociamini?

7 Dicunt ei, Quia nemo mercede nos conduxit. Ait illis, Ite vos quoque in vineam, & id quod æquum eſt, accepturi eſtis.

8 Quum eſſet autem veſpera, dixit dominus vineæ œconomo ſuo, Voca operarios, & da illis mercedem ſuam, & incipe à poſtremis vſque ad primos.

9 Et venientes illi vndecimæ horæ, acceperunt [3] ſinguli denarium.

10 Quumque venirent primi, arbitrati ſunt quod plus eſſent accepturi: & acceperunt ſinguli denarium, etiam ipſi.

11 Et quum acciperent, murmurabant contra dominum domus:

12 Et dicebant, Hi poſtremi vna hora operati ſunt, & pares feciſti eos nobis qui portauimus pondus diei & æſtum eius.

13 Ille autem reſpondit, & dixit vni eorum, Mi amice, ego non ago iniquè contra te: nónne factum eſt vt denario conueneris mecum?

14 Accipe quod tuum eſt, & abi: volo autem vt huic poſtremo dem ſicut tibi.

15 An non licet mihi vt quicquid volo, faciam de meo? An oculus tuus malus eſt, quia ego bonus ſum?

16 Sic poſtremi, erunt primi: & primi, poſtremi. Multi ſunt vocati, & pauci electi.

17 Futurum autem erat vt Ieſchua aſcenderet in Vriſchelem: & aſſumpſit duodecim diſcipulos ſuos [4] inter ſe & illos in via, & ait illis,

18 Ecce, aſcendimus in Vriſchelem, & Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum & Legiſperitis, & condemnabunt eum ad mortem.

19 Et tradent eum Gentibus, & illudent eum, & flagellabunt eum, & in crucem agent eum, & die tertia reſurget.

20 Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi,

11 Id eſt, Vnum andium in centum, vt pro illo vno quod reliquit, centum recipiat. Eadem phraſis Mar. 9. 30, & Luc. 8. 8, Et fecit fructum, [illegible] centum. Id [illegible] in centũ.

1 Hebraicè, pro patre familiâs, frequenter enim domus pro familia in Scripturis accipitur.

2 Syrum enim verbum ירא idem eſt, quod חזק, aut ירש Conuenit, vt docet author ערך *Aruch*.

3 Ad verb. Denarium, denarium vt ſupra. De denario vide ſupra cap. 18. 28.

4 [illegible] Id eſt, Seorſum.

bedai, ipſa & filij ſui, & adorauit eum, & petitura erat ab eo aliquid.
21 Ipſe autem dixit illi, Quid vis tu? Dixit ei, Dic vt ſedeant hi duo filij mei, vnus à dextra tua, & vnus à ſiniſtra tua, in regno tuo.
22 Reſpondit Ieſchua, & dixit, Vos neſcitis quid petatis. poteſtis vos bibere poculum quod ego bibiturus ſum? aut baptiſmate quo ego baptizor, baptizabimini? dicunt ei, Poſſumus.
23 Ait illis, Poculum meum bibetis, & baptiſmate quo ego baptizor baptizamini: vt ſedeatis autem à dextra mea & à ſiniſtra mea, non eſt meum vt dem, niſi illis quibus paratum fuit à Patre meo.
24 Quum autem audiuiſſent decem, irati ſunt contra hos duos fratres.
25 Et vocauit eos Ieſchua, & dixit eis, Scitis quòd principes gentium domini illarum ſunt, & magnates illorum poteſtatem exercent in eas.
26 Non autem ſic erit inter vos: ſed qui vult inter vos vt ſit magnus, ſit vobis miniſter.
27 Et qui vult inter vos vt ſit primus, ſit vobis ſeruus.
28 Sicut filius hominis non venit vt ſibi miniſtraretur, ſed vt miniſtraret, & vt daret animam ſuam redemptionem pro multis.
29 Et quum egrederetur Ieſchua ab Aierichu, [6] veniebat poſt eum turba multa.
30 Et ecce, cæci duo ſedebant iuxta viam: & quum audiſſent quòd Ieſchua tranſiret, ediderunt vocem, & dixerunt, Miſerere noſtri mi Domine, fili Dauid.
31 Turbæ autem increpabant eos vt tacerent. At illi magis eleuarunt vocem ſuam, & dixerunt, Domine noſter miſerere noſtri, fili Dauid.
32 Et ſubſtitit Ieſchua, & vocauit eos, & ait, Quid vultis vt faciam vobis?
33 Dicunt ei, Domine noſter, vt aperiantur oculi noſtri.
34 Et miſertus eſt illorum, & tetigit oculos eorum, & confeſtim aperti ſunt oculi illorum, & [7] venerunt poſt eum.

bedæi cum filiis ſuis, adorans, & petens aliquid ab eo.
21 Ipſe verò dixit ei, Quid vis? Ait ei, Dic [g] vt ſedeant illi duo filii mei, vnus ad dextram tuam, & alter ad ſiniſtram, in regno tuo.
22 Reſpondens autem Ieſus dixit, Neſcitis quid petatis. poteſtis [h] bibere poculum quod ego bibiturus ſum, & [i] baptiſmate quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei, Poſſumus.
23 Tunc dicit eis, Poculum quidem meum bibetis, & baptiſmate quo ego baptizor, baptizabimini: ſedere autem ad dexteram meam & ſiniſtram meam, [k] non eſt meum dare, ſed *dabitur* quibus paratum eſt à Patre meo.
24 ‖ Et quum *hæc* audiſſent *alii* decem, indignati ſunt de duobus fratribus.
25 Ieſus autem quum eos aduocaſſet, ait, [l] Scitis principes Gentium in eas [m] dominari, & magnates poteſtatem exercere in eas.
26 Verùm non ita erit inter vos: ſed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, eſto veſter miniſter.
27 Et quicunque voluerit inter vos primus eſſe, ſit veſter ſeruus.
28 ‖ Sicut Filius hominis non venit vt ſibi miniſtretur, ſed vt miniſtret, detque animam ſuam *in* redemptionis pretium pro multis.
29 ‖ [o] Egredientibus autem ipſis ex Iericho, ſequuta eſt eum turba multa.
30 [o] ¶ Et ecce, duo cæci ſedentes apud viam, quum audiſſent Ieſum præterire, clamarunt, dicentes, Miſerere noſtri Domine, fili Dauid.
31 Turba autem obiurgabat eos vt ſilerent: illi verò magis clamabant, dicentes, Miſerere noſtri Domine, fili Dauid.
32 Et quum ſubſtitiſſet Ieſus, [n] vocauit eos, & ait, Quid vultis faciam vobis?
33 Dicunt ei, Domine, vt aperiantur oculi noſtri.
34 Commiſeratione autem intima commotus, Ieſus tetigit oculos eorum: & ſtatim viſum receperunt oculi eorum, & ipſi ſequuti ſunt eum.

6 Id eſt, Sequebatur eum.

7 Id eſt, Sequuti ſunt eum.

Caput XXI.

1 *Chriſtus aſinæ inſidens ingreditur Ieruſalem.* 12 *Vendentes eiicit.* 13 *Oratioṅis domus.* 19 *Ficus areſacta.* 25 *Baptiſmus Iohannis.* 28 *Qui voluntatem Dei faciant.* 30 *Publicani & meretrices.* 33 *Vinea Dei, Iudæi.* 38 *Filius familias occiſus ab agricolis.* 42 *Lapis angularis.*

1 ET quum appropinquaſſet Vruſchelem, & veniſſet in [1] Beth-page iuxta montem Oliuarum, miſit Ieſchua duos è diſcipulis ſuis.
2 Et ait illis, Ite in villam iſtam quæ contra vos eſt, & ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea: ſoluite, adducite ad me.
3 Et, ſi [2] quis dixerit vobis aliquid, dicite illi, Pro domino noſtro petuntur. & confeſtim dimittet eos huc.
4 Hoc totum autem quod factum fuit contigit vt adimpleretur illud quod dictum fuerat per Prophetam, qui dixit,

1 ‖ ET [a] quum appropinquaſſent Hieroſolymis, & veniſſent ad Beth-phage ad montem Olearum, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos,
2 Dicens eis, Ite in vicum qui vobis eſt ex aduerſo, & ſtatim inuenietis aſinam ligatam, & pullum cum ea: ſoluite & adducite mihi.
3 Et ſi quis vobis aliquid dixerit, dicite, quòd Domino his ſit opus: ſtatim enim mittet eos.
4 [a] Hoc autem totum factum eſt vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem,

1 Huius loci meminerunt Talmudiſtæ, vt commemorat autor libri ערוך. Et fortaſſe à fonte qui ibi erat, nomen accepit. Vt enim Græci fontem [illegible], ita Syri, Chaldæi & Talmudiſtæ eum vocant [illegible] vel [illegible]: vnde conflatum nomen eſt [illegible], quod ſonat locum fontis.

2 Ad Verb. Vir, prophetæ. Hebraiſmus eſt [illegible].

3 Ad Verb. Per manum prophetæ, id eſt, [illegible]

autem erat quis diuinitùs deſtinatum. Deſtinatum verò, [illegible] [illegible]

5 ‖Dicite [b] filiæ Sion, Ecce, Rex tuus venit
tibi mitis, & inſidens aſinę, ac pullo fetui iu-
menti *aſinæ*.
6 Profecti ſunt autem diſcipuli, feceruntque
ſicut imperarat eis Ieſus.
7 Et adduxerunt aſinam & pullum, & eis im-
poſuerunt [c] pallia ſua, & collocarunt *ipſum*
ſuper [d] ea.
8 Plurima autem turba ſtrauerunt pallia ſua
in via: alii verò cædebant ramos ex arbo-
ribus & ſternebant in via.
9 Porrò turba quæ præibat & quæ ſequeba-
tur clamabat dicens, ‖ [e] Hoſanna filio Da-
uid: [f] benedictus qui venit in nomine Do-
mini: hoſanna *ó qui es in cælis* altiſsimis.
10 Et quum introiſſet Hieroſolyma, [g] com-
mota eſt vniuerſa vrbs, dicens, Quis eſt
hic?
11 Turba autem dicebat, Hic eſt Ieſus ille
Propheta, ex Nazareth *vrbe* Galilææ.
12 ¶ ‖Et introiuit Ieſus in templum Dei,
& eiecit omnes vendentes & ementes in
templo, menſaſque [h] numulariorum, & ca-
thedras vendentium columbas ſubuertit.
13 Et dixit eis, Scriptum eſt, ‖Domus mea,
domus precum vocabitur: at vos feciſtis
eam ſpeluncam latronum.
14 ‖Tunc venerunt ad eum cæci & claudi in
templo: & ſanauit eos.
15 ¶ 2 Quum vidiſſent autem primarii ſa-
cerdotes & Scribæ miranda illa quæ fece-
rat, & pueros clamantes in templo, & di-
centes, Hoſanna filio Dauid, indignati
ſunt:
16 Et dixerunt ei, Audis quid iſti dicant? Ie-
ſus autem dixit eis, [i] Etiam. Nunquam le-
giſtis, ‖ Ex [k] ore infantiũ & lactentiũ [l] per-
feciſti laudem?
17 3 Et eis relictis, abiit extra vrbem Betha-
niam: [m] & diuerſatus eſt illic.
18 ¶ 4 Manè autem rediens in vrbem, [n] e-
ſuriit.
19 Et quum vidiſſet ficum quandam apud
viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea
niſi folia ſolùm: tunc dicit ei, Ne amplius
ex te fructus naſcatur in æternum. Et exa-
ruit illicò ficus.
20 Quum igitur hoc vidiſſent diſcipuli, mi-
rati ſunt, dicentes, Quomodo illicò exa-
ruit ficus?
21 5 Reſpondens autem Ieſus ait eis, Amen
dico vobis, ſi habueritis fidem, neque [o] hæ-
ſitaueritis, non ſolùm hoc *quod factum eſt*
ficui, facietis, [p] verumetiã ſi monti iſti di-
xeritis, Tollitor, & proiicitor in mare, fiet.
22 Et quæcunque precando petieritis, ſi
[q] crediderítis, accipietis.
23 ¶ 6 Quum autem veniſſet in templum, pri
marii ſacerdotes & ſeniores populi eum

5 Dicite filiæ Tzchiun, Ecce, rex tuus venit
tibi manſuetus, & ſedens ſuper aſinam &
ſuper pullum filium aſinæ.
6 Et abierunt diſcipuli, & fecerunt ſicut præ-
ceperat illi Ieſchua.
7 Et adduxerunt aſinam & pullum, & poſu-
erunt veſtimenta ſua ſuper pullum, & inſe-
dit illi Ieſchua.
8 Et multitudo turbarum ponebant veſti-
menta ſua in via, alii autem cædebant ra-
mos ex arboribus, & proiiciebant in via.
9 Turbæ autem illæ quæ 4 ibant ante eum
& 5 veniebant poſt eum, clamabant & di-
cebant, 6 Hoſchaanah filio Dauid: benedi-
ctus ſit qui venit in nomine Domini, Hoſ-
chaanah in excelſis.
10 Et quum intraſſet Vriſchelem, commo-
ta eſt vniuerſa ciuitas, & dicebant, Quis
eſt hic?
11 Turbæ autem dicebant, Hic eſt Ieſchua
propheta, qui eſt à Natzerath Galilææ.
12 Et ingreſſus eſt Jeſchua in templum Dei,
& eiecit omnes illos 7 qui vendebant & e-
mebant in templo, & euertit [8] menſas nu-
mulariorum, & cathedras illorum qui ven-
debant columbas.
13 Et ait illis, Scriptum eſt, Domus mea,
domus orationis vocabitur: vos autem fe-
ciſtis eam ſpeluncam latronum.
14 Et acceſſerunt ad eum in templum cæci
& claudi: & ſanauit eos.
15 Quum vidiſſent autem principes Sacer-
dotum & Phariſæi mirabilia quæ fecerat,
& pueros qui clamabant in templo, & di-
cebant, Hoſchaanah filio Dauid, indigna-
ti ſunt.
16 Et dixerunt illi, Audis tu quid dicunt iſti?
Dixit eis Jeſchua, Etiam: Nunquam legi-
ſtis, Quòd ex ore puerorum & infantium
diſpoſuiſti laudem?
17 Et dereliquit eos, & exiuit è ciuitate in
Beth-ania: & diuerſatus eſt illic.
18 Mane autem facto, quum rediret ad ci-
uitatem, eſuriit.
19 Et vidit ficum vnam in via, venitque ad
eam, & non inuenit in ea quicquam, niſi fo-
lia tantùm: & ait illi, Ne ſint in te iterum
fructus in æternum. Et continuò areſacta
eſt ficus illa.
20 Et viderunt diſcipuli, & mirati ſunt, &
dixerunt, Quomodo continuò areſacta eſt
ficus?
21 Reſpondit Ieſchua, & dixit illis, Am-
min dico vobis quòd ſi fuerit in vobis fides
& non hæſitaueritis, non tantùm hoc de
ficu facietis: ſed etiam, ſi monti huic dix-
eritis, Tollere, & proiicere in mare, fiet.
22 Et quidquid petieritis in precatione, &
crediderítis, accipietis.
23 Quumque veniſſet Ieſchua in templum,
acceſſerunt ad eum principes ſacerdotum

4 Id eſt, Præcedebant eum.

5 Id eſt, Sequebantur eum.

6 Contracta vox eſt ex ſimplicibus הושיעה נא propter vulgatum eius vſum. Vtebantur autem ea, præſertim in feſto tabernaculorum, quo gaudium ſuum & fiduciam ex præteriti beneficii recordatione plenius excitarent, & in poſterum ſibi confirmarent, atque in ſpe Meſsiæ conquieſcerent. Vnde etiam factum vt & dies illi feſti, & rami quos geſtarent in illis, a fauſta illa & ſolenni acclamatione vocati ſint הושענא, ſicut explicatur fuſius in Talmud, lib. de feſto tabernaculorum. Probabile ergo eſt, ramos quos honoris cauſa præferebant ac ſubſternebant vero Meſsiæ & Chriſto noſtro, tanquam ſymbola illis in mentem induxiſſe recantatam illam acclamationem, qua gratulationem & profeſſam animi lætitiam ex conſpecta Dei in Meſsia exhibito ſalute & protectione, ſanctius & ſolennius teſtatam facerent.

7 De praua hac emendi in templo & vendendi conſuetudine ſcribitur in Talmud Ieroſolymitano in primo capite שקלים.

8 Conuenerant enim durante adhuc templo ex antiquiſſima patrum traditione (vt legitur in Talmud, tractatu De ſiclis, cap. 1.) vigeſima quinta die menſis duodecimi menſas collocare in templo, & numularios menſis præficere, vt quibus dimidius ſiclus eſſet ex lege Domini, Exod. 30. in promptu inuenirent ibi pecuniam apud numularios, ſiue permutatione alterius generis monetæ, ſiue dato pignore: & ita nulla eſſet in cenſus penſione mora quin totus Iſrael à commemorato die vſque ad Paſcha, impoſitum ſibi à Domino cenſum penderet. Ex illa autem pecunia (vt ibidem dicitur) comparabantur animalia ad ordinarias & publicas victimas & earum libamina, item neceſſaria ad panes propoſitionum, & ligna pro ſacrificiis, & pro continuo igne alendo.

...*corrupta, ibi autem Lazarum quem à mortuis ſuſcitauerat, &* ...*habebat*. 4 Hypocritæ tandem ſuo fuco nudabuntur. ...*eſuriem ſed verè perpeſſum eſſe, credimus. Scimus enim car-* ...*fuiſſe obnoxium: quanquam natura liber & immunis e-* ... 5 Fidei virtus quanta. o *Verb. Græcum ſignificationem habet* ...*quodam quaſi diſcrimine cogitationum. Non eſt igitur fides,* ...*ſed certa perſuaſio de promiſſionibus Dei.* p *Nõ docet hic Chri-* ...*certitudinem fidei tradit.* q *Ad verbum credentes, ſed par-* ...*in ſe includit. Mar. 11.27. & luc. 20.1.* 6 In eos ... præterita doctrina, vocationem alligant, & hoc falſo ... os occludere.

& ſeniores populi dum doceret, & dixerunt
ei, In qua poteſtate hæc facis tu: & quis de-
dit tibi poteſtatem hanc?
24 Reſpondit Ieſchua & dixit illis, Interro-
gabo vos ego quoque verbum vnum, &, ſi
dixeritis mihi, ego quoque dicam vobis in
qua poteſtate hæc facio.
25 Baptiſmus Iuchannan vndénam erat? è
cœlis, an ex filiis hominum? Illi autem co-
gitabant apud ſeipſos & dicebant, Si dixe-
rimus, E cœlis, dicet nobis, Propter quid
non credidiſtis illi?
26 Et vt dicamus, Ab filiis hominum, metui-
mus à turba. Omnes enim tanquā prophe-
tam habebant ipſum Iuchannan.
27 Et reſponderunt & dixerunt ei, Neſcimus.
Dixit illis Ieſchua, Neque ego dico vobis in
qua poteſtate hæc facio.
28 Quid autem videtur vobis? Homini cui-
dā erant filii duo, & acceſſit ad priorē, & di-
xit illi, Fili mi, abi, hodie operare in vinea.
29 Ille autem reſpondit, & dixit, Ego nolo:
poſtea autem reſipuit, & abiit.
30 Et acceſſit ad alterum, & dixit illi simili-
ter. Ille autem reſpondit & dixit, [9] Eo, do-
mine mi. & non abiit.
31 Vter ex his duobus fecit voluntatem pa-
tris? Dicunt ei, Prior. Dixit illi Ieſchua, Am-
min dico vobis quòd publicani & meretri-
ces præcedunt vos in regnum Dei.
32 Venit enim ad vos Iuchannan per [10] viam
iuſtitiæ, & non credidiſtis ei: publicani au-
tem & meretrices crediderunt ei. Vos au-
tem, etiam quum vidiſſetis, non reſipuiſtis
poſtea vt crederitis ei.
33 Audite aliam parabolam. Homo qui-
dam erat dominus domus, & plantauit
vineam, & cinxit eam ſepe, & fodit in ea
torcular, & ædificauit in ea turrim, &
& [11] locauit eam cultoribus, & [12] peregrè
profectus eſt.
34 Quum autem appropinquaret tempus
fructuum, miſit ſeruos ſuos ad agricolas vt
mitterent ſibi ex fructibus vineæ ſuæ.
35 Et apprehenderunt agricolæ ſeruos eius,
& [13] fuit quem cæciderunt, & fuit quem la-
pidarunt, & fuit quem occiderunt.
36 Et iterum miſit ſeruos alios, & plures
quàm priores: & ſimiliter fecerunt illis.
37 Nouiſſimè autem miſit ad eos filiū ſuum,
dicens, Iam pudebit eos ob filium meū.
38 Cultores autem quum vidiſſent ipſum fi-
lium, dixerunt intra ſe, Hic eſt hæres, veni-
te, occidamus eum, & retinebimus hæredi-
tatem eius.
39 Et apprehenſum eiecerunt eum extra vi-
neam, & occiderunt eum.
40 Quum venerit igitur dominus vineæ, quid
faciet agricolis illis?
41 Dicunt ei quòd [14] peſſimè perdet illos, &
vineam [15] locabit aliis cultoribus, qui dent
ei fructus tempore ſuo.
42 Dixit illis Ieſchua, Nunquámne legiſtis in
Scripturis, Quòd lapis quem reprobaue-
runt ædificantes, hic factus eſt in caput an-
guli: à Domino factum eſt illud, & eſt mira-
bile in oculis noſtris?
43 Propterea dico vobis quòd auferetur à

docentem adierunt, dicentes, Qua auto-
ritate facis iſta? & quis tibi dedit iſtam au-
toritatem?
24 Reſpondens autem Ieſus dixit eis, In-
terrogabo vos & ego rem quandam: quam
ſi dixeritis mihi, dicam & ego vobis qua au-
toritate iſta faciam.
25 Baptiſma Iohannis vnde erat? è cœlo,
an ex hominibus? At illi ratiocinabantur
apud ſe, dicentes, Si dixerimus, E cœlo: di-
cet nobis, Quare ergo non credidiſtis ei?
26 Sin autem dixerimus, Ex hominibus: ti-
memus turbam. || omnes enim habent Io-
hannem vt Prophetam.
27 Et reſpondentes Ieſu dixerunt, Neſcimus.
Ait eis & ipſe, Nec ego vobis dicam quo iu-
re iſta faciam.
28 Quid autem vobis videtur? Quidam ha-
bebat duos filios: & accedens ad priorē,
dixit, Fili, abi, hodie operare in vinea mea.
29 Ille verò reſpondens ait: Nolo: ſed po-
ſtea quum reſipuiſſet, abiit.
30 Et accedens ille ad ſecundum, dixit iti-
dem. Is verò reſpondens ait, Ego abeo, do-
mine, ſed non abiit.
31 Vter è duobus fecit quod voluit eius pa-
ter? Dicunt ei, prior. Dicit eis Ieſus, Amen
dico vobis, publicani & meretrices [z] præe-
unt vobis in regnum Dei.
32 Venit enim ad vos Johannes y via iuſtitiæ,
& non credidiſtis ei: publicani verò & me-
retrices crediderunt ei. vos autem qui hoc
vidiſtis, non pœnituiſtis poſteà, vt ei crede-
retis.
33 ¶ || [8] Aliam parabolam audite. Fuit qui-
dam paterfamiliās [z] qui plantauit vineam,
& [a] ſepem circumpoſuit ei, [b] foditque in ea
torcular, & ædificauit turrim: & elocauit
eam [c] agricolis, ac peregrè profectus eſt.
34 Quum autem tempus fructuum appropin-
quaſſet, miſit ſeruos ſuos ad agricolas, vt e-
ius fuctus perciperent.
35 Agricolæ verò, captis eius ſeruis, alium
quidem ceciderunt, alium autem lapida-
runt.
36 Rurſum, miſit alios ſeruos plures prioribus:
& fecerunt eis itidem.
37 Poſtremò autem miſit ad eos filium ſu-
um, dicens, Reuerebuntur filium meum.
38 Agricolæ verò, viſo filio dixerunt inter ſe,
Iſte eſt hæres: venite, trucidemus eum,
& obtineamus hæreditatem eius.
39 Et captum eū eiecerunt extra vineam, &
trucidarunt.
40 Quum igitur venerit dominus vineæ, quid
faciet agricolis illis?
41 Dicunt ei, [d] Malos ipſos malè perdet, &
vineam ſuam elocabit aliis agricolis, qui
reddent ei fructum temporibus ſuis.
42 Dicit eis Jeſus, Nunquam legiſtis in Scri-
pturis, [e] || Quem lapidem reprobarunt ædifi-
cantes, is factus eſt [f] caput anguli: à Domi-
no [g] factum eſt iſtud, & eſt mirabile in ocu-
lis noſtris.
43 Propterea dico vobis, fore vt tollatur à

9 Conciſa oratio, in qua verbum Faciam intelligitur.

10 Subaudi Incedens. Hebraiſmus, Id eſt, viuebat ſecundum iuſtitiam.

11 [illegible] reſpondet Hebræo [illegible] Poſſedit: vnde fit [illegible], hoc eſt, Poſſidendum tradidit. Eſt autem mutatum ɩ, in daleth conſueto more.

12 [illegible] id eſt, Peregrè profectus eſt, vt & in Marco cap. 12. 1. in eadem parabola, & cap. 13. 34. Peculiare eſt verb. Syris, quo nec Hebræi nec Chaldæi vtuntur.

13 Hebraiſmus, pro Aliquem ceciderunt, &c.

14 Ad verbum, Malè, malè. Superlatiuus enim gradus ſæpe repetito poſitiuo ſuppletur.

15 Ad verbum, Poſſidere faciet, ſiue poſſidendum tradet.

vobis regnum Dei, & detur genti quæ faciat eius fructus.
44 Porrò qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur: ſuper quem verò ceciderit, diſſipabit eum.
45 Et quum audiſſent primarii Sacerdotes ac Phariſæi parabolas eius, cognouerunt *hæc* de ſe dici.
46 ⁹ Et quum ſtuderent eum prehendere, timuerunt turbam: quoniam vt Prophetam eum habebat.

vobis regnum Dei, & dabitur populo qui faciat fructus.
44 Et, qui ceciderit ſuper lapidem hunc, confringetur, & omnis ſuper quē ipſe ceciderit, *conterendo* diſperget eum.
45 Et quum audiuiſſent Principes Sacerdotum & Phariſæi parabolas eius, intellexerunt quòd de ſe dixiſſet.
46 Et quærebant capere eum, & timuerunt à turba, eo quòd tanquam prophetam ¹⁷ habebant eum.

¹⁶ ... ſpondet verbo Hebræo ..., mutatio ... ex more. notatur verò diſperſio ex attritione, vt quum vaſis fictilis alliſi ad ſilicem partes huc & illuc diſiliunt.
¹⁷ Ad verb. Tenebant eum: quæ phraſis in Gallica quoque lingua, & in Germanica ac Italica in vſu eſt frequenti. Dicitur enim: On le tenoit pour vn prophete. Italicè: Reatenano per vn propheta. Germanicè: Et waren gehalten fur ein propheten.

... ſentiſcat. 9 Impii nihil poſſunt niſi quod Deo ...

CAPUT XXII.

3 *Nuptiarum parabola.* 9 *Gentium vocatio.* 11 *Veſtis nuptialis, fides.* 16 *De cenſu Cæſaris interrogatus Chriſtus.* 23 *& de reſurrectione.* 32 *Deus viuentium.* 36 *Mandatum maximum.* 37 *Dilectio Dei.* 39 *Dilectio proximi.* 42 *Interrogat Ieſus Phariſæos de Meſſia.*

1 TVnc ‖ ¹ a reſpondens Ieſus, rurſum loquutus eſt eis per parabolas, dicens,
2 ¶ Simile eſt regnum cœlorum cuidam regi, qui fecit nuptias filio ſuo.
3 Et miſit ſeruos ſuos qui vocarent vocatos ad nuptias: ſed noluerunt venire:
4 Rurſus miſit alios ſeruos, dicens, Dicite vocatis, Ecce, prandium meum paraui: tauri mei, & ᵇ altilia ᶜ mactata ſunt, & omnia parata: venite ad nuptias.
5 Illi autem quum *hæc* neglexiſſent, abierunt, alius quidem in agrum ſuum, alius verò ad mercaturam ſuam:
6 Reliqui verò prehenſos ſeruos eius contumeliis affecerunt, & trucidarunt.
7 ² Rex autem quum *hoc* audiſſet, iratus eſt: & miſſis copiis ſuis, perdidit homicidas illos, & vrbem eorum incendit.
8 Tunc dicit ſeruis ſuis, ᵈ Nuptiæ quidem paratæ ſunt: ſed qui vocati fuerant, non erant digni.
9 ³ Ite ergo ad compita viarum, & quotcunque inueneritis, vocate ad nuptias.
10 Et egreſſi ſerui illi in vias, congregarunt omnes quos inuenerunt, ᵉ malos pariter ac bonos: & impletæ ſunt nuptiæ conuiuis.
11 ⁴ Ingreſſus autem Rex vt ſpectaret conuiuas, vidit illic hominem non indutum veſte nuptiali.
12 Tunc dicit ei, Amice, quomodo huc introiſti non habens veſtem nuptialem? At illi ᶠ os occluſum eſt.
13 Tunc dicit Rex miniſtris, Ligatis pedibus & manibus eius, tollite eum, & conicite in tenebras exteriores: illic erit fletus & ſtridor dentium.
14 Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi.
15 ¶ ‖ Tunc profecti Phariſæi conſilium cœperunt vt ᵍ illaquearent eum in ſermone.
16 Itaq; mittunt ad eum diſcipulos ſuos cum ʰ Herodianis, dicentes, Præceptor, ſcimus te veracē eſſe, & viam Dei in veritate docere,

1 ET reſpōdit iterum Ieſchua per parabolas, & dixit,
2 Simile factum eſt regnum cœlorum homini regi, qui fecit conuiuium filio ſuo:
3 Et miſit ſeruos ſuos vt vocarent inuitatos ad conuiuium: & non voluerunt venire.
4 Et iterum miſit ſeruos alios, & ait, Dicite inuitatis, Ecce, prandium meum paratum eſt, & tauri mei & ſaginata mea mactata ſunt, & omnia ſunt parata: venite ad cōuiuium.
5 Illi autem ¹ ſpreuerunt, & abierunt, ² eſt qui in villam ſuam, & eſt qui ad negotiationem ſuam.
6 Reliqui verò apprehenderunt ſeruos illius, & dolore affecerunt & interfecerunt.
7 Quum audiuiſſet autem rex, iratus eſt, & miſit exercitus ſuos, & perdidit interfectores illos, & ciuitatem illorum incendit.
8 Tunc dixit ſeruis ſuis, Conuiuium paratum eſt, & illi qui inuitati erant, indigni fuerunt.
9 Ite igitur ad exitus viarum, & quemcunque inueneritis, vocate ad conuiuium.
10 Et egreſſi ſunt ſerui illi in vias, & congregauerunt omnes quos inuenerunt, malos & bonos. Et impletus eſt locus conuiuii diſcumbentibus.
11 Et ingreſſus eſt rex vt videret diſcumbētes, & vidit illic hominem qui non erat indutus veſtibus conuiuii.
12 Et ait illi, Socie mi, quomodo ingreſſus es huc, quum veſtes conuiuii non ſint tibi? Ille autem conticuit.
13 Tunc dixit rex miniſtris, Ligate manus eius & pedes eius, & eiicite eum in tenebras exteriores: ibi erit ploratus & ſtridor dentium.
14 Multi enim ſunt vocati & pauci electi.
15 Tunc abeuntes Phariſæi ceperunt conſilium quomodo illaquearent eum in ſermone.
16 Et miſerunt ad eum diſcipulos ſuos cum domeſticis Hiraudis, & dixerūt ei, Magiſter noſter, nouimus quòd verax es, & viam Dei

¹ ... quod ... ſpreuerunt ... pronuntiatur, vt ſuprà notauimus.
² Id eſt, Quidam, Hebraiſmus capite ſuperiore notatus 18.

... paucitate, nonnulli ſunt reiiciendi, qui videlicet vitæ nouitate fidem non approbant. ᶠ *Ad verbum, Capiſtro ... quaſi freno vel capiſtro iniecto condemnatio ex propria conſcientia.* ᵍ *Irretirent in verbis ſeu orationes ... quæ à venatoribus ſignatur.* ʰ *Qui cum Herode ... ex Paganiſmo & Iudaiſmo conflata ...*

3 De Zadukæorū ſecta ſcribit quidam Rabbi Nathan in cō- mentariis libelli quē vocant פרק אבות (id eſt, ſententias patrum) quod nomen traxerint à quodam צדוק Tſaddok diſcipulo Antigoni, inter antiquos Hebræos doctores celeberrimi, qui tempora Eſræ proximè ſequutus eſt. Solebat autem hic Antigonus ſuæ ſcholæ ſæpius inculcare illud dictū quod in commemorato libello cap. 1. habetur, אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, &c. Ne ſitis ſicut ſerui qui miniſtrant domino ob conditionem quòd accepturi ſint præmium. Quod dictum poſtea Tſaddok ille eius diſcipulus, aut ignorantia aut improbitate deprauauit, hinc perperam colligens, quum neque benefactis præmia neque malefactis pœnæ repoſitæ eſſent, nihil hominis poſt mortem reliquū manere, ſed animam in auras diffluere, corpus autem abſq; vlla inſtaurationis ſpe interire. Nomen ergo ſuum Tſaddok צדוק cum hæreſi ad ſuos ſequaces transfundit. Nihil verò verius aut purius doceri potuit directo obſeruantiæ legis fine & cultus Dei, quàm quod Antigonus ſuis inculcabat, Deum propter ſe eſſe diligendum, & amplectendam propter ipſam, quam præſcribit iuſtitiam.

4 Sic enim eſt in textu ואמרין דלית חיית מיתא quod niſi ſimiliter legeretur in manuſcripto Syro codice dicerem errore pro דאמרין דלית חיית מיתא poſitum, Qui dicunt quòd non eſt reſurrectio mortuorum. quia tamen textus aliter habebat, & inter errata, nulla huius loci fiebat mentio, textum vt eſt reliqui in verſione, & admonuiſſe lectorem ſatis habui.

in veritate doces, neque accipis curam propter hominem: (non enim accipis perſonam cuiuſquam hominis.)
17 Dic nobis ergo, Quomodo videtur tibi?
18 Ieſchua autem cognouit malitiam illorum
& ait, Quid tentatis me hypocritæ?
19 Oſtendite mihi denarium argenti capitationis. Illi autem obtulerunt ei denarium.
20 Et ait illis Ieſchua, Cuius eſt imago hæc,
& inſcriptio?
21 Dicunt, Cæſaris. Ait illis, Date igitur
quæ *ſunt* Cæſaris, Cæſari, & quæ Dei *ſunt*,
Deo.
22 Quumque audiuiſſent, mirati ſunt: & dimiſerunt eum, ac abierunt.
23 In illo die acceſſerunt ad eum 3 Zadukæi, & dixerunt ei, 4 Non eſt reſurrectio
mortuorum. & interrogauerunt eum,
24 Et dixerunt ei, Magiſter noſter Muſche
dixit nobis, quòd, Si quis moriatur dum non
ſunt ei filii, accipiat frater eius vxorem eius,
& exuſcitet ſemen fratri ſuo.
25 Erant autem apud nos fratres ſeptem; primus accepit vxorem, & mortuus eſt: & quia
non erant ei filii, reliquit vxorem eius fratri ſuo.
26 Similiter etiam ille ſecundus, *ipſe* quoq;
tertius, & vſque ad ſeptimum eorum.
27 Nouiſſimè autem omnium mortua eſt etiam mulier.
28 In reſurrectione igitur, cui ex iſtis ſeptem erit vxor? omnes enim ipſi acceperunt
eam.
29 Reſpondit Ieſchua, & dixit illis, Erratis
vos, quod non nouiſtis Scripturas neque virtutem Dei.
30 In reſurrectione enim mortuorum non accipient vxores, neque vxores fient maritis,
ſed ſicut angeli Dei in cœlis erunt.
31 De reſurrectione verò mortuorum non legiſtis id quod dictum eſt vobis à Deo, qui
dixit.
32 Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſchaak,
Deus Iaakub? Et Deus nequaquam mortuorum ſed viuentium.
33 Et quum audiuiſſent turbæ, ſtupebant ſuper doctrina eius.
34 Phariſæi autem cum audiuiſſent quòd ſilentium impoſuiſſet Zadukæis, congregati
ſunt pariter.
35 Et interrogauit eum vnus ex eis, qui erat
Legiſperitus, tentans eum.
36 Præceptor noſter, quod præceptum maximum eſt in lege?
37 Ieſchua autem dixit illi, vt diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex
tota anima tua, & ex omni virtute tua, & ex
tota cogitatione tua.
38 Hoc eſt præceptum maximum, & primum,
39 Secundum autem quod ſimile eſt illi, eſt
Vt diligas proximum tuum ſicut teipſum.
40 In his duobus præceptis pendet Lex &
Prophetæ.

nec quenquam curare. non enim [i] reſpicit ad
perſonam hominum.
17 [i] Dic ergo nobis, quid tibi videtur? licet
[k] cenſum dare Cæſari, an non?
18 Cognita autem Ieſus malitia eorum ait,
Quid me tentatis hypocritæ?
19 Oſtendite mihi numiſma cenſus. Ipſi verò
obtulerunt ei [l] denarium.
20 Tunc dicit eis, Cuius eſt imago iſta & inſcriptio?
21 Dicunt ei, [m] Cæſaris. Tunc dicit eis, [n] Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ
ſunt Dei, Deo.
22 Quum igitur *hoc* audiſſent, [o] mirati ſunt:
& omiſſo eo abierunt.
23 ¶ [6] In illo die adierunt eum Saducæi [p] qui
dicunt non eſſe reſurrectionem: & interrogauerunt eum,
24 Dicentes, Præceptor, Moſes dixit, Si quis
mortuus fuerit non habens [q] filios, eius frater ducet affinitatis iure vxorem eius, [r] ſuſcitabit ſobolem [ſ] fratri ſuo.
25 Fuerunt autem apud nos ſeptem fratres,
& primus vxore ducta obiit: & quum non
haberet ſemen, reliquit vxorem ſuam fratri ſuo.
26 Similiter etiam ſecundus & tertius, vſque
ad illos ſeptem.
27 Poſt omnes autem mortua eſt mulier.
28 In reſurrectione ergo, cuius è ſeptem erit vxor? omnes enim habuerunt eam.
29 Reſpondens autem Ieſus dixit eis, Erratis, neſcientes Scripturas, [t] neque poteſtatem Dei.
30 Nam in reſurrectione neque vxores ducunt, neque nuptum dantur: ſed ſunt [v] vt
angeli Dei in cœlo.
31 De reſurrectione verò mortuorum, non
legiſtis quod vobis dictum eſt à Deo, dicente,
32 ‖ Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, &
Deus Iacob. [x] Deus non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium.
33 Et quum *hoc* audiſſet turba, perculſa eſt ob
doctrinam eius.
34 ¶ ‖ 7 Phariſei verò, quum audiſſent *eum* occluſiſſe os Saducæis, coacti ſunt in vnum.
35 Tunc interrogauit *eum* quidam ex *ipſis*,
Legis interpres, tentans eum, & dicens.
36 Præceptor quod eſt mandatum magnum
in lege.
37 Ieſus autem dixit ei, ‖ Diliges Dominum
Deum tuum ex toto corde tuo, & [y] ex tota
anima tua & ex tota cogitatione tua.
38 Iſtud eſt primum & magnum mandatum.
39 Secundum autem, ſimile eſt huic, ‖ Diliges
proximum tuum vt teipſum.
40 Ab iſtis duobus mandatis, tota Lex & Prophetæ pendent.

... liis, aliiſq; ex eadem cognatione. t *Ergo Saducæi, reſurrectionem negantes, Dei virtutem ignorabant, quæ potiſſimum reſ...*
v *Non dicit in corpore fore homines (ita enim non amplius eſſent homines) ſed quia tanquam Angeli iam non ducunt vxores, neq; nubunt.*
x *Abraham Iſaac & Iacob mortui quidem erant, non autem Deo, tantum enim illi ſeculo & carni erant mortui: Deo autem ...*
... viuunt. ‖ *Marc. 12. 28.* 7 Euangelium minimè abolet Legis præcepta, ſed ſtabilit potius. *Deut. 6. 5. luc. 10. 27.* ...
... legunt, Deut. 6. 5. corde, anima & viribus. Marc. 12. 30. & Luc. 10. 27. anima, corde, viribus, & cogitatione. *Leuit. 19. 18. ...*

41 ¶ [a] Coactis autem Phariſæis, interrogauit eos Ieſus,
42 Dicens, Quid vobis videtur de Chriſto? cuius filius eſt? Dicunt ei, Dauidis.
43 Dicit eis, Quomodo ergo Dauid per [a] Spiritum vocat eum Dominum? dicens,
44 Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dexteram meam, vſquedum [b] ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.
45 [c] Si ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt?
46 Et nemo poterat ei reſpondere [d] quicquã: neque auſus fuit quiſquam ab illo die amplius eum interrogare.

41 Quum congregati autem eſſent Phariſæi, interrogauit illos Ieſchua,
42 Et dixit, Quid dicitis vos de Chriſto? cuius filius eſt? Dicunt ei, Filius Dauid.
43 Ait illis, Et quomodo Dauid per Spiritum vocat eum Dominum? Dicit enim,
44 Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextera mea, vſquedum poſuero inimicos tuos ſub pedibus tuis.
45 Si igitur Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt?
46 Et non potuit quiſquam dare ei reſponſum: neque quiſquam 5 auſus eſt rurſum ex eo die interrogare eum.

5 אמורין Idem, & eodem ſenſu legitur, Mar. 12.34.

CAPUT XXIII.

1 *Scribæ docentes populum Legem Moſis ſpuales.* 5 *Phylacteria Fimbriæ.* 7 *Salutationes* 8 *Fratres.* 9 *Pater.* 10 *Doctor.* 11 *Miniſter.* 13 *Claudere regnum cœlorum.* 14 *Comedere domos viduarum.* 15 *Proſelytus.* 16 *Iurare per templum.* 23 *Decimare mentham.* 25 *Purgare exteriorem poculi partem.* 27 *Sepulchra dealbata.* 33 *Serpentes, Viperæ.* 37 *Gallina.*

1 TVnc Ieſus loquutus eſt turbæ & diſcipulis ſuis.
2 [1] Dicens, ‖In cathedra Moſis [a] ſedent Scribæ & Phariſæi.
3 ‖[b] Omnia ergo quæ dixerint vobis vt ſeruetis, ſeruate & facite: ſed ſecundum opera eorum ne facite. dicunt enim, [c] & non faciunt.
4 ‖[2] Ligant enim onera grauia difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum: digito autem ſuo nolunt ea mouere.
5 [3] Omnia verò opera ſua faciunt vt ſpectentur ab hominibus. dilatant enim [d] ‖phylacteria ſua, & producunt [e] fimbrias palliorum ſuorum.
6 ‖Amantque primos accubitus in cœnis: & primos conſeſſus in conuentibus,
7 Et in foris ſalutationes, & vocari ab hominibus [f] Rabbi, Rabbi.
8 [4] Vos autem ne [g] vocemini Rabbi: [h] vnus enim eſt doctor veſter, *nempe* Chriſtus: omnes autem vos, fratres eſtis.
9 ‖[i] Et Patrem veſtrum neminem vocetis in terra: vnus enim eſt Pater veſter qui in cœlis eſt.
10 Ne vocemini [k] doctores: vnus enim veſter eſt doctor, *nempe* Chriſtus.
11 [l] Sed qui maximus eſt veſtrûm, ſit miniſter veſter.
12 ‖Porrò qui ſeſe extollet, deprimetur: & qui ſeſe dimiſerit, extolletur.
13 ¶ [5] Sed væ vobis Scribæ & Phariſæi [m] hypocritæ, [n] quoniam præcluditis regnum cœlorum coram hominibus: vos enim [o] non introieritis, nec [p] introeuntes ſinitis introire.

1 TVnc Ieſchua locutus eſt cum turbis & cum diſcipulis ſuis,
2 Et dixit illis, Super cathedram Muſche ſederunt Legiſperiti & Phariſæi.
3 Quicquid igitur dixerint vobis vt ſeruetis, ſeruate & facite: ſecundum opera verò eorum ne faciatis. Dicunt enim, & non faciunt.
4 Et colligant ſarcinas graues; & imponunt in humeros filiorum hominis, ipſi autem digito ſuo nolunt attingere ea.
5 Et omnia opera ſua faciunt vt conſpiciantur à filiis hominum. Dilatant enim phylacteria ſua, & producunt fimbrias veſtimentorum ſuorum.
6 Et amant primum accubitum in cœnis, & primùm conſeſſum in ſynagogis;
7 Et [1] pacem in plateis, & vt vocentur ab hominibus Rabbi.
8 Vos autem ne vocemini Rabbi. vnus eſt enim magiſter veſter, vos autem omnes, fratres eſtis.
9 Et patrem ne vocetis vobis in terra, vnus eſt enim Pater veſter qui eſt in cœlis.
10 Neque vocemini [2] duces: quoniam vnus eſt dux veſter Chriſtus.
11 Is autem qui maximus eſt inter vos, erit vobis miniſter.
12 Qui enim exaltauerit ſeipſum, demittetur, & qui dimiſerit ſeipſum, exaltabitur.
13 Væ vobis Legiſperiti & Phariſæi [3] hypocritæ, quia comeditis domos viduarum prætextu quòd longas præces funditis, proptereà accipietis [4] iudicium maius,

1 Id eſt, Salutationem in foris, quam nomine שלום id eſt, pacis Hebræi, Chaldæi, & Syri, concipiunt.

2 דבר׳ מרע אבר quod eſt ducit.

3 Ad verb. Aſſumentes vultum: vt antè ſæpè notauimus.

4 Iudicium pro condemnatione, genus pro ſpecie, acſi diceretur: Accipietis condemnationem, & ſupplicio afficiemini duriore.

5 Ad verb. Aſſumentes vultum. vt paulò antè.

...ia vitta hyacinthina, in fimbria anguli, quæ conſpectu memoriæ edictorum legitimorum conſeruaretur: vnde Phylacterium, quaſi ... Num. 15.38. vel tenuis lamina aut membranula qualem ex Dei inſtituto fronti alligata, Exod. 13.16. Deut. 6.8. quo ritu abuſi ... illis qui hodie de collo amuleta ſuſpendunt, in quibus initium Euangelii ſecundum Iohannem inſcriptum eſt: quod olim Antio... e Ad verbum contorti filorum cincinni, qui ab extrema veſtium ora pendebant. Mar. 12.38. Luc. 11.43. & 20.46. ... declarat, & qui multorum ſit inſtar, ex repetitione quam faſtuoſus fuerit vitulus declaratur. Dicebantur autem Rabbi, qui per ... declarabantur ſapientes. 4 Modeſtia, ſingulare miniſtrorum Dei ornamentum. g Ne ambiatis aliquin non damnat ... ſunt exhibeantur Magiſtratui vel Magiſtris. Auguſt. De ſermone verbi Domini, ex Matthæi 11. cap. h Videtur alludere ad Ie... 13. & Ieremiæ cap. 31. ver. 34. i Reſpicit Iudæorum conſuetudinem, apud quos Rabbini vocabantur Patres noſtri. k Ap... ſundi perlibenter captaſſe, quos ver. decimo ſexto vocat duces cæcos. l Hæc clauſula oſtendit Chriſtum non ſophiſticè litigaſſe ... ſtellaſſe, ne quis ordinis ſui oblitus, pluſquam par eſt ſibi vſurpet. Luc. 14.11. & 18.14. 5 Hypocrita ferre non poſ... m Vehementer aliquos increpans Chriſtus hoc nomine vtitur, vt intelligatur nihil eſſe ſimulatione atque falſitate intol... n Regni cœleſtis oſtium apertum erat per aduentum Euangelicæ prædicationis: quod ſcribæ istæ hominibus claudebant. o Id ... ſeſſum.

6 Ad verb. Aſſumentes vultum.
7 Hebraiſmus, pro digni Gehennæ, id eſt, æterno ſupplicio.
8 Syra vox eſt, [illegible] ſed mutato ב in פ ex linguæ proprietate, venit ab כפל quod ſignificat duplum, & in principio eſt additum iuxta linguæ tam Chaldææ tum Syriacæ vſum.

9 Ad verb. Aſſumentes vultum.
10 נגעא Menta: aliâs legitur נגיא vt cõmemorat ערוך.
11 Ad verb. Aſſumentes vultum. Hebraiſmus.
12 דרוטרא: Id eſt, Quæ ad anſam vaſis pertinent.
13 Ad verb. Aſſumentes vultum.
14 כבלשא legitur in ערוך per ק, In textu autem eſt ſcriptum per כ, מכבלשא, quòd fortaſſe librarijs faciliter fuit lapſus in Syriacis characteribus ob eorum ſimilitudinem. Sic enim pingitur *Caph* vt non abſimilli admodum figura à *Koph* delineetur. Quanquam non ita nouum ſit literas eiuſdem pronuntiationis inter ſe commutari. Si quid coniectura valeat, malim priorem lectionem ſequi. Quanquam manuſcriptus quoque Syrus codex legat *Caph*.
15 Ad verb. Aſſumpticne vultus.
16 Id eſt, effuſione ſanguinis. Hebraiſmus.

14 Væ vobis Legiſperiti & Phariſæi [5] hypocritæ, quia vos clauditis regnum cœlorum ante filios hominum: vos enim non intraſtis & illos qui intrant, non ſinitis intrare.
15 Væ vobis Legiſperiti & Phariſæi, [6] hypocritæ, quia circumitis mare & aridam, vt faciatis vnum proſelytum: & quum fuerit factus, facitis eum [7] filium Gihanna [8] duplo magis quam vos.
16 Væ vobis doctores cæci, quia dicitis quòd qui iurauerit per templum, nihil eſt: qui autem iurauerit per aurum quod eſt in templo, reus eſt.
17 Stulti & cæci: quid enim maius eſt, aurum, an templum quod ſanctificat aurum?
18 Et, Qui iurauerit per altare, nihil eſt: qui autem iurauerit per oblationem quæ eſt ſuper illud, reus eſt.
19 Stulti & cæci: quid enim maius eſt, oblatio, an altare quod ſanctificat oblationem?
20 Qui iurauerit igitur per altare, iurabit per ipſum & per omnia quæ ſunt ſuper ipſum.
21 Et qui iurauerit per templum, iurabit per ipſum, & per eum qui habitat in eo.
22 Et qui iurauerit per cœlum, iurabit per ſolium Dei, & per eum qui ſedet ſuper ipſum.
23 Væ vobis Legiſperiti & Phariſæi [9] hypocritæ, quia decimatis [10] mentham & anethũ, & cuminũ, & omiſiſtis grauia Legis, iudiciũ, & miſericordiam, & fidem. hæc autẽ oportebat vt faceretis, & illa non omitteretis.
24 Ductores cæci, qui excolatis culicem, & deglutitis camelum.
25 Væ vobis Legiſperiti, & Phariſæi [11] hypocritæ, quia mundatis id quod exterius eſt poculi [12] quæ ſunt anſæ: intrinſecus autem plena ſunt rapina & iniquitate.
26 Phariſæi cæci, mundate prius interius ipſius poculi & patinæ, vt ſit etiam exterius earum mundum.
27 Væ vobis Legiſperiti & Phariſæi [13] hypocritæ, quia ſimiles eſtis ſepulchris [14] dealbatis, quæ foris videntur ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum & omni impuritate.
28 Sic etiam vos foris videmini filiis hominum tanquam iuſti, & intus pleni eſtis iniquitate & [15] fictione.
29 Væ vobis Legiſperiti & Phariſæi [16] hypocritæ, quia ædificatis ſepulchra prophetarum, & ornatis locum ſepulturæ iuſtorum.
30 Et dicitis, Quòd ſi fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non fuiſſemus eis ſocii in [17] ſanguine prophetarum.
31 Itaque teſtes eſtis contra vos ipſos quod filii ſitis illorum qui occiderunt prophetas.
32 Et etiam vos implete menſuram patrum veſtrorum.
33 Serpentes progenies viperarum, quomodo effugietis à iudicio Gihanna?
34 Propter hoc, ecce ego mitto ad vos prophetas, & ſapientes, & Legiſperitos: ex illis vos occiditis, & in crucem agitis, & ex illis flagellatis in ſynagogis veſtris, & perſequimini de ciuitate in ciuitatem.

14 ¶ Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam exeditis domos viduarum, idque ſub ſpeciem vtentes longis precibus: propterea auferetis grauiorem condẽnationem.
15 Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam circuitis mare, & [r] aridam, vt faciatis vnum [s] proſelytum: & quum fuerit factus, facitis eum [t] filium gehennæ duplo magis quam vos *ſitis*.
16 Væ vobis duces cæci, qui dicitis, Quiſquis iurauerit per templum, nihil eſt: quicunq; autem iurauerit per aurum templi, [v] reus eſt.
17 Stulti & cœci: vtrum enim maius eſt, aurum, an templum [x] quod ſanctificat aurum?
18 Et, Quiſquis iurauerit per altare, nihil eſt: quicunq; autem iurauerit per donum quod eſt ſuper ipſum, reus eſt.
19 Fatui ac cæci, vtrùm enim maius eſt, munus, an altare quod ſanctificat munus?
20 Qui ergo iurauerit, per altare, iurat per ipſum & per omnia quæ ſuper illud ſunt.
21 ¶ Et qui iurauerit per templum, iurat per ipſum, & per eum qui habitat in eo.
22 Et qui iurauerit per cœlum, iurat per [y] thronum Dei, & per eum qui ſedet ſuper ipſum.
23 ¶ [7] Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam decimatis mentham & anethum & cuminum, & omittitis quæ [z] grauiora ſunt Legis, iudiciũ, & miſericordiam, ac [a] fidem. hæc oportuit facere, [b] & illa non omittere.
24 Duces cæci, qui excolatis culicem: camelum autem deglutitis.
25 [8] ¶ Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæque partẽ, intus autem *illa* plena ſunt rapina & intemperantia.
26 Phariſæe cæce, purga primùm quòd eſt intra poculum & patinam, vt id quoque quod extrà eſt, purum fiat.
27 Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam aſſimiles eſtis ſepulchris [c] dealbatis, quæ extra quidem apparent ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum omnique immunditia.
28 Ita & vos extrà quidem apparetis hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.
29 [9] Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ quoniam ædificatis ſepulchra Prophetarũ, & ornatis monumenta iuſtorum:
30 Et dicitis, Si fuiſſemus temporibus patrum noſtrorum, non fuiſſemus eorum ſocii in cæde Prophetarum.
31 Itaque teſtamini aduerſus voſmetipſos, vos eſſe filios eorũ qui Prophetas occiderũt.
32 [e] Vos quoque complete menſuram patrũ veſtrorum.
33 Serpentes, progenies viperarum, quomodo effugere poſſitis condemnationem [f] gehennæ?
34 [10] Propterea ecce, [g] ego mitto ad vos prophetas & ſapientes, & Scribas, & ex ipſis *nonnullos* trucidabitis & crucifigetis & ex ipſis *nonnullos* flagellabitis in ſynagogis veſtris, & perſequemini oppidatim.

Iuſto Dei iudicio, ſeipſos aſpergunt dedecore, quum maximè volunt ſcelera ſua tegere. [e] Prouerbium Hebraicum [illegible]
quoque imitari maiores veſtros, vt tandem veſtra improbitas ad ſummum gradum perueniat. [f] Cap. 5.22. [10] Hypo[illegible]
appare[t] miniſtros fidelis non venire niſi mittantur à Domino.

35 [11] Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis [k] iu-
ſtus, effuſus ſuper terram à ſanguine Abel
iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ *filii* [l] Ba-
rachiæ ‖ quem occidiſtis inter templum &
altare.
36 [k] Amen dico vobis, venient hæc omnia ſu-
per ætatem iſtam.
37 ‖ [12] Jeruſalem, Jeruſalem, trucidatrix Pro-
phetarum & lapidatrix eorum qui ad te miſ-
ſi ſunt, quoties [l] volui congregare liberos
tuos ‖ quemadmodum gallina congregat
pullos ſuos ſub alas, & noluiſtis ?
38 [m] Ecce, relinquitur vobis domus veſtra de-
ſerta.
39 Dico enim vobis, nequaquam me videbi-
tis ab hoc tempore vſquedum dicatis, [n] Be-
nedictus qui venit in nomine Domini.

35 Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſto-
rum, qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine
Habel iuſti, vſque ad ſanguinem Zechariah
filii Barechiah, quem occidiſtis inter tem-
plum & altare.
36 Ammin dico vobis quòd venient hæc o-
mnia ſuper generationem iſtam.
37 [17] Vriſchelem, Vriſchelem, occidens pro-
phetas, & lapidans eos qui mittuntur ad ſe.
quot vicibus volui vt congregarem filios tu-
os ſicut congregat gallina pullos ſuos ſub a-
las ſuas, & non voluiſtis ?
38 Ecce relinquitur vobis domus veſtra de-
ſerta.
39 Dico enim vobis quòd non videbitis me
[18] deinceps, donec dicatis, Benedictus ſit
qui venit in nomine Domini.

17 Ita in textu Syriaco perſonæ mutantur, vt principiò vtatur ſecunda perſona, O Vriſchelem, Vriſchelem: & deinde ſequatur tertia perſona, Lapidans eos qui mittuntur ad ſe, poſtea redit ad ſecundam perſonam. Niſi quis malit errore eſſe typographi, & ... Ad ſe poſitum eſſe pro ..., Ad te, nihil tamen mutare volui, quùm ... manuſcriptus codex haberet.

18 Ad verbum, Ex nunc, Hebraiſmus.

... promiſſum, de qua etiam fuit peculiariter iam inde à promiſſione Abrahæ facta, ſolicitus. 4. Eſd. 1. 30 m Præſentis templi vaſtationem & totius politiæ interitum denuntiat. n Figuratè videtur Chriſtus perſtringere eorum vanam hypocriſin ... canebant Benedictus qui & c. interea ludibrio habebant oblatum ſibi redemptorem, Ergo ſi ad illos venturum negat, donec ad ... ſerò exclamenţ verè eſſe filium Dei.

Caput XXIIII.

1. *Deſtructio templi.* 4. *Signa adventus Chriſti.* 13. *Iniquitas.* 23. *Pſeudochriſti.* 29. *Signa conſummationis ſeculi.* 31. *Angeli.* 32. *Ficus.* 37. *Tempora Noe.* 42. *Vigilandum.* 45. *Servus.*

1 [a] Et egreſſus Ieſus è templo, abibat: & ac-
ceſſerunt diſcipuli eius vt oſtentarent
ei ædificia templi.
2 [b] Ieſus autẽ dixit eis, Nónne videtis hæc o-
mnia? amen dico vobis, non relinquetur hic
lapis ſuper lapidem, qui non diſſoluatur.
3 Sedente autem eo in monte Olearum, ad-
ierunt eum diſcipuli priuatim, dicentes, Dic
nobis quando hęc erunt, & quod *erit* ſi-
gnum aduentus tui, & conſummationis ſe-
culi?
4 [a] Et reſpondens Ieſus, dixit eis, ‖ Videte ne-
quis vos ſeducat.
5 Multi enim venient ſub nomine meo, dicẽ-
tes, Ego ſum Chriſtus: multoſque ſeducẽt.
6 Futurum eſt autem vt audiatis bella, & ru-
mores bellorũ: videte ne turbemini: oportet
enim omnia *hæc* fieri: ſed nondum erit finis.
7 [b] Inſurget enim gens in gentem, & reg-
num in regnum: & erunt fames, & peſtilen-
tiæ, & terræ motus, ſingulis locis.
8 [c] Hæc autem omnia principium erunt do-
lorum.
9 ‖ Tunc tradent vos oppreſſioni, & trucida-
bunt vos: & eritis exoſi omnibus gentibus
propter nomen meum.
10 Et tunc offendentur multi, & alius alium
prodet, & odio habebit alius alium.
11 [d] Et multi pſeudoprophetæ excitabuntur
ac ſeducent multos.
12 Et quoniam multiplicata erit iniquitas,
refrigeſcet charitas multorum.
13 [3] Sed qui ſuſtinuerit ad finem vſque, is ſer-
uabitur.
14 [e] Et prædicabitur iſtud Euangelium regni
in vniuerſa terra, vt ſit teſtimonio omnibus
gentibus: & tunc veniet finis.
15 Quum ergo videritis [f] abominationem illã

1 Et egreſſus eſt Jeſchua è templo vt abi-
ret, & acceſſerunt diſciqui eius, oſten-
dentes ei ſtructuram ipſius templi.
2 Is autem dixit, An non videtis hæc omnia?
Ammin dico vobis, non relinquetur hic la-
pis ſuper lapidem qui non deſtruatur.
3 Et quum Jeſchua ſederet ſuper montem
Oliuarum, acceſſerũt diſcipuli eius, & dixe-
runt inter ſe & illum, Dic nobis quando hæc
erunt, & quódnam eſt ſignum aduentus tui
& conſummationis ſeculi.
4 Reſpondit Jeſchua, & dixit illis, Cauete ne
quis ſeducat vos.
5 Multi enim venient in nomine meo, & di-
cent, Ego ſum Chriſtus, & multos ſeducent.
6 Audituri enim eſtis [1] bella & rumorem bel-
lorum. Videte ne turbemini. Oportet enim
vt hęc omnia fiant, ſed nondum finis.
7 Conſurget enim gens contra gentem, & re-
gnum contra regnũ, & erunt fames, & mor-
tes, & *terræ* motus [2] in ſingulis locis.
8 Hæc autem omnia, initia ſunt dolorum.
9 Tunc tradent vos in afflictionem & occi-
dent vos, & eritis exoſi ab omnibus genti-
bus propter nomen meum.
10 Tunc offendiculum patientur multi, & o-
dio habebunt [3] alter alterum, & tradent al-
ter alterum.
11 Et multi prophetæ mendaces ſurgent, &
ſeducent multos.
12 Et propter abundantiam iniquitatis, rece-
det dilectio multorum.
13 Qui perſeuerauerit autem vſque ad finem,
is [4] ſaluus erit.
14 Et prædicabitur hoc Euangelium regni in
vniuerſo mundo, in teſtimonium gentium,
& tunc veniet conſummatio.
15 Quum autem videritis ſignum abomina-

1 ..., Et ſic in altero loco Marci 13. 7. pro ..., id eſt, Prælio, ponit. Cæterum quum his duobus tantum locis in Nouo teſtamẽto hoc nomen occurrat, ſuſpicio ſuboriri poteſt deprauati nominis, ... in ... poſito ... pro ..., & interpoſito ..., Sed manuſcriptus quoque codex Heydelbergenſis idem habet.

2 Ad verb. In loco, loco, Hebraiſmus.

3 Ad verb. Vnum vnũ. & ſic paulo pòſt.

4 Ad verb. Viuet, Hebraiſmus.

... Euangelium, & qui conſtanter crediderint, ſeruabuntur. d Deleta funditus vrbe Jeruſalẽ, non abolebitur, ſed ad finem vſque ... Chriſti regnum. e Synecdoche, tam apud Gentes quàm apud Iudæos. In hos enim duos populos totus terrarum orbis di... 1. 20. f Ad verb. abominationem deſolationis, id eſt, quàm omnes propter ſiditatem atque turpitudinem, ... idolis in templo collocatis, vel vt alii volunt, reſpexit ad deprauationem doctrinæ in Eccleſia.

tionis

5 Mutilatus erat hic locus in Syro teſtamento impreſſo, ita vt deeſſet vltima vox decimi ſeptimi verſiculi, & totus 18, excepta voce poſtrema, quę in fine 17. verſiculo loco omiſſæ dictionis ſufficiebatur: ita vt finis 18. verſiculi, decimumſeptimum finiret: nos verò ex manuſcripto Syro codice, quē illuſtriſs. elector Palatinus ex bibliotheca ſua exhibuit, reſtituimus locum.

tionis deſolationis, quod dictum fuit in Daniele propheta quod ſtet in loco ſancto, is qui legit, conſideret.
16 Tunc illi qui in Judæa ſunt, fugiant in montem:
17 5 Et qui in tecto eſt, non deſcendat ad accipiendum quod eſt in domo ſua:
18 Et is qui in agro eſt, non revertatur poſt ſe ad accipiendum veſtem ſuam.
19 Væ autem in vtero habentibus, & illis qui lactant, in illis diebus.
20 Orate ne ſit fuga veſtra in hyeme, neque in ſabbatho.
21 Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi, & vſque nunc, neque futura eſt.
22 Et niſi decurtati eſſent dies illi, non ſalua eſſet omnis caro: propter electos autem decurtabuntur dies illi.
23 Tunc, ſi quis dixerit vobis, Ecce hic eſt Chriſtus, aut hic: ne credatis.
24 Surgent enim Chriſti mendaces, & prophetæ falſi: & dabunt ſigna magna, vt decepturi ſint (ſi fieri poſſet) etiam electos.
25 Ecce, prius dixi vobis.
26 Si igitur dixerint vobis, Ecce, in deſerto eſt: ne exeatis. vel, Ecce, in penetralibus eſt: ne credatis.
27 Sicut fulgur exit ab oriente, & conſpicitur vſque ad occidentem, ſic erit aduentus Filii hominis.

6 Sententia prouerbialis ſumpta ex Iobo, 39 in fine cap. באשר חללים שמה.

28 6 Vbi autem fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ.
29 Statim autem poſt afflictionem dierum illorum, ſol obſcurabitur, & luna non oſtendet ſplendorem ſuum, & ſtellę cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur.

7 נישה pro נשה ſignum nam ש cum puncto in ſiniſtro latere, ſæpe venit loco ס.

30 Et tunc conſpicietur 7 ſignum Filii hominis in cælo. Et tunc plangent omnes generationes terræ, & videbunt Filium hominis venientem ſuper nubes cæli cum virtute & gloria magna.
31 Et mittet Angelos ſuos cum tuba magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à ſummitate cælorum vſque ad ſummitatem illorum.

8 Quæ quum appareat, id eſt, Quum reuireſcunt ac repullulant quo ſenſu etiam in Luca, 21.30. habetur.
9 Id eſt, Præ foribus eſt.

32 A ficu autem diſcite parabolam, quia confeſtim vbi rami eius teneri ſunt, & 8 apparent folia eius, cognoſcitis quòd appropinquet æſtas.
33 Ita etiam vos, quum videritis hæc omnia, ſcitote 9 quòd appropinquet ad portam.
34 Ammin dico vobis quòd non præteribit generatio hæc donec iſta omnia fiant.
35 Cælum & terra præteribunt, ſed verba mea non præteribunt.
36 De die autem & hora illa nemo nouit, nec etiam Angeli cœlorum, niſi Pater tantùm.
37 Sicut autem dies Nuach, ſic erit aduentus Filii hominis.
38 Sicut enim erant ante diluuium comeden-

vaſtatricem quæ dicta eſt à Daniele Propheta, poſita in loco ſancto, (qui legit animadvertat)
16 Tunc qui in Judæa *fuerint*, fugiant in montes.
17 Qui h ſupra domum non deſcendat vt ſumat quicquam è domo ſua:
18 Et qui in agro, non revertatur retrò vt ſumat veſtimenta ſua.
19 i Væ autem prægnantibus & lactantibus per illos dies.
20 Orate verò ne fiat fuga veſtra hyeme, ne que k ſabbatho.
21 Erit enim tunc oppreſſio magna, qualis nō fuit a principio mundi ad hoc vſq; tempus, l neque erit.
22 m Et niſi decurtati fuiſſent dies illi periret n omnis caro, ſed propter electos decurtabuntur dies illi.
23 ¶ Tunc ſi quis, vobis dixerit, Ecce hic Chriſtus, aut hic: ne credite.
24 Excitabuntur enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & edent ſigna magna & miracula: ita vt ſeducant (o ſi fieri poſſit) etiam electos.
25 Ecce, prædixi vobis.
26 Itaque ſi dixerint vobis, Ecce in deſerto eſt: ne egredimini. Ecce in conclauibus: ne credite.
27 Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & apparet vſque in Occidentem: ita etiam erit adventus Filii hominis.
28 ‖ 5 Vbicunque enim fuerit p cadauer, illuc congregabuntur aquilæ.
29 ‖ 6 q Statim autem poſt oppreſſionem dierum illorum ſol obſcurabitur, nec dabit luna ſplendorem ſuum: & ſtellæ cadent è cælo, & poteſtates cælorum concutientur.
30 Tunc apparebit r ſignum Filii hominis in cœlo, & tunc ‖ ſ omnes tribus terræ t plangent, & videbunt filium hominis v venientem in nubibus cœli cum potentia & gloria multa.
31 ‖ Is verò mittet angelos ſuos cum tubæ voce magna, & cogent electos eius à x quatuor ventis, à cœlorum extremo ad eorum extremum.
32 7 A ficu autem diſcite parabolam. quum iam ramus eius tener ſit, & folia germinat, noſtis propè eſſe æſtatem.
33 Ita & vos, quum videritis hęc omnia, ſcitote illum propè eſſe & ad fores.
34 Amen dico vobis, nequaquam præterierit y ætas hæc vſquedum omnia iſta facta ſint.
35 8 Cœlum & terra præteribunt, ſermones autem mei nequaquam præteribunt.
36 9 De die autem illo & hora nemo ſcit, ne angeli quidem cœlorum, ſed Pater meus ſolus.
37 Sicut autem *erant* dies Noe, ita erit & aduentus Filii hominis:
38 Sicut enim diebus *qui præceſſerunt* diluuiū

plangent, id eſt, ferient: transfertur hoc ad luctum. n *Nubibus inſidentem velut ſublatus eſt in cœlum.* 1. Cor. 15. 51. ... *ex partibus orbis.* 7 Si Deus certum ordinem naturæ præſcripſit, multo magis ſuis æternis iudiciis: ſed ea non intelligunt, ridentimpii, pii verò obſeruant & expectant. y. *Sup. 11. 16. Vel ætas Apoſtolorum: atque ita intelligentur hæc de capta Iud... fidelium, & credentium Euangelio, vt de mundi fine accipiantur.* 8 Iam incipit Dominus iudicium quod tandem comple... ſit nobis ſcire conſtitutum eſſe a Deo vltimum diem inſtaurationis. Quando enim is ſit futurus, noſtro bono, ... magis vigilemus, ne deprehendamur ſicut olim accidit in diluuium.

edebant & bibebant, vxores ducebant &
nuptum dabant, ad eum vſque diem quo in-
greſſus eſt Noe in arcam:
39 Nec agnouerunt vſquedum diluuium ve-
niſſet, & ſuſtuliſſet omnes: ita erit & aduē-
tus Filii hominis.
40 ‖ [a]Tunc duo erunt in agro: vnus accipietur
& alter relinquetur.
41 [b]Duæ molentes in piſtrino: vna accipie-
tur, & altera relinquetur.
42 ¶ [11] Vigilate ergo, neſcitis enim qua ho-
ra Dominus veſter venturus ſit.
43 ‖ Illud autem ſcitote, ſi ſciret paterfamiliās
[b] qua vigilia fur venturus ſit, vigilaret, nec
ſineret perfodi domum ſuam.
44 Propterea & vos eſtote parati: quia qua
hora non putatis, Filius hominis venturus
eſt.
45 ‖ Quis igitur eſt fidelis ſeruus & prudens,
quem conſtituit dominus ſuper famulitium
ſuum, vt det illis alimentum in tempore?
46 Beatus ſeruus ille, quem quum venerit
dominus eius, inuenerit ita facientem.
47 Amen dico vobis, omnibus bonis ſuis præ-
ficiet eum.
48 Quòd ſi dixerit ſeruus ille malus in corde
ſuo, Tardat dominus meus aduentum:
49 Cœperitque verberare conſeruos, quine-
tiam edere & bibere cum ebriis.
50 Veniet dominus ſerui illius die quo non
expectat, & qua hora non nouit:
51 Et [c] ſeparabit eum, ac partem ei aſſignabit
cum hypocritis: ‖ illic erit fletus & ſtridor
dentium.

ntes & bibentes, & accipientes vxores &
tradentes viris, vſque ad diem quo ingreſ-
ſus eſt Nuach [10] in arcam.
39 Et non cognouerunt donec veniſſet dilu-
uium, & auferret vniuerſos ipſos: ſic erit
aduentus Filii hominis.
40 Tunc duo erunt in agro: vnus adducetur,
& alter relinquetur.
41 Et duæ erunt molentes in mola, vna ab-
ducetur, & altera relinquetur.
42 Vigilate ergo, quia neſcitis qua hora veni-
et Dominus veſter.
43 Hoc autem ſcitote, quòd ſi ſciret dominus
qua vigilia venturus eſſet fur, vigilaret, &
non ſineret vt penetraretur domus ſua.
44 Ideo etiam vos eſtote parati: quia ea
hora qua non putatis, venturus eſt Filius
hominis.
45 Quiſnam eſt ſeruus fidelis & prudens, quē
conſtituit dominus ſuper ſuos domeſticos,
vt det illis cibum in tempore ſuo?
46 Beatus ſeruus ille: quia quum venerit do-
minus eius, inueniet eum quòd fecit ſic.
47 Ammin dico vobis, conſtituet eum ſuper
omnia quæ ſunt ei.
48 Si autem dixerit ſeruus ille malus in corde
ſuo, Dominus meus tardat venire:
49 Et cœperit percutere conſeruos ſuos, &
fuerit commedens & bibens cum ebriis:
50 Veniet dominus ſerui illius in die qua nō
putauit, & in hora quam non nouit:
51 Et diuidet eum, & ponet partem eius
cum [11] hypocritis, illic erit ploratus & ſtri-
dor dentium.

10 בְּרִיךְ, Pro arca tantùm hic legitur, & Luca 17, 27.

11 Ad verb. Aſſimentibus vultum.

Caput XXV.

2 *Virgines expectantes ſponſum.* 13 *Vigilandum.* 14 *Talenta ſeruis tradita.* 24 *Seruus nequam.* 30 *Extremum iudicium quale.* 40 *Benedicti.* 41 *Maledicti.*

1 TVnc [1] erit ſimile regnum cœlorum de-
cem virginibus, quæ ſumptis lampadi-
bus ſuis [a] exierunt in occurſum ſponſo.
2 Quinque autem ex eis erant prudentes, &
quinque fatuæ.
3 Quæ *erant* fatuæ, acceptis lampadibus ſuis
non ceperant oleum ſecum.
4 Prudentes verò ceperant oleum in vaſis
ſuis vnà cum ſuis lampadibus.
5 Tardante verò ſponſo, [b] nictarunt omnes,
ac dormierunt.
6 Media autē nocte clamor ortus eſt *dicentiū*,
Ecce, ſponſus venit, exite in occurſum eius.
7 Tunc ſurrexerunt omnes illæ virgines, &
adornarunt lampades ſuas.
8 Fatuæ autem prudentibus dixerunt, Date
nobis ex oleo veſtro: quia lampades noſtræ
extinguuntur.
9 Reſponderunt autem prudentes illæ, dicē-
tes, *Nequaquam*, ne non ſufficiat nobis &
vobis: [c] ite verò potius ad eos qui vendunt,
& ipſæ vobis emite.
10 Quum autem irent emptum, venit ſponſus,
& quæ paratæ erant, introierunt cum eo ad
nuptias, clauſaque eſt ianua.
11 Poſtea verò veniunt & reliquæ virgines,
dicentes, Domine, domine, aperi nobis.

1 TVnc aſſimilabitur regnum cœlorum de-
cem virginibus, quæ acceperunt lam-
pades ſuas, & exierunt in occurſum
ſponſo & ſponſæ.
2 Quinque autem ex eis prudentes erant, &
quinque fatuæ.
3 Et, quæ fatuæ erant, acceperunt lampades
ſuas, & non acceperunt ſecum oleum.
4 Illæ verò prudentes aſſumpſerunt oleum in
vaſis cum lampadibus ſuis.
5 Quum differret autem ſponſus, dormita-
uerunt omnes, & dormierunt.
6 Et media nocte factus eſt clamor, Ecce ſpō-
ſus venit: exite ad occurrendum ei.
7 Tunc ſurrexerunt omnes virgines, & appa-
rauerunt omnes virgines, & apparauerunt
lampades ſuas.
8 Dixerunt autem fatuæ illæ prudentibus,
Date nobis de oleo veſtro, quia ecce extin-
guuntur lampades noſtræ.
9 Reſponderunt prudentes illæ, & dixerunt,
[1] Ne non ſufficiat nobis & vobis. Sed ite ad
vendentes & emite vobis.
10 Et quum irent ad emendum, venit ſpon-
ſus, & quæ paratæ erant, intrauerūt cum eo
in domum nuptiarum, & clauſa eſt ianua.
11 [2] Tandem autem etiam venerunt aliæ illæ
virgines, & dixerunt, Domine noſter, domi-
ne noſter, aperi nobis.

1 Concisa oratio: ſubauditur enim: Nolumus dare, ne non, &c.

2 Ad verb. In fine. Hebraiſmus.

12 Ille:

12 Ille autem reſpondit & dixit illis, Amen
dico vobis quod non noui vos.
13 Vigilate itaque, quia neſcitis diem illum
neque horam.
14 Sicut enim homo qui peregrè profectus
eſt, vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis poſ-
ſeſſionem ſuam.
15 3 Eſt cui quinque 4 talenta, & eſt cui duo,
& eſt cui vnum, 5 vnicuique iuxta faculta-
tem ſuam: & peregrè profectus eſt ſtatim.
16 Abiit autem ille qui acceperat quinque
talenta, & negotiatus eſt per ea, & lucratus
eſt quinque alia.
17 Et ſimiliter ille qui duo, negotiatione ac-
quiſiuit alia duo.
18 Is verò qui acceperat vnum, abiens fo-
dit in terram, & abſcondit argentum do-
mini ſui.
19 Poſt tempus verò multum venit dominus
illorum ſeruorum, & accepit ab illis ratio-
nem.
20 Acceſſitque is qui acceperat quinque ta-
lenta, & obtulit quinque alia, & dixit, Do-
mine mi, quinque talenta dederas mihi: ec-
ce quinque alia lucratus ſum præter ea.
21 Dixit ei dominus eius, Euge ſerue bone &
fidelis, in modico fidelis fuiſti, ſuper mul-
tum te conſtituam: intra in gaudium domi-
ni tui.
22 Et acceſſit ille cui duo erant talenta, &
ait, Domine mi, duo talenta dederas mihi,
ecce, duo alia lucratus ſum præter ea.
23 Dixit ei dominus eius, Euge ſerue bone &
fidelis, in modico fidelis fuiſti, ſuper mul-
tum conſtituam te: intra in gaudium domi-
ni tui.
24 Acceſſit autem etiam is qui acceperat v-
num talentum, & ait, Domine mi, noueram
te quòd homo ſis durus, & metas vbi non
ſeminaueris, & colligas inde vbi non ſpar-
ſeris.
25 Et territus ſum, & abiens abſcondi ipſum
talentum tuum in terra. 6 Ecce, habes quod
tuum eſt.
26 Reſpondit dominus eius, & dixit ei, Serue
male & piger, noueras me quod metam vbi
non ſeminauerim, & colligam inde vbi non
ſparſerim?
27 7 Oportuiſſet te vt 8 proieciſſes argentum
meum ſuper menſam: & veniſſem, & exe-
giſſem quod meum eſt cum vſura eius.
28 Auferte igitur ab eo talentum, & date il-
lud ei cui ſunt decem talenta.
29 Illi enim cui eſt, dabitur, & augebitur ei:
cui verò non eſt, etiam id quod non eſt au-
feretur ab eo.
30 Seruum autem otioſum eiicite in tene-
bras exteriores: ibi erit ploratus & ſtridor
dentium.
31 Quum venerit autem Filius hominis in
gloria ſua, & omnes Angeli ſancti eius cum
eo, tunc ſedebit ſuper thronum gloriæ ſuæ.
32 Et congregabuntur ante eum omnes gen-
tes, & ſeparabit eos 9 vnum ab altero, ſicut
paſtor qui ſeparat oues ab hœdis.
33 Et ſtatuet oues à dextra ſua, & hædos à
ſiniſtra ſua.
34 Tunc dicet rex iis qui erunt à dextra ſua,

3 Id eſt, Alicui, duo, alicui, quinque, vt antè obſeruatum eſt.
4 De valore talenti vide annotata ſuperi, cap. 18, 24.
5 Ad verb. Viro viro Hebraiſmus.
6 Ad verb. Eſt tibi quod tuum eſt.
7 Ad verb. opus fuiſſet tibi, id eſt, Debuiſſes.
8 Pro Expoſuiſſes, Exprimit morem eorum qui numularii loc ant peculiam ſuam.
9 Ad verb. Vnum ab vno, Hebraiſmus.

12 Ipſe verò reſpondens ait, Amen dico vo-
bis, non noui vos.
13 Vigilate itaque: quia neſcitis diem neque
horam qua Filius hominis veniet.
14 ¶ 8 Ita enim eſt vt quum quiſpiam Pere-
gre proficiſcens vocauit ſeruos ſuos, & tra-
didit eis bona ſua:
15 Et huic quidem dedit quinque talenta:
alii autem duo, alii verò vnum: vnicuique
ſecundum ipſius [d] facultatem: & peregrè
profectus eſt ſtatim.
16 Profectus autem qui quinque talenta ac-
ceperat, negotiatus eſt ex iis: & [e] fecit al-
tera quinque talenta.
17 Itidem & qui duo *acceperat*, lucratus eſt
& ipſe altera duo.
18 Qui autem vnum acceperat, abiens, de-
fodit *illud* in terram, & abſcondit pecuni-
am domini ſui.
19 [f] Poſt multum verò tempus, venit domi-
nus ſeruorum illorum, & confert rationem
cum eis.
20 Tunc accedens is qui quinque talenta ac-
ceperat, [g] attulit altera quinque talenta, di-
cens, Domine, quinque talenta tradidiſti
mihi: ecce, altera quinque talenta lucratus
ſum ex eis.
21 Dixit autem ei dominus eius, Bene *habet*,
ſerue bone & fidelis, in exiguo fuiſti fidelis,
ſuper multa te conſtituam: [h] ingredere in
gaudium domini tui.
22 Accedens autem & qui duo talenta acce-
perat, ait, Domine, duo talenta tradidiſti
mihi: ecce, alia duo lucratus ſum ſuprà ea.
23 Ait ei dominus eius, Bene *habet*, ſerue bo-
ne & fidelis: in exiguo fuiſti fidelis, ſuper
multa te conſtituam: ingredere in gaudi-
um domini tui.
24 Accedens autem & qui vnum talentum ac-
ceperat, ait, Domine, noueram te hominẽ
[i] durum eſſe, qui metas vbi non ſeuiſti, & in-
de cogas vbi non ſparſiſti:
25 Itaque timens abii, & occultaui talentum
tuum in terra: ecce, habes quod tuum
eſt.
26 [k] Reſpondens autem Dominus eius, dixit
ei, [l] Serue male & cunctator, ſciebas me
metere vbi non ſeui, & inde cogere vbi non
ſparſi:
27 Oportuit ergo te committere pecuniam
meam [m] menſariis: veniens autem ego re-
cepiſſem meum, cum fœnore.
28 Tollite ergo ab eo talentum, & date ei
qui habet decem talenta.
29 ‖ Omni enim habenti dabitur, & exuberabit:
qui verò non habet, etiam quod habet, tol-
letur ab eo.
30 Et inutilem ſeruum ‖ eiicite in tenebras ex-
timas: illic erit fletus & ſtridor dentium.
31 ¶ 3 Quum autem venerit Filius hominis
cum gloria ſua, & omnes ſancti angeli cum
eo, tunc ſedebit ſuper thronum gloriæ ſuæ.
32 Et cogentur coram eo omnes gentes: &
ſeparabit eos, alteros ab alteris, vt paſtor
ſeparat oues ab hœdis.
33 [n] Et ſtatuet, oues quidem ad dexteram
ſuam, hœdos autem ad ſiniſtram.
34 Tunc dicet rex iis qui ad dexteram ipſius
erunt,

regnum, Venite ℣ benedicti Patris mei, ℘ hæreditatis iure poſſidete regnum paratum vobis à iactis fundamentis mundi.
35 Eſuriui enim, & dediſtis mihi quo veſcerer: ſitiui, & dediſtis mihi potum: hoſpes eram, & collegiſtis me:
36 Nudus, & amiciuiſtis me: ægrotaui, & inuiſiſtis me: in carcere eram, & veniſtis ad me.
37 Tunc reſpondebunt ei ℣ iuſti, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem, & aluimus? aut ſitientem, & dedimus tibi potum?
38 Quando autem te vidimus hoſpitem, & collegimus te? aut nudum, & amiciuimus?
39 Aut quando te vidimus ægrotum, aut in carcere, & venimus ad te?
40 Et reſpondens rex dicet eis. Amē dico vobis, quatenus id feciſtis vni ex iſtis fratribus meis minimis, mihi feciſtis.
41 Tunc dicet etiam iis qui ad ſiniſtram erunt, Execrabiles, abite à me in ignem æternū, qui paratus eſt diabolo & angelis eius.
42 Eſuriui enim, & non dediſtis mihi quo veſcerer: ſitiui, & non dediſtis mihi potum:
43 Hoſpes eram, & non collegiſtis me: nudus, & non amicuiſtis me: ægrotus & in carcere eram, & non inuiſiſtis me.
44 Tunc ipſi quoque reſpondebunt ei, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut ægrotum, aut in carcere, & non miniſtrauimus tibi?
45 Tunc reſpondebit eis, dicens, Amen dico vobis, quatenus id non feciſtis vni ex iſtis minimis, nec mihi feciſtis.
46 Et abibunt iſti ad ſupplicium æternum: iuſti verò ad vitam æternam.

Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum quod paratum fuerat vobis à conſtitutione mundi.
35 Eſuriui enim, & dediſtis mihi ad edendum: & ſitiui, & dediſtis mihi potum: hoſpes fui, & collegiſtis me.
36 Nudus fui, & operuiſtis me, ægrotus fui, & viſitaſtis me: & in domo vinctorum fui, & veniſtis ad me.
37 Tunc dicent ei illi iuſti, Domine noſter, quando vidimus te quòd eſurires, & pauimus te? aut quòd ſitires, & potum dedimus tibi?
38 Et quando vidimus te quòd hoſpes eſſes, & collegimus te? aut quòd nudus eſſes, & cooperuimus te?
39 Et quando vidimus te ægrotum aut in domo vinctorum, & venimus ad te?
40 Et [10] reſpondebit rex, & dicet eis, Ammin dico vobis, quòd ſicut feciſtis vni ex iſtis fratribus meis puſillis, mihi feciſtis.
41 Tunc dicet etiam iis qui erunt à ſiniſtra eius, Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt illi [11] delatori & angelis eius.
42 Eſuriui enim, & non dediſtis mihi ad comedendum, & ſitiui, & non dediſtis mihi potum:
43 Et hoſpes fui, & nō collegiſtis me, & nudus fui, & nō operuiſtis me: & ægrotus fui, atque in domo vinctorum fui, & non viſitaſtis me.
44 Tunc reſpondebunt etiam illi, & dicent: Domine noſter, quando vidimus te eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut ægrotum, aut in domo vinctorum, & non miniſtrauimus tibi?
45 Tunc reſpondebit, & dicet illis, Ammin dico vobis quòd ſicut non feciſtis vni ex his puſillis, etiam mihi non feciſtis.
46 Et abibunt hi in ſupplicium æternum, & iuſti in vitam æternam.

10 Ad verb. Reſpondit, & dixit, &c. Sed coniunctio copulatiua præterito, pro futuro Hebræorum more in futurum mutat in ſyriaco, quod aliequi rato in lingua Syra fit.

11 עַלְאכַל קַרְצָא Vide quæ notata ſunt in cap. 4. Sumitur pro diabolo.

Caput XXVI.

3. Conſilium Sacerdotum contra Chriſtum. 6. Chriſti pedes vnguntur. 14. Illum vendit Iudas. 26. Inſtitutio Cœnæ. 34. & 69. Petri abnegatio. 38. Triſtis Chriſtus. 47. Oſculo proditus. 57. ad Caiapham ducitur. 64. fatetur ſe Chriſtum. 67. condemnatus conſpuitur. 69. Petrus Chriſtum abnegat.

1 ET [a] factum eſt quum finiſſet Jeſus omnes iſtos ſermones, dixit diſcipulis ſuis,
2 Scitis intra duos dies paſcha fore, & filium hominis tradendum vt crucifigatur.
3 Tunc coacti ſunt primarii ſacerdotes & ſcribæ & ſeniores populi in aulam [a] Pontificis maximi, qui dicebatur Caiapha:
4 Et ſimul conſultarunt vt Jeſum dolo prehenderent, & trucidarent.
5 Dicebant autem, Non [b] diebus illis feſtis, ne tumultus fiat in populo.
6 [c] Quum autem Jeſus eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi,
7 [d] Venerat ad eum mulier, habens [d] alabaſtrum

1 ET factum eſt vt quum conſummaſſet Jeſchua omnes ſermones hos, diceret diſcipulis ſuis,
2 Scitis quòd poſt biduum Peſcha fit, & Filius hominis traditur vt in crucem agatur.
3 Tunc congregati ſunt principes Sacerdotum, & Legiſperiti, & ſeniores populi in atrium principis Sacerdotum, qui vocabatur Caiapha.
4 Et conſilium inierunt de Jeſchua, vt dolo caperent eum, & occiderent eum.
5 Et dicebant, Non in die feſto, ne ſit tumultus in populo.
6 Quumque eſſet Jeſchua in Bethaniah in domo Schemeam leproſi,
7 Acceſſit ad eum mulier, ſuper quam erat

... tamen accidiſſe, quo tempore pateretur Chriſtus, ſcilicet in ſummo æternæ ſacrificio Ephrahimæ ... 3. Chriſti ... mulieris, continuo admonet vicinæ ſuæ mortis ac ſepulturæ, cuius odor viuificet ... omnibus peccatoribus. Iudas autem ex hoc ipſo arripit exequendi ſui nefarii conſilii occaſionem. Mar. 14. 3. Ioh. 12. 2. c Hoc enim ... veniret Ieroſolymam, alii tamen putant duas hiſtorias ab Euangeliſtis recenſeri. d Alabaſtra dicta ſunt vaſcula vnguentaria ... ad ... optime ſeruare ... Plinius lib. 13. cap. 2.

7 alabaſtrum vnguenti aromatici, magni
pretii: & effudit illud ſuper caput Jeſchua
recumbentis.
8 Viderunt autem diſcipuli eius, & ² indi-
gnati ſunt, & dixerūt, Ad quid perditio hęc?
9 Poterat enim vendi illud vnguentum magno:
& daretur pauperibus.
10 Jeſchua autem cognouit, & dixit illis, Quid
moleſti eſtis mulieri iſti? opus bonum ope-
rata eſt erga me.
11 Omni enim tempore pauperes vobis ſunt
vobiſcum, ³ ego autem non omni tempore
ſum vobis.
12 Hoc autem, quòd miſit aromaticum hoc
in corpus meum, tanquam ad ſepeliendum
me fecit.
13 Et ammin dico vobis quòd vbi prædicabi-
tur Euangelium hoc meum in toto mundo,
dicetur etiam id quod fecit hæc, in memo-
riam eius.
14 Tunc abiit vnus è duodecim, qui vocaba-
tur Jihuda Secharciuta, ad principes ſacer-
dotum.
15 Et dixit illis, Quid vultis dare mihi, & ego
eum trado vobis? Illi autem conſtituerunt ei
triginta ⁴ argenteos.
16 ⁵ Et ex eo tempore quærebat ⁶ ſibi oppor-
tunitatem vt traderet eum.
17 In die autem primo azymorū acceſſerunt
diſcipuli ad Jeſchua, & dixerunt ei, Vbi vis
vt paremus tibi vt comedas Peſcha?
18 Ipſe autem dixit illis, Ite in ciuitatem ad
quendam, & dicite ei, Præceptor noſter di-
cit, Tempus meum appropinquat, apud te
facio Peſcha cum diſcipulis meis.
19 Et diſcipuli eius fecerunt ſicut præcepe-
rat illis Jeſchua, & parauerunt Peſcha.
20 Et quum eſſet veſper, ⁷ diſcumbebat cum
diſcipulis ſuis.
21 Et quum comederent dixit, Ammin dico
vobis quòd vnus ex vobis prodit me.
22 ⁸ Et contriſtati ſunt valde, & cœperunt di-
cere ⁹ vnuſquiſque ex eis, Nunquid ego do-
mine mi?
23 At ipſe reſpondit, & dixit, Qui intingit
manum ſuam mecum in catino, hic pro-
det me.
24 Et filius hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt
de eo: væ autem homini illi cujus manu Fi-
lius hominis proditur. tolerabilius fuiſſet
homini illi ſi non eſſet natus.
25 Reſpondit Jihuda proditor, & dixit, Nun-
quid ego ſum domine mi? Dixit illi Jeſchua,
Tu dixiſti.
26 Quum autem ederent, accepit Jeſchua
panem, & benedixit, ac fregit, & dedit diſ-
cipulis ſuis, & ait, Accipite, comedite: hoc
eſt corpus meum.
27 Et accepit poculum, & gratias egit, & de-
dit illis, & dixit, Accipite, bibite ex eo om-
nes.
28 Hic eſt ſanguis meus Teſtamenti noui

[illegible] baſtrum vnguenti grauis pretii, & effudit
ſuper caput ipſius accumbentis.
8 Videntes autem diſcipuli eius, ᵉ indignati
ſunt, dicentes, Quorſum ᶠ perditio hæc?
9 Potuit enim illud vnguentum venundari
magno, & dari pauperibus.
10 ᵍ Quum autem hoc cognoviſſet Jeſus, ait e-
is, Quid moleſtiam exhibetis iſti mulieri?
opus enim bonum operata eſt erga me.
11 ‖ Semper enim pauperes habebitis vobiſ-
cum: me verò non ſemper habebitis.
12 ˢ Quòd enim hæc vnguentum hoc iniecit
corpori meo, ad ſepeliendum me fecit.
13 Amen dico vobis, Vbicunque prædicatum
fuerit hoc Euangelium in toto mundo, etiā
quod hæc fecit dicetur, ad memoriam
ipſius.
14 ¶ Tunc profectus vnus ex duodecim, qui
dicebatur Judas Iſcariotes, ad primarios ſa-
cerdotes.
15 Ait eis, Quid vultis mihi dare, & ego vo-
bis eum tradam? Ipſi verò appenderunt ei
triginta argenteos numos.
16 Et ex eo tempore quærebat opportunita-
tem vt eum proderet.
17 ¶ ᵍ ʰ Primo autem die Azymorum, vene-
runt diſcipuli ad Jeſum, dicentes ei, Vbi vis
paremus tibi ad edendum paſcha?
18 Ipſe verò dixit, Abite in vrbem ad quen-
dam, & dicite ei, Præceptor dicit, Tempus
meum propè eſt, apud te faciam paſcha cum
diſcipulis meis.
19 Et fecerunt diſcipuli ſicut præceperat eis
Jeſus: & parauerunt paſcha.
20 Quum autem ſerum diei eſſet, ⁱ diſcubuit
cum duodecim.
21 ‖ Et edentibus ipſis, dixit, Amen dico vo-
bis, vnus veſtrûm me prodet.
22 Tunc contriſtati vehementer, cœperunt
ipſi dicere ſinguli eorum, Num ego is ſum,
Domine?
23 Ipſe verò reſpondens, ait, Qui ᵏ intingit
mecum manum in catino, iſte me proditu-
rus eſt.
24 Filius quidem hominis abit ſicut ſcriptum
eſt de eo: væ autem homini illi per quem
Filius hominis proditur: bonum erat homi-
ni illi ſi natus non fuiſſet.
25 Reſpondens autem Judas qui ˡ prodebat
eum, dixit, Num ego ſum, rabbi? Dicit ei, ᵐ Tu
dixiſti.
26 ‖ ⁿ Edentibus autem eis, accepit Jeſus pa-
nem: & quum ⁿ benedixiſſet, fregit, deditq;
diſcipulis, & ait, Accipite, comedite: hoc
ᵒ eſt corpus meum.
27 Et accepto poculo, ac gratiis actis, dedit
eis, dicens, Bibite ex eo ᵖ omnes.
28 ᑫ Hoc eſt enim ſanguis meus Noui ʳ illius

1 [Hebrew] Sic in Marci, cap. 14.
2 Ad verbum, Indignatio fuit eis. Hebraiſmus.
3 Syra verba ita ſonant. Me autem apud vos eſſe non omni tempore eſt, id eſt, Non eſt futurum perpetuum vt apud vos ſim.
4 Obſeruant Hebræi, vbicunque in Scripturis argenteorum ſit mentio, non expreſſa numiſmatis argentei ſpecie, intelligi ſiclum ſanctuarii æquiualentem quatuor denariis, de quorum valore ſuprà cap. 18. 28 ſcripſimus. Atque hoc Hebræorum ſententiæ [illegible] Chaldæi paraphraſtæ [illegible] & Ionathan [illegible] ſuis paraphraſibus addunt explicationis cauſa nomen [Hebrew], Id eſt, Sicli ſanctuarii. Vide paſſim in ipſorū paraphraſibus: præſertim verò Onkelon in Gen. cap. 20. 16. & Ionathā 2. Reg. 6. 25.
5 Ad verbum, Ex tunc. Hebraiſmus.
6 [Hebrew], Opportunitas, & in Mar. 14. & in Luc. 22.
7 Chriſtum diſcubuiſſe memorant Euangeliſtæ in cœna qua paſcha comedit, quod prima fronte videtur cum diuino inſtituto pugnare: præcipitur enim Exod. 12. 3. vt edentes paſcha, lumbos accinctos, pedes calceatos, ac baculum teneant manu, & vt citò comedant, quæ fieri nequeunt à diſcumbentibus. Sed ſciendum eſt ibi præcipi qua ratione exituri ex Aegypto, prima illa vice comedāt paſcha, paulò antè quàm exeant ex Aegypto, & iter ingrediantur: quia ita exigebat illius temporis neceſſitas. Sed in Lege deinde, vbi præcipitur vt ceremonia illa agni paſchalis quotannis teneretur, ea non addūtur. Quapropter omnes Hebr. doctores, tum antiqui, tum recentes ſummo conſenſu dicunt mandatum illud de aſpergendis ſanguine poſtibus, de induendis calceis, ac cingendis lumbis, atq; ſumendis baculis, & cum feſtinatione comedendo agno, non ſe extendiſſe ad generationes ſequuturas, ſed tantum fuiſſe illius noctis qua egreſſuri erant ex Aegypto. [illegible] apud eos traditio (quod in Talmud, tractatu De paſchate commemoratur) vt manducaturi paſcha, in ſignum libertatis adeptæ diſcumberent. Nihil igitur contra diuinum inſtitutū in cœna Chriſti factū eſt: quia ſequutus eſt Chriſtus illā paſchatis inſtitutionē quam Deus voluit in ſuo populo tūc ſeruari. 8 Ad verb. Et triſtitia fuit eis. 9 Ad verb. Vnus, vnus ex eis.

9 [illegible] *vini libationes.*

7 Chriſtus veteris fœderis [illegible] dat noui [illegible] myſteriis ſancit. *[illegible]*

teſtamenti, qui pro multis effunditur in re-
miſſionem peccatorum.

29 Dico autem vobis, Non bibam ab hoc
tempore ex hoc fructu vitis, vſque ad diem
illum, quum ipſum bibam vobiſcum nouum
in regno Patris mei.

30 Et quum hymnum cecinissent, exierunt in
montem Olearum.

31 ‖ [e] Tunc dicit eis Ieſus, Omnes vos iſta no-
cte offendemini in me. [f] Scriptum eſt enim,
Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues
gregis.

32 Poſtquam autem reſurrexero, præibo vo-
bis in Galilæam.

33 [g] Reſpondens verò Petrus dixit ei, Etiamſi
omnes offendantur in te, ego nunquam of-
fendar.

34 Dixit ei Ieſus, ‖ Amen dico tibi, iſta nocte
antequam gallus vocem mittat, ter me ab-
negabis.

35 ‖ Dicit ei Petrus, Etiamſi oportuerit me
mori tecum, non te abnegabo. Similiter
& omnes diſcipuli dixerunt.

36 ¶ [9] Tunc venit Ieſus cum eis in locum qui
dicitur Gethſemane: & dicit diſcipulis, Se-
dete hic, vſquequo abiens, precatus fuero
illic.

37 Et aſſumpto Petro, & duobus filiis Zebe-
dæi, cœpit contriſtari, & [v] grauiſſimè angi.

38 [10] Tunc dicit eis Ieſus, Vndequaque triſtis
eſt anima mea vſque ad mortem: manete
hic, & vigilate mecum.

39 Et progreſſus paululum, procidit in faciem
ſuam, precans, & dicens, [x] Pater mi, ſi poſſi-
bile eſt, [y] abeat à me [z] poculum iſtud; ve-
runtamen non vt ego volo, ſed vt tu.

40 [11] Tunc venit ad diſcipulos, & reperit eos
dormientes: & dicit Petro, Itáne non po-
tuiſtis vnam horam vigilare mecum?

41 Vigilate & orate, ne introeatis in tentati-
onem, [a] ſpiritus quidem promptus, ſed caro
infirma *eſt*.

42 Rurſum ſecundò abiit, & precatus eſt, di-
cens, Pater mi, ſi non poteſt hoc poculum
abire à me quin bibam ipſum, fiat voluntas
tua.

43 Et quum veniſſet reperit eos rurſum dor-
mientes, erant enim oculi eorum grauati.

44 Et relictis eis, rurſum abiit: & precatus eſt
[b] tertiò, eundem ſermonem dicens.

45 Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & dicit eis,
[c] Dormite quod ſupereſt, & requieſcite:
ecce, appropinquauit hora, & Filius homi-
nis traditur in manus peccatorum.

46 [12] Surgite, eamus: ecce appropinquauit
qui me prodit.

47 ¶ ‖ Et adhuc eo loquente, ecce Iudas v-
nus ex duodecim, venit, & cum eo turba
multa cum gladiis & fuſtibus, a primariis ſa-
cerdotibus & ſenioribus populi.

48 Is verò qui prodebat eum, dederat eis ſig-
num dicens, Quemcunque oſculatus fuero,
is eſt: prehendite eum.

49 Itaque ſtatim quum veniſſet ad Ieſum di-
xit, Aue rabbi. Et deoſculatus eſt eum.

50 ¶ At Ieſus dixit ei, [d] Amice, quorſum adeſ?
[13] Tunc acceſſerunt, & manus iniecerunt

qui propter multos effunditur in remiſſio-
nem peccatorum.

29 Dico autem vobis quòd non bibam [10] ex
hoc tempore de hoc producto vitis, vſque in
diem in quo bibam illud vobiſcum nouum
in regno Dei.

30 Et laudes dixerunt, & exierunt in montem
Oliuarum.

31 Tunc dixit illis Jeſchua, Vos omnes offen-
demini in me hac nocte. Scriptum eſt enim,
Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues
gregis.

32 Poſtquam autem ſurrexero, præcedam vos
in Galilæam.

33 Reſpondit Cipha, & dixit illi, Etiam ſi om-
nis homo offenſus fuerit in te, ego nunquam
offendar in te.

34 Ait illi Jeſchua, Ammin dico tibi quòd hac
nocte, antequam canet gallus, tribus vicibus
abnegabis me.

35 Dixit ei Cipha, Si fuerit mihi moriendum
tecum, non negabo te. Et ſimiliter etiam
omnes diſcipuli dixerunt.

36 Tunc venit cum illis Jeſchua in locum qui
vocatur Ged-Siman, & dixit diſcipulis ſuis,
Sedete hic donec abiens orem.

37 Et accepit Cipha, & duos filios Zabedæi, &
cœpit mœſtus eſſe, & triſtitia affici,

38 Et ait, [11] Triſtis eſt anima mea vſque ad
mortem; expectate me hic, & vigilate me-
cum.

39 Et abiit paululum, & procidit in faciem ſuã
& orabat, ac dicebat, Pater mi, ſi poſſibile
eſt, tranſeat à me poculum hoc, veruntamen
non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.

40 Et venit ad diſcipulos ſuos, & inuenit eos
dormientes, & ait Cipha, Sic non potuiſtis
vt vna hora vigilaretis mecum?

41 Vigilate & orate, vt non intretis in tenta-
tionem, ſpiritus promptus eſt, corpus autem
eſt infirmum.

42 Rurſum abiens ſecunda vice orauit, & di-
xit, Pater mi, ſi non poteſt *fieri* vt hoc pocu-
lum tranſeat niſi bibam illud, fiat voluntas
tua.

43 Et veniens, iterum inuenit illos dormien-
tes: oculi enim eorum grauati erant.

44 Et reliquit eos, & abiens iterum, orauit
tertia vice, & eundem ſermonem dixit.

45 Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & ait illis,
Dormite quod ſupereſt, & requieſcite, ecce,
appropinquat hora, & Filius hominis tradi-
tur in manus peccatorum.

46 Surgite, eamus; ecce, appropinquat is qui
prodit me.

47 Et dum ipſe loqueretur, ecce, Jihuda pro-
ditor, vnus è duodecim, venit, & turba cum
eo multa, cum gladiis & fuſtibus, à princi-
pibus Sacerdotum & ſenioribus populi.

48 Et dedit illi ſignum Jihuda proditor, & di-
xit, Ille quem oſculatus fuero, ipſe eſt: eum
apprehendite.

49 Et confeſtim acceſſit ad Jeſchua, & ait,
[12] Pax domine mi. Et oſculatus eſt eum.

50 Ipſe autem Jeſchua dixit illi, [13] Ob idne
eſt quòd veniſti, ſocie mi? Tunc acceſſerunt,

10 Ad verbum, Ex nunc, Hebraiſmus.

11 Ad verbum Triſtitia eſt anima mea.

12 Id eſt, Saluus ſis domine mi. Hebraica & Syriaca ſalutatio.

13 Sic enim ſonãt verba [illegible] חברי: quaſi dicat, Hocne illud eſt propter quod veniſti?

...non permittens, ſed inuadere cogunt ad vigilandum. 12 Chriſtus vltrò capiendum ſe præbet, vt voluntaria obedi-
...defectionem luat. Mar. 14. 33. luc. 22. 47. iohan. 18. 3. d *Reprehenſio ironica, & obiurgatio increpans Iudam.* Non
... 13 Chriſtus capitur vt liberetur.

& iniecerunt manus ſuas in Jeſchua, & ceperunt eum.
51 Et ecce, vnus ex iis, qui erant cum Jeſchua, extendit manum ſuam, & exemit gladium, & percuſſit ſeruum ſummi ſacerdotis, & abſtulit auriculam eius.
52 Tunc dixit ei Jeſchua, Conuerte gladium in locum ſuum, omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.
53 An putas tu quòd non ſum potens, vt petam à Patre meo, & conſtituat mihi nunc pluſquam duodecim legiones Angelorum?
54 Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quòd ſic oportet vt fiat?
55 In illa hora dixit Jeſchua turbis, Tanquam contra graſſatorem exiuiſtis in gladiis & fuſtibus, vt apprehenderetis me: quotidie apud vos in templo ſedens fui & docens, & non apprehendiſtis me.
56 Hoc autem quod factum eſt, vt implerentur ſcripta Prophetarum. Tunc diſcipuli omnes deſeruerunt eum, & fugerunt.
57 Et illi qui ceperunt Jeſchua, duxerunt eum ad Caipha principem ſacerdotum, vbi legiſperiti & ſeniores congregati erant.
58 Schemeun autem Cipha [14] ibat poſt eum à longè vſq; ad atrium ſummi ſacerdotis, & ingreſſus ſedit intus cum miniſtris, vt videret finem.

14 Id eſt, Sequebatur eum. Hebraiſmus.

59 Princeps autem ſacerdotum, & ſeniores, & congregatio tota quærebant contrà Jeſchua teſtes, vt traderent eum morti.
60 Et non inuenerunt. Et venerunt teſtes mendaces, poſtremò autem acceſſerunt duo:
61 Et dicebant, [15] Hic dixit, Potens ſum ego vt diſſoluam templum Dei, & in tribus diebus ædificem illud.

15 Id eſt, loquutus eſt. Hebraiſmus.

62 Et ſurrexit princeps ſacerdotum, & dixit ei, Nullum reſpondes tu reſponſum? Quid teſtantur iſti contra te?
63 Jeſchua autem tacebat. Et reſpondit princeps ſacerdotum, & ait illi, Adiuro ego te per Deum viuum vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus Filius Dei.
64 Ait illi Jeſchua, Tu dixiſti. Dico autem vobis quòd [16] ex hoc tempore videbitis Filiũ hominis ſedentem à dextra virtutis, & venientem in nubibus cæli.

16 Ad verb. Ex nunc.

65 Tunc princeps ſacerdotum lacerauit veſtiméta ſua, & ait, Ecce, blaſphemauit. Quid deinceps nobis neceſſarii teſtes? Ecce, iam audiſtis blaſphemiam eius.
66 Quid vultis vos? Reſponderunt, & dixerunt, Reus eſt mortis.
67 Tunc expuerunt in faciem eius, & percutiebant eum. Alii autem cædebant eum.
68 Et dicebant, Vaticinare nobis Chriſte, Quis eſt qui percuſſit te?
69 Cipha autem ſedebat foris in atrio: & acceſſit ad eum ancilla [17] quædam, & dixit ei, Etiam tu cum Jeſchua eras Natſeraia.

17 Ad verb. Vna.

70 Jlle verò negauit coram omnibus eis, & dixit, Non noui ego quod tu dicas.
71 Quumque exiuiſſet in veſtibulum, vidit eum alia, & dixit [18] illis, Ibi fuit etiam hic cum Jeſchua Natſeraia.

18 Id eſt, miniſtris ad ignem cum Petro ſe calefacientibus.

72 Et iterum negauit cum iureiurando, Non noui ego ipſum hominem.

in Jeſum, & prehenderunt eum.
51 Et ecce, vnus ex iis qui *erant* cum Jeſu, extenſa manu exeruit gladium ſuum, & percuſſo ſeruo Pontificis maximi, abſtulit auriculam eius.
52 [14] Tunc ait ei Jeſus, Conuerte gladium tuum in locum ſuũ, ‖ quicunque enim [e] acceperint gladium, gladio peribunt.
53 [15] An putas me non poſſe nunc precari Patrem meum, qui huc ſiſtat mihi plures quàm duodecim legiones angelorum?
54 [f] Quomodo ergo implerentur ‖ Scripturæ, *quæ dicunt* ſic oportere fieri?
55 Illa hora dixit Jeſus turbæ, Vt aduerſus latronem exiuiſtis cum gladiis & fuſtibus, vt comprehenderitis me? quotidie apud vos ſedebam docens in templo, nec prehendiſtis me.
56 Hoc autem totum factum eſt vt implerentur ‖ Scripturæ Prophetarum. ‖ Tunc diſcipuli omnes, relicto eo, fugerunt.
57 ‖ [16] Illi verò prehenſum Jeſum abduxerunt ad Caiapham Pontificem maximum, vbi Scribæ & ſeniores coacti erant.
58 Petrus autem ſequebatur eum longo interuallo, vſque ad aulam Pontificis maximi: & ingreſſus intrò, ſedebat cum miniſtris, vt videret finem.
59 ‖ Primarii autem ſacerdotes & ſeniores & totus conſeſſus quærebant falſum teſtimonium contra Jeſum, vt eũ morte mulctarent:
60 Et non inuenerunt: etiã quum multi falſi teſtes acceſſiſſent, non inuenerunt. Poſtremò verò aduenientes duo falſi teſtes,
61 Dixerunt, *Iſte* dixit, [h] Poſſum deſtruere templum Dei, & triduò ipſum ædificare.
62 Et ſurgens Pontifex maximus dixit ei, Nihil reſpondes? quid *illud eſt quod* illi aduerſum te teſtificantur?
63 Jeſus autem ſilebat. Et reſpondens Pontifex maximus dixit ei, adiuro te per Deum viuentem vt dicas nobis, an tu ſis Chriſtus ille Filius Dei.
64 Dicit ei Jeſus, Tu dixiſti: quinetiam dico vobis, [i] ab hoc tempore videbitis ‖ Filiũ hominis ſedentem ad [k] dexteram potentiæ *Dei*, & venientem in nubibus Cæli.
95 Tunc Pontifex maximus [l] dirupit veſtiméta ſua, dicens, Blaſphemauit, quid amplius egemus teſtibus? ecce, nunc audiſtis blaſphemiam eius.
66 Quid vobis videtur? Ipſi verò reſpondentes dixerunt, Tenetur mortis pœna.
67 ‖ Tunc inſpuerunt in faciem ejus, & colaphos ei inflixerunt: alii verò bacillis eum ceciderunt.
68 Dicentes, vaticinare nobis Chriſte, quis ſit qui te percuſſit.
69 ¶ ‖ [17] Petrus autem ſedebat [m] extrà in aula: & acceſſit ad eum quædam ancillula, dicens, Et tu cum Jeſu Galilæo eras.
70 Ipſe verò negauit coram omnibus, dicens, Neſcio quid dicas.
21 Eum autem egredientem in veſtibulum vidit alia *ancilla*: & dixit iis qui *erant* illic Et iſte erat cum Jeſu Nazareno.
72 Tunc rurſus negauit cum iureiurando, dicens, certè, Non noui hominem.

73 Paulo

73 Paulo pòſt autem acceſſerunt qui adſta-
bant, & dixerunt Petro, Verè & tu, ex ip-
ſis es: nam & loquutio tua te manifeſtum
facit.
74 Tunc cœpit ſeipſum [a] deuouere, & iurare,
dicens, Non noui hominem. Et ſtatim gallus
miſit vocem.
75 Et recordatus eſt Petrus verborum Ieſu,
qui dixerat ei, Priuſquam gallus vocem mit-
tat, ter me abnegabis. Et egreſſus extrà,
fleuit amarè.

73 Poſt paululum autem acceſſerunt illi qui
ſtabant, & dixerunt Cipha, Verè etiam tu
ex illis es, nam etiam ſermo tuus notam fa-
cit te.
74 Tunc cœpit execrari & iurare, Non noui
iſtum hominem. Et in illa hora cantauit
gallus.
75 Et recordatus eſt Cipha ſermonis Jeſchua
quem dixerat ei, Antequam cantet gallus,
tribus vicibus negabis me. Et egreſſus fo-
ras, fleuit amarè.

CAPUT XXVII.

1 Pilato vinctus Chriſtus traditur. 5 Iudas ſeipſum ſtrangulat. 19 Vxor Pilati. 20 Barabbas petitur. 24 Pilatus lauat manus. 29 Chriſtus ſpinis coronatur. 34 crucifigitur. 40 conuitiis inceſſitur. 50 emittit ſpiritum. 57 ſepulchro imponitur. 62 cuſtoditur a militibus.

1 MAnè autem quum eſſet, conſilium
cœperunt omnes principes Sacer-
dotum & ſeniores populi aduerſus
Ieſum, vt eum morte mulctarent.
2 Et vinctum eum abduxerunt, ac tradide-
runt Pontio Pilato præſidi.
3 § Tunc Judas qui eum prodiderat, videns
eum damnatum eſſe, [a] pœnitens, retulit tri-
ginta argenteos *numos* ad principes Sacer-
dotes & ſeniores.
4 Dicens, peccaui, prodito ſanguine innoxio.
At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris.
5 Proiectis *ipſe* verò illis *numis* argenteis
in templum, ſeceſſit: & abiens ‖ ſtrangula-
uit *ſeſe*.
6 Primarii autem Sacerdotes acceptis nu-
mis illis argenteis, dixerunt, Non licet eos
mittere [b] in corbanan: quoniam pretium
ſanguinis eſt.
7 Conſilio autem capto, emerunt ex eis a-
grum illum figuli, ad ſepulturam [c] hoſpitum.
8 Quapropter vocatus eſt ager ille, ‖ ager
ſanguinis, vſque in hodiernum diem.
9 (Tunc impletum eſt quod dictum eſt per
‖ [d] Jeremiam Prophetam, dicentem, Et [e] ac-
ceperunt triginta numos argenteos, pretiū
æſtimati, qui æſtimatus fuit à filiis Iſrael.
10 Et dederunt eos ad *emendum* illum agrum
figuli, [f] ſicut conſtituit mihi Dominus.)
11 ¶ ‖ [a] Ieſus autem ſtetit coram præſide: &
interrogauit eum præſes, dicens, Tu*ne* es
Rex ille Iudæorum? Dixit autem ei Ieſus,
Tu dicis.
12 Et quum ipſe accuſaretur à principibus
Sacerdotum & ſenioribus, nihil reſpondit.
13 Tunc dicit ei Pilatus, Non audis quàm
multa aduerſum te teſtificentur?
14 Et non reſpondit ei ad vllum verbum: ita
vt miraretur Præſes valdè.
15 ¶ [3] Præſes autem in feſto conſueuerat tur-
bæ dimittere vnum vinctum, quem voluiſ-
ſent.
16 Habebant verò tunc vinctum inſignem,
qui dicebatur Barabbas.
17 Ipſis igitur coactis, dicit eis Pilatus, Vtrùm
vultis dimittam vobis? Barabbam, an Jeſum
qui dicitur Chriſtus?
18 § Sciebat enim quòd per inuidiam tra-

1 QVVM autem manè eſſet, conſilium ce-
perunt contra Ieſchua principes ſa-
cerdotum & ſeniores populi, quomo-
do morti traderent eum.
2 Et vinxerunt eum, & duxerunt eum ac tra-
diderunt eum Pilato præſidi.
3 Tunc Iihuda proditor quum vidiſſet quòd
damnatus eſſet Ieſchua, pœnituit eum &
abiens reddidit ipſos triginta argenteos
principibus ſacerdotum & ſenioribus.
4 Et dixit, Peccaui quòd tradidi ſanguinem
innoxium. Illi autem dixerunt ei, [1] Quid ad
nos? tu noueris.
5 Et proiecit argentum illud in templo, & re-
ceſſit, & abiens ſtrangulauit ſeipſum.
6 Principes autem ſacerdotum acceperunt
ipſum argentum, & dixerunt. Non licet no-
bis vt mittamus ipſum in locū oblationum,
quia pretium ſanguinis eſt.
7 Et ceperunt conſilium, & emerunt illo a-
grū figuli pro loco ſepulturæ peregrinorū.
8 Propter hoc vocatus ager fuit ille Villa ſan-
guinis, vſque in præſentem diem.
9 Tunc impletum fuit id quod dictum fuerat
[2] per Prophetam qui dixit, Triginta argen-
teos pretium pretioſi, quem [3] ſpreuerunt ij
qui ſunt è filiis Iſrael.
10 Et dedi ipſos in agrum figuli, ſicut præce-
pit mihi Dominus.
11 Ipſe autem Ieſchua ſtabat coram præſide:
& interrogauit eum præſes, & dixit ei, Tu
es rex Judæorum? Dixit ei Ieſchua, Tu
dixiſti.
12 Et quum accuſarent eum principes ſacer-
dotum & ſeniores, nullum reſponſum ille
reſpondit.
13 Tunc dixit ei Pilatus, Non audis tu quàm
multa teſtificentur contra te?
14 Et non dedit ei reſponſum, ne vno quidem
verbo: & propterea admiratus eſt *Pilatus*
valdè.
15 Quolibet autem feſto ſolitus erat preſes vt
ſolueret vinctum vnum populo, illum quem
ipſi vellent.
16 Vinctus autem erat illis vinctus *quidam* in-
ſignis, qui vocaretur Bar-Abba.
17 Quū q; eſſent cōgregati, dixit illis Pilatus,
Quem vultis vos vt ſoluam vobis? Bar-Ab-
bam, an Ieſchua qui vocatur Chriſtus?
18 Sciebat enim Pilatus quòd ex inuidia

1 Ad verb. Non quid ad nos.

2 Ad verb. Per manum Prophetæ.
3 Videtur Syrus interpres in Græco textu, [illegible] pro [illegible] legiſſe & fortaſſe in exemplaribus quibus vſus eſt, ita ſcriptum erat.

§ *Chriſti innocentiæ vndique meruit teſtimonium, Iudæ, Pilati, huius vxoris, Annæ, teſtium, [illegible], Centurionis, [illegible], & demùm latronis in cruce pendentis.*

tradidiſſent eum.
19 Quum ſederet autem præſes ſuper ſoli-
um ſuum, miſit ad eum vxor eius, & dixit
ei, 4 Nihil ſit tibi & illi iuſto: multum enim
paſſa ſum in ſomnio meo hodie propter
eum.
20 Principes autem ſacerdotum & ſeniores
perſuaſerunt turbis *petere* vt ſolueret eis
Bar-Abbam, 5 Ieſchua autem perderent.
21 6 Et reſpondit præſes, & ait illis, Quem
vultis vos vt ſoluam vobis è duobus illis?
Ipſi verò dixerunt, Bar-Abba.
22 Dixit eis Pilatus, At Jeſchua qui vocatur
Chriſtus quid faciam? Dixerunt omnes,
Crucifigatur.
23 Ait illis Pilatus, Quid autem quod malum
ſit, fecit? Illi verò amplius clamauerunt, &
dixerunt, Crucifigatur.
24 Pilatus autem quum videret quòd quic-
quam non proficeret, ſed magis vocifera-
tio fieret, accepit aquas, abluit manus ſuas
in conſpectu congregationis, & dixit, In-
noxius ſum à ſanguine huius iuſti: vos co-
gnoſcetis.
25 Et reſponderunt vniuerſus populus, & di-
xerunt, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper fili-
os noſtros.
26 Tunc ſoluit illis Bar-Abba. Et verberauit
flagellis Ieſchua, & tradidit illis eum vt cru-
cifigeretur.
27 Tunc milites præſidis duxerunt Jeſchua
in prætorium, & congregauerunt apud eum
vniuerſam cohortem.
28 Et exuerunt eum, ac induerunt eum chla-
myde coccinea.
29 Et intorſerunt coronam ſpinarum, & im-
poſuerunt capiti eius, & arundinem in dex-
tra eius. Et incuruabant ſe ſuper genua ſua
ante eum: & illudebant eum, & dicebant,
Pax ſit ô rex Judæorum.
30 Et conſpuebant in faciem eius, accipie-
bantque arundinem, & percutiebant eum
in capite eius.
31 Quumq; illuſiſſent, ſpoliarunt eum chla-
myde, & induerunt eum veſtimentis ſuis, &
duxerunt eum vt crucifigeretur.
32 Et quum exirent, inuenerunt virum Kuri-
næum, cuius nomen erat Schemeun: hunc
adegerunt vt ferret crucem eius.
33 Et venerunt in locum qui dicitur Gagul-
tha, quod interpretatur cranium.
34 Dederuntque ei vt biberet acetum quod
mixtum erat cum 7 abſinthio: Et guſtauit,
& noluit bibere.
35 Et 8 quum crucifixiſſent eum, diſpertiue-
runt veſtimenta eius ſorte.
36 Et ſedebant & ſeruabant eum illic.
37 Et poſuerunt ſupra caput eius cauſam mor-
tis ipſius in ſcripto, HIC EST IESCHVA
REX IVDAEORVM.
38 Et crucifixi ſunt cum eo duo latrones, vnus
à dextra eius, & vnus à ſiniſtra eius.
39 Illi autem qui tranſibant, conuiciabantur
ei, & mouebant capita ſua.
40 Et dicebant, Qui deſtruis templum, & æ-
dificas ipſum tribus diebus, libera 9 animam
tuam, ſi filius es Dei, & deſcende de cruce.

4 Ad verb. Non tibi & illi iuſto. Hebraiſmus, quem ſequuntur & Chaldæus & Syrus frequenter. Vult dicere, Abſiſte ab eo: quia innoxius eſt. Noli condemnare iuſtũ, nec quicquam rei tibi ſit cum eo.

5 Id eſt, Peterent vt perderetur.

6 Id eſt, Loquutus eſt. Hebraiſmus admodum frequens.

7 Vel, Cum felle. Nam eadem vox vtrumque ſignificat, propter inſignem in vtroque amaritudinem. Commemorat autem Rabbi David Kinzi in lib. R. ad morte plectendis morem ſolitum fuiſſe potionem præberi ex ſucco abſinthii acceleranda mortis cauſa.

8 Quod reliquum eſt verſiculi trigeſimiquinti in Græco textu, Syri ne in manuſcriptis quidẽ exemplaribus habent: quæ ita ſcriberentur
דיתמלא מרם
דאתאמר ביד נביא
דפלגו נחתי
ביניהון ועל לבושי
ארמיו פסא.
Vt impleretur id quod dictum eſt per manum prophetæ, Partiti ſunt veſtimenta mea inter ſeſe, & ſuper veſtem meam iecerunt ſortem.

9 Id eſt, Teipſum.

didiſſent eum.
19 Sedente autem eo pro tribunali, miſit ad
eum vxor eius dicens, Nihil tibi *res ſit* cum
iuſto illo: multa enim paſſa ſum hodie in
ſomniis propter eum.
20 ‖ Principes autem Sacerdotum & ſenio-
res perſuaſerunt turbæ vt peterent Barab-
ban, Ieſum verò perderent.
21 Reſpondens autem præſes dixit eis, Vtrum
è duobus illis vultis vt vobis dimittam? Ipſi
verò dixerunt, Barabban.
22 Dixit eis Pilatus, Quid igitur faciam Ieſu,
qui dicitur Chriſtus? Dicunt ei omnes, Cru-
cifigatur.
23 Præſes autem ait, Enimuerò quid mali
fecit? ‖ At illi amplius clamabant, dicentes,
Crucifigatur.
24 4 Videns autem Pilatus ſe nihil proficere,
ſed maiorem tumultum fieri, accepta aqua
[h] abluit manus coram turba, dicens, Inno-
xius ego ſum à ſanguine huius iuſti: vos vi-
deritis.
25 Et reſpondens vniuerſus populus dixit,
[i] Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios no-
ſtros.
26 Tunc dimiſit eis Barabban: Jeſum autem
flagellatum tradidit vt crucifigeretur.
27 ‖ Tunc milites præſidis, quum abduxiſſent
Jeſum in prætorium, coëgerunt ad eum v-
niuerſam cohortem.
28 5 Et quum exuiſſent eum, [k] circumpoſue-
runt ei chlamydem [l] coccinam.
29 Et coronam è ſpinis contextam impoſue-
runt eius capiti, & arundinem in dextram
eius: & genu ante eum ſummiſſo, illude-
bant ei, dicentes, Aue, rex Judæorum.
30 Et poſtquàm inſpuiſſent in eum, ceperunt
arundinem illam, & verberabant caput e-
ius.
31 Et quum illuſiſſent ei, exuerunt eum chla-
myde, indueruntque veſtimentis ſuis: & ab-
duxerunt eum vt crucifigerent.
32 ‖ Exeuntes autem inuenerunt quendam
Cyrenæum, nomine Simonem: hunc [m] anga-
riauerunt vt portaret crucem eius.
33 ‖ 6 Et quum veniſſent in locum qui dicitur
Golgotha, quod eſt Caluariæ locus.
34 7 Dederunt ei acetum bibendum cum fel-
le miſtum: & quum guſtaſſet, noluit bi-
bere.
35 ‖ 8 Poſtquam autem crucifixerunt eum,
partiti ſunt eius veſtimenta, ſortem iacien-
tes: vt impleretur quod dictum eſt à Pro-
pheta, Partiti ſunt ſibi veſtimenta mea, &
ſuper veſtem meam iecerunt ſortem.
36 ‖ Et ſedentes ſeruabant eum illic.
37 Et impoſuerunt ſuper caput eius crimen
ipſius ſcriptum, 9 [n] HIC EST IESVS REX
ILLE IVDAEORVM.
38 10 Tunc crucifiguntur cum eo duo latro-
nes: vnus ad dextram, & alter ad ſiniſtram.
39 ¶ 11 Qui verò præteribant conuiciabantur
ei, mouentes capita ſua.
40 Et dicentes, Tu qui deſtruis templum, &
triduò ædificas, ſerua temetipſum: ſi Filius
Dei es, deſcendito è cruce.

41 Simi-

41 Similiter autem etiam primarii ſacerdotes illudentes cum Scribis & Senioribus, dicebant,
42 Alios ſeruauit, ſeipſum non poteſt ſeruare. Si Rex Iſrael eſt, deſcendat nunc è cruce, & credemus ei.
43 Confidit in Deo: liberet eum nunc, ſi vult eum. dixit enim, Filius Dei ſum.
44 Idipſum autem etiam ° latrones qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.
45 ¶ [10] A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper p vniuerſam regionem, vſque ad horam nonam.
46 Circiter verò horam nonam, exclamauit Ieſus voce magna, dicens, q Eli, Eli, lama ſabachthani? hoc eſt, Deus mi, Deus mi, cur r deſeruiſti me?
47 Quidam autem ex iis qui illic ſtabant, hoc quum audiſſent, dicebant, ſ Eliā vocat iſte.
48 Et ſtatim currens quidam ex eis, quum acceptam ſpongiam impleuiſſet aceto, & circumpoſuiſſet calamo, dedit ei vt biberet.
49 Reliqui verò dicebant, Sine, videamus an veniat Elias ſeruaturus eum.
50 [13] Ieſus autem quum rurſum clamaſſet voce magna, emiſit ſpiritum.
51 [14] Et ecce, t auleum templi fiſſum eſt in duas partes, à ſummo vſque ad imum: & terra mota eſt, & petræ fiſſæ ſunt.
52 Et v monumenta aperta ſunt: & multa corpora x ſanctorum qui dormierant y ſurrexerunt.
53 Qui egreſſi e monumentis poſt reſurrectionem eius, introierant in ſanctam vrbem, & apparuerunt multis.
54 Centurio verò, & qui cum eo erant ſeruantes Jeſum, viſo terræ motu & iis quæ facta fuerant, timuerunt vehementer, dicentes, Verè Filius Dei erat iſte.
55 Erant autem illic mulieres multæ, procul ſpectantes: quæ ſequutæ fuerant Ieſum à Galilæa, miniſtrantes ei.
56 Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria mater Jacobi & Joſe, & mater filiorum Zebedæi.
57 ¶ [15] Quum autem ſerum diei eſſet, venit homo diues ab vrbe Arimathæa, nomine Joſeph, qui & ipſe diſcipulus fuerat Jeſu.
58 Is adiit Pilatum, & petiit corpus Jeſu. Tunc Pilatus iuſſit reddi corpus.
59 ¶ Et Joſeph, quum accepiſſet corpus, inuoluit illud ſindone pura:
60 Poſuitque in monumento ſuo nouo quod exciderat in petra: & aduoluto ſaxo magno ad oſtium monumenti, abiit.
61 Erat autem illic Maria Magdalene & altera Maria, ſedentes contra ſepulchrum.
62 ¶ [16] z Poſtero autem die quæ eſt poſt paraſceuen, coacti ſunt principes ſacerdotum & Phariſæi ad Pilatum,
63 Dicentes, Domine, meminimus a planum

41 Similiter etiam principes ſacerdotum illudebant cum Legiſperitis & ſenioribus & Phariſæis, ac dicebant,
42 Alios ſeruauit, ſeipſum ſeruare non poteſt. Si Rex Iſraelis eſt, deſcendat nunc à cruce, vt videamus, & credamus in eum.
43 Spem habet in Deo, liberet eum nunc, ſi vult eum. dixit enim Filius ſum Dei.
44 Similiter & iam graſſatores illi qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei,
45 A ſexta autem hora factæ ſunt tenebræ ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam.
46 Et circa horam nonam clamauit Jeſchua voce alta, & ait, Deus, Deus, ad quid dereliquiſti me?
47 Quidam autem ex iis qui ſtabant illic quum audiuiſſent, dicebant, Iſte Jliah vocat.
48 Et in illa hora accurrit vnus ex eis, & accepit ſpongiam, ac impleuit eam aceto, & poſuit eam in arundinem, & potum præbebat ei.
49 Reliqui autem dicebant illi, [11] Sinite, videamus, num veniat Jliah ad liberandum eum.
50 Jpſe autem Jeſchua iterum clamauit voce elata, & emiſit ſpiritum ſuum.
51 Et illico [12] facies portæ templi fiſſa eſt [13] in duo, à ſummo ipſo vſque ad imum: & terra mota eſt, & petræ fiſſæ ſunt.
52 Et ſepulchra aperta ſunt, & corpora multa ſanctorum qui obdormierant, ſurrexerunt.
53 Et egreſſi ſunt, & poſt reſurrectionem eius ingreſſi ſunt in vrbem ſanctam, & conſpecti ſunt multis.
54 Centurio autem & qui cum eo erant, qui ſeruabant Jeſchua, quum vidiſſent motionē terræ & illa quæ fiebant, metuerunt valdè, & dixerunt, Verè iſte erat Filius Dei.
55 Erant autem mulieres multæ quæ ſpectabant è longinquo, quæ [14] venerant poſt Jeſchua à Galilæo, & miniſtrabant ei.
56 Quarum vna erat Mariam Magdalitha, & Mariam mater Jaakub & Jauſe, & mater filiorum Zabbedai.
57 Quum eſſet autem veſpera, venit vir diues à Ramatha, cuius nomen erat Jauſeph, qui etiam ipſe diſcipulus fuerat factus Jeſchua.
58 Iſte acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Jeſchua, & præcepit Pilatus vt daretur ei corpus.
59 Et accepit Jauſeph corpus ipſum, & inuoluit ipſum in [15] ſindone linea munda.
60 Poſuitque ipſum in ſepulchro nouo quod erat ei, quod effoſſum erat in petra: ac deuoluto lapide magno obiecerunt oſtio ſepulchri & abierunt.
61 Erant autem ibi Mariam Magdalitha, & Mariam altera, quæ ſedebant è regione ſepulchri.
62 Die verò craſtina quæ eſt poſt paraſceuen, congregarunt ſe principes ſacerdotum & phariſæi ad Pilatum.
63 Et dicunt ei, Domine noſter, memores

[10] Id eſt, Si deleatur eo. Hebr. [illegible]

11 Syrus paraphraſtes habebat שבקו שרוף: quaſi prius verbum eſſet plurale, ſed exiſtimarem literam *Vau*, quæ ſecundo verbo שבקו præfigi debuit, priori verbo שרוף fuiſſe affixam, atque ita perperam ex ſingulari verbo plurale factum eſſe, niſi manuſcriptus codex Heidelbergenſis idem haberet.

12 Quod in Græco textu dicitur καταπέτασμα & exponitur à quibuſdam velum, ab aliis verò aulæum, Syriacus textus pluribus circumſcribit, & vocat Faciem portæ templi, idq; conſtanter, vbicunque habetur in Nouo teſtamēto. Appellatur autem facies portæ templi, quia ingredientibus frontis inſtar in oculos incurreret, atque partem portæ anteriorem contegeret. Hoc modo per ſynecdochen templum deſignabat partem eius ſacratiorem, id eſt, Sanctum ſanctorum. Facies portæ templi, Id eſt, Sacrarii.

13 Id eſt, In duas partes.

14 Id eſt, Sequutæ fuerant.

15 Eandem vocem [illegible] in eadem ſignificatione leges infrà, Luc. 23. 53.

[illegible] nouo ſepelitur, vt de vera ipſius morte ambigi non poſſit. [illegible] apponimus poſſit de eius reſurrectione dubitari. z Id eſt, in ipſo ſabbatho. [illegible] ſabbatum violare. a Seductorem, vel præſtigiatorem.

16 Ipſius Chriſti interfectoribus, ſepulchri [illegible] Notandum autem eſt iſtus, vt malitia ſua [illegible]

Simus

ſurrexit quòd ille impoſtor dicebat quum vi-
ueret, Poſt tres dies ego reſurgam.
64 Præcipe igitur diligentes *eſſe* circa ſepul-
chrum vſque ad diem tertium, ne veniant
diſcipuli eius & furentur eum nocte, & di-
cant populo quòd [16] ex mortuis reſurrexit,
& ſit error poſterior peior quàm prior.
65 Dixit illis Pilatus, Sunt vobis cuſtodes: a-
bite, diligentes ſitis ſicut vos noſtis.
66 Ipſi autem profecti, diligentes fuerunt cir-
ca ſepulchrum, [17] & obſignarunt lapidem
ipſum cum [18] cuſtodibus.

illum dixiſſe, quum adhuc viueret, Tertio
poſt die ſuſcitabor.
64 Jube ergo muniri ſepulchrum vſque in di-
em tertium: ne quando veniant diſcipuli e-
ius nocte, & furentur eum, dicantque popu-
lo, ſuſcitatus eſt è mortuis: & erit nouiſſimus er-
ror peior priore.
65 Dixit eis Pilatus, Habetis cuſtodiam: a-
bite, munite ſicut ſcitis.
66 Jpſi autem profecti munierunt ſepulchrũ,
obſignato lapide, cum cuſtodia.

16 Ad verb. Ab inter mortuos. Gallicè bene exprimitur Syra phraſis, *D'entre les morts*.

17 Id eſt, Dupliciratione munierunt ſepulchrũ apponẽdo ſcilicet ſigillum ad oſtium eius, & colloca[n]do militum cuſtodiam.

18 קסטונא quaſi cuſtodia, voce à Latinis mutuata, ſicut & in Græco contextu.

Caput XXVIII.

1. *Mulieres ſepulchrum adeunt.* 2. *Angelus.* 18. *Chriſtus conſpicitur à multis.* 18. *Mittit Apoſtolos ad prædicandum.*

1 VEſpere autem [1] in ſabbatho, cuius
veſpera lux prima eſt in ſeptimana, ve-
nit Mariam Magdalitha & Mariam
altera, vt ſpectarent ſepulchrum.
2 Et ecce, magnus motus factus eſt. Angelus
enim Domini deſcendit de cælo, & quum
acceſſiſſet, deuoluit petram ab oſtio, & ſede-
bat ſuper illud.
3 Erat autem aſpectus eius tanquam fulgur, &
indumentum eius album erat ſicut nix.
4 Et præ timore eius concuſſi ſunt illi qui cu-
ſtodiebant, & facti ſunt ſicut mortui.
5 Reſpondit autem Angelus, & dixit mulieri-
bus, Vos ne timeatis: ſcio enim ego quòd
Jeſchua, qui crucifixus fuit, vos quæritis.
6 Non eſt hic: ſurrexit enim ſicut dixit, Veni-
te, ſpectate locum in quo poſitus erat Do-
minus noſter.
7 Et abite [3] celeriter dicite diſcipulis eius,
quòd ſurrexit à [4] mortuis. Et ecce, præit vo-
bis in Galilæam: illic videbitis eum. Ecce,
ego dixi vobis.
8 Et abierunt celeriter à ſepulchro cum ti-
more & gaudio magno, & cucurrerunt vt
renuntiarent diſcipulis eius.
9 Et ecce, Jeſchua occurrit eis, & dixit eis,
Pax vobis. Jllæ autem acceſſerunt ac appre-
henderunt pedes eius, & adorauerunt eum.
10 Tunc dixit eis Jeſchua, Ne timeatis: ſed a-
bite, renuntiate fratribus meis vt abeant in
Galilæam, & illic viſuri ſunt me.
11 Quum autem abirent, venerunt quidam è
cuſtodibus illis in vrbem, ac renuntiarunt
principibus ſacerdotum quicquid factum
fuerat.
12 Et congregati ſunt cum ſenioribus, & cœ-
perunt conſilium: dederuntque argenti non
modicum cuſtodibus,
13 Et dixerunt eis, Dicite, Diſcipuli eius ve-
nientes furati ſunt eum nocte quum dormi-
remus,
14 Et, ſi auditum fuerit hoc apud præſidem,
nos perſuadebimus ei: vos autem ſine ſoli-
citudine eſſe [5] iubemus.
15 Jlli autem quum accepiſſent argentum, fe-
cerunt ſicut docuerant eos: & diuulgatus
eſt ſermo iſte inter Judæos vſque in hodier-
num diem.
16 Diſcipuli autem vndecim profecti ſunt in
Galilæam, in montem vbi conſtituerat eis
Jeſchua.

1 EXacto [a] autem Sabbatho, quum [b] lu-
ceſceret in primum *diem* hebdomadis,
venit Maria Magdalene, & altera Ma-
ria vt ſpectarent ſepulchrum.
2 Et ecce, terræ motus factus eſt magnus,
[c] Angelus enim Domini quum deſcendiſ-
ſet è cœlo, & acceſſiſſet, deuoluit lapidem
ab oſtio, ſedebatque ſuper eum.
3 Erat autem viſus eius vt fulgur, & veſtimen-
tum eius album ſicut nix.
4 Cuſtodes autem perculſi ſunt præ ipſius ti-
more, & facti ſunt ſicut mortui.
5 Reſpondens autem Angelus dixit mulieri-
bus, [d] Vos verò ne timete: ſcio enim vos Je-
ſum crucifixum quærere.
6 Non eſt hic: reſurrexit enim prout dixit:
Venite, videte locum vbi iacebat Dominus.
7 Et citò profectæ dicite diſcipulis eius, eum
ſurrexiſſe à mortuis. Et ecce, præit vobis in
Galilæam: illic eum videbitis. [e] Ecce, dixi
vobis.
8 Tunc egreſſæ citò à monumento cum timo-
re & gaudio magno, currebant vt renuntia-
rent diſcipulis eius.
9 [2] Quum autem proficiſcerentur vt renunti-
arẽt diſcipulis eius, ecce, Jeſus occurrit eis,
dicens, Auete. Jllæ autem acceſſerunt, &
prehenderunt pedes eius, & adorauerunt
eum.
10 Tunc ait eis Jeſus, Ne timete: abite, an-
nuntiate fratribus meis vt abeant in Gali-
læam: & illic me videbunt.
11 ¶ [3] Proficiſcentibus autem ipſis, ecce, qui-
dam ex cuſtodia venerunt in vrbem, & nun-
tiauerunt primariis ſacerdotibus omnia quæ
facta fuerant.
12 Tunc coacti cum ſenioribus, conſilio ca-
pto, numos multos dederunt militibus,
13 Dicentes, Dicite, Diſcipuli eius nocte ve-
nerunt, & eum furati ſunt, nobis dormienti-
bus.
14 Quòd ſi hoc [f] auditum fuerit apud præſi-
dem, nos hunc perſuadebimus ei, & ſecuros vos
præſtabimus.
15 Jpſi verò accepta pecunia fecerunt ſicut
erant edocti: & diuulgatus eſt iſte ſermo
apud Judæos vſque ad hodiernum diem.
16 ¶ [4] Vndecim autem diſcipuli profecti
ſunt in Galilæam, in montem vbi conſtitue-
rat eis Jeſus.

1 Veſpera ſæpe totum noctis tempus deſignat: licet propriè ſignificet principium noctis. Atque hoc loco ſignificat noctis partẽ auroræ proximam, ſicut in Marc. 16 vltimo expreſſius ſumitur.

2 Ad verb. In ſabbatho. Sed lingua Syra & Talmudica ac etiam Hebraica, ſeptimana dicitur ſabbathum, & dies ſinguli in ea denominantur ab ordine, prima ſabbathi, ſecunda ſabbathi, &c. A ſabbatho enim tota ſeptimana ob eximiam dignitatẽ denominatur. Hoc ſenſu phariſæus ille apud Luc. 18 iactabat inter reliqua ſua benefacta, quòd bis in ſabbatho ieiunaret, id eſt, Bis in ſeptimana.

3 Ad verb. In celeritate. Hebr.

4 Ad verb. De inter mortuos Gallicè *D'entre les morts*.

5 Ideſt, Facimus, Id eſt, Securos reddemus, & ſollicitudine liberamus.

17 Et quum vidiſſent eum, adorauerunt eum: quidam autem dubitauerant.
18 Et accedens Ieſus, loquutus eſt eis, dicens, ‖ b Data eſt mihi omnis authoritas in cœlo & in terra.
19 ‖ 5 Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in i nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.
20 Docentes eos ſeruare omnia quæ mandaui vobis: & ecce, ego vobiſcum ſum k omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Amen.

17 Et quum vidiſſent eum, adorauerunt eum: quidam autem ex eis dubitauerunt.
18 Accedens Ieſchua loquutus eſt cum eis, & dixit eis, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. 6 Et ſicut me miſit Pater meus, etiam ego mitto vos.
19 Ite ergo, docete omnes populos, & baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti:
20 Et docete eos vt cuſtodiant quicquid mandaui vobis. Et ecce, ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi, Amen.

6 Hæc in Syriaco habentur: quæ in Matthæo non leguntur in Græcis & Latinis exemplaribus.

... & Filij & Spiritus ſancti. k *In omni tempore: intelligitur autem hic locus de modo præſentiæ Spiritus, quo ſe ſuiſque nobis ... adeſt.*

Finis Euangelii ſancti prædicationis Mattai, quod prædicauit Hebraicè in regione Palæſtinæ.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

CAPVT I.

4 Baptizat Iohannes. 6 Veſtitus & victus ipſius. 9 Baptizatur Ieſus. 12 tentatur. 14 prædicat Euangelium. 16. 21. 39. docet in ſynagogis. 23 ſanat dæmoniacum. 29 ſocrum Petri. 32 multos infirmos. 40 leproſum.

1 PRINCIPIVM Euangelij Ieſu Chriſti, Filij Dei.
2 1 Vt ſcriptum eſt in a Prophetis, ‖ Ecce, ego b mitto nuncium meum c ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram te.
3 ‖ d Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini, complanate ſemitas eius.
4 ‖ 2 Baptizabat Iohannes in deſerto, & prædicabat e baptiſmum reſipiſcentię ad remiſſionem peccatorum.
5 ‖ Et exibat ad eum tota Judææ regio, ac Ieroſolymitæ: & babtizabantur omnes ab eo in Iordane flumine, f confitentes peccata ſua.
6 Induebatur autem Iohannes pilis camelorum, & zona corracea circa lumbos ſuos: ‖ & edebat locuſtas & mel ſylueſtre.
7 ‖ 3 Et prædicabat dicens, Venit ponè me qui validior me eſt, cuius non ſum dignus qui g incuruatus ſoluam corrigiam ſoleatum.
8 ‖ Ego quidem h baptizaui vos aqua: ipſe verò baptizabit vos Spiritu ſancto.
9 ¶ ‖ 4 Et factum eſt diebus illis, venit Ieſus à Nazareth *vrbe* Galilææ, & baptizatus eſt in Iordane à Iohanne.
10 5 Et ſtatim i aſcendens ex aqua, vidit findi cœlos, & Spiritum tanquam columbam deſcendere ſuper eum.

1 PRINCIPIVM Euangelij Ieſchua Chriſti, Filij Dei.
2 Sicut ſcriptum eſt in Iſaia Propheta, *nempe*, Ecce, ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam.
3 Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini, & exæquate ſemitas eius.
4 Erat Iuchannan in deſerto baptizans, & prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum.
5 Et exibat ad eum vniuerſa regio Judææ, & omnes 1 filii Vriſchelem, & baptizabat eos in Iordane flumine, quum confiterentur peccata ſua.
6 Ipſe autem Juchannan indutus erat veſtimento pili camelorum, & cinctus erat zona pellicea in lumbis ſuis: & cibus eius erat locuſtæ & mellis ſylueſtris.
7 Et prædicabat, ac dicebat, 2 Ecce, poſt me venit qui validior eſt me, is cui non ſum dignus vt me incuruans ſoluam corrigias calceamentorum eius.
8 Ego baptizaui vos aqua, ipſe verò baptizabit vos Spiritu ſancto.
9 Et factum eſt in diebus illis: venit Ieſchua à Natſerath Galilææ, & baptizatus eſt in Iurdanan à Juchannan.
10 Et ſtatim quum aſcendiſſet ex aqua, vidit quòd diuiſi ſunt cæli, & Spiritum tanquam columbam, qui deſcendit ſuper eum.

1 Id eſt, Ciues Vriſchelem. Hebraiſmus.
2 Id eſt, Sequitur me. Hebraiſmus.

... 3.16. ioh. 1.27. 3 Iohannes & omnes miniſtri in Chriſtum Dominum reſpiciunt. g *Voluit Euangeliſta ...* ... *Act. 1.5. & 2.4. & 11.16. & 19.4.* h *Docet vim omnem baptiſmi à Chriſto manare, qui intus baptizat.* ... 3.13. *ioh. 1.33.* 4 Chriſtus baptiſmum noſtrum in ſeſe conſecrat. 5 Vocatio Chriſti è cœlis vt capitis Ec... *... Iohannes qui deſcenderat in aquam cum Ieſu.*

11 Et vox facta eſt de cœlo, Tu es Filius meus dilectus, in te complacitum eſt mihi.
12 Et ſtatim deduxit eum Spiritus in deſertum.
13 Et fuit ibi in deſerto diebus quadraginta, tentatus Satanah: eratque cum feris, & miniſtrabant ei Angeli.
14 Poſtquam autem traditus eſſet Iuchannan, venit Ieſchua in Galilæam, & prædicabat Euangelium regni Dei,
15 Et dicebat, Impletum eſt tempus, & appropinquat regnum Dei. Conuertimini, & credite Euangelio.
16 Quumque ambularet circum vicina loca maris Galilææ, vidit Schemeun, & Andream fratrem eius, qui iaciebant retia in mare, (erant enim piſcatores)
17 Et dixit eis Jeſchua, 3 Venite poſt me, & faciam vos piſcatores filiorum hominum.
18 Et illico reliquerunt retia ſua, & 4 iuerunt poſt eum.
19 Et quum progreſſus eſſet paululum, vidit Iaakub filium Zabedai & Iuchannan fratrem eius, ipſos quoque in nauigio, qui reſarciebant retia ſua.
20 Et vocauit eos: & illico reliquerunt Zabedai patrem ſuum, cum mercenariis, 5 & venerunt poſt eum.
21 Et, quum ingrederetur Cephar Nachum, ſtatim docebat in ſabbathis in ſynagogis illorum.
22 Et mirabantur in doctrina eius: docebat enim eos tanquam poteſtatem habens, & non ſicut Legiſperiti eorum.
23 Et erat in ſynagoga eorum vir in quo erat ſpiritus immundus: & exclamauit,
24 Et dixit, Quid nobis & tibi Jeſchua Nazarene? Veniſti ad perdendum nos? Noui ego te qui ſis: *nempe* ſanctus ille Dei.
25 Et cohibuit eum Jeſchua, & dixit, Occlude os tuum, & exi ab eo.
26 Et deiecit eum ſpiritus impurus, & clamauit voce alta, ac exiit ab eo.
27 Et admirati ſunt omnes: & quærebant 6 vnus cum altero, & dicebant, Quid eſt hoc? Quæ eſt hæc doctrina noua, quòd per poteſtatem etiam ſpiritibus impuris præcipit, & obediunt ei?
28 Et ſtatim egreſſa eſt fama eius in omnem locum Galilææ.
29 Et egreſſi ſunt è ſynagoga, & venerunt in domum Schemeun & Andreæ, cum Iaakub & Juchannan.
30 Et ſocrus Schemeun decumbebat in 7 ardore febris, & loquuti ſunt ei de illa.
31 Et accedens apprehendit eam manu eius, & erexit eam: & ſtatim reliquit eam 8 ardor febris, & miniſtrabat eis.
32 Veſpere autem in occaſu ſolis adduxerunt ad eum omnes illos qui malè afficiebantur, & dæmoniacos.
33 Et ciuitas vniuerſa congregata erat ad oſtium.
34 Et ſanauit multos qui malè afficiebantur morbis diuerſis, & dæmonia multa eiecit: & non ſinebat ipſa dæmonia vt loquerentur, eo quòd nouiſſent eum.
35 Et in aurora anteuertens ſurgere 9 valdè

3 Id eſt, Sequimini me. Hebraiſmus.

4 Id eſt, Sequuti ſunt eum. Hebraiſmus.

5 Id eſt, Sequuti ſunt eum. Hebraiſmus.

6 Ad verb. Vnus cum vno. Hebraiſmus.

7 Ad verb. In igne, Id eſt, In ignita febre.

8 Ad verb. Ignis.

11 Et vox exiit è cœlis, Tu es Filius ille meus dilectus, in quo acquieſco.
12 ‖ [6] Statimque Spiritus eum [h] expellit in deſertum.
13 Et fuit illic in deſerto dies quadraginta, tentante eum Satana; eratque cum feris: & Angeli miniſtrabant ei.
14 ¶ ‖ 7 Poſtquam autem traditus fuit Iohannes in cuſtodiam, venit Ieſus in Galilæam, prædicans Euangelium regni Dei:
15 Et dicens, Impletum eſt tempus, & appropinquauit regnum Dei: reſipiſcite, & credite Euangelio.
16 ¶ ‖ 8 Ambulans autem apud mare Galilææ, vidit Simonem & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare, (erant enim piſcatores.)
17 Et dixit eis Ieſus, Sequimini me, & faciam vt ſitis piſcatores hominum.
18 Et *ipſi* ſtatim omiſſis retibus ſuis ſequuti ſunt eum.
19 9 Tunc progreſſus illinc paululum, vidit Iacobum *filium* Zebedæi, & Iohannem fratrem eius, qui & ipſi in nauigio ſarciebant retia.
20 Statimque vocauit eos: & *ipſi* omiſſo patre ſuo Zebedæo in nauigio cum mercenariis, ſequuti ſunt eum.
21 ¶ ‖ Et ingrediuntur [i] Capernaum: ſtatimq́; ſabbatho ingreſſus Ieſus in ſynagogam, docebat.
22 ‖ Et percellebantur ſuper doctrina eius: docebat enim eos vt authoritatem habens, & non vt Scribæ.
23 ‖ 10 Erat autem in ſynagoga eorum quidam in quo erat [m] ſpiritus impurus, qui exclamauit.
24 Dicens, Ah, quid nobis tecum Jeſu [n] Nazarene? veniſti [o] vt perderes nos? noui te quis ſis, *nimirum* Sanctus ille Dei.
25 Et obiurgauit eum Jeſus, dicens, Obmuteſce, & exi ex eo.
26 Tunc quum diſcerpſiſſet eum ſpiritus impurus, & clamaſſet voce magna, exiit ex eo.
27 Et expauerunt omnes: ita vt mutuò * quærerent inter ſe dicentes, Quid eſt hoc? [q] quæ doctrina noua hæc, quòd per * poteſtatem imperet etiam ſpiritibus impuris, & auſcultent ei?
28 Peruenit autem fama eius ſtatim in totam regionem circumiacentem Galilææ.
29 ¶ ‖ 11 Et ſtatim è ſynagoga egreſſi, venerunt domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Iohanne.
30 [r] Socrus autem Simonis decumbebat febricitans: & ſtatim dicunt ei de illa.
31 Tunc accedens erexit eam, prehenſa manu eius: & dimiſit eam febris ſtatim: & miniſtrauit eis.
32 Quum autem ſerum *diei* eſſet, occidente ſole, adducebant ad eum omnes malè affectos & dæmoniacos.
33 Et vrbs tota coacta erat ad oſtium.
34 Et ſanauit multos malè affectos variis morbis: & dæmonia multa eiecit: & non [ſ] ſinebat loqui dæmonia quòd ipſum noſſent.
35 Et manè valdè multa nocte quum ſurrexiſſet

ſurrexiſſet exiit, & abiit in deſertum locum, & illic precabatur.
36 Et proſecuti ſunt eum Simon, & qui cum ipſo erant.
37 Et quum inueniſſent eum, dicunt ei, Omnes te quærunt.
38 Tunc dicit eis, Eamus in contigua [t] oppidula, vt & illic prædicem; ad hoc enim ſum egreſſus.
39 Et prædicabat in ſynagogis eorum, in tota Galilæa, & dæmonia eiiciebat.
40 ¶ [12] Venitque ad eum leproſus, precans eum, eique ad genua accidens, ac dicens ei, Si velis, potes me purgare.
41 Ieſus autem commiſeratione intima commotus, extenſa manu, tetigit eum, & dixit ei, [v] Volo, purgator.
42 Et quum *hæc* dixiſſet, ſtatim abiit ab eo lepra, & purgatus fuit.
43 Et grauiter interminatus ei *Ieſus*, ſtatim ablegauit eum:
44 [13] Dixitque ei, Vide *vt* nemini quicquam dicas: ſed abi, oſtende teipſum [x] ſacerdoti, & offer pro purgatione tui quæ imperauit Moſes, vt hoc ſit eis teſtimonio.
45 Ille verò egreſſus, cœpit prędicare multa, & rem diuulgare, ita vt iam non poſſet Ieſus manifeſtè introire in ciuitatem: ſed foris in deſertis locis erat, & veniebant ad eum vndique.

manè, abiit in locum deſertum, & orabat ibi.
36 Et quærebant eum Schemeun & qui cum eo erant.
37 Quumque inueniſſent eum, dixerunt ei, Omnes homines quærunt te.
38 Dixit eis, Ite in oppida, & in vrbes propinquas: quia etiam illic prædicabo; ad hoc enim veni.
39 Et prædicabat in omnibus ſynagogis eorum in tota Galilæa, & eiiciebat dæmonia.
40 Et venit ad eum leproſus, & procidit ad pedes eius, & petebat ab eo, dixitque illi, Si tu vis, tu potes me mundare.
41 Ipſe autem Ieſchua ipſius miſertus eſt, & extendens manum ſuam, tetigit eum, & dixit, Ego volo: eſto mundus.
42 Et in illa hora abiit ab illo illius lepra, & mundatus eſt.
43 Et prohibuit ei, & ſubduxit eum:
44 Ac dixit ei, Vide [10] ne cuiquam *hoc* dicas: ſed abi, oſtende teipſum ſacerdotibus: & offer ſacrificium pro purgatione tui, ſicut præcepit Muſche, in teſtimonium illorum.
45 Ille autem quum egreſſus eſſet, incipiebat prædicare multum: & diuulgauit ſermonem illum, ita vt non poſſet Ieſchua manifeſtè ingredi in ciuitatem: Sed foris erat in loco deſerto, & veniebant ad eum ex omni loco.

[10] *Ad verb.* Ne homini hoc dicas. Hebraiſmus.

Caput II.

3 & 5 *Paralyticus remiſſis peccatis ſanatur.* 14 *Matthæi vocatio.* 19 *Ieiunia & aſſlictiones prædicuntur.* 23 *Diſcipuli ſpicas vellunt.* 26 *Panes propoſitionis.*

1 ET [1] rurſus intrauit Capernaum interiectis *aliquot* diebus, & auditum eſt, eum [a] domi eſſe.
2 Statimque coacti ſunt multi: *adeò* vt iam non caperent *eos* [b] ne ea quidem *loca* quæ *erant* ad oſtium: & loquebatur eis ſermonem *Euangelii*.
3 Tunc venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur.
4 Et quum non poſſent ei appropinquare propter turbam, detexerunt tectum *ædium* in quibus erat, eoque perfoſſo, *funibus* [c] demiſerunt [d] grabbatum in quo paralyticus iacebat.
5 Quum autem vidiſſet Ieſus fidem eorum, dixit paralytico, Fili, remiſſa ſunt tibi peccata tua.
6 Erant autem illic quidam ex Scribis ſedentes, & [e] ratiocinantes in cordibus ſuis.
7 Quid iſte ita loquitur blaſphemias? quis poteſt remittere peccata niſi ſolus Deus?
8 Et quum ſtatim cognouiſſet Ieſus ſpiritu ſuo, eos ita ratiocinari apud ſe, dixit eis, Quid iſta ratiocinamini in cordibus veſtris?
9 Vtrum eſt facilius, dicere paralytico? Remiſſa ſunt tibi peccata: an dicere, Surge, & tolle grabbatum tuum, & ambula?
10 Vt autem ſciatis Filium hominis pręditum eſſe poteſtate remittendi peccata in terra, (ait paralytico)
11 Tibi dico, ſurge, ac tolle grabbatum tuum, & abi domum tuam.

1 ET ingreſſus eſt rurſus Ieſchua Kephar-Nachum poſt *aliquot* dies: & quum audiuiſſent quod domi eſſet,
2 Congregati ſunt multi, adeò vt non poſſet capere eos [1] ne *locus* quidem ante portam: & loquębatur cum eis ſermonem.
3 Et venerunt ad eum, & adduxerunt ad eum paralyticum [2] latum inter quatuor.
4 Et quia non potuerunt accedere ad eum propter turbam, aſcenderunt ad tectum, & abſtulerunt operimentum loci vbi erat Ieſchua, & dimiſerunt lectum in quo iacebat paralyticus.
5 Quum vidiſſet autem Ieſchua fidem eorum ait paralytico illi, Fili mi, remiſſa ſunt tibi peccata tua.
6 Erant autem ibi *quidam* ex Legiſperitis & Phariſæis qui ſedebant & ratiocinabantur in corde ſuo,
7 Quidnam iſte loquitur blaſphemiam? Quiſnam poteſt remittere peccata, niſi vnus Deus?
8 Ieſchua autem cognouit ſpiritu ſuo quid illi ratiocinarentur apud ſeipſos, & dixit eis, Quid vos ratiocinamini hæc in corde veſtro?
9 Quódnam facilius eſt dicere paralytico? Remittuntur tibi peccata, tua, an dicere, Surge, accipe grabattum tuum, & ambula?
10 Vt ſciatis autem quòd potens eſt Filius hominis in terra remittere peccata, (ait paralytico)
11 Tibi dico ego, Surge, accipe lectum tuum, & abi in domum tuam.

[1] Id eſt, Ne veſtibulum quidem domus.

[2] Id eſt, Qui à quatuor ferebatur.

3 Ad verb. In loco vectigalis.
4 Id eſt, Sequere me.
5 Id eſt, Sequutus eſt eum.
6 Id eſt, Sequuti erant.
7 Ad verb. Malè malè. Vocis ingeminatio valet ad auxeſin.
8 Ad verbum, Qui tibi ſunt.
9 Vide in Matth. cap. 9. 15.
10 Id eſt, In agro ſato.
11 Saniorũ quoque Hebræorum ſententia hac in parte Chriſti doctrinæ cõſentit. Nam licet externam ſabbathi obſeruationem ſuperſtitiosè exigant, vbi tamen periculum mortis interuenit, etiamſi non ſit vſque adeò euidens, ſabbathum violari poſſe aiunt: & eum maiori laude dignum putant qui alios in eo violando anteuerterit. Hæc paſſim in Talmud leguntur tractatu De ſabbatho: & aliqua repetuntur ea de re quoque in tractatu De circumciſione, vbi hæc verba ſæpe repetuntur videlicet,
סכנת נפשות דוחה
את & : פקוח נפש
השבת דוחה את
השבת Id eſt, Periculum animarũ pellit ſabbathum, &, Periculum animæ [id eſt vitæ] pellit ſabbathum. Idem pluribus verbis affirmat etiam Maimon, poſt Talmudicos, ſummæ autoritatis ſcriptor apud Hebræos, in tractatu De ſabbatho, præſertim cap. 1. & 2. & tractatu De circumciſione, cap. 1. Ac plurima ſubiungit diuerſa exempla ad hanc doctrinam illuſtrandam.

12 Et ſurrexit eadem hora, & accepit lectum
ſuum, & egreſſus eſt in conſpectu omnium
eorum: adeò vt mirarentur omnes & laudarent Deum, dicentes, Nunquam vidimus huiuſmodi.
13 Et egreſſus eſt rurſus ad mare, & tota illa
turba veniebant ad eum, & docebat eos.
14 Et quum tranſiret, vidit Leui filium Calephai, qui ſedebat 3 ad telonium, dixitque ei,
4 Veni poſt me. Et ſurgens 5 profectus eſt
poſt eum.
15 Et factum eſt vt quum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores accumberent cum Ieſchua & cum diſcipulis
eius. Erant enim multi qui 7 venerant poſt
eum.
16 Et Legiſperiti ac Phariſæi, quum viderent
eum quòd comederet cum publicanis &
cum peccatoribus, dixerunt diſcipulis eius,
Quid ille cum publicanis & peccatoribus
comedit & bibit?
17 Quum audiuiſſet autem Ieſchua dixit eis,
Non opus habent ſani medico, ſed iſti qui
7 peſſimè affecti ſunt. Non veni vt vocarem
iuſtos, ſed peccatores.
18 Diſcipuli autem Iuchannan & Phariſæorum ieiunabant, & venerunt ac dixerunt ei,
Quare diſcipuli Iuchannan & Phariſæorum
ieiunant, diſcipuli verò tui 8 quos habes,
non ieiunant?
19 Ait illis Ieſchua, Nunquid poſſunt 9 filii
thalami, dum ſponſus cum eis eſt, ieiunare?
Nequaquam.
20 Venient autem dies quum poſtquam ablatus fuerit ſponſus ab eis, tunc ieiunabunt
in illo die.
21 Nemo immittit aſſumentum panni nouum,
& inſuit in veſtimentum vetus, ne plenitudo
illa eius de veteri detrahat, & fiat ſciſſura
maior.
22 Neque quiſquam immittit vinum nouum
in vtres veteres: ne vinum diſrumpat vtres,
& vtres pereant, ac vinum effundatur, ſed
immittunt vinum nouum in vtres nouos.
23 Et factum eſt vt quum ambularet Ieſchua
in ſabbatho 10 in loco ſeminum, diſcipuli eius ibant, & vellebant ſpicas.
24 Et dixerunt ei Phariſæi, Vide quid faciunt
in ſabbatho, aliquid quod non liceat.
25 Dixit eis Ieſchua, Nunquámne legiſtis
quid fecerit Dauid quum in neceſſitate eſſet, & eſuriret ipſe & qui cum eo erant?
26 Quomodo ingreſſus eſt in domum Dei,
quum Abiathar eſſet princeps ſacerdotum,
& panem menſæ Domini comedit ipſe, quẽ
non licebat comedere niſi ſacerdotibus, &
dedit etiam eis qui ſecum erant?
27 Et dixit eis, Sabbathum 11 propter filium
hominis creatum eſt, non autem filius hominis propter ſabbathum.
28 Igitur dominus eſt, vel etiam ſabbathi filius hominis.

12 Tum ille ſtatim ſurrexit ſublato que grabato, egreſſus eſt coram omnibus: adeò vt
ſ obſtupeſcerent omnes, & glorificarent
Deum, dicentes, Nunquam tale quicquam
vidimus.
13 ¶ ‖ [2] Et egreſſus eſt rurſus ad mare: totaque turba veniebat ad eum, & docebat eos.
14 Et quum prætergrederetur, vidit g Leuin
Alphæi *filium* ſedentem ad h telonium: dixitque ei, Sequere me. Et is ſurgens ſequutus eſt eum.
15 Et factum eſt quum Ieſus accumberet in
domo illius, multi etiam publicani, & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius: erant enim multi, & ſequuti
fuerant eum.
16 Quumque Scribæ ac Phariſæi vidiſſent
eum edentem cum publicanis & peccatoribus, dixerunt diſcipulis eius, Quid *eſt* quòd
cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit?
17 Et quum *hoc* audiſſet Ieſus, dicit eis, i Iis
qui valent non opus eſt medico, ſed iis qui
malè affecti ſunt: non veni vt vocarem iuſtos, ſed peccatores ad reſipiſcentiam.
18 ¶ ‖ 3 Diſcipuli autem Iohannis ac Phariſæorum ieiunabant: veniunt igitur & dicunt
ei, Quare diſcipuli Iohannis & Phariſæorum ieiunant, tui autem diſcipuli non ieiunant?
19 Tunc ait eis Ieſus, Num poſſunt ‖ filii thalami quo *tempore* cum ipſis eſt ſponſus, ieiunare? quamdiu habent ſecum ſponſum,
non poſſunt ieiunare.
20 Aderunt autem dies quum tolletur ab eis
ſponſus, & tunc ieiunabunt illis diebus.
21 Sed nemo panniculum impexum inſuit
veſtimento veteri: alioquin, illud ipſius ſupplementum nouum tollit *aliquid* ex vetere
veſtimento, & fit peior fiſſura.
22 Et nemo iniicit vinum nouum in vtres veteres; alioquin vinum nouum diſrumpit vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt:
ſed vinum nouum in vtres recentes iniiciendum eſt.
23 ¶ ‖ 4 Factum eſt autem vt ipſe præteriret
ſabbatho per ſata: & cœperunt diſcipuli eius iter faciendo, vellere ſpicas.
24 Tunc Phariſæi dixerunt ei, Ecce, cur faciunt ſabbatho quod non licet?
25 Et ipſe dixit eis, Nunquam legiſtis ‖ quid
fecerit Dauid quum egeret, & eſuriret ipſe
& qui cum eo *erant*?
26 Quomodo ingreſſus ſit k domum Dei ſub
l Abiathar Pontifice maximo, & panes propoſitionis ederit, quos non licet edere niſi ſacerdotibus, & dederit etiam iis qui ſecum erant?
27 Dixit etiam eis, ſabbathum propter hominem factum eſt, non homo propter ſabbathum.
28 Itaque Filius hominis eſt etiam m ſabbathi Dominus.

Caput III.

1 *Areſacta manus ſanatur.* 6 *Phariſæi cum Herodianis conſilium ineunt.* 10 *Tactu Chriſti ſanantur multi.* 11 *Ad Chriſti conſpectum dæmones genibus eius accidunt.* 14 *Duodecim Apoſtoli.* 24 *Regnum aduerſus ſeſe diuiſum.* 29 *Blaſphemia in ſpiritum ſanctum.* 33 *Parentes Chriſti.*

1 [a] Et

1 ET introiuit rurſus in ſynagogam: erat-que illic quidam areſactam manum habens.
2 Et obſeruabant an Sabbathis ſanaturus eſſet eum: vt ipſum accuſarent.
3 Tunc ait homini habenti manum areſactã, Surge in medium.
4 [b]Eis autem dixit, Licet Sabbathis benefacere an malefacere *cuipiam*? hominem ſeruare, an trucidare? Ipſi verò ſilebant.
5 Et quum circumſpexiſſet eos cum ira, [c]ſimul dolens quod [d]occalluiſſet cor eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et is extendit: reſtitutaque eſt manus eius ſana vt altera.
6 [e]Tunc egreſſi Phariſæi, ſtatim cum [*]Herodianis conſilium inierunt aduerſus eum, vt eum perderent.
7 ¶ Sed Ieſus cum diſcipulis ſuis ſeceſſit ad mare: & magna multitudo ſequuta eſt eum à Galilæa, & à Iudæa.
8 Et ab Hieroſolymis, & ab Idumæa, & *regione quæ eſt* trans Iordanem: & qui circa Tyrum & Sidonem habitabant, magna multitudine, quum audiſſent quanta [illegible] venerunt ad eum.
9 Ipſe autem dixit diſcipulis ſuis vt nauigiolum ſibi ſemper adeſſet, propter turbam, ne ipſum opprimerent.
10 Multos enim ſanauerat, adeò inciderent in eum, vt ipſum tangerent quotquot tenebantur [e]flagellis.
11 Et [f]ſpiritus impuri quum eum conſpexerant, accidebant ei *ad pedes*, & clamabant, dicentes, Tu es Filius ille Dei.
12 Ipſe verò multū obiurgabat eos ne ipſum palam facerent.
13 Tunc aſcendit in montem, & aduocauit ad ſe quos ipſe voluit: & venerunt ad eum.
14 [3]Et [g]conſtituit duodecim ut ſecum eſſent, & quos mitteret vt prædicarent:
15 Haberentq; poteſtatem ſanandi morbos, & eiiciendi dæmonia.
16 Primum Simonem, (cui impoſuit nomen Petrum.)
17 Et Iacobum *filium* Zebedæi, & Iohannem fratrem Iacobi, (& impoſuit eis nomina [h]Boanerges, quod eſt, filii tonitrui:)
18 Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi *filium*, & [i]Thaddæum, & Simonem Cananiten,
19 Et Iudam Iſcariotem, qui & prodidit eum [k]veneruntque domum.
20 ¶ Conuenit autem rurſum turba, adeò vt ne capere quidem cibum poſſent.
21 [4]Et quum *hæc* audiſſent [l]ipſius propinqui, venerunt vt prehenderent eum: dicebant enim eum [m]apud ſe non eſſe.
22 ¶ Scribæ verò qui [illegible] Hieroſolymis deſcenderant, dicebant eum habere Beelzebub, & per principem dæmoniorum eiicere dæmonia.
23 Quum autem eos aduocaſſet, dixit eis per parabolas, Quomodo poteſt Satanas Satanam eiicere?
24 Neque [n]ſi regnum aduerſus ſeſe [illegible] diuidat, poteſt ſtare regnum illud:
25 Neque [o]ſi domus contra ſemetipſam

1 ET ingreſſus eſt rurſus Ieſchua in ſynagogam: & erat illic vir quidam cuius manus arida erat.
2 Et obſeruabant eum vt ſi ſanaret eum in ſabbatho, accuſarent eum.
3 Et dixit illi viro cuius manus erat arida, Surge in medium.
4 Dixit autem illis, Licet in ſabbatho facere quod bonum eſt, an quod malum eſt? Animá [1]ſeruare an perdere? Ipſi autem ſilebãt. — 1 Ad verb. Viuificare.
5 Et intuitus eſt eos cum ira quum doleret ei propter duritiem cordis eorum, & dixit illi viro, Extende manum tuam. Et extendit, & reſtituta eſt manus eius.
6 Et egreſſi ſunt Phariſæi ex ipſa hora cum domeſticis Hiraudis, & conſilium ceperunt contra eum quomodo perderent eum.
7 Et Ieſchua cum diſcipulis ſuis profectus eſt ad mare. Et populus multus ex Galilæa præmebat eum, & ex Iudæa,
8 Et ex Vriſchelem, & ex Edom, & [2]ex altera ripa Iurdanam, & è Tzur, & è Tzaidan turbæ multæ quæ audiuerant quicquid feciſſet, venerunt ad eum. — 2 Adverb. Et ex tranſitu Iordanis, Hebraiſmus.
9 Et dixit diſcipulis ſuis vt admouerent ad ſe nauigium, propter turbas, ne ſe opprimerent.
10 Multos enim ſanauerat, ita vt irruerent in eum quò tangerent eum.
11 Et ii quibus erant [3]plagæ ſpirituum immundorum, ex quo vidiſſent eum, procidebant, & clamabant, ac dicebant, Tu es Filius Dei. — 3 Id eſt, Qui correpti erant ſpiritibus immundis.
12 Et multum cohibebat eos ne ſe manifeſtũ facerent.
13 Et aſcendit in montem, & aduocauit eos quos voluit: & venerunt ad eum.
14 Et elegit duodecim vt eſſent ſecum, & vt mitteret eos vt prædicarent.
15 Atq; vt eſſent poteſtatem habentes vt ſanarẽt morbo affectos, & eiicerent dæmonia.
16 Et indidit Schemeun nomen Kipha.
17 Et Iaakub filio Zebedai, & Iuchannan fratri Iaakub indidit nomen Benai-Regeſchi; quod eſt filii fragoris.
18 Andream quoque *elegit*, & Philippum & Bar-Thulemai, & Mattai, & Thauma, & Iaakub filium Chalephai, & Taddi, & Schemeun Zelotem.
19 Et Ihuda [4]Sechariutha, illum qui prodidit eum, & venerunt in domum. — 4 De hoc cognomine annotatum eſt Matth. 10. 4.
20 Et congregatæ ſunt turbæ rurſum, adeo vt non poſſent [5]panem comedere. — 5 Id eſt, Cibum. Heb. [illegible]
21 Et audierunt [6]propinqui eius, & egreſſi ſunt ad apprehendendum eum. Dicebant enim [7]quod à ſeſe diſceſſiſſet. — 6 Id eſt, Sanguine ei coniuncti. 7 Ad verb. E greſſus eſſet extra ſe, Inſaniret & apud ſe non eſſet.
22 Et Legiſperiti illi qui ex Veriſchelem deſcenderant, dicebant, [8]Baal-Zebub eſt in eo, & per principem dæmoniorum eiicit dæmonia. — 8 Vide de Baalzebub Matth. 10. 25.
23 Et vocauit eos Ieſchua, & per parabolas dixit eis, Quomodo poteſt Satanas Satanam eiicere?
24 Si enim regnum contra ſeipſum diuidatur, non poteſt ſtare regnum illud:
25 Et, ſi domus contra ſeipſam diuidatur,

non

non poteſt domus illa ſtare.
26 Et, ſiid eſt quòd Satanas ſurgit contra ſe-
ipſum & diuiſus eſt, non poteſt ſtare, ſed di-
uiſus eſt.
27 Nemo poteſt intrare in domum potentis
& diripere [9] vaſa eius, niſi prius potentē
ipſum vinciat: & tunc domum eius diri-
piet.
28 Ammin dico ego vobis quòd omnia pec-
cata & blaſphemiæ quibus blaſphemabunt
filii hominum, remittentur eis.
29 Qui autem blaſphemauerit contra Spiri-
tum ſanctum, non eſt ei remiſſio in æter-
num, ſed reus eſt iudicii quod eſt in æter-
num.
30 Eo quòd dicerent quòd Spiritus impurus
eſſet in eo.
31 Et venerunt mater eius & fratres eius,
ſtantes foris: & miſerunt vt vocarent eum
ad ſe.
32 Sedebat autem circa eum turba, & dixe-
runt ei, Ecce, mater tua & fratres tui foris
quærunt te.
33 Et reſpondit & dixit eis, Quæ eſt mater
mea, & qui ſunt fratres mei?
34 Et intuitus eſt eos qui ſedebant iuxta ſe &
ait, Ecce mater mea, & ecce fratres mei.
35 Qui enim fecerit voluntatem Dei, ipſe eſt
frater meus, & ſoror mea, & mater mea.

diſſideat, poteſt ſtare domus illa.
26 *Sic* quoque ſi ſatanas inſurrexit & diſſidet
aduerſus ſemetipſum, ſtare non poteſt, ſed
finem habet.
27 Non poteſt quiſquam validi *alienum* [c] vaſa,
ingreſſus domum eius, diripere, niſi primò
validum illum vinxerit: & tunc domum eius
diripiet.
28 [5] Amen dico vobis, quæuis peccata re-
mittentur filiis hominum, & blaſphemiæ
quibuſcunque blaſphemarint:
29 Sed quicunque blaſphemarit in Spiritum
ſanctum, non habet remiſſionem in æter-
num, ſed tenetur æterno iudicio.
30 Dicebant enim, Spiritum impurum ha-
bet.
31 [6] Veniunt igitur [p] fratres & mater eius: &
foris ſtantes, miſerunt ad eum, & eum vo-
carunt.
32 Sedebat autem circa eum turba. *illi* ve-
rò dixerunt ei, Ecce, mater tua & fratres tui
foris quærunt te.
33 Tunc reſpondit eis, dicens, quæ eſt mater
mea aut fratres mei?
34 Et quum circumſpexiſſet in circuitu cir-
cum ſe diſcipulos ſedentes, ait, Ecce mater
mea & fratres mei.
35 Quicunque enim fecerit quod Deus vult,
is eſt frater meus, & ſoror mea, & mater.

Caput IIII.

3 *Parabola ſeminantis.* 14 *Eiuſdem expoſitio.* 18 *Spina.* 21 *Lucerna.* 26 *Semen-
tis iacta in terram.* 31 *Granum ſinapis.* 38 *Dormit Chriſtus in puppi.*

1 RVrſus autem [1] inceperat docere iuxta
maris littus, & congregatæ ſunt ad e-
um turbæ multæ: adeò vt conſcendens
ſederet in nauigio in mari: & vniuerſa tur-
ba ſtabat in terra iuxta maris littus.
2 Et docebat eos per parabolas multùm: di-
cebatque in doctrina ſua,
3 Audite, Ecce egreſſus eſt ſeminator ad ſe-
minandum:
4 Et, quum ſeminaret, [2] fuit quod caderet
iuxta viam, & venit auis, & commedit ip-
ſum.
5 Aliud autem cecidit ſuper petram, ita vt nō
eſſet terra multa: & ſtatim [3] exortum eſt,
quòd non eſſet profunditas terræ.
6 Quum autem oriretur ſol, exuſtum eſt, &
propterea quod non eſſet ei radix, exaruit.
7 Et aliud cecidit [4] *in* locum ſpinarum: & aſ-
cenderunt ſpinæ, ac ſuffocauerunt illud, &
fructum non edidit.
8 Aliud autem cecidit ſuper terram bonam
& aſcendit, & creuit, & edidit fructus [5] ali-
quod triginta, & aliquod ſexaginta, & ali-
quod centum.
9 Et dicebat, Is cui ſunt aures vt audiat, audi-
at.
10 Quum eſſent autem ipſi ſoli, interrogaue-
runt eum ii qui cum eo erant, cum ſuis duo-
decim, de parabola iſta.
11 Et dixit eis Ieſchua, Vobis datum eſt noſ-
ſe ſecretum regni Dei, extraneis verò om-
nia in parabolis fiunt.

1 ET [l] rurſus cœpit docere apud mare: &
coacta eſt ad eum turba multa, adeò vt
ipſe nauigiū ingreſſus, ſederet in mari,
tota autem turba apud mare in terra erat.
2 Et docebat eos per parabolas multa, dice-
batque eis in doctrina ſua,
3 [1] Audite, Ecce, *quidam* ſator, exiit ſemina-
tum:
4 Et factum eſt in ſeminando, aliud quidem
cecidit ſecundum viam: veneruntque volu-
cres cœli, & deuorauerunt illud.
5 Aliud verò cecidit in petroſa, vbi non ha-
bebat terram multam: & ſtatim exortum
eſt, propterea quòd non habebat profundā
terram.
6 Sole autem exorto ardore tactum eſt, &
propterea quòd non habebat radicem, ex-
aruit.
7 Et aliud cecidit in ſpinas: & aſcenderunt
ſpinæ: ac ſuffocarunt illud, & fructum non
edidit.
8 Et aliud cecidit in terram bonam, edidítque
fructum aſſurgentem ac creſcentem: & tulit
aliud tricena, & aliud ſexagena, & aliud
centena.
9 Tunc dixit eis, Qui habet aures ad audien-
dum, audiat.
10 Quum autem eſſet ſolus, interrogarunt
eum qui circa eum erant, cum duodecim,
de parabola.
11 Et dixit eis, [a] Vobis datum eſt noſſe my-
ſterium regni Dei: iis autem qui [b] foris ſunt,
per parabolas omnia *iſta* fiunt:

12 Vt

[9] Id eſt, Arma & vtenſilia domus.

[l] Id eſt, Qui cœpiſſet rurſum … [illegible]

[1] Ad verb. Incipiebat docens. Hebr.

[2] Id eſt, Quodam.

[3] Vox Syriaca eſt בְּרַק, quam puto reſpondere Chaldaicæ צְמַח (id eſt, C, euit, eminuit, ortus eſt) permutatio literæ … [illegible]

[4] Præpoſitionem hîc quę litera בּ notatur, omittere ſæpe ſolent Hebræi, Chaldæi, Syri, præſertim autem quum dictio cui præfigenda eſſet incipiat a בּ ne concurſu literarum κακοφωνία naſcatur.

[5] Ad verb. Eſt quod triginta, & eſt quod centum.

12 ‖Vt videntes videant, & non cernant: &
audientes audiant, & non intelligant: ne-
quando conuertantur, & remittantur eis
peccata.
13 Prætereà dixit eis, Neſcitis parabolam
iſtam? * & quomodo omnes parabolas co-
gnoſcetis?
14 Seminator ille, ſermonem ſeminat.
15 Illi autem ſunt qui iuxta viam *ſemen exci-
piunt*, in quibus *videlicet* ſeminatur ſermo:
ſed poſtquam audierunt, ſtatim venit ſata-
nas, & tollit ſermonem qui ſeminatus fuerat
in cordibus eorum.
16 Et iſti ſunt ſimiliter qui in petroſa ſemen
excipiunt: qui videlicet, quum audierint ſer-
monem, ſtatim cum gaudio excipiunt eum:
17 Et non habent radicem in ſe, ſed tempo-
rarii ſunt: deinde orta oppreſſione aut per-
ſequutione propter ſermonem, ſtatim offen-
duntur.
18 Hi ſunt autem qui in ſpinas ſemen exci-
piunt, hi ſunt, *inquam*, qui ſermonem au-
diunt:
19 Sed ſolicitudines [c] ſeculi huius, & fallacia
diuitiarum, & cupiditates quæ in cæteris re-
bus *verſantur*, introeuntes ſuffocant ſermo-
nem, iſque redditur fructus expers.
20 Hi ſunt verò qui in terram bonam ſemen
exceperũt, qui *videlicet* audiunt ſermonem,
& excipiunt: & fructum ferunt, aliud tricen-
na, aliud ſexagena, aliud centena grana.
21 ¶ [2] Dixit etiam eis, ‖Num lucerna venit vt
ſubter modium ponatur, aut ſubter lectum?
nónne vt candelabro imponatur?
22 ‖[d] Non eſt enim quicquam occultum quod
non manifeſtandum ſit, vel *quod* abſconda-
tur, ſed *oportet* vt palàm proferatur.
23 Siquis habet aures ad audiendum, audiat.
24 ¶ [3] Præterea dixit eis, Videte quid audia-
tis: ‖qua menſura metimini, alii vobis me-
tientur, & adiicietur vobis qui auditis.
25 ‖Qui enim habet, dabitur ei: & qui non
habet, etiam quod habet tolletur ab eo.
26 ¶ [4] Item dicebat, Ita eſt regnum Dei, vt ſi
quiſpiam iaciat ſemen in terram,
27 Et [e] dormiat, & exurgat nocte ac die: &
ſemen germinet, & aſſurgat [f] quomodo ipſe
neſcit.
28 [g] Sponte enim terra fructum fert: primùm
herbam, deinde ſpicam, deinde plenum fru-
mentum in ſpica.
29 Quum autem prodiderit *ſeſe* fructus, ſtatim
mittit meſſores quoniam adeſt meſſis.
30 ¶ ‖ [5] Dicebat etiam, Cui *rei* aſſimilaueri-
mus regnum Dei? aut qua collatione con-
tulerimus illud?
31 Velut grano ſinapis: quod quum ſemina-
tur in terra, minimum eſt omnium ſeminum
quæ in terra ſunt:
32 Sed quum ſeminatum fuerit, aſſurgit, & fit
maximum omnium olerum: editque ramos
magnos, ita vt poſſint ſub eius vmbra volu-
cres cœli nidulari.
33 ‖Et talibus multis parabolis loquebatur
eis ſermonem, [h] prout poterant audire.
34 Abſque parabola verò non loquebatur
eis: priuatim autem diſcipulis ſuis [i] explica-
bat omnia.

12 Vt videntes videant, & non cernant: & au-
dientes audiant, & non intelligant: ne con-
uertantur, & remittantur peccata eis.
13 Et dixit eis, Ignoratis vos parabolam hanc?
Et quomodo parabolas omnes cognoſce-
tis?
14 Seminator qui ſeminauit, ſermonem ſemi-
nauit.
15 Ii autem qui ſunt iuxta viam, illi ſunt in
quibus ſeminatus eſt ſermo, & ex quo audi-
uerunt, illico venit Satanas, & aufert ſermo-
nem qui ſeminatus eſt in corde eorum.
16 Et ii qui ſuper petram ſeminati ſunt, illi
ſunt qui ex quo audiuerunt ſermonem, ſta-
tim cum gaudio accipiunt eum.
17 Et non eſt eis radix in ſeipſis, ſed [6] tempo-
rarii ſunt, & ex quo facta eſt tribulatio aut
perſequutio propter ſermonem, ſtatim of-
fenduntur.
18 Ii autem qui inter ſpinas ſeminantur, illi
ſunt ii qui audiuerunt ſermonem:
19 Et curæ ſeculi huius, & ſeductio diuitia-
rum, & reliquiæ cupiditatum aliarum ingre-
dientes ſuffocant ipſum ſermonem, & infru-
ctuoſus fit.
20 Et ii qui in terra bona ſeminati ſunt, illi
ſunt qui audiunt ſermonem, & accipiunt, &
edunt fructus [7] cum triginta, & cum ſexa-
ginta, & cum centum.
21 Et dixit eis, [8] Num venit lucerna vt ſubter
modium ponatur, aut ſubter lectum? Nónne
fit vt ſuper candelabrum ponatur?
22 Non enim eſt quicquam quod occultum
ſit, quod non ſit reuelandum: neque fit *quic-
quam* in abſcondito, & non reueletur.
23 Si cui ſunt aures quibus audiat, audiat.
24 Et dixit eis, Videte quid audiatis. In ea
menſura qua vos metimini, remetietur vo-
bis, & adiicietur vobis ipſis qui auditis.
25 Ei enim cui eſt, eidem dabitur: & ei cui non
eſt, etiam id quod eſt ſibi, auferetur ab eo.
26 Et dicebat, Ita eſt regnum Dei vt [9] homo
qui iaciat ſemen in terram:
27 [10] Et dormiat, [11] & ſurgat nocte & die, &
ſemen creſcet & longum fiet, quum ipſe ne-
ſciat.
28 Terra enim producit ei fructum, & pri-
mùm fit herba, [12] & deinde ſpica, poſtremò
autem triticum impletur in ſpica.
29 Poſtquam autem impinguatus fuerit fru-
ctus, [13] ſtatim venit falx, quia adeſt meſſis.
30 Et dicebat, Cui aſſimilabimus regnum Dei?
Et quánam comparatione comparabimus
illud?
31 Velut granum eſt [14] ſinapi, quod quum ſe-
minatum eſt in terra, minus eſt omnibus ſe-
minibus quæ ſunt ſuper terram.
32 Et, ex quo ſeminatum eſt, aſſurgit & fit
maius omnibus oleribus: & facit ramos ma-
gnos, ita vt poſſit in vmbra eius habitare
auis.
33 Parabolis [15] quæ ſunt ſicut hæ, loquebatur
cum eis Ieſchua, parabolis *inquam* prout
poterant audire.
34 Et abſque parabolis non loquebatur cum
eis: diſcipulis verò ſuis, inter ſe & illos, in-
terpretabatur omnia.

6 Ad verb. Temporis. Hebraiſmus quo ſubſtantiuum rectum in adiectiui locum ſuccedit.

7 Id eſt, Trigecuplum, ſexagecuplum.

8 Hebraica phraſis & Syriaca, pro Non ſolet poni lucerna &c? quæ in Græco textu ſeruatur.

9 Ad verb. Vir. Hebraiſmus.

10 Et pro Quod, ex vſu etiam Hebræorum.

11 Hæc & ſequentia verba, futura ſunt in Syro texto: quia futuro tempore conſuetudo exprimitur apud eos, vt etiam apud Hebræos: nos autem in verſione, Latinorum morem ſequuti ſumus, qui id faciunt per præſens.

12 Ad verb. Poſt illud.

13 Subaudi, à meſſore immiſſa. Hebraiſmus.

14 Vide de ſinapi annotata in Matth. cap.13.32.

15 Id eſt, His ſimilibus. Hebraice באלה

35 Et

16 Ad verb. In tranſitum illum, quaſi digito oſtendat aduerſum maris eius littus. Hebraiſmus.

17 Id eſt, Parum aberat quin impleretur.

18 Id eſt, In puppi.

19 Ad verb. Vnus vni. Hebraiſmus.

35 Et ait eis in illo die veſpere, Tranſeamus
16 in littus oppoſitum.
36 Et dimiſerunt turbas, & deduxerunt eum
quum in nauigio eſſet, & nauigia alia erant
cum eis.
37 Et factus eſt turbo magnus, & ventus ac
fluctus irruebant in nauigium, 17 & proximum erat vt impleretur.
38 Ipſe autẽ Ieſchua ſuper ceruical dormiebat 18 in poſteriore parte nauigii: & venientes excitauerunt eum, & dixerunt ei, Domine noſter, non eſt cura tibi quòd perimus?
39 Et ſurrexit, & repreſſit ventum, & ait mari, Deſine, obmuteſce tu. Et deſiit ventus, &
facta eſt tranquillitas magna.
40 Et dixit eis, Quare timidi fuiſtis? & quare non eſt in vobis fides?
41 Et timuerunt timore magno: ac dicebant
19 alius ad alium, Quiſnam iſte eſt, cui venti & mare auſcultant?

35 ¶ Dixit autem illis die illo, quum ſero iam eſſet, Tranſeamus in vlteriorem *ripam*.
36 Dimiſſa igitur turba, acceperunt eum vt erat in nauigio: ſed & alia nauigiola erant cum eo.
37 [a] Tunc oritur turbo venti magnus; fluctuſque iniiciebat in nauigium, ita vt iam impleretur.
38 Erat autem ipſe in puppi, ceruicali indormiens: tum expergefaciunt eum, dicuntq; ei, Magiſter, non eſt tibi curæ quòd perimus?
39 Experrectus igitur obiurgauit ventum, dixitque mari, Sile, obmuteſce. Tum quieuit ventus, factaque eſt tranquillitas magna.
40 Dixit autem eis, Quid ita timidi eſtis? quomodo fidem non habetis?
41 Et timuerunt timore magno, dicebantque alius ad alium, Quiſnam iſte eſt, quòd etiam ventus & mare auſcultent ei?

Caput V.

1 Dæmoniacus ſanatur. 6 Dæmon agnoſcens Chriſtum. 9 Legio dæmoniorum. 13 In porcos intrat. 22 Iairi filia. 25 Mulier à fluxione ſanguinis ſanatur. 26 Medici. 34 Fides. 39 Dormire.

1 Ad verb. In tranſitum. Hebraiſmus.

2 Ad verb. Omni quãdo ſubaudi, tempore.

3 Id eſt, Quódnã eſt tibi nomen? quomodo vocaris?

4 Vel, In pagos.

5 Id eſt, Qui obſeſſus fuerat a dæmonibus.

1 ET venerunt [1] in oppoſitum littus maris
in locum Gadaræorum.
2 Et quum egreſſus eſſet è nauigio, occurrit ei è loco ſepulchrorum vir in quo erat ſpiritus impurus.
3 Et habitabat *in* loco ſepulchrorum, & catenis nemo poterat vincire eum.
4 Quia [2] quoties compedibus & catenis vinciebatur, catenas frangebat, & compedes rumpebat, & nemo poterat domare eum.
5 Et omni tempore, nocte & die in loco ſepulchrorum & in montibus erat, & vociferabatur, & collidebat ſeipſum in lapides.
6 Quum vidiſſet autem Ieſchua eminus, currens adorauit eum:
7 Et exclamauit voce elata, ac dixit, Quid mihi & tibi Ieſchua Fili Dei excelſi? Adiuro ego te per Deum vt non torqueas me.
8 (Dicebat enim ei, Exi à filio hominis ſpiritus impure)
9 Et interrogauit eum, [3] Quomodo eſt nomen tuum? Dixit ei, Legio eſt nomen noſtrum, eo quòd multi ſumus.
10 Et petebat ab eo valdè ne emitteret ſe extra illum locum.
11 Erat autem illic ad montem grex magnus porcorum qui paſcebat.
12 Et petebant ab eo dæmones illi, & dicebant, Mitte nos in hos porcos, vt in eos introeamus.
13 Et permiſit eis, & egreſſi ſunt ſpiritus illi impuri, & introiuerunt in porcos. Et cucurrit grex ille in rupem, & corruit in mare, & ſuffocati ſunt *porci* in aquis.
14 Et, qui paſcebant eos, fugerunt, & renunciauerunt in ciuitatem, & etiam [4] in agros. Et egreſſi ſunt ad videndum id quod factũ fuerat.
15 Veneruntque ad Ieſchua, & viderunt illum [5] cuius fuerant dæmonia, veſtitum & modeſtum, & ſedentem, illum *inquam* in quo fuerat legio, & timuerunt.

1 ET ‖ [1] venerunt in vlteriorem *ripam* maris, in regionem Gadarenorum.
2 Egreſſo autem ipſi è nauigio, ſtatim occurrit è monumentis homo in quo erat ſpiritus impurus:
3 Qui domicilium habebat in monumentis, & ne catenis quidem quiſquam poterat eum vincire:
4 Propterea quòd ſæpe pedicis & catenis vinctus fuerat, ſed diſcerptæ fuerant ab eo catenæ, & pedicæ contritæ: neq; quiſquam potuerat eum domare.
5 Et per omne *tempus* die ac nocte in montibus & in monumentis erat, clamans & concidens ſeipſum lapidibus.
6 Quum vidiſſet autem Ieſum procul, occurrit, & adorauit eum.
7 Et clamans voce magna dixit, Quid mihi tecum Ieſu Fili Dei ſummi? [a] adiuro te *per* Deum ne me torqueas.
8 Dicebat enim ei, Exi ſpiritus impure ex iſto homine.
9 Tunc interrogauit eum, Quod tibi nomen *eſt*? Et reſpondit dicens, Legio mihi nomen *eſt*, quia multi ſumus.
10 Et multum [b] precabatur eum ne mitteretur extra illam regionem.
11 Erat autem illic apud [c] montes grex porcorum magnus paſcens.
12 Et precati ſunt eum omnes *illi* dæmones, dicentes, [d] Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus.
13 Et permiſit eis ſtatim Ieſus. Et egreſſi ſpiritus illi impuri introierunt in porcos: & ruit ille grex è præcipitio in [e] mare, (erant autem quaſi bis mille) & ſuffocati ſunt in mari.
14 Qui verò paſcebant porcos, fugerunt & renunciarunt in vrbem & in agros. Et *illi* egreſſi ſunt vt viderent quid illud eſſet quod factum fuerat.
15 Veniunt igitur ad Ieſum, & conſpiciunt eum qui fuerat dæmoniacus, ſedentem ac veſtitum, & ſanæ mentis, eum *inquam* qui habuerat legionem: & timuerunt.

16 Et

16 Et qui id viderant, narrauerunt eis quo-
modo actum eſſet cum dæmoniaco, & de
porcis.
17 ¶Tunc *illi* cœperunt eum rogare vt abiret
ex finibus ipſorum.
18 Ipſo verò ingreſſo in nauigium, rogabat
eum ille qui fuerat dæmoniacus, vt eſſet
cum ipſo.
19 Ieſus autem non permiſit ei, ſed ei dixit,
Abi domum tuam ad tuos, & eis renuntia
quanta tibi Dominus præſtiterit, & quòd
miſertus ſit tui.
20 Abiit igitur *ille*, & cœpit prædicare in De-
capoli quanta ipſi feciſſet Ieſus: & omnes
mirabantur.
21 ¶Et quum Ieſus rurſum traieciſſet nauigio
in ulteriorem *ripam*, coacta eſt turba multa
ad eum: eratque apud mare.
22 Et ecce, venit g vnus ex præfectis ſynago-
gæ, nomine Iairus: & quum vidiſſet eum, ac-
cidit ad pedes eius.
23 Et multum precabatur eum, dicens, Filio-
la mea in extremum adducta eſt, *rogo* vt ve-
nias & imponas ei manus, vt ſeruetur: & vi-
uet.
24 Abiit igitur *Ieſus* cum eo: & ſequebatur
eum turba multa, & comprimebant eum.
25 [a] Tunc mulier quædam quæ erat in fluxi-
one ſanguinis ab annis duodecim:
26 Fueratque multa perpeſſa à multis medi-
cis, & expenderat omnia ſua, & nihil adiu-
ta fuerat, ſed potius in deterius venerat.
27 Quum audiſſet de Ieſu, venit in turba à
tergo, & tetigit veſtimentum eius.
28 Dicebat enim, Si vel veſtimenta eius teti-
gero, ſeruabor.
29 Et ſtatim exaruit fons ſanguinis eius: &
ſenſit corpore ſe ſanatam eſſe ex eo flagel-
lo,
30 Statim autem Ieſus quum apud ſe cognoſ-
uiſſet vim quæ ex ipſo exierat, conuerſus in
turbam, dixit, Quis tetigit veſtimenta mea?
31 Et dixerunt ei diſcipuli ipſius, Vides tur-
bam te comprimentem, & dicis, Quis me
tetigit?
32 *Ipſe* verò circumſpiciebat vt videret eam
quæ hoc fecerat.
33 Mulier autẽ timens & tremens, quum ſci-
ret quod in ſe factũ fuerat, venit & accidit
ei *ad pedes*, dixitque ei [h] omnem veritatem.
34 Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te ſer-
uauit; abi in pace, & eſto ſana ex flagello
tuo.
35 Adhuc eo loquente veniunt *quidam* [i] à
principe ſynagogæ, dicentes, Filia tua mor-
tua eſt: quid amplius [k] vexas magiſtrum?
36 [3] Ieſus autem, ſtatim vt audiit hunc ſer-
monem qui dicebatur, dicit Præfecto ſyna-
gogæ, Ne metue, [l] ſolummodo crede.
37 Neque permiſit vt quiſquam ipſum vnà ſe-
queretur, niſi Petrus & Iacobus, & Iohan-
nes frater Iacobi.
38 Venit igitur domum præfecti ſynagogæ,
& tumultum conſpicit, & flentes & eiulan-
tes multum.
39 ¶Et ingreſſus dicit eis, Quid tumultuami-

16 Et narrauerunt eis ii qui viderant, quomo-
do factum eſſet ei cuius erant dæmonia, &
etiam de illis porcis.
17 Et cœperunt petere ab eo vt abiret à li-
mitibus ipſorum.
18 Et quum aſcendiſſet in nauigium, pete-
bat ab eo is cuius fuerant dæmonia, vt cum
ipſo eſſet.
19 Et non permiſit ei, ſed dixit ei, Abi in do-
mum tuam ad viros tuos, & renuntia eis id
quod fecit tibi Dominus, & quod miſertus
eſt tui.
20 Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli
id quod feciſſet ſibi Deus. Et omnes mira-
bantur.
21 Quumque tranſiuiſſet Ieſchua nauigio in
ipſum [6] littus oppoſitum, congregatæ ſunt
ad eum turbæ multę, quum eſſet iuxta mare.
22 Et venit quidam cuius nomen *erat* Iua-
raſch, ex principibus ſynagogæ: quumque
vidiſſet eum, procidit ad pedes eius:
23 Et petebat ab eo valdè, & dicebat, Filia
mea malè affecta eſt: veni, pone manum tu-
am ſuper eam, & ſanabitur: ac viuet.
24 Et abiit cum eo Ieſchua. Et adhærebat ei
turba multa, premebantque eum.
25 Mulier autem quædam, quæ fuerat in
fluxu ſanguinis annis duodecim:
26 Quæ multùm perpeſſa fuerat à medicis
multis, & inſumpſerat quicquid erat ſibi, &
nihil fuerat adiuta, ſed etiam magis affli-
gebatur:
27 Quum audiſſet de Ieſchua, venit in denſi-
tate turbæ à tergo eius, & tetigit veſtimen-
tum eius.
28 Dicebat enim, Si modò veſtimentum e-
ius tangam [7] ſalua ſum.
29 Et ilico aruit fons ſanguinis eius, & ſenſit
in corpore ſuo quod ſanata eſſet à flagello
ſuo.
30 Ieſchua autem ſtatim cognouit in ſeipſo
quòd à ſe vis exiuiſſet: & conuerſus eſt ad
turbam, & ait, Quis tetigit veſtimenta
mea?
31 Dicunt ei diſcipuli eius, Vides turbas quæ
opprimunt te, & dicis, Quis tetigit me?
32 Et circunſpiciebat vt videret quiſnam hoc
feciſſet.
33 Mulier autem ipſa timens & tremens, quæ
ſciebat id quod factum eſſet ſibi, veniens
procidit ante faciem eius, & dixit ei omnẽ
veritatem.
34 Ille autem dixit ei, Filia mea, fides tua
[8] ſeruauit te. Abi in pace, & eſto ſanata à
flagello tuo.
35 Et, adhuc eo loquente, venerunt ex do-
meſticis principis ſynagogæ & dixerunt, Fi-
lia tua mortua eſt: ad quid igitur fatigas
magiſtrum?
36 Ieſchua autem audiuit ſermonem quem
dixerunt: & dixit illi principi ſynagogæ, Ne
metuas: ſolummodo crede.
37 Neque permiſit cuiquam vt abiret ſecum,
niſi Schemeun Cipha, & Iaakub, ac Iucha-
nan, fratri Iaakub.
38 Et venerunt in domum illius principis ſy-
nagogæ, & vidit quòd tumultuarentur, &
flerent, & eiularent.
39 Ingreſſuſque eſt, & dixit eis, Cur tumul-
tuamini

6 Ad verb. Tranſitum. Heb. antè notatus.

7 Ad verb. Viua ſum. Hebraiſmus.

8 Ad verb. Viuificauit te. Heb.

tumini & fletis? puella non eſt mortua, ſed
dormit.
40 Et deridebant eum. Ipſe autẽ Ieſchua ex-
ire fecit omnes eos, & accepit patrem pu-
ellæ, & matrem eius, & eos qui ſecum erant,
& intrauit illuc vbi iacebat puella.
41 Et apprehendit manum puellæ, & dixit ei,
Puella ſurge.
42 Et in illa hora ſurrexit puella, & ambula-
bat. Erat enim filia annorum duodecim, &
admirabantur admiratione magna.
43 Et præcepit eis multum ne quis cognoſce-
ret illud, dixitque vt darent ei ad comeden-
dum.

9 Id eſt, Nata duodecim annos. Hebraiſmus.

ni & fletis? puella non eſt mortua, ſed dor-
mit.
40 ᵍ Et deridebant eum. Ipſe verò eiectis o-
mnibus, accepit patrem & matrem puellæ, &
eos qui ſecum erant, & ingreditur eò vbi
puella erat iacens.
41 Prehenſaque manu puellæ, dicit ei, Tali-
tha cumi: quod eſt, ſi interpreteris, Puella
(tibi dico) ſurge.
42 Et ſtatim ſurrexit puella, & ambulabat:
erat enim annorum duodecim: & obſtu-
puerunt ſtupore magno.
43 Ipſe verò multùm imperauit eis ne quis id
reſciret; dixitque vt daretur puellæ quo
veſceretur.

Caput VI.

1 *Prædicans Chriſtus à ſuis in patria contemnitur.* 6 *Incredulitas Nazarethanorum.* 7 *Mittuntur Apoſtoli.* 13 *Eiiciunt dæmonia, vngunt ægrotos.* 14 *Iudicium Herodis de Chriſto.* 18 *Ioannes quare coniectus in carcerem.* 22 *Saltare.* 27 *Iohannes decollatus.* 29 *Sepultus.* 30 *Apoſtoli reuerſi à prædicatione.* 34 *Chriſtus docet in deſerto.* 37 *Paſcit populum quinque panibus.* 48 *Apoſtoli vexantur in mari.* 56 *Sanantur infirmi tactu veſtimenti Chriſti.*

1 ET egreſſus eſt illinc Ieſchua, ac venit
in ciuitatem ſuam: & adhærebant ei diſ-
cipuli eius.
2 Quumque eſſet ſabbathum, cœpit docere
in ſynagoga: & multi qui audierunt, mirati
ſunt, & dicebant, Vnde huic iſta? Et quæ eſt
ſapientia quæ data eſt ei, vt virtutes huiuſ-
modi per manus eius fiant?
3 Nónne erat iſte faber, filius Mariam, & fra-
ter Iaakub, & Iuſi, & Iihuda, & Schemeun?
Et nónne ſorores eius hic ſunt apud nos? Et
offendebantur in ipſo.
4 Dixitque eis Ieſchua, Non eſt propheta
¹ qui ſit paruus, niſi in regione ſua & loco
fratrum ſuorum, & in domo ſua.
5 Neque poterat facere illic ne vnam quidẽ
virtutem, niſi quòd ægrotis paucis impoſu-
it manum ſuam, & ſanauit *eos*.
6 Et mirabatur ob defectum fidei eorum. Et
circuibat ² per agros docens.
7 Et vocauit ſuos duodecim, cœpitque mit-
tere eos ³ duos, duos: & dedit eis pote-
ſtatem aduerſus ſpiritus impuros, vt eiice-
rent eos.
8 Et præcepit eis vt non acciperent quicquã
ad iter, niſi virgam tantùm: non viatorium
ſaccum, neque panem, neq; æs in crumenis
ſuis.
9 Sed calcearent ſoleas, neque induerent du-
as tunicas.
10 Et dixit eis, In quam domum ingreſſi fu-
eritis, illic eſtote vſquedum exiueritis il-
linc.
11 Et quicunque non receperint vos, & non
audierint vos, quum egrediemini inde, ex-
cutite puluerem qui eſt ſub pedibus veſtris
in teſtimonium illorum. Et ammin dico vo-
bis quòd erit tollerabilius Sedum & Amur-
ra in die iudicii quàm vrbi illi.
12 Et egreſſi ſunt, & prædicauerunt vt con-
uerterentur.

1 Id eſt, Qui paruiſit, & deſpectus habeatur.

2 Vel, per pagos.
3 Id eſt, Binos, Gallicè *deux à deux*, Hebraiſmus.

1 ‖ ET ¹ egreſſus eſt illinc, venitque in pa-
triam ſuam; & ſequuti ſunt eum diſci-
puli eius.
2 Quumque aduenisſet ſabbathum, cœpit in
ſynagoga docere: multique audientes per-
cellebantur, dicentes, Vnde huic iſta? &
quæ eſt hæc ſapientia quæ data eſt ei quòd
etiam ᵃ virtutes tales per manus eius edan-
tur?
3 Nónne iſte eſt faber ille, filius Mariæ, fra-
ter Iacobi & Ioſe & Iudæ & Simonis? nón-
ne & ᵇ ſorores eius hîc ſunt apud nos? Et
offendebantur in ipſo.
4 Dicebat autem eis Ieſus ‖ Non eſt Prophe-
ta ᶜ inhonoratus niſi in patria ſua, & inter
cognatos, & in domo ſua.
5 ᵈ Neque potuit illic virtutem vllam edere,
ſed quum paucis ęgrotis impoſuiſſet manus,
ſanauit *eos*.
6 ‖ Mirabaturque propter incredulitatem eo-
rum: & circuibant vicos in orbem, docens.
7 ¶ ² Tunc aduocauit duodecim illos cœpit-
que eos mittere ᵉ binos: deditque eis po-
teſtatem *aduerſus* ſpiritus impuros,
8 ³ Et præcepit eis vt nihil ſumerent ad iter
niſi virgam tantùm: non peram non panem
non æs in zona:
9 Sed *vt* calcearentur ‖ ᶠ ſandaliis: & ne ᵍ in-
duerentur binis tunicis.
10 Et dicebat eis, ‖ Vbicunque introieritis do-
mum, ʰ illic manete vſquedũ exeatis illinc.
11 ⁴ Et quicunque non exceperint vos, neq;
audierint vos, egreſſi illinc, ‖ excutite pulue-
rem qui ſubeſt pedibus veſtris, *vt hoc ſit* te-
ſtimonio adverſus eos. Amen dico vobis, to-
lerabilior erit Sodomorum *conditio* ſiue Go-
morrhorum in die iudicii, quàm vrbi illi-
us.
12 Egreſſi igitur *illi* proclamabant ⁱ vt reſipiſ-
cerent *homines*.

g *Id eſt, veſtes ſibi aſſumerent mutatorias, ſcilicet, vt expeditiores eſſent ad hanc obeundam peregrinationem.* h *Id eſt, Ne in [illegible] natione immutetis hoſpitia veſtra.* 4 *De mini ſeruorum ſuorum ſanctiſſimus vindex.* i *Hæc ſumma & caput prædicationis [illegible] Apoſtolorum fuit, quod diligenter animaduertendum eſt.*

13 Et dæmonia multa eiiciebant, ‖ vngebantque [k] oleo multos malè valentes, & ſanabant eos.
14 ¶ [l] Audiuit autem *hæc* rex Herodes (clarum enim factum erat nomen eius) dixitq́;, Iohannes ille qui baptizabat, ſurrexit à mortuis, & propterea [l] virtutes agunt in eo.
15 Alii dicebant, Elias eſt: alii verò dicebant, Propheta eſt, vel vnus ex prophetis [m] illis.
16 ‖ Quum igitur *hæc* audiiſſet Herodes, ait, ille eſt Iohannes quem ego [n] decollaui, ipſe ſurrexit à mortuis.
17 Ipſe enim Herodes miſſis *ſatellitibus* prehenderat Iohannem, & vinxerat eum in carcere, propter Herodiadem vxorem Philippi fratris ſui, quia duxerat eam vxorem.
18 Dicebat enim Iohannes Herodi, ‖ Non licet tibi habere vxorem fratris tui.
19 Herodias autem [o] imminebat ei, & cupiebat eum trucidare: nec poterat.
20 Herodes enim metuebat Iohannem, ſciens eum *eſſe* virum iuſtum ac ſanctum, & obſeruabat eum, auditoq́; eo multa faciebat, & [p] libenter eum audiebat.
21 Quum igitur dies opportunus adeſſet, quo tempore Herodes in natalitiis ſuis cœnam faciebat proceribus ſuis [q] ac chiliarchis & primariis Galilææ:
22 Et introiiſſet filia ipſius [r] Herodiadis, ac ſaltaſſet, placuiſſetque Herodi & ſimul accumbentibus, rex ait puellæ, Pete à me quodcunque volueris, & dabo tibi.
23 Iurauitque ei, Quodcunque à me petieris, dabo tibi, vſque ad dimidium regni mei.
24 At illa [ſ] egreſſa, dixit matri ſuæ, Quid petam? Illa verò dixit, Caput Iohannis Baptiſtæ.
25 *Puella* igitur cupidè ſtatim ad Regem ingreſſa, *id* petit, dicens, Velim [t] vt iam nunc des mihi in patina caput Iohannis Baptiſtę.
26 Rex autem valdè triſtis factus, noluit *tamen*, propter iusiurandum & eos qui ſimul accumbebant, eam reiicere.
27 Et ſtatim rex, miſſo [v] ſpiculatore, imperauit vt afferretur caput eius.
28 Ille verò abiit ac decollauit eum in carcere: attulitque caput eius in patina, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri ſuæ.
29 Quumque *hoc* audiſſent diſcipuli eius, venerunt & ſuſtulerunt cadauer eius, & poſuerunt in monumento.
30 ¶ ‖ Coacti ſunt autem Apoſtoli ad Ieſum, & annuntiauerunt ei omnia, & quæ egerant, & quæ docuerant.
31 [y] Et dixit eis, Venite vos priuatim in deſertum locum, & requieſcite paululũ. Erant enim multi venientes & abeuntes: & [x] ne cibum quidem capere ipſis vacabat.
32 ‖ Abierunt igitur in deſertum locum nauigio ſeorſim.
33 Vidit autem eos abeuntes turba, & agnouerunt eum multi: & pedibus ex omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, præueneruntque eos, & conuenerunt ad eum.
34 ‖ Tunc egreſſus vidit turbam multam Ieſus, & commiſeratione intima commotus eſt ſuper eis, quoniam erant vt oues non habẽtes paſtorem: cœpitque eos docere multa.

13 Et dæmonia multa eiiciebant: ac vngebant oleo ægrotos multos, & ſanabant.
14 Et audiuit Hiraudis rex de Ieſchua (innotuerat enim ei nomen eius) & dicebat, Iuchannan Baptiſta ſurrexit [4] à mortuis, propter hoc virtutes fiunt [5] per eum.
15 Alii dicebant, Iliah eſt: & alii, Propheta eſt, ſicut vnus ex prophetis.
16 Quumque audiuiſſet Hiraudis, dicit, Iuchannan eſt, cuius ego amputaui caput: ipſe ſurrexit [6] a mortuis.
17 Ipſe enim Hiraudis miſerat *ac* apprehenderat Iuchannan, ac conieceerat in locum vinctorum, propter Hiraudiah vxorem fratris ſui Philippi quam acceperat.
18 Et dicebat enim Iuchannan Hiraudi, Non licet tibi vt accipias vxorem fratris tui.
19 Ipſa autem Hiraudiah [7] impugnabat eum, & volebat interficere eum: nec poterat.
20 Hiraudis enim metuebat à Iuchannan, eo quòd ſciebat quòd vir eſſet iuſtus & ſanctus & obſeruabat eum, & [8] multa audiebat ab eo, & faciebat, & libenter audiebat eum.
21 Et factum eſt certo quodam die, quum Hiraudis [9] in domo natiuitatis ſuæ cœnam feciſſet proceribus ſuis & chiliarchis, & primoribus Galilææ.
22 Et ingreſſa eſſet filia Hiraudiah ſaltaret placeretque ipſi Hiraudi, & iis qui diſcumbebant cum eo: & dixit rex puellæ, Pete à me id quod volueris, & dabo tibi.
23 Et iurauit ei, Quicquid perieris à me, dabo tibi, vſque ad dimidium regni mei.
24 Tunc egreſſa eſt, & dixit matri ſuæ, Quid petam ab eo? Dixit ei, Caput Iuchannan Baptiſtæ.
25 Et illico ingreſſa eſt cum ſollicitudine ad regem, & dixit ei, Volo hac hora vt des mihi in patina caput Iuchannan Baptiſtæ.
26 Et triſtitia fuit multa regi: propter autem iuramentum, & propter accumbentes noluit frandare eam.
27 Sed illico miſit rex ſpiculatorem, & præcepit vt adferret caput Iuchannan. Et abiit, & amputauit caput Iuchannan in loco vinctorum.
28 Et adduxit in patina, ac dedit puellæ: & ipſa puella dedit matri ſuæ.
29 Et audiuerunt diſcipuli eius, & venientes acceperunt cadauer eius, & poſuerunt in loco ſepulchri.
30 Et congregati ſunt Apoſtoli ad Ieſchua, & retulerunt ei quicquid feciſſent, & quicquid docuiſſent.
31 Et ait eis, Venite, abeamus in deſertum ſeorſim, & quieſcite paululum. Erant enim multi qui abibant & veniebant: nec erat eis opportunitas ne ad comedendum quidem.
32 Et abierunt in locum deſertum nauigio ſeorſim.
33 Et viderunt eos multi abeuntes, & agnouerunt eos, & in arida occurrerunt ex omnibus ciuitatibus, anteuerterunt eum illuc.
34 Et egreſſus eſt Ieſchua: vidit turbas multas, & miſertus eſt ſuper eis, quòd ſimiles eſſent ouibus quibus non eſt paſtor. Et incipiebat docere eos multa.

4 תרמולא propriè ſignificat ſaccum quo vtuntur qui iter faciunt ad imponendum cibum neceſſarium ad iter, vt apparet in paraphraſi Chald. in Ruth. cap. 3. 17.
5 Ad verb. Ab inter mortuos: cui reſpondet Gallica phraſis. *D'entre les morts*: vt ante obſeruatum.
6 Ad verb. Ad inter mortuos, vt paulo antè.
7 Subaudi Verbis: hoc eſt, Acriter minitabatur ei. Hoc enim ſenſu idem verbũ ſæpe legitur, Act. 4. & epiſt. pet. cap. 2.
8 Id eſt, Eius hortatu & conſilio multa faciebat.
9 Id eſt, In domo vbi celebrat epulum natalitiorum ſuorũ.

10 Id eſt, Eius ſermones protracti fuiſſent in multam tempus & ſerum eſſet.

11 Id eſt, Diuerſos ordines quo interordinium aliquod eſſet inter diſcumbentum ſeries, ad apponendos & colligendos panes.

12 Ad verbum, in tranſitum. Hebraiſmus ante notatus.

13 Vox Syriaca eſt ????, quæ propriè ſignificat arantes: ſed per metaphoram ab agricolis ad nautas transfertur, vt etiam apud Latinos poetas qui dicunt Sulcare æquor.

14 Spectari periphraſis eſt & inanis viſionis.

15 Id eſt, Cordati eſtote.

16 Id eſt, Stupidum.

17 Ad verb. Tranſitum Heb.

18 De Geneſar vide Matth. 14. 34.

19 Ad verb. Malè male. Vox geminata loco ſuperlatiui, vt antè notatum.

35 [10] Quumque eſſet tempus multum, acceſ-
ſerunt ad eum diſcipuli eius, & dixerunt ei,
Hic locus deſertus eſt, & tempus multum
eſt *progreſſum*.
36 Dimitte eos vt abeant in agros qui cir-
cumiacent eis, & in pagos, & emant ſibi pa-
nem. Non enim eſt eis aliquid ad comeden-
dum.
37 Ille autem dixit eis, Date ipſos vos ad e-
dendum. Dicunt ei, Ibimus ememus ducen-
torum denariorum panem, & dabimus e-
ius *vt* edant?
38 Ille autem dixit eis, Abite, videte quot pa-
nes ſunt vobis hic. Et quum vidiſſent, di-
cunt ei, Quinque panes, & duo piſces *ſunt
nobis*.
39 Et præcepit eis vt diſcumbere facerent v-
numquenque, diſcumbentes diſcumbentes
ſuper herbam.
40 Et diſcubuerunt [11] *per* diſcubitus diſcu-
bitus, qui *erant* centeni centeni, & quinqua-
geni quinquageni.
41 Et accepit quinque illos panes, & duos
piſces, & ſuſpexit in cœlum, & benedixit ac
fregit panem: deditque diſcipulis ſuis vt ap
ponerent illis. Illos quoque duos piſces
partiti ſunt illis omnibus.
42 Et comederunt omnes, & ſaturati ſunt.
43 Et ſuſtulerunt fragmentorum duodecim
cophinos plenos, & de piſcibus.
44 Erant autem qui comederant panē, quin-
que millia virorum.
45 Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos vt aſcen-
derent in nauigium, & abirent ante ſe [12] in
aduerſum littus Beth-Tzaida, dum dimit-
teret ille turbas.
46 Et quum dimiſiſſet eas, abiit in montem ad
orandum.
47 Quum autem eſſet veſpera, nauigium
erat in medio mari, & ipſe ſolus ſuper ter-
ram.
48 Et vidit eos quòd ſeipſos [13] vexarent re-
migantes: (ventus enim eis contrarius erat)
& in cuſtodia quarta noctis uenit ad eos Ie-
ſchua ambulans ſuper aquas, & volebat
præterire eos.
49 Illi autem viderunt eum quòd ambularet
ſuper aquas, & putauerunt [14] quòd viſio eſ-
ſet falſa, & clamauerunt.
50 Omnes enim viderunt eum, & timuerunt.
Et eadem hora loquutus eſt cum eis, & dixit
eis, [15] Bono animo eſtote: ego ſum: ne ti-
meatis.
51 Et aſcendit ad eos in nauigium, & deſiit
ventus: & valdè admirabantur, & ſtupeſce-
bant apud ſeipſos.
52 Non enim intellexerunt de pane illo,
propterea quòd cor eorum [16] craſſum e-
rat.
53 Et quum tranſiuiſſent [17] oppoſitum littus,
venerunt in terram [18] Geneſar.
54 Et quum egreſſi eſſent è nauigio, ea-
dem hora conſpicati ſunt eum homines e-
ius loci.
55 Et cucurrerunt per totam illam regionem,
& cœperunt adducere eos [19] qui peſſimè
affecti erant, ferentes eos in grabatis eò v-
bi audiebant quòd ille eſſet:
56 Et quocunque introiuiſſet in pagos & in

35 ¶Quum autem iam [y] multus dies eſſet, a-
dierunt eum diſcipuli eius, dicentes, De-
ſertus eſt locus, & iam multus dies eſt.
36 Dimitte eos, vt profecti in circumiacen-
tes agros ac vicos, emant ſibi panes; nam
quò veſcantur non habent.
37 At ille reſpondens dixit eis, Date vos ip-
ſis quo veſcantur. Tunc dicunt ei, *Num*
[z] profecti emerimus [a] ducentis denariis pa-
nes, & dederimus eis quo veſcantur?
38 Ipſe verò dicit eis, Quot panes habetis? a-
bite & videte. ¶Et *illi* re cognita, dixerunt,
Quinque & duos piſces.
39 Tunc iuſſit eos facere vt accumberent
omnes [b] per conuiuia ſuper viridi gramine.
40 Accubuerunt igitur ſigillatim per [c] areo-
las, *partim* centeni, & *partim* quinquageni.
41 Et acceptis quinque illis panibus ac du-
obus illis piſcibus, ſuſpiciens in cœlum, [d] be-
nedixit, ac fregit panes: deditque diſcipu-
lis ſuis vt illis apponerent: & duos piſces
partitus eſt omnibus.
42 Comederuntque omnes, & ſaturati
ſunt.
43 Et ſuſtulerunt fragmentorū duodecim co-
phinos plenos, & ex piſcibus.
44 Erant autem qui comederant, quaſi quin-
quies mille viri.
45 [8] Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos inſcen-
dere nauigium, & præire Bethſaidam in vl-
teriorem *ripam*, dum ipſe dimitteret tur-
bam.
46 Et quum amandaſſet eos, abiit in montem
ad precandum.
47 ¶Quum autem ſerum *diei* adeſſet, erat na-
uigium in medio mari, & ipſe ſolus in terra.
48 Viditque eos vexatos in *nauigio* [e] prouehendo: (erat enim ventus eis contrarius)
& circa [f] quartam vigiliam noctis venit ad
eos, ambulans ſuper mare: volebatque e-
os præterire.
49 Illi verò viſo eo ambulante ſuper mare,
putauerunt ſpectrum eſſe: & exclamaue-
runt:
50 (Omnes enim videbant eum, & turbati
ſunt) ſed ſtatim loquutus eſt cum eis, & eis
dixit, Confidite: ego ſum, ne timete.
51 Tunc aſcendit ad eos in nauigium: quie-
uitque ventus, & *ipſi* [g] multo magis apud
ſeſe obſtupeſcebant, & mirabantur.
52 [h] Non enim intellexerunt *quod factum fue-
rat* illis panibus: quoniam cor eorum ſtu-
pidum erat:
53 ¶ Et quum traieciſſent, venerunt in ter-
ram Genezareth: & appulerunt.
54 [9] Tunc ipſis egreſſis è nauigio, ſtatim agni-
to eo,
55 Quum percurriſſent totam illam circumi-
acentem regionem, cœperunt in grabbatis
malè affectos circumferre vbi audiebant e-
um eſſe.
56 Et quocunque introiſſet in vicos, aut vr-
bes

ſecant agros,in foris ponebant ægrotos,&
precabantur eum vt vel fimbriam pallij ip-
ſius tangerent: & quotquot tangebant [i] e-
um,[k] ſeruabantur.

ciuitates,in foris ponebant infirmos, & pe-
tebant ab eo vt ſaltem fimbriam veſtimenti
eius tangerent. Et omnes qui tangebant
eum, ſanabantur.

CAPUT VII.

1. Apoſtoli reprehenduntur comedentes illotis manibus. 4. Phariſæorum doctrina de lotionibus. 6. Hypocritæ. 8. à quibus præcepta hominum, præceptis Dei præferuntur. 10. Parentes honorandi. 14. Quæ ſunt quæ verè conquinant hominem. 25. Chananæa. 32. Surdus mutus ſanatur.

1 TVNC [l] coguntur ad eum Phariſæi, &
quidam ex Scribis, qui venerant Hie-
roſolymis.
2 [m] Et quum vidiſſent quoſdam ex diſcipulis
eius [n] pollutis manibus (id eſt illotis) [o] ede-
re panem, conqueſti ſunt.
3 Nam Phariſæi & omnes Judæi, niſi [p] pugno
lauerint manus, non edunt, [q] tenentes tra-
ditionem ſeniorum.
4 [r] Et à foro *venientes*, niſi loti fuerint, non e-
dunt. Et alia multa ſunt quæ acceperunt te-
nenda, nempè lotiones poculorum, & [ſ] ſex-
tariorum, & æramentorum, & lectorum.
5 Deinde interrogarunt eum Phariſæi & Scri-
bæ, quare diſcipuli tui non [t] ambulant ſe-
cundum traditionem ſeniorum, ſed illotis
manibus edunt panem?
6 [u] Ille verò reſpondens dixit eis, bene certè
prophetauit Eſaias de vobis hypocritis: vt
ſcriptum eſt, Populus iſte labiis me hono-
rat, cor autem eorum procul abeſt à me.
7 [3] Fruſtrà verò me colunt, docentes doctri-
nas, *quæ ſunt* mandata hominum.
8 [4] Nam omiſſo mandato Dei, tenetis tradi-
tiones hominum, lotiones [v] ſextariorum &
poculorum: aliáque ſimilia eiuſmodi multa
facitis.
9 [5] Præterea dixit eis, [x] *Sanè* benè abroga-
tis mandatum Dei, vt traditionem veſtram
ſeruetis.
10 Moſes enim dixit, Honora patrem tuum
& matrem tuam: &, Qui maledixerit pa-
tri vel matri, [y] morte moriatur.
11 Vos autem dicitis, Si dixerit quiſpiam pa-
tri vel matri, [z] Corban (id eſt donum eſt)
quodcunque à me iuuari poſſis *inſons erit*.
12 [a] Nec permittitis amplius eum quicquam
præſtare patri ſuo aut matri ſuæ.
13 [b] Abrogantes ſermonem Dei traditione
veſtra quam tradidiſtis: & ſimilia huiuſmo-
di multa facitis.
14 ¶ Aduocata etiam tota turba, dixit eis, Au-
dite me omnes, & intelligite.
15 Nihil eſt extra hominem quod ingrediens
in eum, poſſit eum polluere: ſed quæ egre-
diuntur ex eo, illa ſunt quæ polluunt ho-
minem.
16 Si quis habet aures ad audiendum, audiat.
17 Et quũ introiſſet domum, *digreſſus* à turba,

1 ET congregrati ſunt ad eum Phariſæi &
Legiſperiti, qui venerant ex Vriſche-
lem.
2 Et viderunt quoſdam ex diſcipulis eius qui
comedebant panem non lauantes manus
ſuas, & conqueſti ſunt.
3 (Omnes enim Judæi & Phariſei, niſi dili-
genter lauerint manus ſuas, non edunt, [1] quia
retinent traditiones ſeniorum.
4 Et è foro *venientes* niſi abluant ſe, nõ edunt.
Et multa alia ſunt quæ acceperunt vt ob-
ſeruent, *nempe* lotiones poculorum, & lage-
narum, & vaſorum æris, & lectorum)
5 Et interrogauerunt eum Legiſperiti & Pha-
riſæi, Quare diſcipuli tui [2] non ambulant ſe-
cundum traditiones ſeniorum, ſed quum
non lauent manus ſuas, comedunt [3] panem?
6 Ille autem dixit eis, Bene de vobis vatici-
natus eſt Iſaiah propheta, [4] hypocritæ, ſicut
ſcriptum eſt, Populus iſte labiis ſuis hono-
rat me, cor autem eorum valdè remotum
eſt à me.
7 Et fruſtra reuerentiam exhibent mihi, do-
centes doctrinas mandatorum filiorum ho-
minis.
8 Dereliquiſtis enim mandata Dei, & retine-
tis traditiones filiorum hominis, *nempe* loti-
ones poculorum & lagenarum, & multa quę
his ſimilia ſunt.
9 Dixit *etiam* eis, Egregie reiicitis mandata
Dei, vt ſtabiliatis traditiones veſtras.
10 Muſche enim dixit, Honora patrẽ tuum &
matrem tuam, &, Qui maledicit patrem aut
matrem, [5] morte moriatur.
11 Vos autem dicitis, Si dixerit quiſpiam pa-
tri ſuo aut matri ſuæ, [6] Oblatione mea quæ
eſt à me iuuaberis.
12 Et non ſinitis eum vt faciat aliquid patri
ſuo aut matri ſuæ.
13 Et reiicitis ſermonem Dei propter tradi-
tionem quam tradidiſtis: & ſimilia his multa
facitis.
14 Et vocauit Jeſchua turbam vniuerſam, &
ait eis, Audite me vos omnes, & intelligite.
15 Non eſt quicquam quod extra filium ho-
minis eſt, & ingreditur in eum, quod poſſit
polluere eum: ſed id quod egreditur ab eo,
id eſt, quod polluit filium hominis.
16 Is cui ſunt aures vt audiat, audiat.
17 Quum autem introiſſet Jeſchua in do-

1 Videntur hinc e-
tiã nomen obtinuiſſe
פרישים, Id eſt Phari-
ſæorum, à פרש, quod
eſt explicauit, Expo-
ſuit: quod, nõ vt Tra-
dulzai [illegible]
inſiſterent, ſed quæ
in commentariis do-
ctores tradiſſent, am-
plecterentur.
2 Id eſt, Non viuunt.
Hebraiſmus admodũ
frequens.
3 Id eſt, Cibum.
4 Ad verb. Aſſu-
mentes vultum, vt
ſæpe notatum eſt.

5 Id eſt, Omnino
moriatur. Hebr.
6 Oratio eſt con-
ciſa: & ſupplenda ali-
qua ſunt, hoc modo
videlicet, Perſuade-
tis filiis quòd ſatisfa-
ciant parentibus, ſi
quid ex ſuis faculta-
tibus Deo ſponte of-
ferant, eo quòd obla-
tione illa fauorem
Dei concilient parẽ-
tibus: præpoſita ve-
ſtra doctrina filios
auertitis à pietate er-
ga parentes.

...quid ſit ſixta pars congii, quam menſura apud antiquos tam liquidis quam aridis ſeruiebat. 5 Vera religio ſuperſtitioni ex... in Spirituali cultu conſiſtit: & omnes veræ religionis hoſtes, quantumuis altè radices egiſſe videantur, euellentur.
...16. epheſ. 6.2. x Ironia. Exod. 21.17 leuit. 20.9 prou. 20.20. y Sine ſpe veniæ morte mulctetur. z Mat.
... qui pecuniam miſit in Gazophylacium, hæc dicitis, non eſſe iam opus vt quicquam impertiat egentibus parentibus, quod præcepto Dei ...
... ſuperſtitione deterrentis parentes, ne audeant à filiis exigere, quod ſemel Deo dicatum videatur, ne ſacrilegio ſeſe reddant ob-
... b Ideo, veſtris commentitiis ... populum ... effecistis vt ſanctiſſima Dei præcepta negligat populus tanquam antiquata & ab-
...15.16.

mum à turba, interrogauerunt eum diſcipuli eius de parabola iſta.
18 Dixit eis, Sic etiam vos hebetes eſtis? Ignoratis vos quòd quicquid extrinſecus ingreditur in filium hominis, non poteſt polluere eum?
19 Quia in cor eius non introiit, ſed in ventrem eius: & eiicitur in ſeceſſum, qui purgat omnem eſcam.
20 Id autem quod egreditur à filio hominis, illud polluit filium hominis.
21 E medio enim, *hoc eſt* è corde filiorum hominis, exeunt cogitationes malæ, adulterium, ſcortatio, furtum, cædes,
22 Auaritia, malitia, fraus, 7 fœtor, oculus malus, maledicentia, ſuperbia, amentia.
23 Hæc omnia mala ab interno exeunt, & polluunt filium hominis.
24 Inde ſurrexit Jeſchua, & venit in confinium Tzur & Tzaidan, & ingreſſus eſt in domum quandam: nec volebat vt quiſquam hoc ſciret: & non potuit latere.
25 Jllico enim audiuit mulier quædam de eo, cuius filiæ ſpiritus erat impurus, & veniens procidit ante pedes eius,
26 (Jlla autem mulier profana erat ex Phœnice Syriæ) & petebat ab eo vt eiiceret dæmonium ex filia ſua.
27 Et dixit ei Jeſchua, Sine *vt* prius ſaturentur filii. Non enim bonum eſt vt accipiamus panem filiorum, proiiciamus canibus.
28 Jpſa autem reſpondit, & dixit ei, Etiā Domine mi, etiam canes ſub menſa comedunt micas filiorum.
29 Et dixit ei Jeſchua, Abi: propter iſtum ſermonem exiit dæmon à filia tua.
30 Et abiit domum ſuam, & inuenit filiam ſuam iacentem in lecto: & exiuerat ab ea dæmonium eius.
31 Rurſus egreſſus eſt Jeſchua è confinio Tzur & Tzaidan, & venit ad mare Galilææ in confinium Decapolis.
32 Et adduxerunt ad eum ſurdum quendam balbutientem, & petebant ab eo vt poneret ſuper eum manum.
33 Et extraxit eum à turba ſeorſim, & iniecit digitos ſuos in aures eius, & ſpuit, ac tetigit linguam eius.
34 Et ſuſpexit in cælum, & ingemuit, dixitque ei, Adaperitor.
35 Et eadem hora adapertæ ſunt aures eius, & ſolutum eſt vinculum linguæ eius, & loquutus eſt planè.
36 Et admonuit eos vt hoc nemini dicerent: & quo ipſe admonebat eos, illi magis prædicabant.
37 Et vehementer mirabantur, & dicebant, Omnia bene facit, ſurdos facit vt audiant, & qui non loquuntur vt loquantur.

7 Ab effectu deſignat ebrietatē, quæ hominem fœtidum reddit. Eodem ſenſu accipitur. Pet.4.3.

interogarunt eum diſcipuli eius de parabola.
18 Tunc dicit eis, intelligentia itane & vos caretis? non intelligitis, quicquid extrinſecus ingreditur in hominem, non poſſe eum polluere?
19 Non enim ingreditur in cor eius, ſed in ventrem: & in latrinam abit, [c] purgans omnes eſcas.
20 Dicebat autem, quod ex homine egreditur illud polluere hominem.
21 ‖Intus enim ex corde hominum malæ cogitationes egrediuntur, adulteria, ſcortationes, cædes,
22 Furta, [d] augenda re artes, [e] ſcelera, dolus, proteruia, [f] oculus malus, obtrectationes, ſuperbia, amentia.
23 Omnia hæc ſcelera intus exeunt, & polluunt hominem.
24 ¶ ‖ 6 Et illinc ſurgens abiit in [g] confinia Tyri ac Sidonis: & ingreſſus domum, neminem volebat *hoc* ſcire: ſed non potuit latere.
25 Quum enim de eo audiſſet mulier, cuius filiola habebat ſpiritum impurum, venit & accidit ad pedes eius:
26 (Erat autem mulier [h] Græca, [i] Syrophœniſſa gente) & rogauit eum vt dæmonium eiiceret ex filia ſua.
27 Ieſus autem dixit ei, Sine prius ſaturari liberos, non eſt enim bonum accipere panem liberorum, & obiicere [k] catellis.
28 Ipſa verò reſpondit, & dixit ei, [l] Etiam Domine: etenim catelli edunt ſub menſa ex micis puerorum.
29 Tunc dixit ei, Propter iſtum ſermonem abi: exiit dæmonium ex filia tua.
30 Quum autem *illa* abiiſſet domum ſuam, inuenit dæmonium exiiſſe, & filiam proiectam ſuper lectum.
31 7 Tunc regreſſus è finibus Tyri ac Sidonis, venit ad mare Galilææ, per medios fines [m] Decapolis.
32 Et offerunt ei ſurdum [n] difficulter loquentem: & precantur eum vt imponat ei manum.
33 *Ipſe* verò quum abduxiſſet eum è turba priuatim, miſit digitos ſuos in auriculas eius: & quum ſpuiſſet, tetigit linguam eius.
34 Ac ſuſpiciens in cœlum, [p] ingemuit, dixitque ei, Ephphatha, quod eſt, Adaperitor.
35 Et ſtatim adapertæ ſunt eius aures: & ſolutum eſt vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè.
36 Et interdixit eis ne cui dicerent: ſed [q] quantumcunque ipſe eis interdixiſſet, multò magis [r] *hoc* prædicabant.
37 Et ſupra modum percellebantur, dicentes, ‖Bene omnia fecit: facit ut ſurdi audiant, & muti loquantur.

Caput VIII.

1. *Miraculum ſeptem panum.* 11. *Judæi ſigna quærunt.* 15. *Cauendum a doctrina Phariſæorum.* 22. *Cæcus ſanatur.* 27. *Varia populi opinio de Chriſto.* 29. *Apoſtolorum de Chriſto confeſſio.* 31 *Prædicit mortem ſuam Chriſtus.* 33. *Petrus, Satan.* 35. *Animam ſeruare & perdere.* 38. *Erubeſcere Chriſtum.*

1 IN illis autem diebus, quum turba multa eſſet, nec eſſet aliquid quod comederēt, aduocauit diſcipulos ſuos, & dixit eis,

1 ‖DIebus [1] illis, quum multa omnino turba eſſet, nec haberent quo veſcerētur, aduocauit Jeſus diſcipulos ſuos, dixitque eis.

2 Miſericordia

inſitia miſericordia commouetur erga turbam: quia iam triduum manent apud me,
nec habent quo veſcantur.

3 Quòd ſi dimiſero eos ieiunos [a] domum ſuam, [b] deficient in via: quidam enim ex eis
procul venerunt.

4 Reſponderunt autem ei diſcipuli eius, [c] Vnde illos quiſpiam poſſit hic ſatiare panibus
in deſerto?

5 Interrogauit autem eos, Quot panes habetis? Ipſi verò dixerunt, Septem.

6 Tunc denuntiauit turbæ vt diſcumberet humi; & acceptis ſeptem illis panibus, [d] quum
gratias egiſſet, fregit, deditque diſcipulis ſuis vt apponerent: & appoſuerunt turbæ.

7 Habebant autem piſciculos paucos: & quum benedixiſſet, dixit vt hos etiam apponerent.

8 Comederunt autem, & ſaturati ſunt. & ſuſtulerunt fragmentorum quæ ſuperfuerant
ſeptem ſportas.

9 Erant autem qui comederant, quaſi quater mille: dimiſitque eos.

10 ¶ Et ſtatim ingreſſus in nauigium cum diſcipulis ſuis, venit in partes Dalmanutha.

11 [2] [e] ¶ Et venerunt Phariſæi, cœperuntque altercari cum eo, quærentes ab eo ſignum è
cœlo, tentantes eum.

12 Ipſe verò, [f] quum altè ingemuiſſet ſpiritu ſuo, dixit, Cur gens iſta ſignum requirit? amen
dico vobis, [g] ſi dabitur nationi iſti ſignum.

13 ¶ Et eis relictis, ingreſſus rurſus nauigium, abiit in vlteriorem *ripam*.

14 ¶ Fuerant autem obliti diſcipuli ſumere panes: & panem non niſi vnum habebant ſecum
in nauigio.

15 [3] Tunc interdixit eis, dicens, ¶ Videte, cauete à fermento Phariſæorum, & [h] fermento
Herodis.

16 [4] Diſceptabant igitur alii aduerſus alios, dicentes, Panes non habemus.

17 Id autem quum noſſet Ieſus, dixit eis, Quid diſceptatis quia panes non habetis? nondum
animum aduertitis, nec intelligentia præditi eſtis? adhuc ſtupidum habetis cor veſtrum?

18 Quum oculos habeatis, non cernitis? & quum aures habeatis, non auditis? nec memores
eſtis?

19 ¶ Quum quinque panes illos fregi in *homines* quinquies mille, quot cophinos fragmentis
plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei, Duodecim.

20 Quum autem illos ſeptem *hominibus* quater mille, quot ſportas fragmentis plenas
ſuſtuliſtis? illi verò dixerunt, Septem.

21 Tunc dixit eis, Quomodo *hæc* non intelligitis?

22 ¶ [5] Venit autem [i] Bethſaidam: & obtulerunt ei cæcum, & precati ſunt eum vt ipſum
tangeret.

23 Tunc prehenſa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & [m] quum inſpuiſſet in oculos
eius, impoſuiſſetque ei manus, interrogauit eum ecquid videret.

2 Miſeret me turbæ huius, quia ecce tribus diebus manſerunt apud me, nec eſt eis
quod comedant.

3 Et ſi [1] eueniat vt dimittam eos ieiunos in domos ſuas, laſſi *fient* in via. Aliqui enim ex
eis è longinquo venerunt.

4 Dicunt ei diſcipuli eius, Vndénam poteſt quis hic in ſolitudine ſaturare pane hos omnes?

5 Et interrogauit eos ipſe, Quot panes ſunt vobis? Dicunt ei, Septem.

6 Et præcepit turbis vt diſcumberent ſuper terram: & accepit ſeptem illos panes, & benedixit,
& fregit, ac dedit diſcipulis vt apponerent: & appoſuerunt turbis.

7 Et erant piſces pauci, & etiam ſuper eis benedixit: & iuſſit vt apponerent eos.

8 Et comederunt, & ſaturati ſunt, & ſuſtulerunt reliquias fragmentorum ſportas ſeptem.

9 Erant autem homines qui comederant, quaſi quatuor millia.

10 Et dimiſit eos, & aſcendit ſtatim in nauigium cum diſcipulis ſuis, & venit in locum
Dalmanutha.

11 Et egreſſi ſunt Phariſæi, & cœperunt diſputare cum eo, & petebant ab eo ſignum è
cœlo, tentantes eum.

12 Et ingemuit ſpiritu ſuo, & dixit, Quid quærit ſignum generatio hæc? amen dico vobis
quod non dabitur ſignum generationi huic.

13 Et reliquit eos: & aſcendit in nauigium, & abierunt [2] in illud littus.

14 [3] Et obliti fuerant vt acciperent ſecum panem: & niſi vna placenta erat cum eis in
nauigio.

15 Et præcepit eis, dixitque eis, Videte, cauete à fermento Phariſæorum & à fermento
Hiraudis.

16 Et [4] diſceptabant vnus cum altero, ac dicebant, Quia panis non eſt nobis.

17 Ieſchua autem *id* cognouit, & dixit eis, Quid diſceptatis vos quòd panis non ſit vobis?
[5] Non vſque nunc intelligitis vos, & non conſideratis vos? Quouſque cor durum erit vobis?

18 Et oculi ſunt vobis, & non videtis? & aures ſunt vobis, & non auditis? neque memores
eſtis?

19 [6] Quum illos quinque panes frangerem quinque millibus, quot cophinos fragmentorum
plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei, Duodecim.

20 Dixit eis, Et quum ſeptem quatuor millibus, quot ſportas fragmentorum plenas
ſuſtuliſtis? Dicunt ei Septem.

21 Dixit eis, Quomodo [7] non vſque nunc conſideratis?

22 Et venit Beth-Tſaida, & adduxerunt ad eum cæcum, petebántque ab eo vt eum tangeret.

23 Et apprehendit manum cæci, & eduxit eum extra pagum, & ſpuit in oculos eius, ac
impoſuit manum ſuam, & interrogauit eum quidnam videret.

1 Syrè Fiat. Vel Fit.

2 Ad verb. Ad illum tranſitum, Id eſt, Oppoſitum littus illi vnde ſoluerant.

3 Syrè, Errauerant, Senſus autem eſt, Per errorem obliuioni tradiderant. Idem verbum legitur eodem ſenſu ad Heb. 5.

4 Id eſt, Collatis cogitationibus diſputabant.

5 Id eſt, Nondum, Hebraiſmus.

6 Aliter diſtinguitur in Græco.

7 Id eſt, Nondum, Hebraiſmus.

8 Video homines esse, quia ambulant: & similes esse arboribus, quia erecta sunt statura.

24 Et aſpexit, & ait, Video filios hominis
ſicut arbores, qui ambulant.
25 Iterum poſuit manum ſuam ſuper oculos
eius: & reſtitutus eſt, & videbat omnia di-
lucidè.
26 Et dimiſit eum domum ſuam, & dixit, Ne-
que in pagum iſtum ingredieris, neque di-
ces cuiquam in pago.
27 Et egreſſus eſt Ieſchua & diſcipuli eius in
pagos Cæſareæ Philippi: & interrogabat di-
ſcipulos ſuos in via, ac dicebat eis, Quid di-
cunt homines de me quòd ſim?
28 Illi autem dixerunt, Quòd es Iuchannan
Baptiſta: & alii, quòd es Iliah, & alii, vnus ex
Prophetis.
29 Dixit eis Ieſchua, Vos autem quid dicitis
de me quòd ſim? Reſpondit Schemeun Ci-
pha, & dixit ei, Tu es Chriſtus filius Dei vi-
uentis.
30 Et interdixit eis ne cui hæc dicerent de ſe.
31 Et incipiebat docere eos quòd futurum
eſſet vt filius hominis pateretur multùm, &
vt reprobaretur à ſenioribus & à principi-
bus ſacerdotum & à Legiſperitis, & occi-
deretur, & tertio die reſurgeret.
32 Et apertè eum ſermonem loquebatur. Et
accepit eum Cipha, & cœpit increpare
eum.
33 Ille verò conuerſus eſt, & intuitus eſt di-
ſcipulos ſuos, ac reprehendit Schemeun,
& ait, Abi poſt me Satana: quia non cogi-
tas, quod diuinum *eſt*, ſed quod *eſt* filiorum
hominis.
34 Et vocauit Ieſchua turbas cum diſcipulis
ſuis, & dixit eis, Qui vult [9] venire poſt me,
abneget ſeipſum, & tollat crucem ſuam &
[10] veniat poſt me.
35 Quicunque enim voluerit [11] ſeruare ani-
mam ſuam, perdet eam: & quicunque per-
diderit animam ſuam propter me & Euan-
gelium meum, [12] ſeruabit eam.
36 Quid enim iuuatur filius hominis ſi mun-
dum vniuerſum lucretur, & animæ ſuæ ia-
cturam faciat?
37 Aut quam dabit filius hominis compenſa-
tionem animæ ſuæ?
38 Quiſquis enim erubuerit me & ſermones
meos in generatione hac peccatrice & ad-
ultera, Filius quoque hominis erubeſcet
eum quum venerit in gloriam patris ſui cum
Angelis eius ſanctis.

24 Qui cùm oculos ſuſtuliſſet, dixit, Video
homines inſtar arborum ambulantes.
25 Deinde rurſum impoſuit manus oculis e-
ius, [9] fecitque vt rurſum oculos attolleret:
& reſtitutus eſt, viditque procul & dilluci-
dè omnes.
26 [6] Tunc *Ieſus* miſit eum domum ſuam, di-
cens, Neque in vicum illum ingreditor, ne-
que *hoc* dicito cuiquam in vico.
27 ¶ [7] Egreſſus eſt autem Ieſus ac diſcipu-
li eius in vicos Cæſareæ quæ cognominatur
Philippi: & in via interrogauit diſcipulos
ſuos, dicens eis, Quem me dicunt homi-
nes eſſe?
28 Illi verò reſponderunt Iohannem Bap-
tiſtam: & alii Eliam: alii verò, vnum ex
Prophetis.
29 Tunc ipſe dixit eis, Vos autem, quem me
dicitis eſſe? Reſpondens verò Petrus dicit
ei, Tu es ille Chriſtus.
30 [8] Tunc [p] interminatus eſt vt nulli id dice-
rent de ſe.
31 ¶ [9] Et cœpit eos docere quòd oporteret
Filium hominis multa pati, & reprobari à
ſenioribus, principibuſque Sacerdotum ac
Scribis, & trucidari: & [q] tribus pòſt diebus
reſurgere.
32 [10] Et apertè eum ſermonem loquebatur.
Tunc prehendit eum Petrus, cœpitque ob-
iurgare.
33 Ipſe verò conuerſus, & intuitus diſcipu-
los ſuos, obiurgauit Petrum, dicens, [r] Ab-
ſcede à me Satana: nam [s] non ſapis quæ
Dei *ſunt*, ſed quæ *ſunt* hominum.
34 [11] Et quum aduocaſſet turbam cum diſci-
pulis ſuis, dixit eis, ‖Quicunque vult poſt
me venire abdicet ſemetipſum, & tollat cru-
cem ſuam, ac ſequatur me.
35 Quiſquis enim voluerit animam ſuam ſer-
uare, perdet eam: quiſquis autem perdi-
derit animam ſuam cauſa mea & Euange-
lii, is ſeruabit eam.
36 [12] Quid enim profuerit cuipiam ſi lucra-
tus fuerit mundum totum, & anima ſua mul-
ctetur?
37 ‖Aut quam dabit quiſpiam compenſatio-
nem animæ ſuæ?
38 ‖Nam quemcunque puduerit mei ac meo-
rum ſermonum in natione iſta adultera &
peccatrice, Filium etiam hominis pudebit
eius, quando venerit cum gloria Patris ſui,
cum Angelis illis ſanctis.

9 Id eſt, Me ſequi. Hebraiſmus: vt paulò pòſt.
10 Id eſt, Sequatur.
11 Ad verb. Viuificare.
12 Ad verbum, Viuificabit eam.

CAPUT IX.

2 *Transfiguratio Chriſti.* 7 *Chriſtus audiendus.* 11 *De Elia & Ioanne Bapt.* 14 *Dæmoniacus ſanatur.* 23 *Fides omnia poteſt.* 31 *Prædicit Chriſtus mortem ſuam.* 34 *Quis maximus inter Apoſtolos.* 36 *Chriſtus puerum accipit in vlnas.* 42 *Scandalizare.* 50 *Sal. Pax.*

1 Et dicebat eis, Ammin dico vobis quòd
ſunt quidam qui hic ſtant, qui non gu-
ſtabunt mortem donec viderint reg-
num Dei veniſſe cum poteſtate.

1 ‖Præterea dixit eis, Amen dico vobis,
ſunt quidam ex iis qui hic adſtant qui
nequaquam guſtabunt mortem, vſque-
dum viderint [a] regnum Dei veniſſe cum
potentia.

[illegible]

2 Sexto verò post die accepit Iesus Petrum & Iacobum & Iohannem, & subduxit eos solos in montem sublimem priuatim: & transformatus fuit coram eis.
3 Et vestimenta eius facta sunt [b] corruscantia, candida valdè vt nix, qualia [c] non potest fullo in terra dealbare.
4 Et visus est eis Elias cum Mose, qui colloquebantur cum Iesu.
5 Tunc respondens Petrus dicit Iesu, Rabbi, bonum est nos hîc esse: faciamus igitur tabernacula tria, tibi vnum, & Mosi vnum, & Eliæ vnum.
6 Nec enim sciebat quid loqueretur: erant enim [d] exterriti.
7 Et extitit nubes quæ inumbrauit eos: venitque vox è nube, dicens, Hic est Filius ille meus dilectus: ipsum audite.
8 Et repentè cum circumspexissent, non amplius viderunt quenquam, sed solum Iesum secum.
9 [b] Quum verò descenderent è monte, interdixit eis ne cui narrarent quæ viderant, nisi quum filius hominis à mortuis resurrexisset.
10 Ipsi igitur id [e] continuerunt apud se, mutuò quærentes quid illud esset, [f] A mortuis resurgere.
11 ¶ Et interrogarunt eum dicentes, Cur Scribæ dicunt oportere vt Elias prius veniat?
12 Ipse verò respondens dixit eis, Elias quidem prius veniens, restituet omnia: & vt scriptum est de filio hominis, *oportet* vt multa patiatur, & pro nihilo habeatur.
13 [g] Sed dico vobis & Eliam venisse, & *ipsos* ei fecisse quæcunq; voluerunt, sicut scriptum est de eo.
14 ¶ Et quum venisset ad discipulos *suos*, vidit turbam multam circa eos, & Scribas cum eis altercantes.
15 Et statim tota turba viso eo expauit: & accurrentes salutauerunt eum.
16 [i] Tunc interrogauit Scribas: Quid altercamini inter vos?
17 Et respondens quidam è turba, dixit, Magister, adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum.
18 Qui vbicunque eum corripuerit, [k] lacerat eum, *ipse* verò spumat, & stridet dentibus suis, & exarescit: & dixi discipulis tuis, vt eum eiicerent, sed non potuerunt.
19 Ipse verò respondens dixit ei, O natio incredula, quousque tandem apud vos ero? quousque tandem tolerabo vos? adducite eum ad me.
20 Illum igitur adduxerunt ad eum. Quum autem eum vidisset, continuò spiritus [k] discerpsit eum: & ille quum cecidisset in terram, volutabatur spumans.
21 Tunc interrogauit *Iesus* patrē eius, Quantum temporis est quòd hoc accidit ei? Ipse verò ait, Ab infantia.
22 Et sæpe eum tum in ignem abiecit tum in aquas, vt perderet eum. Sed si quid potes, succurre nobis, [illegible] misericordia commotus erga nos.
23 Iesus autem dixit ei, Si potes hoc credere, omnia fieri possunt credenti.

2 Et post sex dies accepit Ieschua Cipham, & Iaakub & Iuchanan, & subduxit eos in montem excelsum seorsim, & transformatus est ante oculos eorum.
3 Et resplendebat vestimentum eius, candidumq; erat valdè, sicut nix: sicut filii hominis candidum facere in terram non possunt.
4 Et conspecti sunt illis Musche & Iliah, loquentes cum Ieschua.
5 Et dixit ei Cipha, Domine mi, bonum est nobis vt hîc simus, & faciamus tria tabernacula, tibi vnum, & Musche vnum, & Iliah vnum.
6 Non autem sciebat quid diceret: erant enim in pauore.
7 Et facta est nubes, & obumbrabat eos, & vox facta est è nube, quæ dixit, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.
8 Et repentè, quum aspicerent discipuli, neminem viderunt nisi Ieschua solum secum.
9 Et quum descenderent de monte præcipiebat eis vt nemini dicerent id quod viderant, nisi postquam resurrexisset Filius hominis [13] à mortuis.
10 Et continuerunt sermonem istum apud sese, & quærebāt quisnam esset hic sermo, tempe postquam resurrexisset à [14] mortuis.
11 Et interrogabant eum, & dicebant, Quid igitur dicunt Legisperiti quòd Iliah oportet vt veniat prius?
12 Dixit eis, Iliah venturus est prius vt omnia restituat: & sicut scriptum est de Filio hominis, *oportet* vt multum patiatur, & contemnatur.
13 Sed dico vobis quòd etiam Iliah venit, & fecerunt aduersus eum quicquid voluerunt, sicut scriptum est de eo.
14 Et quum venisset ad discipulos suos, vidit apud eos turbam multam, & Legisperitos disputantes cum eis.
15 Et eadem hora vniuersa turba viderunt eum, & stupuerunt, & accurrentes [15] salutauerunt eum.
16 Et interrogauit Legisperitos, Quid altercamini cum eis?
17 Et respondit vnus è turba, & dixit, Magister, adduxi filium meum ad te, cui est spiritus qui non loquitur.
18 Et quum apprehendit eum, prosternit eum & lacerat, & stridet dentibus suis, & arescit. dixique discipulis tuis vt eiicerent illum, & non potuerunt.
19 Respondit Ieschua, & dixit ei, O generatio incredula: vsquequo ero vobiscum? & vsquequo tolerabo vos? Adducite illum ad me.
20 Et adduxerunt illum ad eum. Quumq; vidisset eum spiritus, eadem hora prostrauit eum, & cecidit super terram, & voluebat se, & lacerabat.
21 Et interrogauit Ieschua patrē eius, [17] quantum ei tempus esset ex quo sic maneret. Dixit ei, Ecce, ab infantia sua.
22 Et temporibus multis abiicit eum in ignē & aquas, vt perdat eum: sed, quod possis, iuua me, & miserere mei.
23 Dixit ei Ieschua, Si potes tu credere, omnis res potest fieri ei qui credit.

[b] Videt [illegible] esse, quia ambientes [illegible] arbores, quia cernit [illegible].

13 Ad verb. Ab inter mortuos. Galliçè, *D'entre les morts.*

14 Ad verb. Ab inter mortuos, vt suprà.

15 Ad verb. Rogauerunt de pace eius, Hebraismus.

16 Ad verb. Qui non est fidelis.

17 Id est, Quantum temporis elapsum esset ex quo cœpisset sic affligi.

24 Et

24 Et eadem hora exclamauit pater pueri flens,& dixit, Ego credo: ſuccurre defectui fidei meæ.
25 Quum vidiſſet autem Jeſchua quòd accurreret populus qui congregaretur ad ſe, obiurgauit illum ſpiritum impurum,& dixit ei, Spiritus ſurde, qui non loqueris, ego præcipio tibi, egredere ab eo, & rurſus ne ingrediaris in eum.
26 Et clamauit dæmonium illud multum, & conuulit eum & exiuit factuſq; eſt tanquã mortuus, adeo vt multi dicerent, Mortuus eſt.
27 Ipſe verò Jeſchua [18] apprehendit eum manu eius,& erexit eum.

18 Vno verbo exprimit, quod duobus Græcus contextus exponit. Nam זקף ſignificat primus iacentem erigere & erectum ſtabilire.

28 Quum ingreſſus autem eſſet Jeſchua domum, interrogauerunt eum diſcipuli eius ſeorſim, Quare nos non potuimus eiicere illum?
29 Et dixit eis, hoc genus vlla re exire non poteſt, niſi ieiunio & oratione.
30 Et quum egreſſus eſſet inde, tranſibant per Galilæam: & nolebat vt quiſquam hoc ſciret de ſe.
31 Docebat enim diſcipulos ſuos, & dicebat eis, filius hominis traditur in manus filiorum hominis,& interficient eum, & quum interfectus fuerit, die tertio reſurget.
32 Illi autem neſciebant eum ſermonem, & timebant vt interrogarent eum.
33 Et venerunt in Kephar-Nachum: & quum intraſſent in domum, interrogabat eos, Quidnam diſputabatis in via inter vos?
34 Ipſi verò ſilebant: contenderant enim in via [19] vnus cum altero, quis [20] maximus eſſet inter eos.

19 Ad verb. Vnus cum vno.
20 Ad verb. Magnus. Poſitiuus pro ſuperlatiuo ex Hebræorũ idiotiſmo, Chaldæis quoque & Syris communi.
21 Ad verb. Omnis hominis. Hebraiſmus, vt ſtatim poſt.

35 Et ſedit Jeſchua, vocauitque duodecim,& dixit eis, Js qui vult eſſe primus, vt ſit poſtremus [21] cuiuſque,& miniſter cuiuſque.
36 Et accepit puerum vnum,& ſtatuit eum in medio, tulitque eum in vlnas ſuas, & dixit eis,
37 Quiſquis excipit *aliquem qui ſit* ſicut hic puer, in nomine meo, me excipit: & is qui me excipit, nequaquam me excipit, ſed eum qui me miſit.
38 Dixit ei *Iochanan*, Domine mi, vidimus quendam qui eiicit dæmonia per nomen tuum,& prohibuimus eum propterea quòd non adhæreat nobis.
39 Dixit eis Jeſchua, Ne prohibeatis eum. Non eſt enim quiſquam qui faciat virtutes per nomen meum, & poſſit citò dicere aduerſum me id quod malum eſt.
40 Qui non eſt igitur contra vos, pro vobis eſt.
41 Quiſquis enim bibendum præbuerit vobis poculum aquæ duntaxat eo nomine quod Chriſti eſtis, ammin dico vobis quòd non perdet mercedem ſuam.
42 Et quiſquis offenderit vnum ex iſtis paruulis qui credunt in me, tolerabilius eſſet ei ſi iniecta eſſet mola aſinaria ad collum eius, & proiiceretur in mare.
43 Si autem offendiculo eſt tibi manus tua, abſcinde eam, tolerabilius eſt tibi mutilo, vt ingrediaris in vitam, quàm dum tibi ambæ manus, abeas in Gihennah:

24 Pater verò pueri ſtatim clamans, cum lachrymis dixit, Credo, Domine: ſuccurre incredulitati meæ.
25 Quum vidiſſet autem Jeſus turbam ſimul accurrere, obiurgauit ſpiritum illum impurũ, dicens ei, [m] *Tu* ſpiritus mute & ſurde, ego tibi impero, Exi ab eo,& ne amplius ingreditor in eum.
26 [5] Et quum clamaſſet *ſpiritus*, multumque diſcerpſiſſet eum, exiuit: & *ille* factus eſt quaſi mortuus, adeò vt multi dicerent mortuum eſſe.
27 Jeſus verò prehenſa manu eius, erexit eum: & *ille* ſurrexit.
28 [6] Et quum eſſet ingreſſus domum, diſcipuli eius interrogarunt eum priuatim, Cur nos non potuimus *ſpiritum* illum eiicere?
29 *Ipſe* verò dixit eis, Hoc genus *dæmoniorum* [n] nulla re poteſt exire niſi precatione & ieiunio.
30 ¶ ‖ Et illinc egreſſi, [o] vnà iter faciebant per Galilæam: nec volebat vt quiſquam *id* ſciret.
31 [7] Docebat enim diſcipulos ſuos,& dicebat eis, Filius hominis tradetur in manus hominum, qui trucidabunt eum: ſed trucidatus, tertio die reſurget.
32 Ipſi verò ignorabant hoc dictum, & timebant eum interrogare.
33 ¶ ‖ [8] Venit igitur Capernaum: & quum veniſſet [p] domum, interrogauit eos, Quid in via inter vos diſceptabatis?
34 Ipſi verò ſiluerunt: nam alii aduerſus alios diſſeruerant in via quis *eſſet* futurus cæteris maior.
35 Et quum conſediſſet, vocauit duodecim illos,& dixit eis, Si quis vult primus eſſe, erit omnium vltimus,& omnium miniſter.
36 Et acceptum puerulum ſtatuit in medio eorum: eoque in vlnas recepto, dixit eis,
37 Quiſquis vnum ex talibus puerulis exceperit [q] nomine meo, me excipit: & quicunque me exceperit, [r] non me excipit, ſed eum qui miſit me.
38 ‖ [9] Reſpondit autem ei Johannes, dicens, Præceptor, [ſ] vidimus quendam per nomen tuum eiicientem dæmonia, qui non ſequitur nos: & prohibuimus eum, quia non ſequitur nos.
39 Ieſus autem ait, Ne illum prohibete: nullus enim eſt qui edat virtutem per nomen meum,& poſſit citò malè loqui de me.
40 [t] Nam qui non eſt contra nos, pro nobis eſt.
41 ¶ ‖ Quiſquis enim potum dederit vobis poculum aquæ in nomine meo, *id eſt*, quòd ſitis Chriſti, amen dico vobis, nequaquam perdiderit mercedem ſuam.
42 ‖ [10] Et quiſquis offendiculo fuerit vni ex paruis iſtis qui credunt in me, bonum eſſet ei potius ſi circumponeretur ſaxum molare circa collum eius, & proiiceretur in mare.
43 ‖ Quòd ſi manus tua facit vt tu offendas, abſcinde eam: bonum eſt tibi ad vitam ingredi mancum, *potius*, quàm duas manus habentem abire in gehennam, (id eſt) in ignem inextinguibilem:

44 ‖ Vbi vermis ˣ eorum non interit, & ignis
non extinguitur.
45 Et ſi pes tuus facit vt tu offendas, abſcin-
de eam: bonum eſt tibi ingredi in vitam
claudum, *potius* quàm duos pedes haben-
tem proiici in gehennam, id eſt, in ignem
inextinguibilem:
46 Vbi vermis eorum non interit, & ignis non
extinguitur.
47 Et ſi oculus tuus facit vt tu offendas, erue
eum: bonum eſt tibi introire in regnum Dei
luſcum, *potius* quàm duos oculos habentem
proiici in gehennam ignis:
48 Vbi vermis eorum non interit, & ignis non
extinguitur.
49 ¹¹ Nam omnis *homo* ᶻ igne ſalietur: ‖ & om-
nis oblatio ſale ſalietur.ᵃ
50 ‖ Bonus eſt ſal: ſi verò ſal inſulſus fuerit,
quónam ipſum condietis? ʸ habete in vo-
biſipſis ſalem, & pacem habere alii cũ aliis.

...ſe temperandam eſſe conditionem, vt pax interim ſalua maneat.

44 Vbi vermis eorum non moritur, & ignis
eorum non extinguitur.
45 Et, ſi pes tuus offendiculo eſt tibi, abſcin-
de eum: tolerabilius eſt tibi vt ingrediaris ad
vitam claudus, quàm, dum ſunt tibi ambo
pedes, ruas in gihannah.
46 Vbi vermis eorum non moritur, & ignis e-
orum non extinguitur.
47 Et, ſi oculus offendiculo eſt tibi, erue eum:
tolerabilius eſt tibi vt vno oculo ingredia-
ris in regnum Dei, quàm, dum ſunt tibi duo
oculi, ruas in gihannah ignis.
48 ²² Vbi vermis eorum non moritur, & ignis
eorum non extinguitur.
49 Omnis enim *res* igne ſalitur, & omnis vi-
ctima ſale ſalietur.
50 Bonum eſt ſal: ſi autem ſal infatuatus fue-
rit, quónam ſalietur? Sit in vobis ſal, & in
tranquillitate ſitis vnus cum altero.

22 Hortatus ad vitam incorruptam, ſumpta à ſacrificiis ſimilitudine, quæ partim ſale, partim igne à corruptione purgabantur. Eſt autem impropria locutio Igni ſaliri, ſed quà commodè, quid ignis & ſal commune habeant, explicat, nempè quòd à putredine conſeruent.

Caput X.

1 *Vxor ob ſolam fornicationẽ dimittenda.* 13 *Paruuli Chriſto offeruntur.* 17 *A diuite interrogatur Ieſus quomodo vita æterna poſſideatur.* 28 *Apoſtolis relinquentes omnia propter Chriſtum.*
33 *Chriſtus prædicit mortem ſuam.* 35 *Filiorum Zebedæi petitio.* 46 *Bartimæus cæcus ſanatur.*

1 ET quum illinc ᵃ ſurrexiſſet, venit in fines
Iudææ per *regionem quæ eſt* trans Iorda-
nem: & conuenit rurſum turba ad eum:
& vt conſueuerat, rurſum docebat eos.
2 Tunc accedentes Phariſæi, interrogarunt
eum an liceret viro vxorem dimittere: ten-
tantes eum.
3 Ipſe verò reſpondens dixit, Quid vobis
mandauit Moſes?
4 Ipſi autem dixerunt, ‖ Moſes permiſit libel-
lum abſceſſionis ſcribere & dimittere *vx-
orem*.
5 ᵃ Tunc reſpondens Ieſus dixit eis, Pro du-
ritia cordis veſtri ſcripſit vobis ᵇ mandatum
iſtud.
6 A principio verò creationis, ‖ maſculum &
fœminam fecit Deus.
7 Propterea relinquet homo patrem ſuum
& matrem, & agglutinabitur vxori ſuæ:
8 Et qui duo *fuerant*, erunt caro vna: itaque
non ſunt amplius duo, ſed vna caro.
9 ‖ Quòd ergo Deus coniunxit, homo ne ſe-
iungat.
10 Et domi rurſum diſcipuli eius eadem de
re interrogarunt eum.
11 *Ipſe* verò dixit eis, ‖ Quicunque dimiſerit
vxorem ſuam, & duxerit aliam, mœchatur
aduerſus ᶜ eam.
12 Et ſi mulier dimiſerit virum ſuum, & nup-
ſerit alteri, mœchatur.
13 ¶ ‖ ᵃ Tunc obtulerunt ei puerulos vt tan-
geret eos: diſcipuli verò obiurgabant eos
qui offerebant.
14 Quod quum vidiſſet Ieſus: indignatus eſt,
& dixit eis, Sinite puerulos venire ad me, &
ne prohibete eos: ᵇ talium enim eſt regnum
Dei.
15 Amen dico vobis, quicunque non exce-
perit regnum Dei vt puerulus, nequaquam
in id ingredietur.

1 ET ſurrexit inde, & venit in confinium
Iudææ ¹ in aduerſam ripam Iurdanan.
Et venerunt illuc ad eum turbæ multæ:
docebatque eos rurſum ſicut conſuetus e-
rat.
2 Et acceſſerunt Phariſæi tentantes eum, &
interrogauerunt, Num licet viro vt dimittat
vxorem ſuam?
3 Dixit eis, Quid præcepit vobis Muſche?
4 Ipſi autem dixerunt, Muſche permiſit no-
bis vt ſcribamus ² ſcriptum dimiſſionis, &
dimittamus.
5 Reſpondit Ieſchua, & dixit eis, Contra du-
ritiem cordis veſtri ſcripſit vobis manda-
tum iſtud.
6 A principio autem maſculum & fœminam
fecit eos Deus.
7 Propter hoc deſeret vir patrem ſuum &
matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ.
8 Eruntque ambo vna caro. Igitur non ſunt
duo, ſed vna caro.
9 Quod itaque Deus coniunxit, filius homi-
nis ne ſeparet.
10 Et interrogauerunt eum rurſus diſcipuli
eius in domo ſuper hoc.
11 Et dixit eis, Quiſquis reliquerit vxorem
ſuam, & acceperit aliam, adulterium com-
miſit.
12 Et ſi mulier reliquerit maritum ſuum, & fa-
cta fuerit alterius, committit adulterium.
13 Et offerebant ei infantulos vt tangeret
eos, diſcipuli autem eius reprimebant eos
qui offerebant illos.
14 Ieſchua autem quum vidiſſet, indignatus
eſt, & dixit eis, Sinite paruulos vt veniant
ad me, & ne prohibeatis eos: illorum enim
qui ſicut iſti ſunt, eſt regnum Dei.
15 Ammin dico vobis quòd quiſquis non ac-
ceperit regnum Dei ſicut paruulus, non in-
gredietur in illud.

1 Ad verbum, In tranſitum. Hebraiſmus.

2 Id eſt, Libellum repudii.

16 Et

16 Et ſuſtulit eos in vlnas ſuas, & poſuit manum ſuam ſuper eos, & benedixit eis.
17 Et quum deſcendiſſet in viam, accurrit quidam: procidit ſuper genua ſua, & petebat ab eo, & dixit, Præceptor bone, quid faciam vt hæres ſim vitæ æternæ?
18 Dixit ei Jeſchua, Quid vocas tu me bonum? non eſt bonus niſi vnus Deus.
19 Mandata noſti, Non adulterium committas, Ne fureris, Ne occidas, Et ne proferas teſtimonium falſum, Ne iniquè agas, Honora patrem tuum & matrem tuam.
20 Ille autem reſpondit, & dixit ei, Præceptor, hæc omnia cuſtodiui à pueritia mea.
21 Jeſchua autem intuitus eſt eum, & dilexit eum, & dixit ei, Vnum deeſt tibi: abi, vende quicquid eſt tibi, & da pauperibus: & erit tibi theſaurus in cælo, & accipe crucem tuam, 3 & veni poſt me.
22 Ille verò mœſtus factus eſt in hoc ſermone, & abiit 4 afflictus: erant enim ei diuitiæ multæ.
23 Intuitus eſt autem Jeſchua diſcipulos ſuos, & ait eis, Quàm difficile eſt illis quibus ſunt diuitiæ, vt ingrediantur in regnum Dei!
24 Diſcipuli autem mirabantur ad ſermones ipſius. Et reſpondit rurſus Jeſchua, & dixit eis, Filij mei, quàm difficile eſt eis qui confidunt in diuitiis ſuis, vt ingrediantur in regnum Dei!
25 Facilius eſt camelo vt ingrediatur in foramen acus, quàm diuitem ingredi in regnum Dei.
26 Illi verò amplius admirabantur, & dicebant inter ſeſe, Quis poteſt ſaluus eſſe?
27 Intuitus eſt autem eos Jeſchua, & ait eis, Apud filios hominis hoc non eſt poſſibile, ſed apud Deum: cuncta enim poſſibilia ſunt apud Deum.
28 Et cœpit Cipha dicere, Ecce, nos reliquimus omnia, & adhæſimus tibi.
29 Reſpondit Jeſchua, & dixit, Ammin dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domos, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos, aut agros, propter me, & propter Euangelium meum,
30 Quin accipiat 5 vnum in centum nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & ſorores, & matres, & liberos, & agros, cum perſequutionibus, & in ſeculo venturo vitam quæ eſt in æternum.
31 Multi autem primi, erunt poſtremi: & poſtremi, primi.
32 Quum aſcenderent autem in via verſus Vruſchelem, Jeſchua ipſe antecedebat eos: & mirabantur, & 6 ibant poſt eum timentes. Et accepit duodecim ſuos, & cœpit dicere eis id quod futurum erat vt eueniret ſibi.
33 Nempe, Ecce aſcendimus Vruſchelem, & Filius hominis traditur principibus ſacerdotum & Legiſperitis: & condemnabunt eum ad mortem, & tradent eum Gentibus.
34 Et illudent eum, & flagellabunt eum, & conſpuent in faciem eius, & occident eum: & in die tertio reſurget.
35 Et acceſſerũt ad eũ Iaakob & Juchannan filij Zebedai, & dixerunt ei, Præceptor, volumus vt quicquid petierimus facias nobis.

3 Id eſt, Sequere me. Hebraiſmus.
4 Ad verb. Quum eſſet afflictio ei.
5 Id eſt, Vnum auctum in centum. Hebraiſmus. Vide annot. in Mat. 19,29.
6 Id eſt, Sequebantur.

16 Et quum accepiſſet eos in vlnas, impoſitis in eos manibus, benedixit eis.
17 ¶ ‖ Egrediente autem ipſo *vt ſe daret* in viam, quidam quum accurriſſet, & accidiſſet ei ad genua, interrogauit eum, Præceptor bone, quid faciam vt vitam æternam poſſideam?
18 Jeſus autem dixit ei, Cur me dicis bonum? nullus eſt bonus, niſi vnus, *nempe* Deus.
19 Mandata noſti, ‖ Ne mœchare, Ne occidito, Ne furare, Ne falſum teſtimonium dicito, Ne damno afficito *quenquam*. Honora patrem tuum & matrem.
20 Ille verò reſpondens dixit ei, Magiſter, hæc omnia obſeruaui à iuuentute mea.
21 Jeſus autem eum intuitus, dilexit eum & dixit ei, Vnum te deficit: abi, quæcunque habes vende, & da pauperibus: & habebis theſaurum in cœlo: & veni, ſequere me, ſublata *in humeros* cruce.
22 Ille verò mœſtus factus propter hunc ſermonem, abiit contriſtatus: habebat enim bona multa.
23 Et quum circumſpexiſſet Jeſus, dicit diſcipulis ſuis, Quàm difficulter qui opes habent in regnum Dei introibunt!
24 Diſcipuli verò expauerunt ad hos ſermones ipſius. Jeſus autem rurſum reſpondens dixit eis, Filij, quàm difficile eſt vt qui confidunt opibus, in Regnum Dei ingrediantur!
25 Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem in regnum Dei ingredi.
26 Illi verò amplius percellebantur, dicentes inter ſe, Et quis poteſt ſeruari?
27 Intuitus autem eos Jeſus dicit, Apud homines *hoc* fieri non poteſt, ſed non apud Deum: nam omnia poſſibilia ſunt apud Deum.
28 ‖ Tunc Petrus cœpit ei dicere, Ecce, nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te.
29 Reſpondens autem Jeſus ait, Amen dico vobis: nullus eſt qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos, aut agros, mea causa & Euangelij,
30 Quin accipiat centuplicia nunc iſto tempore, domos, & fratres, & ſorores, & matres, & liberos, & agros, cum perſequutionibus, & in ſeculo venturo vitam æternam.
31 ‖ Multi autem primi, erunt vltimi: & vltimi, primi.
32 ¶ ‖ Erant autem in via aſcendentes Hieroſolyma: & præibat eis Jeſus, & expaueſcebant, & ſequentes timebant. Ipſe verò aſſumptis rurſum duodecim, cœpit eis dicere quæ ſibi erant euentura.
33 *Dicens*, Ecce, aſcendimus Hieroſolyma, & Filius hominis tradetur principibus ſacerdotum & Scribis: & condemnabunt eum morte, tradentque eum Gentibus.
34 Qui ipſi illudent ei, & flagellabunt eum, & inſpuent in eum, & trucidabunt eum: ſed tertia die reſurget.
35 ¶ ‖ Tunc accedunt ad eũ Jacobus & Johannes filij Zebedæi, dicentes, Magiſter, velimus vt quicquid petierimus, præſtes nobis.

35 Ipſe verò dixit eis, Quid me vultis vobis
præſtare?
36 Illi autem dixerunt ei, Da nobis vt vnus
ad dexteram tuam,& alter ad ſiniſtrã tuam
ſedeamus in gloria tua.
37 Ieſus autem dixit eis, Neſcitis quid peta-
tis: poteſtis bibere poculum quod ego bi-
bo, & k baptiſmo quo ego baptizor, bapti-
zari?
38 Ipſi verò dixerunt ei, Poſſumus. Ieſus au-
tem dixit eis, Poculum quidem quod ego
bibo,bibetis: & baptiſmate quo ego bapti-
zor,baptizabimini:
40 Sed ſedere ad dextram meam & ad ſini-
ſtram meam,non eſt meum dare, ſed *dabitur*
quibus paratum eſt.
41 Et quum *hæc* audiſſent *alii* decem, cœpe-
runt indignari de Iacobo & Iohanne.
42 l Ieſus autem quum eos aduocaſſet, dixit
eis, ‖Scitis eos m quibus placet imperare
gentibus, dominari in eas:earum magnates
poteſtatem habere in eas.
43 Verùm non ita erit inter vos: ſed quicun-
que voluerit fieri magnus inter vos, erit mi-
niſter veſter.
44 Et quicunque voluerit ex vobis fieri pri-
mus, erit omnium ſeruus.
45 Nam & Filius hominis non venit vt ſibi
miniſtraretur, ſed vt miniſtraret & daret a-
nimã ſuam redemptionis pretium pro mul-
tis.
46 ¶ ‖ n Tunc veniunt Hiericho: eóque egre-
diente ab Hiericho,ac diſcipulis eius & tur-
ba multa, o filius Timæi Bartimæus cæcus,
ſedebat apud viam mendicans.
47 Et quum audiſſet ipſum eſſe Ieſum illum
Nazarenum, cœpit clamare, & dicere, Fili
Dauid Ieſu, miſerere mei.
48 Obiurgabant autem eum multi vt ſileret:
ille verò multo magis clamabat,Fili Dauid,
miſerere mei.
49 Tunc Ieſus quum ſubſtitiſſet, iuſſit eum
vocari: vocant igitur cæcum, dicentes ei,
Confide, ſurge: vocat te.
50 Ipſe verò abiecto pallio ſuo quum ſurre-
xiſſet, venit ad Ieſum.
51 Et reſpondens dixit ei Ieſus, Quid vis tibi
præſtem? Cæcus autem ait ei,p Rabboni,vt
viſum recipiam.
52 Ieſus autem dixit ei, Abi: q fides tua te
ſeruauit. Statim igitur recepit viſum: & ſe-
quebatur Ieſum in illo itinere.

36 Dixit eis, Quid cupitis vt faciam vobis?
37 Dicunt ei, Da nobis vt vnus ſedeat à dex-
tra tua, 7 & alter à ſiniſtra tua in gloria tua. 7 Ad verb. Vnus
38 Ipſe autem dixit eis, Neſcitis quid petatis:
poteſtis vos bibere poculum quod ego bi-
bo, & baptiſmo quo ego baptizor, bapti-
zari?
39 Dicunt ei, Poſſumus. Dixit eis Ieſchua,
Poculum quod ego bibo,bibetis: & baptiſ-
mo quo ego baptizor, baptizabimini.
40 Vt autem ſedeatis à dextra mea & à ſini-
ſtra mea non eſt meum dare,niſi illis quibus
paratum eſt.
41 Et quum audiuiſſent decem 8 cœperunt
murmurare aduerſus Iaakub & Iuchannan. 8 Ad verb. Cœperunt murmurantes. Syra phraſis.
42 Et vocauit eos Ieſchua, & dixit eis, Scitis
quòd ii qui reputantur capita Gentium,do-
mini earum ſint, & magnates earum domi-
nentur ſuper eas.
43 Non autem ſic erit inter vos: ſed qui vult
in vobis 9 fieri magnus, erit vobis miniſter. 9 Pro Maximus, poſitiuus pro ſuperlatiuo, vt antè notatus.
44 Et qui ex vobis vult eſſe primus,erit ſeruus
omnis hominis.
45 Etenim Filius quoque hominis non ve-
nit vt miniſtraretur ſibi, ſed vt miniſtraret,
& daret animam ſuam redemptionem pro
multis.
46 Et venerunt Iricu. Et quum egreſſus eſſet
Ieſchua ab Irichu, ipſe & diſcipuli eius &
turba multa,Timai filius Timai,cæcus ſede-
bat iuxta viam, & mendicabat,
47 Et audiuit quòd Ieſus eſſet Nazarenus, &
cœpit clamare, & dicere, Fili Dauid, miſe-
rere mei.
48 Et reprimebant eum multi vt ſileret. Ille
autem magis clamabat, & dicebat, Fili Da-
uid, miſerere mei.
49 Et ſtetit Ieſchua, & præcepit vt vocarent
eum.Et vocarunt cæcum,& dicunt ei, 10 Bo-
no ſis animo: vocat te. 10 Ad verb. Cordatus eſto.
50 Ipſe autem cæcus abiecit veſtimenta ſua:
& ſurgens venit ad Ieſchua.
51 Et dixit ei Ieſchua, Quid vis vt faciam ti-
bi? Ipſe autem cæcus dixit, Domine mi, vt
videam.
52 Et Ieſchua dixit ei,Video:fides tua 11 ſer-
uauit te. Et ſtatim viſus reſtitutus eſt ei: & 11 Ad verb. Viuificauit te Hebr.
abibat per viam.

Caput XI.

1 Chriſtus ingreditur Ieruſalem vectus aſello. 13 Ficus infructuoſa maledicitur. 15 Eiiciuntur templo vendentes & ementes. 23 Virtus fidei. 24 Fides orationis. 25 Peccata fratri remittenda. 27 Sacerdotes petunt qua autoritate Chriſtus faciat quæ facit. 30 Baptiſmus Ioannis vnde.

1 QVum a autem appropinquarent Hie-
roſolymis ad Bethphage & Bethaniæ,
ad montem Olearum, miſit duos è di-
ſcipulis ſuis,
2 Et dicit eis, Abite in vicum qui vobis eſt ex
aduerſo: & ſtatim vt ingrediemini in eum,
inuenietis pullum ligatum,ſupra quem b nul-
lus hominum ſedit: ſolutum eum addu-
cite.
3 Quod ſi quis vobis dixerit, Cur hoc facitis?

1 ET quum appropinquaret Vriſchelem
iuxta Beth-Page & Beth-Aniah ad mõ-
tem Oliuarum, miſit duos ex diſcipulis
ſuis.
2 Et dixit eis, Ite in pagum illum qui contra
nos eſt: & ſtatim eadem hora qua ingredie-
mini in eum, inuenietis pullum qui alligatus
eſt, cui nemo ex filiis hominis inſedit, ſolui-
te, adducite eum.
3 Et ſi quis dixerit vobis, Cur facitis hoc? Di-
cite

citæ ei, Quia pro Domino noſtro petitur. &
ſtatim mittet eum huc.
4 Et abeuntes, inuenerunt pullum qui vinctus
erat ad ianuam foris in platea. Et quum ſol-
uerent,
5 Quidam ex eis qui adſtabant, dixerunt eis,
Quid facitis quòd ſoluitis pullum?
6 Ipſi verò dixerunt ei ſicut mandauerat eis
Ieſchua: & illi dimiſerunt eos.
7 Et adduxerunt pullum ad Ieſchua & iniе-
cerunt ſuper eum veſtimenta ſua, & ſedit
ſuper eum Ieſchua.
8 Multi autem ponebant veſtimenta ſua in
uia: & alii cædebant ramos ex arboribus, &
ponebant in via.
9 Et qui ante eum & qui poſt eum erant cla-
mabant, & dicebant, [1] Huſchaanah, benedi-
ctus eſt qui venit in nomine Domini.
10 Et benedictum ſit regnum quod venit pa-
tris noſtri Dauid; Huſchaanah.

11 Et ingreſſus eſt Ieſchua in Vriſchelem in
templum, & conſiderauit omnia. Quum eſ-
ſet autem tempus veſpertinum, ingreſſus eſt
in Beth-Aniah cum duodecim.
12 Et die poſtero quum egrederetur ex Beth-
Aniah, eſuriit.
13 Et vidit ficum vnam è longinquo, in qua
erant folia, & venit ad eam vt *videret* ſi in-
ueniret in ea aliquid: & quum veniſſet, non
inuenit in ea niſi folia. Tempus enim non
erat ficuum.
14 Et dixit illi, Deinceps & in perpetuum ne-
mo ex te fructus comedat. Et audiuerunt
diſcipuli eius, & venerunt in Vriſchelem.
15 Ac ingreſſus eſt Ieſchua in templum Dei,
& cœpit eiicere eos qui emebant & vende-
bant in templo: [2] & euertit menſas numu-
lariorum, & cathedras eorum qui vende-
bant columbas.
16 Neque ſinebat vt quiſquam deportaret
vaſa per templum Dei.
17 Et docebat, & dicebat eis, Nónne ſcrip-
tum eſt, Domus mea, domus orationis vo-
cabitur omnibus gentibus? vos autem feci-
ſtis eam ſpeluncam latronum.
18 Et audiuerunt principes ſacerdotum &
Legiſperiti, & quærebant quomodo per-
derent eum. Timebant enim ab eo, quia
vniuerſus populus mirabantur in doctrina
eius.
19 Et quum ſerum eſſet, egreſſi ſunt extra vr-
bem.
20 Et manè quum tranſirent, viderunt ficum
illam aridam à radice ſua.
21 Et recordatus eſt Schemeum, & dixit ei,
Domine mi, Ecce, ficus illa quam execra-
tus es, aruit.
22 Et reſpondit Ieſchua, & dixit eis, Sit in vo-
bis fides Dei.
23 Ammin dico vobis quòd is qui dixerit mô-
ti huic, Tolle te, & cade in mare, nec hæſi-
tauerit in corde ſuo, ſed crediderit quòd
fiet id quod dixit, fiet ei quod dixerit.
24 Propter hoc dico vobis quòd quicquid o-
ratis & petitis, credite quòd accipitis: &
fiet vobis.
25 Et quum ſtatis ad orandum, remittite id
quod eſt vobis aduerſus aliquem: vt etiam

1 Vide Matth. Cap.21.9.

2 Vide de hoc, annot. in Matth. cap.21,12.

dicito, Dominum eo opus habere: & tum
ſtatim huc mittet.
4 Abierunt igitur & inuenerunt pullum liga-
tum apud oſtium foris in biuio: & ſoluerunt
eum.
5 Tunc quidam eorum qui illic adſtabant,
dixerunt eis, Quid facitis qui ſoluitis pul-
lum?
6 Ipſi verò dixerunt eis prout mandarat Ie-
ſus: & *illi* dimiſerunt eos.
7 Adduxerunt igitur pullum ad Ieſum, & in-
iecerunt ei pallia ſua: ſeditque ſuper eum.
8 Multi verò pallia ſua ſtrauerunt per viam:
alii autem frondes cædebant ex arboribus,
& ſternebant in viam.
9 Et qui præibant, quique ſequebantur, cla-
mabant, dicentes, Hoſanna, [b] benedictus
qui venit in nomine Domini.
10 [c] Benedictum regnum patris noſtri Dauid,
quod venit in nomine Domini: Hoſanna,
qui es in cælis altiſſimis.
11 ‖ Et ingreſſus eſt Hieroſolymam Dominus,
& in templum: quumque circumſpexiſſet
omnia, & [d] veſpera iam hora eſſet, venit
Bethaniam cum duodecim.
12 ¶ ‖ Et poſtero die quum exiſſent Betha-
nia, eſuriit.
13 [2] Quumque procul vidiſſet ficum haben-
tem folia, venit *viſurus* videlicet num inue-
niret aliquid in ea: & quum veniſſet ad eam,
nihil inuenit niſi folia, non enim erat tem-
pus ficuum.
14 Tunc [e] reſpondens Ieſus dixit ficui, Ne
amplius ex te in ſeculum quiſquam fructum
comedat. Et *hoc* audiuerunt diſcipuli eius.
15 ¶ [3] Veniunt igitur Hieroſolymam. Et in-
greſſus Ieſus in templum, cœpit eiicere eos
qui vendebant, & emebant in templo, &
menſas numulariorum, & cathedras ven-
dentium columbas ſubuertit.
16 Nec ſinebat vt quiſquam deportaret [f] vas
per templum.
17 Et docebat dicens eis, Nónne ſcriptum eſt
‖ Domum meam, domum precationis [g] vo-
catum iri ab omnibus Gentibus? vos autem
eam feciſtis ſpeluncam latronum.
18 Et *hoc* audiuerunt Scribæ & primarii Sa-
cerdotes, & quærebant quomodo eum per-
derent: timebant enim eum, quia tota tur-
ba percellebatur ſuper doctrina ipſius.
19 Quum verò veſpera aduenisſet, egreſſus
eſt Ieſus extra vrbem.
20 ¶ ‖ [4] Et manè [h] adambulantes ficui, vide-
runt eam exaruiſſe radicitus.
21 Tunc recordatus Petrus dixit ei, Rabbi,
ecce, ficus illa cui imprecatus es, exaruit.
22 Et reſpondens Ieſus dixit eis, Habete [i] fi-
dem Dei.
23 Amen enim dico vobis, quicunque dixe-
rit monti huic, Tollitor & proiicitor in ma-
re: nec heſitauerit in corde ſuo, ſed credide-
rit futura quæ dicit, erit ei quicquid dixerit.
24 ‖ Propterea dico vobis, quæcunque pre-
cantes petitis, credite [k] vos accepturos: &
erunt vobis.
25 Et quum [l] adſtiteritis ‖ precantes, remit-
tite ſi quid habetis aduerſus aliquem: vt
&

& Pater ille veſter qui in cælis eſt, remittat
vobis offenſas veſtras.
26 Nam ſi vos non remiſeritis, nec Pater ille
veſter qui in cælis eſt, remittet offenſas ve-
ſtras.
27 ¶ § Tunc veniunt rurſus Hieroſolymã: &
quum ipſe ambularet in templo, veniunt ad
eum primarii Sacerdotes, & Scribæ & ſe-
niores.
28 Et dicunt ei, Qua autoritate iſta facis? &
quis tibi dedit autoritatem iſtam vt hæc fa-
cias?
29 Ieſus autem reſpondens dixit eis, Inter-
rogabo vos & ego rem quandam: reſpon-
dete igitur mihi: & dicam vobis qua auto-
ritate hæc faciam.
30 Baptiſma Iohannis è cælo erat, an ex ho-
minibus? reſpondete mihi.
31 Ratiocinabantur autem apud ſe, dicen-
tes, Si dixerimus, E cælo: dicet, Quare ergo
non credidiſtis ei?
32 [e] Sed ſi dicamus, Ex hominibus, timemus
populum: omnes enim ſentiebant de Io-
hanne, eum verè Prophetam fuiſſe.
33 Tunc reſpondentes dicunt Ieſu, Neſci-
mus. Et Ieſus reſpondens dicit eis, Nec e-
go dicam vobis qua autoritate iſta faciam.

ter veſter qui eſt in cælo, remittet vobis de-
licta veſtra.
26 Si verò vos non remiſiſtis, nec etiam Pa-
ter veſter qui eſt in cælo, remittet vobis de-
licta veſtra.
27 Et venerunt rurſus Vriſchelem, & quum
ambularet in templo, venerunt ad eũ prin-
cipes ſacerdotum, Legiſperiti, & ſeniores.
28 Et dicunt ei, In qua poteſtate hæc facis? &
quiſnam dedit tibi poteſtatem hanc vt hæc
facias?
29 Ipſe autem Ieſchua dixit eis, Interrogabo
ego vos quoque ſermonem vnum vt dicatis
mihi, & ego dicam vobis in qua poteſtate
hæc facio.
30 Baptiſmus Iuchannan vndenam eſt? E cæ-
lo, an ex filiis hominis? dicite mihi.
31 Et ratiocinabantur in ſeipſis, & dicebant,
Si dixerimus ei quòd eſt è cælo, dicet nobis,
Et quare non credidiſtis ei?
32 Et ſi dixerimus quòd eſt è filiis hominis,
metus eſt à populo. Omnes enim [3] tenebant
ipſum Iuchannã quòd verè propheta eſſet.
33 Et reſponderunt, & dixerunt Ieſchua, Ne-
ſcimus. Dixit eis, Ego quoque non dico vo-
bis in qua poteſtate hæc facio.

[3] Id eſt, Habebant. Galli Syram phraſin aptè exprimunt, Ils tenoient Iehan pour vn vrai prophete. Etiam Germani *Sie hielten Iohannem fur ein propheten.*

Caput XII.

1 *De vinea.* 10 *Chriſtus, lapis reprobatus à Iudæis.* 13 *De tributo dando Cæſari.* 18 *Sadducæi negantes reſurrectionem.* 28 *Primum mandatum.* 33 *Dilectio Dei & proximi præponitur ſacrificiis.* 36 *Chriſtus, filius Dauidis.* 38 *Cauendũ à Scribis & Phariſæis.* 42 *Vidua paupercula.*

1 ET [a] cœpit eis per [a] parabolas dicere,
Vineam plantauit quidam, & circum-
poſuit ſepem, & fodit lacum, & ædifica-
uit turrim, & elocauit eam agricolis: ac
peregrè profectus eſt.
2 Miſitq; ſeruum ad agricolas *ſuo* [b] tempore,
vt ab agricolis acciperet ex fructu vineæ.
3 Illi verò captum eum ceciderunt, ac re-
miſerunt inanem.
4 Et rurſum miſit ad eos alium ſeruum, & *illi*
huic quoque lapidato, caput comminuerunt,
& remiſerunt dedecoratum.
5 Et rurſum alium miſit, & illum trucidarunt:
multoſq; alios, hos quidem cædentes, illos
verò trucidantes.
6 Quum ergo vnum adhuc haberet filium
ſuum dilectum, miſit etiam illum vltimũ ad
eos, dicens, Reuerebuntur filium meum.
7 Illi verò agricolæ dixerunt inter ſe, Iſte eſt
hæres: venite, trucidemus eum, & noſtra e-
rit hæreditas.
8 Et captum eum trucidarunt, & eiecerunt
extra vineam.
9 Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet,
& perdet illos agricolas: & dabit vineam
aliis.
10 Ne hanc quidem Scripturam legiſtis?
‖ Quem lapidem reprobauerunt ædifican-
tes, is factus eſt caput anguli?
11 A domino factum eſt [c] iſtud, & eſt mirabi-
le in oculis noſtris?
12 [d] Studebant igitur eum prehendere: ſed
timuerant turbam: norant enim eum aduer-
ſus ipſos illam parabolam dixiſſe: itaque o-
miſſo eo abierunt.

1 ET cœpit loqui cum eis, per parabolas.
Vir quidam plantauit vineam, & circun-
dedit eam ſæpe, & fodit in ea torcular,
& extruxit in ea turrim, & poſſidendã eam
tradidit agricolis, & peregrè profectus eſt.
2 Et miſit ad agricolas ſeruum ſuum in tem-
pore, vt de fructibus vineæ acciperet.
3 Illi autem percuſſerunt eum, & dimiſerunt
eum vacuum.
4 Et miſit rurſum ad eos ſeruum alium: & eti-
am illum lapidauerunt & contuderunt, &
remiſerunt eum ignominia.
5 Et miſit rurſum alium, & etiam illum occi-
derunt: & multos ſeruos alios miſit, & *ali-
quos* ex eis percuſſerunt, *aliquos* autem ex
eis occiderunt.
6 In fine autem vnus filius dilectus erat ei, &
miſit eum ad illos tandem, dicebat enim,
Iam [1] erubeſcent à filio meo.
7 Illi verò agricolæ dixerunt apud ſeipſos,
Hic eſt hæres: venite, occidamus eum, & e-
rit noſtra hæreditas.
8 Et accipientes occiderunt eum, & eiece-
runt extra vineam.
9 Quid igitur faciet dominus vineæ? Veni-
ens perdet illos agricolas, & dabit ipſam vi-
neam aliis.
10 Atq; ne Scripturam quidem hanc legiſtis?
Lapis quem reprobauerunt ædificantes, fa-
ctus eſt in caput anguli?
11 A Domino actum eſt iſtud, & eſt mirabile
in oculis noſtris?
12 Et quærebant prehendere eum, ac time-
bant à populo: norant enim quòd aduerſus
ipſos dixiſſet parabolã hanc, & reliquerunt
eum, & abierunt.

[1] Id eſt, Filium meum verecundè reuerebantur.

13 Et

2 Ad verb, Viros. Hebraiſmus.
3 Verbum Syriacum Veنari ſignificat. Vult ergo dicere, Venatorum more inſidiabantur ei vt ipſum in ſermone caperent. Vide Mat.22.15. in textu.

13 Et miſerunt ad eum ² quoſdam ex Legiſperitis, & ex domeſticis Haraudis, ³ vt illaquearent eum in ſermone.
14 Illi autem venerunt: & interrogauerunt eum, Magiſter, ſcimus quòd verax es, neq; ſuſcipis curam cuiuſquam: non enim reſpicis vultus filiorum hominis, ſed in veritate viam Dei doces. Licet dare argentum capitationis Cæſari, an non? demus, an non demus?
15 Ipſe autem nouit dolum eorum, & dixit eis, Quid tentatis me? Adferte mihi denarium: videam.
16 Et attulerunt ei, Dixit eis, Cuius eſt imago hæc, & inſcriptio? Illi autem dixerunt, Cæſaris.
17 Dixit eis Ieſchua, Quæ *ſunt* Cæſaris, Cæſari date, & *quæ* Dei, Deo. Et admirati ſunt de eo.

4 Vide de Zaddukæis Matth.22.23

18 Et venerunt ⁴ Zaddukæi ad eum, qui dicunt quòd reſurrectio mortuorum non eſt. Et interrogauerunt eum, & dixerunt,
19 Præceptor, Muſché ſcripſit nobis, Quòd ſi moriatur frater alicuius, & relinquat vxorem, & filios non relinquat, accipiat frater eius vxorem ejus, & exſuſcitet ſemen fratri ſuo.
20 Septem fratres erant: primus accepit vxorem, & mortuus eſt, & non reliquit ſemen.
21 Et ſecundus accepit eam & mortuus eſt, neque ipſe relinquens ſemen & tertius ſimiliter.

5 Id eſt, Omnes ſinguli ex ſeptem fratribus.

22 ⁵ Et ſeptem illi acceperunt eam, neque reliquerunt ſemen: vltima omnium mortua eſt etiam ipſa mulier.
23 In reſurrectione ergo cuius ex eis erit vxor? Ipſi enim ſeptem acceperunt eam.
24 Dixit eis Jeſchua, Nònne propterea erratis vos qui non cognoſcitis Scripturas, neque virtutem Dei?

6 Id eſt, Non nubent. Hebraiſmus.

25 Quum enim ſurrexerint à mortuis, non accipient vxores, ⁶ neque vxores etiam erunt viris, ſed ſicut Angeli qui ſunt in cælo, ipſi ſunt.
26 De mortuis verò quòd reſurgant, nònne legiſtis in libro Muſche quomodo de rubo dixerit ei Deus, Ego ſum Deus Abrahami, & Deus Iſchak & Deus Iaakub.
27 Neque eſt Deus mortuorum, ſed viuentium, vos igitur multum erratis.
28 Et acceſſit quidam ex Legiſperitis, & audiuit eos quòd diſputarent, & vidit quòd benè reddidiſſet eis reſponſum. Et interrogauit eum, Quódnam eſt mandatum primum omnium?
29 Dixit ei Ieſchua, Primũ ex omnibus mandatis *eſt*, Audi Iſrael, Dominus Deus noſter, Dominus vnus eſt.
30 Et, Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex tota virtute tua: hoc eſt mandatum primum.
31 Et ſecundum quod ſimile eſt ei, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Mandatum aliud quod maius ſit iſtis non eſt.

7 Subaudi Deus.

32 Dixit ei ille Legiſperitus, Pulchrè Domine mi, & veritatem dixiſti quòd ⁷ vnus eſt, & non alius præter eum.

13 ¶ ‖ ᵉ Et miſerunt ad eum quoſdam è Phariſæis & Herodianis, vt eum ᶠ captum irretirent ᶠ ſermone.
14 Illi verò, quum veniſſent, dicunt ei, Præceptor, ſcimus te veracem eſſe, neque curare quenquam: ᵍ non enim reſpicis ad perſonam hominum, ſed in veritate ʰ viam Dei doces, Licet cenſum Cæſari dare, an non?
ⁱ demus, an non demus?
15 Ipſe verò, quum ſciret eorum hypocriſin, dixit eis, Quid me tentatis? proferte mihi denarium, vt videam.
16 Illi verò protulerunt: Tunc dicit eis, Cuius eſt imago iſta & inſcriptio? Illi verò dixerunt ei, Cæſaris.
17 Et reſpondens Ieſus dixit eis, ‖ Reddite quæ *ſunt* Cæſaris, ᵏ Cæſari: & quæ Dei *ſunt* Deo. Et admirati ſunt ſuper eo.
18 ¶ ‖ ³ Tunc veniunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem: & interrogarunt eum dicentes,
19 ‖ Præceptor, Moſes ſcripſit nobis vt ſi cuius frater mortuus ſit, ac reliquerit vxorem, * & filios non reliquerit, accipiat ipſius frater vxorem eius, & excitet ˡ ſemen fratri ſuo.
20 Septem ergo fratres fuerunt: ac primus accepit vxorem, & moriens non reliquit ſemen.
21 Et ſecundus accepit eam, & mortuus eſt, & ne ipſe quidem reliquit ſemen: & tertius itidem.
22 Et acceperunt eam ſeptem illi, neque reliquerunt ſemen: vltima omnium mortua eſt & mulier.
23 In reſurrectione ergo, poſtquàm reſurrexerint, cuius eorum erit vxor? nam ſeptem habuerunt eam vxorem.
24 Tunc reſpondens Ieſus dixit eis ᵐ Nònne propterea erratis quòd neſciatis Scripturas, neque potentiam Dei?
25 Poſtquam enim à mortuis reſurrexerint, neque vxores ducunt, neque nuptum dantur: ſed ſunt vt angeli qui in cælis *ſunt*.
26 De mortuis verò, quòd ſuſcitandi ſint, non legiſtis in libro Moſis, quomodo in rubo loquutus ſit ei Deus, dicens; ‖ Ego *ſum* Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob?
27 Non eſt Deus mortuorum, ſed Deus viuentium: vos ergo multum erratis.
28 ¶ ‖ ⁴ Et quum acceſſiſſet quidam è Scribis qui audierat eos diſceptantes, & ſciebat eum benè illis reſpondiſſe, interrogauit eum quod eſſet primum omnium mandatum.
29 Ieſus autem reſpondit ei, ⁿ Primum omnium mandatorum *eſt*, ‖ Audi Iſrael, Dominus Deus noſter, Dominus vnus eſt:
30 Diliges igitur Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis viribus tuis: hoc *eſt* primum mandatum.
31 Et ſecundum illi ſimile hoc *eſt*, Diliges proximum tuum vt teipſum: maius illis aliud mandatum non eſt.
32 Tunc dixit ei Scriba ille, Bene, præceptor, in veritate dixiſti: nam vnus eſt Deus, nec alius eſt præter eum.

Exo.3.6. mat.22.32. Act.3.13.
Deut.6.4.
Leu.19.18. mat.22.39.

Et

33 Et diligere eum ex toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis viribus: ac diligere proximum vt ſeipſum, plus eſt quàm omnia [9] holocautomata & ſacrificia.
34 Tum Ieſus quum vidiſſet eum cordatè reſpondiſſe, dixit ei, [p] Non longè es à regno Dei. Et nemo amplius audebat eum interrogare.
35 ¶ ‖ [5] Et reſpondens Ieſus dicebat, docens in templo, Quomodo dicunt Scribæ Chriſtum eſſe filium Dauid?
36 Nam ipſe Dauid dixit [q] per Spiritum ſanctum, ‖ Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam, vſquedum poſuero inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.
37 Ipſe ergo Dauid dicit eum Dominum: vnde igitur filius eius eſt? Et multa turba audiebat eum libenter.
38 ‖ [6] *Ipſe* autem dicebat eis [r] in doctrina ſua, Cauete à Scribis, qui [ſ] volunt [t] ſtolati ambulare, & *amant* ſalutationes in foris,
39 Primoſque conſeſſus in conuentibus, & primos accubitus in cœnis:
40 Qui deuorant domos viduarum: & in ſpeciem vtuntur longis precibus: [v] iſti auferent grauius iudicium.
41 ¶ ‖ [7] Et quum ſediſſet Ieſus ex aduerſo gazophylacii ſpectabat quomodo turba mitteret [x] æs in gazophylacium; multi igitur diuites mittebant multa.
42 ‖ Et quum veniſſet quædam vidua pauper miſit minuta æreola duo, quod eſt quadrans.
43 Tunc *ille* quum aduocaſſet diſcipulos ſuos dixit eis, Amen dico vobis, vidua hæc pauper, plus miſit quàm omnes alii qui miſerunt pecuniam in gazophylacium.
44 Nam omnes ex eo quod ipſis redũdat miſerunt: hæc verò è penuria ſua miſit omnia quæ habebat totum, *inquam*, victum ſuum.

33 Et quòd diliget eum homo ex toto corde, & ex tota cogitatione, & ex tota anima, & ex tota virtute: & quòd vt diligat proximum ſuum ſicut ſeipſum, maius ſit quàm omnia holocauſta & victimæ.
34 Ieſchua autem vidit eum quòd ſapienter redderet reſponſum: & reſpondit, & dixit ei, Non es procul à regno Dei. Et nemo auſus eſt vt rurſus interrogaret eum.
35 Et reſpondit Ieſchua, & dixit docens in templo, Quomodo dicunt Legiſperiti quòd Chriſtus filius eſt Dauidis?
36 Ipſe enim Dauid dixit per Spiritum ſanctum, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextra mea vſquedum poſuero inimicos tuos ſcabellum ſub pedibus tuis.
37 Ipſe igitur Dauid vocat eum Dominum meum: & quomodo filius eius eſt? Et vniuerſa turba audiebat eum libenter.
38 Et in doctrina ſua dicebat eis, Cauete à Legiſperitis, qui affectant [8] in ſtolis ambulare, [9] & amant pacem in plateis:
39 Et primos conſeſſus in ſynagogis.
40 Qui comedunt domos viduarum, propterea quòd prolixas faciunt precationes ſuas: qui accipiunt [10] iudicium maius.
41 Et quum ſederet Ieſchua è regione [11] gazophylacii, ſpectabat quomodo turbæ iniicerent nummos in gazophylacium. Et multi diuites iniiciebant multum.
42 Et venit vidua quædam pauper: iniecit duo [12] manin *aſtares*, quæ ſunt octauæ.
43 Et vocauit Ieſchua diſcipulos ſuos, & dixit eis, Ammin dico vobis quòd hæc vidua pauper plus quàm omnes homines qui iniiciunt, iniecit in gazophylacium.
44 Omnes enim ex eo quod ſupereſt eis iniecerunt: hæc verò ex penuria ſua quicquid erat ei, iniecit totam ſubſtantiam ſuam.

8 Id eſt, Legis veſtibus, grauitatis & modeſtiæ opinionẽ apud vulgus aucupantur, vt in honore habeantur.
9 Id eſt, Ambitioſè captant ſalutationes, vide Mat. 23.7.
10 Id eſt, Condẽnationem maiorem, Hebraiſmus.
11 Id eſt, Domus theſauri, vt paulò infrà.
12 Dum percurro omniũ numiſmatum Hebræorum nomina, & ſingulorum valorẽ expendo, nullum inuenio quod præciſè 8. minora numiſmata cõtineat præter aſtir, (cuius Lucas meminit 12. & Matt. 10.) & valet quartam partẽ drachmæ .i. tantũ argenti quantũ eſt pondus quatuor granorũ hordei. Diſtributum autẽ in 8. partes, conſtituit minutulos nummos quos vocãt perutoth: quorũ quiſque ſi ex argẽto eſſet, non plus ponderis habet quam dimidiũ granũ hordei, ſed propter eius paruitatẽ ſolebat fieri ex ære. Quũ ergo tantũ aſtir inter antiqua illa Iudæorũ numiſmata octo numulos, qui dicuntur perutoth, (id eſt minimi & indiuidui) cõtineret, videtur Euãgeliſta, quũ dicit mulierẽ duo manin iecisse, (quæ ſunt octauæ numiſmatis cuius nomen reticet) neceſſariò intelligere aſtir, quod nomen expreſsi perſpicuitatis gratia.

... compoſito, hoc tamen loco videtur ſignificari exterior illa veſtis fimbriata, cuius fit mentio. Deut. 22.12. v In illos feretur ... Matth. 23.14. luc. 20.47. 7 Officia ſecundum Deum præſtita, non ex pretio externo, ſed ex cordis affectu æſtiman... quæ inquit metallo, more ſcilicet Romanorum, apud quos initio fuit æs ſignatum. Gazophylacium autem, arca erat in quam pecu... oblationes conüciebantur in vſum templi Domini 2. Reg. 12.9. Luc. 21.2.

Caput XIII.

1 *De deſtructione vrbis Ieroſol.* 9 *Perſecutiones propter Euangelium.* 10 *Euangelium prædicandum omnibus Gentibus.* 26 *De aduentu Chriſti ad iudicium.* 33 *Vigilandum, & orandum.*

1 ET [a] quum egrederetur è templo, dixit ei quidam è diſcipulis eius, Præceptor, vide quales lapides, & qualia *iſta ſint* ædificia.
2 Tunc Ieſus reſpondens dixit ei, Vides iſta magna ædificia? non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.
3 Et quum ſederet in monte Olearum ex aduerſo templi, interrogarunt eum priuatim Petrus & Iacobus, & Iohannes & Andreas,
4 Dic nobis quando hæc erũt, & quod ſignum *erit* quando futurum eſt vt omnia hæc finem accipiant?
5 Ieſus autem eis reſpondens cœpit dicere, Videte ne quis vos ſeducat,
6 Multi enim venient ſub [a] nomine meo, dicentes, Ego ſum *Chriſtus*: multoſque ſeducent.

1 ET quum egrederetur Ieſchua è templo, dixit eis vnus ex diſcipulis ſuis, Præceptor ecce, vide hos lapides, & [1] hæc ædificia.
2 Ieſchua autem dixit ei, Vides tu hæc ædificia magna? non relinquetur hîc lapis ſuper lapidem qui non diruatur.
3 Et quum ſederet Ieſchua in monte Oliuarum è regione templi, interrogauerunt eum Cipha & Iaakub & Iochanan & Andreas ſeorſum.
4 Dic nobis quando hæc fient, & quod eſt ſignum quum appropinquauerint hæc omnia vt conſummentur.
5 Ipſe autem Ieſchua cœpit dicere eis, Videte nequis fallat vos.
6 Multi enim venient in nomine meo, & dicent, Ego ſum: & multos fallent.

7 Quum

7 Quum autem audieritis bella, & famores
bellorum, ne timeatis: futurum enim eſt vt
id fiat, ſed nondum finis.
8 Surget enim gens contra gentem, & regnum
contra regnum, & erunt *terræ* motus [1] in ſin-
gulis locis, & erunt fames & tumultus. Hæc
ſunt principia dolorum.
9 Reſpicite autem vos [2] animâ veſtrâ: tra-
dent enim vos in iudicijs, & in ſynagogis eo-
rum flagellabimini, & ante reges & præſi-
des ſtabitis propter me in teſtimonium il-
lorum.
10 Antè autem futurum eſt vt promulgetur
Euangelium in omnibus Gentibus.
11 Quum adduxerint autem vos vt tradant
vos, ne præuenientes ſolliciti ſitis quid lo-
quuturi ſitis, neque meditemini: ſed id
quod datum fuerit vobis in illa hora, ipſum
loquimini: non enim vos eſtis loquentes, ſed
Spiritus ſanctus.
12 Tradet autem frater fratrem ſuum in mor-
tem, & pater filium ſuum: & inſurgent filii
aduerſus parentes ſuos, & morte afficient
eos.
13 Et eritis exoſi ab omni homine propter
nomen meum: qui autem perſeuerauerit
vſque in finem, ipſe [3] ſaluus erit.
14 Quum autem videritis aduenientem abo-
minationem deſolationis, eam quæ dicta eſt
in Daniel propheta, ſtantem vbi non opor-
tet, (qui legit animaduertat) tunc qui in Iu-
dæa erunt, fugiant in montem.
15 Et qui in tecto eſt, non deſcendat nec in-
grediatur ad tollendum aliquid è domo ſua.
16 Et is qui in agro eſt, non conuertat ſe poſt
tergum ſuum vt tollat veſtem ſuam.
17 Væ autem in vtero habentibus, & eis quæ
lactant in illis diebus.
18 Orate autem ne ſit fuga veſtra in hyeme.
19 Erit enim in diebus illis afflictio qualis
non fuit à principio creationis *rerum* quas
creauit Deus & vſque nunc, neque erit.
20 Et niſi Dominus eſſet qui decurtauit dies
illos, [4] non viueret vlla caro: ſed propter e-
lectos quos elegit, decurtauit dies illos.
21 Tunc ſi quis dixerit vobis, Ecce, illic eſt
Chriſtus, & ecce illic: ne credatis.
22 Surgent enim chriſti falſi, & prophetæ
mendaces: ac dabunt ſigna & prodigia, &
in errorem inducent (ſi poſſibile eſſet) eti-
am electos.
23 Vos autem cauete. Ecce, antea dixi vobis
omnia.
24 In illis autem diebus poſt afflictionem il-
lam ſol obſcurabitur, & luna non dabit ſplē-
dorem ſuum.
25 Et ſtellæ cadent de cælo, & virtutes cæli
commouebuntur.
26 Et tunc videbunt Filium hominis venien-
tem in nube cum poteſtate magna & gloria.
27 Et tunc mittet Angelos ſuos, & congrega-
bit electos ſuos à quatuor ventis, à [5] capite
terræ, & vſque ad caput cæli.
28 A ficu autem diſcite ænigmata: quia quum
tener eſt ramis ſuis, & manifeſtantur folia
eius, cognoſcitis quòd appropinquat æſtas.
29 Sic etiam vos quum videritis hæc quòd fi-
ant, ſcitote [6] quòd propè eſt ad portam.

7 Quum autem audieritis bella & rumores
bellorum, ne turbemini: oportet enim hæc
fieri, at nondum erit finis.
8 Surget enim gens in gentem, & regnum in
regnum: eruntque terræmotus ſingulis lo-
cis, & erunt fames ac turbæ.
9 Principia erunt dolorum partus iſta; ſed ca-
uete vos vobis ipſis: tradent enim vos in
conſeſſus & ſynagogas: cædemini, & coram
præſidibus ac regibus ſiſtemini mea cauſa,
vt hoc ſit [b] teſtimonio aduerſus eos.
10 Et apud omnes gentes oportet primùm
prædicari Euangelium.
11 ¶ Quum autem vos traditos duxerint, ne
[c] antè ſolliciti eſtote quid dicturi ſitis, [d] neq;
meditamini: ſed quicquid datum fuerit vo-
bis illo momento, id loquimini; non enim e-
ſtis vos qui loquimini, ſed Spiritus ſanctus.
12 Tradet autem frater fratrem ad mortem,
& pater filium: & inſurgent liberi aduer-
ſus parentes, & eos curabunt morte mul-
ctandos.
13 Et eritis exoſi omnibus propter nomen
meum: [e] ſed qui perſeuerauerit ad finem vſ-
que, is ſeruabitur.
14 ¶ Quum autem videritis abominationem
illam vaſtatricem, quæ dicta eſt à Daniele
Propheta, [f] poſitam vbi non oportet, (qui
legit, animaduertat) ¶ tunc qui *fuerint* in Iu-
dæa, fugiant in montes:
15 Qui verò *fuerit* ſupra domum, ne deſcen-
dat domum, nec ingrediatur vt quicquam
ſumat è domo ſua.
16 Et qui fuerit in agro, ne reuertatur retrò
vt ſumat pallium ſuum.
17 Væ autem prægnantibus & lactantibus per
illos dies.
18 Orate verò ne fiat fuga veſtra hyeme.
19 [g] Erunt enim dies illi *talis* oppreſſio qua-
lis non fuit à principio rerum conditarum,
quas condidit Deus, vſque ad hoc tempus,
nec erit.
20 Et niſi Dominus contraxiſſet dies illos, o-
mnis caro periret: ſed propter electos, quos
elegit, contraxit dies illos.
21 ¶ Tum autem ſi quis vobis dixerit, Ecce hic
Chriſtus, vel, Ecce illic: ne credite.
22 Surgent enim pſeudochriſti & pſeudopro-
phetæ: & edent ſigna ac miracula ad ſedu-
cendum, ſi fieri poſſit, etiam electos.
23 Vos autem cauete. Ecce, prædixi vobis o-
mnia.
24 Cæterùm per illos dies poſt oppreſſionem
illam ſol obſcurabitur, nec dabit luna ſplen-
dorem ſuum.
25 Et ſtellæ cæli excident, & poteſtates quæ
in cælis *ſunt* concutientur.
26 Et tunc videbunt Filium hominis venien-
tem in nubibus cū potentia multa & gloria.
27 *Ipſe* verò tunc mittet Angelos ſuos, & ſuos
electos coget à quatuor ventis, ab extremo
terræ vſque ad extremum cæli.
28 A ficu verò diſcite parabolam: quum ra-
mus eius iam tener ſit, & germinat folia, no-
ſtis propè eſſe æſtatem.
29 Ita & vos, quum hæc videritis fieri, agno-
ſcite propè eſſe & ad fores regnum Dei.
30 Amen

1 Ad verb. In loco, loco. Hebr.

2 Id eſt, Vos ipſos. Anima enim alicuius pro ſeipſo, non tantum Hebraicè, ſed etiam Chaldaicè & Syrè dicitur, quod perpetuò in Nouo Teſtamento obſeruare licet: nec opus eſt vbicunque recurrit id repetere.

3 Id eſt, Viuet, Hebraiſmus.

4 Id eſt, Salua fieret. Hebraiſmus.

5 Caput vtrobique pro extremitate accipit.

6 Id eſt, In foribus.

[illegible] vobis, [illegible] prætere-
[illegible] viſquedum facta ſint hæc
omnia.
31 Cœlum & terra præteribunt: ſermones au-
[illegible] præteribunt.
32 [illegible] de die illo ac [illegible] hora nemo ſcit, ne
Angeli quidem qui in cœlo ſunt: nec ipſe
Filius, ſed ſolus Pater.
33 Cauete, vigilate, & orate: neſcitis enim
quando tempus illud ſit futurum.
34 *Nam ſicut homo* [illegible] *eſt* vt quiſpiam qui
peregrè agens relicta domo ſua, dataque
ſeruis ſuis poteſtate, ac ſuo cuique opere,
[illegible] mandauit vt vigilaret.
35 Vigilate igitur (neſcitis enim quando do-
minus domus veniet, veſperè an media no-
cte, an in gallicinio, an manè)
36 Ne quum repentè venerit, inueniat vos
dormientes.
37 Quæ autem dico vobis, omnibus dico, Vi-
gilate.

CAPUT XIIII.

1 *Conſilium ſacerdotum aduerſus Chriſtum.* 3 *Mulier vngens caput Chriſti vnguento.* 12 *Paſchæ præparatio.* 22 *Inſtitutio Cœnæ.* 41 *Chriſtus capitur.* 43 *Iudas oſculo prodit Chriſtum.* 53 *Chriſtus coram Caipha.* 66 *Petri negatio.*

1 ERat autem Paſcha & Azyma duobus
poſt diebus: & quærebant primarii ſa-
cerdotes & Scribæ, quomodo eum do-
lo prehenſum trucidarent.
2 Dicebant autem, Non [illegible] diebus illis feſtis,
ne tumultus ſit populi.
3 Quum autem *Ieſus* eſſet Bethaniæ, in do-
mo Simonis Leproſi, accumbente eo, venit
[illegible] mulier habens alabaſtrum vnguenti,
nardi liquidæ multi pretii, & confracto ala-
baſtro, effuderat ei in caput.
4 Quidam autem indignabantur apud ſeſe,
& dicebant, Quorſum profuſio iſta vnguen-
ti facta eſt?
5 Nam poterat hoc vendi amplius quam tre-
centis denariis, & dari pauperibus. Et fre-
mebant in eam.
6 Ieſus autem ait, Omittite eam, quid ei mo-
leſtiam exhibetis? bonum opus operata eſt
erga me.
7 Semper enim pauperes habetis vobiſcum,
& quandocunque volueritis, poteſtis eis be-
nefacere: me verò non ſemper habebitis.
8 Hæc quod potuit fecit: [illegible] occupauit [illegible]
vngere meum corpus ad ſepulturam.
9 Amen dico vobis, vbicunque prædicatum
fuerit Euangelium hoc in toto mundo, e-
tiam id quod iſta fecerit dicetur, in memo-
riam ipſius.

30 Amen dico vobis quod non præteribit
generatio hæc viſquequo omnia ſiant.
31 Cœlum & terra præteribunt, & verba mea
non præteribunt.
32 De die autem illo & de hora illa nemo no-
uit, nec etiam Angeli cœlorum, neque Fi-
lius: niſi Pater.
33 Videte, vigilate, & orate: non enim no-
ſtis quando ſit tempus.
34 Eſt enim ſicut vir 7 qui peregrè profe-
ctus, & reliquit domum ſuam, deditque
poteſtatem ſeruis, 8 & vnicuique opus
ſuum, & ianitori præcepit vt eſſet vigi-
lans.
35 Vigilate igitur, quia ignoratis quando ve-
nit Dominus domus, ſerò an medio noctis,
an in gallicinio, an manè.
36 Ne veniat repentè, & inueniat vos dor-
mientes.
37 Id autem quod vobis dico, omnibus vo-
bis dico, Eſtote vigilantes.

1 POſt duos autem dies futurum erat Pe-
ſcha azymorum: & quærebant princi-
pes Sacerdotum & Legiſperiti quomo-
do dolo prehenderent eum, & occiderent
eum.
2 Ac dicebant, Non in feſto die, ne tumultus
ſit in populo.
3 Et quum ipſe eſſet in Beth-Ania, in domo
Schimeon Leproſi, quum accumberet, ve-
nit ad eum mulier ſuper quam erat alaba-
ſtrum vnguenti nardi præſtantis, magni pre-
tii, & illa aperuit ipſum, & effudit ipſum ſu-
per caput Ieſchua.
4 Erant autem quidam ex diſcipulis eius,
quibus diſplicuit apud ſeſe: ac dixerunt,
Ad quid facta eſt perditio huius vnguen-
ti?
5 Poterat enim vendi plus quam trecentis
1 denariis, & dari pauperibus. Et iraſceban-
tur aduerſus eam.
6 Ipſe autem Ieſchua dixit, Sinite eam: cur
moleſti eſtis ei? Opus bonum operata eſt
erga me.
7 Omni tempore enim pauperes ſunt vobis
vobiſcum, & quando vultis, poteſtis bene-
facere eis: ego autem non omni tempore
ſum vobiſcum.
8 2 Id quod erat huic, operata eſt. Eram ante-
[illegible], adeo 3 vt ad ſepulturam aromate con-
diret corpus meum.
9 Et amen dico vobis, quod vbicunque præ-
dicabitur Euangelium meum hoc in vniuer-
ſo mundo, id quoque quod operata eſt hæc,
dicetur in memoriam ipſius.

7 Vide Matth. 22. 33.

8 Ad verb. Viro, viro. Hebraiſmus, [illegible] Hebr.

2 Ad verb. Vna vna. Hebraiſmus. Galli dicerent, [illegible], Vna poſt aliam.

1 De denario Vide Matth. 18. 28.

2 Id eſt, Quod erat in eius facultate vt faceret, id ipſum fecit.

3 Quum his & in pleriſque aliis locis vtriuſque Teſtamenti mentio fiat vnctionis mortuorum, lotionis ſudarii veſtiũ quibus mortui inuoluebantur, & quorundam aliorum ſepeliendi rituum qui a noſtris diuerſi ſunt, non erit inutile eos hîc, vt deſcribuntur à Rabbi Moſche, filio Maimon, volumine ſecundo ſui operis, cuius titulus eſt Maimoni, in tractatu de luctu cap. 4. adſcribere. Hæc verborum eius eſt ſententia: Mos eſt in Iſraele circa mortuos & eorum ſepulturã, vt quum quis mortuus eſt, eius oculos occludant, & ſi os habuerit apertum, claudatur: faſcia maxillis circumli-[illegible] [illegible] locum per quem excrementa eliciantur, ſed hoc poſtquam corpus [illegible] lotum. Vnguentis de-[illegible] ad hoc ipſum paratis, & [illegible] imponatur phere-[illegible] ſepultura. [illegible] vſque ad ſepultu-[illegible] iuſtitia commenda-[illegible] vt ſe miſericordem [illegible] ad lugentes [illegible] apparet inter diuites & pauperes, inter nobiles & ignobiles, nec in ſepultura mortuorum, nec in conſolatione [illegible].

30 Iehuda

10 Ihuda autē Secharium, vnus ex duodecim,
venit ad principes ſacerdotum vt proderet
ei Ieſchua.
11 Illi verò quum audiuiſſent gauiſi ſunt, &
polliciti ſunt argentum quod daturi eſſent
ei, & quærebat ſibi opportunitatem vt pro-
deret eum.
12 Et die primo azymorum, in quo immolant
Iudæi perſcha, dicunt ei diſcipuli eius, Vbi
vis vt abeuntes præparemus tibi ad come-
dendum perſcha?
13 Et miſit duos è diſcipulis ſuis, & dixit eis,
Abite in ciuitatem; & ecce, occurret vobis
homo qui baiulat vás aquæ. [4] Abite poſt
eum.
14 Et quò ingreſſus fuerit, dicite domino do-
mus, Dominus noſter dicit, Vbi eſt domus
conuiuij, vbi comedam cum diſcipulis meis
perſcha?
15 Et ecce, indicabit vobis cœnaculum ma-
gnum quod ſtratum eſt, & paratum: ibi præ-
parate nobis.
16 Et egreſſi ſunt diſcipuli eius, & venerunt
in ciuitatem, & inuenerunt ſicut dixerat eis,
& parauerunt perſcha.
17 Et quum eſſet ſerum, venit cum duode-
cim ſuis.
18 Quumque accumberent, & ederent, ait
Ieſchua, Ammin dico vobis, quòd vnus qui
comedit mecum, ipſe proditurus eſt me.
19 Ipſi verò cœperunt triſtitia affici, & di-
xerunt ei [5] quiſque ſigillatim, Nunquid e-
go?
20 Ipſe autem dixit eis, Vnus ex duodecim
qui intingit mecum in catino.
21 Et Filius hominis abit, ſicut ſcriptum eſt
de eo: væ autem homini illi per cuius ma-
num proditur Filius hominis: tollerabilius
fuiſſet illi homini ſi non fuiſſet natus.
22 Et quum ipſi ederent, accepit Ieſchua
panem, & benedixit, ac fregit, ac dedit
eis, dixitque eis, Accipite: hoc eſt corpus
meum.
23 Et accepit poculum, & gratias egit, ac
benedixit, ac dedit eis. Et biberunt ex eo
omnes.
24 Et ait eis, Hic eſt ſanguis meus Teſtamen-
ti noui, qui pro multis effunditur.
25 Ammin dico vobis quòd rurſus non bi-
bam [6] ex producto à vite vſque ad diem il-
lum in quo bibam ipſum de nouo in regno
Dei.
26 Et laudes dixerunt, ac egreſſi ſunt in mon-
tem Oliuarum.
27 Et ait eis Ieſchua, Vos omnes offende-
mini in me hac nocte: ſcriptum eſt enim,
Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues
eius.
28 Sed quum ſurrexero, præcedam vos in
Galilæam.
29 Dixit ei Cipha, Si omnes offenſi fuerint, at
non ego.
30 Dixit ei Ieſchua, Ammin dico tibi quòd tu
hodie in nocte hac, antequam cantet gallus
duabus vicibus, tribus negabis me.

10 ¶ Tunc Iudas Iſcariotes, vnus ex duode-
cim, venit ad primarios Sacerdotes, vt eum
ipſis proderet.
11 Illi verò, eo audito gauiſi ſunt: & pollici-
ti ſunt ſe pecuniam ei daturos. Quærebat igi-
tur quomodo opportunè eum proderet.
12 ¶ ‖ [e] Ac primo die Azymorum, [f] quando
[e] Paſcha [f] mactabatur, dicunt ei diſcipuli
ipſius, Vbi vis vt profecti paremus vt edas
Paſcha?
13 Tunc mittit duos è diſcipulis ſuis, & dicit
eis, Abite in vrbem: & occurret vobis qui-
dam portans amphoram aquæ: ſequimini
eum.
14 Et quocunque introierit, dicite patrifami-
liâs, Præceptor dicit, Vbi eſt diuerſorium,
vbi Paſcha cum diſcipulis meis edam?
15 Tunc ipſe vobis indicabit [g] cœnaculum
magnum ſtratum, paratum: illic parate no-
bis *Paſcha*.
16 Abierunt igitur diſcipuli eius, veneruntque
in ciuitatem, & inuenerunt omnia prout
dixerat eis: & parauerunt paſcha.
17 Et quum ſerum iam eſſet, venit cum duo-
decim.
18 [7] Quumque accubuiſſent, & ederent, ait
Ieſus, Amen dico vobis, vnus ex vobis pro-
det me, qui edit mecum.
19 Ipſi verò cœperunt contriſtari, & ei dice-
re ſigillatim, Num ego? Et alius, Num e-
go?
20 Ipſe autem reſpondens dixit eis, Vnus ex
duodecim, [h] qui mecum intingit mecum in
catinum, me prodet.
21 Filius quidem hominis abit prout ſcrip-
tum eſt de eo: ſed væ homini illi per quem
Filius hominis proditur: bonum erat [i] homi-
ni illi ſi natus non fuiſſet.
22 ¶ ‖ Et [k] edentibus ipſis, quum accepiſſet
Ieſus panem, & benedixiſſet, fregit: dedit-
que eis, & ait, Accipite, edite: hoc eſt cor-
pus meum.
23 Et accepto poculo, quum gratias egiſſet,
dedit eis: & biberunt ex eo omnes.
24 Et dixit eis, hoc eſt ſanguis meus No-
ui illius teſtamenti, qui pro multis effundi-
tur.
25 Amen dico vobis, [l] non bibam amplius ex
fructu vitis, vſque ad diem illum quum ipſum
bibam nouum in regno Dei.
26 Et quum hymnum cecinissent, exierunt in
montem Olearum.
27 ¶ ‖ [8] Tunc dicit eis Ieſus, Omnes offen-
demini in me nocte iſta: nam ſcriptum eſt,
‖ Percutiam paſtorem, & diſpergentur o-
ues.
28 ‖ Sed poſtquam ſurrexero, præibo vobis in
Galilæam.
29 [9] Petrus autem dixit ei, Etiamſi omnes of-
fendantur, at non ego.
30 Tunc dicit ei Ieſus, Amen dico tibi, hodie
nocte iſta, priuſquam [m] bis gallus vocem
miſerit, ter abnegabis me.

4 Id eſt, Sequamini eum. Hebr.

5 Ad verb. Vnus vnus. Hebraiſmus. Gallicè diceretur Vn à vn id eſt, Vnus poſt alium.

6 Ad verb. Ex partu, ſeu fæcis, vitis, vel a genito vitis.

m [illegible]

31 Ille verò multo magis dicebat, Si me oportuerit commori tibi, haudquaquam te abnegabo. Itidem autem etiam omnes dicebant.
32 ¶ 10 Veniunt igitur in locum cuius nomen *eſt* Gethſemane. Tunc dicit diſcipulis ſuis, Sedete hîc vſquedum precatus fuero.
33 Et aſſumit Petrum & Iacobum & Iohannem ſecum: cœpitque expaueſcere & grauiſſimè angi.
34 Et dixit eis, Vndiquaque triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: manete hîc & vigilate.
35 Progreſſuſque paululum, procidit in terram, & orauit vt ſi poſſibile eſſet, abiret ab ipſo hora illa.
36 Dixitque, 8 Abba Pater, omnia poſſibilia ſunt tibi: transfer à me iſtud poculum: verùm non quid ego velim, ſed quid tu.
37 11 Tunc venit & inuenit eos dormientes: dicitque Petro, Simon, dormis? non potuiſti vnam horam vigilare?
38 Vigilate & precamini, ne introeatis in tentationem: ſpiritus quidem promptus *eſt*, ſed caro infirma.
39 Et quum rurſus abiiſſet, precatus eſt, & eundem ſermonem dixit.
40 Et reuerſus inuenit eos rurſum dormientes, (erant enim oculi eorum grauati) neq; ſciebant quid ei reſponderent.
41 Et venit tertiò, dicitque eis, Dormite quod ſupereſt, & requieſcite; ſufficit, venit hora: ecce, traditur Filius hominis in manus peccatorum.
42 Surgite, eamus: ecce, qui prodit me, appropinquauit.
43 ¶ 12 Et ſtatim adhuc eo loquente, adeſt Iudas, qui erat vnus è duodecim: & cum eo turba multa cum gladiis & fuſtibus, à primariis ſacerdotibus & ſcribis & ſenioribus.
44 Dederat autem eis iſte qui eum prodebat commune inter ipſos ſignum, dicens, Quemcunque oſculatus fuero, is eſt: prehendite eum, & abducite tutò.
45 Quum igitur veniſſet, ſtatim accedens ad eum, dicit ei, Rabbi, Rabbi: ac deoſculatus eſt eum.
46 Illi verò iniectis in eum manibus prehenderunt eum.
47 Quidam autem adſtantium, exerto gladio percuſſit ſeruum Pontificis maximi, & abſtulit eius auriculam.
48 Et reſpondens Ieſus dixit eis, Vt aduerſus latronem exiiſtis cum gladiis & fuſtibus ad comprehendendum me.
49 Quotidie eram apud vos in templo docens, nec prehendiſtis me: ſed oportet vt impleantur Scripturæ.
50 Tunc relicto eo omnes fugerunt.
51 ¶ 13 Quidam autem iuuenis ſequebatur eum, amictus ſindone ſuper nudum *corpus*: & prehenderunt eum iuuenes.
52 Ipſe verò derelicta ſindone, nudus effugit ab illis.
53 ¶ 14 Tunc abduxerunt Ieſum ad pontificem maximum: cum quo ſimul venerant omnes.

31 Ille autem amplius dicebat, Si fuerit mihi moriendum tecum, non negabo te, Domine mi. Et ſicut ipſe, etiam omnes diſcipuli dixerunt.
32 Et venerunt in locum qui vocatur Gad-Siman, & dixit diſcipulis ſuis, Sedete hîc donec ego orem.
33 Et accepit ſecum Cipha, & Iaakub, & Iochannan, & cœpit mœſtus eſſe & affici triſtitia.
34 Et dixit eis, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Expectate me hîc & vigilate.
35 7 Et acceſſit paululum, & procidit in terram, & orabat vt ſi poſſet, tranſiret à ſe hora illa.
36 Et dixit, 8 Pater, mi Pater, omnia potes tu, tranſire fac à me poculum hoc, non voluntas mea *fiat*, ſed tua.
37 Et veniens inuenit eos dormientes: & ait Ciphæ, Schemeun dormis? Non potuiſti vna hora vigilare?
38 Vigilate & orate vt non intretis in tentationem: ſpiritus voluntarius & promptus eſt, ſed corpus infirmum.
39 Et abiens rurſus, orauit, & eundem ſermonem dixit.
40 Et reuerſus eſt rurſum: veniens inuenit eos dormientes, quia oculi eorum grauati erant, neque ſciebant quid dicerent ei.
41 Et venit tertia vice, & dixit eis, Dormite quod ſupereſt, & requieſcite, appropinquat finis, & venit hora; ecce, traditur Filius hominis in manus peccatorum.
42 Surgite, abeamus: ecce, appropinquat is qui prodit me.
43 Et dum ipſe loqueretur, venit Iihuda Scharioṭa, vnus ex duodecim, & populus multus cum gladiis & fuſtibus à principibus ſacerdotum & Legiſperitis & ſenioribus.
44 Et dedit eis ſignum proditor ille qui prodebat, ac dixit, Ille quem oſculor is eſt: apprehendite eum circumſpectè, & abducite eum.
45 Et eadem hora acceſſit, & dixit ei, Domine mi, Domine mi, & oſculatus eſt eum.
46 Illi verò iniecerunt in eum manus, & apprehenderunt eum.
47 Vnus autem ex illis qui adſtabant, exemit gladium, & percuſſit ſeruum principis ſacerdotum, & abſtulit auriculam eius.
48 Ipſe autem Ieſchua reſpondit, & dixit illis, Sicut contra graſſatorem egreſſi eſtis contra me cum gladiis & fuſtibus vt apprehenderetis me.
49 Quotidie apud vos fui quum docerem in templo, & non apprehendiſtis me. Sed vt complerentur Scripturæ, factum eſt hoc.
50 Tunc deſeruerunt eum diſcipuli eius: & fugerunt.
51 Et adoleſcens quidam veniebat poſt eum, & amictus erat 9 ſindone nudus. Et apprehenderunt eum.
52 Ipſe verò reliquit ſindonem, & effugit nudus.
53 Et adduxerunt eum ad Kaiapha principem ſacerdotum: & congregati ſunt ad eum

7 In Matt. eſt, Et abiit paululum, ſubaudi, a diſcipulis ſuis, Hic verò dicitur acceſsiſſe, ſubaudi ad locum quem nominauit nempe ad Gad-Siman.

8 Hæc amabilis Dei appellatio pluribus locis recurret, Rom. 8. 15, Gal. 4. 6. Porrò ingeminatio non ſolùm in Hebræa lingua, ſed in quibuſuis etiam linguis vehementiam notat, ſicut etiam quòd ea ſimplex non eſt, ſed aliquid additur, vt hic, Pater, Pater mi, [vel noſter] ipſo melius ſiducia declaratur.

9 Id eſt, Nudus erat, nulláſque alias habuit veſtes præter ſindonem qua amictus erat.

10 Id eſt, Sequebatur eum.

omnes principes ſacerdotum, & Legiſperiti & ſeniores.
54 Schemeun autem è longinquo [10] veniebat poſt eum, vſque in medium atrij principis ſacerdotum, & ſedebat cum miniſtris, & calefaciebat ſe è regione ignis.
55 Principes autem ſacerdotum, & tota congregatio eorum, quærebant contra Ieſchua teſtimonium vt morti traderent eum: & non inuenerunt.
56 Quũ enim multi teſtarentur contra eum, non erant paria teſtimonia eorum.
57 Quidam autem ſurrexerunt contra eum teſtes mendaces, & dixerunt,
58 Nos audiuimus eum quòd dixerit, Ego diſſoluturus ſum templum hoc quod eſt factum manibus, & in tribus diebus ædificaturus ſum aliud quod non erit factum manibus.
59 Neque etiam ſic par erat teſtimonium eorum.
60 Et ſurrexit princeps ſacerdotum in medium, & interrogauit Ieſchua, ac dixit, Non reddis tu reſponſum? Quid teſtantur contra te iſtis.
61 Ipſe verò Ieſchua tacebat, & nihil reſpondebat ei. Et rurſus interrogauit eum princeps ſacerdotum, ac dixit, Es tu Chriſtus filius illius [11] Benedicti?
62 Ipſe autem Ieſchua dixit ei, Ego ſum: & videbitis Filium hominis ſedentem à dextra virtutis *Dei*, & venientem in nubibus cœli.
63 Princeps verò ſacerdotum lacerauit tunicam ſuam, & dixit, Quid deinceps nobis neceſſarij ſunt teſtes?
64 Ecce ex ore eius audiuiſtis blaſphemiam. Quid videtur vobis? Illi verò omnes iudicauerunt quòd reus eſſet mortis.
65 Et cœperunt quidam [12] expuere in faciem eius, & obtegebant vultum eius, & percutiebant eum, dicebantque, Vaticinare. Et miniſtri cædebant eum ſuper maxillas eius.
66 Et quum Schemeun eſſet inferius in atrio, venit vna puella Principis ſacerdotum:
67 Vidit eum quòd calefaceret ſe, & intuita eſt eum, & dixit ei, Tu quoque cum Ieſchua eras Natzaraia.
68 Ipſe verò negauit, & dixit, Non noui quid tu dicas. Et exiuit foras ad veſtibulum: & cantauit gallus.
69 Et vidit eum rurſus puella illa, & cœpit dicere illis qui adſtabant quòd etiam ille ex ipſis eſſet.
70 Ipſe verò rurſum negauit. Et poſt paululum ij qui adſtabant dixerunt Cipha, Verè ex ipſis es: es enim quoque Galilæus, & ſermo tuus eſt ſimilis.
71 Ipſe autem incipiebat execrari & iurare, Non noui ego hominem hunc quem vos dicitis.
72 Et eadem hora cantauit gallus ſecunda vice: & recordatus eſt Schemeun ſermonis Ieſchua quem dixerat ei: nempe, Antequã cantet gallus duabus vicibus, tribus negabis me. [13] Et incepit vt fleret.

11 Filius benedicti, id eſt, Dei. Sic enim in communi ſermone, & in ſcribendo, Iudæi epitheton pro nomine Dei proprio יהוה vſurpant, ne ſi hoc familiarius vtantur, prophanent. Quæ etiam ratio eſt vt השם, id eſt nomen illud loco ipſius, vſurpent ac ſcribant [illegible], pro, [illegible], & in notandis numeris (quod ſanè ſuperſtitioni affine eſt) ponant [illegible], pro, [illegible] quò omni ex parte ab ineffabili nomine abſtineant.

12 Ad verb. Expuentes. Heb. ante ſæpe obſeruatur.

13 Id eſt, Et incepit flere.

pes, primarij Sacerdotes, & ſeniores & Scribæ.
54 Petrus autem procul ſecutus eſt eum intrò vſque in aulam Pontificis maximi, & erat conſidens cum miniſtris, & calefaciens ſe ad ignem.
55 Primarij autem Sacerdotes & totus conſeſſus quærebant teſtimonium aduerſus Ieſum, vt eum morte mulctarent: nec inueniebant.
56 Nam multi falſum teſtimonium dicebant aduerſus eum, ſed non erant paria ipſorum teſtimonia.
57 Tunc quidam ſurrexerunt, & falſa teſtati ſunt aduerſus eum dicentes,
58 Nos audiuimus eum dicentem, Ego deſtruam templum hoc quod eſt manibus factum, & triduo aliud abſque manibus factum ædificabo.
59 Sed ne ſic quidem par erat teſtimonium eorum.
60 Tum pontifex maximus quum aſſurrexiſſet in medium, interrogauit Ieſum, dicens, Non reſpondes quicquam? quid aliud eſt quod iſti aduerſum te teſtificantur?
61 Ipſe verò ſilebat, & nihil reſpondit. Rurſum Pontifex maximus eum interrogauit, & dixit ei, Tune es ille Chriſtus Filius Dei benedicti?
62 Ieſus autem dixit, Ego ſum: & videbitis Filium hominis ſedentem ad dextram potentiæ *Dei*, & venientem cum nubibus cœli.
63 Pontifex maximus verò, diruptis veſtibus ſuis, dixit, Quid adhuc nobis opus eſt teſtibus?
64 Audiſtis blaſphemiam: quid vobis videtur? Illi verò omnes contra eum iudicarunt, ipſum teneri mortis pœna.
65 [15] Et cœperunt quidam conſpuere in eum & obtegere faciem eius, & colaphos ei infligere, & dicere ei, Vaticinare. Et miniſtri verò bacillorum ictibus eum cædebant.
66 ¶ [16] Quum verò Petrus eſſet in aula inferius, venit quædam ex ancillis Pontificis maximi:
67 ¶ Et viſo Petro qui *ſe* calefaciebat, intuita in eum, dixit, Et tu cum Nazareno Ieſu eras.
68 Ipſe verò negauit, dicens, Non noui, neque ſcio quid tu dicas. Et exiuit extrà in veſtibulum: & gallus vocem miſit.
69 ¶ Tunc ancilla quum rurſus vidiſſet eum, cœpit dicere iis qui adſtabant, Hic eſt vnus ex ipſis.
70 Ipſe verò rurſum negauit. Et rurſus paulo poſt qui adſtabant dixerunt Petro, Verè ex ipſis es, etenim Galilæus es, & loquutio tua ſimilis eſt.
71 Ipſe autem cœpit execrari & iurare, dicens, Non noui hominem iſtum quem dicitis.
72 Tunc ſecundò gallus vocem miſit, & recordatus eſt Petrus verborum quæ dixerat ei Ieſus, Priuſquam gallus vocem bis miſerit, ter me abnegabis. Et quum ſe proripuiſſet, fleuit.

Caput XV.

1 *Qua Chriſtus ſub Pilato præſide paſſus ſit.* 11 *Barabbas Chriſto præfertur.* 15 *Chriſtus traditur a Pilato vt crucifigatur.* 17 *ſpinis coronatur.* 19 *conſpuitur & illuditur.* 21 *Simon Cyrenæus portat crucem Chriſti.* 27 *Chriſtus crucifigitur inter duos latrones.* 29 *conuitiis afficitur.* 37 *expirat.* 43 *Ioſeph ſepelit Chriſtum.*

1 [a] STatim autem diluculo, conſilio inito,
ſummi Sacerdotes cum ſenioribus &
Scribis, ac toto conſeſſu, vinctum Ieſum
abduxerunt, [b] tradideruntque Pilato.
2 Tunc interrogauit eum Pilatus, Túne es ille
rex Iudæorum? Ipſe verò reſpondens, dixit
ei, Tu dicis.
3 Et multum accuſabant eum primarii Sacerdotes.
4 Pilatus autem rurſus interrogauit eum, dicens,
‖ Non reſpondes quicquam? Ecce
quàm multa aduerſus te teſtificantur.
5 Ieſus autem nihil amplius reſpondit: adeò
vt miraretur Pilatus.
6 ¶ [c] Ceterum diebus feſtis dimittebat eis
vnum ex vinctis, quemcunque poſtulaſſent.
7 Erat verò quidam qui dicebatur Barabbas,
vinctus cum ſeditionis ſociis, qui cædem per
ſeditionem fecerant.
8 Et vociferans turba cœpit petere *vt faceret*
prout ſemper ipſis fecerat.
9 Pilatus autem reſpondit eis, dicens, Vultis
dimittam vobis regem illum Iudæorum?
10 (Nouerat enim eum per inuidiam traditum
fuiſſe à primariis ſacerdotibus.)
11 Primarii verò Sacerdotes concitarunt
turbam vt potius Barabbam ipſis dimitteret.
12 Tunc Pilatus reſpondens, rurſum dixit eis,
Quid ergo vultis faciam iſto quem dicitis
regem Iudæorum?
13 Ipſi verò rurſum clamauerunt, Crucifige
eum.
14 Pilatus autem dicebat eis, Nam quid mali
fecit? Illi autem amplius clamauerunt, Crucifige
eum.
15 Pilatus autem volens turbæ ſatisfacere, dimiſit
ei Barrabbam, & Ieſum flagellatum
tradidit vt crucifigeretur.
16 ¶ [d] Milites verò abduxerunt eum intra aulam,
id eſt prætorium: & conuocarunt totam
cohortem.
17 [1] Et induerunt eum purpura, & circumpoſuerunt
ei contextam coronam ſpineam.
18 Et cœperunt eum, ſalutare, *dicentes*, Aue
rex Iudæorum.
19 Et verberabant eius caput calamo, & inſpuebant
in eum, ac ſummiſſis genibus adorabant
eum.
20 Quum autem illuſiſſent ei, exuerunt eum
purpura, & induerunt eum veſtimentis propriis
ipſius: eduxeruntque vt crucifigerent
eum.
21 [a] Præterea angariarunt prætereuntem
quendam Simonem Cyrenæum (venientem
rure, patrem Alexandri & [e] Rufi) vt portaret
crucem eius.
22 [+] Duxeruntque eum in locum Golgotha:

1 ET ſtatim manè inierunt conſilium principes
ſacerdotum, cum ſenioribus ac
Legiſperitis, & cum tota congregatione:
& vinxerunt Ieſchua, & adduxerunt
eum ac tradiderunt eum Pilato præſidi.
2 Et interrogauit eum Pilatus, Túne es rex
Iudæorum? Ipſe verò reſpondit ac dixit ei,
Tu dixiſti.
3 Et accuſabant eum principes ſacerdotum
in multis.
4 Ipſe autem Pilatus rurſus interrogauit eum,
& dixit ei, Non reddis tu reſponſum? Vide
quàm multa teſtificentur contra te.
5 Ipſe verò Ieſchua [1] aliquod reſponſum non
dedit, ita vt miraretur Pilatus.
6 Solitus erat autem omni feſto ſoluere illis
vinctum vnum quem poſtularent.
7 Et erat quidam qui vocabatur Bar-Abba,
qui vinctus erat cum ſeditioſis illis qui cædem
in ſeditione perpetrauerant.
8 Et clamauerunt populus, & cœperunt petere
ſicut ſolitus erat facere eis.
9 Ipſe verò Pilatus reſpondit, & dixit eis, Vultis
dimittam vobis regem Iudæorum?
10 Nouerat enim Pilatus quòd ex inuidia tradidiſſent
eum principes ſacerdotum.
11 Principes verò ſacerdotum amplius ſollicitauerunt
turbas *petere*, Bar-Abbam ſolueret
eis.
12 Ipſe autem Pilatus dixit eis, Quid igitur
vultis vt faciam ei quem vocatis regem Iudæorum?
13 Ipſi verò rurſus clamauerunt, Crucifige
eum.
14 Ipſe verò Pilatus dixit eis, Quid enim
quod malum ſit, fecit? Et illi amplius clamabant,
Crucifige eum.
15 Pilatus verò voluit facere voluntatem turbarum,
& ſoluit eis Bar-Abbam. Et tradidit
eis Ieſchua flagellatum vt crucifigeretur.
16 Milites autem abduxerunt eum intra atrium
quod erat prætorium, Et vocauerunt
vniuerſam cohortem.
17 Et induerunt eum purpura, & intortam impoſuerunt
ei coronam ſpinarum.
18 Et cœperunt [2] ſalutare eum, Pax *ſit* ô rex
Iudæorum.
19 Et percutiebant eum in capite eius arundine,
& expuebant in faciem eius, & incuruabant
ſe ſuper genua ſua, & adorabant
eum.
20 Et quum illuſiſſent ei, ſpoliarunt eum purpura,
& induerunt eum veſtimentis ſuis, &
duxerunt eum vt crucifigerent eum.
21 Et adegerunt quendam qui tranſibat, Schemeun
Kurinaienſem, qui veniebat ex agro,
patrem Alechſandri & Ruffi, vt ferret crucem
eius.
22 Et adduxerunt eum in Gagultha locum,

1 Id eſt, Nullum reſponſum dedit, Hebraiſmus.

2 Ad verb. Rogare de pace eius. Hebraiſmus iam ſæpius annotatus.

... in Eccleſia Dei ... Mat. 27.33. luc. 23.33. ioh.
... extra terrenæ Ieruſalem ſepta educitur in locum morticiniis pollutum, non in ſeſe quidem ſed in nobis contaminatus ... ipſi noſtra peccata: vt nos ſanguine eius expiati, in cœleſte ſacrarium introducamur.

qui interpretatur Cranium.
23 Et dederunt ei ad bibendũ vinum in quo
erat mixta myrrha: ipse verò non accepit.
24 Et quum crucifigerent eum, dispertie-
runt vestimenta eius, & proiecerunt ſuper
ea ſortem, quis quid acciperet.
25 Erat autem hora tertia quum crucifige-
rent eum.
26 Et ſcripta erat cauſa mortis eius in ſcrip-
to, HIC EST REX IVDÆORVM.
27 Et crucifixerunt duos latrones, vnum à
dextera eius, & vnum à ſiniſtra eius.
28 Ac impleta eſt ſcriptura quæ dicit, Cum
iniquis reputatus eſt.
29 Sed & illi qui tranſibant, conuitiabantur
ei, & mouebant capita ſua, ac dicebant,
Vah qui ſoluis templum, & ædificas illud in
tribus diebus.
30 Libera te ipſum, & deſcende de cruce.
31 Et ſic etiam principes ſacerdotum ride-
bant [3] vnus cum alio, & Legiſperiti, ac di-
cebant, Alios [4] ſeruauit: ſeipſum non po-
teſt ſeruare.
32 Chriſtus rex Iſraiel deſcendat nunc de
cruce, & videbimus, ac credemus in eum.
Quin & illi qui crucifixi erant cum eo, ex-
probrabant ei.
33 Quumque eſſet hora ſexta, factæ ſunt te-
nebræ ſuper vniuerſam terram, vſq; ad ho-
ram nonam.
34 Et hora nona clamauit Ieſchua voce ela-
ta, & ait, Il, Il, Lemana Schebaktani, quod
eſt, Deus meus, Deus meus, ad quid deſe-
ruiſti me?
35 Et quidam qui audierunt ex iis qui adſta-
bant, dicebant, Iliah vocauit.
36 Cucurrit autem quidam, & impleuit ſpon-
giam aceto, & alligauit arundini, vt potum
præberet ei. Et dixerunt, Sinite, videamus
an veniat Iliah depoſiturus eum.
37 Ipſe verò Ieſchua clamauit voce elata, &
reddidit *ſpiritum*.
38 [5] Et facies portæ templi fiſſa eſt in duo à
ſummo vſque ad imum.
39 Quum vidiſſet autem Centurio ille qui
ſtabat iuxta eum, quòd ſic clamaſſet, &
reddidiſſet *ſpiritum*, dixit, Verò iſte homo
Filius erat Dei.
40 Erant autem mulieres procul quæ ſpecta-
bant, Mariam Magdelaitha, & Mariam ma-
ter Iaakub parui, ac Iuſſe, & Schalom.
41 Quæ quum eſſent in Galilæa, adhærebant
ei, & miniſtrabant ei, & aliæ multæ quæ a-
ſcenderant cum eo in Vriſchelem.
42 Quumque eſſet ſerum Paraſceues quæ eſt
ante ſabbathum,
43 Venit Iauſeph ille qui erat à Rametha, ho-
norabilis ſenator, qui etiam ipſe expectabat
regnum Dei: & confidentiam ſumpſit, ac

3 Ad verb. Vnus cum vno, Hebr.
4 Ad verb. Viuificauit, vt paulo post viuificare.
5 Vide annotata in Matth. 27.51.

quod eſt, ſi interpreteris, Caluariæ locus.
23 Et dederunt ei bibendum myrrhatum vi-
num: ipſe verò non ſumpſit.
24 [d] Quumque crucifixiſſent eum, partiti ſunt
veſtimenta eius, iacta ſorte ſuper ea, quis
quid tolleret.
25 Erat autem hora tertia, quando crucifix-
erunt eum.
26 Eratque inſcriptio criminis ipſius inſcrip-
ta his verbis, REX ILLE IVDÆO-
RVM.
27 Crucifixerunt etiam cum eo duos latro-
nes: vnum ad dexteram, & alterum ad eius
ſiniſtram.
28 Et impleta eſt Scriptura quæ dicit, Et cum
[e] ſceleratis numeratus eſt.
29 Qui verò præteribant, conuitiabantur ei,
mouentes capita ſua, ac dicentes, Vah, Tu
qui deſtruis templum, & triduò ædificas,
30 Serua te ipſum, & deſcende è cruce.
31 Similiter autem & primarii ſacerdotes il-
ludentes dicebant alij ad alios cum Scri-
bis, alios ſeruauit, ſeipſum ſeruare non po-
teſt.
32 Chriſtus ille rex Iſrael deſcendat nunc è
cruce, vt videamus & credamus. Et qui cru-
cifixi erant cum eo, probris afficiebant
eum.
33 ¶ [6] Quum verò adueniſſet hora ſexta, te-
nebræ factæ ſunt ſuper [f] totam regionem
vſque ad horam nonam.
34 [7] Et hora nona clamauit Ieſus voce magna,
dicens, Eloi, Eloi, lamma ſabachthani?
quod eſt, ſi quis interpretetur, Deus mi,
Deus mi, cur me deſeruiſti?
35 Et quidam adſtantium quum audiſſent, di-
cebant, Ecce, Eliam vocat.
36 Cucurrit autem quidam, & impleta ſpon-
gia aceto, circumpoſita calamo, dedit ei
potum, dicens, Sinite: videamus an veni-
at Elias ad detrahendum eum.
37 Ieſus autem emiſſa voce magna, [h] expira-
uit.
38 [i] Et aulæum templi fiſſum eſt in duas par-
tes à ſummo vſque ad imum.
39 Quum vidiſſet autem Centurio qui ad-
ſtabat ipſi ex aduerſo, eum ita emiſſo cla-
more expiraſſe, dixit, Verè, homo iſte Fi-
lius erat Dei.
40 [8] Erant autem etiam mulieres procul ſpe-
ctantes: inter quas erat Maria Magdale-
ne, & Maria Iacobi parui & Ioſe mater, &
Salome.
41 Quæ, etiam quum eſſet in Galilæa, ſe-
quutæ fuerant eum, & miniſtrauerant ei, a-
liæque multæ quæ ſimul cum eo aſcende-
rant Hieroſolyma.
42 ¶ Quum autem ſerum *diei* iam eſſet, (quo-
niam erat paraſceue, hoc eſt, [k] ante ſabba-
thum)
43 [l] Veniens Ioſeph *ortus* ex Arimathæa, ho-
neſtus ſenator, qui & ipſe exſpectabat regnũ
Dei, [m] fidenti animo introiit ad Pilatum, &

ſtima, quæ ſola ſufficit pro expiandis totius mundi peccatis [illegible] [illegible] quod per ſanctæ [illegible]
8 Chriſtus magno cum [illegible] qui Dominum [illegible] mulieres [illegible]
[illegible] rerum ſpectatrices. *Luc.* 8.2. *Matth.* 27.57. *luc.* 23.50. *ioh.* 19.38. k *Dies qui [illegible]*
[illegible], ex concilio Sanhedrim, vel forſan qui aſſeſſor eſſet in conſilium à Pilato [illegible]
[illegible] m *[illegible]*
[illegible] intelliges.

poſuit corpus Ieſu.

44 Pilatus autem miratus eſt ſi iam mortuus eſſet, & aduocato Centurione, interrogauit eum an iamdudum mortuus fuiſſet.

45 Et re cognita ex Centurione, donauit corpus ipſi Ioſeph.

46 Is autem emit ſindonem, & detractum eum inuoluit ſindone: depoſuitque in monumento quod erat exciſum è petra: & aduoluit ſaxum ad oſtium monumenti.

47 Maria Magdalene verò & Maria Ioſe mater ſpectabant vbi poneretur.

ingreſſus eſt ad Pilatum, petiitque corpus Ieſchua.

44 Pilatus autem miratus eſt ſi iam mortuus eſſet: & vocauit centurionem illum, ac interrogauit eum num ante aliquod tempus mortuus eſſet.

45 Et quum didiciſſet, dedit corpus illius Iauſepho.

46 Et emit Iauſeph lineum pannum & depoſuit illum ac inuoluit illum in eo, poſuitque illum in ſepulchro quod erat effoſſum in rupe, & deuoluit lapidem ſuper oſtium ſepulchri.

47 Mariam verò Magdelaitha, & Mariam illa quæ erat Iuſſe viderunt vbi poſitus eſſet.

Caput XVI.

1 Chriſti reſurrectio. 9 Chriſtus apparet Mariæ Magdalenæ, & aliis. 15 Mittit Apoſtolos ad prædicandum. 19 Aſcenſio Chriſti.

1 ET exacto intercedente Sabbatho, Maria Magdalene, & Maria Iacobi *mater* & Solome emerunt aromata, vt venientes vngerent eum.

2 Et valdè manè, [2] primo die hebdomadis veniunt ad monumentum, exoriente ſole.

3 Dicebantque inter ſeſe, Quis deuoluit nobis lapidem ab oſtio monumenti?

4 [b](Intuitæ verò conſpiciunt lapidem eſſe deuolutum,) nam erat magnus valdè.

5 [c] Ingreſſæ autem in [d] monumentum, viderunt iuuenem ſedentem ad dextram, amictum ſtola candida: & expauerunt.

6 Ipſe verò dixit eis, Ne expaueſcite: Ieſum illum quæritis Nazarenum qui fuit crucifixus: reſurrexit, non eſt hic: [d] ecce locus vbi poſuerant eum.

7 Sed abite, dicite diſcipulis eius & Petro *ipſum* præire vobis in Galilæam, [f] illic eum videbitis, prout dixit vobis.

8 Tunc abeuntes citò, fugerunt à monumento: tenebat enim eas tremor & ſtupor; neque cuiquam quicquam dicebant: timebant enim.

9 [h] Quum autem reſurrexiſſet Ieſus, manè, primo die hebdomadis apparuit primum Mariæ Magdalenæ, ex qua eiecerat ſeptem dæmonia.

10 Illa profecta annunciauit iis qui cum ipſo fuerant, lugentibus ac flentibus.

11 Illi verò quum audiſſent eum viuere, & conſpectum fuiſſe ab ea, non crediderunt.

12 [i] Poſteà autem duobus ex ipſis ambulantibus apparuit alia forma, quum rus proficiſcerentur.

13 Et illi abierunt, & annunciauerunt reliquis: qui ne illis quidem crediderunt.

14 [h] Poſtremò, vnà ſedentibus ipſis vndecim exhibuit ſeſe, & exprobrauit incredulitatem eorum, & cordis duritiem: quòd iis, qui ipſum conſpexerant excitatum, non credidiſſent.

15 [q] Et dixit eis, Profecti in mundum vni-

1 ET quum tranſiuiſſet ſabbathum, Mariam Magdelaitha, & Mariam Iaakub, & Schalum, [1] emerant aromata, vt venientes vngerent eum.

2 In aurora autem in prima *die* [2] in ſabbatho venerunt ad locum ſepulchri, quum oriretur ſol.

3 Et dicebant apud ſeipſas, Quis verò deuoluit nobis lapidem ab oſtio loci ſepulchri?

4 Et intuitæ viderunt quòd deuolutus eſſet ille lapis, magnus enim erat valdè.

5 Et ingreſſæ ſunt in locum ſepulchri, ac viderunt adoleſcentem qui ſedebat à dextera, & amictus erat ſtola candida: & abſterritæ fuerunt.

6 Ipſe verò dixit eis, Ne timeatis: Ieſchua Natzrai quæritis qui crucifixus eſt: ſurrexit, non eſt hic; ecce locus vbi poſitus erat.

7 Sed abite, dicite diſcipulis eius, & Ciphæ quòd ecce præcedit vos in Galilæam: illic videbitis eum ſicut dixit vobis.

8 Et quum audiuiſſent, fugerunt, & egreſſæ ſunt à ſepulchro: apprehenderat enim eas ſtupor & tremor, & nemini quicquam dicebant: timebant enim.

9 In aurora autem, in primo *die* [3] in ſabbatho, ſurrexit, & conſpectus eſt primùm Mariam Magdelaitha illi ex qua ſeptem dæmonia eiecerat.

10 Et illa profecta nuntiauit iis qui cum ipſa fuerant qui lugebant & flebant.

11 Et illi quum audirent quod dicerent *mulieres* quòd viueret, & conſpectus eſſet ſibi, non crediderunt eis.

12 Poſt hæc conſpectus eſt duobus ex ipſis in ſimilitudine alia, quum ambularent, & irent in pagum.

13 Et illi abeuntes dixerunt reliquis: neque illis crediderunt.

14 Poſtremo autem conſpectus eſt [4] duodecim accumbentibus, & exprobrauit paruitatem fidei eorum, & duritatem cordis eorum, quòd illis qui vidiſſent ipſum quòd ſurrexiſſet, non credidiſſent.

15 Et ait eis, Abite in mundum vniuerſum,

1 Præteritū perfectum per pluſquā perfectum conuerti, quò clarius appareret conſenſus inter hunc Euangeliſtam & Lucam, qui diſertè narrat aromata coempta fuiſſe pridie qeam ad vngendum Chriſtum mulieres exirent. Quòd ſi reddidiſſem, Et quum tranſiiſſet ſabbathum, emerunt &c. videretur Marcus dicere mulieres exacto ſabbatho & aromata emiſſe, & ad ſepulchrum profectas eſſe: quod minimè conuenit cum verbis Lucæ. Sciunt autem omnes qui Hebræam linguam attigerunt, omnes præteritorum ſpecies ſub vna contineri.

2 Sabbathum pro ſeptimana ſumitur, vt initio Matth. 28. annotauimus.

3 Id eſt, In ſeptimana.

4 Certum eſt Iudam proditorē non amplius fuiſſe in illorum conſortio, atque ideo vndecim tantùm erant: ſed tamen in Syriaco textu dicuntur duodecim, nō quòd pleni tunc eſſent numerus, ſed ex vſu ſcripturæ maxima pars totius nomen retinet. Subtilius etiam dici poſſet reſpici dei ordinationem quæ integra adhuc manebat.

[illegible]

& prædicate Euangelium inter omnes creaturas.
16 Is qui crediderit, & baptizatur, seruatur: & is qui non crediderit, condemnatur.
17 Signa autem eos qui credunt, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient: & linguis nouis loquentur:
18 Et serpentes tollent: &, si venenum mortis biberint, non molestum erit eis: & manus suas imponent super infirmos, ac sanabuntur.
19 Ieschua autem Dominus noster, postquā loquutus est cum eis, in cœlum ascendit, & sedet à dextra Dei.
20 Illi verò egressi sunt, & prædicauerunt in omni loco: Dominusque auxilio erat eis, & confirmabat sermonem eorum per signa quæ faciebant.

uersum prædicate Euangelium omni creaturæ.
16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, seruabitur: qui verò non crediderit, condemnabitur.
17 Signa autem eos qui crediderint, hæc consequentur. Per nomen meum dæmonia eiicient: linguis loquentur [k] nouis:
18 Serpentes tollent: & si quid lethale biberint, nequaquam nocebit eis: ægrotis manus imponent & bene habebunt.
19 Dominus igitur postquam loquutus fuit secum, sursum receptus est in cœlum, & sedit ad dexteram Dei.
20 Illi verò egressi prædicarunt vbique, Domino vnà operante, & sermonem confirmante per signa [l] subsequentia.

3 Ad verb. Viuis.

... illis signis confirmata, ad fines vsque seculorum gubernaturus. l Sub. doctrinam. Itaque doctrinæ prævia, ...

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

CAPVT. I.

1 Præfatur Lucas. 5 Zacarias & Elizabeth. 15 Ioannes qualis futurus. 20 Zacarias ob incredulitatem, mutus efficitur. 26 Angelus salutat Mariam, & annuntiat Christi natiuitatem. 39 Maria visitat Elizabeth. 46 Canticum Mariæ. 68 Canticum Zachariæ canentis, Christum promissum venisse. 78 Ioannis officium.

1 QVONIAM multi voluerunt scribere narrationes rerum gestarum illarum de quibus nos persuasi sumus,
2 Prout tradiderunt nobis ii qui à principio fuerunt spectatores & ministri ipsius sermonis:
3 Visum est, etiam mihi, propterea quòd proximus fui accuratè omnibus, vt omnia ordine suo scribam tibi excellens Theophile:
4 Vt agnoscas veritatem sermonum eorum in quibus edoctus fuisti.
5 FVit in diebus Hiraudis Regis Ihuda sacerdos quidam, cui nomen erat Zachariah, ex ministerio familiæ Abia, & vxor eius ex filiabus Aharun, cuius nomen erat Elischeuah.
6 Ambo autem iusti erant coram Deo, & incedentes in omnibus mandatis eius, & in rectitudine Domini, sine reprehensione.
7 Filius autem non erat eis, propterea quòd Elischeuah sterilis esset, & ambo prouecti in diebus suis essent.

1 QVoniam [a] multi [a] aggressi sunt [b] componere narrationem earum rerū quarum [c] plena fides nobis facta est,
2 Prout [d] tradiderunt nobis qui à principio spectatores ipsi & ministri fuerūt sermonis:
3 Visum est etiam mihi, omnia [e] altè repetita penitus [f] consequuto, [g] ordine ea ad te scribere, [h] præstantissime Theophile:
4 [i] Vt agnoscas earum rerum [k] veritatem quas auditione accepisti.
5 FVit [l] diebus [m] Herodis illius regis Iudææ, Sacerdos quidam nomine Zacharias, ex [n] vice Abiæ: vxor verò ipsius erat ex filiabus Aaron, & nomen eius Elisabet.
6 Erant autem iusti ambo in [o] conspectu Dei, [p] incedentes in omnibus [q] mandatis & constitutionibus Domini [r] inculpatè.
7 Nec erat ipsis proles eo quòd esset Elisabet sterilis, & ambo prouecti iam essent ætate.

2 Ad verb, Vnus.

[illegible]

8 Factum eſt autem quum is ſacerdotio fun-
geretur in ordine vicis ſuæ ante Deum,
9 Secundum ritum functionis ſacerdotalis,
ſortitus eſt munus ſuffitus faciendi, poſtquam
ingreſſus eſſet in [e] templum Domini.
10 Et tota multitudo populi foris precabatur
tempore ſuffitus.
11 Viſus autem eſt ei angelus Domini, ſtans
ad dextram altaris ſuffitus.
12 Et Zacharias *eo* viſo turbatus eſt, & timor
incidit in eum.
13 Dixit autem ei angelus: Ne time Zacharia:
nam exaudita eſt deprecatio tua: vxorque
tua Eliſabet gignet tibi filium, & vocabis
nomen eius Iohannem:
14 Et erit tibi gaudio & exultationi, [t] multiq;
ſuper eius natiuitate gaudebunt.
15 Erit enim magnus [v] in conſpectu Domini:
& vinum [x] ſiceramque non bibet: & ſpiritu
ſancto implebitur etiam ab ventre matris
ſuæ:
16 Multoſque filiorum Iſrael [y] conuertet ad
Dominum Deum ipſorum.
17 Nam ipſe præcedet in [z] conſpectu eius,
[a] cum ſpiritu & virtute Eliæ, vt conuertat
[b] corda patrum in filios, & rebelles ad [c] pru-
dentiam iuſtorum: vt paret Domino popu-
lum inſtructum.
18 Tunc dixit Zacharias angelo, Quo *argu-
mento* iſtud noſcam? ego enim ſum ſenex, &
vxor mea prouecta eſt ætate.
19 Et reſpondens angelus dixit ei, Ego ſum
Gabriel qui [d] adſto in conſpectu Dei: miſ-
ſuſque ſum vt te alloquar, & hæc tibi læta
nuntiem.
20 Et ecce, ſilebis nec loqui poteris ad *eum*
vſque diem quo hæc fiant: eo quòd non
credidiſti ſermonibus meis, qui imple-
buntur tempore ſuo.
21 Erat autem populus expectans Zachari-
am: & mirabantur quòd is tardaret in
templo.
22 *Ille* verò egreſſus non poterat eis loqui:
& cognouerunt eum viſionem vidiſſe in
templo. Nam ipſe innuebat eis: permanſit-
que mutus.
23 Et factum eſt, vt impleti ſunt dies miniſte-
rii ipſius, abiit domum ſuam.
24 Poſt illos autem dies concepit Elizabet
vxor eius: & occultauit ſe menſibus quin-
que, dicens,
25 Nempe ita mihi fecit Dominus diebus qui-
bus me intuitus eſt, [e] vt auferret probrum il-
lud meum inter homines.
26 ¶ Menſe autem ſexto: miſſus eſt Ange-
lus Gabriel à Deo in vrbem Galilææ, cui no-
men Nazareth,
27 Ad virginem [f] deſponſam viro cui nomen
erat Ioſeph, ex [g] domo Dauid: nomen au-
tem virginis *erat*, Maria.
28 Ingreſſus igitur angelus ad eam, dixit, Aue
[h] gratis dilecta: Dominus tecum *eſt*: bene-
dicta tu inter mulieres.
29 Illa verò quum *eam* vidiſſet, [i] perturbata
eſt ſuper eius ſermone: & cogitabat qualis
eſſet ſalutatio iſta.
30 Tunc dixit ei angelus, Ne time Maria:

8 Factum eſt autem quum ſacerdotio funge-
retur in ordine miniſterii ſui coram Deo,
9 Secundum conſuetudinem ſacerdotii, eue-
nit ei vt [2] poneret aromata. Et ingreſſus eſt
in templum Domini.
10 Omnis autem congregatio populi orans e-
rat foris tempore [3] aromatum.
11 Et conſpectus eſt Zachariah Angelus Do-
mini ſtans à dextra [4] altaris aromatum.
12 Et conturbatus eſt Zachariah quum vide-
ret eum, & timor incidit ſuper eum.
13 Et dixit ei Angelus, Ne timeas Zachariah,
quia exaudita eſt oratio tua, & vxor tua E-
liſcheuah pariet tibi filium, & vocabis no-
men eius Iuchanan.
14 Eritque tibi gaudium & exultatio: & mul-
ti gaudebunt de eius natiuitate.
15 Erit enim magnus coram Domino, & vi-
num & ſiceram non bibet: & Spiritu ſancto
implebitur adhuc exiſtens in ventre matris
ſuæ.
16 Et multos ex filiis Iiſraiel conuertet ad
Dominum Deum ipſorum.
17 Et ipſe [5] præcedet eum in Spiritu, & in vir-
tute Iliah prophetæ: vt conuertat cor pa-
trum ſuper filios, & eos qui ſunt [6] contuma-
ces, ad cognitionem rectorum: & præpara-
bit Domino populum perfectum.
18 Et dixit Zechariah ad Angelum, Quomo-
do noſcam iſtud? Ego enim ſum ſenex, &
vxor mea prouecta in diebus ſuis eſt.
19 Et reſpondit Angelus, & dixit ei, Ego ſum
[7] Gabriel, qui aſto coram Deo, & miſſus ſum
vt loquar tecum, & nunciem tibi hæc.
20 Deinceps eris tacitus, neque poteris loqui
vſque in diem quo hæc fient, eò quòd non
credidiſti ſermonibus meis, qui implebun-
tur tempore ſuo.
21 Populus autem ſtabat, & expectabat Za-
chariah, & mirabantur de mora eius [8] quæ
fieret in templo.
22 Quum egreſſus autem eſſet Zachariah,
non poterat loqui cum eis: & intellexerunt
quòd viſionem vidiſſet in templo, & ipſe in-
nuebat nutu eis, & manſit quaſi mutus.
23 Et quum impleti eſſent dies miniſterii e-
ius, iuit in domum ſuam.
24 Et factum eſt poſt dies eos in vtero con-
cepit Eliſcheua vxor eius: & occultabat ſe-
ipſam menſibus quinque, ac dicebat,
25 Nempe hæc fecit mihi Dominus in diebus
quibus reſpexit me, ad auferendũ [9] oppro-
brium meum quod eſt inter filios hominis.
26 In menſe autem ſexto miſſus eſt Gabriel
Angelus à Deo in Galilæam in ciuitatẽ cu-
ius nomen Natzrath,
27 Ad virginem quæ deſponſata erat viro cu-
ius nomen erat Iauſeph, de domo Dauid: &
nomen virgini erat Mariam.
28 Et ingreſſus eſt ad eam Angelus, & dixit
ei, Pax tibi, plena gratia: Dominus noſter
tecum: benedicta inter mulieres.
29 Illa verò quum vidiſſet, conturbata eſt in
ſermone eius, & cogitabat cuiuſnam eſſet
[10] pax iſta.
30 Et dixit ei Angelus, Ne timeas Mariam: [illegible]

2 Hebraiſmus eſt, vt in ſuum faceret, hoc eſt, Vt offerret ſuffitum.

3 Id eſt, ſuffitus.

4 Id eſt, Altaris quod dicebatur thymiamatis.

5 Ad verb. Ibit ante eum.

6 Ad verb. Qui non perſuadentur, vel non acquieſcunt: ſubaudi veritati.

7 Nuſquam in veteri Teſtamento in libris ante captiuitatem Babylonicam ſcriptis, propria Angelorum nomina exprimuntur: imò interrogati de ſuo nomine leguntur recuſaſſe id indicare. At poſt tranſmigrationẽ in Babylonem, & in veteri & in nouo Teſtamento eorum nomina expreſſa ponuntur. Vnde illud R. Simonis filii Lakiſch in Talmud Ieroſolymitano in volumine De principio anni, cap. 1. Patres noſtri nomina Angelorum ſecum adduxerunt ex Babylone.

8 Id eſt, Quòd tamdiu maneret in templo, hoc eſt, in ſacratiori parte templi.

9 Id eſt, Quo afficior ab hominibus ob ſterilitatem meam.

10 Id eſt, Salutatio. Nam quæ hactenus Angelus protulit, in Syriaco verba ſunt ſalutantis, & bene precantis.

[g] Quod autem de Ioſepho dicitur de Maria quoque intelligendum eſt: alioqui Chriſtus non poſſit dici ex lumbis Dauidis pro[illegible] [illegible] Gratia & [illegible] plena [illegible] Dominus eſt tecum.

11 Ad verb. Accipies vterum. Syra phrasis.

12 Ad verb. Interrogauit de pace. Hebraismus paulò antè obseruatus & qui frequentissimè recurrit.

13 Ad verb. Pacem vt prius.

14 Ad verb. Paces.

15 Ad verb. Viuificante me.

inuenisti enim gratiam apud Deum.
31 Ecce enim, 11 concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius Jeschua.
32 Hic erit magnus, & filius Excelsi vocabitur: & dabit ei Dominus Deus solium Dauid patris ipsius.
33 Et regnabit ſuper domum Jaakub in æternum, & regno eius finis non erit.
34 Dixit Mariam ad angelum, Quomodo fiet illud, quia vir non eſt cognitus mihi?
35 Reſpondit Angelus, & dixit ei, Spiritus ſanctus veniet, & virtus Excelſi obteget te. Propter hoc is qui naſcitur ex te, ſanctus eſt, & Filius Dei vocabitur.
36 Et ecce, Eliſcheua cognata tua, etiam ipſa in vtero concepit filium in ſenectute ſua, & hic menſis ſextus eſt ipſi quæ vocatur ſterilis.
37 Quia non eſt difficile Deo quicquam.
38 Dixit Mariam, Ecce ego ſum ancilla Domini: fiat mihi iuxta ſermonem tuum. Et abiit Angelus ab ea.
39 Surrexit autem Mariam in diebus illis, & profecta eſt ſedulò in montem, in ciuitatem Judææ.
40 Et ingreſſa eſt in domum Zachariah, 12 & ſalutauit Eliſcheua.
41 Et factum eſt quũ audiret Eliſcheua 13 ſalutationem Mariam, exultauit infans in ventre eius, & impleta eſt Spiritu ſancto.
42 Et clamauit voce elata, ac dixit ipſi Mariam, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus eſt fructus ventris tui.
43 Vnde mihi hoc vt mater Domini mei veniat ad me?
44 Ecce enim, quum incidit vox 14 ſalutationis tuæ in aures meas, cum gaudio magno exultauit infans in ventre meo.
45 Et beata ea quæ credidit, quia complementum fit illis quæ dicta ſunt illi à Domino.
46 Et ait Mariam, Magnificat anima mea Dominum.
47 Et lætatur ſpiritus meus in Deo 15 ſeruatore meo.
48 Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ, Ecce enim deinceps beatitudinem tribuent mihi generationes omnes.
49 Quia fecit mihi magna is qui potens eſt, & ſanctum nomen eius.
50 Et gratia eius in progenies & generationes erga eos qui timent ipſum.
51 Fecit victoriam brachio ſuo, & diſperſit ſuperbos in cogitatione cordis ipſorum.
52 Detraxit potentes è thronis, & exaltauit humiles.
53 Eſurientes ſaturauit bonis, & diuites dimiſit vacuè.
54 Auxiliuit Jiſráel ſeruum ſuum, & recordatus eſt gratiæ ſuæ.

ᵏ es enim in gratia apud Deum.
31 Et ecce, concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius Jeſum.
32 Hic erit magnus, & Filius Altiſſimi ˡ vocabitur: dabitque ei Dominus Deus ſedem Dauid patris ipſius:
33 Regnabitque ſuper domum Jacob in æternum, & regni eius non erit finis.
34 Dixit autem Maria ad angelum, ᵐ Quomodo erit iſtud, quandoquidem virum non noui?
35 Et reſpondens angelus dixit ei, Spiritus ſanctus ⁿ ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi inumbrabit te: propterea id etiam quod naſcetur ex te ᵖ ſanctum, ᵠ vocabitur Filius Dei.
36 Et ecce, Elizabet ˢ cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua: & ᵗ hic menſis eſt ſextus ipſi quæ vocabatur ſterilis:
37 Quia apud Deum non erit impoſſibile vllum ᵗ verbum.
38 Dixit autem Maria, Ecce ancilla Domini: fiat mihi ſecundum verbum tuum. Et abiit ab ea angelus:
39 ⁴ Conſurgens verò Maria per eos dies, profecta eſt in ᵛ montanam regionem cum feſtinatione, in ˣ vrbem Iuda:
40 Et ingreſſa eſt domum Zachariæ, & ſalutauit Eliſabet.
41 Et factum eſt vt audiuit Eliſabet ſalutationem Mariæ, ſubſiliit fœtus in vtero eius: & repleta eſt Spiritu ſancto Elizabet:
42 Exclamauitque voce magna, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, quia ᶻ benedictus fructus vteri tui.
43 Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?
43 Ecce enim, vt extitit vox ſalutationis tuæ in auribus meis, ſubſiliit fœtus exultans in vtero meo.
45 Et beata eſt quæ credidit: nam perficientur ea quæ dicta ſunt ei ᵃ à Domino.
46 ⁵ Tunc ait Maria, ᵇ Magnificat anima mea Dominum,
47 Et exultat ſpiritus meus ſuper Deo ſeruatore meo:
48 Quia ᶜ reſpexit ᵈ humilem ancillam ſuam: ecce enim, ex hoc *tempore* beatam me prædicabunt omnes ᵉ ætates:
49 Quia ᶠ magnificè mecum egit potens ille, cuius ſanctum *eſt* nomen:
50 Et cuius miſericordia in ᵍ omnes ætates *parata eſt* ʰ timentibus ipſum.
51 Fortè facinus fecit ⁱ brachio ſuo, ᵏ diſſipauit ſuperbos ˡ cogitatione cordis ipſorum:
52 Detraxit ᵐ potentes è thronis, & extulit ⁿ humiles.
53 ᵒ Famelicos impleuit bonis, & diuites ablegauit inanes.
54 ᵖ Suſcepit Jſrael ᵠ puerum ſuum, vt memor eſſet miſericordiæ.

[illegible] 4 *Benedictus eſt Chriſtus humana natura* [illegible] 5 *Chriſtus afflictorum redemptor, ſuperborum victor, Patribus promiſſa* [illegible] *b Altè & magnificè prædicat.* *c Gratioſo amore eſt complexus.* *d Ad verbum, humilitatem, id eſt* [illegible] *prædicat ſua merita Virgo ſed gratiam Dei. Supra 14.* *e Vide Mat. 11.16.* *f Ad verbum Magnalia* [illegible] *h Vel* [illegible] *i* [illegible] *k Quaſi pulue à vento diſſipatur.* *l Id eſt,* [illegible] *m Opibus aut poteſtate magnos.* *n Abiectos & viles.* [illegible] *o Qui ad* [illegible] *p* [illegible] *q Seruum ſuum.*

55 (Prout loquutus eſt patribus noſtris, ni-
mirum Abrahamo, & [s]ſemini eius) in æter-
num.
56 Manſit autem Maria cum illa quaſi men-
ſibus tribus: & poſteà reuertit domum ſuam.
57 ¶ [t]Eliſabetæ verò impletum eſt tempus
pariendi: & peperit filium.
58 Et audierunt accolæ & cognati eius, Do-
minum magnifica miſericordia ſua vſum eſſe
erga eam, & ei gratulabantur.
59 Et factum eſt, die octauo venerunt vt cir-
cunciderent puerulum: & vocabant eum ex
nomine patris ipſius, Zachariam.
60 Sed reſpondens mater eius, ait, Nequa-
quam: ſed vocabitur Iohannes.
61 Et dixerunt ad eam, Nemo eſt in cogna-
tione tua qui vocetur iſto nomine.
62 [u]Innuebant autem patri eius [v]quid vellet
eum vocari.
63 ‖ Isque poſtulata tabella ſcripſit, dicens,
Iohannes eſt nomen eius. Et mirati ſunt o-
mnes.
64 [x]Apertum eſt autem os eius illico, & lin-
gua eius: & loquebatur benedicens Deo.
65 [y]Ortus eſt igitur timor omnibus accolis
eorum: & in tota montana regione Iudææ
diuulgata ſunt omnia [z]verba iſta.
66 Et omnes qui audierunt, [a]repoſuerunt *ea*
in corde ſuo dicentes, Quiſnam puerulus
hic erit? [b]Manus autem Domini erat cum
eo.
67 Et [y]Zacharias pater eius repletus eſt Spi-
ritu ſancto: prophetauitque, dicens,
68 ‖ [c]Benedictus Dominus Deus Iſrael, quod
[d]inuiſerit & [e]redemerit populum ſuum,
69 ‖ Et [f]erexerit cornu ſalutis nobis, in domo
Dauid pueri ſui:
70 ‖ Prout loquutus eſt per os ſanctorum,
qui à [g]ſeculo fuerunt, Prophetarum ſuo-
rum.
71 *Fore vt nos* ſeruaret ex inimicis noſtris, &
è manu omnium qui oderunt nos.
72 Vt vteretur miſericordia erga patres no-
ſtros, [h]ac memor eſſet Teſtamenti ſui ſan-
cti:
73 ‖ Et iuriſiurandi quod iurauit Abrahamo
patri noſtro, *nimirum ſe daturum* nobis,
74 Vt ſine metu, è manu inimicorum noſtro-
rum liberati, ſeruiamus ipſi,
75 ‖ [i]Cum ſanctitate & iuſtitia in ipſius con-
ſpectu, cunctis vitæ noſtræ diebus.
76 Tu verò [k]puerule, Propheta altiſſimi vo-
caberis: præibis enim ante faciem Domini,
vt pares vias eius:
77 Et [l]des cognitionem ſalutis populo eius,
per [m]remiſſionem peccatorum ipſorum:
78 Propter [n]intimam miſericordiam Dei
noſtri, qua inuiſit nos, [o]is qui prodit ex alto:
79 Vt appareat iis qui in tenebris & [p]vmbra
mortis poſiti ſunt, ad dirigendos pedes no-
ſtros in [q]viam pacis.
80 Ipſe autem puerulus creſcebat & corro-
borabatur Spiritu: fuitq; in deſertis ad eum
vſque diem quo ſe oſtenderet apud Iſraelē.

55 Sicut loquutus eſt cum patribus, cum A-
braham, & cum ſemine eius in æternum.
56 Manſit autem Mariam apud Eliſcheba
quaſi menſes tres, & reuerſa eſt in domum
ſuam,
57 Erat autem ipſi Eliſchebæ tempus vt pare-
ret, & peperit filium.
58 Et audiuerunt vicini eius, & [16]filii cogna-
tionis eius, quòd magnificaſſet Deus grati-
am ſuam erga eam: & gaudebant cum ea.
59 Et factum eſt in die octaua, & venerunt ad
circuncidendum puerum: & vocabant eum
nomine patris ſui Zachariah.
60 Et reſpondit mater illius, & dixit eis, Non
ſic, ſed vocabitur Iuchannan.
61 Et dixerunt ad eam, Non eſt quiſquam
qui vocetur in genere tuo, nomine hoc.
62 Et innuerunt patri eius quomodo vellet
vt nominarent eum.
63 Et petiit tabellas, & ſcripſit, ac dixit, Iu-
channan eſt nomen eius. Et miratus eſt
quiſque.
64 Et illico apertum eſt os eius, & lingua e-
ius: & loquutus eſt, ac benedixit Deo.
65 Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos
eorum, & in vniuerſo monte Iudææ iſta
dicebantur.
66 Et omnes qui audiuerunt cogitabant in
cordibus ſuis, & dicebant, Quidnam erit
puer iſte? Et manus Domini erat cum eo.
67 Et impletus eſt Zachariah pater eius Spi-
ritu ſancto, prophetauitq;, ac dixit,
68 Benedictus ſit Dominus Deus Iiſraiel,
qui viſitauit populum ſuum, & fecit ei ſalu-
tem.
69 Et erexit nobis cornu ſalutis in domo Da-
uid ſerui ſui.
70 Sicut loquutus eſt per os prophetarum ſu-
orum ſanctorum, qui *fuerunt* à ſeculo:
71 Quòd redempturus eſſet nos ab inimicis
noſtris, & de manu omnium inimicorum
noſtrorum.
72 Et exercuit gratiam ſuam cum patribus
noſtris, & recordatus eſt pactorum ſuorum
ſanctorum,
73 Et iuramenti quod iurauit Abrahæ patri
noſtro, quòd daturus eſſet nobis,
74 Vt ſeruaremur de manu hoſtium noſtro-
rum, & quòd ſine timore ſeruiremus co-
ram eo.
75 Omnibus diebus noſtris in rectitudine.
76 Et tu puer, Propheta excelſi vocaberis: i-
bis enim ante faciem Domini, vt præpares
vias eius.
77 Vt des ſcientiam vitæ populo ſuo, in remiſ-
ſionem peccatorum ſuorum.
78 Per viſcera gratiæ Dei noſtri, quibus viſi-
tauit nos oriens ex alto:
79 Ad lucendum iis qui in tenebris, & in vm-
bris mortis ſedent, vt dirigeret pedes no-
ſtros in viam pacis.
80 Puer autem creſcebat & corroborabatur
Spiritu: & in deſerto erat vſque in diem o-
ſtenſionis eius apud Iiſraiel.

16 Id eſt, Conſanguinei, vel ex eodem genere ſanguine, & coniuncti, Hebraiſmus.

[illegible] o *Alludit ad locum, Ierem. 23. 5. & Zach. 3. 8. & 6. 12.* [illegible] [illegible] que è terra germinant. p *Vide Mat. 4. 16.* q [illegible]

CAPVT.

CAPUT II.

1 Cenſetur tota terra à Cæſare Auguſto. 7 Naſcitur Chriſtus in Bethlehem. 13 Canticum Angelorum. 21 Chriſtus circumciditur. 22 Puerperia Mariæ purgatio. 28 Simeon ſuſcipit Chriſtum. 29 Canticum Simeonis. 36 Anna propheteſſa. 40 Puer Chriſtus. 46 cum doctoribus diſputat.

1 FActum eſt autem in diebus illis, & exiit edictum ab Auguſto Cæſare, vt deſcriberetur vniuerſus populus [1] poſſeſſionis eius.

2 (Hæc deſcriptio prima fuit in præfectura Kyrini in Syria)

3 Et ibat quiſque vt deſcriberetur, in vrbem ſuam.

4 Aſcenderat autem Iauſeph quoque à Natzrath Galilææ, in Iudæam, in ciuitatem Dauid quæ vocatur Beth-lechem (quia erat ex domo & ex genere Dauid)

5 Cum Mariam ſponſa ſua, quum in ventre haberet: vt ibi deſcriberetur.

6 Et factum eſt vt quum eſſet illic, complerentur dies eius vt pareret.

7 Et peperit filium ſuum primogenitum: ac inuoluit eum linteolis, & poſuit eum in præſepi: quia non erat eis locus vbi habitabant.

8 Paſtores autem erant in eo loco, qui habitabant ibi, & cuſtodiebant cuſtodias noctis pro gregibus ſuis.

9 Et ecce, Angelus Dei venit ad eos, & gloria Domini reſplenduit ſuper eos, & timuerunt timore magno.

10 Et dixit eis Angelus, Ne timeatis: ecce enim annuntio vobis gaudium magnū, quod erit vniuerſo mundo.

11 Natus eſt enim vobis hodie Seruator, qui eſt Dominus Chriſtus, in ciuitate Dauid.

12 Et hoc vobis ſignum: Inuenietis puerum inuolutum linteolis, & poſitum in præſepi.

13 Et repentè conſpecti ſunt cum Angelo exercitus multi cælorum laudantes Deum, & dicentes,

14 Gloria Deo in excelſis, & ſuper terrā pax, & [2] nuntium bonum erga filios hominis.

15 Et factum eſt vt quum abiuiſſent ab eis Angeli in cælum, loquerentur paſtores, [3] vnus cum alio, & dicerent, Deſcendamus vſque in Beth-lechem, & videamus verbum hoc quod factum eſt, quemadmodum Dominus oſtendit nobis.

16 Et venerunt feſtinanter, & inuenerunt Mariam & Iauſeph, & puerum qui poſitus erat in præſepi.

17 Et quum vidiſſent, manifeſtauerunt ſermonem qui dictus fuerat eis de illo puero.

18 Et omnes qui audiuerunt mirati ſunt de his quæ dicebantur ſibi à paſtoribus.

19 Mariam verò conſeruabat omnia verba hæc, & conferebat in corde ſuo.

20 Et reuerſi ſunt paſtores illi glorificantes & laudantes Deum ſuper omnibus quæ viderant & audierant, ſicut dictum fuerat eis.

21 Et [4] quum implerentur octo dies vt circumcideretur puer, vocatum eſt nomē eius Ieſchua, quod vocatum fuerat ab Angelo

---

1 FActum [i] eſt autem diebus illis, venit edictum à Cæſare Auguſto, vt [a] deſcriberetur [b] totus orbis.

2 (Hæc deſcriptio prima, facta eſt præſide Syriæ Cyrenio)

3 Ibant igitur omnes vt deſcriberentur, in ſuam quiſque vrbem.

4 Aſcendit autem etiam Ioſeph à Galilæa, ex vrbe Nazareth, in Iudæam, in vrbem Dauid, quæ vocatur Bethlehem (proptereà quòd eſſet ipſe ex domo & familia Dauid)

5 Vt deſcriberetur cum Maria deſponſa ſibi vxore, quæ erat prægnans.

6 Factum eſt autem quum eſſent illic, completi ſunt dies quibus ipſa pareret.

7 Peperit igitur filium ſuum [e] primogenitum, & faſciis eum inuoluit, reclinauitque eum in præſepi: eo quòd non erat eis locus in diuerſorio.

8 ¶ [2] Erant autem paſtores in eadem regione [f] excubantes, & [g] agentes vigilias noctis ſuper gregem ſuum.

9 Et ecce, angelus Domini [h] ſuperuenit ipſis, & gloria Domini circumfulſit eos: & timuerunt timore magno.

10 Tunc dixit eis angelus, Ne timete: ecce enim [i] euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit toti populo:

11 *Nempe* natum eſſe vobis hodie Seruatorem (qui eſt Chriſtus Dominus) in vrbe Dauid.

12 Hoc autem vobis ſignum *erit*, Inuenietis infantem faſciis inuolutum, iacentem in præſepi.

13 Et repentè adfuit cum Angelo multitudo [k] exercituum cæleſtium, laudantium Deum, & dicentium,

14 Gloria in *cælo* altiſſimis Deo, & in terra pax, in homines [l] beneuolentia.

15 Et factum eſt, vt diſceſſerunt ab eis Angeli in cælum, tum paſtores illi dixerunt alii ad alios, Eamus ſanè Bethlehem vſque, & videamus [m] factum iſtud, quod Dominus notum fecit nobis.

16 Venerunt igitur feſtinantes, & inuenerunt Mariam & Ioſeph, & infantem iacentem in præſepi.

17 Eo autem viſo, diuulgauerunt id quod dictum fuerat ipſis de puerulo illo.

18 Et omnes qui audierunt, mirati ſunt ea quæ ipſis dicta fuerant à paſtoribus.

19 Maria verò iſta omnia conſeruabat, [n] conferens ea in corde ſuo.

20 Reuerſi ſunt autem paſtores, glorificantes & laudantes Deum ſuper omnibus quæ audierant & viderant, prout ipſis dictum fuerat.

21 ¶ [3] Et quū adueniſſet dies octauus vt circunciderent puerulum, vocatum eſt nomen eius IESVS quod vocatū fuerat ab angelo

priuſquàm

---

1 Id eſt, Ditionis, ſiue dominii quod ipſe obtinebat.

2 Græcum nomē εὐδοκία duobus verbis declarat paraphraſtes, atque exprimit quomodo beneuolentiæ Dei quæ in nato Meſſia patefacta eſt, fructus & efficacia hominibus poſſit applicari, nēpe prædicatione. Aut certè diſtinguit interpretando, Dei beneuolentiam quâ res à ſe conditas, & in primis humanum genus complectitur, à particulari illa & eximia quam erga electos in Euangelio manifeſtauit. Siquis tamen malit vocem abſq; metatheſi ſimpliciter accipere pro interno animi ſenſu & cogitatione, idem prorſus declarabit quod vox Græca εὐδοκία, Voluntas bona.

3 Ad verb. Vnus cum vno. Hebr.

4 Id eſt, Quū octauus dies iam aduenisſet, quo ex Lege pueri circunciderentur. Impleri enim non ſignificat prorſus expleri & eximi, vt iam præterierit dies octauus, ſed impletur quum incipit. Circuncisio enim octauo die fieri debuit præciſe. Atque ita frequenter verbū implendi in Scriptura ſumitur, vt Gen. 25. 24.

priusquam ipse in vtero conciperetur.
22 Et quum impleti fuissent dies ° purgationis Mariæ secundum legem Mosis, adduxerunt eum Hierosolymam, vt sisterent eum Domino,
23 (Prout scriptum est in Lege Domini, Omnis masculus ᵖ primogenitus, sanctus Domini erit)
24 Et vt darent oblationem, secundum id quod dictum est in Lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.
25 ¶ ᵗ Et ecce, quidam erat in Hierusalem cui nomen, Simeon: eratq; homo iste ᵠ iustus ac religiosus, expectans consolationem Israel: & ʳ Spiritus sanctus erat super eum.
26 Fueratque ipsi ˢ diuinitus nunciatum à Spiritu sancto, ipsum non ᵗ visurum mortem priusquam vidisset Christum illum Domini.
27 Is igitur venit impulsore Spiritu in templum: & quum introducerent puerulum Iesum ᵘ parentes, vt eius causa facerent quod ex Lege consuetum erat:
28 Tunc ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deo, ac dixit,
29 Nunc ˣ dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum, in pace.
30 Quia ʸ viderunt oculi mei ᶻ salutem tuam,
31 Quam parasti ᵇ in oculis omnium populorum:
32 Lumen ᶜ patefaciendum Gentibus, & gloriam populi tui Israel.
33 Ioseph autem & mater eius mirabantur super iis quæ dicebantur de eo.
34 Et benedixit eis Simeon, dixitque Mariæ matri eius, Ecce ᵈ positus est iste in ᵉ casum & resurrectionem multorum in Israel, & in ᶠ signum cui contradicatur:
35 (Quin & tuam ipsius animam ᵍ traiiciet gladius) ʰ vt detegantur ex multis cordibus cogitationes.
36 ¶ ⁱ Erat etiam quædam Anna prophetissa, filia Phanuel, ex tribu Aser: hæc processerat in multam ætatem, postquam vixisset cum viro annis septem à virginitate sua.
37 Et quum ista vidua quasi annorum octoginta quatuor, nō abscedebat à templo, ieiuniis ac deprecationibus seruiens Deo noctem ac diem:
38 Hæc igitur eo ipso momento quum superuenisset, vicissim confitebatur Domino, & loquebatur de eo omnibus qui expectabant redemptionem in Hierusalem.
39 At illi, vt perfecerunt omnia secundum Legem Domini, reuersi sunt in Galilæam, in vrbem suam Nazareth.
40 Puerulus autē crescebat, corroborabatur spiritu, ˡ implebaturque sapientia: & Dei gratia ipsi inerat.
41 ¶ ⁷ Ibant verò parentes eius quotannis Hierosolymam, in die festo Paschæ.
42 Quum igitur factus esset annorum duodecim, ascenderunt ipsi Hierosolymam secundum ritum diei illius festi:
43 Peractisque eius diebus quum reuerterentur illi, ᵐ remansit puer Iesus in Hierusalem: quod nesciuit Ioseph, nec mater eius.

priusquam conciperetur in ventre.
22 Et quum impleti essent dies ⁵ purificationis eorum secundum legem Mosche, adduxerunt eum in Vrischelem, vt sisterent eum coram Domino.
23 Sicut scriptum est in lege Domini quòd omnis masculus adaperiens vuluam sanctus Domini vocabitur.
24 Et vt darent victimam, secundum id quod dictum est in lege Domini, ⁶ par turturum, aut duos pullos columbæ.
25 Vir autem quidā erat in Vrischelem cuius nomen erat Schemeun, & vir iste erat rectus & iustus, & expectabat consolationem Jisraiel, & Spiritus sanctus erat super eum.
26 Et dictum fuerat ei à Spiritu sancto quòd non visurus esset mortem vsquedum videret Christum illum Domini.
27 Hic ipse veniebat per Spiritum in templum: & quum adducerent parentes ipsum Jeschua puerum, vt facerent pro eo sicut mandatum est in Lege,
28 Accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deo, ac dixit,
29 Deinceps dimitte seruum tuum, Domine mi, iuxta sermonem tuum, in pace.
30 Quia ecce viderunt oculi mei gratiosum tuum,
31 Quem parasti ante faciem omnium gentium.
32 Lumen ad reuelationem populorum, & gloriam populo Jisraiel.
33 Jauseph autem & mater eius mirabantur super iis quæ dicebantur de eo.
34 Et benedixit eis Schemeun, ac dixit Mariam matri eius, Ecce, hic positus est in casum & erectionem multorum in Jisraiel, & in signum contradictionis.
35 In animam autem tuam pertransibit lancea, vt reuelentur cogitationes cordium multorum.
36 Hanna autem prophetissa, filia Penuil, ex tribu Aschir, ipsa quoque senior in diebus suis erat, & septem annis cum viro suo vixerat à virginitate sua.
37 Et erat vidua quasi annorum octoginta & quatuor. Et non abscedebat à templo: & in ieiunio & in oratione seruiebat die & nocte.
38 Et ipsa quoque astitit eadem hora, & gratias egit Domino: & loquebatur de illo cum omni homine qui expectabat liberationem Vrischelem.
39 Et quum perfecissent omnia prout est in lege Domini, reuersi sunt in Galilæam, in Nazerath ciuitatem suam.
40 Puer autem crescebat, & corroborabatur spiritu, ac implebatur sapientia, & gratia Dei erat super eum.
41 Et homines ⁷ illius quolibet anno ibant in Vrischelem in festo Petscha.
42 Quumque esset ⁸ filius annorum duodecim, ascenderant sicut soliti erant ad festum.
43 Et quum completi essent dies, reuersi sunt. Jeschua autem puer remansit in Vrischelem, & Jauseph & mater eius nesciebat.

5 Aut ad Syriasmos Hebræismus familiaris (vt indicant 1 ... & Zacharia 9.9.) aut innuit & matrem præteritis quadraginta diebus ritu purificationis defunctam, & simul masculum filium primogenitum iam mense natum, ex Legis præscripto in sanctuario repræsentasse, & constitutam redemptionem persoluisse. De vtroque habes Leuit. 12. Num. 18.

6 Hæc fuit pauperum oblatio, Leui. 12. vers. vltimo. Nulla verò fit mentio pretii redemptionis, quia vnum idemque constitutum erat omnibus sine discrimine tā pauperibus quàm diuitibus.

7 Nempe loci Nazareth, Hebraismus, hoc est, Ciues Nazareth.

8 Id est, Natus duodecim annos, Hebraismus.

h Hoc passionis Christi tempore manifestatum fuit ... [illegible]
... Simeoni altera testis, & quidem omni exceptione maior, ... ad excipiendum exhibitum ... [illegible]
... 7 ... [illegible] ... suo tempore ... [illegible]
... Deut. 16. 1. m Non ex incogitantia, sed vt esset ... [illegible]

44 Exiſtimabant enim illum eſſe cum comiti-
bus [illegible] [illegible] ſuñt
[illegible] quærebant eum apud homines
ſuos, & apud quemcunque qui notus eſ-
ſet eis.
45 Et non inuenerunt eum : & reuerſi ſunt
iterum in Vriſchelem, & quærebant eum.
46 Et poſt tres dies inuenerunt eum in tem-
plo ſedentem in medio doctorum, & audi-
entem ab eis, & interrogantem eos.
47 Et mirabantur omnes qui audiebant e-
um, ſuper ſapientia eius, & ſuper reſponſis
ipſius.
48 Quumque vidiſſent eum, mirati ſunt : &
dixit ei mater eius, Fili mi, quare feciſti no-
bis ſic? nam ecce, ego & pater tuus cum
anxietate multa quærebamus te.
49 Dixit eis, Quid quærebatis me? neſcieba-
tis vos quòd in domo Patris mei oportet
me eſſe?
50 Ipſi autem non intellexerunt ſermonem
quem dixerat eis.
51 Et deſcendit cum eis, ac venit in Naza-
rath : & erat ſubiectus eis. Mater autem
conſeruabat omnes ſermones in corde ſuo.
52 Ieſchua autem creſcebat ſtatura ſua, & ſa-
pientia ſua, ac gratia apud Deum & filios
hominis.

44 Exiſtimantes autem eum eſſe in comitatu,
iuerunt viam vnius diei, & requirebant eum
inter cognatos & inter notos.
45 Et quum eum non inueniſſent, reuerſi ſunt
in Hieruſalem, quærentes eum.
46 Et factum eſt, triduo poſt inuenerunt eum
in templo, ſedentem in medio doctorum, &
audientem eos, & eos interrogantem.
47 Percellebantur autem omnes qui eum au-
diebant, ſuper intelligentia & reſponſis e-
ius.
48 Et viſo eo ſtupuerunt parentes eius [illegible] &
dixit ad eum mater ipſius, Fili, cur ita feciſti
nobis? ecce, pater tuus & ego anxii quære-
bamus te.
49 Tunc dixit ad eos, Quid eſt quod quæ-
rebatis me? an neſciebatis oportere me in
iis eſſe, quæ patris mei ſunt?
50 At ipſi non intellexerunt verba quæ lo-
quutus fuerat.
51 Deſcendit autem cum eis, venitque Na-
zaroth : & erat eis ſubiectus. Et mater e-
ius conſeruabat omnia verba hæc in corde
ſuo.
52 Ieſus verò proficiebat ſapientia, & ſtatura
ac gratia apud Deum & homines.

Caput III.

4 Iohannes hortatur ad reſipiſcentiam. 15 Teſtimonium ipſius de Chriſto. 20 Herodes illum Baptiſtam in carcerem includit. 21 Chriſtus baptizatur. 23 Catalogus maiorum Chriſti.

1 Anno autem quintodecimo imperii Ti-
berii Cæſaris, in præfectura Pontii Pi-
lati in Iudæa, quum tetrarcha eſſet
Hiraudis in Galilæa, & Philippus frater e-
ius tetrarcha in Ituria, & in regione Tra-
channa, ac Luſania tetrarcha Abilenes,
2 In principatu ſacerdotii Channan, & Caia-
phe, factus eſt ſermo Dei ad Iuchannan fili-
um Zachariah in deſerto.
3 Et venit in vniuerſam regionem quæ eſt
circa Iurdanan, prædicans baptiſmum con-
uerſionis in remiſſionem peccatorum.
4 Sicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Iſai-
ah prophetæ, qui dixit, Vox clamantis in
deſerto, Parate viam Domini, & dirigite in
planitie ſemitas Deo noſtro.
5 Omnes valles implebuntur, & omnes
montes & colles deprimentur, & erit tumu-
lus in humilem *locum*, & locus aſper in pla-
nitiem.
6 Et videbit omnis caro ſalutem Dei.
7 Et dicebat ad turbas eorum qui veniebant
ad ſe vt baptizarentur, Progenies viperarũ
quis oſtendit vobis fugere ab ira futura?
8 Facite igitur fructus qui digni ſint conuer-
ſione. Et ne cœperitis dicere apud voſipſos:
Pater eſt nobis Abraham. Dico enim vobis
quòd ex iſtis lapidibus poteſt Deus ſuſcita-
re filios Abrahamo.
9 Ecce autem, ſecuris poſita eſt ſuper radi-
ces arborum. Omnis igitur arbor quæ fru-
ctus bonos non facit, exſcinditur, & in ig-
nem ruit.

1 Anno verò decimoquinto imperii Ti-
berii Cæſaris, Pontio Pilato præſide
Iudææ, tetrarcha Galilææ Herode,
Philippo autem ipſius fratre tetrarcha Itu-
ræ & Trachonitidis regionis, & Lyſania
Abylenes tetrarcha,
2 Sub Pontificibus maximis Anna & Caia-
pha factum eſt verbum Domini ad Iohan-
nem Zachariæ filium, in deſerto.
3 Venit igitur in omnem regionem circum-
iacentem Iordani, prædicans Baptiſmum
reſipiſcentiæ ad remiſſionem peccatorum.
4 Vt eſt ſcriptum in libro ſermonum Eſaiæ
Prophetæ, dicentis, Vox clamantis in de-
ſerto, Parate viam Domini, complanate ſe-
mitas eius.
5 Omnis vallis implebitur, & omnis mons &
collis deprimetur ; quæ curua ſunt, fient
via recta, & aſperæ viæ fient planæ.
6 Videbitque omnis caro ſalutem Dei.
7 Dicebat igitur turbæ venienti vt baptiza-
retur ab ipſo, Progenies viperarum, quis
præmonſtrauit vobis vt fugeretis à futura ira?
8 Ferte igitur fructus conuenientes reſipiſ-
centiæ: & ne cœperitis dicere apud voſip-
ſos, Patrem habemus Abraham. Dico enim
vobis, poſſe Deum etiam ex lapidibus iſtis
excitare liberos Abrahamo.
9 Iam verò etiam ſecuris ad radicem ar-
borum poſita eſt, omnis igitur arbor non
ferens fructum bonum, exciditur, & in ig-
nem abiicitur.

Ad verb. Cum filiis comitatus eorum, Hebr.

Duabus vocibus Syrus Græcum nomẽ exprimit, quã pro tetrarcha ponit [illegible], id eſt, principem quartæ partis.

In planitie, additum eſt in Syriaco textu, quod non eſt in Græco aut in Latinis verſionibus: quia non verba Prophetæ ſingula, ſed ſententiã eius referunt: paraphraſtes autem noſter prophetam verbum è verbo exprimit.

Ad verb. Viuam. Hebraiſmus.

[illegible] Matth. 3.7.

10 Et interrogabant eum turbæ, dicentes, Quid igitur faciemus?
11 Reſpondens autem, dixit eis, Qui habet
duas tunicas, impertiat non habenti: & qui
habet eſcas, ſimiliter faciat.
12 Venerunt autem & publicani vt baptizarentur,
& dixerunt ei, Magiſter, quid faciemus?
13 Ipſe verò dixit eis, Nihil amplius quàm
quod conſtitutum eſt vobis, exigite.
14 Interrogauerunt autem eum etiam milites,
dicentes, Et nos quid faciemus? Et ait,
Neminem concutite, neque calumniamini:
& contenti eſtote ſtipendiis veſtris.
15 ¶ Expectante autem populo, & cogitantibus
omnibus in cordibus ſuis de Iohanne,
numnam ipſe eſſet Chriſtus ille,
16 Reſpondit Iohannes, dicens omnibus,
Ego quidem baptizo vos aqua: ſed venit
qui validior me eſt, cuius non ſum dignus
qui ſoluam ſolearum corrigiam: ipſe vos
baptizabit Spiritu ſancto & igni.
17 Cuius ventilabrum in manu ipſius, &
qui perpurgabit aream ſuam: cogetq; triticum
in horreum ſuum, paleam autem exuret
igni inextinguibili.
18 Multa igitur etiam alia exhortans euangelizabat
populo.
19 ¶ Herodes autem tetrarcha, quum argueretur
ab eo de Herodiade vxore Philippi
fratris eius, deque omnibus ſceleribus
quæ ipſe fecerat:
20 Adiecit & hoc ſupra omnia, quòd incluſit
Iohannem in carcere.
21 ¶ Factum eſt autem, quum baptizaretur
omnis populus, & Ieſus baptizatus eſſet,
& precaretur, vt apertum ſit cælum:
22 Ac deſcenderet Spiritus ſanctus corporea
ſpecie, tanquam columba ſupra eum: & vox
de cælo exſiteret, dicens, Tu es Filius ille
meus dilectus: in te acquieſco.
23 ¶ Ipſe autem Ieſus incipiebat eſſe quaſi
annorum triginta, filius (vt exiſtimabatur)
Ioſeph, filii Heli,
24 Filii Matthat, filii Leui, filii Melchi, filii
Ianna, filii Ioſeph,
25 Filii Mattathiæ, filii Amos, filii Naum, filii
Eſli, filii Nagge,
26 Filii Maath, filii Mattathiæ, filii Semei, filii
Ioſeph, filii Iuda,
27 Filii Iohanna, filii Rheſa, filii Zorobabel,
filii Salathiel, filii Neri,
28 Filii Melchi, filii Addi, filii Coſam, filii
Elmodam, filii Er,
29 Filii Ioſe, filii Eliezer, filii Iorim, filii Matthat,
filii Leui,
30 Filii Simeon, filii Iuda, filii Ioſeph, filii Ionan,
filii Eliacim,
31 Filii Melea, filii Mainan, filii Mattatha, filii
Nathan, filii Dauid,
32 Filii Ieſſe, filii Obed, filii Booz, filii Salmon,
filii Naaſſon,
33 Filii Aminadab, filii Aram, filii Eſrom, filii
Phares, filii Iuda,
34 Filii Iacob, filii Iſaac, filii Abraham, filii
Thara, filii Nachor,
35 Filii Saruch, filii Ragau, filii Phalec, filii
Heber, filii Sale,

10 Et interrogabant eum turbæ, & dicebant,
Quid igitur faciemus?
11 Reſpondebat dicebatque eis, Is cui ſunt duæ tunicæ,
det illi cui non eſt: & is cui eſt cibus,
ſimiliter faciat.
12 Et venerunt etiam publicani vt baptizarentur,
& dicunt ei Magiſter, quid faciemus?
13 Ipſe verò dixit eis, Ne quæratis aliquid
amplius quàm illud quod mandatum eſt vobis
quærere.
14 Et interrogabant eum exercentes militiam,
& dicebant, Quid faciemus etiam nos?
Dixit eis, Ne contra quenquam inſoleſcatis,
& ne quenquam opprimatis, & ſufficiant
vobis 4 ſtipendia veſtra.
15 Quum autem ſpem collocaret populus in
Iuchannan, & omnes cogitarent in cordibus
ſuis quòd fortè ipſe eſſet Chriſtus.
16 Reſpondit Iuchannan, & dixit eis, Ecce,
ego baptizo vos aquis: venit autē poſt me
is qui validior eſt me, cuius non ſum dignus
vt ſoluam corrigias calceamentorum: ipſe
baptizabit vos Spiritu ſancto & igni.
17 Qui tenet ventilabrum in manu ſua, &
purgat areas ſuas: & triticum congregat in
horrea ſua, & paleam comburet igni qui
non extinguitur.
18 Multa autem etiam docebat alia & euangelizabat
populo.
19 Hiraudis autem tetrarcha, quia arguebatur
à Iuchannan propter Hiraudiah vxorem
Philippi, fratris ſui, & propter omnia mala
quæ faciebat,
20 Adiecit etiam hoc ſuper omnia illa, & concluſit
Iuchannan in domo vinctorum.
21 Factum eſt autem quum baptizaretur vniuerſus
populus, vt Ieſchua quoque baptizaretur,
Et quum oraret apertum eſt cælū.
22 Et deſcendit Spiritus ſanctus ſuper eum in
ſimilitudine corporea columbæ, & vox facta
eſt de cælo quæ dixit, Tu es filius meus dilectus,
in te complacitum eſt mihi.
23 Ipſe autem Ieſchua erat quaſi natus annos
triginta: & putabatur filius Iauſeph, filii
Heli,
24 Filii Mattath, filii Leui, filii Malki, filii Iani,
filii Iauſeph,
25 Filii Mattetha, filii Ammuts, filii Nachum,
filii Cheſli, filii Naggi,
26 Filii Math, filii Mattath, filii Schemei, filii
Iauſeph, filii Ihuda,
27 Filii Iuchannan, filii Reſa, filii Zurbabel,
filii Schelathiel, filii Niri,
28 Filii Malchi, filii Adai, filii Coſam, filii Elmudad,
filii Ir,
29 Filii Iuſi, filii Eliazar, filii Iurim, filii Mathitha,
filii Leui,
30 Filii Schemeun, filii Ihuda, filii Iauſeph,
filii Iunam, filii Eliakim,
31 Filii Malia, filii Mani, filii Mathetha, filii
Nathan, filii Dauid,
32 Filii Ieſchi, filii Vbid, filii Baaz, filii Schalmun,
filii Nacheſchun,
33 Filii Amminadab, filii Aram, filii Chetzrun,
filii Paretz, filii Ihuda,
34 Filii Iaakub, filii Iſchak, filii Abraham,
filii Tarach, filii Nachur,
35 Filii Sarug, filii Arn, filii Palag, filii Abar,
filii Schalach.

36 Filii

4 Syrum nomen a Græco ὀψώνιον deſertum eſt, quod declarat militum quæuis ſtipendia, præſertim verò quæ in annona poſita erant.

36 Filii Kainan, filii Arpachſchad, filii Schin, filii Nuach, filii Lamech,

37 Filii Mathuſchalach, filii Chanuch, filii Iared, filii Mahlalil, filii Kainan,

38 Filii Anuſch, filii Schith, filii Adam qui *fuit à Deo*.

36 Filii Arphaxad, filii Sem, filii Noe, filii Lamech,

37 Filii Mathuſala, filii Henoch, filii Iared, filii Malaleel, filii Cainan,

38 Qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit [b] Dei.

Caput IIII.

1 De tentatione & ieiunio Chriſti. 16 Docet in Nazareth, magna omnium admiratione. 24 Propheta in patria docens, contemnitur. 33 Dæmoniacus ſanatur. 38 Socrus Petri ſanatur. 40 Sanantur & infirmi. 41 Et dæmones confitentur Chriſtum Dei filium.

1 Ieſchua autem plenus Spiritu ſancto reuerſus eſt à Iurdanan: & duxit eum Spiritus in deſertum,

2 Diebus quadraginta, vt tentaretur ab [a] accuſatore. Et non edit quicquam per illos dies: & quum compleuiſſet eos, poſtea eſuriit.

3 Et dixit ei accuſator, Si filius es Dei, dic lapidi huic vt fiat panis.

4 Reſpondit Ieſchua, & dixit ei, Scriptum eſt quòd nequaquam pane ſolo viuit filius hominis, ſed omni verbo Dei.

5 Et ſubduxit eum Satanah in montem ſublimem, & oſtendit ei omnia regna terræ in tempore exiguo.

6 Et dixit ei accuſator, Tibi dabo poteſtatem hanc vniuerſam & gloriam eius: nam mihi tradita *eſt*, & cui voluero do eam.

7 Si igitur adoraueris coram me, tua erit vniuerſa.

8 Reſpondit autem Ieſchua & dixit ei, Scriptum eſt, Dominum Deum adorabis, & illi ſoli ſeruies.

9 Et adduxit eum in Vriſchelem, & ſtatuit eũ ſuper pinnaculum templi, & dixit ei, Si filius es Dei, proiice teipſum hinc deorſum.

10 Scriptum eſt enim, Angelis ſuis mandabit de te vt cuſtodiant te:

11 Et in brachiis ſuis tollant te: ne impingat pes tuus in lapidem.

12 Reſpondit autem Ieſchua & dixit ei, Dictum eſt, Non tentabis Dominum Deum tuum.

13 Et quum cõpleuiſſet accuſator omnes tentationes ſuas, receſſit ab eo vſq; ad tempus.

14 Et reuerſus eſt Ieſchua in virtute Spiritus in Galilæam. Et egreſſa eſt de eo fama in omnem locum qui circa eos *erat*.

15 Et ipſe docebat in ſynagogis eorum: & glorificabatur ab vnoquoque.

16 Et venit in Natzerath, vbi educatus fuerat: & ingreſſus eſt ſicut ſolitus erat, in ſynagogam die ſabbathi: & ſurrexit ad legendum.

17 Et aperuit Ieſchua librum, & inuenit locum vbi ſcriptum erat,

18 Spiritus Domini ſuper me, & propterea vnxit me ad euangelizandũ pauperibus: & miſit me ad ſanandum contritos corde, & ad prædicandum captiuis dimiſſionem, & cæcis [a] viſus recuperationem, & ad dimittendum confractos in libertatem.

19 Et ad prædicandũ annũ acceptũ Domino.

1 Ieſus [1] autem plenus Spiritu ſancto rediit à Iordane, & actus eſt ab *eodem* Spiritu in deſertum,

2 Dies quadraginta tentante eum diabolo: neque comedit quicquam per illos dies: iis exactis, poſtea eſuriit.

3 [a] Tunc dixit ei diabolus, Si Filius es Dei, dic iſti lapidi vt fiat panis.

4 Et reſpondit ei Ieſus, dicens, Scriptum eſt, [b] non pane ſolo victurum hominem, ſed omni verbo Dei.

5 Tunc quum ſubduxiſſet eum diabolus in mõtem ſublimem, oſtendit ei omnia regna terræ [a] puncto temporis.

6 Et ait ei diabolus, Tibi dabo [b] poteſtatem hanc vniuerſam, & gloriam illorum *regnorum*: nam mihi [c] tradita eſt, & cuicunque voluero, do eam.

7 Itaque ſi tu adoraueris me, erunt tua [d] omnia.

8 Reſpondens autem Ieſus, dixit ei, Abſcede à me Satana: ſcriptum eſt enim, [e] Adorabis Dominum Deum tuum, & ei ſoli ſeruies.

9 [a] Tum duxit eum in Hieruſalem, & eum ſtatuit ſupra pinnas templi, & dixit ei, Si Filius Dei es, iace teipſum hinc deorſum.

10 Scriptum eſt enim Angelis ſuis mandabit de te, vt cuſtodiant te:

11 Et in manus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.

12 Reſpondens autem Ieſus dixit ei, Dictum eſt, Non tentabis Dominum Deum tuum.

13 Et finita omni tentatione, diabolus abſceſſit ab eo ad tempus.

14 ¶ Reuerſus eſt autem Ieſus cum virtute Spiritus in Galilæam: & fama de eo exiit in totam circum iacentem regionem.

15 Et ipſe docebat in ſynagogis eorum, omnibus ipſum glorificantibus.

16 [3] Venit igitur Nazareth, vbi fuerat nutritus: & intrauit, vt conſueuerat, die ſabbathi, in ſynagogam: & ſurrexit vt legeret.

17 Tunc datus eſt ei liber Eſaiæ prophetæ: quumq; explicuiſſet librum, inuenit locum *in* quo ſcriptum erat,

18 [f] Spiritus Domini ſuper me, [g] propterea quòd vnxit me: vt euangelizem pauperibus miſit me, vt medear contritis corde, vt prædicem [h] captiuis dimiſſionem, & cæcis viſus recuperationem: & confractos emittam in libertatem.

19 Vt prædicem annum Domini acceptum.

a Vide quæ de hac voce notauimus, Matth. 4. 3.

a Ad verb. Ad uiſum.

... tanquam ab effectis probat, ſi ſpiritum Dei eſſe credimus.

i Alludit propheta ad annum redemptionis Iobelæum, de quo Leuit. 25. 8.

h Loquitur hic de ſpirituali ...

20 Et complicatum librum quum reddidiſſet
miniſtro, ſedit: & omnium in ſynagoga o-
culi erant intenti in eum.
21 Cœpit autem eis dicere, Hodie impleta
eſt hæc Scriptura audientibus vobis.
22 ¶ Et omnes [k] teſtimonium ei dabant, ac
mirabantur ſuper ſermonibus *plenis* [l] gratia,
qui procedebant ex ore ipſius, dicebantq́;,
Nonne iſte eſt filius Ioſephi?
23 Et dixit ad eos, [m] Omnino dicetis mihi hoc
prouerbium, Medice, cura teipſum: [n] quæ-
cunq; audiuimus facta fuiſſe in Capernaum,
fac etiam hic in patria tua.
24 Dixit autem, Amen dico vobis, [o] nemo
Propheta acceptus eſt in patria ſua.
25 Sed in veritate dico vobis, multæ viduæ
erant diebus Eliæ in Iſrael, quando clauſum
eſt cælum ad annos tres & ſex menſes, *adeò*
vt fuerit fames magna per totam [p] regio-
nem.
26 Et ad nullam illarum miſſus eſt Elias ſed
Sareptam *vrbem* Sidoniæ, ad mulierem vi-
duam.
27 Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſæo
propheta: [q] & nemo eorum purgatus eſt,
ſed Naaman Syrus.
28 ¶ Tum repleti ſunt omnes excandeſcentia
in ſynagoga, hæc audientes.
29 Et quum [r] ſurrexiſſent, eiecerunt eum ex-
tra vrbem, & duxerunt eum vſque ad [ſ] ſu-
percilium montis, ſuper quem vrbs ipſorum
erat ædificata vt præcipitarent eum.
30 Ipſe verò quum tranſiſſet per medios ip-
ſos, profectus eſt.
31 ¶ Et deſcendit in Capernaum, vrbem Ga-
lilææ, ibique docebat eos ſabbathis.
32 ‖ Et percellebantur ſuper doctrina eius:
erat enim ſermo ipſius cum autoritate.
33 ‖ Erat autem in ſynagoga quidam habens
[t] ſpiritum dæmoniacum impurum, qui ex-
clamauit voce magna,
34 [u] Dicens, Ah; quid nobis tecum Ieſu Na-
zarene? veniſti vt perderes nos? noui te quis
ſis, *nimirum* Sanctus ille Dei.
35 Et obiurgauit eum Ieſus, dicens, Obmu-
teſce, & exi ex eo. Tunc dæmonium, abie-
cto illo in medium, exiit ex eo, nihilque ei
nocuit.
36 Et obortus eſt pauor in omnibus: & col-
loquebantur alii cum aliis, dicentes, Quid
hoc rei eſt, quòd cum autoritate ac pote-
ſtate imperat impuris ſpiritibus & exeunt?
37 Et dimanauit rumor de eo in omnem lo-
cum circumiacentis regionis.
38 ¶ ‖ [7] Quum ſurrexiſſet autem Ieſus è ſyna-
goga, introiuit domum Simonis: ſocrus ve-
rò Simonis detinebatur febri magna: & ro-
gauerunt eum pro illa.
39 Tunc *ipſe* [v] adſtans ſupra eam, obiurgauit
febrim: & *febris* eam dimiſit: *illa* verò quum
illicò ſurrexiſſet, miniſtrauit eis.
40 Occidente autem ſole, omnes qui habe-
bant ægrotantes morbis variis, ducebant
ipſos ad eum: ille verò vnicuique ipſorum
impoſitis manibus, ſanauit eos.

[illegible]

20 Et conuoluit librum, deditque eum mini-
ſtro: & abiens ſedit. Omnes autem qui in ſy-
nagoga erant, oculis ſuis intuebantur eum.
21 Et cœpit dicere ad eos, Hodie completa
eſt ſcriptura hæc [3] quæ eſt in auribus ve-
ſtris.
22 Et teſtimonium dabant ei omnes: & mira-
bantur propter ſermones gratiæ qui proce-
debant ex ore eius, ac dicebant, Nónne fuit
hic filius Iauſeph?
23 Dixit eis Ieſchua, Iam dicetis mihi pro-
uerbium hoc, Medice ſana teipſum: & om-
nia quæ audiuimus quæ feciſti in Kephar-
Nachum, fac etiam hic in ciuitate tua.
24 Ipſe autem dixit, Ammin dico uobis, quòd
non eſt propheta qui acceptus ſit in ciuita-
te ſua.
25 Veritatem enim dico vobis, quòd multæ
viduæ erant in domo Iiſraiel in diebus Iliah
prophetæ, quando clauſi ſunt *cæli* annos
tres & menſes ſex, & facta eſt fames magna
in vniuerſa terra:
26 Et ad nullam earum miſſus eſt Iliah niſi ad
Tzarephath Tzaidan, ad mulierem viduam.
27 Et multi leproſi erant in domo Iiſraiel in
diebus Eliſchah prophetæ: & nullus eorum
mundatus eſt niſi Naaman Syrus.
28 Quumq́; audirent hæc ii qui in ſynagoga
erant, repleti ſunt ira omnes.
29 Et ſurgentes eiecerunt eum extra ciuita-
tem, & duxerunt eum vſq; ad cacumen mō-
tis eius ſuper quem ciuitas eorum ædificata
erat, vt eiicerent eum de petra.
30 Ipſe verò tranſiuit per medium eorum, &
abiit.
31 Et deſcendit in Kephar-Nachum ciuitatē
Galilææ, & docebat eos in ſabbathis.
32 Et mirabantur in doctrina eius: quia pote-
ſtate præditus erat ſermo eius.
33 Et erat in ſynagoga quidam in quo erat
ſpiritus dæmoniacus impurus, & clamauit
voce elata,
34 Ac dixit, Sine me. Quid nobis & tibi Ie-
ſchua Natzarene? Veniſti ad perdendum
nos? Noui ego te quis ſis, Sanctus Dei.
35 Et obiurgauit eum Ieſchua, ac dixit, Oc-
clude os tuum, & exi ab eo. Et deiecit e-
um dæmon in medium, & exiuit ab eo, quum
non nocuiſſet ei quicquam.
36 Et admiratio apprehendit vnumquenq;,
& loquebantur ſecum inuicem, ac dice-
bant, Quiſnam eſt ſermo iſte qui cum virtu-
te & poteſtate præcipit ſpiritibus impuris,
& exeunt?
37 Et egreſſa eſt de eo fama in omni loco qui
erat circa eos.
38 Et quum egreſſus eſſet Ieſchua è ſynago-
ga, intrauit in domum Schemeun, & ſocrus
Schemeun affligebatur [4] febre magna, &
rogauerunt eum pro illa.
39 Et ſtetit ſuper eam, & obiurgauit febrim:
& reliquit illam: & illicò ſurrexit, & mini-
ſtrabat eis.
40 In occaſu autē ſolis, omnes quibus eſſent
ægroti qui ægrotarent ægritudinibus variis,
adduxerunt eos ad ipſum. Ille verò ſuper
[5] Vnumquenq; ex ipſis manum ſuam pone-
bat, & ſanabat eos.

3 Id eſt, Quam audiſtis. Hebraiſmus.

4 Ad verb. Igni magno, Id eſt, Ardenti febre, Hebraiſ.

5 Ad verb. vnum, vnum, Hebraiſmus.

41 Et exibant etiam dæmonia à multis cla-
mantia, & dicentia, Tu es Chriſtus filius
Dei. Et increpabat ea, & non permittebat
ei vt loquerentur, quòd ſcirent quòd eſſet
Chriſtus.
42 Et in aurora diei egreſſus abiit in locum
deſertum: & turbæ quærebant eum, vene-
runtq; vſque ad ipſum: & apprehendebant
eum ne diſcederet ab eis.
43 Ipſe autẽ Ieſchua dixit eis, Etiam ciuita-
tibus aliis oportet me euangelizare regnũ
Dei: quia propter hoc ipſum miſſus ſum.
44 Et ipſe prædicabat in ſynagogis Galilææ.

Caput V.

1 Chriſtus docet è nauigio. 6 De captura piſcium. 12 Leproſus. 16 In deſerto orat Chriſtus. 18 Paralyticus. 27 Leui publicanus. 34 Ieiunia & afflictiones Apoſtolos manent poſt aſcenſionem. 36 37 38 Vetuſtis verbis & veſtibus diſcipuli debiles & nouis robuſti comparantur.

1 FActum eſt autem quum congregaretur
ad eum turba, ad audiendum ſermonem
Dei, & ipſe ſtabat iuxta littus maris
1 Gineſar.
2 Et vidit nauigia duo ſtantia iuxta ipſum
mare: & piſcatores qui aſcenderant ex eis,
& lauabant retia ſua.
3 Et vnum ex illis 2 Schemeun erat Ciphæ.
Et ingreſſus Ieſchua ſedit in eo, dixitque vt
duceret ipſum paululum ab arida in aquas,
& ſedebat ac docebat è nauigio turbam.
4 Et quũ 3 ſiluiſſet à ſermone ſuo, dixit Sche-
meun, Ducite in profundum, & proiicite
rete veſtrum ad capturam.
5 Reſpondit Schemeun ac dixit ei, Domine
mi, nocte tota laborauimus, & nihil cepi-
mus: in ſermone autem tuo iacio rete.
6 Et quum hoc feciſſent, incluſerunt piſces
multos admodum: & diſrumpebatur rete
eorum.
7 Et innuerũt ſociis ſuis qui erant in nauigio
altero, vt venientes adiuuarẽt eos. Quumq;
veniſſent, impleuerunt illa nauigia ambo, ita
vt in proximo eſſent vt mergerentur.
8 Quum vidiſſet Schemeun Cipha, procidit
ante pedes Ieſchua, & dixit ei, Peto abs te
Domine mi, diſcede à me, quoniam homo
ſum peccator.
9 Terror enim apprehenderat eum & omnes
qui cum eo erant, propter capturam illam
piſcium quos ceperant.
10 Similiter autem etiam Iaakub & Iuchan-
nan, filios Zabbedai, qui erant participes
Schemeun. Dixit autem Ieſchua, Ne times:
deinceps filios hominis capies ad vitam.
11 Et ſubduxerunt illa nauigia in terrã, & re-
liquerunt omnia, & 4 iuerunt poſt eum.
12 Et quum eſſet Ieſchua 5 in vna ex ciuitati-
bus, venit vir quidam qui plenus erat totus
lepra: vidit Ieſchua, & procidit ſuper faci-
em ſuam: & petebat ab eo, & dicebat ei, Do-
mine mi, ſi velis, potes mundare me.
13 Et extendens manũ ſuam Ieſchua tetigit
eum, & dixit ei, Volo, mundus eſto. Et eadẽ
hora abiit ab eo lepra eius.
14 Et præcepit ei, Nemini dixeris: ſed vadè
oſtende teipſum ſacerdotibus, & offer obla-
tionem pro mundatione tua, ſicut præcepit

1 Vide de eo annot. in fine Matth. 14.
2 Id eſt, Erat Schemeun Ciphæ.
3 Id eſt, Quum finem dicendi, feciſſet. Hebraiſmus.
4 Id eſt, Sequuti ſunt eum. Hebraiſmus.
5. Id eſt, In quadam ciuitate. Hebraiſmus.

41 ‖ Exibant autem etiam dæmonia ex mul-
tis clamantia ac dicentia, Tu es Chriſtus
ille Filius Dei. Sed ipſe obiurgans, non ſi-
nebat ea loqui, quòd ſcirent ipſum eſſe
Chriſtum.
42 ‖ Orto autem die, egreſſus, profectus eſt
in deſertum locum: & turba quærebat eum,
veneruntque vſque ad ipſum: & retinebant
eum ne ab ipſis diſcederet.
43 Ille verò dixit eis, Certè etiam aliis vrbi-
bus oportet me euangelizare regnum Dei:
nam ad hoc miſſus ſum.
44 Et prædicabat in ſynagogis Galilææ.

1 ‖ FActum [a] eſt autem, quum turba [a] immi-
neret ei, audiendi verbi Dei cauſa, ipſe
ſtabat apud ſtagnum Genezaret:
2 Viditque duo nauigia quæ ad ſtagnum e-
rant: piſcatores verò quum ex iis deſcen-
diſſent, abluebant retia.
3 Ingreſſus autem in vnum iſtorum nauigio-
rum, quod erat Simonis, rogauit eum vt à
terra [b] proueheret paululum: quumq; con-
ſediſſet, docebat turbam ex nauigio.
4 Vt ceſſauit autem loqui, dixit ad Simonem,
Prouehito in altum, & dimittite retia veſtra
ad capturam.
5 Tum reſpondens Simon ait ei, [c] Magiſter,
quum per totam noctem nos [d] fatigaueri-
mus, nihil cepimus; tamen [e] ex tuo iuſſu de-
mittam rete.
6 Et quum hoc feciſſent, concluſerunt piſci-
um multitudinem magnam: dirumpebatur
autem rete eorum.
7 Et innuerunt ſociis qui *erant* in altero na-
uigio, vt venirent, & ipſis opitularentur. Ve-
nerunt igitur & impleuerunt ambas naues,
ita vt penè mergerentur.
8 Quum autem *hoc* vidiſſet Simon Petrus,
accidit ad genua Ieſu, dicens: [f] Diſcede à
me: nam homo peccator ſum, Domine.
9 Pauor enim occuparat eum & omnes qui
cum eo *erant*, ſuper captura piſcium quam
comprehenderant:
10 Similiter autem & Iacobum & Iohannem
filios Zebedæi, qui erant ſocii Simoni. Tunc
ait ad Simonem Ieſus, Ne metue; ab hoc
tempore homines viuos capies.
11 *Illi* autẽ quum ſubduxiſſent in terram na-
uigia, relictis omnibus, ſequuti ſunt eum.
12 ¶ ‖ Et factum eſt, quum eſſet in quadam
vrbe, tum ecce, *adfuit* quidam plenus lepra:
ac viſo Ieſu procidens in faciem, rogauit e-
um, dicens, Domine, ſi velis, potes me pur-
gare.
13 *Ieſus* autem extenſa manu tetigit eum, di-
cens, Volo, purgator. Et ſtatim lepra abiit
ab eo.
14 ‖ Ipſe verò præcepit ei vt nulli *hoc* diceret:
ſed vade, *inquit*, oſtende teipſum ſacerdoti,
& offer pro purgatione tua, prout præcepit
Moſes,

[illegible], vt hoc ſit eis teſtimonio.
15 Dimanabat autem eo magis ſermones de eo: & conueniebat turba multa vt audi-
rent, & per eum ſanarentur à morbis ſuis.
16 Ipſe autem ſecedens erat in deſertis, & precabatur.
17 ¶ Et factum eſt quodam die, quum ipſe
doceret, eſſentque Phariſæi ſedentes ac Legis doctores, qui venerant ex omnibus vicis Galilææ & Iudææ & ex Hieruſalem: & [h] potentia Domini adeſſet ei ad ſanandum illos:
18 Tunc ecce, adſunt quidam ferentes in
lecto hominem qui erat [k] paralyticus: & ſtudebant eum inferre, & ponere in ipſius conſpectu.
19 Et quum non inueniſſent qua parte eum
inferrent, propter turbam, aſcenderunt ſupra domum, & perfoſſo teſtaceo pauimento demiſerunt eum cum lectulo, in medium, ante Ieſum.
20 Qui fide eorum [l] viſa dixit, Heus tu, remiſ-
ſa ſunt tibi peccata tua.
21 Tunc cœperunt ratiocinari Scribæ & Pha-
riſæi, dicentes, Quis eſt iſte qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt remittere peccata niſi ſolus Deus?
22 Ieſus autem quum [m] noſſet eorum ratioci-
nationes, reſpondens dixit eis, Quid ratiocinamini in cordibus veſtris?
23 Vtrum eſt facilius, dicere, Remiſſa ſunt ti-
bi peccata: an dicere, Surge & ambula?
24 Vt autem ſciatis Filium hominis præditum
eſſe autoritate in terra remittendi peccata (ait paralytico) Tibi dico, ſurge, & ſublato lectulo tuo, proficiſcere domum tuam.
25 Is autem illicò quum ſurrexiſſet in con-
ſpectu eorum, ſublato eo in quo iacuerat, abiit domum ſuam, glorificans Deum.
26 Et ſtupor cepit omnes, & glorificabant
Deum & repleti ſunt timore, dicentes, Certè vidimus inopinata hodie.
27 ¶ § Poſt hæc verò exiit, & conſpexit pu-
blicanum, nomine Leui, ſedentem ad telonium, & dixit ei, Sequere me.
28 Et ille relictis omnibus ſurrexit, & ſequu-
tus eſt eum.
29 Et fecit ei Leui epulum magnum domi
ſuæ: eratque turba multa publicanorum & aliorum, qui cum ipſis accumbebant.
30 [n] Qui autem ex iis erant Scribæ & Phari-
ſæi, murmurabant aduerſus diſcipulos eius, dicentes, Quare cum publicanis & peccatoribus editis & bibitis?
31 Et reſpondens Ieſus dixit eis, Non opus
eſt iis qui ſani ſunt, medico, ſed iis qui malè affecti ſunt.
32 Non veni vt vocarem iuſtos, ſed peccato-
res ad reſipiſcentiam.
33 ¶ § Ipſi verò dixerunt ei, Quare diſcipu-
li Iohannis ieiunant crebrò, & deprecationes faciunt, ſimiliter & diſcipuli Phariſæorum: tui verò edunt & bibunt?
34 Ipſe autem dixit eis, Num poteſtis facere
vt filii thalami, quo tempore cum ipſis eſt ſponſus, ieiunent?
35 Aderunt autem dies quum tolletur ab eis
ſponſus, tunc ieiunabunt illis diebus.

Moſche in teſtimonium eorum.
15 Et prodiit de eo fama eo magis, & congre-
gabatur populus multus ad audiendum ab eo, & vt ſanarentur ab infirmitatibus ſuis.
16 Ipſe autem ſecedebat in deſertum, & ora-
bat.
17 Et factum eſt [6] in vna ex diebus quum do-
ceret Ieſchua, ſedebant Phariſæi & doctores Legis, qui venerant ex omnibus pagis Galilææ & Iudææ & Vriſchelem. Et Virtus Domini erat ad ſanandum eos.
18 Et quidam adduxerunt in lecto hominem
quendam [7] paralyticum, & quærebant vt ingredientes ponerent ipſum ante eum.
19 Et quum non poſſent ita inferre eum pro-
pter multitudinem populi, aſcenderunt in tectum, & demiſerunt eum cum lecto ſuo è tecto in medium ante Ieſchua.
20 Quum vidiſſet autem Ieſchua fidem eo-
rum, ait illi paralytico, Homo, remiſſa ſunt tibi peccata tua.
21 Et cœperunt Phariſæi [8] & Legiſperiti co-
gitare, & dicere, Quis hic eſt qui loquitur blaſphemiam? Quis poteſt remittere peccata niſi Deus ſolus?
22 Ieſchua autem cognouit cogitationes eo-
rum, & dixit eis, Quid cogitatis in cordibus veſtris?
23 Quid facilius eſt dicere? Remittuntur tibi
peccata tua: an dicere, Surge & ambula?
24 Vt cognoſcatis autem quòd potens eſt Fi-
lius hominis in terra vt remittat peccata (dixit paralytico) Tibi dico, Surge, accipe lectum tuum, & abi in domum tuam.
25 Et illico ſurrexit in conſpectu eorum, & ac-
cepit lectum ſuum, & abiit in domum ſuam glorificans Deum.
26 Et admiratio apprehendit vnumquemque:
ac laudabant Deum: & impleti ſunt timore, ac dixerunt, Vidimus hodie prodigia.
27 Poſt hæc egreſſus eſt Ieſchua, & vidit pu-
blicanum, cuius nomen Leui, qui ſedebat ad [9] telonium, & dixit ei, [10] Veni poſt me.
28 Et reliquit omnia, & ſurgens abiit poſt
eum.
29 Et fecit ei Leui in domo ſua [11] conui-
uium magnum; & erat turba multa publicanorum & aliorum qui accumbebant cum eis.
30 Et murmurabant Legiſperiti & Phariſæi,
ac dixerunt diſcipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus comeditis & bibitis?
31 Et reſpondit Ieſchua, & dixit eis, Non re-
quiritur medicus ſanis, ſed iis qui [12] peſſimè afficiuntur.
32 Non veni vt vocarem iuſtos, ſed peccato-
res ad conuerſionem.
33 Illi verò dixerunt ei, Quare diſcipuli Iu-
channan ieiunant ſedulò & orant, etiam Phariſæorum: tui autem comedunt & bibunt?
34 Ipſe autem dixit eis, Non poteſtis apud
[13] filios thalami quum ſponſus eſt cum eis, facere vt ieiunent.
35 Venient autem dies quum auferetur ſpon-
ſus ab eis, tunc ieiunabunt in illis diebus.

6 Id eſt, Quodam die. Hebraiſmus.

7 Vnde dicatur paralyticus, vide finem Matth. cap. 4.

8 Hi ſunt quos verſu 17. vocauit doctores Legis. Vide quæ de eis ſcripta ſunt Matth. 2. 4.

9 Ad verb. In loco vectigalis. Hebraiſmus.

10 Id eſt, Sequere, Hebraiſmus, vt paulò pòſt etiam.

11 משׁתיא, qua voce vtitur infrà quoque cap. 14. 13. Quod ideò notare libuit, quia aliis in locis ad id ſignificandum aliis vtitur vocibus quæ hac ſunt vſitatiores.

12 Ad verbum, Malè malè. Poſitiuus geminatus pro ſuperlatiuo, ex Hebraiſmo, quòd etiam antè obſeruauimus.

13 Id eſt, Familiares ſponſi, quos etiã in thalamum ſuum admittit. Eandem phraſin vide Matth. 9. 15. Marci 2. 19.

36 Et dixit eis parabolam, Nemo abſcindit
aſſumentum ex veſtimento nouo, & immit-
tit in veſtimentum vetus, ne nouum ſcindat,
& vetus non impleat aſſumentum quod eſt
ex nouo.
37 Et nemo immittit vinum nouum in vtres
veteres: ſin autem minus, rumpit vinum no-
uum vtres, & vinum effunditur, ac vtres
pereunt.
38 Sed vinum nouum in vtres nouos immit-
tunt, & vtraque conſeruantur.
39 Neque quiſquam bibit vinum vetus, & ſta-
tim quærit nouum. Dicit enim, Vetus [14] ſua-
ue eſt.

14 Pro Suauius eſt. Poſitiuus pro cōparatiuo. Hebraiſmus.

36 Dicebat autem eis etiam per parabolam,
Nemo panniculū noui veſtimenti indit in
veſtimentum vetus: alioqui & illud nouum
ſindit *vetus*, & veteri non conuenit panni-
culus *ſumptus* ex nouo.
37 Et nemo iniicit vinum nouum in vtres ve-
teres, alioqui diſrumpet vinum nouum v-
tres, & ipſum effundetur, & vtres peribunt.
38 Sed vinum nouum in vtres recentes iniï-
ciendum eſt: & vtraque conſeruantur.
39 Et nemo qui biberit vetus, ſtatim vult no-
uum, dicit enim, Vetus vtilius eſt.

Caput VI.

1 *Diſcipuli ſpicas vellunt Sabbatho.* 6 *Chriſtus habentem manum aridam ſanat.* 13 *Electio Apoſtolorum.* 20 *De beatitudinibus & maledictionibus.* 27 *Inimici diligendi.* 46 *Quo fructu verbum Dei ſit audiendum.*

1 FActum eſt autem in ſabbatho, quum am-
bularet Ieſchua [1] in loco ſeminum, &
diſcipuli eius vellebant ſpicas, & confri-
cabant manibus ſuis, ac edebant.
2 Quidam autem ex Phariſæis dixerunt eis,
Cur facitis id quod non licet in ſabbatho
facere?
3 Reſpondit Ieſchua, & dixit eis, Neque hoc
legiſtis quod fecit Dauid quum eſuriret ipſe
& qui cum eo erant?
4 Quòd ingreſſus eſt in domum Dei, & pa-
nem menſæ Domini accipiens comedit, &
dedit iis qui ſecum erant, quem non licebat
edere niſi ſacerdotibus tantum?
5 Et dixit eis, [2] Dominus eſt ſabbathi Filius
hominis.
6 Factum eſt autem in ſabbatho alio, ingreſ-
ſus eſt in ſynagogam, & docebat. Erat au-
tem ibi quidam cuius manus dextera erat
arida.
7 Et Legiſperiti & Phariſæi obſeruabant eum
num id *foret* vt ſanaret in ſabbatho, quò in-
uenirent vt accuſarent eum.
8 Ipſe verò qui ſciebat cogitationes eorum,
dixit illi homini cuius arida erat manus,
Surge, veni in medium turbæ. Et quum ve-
niſſet, & ſtaret,
9 Dixit eis Ieſchua, Interrogabo vos, Quid
licet in ſabbatho facere? quod bonum eſt,
an quod malum eſt? animam [3] ſeruare, an
perdere?
10 Et intuitus eſt in eos omnes, dixitque illi,
Extende manum tuam. Et extendit, reſtitu-
ta eſt manus eius [4] ſicut ſocia eius.
11 Ipſi autem impleti ſunt æmulatione: & lo-
quebatur [5] vnus cum alio, quidnam face-
rent Ieſchuæ.
12 Factum eſt etiam in diebus illis egreſſus
eſt Ieſchua in montem ad orandum: & illic
pernoctabat in oratione Dei.
13 Et quum illuceſceret, vocauit diſcipulos
ſuos, & elegit ex eis duodecim, quos Apo-
ſtolos nominauit,
14 (Schemeun, quem nominauit Cipha, &
Andream fratrem eius, & Iaakub & Iu-
channan, & Philippum & Bar-Tulmai:
15 Et Mattai & Thauma, & Iaakub filiū Chal-
phai, & Schemeun qui vocatur Zelotes:

1 Id eſt, In agro ſato. Hebraiſmus.

2 Vide quæ Marci 2. annotauimus in fine.

3 Ad verb. Viuificare. Hebr.

4 Id eſt, Sicut altera manus. Hebraiſmus.

5 Ad verb. Vnus cum vno. Hebraiſmus.

1 FActum [a] eſt verò vt ſabbatho [a] altero
primo pertranſiret per ſata: vellebant
autem eius diſcipuli ſpicas, edebantque,
[b] confricantes manibus.
2 Quidam autem Phariſæorum dixerunt eis,
Cur facitis quod non licet facere ſabbathis?
3 Tunc reſpondens Ieſus dixit eis, Ne hoc
quidem legiſtis quod fecit Dauid, quum e-
ſuriret ipſe & qui cum eo erant?
4 Quomodo introierit domum Dei, & panes
propoſitionis ſumpſerit, ederitque, ac dede-
rit etiam iis qui ſecum *erant*: quibus pani-
bus non licet veſci niſi ſolis Sacerdotibus?
5 Et dicebat eis, Filius hominis Dominus eſt
etiam ſabbathi.
6 ¶ || [a] Factum eſt verò etiam alio ſabbatho
vt ipſe ingrederetur in ſynagogam, ac do-
ceret: erat autem ibi quidam, cuius manus
dextera erat arida.
7 Obſeruabant autem eum Scribæ ac Phari-
ſæi an ſabbatho ſanaturus eſſet *illum*: vt in-
uenirent accuſationem *aduerſus* eum.
8 At ipſe norat cogitationes eorum: & dixit
homini qui habebat manum aridam, Surge,
& adſta in medio. Ille verò ſurgens adſti-
tit.
9 Dixit igitur eis Ieſus, Interrogabo vos quid-
dam, Licet Sabbathis benefacere, an male-
facere *cuipiam*? hominem ſeruare, an [c] per-
dere?
10 Et quum eos omnes circunſpexiſſet, ait
homini, Extende manum tuam. Ille autem
ita fecit: & reſtituta eſt manus eius ſana ſi-
cut altera.
11 Ipſi autem repleti ſunt amentia: & collo-
quebantur alii cum aliis, quidnam facerent
Ieſu.
12 ¶ [a] Factum eſt autem illis diebus, abiit in
montem ad precandum: [b] & pernoctabat
illic precans Deum.
13 Et quum dies ortus eſſet, [c] aduocauit diſci-
pulos ſuos, & quum ex ipſis elegiſſet duode-
cim, quos & Apoſtolos nominauit,
14 (*Nempe* Simonem, quem etiam nominarat
Petrum, & Andream fratrem eius, Iacobum
& Iohannem, Philippum & Bartholo-
mæum,
15 Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi
filium, & Simonem qui vocatur Zelotes,

16 Iudam Iacobi *fratrem*, & Iudam Iſcario-
tem, qui etiam fuit proditor)
17 Deſcendit cum eis, ſubſtititque in loco
campeſtri: turbaque diſcipulorum eius, &
multitudo magna plebis ex tota Iudæa &
Hieruſalem, & à ſ maritima *regione* Tyri &
Sidonis, qui venerant vt audirent & ſana-
rentur à morbis ſuis:
18 Et qui torquebantur à ſpiritibus impuris;
& ſanabantur.
19 Et tota turba ſtudebat eum tangere: quia
virtus ab eo prodibat, & ſanabat omnes:
20 ¶ ‖ Ipſe verò ſublatis oculis ſuis in diſcipu-
los, dicebat, g Beati eſtis pauperes: quia
veſtrum eſt regnum Dei.
21 ‖ Beatì vos qui nunc eſuritis: quia ſatura-
bimini. ‖ Beati qui nunc fletis: quia ride-
bitis.
22 ‖ Beati eritis quum vos oderint homines,
& h ſeparauerint vos, & conuitiati fuerint
vobis, & nomen veſtrum vt malum eiece-
rint, propter Filium hominis.
23 Gaudete illo die & i ſalite: ecce enim, mer-
ces veſtra multa *eſt* in cælis: nam itidem fa-
ciebant Prophetis patres eorum.
24 ‖ Sed væ vobis diuitibus: nam k reportatis
conſolationem veſtram.
25 ‖ Væ vobis l qui impleti eſtis: nam eſurietis.
Væ vobis m qui ridetis nunc: nam lugebitis
& flebitis.
26 n Væ vobis quum bene vobis dixerint om-
nes homines: nam itidem faciebant pſeu-
doprophetis patres eorum.
27 ‖ o Sed vobis dico qui auditis, Diligite ini-
micos veſtros: benefacite iis qui vos ode-
runt.
28 Benedicite iis qui deuouent vos, & preca-
mini pro iis qui infeſtant vos.
29 ‖ Et qui tibi verberauerit maxillam, præbe
& alteram: ‖ & ab eo qui tollit tibi pallium,
etiam tunicam ne prohibeto.
30 Cuiuis autem petenti abs te, da: & ab eo
qui tollit *res* tuas, ne repetito.
31 ‖ Et prout vultis vt faciant vobis homines,
vos etiam facite eis ſimiliter.
32 ‖ Nam ſi diligitis eos qui vos diligunt, o quę
vobis erit gratia? nam peccatores etiam di-
ligunt eos à quibus diliguntur.
33 Et ſi benefeceritis iis qui vobis benefaci-
unt, quæ vobis erit gratia? nam & peccato-
res etiam idem faciunt.
34 ‖ Et ſi mutuum dederitis *iis* à quibus ſpera-
tis vos recepturos, quæ gratia erit vobis?
nam & peccatores peccatoribus dant mu-
tuum, vt recipiant paria.
35 Itaque diligite inimicos veſtros, & bene-
facite, & mutuum date, p nihil inde ſperan-
tes: & erit merces veſtra multa, ‖ ac filii eri-
tis illius Altiſſimi: nam ipſe q benignus eſt
erga ingratos & malos.
36 Eſtote ergo miſericordes, prout & Pater
veſter miſericors eſt.
37 ‖ r Ne iudicate, & non iudicabimini: ne cō-
demnate, & nō condēnabimini: r abſoluite,

16 Et Ihuda filium Iaakub, & Ihuda Sechari-
ota qui fuit proditor.)
17 Et deſcendit cum eis Ieſchua, & ſtetit in
planitie: & turba multa diſcipulorum eius,
& multitudo turbæ populi ex omni Iudæa
& ex Vriſchelem, & ex tractu maris Tzur
& Tzaidan, qui venerant vt audirent ſer-
monem eius, & vt ſanarentur ab infirmita-
tibus ſuis:
18 Et ii qui affligebantur à ſpiritibus impu-
ris: & ſanabantur.
19 Et vniuerſa turba quærebant vt tangerent
eum: virtus enim exibat ab eo, & omnes eos
ſanabat.
20 Et ſuſtulit oculos ſuos in diſcipulos ſuos, &
dixit, Beati eſtis pauperes: quia veſtrum eſt
regnum Dei.
21 Beati eſtis qui eſuritis nunc: quia ſatura-
bimini. Beati eſtis qui fletis nunc, quia ride-
bitis.
22 Beati eſtis quum odio proſequuntur vos fi-
lii hominis, & ſeparant vos & conuitiantur
vobis, 6 & exire faciunt nomē veſtrum tan-
quam malorum, propter Filium hominis.
23 Gaudete in illo die, & exultate: quia mer-
ces veſtra multa eſt in cælo. Sic enim facie-
bant patres eorum prophetis.
24 Veruntamen væ vobis diuitibus: quia ac-
cepiſtis conſolationem veſtram.
25 Væ vobis ſaturis: quia eſurietis. Væ vo-
bis ridentibus nunc: quia flebitis & luge-
bitis.
26 Væ vobis quum dixerint de vobis filii ho-
minis quod bonum eſt. Sic enim faciebant
prophetis mendacibus patres eorum.
27 Vobis autem dico qui auditis, Diligite ini-
micos veſtros, & facite quod bonum eſt, iis
qui odio habent vos.
28 Et benedicite iis qui maledicunt vobis, &
orate pro iis qui ducunt vos in vincula.
29 Et ei qui percutit te ſuper maxillam tuam,
præbe ei alteram. Et ab eo qui tollit palliū
tuum, ne prohibeas etiam tunicam tuam.
30 Omni petenti abs te, da: & ab eo qui au-
fert quod tuum eſt, ne petas.
31 Et ſicut vultis vt faciant vobis filii homi-
nis, ſimiliter facite eis etiam vos.
32 Si enim diligitis eos qui diligunt vos, quæ
eſt gratia veſtra? Etenim etiam peccatores,
diligentes ſe diligunt.
33 Et, ſi facitis quod bonum eſt iis qui bene-
faciunt vobis, quæ eſt gratia veſtra? etenim
etiam peccatores ſic faciunt.
34 Et, ſi commodatò datis ei à quo ſperatis
quòd reddetur vobis, quæ eſt gratia veſtra?
Etenim etiam peccatores peccatoribus mu-
tuò dant vt ſimiliter retribuatur eis.
35 Veruntamen diligite inimicos veſtros, &
benefacite eis: & mutuò date, 7 & ne præ-
ſcindatis ſpē hominis. Et erit multa merces
veſtra, eritiſq; filii Excelſi, qui bonus eſt er-
ga malos, & erga 8 ingratos.
36 9 Eſtote ergo miſericordes, ſicut etiam
Pater veſter miſericors eſt.
37 Ne iudicetis, & non iudicabimini: ne con-
demnetis, & non condēnabimini: abſoluite,

6 Id eſt, Infament nomen veſtrum tanquam ſceleratum.

7 Tam actiuè quā paſſiuè exponi poteſt: Vel, Ne, de remuneratione deſperantes, benefaciendi ſtudiū abiiciatis. Vel, Ne miſeros veſtra crudelitate in deſperationem abiiciatis.
8 Ad verb. Negantes qua ratione ingratos vocant Galli *meſcognoiſſans*. Cæterum ſolent Hebræi hoc nomine notare impios & ἀθέους.
9 Videtur hæc γνώμη ſumpta ex Talmud Ieroſolymitano in ברכות id eſt, Tractatis De benedictionibus, cap. 5. vbi ſic ſcribitur,
כמא דאנא רחמן
בשמיא כן תהוון
רחמנין בארעא
Id eſt, Sicut miſericors ſum in cælis, ſic miſericordes eſtote in terra.

[illegible] ſpectatis veſtra commoda, ea quærite commoda, quæ verè ſunt commoda: diligite igitur veſtros inimicos, ſic oſtendetis vos [illegible] quæ à Deo proficiſcuntur. Mat. 5.42. deut. 15.8. p *Cùm mutuum dabitis, ſolo benefaciendi affectu ſitis impulſi, non [illegible] ſortem.* Mat. 5.45. q *Id eſt, Bonitatem ſuā præbet vſum.* Mat. 7.1. 4 *Fraternas reprehenſiones nec [illegible] nec malignas ſed iuſtas, moderatas & amicas eſſe oportet.* r *Cum hoc loco non agitur de politicis iudiciis, conſtat [illegible] quā Chriſtiani vtuntur in ferendis & condonandis iniuriis.*

& abſoluemini.

38 Date, & dabitur vobis: menſura bona & ſpatioſa & redundante proiicient in ſinum veſtrum. Qua enim menſura metimini, mẽſuratur vobis.

39 Et dicebat eis parabolam, Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere? nunquid ambo in foueam cadunt?

40 Non eſt diſcipulus qui ſit maior quàm dominus eius: quiſquis autem eſt perfectus, erit ſicut dominus ſuus.

41 Quid enim aſpicis feſtucam quæ eſt in oculo fratris tui, trabs autem quæ eſt in oculo tuo, non conſpicitur tibi?

42 Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater mi, ſine eiiciam feſtucam ab oculo tuo, quum ecce, trabs quæ eſt in oculo tuo, non conſpicitur tibi? [10] Accipiens vultum, eiice prius trabem ab oculo tuo, & tunc conſpicietur à te ad eiiciendum feſtucam ab oculo fratris tui.

10 Id eſt, Hypocrita. Vide de hac voce annotationes in Matth. 6. 2.

43 Non eſt arbor bona quæ faciat fructus malos, neque arbor mala quæ faciat fructus bonos.

44 Omnis enim arbor à fructibus ſuis cognoſcitur. Nunquid enim colligunt ex ſpinis ficus? Neque etiam ex rubo vindemiant vuas.

45 Homo bonus ex theſauris bonis qui ſunt in corde ſuo, profert bona: & homo malus ex theſauris malis qui ſunt in corde ſuo, profert mala: ex abundantiis enim cordis loquuntur labia.

46 Quid vocatis me Domine mi, Domine mi: & id quod dico, non facitis?

47 Omnis homo qui venit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit.

48 Similis eſt homini qui ædificauit domum, & fodit, & profundè excauauit, & poſuit fundamenta ſuper rupem: quum autem facta eſt [11] plenitudo *aquarum*, illiſa eſt plenitudo *aquarum* domui illi, & non potuit commouere eam: poſitum enim erat fundamẽtum eius ſuper rupem.

11 Id eſt, Inundatio. Hebraiſmus.

49 Et is qui audit, & non facit, ſimilis eſt homini qui ędificauit domũ ſuam ſuper puluerem abſque fundamento: & quum illideretur ei flumen, eadem hora cecidit, & facta eſt ruina eius domus magna.

& abſoluemini.

38 Date, & dabitur vobis: ‖ menſuram, inquam, bonam, [6] preſſam, agitatam, & ſuperfluentem dabunt in ſinum veſtrum. ‖ Eadem enim menſura qua metimini, viciſſim metientur vobis *alii*.

39 ¶ [7] Dicebat autem eis parabolam, ‖ Num poteſt cæcus cæco præire? nónne ambo in foueam cadent?

40 ‖ Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum ſuum: ſed quiſquis *erit* [t] perfectus *diſcipulus*, erit vt magiſter.

41 [8] ‖ Quid autem aſpicis feſtucam quæ *eſt* in oculo fratris tui, trabem autem quæ eſt in oculo proprio, non animaduertis?

42 Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, ſine eiiciam feſtucam quæ in oculo tuo eſt: quum ipſe trabem quæ eſt in oculo tuo, non reſpicias? Hypocrita, eiice primùm trabem illam ex oculo tuo: & tum deſpicies vt eiicias feſtucam quæ eſt in oculo fratris tui.

43 ‖ [9] Non eſt arbor bona quæ ferat fructum malum, neq; arbor mala quæ ferat fructum bonum.

44 ‖ Vnaquæque enim arbor ex fructu proprio cognoſcitur. Neque enim è ſpinis colligunt ficus, neque è rubo vindemiant vuam.

45 Bonus homo ex bono theſauro cordis ſui profert bonum: & malus homo ex malo theſauro cordis ſui profert malum: ex abundantia enim cordis loquitur os eius.

46 ‖ Quid autem vocatis me, Domine, Domine: & non facitis quæ dico?

47 [10] Quiſquis venit ad me, & audit ſermones meos, & eos præſtat, indicabo vobis cui ſimilis ſit.

48 Similis eſt cuipiam ædificanti domum, qui fodit & excauauit, poſuitq; fundamentum ſuper petram: vbi autem venit inundatio, illiſum eſt flumen domui illi, ſed non potuit eam quatere: fundata enim erat ſuper petram.

49 Qui autem *eos* ſermones audiuit, nec præſtitit, ſimilis eſt cuipiam qui ædificauit domum ſuam ſuper ſolum abſque fundamẽto: cui illiſum eſt flumen: itaque ſtatim cecidit, fuitq; ruina domus illius magna.

Caput VII.

1 De ſeruo Centurionis. 9 Fides Centurionis. 11 Filius viduæ ſuſcitatur in Nain. 18 Ioannes mittit diſcipulos ſuos ad Chriſtum. 33 Eiuſdem peculiaris victus ratio. 37 Peccatrix rigat pedes Ieſu.

1 ET quum compleuiſſet ſermones omnes ad auditũ populi, ingreſſus eſt Ieſchua in Kephar-Nachum.

2 Seruus autem Centurionis cuiuſdam affiiciebatur malè, qui charus erat ei, & [1] propinquus erat ad moriendum.

1 Hebraicè קרוב למות, id eſt Proximus morti.

3 Et audiuit de Ieſchua: miſitq; ad eum ſeniores Iudæorum, & petebat ab eo vt veniens [2] ſeruaret ſeruum ſuum.

2 Viuificaret. Hebraiſmus.

4 Illi autem quum veniſſent ad Ieſchua, petebant ab eo ſolicitè, & dicebant, Dignus eſt vt facias ei hoc.

1 QVum [1] autem finiuiſſet omnia verba ſua audiente populo, ingreſſus eſt Capernaum.

2 Centurionis verò cuiuſdam ſeruus malè affectus moribundus erat: qui erat ipſi [2] pretioſus.

3 Is verò quum audiſſet de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum vt veniret & ſeruaret ſeruum ſuum.

4 Iſti autem quum veniſſent ad Ieſum, precati ſunt eum ſtudioſè, dicentes, certè dignus eſt cui hoc præbeas.

5 Dilig

5 Diligit enim, *aiebant*, gentem noſtram, &
b ſynagogam ædificauit nobis.
6 Ieſus ergo proficiſcebatur cum eis. Et quũ
iam non longè abeſſet domo, miſit ad eum
Centurio ille amicos, c dicens ei, Domine,
ne vexator (neque enim ſum dignus vt te-
ctum meum ſubeas.
7 Ideò ne meipſum quidem ſum dignum ar-
bitratus qui venirem ad te) ſed d dic verbo,
& ſanabitur puer meus.
8 Etenim ego homo ſum ſub e poteſtate con-
ſtitutus, habens ſub me milites: & dico
huic, proficiſcere, & proficiſcitur: & alteri,
Veni, ac venit: & ſeruo meo, Fac hoc, ac
facit.
9 Auditis autem his, Ieſus admiratus eſt eum:
& conuerſus dixit turbæ quæ ipſum ſeque-
batur, Dico vobis, ne in Iſrael quidem tan-
tam fidem inueni.
10 Et domum reuerſi qui miſſi fuerant, ſanum
inuenerunt ſeruum qui ægrotus fuerat.
11 ¶ a Et factum eſt *die* ſequenti, f proficiſce-
batur in ciuitatem quæ vocatur g Nain: &
proficiſcebantur cum eo diſcipuli eius mul-
ti, turbaque multa.
12 Vt autem appropinquauit portæ ciuitatis,
ecce defunctus h efferebatur, *qui* vnigenitus
erat matri ſuæ, & ipſi *quidem* viduæ: i turbá-
que ciuitatis multa erat cum ea.
13 Dominus verò ipſam intuitus, miſericor-
dia commotus eſt ſuper ea, & dixit, Ne
fleto.
14 Quumque acceſſiſſet, tetigit loculum: (ii
verò qui portabant ſubſtiterunt) & dixit
Adoleſcens, tibi dico, k ſurge.
15 Tunc reſedit qui fuerat mortuus, & cœpit
loqui: & *ille* dedit eum matri ſuæ.
16 Cepit autem omnes timor: & glorifica-
bant Deum, dicentes, Certè Propheta ma-
gnus ſurrexit inter nos: & certè Deus reſpe-
xit populum ſuum.
17 Peruenitque iſte de eo ſermo in totam
Iudæam, & in totam regionem circumia-
centem.
18 b Et annuntiarunt Iohanni diſcipuli ipſius
de his omnibus: qui conuocatos duos quoſ-
dam è diſcipulis ſuis,
19 Miſit ad Ieſum, dicens, Túne is es qui ven-
turus erat, an alium expectabimus?
20 Quum igitur veniſſent ad eum viri illi, di-
xerunt, Iohannes Baptiſta miſit nos ad te,
dicens, Túne is es qui venturus erat, an alium
expectabimus?
21 l Eadem autem hora multos ſanauit à mor-
bis & flagellis & ſpiritibus malis: & cæcis
multis viſum gratificatus eſt.
22 Et reſpondens Ieſus, dixit eis, Profecti
annuntiate Iohanni quæ vidiſtis & audiſtis:
cæcos viſum recipere, claudos ambulare,
leproſos purgari, ſurdos audire, mortuos ex-
citari, pauperibus euangelizari.
23 Beatus eſt autem quicunque non fuerit of-
fenſus in me.
24 c Quum autem abiiſſent nuntii Iohannis,

5 Diligit enim populum noſtrum, & etiam
domum ſynagogæ ipſe ædificauit nobis.
6 Ieſchua autem ibat cum eis. Quum verò
non multum longinquus eſſet à domo eius,
miſit ad eum Centurio amicos ſuos, & di-
xit ei, Domine mi, ne fatigeris: non e-
nim dignus ſum vt ingrediaris ſub tectum
meum.
7 Propterea 3 non dignus fui vt ad te veni- 3 Id eſt, Non ſum
rem: ſed dic verbo, & ſanabitur puer meus. arbitratus me dignũ
eſſe.
8 Etenim ego quoque homo ſum qui ſubie-
ctus ſum ſub poteſtate: ſuntque ſub manibus
meis milites, & dico huic Proficiſcere, &
prificiſcitur: & alteri, Veni, & venit, & ſer-
uo meo, Fac hoc: & facit.
9 Quum audiuiſſet autem Ieſchua hæc, mi-
ratus eſt eum: & conuerſus eſt, & dixit tur-
bæ quæ 4 veniebat poſt ſe, Dico vobis quòd 4 Id eſt, Sequeba-
ne in domo Iſrael quidem inueni fidem ſi- tur eum. Hebraiſ-
cut hæc. mus.
10 Et reuerſi ſunt ii qui miſſi fuerant in do-
mum, & inuenerunt ſeruum illum qui ægro-
tus fuerat, ſanum.
11 Et factum eſt 5 die qui eſt poſt eum, profi- 5 Syriacè ליומא
ciſcebatur in ciuitatem cuius nomen eſt דבתרה. Sic &
Nain: & diſcipuli eius cum eo, ac turba Chaldæi pro poſte-
multa. ro die.
12 Et quum appropinquaſſet ad portam ciui-
tatis, vidit deducentes mortuum qui vni-
cus erat matri ſuæ: & ipſa mater eius vidua
erat; & turba multa 6 filiorum ciuitatis cum 6 Id eſt, Ciuium,
ea. Hebraiſmus.
13 Vidit autem eam Ieſchua, & miſertus eſt
eius, ac dixit ei, Ne fleas.
14 Et accedens tetigit lectum: (& ii qui fe-
rebant eum, ſteterunt) & dixit, Adoleſcens
tibi dico ſurge.
15 Et ſedit ille mortuus, ac cœpit loqui: de-
ditque eum matri eius.
16 Et apprehendit timor homines illos om-
nes: ac glorificabant Deum, ac dicebant,
Propheta magnus ſurrexit inter nos, 7 & vi- 7 Hebraica phra-
ſitauit Deus populum ſuum. ſis admodũ frequens.
Id eſt, Deus præſtitit
17 Et egreſſus eſt de eo ſermo iſte in vniuer- populo ſuo quod
ſam Iudæam, & in omnem locum qui erat pollicitus ei fuerat.
circa eos.
18 Et narrauerunt Iuchannan diſcipuli eius
hæc omnia.
19 Et vocauit Iuchannan duos è diſcipulis
ſuis, miſitque eos ad Ieſchua, & dixit, Es tu
ille qui venit, an alium expectemus?
20 Et venerunt ad Ieſchua, & dicunt ei, Iu-
channan Baptiſta miſit nos ad te, & dicit, Es
tu ille qui venit, an alium expectemus?
21 In ea autem ipſa hora multos ſanauit ab
infirmitatibus, & à flagellis, & à ſpiritibus
malis: & multis cæcis dabat vt viderent.
22 Et reſpondit Ieſchua, & dixit eis, Ite,
dicite Iuchannan quicquid vidiſtis & audi-
uiſtis: quòd cæci vident, & claudi ambu-
lant, & leproſi mundantur, & ſurdi audiunt,
& mortui ſurgunt, & pauperes euangeli-
zantur.
23 Et beatus ille qui non ſcandalizabitur in
me.
24 Quum autem abiuiſſent diſcipuli Iuchan-

nan,

nan, cœpit Ieſchua dicere turbis de Iu-
channan, Quid exiuiſtis in deſertum ad
videndum? Arundinem quæ à vento agita-
tur?
25 Et ſi non, quid exiuiſtis ad videndum? ho-
minem qui mollibus veſtibus veſtitur? ec-
ce, qui in veſtibus laudabilibus & in delicijs
ſunt, in domo regum ſunt.
26 Et ſi non, quid exiuiſtis ad videndum? Pro-
phetam? etiam dico vobis, excellentiorem
quoque quàm Prophetam.
27 Ipſe eſt de quo ſcriptum eſt, Ecce, ego
mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui
diriget viam ante te.
28 Dico vobis quod non eſt Propheta inter
natos mulierum, qui maior ſit quàm Iu-
channan Baptiſta: minor autem in regno
Dei, maior eſt eo.
29 Et vniuerſus populus qui audiuerunt, e-
tiam publicani, iuſtificauerunt Deum, qui
baptizati fuerant baptiſmo Iuchannan.
30 Phariſæi autem & Legiſperiti reiecerunt
contra ſeipſos voluntatem Dei, qui non ba-
ptizati ſunt ab eo.
31 Cui aſſimilabo igitur homines huius ge-
nerationis? Et cui ſimiles ſunt?
32 Similes ſunt pueris qui ſedent in foro, &
acclamant ſodalibus ſuis, ac dicunt, Cecini-
mus vobis, & non ſaltaſtis: vlulauimus vobis,
& non fleuiſtis.
33 Venit enim Iuchannan Baptiſta non co-
medens panem neque bibens vinum & di-
citis, Dæmonium eſt in eo.
34 Venit Filius hominis comedens & bi-
bens, & dicitis, Ecce homo edax & po-
tor vini, & amicus publicanorum & pecca-
torum.
35 [8] Et iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.
36 Veniens autem rogauit eum quidam ex
Phariſæis vt veſceretur cum ipſo. Et ingreſ-
ſus in domum Phariſæi illius accubuit.
37 Et mulier peccatrix erat in ciuitate illa,
& quum nouiſſet quòd in domo Phari-
ſæi accumberet, accepit alabaſtrum vn-
guenti:
38 Et ſtetit poſt eum ad pedes eius, & flebat:
& cœpit lachrymis ſuis lauare pedes eius,
& crinibus capitis ſui extergebat eos: &
oſculabatur pedes eius, & vngebat vn-
guento.
39 Quum vidiſſet autem Phariſæus ille qui in-
uitauerat eum, cogitauit apud ſe, & dixit,
Hic, ſi propheta eſſet, noſſet quæ ſit hæc, &
quæ fama eius: nam peccatrix eſt mulier
hæc quæ tangit eum.
40 Reſpondit autem Ieſchua, & dixit ei,
Schemeun, aliquid eſt mihi quod dicam
tibi. Ait illi, Dic Domine mi. Dixit ei Ieſ-
chua,
41 Duo debitores erant [9] cuidam domino de-
biti: vnus debebat ei [10] denarios quingen-
tos, & alter denarios quinquaginta:
42 Et quia non erat eis ad reſtituendum, v-
triſque remiſit. Quis igitur ex eis plus dili-
get eum?
43 Reſpondit Schemeun, & dixit, Exiſtimo
quòd is cui remiſſum eſt multum. Dixit ei
Ieſchua, Recte iudicaſti.

[8] Id eſt, A ſuis cultoribus, vt in Syriaco Teſtamento exprimitur Matth. 11.19: vbi vide quæ annotata ſunt.

[9] Id eſt, Creditori, cuius eſt debitum.
[10] De valore denarii vide annotata in Matth.18.28.

cœpit de Iohanne dicere ad turbam, Quid
exiſtis in deſertum ſpectaturi? arundinem
quæ vento agitetur?
25 Sed quid exiſtis viſuri? hominem molli-
bus veſtibus amictum? ecce qui veſtitu ho-
norifico & luxu vtuntur, ſunt in palatiis re-
gum.
26 Sed quid exiſtis vt viſuri? Prophetám? Cer-
tè dico vobis, etiam amplius quàm Prophe-
tam.
27 Hic eſt de quo ſcriptum eſt, ‖ Ecce, mitto
nuntium meum ante faciem tuam, qui præ-
parabit viam tuam coram te.
28 Nam dico vobis, inter genitos ex mulieri-
bus, nemo eſt maior Propheta Iohanne Ba-
ptiſta: ſed qui minimus eſt in regno Dei,
maior eſt eo.
29 Et *his* auditis, totus populus, & publicani
[n] iuſtificarunt Deum, qui baptizati fuerant
Baptiſmo Iohannis:
30 Phariſæi autem & Legis interpretes conſi-
lium Dei reiecerunt [o] aduerſus ſemetipſos,
non baptizati ab eo.
31 ‖ [5] Dixit autem Dominus, Cui ergo aſſimi-
labo homines nationis iſtius? & cui *res* ſimi-
les ſunt?
32 Similes ſunt puerulis qui ſedent in foro, &
qui acclamant alii aliis, & dicunt, Cecini-
mus vobis tibiis, & non ſaltaſtis: lamentati
ſumus vobis, & non fleuiſtis.
33 Venit enim Iohannes Baptiſta neque e-
dens panem, neque bibens vinum: & dici-
tis, Dæmonium habet.
34 Venit Filius hominis edens ac bibens, &
dicitis, Ecce homo edax & vini potor, ami-
cus publicanorum ac peccatorum.
35 Sed iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis o-
mnibus.
36 ¶ [6] Rogauit autem eum quidam ex Phari-
ſæis vt cum ipſo veſceretur: itaque ingreſſus
domum Phariſæi, diſcubuit.
37 Et ecce, mulier quæ fuerat in vrbe [p] pec-
catrix, quum cognouiſſet eum accubuiſſe
in domo Phariſæi, allato alabaſtro vnguen-
ti:
38 ‖ Et ſtans apud pedes eius retrò, [q] flens
cœpit lacrymis rigare pedes eius, & capillis
capitis ſui extergebat, & deoſculabatur pe-
des eius, & vnguento vngebat.
39 [7] Quum autem *id* vidiſſet Phariſæus qui
vocauerat eum, dixit apud ſe, Hic, ſi eſſet
Propheta, noſſet quæ & qualis ſit ea mulier
quæ tangit ipſum: nam eſt [r] peccatrix.
40 [8] Tunc reſpondens Ieſus dixit ei, Simon,
habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait,
Magiſter, dic.
41 Duo debitores, *inquit Ieſus*, erant cuidam
creditori: vnus debebat denarios quingen-
tos, alter verò, quinquaginta.
42 Quum autem illi non eſſent ſoluendo, gra-
tificatus eſt vtriſque. Horum igitur, dic, vter
eum plus diliget?
43 Reſpondens verò Simon dixit, Exiſtimo
eum cui plus gratificatus eſt. At ille dixit ei,
Rectè iudicaſti.

44 Et conuerſus ad mulierem, dixit Simoni,
Vides hanc mulierem? ingreſſus ſum domũ
tuam, ſ aquam pedibus meis non dediſti:
hæc autem lachrymis rigauit pedes meos,
& capillis capitis ſui extersit.
45 Oſculum mihi non dediſti: hæc autem ex
quo intraui, non intermiſit deoſculari pe-
des meos.
46 Oleo caput meum non vnxiſti: hæc autem
vnguento vnxit pedes meos.
47 Cuius rei gratia, dico tibi, remiſſa eſſe
peccata eius multa: t nam dilexit multum.
cui autem paululum remittitur, paululum
diligit.
48 Dixit autem ei, Remiſſa ſunt tibi peccata.
49 Et cœperunt qui ſimul accumbebant, di-
cere inter ſe, Quis eſt hic qui etiam pec-
cata remittit?
50 Dixit autem ad mulierem, Fides tua te
ſeruauit: v vade in pace.

44 Et conuerſus eſt ad illam mulierem: & di-
xit Schemeun, Vides mulierem hanc? in
domum tuam ingreſſus ſum: aquas pedibus
meis non dediſti: hæc autem lacrimis ſuis
pedes meos lauit, & capillis ſuis deterſit
eos.
45 Tu non oſculatus es me: hæc autem ecce,
ex quo ingreſſa eſt, non deſiit pedes meos
oſculari.
46 Tu oleo caput meum non vnxiſti: hæc au-
tem oleo aromatico pedes meos vnxit.
47 Propter hoc dico tibi, Remiſſa ſunt ei
peccata eius multa: quia dilexit multum. Is
autem cui paululum remiſſum eſt, paululum
dilexit.
48 Et dixit illi mulieri, Remiſſa ſunt tibi pec-
cata tua.
49 Cœperunt autem ii qui accumbebant, di-
cere apud ſe, Quis hic eſt qui etiam pec-
cata remittit?
50 Ieſchua autem dixit illi mulieri, Fides tua
11 ſeruauit te: abi in pace.

11 Ad verb. Viuificauit te. Heb.

...multo, ſe nomine magis diligit illum, qui iſtud beneficium in ipſum contulit. Et mulier hæc declarat officia ſummi amoris, quan... charitas itaque non vt cauſa, ſed vt ſignum accipi debet. Negat enim Chriſtus illam, ſicut Phariſæus iudicabat, peccatri... di vita priore tam multa fuiſſe peccata. v Benedictione confirmat beneficium collatum.

CAPUT VIII.

*2 Mulieres miniſtrantes Chriſto de facultatibus ſuis. 4 Parabola ſeminantis. 16 Lucerna.
19 Mater & fratres Chriſti. 22 Chriſtus ventis imperat. 26 De dæmoniaco à legione obſeſ-
ſo, ſanatio. 37 Geraſeni Chriſtum reiiciunt. 41 Iairi filia ſanatur. 43 Mulier à fluxu ro-
ris ſanguinis ſanatur. 52 Fletus ob mortuos.*

1 ET factum eſt deinceps, ipſe inter faci-
ebat per ſingulas vrbes & vicos, prædi-
cans & euangelizans regnum Dei: &
duodecim illi *erant* cum eo:
2 Et quædam mulieres quas ſanauerat à ſpiri-
tibus malis & morbis: Maria quæ vocaba-
tur Magdalene, ex qua ſeptem dæmonia ex-
ierant:
3 Et Iohanna vxor Chuzæ procuratoris He-
rodis: & Suſanna, & aliæ multæ, a quæ mi-
niſtrabant ei ex facultatibus ſuis.
4 b Quum autem multa turba conueniret, &
qui in ſingulis vrbibus erant proficiſceren-
tur ad eum, dixit per parabolam:
5 Quidam ſator exiit ad ſeminatum ſemen
ſuum: & in ſeminando aliud cecidit in vi-
am, & conculcatum eſt, & volucres cœli
deuorarunt illud.
6 Et aliud cecidit ſuper petram, & enatum
exaruit, quia non habebat humorem.
7 Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul ena-
tæ ſpinæ ſuffocarunt illud.
8 Et aliud cecidit in terram bonam, & quum
enatum eſſet edidit fructum centuplum.
Hæc dicens clamabat, Qui habet aures ad
audiendum, audiat.
9 Interrogabant autem eum diſcipuli eius,
dicentes quæ eſſet iſta parabola.
10 Ipſe verò dixit *eis*, Vobis datum eſt noſ-
ſe c myſteria regni Dei: reliquis autem per
parabolas *loquor*, vt videntes non videant,

1 ET factum eſt poſt hæc: circuibat Ie-
ſchua per ciuitates & pagos, & præ-
dicabat ac euangelizabat regnum Dei:
& duodecim eius cum eo:
2 Et mulieres illæ quæ ſanatæ fuerant ab in-
firmitatibus & à ſpiritibus malis, Mariam
Magdalitha, ea à qua ſeptem dæmonia ex-
ierant:
3 Et Iuchan vxor Kuzæ curatoris familiæ
Hiraudis, & Schuſchan, & aliæ multæ quæ
miniſtrabant eis de facultatibus ſuis.
4 Et quum multa turba congregata eſſet, &
ex omnibus ciuitatibus venirent ad eum,
dixit per parabolas,
5 Et Egreſſus eſt ſeminator ad ſeminandum
ſemen ſuum: & quum ſeminaret, fuit quod
caderet iuxta viam, & conculcatum eſt, &
comederunt ipſum aues.
6 Et aliud cecidit ſuper petram, & protinus
creuit: & quia non erat ei humor; exa-
ruit.
7 Et aliud cecidit in locum ſpinarum: &
creuerunt cum eo ſpinæ, & ſuffocauerunt
illud.
8 Et aliud cecidit in terram bonam & fœ-
cundam: & creuit, & fecit fructum 1 vnum
in centum. Hæc quum diceret, clamabat,
vt is cui eſſent aures ad audiendum, audi-
ret.
9 Et interrogauerunt eum diſcipuli eius quæ-
nam eſſet parabola hæc.
10 Ipſe verò dixit eis, Vobis enim datum eſt
noſſe myſterium regni Dei: his autem qui
reliqui ſunt, per ænigmata dicitur, vt viden-
tes

1 Id eſt, Vnum auctum in centum vide in fine Matt. 19.

tes nó videant, & audientes nó intelligant.
11 Hæc autem eſt parabola: Semen eſt ſer-
mo Dei.
12 Ii autem qui iuxta viam, ſunt ii qui audi-
unt ſermonem: & veniens inimicus, aufert
ſermonem è corde eorum, vt non credant,
2 & ſeruentur.
13 Qui autem ſuper petram, ii ſunt, qui quum
audierunt, cum gaudio excipiunt ipſum ſer-
monem, & radix non eſt eis, ſed tempora-
ria eſt fides eorum, & in tempore tentatio-
nis ſcandalizantur.
14 Illud verò quod cecidit in loco ſpinarum,
ii ſunt qui audiunt ſermonem: & per ſolici-
tudinem, & per diuitias, & concupiſcen-
tias huius ſeculi, ſuffocantur, & fructus non
reddunt.
15 Id autem quod in terram bonam, ii ſunt
qui corde demiſſo & bono audiunt ſermo-
nem, & retinent: & dant fructus per pati-
entiam.
16 Nemo lucere facit lucernam, & operit e-
am vaſe, aut ponit eam ſubter lectum: ſed
ponit eam ſuper candelabrum, vt omnis
qui ingreditur, videat lumen eius.
17 Non eſt enim quicquam quod occultum
eſt, quod non ſit manifeſtandum: neque
quicquam eſt quod ſit in abſcondito, quod
non cognoſcendum ſit, & venturum in ma-
nifeſtum,
18 Videte quid audiatis; ei enim cui eſt da-
bitur: & ab eo cui non eſt, etiam id quod
putat quod eſt ſibi, auferetur.
19 Venerunt autem ad eum mater eius & fra-
tres eius, neque poterant loqui cum eo pro-
pter turbam.
20 Et dixerunt ei, Mater tua & fratres tui
ſtant foris, & cupiunt videre te.
21 Ipſe verò reſpondit, & dixit eis, Hi ſunt
mater & fratres mei, qui audiunt ſermo-
nem Dei, & faciunt eum.
22 Factum eſt autem 3 in vno ex diebus, aſ-
cendens Ieſchua ſedit in nauigio ipſe & di-
ſcipuli eius, & dixit eis, Tranſeamus 4 in il-
lud littus oppoſitum maris,
23 Et quum remigarent, obdormiuit Ieſchua:
& facta eſt procella venti in mare, & prox-
imum erat nauigium vt mergeretur.
24 Et accedentes excitauerunt eum, & dix-
erunt ei, Domine noſter, Domine noſter,
perimus. Ipſe verò ſurrexit, & repreſſit
ventos & tempeſtates aquarum, & quieue-
runt, & facta eſt tranquillitas.
25 Et ait eis, Vbi eſt fides veſtra? Ipſi autem
timentes mirabantur, & dicebant 5 vnus
alteri, Quiſnam eſt iſte qui etiam ventis im-
perat & tempeſtatibus & mari, & obedi-
unt ei?
26 Et remigauerunt, & venerunt in locum
Gadaræorum, qui eſt in oppoſito littore è
regione Galilææ.
27 Et quum eſſet egreſſus in terram, occur-
rit ei homo quidam ex vrbe, in quo erat dæ-
monium à tempore multo: & veſtimentis
non erat indutus, & in domo non habita-
bat, ſed in loco ſepulchrorum.
28 Quum vidiſſet autem Ieſchua, exclama-
uit, & procidit ante eum, & voce elata dixit,

2 Ad verb. Et viuant. Hebr.

3 Id eſt, Quodam die. Hebraiſmus.

4 Ad verb. Ad illũ tranſitum. Hebraiſ.

5 Ad verb. Vnus ad vnum. Hebraiſ.

ant, & audientes non intelligant.
11 ‖ Eſt autem hæc parabola: Semen, eſt ſer-
mo Dei.
12 Qui autem ſecundum viam, ii ſunt qui au-
diunt: deinde venit diabolus, & tollit ſer-
monem è corde eorum, ne quum crediderint,
ſeruentur.
13 Qui verò ſuper petram *ii ſunt* qui quum
audierint, cum gaudio excipiunt ſermonẽ:
ſed iſti radices non habent, qui ad tempus
credunt, & tempore tentationis abſcedunt.
14 Quod autem in ſpinas cecidit, ii ſunt qui
audierunt, ſed [c] profecti, à ſolicitudinibus
& diuitiis ac voluptatibus vitæ ſuffocantur,
nec fructum [d] proferunt.
15 Quod autem in bonam terram *cecidit*, ii
ſunt qui in corde [f] honeſto ac bono audi-
tum ſermonem [g] retinent, & fructum adfe-
runt per patientiam.
16 [2] Nemo porrò lucernam accenſam operit
vaſe, aut ſubter lectum ponit: ſed cande-
labro imponit, vt qui ingrediuntur videant
lumen.
17 Non eſt enim *quicquam* occultũ quod non
ſit futurum manifeſtum: nec abſconditum
quod non ſit cognoſcendum, & venturum
in apertum.
18 [3] Videte ergo [h] quomodo audiatis: quiſ-
quis enim habet, dabitur ei: & quicunque
non habet, etiam [i] quod videtur habere,
tolletur ab eo.
19 ¶ [4] Venerunt autem ad eum mater & fra-
tres eius, & non poterant eum conuenire
propter turbam.
20 Et annuntiatum eſt ei, dicentibus *nonnul-
lis*, Mater tua & fratres tui adſtant foris, cu-
pientes te videre.
21 Ipſe verò reſpondens, dixit eis, Mater mea,
& fratres mei, iſti ſunt qui ſermonem Dei
audiunt, & eum preſtant.
22 ¶ [5] Factum eſt autem quodam die ipſe in-
greſſus eſt in nauigium, ac diſcipuli eius: &
dixit eis, Tranſeamus in vlteriorem ripam
ſtagni. Et prouecti ſunt.
23 Nauigantibus autem eis [k] ſopitus eſt: &
deſcendit turbo venti in ſtagnum: & [l] com-
plebantur, ac periclitabantur.
24 Accedentes autem expergefecerunt eum,
dicentes, Magiſter, magiſter, perimus. Ipſe
verò expergefactus obiurgauit ventum ac flu-
ctuationem aquæ: & ceſſauerunt, factaq; eſt
tranquillitas.
25 Dixit autem eis, Vbi eſt fides veſtra? Ti-
mentes autem mirati ſunt, dicentes alii ad
alios, Quiſnam iſte eſt, vt ventis quoque &
aquæ imperet, & auſcultent ei?
26 ¶ Et nauigauerunt in regionem Gadare-
norum, quæ eſt in oppoſita ripa Galilææ.
27 [6] Ipſi autem egreſſo in terram, occurrit ex
vrbe vir quidam qui habebat dæmonia à
temporibus multis: & veſtimento non in-
duebatur, neque in *vlla* domo manebat, ſed
in monumentis.
28 *Is* ergo quum vidiſſet Ieſum & exclamaſ-
ſet, accidit ei *ad pedes*, & voce magna
dixit,

dixit, Quid mihi tecum, Jeſu Fili Dei altiſ-
ſimi? rogo te ne me torqueas.
29 Præcipiebat enim ſpiritui impurò vt exi-
ret ab eo homine: nam à multo tempore
corripuerat eum: itaque vinctus *ille* cate-
nis & pedicis, cuſtodiebatur: ſed diruptis
vinculis [m] agitabatur a dæmone in deſerta.
30 Interrogauit autem eum Jeſus, dicens,
Quod tibi nomen eſt? Ipſe verò dixit, Le-
gio: nam dæmonia multa ingreſſa erant in
eum.
31 Et rogabant eum ne imperaret ipſis vt a-
birent in [n] abyſſum.
32 Erat autem ibi grex porcorum multorum
paſcentium in monte: & rogabant eum *dæ-
monia* vt permitteret ipſis in illos ingredi. Et
permiſit eis.
33 Egreſſa autem dæmonia ex eo homine,
ingreſſa ſunt in porcos: & grex ruit è præci-
pitio in ſtagnum, & ſuffocatus eſt.
34 Quum autem paſtores vidiſſent quod fa-
ctum fuerat, fugerunt: & profecti annuntia-
uerunt in vrbem & in agros.
35 Exierunt igitur vt viderent quod factum
erat: veneruntque ad Ieſum, & inuenerunt
hominem illum à quo dæmonia exierant,
veſtitum, ac ſanæ mentis, ſedentem ad pe-
des Jeſu: & timuerunt.
36 Annuntiauerunt autem ipſis etiam ij qui
viderant, quomodo liberatus fuiſſet qui fu-
erat dæmoniacus.
37 Et rogauit eum tota multitudo circumia-
centis regionis Gadarenorum vt diſcederet
ab ipſis, quia magno timore tenebantur. Ip-
ſe autem ingreſſus nauigium, reuerſus eſt.
38 Rogauit autem eum vir ille à quo dæmo-
nia exierant, vt [o] eſſet cum eo: ſed dimiſit
eum Jeſus dicens,
39 Reuertere domum tuam, & narra quanta
tibi præſtiterit Deus. Abiit igitur prædicans
[p] per totam vrbem quanta ipſi præſtitiſſet
Jeſus.
40 ¶ Factum eſt autem quum reuertiſſet Je-
ſus, [q] excepit eum turba: nam omnes expe-
ctabant eum.
41 7 Et ecce venit quidam cui nomen Jairus,
qui erat præfectus ſynagogæ: quumque ac-
cidiſſet ad pedes Jeſu rogabat eum, vt in-
grederetur domum ipſius:
42 Quoniam erat ei vnigenita filia quaſi an-
norum duodecim, eaque [r] moriebatur. (In-
ter eundum verò turba coarctabat eum.)
43 Et mulier quæ erat in fluxione ſanguinis
ab annis duodecim, & in medicos impen-
derat totum [s] victum, nec ab vllo potuerat
curari:
44 Quum acceſſiſſet à tergo, tetigit fimbriam
pallii ipſius, & illicò ſubſtitit fluxio ſangui-
nis eius.
45 Tunc ait Jeſus, Quis *eſt* qui me tetigit? Ne-
gantibus autem omnibus, dixit Petrus &
qui cum eo erant, Magiſter, turba te con-
ſtringit & opprimit, & dicis, Quis *eſt* qui me
tetigit?
46 Ieſus autem ait, Tetigit me aliquis: nam e-
go [t] cognoui virtutem à me prodiiſſe.
47 Quum autem mulier illa vidiſſet ſe non

Quid nobis & tibi Jeſchua fili Dei excelſi?
peto ego abs te ne torqueas me.
29 Præcipiebat enim illi ſpiritui impuro Jeſ-
chua vt exiret à filio hominis: multum enim
fuerat illi tempus inde ex quo captiuum
habebat eum: & vinciebatur catenis, ac
cōpedibus cuſtodiebatur: rumpebatq; vin-
cula ſua, & ducebatur à dæmone in deſerta.
30 Interrogauit autem illum Jeſchua, Quod
eſt nomen tuum? Dixit ei, Legio, quia dæ-
monia multa ingreſſa fuerant in eum.
31 Et petebant ab eo ne imperaret eis abire
in abyſſum.
32 Erat autem ibi grex porcorum multorum
qui paſcebant in monte: & petebant ab eo
vt permitteret ipſis vt in porcos ingrede-
rentur. Et permiſit eis.
33 Et egreſſa ſunt dæmonia ab homine, in-
greſſaq; ſunt in porcos. Et direxit ſe grex
ille vniuerſus ad rupem, & corruerunt in
mare, & ſuffocati ſunt.
34 Quum vidiſſent autem paſtores id quod
factum erat, fugerunt: & renuntiauerunt in
ciuitates & in agros.
35 Et exiuerunt homines vt viderent quid fa-
ctum fuerat: & venerunt ad Jeſchua, & inue-
nerunt hominem illum cuius dæmonia exie-
rant, veſtitum & mœſtum, ac ſedentem ad
pedes Jeſchua: & timuerunt.
36 Et renuntiauerunt ipſis ii qui viderant,
quomodo ſanatus eſſet homo ille dæmo-
niacus.
37 Et petebat ab eo vniuerſa turba Gadaræ-
orum vt abiret ab ipſis: quia timor magnus
apprehenderat eos. Ipſe autem Jeſchua aſ-
cendit in nauigium, & diuertit ab eis.
38 Ille autem homo à quo egreſſa fuerant
dæmonia, petebat ab eo vt apud eum eſſet:
& dimiſit eum Jeſchua, & dixit ei,
39 Reuertere in domum tuam, & renuntia id
quod fecit tibi Deus. Et abiit: ac prædica-
bat per totam ciuitatem id quod feciſſet ſibi
Jeſchua.
40 Quum reuerſus autem eſſet Jeſchua, ex-
cepit eum turba multa. Omnes enim [6] in e-
um intenti fuerant.
41 Et homo quidam, cuius nomen erat Jua-
raſch, princeps ſynagogæ, procidit ante pe-
des Jeſchua: & petebat ab eo vt ingredere-
tur domum ſuam:
42 Filia enim vnica erat ei quaſi annos nata
duodecim, & proxima erat vt moreretur.
Et quum abiret cum eo ipſe Jeſchua, turba
multa premebat eum.
43 Mulier autem quædam [7] cuius eruperat
ſanguis annos duodecim, quæ [8] in medicos
vniuerſam ſubſtantiam ſuam impenderat,
[9] neque potuit à quoquam ſanari:
44 Acceſſit a tergo eius, & tetigit fimbriam
veſtimenti eius: & confeſtim conſtitit fluxus
ſanguinis eius.
45 Et dixit Jeſchua, Quis tetigit me? Et
quum omnes negarent, dixit ei Schemeun
Cipha, & qui cum eo erant, Domine noſter,
turbæ coarctant te, & premunt, & dicis tu,
Quis tetigit me?
46 Ipſe verò dixit, Aliquis tetigit me, ego
enim cognoui quòd virtus exiuit à me.
47 Illa autem mulier quum vidiſſet quòd non
feſelliſ-

6 Id eſt, Summo deſiderio expectauerant eum.

7 Nam [illegible], quo hic vtitur paraphraſtes, ſolet ab Onkelo & Ionathan in ſuis paraphraſibus in vetus Teſtamentum, poni loco [illegible] verbi Hebræi ſignificantis Erupit. Vnde etiam portam [illegible] vocant à ruptura. Quod ideò notaui, quia facit ad amplificationem morbi, atque adeo etiam miraculi.

8 Ad verb. In domo medicorum: committendo ſcilicet ſe ipſorum curationi. Vel Frequentando domos medicorum, vt conſiliis vteretur.

9 Ad verb. Non potuit vt à quoquam ſanaretur. Syra phraſis, cuius ſimiles aliquot ſunt antè obſeruatæ.

feſelliſſet eum, venit tremens & procidens
adorauit eum, ac dixit in conſpectu populi
totius propter quam cauſam tetigiſſet, &
quomodo illicò ſanata eſſet.
48 Ipſe verò Jeſchua dixit ei, [10] Bono ſis ani-
mo, filia mea, fides tua [11] ſeruauit te: abi in
pace.
49 Et adhuc ipſo loquente, venit quidam
[12] ex domeſticis principis ſynagogæ, & dixit
ei, Mortua eſt filia tua: ne fatiges præ-
ceptorem.
50 Jeſchua autẽ audiuit, & dixit patri puellæ,
Ne metuas: tantùm crede, [13] & ſalua eſt.
51 Venit autem Jeſchua in domum, neque
permiſit cuiquam vt ingrederetur ſecum,
niſi Schemeun & Jaakub & Juchannan, &
patri puellæ ac matri eius.
52 Omnes verò flebant & plangebant pro-
pter eam. Ieſchua autem dixit, Ne fleatis:
non enim mortua eſt, ſed dormit.
53 Et deridebant eum, quòd ſcirent quòd
mortua eſſet.
54 Ipſe autem eiecit [14] vnumquenque foras:
& apprehendit manum eius, & vocauit e-
am, ac dixit, Puella ſurge.
55 Et reuerſus eſt ſpiritus eius, & illico ſurre-
xit: & præcepit vt darent ei ad comeden-
dum.
56 Et mirati ſunt parentes eius: ipſe verò ad-
monuit eos ne cuiquam dicerent id quod
factum fuerat.

10 Ad verb. Cordata eſto: vel, Cor recipe.
11 Ad verb. Viuificauit te. Hebraiſmus aliquoties notatus.
12 Ad verb. Ex iis qui ſunt domus principis &c. Subſtantiuum rectum pro adiectiuo. Tritus Hebraiſmus.
13 Ad verb. Et viuis, Hebraiſmus.
14 Ad verb. Omnem hominem. Hebraiſmus.

latuiſſe, tremens venit, & accidens ei ad pe-
des, declarauit ei in conſpectu totius populi
quamob cauſam tetigiſſet eum, & quomo-
do ſanata fuerat illicò.
48 Ipſe verò dixit ei, Confide filia, fides tua te
ſeruauit: vade cum pace.
49 Adhuc eo loquente, venit quidam à præ-
fecto ſynagogæ, dicens ei, Mortua eſt filia
tua: ne vexa magiſtrum.
50 Ieſus autem *hoc* audito, reſpondit ei, Ne
metue: crede ſolummodo, & ſeruabitur.
51 Ingreſſus verò domum, non permiſit in-
gredi quenquam, niſi Petrum & Iacobum &
Iohannem, & patrem ac matrem puellæ.
52 Flebant autem omnes & [v] plangebant e-
am. Ipſe verò dixit, ne flete, non eſt mor-
tua, ſed dormit.
53 Et deridebant eum, quòd ſcirent eſſe mor-
tuam.
54 Ipſe verò eiectis foras omnibus, & pre-
henſa manu eius, clamauit, dicens, Puella,
ſurge.
55 Et reuerſus eſt ſpiritus eius, ac [x] ſurrexit il-
licò: & *ipſe* præcepit vt ei daretur cibus.
56 Et obſtupuerunt parentes eius: ipſe verò
præcepit eis vt nulli dicerent quod factum
fuerat.

Caput. IX.

1 Mittuntur Apoſtoli ad prædicandum. 7 & 19. Opinio vulgi de Chriſto. 12 De quinque panibus & duobus piſcibus. 20 Confeſſio Apoſtolorum. 24 Perdere animam. 33 Chriſtus audiendus. 37 Lunaticus. 46 Contentio Apoſtolorum de primatu. 49 Quidam eiiciens dæmonia nomine Chriſti. 52 Samaritani nolunt Chriſtum recipere. 55 Vindicta prohibita. 57 59 61 De tribus Chriſtum ſequi volentibus ſed diuerſis rationibus.

1 ET vocauit Jeſchua duodecim ſuos, &
dedit eis virtutem & poteſtatem ad-
uerſus omnia dæmonia, & infirmitates
ſanandi.
2 Et miſit eos ad prædicandum regnum Dei,
& ad ſanandum infirmos.
3 Et ait eis, Nihil tuleritis ad iter, non virgam,
[1] neque viatorium ſaccum, neque panem,
neque argentum: nec duæ tunicæ ſint vobis.
4 Et in quam domum ingreſſi fueritis, illic e-
ſtote, & illinc exite.
5 Et aduerſus eos qui non exceperint vos,
quum egrediemini ex ciuitate illa, etiam
puluerem à pedibus veſtris excutite aduer-
ſus eos in teſtimonium.
6 Et egreſſi ſunt diſcipuli, & circuibant per
pagos & per ciuitates, ac euangeliza-
bant & ſanabant in omni loco.
7 Audiuit autem Hiraudis tetrarcha omnia
quæ fiebant per manum eius, & mirabatur:
quia dicebãt quidam quòd Juchannan ſur-
rexiſſet [2] à mortuis:
8 Alii verò dicebant quòd Jliah apparuiſ-
ſet: & alii, quòd Propheta ex Prophetis an-
tiquis ſurrexiſſet.
9 Et dixit Hiraudis, Caput Juchannan ego
amputaui: quis eſt autem iſte de quo hæc
audio? Et cupiebat videre eum.

2 Ad verb. Ab inter mortuos Hebraiſmus quem Gallicè exprimunt, D'entre les morts quod ſæpe antè obſeruatum eſt.

1 COnuocatis [a] autem *Ieſus* duodecim
diſcipulis ſuis, dedit eis vim ac pote-
ſtatem in omnia dæmonia, & morbos
ſanandi.
2 Miſitque eos vt prædicarent regnum Dei,
& ſanarent ægrotos.
3 Et dixit eis, Nihil ſumite ad iter, neq; [a] vir-
gas, neque peram, neq; panem, neq; pecuni-
am: neque binas tunicas habete.
4 Et in quamcunque domum intraueritis, [b] il-
lic manete, & illinc exite.
5 Et quicunque non receperint vos, exeuntes
ex vrbe illa, etiam puluerem à pedibus ve-
ſtris excutite, *vt ſit* teſtimonio aduerſus eos.
6 Exeuntes igitur obibant ſingulos vicos, e-
uangelizantes & ſanantes vbique.
7 ¶ [a] Audiuit autem Herodes tetrarcha om-
nia quæ fiebant ab eo: & [c] hæſitabat, pro-
pterea quòd dicebatur à quibuſdam, Io-
hannem excitatum eſſe à mortuis:
8 A quibuſdam verò, Eliam apparuiſſe: ab a-
liis autem, Prophetam quempiam ex anti-
quis reſurrexiſſe.
9 Tunc ait Herodes, Iohannem ego decolla-
ui: quis eſt autem iſte de quo ego talia au-
dio? Et ſtudebat eum videre.

ſcinditur v tyranni autem in primis trepidant. ... *Quaſi perplexus & impeditus ... & animi dubius erat: ...* Mar. 6. 30.

10 ¶ Reuerſi autem Apoſtoli narrauerunt ei
quæcunque fecerant: ſ Et *ipſe* aſſumptis il-
lis, ſeceſſit priuatim in locum [d] deſertum
vrbis, quæ vocatur Bethſaida.
11 Quod cum cognouiſſet turba ſequuta eſt
eum: *ipſe* autem excepit eos, & loquebatur
eis de regno Dei: & eos quibus ſanatione
opus erat, ſanabat.
12 Dies autem cœperat inclinare. Et acce-
dentes duodecim, dixerunt ei, Dimitte
turbam, vt abeuntes in circumiacentes vi-
cos & agros, *illuc* [e] diuertant & inueniant
cibaria: nam hic in loco deſerto ſumus.
13 *Ipſe* verò dixit eis, Date ipſis vos quo veſ-
cantur. Ipſi verò dixerunt, Non ſunt no-
bis plus quam quinque panes, & duo pi-
ſces: [f] niſi nos profecti emamus [g] toti huic
populo eſcas.
14 Aderant enim quaſi viri quinquies mille.
Ait autem diſcipulis ſuis, [h] Facite vt diſcum-
bant per ſingulos quoſque diſcubitus quin-
quageni.
15 *Ipſi* igitur ita fecerunt: & diſcubuerunt
illi omnes.
16 *Ipſe* verò, acceptis quinque illis panibus,
& duobus piſcibus, ſuſpiciens in cœlum,
[i] benedixit eis: & fregit, deditque diſcipu-
lis vt apponerent turbæ.
17 Comederunt igitur omnes illi, & ſaturati
ſunt: & ſublatum eſt quod ſuperfuit ipſis
fragmentorum, cophini duodecim.
18 ſ Et factum eſt quum ipſe [k] ſolus precare-
tur, erant cum eo diſcipuli: interrogauitq́;
eos dicens, Quem me dicit eſſe turba?
19 Ipſi autem reſpondentes, dixerunt, Io-
hannem Baptiſtam: alii autem, Eliam: alii
verò, Prophetam quempiam, ex antiquis
reſurrexiſſe.
20 Dixit autem eis, Vos verò quem me eſſe
dicitis? Reſpondens autem Petrus dixit,
Chriſtum illum Dei.
21 Ipſe verò interminatus eis, præcepit vt
nulli hoc dicerent:
22 ſ Dicens, Oportet Filium hominis multa
pati, & reprobari à ſenioribus & principi-
bus ſacerdotum & Scribis: & trucidari, &
tertia die excitari.
23 Dicebat autem omnibus, Si quis vult me
ſequi, abdicet ſemetipſum, & tollat cru-
cem ſuam [l] quotidie, & ſequatur me.
24 Quiſquis enim voluerit animam ſuam ſer-
uare, perdet eam: quiſquis verò perdide-
rit animam ſuam mea cauſa, is ſeruabit e-
am.
25 Quid enim prodeſt cuipiam ſi lucretur v-
niuerſum mundum, ſeipſum autem perdat,
ſiue *ſeipſo* mulctetur?
26 [m] Quem enim puduerit mei ac meorum
ſermonum, eius pudebit Filium hominis,
quando venerit cum gloria ſua & Patris ſan-
ctorumque angelorum.
27 Dico autem vobis verè ſunt quidam ex iis
qui hic adſtant, qui nequaquam guſtabunt
mortem, vſquedum viderint regnum Dei.
28 ¶ [n] Factum eſt autem, poſt hæc verba qua-
ſi dies octo *interceſſerant*, quum aſſumptis
Petro & Iohanne & Iacobo, aſcendit in
montem vt precaretur.

10 Et quum reuerſi eſſent Apoſtoli, narra-
uerunt Ieſchua quæcunque fecerant. Et
duxit eos in locum ſeorſum deſertum Beth-
Tſaida.
11 Turbæ autem quum cognouiſſent, 3 iue-
runt poſt eum: & excepit eas, ac loquebatur
cum eis de regno Dei: & eos qui opus ha-
bebant ſanatione, ſanabat.
12 Quum autem cœpiſſet dies inclinare, ac-
ceſſerunt diſcipuli eius, & dicunt ei: Dimit-
te turbas, vt abeant in agros qui circa nos
ſunt & in pagos vt diuertant in eis, & inueni-
ant ſibi eſcam: quia in loco deſerto ſu-
mus.
13 Dixit eis Ieſchua date illis vos ad mandu-
candum. Ipſi verò dicunt, Non eſt nobis
plus quàm quinque panes & duo piſces: niſi
abeamus, & emamus eſcam huic toti po-
pulo.
14 Erant enim quaſi quinq; milia hominum:
Dixit ei Ieſchua, 4 Diſcumbere facite eos
per diſcubitus, quinquaginta viros in vno
diſcubitu.
15 Et fecerunt ita diſcipuli, ac diſcumbere
fecerunt omnes.
16 Et accepit Ieſchua illos quinque panes &
duos piſces. Et intuitus eſt in cœlum, & be-
nedixit, ac fregit, & dedit diſcipulis ſuis vt
apponerent turbis.
17 Et comederunt omnes, & ſaturati ſunt: &
ſuſtulerunt fragmenta quæ ſuperfuerant
duodecim cophinos.
18 Et quum oraret ſolus & diſcipuli eius cum
eo, interrogauit eos, & dixit, Quidnam
dicunt turbæ de me quòd ſim?
19 Reſponderunt, & dixerunt ei, Iuchannan
Baptiſta: & alii, quòd Iliah: alii autem
quòd Propheta: vnus ex Prophetis antiquis
ſurrexit.
20 Dixit eis, Vos autem quid dicitis quòd
ſim? Reſpondit Schemeun, & dixit, Chri-
ſtus Dei.
21 Ipſe autem repreſſit eos, & interdixit eis
vt nemini hoc dicerent.
22 Et dixit eis, Futurum eſt vt Filius hominis
multa patiatur, & reprobetur à ſenioribus
& principibus ſacerdotum, & Legiſperitis,
& occidant eum: & die tertia reſurget.
23 Et dicebat 5 coram omni homine, Qui
vult 6 venire poſt me, abneget ſemetipſum,
& tollat crucem ſuam quotidie, & veniat
poſt me.
24 Qui enim 7 vult animam ſuam ſeruare,
perdit eam: qui autem perdiderit animam
ſuam propter me, 8 hic ſeruat eam.
25 Quo enim iuuatur filius hominis quum
lucratus fuerit mundum vniuerſum, animã
autem ſuam perdiderit, aut eius iacturam fe-
cerit?
26 Qui autem erubuerit me & ſermones me-
os, erubeſcet eum Filius hominis quum ve-
nerit in gloriam Patris ſui, cum Angelis ſu-
is ſanctis.
27 Verè dico vobis quòd ſunt quidam qui
ſtant hic qui non guſtabunt mortem donec
venerit regnum Dei.
28 Factum eſt autem poſt ſermones hos, qua-
ſi octo diebus, accepit Ieſchua Schemeun
& Iaakub & Iuchannan, & aſcendit in mon-
tem ad orandum.

3 Id eſt, Sequuti ſunt. Heb. vſitatiſſimus.

4 Vide annotata de diſcubitu Mar. 6.40.

5 Id eſt, Omnibus præſentibus & palàm. Heb.

6 Id eſt, Sequi me. Hebraiſ. vt paulò poſt etiam.

7 Ad verb. Viuificare Hebr.

8 Ad verb. Viuificat eam, Hebraiſmus.

29 Et quum oraret, transformatus eſt aſpe-
ctus vultus eius, & veſtimenta eius candida
facta ſunt, & refulgebant.
30 Et ecce, duo viri loquebantur cum eo, qui
erant Muſche & Iliah.
31 Qui conſpecti ſunt in gloria. Loqueban-
tur autem de exitu ipſius qui futurum erat
vt compleretur in Vriſchelem.
32 Et grauati erant ſomno Schemeun & ii qui
cum ipſo erant: & vix excitati ſunt, & vide-
runt gloriam eius, & illos duos viros qui
ſtabant iuxta eum.
33 Et quum cœpiſſent diſcedere ab eo, dixit
Schemeun Ieſchua, Domine mi, bonum eſt
nobis vt hic ſimus, & faciamus tria taber-
nacula, tibi vnum, & muſche vnum, & Iliah
vnum. Et neſciebat quid diceret.
34 Et quum diceret hæc, facta eſt nubes, &
obumbrauit eos: & timuerunt quum vide-
rent Muſche & Iliah quòd ingrederentur
in nubem.
35 Et vox facta eſt ex nube quę dixit, Hic eſt
Filius meus dilectus, ipſum audite.
36 Et quum fuiſſet illa vox, inuentus eſt Ie-
ſchua ſolus, & ipſi ſiluerunt, & nemini dix-
erunt in illis diebus id quod viderant.
37 Et factum eſt [9] die poſtero quum deſcen-
derent de monte, occurrerunt eis turba
multa.
38 Et homo quidam è turba illa clamabat,
& dicebat, Præceptor, peto abs te [10] con-
uertere ad me: filius meus *hic eſt* qui vnicus
eſt mihi:
39 Et ſpiritus tranſit ſuper eum, & repentè
clamat, & ſtridet dentibus ſuis, & [11] lace-
rat, & vix diſcedit ab eo poſtquam contri-
uit eum.
40 Et petii à diſcipulis tuis vt eiicerent eum,
& non potuerunt.
41 Reſpondit autem Ieſchua & dixit, [12] O ge-
neratio incredula & peruerſa, vſque quo ero
apud vos, & tolerabo vos? Adducito huc
filium tuum.
42 Et quum adduceret eum, deiecit eum dæ-
monium illud, & frendere fecit eum: & re-
preſſit Ieſchua ſpiritum illum impurum, ac
ſanauit puerum, ac dedit eum patri eius.
43 Et mirati ſunt omnes propter magnificen-
tiam Dei. Et quum omnis homo miraretur
ſuper omnibus quæ fecerat Ieſchua, dixit
diſcipulis ſuis.
44 Ponite vos ſermones iſtos in auribus ve-
ſtris. Filius enim hominis futurum eſt vt tra-
datur in manus filiorum hominis.
45 Ipſi verò non intellexerunt ſermonem
hunc, quia occultus erat ab ipſis, ut non
cognoſcerent ipſum: & timebant interro-
gare eum de ſermone hoc.
46 Et intrauit in eos cogitatio, quiſnam [13] ma-
gnus eſſet inter eos.
47 Ieſchua autem cognouit cogitationem
cordis eorum, & accepit puerum, & ſtatuit
eum iuxta ſe.
48 Et dixit eis, Quicunque recipit puerum ſi-
cut iſte *eſt* in nomine meo, me recipit: & qui
me recipit, recipit eum qui miſit me. [14] Qui
enim paruus eſt inter vos omnes, hic erit
magnus.
49 Et reſpondit Iuchannan, & dixit, Domi-
ne noſter, vidimus [15] quendam qui eiecit de-

9 Ad verbum Die qui eſt poſt eum. Syra phraſis, vt prius annotatum eſt.

10 Vel, Reſpice in me.

11 Rarum admodum verbum: ſed tamen quo vtitur etiam in Mar. 9. 18. eodem ſenſu. Intelligit ſpiritum illum impurum lacerare filium ſuum, quum eum inuadit.

12 Ad ver. Quæ non eſt fidelis.

13 Poſitiuus pro ſuperlatiuo. Hebraiſmus tritus.

14 Poſitiua pro ſuperlatiuis, vt paulo antè notatum eſt: pro Qui minimus eſt, &c. hic erit maximus.

15 Ad verbum Hominem. Hebraiſ.

29 Et facta eſt inter precandum ſpecies vul-
tus eius alia: & veſtitus eius albus ac reful-
gens.
30 Et ecce, duo viri colloquebantur cum eo:
qui erant Moſes & Elias:
31 Qui viſi cum gloria, dicebant ipſius [a] exi-
tum, quo futurum erat vt defungeretur in
Hieruſalem.
32 Petrus verò & qui cum ipſo erant, grauati
erant ſomno: quum autem euigilaſſent, vi-
derunt gloriam eius, & duos illos viros qui
ſtabant cum eo.
33 Et factum eſt quum illi diſcederent ab eo,
dixit Petrus ad Ieſum, Magiſter, bonum eſt
nos hic eſſe: atque *ideò* faciamus tria taber-
nacula, vnum tibi, & vnũ Moſi & vnum Eliæ:
neſciens quid diceret.
34 Hæc autem ipſo dicente, extitit nubes quę
inumbrauit eos: timuerunt autem dum illi
ingrederentur in nubem.
35 Et vox extitit è nube, dicens, Hic eſt Fili-
us ille meus dilectus, ipſum audite.
36 Et poſtquam vox illa extitiſſet, inuentus
eſt Ieſus ſolus: ipſi autem ſiluerunt, & nul-
li declararunt [o] per id tempus quicquam e-
orum quæ viderant.
37 ¶ 7 Factum eſt autem ſequenti die, quum
ipſi deſcendiſſent de monte, occurrit ei tur-
ba multa.
38 Et ecce, quidam è turba exclamauit, di-
cens, præceptor, rogo te, reſpice ad filium
meum: nam vnigenitus eſt mihi:
39 Et ecce, ſpiritus arripuit eum, & ipſe re-
pentè clamat, & ſpiritus diſcerpit eum ſpu-
mantem: & vix diſcedit ab eo, [p] conterens
eum.
40 Et rogaui diſcipulos tuos vt ipſum eiice-
rent: ſed non potuerunt.
41 Reſpondens autem Ieſus ait, O natio in-
credula & peruerſa, quouſque tandem ero
apud vos, & tolerabo vos? Adduc filium
tuum huc.
42 Quum autem adhuc accederet, alliſit e-
um dæmonium, & diſcerpſit. Obiurgauit
autem Ieſus ſpiritum impurum, & ſanauit
puerum: & reddidit eum patri ſuo.
43 Percellebantur igitur omnes ſuper ma-
gnifica Dei virtute. Omnibus verò miran-
tibus ſuper omnibus quæ faciebat, dixit di-
ſcipulis ſuis,
44 ¶ 8 9 Reponite vos in aures veſtras ſermo-
nes iſtos: futurum eſt enim vt Filius homi-
nis tradatur in manus hominum.
45 Ipſi verò ignorabant dictum iſtud, eratq;
ipſis occultum, adeò vt illud non ſentirent:
& timebant eum interrogare de hoc dicto.
46 ¶ 9 Incidit autem diſceptatio inter eos,
quis eſſet eorum maximus.
47 Ieſus autem [r] viſa cogitatione cordis ipſo-
rum, acceptum puerulum ſtatuit apud ſe:
48 Et dixit eis, Quicunque exceperit pue-
rulum hunc nomine meo, me excipit: & qui-
cunque me exceperit, excipit eum qui me
miſit: nam qui minimus eſt inter vos om-
nes, is erit magnus.
49 10 Reſpondens autem Iohannes ait, Ma-
giſter, vidimus quendam ſub nomine tuo
eiicien-

eijcientem dæmonia: & prohibuimus eum,
quia non ſequitur nobiſcum.
50 Et dixit ei Jeſus, Ne prohibete *illum*: qui
enim non eſt aduerſum nos, pro nobis eſt.
51 ¶ [11] Factum eſt autem quum impleretur
tempus quo ſurſum reciperetur, & ipſe [s] ſeſe
obfirmauit vt proficiſceretur in Jeruſalem.
52 Miſitque nuntios ante faciem ſuam: qui
profecti ingreſſi ſunt in vicum Samaritano-
rum, vt pararent ei *hoſpitium*.
53 Sed illi non receperunt eum, quòd habi-
tum præferret proficiſcentis in Hieruſalem.
54 [12] Quum autem hoc vidiſſent diſcipuli e-
ius Jacobus & Johannes, dixerunt, Domi-
ne, vis dicamus vt ignis deſcendat è cœlo,
& conſumat eos, vt etiam Elias fecit?
55 Sed conuerſus Jeſus obiurgauit eos, di-
cens, Neſcitis cuius [v] ſpiritus vos ſitis.
56 Filius enim hominis non venit vt perde-
ret [x] animas hominum, ſed vt ſeruaret. A-
bierunt igitur in alium vicum.
57 ¶ [13] Factum eſt autem proficiſcentibus
ipſis quidam in via dixit ei, Sequar te quo-
cunque ieris, Domine.
58 Dixit autem ei Jeſus, Vulpes luſtra habent,
& volucres cæli nidos: Filius autem hominis
non habet vbi caput inclinet.
59 [14] Dixit verò ad alium *quendam*, Sequere
me. Jlle autem dixit, Domine, permitte mi-
hi vt prius abeam ac ſepeliam patrem me-
um.
60 Dixit autem ei Jeſus, Sine vt mortui ſepe-
liant [y] mortuos ſuos: tu verò profectus an-
nuntia regnum Dei.
61 [15] Dixit autem etiam alius, Sequar te Do-
mine: ſed permitte mihi prius vt valedicam
iis qui ſunt domi meæ.
62 Ait autem ei Jeſus, Nemo qui manu ſua
admota aratro, [z] reſpexerit ad ea quæ retrò
ſunt, appoſitus eſt ad regnum Dei.

[de]mònia in nomine tuo, & prohibuimus eum,
eò quòd non [16] venit nobiſcum poſt te.
50 Dixit eis Jeſchua, Ne prohibeatis: qui e-
nim non eſt aduerſus vos, pro vobis eſt.
51 Et factum eſt quum [17] implerentur dies aſ-
ſumptionis eius, direxit faciem ſuam vt pro-
ficiſceretur Vriſchelem.
52 Et miſit nuntios ante faciem ſuam: & pro-
fecti ingreſſi ſunt in pagum Samaritanorum
vt pararent ei *hoſpitium*.
53 Et non receperunt eum, quia faciem ſuam
verſus Vriſchelem ponebat vt proficiſce-
retur.
54 Et quum vidiſſent Jaakub & Juchannan
diſcipuli eius, dicunt ei, Domine noſter, vis
tu vt dicamus vt deſcendat ignis de cœlo, &
conſumat eos, ſicut etiam Jliah fecit?
55 Et conuerſus eſt, & increpauit eos, ac dixit,
Neſcitis vos cuius eſtis ſpiritus.
56 Filius enim hominis non venit ad perden-
dum [18] animas, ſed [19] ad ſeruandum. Et a-
bierunt in pagum alium.
57 Quumque proficiſcerentur in via, dixit
ei quidam, [20] Ibo poſt te in locum quo pro-
ficiſceris Domine mi.
58 Dixit ei Jeſchua, Vulpibus foueæ ſunt, &
volucribus cœli, [21] nidi, Filio autem hominis
non eſt vbi fulciat caput ſuum.
59 Et dixit ad alium, Veni poſt me: Jlle au-
tem reſpondit ei, Domine mi, permitte mihi
vt prius abiens ſepeliam patrem meum.
60 Dixit ei Jeſchua, Sine mortuos ſepelientes
mortuos ſuos: & tu abi, euangeliza regnum
Dei.
61 Dixit ei alius, [22] Ibo poſt te, Domine mi.
Prius autem permitte mihi *vt* abiens, ſalu-
tem dicam domeſticis meis, & veniam.
62 Dixit ei Jeſchua, Nemo admouet manum
ſuam ad aratrum paris boum, & reſpicit re-
tro ſe, & vtilis eſt ad regnum Dei.

16 Id eſt, Sequitur te nobiſcum, Hebr.

17 Id eſt, Quum tempus aſſumptionis eius inſtaret. Nã impleri dicitur aliquid (ex Hebrææ linguæ proprietate & Sacrarum literarum more loquendi) non tantùm quum prorſus expletum eſt, ſed etiam quum impleri incipit aut quum implendum iam eſt. Vide quæ de eo annotauimus Luc. 2. 21.

18 Id eſt, Homines Synecdoche vſitatiſſima in Biblijs.

19 Ad verbum, Ad viuificandum, Hebraiſmus.

20 Id eſt, Sequar te. Hebraiſmus: vt paulo poſt, ſemel atque iterum.

21 Vide de hac voce, annotata in Mat. 8.22.

22 Id eſt, Sequar te. Hebr.

... officiis, ſine vlla exceptione, anteponenda. y *Qui etiamſi in hac humana & caduca vita permaneant, à vera tamen vi[ta] ... & diuina alieni ſunt*. 15 Oportet Chriſtum ſequuturos, mundi ſolicitudinibus ſemel renunciare. z *Hebr. qualem ... id eſt, ſi incœpti pœnituerit.*

CAPUT X.

1 LXX diſcipuli. 10 Ingratis vrbibus impietas exprobratur. 17 Diſcipulos redeuntes humilitatis admonet. 39 Proximus quis. 38. De Martha & Maria ſororibus.

1 POST [1] hæc autem deſignauit Dominus
etiam alios ſeptuaginta: miſitque eos
ante faciem ſuam in omnem vrbem &
locum quò futurum erat vt ipſe veniret.
2 Dicebat igitur eis, Meſſis quidem multa, ſed
operarii, pauci: rogate ergo dominum meſ-
ſis vt emittat operarios in meſſem ſuam.
3 [2] Abite: ecce, ego mitto vos vt agnos in
medium luporum.
4 Ne portate crumenam, neque peram, neq;
calceamenta: & [a] neminem in via ſalutaue-
ritis.
5 In quancunque domũ ingredimini, primùm
dicite, Pax huic domui.
6 Quòd ſi fuerit illic quiſpiam [b] filius pacis,
requieſcet ſuper eum pax veſtra: ſin minus,
ad vos reuertetur.

1 POſt hæc ſeparauit Jeſchua ex diſcipulis
ſuis alios ſeptuaginta, & miſit [1] eos bi-
nos ante faciem ſuam in omnem locum
& ciuitatem [2] quò iturus erat.
2 Et dixit eis, Meſſis multa, & operarii pauci:
petite igitur à domino meſſis vt emittat o-
perarios ad meſſem ſuam.
3 Abite: ecce ego mitto vos ſicut agnos inter
lupos.
4 Ne portaueritis crumenas, neque ſaccos vi-
atorios, neque calceamenta: & neminem in
via [3] ſalutaueritis.
5 Et in quam domum intratis, prius dicite,
Pax huic domui.
6 Et [4] ſi ſit ibi filius pacis, collocabitur ſuper
eum pax veſtra: ſin minus autem, [5] pax ve-
ſtra ad vos reuertetur.

1 Ad verbũ, Duos duos. Hebraiſmus.

2 Ad verb. Quò futurus erat venire, modus loquendi quo vtuntur etiam Græci Eſt igitur phraſis Syra ex Helleniſmo petita.

3 Ad verb. De pace cuiuſdam in via ne rogaueritis.

4 .i. Dignus à me factus vt particeps fiat illius veræ pacis quam ei optabitis & prædicabitis. Eſt ergo ſilius pacis, dignus pace, ſicut filius mortis dicitur in veteri Teſtamento, dignus morte, & filius perditionis in Euangelio, dignus perditione. 5 Id eſt, Nullum fructum perdet, plenè ex veſtra ſalutatione & prædicatione, qui totus in vos conferetur.

... ſit ſeparatio. 1. Reg. 4. 29. ... Mat. 10. 11. mar. 6. ... pacis, & illum amplectitur.

17 In ea autem domo eſtote edentes & bibentes ex eo quod eſt illorum: dignus eſt enim operarius mercede ſua: Neque ſecedatis à domo in domum.
8 Et in quam ciuitatem ingredimini, & ſuſcipiunt vos, edite id quod apponitur vobis.
9 Et ſanate illos qui infirmi ſunt in ea, ac dicite illis, Appropinquauit ad vos regnum Dei.
10 Is quam verò ciuitatem ingreſſi fueritis, & non ſuſceperint vos, egredimini in plateam, & dicite.
11 Puluerem quoque qui adhæret nobis pedibus noſtris ex ciuitate veſtra, ſpargimus in vos: veruntamen hoc ſcitote quòd appropinquauit regnum Dei.
12 Dico vobis quòd Sedum erit tolerabilius in die illo quàm ciuitati illi.
13 Væ tibi Caurazin, væ tibi Beth-Tzaida, nã ſi in Tzur & Tzaidan factæ fuiſſent virtutes quæ factę fuerunt in vobis, iam olim in ſaccis & in cinere conuerſi fuiſſent.
14 Veruntamen Tzur & Tzaidan erit tolerabilius in die iudicii quàm vobis.
15 Et tu Kephar-Nachum illa quæ vſque ad cælum eleuata fuiſti, vſque ad infernum deprimêris.
16 Qui vos audit, me audit, & qui vos reiicit, is, me reiicit: & qui me reiicit, reiicit eum qui miſit me.
17 Et reuerſi ſunt ſeptuanginta quos miſerat, cum gaudio magno, & dicunt ei, Domine etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo.
18 Ipſe autem dixit eis, Videbam ipſum Satanan quòd caderet tanquam fulgur de cœlo.
19 Ecce do vobis poteſtatem vt ſitis calcantes ſerpentes, & ſcorpiones, & vniuerſum robur inimici, & nihil moleſtum erit vobis.
20 Veruntamen in hoc ne gaudeatis quòd dæmonia ſubiiciuntur vobis: ſed gaudete, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlo.
21 Jn illa hora exultauit Jeſchua in Spiritu ſancto, & dixit, Gratias ago tibi pater mi, Domine cæli & terræ, quòd abſconderis hæc à ſapientibus & intelligentibus, & reuelaueris ea infantibus. Etiam Pater mi, quia ſic fuit beneplacitum coram te.
22 Et conuerſus eſt ad diſcipulos ſuos, & dixit eis, omnia tradita ſunt mihi à Patre meo; & nemo nouit quis ſit Filius, niſi Pater: & quis ſit Pater, niſi Filius, & is cui ſi voluerit Filius reuelare, *reuelabit*.
23 Et conuerſus eſt ad diſcipulos ſuos ſeorſum, & dixit, Beati oculi qui vident id quod vos videtis.
24 Dico enim vobis quòd Prophetæ multi & reges voluerunt videre id quod videtis, & non viderunt: & audire id quod auditis, & non audiuerunt.
25 Et ecce, Legiſperitus quidam ſurrexit vt tentaret eum, & dixit, Præceptor, quid faciam vt poſſideam vitam quæ eſt in perpetuum?

7 c Manete autem in ea ipſa domo, edentes & bibentes quæ ab ipſis *appoſita fuerint*: dignus enim eſt operarius mercede ſua. Ne tranſite è domo in domum.
8 Sed & in quamcunque vrbem ingreſſi fueritis, & exceperint vos, d edite quæ apponuntur vobis:
9 Et ſanate ægrotos qui in ea fuerint, & dicite eis, Appropinquauit ad vos regnum Dei.
10 3 In quamcunque autem vrbem ingreſſi fueritis, & non exceperint vos, egreſſi in plateas eius, dicite.
11 Etiam pulverem qui adhæſit nobis ex vrbe veſtra, e vobis abſtergimus: tamen hoc ſcitote, appropinquaſſe ad vos regnum Dei.
12 Dico autem vobis Sodomorum conditionem die illo tolerabiliorem fore quàm vrbis illius.
13 Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethſaida: nam ſi in Tyro & Sidone editæ fuiſſent virtutes quæ editæ ſunt apud vos, olim cum ſacco & cinere ſedentes reſipuiſſent.
14 Ideo Tyri & Sidonis tolerabilior erit conditio in iudicio quàm veſtra.
15 Et tu Capernaum quæ vſque ad cælum ſublata es, vſque ad inferos deprimêris.
16 f Qui vos audit, me audit: & qui vos reiicit, me reiicit, qui verò me reiicit, reiicit eum qui miſit me.
17 ¶ 4 Reuerſi ſunt autem ſeptuaginta cum gaudio, dicentes, Domine, etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis g per nomen tuum.
18 *Ipſe* autem dixit eis, Spectabam Satanam, vt fulgur h è cælo cadentem.
19 Ecce, do vobis poteſtatem calcandi ſerpentes & ſcorpiones, & ſupra omnem vim inimici: & nihil vos lædet.
20 Sed de eo ne gaudete quòd ſpiritus vobis ſubiiciantur: gaudete verò potius quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.
21 ¶ ‖ 5 Eo ipſo momento exultauit Jeſus ſpiritu, & dixit, gloriam tibi tribuo Pater, Domine cæli & terræ, quòd hæc abſconderis à i ſapientibus & intelligentibus, & detexeris ea infantibus, etiam Pater, quia ita placuit tibi.
22 6 Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo: & nemo nouit quis ſit Filius, niſi Pater: & quis ſit Pater, niſi Filius, & cuicunque voluerit Filius detegere.
23 ‖ 7 Et conuerſus ad diſcipulos, priuatim dixit eis, Beati oculi qui vident quę vos videtis.
24 Dico enim vobis, multos Prophetas & reges cupiuiſſe videre quæ vos videtis, nec vidiſſe: & audire quæ auditis, nec audiuiſſe.
25 ¶ ‖ 8 Tum ecce, quidam k Legis interpres ſurrexit, tentans eum, & dicens, Præceptor, quid faciendo vitam æternam poſſidebo?

16 Heb. Sequitur ... nobis, ... Heb.
17 Heb. Quem tempus ... ...
18 Heb. Hem; per Synecdochen ...
1 Ad verbū, Deus ...
2 Ad verb. ...

Matth.22.15. Contemptibilis quidem eſt Eccleſia, ſi externam eius ſpeciem conſideres, ſed nulla in ea ... ſapientia. i *Sub.baium mundi.* 6 Aberrat à via quiſquis Patrem quærit extra Filium. *Matth.13.16.* ... & veteris diſcrimen, In reuelatio ... menſura. *Matth.22.35. mar.12.28.* ‖ Fides non tollit, ſed ſtabilit Legis ... k *Vnus quiſpiam ex profeſſoribus cognitionis ac ſcientiæ aut legitimarum conſtitutionum, ſeu Legum Moſaicarum.*

26 At ille dixit ei, In Lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis?

27 Ille verò reſpondens dixit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua, & proximum tuum vt teipſum.

28 Tum ipſe dixit ei, Rectè reſpondiſti, hoc fac & viues.

29 Ille autem volens [1] iuſtificare ſeipſum, dixit Ieſu, Et quis eſt meus proximus?

30 Excipiens autem Ieſus dixit, Quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Iericho, & incidit in latrones, qui expoliato eo & plagis impoſitis, abierunt, ſemineco relicto.

31 Fortè autem Sacerdos quidam deſcendit per eandem viam: qui viſo eo, ex aduerſo præteriit.

32 Similiter & Leuita, quum veniſſet ad eum locum, & illū vidiſſet, præteriit ex aduerſo:

33 Samaritanus autem quidam iter faciens, venit ad eum, & eo viſo, miſericordia intima commotus eſt.

34 Et accedens obligauit eius vulnera, infundens oleum ac vinum: & ipſum impoſitum ſuo iumento, duxit in diuerſorium, & eius curam egit.

35 Poſtero autem die abiens, prolatos duos denarios dedit hoſpiti, & dixit ei, Curam ipſius age: & quodcunque præterea inſumpſeris, ego quum rediero, reddam tibi.

36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones?

37 Ille autem dixit, Is qui vſus eſt miſericordia erga eum. Ait igitur ei Ieſus, Abi, & tu fac ſimiliter.

38 ¶ Factum eſt verò inter eundum, ipſe ingreſſus eſt in quendam vicum: mulier autem quædam Martha nomine accepit eum domum ſuam.

39 Et huic erat ſoror quæ vocabatur Maria, quæ etiam aſſidens ad pedes Ieſu, audiebat ipſius ſermonem.

40 Martha verò diſtrahebatur circa frequens miniſterium: ſuperueniens igitur ait, Domine, non eſt tibi curæ quòd ſoror mea reliquit me vt ſola miniſtrem? dic ergo ei vt mihi viciſſim opituletur.

41 Reſpondens autem dixit ei Ieſus, Martha, Martha, ſolicita es, & ſatagis de multis:

42 Atqui vna re opus eſt. Maria verò bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

26 Ipſe autem Ieſchua dixit ei, In Lege quomodo ſcriptum eſt? quomodo legis?

27 Reſpondit, & dixit ei, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, & ex tota cogitatione tua, & proximum tuum ſicut teipſum.

28 Dixit ei Ieſchua, Rectè dixiſti: hoc fac, & viues.

29 Ille autem volens iuſtificare ſeipſum, dixit ei, Et quis eſt proximus meus?

30 Dixit ei Ieſchua, Homo quidam deſcendebat ab Vriſchalem in Irichu, & irruerunt in eum latrones, & ſpoliauerunt eum ac percuſſerunt eum, reliqueruntque eum, quum vix viueret in eo anima eius & abierunt.

31 Et contigit vt ſacerdos quidam deſcenderet per viam illam: & vidit eum, & tranſiuit.

32 Et ſimiliter Leuita veniens appropinquauit ad illum locum, & vidit eum, & tranſiuit.

33 Quidam autem Samaritanus, quum iter faceret, venit eò vbi erat, & vidit eum, & miſertus eſt eius.

34 Et acceſſit, & obligauit plagas eius, & inſtillauit in eas vinum, & oleum: & impoſuit eum ſuper aſinum ſuum, & abduxit eum in hoſpitium, & curam habuit eius.

35 Mane autem diei *ſequentis* depromptos duos denarios dedit hoſpiti, & dixit ei, Solicitudinem habe eius, & ſiquid amplius impenderis, quum reuertar dabo tibi.

36 Quis igitur ex his tribus videtur tibi quòd fuerit proximus ei, qui incidit in manus graſſatorum?

37 Ille autem dixit ei, Is qui miſertus eſt eius. Dixit ei Ieſchua, Abi, etiam tu ita eſto faciens.

38 Et factum eſt quum ipſi iter facerent in via, ingreſſus eſt in pagum quendam, & mulier cuius nomē Martha, excepit eum in domum ſuam.

39 Et erat ei ſoror cuius nomen Mariam, & veniens ſedit ad pedes Domini noſtri, ac audiebat ſermones eius.

40 Martha autem [9] afflicta erat in miniſterio multo. Et venit, & dixit ei, Domine mi, non eſt curæ tibi quòd ſoror mea reliquit me ſolam ad miniſtrandum? dic ei vt adiuuet me.

41 Reſpondit Ieſchua, ac dixit ei, Martha, Martha, ſolicita es, & conturbaris circa multa.

42 Vnum eſt autem quod requiritur. Mariam verò partem bonam elegit ſibi, quæ non auferetur ab ea.

9 Id eſt, Admodum anxia erat, & laborabat in apparãdo conuiuio.

Capvt XI.

1 *Docet Apoſtolos orare.* 14 *Dæmonium mutum eiicit.* 27 *Mulier è turba vocem extollens.* 29 *Iudæi ſignum petunt.* 37 *A Phariſæo inuitatus, externam ſanctimoniam lenem increpat.*

1 Et factum eſt quum ipſe precaretur quodam in loco, vt ceſſauit, dixit ei quidam ex eius diſcipulis, Domine, doce nos precari, prout & Iohannes docuit diſcipulos ſuos.

2 Dixit autem eis, Quum precamini, dicite, Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum: veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, etiam in terras

1 Et factum eſt vt quū oraret in loco quodam, quum abſoluiſſet, dixit ei vnus ex diſcipulis eius, Domine noſter, doce nos orare, ſicut etiam Iuchanan docuit diſcipulos ſuos.

2 Dixit eis Ieſchua, Quum oratis vos, ſic eſtote dicentes, Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuū, veniat regnum tuū, fiat voluntas tua, vt in cælis etiam in terra.

1 Rationem cur ita vertimus vide Matth. 6, 11.

3 Da nobis panem [1] quo opus habemus quotidie.
4 Et remitte nobis peccata noſtra: nam etiam nos remittimus omnibus debentibus nobis. Et ne inducas nos in tentationem, ſed ſerua nos à malo.
5 Et dixit eis, Quis eſt ex vobis cui ſit amicus, & proficiſcatur ad eum in medio noctis, & dicat ei, Amice mi, accommoda mihi tres placentas:
6 Quia amicus venit ad me de via, & non eſt mihi aliquid quod apponam ei.
7 Et ille amicus intus reſpondeat, & dicat ei, Ne moleſtus ſis mihi: quia ecce oſtiũ clauſum eſt, & filii mei mecum ſunt in lecto: non poſſum ſurgere, & dare tibi.
8 Dico vobis quòd ſi propter amicitiam non dederit ei, propter inſtantiam ſurget, & dabit quantum opus eſt ei.
9 Etiam dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis.
10 Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & qui pulſat, aperitur ei.
11 Quis enim ex vobis *eſt* pater, à quo petit filius panem, nunquid lapidem porrigit ei? & ſi piſcem petierit ab eo, nunquid pro piſce ſerpentem porrigit ei?
12 Et, ſi ouum petierit ab eo, nunquid ipſe ſcorpionem porriget ei?
13 Et, ſi vos qui mali eſtis, noſtis dona bona dare filiis veſtris, quanto magis Pater veſter è cælis dabit Spiritum ſanctum iis qui petunt à ſe?
14 Et quum eiiceret dæmonium quod erat mutum, factum eſt vt quum egreſſum eſſet illud dæmonium, loqueretur ipſe mutus: & miratæ ſunt turbæ.
15 Quidam autem ex iis dixerunt, Per Beel-Zebub principem dæmoniorum eiicit dæmonia.
16 Alii verò tentantes eum, ſignum è cælo petebant ab eo.
17 Ieſchua autem, qui ſciebat cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum quod diuidetur contra ſeipſum, deſertum reddetur: & domus quæ contra ſeipſam diuiditur, cadit.
18 Et ſi Satanah contra ſeipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius? quia dicitis quòd per Beel-Zebub eiicio dæmonia.
19 Et, ſi ego per Beel-Zebub eiicio dæmonia, filii veſtri per quem eiiciunt? propter hoc erunt vobis iudices.
20 Si autem per digitum Dei eiicio dæmonia, appropinquauit ad vos regnum Dei.
21 Quum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in tranquillitate eſt poſſeſſio eius:
22 Si verò veniens is qui fortior eſt eo, vicerit eum, vniuerſam armaturam eius tollit in qua confidebat, & prædam eius diuidit.
23 Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non colligit mecũ, [a] diſpergendo diſpergit.
24 Spiritus impurus quum egreſſus eſt à filio hominis, abiens circumit loca in quibus aquæ non ſunt, vt quærat ſibi requiem: & quum non inuenit, dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui.
25 Et ſi veniat, inuenit eam quòd eſt decenter & parata.

a Hebraica anadiploſis plena emphaſi, pro omnino diſperget.

3 Panem noſtrum quotidianum [illegible] in diem.
4 Et remitte nobis peccata noſtra: [illegible] ipſi remittimus omnibus qui nobis debent: & ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo.
5 [a] Dixit etiam eis, Quis veſtrûm habebit amicum, & proficiſcetur ad eum media nocte, & dicet ei, Amice, da mihi mutuò tres panes:
6 Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod apponam ei:
7 Et ille intus reſpondens dicat, Ne mihi moleſtiam exhibe: iam oſtium clauſum eſt, & puerùli mei mecum ſunt in cubili: non poſſum ſurgere & dare tibi.
8 Dico vobis, etiamſi non dederit ei ſurgens, eo quòd amicus eius ſit: [illegible] at certè propter [c] importunitatem eius ſurget: ac dabit ei quotquot ſunt ei opus.
9 Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis.
10 Quiſquis enim petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur.
11 Ecquis autem ex vobis pater, ſi filius ab eo petierit panem, lapidem ei dabit? aut ſi piſcem, num pro piſce dabit ei ſerpentem?
12 Aut ſi petierit ouum, num dabit ei ſcorpium?
13 Si vos igitur qui mali eſtis, noſtis bona dona dare liberis veſtris, quanto magis pater veſter cœleſtis dabit ſpiritum ſanctũ petentibus ab ipſo?
14 ¶ [3] Eiecit autem dæmonium quod erat mutum: factum eſt autem, egreſſo dæmonio, loquutus eſt mutus: & mirata eſt turba.
15 Quidam verò ex iis dixerunt, Per Beelzebul principem dæmoniorum eiicit dæmonia.
16 Et alii tentantes, ſignum è cœlo petebant ab eo.
17 [4] Ipſe verò quum noſcet cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum diſſidens aduerſus ſeſe, vaſtatur: & domus aduerſus ſeſe diſſidens, cadit.
18 Quòd ſi etiam ſatanas aduerſus ſeipſum diſſidet, quomodo ſtabit regnum eius? Nam dicitis [d] per Beelzebul eiicere me dæmonia.
19 Quòd ſi ego per Beelzebul eiicio dæmonia, filii veſtri per quem eiiciunt? propterea ipſi erunt veſtri iudices.
20 Sin autem [e] digito Dei eiicio dæmonia, nempe peruenit ad vos regnum Dei:
21 Quum validus quiſpiam armatus cuſtodit [f] aulam ſuam, in pace ſunt ea quæ habet.
22 [5] Poſtquã verò quiſpiam eo validior [illegible] dens vicerit eum, totam armaturam eius aufert qua confidebat, & ſpolia eius diſtribuit.
23 [6] Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt: & qui non colligit mecum, ſpargit.
24 [7] Quum impurus ſpiritus exierit à quopiam, [illegible] per arida loca, quærens requiem: & non inueniens dicit, Reuertar domum meam vnde exiui.
25 Veniens igitur inuenit eam verſam, & ornatam.

26 Tunc

26 Tunc proficiſcitur & accipit ſeptem alios ſpiritus peiores quàm ſit ipſe: & ingreſſi habitant illic: ſitque vltima conditio hominis illius deterior priore.
27 ¶ 7 Factum eſt autem quum hæc diceret, attollens vocem quædam mulier è turba, dixit ei, Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.
28 Ipſe autem dixit, h Imò verò beati i qui audiunt ſermonem Dei, k & eum obſeruant.
29 ¶ 8 Quum autem turba congregaretur apud eum, cœpit dicere, Gens iſta mala eſt: ſignum requirit, ſed ſignum non dabitur ei, l niſi ſignum illud Ionæ Prophetæ.
30 Nam prout fuit Ionas ſignum Niniuitis, ita etiam erit Filius hominis Genti iſti.
31 Regina Auſtri ſurget in iudicio cum viris Gentis huius, & condemnabit eos, quòd venerit à terminis terræ vt audiret ſapientiam Solomonis: & ecce, plus quam Solomon eſt hoc in loco.
32 Viri Niniuitæ reſurgent in iudicio cum Gente iſta, & condemnabunt eam: quòd ad præconium Ionæ reſipuerint: & ecce, plus quàm Ionas eſt hoc in loco.
33 ¶ 9 Nullus verò lucernam accenſam in occulto ponit, neque ſubter modium: ſed in candelabrum, vt qui ingrediuntur, ſplendorem videant.
34 ¶ Lucerna corporis eſt oculus: quum igitur oculus tuus fuerit ſimplex, totum quoque corpus tuum lucidum erit: quum verò malus fuerit, etiam corpus tuum tenebroſum erit.
35 Conſidera ergo num lumen quod in te eſt, tenebræ ſint.
36 Itaque ſi corpus tuum totum lucidum *fuerit*, non habens aliquam partem tenebroſam, *ſic* erit lucidum totum, vt quum lucerna fulgore te illuſtrat.
37 ¶ 10 Quum autem loquutus eſſet, rogauit eum quidam Phariſæus vt pranderet apud ſe. l Ingreſſus igitur diſcubuit.
38 Phariſæus autem quum *hoc* vidiſſet, admiratus eſt eum non prius ablutum fuiſſe ante prandium.
39 Dixit autem Dominus ei, Vos quidem Phariſæi exteriorem poculi patinæque partem purgatis: ſed quod intra vos eſt, plenũ eſt rapina & ſcelere.
40 Dementes, m nonne qui fecit quod foris eſt, n etiam id quod intus eſt fecit?
41 Imò o ea quæ adſunt date in eleemoſynam: & ecce, omnia erunt vobis pura.
42 11 Sed væ vobis Phariſæis, quoniam p decimatis mentham & rutam & q quoduis olus, ſed præteritis r iudicium & charitatem Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.
43 12 Væ vobis Phariſæis, quoniam diligitis primum conſeſſum in conuentibus, & ſalutationes in foris.
44 13 Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ: quoniam eſtis vt monumenta quæ non

26 Tunc abiens ducit ſeptem ſpiritus alios qui peiores ſunt quàm ipſe, & ingrediuntur, & habitant illic: & fit finis filii hominis illius peior quàm principium eius.
27 Et quum hæc loqueretur, ſuſtulit mulier quædam vocem ſuam è turba, & dixit ei, 3 Beatus venter qui portauit te, & vbera quę lactauerunt te.
28 Dixit ei ipſe, Beati illi qui audierunt ſermonem Dei, & cuſtodierunt eum.
29 Et quum congregatæ eſſent turbæ, cœpit dicere, Generatio hæc mala ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Iaunan Prophetæ.
30 Sicut enim fuit Iaunan ſignum Niniuitis, ſic erit etiam Filius hominis generationi huic.
31 Regina Auſtri ſurget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit eos, quòd venerit à limitibus terræ vt audiret ſapientiam Schelimun, & ecce excellentior quàm Schelimun, hîc.
32 Homines Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eã, qui conuerſi ſunt per prædicationem Iaunan: & ecce, excellentior quàm Iaunan hic.
33 Nemo lucere facit lucernam, & ponit eam in abſcondito aut ſubter modium, ſed ſupra candelabrum: vt ii qui ingrediuntur, videant lumen eius.
34 Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Quum igitur oculus tuus ſimplex *fuerit*, etiam totum corpus tuum erit lucidum: ſi autem fuerit malus, corpus quoque tuum erit tenebroſum.
35 Cauete igitur ne lumen quod in te eſt, tenebræ ſint.
36 Si autem totum corpus tuum lucidum ſit, & non ſit in eo pars aliqua tenebroſa, erit lucidum totum, quemadmodum lucerna, quum ardet, illuminat te.
37 Quum autẽ loqueretur, petiit ab eo Phariſæus quidam vt conuiuaretur apud ſe: & ingreſſus accubuit.
38 Ille autem Phariſæus quum vidiſſet eum, miratus eſt quòd non prius lauiſſet ante refectionem ſuam.
39 Dixit autem ei Ieſchua, Nunc vos Phariſæi quod externũ eſt poculi & patinæ mundatis, internum autem veſtrum plenum eſt rapina & malitia.
40 Carentes mente, nònne qui fecit id quod eſt foris, etiam id quod intus eſt fecit?
41 Veruntamen id quod adeſt, date in eleemoſynam: & ecce, omnia munda ſunt vobis.
42 Sed væ vobis Phariſæis qui decimatis mẽtham & rutam & omne olus, & pertranſitis iudicium & amorem Dei. Hæc autem oportebat vt faceretis, & illa non omitteretis.
43 Væ vobis Phariſæis qui amatis præcipuum conſeſſum in ſynagogis 4 & ſalutationem in plateis.
44 Væ vobis Legiſperitis & Phariſæis hypocritæ, qui eſtis, ſicut ſepulchra quæ non ſunt

3 Sic quidam Rabbi Iochanan filius Zaccai, quum vellet vnum ex diſcipulis ſuis laudare, his verbis vſus, dixit, אשרי יולדתו, Felicem illam quæ te genuit. vide in tractatu Talmudico פרקי אבות

4 Ad verbum, Pacem: vt ſalutationem, Hebraiſmus.

[illegible] ad minora pertinent, præteriit [illegible]. p Decimam partem ex Dei lege perſoluendam ditlitant. q Id eſt, omne [illegible] in Eccleſiaſt. Leuitic. cap. 20. [illegible] Paulus 1. Tim. 1. 4. [illegible] id eſt, [illegible] Dei [illegible] 23. Hypocriſis [illegible] 13. Hypocrytæ [illegible]

nota, & filii hominis ambulant ſuper ea, & ignorant.
45 Et reſpondit vnus ex Legiſperitis, & dixit, ei, Præceptor, quum hæc dicis, etiam nos ignominia afficis.
46 Ipſe autem dixit, Etiam vobis Legiſperitis væ, qui oneratis filios hominis ſarcinis grauibus, & vno ex digitis veſtris non attingitis illas ſarcinas.
47 Væ vobis qui ædificatis ſepulchra prophetarum quos patres veſtri occiderunt.
48 Teſtamini igitur [5] quod eligitis opera patrum veſtrorum: quoniam illi interfecerunt eos, & vos ædificatis ſepulchra eorum.
49 Propter hoc etiam ſapientia dixit, Ecce, ego mittam ad eos prophetas & legatos: ex ipſis perſequentur & interficient:
50 Vt requiratur ſanguis omnium prophetarum qui effuſus fuit ex quo creatus eſt mundus, à generatione iſta:
51 A ſanguine Habil vſque ad ſanguinem Zecharia illius qui interfectus fuit inter templum & altare: etiam dico vobis quòd requiretur à generatione iſta.
52 Væ vobis Legiſperitis, qui ſuſtuliſtis claues ſcientiæ: ipſi non ingreſſi eſtis, & eos qui ingrediebantur prohibuiſtis.
53 Et quum hæc diceret eis, cœperunt Legiſperiti & Phariſæi indignari: & iraſcebantur, & [6] aucupabantur ſermones eius.
54 Et inſidioſè agebant cum eo in multis, quærentes carpere aliquid ex ore eius, vt poſſent accuſare eum.

5 Id eſt, Approbatis opera patrum veſtrorum.

6 Syra vox eſt à צדא deducta: quod vocabulum Rabbi Salomo, Hebræus interpres, exponit pro voce שׁעשׁף Viſco auibus inſidiari.

apparent, & quæ neſciunt ii qui ſuper illa ambulant.
45 Reſpondens autem quidam ex Legis interpretibus, ait ei, Præceptor, quum hæc dicis, etiam nos afficis iniuria.
46 ‖ [24] Ipſe autem ait, Væ vobis quoque Legis interpretibus, quoniam oneratis homines oneribus difficilibus portatu, ſed ipſi vno ex digitis veſtris non attingitis onera.
47 [25] Væ vobis, quoniam ædificatis monumenta Prophetarum, patres autem veſtri trucidarunt eos.
48 Nempe [t] teſtimonio veſtro comprobatis facta patrum veſtrorum: quoniam illi quidem eos trucidarunt, vos autem ædificatis eorum monumenta.
49 Propterea etiam Sapientia Dei dixit, Mittam ad eos Prophetas & Apoſtolos, & ex ipſis *quoſdam* trucidabunt, & *quoſdam* [u] expellent:
50 Vt à Gente iſta [v] requiratur ſanguis omnium prophetarum, effuſus à iactis fundamentis mundi,
51 A ſanguine Abel vſque ad ſanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem: etiam dico vobis, requiretur ab hac Gente.
52 [26] Væ vobis Legis interpretibus, quoniam [x] ſuſtuliſtis clauem cognitionis: ipſi non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis.
53 [27] Quum autem hæc eis diceret, cœperunt Scribæ & Phariſæi vehementer ipſi imminere, & eum [y] allicere ad loquendum de multis:
54 Inſidiantes ei, & cupidè venantes aliquid ex ipſius ore, vt eum accuſarent.

CAPVT. XII.

1 *Fermentum Phariſæorum.* 5 *Quis timendus.* 8 *Confiteri Chriſtum.* 16 *Parab. diuitis cuius agri exuberarant.* 22 *Terrenorum cura deſpicienda.* 31 *Regnum Dei quærendum.* 35 *Chriſti aduentus, vt furis in nocte.* 51 *Diſſidia ob Euangelium.*

1 ET quum congregatæ eſſent multitudines turbarum magnæ, adeò vt conculcarent [1] alius alium, cœpit Ieſchua dicere diſcipulis ſuis, Primùm cauete vobis ipſis à fermento Phariſæorum, quod eſt [2] hypocriſis.
2 Non eſt autem quicquam quod latet, quod non ſit reuelandum: neque occultum, quod non ſit cognoſcendum.
3 Quicquid enim in tenebris dixiſtis, in luce audietur, & quod in cubiculis in aurem muſſitaſtis, ſuper tecta prædicabitur.
4 Dico autem vobis amicis mei, Ne timeatis ab iis qui occidunt corpus: & poſtea non eſt eis aliquid amplius ad faciendum.
5 Oſtendam autem vobis à quo timeatis, ab eo qui poſtquam interfecerit, poteſtatem habet iniiciendi in gihannah: etiam dico vobis vt ab hoc timeatis.
6 Nónne quinque paſſeres emuntur duobus [3] aſſir, & vnus ex illis [4] non fallit conſpectum Dei?
7 Veſtrû autẽ etiã capilli cæſariei capitis veſtri omnes numerati ſunt. Ne igitur timueritis: nã multitudine paſſerũ præſtantiores eſtis vos.

1 Ad verb. Vnus vnum. Hebraiſmus.
2 Ad verb. Acceptio vultus. Hebraiſ.

3 De valore aſsir, vide annotationem quæ eſt in fine Marc. 12.
4 Id eſt, Deum latere non poteſt.

1 ‖ INterea [z] quum coacta eſſet [a] permulta turba, adeò vt alii alios conculcarent, cœpit dicere diſcipulis ſuis: [b] In primis cauete vobis à fermento Phariſæorũ, quod eſt hypocriſis.
2 ‖ Nihil enim opertum eſt, quod non ſit retegendum: neque occultum, quod non ſit futurum vt cognoſcatur.
3 Propterea quæ in tenebris dixiſtis, in luce audientur: & quod in aurem loquuti eſtis in conclauibus: proclamabitur ſupra domos.
4 [a] Dico autem vobis [c] amicis meis, Ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, & poſtea non habent quod amplius faciant.
5 Præmonſtrabo autem vobis quem timeatis, timete eum qui poſtquam trucidarit, præditus eſt autoritate iniiciendi in gehennam: etiam dico vobis, hunc timete.
6 Nónne quinque paſſerculi veneunt aſſariis duobus, & vnus ex iis non eſt in obliuione apud Deum?
7 Quin etiam capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt: ne igitur timete: multis paſſerculis præſtatis.

velit Deus quod repugnet ſuorum ſaluti. c *Amicos eos vocat, vt confidentiorem in aduerſis capiant.* Mat. 10. 29.

8 [1] Dico autem vobis, Quiſquis me agnoue-
rit coram hominibus, Filius quoque homi-
nis agnoſcet eum coram Angelis Dei:
9 Qui verò negauerit me in conſpectu homi-
num, abnegabitur in conſpectu Angelorum
Dei.
10 Et quiſquis loquutus fuerit aduerſus Fili-
um hominis, ei remittetur : ei verò qui ad-
uerſus Spiritum ſanctum blaſphemauerit,
non remittetur.
11 [c] Quum autem adduxerint vos ad ſyna-
gogas, & ad magiſtratus ac poteſtates, ne
ſoliciti eſtote quo modo aut quid pro de-
fenſione allaturi, aut quid dicturi ſitis:
12 Spiritus enim ſanctus docebit vos eo ipſo
momento quæ oportet dicere.
13 ¶ [5] Dixit autem ei quidam è turba, præ-
ceptor, dic fratri meo vt partiatur mecum
hæreditatem.
14 Ipſe verò dixit ei, [d] Heus tu, quis me vobis
iudicem aut partitorem præfecit?
15 Dixit igitur eis, Videte, & cauete ab [e] a-
uaritia : Nec enim cuiuſque vita ex iis
quæ ipſi ſuppetunt, in eo ſita eſt vt re-
dundet.
16 [6] Dixit autem eis parabolam in hæc verba,
Hominis cuiuſdam diuitis exuberarat [g] re-
gio:
17 Itaque [h] ratiocinabatur apud ſe, dicens,
Quid faciam? nec enim habeo vbi cogam
fructus meos.
18 Et dixit, Hoc faciã; deſtruam horrea mea,
& maiora ædificabo : & illic cogam omnes
prouentus meos, & bona mea.
19 Et dicam animæ meæ, Anima, habes mul-
ta bona repoſita in annos multos: requieſ-
ce, comede, bibe, [i] oblectare.
20 Dixit autem ei Deus, Demens, hac nocte
anima tua [k] recipitur abs te: quæ verò para-
ſti, cuius erunt?
21 Ita eſt qui theſaurum congerit [l] ſibi, nec eſt
in Deo diues.
22 [7] Dixit autem diſcipulis ſuis, Propterea di-
co vobis, ne ſoliciti eſtote de anima veſtra,
quid eſuri ſitis: neque de corpore, qua re
ſitis induendi.
23 Anima plus eſt quam alimentum, & cor-
pus quàm veſtitus.
24 Conſiderate coruos, neque ſerere, neque
metere : quibus non eſt cella neque horre-
um, & tamen Deus alit eos : quanto vos præ-
ſtatis volucribus?
25 Quis autem ex vobis ſolicitè cogitando
poteſt apponere ad ſtaturam ſuam cubitum
vnum?
26 Itaque ſi ne id quidem quod minimum eſt
poteſtis, quid de cæteris ſoliciti eſtis?
27 Conſiderate lilia, quomodo creſcant: non
fatigantur, neque nent : dico autem vobis,
ne Solomonem quidem cum omni gloria
ſua amictum fuiſſe vt vnum illorum.
28 Quòd ſi herba quæ hodie eſt in agro, &
cras in clibanum mittitur, Deus ita circum-
veſtit: quanto magis vos ô exigua fide præ-
ditis?
29 Vos igitur ne quærite quid eſuri ſitis, aut

8 Dico autem vobis quod omnis qui confeſ-
ſus fuerit me coram filiis hominis, etiam Fi-
lius hominis confitebitur eum coram An-
gelis Dei:
9 Qui autem negauerit me coram filiis ho-
minis, negabitur coram Angelis Dei.
10 Et omnis qui dixerit ſermonem contra Fi-
lium hominis, remittetur ei: qui autem con-
tra Spiritum ſanctum blaſphemauerit, non
remittitur ei.
11 Quum autem obtulerint vos in ſynagogis
coram principibus, & poteſtatem habenti-
bus, ne ſoliciti ſitis quomodo proferatis [5] de-
fenſionem, aut quid dicturi ſitis.
12 Spiritus enim ſanctus docebit vos in illa
hora id quod oportet vt dicatis.
13 Dixit autem ei quidam ex ea turba, Præ-
ceptor, dic fratri meo vt diuidat mecum
hæreditatem.
14 Ieſchua autem dixit ei, Homo, quis conſti-
tuit me ſuper vos iudicem & diuiſorem?
15 Et dixit diſcipulis ſuis, Cauete ab omni a-
uaritia; quia nequaquam in abundantia fa-
cultatum eſt vita.
16 Et dixit parabolam ad eos, Homini cui-
dam diuiti produxerat eius ſolum prouentus
multos.
17 Et cogitabat apud ſe, & dicebat, Quid fa-
ciam, quum non ſit mihi vbi coaceruem
prouentum meum?
18 Et dicebat, Hoc faciam, deſtruam [6] repo-
ſitoria mea, & ædificabo ac faciam maio-
ra ea, & coaceruabo illic omne frumentum
& bona mea:
19 Et dicam animæ meæ, Anima mea, ſunt tibi
bona multa, quę repoſita ſunt in annos mul-
tos: requieſce, comede, bibe, exulta.
20 Dixit autem ei Deus, O carens mente, hac
nocte animam tuam quærent abs te : & hæc
quæ paraſti cui erunt?
21 Sic eſt is qui theſaurizat ſibi theſauros, &
in Deo non eſt diues.
22 Et dixit diſcipulis ſuis, propter hoc vobis
dico, ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid co-
medetis, neque corpori veſtro quid in-
duetis.
23 Anima enim præſtantior eſt quàm eſca,
& corpus *præſtantius* quàm veſtimentum.
24 Conſiderate coruos, qui non ſerunt neque
metunt, neque ſunt eis cubicula & repoſito-
ria, & Deus nutrit eos, Quanto igitur vos
præſtantiores eſtis volucribus?
25 Quis autem ex vobis, quum ſolicitus eſt,
poteſt addere ad ſtaturam ſuam cubitum
vnum?
26 Si verò etiam minimum non poteſtis, quid
pro reliquo ſoliciti eſtis?
27 Conſiderate lilia quomodo creſcunt : &
non laborant, neque nent : dico autem vo-
bis quòd ne Schelimun quidem in omni ſua
gloria amictus fuit ſicut vnum ex illis.
28 Si autem gramen quod hodie eſt in agro,
& cras ruit in clibanum, Deus ſic veſtit,
quanto magis vos, puſilli fidei?
29 Et vos ne quæratis quidnam comede-

5 Ad verb. Quo-
modo proferatis di-
latationem, ſiue re-
ſpirationem, hoc eſt,
rationes quibus vos
ab oppreſſione ca-
lumniatorum ſuble-
uetis.

6 Ad verbum, Lo-
cum capſarum mea-
rum. Vox פקם pro-
priè ſignificat arcam
in qua recorduntur
veſtes vel aliæ res
pretioſæ : & allud't
ad capſam, Latinam
vocem, à qua fortaſ-
ſis deſumpta eſt: ſed
dilatatur eius ſigni-
ficatio, vt latiùs hîc
pateat quàm apud
Latinos, quum etiam
ad prouentuum re-
poſitoria accommo-
detur.

... ipſe quem diues in manu ſua vitam ipſe ducebat. l Ipſi reſpiciens, aut ſcripſi ſortem. Matt.6.25. 1.pet.5.7. pſal.55.23.
... prouidentia Dei, remedium præbet aduerſus ſtultiſſimas & maximè anxias hominum de hac vita ſolicitudines.

tis,& quid bibetis: neque diſtrahatur cogitatio veſtra in iſtis.
30 Hæc enim omnia populi eius mundi quærunt: vobis autem quoque Pater veſter nouit quòd neceſſaria ſunt hæc.
31 Quin potius quærite regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis.
32 Ne timeas [7] grex puſille, quia voluit Pater vobis dare regnum.
33 Vendite poſſeſſionem veſtram,& date [8] eleemoſynam. Facite vobis crumenas quæ non veteraſcunt, & theſaurum qui [9] non tranſit in cœlo quò fur non accedit,& tinea non corrumpit.
34 Vbi enim eſt theſaurus veſter, ibi etiam erit cor veſtrum.
35 Sint accincti lumbi veſtri, & lucentes lucernæ veſtræ.
36 Et eſtote ſimiles hominibus qui expectant dominum ſuum,quando reuertetur à domo conuiuii,vt quum venerit & pulſauerit,illico aperiant ei.
37 Beati ſunt ſerui illi quos quum venerit dominus eorum,inuenerit quoque vigilantes. Ammin dico vobis quòd accinget lumbos ſuos,& accumbere faciet eos, & tranſiens miniſtrabit eis.
38 Et ſi in cuſtodia ſecunda aut tertia venerit,& inuenerit ita,Beati ſunt ſerui illi.
39 Hoc autem ſcitote,quòd ſi ſciuiſſet dominus domus in qua cuſtodia venturus erat fur,vigilaſſet, neque ſiniſſet vt aperiretur domus ſua.
40 Etiam vos igitur eſtote parati, quia ea hora qua non putatis, veniet Filius hominis.
41 Dixit ei Schemeun Cipha, Domine noſter,ad nos dicis tu parabolam hanc,an etiam ad omnem hominem?
42 Dixit ei Ieſchua, Quiſnam eſt [10] diſpenſator fidelis & prudens,quem conſtituit dominus eius ſuper famulitium ſuum, vt det portionem *eius* in tempore ſuo?
43 Beatus eſt ſeruus ille quem veniens Dominus eius inuenerit quod faciat ita.
44 Verè dico vobis quòd conſtituet eum ſuper vniuerſam poſſeſſionem ſuam.
45 Si verò dixerit ſeruus ille in corde ſuo, Dominus meus tardat venire: & inceperit percutere ſeruos & ancillas domini ſui, & inceperit edere & bibere,& inebriari:
46 Veniet dominus ſerui illius in die qua non putauit,& in hora qua non nouit: & [11] diuidet eum, & [12] ponet partem eius cum eis qui non ſunt fideles.
47 Seruus autem qui nouit voluntatem domini ſui,neque parat ſe ſecundum voluntatem eius, [13] patietur multa.
48 Qui verò non nouit,& fecit id quod dignum eſt plagis,patietur plagas paucas. Cuicunque enim datum eſt multum, multum quæretur ab eo: & apud quem depoſitum eſt multum,amplius quærent in manu eius.

7 Legitur quoque [Hebrew] pro puſillo grege, in paraphraſte Chaldæo 1,Reg.20, 27.

8 Obſeruatione dignum quòd Hebræis,Chaldæis & Syris [Hebrew] & [Hebrew] id eſt, iuſtitia dicatur eleemoſyna, quo docent munificentiam erga inopes,eſſe iuſtitiæ non poſtremã partem: quæ etiam Lege diſtrictè præcipitur Deut.15, Remanſit autem eiuſdẽ nominis vſus in Nouo quoque teſtamento 2.Cor. 9.& in Euangelio pluribus locis occurrit.

9 Nam [Hebrew] idem ſignificat quod [Hebrew].

10 Ad verb. Qui nutrit familiam,vel nutritius familiæ. Elegans periphraſis diſpenſatoris,ab eius munere.

11 Id eſt,remouebit,& auellet eum à familiæ adminiſtratione.

12 Id eſt, mercedẽ rependet quam merentur ſerui infidi.

13 Ad verb. Deuorabit: vt paulo pòſt etiam.

29 quid bibitis,& ne [illegible] ſuſpenſo animo ſitis.
30 Hæc enim omnia gentes mundi requirunt: Pater autem veſter nouit vos iſtis indigere.
31 Quin potius quærite regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis.
32 Ne time, ô parue grex: [illegible] viſum eſt Patri veſtro dare vobis regnum.
33 [10] Vendite bona veſtra,& [illegible] date eleemoſynam. Parate vobis crumenas quæ non veteraſcunt,theſaurum in cœlis qui nunquam deficiat: quò fur non appropinquat, & [illegible] tinea non corrumpit.
34 Vbi enim theſaurus veſter eſt, illic & cor veſtrum erit.
35 [11] Sint lumbi veſtri præcincti,& *veſtræ* lucernæ accenſæ:
36 Et ſimiles *eſtote* vos iis qui expectant quando dominus ſuus reuerſurus ſit à [illegible] nuptiis: vt quum venerit ac pulſauerit,ſtatim aperiant ei.
37 Beati ſerui illi, quos quum venerit dominus, inuenerit vigilantes: amen dico vobis, præcinctus faciet vt diſcumbant, & prodiens miniſtrabit eis.
38 Et ſi venerit ſecunda vigilia,& ſi tertia vigilia venerit,atque ita inuenerit, beati ſunt ſerui illi.
39 Hoc autem ſcitote, ſi ſciret paterfamilias qua hora fur venturus ſit,vigilaret,nec ſineret perfodi domum ſuam.
40 [12] Et vos igitur eſtote parati: quia qua hora non putatis,Filius hominis veniet.
41 Dixit autem ei Petrus, Domine, nobis dicis iſtam parabolam,an etiam omnibus?
42 Dixit autem Dominus, Quiſnam eſt fidus diſpenſator ac prudens,quem dominus præficiet famulitio ſuo,vt in tempore det [illegible] demenſum?
43 Beatus ſeruus ille, quem quum venerit Dominus inuenerit ita facientem.
44 Verè dico vobis, omnibus ſuis bonis præficiet eum.
45 Quòd ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, Tardat Dominus meus aduentum: cœperitque verberare ſeruos & ancillas,& edere & bibere & inebriari:
46 Veniet Dominus ſerui illius die quo non expectat, & hora qua non nouit: & ſeparabit eum, partemque eius cum infidis ei aſſignabit.
47 Ille autem ſeruus qui nouit voluntatem Domini ſui,nec ſe comparauit, nec fecit ex voluntate eius, cædetur multis *plagis*.
48 Qui verò non nouit, & fecit digna plagis, cædetur *plagis* paucis. Porrò cuicunque multum datum eſt,multum repetetur ab eo: & apud quem depoſuerunt multa, amplius repoſcetur ab eo.

12 Nullis major incumbit vigilandi neceſſitas, quam iis qui [illegible] in Dei familia ſunt [illegible]
ſingulis momentis deſtituendam eam ſubitò [illegible]. [illegible] *Vel in duas partes diuidet,id eſt, ſeparabit, & conſortem faciet* [illegible]
Eximet eum numero ſeruorum ſuorum fidelium, & condemnabit. *Scienti* [illegible]
[illegible]
[illegible]

49 [14] Ignem veni miſſurus in terram, & quid
volo ſi iam accenſus eſt?
50 Sed Baptiſmo oportet me baptizari: &
quomodo conſtringor vſquequò hoc perfi-
ciatur?
51 Putatis me aduenisse pacem daturum in
terra? non, dico vobis imò diſſidium.
52 Erunt enim ex hoc tempore quinque in vna
domo diſſidentes, tres aduerſus duos, & duo
aduerſus tres.
53 Diſſidebit pater aduerſus filium, & filius
aduerſus patrem; mater aduerſus filiam, &
filia aduerſus matrem; ſocrus aduerſus nu-
rum ſuam, & nurus aduerſus ſocrum ſuam.
54 ¶ [14] Dicebat autem etiam turbæ, ‖ Quum
videritis nubem [z] exorientem ab occaſu,
ſtatim dicitis, Imber venit: & ita fit.
55 Et quum Auſtrum flantem, dicitis, Æſtus
erit: & fit æſtus.
56 Hypocritæ, faciem cæli & terræ noſtis
probare: hoc autem tempus, qui fit vt non
probetis?
57 [15] Cur autem & per vos ipſos non indica-
tis quod iuſtum eſt?
58 ‖ Enimuerò dum abis cum aduerſario tuo
ad magiſtratum, da operam in via vt libere-
ris ab eo: ne pertrahat te ad iudicem, &
iudex te tradat [a] exactori, & exactor conii-
ciat te in carcerem.
59 Dico tibi, non exibis illinc vſquequò vlti-
mum etiam minutum reddideris.

49 Ignem veni vt mittam in terram, & cupio
vtinam iam accenſus ſit.
50 Et baptiſmus eſt mihi vt eo baptizer, &
multum premor vſque dum perficiatur.
51 Putatis vos quòd venerim vt tranquillita-
tem immittam in terram? Dico vobis quòd
[14] non, ſed diuiſionem.
52 [15] Deinceps enim erunt quinque in domo
vna qui diuiſi erunt, tres aduerſus duos, &
duo aduerſus tres.
53 Diuidetur enim pater aduerſus filium ſuū,
& filius aduerſus patrem ſuum: & mater ad-
uerſus filiam ſuam, & filia aduerſus matrem
ſuam: ſocrus aduerſus nurum ſuam, & nurus
aduerſus ſocrum ſuam.
54 Et dicebat turbis, Quum videritis nubem
quæ oriatur ab occidente, ſtatim dicitis,
Pluuia venit: & eſt ita.
55 Et quum flat auſter, dicitis quòd æſtus fiet:
& fit.
56 [16] Hypocritæ faciem cæli & terræ noſtis
diſcernere, tempus autem hoc, quomodo
non diſcernitis?
57 Cur autem à vobis ipſis non iudicatis ve-
ritatem?
58 Quum enim abis cum aduerſario tuo ad
principem, dum in via es da [17] mercedem,
& liberaberis ab eo: ne ducat te ad iudicē,
& iudex tradat te exactori, & exactor con-
iiciat te in domum vinctorum.
59 Et ammin dico tibi quòd non exibis inde
donec dederis [18] octauum vltimum.

[illegible] ſed etiam carceris pœna in rebellis.

Caput XIII.

1 De Galilæis. 4 & iis qui in Siloë oppreſſi ſunt. 6 Ficus non ferens fructum. 11 Mulier ſpiritu infirmitatis (id eſt, morbo à Satana inflicto) laborans, ſanatur. 19 Parab. grani ſinapis. 21 Fermenti. 23 Quæſtio, An pauci ſaluandi. 31 Herodes, vulpes.

1 Adfuerunt [1] autem eo ipſo tēpore qui-
dam annuntiantes ei de Galilæis, quo-
rum ſanguinē [a] Pilatus miſcuerat cum
ipſorum ſacrificiis.
2 Et reſpondens Ieſus dixit eis, Putatis hos
Galilæos præ omnibus Galilæis peccatores
fuiſſe, quòd talia paſſi ſunt?
3 Nequaquam, dico vobis: imò, niſi reſipiſca-
tis, omnes itidem peribitis.
4 Aut illi decem & octo, ſupra quos cecidit
turris in [b] Siloam, & quos trucidauit, puta-
tis debitores fuiſſe præ omnibus homini-
bus qui habitant in Hieruſalem?
5 Nequaquam, dico vobis: imò niſi reſipiſca-
tis, omnes ſimiliter peribitis.
6 [2] Dixit autem hanc parabolam, Ficum ha-
bebat quidam plantatam in vinea ſua: &
venit quærens fructum in ea, neque inuenit.
7 Dixit autem vinitori, [c] Ecce, anni tres ſunt
ex quo [d] venio quærens fructum in ficu iſta,
& non inuenio: excinde eam: quorſum e-
tiam terram [e] inutilem reddit?
8 Ille verò reſpondens dixit ei, Domine, di-
mitte eam etiam hoc anno, vſquequò fode-
ro circum eam, & miſero ſtercus:

1 Eodem autem tempore venientes qui-
dam dixerunt ei de Galilæis iſtis quorū
Pilatus miſcuit ſanguinem ſacrificiis ip-
ſorum.
2 Et reſpondit Ieſchua, ac dixit eis. Putatis
vos quòd illi Galilæi peccatores fuerint
plus quàm omnes *alii* Galilæi, quia ſic fa-
ctum eſt eis?
3 Non: dico autem vobis quòd etiam omnes
vos, ſi non conuerſi fueritis, ſimiliter peri-
bitis.
4 Aut illi octodecim, ſuper quos cecidit tur-
ris in Schilucha, & interfecit eos, putatis
vos quòd peccatores erāt magis quàm om-
nes filii hominis qui habitant in Vriſchelē?
5 Nequaquam: dico autem vobis, quòd ſi
non conuerſi fueritis, omnes vos ſicut illi
peribitis.
6 Et dixit parabolam hanc, Ficus erat cuidam
quæ plantata erat in vinea eius: & veniens
quæſiuit in ea fructus, & non inuenit.
7 Et dixit cultori, Ecce, tribus annis veni-
ens quæro fructus in ficu hac, & non inue-
nio, abſcinde eam: quare otioſam reddit
terram?
8 Et dixit ei cultor, Dimitte eam etiam hoc
anno, donec coluero eam, & ſtercorauero
eam.

14 Id eſt, Minimè.
15 Ad verbum Ex nunc. Hebraiſmus.
16 Ad verbum, Aſſumentes vultum. vide Matth. 6. quæ de hac voce annotaui-mus.
17 Paraphraſtes vocem Græcam ἐργασίας (id eſt operam) pro operis mercede accepit: quo ſenſu etiā apud Latinos interdum accipitur.
18 Vide annota. Matth. 5, 42.

[illegible] tamen ad tempus Deus nos ſuſtinet, licet non debeamus nobis ob id blandiri. d Venire ſoleo. e Solum efficit [illegible] vitiis, non inutile ſuiſſet.

9 Et

9 Et ſi fecerit fructum relinquens: & ſi non, cum
venerit abſcindes eam.
10 Quum autem doceret Ieſchua in ſabba-
tho intrauit ex ſynagogis,
11 Erat ibi mulier cui fuerat ſpiritus infirmi-
tatis annis duodecim, & curua erat, nec po-
terat ſeſe extendere prorſus.
12 Vidit autem eam Ieſchua, & vocauit eam,
ac dixit ei, Mulier, ſoluta ſis ab infirmitate
tua.
13 Et poſuit manum ſuam ſuper eam: & con-
feſtim extendit ſeſe, & glorificauit Deum.
14 Reſpondit autem princeps ſynagogæ, quũ
iraſceretur eo quòd ſanaret in ſabbatho
Ieſchua: & dixit turbis, Sex dies in quibus
oportet operari: in eis venientes ſanemini,
non autem in die ſabbathi.
15 Ieſchua autem reſpondit, & dixit ei, [1] Aſ-
ſumens vultum, [2] vnuſquiſq; veſtrum in ſab-
batho nónne ſoluit bouem ſuum, aut aſinũ
ſuum à præſepi; & abiens præbet potum ei?
16 Hanc autem quæ filia eſt Abrahami, & li-
gauerat eam [3] accuſator, ecce, octodecim
annos, non oportebat ſolui ab hoc vinculo
in die ſabbathi?
17 Et quũ hæc diceret, erubeſcebant omnes
qui ſtabant contra eum. Et totus populus
lætabatur in omnibus mirabilibus quæ fie-
bant per [4] manum eius.
18 Dicebat autem Ieſchua, Cui ſimile eſt re-
gnum Dei, & cui aſſimilabo illud?
19 Simile eſt [5] grano ſinapis quod quum ac-
cepiſſet homo, iecit ipſum in hortum ſuum:
& creuit, & factum eſt arbor magna, & vo-
lucres cæli nidificatæ ſunt in *ramis* eius.
20 Rurſus dixit Ieſchua, Cui aſſimilabo re-
gnum Dei?
21 Simile eſt fermento, quod quum accepiſ-
ſet mulier recondidit in farina trium ſato-
rum, donec totum fermentaretur.
22 Et iter faciebat per pagos & per ciuitates
docens: & abiit Vriſchelem.
23 Interrogauit autem eum quidam, num
pauci ſint [6] qui ſeruentur.
24 Ieſchua autem dixit eis, Contendite in-
trare per anguſtam portam. Dico enim vo-
bis quòd multi quærent intrare, & non in-
uenient.
25 Et ex ea hora qua ſurget dominus domus,
& claudet portam, & eritis ſtantes foris, &
pulſantes ad portam, & incipietis dicere,
Domine noſter, Domine noſter, aperi no-
bis: & reſpondebit ipſe, & dicet, Dico vobis
quòd non noui vos vnde ſitis.
26 Et incipietis dicere, Coram te comedimus
& bibimus, & in plateis noſtris docuiſti.
27 Et dicet vobis, Non noui vos vnde ſitis:
diſcedite à me operarii mendacii.
28 Ibi erit fletus & ſtridor dentium, quum vi-
deritis Abraham, Iſchack & Iaakub, &
omnes Prophetas in regno Dei, vos autem
eritis eiecti foras.
29 Et venient ab oriente, & ab occidente, &
ab auſtro, & [7] ab aquilone, & diſcumbent
in regno Dei.
30 Et ecce ſunt vltimi qui erunt primi, & ſunt
primi qui erunt vltimi.

1 Vide Matth. 6. In principio.
2 Ad verb. Vnus vnus. Hebraiſ.
3 Vide Matth. 4. In principio.
4 Pro, per eum, Hebraiſ.
5 Vide de magnitudine ſinapis quod creſcebat in Iudæa, Matth. 13.32.
6 Ad verbum, Qui viuant.
7 גרביא rara vox, ſed quæ tamen repe-riatur in Prou. 25.23 paulo mutata nominis forma pro aquilone. In paraphraſte Chaldæo רוחא גרביא ventus aquilonis, &c.

9 Et ſi quidem tulerit fructum, [illegible]
nus, poſtea excindes eam.
10 ¶ 5 Docebat autem in quadam ſynagoga
ſabbatho.
11 Et ecce, mulier adfuit habens [f] ſpiritum
inualetudinis ab annis decem & octo: era[t]-
que incurua, nec prorſus *ſeſe* poterat re-
curuare.
12 Ipſam autem quum vidiſſet Ieſus, aduo-
cauit, & dixit ei, Mulier, [g] abſoluta es ab in-
ualetudine tua.
13 Et impoſuit ei manus: & illicò [h] ſurrecta
eſt & glorificabat Deum.
14 4 Reſpondens autem [i] præfectus ſynagogæ
indignans quòd Sabbatho ſanaſſet Ieſus,
dixit turbæ, Sex dies ſunt quibus oportet o-
perari: his ergo *diebus* venite & ſanamini, &
non die Sabbathi.
15 Reſpondit ergo ei Dominus, & dixit, Hy-
pocrita, vnuſquiſque veſtrum Sabbatho
nónne ſoluit bouem ſuum aut aſinum à præ-
ſepi, & ducit aquatum?
16 Hanc autem filiam Abrahæ, quam vinxe-
rat Satanas, ecce, [k] decem & octo annos,
non oportuit à vinculo iſto ſolui die Sabba-
thi?
17 Et quum hæc diceret, pudore afficieban-
tur omnes qui ſe opponebant ei: ſed tota
turba gaudebat ſuper omnibus glorioſis re-
bus quæ fiebant ab eo.
18 ¶ ‖ Dixit autem *Ieſus*, Cui rei ſimile eſt re-
gnum Dei, & cui illud aſſimilabo?
19 5 Simile eſt grano ſinapis, quod acceptum
quiſpiam miſit in hortum ſuum: & creuit, &
euaſit in arborem magnam, & volucres cæli
nidulati ſunt in eius ramis.
20 Et rurſum dixit, Cui rei aſſimilabo regnum
Dei?
21 Simile eſt fermento, quod acceptum mu-
lier indidit in farinæ ſata tria, vſquequò fer-
mentaretur tota.
22 ‖ Tranſibat igitur ſingulas vrbes & vicos
docens, & iter faciens Hieroſolymam.
23 6 Dixit autem ei quidã, Domine, num pau-
ci ſunt qui ſeruentur? Ipſe verò dixit eis:
24 [l] Contendite intrare per anguſtam por-
tam: quia multi (dico vobis) ſtudebunt in-
trare, & non poterunt.
25 Ex quo *videlicet* ſurrexerit pater familias,
& occluſerit oſtium, & cœperitis foris ſtare,
& pulſare oſtium, dicentes, Domine, Domi-
ne, aperi nobis: qui reſpondens dicet vobis,
Neſcio vnde vos ſitis.
26 7 Tunc incipietis dicere, [m] Edimus in tuo
conſpectu, & bibimus, & in plateis noſtris
docuiſti.
27 ‖ Et dicet, Dico vobis, neſcio vnde vos ſi-
tis: abſcedite à me omnes qui facitis quod
iniuſtum eſt.
28 8 Illic erit fletus & ſtridor dentium, quum
videritis Abraham & Iſaac & Iacob & om-
nes Prophetas in regno Dei, vos autem ex-
pelli foras.
29 Tunc venient *multi* ab [n] Oriente & Occi-
dente, & borea, & Auſtro: & diſcumbent in
regno Dei.
30 ‖ Et ecce, ſunt vltimi qui erunt primi, &
ſunt primi, qui erunt vltimi.

31 ¶ 9 Eo

31 In ipſo die acceſſerunt quidam Phari-
ſæorum, dicentes ei, Exi, & abi hinc: nam
Herodes vult te trucidare.
32 Tunc ait eis, Profecti dicite vulpi illi,
Ecce eiiciam dæmonia, & ſanationes pera-
gam hodie & cras, & tertia die con-
ſummabor.
33 Veruntamen oportet me hodie & cras
& perendie iter facere: quia fieri non po-
teſt vt Propheta pereat extra Hieruſalem.
34 Hieruſalem, Hieruſalem, trucidatrix Pro-
phetarum & lapidatrix eorum qui ad te
miſſi ſunt, quoties volui cogere liberos tuos,
quemadmodum gallina pulliciem ſuam ſub
alas, & noluiſtis?
35 Ecce relinquitur vobis domus veſtra de-
ſerta. Amen autem dico vobis, non videbi-
tis me vſquedum venerit *tempus* quum dica-
tis, Benedictus qui venit in nomine Do-
mini.

31 In eo ipſo die acceſſerunt quidam ex Pha-
riſæis, & dixerunt ei, Exi, abi hinc, quoniam
Hiraudis vult interficere te.
32 Dixit ei Ieſchua, Abite, dicite vulpi illi,
Ecce, eiicio dæmonia, & ſanationes facio
hodie & cras, & die tertio compleor.
33 Veruntamen oportet me hodie & cras o-
perari, & die alio ibo: quia non poteſt fieri
vt Propheta pereat extra Vriſchelem.
34 Vriſchelem, Vriſchelem, interfectrix Pro-
phetarum, & lapidatrix eorum qui miſſi ſunt
ad ſe, quoties volui congregare filios tuos,
quemadmodum gallina quæ congregat pul-
los ſuos ſub alas ſuas, & noluiſtis?
35 Ecce, relinquitur vobis domus veſtra de-
ſerta. Dico enim vobis quòd non videbitis
me, donec dicatis, Benedictus eſt qui venit
in nomine Domini.

[illegible] intelligi poteſt, quibus [illegible] ſub [illegible] ſungebatur. 9 *Tertium diem poſuit pro tempore indefinito.* *[illegible] à vita quum venerit hora, & quum peregerit pro peccatis ſacrificium.* 10 *Nunquam [illegible] piorum [illegible] Eccleſiam [illegible]: ſed Deus videlicet ſuo tempore requiret.* [illegible] *Id eſt, Oportet me [illegible] ad-[illegible], [illegible] Hieroſolymam [illegible].* Matth. 23.37. [illegible] *Ingratitudo Iudæorum [illegible], qui Dei [illegible].* [illegible] *Tempus præſens pro futuro. Templi autem vaſtationem & totius politiæ interitum denunciat.* Infra 19.38.

Caput XIIII.

Hydropicus ſabbatho ſanatur. 8 Primi accubitus notantur. 12 Pauperes ad prandium vocandi. 16 Inuitati ad cœnam magnam. 23 Compulſi. 28 Turrim ædificaturus.

1 ET factum eſt quum veniſſet domum
cuiuſdam ex primoribus Phariſæis ſab-
batho ad capiendum cibum, ipſi ob-
ſeruabant eum.
2 Et ecce, quidam hydropicus erat coram
eo.
3 Tum reſpondens Ieſus, dixit Legis inter-
pretibus & Phariſæis, in hæc verba, Licétne
ſanare ſabbatho?
4 Ipſi verò tacuerunt. Tum ipſe prehenſum
eum ſanauit, & dimiſit.
5 Et reſpondens eis dixit, Quis veſtrûm, *ſi ip-
ſius* aſinus aut bos in puteum incidat, non
ſtatim extrahet eum die Sabbathi?
6 Et non poterant ei ex aduerſo ad iſta re-
ſpondere.
7 ¶ Dixit autem parabolam iis qui vocati
fuerant, attendens quomodo primos accu-
bitus eligerent, dicens eis,
8 Quum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias,
ne accubito primo loco, ne fortè honora-
tior te ſit vocatus ab eo:
9 Et is qui te & illum vocauit, veniens dicat
tibi, Da huic locum: & tunc incipias cum
pudore vltimum locum obtinere.
10 Sed quum vocatus fueris, vade diſcubitum
in vltimum locum: vt quum venerit qui te
vocauit, dicat tibi, Amice, aſcende ſuperius.
Tunc erit tibi gloria in conſpectu eorum
qui tecum diſcumbunt.
11 Nam quiſquis ſe extollit, deprimetur; &
qui ſe demiſerit extolletur.
12 Dicebat autem etiam ei qui ipſum voca-
uerat, Quum feceris prandium aut cœnam,
ne vocato amicos tuos, neque fratres tuos,

1 ET factum eſt quum ingrederetur in do-
mum cuiuſdam ex principibus Phari-
ſæorum in die ſabbathi: & ipſi obſerua-
bant eum.
2 Et ecce, homo quidam hydropicus erat
ante eum.
3 Et reſpondit Ieſchua, & dixit Legiſperitis
ac Phariſæis, Num licet in ſabbatho ſanare?
4 Ipſi verò tacuerunt. Et apprehendit eum
ipſe, & ſanauit eum: ac dimiſit eum.
5 Et dixit eis, Quis ex vobis, cuius ceciderit fi-
lius aut bos in puteum in die ſabbathi, &
non ſtatim hauriens extrahit eum?
6 Et non potuerunt ei dare reſponſum ad
hoc.
7 Et dicebat parabolam ad eos qui inuitati
erant illic, eo quòd videbat eos quòd de-
ligerent loca primi accubitus.
8 Quum inuitaris ab aliquo in domo conui-
uii, ne abiens accumbas in primo accubitu,
ne ſit inuitatus ibi aliquis qui honoratior ſit
quàm tu:
9 Et veniat is qui te & illum vocauit, ac dicat
tibi, Da locum huic: & erubeſcas dum ſur-
gis, & capis locum alium.
10 Sed quum inuitatus es, vade, & accumbe
in vltimo, vt quum venerit is qui vocauit te,
dicat tibi, Amice mi, aſcende ſuperius, &
accumbe. Et erit tibi gloria coram omnibus
qui accumbunt tecum.
11 Quia omnis qui extulerit ſeipſum, depri-
metur: & omnis qui depreſſerit ſeipſum ex-
tolletur.
12 Dixit verò ei qui vocauerat ſe, Quum facis
conuiuium aut cœnam, ne vocaueris amicos,
nec etiam fratres tuos, aut cognatos tuos,

4 [illegible] *Pro A primo, Beth, [illegible] pro Pa[illegible].*

1 Ad verbum, Qui cõgregauerat aquas. Ita deſcribitur qui hydrope laborat. Nã ſolet eo morbo laboranti aqua inter cutem naſci, qua turget eius corpus: vnde morbus iſte à Latinis dicitur intercus.

2 Reſpõdere, pro Loqui accipitur: vt ſæpiſſime in Veteri teſtamento.

3 Moralis eſt ſententia ſæpe ab antiquis Hebræis doctoribus repetita. In Talmud in volumine סוטה, id eſt De ſuſpecta vxore cap. קנאה (id eſt zelotypus) his verbis legitur, כל אדם שיש בו גסות רוח לסוף מתמעט, Id eſt, Omnis homo in quo eſt tumor ſpiritus, in fine diminuitur.

[illegible] nos arcere, ſed tantum oſtendere officia [illegible] minimè probari Charitatem.

neque vicinos tuos diuites: ne etiam ipſi vocent te, & ſit tibi retributio hæc.
13 Sed quum facis ⁴ conuiuium, voca pauperes, afflictos, claudos, cæcos.
14 Et beatus eris: quia non eſt eis quod retribuant tibi: erit enim retributio tua in reſurrectione iuſtorum.
15 Quum audiuiſſet autem hæc quidam ex eis qui accumbebant, dixit ei, Beatus is qui comederit panem in regno Dei.
16 Dixit ei Ieſchua, Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos:
17 Et miſit ſeruum in tempore cœnæ vt diceret iis qui vocati erant, Ecce, omnia parata ſunt vobis, venite.
18 Et cœperunt ⁵ ab vno omnes excuſare. Dixit ei primus, Agrum emi, & cogor vt exiens videam eum: peto abs te, permitte mihi vt ſim excuſatus.
19 Alius dixit, Quinque iuga boum emi, & abeo vt probem ea: peto abs te, permitte mihi vt excuſatus ſim.
20 Alius dixit, Vxorem duxi, & propter hoc non poſſum venire.
21 Et venit ille ſeruus, & dixit domino ſuo hæc. Tunc iratus eſt dominus, & dixit ſeruo ſuo, Exi cum feſtinatione in plateas, & in pagos ciuitatis, & introducito huc pauperes & dolore affectos, claudos & cæcos.
22 Et dixit ſeruus, Domine mi, factum eſt ſicut præcepiſti, & adhuc eſt locus.
23 Et dixit dominus ſeruo ſuo, Egredere in vias, & in locum ſepium, & coge vt ingrediantur, quò impleatur domus mea.
24 Dico enim vobis quòd ⁶ vnus ex illis hominibus qui vocati fuerant, non guſtabunt de cœna mea.
25 Et quum irent cum eo turbæ multæ conuerſus eſt, & dixit eis,
26 Qui venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem ſuam, & fratres ſuos & ſorores ſuas, & vxorem ſuam & filios ſuos, & etiam animam ſuam, diſcipulus non poteſt eſſe mihi.
27 Et is qui non tollit crucem ſuam, & ⁷ venit poſt me, diſcipulus non poteſt eſſe mihi.
28 Quis enim ex vobis qui vellit ædificare turrim, & non prius ſedens computet ſumptum ſuum, num ſit ei ad perficiendum ipſam?
29 Ne, quum poſuerit fundamenta, & non poterit perficere, omnes qui viderint, illudant ei,
30 Et dicat, Hic homo cœpit ædificare, & non potuit perficere.
31 Aut quis rex qui proficiſcitur in bellum ad pugnandum cum ⁸ rege ſocio ſuo, & non prius cogitat num poſſit cum decem millibus occurrere ei qui venit contra ſe cum viginti millibus?
32 Sin autem minus, dum adhuc eſt procul à ſe mittit nuntios, & petit pro pace.
33 Sic vnuſquiſque veſtrûm qui non relinquit vniuerſam poſſeſſionem ſuam, non poteſt eſſe mihi diſcipulus.
34 Bonum eſt ſal: ſi autem ſal etiam infatuatus fuerit, qua re ſalietur?
35 Neque in terram, neque in ſterquilinium

neque cognatos tuos, neque vicinos diuites, ne quando & ipſi te viciſſim vocent, & retribuatur tibi gratia.
13 Sed quum facis epulum, voca pauperes, mancos, claudos, cæcos:
14 Et beatus eris: quia non poſſunt gratiam retribuere tibi: retribuetur enim tibi in reſurrectione iuſtorum.
15 ¶ Hæc autem quum audiiſſet quidam ex iis qui ſimul diſcumbebant, dixit ei, Beatus qui comedet panem in regno Dei.
16 Ipſe autem dixit ei, Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos:
17 Miſitque ſeruum ſuum hora cœnæ vt diceret vocatis, Venite, quia iam parata ſunt omnia.
18 ⁱ Et omnes cœperunt vno ore ſe excuſare. Primus dixit ei, Agrum emi, & neceſſe habeo exire & eum inſpicere: rogo te, habe me excuſatum.
19 Et alter dixit, Iuga boum emi quinque, & proficiſcor ad probandum ea: rogo te, habe me excuſatum.
20 Et alius dixit, Vxorem duxi, & propterea non poſſum venire.
21 Quum igitur ſeruus aduenisset, annunciauit iſta domino ſuo, Tunc iratus paterfamilias dixit ſeruo ſuo, Abi citò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mancos, claudoſque, & cæcos huc introducito.
22 Et ait ſeruus, Domine, factum eſt vt imperaſti, & adhuc locus eſt.
23 Tunc ait Dominus ſeruo, Abi ad vias & ſepes, & coge ingredi, vt impleatur domus mea.
24 ᵏ Dico enim vobis neminem virorum illorum qui vocati fuerant, guſtaturum cœnam meam.
25 ¶ Ibat autem turba multa cum eo: & conuerſus, dixit eis,
26 ˢ Siquis venit ad me, & ˡ non odit patrem ſuum & matrem, & vxorem, & liberos, & fratres & ſorores, atque adeò etiam animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.
27 Et quiſquis non portat crucem ſuam, & ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus.
28 ⁶ Quis enim ex vobis, ſi velit turrim ædificare, non prius ᵐ ſedens computat ſumptus, an habeat quæ ad eius perfectionem requirantur?
29 Ne poſtquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui ſpectarint, incipiant ei illudere,
30 Dicentes, Homo iſte cœpit ædificare, & non potuit *ædificium* perficere.
31 Aut quis rex proficiſcens vt committat prælium aduerſus alterum regem, prius non conſultat ſedens an poſſit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit aduerſus ipſum?
32 Alioquin, quum adhuc ille procul eſt, legatione miſſa, rogat ea quæ ad pacem ſpectant.
33 Sic ergo, quiſquis veſtrûm non valedicit omnibus bonis ſuis, non poteſt meus eſſe diſcipulus.
34 ⁿ Bonum eſt ſal: ſi verò ſal infatuatus fuerit, quo condietur?
35 Neque ad terram, neque ad ſterquilinium

ap-

4 קובלא quo vſus eſt quoque ſuprà cap. 5.29. quod ideo notare volui, quia vox rara eſt.

5 Pro A primo. Hebr. frequens Vaus pro Primo.

6 Id eſt, Ne quidem eorum guſtabit. Hebr.

7 Id eſt, Sequitur me. Hebr.

8 Id eſt, Aduerſus regem ſocium ſuum. Rex autem aduerſarius, vocatur ſocius quòd ſit eiuſdem conditionis & dignitatis.

proiectus est, foras eum abijciunt. Qui habet aures ad audiendum, audiat.

Caput XV.

a. Parabola ouis perditæ. 8. Drachmæ. 11. Filij prodigi.

1 Accedebant [1] autem ad eum [a] omnes publicani & peccatores, vt eum audirent.
2 Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes, Iste peccatores recipit, & vescitur cum eis.
3 Ipse verò loquutus est ad eos hanc parabolam, dicens,
4 Quis ex vobis, si habeat centum oues, & perdiderit vnam ex illis, non relinquit illas nonaginta nouem in deserto, & pergit ad eam quæ perijt, vsquedum eam inueniat?
5 Et inuentam imponit in humeros suos gaudens?
6 Veniénsque domum conuocat amicos & vicinos, dicens eis, Gratulamini mihi: nam inueni ouem meam quæ perierat.
7 Dico vobis ita fore gaudium in cælo super vno peccatore resipiscente, maius quàm super nonaginta nouem iustis, quibus non opus est resipiscentia.
8 Aut quæ mulier, si habeat drachmas decem, & perdiderit drachmam vnam, non accendit lucernam, & verrit domum, quæritque accuratè, vsquequo eam inueniat?
9 Et quum inuenerit, conuocat amicas ac vicinas, dicens, Gratulamini mihi: nam inueni drachmam quam perdideram.
10 Ita, dico vobis, gaudium est apud Angelos Dei super vno peccatore resipiscente.
11 [b] [2] Ait autem, Quidam habebat duos filios:
12 Quorum iunior dixit patri, Pater, da mihi [c] partem substantiæ ad me attinentem. Ille igitur diuisit eis [d] facultates.
13 Post dies autem non multos, quum omnia coegisset iunior ille filius, peregrè profectus est in regionem longinquam: & illic dissipauit substantiam suam, profusè viuendo.
14 Quum autem omnia ipse consumpsisset, orta est fames valida in regione illa: & ipse cœpit egere.
15 Abijt igitur & adhæsit vni ex ciuibus regionis illius, qui misit eum in agros suos vt pasceret porcos.
16 [b] Et desiderabat implere ventrem suum siliquis quas edebant porci: & nemo ei dabat.
17 [3] Quum autem ad se rediisset, dixit, Quot mercenarij patris mei abundant panibus, ego verò fame pereo?
18 Surgens proficiscar ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccaui in cælum, & coram te:
19 Neque amplius sum dignus vocari filius tuus: fac me vt vnum ex mercenarijs tuis.

XV.

Filius prodigus.

1 Accedebant autem ad eum publicani & peccatores vt audirent eum.
2 Et Legisperiti ac Pharisæi murmurabant, ac dicebant, Hic peccatores recipit, & comedit cum eis.
3 Et dixit illis Ieschua parabolam hanc,
4 Quis ex vobis homo cui sunt centum oues, & si perdiderit vnam ex illis, non relinquit nonaginta & nouem in deserto, & profectus quærit eam quæ perijt, vsque dum inueniat eam?
5 Et quum inuenerit eam gaudet, & tollit eam super humeros suos:
6 Et venit in domum suam, & vocat amicos suos & vicinos suos, ac dicit eis, Gaudete mecum, quia inueni ouem meam quæ perierat.
7 Dico vobis quòd sic erit gaudium in cælo super vno peccatore qui conuersus est, magis quàm super nonaginta nouem iustis, quibus necessaria non est conuersio.
8 Aut quæ est mulier cui sunt decem [1] zuz, & perdiderit vnum ex illis, & non accendat lucernam, & mundet domum, & quærat ipsum accuratè donec inuenerit ipsum?
9 Et quum inuenerit id, vocat amicas suas & vicinas suas, & dicit eis, Gaudete mecum, quia inueni zuz meum, quod perieram.
10 Dico vobis quòd sic erit gaudium coram Angelis Dei super vno peccatore qui conuersus est.
11 Et dicebat eis rursum Ieschua, Homini cuidam erant filij duo:
12 Et dixit ei filius eius minor, Pater mi, da mihi portionem quæ redit ad me ex domo tua. Et diuisit eis possessionem suam.
13 Et post dies paucos congregauit ille filius eius minor quicquid redierat ad se, & abijt in locum longinquum: & ibi dispersit possessionem suam viuens prodigè.
14 Et quum consumpsisset quicquid erat ei, facta est fames magna in loco illo, & cœpit penuria esse ei.
15 Et abiens adhæsit [2] cuidam ex filijs ciuitatis loci illius, & ille misit eum in agrum ad pascendum porcos.
16 Et desiderabat implere ventrem suum ex siliquis illis quas comedebant porci: & nemo dabat ei.
17 Et [3] quum venisset ad seipsum, dixit, Quot iam mercenarij sunt in domo patris mei, quibus abundat panis, & ego hic propter famem meam pereo!
18 Surgam, proficiscar ad patrem meum, & dicam ei, Pater mi, peccaui in cœlum & coram te.
19 Neque deinceps dignus sum vt filius tuus vocer: fac me sicut vnum ex mercenarijs tuis.

1 Id est, Denarij vt annotauimus Matth. 17. 24.

2 Id est, Cuidam ex ciuibus, Hebraismus.

3 Id est, Quum rediisset ad mentem, & cœpisset de se rectè cogitare.

20 Et

20 Et ſurgens venit ad patrem ſuum. Et dum
eſſet procul, vidit eum pater ſuus, & miſer-
tus eſt eius: & accurrens incidit ſuper col-
lum eius & oſculatus eſt eum.
21 Et dixit ei filius eius, Pater mi, peccaui
in cœlum & coram te, neque dignus ſum vt
filius tuus vocer.
22 Dixit verò pater eius ſeruis ſuis, Proferte
ſtolam præcipuam, induite eum, & ponite
annulum in manum eius, & calceate eum
calceamentis.
23 Et adducentes interficite bouem ſagina-
tum, & comedamus, & exultabimus.
24 Quia hic filius meus mortuus erat, & re-
uixit: & perierat, & inuentus eſt. Et cœpe-
runt exultare.
25 Ipſe autem filius eius ſenior in agro erat,
& quum venit & appropinquauit domui, au-
diuit vocem concentus multorum.
26 Et vocauit vnum ex pueris, & interroga-
uit quidnam iſtud *eſſet*.
27 Dixit ei, Frater tuus venit, & mactauit pa-
ter tuus bouem ſaginatum, quia ſanum re-
cepit illum.
28 Et iratus eſt, & nolebat ingredi. Et egreſ-
ſus pater eius, [4] petiit ab eo.
29 Ipſe verò dixit patri ſuo, Ecce, tot annis
ſeruio tibi ſeruitutem, & nunquam tranſ-
greſſus ſum mandatum tuum, nec vnquam
hœdum dediſti mihi vt exultarem cum ami-
cis meis.
30 Huic autem filio tuo, poſtquam prodege-
rit poſſeſſionem tuam cum meretricibus, &
venit, iugulaſti ei bouem ſaginatum.
31 Dixit ei pater eius, Fili mi, tu omni tempo-
re mecum es, & quicquid mecum eſt, tu-
um eſt.
32 Exultare autem nos oportebat & lætari,
quod hic frater tuus mortuus erat, & reuix-
it: ac perierat, & inuentus eſt.

4 Id eſt, Rogauit & precibus contendit vt intraret.

20 Surgens igitur venit ad patrem ſuū. Quum
autem adhuc longè abeſſet, vidit eum pa-
ter ipſius, ac miſericordia motus eſt: & ac-
currens incidit in collum eius, & deoſcula-
tus eſt eum.
21 [4] Dixit autem ei filius, Pater, peccaui in
cœlum & coram te, neque amplius ſum di-
gnus vocari filius tuus.
22 Dixit verò pater ad ſeruos ſuos, Afferte
ſtolam illam præcipuam, & induite eum, &
indite annulum in manum eius, & ſoleas in
pedes.
23 Et adductum vitulum illum ſaginatum ma-
ctate, & veſcentes oblectemur.
24 Quia filius iſte meus [b] mortuus erat, & re-
uixit: perierat, & inuentus eſt. Cœpe-
runt igitur oblectari.
25 [5] Erat autem filius ille ipſius ſenior ruri:
qui vt veniens appropinquauit domui, au-
diuit concentum & choros:
26 Et vocatum vnum ex pueris percontatus
eſt quid iſtud eſſet.
27 Is verò dixit ei, Frater tuus venit: & ma-
ctauit pater tuus vitulum illum ſaginatum,
quòd valentem illum *receperit*.
28 Indignatus eſt autem *ille*, nec voluit intro-
ire. Pater ergo ipſius egreſſus hortatus eſt
eum.
29 Ipſe verò reſpondens dixit patri, Ecce
tot annos ſeruio tibi, nec vnquam manda-
tum tuum ſum [f] tranſgreſſus, nec vnquam
dediſti mihi hœdum, vt cum amicis meis ob-
lectarer.
30 Sed quum filius iſte tuus qui deuorauit fa-
cultates tuas cum meretricibus, venit, ma-
ctaſti ei vitulum illum ſaginatum.
31 Ipſe verò dixit ei, Fili, tu ſemper mecum
es, & omnia mea, tua ſunt:
32 Oblectari autem & gaudere *te* oportebat,
quòd frater tuus hic mortuus erat, & reui-
xit: perieratque, & inuentus eſt.

CAPUT XVI.

1 *Parabola Diſpenſatoris delati ad dominum.* 13 *Duobus dominis ſeruire.* 16 *Lex & Prophetæ.* 19 *De Diuite & Lazaro.*

1 ET dixit parabolam ad diſcipulos ſuos,
Homo quidam erat diues, & erat ei [1] di-
ſpenſator: & accuſatus fuit apud eum
quòd poſſeſſionem eius [2] prodigeret.
2 Et vocauit eum dominus eius, ac dixit ei,
Quid hoc eſt quod audio de te? redde mi-
hi rationem diſpenſationis tuæ: non enim
potes deinceps diſpenſator eſſe mihi.
3 Dixit ille diſpenſator apud ſeipſum, Quid
faciam? quod Dominus meus aufert a me
diſpenſationem? vt fodiam non poſſum, &
mendicare pudet me.
4 Noui quid faciam, vt quum egreſſus fuero
ex diſpenſatione, recipiant me in domos
ſuas.
5 Et vocauit [3] vnumquemque ex debitoribus
domini ſui: & dixit priori, Quantum tu de-
bes domino meo?
6 Dixit ei, Centum [4] menſuras olei. Dixit ei,
accipe ſcriptum tuum, & ſede cum feſtina-
tione, ſcribe quinquaginta menſuras.

1 Vide ſuprà, 12. 42.

2 Hinc eſt illud aduerbium [illegible] deriuatum, quod legitur 15, 13.

3 Ad verbum. Vnū vnum. Hebraiſmus.

4 Vocem [illegible] fortaſſis Syrus interpres (vt multas alias) à Græco eſt mutuatus, atque ſuæ linguæ accōmodauit vt ſit pro Græca μετρητὰς quod menſuræ genus Hebræo bato qui in Græco codice exprimitur, omnino æquale eſt.

1 DIxit [a] autem etiam diſcipulis ſuis, Fuit
homo quidam diues, qui habebat [a] di-
ſpenſatorē: & is delatus eſt apud eum
vt qui diſſiparet ipſius bona.
2 Vocauit eum igitur, & dixit ei, Quid hoc
audio de te? redde rationem diſpenſatio-
nis tuæ: [b] non enim poteris amplius eſſe di-
ſpenſator,
3 Dixit autem apud ſe diſpenſator, Quid fa-
ciam, quum dominus meus auferat à me
diſpenſationem? fodere non poſſum, men-
dicare pudet.
4 Noui quid ſim facturus, vt quum amotus
fuero à diſpenſatione, recipiant me *aliqui*
domi ſuæ.
5 Conuocatis itaque ſingulis debitoribus do-
mini ſui, dixit primo, Quantum debes do-
mino meo?
6 Is autem ait, Centum [c] batos olei, tum il-
le dixit ei, Accipe [d] tabulas tuas, & ſede
citò & ſcribe quinquaginta.

7 Dein-

7 [illegible] dixit, Tu verò quantum debes?
[illegible] Centum coros tritici. Tum
[illegible], Accipe tabulas tuas, & ſcribe
octoginta.
8 [illegible] dominus diſpenſatorem iniuſtum,
[illegible] prudenter feciſſet: quinobrem
[illegible] ſæculi huius prudentiores ſunt filiis lu-
cis in ſuo genere.
9 Et ego vobis dico, Facite vobis amicos ex
mamona fallaci, vt quum defeceritis, re-
cipiant vos in æterna tabernacula.
10 [illegible] fidelis eſt in eo quod minimum eſt,
etiam in eo quod maximum eſt fidelis eſt: &
qui in eo quod minimum eſt iniuſtus eſt,
etiam in eo quod maximum eſt iniuſtus eſt.
11 Itaque ſi in fallaci mamona fideles non
fuiſtis, verum [illegible] quis vobis credet?
12 Et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod
veſtrum eſt quis dabit vobis?
13 Nullus ſeruus poteſt duobus dominis ſer-
uire: aut enim vnum odio habebit, & alte-
rum diliget: aut vni adhærebit, & alterum
contemnet: non poteſtis Deo ſeruire & ma-
monæ.
14 Audiebant autem hæc omnia etiam Pha-
riſæi, qui erant auari: & ſannis eum excipie-
bant.
15 Tunc dixit eis, Vos ii eſtis qui iuſtificatis
voſipſos in hominum conſpectu: Deus au-
tem nouit corda veſtra: quia quod apud
homines ſublime eſt, abominatio eſt in
conſpectu Dei.
16 Lex & Prophetæ vſque ad Iohannem: ab
eo tempore regnum Dei annuntiatur, &
quiſque in illud vim [illegible].
17 Facilius eſt autem cœlum & terram præ-
terire, quàm Legis vnum apicem excidere.
18 Quiſquis dimittit vxorem ſuam, & alte-
ram ducit, mœchatur: & qui à viro dimiſ-
ſam ducit, mœchatur.
19 ¶ Cæterùm quidam erat diues, & indue-
batur purpura & byſſo, & ſe oblectabat
quotidie ſplendidè.
20 Erat verò quidam mendicus nomine La-
zarus, qui proiectus erat ad veſtibulum eius
vlceroſus:
21 Et deſiderans ſaturari micis quæ cadebāt
è menſa diuitis: ſed & canes veniebant ac
lingebant eius vlcera.
22 Factum eſt autem vt moreretur mendicus,
& aſportaretur ab angelis in ſinum Abrahæ:
mortuus eſt verò etiam diues ille, ac ſepul-
tus eſt.
23 Ille apud inferos ſublatis oculis ſuis, quum
eſſet in tormentis, vidit Abraham procul, &
Lazarum in ſinu eius.
24 Tum ipſe clamans dixit, Pater Abraham,

7 Et dixit alii, Tu quantum debes domino
meo? Dixit ei, Centum coros tritici. Di-
xit ei, Accipe ſcripturam tuam, & ſede, ſcribe
octoginta coros.
8 Et laudauit Dominus noſter diſpenſatorem in-
iquitatis, quòd prudenter egiſſet: fi-
lii enim ſæculi huius prudentiores ſunt quàm
filii lucis in ſua hac generatione.
9 Et etiam dico vobis, Facite vobis amicos
ex mamuna hac iniquitatis, vt quum defe-
cerit, recipiant vos in tabernacula ſua quæ
ſunt in æternum.
10 Qui in modico fidelis eſt, etiam in multo
fidelis eſt: & qui in modico iniquus eſt, e-
tiam in multo iniquus eſt.
11 Si igitur in mamuna iniquitatis fideles
non fueritis, verum [illegible] vobis quis cre-
det?
12 Et ſi in eo quod veſtrum non eſt, non eſtis
fideles inuenti, quod veſtrum eſt quis dabit
vobis?
13 Non eſt ſeruus qui poſſit duobus dominis
ſeruire: vel enim vnum odio habebit, & al-
terum diliget: vel vnum in honore habebit,
& alterum deſpectui habebit. Non poteſtis
Deo ſeruire & mamunæ.
14 Phariſæi autem quum audiuiſſent hæc o-
mnia, quia amabant argentum, deridebant
eum.
15 Ieſchua autem dixit eis, Vos eſtis illi qui
iuſtificatis voſipſos coram filiis hominis:
Deus autem nouit corda veſtra: quia quod
eſt ſublime apud filios hominis, coram Deo
abominabile eſt.
16 Lex & Prophetæ vſque ad Iochannan, de-
inde regnum Dei annuntiatur, & quiſque
ipſum premit vt ingrediatur.
17 Facilius eſt autem vt cœlum & terra præ-
tereant quàm vt litera vna ex Lege prætere-
at.
18 Quiſquis dimittit vxorem ſuam, & ducit
alteram, adulterium committit: & quiſquis
ducit dimiſſam, adulterium committit.
19 Homo autem quidam diues erat, & indue-
batur byſſo & purpura, & quotidie deliciis
indulgebat ſplendidè.
20 Et pauper quidam erat cuius nomen La-
zar, & proiectus erat ad portam illius diui-
tis percuſſus vlceribus.
21 Et cupiebat implere ventrem ſuum è mi-
cis qui cadebant à menſa illius diuitis: ſed
etiā canes venientes lingebant vlcera eius.
22 Et factum eſt autem vt mortuus ſit ille pau-
per, & portauerunt eum Angeli in ſinum A-
brahami: mortuus eſt verò etiam ille diues,
& ſepultus eſt.
23 Et quum torqueretur inferno, ſuſtulit ocu-
los ſuos è longinquo, & vidit Abraham &
Lazar in ſinu eius.
24 Et clamauit voce elata, ac dixit, Pater mi

5 Eadem eſt menſura cum כור: chomer continet igitur decies epha.

6 Id eſt, ſplendidè & magnificè.

[illegible] quibus inſunt. n Id eſt, Quicquid proprio ſenſu homines extollunt, hoc abominatur & reiicit Deus. Matth. [illegible] fœderis præ veteris excellentiam contemnebant, vnà cum ſenſum Legis ignorantes: cuius quàm falſi e[illegible] [illegible] docet. [illegible] [illegible] 6 Piorum paupertatem & miſerias, [illegible] autem luxum & crudelem faſtum, æterna miſeria, abſque vlla miſericordiæ ſpe, conſequetur. [illegible]
[illegible] neque ſibi laborant, neque mutuum [illegible] inter ſe habent. Summa igitur eſt, fideles animas, vbi à [illegible] [illegible]

Abraham

[illegible] Abraham, miſerere mei, & mitte Lazarum, vt
intingat ſummitatem digiti ſui [illegible]
linguam [illegible] quia [illegible]
torqueor in flamma hac.

25 Dixit ei Abraham, Fili mi recordare quòd
recepiſti bona tua in vita tua, & Lazarus
mala ſua: & nunc ecce quieſcit hic, & tu
torqueris.

26 Et cum his omnibus, ⁷ hiatus magnus po-
ſitus eſt inter vos & nos, vt ii qui volunt
tranſire ad vos, non poſſint: neque etiam
illinc, tranſire ad nos.

27 Dixit ei, Igitur peto abs te pater mi, vt
mittas eum ad domum patris mei.

28 Quinque enim fratres ſunt mihi: abeat,
teſtificetur eis: ne etiam ipſi veniant in lo-
cum hunc tormenti.

29 Dixit ei Abraham, Eſt illis Muſche & Pro-
phetæ, audiant eos.

30 Ille verò dixit ei, Non pater mi Abraham:
ſed ſi quis ex mortuis abeat ad eos, conuer-
tentur.

31 Dixit ei Abraham, Si Muſche & Prophetas
non audiunt, nec etiam, ſi quis ex mortuis
reſurrexerit, credent ei.

7 Vocem [illegible] in hoc verſu alias non legi non modo in nouo Teſtamento Syro, ſed neque in Chaldæis paraphraſibus veteris Teſtamenti, neque antiquis Hebræorum ſcriptis: & ita accedit ad Latinam vocẽ Hiatus, vt eadem eſſe & Syræ linguæ accõmodata videatur.

[illegible] mittas extremum digiti ſui in aquam, & re-
frigeret linguam meam: quoniam [illegible]
ſumẽ crucior in iſta flamma.

25 Dixit autem Abraham, Fili, memento
te bona tua recepiſſe in vita tua, & Lazarum
ſimiliter mala, nunc verò hic [illegible]
tur, tu verò cruciaris.

26 Et ad hæc omnia, inter nos & vos hiatus
ingens conſtitutus eſt: vt ii qui volunt hinc
tranſire ad vos, non poſſint, neque illinc
huc tranſire.

27 Dixit autem ille, Rogo te igitur pater vt
eum mittas domum patris mei.

28 Habeo enim quinque fratres, vt hoc teſti-
ficetur eis, ne & ipſi veniant in hunc locum
tormenti.

29 Dicit ei Abraham, Habent Moſen & Pro-
phetas: audiant eos.

30 Ille verò dixit, Non, pater Abraham: ſed
ſi quis ex mortuis abierit ad eos, reſipiſcent.

31 Abraham autem dixit ei, Si Moſen &
Prophetas non audiunt, ne ſi quidem quiſ-
piam ex mortuis exciterur, aſſentientur.

CAPUT XVII.

1 Scandala. 3 Peccanti in nos ignoſcendum. 10 Serui inutiles ſumus. 11 De decem leproſis. 20 Regnum Dei quando venturum. 23 Falſi Chriſti. 26 Aduentum Chriſti qualis futurus.

1 ET dicebat Ieſchua diſcipulis ſuis, Fie-
ri non poteſt vt non veniant offendicu-
la, væ autem illi per cuius manum ve-
nient.

2 Tolerabilius eſſet ei ſi mola aſinaria ſu-
ſpenſa fuiſſet ad collum eius, & proiiceretur
in mare, quàm vt offendat vnum ex iſtis
paruis.

3 Cauete vobis ipſis. Si peccauerit frater
tuus, increpa eum, &, ſi conuertatur, remit-
te ei.

4 Quòd ſi ¹ ſeptem vicibus in die ² peccaue-
rit in te, & ſeptem vicibus in die conuerſus
fuerit ad te, & dixerit, Reſipiſco: remitte
ei.

5 Et dixerunt Apoſtoli Domino noſtro, Ad-
auge nobis fidem.

6 Dixit eis, Si eſſet vobis fides ſicut granum
ſinapis, diceretis ficui iſti, Eradicator, &
plantator in mari: & obediret vobis.

7 Quis eſt ex vobis cui ſit ſeruus qui ³ ducit
iugum, aut paſcit oues, & ſi venerit ex agro,
dicat ei, Statim tranſi, accumbe?

8 Sed dicit ei, Prepara mihi aliquid vt cœ-
nem: & accinctus lumbis tuis, miniſtra mihi
vſquedum edero, & bibero: & poſt, mo-
dum etiam tu edes & bibes.

9 ⁴ Num gratiam accipit illius ſerui, quia fe-
cit id quod præceptum fuerat ei? Non puto
ego.

10 Sic etiam vos quum feceritis omnia illa
quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui ſumus
inutiles: quia quod debebamus facere, fe-
cimus.

11 Et factum eſt vt quum proficiſceretur Ieſ-
chua Vriſchelem, tranſiret per Samaritanos
in Galilæam.

12 Et quum appropinquaret vt ingrederetur

1 Ad verbũ, Septem temporibus, Hebraiſmus.

2 Syriacè eſt [illegible] vide annotata in ſextum Matth.14.

3 Deſcriptio eſt aratoris, cuius arantium iugo boum vti bene ſolet.

4 Id eſt, Num gratuiti beneficii loco obſequium ſerui ſui ducit?

1 AIt ¹ autem diſcipulis, Fieri non poteſt
quin eueniant ſcandala: ſed væ illi per
quem eueniunt.

2 Expedit ei ſi mola aſinaria circumpoſita
collo eius, & abiectus fuerit in mare, potius
quàm vt offendat vnum ex paruis iſtis.

3 ² Cauete vobis. Si peccauerit in te frater
tuus, obiurga eum: & ſi reſipuerit, remitte
ei.

4 Et, ſi ſepties in die peccauerit in te, & ſep-
ties in vno die reuertatur ad te, dicens, Re-
ſipui: remittes ei.

5 ¶ ³ Tunc dixerunt Apoſtoli Domino, Adde
nobis fidem.

6 Dixit autem Dominus, Si haberetis fidem
ᵃ quantulum eſt granum ſinapis, diceretis
huic ſycamino, Eradicator, & plantator in
mari: & obediret vobis.

7 ⁴ Quis autem veſtrûm habens ſeruum arantem
aut paſcentem, qui regreſſo ab agro dicat
ſtatim, Procede, & diſcumbe?

8 Imò nonne dicet ei, ᵇ Para quod cœnem, &
præcinctus miniſtra mihi vſquedum edero
ac bibero, & poſteà edito tu, & bibito?

9 Num gratiam habet ſeruo illi quia fecit quæ
ipſi præcepta fuerant? non puto.

10 ⁵ Ita & vos, quum feceritis omnia quæ
præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles
ſumus: nam quod debebamus facere, feci-
mus.

11 ¶ ⁶ Et factum eſt dum iret Hieroſo-
lymam, ipſe tranſibat per medium Sama-
riam & Galilæam.

12 Et quum ingrederetur in quendam vicum
occur-

occurrerunt ei decem viri leproſi, qui ſtete-
runt procul.

13 Et ſuſtulerunt vocem, dicentes, Ieſu ma-
giſter, miſerere noſtri.

14 Quos quum vidiſſet dixit eis, Profecti o-
ſtendite vos ſacerdotibus. Et factum eſt vt
dum irent ipſi purgati ſint.

15 Vnus autem ex ipſis, vt vidit ſe ſanatum
eſſe, reuerſus eſt, glorificans Deum voce ma-
gna:

16 Et procidit in faciem ad pedes eius, gra-
tias ei agens: eratque iſte Samaritanus.

17 Reſpondens autem Ieſus dixit, Nónne de-
cem illi purgati ſunt? nouem autem illi vbi
ſunt?

18 Non ſunt reperti qui redierint vt tribue-
rent gloriam Deo, niſi alienigena iſte.

19 Et dixit ei, Surge, & abi, fides tua te ſer-
uauit.

20 ¶ [7] Interrogatus autem à Phariſæis quan-
do venturum eſſet regnum Dei, reſpondit
eis, & dixit, Non venit regnum Dei ita vt
obſeruari poſſit:

21 Neque dicent, Ecce hic, aut, ecce illic:
ecce enim, regnum Dei [4] intus habetis.

22 [8] Dixit autem diſcipulis, Veniet tempus
quum deſiderabitis videre [9] vnum ex diebus
Filii hominis: nec videbitis.

23 [9] Et dicent vobis, Ecce hic, aut, ecce illic:
ne abite, neque proſequimini.

24 Nam ſicut fulgur coruſcans ex vna regio-
ne quæ ſub cœlo eſt, in *alteram* quæ ſub cœ-
lo eſt ſplendet: ita erit & Filius hominis die
ſuo.

25 Sed prius oportet eum multa pati, & re-
probari à Gente iſta.

26 [10] Et prout factum eſt in diebus Noe, ita
erit etiam diebus Filii hominis.

27 Edebant, bibebant, vxores ducebant, &
dabantur nuptum, ad eum vſque diem quo
introiuit Noe in arcam: venitque diluuium,
& perdidit omnes.

28 Similiter etiam vt accidit in diebus Lot:
edebant, bibebant, emebant, vendebant,
plantabant, ædificabant:

29 Quo autem die Lot exiit Sodomis, pluit
ignē & ſulphure è cœlo, & omnes perdidit:

30 Secundum hæc, erit dies quo Filius homi-
nis detegetur.

31 In illo die qui fuerit ſupra domum, & vaſa
eius in ipſa domo, ne deſcendat ad ea ſu-
menda: & qui in agro, ſimiliter non reuer-
tatur retro.

32 [11] Memineritis vxoris Lot.

33 Quicunque ſtuduerit animam ſuam ſer-
uare, perdet eam: & quicunque eam per-
diderit, [7] viuificabit eam.

34 Dico vobis, illa nocte erunt duo in lecto
vno: vnus accipietur, & alter relinquetur.

35 Duæ erunt molentes ſimul: vna accipie-
tur, & altera relinquetur.

36 Duo erunt in agro, vnus accipietur, & al-
ter relinquetur.

37 [12] Tunc reſpondentes dicunt ei, Vbi Do-
mine? Ipſe verò dixit eis, Vbi corpus, illuc
congregabuntur & aquilæ.

in pagum quendam, occurrerunt ei decem
viri leproſi, & ſteterunt procul:

13 Et extulerunt vocem ſuam, & dixerunt,
Domine noſter Ieſchua miſerere noſtri.

14 Et quum vidiſſet eos, dixit eis, Proficiſci-
mini, oſtendite vos ipſos ſacerdotibus. Et
quum proficiſcerentur, mundati ſunt.

15 Vnus autem ex ipſis, quum videret quòd
mundatus eſſet, reuerſus eſt, & voce magna
glorificabat Deum.

16 Et procidit ſuper faciem ſuam ante pedes
Ieſchuæ, gratias agens ei: & ipſe erat Sama-
ritanus.

17 Reſpondit autem Ieſchua, & dixit, Nónne
decem fuerunt illi qui mundati ſunt? & vbi
ſunt nouem?

18 Nunquid diſceſſerunt quin minus venien-
tes darent gloriam Deo, præter hunc qui
eſt ex populo alieno?

19 Et dixit ei, Surge, vade: fides tua [5] ſeruauit
te.

20 Et quum interrogaſſent Ieſchuam qui-
dam ex Phariſæis quando venturum eſſet
regnum Dei: reſpondit, & dixit eis, Non eſt
venturum regnū Dei cum obſeruationibus.

21 Neque dicent, Ecce hic eſt, & ecce illic
eſt: ecce enim regnum Dei [7] intra vos eſt.

22 Et dixit diſcipulis ſuis, Venient dies qui-
bus deſiderabitis videre vnum ex diebus Fi-
lii hominis, & non videbitis.

23 Et ſi dixerint vobis, Ecce hic eſt, & ecce
illic eſt, ne abeatis.

24 Sicut enim fulgor coruſcat de cœlo, &
quicquid eſt ſub cœlo illuminat: ſic erit Fi-
lius hominis in die ſuo.

25 Prius autem futurum eſt vt patiatur mul-
ta, & reprobetur à generatione hac.

26 Et ſicut factum eſt in diebus Nuach, ſic erit
in diebus Filii hominis.

27 Comedebant & bibebant, & ducebant vx-
ores & dabant maritis, vſque in diem quo
ingreſſus eſt Nuach [8] in arcam, & venit di-
luuium, & perdidit vniuerſos homines.

28 Et ſicut rurſus factum eſt in diebus Lut, co-
medebant & bibebant, & emebant, ac ven-
debant, & plantabant ac ædificabant.

29 In die autem quò egreſſus eſt Lut è Se-
dum, pluere fecit Dominus ignem & [9] ſul-
phur è cœlo, & perdidit omnes illos.

30 Sic erit in die quo reuelabitur Filius ho-
minis.

31 In illo die qui in tecto fuerit, & vaſa eius
in domo, non deſcendat vt tollat ea: & qui
in agro ſuerit non reuertatur ad ea quæ *ſunt*
poſt ſe.

32 Memores eſtote vxoris Lut.

33 Qui vult [10] ſeruare animam ſuam, perdet
eam: & qui perdiderit animam ſuam, ſerua-
bit eam.

34 Dico vobis quòd in illa nocte duo erunt
in vno lecto, vnus accipietur, & alter relin-
quetur.

35 Et duæ erunt molentes ſimul: vna accipi-
etur, & altera relinquetur.

36 Duo erunt in agro, vnus accipietur, & al-
ter relinquetur.

37 Reſponderunt, & dixerunt ei, Vbi Domi-
ne noſter? Dixit ei, [11] Vbi corpus, illuc con-
gregabuntur aquilæ.

[7] Vocem ...

[5] Ad verb. Viuificauit te. Hebraiſ.

[6] Non eſt, Cum ſplẽdore & apparatu, qualis conſpicitur in iis qui regnum terrenum capeſcunt.

[7] Ad verb. In medio è vobis eſt. Syra phraſis, vel Gallica reſpondet, Il eſt au milieu de vous.

[8] Tantum hic legitur hæc vox, & Matt. 24.38.

[9] Syra vox reſpondet Hebrææ ... mutatis literis ... quod ad idem prolationis organum pertineant: illæ quidem ad palatum, hæ verò ad labia.

[10] Ad verb. Viuificare. Hebraiſmus, vt paulo poſt geium.

[11] vide Matth. 24.28.

Caput

XVIII.

[illegible] *De Phariſæo & Publicano.* 15 [illegible]

1 Dixit eis etiam parabolam vt omni tempore orarent, & non eſſet animi eis [illegible].

2 Iudex quidam erat in ciuitate quadam [1] qui à Deo non timebat, & à filiis hominis non ſe abſcondebat.

3 Vidua autem quædam erat in ciuitate illa & veniebat ad eum, & dixit, Vindica me ab aduerſario meo.

4 Et [2] non volebat tempore multo, poſteà verò dixit apud ſe, Si à Deo non timeo, & à filiis hominis non me abſcondo;

5 Saltem quia moleſtiam exhibet mihi hæc vidua, vindicabo eam, ne omni tempore veniens moleſta ſit mihi.

6 Et dixit Dominus noſter, Audite quid dixerit iudex iniquitatis.

7 Deus autem non potius faciet vindictam pro electis ſuis qui clamant ad ſe die ac nocte, & [3] protrahet ſpiritum ſuum contra illos?

8 Dico vobis quòd faciet vindictam eorum citò: veruntamen veniet Filius hominis, & inuenturúſne eſt fidem ſuper terram?

9 Et dicebat parabolam hanc contra quoſdam qui confidebant in ſe quòd eſſent iuſti, & contemnebant [illegible] hominem.

10 Duo homines aſcenderunt in templum ad orandum, vnus Phariſæus, & alter publicanus.

11 Et ipſe Phariſæus ſtabat [4] ſolus, & hæc orabat, Deus, gratias ago tibi quòd non ſum ſicut reliqui homines, raptores, iniurii, & adulteri, neque ſicut hic publicanus.

12 Sed ieiuno bis in [5] ſabbatho, & decimo quicquid poſſideo.

13 Ipſe verò publicanus ſtabat procul, & non volebat ne oculos quidem ſuos attollere in cœlum, ſed percutiebat ſuper pectus ſuum, & dicebat, Deus, gratioſus eſto mihi peccatori.

14 Dico vobis quòd deſcendit iſte iuſtificatus in domum ſuam potius quàm ille Phariſæus: Quiſquis enim extulerit ſeipſum, deprimetur: & quiſquis depreſſerit ſeipſum, extolletur.

15 Offerebant autem ei infantes, vt tangeret eos: & viderunt illos diſcipuli eius, & obiurgauerunt illos.

16 Ipſe verò Ieſchua vocauit eos, & dixit eis, Sinite paruulos venientes ad me, & ne prohibeatis eos: illorum enim qui ſunt ſicut ii, illorum [illegible] eſt regnum cœlorum.

17 Amen dico vobis quòd qui non acceperit regnum Dei tanquam paruulus, non intrabit in illud.

18 Et interrogauit eum quidam ex primoribus, [illegible], Præceptor bone, quid faciam vt hæreditatem conſequar vitæ quæ eſt in perpetuum?

[1] Id eſt, Qui pœ[illegible] iniquus erat, vt nec Dei nec hominum iudicium metueret.

[2] Id eſt, Diu eam à ſe repulit & recuſauit facere quòd petebat.

[3] Id eſt, Iram ſuam differet contra opprimentes eos.

[4] Ad verbum Inter ſe & animam ſuam. Hebraiſmus.

[5] Vide Mat. 28. 1.

XVIII.

[illegible] *Publicano.* [illegible]

1 Dixit autem eis etiam parabolam [illegible] quòd oporteret ipſos ſemper precari, nec [a] ſegneſcere.

2 Dicens, Iudex quidam [illegible] qui Deum non timebat, nec quenquam reuerebatur:

3 Erat autem in illa vrbe quædam vidua, quæ veniebat ad eum dicens, Vindica me ab aduerſario meo.

4 Ille autem noluit [illegible] tempus, [illegible] verò dixit apud ſe, Etſi Deum non timeo, nec quenquam reuereor:

5 Tamen quia moleſtiam mihi exhibet vidua iſta, vindicabo eam, ne ad extremum veniens obtundat me.

6 Ait autem Dominus, Audite quid iudex iniuſtus dicat,

7 Deus autem non vindicabit electos ſuos clamantes ad ipſum die ac nocte, [b] etiam iram differat ſuper ipſis?

8 Dico vobis, vindicabit eos citò. Veruntamen Filius hominis, quum venerit, num reperturus eſt fidem in terra?

9 ¶ [c] Dixit autem etiam [illegible] ſibi perſuaſerant ſe iuſtos eſſe, [illegible] habebant reliquos, parabolam iſtam.

10 Duo homines aſcenderunt in templum vt precarentur, vnus Phariſæus, & alter publicanus.

11 [d] Phariſæus conſiſtens ſeorſim hæc precabatur, Deus, gratias ago tibi, quòd non ſim vt reliqui homines, rapaces, iniuſti, mœchi: vel etiam vt iſte publicanus.

12 Ieiuno bis [e] hebdomade, decimo quæcunque poſſideo.

13 Publicanus autem [f] procul ſtans, nolebat vel oculos in cœlum attollere: ſed percutiebat pectus ſuum dicens, Deus, propitius eſto mihi peccatori.

14 Dico vobis, deſcendit iſte iuſtificatus domum ſuam potius quàm ille: quia quiſquis ſe extollit, deprimetur: & qui ſe deprimit, extolletur.

15 ¶ [g] Adferebant autem ad eum etiam infantes, vt eos tangeret: quum autem hoc vidiſſent diſcipuli, obiurgarunt eos.

16 Ieſus verò quum [h] puerulos aduocaſſet, dixit, [i] Sinite puerulos venire ad me, & eos non prohibete: talium eſt enim regnum Dei.

17 [k] Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei tanquam puerulus, [illegible] in illud.

18 ¶ Tunc interrogauit eum quidam ex [illegible], dicens, Magiſter bone, quid faciendo vitam æternam poſſidebo?

[illegible]

[illegible] *Mat. 19. 13. Mar. 10. 17.*

19 Dixit autem ei Ieſus, Cur me dicis bonum?
nemo bonus niſi vnus, [illegible] Deus.
20 Mandata noſti, Ne mœchare, Ne occidi-
to: Ne furare, Ne falſum teſtimonium dici-
to: Honora patrem tuum & matrem tuam.
21 Ille autem dixit, Hæc omnia obſeruaui à
iuuentute mea.
22 [7] Ieſus verò his auditis dixit ei, Adhuc v-
num tibi deeſt: omnia quæ habes vende, &
diſtribue pauperibus, & habebis theſaurum
in cœlo: & adesdum ſequere me.
23 At ille his auditis, valdè triſtis factus eſt:
nam diues erat valdè.
24 [8] Quum autem vidiſſet Ieſus eum valdè
triſtem factum, dixit, Quàm difficilè qui
pecunias habent, in regnum Dei introibunt!
25 Facilius eſt enim camelum per foramen
acus introire, quàm diuitem in regnum Dei
introire.
26 Qui verò iſtud audierant, dixerunt, Et
quis poteſt ſaluus fieri?
27 Ipſe autem dixit, Quæ impoſſibilia ſunt
apud homines, poſſibilia ſunt apud Deum.
28 Dixit autem Petrus, Ecce, nos reliquimus
omnia, & ſequuti ſumus te.
29 [9] Ipſe verò dixit eis, Amen dico vobis, ne-
mo eſt qui reliquerit domum, aut parentes,
aut fratres, aut vxorem, aut liberos, regni
Dei cauſa,
30 Qui non recepturus ſit multiplicia hoc
tempore, & in ſeculo venturo vitam æter-
nam.
31 ¶ Ieſus autem, aſſumptis illis duodecim,
dixit eis, [10] Ecce aſcendimus Hieroſolymã,
[1] & perficientur omnia quæ ſcripta ſunt per
Prophetas de filio hominis.
32 Tradetur enim Gentibus, & illudetur, &
contumeliis afficietur, & conſpuetur:
33 Et poſtquam eum flagellauerint, trucida-
bunt: ſed die tertia reſurget.
34 [k] Ipſi verò nihil horũ intellexerunt: erant-
que iſta verba ipſis occulta, nec cognoue-
runt quæ dicebantur.
35 ¶ [11] Factum eſt autem dum ipſe appro-
pinquaret Iericho, cæcus quidam ſedebat
apud viam mendicans.
36 Quum igitur [a] audiſſet turbam prætere-
untem percontabatur quid hoc eſſet.
37 Nuntiauerunt autem ei, Ieſum Nazare-
num tranſire.
38 Tunc clamauit, dicens Ieſu fili Dauid mi-
ſerere mei.
39 [12] Et qui præibant, obiurgabant eum vt ſi-
leret: ipſe verò multò magis clamabat, Fili
Dauid miſerere mei.
40 Ieſus autem quum ſubſtitiſſet, iuſſit eum
adduci ad ſe: & quum is appropinquaſſet,
interrogauit eum,
41 Dicens, Quid tibi vis faciam? Ille verò
dixit, Domine, vt viſum recipiam.
42 Et Ieſus dixit ei, Recipito viſum: fides tua
te ſeruauit.
43 Illico igitur viſum recepit, ac ſequebatur
eum glorificans Deum, & totus populus
quum hæc vidiſſet, tribuit laudem Deo.

19 Dixit ei Ieſchua, Quid vocas tu me bo-
num? & non eſt bonus niſi vnus Deus?
20 Mandata noſti, Non occides, & non cõ-
mittes adulterium, & Non furaberis, & Nõ
teſtaberis teſtimonium mendacii: Honora
patrem tuum & matrem tuam.
21 Dixit ei, Hæc omnia ſeruaui à pueritia
mea.
22 Quum audiuiſſet autem Ieſchua, dixit ei,
Vnum deeſt tibi: abi, vende quicquid eſt
tibi, & da pauperibus, & erit tibi theſaurus
in cœlo: & [6] veni poſt me.

6 Id eſt, Sequere me. Hebraiſmus.

23 Ille autem quum hæc audiuiſſet, mœſtitia
affectus eſt: diues enim erat valdè.
24 Et quum vidiſſet Ieſchua quòd mœſtitia
affectus eſſet, ait, Quàm difficile eſt eis
quibus ſunt opes vt ingrediantur in regnum
Dei!
25 [7] Facilius eſt camelo vt in foramen acus
ingrediatur, quàm diues in regnum Dei.

7 Vide quæ de hac Syra voce ſcripſimus Matth. 19. 24.

26 Dicunt ei qui audierunt, Et quis poteſt
ſeruari?
27 Ieſchua autem dixit, Ea quæ apud filios
hominis non poſſunt, apud Deum fieri poſ-
ſunt.
28 Dixit ei Schemeun Cipha, Ecce, nos re-
liquimus omnia, [8] & iuimus poſt te.

8 Id eſt, Sequuti ſumus. Hebraiſmus.

29 Dixit ei Ieſchua, Ammin dico vobis quòd
nemo eſt qui reliquerit domum, aut paren-
tes, aut fratres, aut vxorem, aut filios prop-
ter regnum Dei,
30 Et non recepturus ſit [9] cum duplicationi-
bus multis hoc tempore, & in ſeculo futu-
ro vitam quæ eſt in æternum.

9 Id eſt, Duplum eius quod amiſerit innumeris vicibus multiplicatum.

31 Et accepit Ieſchua duodecim ſuos, & dix-
it eis, Ecce, aſcendimus Vriſchelem, & per-
ficientur omnia quę ſcripta ſunt in Prophe-
tis de Filio hominis.
32 Tradetur enim Gentibus, & illudent ei,
& ſpuent in faciem eius:
33 Et flagellabunt eum, & ignominia affici-
ent eum, & occident eum: & die tertia re-
ſurget.
34 Ipſi verò [10] vnum ex his non intellexerunt,
ſed abſconditum erat ab eis verbum hoc,
nec cognoſcebant ea quæ dicebantur eis.

10 Id eſt, Nullum horum verborum intellexerunt. Hebraiſmus iam ſæpius obſeruatus.

35 Et quum appropinquaret Irichu, cæcus
quidam ſedebat iuxta viam, & mendicabat.
36 Et audiuit vocem turbæ tranſeuntis, & in-
terrogabat quiſnam hic eſſet.
37 Dicunt ei, Ieſchua Natzeraia tranſit.
38 Et clamauit, & dixit, Ieſchua fili Dauid,
miſerere mei.
39 Et ii qui proficiſcebantur ante Ieſchua ob-
iurgabant eum vt taceret: ipſe verò amplius
clamabat, Fili Dauid miſerere mei.
40 Et ſtetit Ieſchua, & præcepit vt vocarent
eum ad ſe: & quum acceſſiſſet ad ſe, interro-
gauit eum,
41 Et dixit ei, Quid vis tu vt faciam tibi? Ille
verò dixit, Domine mi, vt videam.
42 Et Ieſchua dixit ei, Videto, fides tua [11] ſer-
uauit te.
43 Et eadem hora vidit, [12] & veniebat poſt
eum, & glorificabat Deum, & vniuerſus po-
pulus qui viderat, dabat gloriam Deo.

11 Ad verbum, Viuificauit te. Hebraiſmus.
12 Id eſt, Sequebatur eum. Hebr.

I CAPVT

Caput XIX.

2 Zacchæus Publicanus. 13 Minæ ſeruis datæ ad negotiationem. 29 Ieſus ingreditur Ieroſolymam. 41 Flens prædicit urbis excidium. 45 Vendentes eiicit è templo.

1 ET quum ingreſſus eſſet Ieſchua, ac trã-
ſiret per Irichu,
2 Homo quidam cuius nomen erat Zac-
cai, diues erat, & maximus publicanorum:
3 Et volebat videre Ieſchua quiſnam eſſet
neque poterat præ turba, quia ſtatura ſua
puſillus eſſet Zaccai.
4 Et accurrit ante Ieſchua, & aſcendit in fi-
cum [1] ſylueſtrem, vt videret eum: quia ſi-
militer futurum erat vt tranſiret.
5 Quumq; veniſſet ad illum locum Ieſchua,
vidit eum, & dixit ei, Feſtina, deſcende Zac-
cai: hodie enim oportet vt in domo tua ſim.
6 Et feſtinans deſcendit, & accepit eum gau-
dens.
7 Quum viderent autem, omnes murmura-
bant, & dicebant, Ad hominem peccato-
rem ingreſſus diuertit.
8 Stetit autem Zaccai & dixit Ieſchua, Ecce,
domine mi, dimidium facultatum mearum
do pauperibus, & cuique id quod iniuria
abſtuli, [2] quadruplo reſtituo.
9 Dixit ei Ieſchua, Hodie facta eſt ſalus do-
mui huic, eo quòd etiam hic filius eſt Abra-
hami.
10 Venit enim Filius hominis vt quærat &
ſeruet id quod perierat.
11 Et quum audiuiſſent hæc, adiecit dicere
[3] parabolam eo quòd propinquus eſſet V-
riſchelem, & putarent quòd eadem hora
futurum eſſet vt manifeſtaretur regnum
Dei.
12 Et dixit, Homo quidam [4] cognationis am-
plæ, profectus eſt in regionem longinquam
vt acciperet ſibi regnum, & reuerteretur.
13 Et vocauit decem ſeruos ſuos, ac dedit
eis decem [5] minas, ac dixit eis, Negotiemi-
ni donec veniam.
14 [6] Filii autem ciuitatis eius oderant eum,
& miſerunt nuntios poſt eum, ac dixerunt,
Nolumus vt regnet ſuper nos iſte.
15 Et quum accepiſſet regnum, & reuerſus
eſſet, dixit vt vocarent ad ſe illos ſeruos ſu-
os quibus dederat argentum, vt cognoſce-
ret quid quiſque illorum negotiatus eſſet.
16 Et venit primus, ac dixit, Domine mi, mi-
na tua decem minas lucrifecit.
17 Dixit ei, Euge ſerue bone: quia in modi-
co inuentus es fidelis, eris poteſtatem ha-
bens ſuper decem oppida.
18 Et venit ſecundus, ac dixit, Domine mi,
Mina tua quinque minas fecit.
19 Dixit etiam huic, Etiam tu eris poteſtatem
habens ſuper quinque oppida.
20 Et venit alius, ac dixit, Domine mi, ecce,

1 Syra vox סכרותא ſignificat degenerem & inſipidam: vnde dicitur etiam de ſale infatuato, & qui à priſtina ſua præſtantia degenerauit: neque alibi quàm in hac paraphraſi facilè reperiatur.

2 Ad verbum, Cum quatuor id eſt, Quadruplum vltra id quod abſtuleram. Reſpicit ad pœnam in fures conſtitutam Exod. 22. in fine.

3 In textu erat מרלתא id eſt Verb. ſed librarii incuria literæ tranſpoſitæ fuerant: quem errorem, licet inter animaduerſos non commemoretur, reſtituere non dubitaui, ac ſcripſi מתלא.

4 Id eſt, Ortus genere claro, Prænobilis.

5 Minam Hebraicam docet Ezech. 45. 12. continere ſexaginta ſiclos. Atque vt ſicli duo erant diuerſi valoris, communis continens duos denarios, & ſanctuarii duplo maior, ſic etiam mina duplex fuit, communis & ſanctuarii. Mina ergo communis 60. communes ſiclos, hoc eſt 120 denarios continebat: mina verò maior 60. ſiclos ſanctuarii, hoc eſt 240 denarios. De valore autem denarii vide quæ annotauimus Matth. 18.

6 Id eſt, Ciues eius Hebraiſmus.

1 IEſus [1] autem ingreſſus Iericho tranſibat.
2 Et ecce, quidam qui nomine vocaba-
tur Zacchæus, [a] magiſter publicanorum, &
diues.
3 Studebatque videre quis eſſet Ieſus: nec
poterat præ turba, quòd ſtatura paruus eſ-
ſet.
4 Præcurrens aſcendit in ſycomorum, vt eum
videret: quoniam futurum erat vt illac tran-
ſiret.
5 Vt autem venit ad eum locum, ſuſpiciens
Ieſus, eum vidit, & dixit ei, Zacchæe feſti-
nans deſcende: hodie enim domi tuæ opor-
tet me manere.
6 Tum is feſtinans deſcendit, & excepit eum
gaudens.
7 [2] Et omnes quum hoc vidiſſent, murmu-
rabant, dicentes eum ingreſſum eſſe ad ho-
minem peccatorem, vt ibi diuerſaretur.
8 [3] Adſtans autem Zacchæus dixit Domino,
Ecce, dimidium bonorum meorum, Domi-
ne, do pauperibus: & ſiquid cuipiam [b] per
calumniam eripui, reddo quadruplum.
9 Dixit autem ei Ieſus, Hodie ſalus domui
huic contigit [c] eo quòd ipſe quoque eſt [d] fi-
lius Abraham.
10 Venit enim Filius hominis vt quærat &
ſeruet quod perierat.
11 ¶ [4] Hæc autem ipſis audientibus, pergens,
dixit parabolam, eo quòd eſſet prope Hie-
ruſalem, & quòd putarent fore vt illicò reg-
num Dei appareret.
12 Dixit ergo, Homo quidam nobilis profe-
ctus eſt in regionem longinquam, vt accipe-
ret ſibi regnum, ac reuerteretur.
13 [5] Vocatis autem decem ſeruis ſuis, dedit
eis decem minas, & dixit eis, Negotiamini
donec veniam.
14 Ciues autem eius oderant eum, miſerunt-
que legationem poſt eum, dicentes, Nolu-
mus hunc regnare in nos.
15 Et factum eſt quum rediiſſet accepto re-
gno, tum iuſſit vocari ſeruos illos ad ſe qui-
bus dederat pecuniam: vt cognoſceret quis
quid negotiatus eſſet.
16 Adfuit autem primus, dicens, Domine,
[e] mina tua decem minas lucrifecit.
17 *Ille* autem ait ei, Bene habet ſerue bone:
quia in minimo fuiſti fidelis, habeto pote-
ſtatem ſuper decem vrbes.
18 Et alter venit, dicens, Domine, mina tua
confecit quinque minas.
19 *Ille* verò & iſti dixit, Tu quoque præeſto
quinque vrbibus.
20 [6] Et alius venit, dicens, Domine, ecce,

unt: alterum eorum qui pro ſuæ vocationis ratione, donis ab eo acceptis ad ipſius gloriam & proximorum commodum [illegible] utuntur: tertium, eorum qui præ ignauia torpent. Primos igitur illos ſuo tempore apparens Dominus Ieſus [illegible] gratis beabit pro laborum quos ſuſtinuerint ratione: ignauos autem, vt inutiles, etiam plectet. e *Mina ſiue Græ[illegible] pretium ſiue pariſ centum, æſtimatione aureorum circiter decem, ſeu coronatorum, qui ſolati vocantur, [illegible]* 6 In eos qui [illegible] do & contemplando conſumunt.

mina tua quam habui ſepoſitam in ſudario:
21 Timui enim te, quòd homo ſis auſterus:
auferes quod non depoſuiſti, & metis quod
non ſeminaſti.
22 Tum *ille* dixit ei, Ex ore tuo te iudicabo,
ſerue male: ſciebas me hominem auſterum
eſſe, qui auferam quod non depoſui, & me-
tam quod non ſeminaui:
23 Quare igitur non dediſti pecuniam meam
apud [f] menſam, & ego veniens, cum vſuris
eam exegiſſem?
24 Et aſtantibus dixit, Tollite ab eo minam,
& date ei qui decem minas habet.
25 *Illi* verò dixerunt ei, Domine, habet de-
cem minas.
26 *At ille*, Nam, *inquit* dico vobis, Omni ha-
benti dabitur: ei autem qui non habet, eti-
am quod habet, adimetur.
27 Quinetiam meos illos inimicos qui nolu-
erunt me regnare ſupra ſe, adducite huc, &
iugulate coram me.
28 Et his dictis, [g] antegrediebatur aſcendens
Hieroſolymam.
29 ¶ [h] 7 Et factum eſt quum appropinquaſſet
Bethphage & Bethaniæ, ad montem qui
vocatur Olearum, miſit duos ex diſcipulis
ſuis.
30 Dicens, Abite in vicum qui eſt ex aduer-
ſo: in quem introeuntes, [h] inuenietis pul-
lum alligatum, cui nemo vnquam homi-
num inſedit: ſolutum eum adducite.
31 Et ſi quis vos interrogauerit, Quare ſol-
uitis? Sic dicetis ei, Quoniam eo opus eſt
Domino.
32 Profecti autem qui miſſi erant, inuenerunt
prout eis dixerat.
33 Soluentibus autem ipſis pullum, dixerunt
eis domini eius, Quare ſoluitis pullum?
34 Ipſi verò dixerunt, Quoniam eo opus eſt
Domino.
35 Duxerunt igitur eum ad Ieſum. Et palliis
ſuis pullo iniectis, impoſuerunt Ieſum.
36 Eunte autem ipſo, ſubſternebant pallia
ſua in via.
37 Et quum iam appropinquaret ad deſcen-
ſum montis Olearum, cœpit omnis multitu-
do diſcipulorum gaudentes laudare Deum
voce magna, de omnibus quas viderant vir-
tutibus,
38 Dicentes, Benedictus Rex ille qui venit
in nomine Domini: pax in cœlo, & gloria in
locis altiſſimis.
39 Et aliqui Phariſæorum è turba dixerunt
ei, Præceptor obiurga diſcipulos tuos.
40 Ipſe verò reſpondens dixit eis, [i] Dico vo-
bis, ſi ſiluerint iſti, mox lapides clamaturos.
41 [j] Et vt appropinquauit, viſa vrbe, fleuit ſu-
per ea,
42 Dicens, [k] Nempe ſi [l] vel tu noſſes [m] vel hoc
ſaltem [n] tuo die, quæ [o] ad pacem tuam *perti-
nent*. Sed *ea* nunc occulta ſunt oculis tuis.
43 Nam veniet tempus aduerſum te, quo
circumiicient tibi inimici tui vallum, & cir-
cuncingent te, & conſtringent vndique:
44 Teque ſolo æquabunt, & filios tu-
os intus: neque relinquent in te lapi-
dem

mina tua illa quæ erat apud me, poſita eſt
in linteo.
21 Timui enim abs te, quòd homo ſis durus,
& tollas id quod non poſuiſti, ac metas id
quod non ſeminaſti.
22 Dixit ei, Ex ore tuo te iudicabo, ſerue ma-
le: noueras me quòd homo ſim durus, & tol-
lam id quod non poſui, & metam id quod
non ſeminaui.
23 Quare non dediſti argentum meum ad
menſam? & ego veniſſem, & exegiſſem
eam cum vſuris ſuis.
24 Et illis qui ſtabant ante ſe, dixit, Accipite
ab eo minam, & date ei apud quem ſunt de-
cem minæ.
25 Dicunt ei, Domine noſter ſunt penes eum
decem minæ.
26 Dixit illis, Dico vobis quòd omni cui eſt,
dabitur: ab eo autem cui nō eſt etiam quod
eſt ei auferetur.
27 Veruntamen illos inimicos meos qui no-
luerunt vt regnarem ſuper eos, adducite, &
interficite eos coram me.
28 Et quum dixiſſet hęc Ieſchua, progreſſus
eſt vt proficiſceretur Vriſchelem.
29 Et quum appropinquaſſet Beth-Phageh,
& Beth-Aniah iuxta montem qui vocatur
mons loci Oliuarum, miſit duos ex diſcipu-
lis ſuis:
30 Ac dixit eis, Ite in pagum illum qui contra
nos eſt: & quum intrabitis, ecce, inuenietis
pullum qui alligatus eſt, ſuper quem nunquā
homo equitauit: ſoluentes adducite eum.
31 Et ſi quis interroget vos, Quare ſoluitis
illum, ſic dicite ei, Domino noſtro neceſſa-
rius eſt.
32 Et abierunt ii qui miſſi ſunt: & inuene-
runt ſicut dixerat eis.
33 Quumque ſoluerent pullum, dixerunt eis
domini eius, Quid ſoluitis pullum iſtum?
34 Et dixerunt eis Quia Domino noſtro ne-
ceſſarius eſt.
35 Et adduxerunt eum ad Ieſchua, & iniece-
runt ſuper pullum veſtimenta ſua, & equita-
re fecerunt Ieſchua ſuper eum.
36 Dum autem proficiſceretur, expandebant
veſtimenta ſua in via.
37 Et quum appropinquauit ad diſcenſum
montis loci Oliuarum, cœperunt vniuerſa
turba diſcipulorum lætari, & glorificare
Deum voce elata ſuper omnibus virtutibus
quas vidiſſent.
38 Et dicebant, Benedictus eſt rex qui venit
in nomine Domini: pax in cælo, & gloria in
excelſis.
39 Quidam autem ex Phariſæis è medio tur-
barum dixerunt ei, Domine mi obiurga di-
ſcipulos tuos.
40 Dixit eis, Dico vobis quòd ſi ii tacuerint,
lapides clamabunt.
41 Et quum appropinquaret, & videret ipſam
vrbem, fleuit ſuper eam.
42 Ac dixit, O ſi cognoſceres hęc quæ ſunt pa-
cis tuæ, ſaltem in hoc die tuo: nunc autem
abſcondita ſunt ab oculis tuis.
43 Venient autem tibi dies quibus circun-
dabunt te inimici tui, & coarctabunt te vn-
dique,
44 Et ſubuertent te & filios tuos in medio
tui, atque relinquent in te lapidem ſuper
lapi-

lapidem, propterea quòd non noueris tempus viſitationis tuæ.
45 Et quum ingreſſus eſſet in templum, cœpit eiicere eos qui vendebant in illo, & qui emebant.
46 Et dixit eis, Scriptum eſt, Domus mea, domus orationis eſt: vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum.
47 Et ipſe docebat quotidie in templo: ſummi autem ſacerdotes, & Legiſperiti, & ſeniores populi quærebant perdere eum.
48 Et non inueniebant quid facerent ei: vniuerſus enim populus appenſus erat ei vt audiret eum.

lapidem ſuper lapidem: eo quòd non noueris tempus illud viſitationis tuæ.
45 ¶ Et ingreſſus in templum, cœpit eiicere eos qui vendebant in eo & emebant:
46 Dicens eis, Scriptum eſt, Domus mea, domus precationis eſt: vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum.
47 Et docebat quotidie in templo. Primarii verò ſacerdotes & Scribæ, & primores plebis ſtudebant eum perdere:
48 Nec inueniebant quid facerent: totus enim populus pendebat ab ipſo, quum eum audiebat.

Caput XX.

1 Quæſtio, Baptiſmus Johannis vnde. 9 Sacerdotum impietas, vineæ & agricolarum ſimilitudine notatur. 21 Tributum Cæſari reddendum. 27 Sadducæos negantes reſurrectionem conuincit Chr. 41 Chriſtus quomodo filius Dauidis.

1 Factumque eſt [1] in vno ex diebus, quum doceret in templo, & euangelizaret, ſurrexerunt aduerſus eum ſummi ſacerdotes & Legiſperiti cum ſenioribus:

[1] Id eſt, Quodam die, Hebraiſmus.

2 Et dixerunt ei, Dic nobis in qua poteſtate hæc facis, & quis eſt qui dedit tibi poteſtatem hanc?

[2] Hoc Syrum verbum alibi me legiſſe non minimi.

3 Reſpondit Jeſchua, & dixit eis, Interrogabo vos ego quoque ſermonem & dicite mihi,
4 Baptiſmus Iuchannan è cœlo erat, an ex filiis hominis?
5 Illi autem ratiocinabantur in ſeipſis, & dicebant, Si dixerimus, E cælo: dicet nobis, Et quare non credidiſtis ei?
6 Si verò dixerimus, Ex filiis hominis, lapidabit nos populus vniuerſus: perſuaſi enim ſunt quòd Juchannan Propheta ſit.
7 Et dixerunt ei, Non nouimus vnde ſit.
8 Dixit ei Jeſchua, Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.
9 Et cœpit dicere populo parabolam hanc, Homo quidam *erat* qui plantauit vineam, & poſſidendam tradidit eam agricolis, & [2] peregrinatus eſt tempore multo.
10 Et in tempore miſit ſeruum ſuum ad agricolas, vt darent ei de fructibus vineæ. Agricolæ autem percuſſerunt eum, & remiſerunt eum inanem.
11 Et adiecit, & miſit ſeruum ſuum alium: illi autem etiam ipſum percuſſerunt & ignominia affecerunt, & remiſerunt eum vacuum.
12 Et adiecit, & miſit tertium: illi autem etiã ipſum contuderunt, & eiecerunt eum.
13 Dixit dominus vineæ, Quid faciam? mittam filium meum dilectum: iam videbunt eum, & abſcondent ſe.
14 Quum autem vidiſſent eum agricolæ, ratiocinabantur apud ſemetipſos, & dicebant, Iſte eſt hæres: venite, occidamus eum: & erit hæreditas noſtra.
15 Et eiecerunt eum extra vineam, & occiderunt eum. Quid igitur illis faciet dominus vineæ?
16 Veniet, & perdet agricolas iſtos, & dabit vineam aliis. Quum autem audiuiſſent, dixerunt, Ne [3] ſit hoc.

[3] Id eſt, Abſit.

17 Ipſe autem intuitus eſt eos, & dixit, Et

1 Et [1] factum eſt quodam dierum illorum, vt quum ipſe doceret populum in templo, & euangelizaret, ſuperuenerint [2] primarii ſacerdotes & Scribæ cum ſenioribus.
2 Et dixerunt ei, Dic nobis qua autoritate iſta facias, aut quis ille ſit qui dedit tibi iſtam autoritatem?
3 Reſpondens autem dixit eis: Interrogabo vos & ego rem quandam: dicite igitur mihi,
4 Baptiſmus Johannis à cœlo erat, an ex hominibus?
5 Et illi ratiocinati ſunt apud ſe, dicentes, Si dixerimus, E cælo: dicet, Quare ergo non credidiſtis ei?
6 Sin autem dixerimus, Ex hominibus, tota plebs lapidabit nos: perſuaſum enim eſt ei Johannem Prophetam eſſe.
7 Reſponderunt igitur ſe neſcire vnde eſſet.
8 Tunc Jeſus dixit eis, Neque ego dicam vobis qua autoritate hæc faciam.
9 ¶ [3] Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc, Quidam plantauit vineam, & elocauit eam agricolis: & peregrè abfuit multum tempus.
10 Et in tempore miſit ſeruum ad illos agricolas, vt darent ex fructu vineæ: qui cæſum illum ablegarunt inanem.
11 *Ille* verè perrexit alterum ſeruum mittere: at ipſi hunc quoque cæſum & contumelia affectum ablegarunt inanem.
12 Et perrexit mittere tertium: at illi & iſtum vulneratum eiecerunt.
13 Dixit autem dominus vineæ, Quid faciam? mittam filium illum meum dilectum: forſitan cùm hunc viderint, reuerebuntur.
14 Viſo autem eo, agricolæ colloquuti ſunt inter ſe, dicentes, Iſte eſt hæres: venite, trucidemus eum, vt noſtra fiat hæreditas.
15 Et eiectum eum extra vineam, trucidarunt. Quid ergo faciet eis dominus vineæ?
16 Veniet & perdet agricolas iſtos, & dabit vineam aliis. *Hoc* autem quum audiſſent, dixerunt, Abſit.
17 Ille verò intuitus eos ait, Quid illud eſt ergo

ergo quod ſcriptum eſt, Quem lapidem re-
probauerunt ædificantes, is factus eſt caput
anguli?
18 Quiſquis ceciderit ſuper illum lapidem,
Conquaſſabitur, ſuper quem autē ceciderit,
diſſipabit eum.
19 Tum ſtuduerunt primarii ſacerdotes &
Scribæ iniicere in eum manus eo ipſo mo-
mento: ſed timuerunt plebem: cognoue-
runt enim *eum* aduerſus ipſos dixiſſe ſimili-
tudinem iſtam.
20 [3] Itaque [b] obſeruantes *eum*, miſerunt [c] in-
ſidiatores, qui ſe iuſtos eſſe ſimularent: vt
[d] carperent eius ſermonem, tradituri eum
imperio & [e] poteſtati Præſidis.
21 Qui interrogauerunt eum dicentes, præ-
ceptor, ſcimus te rectè dicere & docere,
[f] nec accipere perſonam, ſed viam Dei in
veritate docere:
22 [g] Licet nobis cenſum dare Cæſari, an
non?
23 Animaduerſa autem eorum calliditate,
dixit eis, Quid me tentatis?
24 Oſtendite mihi denarium: cuius habet
imaginem & inſcriptionem? Reſpondentes
autem dixerunt, Cæſaris.
25 Tunc dixit eis, Reddite igitur quæ *ſunt* Cę-
ſaris, Cæſari: & quæ *ſunt* Dei, Deo.
26 Itaque non potuerunt verba eius carpere
coram populo, & mirati ſuper eius reſpon-
ſo, ſiluerunt.
27 [4] Accedentes autem quidam Sadducæo-
rum (qui negant eſſe reſurrectionem) inter-
garunt eum,
28 Dicentes, præceptor, Moſes ſcripſit nobis,
Si cuius frater mortuus fuerit habens vxo-
rem, & ſine liberis mortuus fuerit, vt eius
frater accipiat vxorem illam, & excitet ſe-
men fratri ſuo.
29 Septem ergo fratres fuerunt: quorum pri-
mus accepta vxore mortuus eſt ſine libe-
ris.
30 Accepit igitur eam ſecundus, *qui* & ipſe
mortuus eſt ſine liberis.
31 Deinde tertius accepit eam: itidem au-
tem & illi ſeptem: nec reliquerunt liberos,
& mortui ſunt.
32 Poſt omnes autem mortua eſt & mulier.
33 In reſurrectione ergo, cuius eorum erit
vxor? nam illi ſeptem habuerunt eam vxo-
rem.
34 Tum reſpondens dixit eis Ieſus, [h] Filii hu-
ius ſeculi ducunt vxores, & nuptum dantur:
35 Qui verò digni habiti fuerint qui æuum
illud conſequantur, & reſurrectionem ex
mortuis, neque ducunt vxores, neque nup-
tum dantur:
36 Neque enim mori poſſunt amplius: pares
enim Angelis ſunt: & filii ſunt Dei, quum
ſint [i] filii reſurrectionis.
37 Mortuus autem excitari, etiam Moſes in-
dicauit apud rubum, quum dicit Dominum
Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum
Iacob.
38 Nam Deus non eſt mortuorum, ſed viuo-
rum: omnes enim viuunt [k] ei.
39 Reſpondentes autem ei quidam ex Scri-
bis dixerunt, præceptor, bene dixiſti.
40 Nec amplius audebant eum quicquam in-
terrogare.

quid eſt quod ſcriptum eſt? Lapis quem re-
probauerunt ædificantes, is factus eſt [4] pre-
cipuum cornu anguli.
18 Et omnis qui ceciderit ſuper ipſum lapidē,
contereretur: & omnis ſuper quem ille cadet,
diſperget eum.
19 Quærebant autem ſummi ſacerdotes &
Legiſperiti vt iniicerent in eum manus ea-
dem hora, & timuerunt à populo, cogno-
uerunt enim quòd de eis loquutus eſſet pa-
rabolam hanc.
20 Et miſerunt ad eum exploratores ſimu-
lantes ſe tanquam iuſtos, vt carperent eum
in ſermone, & traderent eum iudicio & po-
teſtati Præſidis.
21 Et interrogauerunt eum, ac dixerunt ei,
Præceptor, nouimus quòd rectè loqueris &
doces, & non [5] aſſumis vultum, ſed in veri-
tate viam Dei doces:
22 Licet nobis vt demus argentum capitatio-
nis Cæſari, an non?
23 Ipſe autem intellexit aſtutiam eorum: &
dixit, Quid vos tentatis me?
24 Oſtendite mihi [6] denarium, Cuius eſt in
ea imago & deſcriptio? Illi autem dixerunt,
Cæſaris.
25 Dixit eis Ieſchua, Date igitur *quæ ſunt*
Cæſaris, Cæſari, & *quæ* Dei, Deo.
26 Et non potuerunt carpere ex eo verbum
coram populo: & mirati ſunt ſuper reſponſo
eius, & tacuerunt.
27 Acceſſerunt autem quidam ex Zaddukæ-
is, qui dicunt quòd reſurrectio non eſt: &
interrogauerunt eum,
28 Ac dixerunt ei, Præceptor, Muſche ſcri-
pſit nobis quòd ſi alicuius moriatur frater,
cui ſit vxor abſque filiis, accipiat frater eius
vxorem eius, & exſuſcitet ſemen fratri ſuo.
29 Septem autem fratres erant, & primus ac-
cepit vxorem, & mortuus eſt abſque filiis.
30 Et accepit eam ſecundus in vxorem ſuam,
& ipſe mortuus eſt abſque filiis.
31 Et tertius rurſus accepit eam, & ſimiliter
quoque illi ſeptem, & mortui ſunt, neque
reliquerunt filios.
32 Et mortua eſt nouiſſimè etiam mulier.
33 In reſurrectione ergo, cuius ex eis erit vx-
or? ipſi enim ſeptem acceperunt eam.
34 Dixit eis Ieſchua, Filii ſeculi huius accipi-
unt vxores, & vxores fiunt viris:
35 Illi verò qui illo ſeculo digni ſunt, & reſur-
rectione quæ eſt [7] à mortuis non accipiunt
vxores, neque etiam [8] vxores fiunt mari-
tis,
36 Neque enim rurſus mori poſſunt, nam ſi-
cut Angeli ſunt: & filii ſunt Dei, quia fue-
runt filii reſurrectionis.
37 Quòd verò reſurgant mortui, etiam Muſ-
che declarauit. Commemorauit enim in ru-
bo, quum diceret, Dominus Deus Abraham,
& Deus Iſchak, & Deus Iaakub.
38 Deus autem non eſt mortuorum, ſed vi-
uentium: omnes enim viuent ei.
39 Et reſponderunt quidam ex Legiſperitis,
& dixerunt ei, Præceptor, bene dixiſti.
40 Neque rurſus auſi ſunt interrogare cum de
re aliqua.

4 Id eſt, Tanquam ſummus & præcipuus, qui eminet inter angulares lapides, vt cornu in capite animalis.

5 Id eſt, Non fingis aut diſſimulas. Vide annotata in vocem hypocritæ, Matth. 6.

6 De valore denarii vide Matth. 18. 28.

7 Ad verbum, De inter mortuos vt Galliçè *D'entre les morts.*

8 Id eſt, Nubunt Hebraiſmus.

41 Et dicebat eis, Quomodo dicunt Legiſperiti de Chriſto quòd filius eſt Dauidis?

42 Et ipſe Dauid dicit in libro Pſalmorum, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextera mea,

43 Vſque dum poſuero inimicos tuos ſub pedibus tuis.

44 Si igitur Dauid vocauit eum Dominum meum, quomodo filius eius eſt?

45 Et quum vniuerſus populus audiret, dixit diſcipulis ſuis,

46 Cauete à Legiſperitis, qui volunt ambulare in ſtolis, & amant [9] pacem in plateis, & primos conſeſſuum in ſynagogis, & primos accubituum in cœnis.

47 Qui comedunt domos viduarum, prætextu quòd prolixas faciunt precationes ſuas: ipſi accipient [10] iudicium maius.

9 Id eſt, ſalutationem. Hebraiſmus.
10 Id eſt, Condemnationem Hebraiſ.

41 Dixit autem eis, Quomodo dicunt Chriſtum filium eſſe Dauidis?

42 [5] Et ipſe Dauid dicit in libro Pſalmorum, Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam.

43 Vſquedum poſuero inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.

44 [l] Dauid ergo Dominum eum vocat, & quomodo filius eius eſt?

45 Audiente verò toto populo, dixit diſcipulis ſuis,

46 [6] Cauete à Scribis, qui volunt ambulare ſtolati & amant ſalutationes in foris, ac primos conſeſſus in conuentibus, & primos accubitus in cœnis.

47 Qui [m] deuorant domos viduarum, [n] & in ſpeciem precibus longis vtuntur: illi auferent grauius iudicium.

Capvt. XXI.

1 *Viduæ ſupra opes liberalitas.* 5 *De tempore ruinæ templi.* 19 *Et Jeruſalem.* 25 *Signa præcedentia extremum iudicium.*

1 Intuitus eſt autem Ieſchua diuites illos qui iniiciebant in [1] gazophylacium oblationes ſuas.

2 Et vidit etiam viduam vnam pauperem quę iniecit [2] octauas *partes* duas:

3 Et dixit, Verè dico vobis quòd hæc vidua pauper iniecit amplius quàm vllus.

4 Omnes enim hi ex eo quod ſupererat eis, iniecerunt in locum oblationis Dei: hæc verò ex penuria ſua omne quod poſſidebat iniecit.

5 Et quum dicerent quidam de templo quòd lapidibus pulchris & oblationibus ornatum eſſet, dixit eis Ieſchua,

6 Hæc ſunt quę ſpectatis vos: Venient dies in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidé, qui non diruatur.

7 Et interrogabant, ac dicebant, Præceptor, quando hæc fient? & quod eſt ſignum quòd appropinquant hæc vt fiant?

8 Ipſe verò dixit eis, Videte ne erretis, multi enim venient in nomine meo, & dicent, Ego ſum Chriſtus: & tempus appropinquat [3] ne autem iueritis poſt eos.

9 Et quum audiueritis bella & tumultus ne timeatis: futurum eſt enim vt hæc prius fiant, ſed nondum appropinquauit finis.

10 Surgit enim gens contra gentem & regnum contra regnum:

11 Et *terræ* motus magni erunt [4] in ſingulis locis, & fames, & mortes: & erunt terrores [5] & propulſationes, & ſigna magna conſpicientur de cœlo, & [6] tempeſtates magnæ erunt.

12 Ante omnia autem hæc iniicient vobis manus, & perſequentur vos, & tradent vos in ſynagogas, & in domum vinctorum, & præſentabunt vos ante reges & præſides propter nomen meum.

13 Eſt autem vobis in teſtimonium.

14 Ponite verò in corde veſtro vt non ſitis inſtructi ad proferendum defenſionem.

1 Ad verb. In domum vel locum gazæ.
2 Vide quæ de hoc genere numiſmatis annotauimus in finem Marci 12.
3 Id eſt, Ne ſequamini eos. Hebraiſmus.
4 Ad verb. In loco, loco. Hebraiſ.
5 Hoc verſu Syrus interpres quæ paucioribus verbis in Græco codice ſcripta erant pluribus paraphraſticos reddidit, vel Græco codice vſus eſt copioſiore noſtris.
6 Vox [illegible] propriè ſignificat hyemem, transfertur deinde ad diras tempeſtates, quales ſunt hyeme ſæpe.

1 Intuitus [a] autem, vidit diuites mittentes munera ſua in gazophylacium.

2 Vidit autem etiam quandam viduam paupérculam mittentem illuc minuta æreola duo.

3 Et dixit, Verè dico vobis, vidua hæc pauper miſit [a] amplius quàm omnes.

4 Nam omnes hi ex eo quod ipſis redundat miſerunt quæ donarent Deo: Hæc autem miſit ex penuria ſua totum victum quem habebat.

5 ¶Et quibuſdam dicentibus de templo, quod pulchris lapidibus ac [b] donariis ornatum eſſet, dixit,

6 [a] Hæccine ſpectatis? venient dies quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.

7 Interrogauerunt autem eum, dicentes, Præceptor, quando hæc erunt, & quod ſignum quando futurum eſt vt iſta fiant?

8 Ipſe verò dixit, Videte ne ſeducamini: multi enim venient [c] ſub nomine meo, dicentes Ego ſum *Chriſtus*: & tempus illud appropinquat, ne igitur ſequimini eos.

9 [3] Quum verò audieritis bella, & ſeditiones ne terremini: oportet enim iſta primum fieri: ſed non ſtatim *erit* finis.

10 Tunc dixit eis, Inſurget gens in gentem, & regnum in regnum:

11 Et magni terræmotus erunt ſingulis locis, & fames ac peſtilentiæ, & terriculamenta, & ſigna è cœlo magna erunt.

12 Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus, & *vos* perſequentur tradentes in conuentus & carceres, adductos ad reges ac præſides, nominis mei cauſa.

13 [d] *Hæc* autem cedent vobis teſtimonio.

14 Habete igitur fixum in cordibus veſtris, non præmeditare defenſionem.

15 Ego

15 Ego enim dabo vobis [e] os, & ſapientiam,
cui non poterunt contradicere, neque reſi-
ſtere omnes qui ſe vobis opponent.
16 Prodemini autem etiam à parentibus &
fratribus & cognatis & amicis : & morte
mulctandos curabunt *quoſdam* ex vobis :
17 Et eritis exoſi omnibus propter nomen
meum.
18 Sed pilus capitis veſtri non peribit.
19 Per patientiam veſtram [f] poſſidete animas
veſtras.
20 ¶ Quum autem videritis Jeruſalem cingi
ab exercitibus, tunc agnoſcite appropin-
quare vaſtationem eius.
21 Tunc qui in Judæa ſunt, fugiant in mon-
tes; & qui intrà eam excedant: & qui in a-
gris, non ingrediantur in eam.
22 Nam hi ſunt dies vltionis, vt impleantur
omnia quæ ſcripta ſunt.
23 Væ autem prægnantibus & lactantibus in
illis diebus, erit enim neceſſitas magna in
hac regione, & [g] ira in populo iſto.
24 Et cadet [h] acie gladii, & captiui ducentur
in omnes gentes: & Jeruſalem calcabitur à
Gentibus vſquequò impleantur [i] tempora
Gentium.
25 Tunc erunt ſigna in ſole & luna & ſyderi-
bus: & in terra anguſtia Gentium in conſi-
lii inopia, reſonante mari [l] & ſalo :
26 [l] Exanimatis hominibus præ timore &
expectatione *malorum* eorum quæ inuadent
in orbem terrarum, nam poteſtates cælo-
rum agitabuntur.
27 Et tunc videbunt Filium hominis venien-
tem in nube cum potentia & gloria multa.
28 Quum autem hæc fieri incipient, erigite
& attollite capita veſtra, quoniam appro-
pinquat redemptio veſtra.
29 ¶ [6] Dixit etiam eis *hanc* parabolam, Vide-
te ficum & omnes arbores.
30 Quum iam emiſerint *folia*, vos *ea* cernen-
tes, per vos ipſos agnoſcitis iam prope eſſe
æſtatem.
31 Ita & vos quum videritis hæc fieri, agnoſ-
cite propè eſſe regnum Dei.
32 Amen dico vobis, nequaquam præterierit
[m] hæc ætas, quouſq; hæc omnia facta fuerint.
33 Cœlum & terra præteribunt, verba autem
mea nequaquam præteribunt.
34 Cauete autem vobis nequando grauentur
corda veſtra crapula & ebrietate, & curis
huius vitæ : & repentè vobis ſuperueniat
dies ille
35 Nam vt laqueus, inuadet in omnes [n] qui
habitant in ſuperficie totius terræ.
36 Excubate igitur, omni tempore rogantes
vt digni habeamini qui effugiatis iſta om-
nia quæ futura ſunt, & [o] conſiſtatis coram
Filio hominis.
37 Docebat autem interdiu in templo, noctu
verò exiens, diuerſabatur in monte qui vo-
catur Olearum.
38 Et totus populus diluculò veniebat ad e-
um vt eum audiret in templo.

15 Ego enim dabo vobis os, & ſapientiam
contra quam non poterunt conſiſtere om-
nes inimici veſtri.
16 Tradent autem vos parentes veſtri & fra-
tres veſtri & cognati veſtri, & amici veſtri,
& morte afficient *aliquos* ex vobis.
17 Et eritis exoſi ab omni homine propter
nomen meum.
18 Et capillus ex capite veſtro non peribit.
19 Per patientiam autem veſtram poſſidebi-
tis animam veſtram.
20 Quum autem videritis Vriſchelem quòd
cingat eam exercitus, tunc ſcitote quòd
appropinquat ei ruina eius
21 Tunc ii qui in Iudæa erunt, fugient in mõ-
tem: & qui in medio eius erunt, aufugient.
& qui in agris, non ingredientur in eam.
22 Et dies ii dies ſunt vltionis, vt impleatur
quicquid ſcriptum eſt.
23 Væ autem iis quæ in vtero habent, & iis
quæ lactant in illis diebus: erit enim angu-
ſtia magna in terra, & ira ſuper populum
hunc.
24 Et cadent [7] in ore gladii, & captiui ducen-
tur in omnem locum. Et Vriſchelem calca-
bitur à Gentibus, donec impleantur tempo-
ra Gentium.
25 Et erunt ſigna in ſole & in luna, & in ſtel-
lis, & in terra anguſtia Gentium, & com-
ploſio manuum præ ſtupore ſonitus maris.
26 Et tremor [8] extrudens animas filiorum
hominis, præ metu eius quod venturum eſt
ſuper terram : & commouebuntur virtutes
cælorum.
27 Et tunc videbunt Filium hominis venien-
tem in nubibus cum poteſtate multa & glo-
ria magna.
28 Quum autem incipient hæc fieri, bono a-
nimo eſtote, & attollite capita veſtra : quia
appropinquat liberatio veſtra.
29 Et dicebat eis parabolam, Videte ficum &
omnes arbores.
30 Quæ quum ſe [9] produnt, ſtatim ex eis in-
telligitis quòd appropinquat æſtas.
31 Ita etiam vos quum videritis hæc fieri: ſci-
tote quòd prope ſit regnum Dei.
32 Ammin dico vobis quòd non præteribit
generatio hæc donec omnia iſta fiant.
33 Cælum & terra preteribunt, & verba mea
non præteribunt.
34 Cauete autem vobis ipſis, ne vnquam gra-
uentur corda veſtra crapula & ebrietate &
ſolicitudine ſeculi: & repentè veniat ſuper
vos dies ille.
35 Nam ſicut laqueus venatoris illaqueabit
omnes qui ſedent ſuper faciem vniuerſæ
terræ.
36 Eſtote ergo vigilantes omni tempore, &
orantes vt digni ſitis vt fugiatis ab iſtis quæ
futura ſunt, & conſiſtatis coram Filio ho-
minis.
37 Interdiu autem docebat in templo, & no-
ctu egrediebatur pernoctans in monte qui
vocatur *mons* loci Oliuarum.
38 Et vniuerſus populus præueniebat eum
in templum ad audiendum ſermonem eius.

7 Id eſt, In acie gladii Hebraiſmus.

8 Id eſt, Exanimans homines.

9 Elegans metaphora. Id eſt, Ineunte vere reuireſcunt. Eodem verbo vtitur Matth. 24. 32.

...vigilantes dies & noctes intentos, ne incauti opprimamur. m *q. d. Iudaicus populus ſemper durabit, vſque ad mundi con-... ...vt ſignum ſit inter homines.* Rom. 13. 13. n *In omnes homines vbicunque tandem fuerint.* o *Ita appa-...valeant & ſint tuti, tam iudicia ſuſtinere: quia mali in illo iudicio non perſiſtent, ſed ſoli tantum electi.*

Caput XXII.

3 Iudas vendit Chriſtum. 8 Paſcha parant Apoſtoli. 24 contendunt de primatu. 30 à Satana tentandi expetuntur. 35 nihil illis defuiſſe ait Chriſtus. 42 Orat in monte. 44 ſudat ſanguinem. 50 auriculam Malcho amputatam ſanat. 57 58 60 Petrus ter Chriſtum abnegat. 63 Illuditur & cæditur Chriſtus. 69 fatetur ſe filium Dei.

1 PRopè autem erat feſtum azymorum quod vocatur Petſcha.
2 Et quærebant ſummi ſacerdotes, & Legiſperiti quomodo interficerent eum: timebant enim à populo.
3 Intrauerat autem Satanah in Jihuda qui vocatur Sechariuta, qui erat è numero duodecim:
4 Et abiens loquutus eſt cum ſummis ſacerdotibus & Legiſperitis & principibus [1] exercitus templi quomodo traderet eum ipſis.
5 Et gauiſi ſunt, & pacti ſunt quòd daturi eſſent ei argentum.
6 Et pollicitus eſt eis, & quærebat ſibi opportunitatem vt traderet eum ipſis ſine turba.
7 Et aduenit dies azymorum in quo erat conſuetudo vt mactaretur Petſcha.
8 Et miſit Jeſchua Cipha & Juchannan: & dixit eis, Ite parate nobis Petſcha vt veſcamur.
9 Illi verò dixerunt ei, Vbi vis tu vt paremus?
10 Dixit eis, Ecce, quum ingreſſi fueritis in ciuitatem, occurret vobis homo qui baiulat lagenam aquarum, [2] ite poſt eum.
11 Et quò ingreſſus fuerit, dicite domino domus, Dominus noſter dicit, Quæ eſt domus conuiuii vbi comedam Petſcha cum diſcipulis meis?
12 Et ecce, ipſe indicabit vobis cœnaculum magnum quod ſtratum eſt: ibi parate.
13 Et abeuntes inuenerunt ſicut dixerat eis: & parauerunt petſcha.
14 Et quum eſſet tempus, veniens Jeſchua accubuit, & duodecim Apoſtoli cum eo.
15 Et ait eis, Deſiderio deſideraui vt hoc petſcha comederem vobiſcum antequam paterer.
16 Dico enim vobis, quod deinceps non comedam illud quouſque compleatur in regno Dei.
17 [3] Et accepit poculum, & gratias egit, ac dixit, Accipite hoc, & diuidite inter vos.
18 Dico enim vobis quòd non bibam ex producto vitis vſquedum venerit regnũ Dei.
19 Et accepit panem, & gratias egit: & fregit, & dedit eis, ac dixit, Hoc eſt corpus meum quod pro vobis traditur: hoc eſtote facientes in memoriam mei.
20 Et ſimiliter etiam de poculo, poſtquam

1 APpropinquabat [1] autem [2] dies feſtus Azymorum, qui dicitur Paſcha.
2 Et quærebant primarii ſacerdotes & Scribæ quomodo eum tollerent *è medio*: timebant enim plebem.
3 Introiit autem Satanas in Judam cognominatum Iſcarioten, qui erat è numero illorum duodecim.
4 Qui abiens colloquutus eſt cum primariis ſacerdotibus, ac [b] præfectis *templi*, quomodo ipſis eum traderet.
5 Qui gauiſi ſunt: ac pacti ſunt *ſe* daturos ei pecuniam.
6 Et *ipſe* [c] ſpopondit quærebatque opportunitatem, vt traderet eum ipſis [c] abſq; turba.
7 Venit autem dies Azymorum, quo [d] oportebat mactari [e] paſcha.
8 Et miſit Petrum & Johannem, dicens, Profecti parate nobis paſcha vt veſcamur.
9 Ipſi verò dixerunt ei, Vbi vis paremus *illud*?
10 [3] At ille dixit eis, Ecce, poſtquam introieritis in vrbem, occurret vobis quidam aquæ amphoram baiulans: ſequimini eum domum in quam ingredietur:
11 Et dicite patrifamiliâs ædium, Dicit tibi præceptor, Vbi eſt diuerſorium vbi Paſcha cum diſcipulis meis edam?
12 Tunc ipſe oſtendet vobis cœnaculum magnum ſtratum: illic parate *Paſcha*.
13 Profecti autem inuenerunt omnia prout dixerat eis: & parauerunt Paſcha.
14 [4] Quum igitur adeſſet [f] *conſtitutum* illud tempus, diſcubuit, & duodecim Apoſtoli cum eo.
15 Et dixit eis, [g] Deſiderio deſideraui hoc Paſcha edere vobiſcum, antequam ego [h] patiar.
16 [i] Dico enim vobis me non amplius comeſturum ex eo, quin compleatur in regno Dei.
17 Et accepto poculo, quum gratias egiſſet, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis ipſis.
18 Dico enim vobis me non bibiturum [k] ex fructu vitis, vſquequo regnum Dei venerit.
19 [5] Et accepto pane, quum gratias egiſſet, fregit: & dedit eis, dicens, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem.
20 Itidem etiam *dedit eis* poculum, poſt-

1 Videtur eſſe Seniorum in eo populo deſcriptio, qui eo anno magiſtratum in populo gerebant: à quibus poſtquam ſub imperium Romanum redacti ſunt, magna ex parte politica gubernatio adempta eſt, & tantum illis relicta ſunt Iudicia circa ceremonias & obſeruationes legis: atque permiſſum vt ad cogendos ciues ad officium, numerum aliquem ſatellitum haberent. acii ſunt quos vocant Exercitum templi, quia ſe non extendebat eorum poteſtas niſi ad res (vt ita dicam) eccleſiaſticas. Ius relinquebatur eis hominem comprehendendi, In carcerẽ coniiciendi, examinandi, excommunicandi, atque (quod ſummum erat eis ſupplicium permiſſum) virgis cædendi 40. ictibus, iuxta Legis præſcriptum, Deut. 25. Si autem reum inueniſſet grauius ſupplicium meritum, ad magiſtratum ſupremum quem imperium Romanorum eis præfecerat, res tota deuoluebatur. Ideò in Iohanne, quũ Pilatus Chriſtum relinqueret Judæis iudicandum, recuſarunt illi & tanquam grauiore ſupplicio (videlicet morte) dignum, qua ipſi eum afficere non poterant, reliquerunt Pilato: reſpondentes, Non licet nobis interficere quemquam. Flagellationis autem pœnam tulit ab eis Paulus 2. Cor. 11. Quod verò de Stephano legitur, lapidatum ab eis fuiſſe, hoc non eſt factum niſi per tumultum, non autem ordinariè & iuxta poteſtatem Judæis relictam. 2 Id eſt, ſequimini eum Hebraiſmus. 3 Obſeruabit lector in Syriaco textu omitti quicquid de priori poculo legitur in Græco textu, ab his verbis, Et accepit poculum, vſque ad illa verba, Dum venerit regnum Dei. Probabile autem eſt omiſſionis cauſam dediſſe eadem verba in quę deſinit verſ. 16 & 18. Nam procliue fuit vt antiquarius ſimilitudine illorum verborum deceptus, à fine verſ. 16. ad initium 18. tranſiuerit. Similem errorem prius in Mattheo animaduertimus. Itaque non dubitaui ex annotationibus, quod hoc loco deerat, in contextum transferre: licet etiam in manuſcripto Heydelbergenſi codice antiquiſſimo omittatur.

mum hoc (ſecundum huius vitæ modum ac neceſſitatem) [illegible] uium fore prædicit. f *Veſpertinum crepuſculum quo [illegible] lebrandum.* g *Maximopere deſideraui. Hebraiſmus.* h [illegible] ciar. i *quaſi dicat. Hoc vltimum erit Paſcha quo vobiſcum [illegible] pore veſcor. Nam poſthac non ducam inter vos vitam humanam [illegible] paſſionem in regnum Dei.* k *Noto fructum vitis pro vino.* *mar. 14. 23. 1. cor. 11. 24.* 5 Chriſtus nouis ſimbolis [illegible] que adeò nobiſcum communicationem facit.

quam cœnaſſet, dicens, [l] Hoc poculum, *eſt*
Nouum [m] illud teſtamentũ per ſanguinem
meum, qui pro vobis effunditur.
21 [a] Veruntamen ecce, [n] manus eius qui me
prodit, mecum *eſt* in menſa.
22 7 Et Filius quidem hominis prout defini-
tum eſt, abit: veruntamen væ homini illi per
quem proditur.
23 Tunc ipſi cœperunt mutuò quærere inter
ſe, quiſnam eſſet ex ipſis qui hoc facturus
eſſet.
24 ¶ [8] Orta eſt autem etiam contentio inter
eos quis eorum videretur eſſe maior.
25 ‖ Ipſe verò dixit eis, [o] Reges gentium do-
minantur eis: & qui habent eas in poteſtate,
benefici vocantur.
26 Vos autem non ita eſtote: ſed qui maximus
eſt inter vos, eſto ſicut qui minimus eſt: &
qui antecedit, ſicut qui miniſtrat.
27 Nam vter maior eſt? qui diſcumbit, an qui
miniſtrat? nónne qui diſcumbit? At ego ſum
inter vos vt qui miniſtrat.
28 9 Vos autem ii eſtis qui permanſiſtis me-
cum in tentationibus meis.
29 Ego verò paciſcor vobis, prout pactus eſt
mihi Pater meus, regnum:
30 q Vt edatis & bibatis in menſa mea in re-
gno meo, & ſedeatis ſuper thronos, [r] iudi-
cantes duodecim tribus Iſrael.
31 ‖ [10] Dixit etiam Dominus, Simon, Simon,
ecce, Satanas appetiit vos, quos [ſ] ventilaret
ſicut triticum.
32 [11] Sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides
tua: tu igitur aliquando conuerſus, confir-
ma fratres tuos.
33 [12] Ipſe verò dixit ei, Domine tecum para-
tus ſum & in carcerem & ad mortem profi-
ciſci.
34 ‖ At ille dixit, Dico tibi Petre, non mittet
vocem hodie gallus priuſquam ter neges
me tibi notum eſſe.
35 Dixit etiam eis, Quando miſi vos abſque
crumena, & pera & ſoleis, num quid defuit
vobis? Ipſi verò dixerunt, Nihil.
36 Dixit ergo eis, At nunc qui crumenam ha-
bet, ſumat *eam*, ſimiliter & peram: & qui
non habet, [t] vendat pallium ſuum, & emat
gladium.
37 Dico enim vobis adhuc ‖ oportere in me
perfici ſcriptum illud, Et cum ſceleratis nu-
meratus eſt. Nam ea quæ *ſcripta ſunt* de me,
finem habent.
38 At illi dixerunt, Domine, ecce, duo gla-
dii hîc. Ipſe verò dixit eis, Satis eſt.
39 ¶ ‖ Et egreſſus profectus eſt ex more in
montem Olearum, ſequuti ſunt autem eum
etiam diſcipuli eius.
40 ‖ Quũ verò perueniſſet ad eum locũ, dixit
eis, Precamini ne intretis in tentationem.
41 [13] Tum ipſe auulſus eſt ab eis quaſi ad ia-
ctum lapidis, poſitiſq; genibus precatus eſt.
42 [14] Dicens, Pater ſi velles transferre pocu-
lum hoc à me: veruntamen non mea volun-
tas, ſed tua fiat. Conſocii in bello:

cœnati ſunt, dixit, Hoc poculum *eſt* Teſta-
mentum nouum per ſanguinem meum qui
pro vobis effunditur.
21 Veruntamen, ecce, manus prodentis me,
eſt in menſa.
22 Et Filius hominis abit ſicut deſtinatum eſt:
veruntamen væ illi homini 4 per cuius ma-
num proditur.
23 Et cœperunt inueſtigare inter ſe quiſnam
ex eis eſſet qui hoc eſſet facturus.
24 Fuit autẽ etiam contentio inter eos quis
eſſet inter eos 5 maximus.
25 Ipſe autem Ieſchua dixit eis, Reges Gen-
tium domini earum ſunt, & qui poteſtatem
habent in eas, benefici vocantur.
26 Vos autem, non ita: ſed qui maximus eſt
inter vos, ſit ſicut minimus: & is qui præci-
puus eſt, ſicut miniſter.
27 Quis enim maximus? is qui accumbit, an
is qui miniſtrat? nónne eſt is qui accumbit?
Ego autem ſum inter vos tanquam is qui
miniſtrat.
28 Vos eſtis qui manſiſtis apud me in tentati-
onibus meis.
29 Et ego polliceor vobis ſicut pollicitus eſt
mihi Pater meus, regnum.
30 Vt comedatis & bibatis ſuper menſam re-
gni mei, & ſedeatis ſuper thronos, & iudi-
cetis duodecim tribus Iſraiel.
31 Et dixit Ieſchua Schemeun, Schemeun,
ecce, Satanah petiit vt 6 ventilaret vos tan-
quam frumentum:
32 Et ego oraui pro te vt non deficeret fides
tua. Et etiam tu in tempore conuertere, &
confirma fratres tuos.
33 Schemeun autem dixit ei, Domine mi, Te-
cum paratus ſum ego & ad locum vincto-
rum & ad mortem.
34 Dixit ei Ieſchua, Dico tibi Schemeun
quòd nõ cantabit gallus hodie vſquedũ tri-
bus vicibus negaueris, quòd non noſcas me.
35 Et dixit eis, Quum miſi vos abſque cru-
menis & abſq; ſacculis viatoriis & calceis,
num defuit vobis aliquid? Dicunt ei, Nihil
quicquam.
36 Dixit eis, Ex hoc tempore is cui eſt crume-
na, accipiat & ſimiliter ſacculum viatorium:
& is cui non eſt gladius, vendat veſtimentũ
ſuum, & emat ſibi gladium.
37 Dico enim vobis quòd etiã hoc quod ſcri-
ptũ eſt, oportet vt impleatur in me, nempe,
Cũ iniquis numeratus eſt. Omnia enim quę
ſunt de me, complementum accipient.
38 Et illi dixerunt ei, Domine noſter, ecce, hic
ſunt duo gladii. Dixit eis, Sufficiunt.
39 Et egreſſus eſt, ac abiit ſicut ſolitus erat, in
montem loci Oliuarum. Et 7 abierunt poſt
eum etiam diſcipuli eius.
40 Et quum paruenifſet ad locum, dixit eis,
Orate ne intretis in tentationem.
41 Et ipſe ſeceſſit ab eis quaſi *ad* iactum lapi-
dis. Et poſuit genua, & orabat.
42 At dicebat, Pater, ſi vis pertranſeat me po-
culum iſtud: veruntamen non voluntas mea
ſed tua fiat.

4 *Id eſt*, Per quem per cuius miniſterium, Hebraiſmus.

5 Ad verbũ, Magnus Enallage graduũ quibus Hebræi deſtituuntur.

6 Ad verb. Vt commiſceret vos, Nã grana, dum cribrantur, commiſcentur.

7 Id eſt, Sequuti ſunt eum.

... allegoricus, quaſi dicat, Vixiſtis adhuc in pace commilitones, nunc verò bellum inſtat acerrimum, & cæteris reb. amiſſis, de ... Quænam autem iſta ſint arma ipſe ſuo exemplo docuit, quum poſteà in horto precaretur, & quum Petrum gladio ferientem ...
... 53. 12. Mat. 26. 36. mar. 14. 32. ioh. 18. 1. Mat. 26. 41. mar. 14. 38. 13 Preces, certum aduerſus periculoſiſ... ... inſultus ſubſidium. 14 Chriſtus omnibus horroribus mortis cum maledictione Dei coniunctæ, noſtro ... nobis reddit amabilem.

43 Et conſpectus eſt ei Angelus de cælo corroborans eum.
44 Et quum eſſet in timore, inſtanter orabat. Et factus eſt ſudor eius tanquam demiſſiones ſanguinis, & cecidit ſuper terram.
45 Et ſurrexit ab oratione ſua, & venit ad diſcipulos ſuos, ac inuenit eos dormientes præ anguſtia.
46 Et ait eis, Quid dormitis? ſurgite, & orate vt non intretis in tentationem.
47 Et adhuc eo loquente, ecce turba, & is qui vocabatur Iihuda, vnus ex duodecim venit ante eos: & acceſſit ad Ieſchua, & oſculatus eſt eum.
(8 Hoc enim ſignū dederat eis, nempe, Quem oſculatus fuero, ipſe eſt.)
48 Dixit ei Ieſchua, Iihuda, oſculo prodis tu Filium hominis?
49 Quum viderent autem qui cum ipſo erant id quod fiebat, dicunt ei, Domine noſter, percutiemus eos gladio?
50 Et percuſſit quidam ex eis ſeruū ſummi Sacerdotis, & abſtulit ei auriculā eius dexterā.
51 Reſpondit Ieſchua, & dixit, Satis eſt vſque huc. Et tetigit auriculam eius qui paſſus fuerat, & ſanauit eam.
52 Et dixit Ieſchua eis qui venerant contra ſe ſummis ſacerdotibus, & ſenioribus, & 9 principibus exercitus templi, Tanquam contra latronem exiuiſtis contra me cum gladiis, & cum fuſtibus, vt apprehenderetis me.
53 Quotidie vobiſcum fui in templo, neque extendiſtis ſuper me manus: ſed hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum.
54 Et apprehenſum adduxerunt eum in domū ſummi Sacerdotis. Et Schemeun 10 veniebat poſt eum è longinquo.
55 Accenderunt autem ignem in medio atrii, & ſedebant circa eum: & ſedebat etiam ipſe Schemeun inter eos.
56 Et vidit eum puella quædam quòd ſederet ad ignem, & intuita eſt eum, ac dixit, Etiam iſte cum illo erat.
57 Ipſe autem negauit, & dixit, Mulier, non noui eum.
58 Et poſt paululum vidit eum alius, & dixit ei, Etiam tu ex ipſis es. Cipha autem dixit; Non ſum.
59 Et poſt horam vnam alius contendebat, & dicebat: Verè etiam hic cum illo erat: nam etiam Galilæus eſt.
60 Ait Cipha, O homo, non noui quid dicas. Et confeſtim, eo loquente, cantauit gallus.
61 Et Ieſchua conuerſus eſt, & intuitus eſt Cipha: & recordatus eſt Schemeun ſermonis Domini quē dixerat ei, Priuſquam cantet gallus, negabis me tribus 11 vicibus.
62 Et egreſſus foras Schemeun, fleuit amarè.
63 Et homines qui apprehenderant Ieſchua, illudebant ei, & tegebant eum.
64 Ac percutiebant eum ſuper faciem eius, & dicebant, Vaticinare quis percuſſit te.
65 Et alia multa blaſphemabant ac dicebant contra eum.
66 Et quum illuxiſſet, congregati ſunt ſeniores & ſummi ſacerdotes, & Legiſperiti, & aſcendere fecerunt eum in locum congregationis eorum:

8 Græcus codex hæc tantùm legit in Matth. & Marc. vnde repetuntur etiā hoc loco à paraphraſte.

9 Vide ſuprà quæ annotauimus in 10 capitis huius.

10 Id eſt, Sequebatur eum, Hebr.

11 Ad verb. Temporibus, Syra loquutio.

43 Viſus eſt autem ei angelus è cælo corroborans eum.
44 Et ipſe conſtitutus in 7 angore, intentius orabat: erat autem ſudor eius quaſi 8 grumi ſanguinis deſcendentes in terram.
45 15 Et quum ſurrexiſſet à precatione, veniſſetq; ad diſcipulos ſuos, inuenit eos dormientes præ triſtitia:
46 Et dixit eis, Quid dormitis? ſurgite, & precamini, ne introeatis in tentationem.
47 ¶ ‖ 16 Adhuc autem eo loquente, ecce, turba, & is qui dicebatur Iudas, vnus ex illis duodecim, præibat eis, & appropinquauit Ieſu, vt oscularetur eum.
48 Ieſus autem dixit ei, Iuda, oſculo Filium hominis prodis?
49 17 Videntes autem ii qui circa ipſum erant, quod futurum erat, dixerunt ei, Domine, percutiemúſne gladio?
50 Et quidam ex ipſis percuſſit ſeruū Pontificis maximi, & abſtulit auriculā eius dextrā.
51 Reſpondens autem Ieſus dixit, Sinite huc-uſque. Et tacta illius auricula, 1 ſanauit eum.
52 18 Dixit autem Ieſus eis qui ad ipſum venerant, nempe primariis Sacerdotibus, & præfectis templo, & ſenioribus, Vt aduerſus latronem exiiſtis cum gladiis ac fuſtibus?
53 Quum quotidie vobiſcum fuerim in templo, non extendiſtis manus in me: ſed hæc eſt hora illa veſtra, & 2 poteſtas tenebrarum.
54 ¶ ‖ Comprehenſum autem eum duxerunt, & introduxerunt eum domū Pontificis maximi. Petrus verò ſequebatur procul.
55 ‖ 19 Quumque accendiſſent ignem in medio aulæ, atque vnà conſediſſent, ſedit & Petrus inter eos.
56 Quum autem eum vidiſſet ancilla quędam ſedentem ad ignem, intentis in eum oculis dixit, Et iſte cum eo erat.
57 Ipſe autem abnegauit eum, dicens, Mulier, non noui eum.
58 Et paulò pòſt alius videns eum, dixit, Et tu ex ipſis es. Petrus verò ait, Heus tu, non ſum.
59 Et interpoſita quaſi hora vna, alius quidam affirmabat dicens, Verè & iſte cum illo erat: etenim Galilæus eſt.
60 Ait autem Petrus, Heus tu, neſcio quid dicas. Et illicò adhuc ipſo loquente, vocem miſit gallus.
61 Tum conuerſus Dominus intuitus eſt Petrum: & recordatus eſt Petrus ſermonis Domini, quomodo nimirum dixerat ipſi, Priuſquā gallus vocē miſerit, ter me abnegabis.
62 Et egreſſus foras Petrus, fleuit amarè.
63 ¶ ‖ 20 At ii qui vnà tenebant Ieſum, illudebant ei cædentes eum.
64 Et quum eum obuolaiſſent, verberabant faciem eius: & interrogabant eum, dicentes: Vaticinare quis ſit qui te percuſſit.
65 Et alia multa conuitiantes dicebant in eum.
66 ‖ 21 Et vt ortus eſt dies, conuenit presbyterium populi, & primarii Sacerdotes & Scribæ, & adduxerunt eum in ſuum conſeſſum.

67 Dicentes,

67 Dicentes, Num tu es ille Chriſtus? dic no-
bis. Dixit autem eis, Si vobis dixero, nequa-
quam credetis:
68 Quòd ſi etiam interrogauero, nequaquam
reſpondebitis mihi, neque abſoluetis.
69 ᵃ Ab hoc tempore erit Filius hominis ſe-
dens ad dextram potentiæ Dei.
70 Dixerunt autem omnes, Tu ergo es Filius
Dei? Ipſe verò dixit eis, Vos dicitis me eſ-
ſe.
71 At illi dixerunt, Quid amplius egemus te-
ſtimonio? Ipſi enim audiuimus ex ore ipſius.

67 Et dixerunt ei, Num tu es Chriſtus? dic
nobis. Dixit eis. Si dicam vobis, non crede-
tis mihi:
68 Etſi interrogauero vos, non reddetis mihi
reſponſum, aut dimittetis me.
69 ¹² Ex hoc tempore erit Filius hominis ſe-
dens à dextera virtutis Dei.
70 Dicunt ei omnes, Tu es ergo filius Dei?
Dixit eis Ieſchua, Vos dixiſtis quòd ego ſi
ſum.
71 Dicũt ei, Quid rurſus neceſſarii ſunt nobis
teſtes? Nos enim audiuimus ex ore ipſius.

Caput XXIII.

1 Chriſtus accuſatur coram Pilato. 7 mittitur ad Herodem. 11 illuditur. 24 cupiditati Iudæorum exponitur à Pilato. 27 mulieres plangunt eum. 32 crucifigitur. 39 Conuitiatur ei vnus ex maleficis. 43 Alter fide ſeruatur. 45 Expirat Chriſtus. 51 ſepelitur.

1 TVm ſurgens vniuerſa multitudo eorum,
duxit eum ad Pilatum.
2 Cœperunt autẽ eum accuſare, dicen-
tes, Comperimus iſtum ᵃ peruertere gentẽ,
& vetare tributa dare Cæſari, quòd dicat ſe
Chriſtum, *id eſt*, regem eſſe.
3 Pilatus autem interrogauit eum, dicens, Tú-
ne es rex Iudæorum? Ipſe verò reſpondens
ei dixit, Tu dicis.
4 ¹ Ait verò Pilatus ad primarios ſacerdotes
& turbam, Nullam inuenio noxam in hoc
homine.
5 At illi inualeſcebant, dicentes, concitat
populum, docẽs per vniuerſam Iudeam, ex-
orſus à Galilæa huc vſque.
6 ² Pilatus verò, audita Galilæa, interrogauit
num Galilæus eſſet.
7 Et quum cognouiſſet eum ad ᵇ Herodis po-
teſtatem pertinere, remiſit eum ad Hero-
dem, qui & ipſe Hieroſolymis erat per eos
dies.
8 ᶜ Herodes autem viſo Ieſu gauiſus eſt val-
dè: nam à multo *tempore* cupiebat eum vi-
dere, eo quòd audiuiſſet multa de eo: &
ſperaret ſe ſignum aliquod viſurum ab eo
fieri.
9 Interrogauit autem eum multis ſermoni-
bus: ſed ipſe nihil ei reſpondit.
10 Adſtabant autem primarii ſacerdotes ac
Scribæ magna contentione eum accuſan-
tes.
11 Herodes autem cum ᵈ militibus ſuis, quum
eum pro nihilo habuiſſet, & illuſiſſet *ei*, ami-
ctum veſte ſplendida remiſit ad Pilatum.
12 ³ Et facti ſunt amici inter ſeſe Pilatus &
Herodes eo ipſo die: nam antea inimici e-
rant inter ſe.
13 ⁴ Pilatus verò, conuocatis primariis ſacer-
dotibus, & ᵉ magiſtratibus ac populo,
14 Dixit eis, Obtuliſtis mihi hunc hominem vt
qui auertat populum: & ecce, ego in veſtri
conſpectu quæſtione habita, nullam noxam
inueni in homine iſto ex iis de quibus accu-
ſatis eum:
15 Sed ne Herodes quidem: nam remiſi vos
ad illum: & ecce, nihil dignum morte fa-
ctum eſt ab eo.
16 ⁵ Caſtigatum ergo eum dimittam.

1 ET ſurrexerũt vniuerſa congregatio eo-
rum, & adduxerunt eum ad Pilatum.
2 Et ¹ cœperunt accuſare eum, & dice-
bant, Hunc inuenimus errare facientem
gentem noſtram, & prohibentem ne argen-
tum capitationis Cæſari demus: & dixit de
ſe quòd rex ſit Meſſias.
3 Pilatus autem interrogauit eum, ac dixit ei,
Es tu Rex Iudæorum? Dixit ei, Tu dixiſti.
4 Et dixit Pilatus ſummis ſacerdotibus & ſe-
nioribus, Ego aliquam cauſam non inuenio
contra hominem hunc.
5 Illi autem clamabant, & dicebant, Contur-
bat populum noſtrum, docens in vniuerſa
Iudæa, & incepit à Galilæa vſque huc.
6 Pilatus autem quum audiret nomen Gali-
leæ, interrogauit num homo Galilæus eſſet.
7 Et quum cognouiſſet quòd de ſubiectis po-
teſtati Hiraudi eſſet, miſit eum ad Hirau-
dem: quia in Vriſchelem erat in illis diebus.
8 Hiraudis autem quum vidiſſet Ieſchua, ga-
uiſus eſt valdè: cupidus enim erat videndi
eum à tempore multo, quia audiuiſſet de eo
multa, & ſperabat quòd aliquod ſignum vi-
ſurus eſſet ab eo.
9 Et ſermonibus multis interrogabat eum:
Ieſchua autem aliquod reſponſum non red-
didit ei.
10 Stabant autem ſummi Sacerdotes & Le-
giſperiti, & conſtanter accuſabant eum.
11 Hiraudis verò contemptui habuit eum, ip-
ſe & miniſtri eius. Et quum illuſiſſet, induit
eum veſtibus coccineis, & remiſit eum ad
Pilatum.
12 Et in illo die facti ſunt amici Pilatus & Hi-
raudis inter ſeſe: inimicitiæ enim antea fue-
rant inter eos.
13 Vocauit verò Pilatus ſummos ſacerdotes
& magiſtratus populi:
14 Et dixit eis, Obtuliſtis mihi hominem hunc
tanquam ſubuertentem gentem veſtram: &
ecce, ego examinaui eum ante oculos ve-
ſtros, & cauſam aliquam non inueni in ho-
mine iſto, ex omnibus de quibus vos accu-
ſatis eum.
15 Sed neque Hiraudis: miſeram enim eum
ad illum: & ecce, nihil quod dignum ſit mor-
te actum eſt ei.
16 Caſtigabo igitur eum, & dimittam eum.

17 (Ne-

12 Ad verb. Ex nunc. Hebraiſmus.

1 Ad verb. Proclamantes accuſationem eius quæ phraſis expoſita eſt Matt. 4.

17 (Neceſſe enim erat vt dimitteret eis vnum in feſto.)
18 Clamauerunt autem vniuerſa turba, & dixerunt, Tolle hunc, & dimitte nobis Bar-Abba.
19 Is erat qui propter ſeditionem & cædem quæ facta fuerat in ciuitate, coniectus fuerat in domum vinctorum.
20 Ruſus verò loquutus eſt cum eis Pilatus cupiens dimittere Ieſchua.
21 Illi autem clamabant, ac dicebant, Crucifige eum, crucifige eum.
22 Ille autem tertia vice dixit eis, Quid enim quod malum ſit, hic fecit? Nullam cauſam quæ digna ſit morte inueni in eo. Caſtigabo eum igitur, & dimittam eum.
23 Ipſi autem inſtabant voce elata, & petebant ab eo vt crucifigerent eum: & ingens fiebat vox eorum, & ſummorum ſacerdotũ.
24 Pilatus verò præcepit vt fieret petitio eorum.
25 Et dimiſit illis eum qui propter ſeditionem & cædem coniectus fuerat in domum vinctorum, quem petierant: Ieſchua verò tradidit arbitrio eorum.
26 Et quum deduxerunt eum, apprehenderunt Schemeun Cyrinæum venientem ex agro, & impoſuerunt ei crucem quam ferret poſt Ieſchua.
27 Et [2] veniebat poſt eum multitudo populi, & mulieres, quæ flebant & lamentabantur ſuper eo.
28 Et conuerſus eſt Ieſchua ad eas, ac dixit, Filiæ Vriſchelem, ne fleatis ſuper me: quin potius ſuper vobiſipſis flete, & ſuper filiis veſtris.
29 Quia ecce, veniunt dies in quibus dicent, Beatę ſteriles & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt.
30 Tunc incipietis dicere montibus, Cadite ſuper nos: & collibus, Operite nos.
31 Nam ſi in ligno humido iſta faciunt quid in arido fiet?
32 Et veniebant cum eo duo alij [3] malefici, vt occiderentur.
33 Quum autem veniſſent ad locum quendam qui vocabatur Cranium, crucifixerunt eum ibi, & illos maleficos, vnum à dextra eius, & alterum à ſiniſtra eius.
34 Ipſe autem Ieſchua dicebat, Pater remitte eis: non enim ſciunt quid faciunt. Et diuiſerunt veſtimenta eius, & miſerunt ſuper ea ſortem.
35 Stabat autem populus, & ſpectabat: & deridebant eum etiam magiſtratus, & dicebant, Alios ſeruauit: ſeruet ſeipſum ſi hic eſt Chriſtus electus Dei.
36 Et illudebant ei etiam milites, accedentes ad eum, & offerentes ad eum acetum.
37 Et dicebant ei, Si tu es Rex Iudæorum, ſerua teipſum.
38 Erat autem etiam inſcriptio quæ ſcripta erat ſuper eum, Græcè, Romanè, & Hebraicè, HIC EST REX IVDÆORVM.
39 Vnus autem ex illis maleficis qui ſuſpenſi erant cum eo, blaſphemabat contra eum, ac dicebat, Si tu es Chriſtus libera teipſum, & libera etiam nos.
40 Et obiurgauit eum ſocius eius, & dixit ei,

2 Id eſt, Sequebatur eum.

3 Ad verb. Facientes malorum.

17 Neceſſe autem habebat dimittere eis in feſto vnum quempiam.
18 Exclamauit autem ſimul vniuerſa turba, dicens, Tolle hunc, dimitte verò nobis Barabam:
19 (Qui erat propter ſeditionem quandam & cædem factam in vrbe, coniectus in carcerem.)
20 Rurſus ergo Pilatus alloquutus eſt eos, volens dimittere Ieſum.
21 Ipſi verò reclamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eum.
22 [6] Ille autem tertiò dixit eis, Quid enim iſte mali fecit? nullam noxam capitalem inueni in eo: caſtigatum ergò eum dimittam.
23 At illi inſtabant vocibus magnis, petentes vt crucifigeretur: & inualeſcebant voces eorum ac primariorum Sacerdotum.
24 Tum Pilatus iudicauit vt fieret quod ipſi petebant.
25 Dimiſit autem eis illum qui propter ſeditionem & cędem coniectus fuerat in carcerem, quem petierant: Ieſum verò tradidit eorum cupiditati.
26 ¶ [7] Quum igitur abducerent eum, prehenſo Simone quodam Cyrenæo, qui veniebat rure, impoſuerunt ei crucem ferendam ponè Ieſum.
27 [8] Sequebatur autem eum magna multitudo populi & mulierum: quæ & plangebant & lamentabantur eum.
28 Conuerſus autem ad eas Ieſus dixit, Filiæ Hieruſalem, ne flete ſuper me, verùm ſuper vobiſipſis flete, & ſuper liberis veſtris:
29 Nam ecce, venient dies quibus dicent, Beatæ ſteriles, & vteri qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt.
30 [f] Tunc incipient dicere montibus, Cadite ſuper nos: & collibus, Operite nos.
31 [g] Nam ſi in virente ligno iſta faciunt, in arido qui fiet?
32 ¶ Ducebantur autem etiam alii duo malefici, vt cum eo necarentur.
33 [9] Quum igitur veniſſent in locum qui vocatur Caluaria, illic crucifixerunt eum, & maleficos: vnum ad dextram, alterum ad ſiniſtram.
34 [10] Ieſus autem dicebat, Pater, remitte eis: neſciunt enim quid faciant. [h] Partientes verò veſtimenta eius, iecerunt ſortem.
35 Et ſtabat populus ſpectans, ſannis autem excipiebant eum etiam primores cum eis, dicentes, Alios ſeruauit, ſeruet ſeipſum, ſi hic eſt ille Chriſtus [i] Dei electus.
36 Illudebant autem etiam ei milites, accedentes & acetum ei offerentes:
37 Dicenteſque, Si tu es Rex ille Iudæorum, ſerua temetipſum.
38 [11] Erat autem etiam inſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis & Romanis & Hebraicis, HIC EST ILLE REX IVDÆORVM.
39 ¶ [12] [k] Vnus autem ex maleficis qui erant ſuſpenſi, conuitiabatur ei, dicens, Si tu es Chriſtus ille ſerua teipſum & nos.
40 Reſpondens autem alter obiurgauit eum, dicens,

dicens, Ne Deum quidem times, quod in eadem ſis damnatione?
41 Et nos quidem iuſtè (nam digna factis recipimus) iſte verò nihil [l] inſolens fecit.
42 Dixitque Ieſu, Domine, memento mei quum veneris in regnum tuum.
43 Tum dixit ei Ieſus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in [m] paradiſo.
44 [13] Erat autem quaſi hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt ſuper totam regionem vſque ad horam nonam.
45 Et obſcuratus eſt ſol, & aulæum templi ſciſſum eſt medium.
46 ‖ [14] Quumque clamaſſet voce magna Ieſus, ait, Pater, in manus tuas depono ſpiritum meum. Et quum hæc dixiſſet expirauit.
47 ¶ [15] Quum vidiſſet autem Centurio quod factum fuerat, [n] glorificauit Deum, dicens, Verè hic homo iuſtus erat.
48 Et omnis turba quæ ſimul ad hoc ſpectandum acceſſerat, ſpectans quæ facta fuerant, verberans pectora ſua, reuertebatur.
49 [16] Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ erant eum conſequutæ à Galilæa, videntes iſta.
50 ‖ [17] Tum ecce, vir nomine Ioſeph, Decurio, vir bonus ac iuſtus:
51 (Qui non ſuffragatus fuerat conſilio ac facto eorum ex Arimathæa ciuitate Iudæorum: [o] qui & ipſe expectabat regnum Dei)
52 Hic, *inquam*, adiens Pilatum, petiit corpus Ieſu:
53 Et detractum inuoluit ſindone, poſuitque illud in monumento quod erat in ſaxo inciſum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat.
54 Porrò dies erat Paraſceues, & ſabbathi dies [p] ſuccedebat.
55 [18] Subſequutæ etiam mulieres quæ cum eo venerant ex Galilæa, ſpectarunt monumentum, & quomodo poſitum eſſet corpus eius.
56 Reuerſæ verò parauerunt aromata & vnguenta: ac ſabbatho quidem quieuerunt, ſecundum mandatum.

Nec etiam à Deo times tu, qui etiam [4] in ipſo es iudicio?
41 Et nos iuſtè: nam ſicut digni fuimus & ſicut fecimus, retributionem accepimus: hic verò quod ſit deteſtabile non fecit.
42 Et dixit Ieſchua, Memento mei Domine mi, quum veneris in regnum tuum.
43 Dixit ei Ieſchua, Ammin dico tibi quòd hodie mecum eris in paradiſo.
44 Erat autem quaſi hora ſexta: & factæ ſunt tenebræ ſuper totam terram vſque ad horam nonam.
45 Et ſol obſcuratus eſt, & fiſſa eſt [5] facies portæ templi à media parte ſui.
46 Et clamauit Ieſchua voce elata, ac dixit, Pater mi, in manus tuas depono ſpiritum meum. Hoc dixit, & reddidit *ſpiritum*.
47 Quum videret autem Centurio id quod factum fuerat, glorificauit Deum, ac dixit, Verè hic homo iuſtus erat.
48 Et vniuerſæ turbæ quæ congregatæ fuerant ad ſpectaculum hoc, quum viderent id quod factum fuerat, reuerſi ſunt percutientes ſuper pectora ſua.
49 Et ſtabant in longinquo omnes noti Ieſchua, & mulieres quæ venerunt cum eo ex Galilæa, & ſpectabant iſta.
50 Homo autem quidam cuius nomen Iauſeph, ſenator ex Ramatha ciuitate Iudææ, homo erat bonus & iuſtus:
51 Qui non conſenſerat voluntati eorum & facto eorum: & expactabat regnum Dei.
52 Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſchua.
53 Et depoſuit ipſum, ac diuoluit in [6] ſindone linea, ac poſuit ipſum in loco ſepulchri effoſſi, in quo nemo adhuc poſitus fuerat.
54 Et dies Paraſceues erat, [7] & ſabbathum illuceſcebat.
55 Acceſſerunt autem mulieres quæ venerant cum eo ex Galilæa, & inſpexerunt ſepulchrum, & vbi poſitum eſſet corpus eius.
56 Et reuerſæ parauerunt vnguenta & aromata, & in ſabbatho quieuerunt quemadmodum præceptum erat.

4 Id eſt, In eadem es condemnatione. Hebraiſmus.

5 Id eſt, Velum. vide Matth. 17. 51.

6 Syra vox [Syriac], quam vertimus ſindonem, rara admodũ eſt: legitur tamen etiam Matth. 27. 59. in eodem ſenſu.

7 Sabbathum à veſpera diei Veneris incipit, vt omnia reliqua Iudæorũ feſta. Quia autem orto ſidere quod lucifer dicitur, eius obſeruatio incipit, volens Euãgeliſta oſtendere, nõ longè abfuiſſe tempus quo ex Lege ſabbathum incipiebat, dicit, Sabbathum illuceſcebat. hoc eſt, parũ ſupererat temporis ad ortum luciferi, quo illucente incipiendum erat ſabbathum.

p Paraſceues, id eſt, præparationis in poſterum diem feriarum.

18 Chriſtus à diabolo & cunctis ipſius organis oppugnatus, [...]mortis hoſtibus verſans, infirmas mulierculas in aciei fronte collocat, de omnibus illis terribilibus hoſtibus mox [...] triumphaturus.

Caput XXIIII.

1 *Mulieres ad monumentum accedunt.* 9 *quæ ab Angelis acceperunt Apoſtolis nunciant.* 13 *Duobus euntibus in Emmaũs adiungit ſe Chriſtus.* 27 *interpretatur illis Scripturas.* 39 *contrectandum ſe præbet Apoſtolis.* 49 *promittit illis Spiritum ſanctum.* 51 *ſurſum fertur in cælum.*

1 PRimo [1] autem *die* hebdomadis, [2] profundo diluculo venerunt ad monumentum, ferentes quæ parauerant aromata: & nonnullæ cum ipſis.
2 Inuenerunt autem lapidem deuolutum à monumento:
3 Et ingreſſæ non inuenerunt corpus Domini Ieſu.

1 [1] IN primo autem *die* in ſeptimana in aurora, dum adhuc eſſent tenebræ, venerunt ad locum ſepulchri, & attulerunt illa aromata quæ parauerant, erantque cum eis mulieres aliæ.
2 Et inuenerunt lapidem quòd deuolutus eſſet à loco ſepulchri.
3 Et ingreſſæ ſunt, & non inuenerunt corpus Ieſchua.

1 Ad verbum, In prima autem in ſabbatho. Sed ſabbathũ pro ſeptimana accipitur. de quo vide in vltimo cap. Matthæi.

[2] [...] tenebræ eſſent, id eſt, cùm vix dum inciperet luceſcere.

4 Factumq;

2 Id eſt, Expaueſactæ ſunt, & metu perculſæ.

4 Factumq; eſt quum eſſent 2 attonitæ propter hoc, ecce, duo homines ſteterunt iuxta eas, & fulgebat veſtimentum eorum.
5 Et fuerunt in metu, & declinauerunt facies ſuas in terram: & illi dixerunt eis, Quid quæritis vos viuentem cum mortuis?
6 Non eſt hic, ſurrexit: memineritis quòd loquutus ſit vobiſcum quum eſſet in Galilæa.
7 Et dixerit quòd futurum eſſet vt Filius hominis traderetur in manus virorum peccatorum, & ſuſpenderetur, & tertio die reſurgeret.
8 Et illæ recordatæ ſunt ſermonum eius.
9 Et reuerſæ ſunt à ſepulchro. Et dixerunt hæc omnia vndecim & reliquis.
10 Erant autem, Mariam Magdalaitha, & Iuchan, & Mariam mater Iaakub, & reliquæ quæ cum eis erant, quæ *hæc* dixerunt Apoſtolis.
11 Et viſi ſunt ſermones hi in oculis eorum quaſi deliramenta, neque crediderunt eis.
12 Schemeun autem ſurrexit, & cucurrit ad ſepulchrum, & proſpiciens vidit lintea quæ poſita erant ſeorſim, & abiit admirans apud ſemetipſum ſuper eo quod factum erat.
13 Et ecce, duo ex eis eo ipſo die ibant in pagum cuius nomen Emaus: & diſtabat ab Vriſchelem ſtadiis ſexaginta.
14 Et ipſi loquebantur vnus cum altero de iis omnibus quæ contigerant.
15 Et quum hæc loquerentur ac diſputarent, vnus cum altero, venit ipſe Ieſchua, & acceſſit ad eos, ac ibat cum eis.
16 Et oculi eorum clauſi erant, vt non agnoſcerent eum.
17 Et dixit eis, Qui ſunt ſermones hi quos loquimini vnus cum altero euntes, & triſtes eſtis?
18 Et reſpondit vnus ex illis cui nomen erat Kleiupha, ac dixit ei, Túne es ſolus extraneus ab Vriſchelem qui neſcias id quod factum eſt in ea in his diebus?
19 Dixit eis, Quid? Dicunt ei, De Ieſchua illo qui erat ex Natzerath, homine qui erat Propheta, & potens erat in ſermone & in opere coram Deo & coram toto populo.
20 Et tradiderunt eum ſummi ſacerdotes & ſeniores in 3 iudicium mortis, & crucifixerunt eum.

3 Id eſt, Condemnationem mortis. Hebraiſmus.

21 Nos autem ſperabamus quòd ille ipſe liberaturus eſſet Iiſraiel. Et ecce, tres dies *ſunt* ex quo hæc omnia facta ſunt.
22 Sed etiam mulieres ex nobis attonitos nos reddiderunt: diluculo ſurrexerant, fuerunt apud locum ſepulchri:
23 Et quum non inuenirent corpus eius, venientes dixerunt nobis, Angelos vidimus illic, & dicunt de eo quòd viuus ſit.
24 Et etiam quidam ex nobis iuerunt ad locum ſepulchri, & inuenerunt ita vt dixerant mulieres: ipſum verò non viderunt.
25 Tunc dixit eis Ieſchua, 4 O carentes mente, & graues corde ad credendum in omnibus quæ loquuti ſunt Prophetæ,

4 Id eſt, Dementes & ſocordes: vt ſuprà 11.40.

26 Nónne hæc futurū erat vt ſuſtineret Chriſtus, & vt ingrederetur in gloriam ſuam?

4 Et factum eſt dum conſternatæ in ea re hæſitarent, ecce, duo viri ſuperuenerunt eis, induti veſtibus fulgurantibus.
5 Quum autem expaueſactæ inclinarent faciem in terram, dixerunt eis, Quid inter mortuos quæritis eum qui viuit?
6 Non eſt hic, ſed ſurrexit: mementote vt loquutus ſit vobis quum adhuc in Galilæa eſſet.
7 Dicens, Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi: & die tertio reſurgere.
8 Recordatæ ſunt igitur verborum illius.
9 2 Et reuerſæ à monumento annuntiarunt hæc omnia illis vndecim & reliquis omnibus.
10 Erant autem Maria Magdalene & Iohanna, & Maria Iacobi *mater*, & reliquæ cum ipſis, quæ hæc dicebant Apoſtolis.
11 Sed viſa ſunt apud eos quaſi deliramentum verba ipſarum, neque crediderunt eis.
12 3 Petrus autem ſurgens cucurrit ad monumentum: & quum b introſpexiſſet, videt lintea ſola *illic* iacentia: abiitque, apud ſemetipſum mirans hoc factum.
13 ¶ 4 Et ecce, duo ex iis ibant eo ipſo die in vicum diſtantem ſtadiis ſexaginta ab Hieruſalem, cui *vico* nomen *eſt* Emaus:
14 Et colloquebantur inter ſe de iſtis omnibus quæ euenerant.
15 Et factum eſt dum colloquerentur, & ſe mutuò rogitarent, ipſe Ieſus acceſſit, & vnà iter faciebat cum ipſis.
16 c Oculi autem eorum tenebantur ne eum agnoſcerent.
17 Dixit autem eis, Qui ſunt hi ſermones quos confertis inter vos ambulantes, & quid eſtis tetrico vultu?
18 Reſpondens autẽ alter cui nomen d Cleopas, dixit ei, tu ſolus commoraris in vrbe Hieruſalem, & ignoras quæ in ea facta ſunt his diebus?
19 Ipſe verò dixit eis, Quæ? At illi dixerunt ei, Quæ *facta ſunt* Ieſu Nazareno, qui fuit Propheta, potens reipſa & verbis coram Deo & toto populo.
20 Et quomodo eum tradiderunt principes Sacerdotū & e magiſtratus noſtri, vt e morte damnaretur: & crucifixerunt eum.
21 Nos autem ſperabamus illum eſſe qui redempturus eſſet Iſrael: atqui præter hæc omnia, f tertium hunc diem agit hodie ex quo hæc facta ſunt.
22 Sed & mulieres quædam g ex nobis h obſtupefecerunt nos, quæ diluculo venerunt ad monumentum:
23 Et non inuento eius corpore, venerunt, dicentes ſe etiam viſionem angelorum vidiſſe, qui dicunt eum viuere.
24 Et abierunt quidam eorum qui erant nobiſcū, ad monumentū, & ita inuenerūt prout mulieres dixerant: ipſum verò nō viderunt.
25 5 Tum ipſe dixit eis O amentes & tardi corde ad credendum omnibus quæ loquuti ſunt Prophetæ!
26 Nónne hæc oportuit pati Chriſtum, & introire in gloriam ſuam?

27 Et

26 Et incipiens à Moſe & omnibus Prophe-
tis interpretabatur illis in omnibus Scriptu-
ris quæ de ſe *ſcripta erant.*
28 ¶ Appropinquarunt igitur vico in quem
proficiſcebantur: & ipſe fingebat ſe longiùs
ire.
29 Sed *ipſi* adegerunt eum dicẽtes, Mane no-
biſcum: quoniã aduesperaſcit, & inclinauit
dies. Ingreſſus eſt igitur vt maneret cum
eis.
30 Et factum eſt quum accubuiſſet cum eis,
ſumpto pane benedixit, & fractum dedit
eis.
31 Adaperti ſunt autem oculi eorum, & a-
gnouerunt eum: ſed ipſe [l] ablatus eſt ex eo-
rum conſpectu.
32 Tum inter ſe dixerunt, Nónne cor no-
ſtrum ardebat in nobis dum loqueretur no-
bis in via, & quum adaperiret nobis Scrip-
turas?
33 ¶ Et ſurgentes eo ipſo momento, reuerſi
ſunt in Hieruſalem, & inuenerunt congre-
gatos illos vndecim, & eos qui cum ipſis e-
rant,
34 Dicentes, Surrexit Dominus verè, & con-
ſpectus eſt Simoni.
35 Tum ipſi expoſuerunt quæ *geſta erant* in
via, & vt fuerat agnitus ab ipſis [k] in fractione
panis.
36 [i] Hæc autem ipſis loquentibus, ſtetit ipſe
Ieſus in medio eorum, & dixit eis, Pax vo-
bis.
37 Territi verò illi & expauefacti putabant ſe
ſpiritum conſpicere.
38 Tum dixit eis, Quid turbati eſtis, & quare
[l] diſceptationes ſubeunt corda veſtra?
39 Videte manus meas & pedes meos: nam e-
go ipſe ſum: cõtrectate me, & videte: [m] nam
ſpiritus carnem & oſſa non habet, prout me
conſpicitis habere.
40 Et quum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus
ac pedes.
41 Adhuc autem ipſis non credentibus præ
gaudio, & mirantibus, dixit eis, Habetis hic
eſculentum aliquid?
42 Tum ipſi dederunt ei partem piſcis aſſi, &
aliquid ex fauo apiario.
43 Quæ *ille* accepit, & in eorum conſpectu
[n] comedit.
44 [7] Dixitque eis, Hi *ſunt* ſermones quos lo-
quutus ſum vobis quum adhuc eſſem vobiſ-
cum, oportere impleri omnia quæ ſcripta
ſunt [o] in Lege Moſis & Prophetis & Pſalmis
de me.
45 Tunc aperuit eorum mentem, vt intelligo-
rent Scripturas,
46 Et dixit eis, Ita ſcriptum eſt, & ita opor-
tuit Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis
tertio die,
47 Et prædicari in eius nomine reſipiſcen-
tiam ac remiſſionem peccatorum apud o-
mnes Gentes, [p] incipiendo ab Hieruſa-
lem.
48 Vos autem eſtis horum teſtes.
49 ¶ Et ecce, ego immittam promiſſum Pa-
tris mei vobis: vos autem manete in vrbe
Hieruſalem [q] vſquequò induamini virtute
ex alto.

27 Et incipiebat à Muſche & ab omnibus
Prophetis, & interpretabatur eis de ſeipſo
ex omnibus Scripturis.
28 Et appropinquabat pago illi ad quem pro-
ficiſcebantur; & ipſe faciebat eos putare
quòd quaſi ad locum lõginquum proficiſce-
retur.
29 Et coegerunt eum, ac dixerunt ei, Quie-
ſce apud nos quia dies nunc inclinat ſe vt
tenebreſcat. Et ingreſſus eſt vt maneret
cum eis.
30 Factumque eſt vt quum accumberet cum
eis, acceperit panem, & benedixerit ac fre-
gerit, dederitque eis.
31 Et illico aperti ſunt oculi eorum, & agno-
uerunt eum: & ipſe ſublatus eſt ab eis.
32 Et dicebant vnus ad alterum, Nónne cor
noſtrũ accenſum erat in medio noſtri quum
loqueretur nobiſcum in via, & interpretare-
tur nobis Scripturas?
33 Et ſurrexerunt eadem hora, & reuerſi ſunt
in Vriſchelem, ac inuenerunt duodecim
congregatos, & eos qui cum eis erant:
34 Dicentes, Verè ſurrexit Dominus noſter,
& conſpectus eſt Schemeun.
35 Et ipſi quoque narrarunt ea quæ facta fue-
rant in via, & quomodo agnitus fuiſſet ipſis
quum frangeret panem.
36 Et quum hæc loquerentur, Ieſchua ſtetit
inter eos, & dixit eis, Pax vobiſcum: [5] Ego
ſum, ne timeatis.
37 [6] Et illi conturbati ſunt & fuerunt in metu:
putabant enim quòd ſpiritum viderent.
38 Dixit eis Ieſchua, Quid contremiſcitis
vos, & cur aſcendunt cogitationes veſtræ
ſuper cor veſtrum?
39 Videte manus meas & pedes meos: nam
ego ſum. Palpate me & agnoſcite nam ſpi-
ritui caro & oſſa non ſunt, ſicut videtis quòd
ſunt mihi.
40 Et quum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus
ſuas & pedes ſuos.
41 Quumque hactenus non crederent præ
gaudio ſuo, & attoniti eſſent, dixit eis, Eſt-
ne vobis aliquid hic ad comedendum?
42 Illi autem dederunt ei partem ex piſce aſ-
ſato, & ex fauo mellis.
43 Et accipiens comedit ante oculos eorum.
44 Et dixit eis, Hi ſunt ſermones quos loquu-
tus ſum vobiſcum quum apud vos eſſem,
quòd oportebat vt compleretur quicquid
ſcriptum eſt in Lege Muſche, & in Pro-
phetis & in Pſalmis, de me.
45 Tum aperuit mentem eorum ad intelli-
gendum Scripturas:
46 Et dixit eis, Ita ſcriptum eſt, & ita [7] iuſſum
fuit vt pateretur Chriſtus, & vt reſurgeret
[8] à mortuis tertio die.
47 Et vt prædicaretur in nomine eius conuer-
ſio in remiſſionem peccatorum, in nationi-
bus: & principium fieret ab Vriſchelem.
48 Et vos eſtis teſtes horum.
49 Et ego mittam ſuper vos promiſſum Patris
mei, vos autem manete in Vriſchelem vrbe,
donec induatis virtutem ex alto.

5 Hæc addita le-
guntur in Syro codi-
ce: in Græco non
ſunt.
6 Id eſt, Metu per-
culſi ſunt. Vide ſuprà
in eodem cap.
7 Vel, Conueniẽs.
8 Ad verbum, Ab
inter mortuos: vt ali-
quoties annotatum.

50 Et

Beth-Aniah q. d. domus pauperi

50 Et eduxit eos vſque ad Beth-Aniah: & ſu-
ſtulit manus ſuas, & benedixit eis.
51 Et factum eſt vt quum benediceret eis, ſe-
pararetur ab eis, & aſcenderet ad cœlum.
52 Ipſi autem adorauerunt eum, & reuerſi ſunt
in Vriſchelem cum gaudio magno.
53 Et in omni tempore erant in templo glo-
rificantes & benedicentes Deum. Amen.

50 [a]Eduxit autem eos foras Bethaniam [illegible]
que: & ſublatis manibus ſuis, bene[illegible]
eis.
51 Et factum eſt, dum ipſe benediceret [illegible]
disiunctus ab eis ſurſum ferebatur in cœ-
lum.
52 Ipſi autem adorato eo reuerſi ſunt in Hie-
ruſalem cum gaudio magno:
53 Erantque ſemper in templo, laudantes &
benedicentes Deum. Amen.

Finitum eſt Euangelium ſanctum Lucæ Euangeliſtæ.

EVANGELIVM SECVNDVM IOHANNEM.

Caput I.

1 Sermo ille ante ſecula ex Deo genitus, 2 & qui ſemper apud Patrem reſidebat, 14 homo factus eſt. 6.7 Iohannes quorſum à Deo miſſus. 16 concio ipſius de officio Chriſti. 19.20 teſtimonium eiuſdem ſacerdotibus redditum. 40 Andreæ vocatio. 42 Petri. 43 Philippi. 45 Nathanaelis.

1 IN principio erat ſermo,
& ipſe ſermo erat apud
Deum, & Deus erat ipſe
ſermo.
2 Hic erat in principio a-
pud Deum.
3 Omnia per manum eius
facta ſunt, & ſine eo, ne vna quidem *res* fuit,
quæ facta fuit.
4 In eo vita erat, & vita erat Lux filiorum ho-
minis.
5 Et ipſa Lux in tenebris lucet, & tenebræ
non comprehenderunt eam.
6 Fuit filius hominis qui miſſus eſt à Deo, cu-
ius nomen Iuchannan.
7 Hic venit in teſtimonium vt teſtaretur de
Luce, [1] vt vnuſquiſque crederet [2] per ma-
num eius.
8 Non ille erat Lux, ſed vt teſtaretur de
Luce.
9 Erat enim *ſermo* Lux vera quæ illuminat o-
mnem hominem qui venit in mundum.
10 In mundo erat, & mundus per manum eius
factus eſt, & mundus non nouit eum.
11 Ad ſuos venit, & ſui non receperunt
eum.
12 Iis autem qui acceperunt eum dedit po-
teſtatem vt filii Dei fierent, iis qui credunt
in nomen eius.
13 Qui non ſunt ex ſanguine, neque ex volun-
tate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex
Deo geniti ſunt.

1 Ad verb. Omnis homo, Hebraiſmus.
2 Id eſt, Eius opera & miniſterio. Hebraiſmus.

1 IN [a][1] principio [b]erat Ser-
mo [c]ille, & Sermo ille e-
rat [d]apud Deum, eratque
ille [e]Sermo, Deus.
2 Hic *Sermo* erat in prin-
cipio apud Deum.
3 [2][f]Omnia per hunc Ser-
monem facta ſunt: & [g]abſque eo factum [h]eſt
nihil quod factum ſit.
4 [i]In ipſo vita [k]erat, & vita erat [l]Lux illa
hominum:
5 [3]Et lux iſta in tenebris lucet, ſed tenebræ
eam non [m]comprehenderunt.
6 [4]Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen Io-
hannes.
7 Is venit ad ~~[illegible]~~ teſtimonium, *id eſt*, vt te-
ſtaretur de Luce, vt omnes per [n]eum cre-
derent.
8 Non erat ille [o]Lux illa: ſed *miſſus* fuit vt te-
ſtaretur de illa Luce.
9 [5]*Hic* erat [p]Lux illa vera quæ illuminat o-
mnem hominem venientem in mundum.
10 [q]In mundo erat, & mundus per eum factus
eſt: ſed mundus eum non agnouit.
11 [r]Ad ſuos venit, & ſui eum non excepe-
runt.
12 Quotquot autem eum exceperunt, dedit
eis *hanc* [6][ſ]dignitatem, vt filii Dei fierent,
nempe iis qui credunt in nomen eius:
13 Qui non ex ſanguine, neque ex [t]libidine
carnis, neque ex libidine viri, ſed ex Deo
geniti ſunt.

minem præ ceteris animantibus ornauit. f *Paulus hunc locum interpretatur Coloſſ. 1.15. & 16.* g *Id eſt,* [illegible] *ſic cum eo Filius: ſuit enim illi ſynergos.* h *Ex iis quæ facta ſunt, nihil factum eſt abſque eo.* i *Id eſt, Per ipſum,* [illegible] *viuificari ipſius vi & efficacia.* k *Videlicet, iam tum quum per eum ipſum facta omnia, aliqui dixiſſet, eſt.* l [illegible] *intelligentiæ in animis hominum accenſit, ad ipſum tanti boni authorem agnoſcendum.* 3 Lux quidem hominum [illegible] vt ſatis ſuperſit ſplendoris quod nos reddat inexcuſabiles. m *Pure ipſam non potuerunt, vt alias illuſtrarentur,* [illegible] *runt.* *Mat. 3. 1. mar. 1. 28. luc. 3. 3.* 4 Alias eſt manifeſtatio Filii Dei longè plenior, ad cuius [illegible] ſtiuè excitati ſunt Iohannis veluti apparitoris voce. n *Iohannem.* o *Lux illa de qua diximus, id eſt,* [illegible] *noſtras tenebras illuſtrare.* 5 Filius Dei quum videret ſeſe in ſuis operibus ab hominibus [illegible] omnes eos donauit) non agnoſci, ipſis corporeis oculis ſe conſpiciendum præbuit populo ſuo: [illegible] admiſſus quidem. p *Quæ verè & propriè meretur Lucis nomen, quoniam naturâ lucet, non participatione.* q [illegible] *ſoua illa Sermonis, ſtatio, nimirum iam cum mundus conderetur.* *Hebr. 11.* [illegible] r *Aliena ſermonem* [illegible]
6 Filius à ſuis pleriſque excluſus, à paucis quibuſdam agnitus eos [illegible] regulæ [illegible] in communem [illegible] uit. ſ *Hoc iure eos dignatus eſt, vt eos pro filiis adoptaret.* *Matth. 1. 18. luc. 3. 7.* t *Ex illo* [illegible] *quæ Spiritui paſſim opponitur.*

14 [y]Et ſermo ille [y]factus eſt caro : & [z]commoratus eſt inter nos, (& ſpectauimus gloriam eius, [y]gloriam *inquam* [z]vt vnigeniti *egreſsi* à Patre) plenus gratiæ ac veritatis.

15 [8]Iohannes teſtatus eſt de eo, & clamauit, dicens, Hic eſt de quo dicebam, *Is* qui [b]poſt me venit, ante me fuit, quia [c]prior me erat.

16 [9]Et ex plenitudine ipſius nos omnes accepimus, & [d]gratiam pro gratia.

17 Nam Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum extitit.

18 [10]Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus ille Filius qui eſt in [e]ſinu patris, ille *nobis* [f]expoſuit.

19 [11]Et hoc eſt teſtimonium Iohannis, quando miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis Sacerdotes & Leuitas vt interrogarent eum, Tu quis es?

20 Et [g]confeſſus eſt, [h]neque negauit: confeſſus eſt, *inquam*, ſe non eſſe Chriſtũ illum.

21 Tunc interrogauerunt eum, Quid ergo *es* Tune es Elias? *Ipſe verò* dixit [i]Non ſum. *Et illi*, Es tu [k]Propheta *ille*? Qui reſpondit, Non.

22 Dixerunt ergo ei, Quis es? vt reſponſum demus iis qui miſerunt nos: quid dicis de teipſo?

23 Ait, Ego *ſum* vox clamantis in deſerto, Complanate viam Domini, prout dixit Eſaias Propheta.

24 [12]Qui verò miſſi fuerant, erant ex Phariſæis:

25 Et interrogauerunt eum, ac dixerunt ei, Cur ergo [l]baptizas, ſi tu nõ es Chriſtus, neque Elias, neque Propheta?

26 Reſpondit ei Iohannes, dicens, Ego baptizo aqua: ſed [m]in medio veſtrũm ſtat quem vos neſcitis:

27 Hic ille eſt qui poſt me venit, qui ante me *fuit*: cuius ſolearum ego non ſum dignus vt ſoluam corrigiam.

28 Hæc in Bethabara facta ſunt trans Iordanem, vbi Iohannes baptizabat.

29 ¶ [13]Poſtero die, videt Iohannes Ieſum venientem ad ſe, & ait, Ecce Agnus [n]ille Dei qui [o]tollit [p]peccatum mundi.

30 Hic eſt de quo dicebam, Poſt me venit vir *qui* ante me quia prior me erat.

31 Et ego [q]non noueram eum: ſed vt manifeſtus fiat Iſraeli, propterea veni ego baptizans aqua.

32 [14]Tum *inquam*, teſtatus eſt Iohannes dicens, Conſpexi Spiritum deſcendentem quaſi columbam è cœlo, *qui* etiam manſit ſuper eum.

14 Et ſermo caro factus eſt: & [3]habitauit inter nos, (& vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti qui *venit* à Patre) qui plenus eſt gratiæ & veritatis.

15 Iuchannan teſtatus eſt de eo, & clamauit, & dixit, Hic ipſe eſt quem dixi, Qui poſt me venit, & fuit ante me: quia prior eſt quàm ego.

16 Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.

17 Propterea quòd Lex per manum Muſche data eſt: veritas autem & gratia per manum Ieſchua Chriſti facta eſt.

18 Deum non vidit homo vnquam, vnigenitus Dei, is qui eſt in ſinu Patris ſui, ipſe enarrauit.

19 Et hoc eſt teſtimonium Iuchannan quum miſiſſent ad eum Iudæi ex Vriſchelem ſacerdotes & Leuitas, vt interrogarent eum, Tu quis es?

20 Et confeſſus eſt, & non negauit: & confeſſus eſt, nempe, Non ſum ego Chriſtus.

21 Et interrogauerunt eum rurſum, Quid igitur? Iliah es? Et dixit, Non ſum. Propheta es? Et dixit, Non.

22 Et dixerunt ei, Et quidnam es? vt demus reſponſum iis qui miſerunt nos: quid dicis de teipſo?

23 Ait, Vox ego clamantis in deſerto, Sternite viam Domini, ſicut dixit Iſchaiah Propheta.

24 Illi autem qui miſſi fuerant, ex Phariſæis erant:

25 Et interrogauerunt, & dixerunt ei, Quid ergo baptizas tu, ſi tu non es Chriſtus, neque Iliah, neque Propheta?

26 Reſpondit Iuchannan, & dixit eis, Ego baptizo vos aquis: inter vos autem ſtat is quem vos neſcitis.

27 Ipſe eſt qui poſt me venit, & fuit ante me, cuius non ſum dignus vt ſoluam corrigias calceamentorum.

28 Hæc in Beth-Aniah facta ſunt in tranſitu Iurdanan vbi baptizabat Iuchannan.

29 Et die [4]poſtero vidit Iuchannan Ieſchua qui veniebat ad ſe, & ait, Ecce agnus Dei, ille qui tollit peccatum mundi.

30 Ipſe eſt de quo ego dixi quòd poſt me venit vir, & fuit ante me: quia prior eſt quàm ego.

31 Et ego non noueram eum, ſed vt innoteſceret Iiſraiel, propter hoc veni ego vt aquis baptizarem.

32 Et teſtatus eſt Iuchannan, & dixit, Vidi Spiritum deſcendentem de cœlo tanquam columbam, & manſit ſuper eum.

3 Verbum Syriacum eſt אגנן quod à nomine גנונא ſignificante thalamum, deductum eſt: vt poſsit exponi, Et thalamum habuit inter nos.

4 Ad verbũ, Qui erat poſt eum. Syra phraſis.

[illegible] e 3. *Qui Patri eſt intimus ac coniunctiſſimus, non modò amoris ſed etiam natura coniunctione, atque adeò vnicus.* [illegible] *tenebris* [illegible]*, & humanæ mentis aciem effugientem detexit, & ſpectandum exhibuit: Nam qui ipſum videt, videt & Patrem.* [illegible] eſt Meſsias, nec aliorum Prophetarum ſimilis ſed Meſsiæ iam præſentis apparitor. g *Planè & apertè agnouit* [illegible] *Hebræis familiaris, cuius magna eſt emphaſis, eadem enim repetuntur in ſtudio certa & explicata elocutione.* i *Iudæi ex*[illegible] *venturum ante tempora Meſsiæ, idq́ ex loco Malach. 4. 5. qui de Iohanne intelligi debet, Matth. 11. 14. Negat tamen Iohannes ſe* [illegible] *ſenſu loquentes.* k *De aliquo eximio Propheta interrogant, non de Chriſto, antea enim negauit Iohannes ſe eſſe Chriſtum* [illegible] *Prophetam eſſe* [illegible] *Moſis* [illegible] *Deut. 18. 15. qui de toto Prophetarum* [illegible] *de capite Chriſto eſt intelligendus.* 12 Chriſtus autor Baptiſmi non Iohannes: ac proinde eius efficacia non in Io[illegible] Chriſto Domino poſita eſt tota. l *Hinc doceri poteſt Iudæos ipſos non ignoraſſe mutationem aliquam fore in religione* [illegible] *& inter vos.* 13 Chriſtus eſt corpus & veritas omnium Legalium ſacrificiorum ad expiandum mundum. [illegible] *emphaſin habet non modò dignitatis, vt ab typico agno & cæteris Legalibus victimis diſtinguatur, ſed etiam reuocat in memoriam* [illegible] o *Verbum præſentis temporis ſignificat actum continuum vis enim ea eſt perpetua, & natura Agni,* [illegible] *Radicem illam peccatorum, nempe corruptionem & ex conſequenti fructus peccati quæ ſubinde peccata numero multi*[illegible] *de facto verum.* 14 Chriſtus viſibili Spiritus ſancti deſcenſu, ipſa Patris voce, Iohannis denique teſti[illegible]

5 Id eſt, Sequuti ſunt. Hebraiſmus.
6 Ad verbum, Vbi tu es? Hebraiſmus.
7 Ad verbũ. Vbi eſſet. Hebraiſmus.
8 Ad verb. Fuerũt. Hebraiſmus.
9 Id eſt, Sequere me. Hebraiſmus.
10 De hoc loquẽdi modo, qui ſæpiſſime in nouo Teſtamento recurrit, quid ſentiam dicam. Vox Syra אמין, ſicut Hebræa אמן à verbo אמן deriuatur quod confirmandi ac ſtabiliendi ſignificationem habet: vnde eius deriuata, firmitatis & ſtabilimenti ſignificationem continẽt. Nam אמונה fides dicitur à firmitate ſua, quod non ſit fluxa & euanida res, ſed conſtans & immutabilis: ita quoq; נאמן Firmum ac ſtabile ſignificare vel illud Iſaiæ probat cap. 22. 23. vbi dicit ſe infixurum ſeruum ſuum Elialaim inſtar claui in loco נאמן, hoc eſt firmo: & in verſu vltimo eadem vox repetitur. Dicto quoq; אמת veritatẽ ſignificant, à firmitate ſignificationem ſuam accepit, quòd nihil ſit firmius veritate. Sic אמן quod in fine gratiarum actionum, precationũ promiſſionum, &c. adeò frequenter legitur, nihil aliud denotat quàm promiſſiones certas eſſe, & certa fide amplecti, precãtes conſtanti fide expectare quæ petant & ita in reliquis. Inde quoq; Syri aduerbiũ ſuum אמינאית id eſt Sedulò, Sedulò, Conſtanter, traxerunt. Et vocem אמין, qua ſæpe vtitur Chriſtus nunc ſimplici, nunc geminata, ad eorum, quæ dicit, maiorẽ aſſeuerationẽ quæ perinde ſignificat acſi diceret Certè ſiue Cõſtanter dico vobis: & vbi geminatur idem aduerbium, intelligendum eſt, ſed in ſuperlatiuo, quaſi dicatur, Certiſſimè, ſiue Conſtantiſſimè dico vobis. Vocum enim ingeminatio Hebræis, Chaldæis & Syris ſuperlatiuum ſupplet.

33 Et ego non noueram eum, ſed is qui miſit me vt baptizarem aqua, ipſe dixit mihi, Ille ſuper quem vides quòd deſcendit Spiritus, & manet, ipſe baptizat Spiritu ſancto.
34 Et ego vidi, & teſtatus ſum quòd hic eſt Filius Dei.
35 Et die alio ſtabat Iuchannan, & duo ex diſcipulis eius.
36 Et intuitus eſt Ieſchua ambulantem, ac dixit, Ecce agnus Dei.
37 Et audiuerunt ambo diſcipuli eius quum *hoc* diceret, 5 & abierunt poſt Ieſchua.
38 Et conuerſus eſt Ieſchua, & vidit eos venientes poſt ſe, & dixit eis,
39 Quid quæritis vos? Dicunt ei, Domine noſter, 6 vbi manes tu?
40 Dixit eis, Venite, & videbitis. Illi autem venerunt, & viderunt 7 vbi maneret: & apud eum 8 manſerunt die illo: eratque ferè hora decima.
41 Vnus autem ex illis qui audierant à Iuchannan, & abierant poſt Ieſchua, erat Andreas frater Schemeun.
42 Hic vidit prius Schemeun fratrem ſuum, & dixit ei, Inuenimus Meſſiam.
43 Et adduxerunt eum ad Ieſchua. Et intuitus eſt eum Ieſchua, ac dixit, Tu es Schemeun filius Iauna, tu vocaberis Cipha.
44 Et die alio voluit Ieſchua exire in Galilæam, & inuenit Philippum, ac dixit ei, 9 Veni poſt me.
45 Ipſe autem Philippus erat ex Beth-Tzaidah, ex ciuitate Andreæ & Schemeun.
46 Et Philippus inuenit Nathanail, & dixit ei, Eum de quo ſcribit Muſche in Lege & in Prophetis, inuenimus, qui eſt Ieſchua filius Iauſeph qui eſt ex Natzerah.
47 Dixit ei Nathanail, A Natzerath poteſt aliquid quod bonum ſit, eſſe? Dixit ei Philippus, Veni, & videbis.
48 Et vidit Ieſchua Nathanail quum veniret ad ſe, & dixit de eo, Ecce verè filius Iiſraiel in quo dolus non eſt.
49 Dixit ei Nathanail, Vnde noſti tu me? Dixit ei Ieſchua, Quum nondum vocaſſet te Philippus, quando ſub ficu eras, vidi te.
50 Reſpondit Nathanail, & dixit ei, Domine mi, Tu es Filius Dei, Tu es rex Iiſraiel.
51 Dixit ei Ieſchua, Quia dixi tibi quòd vidi te ſub ficu, credis: maiora his videbis.
52 Dixit ei, 10 Ammin ammin dico vobis, quòd ab hoc tempore videbitis cœlos apertos, & Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ad Filium hominis.

33 Et ego non noueram eum: ſed qui miſit me vt baptizarẽ aqua, ille mihi dixerat, Super quem videris Spiritum deſcendentem ac manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat Spiritu ſancto.
34 Ego igitur vidi, & teſtor hunc eſſe Filium s illum Dei.
35 ¶ 15 Poſterò die iterum ſtabat Iohannes, & ex diſcipulis eius duo:
36 16 Et intuitus Ieſum ambulantem, dixit, ſ Ecce Agnus ille Dei.
37 17 Audierunt autem eum duo illi diſcipuli loquentem, & ſequuti ſunt Ieſum.
38 Conuerſus verò Ieſus, & conſpicatus eos ſequentes *ſe*, dicit eis,
39 Quid quæritis? Illi verò dixerunt ei, Rabbi (quod dicitur, ſi interpreteris, Præceptor) vbi moraris?
40 Dicit eis, Venite & videte. Venerunt, videruntque vbi moraretur: & apud eum manſerunt die illo; t hora enim erat quaſi decima.
41 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant *illa* ex Iohanne, & ſequuti fuerant eum:
42 Inuenit hic prior fratrem ſuum Simonem, & dixit ei, Inuenimus Meſſiam, quod eſt, ſi interpreteris, v Chriſtus.
43 Et adduxit eum ad Ieſum. Intuitus autem eum Ieſus dixit, Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod declaratur x Petra.
44 Poſtero die voluit Ieſus abire in Galilæã: inuenit autem Philippum, & dixit ei, Sequere me.
45 Erat verò Philippus ex Bethſaida, ciuitate Andreæ & Petri.
46 18 Inuenit Philippus Nathanaelem, & dicit ei, Inuenimus *illum* de quo ſcripſit Moſes in Lege, & Prophetæ, *nempe* Ieſum filium Ioſeph illum Nazarenum.
47 19 Tum dixit ei Nathanael, A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe? Dicit ei Philippus, Veni & vide.
48 20 Vidit Ieſus Nathanaelem venientem ad ſe, & dixit de eo, Ecce verè Iſraelita in quo dolus non eſt.
49 21 Dicit ei Nathanael, Vnde me noſti? Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Priuſquã te Philippus vocaret, quũ eſſes ſubter ficũ, videbã te.
50 Reſpondit Nathanael, & dixit ei, Rabbi, tu es ille Filius Dei, tu es ille Rex Iſrael.
51 Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Quia dixi tibi, Vidi te ſub ficu, credis? maiora iſtis videbis.
52 Præterea dixit ei, Amen amen dico vobis, Ab hoc tempore videbitis cœlum apertum, & angelos Dei y aſcendentes ac deſcendentes ſuper Filium hominis.

ſtum omnipotentem & ſimul vnicum ſalutis noſtræ [illegible] dem amplectendum. e *Ita ſignificatur diuina virtus,* [illegible] *ſic* [illegible] *Angelis,* [illegible] *Eccleſia* [illegible]

Caput II.

3 & 11 Chriſtus aquam in vinum [illegible] *facit ſignorũ ſuorum principiũ. 12 Capernaum deſcendit. 13 hinc Ieroſolymam aſcendit, 15 & mercatores è templo eiicit. 19 Templum* [illegible] *corpus ſuum ſoluendum à Iudæis prædicit. 23 Multi credunt in eum ob ſigna quæ edebat.*

1 Et die tertio factum eſt conuiuium in Catne ciuitate Galilææ. Et mater Ieſchua erat ibi.

1 Porrò 1 a die tertio nuptiæ factæ ſunt in Cana *oppido* Galilææ: eratque mater Ieſu illic.

[illegible] naturam imperium eſſe ad corpora hominum [illegible] ſpiritualem & [illegible] vitam [illegible] alitat. a *Poſt* [illegible] *Nathanaeli* [illegible] *vel ex quo profectus erat à Iohanne, vel ex quo in Galilæam peruenerat.*

2 Vocatus eſt autem etiam Ieſus ac diſcipuli
eius ad nuptias.
3 ᵃ Et quum defeciſſet vinum, mater Ieſu di-
xit ei, Vinum non habent.
4 Dixit ei Ieſus, Quid mihi tecum ᵇ mulier ?
nondum venit hora mea.
5 Dixit eius mater miniſtris, Quodcunque
dixerit vobis, facite.
6 Erant autem ibi lapideæ ᵈ hydriæ ſex poſi-
tæ ᵉ ſecundum purificationem Iudæorum,
capientes ſingulæ ᶠ amphoras binas aut ter-
nas.
7 Dicit eis Ieſus, Implete has hydrias aqua.
Impleuerunt eas igitur vſque ad ſummum:
8 Tunc dicit eis, Haurite nunc, & offerte
ᵍ architriclino. Obtulerunt igitur.
9 Vt autem guſtauit architriclinus aquam
illam quæ facta fuerat vinum, (neſciebat au-
tem vnde eſſet: ſed miniſtri ſciebant, qui
hauſerant aquam) vocat ſponſum architri-
clinus,
10 Et dicit ei, Omnes primo loco bonum vi-
num apponunt, & quum *conuiuæ* ʰ ſitim ex-
pleuerint, tunc id quod deterius *eſt*, tu ſer-
uaſti bonum vinum vſque adhuc.
11 Hoc initium ſignorum fecit Ieſus in Cana
oppido Galileæ, & manifeſtam fecit gloriam
ſuam; & crediderunt in eum diſcipuli eius.

12 ¶ Poſteà deſcendit Capernaum, ipſe &
mater, & ⁱ fratres & diſcipuli eius: manſe-
runtque illic non multos dies.
13 ʲ Nam propè erat Paſcha Iudæorum. Aſ-
cendit igitur Ieſus Hieroſolymam.
14 ⁴ Et inuenit in templo vinditores boum
& ouium & columbarum, & numularios ſe-
dentes:
15 Factoque flagello è funiculis, omnes eie-
cit è templo, & oues & boues: & argenta-
riorum numulos effudit, menſaſque ſubuer-
tit.
16 Et columbarum venditoribus dixit, Tol-
lite hinc iſta: ne facite domum Patris mei,
domum mercatus.
17 Recordati ſunt autem eius diſcipuli ſcrip-
tum eſſe, ᵏ Zelus domus tuæ deuorauit me.

18 ⁵ Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt
ei, Quod ˡ ſignum oſtendis nobis vt iſta fa-
cias?
19 Reſpondit Ieſus, & dixit eis, ᵐ Deſtruite
templum hoc, & tribus diebus erigam illud.

20 Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & ſex
annis ædificatum eſt templum iſtud, & tu
tribus diebus illud eriges?
21 At ille loquebatur de ⁿ templo corporis
ſui.
22 Quum ergo ſurrexiſſet à mortuis, recor-
dati ſunt diſcipuli eius quòd hoc dixiſſet
eis & crediderunt Scripturæ, & ſermoni
quem Ieſus dixerat.
23 ¶ ⁶ Quum autem eſſet Hieroſolymis in
paſcha die feſto, multi crediderunt in no-
men eius, conſpicientes ſigna quæ edebat.
24 Ipſe autem Ieſus non credebat eis ſemet-
ipſum, eo quòd noſſet omnes:

2 Et etiam Ieſchua & diſcipuli eius vocatus
fuit ad illud conuiuium.
3 Et deficiebat vinum, & dixit ei mater Ieſ-
chua, vinum non eſt eis.
4 Dixit illi Ieſchua, Quid mihi & tibi mulier?
nondum venit hora mea.
5 Dixit mater eius miniſtris, Id quod dixerit
vobis, facite.
6 Erant autem ibi hydriæ lapideæ ſex poſitæ
ad purificationem Iudæorum, quæ contine-
bant ¹ bina quadrantalia aut terna.

7 Dixit eis Ieſchua, Implete aqua has hydri-
as. Et impleuerunt eas vſque ad ſummum.
8 Dixit eis, Haurite deinceps, & adducite ad
architriclinum: & adduxerunt.
9 Et quum guſtaſſet ipſe architriclinus aquas
quæ factæ fuerant vinum & ignoraret vnde
eſſet (miniſtri verò ſciebant qui ipſi imple-
uerant aquis) vocauit architriclinus ſpon-
ſum:
10 Et dixit ei, Omnis homo prius vinum bo-
num adducit, et poſtquam inebriati ſunt,
tunc id quod eſt tenue: tu verò ſeruaſti vi-
num bonum vſque nunc.
11 Hoc eſt ſignum primum quod fecit Ieſ-
chua in Catne Galilææ, & manifeſtauit glo-
riam ſuam: & crediderunt in eum diſcipuli
eius.
12 Poſt hoc diſcendit in Cephar-Nachum ip-
ſe & mater eius, & frater eius & diſcipuli e-
ius, & illic fuerunt paucis diebus.
13 Et prope erat Petſcha Iudæorum, ac aſ-
cendit in Vriſchelem.
14 Et inuenit eos qui vendebant boues & o-
ues & columbas, & numularios ſedentes:

15 Et fecit ſibi flagellum è funiculis, & omnes
eiecit è templo, & oues & boues, & numu-
larios: & effudit numulos eorum, & menſas
eorum euertit.
16 Et illis qui vendebant columbas dixit, Tol-
lite iſta hinc, & ne feceritis domus Patris
mei domum negotiationis.
17 Et recordati ſunt diſcipuli eius quòd
ſcriptum eſſet, Zelus domus tuæ comedit
me.
18 Reſponderunt autem Iudæi, ac dixerunt
ei, Quod ſignum oſtendis nobis, qui iſta
facis?
19 Reſpondit Ieſchua, & dixit eis, Deſtrui-
te templum hoc, & in tribus diebus ego eri-
gam illud.
20 Dicunt ei Iudæi, Quadraginta & ſex an-
nis extructum fuit templum iſtud, & tu tri-
bus diebus, erecturus es illud?
21 Ille autem dicebat de templo corporis
ſui.
22 Quum verò ſurrexiſſet ² à mortuis, re-
cordati ſūt diſcipuli eius quòd hoc dixiſſet:
& crediderunt Scripturæ, & ſermoni quem
dixerat Ieſchua.
23 Quum eſſet Ieſchua in Vriſchelem in petſ-
cha in feſto, multi crediderunt in eum, qui
videbant ſigna quæ faceret.
24 Ipſe autem Ieſchua non credebat eis ſe-
ipſum: quia ipſe nouerat omnem homi-
nem:

1 Ad verb. Duo duo. Hebraiſ. Quadrantalia autem poſui potius quam amphoras aut μετρητὰς non quòd diuerſa ſint capacitatis ſed quia expreſsius Syram vocem רבעין declarare ſtudui quæ ab ארבע, vt quadrantal à quatuor deriuatam continetque quadrantal. octauam partem cadi, ſiue modii.

2 Ad verb. De inter mortuos vt Gall. D'entre les morts.

[illegible] *ex diſcorporis Chriſtus ita loquutus eſt, quòd aperto reſponſo indignos iudicabat. Notandum eſt etiam corpora noſtra vocari* [illegible] *quatenus quiſque Spiritus ſui vim & gratiam Deus in nobis habitat; in Chriſto autem plenitudo Deitatis corporaliter habitat* [illegible] *manifeſtatus in carne, 1.Tim.3.16.* n *Id eſt, De corpore ſuo.* 6 Non ſatis tuta fides eorum qui miraculis nituntur.

25 Neque opus habebat vt quiſquam teſtaretur ei de vllo filio hominis: ipſe enim ſciebat quid eſſet in filio hominis.

25 ⁹ Nec opus eſſet vt quiſquam ei teſtaretur de homine: ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine.

CAPVT. III.

1 Chriſtus Nichodemum ab ipſis fundamentis Chriſtianæ regenerationis inſtituit. 14 Serpens in deſerto. 23 Johannes baptizat, 27 Et ſuos docet ſe non eſſe Chriſtum.

1 ERat autem ibi quidam ex Phariſæis cuius nomen erat Nicadimus, princeps Iudæorum:

2 Hic venit ad Ieſchua nocte, & dixit ei, Domine mi, nouimus quòd à Deo miſſus fuiſti præceptor. Nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi is cum quo eſt Deus.

3 Reſpondit Ieſchua, & dixit ei, Ammin Ammin dico tibi, quòd ſiquis non ſit natus denuò, non poteſt videre regnum Dei.

4 Dixit ei Nicadimus, quomodo poteſt homo naſci ſenex? Nunquid poteſt iterum in ventrem matris ſuæ ſecunda vice ingredi, & naſci?

5 Reſpondit Ieſchua, & dixit ei, Ammin ammin dico tibi, quòd ſiquis non naſcatur ex aqua & Spiritu, non poteſt ingredi in regnum Dei.

6 Quod natum eſt ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex Spiritu, ſpiritus eſt.

7 Ne mireris quòd dixerim tibi quòd oportet vos naſci denuò.

8 Spiritus quo loco vult ſpirat: & vocem eius audis, ſed non noſti vnde veniat, & quò vadat, ſic eſt quiſquis natus eſt ex Spiritu.

9 Reſpondit Nicadimus, & dixit ei, Quomodo poſſunt hæc fieri?

10 Reſpondit Ieſchua, & dixit ei, Tu es magiſter Iiſrael, & hæc non noſti?

11 Ammin ammin dico tibi quòd id quòd nouimus loquimur, & id quod videmus teſtamur: & teſtimonium noſtrum non recipitis vos.

12 ¹ Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo, ſi dixero vobis cœleſtia credetis?

13 Et nemo aſcendit in cœlum, niſi is qui deſcendit de cœlo, Filius hominis qui eſt in cœlo.

14 Et ſicut exaltauit Muſche ſerpentem in deſerto, ſic futurum eſt vt exaltetur Filius hominis.

15 Vt quiſquis credit in eum, non pereat, ſed ſit ei vita quæ eſt in æternum.

16 Sic enim dilexit Deus mundum vt Filium ſuum vnicum dederit, vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed ſit ei vita quæ eſt in æternum.

1 ERat ¹ autem quidam ex Phariſæis (cui nomen *erat* Nicodemo) ᵃ ex primoribus Iudæorum:

2 Hic venit ad Ieſum nocte, & dixit ei, Rabbi, ſcimus te à Deo veniſſe ᵇ præceptorem, nemo enim poteſt hæc ſigna edere quæ tu edis, ᶜ niſi Deus ſit cum eo.

3 ² Reſpondit Ieſus & dixit ei, Amen Amen dico tibi, niſi quis fuerit genitus denuò, non poteſt ᵈ videre ᵉ regnum Dei.

4 Dicit ei Nicodemus, ᶠ Quomodo poteſt homo gigni qui ſit ſenex? Num poteſt in vterum matris ſuæ ſecundò introire, ac gigni?

5 Reſpondit Ieſus, Amen amen dico tibi, niſi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum Dei.

6 Quod genitum eſt ex ᵍ carne, caro eſt: & quod genitum eſt ex ſpiritu, Spiritus eſt.

7 Ne mireris me dixiſſe tibi. Oportet vos gigni denuò.

8 Ventus ʰ quò vult ſpirat: & ſonum eius audis, ſed neſcis vnde veniat & quò vadat: ita eſt quiſquis genitus eſt è Spiritu.

9 ³ Reſpondit Nicodemus & dixit ei, Quomodo poſſunt hæc fieri?

10 Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Tu es præceptor ille Iſraelis, & hæc non noſti?

11 Amen amen dico tibi, quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur: ⁱ ſed teſtimonium noſtrum non recipitis.

12 Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo ſi dixero vobis cœleſtia credetis?

13 ᵏ Nullus enim ˡ aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit è cœlo, *nempe* ᵐ filius hominis, ⁿ qui eſt in cœlo.

14 Prout autem ᵒ Moſes extulit ſerpentem in deſerto, ita extolli oportet Filium hominis:

15 Vt quiſquis credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam eternam.

16 ⁵ Ita enim Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum dederit, vt quiſquis credit ᵖ in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam.

¹ Ad verb. Quæ in terra & in oppoſito membro, Quæ in cœlo, hoc eſt Quæ ex terreno & communi ſenſu ſumpta ſunt (quale eſt illud de vento flante) Si non creditis, quomodo credetis ſiqua è cæleſti Spiritu proficiſcantur, & humanum captum ſuperent?

...immortalis etiamſi ſuperſit lucta carnis. h *Libero & vago impetu.* 3 Arcanum noſtræ regenerationis humano captui [illegible] percipitur ſed non niſi in Chriſto: quoniam is & Deus eſt in terris, & homo in cœlis, id eſt, ſic homo vt ſit etiam Deus [illegible] & ſic Deus vt ſit etiam homo, ac proinde eius potentia nobis pareat. i *Vos tractatis dubia & incerto autore profecta, & [illegible] certa & cognita doceo, nec mihi creditur.* k *Solus Chriſtus verè cœleſtia docere poteſt, quia nullus aſcendit, &c.* l [illegible] *gentia loco preditus eſt, nil* [illegible] *niſi Filius ille qui ſeſe ad nos* [illegible] m *Quod i* [illegible] *citur ad naturam Diuinam referri debet quæ carnem aſſumpſit* [illegible] *: nam* [illegible] *Ieſu Chriſti in terris* [illegible] *reus, vt qui conceptus ſit ex Spiritu ſancto.* n *De toto Chriſto dicitur,* [illegible] *eſſe perſonam, in quam duæ ſint vnitæ naturæ* [illegible] 4 [illegible] Euangelii prædicationem, velut ſaluiferum ſignum attollatur, ad quod totus mundus accurrat, quod olim ſerpenti [illegible] ſerto adumbratum. o *Numer. 21. 9.* [illegible] *Moſe erectus fuit Aëneus ſerpens,* [illegible] *qui* [illegible] *vulnerati erant. Hoc autem in hunc finem hoc loco adducitur vt ſe doceat Chriſtus* [illegible] *doctrina* [illegible] *cumque ipſum fide intuiti fuerint, ſalutem percipiant.* 5 Patris amor prorſus gratuitus, noſtræ ſalutis eſt origo [illegible] quo iuſtitia & ſalus noſtra reſidet [illegible] *idem eſt credere in aliquid, & credere de aliquo.* [illegible]

17 ¶ Non enim miſit Deus Filium ſuum in
mundum vt [q] condemnet mundum, ſed vt
ſeruetur [r] mundus per eum.
18 Qui credit in eum, non condemnatur: qui
verò non credit, iam condemnatus eſt: quia
non credidit in nomen vnigeniti Filii Dei.
19 [s] Hæc eſt autem [t] condemnatio, quòd Lux
venit in mundum, ſed dilexerunt homines
potiùs tenebras quàm Lucem: quia ſunt eo-
rum mala opera.
20 Quiſquis enim peruerſè agit, odit lucem:
nec venit ad lucem, ne arguantur opera ip-
ſius.
21 Qui verò [u] dat operam veritati, venit ad
lucem, vt manifeſta fiant facta ipſius, quòd
[v] ſecundum Deum facta ſint.
22 ¶ Poſteà venit Ieſus, & diſcipuli eius in Iu-
dææ territorium: & illic degebat cum eis,
& baptizabat.
23 Baptizabat autem etiam Iohannes in Æ-
non, prope Salim, quoniam aquæ multæ e-
rant illic: & veniebant ac baptizabantur.
24 Nondum enim coniectus fuerat Iohannes
in carcerem.
25 [w] Orta eſt igitur quæſtio quibuſdam ex di-
ſcipulis Iohannis cum Iudæis de purgatio-
ne.
26 Veneruntque ad Iohannem, & dixerunt
ei, Rabbi, is qui tecum erat trans Iordanem,
cui tu teſtimonium dediſti, ecce, baptizat,
& omnes veniunt ad eum.
27 Reſpondit Iohannes & dixit, [x] Homo non
poteſt recipere quicquam, niſi fuerit ei da-
tum è cœlo.
28 Vos ipſi mihi teſtes eſtis me dixiſſe, Non
ſum ego Chriſtus, ſed miſſus ſum *qui appare-
rem* coram eo.
29 Qui habet ſponſam ſponſus eſt: amicus
autem ſponſi qui ſtat & audit eum, [y] gaudio
gaudet propter vocem ſponſi, [z] hoc ergo
gaudium meum impletum eſt.
30 Illum oportet creſcere, me verò minui.
31 Qui supernè venit, ſupra omnes eſt: & qui
è [a] terra eſt terrenus eſt, & [b] terrena loqui-
tur: qui è cœlo venit, ſupra omnes eſt.
32 Et quod [c] vidit & audiuit, hoc teſtatur: ſed
teſtimonium eius nemo recipit.
33 Qui recipit eius teſtimonium, is obſigna-
uit quòd Deus verax ſit.
34 Nam is quem miſit Deus, verba Dei loqui-
tur, non enim *huic* [d] admetitur Deus ſpiri-
tum.
35 Pater diligit Filium, & omnia [e] dedit in
manum eius.
36 Qui credit in Filium, habet vitam æter-
nam: qui verò non obtemperat Filio, [f] non
videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum.

17 Non enim miſit Deus Filium ſuum in mun-
dum vt iudicet ipſum mundum, ſed vt [2] vi-
uat mundus [3] per manum eius.
18 Qui credit in eum, non iudicatur: & qui
non credit, iam [4] iudicatus eſt: quia non
credidit in nomen vnici Filii Dei.
19 Hoc autem eſt iudicium, quòd Lux venit
in mundum, & dilexerunt filii hominis te-
nebras potius quàm Lucem: erant enim o-
pera eorum mala.
20 Omnis enim qui deteſtabilia agit, odit lu-
cem: & non venit ad lucem, vt non arguan-
tur opera eius.
21 Is verò qui facit rectum, venit ad lucem, vt
cognoſcantur opera eius, quòd in Deo facta
ſunt.
22 Poſt hæc venit Ieſchua, & diſcipuli eius in
terram Iudææ: & illic verſabatur cum eis, &
baptizabat.
23 Atque Iuchannan quoque baptizabat in
In-Iaun, quod eſt iuxta Schalim, quia aquæ
erant ibi multæ: & veniebant ac baptiza-
bantur.
24 Non enim adhuc coniectus fuerat Iuchan-
nan in domum vinctorum.
25 [5] Facta eſt autem quæſtio cuidam ex diſci-
pulis Iuchannan cum quodam Iudæo de
purificatione.
26 Et venerunt ad Iuchannan, & dixerunt ei,
Domine noſter, ille qui tecum erat in tran-
ſitu Iurdanan, de quo tu teſtatus es, ecce,
ipſe quoque baptizat, & multi veniunt ad
eum.
27 Reſpondit Iuchannan, & dixit eis, Non po-
teſt filius hominis accipere ex voluntate ſui
ipſius quicquam, niſi datum fuerit ei è cœlo.
28 Vos teſtes eſtis mihi quòd dixerim quòd
ego non eſſem Chriſtus, ſed [6] legatus ſum
qui præcedo eum.
29 Is cui eſt ſponſa, ſponſus eſt: amicus autem
ſponſi eſt qui ſtat & attendit ei: gaudio ma-
gno gaudet propter vocem ſponſi, hoc ergo
gaudium meum ecce impletur.
30 Ipſum oportebat creſcere, & me minui.
31 Ipſe enim qui è ſupernis venit, ſupra om-
nes eſt: & is qui è terra, è terra eſt, & è ter-
ra loquitur: is qui è cœlo venit, ſupra om-
nes eſt.
32 Et id quod vidit & audiuit, teſtatur; & te-
ſtimonium eius nemo accipit.
33 Qui autem accipit teſtimonium eius, obſi-
gnauit quòd Deus verax eſt.
34 Is enim quem Deus miſit, ſermones Dei
loquitur, non enim in menſura dedit Deus
ſpiritum.
35 Pater diligit Filium, & omnia dedit in ma-
nus eius.
36 Qui credit in Filium, eſt ei vita quæ eſt in
æternum: & is qui non acquieſcit Filio, non
videbit vitam, ſed ira Dei manebit ſuper
eum.

2 Id eſt, Seruetur. Hebraiſmus.

3 Id eſt, Per eum. Hebraiſmus pluſquã tritus.

4 Id eſt Condemnatus eſt. Hebraiſmus.

5 Ad verb. Fuit quæſtio vni: id eſt Orta eſt. Incidit cuidam quæſtio.

6 Ad verb. Nuntius, vel Legatus ſum coram ipſo: id eſt, Qui coram ipſo appaream.

Caput IIII.

8 Ieſus fatigatus potum petit à muliere Samaritana. 21 Veram adorationem docet. 26 Fatetur ſe eſſe Meſſiam. 32 Cibus Ipſius. 39 Samaritani credunt in eum. 46 Regii cuiuſdam filium ſanat.

1 VT [a] ergo cognouit Dominus Phari-
ſæos audiſſe ipſum plures diſcipulos
facere & baptizare quàm Iohannem:

1 COgnouit autem Ieſchua quòd audiue-
runt Phariſæi quòd diſcipulos multos
faceret, & baptizaret plus quàm Iu-
channan.

2 Quum tamen ipſe Ieſchua non baptizaret, ſed diſcipuli eius.
3 Et reliquit Iudæam, & venit rurſus in Galilæam.
4 Opus autem erat ei vt veniens tranſiret per locum Samaritanorum.
5 Et venit in ciuitatem Samaritanorum quæ vocabatur Schachar, iuxta agrum quem dederat Iaakub Iauſeph filio ſuo.
6 Et erat ibi fons aquarum Iaakub. Ipſe autem Ieſchua feſſus erat ex labore itineris, & ſedebat ſuper fontem: & erat hora ſexta.
7 Et venit mulier ex Samaria vt impleret *vas* aquis, & dixit ei Ieſchua, Da mihi aquas vt bibam.
8 Diſcipuli autem eius ingreſſi erant ciuitatem vt emerent ſibi cibum.
9 Dixit ei illa mulier Samaritana, Quomodo tu Iudæus es, & à me petis ad bibendum, quæ ſum mulier Samaritana? non enim commercium habent Iudæi cum Samaritanis.
10 Reſpondit Ieſchua & dixit ei, Si ſcires donum Dei, & quis ſit hic qui dicit tibi, Da mihi *vt* bibam, tu petiiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquas viuas.
11 Dixit ei mulier illa, Domine mi, Situla non eſt tibi, & puteus eſt profundus: vnde tibi aquæ viuæ?
12 Num tu maior es quàm pater noſter Iaakub, qui dedit nobis puteum hunc, & ipſe ex eo bibit, & filii eius & greges eius?
13 Reſpondit Ieſchua, & dixit ei, Omnis qui biberit ex iſtis aquis, rurſus ſitiet.
14 Omnis autem qui biberit ex aquis quas ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aquæ illæ quas dabo ei, fient in eo fons aquarum ſcaturientium in vitam æternam.
15 Dixit ei mulier illa, Domine mi, da mihi ex his aquis vt rurſus non ſitiam, neque veniens hauriam ex hoc loco.
16 Dixit ei Ieſchua, Vade, voca maritum tuum, & veni huc.
17 Dixit ei, Non eſt mihi maritus. Dixit ei Ieſchua, Bene dixiſti, non eſt mihi maritus.
18 Quinque enim mariti fuerunt tibi, & hic qui eſt tibi iam, non eſt maritus tuus, hoc verè dixiſti.
19 Dixit ei illa mulier, Domine mi, video quòd Propheta es tu.
20 Patres noſtri in hoc monte adorauerunt, & vos dicitis quòd in Vriſchelem eſt locus vbi oportebat adorare.
21 Dixit ei Ieſchua, Mulier, crede mihi quòd venit hora qua nec in hoc monte, nec etiam in Vriſchelem adorabitis Patrem.
22 Vos adoratis id quod neſcitis: nos autem adoramus quod ſcimus: quia [r] vita ex Iudæis eſt.
23 Sed venit hora, & nunc eſt, quando adoratores veri adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate: nam etiam Pater qui ſunt huiuſmodi adoratores requirit.
24 Spiritus eſt enim Deus: & eos qui adorant eum, oportet in ſpiritu & veritate adorent.
25 Dixit ei mulier illa, Noui quòd Meſſias

r Id eſt Salus. Hebraiſmus.

2 (Quanquam Ieſus ipſe non baptizabat, ſed diſcipuli eius.)
3 Reliquit Iudæam, & abiit rurſum in Galilæam.
4 Oportebat autem eum tranſire per Samariam.
5 [e] Venit ergo in vrbem Samariæ quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob Ioſepho filio ſuo.
6 Erat autem ibi fons Iacob. Ieſus ergo fatigatus ex itinere, [a] ita ſedit ad fontem. [b] hora enim erat quaſi ſexta.
7 Venit mulier Samaritana vt hauriret aquã. Dicit ei Ieſus, Da mihi potum.
8 (Nam diſcipuli eius abierant in vrbem vt cibos emerent.)
9 Dicit igitur ei mulier illa Samaritana, Quomodo tu Iudæus quum ſis, potum à me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? non enim [c] vtuntur Iudæi Samaritanis.
10 Reſpondit Ieſus & dixit ei, Si ſcires donum [d] illud Dei, & quis ſit qui dicit tibi, Da mihi potum: tu petiiſſes ab eo, & dediſſet tibi [e] aquam viuam.
11 Dicit ei mulier, Domine, neque quo haurias habes, & puteus profundus eſt. vnde ergo habes aquam illam viuam?
12 Num tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis hunc puteum, ex quo ipſe bibit, & filii eius, & eius pecora?
13 Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Quiſquis bibit ex aqua iſta, ſitiet rurſus:
14 Quiſquis autem biberit ex aqua illa quam ego ei dabo, non ſitiet in æternum: ſed aqua illa quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.
15 Dicit ei mulier, Domine, da mihi aquam iſtam: vt non ſitiam neque veniam huc ad hauriendum.
16 Dicit ei Ieſus, Vade, voca virum tuum, & veni huc.
17 Reſpondit mulier & dixit ei, Non habeo virum. Dicit ei Ieſus, Bene dixiſti, Non habeo virum.
18 Quinq; enim viros habuiſti, & nunc quem habes, non eſt tuus vir: hoc verè dixiſti.
19 Dicit ei mulier, Domine, video te Prophetam eſſe.
20 [3] Patres noſtri in hoc [f] monte adorauerunt: & vos dicitis Hieroſolymis eſſe locum illum vbi oporteat adorare.
21 Dicit ei Ieſus, Mulier, crede mihi, venit hora quando neque in monte hoc, neque Hieroſolymis adorabitis Patrem.
22 Vos adoratis quod neſcitis: nos adoramus quod ſcimus: [g] quia ſalus ex Iudæis eſt.
23 Sed venit hora, & nunc eſt, quum veri adoratores adorabunt Patrem [h] Spiritu ac veritate: etenim Pater tales quærit qui ipſum adorent.
24 Deus eſt [i] Spiritus: & qui adorant eum, oportet vt Spiritu ac veritate adorent.
25 Dicit ei mulier, Scio Meſſiam venturum

terna ceremonias, quæ docuerat adumbrabant quod reipſa præſtat Christus. 1.Cor.4.13. *h. Nomine Spiritus intelligi...*

qui dicitur Chriſtus: quum venerit ille, nobis annuntiabit omnia.
26 Dicit ei Ieſus, Ego ſum qui loquor tibi.
27 Intereà verò venerunt eius diſcipuli, & mirati ſunt quòd cum muliere loqueretur: nemo tamen dixit, Quid quæris? aut, quid loqueris cum ea?
28 Reliquit ergo hydriam ſuam mulier, & abiit in vrbem, dixitque eius loci hominibus,
29 Venite, videte hominem qui dixit mihi quæcunque feci: num iſte eſt Chriſtus?
30 Exierunt ergo ex vrbe, & venerunt ad eum.
31 [4]Interim autem rogabant eum diſcipuli, dicentes, Rabbi, comede.
32 Ille autem dixit eis, Ego cibum habeo quo veſcar, quem vos neſcitis.
33 Dicebant ergo diſcipuli alii ad alios, Num quis attulit ei quo veſcatur?
34 Dicit eis Ieſus, Eſca mea eſt exequi voluntatem eius qui miſit me, & perficere ipſius opus.
35 [5]Nónne vos dicitis? Adhuc quadrimeſtre *ſpatium* ſupereſt & meſſis aderit? Ecce dico vobis, attollite oculos veſtros, & ſpectate regiones: nam albæ iam ſunt ad meſſem.
36 [6]Qui autem metit, mercedem accipit, & cogit fructum in vitam æternam: vt & qui ſeminat ſimul gaudeat, & qui metit.
37 Nam in hoc dictum, illud verum eſt, Alius eſt qui ſeminat, & alius qui metit.
38 Ego miſi vos ad id metendum in quo vos non laboraſtis: alii laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.
39 [7]Ex vrbe autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eum, propter ſermonem mulieris teſtantis eum ipſi dixiſſe quæcunque ipſa fecerat.
40 Quum ergo veniſſent ad eum Samaritani, rogarunt eum vt apud ipſos maneret: & manſit ibi duos dies.
41 Ac multò plures crediderunt propter ſermonem ipſius.
42 Et mulieri dicebant, Non amplius propter tuos ſermones credimus, ipſi enim audiuimus, & ſcimus hunc eſſe verè Seruatorem illum mundi Chriſtum.
43 [8]Duobus autem poſt diebus exiit inde, & abiit in [k]Galilæam.
44 Ipſe enim Ieſus teſtatus fuerat, Prophetam in ſua patria honorem non habere.
45 Quum ergo veniſſet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, quum omnia vidiſſent quæ fecerat Hieroſolymis die feſto: nam & ipſi venerant ad diem feſtum.
46 ¶ [9]Venit igitur Ieſus rurſum Cana *oppidū* Galilææ, vbi fecerat ex aqua vinum. Erat autem in Capernaum regius [l]quidam, cuius filius ægrotabat.
47 Is quum audiſſet Ieſum veniſſe ex Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & eum rogauit vt deſcenderet ac ſanaret ipſius filium: erat enim moribundus:
48 Dixit ergo Ieſus ei, Niſi ſigna & miracula videritis, non credetis.
49 Dicit ei regius ille, Domine, deſcende

veniturus eſt: & quum venerit, docebis nos omnia.
26 Dixit ei Ieſchua, Ego ſum qui loquor tecum.
27 Et dum loqueretur, venerunt diſcipuli eius, & mirabantur quòd cum muliere loqueretur. Nemo autem dixit, Quid quæris? aut, Quid loqueris tu cum ea?
28 Et reliquit hydriam ſuam mulier, & abiit in ciuitatem, ac dixit,
29 Venite, videte hominem qui dixit mihi quicquid feci: nunquid ipſe eſt Meſſias?
30 Et egreſſi ſunt viri ex vrbe, & veniebant ad eum.
31 Et interea petebant ab eo diſcipuli eius: & dicebant ei, Domine noſter ede.
32 Ipſe autem dixit eis, Eſt mihi cibus quem comedam, quem vos neſcitis.
33 Dicunt diſcipuli eius inter ſeſe, Num quiſpiam attulit ei ad comedendum?
34 Dixit eis Ieſchua, Cibus meus eſt vt faciam voluntatem eius qui miſit me, & perficiam opus eius.
35 Nonne vos dicitis quòd poſt quatuor méſes ventura ſit meſſis? Ecce, dico vobis, Attollite oculos veſtros, & ſpectate regiones, quòd albæ ſunt, & iam appropinquant ad meſſem.
36 Et is qui metit, mercedem accipit, & colligit fructus in vitam quæ eſt in æternum: & ſeminator & meſſor pariter gaudebunt.
37 In hoc enim eſt ſermo veritatis, quòd alius eſt ſeminator, & alius meſſor.
38 Ego miſi vos ad metendum id in quo vos non laboraſtis; alii enim laborauerunt, & vos ingreſſi eſtis in laborem illorum.
39 Ex illa autem ciuitate multi crediderunt in eum Samaritani, propter ſermonem mulieris illius quæ teſtabatur, Dixit mihi quicquid feci.
40 Et quum veniſſent ad eum illi Samaritani, petierunt ab eo vt maneret apud ſe: & manſit apud eos duobus diebus.
41 Et multi crediderunt in eum propter ſermonem eius.
42 Et dicebant mulieri illi, Deinceps nequaquam propter ſermonem tuum credimus in eum: nos enim audiuimus, & ſcimus quòd hic eſt verè meſſias ſeruator mundi.
43 Et poſt duos dies egreſſus eſt Ieſchua inde, et abiit in [2]Galilæam.
44 Ipſe enim Ieſchua teſtabatur quòd Propheta in ciuitate ſua non afficitur honore,
45 Quum autē veniſſet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, qui viderunt ſigna omnia quæ fecit in Vriſchelem in feſto: venerant enim & ipſi ad feſtum.
46 Venit autem rurſus Ieſchua in Catne Galilææ, vbi fecerat aquas vinum. Et erat in Cephar-Nachum, quidam [3]gerens vices regis cuius filius infirmus erat.
47 Hic audiuit quòd veniſſet Ieſchua ex Iudæa in Galilæam, et abiit ad eum, & petebat ab eo vt deſcenderet & ſanaret filium ſuum; propinquus enim erat ad moriendum.
48 Dixit ei Ieſchua, Si ſigna & prodigia non videritis, non credetis.
49 Dixit ei ille gerens vices regis, Domine mi, deſcende

2 Id eſt, In reliqua loca Galilææ, declinata Nazareth vrbe ſua, in qua contemptui habebatur.

3 Syriacè, עבד מלכא, qui vices regis gerebat, & regius erat miniſter.

deſcende priuſquàm moriatur puer meus.
50 Dixit ei Ieſchua, Vade, filius tuus viuus
eſt. Et credidit homo ille ſermoni quē dix-
erat ei Ieſchua: & abiit.
51 Quum autem deſcenderet, occurrerunt
ei ſerui eius, & nunciauerunt ei, ac dixerant
ei, Filius tuus 4 reuixit.
52 Et interrogauit eos quonam tempore ſa-
nus factus eſſet. Dicunt ei, Heri ſeptima ho-
ra reliquit eum febris.
53 Et cognouit pater eius quòd in illa hora
id euenisſet in qua dixit ei Ieſchua, Filius tuus
viuit. Et credidit ipſe & domus eius tota.
54 Hoc rurſus ſecundum ſignum fecit Ie-
ſchua quum veniſſet ex Iudæa in Galilæam.

4 Verb. eſt, [Syriac] Vixit: ſed ſæpe Syri (ut etiam Hebræi) ſimplici verbo vtuntur pro compoſito.

priuſquam moriatur filius meus.
50 Dicit ei Ieſus, Vade: filius tuus viuit. Cre-
didit homo ſermoni quem dixerat ei Ieſus:
& profectus eſt.
51 Iam autem eo deſcendente, ſerui occur-
rerunt ei, & annunciauerunt, dicentes, Fili-
us tuus viuit.
52 Percontatus eſt ergo ab eis horam qua
melius habuerat: & dixerunt ei, Heri circi-
ter horam ſeptimam dimiſit eum febris.
53 Agnouit ergo pater *id factum eſſe* illa ipſa
hora qua dixerat ei Ieſus, Filius tuus viuit:
& credidit *ipſe* ac domus eius tota.
54 Hoc ſecundum ſignum rurſus edidit Ieſus,
quum veniſſet ex Iudæa in Galilæam.

Caput V.

2 & 5 Chriſtus decumbentem ad piſcinam ſanat in Sabbatho. 10 Phariſæos præcipiti iudicio factum ſuum calumniantes, 17 authoritate Patris ſui conuincit 9 10 Diuinam ſuam virtutem multis argumentis, 45 Moſis teſtimonio etiam comprobat.

1 POſt hæc erat feſtum Iudæorum, & aſ-
cendit Ieſchua in Vriſchelem.
2 Erat autem ibi in Vriſchelem locus
quidam ablutionis qui vocabatur Hebraicè
1 Beth-Cheſda: & erant in eo quinque por-
ticus.
3 Et in his iacebat populus multus infirmo-
rum & cæcorum & claudorum & aridorum
& expectabant motum aquarum.
4 Angelus enim 2 per interualla temporis de-
ſcendebat in lauacrum, & mouebat illas a-
quas: & is qui primus deſcendebat poſt
motionem aquarum, ſanabatur, quicunque
morbus fuiſſet ei.
5 Erat autem ibi homo quidam qui triginta
& octo annos fuerat in infirmitate ſua:
6 Hunc vidit Ieſchua iacentem: & nouit
quòd tempore multo fuiſſet ei *infirmitas e-
ius*, & dixit ei, Vis tu ſanus fieri?
7 Reſpondit ille infirmus, & dixit, Etiam Do-
mine mi. Nemo autem mihi eſt qui, quum
motæ fuerint aquæ, mittat me in lauacrum,
ſed priuſquam veniam, alius ante me de-
ſcendit.
8 Dixit ei Ieſchua, Surge, & tolle lectum tu-
um, & ambula:
9 Et eadem hora ſanatus eſt homo ille. Et
ſurgens tulit lectum ſuum, & ambulauit. Et
ille ipſe dies Sabbathi erat.
10 Et dixerunt Iudæi illi qui ſanatus fuerat,
Sabbathum eſt, non licet tibi vt tollas le-
ctum tuum.
11 Ille autem reſpondit, & dixit eis, Is qui
fecit me ſanum, is dixit mihi, Tolle lectum
tuum, & ambula.
12 Et interrogauerunt eum, Quis eſt homo
iſte qui dixit tibi, Tolle lectum tuum, & am-
bulas?
13 Qui autem ſanatus fuerat, neſciebat quis
eſſet: Ieſchua enim occultauerat ſe in tur-
ba multa, quæ erat in loco illo:
14 Poſt tempus *aliquod* inuenit eum Ieſchua
in templo, & dixit ei, Ecce, ſanatus es, rur-
ſus ne peccaueris, ne fiat tibi aliquid quod
peius eſt quàm prius.
15 Et abiit ille homo, & dixit Iudæis quòd

1 Fatigant ſe alii in eruenda nominis huius ratione ſecundum literas quibus Græcè ſcribitur. In Syro contextu declarat locum benignitatis, quòd in eo Deus benignè potentiam ſuam exereret in curandis quibuſuis morbis populi ſui.
2 Ad verb. In tempore temporis .i. Statis & certis temporibus, Hebraiſmus.

1 POſt hæc erat dies feſtus Iudæorum, &
aſcendit Ieſus Hieroſolymam.
2 1 Eſt autem Hyeroſolymis ad *portam*
pecuariam, a piſcina quæ nominatur He-
braicè b Betheſda, quinque porticus ha-
bens.
3 In his iacebat multitudo magna ægrotorū,
cæcorum, claudorum, aridorum, expe-
ctantium aquæ motum.
4 Angelus enim deſcendebat certo momento
in piſcinam, & turbabat aquam: itaque qui
primus deſcendiſſet poſt aquæ turbatio-
nem, ſanus fiebat à quocunque detineretur
morbo.
5 Erat autem quidam illic triceſimum octa-
uum annum agens in morbo.
6 Hunc quum vidiſſet Ieſus iacentem, & co-
gnouiſſet eum iam multum temporis egiſſe
in morbo, dicit ei, Cupis ſanus fieri?
7 Reſpondit ei ægrotus ille, Domine, nullum
habeo, qui quum turbata fuerit aqua mit-
tat me in piſcinam: ſed interim dum ego ve-
nio, alius ante me deſcendit.
8 Dicit ei Ieſus, Surge, tolle grabatum tuum,
& ambula.
9 Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille: & ſu-
ſtulit grabatum ſuum, & ambulabat, erat au-
tem Sabbathum die illo.
10 2 Iudæi ergo dicebant ei qui ſanatus fuerat,
Sabbathum eſt, non licet tibi tollere graba-
tum.
11 Reſpondit eis, Qui me ſanum fecit, is mi-
hi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula.
12 Interrogauerunt eum ergo, Quis ille eſt
qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum & am-
bula?
13 Is autem qui ſanatus fuerat, neſciebat
quis eſſet: Ieſus enim 3 euaſerat ex turba
quæ erat in illo loco.
14 Poſtea inuenit eum Ieſus in templo, & dix-
it ei, Ecce, ſanus factus es: ne pecca amplí-
us, vt ne quid deterius tibi contingat.
15 Abiit ille, & nunciauit Iudæis Ieſum eſſe
qui

qui ſanum eum fecerat.
16 Ac propterea perſequebantur Iudæi Ie-
ſum, & ſtudebant eum trucidare, quòd iſta
feciſſet Sabbatho.
17 ᵍ Ieſus autem reſpondit eis, Pater meus
vſque adhuc operatur & ego operor.
18 Propterea ergo magis ſtudebant eum Iu-
dæi trucidare, quia, non ſolum ſoluiſſet ſab-
bathum, ſed & Patrem ſuum ᵈ dixiſſet De-
um, parem ſe faciens Deo.
19 Reſpondit ergo Ieſus, & dixit eis, Amen
amen dico vobis, non poteſt Filius ᵉ à ſe-
metipſo operari, *Id eſt,* ᶠ niſi viderit Patrem
operantem: quæcunque enim ille facit, hæc
etiam Filius ᵍ pariter facit.
20 Pater enim diligit Filium, & omnia demon-
ſtrat ei quæ ipſe facit: & opera iſtis maiora
demonſtrabit ei vt vos miremini.
21 ⁴ Sicut enim Pater excitat mortuos & vi-
uificat, ita & Filius quos vult viuificat.
22 ʰ Neque enim Pater ⁱ iudicat quenquam,
ſed omne iudicium dedit Filio:
23 Vt omnes honorent Filium, prout hono-
rant Patrem: qui non honorat filium, non
honorat Patrem qui miſit eum.
24 ⁵ Amen amen dico vobis, qui ſermonem
meum audit, & credit ei qui miſit me, habet
vitam æternam, & in condemnationem non
veniet, ᵏ ſed tranſiuit à morte in vitam.
25 ⁶ Amen amen dico vobis, veniet tempus,
& nunc eſt, quum mortui audient vocem Fi-
lij Dei: & qui audierint, viuent.
26 Sicut enim Pater habet vitam in ſeipſo,
ſic dedit & Filio habere vitam in ſeipſo.
27 Et ˡ authoritatem etiam dedit ei iudiciũ e-
tiã exercẽdi, ᵐ quatenus Filius hominis eſt.
28 ⁷ Ne hoc miremini: nam veniet hora qua
omnes qui in monumentis ſunt, audient vo-
cem eius.
29 ⁸ Et ⁿ prodibunt qui bona fecerunt, in ᵒ re-
ſurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt,
in reſurrectionem condemnationis.
30 ⁹ ᵖ Non poſſum ego à meipſo facere quic-
quam: ᑫ prout audio, iudico: & iudicium
meum iuſtum eſt: quia non quæro volunta-
tem meam, ſed voluntatem eius qui miſit
me, *id eſt,* Patris.
31 Si ego teſtor de meipſo, teſtimonium me-
um non eſt ʳ idoneum.
32 Alius eſt qui teſtatur de me, & ſcio idone-
um eſſe teſtimonium quod teſtatur de me.
33 ¹⁰ Vos miſiſtis ad Iohannem, & *is* teſtimo-
nium dedit veritati.
34 Ego autem ab homine teſtimonium non
capto: ſed hæc dico vt vos ſeruemini.
35 Ille erat lucerna ardens & lucens: vos au-
tem voluiſtis ſ ad momentum exultare in
eius luce.
36 At ego teſtimonium habeo maius *teſtimonio*

Ieſchua eſſet qui ſanaſſet eum.
16 Et propterea perſequebantur Iudæi Ieſ-
chua, & quærebant interficere eum, quòd
iſta feciſſet in Sabbatho.
17 Ipſe autem Ieſchua dixit eis, Pater meus
³ vſque ad hoc tempus operatur, etiam ego
operor.
18 Et propter hoc amplius quærebant Iudæi
interficere eum, non ſolùm quòd ſoluiſſet
Sabbathum, ſed etiam quòd de Deo, ⁴ quòd
Pater ſuus eſſet, dixiſſet & æquaſſet ſeipſum
cum Deo.
19 Reſpondit verò Ieſchua, & dixit eis, Am-
min ammin dico vobis quòd non poteſt fa-
cere Filius aliquid ex voluntate animæ ſuæ,
ſed id quod facientem Patrẽ vidit: ea enim
quæ Pater facit, ea etiã ſimiliter filius facit.
20 Pater enim diligit filium ſuum: & quicquid
facit oſtendit ei, ⁵ & quæ ſunt maiora his
opera oſtendit ei vt vos miremini.
21 Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & viui-
ficat eos, ita etiam Filius quos vult viuificat.
22 Neque enim pater iudicat quenquam, ſed
omne iudicium dedit Filio.
23 Vt vnuſquiſque honoret Filium ſicut ho-
norat Patrem. Is qui non honorat Filium,
non honorat Patrem qui miſit eum.
24 Ammin ammin dico vobis quòd qui audit
ſermones meos, & credit in eum qui miſit
me, eſt ei vita quæ eſt in æternũ, & in ⁵ iudi-
cium nõ venit, ſed tranſit à morte in vitam.
25 Ammin ammin dico vobis quòd venit ho-
ra, etiam nunc ea eſt, quando mortui audi-
ent vocem Filij Dei, & ij qui audient viuent.
26 Sicut enim Patri eſt vita ⁶ in ſemetipſo, ita
dedit Filio vt eſſet ei vita in ſemetipſo.
27 Et poteſtatem dedit ei vt eſſet etiam fa-
ciens iudicium.
28 ⁷ Quòd autem is *ſit* Filius hominis, ne mi-
remini propter hoc: nam venit hora quum
omnes qui ſunt in ſepulchris, audient vo-
cem eius.
29 Et ingredientur qui fecerunt bona in re-
ſurrectionem vitæ, & ij qui fecerunt mala, in
reſurrectionem ⁸ iudicij.
30 Non poſſum ex voluntate animæ meæ a-
liquid facere, ſed ſicut audio, ego iudico, &
iudicium meum iuſtum eſt: non enim quæ-
ro voluntatem meam, ſed voluntatem eius
qui miſit me.
31 Si ego teſtarer de meipſo, teſtimonium
meum non eſt verum.
32 Alius eſt qui teſtatur de me: & ſcio quòd
verum eſt teſtimonium eius quod teſtatur
de me.
33 Vos miſiſtis ad Iuchannan, & teſtatus eſt
de veritate.
34 Ego verò nequaquam à filio hominis ac-
cipio teſtimonium, ſed hæc dico vt vos
viuatis.
35 Ille lucerna erat ardens & lucens, & vos
voluiſtis gloriari ⁹ ad horam in luce eius.
36 Mihi verò eſt teſtimonium quod maius

3 Ad ver. Vſque ad nunc, Hebraiſmus.

4 Non eſt in Syro contextu coniunctio hæc expreſſa, nec in impreſſo, nec in manuſcripto, quia tamen ſequentia verba eam neceſſariò ſubaudiri oſtendunt, nos inſertione illam ſuppleuimus.

5 In exemplari impreſſo deerant, Et quæ ſunt maiora his opera oſtendit ei: ſed nos addidimus ex manuſcripto antiquo codice illuſtriſſimi principis electoris Palatini.

5 Id eſt, Condemnationem. Hebr.

6 בְּקְיוּמוֹת, In eſſentia ſua.

7 Licet in Græco codice hæc verba, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί, præcedentibus cohæreant, ac in calce verſiculi 27. collocentur, tamen quia Syrus ea accepit, tanquam ſequentibus conexa (vt particula דין clarè oſtendit) nos ea in principio verſus 18. collocauimus.

8 Id eſt, condemnationis Hebraiſmus.

9 Id eſt, Ad exiguum tempus.

h i [illegible] gubernandi & adminiſtrandi omnia adeò vitæ & necis poteſtatem habeat. Matt. 25. 45. k [illegible] ſed quatenus eſt homo ſive ac [illegible] à patre vt ſit iudex mundi. 7 Omnes tandem ad tribunal Chriſti 8 Ex fructibus iudicabitur de fide & incredulitate. n Sub [illegible]. o In eam reſurrectionem quam [illegible] Sic [illegible] damnatoria. 9 Chriſtus omnium quæ fecit, Patrem authorem & p Vide ſuprà 22. Infrà 8. 14. q Vt Deus mihi ſuggerit intra me habitans. r Fidele, id eſt, [illegible] Matth. 17. Sup. c. 1. 10 Chriſtus & Iohannis voce, & infinitis miraculis & omnium Prophetarum teſtimoniis, [illegible] [illegible] videns religioſum, [illegible] videt. s Tib.

eſt quàm Iochanan: opera enim quæ dedit mihi Pater meus vt perficiam, ex ipſa inquam opera quę facio teſtantur de me quòd Pater miſit me.

37 Et Pater qui miſit me, ipſe teſtatur de me: nec vocem eius vnquam audiſtis, neque viſionem eius vidiſtis.

38 Et ſermo eius non manet in vobis: propterea quòd in eum quem ipſe miſit, vos non creditis.

39 Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos quòd vita quę eſt in æternum, ſit vobis: & illæ teſtantur de me.

40 Et non vultis venire ad me vt vita quæ eſt in æternum ſit vobis.

41 Gloriam à filiis hominis non accipio.

42 Sed noui vos quòd charitas Dei non ſit in vobis.

43 Ego veni in nomine Patris mei, & non ſuſcipitis me: ſi alius venerit in nomine ſuiipſius, illum ſuſcipietis.

44 Quomodo poteſtis vos credere, qui gloriam vnus ab alio accipitis, & gloriam quæ eſt ab vno Deo non quæritis?

45 An putatis quòd ego accuſaturus ſim vos coram Patre? eſt qui accuſet vos: Muſche ipſe, in quo ſperaſtis.

46 Si enim in Muſche credidiſſetis, etiam in me crederetis: Muſche enim de me ſcripſit.

47 Et ſi ſcriptis ipſius non creditis, quomodo ſermonibus meis credetis?

Iohannis: opera enim quæ dedit mihi Pater vt ea perficerem, ipſa inquam opera quæ ego facio, teſtantur de me quòd Pater miſerit me.

37 Et qui miſit me Pater, ipſe teſtatus eſt de me. Neque vocem eius vnquam audiſtis, neque ſpeciem eius vidiſtis.

38 Et ſermonem eius non habetis in vobis manentem: quia quem miſit ille, huic vos non creditis.

39 Scrutamini Scripturas quia vos videmini vobis in ipſis vitam æternam habere: & illæ ſunt quæ teſtificantur de me.

40 Nec vultis venire ad me, vt vitam habeatis.

41 Gloriam ab hominibus non capio.

42 Sed noui vos, [a] charitatem Dei non habere in vobis.

43 Ego veni nomine Patris mei, nec recipitis me: ſi venerit alius nomine ſuo, illum recipietis.

44 Quomodo vos poteſtis credere, quum gloriam alii ab aliis capietis, & gloriam quæ à ſolo Deo proficiſcitur, non quæratis?

45 [a] Ne putate me accuſaturum vos apud Patrem: eſt qui accuſet vos, Moſes, in quo vos ſperatis.

46 Si enim crederetis Moſi, crederetis mihi: nam ille de me ſcripſit.

47 Quòd ſi ſcriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?

Caput VI.

5 Quinque panibus & duobus piſciculis cibantur 5000. 15 *Secedens Chriſtus,* 17 *Diſcipulos nauigantes,* 19 *aquis inambulans aſſequitur.* 26. 27. *De vero, & non periture,* 35 *Pane vitæ diſſerit.* 41 52 *Murmurant Iudæi:* 60 *& diſcipuli plerique,* 66 *recedunt abeo.* 69 *Apoſtoli, Dei filium eſſe fatentur.*

1 POſt hæc abiit Ieſchua [1] in oppoſitum littus maris Galilææ Tiberiadis.

2 Et [2] iuerunt poſt eum turbæ multæ, eo quòd videbant ſigna quæ faciebat in infirmis.

3 Et aſcendit Ieſchua in montem, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis.

4 Prope autem erat feſtum peſcha Iudæorũ.

5 Et ſuſtulit Ieſchua oculos ſuos, & vidit turbam magnam quæ veniebat ad ſe, ac dixit Philippo, vnde ememus panem vt comedant iſti?

6 (Hoc autem dixit tentans eum: ipſe enim ſciebat quid facturus eſſe.)

7 Dixit ei Philippus, Ducentorum [3] denariorum panis non ſufficeret eis vt [4] minimum quid vnuſquiſque ex eis acciperet.

8 Dixit ei vnus ex diſcipulis eius Andræas frater Schemeun Cipha,

9 Eſt hic puer quidam ſuper quem ſunt quinque placentæ hordei & duo piſces: ſed hæc quid ſunt his omnibus?

10 Dixit eis Ieſchua, Facite vt homines omnes diſcumbant. Herba autem multa erat in loco illo: & diſcubuerunt homines in numero quinque millia.

11 Et tulit Ieſchua panem, & benedixit, & diuiſit illis qui diſcumbebant: & ſimiliter etiam de piſcibus quantum voluerunt.

12 Et quum ſatiati eſſent, dixit diſcipulis

1 POſt [1] hæc abiit Ieſus [a] trans mare Galilææ, *quod eſt* Tiberiadis:

2 Et ſequebatur eum turba multa, quia videbant eius ſigna quæ edebat in ægrotis.

3 Subiit verò in montem Ieſus, & ibi ſedit cum diſcipulis ſuis.

4 Propè autem erat Paſcha, feſtum Iudæorũ.

5 Quum ergo ſuſtuliſſet oculos Ieſus, & conſpexiſſet multam turbam ad ſe venire, dicit Philippo, vnde ememus panes, vt iſti veſcantur?

6 (Hoc autem dicebat tentans eum: ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus.)

7 Reſpondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non ſuffecerint eis, vt ſinguli eorum paululum quiddam accipiant.

8 Dicit ei vnus ex diſcipulis eius, nempe Andræas frater Simonis Petri.

9 Eſt hic puerulus quidam qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſciculos: ſed hæc quid ſunt inter tam multos?

10 Dixit autem Ieſus, Facite vt iſti diſcumbant. Erat autem gramen multum in eo loco. Diſcubuerunt ergo viri numero quaſi quinquies mille.

11 Accepit autem panes illos Ieſus, & actis gratiis diſtribuit diſcipulis, diſcipuli verò diſcumbentibus: ſimiliter etiam ex piſciculis illis quantum volebant.

12 Vt autem expleti ſunt, dixit Ieſus diſcipulis ſuis

[1] Ad verb. In tranſitum. Hebraiſmus.
[2] Id eſt, Sequebantur. Hebraiſmus.
[3] De denario vide Mat. 18.
[4] Ad verb. Parum, parũ, Vnus vnus ſed geminatio diminutionẽ adauget ex vſu Hebrææ linguæ. Itali *Vn pochetino.*

[illegible]

[illegible] Colligite quæ super fuerunt fragmenta, ne quid pereat.

13 Coegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentis ex quinque illis panibus hordeaceis quæ superfuerant iis qui comederant.

14 [a] Illi ergo quum vidissent signum quod Iesus ediderat, dicebant, Hic est verè Propheta ille qui venturus erat in mundum.

15 Iesus ergo quum nosset futurum vt venirent, & ipsum correptum facerent regem, secessit rursus in montem solus.

16 ¶ ‖ [3] Vt autem serum diei factum est, descenderunt discipuli eius ad mare:

17 Et ingressi nauigium, ibant trans mare [b] versus Capernaum: iam autem tenebræ erant, nec venerat ad eos Iesus.

18 Et mare, vento magno flante, insurgebat.

19 Prouecti verò quasi stadia viginti quinque aut triginta, conspiciunt Iesum ambulantem super mare, & appropinquantem nauigio: & timuerunt.

20 Ille verò dixit eis, Ego sum, ne timete.

21 [c] Cupidè ergo receperunt eum in nauigium, & statim nauigium peruenit ad regioné in quam ibant.

22 ¶ Postero die turba quæ stabat trans mare, quum vidisset illic non esse aliud nauigiolum nisi vnum illud in quod ingressi fuerant discipuli eius, & Iesum non introisse cum discipulis suis in nauigium, sed solos eius discipulos abiisse,

23 Alia verò nauigiola Tiberiade venerunt prope locum vbi comederant panem, postquam gratias egisset Dominus:

24 Quum ergo vidisset turba Iesum illic non esse, neque discipulos eius, ingressi sunt & ipsi in nauigia, & venerunt Capernaū, quærentes Iesum.

25 Et eo inuento trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando huc peruenisti?

26 [d] Respondit eis Iesus, & dixit, Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis panes illos, & saturati estis.

27 [a] Operemini non cibo qui perit, sed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis: hunc enim Pater [e] obsignauit, *id est* Deus.

28 [f] Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur [f] opera Dei?

29 Respondit Iesus & dixit eis, ‖ Hoc illud est [g] opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.

30 [4] Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu signum edis, vt videamus & credamus tibi? Quid operaris?

31 ‖ Patres nostri comederunt manna in deserto: sicut scriptum est, Panem cælestem dedit eis vt vescerentur.

32 [7] Dixit ergo eis Iesus, Amen amen dico vobis, non dedit vobis Moses panem illum cælestem: sed Pater meus dat vobis panē

suis, Colligite fragmenta quæ superfuerunt, ne pereat aliquid.

13 Et collegerunt, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum quæ superfuerunt iis qui comederant ex quinque panibus hordei.

14 Illi verò homines qui viderunt signū quod fecit Ieschua, dicebant, Verè hic est Propheta qui venit in mundum.

15 Ieschua autem cognouit quòd venturi rapturi essent eum, & facturi ipsum regem: & recessit in montem ipsum solus.

16 Et quum esset serum, descenderunt discipuli eius ad mare:

17 Et sederūt in nauigio, & veniebant [5] ad oppositum littus in Sephar-Nachum. Et tenebræ erant, neque venerat ad eos Ieschua.

18 Mare autem intumescebat aduersus eos, quia ventus magnus flabat.

19 Et duxerūt *nauim* quasi stadia vigintiquinque aut triginta. Et viderunt Ieschua ambulantem super mare ipsum, & quum appropinquasset ad nauigium eorum, timuerunt.

20 Ipse verò Ieschua dixit eis, Ego sum, ne timeatis.

21 Et cupidi erant vt exciperent eum in nauigium, & in ea hora ipsum nauigium adfuit ad regionem ad quam proficiscebantur.

22 [6] Et postridie eius diei, turba quæ stabat [7] in opposito littore maris, viderunt quòd nauigium aliud non esset ibi nisi illud in quod ascenderant discipuli, & quòd non ingressus esset Ieschua cum discipulis suis in nauigium:

23 Venerant verò nauigia alia à Tiberiade prope locum illum in quo comederant panem, quum benedixisset Ieschua:

24 Et quum vidisset ipsa turba quòd non esset ibi Ieschua, nec etiam discipuli eius, ascenderunt in hæc nauigia, & venerunt in Sephar-Nachum, & quærebant ipsum Ieschua.

25 Quumque inuenissent eum [8] in opposito littore maris, dicunt ei, Domine noster, quando venisti huc?

26 Respondit Ieschua, & dixit eis, Ammin ammin dico vobis, quòd quæritis me, non sit propterea quòd vidistis signa, sed quia comedistis panem, & saturati estis.

27 [9] Ne operemini cibum qui perit, sed cibum qui permanet in vitam quæ est in æternum, quem Filius hominis dabit vobis: hunc enim Pater [10] obsignauit Deus.

28 Dicunt ei, Quid faciemus, vt operemur opera Dei?

29 Respondit Ieschua, & dixit eis, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem ipse misit.

30 Dicunt ei, Quod signum facis tu vt videamus & credamus in te? Quid operaris tu?

31 Patres nostri comederunt manna in deserto, sicut scriptum est, Panem de cælo dedit eis comedendum.

32 Dixit eis Ieschua, Ammin ammin dico vobis, quòd nequaquam Masche dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis

5 Ad verbum, Ad transitum, Hebraism.

6 Ad verbum, In die quæ erat post illum, Syra phrasis.
7 Ad verb. In transitu, Hebraismus.

8 Ad verb. In transitu. Hebraismus.

9 Id est, Ne laboretis de cibo qui perit.

10 Id est, Approbatum reddidit. Metaphorâ sumpta ab iis qui quos mittunt, eorum autoritatem obsignato diplomate sanciunt, & omnibus testatam faciunt.

[illegible] Manna [illegible] Christus [illegible] Manna [illegible] Christus autem [illegible] descendit è cælo [illegible] Patris.

verum

verum panem de cælo.
33 Panis enim Dei eſt is qui deſcendit de cælo, & dat vitam mundo.
34 Dicunt ei, Domine noſter, omni tempore da nobis panem hunc.
35 Dixit eis Ieſchua, Ego ſum panis vitæ: is qui venit ad me, non eſuriet: & is qui credit in me, non ſitiet in æternum.
36 Sed dixi vobis quòd vidiſtis me, & non creditis.
37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui ad me veniet, non eiiciam foras.
38 Quia deſcendi de cælo nequaquam vt facerem voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me.
39 Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me, [11] vt quicquid dedit mihi, non perdam ex eo, ſed ſuſcitem illud in die vltima.
40 Hæc enim eſt voluntas Patris mei, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, ſit ei vita quæ eſt in æternum: & ego ſuſcitabo eum in die vltima.
41 Iudæi autem murmurabant de eo quòd dixiſſet, Ego ſum panis qui deſcendi de cælo.
42 Et dicebant, Nónne hic eſt Ieſchua filius Iauſeph, is cuius nos nouimus patrem & matrem? & quomodo dicit hic, De cælo deſcendi?
43 Reſpondit Ieſchua & dixit eis, Ne murmuretis vnus cum altero.
44 Nemo poteſt venire ad me niſi traxerit eum Pater qui miſit me: & ego ſuſcitabo eum in die vltimo.
45 Scriptum eſt enim in Prophetis, Erunt omnes [12] edocti diuinitus. Quiſquis igitur audiuit à Patre & didicit ab eo, venit ad me.
46 Nequaquam quòd videat quis Patrem, niſi is qui à Deo eſt, is videt Patrem.
47 Ammin ammin dico vobis quòd ei qui credit in me, eſt ei vita quæ eſt in æternum.
48 Ego ſum panis vitæ.
49 Patres veſtri comederunt Mannah in deſerto, & mortui ſunt.
50 Hic eſt autem panis, qui deſcendit de cælo, vt comedat homo ex eo, & non moriatur.
51 Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcendi: & ſiquis comederit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, corpus meum eſt quod pro vita mundi do.
52 Contendebant autem Iudæi [13] vnus cum alio, & dicebant, Quomodo poteſt hic corpus ſuum nobis dare ad manducandum?
53 Et dixit eis Ieſchua, Ammin ammin dico vobis, Quòd ſi nõ comederitis corpus Filii hominis, & biberitis ſanguinem eius, non eſt vobis vita in [14] vobiſipſis.
54 Qui verò comedit ex corpore meo & bibit ex ſanguine meo, eſt ei vita quæ eſt in æternum: & ego ſuſcitabo eum in die vltimo.
55 Corpus enim meum verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.
56 Qui comedit corpus meum & bibit ſan-

illum verè cæleſtem.
33 Panis enim ille Dei is eſt qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo.
34 Dixerunt ergo ei, Domine, da nobis ſemper panem iſtum.
35 Dixit autem eis Ieſus, Ego ſum panis ille [i] vitæ: qui venit ad me, nequaquam eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet vnquam.
36 Sed dixi vobis, Etiam vidiſtis me, nec creditis.
37 [g] Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, nequaquam eiecerim foras.
38 Quia deſcendi è cælo vt faciam [k] non voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me.
39 Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me, *id eſt* Patris, vt quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, ſed ſuſcitem illud in vltimo illo die.
40 Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me, vt omnis qui [l] videt Filium, & credit in eum habeat vitam æternam: ego verò ſuſcitabo eum vltimo illo die.
41 [9] Murmurabant ergo Iudæi de eo, quia dixerat, Ego ſum panis ille qui è cælo deſcendi.
42 Et dicebant, Nónne hic eſt Ieſus, filius ille Ioſeph, cuius nos nouimus patrem & matrem? quomodo ergo dicit iſte, E cælo deſcendi?
43 Reſpondit ergo Ieſus & dixit eis, Ne murmurate inter vos.
44 Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum: ego verò ſuſcitabo eum vltimo illo die.
45 Eſt ſcriptum in [m] Prophetis, Et erunt omnes [n] docti à Deo. Quiſquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me.
46 Non quòd Patrem viderit quiſpiam, [o] niſi is qui eſt à Deo, hic vidit Patrem.
47 Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.
48 [10] Ego ſum panis ille vitæ.
49 Patres veſtri comederunt manna in deſerto, & mortui ſunt.
50 [p] Hic eſt panis ille qui è cælo deſcendit, vt qui eo veſcitur, non moriatur.
51 [11] Ego ſum panis [q] viuificus qui è cælo deſcendi: ſiquis [r] ederit ex hoc pane viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita.
52 [12] Pugnabant ergo Iudæi alii aduerſus alios, dicentes, Quomodo poteſt hic nobis carnem *ſuam* dare qua veſcamur?
53 Dixit ergo eis Ieſus, Amen amen dico vobis, niſi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, [ſ] non habetis vitam in vobis.
54 Qui edit carnem meam & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die.
55 Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.
56 Qui edit meam carnem, & bibit meũ ſan-

[11] Initium verſiculi. 39 Syrus textus non habebat, videlicet, Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me. Quod ex manu ſcripto antiquiſsimo codice quẽ illuſtriſsimus princeps elector Palatinus exhibuit (vt alia multa) reſtituimus.

[12] Ad verb. Docti Dei vt in Iſaia לִמּוּדֵי יְהוָה.

[13] Ad verbum, Vnus cum vno.

[14] Ad verbum, In ſubſtantia veſtra.

Patre hoc ipſum nobis eſt ad vitam æternam conſequendam & retinendam, quod panis & caro atque adeò cibus & potus ad vitæ vſum. q *Qui vitam dat mundo, ſupr. 34.* r *Id eſt, ſiquis noſtra fuerit Chriſti (qui cibus eſt noſter) participatio* ... carnalem manducationem, cuius inſtrumentum ſunt dentes, & ſpiritualem eſum qui in fide conſiſtit, diſtinguere non po... damnat quod non intelligit. Sed nihilominus inculcanda eſt veritas. ſ *Proinde Chriſto ſeparatis eſt vita, ...* ... 1. Cor. 11. 27.

guinem,in me manet,& ego in eo.
57 Sicut miſit me viuens [t] ille Pater, & ego
viuo [v] per Patrem : ita etiam qui ederit me,
viuet ipſe quoque per me.
58 Hic eſt panis ille qui de cælo deſcendit:
non prout comederunt Patres veſtri man-
na, & mortui ſunt: qui ederit hunc panem,
viuet in æternum.
59 Hæc dixit in ſynagoga, quum doceret in
Capernaum.
60 [13] Multi ergo ex diſcipulis eius *his* auditis,
dixerunt,Durus eſt hic ſermo: quis poteſt e-
um audire?
61 Sciens autem Jeſus apud ſe diſcipulos ſu-
os de hoc murmurare,dixit eis, Hoc vos of-
fendit?
62 *Quid* ſi igitur ſpectaueritis Filium hominis
aſcendentem eò vbi erat prius?
63 [14] [x] Spiritus eſt qui viuificat , caro non
prodeſt quicquam ; verba quæ ego loquor
vobis,ſpiritus ſunt & vita ſunt.
64 Sed ſunt quidam ex vobis qui non cre-
dunt.Nouerat enim à principio Jeſus qui-
nam eſſent qui non credebant,& quis eum
proditurus eſſet.
65 Et dicebat,Propterea dixi vobis neminem
poſſe venire ad me, niſi fuerit ei datum à
Patre meo.
66 [15] Ex eo multi diſcipulorum eius pedem
retulerunt, nec amplius cum eo verſaban-
tur.
67 Dixit ergo Jeſus duodecim illis, Num &
vos vultis abire?
68 Reſpondit ergo ei Simon Petrus,Domine,
ad quem abibimus? verba [y] vitæ æternæ
habes.
69 Et nos credidimus & nouimus te eſſe
Chriſtum illum Filium Dei viuentis.
70 [16] Reſpondit eis Jeſus, Nónne ego vos
duodecim elegi , & vnus ex vobis eſt dia-
bolus?
71 Loquebatur autem de Juda Simonis *filio*
Iſcariota : futurum enim erat vt hic prode-
ret eum,quum eſſet vnus ex illis duodecim.

guinem meum, in me manet,& ego in ipſo.
57 Sicut miſit me Pater viuens, & ego viuo
propter Patrem : & qui comederit me,eti-
am ipſe viuet in æternum.
58 Hic eſt panis qui deſcendit de cælo : ne-
quaquam ſicut illud quod comederant pa-
tres veſtri Mannah,& mortui ſunt:qui com-
edit ex hoc pane viuet [15] in æternum.
59 a Hæc dixit in ſynagoga,docens in Cephar-
Nachum.
60 Et multi qui audiuerunt ex diſcipulis eius,
dicebant,Durus eſt ſermo hic : quis poteſt
audire eum?
61 Jeſchua autem cognouit in ſeipſo quòd
murmurarent de hoc diſcipuli eius, & dixit
eis,Hoc offendit vos?
62 *Quid* ſi ſpectaueritis igitur Filium hominis
aſcendentem in locum vbi erat ab initio?
63 Spiritus eſt qui viuificat : corpus non pro-
deſt quicquam.Sermones quos ego loquu-
tus ſum vobiſcum,ſpiritus ſunt, & vita ſunt.
64 Sed ſunt quidam ex vobis qui non cre-
dunt : nouerat enim Jeſchua ab initio qui
eſſent ii qui non credebant,& quis eſſet qui
proderet eum.
65 Et dicebat eis, propter hoc dixi vobis
quòd nemo poteſt venire ad me, niſi datum
ſit ei à Patre meo.
66 Propter hunc ſermonem multi ex diſcipu-
lis eius [16] retroceſſerunt , neque ambula-
bant cum eo.
67 Et dixit Jeſchua duodecim ſuis, Nunquid
etiam vos vultis abire?
68 Reſpondit Schemeun Cipha,& dixit,Do-
mine mi, ad quem ibimus? Sermones vitæ
quæ eſt in æternum,ſunt tibi.
69 Et nos credidimus & nouimus quòd tu es
Chriſtus filius Dei viuentis.
70 Dixit eis Jeſchua , Nónne ego elegi vos
duodecim,& ex vobis vna Satanah eſt?
71 Dicebat de Ihuda filio Schemeun Se-
chariuta : ipſe enim proditurus erat eum,v-
nus ex duodecim.

15 Ita eſt in Syro textu,quum in Græco ſit δι' ἐμέ. Sed fortè hîc quoque erratum eſt à Scriptore Syro,quòd finem ſequentis verſus pro fine huius verſiculi accepit.Nihil tamen mutare volui : quia in manuſcripto codice ita etiam legitur.

16 Ad verb. Abierunt ad poſt ſe. Id eſt, Terga Chriſto obuerterunt,& defecerunt ab eo.

Mat.1,16. 16 Paruus eſt numerus, Chriſtum profitentium, & in iis rurſus aliqui ſunt hypocritæ, atque adeò omnium Mat.16.16.

Caput VII.

2 Chriſtus affines ad feſtum Tabernaculorum profectos, 10 clam ſequitur. 14 docet in templo. 21 Varia de illo ſunt vulgi iudicia. 32 Sacerdotes iubent eum comprehendi. 41 Diſcidium in turba propter eum. 47 & inter phariſæos & ſatellites ad capiendum eum miſſos, 50 & Nicodemum.

1 VErſabatur [a] autem Jeſus poſt hæc in
Galilæa : non enim volebat in Judæa
verſari,quia ſtudebant eum Judæi tru-
cidare.
2 Propè autem erat dies feſti Judæorum [a] ſce-
nopegia.
3 Dixerunt igitur ad eum fratres eius,Digre-
dere hinc,& vade in Judæam,vt tui quoque
diſcipuli ſpectent opera tua quæ facis.
4 Nemo enim in occulto facit aliquid,& quæ-
rit ipſe celebris eſſe.Si hæc facis, patefacito
teipſum mundo.
5 Nam ne [b] fratres quidem eius credebant
in eum.
6 [2] Dicit ergo eis Jeſus, Tempus meum non-
dum adeſt; tempus autem veſtrum ſemper
eſt paratum.

1 POſt hæc ambulabat Jeſchua in Galilæa.
Non enim volebat ambulare in Judæa,
quia Judæi quærebant interficere eum.
2 Et propè erat feſtum tabernaculorum Ju-
dæorum.
3 Et dixerunt fratres Jeſchua ei, Tranſi hinc,
& vade in Judæam, vt videant diſcipuli tui
opera quæ facis.
4 Nemo enim eſt qui facit aliquid in occulto,
& ipſe cupit vt in manifeſto ſit : ſi hæc fa-
cis,oſtende teipſum mundo.
5 Nam ne fratres quidem eius credebant in
ipſum Jeſchua.
6 Dixit eis Jeſchua,Tempus meum vſq; nunc
non aduenit : tempus autem veſtrum omni
tempore paratum eſt.

7 Non

7 Non poteſt mundus odiſſe vos: me autem odit, quia ego teſtor de eo quòd opera eius mala ſunt.

8 Vos aſcendite ad feſtum hoc, ego non aſcendam nunc ad feſtum hoc, quia tempus meum nondum impletum.

9 Hæc dixit, & remanſit in Galilæa.

10 Quum autem aſcendiſſent fratres eius ad feſtum, tunc etiam ipſe aſcendit non in manifeſto, ſed velut in occulto.

11 Iudæi autem quærebant eum in feſto, & dicebant, Vbi eſt ille?

12 Et murmur multum propter eum erat in turba. Erant enim qui dicerent quòd bonus eſſet: & alii dicebant, Non: ſed decipit populum.

13 Nemo autem manifeſtè loquebatur de eo, propter metum Judæorum.

14 Quum autem [1] medii eſſent dies feſti aſcendit Jeſchua in feſtum: & docebat.

1 Id eſt, Quum dies illius feſti dimidia ex parte præteriiſſent.

15 Et mirabantur Judæi, ac dicebant, Quomodo nouit hic librum, quũ non didicerit?

16 Reſpondit Jeſchua, & dixit, Doctrina mea non eſt mea, ſed eius qui miſit me.

17 Qui vult facere voluntatem eius, intelliget doctrinam meam, num ex Deo ſit, an ego ex voluntate mei ipſius loquar.

18 Is qui ex voluntate mentis ſuæ loquitur, gloriam ſibiipſi quærit: is autem qui gloriam eius qui miſit ipſum quærit, verax eſt, & iniquitas in corde eius non eſt.

19 Nonne Muſche dedit vobis legem, & nemo ex vobis ſeruat Legem? Quid quæritis interficere me?

20 Reſpondit turba, & dixerunt, Dæmonium eſt tibi: quis quærit interficere te?

21 Reſpondit Jeſchua & dixit eis, Vnum opus operatus ſum, & omnes vos miramini.

22 Propter hoc Muſche dedit vobis circumciſionem (non quòd ex ipſo Muſche ſit, ſed ex Patribus eſt) & [2] Sabbatho circumciditis filium hominis.

23 Et ſi filius hominis circunciditur in die Sabbathi vt non ſoluatur Lex Muſche, contra me murmuratis, qui totum filium hominis ſanauerim in die Sabbathi?

24 [3] Ne iudicetis cum acceptione vultus: ſed iudicium iuſtum iudicate.

2 A circumciſione quę die feſto peragebatur, docet non quoduis opus in Sabbatho eſſe prohibitũ: ſed tantùm quod cum ſacra quiete apertè pugnaret.

3 Quaſi diceret, Factum per ſe expendite & iudicate, nullo habito perſonæ reſpectu.

25 Et dicebant quidam ex Vriſchelem, Nónne hic eſt ille quem quærunt interficere?

26 Et ecce, manifeſtè loquitur, & nihil dicunt ei. Nunquid nouerunt ſeniores noſtri quòd hic eſt verè Chriſtus?

27 Sed hunc nouimus vnde ſit. Chriſtum autem, quum venerit, nemo cognoſcit vnde ſit.

28 Et ſuſtulit Ieſchua vocem ſuam, docens in templo, & dixit, Et me noſtis, & vnde ſim noſtis: & ex voluntate meiipſius non veni, ſed verax eſt qui miſit me, is quem vos non noſtis.

29 Ego verò noui eum, quia ab ipſo ſum, & ipſe miſit me.

7 Non poteſt mundus vos odiſſe: me autem odit quoniam ego teſtor de eo, opera eius mala eſſe.

8 Vos aſcendite ad hos dies feſtos ego nondum aſcendo ad hos dies feſtos, quia tempus meum nondum impletum eſt.

9 Hęc autem quum eis dixiſſet, manſit in Galilæa.

10 [d] Vt aſcenderunt autem fratres eius, tunc & ipſe aſcendit ad dies illos feſtos, non manifeſtè ſed velut in occulto.

11 Iudæi ergo quærebant eum diebus illis feſtis & dicebant, Vbi eſt ille?

12 Et murmur multum erat in turba de eo: alii quidem dicebant, *Vir* bonus eſt: alii autem dicebant, Non: ſed turbam ſeducit.

13 Nullus tamen [e] palàm loquebatur de eo, propter metum Judæorum.

14 Feſtis autem illis iam mediis diebus aſcendit Jeſus in templum, ac docebat.

15 Et mirabantur Judæi, dicentes, Quomodo iſte literas nouit, quum non didicerit?

16 [5] Reſpondit eis Jeſus, & dixit, [e] Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me.

17 Si quis voluerit eius voluntatem exequi, cognoſcet de doctrina, vtrùm ex Deo ſit, an ego à meipſo loquar.

18 [6] Qui à ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius qui miſit ipſum hic verax eſt, & iniuſtitia in eo non eſt.

19 [7] Nónne Moſes dedit vobis Legem, & *tamen* nemo ex vobis præſtat Legem? quid me ſtudetis trucidare?

20 Reſpondit turba & dixit, [f] Dæmonium habes: quis te ſtudet trucidare?

21 [8] Reſpondit Jeſus & dixit eis, Vnum opus edidi, & omnes miramini.

22 Attamen Moſes dedit vobis circuncifionem, (non quòd ex Moſe ſit ſed *quia* ex patribus) & ſabbatho circunciditis hominem.

23 Si circumciſionem accipit homo ſabbatho, vt non ſoluatur [g] Lex Moſis, mihi indignamini quòd totum hominem ſanum fecerim Sabbatho?

24 [9] Ne iudicate [h] ſecundùm ſpeciem, ſed iuſto iudicio iudicate.

25 [10] Dicebat ergo quidam ex Hieroſolymitanis, Nónne hic eſt quem ſtudent trucidare?

26 At ecce, palàm loquitur, & nihil ei dicunt: num verè cognouerunt primores hunc verè eſſe Chriſtum?

27 [11] Sed nouimus vnde hic ſit: quum autem venerit Chriſtus, [i] nemo cogniturus eſt vnde ſit.

28 [12] Clamabat ergo Jeſus in templo, docens ac dicens, & me noſtis, & vnde ſim noſtis: & à me ipſo non veni, ſed eſt verax qui miſit me, quem vos non noſtis.

29 Ego vero noui eum, quia ab ipſo ſum, & ille me miſit.

obtinet. Leuit. 12. 3. Gene. 17. 10. g Id eſt, ſi Lex à circumciſione à Moſe data, [illegible] dare hominem totum merito apud vos reprehendor, quòd hominem totum ſanauerim. 9 Iudicandum ex rerum veritate, [illegible] perſonæ nos tranſuerſos abripiant. h Ex eo quod præ me fero. Videor enim nihil aliud eſſe quàm Galilæus [illegible] ſpectate attamen rem ipſam, & ex fructibus arborem æſtimate. Deut. 1. 18. 10 Multi mirantur [illegible] hoſtium [illegible] tamen interea diuinam virtutem agnoſcunt. 11 Homines ad ſtruenda ſibi offendicula ingenioſi. [illegible] ex Prophetarum teſtimoniis perperam intellectis. 12 Chriſti veritas minimè pendet ex hominum iudiciis.

30 [illegible]

30 [13] Studebant ergo eum prehendere: ſed nemo iniecit in eum manum, quia nondum venerat hora eius.
31 Multi verò ex turba crediderunt in eum, & dicebant, Chriſtus quum venerit, num ſigna plura edet iis quæ hic edidit?
32 [14] Audierunt Phariſæi turbam iſta murmurantem de eo, & miſerunt Phariſæi ac primarii Sacerdotes miniſtros vt eum prehenderent.
33 Dixit ergo eis Ieſus, Adhuc pauliſper ero vobiſcum, deinde abibo ad eum qui me miſit.
34 Quæretis me, nec inuenietis: & vbi ego ero, eò vos non poteritis venire.
35 Dixerunt ergo Iudæi inter ſeſe, Quò futurum eſt vt iſte proficiſcatur, vt nos non inueniamus eū? num [k] ad eos qui diſperſi ſunt inter Græcos iturus eſt,& Græcos docturus?
36 Quis eſt hic ſermo quem dixit, Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego ero, vos non poteritis venire?
37 ¶ [l] [15] Vltimo autem die illo magno feſti ſtetit Ieſus, & clamauit, dicens, Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.
38 Qui credit in me, ſicut [m] dixit Scriptura, flumina aquæ viuæ fluent ex ventre eius.
39 (Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat [n] Spiritus ſanctus quia Ieſus nondum erat glorificatus.)
40 [16] Multi ergo è turba quum audiſſent hunc ſermonem, dicebant, Verè hic eſt Propheta [o] ille.
41 Alii dicebant, Hic eſt Chriſtus. Quidam autem dicebant, [p] Num enim è Galilæa veniet Chriſtus?
42 Nónne Scriptura dicit, ex ſemine Dauid, & ex vico Beth-lehem, vbi erat Dauid, venturum Chriſtum?
43 Diſſidium ergo ortum eſt in turba propter eum.
44 Quidam autem ex ipſis volebant eum prehendere: ſed nemo iniecit in eum manus.
45 [17] Venerunt ergo miniſtri ad Primarios ſacerdotes & Phariſæos qui dixerunt eis, Quare non adduxiſtis eum?
46 Reſponderunt miniſtri, Nunquam ita loquutus eſt homo vt homo iſte.
47 Reſponderunt ergo eis Phariſæi, Num & vos ſeducti eſtis?
48 [18] Num quis ex primoribus credidit in eum, aut ex Phariſæis?

30 Et quærebant apprehendere eum: ſed nemo iniecit ſuper eum manus, quia nondum venerat hora eius.
31 Multi autē è turba crediderunt in eum: & dicebant, Chriſtus, quū venerit, num plura quàm hæc ſigna quæ facit hic, facturus eſt?
32 Et audiuerunt Phariſæi turbas loquentes de eo hæc, & miſerunt ipſi & ſummi ſacerdotes miniſtros vt apprehenderent eum.
33 Et dixit Ieſchua, Modicum adhuc tempus vobiſcū ſum, & vado ad eum qui me miſit.
34 Et quæretis me, & non inuenietis me: & vbi ego ſum, non poteſtis vos venire.
35 Dicunt Iudæi inter ſeſe, Quò abiturus eſt hic vt non inueniamus eum? Num ad loca Gentium abiturus eſt vt doceat [4] profanos?
36 Quis eſt hic ſermo quem dixit, Quæretis me,& non inuenietis me: & vbi ego ſum, vos non poteſtis venire?
37 [5] Die autem magno qui erat vltimus feſti, ſtabat Ieſchua & clamabat, & dicebat, Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.
38 Omnis qui credit in me, ſicut dixerunt ſcripturæ, flumina aquarum deſcendent ex ventre eius.
39 (Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in ipſum: nondum enim datus erat Spiritus, quia nondum glorificatus erat Ieſchua.)
40 Multi autem ex turbis qui audierunt ſermones eius, dicebant, Hic verè eſt Propheta.
41 Alii dicebant, Hic eſt Chriſtus: alii dicebant, Nunquid ex Galilæa venturus eſt Chriſtus?
42 Nónne Scriptura dicit quòd ex ſemine Dauid & ex Beth-lechem oppido ipſius Dauid, venturus eſt Chriſtus?
43 Et factum eſt diſſidium propter eum in turbis.
44 Et erant quidam ex eis qui volebant apprehendere eum: ſed nemo iniecit ſuper eum manus.
45 Et venerunt miniſtri illi ad ſummos ſacerdotes & Phariſæos,& dixerunt eis Sacerdotes, Quare non adduxiſtis eum?
46 Dicunt eis miniſtri, Nunquam ſic loquutus eſt filius hominis ſicut loquitur hic homo.
47 Dicunt eis Phariſæi, Nunquid etiam vos erraſtis?
48 Num vlli ex principibus aut ex Phariſæis crediderunt in eum?

4 Id eſt, Gentiles qui non pertinent ad populum ſanctum.

5 Licet hoc loco referre quæ in Talmud, tractatu. De feſto tabernaculorum, cap. חָלִיל Chalil, ſparſim ſcribuntur, ex quibus non ſolum intelligatur cur dies poſtremus illius feſti, magnus dicatur, ſed etiam qua ratione, ritus illius occaſionem Chriſto dederit ſub aquarum perennium ſymbolo, populum cum clamore inuitandi ad hauriendam ex ſe, tāquam ex vero fonte, cæleſtem ſapientiam & alia Spiritus ſancti dona quæ ad generationem ſpectant. Hæc igitur ſunt quæ illic traduntur. Licet omnes feſti dies à Deo præcepti, magni fuerint, præſertim verò illi in quibus conuocatio ſancta erat, vt primus & vltimus Paſchatis dies Pentecoſtes, buccinarum, expiationum, ac primus & vltimus tabernaculorum: tamen tabernaculorū vltimus ſingulari quadam ratione magnus dicitur, & in eo præ reliquis diebus populus Dei lætari iubetur. Quum enim Deus expreſſe Leuit. 23.40. præcepiſſet vt in feſto tabernaculorum lætarentur Iſraelitæ quandiu illud duraret, eorum deinde antiquiſsimi doctores, imo ipſi Dei prophetæ Haggæus & Zacharias, Dei iuſſu, rationem præſcribentes qua dies illi in lætitia traducendi eſſent, quædam conſtituerunt vt vltimo die agerentur quæ ſummā lætitiam populi declararent. Luſtrationem enim quandam cum ſupplicatione indixerunt, in qua quotidie ſemel durante illo feſto altare circuibant, palmas & ramos manu geſtantes ac agitantes, ſubindeq; clamantes, Hoſchanna, id eſt, Serua quæſo. Vnde etiam factum eſt vt dies illi ſinguli vocati ſunt Hoſchan-na (ſicut Matth. 21, 21. notauimus) Vltimo verò die illius feſti pro lætitiæ cumulo ſtatuerunt Prophetæ illi ex ore Dei (vt in Talmud dicitur) vt ſepties luſtrando circuiretur altare, (ſicut olim ſub Ioſua, quum per ſex dies circumluſtraſſent mœnia Ierichô quotidie ſemel, ſeptimo die ſepties ea circumluſtrare iuſſi ſunt), & toties ingeminarent conceptas quaſdam preces in quibus ſubinde voces illæ Hoſchan-na & Hatzlichan-na, id eſt, Salua quæſo, Proſperari fac quæſo, recurrebant. Vnde factum eſt vt dies hic vocaretur Hoſchan-na rabba, id eſt, Hoſchan-na magnus. Quam appellationem Euangeliſta hic, vt in populo ſuo vſitatam retinuit. Scribitur præterea eodem tractatu, ex inſtitutione horum Prophetarū ſolitum fuiſſe populum eo die ſumma cum lætitia & pompa aquam haurire è fonte Schiloach ad radicem montis Tſion ſcaturiente, & eam in templū afferre ad ſacerdotes, quam ſuper altare cum vino libaminis effundebant. Et dum hauriretur, & afferretur ab haurientibus & aſtantibus, illud Iſaiæ, 12. 3. decantabatur, Haurietis aquam cum gaudio è fonte ſalutis. Quin etiam perſuaſi erant Spiritum ſanctum illo eorum gaudio, & vociferatione adeo delectari vt prouocaretur hac ratione ad ipſos gaudentes afflandum vt prophetarent, ſicut Ionæ prophetæ contigiſſe affirmant, dum cum reliquis in feſto tabernaculorum aquam illam exultans hauriret. Ex his quis non videt Iudæos ſpirituale gaudium, quod Lex iubebat in ſolenni tabernaculorum feſto agitare, in magicam circulationem conuertiſſe? atque, ad nonminus ineptam quàm profanam ſuperſtitionem ſtabiliendam, & authoritate & teſtimoniis prophetarum impiè abuſos fuiſſe? vt inſanam ipſorum vociferationem magno clamore à Chriſto Domino oportuerit contundi, illosq; à terreſtribus aquis ad cæleſtes & verè viuificas aquas reuocari, finemq; & vſum illius feſti, ſicut & reliquarum omnium ceremoniarum, ad ipſum Chriſtum, tanquam vnicum ſcopum, referri?

... [illegible] niſi ex contemptu? *Deu. 18. 15. mich. 5. 2. mat. 2. 5.* ... [illegible] irridet Filii ſui inimicos. 18 Falſi paſtores adeò ſunt ... [illegible] & externo ſplendore Eccleſiam Dei æſtiment.

49 Sed populus hic qui non nouit Legem, maledicti ſunt.
50 Dixit eis Nicadimus, vnus ex eis, is qui venerat ad Ieſchuā nocte:
51 Nunquid Lex noſtra condemnat filium hominis, niſi audierit ab eo prius, & cognouerit quid fecerit?
52 Reſponderunt & dixerunt ei, Nunquid etiam tu ex Galilæa es? Scrutare, & vide quòd Propheta ex Galilæa non ſurrecturus ſit.

49 Sed turba hæc quæ non nouit Legem, execrabilis eſt.
50 Dixit eis Nicodemus, is qui venerat ad eum nocte, & vnus erat ex illis.
51 Num Lex noſtra condemnat quempiam, niſi prius audierit ex ipſo, & cognouerit quid faciat?
52 Reſponderunt & dixerunt ei, Nónne & tu Galilæus es? Scrutare & vide ex Galilæa Prophetam non ſurrexiſſe.
53 Et profectus eſt vnuſquiſque domū ſuā.

Caput VIII.

3 *Mulieri in adulterio deprehenſæ.* 11 *condonantur peccata.* 12 *Chriſtus lux mundi.* 19 *Phariſæi quærunt vbi ipſius ſit Pater.* 39 *Filii Abrahæ.* 42 *Filii Dei.* 44 *Satan mendacii pater.* 56 *Abraham vidit diem Chriſti.*

1 IEſus autem profectus eſt in montem Olearum.
2 Et diluculo rurſus adfuit in templo, & totus populus venit ad eum: & ſedens docebat eos.
3 Adducunt autem ad eum Scribæ & Phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam: & quum ſtatuiſſent eam in medio,
4 Dicunt ei, Præceptor, hæc mulier deprehenſa eſt in ipſo facto, quum mœcharetur:
5 In Lege autem Moſes mandauit nobis vt tales lapidemus: tu ergo quid dicis?
6 Hoc autem dicebant tentantes eum, vt poſſent eum accuſare. Ieſus autem incuruatus deorſum, digito ſcribebat in terra.
7 Quum autem perſeuerarent eum interrogare, erexit ſe, & dixit eis, Qui veſtrûm immunis eſt à peccato, prius in eam iaciat lapidem.
8 Et rurſum incuruatus deorſum, ſcribebat in terra.
9 Auditis autem his, arguente ipſos conſcientia, ſingulatim alius poſt alium exibant, initio facto à ſenioribus vſque ad vltimos: & relictus eſt ſolus Ieſus, & mulier in medio ſtans.
10 Quum autem ſe Ieſus erexiſſet, & neminem conſpiceret præter mulierem, dixit ei, Mulier, vbi ſunt illi tui accuſatores? nemo te condemnauit?
11 Ipſa verò dixit, Nemo, Domine. Dixit autem ei Ieſus, Nec ego te condemno. Vade, & ne amplius pecca.

Deeſt hoc in loco in exemplari Syriaco hiſtoria Adulteræ vndecim verſiculis comprehenſa.

12 RVrſus autem loquutus eſt cum eis Ieſchua, & dixit, Ego ſum lux mundi: qui poſt me venit, non ambulabit in tenebris, ſed inueniet ſibi lumen vitæ.
13 Dixerunt ei Phariſæi, Tu de teipſo teſtaris: teſtimonium tuum non eſt verum.
14 Reſpondit Ieſchua, & dixit eis, Etiamſi ego teſtor de meipſo, verum eſt teſtimonium meum: quia ſcio vnde venerim, & quò proficiſcar: vos autem non nouiſtis vnde venerim, neque quò proficiſcar.
15 Vos corporaliter iudicatis: ego quenquam non iudico.

1 Ad verbum, Qui ſequitur me. Habebit me.

12 Rurſum ergo Ieſus eis loquutus eſt dicens, Ego ſum Lux mundi: qui ſequitur me, non ambulabit in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.
13 Phariſæi igitur dixerunt ei, Tu de teipſo teſtaris: teſtimonium tuum non eſt idoneum.
14 Reſpondit Ieſus & dixit eis, Etiamſi ego teſtor de meipſo idoneum eſt teſtimonium meum: quia ſcio vnde venerim, & quò vadam: vos autem neſcitis vnde venerim, & quò vadam.
15 Vos ſecundùm carnem iudicatis, ego non iudico quenquam.

ego veluti duplex ſum, Deus videlicet & homo & tamen vnus. Itaque mihi Deo licet de me homine teſtari. ſic vnum teſtem habet Patris teſtimonium admittere, quanto magis Patris ac ſibi qui non ſunt homines, ſed vnus Deus. d *Ego nunc ſimpliciter … docemus: tamen ſi id facere libeat, ſatè pro meo iure faciam, Non enim ſolus ſum, ſed mecum eſt Pater.*

16 Quòd ſi etiam iudicem ego, iudicium me-
um [illegible] ſum ſolus, ſed ego
& qui miſit me Pater.
17 Sed & in lege veſtra ſcriptum eſt, duorum
hominum teſtimonium idoneum eſſe.
18 Ego ſum qui teſtor de meipſo, & teſta-
tur de me qui miſit me Pater.
19 Dicebant ergo ei, Vbi eſt iſte tuus Pater?
Reſpondit Ieſus, Neque me noſtis, neque
Patrem meum: ſi me noſſetis, Patrem quo-
que meum noſſetis.
20 Hæc verba loquutus eſt Ieſus in [1] gazo-
phylacio, docens in templo: & nemo pre-
hendit eum, quia nondum venerat hora
eius.
21 Dicit ergo iterum eis Ieſus, Ego vado, &
quæretis me, & in hoc peccato veſtro mori-
emini: quò ego vado vos nõ poteſtis venire.
22 Dicebant ergo Iudæi, Num trucidabit ſe-
ipſum, quia dicit, Quò ego vado, vos non
poteſtis venire?
23 Tunc dixit eis, Vos ex inferis eſtis, ego ſum
ex ſuperis: vos ex mundo eſtis, ego non ſum
ex hoc mundo.
24 Ideò vobis dixi vos morituros in peccatis
veſtris. Nam niſi credideritis me eum eſſe,
moriemini in peccatis veſtris.
25 Dixerunt ergò ei, Tu quis es? Tum dixit
eis Ieſus, [4] Idquod à principio, dico vobis.
26 Multa habeo quæ de vobis loquar ac
iudicem; ſed qui me miſit, verax eſt: & ego
quæ audiui ab eo, hæc loquor mundo.
27 Non cognouerunt eum de Patre ipſis lo-
qui.
28 Dixit ergo eis Ieſus, Quum in altum ex-
tuleritis Filium hominis, tunc agnoſcetis
me eum eſſe, & ex meipſo nihil facere, ſed
prout docuit me Pater, hæc loqui.
29 Nam qui me miſit, mecum eſt: non reli-
quit me ſolum Pater, quia ego quæ placita
ſunt ei facio ſemper.
30 Hæc illo loquente multi crediderunt in e-
um.
31 Dicebat ergo Ieſus iis Iudæis qui credi-
derant ipſi, Si vos manſeritis in ſermone
meo, verè diſcipuli mei eritis.
32 Et cognoſcetis Veritatem, & Veritas vos
in libertatem vindicabit.
33 Reſponderunt ei, Semen Abrahæ ſu-
mus, neque cuiquam ſeruiuimus vnquam:
quomodo tu dicis, vos in libertatem vindi-
cabimini?
34 Reſpondit eis Ieſus, Amen amen dico vo-
bis, Quiſquis committit peccatum, ſeruus
eſt peccati.
35 Seruus autem non manet in domo perpe-
tuò: filius manet perpetuò.
36 Itaque ſi vos Filius in libertatem vindica-
rit, verè liberi eritis.
37 Noui vos ſemen Abrahæ eſſe: ſed quæ-
ritis me occidere, quia ſermo meus non ha-
bet locum in vobis.
38 Ego loquor quod vidi apud Patrem meum:
& vos facitis quod vidiſtis apud patrem ve-
ſtrum.
39 Reſponderunt & dixerunt ei, Pater no-
ſter Abraham eſt. Dicit eis Ieſus, Si filii

16 Etſi autem iudicem, iudicium meum ve-
rum eſt: quia non ſum ſolus, ſed ego & Pa-
ter meus qui miſit me.
17 Sed etiam Lege veſtra ſcriptum eſt, quòd
teſtimonium duorum hominum verum eſt.
18 Ego ſum qui teſtor de meipſo: & Pater
meus qui miſit me, teſtatur de me.
19 Dicunt ei, Vbi eſt Pater tuus? Reſpondit
Ieſchua, & dixit eis, Neque me noſtis ne-
que Patrem meum: ſi me noſſetis, etiam Pa-
trem meum noſſetis.
20 Hos ſermones loquutus eſt in [1] gazophy-
lacio, docens in templo: & nemo appre-
hendit eum: nondum enim venerat hora
eius.
21 Dixit eis rurſus Ieſchua, Ego vado, & quæ-
retis me: & moriemini in peccatis veſtris, &
quò ego vado, vos non poteſtis venire.
22 Dicunt Iudæi, Nunquid ſeipſum interfe-
cturus eſt, quia dixit, Quò ego vado, vos non
poteſtis venire?
23 Et dixit eis, Vos [3] ex infernis eſtis, & ego
ex ſupernis ſum: vos ex hoc eſtis mundo, e-
go non ſum ex hoc mundo.
24 Dixi vobis quòd moriemini in peccatis ve-
ſtris: niſi enim credideritis quòd ego ſum,
moriemini in peccatis veſtris.
25 Dicunt Iudæi, Tu quis es? Dixit eis Ie-
ſchua, [4] Etiam quem incepi vt loquerer vo-
biſcum.
26 Multum eſt mihi de vobis dicendum & iu-
dicandum: ſed is qui miſit me, verax eſt: &
ego ea quæ audiui ab eo, hæc ipſe loquor in
mundo.
27 Et non cognouerunt quòd de Patre loque-
retur eis.
28 Dixit eis rurſus Ieſchua, Quum exaltaue-
ritis Filium hominis, tunc cognoſcetis, quòd
ego ſum, & aliquid voluntate propria non
facio, ſed ſicut docuit me Pater meus, ſic
loquor.
29 Et qui miſit me, mecum eſt; nec reliquit
me ſolum Pater meus, quia id quod placet
ei, facio omni tempore.
30 Et quum hæc loqueretur, multi credide-
runt in eum.
31 Et dixit Ieſchua illis Iudæis qui credide-
runt in eum, Si vos manſeritis in ſermone
meo, verè diſcipuli mei eſtis.
32 Et cognoſcetis veritatem, & ipſa veritas
liberos faciet vos.
33 Dicunt ei, Semẽ ſumus Abrahami, & nun-
quam ſeruiuimus ſeruituti: quomodo di-
cis tu, Eritis [5] filii libertatis?
34 Dixit eis Ieſchua, Amen amen dico vo-
bis quòd quiſquis facit peccatum, ſeruus eſt
peccati.
35 Et ſeruus non manet in æternum in domo:
filius autem in æternum manet.
36 Si ſit igitur vt Filius liberos vos faciat,
verè eritis [6] filii libertatis.
37 Scio quòd ſemen eſtis Abrahami: ſed
quæritis interficere me, quia ſermoni meo
non acquieſcitis.
38 Ego id quod vidi apud Patrem, loquor:
& vos id quod vidiſtis apud patrem veſtrum,
facitis.
39 Reſponderunt, ac dixerunt ei, Pater no-
ſter Abraham eſt. Dixit eis Ieſchua, Si filii
L. eſſetis

[1] Ad verb. In domo vel loco gazæ. Id eſt theſauri, vt in Luc. 21. 1.

[3] Ad verbum, E eo quod infra (ſubaudi Eſt) eſtis.

[4] Id eſt, Etiamnũ me eum eſſe dico quem ab initio apud vos me eſſe profeſſus ſum.

[6] Id eſt, Liberate donati [illegible]

effetis Abrahami, opera Abrahami faceretis.
40 Nunc autem, ecce, quæritis interficere me, hominem qui veritatem locutus ſum vobiſcum, eam quam audiui à Deo. Hoc Abraham non fecit.
41 Vos autem facitis opera patris veſtri. Dicunt ei, Nos ex ſcortatione non ſumus, vnus Pater eſt nobis, Deus.
42 Dixit eis Ieſchua, Si Deus eſſet Pater veſter, amantes eſſetis mei: ego enim à Deo exiui & veni: & nequaquam ex voluntate propria veni, ſed ipſe miſit me.
43 Propter quid ſermonem meum non agnoſcitis? Quia non poteſtis audire ſermonem meum.
44 Vos ex patre 7 accuſatore illo eſtis, & deſiderium patris veſtri vultis facere, qui à principio homicida eſt, & in veritate non ſtetit, quia veritas non eſt in eo: & quando loquitur mendacium, de ſuo loquitur: quia mendax eſt, etiam pater ipſius mendacii.
45 Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi.
46 Quis ex vobis arguit me de peccato? Et ſi veritatem dico, vos quare non creditis mihi?
47 Qui ex Deo eſt, ſermones Dei audit: propter hoc vos non auditis quia non eſtis ex Deo.
48 Reſponderunt Iudæi, & dixerunt ei, Nónne bene dicimus nos quòd Samaritanus es, & dæmonium eſt tibi?
49 Dixit eis Ieſchua, Mihi dæmonium non eſt, ſed Patrem meum honoro, & vos ignominia afficitis me.
50 Ego autem non quæro gloriam meam: eſt ille qui quærit & iudicat.
51 Ammin ammin dico vobis, quòd ſi quis ſermones meos ſeruat, mortem 8 non videbit in æternum.
52 Dicunt ei Iudæi, Nunc nouimus quòd dæmonium ſit tibi. Abraham mortuus eſt & Prophetæ, & tu dicis, Qui ſermones meos ſeruat, mortem non guſtabit in æternum.
53 Nunquid tu maior es quàm pater noſter Abraham, qui mortuus eſt? & quàm Prophetæ, qui mortui ſunt? Quem facis tu teipſum?
54 Dixit eis Ieſchua, Si ego glorifico meipſum, gloria mea non eſt quicquam: eſt Pater meus qui glorificat me, ille de quo dicitis vos, Deus noſter eſt.
55 Et non nouiſtis eum: ego autem noui eum: & ſi dicerem quòd non noui eum, eſſem mendax ſimilis vobis: ſed noui eum, & ſermones eius ſeruo.
56 Abraham pater veſter cupiebat videre diem meum: & vidit, & gauiſus eſt.
57 Dicunt ei Iudæi, Nondum 9 natus quinquaginta annos nondum es, & Abraham vidiſti?
58 Dixit eis Ieſchua, Ammin ammin dico vobis, quòd antequam fieret Abraham, ego ſum.
59 Et tulerunt lapides vt lapidarent eum, & Ieſchua occultauit ſe, & egreſſus eſt è templo, & tranſiuit inter eos: & abiit.

Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis.
40 Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem vobis loquutus ſum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit.
41 Vos facitis opera patris veſtri. Itaque dixerunt ei, Nos ex ſcortatione non ſumus geniti: vnum patrem habemus, nempe Deum.
42 Dixit ergo eis Ieſus, Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis me. Ego enim à Deo profectus ſum & veni: neque enim à meipſo veni, ſed ille me miſit.
43 Quare [l] loquutionem iſtam meam non agnoſcitis? quòd non poteſtis audire ſermonem meum.
44 Vos ex patre diabolo eſtis, & cupiditates patris veſtri vultis explere. Ille [m] fuit homicida à principio, & in [n] veritate non perſtitit: non eſt enim veritas in eo. Quoties cunque loquitur mendacium, [o] de ſuo loquitur, quia mendax eſt, & Pater ille mendacii.
45 Vos autem, quia ego veritatem dico, non creditis mihi.
46 [p] Quis ex vobis arguit me de peccato? ſi veritatem dico, quare vos non creditis mihi?
47 Qui ex Deo eſt, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.
48 Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nónne bene dicimus te Samaritanum eſſe, & dæmonium habere?
49 Reſpondit Ieſus, Ego dæmonium non habeo, ſed honoro Patrem meum, & vos contumelia afficitis me.
50 [q] Ego verò non quæro gloriam meam: [r] eſt qui quærat & iudicet.
51 [s] Amen amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem [t] non conſpiciet in æternum.
52 [u] Dixerunt ergo ei Iudæi, Nunc cognouimus te dæmonium habere, Abraham mortuus eſt & Prophetæ: & tu dicis, Si quis ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in æternum.
53 Num tu maior es patre illo noſtro Abrahamo qui mortuus eſt? etiam Prophetæ mortui ſunt: quem tu teipſum facis?
54 [x] Reſpondit Ieſus, Si ego glorifico meipſum, [y] gloria mea nihil eſt: Pater ille meus, is eſt qui glorificat me, quem vos dicitis Deum veſtrum eſſe:
55 [z] Sed non noſtis eum: ego verò noui ipſum: & ſi dixero me eum non noſſe, ero ſimilis veſtri, *id eſt*, mendax: ſed eum noui, & ſermonem eius ſeruo.
56 [&] Abraham pater veſter [a] geſtiuit vt videret diem [b] iſtum meum: & vidit, ac gauiſus eſt.
57 Dixerunt ergo ei Iudæi, Quinquaginta annos nondum habes & Abraham vidiſti?
58 Dixit eis Ieſus, Amen amen dico vobis, priuſquam Abraham fieret, [c] ego ſum.
59 [d] Suſtulerunt ergo lapides vt iacerent in eum: Ieſus autem occultauit ſe, & exiuit è templo, [e] quum tranſiiſſet per medios ipſos: & ita præteriit.

7 Diabolum intelligit, quem ſæpe Paraphraſtes hoc epitheto notat. Vide Matth. 4.1.

8 Id eſt, Non experietur. Hebraiſmus idem ſignificat quod paulo poſt ſequitur, Mortem non guſtabit in æternum.

9 Ad verbum, Filius quinquaginta annorum, [illegible] mus tritus.

[illegible] vt abſcondatur [illegible] 21 Zelus [illegible]
[illegible]

CAPVT IX.

1 Chriſtus cæci [illegible] oculos, Sabbato aperit. 13 quem, cum diu contra Phariſæos diſputaſſet, [illegible] à ſynagoga ejiciunt. 35 Chriſtus [illegible] ſe agnoſcere [illegible].

1 PRæteriens [a] autem vidit quendam cæ-
cum à natiuitate:
2 Et interrogauerunt eum diſcipuli eius,
dicentes, Rabbi, quis peccauit, hic an pa-
rentes eius, vt cæcus naſceretur?
3 Reſpondit Ieſus, Neque iſte peccauit, ne-
que parentes eius, *vt cæcus naſceretur*, ſed
vt opera Dei manifeſta fieri in eo.
4 Oportet me operari eius opera qui miſit
me, donec dies eſt: venit nox quum nemo
poteſt operari.
5 Quandiu fuero in mundo, lux ſum mundi.
6 Hoc quum dixiſſet, ſpuit humi, & fecit lu-
tum ex ſputo & illeuit lutum oculis cæci:
7 Dixitque ei, Vade, laua in piſcina [c] Siloam
(quod eſt, ſi interpreteris, miſſus.) Abiit er-
go, & lauit, rediitque, videns.
8 Vicini ergo, & qui prius viderant eum cæ-
cum eſſe, dicebant, Nonne hic eſt qui ſede-
bat & mendicabat?
9 Alii dicebant, Hic eſt: alii verò, Similis eſt
ei. Ille *autem* dicebat, Ego is ſum.
10 Dixerunt ergo ei, Quomodo aperti ſunt
tibi oculi?
11 Reſpondit ille, & dixit, Quidam qui dici-
tur Ieſus, lutum fecit, & illeuit oculos meos,
& dixit mihi, Vade ad piſcinam Siloam, &
laua. Vt autem abii ac laui, vidi.
12 Dixerunt ergo ei, Vbi eſt ille? Ait, Neſcio.
13 Adducunt eum ad Phariſæos, eum *inquam*
qui olim cæcus *fuerat*.
14 Erat autem ſabbathum quum lutum face-
ret Ieſus, & aperiret oculos eius.
15 Rurſus ergo interrogarunt eum etiam
Phariſæi, quomodo videndi facultatem eſ-
ſet adeptus. Ille verò dixit eis, Lutum im-
poſuit oculis meis, & laui, & video.
16 Dicebant ergo ex Phariſæis quidam, Ho-
mo iſte non eſt à Deo: nam ſabbathum non
ſeruat. Alii dicebant, Quomodo poteſt qui-
ſpiam peccator talia ſigna edere? Et diſſi-
dium erat inter eos.
17 Rurſus dicunt cæco, Tu quid dicis de illo,
quòd aperuerit oculos tuos? Ille autem di-
xit, Propheta eſt.
18 Non crediderūt ergo Iudæi de eo quòd cæ-
cus fuiſſet, & vidēdi facultatē eſſet adeptus,
vſquequò vocarunt eius parentes, eius *in-
quam* qui videndi facultatē fuerat adeptus.
19 Et interrogauerunt eos, dicentes, Hiccine
eſt filius ille veſter, quem vos dicitis cæcum
natum eſſe? quo modo ergo nunc videt?
20 Reſponderunt eis parentes eius, & dixe-
runt, Scimus hunc eſſe filium illum noſtrum,
& cæcum natum eſſe:
21 Quomodo verò nunc videat neſcimus: aut
quis eius aperuerit oculos, nos neſcimus: ip-
ſe ætatem habet, ipſum interrogate, ipſe de
ſe loquetur.
22 Hæc dixerunt parentes eius, quòd time-
rent Iudæos, iam enim conſtituerant Iudæi
vt ſiquis eum confiteretur eſſe Chriſtum,
ſynagoga moueretur.

1 ET quum tranſiret, vidit hominem cæcum
à ventre matris ſuæ.
2 Et interrogauerunt diſcipuli eius, &
dixerunt, Domine noſter, quiſnam peccauit,
hic an parentes eius, vt cæcus naſceretur?
3 Dixit eis Ieſchua, Nec ipſe peccauit, nec
parentes eius; ſed vt conſpicerentur in eo
opera Dei.
4 Me oportet operari opera eius qui miſit me,
dum dies eſt; ventura eſt nox qua quis non
poteſt operari.
5 Quandiu in mundo ſum, lux ſum mundi.
6 Et quando dixiſſet hæc, ſpuit ſuper terram,
& ſubegit lutum *factum* ex ſputo ſuo, & ille-
uit ſuper oculos illius cæci.
7 Et dixit ei, Abi, & ablue in lauacro Schi-
loah. Et abiens lauit, & venit videns.
8 Vicini autem eius & ii quibus viſus fuerat
prius quod mendicus eſſet, dicebant, Non-
ne hic eſt ille qui ſedebat, & mendicabat?
9 Erant qui dicebant, Is eſt. Et erant qui di-
cebant, Non: ſed [6] prorſus ſimilis eſt ei. Ip-
ſe autem dicebat, Ego is ſum.
10 Dicunt ei, Quomodo aperti ſunt oculi tui?
11 Reſpondit, & dixit eis, Quidam cuius no-
men eſt Ieſchua, fecit lutum, & illeuit ſuper
oculos meos, & dixit mihi, Abi, ablue in a-
quis Schilucha. Et abiens ablui; & viſus re-
ſtitutus eſt mihi.
12 Dicunt ei, Vbi eſt ille? Dixit eis, Non noui.
13 Et adduxerunt illum qui ab initio cæcus
fuerat ad Phariſæos.
14 Erat autem Sabbathum quum faceret lu-
tum Ieſchua, & aperiret ei oculos eius.
15 Et rurſus interrogauerunt eum Phariſæi,
Quomodo viſus reſtitutus eſt tibi? Ille au-
tem dixit eis, Lutum poſuit ſuper oculos
meos, & ablui: & viſus reſtitutus eſt mihi.
16 Et dixerunt aliqui ex Phariſæis, Iſte homo
nequaquam ex Deo eſt, qui Sabbathum non
ſeruat. Alii autem dicebant, Quomodo po-
teſt homo peccator hæc ſigna facere? Et
diſſidium erat inter eos.
17 Dicunt rurſus illi cæco, Tu quid dicis de
eo, quòd aperuit tibi oculos tuos? Dixit eis,
Dico quòd Propheta eſt.
18 Non autem credebant de eo Iudæi quòd
cæcus fuiſſet, & videret, vſquequo vocarunt
parentes eius qui videbat:
19 Et interrogauerunt eos, Num hic eſt filius
veſter quem vos dicitis quòd cæcus natus
eſt? Quomodo iam videt?
20 Reſponderunt autem parentes eius, & di-
xerunt, Nouimus quòd hic eſt filius noſter,
& quòd cæcus natus eſt:
21 Quomodo autem iam videat, aut quiſnam
aperuerit ei oculos eius, non nouimus: etiā
ipſe progreſſus eſt in annis ſuis, ipſum inter-
rogate, ipſe pro ſeipſo loquetur.
22 Hæc dixerunt parentes eius, quia time-
bant à Iudæis. Statuerant enim Iudæi quòd
ſi quis confiteretur eum quòd Chriſtus eſ-
ſet, eiicerent eum ex ſynagoga.

[illegible]

c Ad verb. Quod [illegible] Hebr.

6 Ad verb. Aſſi-
milando aſſimilatur
ei geminatio em-
phatica ex Hebræo
idiotiſmo.

[illegible]

[illegible]

23 Propter hoc dixerunt parentes eius, Progreſſus eſt in annis ſuis, ipſum interrogate.
24 Et vocauerunt illum hominem ſecunda vice, illum inquam qui fuerat cæcus: & dixerunt ei, Da gloriam Deo, nos enim nouimus quòd hic homo peccator eſt.
25 Reſpondit ille, & dixit eis, An peccator ſit neſcio: vnum autem ſcio, quòd cæcus eram, & iam ecce, video.
26 Dicunt ei iterum, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos tuos?
27 Dixit eis, Dixi vobis, & non audiuiſtis: quid vultis vos audire? Nunquid etiam vos diſcipuli vultis fieri ei?
28 Illi autem maledicta coniecerunt in eum, & dixerunt ei, Tu es diſcipulus illius: nos enim diſcipuli ſumus Muſche.
29 Et nouimus quòd cum Muſche Deus loquutus eſt: hunc autem non nouimus vnde ſit.
30 Reſpondit ille homo, & dixit eis, In hoc eſt ergo mirandum, quòd vos non noſtis vnde ſit, & oculos meos aperuit.
31 Nouimus autem quòd Deus voce peccatoris nō exaudit: ſed eum qui [2] reueretur ſe, & facit voluntatem eius, illum ipſe exaudit.
32 A ſeculo non fuit auditum quòd aperuerit quis oculos cæci nati.
33 Si ex Deo non eſſet hic, non potuiſſet facere hæc.
34 Reſponderunt & dixerunt ei, Tu totus in peccatis natus es, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.
35 Et audiuit Ieſchua quòd eieciſſent eum foras: & inuenit eum, ac dixit ei, Tu credis in Filium Dei?
36 Reſpondit ille qui ſanatus eſt, & dixit, Quis eſt iſte, Domine mi, vt credam in eum?
37 Dixit ei Ieſchua, Vidiſti eum: & is qui loquitur tecum, ipſe eſt.
38 Ille autem dixit, Credo Domine mi. Et procidens adorauit eum.
39 Et dixit ei Ieſchua, Ad iudicium mundi huius veni, vt ii qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant.
40 Et audiuerunt quidam ex Phariſæis illis qui cum eo erant, iſta, & dixerunt ei, Nunquid etiam nos cæci ſumus?
41 Dixit eis Ieſchua, Si cæci eſſetis, nō eſſet vobis peccatū: nūc verò vos dicitis, Videmus, propter hoc peccatum veſtrum firmum eſt.

2 Ad verb. Qui timent ab eo. Hebr.

23 Propterea parentes eius dixerunt, Ætatem habet, ipſum interrogate.
24 Secundò ergo vocarunt hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, [d] Tribue gloriam Deo: nos ſcimus hunc hominem peccatorem eſſe.
25 Reſpondit ergo ille, & dixit, An peccator ſit neſcio: vnum ſcio, me, quum cæcus fuerim, nunc videre.
26 Dixerunt autem ei iterum, Quid fecit tibi? quomodo aperuit oculos tuos?
27 Reſpondit eis, Iam vobis dixi, & non audiuiſtis, cur iterum vultis audire? num & vos fieri vultis ipſius diſcipuli?
28 [e] Itaque conuitiati ſunt ei, & dixerunt, Tu diſcipulus illius es, nos autem Moſis diſcipuli ſumus.
29 Nos ſcimus Deum eſſe loquutum Moſi: hic autem vnde ſit, neſcimus.
30 Reſpondit eis ille, & dixit eis, Enimuero in hoc mirum quiddam eſt, quòd vos neſciatis vnde ſit, & tamen aperuit meos oculos.
31 Scimus autem quòd Deus peccatores non audiat: ſed ſiquis Dei cultor eſt, & voluntatem eius exequitur, hunc audit.
32 Ab omni æuo non eſt auditum aliquem aperuiſſe oculos eius qui cæcus natus fuerit.
33 Niſi eſſet hic à Deo, non poſſet quicquam facere.
34 Reſponderunt & dixerunt ei, [f] Tu in peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.
35 [7] Audiuit Ieſus eum eiectum foras: & quum inueniſſet eum, dixit ei, Tune credis in Filium Dei?
36 Reſpondit ille & dixit, Quis eſt Domine, vt credam in eum?
37 Dixit autem ei Ieſus, Et vidiſti eum, & qui loquitur tecum, ille eſt.
38 At ille ait, Credo, Domine. Et adorauit eum.
39 [8] Et dixit Ieſus, [g] Ad iudicium extremum ego in hunc mundum veni: vt [h] qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.
40 Audierunt autem hæc quidam ex Phariſæis qui cum ipſo erant, & dixerunt ei, Num & nos cæci ſumus?
41 Dixit eis Ieſus, Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum: nunc verò dicitis, Videmus: itaque peccatum veſtrum manet.

Caput X.

1 Phariſæos Chriſtus paſtores malos, 8 ſe verò multis argumentis, 11. 14 bonum comprobat. 19 Diſſidium propterea oritur. 31 Lapides tollentium, 39 & prehendere cupientium manus euadit.

1 Ammin ammin dico vobis quòd qui non ingreditur per oſtium in caulā ouium, ſed aſcendit ex loco alio, ille fur eſt & latro.
2 Ille autem qui ingreditur per oſtium, paſtor eſt ouium.
3 Et huic cuſtos oſtii aperit oſtium: & oues audiunt vocem eius, & oues ſuas vocat nominibus ſuis, & exire facit eas.
4 Et quum exire fecerit gregem ſuum, ante eum vadit: & oues eius [1] abeunt poſt eum, quia norunt vocem eius.
5 Poſt alienum autem non abeunt oues, ſed fugiunt ab eo: quia non norunt vocem alieni.

1 Id eſt, Sequuntur eum. Hebr.

1 Amen [1] amen dico vobis, qui non ingreditur per oſtium in caulam ouium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro.
2 Qui verò ingreditur per oſtium, paſtor eſt ouium.
3 Huic aperit [a] ianitor, & oues vocem eius audiunt: & ſuas oues vocat nominatim, & educit eas.
4 Quumque ſuas oues emiſerit, antegreditur eas: & oues eum ſequuntur, quia norunt vocem eius.
5 Alienum autem nequaquam ſequentur, ſed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum.

6 Hanc

6 Hanc [b] ſimilitudinem dixit eis Ieſus. Illi
verò non cognouerunt quænam illa eſſent
quæ loquebatur eis.
7 Ieſus ergo rurſum dixit eis, Amen amen
dico vobis, ego ſum oſtium illud ouium.
8 [a] [c] Quotquot ante me venerunt, fures ſunt
& latrones, ſed non auſcultarunt eis oues.
9 [3] Ego ſum illud oſtium: per me ſiquis intro-
ierit, ſeruabitur: & [d] ingredietur & egredi-
etur, & paſcua inueniet.
10 Fur non venit niſi vt furetur, & mactet ac
perdat *oues*: ego veni vt [e] vitam habeant, &
abundent.
11 [f] Ego ſum paſtor ille bonus: bonus paſtor
animam ſuam deponit pro ouibus.
12 Mercenarius autem, & qui non eſt paſtor,
cuius non ſunt oues propriæ, videns lupum
venientem, [g] relinquit oues, & fugit: lupus
autem rapit, & diſſipat oues.
13 Mercenarius autem fugit, quia mercena-
rius eſt, & non eſt illi cura ouium.
14 Ego ſum paſtor ille bonus, & agnoſco
meas, & agnoſcor à meis:
15 Prout [h] nouit me Pater, & ego noui Pa-
trem: & animam meam pono pro ouibus.
16 [4] Alias etiam oues habeo quæ non ſunt ex
hac caula: illas quoque oportet me addu-
cere, nam vocem meam audient, [i] fietq; v-
num ouile, *&* vnus paſtor.
17 [5] Propterea Pater me diligit, quia ego [k] de-
pono animam meã, vt eam rurſus aſſumam.
18 [l] Nemo tollit eam à me, ſed ego depono
eam per meipſum, poteſtatem habeo depo-
nendi eam, & poteſtatem habeo rurſus eam
aſſumendi. Hoc mandatum accepi à Patre
meo.
19 [6] Diſſidium igitur rurſum ortum eſt inter
Iudæos propter iſtos ſermones.
20 Dicebant autem multi eorum, Dæmonium
habet, & inſanit: quid eum auditis?
21 Alii dicebant, Hæc verba non ſunt dæmo-
niaci: num dæmonium poteſt cæcorum o-
culos aperire?
22 ¶ Facta ſunt autẽ [m] encęnia Hieroſolymis.

6 Hanc parabolam dixit eis Ieſchua. Ipſi au-
tem non cognouerant quid loqueretur cum
ipſis.
7 Dixit autẽ eis rurſus Ieſchua, Ammin am-
min dico vobis quòd ego ſum oſtiũ ouium.
8 Et [2] omnes qui venerunt, fures ſunt & la-
trones: ſed non audit eos grex.
9 Ego ſum oſtium: & per me ſiquis ingredia-
tur, viuet, & ingredietur & egredietur, &
paſcua inueniet.
10 Fur non venit niſi vt furetur & occidat, &
perdat: ego veni vt vita ſit eis, & id quod
amplius eſt, fiat eis.
11 Ego ſum paſtor bonus: & paſtor bonus [3] a-
nimam ſuam ponit pro ouibus ſuis.
12 Mercenarius autem, quia non eſt paſtor,
neque eius ſunt oues, quum videt lupum ve-
nientem, relinquit oues, & fugit: & veniens
lupus rapit & diſpergit gregem.
13 Mercenarius autem fugit, quia mercena-
rius eſt, neque cura eſt ei de ouibus.
14 Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco meas,
& cognoſcor à meis.
15 Sicut nouit me Pater meus, & ego noui Pa-
trẽ meũ: & animam meã pono pro ouibus.
16 Sunt autem mihi etiam oues aliæ quæ non
fuerunt ex caula hac: atq; etiam eas oportet
me adducere, & audient vocem meam: fi-
etque totus grex vnus, & vnus paſtor.
17 Propter hoc Pater meus diligit me, quia e-
go pono [4] animam meã vt rurſus ſumam eã.
18 Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam
ex voluntate mea. Poteſtatem enim habeo
vt ponam eam, & poteſtatem habeo vt rur-
ſus ſumam eam: quia hoc mandatum accepi
à Patre meo.
19 Et factum eſt rurſus diſſidium inter Iudæos
propter ſermones hos.
20 Et dicebant multi ex eis, Dæmonium eſt ei,
& [5] omnino inſanit: quid auditis eum?
21 Alii autem dicebant, Hi ſermones non ſunt
dæmoniaci: num dæmonium poteſt oculos
cæci aperire?
22 [6] Fiebat autem feſtum dedicationis in

2 Hic, ſicut in pleriſque etiam Græcis codicibus, deeſt particula, Ante me. Cæterum ex contextu ſatis liquet Chriſtũ non excludere à legitima vocatione: niſi quos ſibi opponit, tanquam fures & latrones, qui per ipſum in gregem nõ ſunt ingreſſi, ſed a Satana & propria ambitione impulſi ſeſe ingeſſerunt.

3 Id eſt, vitam ſuam. Hebraiſmus.

4 Id eſt, Vitã meam. Hebraiſmus, quẽ obſeruaui antè.

5 Ad verbum, Inſaniendo inſanit. Auxeſis Hebraica paſſim obſeruata.

6 Id eſt, Renouabatur memoria dedicationis templi quæ contigit ſub Iuda Maccabæo, & cõmemoratur in 1. Macc. ca. 4. quod tum circunſtantia temporis, tum etiam ipſa dedicationis inſtitutio oſtendit. Nam licet Scripturæ aliarũ dedicationum mentionem faciant (videlicet dedicationis tabernaculi in deſerto, *Num.* 7, & dedicationis tẽpli Salomonis, 2. Paralip. 7.) de neutra tamẽ legitur fuiſſe inſtitutum vt eius memoria quotannis renouaretur. & præterea, neutra hyeme contigit: ſed tabernaculi quidem ineunte vere, eo mẽſe quo Paſcha celebratur: templi verò, ſub Salomone, ante hyemem, menſe ſeptimo, ante feſtum tabernaculorum. At Maccabæorũ dedicatio & contigit die 25. menſis noni reſpondentis partim Nouembri partim Decembri, & vt eodem tempore recurrentibus annis in perpetuum ab ipſo Iuda Maccabæo & ſuæ ætatis ſapientibus per octiduum celebraretur, inſtitutum fuiſſe ſcribitur in Talmud, tractatu מגלה וחנכה .i. De ritibus ſeruandis circa lectionem libelli Eſther in die ſortium, & De ritibus feſti dedicationis: vbi etiam cauſa quoque inſtituti feſti adſcribitur, his verbis
כבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם
לעסוק בתורה ובמצות ושלחו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו
בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ
גדול עד שרחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני
חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה המלכות לישראל יותר על מאתים
שנים עד החרבן השני וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכה׳ בחודש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש
אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן
טהור ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתם חמשה ועשרים בכסליו ימי שמחה והלל וכו ומדליקין
בהם הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות הנס וימים אלו הם הנקראין חנכה והן אסורין
בהספד ותענית כימי הפורים והדלקת הנרות בהם מצוה מדברי סופרים כקריאת המגלה :
quentã verborũ ſenſum, vt linguæ Hebrææ ig-
naris conſulerẽ, ſubiungere libuit, In domo ſecunda, quum Græci regnarent, ſtatuerunt decreta contra Iſraelitas, & aboleuerunt legem eorũ, nec permiſerunt eos exerceri in Lege & in præceptis. Extenderunt quoq; manum ſuam in facultates eorũ & in filias eorum: & ingreſſi ſunt in templum, & multas in eo fecerunt ruinas, ac polluerunt quæ munda erant, anguſtiaq; maxima affecti ſunt Iſraelitæ ab illis: & oppreſſerunt eos oppreſſione maxima: donec miſereretur illorum Deus patrum ipſorum, & ſeruaret eos è manu illorum, ac eriperet eos: vt præualuerint Machabæi ſacerdotes magni, ac interfecerint illos, ſeruauerintq; Iſraelitas è manu eorum, ac conſtituerint regem ex ſacerdotibus illis, & reſtitutũ ſit regnũ Iſraeli per ſpatium amplius quàm ducentorum annorũ, vſque ad ruinam domus ſecundæ. Porro quũ præualerent Iſraelitæ aduerſus inimicos ſuos, & perderent eos, vigeſima quinta dies erat menſis Kiſleu, qua ingreſſi ſunt in templum, & non inuenerunt oleum mundum in ſanctuario, excepta lenticula quadam, in qua non plus erat olei quam quod ſufficeret ad lucernas templi accendendas vno tantum die: ex quo oleo accenderunt ordine diſpoſitas lucernas, quæ durarunt octo dies, donec contudiſſent oliuas, & mundum oleum expreſſiſſent. Et hanc ob cauſam ſtatuerunt ſapientes illius ſeculi vt recurrentibus annis, octo illi dies, quorum principium eſt à 25. Kiſleu, eſſent dies lætitiæ & laudum: accenderentq; in eis lucernas veſpere in portis domorum ſinguli ſingulis noctibus durante illo octiduo, ad huius miraculi declarationem. Et hi ſunt dies qui vocantur dedicationis: prohibitumq; eſt in eis lamentari & ieiunare, vt die ſortium [quo ſcilicet reponatur memoria irriti conſilii Haman, & liberationis Iſraelitarum ſub Aſſuero] Et lucernarum accenſio in illo octiduo, res eſt præcepta diſertis Legiſperitorum verbis, ſicut lectio voluminis Eſther præcepta eſt. Hæc fuſius ſcripſi, non vt tædio afficerem lectorem, ſed tantum vt oſtenderem de quo feſto Euangeliſta intelligat, & cuius cauſa illud inſtitutum fuerit.

...unicum. *Eze.* 37. 22. 5 Chriſtus ex Patris decreto ...paſtor, vt qui vltrò vitam pro ouibus ſuis expoſuerit, & ita ... virtute reuixerit. k *Vtitur præſenti tempore, quia tota ... mors perpetua. Eſa.* 53. 7. l *Non tantum ergo homines ... ere negat niſi quatenus permiſerit, ſed à qualibet vi neceſſitatis ...* 6 Euangelium detegit hypocriſin, ideoque neceſſe eſt ... tumultuari. m *Sacer apud Iudæos hic dies erat ob ... templi poſt diuturnam in Perſide captiuitatem. Imò verò non vnius ... feſtum erat, nec inſtitutum in memoriam reditus ex Babylonia ... è Perſide) ſed à Iuda Machabæo quum pulſo Antiochi præſidio ... inſtauraſſet. Vide Machab.* 4. 59.

Vriſchelem, & hyems erat.
23 Et ambulabat Ieſchua in templo in [7] porticu Schelimun.
24 Et circundederunt eum Iudæi, & dicunt ei, Vſquequo tollis tu animam noſtram? Si tu es Chriſtus, dic nobis manifeſtè.
25 Reſpondit Ieſchua, & dixit eis, Dixi vobis, & non creditis: & opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtantur de me.
26 Sed vos non creditis: quia non eſtis ex ouibus meis, ſicut dixi vobis.
27 Oues meæ vocem meam audiunt, & ego noui eas: & ipſæ [8] veniunt poſt me.
28 Ac ego do eis vitam quæ eſt in æternum: neque peribunt in æternum, neq; quiſquam rapiet eas è manibus meis.
29 Pater enim meus qui dedit *eas* mihi, omnibus maior eſt: neque quiſquam poteſt *aliquid* è manibus Patris mei rapere.
30 Ego & Pater vnum ſumus.
31 Et tulerunt rurſus Iudæi lapides vt lapidarent eum.
32 Dixit eis Ieſchua, Multa opera bona ex Patre meo oſtendi vobis: propter quod opus ex illis lapidatis me?
33 Dicunt ei Iudæi, Nequaquã propter opera bona lapidamus te: ſed propterea quòd blaſphemas: & quum ſis filius hominis, facis teipſum Deum.
34 Dixit eis Ieſchua, Nónne ita ſcriptum eſt in Lege veſtra, Ego dixi quod dii eſtis?
35 Si eos dixit deos, quia ad eos factus eſt ſermo Dei, neque poteſt Scriptura ſolui:
36 Ei quẽ Pater ſanctificauit, & miſit in mundum, vos dicitis, Tu blaſphemas, propterea quòd dixi vobis, Filius ſum Dei.
37 Et, ſi non facio opera Patris mei, non credatis mihi:
38 Si verò facio, etiamſi mihi non credatis, ipſis operibus credite: vt ſciatis, & credatis quòd Pater meus eſt in me, & ego in Patre meo.
39 Et quærebant rurſus vt apprehenderent eum: & exiuit [10] è medio manuum illorum.
40 Et abiit in appoſitam ripam Iurdanis, in locum vbi fuerat Iuchannan ab initio, quum baptizaret: & manſit ibi.
41 Et venerunt homines multi ad eum, & dicebant, Iuchannan ne vnum quidem ſignũ fecit: quicquid autem dixit Iuchannan de homine hoc, verum eſt.
42 Et multi crediderunt in eum.

& hyems erat.
23 [7] Et ambulabat Ieſus in templo in portico Solomonis.
24 Cinxerunt igitur eum Iudæi, & dixerunt ei, Quouſque animam noſtram [n] ſuſpendis? ſi tu es Chriſtus, dic nobis [o] apertè.
25 [8] Reſpondit eis Ieſus, dixi vobis, nec creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtantur de me.
26 [9] Sed vos non creditis: non enim [p] eſtis ex ouibus meis, ſicut dixi vobis.
27 Oues meæ vocem meam audiunt, & ego eas agnoſco, & ſequuntur me:
28 Et ego vitam æternam do eis: nec peribunt in æternum, neq; rapiet eas quiſquam è manu mea.
29 Pater meus qui *eas* dedit mihi, maior omnibus eſt: neque quiſquam poteſt eas rapere è manu Patris mei.
30 Ego & Pater vnum ſumus.
31 [10] Suſtulerunt ergo rurſum lapides Iudæi, vt eum lapidarent.
32 Reſpondit eis Ieſus, Multa bona opera demonſtraui vobis ex [q] Patre meo: propter quod illorum operum me lapidatis?
33 Reſponderunt ei Iudæi, dicentes, Ob bonum opus non lapidamus te, ſed ob blaſphemiam, id eſt quia tu, homo quum ſis, facis teipſum Deum.
34 Reſpondit eis Ieſus, Nónne ſcriptum eſt in Lege veſtra, [r] Ego dixi, dii eſtis?
35 Si illos dixit deos ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt [ſ] ſolui Scriptura:
36 *Me*, quem Pater ſanctificauit & miſit in mundum, vos dicitis me blaſphemare: quia dixi, Filius Dei ſum?
37 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi:
38 Sin verò facio, etiamſi mihi non credatis, operibus credite: vt cognoſcatis & credatis Patrem in me eſſe, & me in eo.
39 [11] Rurſus ergo ſtudebant eum prehendere: ſed exiuit ex eorum manu.
40 Abiitque rurſus trans Iordanem in eum locum vbi primùm fuerat Iohannes baptizans: manſitque illic.
41 Multi autem veniebant ad eum, & dicebant, Iohannes quidem ſignum nullum edidit: quæcunque autem de iſto dixit, vera erant.
42 Et multi illic crediderunt in eum.

7 Id eſt, Aedificata ad eius inſtar quã olim Salomon ædificauerat 1. Reg. 8. 3. & 2. Paralip. 3. 1.

8 Id eſt, Sequuntur me. Hebraiſmus.

10 Ad verb. De inter manus illorum vt Galli *D'entre leurs mains*.

11 Ad verb. In tranſitu Iordanis. Hebraiſmus.

Caput XI.

1 *Chriſtum oſtenſurus ſe eſſe.* 25 *vitam & reſurrectionem.* 14 *Lazarum mortuum:* 17. 31 *& ſepultum.* 43 *reſuſcitat.* 47 *Conſultantibus pontificibus.* 49 *Caiaphas.* 50 *vnum pro multis occidendum prædicit.* 56 57 *Præcipiunt vt vbi fuerit prehendatur.*

1 ERat autem quidam qui infirmus erat, Laazar ex Beth-Ania pago, frater Mariam & Marthæ.
2 (Mariam autem, eſt illa quæ vnxit vnguento pedes Ieſchua, & exterſit capillis ſuis, frater *eiuſdem* erat huius Laazar qui infirmabatur.)
3 Et miſerunt ambæ ſorores eius ad Ieſchua, & dicunt, Domine noſter, ecce, is quem diligis, infirmatur.
4 Ieſchua autem dixit, Hæc infirmitas non

1 ÆGrotabat autem [1] quidam nomine Lazarus à Bethania [a] vico Mariæ & Marthæ ſororis ipſius.
2 (Maria autem ea erat quæ vnxit Dominum vnguento, & exterſit pedes eius capillis ſuis: cuius frater Lazarus ægrotabat.)
3 Miſerunt ergo ſorores eius ad eum, dicentes, Domine, ecce is quem amas, ægrotat.
4 Ieſus autem hoc audito, dixit, Morbus iſte

ſte non eſt [b] mortifer, ſed immiſſus pro Dei gloria, vt per eum morbum glorificetur Filius Dei.
5 Diligebat autem Ieſus Martham, & ſororem eius, & Lazarum.
6 [a] Vt ergo audiuit illum ægrotare, tum quidem manſit duos dies in eo loco vbi erat:
7 Deinde poſtea dixit diſcipulis, Eamus in Iudæam rurſus.
8 [b] Dicunt ei diſcipuli, Rabbi, modò quærebant te Iudæi lapidare, & rurſum illuc abis?
9 Reſpondit Ieſus, [c] Nónne duodecim ſunt horæ diei? ſi quis ambulet interdiu non impingit, quia lucem huius mundi videt.
10 Siquis autem ambulet nocte, impingit, quia lux ei non adeſt.
11 Hæc ait: & poſteà dixit eis, Lazarus amicus noſter [d] dormit: ſed proficiſcor vt à ſomno excitem eum.
12 Dixerunt ergo diſcipuli eius, Domine, ſi dormit, ſeruabitur.
13 Hoc autem dixerat Ieſus de ipſius morte: at illi putarunt eum de dormitione ſomni dicere.
14 Tunc ergo Ieſus dixit eis apertè, Lazarus mortuus eſt:
15 Et gaudeo propter vos (vt credatis) me illic non fuiſſe: ſed eamus ad eum.
16 Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, condiſcipulis, Eamus & nos, vt moriamur cum eo.
17 Venit ergo Ieſus, & inuenit eum quartum iam diem in monumento agere.
18 (Erat autem Bethania prope Hieroſolymam, ferè ſtadiis quindecim:)
19 [+] Multique ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt conſolarentur eas de fratre ſuo.
20 Martha ergo vt audiuit Ieſum venire, occurrit ei: Maria verò domi ſedebat.
21 Dixit ergo Martha Ieſu, Domine, ſi fuiſſes hic frater meus non fuiſſet mortuus:
22 Sed & nunc ſcio fore vt quæcunque petieris à Deo, det tibi.
23 Dixit ei Ieſus, [e] Reſurget frater tuus.
24 Dixit ei Martha, Scio reſurrecturum in reſurrectione, vltimo illo die.
25 Dixit ei Ieſus, Ego ſum reſurrectio & vita: qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, viuet:
26 Et quiſquis viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc?
27 Ait illi, Etiam Domine, ego credo te eſſe Chriſtum Filium Dei, qui in mundum venturus erat.
28 Et quum hæc dixiſſet, abiit, & clàm vocauit Mariam ſororem ſuam, dicens, Præceptor adeſt, & te vocat.
29 Illa vt audiuit, ſurgit citò, & venit ad eum.
30 (Nondum autem venerat Ieſus in vicum: ſed erat in eo loco vbi occurrerat ei Martha.)
31 Iudæi ergo qui domi erant cum ea, & conſolabantur eam, quum vidiſſent Mariam citò ſurrexiſſe, & exiiſſe, ſecuti ſunt eam, di-

eſt mortis, ſed pro gloria Dei, vt glorificetur Filius Dei propter eam.
5 Diligebat autem ipſe Ieſchua Martham & Mariam & Laazar.
6 Et quum audiuiſſet quod infirmaretur, manſit in loco vbi erat, duobus diebus.
7 Et poſtea dixit diſcipulis ſuis, Venite, eamus rurſus in Iudæam.
8 Dicunt ei diſcipuli eius, Domine noſter, nunc Iudæi quærebant lapidare te, & rurſus abis tu illuc?
9 Dixit eis Ieſchua, Nónne duodecim horæ ſunt in die? Et ſiquis ambulat in die, non impingit: quia videt lucem mundi huius.
10 Siquis autem in nocte ambulauerit, impinget, eo quòd lux non eſt in eo.
11 Hæc dixit Ieſchua: & poſtea dixit eis, Laazar amicus noſter dormit: ſed ibo vt expergefaciam eum.
12 Dicunt ei diſcipuli eius, Domine noſter, ſi dormit, ſanus fit.
13 Ipſe autem Ieſchua dixerat de morte eius: & illi putauerunt quòd de dormitione ipſa ſomni loqueretur.
14 Tunc dixit eis Ieſchua expreſſè, Laazar mortuus eſt.
15 Et gaudeo quòd non fui illic, propter vos, vt credatis: ſed ambulate illuc.
16 Dixit Tauma qui dicitur Gemellus diſcipulis ſociis ſuis, Eamus etiam nos, moriamur cum eo.
17 Et venit Ieſchua in Beth-Aniam: & inuenit quòd quartus erat ei dies quo erat in loco ſepulchri.
18 (Erat autem Beth-Ania iuxta Vriſchelem, diſſita ab ea quaſi ſtadiis quindecim)
19 Et multi ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam vt [1] loquerentur cum corde earum, propter fratrem earum.
20 Martha autem quum audiuiſſet quòd Ieſchua veniret, exiuit in occurſum eius: Mariam verò domi ſedebat.
21 Et dixit Martha Ieſchua, Domine mi, ſi hîc fuiſſes, non fuiſſet mortuus frater meus.
22 Sed etiam nunc ſcio quòd quantum petieris à Deo, dabit tibi.
23 Dixit ei Ieſchua, Surrecturus eſt frater tuus.
24 Dixit ei Martha, Scio quòd ſurrecturus eſt in [2] conſolatione, in die vltimo.
25 Dixit ei Ieſchua, Ego ſum conſolatio & vita: & is qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, viuet:
26 Et omnis qui viuit, & credit in me in æternum non morietur. Credis tu hoc?
27 Dixit ei, Etiam Domine mi, ego credo quòd tu es Chriſtus, Filius Dei, qui venturus erat in mundum.
28 Et quum dixiſſet hæc, abiens vocauit Mariam ſororem ſuam clàm: dixit ei, Dominus noſter venit, & vocat te.
29 Et Mariam, quum audiuit, ſurrexit citò, & veniebat ad eum.
30 Ipſe autem Ieſchua nõdum venerat ad pagum, ſed in eo ipſo loco erat vbi occurrerat ei Martha.
31 Porro illi etiam Iudæi qui erant cum ea in domo, qui conſolabantur eam, quũ viderunt Mariam quòd citò ſurgens egreſſa eſſet,

1 Id eſt, Conſolarentur eas de morte fratris, & acerbitatẽ animi earum delinirent. Phraſis eſt Hebræa, quam habes Hoſ. 2, 14. & Iſaiæ 40, 2.

2 Diem reſumptionis corporum & generalis reſurrectionis, diem conſolationis vocat: quia complementum afferet gaudii electorum. Vide Luc. 21, 28. & Rom. 11, 12.

3 Id eſt, Sequuti ſunt eam.

4 ויתעצב Eodem ſenſu legitur infrà 13.21.

3 abierunt poſt eam: putabant enim quòd
ad ſepulchrum iret ad flendum.
32 Ipſa verò Mariam, quum veniſſet eò vbi
erat Ieſchua,& videret eum,procidit ad pe-
des eius, & dixit ei, Si hic fuiſſes Domine
mi, non mortuus fuiſſet frater meus.
33 Ieſchua autem quum vidiſſet quòd fleret,
& Iudæos illos qui venerunt cum ea, quòd
flerent, 4 vehementer commotus eſt in ſpi-
ritu ſuo, & turbauit ſeipſum.
34 Ac dixit, Vbi poſuiſtis eum? Et dicunt ei,
Domine noſter veni, vide.
35 Et veniebant lacrymæ Ieſchua.
36 Et dicebant Iudæi, Videte quantum dili-
gebat eum.
37 Quidam autem ex eis dixerunt, Non po-
terat hic qui aperuit oculos illius cæci, fa-
cere vt etiam hic non moreretur?
38 Ieſchua autem quum vehementer cõmo-
tus eſſet intra ſeipſum, venit ad locum ſe-
pulchri. Et ille locus ſepulchri erat ſpelun-
ca, & lapis poſitus erat ad oſtium eius.
39 Et dixit Ieſchua, Tollite lapidem hunc. Di-
xit ei Martha ſoror illius mortui, Domine
mi, iam fœtet: quatuor enim ei ſunt dies.
40 Dixit ei Ieſchua, Nónne dixi tibi quòd ſi
credideris, viſura ſis gloriam Dei?
41 Et tulerunt lapidem illum. Et ipſe Ieſchua
ſuſtulit oculos ſuos ſurſum, ac dixit, Pater,
gratias ago tibi quòd exaudiſti me:
42 Et ego noui quòd omni tempore exaudis
me: ſed propter turbam hanc quæ adſtat,
dixi hæc, vt credant quòd tu miſeris me.
43 Et quum dixiſſet hæc, clamauit voce elata,
Laazar, veni foras.
44 Et egreſſus eſt ille mortuus, quum eſſent
ligatæ manus eius & pedes eius faſciis, &
facies eius ſudario. Dixit eis Ieſchua, Solui-
te eum, & ſinite abeat.
45 Et multi ex Iudæis qui venerant ad Ma-
riam, quum vidiſſent id quod fecit Ieſchua,
crediderunt in eum.
46 Et quidam ex eis abierunt ad Phariſæos, &
dixerunt eis quicquid feciſſet Ieſchua.
47 Et congregati ſunt ſummi ſacerdotes &
Phariſæi, ac dicebant, Quid faciemus? quia
hic homo ſigna multa facit.
48 Et ſi ſinamus eum ita, omnes homines cre-
dituri ſunt in eum, & venturi ſunt Romani
ablaturi locum noſtrum & gentem noſtram.
49 Vnus autem ex eis cuius nomen Kaiapha,
princeps ſacerdotum erat illius anni, & di-
xit eis, Vos neſcitis quicquam:
50 Neque cogitatis quòd expedit nobis vt v-
nus homo moriatur pro populo, & non vni-
uerſus populus pereat.
51 Hoc autem ex voluntate ſuiipſius non di-
cebat, ſed quia princeps ſacerdotum erat il-
lius anni, prophetauit quòd futurum eſſet
vt Ieſchua moreretur pro populo:
52 Et non tantùm pro populo, ſed vt etiam fi-
lios Dei diſperſos congregaret in vnum.
53 Et ab eo die cogitabant vt interficerent
eum.
54 Ipſe autem Ieſchua non ambulabat ma-
nifeſtè inter Iudęos: ſed abiit inde in locum
qui eſt propinquus deſerto, in oppidum
quod vocatur Ephrim: & illic verſabatur
cum diſcipulis ſuis.

centes, Abit ad monumentum, vt illic fleat.
32 Maria igitur quum veniſſet eò vbi erat Ie-
ſus, viſo eo, accidit ad eius pedes, dicens ei,
Domine, ſi fuiſſes hic, non eſſet mortuus
frater meus.
33 5 Ieſus ergo vt vidit eam flentem, & Iu-
dæos qui vnà venerant cum ea, flentes, f in-
fremuit ſpiritu, & turbauit ſeipſum:
34 Et dixit, Vbi poſuiſtis eum? Dicunt ei, Do-
mine, veni, & vide.
35 Lacrymatus eſt Ieſus.
36 Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo a-
mabat eum.
37 Quidam autem ex ipſis dixerunt, Non po-
terat hic qui aperuit oculos cæci, facere vt
& iſte non moreretur?
38 Ieſus ergo rurſum fremens apud ſemetip-
ſum, venit ad monumentum. Erat autem
ſpelunca, & lapis erat ei impoſitus.
39 Ait Ieſus, Tollite lapidem. Dicit ei Mar-
tha ſoror eius qui mortuus fuerat, Domine,
iam olet: quatuor enim dierum eſt.
40 Dicit ei Ieſus, Nónne dixi tibi, fore ſi cre-
dideris, vt videas gloriam Dei?
41 Suſtulerunt ergo lapidem *è loco* vbi mor-
tuus ille fuerat poſitus. Ieſus autem attol-
lens ſurſum oculos, dixit, Pater, gratias ago
tibi quòd me audieris.
42 Ego verò ſciebam me ſemper à te audiri:
ſed propter turbam circumſtantem *hoc* dixi,
vt credant me à te miſſum eſſe.
43 Et quum hæc dixiſſet, clamauit voce ma-
gna, Lazare, adeſdum foras.
44 Tum, qui fuerat mortuus, prodiit, manus &
pedes vinctus faſciis: facies autem eius, ſu-
dario erat obuincta. Dicit eis Ieſus, Soluite
eum, & ſinite abire.
45 Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Ma-
riam, & conſpexerant quæ fecerat Ieſus,
crediderunt in eum.
46 6 Quidam autem ex iis abierunt ad Phari-
ſæos, & dixerunt eis quæ fecerat Ieſus.
47 Coegerũt ergo primarii ſacerdotes & Pha-
riſæi g conſilium, & dicebant, Quid faci-
mus? nam hic homo multa ſigna edit.
48 Ita ſi ſinamus eum, omnes ei credent: ve-
nientque Romani, & h delebunt tum locum
noſtrum, tum gentem.
49 7 Vnus autem ex ipſis Caiaphas, Pontifex
maximus anni illius, dixit eis, Vos nihil ſci-
tis:
50 Nec cogitatis conducere nobis i vt vnus
homo moriatur pro populo, & tota gens
non pereat.
51 8 Hoc autem ex ſemetipſo non dixit: ſed
quum eſſet Pontifex maximus anni illius,
prophetauit fore vt Ieſus pro gente more-
retur:
52 Nec tantùm pro ea gente, ſed vt etiam fi-
lios Dei k diſperſos cogeret in vnum.
53 9 Ab illo ergo die conſultabant vnà vt tru-
cidarent eum.
54 Ieſus ergo palàm amplius non verſabatur
inter Iudæos: ſed abiit illinc in regionem
quæ eſt prope deſertum, in vrbem quæ dici-
tur Ephraim: & illic agebat cum diſcipulis
ſuis.

55 Propè

55 Propè autem erat Paſcha Iudæorum: & aſ-
cenderunt multi Hieroſolymam ex illa re-
gione ante Paſcha, vt purificarent ſe.
56 Quærebant ergo Ieſum, & loquebantur
alii cum aliis in templo ſtantes, Quid vide-
tur vobis? an non venturum eſſe ad diem fe-
ſtum?
57 Dederant autem primarii ſacerdotes &
Phariſæi mandatum, vt ſi quis noſſet vbi eſ-
ſet, indicaret, vt prehenderent eum.

55 Propinquum autem erat petſcha Iudæo-
rum. Et aſcenderunt multi ex pagis ad Vriſ-
chelem ante feſtum, vt purificarent ſeip-
ſos:
56 Et quærebant Ieſchua, ac dicebant vnus
cum alio in templo, Quid putatis vos? quòd
non ſit venturus ad feſtum?
57 Summi autem ſacerdotes & Phariſæi præ-
ceperant vt ſiquis ſciret vbi eſſet, declara-
ret eis, vt apprehenderent eum,

CAPVT. XII.

2 Chriſto apud Lazarum cœnanti. 3 Pedes vngit Maria. 5 Accuſatur à Iuda. 7 A Chriſto defenditur. 10 Sacerdotes Lazarum ſublatum cupiunt. 12 Chriſto Ieroſolymam venienti, 18 Obuiam itur. 20 Græci eum videre cupiunt. 42 Principes credentes in eum & non confitentes ob metum. 44 Ad fidem hortatur.

1 IEſus [1] ergo ſex ante Paſcha diebus venit
Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus,
quem excitauerat à mortuis.
2 Fecerunt igitur ei cœnam illic, & Martha
miniſtrabat, Lazarus verò vnus erat ex iis
qui ſimul accumbebant cum eo.
3 Maria ergo accepta libra vnguenti nardi
liquidæ multi pretii, vnxit pedes Ieſu, & ex-
terſit pedes eius capillis ſuis: domus autem
impleta eſt odore vnguenti.
4 Dixit ergo quidam ex diſcipulis eius, *nempe*
Iudas Simonis *filius*, Iſcariotes, qui erat e-
um proditurus,
5 Quare hoc vnguentum non vænit trecen-
tis denariis [2] & datum eſt pauperibus?
6 Dixit autem hoc non quòd pauperum ipſi
curæ eſſet, ſed quia fur erat & marſupium
habebat, & ea quæ *intro* mittebantur, por-
tabat.
7 Dixit ergo Ieſus, Sine eam: in diem ſepul-
turæ meæ ſeruauit iſtud.
8 Pauperes enim ſemper habebitis vobiſcũ,
me verò non ſemper habebitis.
9 [3] Cognouit ergo turba multa ex Iudæis e-
um illic eſſe: & venerunt non propter Ie-
ſum tantùm, ſed etiam vt Lazarum vide-
rent, quem excitarat à mortuis.
10 Conſultarunt autem primarii ſacerdotes
vt Lazarum etiam trucidarent.
11 Quia multi ex Iudæis propter eum abi-
bant, & credebant in Ieſum.
12 ¶ [4] Poſtero die turba multa quæ venerat
ad diem feſtum, quum audiſſent Ieſum ve-
nire Hieroſolymam:
13 Acceperunt ramos palmarum, & egreſſi
ſunt ei obuiam, & clamabant, Hoſanna, Be-
nedictus qui venit in nomine Domini, Rex
Iſraelis.
14 Nactus autem Ieſus aſellum, inſedit ei, ſi-
cut ſcriptum eſt,
15 Ne time filia Sion: Ecce, Rex ille tuus ve-
nit, ſedens, ſuper pullum aſinæ.
16 Hæc autem non cognouerunt diſcipuli e-
ius primò: ſed quum glorificatus eſſet Ieſus,
tunc recordati ſunt hæc eſſe ſcripta de eo,
& ſeſe illi hæc præſtitiſſe.

1 IEſchua autem [1] ſex dies Petſchatis venit
in Beth-Aniam, vbi erat Laazar ille quem
excitauerat [2] à mortuis ipſe Ieſchua.
2 Et fecerunt ei illic cœnam: & Martha mi-
niſtrabat, & Laazar vnus ex accumbentibus
erat qui erant cum eo.
3 Mariam autem tulit alabaſtrum vnguenti
nardi præſtantis multi pretii, & vnxit pedes
Ieſchua, & exterſit crinibus ſuis pedes eius:
& impleta eſt domus ex odore vnguenti il-
lius.
4 Et dixit Iihuda Secariuta vnus ex diſcipulis
eius, is qui proditurus erat eum,
5 Quare non eſt venditum vnguentum hoc
trecentis [3] denariis, & datum pauperibus?
6 Hoc autem dixit, nequaquam propterea
quòd propter pauperes ſolicitudo erat ei,
ſed eo quòd fur erat, & marſupium penes
eum erat, & id quod [4] incidebat in ipſum,
ipſe portabat.
7 Dixit autem Ieſchua, Sinite eam: in diem
ſepulturæ meæ ſeruauit illud.
8 Omni enim tempore pauperes erunt vo-
biſcum: ego autem non omni tempore ero
vobis.
9 Et audiuerunt turbæ multæ ex Iudæis quòd
ibi eſſet Ieſchua: & venerunt non propter
Ieſchua tantùm, ſed etiam vt viderent
Laazar illum quem excitauerat à mor-
tuis.
10 Et conſultarunt ſummi ſacerdotes vt eti-
am Laazar interficerent:
11 Eo quòd multi ex Iudæis propter eum a-
bibant, & credebant in Ieſchua.
12 Et die alio turba multa quæ venerat ad fe-
ſtum, quum audiuiſſent quod Ieſchua veni-
ret ad Vriſchelem,
13 Tulerunt ramos palmarum: & egreſſi ſunt
obuiam ei, & clamabant ac dicebant, [6] Au-
ſchan-na, benedictus ſit qui venit in nomi-
ne Domini, rex Iiſraiel.
14 Inuenit autem Ieſchua aſinum, & ſedit ſu-
per eum: ſicut ſcriptum eſt,
15 Ne timeas filia Tzehiium: ecce, rex tuus
venit tibi, & inſidet ſuper pullum filium a-
ſinæ.
16 Hæc autem non cognouerunt diſcipuli e-
ius eo tempore: ſed, quum glorificatus eſſet
Ieſchua, meminerunt diſcipuli eius quòd
hæc ſcripta eſſent de eo, & hæc feciſſent ei.

1 Id eſt, Sex dieb. ante paſcha. Syra-phraſis.
2 Ad verb. De inter mortuos Gallicè *D'entre les morts.*
3 Vide quæ de denario annotata ſunt Matth. 18 28.
4 Id eſt, Quod mittebatur.
6 Vide de Hoſchan-na Matt. 21. 9.

7 Ad verb. De inter mortuos Gallicè, *D'entre les morts.*
8 Ad verb. Vnus ad vnum. Hebraiſ.
9 Id eſt, Sequutus eſt eum. Hebraiſ.
10 Id eſt, Sequatur me. Hebraiſmus.

17 Et teſtabatur turba illa quæ cum eo erat, quòd vocaſſet Laazar è ſepulchro, & excitaſſet eum [7] à mortuis.
18 Propter hoc egreſſæ ſunt in occurſum eius turbæ multæ, quòd audiuerunt quòd ſignum hoc feciſſet.
19 Phariſæi autem dicebant [8] vnus ad alium, Videtis vos quòd non proficitis quicquam? nam ecce, mundus vniuerſus [9] abiit poſt eum.
20 Erant autem etiam ex Gentibus quidam qui aſcenderunt ad adorandum in feſto.
21 Hi venerunt, acceſſerunt ad Philippum qui erat ex Beth-tzaida Galilææ, & rogauerunt eum, & dixerunt ei, Domine mi, deſiderium noſtrum eſt vt videamus Ieſchua.
22 Et venit ipſe Philippus, & dixit ipſi Andreæ: & Andreas & Philippus dixerunt Ieſchua.
23 Ieſchua autem reſpondit, & dixit eis, Venit hora qua glorificetur Filius hominis.
24 Ammin Ammin dico vobis quòd granum frumenti, niſi ceciderit, & mortuum fuerit in terra, ipſum ſolum remanet: ſi verò mortuum fuerit, fructus multos affert.
25 Qui amat animam ſuam, perdet eam: & qui odit animam ſuam in mundo hoc, ſeruabit eam in vitam quæ eſt in æternum.
26 Si mihi quis miniſtrat, veniat poſt me, & vbi ego ſum, illic erit etiam miniſter meus, qui mihi miniſtrat honorabit eum Pater.
27 Nunc anima mea, ecce, turbata eſt: & quid dicam? Pater mi, libera me ab hac hora: ſed propterea veni in hanc horam.
28 Pater glorifica nomen tuum. Et vox audita eſt è cœlo, Glorificaui, & rurſus glorifico.
29 Et turba quæ aſtabat, audiuerunt, & dixerunt, Tonitruum factum eſt. Alii autem dicebant, Angelus loquutus eſt cum eo.
30 Reſpondit Ieſchua, & dixit eis. Non propter me facta eſt vox hæc, ſed propter vos.
31 Nunc iudicium eſt mundi huius: nunc princeps mundi huius eiicitur foras.
32 Et ego quum ſublatus fuero à terra, attraham omnem hominem ad me:
33 Hoc autem dixit vt oſtenderet qua morte moriturus eſſet.
34 Dicunt ei turbæ, Nos audiuimus ex Lege quòd Chriſtus in æternum manet: quomodo dicis tu futurum eſſe vt ſuſtollatur Filius hominis? Quis eſt iſte Filius hominis?
35 Dixit eis Ieſchua, Paruum adhuc tempus lux vobiſcum eſt: ambulate dum eſt vobis lux, vt non tenebræ apprehendant vos. Et qui ambulat in tenebris, non nouit quò vadat.
36 Dum eſt vobis lux, credite in lucem, vt filii lucis ſitis. Hæc loquutus eſt Ieſchua: & abiens occultauit ſe ab eis.
37 Et, quum hæc omnia ſigna feciſſet coram eis, non crediderunt in eum.
38 Vt impleretur ſermo Iſaiæ prophetæ, qui dixit, Domine mi, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatū eſt?
39 Propter hoc non poterant credere, quia rurſus dixit Iſaias,

17 Teſtabatur autem turba quæ erat cum eo, quòd Lazarum vocaſſet è monumento, & excitaſſet eum à mortuis.
18 Propterea etiam obuiam venit ei turba, quia audierat eum edidiſſe hoc ſignum.
19 [4] Phariſæi ergo dixerunt inter ſe, Videtis vos nihil proficere? ecce, turba eum ſequitur.
20 ¶ Erant autem quidam Græci, ex iis qui [c] aſcendere ſolebant vt adorarent die feſto:
21 Iſti ergo venerunt ad Philippū qui *erat* a Bethſaida Galilææ, & rogarunt eum, dicentes, Domine, vellemus Ieſum videre.
22 Venit Philippus & dicit Andreæ: Andreas rurſum & Philippus dicunt Ieſu:
23 Ieſus autem reſpondit eis, dicens, Venit tempus quo glorificetur Filius hominis.
24 [5] Amen amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram, [d] mortuum fuerit, ipſum ſolùm manet: ſi verò mortuum fuerit multum fructum adfert.
25 Qui amat animam ſuam, perdet eam: & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodiet eam.
26 Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur: & vbi ego fuero, illic & miniſter meus erit: & ſi quis mihi miniſtrauerit, honorabit eum Pater.
27 [6] Nunc anima mea turbata eſt: & quid dicam? Pater conſerua me [e] ab hac hora: ſed propterea veni in horam hanc.
28 Pater, [f] glorifica nomen tuum. Venit ergo vox è cœlo, *dicens*, Et glorificaui, & rurſus glorificabo.
29 Turba ergo quæ adſtabat & audierat dicebat tonitru eſſe factum. Alii dicebant, Angelus ei loquutus eſt.
30 [7] Reſpondit Ieſus & dixit, Non propter me hæc vox extitit, ſed propter vos.
31 Nunc damnatio adeſt mundi huius: nunc princeps mundi huius eiicietur foras.
32 Et ego, ſi [g] ſublatus fuero è terra, [h] omnes traham ad meipſum.
33 (Hoc autem dicebat, ſignificans qua morte futurum erat, vt moreretur.)
34 Reſpondit ei turba, Nos audiuimus ex Lege Chriſtum [i] manere in æternum quomodo igitur tu dicis oportere tolli Filium hominis? quis eſt iſte Filius hominis?
35 [8] Dixit igitur eis Ieſus, Adhuc paruo tempore lux vobiſcum eſt: ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebræ deprehendant: nā qui ambulat in tenebris, neſcit quò vadat.
36 Dum lucem habetis, credite in lucem, vt [k] filii lucis ſitis. Hæc loquutus eſt Ieſus: & quum abiiſſet, occultauit ſe ab eis.
37 [9] Quum autem tot ſigna coram eis edidiſſet, non credebant in eum.
38 Vt ſermo Eſaiæ Prophetæ impleretur quē dixit, Domine, quis credidit ſermoni noſtro? & [l] brachium Domini cui retectum eſt?
39 Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias,

40 Ex-

40 Excæcauit oculos eorum, & obdurauit
corda eorum: ne videant oculis, & intelli-
gant corde,& conuertantur,& ſanem eos.
41 Hæc dixit Eſaias,quando vidit gloriam e-
ius,& loquutus eſt de eo.
42 [10] Veruntamen etiam ex [m] primoribus
multi crediderunt in eum, ſed propter Pha-
riſæos (hoc) non confitebantur, ne ſynago-
ga mouerentur.
43 Dilexerunt enim gloriam hominum poti-
ùs quàm gloriam Dei.
44 [11] Ieſus autem clamauit, & dixit, Qui cre-
dit in me [n] non credit in me, ſed in eum qui
me miſit.
45 Et qui conſpicit me,conſpicit eum qui mi-
ſit me.
46 Ego lux in mundum veni,vt nullus qui cre-
dit in me,in tenebris maneat.
47 Et ſi quis audierit verba mea, & non cre-
diderit, ego non condemno eum. Non e-
nim veni vt condemnem mundum, ſed vt
ſeruem mundum.
48 Qui reiicit me,nec recipit verba mea, ha-
bet qui condemnet ipſum: ſermo quem lo-
quutus ſum ille iudicabit eum vltimo illo
die.
49 Quia ego ex meipſo non ſum locutus: ſed
qui miſit me pater,ipſe mihi mandauit quid
dicam & quid loquar.
50 Et ſcio mandatum eius, vitam æternam
eſſe: quæ igitur ego loquor,prout dixit mihi
Pater,ita loquor.

40 [11] Excæcauerunt oculos eorum,& obſcu-
rarunt cor eorum, vt non videant oculis
ſuis,& intelligant corde ſuo: & conuertan-
tur ac ſanem eos.
41 Hæc dixit Iſaias quum vidit gloriam eius,
& loquutus eſt de eo.
42 Multi autem ex principibus quoq; credi-
derunt in eum: ſed propter Phariſæos non
confitebantur, [12] ne eſſent extra ſynagogã.
43 Dilexerunt enim gloriam filiorum homi-
nis potius quam gloriam Dei.
44 Jeſchua autem clamauit,ac dixit,Qui cre-
dit in me,nequaquam in me credit, ſed in e-
um qui miſit me.
45 Et qui me videt,videt eum qui miſit me.
46 Ego lux veni in mundum,vt omnis qui cre-
dit in me,non maneat in tenebris.
47 Et is qui audierit ſermones meos, & non
ſeruauerit eos, ego non iudico eum,non e-
nim veni vt iudicem mundum, ſed vt ſer-
uem mundum.
48 Qui reiicit me, & non accipit ſermones
meos,eſt qui iudicat eum: ſermo quem lo-
quutus ſum,ipſe iudicaturus eſt eum in die
vltimo.
49 Nam ego ex meipſo non ſum loquutus: ſed
Pater qui miſit me, ipſe dedit mihi manda-
tum quid dicam & quid loquar.
50 Et noui quód mandatum eius,eſt vita quæ
eſt in æternum, Hæc igitur quæ loquor, ſi-
cut dixit mihi Pater meus,ita loquor.

11 Verba perſonalia abſque recto: qui tamen ex vſu Hebræorum in ipſis verbis continentur: vt ſit plena oratio, Excæcarunt excæcantes, Obſcurarunt obſcurantes. Aut impersonaliter exponenda ſunt & indefinitè, Gallicè. *On leur a aueuglé les yeulx, &c.* vide Luc. 12.

12 Id eſt, ne ſubirent iudicium excommunicationis, & eiicerentur è ſynagoga.

Caput XIII.

4 A cœna ſurgens Chriſtus, 15 humilitatem commendaturus Apoſtolis, pedes eorum lauat. 21 Proditorem Iudam, 26 certo ſigno denotat. 34 Charitatem commendat, 37 39 & Petro lapſum abnegationis prædicit.

1 ANte [1] feſtum autem Paſche,ſciens Je-
ſus veniſſe horam ipſius vt tranſiret ex
hoc mundo ad Patrem, quum dilexiſ-
ſet [a] ſuos qui erant in mundo, vſq; ad finem
dilexit eos.
2 Et cœna facta,(quum diabolus iam immiſiſ-
ſet in cor Iudę *filii* Simonis Jſcariotę,vt pro-
deret eum,)
3 Sciens Jeſus Patrem omnia dediſſe ſibi [b] in
manus,& ſe à Deo prodiiſſe, & ad Deum
abire:
4 [c] Surgit à cœna,& deponit [d] pallium,& ac-
cepto linteo,præcinxit ſe.
5 Deinde miſit aquam in peluim, & cœpit la-
uare pedes diſcipulorum, & extergere lin-
teo quo erat præcinctus.
6 Venit ergo ad Simonem Petrum: qui dixit
ei, Domine,tu mihi lauas pedes?
7 Reſpondit Jeſus & dixit ei, Quod ego fa-
cio tu neſcis nunc,cognoſces autem poſtea.
8 Dicit ei Petrus, Non lauabis meos pedes
in æternum. Reſpondit ei Jeſus, Niſi la-
uero te, [e] nihil mecum habebis commune.
9 Dicit ei Simon Petrus, Domine,non ſolum
pedes meos,ſed & manus & caput.
10 Dicit ei Jeſus, Ei qui lotus eſt, non opus

1 ANte feſtum autem Petſchatis, ſciebat
Jeſchua quòd aduenìſſet hora qua
tranſiret ex hoc mundo ad Patrem ſu-
um: & dilexit ſuos qui erant in hoc mun-
do,ac vſque in finem dilexit eos.
2 Et,quum peracta eſſet cœna, iniecerat ſe
Satanas in cor Iihuda, filii Schemeun, Se-
char-iuta,vt proderet eum.
3 Ipſe autem Jeſchua, quia ſciebat quòd om-
nia dediſſet pater in manus eius,& quòd à
Deo exiuiſſet,& ad Deum abiret:
4 Surrexit à cœna, & poſuit veſtimenta ſua,
& ſublata ſyndone,cinxit ad lumbos ſuos.
5 Et [2] immiſit aquam in pelluuium, & cœ-
pit lauare pedes diſcipulorum ſuorum: &
tergebat ſyndone quàm cinxerat ad lum-
bos ſuos.
6 Quum autem peruenit ad Schemeun Ci-
pha,dixit ei Schemeun,Tu Domine mi,pe-
des meos lauas mihi?
7 Reſpondit Jeſchua, & dixit ei, Jd quod fa-
cio ego,tu neſcis nunc: poſtea autem ſcies.
8 Dixit ei Schemeun Kipha, in æternum non
lotumus es mihi pedes meos. Dixit ei Jeſ-
chua, Si non lauem tibi,non eſt tibi mecum
pars.
9 Dixit ei Schemeun Kipha, Ergo Domine
mi,non tantùm pedes meos lauabis mihi,
ſed etiam manus meas,etiam caput meum.
10 Dixit ei Jeſchua,Is qui lotus eſt non habet
opus

1 Videri poſſet Chriſtus ſacrum otiũ Paſchatis violaſſe, quum poſt initium feſti, pedes diſcipulis lauit & abſterſit. Hæc enim ſeruilia opera videntur,atque ideo prohibitum. Sed ſciendum eſt lotionem pedum vt etiam manuum & faciei, atque corporis quoque unctionem, inter ſeruilia opera non fuiſſe commemorata, ſicut docetur in Talmud, tractatu De quiete diei feſti: quia hæc faciũt ad corporis quietem & voluptatem, cuius cauſa ex parte feſtos dies præceptos eſſe aiunt.

bet opus niſi vt pedes ſuos tantúm lauet: to-
tus enim mundus eſt, etiam vos toti mundi
eſtis, ſed non omnes vos.
11 Sciebat enim Jeſchua illum qui proditu-
rus erat eum: propter hoc dixit, Nequaquam
vos omnes mundi eſtis:
12 Quum autem lauiſſet pedes eorum, ſuſtulit
veſtimenta ſua, & accubuit, ac dixit eis, No-
ſtis quid fecerim vobis?
13 Vos vocatis me [2] dominatorem noſtrum
& dominum noſtrum: ac benedicitis: ſum
enim.
14 Si ergo dominus veſter & dominator ve-
ſter lauit vobis pedes veſtros, quanto ma-
gis vos debitores eſtis vt lauetis pedes v-
nus alterius?
15 Hoc enim exemplum dedi vobis vt quem-
admodum ego feci, etiam vos faciatis.
16 Ammin ammin dico vobis quòd non eſt
ſeruus maior quàm dominus eius, neque le-
gatus, qui maior ſit quàm is qui miſit eum.
17 Si hæc noueritis, beati eſtis ſi feceritis
ea.
18 Nequaquam de vobis omnibus loquor:
noui enim eos quos elegerim: ſed vt Scrip-
tura impleatur, Qui comedit mecum pa-
nem, ſuſtulit contra me calcaneum ſuum.
19 Ex hoc tempore dico vobis antequam fi-
at, vt quum factum fuerit, credatis quòd e-
go ſim.
20 Ammin ammin dico vobis quòd qui reci-
pit eum quem mitto: me recipit: & qui me
recipit, recipit eum qui miſit me.
21 Hæc dixit Jeſchua: & [3] vehementer com-
motus eſt in ſpiritu ſuo: & teſtatus eſt, ac
dixit, Ammin ammin dico vobis quòd vnus
ex vobis prodet me.
22 Intuebantur autem diſcipuli eius vnus in
alium, propterea quòd ignorabant de quo
dixiſſet.
23 Erat autem ex diſcipulis eius vnus qui re-
cumbebat in ſinu ipſius, is quem diligebat
Jeſchua.
24 Huic innuit Schemeun Cipha vt interro-
garet eum quiſnam eſſet de quo dixiſſet.
25 Et cecidit ille diſcipulus ſuper pectus Je-
ſchua, & dixit ei, Domine mi, quis eſt iſte?
26 Reſpondit Jeſchua, & dixit, Ille eſt cui in-
tinctum panem ego do. Et intinxit Jeſchua
panem, & dedit Jihudę, filio Schemeun, Se-
cariuta.
27 Et poſt *ſumptum* panem, tunc ingreſſus eſt
in eum Satanas: & dixit ei Jeſchua, Id quod
facturus es, fac citò.
28 Hoc autem nemo nouerat ex illis diſcum-
bentibus propter quid dixiſſet ei.
29 Quidam enim ex eis putabant, quia mar-
ſupiũ penes ipſum erat Jihuda, quod præci-
piendo præciperet ei vt emeret aliquid ne-
ceſſarium ad feſtum: aut vt daret aliquid
pauperibus.
30 Ipſe autem Jihuda accepit panem eadem
hora, & egreſſus eſt foras: nox autem facta
eſt quum egreſſus eſt.
31 Et dixit Jeſchua, Nunc glorificatus eſt Fi-
lius hominis, & Deus glorificatus eſt in ipſo.
32 Et ſi Deus glorificatus eſt in eo, Deus quo-
que glorificaturus eſt eum in ſeipſo, & ſta-
tim glorificaturus eſt eum.

eſt niſi vt pedes lauet, ſed eſt purus totus: &
vos puri eſtis, ſed non omnes.
11 Norat enim eum qui ipſum prodebat: pro-
pterea dixit, Non eſtis puri omnes.
12 Poſtquam ergo lauiſſet pedes eorum, &
pallium ſuum recepiſſet, rurſum diſcum-
bens, dixit eis, intelligitis quid fecerim
vobis?
13 Vos me vocatis, Præceptor, ac Domine:
& rectè dicitis: ſum enim.
14 Itaque ſi ego laui pedes veſtros Dominus
& Præceptor, vos quoque debetis alii alio-
rum pedes lauare.
15 Exemplum enim præbui vobis, vt prout e-
go feci vobis, *ita* & vos faciatis.
16 Amen amen dico vobis, ſeruus non eſt
maior domino ſuo, neque legatus maior eo
qui ipſum miſit.
17 Si hæc noueritis, beati eritis ſi ea fe-
ceritis.
18 [a] Non de omnibus vobis loquor: ego ſcio
quos elegerim: ſed *oportet* vt impleatur ſcri-
ptura, Qui edit mecum panem, ſuſtulit ad-
uerſum me [f] calcem ſuum.
19 Iam nunc dico vobis priuſquam fiat, vt
quum factum fuerit, credatis me eum eſſe.
20 Amen amen dico vobis, quando aliquem
miſi, quiſquis *eum* recipit, me recipit, qui
autem me recipit, recipit eum qui me miſit.
21 Quum hæc dixiſſet Jeſus, turbatus eſt ſpiri-
tu, & [g] teſtatus eſt, dixitque, Amen amen di-
co vobis, vnus ex vobis prodet me.
22 Diſcipuli ergo aſpiciebant alii ad alios,
dubitantes de quo diceret.
23 Erat autem quidam ex diſcipulis Jeſu [h] re-
cumbens in ſinu ipſius, *nimirum* is quem di-
ligebat Jeſus.
24 Innuit ergò huic Simon Petrus, vt percon-
taretur quiſnam eſſet de quo diceret.
25 Ille verò incumbens pectori Jeſu, dicit ei,
Domine, quis eſt?
26 Reſpondit Jeſus, Ille eſt, cui ego intinctam
offulam dedero. Et quum intinxiſſet offu-
lam, dedit Judæ *filio* Simonis Iſcariotæ.
27 Et poſt *ſumptam* offulam ingreſſus eſt in e-
um ſatanas. Dicit igitur ei Jeſus, Quod facis,
fac citò.
28 Hoc autem nemo accumbentium intelli-
gebat quorſum ei dixiſſet.
29 Quidam enim putabant, quia marſupium
habebat Judas, Jeſum ei dixiſſe, Eme ea qui-
bus opus eſt nobis ad diem feſtum: aut ege-
nis vt aliquid daret.
30 Ille igitur accepta offula, ſtatim exiuit: e-
rat autem nox.
31 [3] Quum ergo exiuiſſet, dixit Jeſus, [i] Nunc
glorificatus eſt filius hominis, & Deus glori-
ficatus eſt in eo.
32 *Quòd* ſi Deus glorificatus eſt in eo, Deus
quoque glorificabit eum in ſeſe, & ſtatim
glorificabit eum.

33 [4] Filioli,

[2] Duæ hæ voces מרן & רבן eiuſdem ſunt ſignificationis: ſed vna erat vſitatior, Hebræis Hebraicè loquentibus, nempe רבן, alia verò Chaldaicè vel Syrè loquentibus.

[3] Eodem ſenſu verbum hoc habetur ſuprà, 11.33.

[4] Id eſt, Inclinauit caput in ſinum Domini, vt quem vellet familiarius, & occultius interrogaret.

[5] Ad verb. Fuit vel erat quum egreſſus eſt.

33 ⁴Filioli, adhuc pauliſper vobiſcum ſum.
quæretis me : ſed ſicut dixi Iudæis, Quò e-
go vado, vos non poteſtis venire: *ita* & vo-
bis nunc dico.
34 Mandatum nouum do vobis, vt alii alios
diligatis: ſicut *ego* dilexi vos vt etiam di-
ligatis alii alios.
35 In hoc omnes cognoſcent vos eſſe diſci-
pulos meos, ſi charitatem habueritis alii in
alios.
36 ⁵Dicit ei Simon Petrus, Domine, quò a-
bis? Reſpondit ei Ieſus, Quò ego abeo,
non potes me nunc ſequi, ſequêris autem
poſtea.
37 Dicit ei Petrus, Domine, quare non poſ-
ſum te ſequi nunc ? animam meam pro te
deponam.
38 Reſpondit ei Ieſus, Animam tuam pro
me depones? Amen amen dico tibi, non
mittet vocem gallus, vſquequò ter me ab
negaueris.

33 Filii mei, exiguum aliud *tempus* vobiſcum
ſum : & quæretis me : & ſicut dixi Iudæis,
Quò ego vado, vos non poteſtis venire, eti-
am vobis dico nunc.
34 Mandatum nouum do vobis, vt diligatis
vnus alium : ſicut ego dilexi vos, etiam vos
diligatis vnus alium.
35 In hoc cognoſcet vnuſquiſque quòd diſci-
puli mei eſtis, ſi dilectio fuerit in vobis vni-
us erga alium.
36 Dixit ei Schemeun Kipha, Domine noſter
quò vadis tu? Reſpondit Ieſchua, & dixit
ei, Quò vado ego, non potes tu ⁶venire
poſt me : in fine autem ⁷venies.
37 Dixit ei Schemeun Kipha, Domine mi,
quare non poſſum venire poſt te nunc? ⁸ a-
nimam meam pro te poſiturus ſum.
38 Dixit ei Ieſchua, Animam tuam pro me
poſiturus es? Ammin ammin dico tibi, quòd
non cantabit gallus donec abnegaueris me
⁹tribus vicibus.

6 Id eſt, Sequi me. Heb.
7 Id eſt, Sequeris.
8 Id eſt, vitam me-am. Heb.
9 Ad verb. Tribus temporibus.

Caput XIIII.

1 *Conſolatur diſcipulos ſuos.* 2 7 *Diuinitatem ſuam & fructum mortis ſuæ exponens,* 36 *Conſolatorem,* 17 *Spiritum promittens,* 26 *Eius officium deſcribit, pacémque ſuam pollicetur.*

1 NE ᵃturbetur cor veſtrum : creditis in
Deum, etiam in me credite.
2 In domo patris mei ᵃhabitationes
multæ ſunt : ᵇ alioqui dixiſſem vobis, ᶜ Pro-
ficiſcor paraturus vobis locum.
3 Et quum profectus fuero, & parauero vo-
bis locum, ᵈ rurſum veniam, & aſſumam
vos ad meipſum: vt vbi ſum ego & vos ſitis.
4 ²Et quò ego abeam ſcitis, & viam ſcitis.
5 Dicit ei Thomas, Domine, neſcimus quò
abeas: quomodo igitur poſſumus viam
ſcire?
6 Dicit ei Ieſus, ᵉ Ego ſum via, & veritas, &
vita, nemo venit ad Patrem niſi per me.
7 ᶠSi noſſetis me, Patrem etiam meum noſ-
ſetis: & iam nunc cognoſcitis eum, & vidiſtis
eum.
8 Dicit ei Philippus, Domine, oſtende nobis
Patrem, & ſufficit nobis.
9 Dicit ei Ieſus, Tantum tempus vobiſcum
ſum, & non cognouiſti me? Philippe, qui vi-
dit me, vidit Patrem: quomodo igitur tu di-
cis, Oſtende nobis Patrem?
10 ³Non credis me in patre & Patrem in me
eſſe? Verba quæ ego loquor vobis, à meipſo
non loquor : ſed Pater qui in me manet, ip-
ſe facit opera.
11 Credite mihi me in patre, & Patrem in
me *eſſe* : ſin minus, propter ipſa facta credi-
te mihi.
12 ⁴Amen amen dico vobis qui credit in me,
opera quæ ego facio, & ipſe faciet, ᵍ & ma-
iora iis faciet, nam ego ad Patrem proficiſ-
cor.
13 Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc

1 NE prematur cor veſtrum : credite in
Deum, & in me credite.
2 Multæ ſunt manſiones in domo Pa-
tris mei : ¹ & ſi non, dixiſſem vobis, Nam
vado vt parem vobis locum.
3 Rurſus venturus ſum, & aſſumam vos ad
me : vt vbi ego ſum, vos quoque ſitis.
4 Et quò ego abeam, ſcitis, & viam ſci-
tis.
5 Dixit ei Thauma, Domine noſter, neſci-
mus quò abeas, & quomodo poſſumus viam
ſcire?
6 Dixit ei Ieſchua, Ego ſum via, & veritas, &
vita : nemo venit ad Patrem meum niſi per
me.
7 Si me noſſetis, etiam Patrem meum noſſe-
tis : & ex hoc tempore cognoſcitis eum, &
vidiſtis eum.
8 Dixit ei Philippus, Domine noſter, oſtende
nobis Patrem, & ſat eſt nobis.
9 Dixit ei Ieſchua, Hoc toto tempore vobiſ-
cum ſum, & non cognouiſti me Philippe? Is
qui me videt, videt Patrem : & quomodo
tu dicis, Oſtende nobis Patrem?
10 Non credis tu quòd ego in Patre meo
ſum, & pater meus in me? Et ſermones quos
ego loquor, ex meipſo non loquor: Pater
autem meus qui in me manet, ipſe facit o-
pera hæc.
11 Credite quòd ego ſum in Patre meo, &
Pater meus in me : ſin minus, ſaltem prop-
ter opera credite.
12 Ammin ammin dico vobis quòd qui cre-
dit in me, opera ea quæ ego facio, etiam
ipſe faciet, & quæ ſunt maiora quàm hæc,
faciet : quia ego ad Patrem meum abeo.
13 Et id quod petieritis in nomine meo, faci-

1 Subaudi, Ita res haberet.

... Chriſti naturam, ... 3 *Noſſe Deum & videre Deum, ... probatur, quod ... nobis vnquam, intelligendum eſt extra Chriſtum, eſt enim, vt inquit Chryſoſt. compendioſa ac facilis demonſtratio ... Patris ...* ... in Chriſti tum doctrinarum factis ſe planè conſpicuam probet. 4 Virtutis Chriſti approbatio, non eſt in perſona ... per totum Eccleſiæ corpus diffuſa. g *Id eſt, non tantùm ea facio ſed etiam aliis concedere poſſum, vt maiora faciant.*

um vobis: vt glorificetur Pater in Filio suo.
14 Et si petieritis à me in nomine meo, ego
faciam.
15 Si diligitis me, mandata mea seruate.
16 Et ego petam à Patre meo, & alium Pa-
racletum dabit vobis, vt sit vobiscum in æ-
ternum.
17 Nempe Spiritum veritatis, quem mundus
non potest accipere, propterea quòd non
videt eum, neque nouit eum: vos autem co-
gnoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis
est.
18 Non relicturus sum vos orphanos: ventu-
rus enim sum ad vos paulo pòst.
19 Et mundus non visurus est me: vos autem
videbitis me: quia ego viuo, vos quoque
viuetis.
20 In illo die cognoscetis quòd ego in Patre
meo, & vos in me estis, atque ego in vobis
sum.
21 Ille apud quem sunt mandata mea, & ser-
uat ea, ipse est amans mei. Ille autem qui
amat me, amabitur à Patre meo: & ego a-
mabo eum, & ostendam ei meipsum.
22 Dixit ei Ihuda, nequaquam Scarioutha,
Domine mi, quid est, nobis te ostensurum
esse teipsum, & nequaquam mundo?
23 Respondit Ieschua, & dixit ei, Is qui dili-
git me, sermonem meum seruat, & Pater me-
us diliget eum, & ad eum venturi sumus, &
mansionem apud eum facturi sumus.
24 Ille autem qui non diligit me, sermonem
meum non seruat, & sermo hic quem audi-
tis, nequaquam est meus, sed Patris qui mi-
sit me.
25 Hæc loquutus sum vobiscum, quum apud
vos sum.
26 Ille autem paracletus Spiritus sanctus
quem missurus est Pater meus in nomine meo,
ille docebit vos omnia, & commonefaciet
vos omnium quæ dico vobis.
27 Pacem relinquo vobis, pacem meam do
vobis, nequaquam sicut dat mundus, ego do
vobis. Ne turbetur cor vestrum, neque for-
midet.
28 Audiuistis quòd ego dixi vobis, abeo, &
rediturus sum ad vos. Si diligeretis me,
gauderetis esse quòd abiturus sum ad Pa-
trem meum: quia Pater meus maior est quá
ego.
29 Et nunc ecce dixi vobis priusquam fiat, vt
quum factum fuerit, credatis.
30 Deinceps non loquar vobiscum multa:
venit enim princeps mundi, & in me non est
ei quicquam.
31 Sed vt cognoscat mundus quòd ego dili-
go Patrem meum, & sicut mandauit mi-
hi Pater meus, ita facio. Surgite, abeamus
hinc.

faciam: vt glorificetur Pater in Filio.
14 Si quid petieritis in nomine meo, ego fa-
ciam.
15 [f] Si diligitis me, mandata mea seruate.
16 Ego autem rogabo Patrem, & alium con-
solatorem dabit vobis, vt maneat vobis-
cum in æternum:
17 Nempe Spiritum illum [h] veritatis quem
[i] mundus non potest recipere, quia non vi-
det eum, nec nouit eum: vos autem co-
gnoscitis eum, quia apud vos manet, & in
vobis erit.
18 Non relinquam vos orbos: redibo ad vos.
19 Adhuc paululum, & mundus me non am-
plius conspiciet: vos autem conspicietis me,
quia ego viuo, & vos viuetis.
20 In illo die vos cognoscetis [k] me esse in Pa-
tre meo, & vos in me, & me in vobis.
21 Qui tenet præcepta mea, & seruat ea, is
ille est qui diligit me; qui autem diligit me,
diligetur à patre meo: & ego diligam eum,
& [l] conspicuum ei exhibebo meipsum.
22 Dicit ei Iudas (non ille Iscariotes) Do-
mine, quid est cur te sis nobis conspicuum
exhibiturus, & non mundo?
23 Respondit Iesus & dixit ei, Siquis diligit
me, sermonem meum seruabit: & Pater me-
us diliget eum, & ad eum veniemus, & apud
eum manebimus.
24 Qui non diligit me, sermones meos non
seruat: & sermo quem auditis, non est me-
us, sed eius qui misit me Patris.
25 [7] Hæc loquutus sum vobis, apud vos ma-
nens.
26 Consolator autem ille, *id est* Spiritus san-
ctus, quem mittet Pater in nomine meo, il-
le vos docebit omnia, & in memoriam reuo-
cabit vobis omnia quæ dixi vobis.
27 [8] Pacem relinquo vobis, pacem illam me-
am do vobis, non prout mundus dat, ego do
vobis. Ne turbetur cor vestrum, neque for-
midet.
28 [9] Audiuistis me dixisse vobis, Abeo, &
redibo ad vos. Si diligeretis me, gaudere-
tis vtique quòd dixerim, proficiscor ad Pa-
trem: [m] nam Pater maior me est.
29 Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt quū
factum fuerit, credatis.
30 [10] Non loquor amplius multa vobiscum:
venit enim princeps mundi huius, sed [n] in
me non habet quicquam.
31 Sed *hoc fiunt* vt cognoscat mundus me di-
ligere Patrem: prout autem mandauit mi-
hi Pater, ita facio. Surgite, abeamus hinc.

non diabolo cedens, sed patris decreto obediens mortem subiit.

Iterū, vt in me quicquam comperiret, quale se inuenturum sperat.

n *Quod dicatur [illegible]*

CAPUT XV.

1 *Vitis*, 2 *Et palmitum similitudine*. 5 6 *Ostendit quomodo discipuli fructum ferre pos-
sint*. 12 17 *Dilectionem mutuam commendat*. 18 *Ad patientiam in afflictionibus*. 20 *suo
exemplo adhortatur*.

1 Ego

1 EGo ſum vitis illa vera, & Pater meus agricola eſt.
2 Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, vt plus fructus adferat.
3 Iam vos puri eſtis propter ſermonem quem loquutus ſum vobis.
4 Manete in me & ego in vobis: ſicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ita nec vos niſi in me manſeritis.
5 Ego ſum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego maneo, hic fert fructum multum: nam ſeorſum à me nihil poteſtis facere.
6 Niſi quis in me manſerit, abiectus eſt extra vineam, ſtatim vt palmes areſcet: deinde colligunt iſti *palmites*, & in ignem abiiciuntur, & ardent.
7 [a] Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quicquid volueritis, petite, & fiet vobis.
8 [a] In hoc glorificatus eſt pater meus, vt fructum multum adferatis: & eritis mei diſcipuli.
9 [5] Prout dilexit me Pater, & ego dilexi vos: [b] manete in illa mea charitate.
10 Si mandata mea ſeruaueritis, manebitis in charitate mea: ſicut & ego Patris mei mandata ſeruaui, & maneo in eius charitate.
11 Hæc loquutus ſum vobis vt gaudium illud meum in vobis maneat, & gaudium veſtrum plenum fiat.
12 Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis alii alios, prout dilexi vos.
13 Maiorem hac charitatem nemo habet, vt animam ſuam ponat pro amicis ſuis.
14 Vos amici mei eritis, ſi feceritis quæcunque ego mando vobis.
15 [4] Non amplius dicam vos ſeruos: quia ſeruus neſcit quid facit Dominus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis.
16 [1] Non vos me [a] elegiſtis, ſed ego elegi vos, & conſtitui vos, vt abeuntes fructum adferatis, & fructus veſter maneat: vt quicquid petieritis à Patre in nomine meo, det vobis.
17 Hæc mando vobis, vt diligatis alii alios.
18 [a] Si mundus vos odit, ſcitis me prius quàm vos, illi odio habitum.
19 Si ex mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum eſt amaret: quia verò ex mundo non eſtis, ſed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.
20 Mementote ſermonis quem ego dixi vobis, Non eſt ſeruus maior domino ſuo. Si me

1 EGo ſum vitis vera, & Pater meus eſt agricola.
2 Omnem palmitem qui in me fructum non reddit, tollit: & eum qui reddit fructus, purgat, vt fructus plurimos afferat.
3 Vos iam mundi eſtis propter ſermonem quem loquutus ſum vobiſcum.
4 Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non poteſt dare fructus à ſemetipſo, niſi maneat in vite: ita nec vos, niſi manſeritis in me.
5 Ego ſum vitis, & vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic affert fructus plurimos: quia niſi ego ſim, non poteſtis facere quicquam.
6 Niſi autem quis maneat in me, eiicitur foras, [1] ſicut palmes qui aridus eſt, & colligentes iniiciunt eum in ignem, vt ſuccendatur.
7 Si verò manſeritis in me, & ſermones mei manſerint in vobis, quicquid volueritis petere, fiet vobis.
8 In hoc glorificatur Pater vt fructus multos afferatis: & eritis diſcipuli mei.
9 Sicut dilexit me pater meus, ego quoque dilexi vos: manete in dilectione mea.
10 Si mandata mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea: ſicut ego ſeruaui mandata Patris mei, & maneo in dilectione eius.
11 Hæc loquutus ſum vobiſcum, vt gaudium meum maneat in vobis, & impleatur gaudium veſtrum.
12 Hoc eſt mandatum meum vt diligatis vnus alium, ſicut ego dilexi vos.
13 Dilectio quæ maior ſit quàm hæc, non eſt, vt quis [2] animam ſuam ponat pro amicis.
14 Vos amici mei eſtis, ſi feceritis omnia quæ præcipio vobis.
15 Non amplius voco vos ſeruos: quia ſeruus neſcit quid faciat Dominus ſuus: amicos autem meos vocaui vos, quia quicquid audiui à Patre meo, notum feci vobis.
16 Nequaquam vos elegiſtis me, ſed ego ipſe elegi vos, & poſui vos vt etiam vos abeuntes afferretis fructus, & fructus veſtri manerent: vt omnia quæ petieritis à Patre meo in nomine meo, daret vobis.
17 Hæc præcipio vobis, vt diligatis vnus alium.
18 Et ſi mundus odit vos, ſcitote quòd priuſquam vos, me odit.
19 Et ſi de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum eſt, diligeret, ſed non fuiſtis de mundo: ego enim elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.
20 Mementote ſermonis quem ego dixi vobis, quòd non eſt ſeruus qui maior ſit quàm

1 Syriaca verborum collocatio diuerſum ſenſum poſtulare videtur à Græco contextu, in quo dicitur palmes areſactus, quia à radice ſit ſeparatus: quum hic è diuerſo, eiectus dicatur quòd prius eſſet aridus. Verum ita exponitur Græca veritas ne quis putet palmitem amputari niſi ſterilem.

2 Id eſt, Vitam ſuam.

... tam charitate mutua. c Dilexit hoc loco dicitur ... [illegible]
... [illegible]

dominus ſuus. Si me perſequuti ſunt, etiam [illegible] ſi ſermonem [illegible] ſeruauerunt, etiam veſtrum ſeruabunt.

21 Sed hæc omnia facient in vos propter [illegible] quia non nouerunt eum qui miſit me.

22 Si ego non veniſſem, nec loquutus fuiſſem eum [illegible] non eſſet [illegible] peccatum: nunc autem non eſt excuſatio de peccatis ſuis.

23 Qui me odit, etiam Patrem meum odit.

24 Et ſi opera non feciſſem ante oculos eorum quæ nemo alius fecit, non eſſent peccatum: nunc autem & viderunt, & oderunt, tum me, tum etiam Patrem meum.

25 Vt impleretur ſermo qui ſcriptus eſt in Lege eorum: nempe, Oderunt me immeritò:

26 Quum autem venerit Paracletus ille quẽ ego miſſurus ſum vobis à patre meo, Spiritus veritatis ille qui à Patre meo procedit, ille teſtabitur de me.

27 Etiam vos teſtes eſtis, quia à principio mecum eſtis.

perſequuti ſunt, & vos perſequentur, ſi ſermonem meum ſeruauerunt, & veſtrum ſeruabunt.

21 [illegible] Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia non nouerunt eum qui miſit me.

22 [d] Si non veniſſem, & loquutus eſſem eis, peccatum non haberent: nunc autem non habent quod prætexant peccato ſuo.

23 Qui me odit, [e] etiam Patrem meum odit.

24 Si opera non feciſſem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt & me & Patrem meum.

25 Sed [illegible] vt impleatur ſermo qui in [f] Lege ipſorum ſcriptus eſt, Oderunt me immeritò.

26 [g] Quum autem venerit conſolator ille, quem ego mittam vobis à Patre, (Spiritus *inquam*, ille veritatis, qui à Patre emanat) ille teſtabitur de me.

27 [f] Sed & vos teſtabimini, quia à principio mecum eſtis.

g Aduerſus impiorum rabiem interiore teſtimonio Spiritus ſancti perſtatur: ſed non alia vox eſt Spiritus ſancti [illegible] rum ore ſonat. f *Hoc additum eſt, vt ſciamus plus ſidei mereri Apoſtolos, quia* [illegible]

Caput XVI.

1 *Crucem prædicit diſcipulis.* 7 *Conſolatorem promittens,* 8 9 13 *eius officium deſcribit.* 21 *Mulieri parienti afflictiones ſuorum comparat.*

1 HÆc loquutus ſum vobiſcum, ne offenderemini.

2 Eiicient enim vos ex ſynagogis ſuis: & veniet hora vt quiſquis interficiet vos, arbitretur quòd oblationem offerat Deo.

3 Et hæc facient quia non nouerunt nec Patrem nec me.

4 Hæc loquutus ſum vobiſcum, vt quum venerit tempus eorum, memores ſitis eorum, quòd ego dixi vobis. Hæc autem ab initio non dixi vobis, quia vobiſcum eram.

5 Nunc autem abeo ad eum qui miſit me, & nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?

6 Dixi enim vobis hæc: & venit triſtitia ac impleuit corda veſtra.

7 Sed ego veritatem dico vobis, quòd expedit vobis vt ego abeam. Si enim ego non abeam, paracletus non eſt venturus ad vos, ſi autem abeam, mittam eum ad vos.

8 Et quum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudicio.

9 De peccato, quia non credunt in me.

10 De iuſtitia autem, quia ad patrem meum abeo: & non rurſus viſuri eſtis me.

11 De iudicio verò, quia princeps mundi huius iudicatus eſt.

12 Rurſus multum eſt mihi dicendum vobis, ſed non poteſtis comprehendere modò.

13 Quum venerit autem Spiritus veritatis, ille inducet vos in omnem veritatem. Non enim loquetur ex mente ſuiipſius, ſed quic-

1 HÆc [1] loquutus ſum vobis vt ne offendamini.

2 Mouebunt vos ſynagogis: imò veniet tempus quum quiſquis trucidabit vos, putabit *ſe* cultum præſtare Deo.

3 Et hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem neque me.

4 Sed hæc loquutus ſum vobis, vt quum venerit tempus illud, memineritis eorum, quòd ego *hæc* dixerim vobis. hæc autem vobis à principio non dixi, quia vobiſcum eram.

5 Nunc autem abeo ad eum qui miſit me, & nemo ex vobis interrogat me (dicens) quò abis?

6 Sed quia hæc loquutus ſum vobis, triſtitia impleuit cor veſtrum.

7 [2] Sed ego veritatem dico vobis, confert vobis vt ego abeam, niſi enim abiero, conſolator ille non veniet ad vos: ſin autem profectus fuero mittam eum ad vos.

8 [3] Et quum venerit ille, [a] arguet [b] mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudicio.

9 De peccato quidem, eo quòd non credunt in me:

10 [c] De iuſtitia verò, eo quòd ad Patrem abeam, & amplius non conſpicietis me.

11 [d] De iudicio autem: [e] eo quòd princeps huius mundi condemnatus ſit.

12 [4] Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, ſed nunc non poteſtis portare.

13 Quum autem venerit ille, *id eſt,* Spiritus ille veritatis, introducet vos in omnem veritatem, non enim loquetur à ſemetipſo:

[illegible] *qui ex hoc mundo* [illegible] *à Patre.* d *De* [illegible] *cœlo & in terra.* e *Id eſt,* [illegible] *vobis opponere, quoniam vos armabo virtute illa cœleſti, qua* [illegible]
[illegible] 10.12. 4 Apoſtolica doctrina à ſpiritu ſancto profecta eſt, & quidem omnibus ſuis numeris abſoluta.

ſed quæcunque audierit loquetur, & quæ
ventura ſunt renuntiabit vobis.
14 ſ Ille me glorificabit, quia de meo accipi-
et quod renuntiabit vobis.
15 Omnia quæ habet Pater, mea ſunt: propte-
reà dixi *illum* de meo accepturum quòd re-
nuntiabit vobis.
16 *ſ Paulisper, & nõ conſpicietis me: & rur-
ſum, paulisper, & videbitis me, ſ quia ego
vado ad Patrem.
17 Dixerunt ergo *quidam* ex diſcipulis eius a-
lii ad alios, Quid eſt hoc quod dicit nobis,
Paulisper, & non conſpicietis me: & rurſus
paulisper, & videbitis me: &, Quia ego vado
ad Patrem?
18 Dicebant ergo, Quid illud eſt quod dicit,
Paulisper? neſcimus quid loquatur.
19 Cognouit autem Jeſus eos velle ipſum in-
terrogare, & dixit eis, De hoc quæritis inter
vos, quòd dixi, Paulisper, & non videbitis
me: & iterum paulisper, & videbitis me?
20 Amen amen dico vobis, flebitis vos, & la-
mentabimini, mundus autem gaudebit: vos
verò triſtes eritis, ſed triſtitia veſtra euadet
in gaudium.
21 Mulier quum parit, dolorem habet, quia
venit hora eius: quum autem pepererit pu-
erulum, iam nõ meminit oppreſſionis, quòd
gaudeat hominem eſſe natum in mundo.
22 Et vos igitur nunc quidem triſtitia tene-
mini: ſed rurſum videbo vos, & gaudebit
cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tol-
let à vobis.
23 7 Et illo die me non interrogabitis quic-
quam. Amen amen dico vobis, quæcunque
petieritis à Patre meo in nomine meo, da-
bit vobis.
24 Vſq; adhuc non petiiſtis quicquam in no-
mine meo: petite, & accipietis, vt gaudium
veſtrum ſit plenum.
25 Hæc loquutus ſum vobis per ſimilitudines:
at veniet tempus quum iam non per ſimili-
tudines loquar vobis, ſed apertè de Patre
meo renuntiabo vobis.
26 8 Illo die in nomine meo petetis: & non di-
co vobis me rogaturum Patrem pro vobis.
27 Ipſe enim Pater amat vos, quia vos me a-
maſtis, & credidiſtis me à Deo exiuiſſe.
28 Prodii à Patre, & veni in mundum: iterum
relinquo mundum, & proficiſcor ad Pa-
trem.
29 9 Dicunt ei diſcipuli eius, Ecce, nunc aper-
tè loqueris, nec ſimilitudinem vllam dicis.
30 Nunc ſcimus te ſcire omnia, nec opus eſt
tibi vt quis te interroget: per hoc credimus
te à Deo prodiiſſe.
31 Reſpondit eis Jeſus, nunc creditis?
32 10 Ecce, veniet tempus, & iam venit, quum
diſpergemini vnuſquiſque ad ſuos, meque
ſolum relinquetis: ſed non ſum ſolus: nam
Pater mecum eſt.
33 11 Hæc loquutus ſum vobis vt 8 in me pa-
cem habeatis, in mundo oppreſſionem ha-
bebitis: ſed confidite, ego vici mundum.

quid audierit ipſe loquetur, & futura non
ſabit vobis.
14 Ille glorificabit me, quia de meo acci-
piet.
15 Quicquid eſt Patri meo, meum eſt, propte-
reà dixi vobis quòd de meo accipiet, & an-
nunciabit vobis.
16 Paululum, & non videbitis me: & iterum
paululum, & videbitis me: quia abeo ad
Patrem.
17 Et dicebant diſcipuli eius vnus ad alium,
Quid eſt hoc quod dixit nobis, Paululum, &
non videbitis me: & iterum paululum, &
videbitis me: & Quia abeo ad Patrem me-
um?
18 Et dicebant, Quid eſt hoc Paululum quod
dixit? Neſcimus quid loquatur.
19 Ieſchua autem cognouit quòd quærebant
vt interrogarent eum, & dixit eis, De hoc
quæritis 1 mutuò inter vos, quòd dixi vobis,
Paululum, & non videbitis me: & iterum
paululum, & videbitis me?
20 Ammin ammin dico vobis quòd flebitis
vos & lugebitis, & mundus gaudebit: ac vo-
bis triſtitia erit, ſed triſtitia veſtra in gaudi-
um 2 erit.
21 Mulieri, quum parit, triſtitia eſt ei, quia
venit dies partus eius: quum autem peperit
filium, non recordatur afflictionis ſuę pro-
pter gaudium quod natus ſit filius hominis
in mundo.
22 Etiam vos, nunc triſtitia eſt vobis: rurſus
autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum,
& gaudium veſtrum nemo tollet a vobis.
23 Et in illo die me non interrogabitis quic-
quam. Ammin ammin dico vobis quòd quic-
quid rogaueritis patrem meum in nomine
meo, dabit vobis.
24 Vſque nunc non petiiſtis quicquam in no-
mine meo, 3 neq; quicquam. Petite, & ac-
cipietis, vt ſit gaudium veſtrum plenum.
25 Hęc per parabolas loquutus ſum vobiſ-
cum. Ventura eſt autem hora quando non
loquar vobiſcum per parabolas, ſed apertè
declarabo vobis de Patre.
26 In illo die quo petetis in nomine meo. Et
non dico vobis quòd ego rogabo Patrem
pro vobis.
27 Ipſe enim Pater diligit vos, quia vos di-
lexiſtis me, & credidiſtis quòd ego à Patre
exiuerim.
28 Egreſſus ſum à Patre, & veni in mun-
dum: & iterum relinquo mundum, & vado
ad Patrem.
29 Dicunt ei diſcipuli eius, Ecce iam mani-
feſtè loqueris, & parabolam ne vnam qui-
dem dicis.
30 Nunc ſcimus quòd omnia ſcias, nec opus
habes vt quis interroget te: in hoc credi-
mus quòd à Deo exieris.
31 Dixit eis Ieſchua, Credite.
32 Quòd ecce, ventura eſt hora, & iam venit,
quòd diſpergemini quiſq; in locum ſuum, &
relinquetis me ſolum & non ſum ſolus, quia
Pater mecum eſt.
33 Hæc dixi vobis vt in me ſit vobis pax, in
mundo futura eſt vobis afflictio: 4 ſed bo-
no animo ſitis, ego vici mundum.

1 Ad verbum, Cum vno vnus. Hebraiſmus, id eſt, Vnus cum altero.
2 Id eſt, Conuertetur, Cadet.

3 Ita habet ad verbum: ſed videtur eſſe repetitio ad maiorē confirmationem, quaſi dicat, Ita eſt vt dixi, nihil vos petiiſſe in nomine meo.

4 Ad verb. Reſipiſcite cor. Gallicè, Prenez courage.

CAPVT XVII.

1 *Orat Christus vt manifestetur gloria sua & Patris.* 6 *Orat pro Apostolis,* 20 *& toto credentium grege.*

1 HÆc loquutus eſt Jeſchua, & ſuſtulit oculos ſuos in cœlum, ac dixit, pater mi, venit hora: glorifica Filium tuum, vt Filius tuus glorificet te.
2 Sicut dediſti ei poteſtatem ſuper omnem carnem, vt omni quod dediſti ei, det vitam quæ eſt in æternum.
3 Hęc eſt autem vita quæ eſt in æternum, vt agnoſcant te qui es Deus verus ſolus, & eum quem miſiſti Jeſchua Chriſtum.
4 Ego glorificaui te in terra: opus illud quod dediſti mihi vt facerem, perfeci.
5 Et nunc glorifica me tu pater mi apud te, ea gloria quæ erat mihi apud te antequam eſſet mundus.
6 Notum feci nomen tuum filiis hominis, illis quos dediſti mihi de mundo. Tui erant, & mihi dediſti eos, & ſeruauerunt ſermonem tuum.
7 Nunc noui quòd omne quod dediſti mihi, abs te eſt.
8 Quia ſermones quos dediſti, dedi eis: & ipſi acceperunt, & cognouerunt verè quòd à te exiui, & crediderunt quòd tu miſiſti me.
9 Et ego pro eis oro, nequaquam pro mundo oro, ſed pro iis quos dediſti mihi, quia tui ſunt.
10 Et quicquid meum eſt, tuum eſt, & quod tuum *eſt*, meum eſt: & glorificor in eis.
11 Deinceps amplius non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt, ac ego ad te venio. Pater ſancte, ſerua eos per nomen tuum, illud quod dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut nos.
12 Quando cum eis eram in mundo, ego ſeruabam eos per nomen tuum, eos quos dediſti mihi ſeruaui, & nemo ex eis periit niſi [1] filius perditionis, vt impleretur Scriptura.
13 Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt ſit gaudium meum impletum in eis.
14 Ego dedi eis ſermonem tuum, & mundus odit eos, quia non ſunt ex mundo, ſicut ego non ſum ex mundo.
15 Nequaquam vt tollas eos è mundo peto: ſed vt ſerues eos ex malo.
16 Non enim ſunt ex mundo, ſicut ego non ſum ex mundo.
17 Pater, ſanctifica eos in veritate tua, quia ſermo tuus veritas eſt.
18 Sicut me miſiſti in mundum, etiam ego miſi eos in mundum.
19 Et pro eis ego ſanctifico meipſum, vt ſint etiam ipſi ſanctificati in veritate.
20 Et nequaquam pro iis rogo tantùm, ſed

1 HÆc [a] loquutus eſt Jeſus, & ſuſtulit oculos in cælum, dixitque, [b] Pater, venit hora illa, glorifica filium tuum, vt & filius tuus glorificet te:
2 Sicut dediſti ei autoritatem in [c] omnem carnem, vt quotquot dediſti ei, det eis vitam æternam.
3 Hæc eſt autem vita æterna, [b] vt te cognoſcant eſſe illum ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.
4 Ego te glorificaui in terra: opus conſummaui quod dediſti mihi vt facerem.
5 Nunc igitur glorifica me tu pater, apud temetipſum ea gloria quam habui apud te priùs quàm hic mundus exiſteret.
6 [3] Patefeci nomen tuum hominibus quos dediſti mihi *ſelectos* è mundo: [c] tui erant, & [d] mihi eos dediſti, & ſermonem tuum ſeruarunt.
7 Nunc nouerunt, omnia quæ dediſti mihi, à te eſſe:
8 Quia verba quę tradidiſti mihi, tradidi eis: & ipſi acceperunt, & verè norunt me à te exiuiſſe, & crediderunt me à te miſſum eſſe.
9 Ego pro eis rogo, [e] non pro mundo rogo, ſed pro *iis* quos dediſti mihi, quia tui ſunt.
10 Et mea omnia, tua ſunt, & tua, mea *ſunt*: & glorificatus ſum in eis.
11 Et non ſum amplius in mundo, ſed iſti ſunt in mundo, & ego ad te venio. Pater ſancte, ſerua eos per nomen tuum, quos dediſti mihi, [f] vt ſint vnum, prout & nos.
12 Quum eſſem cum eis in mundo, ego ſeruabam eos per nomen tuum: quos dediſti mihi, ego cuſtodiui, & nemo ex eis periit niſi filius ille perditionis: vt Scriptura impleretur.
13 Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum plenum apud ſe.
14 Ego tradidi eis ſermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non ſunt ex mundo, prout & ego non ſum ex mundo.
15 [4] Non rogo vt tollas eos è mundo, ſed vt ſerues eos à malo illo.
16 Ex mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum ex mundo.
17 [g] Sanctifica eos tua veritate: ſermo tuus veritas eſt.
18 [5] Sicut me miſiſti in mundum, *ita* & ego miſi eos in mundum.
19 Et eorum cauſa ego ſanctifico meipſum vt ſint & ipſi ſanctificati [h] in veritate.
20 [6] Non tantùm autem pro illis rogo, ſed &

1 Id eſt, addictus exitio. Hebræi ſic eum quem ſæpius indicatur.

Supra 16.27. e *Quemadmodum non pro mundo orare dicitur,* [illegible] *quem pro omnibus eſſe mortuum,* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] f *Conuenientiam & conſenſionem* [illegible]
4 Modum liberationis [illegible] & d vt [illegible]
quam ex ore ipſius acceperam aliis erant traditurí. g *Id eſt, ſanctos efficito.* [illegible]
eum. 5 Addit communem ſecum eſſe Apoſtolis vocationem, ac proinde illos oportere eadem virtute fulciri, [illegible]
qui ipſe primùm ſeipſum Patri conſecrauit. h [illegible]
offeret Deo Patri ſuos omnes id eſt, [illegible] per Apoſtolorum doctrinam [illegible]
plenitudinem [illegible]
fruantur.

pro iis qui per ſermonem eorum credituri ſunt in me.
21 Vt omnes vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus me à te miſſum eſſe.
22 Et ego gloriã quam dediſti mihi, dedi eis: vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus.
23 Ego in eis, & tu in me, vt ſint perfecti in vnum, & vt cognoſcat mundus me à te miſſum eſſe, teque eos diligere ſicut me dilexiſti.
24 Pater, quos dediſti mihi, velim vt vbi ſum ego, & illi ſint mecum: vt conſpiciant gloriam illam quam dediſti mihi, quia dilexiſti me ante iacta mundi fundamenta.
25 ⁷Pater iuſte, mundus te non nouit: ego autem te noui, & hi nouerunt me à te miſſum eſſe.
26 Et notum ipſis feci nomen tuum, & notum faciam: vt charitas qua dilexiſti me, ſit in eis, & ego in eis.

etiam pro illis qui credunt in me per ſermonem eorum.
21 Vt omnes ſint vnum, ſicut tu (Pater mi) in me, & ego in te: vt etiam ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus quod tu miſeris me.
22 Et ego gloriã quam dediſti mihi dedi eis, vt ſint vnum, ſicut nos vnum ſumus.
23 Ego in eis, & tu in me: vt ſint perfecti in vnum, & vt cognoſcat mundus quòd tu miſiſti me, & quòd dilexiſti eos, ſicut etiam me dilexiſti.
24 Pater, eos quos dediſti mihi, volo vt in loco vbi ſum, etiam ipſi ſint mecum, vt ſint ſpectantes gloriam meam illam quam dediſti mihi: quia dilexiſti me ante fundationem mundi.
25 Mi Pater iuſte, & mundus non nouit te, ego autem noui te: & hi nouerunt quòd tu miſiſti me.
26 Et notum feci eis nomen tuum, & notum facturus ſum: vt dilectio ipſa qua dilexiſti me, ſit in eis, & ego ſim in eis.

Caput XVIII.

1 Chriſti, à Iuda proditi, virtute, 6 milites in terram proſternuntur. 13 Chriſtus ad Annam; hinc ad Caiapham ducitur. 22 23 Miniſtri bacillo cæſus, quod reſponderit. 28 Pilato traditus, 36 regnum ſuum declarat.

1 HÆc ¹ quum dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt cum diſcipulis ſuis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipſe & diſcipuli eius.
2 Nouerat autem eum locum etiam Iudas qui prodebat eum: quia Ieſus frequenter cum diſcipulis ſuis illuc conuenerat.
3 ² Iudas ergo quum accepiſſet cohortem, & à Pontificibus ac Phariſæis miniſtros, venit illuc cum laternis & facibus & armis.
4 ³ Ieſus itaque, ſciens omnia quæ ventura erant in ſe, prodiens dixit eis, Quem quæritis?
5 Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego ⁴ ſum. Stabat autem cum eis etiam Iudas qui prodebat eum.
6 Vt ergo dixit eis, Ego ⁴ ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt humi.
7 Iterum ergo rogauit eos, Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Ieſum Nazarenum.
8 ⁴ Reſpondit Ieſus, Dixi vobis me eum eſſe: ergo ſi me quæritis, ſinite hos abire.
9 Vt impleretur ſermo quem dixerat, Ex iis quos dediſti mihi, non perdidi quenquam.
10 ⁵ Simon autem Petrus qui gladium habebat, eduxit eum, & percuſſit ſeruum Pontificis maximi, & abſcidit auriculam eius dextram: erat autem nomen ſeruo Malchus.
11 Dixit ergo Ieſus Petro, Recondе gladium tuum in vaginam: annon bibam poculum quod dedit mihi Pater?
12 ⁶ Cohors igitur & tribunus & miniſtri Iudæorum comprehenderunt Ieſum, & vinxerunt eum.
13 Et adduxerunt primùm ad Annam: (erat enim ſocer Caiaphæ, qui erat Pontifex

1 HÆc dixit Ieſchua, & egreſſus eſt cum diſcipulis ſuis ¹ ad vadum ² Kedrun, vbi erat hortus, in quem ingreſſus eſt ipſe & diſcipuli eius.
2 Nouerat autem etiam Ihuda proditor locum illum: quia ³ frequenter congregatus erat ibi Ieſchua cum diſcipulis ſuis.
3 Ipſe igitur Ihuda accepit cohortem, & à ſummis Sacerdotibus & Phariſæis accepit miniſtros: & venit illuc cum laternis & lampadibus & armis.
4 Ieſchua autem qui ſciebat omnia quæ ventura erant ſuper ſe, egreſſus eſt, & dixit eis, Quem quæritis?
5 Dicunt ei, Ieſchua Natzraia. Dixit eis Ieſchua, Ego ſum. Stabat autem etiam Ihuda proditor cum illis.
6 Et quum dixiſſet eis Ieſchua, Ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt ſuper terram.
7 Et rurſum interrogauit eos Ieſchua, Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Ieſchua Natzraia.
8 Dixit eis Ieſchua, Dixi vobis quòd ego ſum, & ſi me quæritis, ſinite hos vt abeant.
9 Vt compleretur ſermo qui dicit, Quos dediſti mihi, non perdidi ex eis ne vnum quidem.
10 ⁴ Super Schemeun autem Cipham erat gladius: & eduxit eum, & percuſſit ſeruum principis Sacerdotum, & abſtulit ei aurem dexteram: nomen autem ſerui erat Malech.
11 Et dixit Ieſchua Ciphæ, Pone gladium tuum in vaginam eius. Poculum quod dedit mihi Pater meus, non bibam?
12 Tum cohors & tribunus & miniſtri Iudæorum apprehenderunt Ieſchua & vinciebant eum.
13 Ac adduxerunt eum ad Hanan primùm: propterea quòd ſocer erat Kaiaphæ, eius qui

1 Ad verbum, Ad tranſitum pedis. Periphraſis eſt vadi, id eſt loci torrentis minus profundi, vbi torrēs pede pertranſiri poteſt.
2 Nomen eſt tam vallis quàm torrentis qui per eam fluit inter Ieruſalem & montem oliuarum, ſicut ex 2. Sam. 15. apparet.
3 Ad verbum, Multo tempore.

4 Hebraiſmus, hoc eſt, Schemeun Kipha gladio accinctus erat, Galli imitantur. *Simon Pierre auoit ſon eſpee ſur ſoy.*

qui erat princeps Sacerdotum anni illius.
14 Erat autem Kaiapha is qui conſilium de-
derat Iudæis quòd expediret vt vnus homo
moreretur pro populo.
15 Schemeun autem Kipha & vnus ex diſci-
pulis alijs, 5 veniebant poſt Ieſchua. Hunc
autem ipſum diſcipulum nouerat princeps
Sacerdotum: & ingreſſus eſt cum Ieſchua
in atrium.
16 Schemeun autem ſtabat foris ad oſtium:&
egreſſus eſt ille diſcipulus alius quem noue-
rat princeps Sacerdotum, & dixit *puellæ* cu-
ſtodienti oſtium: & introduxit ipſum Sche-
meun.
17 Dixit autem puella cuſtodiens oſtiū, Sche-
meun, Nónne etiam tu ex diſcipulis es hu-
ius hominis? Dixit ei, Non.
18 Et ſtabant ſerui, ac ponebant ignem vt
calefacerent ſe, quia geluerat. Stabat au-
tem etiam Schemeun cum eis, & calefacie-
bat ſe.
19 Princeps autem Sacerdotum interroga-
uit Ieſchua de diſcipulis ſuis, & de doctri-
na ſua.
20 Et dixit ei Ieſchua, Ego apertè loquutus
ſum cum populo, & omni tempore docui in
ſynagoga & in templo, quò omnes Iudæi
congregantur: & nihil in occulto loquutus
ſum.
21 Quid interrogas tu me? interroga eos qui
audiuerunt quid loquutus ſum cum ipſis:
ecce, hi ſciunt quicquid dixi.
22 Et quum hæc dixiſſet, vnus ex miniſtris qui
aſtabat, percuſſit ipſum Ieſchua ſuper ma-
xillam eius: & dixit ei, Sic reddis tu reſpon-
ſum principi Sacerdotum?
23 Reſpondit Ieſchua, & dixit ei, Si malè lo-
quutus ſum, teſtare de malo: ſin autem be-
ne, quare percutis me?
24 (Hannan autem miſerat Ieſchua vinctum
ad Kaiapha principem Sacerdotum.)
25 Et Schemeun Kipha ſtabat, & calefacie-
bat ſe: & dixerunt ei, Nunquid etiam tu ex
diſcipulis eius es? Et ille negauit, ac dixit,
Non ſum.
26 Dixit ei vnus ex ſeruis principis Sacer-
dotum, cognatus eius cui amputauerat
Schemeun auriculam, Non ego vidi te cum
eo in horto?
27 Et rurſus negauit Schemeun, & eadem
hora cantauit gallus.
28 Deduxerunt autem Ieſchua à Kaiapha ad
prætoriū: & erat manè: & ipſi non introie-
runt in prætorium, ne pollueentur, donec
comederent Petſcha.
29 Egreſſus autē eſt Pilatus foras, & dixit eis,
Quæ accuſatio eſt vobis cōtrà hominē hūc?
30 Reſponderunt, & dixerunt ei, Si non male-
factor eſſet, neque tibi tradidiſſemus eum.
31 Dixit eis Pilatus, Accipite eum vos, & iu-
dicate eum ſecundum legem veſtram. Di-
cunt ei Iudæi, Non licet nobis interficere
quenquam.
32 Vt impleretur ſermo quem dixit Ieſchua,
notum faciens qua morte futurum erat vt
moreretur.
33 Ingreſſus autem eſt Pilatus in prætorium,
& vocauit Ieſchua, ac dixit ei, Tūne es rex
Iudæorum?

5 Id eſt, Sequebantur Ieſchua, Hebraiſmus.

maximus anni illius) is verò miſit eum vin-
ctum ad Caiapham Pontificem maximum.
14 Erat autem Caiaphas is qui conſuluerat
Iudæis expedire vt vnus homo moreretur
pro populo.
15 7 Sequebatur autem Ieſum Simon Petrus
& alius diſcipulus. Diſcipulus verò ille no-
tus erat Pontifici maximo, & ſimul introiit
cum Ieſu in aulam Pontificis maximi.
16 Petrus autem ſtabat extrà ad oſtium. Ex-
iuit ergo diſcipulus ille alter qui erat notus
Pontifici maximo, & loquutus eſt oſtiariæ,
& introduxit Petrum.
17 Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria, Num &
tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Dicit ille,
Non ſum.
18 Adſtabant autem ſerui & miniſtri qui pru-
nas congeſſerant, quia frigus erat: & ſeſe
calefaciebant: erat verò cum eis etiam
Petrus ſtans & ſeſe calefaciens.
19 8 Pontifex maximus ergo interrogauit Ie-
ſum de diſcipulis & doctrina ipſius.
20 Reſpondit ei Ieſus, Ego palàm loquutus
ſum mundo: ego ſemper docui in ſynagoga
& in templo, quò vndique Iudæi conueni-
unt: & in occulto loquutus ſum nihil.
21 Quid me interrogas? interroga eos qui au-
dierunt, quid ſim ipſis loquutus: ecce, hi ſci-
unt quæ dixerim ego.
22 Hæc autem quum ipſe dixiſſet, vnus ex
miniſtris qui adſtabat, bacillo cecidit Ieſum
dicens, Ita ne reſpondes Pontifici maximo?
23 Reſpondit ei Jeſus, Si malè loquutus ſum,
teſtare de malo: ſin bene, cur me cædis?
24 ‖Miſerat igitur eum Annas vinctū ad Caia-
pham Pontificem maximum.
25 ‖9 Stabat autem Simon Petrus, & ſeſe ca-
lefaciebat: dixerunt igitur ei, Num & tu ex
diſcipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Non
ſum.
26 Dicit ei quidam ex ſeruis Pontificis maxi-
mi, cognatus eius cuius abſciderat Petrus
auriculam, Nónne ego te vidi in horto cum
eo?
27 Rurſus ergo negauit Petrus, & ſtatim gallus
vocem emiſit.
28 ‖Ducunt ergo Jeſum à a Caiapha in Præ-
torium: erat autem manè, & ipſi non intro-
ierunt in Prætorium ne pollueentur, ſed vt
ederent Paſcha.
29 10 Exiuit ergo Pilatus ad eos, & dixit, Quā
accuſationē adfertis aduerſus hominē iſtū?
30 Reſponderunt & dixerunt ei, Niſi iſte eſſet
maleficus, non tradidiſſemus eum tibi.
31 Dicit eis ergo Pilatus, Accipite eum vos,
& ſecundum legem veſtram condemnate
eum. Itaque Judæi dixerunt ei, Nobis b non
licet occidere quenquam:
32 Vt ſermo Jeſu impleretur, quem dixerat,
c ſignificans qua morte futurum erat, vt
moreretur.
33 Introiuit ergo rurſus in Prætorium Pilatus,
& vocauit Ieſum, dixitque ei, Tūne es rex
ille Judæorum?

34 Reſpon-

34 Reſpondit ei Jeſus, A teipſo tu hoc dicis an alii dixerunt tibi de me?
35 Reſpondit Pilatus, Num ego Judæus ſum? gens tua & primarii ſacerdotes tradiderunt te mihi: quid feciſti?
36 [11] Reſpondit Jeſus, Regnũ meum non eſt ex hoc mundo: ſi ex hoc mundo eſſet regnũ meũ, miniſtri mei certarent ne traderer Judæis: nunc autẽ regnum meum non eſt hinc.
37 Dixit ergo ei Pilatus, Ergo rex es tu? Reſpondit Jeſus, Tu dicis me regem eſſe, ego ad hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundũ, vt dem teſtimonium veritati. Quiſquis eſt ex veritate audit vocem meam.
38 [12] Dicit ei Pilatus, [d] Quid eſt veritas? Et quum hoc dixiſſet, rurſum venit ad Judæos, & dicit eis, Ego nullum inuenio crimen in eo.
39 Eſt autem vobis conſuetudo, vt vnum dimittam vobis in Paſcha: vultiſne ergo dimittam vobis regem Judæorum?
40 [e] Clamauerunt ergo rurſum omnes, dicentes, Non hunc, ſed Barabbam. Erat verò iſte Barabbas latro.

34 Dixit ei Jeſchua, A teipſo dixiſti hoc, an alii dixerunt tibi de me?
35 Dixit ei Pilatus, Nunquid ego Judæus ſum? Filii [6] populi tui & ſummi ſacerdotes tradiderunt te mihi: quid feciſti?
36 Dixit ei Jeſchua, Regnum meum non eſt de hoc mundo: ſi de mundo eſſet hoc regnum meum, contendiſſent miniſtri mei vt non traderer Judæis. Nunc autem regnum meum non eſt hinc.
37 Dixit ei Pilatus, Ergo rex es tu? Dixit ei Jeſchua, Tu dixiſti quòd rex ſum, ad hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundũ vt teſtarer de veritate, omnis qui eſt ex veritate audit vocem meam.
38 Dixit ei Pilatus, Quid eſt veritas? Et quum dixiſſet hoc, egreſſus eſt rurſus ad Judæos, & dixit eis, Ego ne vnam quidem cauſam inuenio in eo.
39 Conſuetudo autem eſt vobis vt vnum ſoluam vobis in Paſchate: vultis igitur vt ſoluam vobis hunc regem Judæorum?
40 Et clamauerunt omnes, ac dixerunt, Non hunc, ſed Bar-Abbam. Erat autem hic Bar-Abba latro.

[6] Id eſt, Populares. Hebraiſmus.

CAPUT XIX.

1 Pilatus Chriſtum flagellatum, 2 & ſpinis coronatum, 4 liberare volens, 8 Judæorum improbitate victus, 16 crucifigendum tradit. 26 Jeſus matrem diſcipulo commendat. 30 aceto guſtato, moritur. 34 mortui latus lancea confoditur. 40 ſepelitur.

1 TUnc [1] ergo acceptum Jeſum Pilatus flagellauit.
2 Et milites contextam coronam è ſpinis impoſuerunt ipſius capiti & pallio purpureo induerunt eum.
3 Et dicebant, Aue rex Judæorum: & bacillis eum cædebant.
4 [2] Exiuit ergo rurſum Pilatus foras, & dixit eis, Ecce, adduco vobis eum foras, vt noueritis me nullum in eo crimen inuenire.
5 Exiuit ergo Jeſus foras, ferens ſpineam coronam, & purpureum pallium. Et dicit eis *Pilatus*, Ecce homo.
6 Quum ergo vidiſſent eum primarii ſacerdotes & eorum miniſtri, clamauerunt, dicentes, [a] Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo crimen.
7 Reſponderunt ei Judæi, Nos legem habemus, & ſecundum legem noſtram debet mori, quia Filium Dei ſe finxit.
8 [3] Quum ergo audiuiſſet Pilatus hunc ſermonem, magis timuit.
9 Et rurſus ingreſſus eſt prętorium, & dixit Jeſu, Vnde es tu? Jeſus autem reſponſum ei non dedit.
10 Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? neſcis me poteſtatem habere crucifigendi te, & poteſtatem habere te abſoluendi?
11 Reſpondit Jeſus, Non haberes poteſtatem aduerſum me vllam, niſi tibi datum eſſet supernè: propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.
12 Ex eo ſtudebat Pilatus eum abſoluere: Judæi verò clamabant, dicentes, Si hunc abſolueris, non es amicus Cæſaris: quicunque ſe regem facit, contradicit Cæſari.
13 [4] Pilatus ergo quum audiſſet hunc ſermonem, adduxit foras Jeſum: ſeditque pro tribunali, in loco qui dicitur [b] Lithoſtrotos,

1 TUnc Pilatus flagellauit ipſum Jeſchua.
2 Et milites intorſerunt coronam ex ſpinis, & impoſuerunt ei in capite eius: & operuerunt eum veſtibus purpureis.
3 Ac Dicebant, Pax tibi rex Judæorum: & percutiebant eum ſuper maxillas eius.
4 Et egreſſus eſt Pilatus rurſus foras, & dixit eis, Ecce, educo eum ad vos foras, vt ſciatis quòd nõ inuenio [1] in eo ne vnã quidẽ cauſã.
5 Et exiuit Jeſchua foras, quum eſſet ſuper eum corona ſpinarum & veſtimenta purpurea: & dixit eis Pilatus, Ecce homo.
6 Quum autem vidiſſent eum ſummi Sacerdotes & miniſtri, clamauerunt, & dixerunt, Suſpende eum, ſuſpende eum. Dixit eis Pilatus, Accipite vos, & crucifigite eum, ego enim non inuenio in eo cauſam.
7 Dicunt ei Judæi, Nobis Lex eſt, & ſicut eſt in lege noſtra, reus eſt mortis: quia fecit ſeipſum Filium Dei.
8 Quum audiuiſſet autem Pilatus hunc ſermonem, magis timuit.
9 Et ingreſſus eſt rurſus in prætorium, & dixit Jeſchua, Vnde es tu? Ieſchua autem reſponſum non dedit ei.
10 Dixit ei Pilatus, Mecum non loqueris tu? Neſcis tu quòd poteſtatem habeo vt ſoluã te, & poteſtatem habeo vt crucifigam te?
11 Dixit ei Jeſchua, Non eſſet tibi in me poteſtas vlla, niſi datum eſſet tibi è ſupernis. Propter hoc, eius qui tradidit me tibi, maius eſt peccatum quàm tuum.
12 Et propter hoc volebat Pilatus ſoluere eum. Judæi autem clamabant, Si hunc ſoluas, non es amicus Cæſaris: quiſquis enim ſeipſum regem facit, contrarius eſt Cæſari.
13 Quum autẽ audiuiſſet Pilatus hunc ſermonẽ, eduxit Jeſchua foras, & ſedit pro tribunali in loco qui vocatur pauimentum lapidum:

[1] Ad verb. Poſt eum, quaſi dicat, Nullum hęret in anteacta vita eius crimen, aut culpa damnatione digna.

2 Græci et Hebræo γαββαθᾶ, quòd pauimento eleuatus eſſet locus: ſed paraphraſtes vocat גבּיתא quòd ſeptus eſſet & clauſus Gallicè *Parquet*.

dum: Hebraicè autē dicitur 2 Gaphiphatha.
14 Et paraſceue erat Paſchatis, ac erat quaſi
hora ſexta: & dixit Judæis, Ecce rex veſter.
15 Illi autem clamabant, Tolle eū, tolle eum:
ſuſpende eū, ſuſpende eum. Dixit eis Pilatus,
Regem veſtrum crucifigam? Dicunt ei ſummi
Sacerdotes, Nō eſt nobis rex niſi Cæſar.
16 Tum tradidit eū illis vt crucifigerent eum.
Et acceperunt Jeſchua, & eduxerunt eum,
17 Ferentem crucem ſuam in locum qui vocatur
Cranium, Hebræis autem dicitur Gagultha.
18 In quo loco crucifixerunt eum, & cum eo
duos alios, vnum hinc & alium hinc, & Iechua in medio.
19 Et ſcripſit etiam tabellam Pilatus, ac po-
ſuit ſuper crucem eius, Scriptum autem erat
ita, HIC *eſt* IESCHVA NATZRAIA REX IVDAEORVM.
20 Et hunc titulum Judæi multi legerunt: quia
prope vrbem erat locus in quo crucifixus
eſt Jeſchua: & ſcriptus erat Hebraicè, &
Græcè, & 3 Romanè.

3 i. Latinè.

21 Et dixerunt ſummi Sacerdotes Pilato, Ne
ſcribas quòd rex ſit Judæorum, ſed quòd ipſe
dixerit rex ſum Iudæorum.
22 Dixit Pilatus, Id quod ſcripſi, ſcripſi.
23 Milites autem, quum crucifixiſſent Jeſ-
chua, tulerunt veſtimenta eius, & fecerunt
in quatuor partes, partem vnicuique ex militibus:
tunica autem erat abſque ſutura, à
ſummo contexta tota.
24 Et dixerunt vnus ad alium, Ne ſcindamus
eam, ſed ſortiamur ſorte de ea, cuiuſnam futura
ſit. Et impleta eſt Scriptura quæ dixit,
Diuiſerunt veſtimenta mea inter ſeſe, & ſuper
veſtem meam iecerunt ſortem. Hæc fecerunt milites.
25 Stabant autē iuxta crucem Jeſchua, mater
eius & ſoror matris eius, & Mariam illa quæ
erat Cleiuphæ, & Mariam Magdalaitha.
26 Jeſchua autē vidit matrem ſuam & diſci-
pulum illum quem diligebat, qui adſtabat:
& dixit matri ſuæ, Mulier, ecce filius tuus.
27 Et dixit diſcipulo illi, Ecce mater tua. Et ex
illa hora accepit eam diſcipulus ille apud ſe.
28 Poſt hæc ſciebat Jeſchua quòd omnia cō-
pleta eſſent: & vt impleretur Scriptura, dixit, Sitio.
29 Et vas poſitū erat quod plenū erat aceto:
illi autē impleuerunt ſpongiā aceto & poſu-
erunt ſupra hyſſopū & admouerunt ori eius.
30 Quum verò accepiſſet illud acetum Je-
ſchua, dixit, Ecce, conſummatum eſt: & in-
clinauit caput, & reddidit ſpiritum ſuum.
31 Judæi autem, quia paraſceue erat, dixe-
runt, Ne maneant corpora hæc in cruce:
quia 4 Sabbathum illuceſcebat. Dies enim
erat magnus dies Sabbathi illius. Et petie-
runt à Pilato vt frangerentur crura illorum
cruci affixorum, & deponerent eos.

4 Vide quæ de hac loquutione in fine cap. 23. Mat. annotauimus.

32 Et venerūt milites, & fregerunt crura prio-
ris, & illius alterius qui crucifixus erat cū eo.
33 Quumq; veniſſent ad Jeſchua, viderunt
quòd iam mortuus eſſet: & non fregerunt crura eius.
34 Sed vnus ex militibus percuſſit eum in la-
tere eius lancea: & confeſtim exiuit ſanguis & aqua.

Hebraicè autem Gabbatha.
14 Erat autem Paraſceue Paſchæ, hora verò
quaſi ſexta: tū dicit Judæis, Ecce rex veſter.
15 Illi verò clamauerunt, Tolle, tolle, cruci-
fige eum. Dicit eis Pilatus, Regem veſtrum
crucifigam? Reſponderunt principes Sacer-
dotum, Non habemus regem niſi Cæſarem.
16 5 Tunc ergo tradidit eū ipſis vt crucifigere-
tur. Acceperunt autem Jeſum, & abduxerūt.
17 Et *ipſe*, baiulans crucem ſuam venit in eum
locum qui dicitur Caluariæ, Hebraicè autem
Golgotha:
18 Vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios
duos, hinc & hinc, medium autem Jeſum.
19 6 Scripſit autem etiam titulum Pilatus, &
impoſuit cruci. Erat verò ſcriptum, IESVS
NAZARENVS REX ILLE IVDAEORVM.
20 Hunc ergo titulum multi Judæorum lege-
runt: quia prope ciuitatem erat locus vbi
crucifixus erat Jeſus. Et erat ſcriptum Hebraicè,
& Græcè, *&* Latinè.
21 Dixerunt ergo Pilato primarii ſacerdotes
Judæorum, Ne ſcribito, Rex ille Judæorum:
ſed illum dixiſſe, Rex ſum Judæorum.
22 Reſpondit Pilatus, Quod ſcripſi, ſcripſi.
23 7 Milites ergo quum crucifixiſſent Jeſum,
acceperunt eius veſtimenta, (& fecerunt
quatuor partes, vnicuique militi partem) &
tunicam: erat autem tunica inſutilis, à ſummo
contexta tota.
24 Dixerunt ergo inter ſe, Ne ſcindamus eam,
ſed ſortiamur de illa, cuius futura ſit: vt Scri-
ptura impleretur, dicens partiti ſunt veſti-
menta mea ſibi, & ſuper veſtem meam ie-
cerunt ſortem. Milites igitur hæc fecerunt.
25 8 Stabant autem iuxta crucem Jeſu mater
eius & ſoror matris eius, Maria Clopæ vxor,
& Maria Magdalene.
26 Quum vidiſſet ergo Jeſus matrem ac di-
ſcipulum adſtantem quem diligebat, dicit
matri ſuæ, Mulier ecce filius tuus.
27 Deinde dicit diſcipulo, Ecce mater tua. Et
ex illa hora recepit eā diſcipulus domū ſuā.
28 9 Poſteà quum ſciret Jeſus *reliqua* omnia
iam perfecta eſſe, vt perficeretur Scriptura,
dixit, Sitio.
29 d Vas igitur *illic* erat poſitum aceto ple-
nū. Illi verò impleuerunt ſpongiā aceto, &
hyſſopo circumpoſitā admouerunt ori eius.
30 Quum ergo accepiſſet Jeſus acetum, di-
xit, Conſummatum eſt: & inclinato capite
tradidit ſpiritum.
31 ¶ 10 Judæi ergo, vt non manerent in cruce
corpora ſabbatho, quoniam erat Paraſce-
ue, (erat enim magnus dies illius Sabbathi)
rogarunt Pilatum vt confringerentur eorum
crura, ac tollerentur.
32 Venerunt ergo milites, & prioris quidem
latronis confregerunt crura, & alterius qui
crucifixus fuerat cum eo:
33 Ad Jeſum autem quum veniſſent, vt vide-
runt eum iam mortuum, non confregerunt
eius crura:
34 11 Sed quidam ex militibus lancea latus
eius 2 fodit, & ſtatim exiuit ſanguis & aqua.

35 Et qui ſ vidit teſtatur, & verum eſt teſti-
monium eius: ille ſequam ſcit ſe vera dice-
re, vt & vos credatis.
36 Facta ſunt enim hæc vt Scriptura implere-
tur, Non confringetur vllum os ipſius.
37 Et rurſus alia Scriptura dicit, Videbunt
quem transfixerunt.
38 ¶ [12] Poſt hæc autem rogauit Pilatum Io-
ſeph Arimathæenſis, (qui erat diſcipulus Ie-
ſu, ſed occultus propter metum Iudæorum)
vt tolleret corpus Ieſu: quod permiſit Pila-
tus. Venit ergo & abſtulit corpus Ieſu.
39 Venit autem & Nicodemus (is qui vene-
rat ad Ieſum nocte primùm) ferens miſturæ
myrrhæ & aloes libras quaſi centum.
40 Acceperunt ergo corpus Ieſu, & obuinxe-
runt illud linteis cum aromatibus, ſicut mos
eſt Iudæis ſepelire.
41 In eo autē loco vbi fuerat crucifixus, erat
hortus, & in horto monumentū nouum, g in
quo nondum quiſquam poſitus fuerat.
42 Ibi ergo, propter Paraſceuen Iudæorum,
quòd monumentum illud prope eſſet, poſu-
erunt Ieſum.

35 Et is qui vidit, teſtatus eſt: & verum eſt te-
ſtimonium eius: & ipſe nouit quòd verum
dixit, vt etiam vos credatis.
36 Hæc enim facta ſunt vt impleretur Scriptu-
ra quæ dicit, Os non frangetur in eo. Et rur-
ſus Scriptura alia quæ dicit, Intuebuntur in
eum quem confoderunt.
37 Poſt hæc Jauſeph ille qui erat ex Ramatha,
petiit à Pilato (quia diſcipulus erat Jeſchua,
& occultus erat præ metu Judæorum) vt
tolleret corpus Jeſchua, & permiſit Pilatus:
& venit ac ſuſtulit corpus Jeſchua.
38 Et venit etiam Nicadimus ille qui venerat
prius ad Jeſchua nocte, & attulit ſecum
condimenti myrrhæ & aloes quaſi centum
libras.
39 Et ſuſtulerunt corpus Jeſchua, & inuolue-
runt illud linteis & aromatibus, ſicut eſt
mos Judæis vt ſepeliant.
40 Erat autem in eo loco in quo crucifixus
fuerat Jeſchua, hortus, & in ipſo horto locus
ſepulturæ nouus, in quo nondum quiſquam
poſitus fuerat.
41 Et poſuerunt ibi Jeſchua, eo quòd Sabba-
thum intraret, & eo quòd propinquum eſſet
ſepulchrum.

Capvt. XX.

1 *Maria nuntiat Chriſtum reſurrexiſſe.* 3 *Petrus & Iohannes hoc viſuri,* 4 *Excurrunt,*
15 *Ieſus Mariæ apparet,* 19 *& Diſcipulis domi congregatis.* 25 *Thomas, antè incredulus,*
28 *credit.*

1 PRimo [a] [1] verò die hebdomadis, Maria
Magdalene venit manè quum adhuc te-
nebræ eſſent, ad monumentum: videt-
que lapidem ſublatum à monumento:
2 Currit ergo & venit ad Simonem Petrum,
& ad alterum illum diſcipulum quem ama-
bat Ieſus: & dicit eis, Suſtulerunt Dominum
è monumento, & neſcimus vbi poſuerint
eum.
3 Exiuit ergo Petrus & alter ille diſcipulus,
& venerunt ad monumentum.
4 Currebant autem duo ſimul: ſed alter ille
diſcipulus præcurrit citiùs Petro, venitque
prior ad monumentum.
5 Et incuruatus videt poſita lintea: non ta-
men introiuit.
6 Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, &
introiuit in monumentum, & conſpexit lin-
tea *ibi* poſita.
7 Et ſudarium quod fuerat ſuper caput eius,
non cum linteis poſitum, ſed ſeorſum inuo-
lutum in vnum locum.
8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille diſci-
pulus qui venerat prior ad monumentum,
viditque, & credidit.
9 Nondum enim nouerant [b] Scripturam, vi-
delicet quòd oporteret eum à mortuis re-
ſurgere.
10 Redierunt ergo diſcipuli ad ſuos.
11 Maria autem flens ſtabat ad monumentū
[c] foris. Dum ergo fleret, incuruauit ſe in
monumentum.
12 [2] Et conſpexit duos Angelos [d] albatos,

1 PRima verò *die* [1] in ſeptimana venit Ma-
riam Magdalaitha manè, dum adhuc te-
nebræ eſſent, ad locum ſepulchri: & vi-
dit lapidē, quòd ſublatus eſſet à ſepulchro.
2 Et cucurrit, & venit ad Schemeun Kipham
& ad illum diſcipulum alium quem dilige-
bat Ieſchua, & dixit eis, Suſtulerunt Domi-
num noſtrū ex illo loco ſepulchri, & neſcio
vbi poſuerint eum.
3 Et exiuit Schemeun & ille diſcipulus alius,
& veniebant ad locum ſepulchri.
4 Accurrebant ambo ſimul: ille verò diſci-
pulus cucurrit ante Schemeun, & venit pri-
or ad locum ſepulchri.
5 Et proſpiciens vidit lintea poſita: [2] ingre-
diendo autem non eſt ingreſſus.
6 Venit autem Schemeun poſt eum, & in-
greſſus eſt in locum ſepulchri, ac vidit lin-
tea poſita,
7 Et ſudarium quod alligatum fuerat capiti
eius, non cum linteis, ſed inuolutum, & po-
ſitum ſeorſim in vnum locum.
8 Tunc ingreſſus eſt etiam ille diſcipulus qui
venerat prior ad locum ſepulchri: & vidit,
ac credidit.
9 Non enim adhuc nouerant ex Scripturis,
quòd futurum erat vt ſurgeret à mortuis.
10 Et abierūt illi diſcipuli rurſum ad locū ſuū.
11 Mariam autem ſtabat ad ſepulchrum, ac
flebat: & quum fleret, proſpexit in ſepul-
chrum.
12 Et vidit duos angelos in albis *veſtibus*, qui
ſedebant,

1 Ad verbum, In ſabbatho. Vide annotata in principium capitis 28. Matth.

2 *Ανεδίντ κείτ* Hebræa, hoc eſt, Minimè ingreſſus eſt.

3 Id eſt, Ab eo loco vbi poni ſolent ceruicalia: Id eſt, A capite. Hebraicè diceretur מראשותיו. ſicut legitur Gen. 28. 18. & 1. Sam. 26. 6. quam vocem Chaldæus vtrobique reddit eodem nomine quo hic vtitur Syrus interpres.

4 In hac voce, vel litera ל *Lamed*, poſita eſt pro נ *nun*: vt dicendum ſit Rabboni, vt eſt compoſitio nominis cum pronomine Rabbuli, pro Rabboni: nec eſt propriè Hebraicum vocabulum ſed Chaldaicum ac Syriacum. Hebræum autem dicitur quòd tunc temporis Syriaca lingua Hebræis eſſet vulgaris: nam ſuæ linguæ vſum iam in ipſa captiuitate amiſerant, ac victorum idioma vicinarumq; regionum, (quod vel Chaldæũ erat vel Syrum) didicerant. Quod non tantùm hîc obſeruari debet, ſed in pleriſque aliis locis Noui teſtamenti, vbi quæ propriè ſunt Chaldæa vel Syra, dicuntur Hæbraica.

5 Vel Libro. Vide principium Matth.

ſedebant, vnum 3 à ceruicalibus eius, & vnum à pedibus eius, vbi poſitum fuerat corpus Ieſchua.
13 Et dicunt ei, Mulier, quid fles tu? Dixit eis, Quia ſuſtulerunt Dominum meum, & neſcio vbi poſuerint eum.
14 Hoc dixit, & vertit ſe retrorſum, ac vidit Ieſchua ſtantem: & neſciebat quòd Ieſchua eſſet.
15 Dixit ei Ieſchua, Mulier, quid fles tu? & quem quæris tu? Illa autem putauit quòd hortulanus eſſet: & dixit ei, Domine mi, ſi tu ſuſtuliſti eum, dic mihi vbi poſueris eum: abiens tollam eum.
16 Dixit ei Ieſchua, Mariam. Et conuerſa eſt, & dixit ei Hebraicè, 4 Rabbuli, quod dicitur Præceptor.
17 Dixit ei Ieſchua, Ne tangas me: nondum enim aſcendi ad Patrem meum: Abi autem ad fratres meos, & dic eis, Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum: & Deum meum, & Deum veſtrum.
18 Tunc venit Mariam Magdalaitha, & nuntiauit diſcipulis quòd vidiſſet Dominum noſtrum, & quòd hæc dixiſſet ſibi.
19 Quum autem eſſet veſpera diei illius primi in ſeptimana, & portæ clauſæ eſſent loci vbi erant diſcipuli propter metum Iudæorum: veniens Ieſchua ſtetit inter eos, & dixit eis, Pax vobiſcum.
20 Hæc dixit, & oſtendit eis manus ſuas, & latus ſuum. Et gauiſi ſunt diſcipuli quòd vidiſſent Dominum noſtrum.
21 Dixit autem eis Ieſchua, Pax vobiſcum. Sicut miſit me Pater meus etiam ego mitto vos.
22 Et quum dixiſſet hæc, flauit in eos, & dixit eis, Accipite Spiritum ſanctum.
23 Si remiſeritis peccata alicui, remittentur ei: & ſi retinueritis *peccata* alicuius, retenta ſunt.
24 Thauma autem, vnus ex duodecim, is qui dicitur Gemellus, nequaquam ibi erat cum eis, quum venit Ieſchua.
25 Et dicunt ei diſcipuli, Vidimus Dominum noſtrum: Ipſe autem dixit eis, Niſi videam in manibus eius loca clauorũ, & immittam in ea digitos meos, & extendam manum meam in latus eius, non credo.
26 Et poſt octo dies rurſus intus erant diſcipuli, & Thauma cum eis, & veniens Ieſchua quum clauſæ eſſent portæ, ſtetit in medio, & dixit eis, Pax vobiſcum.
27 Ac dixit Thaumæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & infer manum tuam, ac extende in latus meum: & ne ſis incredulus, ſed credens.
28 Et reſpondit Thauma, ac dixit ei, Dominus meus, & Deus meus.
29 Dixit ei Ieſchua, Nunc quia vidiſti me, credidiſti: beati ſunt ii qui non viderunt me, & crediderunt.
30 Multa autem ſigna alia fecit Ieſchua coram diſcipulis ſuis, quæ non ſunt ſcripta in 5 ſcripto hoc.
31 Quinetiam hæc quæ ſcripta ſunt, *ſcripta ſunt* vt credatis quòd Ieſchua eſt Chriſtus filius Dei: & quum credideritis, ſit vobis per nomen eius vita quæ eſt in æternum.

ſedentes, vnum ad caput, & alterum ad pedes, *illic* vbi iacuerat corpus Ieſu.
13 Qui etiam dixerunt ei, Mulier, quid fles? Dicit eis, Suſtulerunt e dominum meum, nec ſcio vbi poſuerint eum.
14 3 Et quum hæc dixiſſet, cõuerſa eſt retrorſum, conſpexitque Ieſum ſtantem: nec ſciebat Ieſum eſſe.
15 Dicit ei Ieſus, Mulier, quid fles? quem quæris? Illa putans hortulanum eſſe, dicit ei, Domine: ſi tu aſportaſti eum, dicito mihi vbi poſueris eum: & ego eum tollam.
16 Dicit ei Ieſus, Maria. Conuerſa illa dicit ei, Rabboni: quod dicitur, Præceptor.
17 4 Dicit ei Ieſus, f Ne me tangito: nondum enim aſcendi ad Patrem meum: ſed proficiſcere ad g fratres meos, & dic eis, Aſcendo ad h Patrem meum & Patrem veſtrum, & Deum meum & Deum veſtrum.
18 Venit Maria Magdalene annuntians diſcipulis quòd vidiſſet Dominum, qui ea ſibi dixiſſet.
19 ¶ 5 Quum ergo veſpera eſſet die illo primo hebdomadis, & i fores eſſent clauſæ *illic* vbi erant diſcipuli coacti propter metũ Iudæorum, venit Ieſus, ſtetitque in medio, & dixit eis, Pax vobis.
20 Et quum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus ac latus ſuum. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli viſo Domino.
21 Dicit ergo eis iterum, Pax vobis: ſicut miſit me Pater, ita & ego mitto vos.
22 Et quum hæc dixiſſet, afflauit, & dixit eis Accipite Spiritum ſanctum.
23 6 Si quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: ſi quorum retinueritis, retenta ſunt.
24 7 Thomas autem, vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venerat Ieſus.
25 Dixerunt ergo ei alii diſcipuli, Vidimus Dominum. Ille verò dixit eis, Niſi videro in manibus eius veſtigium clauorum, & immiſero digitum meum veſtigio clauorum, & immiſero manum meam in latus eius, nequaquam credam.
26 Octo igitur pòſt diebus rurſus erant diſcipuli eius intus, & Thomas cum eis: venit Ieſus foribus clauſis, & ſtetit in medio, & dixit, Pax vobis.
27 Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & profer manum tuam, & immitte in latus meum: & ne eſto incredulus, ſed credens.
28 Reſpondit autem Thomas, & dixit ei, Dominus meus & Deus meus es.
29 8 Dicit ei Ieſus, Quia vidiſti me, Thoma, credidiſti: beati qui non viderunt, & crediderunt.
30 9 Multa igitur etiam alia ſigna edidit Ieſus in diſcipulorum ſuorum conſpectu, quæ non ſunt ſcripta in hoc libro.
31 Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Filium Dei, & vt credentes, vitam habeatis per nomen eius.

Caput XXI.

1 Ieſus piſcantibus Apoſtolis apparens, 6&7 quum miraculo capturæ piſcium agnoſcunt. 15 Petro munus curandi committit, 18 mortiſque genus eidem prænuntiat.

1 POſteà patefecit ſe rurſus Ieſus diſci-
pulis ad mare Tiberiadis: patefecit au-
tem ſic:
2 Erant ſimul Simon Petrus & Thomas qui
dicitur Didymus, & Nathanael qui erat ex
Cana Galilææ, & *filii* Zebedæi, aliique ex
diſcipulis eius duo.
3 Dicit eis Simon Petrus, Abeo piſcatum. Di-
cunt ei, Imus & nos tecum. Profecti ſunt, &
aſcenderunt in nauigium ſtatim, & illa no-
cte nihil ceperunt.
4 Mane autem iam exorto ſtetit Ieſus in lit-
tore: non tamen cognouerunt diſcipuli Ie-
ſum eſſe.
5 Dicit igitur eis Ieſus, pueri, num quid obſo-
nii habetis? Reſponderunt ei, Non.
6 At ille dicit eis, Iacite rete in dextram na-
uigii partem, & inuenietis. Iecerunt ergo, &
non amplius poterát illud trahere præ mul-
titudine piſcium.
7 Dicit ergo diſcipulus ille quem diligebat
Ieſus, Petro, Dominus eſt. Simon ergo
Petrus quum audiſſet Dominum eſſe, a ami-
culum ſuccinxit, (erat enim nudus) & abie-
cit ſe in mare.
8 Alii autem diſcipuli nauigio venerunt (non
enim longè aberant à terra, ſed circiter cu-
bitis ducentis) trahentes rete *plenum* pi-
ſcium.
9 Vt ergo deſcenderunt in terram, vident
prunas poſitas & piſcem impoſitum, & pa-
nem.
10 Dicit eis Ieſus, Adferte ex piſcibus quos
modò cepiſtis.
11 Aſcendit Simon Petrus, & traxit rete in
terram, plenum magnis piſcibus, centum
quinquaginta tribus: & quum tot eſſent, non
eſt ſciſſum rete.
12 Dicit eis Ieſus, Venite, prandete. Nullus
autem diſcipulorum audebat eum interro-
gare, Tu quis es? quum ſcirent Dominum
eſſe.
13 Venit ergo Ieſus, & accipit panem & dat
eis, & piſcem ſimiliter.
14 Hac iam tertia vice patefactus eſt Ieſus
diſcipulis ſuis quum reſurrexiſſet à mortuis.
15 a Quum ergo prandiſſent, dicit Simoni
Petro Ieſus, Simon *fili* Ionæ, diligis me, plus
quam hi? Dicit ei, Certè Domine: tu noſti
quòd amem te. Dicit ei, Paſce agnos meos.
16 Dicit ei rurſum ſecundò, Simon *fili* Ionæ,
diligis me? Ait illi, Certè Domine, tu noſti
quòd amem te. Dicit ei, Paſce oues meas.
17 Dicit ei tertiò, Simon *fili* Ionæ, amas me?
Triſtis fuit Petrus quòd b tertiò dixiſſet ipſi,
Amas me? Dixitque ei, Domine, tu omnia
noſti: tu noſti quòd amem te. Dicit ei Ieſus,
Paſce oues meas.
18 a Amen amen dico tibi, quum eſſes iunior,

1 POſt hæc oſtendit rurſus ſeipſum Ieſchua
diſcipulis ſuis iuxta mare Tiberiadis. O-
ſtendit autem ſic:
2 Erant ſimul Schemeun Kipha & Thauma
qui dicitur Gemellus, & Nathanail ille qui
erat à Katna Galilææ, & filii Zabdai, ac duo
alii ex diſcipulis.
3 Dixit eis Schemeun Kipha, Abeo ad capi-
endum piſces. Dicunt ei, Nos quoque imus
tecum. Et egreſſi ſunt, & aſcenderunt in na-
uigium, & in illa nocte nihil ceperunt.
4 Quum autem eſſet mane, ſtetit Ieſchua iu-
xta littus maris: & non cognouerunt diſci-
puli quòd Ieſchua eſſet.
5 Et dixit eis Ieſchua, Pueri, num eſt vobis a-
liquid ad edendum? Dicunt ei, Non.
6 Dixit eis, Iacite rete veſtrum à latere dex-
tro nauigii, & inuenturi eſtis. Et iecerunt:
& non potuerunt trahere rete præ multitu-
dine piſcium quos *rete* ceperat.
7 Et ait diſcipulus ille quem diligebat Ieſ-
chua, Kiphæ, Hic, Dominus noſter eſt. Sche-
meun autem quum audiuiſſet quòd Domi-
nus noſter eſſet, accipiens veſtem ſuam,
cinxit circa lumbos ſuos, (quia nudus erat)
& iniecit ſeipſum in mare, vt veniret ad Ie-
ſchua.
8 Alii autem diſcipuli nauigio venerunt: (non
enim remoti erant multum à terra, ſed quaſi
ducentis cubitis) & trahebant rete illud pi-
ſcium.
9 Quum autem aſcendiſſent in terram, vide-
runt prunas poſitas, & piſcem impoſitum
eis, ac panem.
10 Et dixit eis Ieſchua, Afferte ex piſcibus
quos cepiſtis nunc.
11 Et aſcendit Schemeun Kipha, & traxit re-
te in terram plenum piſcibus magnis cẽtum
quinquaginta & tribus: & in hoc toto pon-
dere non eſt ſciſſum rete illud.
12 Et dixit ei Ieſchua, Venite, veſcimini. Ne-
mo autem ex diſcipulis audebat interroga-
re eum quis eſſet, quia ſciebant quòd Do-
minus noſter eſſet.
13 Acceſſit autem Ieſchua, & ſuſtulit panem
& piſces, ac dedit eis.
14 Hac tertia vice conſpectus eſt Ieſchua di-
ſcipulis ſuis, quum reſurrexiſſet 1 à mor-
tuis.
15 Quum autem ediſſent, dixit Ieſchua Sche-
meun Kiphæ, Schemeun fili Iuna, amas tu
me plus quàm hi? Dixit ei, Etiam Domine
mi, tu ſcis quòd amo te. Dixit ei Ieſchua,
Paſce mihi agnos meos.
16 Dixit ei rurſus 2 ſecunda vice, Schemeun
fili Iuna, amas tu me? Dixit ei, Etiam
Domine mi, tu ſcis quòd amo te. Dixit ei
Ieſchua, Paſce mihi greges meos.
17 Dixit ei Ieſchua rurſum tertia vice, Sche-
meun fili Iuna, amas tu me? Et triſticia
fuit Kiphæ quòd dixiſſet ei 3 tribus vici-
bus, Amas tu me? Et dixit ei, Domine
mi, omnia tu intelligis, tu noſti quòd a-
mo te. Dixit ei Ieſchua, Paſce mihi oues
4 meas.
18 Ammin ammin dico tibi quòd quum puer
eſſes,

1 Ad verbum, De inter mortuos: Gallicè, D'entre les morts.

2 Ad verbum, Secundo tempore.

3 Ad verbũ, Tribus temporibus.

4 Vocabulum eſt עןבא quod reſpondet Hebræo רחל. Atque eo quoque vtitur noſter paraphraſtes Act. 8. 3. ſignificatque oues fœminas.

eſſes, tu tibi ipſi cingebas lũbos tuos, & ambulabas quò volebas: quum autem ſenueris
extendes manus tuas, & alius accinget tibi
lumbos tuos, & ducet te quò non cupis.
19 Hoc autem dixit, vt oſtenderet qua morte futurum erat vt glorificaret Deum. Et
quum dixiſſet hæc, dixit ei, ⁵ Veni poſt me.
20 Et conuerſus eſt Schemeon, & vidit diſcipulum illum quem diligebat Ieſchua, venientem poſt ſe, illum [illegible] qui ceciderat
in cœna ſuper pectus Ieſchua & dixerat,
Domine mi quiſnam prodit te?
21 Hunc quum vidiſſet Kipha, dixit Ieſchua,
Domine mi, & hic quid?
22 Dixit ei Ieſchua, Si volo vt maneat hic donec veniam, ⁷ quid ad te? Tu veni poſt me.
23 Et exiuit hic ſermo inter fratres, quòd ille
diſcipulus non moriturus ſit, Ieſchua autem
nequaquam quòd nõ moriturus eſſet, dixit:
ſed, Si volo vt maneat hic donec veniam,
quid ad te?
24 Hic eſt diſcipulus qui teſtatur de his omnibus, & etiam ſcripſit hæc: & ſcimus nos
quòd verum ſit teſtimonium eius.
25 Sunt autem etiam alia multa quæ fecit Ieſchua, quę ſi ⁸ ſigillatim ſcripta eſſent, etiam
ipſe mundus, (vt opinor ego) non ſufficeret
libris qui ſcriberentur.

⁵ Id eſt, Sequere me. Hebraiſmus.

⁷ Ad verbum, Ad te quid ad te, Emphaticôs, quaſi diceret, Nihil quicquam ad te pertinet.

⁸ Ad verbum, Vnum vnum. Reſpondet Gallica loqutio, *Vn à vn*.

cingebas te, & ibas quò volebas: quum
autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius ſ te cinget, & transferet ᵗ quò noles.
19 Hoc autem dixit, ſignificans ſ qua morte
glorificaturus eſſet Deum. Et quum hoc dixiſſet, dicit ei, Sequere me.
20 ⁴ Conuerſus Petrus videt illum diſcipulum
quem diligebat Ieſus, ſequentem, qui & recubuerat in cœna ſuper pectus eius, & dixerat, Domine, quis eſt ille qui te prodit?
21 Hunc ergo quum vidiſſet Petrus, dicit Ieſu, Domine, hic autem quid?
22 Dicit ei Ieſus, Si velim eum manere donec
veniam, quid ad te? tu me ſequere.
23 ᵍ Exijt ergo ſermo iſte inter fratres, diſcipulum illum non moriturum: ſed non dixerat ei Ieſus, Non morietur: ſed, Si eum velim manere donec veniam, quid ad te?
24 ⁵ Hic eſt diſcipulus ille qui de his teſtatur,
& hæc ſcripſit: & ſcimus verum eſſe teſtimonium eius.
25 Sunt autem & alia multa quæ fecit Ieſus,
quę ſi ſcriberentur ſigillatim, ne mundum quidem ipſum opinor capturum eos qui ſcriberentur libros. Amen.

prædicit Petri mortem violentam fore. *Supra 13.23.* 4 Cauendum ne dum alios circumſpicimus quod nobis [illegible]
mus, *g Id eſt, Dimanauit.* 5 Vera eſt Chriſti hiſtoria, nec hominum curioſitati ſed ſaluti, [illegible]
Supra 20.30.

*Finitum eſt Euangelium ſanctum prædicationis Iuchannan Euangeliſtæ,
quod loquutus eſt Græcè Epheſi.*

ACTA SANCTORVM APOSTOLORVM.

Capvt I.

2 Continuat Lucas hanc hiſtoriam ad ſuum Euangelium. 9 Sublato in cœlum Chriſto, 10 Apoſtoli, 11 monentibus angelis, 12 reuerſi, 14 precibus incumbunt. 15 Petri oratione, 18 Iudæ proditoris loco, 23 Matthias eligitur.

1 SCriptũ ¹ prius ſcripſi
ô Theophile, de omnibus quæ cœpit Dominus noſter Ieſchua
Chriſtus facere & docere,
2 Vſq; in diem illum in
quo aſſũptus eſt, poſtquam mãdata dediſſet ipſis Apoſtolis quos
elegit in Spiritu ſancto:
3 Quibus etiam oſtendit ſeipſum viuentem,
poſtquam paſſus eſt, ſignis multis per dies
quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.
4 Et quum comederet cum eis panem, præcepit eis vt ab Vriſchelem non diſcederent,
ſed expectarent promiſſionem Patris, quam
inquit audiuiſtis à me.
5 Nam Iuchannan baptizauit aquis: & vos
baptizabimini Spiritu ſancto, non poſt dies
multos.

¹ Vel, Librum priorem iam antè annotatum eſt in principio Euangelij Matth.

1 PRimum ¹ quidem librum
confeci, Theophile, de
² omnibus quę cœpit Ieſus & facere & docere:
2 Ad *eum* vſque diem quo
quum mandata dediſſet Apoſtolis per Spiritum ſanctum, quos elegerat, ſurſum receptus eſt:
3 ᵃ Quibus etiam ſeipſum, poſtquam ipſe
paſſus fuit, exhibuit viuum cum multis ᵇ indubitatis ſignis, per dies quadraginta conſpectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei
ſpectant.
4 ᶜ Et cum illis conueniens, denuntiauit eis
ne abſcederent Hieroſolymis, ſed vt expectarent promiſſum Patris, Quod *inquit* audiſtis ex me.
5 Nam Iohannes baptizauit quidem aqua,
vos autem baptizabimini ᵈ Spiritu ſancto
iſtis non multis pòſt diebus.

a uiſſe. *Luc. 24.40. ioh. 14.25.* *c Congregauit eos Dominus, quum diſperſi huc & illuc fugiſſent, vt eos vnà* [illegible]
ſter. *Matth. 3.11. marc. 1.8. ioh. 1.26. luc. 3.16. infr. 2.2. & 11.16. & 19.4.* *d Id eſt, à Patre, vel à me, vt Pater vel* [illegible]
ſcunt, ſicut aquis Spiritus ſanctus.

6 Quum igitur illi conueniſſent, interroga-
runt eum, dicentes, Domine, num hoc tem-
pore [e] reſtitues regnum Iſraeli?
7 Dixit autem ad illos, Non eſt veſtrûm noſ-
ſe tempora ſiue [f] opportunitates quas Pater
in ſua ipſius poteſtate poſuit.
8 Sed recipietis virtutem Spiritus ſancti, poſt-
quam ſuperuenerit in vos: eritiſque mihi
teſtes & in Hieruſalem, & in tota Iudæa,
Samariaque, & vſque ad vltimas terras.
9 [4] Et quum hæc dixiſſet, aſpicientibus ipſis
eleuatus eſt, & nubes ſuſceptum eum ab-
ſtulit ab oculis eorum.
10 Et quum eſſent intentis in cœlum oculis
eo proficiſcente, ecce, viri duo aſtiterunt
illis albo veſtitu,
11 Qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid ſtatis
intuentes in cœlum? hic Ieſus qui ſurſum
receptus eſt [g] à vobis in cœlum, ita veniet
quemadmodum conſpexiſtis eum proficiſ-
centem in cœlum.
12 ¶ Tunc reuerſi ſunt in Hieruſalem à mon-
te qui vocatur Oliueti, qui eſt prope Hieru-
ſalem, [h] diſtans itinere Sabbathi.
13 [5] Et quum [i] introiſſent, aſcenderunt in
[k] cœnaculum vbi commorabantur & Pe-
trus & Iacobus, & Iohannes & Andræas,
Philippus & Thomas, Bartholomæus &
Matthæus, Iacobus *filius* Alphæi & Simon
Zelotes, & Iudas Iacobi *frater*.
14 Hi omnes [l] perdurabant [m] concorditer
[n] in oratione & deprecatione cum [o] vxori-
bus, & Maria matre Ieſu, & cum ipſius [p] fra-
tribus.
15 [6] Et per eos dies aſſurgens Petrus in me-
dio diſcipulorum, dixit, (erat autem turba
[q] capitum eodem *loco* quaſi centum vi-
ginti)
16 [7] Viri fratres, oportuit impleri Scripturam
hanc, quam prædixit Spiritus ſanctus per os
Dauid, de Iuda, qui fuit dux viæ iis qui com-
prehenderunt Ieſum.
17 Annumerabatur enim nobiſcum, & ſorti-
tus erat partem miniſterii huius.
18 Is igitur [r] acquiſiuit agrum ex mercede
iniuſtitiæ: & [s] præceps factus crepuit medius,
& effuſa ſunt omnia viſcera eius.
19 Innotuitque omnibus habitantibus Hie-
roſolymæ: adeò vt vocetur ager ille pro-
pria ipſorum lingua, Aceldama, hoc eſt a-
ger ſanguinis.
20 Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum,
Fiat commoratio eius deſerta, & non ſit
qui habitet in ea. Et [t] Epiſcopatum eius
accipiat alius.
21 [8] Oportet igitur ex iis viris qui nobiſcum
conuenerunt toto tempore quo Dominus
Ieſus [v] verſatus eſt inter nos
22 Exorſus à Baptiſmo Iohannis, ad eum vſ-

6 Illi autem quum eſſent congregati, inter-
rogauerunt eum, & dixerunt ei, Domine
noſter, num reſtituturus es regnum Iſra-
eli?
7 Dixit eis ipſe, Non eſt veſtrûm hoc *nempe*
ſcire tempus aut tempora quæ Pater poſuit
in poteſtate ſui ipſius.
8 Sed quum venerit ſuper vos Spiritus ſan-
ctus, accipietis virtutem, & eritis mihi teſ-
tes in Vriſchelem, & in vniuerſa Iudæa, &
etiam inter Samaritanos, & vſque ad extre-
ma terræ.
9 Et hæc dicens, quum viderent eum, aſſum-
ptus eſt, & nubes accepit eum, & occulta-
tus eſt ab oculis eorum.
10 Quumque intuerentur in cœlum, dum
ipſe abiret, inuenti ſunt duo homines ſtan-
tes iuxta eos in veſtibus albis:
11 Et dicunt eis, Homines Galilæi, quid ſta-
tis vos, & intuemini in cœlum? Hic Ieſchua
qui aſſumptus eſt è vobis in cœlum ita veni-
et quemadmodum vidiſtis eum quum aſcẽ-
deret in cœlum.
12 Et poſtea reuerſi ſunt in Vriſchelem, a
monte qui vocatur *mons* loci oliuarum, qui
eſt iuxta Vriſchelem, & diſtat ab ea [2] fere
ſeptem ſtadiis.
13 Et quum ingreſſi eſſent, aſcenderunt in
cœnaculum illud in quo manſerunt Petrus
& Iuchannan, & Iaakub & Andreas, & Phi-
lippus & Thauma, & Natthai & Bar-tulmai,
& Iaakub filius Chalphai, & Schemeun Ze-
lotes, & Ihudah filius Iaakub.
14 Hi omnes pariter ſeduli erant in oratio-
one vna anima, cum mulieribus & cum Ma-
riam matre Ieſchua, & cum fratribus ipſius
Jeſchua.
15 Et in illis ipſis diebus ſurrexit Schemeun
Kipha in medio diſcipulorum, (erat autem
ibi turba hominum quaſi centum & viginti)
ac dixit.
16 Viri fratres, iuſtum erat vt impleretur
Scriptura ea quam prædixit Spiritus ſanctus
per os Dauidis, de Ihudah illo qui fuit dux
illis qui apprehenderunt Ieſchua.
17 Quia connumerabatur nobiſcum, & erat
ei portio in miniſterio hoc.
18 Hic eſt qui acquiſiuit ſibi agrum ex mer-
cede peccati: & cecidit ſuper faciem ſuam
ſuper terram, & [3] diuiſus eſt à medietate
ſui; & effuſum eſt vniuerſum corpus eius.
19 Et hoc ipſum notum factum eſt omnibus
iis qui habitant in Vriſchelem: & ita voca-
tus eſt ager ille lingua regionis Chakel de-
mah, cuius interpretatio eſt, Ager ſangui-
nis.
20 Scriptum enim eſt in libro Pſalmorum,
Habitatio eius ſit deſerta, & inhabitans nõ
ſit in ea. Et Miniſterium eius accipiat alter.
21 Opus eſt igitur aliquo ex his viris qui fue-
runt nobiſcum in illo tempore toto in quo
[4] ingreſſus eſt & egreſſus eſt inter nos Do-
minus noſter Ieſchua.
22 Qui incepit à Baptiſmo Iuchannan vſ-

2 Locus obſeruatione dignus, ex quo manifeſte colligitur, quæ ſit apud Hæbræos ratio itineris quod ſabbatho emetiri ex veterum traditione conceſſum erat. Hic enim definitur eſſe ſtadiorum circiter ſeptem, Stadium autem ſciunt omnes 125. paſſus continere, atque octauam milliaris Italici partem conſtituere, Diſertè itaque Syrus paraphraſtes docet iter ſabbathi vltra milliare vnum non excedere: quam ſententiam Hebræi clarius etiam explicant atque confirmant in Talmud, in tractatis primo עירובין cap. 4. & Maimoni eodem tractatu & capite, atque autor כל בו cap. 34. vbi magno conſenſu tradunt ſpatiũ quod emetiri licebat die ſabbathi, fuiſſe bis mille cubitorum. Cubitum autem metiuntur palmis minoribus, quos Græci vocant παλαιςας, quorum quęlibet continet quatuor pollices: ſex autem ſimul, cubitum vnũ efficiunt: cubitus paſſum minorem conſtituit, qui geometrici pars eſt media. Vnde neceſſariò colligitur ſabbathi iter duobus quidem mille paſſibus definiri, ſed minoribus, qui milliare vnum duntaxat conficiat, non duo, vt perperam Latini fere interpretes putarunt, qui non obſeruarunt diſcrimen inter minores paſſus, qui totidem ſunt cubiti, & maiores ſiue geometricos, qui illis duplo ſunt longiores.

3 Hoc eſt, Diſruptus eſt medius & effuſum proiectumque iacuit eius corpus.

4 Quaſi dicat, Vitam egit, & aſſiduè conuerſatus eſt. Heb. frequens vt primo Samuelis decimo-octauo, verſu decimo-ſexto: & vigeſimo nono, verſu ſexto.

[illegible] ſi [illegible] verſu [illegible]. p Significant verba Græca prouentũ Iudam proiectum medium diruptum fuiſſe cum quodam ſonitu [illegible] [illegible] & [illegible], Donati [illegible] hæc ſcripſit in [illegible] eruentis profeſſum. [illegible] paſſiuam, [illegible] & [illegible] vocatum [illegible] transferri. q Apoſtoli nihil deliberant niſi conſulto Dei verbo: deinde quod totius Eccleſiæ [illegible] [illegible]. v [illegible] & [illegible] quid [illegible] dicerent Hebræi [illegible] publica, [illegible], quum de iis agitur qui in publico munere verſantur. Deut. 31.2, 1 Par. 27.1.

que in diem quo aſſumptus eſt à nobis, vt
ipſe ſit nobiſcum teſtis reſurrectionis eius.
23 Et ſtatuerunt duos, Iauſeph qui vocatur
Bar-Schabbah, qui cognominatus eſt Iu-
ſtus, & Mattiah:
24 Et quum orarent, dixerunt, Tu Domine:
noſti quod eſt in cordibus omnium, oſten-
de vnum quem eligis ex his duobus,
25 Vt ipſe accipiat portionem miniſterii, &
apoſtolatum à quo ſeparauit ſe Iihudah, vt
abiret in locum ſuum.
26 Et iecerunt ſortes, & aſcendit *ſors* ad Mat-
tiah: & connumeratus eſt cum vndecim A-
poſtolis.

que diem quo ſurſum receptus eſt [x] a nobis,
vnum fieri nobiſcum teſtem reſurrectionis
eius.
23 [y] Statuerunt igitur duos, Ioſeph vocatum
Barſaba qui cognominatus eſt Iuſtus, &
Matthiam:
24 Et præcantes dixerunt, Tu Domine, qui
corda omnium noſti, oſtende vtrum elege-
ris ex his duobus,
25 Vt accipiat [z] ſortem miniſterii huius & A-
poſtolatus, à quo [a] aberrauit Iudas, vt abi-
ret in locum ſuum.
26 [b] Iecerunt igitur ſortes eorum: & cecidit
ſors ſuper Matthiam, qui communibus [c] cal-
culis allectus eſt cum vndecim Apoſtolis.

b *Sortiti ſunt omni vſi ſortibus.* c *Calculis omnium ſententiis ...*

Caput II.

1 *Apoſtoli.* 4 *Spiritu ſancto repleti.* 8 *Diuerſis linguis loquuntur.* 13 *Ebrietatis no-
tam.* 15 *Petrus tollet.* 22 34 *Ieſum Meſſiam eſſe docet.* 37 *Auditoribus conſternatis,*
38 *Pœnitentiam ſuadet.*

1 Et quum implerentur dies Pentecoſtes:
quum eſſent congregati omnes ſimul:
2 Factus eſt repentè è cœlo ſonus tanquam
venti vehementis, & impleta eſt ea tota do-
mus illa in qua ſedentes erant.
3 Et viſæ ſunt eis linguæ quæ diſpertitæ erant
tanquam ignis, & ſederunt ſuper vnumqué-
que ex eis.
4 Et repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & in-
cipiebant loqui [1] diuerſis linguis, prout
Spiritus dabat eis eloqui.
5 Erant autem homines qui habitabant in
Vriſchelem, [2] qui timebant à Deo, Iudæi
ab omnibus populis qui ſunt ſub cœlo.
6 Et quando factus eſt ſonus ille, congrega-
tus eſt totus populus: & conturbatus, eo
quòd audiret [3] vnumquemque ex illis, quòd
loquerentur linguis ipſorum.
7 Stupefacti *autem* erant omnes, & miraban-
tur, dicentes [4] vnus ad alium, Hi omnes
qui loquuntur, nónne ecce Galilæi ſunt?
8 Quomodo nos audiuimus vnuſquiſque lin-
guam ſuam in qua nati ſumus?
9 Parthi & Medi & Elanæi, & qui habitant
[6] inter flumina, Iudæi & Cappadoces, &
qui ſunt regionis Ponti & Aſiæ,
10 Et qui ſunt regionis Phrygiæ, & Pamphy-
liæ, & Aegypti, & regionum Libyæ, qui ſunt
vicini Cyrenę, & qui venerunt è Roma, Iu-
dæi & Proſelyti,
11 Et qui ſunt ex Creta & Arabia: ecce, au-
dimus quòd loquuntur linguis noſtris mira-
bilia Dei.
12 Mirabantur autem omnes, & hæſitabant,
dicentes vnus ad alium, [7] Quæ eſt hęc vo-
luntas?
13 Alii autem deridebant eos, dicentes, Hi
merum biberunt, & inebriati ſunt.

1 Qvum [1] autem [a] aduenisset dies Pente-
coſtes, erant [b] omnes concorditer
eodem *loco*.
2 Tum extitit repentè è cœlo ſonitus tanquã
ruentis flatus violenti, qui repleuit totam
domum vbi erant conſidentes.
3 Et viſæ ſunt eis diſpertitæ linguę inſtar ig-
nis *qui* etiam [c] ſedit ſuper vnumquenque eo-
rum.
4 Repleti ſunt autem omnes Spiritu ſancto,
cœperuntque loqui [d] aliis linguis, [e] prout
Spiritus ille dabat eis effari.
5 Erant verò Hieroſolymis habitantes Iudæi
viri religioſi, ex omni natione *eorum* [f] qui ſub
cœlo *ſunt*.
6 Orto autem [g] hoc rumore, conuenit mul-
titudo, & confuſa fuit, quòd audiret vnuſ-
quiſque propria lingua ſua eos loquentes.
7 Obſtupeſcebant autem omnes ac miraban-
tur, dicentes alii ad alios, Nónne ecce om-
nes iſti qui loquuntur, Galilæi ſunt?
8 [h] Quomodo igitur nos audimus *eos* ſua quiſ-
que lingua in qua nati ſumus?
9 Parthi, & Medi, & Elamitæ, & qui incoli-
mus Meſopotamiam, Iudæamque & Cap-
padociam, Pontum, & Aſiam,
10 Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptum &
partes Libyæ quæ eſt ſecundùm Cyrenen,
& aduenæ Romani [i] tum Iudæi tum proſe-
lyti:
11 Cretes & Arabes, audimus eos loquentes
noſtris linguis magnifica Dei *facta*.
12 [k] Obſtupeſcebant autem omnes, & hæſi-
tabant, dicentes alius ad alium, Quid hoc
rei eſſe poſſit?
13 Alii verò [k] cauillantes, dicebant, Vino
dulci pleni ſunt *iſti*.

1 Ad verb. Lingua, lingua Heb.

2 Id eſt, Erant religioſi & timentes Deum.

3 Ad verb. Virum virum, Heb.

4 Ad verb. Vnus ad vnum, Heb.

5 Ad verb. Homo homo. Hebraiſmus paulò ante obſeruatus.

6 Id eſt, In Meſopotamia quæ ſita eſt inter duo flumina, Euphratem & Tigrim. Hebræi addere ſolent [illegible], ac vocant Syriam duorum fluminum.

7 Id eſt, Quid hoc ſibi vult? Syra phraſis.

modò hac modò illa lingua loquuntur, ſed ... auditorum ... Spiritu ſancto linguas ...
hyperbole Hebrais familiaris vt Deut. 2. 25. g *Huius facti rumore.* h *Non quòd reſonaret vna voce ... auditorum miraculum ... Nazianz. in Orat. de Pent.* i *Iudæorum ...*
... Proſelyti autem erant qui à Paganiſmo Iudæorum religionem ampleſi ... [illegible]
alios perculit vt eos ad inquirendã veritatem adigat, alios verò ſic indurauit vt ſuæ ipſorum impudentiæ teſtes eſſe cogat. [illegible]
... Hæc autem irriſio ... [illegible]

14 Stans autem Petrus cum vndecim, [l] ſuſtu-
lit vocem ſuam & affatus eſt eos, dicens, Vi-
ri Iudæi, *voſque* omnes qui commoramini
Hieroſolymis, hoc vobis notum eſto, & au-
ribus percipite verba mea.
15 Non enim, vt vos exiſtimatis, iſti ebrii ſunt,
quum ſit [m] hora diei tertia:
16 Sed hoc illud eſt quod dictum eſt [n] per Pro-
phetam Ioel,
17 [g] Et erit vltimis temporibus, (dicit Deus)
effundam ex Spiritu meo in [o] quamuis [p] car-
nem: & prophetabunt filii veſtri, & filiæ ve-
ſtræ, & iuuenes veſtri viſiones videbunt, &
ſeniores veſtri ſomnia ſomniabunt:
18 Et quidem ſuper ſeruos meos & ſuper an-
cillas meas, in diebus illis effundam de Spi-
ritu meo, & prophetabunt.
19 Et edam miracula in cœlo ſurſum, & ſigna
in terra deorſum, ſanguinem & ignem & va-
porem fumi.
20 [q] Sol conuertetur in tenebras, & luna in
ſanguinem, priuſquam veniat dies ille Do-
mini magnus & illuſtris.
21 [4] Et futurum eſt vt quicunque [r] inuocaue-
rit nomen Domini, ſeruetur.
22 [5] Viri Iſraelitæ, audite ſermones iſtos: Ie-
ſum illum Nazarenum, virum à Deo [ſ] ap-
probatum apud vos præſtantibus factis &
miraculis & ſignis, quæ edidit per eum Deus
in medio veſtri, ſicut & ipſi noſtis.
23 Hunc *inquam* definito conſilio, & [t] proui-
dentia Dei deditum quum accepiſſetis, ma-
nibus [v] ſceleratis *cruci* affixum [x] intere-
miſtis.
24 [6] Quem Deus excitauit, ſolutis [y] doloribus
mortis, eo quòd impoſſibile erat ipſum ab
ea retineri.
25 Dauid enim dicit de eo, Proſpiciebam
Dominum coram me ſemper, quoniam eſt
mihi ad dextram, ne concutiar.
26 Propterea oblectatum eſt cor meum, &
exultauit lingua mea: atque adeò caro mea
requieſcet in ſpe.
27 Quoniam non [z] derelinques animã meam
apud inferos: nec ſines Sanctum illum tuum
ſentire corruptionem.
28 [a] Notas mihi feciſti vias vitæ: replebis me
iucunditate in tui conſpectu.
29 Viri fratres, licet liberè dicere apud vos
de Patriarcha Dauid, eum & obiiſſe & ſe-
pultum eſſe, & monumentum eius eſſe apud
nos ad hunc vſque diem.
30 Propheta igitur quũ eſſet, & ſciret Deum
[b] iureiurando ſibi iuraſſe, fore vt ex fructu
lumbi ipſius, quod ad carnem attinet, Chri-
ſtum excitaret, *quem* collocaret ſuper eius
thronos:
31 Præſcius loquutus eſt de reſurrectione
Chriſti, non derelictam eſſe apud inferos
animam eius, neque carnem eius ſenſiſſe
corruptionem.
32 [7] Hunc Ieſum excitauit Deus, cuius *rei* o-
mnes nos ſumus teſtes.

14 Et poſt hęc ſurrexit Schemeun Kipha cum
vndecim Apoſtolis, & extulit vocem ſuam,
ac dixit eis, Homines Iudæi, & omnes qui
habitatis in Vriſchelem, hoc notum ſit vo-
bis, & attendite ſermones meos.
15 Non enim, ſicut vos putatis, hi ebrii ſunt:
nam ecce, vſque nunc tertia eſt hora.
16 Sed hoc eſt quod dictum eſt in Iuil Pro-
pheta,
17 Erit in diebus poſtremis, (dicit Deus) ef-
fundam Spiritum meum ſuper omnem car-
nem, & prophetabunt filii veſtri & filiæ ve-
ſtræ, & iuuenes veſtri viſiones videbunt, &
ſeniores veſtri ſomnia ſomniabunt.
18 Et ſuper ſeruos meos & ſuper ancillas
meas effundam Spiritum meum in diebus
illis, & prophetabunt.
19 Et dabo ſigna in cœlo, & prodigia ſuper
terram, ſanguinem & ignem, & vaporem
fumi.
20 Sol mutabitur in caliginem, & luna in ſan-
guinem, priuſquam veniat dies Domini ma-
gnus & formidabilis.
21 Et erit, omnis qui inuocauerit nomen Do-
mini, [8] ſeruabitur.
22 Homines filii Iſraiel, audite ſermones hos:
Ieſchua Natzarenum, hominem [9] qui à Deo
conſpectus eſt apud vos virtutibus & prodi-
giis quæ Deus fecit in medio veſtri [10] per
manum eius, ſicut vos noſtis:
23 Hunc *inquam*, qui ſegregatus erat ad hoc
per prouidentiam & voluntatem Dei, tradi-
diſtis in manus improborum, & crucifixiſtis
ac interfeciſtis.
24 Deus autem excitauit eum, & ſoluit [11] do-
lores ſepulchri quia impoſſibile erat vt de-
tineretur in ipſo ſepulchro.
25 Dauid enim dixit de eo, Ab initio fui ſpe-
ctans Dominum meum in omni tempore:
quoniam ad dexteram meam eſt vt non
commouear.
26 Propterea lætatum eſt cor meum & exul-
tauit [12] gloria mea, & etiam corpus meum
habitabit in ſpe.
27 Quoniam non relicturus es animam meam
in ſepulchro, nec traditurus es benignum
tuum vt [13] videat corruptionem.
28 Manifeſtaſti mihi viam vitæ: replebis me
iucunditate cum vultu tuo.
29 Homines fratres, permittitur dicere aper-
tè apud vos de patriarcha Dauid, quòd
mortuus eſt, & etiam ſepultus eſt, & locus
ſepulturæ eius eſt apud nos vſque in hunc
diem.
30 Propheta enim erat, & ſciebat quòd iura-
mentum iuraſſet ſibi Deus, De fructibus
ventris tui ſedere faciam ſuper thronum
tuum.
31 Et [14] antè vidit, & loquutus eſt de reſurre-
ctione Chriſti, quòd non ſit derelictus in ſe-
pulchro, vt etiam corpus eius [15] viderit cor-
ruptionem.
32 Hunc Ieſchua ſuſcitauit Deus, & nos om-
nes teſtes eius ſumus.

8 Ad verb. Viuet. Hebraiſmus.

9 Id eſt, Quem vos experiſtis didiciſtis virum eſſe à Deo vobis datum.

10 Id eſt, Opera eius. Tritus Hebraiſmus.

11 Puncta vocalia huius nominis in Syro textu hanc interpretationem poſtulant: quia paraphraſtes bona fide Lucam reddidit. Ceterùm Græci, quos Lucas ſequitur, diuerſa puncta quæ in Hebræo leguntur, non obſeruarunt. Tunc enim vocem quæ 2. Sam. 22. & Pſalm. 18.6. legitur, & ad quam Euangeliſta alludit, vertiſſent Vincula.

12. [illegible] Quæ vox reſpondet Hebrææ כבודי, pro qua Græcus habet ἡ γλῶσσά μου id eſt Lingua mea: quia tranſlationem nominis Hebraici כבודי explicat ex Hebræorum etiam interpretum ſenſu. Vide Pſalm. 16.7.

13 Id eſt, Obnoxius ſit corruptioni. Hebraiſmus.

14 Id eſt, Præcognouit.

15 Id eſt, Obnoxius corruptioni fuerit. Hebraiſmus vt ſuprà.

[illegible] (ſicut prædixerat Dauid) non modò reſurrexit, ſed etiam in ipſo ſepulchro ab omni corruptione fuit immunis. [illegible] *corporis, & animi plena: itaque cùm mors videretur eſſe ipſorum dolorum* [illegible] *Chriſtus moriẽdo* [illegible] *qui mortuus mortem vicit, in æternum cum Patre victurus.* Pſalm. 16.8. a *Non permiſiſti me ſepulchro* [illegible] [illegible] *vitã patefeciſti.* 2. Reg. 2. 10. inf. 13. 36. b *Solenni formula iureiurando.* Pſal. 132. 11. Pſal. 16. 10. inf. 13. 36. [illegible] Regem æternũ deſignatũ teſtatur Petrus, & ex ipſius Spiritus ſancti donis palã conuincit, addito Dauidis teſtimonio.

33 Et ipſe eſt qui per dexteram Dei exaltatus
eſt, & accepit à Patre promiſſionem quæ
fuerat de Spiritu ſancto, & effudit donum
hoc, quod ecce vos videtis & auditis.
34 Nequaquam enim Dauid aſcendit in cœ-
lum: nam ipſe dicit, Dixit Dominus Domi-
no meo, Sede à dextera mea,
35 Donec poſuero inimicos tuos ſcabellum
pedibus tuis.
36 Verè igitur ſciat tota Domus Iſraiel, quòd
Dominum & Chriſtum fecerit eum Deus,
hunc inquam Ieſchua quem vos crucifixi-
ſtis.
37 Et quum audiuiſſent hæc, compuncti ſunt
in corde ſuo: & dixerunt Schemeun & reli-
quis Apoſtolis, Quid faciemus fratres?
38 Dixit eis Schemeun, Conuertimini, & ba-
ptizemini [16] vnuſquiſque veſtrûm in remiſ-
ſionem peccatorum: & accipietis donum
Spiritus ſancti.
39 Vobis enim facta eſt promiſſio & filiis ve-
ſtris, ac omnibus iis qui longè ſunt quos ipſe
Deus vocauerit.
40 Et ſermonibus aliis pluribus [17] teſtabatur
eis, & petebat ab eis, quum diceret, Serua-
te vos à generatione hac praua.
41 Et quidam ex eis promptè acceperunt ſer-
monem eius, ac crediderunt, baptizatique
ſunt: & additi ſunt in illo die quaſi tria mil-
lia animarum.
42 Et perſeuerantes erant in doctrina Apo-
ſtolorum, & communicabant in precatione
& in fractione euchariſtiæ.
43 Et factus eſt timor in omni anima. Et ſigna
multa & prodigia fiebant per manum Apo-
ſtolorum in Vriſchelem.
44 Et omnes qui crediderant, ſimul erant: &
quicquid erat eis, communitatis erat.
45 Et illi quibus erat poſſeſſio *aliqua*, vende-
bant eam, & diuidebant [18] vnicuique prout
neceſſarium erat.
46 Et quotidie perſeuerabant in templo vna
anima: & domi frangebant portionem, &
capiebant cibum exultantes, & in puritate
cordis ſui.
47 Laudantes Deum, traditi [19] in fauorem
coram vniuerſo populo. Et Dominus noſter
addebat quotidie illis, eos [20] qui ſalui fie-
bant in cœtu.

16 Ad verbũ, Homo homo ex vobis. Hebraiſmus.

17 Hortabatur eos, exponens quid ab eis requireretur vt facerent.

18 Ad verb. Homini homini. Hebraiſmus.

19 Ad verb. In intimos & viſcerales, vt ita dicam, fauores Hebraiſmus. Vide 1. Reg. 8.56. Geneſ. 1. 30. Nehem. 1. 1. quaſi dicat, Deum laudabant qui eis gratiam conciliaſſet apud vniuerſum populum.

20 Ad verbũ, Qui viuificabantur. Hebraiſmus ſæpè obſeruatus.

33 Itaque [c] dextera Dei euectus, & promiſ-
ſum Spiritum ſanctum adeptus à Patre, ef-
fudit hoc quod vos nunc ſpectatis & auditis.
34 Neque enim Dauid aſcendit in cœlos: ſed
dicit ipſe, Dixit Dominus Domino meo, Se-
de ad dextram meam,
35 Vſquedum [d] ponam inimicos tuos ſcabel-
lum pedum tuorum.
36 Certò ſciat ergo tota domus Iſrael, hunc
eſſe [e] factum à Deo Dominum & Chriſtum:
hunc *inquam* Ieſum quem vos crucifixiſtis.
37 *His* autem auditis compuncti ſunt corde, &
dixerunt ad Petrum ac reliquos Apoſtolos,
Quid faciemus viri fratres?
38 [8] Petrus autem ait ad eos, Reſipiſcite, &
baptizetur vnuſquiſque veſtrûm in nomine
Ieſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum: &
accipietis donum Spiritus ſancti.
39 Vobis enim *facta eſt* [f] promiſſio, & liberis
veſtris, & omnibus poſt longè futuris, quoſ-
cunq; videlicet aduocauerit Dominus Deus
noſter.
40 [9] Aliiſque ſermonibus pluribus [g] obteſta-
batur, & exhortabatur eos, dicens, Seruami-
ni ex natione iſta praua.
41 [10] Qui ergo libenter exceperunt ſermo-
nem eius, baptizati ſunt: & addita ſunt *Ec-
cleſiæ* die illo capita quaſi ter mille.
42 [11] Erantque perdurantes in doctrina Apo-
ſtolorum & [h] communicatione, & [i] fractio-
ne panis, & precibus.
43 [12] Obortus eſt autem omnibus timor, mul-
taque miracula & ſigna per Apoſtolos fie-
bant.
44 [13] Omnes autem qui credebāt, erant [k] eo-
dem *loci*, & habebant omnia communia:
45 Et poſſeſſiones ac facultates vendebant,
& diſpertiebant ex omnibus, prout cuique
opus erat.
46 [14] Et quotidie perdurantes concorditer
in templo, [l] ac frangentes domatim panem,
capiebant cibum cum exultatione & ſim-
plicitate cordis.
47 Laudantes Deum, & [m] habentes gratiam
apud totum populum. Dominus autem ad-
debat quotidie Eccleſiæ qui ſalui fierent.

pācat. i *Vtebantur Hebræi fiſſis minus panibus, itaque potius frangebantur, quàm cultris ſecarentur: ſic per fractionem panis* [illegible] *tuam intellexerunt, atque adeò conuiuia quæ celebrare ſolent. Cùm autem Agapas celebrarent, ſacram etiam Domini Cœnam* [illegible] *quam* [illegible] *tum temporis irrepſerant corruptela, quas emendat Paulus, 1. Cor. 11.* 12 Dominus quoties expedit, [illegible] vt Eccleſia plantari & recreari poſſit. 13 Charitas efficit omnia communia, quod ad vſum quidem attinet, pro [illegible]
h *Vel ſimul vt infrà, 3.1. Ita enim communiter Eccleſiæ cœtus ſignificantur, cum mutua in communi doctrinam* [illegible] concordia. 14 Fideles initio non tantùm ad audiendum verbum, ſed etiam ad capiendum cibum vnà [illegible]
l *Id eſt veſcentes.* m *Id eſt, Grati & accepti toti populo.*

CAPUT III.

1 *Petrus cum Iohanne in templum aſcendens,* 2 *claudum ſanat.* 9 *Populo ad miraculum* [illegible] *currenti,* 12 *ſalutis myſterium per Chriſtum exponit,* 14 *ingratitudinem eorum accuſans,* 16 *&* *pœnitentiam ab illis requirens.*

1 ET factum eſt vt quũ aſcenderent Sche-
meun Kipha & Iuchanan ſimul in tem-
plum in tempore precationis nonæ ho-
ræ.

1 CÆterùm, [1] Petrus & Iohannes ſimul
aſcendebant in templum, [a] ſub horam
precationis *nempe* nonam:

partim eos qui crediderant confirmat, partim alios credituros vocat. a *Hora nona fuit precationi conſecrata,* [illegible] *quæ tamen Apoſtoli ut ſtudioſcium* [illegible] *quum ſcirent veram illam* [illegible] *ſed* [illegible] *patriæ vt hac ipſum doceret,* [illegible] *quod* [illegible] *Neque* [illegible] *fieri poteſt, legis ceremonias* [illegible]

2 Quidam autem vir claudus ab vtero matris ſuæ portabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi quæ dicitur Speciosa, vt peteret eleemoſynam ab iis qui ingrediebantur in templum.

3 Is quum vidiſſet Petrum ac Iohannem ingreſſuros in templum, rogauit vt eleemoſynam acciperet.

4 Intentis autem in eum oculis, Petrus cum Iohanne dixit, Aſpice ad nos.

5 Ille igitur [b] attendebat eos, ſperans ſe aliquid ab eis accepturum.

6 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non eſt mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula.

7 Et prehenſa manu eius dextera, erexit eum: illico verò confirmati ſunt pedes ipſius ac maleoli.

8 Et exiliens ſtetit, & ambulauit: & ingreſſus eſt cum eis in templum, ambulans & ſaliens & laudans Deum.

9 Viditque eum totus populus ambulantem & laudantem Deum.

10 Et eum agnouerunt illum eſſe qui ad *petendam* eleemoſynam ſedebat ad Speciosam portam templi: & impleti ſunt pauore & ſtupore ſuper eo quod ei contigerat.

11 Quum autem claudus ille qui ſanatus fuerat [c] teneret Petrum & Iohannem, cucurrit totus populus ad eos in porticum qui appellatur Solomonis, expauefactus.

12 [d] Quo viſo, Petrus reſpondit populo, Viri Iſraelitæ, quid miramini ſuper hoc, aut quid intentos oculos in nos habetis, quaſi propria vi aut pietate effecerimus vt hic ambularet?

13 Deus ille Abraham & Iſaac & Iacob, Deus *inquam*, Patrum noſtrorum glorificauit Filium ſuum Ieſum, quem vos prodidiſtis & abnegaſtis in conſpectu Pilati, quum ille iudicaſſet eſſe abſoluendum.

14 Vos autem ſanctum illum & iuſtum abnegaſtis, & poſtulaſtis hominem homicidam condonari vobis.

15 [e] Principem autem vitæ trucidaſtis, quem Deus excitauit à mortuis: cuius *rei* nos teſtes ſumus.

16 Et per fidem in nomen ipſius, hunc quem conſpicitis ac noſtis, confirmauit nomen ipſius: [f] fides inquam quæ per ipſum *eſt*, dedit illi integritatem hanc coram omnibus vobis.

17 Sed nunc, fratres, ſcio vos per ignorantiam id feciſſe, ſicut & primores veſtros.

18 Deus autem quæ pronuntiauerat per [g] os omnium Prophetarum ſuorum, Chriſtum ſuum perpeſſurum, ita impleuit.

19 [h] Reſipiſcite igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra, poſtquam venerint tempora refrigerationis à conſpectu Domini.

20 Et miſerit [illegible] vobis Ieſum Chriſtum:

21 Quem oportet quidem [i] cœlo capi, vſque ad tempora reſtitutionis omnium, quæ

2 Et ecce, homo quidam claudus ex vtero matris ſuæ, quem ferebant viri illi qui ſoliti erant, afferentes & ponentes eum in porta templi quæ vocatur Speciosa, vt eſſet petens [1] eleemoſynam ab iis qui ingrediebantur templum.

3 Is quum vidiſſet Schemeun & Iuchannan, quòd ingrederentur in templum, petebat ab eis vt darent ſibi eleemoſynam.

4 Et intuiti ſunt eum Schemeun & Iuchãnan: ac dixerunt ei, Intuere in nos.

5 Ille autem intuitus eſt in eos, quum ſperaret accipere ab eis aliquid.

6 Dixit ei Schemeun, Aurum & argentum non eſt mihi: ſed id quod eſt mihi, do tibi. In nomine Domini noſtri Ieſchua Chriſti Natzaræi ſurge, ambula.

7 Et apprehendit eum manu ſua dextera, & erexit eum: & eadem hora confirmati ſunt pedes eius & calcanei eius.

8 Et exiliens ſurrexit, & ambulauit: ac ingreſſus eſt cum eis in templum, ambulans & exiliens, & laudans Deum.

9 Et vidit eum totus populus ambulantem, & laudantem Deum.

10 Et agnouerunt quòd is eſſet ille mendicus qui ſedebat quotidie, & petebat eleemoſynam ad portam quæ vocatur Speciosa, & repleti ſunt admiratione, & ſtupore ſuper eo quod factum fuerat.

11 Et quum teneret Schemeun & Iuchannan, accurrit totus populus ſtupefactus, ad eos ad porticum quæ vocatur Schelimun.

12 Quumque videret Schemeun, reſpondit & dixit eis, Homines, filii Iſraelis, quid miramini ſuper hoc? Aut in nos quid intuemini, quaſi quòd ipſum virtute noſtra aut poteſtate noſtra fecerimus vt ambularet hic?

13 Deus ipſe Abraham & Iſchak & Iaakub, Deus patrum noſtrorum, glorificauit Filium ſuum Ieſchua, quem vos prodidiſtis, & abnegaſtis eum ante faciem Pilati, quum ille [2] iuſtificaſſet vt ſoluerent eum.

14 Vos autem ſanctum & iuſtum negaſtis, & petiiſtis hominem homicidam vt daretur vobis.

15 Illum autem principem vitę interfeciſtis, quem excitauit Deus [3] a mortuis: & nos omnes teſtes eius ſumus.

16 Et per fidem nominis ſui, hunc quem videtis & agnoſcitis, ipſe confirmauit & ſanauit: & fides quæ eſt in eum, dedit illi hanc ſanitatem coram omnibus vobis.

17 Sed nunc, fratres mei, noui quòd per errorem feciſtis hoc, ſicut fecerunt principes veſtri.

18 Et Deus, ſecundum quod prius promulgauit per os omnium prophetarum, quòd paſſurus eſſet Chriſtus eius, impleuit ita.

19 Reſipiſcite igitur, & conuertimini, vt [4] deleantur peccata veſtra:

20 Et eueniant vobis tempora tranquillitatis à conſpectu faciei Domini, ac mittat vobis illum qui præparatus erat vobis, Ieſchua Chriſtum.

21 Quem oportet cælos excipere vſque ad complementum temporum omnium eorum quæ

1 Cur eleemoſyna dicatur iuſtitia declaratū eſt Lucæ 11.

2 Id eſt, iuſtum pronuntiaſſet.

3 Ad verb. De inter mortuos vt Gallicè, *D'entre les morts*.

4 Sumptum verbum à ratiocinariis qui diſſoluta nomina inducto calamo expungunt.

quæ loquutus eſt Deus per os prophetarum
ſanctorum ſuorum qui à ſeculo *fuerunt*.
22 Muſche enim dixit, Prophetam excita-
bit vobis Dominus ex fratribus veſtris ſicut
me: eum audite in omnibus quæ loquetur
vobiſcum.
23 Et erit, omnis anima quæ non audierit
Prophetam illum, perdetur anima illa de
populo ſuo.
24 Et Prophetæ omnes qui à tempore Sche-
muil,& ii qui poſt eum fuerunt,loquuti ſunt,
& annuntiauerunt de diebus his.
25 Vos eſtis filii Prophetarum & pacti quod
poſuit Deus Patribus noſtris, quum diceret
Abrahamo, In ſemine tuo benedictionem
conſequentur omnes generationes terræ.
26 Vobis prius ſuſcitauit, & miſit Deus Fili-
um ſuum benedicentem vobis, ſi conuer-
tamini 5 & reſipiſcatis à prauitatibus ve-
ſtris.

4 Syrus textus impreſſus habebat ודרתובך: ſed certum eſt per errorem literam Daleth poſitam fuiſſe pro litera Tau. Errori occaſionem dedit vtriuſque literæ admodum affinis pronuntiatio. Nos igitur locum reſtituimus ex manuſcripto codice Heyldebergenſi.

[illegible] prædixit Deus per os omnium [illegible]
ctorum ſuorum à ſeculo prophetarum.
22 Moſes etenim ad patres dixit, [illegible] Prophe-
tam ſuſcitabit vobis Dominus Deus veſter
ex fratribus veſtris, ſicut me: audietis eum
in omnibus quæ loquutus fuerit vobis.
23 Futurum eſt autem vt quiſquis non auſcul-
tarit Prophetam illum, diſperdatur è po-
pulo.
24 Sed & omnes Prophetæ à [l] Samuele & in
qui deinceps *ſequuti ſunt*, quotquot loqu-
ti ſunt, etiam prænuntiarunt dies iſtos.
25 4 Vos eſtis [m] filii Prophetarum, & pacti
quod pepigit Deus erga Patres noſtros, di-
cens ad Abraham, Et in ſemine tuo benedi-
ctionem conſequentur omnes familiæ ter-
ræ.
26 Vobis primùm Deus [n] excitatum Filium
ſuum Ieſum miſit, qui benediceret vobis v-
noquoque ſeſe auertente à ſceleribus ſuis.

Capvt IIII.

1 *Petrus & Iohannes*, 3 *Capti conſilio ſiſtuntur*, 7 & 19 *Chriſti cauſam agunt intrepidè.* 24 *Diſcipuli preces ad Deum fundunt.* 34 *Multi poſſeſſiones ſuas vendunt.* 36 *Inter quos & Barnabas numeratur.*

1 ET quum hos ſermones loquerentur ad
populum, ſurrexerunt contra eos Sa-
cerdotes & Tzadukæi & magiſtratus
templi:
2 Quum irati eſſent aduerſus eos quòd doce-
rent populum, & prædicarent in Chriſto
de reſurrectione 1 à mortuis.
3 Et iniecerunt in eos manus, & ſeruarunt
eos in diem poſterum, quia propè erat veſ-
pera.
4 Et multi qui audiuerunt ſermonem, credi-
derunt: & erant numero quaſi quinq; mil-
lia virorum.
5 Et die poſtero congregati ſunt magiſtratus
& ſeniores & Legiſperiti:
6 Et etiam Channan princeps ſacerdotum,
& Kaiapha & Iuchannan & Alexander, &
ii qui erant ex genere ſummorum ſacerdo-
tum.
7 Et quum ſtatuiſſent eos in medio, interro-
gabant eos, Qua virtute aut quo nomine
feciſtis hoc?
8 Schemeun Kipha repletus eſt Spiritu ſan-
cto, & dixit eis, Magiſtratus populi & ſeni-
ores domus Iſraiel, audite.
9 Si nos hodie iudicamur à vobis pro bono
quod factum filio hominis infirmo, nempe
per quid hic ſanatus ſit,
10 Hoc notum ſit vobis & toti populo Iſraiel,
quòd in nomine Ieſchua Chriſti Natzaræi,
quem vos crucifixiſtis, quem ſuſcitauit De-
us 2 à mortuis, per hoc ipſum, ecce, ſtat co-
ram vobis ſanus.
11 Hic eſt lapis quem reprobaſtis vos ædifi-
cantes, & ipſe factus eſt in caput anguli.
12 Nec eſt in homine alio ſalus: [illegible] eſt

1 Ad verb. De inter mortuos, Gallicè D'entre les morts, vt in ſuperiore capite annotauimus.

2 Ad verb. De inter mortuos vt Gallicè, D'entre les morts.

1 LOquentibus [a] autem ipſis ad populum,
ſuperuenerunt Sacerdotes & [a] præfe-
ctus templo & Sadducæi,
2 Moleſtè ferentes quòd docerent populum,
& annuntiarent in nomine Ieſu reſurrectio-
nem ex mortuis:
3 Et iniecerunt eis manus, poſueruntque eos
in cuſtodiam in poſterum diem. Nam iam
erat veſpera.
4 Multi verò eorum qui audierant ſermonem
crediderunt: [b] & factus eſt numerus viro-
rum, quaſi quinquies mille.
5 ¶ Factum eſt autem poſtero die, vt coge-
rentur [c] primores eorum & Seniores & Scri-
bæ in Ieruſalem:
6 Et Annas Pontifex maximus, & Caiaphas
& Iohannes & Alexander, & quotquot e-
rant [d] ex genere Pontificio.
7 1 Quum igitur ſtatuiſſent eos in medio, per-
contati ſunt, Qua poteſtate, aut [e] quo no-
mine vos hoc feciſtis?
8 Tunc Petrus repletus Spiritu ſancto dixit e-
is, Primores populi & Seniores Iſrael,
9 3 Quandoquidem de nobis hodie quæſtio
habetur ſuper beneficio in hominem ægro-
tum *collato*, quomodo *videlicet* iſte ſerua-
tus ſit,
10 4 Notum ſit omnibus vobis, & toti popu-
lo Iſrael, per nomen Ieſu Chriſti Nazare-
ni, quem vos crucifixiſtis, quem Deus ex-
citauit à mortuis, per hoc *inquam* illum
adſtare in veſtro conſpectu ſanum.
11 [f] Hic eſt lapis ille pro nihilo habitus à vo-
bis ædificantibus, qui factus eſt caput an-
guli:
12 Nec eſt in alio quoquam ſalus: nec enim

Eccleſiæ, ſed ſuam cauſam agunt. 4 Is Demum verus eſt Paſtor qui [illegible] ab vno Chriſto pendere, vt qui [illegible]
[illegible] mortis victor omne imperium obtinuerit. f Luc. 20, 17; Pſalm. 118, 22 [illegible] Matt. 21. 42.

g aliud nomen eſt[h] ſub cœlo quòd[i] datum ſit inter homines, per quod oporteat nos ſeruari.
13 [5] Conſpecta verò Petri in dicendo libertate & Iohannis, compertoque homines eſſe illiteratos, &[k] idiotas, admirabantur, & agnoſcebant eos cum Ieſu fuiſſe:
14 Illum verò videntes ſtantem cum eis qui ſanatus fuerat, nihil poterant contradicere.
15 Iuſſis autem ipſis extra conſilium abire, [l] conferebant inter ſe,
16 [6] Dicentes, Quid faciemus hominibus iſtis? nam conſpicuum ſignum editum eſſe per eos, manifeſtum eſt omnibus habitantibus in Hieruſalem nec poſſumus negare:
17 Sed ne *id* amplius ſerpat in populum, minaciter interminetur eis, ne poſthac vlli hominum loquantur in nomine iſto.
18 Itaque vocatis ipſis, denuntiarunt ne omnino loquerentur vel docerent in nomine Ieſu.
19 [7] Petrus autem & Iohannes reſpondentes dixerunt eis, An apud Deum iuſtum ſit vobis potius auſcultare quàm Deo, iudicate.
20 Non enim poſſumus quæ vidimus & audiuimus, non loqui.
21 [8] Illi verò, non inuenientes quomodo punirent eos, additis minis eos dimiſerunt, propter populum: quia omnes glorificabant Deum ſuper eo quod factum fuerat.
22 Annorum enim erat amplius quadraginta homo ille in quo editum fuerat ſignum iſtud ſanationis.
23 [9] Dimiſſi autem *illi* venerunt ad ſuos, & annuntiauerunt quæ principes Sacerdotum & ſeniores ipſis dixerant,
24 [10] Iſti verò quum *hæc* audiſſent, concorditer ſuſtulerunt vocem ad Deum, dixeruntque, Domine, tu es Deus ille qui feciſti cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt:
25 Qui ſpiritu ſancto per os Dauid pueri tui dixiſti, Cur fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania?
26 Adſtiterunt reges terræ, & principes coacti ſunt ſimul aduerſus Dominum, & Chriſtum eius.
27 Coacti ſunt enim in hac ciuitate verè aduerſus ſanctum Filium tuum Ieſum quem vnxiſti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & [m] populis Iſrael,
28 [n] Vt facerent quæcunque [o] manus tua & conſilium tuum priùs definierat vt fierent.
29 Nunc igitur Domine, intuere in minas eorum, & da ſeruis tuis vt cum omni libertate loquantur ſermonem tuum,
30 Manu tua à te extenſa ad ſanandum, ſignis & miraculis editis per nomen ſancti Filii tui Ieſu.
31 [11] Quum autem precati eſſent, commotus

nomen aliud cœlo quod datum ſit filiis hominis per quòd oporteat ſeruari.
13 Et quum audiuiſſent ſermonem Schemeun & Iuchannan, quòd liberè dixiſſent illum, conſiderauerunt quòd non noſſent libros, & idiotæ eſſent: & mirabantur propter eos, ac agnoſcebant eos quòd cum Ieſchua verſati fuerant.
14 Et videbant quòd ſtaret cum eis claudus ille qui ſanatus fuerat: nec poterant quicquam dicere contra eos.
15 Tunc præceperunt vt ſecedere facerent eos à conuentu eorum. Et dicebant [3] vnus ad alium, — 3 Ad ver. Vnus ad vnum,
16 Quid faciemus hominibus iſtis? Ecce enim, ſignum manifeſtum quod factum eſt per manus eorum, omnibus habitantibus in Vriſchelem innotuit, neque poſſumus negare.
17 Sed ne amplius exeat fama hæc, minemur illis ne rurſus loquantur de nomine hoc vlli ex filiis hominum:
18 Et vocauerunt eos, & præceperunt eis vt omnino non loquerentur neque docerent in nomine Ieſchua.
19 Reſponderunt Schemeun Kipha & Iuchannan, ac dixerunt eis, An iuſtum ſit coram Deo vt vos audiamus potius quàm Deum, iudicate.
20 Non enim poſſumus id quod vidimus & audiuimus, ipſum non loqui.
21 Et minati ſunt eis, & dimiſerunt eos: non enim inuenerunt illis cauſam quam ponerent in accuſatione illorum, propter populum, Quiſque enim glorificabat Deum propter id quod factum fuerat.
22 Natus enim amplius quàm quadraginta annos erat homo ille in quo factum fuerat ſignum ſanationis.
23 Et quum dimiſſi eſſent, venerunt ad fratres ſuos, & narrauerunt eis quicquid dixerant ſacerdotes & ſeniores.
24 Et illi quum audiuiſſent, ſimul ſuſtulerunt vocem ſuam ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es Deus qui feciſti cœlum & terram & maria, & quicquid eſt in eis.
25 Et tu es qui loqutus es per Spiritum ſanctum per os Dauidis ſerui tui, Quare tumultuati ſunt populi, & gentes meditatæ ſunt inanes?
26 Adſtiterunt reges terræ & poteſtatem habentes, ac conſilium inierunt ſimul aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius.
27 Congregati enim verè ſunt in vrbe hac aduerſus ſanctum Filium tuum Ieſchua, quē vnxeras, Hiraudis & Pilatus cum gentibus & cœtu Iſraiel.
28 Ad faciendum quicquid manus tua & voluntas prius definiuit vt fieret,
29 Et etiam nunc Domine intuere & vide minas eorum, & da ſeruis tuis vt liberè prædicent ſermonem tuum.
30 Te manum tuam extendente ad ſanitates & ad prodigia quæ fient in nomine filii tui ſancti Ieſchua.
31 Et quum oraſſent & obſecraſſent, commo-

tus eſt locus in quo congregati erant: & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & loquebātur liberè ſermonem Dei.
32 Erat autem congregationi hominum eorũ qui crediderant vna anima & vna mens:
& nemo ex eis dicebat de opibus quas poſſidebat, quòd ſuæ eſſent: ſed quicquid erat eis, communitatis erat.
33 Et virtute magna teſtabantur ipſi Apoſtoli de reſurrectione Ieſchua Chriſti: & gratia magna erat cum omnibus ipſis.
34 Et nemo erat inter eos qui egenus eſſet, illi enim qui poſſidebant agros & domos, vendebant, & afferebant pretia rei quæ vendebatur:
35 Ac ponebant ad pedes Apoſtolorum: & dabatur 4 vnicuique ſecundum id quod opus habebat.
36 Ianſepho autem illi qui cognominatus eſt Bar-nabba ab Apoſtolis (quod exponitur Filius conſolationis) Leuitæ ex regione Cypro,
37 Erat ager: & vendidit eum, & attulit pretium eius, ac poſuit ante pedes Apoſtolorum.

4 Ad verbum Homini homini.

[illegible] & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & loquuti ſunt ſermonem Dei cum libertate.
32 [12] Multitudinis autem eorum qui crediderant, q erat cor & anima vna: nec quiſquã aliquid eorum quæ habebat, ſuum eſſe dicebat, [r] ſed erant eis omnia communia:
33 Et Apoſtoli magna vi edebant teſtimonium reſurrectionis Domini Ieſu: & gratia magna erat ſuper eos omnes.
34 [13] Nullus enim erat egens inter eos, quotquot enim erant poſſeſſores agrorum aut domorum, vendentes adferebant pretia eorum quæ vendita fuerant:
35 Et deponebant ad pedes Apoſtolorum; diſtribuebatur autem *hoc* ſingulis [ſ] prout cuique opus erat.
36 Ioſes ergo qui cognominatus eſt Barnabas ab Apoſtolis (quod eſt ſi interpreteris, filius conſolationis) Leuites, Cyprius genere,
37 Quum haberet agrum, vendidit eum & attulit pecuniam, depoſuitque ad pedes Apoſtolorum.

pendio ſubleuat pauperum inopiam, ſed ita vt ritè & ordine omnia adminiſtrentur. ſ *Addit adhibitam fuiſſe diſtributionem [illegible] ergo equalis fuit bonorum partitio, ſed moderata diſpenſatio, ut quis egeſtate vltra modum premeretur.*

CAPUT V.

3 Ananias ob fraudem interuerſi pretii, 5 exanimis corruit, 10 & Sapphira eius vxor 12 Permulta Apoſtolorum miracula, 14 Fides propagatur 18 Carceri incluſos Apoſtolos, 19 Angelus liberat, 26 & quum concilio Sacerdotum ſiſtuntur, 35 Gamalielis conſilio morti eximuntur, 40 cæſi deinde, 41 Deum celebrant.

1 ET vir quidam, cuius nomen erat Channania, cum vxore ſua cuius nomen erat Schaphira, vendidit agrum ſuũ.
2 Et tulit de pretio eius, & abſcondit conſentiente vxore ſua, & attulit ex illo argento, & poſuit ante pedes Apoſtolorum.
3 Et dixit ei Schemeun, Channania, quid eſt quòd ſic impleuit Satanah cor tuum, vt mẽtireris in ſpiritum ſanctum, & abſconderes de argento pretii agri?
4 Nónne erat tuus antequam venderetur? & quum venditus eſt, ruſus tu poteſtatem habebas ſuper pretium eius? Quare poſuiſti in corde tuo [1] vt faceres voluntatem hanc? Non es mentitus in filios hominum, ſed in Deum.
5 Et quum audiret Channania hos ſermones, cecidit, & mortuus eſt. Et factus eſt timor magnus in omnibus qui audiuerunt.
6 Et ſurrexerunt illi qui iuuenes erant inter eos, & collegerunt eum, & eductum ſepelierunt eum.
7 Et poſteaquam [2] eſſent tres horæ, etiam vxor eius ingreſſa eſt neſciens quid factum eſſet.
8 Dixit ei Schemeun, dic mihi, num hoc pretio vendidiſtis agrum? Illa autem dixit, Etiam, hoc pretio.
9 Dixit ei Schemeun, Quid pares facti eſtis in tentando Spiritum Domini? Ecce pedes ſepelientium maritum tuum ad oſtium, & illi efferent te.

1 Nempe, quod in animo conſtitutũ habebas.

2 Id eſt, Quum præteriiſſent tres horæ à morte Channaniæ.

1 VIR [1] autem quidam nomine Ananias, cum Sapphira vxore ſua vendidit poſſeſſionem.
2 Et [a] interuertit *aliquid* ex pretio conſcia etiam vxore ſua: allatamque partem aliquã, ad pedes Apoſtolorum depoſuit.
3 Dixit autem Petrus, Anania, cur [b] impleuit Satanas cor tuum vt [c] mentireris *in* Spiritũ ſanctũ, & interuerteres ex pretio iſtius prædii?
4 Nónne, ſi ſeruaſſes, manebat tibi, & venundatum in tua erat poteſtate? quid *erat* cur [d] induceres in animum rem iſtam? non es mentitus hominibus, ſed Deo.
5 Audiens autem Ananias hos ſermones, cecidit, & exanimatus eſt: & obortus eſt timor magnus omnibus qui hæc audiebant.
6 Surgentes verò iuuenes corripuerunt eum, elatumque ſepelierunt.
7 Interceſſit autem fermè horarum trium interuallum, quum vxor quoque ipſius, neſciens quod factum fuerat, ingreſſa eſt:
8 Dixit autem ei Petrus, Dic mihi num tanti prædium vendidiſtis? Ipſa verò dixit, Etiam, tanti.
9 Petrus autem dixit ei, Quid *eſt* cur conuenerit inter vos vt [e] tentaretis Spiritum Domini? ecce pedes eorum qui ſepelierunt virum tuum, [f] ad oſtiũ *adſunt*, & efferent te.

[illegible] homines in ſeipſos ſententiam ferunt, & quantum in ſe eſt Deum alibi ſam [illegible] induſtria volunt [illegible] omnipotens. ſ *Id eſt, adſtantes.*

10 Illico verò cecidit ad pedes eius, & exanimata eſt: ingreſſi autem iuuenes inuenerunt eam mortuam, & elatam ſepelierunt iuxta virum ſuum.
11 ᵃEt abortus eſt timor magnus toti Eccleſiæ, & omnibus qui hæc audiebant.
12 ¶Per manus autem Apoſtolorũ edebantur ſigna & miracula multa in populo: (& erant concorditer omnes in porticu Solomonis:)
13 Cæterorum autem nemo audebat ipſis appropinquare: ſed ᵍ magnificabat eos populus.
14 Imo verò adiiciebantur qui crederent in Domino: multitudo videlicet virorum ſimul ac mulierum:
15 ʰ Adeò vt in plateas efferrent ægrotos, & ponerent in lectis ac grabbatis, vt venientis Petri vel vmbra inumbraret aliquem eorũ.
16 Conueniebat autem etiam vulgus vicinarum vrbium in Hieruſalem, adducens ægrotos ac vexatos à ſpiritibus impuris: qui ſanabantur omnes.
17 ³ Exurgens autem Pontifex maximus, & omnes qui cum eo erant (quæ eſt ⁱ ſecta Sadducæorum) repleti ſunt inuidia:
18 Et iniecerunt manus in Apoſtolos, poſueruntque eos in cuſtodia publica.
19 ³ Sed Angelus Domini per noctem aperuit fores carceris: eductiſque illis, dixit,
20 ⁴ Ite, & vos ſiſtentes loquimini populo in templo omnia ᵏ verba vitæ huius.
21 ⁵ *Illi* verò quum *hæc* audiſſent, introierunt ſub diluculum in templum, & docebant. Adueniens autem Pontifex maximus, & qui cum eo *erant* conuocauerunt concilium & vniuerſum ſenatum filiorum Jſrael: miſeruntque in carcerem vt illi adducerentur.
22 Quum autem veniſſent miniſtri, non inuenerunt eos in carcere: *quod* reuerſi annuntiauerunt,
23 Dicentes, carcerem quidem inuenimus clauſum quàm tutiſſimè, & cuſtodes extra ſtantes ante fores: quum aperuiſſemus autem, neminem intus inuenimus.
24 Vt verò audiuerunt hos ſermones, & Pontifex & præfectus templo, & primarii ſacerdotes, ambigebant de illis quónam hoc euaſurum eſſet.
25 ⁶ Adueniens autem quidam nuntiauit eis, Ecce, viri quos conieceratis in carcerem, ſtant in templo, & docent populum.
26 ⁷ Tunc præfectus abiens cum miniſtris, adduxit eos, non *tamen* per vim. (timebant enim populum ne lapidarentur.)
27 ⁸ Adductos igitur eos ſtatuerunt in concilio & interrogauit eos Pontifex maximus.
28 Dicens, Nónne ˡ etiam atq; etiam denuntiauimus vobis ne doceretis nomine iſto? & ecce, repleuiſtis Hieruſalem doctrina veſtra, & vultis ſuper nos ᵐ inducere *effuſum* ſanguinem hominis iſtius.
29 ⁹ Reſpondens autem Petrus & Apoſtoli, dixerũt, Obedire oportet Deo potius quàm hominibus.
30 ¹⁰ Deus Patrum noſtrorum excitauit Jeſũ, quem vos interfeciſtis ſuſpenſum in ligno.

10 Et eadem hora cecidit ante pedes eorum, & mortua eſt: & ingreſſi ſunt iuuenes illi ac inuenerunt eam mortuam: & impoſitam in capulum deferentes, ſepelierunt eam iuxta maritum ſuum.
11 Et factus eſt timor magnus in toto cœtu, & in omnibus illis qui audierunt.
12 Et fiebant per manum Apoſtolorum ſigna & prodigia multa in populo: omneſq; congregabantur ſimul in portico Schelimun.
13 Et ex aliis nemo audebat vt appropinquaret ad eos, ſed magnificabat eos populus.
14 Et magis adiiciebantur illi qui credebant in Domino, turba virorum ac mulierum.
15 Ita vt in plateas efferrent infirmos iacentes in lectis: vt quum veniret Schemeun ſaltem vmbra eius tegeret illos.
16 *Veniebant autem multi ad eos ex ciuitatibus aliis quæ ſunt circa Vriſchelem, afferentes infirmos & eos quibus erant ſpiritus impuri: & ſanabantur omnes.*
17 Et repletus erat inuidia princeps Sacerdotum, & omnes qui erant cum eo, qui erant ex doctrina Tzadukæorum.
18 Et iniecerunt manus in Apoſtolos, & apprehenſos incluſerunt eos in carcere.
19 Tunc nocte Angelus Domini aperuit ianuam carceris, & eduxit eos: ac dixit eis.
20 Abite, ſtate in templo, & loquimini populo omnes ſermones hos vitæ.
21 Et egreſſi ſunt tempore auroræ, ingreſſiq; ſunt in templum, ac docebant. Princeps autem Sacerdotum, & qui cum eo erant, conuocauerunt collegas ſuos & ſeniores Jſraiel, & miſerunt ad carcerem qui adducerent ipſos Apoſtolos.
22 Et quum eò iuiſſent, ii qui miſſi fuerant ab eis, non inuenerunt illos ³ in carcere: & reuerſi venerunt,
23 Ac dixerunt. Jnuenimus carcerem clauſum diligenter, & etiam cuſtodes ſtantes ad ianuam: & aperuimus, & neminem inuenimus ibi.
24 Et quum audirent hos ſermones ſummi Sacerdotes & magiſtratus templi, hæſitabant de illis, & cogitabant quidnam eſſet hoc.
25 Et veniens quidam notum fecit eis, Illi viri quos incluſiſtis in carcere, ecce ſtant in templo, & docent populum.
26 Tunc profecti ſunt magiſtratus cum miniſtris vt adducerent eos non coactè. (timebant enim ne lapidaret ipſos populus)
27 Et quum adduxiſſent eos, ſtatuerunt eos coram tota congregatione: & incipiebat princeps Sacerdotum dicere eis,
28 Nónne ⁴ præcipiendo præcepimus vobis vt neminem doceretis in nomine hoc? Vos autem, ecce, repleuiſtis ipſam Vriſchelem doctrina veſtra, & vultis vos inducere ſuper nos ſanguinem hominis huius.
29 Reſpondit Schemeun cum Apoſtolis & dixit eis, Deo oportet obedire potius quàm filiis hominis.
30 Deus Patrum noſtrorum ſuſcitauit Jeſchua, quem vos interfeciſtis, ſuſpendentes eum in ligno.

3 Ad verb. In domo incluſorum. Hebraica periphraſis.

4 Id eſt, Seuerè præcipimus. Ita enim legitur cap. 4. quòd additis minis vetuerint ne amplius de Chriſto loquerentur, & illa vocum geminatio apud Hebræos, Chaldæos, & Syros ad auxeſin facere ſolet.

31 Hunc ipſum ſtatuit Deus principem &
[5] ſeruatorem: & exaltauit eum dextera ſua,
vt daret conuerſionem & remiſſionem pec-
catorum Jſraiel.

5 Ad verbum, Viuificatorem.

32 Et nos teſtes ſumus ſermonum horum: ac
Spiritus ſanctus ipſe quem dedit Deus iis
qui credunt in ſe.
33 Et quum audiuiſſent hos ſermones, diſſeca-
bantur ira, & cogitabant interficere eos.
34 Et ſurrexit quidam ex Phariſæis cujus no-
men erat Gammaliel, doctor legis, & ho-
noratus ab vniuerſo populo, & iuſſit vt edu-
cerent Apoſtolos foras ad tempus exiguum.
35 Ac dixit illis, Homines filii Jſraiel attendi-
te vobis ipſis, & videte quid oporteat vos
facere de iſtis viris.
36 Nam ante hoc tempus ſurrexit Tauda, &
dixit de ſeipſo quòd aliquid eſſet magni, &
abierunt [6] poſt eum quaſi quadraginti ho-
homines: & ipſe interfectus eſt, & illi qui
abibant poſt eum, diſperſi ſunt & facti ſunt
[7] tanquam nihil.

6 Id eſt, Sequuti ſunt eum.

7 Id eſt, Redacti ſunt in nihilum. Hebraiſmus.

37 Et ſurrexit poſt eum Jihuda Galilæus in
diebus quibus deſcribebantur homines ar-
gento capitationis, & auertit populum mul-
tum poſt ſe: & ille mortuus eſt, & omnes
[8] qui abierant poſt eum, diſperſi ſunt.

8 Qui ſequebantur eum.

38 Et nunc dico vobis, Abſtinete ab iſtis ho-
minibus, & ſinite eos: nam ſi *ita* ſit quòd à
filiis hominis ſit hæc cogitatio & hoc opus,
diſſoluentur & diſſipabuntur:
39 Sin autem ex Deo eſt, non eſt facultas in
manibus veſtris vt diſſiperis ipſum: ne re-
periamini quòd aduerſus Deum inſurgatis.
Et paruerunt ei:
40 Et vocauerunt Apoſtolos, & verberaue-
runt eos: & præceperunt eis ne loqueren-
tur in nomine Jeſchua ac dimiſerunt eos.
41 Et egreſſi ſunt è conſpectu eorum, gauden-
tes quòd digni facti eſſent vt [9] propter no-
men ignominia afficerentur.
42 Nec ceſſabant quotidie docere in templo
& domi, & euangelizare de Domino noſtro
Jeſchua Chriſto.

9 Sic erat tum in textu Syro impreſſo tum in manuſcripto codice Heydelbergenſi. quòd ſi non ſit per errorem poſitum loco שמה hoc eſt Nomen eius, exponetur. Propter Deum, nam השם Hebraicè & Syrè שמא, id eſt, Nomen apud Hebræ. & Syræ linguæ ſcriptores pro Deo frequenter ponitur.

31 Hunc *inquam* Deus dextra ſua euectum
conſtituit principem ac ſeruatorem, vt det
reſipiſcentiam Jſraeli & remiſſionem pec-
catorum.
32 [11] Et nos ſumus ei teſtes horum quæ dici-
mus: atque etiam Spiritus ſanctus, quem
dedit Deus iis qui dicto ſunt audientes ipſi.
33 At illi *his* auditis [n] frendebant & conſilia
inibant eos [o] interimendi.
34 [12] Surgens autem in conſilio quidã Phari-
ſæus, nomine Gamaliel, Legis doctor, quem
totus populus in pretio habebat, iuſſit vt
pauliſper adducerent foras Apoſtolos:
35 Et dixit illis, Viri Iſraelitæ, attendite vo-
bis ipſis quod ad iſtos homines *attinet*, quid
facturi ſitis.
36 [13] Nam ante hæc tempora exortus eſt
Theudas, dicens [p] ſe aliquem eſſe: cui adhæ-
ſit numerus virorum circiter quadringen-
torum: qui interemptus eſt, & omnes qui
aſſenſi ſunt ei, diſſoluti ſunt, & ad nihilum
redacti.
37 Poſt hunc exortus eſt Judas ille Galilæus
temporibus deſcriptionis, & auertit popu-
lum multum poſt ſe: periit & ille, & omnes
qui aſſenſi fuerant ei, diſperſi ſunt.
38 Nunc itaque dico vobis, [q] abſiſtite ab ho-
minibus iſtis, & ſinite eos: quoniam ſi eſt ex
[r] hominibus conſilium ſiue opus hoc, diſſol-
uetur illud:
39 Sin ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere, &
videte ne etiam cum Deo pugnare compe-
riamini.
40 Aſſenſi ſunt autem ei: & quum aduocaſ-
ſent Apoſtolos, cæſis denuntiarunt ne lo-
querentur in nomine Jeſu: & dimiſerũt eos.
41 [14] Ipſi ergo gaudentes profecti ſunt à con-
ſpectu concilii: quod digni habiti eſſent qui
pro nomine Jeſu contumelia afficerentur.
42 Et quotidie in [ſ] templo & domatim non
ceſſabant docere & Euangelizare Ieſum
Chriſtum.

Caput VI.

1 *Apoſtoli,* 2 *Diaconos inſtituunt,* 5 *ſeptem delectos viros:* 8 *inter quos Stephanus fidei plenus,* 11 *captus,* 13 *violatæ Legis Moſis accuſatur.*

1 ET in illis diebus, quum multiplicati
eſſent diſcipuli, murmurabant Græci
diſcipuli aduerſus Hebræos, quòd con-
temnerentur viduæ eorum in miniſterio
quotidiano.
2 Et vocauerunt duodecim Apoſtoli totam
congregationem diſcipulorum, & dixerunt
eis, Non eſt bonum vt relinquamus ſermo-
nem Dei, & miniſtremus menſis.
3 Diſpicite igitur fratres mei, & eligite ſep-
tem viros ex vobis de quibus ſit teſtimoni-
um, & plenos Spiritu Domini ac ſapientia:
& conſtituemus eos ſuper hoc munere.
4 Et nos erimus ſeduli in oratione & miniſte-
rio ſermonis.
5 Et placuit hic ſermo coram toto populo:
& elegerunt Stephanum, virum qui plenus
erat fide & Spiritu ſancto, & Philippum,

1 CÆterùm [1] per eos dies quum multi-
plicarentur diſcipuli, ortum eſt mur-
mur [a] Græcorum aduerſus Hebræos,
quòd ipſorum viduæ deſpicerentur in [b] mi-
niſterio quotidiano.
2 [2] Itaque duodecim illi, aduocata multitu-
dine diſcipulorum, dixerunt, Non eſt [c] æ-
quum nos derelicto ſermone Dei, miniſtrare
[d] menſis.
3 [3] Deſpicite ergo, ô fratres, ex vobis viros
ſeptem, idoneo teſtimonio ornatos, plenos
Spiritu ſancto & ſapientia, quos præficia-
mus huic negotio:
4 Nos verò in precibus & adminiſtratione
ſermonis perdurabimus.
5 Placuit autem hæc oratio toti præſenti
multitudini: & elegerunt Stephanum, virũ
plenum fide ac Spiritu ſancto, & Philippum,

c Tale eſt, vt placere non debeat. d Conuiuiis [illegible] pauperum pertinent. 5 In diaconis (vt dum in paſtoribus) eligendis præeat oportet [illegible]

& Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum proſelytum Antiochenſem.
6 [6] Quos ſtatuerunt in conſpectu Apoſtolorum: qui quum precati eſſent, [e] impoſuerunt eis manus.
7 ¶ [7] Itaque ſermo Dei creſcebat, & valdè multiplicabatur numerus diſcipulorum in Hieruſalem: multaque turba Sacerdotum auſcultabat fidei.
8 [8] Stephanus verò plenus [g] fide ac potentia, edebat miracula & ſigna magna in populo.
9 [9] Exorti ſunt autem [h] è ſynagoga quæ dicitur Libertinorum quidam & Cyrenæorum, & Alexandrinorum, & eorum qui ſunt ex Cilicia & Aſia, altercantes cum Stephano.
10 [8] Sed non potuerunt reſiſtere ſapientiæ & Spiritui per quem loquebatur.
11 Tunc ſubiecerunt quoſdam qui dicerent ſe audiuiſſe eum loquentem verba blaſphema in Moſen & Deum.
12 [9] Commoueruntque plebem & ſeniores & Scribas: & eum adorti, correptum adduxerunt in concilium.
13 [10] Stiteruntque falſos teſtes qui dicerent, Homo iſte non ceſſat loqui verba blaſphema aduerſus locum hunc ſanctum & Legem.
14 Audiuimus enim eum quum diceret, Ieſum iſtum Nazarenum deſtructurum hunc locum, & mutaturum ritus quos tradidit nobis Moſes.
15 Tunc intentis in eum oculis, omnes qui ſedebant in conſilio, [i] viderunt faciem eius quaſi faciem angeli.

& Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum proſelytum Antiochæum.
6 Hi ſteterunt coram Apoſtolis: & quum oraſſent, poſuerunt ſuper eos manum.
7 Et ſermo Dei creſcebat, & augebatur numerus diſcipulorum in Vriſchelem valdè, & populus multus ex Iudæis obediebat fidei.
8 Stephanus autem plenus erat gratia & virtute, & faciebat ſigna & prodigia in populo.
9 Et ſurrexerunt quidam è ſynagoga quæ vocatur Libertinu, Cyrenæi & Alexandrini, & ii *qui erant* ex Cilicia, & ex Aſia, & diſputabant cum Stephano.
10 Et non poterant conſiſtere contra ſapientiam & Spiritum qui loquebatur in eo.
11 Tunc miſerunt homines, & inſtruxerunt eos vt dicerent, Nos audiuimus eum quod dixerit ſermones blaſphemiæ contra Muſche & contra Deum.
12 Et commouerunt populum & ſeniores & Legiſperitos: ac venerunt & inſurrexerunt in eum, & raptum adduxerunt eum in medio congregationis.
13 Et ſtatuerunt teſtes falſos, qui dicerent, Iſte homo non ceſſat loqui ſermones contra Legem & contra locum hunc ſanctum.
14 Nos enim audiuimus eum quòd dixerit, quòd Ieſchua hic Natzaræus ſoluturus ſit locum hunc, & mutaturus conſuetudines quas tradidit vobis Muſche.
15 Et intuiti ſunt in eum omnes illi qui ſedebant in congregatione, & viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli.

...tanq; fabella. h *Ex cœtu, & veluti ex gymnaſio.* 8 Falſi doctores quia vinci nolunt, à diſputationibus ad manifeſ... ...tatur. 9 Prima Eccleſiæ Chriſtianæ cruenta perſequutio ex Sacerdotum concilio, *ſuggerentibus* Academiarum ... 10 Exemplum calumniatorum, ex iis quæ bene ac verè dicta ſunt falſas concluſiones colligentium. i *Singularem ...fuiſſe vultum Stephani, his verbis indicatur, in animi ſecuritate, & conſcientia bona & cauſæ fiducia, Orationem ...ſuam Deus, vt aſpectu ſtatim ipſo perculleret animos Iudæorum.*

Caput VII.

1 *Stephanus cauſam dicens, oſtendit electos à Deo fuiſſe Patres.* 20 *Priuſquam natus eſſet Moſes.* 47 *Et ſtaret Templum.* 44 *Externos verò omnes ritus ad cœleſte exemplar formatos fuiſſe.* 34 *Stridentes dentibus Iudæi,* 59 *Lapidibus illum obruunt.*

1 DIxit [1] autem Pontifex maximus, Num hæc ita habent?
2 [2] Ipſe verò dixit, Viri fratres & patres, audite, [a] Deus ille gloriæ viſus eſt patri noſtro Abrahæ quum eſſet in [b] Meſopotamia, priuſquam habitaret in Charram:
3 Et dixit ei, Exi è terra tua, & ex cognatione tua, & veni in terram quamcunque indicaro tibi.
4 Tunc exiit è terra Chaldæorum, & habitauit in Charrhan. Et illinc, poſtquam mortuus eſt pater eius, tranſtulit eum in terram hanc in qua nunc vos habitatis.
5 Nec dedit ei poſſeſſionem in ea, [c] ne veſtigium quidem pedis: quamuis [d] pollici-

1 ET interrogauit eum princeps Sacerdotum, Nunquid hęc ita ſunt?
2 Ipſe verò dixit, Homines fratres & patres noſtri, audite, Deus gloriæ viſus eſt patri noſtro Abraham, quum eſſet [1] in Meſopotamia, priuſquam veniens habitaret in Charran.
3 Et dixit ei, Egredere de terra tua & [2] à filiis cognationis tuæ, & veni in terram illam quam oſtendam tibi.
4 Et egreſſus eſt tunc Abraham è terra Chaldæorum, & veniens habitauit in Charan. Et inde quum mortuus eſſet pater eius, trãſtulit eum Deus in terram hanc, in qua vos habitatis hodie.
5 Et non dedit ei hæreditatem in ea, ne longitudinis quidem pedis: & pollicitus erat

1 Ad verb. Interamnia, Videte annotata cap. 2. 9.

2 Id eſt, A locis, vbi degunt ii qui tibi ſanguine coniuncti ſunt.

...4. dicat Abrahamum exiiſſe à Chaldæa, palàm eſt Meſopotamiam vicinam Chaldæam continuiſſe, ſic Plinius lib. 6. cap. 27. c Ne ...in ſolo ſuo poſſet ſigere pedem. d Poſſeſſionis promiſſio certa ſuit & pertinens ad Abrahamum, tametſi poſteritati ... ...eſt autem Synecdoche.

quod daturus eſſet eam ſibi, vt hæreditario
poſſideret eam, & ſemini eius, quum non
eſſet ei filius.
6 Et locutus eſt cum eo Deus, quum diceret
ei, Erit ſemen tuum inquilinum in terra ali-
ena, & ſeruituti ſubiicient ipſum, ac malè
afficient ipſum quadringentis annis.
7 Et populum cui ſeruient ſeruitutem, 3 iudi-
cabo ipſum ego, dicit Deus: & poſt hæc ex-
ibunt, & ſeruient mihi in loco iſto.
8 Et dedit ei pactum circuncisionis, & tunc
genuit Iſchak, & circuncidit eum die o-
ctauo: & Iſchak genuit Iaakub, & Iaakub
genuit duodecim patres noſtros.
9 Et ipſi patres noſtri inuiderunt Iauſeph, &
vendiderunt eum Aegypto: & Deus cum
eo erat:
10 Et liberabat eum ab omnibus anguſtiis ſuis
ac dedit ei gratiam, & ſapientiam co-
ram Pareun rege Aegypti: & conſtituit e-
um principem ſuper Aegyptum, & ſuper to-
tam domum ſuam.
11 Et facta eſt fames & anguſtia magna in v-
niuerſa Aegypto, & in terra Chanaan: &
non erat patribus noſtris quo ſaturarentur.
12 Quumque audiuiſſet Iaakub quòd eſſet
frumentum in Aegypto, miſit patres noſtros
primùm:
13 Et quum profecti eſſent ſecunda vice, no-
tum fecit Iauſeph ſeipſum fratribus ſuis: &
innotuit Pareun cognatio Iauſeph.
14 Et miſit Iauſeph, & venire fecit patrem
ſuum Iaakub, omnemque cognationem ſu-
am, erantque numero ſeptuaginta & quin-
que animæ.
15 Et deſcendit Iaakub in Aegyptum: ac
mortuus eſt illic ipſe & patres noſtri.
16 Et tranſlatus eſt in Sechem, ac poſitus eſt
in ſepulchro quod emerat Abraham argen-
to 4 à filiis Chamur.
17 Et quum adueniret tempus eius rei quam
pollicitus fuerat iuramento Deus Abraha-
mo, creuit populus, & corroboratus eſt in
Aegypto.
18 Donec ſurgeret rex alius ſuper Aegyptum
qui non nouerat Iauſeph.
19 Et compoſuit ſeſe aduerſus cognationem
noſtram, & malè affecit patres noſtros,
præcepitque vt abiicerentur nati eorum, ne
viuerent.
20 Eodem tempore natus eſt Muſche, & di-
lectus fuit Deo: & educatus eſt menſibus
tribus in domo patris ſui.
21 Et quum abiectus eſſet a populo ſuo inue-
nit eum filia Pareun, & educauit eum ſibi in
filium.
22 Et eruditus eſt Muſche, in omni ſapientia
Aegyptiorum: eratque diues in ſermonibus
ſuis, etiam in factis ſuis.
23 Quumq; natus 5 eſſet quadraginta annos,
ſubiit in cor eius vt viſitaret fratres ſuos
filios Iſraiel.
24 Et vidit quendam ex filiis generis ſui qui
ducebatur coactè: & vitus eſt eum, 6 & red-
didit ei ius, ac interfecit Aegyptū illum qui
iniuriam intulerat ei.
25 Et putabat quòd intelligerent filii Iſraiel
quòd Deus per manum ipſius daret libera-
tionem, & non intellexerunt.
26 Die autem alia viſus eſt ipſis quum con-

3 Id eſt, Puniam, Condemnabo, Heb.

4 Omittit quod in Græco adſcribitur τοῦ συχὲμ: quod eam lectionem tanquam abſurdam repudiet, quia conſtat ex hiſtoria, Chamur patrem fuiſſe Sechem, & non è cōuerſo. Sed quod in Græco legitur, commodè poteſt exponi ex Hebraiſmo, vt ſubaudiatur nomen Principis, hoc modo, à filiis Chamur principis Sechem. Sic enim Hebræi nonnunquā duo propria nomina conſtruunt vt poſterius à priore regatur.

5 Ad verbum Filius 40. annorum. Hebraiſmus tritus.

6 Ad verbum, Et fecit ei iudicium. Hebraiſmus.

tus eſſet ſe illam daturum ei obtinendam, &
ſemini eius poſt eum, quum non haberet
prolem.
6 Loquutus autem eſt ita Deus, Erit ſe-
men tuum inquilinum in terra aliena, vbi
ſeruituti ſubiicietur, & malè accipietur an-
nis quadringentis.
7 Sed gentem cui ſeruierint puniam ego, di-
cit Deus: & poſt hæc exibunt, & ipſi ſerui-
ent mihi in loco iſto.
8 Deditque ei pactum Circuncisionis: & ita
Abraham genuit Iſaac, & circuncidit eum
die octauo: Iſaac autem *genuit* Iacob, &
Iacob duodecim Patriarchas.
9 f Patriarchæ verò inuidia moti Ioſephum
vendiderunt *adducendum* in Aegyptum: ſed
erat Deus cum eo.
10 Et eruit eum ex omnibus ipſius oppreſſi-
onibus, deditque ei g gratiam & ſapienti-
am coram Pharaone rege Aegypti, qui con-
ſtituit eum præfectum Aegypto & toti do-
mui ſuę.
11 Venit autem fames in vniuerſam terram
Aegypti & Chanaan, & oppreſſio magna:
& non inueniebant cibos Patres noſtri.
12 Quum audiſſet autem Iacob eſſe triti-
cum in Aegypto, miſit Patres noſtros pri-
mùm.
13 Et in ſecunda *profectione* agnitus eſt Ioſeph
à fratribus ſuis, & innotuit Pharaoni genus
Ioſeph.
14 Miſſis autem *nuntiis* Ioſeph accerſiuit pa-
trem ſuum Iacob, omnemque cognationē
ſuam, capitum ſeptuaginta quinque.
15 Deſcendit ergo Iacob in Aegyptum: obi-
itque ipſe & patres noſtri.
16 Qui h tranſlati ſunt in Sichem, & poſiti in
monumento quod emerat Abraham pretio
argenti à filiis Emmor patris Sichem.
17 Quum autem appropinquaret tempus pro-
miſſionis à Deo iuratæ Abrahæ, creuit po-
pulus & multiplicatus eſt in Aegypto:
18 Vſquequò exortus eſt alius rex qui non no-
uerat Ioſeph:
19 Hic i aduerſus genus noſtrum ingenioſus,
malè accepit patres noſtros, *adeò* vt expo-
nerent infantes ſuos ne ſoboleſcerent.
20 Quo tempore natus eſt Moſes, qui fuit
k diuinitus venuſtus: & nutritus fuit tribus
menſibus in domo patris ſui.
21 Expoſitum autem illum ſuſtulit filia Pha-
raonis, & nutriuit eum ſibi l pro filio.
22 Et eruditus eſt Moſes omni ſapientia Ae-
gyptiorum: eratque potens dictis & factis.
23 Vt verò expletum eſt ei quadraginta an-
norum tempus, ſubiit in cor eius vt inuiſeret
fratres ſuos filios Iſrael.
24 Et quum vidiſſet quendam affici iniuria,
tutatus eſt, & percuſſo Aegypto, vindicauit
eum qui opprimebatur.
25 Exiſtimabat autem fratres ſuos intelligere,
Deum per manum ipſius dare ipſis ſalutem:
at illi non intellexerunt.
26 Subſequenti verò die viſus eſt ipſis pugnā-
tibus,

tibus, & compulit eos in pacem dicens, Vi-
ri, fratres eſtis vos ; cur alii alios iniuria
afficitis?
27 Is autem qui iniuria afficiebat proximum,
repulit eum dicens, Quis te conſtituit prin-
cipem & iudicem ſuper nos?
28 Num tu me vis interimere, quemadmo-
dum interemiſti heri Ægyptium?
29 Ad hunc autem ſermonem Moſes fugit, &
factus eſt aduena in regione Mediam, vbi
genuit duos filios.
30 Expletis verò annis quadraginta, viſus eſt
ei in deſerto montis Sina [m] Angelus Domi-
ni in flammeo igne rubi.
31 Moſes autem vt conſpexit, admiratus eſt
viſum: & quum accederet ad hoc conſide-
randum, extitit ad eum vox Domini, *dicentis*,
32 Ego *ſum* Deus ille patrum tuorum, Deus
Abrahami, & Deus Iſaac, & Deus Jacob.
Tremefactus autem Moſes non audebat
conſiderare.
33 Dixit autem ei Dominus, Solue ſoleas pe-
dum tuorum: locus enim in quo ſtas, terra
ſancta eſt.
34 Vidi, vidi vexationem populi mei qui *eſt* in
Ægypto, & ſuſpiria eorum audiui, & deſcen-
di vt eruam eos: nunc ergo adeſdum mit-
tam te in Ægyptum.
35 Hunc Moſen quem abnegauerant dicen-
tes, Quis te conſtituit principem & iudicẽ?
hunc *inquam* Deus principem & redempto-
rem miſit, [n] ductu Angeli qui viſus fuerat ei
in rubo.
36 Hic eduxit illos editis miraculis & ſignis
in Ægypto, & in rubro mari, & in deſerto,
annis quadraginta.
37 [4] Hic eſt Moſes ille qui dixit filiis Jſra-
el, Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus
Deus veſter è fratribus veſtris ſicut me: au-
dite ipſum.
38 Hic ille eſt qui conueniente populo in
deſerto, fuit cum angelo ipſum alloquen-
te in monte Sina, & cum patribus noſtris,
quiq; excepit viua [o] eloquia quæ nobis tra-
deret.
39 Cui noluerunt auſcultare patres noſtri, ſed
repulerunt *eum*, & auerſi ſunt corde ſuo in
Ægyptum:
40 Dicentes Aharoni, Fac nobis Deos qui
præeant nobis. Moſi enim iſti qui eduxit
nos ex regione Ægypti, neſcimus quid con-
tigerit.
41 Et [p] vitulum fecerunt per illos dies, obtule-
runtque ſacrificium idolo, & oblectarunt
ſeſe operibus manuum ſuarum.
42 Auertit autem *ſe* Deus, & [q] tradidit eos in
ſeruitutem [r] exercitus cæli: ſicut ſcriptum
eſt in libro Prophetarum, Num victimas &
oblationes obtuliſtis mihi annis quadra-
ginta in deſerto, domus Jſrael?
43 Imò [ſ] baiulaſtis tabernaculum Moloch, &
ſidus dei veſtri Rempham, quas figuras fe-
ciſtis vt eas adoraretis: itaque transferam
vos trans Babylonem.
44 [5] Tabernaculum [t] teſtimonii fuit patribus
noſtris in deſerto, prout præceperat is qui
dixerat Moſi vt faceret illud ſecundum ex-
emplar quod viderat.

tenderent [7] vnus cum alio, & ſuadebat eis
vt pacarentur, dicens, Homines, fratres
eſtis, propter quid iniuriam infertis [8] v-
nus alii?
27 Ille autem qui inferebat iniuriam ſocio
ſuo, repulit eum à ſe, ac dixit ei, Quis conſti-
tuit te ſuper nos principem & Judicem?
28 Num interficere nos quæris, ſicut interfe-
ciſti heri Ægyptium?
29 Et effugit Muſche ad ſermonem iſtum, &
factus eſt aduena in terra Median: & fue-
runt ei duo filii.
30 Et quum impleti eſſent ei illic quadra-
ginta anni, viſus eſt ei in deſerto montis
Sinai Angelus Domini in igne qui ardebat
in rubo.
31 Quumque vidiſſet Muſche, admiratus eſt
viſionem: & quum accederet ad eum vt
videret, dixit ei Dominus in voce,
32 Ego ſum Deus patrum tuorum, Deus A-
braham, Iſchak & Jaakub; & tremefactus
Muſche, non audebat intueri in viſionem.
33 Et dixit ei Dominus, Solue calceamenta
tua ex pedibus tuis: terra enim in qua tu
ſtas, ſancta eſt.
34 [9] Videndo vidi afflictionem populi mei
qui eſt in Ægypto, & gemitus eius audiui, ac
deſcendi vt liberem eos: & nunc veni mit-
tam te in Ægyptum.
35 Hunc Muſche quem negauerunt dicentes,
Quis conſtituit te ſuper nos principem &
iudicem? hunc ipſum Deus principem & li-
beratorem miſit eis per manus Angeli illius
qui viſus fuerat ei in rubo.
36 Hic eſt qui eduxit illos faciẽs ſigna & mira
bilia ac prodigia in terra Ægypti, & in ma-
ri [10] Suph: & in deſerto, annis quadraginta.
37 Hic Muſche eſt qui dixit filiis Jſraiel, Pro-
phetam vobis ſuſcitabit Dominus Deus ex
fratribus veſtris ſicut me: ipſum audietis.
38 Hic eſt qui fuit in congregatione in de-
ſerto cum Angelo illo qui loquebatur cum
eo, & cum patribus noſtris in monte Sinai:
& idem eſt qui accepit ſermones vitę vt no-
bis daret.
39 Et noluerunt eum ſufferre patres noſtri
ſed deſeruerunt eum, & cordibus ſuis re-
reuerſi ſunt in Ægyptum.
40 Quum dicerent Aharoni, Fac nobis deos
qui eant ante nos, quia huic Muſche qui e-
duxit nos è terra Ægypti, neſcimus quid
factum ſit.
41 Et fecit eis vitulum in diebus illis: & ma-
ctauerunt victimas idolis, & exultabant in
opere manuum ſuarum.
42 Et conuertit ſe Deus, & tradidit eos vt co-
lerent exercitus cæli: ſicut ſcriptum eſt [11] in
ſcripto prophetarum, Numquid quadragin-
ta annis in deſerto oblationem aut victimã
obtuliſtis mihi filii Iſraiel?
43 Sed ſuſtuliſtis tabernaculum Malcum, &
ſidus dei Rephan, imagines quas feciſtis vt
adoraretis eas: transferam vos vltra Baby-
lonem.
44 Ecce, tabernaculum teſtimonii Patrum
noſtrorũ in deſerto erat, ſicut mandauerat is
qui loquutus eſt cũ Muſche, vt faceret illud
ſecundum ſimilitudinem quam oſtendit ei.

7 Ad verbum, Vnus cum vno, Hebraiſmus.
8 Ad verb, Vnus vni, Hebraiſmus.
9 Id eſt, Probè vidi vel Dudum vidi vel perſpexi.
10 Quaſi dicat, Iuncoſum. Alii poſt Græcos vocant Rubrum.
11 Id eſt, In libro, vt iam pluribus locis obſeruatum eſt.

45 Et illud ipſum tabernaculum etiam [12] inducendo induxerunt Patres noſtri cum Jeſchua in terram quam dedit eis Deus hæreditate, ex Gentibus illis quas expulit ex cōſpectu eorum, & deportatum eſt vſque ad dies Dauidis.

12 Id eſt, Omnino induxerunt.

46 [13] Qui inuenit miſericordiam in conſpectu Dei, & petiit vt inueniret tabernaculum Deo Jaakub.

13 Id eſt, Conſequutus eſt miſericordiam à Deo, Hebraiſmus.

47 Schelimun autem ædificauit domum.

48 Et excelſus non habitat [14] in opere manuum: ſicut dicit Propheta,

14 Id eſt, in templis manu factis.

49 Cælum mihi thronus meus eſt, & terra ſcabellum ſub pedibus meis: quáмnam ædem ædificabitis mihi ait Dominus? aut quiſnam eſt locus requietis meæ?

50 Nónne, ecce, manus mea fecit hæc omnia?

51 O duri ceruice, & incircuncisi in cordibus ſuis & in auditu ſuo: vos omni tempore [15] contra ſpiritum ſanctum ſtetiſtis, ſicut patres veſtri, etiam vos.

15 Spiritui ſancto obſtitiſtis.

52 Quem enim ex prophetis non ſunt perſequuti ac interfecerunt patres veſtri? Eos qui prius declarauerunt de aduentu Juſti illius, quem vos prodidiſtis, & interfeciſtis eum.

53 Et accepiſtis legem [16] per mandatum Angeli, & non ſeruaſtis eam.

16 Ad verbum, Per manum mandati Angeli. Heb. Mediante mandato Angeli.

54 Et quum audiuiſſent hæc, impleti ſunt ira in ſemetipſis, & ſtridebant dentibus ſuis contra eum.

55 Et ipſe quum plenus eſſet fide & Spiritu ſancto, intuitus eſt in cælum, & vidit gloriam Dei, & Jeſchua ſtantem à dextera Dei.

56 Ac dixit, Ecce, video cælos apertos, & Filium hominis ſtantem à dextera Dei.

57 Et clamauerunt voce elata, ac obturauerunt aures ſuas, & irruerunt omnes in eum.

58 Et apprehenſum eiecerunt eum extra vrbem, ac lapidauerunt eum, & ii qui teſtati ſunt in eum, [17] poſuerunt veſtimenta ſua ad pedes adoleſcentis cuiuſdam qui vocabatur Schaul.

17 Vt ſcilicet ad lapidationē ſe primos expedirent ex Legis præſcripto. Deut. 17. 7. Ita furor ſe in piū zelum transformat, & prætextum captat ex Legis iuſſione.

59 Et lapidabant ipſum Stephanum orantem & dicentem, Domine noſter Jeſchua accipe ſpiritum meum.

60 Et quum poſuiſſet genua, clamauit voce elata, & dixit, Domine noſter, ne ſtatuas eis hoc peccatum. Et quum hoc dixiſſet, obdormiuit.

45 Quod etiam acceptum introduxerunt patres noſtri cum Ieſu in poſſeſſionem gentium, quas expulit Deus [y] à conſpectu patrum noſtrorum vſque ad dies Dauid,

46 Qui fuit in gratia apud Deum, petiitque vt inueniret tabernaculum Deo Iacob.

47 [6] Solomon autem ædificauit ei ædem.

48 Sed Excelſiſſimus ille in manufactis templis non habitat: ſicut Propheta dicit,

49 Cælum mihi thronus eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Quam ædem ædificabitis mihi? dicit Dominus: aut quis eſt locus requietis meæ?

50 Nónne manus mea fecit hæc omnia?

51 Duri ceruice, & [z] incircuncisi corde & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto obnitimini: ſicut patres veſtri, *ita* & vos.

52 Quem Prophetarum non ſunt perſequuti patres veſtri? trucidarunt, inquam, eos qui prænuntiarunt aduentum Juſti illius, cuius nunc vos proditores & occiſores fuiſtis.

53 Qui accepiſtis legem [a] per diſpoſitionem angelorum nec ſeruaſtis.

54 Audientes autem hæc, frendebant cordibus ſuis, & ſtridebant dentibus in eum.

55 [9] Quum autem eſſet plenus ſpiritu ſancto, intentis in cœlum oculis vidit [b] gloriā Dei, & Jeſum adſtantem ad dextram Dei.

56 Et ait, Ecce, conſpicio cælos apertos, & Filium hominis [c] adſtantem ad dextram Dei.

57 [10] Exclamantes autem *illi* voce magna, continuerunt aures ſuas, & [d] irruerunt concorditer in eum.

58 Et eiectum eum ex vrbe lapidabant: teſtes [e] autem depoſuerunt pallia ſua ad pedes adoleſcentis qui vocabatur Saulus.

59 Lapidarunt igitur Stephanum, inuocantem & dicentem, Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum.

60 [11] Poſitis autem genibus, clamauit voce magna, Domine, ne [f] ſtatuas eis hoc peccatum. Et quum hoc dixiſſet, [g] obdormiuit.

pud Pilatum fatentur, dicentes non licere ſibi occidere quenquam: & Ioſeph lib. 20 refert ab Anano Sadducæo interfectum fuiſſe ... mini, eóq; nomine accuſatum fuiſſe apud Albinum præſidem. e *Cautum erat in Lege, vt teſtes lapidationem auſpicarentur, Deut. 17 ... tur omnia iſta per tumultum ſint facta & quidem violata præſidis prouinciæ authoritate, voluerunt tamen ipſi videri nihil agere niſi ex ... pto.* 11 Fides & charitas veros Dei ſeruos ad extremum vſque halitum comitantur. f *Statuendi vocabulo intellige ... cati imputationem coram Deo, ſicut contra dicuntur deleri ac remitti peccata quæ condonantur.* g *Id eſt, Mortuus eſt. Vide 1. Theſ. 4. 13.*

Caput VIII.

2 *Dum Stephanum lugent pii,* 3 *Saulus Eccleſiam vaſtat.* 5 *Philippus Samariæ Chriſtum prædicat.* 16 *Simonis magi,* 18 *auaritia damnatur.* 26 *Philippus,* 27 *Eunuchum Æthiopem,* 38 *baptizat.*

1 Schaul autem cupidus erat ac particeps mortis eius: & facta eſt in illo die perſequutio magna aduerſus eccleſiam quæ eſt in Vriſchelem: & diſperſi ſunt omnes per agros Judææ, & etiam inter Samaritanos, præter Apoſtolos tantum.

2 Et poſitum in capulum ſepelierunt Stephanum homines fideles: & luxerunt propter eum maximè.

1 Saulus [1] autem vltro conſenſerat in necem eius. Orta eſt verò per id tempus perſequutio magna aduerſus Eccleſiam quę *erat* Hieroſolymis: & omnes diſperſi ſunt per regiones Judæę & Samariæ, præter Apoſtolos.

2 [2] Extulerunt autem vnà Stephanum viri religioſi, feceruntque planctum magnum ſuper eum.

3 [3] Saulus

3 [3] Saulus verò vaſtabat Eccleſiam, intrans
in ſingulas domos, & tractos viros ac mulie-
res, tradebat cuſtodiæ.
4 Illi igitur diſperſi peragrabant *regionem* e-
uangelizantes ſermonem *Dei*.
5 [4] Philippus verò quũ deueniſſet in vrbem
Samariæ, prædicabat eis Chriſtum.
6 Attendebant autem turbæ concorditer ea
quæ à Phillippo dicebantur, audientes, &
videntes ſigna quæ edebat.
7 Spiritus enim impuri ex multis qui *eis* tene-
bantur, exibant, clamantes voce magna:
multique paralytici & claudi ſanati ſunt.
8 Et gaudium magnum fuit in illa vrbe.
9 ¶ [5] Vir autem quidam nomine Simon, an-
tea in vrbe illa exercuerat artem [b] magicã,
& gentem Samariæ [c] obſtupefecerat, di-
cens ſe eſſe quempiam magnum.
10 Quem attendebant omnes à minimo vſ-
que ad maximum, dicentes, Iſte eſt virtus
illa Dei magna.
11 Attendebant autem eum propterea quòd
multo tempore magicis artibus eos obſtu-
pefecerat.
12 Quum verò credidiſſent Philippo euan-
gelizanti quæ ad regnum Dei & nomen Ie-
ſu Chriſti *pertinent*, baptizabantur tum viri
tum mulieres.
13 [6] Simon verò & ipſe credidit, & baptiza-
tus perdurabat apud Philippum: & conſpi-
ciens ſigna & virtutes magnas edi, obſtu-
peſcebat.
14 [7] Quum autem audiſſent Apoſtoli qui e-
rant Hieroſolymis, Samariam recepiſſe ſer-
monem Dei, miſerunt ad eos Petrum ac
Iohannem.
15 Qui quum deſcendiſſent, precati ſunt pro
eis vt acciperent [d] Spiritum ſanctum.
16 (Nondum enim in quenquam illorum il-
lapſus fuerat, ſed baptizati tantùm fuerant
in nomine Ieſu.)
17 Deinde impoſuerunt eis manus, & rece-
perunt *illi* Spiritum ſanctum.
18 [8] Quum autem conſpexiſſet Simon per
impoſitionem manuum Apoſtolorum dari
Spiritum ſanctum, obtulit eis pecunias,
19 Dicens, Date etiam mihi poteſtatẽ iſtam,
vt cuicunque impoſuero manus, recipiat
Spiritum ſanctum.
20 [9] Petrus autem dixit ei, Argentum tuum
tecum pereat, qui donum Dei exiſtimaris
pecuniis acquiri.
21 Non eſt tibi pars neque ſors in [e] hoc ne-
gotio: cor enim tuum non eſt [f] rectum in
Dei conſpectu.
22 [10] Reſipiſce igitur ab iſta malitia tua, &
roga Deum, ſi fortè remittatur tibi cogita-
tio cordis tui.
23 Video enim te in [g] felle amariſſimo, &
[h] nexu iniuſtitiæ poſitum.
24 Reſpondens autem Simon dixit, depreca-
mini vos pro me apud Dominum, nequid
me inuadat *iſtorum* quæ dixiſtis.

3 Schaul autem perſequebatur Eccleſiam
Dei, quum intraret in domos, & trahebat
homines & mulieres, & tradebat in domum
vinctorum.
4 Et illi qui diſperſi fuerant, circuibant, &
prædicabant ſermonem Dei.
5 Philippus verò deſcendit in vrbem Sama-
ritanorum, & prædicabat de Chriſto.
6 Et quum audirent ſermonem eius filii ho-
minis qui illic erant, attendebant ei, & ac-
quieſcebant omnibus quæ dicebat, quia vi-
debant ſigna quæ faciebat.
7 Multi enim quos poſſidebant ſpiritus im-
puri, clamabant voce elata, & egrediebãtur ab eis: & alii paralytici & claudi ſanati
ſunt.
8 Et gaudiũ magnum factũ eſt in ea ciuitate.
9 Erat autem illic homo quidam, cuius no-
men erat Simun, qui habitauerat in ea ciui-
tate tempore multo: & ſuis magicis præſti-
giis ſeducebat populum Samaritanorum,
quum magnifaceret ſeipſum, & diceret. Ego
ſum maximus.
10 Et dediti erant ei omnes magni & tenues,
& dicebant, Hic eſt virtus magna Dei.
11 Et acquieſcebant ei, quia tempore multo
magicis præſtigiis ſuis dementauerat eos.
12 Quum verò credidiſſent Philippo qui e-
uangelizabat regnum Dei, in nomine Do-
mini noſtri Ieſchua Chriſti, baptizabantur
viri & mulieres.
13 Et etiam ipſe Simun credidit, ac baptiza-
tus eſt, & adhærebat ipſi Philippo. Quum-
que videret ſigna & virtutes maximas quæ
fiebant per manum eius, attonitus fiebat &
mirabatur.
14 Et quum audiuiſſent Apoſtoli qui erant in
Vriſchelem quòd recepiſſet populus Sama-
ritanorum ſermonem Dei, miſerunt ad eos
Schemeun Kipha & Iuchanan.
15 Et deſcenderunt, ac orauerunt pro eis vt
acciperent Spiritum ſanctum.
16 [1] Non fuerat enim ſuper vnum ex eis ad-
huc: ſed tantùm baptizabantur in nomine
Domini noſtri Ieſchua.
17 Tunc imponebant ſuper illos manum, &
accipiebant ſpiritum ſanctum.
18 Et quum videret Simun quòd per impoſi-
tionem manuum Apoſtolorum daretur Spi-
ritus ſanctus, obtulit eis argentum.
19 Dicens, Date mihi quoq; poteſtatem hanc,
vt ille ſuper quem poſuero manum, accipi-
at Spiritum ſanctum.
20 Dixit eis Schemeun Kipha, Argentum tu-
um tecum abeat in perditionem, quia puta-
ſti quòd donum Dei [2] acquiſitione mundi
acquiratur.
21 Non eſt tibi pars neq; ſors in fide hac: quia
cor tuum non fuit rectum coram Deo.
22 Veruntamen conuertere à malitia tua hac,
& deprecare Deum, ſi fortè remittatur tibi
dolus cordis tui.
23 [3] In felle enim amaro, & in vinculis iniqui-
tatis video te eſſe.
24 Reſpondit Simun, ac dixit, Deprecamini
vos pro me Deum, ne veniat ſuper me ali-
quid ex his quæ dixiſtis.

25 Schemeun

1 *Ad verbum*, Non enim manſerat ſuper vnum, &c. Hebraiſmus. Ne vel in vnum quidem eorum Spiritus illapſus fuerat. Exempla huius phraſis habes Num. 24. 2. Iudic. 3. 10. & pleriſque aliis in locis.

2 Id eſt, Pretio quo res huius mundi corruptibiles acquiruntur.

3 Hebraiſmus. Vult dicere totum immerſum & defixum eſſe in felle ſiue veneno amariſſimo. Quo metaphoricè ſignificatur deſperata impietas, lethale animi venenum.

25 Schemeun autem & Iochannan, quum te-
ſtificati eſſent eis, & docuiſſent ſermones
Dei, reuerſi ſunt Vriſchelem, & in pagis
multis Samaritanorum euangelizauerunt.
26 Et loquutus eſt Angelus Domini cum Phi-
lippo, ac dixit ei, Surge abi ad meridiem,
per viam deſertã quæ deſcendit ab Vriſche-
lem in Gaza.
27 Et ſurgens abiit, & occurrit ei 4 eunu-
chus quidam qui veniebat ex Æthiopia,
præfectus Candacis reginæ Æthiopum,
& ipſe præfectus erat ſuper vniuerſum the-
ſaurum eius: & venerat vt adoraret in V-
riſchelem.

4 Vox eſt מהימנא quæ ſonat Fidelem. Hoc nomine à Syris vocantur eunuchi, vide in Matth. 19. 12. Illud tamen addam, hac ratione illos declarare non tam nomine eunuchi vitium notari quàm deſignari officium.

28 Qumque reuerteretur vt abiret, ſedebat
in curru, & legebat Iſaiah prophetam.
29 Et dixit Spiritus ſanctus Philippo, Accede,
& adiunge te currui.
30 Qumque acceſſiſſet, audiuit quòd lege-
ret in Iſaiah propheta, & dixit ei, Num in-
telligis tu quod legis?
31 Et ille ait, Quomodo poſſum intelligere,
niſi quis direxerit me? Et petiit ab ipſo Phi-
lippo vt aſcenderet & ſederet ſecum.
32 Verſiculus autem Scripturæ in quo lege-
bat, eſt hic, Tanquam agnus ad mactatio-
nem ductus eſt, & ſicut ouis coram tonden-
te ſiluit, & ita non aperuit os ſuum 5 in de-
preſſione ſua.

5 In Syro textu, hæc, In depreſſione ſua, cohærent præcedentibus: ideo ea poſui in calce verſiculi 32.

33 Ex anguſtia & ex iudicio ſublatus eſt: &
ætatem eius quis enarrabit? quoniam tolli-
tur vita eius à terra.
34 Et dicebat eunuchus ille Philippo, Oro te
de quónam dixit hoc, Propheta? de ſeipſo,
an de quopiam alio?
35 Tum Philippus aperuit os ſuum, & ince-
pit ab hac ipſa Scriptura, euangelizans ei
de Domino noſtro Ieſchua.
36 Et quum pergerent in via, peruenerunt ad
locum quendam in quo erant aquæ. Et ait
eunuchus ille, Ecce aquæ: quod eſt obſta-
culum quo minus baptizer?
6

6 Totus 37. verſus in Syro textu omittitur, nec vlla eius fit inter errata mentio. Quamobrẽ illum è meo textus inſerere non ſum auſus, preſertim quum in aliquibus Græcis codicibus vetuſtis ſimiliter omittatur. Spatium tamen vacuum reliqui, numero tantùm verſiculi adſcripto, vt perturbatio vitaretur, & verſiculi Syri textus Græcis in numero reſponderent.

38 Et præcepit vt conſiſteret currus: & de-
ſcenderunt ambo ad aquas, & baptizauit
Philippus eunuchum illum.
39 Qumque aſcenderent ab aquis, Spiritus
Domini rapuit Philippum, & rurſus non vi-
dit eum eunuchus ille, ſed abibat per viam
ſuam gaudens.
40 Philippus autem inuentus eſt in Azoto: &
inde circuibat, & euangelizabat in ciuitati-
bus omnibus, vſquedũ veniret Cæſaream.

25 ¶ Illi igitur teſtificati, & loquuti ſermo-
nem Dei, reuerſi ſunt Hieroſolymam, &
multis vicis Samaritanorum euangeliza-
runt.
26 [11] Angelus autem Domini loquutus eſt
Philippo, dicens, Surge & vade meridiem
verſus, ad viam quæ ab Hieruſalem deſcen-
dit Gazam: (quæ via eſt deſerta.)
27 *Is* igitur ſurgens profectus eſt: & ecce, qui-
dam Æthiops eunuchus, [l] dynaſtes Canda-
ces reginæ Æthiopum, qui præerat vniuer-
ſis illius opibus, veneratque adoraturus in
Hieruſalem.
28 Reuertebatur ſedens in curru ſuo, lege-
batq; Eſaiam Prophetam.
29 Dixit autem Spiritus Philippo, Accede, &
adiunge te ad currum iſtum.
30 Accurrens autem Philippus audiuit eum
legentem Eſaiam Prophetã, & dixit, Nem-
pe intelligis quæ legis?
31 At ille ait, Qui enim poſſim, niſi quis mihi
[k] præierit? Et precatus eſt Philippum vt a-
ſcenderet, ſederetq; ſecum.
32 [12] Locus autem Scripturæ quem legebat,
hic erat, Vt ouis ad mactationem ductus eſt:
& vt agnus coram ſuo tonſore mutus, ita
non aperuit os ſuum.
33 [l] In ipſius deiectione iudicium eius ſubla-
tum eſt: [m] ſeculum autem eius quis enarra-
bit? quoniam tollitur è terra vita eius.
34 Reſpondens autem eunuchus Philippo,
dixit, Rogo te, de quo Propheta hoc dicit?
de ſeipſo, an de alio quopiam?
35 Tum Philippus aperto ore ſuo, & incipiens
à Scriptura iſta, euangelizauit ei Ieſum.
36 Quum verò pergerent in via, venerunt ad
quandam aquam: tum ait eunuchus, En a-
quam, quid prohibet me baptizari?
37 [13] Dixit verò Philippus, [n] Si credis ex
toto corde, licet. Reſpondens autem *ille*
dixit, [o] Credo Filium Dei eſſe Ieſum Chri-
ſtum.
38 Iuſſitque ſiſti currum: ac deſcenderunt
ambo in aquam, Philippus ſimul & eunu-
chus: & *ille* baptizauit eum.
39 Quum autem aſcendiſſent ex aqua, Spiri-
tus Domini rapuit Philippum, nec amplius
vidit eum eunuchus. Pergebat enim in via
ſua gaudens.
40 Philippus autem inuentus eſt Azoti: &
peragrans regionẽ euangelizauit omnibus
vrbibus, vſque dum veniret Cæſaream.

CAPUT IX.

1 *Saulus Damaſcum petens,* 4 *à Domino proſternitur.* 10 *Ananias mittitur.* 18 *vt eum baptizet.* 23 *Iudæorum inſidias.* 25 *per murum demiſſus, euadit.* 33 *Petrus Æneã paralytico medetur.* 36 *Tabitham defunctam.* 40 *vitæ reſtituit.*

1 SChaul autem adhuc plenus erat iniuria-
rum, & 1 iræ cruentæ aduerſus diſcipulos
Domini noſtri.
2 Et petiit ſibi literas à principe Sacerdotũ,

1 Excandeſcentia cædis.

1 SAulus [1] autem adhuc [a] ſpirans minas ac
cædem aduerſus diſcipulos Domini, a-
diit Pontificem maximum:
2 Et petiit ab eo Epiſtolas *perferendas*

incidit, & ſingulari diuinæ bonitatis exemplo pro ſæuitiæ ſuæ commerita pœna, non modò in gratiam recipitur, ... Apoſtolus voce ipſius Domini deſignatus, Ananiæ miniſterio ac teſtimonio confirmatur. a *Indicatur in Saulo ſingu... minarum de cæde diſcipulorum.*

Damaſcum ad ſynagogas, vt ſi quos inueniſ-
ſet huius [b]ſectę tum viros tum mulieres, vin-
ctos duceret Hieroſolymam.
3 Quum autem iter faceret, factum eſt vt ap-
propinquaret Damaſco: & repentè circum-
fulſit eum lux è cœlo.
4 Et quum cecidiſſet in terram, audiuit vocem
dicentem ſibi, Saul, Saul, quid me perſeque-
ris?
5 Dixit autem, Quis es Domine? Dominus
autem dixit, Ego ſum Ieſus, quem tu perſe-
queris: [c] durum eſt tibi contra ſtimulos cal-
citrare.
6 *Is verò* tremens & pauens dixit, Domine,
quid me vis facere? Tum Dominus ad eum,
Surge & ingredere vrbem: & dicetur tibi
quid te oporteat facere.
7 Viri autem illi qui cum Saulo iter faciebãt,
[d]ſteterunt attoniti, audientes quidem [e] *eius*
vocem, neminem autem videntes.
8 Surrexit autem Saulus è terra: apertiſque
oculis ſuis neminem videbat: itaque manu
ducentes eum introduxerunt Damaſcum:
9 Vbi fuit tribus diebus, non videns [f]& non
comedit neque bibit.
10 Erat autem quidam diſcipulus Damaſci,
nomine Ananias: ad quem dixit per viſum
Dominus, Anania. Et ille ait, Ecce, ego *ad-
ſum* Domine.
11 Tum Dominus ad eum, Surge, & profici-
ſcere in vicum qui vocatur Rectus, & quære
in domo Iudę Saulũ *quendam* nomine [g] Tar-
ſenſem: ecce enim precatur.
12 Et vidit per viſum virum Ananiam nomi-
ne, introeuntem, & imponentem ſibi ma-
num, vt viſum reciperet.
13 Reſpondit autem Ananias, Domine, audi-
ui ex multis de viro iſto, quot malis affecerit
ſanctos tuos in Hieruſalem.
14 Quinetiam hoc loco habet poteſtatem à
principibus Sacerdotum, vinciendi omnes
qui inuocant nomen tuum.
15 Dixit autem ad eum Dominus, Proficiſce-
re: nam [h] inſtrumentum electum eſt mihi
iſte vt perferat nomen meum in cõſpectum
Gentium, & regum, & filiorum Iſrael.
16 Ego enim oſtendam ei quàm multa opor-
teat ipſum pro nomine meo pati.
17 Abiit igitur Ananias, & introiuit domum
[i]illam, & impoſitis manibus dixit, Saul fra-
ter, Dominus miſit me (Ieſus *inquam* qui ap-
paruit tibi in via qua veniebas) vt viſum re-
cipias, & implearis Spiritu ſancto.
18 Statim autem deciderunt ab oculis eius
quaſi ſquamæ, & viſum recepit illico: ac ſur-
gens baptizatus eſt.
19 Quumque cepiſſet cibum, corroboratus
eſt. Fuit autem Saulus cum diſcipulis qui e-
rant Damaſci, per dies aliquot.
20 [*]Et ſtatim in ſynagogis prædicauit Chri-
ſtum, *nempe* eum eſſe Filium Dei.
21 Obſtupeſcebant autem omnes qui eum
audiebant, & dicebant, Nónne hic eſt qui
populatus eſt in Ieruſalem eos qui inuo-
cabant nomen iſtud? & huc idcircò venit vt

quas redderet in Damaſco congregationi,
vt ſi ita eſſet vt inueniret [2] qui iter facerent
per hanc viam, viros aut mulieres, vinciens
adduceret eos in Vriſchelem.
3 Et quum proficiſceretur, ac inciperet per-
uenire Damaſchum, repentinò [3] defluxit
ſuper eum lux de cœlo.
4 Et cecidit in terram: & audiuit vocem quæ
dicebat ſibi, Schaul, Schaul, quid perſeque-
ris me? [4] durum eſt tibi calcitrare contra
ſtimulos.
5 Reſpondit ille, & dixit, Quis es Domine
mi? Et Dominus noſter dixit, Sum Ieſchua
Natzaræus, quem tu perſequeris.
6 Sed ſurge, ingredere ciuitatem, & ibi dice-
tur tibi de eo quod oporteat te facere.
7 Et viri qui proficiſcebantur cum eo in via
ſtabant attoniti: quia vocem tantùm audie-
bant, nemo autem conſpiciebatur eis.
8 Et ſurrexit Schaul è terra, neque conſpicie-
batur quicquam, quum oculi eius aperti eſ-
ſent. Et apprehendentes manus eius, intro-
duxerunt eum Damaſcum.
9 Et non conſpiciebatur ei *quicquam* tribus
diebus: neque comedit neque bibit.
10 Erat autem Damaſci diſcipulus quidam,
cuius nomen erat Channania: & Dominus
dixit ei per viſionem, Channania. Et dixit,
Ecce ego, Domine mi.
11 Et Dominus dixit ei, Surge, proficiſcere in
vicum qui vocatur rectus, & quære in domo
Iihuda Schaulem qui eſt ex Tarſo ciuitate.
12 [4]Ecce enim quum ipſe oraret, vidit per vi-
ſionem virum, cuius nomen eſt Channania,
qui ingrederetur, & poneret ei manum, vt
aperirentur oculi eius.
13 Et dixit Channania, Domine mi audiui ex
multis de homine iſto, quot mala intulerit
ſanctis tuis in Vriſchelem.
14 Et ecce, etiam hic eſt poteſtas ei à ſummis
Sacerdotibus vt vinciat omnes eos qui in-
uocant nomen tuum.
15 Dixit ei Dominus, Surge, proficiſcere, quia
vas eſt mihi electum vt proferat nomen
meum ad Gentes, & ad regna, & inter filios
Iſraiel.
16 Ego enim oſtendam ei quanta paſſurus ſit
propter nomen meum.
17 Tunc Channania profectus eſt in domum
ad illum, & impoſuit ei manum, ac dixit ei,
Schaul frater mi, Dominus noſter Ieſchua
miſit me (is qui conſpectus eſt tibi in via
quum venires) vt aperiantur oculi tui, & im-
plearis Spiritu ſancto.
18 Et eadem hora cecidit ab oculis eius ali-
quid quod ſimile erat ſquamæ, & aperti ſunt
oculi eius: & ſurgens baptizatus eſt.
19 Et accepit cibum, & corroboratus eſt: fuit-
que aliquot diebus apud diſcipulos illos
qui erant Damaſci.
20 Et eadem hora prædicabat in ſynagoga
Iudęorum de Ieſchua, quòd eſſet filius Dei.
21 Et ſtupebant omnes illi qui audiebant eũ,
ac dicebant, Nónne hic eſt qui perſequeba-
tur omnes eos qui inuocabant nomen iſtud
in Vriſchelem? & ecce etiam huc propter
hoc

2 Id eſt, Qui ſectarentur hanc doctrinam & hoc religionis inſtitutum. Notæ ſunt Ambulandi & viæ metaphoræ vſitatiſſimæ apud Hebræos, vt non opus habeant explicatione.

3 Trãſlatum verbum id eſt, Affulſit.

4 In Syro codice hoc trãſlatus legitur finis verſus ſubſequentis.

4 In Syro textu hæc tanquam Dei verba ad Channaniã leguntur, nec ſeparantur: & ideo in eodem verſu omnia collocaui, licet in Græco eorum pars collocetur in calce vndecimi, & ex reliquis duodecimus verſus conſtituatur.

hoc ipſum mittebatur vt vinciens adduceret eos ad ſummos ſacerdotes.

22 Schaul autem ſupra modum corroborabatur, & conturbabat illos Iudæos qui habitabant Damaſci, quum oſtenderet quòd is eſſet Chriſtus.

5 Id eſt, Quum pluribus illis diebus egiſſet. Vide Gen. 38. 12. vbi ſimilis eſt phraſis.

23 Et [5] quum multiplicati ei ibi eſſent dies, fecerunt contra eum inſidias Iudæi, vt interficerent eum.

24 Innotuerunt autem ipſi Schaul inſidiæ quas quærebant facere ei: & cuſtodiebant portas ciuitatis die ac nocte, vt interficerēt eum.

25 Tunc poſuerunt eum diſcipuli in ſportam, & dimiſerunt eum è muro, nocte.

26 Et profectus eſt in Vriſchelem, & volebat adiungere ſe diſcipulis: & omnes timebant ab eo, neque credebant ei quòd diſcipulus eſſet.

27 Barnabba autem accepit eum, & adduxit eum ad Apoſtolos: & narrauit eis quomodo in via vidiſſet Dominum, & quòd ita loquutus eſſet in nomine Ieſchua.

6 Hebraiſmus antè explicatus, Act. 1.

28 [6] Et ingrediebatur cum eis atque egrediebatur in Vriſchelem: ac loquebatur in nomine Ieſchua liberè, diſputabatque cum Iudæis illis qui nouerant Græcè: illi verò volebant interficere eum.

29 Quumque *id* agnouiſſent fratres, deduxerunt eum nocte Cæſaream, & inde miſerunt eum Tarſum.

7 Metaphora Hebræa. Id eſt, Verſaretur ac progrederetur.

30 Cæterum in Eccleſia quæ erat in tota Iudæa & in Galilæa & Samaria, erat pax, quum ædificaretur [7] & incederet in timore Dei, & conſolatione Spiritus ſancti multiplicabatur.

8 Hebraicè ſic dicitur 1. Paralip. 8. 12. vbi narratur à quodam Schemeun extructa in tribu Beniamin.

31 Et factum eſt, vt quum circuiret Schemeun per ciuitates, deſcenderet etiam ad ſanctos qui habitabant in [8] Lod ciuitate.

32 Et inuenit hominem quendam cuius nomen Anias, qui decumbebat in lecto, & paralyticus erat annis octo.

33 Et dixit ei Schemeun, Ania, ſanat te Ieſchua Chriſtus: ſurge, & ſterne lectum tuum. Et eadem hora ſurrexit.

34 Et viderunt eum vniuerſi qui habitabant in Lod, & in Saarona, & conuerſi ſunt ad Deum.

9 Ad verbum, Iuſtitiis. Sic perpetuò à paraphraſte exponitur.

35 Erat autem diſcipula quædam in Iuppi ciuitate, cuius nomen Tebitha: hæc diues erat in operibus bonis, [9] & eleemoſynis quas faciebat.

10 Ritus Iudæorum circa mortuos habes ſuprà, Marc. 14. 8.

36 Infirmitate autem correpta fuerat in illis diebus, & mortua eſt: [10] & lauerunt eam, ac poſuerunt eam in cœnaculo.

37 Et audiuerunt diſcipuli quòd Schemeun in Lod eſſet, ciuitate quæ eſt iuxta Iuppin, ac miſerunt ad eum viros duos qui peterent ab eo ne cunctaretur vt veniret ad ſe.

38 Et ſurrexit Schemeun, & abiit cum eis. Quumq; veniſſet, aſcendere fecerunt eum in cœnaculum, & congregatæ adſtabant illi circa eum omnes viduæ flentes: & oſtendebant ei tunicas & veſtes quas dederat eis Tebitha quum viueret.

39 Schemeun autem eiecit omnes homines foras, & procidit ſuper genua ſua, & orauit: & conuerſus eſt ad cadauer, ac dixit, Te-

vinctos eos adduceret ad primarios Sacerdotes.

22 [3] Saulus autem magis inualeſcebat, & cōfundebat Iudæos qui habitabant Damaſci, [k] collatis teſtimoniis demonſtrans eum eſſe Chriſtum.

23 [4] Expletó autem multo tempore inierunt inter ſe Iudæi conſilium illum interimendi.

24 Sed intellectæ ſunt Saulo inſidiæ eorum. Adſeruabant autem portas die ac nocte, vt eum interimerent.

25 [5] Acceptum igitur eum diſcipuli nocte per murum demiſerunt, fune ſummiſſum in ſporta.

26 [6] Quum verò Saulus adueniſſet Hieroſolymam, tentabat ſe adiungere diſcipulis: ſed omnes timebant eum, non credentes eum eſſe diſcipulum.

27 Barnabas autem acceptum eum duxit ad Apoſtolos: & narrauit quomodo in via vidiſſet Dominum, qui loquutus eſſet ei, & quomodo Damaſci liberè loquutus eſſet in nomine Ieſu.

28 [7] Verſabatur ergo [l] cum eis in Hieruſalem.

29 Et liberè in nomine Domini Ieſu loquebatur & diſceptabat aduerſus [m] Græcos: illi verò conabantur eum interimere:

30 [8] Quod quum cognouiſſent fratres, deduxerunt eum Cæſaream, & emiſerunt Tarſum.

31 [9] Eccleſiæ igitur per totam Iudæam & Galilæam & Samariam habebant pacem, & [n] ædificabantur, & pergentes in timore Domini, & conſolatione ſancti Spiritus multiplicabantur.

32 ¶ [10] Factum eſt autem vt Petrus dum per omnes pertranſiret, aſcenderet etiam ad ſanctos qui habitabant Lyddæ.

33 Reperit autem illic quendam nomine Æneam, ab annis iam octo decumbentem in grabbato, qui erat paralyticus.

34 Et dixit ei Petrus, Ænea, ſanat te Ieſus Chriſtus: ſurge, & ſterne tibiipſi. Is autem ſtatim ſurrexit.

35 Et viderunt eum omnes qui incolebant [o] Lyddam & Sarona, qui conuerſi ſunt ad Dominum.

36 [11] Ioppæ verò quædam diſcipula nomine Tabitha (quæ, ſi interpreteris, dicitur Caprea.) Hæc erat diues operum bonorum & eleemoſynarum quas præſtabat.

37 Factum eſt autem per illos dies vt ex morbo moreretur: quum lauiſſent, poſuerunt in cœnaculo.

38 Quum autem Lydda eſſet prope Ioppen, diſcipuli, audito Petrum illic eſſe, duos viros miſerunt ad eum, rogantes ne cunctaretur vſque ad ipſos progredi.

39 Exurgēs igitur Petrus venit cum eis. Quē, vbi adfuit, duxerunt in cœnaculum: vbi adſtiterunt ei omnes viduæ flentes, & oſtendentes tunicas & veſtimenta quæ Dorcas faciebat, quum vnà cum ipſis eſſet.

40 Eiectis verò omnibus foras, Petrus [p] poſitis genibus precatus eſt: & cōuerſus ad corpus, dixit, Tabitha ſurge. Illa verò aperuit

oculos

oculos ſuos, & viſo Petro reſedit.
41 Data autem ei manu, *Petrus* erexit eam: & vocatis ſanctis ac viduis, eam viuam repræſentauit.
42 *Id* autem innotuit per totam Ioppen: & multi crediderunt in Dominum.
43 Factumque eſt vt dies multos maneret Petrus Ioppæ apud Simonem quendam coriarium.

bitha, ſurge. Ipſa autē aperuit oculos ſuos, & quum vidiſſet Schemeun, reſedit.
40 Et porrexit ei manum ſuam, & erexit eam: & vocauit ſanctos & viduas, ac dedit illam eis viuentem.
41 Et innotuit hoc in tota ciuitate, & multi crediderunt in Dominum noſtrum.
42 Manſit autem in ipſa *ciuitate* Iuppi diebus non paucis, habitans in domo Schemeun coriarii.

CAPVT. X.

1 Cornelius centurio. 4 Angeli iuſſu. 5 Petrum accerſit. 11 Qui & ipſe viſione monitus. 15 20 ne Gentes auerſetur accerſitus. 34 Cornelio & familiæ Euangelium annunciat. 45 Hi autem Spiritu ſancto accepto. 47 baptizantur.

1 PORrò [1] quidam erat Cæſareæ nomine Cornelius, centurio ex cohorte quæ vocatur Italica:
2 [a] Pius ac timens Deum, [b] cum tota domo ſua: & præſtans eleemoſynas multas populo:
3 Qui quum aſſiduè precaretur Deum, vidit per viſionem manifeſtè quaſi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem & dicentem ipſi, Corneli.
4 At ille intentis oculis in eum, & expauefactus dixit, [c] Quid eſt Domine? Dixit autem ei, Preces tuę & eleemoſynæ tuæ [d] aſcenderunt [e] memoriæ cauſa in Dei conſpectum.
5 Nunc igitur mitte aliquos Ioppen, & accerſe Simonem qui cognominatur Petrus.
6 Is diuerſatur apud Simonem quendam coriarium, cui eſt domus apud mare: is dicet tibi quid te oporteat facere.
7 Vt autem diſceſſit Angelus qui loquebatur Cornelio, vocauit duos ex famulis ſuis, & militem pium ex iis qui cum ipſo erant aſſidui:
8 Et quum eis expoſuiſſet omnia, miſit eos Ioppen.
9 Poſtridie verò illis iter facientibus, & appropinquantibus vrbi, aſcendit Petrus [f] ſupra domū vt precaretur, circa horam ſextā.
10 Factum eſt autem vt valdè eſuriret, voluitque capere cibum: parantibus autem illis incidit in eum [g] mentis exceſſus:
11 Conſpexitque cælum apertum, ac deſcendens ad ſe vas quoddam vt linteum magnū, [h] quatuor extremis deuinctum quod demittebatur in terram:
12 In quo erant [i] quæuis [k] quadrupedia terræ, & feræ, ac [l] reptilia & uolucres cæli.
13 Et extitit vox ad eum, Surge Petre, macta & veſcere.
14 [a] Ait autem Petrus, Nequaquam Domine: nunquam enim edi quicquam commune ſeu impurum.
15 Tum vox rurſus ad eum ſecundò, Quæ Deus purgauit, tu [m] ne polluito.
16 Hoc autem factum eſt ter: & rurſum receptum eſt vas in cælum.
17 Quum autem apud ſeſe dubitaret Petrus quódnam eſſet viſum illud quod viderat, ecce, viri qui miſſi fuerant à Cornelio, percontati de domo Simonis, superuenerunt ad veſtibulum.

1 IN Cæſarea verò erat homo quidam Centurio, cuius nomen erat Curnilius, ex cohorte quæ vocatur Italica.
2 Et iuſtus erat, ac timebat à Deo, ipſe & domus eius tota: faciebat eleemoſynas multas in populo, [1] & omni tempore deprecabatur Deum.
3 Hic vidit Angelum Dei per viſionem manifeſtè circa horam nonam in die, qui ingreſſus eſt ad eum, & dixit ei, Curnili.
4 Et ipſe intuitus eſt in eum, ac timuit, & dixit, Quid eſt Domine mi? Et dixit ei Angelus, Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam coram Deo.
5 Et nunc mitte aliquos in Juppi ciuitatem, & accerſe Schemeun qui vocatur Kipha.
6 Ecce, habitat in domo Schemeun coriarii, qui eſt iuxta mare: [2] ille dicet tibi quid oporteat te facere.
7 Et quum abiiſſet Angelus qui loquebatur cum eo, vocauit duos ex [3] domeſticis ſuis & militem vnum qui timebant Deum, eum quem in pretio habebat.
8 Et narrauit eis quicquid vidit, ac miſit eos Iuppi.
9 Et die poſtero, quum ipſi iter facerent per viam, & appropinquarent ciuitati, aſcendit Schemeun ad tectum vt oraret, ſexta hora.
10 Et eſuriebat ac cupiebat edere: quumque pararent ei *cibum*, cecidit ſuper eum mentis exceſſus:
11 Et vidit cælos apertos, & vas quoddam deuinctum quatuor angulis: & ſimile erat linteo magno, ac demittebatur è cælo ſuper terram.
12 Et erant in eo omnia viuentia, quadrupedia & reptilia terræ, & volucres cæli.
13 Et vox venit ad eum, & dixit, Schemeun, ſurge, macta, & manduca.
14 Et Schemeun dixit, Abſit Domine mi: nunquam comedi quicquam contaminatū & pollutum.
15 Et rurſus ſecunda vice vox facta eſt ad eū, Quæ Deus purificauit, tu ne contamines.
16 Hoc autem factum eſt tribus vicibus: & ſublatum eſt vas in cælum.
17 Et quum miraretur Schemeun apud ſeipſum quidnam eſſet viſum quod vidiſſet, aduenerunt homines illi qui miſſi fuerant à Curnilio: & interrogabant de domo in qua habitaret Schemeun, & venerunt ac ſteterunt iuxta portam veſtibuli.

1 Quia in Syro textu hæc verba præcedentibus coherent, incluſimus ea in verſu ſecundo, ne ſenſu coniuncto diuellerentur.

2 Licet hæc verba in Syro textu non inuenerim, nec inter errata hic locus commemoretur, tamen quia mihi viſa ſunt ſcriptorū incuria omiſſa fuiſſe, reſtituere ea placuit.

3 Ad verb. Ex filiis domus ſuæ. Hebraiſ.

18 Et vocabant ibi ac interrogabant, Nun-
quid Schemeun qui vocatur Kipha, hic ha-
bitat?
19 Et quum Schemeun cogitaret de viſione,
dixit ei Spiritus, Ecce, viri tres quærunt te.
20 Surge, deſcende, & proficiſcere cum
eis, non hæſitante mente tua quia ego ipſe
miſi eos.
21 Tunc deſcendit Schemeun ad viros illos,
& dixit eis, Ego ſum quem quæritis: quæ eſt
cauſa propter quam veniſtis?
22 Dicunt ei, Viro cuidam cuius nomen eſt
Curnilius, Centurioni, qui timet à Deo, & te-
ſtatur de eo vniuerſus populus Iudæorum,
dictum eſt in viſione ab Angelo ſancto, vt
mittens introduceret te in domum ſuam: &
audiret ſermonem abs te.
23 Et introduxit eos Schemeun, & excepit
eos vbi habitabat: & ſurrexit poſtridie eius
diei, & egreſſus eſt, ac abiit cum eis: abie-
runt quoque cum eis 4 aliquot viri ex fratri-
bus Iuppenſibus.

4 Ad verbum, Vir vir, Hebraiſ.

24 Et die poſtero ingreſſi ſunt Cæſareã: Cur-
nilius autem expectabat eos, congregatis
ad ſe omnibus 5 filiis cognationis ſuæ, & a-
micis & neceſſariis qui erant ei.

5 Hebraiſmus. Pro cognatis ſuis.

25 Quumq; ingrederetur Schemeun, occur-
rit ei Curnilius, & procidens adorauit ad
pedes eius.
26 Et Schemeun erexit eum, ac dixit ei, Sur-
ge: 6 ego quoque filius hominis ſum.

6 Id eſt, Ex eodem genere natus.

27 Et quum loqueretur cum eo, ingreſſus eſt,
& inuenit multos qui venerant illuc:
28 Dixitq; eis, Vos ſcitis quòd non ſit per-
miſſum homini Iudæo vt ſe adiungat homi-
ni alienigenæ qui non ſit filius generis ſui: at
mihi Deus oſtendit, ne dicerẽ de vllo quòd
pollutus ſit aut contaminatus.
29 Propter hoc promptè veni quum 7 miſiſſe-
tis poſt me. Sed interrogo vos propter quod
miſiſtis poſt me.

7 Id eſt, Accerſiſſetis me. Sic Galli & Germani loquuntur, *Vous auez enuoyé apres moy*, &c, *hr habt nach mihr geſchickt*.

30 Et dixit ei Curnilius, Quatuor dies ſunt vſ-
que ad hoc tempus, ecce, quum ieiuno: &
hora nona dum oro domi meæ, adſtitit vir
quidam coram me indutus albis.
31 Et dixit mihi, Curnili exaudita eſt oratio
ſua, & eleemoſynarum tuarum mentio facta
eſt coram Deo.
32 Sed mitte in Iuppin ciuitatem, & accerſe
Schemeun qui vocatur Kipha: ecce, habi-
tat in domo Schemeun coriarii iuxta mare:
& ipſe veniens loquetur tecum.
33 Et eadem hora miſi ad te: tuque bene fe-
ciſti quod adueneris: & ecce, nos omnes
coram te cupimus audire quicquid manda-
tum eſt tibi à Deo.
34 Aperuit autem Schemeun os ſuum, & ait,
Verè expertus ſum quòd Deus non ſit 8 ac-
cipiens vultum.

8 Ad verbum, pro Acceptor perſonæ. Tritus Hebraiſmus.

35 Sed in omnibus populis, is qui timet ab eo
& operatur iuſtitiam, acceptus eſt ei.
36 Sermo enim *eſt* quem 9 miſit filiis Iſraiel,
& euangelizauit eis pacem & tranquillita-
tem per Ieſchua Chriſtum qui eſt Dominus
omnium.

9 Mittere verbum, pro Significare, ſiue Mandare interpoſito nuntio, accipitur, vt Iſaiæ.9.8. Hebraiſ.

37 Et etiam vos noſtis ſermonem qui factus
eſt in vniuerſa Iudæa, *&* qui incepit à Ga-
lilæa, poſt baptiſmum quem prædicauit Iu-
channan.

18 Et euocato *quopiam*, percontati ſunt an Si-
mon qui cognominaretur Petrus, illic di-
uerſaretur.
19 Petro verò cogitante de viſione, dixit ei
Spiritus, Ecce, tres viri quærunt te:
20 Surgens itaque deſcende, & nihil ambi-
gens proficiſcere cum eis: nam ego eos miſi.
21 Deſcendens ergo Petrus ad viros illos quí
ad ipſum miſſi fuerant à Cornelio, dixit, Ec-
ce, ego ii ſum quem quæritis; quæ cauſa eſt
propter quam adeſtis?
22 Ipſi verò dixerunt, Cornelius centurio, vir
iuſtus & timens Deum, & ornatus teſtimo-
nio totius gentis Iudæorum, diuinitus ad-
monitus eſt ab Angelo ſancto vt accerſeret
te domum ſuam, & abs te quædam audiret.
23 Intrò vocatos igitur eos accepit hoſpitio.
Poſtridie verò Petrus abiit cum eis, & qui-
dam ex fratribus Ioppenſibus comitati ſunt
eum:
24 Et altera poſt die introierunt Cæſaream:
Cornelius autem expectabat eos conuoca-
tis cognatis ſuis & neceſſariis amicis.
25 3 Vt autem factum eſt vt introiret Petrus,
occurrens ei Cornelius, & accidens ad eius
pedes, adorauit.
26 Petrus verò erexit eum, dicens, Surge: &
ego ipſe, homo ſum.
27 Et colloquens cum eo, ingreſſus eſt, inue-
nitque multos qui conuenerant.
28 Dicitque eis, Vos ſcitis Iudæo nefas eſſe
adiungere ſe aut accedere ad alienigenam:
ſed mihi oſtendit Deus ne quem pollutum
aut impurum hominem dicerem.
29 Quapropter etiam ſine contradictione ve-
ni accerſitus: percontor igitur quã ob cau-
ſam me accerſiueritis.
30 Tum Cornelius ait, Nudiuſquartus vſque
n ad hanc horam eram ieiunus, & hora nona
precabar domi meæ: & ecce, quidam ſtetit
coram me, veſte ſplendida:
31 4 Dixitque, Corneli, exauditæ ſunt preces
tuæ, & eleemoſynæ tuæ commemoratæ ſunt
in conſpectu Dei.
32 5 Mitte ergo Ioppen, & accerſe Simonem
qui cognominatur Petrus: hic diuerſatur in
ædibus Simonis coriarii apud mare: qui cum
adfuerit, loquetur tibi.
33 Eodem igitur *momento* miſi ad te: & tu be-
ne feciſti qui adueneris, Nunc ergo omnes
nos in conſpectu Dei adſumus, vt audiamus
omnia quæ tibi præcepta ſunt à Deo.
34 6 Tum aperto ore Petrus dixit, In veritate
comperio Deum o non accipere perſonam.
35 Sed in quauis gente acceptũ ei eſſe p quẽ-
uis qui eum timeat, & operetur iuſtitiam,
36 Quem ſermonem q ſignificauit filiis Iſrael,
annuntians pacem per Ieſum Chriſtum, qui
eſt omnium Dominus.
37 7 Vos noſtis quod geſtum eſt in tota Iu-
dæa, initio facto à Galilæa, poſt baptiſma
quod prædicauit Iohannes:

38 Vt

38 Vt Ieſum Nazarenum ᶠ vnxerit Deus Spi-
ritu ſancto & potentia: qui obambulauit be-
neficiis afficiens & ſanans omnes ſub dia-
boli poteſtatem redactos: quoniam Deus e-
rat cum eo.
39 (Quorum omnium quæ & in regione Iu-
dæorum & in Hieruſalem fecit, nos etiam
teſtes ſumus:) quem interemerunt ſuſpen-
ſum in ligno.
40 Hunc Deus excitauit tertio die, fecitque
vt conſpicuus fieret,
41 Non toti populo, ſed teſtibus quos ipſe
prius ᵍ deſignauerat, *nimirum* nobis, qui co-
medimus ac bibimus vnà cum eo, poſtea-
quam reſurrexit à mortuis.
42 Præcepit autem nobis vt prædicaremus
populo, ac teſtificaremur eum eſſe qui defi-
nitus ſit à Deo iudex viuorum ac mortuo-
rum.
43 Huic etiam omnes Prophetæ teſtimonium
dant, remiſſionem peccatorum accepturum
per nomen eius quemuis qui crediderit in
eum.
44 ʰ Adhuc loquente Petro Verba iſta, illap-
ſus eſt Spiritus ſanctus in omnes qui audie-
bant hunc ſermonem.
45 Et fideles qui *erant* ex circunciſione, & ve-
nerant cum Petro, obſtupuerunt quòd e-
tiam in Gentes effuſum eſſet donum Spiri-
tus ſancti.
46 Audiebant enim eos loquentes linguis, ac
magnificantes Deum. Tunc reſpondit Pe-
trus.
47 ⁱ Num quis aquam prohibere poteſt quo-
minus *videlicet* baptizentur iſti qui Spiritum
ſanctum acceperunt ſicut & nos?
48 ᵏ Iuſſitque eos baptizari in nomine Domi-
ni. Tunc rogauerunt eum vt perſeueraret ad
dies aliquot.

38 De Ieſchua qui fuit à Natzareth, quem
Deus vnxit Spiritu ſancto, & virtute: & is eſt
qui circuibat, & ſanabat eos qui percuſſi e-
rant à malo: quia Deus erat cum eo.
39 Et nos teſtes eius ſumus de omnibus quæ
fecit in vniuerſa regione Iudææ & Vriſche-
lem.
40 [10] Hunc ipſum ſuſpenderunt Iudæi in li-
gno, & interfecerunt: & eum ſuſcitauit Deus
tertio die, & dedit eum vt conſpiceretur a-
pertè.
41 Non autem toti populo, ſed nobis qui à
Deo electi ſumus, vt ſimus ei teſtes, qui co-
medimus cum eo, & bibimus poſt reſurre-
ctionem eius [11] à mortuis.
42 Et præcepit nobis vt prædicaremus, & te-
ſtaremur populo quòd ipſe ſit qui deſtina-
tus eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum.
43 Et de eo teſtati ſunt omnes Prophetæ,
quòd quiſquis credit, per nomen eius acce-
pturus ſit remiſſionem peccatorum.
44 Et quum ipſe Schemeun loqueretur hos
ſermones, obtexit Spiritus ſanctus omnes
eos qui audiebant ſermonem.
45 Et attoniti facti ſunt ac obſtupuerunt fra-
tres circunciſi, qui venerant cum eo, quòd
etiam ſuper gentes donum Spiritus ſancti
effuſum eſſet.
46 Audiebant enim eos loquentes variis lin-
guis, & magnificabant Deum.
47 Et dixit Schemeun, Nunquid aquas quis
poteſt prohibere, vt non baptizentur hi qui
(ecce) acceperunt Spiritum ſanctum, ſicut
nos?
48 Tunc præcepit eis vt baptizarentur in no-
mine Domini noſtri Ieſchua Chriſti: & pe-
tierunt ab eo vt maneret apud eos aliquot
dies.

10 Licet hæc verba Græco textu in verſu præcedenti collocentur, nos coacti fuimus cum ſequentibus in verſu 40. collocare, quia Syrus textus ea ſenſu coniunxit.

11 Ad verbum, De inter mortuos vt Gallicè, *D'entre les morts.*

Caput XI.

2 Petrus propter Cornelium incuſatus, 5 facti rationem reddit. 22 Barnabas Antiochiam mittitur: 26 vbi diſcipuli, Chriſtiani nominati ſunt. 28 Ibidem Agabus famem futuram prænuntiat.

1 AVdierunt ᵃ autem Apoſtoli & fratres
qui erant in Iudæa, Gentes etiam re-
cepiſſe ſermonem Dei.
2 Quum igitur aſcendiſſet Petrus Hieroſoly-
mam, altercati ſunt cum eo qui *erant* ex cir-
cunciſione,
3 Dicentes, Ad viros præputium habentes in-
troiſti, & vnà ediſti cum eis.
4 Exorſus autem Petrus, *omnia* expoſuit eis
ordine, dicens,
5 Ego eram in ciuitate Ioppe precans: & vi-
ſum in mentis exceſſu vidi, *nempe* deſcen-
dens vas quoddam, ceu linteum magnum,
quatuor extremis *deuinctum*, quod demitte-
batur è cœlo: & ad me vſque venit.
6 In quod quum intendiſſem oculos, animad-
uerti, & vidi quadrupedia terræ, & feras, &
reptilia, & volucres cœli:
7 Audiui autem etiam vocem dicentem mihi,
Surge, Petre, macta & veſcere.
8 Dixi verò, Nequaquam Domine: nam ni-

1 ET auditum fuit ab Apoſtolis & fratri-
bus qui erant in Iudæa quòd etiã Gen-
tes accepiſſent ſermonem Dei.
2 Et quum aſcendiſſet Schemeun Vriſche-
lem, diſceptabant cum eo illi qui erant ex
circunciſione:
3 Dicentes quòd ad homines præputium ha-
bentes egreſſus eſſet, & ediſſet cum eis.
4 Et cœpit Schemeun [1] ordine dicere eis.
5 Quum orarem in Iuppi, vidi in viſione quòd
deſcenderet vas quoddam quod ſimile erat
linteo, & deuinctum erat quatuor angulis
ſuis, demittebaturque è cœlo, & venit vſque
ad me.
6 Et intuitus ſum in illud, & videbam quòd
eſſent in eo animalia quadrupedia, & repti-
lia terræ, & etiam volucres cæli.
7 Et audiebã vocem quæ dicebat mihi Sche-
meun, ſurge: macta ac manduca.
8 Et dixi, Abſit Domine mi. Nam nunquam
ingreſſum

1 Ad verbũ, Poſt poſt. Syrã phraſes ſignificans ordine & ſerio ſingula vt geſta erant exponere.

ingreſſum eſt os meum quod pollutum &
quod contaminatum eſt.
9 Et rurſus vox dixit mihi è cœlo, Id quod
Deus purificauit, tu ne contamines.
10 Hoc factum eſt [2] tribus vicibus: & ſublata
ſunt omnia in cœlum.

2 Ad verbū, Tribus temporibus. Hebraiſmus.

11 Et eadem hora tres viri qui miſſi fuerant
ad me è Curnilio è Cæſarea, venerunt, &
ſteterunt iuxta portam veſtibuli *domus* in
qua habitabam.
12 Et dixit mihi Spiritus, Abi cum eis abſque
hæſitatione. Et venerunt mecum iſti quo-
que ſex fratres: & ingreſſi ſumus in domum
eius viri.
13 Et narrauit nobis quomodo vidiſſet domi
ſuæ Angelum qui adſtitiſſet, & dixiſſet ſibi,
Mitte in Iuppin ciuitatem, & accerſe Sche-
meun qui vocatur Kipha.
14 Et ipſe loquetur ſermones tecum per quos
[3] ſeruaberis tu & tota domus tua.

3 Ad verbum, Viues. Hebr.

15 Et quum cepiſſem illic loqui, obtexit Spi-
ritus ſanctus eos, quemadmodum nos ab
initio.
16 Et recordatus ſum ſermonis Domini no-
ſtri, qui dicebat, Iuchannan baptizauit a-
quis, vos autem baptizabimini Spiritu ſan-
cto.
17 Si igitur Deus æqualiter dedit donum
gentibus quæ crediderunt in Dominum no-
ſtrum Ieſchua Chriſtum, ſicut nobis, ego
quis eram ad cohibendum Deum?
18 Et quum hos ſermones audiuiſſent, deſie-
runt: & glorificauerunt Deum, & dicebant,
Quòd iam etiam gentibus Deus dediſſet
conuerſionem ad [4] vitam.

4 Id eſt, Ad ſalutem. Hebr.

19 Illi autem qui diſperſi fuerant afflictione
quæ fuerat propter Stephanum, peruenerũt
vſque Phœniciam, etiam ad regionem Cy-
pri, & Antiochiam, quum nemini loqueren-
tur ſermonem niſi Iudæis tantùm.
20 Erant autem quidam ex eis è Cypro & ex
Cyrinia, qui ingreſſi fuerant Antiochiam, &
loquebantur cum Græcis, ac Euangeliza-
bant de Domino noſtro Ieſchua.
21 Eratque cum eis manus Domini: & multi
crediderunt, & conuerſi ſunt ad Deum.
22 Et auditum eſt hoc ipſum in auribus [5] filio-
rum cõgregationis quæ erat in Vriſchelem.
Et miſerunt Bar-nabbam Antiochiam.

5 Hebraiſmus, Id eſt fidelium qui ad Eccleſiam Vriſchelem pertinebant.

23 Quumque veniſſet illuc, & vidiſſet gratiam
Dei, gauiſus eſt: & deprecabatur eos vt toto
corde ſuo adhærerent Domino noſtro.
24 Nam vir erat bonus, & repletus erat Spiri-
tu ſancto & fide, & adiectus eſt populus mul-
tus ad Dominum noſtrum.
25 Et ipſe egreſſus eſt in Tarſum ad quæren-
dum Schaulum.
26 Quumque inueniſſet eum, adduxit eum ſe-
cum Antiochiam. Et annum totum pariter
[6] congregati erant in cœtu *illo*: & docue-
runt populum multum. Ab eo tempore pri-
mùm vocati ſunt Antiochiæ diſcipuli, Chri-
ſtiani.

6 Id eſt, Coniuncti viuebant in illa Eccleſia.

27 Et in diebus illis venerunt ex Vriſchelem
illuc Prophetæ.
28 Et ſurrexit quidam ex eis, cuius nomen e-
rat Agabus, & notum fecit eis per Spiritum,
quòd fames magna futura eſſet in tota ter-

hil commune aut impurum vnquam intro-
iuit in os meum.
9 Reſpondit autem mihi vox ſecundò è cœ-
lo, Quæ Deus purgauit, tu ne polluito.
10 Idque ter factum eſt: & rurſus omnia ſur-
ſum retracta ſunt in cœlum.
11 Tum ecce, eodem momento tres viri ſuper-
uenerunt in ædes in quibus eram, Cæſarea
miſſi ad me.
12 Dixit verò mihi ſpiritus vt irem cum eis
nihil ambigens. Venerunt autem mecum e-
tiam ſex iſti fratres, & ingreſſi ſumus domũ
cuiuſdam:
13 Qui annuntiauit nobis quomodo vidiſſet
angelum domi ſuæ, qui adſtitiſſet ac dixiſ-
ſet ipſi, Mitte aliquos Ioppen, & accerſe Si-
monem qui cognominatur Petrus:
14 Qui tibi ea dicturus eſt per quæ tu ſeruaueris
& tota domus tua.
15 Quum autem cœpiſſem loqui, illapſus eſt
Spiritus ſanctus in eos, quemadmodum &
in nos in principio.
16 Recordatus ſum verò illius dicti Domini,
quum diceret, Iohannes quidem baptizauit
aqua, vos verò baptizabimini Spiritu ſan-
cto.
17 Poſtquam igitur par donum dedit eis Deus
vt & nobis, quum crediderunt in Dominum
Ieſum Chriſtum, quis eram ego qui Deum
poſſem inhiberes?
18 [2] His autem auditis quieuerunt, & glorifi-
cauerunt Deum, dicentes, Nempe etiam
Gentibus Deus reſipiſcentiam dedit ad vi-
tam.
19 ¶ [3] *Illi* porrò qui diſperſi fuerant ex op-
preſſione orta ob Stephanum, peruenerunt
vſque in Phœniciam & Cyprum & [a] Antio-
chiam, nemini loquentes ſermonem Dei ni-
ſi ſolis Iudæis.
20 [4] Quidam autem ex iis Cyprii & Cyrenen-
ſes, ingreſſi Antiochiam, loquuti ſunt Græ-
cis euangelizantes Dominum Ieſum.
21 Fuit autem manus Domini cum eis: mul-
tuſque numerus credentium conuerſus eſt
ad Dominum.
22 [5] Peruenit autem rumor ad aures Eccleſiæ
quæ erat Hieroſolymis: miſerunt igitur Bar-
nabam vt pergeret Antiochiam vſque.
23 Qui quum aduenisset & vidiſſet gratiam
Dei, gauiſus eſt, & hortatus eſt omnes vt
propoſito cordis permanerent in Domino.
24 Nam erat vir bonus & plenus Spiritu ſan-
ſancto & fide: & adiuncta eſt multa turba
Domino.
25 [6] Abiit autem Barnabas Tarſum, vt requi-
reret Saulum: & cum inuentum duxit An-
tiochiam.
26 Factumq; eſt autem vt annum totum con-
uenirent in Eccleſia, docerentque turbam
multam, & diſcipuli nominarentur primùm
Antiochiæ, Chriſtiani.
27 [7] Per id tempus autem deſcenderunt Hie-
roſolymis [b] Prophetæ Antiochiam:
28 Et vnus eorum ſurgens, nomine Aga-
bus, ſignificauit per Spiritum, famem ma-
gnam futuram in toto terrarum orbe: quæ
etiam

etiam fuit ſub Claudio Cæſare.
29 ſSinguli autem diſcipulorum, prout cui-
que ſuppetebat, decreuerunt ᵇ ſubſidio
mittere *aliquid* fratribus habitantibus in Iu-
dæa.
30 Quod & fecerunt, mittentes ad ſeniores
per manum Barnabæ & Sauli.

ra1 & facta eſt fames iſta in diebus Claudii
Cæſaris.
29 Cæterùm diſcipuli, ſicut erat 7 vnicuique
ex ipſis, decreuerunt quod mitterent in mi-
niſterium fratrum eorum qui habitant in
Iudæa.
30 Et miſerunt per manum Bar-nabbæ &
Schauli ad ſeniores qui ibi erant.

Caput XII.

1 *Herodes Iacobum gladio occidit.* 4 *Petrum incarceratum* 8 *Angelus liberat.* 20 *Rex Tyriis infenſus* 21 *placatur.* 22 *& quum diuinos honores ſibi vendicat,* 23 *à vermibus eroſus moritur.*

1 CÆterùm ᵃ per id tempus aggreſſus
eſt ᵃ Herodes rex malè accipere quoſ-
dam ex Eccleſia.
2 ᵇInteremit autem Iacobum fratrem Iohan-
nis, gladio.
3 ᵃEt quum vidiſſet *hoc* gratum eſſe Iudæis,
perrexit comprehendere etiam Petrum: (e-
rant autem dies azymorum.)
4 ᶜQuem etiam prehenſum coniecit in car-
cerem, traditũ ᶜ quater quaternis militibus
vt eum ſeruarent: volens eum poſt paſcha
producere populo:
5 ᵈPetrus igitur ſeruabatur in carcere, preces
autem aſſiduę fiebant ab Eccleſia ad Deum
pro ipſo.
6 Quum verò producturus eſſet eum Herodes
nocte illa dormiebat Petrus inter duos mi-
lites, vinctus catenis duabus: & cuſtodes an-
te oſtium obſeruabant carcerem.
7 Et ecce, angelus Domini ſuperuenit, & lux
ſplenduit ᵈ in carcere: & pulſato latere Pe-
tri excitauit eum, dicens, Surge velociter.
Et exciderunt ei catenæ ex manibus.
8 Dixitque ei Angelus, Præcingere, & ſubli-
ga ſandalia tua. Fecit autem ita. Tum *ille* di-
xit ei, Iniice pallium, & ſequere me.
9 Itaque egreſſus *Petrus* ſequebatur eum, nec
ſciebat verum eſſe quod fiebat per ange-
lum: ſed putabat *ſe* viſum videre.
10 Quum autem tranſiſſent primam ac ſecũ-
dam cuſtodiam, venerunt ad portam fer-
ream, quæ ducit in ciuitatem: quæ ſponte a-
perta eſt eis: & egreſſi, & progreſſi ſunt vi-
cum vnum: & ſtatim abſceſſit angelus ab eo.
11 ¶ Tum Petrus ᵉ ad ſe reuerſus dixit, Nunc
verè agnoſco Dominũ miſiſſe Angelũ ſuum
& eruiſſe me è manu Herodis, & ex omni
expectatione populi Iudæorum.
12 ſEt *re* conſiderata, venit domum Mariæ
matris Iohannis, qui cognominabatur Mar-
cus, vbi erant multi congregati & precan-
tes.
13 ᵉQuum pulſaſſet autem Petrus oſtium ve-
ſtibuli, ᶠ prodiit puella vt ſubauſcultaret, no-
mine Rhode:
14 Quæ agnita voce Petri, præ gaudio non a-
peruit veſtibulum, ſed intrò currens annun-
tiauit adſtare Petrum ante veſtibulum.
15 Illi verò dixerunt ei, Inſanis. Illa autem

1 EOdem autem tempore iniecerat ma-
nus in quoſdam qui erant in eccleſia, vt
malè afficeret eos, Hiraudis rex, is qui
cognominatus eſt Agrippa.
2 Et interfecit gladio Iaakub fratrẽ Iuchan-
nan.
3 Quumque videret quòd placeret hoc Iu-
dæis, adiecit vt apprehenderet Schemeun
Kipha: & erant dies azymorum.
4 Et apprehendit eum, & coniecit eum in
carcerem, ac tradit ei ſexdecim milites, qui
ſeruarent eum, vt poſt petſcha traderet eum
populo Iudæorum.
5 Et quum Schemeun ſeruaretur in domo
vinctorum, oratio aſſidua offerebatur à cœ-
tu pro ipſo, Deo.
6 Et ea ipſa nocte in cuius diluculo futurum
erat vt traderet eum, quum dormiret Sche-
meun inter duos milites, & vinctus eſſet
duabus catenis, & alii ſeruarent oſtium car-
ceris:
7 Angelus Domini ſtetit ſupra eum, & lux ef-
fulſit in tota ea domo: & pupugit eum in la-
tere eius, ac excitauit eum, & dixit ei, Sur-
ge velociter. Et ceciderunt catenæ è mani-
bus eius.
8 Et dixit ei Angelus, Accinge lumbos tuos,
& calcea ¹ calceamenta tua. Et fecit ita. Et
iterum dixit ei, Innolue te operimento tuo,
& ² veni poſt me.
9 Et egreſſus, ³ ac abibat poſt eum, quum
ignoraret quod verum eſſet quod fiebat per
manum Angeli: putabat enim quòd vi-
ſionem videret.
10 Et quum præterita fuiſſet cuſtodia prima
& ſecunda, venerunt vſque ad portam fer-
ream, & aperta fuit eis ⁴ ſponte, Quumque
egreſſi fuiſſent ac tranſiuiſſent vicum vnum,
diſceſſit ab eo Angelus.
11 Tunc agnouit Schemeun, ac dixit, Nunc
noui in veritate quòd Dominus miſit Ange-
lum ſuum, & eripuit me è manu Hiraudis re-
gis, & ab eo quod cogitabant aduerſus me
Iudæi.
12 Et quum conſideraſſet, venit in domum
Mariam matris Iuchannan qui cognomina-
tus eſt Marcus: quia fratres multi illic con-
gregati erant, & orabant.
13 Et pulſauit oſtium veſtibuli: & egreſſa eſt,
vt reſponderet ei puella cuius nomen erat
Rauda.
14 Et agnouit vocem Schemeun: ac præ gau-
dio non aperuit ei oſtium: ſed reuerſa eſt
curſu, & dixit eis, Schemeun, ecce ſtat ad
oſtium veſtibuli.
15 Dicunt ei, Omnino ⁵ turbata es tibi. Et illa
con-

7 Ad verbum, Vt. ro viro. Hebraiſmus.

1 Vox Syra eſt מסאניך, quæ ſonat Talaria tua: ſic dicta a talis quibus alligabantur.

2 Sequere me. Hebraiſmus.

3 Id eſt, Sequebatur eum. Hebraiſmus vt ſuprà.

4 Ad verbum, Ex voluntate ſua id eſt, A ſeipſa, Abſque vllius opera.

5 Ad verbũ, Turbando perturbata es tibi. Emphatica reduplicatio.

6 Ad verbũ, Mouebat ad eos manum ſuam, vt ſolent qui audientiam ſibi parant.

7 Ad verbũ, Quid eſſet ei, [illegible] pro [illegible] vſitatum Hebræis, Chaldæis & Syris. vt Exod. 32. 1.

8 Id eſt, Morte plecterentur.

9 Frequenter inuenias in antiquis Hebræorum ſcriptis (vt in Talmud & in aliis) Filiam vocis pro Voce cœlitus demiſſa qua mortales de voluntate Dei admonerentur. vide in tractatu De benedictionibus cap. 1. & in volumine De magiſtratibus cap. De pecuniariis iudiciis, & alibi. Vocatur autem huiuſmodi vox Filia vocis, diſtincta & articulata, quæ Dei voluntatem diſertè & perſpicuè declaret, vt verba ipſa ſint velut partus à voce efformati. Perinde ergo eſt ac ſi Tyrii & Sidonii verba Herodis prædicarẽt eſſe Dei oracula, & numen quoddam cœleſte loquutum fuiſſe.

10 Syra vox [illegible], verbum eſt præteriti temporis, vt puncta vocalia indicant: nec alibi in Syris, Chaldæis aut Talmudicis ſcriptoribus, quos videre licuit, reperitur. Sed nomen [illegible] inuenitur interdum ſignificare Panem, interdum verò animalium ſtabulum. Si igitur ab his nominibus ſit formatum verbum (vt plura in memoratis linguis à nominibus formantur) vel ſignificabit Stabulum, factus eſt cum vermibus, ſiue per vermes (hoc eſt, Stabuli inſtar ſordibus & corruptione plenus) vel Factus eſt panis cum vermibus id eſt, Vermibus oppletus factus eſt eorum cibus. Quod propius accedit ad Græcæ vocis ſignificationem. Tritum enim eſt ſcripturæ phraſi Panem pro omni cibo accipi.

contendebat quòd hoc ita eſſet. Dicunt ei, Potius Angelus eius eſt.
16 Et Schemeun pulſabat ad oſtium: & egreſſi viderunt eum, & attoniti facti ſunt.
17 [6]Et annuebat eis manu ſua vt tacerent: & ingreſſus eſt, ac narrauit eis quomodo Dominus eduxiſſet eum è domo vinctorum, dixitque eis, Narrate hæc Iaakub & fratribus. Et egreſſus abiit in locum alium.
18 Et quum eſſet diluculum, facta eſt contentio magna inter milites de Schemeũ, 7 quid nam factum eſſet ei.
19 Hiraudis verò quum quæſiuiſſet eum, & non inueniſſet eum, condemnauit ipſos cuſtodes, & præcepit vt [8] morerentur. Et egreſſus eſt è Iudæa, ac morabatur in Cæſarea.
20 Et quia iratus erat contra Tyros & Tzidonios, congregati ſunt & venerunt ad eum ſimul, & perſuaſerunt Bliſtao cubiculario regis, & petierunt ab eo vt eſſet ſibi pax, quia alimonia regionis ſuæ ex regno erat Hiraudis.
21 Die autem certo indutus erat Hiraudis veſte regia, & ſedebat ſuper thronum, & loquebatur cum congregatione:
22 Populus verò totus clamabat ac dicebat, Hæ 9 filiæ vocum Dei ſunt, & non ſunt filiorum hominis.
23 Et pro eo quòd non dediſſet gloriam Deo, percuſſit eum Angelus Domini, 10 & ictus eſt vermibus, ac mortuus eſt.
24 Et euãgelium Dei prædicabatur & incrementum accipiebat.
25 Bar-nabba autem & Schaul reuerſi ſunt ab Vriſchelem Antiochiam, poſtquam compleuiſſent miniſterium ſuum, & aſſumpſerunt ſecum Iuchannan illum qui cognominatus eſt Marcus.

affirmabat ita ſe rem habere. At illi dicebant, Angelus eius eſt.
16 Petrus verò ibi permanebat pulſans: quum autem aperuiſſent, viderunt eum, & obſtupuerunt.
17 7 Ipſe manu indicto ipſis ſilentio, narrauit eis quomodo Dominus ipſum eduxiſſet è carcere: dixitque, Annunciate iſta Iacobo, & fratribus. Et egreſſus, profectus eſt in alium locum.
18 [8] Orto autem die fuit tumultus non parum inter milites quid nam factum eſſet Petro.
19 Herodes verò, quum eum requiſiuiſſet & non inueniſſet, quęſtione de cuſtodibus habita, iuſſit *eos* ad ſupplicium rapi: & quum deſcendiſſet è Iudæa Cæſaream, *ibi* commoratus eſt.
20 9 Herodes autem infenſo animo erat in Tyrios & Sidonios: at illi concorditer venerunt ad eum, & illecto Blaſto qui præerat cubiculo regis, petebant pacem: eo quòd aleretur regio ipſorum ex regis *agro*.
21 Statuto autem die, Herodes indutus veſte regia, & conſidens pro tribunali, concionabatur ad eos.
22 10 Populus verò acclamabat, Vox Dei, & non hominis.
23 11 Illico verò percuſſit eum angelus Domini, eo quòd non g tribuiſſet gloriam Deo, & h eroſus à vermibus exanimatus eſt.
24 12 i Sermo autem Domini creſcebat ac multiplicabatur.
25 Barnabas autem & Saulus reuerſi ſunt ex Hieruſalem, expleto miniſterio, ſimul aſſumpto etiam Iohanne, qui cognominabatur Marcus.

CAPUT XIII.

2 Paulum & Barnabam ſibi ſegregari iubet Spiritus. 6 Paphi, 8 Elymas magus 11 excæcatur. 14 Hinc Antiochiam Piſidiæ profecti, 17 Euangelium prædicant. 45 Iudæis acriter contradicentibus.

1 Manahe primitia, id eſt Hebræa lingua, [illegible], Syrè Manail, quod ad Immanuel accedit, atque hoc vſu compertum eſt, quòd qui vocantur hoc nomine [illegible] inter Iudæos, ab exteris quibuſcum commercia habent, vocantur Manuel. Quanquam difficile eſt præter vſum certam afferre rationem. 2 Phraſis Syra eum propriè ſignificat qui à teneris cum aliquo nutritus & educatus eſt.

1 ERant autem in eccleſia quę erat Antiochiæ, prophetæ & doctores, Bar-nabba, & Schemeun qui vocabatur Niger, & Lucius qui erat ex Curini ciuitate, & 1 Manail 2 filius educationum Hiraudis Tetrarchæ, & Schaul.
2 Et quum hi ieiunaſſent, & obſecraſſent Deum, dixit eis Spiritus ſanctus, Separate mihi Schaulum & Bar-nabba ad opus illud ad quod vocaui eos.
3 Et poſtquam ieiunaſſent, & oraſſent, impoſuerunt eis manum, & dimiſerunt eos.
4 Et ipſi quum emiſſi eſſent à Spiritu ſancto,

1 ERant 1 autem Antiochiæ in Eccleſia quæ *illic* erat, quidam Prophetæ & Doctores, Barnabas & Simeon qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenæus, & Manahen qui fuerat vnà cum 2 Herode Tetrarcha educatus, & Saulus.
2 Quum igitur ii b miniſtrarent Domino & ieiunarent, dixit Spiritus ſanctus, Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos c aduocaui.
3 2 Tunc *igitur* quum ieiunaſſent & precati eſſent, & impoſuiſſent eis manus, dimiſerunt *eos*.
4 3 Ipſi igitur emiſſi à Spiritu ſancto, deſcen-

exiſtere quod non eſt, ſiue illud ad ſubſtantiam, ſiue ad qualitatem [illegible] de translatio, quòd quum aliquid eſſe incipit nomen habet: [illegible] tentia, qui dixit & facta ſunt. 2 Ieiunium & preces ſolennem [illegible] tionem præcedebãt. 3 Paulus cum ſolis Cyprũ primo impetu [illegible]

derunt [d] Seleuciam, & illinc abnauigarunt
Cyprum.
5 Quumque perueniſſent Salamina, annun-
tiarunt ſermonem Dei in ſynagogis Iudæo-
rum: habebant autem etiam Iohannem ip-
ſis ſubſeruientem.
6 Perugrata verò inſula Paphum vſque, inue-
nerunt quendum magoum Pſeudopropho-
tam Iudæum, cui nomen *erat* Barieſus:
7 Qui erat cum Propretore Sergio Paulo, vi-
ro prudente. Hic aduocatis Barnaba & Sau-
lo, efflagitauit audire ſermonem Dei.
8 4 Obſiſtebat autem eis Elymas, *id eſt*, ma-
gus, (ita enim explicatur nomen eius) quæ-
rens auertere Propætorem à fide.
9 Saulus autem (qui & Paulus) repletus
Spiritu ſancto, intentis in eum oculis,
10 5 Dixit, O plene omni dolo & omni [e] ma-
leficentia, fili diaboli, hoſtis omnis iuſtitiæ,
non ceſſabis inuertere vias Domini rectas?
11 Nunc igitur ecce, [f] manus Domini ad-
uerſum te: eriſque cæcus, non videns ſolem
ad tempus. Illico verò incidit in eum cali-
go ac tenebræ: & circumiens quærebat qui
ipſum manu duceret.
12 Tunc Proconſul quum vidiſſet quod fa-
ctum fuerat, credidit, Perculſus ſuper do-
ctrina Domini.
13 ¶ [g] Profecti verò Papho Paulus & qui cum
eo erant, venerunt Pergen Pamphyliæ *vr-
bem*. Iohannes verò abſcedens ab eis, reuer-
ſus eſt Hieroſolymam.
14 At ipſi quum perrexiſſent Perga, vene-
runt Antiochiam *vrbem* [g] Piſidiæ, & ingreſſi
ſynagogam die ſabbathi, ſederunt.
15 Poſt lectionem autem Legis & Propheta-
rum, miſerunt Præfecti ſynagogæ ad eos, di-
centes, Viri fratres, ſiquis eſt [h] in vobis ſer-
mo exhortationis ad populum, dicite.
16 [8] Quum ſurrexiſſet igitur Paulus, manu ſi-
lentio facto, ait, Viri Iſraelitæ, & qui time-
tis Deum, audite,
17 Deus populi huius Iſrael elegit patres no-
ſtros, & populum ſublimem euexit in com-
moratione in terra Ægypti, & ex ea eduxit
eos [k] elato brachio.
18 Et circiter quadraginta annorum tempus
mores eorum pertulit in deſerto.
19 Et quum deleuiſſet ſeptem gentes in ter-
ra Chanaan, ſorte diſtribuit eis terram ea-
rum.
20 Et poſtea annis circiter [l] quadringentis
quinquaginta dedit iudices vſque ad Samu-
elem Prophetam.
21 Et exinde petierunt regem, deditque eis
Deus Saul filium Cis, virum ex tribu Ben-

deſcenderunt Seleuciam: & inde iter fe-
cerunt per mare vſque in Cyprum.
5 Et quum ingreſſi eſſent Salamina ciuita-
tem, euangelizabant ſermonē Domini no-
ſtri in ſynagogis Iudæorum, & Iuchannan
miniſtrabat eis.
6 Et quum circumluſtraſſent totam inſulam
vſque ad Paphum ciuitatem, inuenerunt
hominem quendam magicam artem exer-
centem, Iudæum, qui erat propheta men-
dax, & eius nomen erat Bar-Schuma.
7 Hic adhærebat viro ſapienti, qui erat pro-
conſul, & vocabatur Sergius Paulus, & vo-
cauit Proconſul Schaulum & Barnabba &
quærebat vt audiret ab eis ſermonem Dei.
8 3 Reſiſtebat autem eis iſte magicam ar-
tem exercens 4 Bar-Schuma, cuius nomen
exponit Elimaus, quia cupiebat auertere
Proconſulem à fide.
9 Schaul autem qui vocatus eſt Paulus, re-
pletus eſt Spiritu ſancto, & intuitus eſt in
eum.
10 Ac dixit ei, O plene omnibus dolis & om-
nibus malis, fili 5 accuſatoris, & hoſtis om-
nis iuſtitiæ, non ceſſas peruertere vias re-
ctas Domini?
11 Et nunc manus Domini ſuper te: & eris
cæcus, & non videbis ſolem vſque ad tem-
pus. Et eadem hora cecidit ſuper eum ca-
ligo & tenebræ & circuibat ac quærebat
quiſnam apprehenderet manum ſuam.
12 Et quum vidiſſet proconſul quod factum
fuerat: miratus eſt & credidit doctrinæ
Domini.
13 Paulus autem & Bar-nabba iter fecerunt
per mare Papho ciuitate: & venerunt Per-
gen ciuitatem Pamphyliæ: & abſceſſit ab e-
is Iuchannan, ac profectus eſt Vriſche-
lem.
14 Ipſi verò egreſſi ſunt Perga, & venerunt
Antiochiam ciuitatem Piſidiæ, ac ingreſſi
ſunt ſynagogam, ac ſederunt in die Sab-
bathi,
15 5 Et poſtquam lecta eſſet Lex & Prophetæ,
miſerunt ad eos ſeniores ſynagogæ, & dixe-
runt, Viri fratres, ſi ita eſt quòd vobis ſit ſer-
mo exhortationis, loquimini cum populo.
16 Et ſurrexit Paulus, & annuit manu ſua, ac
dixit, Viri, filii Iſraiel, & qui timetis à Deo,
audite.
17 Deus populi huius elegit patres noſtros, &
extulit ac auxit eos quum eſſent incolæ in
terra Aegipti: & brachio elato eduxit eos
ex ea
18 6 Et nutriuit eos in deſerto quadraginta
annis.
19 Et perdidit ſeptem populos in terra Kena-
an, & dedit eis terram eorum hæreditate.
20 Et quadringentis & quinquaginta annis de-
dit eis iudices, vſque ad Schemuil Prophe-
tam.
21 Et tunc petierunt ſibi regem, & dedit eis
Deus Schaulem filium Kiſch, hominem ex

3 Ad verb. Stabat autem ex aduerſo eis, Hebraiſmus.
4 Bar Schuma, Latinè ſonat Filium nominis, ac Hebraiſmus eſt pro homine celebri, ſicut Gen. 6. dicuntur אנשי השם hoc eſt, Celebres, & ſicut בן Hebraicè ita בר Syriacè ſæpe ſignificat Præditum, vt Deut. 3. 18. & Iud. 21. 10. 1. Sam. 14. 52. בן חיל id eſt, Filius roboris accipitur pro Prędito robore, & Iob. 41. 25. בני שחץ Filii ſuperbiæ pro Præditis ſuperbia: Ita hoc loco, Filius nominis Præditum nomine ſignificabit, id eſt Hominem celebrem. Quā verò in re celebrę fuerit eius nomen videtur oſtendere tum Hebraica eius appellatio בר ישוע, quam Græci retinuerunt, tum eius interpretatio Elimas. Nā בר ישוע ſonat Præditum ſalute, & Elimas, quod Heb. ſcriberetur אלי מקן ſonat Diuinum conſilium. Salutem enim ei aſcribebant qui eius arte dementati erant, eo quòd putarent eum diuinorum conſiliorum participem eſſe. Sic ſolet Satā ſuas artes amplis titulis adornare & tegere: & ita apud Moſē & Daniele huic mago ſimiles malefici ſplendido, nomine ſæpe חכמים id eſt, ſapientes, vocati fuerunt.
5 Id eſt, Diaboli vt annotatum eſt in 4. Matth.
5 Morem recitando Legem in ſynagogis diebus ſabbathi introductum ab ipſo Moſe tradūt, & deinde poſt reditū à captiuitate, ab Ezra in vſum reuocatū, & amplificatum, adiuncta Prophetarum lectione. Legem diuidunt in ſectiones totidem (quas vocant פרשיות) quot ſūt in anno ſabbatha, quo ita ſingulis annis tota Lex perlegatur, finiaturque in feſto Tabernaculorum rurſumque ſequenti ſabbatho ab initio repetatur. Ex Prophetis autem capita quædam quæ appellant הפטרות lectionibus Legis tū numero tū doctrinæ conſenſu, quatenus fieri poteſt, correſpondentia, ſelecta conſtituta que ſunt, quæ ſimul legantur eo ordine quo deſcripta ſunt ad finem Bibliorum Venetiis excuſorum. Peracta Legis & Prophetarum lectione, demum aſſurgebant, accepta prius venia a primario ſynagogæ, qui de ſcripturis apud populum volebant diſſerere. Hæc ſuſus explicantur à Maimoni, primo volumine, in tractatu De benedictione ſacerdotum, cap. 12. & ſequentibus. 6 Ac ſi Græcè pro ἐτροποφόρησεν ſcriptum eſſet ἐτροφοφόρησεν, Nutriuit: ſed latum eſt inter vtrunque verbum diſcrimen, vt potius exiſtimem ſenſum reſpexiſſe. Nam tā clara certaque fuit tolerantia Dei erga immorigerum populum, quòd non deſtitit eos paternè alere & ſua cura proſequi, quod innuit noſter paraphaſtes.

genere Beniamin annis quadraginta.
22 Et ſuſtulit eum, & ſuſcitauit eis Dauidem
regem: & teſtatus eſt de eo, & dixit, Inue-
ni Dauidem filium Iiſchai, hominem ſecun-
dum cor meum: ipſe faciet omnes volunta-
tes meas.
23 E ſemine huius excitauit Deus Iſraieli,
iuxta id quod pollicitus fuerat, Ieſchua li-
beratorem.
24 Et miſit Iuchannan vt prædicaret ante ad-
uentum eius, baptiſmum conuerſionis toti
populo Iſraiel.
25 Et quum expleret Iuchannan miniſteriũ
ſuũ, dicebat, Quem putatis vos me eſſe non
ſum ego. Sed ecce, venit poſt me is cui non
ſum dignus vt ſoluam corrigias calceamen-
torum eius.
26 Viri fratres, filii generis Abraham, & qui
vobiſcum ſunt timentes Deum, vobis hic
miſſus eſt ſermo ſalutis.
27 Qui enim habitant in Vriſchelem, & pri-
mores eorum, non 7 ſenſerunt illum *ſermo-*
nem, nec etiam ſcripta Prophetarum quæ
leguntur per omne ſabbathum: ſed con-
demnauerunt eum, & compleuerunt omnia
quæ ſcripta ſunt.

7 Sic apud Hebreos intelligendi, & Sentiendi, verba confunduntur vt Pſal.58.10.

28 Et quum nullam inueniſſent cauſam mor-
tis, petierunt à Pilato vt interficerent eum.
29 Quumque perfeciſſent quicquid ſcriptum
eſſet de eo, demiſerunt eum de cruce, & po-
ſuerunt eum in loco ſepulchri.
30 Deus autem excitauit eum 8 à mortuis.
31 Et viſus eſt diebus multis iis qui aſcende-
runt cum eo ex Galilæa in Vriſchelem: &
illi ſunt nunc teſtes eius apud populum.

8 9 Ad ver. De inter mortuos vt Gal. licè, *D'entre les morts*

32 Et etiam nos, ecce, euangelizamus vo-
bis quòd promiſſionem illam quæ facta fuit
patribus noſtris, compleuit Deus nobis fili-
is illorum, qui excitauit Ieſchua:
33 Sicut ſcriptum eſt in ſecundo Pſalmo, Fi-
lius meus es tu: ego hodie genui te.
34 Et ſic excitauit eum Deus 9 à mortuis vt
rurſus non ſit reuerſurus viſurus corruptio-
nem quemadmodum dicit, Dabo vobis be-
neficentiam Dauid fidelem.
35 Et rurſus dixit in loco alio, Non dediſti be-
nignum tuum 10 vt videret corruptionem.
36 Dauid enim in ætate ſuá miniſtrauit vo-
luntati Dei, & obdormiuit: adiunctuſque
eſt patribus ſuis, ac vidit corruptionem:
37 Hic verò quem excitauit Deus, non vidit
corruptionem.
38 Scitote igitur, fratres, quòd per hunc ip-
ſum prædicatur vobis remiſſio peccato-
rum:
39 Et ab omnibus à quibus non potuiſtis per
Legem Muſche 11 iuſtificari, per hunc, quiſ-
quis credit, iuſtificatur.
40 Cauete igitur ne veniat ſuper vos id quod
ſcriptum eſt in Prophetis:
41 Videte contemptores, & admiremini, ac
deuaſtemini, quia opus operor in diebus
veſtris, quod non crederetis ſi quis narra-
ret vobis.

10 Id eſt, Vt obnoxius eſſet corruptioni vt infrà ſemel atque iterum ſequitur Hebraiſmus.

11 Iuſtificari pro Abſolui in iudicio Exod.27.7.& Deut. 25.1.& paſſim alibi in vtroque Teſtamento.

iamin, m annis quadraginta.
22 Et amoto illo, excitauit eis Dauid in re-
gem: cui etiam teſtimonio dato, dixit, In-
ueni Dauid *filium* Ieſſe, virum ſecundum
cor meum, qui exequetur omnes voluntates
meas.
23 9 Huius è ſemine Deus ſecundum promiſ-
ſionem excitauit Iſraeli Seruatorem Ieſum.
24 Quum antè prædicaſſet Iohannes n co-
ram eo iam aduentante, baptiſmum reſipiſ-
centiæ toti populo Iſraelis,
25 Quum autem expleret Iohannes curſum,
dixit, Quem me ſuſpicamini eſſe non ſum
ego, ſed ecce, venit poſt me, cuius pedum
ſoleam non ſum dignus qui ſoluam.
26 10 Viri fratres, filii generis Abrahæ, & qui
inter vos timetis Deum vobis ſermo ſalutis
huius miſſus eſt.
27 11 Qui enim habitabant in Hieruſalem, &
primores eorum, quum ignorarent iſtum,
& *eo* condemnato, voces Prophetarum quę
per omne Sabbathum leguntur, impleue-
runt:
28 Et nulla cauſa mortis inuenta, petierunt
à Pilato, vt necaretur.
29 Quum verò perfeciſſent omnia quæ de
eo ſcripta erant, detractus è ligno, poſitus
fuit in monumento.
30 12 Deus autem excitauit eum à mortuis.
31 Qui viſus eſt per dies multos iis qui ſimul
aſcenderant cum eo à Galilæa in Hieruſa-
lem, ſuntque teſtes eius apud populum.
32 Et nos vobis euangelizamus eam promiſ-
ſionem quæ Patribus facta eſt, Deum vide-
licet eam expleuiſſe filiis illorum, *id eſt*, no-
bis o excitato Ieſu:
33 13 Vt etiam in Pſalmo ſecundo ſciptum eſt,
Filius meus es tu, ego hodie genui te.
34 Quòd autem excitauerit eum à mortuis,
non amplius reuerſurum in ſepulchrum, ita
dixit, Dabo vobis p firmas illas Dauidis be-
neficentias.
35 14 Ideò & aliàs dicit, Non ſines ſanctum
illum tuum ſentire corruptionem.
36 Nam Dauid quidem poſtquam ſua ætate
inſeruiſſet Dei conſilio, obdormiuit, & ad-
iunctus eſt patribus ſuis, ſenſitque corrup-
tionem:
37 At is quem Deus excitauit, non ſenſit cor-
ruptionem.
38 15 Notum igitur ſit vobis, viri fratres an-
nuntiari vobis remiſſionem peccatorum
per iſtum:
39 q Et ab omnibus à quibus per Legem Mo-
ſis r abſolui non potuiſtis, per hunc, quem-
uis qui credat, abſolui.
40 16 Videte ergo ne vos inuadat quod dictũ
eſt in ſ Prophetis,
41 Videte ô contemptores, & admiramini
& euaneſcite: quia opus operor ego diebus
veſtris, opus quod non credetis ſi quis e-
narrauerit vobis.

tentiæ. Vocantur autem beneficentiæ Dauid paſſiuâ ſignificatione, *id eſt, quæ in Dauidem fuerunt collatæ: fideles autem dicuntur* ... *firmæ atque conſtantes.* 1 *Reg.2.10.* *ſup.2.26.* 14 Sic intrauit ſepulchrum Dominus, vt ne corruptionem quidem ...
15 Chriſtus ideo miſſus, vt per Legem damnatos gratuita remiſſione peccatorum donet. q *Cùm ceremoniæ legales vos ...* *tueri nō à peccatis, abſoluemini per iſtum, ſi fide illum amplexi fueritis.* r *Ad verb. Iuſtificari declarari.* 16 Beneficia Dei contem... hos certo exitio. ſ *Vid. Mar.1.2.* *Heb.1.5.*

42 [17] Egreſſis autem eis ſynagoga Iudæorum,
rogarunt Gẽtes vt in proximè ſequens Sab-
bathum dicerentur ſibi hæc verba.
43 Soluto autem conuentu, ſequuti ſunt mul-
ti ex Iudæis, & [t] religioſis proſelytis Paulum
ac Barnabam: qui alloquentes eos, perſua-
ſerunt eis vt permanerent in gratia Dei.
44 Sequente verò Sabbatho vrbs propè tota
coacta eſt ad audiendum ſermonem Dei.
45 [18] Viſa autem turba Iudæi repleti ſunt in-
uidia, & contradicebant iis quæ à Paulo di-
cebantur, contradicentes ac [v] blaſpheman-
tes.
46 [19] Tunc [x] libertate vſi Paulus ac Barnabas
dixerunt, Vobis neceſſe fuit primùm exponi
ſermonem Dei: poſtquam autem repellitis
illum, & indignos vos ipſos [y] decernitis æ-
terna vita, ecce, conuertimur ad Gentes.
47 Ita enim nobis mandauit Dominus, *dicens*,
Conſtitui te vt ſis lux Gentium, vt ſis ſaluti
vſque ad vltimas terras.
48 Gentes autem hæc audientes, gauiſæ ſunt,
& glorificabant ſermonem Domini: & cre-
diderunt quotquot erant [z] ordinati ad vi-
tam æternam.
49 Perferebatur autem ſermo Domini per to-
tam illam regionem.
50 [20] Iudæi verò extimularunt mulieres [a] re-
ligioſas & honeſtas, & primos vrbis, & ex-
citarunt perſequutionem in Paulum ac Bar-
nabam, eieceruntque eos è finibus ſuis.
51 [21] At illi excuſſo puluere pedum ſuorum in
eos, venerunt Iconium.
52 Diſcipuli verò replebantur gaudio & Spi-
ritu ſancto.

21 Non obſtat mundi perfidia, quominus ſibi Dominus Eccleſiam colligat, & collectam foueat.

42 Et quum egrederentur [12] ab eis, petierunt
ab ipſis vt ſabbatho alio loquerentur ſer-
mones iſtos ſecum.
43 Et poſtquam dimiſſa eſſet congregatio,
multi Iudæi [13] iuerunt poſt eos, & etiam
proſelyti, qui timebant à Deo: & ipſi loque-
bantur & ſuadebant eis [14] vt adhærerent
gratiæ Dei.
44 Et ſabbatho alio congregata eſt tota ciui-
tas ad audiendum ſermonem Dei.
45 Et quum vidiſſent Iudæi turbam magnam,
repleti ſunt inuidia, [15] & obſiſtebant contra
ſermones quos loquebatur Paulus ac blaſ-
phemabant.
46 Dixit autem Paulus & Bar-nabba liberè,
vobis oportebat primum prædicari ſermo-
nem Dei, ſed quia repellitis ipſum à vobis,
& ſtatuiſtis contra vos ipſos quòd non digni
ſitis vita quæ eſt in æternum, ecce, conuer-
timus nos ad Gentes.
47 Sic enim præcepit nobis Dominus noſter,
ſicut ſcriptum eſt, Poſui te lucem Gentibus,
vt ſis in ſalutem vſque ad fines terræ.
48 Quumque audirent Gentes, gaudebant &
glorificabant Deum, credideruntq; illi qui
poſiti erant ad vitam quæ eſt in æternum.
49 Et ſermo Domini prædicabatur in tota il-
la regione.
50 Iudæi verò ſuſcitauerunt principes ciuita-
tis, & mulieres diuites, quæ cum illis time-
bant Deum: & excitauerunt perſecutionem
contra Paulum & contra Barnabbam, & e-
iecerunt eos è limitibus ſuis.
51 Et quum egrederentur, excuſſerunt con-
tra eos puluerem pedum ſuorum: & vene-
runt in Iconium ciuitatem.
52 Et diſcipuli replebantur gaudio & Spiritu
ſancto.

12 Ad verbum, A latere eorum. Heb.

13 Id eſt, Sequuti ſunt eum. Hebraiſmus.

14 Quaſi affixi & conglutinati permanerent in gratia Dei. Hæc eſt vis verbi Syriaci.

15 Id eſt, Opponebant ſe, & repugnabant ſermonibus Pauli.

CAPUT XIIII.

1 Paulus & Barnabas 5 Iconio eiiciuntur vt. 6 Paulus Lyſtra 10 Claudum ſanat, 13 & ſibi ſacrificaturos 15 prohibet. 19 Ibidem Iudæis auctoribus lapidatur. 23 Hinc multis Eccleſiis peragratis, 26 Antiochiam reuertuntur.

1 FActum [1] eſt autem itidem [a] Iconii vt ſi-
mul introirent ſynagogam Iudæorum, &
loquerentur, ita vt crederet Iudæorum
ſimul & Græcorum magna multitudo.
2 Qui verò [b] increduli fuerant Iudæi incita-
runt & [c] malè affectos reddiderunt animos
Gentium aduerſus fratres.
3 [2] Multum igitur tempus *ibi* egerunt liberè
loquentes, freti Domino, qui teſtimonium
dabat ſermoni gratiæ ſuæ, dabatque vt ſigna
& miracula ederentur per manus eorum.
4 Diuiſa eſt autem multitudo vrbis: & alii
quidem erant à Iudæis, alii verò ab Apoſto-
lis.
5 Quum autem factus eſſet impetus Gentium
ac Iudæorum vnà cum ſuis primoribus, ad
eos iniuriis afficiendos & lapidandos.
6 Re proſpecta [d] perfugerunt in ciuitates Ly-
caoniæ, Lyſtram & Derben, & circumia-
centem regionem:
7 Et illic euangelizauerunt.
8 ¶ [3] Quidam autem vir Lyſtris captus pedi-

1 ET venerunt & ingreſſi ſunt in ſynago-
gam Iudæorum, & ita loquuti ſunt cum
eis vt crederent multi ex Iudæis & ex
Græcis.
2 Iudæi *vero* ex illis qui non obediebant, ex-
citauerunt Gentes vt malè afficerent fra-
tres.
3 Et ii tempus multum manſerunt ibi, & li-
berè loquebantur de Domino: & ipſe te-
ſtabatur de ſermone gratiæ ſuæ per ſigna
& prodigia quæ faciebat per manus eo-
rum.
4 Et tota turba ciuitatis diuiſa erat: ex illis
erant cum Iudæis, & ex illis adhærebant A-
poſtolis.
5 Factus eſt autem in hos impetus à Gentibus,
& à Iudæis ac primoribus eorum, vt contu-
meliis afficerent eos & obruerent eos lapi-
dibus.
6 Quumque *hoc* cognoſcerent, diſceſſerunt,
& confugerũt in ciuitates Lycaoniæ & Ly-
ſtræ & Derbæ & pagos qui ſunt circa eas:
7 Et ibi euangelizabant.
8 Et homo quidam habitabat in Lyſtra ciui-

tate,

tate, qui affligebatur in pedibus ſuis, clau-
dus a ventre matris ſuæ, qui nũquam ambu-
lauerat.
9 Hic audiuit Paulum loquentem & quum vi-
diſſet eum Paulus, & agnoſceret quòd eſſet
in eo fides quòd ſaluus futurus eſſet,
10 Dixit ei voce clara, Tibi dico, in nomine
Domini noſtri Ieſchua Chriſti ſurge in pe-
des tuos. Et exiliens ſurrexit, ac ambulauit.
11 Et congregatio populi, quum vidiſſent id
quod fecerat Paulus, extulerunt vocem
ſuam lingua regionis, & dicebant, Dii aſſi-
milati ſunt filiis hominis, & deſcenderunt
ad nos.
12 Et nominabant Bar-nabbam [1] dominum
deorum, & Paulum, Mercurium, quia ipſe
principatum habebat in ſermone.

1 Periphraſis eſt Iouis quem prophani poetæ appellãt deorum regem.

13 Et ſacerdos domini deorum, qui erat extra
ciuitatem, adduxit tauros & coronas ad
portam veſtibuli eius loci vbi habitabant, &
volebat mactare illis.
14 Bar-nabba autem & Paulus, quum audiuiſ-
ſent, ſciderunt veſtimenta ſua, & exilierunt:
& egreſſi ſunt ad cœtum, & clamabant.
15 Ac dicebant, Viri, quid facitis? Etiam nos
filii hominis ſumus, paſſionibus obnoxii ſi-
cut vos, & annuntiamus vobis vt ab iſtis inu-
tilibus conuertamini ad Deum viuentem,
qui fecit cœlum & terram & maria, & om-
nia quæ ſunt in eis.
16 Qui in ætatibus priſcis ſiuit omnes gentes
vt ambularent per vias [2] proprias:

2 Ad verbum, Animæ ſuæ, id eſt Propriæ voluntatis. Hebraiſmus.

17 Non relinquens ſeipſum ſine teſtimonio,
quum faceret eis bona è cœlo, & dimitteret
pluuiam, & creſcere faceret fructus tempo-
ribus ſuis, ac impleret ſaturitate & lætitia
corda eorum.
18 Et quum hæc dicerent, vix cohibuerunt
populum ne quis mactaret ipſos.
19 Venerunt autem Iudæi ex Iconia & Antio-
chia & commouerunt contra eos populum
& lapidauerunt Paulum, & traxerunt eum
extra ciuitatem, quia putabant quòd mor-
tuus eſſet.
20 Et congregati ſunt iuxta eũ diſcipuli & ſur-
gens ingreſſus eſt in ciuitatem: & die poſte-
ro egreſſus eſt inde cum Barnabba, ac vene-
runt in Derben ciuitatem.
21 Et quum euangelizaſſent [3] filiis ciuitatis
illius diſcipulos fecerunt multos: & conuer-
ſi venerunt ad Lyſtram ciuitatem, & ad I-
conium & ad Antiochiam.

3 Id eſt, Ciuibus natis in ea ciuitate. Hebraiſmus.

22 Quum confirmarent animos diſcipulorum
& [4] hortarentur eos vt perſeuerarent in fi-
de, ac dicebant eis quòd per oppreſſiones
multas oporteat ingredi in regnum Dei.

4. Ad verbũ, Petebant ab eis.

23 Et conſtituerunt eis in omni cœtu ſenio-
res, quum ieiunarent vnà cum eis, ac ora-
rent, commendarentque eos Domino no-
ſtro in quem crediderant.
24 Et quum circuiſſent loca Piſidiæ, venerunt
ad Pamphyliam.
25 Et quum loquuti eſſent in Perga ciuitate
ſermonem Domini, deſcenderunt [5] ad Atta-
liam.
26 Et inde iter fecerunt per mare, & venerũt
Antiochiã: qui inde cõmendati fuerant gra-
tiæ Domini ad opus illud quod expleuerunt.
27 Et quum congregaſſent totum cœtum,
narrabant quicquid feciſſet Deus, [6] cum eis,

5 Scriptum erat לאיטליא, Ad Italiam, ſed perperam, quare non dubitaui litera Iod ſublata, reſtituere lectionẽ & ſcribere לאטליא, Ad Attaliam.

6. Hebraiſmus pro erga eos. Simile legitur Pſalm. 86. 17. & pſalm. 115. 124.

bus ſedebat, claudus ab vtero matris ſuæ,
qui nunquam ambulauerat.
9 Hic audiuit Paulum loquentem: qui quum
intendiſſet in eum oculos, & vidiſſet quòd
fidem haberet *ſe* ſeruatum iri,
10 Dixit voce magna, Surge in pedes tuos re-
ctus. Tum *ille* quum exiluiſſet, ambulauit.
11 Turbæ verò quum vidiſſent quod fecerat
Paulus, ſuſtulerunt vocem ſuam, Lycaoni-
cè dicentes, Dii aſſimilati hominibus de-
ſcenderunt ad nos.
12 Vocabantque Barnabam, Iouem: Paulum
verò Mercurium: quoniam is erat dux ſer-
monis.
13 Sacerdos autem Iouis collocati ante illo-
rum vrbem, quum tauros vittatos ad [e] veſti-
bula adduxiſſet, volebat cum turba ſacrifi-
care.
14 Quod quum audiſſent Apoſtoli Barnabas
& Paulus, [f] diruptis palliis ſuis inſilierunt in
turbam, clamantes,
15 [4] Ac dicentes, Viri, cur iſta facitis? Nos
quoque ſumus homines [g] iiſdem quibus vos
affectionibus obnoxii, annuntiantes vt vos à
[h] vanis iſtis rebus conuertamini ad Deum
illum viuum, qui fecit cœlum & terram &
mare, & omnia quæ in eis ſunt.
16 Quique præteritis ætatibus ſiuit omnes
Gentes [i] ſuis ipſarum viis incedere.
17 Quanquam non paſſus eſt ſe *eſſe* expertem
teſtimonii, bona tribuendo, dans nobis cœ-
litus pluuias ac tempora fructibus edendis
apta, implens cibo & lætitia corda noſtra.
18 Et hæc dicentes, vix compeſcuerunt tur-
bam ne ipſis ſacrificaret.
19 ¶ [6] Superuenerunt autem quidam Iudæi
Antiochia & Iconio, qui perſuaſa turba,
Paulum lapidatum traxerunt extra vrbem,
exiſtimantes eum mortuum eſſe.
20 Sed quum circumſtetiſſent eum diſcipuli,
ſurrexit & ingreſſus eſt vrbem: & poſtridie
egreſſus venit Derben cum Barnaba.
21 [7] Quumque euangelizaſſent vrbi illi, & di-
ſcipulos multos adiunxiſſent, reuerſi ſunt
Lyſtram & Iconium & Antiochiam:
22 [8] Confirmantes animos diſcipulorum, hor-
tantes vt permanerent in fide, & *dicentes* o-
portere per multas oppreſſiones nos ingre-
di in regnum Dei.
23 [9] Quumque ipſis per ſuffragia creaſſent
per ſingulas Eccleſias Presbyteros, preca-
tique eſſent cum ieiuniis, commendarunt
eos Domino in quem crediderant:
24 [10] Peragrataque Piſidia, venerunt in Pam-
phyliam:
25 Ac Pergæ loquuti diu ſermonem, deſcen-
derunt [k] Attaliam.
26 Et illinc abnauigarunt [l] Antiochiam, vnde
fuerant commendati gratiæ Dei ad opus
quod expleuerant.
27 Quum autem veniſſent & coegiſſent Ec-
cleſiam, retulerunt quanta Deus per ipſos effe-
ciſſet,

ciſſet, cumque aperuiſſe Gentibus oſtiũ fidei.
28 Et egerunt illic multum tempus cum diſcipulis.

& quòd aperuiſſet oſtium fidei gentibus.
28 Et tempore multo manſerunt ibi apud diſcipulos.

Caput XV.

2 Antiochenis quidam iugum Legis obtrudere conantur. 6 Conſulti de hac re Apoſtoli. 19 Et quid facto opus ſit. 23 Per literas iudicant. 36 Paulus ſeparatus à Barnaba Eccleſias Aſiæ reuiſit.

1 Porrò [1] [a] quidam qui deſcenderant à Iudæa, docebant fratres, *& dicebant*, Niſi circuncidamini ritu moſis non poteſtis ſeruari.
2 [a] Orta igitur repugnantia & diſquiſitione non exigua Paulo ac Barnabæ aduerſus illos, conſtitutũ fuit vt aſcenderent [2] Paulus & Barnabas & quidam alii ex illis ad Apoſtolos ac Presbyteros Hieroſolymam ſuper hac quæſtione.
3 Illi ergo [b] deducti ab Eccleſia, peragrarunt Phœnicem & Samariam, narrantes conuerſionem Gentium: & affecerunt gaudio magno omnes fratres.
4 Quum autem adueniſſent in Hieruſalem, excepti ſunt ab Eccleſia & ab Apoſtolis ac Presbyteris, & renuntiarunt quæcunque Deus per ipſos effecerat.
5 Sed (*aiebant*) quidam ſurrexerunt è ſecta Phariſæorum qui crediderunt, dicentes oportere ipſos circuncidere, & denuntiare vt obſeruent Legem Moſis.
6 [3] Conuenerunt igitur Apoſtoli & Præsbyteri vt diſpicerent de hoc negotio.
7 Quum autem multa diſceptatio fuiſſet, ſurgens Petrus dixit eis, [4] Viri fratres, vos ſcitis Deum [c] iampridem [d] inter nos elegiſſe *me*, vt per os meum audirent Gentes verbum Euangelii, & crederent.
8 Et Deus qui nouit corda, dedit eis teſtimonium, dato ipſis Spiritu ſancto, ſicut & nobis:
9 Nihilque [e] diſcreuit inter nos & illos, [f] fide purgatis cordibus eorum.
10 [5] Nunc ergo [g] quid tentatis Deum, impoſito iugo ceruici diſcipulorum, quod neque patres noſtri neque nos portare potuimus?
11 Imò per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus nos ſeruatum iri, quemadmodum & illos.
12 [6] Tacuit autem tota illa multitudo: & audiebant Barnabam & Paulum exponentes quanta Deus edidiſſet ſigna & miracula per ipſos inter gentes.
13 Poſtquam autem ipſi conticuiſſent, reſpondit [h] Iacobus, dicens, Viri fratres, audite me.
14 [7] Symeon expoſuit quomodo primum Deus reſpexerit *Gentes*, vt ſumeret ex ipſis populum nomini ſuo:
15 Et huic *rei* conſonant verba Prophetarum: ſicut ſcriptum eſt,
16 Poſt hæc reuertar, & reſtaurabo tabernaculum Dauid collapſum, & ruinas eius reſtaurabo, & rurſus erigam illud:
17 Vt requirant reliqui homines Dominum,

1 Deſcenderant autem quidam ex Iudæa, & docebant fratres, Si non circuncisi ſitis iuxta conſuetudinem Legis, non poteſtis ſeruari.
2 Et facta eſt commotio magna & diſputatio Paulo & Barnabæ contra eos, [1] & factum eſt vt aſcenderent Paulus & Bar-nabba & alii cum eis, ad Apoſtolos & ſeniores qui erant in Vriſchelem, propter hanc quæſtionem.
3 Et deducens dimiſit eos eccleſia, & iter fecerunt per totam Phœnicen, & etiam inter Samaritanos, narrantes de conuerſione gentium, [2] & fecerunt gaudium magnum omnibus fratribus.
4 Quumque veniſſent in Vriſchelem, excepti ſunt ab eccleſia & ab Apoſtolis & à ſenioribus: & narrauerunt eis quicquid feciſſet [3] cum eis Deus.
5 Surrexerunt autem homines qui crediderunt ex doctrina Phariſæorum, & dicebant, Neceſſe erat vobis circumcidere eos, & præcipere eis vt ſeruent Legem Muſchæ.
6 Congregati verò ſunt Apoſtoli & ſeniores vt diſputarent de ſermone hoc.
7 Et quum fuiſſet diſceptatio multa, ſurrexit Schemeun, & dixit eis, Viri fratres, vos ſcitis quòd à diebus prioribus ex ore meo elegit Deus vt audirent gentes ſermonem euangelii, & crederent.
8 Et Deus qui nouit id quod eſt in cordibus, teſtatus eſt de eis, ac dedit eis Spiritum ſanctum, ſicut nobis.
9 Et nihil diſcreuit inter nos & eos, quia purgauit fide corda eorum.
10 Et nunc vos quid tentatis Deum vt ponatis iugum ſuper colla diſcipulorũ, quod neque Patres noſtri, neq; nos potuimus ferre?
11 Sed per gratiam Domini noſtri Ieſchua Chriſti, credimus quòd [4] ſeruabimur ſicut ipſi.
12 Et tacuerunt vniuerſus cœtus: ac audiebant Paulum & Barnabbam, qui narrabant de eo quod feciſſet Deus per manus eorum, ſigna & prodigia in gentibus.
13 Et poſtquam conticuiſſent, ſurrexit Iaakub, ac dixit, Viri fratres, audite me.
14 Schemeun narrauit vobis quomodo cœperit Deus eligere ex Gentibus populum nomini ſuo.
15 Et huic rei conſentiunt ſermones Prophetarum: ſicut ſcriptum eſt.
16 Poſt hæc reuertar & erigam tabernaculũ Dauid quod collapſum fuerat, & ædificabo quod corruerat ex eo, & erigam illud.
17 Vt requirant reliquiæ filiorum hominum,

1 Pro contigit vt aſcenderent ſubaudi, Ex ſententia fratrũ, Hebraiſmus.

2 Id eſt, Enarrando affecerunt magno gaudio fratres Hebraiſmus.

3 Id eſt, Erga eos vt ſuprà.

4 Ad verb. Viuemus. Hebraiſmus.

6 Viua legitimi concilii effigies, vbi ſola Dei veritas regnat. h *Alphæi qui & frater Domini ſuit dictus.* 7 Genti Dei verbo confirmat Iacobus Petro aſſentiens.

Dominum, & omnes gentes ſuper quas in-
uocatum eſt nomen meum: ait Dominus
qui fecit hæc omnia.
18 Nota ſunt à ſeculo opera Dei.
19 Propter hoc dico, 5 ne obtundant eos qui
ex Gentibus conuertuntur ad Deum:
20 Sed mittatur ad eos, vt diſcedant à pol-
lutione victimarum, & a ſcortatione, & ab
eo quod ſuffocatum eſt, & à ſanguine.
21 Ipſi enim Muſche ab ætatibus priſcis in
omni ciuitate fuerunt prædicatores in ſyna-
gogis quæ omnibus ſabbathis legunt e-
um.
22 Tunc Apoſtoli & ſeniores cum tota eccle-
ſia elegerunt viros ex ſeſe, & miſerunt An-
tiochiam cum Paulo & Bar-nabba, Iihu-
dam qui vocatur Bar-Schabba, & Schilam,
viros qui primarii erant inter fratres:
23 Et ſcripſerunt epiſtolam 6 per manus eo-
rum, ita, Apoſtoli & ſeniores & fratres, iis
qui ſunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ fra-
tribus, qui ſunt ex Gentibus, 7 ſalutem.
24 Auditum eſt à nobis quòd quidam e no-
bis, egreſſi ſunt, & turbauerunt vos ſermo-
nibus, & ſubuertunt animas veſtras, dicentes
vt circumcidamini, & ſeruetis Legem quæ
nos non mandauimus eis.
25 Propter hoc cogitauimus omnes nos ſi-
mul congregati, & elegimus viros, miſimuſ-
que eos ad vos cum Paulo & Bar-nabba di-
lectis noſtris:
26 Hominibus qui tradiderunt animas ſuas
pro nomine Domini noſtri Ieſchua Chriſti,
27 Et miſimus cum eis Iihudam & Schilam,
qui ſermonem exponent vobis hæc ea-
dem.
28 8 Placuit enim Spiritui ſancto, & etiam
nobis, vt non imponatur vobis onus ampli-
us præter hæc quæ neceſſaria ſunt.
29 *Videlicet* vt abſtineatis ab iis quæ immo-
lata ſunt *ſimulachris*, & à ſanguine, & à ſuf-
focato, & a ſcortatione & quum ſeruaueritis
voſipſos ab illis, 9 benè eritis. Eſtote firmi
in Domino noſtro.
30 Illi autem qui miſſi fuerant, venerunt An-
tiochiam, & congregauerunt totum popu-
lum, ac reddiderunt epiſtolam.
31 Et quum *illi* legiſſent, gauiſi, ſunt, & con-
ſolationem acceperunt,
32 Sermone quoq; copioſo corroborarunt
fratres, & confirmauerunt 99 domeſticos
Iihuda & Schilas: nam etiam ipſi prophetæ
erant.
33 Quumque manſiſſent ibi aliquod tempus,
dimiſerunt eos fratres in pace ad Apoſto-
los.
34 10 Sed fuit voluntas Schelæ vt maneret
ibi.
35 Paulus autem & Bar-nabba manſerunt
Antiochiȩ, & docebant, ac euangelizabant
cum aliis multis Sermonem Dei.
36 Et poſt *aliquot* dies dixit Paulus Barnab-

5 Vel conferant. Id eſt, Nequis immẽſum Legis Moſaicæ onus conſcientiis earum imponat, cuius mole & grauitate obterantur & cõminuantur.

6 Id eſt, Mittentes eos. Hebraiſmus.

7 Ad verb. Pacem Hebraiſmus ſæpe obſeruatus.

8 Ad verb. Fuit voluntas. Heb.

9 Id eſt, præclarè vobiſcum agetur. Sic Galli, *Vous ſerez bien.*

99 Domeſticos appellat fideles ipſos qui in Eccleſiam Dei tanquam in eius familiam cooptati fuerant.

10 Sed fuit voluntas. Hic verſiculus in Syro textu non legitur, ac puto omiſſum fuiſſe per incuriam: quapropter eum reſtitui.

& omnes Gentes ſuper quas inuocatum eſt
nomen meum: dicit Dominus qui facit hæc
omnia.
18 i Nota ſunt Deo ab *æterno* æuo omnia ope-
ra ſua.
19 8 Quamobrem ego cenſeo non eſſe ob-
turbandos eos ex Gentibus qui ad Deum
conuertuntur.
20 Sed ad eos ſcribendum vt abſtineant à
k pollutionibus ſimulachrorum, & ſcorta-
tione, & ſuffocatis rebus, & ſanguine.
21 l Moſes enim ab ætatibus antiquis in ſin-
gulis ciuitatibus habet qui ipſum prædicent
quum in ſynagogis per ſingula ſabbatha le-
gatur.
22 9 Tunc viſum eſt Apoſtolis & ſenioribus
cum tota Eccleſia, delectos ex ſeſe viros
mittere Antiochiam cum Paulo & Barna-
ba: *nempe* Iudam qui cognominabatur Bar-
ſabas, & Silam, viros primarios inter fra-
tres:
23 Et iſta per manus eorum *mittenda* ſcribe-
re, Apoſtoli & presbyteri & fratres, iis qui
ſunt Antiochiæ & in Syria & in Cicilia fra-
tribus qui *ſunt* ex Gentibus, ſalutem.
24 10 Quoniam quoſdam m è nobis egreſſos
audiuimus vos turbaſſe verbis, n labefactan-
tes animas veſtras, dicentes oportere *vos*
circuncidi, & ſeruare Legem, quibus *hoc*
non mandaueramus.
25 11 Viſum eſt nobis concorditer coactis, e-
lectos viros mittere ad vos cum dilectis no-
ſtris Barnaba & Paulo,
26 Hominibus qui o expoſuerunt animas ſuas
pro nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti.
27 Miſimus ergo Iudam & Silam, qui & ipſi
vobis eadem verbis renuntiabunt.
28 Viſum eſt enim p Spiritui ſancto ac q no-
bis, ne quod amplius imponeremus vobis
onus præter hæc r neceſſaria:
29 12 *Videlicet* vt abſtineatis ab iis quæ ſunt
immolata ſimulacris, & ſanguine, & ſuffo-
cato, & ſcortatione: à quibus ſi vobis caue-
ritis, bene agetis. Valete.
30 13 Illi igitur dimiſſi venerunt Antiochiam,
& coacta multitudine reddiderunt epiſto-
lam.
31 Quam quum legiſſent, gauiſi ſunt ſuper
exhortatione.
32 Iudas quoque & Silas, quum eſſent & ipſi
Prophetæ, multo ſermone adhortati ſunt
& confirmarunt fratres,
33 Et quum egiſſent *illic* aliquandiu, dimiſſi
ſunt ſ cum pace à fratribus ad Apoſtolos.
34 Silæ tamen viſum eſt ibi manere.
35 Paulus autem & Barnabas quoque cõmo-
rati ſunt Antiochiæ, docentes & euangeli-
zantes cum aliis etiam multis ſermonem
Domini.
36 14 Poſt aliquot autem dies dixit Barna-

& minus diſſentanea vita ratio. 12 Charitas etiam in rebus per ſe medlis eſt neceſſaria. 13 Omnium intereſt, quid [illegible] cognoſcere, nedum vt Eccleſiam oporteat, nihil ſciendo, pendere ex quorundam placitis. ſ *Heb id eſt, fratribus illis* [illegible] *bus, & cum bona Eccleſiȩ venia.* 14 Eccleſiæ, niſi aſſiduè excolantur, facillimè degenerant, ideoque inſtitutæ fuerunt [illegible] etiam inſpectiones.

ba Paulus, Reuerſi inuiſamus fratres no-
ſtros per omnes ciuitates in quibus annun-
tiauimus ſermonem Domini *cognituri* quo-
modo habeant.
37 15 Barnabæ verò concilium erat aſſumere
ſecum Johannem qui vocabatur Marcus:
38 Paulus autem æquum cenſebat eum non
aſſumere qui abſceſſiſſet ab ipſis ex Pam-
phylia, nec eorũ comes in illo opere fuiſſet.
39 16 Sic igitur ſunt [c] exacerbati, vt alter ab
altero diſcederet: & Barnabas aſſumpto
Marco, nauigaret in Cyprum:
40 Paulus verò allecto Sila abiit, commenda-
tus gratiæ Dei à fratribus.
41 Peragrauitque Syriam ac Ciliciam, confir-
mans Eccleſias.

bæ, Reuertamur, & viſitemus fratres qui
ſunt in omni ciuitate in qua prædicauimus
ſermonem Dei & videamus quid faciant.
37 Barnabba autẽ volebat aſſumere Juchan-
nan, illum qui cognominatus eſt Marcus.
38 Paulus verò nolebat aſſumere eum ſecũ,
eo quòd reliquiſſet ipſos quum eſſent in
Pamphylia, & non abiiſſet cum eis.
39 Propter hanc contentionem ſeparati ſunt
11 vnus ab alio. Et Barnabba aſſumpſit Mar-
cum, & iter fecerunt per mare, & profecti
ſunt in Cyprum.
40 Paulus autem elegit ſibi Schilam: & e-
greſſus eſt, commendatus à fratribus gra-
tiæ Dei.
41 Et iter faciebat per Syriam & per Cilici-
am, & confirmabat eccleſias.

11 Ad verbum, Vnus ab vno. Hebraiſmus frequens.

Caput XVI.

1 Paulus circumciſo Timotheo. 12 Philippis agens. 14 Lydiam in fide inſtituit. 16 Pythonis ſpiritum 18 expellit. 20 Propterea virgis cæſus, 24 in carcerem cum Sila conijcitur. 26 Terræmotu 27 carceris ianuæ aperiantur 31 32 & einſdem cuſtos Chriſti fidem percipit. 35 Paulus & Silas à magiſtratu deprecante dimittuntur.

1 PEruenit [1] autem Derben & Lyſtram: &
ecce, diſcipulus quidam erat illic no-
mine Timotheus, filius mulieris cujuſ-
dam [a] Judææ fidelis, cæterùm patre Græco.
2 Huic [b] dabant teſtimonium fratres qui Ly-
ſtris erant & Iconii.
3 [2] Eum *itaque* voluit Paulus ſecum proficiſci:
& aſſumptum eum circuncidit, propter Ju-
dæos qui in illis locis erant: ſciebant enim
omnes patrem eius Græcum eſſe.
4 [3] Prout autem pertranſibant vrbes, trade-
bant eis ſeruanda [c] inſtituta quæ decreta
fuerant ab Apoſtolis & Præsbyteris qui Hi-
eroſolymis erant.
5 Jtaque Eccleſiæ confirmabantur fide, & au-
gebantur numero quotidie.
6 [4] Phrygia autem peragrata & Galatica re-
gione, [d] prohibiti à Spiritu ſancto loqui ſer-
monem in Aſia,
7 Quum veniſſent in Myſiam, tentabant ire
verſus Bithyniam: ſed non ſiuit eos *ire* Spi-
ritus Jeſu.
8 Præterita igitur Myſia, deſcenderunt
Troada.
9 [5] Et viſum per noctem apparuit Paulo: Vir
Macedo quidam, adſtabat præcans eum, &
dicens, Traiice in Macedoniam & ſuccur-
re nobis.
10 [6] Vt autem viſum vidit, ſtatim ſtuduimus
abire in Macedoniam, [e] collatis argumentis
colligentes vocaſſe nos Dominum, vt eis e-
uangelizaremus.
11 Prouecti igitur Troade, rectum curſum
tenuimus Samothracen, & ſequenti die
Neapolin:
12 Et illinc Philippos, quæ eſt prima partis
Macedoniæ vrbs, colonia. Egimus autem in
ea vrbe aliquot dies.
13 [7] Et die ſabbathi egreſſi ſumus ex vrbe ad
flumen, [f] vbi ſolebat eſſe precatio: vbi quum
conſediſſemus, alloquuti ſumus mulieres
quæ conuenerant.

1 AC peruenit in Derben ciuitatem &
Lyſtram. Erat autem ibi diſcipulus
quidam cuius nomen Timotheus, filius
Judææ cuiuſdam fidelis, & pater eius Gen-
tilis *erat*.
2 Et omnes diſcipuli qui erant ex Lyſtra &
ex Iconio, teſtabantur de eo.
3 Hunc volebat Paulus aſſumere ſecum, &
acceptum eum circuncidit, propter Judæos
qui erant in eo loco: nouerant enim omnes
patrem eius quòd Gentilis eſſet.
4 Et quum proficiſcerentur in ciuitates, præ-
dicabant, ac docebant eos, vt ſeruarent
mandata quæ ſcripſerant Apoſtoli & ſenio-
res qui erant in Vriſchelem.
5 Itaque Eccleſiæ confirmabantur in fide, &
augebantur numero quotidie.
6 Ambulauerunt autem per Phrygiam & per
Galatiã, regiones, & prohibuit eos Spiritus
ſanctus ne loquerẽtur ſermones Dei in Aſia.
7 Et quum veniſſent in Myſiam regionem, vo-
lebant proficiſci inde in Bithyniam, & non
permiſit eis Spiritus Jeſchua.
8 Et quum exiuiſſent ex Myſia, venerunt in
Troadem regionem.
9 Et per viſionem noctis viſus eſt Paulo quaſi
vir quidam Macedo ſtans, & [1] deprecans,
dicens, Veni in Macedoniam, & adiuua me.
10 Quum autem vidiſſet Paulus hanc viſio-
nem, ſtatim voluimus exire in Macedoniã:
quia intellexeramus quòd Dominus noſter
vocaret nos vt euangelizaremus eis.
11 Et iter fecimus à Troade: ac recta teten-
dimus in Samothraciam: inde die poſtero
venimus Neapolin ciuitatem.
12 Et illinc Philippos, quæ eſt primaria Ma-
cedoniæ: & erat colonia. Manſimus autem
in hac ciuitate certis diebus.
13 Et egreſſi ſumus die ſabbathi extra portam
vrbis iuxta ripam fluminis, quia ibi conſpi-
ciebatur domus orationis. Quumque ſede-
remus, loquebamur cum mulieribus quæ
congregatæ erant ibi.

1 Ad verbum, petens ab eo.

14 Et mulier quędam *erat* vendens purpuram,
quæ timebat a Deo, cuius nomen erat Ly-
dia, ex Theatira ciuitate : huic aperuit cor
Dominus noſter, & audiebat id quod dice-
bat Paulus.
15 Ac baptizata eſt ipſa, & [2] filii domus eius,
& [3] rogabat nos, ac dicebat, Si id eſt quòd
verè confiditis quòd crediderim in Domi-
num noſtrum, venite, habitate in domo mea.
Et multum coegit nos.
16 Et factum eſt quum proficiſceremur in
domũ orationis, vt occurreret nobis puella
quædam cui erat ſpiritus [4] diuinationis : &
faciebat dominis ſuis quæſtum magnum di-
uinatione qua diuinabat.
17 Et veniebat poſt Paulum & poſt nos, &
clamabat ac dicebat, Hi homines ſerui ſunt
Dei excelſi, & euangelizant vobis viam
[5] ſalutis.
18 Et ita faciebat diebus multis : & irritatus
eſt Paulus, ac dixit ſpiritui illi, Ego præcipio
tibi in nomine Jeſchua Chriſti vt abeas ab
ea. Et eadem hora exiuit.
19 Et quum vidiſſent domini eius quòd exi-
uiſſet ab ea ſpes quæſtus ipſorum, apprehen-
derunt Paulum & Schilam, & trahentes ad-
duxerunt eos in forum :
20 Et obtulerunt eos ducibus ac principibus
ciuitatis, ac dicebant, Iſti homines contur-
bant vrbem noſtram, quia Judæi ſunt.
21 Et prædicant nobis ritus eos quos non
permiſſum eſt nobis ſuſcipere & exercere,
quia Romani ſumus.
22 Et turba multa congregata eſt contra eos.
Tunc duces ſciderunt veſtimenta [6] ſua, &
præceperunt vt flagellarent eos.
23 Quumq; flagellaſſent eos multum, conie-
cerunt eos in domum vinctorum, & præ-
ceperunt cuſtodi domus vinctorum vt cu-
ſtodiret eos diligenter.
24 Ille autem quum accepiſſet hoc manda-
tum, introducens incluſit eos in locum inte-
riorem domus vinctorum, & vinxit pedes
eorum numella.
25 Et [7] in medietate noctis Paulus & Schila o-
rabant, ac glorificabant Deum, & audie-
bant eos *reliqui* vincti.
26 Et repentè *terræ* motus magnus factus eſt,
& commota ſunt fundamenta domus vin-
ctorum, & apertæ ſunt ſtatim portæ omnes,
& vincula eorum omnium ſoluta ſunt.
27 Et quum expergefactus eſſet cuſtos domus
vinctorum, & vidiſſet quòd apertæ eſſent
portæ domus vinctorum, accepit gladium, &
quęſiuit vt interficeret ſeipſum, eo quòd
putabat quòd aufugiſſent vincti.
28 Et vocauit eum Paulus voce elata, ac di-
xit ei, Ne facias tibi ipſi aliquid mali, quia
omnes nos hic ſumus.
29 Et iuſſit ſibi accendere lucernam & exiliit,
ac ingreſſus eſt tremens, & procidit ad pe-
des Pauli & Schilæ.
30 Et deduxit eos foras, ac dicebat eis, Domi-
ni mei, quid oportet me facere [8] vt ſeruer?
31 Et dixerunt ei, Crede in Dominum no-
ſtrum Jeſchua Chriſtum [9] & ſeruaberis tu
& domus tua.
32 Et loquuti ſunt cum eo ſermonem Domi-
ni, & cum omnibus [10] filiis domus ſuæ.
33 Et eadem hora in ipſa nocte accipiens

2 Domeſtici, Hebraiſmus.
3 Ad verbum, Petebat à nobis.
4 Vox enim Syra קצם reſpondet Hebrææ קסם, mutata litera ס in צ eiuſdem organi literam.
5 Ad verbum, Vitę. Hebraiſmus.
6 Pronomen Syriacum ferre etiam poteſt eorum, qua lectio propius accedit ad verba & ſenſũ Lucæ.
7 Id eſt, Media nocte. Hebraiſmus.
8 Ad verbum, vt viuam Hebraiſmus.
9 Ad verbum, Et viues, vt paulo antè.
10 Id eſt, Domeſticis ſuis. Hebraiſmus.

14 [8] Quædam autem mulier nomine Lydia,
quæ purpuram vendebat in vrbe Thyatiro-
rum, Deum colens, *nos* audiuit, cuius Domi-
nus adaperuit cor, vt attenderet ea quæ di-
cebantur à Paulo.
15 [9] Quum igitur baptizata eſſet & domus e-
ius, rogauit *nos*, dicens, Si iudicaſtis me fide-
lem eſſe Domino, ingreſſi domum meam,
manete. Et adegit nos.
16 [10] Factum eſt autem proficiſcentibus no-
bis ad precationem, vt ancillula quædam
habens ſpiritum [g] Pythonis occurreret no-
bis, quæ quæſtum magnum prębebat Do-
minis ſuis, vaticinando.
17 Hęc ſubſequuta Paulum ac nos clamabat
dicens, Iſti homines, ſerui ſunt Dei illius
ſummi, qui annuntiant vobis viam ſalutis.
18 Hoc autem fecit ad [h] multos dies: ſed mo-
leſtè ferens Paulus, & conuerſus, ſpiritui di-
xit, præcipio tibi per nomen Jeſu Chriſti, vt
exeas ab ea. Exiit igitur eodẽ illo momento.
19 [11] Videntes autem domini abiiſſe ſpem
quæſtus ſui, prehenſum Paulum & Silam tra-
xerunt in forum ad magiſtratus.
20 [12] Et offerentes eos prætoribus, dixerunt,
Homines iſti conturbant ciuitatem noſtrã,
quum ſint Judæi:
21 [13] Et annuntiant ritus quos non licet nobis
ſuſcipere neque vſurpare, quum ſimus Ro-
mani.
22 [14] Vnà verò inſurrexit turba aduerſus eos:
& prætores diruptis eorum veſtibus iuſſe-
runt *eos* virgis cædi.
23 Quumque multas plagas eis impoſuiſſent
coniecerunt *eos* in carcerem, additis man-
datis commentarienſi vt tuto eos aſſerua-
ret.
24 Qui quum tale mandatum accepiſſet, con-
iecit eos in intimum carcerem, & [i] pedes
eorum adſtrinxit numella.
25 [15] Media autem nocte præcantes Paulus
& Silas hymnos canebant : & qui vincti e-
rant exaudiebant eos.
26 Repentè verò terræmotus magnus extitit,
ita vt concuterentur fundamenta carceris:
& illicò apertæ ſunt omnes fores, & omniũ
vincula laxata.
27 [16] Expergefactus autem commentarien-
ſis, quum videret fores carceris apertas edu-
cto gladio erat ſeipſum interempturus, exi-
ſtimans vinctos effugiſſe:
28 [17] Clamauit autem Paulus voce magna,
dicens, Ne quid feceris tibi ipſi mali: omnes
enim hic ſumus.
29 Is verò petito lumine irrupit, & tremefa-
ctus accidit Paulo & Silæ *ad pedes*:
30 Et productis ipſis foras, ait, Domini, quid
me oportet facere vt ſeruer?
31 At illi dixerunt, Crede in Dominum Ieſum
Chriſtum, & ſeruaberis tu ac domus tua.
32 Et loquuti ſunt ei ſermonem Domini, &
omnibus qui erant domi ipſius.
33 [18] *Ipſe* vero illis aſſumptis ea ipſa hora
noctis,

noctis, lauit eorum plagas: & baptizatus eſt
ipſe & omnes *domeſtici* illius illicò.
34 Quumque perduxiſſet eos domum ſuam,
appoſuit eis menſam, & exultauit quòd cum
vniuerſa domo ſua credidiſſet Deo.
35 [19] Die autẽ exorto prefecti miſerunt [k] via-
tores qui dicerent, Dimitte homines illos.
36 Annuntiauit autem commentarienſis hos
ſermones Paulo, Miſerunt, *inquit*, præfecti
vt dimittamini, nunc igitur egreſſi, ite in
pace.
37 [20] Paulus autem dixit eis, Cæſos nos pub-
licè, indicta cauſa, quũ ſimus Romani, con-
iecerunt in carcerem, & nunc clàm nos e-
iiciunt? non profectò: ſed veniant ipſi, & nos
educant.
38 [21] Renuntiauerunt autem Prætoribus via-
tores verba iſta: timueruntque audito eos
Romanos eſſe.
39 Et venientes precati ſunt eos, & eductos
rogarunt vt egrederentur ex vrbe.
40 [22] Egreſſi autem è carcere, introierunt ad
Lydiam: & viſis fratribus, conſolati ſunt eos,
& profecti ſunt.

lauit eos à plagis ſuis: & eadem hora bapti-
zatus eſt ipſe [11] & filii domus eius omnes.
34 Et accipiens aſcendere fecit eos in domũ
ſuam, & appoſuit eis menſam, exultabatq;
ipſe, [12] & domeſtici eius omnes in fide Dei.
35 Et quum eſſet diluculum, miſerunt duces
[13] geſtantes virgas, qui dicerent præfecto
domus vinctorum, Dimitte hos homines.
36 Et quum audiuiſſet præfectus domus vin-
ctorum, ingreſſus dixit hunc ipſum ſermo-
nẽ Paulo: nempe, Miſerunt duces vt dimit-
tamini: & nunc exeuntes abite in pace.
37 Dixit ei Paulus, Inſontes flagellarũt [14] co-
ram mundo toto, homines Romanos, &
coniecerunt eos in domum vinctorum, &
nunc clàm eiiciunt nos? Non profectò: ſed
ipſi venientes educant nos.
38 Et abierunt qui geſtabant virgas, ac dixe-
runt ducibus ſermones illos qui dicti fue-
rant ſibi. Quumq; audiuiſſent quòd Roma-
ni eſſent, timuerunt.
39 Et venerunt ad eos, ac rogauerunt eos vt
exirent ac diſcederent ab vrbe.
40 Quumq; egreſſi eſſent è domo vinctorum,
introiuerunt ad Lydiam, ac viderunt ibi fra-
tres, ac conſolati ſunt eos, & egreſſi ſunt.

11 Id eſt, Dome-ſtici. vt paulò antè.

12 Ad verbum, Filii domus, vt paulo antè.

13 Periphraſis eſt apparitorum, qui vir-gas pro inſigni ge-runt.

14 Id eſt, Coram omnibus hominibus, & palam. Sic Galli dicunt, *Deuant tout le monde*.

Capvt. XVII.

1 *Paulus Theſſalonicæ.* 3 *Chriſtum annuntians,* 6 7 *à Iaſone exceptus,* 20 *Berœam*
mittitur. 15 *Inde Athenas profectus,* 19 *in Areopago.* 23 *Deum ipſis ignotum annuntiat,*
34 *nonnullis ad Chriſtum conuerſis.*

1 Itinere [1] autem facto per Amphipolin &
Appolloniam, venerunt Theſſalonicam,
vbi erat ſynagoga Iudæorum.
2 Paulus verò ſicut conſueuerat introiuit ad
eos, & per ſabbatha tria diſſeruit *cum* eis ex
Scripturis.
3 [2] Explicans & ob oculos ponens oportuiſſe
Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis, &
hunc eſſe Chriſtũ Ieſum, Quem ego, *inquit*,
annuntio vobis.
4 Nonnulli igitur eorum aſſenſi ſunt, & con-
ſociati ſunt Paulo & Silæ, & religioſorum
Græcorum multitudo magna, & *ex* mulieri-
bus primariis non paucæ.
5 [3] Sed inuidia commoti Iudæi qui incredu-
li erant, aſſumptis quibuſdam [a] circunfora-
neis viris ſceleratis: ac turba coacta, fece-
runt vt ciuitas tumultuaretur, & adorti do-
mum Iaſonis, ſtudebant eos adducere ad
populum:
6 Et quum non inueniſſent eos traxerunt Ia-
ſonem & quoſdam fratres ad ciuitatis ma-
giſtratus, clamando, Hi ſunt qui [b] orbis ter-
rarum ſtatum ſubuerterunt: & hic adſunt.
7 Quos excepit Iaſon: qui omnes contra de-
creta Cæſaris faciunt, regem alium dicentes
eſſe, Ieſum.
8 Commouerunt autem turbam & ciuitatis
magiſtratus hæc audientes.
9 *Qui* tamen quum [c] ſatis accepiſſent ab Ia-
ſone & cæteris, dimiſerunt eos.
10 [4] Fratres verò ſtatim per noctem emiſe-
runt Paulum ſimul & Silam Berœam: qui
quum aduenissent, ierunt in ſynagogam Iu-
dæorum.

1 AC tranſiuerunt per Amphipolin & A-
pollоniam ciuitatem: veneruntque
Theſſalonicam, vbi erat ſynagoga Iu-
dæorum.
2 Et ingreſſus eſt Paulus, ſicut ſolitus erat, ad
eos: & ſabbathis tribus loquutus eſt cum eis
de Scripturis;
3 Explicans & oſtendens quòd oportuit vt
Chriſtus pateretur, & reſurgeret [1] à mor-
tuis: & hic eſt Ieſchua Chriſtus quem euan-
gelizo vobis.
4 Et quidam ex eis crediderunt; & adhæſe-
runt Paulo & Schilæ, & multi ex Græcis qui
timebant à Deo, ac etiam mulieres celebres
non paucæ.
5 Et inuidia moti ſunt Iudæi, & adiunxerunt
ſe illis viri mali è foro ciuitatis, feceruntq;
turbam magnam, & commouerunt ciuitatẽ:
& venerunt, ac ſteterunt contra domum
Iaſonis, quærebantque vt educerent eos,
inde, & traderent eos turbæ.
6 Quumq; non inueniſſent eos ibi, traxerunt
Iaſonem, & fratres qui erant ibi, & adduxe-
runt eos ad principes ciuitatis, clamantes,
Hi ſunt qui totam terram turbarunt: & ecce
rurſus huc venerunt.
7 Et qui excipit eos hic Iaſon, & omnes hi
[2] contra mandata Cæſaris ſtant, dicentes
quòd eſt rex alius, Ieſchua.
8 Turbati autem ſunt principes ciuitatis &
vniuerſus populus, quum audiuiſſent hæc.
9 Et acceperunt fideiuſſores à Iaſone & eti-
am à fratribus: & tunc dimiſerunt eos.
10 Fratres verò eadem hora ac nocte dimiſe-
runt Paulum & Schilam in Berœam ciuita-
tem. Quumque veniſſent illuc, ingreſſi ſunt
in ſynagogam Iudæorum.

1 Ad verbum, De inter mortuos vt Gallicè, *D'entre les morts*.

2 Id eſt, Oppo-nunt ſeſe, vel obſi-ſtunt, Hebraiſmus.

11 Nobili-

11 Nobiliores enim erant illi Iudæi qui illic
erant quàm Iudæi illi qui erant Theſſaloni-
cæ, & audiebant ab eis ſermonem quotidie
alacriter: quum diſcernerent ex Scripturis
num hæc ita eſſent.
12 Et multi ex eis crediderunt, & ita etiam ex
Græcis viri multi & mulieres celebres.
13 Et quum cognouiſſent illi Iudæi qui erant
ex Theſſalonica, quòd ſermo Dei prædica-
retur à Paulo in Berœa ciuitate, venerunt e-
tiam illuc, neque deſierunt commouere &
turbare plebem.
14 Et Paulum emiſerunt fratres, vt deſcende-
ret ad mare: & manſit in ea ciuitate Schilas
& Timotheus.
15 Et illi qui comites ſe præbuerunt Paulo,
venerunt quoque cum eo vſque Athenas ci-
uitatem. Et quum 3 diſcederent ab eo, ac-
ceperunt ab eo epiſtolam ad Schilam & Ti-
motheum, vt citò proficiſcerētur ad ipſum.
16 Ipſe autem Paulus quum expectaret Athe-
nis 4 irritabatur in ſpiritu ſuo. Videbat *enim*
ciuitatem plenam ſimulachris.
17 Et loquebatur in ſynagoga cum Iudæis,
& cum iis qui timebant à Deo quotidie,
& in foro cum iis qui 5 aduerſi occurrebant
quotidie.
18 Philoſophi etiam qui ex doctrina erant E-
picuri, & alii qui vocabantur Stoici, diſpu-
tabant cum eo, & 6 multi ex eis dicebant,
Quid ſibi vult hic collector ſermonum? Et
alii dicebant, Deos peregrinos prædicat:
quia Ieſchua & reſurrectionem eius prædi-
cabat eis.
19 Et apprehenderunt eum, ac deduxerunt e-
um in curiam quæ vocatur Ariaus-pagus, di-
centes ei, Poſſumúſne cognoſcere quæ ſit
hæc doctrina noua quam tu prædicas?
20 Sermones enim peregrinos ſeminas in au-
ditu noſtro: & cupimus cognoſcere quínam
hi ſint.
21 Athenienſes autem omnes, & illi qui veni-
ebant illuc peregrini, de nulla alia re ſoli-
citi erant, niſi ad dicendum & audiendum
aliquid noui.
22 Et quum ſtaret Paulus in Ariaupago, dixit,
Viri Athenienſes, video ego vos quòd in o-
mnibus excellitis in religione dæmonum.
23 Quum circuirem & viderem domum ve-
ſtrarum religionum, inueni aram quandam
cui inſcriptum erat, Dei abditi. Eum igitur
quem ignorantes vos colitis, hunc ipſum e-
go prædico vobis.
24 Deus enim qui fecit mundum & quicquid
eſt in eo, & eſt Dominus cæli & terræ, in
templis 7 manufactis non habitat:
25 Neque colitur à manibus filiorum homi-
nis, neq; vllius rei neceſſitatem habet: quia
ipſe dat 8 vnicuique vitam & animam.
26 Et 9 ex vno ſanguine fecit 10 mundum to-
tum filiorum hominis, vt habitarent ſuper
faciem terræ vniuerſæ: & definiuit tempora
mandato ſuo, poſuitq; limites habitationis
filiorum hominis.
27 Vt quærerent Deum, & peruestigarent, &

3 Ad verbum, Quum exirent a lateribus corū. Hebraiſ.

4 Id eſt, Animo exacerbabatur.

5 Vel Obuiſ.

6 Ad verbum, Homo ex eis. Hebraiſ.

7 Ad verbum, Operis vel facturæ manuum.

8 Ad verbū, Omni homini. Hebraiſ.

9 Pro, Ex vno homine. Hebraiſmus.

10 Id eſt, Humanum genus, quod per totum mundum diffuſum eſt.

11 5 Fuerunt autem iſti d generoſiores in *Iudæis* qui erant Theſſalonicæ, vt qui recepe-
rint ſermonem cum omni alacritate, quoti-
die ſcrutantes Scripturas, an hæc ita ſe ha-
berent.
12 Multi igitur crediderunt ex eis, & Græcæ
mulieres honeſtæ, & viri non pauci.
13 6 Vt autem cognouerunt Theſſalonicen-
ſes Iudæi Berœæ quoque annuntiatum eſſe
à Paulo ſermonem Dei, venerunt etiam il-
luc, concitantes turbam.
14 ¶ 7 Sed ſtatim Paulum emiſerunt fratres,
vt iret velut ad mare. Silas autem & Timo-
theus ſubſtiterunt illic.
15 8 Qui verò Paulum ſuſceperant e tuto loco
conſtituendum, deduxerunt eum Athenas
vſque: & accepto mandato ad Silam ac Ti-
motheum, vt quam citiſſimè ad ipſum veni-
rent, abierunt.
16 9 Paulo autem Athenis illos expectante,
f irritabatur ſpiritus eius in ipſo, quum con-
ſpiceret vrbem g idolis deditam.
17 Diſſerebat igitur in ſynagoga cum Iudæis
& religioſis, & in foro quotidie h cum qui-
buſuis obuiis.
18 10 Quidam autem ex Epicureis & Stoicis
philoſophis conflictabantur cum eo: & qui-
dam dicebant, Quid vult i garrulus iſte di-
cere? Alii verò, Peregrinorum deorum vi-
detur annuntiator eſſe: quoniam Ieſum &
reſurrectionem ipſis annuntiabat.
19 Et prehenſum eum duxerunt in k Areo-
pagum, dicentes, Poſſumúſne ſcire quæ ſit
iſta noua quæ à te dicitur doctrina?
20 Peregrina enim quædam ingeris auribus
noſtris: volumus ergo ſcire quidnam iſta ſi-
bi velint.
21 11 (Cæterùm Athenienſes & aduenæ ho-
ſpites nulli alii rei vacabant niſi ad dicendū
aut audiendum aliquid noui.)
22 12 Stans autem Paulus in medio Areopa-
go, dixit, Viri Athenienſes, omnino conſpi-
cio vos l quaſi religioſiores.
23 Prætereiens enim & contemplans m ſacra
veſtra, inueni etiam aram cui inſcriptum e-
rat, n Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes
colitis, hunc ego vobis annuntio.
24 13 Deus qui fecit mundum & omnia quæ
in eo ſunt, quum ſit cæli & terræ Dominus,
in manufactis templis non habitat.
25 Nec manibus hominum colitur, alicuius
rei egens, quum ipſe det omnibus vitam &
halitum & omnia.
26 14 Fecitque ex o vno ſanguine totam gen-
tem hominum, vt habitaret ſuper vniuerſa
ſuperficie terræ, definitis ſtatis temporibus,
& poſitis terminis habitationis eorum:
27 Vt quærerent Deū, ſi fortè p palpando eū

firmiſſima ſuppeditant aduerſus ſuperſtitionem ſuum argumenta. l *Deſineri nimio atque peruerſo timore Deorum* [illegible] *tanti, illud* [illegible] *quod religionis cauſa homines venerantur.* n *Pauſanias in Atticis meminit aræ Athenienſium, dicatæ diis ignotis,* [illegible] *meminit aræ nullo inſcriptæ nomine.* 13 Stultiſſimum eſt creatorē creaturæ comparare, incomprehenſibilem circumſcribere [illegible] donis conciliari à quo omnes omnia acceperunt. Ii ſunt autem idololatriæ fontes. *Supr. 7. 48. Pſal. 50. 8.* 14 Deus [illegible] mirificus, præſertim in hominis opificio, non vt in ipſis operibus obſtupeſcamus, ſed vt ad opificem aſſurgamus. o [illegible] *origine.* p *Homines* [illegible] *instar, Deum non niſi palpando inueſtigare poterant antequam vera illa lux mundi illuceſceret.*

inuenirent: quanquam profectò non longè abeſt ab vnoquoque noſtrûm.
28 In ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſu-
mus: ſicut & quidam veſtrorum poetarum
dixerunt, Nam huius progenies etiam ſu-
mus.
29 Progenies ergo Dei quum ſimus, non de-
bemus exiſtimare auro aut argento, aut la-
pidi, [q] ſculpturæ artificii & excogitationis
hominum, numen eſſe ſimile.
30 [15] Temporibus igitur iſtius ignorantiæ
conniuentia diſſimulatis, Deus nunc denun-
ciat omnibus vbiq; hominibus vt reſipiſcãt.
31 Eo quòd ſtatuit diem quo iuſtè indicatu-
rus eſt orbem terrarum, per eum virum
quem definiit, [r] fide palàm facta omnibus,
illo à mortuis excitato.
32 [16] Quum audiſſent autem reſurrectionem
mortuorum, alii quidem cauillabantur: a-
lii verò dicebant, Audiemus te rurſus de
hac re.
33 Et ita Paulus exiuit è medio eorum.
34 Quidam verò ei adhæſerunt & credide-
runt: in quibus erat & Dionyſius Areopagi-
ta, & mulier nomine Damaris, & alii cum
eis.

ex creaturis eius inuenirent ipſum, eo quòd
etiam non abeſt longè ab vno quoque ex
nobis.
28 In eo enim ipſo viuimus & mouemur &
ſumus: ſicut etiam quidam ex ſapientibus
veſtris dixit, Quòd ex eo eſt cognatio
noſtra.
29 *Nos* igitur homines, quorum progenies ex
Deo eſt, non debemus exiſtimare quòd au-
ro aut argento aut lapidi ſculpto per artem
& per ſcientiam filii hominis aſſimiletur di-
uinitas.
30 Tempora enim erroris præterire fecit De-
us: & tempore hoc præcipit filiis hominis vt
vnuſquiſque in omni loco reſipiſcat.
31 Quia ſtatuit diẽ in quo iudicaturus eſt vni-
verſam terram in iuſticia, [11] per virum quem
definiuit: & conuerti fecit omnem hominẽ
ad fidem eius, quũ excitauit eum à mortuis.
32 Quumq; audiuiſſent reſurrectionem quæ
eſt à mortuis, quidam ex eis deridebant, &
quidam ex eis dicebant, Tempore alio au-
diemus te de hoc.
33 Et ita egreſſus eſt Paulus è medio eorũ.
34 Et quidam ex eis adhæſerunt ei, ac credi-
derunt. Vnus autem erat Dianauſius, ex iu-
dicibus Ariau-pagi, & mulier quædam cuius
nomen Damaris, & alii cum eis.

[11] Ad verbum, per manum viri, id eſt, Opera & miniſterio. Hebr.

Caput XVIII.

1 Paulum Corinthi 6 Gentes docentem, 9 Solatur Dominus. 12 Coram Gallione accuſatur, 16 ſed fruſtra. 18 Hinc in Syriam, 19 deinde Epheſum profectus, 23 Galatiæ & Phrygiæ Eccleſias confirmat. 24 Apollos ab Aquila exquiſitius inſtitutus, 28 Chriſtum magno cum fructu prædicat.

1 POſteà [1] Paulus quum diſceſſiſſet Athe-
nis, venit Corinthum:
2 Et reperto quodam Judæo, nomine A-
quila, Pontico natione, qui nuper venerat
ex Italia & Priſcilla vxore eius, (eo quòd e-
dixiſſet [a] Claudius vt omnes Judæi Roma
excederent) venit ad eos:
3 Et quia eiuſdem erat artificii, manſit apud
eos, & operabatur: erat enim ars illorum
conficere tabernacula.
4 [a] Diſſerebat autem in ſynagoga omnibus
ſabbathis, & [b] in ſuam ſententiam adduce-
bat tum Judęos tum Græcos.
5 Vt autem aduenerunt è Macedonia Silas
& Timotheus, [c] cõſtringebatur ſpiritu Pau-
lus pergens teſtificare Ieſum illum eſſe
Chriſtum.
6 [d] Illis autem ſeſe opponentibus, ac blaſphe-
mantibus, excuſſis veſtibus dixit eis, [e] San-
guis veſter ſuper caput veſtrum: purus ego,
ab hoc tempore ad Gentes proficiſcar.
7 Et digreſſus illinc, introiit domum cuiuſ-
dam nomine Juſti, colentis Deum, cuius do-
mus erat confinis ſynagogę.
8 Criſpus autem præfectus ſynagogæ credi-
dit Domino cum tota domo ſua: multique
Corinthiorũ audientes credebant & bap-
tizabantur.

1 ET quum egreſſus eſſet Paulus Athenis,
venit Corinthum:
2 Et inuenit ibi hominem quendam Ju-
dæum, cuius nomen erat Aquilas, qui erat
ex Ponto regione. Et eo ipſo tempore ve-
nerat è regione Italiæ, ipſe & Priſcilla
vxor eius, (eo quòd præcepiſſet Claudius
Cæſar vt exirent omnes Judæi Roma) & ac-
ceſſit ad eos.
3 Eo quòd [1] artificii eorum eſſet, manſit apud
eos, ac operabatur cum eis. Artificio autem
ſuo conficientes tabernacula erant.
4 Et loquebatur in ſynagoga omni ſabbatho,
& ſuadebat Judæis & prophanis.
5 Quumq; veniſſent ex Macedonia Schilas &
Timotheus, coarctabatur in [2] ſermone ipſe
Paulus, eo quòd ſtarent contra ſe Judæi, &
blaſphemarent, quum teſtificaretur quòd
Jeſchua eſſet Chriſtus.
6 [3] Et excuſſit veſtimenta ſua, ac dixit eis, Ab
hoc tempore ego purus ſum: proficiſcor ad
gentes.
7 Et egreſſus eſt inde, ac introiuit in domum
cuiuſdam viri cuius nomen Titus, qui ti-
mebat à Deo: & domus eius adhærebat ſy-
nagogæ.
8 Et Criſpus præfectus ſynagogæ credidit in
Dominum noſtrum, ipſe & [4] domeſtici eius
omnes: ac multi Corinthii audiebant, &
credebant in Deum, ac baptizabantur.

[1] Ad verbum, Filius artificii eorum. Syra phraſis, Pro, Peritus in artificio eorum.

[2] Paraphraſtes ſpiritum figurate exponit Sermonem, quo animi anguſtias amplificet: ac ſi dictum eſſet, animi dolore ita fuiſſe conſtrictũ Paulum, vt ne loqui quidem poſſet.

[3] In Syro contextu initium huius verſus cum præcedenti in ſuo permixtũ eſt. Sed illa proſus deſiderantur, Sanguis veſter ſuper caput veſtrum: quæ his verbis exprimerentur, דמכון על רישכון.

[4] Ad verbum, Filii domus eius. Hebraiſ.

... quæ ſignificat Judæis ſibi eſſe authores exitii, ſe verò culpa carere, quid... deſerendo tranſeat ad cæteras gentes.

9 Et dixit Dominus in viſione Paulo, Ne ti-
meas, ſed loquere, & ne taceas:
10 Quia ego tecum ſum, & nemo poteſt mo-
leſtiam inferre tibi: & populus multus eſt
mihi in vrbe hac.
11 Manſit autem annum & menſes ſex Co-
rinthi: & docebat eos ſermonem Dei.
12 Et quum eſſet Galliun proconſul Achaiæ,
congregati ſunt *Iudæi* pariter contra Pau-
lum, & adduxerunt eum ante tribunal,
13 Dicentes, Iſte [5] contra legem ſuadet filiis
hominis vt colant Deum.
14 Et quum peteret Paulus vt aperiret os ſu-
um vt loqueretur, dixit Galliun Judæis, Si de
aliqua re mala aut fraudulenta aut re dete-
ſtabili accuſaretis, ô Judæi, conuenienter
ſuſciperem vos:
15 Sin autem quæſtiones ſunt de ſermone &
de nominibus & de lege veſtra, ipſi noſtis
inter vos: ego enim nolo eſſe iudex harum
[6] voluntatum.
16 Et repulit eos à tribunali ſuo.
17 Et apprehenderunt omnes prophani Su-
ſtenem ſeniorem ſynagogæ, & percutie-
bant eum ante tribunal: & Galliun negli-
gebat iſta.
18 Et quũ manſiſſet Paulus illic dies multos,
[7] dedit pacẽ fratribus, & iter fecit per mare
vt proficiſceretur in Syriam. Et iuerunt cum
eo Priſcilla & Aquilas, quum totondiſſet ca-
put ſuum Cenchreis: quia votum vouerat.
19 Et peruenerunt Epheſum. Et ingreſſus eſt
Paulus in ſynagogam, & loquebatur cum
Judæis.
20 Et rogabant eum vt habitaret apud eos:
& non acquieuit,
21 Dicens, Oportet me ſedulò feſtum ventu-
rum in Vriſchelem facere: & ſi Deus volue-
rit, veniam rurſus ad vos.
22 Et Aquilam ac Priſcillam reliquit Epheſi:
& ipſe iter fecit per mare, ac venit Cæſare-
am, & aſcendit Vriſchelem: & [8] interroga-
uit de pace filiorum Eccleſiæ, & abiit An-
tiochiam.
23 Et quum manſiſſet ibi diebus certis, exiuit,
& circuiuit [9] iuxta ordinem regionem Phry-
giæ & Galatiæ, confirmans omnes diſci-
pulos.
24 Et vir quidam cuius nomen erat Apollo,
Judæus, cuius cognatio erat ex Alexandria,
& eruditus erat in ſermone, & argutus erat
in ſcripturis, venit Epheſum.
25 Hic doctus erat in via Domini, & feruens e-
rat ſpiritu ac loquebatur, ac docebat plenè
de Jeſchua, quũ nihil ſciret niſi baptiſmum
Juchannan.
26 Et cœpit manifeſtè loqui in ſynagoga:
quumq́; audiuiſſent eum Aquilas & Priſcil-
la, adduxerunt eum domum ſuam, & plenè
oſtenderunt ei viam Domini.
27 Quumque vellet proficiſci in Achaiam,
anteuerterunt eum fratres, & ſcripſerunt di-
ſcipulis vt exciperent eum. Et quum profe-
ctus eſſet, iuuit multùm [10] per gratiam om-
nes fideles.
28 Fortiter enim diſputabat contra Judæos
coram turbis, oſtendens ex Scripturis de Je-
ſchua, quòd Chriſtus eſſet.

5 Id eſt, Aliter quàm Lex præſcribat
6 Id eſt, Opinionum quas quiſque ſibi proprio arbitrio confingit.
7 Id eſt, Valedixit fratribus. Hebraiſ.
8 Id eſt, Pacificis verbis ſalutauit eos qui de Eccleſia erant. Hebraiſmus.
9 Id eſt, Poſt, poſt. vide ſuprà, Act. 11.
10 Ad verb. Per manum gratiæ. Hebr.

9 [4] Dixit autem Dominus nocte per viſio-
nem Paulo, [e] Ne time, ſed loquere, & ne
tacueris:
10 [f] Nam ego ſum tecum, & nemo te inuadet
vt tibi malefaciat: quoniam populus eſt mi-
hi multus in hac vrbe.
11 [5] Commoratus eſt itaque *illic* annum & ſex
menſes, docens eos ſermonem Dei.
12 [5] Quum autem Gallio eſſet Proconſul [h] A-
chaiæ, inſurrexerunt concorditer Judæi in
Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal,
13 Dicentes, Iſte perſuadet hominibus co-
lere Deum contra Legem.
14 Paulo verò iam os aperturo, dixit Gallio
Judæis, Si qua iniuria eſſet, aut facinus ma-
lum, ô Judæi, [i] quatenus æquum eſſet vos
tolerarem:
15 Sin verè quæſtio eſt de [k] ſermone & [l] no-
minibus & Lege veſtra te, ipſi videritis: iu-
dex enim ego iſtarum rerum eſſe nolo.
16 Et abegit eos à tribunali.
17 Præhenſum autem omnes Græci Soſthe-
nem præfectum ſynagogæ cædebant ante
tribunal: neque quicquam eorum Gallioni
curæ erat.
18 [6] Paulus verò quum adhuc *illic* permanſiſ-
ſet dies multos, vale dicto fratribus, enaui-
gauit in Syriam, & cum eo priſcilla & Aqui-
la, quum [m] totondiſſet caput [n] Cenchreis:
habebat enim votum.
19 Peruenit autem Epheſum, & eos ibi reli-
quit: ipſe verò ingreſſus ſynagogam, diſſe-
ruit cum Judæis.
20 [7] Rogantibus autem ipſis vt diutius apud
ipſos maneret, non annuit:
21 Sed vale dixit eis, dicens, Oportet omnino
me diem feſtum qui inſtat agere Hieroſo-
lymis: ſed iterum reuertar ad vos, [o] Deo
volente. Et prouectus eſt Epheſo.
22 Quumque deſcendiſſet Cæſaream, aſcen-
diſſetque *Hieroſolymam*, ac ſalutaſſet Eccle-
ſiam, deſcendit Antiochiam.
23 Et quum peregiſſet *illic* aliquantum tem-
poris, abiit peragrans ordine Galaticam re-
gionem & Phrygiam, confirmans omnes di-
ſcipulos.
24 [8] Iudæus autem quidam Apollos nomine,
Alexandrinus natione, vir eloquens, perue-
nit Epheſum, [p] potens in Scripturis.
25 Hic erat initiatus via Domini: & feruens
ſpiritu, loquebatur & docebat diligenter ea
quæ ſunt Domini, ſciens tantùm baptiſma
Johannis.
26 Cœpitq́; liberè loqui in ſynagoga. Quem
auditum Aquila & Priſcilla aſſumpſerunt,
& exquiſitius ei expoſuerunt [q] viam Dei.
27 Quum autem vellet tranſire in Achaiam,
fratres eum adhortati ſcripſerunt diſcipulis
vt exciperent eum: qui quum aduenisſet,
multum contulit iis qui crediderant [r] per
gratiam.
28 Magna enim contentione Judæos magis
ac magis redarguebat publicè, oſtendens
per Scripturas Jeſum eſſe [s] Chriſtum illum.

CAPUT XIX.

Caput XIX.

1 Diſcipuli quidam Epheſi. 3 Iohannis doctrina imbuti. 2 ignorantes Spiritus ſancti viſibiles illas gratias, quibus Deus regnum Filii ſui ornauerat, 5 baptizantur in nomine Ieſu, 13 Exorciſtæ Iudæi. 16 à diabolo caeduntur. 19 Libri magici exuruntur. 24 Demetrius, 29 magnam in Paulum ſeditionem concitat.

1 FActum [1] eſt autem interim dum Apollos
eſſet Corinthi, vt Paulus peragratis ſu-
perioribus partibus veniret Epheſum:
vbi quum diſcipulos inueniſſet,
2 Dixit eis, Num [a] Spiritum ſanctum accepi-
ſtis poſteaquam credidiſtis? At illi dixerunt
ei, Imò, ne *hoc* quidem audiuimus, an ſit Spi-
ritus ſanctus.
3 [2] Tunc dixit eis, [b] In quid ergo baptizati
eſtis? At illi dixerũt, In [c] Iohannis baptiſma.
4 Dixit autem Paulus, Iohannes quidẽ bap-
tizauit baptiſmo reſipiſcentiæ, dicens, po-
pulo, vt in eum qui veniebat poſt ipſum cre-
derent, hoc eſt, in Chriſtum Ieſum. Qui ve-
rò illud audierunt, baptizati ſunt in nomen
Domini Ieſu.
5 Et quum impoſuiſſet eis manus Paulus, ve-
nit Spiritus ſanctus in eos: & loquebantur
linguis & prophetabant.
6 Erant autem omnes iſti viri circiter duo-
decim.
7 *Ipſe* porrò ingreſſus ſynagogam, liberè lo-
quebatur, ad tres menſes diſſerens & ſua-
dens quæ ad regnum Dei *pertinent*.
8 [3] Quum autem quidam indurarentur & pa-
rere nollent, malè loquentes de [d] via *Domi-
ni* apud multitudinem, abſcedens ab illis ſe-
parauit diſcipulos, quotidie diſſerens in
ſchola [e] Tyranni cuiuſdam.
9 Hoc autem factum eſt per biennium: *ita*
vt omnes qui habitabant in Aſia, tum Iudæi
tum Græci, audirent ſermonẽ Domini Ieſu.
10 Virtutes autem non vulgares edebat Deus
per manus Pauli:
11 *Ita* vt etiam ad ægrotos deferrentur à cor-
pore eius ſudaria ſeu ſemicinctia, & diſce-
derent ab eis morbi, & ſpiritus mali ab eis
exirent.
12 [4] Aggreſſi ſunt verò quidam ex circulato-
ribus Iudæis [f] exorciſtis nominare ſuper eos
qui habebant ſpiritus malos, nomen Do-
mini Ieſu, dicentes, Adiuramus vos per Ie-
ſum quem Paulus prædicat.
13 Erant autem quidam filii Sceuæ Iudæi pri-
marii Sacerdotes ſeptem, qui hoc facie-
bant.
14 Reſpondens verò ſpiritus malus, dixit, Ie-
ſum noui, & Paulum ſcio: vos autem qui e-
ſtis?
15 Et inſiliit in eos homo in quo erat ſpiritus
malus, & [g] ſuperatis illis, inualuit cõtra eos,
ita vt nudi & vulnerati effugerent ex domo
illa.
16 Id verò innotuit omnibus tum Iudæis tum
Græcis qui habitabant Epheſi: & incidit ti-
mor in eos omnes, & magnificabatur no-
men Domini Ieſu.
17 [5] Et multi eorum qui crediderant venie-
bant [h] confitentes & indicantes facta ſua.

1 ET quum eſſet Apollo Corinthi circui-
uit Paulus regiones ſuperiores *vſque* ad
Epheſum: & interrogauit diſcipulos
quos inuenit ibi,
2 Num accepiſtis Spiritum ſanctum ex quo
credidiſtis? Reſponderunt, & dixerunt
ei, Neque etiam ſi ſit Spiritus auditum eſt à
nobis.
3 Dixit eis, Et in quid baptizati fuiſtis? Di-
cunt, In baptiſma Iuchanan.
4 Dixit eis Paulus, Iuchanan baptizauit
baptiſmo reſipiſcentiæ populos, quum dice-
ret vt crederent in eum qui venturus erat
poſt ipſum, qui eſt Ieſchua Chriſtus.
5 Et quum hæc audiuiſſent, baptizati ſunt in
nomen Domini noſtri Ieſchua Chriſti.
6 Et impoſuit illis manum Paulus, ac venit
Spiritus ſanctus ſuper eos, & loquebantur
[1] variis linguis, ac prophetabant.
7 Erant autem omnes illi viri duodecim.
8 Et ingrediebatur Paulus in ſynagogam, ac
loquebatur liberè menſes tres, ſuadebatq;
de regno Dei.
9 Et quidam ex eis indurabantur & conten-
debant, ac maledicebant de via Dei coram
turba populorum. Tunc ſubmouit Paulus, ac
ſeparauit ab eis diſcipulos: & quotidie lo-
quebatur cum eis in ſchola cuiuſdam cuius
nomen erat Tyrannus.
10 Et hoc factum eſt per annos duos, donec
audiuiſſent ſermonem Domini omnes qui
habitant in Aſia, Iudæi & Gentiles.
11 Et virtutes magnas edebat Deus per ma-
num Pauli.
12 Ita vt etiam à veſtimentis quæ erant ſuper
corpus eius, ſudaria aut fruſta *panni* deſer-
rent, & ponerent ſuper infirmos: & diſce-
debant ab eis infirmitates, & etiam dæmo-
nia exibant.
13 Volebant autem etiam homines Iudæi
qui circumuagabantur, & adiurabant dæ-
mones, adiurare in nomine Domini noſtri
Ieſchua, eos quibus erant ſpiritus impuri,
dicentes, Adiuramus vos per nomẽ Ieſchua
quem prædicat Paulus.
14 (Erant autem ſeptem filii viri cuiuſdam
Iudæi, principis Sacerdotum, cuius nomen
erat Skeua, qui faciebat hoc.)
15 Et reſpondit dæmonium illud malum, ac
dixit eis, Ieſchua agnoſco, & Paulum ſcio:
vos autem qui eſtis?
16 Et inſiliit in eos homo ille in quo erat ſpi-
ritus malus, & inualuit contra eos, & deie-
cit eos, & nudati ac vulnerati effugerunt ex
domo illa.
17 Et hoc innotuit omnibus Iudæis & Genti-
libus qui habitabant Epheſi. Et incidit ti-
mor ſuper omnes eos: & exaltabatur nomen
Domini noſtri Ieſchua Chriſti.
18 Et multi ex iis qui crediderunt, veniebant,
& annuntiabant delicta ſua, ac confitebãn-
tur id quód fecerant.

1 Ad verbum, Lingua lingua. Hebraiſmus.

19 Multi

19 Multi verò etiam magicam artẽ exercen-
tes congregauerunt ſcripta ſua: & adferen-
tes exuſſerunt ea coram [2] omni homine, &
ſupputauerunt pretia eorum, & [3] aſcendit
argentum myriadum quinque.
20 Et in virtute magna corroborabatur &
creſcebat fides Dei.
21 Quum autem expleta eſſent hęc, propoſu-
it Paulus [4] in mente ſua vt circuiret totam
Macedoniam & Achaiam, & proficiſceretur
ad Vriſchelem ac dicebat, Poſtquam pro-
fectus fuero illuc, neceſſe eſt mihi vt etiam
Romam videam.
22 Et miſit duos viros ex iis qui miniſtrabant
ei, in Macedoniam, Timotheum & Ariſtũ:
ipſe verò manſit ad tempus in Aſia.
23 Factus eſt autem in illo tempore tumultus
magnus ob viam Dei.
24 Erat autem ibi faber argentarius quidam,
cuius nomen erat Demetrius, qui faciebat
templa argentea Dianæ, & [5] præbebat ho-
minibus artis ſuæ lucrum magnum.
25 Hic congregauit [6] homines artificii ſui om-
nes, & eos qui operabantur cum eis, ac dixit
illis, Viri, noſtis, quòd negotiatio noſtra to-
ta eſt ex hoc opificio.
26 Et etiam vos auditis, & videtis quòd non
tantùm [7] ciuibus Epheſi, ſed etiam multitu-
dini totius Aſiæ perſuaſit hic Paulus, & per-
uertit *eam*, dicens quòd non dii ſunt illi qui
manibus filiorum hominis fiunt.
27 Et non hæc res tantùm innoteſcit, & irri-
ta fit, ſed etiam ipſum templum Dianæ deæ
magnæ, reputatur tanquam nihil: & etiam
ipſa dea totius Aſiæ, quã omnes gentes ad-
orant, deſpectui habetur.
28 Et quum audiuiſſent hæc, impleti ſunt ira,
& clamabant ac dicebant, Magna eſt Dia-
na Epheſiorum.
29 Et tumultuata eſt vniuerſa ciuitas, & ac-
currerunt pariter, & profecti ſunt in thea-
trum. Et corripientes adduxerunt ſecum
Gaium & Ariſtarchum, viros Macedonios,
[8] comites Pauli.
30 Et Paulus volebat intrare in theatrum, &
prohibuerunt eum diſcipuli.
31 Et etiam primores Aſiæ, quia amici eius e-
rant, mittentes rogauerunt eum ne expone-
ret ſeipſum vt ingrederetur in theatrum.
32 Turbæ autem quæ erant in theatro, valdè
commotę erant, & alii alia clamabant: mul-
ti autem ex eis neſciebant propter quod
congregati eſſent.
33 Populus verò Iudæorum qui erat ibi, con-
ſtituerunt ex ſe virum Iudæum, cuius nomẽ
erat Alexander: & quum ſtaret, [9] annuit
manu ſua, & volebat [10] defenſionem habe-
re apud populum.
34 Et quum cognouiſſent quòd Iudæus eſſet,
clamauerunt omnes vna voce quaſi horas
duas, Magna eſt Diana Epheſiorum.
35 Et ſedauit eos primarius ciuitatis, dicens.
Homines Epheſii, quis enim eſt ex filiis ho-
minum qui ignoret ciuitatem Epheſiorum,
quòd cultrix ſit Dianæ magnæ: & imaginem
eius quæ de cælo deſcendit?
36 Quia igitur contra hoc nemo poteſt dice-
re, oportet vos eſſe ſedatos, & non facere
aliquid præcipitanter.

2 Singulare pro plurali: quia nomen generis eſt Heb.
3 Id eſt, Summa pecunia aſcendit ad myriades quinque.
4 Hebræi dicunt In corde ſuo, hoc eſt, Apud ſe conſtituit. Non quòd ex proprio ſenſu hoc conſilium inierit, ſed Spiritus ſancti impulſu, vt conſtat ex ſequenti cap.
5 Ad verbum, Lucrari faciebat filios artis ſuæ, lucrum magnum. Hebraiſ.
6 Ad verbum, Filios artis ſuæ, vt paulo ante, Hebraiſmus.
7 Ad verbum, Filiis Epheſi. Hebraiſmus tritus.
8 Ad verbum, Filii comitatus Pauli. Hebraiſmus.
9 Ad verbum, Mouit manum ſuam, Vide ſuprà, ca. 12.17
10 Ad verbum, Proferre ſubleuationem. vide Luc. 12.11

18 Multi verò ex iis qui curioſa iſta exercue-
rant, comportatos libros exuſſerunt in om-
nium conſpectu: quorum ſupputatis pretiis,
repererunt [i] denariorum quinquaginta mil-
lia.
19 Ita fortiter creſcebat ſermo Domini, & in-
ualeſcebat.
20 ¶ [6] His autem expletis, propoſuit Paulus
per [k] Spiritum peragrata Macedonia & A-
chaia proficiſci in Hieruſalem, dicens, Poſt-
quam fuero illic, oportet me etiam Romam
videre.
21 Miſſis autem in Macedoniam duobus ex
iis qui ipſi miniſtrabant, *videlicet* Timotheo
& Eraſto, ipſe ſubſtitit ad tempus in Aſia.
22 [7] Ortus eſt autem illo tempore tumultus
non paruus ob [l] viam *Domini*,
23 Nam quidam nomine Demetrius, ſignator
argenti, qui faciebat [m] templa Dianæ ar-
gentea, præbebat artificibus non paruum
quæſtum.
24 Quibus congregatis, & iis qui in iſtiuſmo-
di rebus operam nauabant dixit, Viri, ſcitis
ex hoc quæſtu noſtras eſſe copias.
25 Et ſpectatis & auditis Paulum non ſolùm
Epheſinam ſed propè totius Aſiæ multam
turbam perſuadendo auertiſſe, quòd dicat
deos illos non eſſe qui manibus fiant.
26 Periculum eſt autem non ſolùm ne [n] por-
tio iſta nobis per ipſum confutata pereat,
ſed etiam ne magnæ deæ Dianæ templum
pro nihilo putetur, futurumque ſit vt eti-
am deſtruatur maieſtas eius, quam Aſia tota
& orbis terrarum colit.
27 *His* autem auditis, pleni excandeſcentia,
clamauerunt dicentes, Magna Diana Ephe-
ſiorum.
28 Et impleta eſt ciuitas tota confuſione: &
irruerunt concorditer in theatrum, correp-
to Gaio & Ariſtarcho Macedonibus, ſociis
peregrinationis Pauli.
29 Paulo verò volente prodire ad populum,
non ſiuerunt eum *prodire* diſcipuli.
30 [8] Sed & quidã ex Aſiarchis quum eſſent ei
amici, *nunciis* ad eum miſſis, rogarunt ne ſe
daret in theatrum.
31 Alii igitur aliud clamabant: erat enim con-
cio confuſa, & plerique neſciebant cuius *rei*
cauſa conueniſſent.
32 Ex turba verò productus fuit Alexander,
propellentibus eum Iudæis. Alexander igi-
tur quum manu ſilentium feciſſet, volebat
cauſam dicere apud populum.
33 [9] Quem vt cognouerunt Iudæum eſſe, vox
extitit vnà omnium, quaſi ad horas duas
clamantium, Magna Diana Epheſiorum.
34 [10] Tum ſcriba quum repreſſiſſet turbam,
dixit, Viri Epheſii, quis enim eſt hominum
qui neſciat Epheſiorum vrbem, æedituam
eſſe magnæ deæ Dianæ, & à [o] Ioue delapſi
ſimulachri?
35 Quum igitur iſtis non poſſit contradici,
oportet vos ſedatos eſſe, nec quicquam præ-
ceps facere.

36 Ad-

37 Adduxiſtis enim homines iſtos, neque ſacrilegos, neque contumelioſos in deam veſtram.

37 [11] Adduxiſtis enim homines iſtos, qui neque templa deſpoliarint, neque maledixerint deæ noſtræ.

38 Quod ſi Demetrius & qui cum eo ſunt artifices, [p] negotium habent cum aliquo, [q] agitur forum, & [r] Proconſules ſunt, alii alios in ius vocent.

38 Si autem huic Demitrio & hominibus artificii eius, ſit diſceptatio cum aliquo, ecce, proconſul eſt in ciuitate, [12] & faſti dies ſunt, accedant, & diſceptent vnus contra alium.

39 Si quid autem de rebus aliis requiritis, in [ſ] legitima concione explicabitur:

39 Et ſi ita ſit quòd aliquid aliud requiratis, in loco qui datus eſt ex lege ad congregationem abſoluendum eſt.

40 Nam periculum eſt ne poſtulemur ſeditionis propter diem hodiernum, quum nulla ſubſit cauſa ob quam poſſimus reddere rationem concurſus iſtius. Et quum hæc dixiſſet, dimiſit concionem.

40 Eo quòd etiam in periculo [13] verſamur quòd accuſabimur tanquam ſeditioſi, quia non poſſimus defenſionẽ habere pro congregatione diei huius qua cōgregati ſumus fruſtra, & tumultuati ſumus ſine cauſa. Et quum hæc dixiſſet, dimiſit turbam.

Capvt. XX.

1 Paulus iter in Macedoniam inſtituit. 17 Troade in mediam noctem ſermonem protendens, 9 Eutichum per feneſtram delapſum. 10 reſuſcitat. 15 Miletum. 17 vocatis Epheſinis Presbyteris. 23 28 quid ſe & illos maneat, exponit.

1 Poſtquam [1] autem ceſſauit tumultus quũ aduocaſſet Paulus diſcipulos, & complexus eſſet, abiit profecturus in Macedoniam.

2 Quum autem illas partes peragraſſet, & hortatus illos fuiſſet [a] multo ſermone, venit in Græciam.

3 [2] Et ibi peractis menſibus tribus, quum ei in Syriam prouehendo factæ fuiſſent à Iudæis inſidiæ, cenſuit reuertendum per Macedoniam.

4 Comitabatur autem eum vſque in Aſiam Sopater Berœenſis: Theſſalonicenſes verò, Ariſtarchus, & Secundus, & Gaius Derbæus, & Timotheus: Aſiani verò, Tychicus & Trophimus.

5 Qui quum præiiſſent, expectarunt nos Troade.

6 Nos verò enauigauimus Philippis poſt dies Azymorum, & venimus ad eos Troadem intra dies quinque, vbi egimus dies ſeptem.

7 [3] [b] Primo autem die hebdomadis, coactis diſcipulis [c] ad frangendum panem, Paulus diſſerebat apud eos, abiturus poſtridie: protenditque ſermonem vſque in mediam noctem.

8 [4] Erant porrò lucernæ multæ in cœnaculo vbi erant congregati.

9 Sedens autem quidam adoleſcens nomine Eutychus in feneſtra, demerſus ſomno profundo, quum diutius diſſereret Paulus, præ ſomno ruens, decidit ex tertia contignatione deorſum: & ſublatus eſt mortuus.

10 Quum deſcendiſſet autem Paulus, proruit in eum, & complexus dixit, Ne tumultuamini: anima enim eius in ipſo eſt.

11 Quum igitur aſcendiſſet, fregiſſetque panem & cibum ſumpſiſſet, diu colloquutus vſque ad dilucùlum, ita demum profectus eſt.

12 Adduxerunt autem puerum viuum, & recreati ſunt non mediocriter.

13 ¶ Nos verò progreſſi ad nauem, prouecti

1 Et poſtquam ſedatus eſt tumultus vocauit Paulus diſcipulos, & conſolatus eſt eos: ac oſculatus eſt eos, & egreſſus abiit in Macedoniam.

2 Et quum circuiſſet regiones illas, & conſolatus eſſet eos ſermonibus multis venit in Græciæ regionem.

3 Et manſit illic tribus menſibus. Fecerunt autem contra eum inſidias Iudæi, quum futurum eſſet vt proficiſceretur in Syriam: & cogitauit vt reuerteretur in Macedoniam.

4 Et egreſſi ſunt cū eo vſque in Aſiam, Supater qui erat ex Beroea ciuitate, & Ariſtarchus & Secundus, qui erant ex Theſſalonica, & Gaius qui erat ex Derbe ciuitate, & Timotheus qui erat ex Lyſtra: & ex Aſia, Tychicus & Trophimus.

5 Hi profecti ſunt ante nos, & expectauerunt nos Troade.

6 Nos verò egreſſi ſumus Philippis ciuitate Macedoniæ poſt dies azymorum, & iter fecimus per mare, ac venimus Troadẽ diebus quinque, ac manſimus ibi dies ſeptem.

7 Et in die primo ſeptimanæ quum congregati eſſemus vt frangeremus Euchariſtiam, loquebatur cum eis Paulus, eo quòd die poſtero futurum erat vt diſcederet; protrahebatque *ſermonem* loquendo vſque ad medium noctis.

8 Et erant ibi lampades ignis multę in cœnaculo illo in quo congregati erant.

9 Et ſedebat adoleſcens quidā cuius nomen erat Eutychus, in feneſtra, ac audiebat: & merſus eſt ſomno graui, quum protraheret ſermonem ipſe Paulus: & in ſomno ſuo decidit è tertia contignatione, & ſublatus eſt mortuus.

10 Et quum diſcendiſſet Paulus ruit ſuper eū, & [1] amplexatus eſt eum, ac dixit, Ne commoueamini: quia anima eius in eo eſt.

11 Quum verò aſcendiſſet, fregit panem & guſtauit, loquutuſq; eſt vſque dum aſcendiſſet aurora: & tunc egreſſus eſt vt proficiſceretur per aridam.

12 Et adduxerunt adoleſcentem viuentem, gauiſique ſunt de eo plurimum.

13 Nos autem deſcendimus in nauigium: & iter

11 Ad verbũ, Filii artificii eius, vt paulo antè, Hebraiſ.

12 Syriaco vocabulo dicitur ſonare Artificia ſunt. Id eſt, Exercentur artes, id eſt, Non ſunt feſti dies, quibus artes exercere & ius dicere prohibitũ eſt. Conuenit cum Germaniſmo, werck tage.

13 Ad verbum, Stamus.

1 Literarum quæ ad idem organũ pronuntiationis pertinent frequens eſt in Syra lingua permutatio: per quam etiam fit vt multas voces alioquin Hebraicas, Syri proprias faciant: quemadmodũ etiam interdum facere ſolent, permutato literarum ordine. de vtroque exempla multa habemus in hoc libro. Hic verò vocem Hebræam חבק, Amplexatus eſt propriam faciunt mutato ח in ע & ב in פ id eſt, gutturalem, in gutturalem alium: & labialem, in aliam labialem. עפק pro חבק. quod annotare libuit vt intelligerent linguarum ſtudioſi qua ratione vnius linguæ vocabula ad aliam transferant.

iter fecimus ad oram Theſus: quia illinc
recepturi eramus Paulum, ita enim manda-
uerat, quũ proficiſceretur ipſe per aridam.
14 Quum autem recepiſſemus eum ex Theſo,
ſuſtulimus eum in nauigium, & venimus Mi-
tylenen.
15 Et inde die poſtero iter fecimus contra
Chium inſulam, & rurſus die poſtero veni-
mus Samum: & manſimus in Trogyllio, & die
poſtero venimus Miletum.
16 Statutum enim erat ipſi Paulo vt pertranſi-
ret Epheſum, ne retardaretur ibi, eò quòd
acceleraret vt (ſi fieri poſſet) diem Pente-
coſtes in Vriſchelem celebraret.
17 Et ab ipſo Mileto mittens accerſiuit ſeni-
ores Eccleſiæ Epheſi.
18 Quumque veniſſent ad eum, dixit eis, Vos
noſtis, à die primo quo ingreſſus ſum Aſiam,
quomodo fui vobiſcum omni tempore,
19 Colens Deum in depreſſione magna & in
lacrymis, & in tentationibus quæ [2] tranſiue-
runt ſuper me in inſidiis Iudæorum.
20 Neque aſpernatus ſum id quod expediens
erat animabus veſtris, vt prædicarem vobis:
& docui in vicis & in domibus.
21 Teſtificans Iudæis & Gentilibus de con-
uerſione quæ fit ad Deum, & fide quæ eſt in
Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum.
22 Et nunc ego vinctus ſum in ſpiritu, & pro-
ficiſcor ad Vriſchelem, & ignoro quid euen-
turum ſit mihi in ea.
23 Veruntamen Spiritus ſanctus in omni ciui-
tate teſtatur mihi, ac dicit, Vincula & affli-
ctiones paratæ ſunt tibi.
24 Sed mihi nihili æſtimatur [3] anima mea, vt
compleam curſum meum, & miniſterium
meum quod accepi à Domino noſtro Ie-
ſchua, vt teſtificer de euangelio gratiæ Dei.
25 Et nunc ego noui quòd rurſus vultum me-
um non eſtis viſuri vos omnes quibus cir-
cumiens prædicaui regnum Dei.
26 Teſtor ego vobis hodierno die quòd purus
ſum à ſanguine omnium veſtrûm.
27 Non enim ſubterfugi quominus oſtende-
rem vobis totam voluntatem Dei.
28 Attendite igitur vobiſipſis & toti gregi, in
quo conſtituit vos Spiritus ſanctus epiſco-
pos, vt paſcatis Eccleſiam Chriſti quam ac-
quiſiuit ſanguine ſuo.
29 Ego enim noui quòd poſtquam abiero, in-
gredientur vobiſcum lupi robuſti, qui non
parcent gregi.
30 Et etiam ex vobiſipſis exurgent homines
loquentes peruerſa, vt ſubuertant diſcipu-
los, vt [4] abeant poſt eos.
31 Propter hoc eſtote vigilantes, & memores
quòd annos tres non ceſſauerim nocte &
die cum lacrymis corrigerem vnumquen-
que ex vobis.
32 Et nunc commendo vos Deo & ſermoni
gratiæ ipſius, qui poteſt ædificare vos, &
dare vobis hæreditatem cum omnibus ſan-
ctis.
33 Argentum aut aurum aut veſtimenta non
cupiui.

[2] Id eſt, Quæ euenerunt mihi. Qui modus loquendi frequenter occurrit, vt Iob. 13.13. & Num. 5 4. Paralip. 29. 30. Pſal. 88. 17. Iſa. 45. 24. & Zach. 9. 8.

[3] Id eſt, Vita mea Hebraiſmus.

[4] Id eſt, ſequantur eos, Hebraiſmus.

ſumus Aſſon, illinc recepturi Paulum: ſic e-
nim conſtituerat, pedibus ipſe iter facturus.
14 Vt autem coniunxit ſeſe nobiſcum ad Aſ-
ſon, recepto eo venimus Mitylenen.
15 Et quum illinc abnauigaſſemus, ſequenti
die peruenimus contra Chium: poſtridie
verò appulimus Samum: & quum diuerſati
eſſemus Trogylii, ſequenti die venimus Mi-
letum.
16 [c] Decreuerat enim Paulus prætermauigare
Epheſum, ne ei contingeret tempus terere
in Aſia. Feſtinabat enim, ſi fieri poſſet, vt die
Pentecoſtes eſſet Hieroſolymis.
17 Miſſis autem [d] Mileto *nuntiis* Epheſum:
accerſiuit Presbyteros Eccleſiæ.
18 [e] Qui quum ad ipſum veniſſent, dixit eis,
Vos ſcitis quomodo à primo die quo in-
greſſus ſum Aſiam, vobiſcum per omne tem-
pus fuerim:
19 Seruiens Domino cum omni modeſtia, &
multis lachrymis ac tentationibus, quæ mi-
hi euenerunt in Iudæorum inſidiis:
20 Vt nihil [e] ſubterfugerim eorum quæ vobis
conducerent, quo minus *ea* vobis annuntia-
rem, & docerem vos publicè & per doma-
tim:
21 Teſtificans Iudæis ſimul & Græcis con-
uerſionem ad Deum, & fidem in Dominum
noſtrum Ieſum Chriſtum.
22 [7] Et nunc ecce, ego [f] vinctus Spiritu profi-
ciſcor in Hieruſalem, ignorans quæ in ea
mihi occurrent:
23 Niſi quòd Spiritus ſanctus oppidatim te-
ſtificatur, dicens vincula & afflictiones me
manere.
24 Sed nullius rei habeo rationem, neq; vita
mea mihi ipſi cara eſt, vt peragam curſum
meum cum gaudio, & miniſterium quod ac-
cepi à Domino Ieſu, ad teſtificandũ Euan-
gelium gratiæ Dei.
25 Et nunc ecce, ego ſcio non amplius viſu-
ros faciem meam vllos ex vobis omnibus,
per quos tranſiui prædicans regnum Dei.
26 Ideo teſtor vobis hodierno die, me [g] pu-
rum eſſe à ſanguine omnium.
27 [8] Non enim ſubterfugi quominus annun-
tiarem vobis omne Dei conſilium.
28 Attendite igitur voſipſos, & totum gregẽ
in quo vos Spiritus ſanctus conſtituit Epiſ-
copos, ad [h] paſcendam Eccleſiam [i] Dei, quã
proprio [k] illo ſanguine acquiſiuit.
29 [9] Ego enim hoc noui, poſt diſceſſum me-
um lupos graues, non parcentes gregi, in-
greſſuros eſſe in vos.
30 Et ex vobiſipſis exorituros qui loquantur
peruerſa, vt [l] diſcipulos poſt ſe abſtrahant.
31 Ideò vigilate, memores me per triennium
nocte & die non ceſſaſſe cum lachrymis
monere vnumquenque.
32 [10] Et nunc quoque, fratres, commendo
vos Deo & ſermoni gratiæ ipſius: qui *quidem*
Deus poteſt ſuperſtruere, & dare vobis quod
[m] hæreditatis iure poſſideatis cum ſanctifi-
catis omnibus.
33 [11] Argentum & aurum aut veſtem nullius
concupiui:

34 Imò ipſi noſtis, vſibus meis, & iis qui me-
cum ſunt, manus iſtas miniſtraſſe.

35 In omnibus oſtendi vobis oportere ſic la-
borando [a] ſuſcipere infirmos, & meminiſſe
verborum Ieſu, ipſum *videlicet* dixiſſe, Bea-
tum eſt dare potius quàm accipere.

36 Et quum hæc dixiſſet, poſitis genibus ſuis,
orauit cum illis omnibus.

37 [12] Magnus autem fletus omnium ortus eſt:
& ruentes in collum Pauli, deoſculabantur
eum:

38 Cruciati maximè ob ſermonem quem di-
xerat, ipſos non eſſe amplius faciem eius
conſpecturos: & deduxerunt eum ad na-
uim.

Caput XXI.

1 *Paulus Ieroſolymam tendens,* 8 *Cæſareæ Philippum Euangeliſtam conuenit.* 10 *Ei etiam vincula prædicit Agabus.* 17 *Ieroſolymam quum aduenisſet,* 26 *templum ingreſſus,* 27 *comprehenditur à Iudæis.* 32 *Per Lyſiam tribunum iiſdem eripitur.*

1 VT [1] autem prouecti ſumus, auulſi ab
eis, recto curſu venimus Coum: & ſe-
quenti die Rhodum, & illinc Patara.

2 Et inuenta naui quæ traiiciebat in Phœni-
cem, ea conſcenſa, prouecti ſumus.

3 Quum autem cœpiſſet nobis apparere Cy-
prus, ea ad ſiniſtram relicta, nauigauimus
in Syriam, & deuecti ſumus Tyrum: illic e-
nim nauis erat ſuum onus expoſitura.

4 Permanſimus autem ibidem dies ſeptem,
inuentis diſcipulis: qui Paulo dicebant [a] per
Spiritum, ne aſcenderet in Hieruſalem.

5 Sed peractis illis diebus, abiimus, omnibus
deducentibus nos cum vxoribus & liberis,
donec vrbem exiuiſſemus, & poſitis geni-
bus in littore, precati ſumus.

6 Et alii alios complexi, conſcendimus na-
uim: illi autem reuerſi ſunt ad ſuos.

7 Nos verò nauigatione perfecta, peruenimus
Tyro Ptolemaida: & ſalutatis fratribus,
manſimus diem vnum apud eos.

8 Poſtridie verò egreſſi Paulus & nos qui cum
eo eramus, venimus Cæſaream: & ingreſſi
domum Philippi Euangeliſtæ (qui erat [b] v-
nus ex illis ſeptem) manſimus apud eum.

9 Huic autem erant quatuor filiæ virgines
[c] prophetantes.

10 Et quum *illic* permanſiſſemus dies com-
plures deſcendit ex Iudæa quidam Prophe-
ta nomine Agabus:

11 Qui quum veniſſet ad nos, ſumpſit zonam
Pauli, & vinctis ſibi pedibus ac manibus, di-
xit, Hæc dicit Spiritus ſanctus, Virum cuius
eſt hæc zona, ita vincient in Hieruſalem Iu-
dæi, tradentque in manus Gentium.

12 Vt verò iſta audiuimus, rogabamus & nos
& qui in eo loco erant, ne aſcenderet in
Hieruſalem.

13 Tunc reſpondit Paulus, Quid facitis flentes

34 Et vos noſtis, in neceſſitate mea & eorum
qui mecum ſunt, miniſtri mei *fuerunt* hæ ma-
nus meæ.

35 Et omnia oſtendi vobis, ita oportet labo-
rare & ſolicitum eſſe de illis qui infirmi ſunt
& meminiſſe ſermonem Domini noſtri Ie-
ſchua, quia ipſe dixit beatum eſſe eum qui
dat, magis quàm *ſit is* qui accipit.

36 Et quum hæc dixiſſet, procidit ſuper ge-
nua ſua, & orauit, & omnes *illi* homines cum
eo.

37 Et factus eſt fletus magnus in omnibus il-
lis: & amplexati ſunt eum, & oſculabantur
eum.

38 Maximè autem torquebantur propter il-
lum ſermonem quem dixerat, Rurſus non e-
ſtis viſuri faciem meam. Et comitati ſunt
eum vſque ad nauigium.

1 ET diſceſſimus ab eis, & iter fecimus re-
cta Coum inſulam: & die poſtero veni-
mus Rhodum, ac inde Pataram:

2 Et inuenimus illic nauim quæ proficiſceba-
tur in Phœnicen, & conſcendimus eam, ac
iter fecimus.

3 Atque peruenimus vſque ad Cyprum inſu-
lam, reliquimuſq; eam ad ſiniſtram, ac per-
uenimus in Syriam, & inde peruenimus Ty-
rum. Illic enim erat naui exponendum onus
ſuum.

4 Quumq; inueniſſemus ibi diſcipulos, man-
ſimus apud eos dies ſeptem: & hi dicebant
quotidie Paulo per Spiritum, ne proficiſce-
retur ad Vriſchelem.

5 Et poſt illos dies egreſſi ſumus vt pergere-
mus in itinere *noſtro*: comitabanturque nos
omnes ipſi, & vxores eorum vſque extra ci-
uitatem: & prociderunt ſuper genua ſua iu-
xta mare, ac orarunt.

6 Et oſculati ſumus inuicem, & aſcendi-
mus in nauim, reuerſique ſunt illi in domos
ſuas.

7 Nos verò iter fecimus ex Tyro, & venimus
ad [1] Ngachum ciuitatem: & [2] dedimus pa-
cem fratribus qui illic erant, ac manſimus
apud eos diem vnum.

8 Et die poſtero egreſſi ſumus, ac venimus
Cæſaream: & ingreſſi manſimus in domo
Philippi Euangeliſtæ [3] qui erat ex ſeptem:

9 Cui erant filiæ virgines quatuor, quæ vati-
cinabantur.

10 Et quum eſſemus ibi diebus multis, deſce-
derat ex Iudæa Propheta quidam cuius no-
men erat Agabus.

11 Et ingreſſus eſt ad nos, ſumpſitque zonam
lumborum Pauli, & vinciuit pedes ſuiipſius
& manus ſuas: ac dixit, Sic dicit Spiritus ſan-
ctus, Virum dominum zonæ huius ita vin-
cient Iudæi in Vriſchelem, & tradent eum
in manus Gentium.

12 Et quum hos ſermones audiuiſſemus, ro-
gauimus eum nos [4] & filii loci *illius*, ne pro-
ficiſceretur ad Vriſchelem.

13 Tunc reſpondit, & dixit Paulus, Quid faci-
tis

1 עכו Ciuitas eſt quæ tribui Aſcher in hæreditatem contigit. Et Stephanus ſcribit ἀκὴν fuiſſe ab Hercule vocatam poſtquam ibi remedium ſenſiſſet ex vulnere quod à ſerpente acceperat. Poſtea verò Πτολεμαΐς, vt commemorat Euſebius, vocata fuit. Retinet ergo Syriacus contextus antiquum nomen; Græca verò & Latinæ verſiones illud habent quod eſt recentius.

2 Id eſt, Vale diximus fratribus. Hebraiſmus.

3 Senſus eſt, Vnus erat ex illis ſeptem diaconis, de quibus act. 6.

4 Id eſt, Habitatores & ciues loci illius. Hebraiſmus.

es flentes, & comminuentes ipſum cor meum? ego enim non vt vinciar tantùm paratus ſum, ſed etiam vt moriar in Vriſchelem pro nomine Domini noſtri Ieſchua Chriſti.
14 Et quum non acquieuiſſet nobis, deſtitimus, ac diximus, Voluntas Domini fiat.
15 Et poſt dies iſtos præparauimus nos, & aſcendimus ad Vriſchelem.
16 Et venerunt nobiſcum quidam diſcipuli ex Cæſarea, adducentes ſecum fratrem quendam ex diſcipulis antiquis (cuius nomen erat Mnaſon, et atque ex Cypro) vt exciperet nos domi ſuæ.
17 Quumque veniſſemus ad Vriſchelem, exceperunt nos fratres alacriter.
18 Et die poſtero ingreſſi ſumus cum Paulo ad Iaakub, quum eſſent apud eum omnes Seniores.
19 Et [5] dedimus eis pacem. Et narrabat eis Paulus [6] iuxta ordinem quicquid feciſſet Deus inter Gentes per miniſterium ipſius.
20 Quumque audiuiſſent, glorificauerunt Deum, & dixerunt ei, Tu vides frater noſter, quot myriades ſint in Iudæa qui crediderunt, & omnes hi æmulatores ſunt Legis.
21 Dictum autem eſt de te quòd doceas vt diſcedant à Maſche omnes Iudæi qui ſunt inter Gentes: dum dicis ne circuncidant filios ſuos, neque in ritibus Legis ambulent.
22 Quia igitur auditum eſt ab eis quòd veneris huc,
23 Fac id quod dicimus tibi: Sunt nobis viri quatuor quibus votum eſt vt purificentur:
24 Aſſume eos, & vade, purificare cum eis, & expone pro eis impenſas: vt radant capita ſua: & innoteſcat vnicuique quòd id quòd dictum fuit de te, mendacium eſt, tuque Legem perficias & ſerues.
25 De iis qui crediderunt ex Gentibus, nos ſcripſimus vt ſeruarent ſeipſos ab iis quæ immolata ſunt, & à ſcortatione, & à ſuffocato & à ſanguine.
26 Tunc Paulus aſſumpſit viros illos die poſtero, & purificatus eſt cum eis, & ingreſſus profectus eſt in templum, notam faciens eis expletionem dierum purificationis, vſquedum oblata eſſet oblatio vniuſcuiuſque ex eis.
27 Quumque perueniſſet dies ſeptimus, Iudæi qui erant ex Aſia, viderunt eum in templo, & incitauerunt contra eum populum totum: & iniecerunt in eum manus,
28 Clamantes, ac dicentes, Viri, filii Iſraiel, ſuccurrite: hic eſt ille homo qui contra populum noſtrum docet in omni loco, & contra locum hunc: & etiam Gentiles introduxit in templum, & polluit locum hunc ſanctum.
29 Antè enim viderant cum eo Trophimum Epheſinum in vrbe, & putabant quòd cum Paulo ingreſſus eſſet in templum.
30 Et commota eſt vniuerſa vrbs, & congregati ſunt omnis populus: & apprehenderunt Paulum, atq; extraxerunt eum foras è templo, & eadem hora clauſæ ſunt ianuæ.
31 Et quum quæreret turba occidere eum, auditum eſt à tribuno cohortis quòd tota vrbs commota eſſet.

5 Id eſt, Salutauimus eos Hebraiſmos.
6 Ad verbũ, Poſt poſt, Syra phraſis antè obſeruata. & ſignificat vnũ poſt aliud narrare, quo ordine ſingula geſta ſunt.

& comminuentes cor meum? Nam ego non ſolùm vinciri, ſed & mori paratus ſum in Hieruſalem pro nomine Domini Ieſu.
14 [2] Quum igitur non aſſentiretur, acquieuimus, dicentes, Fiat Domini voluntas.
15 Porrò poſt dies iſtos collectis ſarcinis aſcendimus in Hieruſalem.
16 Venerunt autem ſimul etiam quidam ex diſcipulis Cæſarea nobiſcum, adducentes ſecum apud quem hoſpitaremur, Mnaſonem quendam Cyprium antiquum diſcipulum.
17 Quum igitur perueniſſemus Hieroſolymam, libenter exceperunt nos fratres.
18 Sequenti autem die introiit Paulus nobiſcum ad Iacobum: & omnes Presbyteri adfuerunt.
19 [3] Quos complexus, expoſuit ſigillatim quæ Deus feciſſet inter Gentes per ipſius miniſterium.
20 [4] At illi *his* auditis, glorificauerant Dominum: & dixerunt ei, Conſpicis frater, quot ſint millia Iudæorum qui crediderunt: ſuntque omnes accenſi zelo Legis.
21 Audierunt autem de te ex aliorum ſermone, te defectionem à Moſe docere omnes qui inter Gentes ſunt Iudæos, & dicere eos non debere circuncidere filios, neq; *ſecundum* ritus ambulare.
22 Quid eſt ergo? omninò oportet conuenire multitudinem: audient enim te veniſſe.
23 Hoc igitur fac quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quatuor [d] voto obnoxii:
24 His aſſumptis [e] ſanctificator cum eis, & [f] adde ad eorũ ſumptus, vt radant capita, & norint omnes nihil eſſe eorum quę de te fama acceperunt, ſed te quoque ita incedere vt Legem obſerues.
25 De iis autem qui crediderunt ex Gentibus nos ſcripſimus, & decreuimus ne quid huiuſmodi obſeruent, niſi vt caueãt ab iis quæ ſunt immolata ſimulachris, & à ſanguine, & à rebus ſuffocatis, & ſcortatione.
26 Tum Paulus aſſumptis viris illis, ſequenti die cum eis ſanctificatus ingreſſus eſt in templum, [g] denuntians expletionem dierum ſanctificationis, vſque dum oblata fuit pro vnoquoque eorum oblatio.
27 [5] Quum autem ſeptem illi dies iam eſſent explendi, quidam Iudæi ex Aſia, cum conſpicati in templo, conturbarunt totam turbam, & iniecerunt manus in eum:
28 Clamantes, Viri Iſraelitæ, ſuccurrite: hic eſt homo ille qui aduerſus populum & Legem & locum hunc omnes vbique docet: atque adeò Græcos introduxit in templum, & polluit ſanctum locum iſtum.
29 (Viderant enim antea Trophimum Epheſium in vrbe cum eo, quem exiſtimabant fuiſſe à Paulo introductum in templum)
30 Commota eſt igitur vrbs tota, & factus eſt concurſus populi: & prehenſum Paulum trahebant è templo ſtatimque clauſæ ſunt fores.
31 [h] Studentibus autem ipſis eum trucidare, peruenit fama ad Tribunum cohortis, totam Hieruſalem conturbatum eſſe:

32 Qui

32 Qui eo ipſo momento acceptis militibus ac
Centurionibus, decurrit ad illos. At illi
quum vidiſſent Tribunum & milites, ceſſa-
runt verberare Paulum.
33 Tunc appropinquans Tribunus prehendit
eum, & iuſſit vinciri catenis duabus: & per-
contatus eſt quiſnam eſſet, & quid feciſſet.
34 Alii autem aliud clamabant in turba: &
quum non poſſet certi quicquam cognoſce-
re propter tumultum, iuſſit duci in caſtra.
35 Quum igitur perueniſſet ad gradus, euenit
vt portaretur à militibus, propter violenti-
am turbæ.
36 Sequebatur enim multitudo populi, cla-
mans, Tolle eum.
37 Et quum iam introducendus eſſet in ca-
ſtra Paulus, dicit Tribuno, Licètne mihi a-
liquid tibi dicere? Qui dicit, Græcè noſtis?
38 Nónne tu es [h] Ægyptius ille qui ante hos
dies ad ſeditionem concitaſti, & eduxiſti in
deſertum quatuor millia [i] ſicariorum?
39 Dixit autem Paulus, Ego quidem ſum Iu-
dæus, Tarſenſis, non obſcuræ Cilicum vrbis
ciuis: cæterum rogo te, permitte mihi vt al-
loquar populum.
40 Quum igitur ille permiſiſſet, Paulus ſtans
in gradibus, manu ſilentium poſtulauit à
plebe: & magno ſilentio facto, loquutus eſt
lingua Hebræa, dicens,

32 [7] Et eadem hora aſſumpto Centurione &
duces militum multos, & accurrerunt ad
eos: quumq; vidiſſent tribunum & milites:
[8] deſtiterunt percutere Paulum.
33 Et appropinquauit ad eum tribunus, & ce-
pit eum, præcepitq; vt vincirent eum dua-
bus catenis: & interrogabat de eo quiſnam
eſſet, & quid feciſſet.
34 Et clamabāt aduerſus eū homines è turba
[9] quiſque aliud: & propter clamorem eorū
non poterat cognoſcere quæ eſſet veritas,
præcepitq; vt ducerent eum in caſtra.
35 Et quum perueniſſet Paulus ad gradus,
portabant eum milites, propter violentiam
populi.
36 [10] Veniebat enim poſt eum populus mul-
tus, & clamabant, & dicebant, Tolle eum.
37 Et quum appropinquaret vt introiret in
caſtra ipſe Paulus, dixit tribuno, Si permit-
tis tu mihi, loquar tecum: Ipſe autem dixit
ei, Græcè noſti?
38 Non es tu ille Ægyptius qui ante dies hos
turbam excitaſti, & adduxiſti in deſertum
quatuor millia [11] hominum facinoroſorum?
39 Dixit ei Paulus, Ego homo ſum Iudæus ex
Tarſo Ciliciæ ciuitate celebri, in qua natus
ſum: oro te, permitte mihi loqui ad popu-
lum.
40 Et quum permiſiſſet ei, ſtetit Paulus ſuper
gradus, & [12] agitabat eis manum ſuam: &
quum deſiiſſent, loquutus eſt cum eis He-
braicè, ac dixit eis,

7 Ad exprimendū tribunum, centurionem, milites, vtitur vocabulis.

8 Ad verbum, Deſiſterunt ab eo quòd percutiebant Paulū.

9 Ad verbum, Aliquid aliquid hoc eſt, Quiſq; diuerſum quid vociferabatur aduerſus Paulum, vt fit in tumultu.

10 Id eſt, Sequebatur eum. Hebraiſmus.

11 Ad verbum, Facientium mala.

12 Geſtus potentis audientiam.

Caput XXII.

1 Paulum rationem fidei ſuæ reddentem, 22 aliquandiu Iudæi audiunt. 23 Illis verò clamantibus, 24 Virgis examinari iuſſus, 27 Romanum ſe ciuem eſſe declarat.

1 VIri fratres & patres, audite meam, qua
nunc apud vos vtor, defenſionem.
2 (Quum audiſſent autem eum Hebrea
lingua ipſos alloqui, magis præbuerunt ſi-
lentium: & dixit,)
3 [1] Ego quidem ſum Iudæus, natus Tarſi, *vrbe*
Ciliciæ, nutritus verò in hac ipſa vrbe [2] apud
pedes Gamalielis, inſtitutus ad exquiſitam
formam patriæ Legis zelo Dei accenſus ſi-
cut & vos omnes eſtis hodie:
4 Qui hoc vitæ genus perſequutus ſum vſque
ad mortem, vinciens ac tradens in carcerē
tum viros tum mulieres:
5 Vt & Pontifex maximus mihi teſtis eſt, &
totus ſeniorum ordo: à quibus etiam epiſto-
lis ad fratres acceptis, Damaſcum proficiſ-
cebar, adducturus etiam eos qui illic eſſent,
vinctos in Hieruſalem, vt punirentur.
6 Euenit autem mihi iter facienti, & ap-
propinquanti Damaſco, circiter meridiem,
vt repentè è cęlo circūfulſerit me lux multa:
7 Cecidiq; in ſolum, & audiui vocem dicen-
tem mihi, Saul, Saul, quid me perſequeris?
8 Ego verò reſpondi, Quis es Domine? Di-
xitque mihi, Ego ſum Ieſus Nazarenus, quē
tu perſequeris.
9 Porrò qui mecū erant, [b] lucem quidē con-
ſpexerunt, & expauefacti ſunt: vocē autem
non audierunt eius qui loquebatur mecum.
10 Dixi verò, Quid faciam Domine? Domi-
nus autem dixit mihi, Surge ac proficiſcere

1 FRatres ac patres, audite defenſionem
quæ eſt apud vos.
2 (Et quum audirent quòd Hebraicè lo-
queretur cum eis, magis deſierunt, & dixit
eis.)
3 Ego homo ſum Iudæus, & natus ſum in
Tarſo Ciliciæ, [1] nutritus verò ſum in hac vr-
be iuxta pedes Gamalielis: & eruditus fui
perfectè in Lege patrum noſtrorum, & fui
zelator Dei, ita vt etiam vos omnes eſtis.
4 Et hanc uiam perſequutus ſum vſque ad
mortem, quum vincirem & traderem in do-
mum vinctorum viros & mulieres.
5 Sicut teſtis eſt pro me princeps Sacerdo-
tum & omnes ſeniores, à quibus acceperam
literas vt proficiſcerer ad fratres qui erant
Damaſci, vt etiam eos qui erant illic addu-
cerem ad Vriſchelem vinctos, & acciperent
[2] conſtitutam in caput.
6 Et quum profectus eſſem, ac inciperem ap-
propinquare Damaſco, in meridie repentè
è cælo effulſit ſuper me lux magna.
7 Et cecidi ſuper terram, audiuique vocem
quæ dicebat mihi. Schaule, Schaule, quid
perſequeris tu me?
8 Ego autem reſpondi, ac dixi, Quis es Do-
mine mi? Et ipſe dixit mihi, Ego ſum Ieſchua
Natzareus, quem tu perſequeris.
9 Et viri qui erant mecum, viderunt lumen,
vocem autem non audiuerunt eius qui lo-
quebatur mecum.
10 Et dixi, Quid faciam Domine mi? Et Do-
minus noſter dixit mihi, Surge, proficiſcere
Damaſcum

1 Id eſt, Aſsiduus fui eius auditor. Mos eſt enim vt in inferiore loco ſedentes diſcipuli magiſtros è ſuggeſtu docentes audiant: quod expreſsit Moſes Deut. 33. 3. Hinc illa cohortatio ad ſtudium ſapientiæ, in פרקי אבות cap. 1. vt iuuenes ſe volutent in puluere pedum ſapientum. Ita enim ibi ſcribunt.
יהי ביתך בית ועד
לחכמים והוי
מתאבק בעפר
רגליהם והוי שותה
בצמא את דבריהם
Sit domus tua, domus conuentus ſapientum, & eſtote volutantes in puluere pedum eorum, eſtoque bibens cum ſiti verba eorum.

2 Id eſt, Mulctam impoſitam capiti ipſorum.

Damaſcum: & illic tibi dicetur de omni eo
quod mandatur tibi vt facias.
21 Et quum nihil conſpiceretur mihi propter
gloriam lucis illius, 3 apprehenderunt me
manibus meis ii qui mecum erant: & ingreſ-
ſus ſum Damaſcum.
22 Et homo quidā Chananiah, iuſtus in Le-
ge, ſicut teſtantur de eo omnes Iudæi qui il-
lic ſunt, venit ad me.
23 Dixitque mihi, Schaule frater mi, aperi o-
culos tuos. Et eadem hora aperti ſunt oculi
mei, & intuitus ſum eum.
24 Et dixit mihi, Deus patrū noſtrorum con-
ſtituit te ad cognoſcendam voluntatem e-
ius, & *vt* videres iuſtum illum, ac audires vo-
cem ex ore eius.
25 Eſſeſq; ei teſtis apud omnes filios hominis
de omnibus quæ vidiſti & audiuiſti.
26 Et nunc quid cunctaris tu? Surge, baptiza-
re, & mundare à peccatis tuis, inuocans no-
men eius.
27 Et reuerſus veni huc ad Vriſchelem, & o-
raui in templo.
28 Vidique eum in viſione dicentem mihi,
Feſtina, & exi ab Vriſchelem, quia non ſunt
accepturi tuum teſtimonium de me.
29 Et ego dixi, Domine mi, etiam ipſi ſciunt
quòd ego tradebam in domum vinctorum,
& percutiebam in omnibus ſynagogis eos
qui credebant in te.
30 Et quum effunderetur ſanguis Stephani
martyris tui, ego quoque eram cum eis: ſta-
bam & complebam voluntatem eorum qui
interfecerunt eum: & ſeruabam veſtimenta
eorum qui lapidabant eum.
31 Et dixit mihi, Abi: nam ego mitto te pro-
cul ad prædicandum gentibus.
32 Et quum audiuiſſent Paulum vſq; ad hunc
ſermonē, ſuſtulerunt vocem ſuam, & clama-
uerunt, Tollatur de terra is qui talis eſt: non
enim conuenit ei vt viuat.
33 Et quum clamarent, & abiicerent pallia
ſua, ac 4 excitarent puluerem in cælum,
34 Præcepit tribunus vt introducerent eum
in caſtra: & mandauit vt verberibus inter-
rogaretur, vt cognoſceret propter quā cau-
ſam clamarent contra eum.
35 Et quum extendiſſent eum loris, dixit ipſe
Paulus Centurioni qui ſtabat iuxta ſe, Per-
mittitur vobis vt hominem Romanum qui
non ſit condemnatus, flagelletis?
36 Et quum audiuiſſet Centurio, acceſſit ad
tribunum, dixitq; ei, Quid facis tu? hic enim
homo Romanus eſt.
37 Et acceſſit ad eum tribunus, ac dixit ei, Dic
mihi, Romanus es tu? Dixit ei, Etiam.
38 Et reſpondit tribunus, ac dixit ei, Ego ar-
gento multo acquiſiui 5 ius ciuitatis Roma-
næ. Dixit ei Paulus, Ego verò etiam in ea na-
tus ſum.
39 6 Et ſtatim abſceſſerunt ab eo illi qui quæ-
rebant vt flagellarent eum: & metuit tribu-
nus, quum didiciſſet quòd Romanus eſſet:
eo quòd is qui eum vinceret, fuiſſet.
40 Et die poſtero volebat cognoſcere verè
quę eſſet accuſatio quam afferrent aduerſus
eum Iudæi: & ſoluit eum, iuſſitque vt veni-
rent ſummi ſacerdotes & tota congregatio
principum eorum: & aſſumpſit Paulum, &
deducens ſtatuit in medio eorum.

3 Deerant in impreſſo Syro textu, [illegible] id eſt, Apprehenderunt me manibus meis ii qui mecum erant: quæ nos ex manuſcripto codice Heidelbergenſi reſtituimus.

4 Ad verbum, Aſcendere facerent. Hebraiſmus.

5 Vnicum eſt in Syro textu nouum ſubſtantiuū à Roma formatum, & ſonans Romanitatem.

6 In Syra voce omiſſum eſt Tau cum ſua vocali in fine, ac ſcriptum [illegible] pro [illegible]

Damaſcum: & illic tibi dicetur de omnibus
quæ conſtituta ſunt tibi vt facias.
11 Quum verò non viderem, præ gloria lucis
illius, manu deductus ab iis qui mecum e-
rant, veni Damaſcum.
12 Ananias autem quidam vir pius ſecundùm
Legem, teſtimonio ornatus omnium *illic* ha-
bitantium Iudæorum.
13 Veniens ad me & adſtans dixit mihi, Saul
frater recipe viſum. Et ego eodem illo mo-
mento ſum eum intuitus.
14 Ipſe autem dixit, Deus Patrum noſtrorum
delegit te qui cognoſceres ipſius voluntatē,
& videres c iuſtum illum, & audires vocem
ex ore ipſius.
15 Nam eris ei teſtis apud omnes homines,
eorum quæ vidiſti & audiſti.
16 Nunc igitur, quid cunctaris? exurge, &
baptizare, & ablue peccata tua, inuocato
nomine Domini.
17 Euenit autem mihi reuerſo in Hieruſalem
quū precarer in tēplo, vt raperer extra me:
18 Et viderem eum dicentem mihi, Feſtina
& exi citò ex Hieruſalem: quoniam non ac-
cipient teſtimonium tuum de me.
19 Et ego dixi, Domine, ipſi ſciunt me per-
traxiſſe in carcerem, & cecidiſſe per ſingu-
las ſynagogas eos qui credebant in te.
20 Et quū funderetur ſanguis Stephani mar-
tyris tui, ego quoque adſtabam, & aſſen-
tiebar cædi illius, & cuſtodiebam pallia eo-
rum qui d interficiebant eum.
21 Tum à mihi dixit, Proficiſcere: nam ego te
procul ad Gentes mittam.
22 a Audiebant autem eum ad hunc vſq; ſer-
monem: tum verò ſuſtulerunt vocem ſuam,
dicentes, Tolle è terra *hominem* iſtiuſmodi:
non enim conuenit eum viuere.
23 e Clamantibus autem eis, & proiicienti-
bus pallia, & puluerem iactantibus in aerē.
24 f Iuſſit tribunus eum duci in caſtra, dixitq;
vt in eum flagellis inquireretur: vt reſciret
quam ob cauſam ſic clamarent aduerſus
eum.
25 g Quum autem adſtrinxiſſent eum loris,
dixit aſtanti Centurioni Paulus, Num homi-
nem Romanum, & indemnatum licet vobis
flagellare?
26 *Hoc* verò quum audiſſet Centurio, adiit
Tribunū, & annuntiauit ei, dicens, Vide quid
facturus ſis: homo enim iſte Romanus eſt.
27 Accedens autem Tribunus dixit ei, Dic
mihi, num tu Romanus es? At ille dixit, Etiā.
28 Et reſpondit Tribunus, Ego multa ſumma
ciuitatem iſtam acquiſiui. Paulus autem ait,
Ego verò etiam natus ſum *ciuis*.
29 Statim igitur abſceſſerunt ab eo qui fue-
rant eum inquiſituri: ſed & Tribunus quoq;
timuit, cognito eum f Romanum eſſe, quo-
niam eum vinxerat.
30 Poſtridie verò volens pro certo ſcire cuius
rei accuſaretur à Iudæis, ſoluit eum è vincu-
lis, & iuſſit primario, Sacerdotes venire, to-
tumque ipſorum conſeſſum: ac deductum
Paulum ſtatuit coram eis.

CAP.

Caput XXIII.

1 Paulum cauſam dicentem 2 Ananias percuti iubet. 7 Diſſenſio inter ipſos accuſatores oritur. 11 Conſolatur Deus Paulum. 14 De Iudæorum inſidiis 20 Tribunus certior factus 27 Paulum Felici Præſidi mittendum curat.

1 INtentis [a] autem in conſeſſum oculis Pau-
lus, ait, Viri fratres, Ego omni conſci-
entia bona ſeruiui Deo ad hunc vſque
diem.
2 [a] Ananias autem Pontifex maximus impe-
rauit iis qui ipſi adſtabant, vt os eius cæde-
rent.
3 [3] Tum Paulus dixit ei, [a] Futurum eſt vt per-
cutiat te Deus, [b] paries dealbate: & tu ſedes
iudicans me ſecundum Legem, & [c] Legem
tranſgrediens iubes me cædi?
4 Tum qui adſtabant dixerunt, Pontifici ma-
ximo Dei conuitiaris?
5 [4] Dixit autem Paulus, Neſciebam, fratres,
Pontificem eſſe maximum: ſcriptum eſt e-
nim, Principi populi tui non maledices.
6 [5] Quum verò noſſet Paulus vnam quidem
partem eſſe Sadducæorum, alteram verò
Phariſæorum, clamauit in conſeſſu, Viri fra-
tres, ego Phariſæus ſum, filius Phariſæi: de
ſpe & reſurrectione mortuorum ego in iudi-
cium vocor.
7 [6] Quum autem hæc eſſet loquutus, orta eſt
ſeditio inter Phariſæos ac Sadducæos: & di-
uiſa eſt multitudo.
8 [7] Nam Sadducæi quidem dicunt, non eſſe
reſurrectionem [d] neq; Angelum, neq; ſpiri-
tum: Phariſæi autem vtrumque confitentur.
9 [8] Ortus eſt igitur clamor magnus & quum
ſurrexiſſent [e] Scribæ ex partibus Phariſæo-
rum, depugnabant, dicentes, Nihil mali in-
uenimus in homine iſto: quòd ſi ſpiritus lo-
quutus eſt ei, ſeu Angelus, ne repugnemus
Deo.
10 [9] Et quum magna ſeditio eſſet, veritus
Tribunus ne Paulus ab ipſis diſcerperetur,
iuſſit militum manum deſcendere, & eum
rapere de medio eorum, ac ducere in ca-
ſtra.
11 Sequenti verò nocte adſtans ei Dominus,
dixit, Confide Paule: vt enim teſtificatus es
de me in Hieruſalem, ſic te oportet etiam
Romæ teſtificari.
12 [10] Orto autem die, quidam ex Iudæis facta
coitione [f] deuouerunt ſeſe, dicentes neq; e-
ſuros ſe neque bibituros vſquequo trucidaſ-
ſent Paulum.
13 Erant autem plures quàm quadraginta *vi-
ri* qui hanc coniurationem fecerant.
14 Qui adierunt primarios Sacerdotes & Se-
niores, & dixerunt, Deuotione deuouimus
noſmetipſos nihil guſtaturos vſquequo tru-
cidauerimus Paulum.
15 Nunc ergo vos indicate Tribuno [g] ex con-
ſeſſus voluntate vt eum cras ad vos dedu-
cat, veluti exquiſitius percogniturós de iis
quæ ad eum *ſpectant*: nos verò, priuſquã ap-
propinquet, parati ſumus ipſum interimere.
16 Quum autem filius ſororis Pauli audiſſet
inſidias, venit, & ingreſſus in caſtra annun-
tiauit Paulo.
17 [11] Paulus autem aduocato quodam ex Cẽ-

1 ET quum intuitus eſſet Paulus congre-
gationem eorum, dixit, Viri fratres mei,
ego in omni conſcientia bona verſatus
ſum coram Deo vſque in diem hanc.
2 Et Chananiah ſacerdos præcepit iis qui ſta-
bant iuxta eum vt percuterent Paulum ſu-
per os eius.
3 Et Paulus dixit ei, Futurum eſt vt Deus per-
cutiat te, paries dealbate: & tu ſedes, iudi-
cas me ſecũdum id quod eſt in Lege, tranſ-
grediens Legem, ac præcipis vt percutiant
me.
4 Et illi qui ſtabant ibi, dixerunt ei, Sacerdoti
Dei maledicis tu?
5 Dixit eis Paulus, Neſciebam, fratres mei,
quòd Sacerdos eſſet: ſcriptum eſt enim,
Principi populi tui ne maledixeris.
6 Et quum noſſet Paulus quòd pars populi
eſſet Tzaducæorum, & pars eius Phariſæo-
rum, clamauit in congregatione, Viri fra-
tres mei, ego Phariſæus ſum, filius Phari-
ſæi, & de ſpe reſurrectionis mortuorum iu-
dicor.
7 Et quum hoc dixiſſet, ruit vnus in alium,
Phariſæi & Tzadukæi, & diuiſus eſt populus.
8 Tzadukæi enim dicunt quòd non eſt reſur-
rectio, neque Angelus, neque ſpiritus: Pha-
riſæi verò confitentur omnia hæc.
9 Et facta eſt vox magna: & ſurrexerunt qui-
dam legiſperiti ex lectiſſimis Phariſæorum
& contendebant cum illis, ac dicebant, Non
inuenimus quicquam mali in hoc homine: ſi
autẽ ſpiritus aut Angelus loquutus eſt cum
eo, quid *mali* eſt in hoc?
10 Et quum eſſet tumultus magnus inter eos
timebat tribunus ne diſcerperent Paulum:
& miſit ad Romanos vt venientes raperent
eum è medio eorum, & introducerent eum
in caſtra.
11 Quumque facta eſſet nox, viſus eſt Domi-
nus noſter Paulo: & dicit ei, Corroborare:
quia quemadmodũ teſtificatus es de me in
Vriſchelem, ita futurum eſt vt etiam Romæ
teſtificeris.
12 Et quum factum eſſet diluculum, congre-
gati ſunt quidam ex Iudæis, & anathemate
obſtrinxerunt ſe, quòd non eſſent eſuri ne-
que bibituri donec interfeciſſent Paulum.
13 Erant autem illi qui pacti fuerant cum iu-
ramentis hoc pactum plures quàm quadra-
ginta viri.
14 Et acceſſerunt ad Sacerdotes & ad ſenio-
res, ac dixerunt, [1] Omnino anathemate de-
uouimus nos quòd nihil guſtabimus donec
interfecerimus Paulum.
15 Et nunc petite vos & principes congre-
gationis à tribuno vt adducat eum ad vos,
tanquam quærentes vt inquiratis verè fa-
ctum eius: & nos paramus nos vt interficia-
mus eum priuſquam perueniet ad vos.
16 Et audiebat filius ſororis Pauli inſidias
has: & ingreſſus eſt in caſtra, ac declarauit
Paulo.
17 Ac mittens Paulus vocauit vnum ex Cen-

1 Ad verbum, Anathematizando anathematizauimus nos. Et verbi repetitione eſt auxeſis, ſicut alibi annotauimus.

turionibus,

curionibus,& dixit ei, Adduc adoleſcentem hunc ad tribunum: eſt enim ei aliquid quod dicat illi.

18 Et accepit Centurio adoleſcentem, introduxitque eum ad tribunum, ac dixit, Paulus vinctus vocauit me, & petiit à me vt adducerem hunc adoleſcentem ad te, quia ſit ei aliquid quod dicat tibi.

19 Et apprehendit manu ſua tribunus adoleſcentem,& ſubduxit eum [a] ad vnum latus:& interrogauit eum, Quid eſt tibi quod dicas mihi?

a Id eſt, Seorſim.

20 Et dixit ei adoleſcens, Iudæi conſultauerunt vt peterent abs te vt deduceres Paulum cras ad congregationem eorum, quaſi cupientes vt aliquid amplius diſcant ab eo.

21 Tu igitur ne acquieſcas eis: ecce enim, plures quàm quadraginta viri ex eis obſeruant eum in inſidiis,& anathemate obſtrinxerunt animas ſuas, quòd non comedent neque bibent donec interficiant eum: & ecce parati ſunt & expectant promiſſionem tuam.

22 Et dimiſit tribunus adoleſcentem, quum præcepiſſet ei,Nequis cognoſcat quòd hæc declaraueris mihi.

23 Et vocauit duos Centuriones, & dixit eis, Ite, parate Romanos ducentos, qui proficiſcantur Cæſaream, & equites ſeptuaginta, & mittentes qui iaculantur dextera, ducentos, qui exeant à tertia hora in nocte.

24 Parate autem etiam iumenta,vt inequitare faciant Paulum, & euadere faciant ad Felicem præſidem.

25 Et ſcripſit epiſtolam,ac dedit eis,in qua erat ita:

26 Claudius Lyſias Felici præſidi præſtanti pacem.

27 Virum hunc ceperunt Iudæi vt interficerent eum, & ſurrexi ego cum Romanis, & ſeruaui eum, quum didiciſſem quòd Romanus eſſet.

28 Quumq; inquirerem vt cognoſcerem cauſam propter quam accuſabant eum, deduxi eum in congregationem eorum.

29 Et inueni quòd de quæſtionibus Legis eorum accuſarent eum: & cauſa quæ digna ſit vinculis aut morte, non erat apud eum.

30 Quumque declaratus eſſet mihi dolus circa inſidias quas fecerſit contra eum Iudæi, ſtatim miſi eum ad te, & præcepi accuſatoribus eius vt venirent, & dicerent contra eum coram te. Eſto ſanus.

31 Tunc Romani,ſicut præceptum fuerat eis, acceperunt Paulum nocte, & adduxerunt eum in Antipatrida ciuitatem.

32 Et die poſtero equites dimiſerunt pedites, ſocios ſuos, vt reuerterentur in caſtra.

33 Et adduxerunt eum Cæſaream, tradideruntque epiſtolam præſidi, ac ſtiterunt coram eo Paulum.

34 Et quum legiſſet epiſtolam, interrogauit eum ex qua prouincia eſſet: quumque didiciſſet quòd eſſet ex Cilicia,

35 Dixit ei, Auditurus ſum te quum venerint accuſatores tui. Et Præcepit vt cuſtodirent eum in prætorio Hiraudis.

curionibus, ait, Adoleſcentem hunc abduc ad Tribunum: habet enim quod annuntiet ei.

18 Ille igitur acceptum eum duxit ad Tribunum,& dixit,Vinctus Paulus aduocatum me rogauit vt hunc adoleſcentem ducerem ad te, qui aliquid habeat quod tibi loquatur.

19 Tribunus verò prehenſa eius manu, quum ſeceſſiſſet ſeorſum,percontatus eſt,Quid eſt quod habes mihi annuntiandum?

20 *Ille* autem dixit,Iudæi conſtituerunt te rogare vt cras Paulum deducas in conſeſſum, quaſi aliquid exquiſitius percontaturi ſint de eo.

21 Tu verò ne ipſis aſſentitor: inſidiantur enim ei ex iſtis viri plures quadraginta qui ſeipſos deuouerunt neque eſuros neque bibituros vſquequo interemerint eum: & nunc parati ſunt expectantes quid à te renuntietur.

22 [12] Tribunus igitur dimiſit adoleſcentem quum ei præcepiſſet *vt* nulli effutiret quòd hæc ipſi indicaſſet.

23 Et aduocatis duobus quibuſdam ex Centurionibus, iuſſit vt pararent milites ducentos qui proficiſcerentur Cæſaream vſque,& equites ſeptuaginta & ſtipatores ducentos à tertia hora noctis.

24 Et vt iumenta [h] præberent, vt impoſitum Paulum ſaluum perducerent ad Felicem præſidem:

25 Scripta epiſtola quæ hanc ſummam contineret,

26 [13] Claudius Lyſias præſtantiſſimo præſidi Felici ſalutem.

27 Virum húc comprehenſum à Iudæis quum iam eſſet ab eis interimendus,ſuperueniens cum militum manu, erui, quum cognouiſſem Romanum eſſe:

28 Et volens ſcire cauſam cur eum criminarentur,deduxi eum in ipſorum conſeſſum:

29 Quem comperi accuſari de quæſtionibus Legis ipſorum, nullius criminis reum quod ſit dignum morte aut vinculis.

30 Quum autem mihi indicatum eſſet inſidias huic viro factum iri à Iudæis, eo ipſo momento miſi *eum* ad te: & denuntiaui quoque accuſatoribus vt quæ habent aduerſus eum dicant apud te. Vale.

31 Milites igitur ſicut ipſis præceptum erat, acceptum Paulum duxerunt nocte Antipatrida.

32 Poſtero autem die, relictis equitibus qui cum eo irent, reuerſi ſunt in caſtra.

33 Qui quum veniſſent Cæſaream & reddidiſſent epiſtolam Præſidi, ſiſterunt coram eo etiam Paulum.

34 Quum legiſſet autem *literas* Præſes & interrogaſſet ex qua prouincia eſſet, ac cognouiſſet eſſe ex Cilicia:

35 Audiam te inquit quum accuſatores quoque tui adfuerint. Iuſſitq; in prætorio Herodis ipſum cuſtodiri.

CAPUT XXIIII.

2 *Tertullo accuſante* 10 *Paulus pro ſe cauſam dicit.* 25 *Præſidi & eius vxori Chriſtum annuntiat.*

...monstratur, 27 Sperатam pecuniam quum fruſtra Felix expectaſſet, 28 Prouincia decedens, vinctum Paulum relinquit.

1 QVinque [a] autem pòſt diebus deſcendit Pontifex maximus Ananias cum Senioribus, & Tertullo quodam oratore: qui comparauerunt coram præſide contra Paulum.
2 Citato igitur eo, cœpit accuſare Tertullus, dicens,
3 [b] Multa per te pace potientes, rebuſq; rectè ac fœliciter in hac Gente prudentia tua geſtis, & prorſus & vbique agnoſcimus, præſtantiſſime Felix, cum omni gratiarum actione.
4 Ne verò te diutius interpellem, precor te vt audias nos paucis pro tua æquitate.
5 Comperimus enim virum hunc eſſe [c] peſtẽ, & qui moueat ſeditionem omnibus Iudæis per vniuerſum orbem, & [d] principem ſectæ [e] Nazarenorum:
6 Qui templum quoque tentauit profanare: quem etiam prehenſum voluimus ſecundũ Legem noſtram iudicare.
7 Sed interueniens Tribunus Lyſias, cum magna vi abduxit eum è manibus noſtris:
8 Iuſſis ipſius accuſatoribus ad te venire: ex quo poteris ipſe, inquiſitione habita, de omnibus iſtis cognoſcere de quibus nos eum accuſamus.
9 [f] Conſenſerunt autem etiam Iudæi, dicentes hæc ita ſe habere.
10 [2] Reſpondit autem Paulus, quum innuiſſet ei Præſes vt loqueretur, Quia te [g] à multis annis iſti Genti præfuiſſe ſcio, meliore animo quæ pro me faciunt excipiendo dicam.
11 Quum tu poſſis noſſe non plures *exactos* eſſe dies quàm duodecim, ex quo aſcendi adoraturus in Hieruſalem,
12 Neque verò me in templo inuenerunt cum aliquo diſſerentẽ aut coitionem turbæ facientem neque in ſynagogis, neque in vrbe:
13 [h] Neque probare poſſunt ea de quibus nunc me accuſant.
14 [3] Hoc verò tibi confiteor me ſecundum viam illam quam [i] ſectam dicunt, ita ſeruire patrio Deo, vt qui credam omnibus quæ in Lege & in Prophetis ſcripta ſunt:
15 Et ſpem habeam in Deum fore quam etiam illi ipſi expectant, reſurrectionem mortuorum, tum iuſtorum, tum iniuſtorum.
16 In hoc igitur ipſe *me* exerceo, vt conſcientiam habeam ſine offendiculo apud Deum & apud homines ſemper.
17 [4] Pluribus autem annis interiectis, veni eleemoſynas exhibiturus genti meæ & oblationes:
18 [k] Inter quæ inuenerunt me ſanctificatum in templo, non *tamen* cum turba, neque cũ tumultu, quidam [l] ex Aſia Iudæi:
19 Quos oportuit apud te adeſſe, & accuſare ſi quid haberent aduerſum me.
20 Aut hi ipſi dicant ſi quod inuenerint in me

1 ET poſt dies quinque deſcendit Chananiah princeps Sacerdotum cum ſenioribus, & cum Tertullo oratore, & oſtendir *ſe* præſidi contra Paulum.
2 Quumque citatus eſſet, incepit Tertullus accuſans eum, ac dixit.
3 [1] In magnitudine tranquillitatis habitamus propter te, & [2] emendationes multæ fiunt [3] moderamine iudicii in populo hoc, & [4] omnes nos in omni loco accipimus gratiam tuam, præſtantiſſime Felix.
4 Ne autem fatigemus te multis, oro te vt audias demiſſionem noſtram cum breuitate.
5 Inuenimus enim virum hunc quòd ſit [5] ſicarius, & excitet tumultum contra omnes Iudæos qui ſunt in vniuerſa terra: princeps enim eſt doctrinæ Natzaræorum.
6 Et templum noſtrum voluit contaminare: & quũ apprehendiſſemus eum, quæſiuimus vt iudicaremus eum [6] ſicut eſt *præſcriptum* in Lege noſtra.
7 Venit autem Lyſias tribunus, & violentia magna è manibus noſtris abſtulit eum, & ad te miſit.
8 Ac præcepit accuſatoribus eius vt venirent ad te: & inuenturus es, interrogans vt diſcas ab eo de omnibus his de quibus nos accuſamus eum.
9 [7] Acclamauerunt autem ei etiam ipſi Iudæi, dicentes quòd hæc ita haberent.
10 Et innuit præſes Paulo vt loqueretur, & reſpondit Paulus, ac dixit, Ab annis multis noui te eſſe iudicem populi huius: & propter hoc lubentius defenſione vtor pro meipſo.
11 Quum poſſis tu noſſe quòd non plures ſint mihi quàm duodecim dies ex quo aſcenderim Vriſchelem ad adorandum.
12 Neque inuenerunt me quòd loquerer cum quoquam in templo, neque etiam quòd congregationem congregauerim, nec in ſynagoga eorum, neque in vrbe.
13 Neque facultas eſt in manibus eorum vt probent coram te id de quo nunc accuſant me.
14 Cæterùm hoc fateor, quòd in ea ipſa doctrina de qua loquuntur, in ea colo Deum patrum meorum: credens omnibus quæ ſcripta ſunt in Lege & in Prophetis.
15 Et eſt mihi ſpes in Deo, quam etiam ipſi ſperant futuram eſſe reſurrectionem quæ erit [8] à mortuis, *reſurrectionem inquam* iuſtorum & iniquorum.
16 Propter hoc quoque laboro vt conſcientia pura ſit mihi coram Deo & coram filiis hominis conſtanter.
17 Poſt annos autem plures veni ad [9] filios populi mei, vt darem eleemoſynam, & offerrem oblationem.
18 Et inuenerunt me iſti in templo purgantem me, non cum turba, neque in tumultu. Niſi quòd tumultuati ſunt illi Iudæi qui venerunt ex Aſia.
19 Quos oportebat vt ſtarent mecum coràm te, & accuſando proferrent id quod eſſet eis.
20 Aut hi ipſi dicant quid inuenerunt in me deli-

1 Id eſt, Tua cauſa præſes in ſumma tranquillitate agimus.
2 Ad verbum, Directiones multæ fiũt hoc eſt, Multa quæ deprauata erant, per te corriguntur, & ad regulam rectitudinis reformantur.
3 Ad verb. Per libramen rationis tuę. Pulchra eſt, prudentiæ, æquitatis & moderati iudicii periphraſis.
4 Id eſt, Tua in nos merita omnes omni loco pro ſingulari gratia agnoſcimus & prædicamus, atque in nos gratitudinis obligationem recepimus.
5 Ad verbum, Iugulator ſiue mactator. hoc eſt, Neſandiſsimus.
6 Id eſt, Vt lex noſtra iubet.
7 Intelligit illos Iudæos quorum orator erat Tertullus.
8 Ad verbum, De inter mortuos vt Gallicè, *D'entre les morts*.
9 Id eſt, Gentiles meos. Hebraiſmus.

delicti, quum ſtarem coram congregatione eorum.

iniuſtè factum, u quum ego ſtarem in conſeſſu:

21 Niſi ſit hoc vnum verbum quod clamaui,
ſtans in medio eorum, De reſurrectione
mortuorum ego iudicor hodie coram vobis.

21 Niſi de hac vna voce qua clamaui quum
inter eos ſtarem, de reſurrectione mortuoru
ego in iudicium vocor hodie à vobis.

22 Felix autem, quia nouerat viam hanc plenè, diſtulit eos: dicens, Quum venerit tribunus audiam [10] inter vos.

22 5 Auditis autem his, Felix diſtulit eos,
u Poſtquam exquiſitius permouero quæ ad
ſectam iſtam pertinent, inquiens, Quum
Tribunus Lyſias deſcenderit, pernoſcam
veſtrum negotium.

10 Id eſt, De cōtrouerſia quæ eſt inter vos, &c. Vtranque partem audiam. Heb. Deut. 1.16.

23 Et præcepit Centurio vt ſeruarent Paulum
[11] cum quiete, & vt nemo ex notis eius prohiberetur, quominus miniſtraret ei.

23 6 Edicto etiam Centurioni vt ſeruaretur
Paulus ac laxaretur, & ne quem prohiberet ex ipſius familiaribus ei miniſtrare, aut
eum adire.

11 Id eſt, Ita vt Paulus quietè ageret, ne quæ ei vis aut iniuria à Iudæis afferretur. Gallicè, En aſſeurance.

24 Et poſt paucos dies miſit Felix, & Druſilla
vxor eius quæ erat Iudæa: & vocauerunt
Paulum, & audiuerunt ab eo de fide Chriſti.

24 Aliquot autem poſt diebus quum adeſſet
Felix cum * Druſilla vxore ſua, quæ erat Iudæa, accerſiuit Paulum, & audiuit eum de
fide quæ eſt in Chriſtum.

25 Et quum loqueretur cum eis de iuſtitia &
ſanctitate, & de iudicio quod futurum eſt,
repletus eſt pauore Felix, ac dixit, Nunc
abi & quum fuerit mihi opportunitas, [12]
mittam poſt te.

25 Diſſerente autem ipſo de iuſtitia, & continentia, & iudicio futuro, expauefactus
Felix reſpondit, ad præſens abi: opportunitatem autem nactus accerſam te:

12 Id eſt, Accerſam te Syra phraſis prius explicata. Sic Gallicè dicitur. l'envoyray a pres toy.

26 Sperabat enim quòd munus daretur ſibi
à Paulo, propter hoc ſedulò mittens venire faciebat eum, ac loquebatur cum eo.

26 Simul & illud ſperans, fore vt pecunia ipſi daretur à Paulo, vt eum *vinculis* exolueret:
quamobrem etiam frequentius eum accerſens, colloquebatur cum eo:

27 Et quum impleti eſſent ei duo anni, alius
præſes venit in locum eius, qui vocabatur
Porcius Feſtus. Felix autem [13] vt faceret
beneficentiam erga Iudæos, reliquit Paulum vinctum.

27 7 Biennio autem expleto accepit ſucceſſorem Felix Portium Feſtum; & p volens
gratiam inire à Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

13 Id eſt, Vt rem gratam præſtaret Iudæis.

Capvt XXV.

1 Feſtus ſuccedens Felici. 6 Iubet Paulum adduci. 11 Paulus Cæſarem appellat. 14 Feſtus Agrippæ regi negotium Pauli exponit. 23 Eundemque illi ſiſtit. 27 vt cauſam cognoſcat.

1 ET quum veniſſet Feſtus Cæſaream, poſt
tres dies aſcendit ad Vriſchelem.

1 FEſtus 1 ergo ingreſſus prouinciam, triduò poſt aſcendit Cæſaria Hieroſolymam.

2 Et indicauerunt ei ſummi ſacerdotes & primores Iudæorum de Paulo, & petierunt ab
eo.

2 Comparuerunt autem coram eo Pontifex maximus & primarij ex Iudæis contra
Paulum, & eum precati ſunt.

3 (Rogantes eum) hanc gratiam, vt mittens accerſeret eum ad Vriſchelem: facientes inſidias in via vt interficerent eum.

3 Petentes gratiam aduerſus eum, vt accerſeret eum in Hieruſalem: factis inſidiis vt
eum in via interimerent.

4 Et Feſtus reddidit reſponſum, Paulus ſeruatur Cæſareæ, & ego 1 feſtino vt proficiſcar.

4 Feſtus autem reſpondit ſeruari Paulum Cæſareæ, ſe verò citò *illuc* profecturum.

1 Id eſt, Citò redibo.

5 Qui igitur ſunt inter vos in quorum manibus ſit facultas, deſcendant nobiſcum: &
de omni delicto quod eſt in eo homine, accuſent.

5 Qui ergo inter vos, inquit, poſſunt, vnà
deſcendant, & ſiquid eſt in hoc viro improbum, accuſent eum.

6 Et quum manſiſſet ibi diebus octo aut decem, deſcendit Cæſaream & die poſtero ſedit pro tribunali, & præcepit vt adducerent
Paulum.

6 2 Et Factis inter eos diebus non pluribus
quàm decem, quum deſcendiſſet Cæſaream, poſtero die ſedit pro tribunali, iuſſitq;
Paulum adduci.

7 Et quum veniſſet, circundederunt eum Iudæi qui deſcenderant ab Vriſchelem, & accuſationes multas ac duras afferebant contra eum, quas non poterant demonſtrare.

7 Qui quum veniſſet, circumſteterunt eum
qui Hieroſolymis deſcenderant Iudæi, multas & graues criminationes adferentes aduerſus Paulum, quas non poterant a demonſtrare:

8 Quumque Paulus defenſionem diceret,
quòd non deliquiſſet quicquam neque in
Legem Iudæorum, neque in templum, neque in Cæſarem:

8 Quum ipſe exciperet, ſe neque in legem Iudæorum, neque in templum, neque in Cæſarem quicquam peccaſſe.

9 Sed

9 [3] Sed Feſtus volens gratiam inire à Judæis, reſpondens Paulo, dixit, Vis Hieroſolymam aſcendere, & illic de his iudicari apud me?

10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæſaris [a] ſto, vbi me oportet iudicari, Judæis nulla in re iniuriam feci, ſicut & tu [b] pulchrè noſti.

11 Nam ſi quam iniuriam ac dignum morte aliquid feci, non recuſo mori: ſin verò nihil eſt *eorum* quorum iſti me accuſant, nemo poteſt me illis condonare. Cæſarem appello.

12 Tunc Feſtus cum concilio colloquutus, reſpondit, Cæſarem appellaſti? ad Cæſarem proficiſceris.

13 [4] Diebus autem aliquot exactis, [c] Agrippa rex & Bernice venerunt Cæſaream, ſalutaturi Feſtum:

14 Et quum dies complures illic egiſſent, Feſtus regi expoſuit quę ad Paulum *ſpectabant*, dicens, Vir quidam eſt relictus à Felice vinctus.

15 De quo, quum perueniſſem Hieroſolymā, indicarunt mihi principes Sacerdotum & ſeniores Judæorum, petentes damnationem aduerſus eum.

16 Quibus reſpondi, non eſſe Romanis morem, quempiam [d] perdendum concedere priuſquam is qui accuſatur, in conſpectu habeat accuſatores, & locum defenſionis accipiat ſuper criminatione.

17 Quum ergo huc conueniſſent, abſque vlla dilatione, conſequenti die quum ſediſſem pro tribunali, iuſſi adduci hominem,

18 Cuius accuſatores quum adſtarent, nullum crimen obiiciebant eorum quæ ego ſuſpicatus eram:

19 [5] Sed quæſtiones quaſdam de ſua [e] ſuperſtitione habebant aduerſus eum, & de quodam Jeſu defuncto, quem affirmabat Paulus viuere.

20 Dubitans autem ego in eiuſmodi quæſtione, dixi num vellet proficiſci in Jeruſalem, & illic iudicari ſuper iſtis.

21 Quum vero Paulus appellaſſet vt ſeriuaretur Auguſti cognitioni, iuſſi eum ſeruari quouſque mitterem eum ad Cæſarem.

22 [6] Agrippa verò dixit Feſto, Velim & ipſe hominem audire. At ille, Cras, inquit, eum audies.

23 Poſtero igitur die quum veniſſet Agrippa & Bernice cum multa [f] oſtentatione, & introiſſet in [g] auditorium cum Tribunis & eminentibus eius vrbis ciuibus, iubente Feſto adductus eſt Paulus.

24 Tum Feſtus, Agrippa rex, inquit, & omnes qui ſimul adeſtis nobiſcum, conſpicitis iſtum de quo omnis multitudo Judæorū compellauit me & Hieroſolymis & hic vociferantes non oportere eum viuere ampliùs.

25 Ego verò quum comperiſſem eum nihil dignum morte feciſſe, & is ipſe appellaſſet Auguſtum, decreui eum mittere.

26 De quo quid certi ſcribam [h] domino, non

9 Feſtus autem (quia volebat ſerere beneficium judæis) diceret Paulo, vis aſcendere ad Vriſchelem? & illic de his iudicaberis coram me:

10 Reſpondit Paulus, ac dixit, Ad tribunal Cæſaris ſto: hic iuſtum eſt mihi iudicari. Nihil peccaui in Judæos, ſicut etiam tu noſti.

11 Quòd ſi delictum commiſſum eſt à me, aut aliquid quod dignum ſit morte, non me ſubduco à morte: ſi autem non eſt apud me aliquid ex his quorum accuſant me, nemo daturus eſt me eis dono. [2] Protectiones Cæſaris appello.

12 Tunc Feſtus loquutus eſt [3] cum conciliariis ſuis, ac dixit, Protectionem Cæſaris appellaſti? ad Cæſarem iturus es.

13 Et [4] quum fuiſſent aliquot dies, deſcendit Agrippa rex & Bernice Cæſaream [5] vt ſalutarent Feſtum,

14 Et quum manerent apud eum aliquot diebus narrauit Feſtus regi cauſam Pauli, dicens, Homo quidam vinctus relictus eſt à manibus Felicis:

15 Et quum eſſem in Vriſchelem, indicauerunt mihi de eo ſummi Sacerdotes & ſeniores Judæorum, & petierunt vt [6] facerem eis iudicium de eo.

16 Et dixi eis quòd non eſt mos Romanis, vt dent filium hominis donum ad necem, priuſquam venerit [7] litigator eius, & arguat eum in facie eius, & detur ei locus ad dicendam defenſionē ſuper eo de quo accuſatur.

17 Et quum veniſſent huc abſque dilatione, die poſtero ſedi pro tribunali, & præcepi vt adducerent mihi hominem illum:

18 Et ſteterunt cum eo accuſatores eius, nec potuerunt vllam accuſationem malam demonſtrare contra eum, ſicut ſuſpicatus eram:

19 Quæſtiones autem [8] quædam de religione eorum erant eis contra eum, & de Jeſchua quodam qui mortuus eſt, quem dicebat Paulus quòd viuus ſit.

20 Et quia non eram firmus circa quæſtionem rerum harum, dicebam Paulo, Petiſne tu vt proficiſcaris ad Vriſchelem, & illic iudiceris ſuper iſtis?

21 Ipſe autem petiit vt ſeruaretur ad iudicium Cæſaris. Et præcepi vt ſeruaretur donec mitterem eum ad Cæſarem.

22 Dixitque Agrippa, Cupiuiſſem audire hominem hunc. Et Feſtus ait, Cras auditurus es eum.

23 Et die poſtero venit Agrippa & Bernice [9] cum faſtu multo, & ingreſſus eſt [10] in domum iudicii cum tribunis & primoribus ciuitatis, & præcepit Feſtus: & venit Paulus.

24 Et dixit Feſtus, Agrippa rex, & omnes viri qui eſtis nobiſcum, de hoc homine quem videtis, vniuerſus populus Judæorum interpellauit me in Vriſchelem & hic, clamantes quòd non amplius conueniret hunc vt viueret.

25 Ego autem comperi quòd nihil quod dignum ſit morte actum ſit ab eo: & quia ipſe petiit vt ſeruaretur ad iudicium Cæſaris, præcepi vt mitteretur.

26 Et non noui quid ſcribam de eo Cæſari; propter

2 Syra phraſis, Id eſt, Imploro opem Cęſaris.

3 Ad verbum, Cū filiis conſilii ſui. Hebraiſmus.

4 Id eſt, Quum interceſſiſſent.

5 Ad verbum, Vt pacem peterent Feſti, Id eſt, Vt ſalutarēt Feſtum, pacem & trāquillitatem ei optantes.

6 Id eſt, Vt condemnarem eum.

7 Ad verbum, Dominus litis eius. Id eſt, qui litem mouit contra eum. Hebraiſ.

8 Ad verbū, Aliquæ aliquæ Syra phraſis.

9 Id eſt, Magno apparatu regio.

10 Id eſt, In auditorium in quod ad cognoſcendum de cauſis conueniunt iudices.

propter hoc volui adducere eum coram vo-
bis, & maximè coram te, rex Agrippa, vt
quum inquiſita fuerit cauſa eius, inueniam
quid ſcribam.
27 Non enim conuenit vt quum mittimus
hominem vinctum, non ſcribamus delictum
eius.

habeo. Quapropter produxi eum ad vos, &
maximè ad te, Rex Agrippa, vt inquiſitione
habita habeam quod ſcribam.
27 Nam præter rationem mihi videtur, mit-
tere vinctum, & crimina in eum collata non
ſignificare.

Caput XXVI.

2 Paulus coram Agrippa 4 Vitam actam à iuuentute, 16 vocationemq́ ſuam 22 tanta authoritate exponit, 28 vt etiam regis animum nonnihil flectat, 30 ſed re infecta diſcedunt proceres.

1 ET dixit Agrippa Paulo, Permittitur tibi
loqui pro teipſo. Tunc Paulus extendit
manum ſuam, & defendit ſe, ac dixit,
2 Super omnibus de quibus accuſor à Judæis,
rex Agrippa, arbitror ego de meipſo, quòd
beatus ſim, qui coram te hodie me de-
fendo,
3 Maximè quia ſcio quòd edoctus ſis in om-
nibus quæſtionibus & legibus Judæorum:
idcirco peto abs te vt cum patientia audias
me.
4 Norunt enim ipſi Judæi (ſi volunt teſtari)
conuerſationes meas quæ à pueritia mea
fuerunt mihi à principio in populo meo &
in Vriſchelem.
5 Quia à longo tempore edocti ſunt de me,
& norunt quòd in doctrina principali Pha-
riſæorum vixerim.
6 Et nunc ob ſpem promiſſionis quæ facta fuit
Patribus noſtris à Deo, ſto & iudicor.
7 Ad quam ſpem duodecim tribus noſtræ
ſperant quòd peruenient, præcibus aſſiduis
diei & noctis: & propter hanc eandẽ ſpem
accuſor à Iudæis, rex Agrippa.
8 Quid iudicatis vos? nonne oportet vt cre-
damus quòd excitabit Deus mortuos?
9 Ego enim à principio poſueram in mente
mea, vt contraria multa facerem aduerſus
nomen Jeſchua Natzaræi.
10 Id quod feci etiam in Vriſchelem: & ſan-
ctos multos conieci in domum vinctorum,
per poteſtatem quàm acceperam à ſummis
ſacerdotibus: & quum interficerentur ab
eis, adiunxi me eis qui damnauerant eos.
11 Et in omni ſynagoga agitabam eos, quum
cogerem vt blaſphemarent nomen Jeſchua,
& in ira magna qua repletus eram contra e-
os, etiam ad ciuitates alias egreſſus ſum ad
perſequendum eos.
12 Et quum proficiſcerer propter hoc Dama-
ſcum cum poteſtate & permiſſione ſummo-
rum Sacerdotum,
13 In medio diei in via vidi è cælo, ô rex,
quòd effulgeret ſuper me & ſuper omnes
qui mecum erant, lux quæ excellentior erat
quàm ſol.
14 Et cecidimus omnes ſuper terram, ac au-
diui vocem dicentẽ mihi Hebraicè, Schaul,
Schaul, quid perſequeris tu me? Durum eſt
tibi calcitrare contra ſtimulos.
15 Et ego dixi, Quis es Domine mi? Et Do-
minus noſter dixit mihi, Ego ſum Jeſchua
Natzaræus, quem tu perſequeris.
16 Dixitque mihi, Surge ſuper pedes tuos:

1 AGrippa verò Paulo dixit, Permittitur
tibi pro teipſo dicere. Tunc Paulus
extenta manu, hac defenſione vſus eſt.
2 [1] Super omnibus de quibus poſtulor à Ju-
dæis, rex Agrippa, beatum me duco quòd
ſim hodie cauſam apud te dicturus.
3 Maximè quòd te gnarum eſſe ſciam omni-
um quę apud Judæos ſunt & conſuetudinum
& quæſtionum. Ideo rogo te vt patienter
me audias:
4 [2] Vitam itaque meam actam à iuuentute,
quæque à principio fuit in gente mea Hie-
roſolymis, ſciunt omnes Judæi:
5 [3] Vt qui [a] antea nouerint me iam inde à
[b] maioribus (ſi velint teſtari) ſecundum [c] ex-
quiſitiſſimam illam ſectam noſtræ religionis
vixiſſe Phariſæum:
6 [3] Nunc verò ob ſpem promiſſionis factæ pa-
tribus noſtris à Deo, ſto in iudiciũ vocatus:
7 Ad quam (promiſſionem) duodecim tribus
noſtræ, *Deo* nocte & die perpetuò ſeruien-
tes, ſperant ſe peruenturas: de qua ſpe po-
ſtulor, rex Agrippa, à Judæis.
8 [4] Quid? incredibile iudicatur apud vos quòd
Deus mortuos excitet?
9 Equidem ſtatueram apud me aduerſus no-
men Jeſu Nazareni multa oportere me con-
tra facere.
10 Quod etiam feci Hieroſolymis: & multos
ſanctorum ego carceribus incluſi, à princi-
pibus Sacerdotum poteſtate accepta: &
quum *ab eis* interimerentur, [d] tuli ſuffragium.
11 Ac per omnes ſynagogas ſæpe ipſos puni-
ens, [e] coegi ad blaſphemandum: & ſupra
modum furens aduerſus eos, perſequutus
ſum in exteras vſque ciuitates.
12 Inter quæ etiam proficiſcens Damaſcum
cum poteſtate & procuratione principum
Sacerdotum,
13 Die medio, rex, in via vidi cælitus lucem
quæ ſplendorem ſolis ſuperabat, circum-
fulſiſſe me, & eos qui mecum iter faciebant.
14 Quum autem omnes nos decidiſſemus in
terram, audiui vocem alloquentem me, ac
dicentem Hebraica lingua, Saul, Saul, quid
me perſequeris? durum *eſt* tibi contra ſti-
mulos calcitrare.
15 Ego autem dixi, Quis es Domine? At ille
dixit, Ego ſum Jeſus quem tu perſequeris.
16 Sed exurge, & ſta in pedes tuos, idcirco
enim

enim apparui tibi, vt deſignarem te miniſtrũ ac teſtem tum eorum quę vidiſti, tum eorum in quibus apparebo tibi:

17 Eruens te ex hoc populo, & Gentibus, ad quos nunc te mitto,

18 [5] Vt aperias oculos eorum, vt ſe conuertant à tenebris ad lucem, & à poteſtate ſatanæ ad Deum, vt remiſſionem peccatorum & ſortem inter ſanctificatos accipiant per fidem quæ eſt in me.

19 [6] Vnde, rex Agrippa, non fui rebellis cæleſti viſioni:

20 Sed iis qui ſunt Damaſci primùm, & Hieroſolymis, & per omnem regionem Iudææ, deinde & Gentibus, annuntiaui vt reſipiſcerent & conuerterent ſe ad Deum, opera facientes digna iis qui reſipuiſſent.

21 Horum cauſa Iudæi me in templo comprehenſum tentarunt manibus ſuis interficere.

22 [7] Sed auxilij à Deo nactus perſtiti in hunc vſque diem, teſtificans *iſta* [f] tum paruis tum magnis, nec quicquam dicens, extra ea quæ Prophetæ ac Moſes futura prædixerunt.

23 *Nempe* Chriſtum fuiſſe paſſurum, ac [h] primum ex reſurrectione mortuorum, [i] lucem annuntiaturum huic populo & Gentibus.

24 [8] Hæc autem ipſo pro ſe excipiente, Feſtus magna voce ait, Inſanis Paule: multæ literę te ad inſaniam propellunt.

25 Tunc ille, Non inſanio, inquit, præſtantiſſime Feſte, ſed vera ac ſobria verba eloquor.

26 Scit enim iſta rex, apud quem etiam liberè loquor: nam latêre eum quicquam horum non arbitror, neque enim id in [k] angulo geſtum eſt.

27 [9] Credis Rex Agrippa Prophetis? ſcio te credere.

28 Agrippa verò dixit Paulo, Propemodum perſuades mihi vt fiam Chriſtianus.

29 Paulus autem dixit, [l] Optarim à Deo & vt propemodum & admodũ non tu modò, ſed omnes etiam qui me audiunt hodie, facti eſſetis tales qualis ego ſum, exceptis iſtis vinculis.

30 [10] Et quum hæc dixiſſet, ſurrexit rex ac Præſes, & Bernice, & qui conſederant cum eis.

31 Et quum seceſſiſſent, loquebantur alii ad alios, dicentes, Nihil morte aut vinculis dignum facit homo iſte.

32 Agrippa verò Feſto dixit. Abſolui poterat homo iſte niſi appellaſſet Cæſarem.

propter hoc ipſum enim apparui, vt conſtituerem te miniſtrum & teſtem eius quod vidiſti à me, & quod futurum eſt vt videas à me.

17 Et eripiam te à Gente Iudæorum, & à Gentibus aliis ad quas ego mitto te,

18 Vt aperias oculos eorum, quò conuertantur à tenebris ad lucem, & à poteſtate Satanæ ad Deum, vt accipiant remiſſionem peccatorum, & ſortem cum ſanctis per fidẽ quę eſt in me.

19 Quapropter, rex Agrippa, non reſtiti contumaciter contra viſionem cæleſtem:

20 Sed prædicaui primùm iis qui erant Damaſci, & iis qui erant in Vriſchelem, & qui in omnibus agris Iudææ: & etiam Gentibus prædicaui vt reſipiſcerent & conuerterentur ad Deum, & facerent opera quæ digna eſſent reſipiſcentia.

21 Et propter hæc comprehenderunt me Iudęi in templo, & volebant interficere me.

22 Adiuuit autem me Deus vſque in diem hunc, & ecce ſto, & teſtificor [2] paruis & magnis, nihil extra Muſche & Prophetas dicẽs, ſed ea quæ ipſi dixerunt quòd futura eſſent.

23 *Nempe* quòd paſſurus eſſet Chriſtus, & quòd futurus eſſet principiũ reſurrectionis [3] à mortuis, & quòd prædicaturus eſſet lucem populo huic & Gentibus.

24 Et quum ita ſe defenderet Paulus, clamauit Feſtus voce elata, Inſaniiſti Paule: multa doctrina adegit te ad inſaniam.

25 Dixit ei Paulus, Non inſaniui præſtantiſſime Feſte: ſed ſermones veritatis rectitudinis loquor.

26 Et etiam rex Agrippa valdè nouit de his ipſis quòd ita habeant: & idcirco liberè loquor coram eo, quia ne vnum quidem ex his ſermonibus arbitror ego quòd lateat eum, nequaquam enim in occulto *hæc* geſta ſunt.

27 Credis tu rex Agrippa Prophetis? ſcio quòd credis.

28 Dixit ei rex Agrippa, [4] Propemodum perſuades mihi vt ſim Chriſtianus.

29 Et Paulus dixit, Optarem à Deo propemodum & admodum, nequaquam tibi tantùm, ſed etiam omnibus qui audiunt me hodie, vt eſſent ſicut ego, exceptis vinculis iſtis:

30 Et ſurrexit rex & præſes, & Bernice, & qui ſederant cum eis.

31 Et quum seceſſiſſent inde, loquebantur vnus cum alio, ac dicebant, Nihil quod dignum ſit morte & vinculis, fecit homo iſte.

32 Et dixit Agrippa Feſto, Potuiſſet homo iſte dimitti, niſi protectionem Cæſaris appellaſſet.

2 Nomen Syriacum in impreſſo perperam erat cum Lamed loco Am, quod non dubito typographi incuria commiſſum fuiſſe, qui non ſatis obſeruauit diſcrimen inter harum literarum characteres, qui apud Syros non figura ſed magnitudine ſola differunt, certè manuſcriptus habet ע.

3 Ad verb. De inter mortuos. Gallicè, D'entre les morts.

4 Ad verb. Paraphraſtes vertit, In modico aliquo perſuades, &c. & mox, Optarim à Deo in modico, & in multo. Heb. [illegible]

Caput XXVII.

1 *Paulo.* 7 9 *Periculoſam nauigationem praemonenti.* 11 *Non creditur.* 14 *Diu ventis vndique iactati.* 21 41 *Naufragium faciunt,* 34 *Omnes tamen ſalui.* 44 *In terram euadunt.*

1 VT [1] autem decretum fuit de noſtra nauigatione in Italiam, tradiderunt tum Paulum, tum quoſdam alios vinctos Centurioni nomine Iulio, cohortis Auguſtæ.

1 ET præcepit de eo Feſtus, vt mitteretur ad Cæſarem in Italiam, ac tradidit Paulum & vinctos alios cum eo viro cuidã centurioni ex cohorte Auguſta, cuius nomen erat Iulius.

2 Et

2 Et quum factum eſt vt iter faceremus, deſcendimus in nauim quę erat ex Adramāto ciuitate, & proficiſcebatur in regionem Aſiæ: ingreſſuſque eſt nobiſcum in nauem Ariſtarchus Macedo, qui erat ex Theſſalonica ciuitate.

3 Et die poſtero peruenimus Tzaidum: & viſus eſt Centurio beneuolentia erga Paulum, & permiſit ei vt proficiſceretur ad amicos ſuos, ac refocillaretur.

4 Et illinc iter fecimus, atque (quia venti contrarii erant) circuiuimus iuxta Cyprum.

5 Et tranſiuimus mare Ciliciæ & Pamphyliæ, ac peruenimus in Myram ciuitatem Lyciæ,

6 Et inuenit ibi centurio nauim ex Alexandria, quæ proficiſcebatur in Italiam & collocauit nos in ea.

7 Et [1] quia grauiter iter faciebat diebus multis, vix peruenimus è regione [2] Kindi inſulæ. Et quia non ſinebat ventus vt proficiſceremur rectà, circuiuimus iuxta Cretā, contra Salamunam ciuitatem.

8 Et vix iter facientes circa eam, peruenimus ad locum qui vocatur Portus pulchri: & propinqua erat ei ciuitas cuius nomē Laſia.

9 Et manſimus ibi tempore multo vſque ad diem quo prætererat etiam [3] dies ieiunii Iudæorum, & erat in eo [4] vitandum vnicuique quominus iter faceret mari & conſulebat eis Paulus,

10 Ac dicebat, Viri video quòd cum moleſtia & cum iactura multa fuit noſtra nauigatio, non tantùm oneris nauis noſtræ, ſed etiam [5] animarum noſtrarum.

11 Centurio autem gubernatori & [6] domino nauis auſcultabat potius quàm ſermonibus Pauli.

12 Et quia non aptus erat ille portus ad hyemandum in eo hyeme, multi ex nobis cupiebant vt nauigaremus inde: &, ſiquidem poſſent, venire & hyemare in portu aliquo qui erat in Creta, & vocabatur Phœnix, & ſpectabat ad Auſtrum.

13 Quumque flaret ventus Auſtri, & putarent quòd peruenturi eſſent iuxta voluntatem ſuam, nauigabamus circa Cretam.

14 Et poſt paululum egreſſus eſt contra nos ventus tempeſtatis, qui vocatur [7] Typhonicus Euroclydon.

15 Et arrepta eſt nauis, neq; potuit reſiſtere contra ventum, & [8] dedimus in manū illius.

16 Et quum tranſiuiſſimus inſulam quæ vocabatur [9] Kaura, vix potuimus apprehendere ſcapham.

17 Quumque ſuſtuliſſimus eam exinſecus, ſuccingebamus remedia, & muniebamus ipſam nauim, & quia metuebamus ne incideret in ſyrtin maris, ſubmiſimus antennam, & ita nauigabamus.

18 Quumque ſtaret contra nos tempeſtas dura, die poſtero abiecimus [10] vaſa noſtra in mare.

19 Et die tertia [11] vaſa ipſius nauis manibus noſtris abiecimus.

20 Quumque [12] duraret tēpeſtas dies plurimos, neq; ſol conſpiceretur, neque luna, neque ſtellæ, ſpes vitæ noſtræ [13] prorſus abſciſſa erat.

21 Et quum nullus quicquam cibi ſumpſiſſet, tunc ſtetit Paulus in medio eorum, ac dixit,

2 Conſcenſa igitur nauigio Adramyteno, nauigaturi ſecundum Aſiæ regiones, prouecti ſumus, & nobiſcum erat Ariſtarchus Macedo Theſſalonicenſis.

3 Altera autem die deuecti ſumus Sidonem & Iulius humaniter tractato Paulo permiſit vt ad amicos profectus, ab illis curaretur.

4 Illinc verò prouecti ſublegimus Cyprum, quòd venti eſſent aduerſi.

5 Et pelagus quod eſt [a] ſecundum Ciliciam & Pamphyliam emenſi, deuenimus Myra vrbem Lyciæ:

6 Et illic nactus Centurio nauem Alexandrinam nauigantem in Italiam, impoſuit nos in eam.

7 Quumq; multis diebus tardè nauigaremus, vixq; perueniſſemus ſecundum Cnidum, nō permittente nobis vento, ſublegimus Cretam ſecundum [b] Salmonen:

8 Et illam vix prælegentes peruenimus in locum quendam quē vocant Pulchros portus, cui propinqua erat ciuitas Laſæa.

9 [3] Multo autem tempore peracto, & quum iam eſſet periculoſa nauigatio, quòd iam etiam [c] ieiunium præteriiſſet, admonebat eos Paulus,

10 Dicens eis, Viri, video cum iniuria multoq; damno non ſolùm oneris & nauis, ſed etiam [d] capitum noſtrorum, futuram nauigationem.

11 [3] Centurio autem gubernatori & naucle[r]o potius aſſentiebatur quā iis quæ à Paulo dicebantur.

12 Et quum appoſitus portus non eſſet ad hybernandū, pleriq; cœperunt conſilium ſoluendi etiam illinc, *experturi* ſi quo modo poſſent Phœnica peruenire, & illic hybernare: qui portus eſt Cretæ, ſpectans ad [e] Africum & Chorum.

13 Quum autem aſpiraſſet [f] Notus, viſi ſibi propoſiti compotes, quum ſoluiſſent, propius prælegebant Cretam.

14 Verùm haud multò poſt impegit in [g] eam ventus turbulentus qui vocatur [h] Euroclydon.

15 Quumq; abreptū eſſet nauigiū, nec poſſet obniti [i] vento, dato *nauigio flatib.* ferebamur.

16 Et quum infra paruam quandam inſulam quæ Clauda vocatur, curſu delati eſſemus, vix potuimus ſcaphæ compotes fieri.

17 Qua ſubducta, adiumentis vtebantur, ſuccincta naui: timenteſque ne in Syrtin inciderent, ſummiſſis velis, ita ferebantur.

18 [4] Quum autem vehementi tempeſtate iactaremur, ſequenti die iacturam fecerunt:

19 Ac tertio die ipſi noſtris manibus armamenta nauis abiecimus.

20 Quum autem neque ſol neque ſydera apparuiſſent ad complures dies, & tempeſtas non parua incumberet, iam ablata erat ſpes omnis ſalutis noſtrę.

21 [5] Et quum multa iam fuiſſet inedia, tunc ſtans Paulus in medio eorum, dixit, Oportebat

1 Id eſt, Quia onuſta erat nauis, non multum promouebat Græcum contextum exponit.

2 Ita vocat Paraphraſtes locum quē Græci decunt Κνίδον, tranſpoſitis literis.

3 Intelligit diem expiationum, qui incidit in decimum menſis ſeptimi, reſpondentis bona ex parte noſtro Septēbri. Tunc enim ex lege, ieiunium mandatum erat, Leuit. 23, 27. vltra illum diem dicit Lucas nauem manſiſſe ad *Laſiam*.

4 Id eſt, Res erat periculoſa, quæ meritò vitanda eſt.

5 Id eſt, Vitæ noſtrę.

6 Id eſt, Nauclero.

7 Paraphraſtes Græca vocabula retinet. Nam & Hebręi & Syri huiuſmodi rerum vocabulis carent, & coguntur ea à peregrinis linguis mutuari.

8 Id eſt, Permiſimus nauem poteſtati venti. Per manū enim ſignificat poteſtatem, vſitato ſcripturæ more.

9 Sic in Græcis quibuſdam exemplaribus Καύδη dicitur: & Suidas videtur Καύδω vocare. Vnde Siri mutato ω in *a* ex more, vocant Kauda. Neque enim mihi dubium eſt, errore ſiue librarii ſiue typographi ſcriptum eſſe Kaura, cum Reſch loco Kauda, cum Daleth: nam figura harum literarū apud Syros punctulis ſeu ſolo diuerſis differunt, vt procliuis fuerit lapſus. In manuſcripto codice vtraque lectio ponitur, fortaſsis quòd vtroque nomine vocaretur. Similia propria nomina etiam in textu Hebræo Bibliorum reperiantur ſiquis conferat 10. cap. Gen. cum principio 1. lib. Paralip.

10 Id eſt, Nauis armamenta.

11 Id eſt, Sarcinas & res priuatas ſingulorum qui in naui erant.

12 Ad verbum, Teneret ſe hyems.

13 Ad verbum, Tota tota ipſa. Syra phraſis.

oportebat quidem, ô viri, mihi obediendo non
prouehi à Creta, & vitare iniuriam hanc
& damnum.
22 Sed nunc admoneo vt bono animo ſitis: iactura
enim nulla erit cuiuſquam ex vobis,
ſed tantùm nauis.
23 Adſtitit enim mihi hac nocte angelus Dei,
cuius ſum ego, quem etiam colo:
24 Dicens, Ne metue Paule, oportet te Cæſari
ſiſti: & ecce, condonauit tibi Deus omnes
qui tecum nauigant.
25 [6] Propterea bono animo eſtote viri: credo
enim Deo, ita fore quemadmodum locutus
eſt mihi.
26 In inſulam autem quandam incidere nos
oportet.
27 [7] Cæterùm quum quartadecima nox adueniſſet,
& ferremur in [k] Adria, nautæ circa
medium noctis ſuſpicati ſunt [l] appropinquare
ſibi aliquam regionem.
28 Et dimiſſa [m] bolide inuenerunt paſſus viginti:
& paululum inde progreſſi, ruſum demiſſa
bolide inuenerunt paſſus quindecim.
29 Timentesque ne quo modo in aſpera loca
inciderent, iactis è puppi anchoris quatuor,
optabant diem oriri.
30 [8] Nautis verò ſtudentibus fugere è naui,
demiſſa ſcapha in mare, ſub obtentu velut è
prora anchoras extenſuri:
31 [9] Dixit Paulus Centurioni & militibus, Niſi
iſti in naui manſerint, vos ſeruari non poteſtis.
32 Tunc abſciderunt milites funes ſcaphæ &
ſiuerunt eam excidere.
33 [10] Interim autem dum oriretur dies, hortabatur
Paulus omnes vt caperent cibum,
dicens, Dies hic eſt decimuſquartus ex quo
expectantes [n] ieiuni permanetis, nihil cibi
ſumentes.
34 Ideo vos hortor vt ſumatis cibum: hoc enim
ad ſalutem veſtram ſpectat: [o] nullius enim
veſtrûm capillus ex capite cadet.
35 Et quum hæc dixiſſet, accepto pane, gratias
egit Deo in conſpectu omnium: & quũ
fregiſſet, cœpit edere.
36 Omnes verò quum iam bono animo facti
eſſent, ſumpſerunt & ipſi cibum.
37 Eramus autem vniuerſa capita in nauigio,
ducenta ſeptuaginta ſex.
38 Cæterùm ſatiati cibo, alleuabant nauim,
proiicientes frumentum in mare.
39 [11] Quum autem dies ortus eſſet terram
non agnoſcebant, [p] ſinum verò quendam animaduerterunt
habentem littus, in quem
concilium ceperant, ſi poſſent, expellere
nauim.
40 *Igitur* anchoris ſublatis permiſerunt *eam*
mari, ſimul laxatis vinculis gubernaculorum,
& ſublato artemone ad venti flatum,
tendebant ad litus.
41 Sed quum incidiſſent in locum q bimarem,
impegerunt nauem: ac prora quidem
infixa manebat immobilis: puppis verò ſoluebatur
præ vndarum violentia.

21 Et acquieſcere debuiſſetis mihi, ô viri, non nauigaſſe
à Creta, & vitauiſſemus damnum, & anguſtiam hanc.
22 Et nunc conſulo ego vobis vt ſitis ſine
moleſtia [14] anima enim vnius ex vobis non
eſt peritura, præter nauem.
23 Conſpectus eſt enim nocte hac mihi Angelus
Dei illius cuius ſum, & quem colo.
24 Et dixit mihi, Ne timeas Paule, futurum
eſt enim tibi vt ſtes coram Cæſare & ecce,
dedit tibi Deus dono omnes qui nauigant
tecum.
25 Propter hoc [17] reſumite cor, ô viri. Credo
enim in Deum quòd ita futurum eſt ſicut
dictum eſt mihi.
26 Cæterùm in inſulam quandam [18] proiiciendi
ſumus.
27 Et poſt quatuordecim dies quibus errauerramus,
& abrepti fueramus in Adriaticum
mare, in medietate noctis ſuſpicati ſunt nautæ,
quòd ad terram appropinquarent.
28 Et dimiſerunt bolidem, ac inuenerunt vlnas
viginti: & ruſus paululum nauigauerunt,
& inuenerunt vlnas quindecim.
29 Quumque metueremus ne nos inueniremus
eſſe in loco in quo eſſent ſaxa, iecerunt
à poſteriori parte nauis anchoras quatuor:
& orabant vt fieret dies.
30 Nautæ autem tentauerunt fugere è naui,
& demiſerunt ex ea ſcapham in mare, per
occaſionem, quòd ituri eſſent in ea, & ligaturi
nauem in terra.
31 Quumque id vidiſſet Paulus, ait Centurioni
& militibus, Si iſti in naui non maneant vos
non poteſtis [19] ſeruari.
32 Tunc abſciderunt milites funes ſcaphæ à
naui, & ſiuerunt eam decrrantem.
33 Ipſe verò Paulus vſquedum eſſet aurora
ſuadebat omnibus vt caperent cibum, dicens
eis, Hodie, ecce, decimus quartus
eſt dies, [20] à concitatione nihil guſtatum
eſt à vobis.
34 Idcirco peto à vobis vt capiatis cibum
ad ſuſtentationẽ vitæ veſtræ, capillus enim
è capite vllius ex vobis non eſt periturus.
35 Et quum hæc dixiſſet, accepit panem, &
glorificauit Deum coram omnibus illis: &
fregit, ac cœpit comedere.
36 Et conſolationem acceperunt omnes, &
ceperunt alimentum.
37 Eramus autem in naui ducentæ & ſeptuaginta
ſex animæ.
38 Quumque ſaturati eſſent cibo, [21] exonerabant
nauim, & ſuſtulerunt triticum, ac proiecerunt
in mare.
39 Et quum factus eſſet dies, nautæ, quæ eſſet
illa regio non agnouerunt: ſed intuiti ſunt
iuxta aridam ſinum quendam maris, quò
meditabantur, vt ſi poſſibile eſſet, impellerent
ipſam nauim.
40 Et abſciderunt anchoras à naui, & laxauerunt
illas in mare. Et ſoluerunt iuncturas
gubernaculorum, & ſuſpenderunt [22] artemonem
ad ventum qui flabat, & nauigabant
verſus aridam.
41 Et peruenit nauis ad locum qui ſitus eſt
inter duas profunditates maris: & infixit ſe
in eum *locum*, & conſiſtebat ſuper eum
[23] prora ipſius, & non mouebatur: [24] puppis
verò eius ſoluebatur à violentia fluctuum.

14 Id eſt, Vita.
15 Id eſt, Bono eſtote animo.
16 Ad verbum, Eſt nobis vt eliciamur. Id eſt, Futurum eſt vt eliciamur.
17 Ad verb. Viuere.
18 Intelligit, Ex quo mare cœpit concitari. Id eſt commoueri.
21 Id eſt, Auferebant ab ea quæ grauem reddebant. Id eſt, Onus nauis.
22 Hic quoq; Græcum nomen, ſed mutilatum, retinet Paraphraſtes, ac ponit [illegible], Armenõ pro Artemon.
23 Ad verbum, Latus eius anterius. Latus pro parte & regione.
24 Ad verbum, Latus eius poſterius. Latus pro parte & regione. Vtrobique periphraſis eſt, hic puppis, illic prora.

42 Et volebant milites interficere ipſos vin-
ctos, ne iniicerent ſe natatu, & fugerent ab
eis.
43 Et Centurio prohibuit eos ab hac re, quia
volebat ſeruare Paulum: & iis qui pote-
rant iniicere ſe natatu, precepit vt primi
natarent, & tranſirent ad terram.
44 Et reliquos ſuper tabulas & ſuper ligna a-
lia nauis fecit tranſire: & ita omnes liberati
ſunt in terram.

42 [12] Militum autem conſilium erat vt vin-
ctos trucidarent, ne quis quum enataſſet, ef-
fugeret.
43 [13] Sed Centurio volens ſeruare Paulum
prohibuit eos ab hoc conſilio: iuſſitque vt
qui poſſent natare, abiicerent ſe primos &
in terram euaderent:
44 [14] Reliqui verò partim in tabulis partim
quibuſdam nauis *fragmentis*, & ita factum
eſt vt omnes ſalui euaderent in terram.

CAPVT XXVIII.

1 Barbarorum humanitas erga naufragos. 3 Paulus viperam manu tollit, 5 illæſus. 8 9 Publium, & alios ſanat. 11 Melita ſoluentes, 16 Romam perueniunt. 17 Paulus Iudæis, 20 cauſam ſuam exponit. 23 Euang. docet 30 biennio.

1 ET poſt hæc [1] didicimus quòd Meliti vo-
caretur illa inſula.
2 Et barbari qui habitabant in ea, [2] bene-
uolentias multas oſtendebant erga nos: &
accenderunt ignem, vocaueruntque nos
omnes vt nos calefaceremus propter plui-
am magnam & gelu quod erat.
3 Et Paulus ſuſtulit multitudinem ramorum,
& poſuit ſuper ignem, & egreſſa eſt ex eis
vipera è calore ignis, & momordit manum
eius.
4 Quumq; vidiſſent eam barbari, quod pen-
deret in manu eius, dicebant, Omnino hic
vir homicida eſt, quem erepeum è mari iu-
ſtitia non ſiuit viuere.
5 Ipſe verò Paulus extulit manum ſuam, &
iniecit viperam in ignem: & nihil mali fa-
ctum eſt ei.
6 Exiſtimabant autem barbari quòd eadem
hora conſumeretur, & caderet mortuus ſu-
per terram. Et quũ tempus multũ expectaſ-
ſent, & viderẽt quòd nihil mali factum eſſet
ei, mutauerunt verba ſua, & dixerunt quòd
Deus eſſet.
7 Erant autem agri in eo loco viro cuidam
cuius nomen erat Publius, qui quidem erat
primarius ipſius inſulæ, & excepit nos domi
ſuæ tribus diebus libenter.
8 Pater autem Publii febri & [3] dolore viſce-
rum infirmus erat: & ingreſſus eſt ad eum
Paulus, ac orauit, & impoſuit ei manum ſuã,
ac ſanauit eum.
9 Et quum factum eſſet hoc, reliqui quoque
qui erant in ea inſula infirmi accedebant
ad eum, & ſanabantur.
10 Et honoribus magnis honorarunt nos: &
quum egrederemur inde, viatico nos in-
ſtruxerunt.
11 Egreſſi autem ſumus poſt menſes tres: &
iter fecimus in naui Alexandrina, quæ hye-
mauerat in ea inſula, & erat ſuper eam ſig-
num [4] Gemellorum.
12 Et venimus in Syracuſam vrbem, manſi-
muſque ibi dies tres.
13 Et inde circuiuimus, & peruenimus ad
Rhegium ciuitatem. Et poſt diem vnum fla-
bat nobis ventus Auſtralis, ac duobus die-
bus venimus Puteolos ciuitatem Italiæ.
14 Et inuenimus ibi fratres, & rogaverunt
nos, ac manſimus apud eos dies ſeptem, &
tunc profecti ſumus Romam.
15 Et quum audiuerunt fratres, qui illinc e-
rant, egreſſi ſunt in occurſum nobis vſq; in

1 ET quum ſalui euaſiſſent, tunc agnoue-
runt inſulam vocari [a] Melitam.
2 Barbari verò præſtabant nobis non
vulgarem humanitatem: accenſa enim pyra
acceperant nos omnes, propter imbrem vr-
gentem, & propter frigus.
3 [1] Quum autem conuertiſſet Paulus non ni-
hil ſarmentorum, & impoſuiſſet in pyram, vi-
pera ob calorem prorepens inuaſit eiùs ma-
num:
4 [2] Vt verò Barbari viderunt pendentem be-
ſtiam è manu eius alii aliis dicebant, Om-
nino homicida eſt homo iſte, quem ſerua-
tum è mari [b] vltio non ſiuit viuere.
5 At ille excuſſa beſtia in ignem, nihil mali
paſſus eſt:
6 Illi verò expectabant dum [c] intumeſceret
aut concideret repentè mortuus. [3] Sed quũ
multum *tempus* expectaſſent, & viderent ni-
hil incommodi illi contingere, mutati dice-
bant eum eſſe Deum.
7 [4] Cæterum circa locum illum erant prædia
cuidam primatio inſulæ nomine Publio, qui
nos exceptos, triduò per amicè hoſpites ha-
buit.
8 Factum eſt autem vt pater Publii febribus
ac dyſenteria detentus, decumberet: ad
quem Paulus ingreſſus, quum precatus eſ-
ſet, impoſitis ei manibus, ſanauit eum.
9 [5] Hoc igitur facto, reliqui etiam qui mor-
bis tenebantur in inſula, accedebant & ſa-
nabantur.
10 [6] Qui etiam multis honoribus nos hono-
rarunt; & quum proueheremur impoſuerunt
quæ vſui *nobis* erant.
11 [7] Tribus itaque poſt menſibus deuecti ſu-
mus in naui Alexandrina, quę in inſula hye-
mauerat, cui [d] erat inſigne Caſtor & Pollux.
12 Et deuecti Syracuſas, *illic* manſimus tri-
duum.
13 Vnde circum legentes deuenimus Rhegi-
um: & altero poſt die quum ſuperveniſſet
Auſter, ſecundo die venimus Puteolos.
14 [8] Vbi repertis fratribus, rogati ſumus ma-
nere apud eos dies ſeptem: & ita contendi-
mus Romam.
14 [9] Vnde quum audiſſent fratres de rebus
noſtris, prodierunt nobis in occurſum vſque
ad

1 Id eſt, Cognouimus & intelleximus.

2 Id eſt, Beneuolentia ſua varia teſtimonia oſtendebant erga nos.

3 Id eſt, Laborabat dolore viſcerum.

4 Ita vocat Caſtorem & Pollucem, quod eſſent gemelli fratres.

ad e Appii forum & Tres tabernas: quos
quum vidiſſet Paulus, gratiis actis Deo,
ſumpſit fiduciam.
16 Quum autem veniſſemus Romam, Centu-
rio tradidit vinctos f Præfecto exercituum:
ſed permiſſum eſt Paulo vt habitaret g ſeor-
ſim, cum milite qui ipſum cuſtodiret.
17 10 Factum eſt autem vt tertio poſt die con-
uocaret Paulus Judæorum primos, qui vbi
conueniſſent dixit eis, Ego viri fratres,
quum nihil fecerim aduerſus populum aut
ritus patrios, vinctus traditus ſum Hieroſo-
lymis in manus Romanorum:
18 Qui quæſtione de me habita, volebant me
abſoluere, quòd nullum ſit in me crimen
capitale:
19 11 Sed contradicentibus Judæis coactus
ſum appellare Cæſarem: non tamen quaſi
habeam de quo gentem meam accuſem.
20 Ob hanc igitur cauſam vos aduocaui, quos
viderem & alloquerer: nam propter ſpem
Jiſraelis circundatus ſum hac catena.
21 Illi verò dixerunt ei, Nos neque literas ac-
cepimus de te ex Judæa: neque aduenſiens
quiſquam fratrum annuntiauit aut loquutus
eſt aliquid de te mali.
22 Velimus autem ex te audire quæ ſentias;
nam de ſecta iſta notum eſt nobis vbique
ei contradici.
23 12 Quum igitur conſtituiſſent ei diem, ve-
nerunt ad eum in hoſpitium complures: qui-
bus h cum teſtificatione exponebat regnum
Dei, ſuadens eis quæ de Jeſu Chriſto ſunt, ex
Lege Moſis & Prophetis, à mane vſque ad
veſperam.
24 13 Et alii quidem aſſentiebantur iis quæ
dicebantur, quidam verò non crede-
bant.
25 Quum autem inter ſe diſcordes eſſent, diſ-
ceſſerunt, poſtquàm Paulus hoc verbum di-
xiſſet, Rectè ſanè Spiritus ſanctus loquutus
eſt per Eſaiam Prophetam patribus noſtris,
26 14 Dicens, Vade ad populum iſtum, & dic,
Auditu audietis, & non intelligetis: & vi-
dentes videbitis, & non cernetis.
27 Pinguefactũ enim eſt cor populi huius, &
auribus grauiter audierunt, & oculis ſuis
i conniuerunt: ne cernant oculis, & auribus
audiant, & corde intelligant, & conuertan-
tur, & ſanem eos.
28 15 Notum ergo ſit vobis miſſam eſſe Gen-
tibus hanc Dei ſalutem & ipſos audituros.
29 16 Quum ergo hæc dixiſſet, exierunt Judæi
multam habentes inter ſe diſceptationem.
30 17 Manſit autem Paulus biennium totum
in proprio conducto: & excipiebat omnes
qui ad ipſum ingrediebantur:
31 Prædicans regnum Dei, ac docens quæ
ſunt de Domino Ieſu Chriſto, cum omni li-
bertate, nemine prohibente.

plateam quæ vocatur Appii forum, & vſque
ad tres tabernas. Et quum vidiſſet eos Pau-
lus, gratias egit Deo, & ſeipſum corrobo-
rauit.
16 Et ingreſſi ſumus Romam: & permiſit
Centurio Paulo vt habitaret vbi vellet cum
milite illo qui cuſtodiebat eum.
17 Et poſt tres dies mittens Paulus, vocauit
primores Judæorum: & quum congregati
eſſent, dixit eis, Viri fratres, ego quum in
nulla re ſteterim contra populum & legem
patrum meorum, in vinculis traditus ſum ab
Vriſchelem in manum Romanorum.
18 Et hi quum interrogaſſent me, volue-
runt dimittere me, eo quòd non inuenirent
5 in me accuſationem vllam quæ digna eſſet
morte.
19 Et quum ſtarent contra me Judæi, coactus
ſum implorare protectionem Cæſaris: non
quaſi ſit mihi vt accuſem in aliqua re 6 filios
populi mei.
20 Propter hoc rogaui vos vt veniretis, &
viderem vos, & narrarem vobis iſta: nam
propter ſpem Iſraielis vinctus ſum catena
hac.
21 Dicunt ei illi, Nos epiſtolam de te non
accepimus è Judæa, neque vlli ex fratribus
qui venerunt ab Vriſchelem, dixerunt ali-
quid quod malum ſit de te.
22 Cupidi autem ſumus vt audiamus ex te
7 id quod cogitas, propterea quod doctri-
nã hanc ſcimus, quòd à nemine recipiatur.
23 Et conſtituerunt ei diem, ac congregati
ſunt, veneruntque ad eum multi eò vbi ha-
bitabat: & expoſuit eis de regno Dei, teſti-
ficans & perſuadens eis de Jeſchua, ex lege
muſche, & ex prophetis, à mane vſque ad
veſperam.
24 Et quidam ex eis acquieſcebãt ſermonibus
eius, & alii non acquieſcebant.
25 Et diſceſſerunt ab eo, quum non eſſent
conſentientes inuicem. Et dixit eis Paulus
hunc ſermonem, Benè loquutus eſt Spiritus
ſanctus per os Iſaiæ contra patres veſtros,
26 Dicens, Vade ad populum hunc, & dic eis,
Auditu audietis, & non intelligetis: & vide-
bitis, & non cernetis.
27 Incraſſatum enim eſt cor populi huius, &
auditum ſuum grauem reddiderunt, & ocu-
los ſuos clauſerunt: ne viderent oculis ſuis,
& audirent auribus ſuis, & intelligerent
corde ſuo, & conuerterentur ad me, & re-
mitterem eis.
28 Notum ſit igitur vobis hoc, quòd ad Gen-
tes eſt miſſa hæc redemptio 7 Dei: ipſæ e-
nim quoque auſcultant ei.
29 8
30 Et mercede conduxit ſibi Paulus de ſuo
domum, manſitq; in ea duobus annis, & ex-
cipiebat ibi omnes qui veniebant ad ſe.
31 Ac prædicabat de regno Dei, docebatque
libere de Domino noſtro Jeſchua Chriſto
9 abſque prohibentibus.

5 Ad verbum, Poſt me. Syra phraſis alibi obſeruata.

6 Id eſt, Judæos gentiles meos.

7 Id eſt, ſententiam tuam, Siue id quod ſentis.

7 In veteri manuſcripto codice bibliothecæ illuſtriſſimi principis electoris Palatini erat [illegible], quod omittebatur in codice impreſſo.

8 Totus 29. verſiculus in contextu Syro non legitur, de quo quia dubito num incuria ſit omiſſus, an verò potius in vetuſtis manuſcriptis codicibus defuerit in contextu, ad ſcere non ſum auſus. Si eſſet Syris verbis mihi verſus exprimendus, ita diceretur
וכד הדא אמר נפקו
יהודיא וכד נדשין
הוו ביניהון:
Id eſt, Et quum hæc dixiſſet, egreſſi ſunt Judæi & diſceptabant multum inter ſe.

9 Id eſt, nullo prohibente.

Finita ſunt geſta Apoſtolorum beatorum: hoc eſt, Hiſtoria eorum.

EPISTOLA PAVLI APO-STOLI AD ROMANOS.

CAPVT I.

1 *Ab Apoſtolatus ſui approbatione exorſus.* 15 *Euangelii commendationem ſubtexit:* 16 *Per quod Deus virtutem ſuam exerceat,* 17 *ſeruandis Fide hominibus,* 21 *impiis ingratis* [illegible] 26 *In quos ira Dei merito effuſa colligitur,* 27 [illegible] *ſeruntur.*

1 PAVLVS ſeruus Ieſchua Chriſti, vocatus & miſſus, qui ſegregatus eſt ad Euangelium Dei,

2 (Quod ante promiſerat [2] per manum Prophetarum ſuorum in Scripturis ſanctis)

3 De Filio ſuo (qui genitus eſt [2] in carne ex ſemine Domus Dauid;

4 Et [3] cognitus eſt Filius Dei [4] per virtutem & per Spiritum ſanctum, [5] qui reſurrexit [6] à mortuis) nempe Ieſchua Chriſtus Dominus noſter.

5 (Per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum inter omnes gentes, vt [7] obediant fidei nominis eius.

6 Ex quibus *Gentibus* etiam vos vocati eſtis [8] in Ieſchua Chriſto)

7 Omnibus qui Romæ ſunt dilecti Dei vocati [9] & ſancti, [10] pax & gratia vobiſcum à Deo Patre noſtro, & à Domino noſtro Ieſchua Chriſto.

8 Primùm gratias ago Deo meo per Ieſchua Chriſtum [11] ſuper omnibus vobis, quòd fides veſtra [12] audita eſt in vniuerſo mundo.

9 Teſtis enim eſt mihi Deus cui ſeruio [13] in ſpiritu in Euangelio Filii ipſius, quod [14] ſine intermiſſione omni tempore memor ſum veſtri in precibus meis.

10 Et [15] precor (ſi tandem aperiatur mihi via per voluntatem Dei) vt veniam ad vos.

11 Quia [16] valdè deſidero [17] vt videam vos, vt [18] impertiar vobis donum Spiritus, [19] per quod confirmemini.

12 Et pariter conſolationem capiamus per fidem veſtram & meam.

13 Volo autem vt ſciatis, fratres mei, quòd [20] temporibus multis volui venire ad vos, & prohibitus ſum vſque [21] ad hoc tempus, vt etiam in vobis eſſet mihi fructus, ſicut in reliquis populis,

---

1 PAVLVS [a] [b] ſeruus Ieſu Chriſti, ex Dei vocatione [b] Apoſtolus, [c] ſeparatus ad *prædicandum* Euangelium Dei,

2 (Quod antè promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis)

3 De [d] Filio ſuo, ([e] facto ex ſemine Dauidis, [f] ſecundùm carnem:

4 [g] Declarato filio Dei [h] potenter ſecundum Spiritum ſanctificationis, per reſurrectionem à mortuis) nempe Ieſu Chriſto Domino noſtro:

5 [i] (Per quem accepimus [k] gratiam & Apoſtolatum ad [k] obediendum fidei, inter omnes Gentes, [l] pro ipſius nomine:

6 Inter quas eſtis etiam vos [l] vocati [l] Ieſu Chriſti:)

7 Omnibus qui Romæ eſtis, dilectis Dei, vocatis ſanctis: [m] Gratia ſit vobis & pax à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.

8 [o] In primis quidem gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum, ſuper omnibus vobis, [p] quòd fides veſtra annunciatur [q] in toto mundo.

9 Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſeruio [r] ſpiritu meo in [s] Euangelio Filii ipſius, quod indeſinenter meminerim veſtri:

10 Semper in precibus meis rogans, vt ſi quo modo tandem aliquando proſperum iter mihi detur ex voluntate Dei, veniã ad vos.

11 Expeto enim videre vos, vt aliquod impertiar vobis donum ſpirituale, vt vos ſtabiliamini:

12 Hoc eſt, ad [t] communem exhortationem percipiendam apud vos, per mutuam fidem, veſtram ſimul & meam.

13 Nolim autem vos ignorare fratres, me ſæpè propoſuiſſe venire ad vos, (ſed prohibitum fuiſſe vſque adhuc) vt fructum aliquem haberem inter vos quoque, ſicut & inter reliquas Gentes.

---

1 Id eſt, Miniſterio. Hebraiſmus frequens.

2 Hebraiſmus, Id eſt, in corpore. Synecdochicè: vt nomine Carnis ſiue corporis, totus homo intelligatur.

3 Hoc eſt, Claris & perſpicuis teſtimoniis demonſtratus, vt, Notus in Iudæa Deus, Pſal. 76. 2. & aliis paſſim.

4 Id eſt, Prepotenti Spiritus virtute & efficacia.

5 Vel, Quia. Relatiuum cauſæ redditiuum.

6 Ad verbum, De inter mortuos. Gallicè, *D'entre les morts.* Similiter Hebræi, מִבֵּין הַמֵּתִים. Obſeruandum verò, Syros plerunque vſurpare [illegible] pro בֵּין, intermiſſo Nun in Tau.

7 Ad verbum, Auſcultent. Fidem nominis Chriſti appellat veram tam de ipſo quàm de ipſius officio perſuaſionem: aut certè μετωνυμικῶς deſignat doctrinam quæ vtrunque tradit, nempe Euangelium. Εὐαγγελικῶς expoſuit ex Hebraiſmo, Nominis eius, non ſimpliciter Eius: ne Chriſtum à ſua virtute ſeparemus.

8 Paraphraſtes addit præpoſitionem ב, cuius ea vis eſt, vt valeat, Autore Ieſu Chriſto, niſi dicamus poſitum ב pro ל, In Ieſum Chriſtum.

9 Inſeritur copula, ſed quæ vim habeat exegeticæ particulæ ac ſi dictum eſſet, Vocati, nimirum vt ſancti ſitis.

10 Verborum ordo inuerſus, qui familiaris eſt Paraphraſti. Hoc verò loco quæſitus videtur ex communi ſalutandi more apud Hebræos. 11 Ad verbum, Propter facies omnium veſtrûm. Redundat nomen [illegible], ſicut plerunque apud Hebræos, [illegible], Id eſt, Facies. 12 Id eſt, Celebrata. 13 Hebraiſmus, Id eſt, Cum animi ſincera promptitudine & alacritate. 14 Ad verbum. Sine quiete. 15 Verbum Hebræum & Syrum ſignificat Dei miſericordiam imploratio. 16 Ad verbum, Bene. Quomodo etiam loquuntur Latini & ferè aliæ linguæ. 17 Id eſt, videre vos. 18 Syrè, Dem, tanquam ſcilicet adminiſter Chriſti. 19 Vel, Per quem Spiritum. Eſt enim anceps relatiuum apud Hebræos & Syros. 20 Chaldæa & Syra phraſis, pro זִמְנִין רַבּוֹת, Id eſt, Vicibus multis. 21 Ad verbum, vſque ad nunc. Hebraiſmus עַד עַתָּה.

f [illegible] *ſtrato & manifeſto.* h *Infirmitati carnis opponitur virtus* [illegible] *Agno.* i *Hoc beneficium eximiæ liberalitatis* [illegible] *ſum* [illegible] *eſt Euangelizare, &c. Epheſ. 3. 8.* [illegible] *ſub* [illegible] *Deo.* l *Hoc per declarationem* [illegible] *ſanctificat.* n *Chriſti* [illegible] *participes per vocationem. Nam* [illegible] *& à patre electi* [illegible] *17. 6.* m *Gratia à Dei beneuolentia. Pax autem* [illegible] *ceſſum.* o Reddit eoſdem beneuolos verè erga Iudæos [illegible] in eos verè Apoſtolica beneuolentia, adhibito Dei ipſius [illegible] p *Quod ea ſit veſtra fides vt paſſim in Eccleſiis commendetur,* [illegible] *Apoſtolus volens Romanos prædicare quod Chriſti religionem* [illegible] *pietatem.* [illegible] *perbo* [illegible] q *Planè valens* [illegible] *ex animo* [illegible] *Filii ipſius.* t [illegible] *Paulus,* [illegible] *gatis erudiri.*

14 Græcis & Barbaris, [illegible] ſapientibus & inſipientibus debitor ſum.
15 Itaque quicquid in me ſitum eſt promptum eſt ad vobis quoque qui Romæ eſtis, euangelizandum.
16 Non enim me pudet Euangelii Chriſti: potentia ſiquidē eſt Dei ad ſalutem cuiuis credenti, Iudæo in primis, tum etiam Græco.
17 Iuſtitia enim Dei per illud detegitur ex fide in fidem: ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus autem ex fide viuet.
18 Palàm enim eſt ira Dei è cœlo aduerſus omnem impietatem & iniuſtitiam hominū, vt qui veritatem iniuſtè detineant:
19 Quoniam id quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt in ipſis: Deus enim eis manifeſtum fecit.
20 Ipſius enim inuiſibilia, dum ex rebus cōditis intelliguntur, ex creatione mundi perſpiciuntur, æterna videlicet eiuſtum potentia tum diuinitas: ad hoc vt ſint ipſi inexcuſabiles:
21 Propterea quod quum Deū cognouerint, tamen vt Deum non glorificauerunt, neque gratias ei egerunt: ſed vani facti ſunt in ratiocinationibus ſuis, & obtenebratum eſt deſipiens cor eorum.
22 Quum ſe profiteantur eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.
23 Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem mortalis hominis, & volucrium & quadrupedum, & reptilium.
24 Quamobrem etiam tradidit eos Deus in cupiditatibus cordium ipſorum, ad impuritatem, vt ſ[illegible]dentur corpora ſua inter ſe:
25 Vt qui Dei veritatem mutarint in mendacium, & coluerint ac ſeruierint rebus creatis, præterito Creatore, qui eſt benedictus in ſecula. Amen.
26 Propterea, inquam, tradidit eos Deus fœdis affectibus: nam & fœminæ illorum mutarunt naturalem vſum in eum qui eſt præter naturam.
27 Similiter hoc etiam maſculi relicto naturali vſu fœminæ exarſerunt ſua libidine, alius in alium, maſculi in maſculos fœda perpetrantes, & compenſationem quam oportuit erroris ſui, in ſeſe recipientes.
28 Et ſicut non viſum eſt eis Deum in notitia retinere, ita tradidit eos Deus in mentem omnis iudicii expertem, vt facerent quæ minimè conueniebat:
29 Oppleti omni iniuſtitia, malitia, ſcortatione,

14 Græcis & Barbaris, ſapientibus & ſtultis hominibus debitor ſum vt prædicē.
15 Et ideò ſolicitus ſum vt etiam vobis qui Romæ eſtis, euangelizem.
26 Non enim pudet me Euangelii, eo quòd virtus eſt Dei in ſalutem omnium credētium in ipſum, ſiue ex Iudæis primùm, ſiue deinde ex gentibus.
17 Iuſtitia enim ipſius Dei in eo reuelatur, ex fide in fidem: ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus ex fide viuet.
18 Reuelatur enim ipſa ira Dei de cœlo aduerſus omnem iniquitatem & impietatem filiorum hominis, qui veritatem in iniquitate detinent.
19 Propterea quòd notitia Dei manifeſta eſt in illis: Deus enim manifeſtauit eam in illis.
20 Occulta enim Dei à fundamentis mundi, in creaturis ſuis per intellectum conſpiciuntur, & virtus eius & diuinitas eius quæ eſt in æternum, vt ſint ſine effugio.
21 Propterea quòd nouerunt Deum, & non tanquā Deum glorificauerunt eū, nec gratias egerunt ei: ſed inanes facti ſunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt cor eorum inſipiens.
22 Et quum putarent in ſeipſis quòd ſapientes eſſent, ſtulti facti ſunt ſibi.
23 Et mutauerunt gloriam Dei qui non corrumpitur, in ſimilitudinem imaginis filii hominis qui corrumpitur, & in ſimilitudinem volatilium & quadrupedum & reptilium terræ.
24 Propter hoc tradidit eos Deus in concupiſcentias immundas cordis eorum, vt afficiant ignominia corpora ſua inter ſe.
25 Et mutauerunt veritatem Dei in mendacium, & reueriti ſunt, & coluerunt creaturas multo magis quàm eum qui creauit illas, cui ſunt laudes & benedictiones in ſeculum ſeculorum. Ammin.
26 Propter hoc tradidit illos Deus in libidines ignominioſas: fœminæ enim eorū mutauerunt vſum naturæ ſuæ, & re quæ non eſt ex natura vſæ ſunt:
27 Et è conuerſo etiam maſculi eorum ſimiliter reliquerunt vſum naturæ fœminarum, & exarſerunt in concupiſcentia, vnus erga alium, & maſculus in maſculum pudendum fecerunt: & vltionem quæ iuſta erat, pro errore ſuo, in ſeipſis acceperunt.
28 Et ſicut non iudicauerunt in ſeipſis, vt cognoſcerent Deum, tradidit illos Deus in mentem inanem, vt facerent id quod non oportet.
29 Oppleti omni iniquitate & ſcortatione, &

22 Vocem Latinā vſurpat paraphraſtes ſicut Rabbini.
23 Dictio [illegible] Græcam mutat, ſenſum tamen præclarè explicat.
24 Ad verbū, Non enim erubeſco propter Euangelium.
25 Syrē, In vitam & ſic paſſim notiōē Salutis exponit Vitam.
26 Copula pro particula ordinis & ſic apud Hebræos vſurpatur pro [illegible], Poſt.
27 In impreſſo Syro Teſt. non legitur particula rationalis [illegible], Enim, quæ fortaſſe propter exiguitatem omiſſa eſt: non verò ex manu ſcripto codice Heidelbergenſi reſtituimus.
28 Ad verbum, Quod Iuſtus ex fide [illegible] [illegible] Syrus [illegible] (id eſt, Quod) præfigere [illegible] [illegible] de [illegible].
29 Hebraiſmus, id eſt hominum.
30 Vel, Intellectu, ⁊ eſt præpoſitio inſtrumenti.
31 Ad verbum, Abſque exitu ſeu [illegible] [illegible] hoc eſt, Vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] periphraſis, [illegible] phora [illegible].
32 [illegible] [illegible] [illegible].
33 Syrē, Et gratias egerunt abſque repetitione negandi particulæ: quod Hebræis familiare eſt, vt negatio, initio verſus poſita, totum verſum neget. Exemplum habes Pſal. 9. 18
34 Id eſt, Vacui lumine cœleſti & vera Dei notitia, hoc omni pietate.
35 Syrē, Quod non eſt intelligens.
36 Pronomen redundat, ex Hebraiſ.
37 Id eſt, Non eſt obnoxius corruptioni.
38 ⁊ Beth pro [illegible] Lamed, ſicut Pſal. 106. 20. vnde hic locus deſumptus eſt.
39 Hebraiſmus

[illegible] in rebus creatis, tamen ab illis principiis ad abſurdiſſimas [illegible] Dei cultu, defecerint. g In [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. k Pro [illegible]. 10 [illegible] hominum primùm oſtendit in eo [illegible] [illegible] [illegible] contaminarint, iuſto Dei [illegible] [illegible] [illegible]. l [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. 11 [illegible] probat longa [illegible], à quibus ſi non omnibus, ſaltem plerique, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ante obſeruatur. 40 Paraphraſtes ſeparatis nominibus vtitur, Quatnorpedum, ſubauditē, [illegible] ſiue [illegible], Id eſt, Beſtiaē ſiue animalium. 41 Pro terreſtrium, Hebraiſmus [illegible], Deut. 32. 24. 42 Hebraiſmus, id eſt, Cui ſoli debentur laudes & benedictiones. 43 Hebraiſmus, id eſt, In perpetuum. 44 Id eſt, Veritas, Stabilitas. Clauſula precum apud Hebræos. Plura de hac voce annotauimus in cap. 1. Euangelii Iohannis. 45 Ad verbum eſſet, Dolores ſiue morbos & ægritudines. Itaque generale nomen ſynecdochicōs pro ſpecie κατ' ἐξοχὴν ponitur. 46 Ad verbum, Ignominiæ Subſtantiuum pro epitheto, Hebræis quoque in frequenti vſu. 47 Ratione quæ aliena eſt à natura ipſarum. 48 Id eſt, Non cogitarunt vt cognoſcerent Deum, Senſus autem eſt, Dei cognitionem ſpreuerunt. 49 Syrē, Inanitatis Genitiuus vice epitheti.

50 Et Intelligit, quæ recto iudicio ab[illegible] ſuſpenda [illegible]

51 Idem, Qui pa- ſtionem ſeruant.

29 [50] amaritudine & malitia, & auaritia, & inuidia, & cæde, & contentione, & dolo, & cogitationibus malis.
30 Et murmuratione & obtrectatione: & odio habentes Deum, contumelioſi, inflati, ſuperbi, inuentores malorum, deſtituti mente, qui parentibus ſuis non obtemperant.
31 [51] Quibuſq; nullum eſt pactum, neque dilectio, neque pax, neque miſericordia eſt in illis.
32 Qui cognoſcentes iudicium Dei, quòd eos qui talia faciunt, ad mortem condemnat, non tantùm faciunt illa, verumetiam aſſociant ſe iis qui ea faciunt.

29 improbitate, auaritia, pleni inuidia, cæde, contentione, dolo, malignitate.
30 Suſurrones, obloquutores, Dei oſores contumelioſi, ſuperbi, glorioſi, inuentores malorum, parentibus immorigeri,
31 Deſipientes, [n] fœdifragi, charitatis expertes, implacabiles, immiſericordes:
32 Qui poſt Dei [o] iura cognita, (nempe eos qui talia faciunt, dignos eſſe morte) non ſolum ea faciunt, ſed etiam facientibus [p] patrocinantur.

CAPVT II.

1 Omnes ad tribunal Dei ſiſtit. 12 Gentibus excuſationem, 14 ab ignorantia præcidit. 17 Vrget Iudæos à Lege ſcripta, 23 in qua gloriabantur. 27 æquatq; eos inter ſe.

1 Syrè, Ei ut no in [illegible].

2 Syrè, ſocium. Mutatio perſonæ Hebraiſmus.

3 Ad verbum, In veritate.

4 Ad verbum, Locum, id eſt, Opportunitatem (ſubaudi reſipiſcendi) quam dat tibi [illegible]

5 Ad verbum, Quod non reſipiſcit.

6 Pleonaſmus relatiuorum in Syra lingua frequentiſſimus.

7 Ad verbũ, Filio hominis. Syra & Hebræa phraſis.

8 Ad verbum, Et Gentilibus. Sed eſt Vau ordinis, vt alibi obſeruatum eſt.

9 Ad verbum, Et. Eſt, ordinis Vau, vt modò dictum eſt.

10 Vide quæ ſunt annotata Matth. 6. 2.

11 Id eſt, Sub Lege, vt infra cap. 3. 19.

1 PRopter hoc non eſt tibi [1] effugium, ô fili hominis, qui iudicas proximum [2] tuũ, teipſum condemnas: nam tu quoque qui iudicas, in iiſdem verſaris.
2 Et ſcimus quòd eſt iudicium Dei [3] ſecundum veritatem, aduerſus illos qui in his verſantur.
3 Quid autem cogitas tu, ô fili hominis, qui iudicas eos qui in his verſantur, quum etiam tu in iiſdem verſeris, quòd fugies à iudicio Dei?
4 Aut aduerſus diuitias benignitatis eius, aut aduerſus longanimitatem eius & [4] ſpatium quod dat tibi, audes? & non noſti quòd benignitas Dei ad reſipiſcentiam inducit te?
5 Sed propter malitiam cordis tui [5] impœnitentis, reponis tibi theſaurum iræ in diem iræ & reuelationis iudicii iuſti Dei,
6 Qui rependit vnicuique ſecundum opera ipſius:
7 Illis qui in perſeuerantia operum bonorum, gloriam & honorem, & incorruptibilitatem quærunt, dat [6] eis vitam quæ eſt in æternum.
8 Iis verò qui contentioſi ſunt, & non acquieſcunt veritati, ſed iniquitati acquieſcunt, rependet iram & indignationem.
9 Et afflictio & cõturbatio *erit* omni [7] homini qui operatur mala, Iudæis primùm, [8] deinde Gentilibus.
10 Gloria verò & honor & pax omni operanti bona, Iudæis primùm, [9] deinde Gentilibus.
11 Non enim eſt [10] acceptio facierum apud Deum.
12 Qui enim ſine Lege peccauerunt, etiam ſine Lege peribunt: & qui [11] in Lege peccauerunt, ex Lege iudicabuntur,
13 (Nequaquam enim auditores Legis iuſti *ſunt* coram Deo, ſed factores Legis iuſtificantur.

1 QVapropter [a] inexcuſabilis es ô homo quiſquis *alios* damnas: nam hoc ipſo quod damnas alterum, teipſum condemnas: eadem enim facis *tu* qui *alios* damnas.
2 [a] Scimus verò iudicium Dei eſſe [b] ſecundum veritatem aduerſus eos qui talia agunt.
3 Putas autem hoc, [c] ô homo, qui damnas eos qui talia faciunt, & facis ea, fore vt tu effugias iudicium Dei?
4 [2] An copiam benignitatis eius & tolerantiæ ac lenitatis contemnis, ignorans te benignitate Dei ad reſipiſcentiam deduci?
5 Sed pro duritia tua & corde quod reſipiſcere neſcit, [d] theſaurizas tibi ipſi iram [e] in diem iræ & patefactionis iuſti iudicii Dei:
6 [3] Qui reddet vnicuique ſecundum opera ipſius.
7 Iis quidem qui perſtant [f] boni operis gloriam & honorem & immortalitatem, *id eſt* iis qui quærunt vitam æternam:
8 Iis verò qui ſunt contentioſi, & qui [g] veritati quidem non obtemperant, ſed obtemperant iniuſtitiæ, *reddetur* [h] excandeſcentia & ira:
9 Cõpreſſio *igitur imminet* & anguſtia aduerſus omnẽ animã hominis perpetrantis malũ, tum Iudæi in primis, tum etiam Græci:
10 Gloria verò & honor & pax cuiuis operanti bonum, tum Iudæo in primis, tum & Græco.
11 [i] Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum.
12 [4] Quicunque enim ſine Lege peccauerunt, ſine Lege quoq; peribunt: & quicunque in Lege peccauerunt, per Legem damnabuntur.
13 ([5] Non enim qui audiunt Legem, iuſti ſunt apud Deum, ſed qui Legem præſtant, [k] iuſtificabuntur.

quaſi aliquis eſſe poſſit qui viribus ſuis ſalutem poſſit conſequi: ſed vt hac propoſita ſalutis conditione, quam præſtare nemo poteſt, [illegible] Chriſtum, qui ſolus fide donatos iuſtificat, vt ipſe concludit, Infrà, 3. 21. 22. g *Veritatis nomine naturalem [illegible] ſubitò inflammata, Dei aduerſũ in peccatorem.* i *Homines non metitur Deus ex genere vel ex patria vt coram plectatur vel [illegible]* niuerſalem illam humani generis accuſationem ſigillatim applicat, tam gentibus, tum Iudæis. 5 Occupatio [illegible] non excuſet Lex illa ſed condemnet: quoniam non Legem audire, ſed Legem cuſtodire iuſtificat. k *Iuſti [illegible] Dei tribunal, quod ſcilicet accideret, ſi qui eſſent qui Legem præſtarent: At quoniam nemo in Lege, ſed ex fide iuſtificati ſunt [illegible] nemineſt ex operibus iuſtificari.*

14 [l] Nam quum Gentes, [l] quæ Legem non
habent [m] natura quæ Legis ſunt faciant,
iſti Legem non habentes, ſibiipſis ſunt Lex:
15 Vt qui oſtendant opus Legis [v] ſcriptum in
cordibus ſuis, vna teſtimonium reddente ip-
ſorum conſcientia, & cogitationibus ſeſe
mutuò accuſantibus, aut etiam excuſanti-
bus)
16 [7] In die quo iudicabit Deus de occultis
hominum, [o] ex Euangelio meo, per Jeſum
Chriſtum.
17 [8] Ecce, tu cognominaris Judæus, & acqui-
eſcis in Lege, & gloriaris in Deo,
18 Et noſti *eius* voluntatem, & exploras quæ
[p] diſcrepant, inſtitutus ex Lege.
19 Confidiſque te ducem eſſe cæcorum, lu-
cem eorum qui ſunt in tenebris,
20 Eruditorem inſipientium, magiſtrum in-
fantiū, quòd habeas [q] informationem cog-
nitionis ac veritatis in Lege.
21 Qui igitur doces alium, teipſum non do-
ces? qui prædicas non furandum, furaris?
22 Qui dicis non mœchandum, mœcharis?
qui abominaris idola, ſacrilegium admittis?
23 Qui de Lege gloriaris, per Legis tranſ-
greſſionem Deum dedecoras?
24 Nam Dei nomen propter vos blaſphema-
tur inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt.
25 [9] Nam circunciſio quidem prodeſt ſi Le-
gem ſeruaris: quòd ſi tranſgreſſor Legis fu-
eris, circunciſio tua facta eſt præputium.
26 Itaque ſi [r] præputium iura Legis ſeruaue-
rit, nónne [ſ] præputium illius pro circunciſi-
one reputabitur?
27 Et quod eſt [t] ex natura præputium, ſi Le-
gem ſeruet, damnabit te, qui per [v] literam
& circunciſionem tranſgreſſor es Legis?
28 Non enim qui eſt [x] in propatulo *Iudæus*,
Judæus *eſt*: nec ea quæ eſt in propatulo *cir-
cunciſio, id eſt*, in carne circunciſio *eſt*:
29 Sed qui in occulto Judæus *eſt*, & circunci-
ſio cordis, *id eſt*, [y] in ſpiritu, non litera: [z] cuius
Judæi laus non *eſt* ex hominibus, ſed ex
Deo.

14 Si enim Gentes quibus lex non eſt, ex na-
tura ſua fecerint Legem, ipſæ, quæ, quum
non eſſet eis Lex, ſibiipſis factæ ſunt Lex.
15 Et ipſæ oſtendunt opus Legis tanquam
ſcriptum ſuper cor ſuum, & teſtatur de ipſis
conſcientia ipſarum, cogitationibus earum
reprehendentibus, aut [12] excuſantibus [13] in-
uicem)
16 In die quo iudicabit Deus occulta filio-
rum hominis ſecundum Euangelium meum
[14] per manum Jeſchua Chriſti.
17 Si autem tu qui Judæus vocaris, & acqui-
eſcis in Lege, & gloriaris [15] de Deo,
18 Quòd ſcias voluntatem eius, & diſcernas
vtilia, quibus inſtructus es ex Lege.
19 Et confidis de te ipſo, quòd ductor ſis cæ-
corum, & lumen eorum qui ſunt in tenebris.
20 Et eruditor deſtitutorum mente, & præ-
ceptor infantium: & eſt tibi forma cogni-
tionis & veritatis in Lege.
21 [16] Tu (inquam) qui doces alios, teipſum
non doces: & qui prædicas vt non furen-
tur, tu ipſe furaris:
22 Et qui dicis ne adulterium committant, tu
ipſe adulterium committis: & tu qui con-
temptui habes ſimulachra, ſpolias ipſe
[17] domum ſanctam.
23 Et tu qui gloriaris in Lege, in eo quòd
tranſgrederis Legem, Deum ipſum ignomi-
nia afficis.
24 Nomen enim Dei propter vos blaſphema-
tur [18] inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt.
25 Circunciſio enim prodeſt ſi Legem perfi-
cias: ſi autem [19] reſilias à Lege, circunciſio
tua facta eſt præputium.
26 Si autem ita eſt quòd præputium obſeruet
mandatum Legis, [20] nónne præputium re-
putatur circunciſio?
27 Et iudicabit præputium quod ex [21] natura
ſua perfecit Legem, te qui in ſcriptura & in
circumciſione tranſgrederis Legem?
28 Non enim is qui in manifeſto Judæus eſt,
nec etiam ea quæ conſpicitur in carne,
circunciſio *eſt*:
29 Sed is eſt Iudæus, qui in occulto eſt: & cir-
cunciſio quę cordis eſt, in ſpiritu, & non in
[22] ſcripto: cuius laus non eſt à filiis homi-
nis, ſed à Deo.

12 Ad ver. Educentibus in latitudinem. Syra phraſis.
13 Ad verbũ, In vnum vnum. Syra phraſis.
14 Id eſt, Opera Ieſu Chriſti. Hebraiſmus tritus.
15 Pro, Hebraiſmus frequens.
16 Syre ad verbũ, vt Græci Tu igitur.
17 Syrus, Domum ſanctuarii. Hebraiſmus Periphraſis ſacrilegii.
18 בין pro בית, ante obſeruatum.
19 Syre ad verbũ, Tranſgreſſus fueris tibi à Lege.
20 הוא præcedente לא idem valet quod הלא, Nónne: atque fortius affirmat.
21 Videtur has voces opponere eis quas ſubiungit. In ſcriptura & in circunciſione, vt Ex natura ſua idem ſit quòd Sine Lege & circunciſione.
22 Id eſt, Litera.

... externam, ſi ab interiore ſeparetur, non modò non iuſtificare, ſed etiam damnare circunciſos, à quibus nimirum flagitet ... cordi videlicet ac totius vitæ puritatem ex Legis præſcripto: adeò quidem vt ſi quis corpore incircunciſus detur, qui ... longè ſit quibuſuis ſolo corpore circunciſis Judæis anteponendus. r *Metonymia Præputiatus.* ſ *Præputiati* ... t *Qui eſt natura & genere incircunciſus.* u *Litera familiari Paulo phraſi, ſpiritui opponitur: porrò hoc loco literalis cir-* ... *ciſio, Spiritus autem circunciſio, eſt cordis, id eſt ſpiritualis finis ceremoniæ, vera pietas, iuſtitia, quibus à prophanis gentibus ſepar* ... x *Qui foris eſt, & externa circunciſione qua fit manibus* y *Id eſt, Cuius vis eſt interior & in animo, ſiue qua circunciſ* ... *Oſtendit Apoſtolus veri Iſraelitæ notam, vnde intelligitur cordis circunciſionem Deo potius eſſe conſpicuam quàm hominibus.*

Caput III.

1 *Concedit Iudæis aliquam* 2 *ex fœdere prærogatiuam,* 4 *ſed quæ penitus in Dei miſericordia ſita ſit.* 9 *Iudæos ac Gentes æquè eſſe peccatores,* 11 *autoritate Scripturæ confirmat.* 19 *Vſumq; legis monſtrans,* 28 *Fide nos iuſtificari colligit.*

1 QVæ [a] eſt igitur præſtantia Judæi? aut
quæ vtilitas circunciſionis?
2 Multa per omnē modum. [a] Pri-
marium enim *illud eſt* quòd eis credita ſunt
[b] eloquia Dei.

1 QVæ eſt igitur excellentia Judæi? aut
quæ vtilitas circunciſionis?
2 Multa [1] omnibus modis. Primùm
quòd fideles redditi ſunt ſermones Dei.

1 Syrè, in omni ſe.

... eris tabulas eis commiſiſſe, adeò vt non poſſit quorundam perfidia efficere vt tota illa gens ſine exceptione à Deo veraci ... eorum etiam indignitate ad commendandam ſuam bonitatem vtatur. a *Primaria fuit Iudæorum ſors atque conditio,* ... *eſt, Paulum omnem præſtantiam, quam Iudæis concedit, in donis Dei ponere, & nihil prorſus in ipſorum meritis.* b *Oracula.*

3 Si enim ex illis *quidam* non crediderunt,
nunquid in eo quòd non crediderunt, fidem
Dei irritam reddiderunt?
4 ² Abſit, Eſt enim Deus verax, & omnis filius
hominis mendax, ſicut ſcriptum eſt, Vt ſis
iuſtus in ſermonibus tuis, & purus ſis quum
iudicauerint te.
5 Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam Dei ſta-
bilit, quid dicemus? nunquid iniquus eſt
Deus, qui ³ immittit iram ſuam? (tanquam
filius hominis loquor.)
6 ⁴ Abſit, ⁵ Alioquin quomodo iudicabit De-
us mundum?
7 Si enim veritas Dei abundauit per menda-
cium meum, ad gloriam ipſius, cur ⁶ amplius
tanquam ⁷ peccator iudicor?
8 Aut nunquid *ita eſt* quemadmodum bla-
ſphemant de nobis quidam, & dicunt quòd
dicimus, Faciamus mala, vt eueniant bona.
Quorum damnatio reſeruatur iuſtitiæ.
9 Quid igitur obtinemus excellentiæ? Antè
enim pronuntiauimus de Judæis & de Gen-
tibus, quòd ſub peccato ſunt omnes.
10 Sicut ſcriptum eſt, Non eſt rectus, ne vnus
quidem:
11 Neque qui intelligit, neque qui quærat
Deum.
12 Omnes declinauerunt pariter, & reprobi
facti ſunt: & non eſt qui faciat bonum, ne v-
nus quidem.
13 Sepulchra patentia, guttura eorum, & lin-
guæ eorum doloſæ, & venenum aſpidis ſub
labiis eorum.
14 Os eorum plenum eſt maledictione & a-
marulentia:
15 Et pedes eorum veloces ad effundendum
ſanguinem.
16 Contritio & dolor in viis eorum.
17 Et viam pacis non cognouerunt.
18 Et timor Dei non eſt ante oculos eorum.
19 Scimus autem quòd quicquid dicit Lex,
iis qui ſunt in lege dicit, vt omne os ob-
turetur, & mundus vniuerſus obnoxius
reddatur Deo.
20 Quia ex operibus Legis non iuſtificatur
vlla caro coram illo, ex Lege enim cogni-
tum eſt peccatum.
21 Nunc verò ſine Lege iuſtitia Dei manife-
ſtata eſt, & teſtatur de ea lex & Prophetæ.
22 Iuſtitia autem Dei, ⁸ per manum fidei eſt
Jeſchua Chriſti, omni homini, etiam ſuper
omnem hominem qui credit in ipſum, non
enim eſt diſcrimen.
23 Quia omnes peccauerunt, & deſtituuntur
gloria Dei.
24 Iuſtificantur autem per gratiam gratis,
& per redemptionem quæ eſt in Ieſchua
Chriſto.

² Syrè, propitius ſit, Parcè. Subaudi Deus. Germanicè, Behüt vns Gott.

³ Syrè, venire facit.

⁴ Parce, vt modò dictum eſt.

⁵ Syrè, Et ſi non. Sic Jtali quoque loquuntur.

⁶ Perperā ſcribitur והביר, cum litera He, pro מכביר cum litera Mem.

⁷ In Syriaco texta legitur טליא, quod nunquam ſignificat peccatorem, ſed puerum vel infantem: quę ſignificatio nulla ratione huic loco accommodari poteſt. Puto igitur erratum eſſe typographi, & poſitū eſſe pro חטיא, id eſt peccatore: licet inter errata non commemoretur in indice, nec corrigatur, certè manuſcriptus codex ita habet vt nos reſtituimus.

⁸ Id eſt, Per fidem, Hebrea, Syra & Chaldæa phraſis.

3 Quid tum enim ſi ᶜ infidi fuerunt quidam?
num ipſorum infidelitas, fidem Dei inanem
reddet?
4 Abſit: imo eſto Deus verax, omnis autem
homo mendax: ſicut ſcriptum eſt ᵈ Vt iuſti-
ficeris in ſermonibus tuis, & vincas ᵉ quan-
do tu iudicas.
5 ² Quod ſi ᶠ iniuſtitia noſtra Dei iuſtitiam
commendat, quid dicemus? num iniuſtus
Deus, qui inferat ᵍ pœnam? (ʰ humano mo-
re loquor.)
6 Abſit: alioquin quomodo iudex erit Deus
mundi?
7 ³ Etenim ſi ⁱ veritas Dei per meum menda-
cium redundauit in gloriam ipſius, cur am-
plius ego vt peccator condemnor?
8 Ac non, ſicut de nobis malè loquuntur, &
ſicut quidam aiunt nos dicere, faciamus ma-
la vt veniant bona? quorum damnatio iu-
ſta eſt.
9 ⁴ Quid igitur? præcellimus? Nullo modo:
nam ᵏ ante criminati ſumus Judæos & Græ-
cos omnes eſſe ˡ ſub peccato.
10 Sicut ſcriptum eſt, Non eſt iuſtus, ne vnus
quidem:
11 Non eſt qui intelligat, non eſt qui exquirat
Deum.
12 Omnes deflexerunt, ſimul inutiles facti
ſunt: non eſt qui faciat quod bonum eſt, non
eſt vſque ad vnum.
13 Sepulchrum apertum, guttur eorum: lin-
guis ſuis ad dolū vſi ſunt: venenum aſpidum
ſub labiis eorum:
14 Quorum os diris & amarulentia plenum
eſt:
15 Veloces pedes eorum ad effundendum
ſanguinem.
16 ᵐ Contritio & calamitas in viis eorum.
17 Et ⁿ viam pacis non cognouerunt.
18 Non eſt timor Dei coram oculis eorum.
19 ⁵ Scimus autem, quæcunque ᵒ Lex dicit iis
qui in Lege ſunt dicere: ⁶ vt omne os obtu-
retur, & ᵖ obnoxius fiat totus mundus con-
demnationi Dei.
20 Propterea ᑫ ex operibus Legis ʳ nulla caro
ˢ iuſtificabitur ᵗ in conſpectu eius, per Legē
enim agnitio peccati.
21 ⁷ Nunc verò abſque Lege iuſtitia Dei pa-
tefacta eſt, comprobata teſtimonio Legis
ac Prophetarum.
22 ⁸ Iuſtitia, inquam, Dei per fidem ᵛ Jeſu
Chriſti in omnes & ſuper omnes qui cre-
dunt: non enim eſt diſtinctio.
23 Omnes enim peccauerunt, ac deficiuntur
ˣ gloria Dei.
24 ⁹ Iuſtificantur autem ʸ gratis, *id eſt* eius
gratia, per redemptionem factam in Jeſu
Chriſto.

aliorum Prophetarum ſcripta, totum denique vetus Teſtamentum Lex vocatur per excellentiam. 6 Concluſio totius [illegible] onis à verſu 18. primi capitis. Ergo, inquit Apoſtolus, non eſt quòd quiſquam ex vlla Lege, ſeu illa vniuerſalis, ſeu Moſis [illegible] ret ſe iuſtificandum, ac proinde ſeruandum: quum (ſicut probauimus) ex Legis & vitæ collatione probetur, omnes eſſe pecca[illegible] de condemnatione dignos in Dei conſpectu. p *Reū eſſe comperiatur.* q *Ex eo quod præſcribit Lex.* r *Caro,* [illegible] *ægro homine metonymicè: eſt tamen hoc loco emphaſis: Sic enim explicatur antitheſis hominis (qui nihil eſt aliud quàm caro per* [illegible] *& Dei illius in ſeſe puriſſimi & perfectiſſimi.* ſ *Abſoluetur coram tribunali Dei.* t *Tacita Antitheſis iuſtitia coram* [illegible] *cum vis iuſti, & iuſtitia quæ coram Deo poſſit ſubſiſtere. porrò ſola eſt Chriſti iuſtitia, quæ verè coram Deo poſſit conſiſtere.* 7 [illegible] poſtolus, ne perirent homines, Deus quod olim promiſit, nunc exhibet, rationem videlicet qua coram ipſo abſque Lege [illegible] mur. 8 Huius iuſtitiæ veluti materia eſt Jeſus Chriſtus, fide apprehenſus, & in hunc finem quibuſuis populis [illegible] omnes populi à regno Dei excluduntur. u *Quæ habetur Chriſto, vel nititur Chriſto.* x *Gloria Dei nomine intelligi* [illegible] *contendemus, id eſt, vita æterna quæ in gloriæ Dei perceptione conſiſtit.* 9 Hæc igitur iuſtitia, quod ad nos attinet, [illegible] [illegible] quæ non iuſtificemus, ſed Chriſtus noſtri à peccatis redimendi cauſa pertulit. y *Ex gratuito* [illegible]

25 ¹⁰ Quem propoſuit Deus vt eſſet placamentum per fidem, in ᵃ ſanguine ipſius, ad declarandam iuſtitiam ſuam, per remiſſionem ᵃ præcedentium peccatorum:
26 ᵇ Ex Dei tolerantia, ad declarandam iuſtitiam ſuam ᶜ præſenti tempore: ᵈ vt ſit ipſe iuſtus, & ᵉ iuſtificans eum ᶠ qui eſt ex fide Ieſu.
27 ¹¹ Vbi igitur gloriatio? excluſa eſt: ᵍ Per quam Legem? operum? Non: imò per legem fidei.
28 Colligimus igitur, fide iuſtificari hominem abſque operibus Legis.
29 ¹² An ʰ Iudæorum Deus ſolùm? annon & Gentium? certè & Gentium.
30 Siquidem vnus Deus *eſt* qui iuſtificabit ⁱ circunciſionem ex fide, & præputium per fidem.
31 ¹³ Legem igitur ᵏ inanem reddimus per fidem? Abſit: imò Legem ˡ ſtabilimus.

25 Quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem ſanguinis ſui, propter peccata quæ ab initio ⁹ peccauimus.
26 Per ſpatium quod dedit nobis Deus pro longanimitate ſua, ad oſtentionem iuſtitiæ ſuæ quæ *eſt* in tempore hoc, vt ipſe ſit rectus, & iuſtificet per rectitudinem illum qui eſt in fide Domini noſtri Ieſchua Chriſti.
27 Vbi igitur gloriatio? excluſa eſt. Per quam legem? operum? non: ſed per legem fidei.
28 Arbitramur igitur quòd per fidem iuſtificatur filius hominis: & non per opera Legis.
29 Nunquid enim Deus Iudæorum eſt tantùm, & Gentium minimè? Imò etiam Gentium.
30 Quia vnus eſt Deus qui iuſtificat circunciſionem per fidem, etiam præputium per eam ipſam fidem.
31 Nunquid igitur Legem ipſam irritam facimus per fidem? ¹⁰ Abſit: ſed Legem ipſam ſtabilimus.

9 Peccare peccatum. Hebraiſmus, pro Committere peccatum, vel Peccare.

10 Syrè. Parce vt antea in eodem capitebis obſeruatum eſt.

...pore, nimirum quo ſcripſit Paulus. d *Vt ſummè verax ac fidelis comperiatur.* e *Chriſti imputata iuſtitia iuſtos conſtituens.* f *Ex eorum numero qui Chriſtum fide ſunt complexi, quibus oppontuntur qui ex circunciſione, id eſt, ex...* 11 Argumentum probandæ concluſioni. Nos fide abſque operibus iuſtificati, à fine ſumptum. Finis iuſti... Dei gloria: Iuſtificamur ergo fide abſque operibus, quoniam ſiue per ſola noſtra opera, ſiue partim fide, partim ope... gloria huius iuſtitiæ non tribueretur Deo in ſolidum. g *Per quam doctrinam? porrò doctrina operũ conditionem habet... doctrina verò fidei, ſi credideris.* 12 Aliud argumentum ab abſurdo: Si à Lege Moſis penderet iuſtificatio, Deus ...ſeruator. Item, ſi alia ratione Iudæos, alia Gentes ſeruaret: non eſſet vnus & ſui ſimilis. Vtroſque igitur vna & eadem ..., nempe fide. Eſt autem coniungendum hoc argumentum cum proximè conſequenti, vt planè ſit firma eius concluſio. h *...orum Deus eſſe dicitur, Scripturæ more, quos beneuolentia ſua complectitur.* i *Circunciſos.* 13 Occupatio: Non ... tollitur Lex, ſed potius ſtabilitur, ſicut ſuo loco declarabitur. k *Otioſam, vacuam, & omnibus viribus de... Firmam & efficacem reddimus.*

Caput IIII.

1 *Quod antè dixit de exemplo Abrahæ,* 3 *dixit de fide.* 6 *ac Scripturæ teſtimonio probat: & decies imputationis vocem inculcat hoc capite.*

1 QVid ¹ igitur dicemus Abraham patrem noſtrum adeptũ eſſe ᵃ ſecundum carnem?
2 ² Nam ſi Abraham ex operibus iuſtificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum.
3 ³ Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abraham Deo, & ᵇ imputatum eſt ei pro iuſtitia.
4 ⁴ Atqui ᶜ ei qui operatur, merces ᵈ non imputatur ex gratia, ſed ex debito:
5 Ei verò qui non operatur, ſed credit in eum ᵉ qui iuſtificat impium, imputatur fides ſua pro iuſtitia.
6 ⁵ Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem, cui Deus imputat iuſtitiam abſque operibus: *dicens,*
7 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum obtecta ſunt peccata.
8 Beatus vir cui non imputauerit Dominus peccatum.
9 ⁶ Iſta igitur ᶠ beatitatis prædicatio, in

1 QVid igitur dicimus de Abraham ¹ patriarcha, quòd inuenit in carne?
2 Si enim Abraham ex operibus iuſtificatus fuit, erat ei gloriatio: ſed non apud Deum.
3 Quid enim dicit Scriptura? nempe, Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt illi ad iuſtitiam.
4 Ei autem qui operatur, non imputatur merces tanquam quod ſit per gratiam, ſed tanquam id quòd debetur ei:
5 Illi verò qui non operatus eſt, ſed credidit modò in eum qui iuſtificat peccatores, imputatur illi fides ſua ad iuſtitiam.
6 Quemadmodum etiam Dauid dicit de beatitudine hominis cui Deus imputauit iuſtitiam ſine operibus: quum dicit:
7 Beati illi quibus remiſſa eſt iniquitas eorũ, & tecta ſunt peccata eorum.
8 Et beatus vir cui non imputabit Deus peccatum ſuum.
9 Hæc igitur beatitudo, de circunciſione, an

1 Syrè, Principe patrum, Hebraiſmus.

... operum ipſius reſpectu. b *Imputare hoc loco & ſimilibus, ſignificat acceptum ferre pro quo dicunt Allouer, & receuoir...* Probatio primæ confirmationis, à contrariis ſumpta: Ei qui ſuo labore quippiam promeritus eſt perſoluitur quod debe... ...nihil agit, ſed gratis promittenti credit, fides imputatur. c *Ei qui ex opere ſit aliquid promeritus.* d *Non nume...* e *Qui tum qui in ſeſe eſt impius, fieri iuſtum in Chriſto.* 5 Altera eiuſdem confirmationis probatio: Dauid ... in gratuita condonatione peccatorum: ergo & iuſtificationem. 6 Nona propoſitio, iſtam iuſtificationis viam ..., tum ad circunciſos credentes ſpectare, ſicut in Abrahami perſona demonſtratur. f *Iſtud igitur Dauidis dictum ... pronuntiat.*

a Copula pro Hoc eſt.

de præputio: dicimus enim quòd imputata
eſt Abrahæ fides eius ad iuſtitiam.
10 Quomodo ergo imputata eſt ei? in circun-
ciſione, an in præputio? Non fuit in circun-
ciſione, ſed in præputio.
11 Signum enim accepit ipſam circunciſio-
nem, 2 & ſigillum iuſtitiæ fidei ſuæ quæ fue-
rat in præputio, vt eſſet pater omnium illo-
rum qui credunt ex præputio, quò imputa-
retur etiam eis ad iuſtitiam.
12 Et pater circunciſionis, nequaquam illo-
rum qui ex circunciſione ſunt tantùm, ſed
etiam illorum qui incedunt per veſtigia fi-
dei præputii patris noſtri Abraham.
13 Nequaquam enim per Legem facta fuit
promiſſio Abrahæ, & ſemini eius, quòd fu-
turus eſſet hæres mundi, ſed per iuſtitiam
fidei ipſius.
14 Si enim ii qui ex Lege ſunt, fuerunt hære-
des, inanis facta eſt fides, & irrita facta eſt
promiſſio.
15 Lex enim operatrix eſt iræ. Quum enim
non eſt lex, non eſt transgreſſio legis.
16 Quapropter per fidem *eſt hæreditas*, vt
per gratiam iuſtificemur: quò ſit firma pro-
miſſio vniuerſo ſemini eius, non illi quod
ex Lege eſt tantùm, ſed etiam illi quod ex
fide eſt Abrahæ, qui eſt pater omnium no-
ſtrûm.
17 *Sicut ſcriptum eſt*, Conſtitui te patrẽ mul-
titudinis Gentium coram Deo, in quem cre-
didiſti, qui viuificat mortuos, & vocat illa
quæ non ſunt, tanquam ſint.
18 Et abſque ſpe in ſpem credidit quòd futu-
rus eſſet pater multitudini Gentium: ſicut
ſcriptum eſt, Ita erit ſemen tuum.

3 Syre, Filius cen-
tum annorum.

19 Et non infirmatus eſt in fide ſua, quaſi con-
ſideraret corpus ſuum emortuum (quia erat
3 natus centum annos) & vuluam emortuam
Saræ.
20 Et contra promiſſionem Dei non hæſitauit
tanquam deſtitutus fide, ſed corroboratus
eſt in fide, & dedit gloriam Deo:
21 Et firmiter credidit quòd quicquid promi-
ſit ei Deus, potens eſſet perficere.
22 Propter hoc imputatum eſt illi ad iuſti-
tiam.
23 Et nequaquam propter ipſum tantùm ſcri-
ptum eſt hoc, quòd imputata ſit fides eius
ad iuſtitiam:

4 Id eſt, Futurus
eſt vt imputet.

5 Ad verbum, De
inter mortuos Galli-
cè, *D'entre les morts*.

24 Sed etiam propter nos: quia etiam nobis
4 futurum eſt vt imputet qui credidimus in
eum qui excitauit Dominum noſtrum Ie-
ſchua Chriſtum 5 à mortuis.
25 Qui traditus fuit propter peccata noſtra,
& reſurrexit vt iuſtificaret nos.

circunciſionem *ſolùm* an & in præputium
cadit? Dicimus enim imputatam fuiſſe A-
brahæ fidem pro iuſtitia.
10 7 Quomodo ergo imputata eſt? quum eſſet
in circunciſione an quum eſſet in præputio?
non in circunciſione, ſed in præputio.
11 8 Ea ſignum accepit circunciſionis, quòd
b obſignaret iuſtitiam fidei quæ fuerat in
præputio: 9 vt eſſet pater omnium creden-
tium in præputio, vt imputetur etiam ipſis
iuſtitia:
12 10 Et pater circunciſionis, iis *videlicet* qui
non ſolùm ſunt ex circunciſione, ſed qui eti-
am incedunt veſtigiis fidei patris noſtri A-
brahami, quæ fuit in præputio.
13 11 Non enim i per Legem promiſſio *ceſſit*
Abrahæ, aut ſemini eius, k vt hæres eſſet
mundi, ſed per iuſtitiam fidei.
14 12 Etenim ſi ii qui l ex Lege ſunt, hæredes
ſunt, inanis facta eſt fides, & vana reddita
eſt promiſſio:
15 13 Nam Lex iram efficit: ſiquidem vbi non
eſt Lex, ibi nec transgreſſio eſt.
16 14 Propterea ex fide *eſt hæreditas*, vt *ſit* per
gratiam, vt firma ſit promiſſio m toti ſemini:
15 *id eſt*, non ſolùm ei quod *eſt* ex Lege, ve-
rùm etiam ei quod *eſt* ex fide Abraham, qui
eſt pater omnium noſtrûm.
17 (*Sicut ſcriptum eſt*, 16 Patrem multarum
gentium conſtitui te) n coram eo cui credi-
dit, Deo *videlicet*, o viuificante mortuos: &
p vocante quæ non ſunt, tanquam ſint.
18 17 Qui *Abraham* contra ſpem ſub ſpe cre-
didit, vt fieret pater multarum gentium: ſe-
cundum id quod *ei dictum* fuerat, Ita erit ſe-
men tuum.
19 Ac q minimè imbecillis fide non conſide-
rauit ſuum ipſius corpus iam r emortuum,
quum centum circiter natus eſſet annos,
nec emortuam vuluam Saræ.
20 Aduerſus promiſſionem autem Dei non
diſceptauit infidelitate: ſed robuſtus factus
eſt fide, ſ tributa gloria Deo:
21 Ac t plenè perſuaſum habens, *eum* quod
promiſerat, poſſe etiam facere.
22 Quapropter etiam *hoc* imputatum eſt ei
pro iuſtitia.
23 18 Non ſcriptum eſt autem propter eum
ſolùm, quòd *hoc* imputatum fuerit ei:
24 Sed etiam propter nos, quibus *futurum* eſt
vt imputetur, iis *nimirum* qui credunt in eũ
qui excitauit Ieſum Dominum noſtrum à
mortuis.
25 Traditum *in mortem* v propter offenſas
noſtras, & excitatum propter iuſtificatio-
nem noſtri.

vna, quod promiſſio non poſſit apprehendi ex Lege, ac proinde eſſet irrita: altera, quòd conditio fidei fruſtrà adiungeretur [illegible]
operibus apprehendendæ. l *Si ii demũ ſunt hæredes qui Legem impleuerunt.* 13 Ratio prioris confirmationis, cur [illegible]
ex Lege apprehendi: quia videlicet Lex quum à nullo obſeruetur, non conciliat nobis Deum, ſed iram eius denuntiat. [illegible]
huius argumenti: Ex fide apprehendenti promiſſionem Abrahamo factam, & quam primus ipſe Abraham fide [illegible]
ſteritatis Abrahami (id eſt Eccleſiæ ex omnibus populis collectæ) iuſtificationem ac ſalutem proficiſci. m [illegible]
15 Id eſt, non tantùm eorum qui credunt & ſimul ex Lege circuncisi ſunt, ſed etiam eorum qui abſque circun[illegible]
fidei reſpectu cenſentur in Abrahami filiis. 16 Spiritualis eſt iſta paternitas, ex vnica Dei promittentis v[illegible]
n *Coram eo (videlicet) Deo, id eſt cognitione ſpirituali quæ coram Deo locum habet, & Deo nos gratos reddit.* o [illegible]
p *Apud quem iam ſint, quæ alioqui reipſa non ſunt, vt qui vel vno verbo quidem poſſit ex nihilo efficere.* 17 [illegible]
dei in Dei potentia ſimul ac beneuolentia penitus acquieſcentis, propoſito Abrahami exemplo. q *Fortiſſimè*, [illegible]
Hebræi enim contrarium eius quod negant fortiſſimè aſſeuerant. r *Iam effœtum viribus, & ad gignendum ſobolem* [illegible]
agnito & laudato, vt qui ſummè bonus ac verax eſſet. t *Viuæ fidei deſcriptio.* 18 Vna eſt perpetua tum in Abraha[illegible]
bus fidelibus, iuſtificationis regula, fides videlicet in Deum qui in Chriſto mediatore noſtro expiatis noſtris peccatis, [illegible]
tauit, vt & nos iuſtificati in eo ſeruemur. v *Vt offenſas noſtras lueret.*

CAPVT. V.

1 Amplificationibus illuſtrat 2 iuſtitiam Chriſti qua fide apprehenditur. 5 quia datur eſt promiſſorum, 8 & peccatoribus. 14 Inde comparationem facit Chriſti cum Adam: 17 mortis [illegible] *20 Legis cum gratia.*

1 IVſtificati [a] igitur ex fide, pacem habe-
mus erga Deum per Dominum noſtrum
Ieſum Chriſtum:
2 [a] Per quem etiam fide [a] habuimus hunc adi-
tum in gratiam hanc per [b] quam [c] ſtamus,
[3] & [d] gloriamur ſub ſpe gloriæ Dei.
3 [4] Neque id ſolùm, ſed etiam gloriamur in
oppreſſionibus, [5] ſcientes quòd oppreſſio
patientiam efficiat:
4 Patientia verò experientiam, experientia
autem ſpem:
5 Porrò ſpes non pudefacit, [6] quòd [e] charitas
Dei effuſa ſit in cordibus noſtris per Spiri-
tum ſanctum qui datus eſt nobis.
6 [7] Chriſtus enim, quum adhuc nullis viribus
eſſemus, [f] ſuo tempore pro impiis mortuus
eſt.
7 [8] Enimuerò vix pro [g] iuſto quiſquam moria-
tur: nam pro eo qui ſit *ipſi* vtilis forſitan ali-
quis etiam mori ſuſtineat.
8 [h] Commendat autem ſuam charitatem er-
ga nos *Deus*, quòd quum adhuc eſſemus
[i] peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit.
9 Iuſtificati igitur eius ſanguine, ſeruabimur
nunc multò magis per eum [k] ab ira.
10 Nam ſi quum inimici eſſemus, reconci-
liati fuimus Deo per mortem Filii eius,
multò magis reconciliati ſeruabimur per
vitam ipſius.
11 [9] Neque id ſolùm, verumetiam gloriamur
in Deo per Dominum noſtrum *Ieſum* Chri-
ſtum, per quem nunc reconciliationem aſ-
ſequuti ſumus.
12 [10] Propterea ſicut per vnum hominem
[l] peccatum in mundum introiit, ac per pec-
catum mors: & ita in omnes homines mors
tranſiit, in quo omnes peccarunt.
13 [11] Nam [m] vſque ad Legem peccatum erat
in mundo: peccatum verò non [n] imputatur
quum nulla eſt lex.
14 [12] Regnauit autem mors ab Adam vſque
ad Moſen, [o] in eos quoque qui non pecca-
uerant ad [p] ſimilitudinem tranſgreſſionis A-
dam, [13] qui eſt typus illius qui erat futurus.
15 [14] At non vt offenſa, ita etiam *eſt* quod

1 QVia *igitur* iuſtificati ſumus per fidem,
ſit nobis pax erga Deum per Domi-
num noſtrum Ieſchua Chriſtum.
2 Per quem [1] admiſſi ſumus in fide ad gratiam
hanc in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe glo-
riæ Dei.
3 Et non ita tantùm, ſed etiam in afflictioni-
bus gloriamur, quia ſcimus quòd afflictio
patientiam perficit in nobis:
4 Et patientia probationem, & probatio
ſpem.
5 Spes autem non pudefacit: quia dilectio
Dei effuſa eſt ſuper corda noſtra per Spiri-
tum ſanctum qui datus eſt nobis.
6 Si autem Chriſtus propter infirmitatem no-
ſtram, in tempore hoc pro improbis mor-
tuus eſt,
7 (Vix enim quis pro improbis moritur: pro
bonis enim fortaſſis quis audeat mori)
8 Hic oſtendit Deus charitatem ſuam quę eſt
erga nos, quia ſi quum peccatores eſſemus,
Chriſtus pro nobis mortuus eſt,
9 Quanto igitur magis iuſtificabimur nunc
per ſanguinem ipſius, & per ipſum eripie-
mur ab ira?
10 Si enim quum eſſemus inimici, reconcilia-
tus eſt nobiſcum Deus per mortem Filii ſui,
quanto igitur magis in reconciliatione eius
[2] viuemus per vitam ipſius?
11 Et non ita tantùm, ſed etiam gloriabimur
in Deo [3] per manum Domini noſtri Ieſchua
Chriſti, per quem nunc accepimus reconci-
liationem.
12 Sicut [4] per manum vnius filii hominis in-
trauit peccatum in mundum, & [5] per ma-
num peccati mors: & ita in omnes filios ho-
minis tranſiit mors in eo quòd omnes pec-
cauerunt.
13 Vſque enim ad Legem, peccatum quum
eſſet in mundo, non reputabatur peccatum,
propterea quòd non erat Lex.
14 Sed regnauit mors ab Adam, & vſq; ad Mu-
ſche, etiam ſuper eos qui non peccauerunt
in ſimilitudine qua tráſgreſſus eſt Legem A-
dam, qui eſt ſimilitudo eius qui futurus erat.
15 Sed nequaquam ſicut [6] exceſſus, ita Do-

1 Syre, Facti ſumus appropinquare.

2 Id eſt, Seruabimur. Hebraiſmus frequens.

3 Id eſt, Per Dominum noſtrum, &c. Hebraiſmus ſæpe obſeruatus.

4 Id eſt, Opera, vt paulò ante obſeruauimus.

5 Id eſt, Per peccatum.

6 Id eſt, Tranſgreſsio, qua ſcilicet Lex violatur, dum non manetis intra limites quos ipſa præſcribit.

[illegible] iſta denique experientia ſpem noſtram alit, quæ quidem nunquam nos fruſtratur. 6 Fulcimen ſpei eſt certum [illegible], ex Spiritus ſancti dono, nos à Deo diligi. hoc autem nihil aliud eſt quam quod fidem vocamus: vnde ſequitur, ſi- [illegible] e *Qua nos Deus proſequitur.* 7 Certa in aduerſis conſolatio, ne pacem noſtram interturbent, quia qui [illegible] adeò impios adeò dilexit, vt pro eis etiam mortem ſubiret, qui poſſet iam in ipſo viuentes & ſanctificatos negligere? f [illegible] *& idoneo, quod Pater præſcripſerat.* 8 Amplificatio charitatis Dei erga nos, vt de ea non poſſimus am- [illegible] à quibus nihil boni poſsit captare, atque adeò pro ſuis hoſtibus Chriſtum dederit in mortem. Quomodo igitur [illegible] iuſtificat, & reconciliat, non ſeruaret ab exitio, iam viuus? g *Iuſti alicuius hominis vice.* h *Confirmat,* [illegible] *afflictionibus ſciemus eum nobis adfuturum.* i *Quum in nobis regnaret peccatum.* k *Id eſt, Afflictio-* 9 *Tranſitio ad alterum caput iuſtificationis, quod poſitum eſt in gratuita obedientiæ* Chriſti imputatione: vt ad [illegible] accedat etiam donum iuſtitiæ Chriſti per fidem imputatæ, quæ iniuſtitiam ab Adamo in nos propagatam, om- [illegible] abſorbeat: vt in Chriſto non modò deſinamus eſſe iniuſti, ſed etiam iuſti eſſe incipiamus. 10 Ab Adamo in quo [illegible] reatus & mors (quæ eſt reorum pœna) in omnes peruaſit. l *Peccati nomine, morbum illum intelligit hæredita-* [illegible] *vulgo vocant: ſic enim in numero ſingulari vocare ſolet illud peccatum quum fructus in numero multitudinis ſolent vocare pec-* [illegible] eſſe, & reatum ac mortem non cœpiſſe poſt Legem Moſis datam, & violatam, illud manifeſtè docet, quòd mortui ſunt [illegible] illam poſitam. Nam quum mortui ſint, peccatum quod eſt mortis cauſa, iam tum extabat. & ita quidem vt imputare- [illegible] aliquam iam tum fuiſſe Legem, cuius tranſgreſsio eſſet mortis cauſa. m *Tempore quod ab Adamo ad Moſen in-* [illegible] *nulla eſt poſita, nemo vt reus ac nocens punitur.* 12 Iſtam autem Legem, non eſſe illam vniuerſalem, nec ab actuali [illegible] peccato mortem illam fuiſſe profectam, illud declarat, quòd ipſi infantes qui legem illam naturalem neque cognoſcere [illegible] tranſgredi, inſtar Adami tamen mortui ſunt. o *Infantes.* p *Secundùm eam formam qua peccant adulti, dum co-* [illegible] *aliqui tota poſteritas in Adamo (quum ipſe ſciens ac prudens peccaret) corrupta fuit.* 13 Reſpondet autem Adamus [illegible] poſteriori, nempe Chriſto, ſicut mox explicatur. 14 In eo quidem Adam & Chriſtus inter ſe comparantur, quòd vter- [illegible] ſuos propaget: in eo verò primùm differunt, quòd ille quidem natura ſuam offenſam in multorum exitium propagarit, [illegible] in multos ex gratia redundarit.

num.

num. Si enim propter exceſſum vnius multi
mortui ſunt, quanto igitur magis gratia Dei
& donum eius, propter vnum Filium homi-
nis Ieſchua Chriſtum in multos abundabit?
16 7 At non ſicut delictum vnius, ita donum.
Iudicium enim quod fuit ex vno, in con-
demnationem fuit: donum autem ex pec-
catis multis, fuit ad iuſtitiam.
17 Si enim propter delictum vnius regnauit
mors, multo magis qui acceperunt magnitu-
dinem gratiæ & doni iuſtificationis, in vita
regnabunt per manum vnius Ieſchua Chri-
ſti.
18 8 Sicut igitur per delictum fuit condemna-
tio omnibus filiis hominis, ita per iuſtitiam
vnius erit iuſtificatio ad vitam omnibus fi-
liis hominis.
19 Quemadmodum enim propter inobedien-
tiam vnius filii hominis peccatores multi
fuerunt, ita etiam propter obedientiam v-
nius multi iuſti fiunt.
20 Introitus autem qui fuit Legi, *fuit* vt auge-
ret peccatum: & 9 vbi auctum eſt peccatum,
ibi exuberauit gratia.
21 Vt quemadmodum regnauit peccatum
10 in morte, ita regnaret gratia in iuſtitia, ad
vitam quæ eſt in æternum, per 11 manum
Domini noſtri Ieſchua Chriſti.

Deus gratificatur: nam ſi illius vnius offen-
ſa multi mortui ſunt, multo magis gratia
Dei & donum per gratiam quæ *eſt* vnius
hominis Ieſu Chriſti, in multos redunda-
uit.
16 15 Neque vt *illud quod intrauit* per vnum
qui peccauit, *ita eſt* beneficium: nam reatus
quidem ex vna *offenſa eſt* ad condemnatio-
nem: quod autem gratificatus *Deus*, *eſt* ex
multis offenſis ad q iuſtificationem.
17 16 Etenim ſi per vnam offenſam mors re-
gnauit per vnum, multo magis *ii* qui redun-
dantem illam gratiam & donum iuſtitiæ ac-
cipiunt, r in vita regnabunt per vnum Ieſum
Chriſtum.
18 17 Nempe igitur ſicut per vnam offenſam
reatus venit in omnes homines ad condem-
nationem, ita per vnam iuſtificationem *be-
neficium redundauit* in omnes homines ad
ſ iuſtificationem vitæ.
19 18 Sicut enim per t inobedientiam vnius
hominis, peccatores conſtituti ſunt v multi:
ita per vnius obedientiam, iuſti conſtituen-
tur multi.
20 19 Lex verò prætereà x introiit vt augere-
tur offenſa: ſed vbi auctum eſt peccatum,
ibi y ſuperabundauit gratia:
21 Vt quemadmodum regnauerat peccatum
in mortem, ita etiam gratia regnaret per iu-
ſtitiam in vitam æternam, per Ieſum Chri-
ſtum Dominum noſtrum.

7 Copula pro aduerſatiua particula, *ex Hebraiſmo.*

8 Mutauimus quod perperam ſcriptum erat אכונא (quod nihil ſignificat) in איכונא, id eſt, Sicut. Admiſſus autem eſt error mutatione Iod in Zain & tranſpoſitione, quanuis eodem modo legatur in manuſcripto.

9 Sic vertendum eſt כר ſequente ך.

10 Pro In mortē & ſic mox, In iuſtitia, pro In iuſtitiam.

11 Id eſt, per Dominum, &c. vt antè obſeruauimus in eodem capite.

ſed etiam quia iuſtitia Chriſti nobis imputatur. 18 Totius iſtius comparationis hoc eſt fundamentum, quòd duo illi ... tuti veluti duæ ſtirpes, vt ex illo quidem peccatum per naturam, ex iſto autem iuſtitia per gratiam, in alios promanet. ... *ſolùm ad nos imitatione tranſit peccatum, ſed etiam hereditaria fuit corruptio.* v *Multos opponit paucis.* 19 Oc... Lex Moſis ſuperuenit? Vt tanto magis rei conſtituerentur homines, & tanto illuſtrius eſſet Dei beneficium in Chriſto ... *ceſſit ad morbum illum, quo laborabant omnes homines vnius peccato contaminati.* y *Gratiæ* ... *quærit modò, ſed etiam infinitis partibus ſuperarat.*

Capvt VI.

1 Deſcendit ad ſanctificationem, ſine qua neminem induere Chriſti iuſtitiam docet, 4 argumento à Baptiſmo ſumpto. 12 Inde exhortationes ad vitæ puritatem deducit, 16 breuémque mentionem interſerit Legis abrogatæ.

1 Qvid igitur dicemus? manebimus in
peccato vt gratia abundet?
2 1 Abſit. Qui enim mortui ſumus peccato,
quomodo viuemus in eo rurſus?
3 An quòd ignoratis qui baptizati ſumus in
Ieſchua Chriſto, in mortem eius baptizati
ſumus?
4 Sepulti enim ſumus cum eo in baptiſmo in
mortem, vt quemadmodum ſurrexit Ie-
ſchua Chriſtus 2 à mortuis in gloriam Pa-
tris ſui, ita etiam nos in vita noua ambule-
mus.
5 Si enim vnà plantati ſumus cū eo 3 in ſimili-
tudine mortis ipſius, ita etiam 4 in reſurre-
ctione eius erimus.

1 1 Qvid igitur dicemus? a permanebi-
mus in peccato, vt gratia auctior
fiat?
2 2 Abſit: qui b mortui ſumus peccato, quo-
modo adhuc viuemus in eo?
3 3 An ignoratis, nos quotquot baptizati ſu-
mus c in Chriſtum Ieſum, in mortem eius
eſſe baptizatos?
4 Sepulti igitur ſumus vnà cum eo per bapti-
mum in mortem: vt ſicut excitatus eſt Chri-
ſtus ex mortuis d in gloriam Patris, e ita &
nos noua vita ambulemus.
5 4 Nam ſi cum eo plantati coaluimus f con-
formatione mortis eius, nimirum etiam re-
ſurrectionis *conformatione* g coaleſcemus.

1 Parce vt ſæpius dictum eſt.

2 Ad verbum, De inter mortuos Gallicè, *D'entre les morts.* Syra phraſis vbique obuia.

3 Pro, In ſimilitudinem. vt obſeruauimus in fine præcedentis capitis.

4 Cōciſa loquutio. Id eſt, In ſimilitudinem reſurrectionis eius.

tem ſanctificatio, abolitio peccati, id eſt corruptionis noſtræ natiuæ, in cuius locum ſuccedat naturæ inſtauratæ puritas. ... *cato Paulo dicuntur, qui virtutis Chriſti participes ita ſunt facti, vt natiua illa corruptio ſit in eis emortua, id eſt vigore ſuo extincta, ... mos non edat. Contrà verò, viuere dicuntur peccato, qui ſunt in carne, id eſt quos Spiritus Dei à naturæ corruptione ſtruatis ... autem, tertio caſu hoc loco conſtruitur: alioqui Mori peccato, ſexto caſu, dicitur is qui peccatis quaſi immortuus tenetur: qui & ... citur, infrà, verſu.13.* Gal.3.27. 3 Huius ſanctificationis tres ſunt partes, nempe veteris hominis ſiue peccati mors, & ... noui hominis reſurrectio, à Chriſti mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis virtute in nos promanans, cuius beneficii pignus & ... mus noſter. c *Vt cum Chriſto coaleſcentes, vim ipſius perciperemus extinguendo peccato, & creando nouo homini.* Coloſſ.2.12. ... *Chriſtum, depoſita infirmitate, glorioſum cum Deo viuere in æternum.* e *Nos autem qui illius membra ſumus, ideo reſurreximus, vt ... cipes illius virtutis facti, incipiamus viuere vitam nouam, quaſi nimirum iam in cœlis verſemur.* 4 Mors peccati & vita illius ... cum Chriſto, & in morte, & in vita, nunquam poſſint diuelli: ex quo conſequitur, neminem eſſe ſanctificatum qui adhuc ... proinde neminem qui non reſipuerit, factum eſſe per fidem, Chriſti participem: & quod antè dixerat, Legem non euerti, ſed ... dem. 1.Cor.6.14. ephеſ.4.23. coloſſ.3.8. 2.tim.2.11. heb.12.1. 1.pet.2.1. f *Quatenus virtute ab ipſo in nos deriuata, perimus ... vt ipſe mortuus eſt.* g *Perficitur enim in dies, imò nunquam, quandiu viuimus, erit omnino perfecta ſanctificatio.*

6 Illud ſcientes, [h] veterem illum noſtrum
hominem cum [i] eo crucifixum eſſe, vt ener-
uetur [k] corpus peccati, [l] ne poſthac nos ſer-
uiamus peccato.
7 [5] Etenim qui mortuus eſt, liber eſt à pecca-
to.
8 Quòd ſi mortui ſumus cum Chriſto, credi-
mus fore vt etiam viuamus cum eo:
9 Vt qui ſciamus Chriſtum excitatum ex mor-
tuis, non amplius mori: mortem *inquam*, ei
non amplius dominari.
10 [m] Nam quòd mortuus eſt, peccato mortu-
us eſt [m] ſemel: quòd autem viuit [n] viuit Deo.
11 Itaque etiam vos colligite, voſipſos tum
mortuos eſſe peccato, tum verò viuere Deo
per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum.
12 Ne [o] regnet igitur peccatum in mortali
veſtro corpore, vt obediatis peccato in
cupiditatibus corporis.
13 Neque [p] ſiſtite [q] membra veſtra [r] arma in-
iuſtitiæ peccato: ſed ſiſtite vos Deo vt ex
mortuis viuos, & membra veſtra arma iuſti-
tiæ Deo.
14 [7] Peccatum enim vobis non dominatur,
non enim eſtis ſub Lege, ſed ſub gratia.
15 Quid igitur? peccabimus, quod non ſimus
ſub Lege, ſed ſub gratia? abſit.
16 An neſcitis quòd cui ſiſtitis voſipſos ſer-
uos ad obediendum, eius ſerui eſtis cui obe-
ditis, vel peccati ad mortem, vel obedientiæ
ad iuſtitiam?
17 [9] Gratia autem *ſit* Deo quòd fuiſtis *quidē*
ſerui peccati, ſed ex corde obediſtis ei for-
mæ doctrinæ [ſ] in quam eſtis traditi:
18 Et liberati à peccato, mancipati eſtis iuſti-
tiæ.
19 [t] Hominum more loquor, propter infirmi-
tatem carnis veſtræ. Nempe ſicut ſtitiſtis
membra veſtra ſerua impuritati & iniquita-
ti, ad *patrandam* iniquitatem: ita nunc ſiſti-
te membra veſtra ſerua iuſtitiæ ad ſancti-
moniam.
20 Quum enim ſerui eſſetis peccati, [v] liberi
eratis iuſtitię.
21 [10] Quem igitur fructum habebatis tunc ex
iis de quibus nunc erubeſcitis? nam [x] finis
illorum mors *eſt*:
22 Nunc verò liberati à peccato, mancipati
autem Deo, habetis fructum veſtrum in
ſanctimoniam: finem autem vitam æter-
nam.
23 [11] Nam ſtipendia peccati, mors: donum au-
tem Dei *eſt* vita æterna, in Chriſto Ieſu
Domino noſtro.

6 Scimus enim quòd filius hominis noſter ve-
tus crucifixus eſt cum eo, vt aboleretur
corpus peccati, vt rurſus non ſeruiremus
peccato.
7 Qui enim mortuus eſt, liberatus eſt à pec-
cato.
8 Si igitur mortui ſumus cum Chriſto, creda-
mus quòd cum ipſo Chriſto, viuemus.
9 Nouimus enim quòd Chriſtus ſurrexit à
[5] mortuis, & iterum non moritur, & mors
non dominatur ei.
10 Quod enim mortuus eſt à peccato ipſe
mortuus eſt [6] ſemel: & quod viuit, viuit ip-
ſe Deo,
11 Ita etiam vos reputate voſipſos quòd mor-
tui ſitis peccato, & viuatis Deo, per Domi-
num noſtrum Ieſchua Chriſtum.
12 Ne igitur regnet peccatum in corpore ve-
ſtro mortali, vt obediatis concupiſcentiis
eius.
13 Et etiam ne accommodetis membra ve-
ſtra arma iniquitatis ad peccatum: ſed ac-
commodate voſipſos Deo, tanquam homi-
nes qui ex mortuis reuixiſtis: & membra
veſtra arma ſint iuſtitiæ [7] Dei.
14 Et peccatum non regnet ſuper vos, non e-
nim eſtis ſub Lege, ſed ſub gratia.
15 Quid igitur? peccabimus, quia non ſumus
ſub Lege, ſed ſub gratia? [8] abſit.
16 Ignoratis vos quòd cui accommodatis
voſipſos, vt obediatis ei ad ſeruitutem,
eius ipſius eſtis ſerui cui obeditis, ſiue pec-
cato, ſiue [9] auditui auris iuſtitiæ?
17 Gratia autem Deo, quòd ſerui fuiſtis pec-
cati, & obediuiſtis ex corde formæ doctrinæ
cui traditi eſtis.
18 Et quum liberi facti ſitis à peccato, ſubie-
ciſtis vos iuſtitiæ.
19 Tanquam [10] inter filios hominis loquor,
propter infirmitatem carnis veſtræ: vt quē-
admodum accommodaſtis membra veſtra
ſeruituti impuritatis & iniquitatis, ita etiam
nunc accommodetis membra veſtra ſerui-
tuti iuſtitiæ & ſanctificationis.
20 Quum enim ſerui eſſetis peccati, liberi
eratis iuſtitiæ,
21 Et quis fructus erat vobis tunc, [11] in quo
hodie erubeſcitis? finis enim eius eſt
mors.
22 Et nunc, quum liberi facti ſitis à peccato,
& facti ſitis ſerui Deo, ſit vobis fructus ſan-
cti, quorum finis eſt vita quæ eſt in æter-
num.
23 Stipendium enim peccati, mors eſt: &
donum Dei, vita quæ eſt in æternum, per
Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum.

5 Vt ſuprà ver. 4.

6 Syrè, Vno tempore, pro Vna vice Hebraiſmus.

7 Quę ſcilicet Deo probatur.

8 Syrè, Parcè vt antea obſeruatum eſt.

9 Vel, Obedientiæ auris iuſtitiæ, pro Ad iuſtitiam.

10 Antè quoque obſeruauimus בית pro בן ſæpè vſurpari Syrè.

11 Id eſt, Cuius cauſa.

[illegible] iſta contraria vt vnum cum altero conſiſtere non poſſit. [8] Expellat igitur peccatum iuſtitia. 9 Natura ſerui pec-[illegible] gratia Dei ſimus iuſtitiæ ſerui ac proinde à peccato liberi. ſ *Hoc dicendi genus emphaſin habet, ſignificat etiam Euan-[illegible] quaſi inſtar typi cuiuſdam eſſe, cui veluti [illegible], vt eius figura conformemur.* t *Cùm de rebus cœleſtibus loquar, ſibens [illegible] ad quos ſcribo accommodo, ideo ſimilitudines iſtas ſeruitutis & libertatis ex hominum commercio ſumo.* v *Nullam erat iuſti-[illegible]* 10 Adhortatio ad iuſtitiæ ſtudium & peccati odium, propoſito vtriuſque contrario exitu. x *Vel mercedes* [illegible] [illegible] eſt pœna peccato debita: ſanctificamur autem gratis ad vitam æternam.

Caput VII.

1 *Explicat quid ſit Non eſſe amplius ſub lege,* 2 *Sumpto ex coniugii lege exemplo.* 7 12 *Ne-que in Legis contumeliam id vertat.* 14 *Noſtra culpa factum eſſe docet.* 15 *Vt in mortis materiam cederet.* 17 *Quæ in vitam data erat.* 21 *Exinde tranſit ad deſcribendam ſpiri-tus & carnis luctam.*

1 AN ignoratis fratres mei (ſcientibus e-
nim Legem loquor) quòd lex domi-
nās eſt ſuper hominem quandiu viuit?
2 Sicut mulier quæ alligata eſt marito ſuo
quandiu ille viuit, per legem, ſi autem mor-
tuus fuerit maritus eius, libera facta eſt à
lege mariti ſui.
3 Si verò dum viuit maritus eius [1] copulata
fuerit viro alii, facta eſt adultera: quòd ſi
moriatur maritus eius, libera facta eſt à le-
ge, & non eſt adultera ſi ſit [2] viro alteri.
4 Et [3] nunc fratres mei, etiam vos mortui e-
ſtis Legi in corpore Chriſti, vt ſitis alteri,
videlicet ei qui ſurrexit a mortuis, vt red-
datis fructus Deo.
5 Quum enim in carne eſſemus, infirmitates
peccatorum quæ ſunt per Legem, efficaces
erant in membris noſtris, vt fructum redde-
remus morti:
6 Nunc autem [4] ſoluti ſumus à Lege, & mor-
tui ſumus ei quę detinebat nos, vt ſeruiamus
poſthac in nouitate ſpiritus, & non in vetu-
ſtate [5] ſcripturæ.
7 Quid ergo dicimus? Lex peccatum eſt? ab-
ſit. [6] Sed peccatum non didici niſi per ma-
num Legis: non enim concupiſcentiam ſcie-
bā niſi fuiſſet Lex quæ dicit, Ne cōcupiſcas.
8 Et per hoc mandatum inuenit ſibi pecca-
tum occaſionem, & perfecit in me omnem
concupiſcentiam. Abſque Lege enim pec-
catum mortuum erat.
9 Ego autem viuebam ſine Lege ab initio:
quum autem venit mandatum peccatum re-
uixit,
10 Et ego mortuus ſum, & repertum eſt mihi

1 AN [1] ignoratis fratres (peritos enim Le-
gis alloquor) legem *tantiſper* domi-
nari homini quoad *ipſe* vixerit?
2 Nam viro ſubiecta mulier viuenti viro de-
uincta eſt per legem: quòd ſi mortuus fuerit
vir, liberata eſt a lege viri.
3 Proinde viuente viro mœcha [a] vocabitur ſi
fiat alterius viri: ſin autem mortuus fuerit
vir, libera eſt à lege illa: vt non ſit mœcha
ſi fiat alterius viri.
4 [2] Itaque, fratres mei, vos quoque ‖ morti-
ficati eſtis Legi [b] in corpore Chriſti: vt ei-
ſetis alterius, eius *videlicet* qui ex mortuis
excitatus eſt, vt [c] fructum feramus [d] Deo.
5 [3] Quum enim [e] eſſemus in carne, [f] affectio-
nes peccatorum [g] per Legem *exiſtentes* [h] vi-
gebant in membris noſtris, ad fructum fe-
rendum morti:
6 Nunc autem liberi ſumus à Lege, [i] mortuo
eo [k] in quo [l] detinebamur: vt ſeruiamus in
[m] nouitate ſpiritus, ac non *in* vetuſtate [n] li-
teræ.
7 [4] Quid ergo dicemus? Lex peccatum *eſt*?
Abſit. Imò peccatum non cognoui niſi per
Legem: nam etiam [o] cupiditatem non noſ-
ſem, niſi Lex dixiſſet, Non concupiſces.
8 Sed peccatum occaſione ſumpta, genuit in
me omnē cupiditatem per illud mandatū.
9 Nam abſque Lege, peccatum quidem erat
[p] mortuum. [5] Ego verò viuus eram ſine Le-
ge [q] quondam: mandati autem illius [r] ad-
uentu peccatum quidem reuixit. At ego
[s] mortuus ſum.
10 Et ego [s] mortuus ſum: & repertum eſt

1 Vel, Adhæſerit.
2 Hebraiſmus Si alteri nupſerit.
3 Pro, Itaq; Sicut enim Hebraicè [illegible] pro eodem accipitur.
4 Syre, Aboliti.
5 Pro Literæ.
6 Vel, Imo, vt 2. Cor. 8. 7. ſecundum quoſdam.

nobis inſtar mariti cuiuſdam, ex quo pariebamus verè mortiferam ſobolem. Nunc autem mortuo illo marito, ac pro... cidentis ſoluti tranſiuimus ſub Spiritus imperium, vt iam non illos putres & mortuos, ſed vitales fœtus edamus. ... *prioris coniugii conditione, qua proximo verſiculo vocat vetuſtatem literę.* f *Motus ad peccatum ſollicitantes, qui in ipſa ...* *exerunt.* g *Non dixit à Lege exiſtens, ſed per Legem, natos nimirum ex peccato intus habitante, & occaſionem ipſarum ...* *ex Legis prohibitione, nullo quidem Legis, ſed noſtro vitio.* h *Vim ſuam exerebant.* i *Quaſi diceret vinculum quo ...* *eſt, ac effluxit, ita vt quod detinebat (peccatum videlicet) iam non habeat quę nos contineat.* k *Eſt enim hic maritus intrans ...* *fidei poſſeſſor Satanas, qui fraude nos addixit peccato & ſibi: quandiu tamen ſumus peccatores, ſponte peccamus.* m *V...* *mortuo marito Spiritui ſumus adiuncti: quos videlicet Spiritus Dei renouauit.* n *Per literam, Legem intelligit illius veteris co...* *nequam enim voluntas noſtra per Spiritum ſanctum formata ſit, Lex ſurdis canit, ac proinde nobis eſt muta ac mortua, ...* *attinet.* 4 Obiectio, An igitur Lex & peccatum idem ſunt ac mutuò conſentiunt. Imo, inquit, peccatum à Lege ... natur. Peccatum autem quia redargui non ſuſtinet, & quaſi non ſentiebatur, donec irritaretur à Lege, occaſionem in... rociendi, nullo tamen Legis vitio. o *Cupiditatis nomine non prauas cupiditates hoc loco intelligit, ſed earum ...* *phi damnarunt licet obſcure, hanc ne ſuſpicari potuerunt: eſt nihilominus ſedes natiua illius labes.* p *Etiamſi in nobis, ...* *pro peccato, neque ita furit, vt poſt Legis cognitionem furere ſolet.* 5 Proponit ſeſe pro exemplo, in quo omnes homin... mò quidem quales ſint natura, antequam de Lege Dei ſeriò cogitent ſtupidi videlicet, & ſine ſenſu peccati, ad malum ... cuiuſmodi euadant quum conſcientia redarguit Legis teſtimonio, peruicaces nimirum, & peccandi libidine multo magis ... vnquam antea. q *Id eſt, Ante aduentum mandati.* r *Cum mandatum cepi intelligere.* s *Hic diſtinguit mortem ... catum (de qua hoc agit & Ephe. 1. 1.) à mortificatione peccati, quę pars eſt noſtrę iuſtificationis.*

Verſ. 4. ‖ *Mortificati eſtis*] Sciendum eſt tum Maritum tum Vxorem in vno & eodem homine conſiderari in vtroque ... meritò ac propriè Apoſtolus nos quod ad maritum mortuos eſſe dixerit, quum maritus ille fuerit in nobis atque adeo in ... habitarit. Quod vt intelligatur vtrunque matrimonium hoc diagrammate ſpectandum propoſuimus.

Primi Matrimonii deſcriptio.

Maritus.		Vxor.		Liberi.
Peccatū ſiue vis illa natiua ciens in nobis affectus ad peccandum occaſione per Legem arrepta: à qua videlicet irritabatur, alioquin veluti mortuum, vt infrà dicitur, verſu 11. 13. & 14.	}	Caro ſeu membra noſtra, nimirum facultates tum animi tum corporis, in quibus agebat peccatum tanquam maritus in vxore.	{	Peccata ac omnis ... nos, ex peccato illo ... dam concepta, ... tem.

Secundarum nuptiarum deſcriptio.

Maritus.		Vxor.		Liberi
Spiritus, id eſt vis Chriſti nobiſcum communicati: qui Spiritus priori illi marito perempto ſucceſſit, & ſanctos motus in nobis ciet.	}	Nouus homo, id eſt facultates tum corporis tum animi per Spiritum ſanctificatæ, in quibus ille agit tanquam maritus in vxore.	{	Fructus ſpiritus, ... cipimus & parimus, ... poſtolo Gal. 5. 22.

illud mandatum quod *inſtitutum* erat ad vitam, mihi *cedere* ad mortem.
11 Nam peccatum occaſione accepta ſeduxit me per illud mandatum, & per illud occidit.
12 [f]Itaque Lex ipſa quidem ſancta, & [t]mandatum illud ſanctum, ac iuſtum & bonum.
13 7 Ergo quod bonum *eſt*, mihi factum eſt [v]mortiferum? Abſit: imò peccatum *mihi factum eſt mortiferum*: mihi per id quod bonum eſt, gignendo mortem, vt proderetur eſſe peccatum, *id eſt* vt ipſum fieret [y]ſummè peccans per illud mandatum.
14 [8]Scimus enim Legem eſſe ſpiritualem; at ego carnalis ſum, [9]venditus vt ſubiicerer peccato.
15 [z]Quod enim perpetro, [10 a]non agnoſco: [11]non enim quod volo hoc ago, ſed quod odi, hoc facio.
16 Quod ſi id facio quod nolo, hoc facio, conſentio Legi quòd bona *ſit*.
17 Nunc itaque non amplius ego id perpetro, ſed [a]peccatum quod in me habitat, *id perpetrat*.
18 [12]Noui enim non habitare in me (id eſt in carne mea) bonum: nam velle adeſt mihi, ſed vt quod bonum eſt, perficiam, [b]non aſſequor.
19 Non enim facio bonum quod volo: ſed malum quod nolo, hoc ago.
20 Quod ſi id facio quod ego nolo, non amplius ego id perpetro, ſed peccatum quod in me habitat, *id perpetrat*.
21 [13]Comperio igitur volenti mihi facere bonum, hanc legem *impoſitam eſſe*, quòd mihi malum adiaceat.
22 Delector enim Lege Dei quod ad [c]interiorem hominem:
23 Sed video aliam legem in membris meis rebellãtem [d]legi mentis meæ, & captiuum reddẽtem me legi peccati, quæ eſt in membris meis.
24 [14 e]Miſer ego homo: quis me eripiet ex iſto corpore mortis?
25 [f]Gratias ago Deo per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.[g]Nempe igitur ipſe ego mente quidem ſeruio Legi Dei, carne verò legi peccati.

mandatum ipſum vitæ ad mortem.
11 Peccatum enim per occaſionem quam inuenit ſibi [7]per manum mandati, decepit me, & per illud occidit me.
12 Lex ergo, ſancta eſt & mandatum ſanctum eſt, & iuſtum & bonum.
13 Bonum ergo ipſum mihi ad mortem factum eſt? [8]Abſit [9]ſed peccatum, vt conſpiceretur quòd peccatum eſſet, *ipſum fuit* [10]quod per bonum perfecerit in me mortẽ, quo magis condemnaretur peccatum per mandatum.
14 Scimus enim quòd Lex [11]ſpiritualis eſt: ego autem carnalis ſum, & venditus ſum peccato.
15 Quod enim ago [12]non agnoſco: & nequaquam id quod volo, facio, ſed id quod odi, illud ipſum facio.
16 [13]Et ſi id quod nolo, facio, teſtor ego de Lege quòd [14]bona ſit.
17 Nunc autem nequaquam ego operor illud, ſed peccatum quod habitat in me.
18 Noui enim illud, *videlicet* quòd non habitat in me ([15]hoc verò eſt in carne mea) bonum. Vt velim enim bonum, in promptu eſt mihi: vt operer ipſum, non poſſum.
19 Nequaquam enim bonum quod volo facere, facio: ſed malum quod nolo facere, illud ipſum facio.
20 Et, ſi illud quod nolo facio nequaquam ego facio, ſed peccatum quod habitat in me.
21 Inuenio igitur legem quæ conſentit menti meæ, illi *quidem* quæ vult facere bonum, *repugnare carni meæ*: propterea [16]quòd malum proximum eſt mihi.
22 Gaudeo enim in Lege ipſa Dei in filio [17]hominis interno:
23 Video verò legem aliam in membris meis, quę bellum gerit contra legem mentis meę, & captiuum me reddit legi peccati, quæ eſt in membris meis.
24 Miſer ego filius hominis: quis liberabit me ex hoc corpore mortis?
25 Gratias ago Deo meo [18]per Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum. Nunc igitur ego mente mea ſeruus ſum legis Dei: carne autem mea ſeruus ſum legis peccati.

7 *Id eſt*, Per mandatum.

8 Syrè, Parte.
9 Vel, Imo. vt ſupra.
10 Aut redundat ד Daleth in principio.
11 Ad verbũ, Spiritus eſt, in genitiuo caſu. Sed ex duobus ſubſtantiuis ſimul conſtructis, alterum (quod ſcilicet à priori *regitur*) tum in Hebræa, tum in Syriaca lingua, in adiectiui locum ſubit. vt paulo pòſt, Ego autem carnis, pro Carnalis ſum.
12 Hoc eſt, Probo. vel Non eſt id quod ſcio agendum.
13 Pro, Quòd ſi.
14 Syrè, Pulchra.
15 Redundans particula, ſicut *oſte* Græcum, cui reſpondet.

16 Cõciſa oratio, nam in cõtrario membro oppoſitum cõprehendit. Sic ergo implenda, Repugnãtem carni meæ &c.
17 Ad verbum, Qui eſt intus hoc eſt, Secundum hominem renatum & ſpiritualem.

18 Ad verbum, Per manum Domini. Hebraiſmus.

[illegible] 15. eiuſdem vſum docuit in non regeneratis. 10 Non reſpondent (inquit) meæ vitæ actiones, imò repugnant voluntati [illegible] ex voluntatis meæ conſenſu cum Lege, & repugnantia cum vitæ actionibus, ſatis apparet aliud ſuadere Legem & rectam [illegible] verò vitioſitatem homini inſidentem etiam, regenerato. z *Non approbo.* 11 Obſeruandum eſt eundem & vnum [illegible] velle & nolle, diuerſis reſpectibus: velle videlicet, quatenus eſt gratia regeneratus: nolle, quatenus non eſt regeneratus, ſiue [illegible] qualis eſt natus. Sed quoniam pars regenerata tandem victrix euadit, ideo Paulus regeneratorum partem ſuſtinens, perin[illegible] vitioſitas, quæ & ipſa volens peccat, eſſet aliquid extra ipſum: quamuis tamen poſteà fateatur hoc malum eſſe in carne [illegible] ſui. a *Corruptio illa natiua, quæ etiam in regenitis hæret, non dum planè debellata.* 12 Vitium iſtud, ſiue peccatum, [illegible] homines non regeneratos prorſus occupat, regeneratos autem remoratur. b *Hæc illi verò communicat, quem gratia Dei* [illegible] *eſt Spiritus, qua poteſt eſſe lucta carnis?* 13 Concluſio, Sicut lex Dei ad bonum hortatur, ita legem peccati (id eſt [illegible] qua toti nati ſumus) nos ad mala impellere: ſpiritum autem, id eſt animum noſtrum quatenus eſt regeneratus, cum Lege [illegible] verò, id eſt totum hominem, legi peccati eſſe mancipatum. In ſummâ igitur, malum & mors non ſunt à Lege, ſed à [illegible] regnat in non regeneratis, vt qui nec velint, nec faciant bonum, velint autem & faciant malum, in regeneratis autem [illegible] ſpiritum ſiue legem mentis, adeò vt nec tam benè viuere nec tam à malo alieni eſſe poſſint quàm volunt. c *Interior* [illegible] *cui opponitur exterior, id eſt, ...: interioris autem hominis nomine, non ... & rationem:* *exterioris, inferio*[illegible] *quam facit humana Philoſophia: ſed exterioris nomine intelligit, quicquid eſt in homine vel intus vel foris, à capite ad calcem,* [illegible] *non eſt gratia Dei regeneratus.* d *Lex mentis, hoc loco, non de mente, qualis illa eſt, à natura intelligenda eſt,* [illegible] *Dei renouata.* 14 Miſerum quidem eſt, adhuc ex parte obnoxium eſſe peccato, quod ſua natura nos red[illegible] clamandum eſt ad Dominum, qui nos per ipſam mortem aliquando victores reddet vt qui iam ſimus in Chriſto vi[illegible] *... & perpetua pugna fatigatus.* f *Non interrogat hic Paulus, ſed ſuſpirat potius; deinde ſe colligit, & ſe* [illegible] *in ea ſpe, quam habeat in Chriſto Ieſu fundatam.* g *Hæc vera eſt regeneratorum perfectio, ſi ſe imperfectos eſſe a*[illegible]

Caput VIII.

1 *Concludit nihil damnationis eſſe iis qui ſunt Chriſto inſiti per eius Spiritum* 3 *vtcunque onerati ſint*

ſtat adhuc peccati. 19 *Ille enim Spiritus ...*
... 18 ... ſtabimus.

1 Syrè, In carne. Hic enim ב pro כ ſi-ue על paſsim vſur-pant Paraphraſtes.	
2 Deeſt oppoſiti, Sed iuxta ſpiritum. Sicut etiam in qui-buſdam Græcis co-dicibus.	
3 Mutatio perſo-næ. In Græco codice ſecunda pro prima per-ſona eſt.	
4 Id eſt, Ob infir-mitatem carnis. He-braiſmus.	
5 Ad verbum, Et Spiritus, In genitiuo ſingulari, loco epi-theti. Poſuimus autem copula adherſatiuè, At qui ſpiritus ſunt.	
6 Et pro At.	
7 Syrè, Pulchri eſſe & grati.	
8 Expletiua par-ticula, licet apud Græcos, vnde ſump-ta eſt.	
9 Syrè, De inter-mortuis. Hebraiſ-mus.	
10 Pro, igitur. Hebraiſmus.	

1 PRoinde non eſt condemnatio iis qui non
ambulant [1] iuxta carnem in Ieſchua
Chriſto [2],
2 Lex enim Spiritus vitæ, qui eſt in Chriſto
Ieſchua, liberauit [3] te à lege peccati &
mortis.
3 Eo quòd enim viribus deſtituta erat Lex
[4] per manum infirmitatis carnis, miſit Deus
Filium ſuum in ſimilitudinem carnis pecca-
ti, propter ipſum peccatum, vt condemna-
ret peccatum in carne eius.
4 Quo iuſtificatio Legis in nobis impleretur,
qui nequaquam in carne ambulamus, ſed in
ſpiritu.
5 Illi enim qui in carne ſunt, quod carnis eſt
cogitant: [5] & illi qui [5] ſpirituales ſunt, quod
eſt ſpiritus cogitant.
6 Intellectus enim carnis, mors eſt: [6] & intel-
lectus ſpiritus, vita & pax.
7 Propterea quòd intellectus carnis inimici-
tia eſt aduerſus Deum. Legi enim Dei ſe
non ſubmittit: quia non poteſt.
8 Et ii qui in carne ſunt, [7] placere Deo non
poſſunt.
9 Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu:
ſi verè Spiritus Dei habitat in vobis. [8] Si au-
tem non ſit in aliquo Spiritus Chriſti, hic
nequaquam eſt eius.
10 Quòd [8] ſi autem Chriſtus eſt in vobis, cor-
pus mortuum eſt propter peccatum: ſpiritus
autem viuens eſt propter iuſtitiam.
11 Et ſi Spiritus eius qui excitauit Dominum
noſtrum Ieſchuam Chriſtum [9] à mortuis ha-
bitat in vobis, ipſe qui excitauit Domi-
num noſtrum Ieſchua Chriſtum à mortuis,
etiam corpora veſtra mortalia viuificabit
propter Spiritum ipſius qui habitat in vo-
bis.
12 [10] Nunc, fratres mei, debitores ſumus, non
carni, vt in carne ambulemus,

1 NVlla igitur nunc eſt condemnatio iis
qui *ſunt* in Chriſto Ieſu [a] *id eſt*, qui non
[b] ſecundùm carnem incedunt, ſed ſe-
cundùm Spiritum.
2 [c] Nam [b] Lex Spiritus [c] vitæ [d] *quæ eſt* in Chri-
ſto Ieſu, [e] liberauit me à lege peccati &
mortis.
3 Nam quæ Legis [f] erat impotentia quum vi-
ribus eſſet deſtituta per carnem, Deus ſuo
ipſius Filio miſſo in forma conſimili [g] carni
peccato obnoxiæ, idq; pro peccato, [h] con-
demnauit peccatum in carne:
4 Vt [i] ius illud Legis compleatur [k] in nobis,
qui non ſecundùm carnem incedimus, ſed
ſecundùm Spiritum.
5 [l] Nam qui [m] ſecundùm carnem ſunt, quæ
carnis ſunt ſapiunt: qui verò *ſunt* ſecundùm
Spiritum quæ Spiritus ſunt.
6 [n] Nam intelligentia carnis mors eſt: intelli-
gentia verò Spiritus, vita & Pax:
7 [8] Propterea quòd intelligentia carnis, ini-
micitia *eſt* aduerſus Deum. [9] Legi enim Dei
non ſubiicitur: nam ne poteſt quidem.
8 [10] Ergo qui in carne ſunt, Deo placere non
poſſunt.
9 [11] Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiri-
tu: ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis:
quòd ſi quis Spiritum Chriſti non habet, is
non eſt eius.
10 [12] Porrò ſi Chriſtus in vobis eſt [n] corpus
quidem mortuum *eſt* propter peccatum,
ſpiritus autem vita *eſt* propter iuſtitiam.
11 [13] Sed ſi Spiritus eius qui excitauit Ieſum
à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit
Chriſtũ ex mortuis, viuificabit etiam mor-
talia corpora veſtra per [o] inhabitantem e-
ius Spiritum in vobis.
12 [14] Nempe igitur fratres debitores ſumus
non carni, vt ſecundùm carnem viuamus *ſed*
Spiritui.

tauit Paulus de remiſsione peccatorum, & præſtationis Legis imputatione, atque adeò de inchoata in nobis ſanctificatione ... perfecta humanæ naturæ Chriſti imputatione differit, quæ pars ad planè pacandam conſcientiam requirebatur, Deleta ... ta Chriſti ſanguine, & tegitur noſtræ corruptionis reatus obedientiæ Chriſti imputatione: ipſa autem corruptio (quam ... peccans appellat) ſanctificationis quidem dono paulatim ſanatur in nobis, ſed alio præterea remedio eget, nempe ipſa ... perfectiſsima ſanctificatione, quæ & ipſa nobis credentibus imputatur. b *Vis & authoritas Spiritus, cui ...* ... *veterem hominem mortificat, nouum viuificat.* d *Quæ ab ipſo ... & perficit.* e *Impulſu ſcilicet ... (ſanctificationis) ... ſtrum inchoatam perficit.* 3 Non argumentatur, ſed ſanctificationis imputatæ myſterium explicat. Quoniam ... erat virtus (idque propter naturæ noſtræ corruptionem) vt hominem poſſet purum & integrum præſtare, vt quæ ... cederet quam extingueret, Deus Filium ſuum induit carne huic noſtræ peccatrici ſimili, ... ga per fidem apprehenſo, penitus integri & inculpati habiti, plenè comperiamur illam ſummam perfectionem habere ... proinde nulla ſit in nobis condemnatio. f *Quod eſt proprie non eſt; ſed vitio noſtro accidit.* g *In homine ... ſpiritu iudicare poteſt, et non ſanari.* h *Humana natura quæ corrupta erat per peccatum, donec illam ſanctificaret.* i ... *in carne noſtra.* k *Nullum in nobis habere declarauit.* l *Ipſa Legis Dei ſubſtantia compleatur, vel illud ipſum quod ... reque iuſtificatum Dei innouari: nam iuſtificationi adiungitur ſanctificatio nobis imputata, ipſa ſcimus ex perfecta illa Legis ...* id quod dixerat, ſanctificationem in nobis inchoatam, eſſe noſtræ in Chriſtum inſitionis certum teſtimonium: qui ... ſanctæ & honeſtæ vitæ fructus. 6 Probatio cur incedere ſecundùm carnem non conueniat in Chriſtum inſitis, ... Spiritum eis conueniat: Quia, inquit, carnales carnalia, ſpirituales ſpiritualia cogitant. m *Ad carnem ...* ... bat conſequutionem, eo quod quicquid ſapit caro, mortiferum eſt: quicquid Spiritus, vitam ac felicitatem ... Intelligentia carnis ſit mors, quia, inquit, Dei eſt hoſtis. 9 Ratio cur caro ſit Dei hoſtis, Quoniam illi nec vult ... Carnem autem vocat hominem non regeneratum. 10 Concluſio, Ergo ambulantes ſecundùm carnem, Deo ... efficitur non eſſe Chriſto inſitos. 11 Ad alteros accedit, eos videlicet qui ſecundùm ſpiritum ambulant, de quibus ... ſuperioribus intelligenda ſunt: ac primùm definit quid ſit in ſpiritu ſiue ſanctificatum eſſe, nempe habere ... deinde affirmat ſanctificationem inſeparabili nexu cum noſtra in Chriſtum inſitione cohærere. 12 Confirmat ... peccati reliquias concedens adhuc quidem illos, (ſicut ex ea quæ ſupereſt in eis vitioſitate intelligitur) ... vocat, id eſt, maſſam) à terrenis ſordibus nondum purificata, in morte eſſe: ſed ſimul iubens de felici certamine ... vel exigua Spiritus (id eſt gratiæ regenerationis) ſcintilla, quam iis ineſſe ex iuſtitiæ fructibus conſtet, ſit vita ... *omne quod adhuc in eis eſt & peccati ſubire habet.* 13 Confirmatio ſuperioris ſententiæ: Eodem Spiritu ... Idem ergo in vobis atque in Chriſto tandem efficiet, quando videlicet & vos depoſita prorſus omni infirmitate, & ... ria cœleſti induet. n *Eiuſdem Spiritus, qui ſeſe primùm in capite noſtro exeruit, ſed quia in ſuis membris ...*
14 Adhortatio ad carnem vi Spiritus regenerationis in dies magis ac magis opprimendam: Quia, inquit, debitores ... acceptis ab eo beneficiis.

13 [illegible] ſi ſecundum carnem vixeritis, fu-
turum eſt vt moriamini: ſed ſi Spiritu acti-
ones corporis mortificetis, viuetis.
14 Quotquot enim Spiritu Dei ducuntur,
ii ſunt filii Dei.
15 Non enim accepiſtis Spiritum ſerui-
tutis rurſus ad metum, ſed accepiſtis Spiri-
tum adoptionis per quem clamamus, Abba,
id eſt, Pater.
16 Qui ipſe Spiritus teſtatus vnà cum Spiri-
tu noſtro, nos eſſe filios Dei.
17 Quòd ſi filii, etiã hæredes: hæredes qui-
dem Dei, cohæredes autem Chriſti: ſi ſi mo-
dò ſimul cum eo patimur, vt ſimul cum eo
glorificemur.
18 Nam ſtatuo minimè eſſe paria quæ præ-
ſenti tempore perpetimur, futuræ gloriæ in
nobis retegendæ.
19 Etenim mundus hic conditus quaſi ex-
erto capite obſeruans, expectat reuela-
tionem filiorum Dei.
20 Nam vanitati mundus conditus ſubiectus
eſt, non ſua ſponte, ſed propter eum qui
ſubiecit eum [illegible]
21 Sub ſpe quòd & ipſe vindicabitur ex ſer-
uitute corruptionis in libertatem gloriæ fi-
liorum Dei.
22 Scimus enim mundum totum conditum
vnà ſuſpirare, & vnà parturire ad hoc vſque
tempus.
23 Neque verò iſte ſolùm, ſed & ipſi qui
primitias Spiritus habemus, nos ipſi, inquã,
apud nos ipſos ſuſpiramus, adoptionem ex-
pectantes, id eſt redemptionem corporis
noſtri.
24 Nam ſpe ſeruati ſumus. Spes autem ſi
cernatur, non eſt ſpes, quod enim quis cer-
nit, cur ſperet?
25 Si verò quod non videmus ſperamus, ſem-
per per patientiam expectamus.
26 Itidem autem & Spiritus vnà ſubleuat
infirmitates noſtras, quid enim precemur
vt oportet, non nouimus: ſed ipſe Spiritus
interpellat pro nobis ſuſpiriis inenarrabi-
libus.
27 Qui verò ſcrutatur corda, nouit quis

13 Si enim in carne vixeritis, futurum eſt vt
moriamini: & ſi in ſpiritu [illegible] cor-
poris mortificetis, viuetis.
14 Illi enim qui Spiritu Dei ducuntur, hi filii
ſunt Dei.
15 Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis i-
terum ad timorem, ſed accepiſtis Spiritum
adoptionis filiorum, per quem clamamus,
Pater, Pater noſter.
16 Et ipſe Spiritus teſtatur ſpiritui noſtro,
quòd ſumus filii Dei.
27 Et ſi filii, etiam hæredes, hæredes Dei,
& conſortes hæreditatis Ieſchua Chriſti:
vt ſi patiamur cum eo, etiam cum eo glori-
ficemur.
18 Arbitror enim ego quòd non ſunt pares
paſſiones temporis huius, gloriæ illi quæ
futurum eſt vt reueletur in nobis.
19 Vniuerſa enim creatura expectat, & o-
culos intendit in reuelationem filiorum
Dei.
20 Creatura enim ſubiacet vanitati, non
pro voluntate ſua, ſed propter eum qui ſub-
iecit eam.
21 In ſpe quòd etiam ipſa creatura liberabi-
tur à ſeruitute corruptionis, in libertatem
gloriæ filiorum Dei.
22 Scimus enim quòd omnes creaturæ con-
gemiſcunt, & parturiunt vſque in diem
hunc:
23 Et non ſolùm ipſæ, ſed etiam nos in qui-
bus ſunt primitiæ Spiritus, congemiſcimus
in nobis ipſis, & intentis oculis expecta-
mus, adoptionem filiorum, in redemp-
tionem corporum noſtrorum.
24 Eo quòd in ſpe eſt ſalus noſtra. Spes
autem quæ conſpicitur, nequaquam eſt ſpes.
Si enim conſpiceremus ipſam, cur inten-
tis oculis expectaremus eam?
25 Si verò id quod non conſpicitur, ſpera-
mus, per patientiam expectamus.
26 Similiter etiam ipſe Spiritus auxiliatur in-
firmitati noſtræ, quid enim oremus quem-
admodum oportet, ignoramus: ſed ipſe
ſpiritus orat pro nobis gemitibus qui ver-
bis non exprimuntur.
27 Qui ſcrutatur autem corda, ipſe nouit

12 Syrè, conditionis filiorum ſuo [illegible]
13 Vide quæ de hac re ſcripſimus Marci, 14. in Pater, pater mi.
14 Pro, Quòd ſi Varius eſt particula Vau vſus apud Hebræos.
14 Ad verbum, Filii hæreditatis, id eſt Hæredes Heb.
15 Helleniſmus, quem Chaldæi familiariter vſurpant.
16 Syrè, Quaſi in ſpecula expectat.
17 Idem, Non ſponte ſua, aut pro voto ſuo. Gallicè, Non pas de ſon vouloir.
18 Syrè, Quaſi in ſpecula expectamus.
19 Syrè, Conſtitutionem filiorum. Syrè Vita, quod alibi notatum eſt.
21 Syrè, Quaſi in ſpecula expectaremus.
22 Syrè, Qui non dicuntur, id eſt Dici non poſſunt.

[illegible] ſpectat non modò ad [illegible], ſed etiam ad clamandum [illegible] & ita gaudens vt quem veluti [illegible] [illegible]. r Hoc [illegible] Spiritum Dei, & Spiritum noſtrum ab eo certiorem factum. 18 Probatio [illegible] quia qui filius Dei eſt, cum Chriſto [illegible] Deo. ſ [illegible] participes, [illegible] Paulus quã ratione filii Dei ad illam felicitatem perueniant: per crucem videlicet, ſicut & ipſe Chriſtus. Sic [illegible] primum quidem, quòd Chriſtum ipſum habeamus afflictionum ſocium: ſecundo quòd illi [illegible] gloria ſocii futuri. 20 Tertiò, quòd hæc gloria quam expectamus, infinitis partibus ſuperet afflictionum [illegible]. 21 Quartò, nos certò eſſe liberandos docet ex ea confuſione & horrenda totius mundi [illegible] eſſe non poſſit [illegible] non exſtitit. Cæterùm ſicut ea initium habet ex hominis peccato, propter [illegible] Deo ſic ordinante: ita cum electis tandem inſtaurabitur. v Vocabulum Græcum ſignificat [illegible] [illegible] caput & oculos intendit, quaſi [illegible] proſpiciens. [illegible] [illegible]

22 Quintò ſi expectat reliquus mundus inſtaurationem, [illegible] nos [illegible], & longè etiam certiorem [illegible] redemptionis noſtræ [illegible] [illegible]

[illegible]

quis ſit intellectus Spiritus, quia ſecundum voluntatem Dei orat pro ſanctis.
28 Scimus autem quòd iis qui diligunt Deũ, in omni re auxiliatur *Deus* eis ad bonum, iis *inquam* quos 23 prædeſtinauit vt eſſent vocati.
29 Et 24 præſciuit eos, & obſignauit eos in ſimilitudine figuræ filii ſui, vt ipſe ſit primogenitus fratrum multorum.
30 Eos autem quos prius obſignauit, eoſdem vocauit: & eos quos vocauit, eoſdem iuſtificauit: & eos quos iuſtificauit, eoſdem glorificauit.
31 Quid igitur dicemus ad hæc? ſi Deus pro nobis, quis eſt contra nos?
32 Et ſi Filio ſuo non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradidit eum, quomodo non 25 omnia cum eo dabit nobis?
33 Quis ſe opponet electis Dei? Deus iuſtificat.
34 Quis condemnet? Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, & eſt ad dextram Dei, & orat pro nobis.
35 Quis ſeparabit 26 me à dilectione Chriſti? Afflictio? aut anguſtia? aut perſequutio? aut fames? aut nuditas? aut 27 periculum? aut gladius?
36 Quemadmodum ſcriptum eſt, Propter te quotidie morti tradimur, & reputati ſumus tanquam oues 28 ad mactationem.
37 Sed 29 in his omnibus vincimus per manum eius qui dilexit nos.
38 Perſuaſus enim ſum quòd neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque quæ ſunt præſentia, neque quæ ſunt futura,
39 Neque altitudo, neque profunditas, neq; etiam creatura alia poterit ſeparare me à charitate Dei, quæ eſt in Domino noſtro Ieſchua Chriſto.

ſit ſenſus Spiritus: quia ^h^ ſecundum Deum interpellat pro ſanctis.
28 23 Nouimus autem, iis qui diligunt Deũ, omnia ſimul adiumento eſſe ad bonum, iis *videlicet* qui ex ^m^ propoſito *ipſius* vocati ſunt.
29 Nã quos præſciuit, *eoſdem* & prædeſtinauit, vt conformes *fierent* imagini Filii ſui: vt is ſit primogenitus inter multos fratres.
30 Quos verò ^n^ prædeſtinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit, eos etiam iuſtificauit: quos autem iuſtificauit eos etiam glorificauit.
31 26 Quid igitur dicemus ad hæc? ſi Deus pro nobis, quis contra nos?
32 Is quidem qui proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis ^o^ gratificabitur?
33 27 Quis intentabit crimina aduerſus electos Dei? ^p^ Deus, *is eſt* qui iuſtificat.
34 Quis eſt qui condemnet? Chriſtus, *is eſt* qui mortuus eſt, imò verò qui etiam excitatus eſt: qui etiam eſt ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.
35 Quis nos ſeparabit à ^q^ charitate Chriſti? num oppreſſio, num anguſtia, num perſequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius?
36 (Sicut ſcriptum eſt, Cauſa tui occidimur totum diem: habiti ſumus velut oues deſtinatæ mactationi.)
37 ^r^ Imò in his omnibus pluſquam victores ſumus per eum qui dilexit nos.
38 Nam mihi perſuaſum eſt, neque mortem, neque vitam, neque angelos, neque principatus, neque poteſtates, neque inſtantia, neque futura,
39 Neque ſublimitatem, neque profunditatem, neque vllam rem aliam creatam poſſe nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

23 Ad verb. Antè conſtituit.
24 Syrè, Et ab initio nouit eos.
25 Syrè, omnem, rem id eſt, Quidnis.
26 Mutatio numeri, Græcus retinet pluralem, Nos.
27 Græcum nomẽ retinet Paraphraſtes
28 Id eſt, Deſtinata mactationi, Hebraiſmus.

ne, omnipotentia denique ac patrocinio nitamur. Quid igitur in hac vita tanti erit momenti vt nos perterrefaciat, quaſi ... nos in Filio diligit exciderimus? Nihil profectò, quum illa ſit firmiſſima, tum in ſeſe, tum in nobis certa fide confirmata ... *inſontes, ſed etiam prorſus iuſtos in Filio pronuntiat.* q *Qua Chriſtus nos proſequitur.* r *Non modo tantis malis non frangimur ... victores ſumus omnium illorum.*

Caput IX.

2 Iudæis occurrit, 7 Ac duplex filiorum Abrahæ genus eſſe dicit. 15 Cunctáque in hoc negotio peragi ex Dei voluntate, 20 Inſtar figuli. 24 30 Tum vocationem Gentium, 31 Tum Iudæorum reprobationem. 25 27 Prophetarum teſtimoniis prædictam oſtendit.

1 Veritatem dico in Chriſto, & non mẽtior: & mens mea teſtatur in me per Spiritum ſanctum:
2 Quòd triſtitia eſt mihi magna, & dolor qui ex corde meo non ceſſat.
3 1 Orabam enim vt ego ipſe 2 anathema eſſem à Chriſto pro fratribus meis & cognatis meis qui ſunt 3 ſecundum carnem:
4 Qui ſunt filii Iſraiel quorum erat 4 adoptio filiorum, & gloria, & fœdera, & Lex, & 5 miniſterium, & promiſſiones,
5 Et Patres ex quibus apparuit Chriſtus in

1 Veritatem 1 dico per Chriſtum, non mentior, (atteſtante mihi ſimul conſcientia mea per Spiritum ſanctum,)
2 Magnam mihi triſtitiã eſſe, & perpetuum cruciatum cordi meo.
3 Optarim enim ego ipſe ^a^ anathema eſſe *ſeparatum* à Chriſto, pro fratribus meis, cognatis *inquam* meis ^b^ ſecundùm carnem:
4 Qui ſunt Iſraelitæ: quorum *eſt* adoptio, & ^c^ gloria, & ^d^ fœderis, ^e^ & Legis conſtitutio, & ^f^ cultus & ^g^ promiſſiones:
5 Quorum *ſunt* Patres, & ii ex quibus Chri-

1 Vel, Orarim.
2 Syrè, Excifio.
3 Syrè, In carne, Hebraiſmus.
4 Syrè, Conſtitutio.
5 Id eſt, Cultus, ſubaudi diuinus.

cogitatius illis concedens. a *Tanta fuit Apoſtoli erga fratres ſuos charitas, vt fieri potuiſſet, paratus fuiſſet abdicationem ... ræ ſui ſempiterno exitio, anathema enim nomen illud hoc loco ſignificat.* b *Carnem hoc loco appellat ſanguinis coniunctionem, ... humanam naturam in genere. vt ſup. cap. 1. 3.* c *Arca fœderis, quæ erat præſentiæ Dei ſymbolum.* d *Tabulæ fœderis, metonymia ... ke.* f *Lex ceremonialis.* g *Quæ filii ſ... fuerunt Abrahamo & poſteris.*

ſtus quod ad carnem attinet, [2] qui eſt ſupra
omnes, Deus laudandus in ſecula. Amen.
6 [5] Fieri tamen non poteſt vt exciderit ſermo
Dei. Non enim omnes qui *ſunt* ex *patre*
[h] Iſraële, *ſunt* Iſraël:
7 Neque quia *ſunt* ſemen Abrahæ, *ideo* om-
nes *ſunt* filii: [4] ſed [i] in Iſaac vocabitur tibi
ſemen.
8 [5] Hoc eſt, non qui [k] filii carnis, ii filii Dei:
ſed qui *ſunt* [l] filii promiſſionis, cenſentur in
ſemine.
9 [6] Promiſſionis enim ſermo hic eſt, Hoc ip-
ſo tempore veniam, & erit Saræ filius.
10 [7] Neque *hic* ſolum, ſed & Rebecca, quum
ex vno concepiſſet, *nempe* ex Iſaac patre
noſtro, *hæc experta eſt*.
11 Nondum enim natis *pueris*, quum nihil fe-
ciſſent [m] boni vel mali: vt propoſitum Dei
quod *eſt*, ſecundum *ipſius* electionem *id eſt*
non ex operibus, ſed ex vocante, *firmum*
[8] maneret;
12 [9] Dictum eſt ei, Maior ſeruiet minori.
13 Sicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſau verò
odio habui.
14 [10] Quid igitur dicemus? [n] Num iniuſtitia
eſt apud Deum? Abſit.
15 [11] Nam Moſi dicit, [o] Miſerebor cuius mi-
ſertus fuero: & [p] commiſerabor quem com-
miſeratus fuero.
16 [12] Nempe igitur *electio* non eſt eius qui
[q] velit, neque eius qui currat, ſed miſeren-
tis Dei.
17 [13] Dicit enim [r] Scriptura Pharaoni, Ad hoc
ipſum [ſ] excitaui te [14] vt oſtendam in te po-
teſtatem meam, & vt annuntietur nomen
meum in tota terra.
18 [15] Itaque [t] cuius vult miſeretur, quem au-
tem vult indurat.
19 [16] Dices ergo mihi, Quid adhuc ſuccen-

ne qui eſt Deus, qui eſt ſuper omnia [6] cuius
ſunt laudes & benedictiones in ſeculum ſe-
culorum. Ammin.
6 Nequaquam [7] enim prorſus excidit ſermo
Dei. Nā neq; omnes qui ſunt ex Iſraiel, ſunt
Iſraiel.
7 Nec etiam propterea quòd ex ſemine ſunt
Abrahæ, omnes ſunt [8] filii, quia dictum eſt, In
Iſchak vocabitur tibi ſemen.
8 Hoc verò eſt, Nequaquam filii carnis, ſunt
filii Dei, ſed filii promiſſionis reputantur
[9] pro ſemine.
9 Promiſſionis nanque eſt ſermo hic, nempe,
In tempore hoc veniam, & erit filius Saræ.
10 Neque hoc tantum, ſed etiam Raphka,
quum [10] fuiſſet illi conſociatio cum vno
patre noſtro Iſchak,
11 Quum nondum nati eſſent filii eius, neq;
feciſſent bonum aut malum, [11] præcognita
fuit [12] voluntas Dei, vt firma maneret non
per opera, ſed [13] per manū eius qui vocauit.
12 Dictum eſt enim quòd ſenior erit ſeruus
minori.
13 Sicut ſcriptum eſt, Iaakub dilexi & Eſau
odio habui.
14 Quid igitur dicemus? nunquid iniquitas
eſt apud Deum? [14] abſit.
15 Ecce etiam Muſche dicit, Miſerebor eius
cuius miſertus fuero, & gratiam præſtabo
illi cui gratioſus futurus ſum.
16 Non igitur [15] per manus eius qui vult, ne-
que per manus eius qui currit, ſed per ma-
nus Dei miſericordis.
17 Dicit enim in Scriptura [16] Phareuni, Ad
hoc ipſum excitaui te vt oſtenderem in te
virtutem meam, & vt prædicetur nomen
meum in terra vniuerſa.
18 Itaque cuius vult, ipſe miſeretur, & quem
vult indurat.
19 [17] Et iam dices, De quo conqueritur?

6 [illegible] explicatur.
7 Antè admonuimus ingeminationes ab Hebraiſmo fluere, & eſſe emphaticas.
8 Subaudi, Abrahæ.
9 Vel, In ſemen.
10 Id eſt, Habuiſſet. Syra phraſis.
11 Syrè, Antè cognita fuit.
12 Ad verbum, Electio eius.
13 Id eſt, Per eum. Hebraiſmus frequēs.
14 Syrè, Parce.
15 Syrè, Hoc eſt per eum. Hebraiſ.
16 Syrè, De Pharaone [illegible] pro [illegible].
17 Et pro, At.

[illegible] ſiue exempli ſuperioris. k *Qui nati ſunt ex Abrahamo conſueto naturæ ordine.* l *Qui virtute pro-* [illegible]
6 Ratio applicationis, Quoniam vi promiſſionis natus eſt Iſaac, ac proinde non fuit electus, imo is extitit quidē [illegible] voluntate. Ex hoc autem conſequitur prædeſtinationis fontem eſſe promiſſionem non carnem, ex qua promiſſione [illegible] ſiue electos naſci, non autem iam natos eligi, Dei quidem prædeſtinantis reſpectu. 7 Altera probatio, ve- [illegible] & Iacobi exemplo vtroque nato ex eodem Iſaaco filio promiſſionis: eadem matre, eodemque partu non diuerſis, [illegible] tamen Eſau reiecto ſolus Iacob ſit electus: idque ante ipſorum ortum, vt neque vlla Iacobi probitas ipſius eligen- [illegible] improbitas, ipſius reiiciendi cauſa haberi poſſit. m *Dei decretum quod proficiſcitur ex ipſius mera voluntate, qua illi vi-* [illegible] *eligere.* 8 Non dicit Paulus, Fieret, ſed Factum permaneret. Falluntur ergo qui præſcitam fidem, electi- [illegible] infidelitatem, reprobationis cauſam faciunt. 9 Reiectionem Eſau probat, ex eo quòd addictus ſit fratri in ſeruitutem, [illegible] Iacobi, ex eo quòd factus ſit fratris, & quidem primogeniti, dominus. Et ne quis ad res externas hoc Dei dictum traheret, [illegible] et Malachia, optimo Moſis interprete, ſeruitutem Eſau, cum Dei odio, dominationem Iacobi, cum Dei amore fuiſſe [illegible] 10 Prima obiectio, Si Deus nulla dignitatis vel indignitatis habita ratione diligit vel odit, ergo iniuſtus eſt, vt qui in- [illegible], & dignos odiſſe. Auerſatur Apoſtolus hanc blaſphemiam, & poſtea, ſigillatim reſpondet. n *Humana mens nullas* [illegible] *quæ quæ in perſonis ſunt notat, vnde emanat hæc obiectio.* 11 Reſpondet priore loco de electis ad ſalutem: in [illegible] Deum iniuſtum videri poſſe, etiamſi nondum natos nullius dignitatis reſpectu elegerit, ſiue ſaluti prædeſtinarit: [illegible] electos non adducit ad finem deſtinatum niſi interpoſita miſericordia, quæ cauſa eſt prædeſtinationi ſubordinata. Præſup- [illegible] miſericordia miſeriam: & hæc rurſus peccatum ſiue voluntariam corruptionem humani generis: corruptio autem creationem [illegible] integritate. Deinde miſericordia ſuis gradibus præſtatur. nimirum vocatione, fide, iuſtificatione, & ſanctificatione, vt [illegible] perueniatur, ſicut docebit Apoſtolus. Iſta autem omnia propoſito Dei ſubordinata omnino efficiunt, vt nul- [illegible] diligendis & ſeruandis ſuis electis iniuſtus. o *Gratia & fauore proſequar, quem fauore proſequar.* p *Mi-* [illegible] *amplector, quem amplector.* 12 Concluſio reſponſionis, Ergo Deus non eſt iniuſtus, gratuita bonitate eligens & [illegible], ſicut etiam reſpondit Moſi pro toto populo deprecanti. q *Voluntatem vocat cogitationem & conatum* [illegible] *tribuit, ſed ſoli miſericordiæ Dei.* 13 Iam reſpondet de reprobis, ſiue quos Deus odio habet ne- [illegible] indignitatis reſpectu exitio deſtinauit. Ac primò verum hoc eſſe docet prolato teſtimonio ipſius Dei, de Pharaone, [illegible] excitarit, vt eo indurato & iuſtè punito glorificaretur. r *Deus in ſcriptura ſic alloquitur Pharaonem, vel ſcriptura intro-* [illegible] *Pharaonem.* ſ *Feci vt exiſteres.* 14 Secundò profert finem conſilii diuini, vt doceat nullam in eo ineſſe iniuſtitiā. [illegible] his finis, non propriè & ſimpliciter ipſorū reproborū exitiū ſed Dei gloria in eorū iuſto ſupplicio elucens. 15 Concluſio [illegible] ad primam obiectionem. Ergo quum Deus gratis electos quos videlicet voluit, non tamen ſeruet niſi gratis iuſtificatos, & [illegible] poteſt conſilium de ipſis ſeruandis iniuſtū videri. Nec rurſus vlla eſt iniuſtitia in conſilio Dei æterno de iis quos libuit per- [illegible] indurat quàm perdat. Tertia igitur reſponſio ad aſſerendam Dei iuſtitiam in æterno reprobandi decreto, poſita eſt in [illegible] quod tamen ſubiecit in præcedente verſiculo quòd ſatis notaſſe Pharaonis hiſtoria. Eſt autem maximum eius pondus, ſi [illegible] miſericordiæ opponitur, eadem atque illa præſupponit, nempe voluntariam corruptionem in qua indurantur re- [illegible] corruptio integrum creationis ſtatum. Eſt autem iſta quoque induratio ſpontanea, quia ſic indurat Dominus corruptione [illegible] voluntate quos indurat, ad id iudicium exercendum vtatur. Sequuntur deinde indurationis fructus, nempe incre- [illegible], quæ veræ ſunt & germanæ reproborum damnationis cauſæ. Cur igitur exitio deſtinat quia vult cur indurat: quia cor- [illegible] peccatores, Vbi ergo iniuſtitia: Imò ſi omnes hoc modo perderet, cui faceret iniuriam? t *Quem* [illegible] [illegible] altera obiectio, ſed pro reprobis tantum, ex priore reſponſione naſcens, Si Deus quos vult deſtinat exitio, & quod ſemel [illegible] poteſt, quo iure damnat qui voluntate ipſius pereunt?

18 Ad verb. ſtet ex aduerſo voluntati eius. Hebraiſmus.

19 Hoc eſt, Poſtquam diu toleraſſet ea.

20 Hic recedit à Græco textu, ita tamen vt non obſcurè ſeruetur ſenſus.

21 Ad verb. Non eſt tantùm.

22 Syrè, Viuet, Hebraiſmus.

23 Ad verb. Quæ non currebant poſt iuſtitiam. Hebraiſ.

24 Ad verb. Currebat poſt. Heb.

Quis enim eſt qui 18 reſiſtat voluntati eius?
20 Tu igitur quis es, ô fili hominis, vt reſpon-
deas Deo? Nunquid dicit maſſa ei qui fin-
git ipſam, Propter quid ita finxiſti me?
21 Aut non habet poteſtatem figulus in lutū
ſuum, vt ex eadem maſſa faciat vaſa, vnum
ad decus, & vnum ad dedecus?
22 Si verò volens oſtendere Deus iram ſuam,
& notam facere potentiam ſuam, 19 indux-
it pro magna longaminitate ſua iram ſuper
vaſa iræ, quæ perfecta fuerunt ad interitum:
23 20 Et effudit miſericordias ſuas ſuper vaſa
miſericordiæ quæ parata fuerant Deo ad
gloriam,
24 Qui ſumus nos vocati 21 non tantùm ex
Iudæis, ſed etiam ex Gentibus.
25 Quemadmodum etiam in Hoſea dicit, Vo-
cabo eos qui non fuerunt populus meus,
populum meum: & non dilectam, dilectam,
26 Erit enim in loco vbi vocabantur non po-
pulus meus, ibi vocabuntur filii Dei viuen-
tis.
27 Iſaiah autem prædicat de filiis Iſraiel,
Quòd ſi fuerit numerus filiorum Iſraiel tan-
quam arena quæ eſt in mari, reſiduum quod
erit ex eis, 22 ſeruabitur.
28 Sermonem decidit & pronunciauit, & fa-
ciet eum Dominus ſuper terram.
29 Et ſecundum id quod prius dixit ipſe Iſa-
iah; Niſi Dominus Tzebauth reliquiſſet no-
bis reſiduum, tanquam Sedum facti fuiſſe-
mus, & Amuræ ſimiles eſſemus.
30 Quid igitur dicemus? Quòd gentes 23 quæ
non ſectabantur iuſtitiam, aſſequutæ ſunt
iuſtitiam, iuſtitiam quidem eam quæ ex fi-
de eſt.
31 Iſraiel autem 24 ſectabatur legem iuſtitiæ,
legem iuſtitiæ non eſt aſſequutus.
32 Propter quid? Quia nequaquam erat ex
fide, ſed ex operibus Legis. Impegerunt e-
nim in lapidem offenſionis.
33 Sicut ſcriptum eſt, Ecce, pono in Tzehi-
on lapidem offenſionis & petram ſcandali,
& is qui in eum crediderit non pudefiet.

feci? nam voluntati illius quis reſtitit?
20 17 Imò verò, ô homo, tu qui es qui ex ad-
uerſo reſponſas Deo? 18 num dicet v fig-
mentum fictori, Cur me talem feciſti?
21 19 Annon habet poteſtatem figulus in lu-
tum, vt ex eadem maſſa faciat 20 aliud qui-
dē vas x ad decus, aliud verò 21 ad dedecus?
22 22 *Quid* ſi verò volens Deus oſtendere i-
ram, & notam facere potentiam ſuam, per-
tulit multa lenitate y vaſa iræ 23 coagmen-
tata ad interitum:
23 Et vt notas faceret z diuitias gloriæ ſuæ er-
ga vaſa miſericordiæ, quæ præparauit ad
gloriam?
24 24 Quos etiam vocauit, nimirum nos non
ſolùm a ex Iudæis verū etiam ex Gentibus.
25 25 Vt etiam in Oſea dicit, Vocabo popu-
lum qui meus non *erat*, populum meum: &
eam quæ dilecta non erat, dilectam.
26 Et erit, in loco vbi dictum fuerat eis, Non
populus meus vos, illic vocabuntur filii vi-
uentis Dei.
27 26 Eſaias autem clamat ſuper Iſrael, Eti-
am ſi fuerit numerus filiorum Iſrael vt arena
maris, reliquiæ ſeruabuntur.
28 b Rem enim conficiet & concidet cum iu-
ſtitia: quoniam rem conciſam peraget Do-
minus in terra.
29 Et ſicut prius dixit Eſaias, Niſi Dominus
c Sabaoth reliquiſſet nobis d ſemen, facti fu-
iſſemus vt Sodoma, & Gomorrhæ ſimiles
facti fuiſſemus.
30 27 Quid igitur dicemus? Gentes quæ e non
ſectabantur iuſtitiam, apprehendiſſe iuſti-
tiam, iuſtitiam autem eam quæ eſt ex fide,
31 27 Iſraelem verò qui ſectabatur Legem
iuſtitiæ, ad legem iuſtitiæ non perueniſſe.
32 Quare? Quia non ex fide, ſed velut ex f o-
peribus Legis, offenderunt enim ad lapi-
dem offendiculi.
33 Quemadmodum ſcriptum eſt, Ecce pono
in Sion lapidem offendiculi & petram offē-
ſionis: & quiſquis credit in eū non pudefiet.

poſtea prout ab æterno decreuerat, condiderit & quotidie condat tum eligendos tum reprobandos quod [illegible] hum faciendi. 20 Quum in obiectione facta tantum ſit mentio vaſorum ad dedecus tamen alterum iam in hac reſpo[nſione] … vtriuſque eiuſdem opificis eandem iuſtitiam eſſe contendit, ſicut etiam poſcit contrariorum ratio. x *Ad vſum* … igitur dedecoris nomine, æternæ mortis ignominia notetur, cum Paulo loquatur qui quoſdam dicunt ad iuſtam exitium … tos, & qui hac formula offenduntur, inſcitiam ſuam prodent. 22 Secunda reſponſio eſt, Deum, prieterquam quod i[llos] … pro ſuo iure decreuit, in exequendis ſuis decretis ea vti moderatione quæ ſummam ipſius lenitatem in ipſis etiam reprob[is] … eos diutiſſime toleret & multis inſignibus beneficiis frui ſinat, donec tandem iuſtis pœnis addicat: idque optimo fine, … ſe hoſtem & vltorem declaret, vt quæ ſit ipſius potentia, ſeueris iſtis iudiciis patefaciat, vt denique ex contrariorum com[paratione] … ſit miſericordiæ ſuæ in electos amplitudo, re ipſa demonſtret. y *Vaſorum nomine intelligunt Hebræi omne inſtrumentum* … licet cum Paulo dicere, quoſdam homines à Deo opifice conditos eſſe ad interitum. z *Magnas admirandas opes* … 24 … traque partem doctrina de æterna Dei prædeſtinatione, iam ad vſum eius deſcendit, dicens eius teſtimonium non eſſe … Dei, ſed ex vocatione quæ patefit in Eccleſia, propoſito Iudæorum & Gentium exemplo, vt clarior ſit doctrina. a *Non* … *Iudæos vocatos, ſed ex Iudæis & ex Gentibus.* 25 Vocatio eſt gratuita ſicut & prædeſtinatio ac proinde non eſt quòd i[ndignitas] … maiorum noſtrorum impediat quominus ſtatuamus nos eſſe electos ſi ab eo vocemur, ac proinde oblatam ſalutem fide … *tamen conſiliat ad extremam paucitatem populum ingratum redigere.* 26 E contrario vero neque externa vlla generis … iorum dignitas idoneum eſt electionis teſtimonium, niſi Deo vocanti fide reſpondeamus, quod in Iudæis accidit ſicut … c *Exercituum, quo epitheto ſummus tribuitur Deo potentia.* d *Reliquias velut ſemen, ſemen autem dicit, quandam* … *aliquis rurſus & veluti renaſcuntur.* 26 Electionis declaratio, eſt vocatio fide apprehenſa ſicut in Gentibus factum … *rant ingenii ſui opera præparantia: quod autem Gentes id per venerint quod non ſtudebant, hoc imputandum eſt Dei miſericordiæ* … *Iudæi id quod ſtudebant non aſſecuti ſunt, illa qui male quærebant.* 27 Vocationis contemptus, cauſa eſt hominum ſupplicii … culpa non aliunde quàm ab ipſis hominibus, quærenda ſit. f *Sub. iuſtitiam apprehendiſſe, falſat ſunt legem iuſtitia.*

Capvt. X.

1. *Pertractat effecta electionis,* 3. *quod alii reſpuunt, alii amplectantur.* 4. *Chriſtum ſi-
nem Legis,* 15. *Gentium vocationem à Moſe,* 20. *Iudæorum verò indurationem ab Eſaia præ-
dictam recenſet.*

1 Syrè, Viuant. Hebraiſmus.

1 FRatres mei, voluntas cordis mei & ob-
ſecratio mea ad Deum pro illis eſt vt
1 ſeruentur.

1 FRatres, a propenſa quidem voluntas
cordis mei, & deprecatio ad Deum ſu-
per Iſrael, eſt ad ſalutem.

2 Teſtor enim de ipſis, eos zelum Dei habe-
re, ſed non ex notitia.
3 Nam ignorantes Dei iuſtitiam, & pro-
priam iuſtitiam ſtudentes conſtituere, iu-
ſtitiæ Dei non fuerunt ſubiecti.
4 Nam finis Legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam
cuiuis credenti.
5 Moyſes enim deſcribit iuſtitiam quæ eſt
ex Lege, *his verbis*: Quod qui præſtiterit ea,
viuet per illa.
6 At quæ ex fide eſt iuſtitia, ita dicit, Ne
dixeris in corde tuo, Quis aſcendet in cœ-
lum? hoc eſt Chriſtum ex alto deducere.
7 Aut, Quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt
Chriſtum ex mortuis reducere.
8 Sed quid dicit? Prope te verbum eſt in
ore tuo & in corde tuo. Hoc eſt verbum il-
lud fidei quod prædicamus.
9 *Nempe* quod ſi confeſſus fueris ore tuo
Dominum Ieſum, & credideris in corde
tuo quod Deus eum excitauit à mortuis,
ſeruaberis.
10 Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore
autem confeſſio fit ad ſalutem.
11 Dicit enim Scriptura, Quiſquis credit
in eum, non pudefiet.
12 Non enim eſt diſtinctio vel Iudæi vel
Græci: nam idem *eſt* Dominus omnium,
diues in quoſuis à quibus inuocatur.
13 Quiſquis enim inuocauerit nomen Do-
mini, ſeruabitur.
14 Quomodo igitur inuocabunt eum in quē
non crediderint? quomodo autem cre-
dent ei de quo non audierint? quomodo
autem audient abſque prædicante?
15 Quomodo autem prædicabunt niſi miſſi
fuerint? ſicut ſcriptum eſt, Quàm ſpecioſi
pedes euangelizantium pacem, euangeli-
zantium bona!
16 Sed non omnes auſcultarunt Euan-
gelio. Eſaias enim dicit, Domine, quis cre-
didit ſermoni noſtro?
17 Ergo fides ex auditu eſt: auditus autem
per verbum Dei.
18 Sed (inquam *ego*) annon audierunt? Imò
verò in omnem terram exiuit ſonus eorum,
& in fines orbis terrarum verba eorum.
19 Sed (inquam *ego*) nunquid Iſrael non
cognouit *Deum*? Primus Moſes dicit, Ego
ad æmulationem prouocabo vos per gen-
tem quæ non eſt gens: per gentem in-
telligentiæ expertem, ad iram vos pro-
uocabo.

2 Teſtor enim de ipſis quòd zelus Dei eſt in
eis, ſed non in ſcientia.
3 Iuſtitiam enim Dei ignorant, ſed quæ-
runt vt iuſtitiam ſuam ipſorum ſtabiliant:
& ideo iuſtitiæ Dei non ſubiecerunt ſe.
4 Finis enim ipſe Legis Chriſtus eſt, ad iuſti-
tiam omni credenti in eum.
5 Muſche enim ita deſcribit iuſtitiam quę eſt
in Lege, nempe qui fecerit hæc viuet in eis.
6 Iuſtitia autem *quæ eſt* per fidem, ita lo-
quitur, Ne dixeris in corde tuo, Quiſnam
aſcendit in Cœlum, & deducet Chriſtum?
7 Et quis deſcendet in abyſſum ſepulchri, &
aſcendere faciet Chriſtum à mortuis?
8 Sed quid dicit? Propè eſt tibi verbum ori
tuo & cordi tuo. Hic eſt ſermo fidei quem
prædicamus.
9 Et ſi confeſſus fueris ore tuo Dominum no-
ſtrum Ieſchua, & credideris corde tuo quod
Deus excitauit eum à mortuis, ſaluus eris.
10 Cor enim credens in eum iuſtificatur, &
os quod confitetur eum, ſeruatur.
11 Dicit namque Scriptura, Omnis qui cre-
dit in eum, non pudefiet.
12 Et in hoc non facit diſcrimen, nec Iu-
dæorum nec Gentilium: vnus eſt enim Do-
minus omnium illorum, qui eſt diues in
quemque qui inuocat eum.
13 Quiſquis enim inuocauerit nomen Do-
mini, ſaluus erit.
14 Quomodo igitur inuocabunt eum quem
non crediderunt? aut quomodo credent ei
quem non audiuerunt? aut quomodo audi-
ent ſine prædicante?
15 Aut quomodo prædicabunt ſi non mit-
tantur? ſicut ſcriptum eſt, Quàm ſpecioſi
ſunt pedes euangelizantium pacem, & e-
uangelizantium bonum!
16 Sed nequaquam omnes illi obediuerunt
prædicationi Euangelii. Iſaiah enim di-
cit, Domine mi, quiſnam credidit voci
noſtræ?
17 Proinde fides ex auditu auris eſt, & audi-
tus auris ex ſermone Dei.
18 Sed dico, Nunquid non audierunt? Et
ecce, in vniuerſam terram exiuit vox eo-
rum, & in fines orbis terræ ſermones
eorum.
19 Sed dico, Nunquid non nouit Iſrael? pri-
mus Muſche ſic dicit, Ad æmulationem
prouocabo vos per populum qui non eſt
populus, & per populum contumacem,
ad iram commouebo vos.

2 Vel, cum ſcientia.
3 Syrè, Ignorarūt, ſed quæſierunt.
4 Syra verba poſſunt & aliam ferre tranſlationem, quiſnam aſcendit in cælum, & deduxit Chriſtum? Et quis deſcendit in abyſſum ſepulchri, & aſcendere fecit Chriſtum à mortuis?
5 Syre, Viues Hebraiſmus.
6 Syrè Viuit. Vt paulo poſt iterum Viuet.
7 Syrè, Non diſtinguit,
8 Ad verbū, Filia vocis noſtræ, id eſt, Oraculis, quæ diuinitus accepta promulgamus.
9 Pro, Quum ecce.
10 Ad verbū, Filia vocis eorum, id eſt, Oraculo. Oracularis prędicatio eorum.
11 Syrè vna voce חבל, Orbis habitabilis, vt in Pſal. 19.
12 Syrè, Qui non acquieſcit, id eſt, incredulum.

[illegible] in cerebro, ſed etiam in corde reſidet, quam externa etiam vita teſtamur, quæque in Chriſtum fertur vt vnicum ſerua[illegible] Verbo patefecit. g *Si plane ſincerè atque aperte profeſſus fueris* [illegible] [illegible] *Filium* [illegible] *Filii diuinitas, ſed* [illegible] *in Filii reſurrectione* [illegible] *confeſſio ſit fidei effectum, confeſſio autem via ſit qua ad ſalutem peruenitur* [illegible] 7 Alteram partem nunc probat quam propoſuerat verſu 4. Chriſtum videlicet quoſcunque [illegible] [illegible] teſtimonio confirmat. k *Credere in Deum, eſt aſſentiri Dei promiſſioni de ſalute per Chriſtum* [illegible] *promiſſiones pertinere ſtatuat, vnde naſcitur confidentia.* 8 Vera inuocatio, eſt verè fidei teſtimonium: [illegible] vocationis, vera quoque vocatio, veræ electionis. 9 Fides ea vera eſt, quæ Deum quærit in verbo, & quidem prædica[illegible] conſtituit Dominus. *Eſa 52.7. nahum 1.15. Eſa.53.1. ioh.12.38.* 10 Vbi fides eſt, ibi eſt & verbum: at non con[illegible] ibi & fides: quòd multi repudient ſermonem. l *Hoc dicit propter Iudæos.* 12 Concluſio in ſerioris gradationis, ex[illegible] vocationem aſcendere, ſicut ex vocatione ad electionis teſtimonium peruenitur. [illegible] *Ex Dei* [illegible] [illegible] teſtimonium eſt, annon vocati ſunt Iudæi? Quid ni (inquit Apoſtolus) hoc fateor, [illegible] [illegible] vos vocatos fuiſſe negem. 13 Pergit quærere Iudæorum defenſor, Annon etiam Deum vocatum [illegible] Imò (inquit Apoſtolus) hoc negat: & ſimul quod neglexerunt Iudæi, ad Gentes tranſlatum fuiſſe [illegible] [illegible] illam vocationem vniuerſalem, cuius parte eſt ipſum mundi opificium [illegible] [illegible] per ſe inefficacem eſſe, ſed fide quidem apprehendi, ex Dei dono: incredulitate autem [illegible] [illegible] ignorantiam prætexere. n *Vocat Gentem* [illegible] [illegible] *ſunt adeò* [illegible]

20 Iſaiah autem audet, & dicit, Conſpectus ſum his qui non quæſierunt me, & inuentus ſum his qui de me non interrogauerunt.

21 Ad Iſraiel autem dicit, Expandi manus meas toto die ad populum contentioſum & contumacem.

Pro aduerſus Iſraelem. Eſt enim præpoſitionum enallage frequentiſſima in Hebræa Syra & Chaldæa lingua.

20 Eſaias autem [o] vtitur audacia, dicitque Inuentus ſum ab iis qui me non quærebant: conſpicuus factus ſum iis qui de me non interrogabant.

21 Aduerſus Iſraelem autem dicit, Toto die expandi manus meas ad populum rebellem & contradicentem.

Caput XI.

1 *Ne Iudæorum reiectio ad oculi aſpectum limitetur,* 4 *deceptum olim Eliam fuiſſe ait.* 16 *& quemadmodum ſanctam habeant,* 13 *plures quoque ex eis eſſe electos.* 18 24 *Gentes verò admonet humilitatis.* 33 *& exclamat profunda eſſe Dei iudicia.*

1 Sed dico, Nunquid repulit Deus populum ſuum? [1] Abſit, nam etiam ego ex Iſraiele ſum, ex ſemine Abrahę, ex genere Biniamin.

2 Non repulit Deus populum ſuum quem [2] ab initio cognouerat. Aut ignoratis vos in Scriptura, Eliæ quidnã dicat? quum clamaret ad Deum aduerſus Iſraiel, & diceret.

3 Domine mi, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſubuerterunt: & ego ſolus relictus ſum, & quærunt animam meam.

4 Et dictum eſt ei [3] in reuelatione, Ecce, reliqui mihiipſi ſeptem millia virorum qui in genua non procíderunt, neque adorauerunt Baala.

5 Sic etiam in tempore hoc, reſiduum relictum eſt ſecundum electionem gratiæ.

6 Si autem ſecundum gratiam, nequaquam ex operibus: [4] alioquin gratia non eſt gratia, ſi verò ſecundum opera, nequaquam ex gratia, alioquin opus non eſt opus.

7 Quid igitur? Id quod quærebat Iſraiel, non inuenit: electio autem inuenit, reliquiæ verò eorum excæcatæ ſunt in cordibus ſuis,

8 (Sicut ſcriptum eſt, Dedit illis Deus ſpiritum commotionis, & oculos [5] quibus non diſcernant, & aures quæ non audiant) vſque [6] in diem hodiernum.

9 Et Dauid rurſus dicit, Sit menſa eorum coram ipſis in laqueum, & retributio eorum in offendiculum.

10 Obſcurentur oculi eorum, vt non videant, & femur eorum omni tempore ſit curuum.

11 Dico autem, nunquid impegerunt ita vt corruerent? [7] Abſit, ſed per lapſus eorum [8] ſalus fuit Gentibus, [9] ad prouocandum eos ad æmulationem.

12 Et ſi lapſus eorum fuit diuitiæ mundo, & condemnatio eorũ diuitię Gentibus, quanto igitur magis plenitudo eorum?

13 Vobis autem dico Gentibus: ego qui ſum Apoſtolus Gentium, miniſterium meum glorifico.

1 Syrè, Parce.

2 Id eſt, Ab æterno ſeruatore conſtituerat.

3 Vel, Per reuelationem.

4 Syrè, Et ſi non & ſic paulò poſt.

5 Syrè, in quibus, cum præpoſitione inſtrumentali.

6 Syrè, In diem diei huius.

7 Syrè, Parce.

8 Syrè, Vita.

9 Id eſt, Vt ad æmulationem prouocaretur.

1 Num [a] igitur (inquam ego) abiecit Deus populum ſuum? Abſit, [1] nam & ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abrahæ, tribus Beniamin.

2 [3] Non abiecit Deus populum ſuum quem [a] præcognouit. 4 An neſcitis de Elia quid dicat Scriptura? quomodo colloquatur cum Deo, dicens, aduerſus Iſraelem,

3 Domine, Prophetas tuos occiderunt: & altaria tua ſuffoderunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam.

4 Sed quid dicit ei diuinum reſponſum? Feci [b] vt remanſerint mihi ſeptem millia virorum, qui non flexerunt genu *imagini* [c] Baal.

5 *Ita* igitur & hoc tempore reſeruatio [d] ſecundum electionem gratuitam facta eſt.

6 [5] Quòd ſi per gratiam, [e] non iam ex operibus: alioquin gratia iam non eſt gratia. Sin ex operibus, iam non eſt gratia: alioquin opus, iam non eſt opus.

7 Quid igitur? Quod requirit Iſrael, hoc non eſt aſſequutus: ſed electi aſſequuti ſunt, reliqui verò [f] occalluerunt,

8 ([6] Sicut ſcriptum eſt, Dedit eis Deus ſpiritum [g] ſoporis: [h] oculos vt non videant, & aures vt non audiant) vſque ad hodiernum diem.

9 Et Dauid dicit, [i] Fiat ipſis menſa eorum pro laqueo, & tendicula, & offendiculo, & talione:

10 Obtenebrentur oculi eorum, vt non cernant: & tergum ipſorum ſemper incurua.

11 [7] *Num* igitur, inquam *ego*, impegerunt vt conciderent? Abſit, ſed per eorum lapſum ſalus *obtigit* Gentibus vt eos ad æmulationem prouocaret.

12 Quòd ſi eorum ruina eſt [k] opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia Gentium: quanto magis [l] plenitudo ipſorum?

13 [8] Nam (quod vobis dico Gentibus quatenus ego quidem ſum Apoſtolus Gentium) miniſterium meum [m] illuſtro:

interdum redigatur Eccleſia, vt velut extincta oculatiſſimis etiam paſtoribus videatur. [a] 1. Reg. 19. 10. b *[illegible] ſeruo electis, non autem in futuro eligendis. non enim electi ſunt, quia idololatræ non fuiſſent, ſed ideo idololatræ non fuerunt, [illegible]*
c *Baal, patronum ſignificat, vel eum in cuius aliquis eſt poteſtate quo nomine affectiones idololatræ hodie ſua idola, qua [illegible] noſtrum dominum.* d *Ad verbum ſecundum electionem gratiæ, non qua homines gratiam eligerunt, ſed quia Deus ex gratia [illegible]* non omnes electi ſint, tamen qui electi ſunt, gratis ſe electos eſſe meminerint: qui verò gratiam pertinaciter repudiant, [illegible] tent. e *Hoc verſiculo corruit Iuſtitiariorum omnis de omni genere operum doctrina, quæ docent opera cauſam eſſe iuſtitiæ [illegible]*
f *Vide, Marc. 31. 5.* 6 Non tamen accidit hæc induratio, niſi interueniente iuſto Dei decreto ac iudicio, [illegible] gratos ſic puniat, omni ſenſu eis adempto, & duplicatis eorum tenebris, vt oblata Dei beneficia cedant iuſto eorum [illegible] *[illegible] veterum, quod omnem ſenſum adimat.* h *Oculos ad non videndum, id eſt, ad videndum ſurdior.* i *Sicut [illegible] auter ad mortem, vnde vitam petant, ſic Iudæis in mortem cederet illud vnum ex quo vitam petebant, [illegible] Dei [illegible] [illegible] repudiabant.* 7 Iſtam gentis Iudæorum reiectionem Dominus ſubordinauit, vt occaſionem vocationis Gentium [illegible] rurſus vocationem Gentium conuerteret in occaſionem reſtitutionis Iudæorum; vt videlicet ac [illegible] Gentium [illegible] Euangelium amplectantur. Hinc autem diſcendum eſt non minus ſubſeruire Dei gloriæ ſeueritatem ipſius, quàm miſericordiam [illegible] ipſiũ ſeueritatem Domino ſtet ad miſericordiam aditum inuenire, vt temerè non debeamus de quoquam deſperare, [illegible] potius ad ſanctam æmulationem prouocare, vt Deus in illis quoque glorificetur. k *Opulentiæ nomine intelligit [illegible] æternam: Mundi autem, Gentes vniuerſas per totum orbem diſperſas.* l *Iudæorum [illegible] quum tota gens [illegible] ad [illegible]*
8 Teſtatur ſe ſuo exemplo cæteris hac in re præire. m *Inſigne & illuſtre reddo.*

14 *Si experiar* ſi quo modo ad æmulationem
prouocem conſanguineos meos, & ſeruem
aliquos ex ipſis.
15 Nam ſi abiectio eorum, eſt reconciliatio
mundi, quæ *erit* aſſumptio, ^u niſi vita ex
mortuis?
16 ⁹ Quòd ſi ^o primitiæ ſanctæ, *ſancta* etiam
maſſa: & ſi ^p radix ſancta *eſt*, etiam rami.
17 ¹⁰ Quod ſi nonnulli rami defracti ſunt, tu
verò quum eſſes oleaſter, inſitus es, ^q pro ip-
ſis: & ^r particeps radicis ac pinguedinis o-
leæ factus es:
18 ^ſ Ne gloriare aduerſus ramos: quòd ſi glo-
riaris, non tu radicem portas, ſed radix
te.
19 Dices igitur, Defracti ſunt rami vt ego in-
ſererer.
20 Rectè: per infidelitatem defracti ſunt, tu
verò per fidem ſtas, ne efferor animo ^t ſed
time.
21 Nam ſi Deus ^v naturalibus ramis non pe-
percit, *vide* ne tibi quoque non parcat.
22 ¹¹ Vide igitur ^x benignitatem ac ſeuerita-
tē Dei: in eos quidem qui ceciderunt, ſeue-
ritatem: in te verò benignitatem, ſi perman-
ſeris ^y in benignitate: alioquin & tu excide-
ris.
23 ¹² Sed & illi, ſi non permanſerint in infi-
delitate, inſerentur, poteſt enim Deus rur-
ſum eos inſerere.
24 Etenim ſi tu ex ^z naturali exectus es olea-
ſtro, & præter naturam inſitus es in ^a veram
oleam: quanto magis ii qui naturales ſunt,
inſerentur propriæ oleæ?
25 ¹³ Nolim enim vos ignorare, fratres, my-
ſterium hoc, (vt ne ſitis ^b apud voſmetipſos
arrogantes) obdurationem *quæ* eſt ex parte,
Iſraeli eueniſſe ^c tantiſper dum plenitudo
Gentium ^d introierit.
26 Et ita totus Iſrael ſeruabitur: ſicut ſcrip-
tum eſt, Veniet ex Sion ille Liberator, & a-
uertet impietates à Iacob.
27 Et hoc illis à me fœdus, Quum abſtule-
ro peccata ipſorum.
28 ¹⁴ Itaque ^e quod ad Euangelium *attinet*,
ſunt inimici propter vos: ^f quod ad electio-
nem autem, diliguntur propter Patres.
29 ¹⁵ Nā dona illa & illa vocatio Dei eiuſmo-
di ſunt vt eorum ipſum pœnitere non poſſit.
30 ¹⁶ Sicut enim & vos quondam non parui-
ſtis Deo, nunc autem eſtis miſericordiam
conſequuti per iſtorum contumaciam:
31 Sic & iſti nunc non paruerunt, vt per ve-

14 Si fortè ad æmulationem prouocem ¹⁰ fi-
lios carnis meæ, & ¹¹ ſaluos faciam aliquos
ex eis.
15 Si enim reiectio illorum, reconciliatio
mundo fuit, quid igitur conuerſio eorum,
niſi vita quæ eſt ¹² à mortuis?
16 Si autem ¹³ primitiæ ſanctæ, etiam maſſa:
& ſi radix ſancta eſt, etiam rami.
17 Et ſi ex ramis ¹⁴ amputati ſunt, & tu qui oli-
ua es ſylueſtris, inſitus es in loca eorum, &
factus es particeps radicis & pinguedinis
ipſius oleæ.
18 Ne glorieris aduerſus ramos, quòd ſi glori-
eris, nequaquam tu portas ipſam radicem
ſed ipſa radix portat te.
19 Iam autem dices, Quòd rami amputati
ſunt vt ego in locum eorum inſerar.
20 ¹⁵ Benè. Hi quia non crediderant ampu-
tati ſunt: tu autem fide conſtitiſti. Ne extol-
laris in mente tua, ſed time.
21 Si enim Deus ramis illis qui erant naturales
non pepercit, fortaſſis etiā tibi non parcet.
22 Vide igitur benignitatem & ſeueritatem
Dei: contra eos qui ceciderunt, ſeueritatem,
erga te autem benignitatem, ſi permanſeris
in ipſa benignitate: ¹⁶ alioquin etiam tu am-
putaberis.
23 Et illi, ſi non permanſerint in defectu fi-
dei ſuæ, etiam ¹⁷ ipſi inſerentur, potens eſt e-
nim Deus vt iterum inſerat eos.
24 Si enim tu qui ex oliua ſylueſtri, (quæ eſt
ſecundum naturam tuam) amputatus fuiſti,
& præter naturam tuam inſertus es in oleam
bonam, quanto igitur magis hi, ſi inſeruntur
in oleam ¹⁸ naturæ ſuæ?
25 Volo autem vt ſciatis, fratres mei, myſteri-
um hoc (vt non ſitis ſapientes in cogitatio-
ne animæ veſtræ) quòd cæcitas cordis ex
¹⁹ parte aliqua facta fuit Iſraeli, donec in-
grediatur plenitudo Gentium.
26 Et tunc vniuerſus Iſraiel ²⁰ ſeruabitur: ſi-
cut ſcriptum eſt, Veniet ex Tzechion libe-
rator, & auertet iniquitatem à Iaakub.
27 Et tunc erit illis teſtamentum illud quod
eſt ex me, quum remiſero eis peccata ipſorū
28 Secundum Euangelium autem inimici
ſunt propter vos, & ²¹ ſecundum electionem
dilecti ſunt propter Patres.
29 Non enim mutatur Deus in dono ſuo &
in vocatione ſua.
30 Quemadmodum enim vos quoque contu-
maces fuiſtis Deo ab initio, nunc autem gra-
tiam conſequuti eſtis propter contumaci-
am illorum:
31 Sic etiam illi contumaces ſunt facti iam

10 Id eſt, Gentiles, meos Iſraelitas. Hebraiſmus.
11 Syre, Viuificē Hebraiſ.
12 Syre, De inter mortuos Hebraiſ.
13 Alludit ad primitias nouæ cōſperſionis quæ ſingulis annis offerendæ erant vt in totum annum ſanctæ eſſent. Vide Num. 15. 19.
14 Syre, Amputatum eſt, Imperſonale.
15 Vel, Probe.
16 Syre, Si non.
17 Pleonaſmus Hebræus relatiuorū.
18 Subandi, Coaleſcent.
19 Ad verbum, Ex loco exiguo.
20 Syre, Viuet Hebraiſmus.
21 Et, pro At.

[illegible] ad præclaram illam æmulationem prouocari. t *Modeſtè ac ſolicitè Deum reuereri.* v *Naturales vocat, non quibus à natura* [illegible] *qui ex iis erant nati quos Dominus gratuito fœdere à reliquis Gentibus ſibi ſegregarat.* 11 Quum res ipſa oſtendat hæredi- [illegible] (quamuis quo minus perpetua ſit Dei benedictio, culpa ſit in hominibus non in Deo) videndum etiam atque eti- [illegible] culpamus, in nobis inueniatur. Nam firma quidem eſt electio, ſed verè electi & inſiti, non ſuperbiunt in ſeſe, vel cum [illegible] ſed cum Dei reuerentia & amore proximi, ad metam ſibi propoſitam currunt. x *Facilem ac lenem animum.* y *In ea* [illegible] *benignitas Dei te euexit. Notandum autem hîc non agi de electione ſingulorum, quæ firma ſemper eſt, ſed gentis vniuerſæ.* 12 Mol- [illegible], id eſt extra radicem, qui ſuo tempore inſeruntur: multi quoque aliquatenus & in ſpeciem inſiti, qui tamen ſua culpa [illegible] poſtea abiiciuntur: quod præſertim in nationibus ac populis conſiderandum eſt, vt in Gentibus & Iudæis. z *Na-* [illegible] *creata fuit, ſed vt eſt in Adamo corrupta, & ab eo in poſteros deriuata.* a *In Iudæorum gentem quam merâ gratia Deus* [illegible] *de tota gente mundi ſingulis.* 13 Iudæorum excæcatio nec ita eſt vniuerſalis, vt nullos in ea gente electos habeat: [illegible] eſt futura, ſi quidem tempus erit quo & ipſi (ſicut prædixerunt Prophetæ) efficaciter amplectantur, quod nunc adeò [illegible] ex parte, repudiant. b *Ne intus inſoleſcatis.* c *Donec refertur enim ad tempus.* d *In Eccleſiam.* 14 Iterum, vt [illegible] vnum veluti corpus in Chriſto coniungat, ac præſertim doceat quod ſit Gentium in Iudæos officium, inculcat non pen- [illegible] eſſe Iudæorum gentem. e *Quatenus Euangelium non admittunt.* f *Quatenus Deus reſpicit non quid mereantur,* [illegible] *promiſerit.* 15 Probatio, quia fœdus de vita æterna cum illa gente ſancitum, non poteſt eſſe irritum. 16 Alterâ [illegible] indurati meritò puniantur, tamen non propriè eius gentis odio accidit iſta Iudæorum pertinacia, ſed vt veluti locus [illegible] Gentibus pateret, & Iudæi poſtea miſericordia Gentibus facta æmulatione accenſi, ferrent & ipſi eiuſdem benefi- [illegible] conſulerent & gentes & Iudæos ſola Dei gratia ſeruari: quod non ita eſſet manifeſtum, ſi vel omnes ſimul in Eccleſiam intro- [illegible] Iudæorum gentem abſque iſta velut interruptione ſeruaſſet.

propter miſericordiam quæ eſt erga vos, vt
etiam ipſis fiat miſericordia.
31 Concluſit enim Deus omnem hominem
in contumacia, vt omnis hominis miſereretur.
33 O profunditas diuitiarum & ſapientiæ, &
ſcientiæ Dei, cuius iudicia nemo ſcrutatur,
& cuius ſemitæ ſunt imperueſtigabiles!
34 Quis enim nouit mentem Domini? aut
quis fuit ei 22 conſiliarius?
35 Aut quis prius dedit ei, & ita recipiat ab
eo?
36 Propterea quòd omnia ab eo, & omnia in
eo, & omnia per 23 manum eius, 24 cui ſunt
laudes & benedictiones in ſecula ſeculorũ.
Ammin.

ſuam miſericordiam & ipſi miſericordiam
conſequantur.
32 Concluſit enim Deus g omnes in contumacia,
vt omnium miſereretur.
33 16 O profundas diuitias tum ſapientiæ tum
cognitionis Dei! quàm inſcrutabilia ſunt
h eius iudicia, & eius i viæ imperueſtigabiles!
34 17 Quis enim cognouit mentem Domini?
aut quis ei fuit à conſilio?
35 Aut quis k prior dedit ei, & reddetur ei?
36 Nam ex eo, & per eum, & l in ipſum ſunt
omnia, ipſi ſit gloria in ſæcula. Amen.

22 Syre, Dominus conſilii, vel autor. Hebraiſmus.
23 Id eſt, Per eum. Hebraiſmus.
24 Id eſt, Cui debentur laudes, &c. Hebraiſmus frequẽs.

mus, ac proinde abſurdiſſimum ſit ac planè impium, ex noſtra ſtultitia eum metiri. Deinde quòd nulli ſit debitor, ac iuria ſibi facta queri poſsit. Tertiò, quod eius gloriæ cauſa omnia ſint condita, ideóque omnia ſint ad gloriam eius à nobis vt cum eo fas ſit nobis contendere. k *Euertitur hoc dicto præuiſionis operum doctrina & omnis meriti.* l *Sub. Deum,* … *refertur, nec tantùm res creatæ, ſed in primis noua ipſius opera quæ in electis ſuis edit.*

Capvt XII.

1 *Parænetica tractat.* 2 *Ad cultum Deo gratum:* 9 *Ad Dilectionem non ſimulatam.*
14 20 *Etiam inimicorum.*

1 PEto igitur à vobis, fratres mei, per miſericordias Dei, vt ſiſtatis corpora veſtra victimam viuam & ſanctam, & acceptam Deo per miniſterium 1 rationale.
2 Et ne conformetis vos ſeculo huic, ſed mutemini per renouationem mentium veſtrarum, & diſcernite quæ ſit voluntas Dei, bona & accepta & perfecta.
3 Dico autem per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus vobis, ne 2 cogitetis præterquam quod conuenit vt cogitetis, ſed cogitate 3 in ſobrietate, vnuſquiſque ſicut partitus eſt ei Deus fidem in menſura.
4 Sicut enim in vno corpore membra multa ſunt nobis, & omnibus membris nequaquã vna actio eſt:
5 Sic etiam nos qui multi ſumus, vnum ſumus corpus in Chriſto 4 ſinguli autem ex nobis membra ſumus 5 inuicem.
6 Sed ſunt nobis dona diuerſa iuxta gratiam quæ data eſt nobis. Eſt cui prophetia iuxta menſuram fidei ſuæ:
7 Et eſt cui miniſterium eſt in miniſterio ſuo & eſt 6 qui doctor eſt in doctrina ſua.
8 Et eſt qui exhortator eſt, in exhortatione ſua: & qui largitur, in ſimplicitate, & 7 qui præeſt, in diligentia: & qui miſeretur, in hilaritate.

1 PRecor 1 a igitur vos fratres, per miſerationes Dei, b vt ſiſtatis c corpora veſtra d hoſtiam viuam, ſanctam, acceptam Deo, e rationalem illum cultum veſtrum:
2 2 Et ne configuremini ſeculo iſti, ſed transformemini per renouationem f mentis veſtræ, ad hoc vt probetis quæ ſit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta.
3 3 Enimuerò per gratiam quæ mihi data eſt, g edico cuiuis verſanti inter vos h ne ſapiat ſupra quàm oportet ſapere: ſed ſapiat i ad ſobrietatem, prout cuique Deus partitus eſt menſuram k fidei.
4 4 Quemadmodum enim in vno corpore multa membra habemus: membra verò omnia eandem non habent actionem:
5 Ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſingulatim autem, alii aliorum membra:
6 5 Habentes autem diuerſa dona pro gratia quæ nobis data eſt: ſiue prophetiam *prophetemus* pro l proportione fidei:
7 Siue miniſterium, *verſemur* in miniſtrando: tum m is qui docet, in docendo:
8 Tum n qui exhortatur, in exhortatione: o qui diſtribuit, *cum* ſimplicitate: p qui præeſt, cum diligentia: q qui miſeretur, cum hilaritate:

1 Vel Verbale. Videtur vocari verbale miniſterium, quia non, vt in veteri cultu, bruta ſermonis expertia offerebantur, ſed homo ipſe ratione & ſermone præditus ſeipſum Deo offert. Aut voluit Paraphraſtes Græca ad verbum exprimere. Itaque ex Græcis petenda interpretationis ratio eſt.
2 Cogitandi verbum Syris & Hebræis valet quod Græcis διαλογίζεσθαι.
3 Vel, Cum modeſtia.
4 Syre, Vnus vnus. Hebraiſmus.
5 Syrè, Vnius, vnius Hebraiſmus.
6 Id eſt, Qui ſingularem habet aptitudinem & dexteritatem in his muneribus exequendis.
7 Syre, Qui ſtat in capite.

ſenſus expertia carnalibus adhibitis ceremoniis Deo offerebantur. 2 Secundum præceptum eſt ne pro vitæ regula, religi… onet aut mores ſumamus, ſed huic ſeculo penitus renunciantes, Dei noſtri voluntatem, ſicut eſt nobis in verbo ipſius … ſcopo proponemus. f *Nullus itaque locus huic rationi, quam Reginam tanquam in arce locat Philoſophia, nunc libero … fingunt Sophiſtæ, ſi mens ipſa renouanda eſt, Vide Epheſ. 1.18. & 4.17. & Col. 1.21.* 3 Tertio loco, monet etiam atque … intra ſuæ vocationis limites permaneat, & pro gratiæ ſuæ modulo ſapiat. g *Precipio.* h *Ne ſibi immodicè placent … videntur plus ſapere, quã reuera ſapiant.* i *Sobrietas erit, ſi non nobis arrogamus quod non habemus, & ſi non de eo quod accepimus … appellas cognitionem Dei in Chriſto, cum donis quæ manant in fideles, per ſpiritum ſanctum.* 4 Ratio huius præceptionis eſt … Deus non commiſit quæuis quibuſuis agenda, ac proinde præpoſterè agit, & non modo inutiliter, ſed etiã cum aliorũ … tigat, qui vocationis ſines præterit: altera, quod iſta vocationum & donorũ diuerſitas & imparitas in noſtrum commod… inſtituta ſit vt alii aliis obſtringantur: vnde conſequitur, neminem hoc ægrè ferre debere quum priuatorum cuiuſq; dono…
5 Quod in genere dixerat, peculiariter ſacris muneribus applicat, in quibus perieuloſiùs peccatur. Ea verò di… Prophetarum videlicet & Diaconorum: & rurſus Prophetas, in doctores & in paſtores diuidit. Diaconos autem triplic… rii Eccleſiaſtici, veluti quæſtores quos propriè vocant Diaconos diſciplinæ moderatores, qui ſeniores … & propius curandis ipſis pauperibus ſeruientes, cuiuſmodi erat viduarum collegium. l *Vt quiſque …* *modum.* m *Qui Scripturæ interpretationi tantum vacat.* n *Qui alibi Paſtor dicitur.* o *Sub. eleemoſynas diſtribuendo …* *harum reſpectu.* p *Eccleſiæ ſenior.* q *Qui curandis pauperibus vacant ſeu ſenes ſint, ne mœrorem mœrori addant.*

9 [s] Dilectio *eſto* minimè ſimulata. *Eſtote* ab-
horrentes à malo, agglutinati bono.
10 Fraterna charitate alii ad alios amandos
propenſi. Honore alii aliis præeuntes,
11 Studio minimè pigri. Spiritu feruentes.
[t] Domino ſeruientes.
12 [r] Spe gaudentes. In afflictione tolerantes.
In oratione perdurantes.
13 [ſ] Vſibus ſanctorum [t] communicantes. Hoſ-
pitalitatem ſectantes.
14 [v] Benedicite iis qui vos inſectantur: be-
nedicite, *inquam* & ne imprecamini.
15 Gaudete cum gaudentibus, & flete cum
flentibus.
16 Eodem animo inter vos mutuò affecti.
Non elate *de vobis ipſis* ſentientes, ſed [x] hu-
milibus obſecundantes. Ne [y] eſtote pru-
dentes apud voſmetipſos.
17 Nemini malum pro malo viciſſim redden-
tes. Procurantes honeſta coram omnibus
hominibus.
18 Si fieri poteſt, quantum in vobis eſt, cum
omnibus hominibus, in pace viuentes.
19 Non voſmetipſos vlciſcentes dilecti, ſed
date locum iræ, ſcriptum eſt enim, Mihi eſt
vltio: ego rependam dicit Dominus.
20 Itaque ſi eſurit inimicus tuus, ciba eum:
ſi ſitit, da ei potum: hoc enim ſi feceris,
[z] carbones ignis coaceruabis in caput eius.
21 Ne vincitor ab eo quod malum eſt: ſed
vince bonitate malitiam.

9 [8] Et non ſit fraudulenta dilectio veſtra,
ſed ſitis odio habentes mala, & adhæren-
tes bonis.
10 Diligite fratres veſtros [9] & diligite vnus
alium. [10] Præuenientes honore afficite a-
lius alium.
11 Eſtote ſolliciti, & non pigri. Eſtote fer-
uentes Spiritu. Eſtote ſeruientes Domino
veſtro.
12 Eſtote gaudentes in ſpe veſtra. Eſtote
tolerantes afflictiones veſtras. Eſtote per-
ſeuerantes in precatione.
13 Eſtote communicantes neceſſitati ſancto-
rum, eſtote amantes hoſpites.
14 Benedicite perſequentibus vos, benedi-
cite, & ne maledixeritis.
15 Gaudete cum iis qui gaudent, & flete
cum iis qui flent.
16 Et id quod cogitatis vos de vobiſipſis, etiã
de fratribus veſtris *cogitate*: neque cogite-
tis cogitationes ſublimes, ſed adhærete iis
qui ſunt depreſſi, neque ſitis ſapientes in
cogitatione animæ veſtræ.
17 Neque rependatis vlli malum pro malo:
ſed cura ſit vobis vt faciatis bonum coram
filiis vniuerſis.
18 Et, ſi poſſibile ſit, [11] quod ad vos ſpectat
cum omni filio hominis pacem [12] colite.
19 Neque ſitis vlciſcentes voſipſos dilecti
mei: ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim,
Iudicando ne iudicium facias tibiipſi: ego
faciam iudicium tuum, ait Deus.
20 Et, ſi eſurierit inimicus tuus, ciba eum:
& ſi ſitierit, da potum ei, & ſi hæc feceris ei,
carbones ignis congeres ſuper verticem
eius.
21 Ne vincat vos malum, ſed vincite ma-
lum bono.

8 Vel, porro.
9 Exegeticè acci-
pitur, pro Id eſt.
10 Syre, Præueni-
entes. *Anteuertentes* honore afficientes.

11 Ad verbum, Secundum quod eſt ex vobis. Accedit ad hanc paraſin Gallica loquutio, *Quant eſt de voſtre coſté*.
12 Ad verb. Facite.

u *Bene precamini.* x *Nihil æquè ſcindit concordiam atque ambitio, quum quiſpiam humilia faſtidit, ſublimia* [...]
y *Ne prudentiæ opinione turgeatis.* z *Sic Solomon ænigmaticè iram Dei alicui imminentem depingit.*

Caput XIII.

1 *Vult vt ſubdatur magiſtratibus.* 8 *proximos diligamus.* 11 *viuamus iuſtè,* 14 *& Chri-
ſtum induamus.*

1 OMnis [1] [a] anima [2] poteſtatibus ſuper-
eminentibus ſubiecta eſto, [3] non e-
nim eſt poteſtas niſi à Deo: & quæ
ſunt poteſtates, ſunt à Deo [b] ordinatæ.
2 Itaque quiſquis *ſe* opponit poteſtati, Dei
ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtunt, ipſi
ſibi condemnationem auferent.
3 [4] Nam magiſtratus non ſunt terrori bonis
operibus, ſed malis. [5] Vis autem non me-
tuere poteſtatem? quod bonum eſt facito,
& laudem ab ipſa obtinebis.
4 Dei enim miniſter eſt tuo bono. [6] Quòd ſi
feceris quod malum eſt, metue: non enim
temerè gladium geſtat: nam Dei miniſter
eſt, [c] vltor ad iram ei qui quod malum eſt
fecerit.
5 [7] Quapropter neceſſe eſt ſubiici, non

1 OMnis anima [1] poteſtatibus domina-
tus ſubdita ſit. Non enim eſt poteſtas
quæ non à Deo ſit, & quæ poteſtates
ſunt, à Deo ſunt conſtitutæ.
2 [2] Qui inſurgit igitur aduerſus poteſtatem,
[3] aduerſus conſtitutionem Dei inſurgit, &
[4] hi qui inſurgunt aduerſus eas, [5] iudicium
accipient.
3 Iudices enim non ſunt terrori, operibus
bonis, ſed malis. Vis igitur non timere à
poteſtate? fac bonũ, & laus erit tibi ab ea.
4 Miniſter enim eſt Dei: ſed tibi ad bona.
[6] & ſi malum facias, time. Nequaquam e-
nim fruſtra accinctus eſt gladio: miniſter
enim eſt Dei, & [7] vindex iræ illis qui faci-
unt mala.
5 Et propter hoc [8] neceſſe eſt nobis vt ſub-

1 Hebraiſmus. Id eſt Poteſtatibus dominantibus. Vtitur plurali vt ſit doctrina generalis.
2 Id eſt, Qui igitur reſiſtit poteſtati.
3 Id eſt, Deo reſiſtit.
4 Id eſt, Reſiſtunt eis.
5 Hebraiſmus Id eſt Pœnam.

6 Et pro At.
7 Exequutor iræ, Id eſt Vindictæ. Hebraiſmus.
8 Syrè, Conſtrictio eſt nobis.

[...] 3 Aliud maioris ponderis argumentum. Quoniam huius ordinis author eſt Deus, vt quiſquis rebelles ſciant [...] patere: vnde fieri non poteſt quin maximas calamitates ſibi acceſſant. b *Diſtributè, alia maiora ſunt minores*, [...]
[...] Tertium argumentum ab vtiliſſimo fine. Quod hac ratione Deus bonos conſeruet, malos coerceat: qua ſententia, ipſi [...] admonentur quid ſubiectis debeant. 5 Optima ratio ferendi iugi illius non modò ſine moleſtia, ſed etiam vti-
[...] 6 Deus gladio etiam vltore magiſtratum armauit. c *Per quem Deus vlciſcitur malos.* 7 Concluſio. Paren-
[...] non modò pœnæ metu ſed multo magis quia, etiamſi magiſtratus in conſcientiam ius non habet, tamen quem Dei [...]
[...] reſiſti non poteſt.

9 Syrè, argentum *id eſt tributum* capitis.
10 Ad verbū, Super hæc ipſa ſtantes, id eſt, Qui præfecti ſunt cuſtodes legum & publici ſtatus, totique in hoc incumbunt: vt iure inde victum petant & quæcunque neceſſaria ſunt ad tam difficilis muneris adminiſtrationem.
11 Syre, Niſi quòd alter &c.
12 Dum Syrus interpres hæc ad Moſis ordinem exigit, nonum Decalogi præceptū, quod in Paulo eſt, prætermittit.
13 Ad verbū, Vita. Hebraiſmus iam ſæpe obſeruatus.
14 Syrè, Cum modeſtia.
15 Videtur intelligere illa profuſa cōuiuia, de quibus legitur Amos 6. & Iſaiæ 5. quæ præter exquiſitos cibos coniunctā etiam habebant muſicam & omne deliciarum genus Synecdochicōs: itaque totum conuiuiorum luxum ſub vna parte comprehendit.
16 Syrè, In dormitorio immundo.

ieſti ſumus, non propter iram tantùm, ſed etiam propter conſcientiam noſtram.
6 Propter hoc etiam 9 argentum capitationis datis vos: 10 miniſtri enim ſunt Dei, 10 in hæc ipſa incumbentes.
7 Reddite igitur vnicuique prout debetur ei: cui argentum capitationis, argentum capitationis: & cui tributum, tributum: & cui timor, timorem, & cui honor, honorem.
8 Et nemini quicquam debeatis 11 quàm vt alter alterum diligat. Qui enim diligit ſocium ſuum, Legem impleuit.
9 Nam etiam illud quod dicit, Non occides, &, Non mœchaberis, &, Non furaberis, 12 &, Non concupiſces, & ſi ſit mandatum aliud in hoc ſermone completur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.
10 Dilectio erga proximum ſuum, malum non operatur: quia dilectio expletio eſt Legis.
11 Et etiam hoc ſcitote quòd tempus eſt, & hora eſt deinceps vt excitemur à ſomno noſtro. Nunc enim magis appropinquauit nobis 13 ſalus noſtra quàm quum credidimus.
12 Nox de cætero præteriit, & dies appropinquauit. Miſſa faciamus igitur à nobis opera tenebrarum, & induamus arma lucis.
13 Et tanquam in die, 14 modeſtè ambulemus, 15 non in muſica, neque in ebrietate, neq; 16 in cubili immundo, neque in inuidia & contentione:
14 Sed induite ipſum Dominum noſtrum Jeſchua Chriſtum: & ne curam habeatis carnis veſtræ ad concupiſcentiam:

ſolùm propter iram, 4 ſed etiam propter conſcientiam.
6 8 Propter hoc enim etiam tributa ſoluitis, ſiquidem miniſtri Dei ſunt in hoc ipſum incumbentes.
7 Reddite igitur omnibus quod debetis: cui tributum *debetur* tributum: cui vectigal vectigal: cui e timor, timorem: cui f honor, honorem.
8 9 Nemini quicquam debete, niſi *hoc* vt alii alios diligatis, 10 nam qui diligit alterum, g Legem impleuit.
9 Siquidem illud, Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſi quod aliud *eſt* mandatum in hoc ſermone h ſummatim comprehenditur, nempe, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.
10 Charitas proximum non afficit malo. Itaque completio Legis, eſt charitas.
11 11 Idque, perſpecta opportunitate, quòd *videlicet* tempeſtiuum iam *ſit* nos à ſomno expergiſci. Nunc enim propius nos eſt ſalus quàm quum credidimus:
12 Nox proceſſit i dies autem propinquauit. Abiiciamus igitur k opera tenebrarum, & induamur habitu qui luci conueniat.
13 Vt interdiu, compoſitè ambulemus: non *in* comeſſationibus & ebrietatibus, non cubilibus ac proteruiis, non lite & inuidia:
14 Sed l induimini Domino Jeſu Chriſto, & carnis curam ne habete, ad *explendas* cupiditates.

11 Amplificatio à circunſtantia temporis, quod & ipſum nos per ſe officii admoneat, quum tenebris ignorantiæ & … tum diuinæ hæreditatis cognitione depulſis, vt vitam ad certam illam omnis iuſtitiæ & honeſtatis normam, virtute Spi… exigamus. i *Alibi dicimur in luce verſari, ſed ita vt nondum apparuerit quod ſumus: adhuc enim videmur vt in crepuſcul…* *quam agant, qui lucem fugiant.* l *Indui Chriſto eſt in poſſeſſionem Chriſti mitti, ita vt ille ſit in nobis, & nos in illo.*

Caput XIIII.

1 *Commendat eos qui fide ſunt infirma,* 15 *ne vitio noſtro ſcandalizentur.* 10 *Et illis è diuerſo imperat vt non temerè firmiores iudicent,* 19 *vt intrà ædificationem,* 20 *& charitatis terminos,* 22 *Chriſtiana libertas conſiſtat.*

1 Id eſt, nobis veſci liceat quibuſuis vt Gen. 3. 3. De fructu arboris horti comedemus, id eſt Comedere licet. Ea enim eſt futuri verbi vis, apud Hebræos, Chaldæos & Syros, vt modi potentialis vim habeat.
2 Et pro At.
3 Ad verb. Stando autem ſtat. Geminatur verbū ad maiorē certitudinem. Eſt autem præſens pro futuro Stabit.
4 Syrè, Prope adeſt in manibus eius.

1 EI autem qui infirmatur in fide, porrigite manum, & ne ſitis diuiſi in cogitationibus veſtris.
2 Eſt enim 1 qui credit quòd omnia comedamus, 2 & qui infirmus eſt *fide*, olus comedit.
3 Qui autem comedit, eum qui non comedit ne deſpiciat: & is qui non comedit, eum qui comedit, non iudicet. Deus enim aſſumpſit eum.
4 Tu quis es qui iudicas ſeruum qui non eſt tuus? Quòd ſi ſtat, Domino ſuo ſtat: & ſi cadit, Domino ſuo cadit. 3 Vtique autem ille ſtat: 4 facultas enim eſt in manibus Domini eius vt ſtabiliret eum.
5 Eſt qui diiudicat diem præ die, & eſt qui

1 EVm 1 verò qui fide eſt infirmus a aſſumite, non *tamen* ad b certamina diſputationum.
2 2 Alius quidem c credit veſcendum eſſe quibuſuis: alius autem *fide* infirmus, edit olera.
3 3 Qui edit, non edentem ne pro nihilo habeto: & qui non edit edentem ne condemnato. 4 Deus enim eum aſſumpſit.
4 5 Tu quis es qui condemnas alienum famulum? proprio domino ſtat aut cadit: ſtabilietur autem: poteſt enim Deus eum ſtabilire.
5 6 Alius quidem æſtimat diem præ die, alius

b *Vt diſcedat multo incertior quàm venerit, aut perturbata conſcientia reſtet.* 2 Proponit pro exemplo diſcrimen … nulli vt in Lege præſcriptum (quam abrogatam eſſe neſciebant) penitus obſeruandum putabant, quum è contrario qui in … ne profecerant, abolitam eſſe iſtam, Legis pædagogiam rectè cēſerent. c *Nemrero ſide.* 3 In huiuſmodi ſtatu, … neque qui libertatem ſuam norant, fratrem ignorantem arroganter deſpiciant, neque indocti moroſè condemnent quod … 4 Prima ratio, quia quum & qui edit & qui non edit, ſit nihilominus Chriſti membrum, nec contemni qui non edit … edit meritò poteſt. Explicatur autem antecedens, verſu ſexto. 5 Alia ratio à ſuperiore dependens, cur rudes à … vt extra ſpem ſalutis poſiti, damnari. Quia inquit Apoſtolus, qui hodie rudis eſt, cras poteſt pleniore cognitione … conſiſtat. Itaque Dei eſt non hominis ſententiam illam damnationis ferre. 6 Aliud exemplum legalis di…

[illegible] æſtimat quemuis diem. 7 [d] Vnuſquiſque in animo ſuo plenè certus eſto.

6 [8] Qui [e] curat diem, [f] Domino curat: & qui non curat diem, Domino non curat. [g] Qui edit, Domino edit: [9] gratias enim agit Deo: & [h] qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.

7 [10] Nullus enim noſtrûm [i] ſibi ipſi viuit, & nullus ſibiipſi moritur.

8 Nam ſiue viuimus, Domino viuimus: ſiue morimur, Domino morimur: ſiue igitur viuamus, ſiue moriamur, Domini ſumus.

9 Ad hoc enim Chriſtus & mortuus eſt, & reſurrexit, & reuixit: vt & mortuis ac viuentibus dominetur.

10 [11] Tu verò cur condemnas fratrem tuum? aut etiam tu cur pro nihilo habes fratrem tuum? Omnes enim ſiſtemur apud tribunal Chriſti.

11 Scriptum eſt enim, [k] Viuo ego, dicit Dominus, quòd mihi *ſeſe* flectet omne genu, & omnis lingua [l] confitebitur Deo.

12 Nempe ergo vnuſquiſque noſtrûm de ſeipſo rationem reddet Deo.

13 [12] Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: [m] ſed hîc potius adhibete iudicium, vt ne offendiculum ponatis fratri, aut ſcandalum.

14 [13] Noui, & perſuaſum habeo per [n] Dominum Ieſum, nihil eſſe [o] impurũ [p] per ſe: ſed ei qui exiſtimat aliquid eſſe impurum, *id* ei impurum *eſt*.

15 Verùm ſi propter eſcam frater tuus triſtitia afficitur, non iam ſecundum charitatem ambulas. [14] Ne eſca tua illum perdito pro [15] quo Chriſtus mortuus eſt.

16 [16] Ne veſtrum igitur bonum [q] blaſphemator.

17 [17] Non enim eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium per Spiritum Sanctum.

18 Nam qui [r] per hæc ſeruit Chriſto, gratus eſt Deo, & acceptus hominibus.

19 [18] Nempe igitur quæ ad pacem faciunt, ſectemur, & quę ad mutuam ędificationem.

[illegible] diiudicat omnes dies. Vnuſquiſque autem in cognitione animæ ſuæ [5] certus eſto.

6 [6] Qui cogitat de die, Domino ſuo cogitat: & quiſquis non cogitat de die, Domino ſuo non cogitat: & qui comedit, Domino ſuo comedit, & Deo gratias agit: & qui non comedit, Domino ſuo non comedit, & gratias agit Deo.

7 Nemo enim eſt ex nobis qui ſibiipſi viuat: & nemo eſt qui ſibiipſi moriatur.

8 Nam ſiue viuamus, Domino ipſi noſtro viuimus: ſiue moriamur, Domino ipſi noſtro morimur. Siue viuamus, ſiue moriamur, Domini noſtri ſumus.

9 Propter hoc etiam Chriſtus mortuus eſt, & reuixit, ac reſurrexit vt ipſe eſſet Dominus mortuis & viuentibus.

10 Tu verò cur iudicas fratrem tuum? aut etiam tu ad quid deſpicis fratrem tuum? Omnes enim nos futurum eſt vt ſtemus ante tribunal Chriſti.

11 Sicut ſcriptum eſt, Viuo ego, dicit Dominus: mihi incuruabit ſe omne genu, & mihi confitebitur omnis lingua.

12 Ergo quiſque noſtrûm rationem [7] pro ſeipſo reddet Deo.

13 Ne deinceps iudicemus alter alterum: ſed hoc iudicate potius, vt offendiculum [8] fratri tuo non ponas.

14 Noui enim, & perſuaſus ſum per Dominum Ieſchua, quòd nihil quicquam contaminatum ex ſe eſt, niſi ei qui cogitat de re aliqua, quòd poluta ſit, ei *res* illa tantùm poluta eſt.

15 Si autem propter cibum contriſtas fratrẽ tuum, nequaquam in charitate ambulas. Ne perdas per cibum tuum, illum cuius cauſa mortuus eſt Chriſtus.

16 Et ne blaſphemetur bonum noſtrum.

17 Regnum enim Dei non eſt cibus & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritũ ſancto.

18 Qui enim in his ſeruit Chriſto, placet Deo, & coram filiis hominis eſt probatus.

19 [16] Iam [11] ſectemur pacem & ædificationem vniuſcuiuſque.

5 Vel, Confirmetur.

6 Ad verbum, Qui cogitat diei vt ſubaudiri oporteat Circũſtantias. Cogitare autem circumſtantias diei, idem eſt quod antea dixit, Diem præ die diiudicare.

7 Pro Animæ ſuæ Hebraiſmus.

8 Mutatio numeri. Sic reſoluito, ne quis veſtrûm fratri ſuo, &c.

10 Id eſt Itaque, vt paulo antè annotauimus, ſequenter fieri in Hebræa, Chaldæa & Syra lingua.

11 Ad verbum, Poſt pacem curramus & poſt ædificationem vnius, vnius id eſt, Cuiuſque Hebraiſmus.

[illegible] ſimplici ignorantia, non autem malitioſa (illis enim ne ad tempus quidem ceſsit Apoſtolus) nec ſuperſtitione, ſed re- [illegible] *Peculiari quadam ratione obſeruat.* f *Domini eſt iudicium [illegible]: Itaque cur* [illegible] *vt quiſque ſe Deo approbet, quam vt aliena curetis?* g *Qui nullum facit ciborum diſcrimen.* 9 Ita ſignificat [illegible] fidelibus tum infirmis tum firmis agere. Quid ſi verò cum infidelibus nobis ſit negotium, nempe hîc nobis cauenda ſunt duo, [illegible] explicatum: vnum, ne ſuperſtitiones eorum inter res medias numeremus, vt qui in idoleo accumbebant: alterum [illegible] media (vt idolothytum in macello emere, & domi aut priuato conuiuio edere) fratrum infirmorum conſcientiam [illegible] *Cibos immundos.* 10 Non hærendum, inquit, in ipſo cibo, ſed in vſu cibi, vt demum verè poſſit reprehendi [illegible] reſpiciat. Illi enim & vita & mors noſtra conſecrata eſt, & idcirco mortuus eſt propter Chriſtus non autem [illegible] aut non veſcamur hoc vel illo cibo. l *Se ſummum [illegible], quod Hebræi dicunt, Benefecit animoſus.* 11 Conclu- [illegible] ius ſoum Domino, ac proinde in rebus quæ prout conſcientia affecta eſt, vel bonæ vel malæ ſunt, non eſſe infirmos [illegible] iudicandos, nedum damnandos. Non valeret autem æquè hæc conſequutio in altero membro, nempe ne infirmi firmos [illegible] non eſt perſpectum, eos qui diem non curant, & edunt, Domino non curare, & Domino edere, ſicut fi- [illegible] infirmos eos qui diem curant & non veſcuntur, Domino diem curare, & Domino non veſci. k *Iuriſ-* [illegible] *peculiaris, qui vnus verè ſua vi ac poteſtate exſtat.* l *Me agnoſcet pro Deo.* 12 Vbi quid non faciendum [illegible] faciendum ſit oſtendit, nempe cauendum ne fratrem nondum firmum, præpoſtero vſu libertatis noſtræ prorſus euer- [illegible] *[illegible] perſtringit qui hoc [illegible] totum ſtudium ac [illegible], vt aliquid [illegible] in fra-* [illegible] *rationis iudicium hoc conferre oportuerit, ne ſuo neglectu fratres ſuos vel præcipitent, vel in aliquod offendiculu-*
13 Occupatio, verum quidem eſſe, abrogatam eſſe illam pædagogiam legis beneficio Chriſti, iis qui hoc norunt, ſed [illegible] in huius libertatis vſu conſiderare quid expediat, vt fratri infirmo conſulatur, quum idcirco non amittatur li- [illegible] *Domini Ieſu, vel per Dominum Ieſum, quaſi idid [illegible] ſuo [illegible].* o *Ad verbum, communem. Vide* [illegible] *Marc.* 14 A comparatis. Crudelis eſt animi pluris facere eſcam, quam fratris ſalutem quod ii faciunt, qui cum [illegible] ſuſtineant vti, & ita ei præbent reſiliendi ab Euangelio occaſionem. 15 Aliud argumentum, Chriſti ex- [illegible] Ille verò nedum vt propter eſcam infirmos perderet, pro iis vitam ipſam profudit. 16 Aliud argumen- [illegible] de Euangelica libertate, quam ad quiduis audendum [illegible], operiat. q *Male audiat.* 17 Ratio ge- [illegible] argumentorum fundamentum, Regnum Dei non eſſe in his rebus externis poſitum, ſed in iuſtitiæ & pacis ſtudio, & [illegible] r *Qui patiens ac iuſtitiam tranquillè colit per ſpiritum ſanctum.* 18 Concluſio vniuerſalis vſum iſtius li- [illegible] vitam noſtram, ad mutuam ædificationem referri oportere, adeò quidem vt quod per ſe purum eſt & licitum, [illegible] fratris illicitum cenſeatur.

20 Et

5 Vel, Confumetur.

6 Ad verbum, Qui cogitat dies, & ſubaudi obſeruat. Circumſtantias, Cogitare autem circumſtantias dici, idem eſt quod antea dixit, Diem ſapere.

12 Id eſt Non condemnat.

13 Id eſt Qui anceps & dubius eſt.

20 Et ne propter cibū diſſoluamus opera Dei, vnaquæque enim res pura eſt, ſed malum eſt homini qui cum offendiculo comedit.
21 Bonum eſt vt non comedamus carnem, neque bibamus vinum, nec quicquam per quod offenditur frater noſter.
22 Tu in quo eſt fides, apud teipſum retine eam corā Deo. Beatus is qui [12] non iudicat ſeipſum in eo quod diſcernit.
23 Qui enim [13] diuiſus eſt, & comedit, condēnat ſeſe: quia non *comedit* in fide. Quicquid enim non eſt ex fide, peccatum eſt.

20 Ne cibi cauſa deſtrue opus Dei. Omnia quidem pura: ſed malum eſt homini qui edit cum offendiculo.
21 Bonum *eſt* non veſci carnibus, neque bibere vinum, neque quicquam in quo frater tuus impingit aut offenditur, aut infirmus eſt.
22 [19] [s] Tu fidem habes: apud temetipſum habe coram Deo. Beatus qui non condemnat ſeipſum in eo [t] quod approbat.
23 Qui verò [v] ambigit ſi ederit, condemnatus eſt, quoniam non *edit* ex fide: quicquid verò ex fide non eſt, peccatum eſt.

Illicet ita vt diſtinm eſt vitetur: alterum, quia infirmos reſpicit ne ſe temerè ſolo aliorum exemplo inciti, glubante conſcientia, quoniam ſine peccato fieri non poteſt, quod ex Dei verbo non perſuaſi ſimus ipſi probari. s *Quod nomine fidei* [...] *verſ. decimo quarto, nempe, certum eſſe ac ſecurum in rebus indifferentibus.* t *Quod amplectitur.* v [...]

Caput XV.

1 *Fortiores robur ſuum conferant ad confirmandos infirmos,* 3 *Chriſti exemplo,* 7 *qui ſe communicauit,* 8 *non modò Iudæis.* 10 *ſed etiam Gentibus.* 15 *Scriptionis ſuum Epiſtolæ ratio redditur.*

1 Pro Aſſumo ſos ſibi ſuſtinemus.

1 In Syro impreſſo textu eſt דלבני נשא Filii hominis, ſed apparet fuiſſe erratum à typographo propter affinitatē vocum דלבנינא & דלבני נשא & in manuſcripto Heidelbergenſi erat דלבנינא ſicut nos reſtituimus. Senſus eſt, Vt par eſt ad ædificationem.

2 Syrè, Paritatem, Aequalitatem.

3 Syrè, ad inuicē.

4 Pro Gentes autem.

1 DEbitores igitur ſumus nos robuſti vt infirmitatem imbecillum ſuſtineamus, & non nobiſipſis placeamus.
2 [1] Sed quiſque ex nobis proximo ſuo placeat in bonis *rebus* [1] vt ad ædificationem.
3 Quoniam etiam Chriſtus nequaquā ſibiipſi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt, Opprobrium opprobrantium tibi cecidit ſuper me.
4 Quicquid enim ab initio ſcriptum eſt, ad doctrinam noſtram ſcriptum eſt, vt per patientiam & per conſolationem Scripturarum ſpes ſit nobis.
5 Deus autem patientię & conſolationis det vobis [2] vt pariter cogitetis vnus de alio in Ieſchua Chriſto.
6 Vt vna mente & vno ore laudetis Deum Patrem Domini noſtri Ieſchua Chriſti.
7 Propter hoc aſſumite, & ferte [3] inuicem, ſicut etiam Chriſtus aſſumpſit vos ad gloriam ipſius Dei.
8 Dico autem quòd Ieſchua Chriſtus fuit miniſter circuncisionis pro veritate Dei, vt confirmaret promiſſionem Patrum.
9 [4] Et Gentes glorificent Deum pro miſericordia quę fuit ſuper eas: ſicut ſcriptum eſt, Confitebor tibi in Gentibus, & nomini tuo pſallam.
10 Et rurſus dicit, Exultate Gentes cum populo eius.
11 Et rurſus dicit, Laudate Dominum omnes vos Gentes, & glorificate eum omnes populi.
12 Et rurſus Iſaiah dicit, Erit radix Ieſſæ, & is qui exurget, erit princeps Gentibus, & in ipſo ſperabunt Gentes.
13 Deus autem ſpei impleat vos omni gaudio & pace in fide, vt exuberetis in ſpe eius per virtutem Spiritus ſancti.
14 Perſuaſū autē habeo ego quoq; de vobis,

1 DEbemus [1] autem nos qui firmi *ſumus*, imbecillitates infirmorum portare, ac [a] non indulgere nobiſipſis.
2 *Itaque* vnuſquiſque noſtrum proximo indulgeat, [b] in bonum, *id eſt* ad *eius* ædificationem.
3 [2] Etenim Chriſtus non indulſit ſibiipſi, ſed ſicut ſcriptum eſt, Conuitia eorum qui conuitiantur tibi, inciderunt in me.
4 [3] Nam quæ [c] antè ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: vt per patientiam & conſolationem [d] Scripturarum, ſpem habeamus.
5 [4] Deus autem patientiæ & conſolationis *autor*, det vobis vt eodem animo inter vos mutuò affecti ſitis ſecundum Chriſtum Ieſum.
6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deum ac Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti.
7 Propterea aſſumite alii alios, ſicut & Chriſtus [e] aſſumpſit nos in gloriam Dei.
8 [5] *Illud* autem dico, Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe [f] circunciſionis, [g] pro Dei veritate, vt confirmaret promiſſiones [h] Patrum.
9 [6] Et vt Gentes pro miſericordia glorificent Deum: ſicut ſcriptum eſt, Propterea confitebor tibi inter Gentes, & nomini tuo pſallam.
10 Et rurſum dicit, Gaudete Gentes cum populo eius.
11 Et rurſum, Laudate Dominum omnes Gentes, & collaudate eum omnes populi.
12 Et rurſum Eſaias dicit, Erit radix Ieſſe, & qui exurgat ad imperandum Gentibus, in ipſo Gentes ſperabunt.
13 [7] Vtinam verò Deus [k] ſpei impleat vos [l] omni gaudio & pace credendo, vt ſpe abundetis per virtutem Spiritus ſancti.
14 [8] Perſuaſū autē habeo & ipſe ego de vobis,

apud eos incredibili cum patientia defunctus. Multo minus igitur æquum eſſe, vt à Gentibus propter varia vitia ſperni[...] Dei Filius. f *Circunciſorū Iudæorum: quoniam inter eos vixit, intra quorum fines ſeſe continuit.* g *Vt Deū eſſe veracē* [...] *bus factas.* 6 Einſdem applicatio ad Gentes, quas & ipſas incomprehenſibili quadam bonitate Dominus reſpexerit, [...] traneæ deſpici non debeant. 6 *Aperiè profitebor, & celebrabo nomen tuum.* 7 Totam ſuperiorem tractationem [...] nat, petens eis tribui à Domino, quicquid eis præceperat. k *Ex quo ſpes oritur.* l *Ponſolo & cumulatè.* [...] piſtolæ in qua primum ſe excuſat quòd pluribus ad eos ſcripſerit, vt eos commonefaceret potius quàm doceret, [...] ceſſitate, quòd eum peculiariter Gentibus obliget.

[illegible], quòd [n] ipſi per vos pleni ſitis
bonitate, impleti omni cognitione, vt qui
poſſitis etiam vos mutuò monere.
15 Audacius verò ſcripſi vobis, fratres aliquatenus
veluti commonefaciens vos, propter
gratiam quæ data eſt mihi à Deo.
16 Ad hoc vt ſim miniſter Ieſu Chriſti apud
Gentes, operans Euangelio Dei, vt [o] oblatio
Gentium fiat accepta, ſanctificata per
Spiritum ſanctum.
17 [p] Habeo igitur quod glorier per Chriſtum
Ieſum, in iis quæ ad Deum *pertinent*.
18 Non enim ſuſtinuerim quicquam loqui
[q] quod non effecerit Chriſtus per me: *ad adducendas*
ad obedientiam Gentibus, verbis &
factis.
19 [r] Virtute ſignorum ac prodigiorum, virtute
Spiritus Dei: adeò vt ab Hieruſalem & circumiacentibus
regionibus, vſq; ad Illyricum,
impleuerim prædicandi Euangelii Chriſti
munus.
20 Ita porrò ambiens prędicare Euangelium,
non vbi nominatus eſſet Chriſtus, vt ne ſuper
alienum fundamentum ædificarem:
21 Sed ſicut ſcriptum eſt, Quibus non eſt annuntiatum
de eo, videbunt: & qui non audierunt,
intelligent.
22 [10] Quapropter etiam impeditus ſum ſæpe
ne venirem ad vos.
23 Nunc verò quum non amplius habeam locum
in regionibus, deſiderium autem habeam
veniendi ad vos à multis annis:
24 Quandocunque proficiſcar in Hiſpaniam,
veniam ad vos. Spero enim fore vt *iſtac* prætериens,
videam vos, & à vobis deducar illuc:
ſi tamen veſtra conſuetudine prius ex
parte expletus fuero.
25 Nunc autem proficiſcor Hieroſolymam,
[s] miniſtrans ſanctis.
26 Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ conferre
aliquid in pauperes ſanctos qui ſunt
Hieroſolymis.
27 [t] Placuit enim, *inquam*, & debitores illorum
ſunt: nam ſi ſpiritualia ipſorum *bona*
Gentes participarunt, debent etiam *ipſæ* in
carnalibus eis [u] miniſtrare.
28 Hoc igitur vbi perfecero, & eis [x] conſignauero
[y] hunc fructum, abibo illac in Hiſpaniam.
29 [z] Scio verò me, quum veniam ad vos, cum
plena benedictione Euangelii Chriſti venturum.
30 Precor autem vos, fratres, per Dominum
noſtrum Ieſum Chriſtum, & [v] per charitatem
Spiritus, vt mecum certetis *veſtris* pro
me apud Deum precibus.
31 Vt liberer ab iis qui rebelles ſunt in Iudęa:
vtque miniſterium hoc meum erga Hieruſalem,
acceptum ſit ſanctis:
32 Vt cum gaudio veniam ad vos per voluntatem
Dei, vnaque vobiſcum refociller.
33 Deus autem pacis *princeps* ſit cum omnibus
vobis. Amen.

fratres mei, quòd & ipſi pleni eſtis bonitate,
& impleti eſtis omni cognitione, & poteſtis
etiam alios erudire.
15 Paulò enim audacius ſcripſi vobis, fratres
mei, vt commonefacerem vos propter gratiam
quæ data eſt mihi à Deo,
16 Vt ſim miniſter Ieſchua Chriſti inter Gentes,
& ſubſeruiam Euangelio Dei, vt fiat oblatio
Gentium acceptabilis & ſanctificata
per Spiritum ſanctum.
17 Eſt igitur gloriatio mihi per Ieſchua Chriſtum
erga Deum.
18 Non enim auſim loqui quicquam quod
non faciat [5] per manus meas Chriſtus, ad
obedientiam Gentium, in verbo & in operibus.
19 Per virtutem ſignorum & miraculorum, &
per virtutem Spiritus Dei, ita vt ab Vriſchelem
circuiuerim vſque ad Illyricum, & impleuerim
[6] prædicationem Chriſti.
20 [7] Solicitè curans vt prædicarem non [8] vbi
inuocatum eſſet nomen Chriſti, ne ædificarem
ſuper fundamentum alienum:
21 Sed ſicut ſcriptum eſt. Quòd illi quibus
nihil fuerat dictum de eo, videbunt eum: &
qui non audierunt, [9] acquieſcent.
22 Propter hoc impeditus ſum temporibus
multis quo minus venirem ad vos:
23 Nunc autem quia locus non eſt mihi in his
regionibus, & cupidus fui iam ante annos
multos vt venirem ad vos:
24 Quum proficiſcar in Hiſpaniam, ſpero
quòd veniam & videbo vos: & vos deducetis
me illuc, poſtquam [10] aliqua ex parte
[11] ſuauitate perfuſus fuero [12] in videndo
vos.
25 Nunc autem proficiſcor ad Vriſchelem vt
miniſtrem ſanctis.
26 Voluerunt enim hi qui ſunt in Macedonia
& in Achaia, vt cõmunicatio eſſet ſibi cum
pauperibus & ſanctis qui ſunt in Vriſchelē.
27 Voluerunt *inquam*: quin etiam debitores
ſunt illis. Si enim [13] in Spiritu communicauerunt
cum illis Gentes, debitores ſunt vt
etiam in iis quæ ſunt carnis miniſtrent eis.
28 Hoc igitur quum perfecero, & conſignauero
eis fructum hunc, tranſiturus ſum per
vos in Hiſpaniam.
29 Noui enim quòd quum venero ad vos, cum
plenitudine benedictionis Euangelii Chriſti
veniam.
30 Peto autem à vobis, fratres mei, per Dominum
noſtrum Ieſchua Chriſtum, & per
dilectionem Spiritus, vt laboretis mecum in
precatione quæ ſit pro me erga Deum.
31 Vt liberer ab illis qui ſunt [14] contumaces,
qui ſunt in Iudæa, & miniſterium quod deſero
ad ſanctos qui ſunt in Vriſchelem, accipiatur
benè:
32 Et veniam ad vos cum gaudio, per voluntatem
Dei, & refociller vobiſcum.
33 Deus pacis ſit cum omnibus vobis. Amen.

5 Id eſt, Per me. Hebraiſmus.
6 Vel, præconium.
7 Quum ſolicitè curarem.
8 Scribebatur corruptè כר pro בר mutato punctulo, quo diſcernitur apud Syros Daleth à Reſch.
9 Id eſt, perſuadebuntur.
10 Ad verbum, parum ex multo.
11 Syre, Tanquam odore aromatum perfuſus fuero.
12 Ad verbū, propter vidiſſe me vos. Hebraiſmus.
13 Fortaſsis excidit librariis aut typographo ד Daleth in voce [illegible] quum dicendum fuerit [illegible] in iis quę ſunt Spiritus, ſicut habent Græca, quanquam ne in manuſcripto quidem codice aliter legatur.
14 Qui non acquieſcunt, Increduli.

[illegible] vacuum, benedictione Dei fretus: ſed precum officium ab eis poſtulans, oſtendit quare in quibuſuis difficultatibus niti [illegible]
[v] Per mutuam illam coniunctionem, quā Spiritus ſanctus animos noſtros deuinxit.

Caput XVI.

1 *Commendat Phœben.* 3 *ſalutat officioſè complures,* 17 *admonetq; vt ab iis caueant qui diſſidiorum autores ſunt.*

1 Commendo

1 Commendo autem vobis Phœben, ſororem noſtram, quæ eſt miniſtra Eccleſiæ Cenchræenſis.
2 Vt excipiatis eam in Domino noſtro ſicut iuſtum eſt ſanctis; & omni re quam petierit à vobis, aſſiſtatis ei: propterea quòd etiam ipſa adiuuit multis etiam mihi.
3 Salutate Priſcillam & Aquilam, [2] cooperatores meos in Ieſchua Chriſto.
4 Qui quidem pro anima mea ceruices ſuas tradiderunt: & nequaquam ego ſolus gratias ago illis, ſed etiam omnes Eccleſiæ Gentium:
5 Et [3] ſalutate Eccleſiam quæ eſt domi eorum. [4] Salutate Epænetum dilectum meum, qui eſt primitiæ Achaiæ in Chriſto.
6 [5] Salutate Mariam quæ multum laborauit erga vos.
7 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos qui fuerunt cócaptiui mei, & noti ſunt inter Apoſtolos, & in Chriſto ante me fuerunt.
8 Salutate Ampliam dilectum meum in Domino noſtro.
9 Salutate Vrbanum [6] cooperatorem noſtrum in Chriſto, & Stachaum dilectum meum.
10 Salutate Appellen electum in Domino noſtro. Salutate [7] domeſticos Ariſtobuli.
11 Salutate Hiraudionem cognatum meum. Salutate domeſticos Narciſſi, qui ſunt in Domino noſtro.
12 Salutate Tryphænam & Tryphoſam quæ laborant in Domino noſtro, Salutate Perſidem dilectam meam, quæ multum laborauit in Domino noſtro.
13 Salutate Rufum electum in Domino noſtro, & matrem eius & meam.
14 Salutate Aſyncritum & Phlegontem & Hermam, & Patrobam, & Mercurium, & fratres qui ſunt cum eis.
15 Salutate Philologum & Iuliam, & Nereum & ſororem eius, & Lympam, & omnes ſanctos qui ſunt cum illis.
16 Salutate alter alterum in oſculo ſancto. Salutant vos Eccleſiæ Chriſti.
17 Peto autem à vobis, fratres mei, vt caueatis ab illis qui diſſidia & ſcandala faciunt præter doctrinam quam edocti eſtis, vt longè diſcedatis ab eis.
18 Qui enim tales ſunt, non ſeruiunt Domino noſtro Ieſchua Chriſto, ſed ventri ſuo: & per ſermones dulces, & per benedictiones ſeducunt corda ſimplicium.
19 Obedientia autem veſtra [8] omni filio hominis innotuit. Gaudeo igitur in vobis: & volo vt ſitis ſapientes ad bona, & ſinceri ad mala.
20 Deus autem pacis conterat breui Satanam ſub pedibus veſtris. Gratia Domini noſtri Ieſchua Chriſti ſit vobiſcum,
21 Salutant vos Timotheus [9] cooperator meus, & Lucius & Iaſon & Suſipatraus, cognati mei.
22 Saluto vos ego Tertius qui deſcripſi epiſtolam *hanc*, in Domino noſtro.
23 Salutat vos Gaius [10] ſuſceptor meus, & totius Eccleſiæ. Salutat vos Eraſtus qui eſt procurator ciuitatis, & Quartus frater.
24 [11]

2 Ad verbum, Petite pro pace Priſcillæ &c. id eſt Salutate, & ſic in ſequentibus. Hebraiſmus.

2 Syrè, Operantes qui mecum ſunt Hebraiſmus.

3 Ad verbum, Date pacem Eccleſiæ. Hebraiſmus.

4 Ad verbum, Petite pro pace Epæneti. Hebraiſmus.

5 Ad verbum, Petite pro pace Mariā. Hebraiſmus.

6 Ad verbum, Operatorem qui fuit nobiſcum.

7 Syrè, Filios domus. Hebraiſmus, vt paulo pòſt iterum.

8 Nomen generis, in voce ſingulari, vim habet pluralis.

9 Ad verbum, Operator qui mecum eſt. Hebraiſmus.

10 Id eſt, Qui me domi ſuæ excepit. id eſt Hoſpes meus.

11 Verſus 24. in Syro textu tam manuſcripto quàm impreſſo non habetur hoc loco, ſed in calce epiſtolæ additur.

1 Commendo [a] autem vobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt miniſtra Eccleſiæ Cenchreenſis:
2 Vt eam excipiatis [b] in Domino ſicut dignum eſt ſanctis, & adſitis ei quacunque in re opus fuerit vobis: nam hæc cum multis hoſpitium præbuit, tum mihi etiam ipſi.
3 Salutate Priſcillam & Aquillam, adiutores meos in Chriſto Ieſu:
4 (Qui pro anima mea, ſuam ipſorum ceruicem ſuppoſuerint: quibus non ego ſolus gratias ago, ſed etiam omnes Eccleſiæ Gentium)
5 Item [b] Eccleſiam quæ in domo eorum eſt. Salutate Epænetum mihi dilectum, [c] primitias Achaiæ in Chriſto.
6 Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga nos.
7 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos, & concaptiuos meos, qui ſunt inſignes inter Apoſtolos, qui etiam ante me fuerunt [d] in Chriſto.
8 Salutate Ampliam dilectum mihi in Domino.
9 Salutate Vrbanum adiutorem noſtrum in Chriſto, & Stachyn mihi dilectum.
10 Salutate Apellem, probatum in Chriſto. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli *familiaribus*.
11 Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui *ſunt* ex Narciſſi *familiaribus*, eos *inquam* qui *ſunt* in Domino.
12 Salutate Tryphænam & Tryphoſam, quæ laborant in Domino. Salutate Perſida dilectam, quæ multum laborauit in Domino.
13 Salutate Rufum ſelectum in Domino, & matrem eius ac meam.
14 Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum eis ſunt fratres.
15 Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & ſororem eius, & Olympam, & qui cum eis ſunt, omnes ſanctos.
16 Salutate alij alios [e] oſculo ſancto. Salutant vos Eccleſiæ Chriſti.
17 [2] Precor autem vos, fratres, [f] vt obſeruetis diſſidiorum & ſcandalorum autores, cõtra doctrinam quam vos didiciſtis: & declinetis ab eis.
18 Nam qui eiuſmodi *ſunt*, Domino noſtro Ieſu Chriſto non ſeruiũt, ſed ſuo ventri: & per [g] blandiloquentiam & aſſentationem corda *hominum* minimè malorum ſeducunt.
19 [3] Veſtra enim obedientia ad omnes peruenit. Gaudeo igitur quòd ad vos *attinet*: ſed volo vos [h] ſapientes quidem eſſe in rebus bonis ſimplices verò in malis.
20 [4] Porrò Deus pacis *princeps* conteret ſatanam ſub pedes veſtros citò. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti *ſit* vobiſcum. Amen.
21 [5] Salutant vos Timotheus adiutor meus, & Lucius & Iaſon, & Soſipater, cognati mei.
22 Saluto vos in Domino, ego Tertius [i] qui deſcripſi epiſtolam.
23 Salutat vos Gaius hoſpes meus & eccleſiæ totius. Salutat vos Eraſtus procurator vrbis, & Quartus frater.
24 [6] Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, *ſit* cũ omnibus vobis. Amen.

25 [7] Ei

25 [illegible] Ei verò qui poteſt vos ſtabilire, ſecundùm Euangelium meum & præconium Ieſu Chriſti, ex reuelatione [l] myſterii quod [m] à temporibus æternis tacitum fuit:

26 Nunc verò factum eſt manifeſtum, & per Scripturas propheticas, ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus [n] declaratum:

27 Soli, *inquam*, ſapienti Deo, gloria per Ieſum Chriſtum in ſecula. Amen.

28 Ad Romanos ſcripta fuit Corintho, per Phœbē miniſtram Cenchreenſis Eccleſiæ.

25 Deo autem ipſi, qui poteſt vos confirmare ſecundum Euangelium meum quod prædicatum eſt de Ieſchua Chriſto, iuxta reuelationem myſterii quod temporibus ſeculorum abſconditum fuerat.

26 Manifeſtatum autem eſt in tempore hoc per ſcripturas Prophetarum, & per mandatum Dei qui eſt in æternum, innotuit omnibus Gentibus ad obedientiam fidei,

27 Qui eſt ſapiens ſolus gloria [12] per Ieſchua Chriſtum in ſeculum ſeculorum Ammin.

28 Gratia Domini noſtri Ieſchua Chriſti cum omnibus vobis. Ammin.

4 Syr., Per ſecula æterna.

12 Ad verbum, per manum Ieſchua Chriſti.

[illegible] *ſæcularibus.* n *Oblatum & quaſi amniu gentium cognitioni exhibitum.*

Finitur Epiſtola Pauli ad Romanos quæ ſcripta fuit è Corintho, & miſſa fuit per manum Phœbæ miniſtræ fidelis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS PRIOR.

CAPVT I.

1 *Poſt gratulationem, quæ vim habet exhortandi,* 12 *taxat diſſidia Corinthiorum, eoſq́; à faſtu ad humilitatem reuocat.* 20 *Nam euertens omnem mundi ſapientiam,* 25 26 *ſolam crucis prædicationem erigit.*

1 [1] PAVLVS vocatione [2] Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatē Dei: [3] & Soſthenes frater,

2 [4] Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, [5] ſanctificatis [a] in Chriſto Ieſu, [b] vocatis ſanctis, cum omnibus qui [c] inuocāt nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, in quouis loco, *Domini, inquā,* tū ipſorum tū noſtri.

3 [6] Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.

4 [7] Gratias ago Deo meo ſemper de vobis, ob gratiam Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu:

5 Quòd [d] in omnibus in ipſo ditati ſitis, [8] [e] omni loquendi facultate, omnique notitia:

6 [9] Prout teſtimonium Chriſti [f] confirmatum fuit in vobis.

7 Adeò vt nullo quod Deus gratificatur deficiamini, [10] [g] expectantes [h] dum pateſiat Dominus noſter Ieſus Chriſtus:

8 [11] Qui Deus etiam confirmabit vos vſque ad finem [i] inculpatos, in diem Domini noſtri Ieſu Chriſti:

1 PAVLVS vocatus & legatus Ieſchua Chriſti, per voluntatem Dei, & Soſthenes frater,

2 Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, *nimirum* vocatis & ſanctis qui in Ieſchua Chriſto ſunt ſanctificati, & omnibus iis qui inuocant nomen Domini noſtri Ieſchua Chriſti, in omni loco ipſorum, & noſtri.

3 Gratia vobiſcum & pax à Deo Patre noſtro, & à Domino noſtro Ieſchua Chriſto.

4 Gratias ago Deo meo omni tempore pro vobis ob gratiam Dei quę data eſt vobis per Ieſchua Chriſtum.

5 Quod in omni re ditiores facti eſtis per ipſum, *nempe* in omni ſermone & in omni cognitione.

6 Secundum teſtimonium Chriſti quod confirmatum eſt in vobis.

7 Quòd non deſtituti eſtis vllo ex donis eius, ſed [2] expectatis reuelationem Domini noſtri Ieſchua Chriſti.

8 Qui confirmat vos vſque in finem, vt [3] irreprehenſibiles ſitis in die Domini noſtri Ieſchua Chriſti.

1 Id eſt, Ergavos Hebraiſmus.

2 Tanquam è ſpecula expectatis.

3 Syr., ſine accuſationibus.

[illegible] *pro gratuita ſua beneuolentia ſibi ſegregauit. vel quos Deus ad ſanctitatem vocauit: illa expoſitio ſontem ſanctificationis, hæc ſinem [illegible] Propriè inuocare is dicitur, qui cum clamore, Dei ſubſidium petit in periculo conſtitutus, per Synecdochen autem pro toto Dei cultu [illegible] vocare nomen Chriſti, eſt Chriſtum pro vero Deo agnoſcere.* 6 Fundamentum & vita ipſius Eccleſiæ Chriſtus à Patre [illegible] multa vitia, incipit à vera virtutum prædicatione, ne odio aut maleuolentia impulſus poſtea videatur ad ob[illegible]: ita tamen vt omnia ad Deum authorem referat, idque in Chriſto, quo magis pudeat Corinthios ſacra Dei dona pro[illegible] *re ſua tegatis.* 8 Attingit illud nominatim quo præcipuè abutebantur. e *Quum quæ[illegible] hic verſantur, [illegible] & ex parte prophetarum, hæc vniuerſalis nota reſtringenda eſt ad præſentem fidelium conditionem; cæterùm logon vocat non [illegible] [illegible] facundia donum, quo abutebantur Corinthi.* 9 Verum iſtorum donorum vſum in eo poſitū oſtendit, vt ita illu[illegible] potentia, vt poſtea magis liqueat, quàm turpiter ad gloriam & ambitionē illis abutantur. f *Deus [illegible] Spi[illegible]* [illegible] inquit cauſam non eſſe cur ſibi tantopere de receptis donis placeant: quum hæc nihil ſint præ iis quæ ſunt expectanda. [illegible] h *Loquitur de altero Chriſti aduentu.* 11 Teſtatur ſe bene etiam in poſterum de ipſis ſperare, vt eo [illegible] poſtrà reprehendi: ſimul tamen oſtendit, Dei vnius opus eſſe, tum initium, tum etiam complementum noſtræ ſalutis. [illegible] *Inculpatos autem vocat non quos nunquam quiſquam culparit, ſed quos nemo poſſit meritò culpare, id eſt, eos qui ſunt in [illegible] condemnatio. Vide Luc. 1.6.*

9 Fidelis

4 Syrè, Per eam [illegible].

5 Ad verbum, Miserunt, id est, Misit [illegible] ſignificauerunt [illegible].

6 Vel, In nomen meum hoc eſt, Abuſus fuerim baptiſmo vt mihi diſcipulos addicerem, tanquam doctrinæ & baptiſmi autor, & ſchiſma ſtuduerim in eccleſiam inducere, cuius vnum eſt caput, Chriſtus.

7 Syrè, Viuimus.

8 Nónne ecce, Nota interrogandi, vt הלא antè explicata.

9 Syrè, Viuificaret.

9 Fidelis eſt Deus, per quem vocati eſtis in
communionem filii ſui Ieſchua Chriſti Do-
mini noſtri.
10 Peto autem à vobis, fratres mei, per no-
men Domini noſtri Ieſchua Chriſti, vt ſit v-
nus ſermo omnibus vobis, & non ſint inter
vos diſſentiones: ſed vt ſitis perfecti in vna
mente & vna cogitatione.
11 5 Reuelarunt enim mihi de vobis, fratres
mei, qui ſunt de domo Chloæ, quòd conten-
tiones ſunt inter vos.
12 Hoc autem dico, quòd eſt ex vobis qui di-
cat, Ego Pauli ſum: & eſt qui dicat, Ego A-
pollo ſum, & eſt qui dicat, Ego Cephæ ſum:
& eſt qui dicat, Ego Chriſti ſum.
13 Nunquid diuiſus eſt Chriſtus? aut nunquid
Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomi-
ne Pauli baptizati eſtis?
14 Gratias ago Deo meo, quòd neminem ex
vobis baptizauerim niſi Criſpum & Gaium.
15 Ne quis dicat quòd 6 in nomine meo bap-
tizauerim.
16 Baptizaui autem familiam Stephanæ: ru-
ſus autem haud ſcio num quenquam alium
baptizauerim.
17 Non enim miſit me Chriſtus ad baptizan-
dum, ſed ad euangelizandum, non per ſapi-
entiam ſermonum, ne inanis reddatur crux
Chriſti.
18 Sermo enim crucis pereuntibus ſtultitia
eſt: nobis verò qui 7 ſeruamur, virtus eſt
Dei.
19 Scriptum eſt enim, Perdam ſapientiam
ſapientum, & vanam reddam intelligentiam
intelligentium.
20 Vbi eſt ſapiens? aut vbi eſt legiſperitus? aut
vbi eſt diſputator ſeculi huius? 8 nónne infa-
tuauit Deus ſapientiam mundi huius?
21 Quia enim per ſapientiam Dei non cog-
nouit mundus per ſapientiam Deum, voluit
Deus vt per ſtultitiam prædicationis 9 ſaluos
faceret eos qui credunt.

9 [illegible] Deus, per quem vocati eſtis in
communionem Filii ipſius Ieſu Chriſti Do-
mini noſtri.
10 [illegible] Precor autem vos, fratres, per nomen
Domini noſtri Ieſu Chriſti, [illegible] vt idē loqua-
mini omnes, & non ſint inter vos diuidia,
ſed ſitis [illegible] coagmentati eadem mente & ſen-
tentia.
11 [illegible] Declaratum eſt enim mihi de vobis, fra-
tres mei, ab domeſticis Chloes, quòd lites
ſint inter vos.
12 [illegible] Hoc autem dico, ſingulos veſtrûm dice-
re, Ego quidē ſum Pauli: ego verò Apollo:
ego verò Cephæ: ego verò Chriſti.
13 15 Num diſpertitus eſt Chriſtus? 16 num
Paulus crucifixus eſt pro vobis? 17 aut in no-
men Pauli baptizati fuiſtis?
14 18 Gratias ago Deo meo quòd neminē ve-
ſtrûm baptizauerim, niſi Criſpum & Gaiū.
15 Vt ne quis dicat me in meum nomen bap-
tizaſſe.
16 Baptizaui autem etiam Stephanæ famili-
am: cæterùm haud ſcio num quem alium
baptizauerim.
17 19 Non enim miſit me Chriſtus vt bapti-
zarem ſed vt euangelizarem: 20 non tamen
cum 21 dicendi peritia, 22 ne inanis reddatur
crux Chriſti.
18 Nam ſermo ille de cruce, iis quidem qui
pereunt, ſtultitia eſt: nobis autem qui ſer-
uamur, potentia Dei eſt.
19 [illegible] Scriptum eſt enim, Abolebo ſapientiam
ſapientum, & intelligentiam intelligentium
tollam è medio.
20 Vbi ſapiens? vbi [illegible] Scriba? vbi [illegible] conquiſitor
ſeculi iſtius? nónne infatuauit Deus ſapien-
tiam mundi huius?
21 23 Nam poſtquam [illegible] in Dei ſapientia [illegible] mun-
dus non cognouit Deum ex ſua ſapientia,
24 placuit Deo per [illegible] ſtultam prædicatio-
nem ſeruare credentes.

videtur diuidi ac planè lacerari Chriſtus, vt qui quum vnus ſit, non poſſit eſſe duorum ſeparatorum ac diſſidentium [illegible]
16 Altera ratio eſt, quòd non ſine ſacrilegii ſcelere ſic penderent ab hominibus vt à Chriſto, quod quiſque [illegible] quis dixerit, propter perſonam probant: ſicut iſti qui idem Euangelium ex variis ore acceptum probabant; ex alterius [illegible] adeò quidem vt factiones iſtæ ex doctorum nominibus appellarentur. Subiicitur autem ſuum ipſius nomen Pauli, [illegible] quum grauem, ſedeciam ei oſtendit [illegible]. 17 Tertia ratio à baptiſmi formula & fine [illegible] rum Chriſto inuocato cum Patre & Spiritu ſancto. Itaque etiam ſi quis à doctrina Chriſti non deficiat, tamen à [illegible] deat eum aliorum contemptu, ſit Chriſti deſertor: quoniam ſi Chriſtum vnum magiſtrum habeat, [illegible]
18 Profitetur ſe eo liberius de his rebus agere quòd Dei prouidentia factum ſit, vt ſit extra omnem ſuſpicionem [illegible] los alios a [illegible] velit ſibi vindicare. Ex quo intelligere licet, non tantùm diſcipulos, ſed etiam multo magis doctores [illegible] qui ſuos greges ſibi ſeparatim cogebant. 19 Occupatio, ſe non fuiſſe apud illos baptizandis multis [illegible] baptiſmi contemptu, ſed quoniam in doctrina tradenda præcipuè occupatus conſueuerit [illegible] erat, baptizandos. Ita verò ſatis oſtendebat quam eſſet ab omni ambitione alienus, quum è contrario ii, qui [illegible] non Chriſto diſcipulos congregarent, de quamplurimis à ſe baptizandis, ambitioſè laborarent. 20 [illegible] ipſos ſibi in ſplendida & ambitioſa facundia placerent, quò plures diſcipulos allicerent. Illis igitur [illegible] ſuum exemplum Apoſtolica [illegible] oppoſuit [illegible] iudicabat. [illegible] hic locus huius Epiſtolæ [illegible] in docendo Euangelio, tum in ſententiis tum in verbis obſeruanda. 21 *Oratoria facultate* [illegible] *riam remouet, ſed etiam vt Apoſtolicæ facultati prorſus contrariam: ſuam tamen habuit Paulus dicendi facultatem, [illegible] manam, & à fucatis illis coloribus puram.* 22 Ratio cur illa verborum pompa, & orationis pigmenti [illegible] Deus ex [illegible] voluerit mutuum ſibi ſolitariè, ex qua intelligerent homines [illegible] abſque hominum artificio. Itaque ſicut propoſitum in Euangelio ſalus per crucem Chriſti [illegible] à vita remotius, ita etiam ipſam crucis prædicandæ rationem voluit Deus prorſus quàm diuerſiſſimam [illegible] ab hominibus ad aliquid [illegible] & credendum aſſici; ideóque quadam ſapientiſſima ſtultitiæ ſpecie voluit [illegible] ſapientiæ triumphare [illegible]

[illegible]

22 Quandoquidem & Iudæi ſignum petunt, & Græci ſapientiam quærunt:
23 Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, Græcis verò ſtultitiam,
24 Ipſis autem vocatis, tum Iudæis tum Græcis Chriſtum Dei potentiam ac Dei ſapientiam.
25 Nam ſtultitia Dei ſapientior eſt quàm homines: & infirmitas Dei validior eſt quàm homines.
26 Videtis enim [x] vocationem veſtram, fratres, vos videlicet non eſſe multos ſapientes ſecundum carnem, non multos potentes, non multos nobiles.
27 Verùm quæ ſtulta *ſunt* in mundo elegit Deus vt pudefaciat ſapientes: & quæ *ſunt* infirma in mundo elegit Deus vt pudefaciat robuſta:
28 Et quæ ignobilia ſunt in mundo, & pro nihilo habita, elegit Deus, & [z] ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt [a] aboleat:
29 Vt ne glorietur vlla [b] caro coram eo.
30 [c] Sed ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, iuſtitiaque & ſanctificatio, & redemptio:
31 Vt, ſicut ſcriptum eſt, [d] Qui gloriatur, in Domino glorietur.

22 Nam Iudæi ſigna quærunt, & Gentiles ſapientiam petunt:
23 Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, qui ſcandalum Iudæis, & Gentilibus ſtultitia eſt:
24 Ijs autem qui vocati ſunt tum Iudæis tum Gentilibus, Chriſtus virtus eſt Dei & ſapientia Dei.
25 Quia ſtultitia ipſa Dei, ſapientior eſt quàm filiorum hominis: & infirmitas Dei robuſtior eſt quàm [10] filiorum hominis.
26 Videte enim etiam vocationem veſtram fratres mei, quòd non multi inter vos ſunt ſapientes ſecundum carnem, neque multi inter vos potentes, neque multi inter [11] vos nati genere illuſtri.
27 Sed elegit Deus ſtultos mundi, vt pudefaceret ſapientes, & elegit infirmos mundi, vt pudefaceret potentes.
28 Et elegit eos [12] quorum genus eſt tenue in mundo, & deſpectos, & eos qui non ſunt, vt aboleret eos qui ſunt.
29 Vt non glorietur vlla caro coram eo.
30 Vos autem quoque ex ipſo eſtis in Ieſchua Chriſto qui factus fuit nobis ſapiẽtia à Deo & iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio.
31 Sicut ſcriptum eſt, Quòd is qui gloriatur, in Domino glorietur.

[illegible] vel Eccleſia ex ignobilibus & plebeiis magna ex parte conſtabat: vt Græcis philoſophos ad pudorem adigi neceſ[illegible] ſua ſapientia & eloquentia nihil proficit apud Apoſtolis, quos tamen idiotas & indoctos vocabant, [illegible] fastum eorum deiicit. Neque enim non Deus prætulerat nobilibus & ſapientibus illis vt ſuperbirent, ſed vt in Do[illegible] [illegible]
[illegible]
31. b *Caro vt aliàs, ſæpe pro homine* [illegible]
c *Quæ dixerat,* [illegible]
[illegible] Dei. 23 Euangelium minimè contemnendum eſſe [illegible] verùm iuſtitiæ conſequendæ rationem, veram ſanctæ & honeſtæ vitæ viam, veram denique ab omnibus malis [illegible]
d *Deo* [illegible]

10 Sahandi ſupplicatis.
11 Ad verbũ, Filij cognationis magnæ. Hebraiſmus.
12 Ad verbum, Quorum cognatio eſt parua.
13 Hoc eſt, ita deſpectos vt nullius ſint nominis aut numeri, ac ſi non eſſent.

Caput II.

1 *Prædicationem ſuam* [illegible] 4 [illegible] 7.13 *Spiritualem tamen virtute inſignem.* 14 *Tandem concludit carnis iudicio non poſſe æſtimari.*

1 Ego igitur quum venirem ad vos, fratres, non veni cum eminentia facundiæ aut ſapientiæ, annuntians vobis [a] teſtimonium Dei.
2 Non enim [b] decreueram quicquam ſcire inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, eumque crucifixum.
3 Et fui ego cum [c] infirmitate & timore ac tremore multo apud vos.
4 Neque oratio mea & prædicatio mea verſata eſt in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, [e] ſed in [d] demonſtratione ſpiritualis potentiæ.
5 Ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei.
6 Sapientiam verò loquimur inter [e] perfectos: ſapientiam autem non ſeculi huius, neque [f] principum ſeculi huius qui abolentur:

1 Et ego, fratres mei, quum venirem ad vos, non per [1] magniloquentiam, neque ſapientiam prædicaui vobis myſterium Dei.
2 Neque iudicaui meipſum inter vos, quaſi aliquid ſcirem, niſi Ieſchua Chriſtum, ac etiam hunc crucifixum.
3 Et ego in timore magno & tremore fui apud vos.
4 Et ſermo meus & prædicatio mea non erat in perſuaſione [2] ſermonum ſapientiæ, ſed in demonſtratione Spiritus & virtutis:
5 Ne eſſet fides veſtra per ſapientiam filiorum hominis, ſed per virtutem Dei.
6 Sapientiam verò loquimur inter perfectos. Sapientiam autem non mundi huius, neque dominatorum mundi huius qui abolentur:

[illegible] non quæ [illegible] *ſed qui vanitati & arrogantiæ oppenuntur.*
[illegible] Quod aduerſarij conicerant, [illegible] commendationem retorquet, cuius virtus optimè [illegible] mundi admiſſionem interueniſſe. d *Apodixeos,* [illegible]
[illegible] Ad [illegible] Corinthios id ita factum eſſe [illegible]
[illegible] [illegible] quod ſit vera ſapientia, ſed ſolis per[illegible]
[illegible]

1 Syrè, Sermonum magnificum.

2 Hebraiſmus. Id eſt, Quibus humana ſapientia ſeſe oſtentat ac venditat.

3 Hoc eſt apud ſe tanquam pretioſum theſaurũ ſepoſuerat ab æterno ſuo demũ tempore pateſaciendum.

7 Sed loquimur ſapientiam Dei in myſterio, quæ recondita fuerat, & 3 prius ſegregauerat eam Deus ante ſecula ad gloriam noſtram.
8 Quàm ne vnus quidem ex dominatoribus huius mundi cognouit. Si enim cognouiſſent eam, nequaquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.
9 Sed *prædicamus* ſicut ſcriptum eſt, Quod oculus non vidit, & auris non audiuit, & ſuper cor filii hominis non aſcendit, quod *ſcilicet* præparauit Deus iis qui diligunt ipſum.
10 Nobis autem illud reuelauit Deus per Spiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda ipſius Dei.
11 Quis eſt enim filius hominis qui ſciat ea quæ ſunt in filio hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo? Sic etiam quæ ſunt in Deo nemo nouit niſi Spiritus Dei.
12 Nos autem nequaquam ſpiritum mundi accepimus, ſed Spiritum qui eſt ex Deo, vt ſciamus 4 quòd dona à Deo data ſunt nobis.
13 Quæ etiam loquimur, nequaquam per doctrinam ſermonum ſapientiæ filiorum hominis, ſed per doctrinam Spiritus, & ſpiritualibus ſpiritualia comparamus.
14 Filius enim hominis 5 qui in anima eſt, non percipit ſpiritualia: ſtultitia enim ſunt ei, & non poteſt cognoſcere quòd per Spiritum diiudicatur.
15 Spiritualis autem omnia diiudicat, & ipſe à nemine diiudicatur.
16 Quis enim nouit mentem Domini vt inſtruat eum? Nobis autem mens eſt Chriſti.

4 Coniunctio. Quòd pro relatiuo Quæ.

5 Id eſt Animalis, qui tantùm ex proprio ſenſu & ingenio ſapit.

7 [7] Sed loquimur ſapientiam Dei *latentem* in myſterio, *id eſt* occultam illam, [e] quam præfinierat Deus ante ſecula, ad gloriam noſtram:
8 [7] Quam nemo principum ſeculi huius cognouit: nam ſi cognouiſſent, nequaquam [g] Dominum gloriæ crucifixiſſent.
9 [8] Sed *prædicamus*, ſicut ſcriptum eſt, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, [i] nec in mentem hominis venerunt, quæ parauit Deus iis qui ipſum diligunt.
10 [9] Nobis autem Deus *ea* reuelauit per Spiritum ſuum. Spiritus enim omnia [k] ſcrutatur, etiam profunditates Dei.
11 [10] Quis enim hominum nouit ea quæ ſunt hominis, niſi [l] ſpiritus hominis qui eſt in eo? ita etiam ea quæ ſunt Dei nemo nouit, niſi Spiritus Dei.
12 Nos verò non [m] ſpiritum mundi accepimus, ſed ſpiritum qui *eſt* ex Deo [11] vt [n] ſciamus quæ Deus eſt nobis gratificatus:
13 [12] Quæ etiam loquimur, non ſermonibus quos docet humana ſapientia, ſed quos docet Spiritus ſanctus, ſpiritualia cum iis quæ ſpiritualia ſunt [o] coniungentes.
14 [13] Animalis autem homo [p] non eſt capax eorũ quæ ſunt Spiritus Dei: ſunt enim ei ſtultitia, nec poteſt *ea* cognoſcere, quia [q] ſpiritualiter diiudicantur.
15 [14] At ſpiritualis [r] diiudicat quidem omnia, ipſe verò [15] à [ſ] nemine diiudicatur.
16 [16] Quis enim nouit mentem Domini, qui [t] inſtructurus ſit eum? nos autem [v] mentem Chriſti habemus.

[illegible] *alienam proprietatem vocarunt.* [illegible] 8 Rurſus obiicitur, Sed qui fieri potuit, vt [illegible] ſapientiam non perſpicerent? Reſpondet Paulus, Quia prædicamus quæ captum humanum ſuperant. [illegible] *poteſt homo,* [illegible] 9 Quæſito, ſi captum hominum ſuperat, quomodo [illegible] gi, ne dum à vobis declarari poteſt? Ex peculiari inquit, per Spiritum Dei, illuminatione à quo quiſquis afflatus eſt, [illegible] Dei arcana. k *Nihil in Deo tam profundè abditum, quod non penetret Spiritus.* 10 Similitudine illuſtrat quod [illegible] dixerat. Sicut vis humani ingenii res humanas peruestigat, ſic mens noſtra vi illa Spiritus diuini freta res diuinas intelligit. [illegible] *ipſius hominis, intelligendi & iudicandi facultate prædita.* m *Non ſumus afflati ſpiritu, qui res huius mundi docet,* [illegible] *ſubijcit, hic locum docet aduerſus Sophiſtas quid ſit ſides, vnde promanet, quo ſit illius* [illegible] 11 Quod in genere [illegible] pit quæ nobis Deus de ſalute noſtra in Chriſto pateſecit, ne quis Spiritum Dei à prædicatione Verbi & Chriſti ſeiungat [illegible] los poteſt Spiritu Dei regi, qui extra verbum vagantes, ſuas ſpeculationes pro Dei arcanis obtrudunt. n [illegible] *enim vera eſt ſcientia, quæ à Spiritu Dei ſumus perſuaſi.* 12 Iam ad inſtitutum redit, & concludit argumentum [illegible] rerum eiuſmodi. Verba ſunt rebus accommodanda, & res verbis conuenientibus explicandæ; [illegible] ſpiritualis igitur quodam docendi genere tradenda eſt, [illegible] dibilis Spiritus maieſtas ibi eluceat. o *Verba Dei accommodantes, nempe ſicut ſpiritualia ſunt quæ docemus* [illegible] 13 Rurſus occurrit offendiculo, qui fiat, vt iſta tam pauci approbent. Hoc verò minimè videri non debere [illegible] quum homines in ſuis (vt vocat) naturalibus, non ſint præditi ea facultate, qua res ſpirituales dijudicantur [illegible] ideòque ſapientiam ſpiritualem habeant pro ſtultitia. Hoc autem perinde eſt ac ſi diceret, [illegible] bus, quum oculorum luce careant, ac proinde lux ſit illis pro tenebris. p *Non nouit enim niſi ea quæ ſunt* [illegible] 14 Amplificatio à contrariis. r *Iudicat ac diſcernit.* 15 Carnis ſapientia, inquit [illegible] [illegible] do poteſt, ac proinde à nullo redargui. [illegible] 16 Ratio ſuperioris dicti Quia ſpiritualis dicitur, qui ex ei Spiritu didicit quod Chriſtus nos docuit [illegible] giſtro didicimus, poſſit ab alio redargui, [illegible] etiam impietatis reos, qui putant ſe vel perfectius quippiam poſſe comminiſci vel meliore aliqua ratione docere [illegible] il ſciuerint aut docuerint, quo certum eſt illos Spiritu Dei fuiſſe præditos. [illegible] *Spiritu ſumus præditi, qui nobis iſta arcana alioqui inſcrutabilia: communicat atque veritatem pateſecit.*

CAPVT III.

1 *Ratione reddita doctrinæ ſuæ humilis,* 4 *docet quo loco habendi ſint miniſtri,* 6 [illegible] 10 *quæ vera ædificandi ratio* 16 *monet Corinth.* [illegible] 18 *ſuperba carnis ſapientia.*

1 Id eſt Carnalibus. Nam caro & corpus apud Hebræos confunduntur.

1 ET ego fratres mei, non potui loqui vobiſcum tanquam cum ſpiritualibus, ſed tanquam cum 1 corporeis: & tanquam infantibus in Chriſto.

1 [1] EGo porrò, fratres, non potui loqui vobis vt ſpiritualibus, ſed loquutus ſum vt [a] carnalibus, *id eſt* vt infantibus in Chriſto.

[illegible] dem hoc Corinthiis ſpecialiter applicat, carnales eos appellans, [illegible] rei teſtimonium: vnum, quòd tales eos eſſet expertus, [illegible] giſtis: alterum quod ipſi oſtenderent ex iſtis [illegible] profeciſſe. a *Carnales vocat, qui ſunt adhuc rudes: adhuc enim vergebat infantes.*

2 Lactis potu vos alui, & non [b] esca: nondum
enim [c] poteratis *id ferre*: imò ne nunc qui-
dem adhuc poteſtis.
3 Nam adhuc carnales eſtis: quum enim in
vobis *ſint* liuor & contentio, & diſſidia nón-
ne carnales eſtis, & [d] ſecundùm hominem
inceditis?
4 Etenim quum dicit quidam, Ego quidem
ſum Pauli, alter verò, Ego *ſum* Apollo, nón-
ne carnales eſtis?
5 [2] Quis igitur eſt Paulus, qui autem Apollos,
niſi miniſtri per quos, credidiſtis, & vt cui-
que Dominus dedit?
6 [3] Ego plantaui, Apollos rigauit: ſed Deus
dedit incrementum.
7 Itaque neq; is qui plantat, eſt aliquid, neq;
qui rigat: ſed Deus qui dat incrementum.
8 Is verò qui plantat & is qui rigat, vnum
ſunt: vnuſquiſque verò ſuam mercedem ac-
cipiet ſecundùm ſuum laborem.
9 Etenim Dei ſumus [e] adminiſtri: Dei aruum,
Dei ædificatio eſtis.
10 Secundùm gratiam Dei quæ data eſt mi-
hi, vt peritus architectus fundamentum po-
ſui: alius autem ſuper ædificat. [4] Porrò quiſ-
que videat quomodo ſuper ædificet.
11 [5] Nam fundamentum aliud nemo poteſt
ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt
Ieſus Chriſtus.
12 [6] Quòd ſiquis ſuperædificet ſuper funda-
mentum hoc, aurum, argentum, lapides pre-
tioſos, ligna, fœnum, ſtipulam:
13 [7] Cuiuſque opus manifeſtum fiet: dies e-
nim declarabit: nam per ignem retegetur:
& cuiuſque opus quale ſit, ignis probabit.
14 Si cuius opus manebit quod ſuperædifica-
uerit mercedem accipiet.
15 Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum fa-
ciet: [8] ipſe verò ſeruabitur, ita tamen vt per
ignem.
16 [9] An neſcitis vos eſſe templum Dei, & Spi-
ritum Dei habitare in vobis?
17 Siquis templum Dei [f] violat, hunc perdet
Deus: nam templum Dei ſanctum eſt, quod
eſtis vos.
18 [10] Nullus ſeipſum ſeducat: ſiquis *ſibi* vide-

2 Lac præbui bibendum vobis, & non dedi
vobis [2] cibum: non enim adhuc poteratis,
ſed nec etiam nunc [3] poteſtis.
3 Adhuc enim in carne eſtis. Quum enim ſit
in vobis æmulatio, & contentiones & diſſi-
dia, [4] annon corporei eſtis, & ſecundum car-
nem ambulatis?
4 Quum enim dicat vnuſquiſque ex vobis, E-
go Pauli ſum: & alius dicat, Ego Apollo ſum,
[5] nónne corporei eſtis?
5 Quis enim eſt Paulus, aut quis eſt Apollo
niſi miniſtri [6] per quorum manus credidi-
ſtis? & vnuſquiſque prout ei dedit Dominus.
6 Ego plantaui, & Apollo rigauit, ſed Deus
creſcere fecit.
7 Non igitur is qui plantat eſt aliquid, neque
is qui rigat, ſed Deus qui creſcere facit.
8 Qui autem plantat, & qui rigat, vnum ſunt:
quiſq; ſecundum laborem ſuum mercedem
ſuam accipit.
9 Cum Deo enim operamur: & opus Dei &
ædificium Dei vos eſtis.
10 Et iuxta gratiam Dei quæ data eſt mihi,
poſui fundamentum tanquam architectus
[7] ſapiens: alius autem ſuper ipſum ædificat.
Quiſque autem videat quomodo ædificet
ſuper illud.
11 Fundamentū enim aliud præter hoc quod
poſitum eſt, nemo poteſt ponere, quod eſt
Ieſchua Chriſtus.
12 Siquis autem ædificat ſuper hoc funda-
mentum aurum, [8] aut argentum, aut lapides
Pretioſos, aut ligna, aut fœnum, aut ſtipu-
lam,
13 Opus vniuſcuiuſque manifeſtum fit: dies
enim ipſe manifeſtat illud; quia per ignem
manifeſtatur. Et opus vniuſcuiuſque, ſicut
eſt, ignis diſcernet.
14 Et is cuius permanſerit opus, ipſe qui ædi-
cat, mercedem ſuam accipiet:
15 [9] Et cuius opus exuſtum fuerit, deficiet:
ipſe autem ſeruabitur: ita tamen vt qui ab
igne *ſeruatur*.
16 Ignoratis vos quòd templum eſtis Dei, &
Spiritus Dei habitat in vobis.
17 Qui deſtruit templum Dei, deſtructurus eſt
eum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt,
quod eſtis vos.
18 Nemo decipiat ſeipſum: qui putant inter

2 Ex oppoſitione lactis reſtringitur ad cibum ſolidiorem.
3 Hebraiſmus, cuius exemplum habes Ieſ. 1. 13. & aliis locis. Subauditur לנשא, Ferre.
4 Syrè, Non ecce. Hebraiſmus.
5 Syrè, Non ecce? Hebraiſmus.
6 Id eſt, Quorum miniſterio & opera. Hebraiſmus tritus.
7 Heb. pro perito.
8 Aptè implet cõtextum Græcum addita diſtinguendi particula.
9 Et pro At.

[illegible] in præſtantiore aliqua operis parte vtatur, non tamen propterea alios eſſe præ aliis negligendos, ac multo minus [illegible] à factioſis iſtis fiebat) quum omnes vni Domino operam nauent, & ita quidem vt vni & eidem operi perficiendo, [illegible] ratione inſeruiant, adeò vt alter alterius ope & ſubſidio egeat. *e* *Subſeruientes: Adminiſtri autem nec vi ſibi à* [illegible] *ſed ex gratia donata, quibus ſunt idonei. Infrà 15. 10. & 2. Cor. 3. 6. augmentum autem omne, ita munere à Deo, vt nihil inde* [illegible] *poſſit.* 4 Iam ipſos doctores alloquitur, ſuos in Eccleſia Corinthiaca ſucceſſores, & in eorum perſona omnes [illegible], ſunt, vel erunt Eccleſiarum paſtores, quum in laborem plantatorum & architectorum Apoſtolorum ſucceſſerint, [illegible] ne putent ſibi licere ſuo alioqui modo ædificare, id eſt, aliquid vel reipſa, vel docendi genere diuerſum ab architectis [illegible] proponere. 5 Deinde quod ſit hoc fundamentum oſtendit, nempe Ieſum Chriſtum, à quo illis non liceat vel tan[illegible] ædificii ſtructura. 6 Tertiò, Curandum ait vt fundamento reſpondeat ſuperficies ædificii, id eſt, vt admonitiones, ex[illegible] quid ad ædificationem gregis facit, ſolidæ Chriſti doctrinæ reſpondeat, tum in materia, tum in forma: cuiuſmodi doctri[illegible] & gemmis comparatur: ex qua etiam materia Eſaias, & Iohannes in Apocalypſi, cœleſtem ciuitatem fabricant. Huic au[illegible], fœnum, ſtipulæ, id eſt, curioſæ & futiles quæſtiones vel ordinationes, itemque tota illa docendi ratio ad oſtentatio[illegible] falſa doctrina, de quibus hic non agit, non dicuntur propriè ſuperſtrui huic fundamento, niſi fortaſsis ſpecie tenus. [illegible] res ipſa declarabit, non [illegible] probos ædificatores, ac eos quidem qui vero & vni illi fundamento inſiſtunt: [illegible] ædificatorum (inquit) vt ad tempus [illegible], tamen non ſemper fallet, quoniam lux veritatis tandem vt dies apparens, [illegible] quale illud ſit aperiet. Sicut autem materiæ illæ igni explorantur, probæ ſint néc ne, ita etiam Dominus ſuo tempore, Spi[illegible], ædificia omnia explorabit, ac proinde fiet vt quæ pura & ſolida inuenta fuerint, ita etiam perdurent cum opifi[illegible], conſumpta euaneſcant, ac proinde ſpe ſui laboris fruſtretur opifex, qui ſibi in re nihili placebat. 8 Non adi[illegible] & ineptis ædificatoribus qui fundamentum retinent, cuiuſmodi erant iſti rhetores potiùs quàm paſtores Corinthii: [illegible], oportere nihilominus ipſos [illegible] operis ſui examen, atque adeò ferè inanium laborum ſuorum iacturam. [illegible] ædificii metaphora, docet non modò inanem eſſe iſtam ambitionem, ſed etiam cum ſacrilegio coniunctam. Dicit enim [illegible] templi Dei, quod ipſe videlicet ſibi ſuo ſpiritu conſecrarit. Deinde ad iſtos ambitioſos ſeſe conuertens, profanari docet [illegible], quum inania illa artificia, in quibus ſibi tantopere placebant, docet eſſe totidem ſacræ Dei doctrinæ & puritatis Eccle[illegible] facinus non ſit futurum inultum. *f* *Vt rem ſacram polluit ac contaminat, polluit autem Dei templum Paulo teſte, qui cor[illegible].* 10 A contrariis colligit eos demum puram ſapientiam in templo Dei profiteri, qui humana [illegible] quidquid à mundo diſcuntur, ſtulti illis eſſe debere, quibus Dei ſententia ſapiant.

8 vos

vos quòd [illegible] in hoc ſæculo, ſtul-
tus fiat vt ſit ſapiens.
19 Sapientia enim mundi huius, ſtultitia eſt a-
pud Deum. Scriptum eſt enim, Quod cõ-
prehendit ſapientes in aſtutia ipſorum.
20 Et rurſus, Dominus nouit cogitationes ſa-
pientum, quòd vanæ ſunt.
21 Propter hoc ne quis glorietur in filiis ho-
minis: cuncta enim veſtra ſunt,
22 Siue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue
mundus, ſiue vita, ſiue mors, ſiue præſentia,
ſiue futura, omnia *inquam* veſtra ſunt.
23 Et vos, Chriſti: & Chriſtus, Dei.

[illegible] ſtultus fiat, vt fiat ſapiens.
19 Sapientia enim mundi huius, ſtultitia eſt a-
pud Deum: ſcriptum eſt enim, [illegible] Capit ſa-
pientes cum aſtutia ipſorum.
20 Et rurſum, Dominus nouit cogitationes ſa-
pientum eſſe vanas.
21 [illegible] Itaque nullus [illegible] glorietur in hominibus:
omnia namque [illegible] veſtra ſunt:
22 Siue Paulus ſiue Apollos, ſiue Cephas:
ſiue mundus, ſiue vita, ſiue mors, ſiue præ-
ſentia, ſiue futura: omnia, *inquam*, veſtra ſunt:
23 Vos autem, Chriſti: Chriſtus verò, Dei.

h *Sibi placeat.* i *Adminicula vobis deſtinata.* 22 A perſonis ad res ipſas tranſit, [illegible] Chriſto ad Patrem aſcendit, vt doceat in ipſo etiam Chriſto, quatenus homo eſt, nos idcirco acquieſcere, quia nos ad [illegible] ſicut ipſemet Chriſtus vbique teſtatur ſe miſſum à Patre, vt hoc vinculo cum ipſo Deo, vna omnes coniungamur.

Caput IIII.

1 Deſcriptione veri Apoſtoli adducta, 7 humilitatis ſpeciem honori ſibi magis eſſe debere quam probro, docet. 9 Signa profert vnde vt ipſa appareat 10 vna gloria, 11 vna venire ipſum [illegible]*. 17 Ad finem, Timotheum commendat.*

1 Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chri-
ſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.
2 Hic iam quæritur inter diſpenſatores
vt fidelis quis inueniatur.
3 Mihi autem pro minimo eſt vt à vobis
iudicer, aut ab humano die: ſed
neque meipſum iudico.
4 Nihil enim mihi conſcius ſum:
ſed non in hoc iuſtificatus ſum: qui autem
iudicat me, Dominus eſt.
5 Itaque nolite ante tempus iudicare,
quoadúſque veniat Dominus: qui & illu-
minabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia
cordium: & tunc laus erit vnicuique
à Deo.
6 Hæc autem, fratres, transfiguraui
in me & Apollo, propter vos: vt in nobis
diſcatis, ne ſupra quàm ſcriptum
eſt, vnus aduerſus alterum inflemini
pro alio.
7 Quis enim te diſcernit? Quid autem habes
quod non accepiſti? Si autem accepiſti,
quid glori aris quaſi non acceperis?
8 Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis, ſine
nobis regnatis: & vtinam regnetis,
vt & nos vobiſcum regnemus.
9 Puto enim quòd Deus nos Apoſtolos noui-
ſimos oſtendit, tanquam morti deſtinatos:
quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, &
hominibus.
10 Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem
prudentes in Chriſto: nos infirmi, vos autem
fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.

1 Sic nos reputati vobis vt miniſtri Chri-
ſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.
2 Cæterùm iam requiritur in diſpenſatoribus
vt quiſque fidelis inueniatur.
3 Mihi autem hoc minimum eſt [illegible] mihi vt à
vobis iudicer, aut ab vllo filio hominis: ſed
neque ego meipſum iudico.
4 Nullis enim re in anima mea compungor:
ſed non per hoc iuſtificatus ſum: iudex enim
meus, Dominus eſt.
5 Propter hoc ne ante tempus ſitis iudices,
vſque dum venerit Dominus ipſe, qui illu-
minet occulta tenebrarum, & reuelat cogi-
tationes cordium: tunc erit laus vnicuique
à Deo.
6 Hæc autem, fratres mei, propter vos propo-
ſui ſub exemplo meo, & Apollo, vt in nobis
diſceretis ne [2] cogitaretis pluſquam quod
ſcriptũ eſt: & ne quis aduerſus ſocium ſuum
extollatur propter vllum hominem.
7 Quis enim diſcernit te? Aut quid eſt tibi
quod non accepiſti? [3] &, ſi accepiſti, cur
glorîaris tanquam is qui non acceperis?
8 Iam ſaturati eſtis, & ditati eſtis, & abſque
nobis regnum adepti eſtis: vtinam autem
regnum adepti ſitis, vt etiam nos regnemus
vobiſcum.
9 Arbitror autem quòd nos Apoſtolos nouiſ-
ſimos poſuit ipſe Deus velut ad mortem:
quia ſumus ſpectaculum mundo, Angelis &
filiis hominis.
10 Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem ſa-
pientes in Chriſto: nos infirmi, [4] & vos ro-
buſti vos gloria afficimini, & nos ignominia
afficimur.

1 [a] Sic de nobis reputet [b] homo, vt de mini-
ſtris Chriſti, & diſpenſatoribus myſte-
riorum Dei.
2 [2] Quod ſupereſt autem, illud requiritur in
diſpenſatoribus vt fidus quiſque inueniatur.
3 [3] Mihi verò pro minimo eſt quòd à vobis
diiudicer, [4] aut ab humano [b] iudicio: imò
nec meipſum diiudico.
4 Nullius enim rei mihi conſcius ſum: ſed non
per hoc iuſtificatus ſum [c] ſed Dominus is eſt
qui me diiudicat.
5 [6] Proinde ne ante tempus quicquam iudi-
cate, vſquedum venerit Dominus, qui & il-
luſtraturus eſt occulta tenebrarum, & mani-
feſta faciet conſilia cordium: ac tunc [d] laus
erit vnicuique à Deo.
6 [7] Hæc autem, fratres, figura quadam tranſ-
tuli ad meipſum & Apollo, propter vos: vt
in [e] nobis diſcatis, ſupra id quod ſcriptum
eſt non ſapere, vt ne alius pro alio inflemini
aduerſus alium.
7 [8] Quis enim te diſcernit? quid autem habes
quòd non acceperis? quòd ſi etiam accepi-
ſti, quid gloriaris [f] vt qui non acceperis?
8 [9] Iam ſaturati eſtis, iam ditati eſtis abſque
nobis, regnum adepti eſtis: atque vtinam ſa-
nè regnetis, vt & nos ſimul vobiſcum regne-
mus.
9 Deus enim, puto, nos vltimos Apoſtolos ſpe-
ctandos propoſuit, tanquam morti addictos.
[g] Nam ſpectaculum facti ſumus mundo &
Angelis & hominibus.
10 Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem
prudentes in Chriſto: nos infirmi, vos au-
tem validi: vos glorioſi, non ignominioſi.

1 Ex oppoſitione [illegible] ſtultitiam [illegible]
2 Hebraiſmus, [illegible]
3 Græcè, Non ecce.
4 Græcè, Non ecce.
6 Pro, Exponito.
1 Pleonaſmus re-
lationi. Hebr.
2 Græcè, Ne ſupra
quam ſcriptum eſt.
3 Vel, Quòd ſi.
4 Græcè, Vos autem.

[illegible] 5 Secundò, inquit, quomodò vos quænam ſim vel non ſim iudicare poteſtis, quū ne ego quidem qui mihi probè [illegible] quam vobis, atque adeò qui bona cõſcientia in meo munere me verſatum eſſe auſim profiteri, tamen non auſim [illegible] nere? Scio enim me nihilominus non eſſe irreprehenſibilem, nedum vt mihi inſtar veſtri placeam. c *Sed me D*[illegible] *Matth. 7. 1. rom. 2. 6.* 6 Tertia ratio, vt concluſio ex præcedentibus rationibus naſcens: Dei eſt æſtimare [illegible] vt qui norit cordis latebras quæ ſæpiſſimè homines fallunt, veſtrum itaque hoc iudicium non eſt. d *Laudare pro* [illegible] *quia cæteris anteponatur; laudis autem potius quàm vituperii mentionem facit, quia ipſius malè hoc erat* [illegible] *par eſſet.* 7 Reiecto illorum iudicio, rurſus ſe proponit pro ſingulari modeſtiæ exemplo, vt qui in hac ipſa epiſtola [illegible] ſorum doctorum nomina, non dubitarit ſuum & Apollo nomen ſubſtituere ipſorum loco, & eorum dedecus hoc modo [illegible] modum vt ſe cuiquam anteponerent. e *Noſtro exemplo, qui aliter* [illegible] 8 Optimum remedium coërcendæ arrogantiæ oſtendit: primùm ſi cogites quo iure te exiſtimes [illegible] ipſe homo ſis: deinde ſi conſideres, etiam ſiquid præter alios habeas, tamen hoc te non habere, niſi ex Dei liberalitate [illegible] alieno glorietur, & quidem aduerſus Dominum? f *Tu vero igitur nihil quod* [illegible] *ſed omnia ſunt à gratia* [illegible] 9 Deſcendit ad grauiſſimã ironiam, vt ambitioſos illos ad reſipiſcentiam [illegible] g [illegible] *Epiſcopi Romani, qui ſe eius ſucceſſores* [illegible] *Paulo* [illegible]

11 Ad hoc vſque [illegible] ſiti-
mus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur,
& [illegible]
12 Et laboramus, operantes propriis mani-
bus: conuitiis affecti, benè precamur; per-
ſequutionem patienter ſuſtinemus:
13 [b] Infamati precamur: purgamenta mun-
di facti ſumus, vſque omnium ſordes vſque
adhuc.
14 [a] Non vt vos pudore ſuffundam hæc ſcri-
bo, ſed vt filios meos dilectos admoneo.
15 Nam etſi decem milia pædagogorum ha-
bueritis in Chriſto, at non multos patres
habetis: in Chriſto enim Ieſu per Euangeli-
um ego vos genui.
16 Precor vos igitur, imitatores mei eſtote.
17 Propterea miſi vobis Timotheum, qui eſt
filius meus dilectus & fidelis in Domino, qui
vobis in memoriam reducet [k] quæ ſint viæ
meæ in Chriſto, ſicut vbique in omnibus
Eccleſiis doceo.
18 [l] Cæterùm perinde quaſi ego non ſim
venturus ad vos, inflati ſunt quidam.
19 Sed veniam breui ad vos, ſi Dominus vo-
luerit, & cognoſcam non [l] verba iſtorum
qui inflati ſunt, ſed *ſpiritualem* virtutem.
20 Non enim in verbis *ſitum eſt* regnum Dei,
ſed in *Spiritus* virtute.
21 [m] Quid vultis? cum virga veniam ad vos,
an cum charitate & [m] ſpiritu lenitatis?

11 Vſque ad hanc horam eſurimus, & ſiti-
mus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, &
habitatio ſtabilis non eſt nobis:
12 Et laboramus operantes manibus noſtris:
ignominia afficiunt nos, & benedicimus:
perſequuntur nos, & ſuſtinemus.
13 Conuitiantur nobis, & [5] ſupplices ſumus
eis: tanquam ſi eſſemus amenta huius mundi fa-
mus, & piaculum omnis hominis vſque
nunc.
14 Nequaquam vt pudefaciam vos, ſcribo
hæc, ſed tanquam filios dilectos erudio.
15 Quamuis enim myrias monitorum ſit vo-
bis in Chriſto, tamen non ſunt multi patres:
in Ieſchua Chriſto enim ego genui vos per
prædicationem.
16 Peto igitur à vobis vt mei ſimiles fiatis.
17 Propter hoc miſi ad vos Timotheum, qui
eſt filius meus dilectus & fidelis in Domino,
vt ipſe in memoriam reducat vobis vias me-
as quæ ſunt in Chriſto, iuxta id quod doceo
in omnibus eccleſiis.
18 Quaſi autem non ſim venturus ad vos, in-
flati ſunt quidam ex vobis.
19 Sed ſi Dominus voluerit, citò venturus
ſum ad vos, & [6] cognoſcam non ſermonem
eorum qui extollunt ſeipſos, ſed virtutem
eorum.
20 Regnum enim Dei non eſt in ſermone ſed
in virtute.
21 Quomodo vultis? cum virga veniam ad
vos, an cum charitate & cum ſpiritu lenitatis?

[5] Syrè, Petimus ab eis, ſuaſa di Vulg. am.

[6] Pro, Experiar.

CAPVT V.

1 *Quòd inceſtuoſum priuignū cum nouerca coniugium taciti ferrent.* 2 6 *Satis cauſæ eſſe ad-*
monet cur pudore deiici antur potius quàm ſuperbiant. 10 *Euiuſmodi ſcelera excommunicatione*
dicenda eſſe. 12 *Ne contagio latius ſerpat.*

1 OMnino [a] auditur *eſſe* inter vos ſcorta-
tio, & eiuſmodi ſcortatio quæ ne inter
Gentes quidem nominatur, adeò vt
quis vxorem patris habeat.
2 [b] Et vos inflati eſtis, ac non potius luxiſtis,
vt tolleretur è medio veſtri qui facinus hoc
patrauit?
3 [c] Enimuerò ego vt abſens corpore, præſens
autem [d] ſpiritu, iam vt præſens iudicaui, vt
is qui hoc ita perpetrauit,
4 Vobis & meo Spiritu [b] in nomine Domini
noſtri Ieſu Chriſti congregatis, [4] cum po-
teſtate Domini noſtri Ieſu Chriſti,
5 Eiuſmodi *inquam hominem* [f] tradatur ſatanæ
[6] ad interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit
die illo Domini Ieſu.
6 [7] Non eſt bona [d] gloriatio veſtra. An neſci-
tis paululo fermenti totam maſſam fermen-
tari?
7 [8] Expurgate igitur vetus fermentum, vt ſitis
noua [e] maſſa, ſicut eſtis fermenti expertes.
Etenim [f] Paſcha noſtrum pro nobis ſacrifi-
catum eſt, *nempe* Chriſtus.

1 IN ſumma auditur inter vos ſcortatio, &
quæ eſt ſcortatio qualis etiam non inter
profanos nominatur, adeo vt [1] accepe-
rit filius vxorem patris ſui.
2 Et vos inflati eſtis, non autem potius ſe-
diſtis in luctu, vt tolleretur de medio veſtri
is qui hoc opus operatus eſt?
3 Ego enim longè diſſitus à vobis corpore, &
propinquus vobis ſpiritu, iam iudicaui, tan-
quam propinquus, illum qui hoc operatur:
4 Vt in nomine Domini noſtri Ieſchua Chri-
ſti congregemini vos omnes, & ego vobiſ-
cum ſpiritu, cum poteſtate Domini noſtri
Ieſchua Chriſti,
5 Et tradatis iſtum Satanæ, ad interitum cor-
poris eius, vt in ſpiritu [2] ſaluus fiat in die Do
mini noſtri Ieſchua Chriſti.
6 Non eſt, [3] bona gloriatio veſtra, fratres
mei. Ignoratis vos quòd fermenti modicum
totam maſſam fermentat?
7 Expurgate à vobis fermentum vetus, vt ſitis
maſſa noua, ſicut eſtis azymi. Paſcha enim
noſtrum Chriſtus eſt, qui immolatus eſt pro
nobis.

[1] Vt ſcilicet eam [illegible] ſuam, [illegible]

[2] Syrè, Viuus. Hebraiſmus.

[3] Syrè, Pulchra.

[illegible] Matt. 18. [illegible] *Chriſtiana amittere: extra Eccleſiam autem regnat Satan.* 6 *Huic tamen excommunica-*
[illegible] ſed ſaluo, vt videlicet hoc remedio domitur ipſius caro, vt diſcat Spiritui viuere. 7 *Alius huius*
[illegible] contagio ad alioquos peruadit, quo fit vt neceſſariò ſit in Eccleſia retinenda, ne alii aliorum contagione inficiantur.
[illegible] 8 *Alluſione ad Paſchæ ceremonias*
[illegible] Olim, inquit, Paſcha celebraturis non licebat fermentatis panibus veſci, adeo vt in-
[illegible] qui fermentum vel degustaſſet. Poſtò totum noſtram vitam eſſe oportet inſtar feſti illius [illegible]
[illegible] ſed puritatem tum ex nobis ipſis tum ex domibus [illegible]
[illegible] Maſſam [illegible] corpus intelligit, ſingulos azymos id eſt, ſpiritu [illegible] vetera [illegible]
[illegible]

 8 Propter

8 Propterea hoc celebremus feſtum, non in fermento veteri, neque in fermento maliciæ & amaritudinis: ſed [4] in azymis puritatis & ſanctitatis.
9 Scripſi vobis per epiſtolam vt ne commiſceamini cum ſcortatoribus.
10 Non autem dico, cum ſcortatoribus qui ſunt in mundo iſto, aut cum auaris, aut cum rapacibus, aut cum cultoribus ſimulachrorum: alioquin debuiſſetis etiam è mundo exire.
11 Hoc autem quod ſcripſi vobis, *eiuſmodi eſt*, vt non cōmiſceremini, [5] & ſiquis eſt qui vocetur frater, & eſt ſcortator, aut auarus, aut cultor ſimulachrorum aut conuitiator aut ebrioſus, aut rapax, cum eo qui [6] ſic eſt, ne cibus quidem comedendus.
12 Quid enim ad me attinet iudicare extraneos? Vos autem eos qui intus ſunt iudicate.
13 Extraneos autem Deus iudicat: [7] & auferte malum è medio veſtri.

8 Itaque ſ feſtum agitemus, non fermento veteri, nec fermento maliciæ & nequitiæ: ſed non fermentatis panibus ſinceritatis & veritatis.
9 [a] Scripſi vobis in epiſtola, ne commiſceamini cum ſcortatoribus.
10 [b] At non omnino cum ſcortatoribus mundi huius aut auaris, aut rapacibus, aut idololatris: alioquin debetis ſcilicet è mundo exire.
11 Nunc autem ſcripſi vobis ne commiſceamini, *id eſt* ſi quis quum frater nominetur, ſit ſcortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuitiator, aut ebrioſus, aut rapax: cum eiuſmodi, *inquam*, ne edatis quidem.
12 [10] Quid enim mea *intereſt* etiam de extraneis iudicare? nónne de iis qui intus ſunt, vos iudicatis?
13 De extraneis verò Deus iudicat, tollite igitur iſtum ſceleratum ex vobiſipſis.

4 In contextu Syriaco perperam ſcriptū erat בחמירא, In fermento, pro בפטירא, In azimis, quod ex contextu pluſquam liquidum eſt.
5 Addit copulā, quæ exegetica eſt. Id eſt Siquis.
6 Hebraiſmus. Id eſt talis.
7 Pro inferendi particula. Auferte igitur.

filii, magiſtratibus ſubiecti, dominis ſerui, proximi denique proximis lucrifaciendis debent, impediri. [b] *Si proreſus ab eiuſmodi hominum conſortio, vobis ex ipſo mundo emigrandum eſſet: de iis igitur loquor, qui in ſinu Eccleſiæ verſantur, quos debetis … eſtica ad frugem reuocare, non autem de externis, quos debetis modis omnibus Chriſto lucrifacere.* 10 Eiiciendi falſi fratres ex … cio Dei relinquendi.

Caput VI.

1 *Inuehitur in forenſes contentiones,* 6 *Quibus ſe mutuò vexabant ſub infidelibus, cum magno Euangelii dedecore.* 9 *Deinde ſcortandi licentiam graui comminatione exagitat.*

1 AVdet aliquis ex vobis quum eſt ipſi lis cum fratre ſuo, litigare coram iniquis, & non coram ſanctis?
2 An ignoratis vos quòd ſancti mundum iudicabunt? Et ſi mundus per vos iudicatur, non digni eſtis ad iudicandum lites [1] minutulas?
3 Ignoratis vos quòd Angelos iudicaturi ſumus? quanto magis ea quæ ſunt mundi huius?
4 Sed ſi ſit vobis lis de rebus mundi, eos qui ſunt contemptibiles in Eccleſia, [2] collocate vobis in iudicio.
5 Ad verecundiam autem *veſtram* hoc dico vobis, Ita non eſt in vobis ne vnus quidem ſapiens, qui poſſit [3] ex æquo iudicare [4] inter fratrem & fratrem ſuum?
6 Sed frater cum fratre ſuo litigat: & rurſus coram eis qui ſunt [5] infideles?
7 Iam igitur vos ipſi peccaſtis inter vos, quod lis [6] vnius cum altero eſt inter vos. Propter quid enim non iniuriam patimini? & propter quid non ſuſtinetis damnum?
8 Sed vos iniuria afficitis, & damnum infertis, etiam fratribus veſtris.
9 An ignoratis quòd iniqui regnum Dei

1 SVſtinet [1] [a] aliquis veſtrûm negotium habens aduerſus alterum iudicio experiri [b] ſub iniuſtis, [2] ac non ſub ſanctis?
2 [3] An ignoratis ſanctos mundum iudicaturos? quòd ſi per vos iudicabitur mundus, indigni eſtis [c] minimis iudiciis?
3 An ignoratis fore vt angelos iudicemus? nedum *vt* quæ ad huius vitæ vſum pertinent *non iudicemus*?
4 [4] Itaque ſi [d] iudicia habeatis de iis quæ ad huius vitæ vſum pertinent, [e] eos qui minimo loco habentur in Eccleſia, eos *inquam* in ſubſelliis collocate.
5 [5] Vt vos pudeat, vobis *hoc* dico. Itáne non eſt inter vos ſapiens, ne vnus quidem, qui poſſit diiudicare inter fratres ſuos?
6 Sed frater cum fratre iudicio experitur, idque ſub infidelibus?
7 [6] Iam igitur omnino [f] defectus in vobis eſt quòd [g] iudicia habeatis inter voſmetipſos [7] quare non potius iniuriam patimini? cur non potius damnum accipitis?
8 At vos iniuriam facitis, & damno afficitis, idque fratres.
9 An ignoratis iniuſtos non eſſe Dei hæ-

1 Eadem vox ךקדקין legitur eodē ſenſu Matth. 13. 34. deriuata autē à דקק, Minuit Attenuauit. Vnde verbale דקדוק Grammatica, venit ita vocata, quòd quæ ſunt in lingua minutula, (id eſt rudimenta) doceat.
2 Facite ſedere. Hebraiſmus.
3 Velius æquū reddere.
4 בית pro בין, Inter, cum Num.
5 Syrè, Qui non credunt.
6 Syrè, Vnius cum vno Hebraiſmus.

d iudicare. c *Infimis ſubſelliis.* 4 Concluſio qua remedium huic malo præſcribit, nempe ſi de priuatis negotiis … cleſia arbitris inter ſe tranſigant: Cui muneri, inquit, vel infimus quiſque veſtrûm ſatis fecerit. Non damnat igitur iudices … propter circunſtantiā temporis expediat oſtendit idque ſine vlla iuris magiſtratus imminutione. Nec enim agit de iudiciis … & infideles exercerentur, neq; de publicis iudiciis, ſed de controuerſiis, quas nihil prohibet domeſticis etiam arbitris cōponi. … e *Viliſſimus quiſque.* 5 Theſin accommodat ad hypotheſin, hoc ſemper eos reuocans vt falſam ſapientiæ ſuam ipſorū … adimat, vnde omnia hæc mala oriebantur. 6 Nunc etiam longius progreditur, & quamuis arbitros ex fidelium cœtu … non damnet, ſed ſtabiliat potius priuata iudicia, modò ſine offendiculo exerceantur: tamen teſtatur, ſi tales eſſent quales … futurum fuiſſe vt ne hoc quidem remedio egerent. f *Impotentia animi ſic tribuitur, qui à cupiditatibus ſe ſuperari ſinunt … & moderatione plurimùm diſſidens: per ſe iuris igitur eos qui ferendis iniuriis ſunt impares.* g *Controuerſias in foro …* … ma vt porro ſpectat ad alteram reprehenſionis partem, nempe quod etiam apud infidelium iudicum ſubſellia litigarent … debuerant potius quauis iactura redimere. Sed & illud in genere verum eſt, cedendum eſſe nobis de iure noſtro, potius … ali … vindicare … Corinthiis autem … care, niſi mallent Dei hæreditate priuari.

reditatem poſſeſſuros? [8] Ne errate: neque ſcortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum maſculis,
10 Neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque conuitiatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem poſſidebunt.
11 Et hæc eratis vnuſquiſque, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in [h] nomine Domini Ieſu, & per Spiritum Dei noſtri.
12 [9] [i] Omnia mihi licent, at non omnia conducunt: omnia mihi licent, at ego [k] non redigar ſub vllius rei poteſtatem.
13 [10] Eſcæ ventri *deſtinatæ ſunt*, & venter eſcis: Deus autem & hunc & eas abolebit, corpus verò non ſcortationi, ſed Domino, & Dominus corpori.
14 Deus autem & Dominum ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit potentia ſua.
15 [11] An ignoratis corpora veſtra eſſe membra Chriſti? Num igitur tollens membra Chriſti, faciam *vt ſint* ſcorti membra? Abſit.
16 [12] An ignoratis eum qui agglutinatur ſcorto, vnum eſſe corpus *cum ſcorto*? [l] Fient enim, inquit [m] qui duo *erant*, caro vna.
17 Qui verò agglutinatur Domino, vnus ſpiritus eſt.
18 [13] Fugite ſcortationem: omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus eſt: ſed qui ſcortatur, in proprium corpus peccat.
19 [14] An ignoratis corpus veſtrum eſſe templum Spiritus ſancti, *qui eſt* in vobis, quem habetis à Deo, [15] neque eſſe, veſtri iuris?
20 Nam empti eſtis pretio: glorificate igitur Deum in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei.

hæreditariò conſequuntur? Ne erretis: nec ſcortatores, nec cultores ſimulachrorum, nec adulteri, nec molles, nec concubantes cum maſculis,
10 Nec auari, nec fures, nec ebrioſi, nec maledici, nec rapaces: hi, *inquam*, regni Dei hæreditatem non conſequuntur.
11 Et hæc fuerunt in vnoquoque ex vobis, ſed abluti eſtis, & ſanctificati eſtis, & iuſtificati eſtis per nomen Domini noſtri Ieſchua Chriſti, & per Spiritum Dei noſtri.
12 Omnium poteſtas eſt mihi, ſed non omnia expediunt mihi: omnium poteſtas eſt mihi, at ſuper me nemo poteſtatem habebit.
13 Cibus eſt ventris, & venter eſt cibi: Deus autem eos ambos aboliturus eſt, corpus verò non ſcortationi, ſed Domino noſtro, & Dominus noſter corpori.
14 Deus autem & Dominum noſtrum ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam.
15 Ignoratis vos quòd corpora veſtra membra ſunt Chriſti? tollentes membra Chriſti, faciemus ea membra ſcorti? [a] Abſit. a Syri, parap
16 An ignoratis vos, quòd is qui adhæret ſcorto, vnum eſt corpus *cum ſcorto*? Dictum eſt enim, Quòd erant vtrique vnum corpus.
17 Qui verò adhæret Domino noſtro, fit cum eo vnus Spiritus.
18 Fugite à ſcortatione. Omne enim peccatum quod fecerit filius hominis, intra corpus ſuum eſt, qui autem ſcortatur, in corpus ſuum peccat.
19 An ignoratis vos quòd corpus veſtrum templum eſt Spiritus ſancti qui habitat in vobis, quem accepiſtis à Deo, & non eſtis veſtri ipſorum?
20 Empti enim eſtis pretio. Sitis igitur glorificantes Deum in corpore veſtro & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei.

...tatur, tum in eo quòd res medias ſine diſcrimine vſurpabant, quum earum vſus ad charitatis regulam ſit exigendus: nec ... qui intemperanter eis abutens, ſeſe illis tanquam dominis ſubiicit. i *Cuius reſtringenda eſt autem vniuerſalis nota* ... 10.23. Eccl. 37.31. k *Is certè ſubiicitur rebus mediis, quicunque ſe illis non poſſe carere putat, vt planè ſeruitus ſub ſpecie li... in eiuſmodi homines iniiciat.* 10 Secundò, quòd multa in rebus mediis recenſerent quæ per ſe eſſent illicita, ve... quam perinde ac eſum & potum inter merè naturales ac licita appetitiones numerabant. Subiicit autem Apoſtolus hæc ... Nam, inquit, ad neceſſariũ huius vitæ vſum conditi ſunt cibi, quæ non eſt perpetua. Nam & cibi & tota iſta alimenti ratio ... At non idem ſentiendum eſt de ſcortationis impuritate, cui conditum non eſſe corpus, ſed è contrario puritati eſſe ... oſtendit quod Chriſto ſit conſecratum, ſicut & Chriſtus noſtris etiam corporibus, ea ipſa virtute qua reſurrexit, viuifi... eſt à Patre. 11 Expoſitio ſuperioris argumenti à contrariis, & eius applicatio. 12 Probatio eiuſdem argu... ex diametro ſcortum & Chriſtus, caro & ſpiritus: ergo qui vnum eſt cum ſcorto (quod quidem fit naturali illa corporum ... eſſe non poteſt cum Chriſto, quæ vnio eſt pura & ſpiritualis. l *Apud Moſem hæc non dicuntur de ſcortatione, ſed de ... illa ſit illius corruptio, & vtriſque ſit communis coniunctio carnis, non poteſt dici Apoſtolus hoc teſtimonio abuſus.* m *Apud ... (duo) non legitur, ſed rectè expreſſa eſt tum hoc loco, tum Matth. 19.5. quia ſit tantum mentio viri & vxoris vnius, vnde refellitur ... cum multis conſueſcit, in multas veluti partes diſſipatur.* 13 Aliud argumentum cur fugienda ſit ſcortatio, quoniam pe... turpitudine corpus commaculat. 14 Tertium argumentum, Quòd ſcortator ſit ſacrilegus, quum corpora noſtra ſint Deo ... 15 Quartum argumentum, Quòd non ſumus noſtri iuris, vt alteri cuipiam alii, nedum Satanæ & carni, nos poſſimus addi... ipſe, & quidem maximo pretio, acquiſierit, vt & corpore & animo ſuæ gloriæ inſeruiremus.

Capvt VII.

1 *Diſſerens hic de coniugio,* 4 *quod eſt remedium vitandæ ſcortationis,* 10 *& indiſſolubile.* 18.20 *iubet vnumquemque ſorte ſua contentum viuere.* 25 *Qui virginitatis ſinus eſſe debeat, oſtendit.* 35 *& qui coniugium ſuſcipere debeant.*

1 Cæterùm [1] [a] de quibus mihi ſcripſiſtis [b] bonum *fuerit* viro mulierem non attingere.
2 Sed propter fornicationes, ſuam quiſq; vxorem habeat, & proprium quæque virum habeat.
3 [2] Vxori vir [c] debitam beneuolentiam red-

1 De iis autem quæ ſcripſiſtis mihi, bonum eſt viro vt ad mulierem non appropinquet.
2 Sed propter fornicationem quiſque vxorem ſuam habeat & mulier virum ſuum habeat.
3 Et vir vxori ſuæ dilectionem quam debet

..., nec vna vxor plures habeat maritos. a *Quod attinet ad ea de quibus ad me ſcripſiſtis.* b *Commodum & ... quia coniugium multas ſecum affert moleſtias, idque ex diuinæ inſtitutionis corruptela.* 2 Secundò, declarat ſumma par... colendum eſſe coniugium. c *Debiti nomine genus omne beneuolentiæ comprehenditur, quamuis tamen poſtea vnum ſpe...*

 reddat:

reddat: ſimiliter etiam ipſa vxor marito ſuo.
4 Vxor non habet poteſtatem in corpus
ſuum, ſed maritus eius: ita etiam vir non
habet poteſtatem in corpus ſuum, ſed vxor
eius.
5 Ne igitur damno afficiatis alter alterum, niſi
quum vos ambo conſenſeritis de tempore,
quo affligatis vos ieiunio, & ad precationem
& rurſus ad eandem voluntatem conuerta-
mini, vt non tentet vos Satanas propter
concupiſcentiam corporis veſtri.
6 Hoc autem dico ego, tanquam infirmis, non
autem ex mandato.
7 Ego enim vellem vt omnes filii hominis ſi-
miles mei eſſent in puritate: ſed omni ho-
mini donum datum eſt à Deo: [2] eſt qui ita,
& eſt qui ita.
8 Dico autem iis quibus non ſunt vxores, &
viduis, quod expedit eis ſi manſerint vt ego.
9 Quòd ſi non continent, [3] iungantur matri-
monio: expeditius enim longè eſt ducere
vxorem quàm vri concupiſcentia.
10 Iis autem quibus ſunt vxores, præcipio,
non ego ſed Dominus meus, vt vxor à mari-
to ſuo non ſeparetur.
11 Et ſi ſeparata fuerit, maneat abſque viro,
aut marito ſuo reconcilietur: & vir vxorem
ſuam non dimittat.
12 Reliquis autem dico ego, ego *inquam* non
Dominus meus: ſi ſit frater cui ſit vxor infi-
delis, & ipſa velit habitare cum eo, ne deſe-
rat eam.
13 Et vxor cui eſt maritus infidelis, & ipſe vult
habitare cum ea, ne deſerat maritum ſuum.
14 Sanctificatus eſt enim vir qui eſt infidelis,
[4] in vxore fideli: & ſanctificata eſt mulier
quæ eſt infidelis [5] in viro fideli: [6] alioquin
filii eorum polluti eſſent: nunc autem puri
ſunt.
15 Si verò is qui infidelis eſt, ſeparat ſe, [7] ſe-
paret ſe: non eſt ſeruituti addictus frater
aut ſoror iſtis: ad pacem ipſam vocauit nos
Deus.
16 Quid enim noſti tu mulier an maritum tu-
um ſis [8] ſeruatura? aut tu vir noſti tu num
vxorem tuam ſeruaturus ſis?
17 Sed vnuſquiſque, vt partitus eſt ipſi Domi-
nus, & vnuſquiſque ſicut vocauit eum Deus,
ita ambulet: & etiam omnibus Eccleſiis ita
præcipio.
18 Si circunciſus aliquis vocatus ſit, non re-
uertatur ad præputium, & ſi in præputio vo-
catus ſit, ne circuncidatur.
19 Circunciſio enim non eſt quicquam, nec
etiam præputium, ſed obſeruationes man-
datorum Dei.

reddito: ſimiliter autem & vxor viro.
4 [3] Vxor proprium corpus non habet in pote-
ſtate, ſed vir: ſimiliter autem & vir proprium
corpus non habet in poteſtate, ſed vxor:
5 Ne fraudate alius alium, [c] niſi ſi quid ex con-
ſenſu ad tempus, vt [d] vacetis ieiunio & pre-
cibus, & rurſum ſimul conuenite, ne tentet
vos ſatanas propter incontinentiam ve-
ſtram.
6 [5] Hoc autem dico ex conceſſione, non ex
imperio.
7 Nam [e] velim omnes homines eſſe vt & ipſe
ſum: ſed vnuſquiſque proprium donum ha-
bet ex Deo, alius quidem ita, alius autem
ita.
8 [6] Dico autem [f] cœlebibus & viduis, bonum
eis eſt, ſi manſerint vt maneo ego.
9 Quòd ſi ſe non continent, matrimonium
contrahant: nam melius eſt matrimonium
contrahere quàm [g] vri.
10 [7] Iis autem qui matrimonio iuncti ſunt, de-
nuntio non ego, ſed Dominus, Vxor à viro
ne ſeſe ſeparato.
11 Quòd ſi etiam ſeſe ſepararit, maneat in-
nupta, aut viro reconciliator: & vir vxorem
ne dimittito.
12 [8] Reliquis autem ego dico, non Dominus,
Siquis frater vxorem habet infidelem, quæ
conſentiat ad habitandum cum eo, ne eam
dimittito.
13 Et vxor quæ habet virum infidelem, qui
conſentiat ad habitandum cum ea, ne eum
dimittito.
14 [9] Maritus enim infidelis [h] ſanctificatus eſt
[i] in vxore, & vxor infidelis ſanctificata eſt
[k] in viro: alioqui certè liberi veſtri impuri
eſſent: [l] nunc autem ſancti ſunt.
15 [10] At ſi infidelis ſeſe ſeparat, ſeparator e-
ſto: non eſt ſeruituti ſubiectus frater aut ſo-
ror in [m] huiuſmodi *rebus*: [11] ſed ad pacem
vocauit nos Deus.
16 Ecquid enim noſti vxor an virum ſis ſer-
uatura? aut ecquid noſti vir, an vxorem ſis
ſeruaturus?
17 [12] Sed vt vnicuiq; *donum* partitus eſt Deus
vt vnumquenque [n] vocauit Dominus, ita in-
cedat: & ita in Eccleſiis omnibus conſtituo.
18 [13] Circunciſus aliquis, vocatus eſt? ne [o] at-
trahat *præputium*: in præputio aliquis voca-
tus eſt? ne circuncidatur.
19 Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil
eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei.

1 Ad idem libitū. Hoc eſt Ad mutuam tori conſuetudinem ſiue officium.

2 Hebraiſmus. Eſt qui hoc dono pollet, eſt qui alio.

3 Syrè, Coniungantur.

4 Per vxorem. Hebraiſmus.

5 Per virum. Hebraiſmus.

6 Syrè, Et ſi non.

7 Hebraiſmus. hoc eſt, Suo damno ſeparet ſe, non fidelis: cuius culpa nulla eſt.

8 Syrè, Viuificatura, Hebraiſmus.

mar. 10. 11. luc. 16. 18. 8 Octaua Matrimonia inter infidelem alteram partem, alteram verò fidelem, iam contracta, [illegible] fidelis infidelem deſerere non poſſit. 9 Reſpondet obiectioni, At fidelis polluitur ſocietate infidelis. Hoc verò negat [illegible] lem poſſe bona conſcientia vti infidelis coniugis [illegible] ex eo probat quod liberi inde nati, ſancti (id eſt in promiſſione) [illegible] [illegible] fidelibus dicitur, Ero Deus tuus, & ſeminis tui. h *Pietas vxoris plus valet ad hoc vt commercio iſta pro ſancta* [illegible] *fidelitas ad hoc vt coniugium iſtud profanetur.* i *Non in ſeſe eſt ille infidelis ſanctificatus, ſed reſpectu vxoris.* k *Sub. fideli.* [illegible] *cit aduerſus catabaptiſtas & eos qui præciſam ſalutis cauſam ponunt in baptiſmo, fidelium enim liberi vt fæderis ſancti ſunt* [illegible] *autem baptiſmus tanquam ſanctitatis ſigillum.* 10 Reſpondet quæſtioni, Quid ſi infidelis fidelem deſerat? tum verò, [illegible] quoniam ab infideli eſt deſertus. m *Quum eiuſmodi quippiam inciderit.* 11 Nequis prætextu iſtius libertatis [illegible] dendi occaſionem, ſignificat pacificè colendum eſſe matrimonium etiam cum infideli, vt ſi fieri poſſit ſocietur. 12 Occa[illegible] [illegible] quod de ſeruitute & libertate coniugii dixerat, digreditur ad generalem doctrinam de vitæ ſtatu & conditione externa, [illegible] præputio, ſeruitute & libertate generaliter monens vt quiſque ſua ſorte contentus viuat in Domino, quoniam externa illa [illegible] [illegible] vel incircunciſum, ſeruum vel liberum, non ſunt ex regni Dei (vt loquuntur) eſſentia. n *Certo generi vitæ addixit.* [illegible] [illegible] men in his exemplis non omnia eſſe paria, quoniam circunciſio per ſe non ſit appetenda, libertatem verò ſeruos appetere [illegible] [illegible] igitur duntaxat paritas eſt, quòd in iſtis non ſit poſitum regnum Dei: ac proinde iſta non impediant quo minus Deo placeamus. o [illegible] *dere, ſub. ſibi ipſi: vtuntur illi, qui chirurgi opera præputiantur, quo quidem ſit cuto ferro adducta, vt glandem rurſus operiat.* [illegible]

20 Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus fuit, in ea maneat.

21 Seruus vocatus? ne ſit tibi curæ: ſed ſi potes etiam liber fieri, potius vtere.

22 Etenim qui in Domino vocatus eſt ſeruus, libertus Domini eſt: ſimiliter & qui liber vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti.

23 [14] Pretio empti eſtis, ne eſtote ſerui hominum.

24 [15] Vnuſquiſq; in quo vocatus fuit, fratres, in hoc maneat [r] apud Deum.

25 [16] De virginibus autem præceptum Domini non habeo, [f] ſed do quod ſentio, vt [t] cui Dominus per miſericordiam dederit fidum eſſe.

26 Exiſtimo igitur [v] hoc bonum eſſe propter [x] inſtantem neceſsitatem, bonum hoc *inquam* eſſe homini ita eſſe.

27 Alligatus es vxori? ne quære diſſolutionem: ſolutus es ab vxore? ne quære vxorem.

28 Quòd ſi etiam duxeris vxorem, non peccaſti: & ſi nupſerit virgo, non peccauit: ſed [y] afflictionem in carne habituri ſunt *qui ſunt* huiuſmodi, ego verò vobis [z] parco.

29 Hoc autem aio, fratres, quoniam tempus [a] contractum eſt in poſterum: vt & qui habent vxores, ſint vt non habentes:

30 Et qui [b] flent, vt non flentes, & qui gaudent, vt non gaudentes: & qui emunt, vt non obtinentes:

31 Et qui vtuntur [c] hoc mundo, vt non abutentes: præterit enim [d] ſpecies huius mundi.

32 Velim autem vos abſque ſolicitudine eſſe. Qui cælebs eſt, curat ea quæ *ſunt* Domini, quomodo placiturus ſit Domino:

33 At qui duxit vxorem, [e] curat ea quæ ſunt mundi quomodo placiturus ſit vxori.

34 Diſcretæ ſunt ea quæ *eſt* vxor & ea quæ *eſt* virgo: quæ *eſt* innupta, curat ea quæ ſunt Domini, vt ſit ſancta cum corpore, tum [f] ſpiritu: quæ verò nupta eſt, curat ea quæ ſunt mundi, quomodo placitura ſit viro.

35 Hoc autem dico [g] veſtro commodo; non vt laqueum vobis iniiciam, ſed vt decenter & aptè adhæreſcatis Domino abſque vlla diſtractione.

36 [17] Cæterùm ſiquis aliquid non decens à ſe in virginem ſuam committi putat, ſi florem ætatis excedat, & ita debet fieri: quod vult faciat, [h] non peccat: iungantur matrimonio.

37 Qui verò ſtat firmus [i] in corde, nec adigitur [k] neceſſitate, ſed in poteſtate habet propriam voluntatem, & hoc decreuit in corde ſuo, vt ſeruet ſuam virginem, bene facit.

38 Itaque qui dat nuptum, benefacit: qui verò non dat nuptum, [l] melius facit.

20 Vnuſquiſque in vocatione in qua vocatus eſt, maneat.

21 Si ſeruus vocatus fuiſti, ne curæ ſit tibi, ſed etiam ſi potes liber fieri, elige tibi [9] potius quàm vt ſeruias.

22 Qui enim ſeruus vocatus eſt in Domino noſtro, [10] libertus eſt Dei: ita is qui liber vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti.

23 Prætio empti eſtis: ne fiatis ſerui filiorum hominis.

24 Vnuſquiſque in eo in quo vocatus fuit, fratres mei, in eodem maneat apud Deum.

25 De virginitate autem præceptum à Deo non [11] habeo, conſilium autem do, tanquã vir qui gratiam conſequutus ſum à Deo, vt ſim fidelis.

26 Et arbitror quòd hoc ſit bonum propter [12] neceſſitatem huius temporis: *arbitror inquã* quòd expediat filio hominis vt ita [13] ſit.

27 Alligatus es vxori? ne quæras diſſolutionẽ: ſolutus es ab vxore? ne quæras vxorem.

28 [14] Et, ſi acceperis vxorem, non peccas: & ſi virgo [15] facta fuerit viro, non peccat, afflictio verò in corpore erit illis qui ita [16] ſũt. Ego autem vobis parco.

29 Et hoc dico, fratres mei, quòd tempus deinceps abbreuiatum eſt: vt illi quibus ſunt vxores, ſint tanquam quibus non ſunt.

30 Et illi qui flent, tanquam non flentes: & illi qui gaudent, tanquam non gaudentes, & illi qui emunt, tanquam non poſſidentes:

31 Et illi qui vtuntur mundo hoc, non [17] præter iuſtum vſum, præterit enim figura mundi huius.

32 Propterea volo vt ſine ſolicitudine ſitis. Is enim cui non eſt vxor, curat quæ ſunt Domini ſui, quomodo placeat Domino ſuo:

33 [18] Et is cui eſt vxor, ſolicitudine tenetur mundi quomodo placeat vxori ſuæ.

34 Diſcrimen autem eſt inter mulierem & virginem: [19] quæ viro facta non eſt, cogitat de Domino ſuo, vt ſit ſancta in corpore ſuo & in ſpiritu ſuo: [20] & illa cui eſt maritus, cogitat [21] de mundo, quomodo placeat marito ſuo.

35 Hoc autem in veſtrum ipſorum [22] commodum dico, nequaquam laqueum iniicio vobis, ſed vt ſitis ſeduli erga Dominum veſtrũ cum honeſtate decora non cogitantes de mundo.

36 Si quis autem putat quòd deſpectus ſit propter virginem ſuam, quod præterit tẽpus eius, & non tradiderit eam viro, conueniens *verò* ſit vt tradat eam: quemadmodũ vult faciat: non peccat, coniungetur illa.

37 Qui verò firmiter ſtatuit in mente ſua, & non cogit eum *vlla* res, ac potis eſt voluntatis ſuæ, & ita iudicat in corde ſuo, vt ſeruet virginem ſuam bene facit.

38 [23] Ergo etiam qui tradit virginem ſuam, benefacit.

9 In Syriaco contextu non legitur particula מן præpoſitiuſque. Sed contextus arguit, correctori, quum exemplar relegeret excidiſſe. Neque enim vllus elici ſenſus poteſt niſi reſtituatur.

10 Ad verbum, Filius libertatis, qui ſcilicet ſeruitutem non eſt expertus.

11 Syro, Teneo.

12 Græcum vocabulum retinet ἀνάγκη.

13 Hebraiſmus, Id eſt Maneat.

14 Hebraiſmus pro, Quòd ſi.

15 Hebræa phraſis, id eſt, Nupſerit, vt Ruth. 1. 12. & 13. & aliis locis.

16 Hebraiſmus. Id eſt Maneat.

17 Ad verb. Præter iuſtitiam vſum, ſubaudi Vtantur. Hoc eſt, Non abutantur, periphraſis.

18 pro At is.

19 Id eſt, Nupta non eſt. Heb. modo obſeruatus.

20 pro, At illa.

21 ב pro על.

22 Ad verbum, adiumentum.

23 Alteram concluſionis partẽ præterit, quia ſatis in præcedenti proxima ſententia expreſſa eſt.

[illegible] veſtra conſulitur. a In ſiuis ſi quidam [illegible]. b Ficta appellatione [illegible]. c [illegible] hic Dominus nobis conceſſit. d Habitus, figura, vel forma, indicat autem hoc nihil eſſe ſolidum. e [illegible] qui ſunt coniugio [illegible] commodius eſt cælibatus: cæterum poſſunt etiam coniuges [illegible] 3. f Animo. g Significat ſe neminì [illegible] vel decorum [illegible] 17 [illegible] ad parentes ſe conuertit, in quorum poteſtate ſunt liberi, monens vt ſuperiorem [illegible] quid ſuis liberis conueniat ac vel neceſſario aduerſus incontinentiam remedio ipſos prouideant, vel ad matrimonium [illegible] nec vlla vrget neceſſitas: & rurſus virginitatem laudat: ſed ſimpliciter neque in omnibus. h [illegible] i Id eſt, Animo ſuo. k Cui neceſſitas [illegible] ſalua [illegible] libera conſulit, atque non ſimpliciter ſed conditionibus [illegible] expreſſis.

39 Mulier, quandiu viuit maritus eius, alligata eſt per legem: ſi autem obdormierit maritus eius, libera facta eſt, 14 vt ſit cui vult, dummodo in Domino noſtro.
40 Beata autem eſt ſi ita maneat, ſecundum ſententiam meam. Puto autem etiam ego quòd Spiritus Dei ſit in me.

39 18 Vxor alligata eſt m lege quandiu viuit vir ipſius: quod ſi n obdormierit vir ipſius, libera eſt ad cui velit nubendum, tantùm o in Domino.
40 Sed beatior eſt ſi ita maneat, ſecundum meam ſententiam: puto autem me quoque Spiritum Dei habere.

14 Id eſt, Vt nubat vt antea notauimus.

l quæ cælebs permanſerit. m Per legem matrimonii. n Mortuus fuerit. o Religioſè [illegible]

Caput VIII.

1 Ab hoc loco vſque ad finem decimi cap. dehortatur vt ab impuris Gentilium epulis abſtineant. 8 Abuſum Chriſtianæ libertatis coercet, 1 Et ſcientiam charitate frænandam docet.

1 DE victimis autem 1 ſimulachrorum, ſcimus quòd in omnibus nobis eſt ſcientia, & ſcientia inflat, charitas autem ædificat.
2 Si quis autem putat quòd ſciat aliquid, nondum aliquid nouit, quemadmodum oportet eum noſſe.
3 Si quis autem diliget Deum, hic 3 cognitus eſt ab eo.
4 De eſu igitur eorum 4 quæ immolata ſunt ſimulachris, nouimus quòd nequaquam aliquid eſt ſimulachrum in mundo, & quòd non eſt Deus alius niſi vnus.
5 Nam etiam ſunt qui vocantur dii ſiue in cœlo ſiue in terra: (quemadmodum ſunt dii multi & domini multi)
6 Nobis tamen noſter vnus eſt Deus Pater, à quo omnia, & nos per ipſum: & vnus Dominus Ieſchua Chriſtus, 5 per cuius manum omnia, etiam nos 6 per manum ipſius.
7 Sed nequaquam in quolibet homine eſt ſcientia, ſunt enim quidam 7 qui ſunt in conſcientia ſua vſq; nunc tanquam pro 8 ſimulachris immolata comedunt: & quia infirma eſt conſcientia eorum, polluitur.
8 Cibus autem non facit appropinquare nos Deo, non enim ſi comedamus, abundantiores ſimus: neque ſi non edamus, *aliqua re* deſtituimur.
9 Videte autem ne poteſtas veſtra hæc ſit offendiculum infirmis.
10 Si quis enim videat te in quo eſt ſcientia, quod accumbas in æde ſimulachrorum, nónne conſcientia eius, quia infirma eſt, confirmatur ad edendum id quod immolatum eſt?
11 8 Et perit ſibi per ſcientiam tuam is qui infirmus eſt, propter quem mortuus eſt Chriſtus.

1 CÆterum 1 de iis quæ idolis immolantur, ſcimus nos 2 omnes notitia eſſe præditos. Notitia b inflat, charitas verò c ædificat.
2 Quòd ſi quis *ſibi* videtur aliquid ſcire, nondum quicquam nouit ſicut oportet noſſe.
3 Sed ſi quis diligit Deum, hic edoctus fuit ab eo.
4 3 De eſu igitur eorum quæ d idolis immolantur, ſcimus idolum e nihil *eſſe* in mundo, & nullum *eſſe* Deum alium niſi vnum.
5 Nam etiamſi ſint qui dicantur dii & in cœlo & in terra: (ſicut ſunt dii multi, & domini multi.)
6 Nobis tamen vnus *eſt* Deus Pater ille, f à quo omnia & nos in ipſo; g & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, i per quem omnia, & nos per ipſum.
7 3 Sed non in omnibus *eſt* ea ſcientia, nonnulli enim *cum* k conſcientia idoli vſque ad hoc tempus vt idolis immolatũ edunt: & conſcientia eorum, infirma quum ſit, polluitur.
8 5 Cæterùm eſca nos non commendat Deo: neque enim ſi veſcamur abundantiores ſumus: neque ſi non veſcamur, pauperiores reddimur.
9 Sed videte ne quo modo poteſtas illa veſtra offendiculo ſit iis qui infirmi ſunt.
10 6 Etenim ſi quis viderit te qui ſcientia præditus es, in idolæo accumbere, nónne conſcientia ipſius qui infirmus eſt, inſtruetur ad edendum ea quæ ſunt idolis mactata?
11 7 Et tua iſta ſcientia frater qui infirmus eſt propter quem Chriſtus eſt mortuus, l peribit.

1 Id eſt, Oblatis ſimulachris.
2 Copula pro aduerſatiua At.
3 Ad verb. Factus cognoſcere ſibi ab eo (redundat prius pronomẽ) Vel, Cognitione donatus eſt ab eo.
4 Ad verb. Immolatorum ſimulachrorum.
5 Id eſt, per quẽ per ipſum. Hebraiſ.
6 Ordo verborũ inuerſus apud paraphraſten, Qui pre idolis tanquam quæ immolata ſunt comedunt.
7 Scilicet idolorũ.
8 Hebraiſmus. Hoc eſt quod Galli dicerent. *En ainſi il ſe perit.*

12. Concedo (inquit) idolum eſſe re vera inanem quandam imaginationem, & vnum eſſe Deum ac Dominum, ac proinde [illegible] ab idolo vel ſanctos vel impuros reddi, at non inde conficitur promiſcuè illis vti vt quibuſuis cibis licere. d *Idolum hic* [illegible] *aliquid ad numen repræſentandum effictum, cui cultus exhibeatur, vnde dicta idololatria.* e *Inane & vanum figmentum.* f *Quem pater* [illegible] *illi principium tribuitur.* g *Sub ſiſtemus.* h *Sed quemadmodum Pater Dominus etiam dicitur, ſic Filius Deus, cuius ergo numen* [illegible] *reſpicit.* i *(Per) non cauſam inſtrumentalẽ ſed efficientem ſignificat, operatur enim vnà Filius cum Patre, quod non ita eſt accipiendum* [illegible] *tanquam vna ſit natura & ſimplex vtraque, etiamſi Perſonæ ſunt diſtinctæ.* 3 Ratio cur id non ſequatur, hæc eſt, quia [illegible] deſunt qui ignorent: externarum autem actionum iudicia non tantùm à veſtra, ſed etiam à ſpectatorum conſcientia, [illegible] veſtræ actiones non tantùm ad veſtram ſcientiam, ſed etiam ad fratrum ignorantiam accommodari debent. 4 Applic[illegible] ti ſunt qui non poſſunt niſi titubante conſcientia veſci idolothytis, quod ea impura eſſe exiſtiment: itaque ſi tuo exemplo [illegible] intus arbitrentur Deo diſplicere, polluitur eorum conſcientia hoc eſt: cui malo occaſionem præbuiſti. k *Conſcientia* [illegible] *eorum iudicium qui immunda putabant eſſe quæ idolis offerebantur, ideoq; illis bona conſcientia vti non poterant: hæc enim eſt vis conſcientiæ* [illegible] *re ſua mediam, ſi bona fuerit, bonam reddat, ſin mala malam.* 5 Occupatio. An verò propterea æquum fuerit nos iure noſtro [illegible] quit Apoſtolus) nihil quod ad Chriſtianiſmum attinet, vobis decedet ſi abſtinueritis in fratrum gratiam, ſicut etiam [illegible] vos reddet ſanctiores. Neque enim noſtri commendatio coram Deo poſita eſt in cibis: ſed cum fratris offendiculo [illegible] libertate abuti, cuius è contrario legitimus vſus eſt ſi quis ea ſic vtatur, vt fratris infirmi rationem habeat. 6 Altera [illegible] nis applicatio, propoſito exemplo accubitus in idolorum templo: quod factum Corinthii malè inter res medias numerab[illegible] ter ſit prohibitum ob loci circumſtantiam, etiam ceſſante offendiculo, vt ſuo loco dicetur. 7 Amplificatio argumenti [illegible] & contrariis ſumpta. Tu (inquit) homuncio de tua ſcientia tibi placens, quæ planè nulla eſt, (neque enim ſi vera ſcientia [illegible] idolorum templo accumberes) fratrem tuum peſſundabis tuo exemplo infirmam eius conſcientiam ad malè agendum confirm[illegible] ando Chriſtus ipſe etiam mortem ſubiit.

12 [6] Sic autem peccantes in fratres, & vulnerantes ipſorum conſcientiam infirmam, in Chriſtum peccatis.

13 [5] Quapropter ſi eſca facit vt offendat fratrem meũ, non veſcar carnibus in æternũ, ne faciam vt frater meus offendat.

12 Et ſi ſic derelinquentes eſtis in fratres veſtros, & percutitis conſcientias eorum infirmas, in Chriſtum ipſum delinquitis.

13 Quapropter ſi eſca offendiculo eſt fratri meo, in æternum carnem non comedam, ne offendiculo ſim fratri meo.

... Paulus in ſua ipſius perſona concipit, ne videatur ab aliis exigere cui ſeſe prior ipſe non ſubiiciat. Malim quidem e... ... omni carnis genere abſtinere, quàm peccandi occaſionem vlli fratri meo præbere: nedum vt certo loco vel ... gratiam immolaticiis carnibus non veſci.

Caput IX.

1 Oſtendit qualiter libertate à Domino ſibi permiſſa. 15 vtcrò abſtinuerit, 18 22 ne quem in rebus mediis offenderet. 24 Vitamq; noſtram ſtadiis inſtar eſſe docet.

1 Nonne [a] ſum Apoſtolus? nónne ſum liber? Nónne Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum vidi? nónne opus meum vos eſtis [2] in Domino?

2 Si aliis non ſum Apoſtolus, at certè vobis ſum, nam [b] ſigillum apoſtolatus mei vos eſtis in Domino.

3 [3] Mea reſponſio apud eos [c] qui in me inquirunt, hæc eſt,

4 [4] Annon habemus poteſtatem [d] veſcendi ac bibendi?

5 Annon habemus poteſtatem [e] ſororem vxorem circunducendi, vt & reliqui Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas?

6 An ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem [f] non operandi?

7 [5] Quis [g] militat propriis ſtipendiis vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? aut quis paſcit gregem, & de lacte gregis non edit?

8 [6] Num [h] ſecundùm hominem hæc dico? nónne etiam Lex hæc dicit?

9 Nam in Moſis Lege ſcriptum eſt, Non obligabis os boui trituranti. [i] Num boues curæ ſunt Deo?

10 An hoc propter nos omnino dicit? propter nos enim *hoc* ſcriptum eſt. Nam ſub ſpe debet is qui arat, arare: & qui triturat ſub ſpe, ſpei ſuæ particeps eſſe.

11 [7] Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum *eſt* ſi nos veſtra carnalia meſſuerimus?

12 [8] Si alii *ſui* in vos [k] iuris participes ſunt, annon potius nos? atqui non vſi fuimus iure iſto: ſed omnia ſuſtinemus, ne interrumpamus Euangelium Chriſti.

13 [9] An neſcitis eos qui ſacris operantur, *ea quæ* ex [l] ſacrario *ſunt* edere? & qui altari aſſident, cum altari [m] participare?

14 Ita Dominus conſtituit iis qui Euangelium annuntiant, [n] vt ex Euangelio viuant.

1 An non ſum [1] liber? annon ſum Apoſtolus? nunquid Jeſchua Chriſtum Dominum non vidi? aut non facti eſtis opus meum in Domino meo?

2 Et ſi aliis non fuerim Apoſtolus, attamen vobis ſum: & ſigillum Apoſtolatus mei vos eſtis.

3 Et [2] defenſio erga eos qui iudicant me, hæc eſt.

4 Nunquid non eſt poteſtas nobis edendi & bibendi?

5 Aut nunquid non eſt poteſtas nobis ſororem vxorem circunducendi nobiſcum, ſicut reliqui Apoſtoli, & ſicut fratres Domini noſtri, & ſicut Cipha?

6 Aut mihi tantùm & Barnabæ non eſt poteſtas? vt non operemur?

7 Quiſnam militat militiam impenſis ſuipſius? aut quiſnam eſt qui plantat vineam, & de fructibus eius non edit? aut quiſnam eſt qui paſcit oues, & de lacte gregis ſui non edit?

8 Nunquid tanquam filius hominis hæc dico? Ecce etiam Lex hæc dicit.

9 Scriptum eſt enim in ipſa Lege Muſche, Non obturabis *os* bouis qui triturat. Nunquid de boue cura eſt Deo?

10 Sed notum eſt cuius cauſa id dicat. Etenim propter nos ſcriptum eſt, eo quòd in ſpe oporteat vt arator aret, & qui triturat, [4] in ſpe prouentus.

11 An nos qui ſpiritum ſeminauimus in vobis, magnum eſt ſi à vobis quæ ſunt corporis metamus?

12 Et, ſi aliis eſt poteſtas ſuper vos, nónne nobis? conuenit potius? Sed non vſi ſumus poteſtate hac: verùm omnia ſuſtinemus, vt nulla re remoremur Euangelium Chriſti.

13 Ignoratis vos quòd ii qui in domo ſancta miniſtrant, ex domo ſancta alantur? & ii qui altari ſeruiunt, cum altari partem capiant?

14 Ita enim Dominus noſter mandauit vt ii qui Euangelium ipſius prædicant, ex Euangelio eius viuant.

1 Ad verbum, Filius libertatum, vt annotatum eſt ſuprà capite 7.

2 Syrè, Edaccho la latitudinem Hebraiſmum.

3 Id eſt, Vt alimur de vinamus quàm ex labore manuum noſtrarum.

4 In ſpe, pro ſub ſpe. ב pro ...ל, vt ante obſeruatum.

5 Repeto, Habere poteſtatem.

... Dominum refellere. c *Qui de me, quaſi iudices de re quæſtionem habent.* 4 Iam de re dicit, Cùm & liber ſim & ... mihi non liceat, non dico veſci idolothytis, ſed meis laboribus ſuſtentari, atque adeò vxorem etiam alere, quod & reli... ...tim Johannes & Jacobus cognati Domini, & Ipſe Petrus iure faciunt? d *Eccleſiæ videlicet ſumptu.* e *Fidelem ...* ... *labore.* 5 Ne videretur Apoſtolos grauare, æquum eſſe quod facerent oſtendit à comparatis, quum & mili... & agricolæ ſuorum laborum fructibus, & paſtores ſui gregis prouentu viuant. g *Militare ſolet.* 6 Secundo ... inationis diuinæ authoritatem, à comparatis. h *Num in tantùm nitor quæ ex hominum conſuetudine valent?* ... *reſpexit Dominus quum hanc legem conderet? nam aliqui minime etiam ad Dei curam pertineat.* 7 Aſſumptio argum... ...ratione, quoniam ne ſic quidem petitur ab illis merces, quæ meritis reſpondeat. 8 Aliud argumentum maximi mo... ... veſtri ipſos aluntur, ergo & mihi licuit idque etiam potius quàm cuiquam alii: & tamen recuſaui, & quidvis adhuc po... ... ſit quod retardet Euangelium Chriſti. k *Dei appellat facultatem viuendi alieno ſumptu.* 9 Vltimo ... Leuitarum alimentaria Legem profert, quo tamen iure vti noluerit. l *De templo (metonymice) id eſt, de iis quæ in ...* m *Altaris ſunt ſcilicet in dividenda victima.* n *Ex eo quod Euangelium prædicant. ſequitur in hoc loco, Paulum ex miſſa... ...eius generis ſuperſtitionum, victum nec ſibi quæſiſſe, nec voluiſſe inde aliis quæri.*

6 Ad verbum, Moriendo morerer: Emphatica reduplicatio, Luc. 22.
7 Id eſt, Potius quã vt aliquis, &c. Sic paſſim Syri ex Hebraiſmo.
8 אלא Syriacè compoſitum ex לא & אן, pro אם לא.
9 Hebraiſmus. Id eſt voluntariè.
10 Ad verbũ, Nutritio domus. Phraſis Syra.
11 Hoc eſt, Gratis prædicem Chriſtum.
12 Pro ſub Lege.
13 Vel, Erga infirmos.
14 In Syriaco contextu deſideratur כל id eſt Omnia: quod expreſsi vt clarior eſſet ſententia, aut potius aliquis ſenſus colligi poſſit. & ita habuit manuſcriptus codex Heidelbergenſis.
15 Ad verbum, Viuificarem. Hebraiſmus.
16 Id eſt, Vt fructus euangelii ſim conſors cum iis quibus Euangeliũ prædicauerim.
17 Vocem Latinam & Græcam retinet, ſed deſtexam. Nam additur [illegible] ex more nominibus quæ incipiunt à duabus conſonantibus.
18 [illegible] ex Græcis mutuatur.
19 Id eſt, Abſtinet.

15 Ego autem non vſus ſum vllo ex eis, neq;
propter hoc ſcripſi vt ita fiat mihi: eſſet e-
nim expeditius mihi vt [6]omnino more-
rer, [7]& non vt quis gloriam meam inanem
reddat.
16 Quamuis enim euangelizem, non eſt mihi
gloriatio: neceſſitas enim impoſita eſt mihi:
væ autem mihi [8]niſi euangelizauero.
17 Si enim [9]in voluntate mea hoc facio,
merces eſt mihi: ſi autem præter voluntatẽ
meam, [10]diſpenſatio fidei meæ cõmiſſa eſt.
18 Quæ eſt igitur merces mea? vt quum e-
uangelizo, [11]ſine ſumptibus efficiam præ-
dicationem Chriſti, & non vtar poteſtate
quæ tradita eſt mihi in Euangelio.
19 Quum enim liber ſim ab omnibus, omni
homini ſubieci meipſum, vt plures lucrifa-
ciam:
20 Et factus ſum Judæis tanquam Judæus, vt
Judæos lucrifacerem: & cum iis qui ſunt
ſub lege, factus ſum tanquam qui eſt ſub le-
ge, vt eos qui ſub Lege ſunt lucrifacerem:
21 Et illis quibus lex non eſt, factus ſum
tanquam exlex, (quum non ſim Deo exlex,
ſed [12]in Lege ipſius Chriſti) vt etiam illos
qui exleges ſunt lucrifacerem.
22 Factus ſum [13]cum infirmis tanquam infir-
mus, vt infirmos lucrifacerem: omni homi-
ni factus ſum [14]omnia, vt omnem homi-
nem [15]ſeruarem.
23 Hoc autem facio [16]vt ſim particeps in
Euangelio.
24 Ignoratis vos quòd ii qui in [17]ſtadio cur-
runt, omnes quidem currunt, ſed vnus acci-
pit ſibi victoriam? ita currite vt compre-
hendatis.
25 Vnuſquiſq; enim qui [18]certamen exercet,
ab omni re [19]continet mentem ſuam: & ii
qui currunt, vt accipiant coronam quę cor-
rumpitur, *currunt*: nos autem quæ non cor-
rumpitur.
26 Ego igitur ita curro, non vt propter a-
liquid quod ignotum ſit: & ita contendo,
nequaquam vt contra aërem contendam:
27 Sed corpus meum ſubiicio & in ſeruitu-
tem redigo, ne fortè ego, poſtquam aliis
prędicauerim, ipſemet reprobus ſim.

15 Ego tamen nullo iſtorum ſum vſus. [p]Ne-
que verò hæc ſcripſi vt ita fiat in me: nam
bonum eſt mihi mori potius quam vt glori-
ationem meam aliquis inanem reddat.
16 Etenim ſi Euangelizem, non eſt quod glo-
rier: neceſſitas enim mihi incumbit. Væ au-
tem mihi eſt niſi euangelizem.
17 Nam ſi volens hoc faciam, mercedem ha-
beo: ſin inuitus, diſpenſatio credita eſt
mihi.
18 Quæ igitur mihi eſt merces? vt quum E-
uangelizem, [o]gratuitum conſtituam Euan-
gelium Chriſti, ut ne abutar iure meo in
Euangelio.
19 Nam quum liber ſim ab omnibus, omni-
bus meipſum ſeruum feci, vt plures lucrifa-
cerem.
20 Et factus ſum Judæis vt Judæus, vt Judæos
lucrifacerem: iis qui ſub [p]Lege ſunt, vt ſi
eſſem ſub Lege, vt eos qui ſub Lege ſunt, lu-
crifacerem:
21 Exlegibus vt exlex, (*ita tamen* vt non ſim
exlex Deo, ſed ſublex Chriſto) vt lucriface-
rem exleges.
22 Factus ſum infirmis vt infirmus, vt infir-
mos lucrifacerem: [q]omnibus factus ſum
omnia, vt omnino aliquos ſeruarem.
23 Hoc autem facio propter Euangelium, vt
[r]conſors eius fiam.
24 [11]An ignoratis, eos qui in ſtadio currunt,
omnes quidem currere, ſed vnum accipere
præmium? ſic currite vt comprehendatis.
25 Porrò quiſquis certat, in omnibus eſt
[s]continens. Illi quidem itaque vt peritu-
ram coronam accipiant, *ſunt continentes*:
nos autem, vt incorruptam.
26 Ego igitur ita curro vt nõ in incertum: ita
pugilem ago, vt aerem non cædens.
27 Sed contundo [t]corpus meum, & in ſerui-
tutem redigo: ne quo modo, quum aliis
prædicarim, ipſe [v]reprobus fiam.

per fuit ſacerdotum luxus. Itaq; durum iſtis erat luxui aſſuetis, quum præſertim libertatem Euangelicam prætexerent, ab hi[illegible] Eos verò ex aduerſo Apoſtolus, tum iucunda ſimilitudine, tum etiam ſuo exemplo ad ſobrietatem, imò etiam ad carnis [illegible] cat, negans aptos eſſe ad curſum vel pugillationem (cuiuſmodi certamina Iſthmica erant) qui corpori indulgerent: ac [illegible] nullum eos præmium manere, niſi aliam vitæ rationem inſiſterent. s *Exquiſitiſſima victus diæta.* t *Viterem* [illegible] *flammis.* u *Reprobum non oppoſuit rectè, ſed probato, tum nimirum quem experientia oſtenderit non talem eſſe qualem eſſe opor*[illegible]

Caput X.

1 *Si Deus Judæis non pepercit, neque iis parcet quibus ſors eſt æqualis* 3 4 *in teſſeris externis ſuæ gratiæ.* 14 *Itaque abſurdum eſſe participes fieri menſæ dæmoniorum eos qui Cœnæ domini communicant,* 24 *& qui in rebus mediis rationem proximi non habent.*

1 Ad verbum, Per manum Muſche.

1 VOlo autẽ vt ſciatis, fratres mei, quòd
Patres noſtri omnes ſub nube fuerũt,
& omnes per mare tranſierunt.
2 Et omnes [1]per Muſche baptizati ſunt in
nube & in mari.

1 NOlim autem vos ignorare fratres,
[a]Patres noſtros omnes ſub illa nube
fuiſſe, & omnes per mare tranſiuiſſe,
2 Et omnes in [b]Moſen [c]baptizatos eſſe
nube & mari:

Id eſt, eiuſdem adoptionis & ſalutis teſſeras atque nos habebant, & nihilominus quum idolorum epulis ſeſe dedid[illegible] multiplicibus pœnis, in deſerto perierunt. Hæc autem præterquam quòd appoſitiſſimè dicuntur in eos qui idolo[illegible] interérant, Meo etiam videntur referri quòd nonnulli, dummodo cœtus Eccleſiaſticos frequentarent, & baptiſmi [illegible] teneſſent, Chriſtum confitentes, externa illa putabant tanti non eſſe, vt Deus propterea ipſis ſuccenſeret. a *[illegible] dus reſpiciens, non perſonas, niſi in genere.* Exod. 14. 22. Exod. 16. 15. a *Ea quidem fuerunt veterum Sacramenta* [illegible] ipſis in vnum Chriſtum reſpicerent, qui variis typis ſeſe illis ingerebat. b *Moſè* [illegible] c *[illegible]* [illegible] *zati fuerunt, ſed non reipſa, quod illis, non Deo imputandum.*

3 Et omnes [d] eandem [e] eſcam ſpiritualem edixe.

4 Et omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe. Bibebant enim [f] ex ſequente ſpirituali Petra: Petra verò [g] erat Chriſtus.

5 Sed pleroſq; illorum non approbauit Deus: proſtrati ſunt enim in deſerto.

6 3 Hæc autem [h] typi noſtri fuerunt, vt ne concupiſcamus res malas, ſicut illi concupierunt.

7 Ne igitur idololatræ ſitis, ſicut quidam eorum, vt ſcriptum eſt, Sedit populus ad edendum ac bibendum: & ſurrexerunt ad ludendum.

8 Neque ſcortemur, ſicut quidam eorum ſcortati ſunt, & ceciderunt vno die viginti tria millia.

9 Neque tentemus [i] Chriſtum ſicut quidam eorum tentarunt, & à ſerpentibus perierunt.

10 Neque murmurate, ſicut quidam eorum murmurarunt & perierunt ab Exterminatore.

11 Hæc autem omnia typicè eueniebant eis: ſcripta verò ſunt ad noſtri admonitionem, in quos [k] fines ſeculorum occurrerunt.

12 4 Itaque qui *ſibi* videtur ſtare, videat ne cadat.

13 Tentatio vos non cepit, niſi [l] humana: fidelis autem *eſt* Deus, qui non ſinet vos tentari ſupra *id* quod poteſtis, ſed [m] præſtabit vnà cum tentatione etiam euaſionem, vt poſſitis ſufferre.

14 Quapropter dilecti mei, fugite ab idololatria.

15 5 Vt peritis loquor: iudicate vos quod aio.

16 Poculum [n] benedictionis cui benedicimus, nónne [o] communio ſanguinis Chriſti eſt? panis quem frangimus, nónne communio corporis Chriſti eſt?

17 Quoniam vnus eſt panis, vnum corpus multi ſumus: Nam omnes ex vno pane participamus.

18 Videte Iſraelem *qui eſt* [p] ſecundum carnem: nónne qui edunt victimas, [q] participes ſunt altaris?

19 Quid ergo dico? idolum aliquid eſſe, aut quod idolis immolatum eſt, aliquid eſſe?

20 Imò *illud dico*, quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolim autem vos [r] participes dæmoniorum eſſe.

21 Non poteſtis poculum Domini bibere, & [ſ] poculum dæmoniorum: non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.

22 Num prouocamus ad æmulationẽ Domi-

3 Et omnes vnum [2] cibum ſpiritus comederunt.

4 Et omnes vnum potum ſpiritus biberunt, Bibebant enim de petra [3] Spiritus quæ ibat cum eis. Petra autẽ illa, ipſe erat Chriſtus.

5 Sed nequaquam in multitudine eorum complacitum eſt Deo: ceciderunt enim in deſerto.

6 Hæc autem, figura nobis erant, ne ſimus cupidi malorum, ſicut illi concupiuerunt.

7 Neque ſimus cultores ſimulachrorum, ſicuti etiam ex illis *quidam* coluerunt: quemadmodum ſcriptum eſt, Sedit populus ad edendum & ad bibendum, & ſurrexerunt ad ludendum.

8 Neque ſcortemur, ſicut *quidam* ex eis ſcortati ſunt, & ceciderunt vno die viginti tria millia.

9 Neque tentemus Chriſtum, ſicut etiam ex eis *quidam* tentauerunt, & perdiderunt illos ſerpentes.

10 Neq; murmuretis, ſicut *quidam* ex eis murmurauerunt, & perierunt [4] per manus exterminatoris.

11 Hæc omnia quæ contigerunt illis, in figuram noſtri fuerunt, & ſcripta ſunt propter correptionem noſtram, ad quos finis ſæculorum peruenit.

12 De cætero, qui putat quòd ſtet, caueat ne cadat.

13 Tentatio non pertingit vos, niſi filiorum hominis. Fidelis autem eſt Deus, qui non ſinet [5] vos vt tentemini [6] pluſquam id quod poſſitis, ſed faciet tentationi veſtræ exitum, vt poſſitis ſuſtinere.

14 Propter hoc, dilecti mei, fugite à cultu ſimulachrorum.

15 Tanquam ſapientibus loquor: iudicate vos id quod dico.

16 Poculum gratiarum actionis quod benedicimus, nónne eſt communio ſanguinis Chriſti? & panis quem frangimus, nónne communio eſt corporis Chriſti?

17 Vt igitur vnus eſt panis ille, ita omnes nos vnum ſumus corpus: omnes enim ex illo eodem pane accipimus.

18 Videte Iſraiel qui eſt ſecundum carnem: nónne illi qui edunt victimas, ſunt conſortes altaris?

19 Quid igitur dico? Quòd ſimulachrum aliquid ſit? aut [7] victima ſimulachri aliquid ſit? Non.

20 Sed id quod immolant prophani, dæmoniis immolant, & non Deo: non autem volo vt ſitis conſortes dæmoniorum.

21 Non poteſtis bibere poculum Domini noſtri, & poculum dæmoniorum: neque poteſtis fieri participes in menſa Domini, & in menſa dæmoniorum.

22 Aut nunquid [8] prouocando ad zelotypiam

2 Hebraiſmus. Id eſt, Spiritualem, & ſic mox, Potum Spiritus, pro Spirituali.

3 Spirituali. Iam dictum.

4 Id eſt, Ab exterminatore. Hebraiſ.

5 Hoc eſt, Vos tentari.

6 Id eſt Supra vires.

7 Quaſi dicat, Oblata ſimulachro.

8 Hoc eſt, Incendimus totum zelotypia. Ingeminatio emphatica.

Iam rediens ad illas idolorum epulas, ne quid tergiuerſari poſſint præfatur ſeſe non aliis rationibus vſurum quàm [illegible] norint. Eſt autem inductio à ſimili: Sacra conuiuia Chriſtianorum ſunt pignora communionis ipſorum cum Chriſto [illegible] inter ſe: Iſraelitæ quoque ſuis ſacrificiis mutuam in vna eademque religione copulationem ſanciunt: ita igitur e[illegible] ſuis Idolis aut potius dæmoniis (idola enim nihil ſunt) ſolennibus illis epulis copulantur. Ex quo efficitur menſam [illegible] menſam fugienda eſt igitur vobis. Neque enim fieri poteſt vt cum Domino ſimul & cum dæmoniis quicquam [illegible] ſeclum vt huiuſmodi epulas in rebus mediis rectè numeraretis. An igitur vultis cum Deo confligere? & ſi id [illegible] fore ſuperiores? n Græcorum [illegible] [illegible] o Efficax teſſera [illegible] p Qui adhuc circumciſi vocat. q [illegible] r [illegible] [illegible]

prouo-

prouocamus Dominum noſtrum ad zelotypiam? nunquid potentiores ſumus eo?

23 Cuiuſq; rei poteſtas eſt mihi, ſed non quælibet res expedit: cuiuſque rei poteſtas eſt mihi, ſed non quælibet res ædificat.

24 Nemo quod propriū eſt quærat, ſed quiſq; etiam quæ ſunt proximi ſui.

25 Quicquid venditur in 9 macello, edite abſque diſquiſitione propter conſcientiam.

26 Domini enim eſt terra cum plenitudine eius.

27 Si quis autem ex profanis 10 vocat vos, & vultis ire, quicquid ponitur ante vos, edite abſque diſquiſitione propter conſcientiam.

28 Si quis autem dixerit vobis quòd hoc 11 victimæ ſit, ne edatis, propter eum qui dixit vobis, & propter conſcientiam.

29 Conſcientiam autem dico, nequaquam veſtram, ſed eius qui *id* dixit. Cur enim libertas mea 12 iudicatur à conſcientia aliorum?

30 Si ego per gratiam vtor, cur conuitiis afficior pro eo quòd gratias ago?

31 Siue igitur edatis, ſiue bibatis, ſiue aliquid faciatis, omnia ad gloriam Dei facite.

32 Eſtote ſine offendiculo Iudæis & Græcis, 13 & Eccleſiæ Dei.

33 Quemadmodum etiam ego in omni re omni homini placeo, nec quæro id quod mihi expedit, ſed quod pluribus expedit, 14 vt ſalui fiant.

9 Romanam vocem retinet.

10 Hebraiſmus. Vocat & inuitat ad epulas.

11 Id eſt, Pertinet ad idolothytum.

12 Vel, Damnatur. Hebraiſmus.

13 Et pro Id eſt exegeticum.

14 Syrè, Vt viuant. Hebraiſmus.

num? num validiores eo ſumus?

23 6 t Omnia mihi licent, at non omnia conferunt: omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant.

24 Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quiſque quod alterius *eſt*.

25 7 Quicquid in v macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam.

26 Domini enim eſt terra & x plenitudo eius.

27 Quòd ſi quis infidelium vos vocat, & vultis ire, quicquid apponitur vobis, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam.

28 At ſi quis vobis dixerit, Hoc idolis mactatum eſt, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam. Domini enim eſt terra & plenitudo eius.

29 Conſcientiam autem dico non tuam, ſed illius alterius, 8 cur enim libertas mea damnatur ab alia conſcientia?

30 Et ſi ego per y gratiam *cibum* participo, cur *ob id* impius iudicor pro quo ego gratias ago?

31 Siue igitur editis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

32 Eſtote ſine offendiculo & Iudæis & Græcis & Eccleſiæ Dei:

33 Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens meam ipſius vtilitatem, ſed multorum, vt ſeruentur.

Pſal. 24. 1. x *Infinita illa rerum copia, quibus plena eſt.* 8 Ratio, quia nobis non eſt committendum vt [...] audiat, & beneficium Dei, quo vti debemus cum gratiarum actione, in crimen impietatis vertatur, idque noſtra culpa, ſi [...] entiam malimus offendere, quàm de noſtro iure in re nihili decedere, atque ita occaſionem infirmis præbere ita de nobis & [...] na iudicandi. Transfert autem Apoſtolus iſta in ſuam perſonam, vt tanto minus habeant Corinthii quod illi opponant. [...] *beneficio hoc vel illo cibo vti mihi liceat, cur cōmittam vt mea culpa hoc Dei beneficiū mihi vitio vertatur?* 9 Concluſio, ita eſſe [...] dam vitam, vt noſipſos non quæramus, ſed Dei gloriam, ac proinde quàm plurimorum ſalutem: qua in re non dubitat [...] Corinthiis (ſuo videlicet gregi) ſeſe pro exemplo proponere, ſed ita vt eos ad ipſum archetypū (.i. Chriſtum) reuocet, [...]

Caput XI.

1 *Notat Corinthios, quòd in ſacris cœtibus.* 4 *viri orarent velatis capitibus:* 6 *mulieres verò retectis.* 17 *In ſumma, quod in peius conuenirent.* 21 *& profana ſympoſia permiſcerent epulo ſacro Cœnæ Domini:* 23 *quam ad primam Chriſti inſtitutionem exigit.*

1 Imitatores mei eſtote, ſicut etiam ego Chriſti.

2 Laudo autem vos, fratres mei, quòd in omni re memores eſtis mei & ſicut tradidi vobis mandata, retinetis.

3 Volo autem vt ſciatis quòd omnis viri caput eſt Chriſtus: & caput mulieris vir eſt: & caput Chriſti Deus eſt.

4 Omnis vir qui orat aut prophetizat tecto capite ſuo, pudefacit caput ſuum:

5 Et omnis mulier quæ orat aut prophetizat diſcooperto capite ſuo, pudefacit caput ſuum: æquiparatur enim cum ea cuius raſum eſt caput.

6 Si enim non tegitur mulier, etiam radatur: ſi autem turpe eſt mulieri radi aut tonderi, tegatur.

1 Imitatores mei eſtote, ſicut ego Chriſti.

2 1 Laudo verò vos, fratres, quòd omnia mea meminiſtis, & ſicut tradidi vobis, traditiones retinetis.

3 2 Velim autem vos noſſe Chriſtum eſſe omnis viri caput: caput autem mulieris, virum: caput verò a Chriſti, Deum.

4 3 b Omnis vir orans aut prophetans operto capite, dedecorat caput ſuum.

5 4 Omnis verò mulier orans aut prophetans non operto capite, dedecorat caput ſuum: 5 nam *ad* vnum ac idem eſt ac ſi raſa eſſet.

6 Nam ſi non velatur mulier, etiam tondeatur: quòd ſi turpe mulieri tonderi aut radi, veletur.

carunt, 2 Deum in Chriſto mediatore proponit, non modò pro doctrinæ, ſed etiā pro Eccleſiaſtici decori fine ac [...] ſtionem propoſitam, de virorum & fœminarum habitu in publicis cœtibus decenti, illud accommodans, declarat fœmina[...] riorem eſſe viro, ex Dei ordinatione: virum autem ſic ſubiectum eſſe Chriſto, vt in eo oporteat gloriam Dei propter [...] elucere. *Ephe. 5. 23.* a *Quatenus Chriſtus eſt Mediator.* 3 Hinc colligit, viros, ſi operto capite (quod tum [...] ſignum) publicis cœtibus ad audiendum Verbum & preces concipiendas coactis interſint, ſua velut dignitate ſeipſos [...] ordinationem. b *Politicam hanc eſſe legem Pauli temporis ſub circumſtantiis accommodandam hinc docetur, quod hodie* [...] *capite aperto loqui in cœtu ſignum eſt ſubiectionis.* 4 Viciſſim etiam colligit, fœminas quæ ſubiectionis ſigno, id eſt velo, [...] ſiaſticis cœtibus apparent, ſeipſas dedecorare. 5 Argumentū primum à ſenſu cōmuni, quaſi dictante fœminis natura [...] velato capite prodire in publicum, quæ tam denſis & prolixis comis eas donauit, quas etiam adeò ſtudioſè alant, vt nullo [...]

7 [a]Vir enim non debet velare caput, quum [b]imago ſit & gloria Dei: at mulier, gloria viri eſt.
8 [9]Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulier ex viro.
9 [8]Neq; enim conditus eſt vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.
10 [9]Propter hoc debet mulier [c]poteſtatem habere in capite, [10]propter angelos.
11 [11]Attamen neque vir eſt abſque muliere, neque mulier abſque viro, [d]in Domino.
12 Sicut enim mulier ex viro eſt, ita & vir per mulierem: omnia verò ex Deo.
13 [12]Apud voſipſos iudicate: num decorum eſt mulierem non velatam Deum orare?
14 An ne natura quidem ipſa hoc vos docet, quòd viro quidem comatum eſſe dedecori ſit?
15 Contrà, mulieri comatam eſſe, gloriæ ſit? Nam coma [e]pro velamine data eſt ei.
16 [13]Quod ſi quis videtur contentioſus eſſe, nos eiuſmodi conſuetudinem non habemus, neque Eccleſiæ Dei.
17 [14]Hoc verò *ita* denuntio vt vos non laudem, quòd *videlicet* non cum emolumento, ſed cum detrimento conuenitis.
18 [15]Primùm enim quum conuenitis in Eccleſia, audio diſſidia inter vos eſſe: & aliquam partem credo.
19 [16]Oportet enim etiam hæreſes inter vos *eſſe*, vt qui [f]probati ſunt, manifeſti fiant inter vos.
20 Itaq; quum conuenitis in vnum, *hoc* [g]non eſt Dominicam Cœnam edere:
21 Nam vnuſquiſq; propriam Cœnam [h]præoccupat in veſcendo: & hic quidem eſurit, ille verò ebrius eſt.
22 [17]Enimuerò num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Eccleſiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent? Quid vobis dicam? laudabo vos? in hoc non laudo.
23 [18]Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, Dominum Ieſum *videlicet* ea nocte qua proditus eſt, accepiſſe panem,
24 Et gratiis actis fregiſſe, ac dixiſſe, Accipite, edite: hoc meum eſt corpus quod pro vobis [i]frangitur: hoc facite ad mei recordationem.
25 Itidem & poculum, poſtquam cœnaſſet, dicendo, Hoc poculum, eſt Nouum illud teſtamentum per meum ſanguinem: hoc facite quotieſcunque biberitis, ad mei recordationem.
26 Quotieſcunq; enim ederitis panem hunc,

7 Vir enim non debet tegere caput ſuum, quia imago eſt & gloria Dei: mulier verò gloria eſt viri.
8 Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulier ex viro.
9 Neque enim vir creatus eſt propter mulierem, ſed mulier propter virum.
10 Propter hoc debitrix eſt mulier vt [1]poteſtas ſit ſuper caput eius propter Angelos.
11 Veruntamen non eſt vir abſque muliere, neque mulier abſque viro, in Domino noſtro.
12 Quemadmodum enim mulier eſt ex viro, ita vir [2]per mulierem: omnis verò res ex Deo eſt.
13 Iudicate [3]inter voſipſos, *An* decet mulierem vt nudato capite ſuo oret Deum?
14 Nónne etiam ipſa natura docet vos, quòd viro ex quo creuit coma eius, ignominia eſt ipſi?
15 Et mulieri, ex quo [4]creuit coma eius, gloria eſt ipſi? quia coma eius pro velamine data eſt ei.
16 Siquis autem contendit de his, nobis non eſt conſuetudo huiuſmodi, neque Eccleſiæ Dei.
17 Hoc autē quod præcepturus ſum, non *dico* tanquam laudans vos, quia [5]non progreſſi eſtis, ſed ad id quod minus eſt deſcendiſtis.
18 Primùm enim quum congregamini in Eccleſia, diſſidia audio quòd ſint inter vos: & [6]aliqua ex parte credo.
19 Oportet vt etiam contentiones ſint inter vos, vt qui probati ſunt inter vos, innoteſcant.
20 Quum igitur congregamini, non ſicut iuſtum eſt [7]in die Domini noſtri, comeditis & bibitis:
21 Sed vnuſquiſque cœnam ſuam prius edit ſibi, & fit vt vnus eſuriat, & alius ebrius ſit.
22 Nunquid domus non ſunt vobis, vt comedatis & bibatis? An eccleſiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos [8]quibus nihil eſt? Quid dicam vobis? laudabo vos? In hoc non laudo.
23 Ego enim accepi à Domino noſtro id quòd tradidi vobis, quòd Dominus noſter Ieſchua ea nocte qua traditus fuit, accepit panem:
24 Et benedixit ac fregit, & dixit, Accipite manducate: hoc eſt corpus meum quod pro vobis frangitur: ita facite ad memoriam mei.
25 Similiter poſtquam cœnati ſunt, etiam poculum dedit, & dixit, Hoc poculum eſt Teſtamentum nouum in ſanguine meo. ita facite quotieſcunque bibitis, ad memoriam mei.
26 Quotieſcunque enim comeditis panem

1 Id eſt, Velamen quod eius ſubiectionis, & alterius in eam poteſtatis eſt ſignum: ac ideò ipſum hic vocat poteſtatem, tribuens ſigno nomen rei ſignatæ, metonymicῶs.

2 Ad verbum, Per manū mulieris. Heb.
3 Ad verbum, Inter vos & animam veſtram. Hebr.

4 Ad verbū, creſcit

5 Ad verbum, Non ad id quod eſt ante vos, iuiſtis.

6 Syrè, Aliquid, aliquid.

7 Id eſt, Dies quo celebratur cœna à Domino noſtro inſtituta.

8 Id eſt Inopes.

...gant Corinthii ſe quod in genere obſeruabant, (id eſt Apoſtoli monita) in re tamen vel præcipua non ſine magna culpa ... 15 In Cœna Domini rite celebranda requiritur vnio tum in doctrinæ veritate, tum in affectibus, ne profanetur. 16 Schiſ... ex diabolo oriuntur & mala ſunt, tamen temerè non eueniunt & electorum etiam commodo cedunt. f *Quos ex... fidei & pietatis ſinceræ.* g *Vſitata hyperbole Apoſtolus præciſè negat fieri, quod à plerisq, ritè non fiebat.* h *Alius non...* 17 Agapas quamuis diu & quidem laudabiliter, autoribus ipſis Apoſtolis, in Eccleſiis vſurpatas, tamen propter abu... Apoſtolus. 18 Vera celebrandæ Cœnæ Domini forma ex ipſius inſtitutione petenda eſt, cuius hæ partes ſunt quod ... Annuntiare mortem Domini prædicando ipſius verbum benedicere panem & vinum, inuocato Dei nomine, & eius inſti... explicata: ac demum fractum panem, comedendum, & acceptum poculum, bibendum tradere, vna cum gratiarum ... gregis. Probare ſeipſum, i. explorare tum notitiam, tum fidem, tum reſipiſcentiam ſuam: annuntiare mortem Domini ... verbo & inſtitutioni aſſentiri: ac demum acceptum ex miniſtri manu panem edere, & vinum bibere, & gratias Domino a... Pauli & Apoſtolorum liturgia. *Matth. 26.26. mar. 14.22 luc. 22.19.* i *Fractionis nomine deſignatur mortis genus quoniā Domi... & cruciatibus laceratum, contuſum, atque etiam fractum fuit, etiamſi non perinde fuerint fracta crura eius vt latronum.* *Iohan. 6 45.*

hunc

[illegible] Domini [illegible]
[illegible]
27 Qui igitur edit de pane Domini, & bibit
de poculo eius, & non eſt dignus eo, reus
eſt ſanguinis Domini & corporis eius.
28 Propter hoc probet homo ſeipſum, &
ſic de pane edat de pane hoc, & bibat de po-
culo hoc.
29 Qui enim edit & bibit ex eo indignus,
condemnationem ſibi ipſi edit & bibit,
quia non diſcernit corpus Domini.
30 Propter hoc multi inter vos ægroti & in-
firmi ſunt, & multi qui obdormiunt.
31 Si enim nos ipſos diiudicaremus, non iudi-
caremur.
32 Quum autem à Domino noſtro iudica-
mur,[11] caſtigādo caſtigamur, ne cum mun-
do condemnemur.
33 Itaque, fratres mei, quum congregamini
ad edendum, expectate alter alterum.
34 Qui autem eſurit, domi ſuæ cibum ſu-
mat, ne ad condemnationem congregemi-
ni. De reliquis autem, quum venero, man-
dabo vobis.

[illegible] Domini [illegible]
[illegible] poculum [illegible]
27 [19] Itaq; quiſquis ederit panem hunc, aut
biberit hoc poculum Domini [k] indignè, reus
erit [illegible] corporis & ſanguinis Domini.
28 [20] Probet autem [l] quiſque ſeipſum, & ita
de pane illo edat, & de poculo illo bibat.
29 Nam qui edit & bibit indignè, damnatio-
nem ſibi ipſi edit & bibit, non [m] diſcernens
corpus Domini.
30 [21] Propterea inter vos multi ſunt debiles
& inualidi, & dormiunt multi.
31 Etenim ſi noſipſos [n] diiudicaremus, non
puniremur.
32 Sed quum punimur, à Domino erudi-
mur, ne cum mundo condemnemur.
33 [23] Itaque, fratres mei, quum conuenitis ad
veſcendum, alius alium expectate.
34 [23] Quòd ſi quis eſurit, domi edat; ne ad
condemnationem conueniatis. [24] Reliqua
verò, quum venero, conſtituam.

a Ad verbum, Calix hominis [illegible]
[illegible]
11 Id eſt, ſeuerius erudimur.

[illegible] cum magna reuerentia accedat. 21 Probatio corporis & [illegible] ipſius myſteriis ſeuerè ab ipſo vindicatur, ac proinde tanto malo tempeſtiuè occurrendum, ſeſe condemnando & [illegible] *[illegible] ſeruandum.* 22 Cœna Domini [illegible] non ad veſcendum venitur, ſed ad vnionem communionis Chriſti [illegible] Domini, ac proinde à communibus epulis ſeparari debet. 24 Quæ ad ordinem ſpectant, vt locum, tempus, [illegible] pro ratione temporum, locorum & perſonarum, diſponit Apoſtolus in Eccleſia.

Caput XII.

1 Vt à contentione & ſuperbia Corinthios auocet, dicit ſpiritualia dona illis variè conferri, 7 et per illa [illegible] collata, 12 coaleſcamus ex ſingulis in vnum Chriſti corpus, 20 quemadmodum membra corporis humani in vnum coaleſcunt.

1 De ſpiritualibus autem, fratres mei, vo-
lo vt ſciatis.
2 Quòd propháni fuiſtis, & ad ſimula-
chra, & ad ea quibus non eſt vox, ſine diſ-
crimine ducebamini.
3 Idcirco notum facio vobis, quòd nemo eſt
qui per Spiritū Dei loquatur, & dicat quòd
anathema eſt Ieſchua: neq; quiſquam po-
teſt dicere quòd Dominus ſit Ieſchua, niſi
per Spiritum ſanctum.
4 Diſcrimina autem donorum ſunt, ſed vnus
eſt Spiritus:
5 Et diſcrimina miniſteriorum ſunt, ſed vnus
eſt Dominus:
6 Et diſcrimina virtutum ſunt, ſed vnus eſt
Deus qui operatur omnia in omni homine.
7 Vnicuique autem datur manifeſtatio Spi-
ritus, ſicut prodeſt ei.
8 Et cui datur per Spiritum ſermo ſapientiæ:
alii autem ſermo ſcientiæ, per eundem Spi-
ritum:
9 Alii fides per eundem Spiritum: alii dona
ſanationis, per eundem Spiritum:

1 Porro [a] de ſpiritualibus donis, fratres,
nolim vos in [a] ignorantia verſari:
2 [2] Scitis vos [b] Gentes fuiſſe qui ad idola
illa muta, prout rapi contigiſſet, abripieba-
mini.
3 [3] Quapropter notum vobis facio, nullum
per ſpiritum Dei loquentem, dicere Ieſum
[c] anathema: & neminem poſſe dicere Ie-
ſum Dominum, niſi per Spiritum ſanctum.
4 [4] Diſcrimina autem donorum ſunt, ſed [d] i-
dem Spiritus:
5 Et diſcrimina miniſteriorum ſunt, ſed idem
Dominus:
6 Et diſcrimina [e] facultatum ſunt, ſed idem eſt
Deus: efficiens eas omnes in quibuſuis.
7 Vnicuique verò [f] datur declaratio Spiritus
ad [g] vtilitatem.
8 [5] Nam huic quidem per Spiritum datur ſer-
mo [h] ſapientiæ, alii verò ſermo cognitio-
nis, per eundem Spiritum:
9 Alii verò fides, per eundem Spiritū: alii ve-
rò donum ſanationum, per eundem ſpiritū:

a Ad verbum, Ru[illegible] Hebraiſmus.
v Ad verbum, Viro, viro. Hebraiſmus.

[illegible] omnia hæc dona aliunde habere, nempe ex Dei gratia ac mera liberalitate, ad cuius gloriam ſunt referenda. *[illegible] hæc dona vobis ſunt conceſſa.* 2 Hoc probat ex prioris ſtatus collatione, cum eo in quo tunc erant [illegible] ornati. b *A vero Dei cultu & fœdere prorſus alieni.* 3 Concluſio. Scitote igitur vos de Chriſto [illegible] [illegible] poſſe, niſi ex Spiritus ſancti gratia. c *Execrari, vel [illegible] ipſius gloriæ detrahere.* 4 [illegible] [illegible] diuerſa quidem eſſe hæc dona [illegible] diuerſa eorundem [illegible] Dominum, ac Deum [illegible] *Spiritum, à dono.* e *[illegible]* *f Spiritus [illegible] gratia [illegible]* [illegible] 5 Explicat illam multiplicem [illegible] omnia principalis doni [illegible] ab vno & eodem Spiritu omnia hæc procedere. h *[illegible] eſt donum, [illegible] qui non tantum docent, ſed etiam [illegible]* *[illegible] communi.*

10 Alii verò [illegible] a-
lii verò [3] prophetia, alii verò [4] diſcretio ſpi-
rituum, alii verò genera linguarum, alii verò
interpretatio linguarum.
11 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem
Spiritus, diſtribuens priuatim vni cuique
[6] ſicut vult.
12 [7] Sicut enim corpus vnum eſt, & membra
habet multa, omnia verò membra corporis
vnius, multa quum ſint, vnum ſunt corpus:
[8] ita [9] Chriſtus.
13 Etenim per vnum Spiritum nos omnes [a] in
vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi,
ſiue Græci ſiue ſerui ſiue liberi: & omnes
[b] vna potione potati ſumus in vnum Spiri-
tum.
14 [9] Etenim corpus non eſt vnum membrum,
ſed multa.
15 [10] Si dicat pes, Quia non ſum manus, non
ſum ex corpore: num ob id non eſt ex cor-
pore?
16 Et ſi dicat auris, Quia non ſum oculus,
non ſum ex corpore: num ob id non eſt ex
corpore?
17 [11] Si totum corpus oculus, vbi auditus? ſi
totum auditus, vbi odoratus?
18 Nunc autem Deus collocauit membra, ſin-
gula ſigillatim in corpore, ſicut voluit.
19 Quod ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi
corpus?
20 Nunc verò multa quidem membra ſunt, v-
num verò corpus.
21 [12] Non poteſt autem oculus dicere manui,
Non eſt mihi opus te: aut rurſum caput pe-
dibus, Non eſt mihi vobis opus.
22 Imò multo potius, quæ videntur membra
corporis [p] infirmiſſima eſſe, neceſſaria ſunt:
23 Et quæ putamus *membra* corporis maximè
eſſe inhoneſta, iis [q] honorem ampliorem
circumponimus: & quæ ſunt in nobis inde-
cora, copioſiorem decorem habent.
24 Nam quæ ſunt in nobis decora, *eo decore*
non eſt opus: ſed Deus contemperauit cor-
pus, ei cui deerat, copioſiore tributo ho-
nore:
25 Vt ne ſit diſſidium in corpore, ſed membra
idem [r] curent alia pro aliis.
26 [13] Itaque ſiue patitur vnum membrum, ſi-
mul dolent omnia membra: ſiue honore af-
ficitur vnum membrum, ſimul gaudent om-
nia membra.
27 Vos autem eſtis corpus Chriſti, & mem-
bra [ſ] particulatim.
28 Et alios quidem conſtituit Deus in Eccle-
ſia, primùm Apoſtolos, deinde Prophetas;

10 Alii autem [illegible]
alii autem diſcretio ſpirituum: alii autem
genera linguarum: alii autem interpretatio
linguarum.
11 Omnia autem hæc vnus Spiritus facit, &
diuidit [2] vnicuique prout ipſe Spiritus vult.
12 [3] Sicut enim corpus vnum eſt, & ſunt in
eo membra multa: omnia autem membra
corporis, quamuis plura ſint, vnum ſunt cor-
pus: ita etiam Chriſtus.
13 Etenim nos quoque omnes per vnum Spi-
ritum in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue
Iudæi, ſiue Gentiles, ſiue ſerui, ſiue [4] liberi:
& omnes nos vnum Spiritum imbibimus.
14 Nam etiam corpus non eſt vnum mem-
brum, ſed multa.
15 Si etiã dicat pes, Propterea quòd non ſum
manus, non ſum de corpore, num propter
hoc non eſt de corpore?
16 Et ſi dicat auris, Quia non ſum oculus, non
ſum de corpore: num propterea non eſt de
corpore?
17 Si enim totum corpus oculi eſſent, vbi eſſet
auditus? & ſi totũ ipſum auditus eſſet, quo-
modo olfaceret?
18 Nunc autem Deus poſuit [5] vnumquodque
ex membris in corpore ſicut ipſe voluit.
19 Si autem omnia vnum eſſent membrum, v-
bi eſſet corpus?
20 Nunc autem membra ſunt plura, vnum eſt
autem corpus.
21 Non poteſt oculus dicere manui, Non ne-
ceſſaria es mihi: neque caput poteſt dice-
re pedibus, Non eſtis neceſſarii mihi.
22 Sed potius illa membra quæ exiſtimantur
eſſe infirma, [6] illa ipſa ſunt neceſſaria.
23 Et quæ exiſtimamus ignominioſa eſſe in
corpore, honorem illis ampliorẽ adiicimus:
& quæ [7] hoſeſtatis ſunt, honeſtatem ampli-
orem exercemus circa ea.
24 Quæ autem membra ſunt in nobis quæ
ſunt decora, non eſt opus eis *extraneo* hono-
re: Deus enim contemperat corpus, & dat
honorem maiorem membro illi quod mi-
nutius eſt.
25 Ne ſit diſſidium in corpore, ſed omnia
membra æquabiliter, vnum pro alio curam
habeant:
26 Et quando vnum membrum fuerit dolens,
omnia compatiuntur: &, ſi glorificetur v-
num membrum, omnia membra glorifi-
centur.
27 Vos autem corpus eſtis Chriſti, & mem-
bra [8] in locis veſtris.
28 Poſuit enim Deus in Eccleſia ſua primùm
Apoſtolos: poſt hos, prophetas: poſt hos,
doctores:

[3] Ad verbum, Cal-
nis homini. Hebraiſ.
[3] Idem error quẽ
antè notatus eſt,
[illegible] pro [illegible]
[illegible]
[4] Ad verbum, Filii
libertatum. Hebraiſ.
[5] Syrè, Vnum v-
num. Hebraiſ.
[6] Ad verbum, Su-
per eis eſt neceſſitas.
Hebraiſmus.
[7] Geminatũ con-
tinuò Daleth coar-
guit typographi er-
rorem qui prætermi-
ſit poſt ſecundum
Daleth negatiuam
לא. Niſi quis vertat
voces [illegible]
Quæ honeſtatis ſunt,
vt ſit ſenſus, Quæ ſin-
gularem honeſtatem
requirunt. quam ver-
ſionem idco præ alia
ſecutus ſum quia e-
tiam in manuſcripto
codice Heidelber-
genſi ita ſcriptum
reperi.
[8] Id eſt, Pro vt
quiſque diuerſum in
corpore locum ob-
tinet & functionem,
vt ſymmetria ſerue-
tur.

[illegible] quidem manens in propoſita ſimilitudine, deinde etiam nudè & ſimpliciter. Compellat autem priore loco eos, qui [illegible] donis præditi, idcirco ſeſe ab aliis ſegregabant, quibus nimirum inuidebant. Hoc autem, inquit, perinde eſt ac ſi [illegible] [illegible] corpore, quoniam non eſt manus: vel auris, quia non eſt oculus. Oportet ergo potius omnia ſimul mutuis viribus colligata, [illegible] 16 Rurſum eoſdem compellans, docet fore vt ſi obtinerent quod petunt, nempe vt omnes inter ſe eſſent [illegible] [illegible] ac proinde ipſius etiam corporis deſtructio conſequeretur: quoniam corpus non eſſet, niſi ex pluribus & quidẽ diuerſis inter ſe [illegible] compoſitum. Ac ne quis minus rectè diſtributam eſſe iſtam inæqualitatem cauſetur, addit, Deum ipſum omnia iſta ſimul [illegible] igitur omnia ſimul manere connexa, vt ſalutem corpus perderet. 12 Iam ex aduerſo compellat excellentioribus [illegible] [illegible] inferiores, tanquam inutiles aut nullius ſint vſus, aſpernantur. Deus enim, inquit, ſic iſtam inæqualitatem tempera- [illegible] [illegible] ſpecioſiora membra aliis abiectioribus & pudendis carere nullo modo poſſint, ac de illis tegendis & curandis magis [illegible] [illegible] hoc modo mutua neceſſitas totum corpus ſeruet in pace & concordia contineat: vt quamuis ſit impar ſingulorum labor [illegible] gradus ac conditio, tamen quia ſimul ſunt copulata, communia habeant tum commoda tum incommoda. [illegible] [illegible] *alter alterius* [illegible] [illegible] 13 Eandem [illegible] [illegible] applicat [illegible] perficiant diuerſas eſſe functiones, & diuerſa dona [illegible] [illegible] [illegible] peccent alii in alios, ſed potius mutua charitate coniuncti ſinguli quod acceperunt, pro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 5 *Aliquatenus. Nam omnes Eccleſiæ per orbem diſperſæ, diuerſa ſunt vnius corporis membra.*

doctores: poſt hos, patrantes virtutes: poſt eos, dona ſanitatis, & opitulatores, & gubernationes, & genera linguarum.
29 Num omnes hi, prophetæ? num omnes hi, doctores? num omnes hi, patrantes virtutes?
30 Num omnibus his ſunt dona ſanitatis? num omnes hi linguis loquuntur? aut num omnes hi interpretantur?
31 Si autem 9 cum æmulatione affectetis dona ampliora, ego rurſus indicabo vobis viam excellentiorem.

tertiò doctores, deinde virtutes, potestates, deinde dona ſanationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum.
29 Num omnes, Apoſtoli? num omnes, Prophetæ? num omnes doctores? num omnes *ſunt* poteſtates?
30 Num omnes donum habent ſanationum? num omnes linguis loquuntur? num omnes interpretantur?
31 14 Sed ſtudioſi eſtote donorum potiorum. Et porrò iter ad excellentiam vobis indicabo.

9 Vno verbo vtitur Paraphraſtes, quod Latinè non ſatis commodè redditur à quibuſdam Aemulemini.

buſque donis ſtudeant, ac proinde charitate, quæ cæteris longè præſtant, alii alios contendant ſuperare.

Caput XIII.

1 Monet nulla tam eximia eſſe dona, quæ non vitientur coram Deo ſi abſit Charitas. 4 ideòque in eius laudes digreditur.

1 SI quauis lingua filiorum hominis loquar, & 1 ea quæ eſt Angelorum, & charitas non ſit in me, factus ſum tanquam æs ſonans, aut cymbalum edens ſonum.
2 Et ſi fuerit in me prophetia, & cognouero myſteria omnia, & omnem ſcientiam: & ſi fuerit in me omnis fides, ita vt 2 montem transferam, & charitas non fuerit in me, nihil quicquam ero.
3 Et ſi 3 comedendum diſtribuam quicquid eſt mihi pauperibus, & ſi tradam corpus meum vt ardeat, & charitas non ſit in me, nihil proficio.
4 Charitas 4 longanimis eſt & benigna, charitas non inuidet, charitas non 5 tumultuatur, neque inflatur,
5 Neque agit quod pudendum eſt, neq; quærit quæ ſunt ſua: non irritatur, neque cogitat quod malum eſt.
6 Non gaudet de iniquitate, ſed gaudet de veritate:
7 Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, & omnia ſuſtinet.
8 Charitas nunquam excidet, prophetiæ enim abolebuntur & linguæ tacebunt, & ſcientia abolebitur.
9 6 Parum enim ex multo cognoſcimus, & parum ex multo prophetamus.
10 Quum autem venerit perfectio, tunc abolebitur id quod parum fuerat.
11 Quum puer eſſem, tanquã puer loquebar, & tanquam puer intelligebam, & tanquam puer cogitabam: quum autem factus ſum vir, aboleui ea quæ erant puritiæ.
12 Nunc quidem tanquam per ſpeculum cernimus in ænigmate, tunc verò 7 facie contra faciem: nunc 8 cognoſco parum ex multo, tunc autem cognoſcam quemadmodum 9 cognitus ſum.

1 SI 1 linguis hominum loquar & a angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum æs reſonans, aut cymbalum b tinniens.
2 Et ſi habeam prophetiam, & nouerim myſteria omnia, omnemque cognitionem: & ſi habeam c totam fidem, adeò vt montes transferam, charitatẽ autem non habeam, nihil ſum.
3 Et ſi inſumam alendis egenis omnes facultates meas, & ſi tradam corpus meum vt comburar, charitatem autem non habeam, *hoc* nihil *mihi* prodeſt.
4 2 Charitas d lenis eſt, benigna eſt: charitas non inuidet, charitas non agit perperam, non inflatur,
5 e Non agit indecorè, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum.
6 Non gaudet iniuſtitia f gratulatur autem veritati:
7 Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.
8 3 Charitas nunquam excidit: ſed & prophetiæ abolebuntur: & linguę ceſſabunt: & g cognitio abolebitur.
9 4 Ex h parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus.
10 Poſtquam autem aduenerit quod perfectum eſt, tunc quod ex parte eſt, abolebitur.
11 5 Quum eſſem infans, vt infans loquebar, vt infans cogitabam, vt infans ſentiebam: poſtquam autem factus ſum vir, vt inutilia ſuſtuli quæ infantis erant.
12 6 Cernimus enim i nunc per ſpeculum *&* per ænigma: tunc autem k coram *cernemus*: nunc cognoſco ex parte, tunc verò cognoſcam prout edoctus fuero.

1 Hyperbolica amplificatio.

2 Singulare pro plurali. quia eſt nomen generis.

3 Syrè, Comedere faciam Hebraiſmus.

4 Ad verbũ, Differens ſpiritum, id eſt iram. Hebraiſmus.

5 Vel, Turbas & motus ciet.

6 Id eſt, Ex parte minima. Syra phraſis ſæpè obſeruata.

7 Reſpondet huic phraſi Gallica, *Face à face*, aut *Vis à vis*. Et Hebraicè dicitur פנים אל פנים aut פנים בפנים.

8 Id eſt, Cognoſco ex parte minima, vt modò dictum eſt.

9 Vel, Factus fuero, cognoſcere. nempe à Deo, qui inchoatam modò notitiam perficiet aperta viſione.

pere ab ea ſint alieni, ac proinde quam de nihilo ſuperbiant. d *Ad verb. iram differt.* e *Non eſt contumelioſa.* [illegible]
tiam gratulatur: Hebræi enim veritatis nomine iuſtitiam intelligunt. 3 Secundò, charitatis præſtantiam commendat, [illegible]
in ſanctis abolebitur, reliquis autem illis donis, ad ædificationem Eccleſiæ tantiſper dum hic viuimus neceſſariis, [illegible]
ſeculo locus. g *Ratio adipiſcendæ ſcientiæ ex prophetia.* 4 Ratio, quia nunc eo ſtatu ſumus vt quotidie diſcere [illegible]
proinde illis adminiculis, puta linguarum & rerum perceptione, ac proinde earum doctoribus egeamus. Tunc verò [illegible]
tionẽ adepti fuerimus, quorſum illa quæ nonnulli imperfectis ac proinde gradatim ad perfectionẽ contendentibus, [illegible]
perfecto modo & ratione diſcimus. 5 Illuſtrat quod dixerat, egregia ſimilitudine, cõparans hanc vitam infantiæ, [illegible]
tius quam loquimur, & nihil niſi puerilia cogitamus ac ſentimus, idcòque iis indigemus quæ & linguam & mentem formant [illegible]
nimus, quorſum illam balbutiem, puerilia omnia, illa deníque quibus ſenſim formata eſt noſtra infantia, requireremus. [illegible]
modatio ſimilitudinis: Infantiæ quidem, ad præſentem vitam, in qua obſcurè res diuinas procollatæ nobis lucis modulo, [illegible]
& auditis Eccleſiaſticis doctoribus, intuemur: virilis autem & conſtantis ætatis, ad illam cæleſtem & æternam vitam, [illegible]
præſentem, cernentes, & plena eius luce irradiati, quorſum hominum vocem, & mendana illa imperfectiſſima requireremus? [illegible]
longè ferventiſſimo amore ſancti omnes cum Deo & inter ſe deuincientur, ac proinde non abolebitur charitas, ſed perfectionibus [illegible]
iis officiis coletur quæ ad huius vitæ infirmitatem peculiariter ſpectant. l *Hæc omnia per comparationem ſunt* [illegible]
verb. facie ad faciem.

13 7 Nunc verò manet fides, ſpes, charitas, tria hæc: maxima autem harum, charitas.

13 Hæc enim ſunt tria quæ manent, fides & ſpes & charitas: ex eis autem quæ maxima eſt, charitas eſt.

... Christi ſumus vtpote ſine quibus vera religio conſtare non poteſt, nempe fides ſpes & charitas. Inter iſta verò ..., vtpote quæ in futura vita non aboleatur vt aliæ, ſed perficiatur. Quum enim fides & ſpes in res promiſſas & futuras ... adepti, quorſum fidem & ſpem haberemus? At nos illic demum & Deum & nos mutuò verè & perfectè amabimus.

Caput XIIII.

2 Commendat donum prophetiæ, 7 & comparatione à muſicis inſtrumentis ſumpta. 12 verum interpretandi Scripturas vſum docet. 17 abuſum tollit, 34 ac vetat ne mulieres publicè doceant.

1 [1] Sectamini charitatem, ambite autem ſpiritualia: magis tamen vt [a] prophetetis.

2 [2] Nam qui loquitur [b] lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo: nullus enim audit, [c] ſpiritu verò loquitur myſteria.

3 Qui autem prophetat, hominibus loquitur ad [d] ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.

4 Qui loquitur lingua, ſeipſum ædificat: qui verò prophetat, [e] Eccleſiam ædificat.

5 Velim autem omnes vos loqui linguis, magis tamen vt prophetetis: maior enim *eſt* qui prophetat quàm qui loquitur linguis, niſi ſi interpretetur, vt Eccleſia ædificationem accipiat.

6 Quod ſi nunc, fratres, veniam ad vos linguis loquens, quid vos iuuabo, niſi vobis loquar aut ex reuelatione, aut ex cognitione: vel prophetando, vel docendo?

7 [3] Atqui inanima quæ ſonum edunt, ſiue tibia *ſit*, ſiue cithara, niſi diſtinctionem tonis dederint, quomodo cognoſcetur quod tibia canitur aut citharæ?

8 Etenim ſi incertum ſonum tuba dederit, quis apparabitur ad bellum?

9 Ita & vos niſi per linguam [f] bene ſignificantem ſermonem ediderítis, quomodo intelligetur quod dicitur? eritis enim in aërem loquentes.

10 [4] Tot, prout inciderit, genera vocum ſunt in mundo, & nihil eſt mutum.

11 Niſi igitur ſciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus: & qui [g] loquitur, apud me barbarus *fuerit*.

12 [5] Ita & vos, quandoquidem ſtudioſi eſtis ſpirituum, ad ædificationem Eccleſiæ quærite vt excellatis.

13 Quapropter qui loquitur lingua, [h] precetur vt interpretetur.

1 [1] Sectamini charitatem, & [2] cum emulatione appetite dona ſpiritus: magis autem vt prophetetis.

2 Qui enim loquitur lingua, nequaquam filiis hominis loquitur, ſed Deo. Nemo enim [3] audit id quod loquitur, ſed ſpiritu [4] myſterium loquitur.

3 Qui autem prophetat, filiis hominis loquitur ædificationem & [5] exhortationem & conſolationem.

4 Qui loquitur lingua, ſeipſum ædificat: & qui prophetat, Eccleſiam ædificat.

5 Velim autem vt vos omnes loquamini linguis, magis verò vt prophetetis. [6] Maior enim eſt is qui prophetat quàm is qui loquitur lingua, niſi interpretetur: ſi autem interpretetur, Eccleſiam ædificat.

6 Et nunc, fratres mei, ſi veniam ad vos, & loquar vobiſcum linguis, quid proſim vobis, niſi loquar vobiſcum aut per reuelationem, aut per cognitionem, aut per prophetiam, aut per doctrinam?

7 Etenim etiam res in quibus non eſt anima, & edunt ſonum, ſiue tibia, ſiue cithara, & ſi diſtinctionem non faciant inter fiſtulam & ſociam eius, quomodo cognoſcitur id [7] quo canitur, aut id quo pulſatur?

8 Et ſi buccina ediderit ſonum indiſtinctum, quis præparabitur ad prælium?

9 Ita etiam vos, ſi dixeritis ſermonem [8] in lingua, & non fuerit interpretatione expoſitus, quomodo cognoſcetur id quod dicitis? eritis tanquam [9] in aërem loquentes.

10 [10] Ecce enim, genera linguarum multa ſunt in mundo, & non eſt vnum ex eis ſine voce:

11 Et, ſi non intelligam vim vocis, ſum [11] barbarus ei qui loquitur: & etiam is qui loquitur, eſt mihi barbarus.

12 Similiter etiam vos, quoniam cum æmulatione affectatores eſtis donorum ſpiritus, ad ædificationem Eccleſiæ quærite vt excellatis.

13 Et is qui loquitur lingua, oret [12] vt interpretetur.

1 Ad verbum, Currite poſt charitatem. Hebraiſmus.
2 Vide ſupra in fine cap. 12.
3 Id eſt, Intelligit Hebraiſmus.
4 Singulare pro plurali.
5 Ad verbum diceretur, Cordificationem. Gallicè *Encouragement*. Elegans nomen à לבב deductum.
6 Vel, Potior, Præſtantior.
7 Alterum relatiuum cum præpoſitione inſtrumentali, ſubauditur more Hebraico plenum eſſet הבה Cum quo.
8 Hoc eſt Dono linguarum præditi.
9 Ad verb. Cum aëre. Formam nominis Græci ſeruat.
10 Id eſt, Ex tanta gentium varietate nulla eſt quæ mentis conceptum aliqua vocis diſtinctione non exprimat.
11 Græcũ nomen.
12 Id eſt, Vt addatur à Deo donum interpretandi, à quo pendet doni linguarum præſtantia & vina.

... cum aliquo fructu eius qui loquebatur, tamen verum vſum illius doni corrumpebat, quum nulla inde vtilitas ad ..., & publici cœtus non ad priuatam alicuius, ſed ad communem omnium vtilitatem ſint inſtituti. b *Lingua ... peregrina ſumitur, quod nemo intelligat ſine interprete.* c *Afflatu quem à Spiritu accepit: quo tamen abutitur, quum ... non intelligantur à quoquam in cœtu.* d *Quæ homines promoueant in pietatis ſtudio.* e *Cœtum.* 3 Illuſtrat ... à muſicis inſtrumentis ſimilitudine, quæ & ipſa quamuis articulatè non loquantur, tamen ſonis ſuis diſtinguuntur, vt ... vſus. f *Commodè rem ipſam explicantem.* 4 Neceſſitatem interpretationis cum linguarum dono coniun... idiomatum multiplici varietate, adeò vt ſine interprete alius alii loquens, perinde faciat ac ſi non loquatur. g *Qui ... ſuis concionibus, & qui aliquot verba Hebræa aut Græca ambitioſè è pulpito apud imperitum vulgus effundunt, vt inde ſibi ... conciliens.* 5 Concluſio, Si volunt ſpiritualibus illis donis ita vt par eſt excellere, quærendam ipſis eſſe Ec... , et proinde donum linguarum non aliter vſurpandum quàm ſi acceſſerit peregrinæ linguæ interpretatio, ſiue ex eodem ... ab alio interprete. h *Petat interpretationis donum.*

13 Id eſt, Sententia precationis meæ, Eccleſiæ eſt infructuoſa, quæ eam non intelligit.

[illegible] Id eſt, Ita canā vt non audiar modò, ſed etiam intelligar.

15 Ad verbum, Si non. Hebraiſmus.

16 Id eſt, Qui partes idiotæ [id eſt, priuati hominis] ſuſtinet in ſacro cœtu, neque gradu vllo eminet.

17 [illegible] in contextu prætermiſſum erat, quod nos adſcripſimus.

18 Id eſt, Rectè.

19 Myriadem poſuit pro numero infinito, ex Hebraiſmo

20 Id eſt, In libris ſacris, qui omnes interdum ſub Legis nomine comprehenduntur.

21 Id eſt, intelligent, vt ſuprà dictū eſt. Particula Etiam auget, ſicut apud Hebræos. Senſus eſt, Hac ratione minus quàm prius intellecturos ac percepturos eſſe [illegible] illis.

22 Vel Inter vos. Videtur tamen magis Emphaticum, In vobis. Id eſt, Loquitur per vos.

23 Implet addito verbo contextum Græcum, quod in ſingulis membris ſequentibus eſt repetendū.

24 Gallicè exprimus, *Et tout au plus, trois*.

25 Syrè, Vnus, vnus: ſicut & Hebraicè.

26 Subaudi, Fieri decet, aut Fieri ſolitum eſt.

14 [illegible] lingua, ſpiritus meus orat: [illegible]
[illegible] intellectus autem meus eſt ſine fructibus eſt.
15 Quid igitur faciam? orabo ſpiritu meo, &
orabo intellectu meo: & 14 canam ſpiritu
meo, & canam etiam intellectu meo.
16 15 Alioqui ſi benedicas ſpiritu tantùm, is
qui implet locum 16 idiotæ, quomodo dicet
Amen ad gratiarum actionem tuam? propterea
quòd 17 quid dicas neſciat.
17 Tu enim 18 pulchrè dicis, ſed ſocius tuus
non ædificatur.
18 Gratias ago Deo quòd magis quàm vos omnes
loquar linguis.
19 Sed in Eccleſia volo quinque verba intellectu
meo loqui, vt etiam alios doceam, potius
quàm 19 myriadem verborum lingua
non intellecta.
20 Fratres mei, ne ſitis pueri in mentibus veſtris,
ſed in rebus malis eſtote infantes, & in
mentibus veſtris eſtote perfecti.
21 In 20 Lege ſcriptum eſt, Quoniam ſermone
peregrino & lingua aliena loquar cum
populo iſto: etiam minimè ita 21 audient
me, dicit Dominus.
22 Itaque linguæ in ſignum poſitæ ſunt, non
credentibus, ſed iis qui non credunt: prophetiæ
verò, nequaquam iis qui ſunt incre-
duli, ſed iis qui credunt.
23 Si ergo congregetur tota Eccleſia, & omnes
linguis loquantur, & ingrediantur idiotæ,
aut ii qui non credunt, nónne dicent
quòd hi inſaniunt?
24 Et ſi omnes vos prophetetis, & ingrediatur
ad vos idiota, aut is qui non credit, arguitur
ab omnibus vobis, & corrigitur ab omnibus
vobis.
25 Et occulta cordis eius manifeſta fiunt: &
tunc procidet ſuper faciem ſuam, & adorabit
Deum & dicet, Verè Deus eſt in 22 vobis.
26 Dico itaque, fratres mei, quòd quum congregamini,
cuicunque ex vobis eſt pſalmus,
23 loquatur: & ille cui eſt doctrina, & ille
cui eſt reuelatio, & ille cui eſt lingua, & ille
cui eſt interpretatio: omnia ad ædificationem
fiant.
27 Et ſi lingua quis loquatur, duo loquantur,
& 24 ad ſummum tres, & 25 ſigillatim loquantur,
& vnus interpretetur.
28 Et ſi non ſit qui interpretetur, taceat in
Eccleſia is qui loquitur lingua, & inter ſeipſum
& Deum loquatur.
29 Prophetæ autem duo aut tres loquantur,
& cæteri diſcernant.
30 Et ſi *aliquid* alii reuelatum fuerit ſedenti,
prior taceat.
31 Poteſtis enim omnes ſigillatim prophetare,
vt omnis homo diſcat, & omnis homo
conſolationem capiat.
32 Spiritus enim prophetarum prophetis
ſubiicitur.
33 Quia Deus non eſt tumultus ſed pacis, vt
in omnibus 26 eccleſiis ſanctorum.

14 [illegible] ſi precer lingua, ſpiritus [illegible]
[illegible], ſed intelligentia mea [illegible] eſt infructuoſa.
15 Quid eſt igitur? precabor ſpiritu, ſed precabor
etiam m intelligentia: pſallam ſpiritu,
ſed pſallam etiam intelligentia.
16 7 Quandoquidem ſi benedixeris n ſpiritu,
is qui o implet locum idiotæ, quomodo dicturus
eſt p Amen ad tuam gratiarum actionem?
nam quid dicas neſcit.
17 Nam tu quidem bene gratias agis, ſed alius
non ædificatur.
18 8 Gratias ago Deo meo, quòd magis quàm
vos omnes linguis loquar.
19 Sed in Eccleſia, [illegible] q quinque verba ex
intelligentia mea loqui, vt & alios inſtituā,
quàm decem millia verborum lingua.
20 9 Fratres, ne eſtote pueri intelligentia: ſed
malitia pueri, intelligentia verò adulti eſtote.
21 In r Lege ſcriptum eſt, Propterea per diuerſæ
linguæ *homines* & alia labra loquar populo
huic: & ita quoque me non audient, dicit
Dominus.
22 10 Linguæ igitur ſunt ſignum, non iis qui
credunt, ſed infidelibus: prophetia verò non
infidelibus ſed credentibus.
23 11 Itaque ſi eòdem conuenerit tota Eccleſia
& omnes linguis loquantur, ingrediantur
autem s idiotæ vel infideles, nónne dicent
vos furere?
24 Sed ſi omnes prophetent, ingrediatur autem
infidelis quiſpiam, aut idiota, arguitur
ab omnibus, diiudicatur ab omnibus.
25 Et ita occulta cordis eius manifeſta fiunt,
atque ita procidens in faciem, adorabit Deum,
renuntians Deum verè in vobis eſſe.
26 12 Quid igitur eſt fratres? quoties conuenitis
quiſque veſtrûm canticum habet, doctrinam
habet, linguam habet, reuelationē
habet, interpretationem habet: omnia ad
ædificationem fiant.
27 13 Siue lingua quis loquitur, *fiat* per binos,
aut ad plurimum ternos, & viciſſim: vnus
autem interpretetur.
28 Quòd ſi non ſit interpres, taceat in Eccleſia
qui loquitur lingua: ſibiipſi verò loquatur
& Deo.
29 14 Prophetæ autem duo aut tres loquantur,
& alii diiudicent.
30 Quòd ſi *quid* alii patefactum fuerit aſſidenti,
prior taceat.
31 Poteſtis enim ſigillatim omnes prophetare,
vt omnes diſcant & omnes conſolationem
accipiant.
32 Et t ſpiritus Prophetarum Prophetis ſubiiciuntur.
33 Non enim eſt ſeditionis *author* Deus, ſed
pacis, vt in omnibus Eccleſiis ſanctorum.

linguarum donū abſque prophetia, ſed etiam tum iis, tum infidelibus, quos oportuit in cœtu fidelium lucrifieri, plurimū [illegible] fieri vt videantur aliis furere fideles nedum vt infideles ita erudiantur. r *Vide Act. 4. 13.* 12 Concluſio, [illegible] ſiæ eſſe regulam ac normam recti ſpiritualium donorum vſus. 13 Forma vſus doni linguarum, Vni & alteri [illegible] ſim in conuentu, ſi modò adſit interpres aliquis, linguarum dono vti fas eſto: ſin adfuerit interpres qui eo dono præditus [illegible]
14 Forma Prophetiæ, Duo aut tres proponunto, reliqui diiudicanto quod propoſitum fuerit, eum ſit videlicet [illegible] tantum. Si in iſto examine aliquid ſuppeditarit Dominus cuipiam, loquendi partes ei concedantur. Quialis, [illegible] tiæ, ad prophetandum quoad Eccleſiæ ædificatio ferat, admittitur. Alii aliorum iudiciis ſe ſubiiciunto. t [illegible]
Propheta afflati Spiritu Dei.

34 [illegible] in conuentibus ſileant: non enim permiſſum eſt eis vt loquantur, ſed oportet vt ſubditæ ſint, ſicut & Lex dicit.

35 Quòd ſi quid diſcere volunt, domi ſuos viros interrogent: nam turpe eſt mulieribus in Eccleſia loqui.

36 [illegible] An à vobis ſermo Dei profectus eſt? an ad vos ſolos deuenit?

37 Siquis videtur Propheta eſſe, aut [v] ſpiritualis, agnoſcat, quæ ſcribo vobis, eſſe Domini mandata.

38 [17] Qui verò ignarus eſt, ignarus eſto.

39 [18] Itaque fratres, ſtudetis, vt prophetetis, & loqui linguis ne prohibete.

40 Omnia verò decenter & ordine fiant.

34 Mulieres veſtræ in Eccleſiis taceant, non enim permittitur eis vt loquantur, ſed vt ſubiiciantur, ſicut etiam Lex dicit.

35 Quòd ſi quid volunt diſcere, in domibus ſuis interrogent maritos ſuos: [27] pudor enim eſt vt mulieres in Eccleſia loquantur.

36 Nunquid à vobis profectus eſt ſermo Dei, aut ad vos tantùm peruenit?

37 Siquis autem ex vobis putat quòd propheta ſit, aut ſpiritualis ſit, agnoſcat hæc quæ ſcribo vobis, quòd mandata ſunt Domini noſtri.

38 Siquis autem ignorat, ignoret.

39 Ergo cum æmulatione appetite, fratres mei, vt prophetetis: & loqui linguis ne vetueritis:

40 Omnia autem cum modeſtia & cum ordine fiant.

[illegible] recta ſunt. 18 Prophetia in Eccleſiis omnino retinenda, linguarum donum non prohibendum, ſed ordine fa[illegible]

Caput XV.

1 Cùm eſſent apud Cor. qui corporum reſurrectionem in dubium vocarent, 13 poſt quam eius certitudinem validis argumentis comprobauit, 25 rationem etiam 35 & modum ſubiungit.

1 CÆterum [a] vobis declaro, fratres, Euangelium quod Euangelizaui vobis, & quod accepiſtis, in quo etiam [b] ſtatis.

2 Per quod etiam, ſi retinetis quo ſermone vobis euangelizauerim, ſeruamini; [b] niſi ſi fruſtrà credidiſtis.

3 Tradidi enim vobis in primis quod & acceperam, Chriſtum videlicet mortuum eſſe pro peccatis noſtris, ſecundùm Scripturas:

4 Et ſepultum fuiſſe, & excitatum tertio die ſecundùm Scripturas:

5 Et viſum fuiſſe Cephæ, deinde [c] duodecim illis.

6 Poſtea viſus eſt amplius quàm quingentis fratribus [d] ſemel, ex quibus plerique manent vſque adhuc, quidam autem obdormierunt.

7 Poſtea viſus eſt Iacobo, deinde Apoſtolis omnibus.

8 [2] Vltimo verò omnium, velut abortiuo viſus eſt etiam mihi.

9 Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, proptereà quòd perſequutus ſum Eccleſiam Dei.

10 Sed gratia Dei ſum id quod ſum; & gratia eius quæ in me collata eſt non fuit inanis, ſed amplius quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt.

11 Et ego igitur & illi ita prædicamus, & ita credidiſtis.

12 [3] Quòd ſi Chriſtus prædicatur ex mortuis excitatus eſſe, quomodo dicunt quidam inter vos non eſſe reſurrectionem mortuorum?

13 [4] Nam ſi reſurrectio mortuorum non eſt, Chriſtus quoque non eſt excitatus.

14 [5] Quòd ſi Chriſtus nō eſt excitatus, inanis videlicet eſt prædicatio noſtra, inanis autem eſt etiam fides veſtra:

1 NOtum autem facio vobis, fratres mei, euangelium quod prædicaui vobis, & accepiſtis illud, & ſtetiſtis in eo.

2 Et in eo [1] ſalui eſtis. Quibúſnam verbis prædicauerim vobis memores eſtis, niſi fruſtra credidiſtis.

3 Tradidi enim vobis à principio quemadmodum acceperam, quòd Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſicut ſcriptum eſt;

4 Et quòd ſepultus eſt, & reſurrexit tertio die, quemadmodum ſcriptum eſt.

5 Et viſus eſt Cephæ, & poſt eum [2] duodecim.

6 Et poſtea viſus eſt pluribus quàm quingentis fratribus vnà, ex quibus plures ſuperſtites ſunt vſque nunc, [3] & ex eis quidam obdormierunt.

7 Et poſthæc viſus eſt Iaakubo, & poſt eum omnibus Apoſtolis.

8 Poſtremo autem omnium, tanquam abortiuo, viſus eſt etiam mihi.

9 Ego ſum minimus Apoſtolorum: neque dignus ſum vt vocer Apoſtolus, propterea quòd perſequutus ſum Eccleſiam Dei.

10 Per gratiam autem Dei ſum id quod ſum: & gratia eius [4] quæ in me eſt, non fuit inanis, ſed amplius quàm omnes illi laboraui, non ego ſed gratia eius [5] quæ eſt mecum.

11 Siue ego igitur, ſiue illi, ita prædicamus, & ita credidiſtis.

12 Si autem Chriſtus prædicatur quòd ſurrexit [6] à mortuis, quomodo ſunt inter vos quidam qui dicunt quòd non eſt reſurrectio mortuorum?

13 [7] Et ſi reſurrectio mortuorum non eſt, neque Chriſtus reſurrexit.

14 Et, ſi Chriſtus nō reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, inanis quoque fides veſtra.

[illegible] in corporum, vt à ſe infra omnes delicias. *Act. 9. 4. ſup. 9. 1.* *Epheſ. 3. 2.* 3 Primum argumentum, eſſe re[illegible] Chriſtus reſurrexit, ergo reſurgent mortui. 4 Secundum ab abſurdo. Si non eſt reſurrectio mortuorum, Chri[illegible] 5 Probatio illius abſurdi ab aliis abſurdis, Si Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio Euangelii, & vana eſt [illegible], & nos mendaces [illegible].

27 Idest, Simulatio prœcedenti a mox, Eccleſiæ eſt inſtruendæ, quæ cum nouis[illegible]

27 Habeat nominibus [illegible] pro [illegible] ad [illegible], vt Abominatio Domini, pro re prorſus abominanda.

1 Syrè, Viuitis. Hebraiſmus.

2 Id eſt Apoſtolis, quamuis enim Iudas ſublatus eſſet, à maiore tamen parte numerus, quaſi integer, dicitur, vt initio Actorum dictum eſt.

3 Copula pro Quamuis, ex Hebraiſmo.

4 Aptè Græca exponit.

5 Id eſt, Erga me, prius dixerat, In me.

6 Syrè, De inter mortuos.

7 Vel, Quòd ſi. & ſic mox.

8 גם, vt apud Græcos expletiua eſt particula.

9 Syrè, De inter mortuos.

10 Ideſt, Per hominem. Hebraiſmus.

11 Aboletur. Subaudi Erit. Syrè.

12 Ad verbum, Quòd præter eum qui ſubiecit. &c. id eſt eum excipi (ſiue eximi) qui ſubiecit illi omnia.

13 Verbum Græcum vſurpat.

14 Aliquid ſubaudiendum: quemadmodum etiam diſtinctio oſtendit. Senſus eſt, Sicut mos eſt, & fieri ſolet inter homines. More inter homines recepto.

15 Reperimur [8] autem nos quoque falſi teſtes Dei, quia teſtamur de Deo quòd excitauit Chriſtum, quum non excitauerit.

16 Si enim mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit.

17 Et ſi Chriſtus non reſurrexit, ſuperuacanea eſt fides veſtra, & hactenus in peccatis veſtris eſtis.

18 Et iam etiam ii qui obdormierunt in Chriſto, perierunt.

19 Et, ſi in hac vita tantùm ſperamus in Chriſtum miſerabiliores ſumus omnibus filiis hominis.

20 Nunc autem Chriſtus ſurrexit [9] à mortuis, & factus eſt primitiæ obdormientium.

21 Et quemadmodum [10] per manum filii hominis extitit mors, ita etiam per manum filii hominis eſt reſurrectio mortuorum.

22 Sicut enim per Adamum omnes filii hominis moriuntur, ita etiam per Chriſtum omnes viuificantur.

23 Vnuſquiſq; ordine ſuo, principium eſt Chriſtus, deinde illi qui Chriſti ſunt, in aduentu ipſius.

24 Et tunc erit finis, quũ tradiderit regnũ Deo Patri: quum aboleuerit omnem principem & omnem dominatorem & omnes potẽtes.

25 Futurum enim eſt vt regnet quouſque poſuerit inimicos ſuos omnes ſub pedes ſuos.

26 Et vltimus hoſtis [11] abolebitur mors.

27 Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius. Quum autem dicit quòd omnia ſubiecta ſunt illi, notum eſt [12] quòd is excipitur qui ſubiecit ei omnia.

28 Et quum ſubiecta fuerint ei omnia, tunc ipſe Filius ſubiicietur ei qui ſubiecit ipſi omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus.

29 Alioquin quid facient ii qui baptizantur pro mortuis? ſi mortui non reſurgunt, cur baptizantur pro mortuis?

30 Et propter quid nos quoque qualibet hora in [13] periculo manemus?

31 Iuro per gloriationem veſtram, fratres mei, quę eſt mihi in Domino noſtro Ieſchua Chriſto, quòd quotidie morior:

32 Si [14] quemadmodum inter filios hominis

15 Reperimur autem etiam falſi teſtes Dei quoniam de Deo teſtificati ſumus, eum excitaſſe Chriſtum: quem non excitauit, ſi videlicet mortui non excitantur.

16 [6] Nam ſi mortui non excitantur, Chriſtus quoque non eſt excitatus.

17 Quòd ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis *eſt* fides veſtra: [7] adhuc [e] eſtis in peccatis veſtris.

18 [8] Nempe & qui obdormierunt in Chriſto perierunt.

19 [9] Si in hac ſolùm vita ſperamus in Chriſtum, miſerrimi omnium hominum ſumus.

20 [10] Nunc autem Chriſtus excitatus eſt ex mortuis: [11] & [f] primitiæ eorum qui obdormierunt factus eſt.

21 [12] Quia enim per hominem mors, per hominem quoque reſurrectio mortuorum.

22 Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes [g] viuificabuntur.

23 [13] Vnuſquiſque autem ſuo ordine: primitiæ Chriſtus, poſtea qui ſunt Chriſti, in aduentu ipſius.

24 [14] Deinde *erit* [h] finis, quum tradiderit regnũ Deo ac Patri: quum aboleuerit [i] omne imperium, & omnem potẽtiam & virtutem.

25 Nam oportet eum regnare vſquequo omnes inimicos [k] ſubiecerit pedibus eius.

26 [l] Vltimus autem hoſtis aboletur mors.

27 Nam omnia ſubiecit ſub pedes eius. Quum autem dicit omnia eſſe *ei* ſubiecta, palàm eſt *hoc dici* excepto eo qui ſubiecit ei omnia.

28 Poſtquam verò ſubiecta fuerint ei omnia, [m] tũc & ipſe Filius ſubiicietur ei qui ſubiecit ipſi omnia, [n] vt Deus ſit omnia in omnibus.

29 [15] Alioqui quid facient qui baptizantur [o] pro mortuis, ſi omnino mortui non excitantur, & cur baptizantur pro mortuis?

30 [16] Et cur nos periclitamur omni momento?

31 In dies morior, [p] per gloriationem veſtram, quam habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

32 [17] Si [q] ſecundũ hominem aduerſus beſtias

delicet cumulum in primitiis ſanctificari. f *Alludit ad primitias frugum, quarum oblatio reliquos fructus ſanctificabat.* 12 ... conſequutionis probatio, Quia Chriſtus conſiderandus eſt velut Adamo oppoſitus, vt ſicut ex vno homine Adamo propagata ... ex vno homine Chriſto propagetur vita: id eſt, vt omnes fideles ſicut, quia natura ex Adamo orti ſunt, moriuntur: ſic, quia in Chriſto ... facti ſunt ex gratia, ab eo viuificentur. g *Aliena vi, nimirum Chriſti, reſurgentis* 1. Theſſ. 4. 15. 13 Duo ſimul ... communem eſſe Chriſto cum ſuis omnibus reſurrectionem, vt tamen ipſe & tempore (primus enim iam reſurrexit) & dignitate ... niam ab eo & in eo eſt noſtrûm omnium vita ac gloria. Deinde hac occaſione ad proximum argumentum tranſit. 14 Quartum, quo etiam confirmantur reliqua, nititur validiſsimo fundamento: quod videlicet oporteat Deum regnare: hæc autem ... ratio, vt velit Pater in filio ſuo homine facto, Rex demonſtrari, cui omnia præter ipſum promittentem ſubiiciantur, vt ipſe Pater ... ho victore triumphet. Huius autem dominationis Filii in qua poſita eſt Patris gloria, duas partes facit, nempe hoſtium ... rum alios oporteat omni poteſtate priuari, vt Satanam & impios omnes, quantumuis potentes & ſuperbos: alios verò ... tem) & piorum plenam ac integram ab omnibus hoſtibus aſſertionem: vt hoc modò Deus plenè in Eccleſiæ corpore ... ſuo cohærente regnum ac gloriam ſuam, veluti Rex in ſubditis ſuis, patefaciat. Huius porrò regni primum gradum in Filii ... ac ponit: complementum verò in integra membrorum cum capite coniunctione, vltimo illo die futura. Omnia porrò iſta ... ceat, niſi reſurgant mortui, nec Patrem ſummum regem nec Chriſtum omnium Dominum haberi poſſe. Nec enim dominantis poteſtas, nec plena Dei in Filio ſuo & Filii ipſius in ſuis membris gloria. h *Complementum ſiue perfectio.* i *... potentia ſua ſpoliabuntur.* k *Hic conſideratur Chriſtus vt in forma ſerui manifeſtatus, quo reſpectu dominatur quidem Eccleſiæ ... hæc poteſtas ei data eſt à Patre.* Pſalm. 110. 1. act. 2. 34. heb. 1. 13. & 10. 13. l *Concluſio argumenti à toto ad partem, ... cientur neceſſe eſt mortē ſubiici.* Pſal. 8. 7. heb. 2. 8. m *Non quòd nũ antè à Patri ſubiectus fuerit Filius, ſed quia nondum plenè ... corpus) perfecta eſt: hæc enim hîc languet, nec tota illa gloriæ particeps, ſanctorum etiam mortuorum corpora, quæ in ſepulchris iacent ... diem, gloriæ erunt expertia. Cæterùm Chriſtus vt Deus, cum Patre nos ſubiectos habet, vt Sacerdos, mediator Patri ſubiectus eſt ...* n *Significatur magnificentiſſimis iſtis verbis incomprehenſibilis quædam gloria, quæ à Deo promanans, nos totos capiti noſtro ... mem vt capitis ſua fruantur eminentia.* 15 Quintum argumentum à fine baptiſmi quòd nimirum qui baptizantur, pro mortuis ... eſt vt aduerſus mortem remedium habeant, quum baptiſmus ſit regenerationis ſymbolũ. o *Qui baptizantur, vt mors ... reſurrectionẽ ex mortuis, cuius ſymbolum eſt Baptiſmus.* 16 Sextum argumentũ, Niſi ſit reſurrectio mortuorũ, quorſum Apoſtoli ... ſeſe quotidie obiicerent. Eph. 4. 1. p *Quaſi diceret, quotidie morior, cuius rei teſtes appello omnes ærumnas, quas verè gloriari ... ſuſtinuiſſe.* 17 Occupatio, At tu Paule ambitioſè feciſti: vt homines ſolent, quum Epheſiorum beſtiis certares. Scilicet ... enim commodum inde ad me redire potuit, præter gloriam vitæ æternæ quam ſpero? q *Nondum aliquo impulſu, ... ſed vel gloriæ, vel tenacitate actus.*

[illegible] Epheſi, quæ mihi vtilitas, ſi mortui non excitantur? [illegible] Edamus & bibamus: cras enim morimur.

33 [19] Ne decipimini: Mores bonos commercia corrumpunt mala.

34 Euigilate iuſtè, & ne peccate: quidam enim Deum non norunt, ad pudorem vobis [illegible] loquor.

35 [20] At dicet aliquis, quomodo ſuſcitantur mortui? quali autem corpore prodeunt?

36 [21] Demens, quod tu ſeminas, non viuiſcit, niſi mortuum fuerit.

37 Et quod ſeminas, non corpus oriturum ſeminas, ſed nudum granum, prout inciderit, tritici aut alicuius ex reliquis *grani*.

38 [22] Sed Deus ei dat corpus vt voluit, & ſingulis ſeminibus ſuum corpus.

39 Non omnis caro, eadem caro: ſed alia quidem caro hominum, alia verò caro pecorũ, alia verò piſcium, alia verò volucrium.

40 Et *ſunt* corpora cæleſtia, & ſunt corpora terreſtria: ſed alius quidẽ cæleſtium decor, alius verò terreſtrium.

41 Alius decor ſolis, & alius decor lunæ, & alius decor ſtellarum: ſtella enim à ſtella differt decore.

42 [23] Ita & reſurrectio mortuorum: [s] ſeritur *corpus* corruptioni obnoxium, excitatur incorruptum.

43 Seritur [t] fœdum, excitatur cum decore: ſeritur omnium virium expers, excitatur [u] potens.

44 [24] Seritur corpus animale, excitatur corpus ſpirituale: eſt corpus animale, & eſt corpus ſpirituale.

45 [25] Ita etiam ſcriptum eſt, Factus eſt [y] prior homo Adam animal viuens: poſterior *autem* Adam *factus eſt* [z] ſpiritus viuificus.

46 [26] At ſpirituale non eſt prius: ſed animale, deinde ſpirituale.

47 Primus homo è terra, [a] puluereus: ſecundus homo, ipſe Dominus [b] è cælo.

48 [27] Qualis puluereus ille, tales & puluerei ſunt, & qualis ille cæleſtis, tales & qui cæleſtes ſunt.

49 Et ſicut geſtauimus [c] imaginem puluerei, geſtabimus etiam imaginem cæleſtis.

50 [28] Hoc autẽ dico, fratres, [d] carnem & ſanguinem non poſſe regni Dei hæreditatem conſequi, neque corruptionem conſequi incorruptæ naturæ hæreditatem.

---

proiectus ſum ad feras, Epheſi, quæ eſt vtilitas ſi mortui non reſurgunt? Comedamus & bibamus: cras enim morituri ſumus.

33 Ne erretis. Corrumpunt enim [15] mentes ſuaues [16] narrationes malæ.

34 Excitate corda veſtra [17] iuſtè, & ne peccetis: ſunt enim aliqui in quibus cognitio Dei non eſt. Ad pudorem veſtrum id dico.

35 Dicet aliquis ex vobis. Quomodo [18] reſurgunt mortui? & quali corpore venient?

36 Stulte, ſemen quod tu ſeminas, ſi non moriatur, non reuiuiſcit.

37 Et id quod ſeminas, nequaquã ipſum corpus quod futurũ eſt ſeminas, ſed grana nuda [19] tritici aut hordei aut reliquorũ ſeminum.

38 Deus autem dat ei corpus quemadmodum vult: & vnicuiq; ex ſeminibus corpus [20] naturæ ſuæ.

39 Nequaquã enim omne corpus *eſt* æquale: aliud enim eſt corpus [21] filii hominis, aliud verò [22] beſtiarum, & aliud volatilium, & aliud piſcium.

40 Et ſunt [23] corpora cæleſtia, & ſunt corpora terreſtria. Sed alia eſt gloria cæleſtium, & alia terreſtrium.

41 Et alia eſt gloria ſolis, & alia eſt gloria lunæ: & alia gloria ſtellarum: & ſtella excellentior eſt ſtella in gloria.

42 Ita etiam [24] reſurrectio mortuorum: ſeminantur in corruptione, ſurgunt incorrupta.

43 Seminãtur in ignominia, reſurgunt in gloria: ſeminantur in infirmitate, reſurgunt in robore.

44 Seminatur corpus animale, reſurgit corpus ſpirituale: eſt enim [25] corpus animale, & eſt corpus ſpirituale.

45 Ita etiam ſcriptum eſt, Factus eſt Adam filius hominis primus in animam viuentem: & Adam poſterior, in ſpiritum viuificantem.

46 At nequaquam prius ſpirituale *fuit* ſed animale, & deinde ſpirituale.

47 Fili⁹ hominis prim⁹ [26] terrenus, quia è terra: filius hominis ſecund⁹, Domin⁹ [27] è cęlo.

48 Qualis eſt ipſe terrenus, tales etiam terreni: & qualis eſt ille qui eſt è cælo: tales etiam cæleſtes.

49 Et quemadmodum induimus imaginem illius qui erat è terra, ita induimus imaginem illius qui eſt è cælo.

50 Hoc autem dico, fratres mei, quod caro & ſanguis regnum cælorum conſequi non poſſunt: neque corruptio conſequetur hæreditate incorruptionem.

---

15 Id eſt, Ingenuas & probæ indolis.
16 Siue Colloquia.
17 Id eſt, Ad iuſtitiæ & veritatis ſtudium.
18 Participia præſentis temporis pro futuro, Reſurrecturi, Venturi.
19 Ad verbum, Triticorum, Hordeorum, vt in Hebræo.
20 Id eſt, Quod naturæ ſuæ conuenit Hebraiſmus.
21 Id eſt Hominis Hebraiſmus.
22 In hoc nomine erratum fuerat, atque Daleth pro Reſch poſitum.
23 Subaudi alia &c. & ſic in ſequenti membro.
24 Collectiuè, ſicut apud Hebræos pro corporibus quæ reſurgunt.
25 Ad verbum, Corpus animæ, Corpus ſpiritus, ex Hebraiſmo.
26 E terra. Hebraiſmus.
27 Id eſt Cæleſtis. Hebraiſmus.

[illegible] cæleſtia & corpora terreſtria: quæ ſingula rurſus magno diſcrimine inter ſe variantur. Non eſt igitur quod & rem impoſſibilem [illegible] corporum non ſolum reſurrectionem, ſed etiam mutationem in melius. 23 Corporum excitatorum ex [illegible] qualitatem ponit: incorruptionem, quia alterum erunt firmiſſima & prorſus incorrupta natura: gloriam, quoniã ſplen[illegible] exornabuntur: potentiam, quoniam videlicet abſque cibo, potu, & aliis adminiculis, quibus caduca hæc vita [illegible] ab interitu poteſt, perennia permanebunt. *s Sepelitur, & rurſus ſemen humo committur.* *t Splendoris & de[illegible] quod videlicet [illegible] tam variis ſit obnoxium, nec ſeſe tueri niſi cibo, potu, & cæteris [illegible]*

24 Vno verbo abſoluit iſtam qualitatis corporis mutationem ex reſurrectione, quam dicit fore vt ex animali fiat [illegible] qualitatis planè diuerſæ, mox diligenter explicat. Gen. 2.7. 25 Animale corpus dicitur, quod ſola anima vegetatur [illegible] fuit Adam, ex quo & nos orimur animales: ſpirituale verò vocatur, quod vnà cum anima, longè excellentiore virtute viuificatur [illegible] Spiritu, quæ ex altero Adamo, nempe Chriſto, in nos deriuatur. *y Adam prior dicitur, quod ab eo [illegible] [illegible] autem poſterior, quia in eo tanquam in principio ſpirituales omnes comprehenduntur.* *z Chriſtus dicitur Spiritus [illegible], id eſt, Deus in ipſo habitans corporaliter, vt Adamus animalis ab anima præſtantiore ſui parte.* 26 Iubet ſecundo loco [illegible] duplicis ſtatus ſiue qualitatis, quod animale præceſſerit condito Adamo [illegible] ſpirituale verò ſuperue[illegible] videlicet, è cælo miſſus, carnem noſtram ſibi adaptatam, plenitudine deitatis informaret. *a In cuius [illegible]* *b [illegible] è cælo dicitur Dominus, [illegible]* 27 Applicat iterum Adami [illegible] [illegible] corporibus [illegible] naturaliter verſamur, in hac vita videlicet [illegible] noſtris corporibus, poſtquam & ipſa reſurrexerint, & illum quidem [illegible] præcedere, hunc verò ſequuturam. *c [illegible] de iure, ſed quam re ipſa conſequemur.* 28 Concluſio, non poſſe nos gloriæ Dei fieri participes, quia totam [illegible] corruptioni obnoxiam [illegible], veſtiendi corpus gloria incorruptibili [illegible]. *d [illegible] pro corpore animali, quod non niſi depoſita corruptibilitate incorruptionem conſequitur.*

51 Ecce dico vobis myſterium, Non omnes
nos obdormiemus, omnes autem nos immu-
tabimur.
52 Celerrimè, quaſi [28] ictu oculi, [29] in buc-
cina vltima quū clangere & reſurgent mor-
tui incorrupti, & nos immutabimur.
53 Oportet enim vt hoc quod obnoxium eſt
corruptioni, induat incorruptionem: & ſi-
militer, vt mortale induat immortalitatem.
54 Quum autem induerit hoc quod corrum-
pitur, incorruptionem, & hoc quod moritur,
immortalitatem; tunc fiet ſermo ille qui
ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in victoriam.
55 Vbi eſt ſtimulus tuus, ô mors? & vbi eſt vi-
ctoria tua, ô ſepulchrum?
56 Stimulus autem mortis, peccatum eſt: &
vis peccati, Lex eſt.
57 Gratia autem *ſit* Deo, qui dedit nobis vi-
ctoriam [30] per Dominum noſtrum Ieſchua
Chriſtum.
58 De cætero, fratres mei & dilecti mei, eſto-
te firmi, & ne ſitis vacillantes: ſed eſtote
abundantes omni tempore in opere Domi-
ni: quum ſciatis quòd labor veſter non ſit
inanis in Domino.

51 [19] Ecce, [z] myſterium vobis dico, Non om-
nes quidem obdormiemus, ſed omnes mu-
tabimur.
52 [f] Momento & ictu oculi, ad vltimam tu-
bam (canet enim tuba) & mortui ſuſcita-
buntur incorrupti, & nos mutabimur.
53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxium
induere incorruptam naturam, & mortale
hoc induere immortalitatem.
54 Quum autē hoc corruptioni obnoxiū indu-
erit incorruptam naturā, & mortale hoc in-
duerit immortalitatem, tunc fiet illud quod
ſcriptum eſt, Abſorpta eſt mors ad victoriam.
55 Vbi tua, ô mors victoria? vbi tuus, ô ſepul-
chrum, ſtimulus?
56 Stimulus verò mortis *eſt* peccatum: vis au-
tem peccati, Lex.
57 Sed Deo *ſit* gratia, qui dat nobis victoriam
per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.
58 [3] Itaque, fratres mei dilecti, firmi eſtote,
immoti, abundantes in opere Domini ſem-
per, quum ſciatis laborem veſtrum non eſſe
inanem [g] in Domino.

Caput XVI.

*1 Hortatur vt fratrum Hieroſolymitanorum inopiæ ſuccurrant. 10 Deinde Timotheum commen-
dat, 13 & amica exhortatione, 19 deinde ſalutationibus Epiſtolam claudit.*

1 De eo autem quod colligitur ſanctis,
quemadmodum præcepi eccleſiis Ga-
latiæ, ita etiam vos facite.
2 [1] Primo quoque die ſeptimanæ quiſque ve-
ſtrûm domi ſuæ ſeponat, & ſeruet [2] id quod
venit in manus ſuas, ne quum venero, tunc
fiant collectæ.
3 Et quum aduenero, eos quos elegeritis vos,
ipſos mittam cum epiſtola, vt perferant be-
neficentiam veſtram in Vriſchelem.
4 Si autem [3] par fuerit opus vt ego quoque e-
am, etiam mecum proficiſcentur.
5 Venturus autem ad vos ſum, quum per-
tranſiero Macedoniam, (tranſiturus enim
ſum in Macedoniam.)
6 Et tunc etiam apud vos manebo, vel hye-
mabo apud vos, vt vos deducatis me in lo-
cum quo ſum profecturus.
7 Nolo nunc quaſi tranſiens per viam videre
vos: ſpero enim quòd manebo tempus ali-
quod apud vos, ſi Dominus meus permiſerit
mihi.
8 Permanebo enim Epheſi vſque ad [4] Pen-
tecoſten.
9 Oſtium enim magnum apertum eſt mihi
[5] plenum operibus: & aduerſarii *ſunt* multi.
10 Si autem venerit ad vos Timotheus, vide-
te vt ſine [6] timore ſit apud vos: opus enim
Domini operatur, ſicut ego.
11 Ne quis igitur eum deſpectui habeat, ſed
deducite eum [7] cum pace, vt veniat ad me:
expecto enim eum cum fratribus.
12 De Apollo autem, fratres mei, [8] multùm
petii ab eo vt proficiſceretur ad vos cū fra-
tribus: [9] & omnino non erat ei voluntas vt
veniret ad vos: quum autem erit ei [10] oppor-
tunitas, venturus eſt ad vos.
13 Vigilate, & ſtate in fide, viriliter agite, &
eſtote fortes.

1 [1] Porrò de collecta in ſanctos, quemadmo-
dum conſtitui Eccleſiis Galatiæ, ita &
vos facite.
2 [a] Primo quoque die hebdomadis vnuſquiſ-
que veſtrûm apud ſe reponat, recondens
[b] quod pro Dei benignitate licuerit: ne quū
venero, tunc collectæ fiant.
3 Poſtquam autē acceſſero, quoſcunq; pro-
baueritis [c] per epiſtolas, hos mittam, vt per-
ferant beneficentiam veſtrā in Hieruſalem.
4 Quòd ſi res digna fuerit vt & ipſe proficiſ-
car, mecum proficiſcentur.
5 Veniam autem ad vos quum Macedoniam
tranſiero. (Macedoniam enim pertranſi-
bo.)
6 Apud vos autem forſitan permanebo, aut
etiam hybernabo: vt vos me proſequamini
quocunque proficiſcar.
7 Nolo enim vos nunc in tranſcurſu videre:
ſed ſpero temporis aliquantum manſurum
me apud vos, ſi Dominus permiſerit.
8 Permanebo autem Epheſi vſque ad Pen-
tecoſten.
9 Nam oſtium mihi apertum eſt magnum, &
[d] efficax, & aduerſarii multi.
10 Quòd ſi venerit Timotheus, videte vt [e] tu-
tò ſit apud vos: opus enim Domini operatur
vt & ego.
11 Ne quis igitur illum pro nihilo habeat: ſed
proſequimini eum cum [f] pace, vt veniat ad
me: expecto enim eum cum fratribus.
12 Porrò de Apollo fratre multum precatus
ſum eum vt iret ad vos cum fratribus: ſed o-
mnino non fuit ei voluntas nunc eundi: ven-
turus eſt tamen quum tempus opportunum
habuerit.
13 Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, eſto-
te fortes.

28 Vel, Quaſi inclinatione oculi.
29 Ad clangorem buccinæ.
30 Syrè, Per manum Domini noſtri. Hebraiſmus.

1 Syrè, in omni vno [id eſt primo] die in ſabbatho [id eſt, Septimana] Hebræa loquutio.
2 Hoc eſt, Ex eo quòd ad manum habet.
3 Syra phraſis, Si ita res merebitur, Si ita par fuerit & æquum.
4 Græcum nomen vſurpat.
5 Id eſt Operoſum, quod magnos labores requirat.
6 Timor pro formidabili periculo & diſcrimine, ſiue afflictione & perſequutione.
7 Id eſt Tutò. Hebraiſmus.
8 Quaſi dicat Multis verbis, Prolixè.
9 Et pro At aduerſatiua.
10 Ad verbum, Locus Hebraiſmus.

14. Omnia

14 Omnia veſtra cum charitate fiant.
15 Precor autem vos, fratres, noſtis familiam
g Stephanæ eſſe primitias Achaiæ, & ſeſe in
miniſterium ſanctis h addixiſſe:
16 Vt & vos ſubiiciamini talibus, & omnibus
operam ſuam conferentibus & laboranti-
bus.
17 Gaudeo verò de aduentu Stephanæ, For-
tunati & Achaici, quoniam abſentiam ve-
ſtram hi suppleuerunt.
18 Refecerunt enim k ſpiritum meum ac ve-
ſtrum. l Agnoſcite itaque qui ſunt huiuſ-
modi.
19 Salutant vos Eccleſiæ Aſiæ. Salutant vos
in Domino multum Aquila & Priſcilla, cum
Eccleſia quæ eſt domi ipſorum.
20 Salutant vos fratres omnes. Salutate alii
alios oſculo ſancto.
21 Salutatio manu mea Pauli.
22 Si quis non amat Dominum Ieſum Chri-
ſtum, ſit anathema m maran atha.
23 Gratia Domini Ieſu Chriſti *ſit* vobiſcum.
24 Charitas mea cum omnibus vobis in Chri-
ſto Ieſu. Amen.

Ad Corinthios prior, miſſa fuit Philippis per Ste-
phanam & Fortunatum & Achaicum
& Timotheum.

14 Et omnes [illegible] veſtra in charitate fiant.
15 Peto autem à vobis fratres mei, pro 11 fa-
milia Stephanæ (quia noſtis quòd ſunt pri-
mitiæ Achaiæ, & expoſuerunt animas ſuas
in miniſterium ſanctorum)
16 Vt etiam vos ſitis obtemperantes iis qui
tales ſunt, & omni homini qui laborat no-
biſcum, & adiuuat *nos*.
17 Gaudeo autem de aduentu Stephanæ &
Fortunati & Achaici, quia 13 quod officio
veſtro deerat erga me, illi impleuerunt.
18 Refocillarunt enim ſpiritum meum & ve-
ſtrum. Eſtote igitur agnoſcentes eos qui ta-
les ſunt.
19 14 Salutant vos Eccleſiæ omnes quæ ſunt
in Aſia. Salutant vos multùm in Domino no-
ſtro Aquila & Priſcilla cum Eccleſia quę eſt
domi eorum.
20 Salutant vos fratres omnes. Salutate alter
alterum in oſculo ſancto.
21 Salutatio per ſcripturam manus meæ
Pauli.
22 Qui non diligit Dominum noſtrum Ie-
ſchua Chriſtum, ſit anathema. 15 Maran-
atha.
23 Gratia Domini noſtri Ieſchua Chriſti vo-
biſcum.
24 Et dilectio eius cum omnibus vobis per
Chriſtum Ieſchua. Ammin.

Finitur Epiſtola ad Corinthios prior, quæ fuit
ſcripta ex Epheſo.

11 Ad verbũ, Voluntates. Hebr.

12 Ad verbum, Domo. Hebr.

13 Ad verbum, In quo imminuti eratis.

14 Ad verbũ, Petunt pro pace veſtra. Et ſic in ſequentibus.

15 Ita diuiſim in codice Syro ſcribitur: neq; video cur fides librariorum quibuſdam hac in parte ſuſpecta ſit. Nihil enim mihi occurrit hactenus magis conſentaneum aut aptũ, quàm vt his verbis extremi anathematis formula attingatur: quia extremę Chriſti mundi iudicis condẽnationi, abſq; ſpe veniæ, addicebatur peccator. Huc verò accommodari vtcunque poſſet ratio nominis, quo huiuſmodi anathema vocant Thalmudiſtę, שמתא quod ex duobus, propter frequentem eius vſum, videtur coaluiſſe, nempe ex מרן & אתא, quod idẽ eſt quod Domine veni. Quãquam non ignoro ab expoſitoribus Thalmud tribus modis aliter exponi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS POSTERIOR.

CAPVT. I.

4 A laude afflictionum auſpicatur, 8 exponens quid in Aſia pertulerit. 10 & quàm dexter affulſerit Deus. 17 Addit nulla leuitate id factum eſſe quòd non venerit, vti fuerat pollicitus.

1 PAulus a Apoſtolus Ieſu
Chriſti per Dei volun-
tatẽ, & Timotheus fra-
ter, Eccleſiæ Dei quæ
eſt Corinthi, vnà cum
ſanctis omnibus qui
ſunt in tota Achaia.
2 Gratia ſit vobis & pax à Deo patre noſtro,
& Domino Ieſu Chriſto.
3 *a* Benedictus Deus ac Pater Domini no-
ſtri Ieſu Chriſti, Pater *inquam* ille b miſe-
ricordiarum: & Deus omnis conſolationis
author:
4 Conſolans nos in omni oppreſſione noſtra,
ꝭ vt poſſimus *poſitos* in quauis oppreſſione
conſolari, ea ipſa conſolatione qua nos ip-
ſos Deus conſolatur.
5 Nam ſicut abundant c perpeſſiones Chriſti
in nobis, ita per Chriſtum abundat etiam
conſolatio noſtra.

1 PAulus Apoſtolus Ie-
ſchua Chriſti per vo-
luntatẽ Dei, & Timo-
theus frater, Eccleſiæ
Dei quæ eſt Corinthi,
& omnibus ſanctis qui
ſunt in Achaia tota.
2 Gratia vobiſcum &
pax à Deo Patre no-
ſtro, & à Domino noſtro Ieſchua Chriſto.
3 Benedictus ſit Deus Pater Domini noſtri
Ieſchua Chriſti, Pater miſericordiarum, &
Deus omnis conſolationis.
4 Qui cõſolatur nos in omnibus tribulationi-
bus noſtris, vt etiam nos poſſimus conſolari
eos qui in omnibus tribulationibus ſunt, per
eã cõſolationem quã ipſi experimur à Deo.
5 Sicut enim abundant in nobis paſſiones
Chriſti, ita per Chriſtum etiam abundat
conſolatio noſtra.

[illegible] ꝭ *Ideo nos conſolatur Dominus, vt tantò ceterius poſſimus alios ſolari.* c *Afflictiones, quas ob Chriſtum [illegible] in nobis perpetitur Chriſtus.*

6 Siue

12 Ad verbũ, Par-
ſtuatem. Hebr.
13 Ad verbum.
Domõ Hebr.

1 Id eſt, Euenit.
2 Id eſt, Supra vi-
res noſtras.
3 Id eſt, Spe vitæ
præſentis amiſſa, pro-
pè abiiceremus om-
ne conſilium de quæ-
rendo effugio.
4 Id eſt, Ipſi iudi-
cauimus fore vt mo-
reremur.
5 Mortes duras
vocat ſumma peri-
cula mortis.
6 Id eſt, Nobis
collatum.
7 Id eſt, Collata
in gratiam multorũ.

8 Ad verbum, Pa-
rum ex multo, vt
1. Cor. 1.

9 Ad verbum, Per
manus noſtras. Id eſt
Opera noſtra. He-
braiſmus.
10 Ad verbũ, Per
manum ipſius. He-
braiſmus.
11 Id eſt, Reſpon-
demus. Subauditur
enim vox [illegible],
ſignificans Reſpon-
ſum, quæ expreſſa le-
gitur ad Rom. 9. 12.
Hinc videtur auſpi-
candum eſſe ſecun-
dum caput: & textus
Syriacus hinc ſectio-
nis initium facit.

6 Siue autem affligimur, pro conſolatione ve-
ſtra & pro ſalute veſtra affligimur: ſiue con-
ſolationem accipimus, vt vos conſolatio-
nem accipiatis, & ſit in vobis efficacia qua
tolleretis illas paſſiones eaſdem quas etiam
nos patimur: & ſpes noſtra quæ de vobis eſt,
firma eſt.
7 Scimus enim quòd ſi ſocii ſitis in paſſioni-
bus, ſocii futuri eſtis etiam in conſolatione.
8 Volumus autem vt ſciatis, fratres mei, de af-
flictione quæ [1] fuit nobis in Aſia, quòd plu-
rimum afflicti fuimus [2] pluſquam noſtræ vi-
res *ſint*, [3] adeò vt propinqua eſſet vita noſtra
vt proiiceretur.
9 Et de his [4] ſententiam protulimus mortis,
ne eſſet nobis confidentia in nobiſipſis, ſed
in Deo: qui excitat mortuos:
10 Qui ex [5] mortibus duris eripuit nos, & ite-
rum ſperamus quòd erepturus ſit nos,
11 Per auxilium precum veſtrarum quæ *ſunt*
pro nobis, vt ſit donum eius [6] quod eſt erga
nos, [7] gratia facta pro multis, & multi gratias
agant ei pro nobis.
12 Gloriatio enim noſtra hæc eſt, teſtimo-
nium mentis noſtræ, quòd cum ſimplicitate
& cum puritate, & cum gratia Dei conuer-
ſati ſumus in mundo, & non ſapientia cor-
poris, & potiſſimum erga vos.
13 Nequaquam alia ſcribimus vobis, ſed ea
quæ agnoſcitis, etiam perſuaſa habetis: con-
fido autem quòd vſque in finem perſuaſa
habebitis.
14 Quemadmodum etiam perſuaſum habui-
ſtis [8] ex parte, quòd gloriatio veſtra ſumus,
ſicut etiam vos noſtra, in diem Domini no-
ſtri Ieſchua Chriſti.
15 Et in hac fiducia volebam prius venire ad
vos, vt dupliciter reciperetis gratiam:
16 Et tranſirem per vos in Macedoniam, &
rurſus à Macedonia ad vos venirem, & vos
deduceretis me in Iudæam.
17 Hoc igitur quod cogitaui, nunquid tan-
quam leuis cogitaui? aut nunquid carnis
ſunt hæc quæ cogito, eo quòd oportuerit vt
eſſet in eis Etiam Etiam, & Non Non?
18 Fidelis eſt Deus quòd non fuit ſermo no-
ſter erga vos, Etiam & Non.
19 Filius enim Dei Ieſchua Chriſtus, qui [9] per
nos prædicatus eſt vobis, *nempe* per me &
per Syluanum & per Timotheum, non fuit
Etiam & Non, ſed fuit Etiam in ipſo *Deo*.
20 Omnes enim promiſſiones Dei in ipſo
Chriſto Etiam fuerunt: propter hoc [10] per
ipſum [11] damus Ammin ad gloriam ipſius
Dei.
21 Deus autem eſt confirmans nos vobiſcum
in Chriſtum, idem qui vnxit nos.

6 [d] Siue autem premimur, pro veſtra conſola-
tione ac ſalute premimur: ſiue conſolatio-
nem recipimus, conſolationem recipimus,
pro veſtra cõſolatione, efficaci (in vobis) ad
tollerationem earũdem perpeſſionum quas
& nos perpeſſimur: & ſpes noſtra firma eſt de
vobis:
7 Quòd ſciamus vos ſicut ſocii eſtis perpeſ-
ſionum, ita etiam *ſocios fore* conſolationis.
8 [5] Non enim volumus vos ignorare fratres,
de oppreſſione noſtra quæ nobis euenit in
Aſia, nos ſummè grauatos fuiſſe ſupra vires,
adeò vt prorſus [e] animi penderemus, etiam
quod ad vitam.
9 Sed ipſi [f] apud nos decretum mortis habui-
mus, ne confideremus in nobiſipſis, ſed in
Deo qui mortuos excitat:
10 Qui *quæ* ex [g] tanta morte liberauit, & li-
berat: in quo ſperamus nos adhuc etiam li-
beratum iri:
11 [6] Vobis etiam vna pro nobis operam con-
ferentibus ad deprecandum, [7] vt donum ex
multis perſonis in nos *collatum*, per multos
celebretur gratiarum actione pro nobis.
12 [8] Nam gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimo-
nium *videlicet* conſcientiæ noſtræ, quòd
cum ſimplicitate & [h] ſinceritate Dei, non
cum ſapientia carnali, ſed [i] cum gratia
Dei verſati ſumus in mundo, potiſſimum au-
tem apud vos.
13 [k] Non enim alia ſcribimus vobis quàm
quæ legitis aut etiam agnoſcitis: ſpero au-
tem vos etiam [l] ad extremum agnituros:
14 Sicut & aliquatenus agnouiſtis nos [m] glo-
riationem veſtram eſſe, quemadmodum &
vos noſtra *eſtis*, in [n] diem Domini Ieſu.
15 Itaque hac fiducia prius volui ad vos veni-
re, vt [o] ſecundam gratiam haberetis:
16 Et per vos tranſire in Macedoniam, & rur-
ſum à Macedonia venire ad vos, & à vobis
deduci in Iudæam.
17 [9] Hoc igitur quum deliberarem, nunquid
leuitate ſum vſus? aut num quæ delibero,
[p] ſecundùm carnem delibero, [q] vt ſit apud
me Etiam & Non?
18 [10] Imò [r] fidelis Deus *nouit* ſermonem no-
ſtrum apud vos non fuiſſe Etiam & Non.
19 [11] Nam Dei Filius Ieſus Chriſtus, qui in-
ter vos per nos prædicatus eſt, *id eſt*, per me
& Syluanum ac Timotheum, [ſ] non fuit E-
tiam & Non, ſed fuit Etiam in [t] ipſo:
20 [12] Quotquot enim *ſunt* promiſſiones Dei,
[v] in ipſo *ſunt* Etiam, & in ipſo *ſunt* Amen, ad
Dei gloriam [x] per nos.
21 [13] Porrò qui nos confirmat vobiſcum in
Chriſtum, & qui vnxit nos, Deus eſt.

ec cognouerint, & in abſentis literis debeant recognoſcere: & ſe porrò alium nunquam futurum teſtatur. k *Candorem* ...
ſpe ut ait ſancta & vera, ut ipſe eſt Deus ipſe. l *Fretus ea ipſa ſapientia, quam Deus mihi cœlitùs eſt gratificatus.* k ...
ſcribere ſe dicit: qui enim fucata oratione ſcribit, meritò ſanè dicitur alia ſcribere quàm quæ loquatur; illud autem à Corinthiis ...
Apoſtolus. l *Perfectè.* m *Gloriatio Pauli in Domino erat, quod ſcilicet illos lucrifeciſſet, Corinthiorum verò quòd à tali* ...
ſinceriſſimè fuerant inſtituti. n *Quo Iudex ſedebit.* o *Alterum beneficium.* p Iudicationem repellit calumniam, & illud ...
quod nonnulli ſtudebant Corinthiis perſuadere, Paulum ſibi in docendo Euangelio non conſtare. De hoc enim laborabat ...
more, qui temerè ſolent polliceri quidem, & leuiter, conſilium mutare. q *Vt aliquid modo affirmem, modo negem.* 10 *Deum* ...
ac Iudicem ſuæ in docendo vno & eodẽ Euangelio conſtantiæ. r *Verax, & de cuius fidelitate neſcis ſit dubitandum.* 11 ...
gue teſtes, quibuſcũ ſemper conſenſit ſemper idem, id eſt vnum Chriſtum, docuit. ſ *Non fuit varius & inconſtans.* t ...
que ſummam ſuæ doctrinæ explicat, omnes videlicet ſalutis promiſsiones in Chriſto eſſe firmas ac ratas. v ...
nemur exhibendæ ac præſtandæ, conſtanti & inuariata ratione. x *Noſtro miniſterio.* 13 Maius conſtantiæ laudem ...
Spiritum ſanctum tribuit, ſimulque concludit non poſſe de ſua & collegarum fide dubitari, quia ipſi Dei Spiritui ſint inſtructi ...
ſibi optimè conſcii.

Mati.

22 Qui etiam obſignauit nos, dedítque arrhabonem Spiritus in cordibus noſtris.

23 [12] Ego verò teſtem Deum inuoco [1] in animam meam, me ideirco nondum veniſſe Corinthum vt vobis parcam.

24 [13] Non quòd dominemur veſtræ fidei, ſed quòd adminiſtri ſimus [2] gaudii veſtri, nam fide ſtatis.

22 Et obſignauit nos, & dedit arrhabonem Spiritus ſui in cordibus noſtris.

23 [12] Ego autem Deum teſtem inuoco in animam meam, quòd, quia parco vobis, non venerim Corinthum.

24 Nequaquam quòd dominatores fidei veſtræ ſimus: ſed adiutores ſumus gaudii veſtri, fide enim ſtatis.

12 Hinc videtur auſpicandum eſſe ſecundum caput: & textus Syriacus hinc ſectionis initium facit.

cum ipſis agere. 2 In capat meum ſiue vitæ meæ periculo. 13 Remouet omnem arrogantiæ ſuſpicionem, teſtans ... ſed vt ſeruum loqui, ipſis in Domino conſolandis deſtinatum ... 2 Gaudium & pacem conſcientiæ, cuius ſuit authorẽ ... ſeruari, ſimul ſuum Euangelii deſignat.

Caput II.

1 Excuſans ſe quòd non venerit, 2 Clàm illos taxat. 4 Et communem ſympathiam oſtendit, 5 Vt nequeat niſi ipſis lætantibus gaudere. 6 Mœcho, quem ſatanæ tradi præceperat, 7 Reſipiſcenti veniam dari obſecrat. 12 Et profectionis ſuæ in Macedoniam meminit.

1 Hoc autem mihi faciendum iudicaui, ne rurſus ad vos cum [a] triſtitia venirem.

2 Nam ſi ego triſtitia vos afficiã, quis eſt qui exhilaret me, niſi ipſe qui triſtitia fuerit affectus ex me?

3 Et hoc ipſum vobis ſcripſi, ne, quum venero, triſtitiam capiam ex iis de quibus oportebat me gaudere: [b] confiſus de vobis omnibus, meum gaudium, omnium veſtrûm *gaudium* eſſe.

4 Nam ex multa oppreſſione & anxietate cordis, ſcripſi vobis per multas lacrymas: non vt triſtitia afficiamini, ſed vt cognoſcatis charitatem quam habeo abundantiſſimam erga vos.

5 [3] Quod ſi quis triſtitiam attulit, [c] non mihi triſtitiam attulit, [d] ſed quadantenus ([e] ne *illum* aggrauem) vobis omnibus.

6 Sufficit iſtiuſmodi *homini* iſta mulcta à pluribus erogata.

7 [f] Vt è contrario potius vos *ei* condonetis, *eumque* conſolemini, ne quo modo redundante triſtitia abſorbeatur *is* huiuſmodi.

8 Quapropter precor vos vt [g] ratam faciatis in illum charitatem.

9 Nam in hunc finem etiam ſcripſi vt cognoſcerem probationem veſtri, *id eſt*, an ad omnia obedientes ſitis.

10 Cui verò condonatis, & ego *condono*, nam & ego ſi quid condonaui, cui condonaui, propter vos *id feci*, in [h] conſpectu Chriſti, vt ne intercipiamur à ſatana.

11 Non enim illius [i] machinationes ignoramus.

12 [4] Porrò quum veniſſem Troadem ad *prædicandum* Euangelium Chriſti, etiamſi oſtium mihi apertum erat per Dominum, non habui relaxationem *in* ſpiritu meo, eo quòd non inueniſſem Titum fratrem meum:

13 Sed quum illis valedixiſſem, abii in Macedoniam.

14 Deo autem gratia, qui facit vt ſemper triumphemus in Chriſto: & [k] odorem notitiæ ſuæ manifeſtum facit per nos omni in loco.

15 [5] Nam Chriſti bona fragrantia ſumus Deo

1 Iudicaui autem hoc apud meipſum, vt nõ rurſus cum mœſtitia venirem ad vos.

2 Si enim ego mœſtitia afficiam vos, quiſnam exhilarabit me, niſi is quem ego mœſtitia affeci?

3 Et quod ſcripſi vobis, idipſum eſt, vt non, quum venirem, mœſtitia afficerent me illi ipſi quos oportebat vt ipſi me gaudio afficerent. Confido autem de vobis quòd gaudium meum veſtrûm omnium ſit.

4 Et ex afflictione multa, & ex anxietate cordis ſcripſeram vobis illa cum lacrymis multis: non vt mœſtitia eſſet vobis, ſed vt cognoſceretis charitatem eximiam quæ eſt mihi erga vos.

5 Si quis autẽ mœſtitia affecit me, nequaquã me affecit mœſtitia, ſed paululum, vos omnes, ne grauis eſſet ſermo contra vos.

6 Sufficit autem iſti increpatio quæ fuit à pluribus.

7 Et deinceps è diuerſo oportet vt condonetis ei, & conſolemini eum: ne triſtitia abundanti abſorbeatur *is* qui huiuſmodi eſt.

8 Quapropter peto à vobis vt confirmetis in eum charitatem veſtram.

9 Ideo enim ſcripſi vt etiam cognoſcerem per experientiam num omni in re ſitis obedientes mihi.

10 Cui autem ignoſcitis vos, ego quoque. Nam etiam ego quod condonaui, propter vos condonaui in conſpectu Chriſti, ne occuparet nos Satanas.

11 Nouimus enim cogitationes eius.

12 Quum veniſſem, autem Troadem propter Euangelium Chriſti, & apertum mihi eſſet oſtium per Dominum, non fuit mihi quies in ſpiritu meo, quod non inueniſſem Titum fratrem meum:

13 Sed dimiſi eos, & abii in Macedoniam.

14 Gratia autem Deo, qui omni tempore triumphum facit nobis in Chriſto, & manifeſtat per nos odorem cognitionis ſui in omni loco.

15 Odor enim ſuauis ſumus Deo per Chri-

... k Alludit ad ſacrificiorum ſuffitum & ſacrificiorum ſuffitu. 5 Quoniam conſtabat eum non pari ſucceſſu ... longè plurésque eum deſpicere, atque adeò execrari, negat propterea de ſui Apoſtolatus authoritate quicquam de... Chriſtum doceat non tantum vt credentium ſeruatorem, ſed etiam vt contemptorum iudicem.

[illegible] in his qui ſalui fiunt, & in iis qui pereunt: [illegible]

16 His odor mortis ad mortem, & illis odor vitæ ad vitam, & ad hæc quis par erit?

17 Non enim ſumus ſicut reliqui qui miſtura adulterant ſermones Dei, ſed tanquam qui in veritate, & tanquam qui ex Deo coram Deo de Christo loquimur.

[illegible] in iis qui ſeruantur, & in iis qui pereunt.

16 His quidem, [illegible] ad mortem: illis vero, [illegible] ad vitam. & ad hæc quis idoneus?

17 Non enim [illegible] componentes ſermonem Dei, ſed vt ex ſinceritate, ſed vt ex Deo, in conſpectu Dei, de Christo loquimur.

1 *Callidi & auari, [illegible]*

CAPVT III.

2 Dicit ſe ſatis habiturum commendationis, 3 Quamdiu in fide permanſerint. 6 Se miniſtrum non Literæ, ſed Spiritus. 8 Diſcrimen Legis & Euangelii exponit, 13 Quòd illum claritas magis perſtringat oculos quam illuminat, 18 Huius verò lux conſpicuam Dei faciem exhibeat.

1 INcipimus rurſus à principio indicare vobis qui ſimus? aut nunquid opus habemus, ſicut alii, vt literæ commendatitiæ ſcribantur vobis de nobis, aut vt vos ſcribatis, ac commendetis nos?

2 Epiſtola autem noſtra vos eſtis, quæ ſcripta eſt in cordibus noſtris, quæ intelligitur ac legitur à quolibet homine.

3 Agnoſcimini enim quòd epiſtola ſitis Christi, [1] quæ ſubminiſtrata eſt à nobis, quæ ſcripta eſt non atramento, ſed per Spiritum Dei viuentis: non in tabulis lapidis, ſed in tabulis cordis carnis.

4 Fiducia autem huiuſmodi eſt nobis in Christo erga Deum.

5 Non quòd nos ſufficientes ſimus vt cogitemus aliquid tanquam ex nobiſipſis, ſed facultas noſtra ex Deo eſt.

6 Qui idoneos fecit nos, vt ſimus miniſtri Teſtamenti noui, non [2] in ſcriptura, [3] ſed in Spiritu. Scriptura enim occidit, Spiritus autem viuificat.

7 Si autem miniſterium mortis in Scriptura [4] deſignatum fuit in lapidibus, fuitque [5] in gloria, ita vt non poſſent filii Iſraël contemplari faciem Muſche, propter gloriam faciei eius quæ abolita eſt:

8 Quomodo igitur miniſterium Spiritus non magis erit in gloria?

9 Si enim miniſterio condemnationis fuit gloria, quanto magis excellet miniſterium iuſtitiæ in gloria?

10 Quandoquidem etiam glorificandum nõ fuit quod glorificatum eſt, in comparatione huius gloriæ excellentis.

11 Si enim quod aboletur, in gloria fuit, excellentius, id quod manet in gloria, erit.

12 Itaque, quia eſt nobis hæc ſpes, [6] magis reuelato oculo nos gerimus:

1 INcipimus rurſus noſipſos commendare? num egemus, vt nonnulli, commendatitiis epiſtolis apud vos, aut à vobis commendatitiis?

2 Epiſtola noſtra vos eſtis, inſcripta in cordibus noſtris, quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus:

3 [a] Dum palàm fit vos eſſe epiſtolam Chriſti [b] ſubminiſtratam à nobis, inſcriptam non atramento, ſed Spiritu Dei [c] viui, [2] non in tabulis lapideis, ſed in carneis tabulis cordis.

4 [d] Fiduciam autem huiuſmodi habemus per Chriſtum apud Deum:

5 Non quòd idonei ſimus ex nobiſipſis ad cogitandum quicquam, velut ex nobiſipſis, [e] ſed quòd idonei ſumus, id ex Deo eſt.

6 [a] Qui etiam fecit vt idonei eſſemus miniſtri noui Teſtamenti, non [f] literæ, ſed ſpiritus, nam litera occidit, ſpiritus autem viuificat.

7 Quòd ſi mortis miniſterium literis [g] informatum in ſaxis, fuit [h] glorioſum, adeò vt non poſſent intueri filii Iſraël in faciem Moſis, propter gloriam vultus eius, quæ abolenda erat,

8 Qui non potius [i] miniſterium Spiritus erit glorioſum?

9 Nam ſi miniſterium condemnationis fuit glorioſum, multo magis miniſterium [k] iuſtitiæ abundat gloria.

10 Etenim quod glorificatum fuit, ne glorificatum quidem fuit hac in parte, id eſt quòd ad ſuperantem gloriam attinet.

11 Nam ſi quod [l] aboletur, fuit glorioſum, multo magis eſt glorioſum id quod manet.

12 [3] Itaque quum eiuſmodi ſpem habeamus, multa in loquendo euidentia vtimur:

[illegible] candis, & ſeruandis hominibus. Lex proponit mortem, omnes iniuſtitiæ reos peragens: Euangelium offert & vitam. [illegible] fuit ad tempus [illegible]: Euangelium manet ad finem ſeculorum. Itaque quis eſt illius ſplendor, [illegible]

f *Non Legis, ſed Euangelii.* g *Impreſſum & inſculptum: ex hoc autem loco facilè colligitur Apoſtolum [illegible] Decalogo.* h *Gloria, [illegible] declarat, quæ quidem in Moſe corporalis fuit, [illegible] quòd Deus afferit [illegible] Spiritum [illegible] non mortiferam, ſed etiam viuificantem.* k *[illegible] quo condemnamur, ſed etiam vt iuſti coronemur.* l *Aboletur Lex atque adeo ipſe Decalogus, cum ipſo Moſe [illegible] per ſe reſpicitur.* 3 Oſtendit quæ [illegible] hæc Euangelicæ prædicationis gloria, nempe [illegible] quòd [illegible] quod Lex obſcurè oſtendebat, vt quæ ad Chriſtum venturum [illegible] auditores [illegible], quos ipſi [illegible]

1 Id eſt, Ad quam ſcribendam miniſterium noſtrum adhibuimus.

2 Id eſt, In Lege Moſis, ſecluſo Euangelio.

3 Id eſt, Sed in Euangelio coniuncto cum Spiritu Chriſti.

4 Id eſt, Inſculptum & impreſſum.

5 Id eſt, Glorioſum.

6 Id eſt, Maiori cum libertate. Syriaca enim phraſis eſt, In nouo Teſtamento frequens: עַקְבְּרְלָא, pro Liberè & apertè: vt Mar. 8. Ioh. 16. Act. 2. & 4.

13 ᵘNon ſicut Moſes qui imponebat velamen faciei ſuę, ne intuerentur filii Jſraël ᵛ in finem eius quod abolebatur:

14 Itaque occalluerunt mentes illorum, nam vſque ad diem hodiernum, in lectione Veteris Teſtamenti manet non retectum velamen illud, quod per Chriſtum tollitur.

15 Sed ad hunc vſq; diem quum legitur Moſes, velamen cordi eorum impoſitum eſt:

16 Poſtquam autem ᵃ conuerſum fuerit ad Dominum, tolletur velamen.

17 ᵃDominus verò Spiritus ille eſt: vbi autem Spiritus ille Domini, illic libertas.

18 ᵇNos autem omnes retecta facie gloriam Domini vt in ſpeculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, ſicut à Domini ſpiritu.

13 Et non ſicut Muſche, qui per eius faciem poſitum erat velamen, ne intuerentur filii Jſraël ᵛin finem eius quod abolebatur.

14 Sed excæcati ſunt in mentibus ſuis: nam vſque in hodiernum diem, quando Teſtamentum vetus legitur, illud ipſum velamen manet ſuper eos, neque diſcooperitur, quoniam per Chriſtum aboletur.

15 Et vſque in hodiernum diem, quum legitur Muſche, velamen ſuper cor eorum poſitum eſt.

16 Et quum aliquis ex eis conuerſus fuerit ad Dominum, auferetur ab eo velamen.

17 Dominus autem, ipſe eſt ſpiritus: & vbi eſt Spiritus Domini libertas eſt.

18 Nos autem omnes facie reuelata gloriam Domini, tanquam in ſpeculo videmus, & in eam imaginem tranſmutati ſumus à gloria in gloriam, tanquam à Dominatore ſpiritu.

ᵛ Id eſt, In imas vſque partes miniſterii Moſis, ſiue, In ſcopum doctrinæ quam proponebat.

[illegible] in cordibus noſtris agens, ſicut etiam lex externus [illegible] vocabat, ſed fruſtrà cum mortuis loquitur, donec iſte ſpiritus [illegible] [illegible] in allegoria velaminis, comparat Euangelium ſpeculo quod [illegible] limpidiſſimum, [illegible] non [illegible] vt Lex, ſed ſuis etiam radiis transformet, vt & ipſi ſimus gloriæ ac ſplendoris participes, aliis videlicet illuſtrandis [illegible]. Vos eſtis lux mundi, [illegible] eſſet verè lux. Quinetiam [illegible] vt mundi faceret [illegible] [illegible] participes. Sed propriè hic agit Paulus de Euangelii miniſtris, [illegible] colligitur exemplo.

CAPUT IIII.

1 *Recenſet ſe aliis laboraſſe in prædicando Euangelio, vt à ſatana excæcati ſint, qui illius ſplendorem non cernunt, 7 prolatum in teſtaceis vaſculis 10 [illegible] 16 [illegible] ſuo exemplo ad fortitudinem cohortatur, 17 ex contemptu præſentis vitæ.*

1 PRopterea ᵃ quum miniſterium hoc habeamus prout miſericordiam conſequuti ſumus, ᵃ non ſegneſcimus:

2 Sed abdicauimus ᵇ turpitudinis tegumenta, non incedentes cum calliditate, neque ᶜ falſantes ſermonem Dei, ſed declaratione veritatis commendantes noſipſos apud omnem conſcientiam hominum, in conſpectu Dei.

3 ᵃ Quòd ſi etiam tectum eſt euangelium noſtrum, iis qui pereunt, tectum eſt:

4 In quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes, *id eſt* infidelibus, ne irradiet eos ᵈ lumen Euangelii glorię Chriſti, ᵉ qui eſt imago Dei.

5 ³ Non enim noſipſos prędicamus, ſed Chriſtum Jeſum Dominum: nos autem, ſeruos veſtros ᶠ propter Jeſum.

6 Quoniam Deus ᵍ qui dixit vt è tenebris lux ſplendeſceret, *is eſt* qui ſplenduit in cordibus noſtris, ʰ ad *præbendum* lumen cognitionis, gloriæ Dei in facie Ieſu Chriſti.

7 ⁴ Habemus autem theſaurum hunc in teſtaceis vaſculis, ⁱ vt eius virtutis præſtantia ſit Dei, & non ex nobis:

8 Dum in omnibus premimur, at non coarctamur: hæſitamus, at non prorſus hæremus.

9 Perſequutionem patimur: ſed in ea non

1 PRopter hoc non eſt nobis moleſtia in miniſterio hoc quod habemus iuxta miſericordiam quæ facta eſt erga nos:

2 Sed reiecimus occultamenta ipſa dedecoris, neque ambulamus per aſtutiam, neque doloſè tractamus ſermonem Dei, ſed in manifeſtatione veritatis oſtendimus noſipſos apud omnes mentes filiorum hominis coram Deo.

3 Quòd ſi autem opertum eſt Euangelium noſtrum, iis qui pereunt opertum eſt:

4 Illis, inquam, quorum Deus ſeculi huius excæcauit mentes, eo quòd non credant, nec oriatur illis ſplendor Euangelii gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.

5 Nequaquam enim noſipſos prædicamus, ſed Chriſtum Jeſchua Dominum noſtrum: noſipſos autem, quòd ſerui veſtri ſimus propter Jeſchua.

6 Quia Deus ille qui dixit, vt è tenebris lux orietur, ipſe ortus eſt in cordibus noſtris, vt reſplenderemus per cognitionem gloriæ Dei, in facie Jeſchua Chriſti.

7 Eſt autem nobis hic theſaurus in vaſis teſtaceis, vt magnitudo virtutis ex Deo ſit, & non ex nobis.

8 In omnibus autem affligimur, ſed non ſtrangulamur: coaquaſſamur, ſed non damnamur:

9 Perſequutionem patimur, ſed non derelin-

[illegible] *Hoc ad prædicationem quæ continetur gloria Chriſti.* [illegible] *In quo ſit [illegible] conſiſtendum [illegible].* [illegible] ambitionis [illegible], ſe quidem fideliter docere, [illegible], ſed vt [illegible] & [illegible] hanc [illegible] alius [illegible] Dominum [illegible] promulgare. f *Vt hunc ipſum Ieſum vobis prædicemus.* [illegible] 4 Occurrit offendiculo, quod apud pleroſque obſtabat [illegible] Euangelii miniſtros [illegible] 5 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipſi [illegible] ad [illegible] [illegible].

quimur:

quimur : tepeſcimus, ſed non perimus.
10 Omni enim tempore mortificationem Jeſchua in corpore noſtro portamus, vt etiam vita ipſius Jeſchua in corpore noſtro hoc manifeſtetur.
11 Si enim nos viuentes ad mortem tradimur propter Jeſchua, ſimiliter etiam vita ipſius Jeſchua manifeſtabitur in corpore noſtro hoc quod moritur.
12 Itaque mors in nobis eſt efficax, & vita in vobis.
13 Igitur etiam nos, quia vnus ſpiritus fidei eſt nobis, ſicut ſcriptum eſt, Credidi, propter quod etiam loquutus ſum, credimus, propter hoc etiam loquimur.
14 Et ſcimus quòd is qui excitauit Dominum noſtrum Jeſchua, etiam nos per manum Jeſchua excitabit, & aſſumet nos vobiſcum ad ſe.
15 Omnia enim propter vos ſunt, vt abundante gratia per manum multorum augeatur gratiarum actio in gloriam ipſius Dei.
16 Hanc ob cauſam non eſt moleſtum nobis: quamuis enim filius hominis noſter externus corrumpitur, attamen internus renouatur de die in diem.
17 Afflictio enim ipſa temporis huius, admodum *exiſtens* parua & exigua, gloriam quæ non finitur in ſecula ſeculorum præparat nobis:
18 [1] Qui non ſpectamus ea quæ conſpiciuntur. Quæ conſpiciuntur enim, temporanea ſunt: quæ autem non conſpiciuntur, æterna ſunt.

7 Id eſt, in ſua vſque parte [illegible] ſerit Moſis, ſiue, in ſcopum doctrinæ quam proponunt.

1 Quamuis inter errores à typographo animaduerſos & correctos, hic non numeretur, certum tamen eſt errorem eſſe, in quo Daleth litera, quæ Syriacè punctum ſubiectum habeat, ſcribitur pro litera Reſch, quæ prorſus ei ſimilis eſt, ſed punctum habet in capite. Relicto autem Daleth, vt eſt in textu, vertendum eſſet, Qui non gaudemus in iis quæ conſpiciuntur: quod Græco non reſponderet.

persecutionem patimur, ſed non deſerimur: deiicimur, at non perimus:
10 [e] Quolibet [i] mortificationem Domini Jeſu in corpore circumferentes, vt et [illegible] vita illa Jeſu in corpore noſtro manifeſta fiat.
11 Semper enim [k] nos qui viuimus, morti tradimur propter Jeſum: vt etiam vita Jeſu manifeſta fiat in [l] mortali carne noſtra.
12 [7] Itaque mors quidem in nobis agit, vita verò in vobis.
13 [8] Et quoniam habemus eundem [m] Spiritũ fidei ſecundùm illud quod ſcriptum eſt, Credidi, & ideo loquutus ſum: nos quoque credimus, quamobrem etiam loquimur.
14 Scientes fore vt qui excitauit Dominum Jeſum, nos quoque per Jeſum excitet, & ſiſtat vobiſcum.
15 [9] Nam hæc omnia propter vos ſunt [n] vt gratia illa copioſiſſima, pluribus gratias agentibus, redundet in gloriam Dei.
16 Propterea non ſegneſcimus: [10] [o] ſed etiamſi externus homo noſter corrumpitur, internus tamen [o] renouatur quotidie.
17 Momentanea enim [p] leuitas oppreſſionis noſtræ excellenter excellentis gloriæ pondus æternum conficit nobis:
18 Dum non ſpectamus ea quę cernuntur, ſed ea quæ non cernuntur. Nam quæ cernuntur temporaria ſunt: at quæ non cernuntur, æterna.

[illegible] aliis credendum proponunt, ipſi quoque imprimis credant, fore videlicet vt & ipſi cum illis in Chriſto tandem fruantur. *ex eiuſdem Spiritus afflatu.* 9 Quomodo hæc conſtantia in ipſis foueatur oſtendit, quoniam videlicet in Dei gloriam [illegible] ipſum ſibi commiſſorum ſalutem. *n Quum ſuo [illegible] liberatus & vobis reſtitutus, [illegible] quod [illegible]* [illegible] 10 Adiicit veluti triumphale epinicium, ipſe quidem affligi externis [illegible] [illegible] omnibus modis quæcunque ſunt in hac vita ſuſtinenda [illegible], per conſtantiſſimam illa & æterna gloria. o *[illegible] modis [illegible], frangatur externus, qui internis viribus ſuſtinetur.* p *Non dicuntur ærumnæ leues, [illegible] fore [illegible] quamuis [illegible] vita noſtra ſit diuturna.* q *Quæ conſtantiſſimè manet immota.*

Caput V.

1 Perſtat in eodem argumento, 6 de certa ſpe ſalutis: 8 per fidem: 12 Non vt ſe iactet, 14 cùm Deum & ipſius Eccleſiam præ oculis habeat: 17 & nihil æſtimet omnia, præter vitæ nouitatem in Chriſto.

1 Scimus enim quòd ſi domicilium noſtrũ quod eſt in terra hac corporis diſſoluatur, nihilominus eſt nobis ædificatio quę à Deo eſt, domicilium *videlicet* quod non eſt factum manibus in cœlo perpetuum.
2 Nam etiam propter hoc ingemiſcimus, & concupiſcimus vt induamus domiciliũ noſtrum quod eſt è cœlo:
3 Niſi etiam poſtquam induti fuerimus, inueniamur nudi.
4 Quum enim ſumus iam in hoc domicilio, ingemiſcimus à pondere eius, nec volumus abiicere ipſum, ſed [1] indui ſupra ipſum, vt abſorbeatur mortalitas eius à vita.
5 Et qui parat nos ad hoc ipſum, Deus, qui dedit nobis arrhabonem Spiritus ſui.
6 Quandoquidem igitur ſcimus, & perſua-

1 Id eſt, ſuperindui.

1 Scimus [1] enim nos, ſi terreſtris huius domus noſtræ tabernaculum diſſolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium *videlicet* non manufactum, æternum in cœlis.
2 In hoc enim ſuſpiramus, expetentes domicilio noſtro, quod [a] è cœlo eſt, [b] ſuperindui.
3 [2] Siquidem etiam induti, non nudi reperiemur.
4 Etenim qui ſumus in hoc tabernaculo, ſuſpiramus onerati: in quo non cupimus exui, ſed ſuperindui, vt abſorbeatur mortalitas à vita.
5 Porrò Deus *is eſt* qui nos ad hoc ipſũ [c] condidit, qui etiã dedit nobis, [d] arrhabonem Spiritus.
6 3 [e] Confidentes igitur ſemper, & ſcientes

[illegible] ſtationi de miniſterii dignitate inſtituta, vt & ille alter de quo diximus initio capitis ſecundi. a *Cœleſte, gloria [illegible]* b *[illegible] vocat [illegible] gloriam, quæ vobis veſtem induimur.* 2 Declaratio ſuperioris dicti [illegible] domicilio cœleſti, i. (illa gloria & æterna immortalitate) quaſi veſte operiri. Neque enim hinc migrantes [illegible] poris tegumento, ſed illa veluti veſte inſuper induetur receptum corpus, ac proinde non huius vitæ tædio, ſed [illegible] ramus. Neque hoc deſiderium irritum eſſe, quum ad hanc vitam conditi ſimus: cuius rei pignus Spiritum [illegible] ex proxime præcedenti licentia naſcens. Itaque quum ex Spiritu ſciamus nos adhuc [illegible] mus. (ſic enim cum Domino [illegible], vt illum non conſpiciamus niſi fide, ac proinde ab ipſo [illegible] illum aſpiremus: quamobrem etiam ita nos gerimus vt & hic viuentes & quum ad eum hinc diſcedemus, [illegible] *dentes vocat eos qui ſunt animo præſenti, id eſt, quieto & ad ſuſtinenda pericula parati, quid de ſuelici exitu nihil dubitent.*

dum aduenæ ſumus in corpore, nos peregre abeſſe à Domino:
7 (Per f fidem enim incedimus, non per aſpectum)
8 ¶ g Confidimus autem, & probamus potius migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum.
9 h Propterea etiam ambimus, & in corpore aduenæ, & ex corpore migrantes, ei eſſe i accepti.
10 4 Omnes enim nos i comparere oportet coram tribunali Chriſti, vt vnuſquiſque reportet quæ in corpore *fecerit*, congruenter ad id quod fecerit vel bonum vel malum.
11 5 Scientes igitur k terrorem illum Domini, homines ad fidem adducimus, Deo autem manifeſti ſumus: & ſpero *nos* etiam cõſcientiis veſtris manifeſtos enim eſſe.
12 6 Non iterum noſipſos commendamus vobis, ſed vobis occaſionẽ præbemus gloriandi de nobis: vt habeatis *quod dicatis* aduerſus eos qui l ex facie gloriam captant, at non ex corde.
13 7 Nam ſiue inſanimus, Deo *inſanimus*: ſiue ſana mente ſumus, vobis *ſana mente ſumus*.
14 8 Charitas enim illa Chriſti m conſtringit nos:
15 Vt qui hoc ſtatuerimus, ſi n vnus pro omnibus mortuus fuit, nempe omnes fuiſſe mortuos, & *illum* pro omnibus mortuum eſſe, vt qui viuunt, poſthac nõ ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit.
16 9 Itaque nos poſt hac neminem nouimus ſecundũ carnem: 10 quòd ſi etiam nouimus Chriſtum ſecundùm carnem, nunc tamen non amplius nouimus.
17 11 Siquis igitur *eſt* in Chriſto, p noua creatura *eſt*: vetera præterierunt, ecce noua facta ſunt omnia.
18 12 Hæc autem omnia ſunt ex Deo qui reconciliauit nos ſibi per Ieſum Chriſtum, deditque nobis miniſterium reconſiliationis:
19 Nempe quia Deus erat in Chriſto mundũ reconcilians ſibi non imputando eis peccata ipſorum: q poſuitque in nobis ſermonem hunc reconciliationis.
20 Itaque nomine Chriſti legatione fungimur, velut Deo *vos* precante per nos: oramus Chriſti nomine, reconciliamini Deo.

ſum habemus quòd quandiu in corpore manemus, peregrinamur à Domino noſtro,
7 (Per fidem enim ambulamus, & non per viſionem)
8 Idcirco confidimus & concupiſcimus quòd peregrinaturi ſimus à corpore, & futuri ſimus apud Dominum noſtrum:
9 Diligentiam adhibemus vt ſiue peregrinantes ſimus, ſiue inhabitantes, ei placeamus.
10 Omnes enim nos futurum eſt vt ſtemus ante tribunal Chriſti, vt rependatur vnicuique in corpore ſuo id quod factum eſt in ipſo, ſiue quod bonum eſt, ſiue quod malũ eſt.
11 Quia igitur nouimus terrorem illum Domini noſtri, filiis hominum ſuademus, Deo autem manifeſti ſumus: confido verò ego quòd etiã manifeſti ſimus mentibus veſtris.
12 Nequaquam rurſus laudamus noſipſos vobis, ſed occaſionem damus vobis vt gloriemini in nobis erga illos qui in facie gloriantur, & non in corde.
13 Siue enim inſanimus, *inſanimus* Deo: & ſiue recti ſumus, *recti ſumus* vobis.
14 Charitas enim Chriſti compellit nos.
15 Qui cogitamus iſtud, quòd vnus pro omni homine mortuus ſit, ergo omnis homo mortuus eſt: & pro omni homine ipſe mortuus eſt, vt ii qui viuunt, non ſibi viuant, ſed ei qui pro illis mortuus eſt, & reſurrexit.
16 Itaque, nos neminem ſecundum corpus nouimus: & ſi nouimus ſecundum corpus Chriſtum, attamen deinceps non cognoſcimus.
17 Quiſquis igitur in Chriſto eſt, creatura eſt noua, vetera præterierunt:
18 Et omnia facta ſunt noua à Deo qui reconciliauit nos ſibi per Chriſtum, & dedit nobis miniſterium reconciliationis.
19 Deus enim eſt in Chriſto, qui reconciliat mundum maieſtati ſuæ, neque imputauit illis peccata eorum: & poſuit in nobis ſermonem reconciliationis.
20 Legati igitur ſumus pro Chriſto, & ac ſi ipſe Deus peteret à vobis a per manum noſtram: pro Chriſto igitur oramus, reconciliemini Deo.

a Id eſt Per nos, Hebraiſmus.

5 Pergit in depellenda omnis ambitionis & oſtentationis ſuſpitione. Nos enim, inquit, huc adigit amor Chriſti, vt quum ... qui mortui eramus quum nobis viueremus (id eſt, quum terrenis adhuc affectionibus dediti eſſemus) mortuus ſit, ... quam ab eo accepimus (donati videlicet Spiritu ſancto, vt nihil niſi cœleſte, meditemur) totam ipſi conſecremus. m To... n *Hoc loco de ſanctificatione agit, quæ fit vt Chriſtus in nobis viuat.* o *Vide 6. & 7. cap. ad Rom.* 9 Declarat quid ... viuere, nempe neminem ſecundùm carnem noſſe, id eſt, ſic inter homines verſari, vt humana illa & carnalia non cu... familiam, formam, gloriam, opes, cætera denique eiuſmodi ſpectant, vt quibus ſeſe homines fatigant. 10 Amplificatio, ... verum eſt, vt ne de Chriſto quidem ipſo carnaliter nunc cogitemus, vt qui iam mundum reliquerit: ac proinde ſit nobis ſpi... ... 11 Exhortatio, vt vnuſquiſque iam Chriſti Spiritus innouatus, cæleſtia non terreſtria meditetur. p *Veluti res quæ... ... nam ſi non de nouo condatur homo quem regenerationis Spiritu donat, Deus, ſed ſolæ qualitates immutantur: ſic tamen voluit ... vt doceat omnia in ſolidum tribuenda gloriæ Dei, non quòd trunci aut ſtipites ſimus, ſed quia creat in nobis Deus vt bene velimus.* 12 Commendat miniſterii Euangelici præſtantiam, tum ab ipſius Dei autoritate, vt qui ſit miniſterii iſtius autor, tum ab ip... ..., vt quæ annunciet reconciliationem cum Deo, gratuita in Chriſto noſtrorum peccatorum remiſsione & iuſtificatione ... benignè & liberaliter, vt Deus ipſe quodammodo miniſtrorum ore homines obſecret vt ſui ipſorum habeant rationem, ... aſpernentur. Hæc autem dicens, non obſcurè carpit illos qui paſtorum nomen mentiebantur. q *Vſus eſt noſtra opera*

¶ 2. Cor 5. 8. 9. Elegantiſsimarum ἀντιθέσεων diagramma.

Oppoſita.	Ἐνδημεῖν ἐν τῷ σώματι, Aduenam eſſe in corpore.	Connexa.	Ἐκδημεῖν ἀπὸ Κυρίου, Peregre abeſſe à Domino.	Oppoſita.
	Ἐκδημεῖν ἐκ τοῦ σώματος, Migrare ex corpore.	Connexa.	Ἐνδημεῖν πρὸς Κύριον, Ire ad Dominum habitatum.	

21 Eum enim qui non nouerat peccatum propter vos peccatum fecit, vt nos eſſemus in eo iuſtitia Dei.

21 Fecit enim vt qui non nouit peccatum pro nobis peccatum eſſet, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in eo.

[illegible]

CAPUT VI.

3 Vt vitam Chriſto dignam viuant, hortatur, [illegible] 14 Pollutiones fugiendas, 16 [illegible]

5 Ne afflictionibus deiiciantur. 9 [illegible] Deum ſint ipſi viuentis Dei templa.

1 ET tanquam adiutores petimus à vobis vt non infructuoſa ſit in vobis gratia Dei quam accepiſtis.

2 Dicit enim, In tempore accepto exaudiui te, & in die [1] ſalutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptum, & ecce nunc dies ſalutis.

3 Ne vlla in re detis cuiquam occaſionem offenſionis, vt non ſit macula in miniſterio noſtro.

4 Sed in omni re oſtendamus nosipſos, quòd miniſtri ſimus Dei in tollerantia multa, in afflictione, in neceſſitate, in anguſtiis,

5 In plagis, in vinculis, in ſeditionibus, in labore, in vigilia, in ieiunio,

6 In puritate, in ſcientia, in longanimitate, in benignitate, in Spiritu ſancto, in charitate non doloſa,

7 In ſermone veritatis, in virtute Dei, per arma iuſtitiæ, quæ ſunt ad dexteram & ad ſiniſtram,

8 Per gloriam & per ignominiam: per laudē & per vituperationem: quaſi in errorem inducentes, & *tamen* veraces.

9 Quaſi incogniti, & *tamen* cogniti: quaſi mortui, & ecce viuimus: quaſi caſtigati, & non mortificati.

10 Et quaſi dolore affecti, & omni tempore gaudemus: & quaſi vt mendici, & *tamen* multos ditamus: quaſi vt quibus nihil ſit, & *tamen* omnia poſſidemus.

11 Os noſtrum apertum eſt erga vos Corinthii, & cor noſtrum dilatatum eſt.

12 Non eſtis anguſtia affecti in nobis, anguſtia autem affecti fuiſtis in viſceribus veſtris.

13 Tanquam filiis autem loquor: rependite mihi [2] fœnora mea erga vos, & dilatate charitatem veſtram erga me.

14 Neque ſitis [3] ſub vno iugo cum iis qui non credunt. Quod enim conſortium eſt iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ commixtio eſt luci cum tenebris?

15 Aut quæ concordia eſt Chriſto cum Satana? aut quæ pars eſt fideli cum eo qui non credit.

16 Aut quæ conſenſio eſt templo Dei cum dæmoniorum? vos enim templum eſtis Dei viuentis, ſicut dictum eſt, Inhabitabo in eis, & inambulabo inter eos: & ero Deus illorum, & ipſi erunt mihi populus.

17 Quapropter exite è medio illorum, & ſeparate vos ab eis, ait Dominus, & immunda ne tetigeritis: & ego ſuſcipiam vos.

18 Et ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, ait Dominus qui omnia poſſidet.

1 Verbum [illegible]

2 Id eſt, Compenſationem hanc autē Syrus paraphraſtes deſcribit metaphora ſumpta à fœneratoribus.

3 Ad verbum, Filii vnius iugi Heb.

1 SEd & vt operam noſtram ei accommodantes, hortamur ne fruſtrà gratiam Dei vos receperitis.

2 Dicit enim *Deus*, Tempore accepto exaudiui te, & in die ſalutis ſuccurri tibi: ecce nunc tempus acceptum; ecce nunc dies ſalutis.

3 Nullam vlla in re præbentes offenſionem, ne vituperetur miniſterium:

4 Sed & in omnibus nos approbantes vt Dei miniſtri, tolerantia multa in oppreſſionibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis,

5 In verberibus, in carceribus, in exagitationibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis,

6 Puritate, ſcientia, lenitate, benignitate, Spiritu ſancto, charitate non ſimulata,

7 Sermone veritatis, virtute Dei, armis iuſtitiæ dextris ac ſiniſtris.

8 Per gloriam & ignominiam per conuitia & laudes: vt ſeductores, & *tamen* veraces:

9 Vt ignoti & *tamen* noti: vt morientes, & ecce viuimus: vt qui caſtigamur, nec *tamen* occidimur:

10 Vt dolentes, ſemper tamen gaudentes: vt pauperes, ſed multos ditantes: vt nihil habentes, ſed omnia obtinentes.

11 Os noſtrum apertum eſt erga vos, Corinthii, cor noſtrum dilatatum eſt.

12 Non habitatis anguſtè in nobis: ſed anguſti eſtis in viſceribus veſtris.

13 Loquor autem vt filiis de pari compenſatione: dilatemini & vos.

14 Ne impari iugo copulemini cum infidelibus, quod enim conſortium iuſtitiæ cum iniuſtitia? & quæ communio luci cum tenebris?

15 Et quæ concordia Chriſto cum Belial? aut quæ portio fideli cum infideli?

16 Et quæ conſenſio templo Dei cum ſimulachris? nam vos templum eſtis Dei viuentis, ſicut dixit Deus, Habitabo in eis & inambulabo: & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.

17 Quapropter exite à medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus: & impurum ne attingite: tum ego excipiam vos:

18 Et ero vobis Pater, & vos eritis mihi filii ac filiæ, dicit Dominus omnipotens.

[illegible]

CAPUT VII.

2 Ne nimirum teneros animos vrgendo prosternat. 3 probabile reddit quid omnia dixerit. ex singulis erga illos dilectione. 8 itaque sibi non displicere quod tristes eos effecerit, 10 & adduxerit ad pœnitentiam non pœnitendam.

1 HAs igitur promiſſiones quum habea-
mus dilecti, purgemus nosipſos ab om-
ni inquinamento [a] carnis ac ſpiritus,
perficientes ſanctificationem cum timore
Dei.
2 [b] Accipite nos: nemini iniuriam fecimus,
neminem corrupimus, neminem expilaui-
mus.
3 [c] Ad condemnationem veſtri non loquor:
nam antè dixi vos in cordibus noſtris eſſe,
ad ſimul moriendum & ſimul viuendum.
4 Multa mihi loquendi libertas apud vos,
multa mihi gloriatio de vobis: impletus
ſum conſolatione, vehementer exundo gau-
dio in omni afflictione noſtra.
5 Etenim quum veniſſemus in Macedoniam,
nullam habuit relaxationem caro noſtra, ſed
in omnibus fuimus oppreſſi: foris pugnæ,
intus terrores:
6 Sed qui conſolatur [d] abiectos, conſolatus
eſt nos, nempe Deus, [e] aduentu Titi.
7 Non ſolùm autem aduentu illius ſed etiam
conſolationem quam ille accepit ex vobis,
quum renuntiaret nobis veſtrum vehemens
deſiderium, veſtrum eiulatum, veſtrum ſu-
per me ardorem adeò vt magis gauiſus fue-
rim.
8 [*] Nam etiamſi triſtitia vos affeci per e-
piſtolam, non me pœnitet, etiamſi pœnitue-
rit: video enim epiſtolam illam tametſi ad
tempus, triſtitia vos affeciſſe:
9 Nunc gaudeo, non quòd triſtitia affecti fue-
ritis [f] ſed quòd triſtitia affecti fueritis ad re-
ſipiſcentiam: nam triſtitia affecti fuiſtis ſe-
cundum Deum, vt nulla in re detrimento ſi-
tis affecti per nos.
10 Nam qui [g] ſecundum Deum eſt dolor, is
reſipiſcentiam efficit ad ſalutem: cuius nun-
quam pœniteat: at mundi dolor mortem
efficit.
11 Ecce enim iſtud ipſum, quòd ſecundum
Deum triſtitia affecti fuiſtis, quantum in vo-
bis effecit ſtudium: imò defenſionem, imò
indignationẽ, imò timorem, imò vehemens
deſiderium, imò zelum, imò vindicationem,
per omnia teſtatum feciſtis vos eſſe puros
in hoc negotio.
12 Nempe etſi ſcripſi vobis, non *ſcripſi vobis*
eius cauſa qui iniuriam fecerat, nec eius
cauſa qui iniuria affectus fuerat, ſed vt apud
vos manifeſtum fieret ſtudium illud no-
ſtrum pro vobis [h] in conſpectu Dei.
13 Propterea conſolationem accepimus ex
conſolatione veſtri: ſed longè plurimùm
gauiſi fuimus ob gaudium Titi, quòd refo-
cillatus ſit ſpiritus eius ab omnibus vobis:
14 Et quòd ſi quid apud eum de vobis gloria-
tus ſum, non fui pudefactus: ſed vt omnia
verè loquuti ſumus vobis, ita & gloriatio
noſtra, *quæ vſus eram* apud Tytum, vera com-
perta ſit.
15 Et [i] viſcera eius amplius erga vos *affecta*

1 QVæ igitur ſunt nobis hæ promiſſiones,
dilecti mei, quum mundauerimus nos-
ipſos ab omni inquinamento
carnis & ſpiritus, operemur quoq; ſancti-
cationem cum timore Dei.
2 Suſtinete nos, fratres mei: contra nemi-
nem iniquè egimus, neminem corrupimus,
neminem [1] occupauimus.
3 Nequaquam in condemnationem veſtram
loquor: antea enim dixi quòd in corde no-
ſtro poſiti ſitis ad moriendum ſimul & ad
viuendum.
4 Securitas multa eſt mihi apud vos, & mul-
ta eſt mihi in vobis gloriatio: & plenus ſum
conſolatione, & magnum abundat in me
gaudium in omnibus afflictionibus meis.
5 Etenim ex quo venimus in Macedoniam
nulla quies fuit corpori noſtro, ſed in omni
re afflicti fuimus: extrinſecus bellum, & in-
trinſecus terror.
6 Sed Deus qui conſolatur humiles, conſola-
tus eſt nos per aduentum Titi.
7 Et non ſolùm per aduentum eius ſed etiam
per refocillationem eius qua refocillatus
fuit in vobis. Nuntiauit enim nobis de cha-
ritate veſtra erga nos, & de luctu veſtro, &
zelo veſtro qui eſt pro nobis: & quum audi-
uiſſem, gaudium magnum fuit mihi.
8 Nam etiamſi contriſtaui vos per epiſtolam,
[2] non pœnitet me, [3] etiamſi pœnituerit. Vi-
deo enim quòd illa epiſtola, etiamſi horæ
momento contriſtauit vos,
9 Attamen gaudium conciliauit mihi: non
quòd contriſtauerim vos, ſed quia contri-
ſtatio veſtra ad conuerſionem adduxit vos.
Triſtitia enim fuit vobis in Deo, ita vt in
nulla re detrimentum acceperitis à nobis.
10 Triſtitia enim quæ eſt propter Deum, [4] a-
nimi conuerſionem operatur immutabilem
& dirigentem ad ſalutem: dolor autem
huius ſeculi mortem operatur.
11 Ecce enim ipſum quod contriſtati fuiſtis
propter Deum, quantum operatum eſt in
vobis ſtudium, & defenſionem, & indigna-
tionem, & timorem, & charitatem, & ze-
lum, & vindictam: & in omni re oſtendiſtis
voſipſos, quòd puri ſitis in eo negotio.
12 Eſto autem vt hoc quod ſcripſi vobis, non
fuerit propter iniuriam inferentem, neque
propter eum cui iniuriam intulit, ſed vt co-
gnoſcatur coram Deo ſedulitas veſtra quæ
eſt noſtri cauſa.
13 Propter hoc conſolationem accepimus,
& cum conſolatione noſtra abundanter ga-
uiſi ſumus ob gaudium Titi, quòd refocilla-
tus ſit ſpiritus eius cum omnibus vobis.
14 Quia in eo quòd gloriatus eram apud eum
de vobis, non puduerit me, ſed vt in omni
re veritatem loquuti ſumus vobiſcum, ita e-
tiam gloriatio noſtra quæ fuit apud Tytum,
in veritate reperta ſit.
15 Et etiam [5] viſcera eius abundanter creue-
runt

1 Verbum eſt פשק propriè ſignificans auaritiæ impulſu, quæ ſunt alterius, ad ſe trahere & eo eſt vſus ſuprà quoque ca. 2. quanquam nonnihil à propria ſignificatione deflexo.

2 Ad verbũ, Non expaueſcit mihi animus meus periphraſis eſt pœnitentiæ quæ oritur ex metu futuri mali: qualem quidam putant fuiſſe in Iſaaco, quum poſtquam benedixiſſet Iacobo, putans eſſe alterum filium, adueniente Eſau ſe decepiũ eſſe intellexiſſet, atque ideo expauiſſet pauore magno, timens videlicet ne, quod fecerat, initium eſſet irreconcillabilius odii inter fratres, Geneſ. 27. 37.

3 Ad Verbum, Etiamſi expauiſſet.

4 Ad verbum, Pauorem animi.

5 Id eſt, Amores erga vos abundantiores facti ſunt / abundum eſt.

runt ergà vos, quum recordatur obedientiæ
omnium veſtrûm, quòd cum timore & tre-
more acceperitis eum.
16 Gaudeo quòd in omni re confidam de
vobis.

Caput VIII.

1 Macedonum. 9 atque adeò ipſius Chriſti exemplo, 14 vt liberales ſint in Sanctos, hortatur. 16 Titum, 18 & alium fratrem hac de cauſa ad ipſos profectos dicit.

1 NOtam autem vobis facimus, fratres
mei gratiam Dei quę data fuit in ec-
cleſiis Macedoniæ.
2 Quòd in probatione multa afflictionum eo-
rum, abundantia fuit gandio eorum, & pro-
funditas paupertatis eorum redundauit in
diuitias ſimplicitatis ipſorum.
3 Teſtor enim quòd ſecundum vires ipſo-
rum, & pluſquam *ſit* facultas eorum,
4 Cum voluntate animæ ipſorum petierunt
à nobis cum obteſtatione multa, vt conſor-
tes fierent [1] in benificentia miniſterii ſan-
ctorum.
5 Et non ſicut ſperauimus, ſed ſeipſos tradi-
derunt, primùm Domino noſtro, deinde e-
tiam nobis per voluntatem Dei.
6 Vt nos peteremus à Tito, vt quemadmo-
dum cœpiſſet, ita perficere in nobis etiam
beneficentiam hanc.
7 Sed quemadmodum in omni re abûdantes
eſtis, in fide, & in ſermone, & in cognitione,
& in omni diligentia, & in charitate no-
ſtra erga vos, ita etiam in hac beneficentia
abundabitis.
8 Nequaquam [2] præcipiendo præcipio vo-
bis, ſed per ſtudium ſociorum veſtrorum ve-
ritatem dilectionis veſtræ exploro.
9 Noſtis enim beneficentiam Domini noſtri
Jeſchua Chriſti, quòd propter vos pauper
factus ſit, quum eſſet diues, vt vos per eius
paupertatem diteſceretis.
10 [3] Conſulendo autem conſulo vobis hoc
quod conducit vobis. Nam à præterito an-
no cœpiſtis non velle tantùm, ſed etiam
facere.
11 Nunc autem complete opere illud quod
voluiſtis: vt ſicut fuit vobis animi prompti-
tudo ad volendum, ita opere compleatis
ex eo quod eſt vobis.
12 Si enim voluntas adſit, prout eſt ei, ita
accepta eſt, nequaquam ſecundum id quod
non eſt ei.
13 Nequaquam enim vt aliis ſit relaxatio, &
vobis anguſtia, ſed in æquabilitate eſtote
tempore hoc, vt abundantia veſtra ſit pro
penuria illorum:
14 Vt etiam abundantia illorum ſit pro penu-
ria veſtra, quò ſit æquabilitas.
15 Sicut ſcriptum eſt, Qui multum accepit,
non ſuperfuit illi: & qui parum accepit,
non defuit illi.
16 Gratia autem Deo, qui dedit ſtudium hoc
pro vobis in corde Titi.
17 [4] Præcationem enim noſtram ſuſcepit: &
quia valdè ſolicitus eſt, ex voluntate prô-
pria profectus eſt ad vos.
18 Miſimus autem cum eo fratrem noſtrum,

1 Id eſt, In conferenda pecunia ad ſubleuandos ſanctos.

2 Id eſt, Imperio & præcipio.

3 Id eſt, Omnino autem conſulo.

4 Id eſt, Prouinciam illam ſuſcepit Titus quam vt ſuſciperet orabamus eum.

ſunt, dum reminiſcitur obedientiæ omnium
veſtrûm, & vt cum timore ac tremore ip-
ſum exceperitis.
16 Gaudeo igitur quòd penitus confidam de
vobis.

1 POrrò [a] notam facimus vobis, fratres,
[a] gratiam Dei præſtitam Eccleſiis Ma-
cedonum.
2 Nempe quòd [b] in multa probatione affli-
ctionis abundans gaudium ipſorum, & pro-
funda eorum paupertas redundauit in co-
pioſam benignitatem ipſorum.
3 Quòd (inquam) pro viribus teſtor) & ſupra
vires [c] voluntarii *fuerunt*.
4 Multis cum precibus nos rogantes vt hanc
beneficentiam, & communicationem, qua
ſanctis ſubuenitur in nos reciperemus.
5 [a] Ac non ſicut ſperabamus *ita fecerunt* ſed
ſemetipſos dediderunt primùm Domino,
deinde & nobis, per Dei voluntatem:
6 Ad adhortandum Titum, vt ſicut antè cœ-
pit, ita etiam abſoluat apud vos hanc quo-
que beneficentiam.
7 Itaque ſicut in omnibus abundatis fide, &
ſermone, & cognitione, & omni ſtudio, &
veſtra in nos charitate, *videte* vt in hac quo-
que gratia abundetis.
8 [3] Non ex imperio loquor, ſed [e] aliorum ſtu-
dio, veſtræ quoque dilectionis [f] ſinceritatem
reddens exploratam.
9 [4] Noſtis enim beneficentiam Domini no-
ſtri Ieſu Chriſti, eum *volueris* propter vos
pauperem factum eſſe, quum eſſet diues: vt
vos illius paupertate diteſceretis.
10 [5] Et ſententiam in ea re [illegible] do; nam
hoc vobis conducit, qui non ſolùm facere
[g] ſed etiam velle antè cœpiſtis anno ſupe-
riore.
11 At nunc etiam illud ipſum facere abſolui-
te: vt ſicut *adfuit* promptum illud velle, ita
etiam *adſit* ipſum perficere ex eo quod ha-
betis.
12 [6] Etenim ſi prius adſit promptus animus,
aliquis acceptus eſt pro eo quod habet, nô
pro eo quod non habet.
13 [7] Non enim vt aliis relaxatio ſit, vobis au-
tem oppreſſio: [h] ſed pari conditione hoc
tempore veſtra abundantia *ſuppleat* illorum
defectum.
14 Vt & illorum abundantia veſtrû defectum
ſuppleat, vt fiat æquabilitas.
15 Sicut ſcriptum eſt, Qui multum *collegit*,
plus non habuit: & qui paulum, minus non
habuit.
16 Gratia autem *ſit* Deo, qui cordi Titi indi-
dit idem ſtudium pro vobis:
17 Quòd tum exhortationem illam gratam
habuit, tum verò maiore ſtudio vltrò ad
vos iter ſuſcepit.
18 Miſimus autem vnà cum eo fratrem illum

uetur. h *Vt ſicut nunc alii* [illegible] *vos abundantes* [illegible] *è veſtro, ſic alii* [illegible] *vobis* [illegible]. 8 [illegible]
duos eius collegas multis nominibus, tum vt minimè ſit ſuſpecta eorum fides, [illegible] ſummiſerit ad expilandas [illegible]
ad collationem promptiores.

cuius laus eſt [l] in Euangelio per omnes Ec-
cleſias.
19 (Nec *id* ſolùm, ſed etiam ſuffragiis dele-
ctus eſt ab Eccleſiis ſocius peregrinationis
noſtræ, cum hac [k] beneficentia quæ admi-
niſtratur à nobis ad ipſius Domini gloriam,
& *comprobandum* promptũ animum veſtrũ.)
20 Vitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac
[l] exuberantia quæ adminiſtratur à nobis:
21 Vt qui procuremus honeſta non ſolùm
coram Domino, ſed etiam coram homini-
bus.
22 Miſimus autem cum eis fratrem noſtrum,
quem ſæpe in multis probauimus ſtudio-
ſum, nunc autem multo ſtudioſiorem, ob
multam fiduciam quam *habeo* in vobis.
23 Siue de Tito *quæritur*, ſocius meus *eſt*, & a-
pud vos adiutor: ſiue [m] de fratribus noſtris,
legati *ſunt* Eccleſiarum, *&* [n] gloria Chriſti.
24 Itaque demonſtrationẽ charitatis veſtræ,
& noſtræ de vobis gloriationis edite in eos,
[o] in conſpectu Eccleſiarum.

eum cuius laus eſt in Euangelio in omnibus
Eccleſiis.
19 (Quemadmodum etiam [5] diligendo dele-
ctus eſt ab Eccleſiis, vt proficiſcatur nobiſ-
cum cum beneficentia hac quæ adminiſtra-
tur à nobis, ad gloriam ipſius Dei, & ad ani-
mi noſtri promptitudinem.)
20 Euitauimus enim hoc, ne quis imponeret
nobis maculam in hac abundantia quæ ad-
miniſtratur à nobis.
21 Procuramus enim quæ bona ſunt, non co-
ram Deo tantùm, ſed etiam coram filiis ho-
minis.
22 Miſimus autem cum eis etiam fratrem no-
ſtrum, qui nobis eſt probatus omni tempo-
re in multis, quòd diligens ſit: nunc autem
magis diligens propter fiduciam magnam
quæ eſt de vobis.
23 Siue igitur Titus, ſocius meus eſt & adiu-
tor erga vos: ſiue fratres alii, legati ſunt ec-
cleſiarum gloriæ Chriſti.
24 Proinde iudicium charitatis veſtræ & glo-
riationis noſtræ de vobis, in eos oſtendite,
in conſpectu eccleſiarum omnium.

[5] Suffragiis delectus eſt.

CAPUT IX.

1 *Cur de eorum voluntate bene ſentiens,* 3 *illis tamen adhortandis ſedulò incumbat,* 4 *ratio-
nem adducit;* 6 *& ſementi eleemoſynas comparat,* 10 *quas Deus rependit magno fœnore.*

1 [a] NAM de ſubminiſtratione quidem
quæ fit in ſanctos, ſuperuacaneum
eſt mihi ſcribere vobis.
2 Noui enim prõptum animum veſtrũ, quem
de vobis iacto apud Macedones, Achaiam
videlicet paratam eſſe ab anno ſuperiore: &
ex vobis *ortus* zelus prouocauit complures.
3 Miſi autem hos fratres, ne gloriatio noſtra
de vobis inanis fiat hac in parte: vt (ſicut
dicebam) parati ſitis:
4 Ne quo modo, ſi mecum venerint Macedo-
nes, & offenderint vos imparatos, nos pu-
defiamus (vt ne vos dicam) [a] in præfidente
iſta gloriatione.
5 Itaque neceſſarium putaui adhortari fra-
tres vt priores venirent ad vos, & prius ab-
ſoluerent anteà denuntiatam beneficen-
tiam veſtram, vt ea ſit parata ita vt be-
neficentia, & non vt [b] extortum aliquid.
6 [a] Hoc autem *dico*, Qui ſerit parcè, parcè
etiam metet: & qui ſerit benignè, benignè
etiam metet.
7 Quiſque ſicut [c] præoptat corde, *ita* agat:
non [d] ex triſtitia aut [e] ex neceſſitate: nam
hilarem datorem diligit Deus.
8 Potens eſt autem Deus efficere vt [f] omnis
gratia in vos redundet: vt in omnibus omni
tempore omne quod ſufficiat habentes, a-
bundetis [g] ad omne opus bonum:
9 (Sicut ſcriptum eſt, Diſperſit, dedit paupe-
ribus: iuſtitia eius manet [h] in ſeculum.
10 Qui autem ſuppeditat ſemẽ ſerenti, & pa-
nem ad eſcam ſuppeditet, & multiplicet ſe-
mentem veſtram, & augeat [i] fructus iuſtitiæ
veſtræ.)

1 DE miniſterio autem ſanctorum, ſuper-
fluum facio ſi ſcribo vobis.
2 Noui enim promptitudinem animi veſtri, &
propterea gloriatus ſum de vobis apud Ma-
cedones, quòd Achaia parata ſit à præteri-
to anno, & æmulatio veſtra multos prouo-
cauit.
3 Miſi autem fratres, ne inanis fieret gloriatio
qua gloriati ſumus de vobis in hoc nego-
tio, vt quemadmodum dixi illis, parati ſitis.
4 Ne fortè veniant mecum Macedones, &
inueniant vos imparatos, & erubeſcamus
nos (vt non dicamus quòd vos erubeſcetis)
in gloriatione iſta qua gloriati ſumus.
5 Idcirco ſolicitudo mihi fuit vt peterem à
fratribus meis his vt venirent ante me ad
vos, & præpararent benedictionem illam de
qua iampridem commonefacti eſtis, vt eſ-
ſet parata ita vt beneficentia, nequaquam
vt [1] auaritia.
6 Hoc autem *dico*, qui ſeminat [2] in defectu, e-
tiam in defectu metet: & qui ſeminat [3] in
benedictione, etiam in benedictione metet.
7 Vnuſquiſque ſecundum id quod eſt in men-
te ſua, nequaquam tanquam ex triſtitia aut
tanquam ex neceſſitate. Datorem enim hi-
larem diligit Dominus.
8 Facultas enim eſt in manibus Dei, vt om-
nem gratiam abundare faciat in vobis, vt
omni tẽpore in omni re id quod ſufficit vo-
bis, ſit vobis, & abundetis in omne opus
bonum:
9 Sicut ſcriptum eſt, Diſperſit & dedit pau-
peribus, & iuſtitia eius manet in ſeculum.
10 Is autem qui dat ſemen ſeminanti, & pa-
nem in cibum, ipſe det & multiplicet ſe-
mentem veſtram, & augeat fructus iuſtitiæ
veſtræ.

[1] Vel, Expilatio.
[2] Vel, Cum parcitate. Id eſt, Parcè. Hebraiſmus.
[3] Id eſt, Liberaliter & copioſè, Hebraiſmus.

V 11 Vt

11 Vt in qualibet re locupletemini in om-
nem ſimplicitatem quæ perficit 4 per nos
gratiarum actionem Deo.
12 Quoniam functio miniſterii huius nequa-
quam tantùm penuriam ſanctorum ſupplet,
ſed etiam exuberat per gratiarum actiones
multas Deo.
13 Nam propter probationem miniſterii hu-
ius Deum glorificamus, quòd obedientes
præſtitiſtis vos in confeſſione Euangelii
Chriſti,& aſſociaſtis vos in ſimplicitate ve-
ſtra cum illis & cum omni homine.
14 Et orationem offerunt pro vobis in chari-
tate magna, propter magnitudinem gratiæ
Dei quæ eſt ſuper vos.
15 Gratia autem Deo ſuper dono ſuo inef-
fabili.

4 Ad verbum, Per manum noſtram, Hebraiſmus.

11 Vobis omni modo ditatis ad omnem be-
nignitatem,quę per nos efficit vt gratiæ a-
gantur Deo.
12 3 Nam ſubminiſtratio oblationis iſtius non
ſolùm ſupplet ſanctorum inopiã, ſed etiam
redundat in multas gratiarum actiones a-
pud Deum, approbatione iſtius ſubmini-
ſtrationis.
13 Deum glorificando de [l] veſtra teſtata ſub-
iectione in Euangelium Chriſti, deque be-
nigna in ſe & in omnes communicatione:
14 Et ipſorum præcibus pro vobis, maximo
vos amore complectentium propter grati-
am Dei in vobis exuberantem.
15 [m] Gratia autem *ſit* Deo ſuper inenarrabili
ſuo munere.

Caput X.

1 Qua fiducia, 4 quibus armis, 6 qua vindicta ſit inſtructus aduerſus improborum calumnias, oſtendit. 7 ſeq̃ præſentem non minus virtutis habere in operibus, 11 quàm abſentem grauitatis in verbis.

1 EGo autem Paulus peto à vobis per le-
nitatem & demiſſionem Chriſti ,qui e-
tiam ſi 1 in facie demiſſus ſum apud
vos,attamen abſens confido de vobis.
2 Peto autem à vobis ne quum venero, co-
gar per confidentiam quæ eſt mihi 2 vt au-
deam (3 ſicut cogito) in homines qui arbi-
trantur nos quòd tanquam qui in carne ſi-
mus,ambulemus.
3 4 Etſi enim in carne ambulamus, atquĩ ne-
quaquam carnis bellum gerimus.
4 Arma enim militiæ noſtræ, nequaquã ſunt
carnis, ſed potentiæ Dei: & per eam ſub-
iugamus munitiones rebelles.
5 Et demolimur cogitationes & omnem alti-
tudinem quæ ſeſe extollit aduerſus cogni-
tionem Dei, & captiuas reddimus omnes
ratiocinationes ad obedientiam Chriſti.
6 Et paratum habemus ſumere vindictam de
iis qui non obediunt, quum impleta fuerit
obedientia veſtra.
7 Faciem intuemini vos? Siquis confidit de
ſeipſo quod Chriſti ſit, hic ſciat de ſeipſo
quòd quemadmodũ Chriſti eſt,ita etiã nos.
8 Si enim etiam aliquid amplius glorier de
poteſtate quam dedit mihi Dominus no-
ſter, non pudet me,quia ad ædificationem
veſtram dedit nobis,& ad repulſionẽ veſtri.
9 5 Dubito autem ne exiſtimer tanquam is
qui 6 perterrefaciendo perterrefaciam vos
per epiſtolas.
10 Quia ſunt quidam qui dicunt quod epiſto-
læ graues ſunt & robuſtæ, aduentus autem
corporis infirmus,& ſermo eius contempti-
bilis.
11 Sed hoc cogitet qui eiuſmodi dicit, quòd
quales ſumus per ſermonem epiſtolæ no-
ſtræ quum abſentes ſumus, tales ſumus etiã
quum propinqui ſumus 7 facto.

1 Id eſt, Externa ſpecie, vel Quum præſens ſum, Hebraiſmus.
2 Id eſt, Vti audacia.
3 Id eſt, ſicuti ſtatuo.
4 In verſiculo tertio deerat primum hemiſtichium in impreſſo Syro: quod reſtituimus ex manuſcripto codice Syro bibliothecæ illuſtriſſimi principis electoris Palatini.
5 Hæc verba licet in Græcis exemplaribus non legantur, in Syriaco exemplari ſunt.
6 Id eſt, Vanum timorem vobis incutiam.
7 Id eſt, Re ipſa.

1 CÆterum [z] precor vos per clementiam
& [a] æquitatem Chriſti, ego ipſe Pau-
lus,qui coràm quidẽ humilis ſum inter vos,
abſens verò ſum erga vos confidens.
2 *Hoc* autem rogo,ne præſens confidenter a-
gam fiducia qua exiſtimor audax fuiſſe in
quoſdam, qui nos æſtimant quaſi [b] ſecun-
dum carnem incedamus.
3 2 Nam in carne incedentes,ſecundum car-
nem bellum non gerimus.
4 Arma enim militiæ noſtræ [c] non carnalia
ſunt, ſed [d] diuinitus valida ad ſubuerſionem
munitionum.
5 Ratiocinationes euertendo,omnẽq; ſubli-
mitatem quæ extollitur aduerſus cognitio-
nem Dei: 3 & in captiuitatẽ redigendo om-
nem cogitationem ad obediendũ Chriſto:
6 Et paratum habendo quo vindicemus om-
nem contumaciam, poſtquam impleta fue-
rit veſtra obedientia.
7 4 [e] Quæ ob oculos ſunt aſpicitis? ſi quis a-
pud ſe confidit ſe Chriſti eſſe, hoc viciſſim
cogitet [f] ex ſeſe,quemadmodum ipſe Chri-
ſti *eſt*,ita & nos Chriſti *eſſe*.
8 Nam ſi amplius etiam quippiam glorier de
poteſtate noſtra quam dedit Dominus no-
bis ad ædificationem, ac non ad ſubuerſio-
nem veſtri,non pudefiam:
9 Ne videar ceu perterrefacere vos per epi-
ſtolas.
10 Nam epiſtolæ quidem [g] (inquiunt) graues
ſunt & validæ: ſed præſentia corporis infir-
ma *eſt*, & ſermo nihili.
11 Hoc cogitet *qui* iſtiuſmodi *eſt*, quales ſu-
mus verbo per epiſtolas quum abſumus,ta-
les etiam nos *ſimus* reipſa quum aderemus.

tur ſe quantumuis alioqui cæterorum hominum ſimilem, tamen iis viribus inſtructum prodire, quibus nullæ hominum fraude & aſtu, ſine robore & potentia reſtiterint, pares eſſe poſſint quoniam diuinis armis certet. c *Ex quibus ſibi apud alios parant, & res illas magnas gerunt.* d *Infinitâ ſc. Dei potentia nituntur.* 3 Amplificatio ſpiritualis ... hoſtes quantumuis callidos & potentes ſic domet, vt alios quidem reſipiſcentes ad Chriſtum adducat, alios præfractè rebelles ... qui ſe patiuntur ſeparatos, pro meritis vlciſcatur. 4 Inculcat eadem ſed maximo cum ſententiarum & verborum pondere ... *ne verò in æſtimandis hominibus cæteris non illorum laruam intueremini?* f *Etiam de ſuo non admonitus.* g *Indicatur ...* [illegible]

12 ¹ Non enim [h] audemus nos [i] inſerere aut conferre cum quibuſdam qui ſeipſos commendant: ſed [k] non intelligunt quòd [l] ipſi ſeſe ſeipſis metiuntur, & ſeſe ſibi ipſis [m] comparant.

12 Non enim audemus cogitare, aut comparare noſipſos cum illis qui ſeipſos gloria extollunt, ſed quia ipſi intra ſeſe ſeipſos comparant, non intelligunt.

13 At nos non gloriabimur de iis [n] quæ menſuræ *noſtræ* non ſunt, ſed ſecundùm modum nobis ad regulam admenſum, id eſt, eius quam diſtribuit nobis Deus menſuræ, *gloriabimur* nos perueniſſe ad vos etiam vſque.

13 Nos non gloriamur [8] vltra menſuram noſtram, ſed iuxta menſuram termini quam partitus eſt nobis Deus, vt pertingeremus etiam vſque ad vos.

8 Ad verbum, Pluſquam ſit menſura noſtra.

14 Non enim vt ſi non perueniſſemus vſque ad vos, extendimus noſipſos vltra quam deceat, nam vſque ad vos etiam peruenimus [o] in Euangelio Chriſti.

14 Nequaquam enim tanquam qui non pertingamus ad vos, extendimus noſipſos: vſque ad vos enim pertigimus in Euangelio Chriſti.

15 Nequaquam de ijs quæ [p] menſuræ *noſtræ* non ſunt gloriantes, *id eſt* de alienis laboribus: imò ſperantes fore vt augeſcente fide veſtra, in vobis amplificemur in attributa nobis noſtra menſura vlterius.

15 Neq; gloriamur extra menſuram noſtram in labore aliorum, ſed eſt nobis ſpes vt creſcente fide veſtra in vobis, creſcamus iuxta menſuram noſtram.

16 (Id eſt) vt in iis *regionibus* quæ vltra vos *ſunt* Euangelizem: non vt [q] in alteri attributa menſura, de præparatis gloriemur.

16 Et redundemus etiam vltra vos ad Euangelizandum, non in menſura aliorum, in iis quæ parata ſunt, gloriemur.

17 ² Cæterum qui gloriatur, in Domino glorietur.

17 Qui autem gloriatur, in Domino glorietur.

18 Non enim qui ſeipſum commendat, is probatus eſt, ſed is quem Dominus cõmendat.

18 Nequaquam enim qui ſeipſum laudat, ille probatus eſt, ſed is quem Deus laudauerit.

... *nihil aliud ad debent quàm ſeipſos.* n *De iis quæ Deus non eſt nobis admenſus.* o *Dum Chriſtum prædico.* ... *terrarum orbem inter Apoſtolos diuiſit* p *excolendum.* q *In regionibus ab aliis præparatis, & quaſi excultis Euangelii*

² Emollit quod de ſe dixerat, ſimulque Corinthios ad alia audienda præparat, teſtatus ſe nihil aliud quærere, quam vt ... eius vnius gloriæ ſtudeant.

Caput XI.

2 Ingenti ſe erga Corinth. amore cogi teſtatur, 5 vt laudes ſuas deprædicet. 9 Gratuitam illis ſuam operam impendiſſe, 13 ne quà in re ſuperiores eſſent pſeudoapoſtoli, 22 quos longè antecellere recenſet in iis quæ veræ ſunt laudis.

1 VTinam ¹ tolleraretis paulisper deſipientiam *meam*: imò etiam tolerate me.

1 VTinam autem toleraſſetis me pauliſper, vt loquerer inſipienter: ſed etiam tolleratis me.

2 Ambio enim vos Dei [a] zelotypia. Aptaui enim vos, *quos* vni viro (*vt* virginem puram) [b] ſiſtam *nempe* Chriſto:

2 Zelotypus ſum enim erga vos zelotypia Dei: deſpondi enim vos viro vni, virginem puram vt exhiberem Chriſto.

3 Sed metuo ne quomodo ſicut ſerpens ille Euam ſeduxit calliditate ſua, [c] ita corruptæ mẽtes veſtræ *degenerent* à ſimplicitate [d] quæ eſt in Chriſto.

3 Metuo autem ne, quemadmodum ſerpens ſeduxit Euam verſutia ſua, ita corrumpantur mentes veſtræ à ſimplicitate quæ *erat* erga Chriſtum.

4 ² Enimuerò ſi veniat qui [e] alterum Ieſum prædicet quem non prædicauerimus, aut *ſi* Spiritum alterum accipiatis quem non acceperitis, aut Euangelium alterum quod nõ receperitis, rectè, *eum* toleraueritis.

4 Si enim is qui venit ad vos, alium Ieſchua prædicarit vobis quem non prædicauimus, aut ſpiritum alium acceperitis quem non accepiſtis, aut Euangelium aliud quod non accepiſtis, pulchrè acquieſceretis.

5 Puto enim me nihilo inferiorẽ fuiſſe [f] ſummis Apoſtolis.

5 Puto enim quòd nihilo minor ſum quàm Apoſtoli qui admodum excellunt.

6 ³ Quòd ſi [g] rudis *ſum* ſermonẽ, non tamen *ſum rudis* ſcientia: ſed omninò manifeſti facti ſumus in omnibus apud vos.

6 Licet enim imperitus ſim ſermone meo, attamen non ſcientia mea: ſed in omni re manifeſti fuimus apud vos.

7 ⁴ Num peccaui quum meipſum demitterẽ vt vos attolleremini? quódque gratuitò Euangelium Dei euangelizauerim vobis?

7 Nunquid ¹ delinquendo deliqui quòd humiliauerim meipſum vt vos exaltaremini, & gratis prædicauerim vobis Euangelium Dei?

1 Grauiter deliqui.

8 Alias Eccleſias ſpoliaui, accepto ab eis ſtipendio, vt vobis inſeruirem: & quum apud vos eſſem & egerem, non obtorpui cum cuiuſquam incommodo.

8 Et Eccleſias cæteras expoliauerim, & acceperim ſumptus pro miniſterio erga vos? & quum veniſſem ad vos, non grauauerim quenquam ex vobis.

³ Refutat illorum Thraſonum calumnias. Sum, inquit, fateor, non ita facundus orator, illi certè mihi Euangelii noti... ſicut vos ipſi eſtis modis omnibus experti. g *Maſcula illa & Euangelio digna eloquentia non caruit Paulus:* ... *fucata iſta diuerſa ratione, quam nimium multi hodie ſequuntur.* ⁴ Alia calumnia quòd videlicet homo eſſet vulgaris ... labore victitans. Hic verò, inquit Apoſtolus, quid mihi poſsitis obiicere, niſi quod quiduis ſubire veſtri cauſa ſuſtinui, & ... manibus meis victum quærere, partim etiam quum viſa inopia, aliunde viaticum petere malui, quam vobis vllo eſſe ... euangelizabam?

9 Neceſſi-

9 Neceſſitatem enim meam ſuppleuerunt
fratres qui venerũt ex Macedonia & in omni
re [2] ſeruaui meipſum, & ſeruo, vt non onerem vos.
10 Eſt in me veritas Chriſti, quòd hæc gloriatio
non abolebitur in me in regionibus Achaiæ.
11 Quamobrem? Quòd non diligam vos? Deus ipſe nouit.
12 Sed hoc quod facio, & iam faciam, vt amputem
occaſionem illorum qui quærunt occaſionem, vt in ea re qua gloriantur, inueniantur ſicut nos.
13 Sunt enim iſtiuſmodi, pſeudoapoſtoli & operarii doloſi, & aſſimilant ſeipſos Apoſtolis Chriſti.
14 Neque eſt mirandum in hoc. Etenim ſi Satanas ipſe transfigurat ſe in Angelum lucis.
15 Nequaquam magnum eſt negotium ſi etiam miniſtri eius transfigurant ſe in miniſtros iuſtitiæ: quorum finis erit ſecundum opera eorum.
16 Rurſus autem dico ne quis reputet de me tanquam inſipiens ſim: alioquin etiam vt inſipientem accipite me, vt etiam ego modicum glorier.
17 Quod loquor, ſecundum Dominum noſtrum non loquor, ſed tanquam per inſipientiam in hoc loco gloriationis.
18 Quando quidem multi gloriantur in carne, etiam ego gloriabor.
19 Faciles enim eſtis ad audiendum deſtitutos mente, quum vos ſapientes ſitis.
20 Et [3] extollitis eum qui in ſeruitutem vos adigit, & eum qui deuorat vos, & eum qui accipit à vobis, & eum qui extollit ſe ſupra vos, & eum qui percutit vos in faciem veſtram.
21 Tanquam in ignominia loquor quaſi ita ſit quòd infirmi fuerimus. (per defectum mentis loquor) quòd in quacunque re audet aliquis etiam ego audeo.
22 Si Hebræi ſunt, etiam ego: & ſi Iſraelitæ ſunt, etiam ego: ſi ſemen ſunt Abrahæ, etiam ego.
23 Si miniſtri ſunt Chriſti, per defectum mentis loquor quod excellentior illis ſum ego, in laboribus copioſior quàm illi, in vulneribus copioſior quàm illi, in vinculis copioſior quàm illi, in mortibus, [4] ſæpius.
24 A Iudæis [5] quinquies quadragenas *plagas*, minus vna [6] deuoraui,
25 [7] Ter virgis [8] cæſus fui: [9] ſemel lapidatus fui: ter fui in naufragio die ac nocte, ſine naui *inquam* in mari fui.
26 In itineribus multis, in [10] periculo fluminum, in periculo latronum, in periculo à genere meo, in periculo à Gentibus: in periculo fui in ciuitatibus, in periculo fui in ſolitudine, in periculo in mari, in periculo quod eſt à falſis fratribus.
27 In labore & fatigatione, in vigiliis multis in fame & ſiti, in ieiunio multo, in denudatione & nuditate.

9 Inopiam enim meam ſuppleuerunt fratres qui venerant è Macedonia: & in omnibus me præſtiti vobis minimè oneroſum, & præſtabo.
10 [h] Eſt veritas Chriſti in me, quòd hæc gloriatio, [i] non obſtruetur contra me in regionibus Achaiæ.
11 Quapropter? *an* quòd non diligam vos? Deus nouit.
12 Sed quod facio, etiam faciam, vt amputem occaſionem, iis qui optant occaſionem vt in *eo de* quo [k] gloriantur reperiantur quales & nos.
13 [6] Nam iſtiuſmodi pſeudoapoſtoli, operarii doloſi ſunt, transformati in Apoſtolos Chriſti.
14 Neque id mirum ipſe enim ſatanas transformatur in angelum [l] lucis.
15 Non magnum eſt igitur ſi transformentur vt miniſtri iuſtitiæ etiam eius miniſtri: quorum finis erit ſecundum opera eorum.
16 [7] Rurſum dico, ne quis me putet deſipientem eſſe: alioquin etiam vt deſipientem recipite me, vt paululum quiddam & ego glorier.
17 Quod dico, non dico ſecundùm Dominum, ſed vt deſipiens, in præfidente iſta gloriatione.
18 Quandoquidem multi gloriantur ſecundum carnem: & ego gloriabor.
19 Libenter enim toleratis deſipientes, quòd ſitis ſapientes.
20 [8] Toleratis enim ſi quis vos in ſeruitutem adigit, ſi quis exedit, ſi quis ſtipendium accipit, ſi quis attollit ſeſe, ſi quis vos in faciem cædit.
21 [m] Quantum ad contumeliam dico, ſicuti quòd nos [n] infirmi fuimus: imò in quocunque audacia vti velit aliquis (vt deſipiens loquor) audacia velim vti & ego.
22 Hebræi ſunt? *ſum* & ego: Iſraelitæ ſunt? ſum & ego: ſemen Abrahæ ſunt? *ſum* & ego:
23 Miniſtri Chriſti ſunt? (deſipiens loquor) [o] ſupero ego: in fatigationibus amplius, in vulneribus ſupra illos, in carceribus amplius, in mortibus ſæpe.
24 A Iudæis [q] quinquies accepi quadragenas *plagas* vna minus.
25 [r] Ter virgis cæſus fui, ſemel fui lapidatus, ter naufragium feci, noctem ac diem in profundo egi:
26 *In* itineribus ſæpe *fui*, *in* periculis fluminum, periculis latronũ, periculis à *meis* gentilibus, periculis in Gentibus, periculis in ciuitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis inter falſos fratres.
27 In fatigatione & ærumna, in vigiliis ſæpe, in fame & ſiti, in ieiuniis ſæpe, in frigore & nuditate:

2 Id eſt, Abſtinui, & abſtineo.

3 Non ſignificat ſimpliciter Ferre aut Tolerare, ſed Efferre & euehere: quemadmodum conſtat ex altero loco Actorum 14. 7.

4 Ad verbum, Temporibus multis Heb.

5 Ad verbum, Quinq; temporibus quadraginta, quadraginta.

6 Hoc eſt, Magno cum dolore tuli.

7 Ad verbũ, Tribus temporibus. Hebraiſmus.

8 Ab aliis quàm à Iudæis.

9 Ad verbum, Vna vice. Hebraiſmus.

10 Græcam vocem ſeruat.

efficiunt (id dico) quia ſanè minor non eſt, quàm ſi vos caderent. n *Infirmus habetur Paulus, qui vilis, abiectus ... calamitatibus obnoxius Corinthiis videretur quum in eo emineret vis illa Diuina.* o *Paulus veram gloriam nullam, aperte aſſerit non ſui cauſa, ſed quòd doctrinam ſuam videret periclitari.* p *Præſentibus mortis periculis.* q *Reſpicit illud Deut. 25. 3. Hic locus præterea oſtendit multa quæ pertulit Paulus fuiſſe prætermiſſa à Luca.* r *A præſidibus Romanis.* ... *agitatio laborioſa, veluti quum delaſſatus aliquis pro quiete cogitur nouos labores capeſſere.*

28 Abſque iis quæ extrinſecus eueniunt, vrget agmen illud in me quotidie conſurgens, id eſt ſollicitudo de omnibus Eccleſiis.
29 Quis affligitur, quin ego affligar? quis offenditur, quin ego vrar?
30 Si gloriari oporteat, de iis quæ infirmitatis meæ *ſunt* gloriabor.
31 Deus & pater Domini noſtri, Ieſu Chriſti, laudandus in ſecula nouit me non mentiri.
32 In vrbe Damaſci, gentis præfectus nomine Aretæ regis, præſidio tenebat Damaſcenorum vrbem, cupiens me prehendere:
33 Sed per feneſtram in corbe demiſſus fui per mœnia, & eius manus effugi.

28 Præter reliqua plurima, & congregationem quæ eſt quotidiana contra me, & curam meam quæ eſt pro omnibus eccleſiis.
29 Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis offenditur, & ego non vror?
30 Si gloriari oporteat, in infirmitatibus meis gloriabor.
31 Nouit Deus Pater Domini noſtri Ieſchua Chriſti, benedictus qui eſt in ſeculum ſeculorum, quòd non mentior.
32 In Damaſco princeps exercitus Aretæ regis cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorum, ad comprehendendum me.
33 Et ex feneſtra in ſporta demiſerunt me ex muro, & ereptus ſum è manibus eius.

Caput XII.

1 *Inuitus recenſet.* 3 *reuelationes diuinitus ſibi factas,* 4 *ob quas quum verè gloriari poſſit, nolit:* 10 *infirmitatum ſuarum conſcius.* 11 *ſed hanc ſibi neceſſitatem corinthiis inijceret,* 20 *dum ſe addicunt ambitioſis hominibus, per quos à Chriſto alienantur.*

1 Gloriari [1] ſanè non expedit mihi: veniam enim ad viſiones & reuelationes Domini.
2 Noui hominem [a] in Chriſto ante annos quatuordecim, (an in corpore neſcio: an extra corpus neſcio: Deus nouit) raptum [b] in tertium vſque cælum:
3 Et noui huiuſmodi hominem (an in corpore, an extra corpus, neſcio: Deus nouit)
4 Raptum fuiſſe in [c] Paradiſum, & audiſſe [d] ineffabilia verba, quæ [e] non liceat homini loqui.
5 [2] De eiuſmodi *re* gloriabor: de meipſo verò non gloriabor, niſi ex infirmitatibus meis.
6 Nam ſi voluero de iis gloriari, non ero inſipiens: veritatem enim dicam, ſed parcè loquor, ne quis de me cogitet ſuprà *id* quod videt *eſſe* me, aut *quod* audit ex me.
7 [3] Et ne excellentia reuelationum ſupra modum efferrer, datus eſt mihi [f] ſurculus infixus carni, *&* angelus [g] ſatan, vt me colaphis cædat, ne ſupra modum efferar.
8 Super hoc [h] ter Dominum rogaui, vt abſcederet à me.
9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam potentia mea per infirmitatem ad finem ſuum adducitur. [4] Libentiſſimè igitur gloriabor potius de infirmitatibus meis, [i] vt tanquam in tabernaculo inhabitet in me potentia Chriſti.
10 Propterea [k] oblector in infirmitatibus, in cõtumeliis, in neceſſitatibus, in perſequutionibus, in anguſtiis pro Chriſto: quum enim infirmus ſum, tunc potens ſum.
11 Fui deſipiens in gloriando: vos me coegiſtis: [5] nam ego debueram à vobis commendari: nulla enim in re inferior fui [l] ſummis

1 Gloriari oportet: ſed non expedit: venio enim ad viſiones & ad reuelationes Domini noſtri.
2 Noui hominem in Chriſto ante quatuordecim annos, num autem in corpore, an verò abſque corpore, non noui: Deus nouit) qui quidem raptus eſt vſque ad tertium cœlorum.
3 Et ſcio hunc ipſum filium hominis (ſiue autem in corpore, ſiue abſque corpore, non noui: Deus nouit)
4 Et raptus eſt in paradiſum, & audiuit ſermones ineffabiles, quos non licet filio hominis eloqui.
5 Pro hoc gloriabor, de me autem ipſo non gloriabor, niſi in infirmitatibus.
6 Si enim voluero gloriari, nequaquam ero inſipiens: veritatem enim dico, parco autem, ne quis cogitet de me pluſquam quod vidit in me, & quod audiuit ex me.
7 Et ne extollerer propter excellentiam reuelationum, traditus eſt mihi ſtimulus carni meæ, angelus Satanę, vt colaphis cæderet me, ne extollerer.
8 Super hoc [1] ter petii à Domino vt remoueret à me.
9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: virtus enim mea in infirmitatibus perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt [2] protegat me virtus Chriſti.
10 Hanc ob cauſam delector in infirmitatibus, in contumeliis, in afflictionibus, in perſequutionibus, in anguſtiis quæ ſunt pro Chriſto: quum enim infirmus ſum, tunc potens ſum.
11 Ecce factus ſum carens mente in gloriatione mea: quia vos coegiſtis me. Debitores enim eratis vt vos teſtaremini de me,

1 Ad verbum, Tribus vicibus. Hebraiſmus.
2 In verbo Græco ἐπισκηνώσῃ videtur autor huius paraphraſeos vſum tabernaculorum reſpexiſſe, videlicet vt protegant à pluuia, ſole, vento, & aliis huiuſmodi incommodis, quæ deinde per metaphoram accommodat virtuti Chriſti protegenti Paulum contra ſtimulos Satanæ.

...per ſe fit at proinde ſe velle potius in ſuis miſeriis gloriari. 3 Excellens doctrina, cur Dominus præſtantiſſimos ... Satana vexari, & omni tentationum genere affligi velit: nempe ne nimium efferantur, atque adeò vt ſugi illa exercitatione ... concupiſcentiam intelligo, quæ tùm inſtar ſubis inhæreat, vt cogat etiam regeneratum Paulum exclamare, Non facio bonum quod volo ... vocat tranſlatione ducta à ſurculis, qui veſtigiis pedum infixi ſunt, & per caetera ſpinas eſt ambulandum. g Qui cupidi... h Sæpe. 4 Concludit & pſeudoapoſtolorum iactationibus ſolas ſuas ærumnas velle opponere: ſimulque ſe ... importunitate de his rebus tam multa dicere ſit coactus, nempe quòd euerſo ipſius Apoſtolatu neceſſe erat ipſius doctrinam ... magis ac magis ſentiam virtutem Chriſti. i Nam quæ ſunt noſtra tabernacula infirmiora, eo magis eluceat in illis virtus Chriſti. ... neque vel forti animo ferre, ſed etiam voluptatem maximam ex illis percipio. 5 Teſtatur ſe Corinthios facit, eorum quòd ... Apoſtolatum ſibi gratis Dominus, & quatenus quàm ſit etiam ab omni auaritia alienus, tum in eos propenſus, certis argumentis.
l Vide ſuprà cap. 11. verſ. 5.

propterea quòd nihilo ſim inferior Apoſto-
lis illis qui admodum excellunt, tametſi non
ſim quicquam.
12 Indicia Apoſtolorum edidi inter vos, cum
omni patientia, & cum potentiis, & cum
prodigiis, & cum virtutibus.
13 Nam qua in re inferiores fuiſtis eccleſiis
aliis, niſi in hoc quòd ego non grauaui vos?
Condonate mihi hoc delictum.
14 Ecce [3] iam tertiò paratus ſum vt veniam
ad vos, neque grauabo vos: quia non quæro
veſtra, ſed vos. Non enim debitores ſunt filii
recondere theſauros parentibus, ſed paren-
tes filiis ſuis.
15 Ego verò libenter & ſumptus proferam, &
etiam meipſum dabo pro animabus veſtris:
etiamſi, quum abundè diligam vos, vos par-
cè diligatis me.
16 Sed eſto, ego non grauaui vos, ſed tãquam
vir aſtutus per dolum furatus ſum vos.
17 Nunquid [4] per virum alium quem miſi ad
vos, expilaui vos?
18 A Tito petii, & miſi cum eo fratres, nun-
quid aliqua in re expilauit vos Titus? Nón-
ne vno Spiritu ambulauimus, & eiſdem ve-
ſtigiis?
19 Nunquid rurſum arbitramini quòd apud
vos nos excuſemus? Coram Deo per Chri-
ſtum loquimur & omnia, dilecti mei, pro-
pter ædificationem veſtram.
20 Metuo enim ne veniam ad vos, & non in-
ueniam vos ſicut vellem: & inueniar vobis
ego quoque qualem non velletis: ne con-
tentio, & inuidia, & ira, & calumnia, &
obtrectatio, & murmuratio, & elatio, & tu-
multus *ſit in vobis*.
21 Ne, quum venero ad vos, humiliet me De-
us meus, & lugeam propter multos qui pec-
cauerunt, & non reſipuerunt ab impurita-
te, & à ſcortatione, & à laſciuia quam pa-
trauerunt.

Apoſtolis, tametſi nihil ſum.
12 [m] Indicia quidem Apoſtoli edita ſunt a-
pud vos cum omni tolerantia per ſigna &
prodigia & [n] virtutes.
13 Nam quid eſt in quo fueritis inferiores
cæteris Eccleſiis, niſi quòd ego ipſe [o] non
obtorpui cum veſtro incommodo? condo-
nate mihi hanc iniuriam.
14 Ecce, tertiò paratus ſum venire ad vos, nec
cum veſtro incommodo obtorpeſcam: non
enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Non e-
nim debent filii parentibus theſauros con-
gerere, ſed parentes filiis.
15 Ego verò libentiſſimè ſumptum impen-
dam, & expendar pro animabus veſtris: eti-
amſi, abundè vos diligens, minus diligar.
16 [6] Sed eſto, ego vos non grauaui: ſed quòd
ſim callidus, dolo vos cepi.
17 Num per quenquam eorum quos miſi ad
vos, expilaui vos?
18 Precatus ſum Titum, & cum eo miſi fratrē
nunquid vos expilauit Titus? nónne eodem
ſpiritu inceſſimus? nónne eiſdem veſtigiis?
19 [7] Rurſum putatis quòd nos vobis excuſe-
mus? in conſpectu Dei, [p] in Chriſto loqui-
mur: omnia autem hæc, chariſſimi, pro ve-
ſtri ædificatione.
20 [8] Nam metuo ne quo modo, quum venero
nō quales velim reperiam vos, & ego repe-
riar vobis qualem nolitis: ne quo modo ſint
lites, æmulationes, iræ, contentiones, obtre-
ctationes, ſuſurri, tumores, tumultuationes:
21 Ne me poſtquam iterū venero, deprimat
Deus meus apud vos, & lugeam multos eo-
rum qui antè peccarunt, nec reſipuerunt ſu-
per impuritate & ſcortatione & proteruia
quam patrarunt.

3 Ad verbum, Iam tertium tempus eſt quo me paro, &c.
4 Ad verbum, Per manum viri alterius. Hebraiſmus.

CAPUT XIII.

1 Vt tertiò aduenturus, 2 ſeueriorem vindictam illis denuntiat, 5 qui ſe ipſa experti ſint virtutem Chriſti in ſuo Apoſtolatu. 10 Optat tandem vt reſipiſcant, 11 & ſancta illis precatur.

1 [1] IAm tertiò paratus ſum vt veniam ad vos,
vt per os duorum triúmue teſtium ſtabile
ſit omne verbum.
2 Antè dixeram vobis, & rurſum prædico vo-
bis, ſicut etiam [2] ſecundò quum eſſem a-
pud vos, dixi vobis, etiam nunc procul exi-
ſtens ſcribo illis qui peccauerunt, & reſi-
duo reliquorum, quòd ſi venero, denuò non
parcam.
3 Propterea quòd experimentum quæritis
Chriſti qui loquitur in me, qui nequaquam
infirmus in vobis, ſed potens eſt in vobis.
4 Quamuis enim crucifixus ſit in infirmitate,
attamen viuit in virtute Dei, etiā nos infirmi
ſumus cum eo, attamen viuimus cum eo-
dem in virtute Dei quæ eſt in vobis.
5 Voſipſos probate num in fide firmi ſitis:
voſipſos tentate, ánnon agnoſcitis voſipſos

1 TErtia hac vice venio ad vos. Ex ore du-
orum teſtium aut trium, firmum erit
omne verbum.
2 Prædixi & ſecundò prædico vt præſens, &
abſens nunc ſcribo iis qui antè peccarunt,
& reliquis omnibus, fore vt, ſi denuò vene-
ro, non parcam:
3 [1] Quandoquidem experimentum quæritis
in me loquentis Chriſti, qui erga vos non
eſt infirmus, ſed [a] potens eſt in vobis.
4 Nam etſi crucifixus fuit [b] ex infirmitate, vi-
uit tamen ex potentia Dei: [c] nam & nos in-
firmi ſumus cum eo, ſed viui erimus cum eo,
ex virtute Dei apud vos.
5 [2] Voſipſos tentate annon ſitis in fide, voſ-
ipſos probate: annon agnoſcitis voſmet-

1 Ad verbum, Hoc tertium eſt tempus quod paro, &c.
2 Ad verbum, Secundo tempore, id eſt, Secunda vice.

de virtute Dei dixerat in ſuo miniſterio elucente, colligitque ex mutuis inter fidem populi & miniſtri prædicationem
vel Apoſtolatum eius teneantur, in cuius doctrina fundata ſit ipſorum fides, vel ſeipſos damnent infidelitatis, & ...
ſint habeantur.

ipſos, *videlicet* Ieſum Chriſtum in vobis eſſe 5
niſi reprobi eſtis.
6 5 At ſpero fore vt cognoſcatis nos non eſſe
reprobos.
7 Opto verò à Deo ne quid mali faciatis: nō
vt nos probati comperiamur, ſed vt vos
quod honeſtum eſt faciatis, nos verò [d] ve-
lut reprobi ſimus.
8 Non enim poſſumus quicquam aduerſus
veritatem, ſed pro veritate.
9 Gaudemus enim quum nos infirmi ſumus,
vos autem validi eſtis: hoc autem etiam op-
tamus, veſtram *videlicet* [e] inſtaurationem.
10 Propterea hæc abſens ſcribo, ne præſens
ſeueritate vtar, ex poteſtate quam dedit mi-
hi Dominus ad ædificationem, ac non ad
deſtructionem.
11 4 Quod ſupereſt, fratres, valete, inſtaura-
mini, conſolationem habete, idem ſentite,
in pace agite, & Deus charitatis ac pacis
author erit vobiſcum.
12 5 Salutate alii alios ſancto oſculo. Salutant
vos ſancti omnes.
13 Gratia Domini Ieſu Chriſti, & charitas
Dei, & communicatio Spiritus ſancti *ſit* cum
omnibus vobis. Amen.

Ad Corinthios ſecunda fuit ſcripta Philippis vrbe Macedoniæ, per Titum & Lucam.

videlicet quòd Ieſchua Chriſtus in vobis eſt: 5
alioqui reprobi eſtis.
6 Spero autem quòd cognoſcetis quòd nos
non fuimus reprobi.
7 Opto autem à Deo ne ſit in vobis aliquid
mali, 3 vt experientia noſtri cernatur: ſed
vt vos faciatis bona, & nos ſimus tanquam
reprobi.
8 Non enim poſſumus facere quicquam con-
tra veritatem, ſed pro veritate.
9 Gaudemus autem quum nos infirmi, & vos
validi *eſtis*: hoc autem oramus quoq; vt vos
perfecti reddamini.
10 Idcirco, quum longè abſim, hæc ſcribo,
ne, quum venero, duriter agam iuxta pote-
ſtatem quam dedit mihi Dominus meus ad
ædificationē, & non ad repulſionem veſtri.
11 Proinde, fratres mei, gaudete, & perfecti
eſtote, & conſolationem capite, & animi
conſenſus & pax ſit in vobis: & Deus chari-
tatis ac pacis erit vobiſcum.
12 Salutate alius alium in oſculo ſancto. Salu-
tant vos omnes ſancti.
13 Pax Domini noſtri Ieſchua Chriſti, & cha-
ritas Dei, & communicatio Spiritus ſancti,
ſit cum omnibus vobis. Ammin.

Finitur epiſtola ad Corinthios ſecunda, quæ ſcripta fuit à Philippis Macedoniæ.

3 Syrus textus tā in impreſſo quam in manuſcripto codice Heydelbergenſi non legit aduerbium negatiuū, quod in Græco textu, ſecundo loco in hoc verſu ponitur. & diſtinctiones huiuſmodi ſunt vt ſenſum efficiant quē nos in verſione noſtra expreſſimus.

EPISTOLA PAVLI APO-STOLI AD GALATAS.

CAPVT. I.

1 Poſt inſcriptionem, 6 ſubiungit obiurgationem, Galatas accuſans defectionis, 9 à ſuo Euangelio, 15 quod à Deo accepit, 17 antequam cum vllo Apoſtolorum contuliſſet.

1 1 PAVLVS Apoſtolus
(non [a] ab hominibus
neque [b] per hominē,
[c] ſed per Ieſum Chri
ſtum, ac Deum Pa-
trem, qui ſuſcitauit
eum ex mortuis.)
2 Quique mecū ſunt
omnes fratres, Ec-
cleſiis Galatiæ:
3 Gratia vobis & pax à Deo Patre & Domi-
no noſtro Ieſu Chriſto:
4 2 Qui dedit ſemetipſum pro peccatis no-
ſtris, vt eximeret nos ex præſenti [d] ſeculo
malo, ſecundùm voluntatem Dei & Patris
noſtri:
5 Cui *ſit* gloria in [e] ſecula ſeculorum. Amen.
6 3 Miror vos ita citò, deſerto eo qui voca-
rat vos in gratiam Chriſti, [f] transferri in ali-
ud Euangelium:
7 4 Quod non eſt aliud, ſed nonnulli vos

1 PAVLVS Apoſtolus (non
à filiis hominis, 1 neque
per filium hominis, ſed
per Ieſchua Chriſtum,
& Deum Patrem eius
qui ſuſcitauit eum 2 à
mortuis.)
2 Et omnes fratres qui mecum ſunt, Eccleſi-
is quæ ſunt Galatiæ.
3 Gratia vobiſcum & pax à Deo Patre, & à
Domino noſtro Ieſchua Chriſto:
4 Qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris,
vt eriperet nos à ſeculo iſto malo, ſecundū
voluntatem Dei Patris noſtri:
5 Cui gloria in ſeculum ſeculorum. Ammin.
6 Miror quomodo celeriter auerſi eſtis à
Chriſto, qui vocauit vos per gratiam ſuam
ad Euangelium aliud.
7 Quod nequaquam eſt, ſed ſecundum illos

1 Ad verbum, Neque per manum filii hominis, ſed per manum Ieſchua Chriſti.

2 Ad verbum, De inter mortuos Hebraiſmus.

[illegible] nos ex mundo ſelectos ſeruare, ex Dei Patris gratuita ordinatione. *Luc. 1.74.* d *Ex deprauatiſſima iſta con-[illegible]* e *In infinitum ſpacium, Hebr.* 3 Prima pars epiſtolæ, qua ſe Apoſtolum eſſe teſtatur nihilo ſelectis illis [illegible]riorem, & prorſus cum eis conſentientem, quorum nominibus pſeudapoſtoli abutebantur. Inchoat autem ab obiurga-[illegible] [illegible], quòd tam citò aures iis præbuerint qui ipſos ad nouum Euangelium traducebant. f *Vtitur voce paſſiua, [illegible] vincat, & tempore præſenti, vt indicet ab illis eos nondum confectum, ſed eos in actu eſſe.* 4 Tempeſtiuè monet [illegible] [illegible] multiplex Euangelium, ac proinde quicquid prætexant iſti pſeudapoſtoli, qui Legem Moſis, patres in ore habebant, to-[illegible] Euangelii corruptelas, & ſeipſum, atque adeò Angelos etiam ipſos (nedum iſtos pſeudapoſtolos) execrabiles eſſe opor-[illegible] vellent in Euangelio quod ipſis antea tradiderat, innouare.

hominès eſt qui conturbant vos) & volunt peruertere Euangelium Chriſti.

8 Etiamſi autem nos aut Angelus è cælo euangelizauerit vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, ſit anathema.

9 Quemadmodum antè dixi, & nunc rurſus dico, quòd ſi quis euangelizet vobis præterquam quod accepiſtis, ſit anathema.

10 Nūc enim filiiſne hominis ſuadeo, an Deo? aut filiis hominis quæro vt placeam? Si enim hactenus filiis hominis placuiſſem: ſeruus Chriſti nequaquam fuiſſem.

11 Notum autē vobis facio, fratres mei, quòd prædicatio quæ prædicata fuit à me, non fuit à filio hominis.

12 Neq; enim à filio hominis accepi illam & didici illam, ſed per reuelationem Ieſchua Chriſti.

13 Audiſtis enim conuerſationes meas quæ fuerunt antè in Iudaiſmo, quòd ſummè perſequebar eccleſiam Dei, & deſtruebam eam.

14 Et excellentior eram multò in Iudaiſmo quàm plurimi [3]coætanei mei qui erant in genere meo, & excellentius æmulator eram doctrinæ patrum meorum.

15 Quum autem voluit is qui ſegregauit me ab vtero matris meæ, & vocauit me per gratiam ſuam,

16 Vt reuelaret Filium ſuum per me, quem prædicarem in Gentibus, eadem hora non reuelaui [4]carni & ſanguini.

17 Neque profectus ſum ad Vriſchelem ad Apoſtolos qui erant ante me, ſed profectus ſum in Arabiam, & rurſus reuerſus ſum Damaſcum.

18 Et poſt tres annos profectus ſum ad Vriſchelem vt viderem Kipham; & manſi apud eum dies quindecim.

19 Alium autem ex Apoſtolis non vidi, niſi Iaakub fratrem Domini noſtri.

20 Hæc autem quæ ſcribo vobis, ecce, coram Deo quòd non mentior.

21 Et poſt hæc veni in regiones Syriæ & Ciliciæ.

22 Neque agnoſcebant me iuxta faciem Eccleſiæ quæ erant in Iudæa, quæ erant in Chriſto.

23 Sed hoc tantùm audierant, quòd is qui antè perſequebatur nos, nunc ecce, prædicat fidem illam quam priore tempore ſubuertebat.

24 Et glorificabant in me Deum.

3 Ad verbum, Filii annorum meorum. Hebraiſmus.

4 Id eſt, Vlli hominum. Hebraiſmus.

turbant, & volunt [f]inuertere Euangelium Chriſti.

8 Sed etiam ſi nos aut angelus è cælo euangelizet vobis præter *id* quod vobis euangelizauimus, [h]anathema eſto.

9 Vt antè diximus, etiam nunc iterū dico, Si quis vobis euangelizauerit præter *id* quod accepiſtis, anathema eſto.

10 [5]Nunc enim *virum* [i]homines an Deum ſuadeo? aut quæro hominibus placere? Enimuero ſi adhuc hominibus placerē, Chriſti ſeruus non eſſem.

11 [6]Notum autem vobis facio, fratres, Euangelium prædicatum à me non eſſe ſecundum hominem.

12 Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus ſum, ſed [k]illud patefaciente mihi Ieſu Chriſto.

13 [7]Audiſtis enim quomodo verſatus ſim olim in Iudaiſmo, me *videlicet* ſummè perſequutum eſſe Eccleſiam Dei, & eam vaſtaſſe.

14 Et profeciſſe in Iudaiſmo ſuper multos æquales meos in genere meo, quum vehementiore ſtudio tenerer traditionum [l]quas à patribus meis acceperam.

15 Sed quando placuit Deo, qui [m]ſeparauit me ab vtero matris meæ, & vocauit per gratiam ſuam,

16 Retegere Filium ſuum [n]in me, vt euangelizarem ipſum inter Gentes, [8]non ſtatim [o]contuli [p]cum carne & ſanguine:

17 Neque redii Hieroſolymam ad eos qui ante me *fuerant* Apoſtoli: ſed abii in Arabiam, ac denuò reuerſus ſum Damaſcum.

18 Deinde tribus poſt annis redii Hieroſolymam, vt viſerem Petrum: & manſi apud eum dies quindecim.

19 Alium autem ex Apoſtolis non vidi quenquam, niſi Iacobum fratrem Domini.

20 In iis porrò quæ ſcribo vobis, ecce [q]coram Deo, non mentior.

21 Deinde veni in regiones Syriæ & Ciliciæ.

22 Eram autem ignotus facie Eccleſiis Iudææ quæ *erant* in Chriſto.

23 Sed ſolùm audierant *qui dicerent*, Qui perſequebatur nos aliquando, nunc annuntiat [r]fidem quam olim vaſtabat.

24 Et glorificabant Deum de me.

...lum Phariſæorum fuiſſe, nemo neſcit me in Phariſaiſmo etiam excelluiſſe, & repentè Apoſtolum Gentium ex Phariſæo fa[illegible] ſpacium interceſſerit, quo potuerim ab hominibus inſtitui. l *Paternas vocat traditiones, quia non ſolùm ipſe Phariſ[illegible] Phariſæo Patre natus.* m *Loquitur de æterna Dei prædeſtinatione ad Apoſtolatum; cuius tres conſtituit gradus, conſilium [illegible] nationem ab vtero, & vocationem: nullam autem præuiſorum operum facit mentionem.* n *Mihi hac tamen phraſi Hebræa [illegible] nam cœlitus illapſam.* *Ephe. 3. 8.* 8 Quoniam obiici poterat, fuiſſe quidem ipſum in via vocatum à Chriſto, ſed po[illegible] & aliis eruditum, quorum (vt ante dixi) omnibus ad deſtruendum ipſius Apoſtolatum, pſeudapoſtoli abutebantur, quaſi ali[illegible] veri Apoſtoli, nec eſſet ipſe ex eorum numero quibus ſine exceptione credendum eſſet: Idcirco reſpondet Paulus ſe ſtatim [illegible] piſſe Damaſci & in Arabia Euangelizare, nec ab eo tempore Hieroſolymis niſi quindecim diebus fuiſſe, vbi duntaxat [illegible] videri: inde verò cœpiſſe in Syria & Cilicia docere, approbantibus Iudææ Eccleſiis quibus ex fama tantùm notus eſſet [illegible] hominibus inſtitutus. o *Communicaui.* p *Cum quoquam mortalium.* q *Iuriſiurandi formula.*

Caput II.

1 *Nihil à ſuo Euangelio diuerſum ſenſiſſe Apoſtolos,* 3 *incircumciſi Titi exemplo oſtendit,* 11 *& quod aſſeruerit illud aduerſus Petri ſimulationem.* 17 *Inde tranſitum facit ad cauſæ tractationem, Gratuitò nos iuſtificari per Chriſtum.*

1 DEinde ᵃ interiectis annis quatuorde-
cim rursum aſcẽdi Hieroſolymam vnà
cum Barnaba aſſumpto ſimul & Tito.
2 Aſcendi autem ex reuelatione, & expoſui
eis Euangelium quod prædico inter Gen-
tes: ſed priuatim cum eis qui ſunt in pretio,
ne quomodo ᵃ fruſtrà currerem aut cucur-
riſſem.
3 Sed neque Titus qui mecum erat, quum eſ-
ſet Græcus, coactus fuit circuncidi
4 Nempe propter ᵇ irreptitios falſos fratres
qui irrepſerant ad explorandam libertatem
noſtram quam habemus in Chriſto Ieſu, vt
nos in ſeruitutem adigerent:
5 Quibus ne ad momentum quidem ceſſimus
per ᶜ ſubiectionem, vt ᵈ veritas Euangelii
permaneret ᵉ apud vos.
6 Ab iis autem qui exiſtimantur eſſe aliquid,
qualeſcunque fuerint, nihil mihi diſcrepat:
perſonam hominis Deus non accipit: nam
qui ſunt in pretio, ᶠ nihil mecum præterea
contulerunt.
7 Imò è contrario, quum vidiſſent mihi con-
creditum fuiſſe Euangelium ᵍ præputii, ſicut
Petro circunciſionis:
8 (Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apo-
ſtolatum circunciſionis, efficax fuit etiam
per me erga Gentes)
9 Quumque cognouiſſent gratiam mihi da-
tam, Iacobus & Cephas & Iohannes, ʰ qui
exiſtimantur eſſe columnæ, ⁱ dextras dede-
runt mihi ac Barnabæ ſocietatis: vt nos in-
ter Gentes, ipſi verò inter circunciſos, *A-
poſtolatu fungeremur.*
10 Solùm *monuerunt* vt pauperum meminiſſe-
mus: quod & ipſum ſtudui facere.
11 Quum autem veniſſet Petrus Antiochiam,
ᵏ in os ei reſtiti, eo quòd condemnandus
eſſet.
12 ³ Nam antequam veniſſent quidam à Ia-
cobo, vnà cum Gentibus edebat: quum au-
tem veniſſent, ſubduxit ſeſe ac ſeparauit ab
eis, metuens eos qui erant ex circunciſione.
13 Ac ſimulabant vnà cum eo reliqui etiam
Iudæi: itaque etiam Barnabas ſimul ˡ abre-
ptus fuit in illorum ſimulationem.
14 Sed quum vidiſſem eos ᵐ non recto pede
incedere, vt ⁿ veritati Euangelii cõgruebat,
dixi Petro coram omnibus, Si tu, quum ſis
Iudæus, Gentiliter viuis, ac non Iudaicè, cur
Gentes ᵒ cogis iudaizare?
15 ᵖ Nos natura ᵖ Iudæi, & non ex Gentibus
ᵠ peccatores:
16 Scientes non iuſtificari hominem ex ope-
ribus Legis, ſed per fidem ʳ Ieſu Chriſti: e-
tiam nos *inquam* in Chriſtum Ieſum credi-
dimus, vt iuſtificaremur ex fide Chriſti, &
non ex operibus Legis: propterea quòd non
iuſtificabitur ex operibus Legis ˢ vlla caro:

1 RVrſus autem poſt quatuordecim annos
aſcendi ad Vriſchelem cum Bar-Nab-
ba, & aſſumpſi mecum Titum.
2 Aſcendi autem per reuelationem, & expo-
ſui eis Euangelium quod prædico in Gen-
tibus: & oſtendi ipſum illis qui reputabantur
aliquid eſſe ¹ inter me & eos, ² ne fruſtra
cucurriſſem aut currerem.
3 Etiam Titus qui mecum erat, qui Gentilis
erat, non fuit coactus vt circuncideretur.
4 Propter fratres autem falſos qui ingreſſi ſunt
ad nos, vt explorarent libertatem quæ eſt
nobis in Ieſchua Chriſto, quo in ſeruitutem
adigerent me,
5 Ne minuto quidem horæ abiecimus nos vt
ſeruituti eorum ſubiiceremus, vt veritas E-
uangelii maneret apud vos,
6 Illi autem qui reputabantur quòd eſſent a-
liquid (quid verò fuerint ³ mea non refert.
Deus enim faciem filiorum hominis non ac-
cipit) illi inquam ipſi nihil quicquam addi-
derunt mihi.
7 Sed è contrario: viderunt enim quòd con-
creditum eſſet mihi Euangelium præputii,
ſicut concreditum erat Kiphæ in circunci-
ſione.
8 (Ille enim qui efficax fuit erga Kipham in
apoſtolatu circunciſionis efficax fuit etiam
erga me in apoſtolatu Gentium.)
9 Et quum cognouiſſent gratiam quæ data eſt
mihi Iaakob & Kipha & Iuchannan, ipſi
qui reputabantur quòd eſſent columnæ, de-
xtram ſocietatis dederunt mihi & Bar-Nab-
bæ vt nos in Gentibus, & ipſi in circunciſio-
ne *Apoſtolatu fungerentur.*
10 Tantummodo vt pauperum eſſemus me-
mores: & ſolicitudo incubuit mihi vt illud
ipſum facerem.
11 Quum veniſſet autem Kipha Antiochiam,
in faciem eius redargui eum, propterea
quod offenderentur in eo.
12 Nam priuſquam venirent quidam ⁴ à Iaa-
kub, cum Gentibus comedebat: quum au-
tem veniſſent, ſubducebat ſeipſum, & ſepa-
rabat, quia timebat ab illis qui erant ex cir-
cunciſione.
13 Et ſeſe proiecerant cum eo hac in re etiam
cæteri Iudæi: adeo vt etiam Bar-Nabba
adduceretur ⁵ ad accipiendum faciem eo-
rum.
14 Quumque vidiſſem quod non ambularent
rectè in veritate Euangelii, dixi Kiphæ ⁶ co-
ram omnibus illis, Si tu Iudæus exiſtens
gentiliter viuis, & non Iudaicè, quomodo
cogis Gentes vt Iudaicè viuant?
15 Si enim nos qui natura noſtra Iudæi ſu-
mus, & non ex Gentibus ⁷ Peccatores,
16 (Propterea quod nouimus quòd non iuſti-
ficatur filius hominis ex operibus Legis, ſed
per fidem Ieſchua Chriſti) etiam nos in ip-
ſum Ieſchua Chriſtum credimus quòd ex
fide Chriſti iuſtificabimur, & non ex operi-
bus Legis: quia ex operibus Legis non iu-
ſtificatur vlla ⁸ caro.

1 Id eſt, Priuatim.
2 Particula דין apud Syros idem ſignificat quod דלא id eſt Ne.

3 Ad verbum, Cura non eſt mihi.

4 Ad verbum, A iuxta Iaakubum. A Ieruſalem, vbi Iacobus manebat. Hebraicè diceretur מאת, vel מעם, vel מאצל יעקב.
5 Id eſt, Ad excuſandum & defendendum eos.
6 Ad verbum, Omnium illorum.
7 Id eſt, Prophani & à Deo ab alienati, vt Gentiles erant.
8 Videtur in Pauli ratione iuxta mentẽ paraphraſtis, ſubintelligenda eſſe alia pars argumenti, videlicet, Quanto magis Gentibus quę natura alienæ ſunt à Deo, conuenit vt ſola fide in Chriſtum iuſtificentur, & non per opera Legis, quę ne nos quidem Iudæos iuſtificare poſſunt?

[illegible] propoſitæ. n *Veritatem Euangelicam vocat, tum ipſam doctrinam, tum doctrinæ vſurpationem, quæ vulgò praxis dicitur.* [illegible] qui cum reliquis Petrò iudaizabant. 5 Secunda pars huius epiſtolæ, cuius ſtatus eſt, Nos fide in Ieſum Chriſtum abſque [illegible] quod quidem ſic propoſuit vt primum occurrat obiectioni (ſum enim, inquit, & ego Iudæus, ne quis potius obiiceret) [illegible] deinde verò id confirmet expreſſo Dauidis teſtimonio. p *Etiamſi Iudæi ſimus, tamen ex fide iuſtificati, ac nemo doctrinæ* [illegible] *ex Lege neminem poſſe iuſtificari.* q *Sic vocabantur à Iudæis Gentes quod alienæ eſſent à Dei fœdere.* r *In Ie-* [illegible] s *Vlla homo: in nomine autem carnis magna eſt emphaſis, quo ſignificatur hominis natura proſſus corrupta.*

17 Ecce autem dum quærimus vt iuſtificemur
per Chriſtum, reperimur etiam nos pecca-
tores, ergo Ieſchua Chriſtus miniſter eſt
peccati? Abſit.
18 Si enim quæ deſtruxi, eadem rurſus ædifi-
co, oſtendo de meipſo, quòd tranſgreſſor
mandati ſum.
19 Ego enim per Legem, Legi mortuus ſum,
vt Deo viuam:
20 Et cum Chriſto crucifixus ſum:& deinceps
nequaquam ego viuo, ſed viuit in me Chri-
ſtus: & hoc quod iam viuo in carne, per fi-
dem filii Dei viuo, qui dilexit me, & tradidit
ſemetipſum pro me.
21 Non reiicio gratiam Dei: 9 ſi enim per Le-
gem eſt iuſtitia, Chriſtus fruſtra mortuus
eſt.

9 Ad verbum, Per manum Legis, id eſt Opera & miniſterio Legis.

17 q Quòd enim, dum quærimus iuſtificari
per Chriſtum, reperimur & ipſi peccatores,
num Chriſtus peccati miniſter eſt? Abſit.
18 Nam ſi quæ deſtruxi, ea rurſum ædifico,
tranſgreſſorem meipſum conſtituo.
19 Ego enim per Legem v Legi mortuus ſum,
vt Deo viuerem.
20 Vnà cum Chriſto crucifixus ſum. Viuo au-
tem, non amplius x ego, ſed viuit in me
Chriſtus: & vitam quam nunc viuo y in car-
ne, viuo per fidem Filii Dei, qui dilexit me,
& tradidit ſemetipſum pro me.
21 z Non abrogo gratiam Dei: nam ſi per Le-
gem eſt iuſtitia, igitur Chriſtus a fine cauſa
mortuus eſt.

[illegible] nam eſſe, quoniam Chriſtus in credentibus peccatum deſtruit, Ita enim, Inquit, Legis terroribus homines ad Chriſtum [illegible] à Legis maledictione ſoluti & iuſtificati ſeruantur, vt ſimul Chriſtus vim illam ſuam peccati peremptricem inſinuet vt [illegible] diſſa Chriſti efficaciam abolita, Chriſtus in ipſis viuat, & ipſi ſeſe Deo conſecrent. Itaque ſi quis accepto Euangelio [illegible] ſet non Chriſtum, non Euangelium, ſed ſeipſum, vt qui opus Dei in ſeſe deſtruat. t *A iuſtificatione deſcendit ad ſanctificationem* [illegible] *ſcientiam Chriſti apprehenſi.* v *Lex terrens conſcientiam ad Chriſtum adducit, qui vnus efficit vt verè moriamur Legi,* [illegible] *conſcientiæ terrores, & nos ſanctificando facit, vt concupiſcentia in nobis mortificata, non ita poſſit accipere occaſionem* [illegible] *vt* [illegible] *Rom. 7.10. & 11.* x *Qui olim fui.* y *In hoc mortali corpore.* z Secundum argumentum ab abſurdo [illegible] tari poſſunt homines, ergo Chriſtum neceſſe non fuit mori. a *Quum nulla cauſa eſſet* [illegible] *id faceret.*

Capvt III.

1 Exprobrat quòd ſe abduci paſſi ſint ab expreſſa illis ad viuum in Chriſto iuſtificationis gratia.
6 Abrahæ exemplum adducit, 10 officium, 21 & cauſas latæ Legis exponens.

1 O Deſtituti mente Galatæ, quis faſcina-
uit vos? Nam ecce quaſi 1 figurando
figuratus erat ante oculos veſtros Ie-
ſchua Chriſtus crucifixus.
2 Hoc ſolùm cupio vt cognoſcam à vobis, Ex
operibus Legis accepiſtis Spiritum, an ex
auditu fidei?
3 Ita ſtulti eſtis, qui incepiſtis ſpiritu, & nunc
carne perficitis?
4 Et hæc omnia fruſtra ſuſtinuiſtis? vtinam
autem fruſtra.
5 Is igitur qui dedit vobis Spiritum, & ope-
ratus eſt in vobis virtutes, ex operibus Le-
gis, an ex auditu fidei *id egit*?
6 Quemadmodum credidit Abraham Deo, &
imputata eſt ei ad iuſtitiam.
7 Cognoſcite igitur quòd illi qui ex fide ſunt,
illi ſunt filii Abrahæ.
8 Nam quia præcognouit Deus quòd per fi-
dem iuſtificantur Gentes, prius euangeliza-
uit Abrahæ: ſicut dicit Scriptura ſancta, In
te benedicentur omnes Gentes.
9 Itaque fideles benedicuntur in Abrahamo
fideli.
10 Nam illi qui ex operibus ſunt Legis, ſub
maledictione ſunt: ſcriptum nanque eſt, Ma-
ledictus eſt quiſquis non fecerit omnia quæ
ſcripta ſunt in Lege hac.

1 Id eſt, Expreſsè repreſentatus. Hebraiſmus.

1 A Mentes 1 Galatæ, quis vos faſcinauit
ne obſequeremini veritati, quibus a ob
oculos Ieſus Chriſtus prius fuerat de-
pictus, inter vos crucifixus?
2 Hoc ſolùm cupio diſcere ex vobis, Ex ope-
ribus Legis b Spiritum accepiſtis, an ex c fi-
de per auditum percepta?
3 2 Adeò amentes eſtis? quum ſpiritu incepe-
ritis, nunc d carne perficimini?
4 3 Tam multa paſſi eſtis fruſtra? ſi modò e-
tiam fruſtra.
5 4 Qui igitur ſubminiſtrat vobis Spiritum, &
efficit virtutes in vobis, ex operibus Legis
an ex fide per auditum percepta *ſubmini-
ſtrat*?
6 5 Sicut e Abraham credidit Deo, & impu-
tatum eſt ei pro iuſtitia.
7 6 *Ita* noſtis nempe eos qui *ex* fide ſunt, eſſe
filios Abrahæ.
8 7 Prouidens autem Scriptura Deum ex fide
iuſtificaturum Gentes, ante Euangelizauit
Abrahæ, 8 f Benedicentur, *inquiens*, in te
omnes Gentes.
9 9 Itaq; qui ex fide *ſunt*, benedicuntur g cum
fideli illo Abraham.
10 Nam quotquot ex operibus Legis ſunt ſub
execratione ſunt. 11 Scriptum eſt enim, Ex-
ecrabilis quiſquis non manſerit in omnibus
quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea.

[illegible] inſertum, & id quidem duplex ſi fidei adiiciendo eſt Lex, hoc nos erit progredi ſed regredi, quum excellentiora ſint dona [illegible] vos collocata, quàm quæcunque poſſunt à vobis proficiſci. Deinde conſequeretur, Legem præſtantiorem eſſe Chriſto, qui [illegible] Chriſtus duntaxat inchoaret. d *Carnis nomine ceremonias Legis intelligit, quibus opponit ſpiritum, id eſt, ſpiritualem* [illegible] 3 Adhortatio per modum exprobrationis, ne tot certamina fruſtra ſubierint. 4 Tertium illud argumentum [illegible] tum repetit, quoniam quædam alia interſerat. e *Gen. 15.16. rom. 4.3. iac. 2.23.* 5 Quintum argumentum maxim[illegible] triplex eſt antecedens, Primum, Abrahamum iuſtificatum eſſe fide, iuſtitia videlicet ſecundùm promiſſionem fide appreh[illegible] putata: quod expreſsè teſtatur Moſes. e *Vide Rom. 4.* 6 Alterum, Ex fide æſtimandos eſſe Filios Abrahæ. [illegible] precedens, omnes ſine exceptione populos credentes comprehendi in benedictionis promiſſione. f *Gen. 12.3. eccl. 44.* [illegible] batio ſecundi & tertii antecedentis, ex verbis Moſis. g *Benedictio hoc loco ſignificat gratuitam ex fide promiſſionem.* 9 C[illegible] argumenti, Ergo ſicut Abraham fide eſt benedictus, ita & eius filii (id eſt omnes etiam ex Gentibus credentes) benedi[illegible] ficantur. 10 Sextum argumentum cuius etiam concluſio eſt in precedente verſiculo à repugnantibus, Maledicuntur [illegible] Legis, id eſt, qui ex præſtatione Legis æſtimant iuſtitiam: Ergo benedictio eorum eſt qui ſunt ex fide, id eſt, qui ex fide [illegible] *Deut. 27.26.* 11 Probatio antecedentis cuius ſyllogiſmi propoſitio eſt, Maledictus eſt quiſquis non implet totam Leg[illegible]

11 [21] Nullum autem per Legem iuſtificari apud Deum, manifeſtum eſt: quoniam iuſtus [h] ex fide viuet.
12 [13] Lex autem non eſt ex fide: ſed qui fecerit ea homo, viuet in ipſis.
13 [14] At Chriſtus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus eſt execratio. [15] Scriptum eſt enim, [i] Execrabilis quiſquis pendet in ligno.
14 [16] Vt in Gentibus benedictio Abrahæ extet in Chriſto Ieſu, *&* vt promiſſum illum Spiritum accipiamus per fidem.
15 [17] Fratres, [k] humano more loquor, Hominis licet pactionem [l] authoritate confirmatam nullus abrogat aut *aliquid ei* ſuperaddit.
16 Abrahæ verò dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eius. Non dicit, Et ſeminibus, vt de multis, ſed vt de vno, Et ſemini tuo: [18] qui eſt [m] Chriſtus.
17 [19] Hoc autem dico, pactionem ante confirmatam à Deo [n] reſpectu Chriſti, Lex [20] quæ poſt annos quadringentos & triginta cœpit, nõ facit irritam, vt aboleat promiſſionẽ.
18 [21] Nam ſi ex Lege eſt [o] hæreditas non iam ex promiſſione: Abrahæ verò per promiſſionem gratificatus eſt Deus *hæreditatem*.
19 [22] Quid igitur Lex? [p] Tranſgreſſionum gratia addita eſt [q] vſquequò veniſſet ſemen illud cui facta eſt promiſſio: [23] *Lex inquã* [r] ordinata per [ſ] Angelos per manũ internuntii.
20 Internuntius autem, vnius non eſt: [24] Deus verò vnus eſt.
21 [25] *Num* igitur Lex *addita eſt* aduerſus promiſſiones Dei? Abſit, nam ſi data fuiſſet Lex quæ poſſet viuificare, verè ex Lege eſſet iuſtitia.
22 Sed concluſit [t] Scriptura [v] omnia ſub peccatum, vt [x] promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.

11 Quòd autem non iuſtificetur quiſquã per Legẽ apud Deum, hoc palàm eſt, eo quòd ſcriptum eſt, Iuſtus per fidem viuet.
12 Lex autem nequaquam eſt ex fide: ſed is qui fecerit ea quæ ſcripta ſunt in illa viuet in ipſis.
13 Nos autem Chriſtus redemit à maledictione Legis: & ipſe eſt factus pro nobis maledictio, ſcriptum eſt enim, Maledictus eſt quiſquis ſuſpenditur in ligno.
14 Vt in Gentibus eſſet benedictio Abrahæ per Ieſchua Chriſtum: vt nos acciperemus promiſſionem Spiritus per fidem.
15 Fratres mei, vt qui inter filios hominis *loquuntur*, loquor. Pactio filii hominis, quòd confirmata eſt nullus reiicit, aut mutat in eo quicquam.
16 Abrahæ autem [z] promiſſa eſt promiſſio, & ſemini eius. Neque dicit ei, Seminibus tuis, tanquam multis: ſed ſemini tuo, tanquam vni, qui eſt Chriſtus.
17 Hoc autem dico quòd pactio quæ antè cõfirmata fuit à Deo in Chriſto, Lex quæ fuit poſt quadringentos & triginta annos, non poteſt reiicere & irritã facere promiſſionẽ.
18 Si verò ex Lege eſſet hæreditas, igitur nõ eſſet ex promiſſione: Abrahæ verò per promiſſionem eam tradidit Deus.
19 Quid igitur Lex? Propter tranſgreſſionem addita fuit, donec veniret ſemen illud cui facta eſt promiſſio, & data eſt Lex per manũ Angelorum, per manum mediatoris.
20 Mediator autem non eſt vnius: Deus verò vnus eſt.
21 Lex igitur contraria eſt promiſſioni Dei? Abſit, ſi enim data fuiſſet Lex quæ poſſet viuificare, verè ex Lege fuiſſet iuſtitia.
22 Sed comprehendit Scriptura omnia ſub peccatum, vt promiſſio per fidem Ieſchua Chriſti, daretur illis qui credunt.

z Id eſt, Edita. Hebraiſmus.

[illegible] *qui nobis debitam maledictionem ſuſtinuit, vt nos ſua iuſtitia redderet participes.* 16 Concluſio omnium ſuperiorum, de quibus [illegible] argumenti tractatione diſſeruit, nempe & Gentes hæc in Chriſto gratuitæ benedictionis Abrahami participes, & Iudæos [illegible] ſe accenſet Apoſtolus, nonniſi per fidem conſequi promiſſam illam Euangelii gratiam, quam Spiritum vocat. Dictum [illegible] his & illis concluſionem applicat, additum ſibi parans ad ſequens argumentum, in quo explicat non aliter quàm fide [illegible] coaleſcere ſemen illud vnicum Abrahæ ex omnibus populis conflatum. 17 Sequenti argumento quod ſeptimum eſt [illegible] præponit: vnum. Ritè pacta & connexa inter homines, reſcindere non licere, nec quicquam eis adiicere [illegible], [illegible] cum Abrahamo, vt eius ſobolem quæ ex Iudæis & ex Gentibus compoſita eſt (ſicut ex præcedentibus apparet) in [illegible], vt qui non dicat ſe Deum fore Abrahæ & ſeminibus eius (quod tamen dicendum eſſet, ſi plures haberet diuerſa [illegible] ſeorſim, & ſeorſim Iudæos) ſed ſe Deum fore Abrahæ & ipſius ſemini, quaſi vni. k *Vtar exemplo quod [illegible] [illegible] vſu, vt non putetis minus tribuere Dei quàm hominum pactis.* Ebr. 9. 17. l *Quod [illegible].* [illegible] ſeptimi argumenti ſummam, nempe in vno Chriſto, tum Gentes tum Iudæos in vnum ſeminis Abrahæ corpus coaleſcere, [illegible] Chriſtus: ſicut infrà explicatur ver. 28. m *Non agit Paulus de Chriſti perſona, ſed de duobus populis [illegible]* [illegible]. 19 Argumentum octauum à comparatis, Si authenticum hominis pactum firmum manet, multò magis [illegible] Lex non fuit lata vt abrogaret promiſſionem cum Abrahamo ſancitam quæ in Chriſtum reſpiciebat id eſt, cuius [illegible]. n *Quæ ſpectabat in Chriſtum.* 20 Amplificatio argumenti, Promiſſionem illam præterquam quod [illegible] [illegible] etiam temporis præſcriptione, nempe 430 annorum, fuiſſe confirmatam, vt infringi nullo pacto potuerit. [illegible] promiſſionem non abrogari Legis pacto, ideoque Legem cum promiſſione coniungimus, Imò inquit Apoſtolus, [illegible] poſſunt, nempe vt hæreditas ex Lege ſimul & promiſſione detur, quum promiſſio ſit gratuita. Ex quo conſequi[illegible] iuſtificandi cauſa, quoniam ita infringeretur promiſſio. o *Hæreditatis nomine ſignificatur [illegible]*, *ex pacti formula cum Abrahamo ſancti, vt & ipſi fideles benedicamur.* 22 Obiectio ex ſuperiore reſponſo naſcens ſi [illegible] hæreditas, ſaltem aliqua ex parte: quorſum igitur data iam pridem promiſſione, lata eſt Lex? Ideirco, inquit Apoſtolus, [illegible] peccati, ac proinde doceret in Chriſtum reſpicere, in quo tandem promiſſio illa omnium populorum ſimul [illegible]; nedum vt ſit lata Lex hominibus iuſtificandis. p *Vt homines intelligerent quantum [illegible] tranſgreſſionibus, ſi ſola Dei [illegible] ſeruari, idque in Chriſto.* q *Donec [illegible], ſurgeret [illegible] ſemen illud coagmentatum ex vtroque [illegible]. ſemen [illegible], non Chriſtus per ſe, ſed cum ſuo corpore, [illegible] intelligendum eſt.* 23 Confirmatio ſuperioris [illegible] ipſa ferendæ Legis ratione ac forma deſumpta. Lata enim eſt, magnum omnibus terrorem incutientibus Angelis, & [illegible]. Porrò internuntio opus non eſt vni ſed duobus, minimum, iiſque diſſidentibus. Lex ipſa igitur & internuntius, teſtimonia [illegible] vt hoc modo vellet Deus homines ſibi reconciliare abolita promiſſione, aut Lege ad promiſſionem adiecta. [illegible] ſ *Opera & miniſterio.* 24 Occupatio, ne quis obiiciat, interdum ex contrahentium voluntate aliquid adiici [illegible] pacta reſcindi. Hoc, inquit, Apoſtolus in Deum non cadit qui ſemper vnus eſt, id eſt idem ac ſui ſimilis. 25 Con[illegible] enunciata, eadem quidem atque illa quæ expreſſa eſt ſuprà ver. 17. ſed ex alio antecedente naſcens vt nouum ſit [illegible], Deus eſt ſui ſemper ſimilis: Lex igitur non eſt lata vt promiſſiones aboleat. Aboleret autem ſi viuificaret, quia ſic [illegible] aboleret iuſtificationem illam Abrahæ & ſemini eius promiſſam ex fide. Imò potius lata eſt, vt conuictum reatum pec[illegible] ad Chriſtum promiſſum, omnes credentes gratis in eo iuſtificarentur. t *Legem Scriptura [illegible].* v *[illegible] ab homine profiſciſcitur.* x *In ſingulis verbis latet emphaſis [illegible] promiſſio, fides, Chriſtus, [illegible].*

23 Priuſquam

23 [illegible] ſtodiebat nos comprehenſos ad illam fidem quæ erat reuelanda.
24 Lex igitur pædagogus fuit nobis ad Chriſtum vt ex fide iuſtificaremur.
25 Quum venit autem fides, non ſumus ſub pædagogo.
26 3 Omnes enim vos filii eſtis Dei per fidem Ieſchua Chriſti.
27 Qui enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.
28 Non eſt Iudæus, neque Gentilis: non eſt ſeruus, 4 neque præditus libertate: non eſt maſculus, neque fœmina: omnes enim vos vnum eſtis in Ieſchua Chriſto.
29 Et ſi Chriſti eſtis, ergo ſemen eſtis Abrahæ, & hæredes per promiſſionem.

23 [illegible] Antequam autem veniſſet fides, ſub Legis præſidio tenebamur, concluſi in eam fidem quæ erat reuelanda.
24 Itaque Lex pædagogus noſter fuit in Chriſtum *reſpiciens*, vt ex fide iuſtificaremur.
25 At poſtquam venit fides, non amplius ſub pædagogo ſumus.
26 27 Omnes enim filii Dei eſtis, per fidem in Chriſto Ieſu.
27 28 Nam quicunque in Chriſto [a] baptizati eſtis, [a] Chriſtum induiſtis.
28 Non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus ac fœmina, omnes enim vos [b] vnus eſtis in Chriſto Ieſu.
29 Quòd ſi vos *eſtis* Chriſti, nempe Abrahæ ſemen eſtis, & ſecundum promiſſionem hæredes.

3 In Syriaca voce hac ſignificante Omnes vos, prima litera typographi incuria omiſſa fuit, poſuit enim ורלבן pro בדלבן.
4 Ad verbum, Filius libertatum Heb.

ſummam cum Spiritus efficia promulgatam. 7 *Cauſam finalem notat.* 27 Quoniam aetas conditionem [illegible] conditione eſſe liberos, ac proinde ex pueritia egreſſis iam non opus eſſe cuſtodia vel pædagogo. 28 Particula [illegible] rentur ſaltem Iudæi obſtringi Legis vinculo, pronuntiat Baptiſmum eſſe omnibus credentibus communem quòd ſit [illegible] tionis pignus, tum Iudæis tum Græcis vt verè hoc modo omnes ſint vnum in Chriſto, id eſt ſemen illud Abrahæ promiſſum [illegible] hæres. 2 *Tacitè circumciſioni quam iactabant pſeudapoſtoli, opponit Baptiſmum.* a *Sic ipſum aperiet Chriſto tanquam* [illegible] *delitéſcere vt ſancta ſit prorſus, & irreprehenſibilis.* b *Vnius inſtar: ſic ſumma communio ſignificatur.*

CAPVT. IIII.

1 *A tutela Legis emancipatos* 4 *Chriſti aduentu, qui eius eſt finis,* 9 *Abſurdum eſt ad egena ſuperſtitiones relabi,* 13 *Reuocat ergo eos ad puritatem doctrinæ Euangelii.* 21 *Et pulchra allegoria ſuam diſputationem exornat.*

1 DIco autem quòd quanto tempore hæres puer eſt, non differt à ſeruis, quum Dominus ſit omnium:
2 Sed ſub tutoribus eſt & curatoribus vſque ad tempus quod conſtituit pater eius.
3 Ita etiam nos, quum paruuli eſſemus, ſub elementis mundi in ſeruitutem redacti eramus.
4 Quum autem aduenit complementum temporis, miſit Deus filium ſuum, & factus eſt ex muliere, & factus eſt ſub Lege.
5 Vt eos qui ſub Lege erant redimeret, & reciperemus adoptionem filiorum.
6 Quoniam autem eſtis filii, miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra, qui vocat 1 Abba Patrem noſtrum.
7 Itaque non eſtis ſerui, ſed filii: & ſi filii, etiam hæredes Dei 2 per Ieſchua Chriſtum.
8 Tunc enim quum ignoraretis Deum ſeruiebatis illis qui natura non erant dii:
9 Nunc autem quum cognoſcatis Deum, & potius quum 3 cogniti ſitis à Deo, denuo conuerſi eſtis ad hæc elementa infirma & egena, 4 & ab integro vultis ſubiici illis.
10 Dies & menſes & tempora & annos obſeruatis.

1 HOc 1 autem dico, Quandiu hæres eſt infans, nihil differt à ſeruo, quamuis ſit dominus omnium.
2 Sed ſub tutoribus & curatoribus eſt, [b] vſque ad tempus quod pater præfinierit.
3 Ita & nos, quum eſſemus infantes, ſub [b] elementis mundi eramus in ſeruitutem redacti:
4 2 At poſtquam venit [c] plenum tempus, emiſit Deus Filium ſuum factum ex [d] muliere, factum Legi obnoxium:
5 Vt eos qui Legi erant obnoxii, redimeret, vt [e] adoptionem acciperemus.
6 3 Quoniam autem eſtis filii, [f] emiſit Deus [g] Spiritum Filii ſui in corda veſtra, clamantem, Abba, *id eſt* Pater.
7 Itaque non amplius es ſeruus, ſed filius: quòd ſi filius, etiam [i] hæres Dei per Chriſtum.
8 4 Imò tum quidem ignorantes Deum, ſeruiebatis iis qui natura non ſunt dii.
9 At nunc quum cognoſcatis Deum, imò potius edocti ſitis à Deo, quomodo conuertimini retrorſum ad impotentia & [k] egena elementa, quibus [l] ad ſuperiora regreſſi ſeruire vultis?
10 Dies obſeruatis & menſes, & tempora, & annos.

1 Vide quæ Mat. 14. annotauimus in Pater, Pater mi.
2 Ad verbum, Per manū Ieſchua Chriſti, Heb.
3 Vel Cognitione donati ſitis.
4 Ad verb. Et ab eo quod eſt caput, proximè ad hanc phraſin accedit Gallica, *Derechef.*

pore finitam fuiſſe tutelam vt deſinant curioſi homines quærere cur tam diuturna fuerit illa pædagogia. 2 [illegible] ex adoptione, Idque in illo Dei Filio, qui carnem noſtram idcirco induerit, vt fratres ipſius fieremus. c *Plenum* [illegible] *nia ſpatia ſunt peracta: itaque nec ſeriùs nec tardius venire debuit Chriſtus.* d *Mulierem, ſexus ratione vocat Mariam,* [illegible] *enim incorrupta.* e *Adoptio filiorum eſt æterna, ſed ſuo tempore exhibetur.* 3 Oſtendit ſic nos eſſe liberos [illegible] terea nos Spiritu Chriſti gubernari oporteat, qui in cordibus noſtris regnans verum Patris cultum nos doceat. Sed [illegible] vera potius libertate frui, vt filios & hæredes decet. f *Ex conſequentibus antecedens colligit.* g *Spiritum ſanctum,* [illegible] *vitur peculiari autem ratione dicitur Spiritus Filii, quia per eum obſignatur noſtra in illum adoptio.* h *Seruus non dicitur* [illegible] *ſeruitus quod eſt ius debitum, ſed qui ſub œconomia adhuc degit, quod eſt Iudæorum.* i *Particeps honoris.* 4 Amplicat [illegible] nam Galatis, peculiari cum reprehenſione, Poterant enim Iudæi præ illis aliquam excuſationem prætexere, vt qui in illo [illegible] runt nati & educati: Galatæ verò quum ex idololatria ad Chriſtianam libertatem adducti fuiſſent quo prætextu poterant ad illa [illegible] gredi. k *Egena & impotentia vocantur elementa in ſe, & ſeorſum à Chriſto:* [illegible] *ea ratione* [illegible] *ſeſe egena eſſe in Chriſto* [illegible] *tamen à Chriſto ad ceremonias relabi nihil aliud ſit quàm ſe illis ſubiicere,* [illegible] l *Retrorſum regreſſi.*

11 Metuo de vobis ne fruſtrà fatigatus ſim apud vos.
12 ¹ Eſtote quaſi ego: nam ego *ſum* quaſi vos: fratres, rogo vos: nihil mihi feciſtis iniuriæ.
13 Noſtis autem me per ᵐ infirmitatem carnis vobis prius euangelizaſſe:
14 Et ⁿ experimentum mei quod *fiebat* in carne mea, non pro nihilo habuiſtis, neque reſpuiſtis: ſed me vt Angelum Dei, vt ᵒ Chriſtum Ieſum excepiſtis.
15 ᵖ Quæ igitur erat beatitatis veſtræ prædicatio? teſtimonium enim reddo vobis, vos, ſi fieri potuiſſet, oculos veſtros effoſſos daturos mihi fuiſſe.
16 Itaque *num* inimicus factus ſum vobis, dum vobis vera loquor?
17 Depereunt vos ᑫ non benè, imo excludere nos volunt, ʳ vt ſe depereatis.
18 Sed præclarum eſt ſvehementer amare in re bona ſemper, & non ſolùm dum præſens ſum apud vos.
19 Filioli mei, quos iterum parturio, vſquequò formetur Chriſtus in vobis.
20 Velim autem nunc adeſſe apud vos, & ᵗ mutare vocem meam: quoniam hæſito in vobis.
21 ⁵ Dicite mihi qui ſub Lege ᵛ vultis eſſe, Legem non auditis?
22 Scriptum eſt enim, Abrahamum duos filios habuiſſe: vnum ex ancilla, & vnum ex libera.
23 Sed is qui ex ancilla *natus eſt*, ˣ ſecundum carnem natus eſt: qui verò ex libera, ʸ per promiſſionem.
24 Per quæ aliud figuratur. Nam hæ ᶻ ſunt ᵃ duæ illæ pactiones, vna quidem quæ eſt Agar, ex monte ᵇ Sina, generans *prolem* ad ſeruitutem.
25 ‖ Iſtud enim Agar eſt Sina mons in Arabia, ᶜ eadem autem ſerie reſpondet ei Hieruſalem quæ nunc *eſt*, ᵈ ſeruitque cum filiis ſuis.
26 Illa verò ᵉ quæ ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omnium noſtrûm.
27 ⁶ Scriptum eſt enim, Lætare ſterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis: quoniam plures ſunt liberi ᶠ deſertæ, quàm eius quæ habet virum.

11 Metuo ne fruſtra laborauerim erga vos.
12 Eſtote ſicut ego, propterea quòd ego quemque ſicut vos factus ſum: fratres mei, peto à vobis nihil deliquiſtis in me.
13 Noſtis autem quòd per infirmitatem carnis meæ euãgelizator veſter fuerim à principio.
14 Et tentationem carnis meæ non ſpreuiſtis neque repuliſtis: ſed tanquam angelum Dei ſuſcepiſtis me, & ſicut Ieſchua Chriſtum.
15 Vbi igitur beatitas veſtra? Teſtor enim de vobis, quòd ſi poſſibile fuiſſet, oculos veſtros effodiſſetis, & dediſſetis mihi.
16 Nunquid inimicus factus ſum vobis quòd prædicaui vobis veritatem?
17 Zelotypia laborant erga vos, non in re bona, ſed includere vos volunt vt vos ſitis zelotypia laborantes erga eos.
18 Bonum eſt autem vt zelotypia corripiamini in rebus bonis omni tempore, non autem quum ſum apud vos ſolummodo.
19 Filii mei quos ab integro parturio donec formetur in vobis Chriſtus.
20 Vellem autem eſſe apud vos: iam & mutarem ⁵ vocem meam: propterea quòd obſtupeſco propter vos.
21 Dicite mihi vos ⁶ qui cupiunt vt ſint ſub Lege, Legem ipſam non auditis?
22 Scriptum eſt enim quòd Abrahæ duo filii erant, vnus ex ancilla & vnus ex libera.
23 Sed is qui ex ancilla, ſecundum carnem natus eſt: is verò qui ex libera per promiſſionem fuit.
24 Hæc autem ſunt allegoriæ duarum pactionum, vna eſt quæ ex monte Sinai generat in ſeruitutem, quæ eſt Hagar.
25 Hagar enim mons ⁷ eſt Sinai qui eſt in Arabia, & conſentit cum iſta Vriſchelem, & ſeruit ſeruitutem ipſa & filii ipſius.
26 Ipſa verò Vriſchelem ſuperior, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.
27 Scriptum eſt enim, Exulta ſterilis quæ non paris, & erumpe & clama quæ non parturis: propterea quòd multiplicati ſunt filii deuaſtatæ magis quàm filii habentis virum.

5 Ad verbum, Filiam vocis meæ, id eſt Orationem & verba mea nutricum more ad veſtrum captum accommodarem. De filia vocis vide quæ ſcripſimus Act. 12.

6 A ſecunda ad tertiam perſonam tranſit: & exponi poteſt, Dicite (inquam) vos qui ex eorum numero eſtis qui delectantur Legi ſubiici.

7 Id eſt, Per allegoriam deſignat montem Sinai.

... verò ingenua ſuſtulit Iſaacum, vi promiſſionis, & ex ſola gratia: quorum ille non modò non fuit hæres, ſed etiam hære... ita duas eſſe pactiones, & velut duplices ex duabus illis pactionibus tanquam matribus naſci Abrahamo filios, Vnam ... in Sina extra terram promiſſam, ſecundùm quam pactionem geniti ſint Abrahæ filii ſecundùm carnem, Iudæi videlicet, ex ... Lege) quærentes iuſtitiam: at non hæredes, imò tandem ex domo eiiciendi, vt qui veros hæredes perſequantur. Alte... ... Hieruſalem, ſiue in Sione (ipſius videlicet Chriſti ſacrificio) ſancitam, quæ filios promiſſionis gignat: virtute nimi... credentes, & in promiſſione gratuita inſtar Abrahæ acquieſcentes, qui ſoli, expulſis illis ſeruis, ſint filiorum iure, patriæ ... participes. u *Qui vltro appetitu.* x *Conſueto hominum more, & natura vi ordinaria.* y *Vi promiſſionis, quam A... ſua ſemini apprehendit. Nam alioqui effœti erant Abraham & Sara.* z *Figurant & adumbrant.* a *Duo dicuntur pa... Teſtamenti: quæ tamen reipſa duo non fuerant, ſed temporum & œconomiæ ratione.* b *Sina facit mentionem, quod ... fuit illa pactio, quam adumbrabat Agar.* c *Quam rationem habet Agar ad filios ſuos, eàdem Hieruſalem habet ad ſuos.* d *Sub... id eſt, excelſiori loco poſita.* 6 Oſtendit ſe in hac allegoria ſequutum Eſaiæ Prophetæ veſtigia, qui prænuntiarit Ec... ex filiis Saræ ſterilis, id eſt ex iis qui merè ſpiritualiter per fidem fierent Abrahæ filii, potius quàm ex Agare fœcundæ ... Iudæorum reiectionem & Gentium vocationem. f *Deſtructa & exciſa.*

... Vxores duæ ſuis liberis συστοιχοι, inter ſe verò ἀντίστοιχοι, quibus duæ pactiones ... ſuis itidem liberis συστοίχους, & inter ſe ἀντιστοίχους adumbrat Apoſtolus.

...	**Veritas.** Sina ſiue pactio vetus, qualis eſt quæ nunc Hieruſalem.	**Typus.** Sara ingenua.	**Veritas.** Noua pactio qualis eſt illa cœleſtis Ieruſalem.
... natus ſecundum ..., non hæres.	Eius filii, ſerui qui volunt ex Lege iuſtificari.	Iſaac filius ex promiſſione & hæres.	Filii promiſſionis, ingenui & hæredes.

28 Nos

28 Nos autem, fratres mei, ſecundum Iſaacum filii promiſſionis ſumus.
29 Et ſicut tunc is qui natus erat ſecundum carnem, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum, ita etiam nunc.
30 Sed quid dicit Scriptura? Eiice ancillam & filium eius: eo quòd non erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ.
31 [8] Nos igitur, fratres mei, non ſumus filii ancillæ, ſed filii liberæ.

[8] Vtinam verba [illegible]

28 Nos igitur, fratres, ſecundum Iſaac, promiſſionis filii ſumus.
29 Sed quemadmodum tunc is qui [g] ſecundùm carnem genitus fuerat, perſequebatur eum qui natus erat [h] ſecundùm Spiritum, ita & nunc.
30 Sed quid dicit Scriptura? Eiice ancillam & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.
31 7 Nempe, fratres, non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ.

Nullo modo excerſendam eſſe Legalem ſeruitutem, quam ancilla [illegible]

Caput V.

1 *Quia ex libera ortos eſſe dixit, admonet quantum ſit pretium tantæ libertatis.* 15 *qualiter ea ſit vtendum,* 16 *vt ſpiritui obediant,* 19 *& reſiſtant carni.*

1 STate igitur in libertate ea qua Chriſtus liberauit nos; neque ſubiiciatis vos iugo ſeruitutis.
2 Ecce ego Paulus dico vobis quòd ſi circuncidamini, Chriſtus nihil prodeſt vobis.
3 Conteſtor autem rurſus omnem filium hominis qui circunciditur, quòd debitor eſt vt vniuerſam Legem impleat.
4 Excluſi eſtis à Chriſto qui in Lege iuſtificamini, & à gratia excidiſtis.
5 Nos enim per ſpiritum qui eſt ex fide, ſpem iuſtitiæ expectamus.
6 In Chriſto enim Ieſchua circunciſio non eſt quicquam, neque præputium, ſed fides quæ perficitur dilectione.
7 Pulchrè currebatis: quis eſt qui turbauit vos vt veritati non acquieſceretis?
8 Perſuaſio veſtra non fuit ex eo qui vocauit vos.
9 Fermenti modicum totam maſſam fermentat.
10 Ego fiduciam habeo de vobis in Domino noſtro, quòd nihil aliud cogitatis: & is qui turbauit vos, ipſe feret iudicium, quiſquis ille ſit.
11 Ego autem, fratres mei, ſi adhuc circunciſionem prædicarem, cur perſequutionem paterer? Nunquid irritum factum eſt offendiculum crucis?
12 Vtinam autem etiam [1] abſcindendo abſcindantur illi qui conturbant vos.
13 Vos autem in libertatem vocati fuiſtis, fratres mei: tantummodo ne ſit libertas veſtra ad occaſionem carnis, ſed per dilectionem eſtote ſubiecti alius alii.
14 Tota enim [2] Lex in vno verbo completur, in eo *videlicet*, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.
15 Si autem vnus alium [3] mordeatis & deuoretis, videte ne vnus ab alio conſumamini.

1 Id eſt, Prorſus abſcindantur. Hebr.
2 Subaudi, Secundæ tabulæ.
3 Syrum verbum ab Hebræo videtur mutuatum eſſe paraphraſtes, tranſpoſitis literis, & [illegible] mutato in [illegible]; quæ mutatio ordinaria eſt in hac lingua vt in Chaldæa.

1 IN libertate igitur qua Chriſtus nos liberauit, perſtate, & ne regredientes implicamini ſeruitutis iugo.
2 1 Ecce, ego Paulus dico vobis, [a] ſi circuncidamini, Chriſtum nihil vobis profuturum.
3 Teſtor enim rurſum omni homini qui circunciditur, eum eſſe debitorem totius Legis ſeruandæ.
4 Facti eſtis [b] inanes ſeparati à Chriſto quicunque [c] per Legem iuſtificamini, & à gratia excidiſtis.
5 2 Nos enim [d] Spiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus.
6 3 Nam in Chriſto Ieſu neque circunciſio quicquã valet 4 neque præputium, 5 ſed [e] fides per charitatem agens.
7 6 Currebatis pulchrè, quis vos inhibuit, vt non obſequeremini veritati?
8 7 Hæc perſuaſio non profecta *eſt* [f] ex eo qui vocat vos.
9 8 Paulùm fermenti totam maſſam fermentat.
10 9 Ego confido de vobis in Domino, vos nihil aliud eſſe ſenſuros: ſed qui turbat vos, is feret condemnationem, quiſquis fuerit.
11 10 Ego autem, fratres, ſi circunciſionem etiam prædico, quid adhuc perſequutionem patior? nempè abolitum eſt offendiculum crucis.
12 11 Vtinam etiam abſcindantur qui vos [g] inquietant.
13 Vos enim ad libertatem vocati eſtis, fratres: 12 tantùm ne libertatem *arripiatis vt datam* carni occaſionem, ſed ex charitate ſeruite alii aliis.
14 13 Nam [h] tota Lex vno verbo completur, iſto *videlicet*, Diliges proximum tuum vt teipſum.
15 14 Quòd ſi alii alios mordetis & deuoratis, videte ne viciſſim alii ab aliis conſumamini.

[illegible] lis circunciſionis vbertate. 4 Facit etiam præputii mentionem, ne ſibi Gentes in eo placeant, vt Iudæi in circunciſione. [illegible] tio, Si abolitus eſt totus ille Legalis cultus, qua in re igitur nos exercebimus? in charitate, inquit Paulus. Neque enim fides [illegible] ſa eſſe poteſt, [illegible] aſſiduos charitatis fructus edit. [illegible] *Sic vera fides ab adulterina diſtinguitur, non autem charitas* [illegible] *ſynaxiſion adiungitur.* 6 Iterum obiurgat Galatas, ſed cum admiratione & ſuperioris etiam curſus laude, quo plus vere[illegible] tiat. 8 Agit ex Apoſtolica autoritate, negans poſſe ex Deo eſſe illam doctrinam ſuæ repugnantem. 1. Cor. 5. 6. [illegible] addit, ne de re parui momenti videatur contendere, ſollicitè monens (ſimilitudine à fermento ſumpta, quã Chriſtus etiam [illegible]) minimo vitio patiantur puritatem Apoſtolicæ doctrinæ infici. 9 Mitigat ſuperiorem increpationem deriuãs culpam [illegible] [illegible] ipſus horrendum iudicium Dei denuntiat. 10 Iubet eos conſiderare qualis hic in re ſuum commodum non quærat, [illegible] inimicorum odia vitare, ſi velit Iudaiſmum cum Chriſtianiſmo coniungere. 11 Exemplum veri paſtoris, zelo gloriæ Dei [illegible] tate inflammati. [g] *Qui vos in Legem præcipitant, eorum conſcientias perpetuò turbabunt.* 12 Tertia pars epiſtolæ [illegible] libertatis vſum in eo poſitum eſſe, vt à peccati ſeu carnis ſeruitute manumiſſi, & Spiritui parentes, alii aliorum ſaluti ſeruiant [illegible]
13 Charitatem proximi proponit tanquam ſcopum ad quem Chriſtiani omnes actiones ſuas referant, citato Legis te[illegible] *ſecundam tabulam reſtringi debet,* 14 Exhortatio ab [illegible] [illegible]

16 [15] Hæc autem dico, ſpiritu incedite, & quod concupiſcit caro, ne perficite.

17 Nam [h] caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc autẽ inter ſe oppoſita ſunt, vt non quæcunque volueritis, eadem faciatis.

18 Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub Lege.

19 [16] Porrò manifeſta ſunt opera carnis: quæ ſunt, adulterium, ſcortatio, impuritas, proteruia,

20 Idololatria, veneficium, inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, contentiones, diſſidia, hæreſes,

21 Inuidiæ, cædes, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico vobis, ſicut prædixi, eos *videlicet* qui talia agunt, Regni Dei non fore hæredes.

22 At [k] fructus Spiritus, eſt charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, temperantia:

23 [17] Aduerſus eos qui ſũt eiuſmodi, nõ eſt lex.

24 Qui enim *ſunt* Chriſti, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiſcentiis.

25 [l] Si viuimus ſpiritu, ſpiritu etiam incedamus.

26 [18] Ne ſimus inanis gloriæ cupidi, alii alios prouocantes, alii aliis inuidentes.

16 Dico autem, vt ſpiritu ambuletis, & [4] concupiſcentiam carnis nunquam perficiatis.

17 Nam caro concupiſcit id quod oppoſitum eſt ſpiritui, & ſpiritus concupiſcit id quod oppoſitum eſt carni: & ambo contraria ſunt [5] inuicem, vt non id quod volueritis faciatis.

18 Si autem ſpiritu ducimini, non eſtis ſub Lege.

19 Nota ſunt enim ipſa opera carnis: quæ ſunt, ſcortatio, impuritas, [6] luxus.

20 Cultus ſimulachrorum, veneficium, inimicitiæ, contentio, æmulatio, ira, calumniæ, diſſidia, ſchiſmata,

21 Inuidiæ, cædes, ebrietas, comeſſatio, & omnia his ſimilia. Et illi qui hæc agunt, ſicut antè dixi vobis, etiam nunc dico, quòd regni Dei non erunt hæredes.

22 Fructus autem Spiritus ſunt, dilectio, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia.

23 [7] Aduerſus hos lex non eſt poſita.

24 Illi autem qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum omnibus morbis eius & concupiſcentiis eius.

25 Viuamus igitur ſpiritu, & ſpiritui conſentiamus.

26 Et ne ſimus vacui gloria, vt ignominia afficiamus vnus alium, & inuideamus vnus alii.

4 Ne perficiatis opere quod caro concupiſcit: neque exequamini quod illa meditatur.

5 Ad verbum,] Vnum alteri.

6 Ad verbum, Fœtor.

7 Aduerſus eos qui huiuſmodi fructus edunt.

...literalem illam & eternam, ſed ſpiritualem obedientiam requirere, quæ non ex Lege promanet, ſedex Chri... charitate, quem oporteat eſſe noſtræ vitæ moderatorem. l *Si verè donati ſumus iſto Spiritu viuifico, qui facit vt ... viuamus, hoc re ipſa, id eſt ſancta vita teſtemur.* 18 Adiicit peculiares exhortationes, prout nouerat Galatas certis vitiis ... primum quidem ambitionem cauendam eſſe docet, quæ duas habet comites, obtrectationem & inuidiam, vnde infinitas ... mala neceſſe ſit exoriri.

Capvt. VI.

1 *Agit iam in ſpecie de charitate erga delinquentes & lapſos.* 6 *Erga Miniſtros verbi.* 10 *Erga domeſticos fidei,* 12 *Non quemadmodum falſi Legis zelatores.* 13 *Qui in carne mutilata gloriantur.* 14 *Non autem in cruce Chriſti.*

1 FRatres, [1] etiamſi [a] præoccupatus fuerit homo in aliqua offenſa, [b] vos ſpirituales [c] inſtaurate huiuſmodi hominem cum [d] ſpiritu manſuetudinis: [2] conſiderans vnuſquiſque temetipſum, ne & tu tenteris.

2 [3] Alii aliorum onera portate, & ita complete [e] Legem Chriſti.

3 Nam ſiquis ſibi videtur aliquid eſſe, quum nihil ſit, hunc ſuus ipſius animus ſeducit.

4 Opus autem ſuum probet vnuſquiſque: & tunc in ſemetipſo ſolo gloriationem habebit, & non in alio.

5 [4] Nam vnuſquiſque onus ſuum portabit.

6 [5] Communicet autem qui inſtituitur in ſermone, ei qui ſe inſtituit, [f] omnia bona.

7 [6] Ne fallimini: Deus non irridetur: quicquid enim ſeminauerit homo, hoc & metet.

8 Nam qui ſeminat [g] carni ſuæ, ex carne metet interitum: qui verò ſeminat ſpiritui ex ſpiritu metet vitam æternam.

1 FRatres mei, ſi quis ex vobis præoccupetur in *aliquo* delicto, vos qui in ſpiritu eſtis inſtaurate eum per ſpiritũ lenitatis: & eſtote cauti ne etiam vos tentemini.

2 Et geſtate onus alter alterius, vt ita impleatis legem Chriſti.

3 Si quis enim exiſtimat ſe eſſe aliquid, quum non ſit, ſeipſum fallit.

4 Sed quiſque opus ſuum probet: & tunc in [1] ſeipſo habebit gloriam ſuam, & non in aliis.

5 Vnuſquiſque enim ſarcinam ſuiipſius portabit.

6 Communicet autem is qui audiuit verbum, ei qui audire facit eum, in omnibus bonis.

7 Non erretis. Deus non illuditur, id enim quod ſeminauerit filius hominis, illud ipſum meſſurus eſt.

8 Qui in carne ſeminauit, de carne corruptionem meſſurus eſt, qui in ſpiritu ſeminauit, de ſpiritu vitam quæ eſt in æternum metet.

1 Ad verbum Inter ipſum & animam ſuam erit gloria eius. Hebraiſmus.

...ex ſui ipſius approbatione laudabilem vitam ſectari. e *Chriſtus charitatis præceptum diſertè & peculiariter vocat ſuum* ... cur homines oporteat in ſeſe potiſſimum eſſe intentos quoniam videlicet vnuſquiſque non ex comparatione cum aliis ... coram Deo cenſebitur. 15 *Æquum eſt Magiſtros pro facultatum ratione à diſcipulis ali.* f *Quatenus pro facultate* ... beneficentiam in egenos commendat, primùm omnium eos obiurgans, quos non pudet hoc vel illud prætexere quo minus ... Deum poſſint fallere, deinde eleemoſynam comparans ſatiopi ſpirituali quam conſequutura ſit ſpiritualis meſſis, vt ... in ſtrimabilem ſpiritualem ſemini carnali, vnde aliud nihil caducum & non periturum colligatur. g *Hebr. præſenti*

a Ne per ſocietatem operis ſpontaneo conceptis: neque [illegible] enim quod [illegible] la [illegible].
a Ad verbum, [illegible].

9 Et quum facimus quod bonum eſt, ne ſit moleſtum nobis: erit enim tempus quando metemus, & non erit moleſtum nobis.
10 Nunc igitur, dum tempus eſt nobis, operemur bona erga omnem hominem, & maximè erga domeſticos fidei.
11 Videte has literas: ſcripſi vobis manibus meis.
12 Qui volunt gloriari in carne, illi cogunt vos vt circuncidamini, tantùm vt propter crucem Chriſti non patiantur perſequutionem.
13 Etenim ne ipſi quidem qui circuncidunt, obſeruant Legem: ſed volunt vt circuncidamini, vt in carne veſtra glorientur.
14 Mihi autem non eueniat vt glorier niſi in cruce Domini noſtri Ieſchua Chriſti, per quem mundus crucifixus eſt mihi, & ego crucifixus ſum mundo.
15 Non enim circumciſio eſt aliquid, neque præputium, ſed creatura noua.
16 Et qui iuxta hanc ſemitam incedunt, pax erit ſuper eos, & miſericordia, & ſuper Iſraiel Dei.
17 Deinceps mihi ne quis a moleſtiam exhibebat: ego enim ſtigmata Domini noſtri Ieſchua Chriſti in corpore meo porto.
18 Gratia Domini noſtri Ieſchua Chriſti cum ſpiritu veſtro *ſit*, fratres mei. Ammin.

a Ad verbum Laborem iniiciat.

Finitur Epiſtola ad Galatas, quæ ſcripta fuit Romæ.

9 7 Porrò ne benefaciendo ſegneſcamus: tempore enim ſuo metemus, ſi non elangueſcimus.
10 8 Nempe igitur dum tempus habemus, ſimus benefici erga omnes, maximè verò erga domeſticos fidei.
11 9 Videtis quàm longis literis vobis ſcripſerim mea manu.
12 Quicunque volunt h ſpecioſi apparere i in carne, ii cogunt vos circuncidi, tantùm ne ob k crucem Chriſti perſequutionem patiantur.
13 Nam ne ipſi quidem qui circunciduntur, Legem ſeruant: ſed volunt vos circuncidi, vt l de veſtra carne glorientur.
14 10 A me verò abſit m gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo.
15 Nam in Chriſto Ieſu, neque circunciſio quicquam valet, neque præputium, ſed noua creatio.
16 Et quicunque ſecundùm hanc regulam incedent, pax *erit* ſuper eos, & miſericordia, & ſuper n Iſraelem Dei.
17 11 De cætero, nequis mihi moleſtias exhibeto: ego enim o ſtigmata p Domini Ieſu in corpore meo porto.
18 12 Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti *ſit* cum q ſpiritu veſtro, fratres. Amen.

Ad Galatas ſcripta fuit Romæ.

1 *Quid vos Iudæiſmo implicueritis [illegible] ad formam circumciſionis.* 10 Comparationem ſui cum illis [illegible] ſicans ſe ex aduerſo iis ærumnis gaudere, quas Chriſti cauſa ſuſtineat, *& ſicut à mundo deſpiciatur, ſic viciſſim* [illegible] quæ ſit vera veri Iſraelis circunciſio. m *Hoc verbum apud Paulum in laude poſitum, ſignificat aliquid in re acquirere.* [illegible] *cuius laus eſt ex Deo, non ex hominibus,* Rom. 2. 19. 11 Perſeuerans in eadem tranſlatione, ærumnas ſuas atque [illegible] Chriſti nomine impoſitarum vibices opponit externæ circunciſionis cicatriciis tanquam verum Apoſtolatus ſui [illegible] *[illegible] quales inuri ſeruis fugitiuis ſolebant.* p *Multum enim intereſt cuius ſtigmata ſive notas* [illegible] *cauſa ſis* [illegible] [illegible] precatur eis gratiam & Spiritum: aduerſus pſeudapoſtolorum fraudes, externa illa inculcantes. q [illegible]

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS.

Capvt I.

1 *Poſt ſalutationem,* 4 *De gratuita Dei electione.* 5 *Et adoptione diſſerit,* 7 13 *A qua ſalus hominum, tanquam ex vero & natiuo fonte, manat. Et quia tam ſublime arcanum capi non poteſt.* 16 *Precatur vt ad plenum.* 20 *Chriſti cognitionem Epheſios Deus adducat.*

1 PAVLVS Apoſtolus Ieſchua Chriſti per voluntatem Dei illis qui ſunt Epheſi, Sanctis & fidelibus in Ieſchua Chriſto,
2 Pax vobiſcum & gratia à Deo Patre noſtro, & à Domino noſtro Ieſchua Chriſto.
3 Benedictus ſit Deus Pater Domini noſtri

1 PAVLVS Apoſtolus Ieſu Chriſti, per voluntatem Dei, ſanctis qui ſunt Epheſi, & a fidelibus in Chriſto Ieſu:
2 Gratia ſit vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.
3 a Benedictus Deus, & Pater Domini no-

[illegible] more à gratiarum actione. 3 Cauſa efficiens noſtræ ſalutis eſt Deus non [illegible] [illegible] noſtri Ieſu Chriſti.

ſtri Ieſu Chriſti, 4 qui benedixit nobis omni 5 benedictione ſpirituali c in cœlis 5 in Chriſto.
4 6 Sicut elegit nos d in ipſo antequam iacerentur fundamenta mundi, 7 e vt ſimus f ſancti & incalpati g coram eo per charitatem.
5 8 Qui prædeſtinauit nos quos adoptaret in filios per Ieſum Chriſtum h in ſeſe, pro beneuolo affectu voluntatis ſuæ:
6 9 Ad i laudem glorioſæ ſuæ gratiæ, 10 qua nos gratis effecit ſibi gratos in illo dilecto.
7 11 In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem, *inquam*, peccatorum ex diuite ipſius gratia:
8 12 k Qua redundauit in nos l omni ſapientia & intelligentia.
9 Patefacto nobis m myſterio voluntatis ſuæ, 13 ſecundum gratuitam ſuam beneuolentiam, quam propoſuerat in ſeſe.
10 14 *Nempe* vt in pleni temporis diſpenſatione n recolligeret omnia in Chriſto tum quæ in cœlis ſunt tum quæ in terra:
11 15 In ipſo, *inquam*, in quo etiam in ſortem adſciti ſumus, quum eſſemus prædeſtinati ſecundùm propoſitum eius qui o omnia efficit ex conſilio voluntatis ſuæ.
12 Vt nos ſimus laudi gloriæ ipſius, qui priores p ſperauimus in Chriſto:
13 16 In quo *ſperaſtis* & vos audito q ſermone veritatis, *id eſt* Euangelio ſalutis veſtræ: in quo etiam poſteaquam credidiſtis, r obſignati eſtis ſ Spiritu illo promiſſionis ſancto:
14 Qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, dum in t libertatem vindicemur, ad laudem gloriæ ipſius.
15 17 Propterea etiam ego audita ea quæ in vobis eſt fide in Domino Ieſu, & charitate in omnes ſanctos,
16 Non deſino gratias agere pro vobis, mentionem veſtri faciens in precibus meis:
17 18 Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater ille v gloriæ, det vobis Spiritum ſapientiæ & reuelationis, per x agnitionem ipſius:
18 Illuminatis oculis mentis veſtræ: vt ſciatis y quæ ſit ſpes illa vocationis ipſius & quæ

Ieſchua Chriſti, qui benedixit nos in omnibus benedictionibus Spiritus in cœlo in Chriſto.
4 Quemadmodum prius elegit nos in ipſo ante fundationem mundi, vt eſſemus ſancti & ſine macula coram eo,
5 Et 1 per dilectionem prædeſtinauit nos ſibi, & poſuit nos in filios per Ieſchua Chriſtum, prout placuit voluntati eius.
6 Vt laudetur gloria gratiæ eius quam effudit ſuper nos 3 per dilectum ſuum.
7 Per quem eſt nobis redemptio, & per ſanguinem ipſius remiſſio peccatorum, iuxta opulentiam gratiæ ſuæ.
8 Quæ exuberauit in nos in omni ſapientia & omni intelligentia ſpiritus:
9 Et manifeſtauit nobis arcanum voluntatis ſuæ, quod antea propoſuerat ſe facturum eſſe in ſe.
10 In diſpenſatione plenitudinis temporum, vt cuncta de integro renouarentur in Chriſto, quæ ſunt in cœlis & in terra:
11 Et in ipſo nos electi ſumus, quemadmodum prædeſtinauit nos, & vult ipſe qui omnia efficit iuxta conſilium voluntatis ſuæ.
12 Vt ſimus nos qui priores ſperauimus in Chriſto, ad honorem gloriæ ipſius.
13 In quo vos quoque audiuiſtis ſermonem veritatis, qui eſt Euangelium ſalutis veſtræ: & in eundem credidiſtis, & obſignati eſtis Spiritu ſancto qui promiſſus erat.
14 Qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ in redemptionem eorum qui ſeruantur, & in laudem gloriæ ipſius.
15 Quapropter etiam ego, ecce, ex quo audiui fidem veſtram quæ eſt in Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum, & charitatem veſtram quæ eſt erga omnes ſanctos,
16 Non deſino gratias agere pro vobis, & memor eſſe veſtri in precibus meis.
17 Vt Deus Domini noſtri Ieſchua Chriſti, Pater gloriæ, det vobis Spiritum ſapientiæ & reuelationis per agnitionem ipſius:
18 Et illuminentur oculi cordium veſtrorum, vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis eius, & quæ

1 In Syriaco [illegible] Per dilectionem, non cohæret membro ſuperiori, vt in Græco, ſed incipit membrũ proximum, præpoſita coniunctione.
2 Verbum Syriacum propriè ſignificat, Signauit & notam inuſſit. Eſtque metaphora ſumpta ab iis qui ex rerum magna multitudine, certas quaſdam deligunt, quas vt a reliquis dignoſcant, nota aliqua inſigniunt.
3 Ad verb. Per magnum dilecti ſui.

[illegible] notos deſtinare quos per Ieſum Chriſtum adoptaret in filios: vt nulla hic ſit ratio electionis niſi in gratuita Dei be[illegible], nec fides propterea ſit prædeſtinationis cauſa, ſed effectum. h *Nihil neque pręuiſum, neque futurum reſpexit Deus, ſed* [illegible] Cauſa finalis vltima ac præcipua, gloria Dei Patris, vt qui nos gratis ſeruat in Filio. i *Vt beneficentia ipſius ſicut* [illegible] *prædicetur.* 10 Altera finalis cauſa proxima, noſtra iuſtificatio, [illegible] in Filio ſuo gratis habet pro [illegible] cauſa materialis, quomodo in Chriſto ſimus facti Deo grati, quoniam is [illegible] eſt cuius ſacrificium ex Dei miſeri[illegible] ad peccatorum noſtrorum remiſſionem. 12 Nunc demum ad cauſam formalem, id eſt, ad vocationem, ſiue præ[illegible], accedit, qua Deus conſilium illud æternum gratuitæ noſtræ in Chriſto reconciliationis ac ſalutis exequitur, [illegible] ſapientiam & intelligentiam, quanta ſit eius præſtantia declarat. k *Per quam gratiam ſuam* [illegible] *& integra.* m *Niſi enim Dominus nobis illud myſterium declaraſſet, quis vnquam per ſe vel ſuſpicari potuiſſet.* 13 Non [illegible] vocabulo à mera gratia. 14 Pater tum exhibuit mundo Chriſtum omnium electorum caput, quum op[illegible] ab æterno omnia tempora ſapientiſſimè diſpoſuit, Chriſtus autem is eſt in quo omnes à condito mundo electi, palam [illegible] ſimul collecti ſunt: quorum alii iam erant in cœlis quum ipſe in terras veniret (qui videlicet fide in eum ventu[illegible]) alii verò in terra reperti, ab eo collecti fuerant & quotidie colliguntur. n [illegible] in Chriſto, quia fide [illegible] 15 Vocationis beneficium [illegible] Iudæis credentibus [illegible] vt & [illegible] vlli alius rei quàm vni Dei gratiæ ac miſericordiæ ſalutem ſuam acceptam ferant, [illegible] Phil. 2. 13. 16 Iam etiam ex [illegible] Epheſios (imò potius Gentes omnes) [illegible] Spiritu, quod eſt electionis pignus [illegible] hæreditas, [illegible] in ipſos eminent Dei gloria. q *Sermone illo qui propriè verax eſt, vt qui à Deo proficiſcitur.* r [illegible] *ab mortis diſtinguuntur.* ſ *Spiritu illo qui non affert Legem, ſed per miſſionem gratuitam* [illegible] 17 Redit ad ſuperiorem gratulationem, duo ſimul concludens ex præcedentibus: primum, omnia bona à Deo [illegible] per Chriſtum in nos proficiſci, vt eorum nomine à nobis laudetur: ſecundum, illa omnia quæ ad duo veluti capita re[illegible] & charitatem, certis gradibus in nos augeri, vt ab eiuſdem gratia petendum ſit incrementum à quo eſt initium. [illegible] t *Quo beneficio non ad Chriſtum* [illegible]

& opulentia gloriæ hereditatis eius in ſanctis.
19 Et quæ ſit excellentia magnitudinis virtutis eius in nobis qui credidimus, ſecundum efficacitatem roboris virtutis eius.
20 Quam operatus eſt in Chriſto, & ſuſcitauit eum à mortuis, & ſedere fecit eum à dextera ſua in cœlis.
21 Suprà omnes principatus & poteſtates & virtutes, & dominationes, & ſupra omne nomen quod nominatur, non ſolùm in ſeculo hoc, ſed etiam in futuro,
22 Subiecitque cuncta ſub pedibus eius, & eum qui eſt ſupra omnia, dedit caput Eccleſiæ:
23 Quæ eſt corpus & complementũ eius qui omnia in omnibus adimplet.

opes gloriæ hæreditatis ipſius in ſanctis.
19 [19] Et quæ ſit excellens illa magnitudo potentiæ ipſius in nobis qui credimus, pro efficacitate fortis roboris ipſius,
20 [20] Quam exeruit in Chriſto quum excitauit eum ex mortuis, & [a] collocauit ad dextram ſuam in cœlis,
21 Longè ſupra omne imperium ac poteſtatem, & potentiam & dominium, & omne nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, verumetiam in futuro:
22 [22] Et omnia ſubiecit eius pedibus, cumque conſtituit [b] caput ſuper omnia ipſi Eccleſiæ:
23 Quæ eſt corpus ipſius, & complementum eius qui omnia implet in omnibus.

a *Quicquid exiſtit, vel ſupra res etiam omnes eminentiſſimas.* 21 Ne ſummam illam Chriſti gloriam [illegible] eſſe, teſtatur illum eſſe, à Deo Patre conſtitutum caput totius Eccleſiæ, oportere igitur corpus huic capiti coniungi, [illegible] membris mutilum quiddam eſſet: quod tamen neceſſitate non ſit (quum Eccleſia potius valeat Chriſti virtute viuificata [illegible] dum vt eius ſupplemento indigeat) ſed immenſa Dei voluntate, qui nos Filio dignatur adiungere. b *Vt eſſet caput [illegible] non ſolùm.* c *Tantus ſiquidem erga Eccleſiam eſt Chriſti amor, vt [illegible] ſe [illegible] putet, niſi Eccleſiam ſibi habeat velut corpus adiunctam.*

Capvt II.

Vt gratiæ magnitudinem ex comparatione amplificet, 1. *reducit illis in memoriam,* 5 *quid exitio prorſus addicti,* 8. *gratia ſint ſeruati,* 13 *& propinqui facti* 16. *reconciliatione per Chriſtum facta,* 17 *Et per Euangelium publicata.*

1 VOs quoq; qui mortui eratis in peccatis veſtris & in dilictis veſtris,
2 In quibus antea ambulabatis iuxta [1] mundanitatem mundi huius, & iuxta voluntatem præcipuæ poteſtatis aerei [2] ſpiritus qui ſeſe præbet efficacem in filiis contumaciæ,
3 In illis operibus in quibus etiam nos verſabamur antea in concupiſcentiis carnis noſtræ, & faciebamus voluntatem carnis noſtræ & cogitationis noſtræ, ac filii eramus iræ plenè, vt reliqui.
4 Deus autem qui diues eſt in miſericordia ſua, propter charitatem ſuam magnam qua dilexit nos,
5 Quũ mortui eſſemus per peccata, viuificauit nos cum Chriſto, & per gratiam ſuam redemit nos,
6 Et reſuſcitauit eum eo, ſedereque nos fecit cum eo in cœlis per Ieſchua Chriſtum:
7 Vt oſtenderet ſeculis futuris magnitudinẽ opulentiæ gratiæ ſuæ, & benignitatem ſuam quæ fuit erga nos per Ieſchua Chriſtum.
8 Gratia enim eius redempti ſumus per fidẽ & hoc nequaquam fuit ex vobis, ſed donum eſt Dei.
9 Non ex operibus: ne quis glorietur.
10 Creatura enim eius ſumus, qui creati fui-

1 ET [1] vos [a] vna viuificauit, quum eſſetis [2] mortui [a] in offenſis & peccatis:
2 [3] In quibus olim verſati eſtis, [4] vt eſt vita mundi huius [b] ſecundum principem cui poteſtas eſt aeris, & ſpiritus [5] nunc agentis [c] in hominibus contumacibus.
3 [6] Inter quos & nos omnes conuerſati ſumus olim in cupiditatibus [d] carnis noſtræ, facientes quæ carni ac cogitationibus libebant [7] eramuſque natura [e] filii iræ, vt etiam [f] reliqui.
4 [8] Sed Deus qui diues eſt miſericordia, propter multam charitatem ſuam qua dilexit nos,
5 Etiam quum per offenſas mortui eſſemus, vnà viuificauit nos per Chriſtum, *cuius* gratia eſtis ſeruati:
6 [g] Vnaque excitauit vnaque collocauit in cælis in Chriſto Ieſu:
7 Vt oſtenderet ſeculis ſuccedentibus ſummas opes ſuæ gratiæ, *ſua* erga nos benignitate in Chriſto Ieſu.
8 [h] Gratia enim eſtis ſeruati per fidem: idque non ex vobis: Dei donum *eſt*.
9 [9] Non ex operibus, ne quis glorietur.
10 [i] Nam ipſius ſumus opus, conditi in Chriſto

1 Vocabulum enim Syriacum עָלְמוּתָא, denominatiuum eſt ab עָלְם, quod ſignificat mundum: eſtque ſubſtantiuum fœmininum, vt ita vertendum fuerit ficta Latina voce. Ac videtur per mundanitatem intelligere vanitatem.
2 Periphraſis eſt diaboli, cuius impulſu mundus contra Chriſtum haud ſecus agitatur quam aere commoto naues agitantur in mari.

Satanæ mancipia. b *Ex arbitrio principis.* 5 Ideo homines mancipati ſunt ſatanæ, quòd Deo [illegible]
c *[illegible] dicuntur qui contumaciæ ſunt dediti. Heb.* 6 Gentibus ſeorſum damnatis, Iudæos ipſos [illegible] tetur nihilo eſſe per ſe meliores. d *[illegible]* [illegible] logicon vocant, [illegible] ira. 7 Concluſio, omnes homines naſci iræ & maledictioni Dei obnoxios. e *[illegible]* f *Populi prophani.* 8 Iam ſequitur alterum collationis membrum noſtrum [illegible] videlicet Chriſti virtute ſimus à morte illa liberati, & æternæ vitæ participes facti, vt tandem & ipſi cum eo [illegible] tes media, huius beneficii cauſam efficientem eſſe gratuitam Dei miſericordiam: materiam vero, Chriſtum [illegible] quæ & ipſa ſit gratuitum Dei donum, finem denique Dei gloriam. g *[illegible] in Chriſto.* [illegible] *[illegible] capite duntaxat [illegible] peccato mori, & viuere Deo donec opus illud [illegible]* *[illegible] quod percipimus, quàm quod expectamus.* h *Coheret ergo gratia, id eſt, donum, & fides [illegible]* *[illegible] Quid ergo [illegible]* 9 [illegible] detrahit operibus noſtris [illegible] ipſa bona opera ſunt gratiæ effecta in nobis. i *Hic de gratia, [illegible]*

Jeſu ad opera bona, quæ præparauit Deus vt in eis verſaremur.

11 [10] Propterea mementote vos quondam Gentes in carne, [k] qui dicebamini Præputium ab ea [l] quæ vocatur circunciſio in carne, *&* quæ manibus fit:

12 Vos *inquam*, illo tempore fuiſſe [m] abſque Chriſto, [n] alienos à republica Jſraëlis, & extraneos à pactis promiſſionis, ſpem non habentes, & Dei expertes in mundo:

13 [11] At nunc in Chriſto Jeſu, vos qui olim eratis procul, propinqui facti eſtis, per ſanguinem Chriſti.

14 [12] Ipſe enim eſt pax noſtra, qui vtraque fecit vnum, & intergerini parietis ſeptum ſoluit:

15 Inimicitiis, *id eſt*, lege mandatorum *quæ* in ritibus *poſita eſt*, per carnem ſuam abolitis [o] vt ex duobus illis conderet in ſemetipſo vnum nouum hominem, faciens pacem,

16 Et vtroſque in [o] vno corpore reconciliaret Deo per crucem, [p] peremptis inimicitiis per eam.

17 [13] Et veniens euangelizauit pacem vobis longinquis & propinquis.

18 Quoniam vtrique [q] per ipſum habemus aditum per vnum Spiritum ad Patrem.

19 [14] Nempe igitur non amplius eſtis hoſpites & inquilini, ſed conciues ſanctorum, ac domeſtici Dei;

20 [15] Superſtructi ſuper fundamentum Apoſtolorum ac Prophetarum, cuius [r] imus angularis *lapis* eſt ipſe Jeſus Chriſtus.

21 In quo totum ædificium congruenter [ſ] coagmentatum, creſcit vt ſit templum ſanctum Domino:

22 In quo & vos vnà ædificamini, vt ſitis habitaculum Dei per Spiritum.

mus in Jeſchua Chriſto ad opera bona quæ ab initio parauit Deus, vt in eis ambularemus.

11 Quapropter eſtote memores quod vos Gentes antea [3] carnales fuiſtis, & vocabimini præputium ab ea quæ vocatur circunciſio: & eſt opus manuum in carne.

12 Et eratis in illo tempore ſine Chriſto, & alieni eratis à [4] conuerſatione Jſraël, & extranei eratis pactis [5] promiſſionis, & ſine ſpe eratis, & ſine Deo in mundo.

13 Nunc autem per Jeſchua Chriſtum, vos qui antè longinqui fuiſtis, propinqui facti eſtis per ſanguinem Chriſti.

14 Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit ambos vnum, & diſſoluit maceriem quæ erecta ſtabat in medio.

15 Et inimicitias per carnem ſuam, & legem mandatorum [6] cum mandatis eius aboleuit, vt vtroſque conderet in ſemetipſo in vnum filium hominis nouum: & fecit pacem,

16 Et reconciliauit vtroſque in vno corpore cum Deo: & per crucem ſuam interemit inimicitias:

17 Et veniens euangelizauit pacem vobis longinquis & propinquis.

18 Quoniam per ipſum facta eſt acceſſio nobis vtriſque in vno Spiritu ad Patrem.

19 Igitur nequaquam eſtis hoſpites, neque incolæ, ſed [7] conciues ſanctorũ, & [8] domeſtici Dei.

20 Et ædificati eſtis ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, & ipſe factus eſt caput anguli ædificii: *nempe* Jeſchua Chriſtus.

21 Et per eum coniungitur totum ædificium, & creſcit in templum ſanctum in Domino.

22 Dum etiam vos in eo ædificamini in habitaculum Dei per ſpiritum.

3 Ad verbum, Carnis. Hebraiſmus.

4 Vel Gubernatione. Id eſt quod ad ſpiritualia attinet, nihil vobis cum Iſraële commune erat: quia in promiſſionibus Dei non eratis comprehenſi.

5 Id eſt quod ad pacta & fœdera attinet, quibus Deus ſe Iſraëlitarum Deum futurum promittebat.

6 Intelligit multitudinem illam ceremoniarum, quibus Iſrael à reliquis Gentibus diſcernebatur.

7 8 Ad verbum, Filii ciuitatis Hebraiſmus, vt ſtatim Filii domus.

... efficax eſt inſtrumentum Euangelii prædicatio, tum Judæis tum Gentibus communis. q *Chriſtus eſt velut ianua, per ... Spiritu autem ſancto tanquam duce accedimus.* 14 Concluſio, Gentes in conſortium ſalutis eſſe aſcitas. Deſcri... præſtantiam, eam vocans ciuitatem & domum Dei. 15 Doctrinam ſalutis diſpoſuit Dominus initio penes Prophe... Apoſtolos: cuius ſcopus atque adeo velut materia & ſubſtantia eſt Chriſtus. Itaque ea demum eſt Eccleſia vera Catholica ... Apoſtolis eſt Chriſto ſuperſtructa, tanquam templum ſpirituale Deo conſecratum. r *Præcipuum, id eſt ædificii caput, ... ſunt veluti capita.* ſ *Non tantum igitur fundamentum, ſed totum ipſum ædificium Deo debetur.*

CAPUT III.

2 *Jdeo ſe dicit à Iudæis multa paſſum,* 3 *quod myſterium de Gentibus ſeruandis,* 8 *Dei iuſſu prædicauerit.* 13. *Deinde rogat Epheſios, ne ob afflictiones quas patitur deficiant.* 14 *Ac propterea orat Dominum,* 18 *vt percipiant quanta ſit Chriſti dilectio.*

1 HVius [t] rei gratia ego Paulus *ſum* [a] captiuus ille Chriſti Jeſu pro vobis Gentibus;

2 Si quidem audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei quæ data eſt mihi apud vos:

3 *Deum videlicet* per reuelationem notum mihi feciſſe myſterium illud, (ſicut antè ſcripſi paucis:

4 Ex quo perlecta poteſtis intelligere quæ ſit mea intelligentia in myſterio Chriſti)

5 [b] Quod aliis ætatibus non innotuit filiis hominum, vt nunc retectum eſt ſanctis eius Apoſtolis & Prophetis per Spiritum:

6 Gentes *videlicet* eſſe cohæredes & concorpores, conſorteſque promiſſionis eius in Chriſto per Euangelium:

1 HVius rei gratia ego Paulus vinctus ſum Ieſchua Chriſti pro vobis Gentibus:

2 Si audiniſtis diſpenſationem gratiæ Dei quę data eſt mihi in vos.

3 Quoniam per reuelationem notum factum eſt mihi myſterium (quemadmodum ſcripſi vobis paucis:

4 Prout poteſtis, dum legitis, intelligere notitiam meam quæ eſt in myſterio Chriſti:)

5 Quod ætatibus aliis non innotuit filiis hominis, quemadmodum nunc reuelatum eſt Apoſtolis eius ſanctis & prophetis eius per Spiritum:

6 Vt ſint Gentes [1] cohæredes eius, & participes corporis eius, ac in promiſſione quæ exhibita eſt in eo [2] per Euangelium.

1 Ad verbum, Filii hæreditatis eius. id eſt, Participes hæreditatis eius.

2 Ad Verbum, Per manum Euangelii Hebraiſmus vſitatiſſimus vt paulo pòſt Per manum Eccleſiæ, id eſt Opera Eccleſiæ.

b *Non quod nemo Gentium vocationem antea noſſet, ſed quod paucis manifeſtata ſit: quibus autem ſuit manifeſtata, ... tamen & obſcurius ſignificata fuit.*

7 Cuius ego factus ſum miniſter, ſecundum donum gratiæ Dei quæ data eſt mihi ab efficacitate virtutis eius.
8 Mihi *inquam* qui minimus ſum omnium ſanctorum, data eſt gratia hæc vt euangelizem in Gentibus opulentiam Chriſti inperueſtigabilem:
9 Et elucere faciam omni homini quæ ſit diſpenſatio myſterii quod abſconditum erat à ſeculis in Deo qui omnia condidit.
10 Vt per Eccleſiam innoteſcat ſapientia [3] multiformis principatibus & poteſtatibus quæ ſunt in cælis.
11 Id quod præparatum fuerat à ſeculis: & fecit illud in Jeſchua Domino noſtro.
12 Per quem eſt nobis audacia & acceſſus cum fiducia [4] fidei ipſius.
13 Quapropter peto vt non anxius ſit mihi *ſpiritus* ob afflictiones meas quæ ſunt pro vobis: nam hæc eſt gloria veſtra.
14 Et flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſchua Chriſti.
15 A quo nominatur tota cognatio quæ eſt in cælis & in terra.
16 Vt det vobis iuxta opulentiam gloriæ ſuæ, vt in virtute corroboremini per Spiritum ſuum.
17 Quò in filio hominis veſtro [5] interno inhabitet Chriſtus per fidem & in cordibus veſtris.
18 Per charitatem, exiſtente firma radice veſtra & fundamento veſtro, vt poſſitis aſſequi cum omnibus ſanctis quę ſit altitudo & profunditas, & longitudo & latitudo.
19 Et cognoſcatis magnitudinem charitatis Chriſti, ac impleamini omni plenitudine Dei.
20 Ei autem qui poteſt virtute omni re excellentiore *id* facere nobis, & plùs quàm petimus aut cogitamus, ſecundum virtutem ſuam quæ agit in nobis:
21 Ei *inquam* ſit gloria in Eccleſia eius per Jeſchua Chriſtum, in omnes ætates [6] multorum ſeculorum. Ammin.

7 Cuius factus ſum miniſter ex dono gratiæ Dei, quod datum eſt mihi ſecundùm efficacitatem potentiæ ipſius.
8 Mihi *inquam* longè minimo omnium ſanctorum, data eſt hæc gratia, euangelizandi inter Gentes imperueſtigabiles illas opes Chriſti,
9 Et in lucem proferendi omnibus quæ *ſit* communio myſterii quod erat abſconditum à ſeculis in Deo, qui omnia hæc condidit per Ieſum Chriſtum:
10 [a] Vt nota nunc fiat per eccleſiam imperiis ac poteſtatibus *quæ* in cælis *ſunt* [c] multiformis illa ſapientia Dei.
11 Secundum propoſitum [d] æternum, quod conſtituit in Chriſto Ieſu Domino noſtro:
12 In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia, per [e] fidem ipſius.
13 Quapropter peto ne ſegneſcatis ob afflictiones meas pro vobis, quæ eſt gloria veſtra.
14 [3] Huius rei gratia, flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti,
15 Ex quo tota [f] familia in cælis & in terra nominatur.
16 Vt det vobis, [g] pro diuite ſua gloria, vt fortiter corroboremini per ſpiritum ſuum in [h] interiore homine:
17 Et inhabitet Chriſtus per fidem in cordibus veſtris.
18 Vt in [i] charitate radicati & fundati, valeatis aſſequi cum omnibus ſanctis [k] quæ *ſit* illa latitudo & longitudo, & profunditas & ſublimitas:
19 Et cognoſcere [l] charitatem illam Chriſti [m] *omni* cognitione ſuperiorem: vt impleamini ad [n] omnem vſque plenitudinem illam Dei.
20 [4] Ei verò qui infinita cum redundantia poteſt omnia facere ſupra ea quæ petimus, aut mente concipimus, pro vi illa agente in nobis,
21 *Sit* gloria in Eccleſia per Chriſtum Jeſum in omnes ætates ſeculi ſeculorum. Amen.

3 Ad verbum, plenis varietatibus.

4 Id eſt, Per fidem in ipſum.

5 Qui alias nouus homo dicitur: cui opponitur exterior homo & vetus: interdū etiam ſpiritus quemadmodum vetus homo carnis & membrorum appellatione intelligitur. Conferatur verſiculus 22. cap. 7. ad Rom. & 9. ac 10. cap. 3. ad Coloſſenſes cum hoc loco.

6 Ad verbum, Seculorum ſeculorum. Hebraiſmus.

...nobis Deus in Chriſto. m *Qua ſuperat omnem ingenii noſtri captum, vt quidem plenè animo concipi poſſit: nam alioqui quiſque pro modulo ſuo tantum percipit, quantum ad ſalutem ſatis eſt.* n *Ita vt in vobis abundent quæcunque ad noſtram illam cum Deo ... requiruntur.* 4 Erumpit in gratiarum actionem, qua confirmentur etiam Epheſii, vt quiduis ex Deo ſperent.

Caput IIII.

Tria vlt. cap. præceptiones de moribus continent. 1 *hortatur ad mutuam coniunctionem.* 7 *propterea varia dona à Deo conferri,* 16 *vt ædificetur Eccleſia,* 17 *Reuocat ergo eos ab infidelium vanitate.* 25 *à mendacio & ſpurcitie ſermonis.*

1 PETO igitur à vobis ego vinctus in Domino noſtro, vt ambuletis quemadmodum conuenit vocationi qua vocati eſtis.
2 Cum omni demiſſione mentis, & manſuetudine, & longanimitate: & ſitis tolerantes alius alium in charitate.
3 Sitiſque ſoliciti vt ſeruetis conſenſionem ſpiritus in vinculo pacis.
4 Vt ſitis in vnum corpus & in vnum ſpiritum, quemadmodum vocati eſtis in vnam ſpem vocationis veſtræ.

1 PRecor [1] itaq; vos, ego captiuus in Domino, vt ambuletis ita vt dignum eſt [a] vocatione qua vocati eſtis,
2 [2] Cum omni modeſtia ac manſuetudine, cum [b] animi lenitate, tolerantes alii alios per charitatem:
3 [3] Studentes ſeruare vnitatem Spiritus per vinculum pacis.
4 [4] Vnum *eſt* corpus & vnus Spiritus, ſicut & vocati eſtis in vnam ſpem vocationis veſtræ:

...mendat, quatenus ſeſe mutuò tolerandis demonſtretur. b *Vide Mat. 18. 23.* 3 Tertiò, ſummam coniunctionem Spiritus ſancti vinculo deuinciatur. 4 Argumentum maximi momenti ad mutuam charitatem ... Deo & Patre, eodem Spiritu in vnum velut corpus conflati, vnum Dominum vna fide colentes, & vno baptiſmate ipſi ... denique gloriam, ad quam vocati ſumus, ſperantes. Omnia igitur iſta diſcerpit qui charitatem violat.

5 Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma.
6 Vnus Deus & Pater omnium, qui eſt [c] ſuper omnia & [d] per omnia & [e] in omnibus vobis.
7 [7] Sed vnicuique noſtrûm data eſt gratia pro menſura [f] doni Chriſti.
8 Quapropter dicit, quum aſcendiſſet in ſublime, captiuam duxit [g] captiuitatem, & dedit dona hominibus.
9 Cæterùm illud aſcendit, quid eſt, niſi quòd etiam deſcenderat prius [h] in infimas partes terræ?
10 Qui deſcendit, ipſe eſt qui etiam aſcendit longè ſupra omnes cœlos, [i] vt impleret [k] omnia.
11 [6] Dedit igitur ipſe alios quidem [l] Apoſtolos: alios verò [m] Prophetas: alios autem [n] Euangeliſtas: alios autem, [o] Paſtores & doctores.
12 [7] Ad coagmentationem ſanctorum, ad opus miniſterii, ad ædificationem, *inquam*, [p] corporis Chriſti.
13 [8] Donec euadamus omnes [q] in vnitatem fidei, & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, ad menſuram ſtaturę [r] adulti Chriſti:
14 [9] Vt ne ſimus amplius pueri, [10] qui fluctuemus & circunferamur quouis vento doctrinę, in hominum [ſ] alea, [t] per veteratoriã ad inſidioſè fallendum verſutiam:
15 [11] Sed verè nos gerentes in charitate adoleſcamus in eum, qui eſt caput *nempe* Chriſtus:
16 Ex quo totum corpus congruenter coagmentatum, & compactum per omnes ſuppeditatas commiſſuras, ex [v] vi intus agengente pro menſura vniuſcuiuſque membri, incrementum capit [x] corpori conueniens, ad ſui ipſius extructionem per [y] charitatem.
17 [12] Hoc itaque dico, & obteſtor per Dominum, ne amplius verſemini ſicut reliquæ Gentes verſantur [z] in vanitate mentis ſuæ:
18 Cogitationem habentes tenebratam & abalienatam à [a] vita Dei propter ignorantiam quæ eſt in ipſis, ex obduratione cordis ipſorum.
19 Qui poſteaquam [b] dedoluerunt, ſemetipſos dediderunt proteruiæ, ad [c] certatim patrandam impuritatem omnem.
20 [13] Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum:
21 Si modò eum audiſtis, & per eum edocti fuiſtis, [d] ſicut eſt veritas in Ieſu:
22 Deponere quod ad priſtinam conuerſati-

5 Vnus enim eſt Dominus, & vna fides, & vnum baptiſma.
6 Et vnus Deus Pater omniũ, & ſuper omnes, & [1] per manũ omnium & in omnibus nobis.
7 Vnicuique autem ex nobis data eſt gratia iuxta menſuram donationis Chriſti.
8 Propter hoc dictum eſt quòd Aſcendit in altum, & captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona filiis hominis.
9 Quòd autem aſcendit, quidnam eſt niſi quòd etiam deſcendit prius in inferiora terræ?
10 Qui deſcendit, ipſe eſt qui etiam aſcendit ſupra omnes cœlos, vt impleret omnia.
11 Et ipſe [2] dedit, ſunt [3] quos *dedit* Apoſtolos, & ſunt quos *dedit* Prophetas, & ſunt quos *dedit* Euangeliſtas, & ſunt quos *dedit* paſtores, & ſunt quos *dedit* doctores:
12 Ad perfectionem ſanctorum, ad opus miniſterii, ad ædificium Chriſti.
13 Donec fiamus omnes nos vna res per fidem, & per agnitionem filii Dei, & *fiamus* vnus homo perfectus in menſura ſtaturæ plenitudinis illius:
14 Et non ſimus pueri qui commouentur & variantur ad omnem ventum doctrinarum verſutarum filiorum hominis, qui per aſtutiam ſuam ſeſe componunt vt fallant:
15 Sed ſimus firmi in charitate noſtra, vt quicquid eſt nobis, creſcat in Chriſtum qui eſt caput.
16 Et ab eo totum corpus componitur, & colligatur per omnes commiſſuras, ſecundum donum quod datum eſt in menſura vnicuique membro ad incrementum ipſius corporis, vt per charitatem perficiatur ædificium eius.
17 Hoc autem dico, & teſtor per Dominum, vt deinceps non ambuletis ſicut reſiduum Gentium quæ ambulant in vanitate cognitionis ſuæ:
18 Et tenebroſæ ſunt in intellectibus ſuis, ſuntque alienæ à vita Dei, propterea quòd nõ eſt in eis notitia, & propter cæcitatem cordis ſui.
19 Quæ abſciderunt ſpem ſuam, & tradiderunt ſeipſas laſciuiæ, & ad perpetrationem omnis impuritatis in cupiditate ſua.
20 Vos autem nequaquã ita didiciſtis Chriſtũ:
21 (Si verè audiuiſtis eum & didiciſtis, ſicut eſt veritas in Ieſchua)
22 Sed *didiciſtis* vt deponatis à vobis con-

1 Id eſt, ſeruorum, Heb.
2 Id eſt, Conſtituit.
3 Id eſt, Alios Prophetas, alios Apoſtolos. Paritio Hebræorum mos.

[illegible] oſtendit, nempe vt hominum miniſterio omnes ſancti ſic coaleſcant, vt vnum Chriſti corpus myſticum conſtituant. 8 Huius miniſterii vſus perpetuus eſt dum in mundo verſamur, id eſt, vſque ad tempus illud quo carne exuti penitus [illegible], capiti noſtro Chriſto adhærebimus. Hoc autem fit creſcente in nobis cognitione Filii Dei, ipſiuſque adeò paulatim in [illegible], donec viri perfecti euadamus, quod quidem in altero fiet ſeculo, quum Deus erit omnia in omnibus. q *Ad cuius [illegible] vinculum eſt fides*. r *Chriſtus dicitur adoleſcere non in ſeſe ſed in nobis.* 9 Inter pueritiam (id eſt ſtatum admodum [illegible] videlicet adhuc penitus vacillamus) & perfectam ætatem, quæ nobis in altero demum ſeculo obtinget, aliquid eſt medi[illegible] & firmus ad perfectionem progreſſus. 10 Eos qui in verbum Dei non recumbunt, comparat nauiculis quæ doctri[illegible] ventis contrariis huc & illuc agitatæ fluctuent, & ſimul præmonet id accidere non tantum humani ingenii leuitate, ſed [illegible] verſutiis qui hanc velut artem faciant. ſ *Incertis illis caſibus, quibus iactantur homines.* t *Eorum qui ad alios fallendos* [illegible]. 11 Veritatis & charitatis ſtudio in Chriſto creſcimus. Is enim ſui verbi miniſterio efficax, inſtar vitalis ſpiritus ſic [illegible] vt ſingulos artus pro eorum modulo nutriat, Eccleſiam ſuam diuerſis functionibus quaſi membris conſtantem, ſer[illegible] proportione viuificat & fouet. Inde verò conſequitur, neque extra Chriſtum poſſe hoc corpus viuere, neque quenquam [illegible], qui ſeſe à cæteris membris ſeiungat. v *Vt Chriſti, qui ſingula inſtar membra vegetet.* x *Ita creſcit vt* [illegible]. y *Charitas eſt ipſa artuum commiſſura.* 12 Deſcendens ad doctrinæ fructus, primùm diſſerit de morum & actionum [illegible] comparationem inſtituens filiorum Dei, cum iis qui non ſunt regenerati. In his enim omnes animi facultates eſſe cor[illegible] dedita, ſenſibus denſiſſima caligine obſcuratis, affectibus autem ad malum paulatim ſic aſſuefactis, vt eos tandem om[illegible] oporteat ad turpiſſima quæuis præcipites ferri. z *Si partes animi etiam nobiliſſimæ corruptæ ſunt, quid eſt homo abſque* [illegible]. a *Qua Deus viuit in ipſis.* b *Omnis iudicii expertes facti ſunt.* c *Quaſi agatur de lucro, ita vt alius alium ſuperare contendat.* [illegible] hominum vera et viua Chriſti recognitione regeneratorum, qui longè alia habeant actionum principia, deſideria [illegible], & mentem prorſus diuini Spiritus virtute immutatam, vnde & alias, quoque effectus naſcantur, vita videlicet iuſta

uer-

uerſiones veſtras priores, filium hominis ſi-
lum veterem qui corrumpitur concupiſcen-
tiis erroris:
23 Et renouemini in ſpiritu intellectuum ve-
ſtrorum,
24 Et induatis filium hominis nouum illum
qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia
& 4 in ſanctitate veritatis.
25 Propterea deponite à vobis mendacium,
& loquimini veritatem 5 vir cum proximo
ſuo: membra enim ſumus vnus alterius:
26 Iraſcimini, & ne peccetis : & ſol ſuper
iracundiam veſtram non occidat.
27 Et ne detis locum calumniatori.
28 Et qui furabatur, poſthac non furetur, ſed
laboret manibus ſuis, & operetur bona, vt
ſit illi ad dandum ei qui neceſſitatem ha-
bet.
29 Omnis ſermo deteſtabilis ex ore veſtro
non prodeat, ſed is qui bonus eſt & vtilis ad
ædificationem, vt conferat gratiam iis qui
audiunt.
30 Et ne contriſtetis Spiritum ſanctum Dei,
per quem obſignati eſtis in diem redempti-
onis.
31 Omnis amarulentia, & furor, & ira, & vo-
ciferatio, & conuitium, tollantur ex vobis,
vnà cum omni malitia.
32 Et eſtote benigni vnus erga alium, ac mi-
ſericordes; condonateque alius alii, ſicut
Deus condonauit vobis in Chriſto.

onem attinet, g veterem illum hominem
deceptricibus cupiditatibus corruptum;
23 Renouari verò i ſpiritu mentis veſtræ;
24 Et induere nouum illum hominem qui ſe-
cundum Deum conditus eſt h ad iuſtitiam
& i ſanctimoniam veram.
25 14 Quapropter depoſito mendacio, loqui-
mini veritatem quiſque proximo ſuo: nam
ſumus alii aliorum membra.
26 15 k Iraſcimini, & ne peccate: ſol ne occi-
dat l ſuper exacerbatione veſtra:
27 Neque date locum diabolo.
28 16 Qui furabatur, non amplius furetur: ſed
potius laboret, operando manibus m quod
bonum ſit, vt poſſit impertiri cui opus fue-
rit.
29 17 Nullus ſermo n corruptus ex ore veſtro
egreditor, ſed ſi quis eſt commodus ad ædi-
ficationis vſum, vt o gratiam auditoribus ad-
ferat.
30 18 Et ne triſtitia afficite Spiritum illum
ſanctum Dei, per quem obſignati eſtis in di-
em redemptionis.
31 Omnis amaritudo, & excandeſcentia, &
ira, & clamor & maledicentia, tollatur ex
vobis, cum omni malitia.
32 Sed eſtote alii in alios benigni, miſericor-
des, condonantes vobis mutuò *offenſas*,
19 ſicut & Deus in Chriſto cōdonauit vobis.

4 Vox Syriaca eſt כהוסיותא quæ nuſ-quam legitur alibi hoc ſenſu quapropter legendum puto כהוסדותא, vt ſit nomen (quod vocãt, abſtractum, ſignificans ſanctitatem, cuius concretum חסיד ſignificat ſanctum, & admodum typographo fuit ſacile errorem committere in vocibus inter quas tanta eſt ſimilitudo: nihil tamen mutare volui, quia idem habebatur in manuſcripto codice Heydelbergenſi.

5 Id eſt Vnuſquiſque cum altero, Hebraiſmus.

veteres deprehendat, id eſt, omnia cui componantur. 16 A corde deſcendit ad manus, furta condemnans & quoniam huc [illegible] inopiam prætexere, docet laborem optimum eſſe aduerſus paupertatem remedium, cui ſic benedicat Dominus, vt illi [illegible] tiam ſuperſit vnde alios iuuent, nedum vt aliena cogantur ſurripere. m *Laborando in rebus ſanctis & proximo vtilibus.* [illegible] frænum linguæ, ſic docens temperandum ſermonem, vt non modò non deſtituantur auditorum animi, ſed etiam inſtruantur [illegible] *putris.* o *Vocat gratiam quod ad progreſſum in pietate & charitate pertineat.* 18 Generalis præceptio aduerſus omnes [illegible] um poſitorum in facultate, quam iraſcibilem vocant, quibus contrarias mediocritates opponit. Adhibet autem præfationem [illegible] tiſſimam, cauendum eſſe ne Spiritum ſanctum in nobis ea lege habitantem vt noſtris omnibus affectibus moderetur, [illegible] triſtitia afficiamus. 19 Argumentum ab exemplo Chriſti ſumptum, quo nullum eſſe poteſt grauius, etiamſi homines [illegible] condonandæ ſint iniuriæ, nedum ſi vel habenda ſit miſerorum ratio, vel de ſeruanda erga quoſuis moderatione & [illegible]

Capvt. V.

3 *Ne in vitiis quæ reprehendit, oſcitanter ſuas admonitiones excipiant.* 5 *Seuera denuntiatione eos deterret.* 8 *Stimulos etiam adhibet.* 15 *Et à generali morum parænesi,* 22 *Ad ſpecialem circa officium vxorum.* 25 *Et maritorum deſcendit.*

1 Estote igitur imitatores Dei, tanquam
filii dilecti:
2 Et ambulate in dilectione, ſicut &
Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum
pro nobis oblationem & victimam Deo in
odorem fragrantem.
3 Scortatio autem & omnis impuritas & aua-
ritia 1 ne etiam omnino nominetur inter
vos, ſicut decet ſanctos.
4 Neque obſcœnitas, neque ſermones ſtulti-
tiæ, aut luſus, aut fabulæ, quæ non ſunt ne-
ceſſaria, ſed pro his gratiarum actio.
5 Hoc enim ſcitote, quòd quiſquis eſt ſcor-
tator, aut impurus, aut auarus, aut cultor
ſimulachrorum, non eſt ei hæreditas in reg-
no Chriſti & Dei.
6 Ne quiſquam decipiat vos in ſermonibus
inanibus, propter hæc enim venit ira Dei
ſuper 2 filios contumaciæ.
7 Ne igitur ſitis illorum conſortes.

1 Estote igitur imitatores Dei, vt filii dile-
cti.
2 Et verſamini cum charitate, ſicut &
Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum
pro nobis oblationem ac victimam Deo, in
odorem bonæ fragrantiæ.
3 1 Scortatio verò & omnis impuritas aut a-
uaritia, ne nominator quidem inter vos, ſi-
cut decet ſanctos:
4 Et obſcœnitas, & ſtultiloquium, & a ſcur-
rilitas, quæ non conueniunt: ſed potius gra-
tiarum actio.
5 2 Nam hoc noſtis, nullum ſcortatorem
aut impurū, aut auarum qui eſt b idololatra,
habere hæreditatem in regno Chriſti &
Dei.
6 Ne quiſquam vos ſeducat inanibus ſermo-
nibus, propter hæc enim venit ira Dei in ho-
mines contumaces.
7 3 Ne igitur eſtote conſortes eorum.

1 Ad verbum, Ne nominando nominetur inter vos. Et infinitiuum verbũ eidem verbo in præterito vel futuro gerundii loco præpoſitum, æquiualet aduerbio augenti verbi ſignificationem. Idque non tantùm in Syriaco Teſtamento, ſed etiam in vniuerſis bibliis. Itaquum in principio Geneſeos dicitur, Moriendo morietis, eſt ſenſus, Omnino morieris, & in fine Viſitando viſitabit vos Dominus, id eſt, Haud dubiè viſitabit.

2 Id eſt, Homines contumaces, Hebraiſ.

b *Idolorum ſeruitutis [illegible], quòd res [illegible] poſitam eſſe putat.* 3 Quia nihil prodiuitis eſt quam [illegible] Idcirco monet [illegible] (quod [illegible] in tenebris fieri ſolet) patrate: ipſos verò oportere non modò non ſequi illorum exempla, ſed etiam (quod propri [illegible]) tam tenebras coarguere & prægnante Chriſto, vera illa luce, ſic incedere vt prudentes decet.

8 Eratis enim olim tenebræ,nunc autem 5 lux
in Domino : vt filii lucis incedite ;
9 (Nam fructus d Spiritus *ſitus eſt* in omni bo-
nitate & iuſtitia & veritate)
10 Probantes quid ſit acceptum Domino.
11 Et ne commercium habete cum operibus
illis infrugiferis tenebrarum : ſed potius eti-
am e arguite.
12 Nam quæ occultè fiunt ab iſtis, turpe eſt
vel dicere,
13 Sed omnia,dum arguuntur,à luce manife-
ſta fiunt : lux enim illud eſt quod omnia fa-
cit manifeſta.
14 Quapropter f dicit, Excitare qui dormis,
& ſurge g à mortuis, & illuceſcet tibi Chri-
ſtus.
15 4 Videte igitur quomodo accuratè ince-
datis,non ut inſipientes,ſed vt ſapientes :
16 h Redimentes occaſionem,quoniam i dies
mali ſunt.
17 Propterea ne eſtote imprudentes, ſed in-
telligentes quæ ſit voluntas Domini.
18 5 Et ne inebriamini vino, in quo k luxus
eſt,ſed implemini Spiritu :
19 Loquentes inter vos mutuò pſalmis &
hymnis & cantionibus ſpiritualibus:canen-
tes ac pſallentes l in corde veſtro,Domino:
20 Gratias agentes ſemper de omnibus in
nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, Deo &
Patri.
21 6 Subiecti alii aliis, cum timore Dei.
22 7 Vxores propriis viris ſubiectæ eſtote 8 vt
Domino :
23 9 Quoniam vir eſt caput vxoris,vt & Chri-
ſtus eſt caput Eccleſiæ : 10 & is eſt qui ſalu-
tem dat corpori.
24 11 Itaque ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chri-
ſto, ita & vxores ſuis viris *ſubiectæ ſunto* in
omnibus.
24 12 Viri diligite vxores veſtras, ſicut &
Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum
expoſuit pro ea:
26 13 Vt eam m ſanctificaret,poſtquam(eam)
purgaſſet lauacro aquæ n per verbum :
27 Vt ſiſteret eam ſibi glorioſam,*id eſt* Eccle-
ſiam o non habentem maculam, aut rugam,
aut quicquam eiuſmodi, ſed vt eſſet ſancta
& inculpata.
28 14 Ita debent viri diligere ſuas vxores vt
ſua ipſorum corpora: qui diligit ſuam vxo-
rem,ſeipſum diligit.
29 Nullus enim vnquam p ſuam ipſius car-
nem odio habuit,imò enutrit ac fouet eam,
ſicut & Dominus Eccleſiam:
30 Quoniam membra ſumus corporis eius,
q ex carne eius,& ex oſſibus eius.

8 Eratis enim quondam tenebræ, nunc au-
tem lux eſtis in Domino noſtro : 3 vt filii lu-
cis igitur ita ambulate.
6 (Fructus enim lucis in omni ſunt bonitate
& iuſtitia & veritate.)
10 Et diſcernite quid ſit bonum coram Do-
mino noſtro.
11 Neque ſitis commercium habentes in o-
peribus tenebrarum, in quibus fructus non
ſunt,ſed corrigite illa.
12 Quod enim ſecretò faciunt, abominabile
eſt etiam dicere illud.
13 Omnis enim res corrigitur à luce,& mani-
feſta fit: & omnis res quæ manifeſtat, lux
eſt.
14 Propter hoc dictum eſt, Expergiſcere qui
dormis, & exurge à mortuis,& illuceſcet ti-
bi Chriſtus.
15 Videte igitur quomodo ambuletis 4 cir-
cumſpectè, non tanquam inſipientes, ſed
tanquam ſapientes,
16 Qui redimunt occaſionem ſuam : quia
dies mali ſunt.
17 Propterea ne ſitis deſtituti mente, ſed
conſiderate quæ ſit voluntas Dei.
18 Et ne ſitis ebrii vino in quo eſt temulen-
tia: ſed replemini Spiritu.
19 Et loquimini apud voſipſos in pſalmis &
hymnis, & cantionibus ſpiritus canite in
cordibus veſtris Domino.
20 Et eſtote gratias agentes omni tempore
pro omni homine in nomine Domini noſtri
Ieſchua Chriſti,Deo Patri:
21 Et eſtote ſubiecti vnus alii in charitate
Chriſti.
22 Vxores,eſtote ſubiectæ maritis veſtirs tan-
quam Domino noſtro.
23 Quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut eti-
am Chriſtus caput eſt Eccleſiæ,& eſt ſerua-
tor corporis.
24 Sed ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chriſto,
ita etiam vxores maritis ſuis in omni re:
25 Viri, diligite vxores veſtras, ſicut etiam
Chriſtus dilexit Eccleſiam ſuam, & ſeipſum
tradidit pro ea.
29 Vt ſanctificaret eam & mundaret eam la-
uacro aquarum & verbo.
27 Vt conſtitueret eam Eccleſiam ſibiipſi
glorioſam, & in qua non eſſet labes neque
ruga,neque quicquam quod illis ſimile eſ-
ſet : ſed eſſet ſancta abſque macula.
28 Ita conuenit viris vt diligant vxores ſuas
tanquam corpora ſua. Qui enim vxorem ſu-
am diligit, ſeipſum diligit.
29 Nullus enim vnquam corpus ſuum odit,
ſed nutrit ipſum,& curat quæ ſunt eius:ſicut
etiam Chriſtus *curat* quæ ſunt Eccleſiæ,
30 Quoniam membra ſumus corporis eius,
& ex carne eius ſumus,& oſſibus eius.

3 Id eſt, Luce præditi. Similis Hebraiſmus.

4 Quia vox Syra [illegible] alibi non le-
gitur,nec in hoc,neq;
in alio ſenſu, & tantū
differt [illegible],
quòd literam ר non
habet, puto can-
dem eſſe vocem cum
ſyncope literæ ר,
quodque me monet
vt ſic exiſtimem, eſt
quòd frequenter oc-
currit [illegible] in
eodem ſenſu. Et er-
rorem eſſe dicere non
auſim,quū non modò
impreſſum, ſed etiam
manuſcriptum Hei-
delbergenſe Teſta-
mentum idem habe-
at. Quin etiam Syri
in dictionibus vnius
literæ aut ſyllabæ
ſyncope ſæpius vtun-
tur, vt & infrà ca.6.2.
[illegible], pro
[illegible].

...ſed etiam vxori vtiliſſima ſit iſta ſubiectio : ſicut etiam Eccleſiæ ſalus eſt à Chriſto, quamuis longè diſſimili ra-
... 11 Concluſio officii vxorum erga maritos. *Coloſſ. 3.16.* 12 Maritorum officium eſt vxores vt ſeipſos diligere: cuius
... eſt exemplar Chriſti erga Eccleſiam charitas. 13 Quoniam multi ſolent vxorum, infirmitates ſuæ duritię & inhu-
...,iubet nos contemplari Apoſtolus, qualem Eccleſiam nactus ſit Chriſtus, quum eam ſibi adiungeret, & quomodo omnes
... dedignatus, vt ſua etiam puritate omnes illas eluere non deſinat, tantiſper dum illam penitus purificet. m San-
... n *Promiſſionem gratuitā in Chriſto iuſtificationis & ſanctificationis fide receptam.* o *Eccleſia in ſeſe conſiderata, non*
... *ad metam peruenerit, iubes omni vita in ſtadio curris: ac ſi in Chriſto conſideretur, munda eſt & ſine ruga :* 14 Ali-
... quiſque naturæ ſponte ſeipſum amat : reſiſtit ergo naturæ qui vxorem non amat. Conſequentionem probat primùm
... & Eccleſię coniunctione myſtica: deinde ex Dei ordinatione, qui virum & vxorem pronunciet eſſe inſtar ſingularis
p *ſuum corpus.* q *Alludit ad creationem mulieris, quæ noſtram cum Chriſto coniunctionem ſignificat, qua fit ſine,at ſa-*
... *...gatur.*

31 Propter hoc relinquet vir patrem ſuum & matrem ſuam,& adhærebit vxori ſuæ: & erunt ambo vna caro.
32 Hoc myſterium magnum eſt: ego autem dico de Chriſto & de Eccleſia eius.
33 Veruntamen etiam vos vnuſquiſque ex vobis ita amet vxorem ſuam ſicut ſeipſum, vxor autem [3] reuereatur maritum ſuum.

31 Propterea derelinquet homo patrem ac matrem, & [r] agglutinabitur vxori ſuæ, & qui duo *erant*, ſient vna caro.
32 [15] Myſterium hoc magnum eſt: loquor autem de Chriſto & de Eccleſia.
33 [16] Itaque & vos ſinguli *ita facite*, ſuam quiſque vxorem ita diligito vt ſeipſum: vxor autem *videto* vt reuereatur virum.

[3] Ad verbum, Sit timens à marito ſuo.

... ta ſit quàm remotiſsima: vtpote quæ ſpiritus ſanctitatis virtute, fide, non naturali aliquo ... conſtet. 16 ... virilis vxorem, tum vxoris in virum.

Caput VI.

1 Subiicit præcepta de liberorum, 5 ſeruorum, 9 & dominorum officiis. 10 Deinde proponit quàm acris pugna fidelibus ſit propoſita: 13 quibus armis in ea vtendum, 21 Poſtremò Tychicum commendat.

1 Liberi obedite parentibus veſtris in Domino noſtro, id enim iuſtum eſt.
2 Et eſt mandatum primum quod promittit, Honora patrem tuum & matrem tuam.
3 [1] Vt ſit tibi quod bonum eſt, & prolongent vitam tuam ſuper terram.
4 Parentes, ne irritetis filios veſtros, ſed educate eos in diſciplina & in doctrina Domini noſtri.
5 Serui, obedite dominis veſtris qui ſunt [2] ſecundum carnem, cum timore & cum tremore, & cum ſimplicitate cordis, tanquam Chriſto:
6 Non ad aſpectum oculorum, quaſi vt filiis hominis placeatis: ſed tanquam ſerui Chriſti qui faciunt voluntatem Dei.
7 Et ſeruite eis ex toto animo veſtro in charitate, tanquam Domino noſtro, & non tanquam filiis hominis:
8 Scientes quòd illud quod facit homo quod bonum eſt, illud ipſum rependitur à Domino noſtro, ſiue ſeruus ſit ille, ſiue [3] liber.
9 Etiam vos domini ita facite ſeruis: remittite illis delicta: quia noſtis quòd Dominus quoque veſter eſt in cælis, & [4] acceptio perſonarum non eſt apud eum.
10 Quod ſupereſt, fratres mei, corroboramini in Domino noſtro, & in potentia roboris eius.
11 Et induite totam armaturam Dei, vt poſsitis conſiſtere contra inſultus calumniatoris.
12 Quia colluctatio veſtra non eſt aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus, & aduerſus poteſtates, & aduerſus poſſeſſores mundi huius tenebroſi, & aduerſus ſpiritus malos qui ſunt ſub cælis.
13 Quapropter induite vniuerſam armaturam Dei, vt poſſitis occurrere malo, & præparati exiſtentes in omni re conſiſtatis.

1 [1] Liberi, auſcultate [2] in [a] Domino parentibus veſtris: [3] id enim eſt iuſtum.
2 [4] Honora patrem tuum & matrem: [5] (quod eſt præceptum primùm cum [b] promiſſione)
3 Vt bene tibi ſit, & ſis longæuus ſuper terram.
4 [6] Et vos patres, ne prouocate ad iram liberos veſtros, ſed enutrite eos, in doctrina & [c] monitis Domini.
5 [7] Serui, auſcultate iis qui *veſtri* domini ſunt [8] ſecundum carnem [d] cum timore ac tremore, cum ſimplicitate cordis veſtri, vt Chriſto.
6 Non ad oculum ſeruientes, vt qui hominibus placere ſtudent, ſed vt ſerui Chriſti, [9] facientes ex animo quæ vult Deus:
7 Cum beneuolentia ſeruientes [e] vt Domino, & non hominibus:
8 [10] Vt qui illud ſciatis, ſingulos, quicquid fecerint boni, hoc reportaturos à Domino, ſiue ſeruus fuerit, ſiue liber.
9 [11] Et vos domini, eadem facite erga illos, remiſſis minis: ſcientes veſtrum etiam ipſorum Dominum eſſe in cælis, nec [f] perſonæ reſpectum eſſe apud eum.
10 [12] Quod ſupereſt, fratres mei, corroboremini per Dominum, & forte ipſius robur.
11 Induite vniuerſam illam armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli.
12 [13] Quoniam non eſt nobis lucta aduerſus [g] ſanguinē & carnē, ſed aduerſus [h] imperia, aduerſus poteſtates, aduerſus mundi principes, id eſt, tenebrarum ſeculi huius, aduerſus ſpirituales malitias *quæ ſunt* in ſublimi.
13 [14] Propterea aſſumite vniuerſam illam armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere [i] tempore aduerſo, & omnibus confectis ſtare:

[1] Retinet eadem verba quibus promiſsio facta eſt in Lege: atque prolongationem vitæ filiorum parentibus attribuit, quia ab iis dependet: videlicet, ſi honore afficiantur ſicut Lex præſcribit.

[2] Id eſt, Illis qui dominantur vobis, quod ad corpus & res externas attinet.

[3] Ad verbum, Filius libertatum, Hebraiſmus.

[4] Ad verbum, Acceptio vultus. Vide annotata Mat. 6.

... deſcendit, nempe ad mutua ſeruorum & dominorum officia: Seruorum autem officium in eo poſitum eſſe docet, vt ex ... ament & reuereantur. 8 Mitigat ſeruitutis aſperitatem, quòd nihilominus eis maneat intacta ſpiritualis libertas, quæ ... nitutem non aboleat, adeò quidem eſt vt Chriſti eſſe non poſsint, niſi dominis ſuis fideliter & ſponte inſeruiant, quatenus ... entia id fieri poteſt. d *Cum ſollicita reuerentia, nam ne ſeruilis quidem metus probatur in ſeruis Chriſtianis.* 9 Vt qui... occaſionem præcidat, docet non ſine Dei voluntate ſeruos naſci aut fieri ac proinde in Dei voluntatem eſſe ipſis reſpiciendum ... dura ſit ſeruitus. e *Dei reuerentia commoti, & quaſi ipſi Deo.* 10 Etiamſi ingratis aut crudelibus dominis ſe... ſeruorum non minus quàm liberorum obedientia Deo eſt accepta. 11 Dominorum officium eſt moderatè & ſanctè vti ſuo ... quum & ipſi alio reſpectu communem habeant Dominum qui in cælis eſt, & tam ſeruos tum liberos iudicabit. Deut. 1... iob. 34. 19 ſupra. 6. 8 eccle. 35. 16 act. 10. 34 rom. 2. 11 galat. 2. 6 coloſ. 3. 25. 1 pet. 1. 17. f *Libertatis aut ſeruitutis.* 12 Con... huius epiſtolæ partem, graui exhortatione, vt omnes ſint in prouincia, & ſpiritualibus armis ſieti, conſtanter pugnent, ... profligentur. Monet autem primo loco, vt arma ex Deo ſumamus, quibus ſolus confici poſſit hoſtis. 13 Secundo, ... inuiſibiles, ac potentiſsimos eſſe declarat, ne putemus nobis cum hominibus præcipuè certandum. g *Homines, quorum ... natura, cui opponuntur verſutia ſpiritualis, infinitis partibus potentiores.* h *Iſta nomina tribuit angelis malis propter efficacia[illegible] ... poſſint præſtare, ſed quia illis Deus laxat habenas.* 14 Sola Dei armatura profligari illos hoſtes declarat, in qua beneficientia ... & ſancta vita, Euangelii cognitione, fide denique Dei verbo adhibitis precibus aſſiduis & feruentibus pro Eccleſiæ ſalute, ... vere piorum ac fortium Verbi miniſtrorum conſtantia. i *Vide ſupra 5. 16.*

14 State igitur lumbis circuncinctis veritate, & induti thorace iuſtitiæ.
15 Calceatis pedibus [k] præparatione Euangelii pacis.
16 Inſuper aſſumpto ſcuto fidei, quo poſſitis omnia iacula mali illius ignita extinguere:
17 Galeam etiam ſalutarem accipite, & gladium ſpiritualem, hoc eſt verbum Dei:
18 Omni prece & ſupplicatione, precantes omni tempore per [l] Spiritum, & illi ipſi rei inuigilantes cum omni perſeuerantia & ſupplicatione pro omnibus ſanctis:
19 Et pro me, vt mihi detur [m] ſermo ad apertionem oris mei cum libertate, vt notum faciam myſterium Euangelii.
20 Cuius cauſa legatione fungor in catena, vt, *inquam*, de eo liberè loquar vt oportet me loqui.
21 [15] Vt autem ſciatis & vos res meas, & quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus, charus frater & fidus miniſter in Domino:
22 Quē miſi ad vos ob id ipſum vt cognoſcatis res noſtras, & conſoletur corda veſtra.
23 Pax *ſit vobis* fratribus & charitas cum fide à Deo Patre & Domino Ieſu Chriſto.
24 Gratia *ſit* cum omnibus diligentibus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ad [n] immortalitatem. Amen.

Miſſa fuit Romæ ad Epheſios per Tychicum.

14 State igitur, & cingite lumbos veſtros per veritatem, & induite loricam iuſtitiæ:
15 Et [5] calceate in pedibus veſtris præparationem Euangelii pacis.
16 Et ad hæc ſumite vobis ſcutum fidei, per quam inueniamini validi ad extinguendum omnia iacula ignita illius Mali.
17 Et imponite galeam ſalutis, & apprehendite gladium ſpiritus, qui eſt ſermo Dei.
18 Et in omnibus precationibus & in omnibus orationibus precamini omni tempore in ſpiritu: & in ipſa precatione eſtote vigilantes omni tempore, precantes ſedulò & obſecrantes pro omnibus ſanctis.
19 Etiam pro me, vt detur mihi in apertione oris mei, quo liberè prædicem myſterium Euangelii:
20 Cuius ego ſum nuntius in catenis: vt cum audacia eloquar illud, ſicut conuenit mihi vt eloquar illud.
21 Vt autem ſciatis etiam vos id quod apud me *geritur*, & id quod ago, ecce, notum facturus eſt vobis Tychicus frater dilectus & miniſter fidelis in Domino noſtro.
22 Quem miſi ad vos propter hoc ipſum, vt cognoſceretis quod apud me *geritur* & conſolaretur corda veſtra.
23 Pax cum fratribus noſtris, & charitas cum fide, à Deo Patre, & à Domino noſtro Ieſchua Chriſto.
24 Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum, quæ non corrumpitur. Ammin.

Finitur epiſtola ad Epheſios quæ ſcripta fuit à Roma, & miſſa per manum Tychici.

5 Id eſt tanquam calceis militaribus, pedes veſtros munite præparatione pacis Euangelii: quaſi dicat, Muniti & parati ſitis ad hanc ſpiritualem pugnam cognitione Euangelii pacis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

Caput I.

3 De pio animi ſui erga Philip. affectu teſtatur, 12 de ſe & de ſuis vinculis tractat. 22 & eos ſuo exemplo incitat, 27 hortaturque ad vnitatem, 28 & patientiam.

1 PAVLVS & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti, omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu, qui ſunt Philippis, vnà cũ [a] Epiſcopis ac diaconis.
2 Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.
3 [1] Gratias ago Deo meo cum omni memoria veſtri.
4 (Semper in omni precatione mea pro omnibus vobis cum gaudio preces faciens,)
5 [b] Super veſtri in Euangelio communione, [c] à primo die vſque ad hoc tempus:
6 Perſuaſum habens hoc ipſum, fore vt qui cœpit in vobis opus bonum, perficiat [d] vſque ad diem Ieſu Chriſti:

1 PAVLVS & Timotheus ſerui Ieſchua Chriſti omnib⁹ ſanctis in Ieſchua Chriſto qui ſunt Philippis, cum ſenioribus & miniſtris.
2 Gratia vobiſcum & pax à Deo Patre noſtro, & à Domino noſtro Ieſchua Chriſto.
3 Gratias ago Deo meo in mentione veſtri ſedula,
4 Quę fit in omnibus precationibus meis pro vobis: & gaudens obſecro.
5 Propter cõmunionem veſtrã quæ eſt in Euangelio, à primo die vſque ad preſens tẽpus.
6 Quia confido in hoc, quòd is qui cœpit in vobis opera bona, ipſe perficiet vſque ad diem Domini noſtri Ieſchua Chriſti.

... c Ex quo vos cognoui. d Ad extremum vſque ... Dei Spiritus ... mortalia veſtra ... Chriſti iudicio glorificanda.

7 Ita enim iuſtum eſt mihi ſentire de omni-
bus vobis, eo quòd in corde meo poſiti ſitis,
& in vinculis meis, & in defenſione quæ eſt
de veritate Euangelii: quia conſortes mei
ſitis in gratia.
8 Teſtis enim eſt mihi Deus quomodo dili-
gam vos in viſceribus Ieſchua Chriſti.
9 Et hoc precor vt adhuc creſcat & augea-
tur charitas veſtra in agnitione & in omni
intelligentia Spiritus.
10 Vt diſcernatis ea qua ſunt præſtantia, & ſi-
tis mundi ſine offendiculo in die Chriſti.
11 Et pleni fructibus iuſtitiæ qui ſunt per Ie-
ſchua Chriſtum, ad laudem & gloriam Dei.
12 Volo autem vt ſciatis, fratres mei, quòd
negotium meum excellenter progreſſum
fecit in Euangelio.
13 Ita vt etiam vincula mea manifeſtata ſint
in Chriſto, in prætorio toto, & [1] in reliquis
omnibus hominibus.
14 Et multitudo fratrum qui ſunt in Domino
noſtro, [2] freti ſint propter vincula mea, &
auſi ſunt magis ſine timore loqui ſermonem
Dei.

1 Ad verbum, Et apud reſiduum omnium hominum. Cui reſpondet Gallica loquutio, *Et aux demeurans de tous les hommes.*

2 Vel, Fiduciam ſumpſerunt.

15 Et aliqui ex inuidia & contentione, aliqui
autem voluntate bona, & charitate Chri-
ſtum prædicant.
16 Quia norunt *quòd* in defenſionem Euange-
lii poſitus ſum.
17 Qui verò per contentionem Chriſtũ præ-
dicant, nequaquam *id faciunt* ſincerè, ſed
quia exiſtimant quòd addunt afflictionem
vinculis meis.
18 Et in hoc gauiſus ſum, & gaudeo, quòd
quocunque modo, ſiue [3] obtentu ſiue in ve-
ritate, Chriſtus prædicatur.
19 Noui enim quòd hæc [4] ad ſalutem inueni-
untur mihi per precationes veſtras, & dona-
tionem Spiritus Ieſchua Chriſti.
20 Quemadmodum ſpero & confido quòd
nulla in re pudefiam, ſed [5] reuelata facie, ſi-
cut omni tempore, etiam nunc magnifica-
bitur Chriſtus in corpore meo, ſiue per vi-
tam ſiue per mortem.
21 Vita enim mea Chriſtus eſt: &, ſi moriar,
lucrum eſt mihi,
22 Si autem etiam in iſtis vita ſit carnis, fru-
ctus ſunt mihi in operibus meis: ignoro
quod optem mihi.
23 Coarctant enim me hæc ambo: liberari
concupiſco vt cum Chriſto ſim, & hoc valdè
vtile eſſet mihi.
24 Sed etiam vt maneam in corpore meo, co-
arctat me deſiderium propter vos.
25 Et hoc indubitatò noui, quòd manſurus
ſum & permanſurus ad gaudium veſtrum, &
ad incrementum fidei veſtræ.
26 Et quum venero rurſus ad vos, exuberet
in me gloriatio veſtra quæ eſt in Ieſchua
Chriſto.
27 [6] Tantùm, quemadmodum decet, in Euan-
gelio Chriſti vos gerite, vt ſiue veniã, vide-
am vos, & ſiue abſens ſim, audiam de vobis
quòd perſiſtatis in vno ſpiritu & vna anima,
& decertetis ſimul per fidem Euangelii:

3 Vel, Prætextu.

4 Id eſt, Eueniunt mihi vt mihi ſint ſalutaria.

5 Ad verbum, Cũ reuelatione faciei. Syra phraſis.

6 Tantùm, in Syro textu coheret cum præcedentibus.

7 Sicut iuſtum eſt vt ego id ſentiam de om-
nibus vobis, propterea quòd animo tene-
am vos, & [g] in vinculis meis & in defenſio-
ne & confirmatione Euangelii, vos inquam,
omnes vnà mecum fuiſſe [f] gratiæ meæ par-
ticipes:
8 [2] Teſtis enim mihi eſt Deus quàm propenſè
amem vos omnes in viſceribus Ieſu Chriſti.
9 [3] Et hoc precor, vt charitas veſtra adhuc
magis ac magis redundet in cognitione &
omni ſenſu.
10 Vt dignoſcatis quæ diſcrepant, vt ſitis ſyn-
ceri, & inoffenſo curſu pergatis ad diem
vſq; Chriſti:
11 Pleni [g] fructibus iuſtitiæ, qui *ſunt* per Ie-
ſum Chriſtum, ad gloriam & laudem Dei.
12 [4] Velim autem vos ſcire, fratres, quæ mihi
acciderunt, magis ad profectum Euangelii
eueniſſe:
13 *Adeo* vt vincula mea [h] in Chriſto celebria
ſint in toto [i] prætorio, ac reliquis omnibus
locis:
14 Et plerique ex fratribus in Domino, freti
vinculis meis, magis audeant impauidè
[k] Sermonem loqui.
15 Ac nonnulli quidem per inuidiam & con-
tentionem, nonnulli verò etiam propenſa
voluntate Chriſtum prædicant.
16 Ii quidem, qui per contentionem Chriſtum
[l] non purè annunciant, quòd exiſtiment ſeſe
afflictionem addere vinculis meis.
17 Qui verò ex charitate, quòd ſciant me ad
defenſionem Euangelii conſtitutum eſſe.
18 [5] Quid igitur? attamen quouis modo, & in
[m] ſpeciem, & ſincerè, Chriſtus annunciatur:
& de hoc gaudeo, atq; etiam gaudebo.
19 Noui enim fore vt hoc mihi cedat ſaluti
per veſtras preces, & ſuppeditationem Spi-
ritus Ieſu Chriſti,
20 [6] Secundum intentam expectationem &
ſpem meam, quód nulla in re pudefiam, ſed
cum omni libertate, vt ſemper, *ita* nunc
quoque magnificabitur Chriſtus in corpore
meo, tùm per vitam tùm per mortem.
21 Mihi enim *eſt* Chriſtus, & *in* vita & *in* mor-
te lucrum.
22 [7] Vtrum verò [n] viuere in carne mihi ope-
ræpretium *ſit*, & quid eligam, ignoro.
23 Coarctor enim vtrinque, deſiderans mi-
grare, & eſſe cum Chriſto: nam *id* longè op-
timum eſt.
24 Sed permanere in carne, magis neceſſari-
um *eſt* propter vos,
25 Et hoc confiſus noui me manſurum eſſe, &
vnà permanſurum cum vobis omnibus, ad
veſtrum profectum & gaudium fidei.
26 Vt abundet gloriatio veſtra in Chriſto Ie-
ſu de me, mea rurſus apud vos præſentia.
27 [8] Tantùm vt dignũ eſt Euangelio Chriſti,
vos gerite, vt ſiue venero & videro vos, ſiue
abſens fuero, audiã de rebus veſtris, vos vi-
delicet [o] perſtare in vno Spiritu, vno pariter
animo decertantes per fidem Euangelii.

animis conſentient, deinde vt communibus illis vinculis coniuncti, perſtent fidei roborati [illegible] omnia aduerſa ſic ſuſtinent [illegible] profeſſione indignum admittant. o [illegible]

28 ᵍ Nec vlla in re territos ab iis qui ſe oppo-
nunt: quod illis quidem eſt exitii indicium,
vobis autem ſalutis: idque à Deo:
29 ¹⁰ Quia vobis datum eſt in Chriſti nego-
tio, non ſolùm in eum credere, ſed etiam pro
eo affligi:
30 ¹¹ Idem certamen ſuſtinendo quale vidi-
ſtis in me, & nunc auditis de me.

28 Et in nulla re terreamini ab iis qui ſtant
contra nos in iudicium perditionis illorum
& ſalutis veſtræ: & hoc à Deo ipſo.
29 ⁷ Datum eſt vobis vt non tantùm ⁸ creden-
do credatis in Chriſtum, verùm etiam vt pro
eo patiamini.
30 Et ſuſtineatis certamen, ſicut vidiſtis in
me, & nunc auditis de me.

7 Datum eſt vobis, cohæret cum præcedentibus.
8 Id eſt, Firmiter credatis.

[illegible] indicium, quoniam pati pro Chriſto donum eſt Dei, quo ſuos, ſicut & fide, dignatur. 11 Iam oſtendit quo [illegible] mecaliter.

Caput II.

2 Obteſtatur eos vt nihil prius habeant 3 humilitate: 6 idq; exemplo Chriſti. 19 Timotheum ſe illuc breui miſſurum promittit. 26 & moram Epaphroditi excuſat.

1 SI qua ¹ igitur conſolatio *eſt* in ᵃ Chriſto,
ſi quod ſolatium charitatis, ſi qua com-
munio ſpiritus, ᵇ ſi quæ viſcera ac miſe-
rationes,
2 Explete meum gaudium, vt itidem ſitis affe-
cti, ᶜ eandem charitatem habentes, vnani-
mes, & ſententiis vni.
3 Nihil *gerite* per contentionem, aut per ina-
nem gloriam, ſed ex modeſtia alius alium
ſe præſtantiorem exiſtimet.
4 Ne ſua quiſque ſpectate, ſed vnuſquiſque e-
tiam quæ ſunt aliorum.
5 ² Itaque is ſit affectus in vobis qui fuit & in
Chriſto Ieſu:
6 Qui quum eſſet ᵈ in forma Dei, ᵉ non duxit
rapinam, ᶠ parem eſſe cum Deo.
7 Sed ipſe ſe ᵍ exinaniuit, ʰ forma ſerui acce-
pta, ſimilis hominibus factus:
8 Et habitu compertus vt homo, ipſe ſe ſum-
miſit, factus obediens vſque ad mortem,
mortem autem crucis.
9 ³ Quapropter etiam Deus ipſum in ſummam
extulit ſublimitatem, ac donauit ei ⁱ nomen
quod eſt ſupra omne nomen:
10 Vt ad nomen Ieſu: ᵏ omne genu *ſe* flectat,
cœleſtium ac terreſtrium & ſubterraneo-
rum:
11 ˡ Omniſque lingua confiteatur Dominum
eſſe Ieſum Chriſtum, ad gloriam Dei Pa-
tris.
12 ⁴ Proinde, dilecti mei, ſicut ſemper obedi-
ſtis, non vt in pręſentia mea ſolùm, ſed nunc
multò magis in abſentia mea, cum timore
ac tremore ᵐ veſtram ipſorum ſalutem con-
ficite.
13 ⁵ Deus enim is eſt qui efficit in vobis & ⁿ vt
velitis & vt efficiatis, pro gratuita ſua bene-
uolentia.
14 ⁶ Omnia facite abſque murmurationibus
ac diſceptationibus:
15 ⁷ Vt ſitis irreprehenſi & ſinceri, Dei (in-
quam) filii inculpati, in medio nationis pra-
uæ ac peruerſæ: inter quos *homines* ſplen-
detis vt luminaria in mundo,

1 SI vobis igitur eſt conſolatio in Chriſto,
& ſi eſt loquutio ² ſuper cor in dilectio-
ne, & ſi *eſt* communio Spiritus, & ſi *ſunt*
viſcera, & ſi miſerationes,
2 Complete gaudium meum, & vna cogita-
tio ſit vobis, & vna dilectio, & vna anima, &
vna mens.
3 Et nihil per contentionem aut per gloriam
inanem faciatis, ſed per lenitatem animi, v-
nuſquiſque proximum ſuum tanquam præ-
ſtantiorem ſe, reputet.
4 Neque quiſquam quæ ſunt ſuiipſius curet,
ſed quiſque etiam quæ ſunt proximi ſui.
5 Et hoc ſentite in vobiſipſis quod etiam Ie-
ſchua Chriſtus.
6 Qui quum eſſet in ſimilitudine Dei, nequa-
quam *per* rapinam æſtimaſſet illud ipſum
quod eſſet æqualitas Dei:
7 Nihilominus ſeipſum exinaniuit, & formam
ſerui accepit, factuſq; eſt in forma filiorum
hominis:
8 Et ſimilitudine inuentus vt filius hominis:
atque demiſit ſemetipſum, & obedientem
ſe præſtitit vſq; ad mortem, mortem autem
crucis.
9 Propter hoc etiam Deus ³ multum exalta-
uit eum, & dedit ei nomen quod excellen-
tius eſt omnibus nominibus.
10 Vt in nomine Ieſchua omne genu flectatur
eorum quæ ſunt in cœlo & in terra, & eo-
rum quæ ſunt ſub terra.
11 Et omnis lingua confitebitur quòd Domi-
nus ſit Ieſchua Chriſtus, ad gloriam Dei Pa-
tris eius.
12 Itaque, dilecti mei, ſicut omni tempore
obedientes vos præſtitiſtis, non quum pro-
pinquus eſſem vobis tantùm, ſed nunc quum
longè abſim à vobis, magis in timore & in
tremore operamini opus ſalutis veſtræ.
13 Deus enim efficit in vobis tum velle tum
agere ³ id quòd vultis.
14 Omnia facite abſque murmurationibus, &
abſque diſceptatione.
15 Vt ſitis integri & ſine macula, tanquam filii
ſinceri Dei, qui habitant in generatione
praua & peruerſa: & conſpiciamini inter
eos tanquam luminaria in mundo,

2 Periphraſis eſt conſolationis etiam Hebræis vſitata, vt Gen. 34. & Hoſch. 2. & alibi quòd qui aliquem conſolantur, potiſſimum verbis vtantur quæ eius cor & animum afficere ac recreare queant. Eſt autè ſyncope in voce [illegible] de qua vide locum 1. Theſſ. 2. 11.

2 Ad verbũ, Multiplicauit exaltationem eius. Id eſt Summè extulit eum.

3 Autor huius paraphraſis εὐδοκίαν (cuius meminit Grecus textus eam referẽs ad Deum) philippenſibus attribuit, dum vertit. Id ſcilicet bonum quod vultis.

[illegible] ad ſolidam laudem & gloriam. i Dignitatem & celebritatem nominis, ſed cum re ipſa coniunctam. k Omnis creatura [illegible] Chriſto. l Omnis gent. 4 Concluſio, oportere nos ſummiſſos & humiles per noſtræ vocationis viam ad ſalutem [illegible] ſalutem dicitur, qui in iuſtitia [illegible]. 5 Solidiſſimum aduerſus arrogantiam argumentum, nihil nos habe- [illegible] dono Dei gratuito, & quidem aduentitio, quoniam ne ad bene volendum quidem (nedum ad bene agendum) facul- [illegible] quam ex gratuita Dei miſericordia habemus. n Nob ſumus igitur ſtipites, ſed bene volumus, ut qui [illegible] [illegible] bonam fecit. 6 Modeſtiam à contrariis ſuperbiæ effectis deſcribit, alienam eſſe docens [illegible] ab omni maligna & oc- [illegible] ab apertis contentionibus & rixis. Matth. 5. 16. 1. Pet. 4. 9. 7 In ſumma, requirit vitam inculpatam & integram, [illegible] inter huius ſeculi tenebras ſplendeant.

16 ⁴ Vt

4 Id eſt, Vt id præſtetis mentibus illorum quod præſtant cæleſtia luminaria corporibus mortalium, nempe ſalutē. Quem ſenſum commodiſſimè habere poſſunt verba quoque Græci textus, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, id eſt Verbum vitæ continentes. Id eſt, Cauſam vitæ & ſalutis.

5 Alludit ad ritū qui obſeruabatur in oblationibus legalibus, victimis enim adiuncta erant libamina, vt deſcribūtur paſſim in Leuitico. Comparat autem Philippenſes regenitos fide, victimis, & ſanguinis ſui effuſionem, libamini: in quo ſimiliter vini & olei effuſio requirebatur.

6 Ad verbum, Quum didicero de vobis, id eſt, Quum intellexero quo in ſtatu res veſtræ ſint.

7 Id eſt, In prædicatione Euangelii.

8 Id eſt, Vitam ſuam. Hebraiſmus.

9 Id eſt, Defectum officii veſtri erga me.

1 Ad verbum, Hæc ſicut hæc, id eſt, Quæ antè.

16 4 Vt ſitis illis loco luminis ad gloriam meam in die Chriſti, ne fruſtra cucurrerim, neque in vanum laborauerim.

17 Quin etiam ſi 5 libaminis inſtar offerar ſuper victimam & miniſterium fidei veſtræ, gaudeo & exulto cum omnibus vobis,

18 Sicut etiam vos gaudete & exultate mecum,

19 Spero autem in Domino noſtro Ieſchua, quòd mittam ad vos Timotheum breui, vt etiam mihi ſit quies 6 quum certior factus fuero de vobis.

20 Nullus enim mihi alius eſt hic qui ſit vt anima mea, qui diligenter curet quæ veſtra ſunt.

21 Omnes enim quæ ſua ipſorum ſunt, quærunt, & non quæ Ieſchua Chriſti.

22 Probationem autem eius noſtis, quòd tanquam filius cum patre ſuo, ita ſeruiuit mecum 7 in Euangelio,

23 Hunc ſpero quòd mittam ad vos breui, poſtquam videro quæ apud me *geruntur*.

24 Et confido in Domino meo quòd ego quoque breui veniam ad vos.

25 Nunc autem coegit me res ipſa vt mitterem ad vos Epaphroditum fratrem, qui eſt adiutor & cooperator meus, veſter autem legatus, & miniſter neceſſitatis meæ.

26 Qui cupidus erat videndi vos omnes, & anxius erat, quia cognouerat quòd audiuiſſetis quòd infirmatus fuiſſet.

27 Etiam infirmus fuit vſque ad mortem: ſed Deus miſertus eſt eius: nequaquam autem eius tantùm, ſed etiam mei, ne eſſet mihi afflictio ſuper afflictionem.

28 Solicitè igitur miſi eum ad vos, vt quum videritis eum, rurſus gaudeatis, & mihi aliquantula ſit reſpiratio.

29 Excipite igitur eum in Domino cum omni gaudio, & eos qui tales ſunt, in honore habete eos.

30 Propter opus enim Chriſti, vſque ad mortem appropinquauit, & ſpreuit 8 animam ſuam vt impleret id 9 quod defuerat vobis in miniſterio quod eſt erga me.

16 a Sermonem vitæ prætendentes: b vt gloriari poſſim in die Chriſti me non fruſtra cucurriſſe, nec in vanum laboraſſe.

17 Quin etiam ſi pro libamento offerar ſuper p hoſtia ſacrificioque fidei veſtræ, gaudeo & gratulor omnibus vobis.

18 Itidem autem & vos gaudete, & gratulamini mihi.

19 q Spero autem in Domino Ieſu, me Timotheum breui miſſurum vobis, vt & ego r bono ſim animo, cognito ſtatu veſtro.

20 Neminem enim habeo pari animo præditum, qui germanè res veſtras curaturus ſit.

21 Nam s omnes quæ ſua ipſorum ſunt quærunt, non quæ Chriſti Ieſu.

22 Probationem autem eius noſtis, quòd videlicet tanquam cum patre filius, mecum ſeruierit Deo in Euangelio.

23 Hunc igitur ſpero me miſſurum ſimulatq; videro rerum mearum ſtatum.

24 Confido autem in Domino, me quoque citò venturum ad vos.

25 Sed neceſſarium duxi, Epaphroditum fratrem & collegam ac commilitonem meum, veſtrum autem legatum, quique mihi ſubminiſtrauit quibus mihi opus erat, ad vos mittere.

26 Quoniam expetebat omnes vos, & grauiſſimè angebatur, propterea quòd audiſſetis eum ægrotaſſe.

27 Et certè ægrotauit proximè mortem: ſed Deus miſertus eſt eius, nec eius ſolùm, ſed & mei, ne dolorem haberem ſuper dolorem:

28 Eò ſtudioſius itaque ipſum miſi, vt eo rurſus viſo, gaudeatis, & ego eo minus doleam.

29 Excipite igitur eum in Domino cum omni gaudio: & tales in pretio habete:

30 Nam propter t opus Chriſti acceſſit ad mortem vſque, non habita vitæ ratione, vt ſuppleret defectum veſtri erga me officii.

Caput III.

2 Refellit inanes pſeudapoſtolorum iactantias, 7 & illis vnum Chriſtum opponit, 10 Vim & naturam fidei deſcribit, 15 vt poſthabitis omnibus, aſpirens ad communicationem crucis Chriſti, 18 cuius inimicos notat.

1 PRoinde fratres mei, gaudete in Domino noſtro. 1 Eadem vt ſcribam vobis non eſt moleſtum mihi propterea quòd vos admonent.

2 Cauete à canibus, cauete ab operariis malis, cauete à conciſione carnis.

3 Circunciſio enim nos ſumus qui ſeruimus Deo in Spiritu, & gloriamur in Ieſchua Chriſto, & non confidimus in carne.

4 Quanquam mihi fuerit confidentia etiam in carne. Si enim quiſquam putat confidentiam ſua eſſe in carne, ego magis quàm ipſe.

1 QVod y ſupereſt, fratres mei, gaudete in Domino. 2 a Eadem ſcribere vobis, me quidem haud piget, vobis autem tutum eſt.

2 Cauete canes, cauete malos operarios, cauete b conciſionem.

3 3 Nos enim ſumus circunciſio, qui ſpiritu ſeruimus Deo, & gloriamur in Chriſto Ieſu nec confidimus c in carne:

4 4 Quanquam ego habeo de quo confidam etiam in carne. Si quiſquam alius videtur fiducia habere in carne, ego maximè habeo:

...entes. Vocat autem eos canes, vt profanos nos latratores malos operarios: quòd vera opera negligerent, & verum eorum vſum ... Denique vocat conciſionem, quòd circunciſionem venantes, & ſeſe & alios ab Eccleſia reſcinderent. 2 ... *ludit ad circunciſionem, cuius dum nomine gloriarentur ... ſuam ...* 3 Veram circunciſionem ... quæ ſit animi, vt reſectis per Chriſti virtutem omnibus prauis affectibus, puritate vitæ Deo ſeruiamus. 4 ... *ipſum pertinentibus.* 4 Perſonam ... non dubitat ſeipſum etiam ſecundum carnem ... vt ... nihil moretur, certo animi iudicio facere: quòd videlicet qui Chriſtum habeat, nullo ſupplemento indigeat ... tum noſtrorum fiducia cum gratuita per fidem in Chriſto iuſtificatione ...

5 C...

5 Circunciſus octauo die, ex gente Iſraelis, tribus Beniamin, Hebræus ex Hebræis religione Phariſæus.
6 Quod ad zelum *attinet*, perſequens Eccleſiam: quod ad iuſtitiam quæ eſt in Lege irreprehenſus.
7 Sed quæ mihi erant [d] lucra, ea duxi propter Chriſtum damnum *eſſe*.
8 Quin etiam certè duco [e] omnia damnum *eſſe* propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei: propter quem omnibus iſtis meipſum mulctaui, *eaq;* duco pro ſtercoribus, vt Chriſtum [f] lucrifaciam:
9 Et comperiar [g] in eo, [h] non habens meam iuſtitiam, *nempe* quæ eſt ex Lege: ſed eam quæ per fidem eſt Chriſti, *id eſt* iuſtitiam *quæ eſt* ex Deo per fidem:
10 [5] Vt [i] cognoſcam eum, & vim reſurrectionis ipſius, [6] & communionem perpeſſionum ipſius, dum conformis fio ipſius morti.
11 *Experiens* eoquomodo perueniam [k] ad reſurrectionem mortuorum.
12 Nedum vt iam *metam* apprehenderim, aut iam perfectus ſim: ſed perſequor *experiens* an quoque apprehendam, cuius etiam rei cauſa [l] apprehenſus ſum à Chriſto Ieſu.
13 Fratres, ego meipſum non arbitror *metam* apprehendiſſe.
14 Vnum autem *ago*, ea quidem quæ à tergo ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ à fronte ſunt contendens, ſcopum verſus feror ad palmam ſupernæ vocationis Dei, in Chriſto Ieſu.
15 [7] Quotquot itaque [m] perfecti ſumus, hoc ſentiamus: quòd ſi quid aliter ſentitis, hoc quoque vobis Deus reteget.
16 Attamen *in eo* ad quod peruenimus, eadem incedamus regula *&* itidem ſimus affecti.
17 Eſtote ſimul imitatores mei, fratres, & eos conſiderate qui ita incedunt, ſicut habetis nos pro exemplari.
18 [8] Multi enim incedunt, quos ſæpe dixi vobis, nunc autem & flens dico, hoſtes *eſſe* crucis Chriſti:
19 Quorum [n] finis *eſt* exitium, quorum Deus *eſt* venter, & [o] gloria cum confuſione ipſorũ, qui terreſtria curant.
20 [9] Nos enim vt municipes cælorum nos gerimus: vnde etiam Seruatorem expectamus Dominum Ieſum Chriſtum:
21 Qui transformabit corpus noſtrum humile, vt conforme fiat corpori ſuo glorioſo, pro efficacitate qua poteſt etiam ſubiicere ſibi omnia.

5 Circuncisus natus octo dies, ex genere Iſraelis, ex tribu Beniamin, Hebræus filius Hebræorum, iuxta Legem Phariſæus.
6 Iuxta æmulationem perſequutor Eccleſiæ, & in iuſtitia Legis ſine accuſatione fui.
7 Sed quæ lucro erant mihi, damnum reputaui ea propter Chriſtum:
8 Et etiam reputo illa omnia damnum propter dignitatem cognitionis Ieſchua Chriſti Domini mei: propter quem omnis rei damnum ſuſtinui, & tanquam fimum reputaui, vt Chriſtum lucrifaciam.
9 Et reperiar in eo non habens iuſtitiam mei ipſius, quæ eſt ex Lege: ſed illam quæ eſt ex fide Chriſti, quæ iuſtitia eſt à Deo.
10 Vt in ea cognoſcam Ieſchua & vim reſurrectionis eius, & fiam particeps paſſionum eius, & ſimilis fiam in morte eius:
11 Si quo modo poſſim peruenire ad reſurrectionem quæ eſt ex mortuis.
12 Non quòd iam acceperim, aut quòd iam perfectus ſim, ſed curro, *experiens* ſi quo modo apprehendam id cuius cauſa apprehendit me Ieſchua Chriſtus.
13 Fratres mei, ego de meipſo non iudico quod apprehenderim.
14 Vnum autem noui, quòd eorum quæ ſunt mihi ad latus, obliuiſcor, & ad ea quæ ante me ſunt, extendor: & curro contra metam, vt accipiam [2] victoriam vocationis ſupernæ Dei, per Ieſchua Chriſtum.
15 Qui igitur perfecti ſunt [3] hoc ſentiant: & ſi quid aliter ſentitis, etiam hoc Deus reuelabit vobis.
16 Attamen ad id quod peruenimus, vna ſemita procedamus, & vno conſenſu:
17 Similes eſtote mei, fratres mei, & conſiderate eos qui ita ambulant ſecundum exemplum quod in nobis videtis.
18 Sunt enim multi qui aliter ambulant, de quibus [4] ſæpius dixi vobis, nunc autem flens dico, qui inimici ſunt crucis Chriſti.
19 Quorum finis perditio eſt: quorum Deus venter eorum eſt, & gloria eorum confuſio ipſorum: [5] quorum cogitatio in terra eſt.
20 Noſtrum autem opus in cælis eſt, & inde expectamus Seruatorem noſtrum, *videlicet* Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum:
21 Qui tranſmutabit [6] corpus humilitatis noſtræ, vt ſit in ſimilitudine corporis gloriæ ſuæ, ſecundum virtutem ſuam magnam, per quam omnia ſubiecit ſibi.

2 Id eſt, Præmium victoriæ.
3 Id eſt, Hoc animo ſint affecti.
4 Ad verbum, Temporibus multis. Hebraiſmus.
5 Id eſt, Quorum cogitatio circa res terrenas verſatur.
6 Id eſt, Corpus noſtrum humile: vt poſtea glorioſum. Hebraiſmus.

[illegible] ... quæ in re non dubitat ſeſe pro exemplari proponere. [illegible] *hoc loco eos vocat qui aliquouſque ſunt progreſſi, quos videlicet rudibus opponit, vt qui ſequente verſ. explicat.* Rom. 16.17. [illegible] non maleuolentia nec ambitione impulſus, ſed dolens & non ſine lacrymis, ſuis coloribus depingit: quòd videlicet [illegible] (excepto quod cum cruce ſit coniunctum) nihil aliud ſpectent quàm huius vitæ commoda, id eſt vt pace, otio, & rebus [illegible] apud homines exiſtimatione viuant: [illegible] *Hieroſ.* [illegible] 2. Cor. 1.17. [illegible] 9 His opponit veros paſtores qui neglectis terreſtribus, in cælum toti aſpirant, vbi [illegible] glorià per Dei virtutem induantur.

Capvt IIII.

1 *A particularibus monitis.* 4 *ad generalia deſcendit.* 10 *eorum liberalitate ita quidem ſe* [illegible] *exhilaratum dicit.* 22 *vt patienter deſectum latum fuerit.*

1 Itaque, [a] fratres mei chari & exoptati, gaudium & corona mea, ita ſtate [b] in Domino, dilecti.

1 Proinde, fratres mei dilecti & chariſſimi, gaudium meum & corona mea, ita ſtate in Domino noſtro, dilecti mei.

a [illegible] b *In communione Domini ſic* [illegible]

2 Ab

1 Ad verbum, Filii iugi mei. Id eſt, Particeps eiuſdem iugi mecum: qui mihi adiutor in eodem miniſterio es. Sumpta metaphora à iumentis, quibus eidẽ iugo ſubiectis homo vtitur ad vsũ & idem miniſterium. Dicitur etiam interdũ de coniugibus, ita vt maritus dicatur eſſe vxori ſuæ בן זוגה, & vxor marito בת זוג: ſicut frequenter in commentariis Rabbinorũ legitur. Nec tantùm de hominibus dicitur ſed etiam de cæteris animalibus, in quibus coniugii quadã vmbra conſpicitur, dum vni fœminę mas adhæret, & contrà. Quanquam vt ita hoc loco accipiatur non ſinit vox בר, quæ maſculini generis eſt. Nam ſi de coniuge Pauli intelligeretur, ſcribendum fuiſſet ברת, in fœminino genere. Præterea virum eſſe quem Paulus ita vocat, oſtendunt adiectiuum שרירא, id eſt, Verus & verbum תהוא, id eſt Sis quod ſimiliter maſculinum eſt. Idem demonſtrat participium מעדר, quod pro adiectiuo ſumptum ſignificat adiutorem, in genere maſculino.

2 Periphraſis eſt virtutũ quarum tantùm opera laude & honore ſunt digna.

3 Id eſt, Non erat vobis facultas faciendi id quod voluiſſetis.

4 Id eſt, Noui me deprimere & abundare.

5 Id eſt, In rebus pecuniariis, in quibus habetur dati & accepti ratio. Quæ phraſis etiam apud Rabbinos eſt frequens, exprimiturq; vocibus משא ומתן quæ ſignificant acceptionem, & expoſitionem ſiue exhibitionem.

6 Ad verbum, Vno tempore & duobus.

2 Ab Euodia peto & à Suntycha vt vna mens ſit eis in Domino noſtro.
3 Etiam abs te peto [1] collega mi vere, vt ſis adiutor eis quæ ſunt laborantes mecum in Euangelio, cum Clemente, & cum reliquis coadiutoribus meis, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ.
4 Gaudete in Domino noſtro omni tempore: & rurſum dico, gaudete.
5 Et lenitas veſtra nota ſit apud omnem hominem. Dominus noſter propè eſt.
6 De nulla re ſolliciti ſitis, ſed omni tempore per precationem & per obſecrationem petitiones veſtræ innoteſcant coram Deo.
7 Et pax Dei quæ maior eſt omni intellectu, cuſtodiet corda veſtra & intellectus veſtros in Ieſchua Chriſto.
8 Proinde, fratres mei, ea quæ ſunt vera, & quæ ſunt honeſta, & quæ ſunt iuſta, & quæ ſunt pura, & quæ ſunt amabilia, & quæ ſunt laudabilia, [2] & quæ ſunt opera laudis & laudationis, hæc cogitate.
9 Quæ didiciſtis & accepiſtis, & audiuiſtis & vidiſtis in me, hæc agite: & Deus pacis erit vobiſcum.
10 Magnopere autem gauiſus ſum in Domino noſtro, quòd denuo cœpiſtis curam habere mei, ſicut etiam curã habueratis: [3] verum non ſufficientes eratis.
11 Nequaquam autem propterea quòd defuerit mihi, dico: nam ego didici vt ſufficiat mihi id quod eſt mihi.
12 [4] Ego noui vt deprimam me, noui quoque vt abundem: in omni *loco & tempore*, & in omni re exercitatus ſum, tum in ſaturitate, tum in fame, in abundantia & in penuria.
13 Ad omnem rem inuenio robur per Chriſtum qui corroborat me.
14 Attamen benè feciſtis quòd communicaſtis afflictionibus meis.
15 Noſtis autem etiam vos Philippenſes, quòd in principio Euangelii quum proficiſcerer à Macedonia, ne vna quidem ex eccleſiis communicauerit mecum [5] in ratione accipiendi & dandi, niſi vos tantùm.
16 Quia etiam Theſſalonicam [6] ſemel & iterum neceſſarium mihi miſiſtis.
17 Non quod donum requiram, ſed quæro vt fructus abundent in vobis.
18 Omnia accepi, & abundo & plenus ſum, accepiq; omnia quæ miſiſtis mihi per manum Epaphroditi, odorem fragrantem, & victimam acceptabilem quæ placet Deo.
19 Et Deus meus impleat neceſſitatem omnem veſtram iuxta opulentiam ſuam, cum gloria Ieſchua Chriſti.
20 Deo autem Patri noſtro laus & gloria in ſeculum ſeculorum. Ammin.
21 Salutate omnes ſanctos qui ſunt in Ieſchua Chriſto. Salutant vos fratres qui mecũ ſunt.

2 [b] Euodiam precor & Syntychen precor vt ſint iidem affecti in Domino:
3 Et rogo te quoque ſocie germane, opitulare ipſis, vt quæ in Euangelio vna mecum certarunt, vna cum Clemente quoq; & reliquis adiutoribus meis, quorum nomina ſunt [c] in libro vitæ.
4 [a] Gaudete [d] in Domino ſemper: rurſum inquam gaudete.
5 [4] [e] Moderatio veſtra nota ſit omnibus hominibus. [5] Dominus prope eſt.
6 [6] De nulla re ſoliciti eſtote: ſed omni in re precibus & ſupplicatione cum [f] gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.
7 Et [g] pax Dei quæ ſuperat omnem intellectũ, præſidio erit [h] cordibus veſtris & mentibus veſtris in Chriſto Ieſu.
8 [7] Quod reliquum eſt, fratres, quæcunque ſunt vera, quæcunque [i] veneranda, quæcunque iuſta, quæcunque pura, quæcunque amabilia, quæcunq; boni nominis, ſi qua virtus, & ſi qua laus eſt, hæc cogitate:
9 Quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me, hæc, *inquam*, facite, & Deus pacis *autor* erit vobiſcum.
10 [8] Gauiſus ſum autem in Domino magnoperè quòd iam tandem reuiruiſtis in veſtra pro me cura: qua de re tamen ſoliciti eratis, ſed deſtituebamini opportunitate.
11 Non quòd [k] penuriæ *meæ* reſpectu loquar: nam ego didici, in quibus ſum, iis ipſis contentus eſſe.
12 [l] Noui autem deprimi, noui etiam abundare: vbique & in omnibus [m] initiatus ſum, & ad ſaturitatem & ad eſuritionem, *id eſt* tum ad abundantiam, tum ad inopiam.
13 Omnia valeo per Chriſtum qui me corroborat.
14 Attamen rectè feciſtis, quòd vnà communicaſtis meæ oppreſſioni.
15 [9] Noſtis autem & vos, Philippenſes, cum [n] initio Euangelii proficiſcerer è Macedonia, nullam mihi Eccleſiam communicaſſe in ratione dati & accepti, niſi vos ſolos.
16 Nam etiam Theſſalonicam ſemel & iterum quod opus erat mihi miſiſtis.
17 [10] Non quòd requiram donum: ſed requiro fructum exuberantem *qui* [o] in rationem veſtram *inducatur*.
18 Accepi autem omnia, & abundo: expletus ſum *inquam*, acceptis ab Epaphrodito quæ à vobis *miſſa fuerant*, [p] odore bonę fragrantiæ, hoſtia Deo accepta *ac* grata.
19 Deus autem meus ſupplebit quicquid opus fuerit vobis, ſecundum diuitias ſuas glorioſè, in Chriſto Ieſu.
20 Deo autem & Patri noſtro *ſit* gloria in ſecula ſeculorum. Amen.
21 Salutate omnes ſanctos in Chriſto Ieſu. Salutant vos qui mecum ſunt fratres.

fuerat ab eis ſubleuatus: ita tamen orationem temperans vt ab omni [illegible] ſuſpicione [illegible], [illegible] ſecundarum, tum etiam aduerſarum rerum capacem, ſe denique in ſola Dei voluntate acquieſcere, teſtetur. k [illegible] rationem. l *Vtitur generali nomine, vt vna gratis ſpecie loquens, nempe de paupertate: ſolet enim paupertas* [illegible] ferare. m *Metaphora ducta à rebus ſacris:* [illegible] *noſtro ſuper eſt ſacraticle.* 9 Teſtatur [illegible] memoriam conſeruare, & rurſus ſiniſtram immodicæ cupiditatis ſuſpicionem repellit, quod [illegible] quicquam [illegible] prædicati Euangelii apud vos. 10 Rurſus teſtatur, quòd eorum officium approbet, [illegible] non tam ipſi quam Deo hoc veluti ſacrificium obtulerint, cuius non ſit Dominus ipſe [illegible] immemor. o [illegible]
p *Alludit ad Legis ſymbolum* [illegible].

22 Salutant vos omnes ſancti, maximè verò qui ſunt ^t ex Cæſaris domo.
23 Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

Ad Philippenſes ſcripta eſt Roma per Epaphroditum.

22 Salutant vos omnes ſancti, maximè autem qui ſunt familiæ Cæſaris.
23 Gratia Domini noſtri Ieſchua Chriſti cum omnibus vobis. Ammin.

Finitur epiſtola ad Philippenſes, quæ ſcripta eſt à Roma.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

CAPVT I.

1 Poſt inſcriptionem 4 illos laudat, vt attentios faciat ad ſe audiendum. 7 teſtimonium doctrinæ quam ab Epaphra audierant, reddit. 13 Dominum erga eos gratiam ſitù elegiis prædicat, 20 & omnem noſtræ ſalutis partes in ſolo Chriſto omnino ſitas eſſe, exponit.

1 PAVLVS Apoſtolus Ieſu Chriſti per ^a voluntatem Dei, & Timotheus frater,
2 Iis qui ſunt ^b Coloſſis, ſanctis ac fidelibus fratribus in Chriſto Ieſu, Gratia *ſit* vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.
3 Gratias agimus ^c Deo & Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper pro vobis precantes:
4 Audita fide veſtra in Chriſto Ieſu, & charitate in omnes ſanctos:
5 Propter ^d ſpem repoſitam vobis in cœlis: quàm prius audiſtis per ſermonem veritatis, *id eſt* Euangelii,
6 Quod peruenit ad vos, ſicut & in totum mundum, & fructum profert, ſicut apud vos quoque, ex quo die verè audiuiſtis & cognouiſtis Dei gratiam:
7 Sicut & didiciſtis ex Epaphra dilecto conſeruo noſtro, qui eſt fidus pro vobis miniſter Chriſti:
8 ^e Qui & declarauit nobis veſtram per ^e Spiritum charitatem.
9 Propterea & nos ex quo die *id* audiuimus, non deſinimus pro vobis orare, & petere vt impleamini omni agnitione voluntatis ^f eius, cum omni ſapientia & intelligentia ſpirituali:
10 Vt incedatis ſicut Domino dignum eſt, cui per omnia placeatis, omnis operis boni fructum proferentes, & creſcentes in agnitione Dei.
11 ^g Omni robore corroborati, ſecundum glorioſam vim ipſius, ad omnem tolerantiam & animi lenitatem ^t cum gaudio;
12 ^h Gratias agentes ^i Patri, qui idoneos nos fecit ad participandum ſortem ſanctorum ^k in luce:
13 Qui, *inquam*, liberauit nos à poteſtate tenebrarum, ac tranſtulit in regnum Filii ſibi dilecti.

1 PAVLVS legatus Ieſchua Chriſti per voluntatem Dei, & Timotheus frater,
2 Iis qui ſunt Coloſſis fratribus ſanctis & fidelibus in Ieſchua Chriſto. Pax vobiſcum & gratia à Deo Patre noſtro.
3 Gratias agimus Deo patri Domini noſtri Ieſchua Chriſti omni tempore, & oramus pro vobis.
4 ^1 Ex quo audiuimus fidem veſtram quæ eſt in Ieſchua Chriſto, & dilectionem veſtram quæ eſt erga omnes ſanctos:
5 Propter ſpem quæ reſeruatur vobis in cœlis: de qua antea audiuiſtis per ſermonem veritatis Euangelii,
6 Quod prædicatum fuit vobis, ſicut etiam vniuerſo mundo, & creſcit, redditque fructus ſicut etiam in vobis à die quo audiuiſtis & cognouiſtis gratiam Dei in veritate.
7 Quemadmodum didiciſtis ab Epaphra conſeruo noſtro dilecto, qui eſt pro vobis miniſter fidelis Chriſti.
8 Et idem expoſuit nobis dilectionem veſtram quæ eſt in Spiritu.
9 Propterea & nos exeo die quo audiuimus, non deſiimus orare pro vobis, & petere vt impleamini cognitione voluntatis Dei, in omni ſapientia & in omni prudentia Spiritus.
10 Vt ambuletis quemadmodum iuſtum eſt, & placeatis Deo in omnibus operibus bonis, reddatiſque fructus, & creſcatis in agnitione Dei:
11 Ac corroboremini omni virtute iuxta magnitudinem gloriæ illius, in omni tolerantia & longanimitate: & cum gaudio:
12 Gratias agatis Deo Patri, qui idoneos nos fecit ad portionem hæreditatis ſanctorum in luce:
13 Et redemit nos à poteſtate tenebrarum, & venire nos fecit in regnum filii ſui dilecti.

1 Ad verbum, Ecce ex quo.

[illegible] Coloſſenſibus [illegible] epiſt. 2. vers. 4. Et [illegible] ad capitis tertii [illegible] [illegible] Cauſa efficiens noſtræ ſalutis eſt vna Dei Patris miſericordia, qui nos [illegible] [illegible] à tenebris in quibus nati [illegible] in lucem [illegible] Filii ſui [illegible] h [illegible]

14 Per

14 Per quem eſt nobis redemptio, & remiſſio peccatorum.
15 Qui quidem eſt imago Dei inuiſibilis, & primogenitus omnium creaturarum.
16 Et per eum creatum eſt quicquid eſt in cœlo & in terra, quicquid conſpicitur & quicquid non conſpicitur: ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per eum, & in eum creata ſunt:
17 Et is eſt qui fuit ante omnia, & omnia per eum conſiſtunt.
18 Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt principium & primogenitus ex mortuis, vt ſit primarius in omnibus.
19 Quia in eo ille *Pater* voluit omnem plenitudinem habitare.
20 Et [a] per eum reconciliare ſibi omnia: & pacificauit in ſanguine crucis eius, per eum, tum quæ ſunt in terra, tum quę ſunt in cœlis.
21 Etiam vos qui antea alieni fuiſtis & hoſtes in mentibus veſtris, propter opera veſtra mala, vos *inquam* pacificauit nunc,
22 In corpore carnis ſuæ, & per mortem ſuam: vt conſtitueret vos coram ſe ſanctos, ſine macula, & irreprehenſibiles.
23 Si permanſeritis in fide veſtra, firmo exiſtente fundamento veſtro, & non dimoueamini à ſpe Euangelii, quod audiuiſtis, quod prædicatum fuit in vniuerſa creatura quæ eſt ſub cœlo: cuius ego Paulus factus ſum miniſter.
24 Et gaudeo in afflictionibus quæ ſunt pro vobis, & adimpleo defectum afflictionum Chriſti in carne mea, pro corpore ipſius, quod eſt Eccleſia.
25 Cuius *Eccleſiæ* ego factus ſum miniſter iuxta diſpenſationem Dei quæ data eſt mihi in vos, vt impleam ſermonem Dei.
26 *Nempe* myſterium illud quod abſconditum fuerat à ſeculis, & ab ætatibus: nunc autem reuelatum eſt ſanctis eius,
27 Quibus vult Deus notum facere quæ ſit opulentia gloriæ myſterii huius inter Gentes: quod myſterium eſt Chriſtus, qui in vobis eſt ſpes gloriæ noſtræ.
28 Quem nos prædicamus & docemus, ac intelligere facimus apud omnē filiū hominis in omni ſapientia, vt ſtatuamus omnem filium hominis perfectū in Ieſchua Chriſto.
29 Ad hoc enim ipſum etiā laboro, & enitor auxilio virtutis quæ data eſt mihi.

[a] Ad verbum, Per manum eius.

14 [6] In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, *id eſt* remiſſionē peccatorum.
15 [7] Qui eſt imago Dei inconſpicui, [g] primogenitus omnis rei creatæ:
16 Nam per eum condita ſunt omnia quæ in cœlis ſunt & quæ in terra, viſibilia & inuiſibilia, [h] ſiue throni, ſiue dominia, ſiue imperia, ſiue poteſtates: omnia, *inquam*, per eum, & eius reſpectu condita ſunt:
17 Eſtque ipſe ante omnia, & omnia per eum conſiſtunt.
18 [8] Eſtque caput corporis Eccleſiæ, principium & [i] primogenitus ex mortuis, vt in omnibus primas teneat:
19 Quoniam in eo placuit *Patri* vt [m] omnis plenitudo inhabitaret:
20 [9] Et pace per ſanguinem crucis eius facta, per eum reconciliare [n] omnia ſibi, per eum, *inquam*, tum quæ in terra, tum quæ in cœlis.
21 [10] Itaque vos quondam abalienatos & hoſtes mente operibus malis *intenta*, nunc ſanè [o] reconciliauit,
22 In corpore illo [p] carnis ſuæ, per mortem, vt ſiſtat vos ſanctos & irreprehenſos & inculpatos coram ſe:
23 [11] Siquidem permanetis in fide fundati & firmi, nec dimouemini à ſpe Euangelii quod audiſtis, *Euangelii, inquam*, prædicati omni creaturæ quæ ſub cœlo eſt: [12] cuius factus ſum ego Paulus miniſter:
24 Qui nunc gaudeo de iis quæ patior [r] pro vobis, & [s] reliquias afflictionum Chriſti viciſſim expleo in carne mea, pro corpore ipſius, id eſt Eccleſia.
25 [13] Cuius *Eccleſiæ* factus ſum miniſter ex diſpenſatione Dei quæ data eſt mihi erga vos ad implendum Dei ſermonem:
26 *Nempe* myſterium illud quod abſconditum fuit à ſeculis & ætatibus, nunc autem patefactum eſt [t] ſanctis eius,
27 Quibus [u] voluit Deus notum facere quæ ſint diuitiæ glorioſi huius myſterii inter Gentes, id eſt Chriſti inter vos, qui eſt ſpes illa gloriæ:
28 [14] Et quem nos annuntiamus, admonentes quoſuis, & quoſuis erudientes [x] omni ſapientia: vt quoſuis ſiſtamus perfectos in Chriſto Ieſu:
29 Ad quod etiam enitor, decertans ſecundū efficacitatem ipſius agentē in me potenter.

cundum Diuinarum copia. 9 Iam docet quomodo ſe Chriſtus illo munere ſibi à Patre impoſito defunctus, [illegible] cum maledictione Dei coniunctā) in ipſius decreto ſubiens, vt hoc ſacrificio omnes tum qui in [illegible] cœlis erant collecti, tum qui in eum deinceps in terris crederent, Patri reconciliaret. Sic [illegible] præcipua beneficii Chriſti pars. [illegible] 10 [illegible] [illegible] vt Eccleſias iſtis quoque patientiæ exemplis erudiat. [illegible] [illegible] pe quid [illegible] habeat eius authore, [illegible] phetæ de Gentium vocatione prædixerunt. [illegible] [illegible] 14 Teſtatur ſe [illegible] ſuo Apoſtolico munere [illegible] tibus copioſiſſimi benedictionis. [illegible]

CAPUT II.

4 Vanitatis damnat quicquid eſt extra Chriſtum, 11 *Nominatim de circumciſione,* 16 *ciborum abſtinentia,* 18 *Angelorum cultu loquitur,* 20 *Vnde conſtitutis liberatos per Chriſtum liberatos eſſe.*

1 VElim [1] enim vos ſcire quantum certamen ſuſtineam pro vobis & iis qui ſunt Laodiceæ, & quotquot non viderunt [a] faciem meam in carne:

1 VOlo autem vt ſciatis quale certamen ſit mihi pro vobis, & pro iis qui ſunt Laodiceæ, & pro reliquis qui faciem meam non viderunt in carne.

2 [2] Vt conſolationem accipiant [b] eorum corda ipſis charitate compactis, & omni opulentia [c] certò perſuaſæ intelligentiæ, ad cognitionem myſterii Dei & Patris & Chriſti:

2 Vt conſolationem accipiant corda eorum & appropinquent per dilectionem ad omnem opulentiam perſuaſionis, & ad intelligentiam cognitionis myſterii Dei Patris & Chriſti:

3 In quo ſunt omnes theſauri [d] ſapientiæ ac cognitionis abſconditi.

3 In quo reconditi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ.

4 [3] Hoc autem dico, ne quis vobis imponat probabilitate ſermonis.

4 Hoc autem dico, ne quis decipiat vos ſuaſione ſermonum.

5 Etſi enim corpore abſum, ſpiritu tamen ſum vobiſcum, gaudens ac cernens veſtrum [f] ordinem, & [g] ſoliditatem veſtræ in Chriſtum fidei.

5 Etiamſi enim carne abſens ſim à vobis, tamen ſpiritu vobiſcum ſum, & gaudeo quòd videam ordinem veſtrum & firmitatem fidei veſtræ quæ eſt in Chriſto.

6 Sicut igitur [h] accepiſtis Chriſtum Ieſum Dominum, *ita* in eo incedite:

6 Quemadmodum igitur accepiſtis Ieſchua Chriſtũ Dominum noſtrum, in eo ambulate.

7 Radicati & ſuperſtructi in eo, ac confirmati fide, ſicut edocti eſtis, abundantes ea cum gratiarum actione.

7 Stabilitis radicibus veſtris, & vobis extructis in eo, confirmatiſque in fide quam didiciſtis, in qua exuberetis cum gratiarum actione.

8 [4] Videte ne quis ſit qui vos [i] deprædetur per philoſophiam & inanem deceptionem, [5] ſecundum traditionem hominum, [6] ſecundum [k] elementa mundi, [7] & non ſecundum Chriſtum.

8 Cauete ne quis denudet vos per philoſophiam & per deceptionem vanam, ſecundum doctrinas filiorum hominis, & iuxta elementa mundi, & non iuxta Chriſtum,

9 [8] Nam [l] in eo [m] inhabitat [n] omnis plenitudo deitatis [o] corporaliter:

9 In quo habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.

10 Et eſtis in eo completi, qui eſt caput omnis imperii ac poteſtatis:

10 In quo vos quoque eſtis impleti, qui eſt caput omnium principatuum & poteſtatum.

11 [9] In quo etiam circunciſi eſtis circunciſione quæ fit ſine manibus [p] corpore peccati carnis exuto per circunciſionem Chriſti:

11 Et per quem circunciſi eſtis circunciſione quæ non *facta eſt* manibus, *ſed* per expoliationem carnis peccatorum, per circunciſionem Chriſti.

12 [10] [q] Conſepulti cum [r] eo per Baptiſmum, [11] per quem etiam cum eo reſurrexiſtis, per fidem [s] Dei efficaciter agentis, qui excitauit eum ex mortuis.

12 Et ſepulti eſtis cum eo per baptiſmum, & per eum ſurrexiſtis cum eo, qui crediſtis in virtutem Dei qui excitauit eum [1] à mortuis.

13 [12] Voſque mortuos in peccatis [13] & præputio carnis veſtræ, cum eo viuificauit condonatis vobis omnibus peccatis,

13 Et vos qui mortui eratis per peccata veſtra, & *eratis* in præputio carnis veſtræ, viuificauit cum eo, & condonauit nobis omnia peccata noſtra:

14 Ac deleto quod aduerſum nos *erat* [t] rituum chirographo, quod, *inquam*, erat nobis occultè contrarium, *ipſe* verò cruci affixum è medio ſuſtulit:

14 Et deleuit in decretis ſuis contractum debitorum qui erat contra nos: & ſuſtulit ipſum è medio ac affixit ipſum cruci ſuæ:

15 Et expoliata [v] imperia ac poteſtates [x] traduxit palàm triumphatis illis [y] per eam.

15 Et per expoliationem corporis ſui [2] oſtentauit principatus & poteſtates, & pudefecit eos palàm in ſemetipſo.

16 [15] Ne quis igitur vos damnet ob cibum, vel potum, aut reſpectu diei feſti, aut nouilunii, aut ſabbathorum:

16 Ne igitur quis [3] iudicet vos in cibo & potu, aut in diſtinctionibus feſtorum & principiorum menſium, & ſabbathorum.

1 Ad verbum, De inter mortuos.

2 Id eſt Victoris inſtar in triumphum ignominiæ cauſa produxit.

3 Syrus textus etiam in manuſcripto exemplari habet ירודכן: quòd ſi per errorem ſcriptũ non ſit loco חרונבן, poſtum ſaltẽ erit ר loco ב, quod ad idem pertineat inſtrumentum prolationis.

[illegible] ſub pædagogo erudiit. 7 Vniuerſalis confutatio omnium corruptelarũ hæc eſt, quòd falſam religionem eſſe [illegible] quæ Chriſto quicquam adiicit. 8 Ratio, Quia verus Chriſtus Deus & homo perfectiſſimus eſt, & ſupra omnia excel[illegible] habet, nihil amplius poſſit requirere. l *Significatur diſtinctio naturarum.* m *Naturarum vnio.* n *Aſſe*[illegible] o *Sequitur & coniunctio Dei & hominis ſubſtantiali & hypoſtatica vnione.* Rom. 1.29. 9 Iam peculiariter ad[illegible] adverſus eos qui Iudaiſmum retinebant: ac primùm quidẽ circunciſionem carnis nobis opus eſſe negat, quum abſq[illegible] [illegible] circunciſ. p *Periphraſis veteris hominis quem ſolet aliàs corpus peccati vocare.* Rom. 6.4. Ephe. 1.19. 10 Oc[illegible] externo nobis opus eſſe vt Patribus, quum iam Baptiſmum habeamus interioris illius renouationis teſſeram ac ſi[illegible] q *Vide Rom. 6.4.* r *Vt illa vis non ex opere operato, ſed ex virtute Chriſti ad nos emanet,* [illegible] 11 Finis Baptiſmi vnus eſt, mors ac ſepultura veteris hominis, idq; ex potentia vnius Dei, cuius virtutem in Chriſto [illegible] fidem apprehendimus. ſ *Quæ à Deo manat.* 12 Alter finis Baptiſmi eſt, vt qui in peccatis eramus mortui, in [illegible], & fide apprehenſo, remiſſionem peccatorum gratuitam & vitam æternam adipiſcamur. 13 Nouum argumen[illegible] in his paucis verbis, Non impedit [illegible] quo minus in Chriſto iuſtificati vitam conſequamur [illegible] circunciſione [illegible] opus ad ſalutem. Epheſ. 2.1. 14 Generalius iam loquitur aduerſus totum Legalem cultum, quem aboliti [illegible] primùm, quia qui in Chriſto remiſſionem omnium peccatorum eſt adeptus, quorſum illa Legis adminicula requireret? [illegible] illos ritus propius conſideret, comperiet totidem fuiſſe noſtri reatus teſtimonia, quibus veluti chirographis nos [illegible] teſtabantur. Itaque Chriſtus aduentu ſuo chirographum illud deleuit, eoque cruci affixo, de omnibus noſtris ho[illegible] triumphauit. Quorſum igitur illos ritus nunc vſurparemus, quaſi adhuc per eatenus ſubiecti hoſtibus tyrannid[illegible] t *abolitis ritibus.* v *Satanâ & eius Angelis.* x *Tanquam victor, captiuos ignominiæ cauſa traducens.* y *Id eſt* [illegible] 15 Concluſio, nominatis etiã certis ſpeciebus, putà ciborũ & dierũ diſcrimine, quibus eas non [illegible] probat, quoniã videlicet, cùm illæ Chriſtũ venturũ adumbrabant, nos verò iam verum ipſum nobis exhibitũ poſſidemus.

17 Quæ ſunt vmbra earum rerum quæ futuræ *erant*: corpus autem Chriſtus eſt.
18 Et ne quis velit per demiſſionem mentis culpabiles vos reddere, vt ſubiiciamini cultui Angelorum, nixus re quam non vidit, & in vanum ſuperbiens in cogitatione carnis ſuæ.
19 Et non tenens ipſum caput, ex quo totum corpus componitur, & conſtituitur per commiſſuras & per membra, & creſcit augmento Dei.
20 Si igitur mortui fuiſtis cum Chriſto ab elementis mundi, cur, acſi viueretis in mundo, iudicamini?
21 ⁴ Ne appropinquaueris, neque guſtaueris, neque contrectaueris?
22 Quæ ſunt vſus qui corrumpitur, & mandata ſunt & doctrinæ filiorum hominis,
23 Et videntur quòd ſit in illis ratio ſapientiæ per aſpectum ſummiſſionis & reuerentiæ Dei, & quòd non indulgent corpori: non ob rem quæ ſit pretioſa, ſed propter ea quæ vſus ſunt carnis.

17 Quæ ſunt vmbra rerum futurarū, at [a] corpus, *eſt* Chriſti.
18 [18] Nullus voluntarius moderator de vobis ſtatuat ex [a] ſubiectione & cultu angelorum, [17] *ſeſe* ingerens in ea quæ non vidit, [18] & [b] temerè turgens carnis ſuæ ſenſu:
19 [19] Neque obtinens caput, ex [c] quo totum corpus per commiſſuras & compages ſuppeditatum & compactum, augeſcit [d] Dei augmento.
20 [20] Itaque ſi mortui cum Chriſto, *liberi* eſtis ab elementis mundi, quid [e] vt viuentes in mundo, ritibus oneramini?
21 [21] Ne attigeris, neque guſtaris, neque contrectaris:
22 [22] Quæ omnia ipſo vſu pereunt, [23] *præſcripta* ex mandatis & doctrinis hominum:
23 [24] Quæ rationem quidem habent [f] ſapientiæ in [g] cultu voluntario & ſummiſſione animi, & [h] in eo quòd corpori non parcant, nec *tamen* vllius ſunt pretii, *quum* ad ea *ſpectant*, [i] quibus farcitur caro.

4 Syriacus textus poſt particulam לא, (id eſt Ne) dehortandi, ſubiungit aliam particulam, nempe דלם, quæ denotat ſententiam in cuius capite ponitur, non dicta [illegible] in aliorum perſona: ſicut hîc Paulus hæc pronuntiat in perſona pſeudapoſtolorū. Eadem particula legitur in 2. Theſſ. 2, eodem ſenſu: ſicut ibi explicabitur.

nec viſa nec audita, ſed à ſe excogitata, pro oraculis temerè obtrudant. 18 Tertiò, quòd iſta non vllo fundamento [illegible] ſibi immodicè in ſuis commentis placentium inſultantur. b *Sine ratione.* 19 Quartum argumentum [illegible] Chriſtum ſua dignitate ſpoliant, vt qui vnus toti ſuo corpori, tum fouendo, tum etiam augendo ſufficiat. c [illegible] à *Deo proficiſcitur.* 20 Iam vltimo loco pugnat aduerſus ſecundæ ſpeciei corruptelas, quæ videlicet meræ ſunt [illegible] nibus partim vafritie ſua ſimplicitatem quorundam fallentibus, partim etiam planè ridiculis, excogitatæ: veluti [illegible] [illegible] ritibus externis eſtis liberati quibus viſum fuerat Domino mundum veluti rudimentis quibuſdam ad plenam illam [illegible] [illegible] [illegible] Cauſa verò hæc eſt cur ſuprà [illegible] [illegible] [illegible] Dominus Legalem illum cultum [illegible] abolitione vt à comparatis doceret multò magis illos falſos cultus eſſe tollendos. e *Quaſi veſtra felicitas ſit in* [illegible] [illegible] *ſpirituale ſit Dei regnum.* 21 Mimeſis, in perſona iſtorum ſuperſtitioſorum. 22 Aliud argumentum, [illegible] internum regnum Dei conſiſtere in rebus iſtis externis, & quæ vſu conſumuntur. 23 Tertium argumentum [illegible] traditionum autor, ac proinde conſcientias non ligant. 24 Occupatio. Specioſa quidem hæc eſſe, [illegible] [illegible] Deum colere, ſeſe ſummittere, & corpus [illegible] curando tam multi incumbunt, negligere: ſed nihilominus res eſſe [illegible] minimè ſpectent ad ſpiritualia & æterna, ſed ad carnis alimentum. f *Quæ videntur* [illegible] [illegible] *è cœlo allata.* g *Nunc enim ſunt opera ſupererogationis, quaſi homines plus præſtarent quàm illis fuerit præſcriptum,* [illegible] *rum meritorum Monachalium.* h *Graphica Monachatus deſcriptio.* i *Quum in cibo & potu poſita ſint* [illegible] *regnum Dei.*

CAPVT. III.

1 *Terrenis exercitiis quæ pſeudapoſtoli vrgebant,* 2 *cœleſtia opponit.* 5 *& à mortificatione carnis exorditur: vnde deducit particulares exhortationes,* 18 *& particularia officia quæ ex ſingulorum vocatione pendent.*

1 SI igitur reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſunt ſuperna quærite, vbi Chriſtus ſedet ad dextram Dei.
2 Quæ ſunt ſuperna cogitate, & non quæ ſunt in terra.
3 Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.
4 Et quum Chriſtus manifeſtabitur, qui eſt vita noſtra, tunc etiam vos manifeſtabimini cum eo in gloria.
5 Mortificate igitur membra veſtra quæ ſunt in terra, ſcortationem, impuritatem, libidines præpoſteras, & concupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt cultus idolorum.

1 [1] ITaq; [2] ſi [a] reſurrexiſtis cum Chriſto, [3] ſuperna quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens:
2 Superna curate, non [b] terreſtria:
3 [4] Nam mortui eſtis, [5] & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.
4 Quando Chriſtus vita *illa* noſtra, patefactus fuerit, tum & vos cum eo patefietis glorioſi.
5 [6] Mortificate igitur [c] membra veſtra terreſtria, ſcortationem, impuritatem, mollitiem cupiditatem malam, & auaritiam, quæ eſt idololatria.

[illegible] *ſimiles enim erimus Angelis.* 3 Finis & ſcopus omniū Chriſtianæ vitæ officiorum [illegible] [illegible] ducent, incumbere, i. ſolidæ pietati, non autem externis illis & corporalibus. b *Sic vocat* [illegible] 4 Argumentum à coniunctis ſimulque à cauſis efficientibus. Mortui eſtis quod ad carnem [illegible] nia quærentem: & è contrario cœpiſtis Spiritu viuere: ergo ſpiritualia & cœleſtia, non autem carnalia & terrena [illegible] Nos adhuc quidem in hoc mundo verſari [illegible] bilem ius vitæ & gloriæ initia nos habere, [illegible] glorioſo illo Domini aduentu. 6 Mortua [illegible] ſit amplius in vobis efficax, [illegible] [illegible] gitur. Moriantur in vobis ergo [illegible] & viuant ſpirituales virtutes illis contrariæ. Recenſet autem longum [illegible] virtutum catalogum. c *Aliquot vitia & cupiditates membra vocat, quibus ratio & voluntas hominis depravata* [illegible]

6 Ob quæ [d] venit ira Dei in filios contuma-
ces.
7 Quibus in *vitiis* & vos verſabamini quon-
dam, quum in iis viueretis.
8 At nunc deponite etiam vos hæc omnia, i-
ram, excandeſcentiam, malitiam, maledi-
centiam, verborum turpitudinem ab ore
veſtro.
9 Ne mentimini alius aduerſus alium, 7 quum
exueritis veterem illum hominem cum fa-
ctis ipſius:
10 Et indueritis nouum illum, qui renouatur
[8] in [e] agnitionem congruentem imagini e-
ius qui ipſum condidit.
11 [9] Vbi non eſt Græcus & Iudæus, Circum-
ciſio & Præputium, barbarus, Scytha, ſer-
uus, liber: ſed omnia & in omnibus Chri-
ſtus.
12 [f] Induimini igitur, vt electi Dei, ſancti &
dilecti, [g] viſceribus miſerationum, benig-
nitate, modeſtia, manſuetudine, lenitate:
13 Tolerantes alii alios, & condonantes vo-
bis mutuò, ſiquis aduerſus aliquem habue-
rit querelam: ſicut & Chriſtus condonauit
vobis, ita & vos.
14 Ad hæc autem omnia *induimini* charitate,
quæ eſt [h] vinculum perfectionis.
15 Et pax Dei [i] imperet in cordibus veſtris,
ad quam etiam vocati eſtis in [k] vnum cor-
pus: & gratias agite.
16 Sermo Chriſti inhabitet in vobis copioſè
cum omni ſapientia, docendo & commone-
faciendo vos mutuò [l] pſalmis, hymnis, &
cantionibus ſpiritualibus cum gratia ca-
nentes in corde veſtro, Domino.
17 Et quicquid egeritis ſermone aut facto,
[m] in nomine Domini Ieſu *facite*, gratias a-
gentes Deo & Patri per eum.
18 [10] Vxores, ſubiectæ eſtote propriis viris,
[n] vt conuenit in Domino.
19 [11] Viri, diligite vxores, & ne ſitis aduer-
ſus eas amarulenti.
20 [12] Liberi, auſcultate parentibus [o] in omni-
bus: hoc enim gratum eſt Domino.
21 [13] Patres ne irritate liberos veſtros, ne de-
ſpondeant animum.
22 [14] Serui auſcultate per omnia iis qui do-
mini ſunt ſecundum carnem, non obſequiis
ad oculum exhibitis, vt qui hominibus pla-
cere ſtudent, ſed cum ſimplicitate cordis
timentes Deum.
23 Et quicquid feceritis, ex animo facite,
tanquam Domino & non hominibus.
24 Scientes vos à Domino recepturos [p] mer-
cedem hæreditatis: Nam Domino Chriſto
ſeruitis.
25 [15] Qui verò iniuriam intulerit, referet in-
iuriam quam intulerit: nec eſt perſonarum
reſpectus.

6 Propter hæc enim venit ira Dei ſuper filios
contumaciæ.
7 In quibus etiam vos ambulaſtis antè, quum
verſaremini in eis.
8 Nunc autem deponite à vobis omnia hæc,
iram, excandeſcentiam, malitiam, maledi-
centiam, turpiloquium.
9 Et ne ſitis mendaces vnus in alium: ſed ex-
uite filium hominis veterem cum omnibus
conuerſationibus ſuis.
10 Et induite nouum qui renouatur in agni-
tionem iuxta imaginem eius qui creauit ip-
ſum.
11 Vbi non eſt Iudæus aut Gentilis, neque
Circunciſio & præputium, neque Græcus
& barbarus, neque ſeruus & [2] liber, ſed om-
nia & in omni homine Chriſtus eſt.
12 Induite igitur *vos*, tanquam electi Dei,
ſancti & dilecti, affectus & viſcera, & benig-
nitatem, & [3] demiſſionem mentis, & leni-
tatem, & longanimitatem:
13 Et eſtote tolerantes [4] vnus alium, & ignoſ-
centes vnus alii: & ſi ſit alicui aduerſus ſo-
cium ſuum querela, ſicut Chriſtus condo-
nauit vobis, ita etiam vos condonate.
14 Et cum iſtis omnibus *induite vos* charita-
te, quæ eſt vinculum perfectionis.
15 Et pax Chriſti regat corda veſtra ad quam
vocati fuiſtis in vnum corpus: & gratias a-
gite Chriſto.
16 Cuius ſermo habitet in vobis opulenter
in omni ſapientia. Et eſtote docentes & e-
rudientes voſipſos in pſalmis, & in hymnis,
& in cantionibus ſpiritualibus, & cum gra-
tia canite in cordibus veſtris Deo.
17 Et quicquid agitis in ſermone & in opere,
in nomine Domini noſtri Ieſchua Chriſti
facite, & gratias agite [5] per eum Deo Pa-
tri.
18 Vxores ſubditæ eſtote maritis veſtris, ſicut
iuſtum eſt, in Chriſto.
19 Viri diligite vxores veſtras, & ne ſitis ama-
rulenti aduerſus eas.
20 Filii auſcultate parentibus veſtris in omni
re: ita enim placet coram Domino noſtro.
21 Parentes ne prouocetis liberos veſtros: vt
non mœrore afficiantur.
22 Serui, auſcultate in omni re dominis ve-
ſtris [6] corporalibus, non ad aſpectum oculi,
ſicut qui placent filiis hominis, ſed corde
ſimplici & cum timore Domini.
23 Et quicquid facitis, ex tota anima veſtra
facite, tanquam Domino noſtro, & non tan-
quam filiis hominis.
24 Et ſcitote quòd à Domino noſtro accep-
turi ſitis retributionem in hæreditate: Do-
mino enim Chriſto ſeruitis.
25 Qui autem delinquit, retributionem ac-
cepit, quemadmodum delinquit: & non eſt
[7] acceptio vultus.

1 Vel Inobedientia, Id eſt, Super contumaces & inobedientes. Hebr.

2 Ad verb. Filius Libertatum. Hebr.
3 Id eſt, modeſtiam.
4 Ad verb. Vnus vnum. Hebr.

5 Ad verb. Per nomen eius Hebr.

6 Ad verb. Corporis. Hebraiſmus.

7 Vide quod Matth. 6 de hac locutione eſt annotatum.

... Deum filii in Chriſto non propterea in amando, quod omnino ignorant Philoſophi. 11 A viris, vt vxores diligant & leniter ... 12 A liberis, vt ſint ex Dei mandato parentibus obſequentes. o *In Domino, vt explicatur Epheſ. 5. 19.* 13 A patribus ... liberos. 14 A ſeruis, vt Deum ipſum vereri, cui grata eſt eorum obedientia, reuerenter fideliter, & ex animo dominis ... p *Pro eo quod dominis veſtris paruiritis, merces erit, quum ex ſeruis filios vos factos reipſa agnoſcetis cum cœleſti, hæreditatis certis* ... 15 A dominis, vt memores ſe quoque reddituros rationem coram domino illo cœleſti, qui iniuſtè facta, nullo habito ſer... diſcrimine vindicabit, iuſtos & æquos ſeſe ſeruis ſuis præbeant.

CAPVT. IIII.

2. Ad generales exhortationes redit, 3. & precandi ſtudium 6. ac ſermonis ſuauitatem præcipit. 7. poſtremò commendationes & ſalutationes ſubiungit.

1 DOmini, facite æquitatem & iuſtitiam erga ſeruos veſtros, & ſcitote quòd etiam vobis eſt Dominus in cælo.
2 In oratione ſeduli ſitis, & eſtote vigilantes in ea, & gratias agentes,
3 [1] Et orantes etiam pro nobis vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis, ad loquendum myſterium Chriſti, cuius cauſa vinctus ſum.
4 Vt patefaciam illud, & loquar illud ſicut conuenit mihi.
5 In ſapientia ambulate erga extraneos, & redimite occaſionem veſtram.
6 Et ſermo veſter omni tempore ſit cum gratia, acſi ſale eſſet conditus: & ſcitote vnicuique quomodo oporteat vos reddere reſponſum.
7 Id autem quod apud me *geritur* notum faciet vobis Tychicus frater dilectus & miniſter fidelis & conſeruus noſter in Domino.
8 Quem miſi ad vos ad hoc ipſum vt cognoſcat quod *geritur* apud vos, & conſoletur corda veſtra.
9 Cum Oneſimo fratre fideli & dilecto, qui eſt ex vobis. Illi notum facient vobis id quod *geritur* apud nos.
10 Salutátque vos Ariſtarchus captiuus qui eſt mecum, & Marcus [2] filius auunculi Barnabbæ (de quo mandata accepiſtis, vt ſi veniat ad vos, recipiatis eum)
11 Et Ieſchua qui vocatur Iuſtus: qui ſunt ex circuncisione, & qui ſoli iuuerunt me in regno Dei, & qui fuerunt mihi conſolationi.
12 [3] Salutat vos Epaphras qui eſt ex vobis ſeruus Chriſti, omni tempore laborans pro vobis in precatione vt ſtetis perfecti & completi in omni voluntate Dei.
13 Teſtimonium enim perhibeo ei quòd magnus zelus eſt ei pro vobis, *& pro iis* qui ſunt Laodiceæ & qui ſunt Hieropoli.
14 Salutat vos Lucas medicus, dilectus noſter: & Demas.
15 Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ, & Nemphan, & Eccleſiam quæ eſt domi eius.
16 Et quum lecta fuerit epiſtola hæc apud vos, facite vt etiam in eccleſia Laodicenſium legatur: & illa quæ ſcripta eſt ex Laodicenſibus, legite ipſam.
17 Et dicite Archippo, Diligens eſto in miniſterio quod accepiſti in Domino noſtro, vt impleas illud.
18 Salutatio hæc, mea manu Pauli. Memores eſtote vinculorum meorum. Gratia vobiſcum. Ammin.

Finitur epiſtola ad Coloſſenſes, quæ ſcripta eſt à Roma.

[1] Syrus codex impreſſus habebat ומצלין אף עלין דאלהא יפתח לן תרעא דמלתא דאונגליון Et orantes etiam pro nobis vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis Euangelii. Reliqua huius verſus cum initio quarti deſiderabantur, quæ ex codice manuſcripto Heydelbergenſi reſtituimus.

[2] Id eſt Conſobrinus.

[3] Id eſt, Petit pro ſalute veſtra, Hebræa & Syra phraſis aliquoties annotata.

1 VOs domini, æquitatem & æquabilitatem ſeruis exhibete, ſcientes vos quoque habere Dominum in cœlis.
2 [1] In precibus [2] perdurate, inuigilantes iis cum gratiarum actione:
3 [3] Precantes ſimul etiam pro nobis, vt Deus aperiat nobis [a] oſtium ſermonis, vt loquamur myſterium Chriſti, propter quod etiam ſum vinctus:
4 Vt, *inquam*, illud patefaciam ſicut oportet me loqui.
5 [4] [b] Sapienter vos gerite erga extraneos, [c] opportunitatem redimentes.
6 [5] Sermo veſter ſemper [d] cum gratia *ſit* [e] ſale conditus, vt ſciatis quomodo oporteat vos vnicuique reſpondere.
7 Res meas omnes vobis notas faciet Tychicus dilectus frater, & fidus miniſter, ac conſeruus in Domino:
8 Quem miſi ad vos ob hoc ipſum vt cognoſcat res veſtras & corda veſtra conſoletur:
9 Cum Oneſimo fido & dilecto fratre, qui eſt ex vobis. Omnia *igitur* vobis exponent quæ hîc aguntur:
10 Salutat vos Ariſtarchus meus in captiuitate ſocius, & Marcus conſobrinus Barnabæ, de quo accepiſtis mandata: ſi venerit ad vos excipite eum.
11 Et Ieſus qui vocatur Iuſtus, qui ſunt ex circunſitione: hi [f] ſoli adiutores in [g] regno Dei fuere mihi ſolatio.
12 Salutat vos Epaphras, qui ex vobis eſt ſeruus Chriſti, ſemper decertans pro vobis in precibus, vt ſtetis integri & completi in omni voluntate Dei.
13 Hoc enim de eo teſtor, eum multo veſtri ſtudio ardere, & eorum qui ſunt Laodiceæ, & eorum qui Hierapoli.
14 Salutat vos Lucas medicus ille dilectus, & Demas.
15 Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ, & Nymphon, & Eccleſiam quæ in domo illius eſt.
16 Et quum perlecta fuerit apud vos epiſtola, facite vt etiam in Laodicenſium Eccleſia recitetur: & eam quæ ſcripta eſt ex Laodicea, vt vos quoque legatis.
17 Et dicite Archippo, Vide vt miniſterium quod accepiſti, in Domino, impleas.
18 Salutatio mea manu Pauli. Memores eſtote vinculorum meorum. Gratia *ſit* vobiſcum. Amen.

Scripta eſt ad Coloſſenſes Roma, per Tychicum & Oneſimum.

EPISTOLA

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES PRIOR.

CAPVT. I.

2 Gratiarum actionem ideo præponit. 4 vt Dei beneficium eſſe agnoſcant, quicquid prædicat in ipſis laude dignum, 8 & quòd reliquis exemplum facti ſunt.

1 PAVLVS & Syluanus & Timotheus Eccleſię Theſſalonicēſium, *quæ eſt* in Deo Patre, & Domino Ieſu Chriſto, Gratia *ſit* vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.
2 Gratias agimus Deo ſemper de omnibus
vobis, mentionem veſtri facientes in precibus noſtris:
3 [a] Indeſinenter memoria repetentes efficacem veſtrā fidem, & laborioſam charitatē, & tollerātem illam ſpem in Domino noſtro Ieſu Chriſto coram Deo & Patre noſtro:
4 Vt qui ſciamus fratres dilecti, [2] vos *eſſe* à Deo electos:
5 [3] Quoniam Euangelium noſtrum conſtitit apud vos non loquutione duntaxat, ſed etiam virtute, cum in Spiritu ſancto, [b] tum in certa perſuaſione multa: ſicut noſtis quales fuerimus inter vos veſtri cauſa.
6 [4] Et vos imitatores noſtri facti fuiſtis & Domini, recepto ſermone cum oppreſſione multa cum [c] gaudio Spiritus ſancti.
7 Adeò vt fueritis exemplaria omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia.
8 A vobis enim non ſolùm perſonuit ſermo Domini in Macedonia & in Achaia: verumetiam in omni loco, fides veſtra quæ eſt in Deum, dimanauit, vt neceſſe non habeamus quicquam loqui.
9 Siquidem [d] ipſi de nobis annuntiant qualem ingreſſum habuerimus ad vos, [5] & quomodo conuerſi fueritis ad Deum, relictis idolis, vt ſeruiretis Deo viuo & vero:
10 Et expectaretis Filium eius è cœlis, quem excitauit à mortuis, *nempe* Ieſum liberatorem noſtrum ab [e] ira illa ventura.

1 PAVLVS & Syluanus & Timotheus Eccleſię Theſſalonicēſium quæ eſt in Deo Patre, & in Domino noſtro Ieſchua Chriſto. Gratia vobiſcum & pax.
2 Gratias agimus Deo omni tempore pro vobis, & mentionem facimus veſtri in precibus noſtris:
3 Sedulò & memores ſumus coram Deo Patre operum fidei veſtræ, & laboris charitatis veſtræ, & tolerantiæ ſpei veſtræ quæ eſt in Domino noſtro Ieſchua Chriſto.
4 Nouimus enim electionem veſtram, fratres mei, dilecti Dei.
5 Eo quòd prædicatio noſtra nequaquam in ſermonibus tantùm fuit apud vos, ſed etiam in virtute & in Spiritu ſancto, & in perſuaſione certa: etiam vos noſtis quomodo fuimus inter vos veſtri cauſa.
6 Et vos noſtri ſimiles facti eſtis in Domino noſtro, & recepiſtis ſermonem cum afflictione multa, & cum gaudio Spiritus ſancti.
7 Et fuiſtis exemplar omnibus fidelibus qui ſunt in Macedonia & in Achaia.
8 A vobis enim perſonuit ſermo Domini noſtri non tantùm in Macedonia & in Achaia, ſed in omni loco fides veſtra quæ eſt in Deum perſonuit, ita vt non opus habeamus vt dicamus de vobis quicquam.
9 Ipſi enim renuntiant qualis ingreſſus fuit nobis ad vos, & quomodo conuerſi eſtis ad Deum à cultu ſimulachrorum, vt ſeruiatis Deo viuenti & vero.
10 Expectantes Filium eius è cœlis, Ieſchua, quem excitauit à mortuis, qui eſt liberator noſter ab ira ventura.

…io, *quod à Spiritu promanat.* d *Credentes omnes.* 5 Vera conuerſio non eſt idola deſerere, niſi quis ſimul Deum ve… Chriſto vnico redemptore colat. e *Articulus additus non eſt otioſus: iram autem accipit pro vltione ſeu vindicatione, qua …ſatam, mundum tandem vlciſcetur.*

CAPVT II.

1 Declarat quanta fide ipſis Euangeliū prædicarit, 5 neque lucrum, 6 aut gloriam quæſierit. 10 idq; eorum teſtimonio probat: 14 & quòd ipſi infracto animo perſequutiones à ſuis tulerint. 17 Addit ſe magnos illos viſendi deſiderio teneri:

1 NAm [1] ipſi noſtis, fratres, ingreſſum noſtrum ad vos non fuiſſe vanum:
2 [2] Imò etiam multa prius paſſi & contumeliis affecti Philippis, ſicut noſtis, libertate vſi ſumus [a] in Deo noſtro ad annuntiandum apud vos Euangelium Dei cum multo certamine.
3 [3] Exhortatio enim noſtra non fuit ex impo-

1 IPſi quoque noſtis, fratres mei, quòd ingreſſus noſter ad vos nequaquam in vanum fuerit.
2 Sed primùm paſſi ſumus, & ignominia affecti ſumus (quemadmodum ſcitis) Philippis, & tunc in certamine magno loquuti ſumus vobiſcum cum fiducia Dei noſtri Euangelium Chriſti.
3 Exhortatio enim noſtra non fuit [1] ex errore,

1 Quaſi propoſuerimus vobis ea quibus in errorem vos induceremus, vt impoſtores facere ſolēt. Nā in Syriaca lingua [illegible] æquè ſignificat impoſturam qua quis alium decipit, atque deceptionem qua quis ab alio deceptus eſt.

rore, neque ex impuritate, neque cum dolo;

4 Sed ſicut fueramus probati Deo, vt concre-
deretur nobis Euangelium eius, ita loqui-
mur, non tanquam vt filiis hominis placea-
mus, ſed Deo qui probat corda noſtra.

5 Neq; enim vnquam vſi ſumus ſermone adu-
latorio, quemadmodum noſtis, nec per oc-
caſionem auaritiæ: Deus teſtis eſt.

6 Neque quærimus gloriam à filiis hominis,
nec à vobis, nec ab aliis, quum poſſimus
2 honorabiles eſſe tanquam Apoſtoli Chri-
ſti.

7 Sed fuimus inter vos demiſſi, & tanquam
nutrix quæ diligit filios ſuos:

8 Ita etiam nos diligebamus & cupidi eramus
tradere vobis non tantùm Euangelium Dei
ſed etiam animam noſtram, quia dilecti e-
ratis.

9 Memores eſtis enim, fratres, quòd labora-
bamus & fatigabamur in opere manuum
nocte ac die, ne vllum veſtrûm grauare-
mus.

10 Vos teſtes eſtis & Deus, quo modo prædi-
cauimus vobis Euangelium Dei purè & iu-
ſtè: & irreprehenſibiles fuimus apud omnes
fideles:

11 Quemadmodum noſtis quòd ab vnoquoq;
ex vobis, ſicut pater à filiis ſuis, expeteba-
mus, & 2 loquebamur ſuper cor veſtrum.

12 Et teſtabamur vobis vt ambularetis ſicut
conuenit Deo, qui vocauit vos ad regnum
ſuum & ad gloriam ſuam.

13 Propter hoc etiam nos gratias agimus in-
deſinenter Deo, quòd ſermonem Dei quem
accepiſtis à nobis, nequaquam ſicut ſermo-
nem filiorum hominis accepiſtis, ſed ſicut
eſt verè, *tanquam* ſermonem Dei: & ipſe
3 opere agitur in vobis, & in iis qui credunt.

14 Vos enim, fratres mei imitatores facti eſtis
eccleſiarum Dei quæ ſunt in Iudæa, illorum
qui ſunt in Ieſchua Chriſto, quòd eadem
ſuſtinuiſtis vos quoque à 4 contribulibus
veſtris, quemadmodum etiam illi à Iu-
dæis:

15 Qui Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum
occiderunt, & prophetas qui erant ex ipſis,
noſque perſequuti ſunt: ac Deo non pla-
cent, & fiunt contrarii omnibus filiis homi-
nis.

16 Qui prohibent nobis ne loquamur cum
Gentibus vt ſeruétur ad complendum pec-
cata ſua omni tempore. Peruenit autem ſu-
per eos ira vſque in finem.

17 Nos verò, fratres mei, 5 facti ſumus pupilli
à vobis *ad* tempus horæ, quoad faciem no-
ſtram, nõ autem quo ad cor noſtrum, & ma-
gis ſtuduimus videre faciem veſtram cum
dilectione magna.

18 Et voluimus venire ad vos, (ego Paulus)
6 ſemel & iterum, & 7 impediuit me Sata-
nas.

19 Quæ enim eſt ſpes noſtra, & gaudium no-

2 Vel Graues. Vox enim Syra יקירא vtrunque ſignificat, videlicet Nobiles & graues.

2 Id eſt, Conſolabamur vos, ſic & in Hoſeæ 2. reperitur & in multis aliis locis veteris Teſtamẽti. Eſt autem in textu Syriaco vox ומבלין derivata à מבלל pro ומבללין Eſt enim ſyncope ſicut aphæreſis & apocope in hac lingua frequentiſſima.

3 Id eſt, Exprimitur opere.

4 Ad verbum, A filiis generis veſtri Hebraiſmus.

5 Id eſt, Orbati vobis exiguo tempore.

6 Ad verbum, Vno tempore & duobus.

7 In textu Syriaco eſt עוקבני pro עכבני, à verbo עכב, quod eſt, Remorari & retardare, & impedire. At fortaſsis iuxta linguæ idiotiſmũ, כ abſque puncto dagues mutata eſt in ו conſonantem eiuſdẽ ſoni, & facta eſt literarum tranſpoſitio.

poſtura, neque ex b impuritate, neque cum
dolo:

4 4 Sed ſicut c placuimus Deo *quibus* credere-
tur Euangelium, ita loquimur, non vt homi-
nibus placentes, ſed Deo qui d approbat
corda noſtra.

5 Neque enim vnquam ſermone aſſentatorio
vſi ſumus, ſicut noſtis, nec auaritiæ cauſa
quicquam prætexuimus: Deus teſtis eſt.

6 5 Neque ex hominibus quærentes gloriam,
nec à vobis nec ab aliis: quum poſſemus o-
neri eſſe vt Apoſtoli Chriſti.

7 Sed fuimus e placidi in medio veſtri.

8 Et, vt ſi nutrix foueat ſuos fœtus. 6 Ita cupi-
di veſtri, auebamus impertiri vobis non ſo-
lum Euangelium Dei, ſed etiam noſtras ip-
ſorum animas, quòd chari nobis eſſetis.

9 7 Meminiſtis enim fratres, laboris noſtri ac
ærumnæ: nocte enim ac die operando, ne
quem veſtrûm grauaremus, prædicauimus
apud vos Euangelium Dei.

10 8 Vos teſtes *eſtis* & Deus, quomodo ſanctè
& iuſtè & inculpatè vobis qui creditis vixe-
rimus.

11 9 Sicut noſtis quomodo vnumquenque ve-
ſtrûm, tanquam pater liberos ſuos hortaba-
mur & conſolabamur:

12 10 Et obteſtabamur vt ambularetis ſicut
dignum eſt Deo vocante vos ad ſuum re-
gnum ac gloriam.

13 11 Propterea etiam nos gratias agimus
Deo indeſinenter, quòd acceptum de Deo
ſermonem quem audiuiſtis ex nobis, exce-
peritis non *vt* ſermonem hominum, ſed (ſi-
cut eſt verè) vt Dei ſermonem, qui etiam a-
git in vobis qui creditis.

14 12 Vos enim, fratres, imitatores facti eſtis
Eccleſiarum Dei quæ ſunt in Iudæa, g in
Chriſto Ieſu, vt qui eadem paſſi ſitis & vos
à propriis h contribulibus, ſicut & ipſi à Iu-
dæis:

15 13 Qui etiam Dominum Ieſum occiderunt,
& proprios Prophetas, & nos exegerunt,
14 neque Deo placent, & i omnibus homini-
bus aduerſantur:

16 Prohibentes nos Gentibus loqui vt ſeruē-
tur, vt ſemper k compleant peccata ſua, oc-
cupauit enim eos l ira ad extremum vſque.

17 15 Nos verò, fratres, m orbati vobis ad tem-
poris momentum, conſpectu, non animo, eo
vehementius ſtuduimus videre faciem ve-
ſtram, cum multo deſiderio.

18 Ideo voluimus venire ad vos (ego quidem
Paulus) ſemel atque iterum, ſed impediuit
nos ſatanas.

19 Nam quæ eſt noſtra ſpes aut gaudium,

cum Iudaicis Eccleſiis commune, ac proinde iucundum etiam illis eſſe debere. g *Chriſti auſpiciis collectæ.* h *At in ipſis* [illegible] *tem & ciuitatum communionem habetis.* 13 Occurrit offendiculo, quòd Iudæi præ cæteris Euangelium perſequerentur. Id verò [illegible] non eſt, quum ipſum Chriſtum & ſuos Prophetas occiderint, meipſe adeò expulerint. 14 Extremum exitium Iudæorum [illegible] quis eorum rebellione moueatur. i *Iudæi enim nec in regnum Dei intrare volebant, nec alios ſinebant ingredi.* k *Hæ*[illegible] *vſque excreſcat, donec expleto iniquitatis cumulo, ad iram prorumpat Deus. Hebr.* l *Iram Dei* [illegible]*, quod ſanè paulo poſt* [illegible] *vrbis Hieroſolymitanæ, in qua* [illegible] *conuenerant quum obſideretur.* 15 Occurrit obiectioni, cur ad eos [illegible] illis verſantes non ſtatim accurrerit. Cupidè, inquit, [illegible] nec per me ſtetit, ſed Satan meos conatus impediit, [illegible] Timotheum [illegible] collegam, ad vos miſi quoniam nihil eſt mihi vobis charius. m *Diſtracti à vobis & quaſi orphani.*

aut corona de qua glorieri annon & vos in conſpectu Domini noſtri Ieſu Chriſti in e-ius aduentu?
20 Itaque vos eſtis gloria noſtra & gaudium.

ſtrum, & corona gloriæ noſtræ, niſi ſitis vos, coram Domino noſtro Ieſchua in aduentu eius?
20 Vos enim eſtis laus noſtra & gaudium noſtrum.

Capvt III.

1 Deſiderii erga illos ſui fidem facit, quòd Timotheum ad eos miſerit. 6 quòd proſperi eorum ſtatus nuntio ita ſit affectus, 9 vt gratias agere ſatis non poſſit. 12 itaque in precationem erumpit.

1 Qvamobrem *hoc deſiderium* non amplius ferentes, optimùm duximus ſoli Athenis relinqui.
2 Miſimuſque Timotheum fratrem noſtrum, ac miniſtrum Dei, & adiutorem noſtrum in Euangelio Chriſti, ad vos ſtabiliendos & exhortandos ſuper fide veſtra:
3 Vt nemo commoueatur in oppreſſionibus iſtis: [a] ipſi enim noſtis ad id nos eſſe conſtitutos.
4 Etenim quum apud vos eſſemus, prædicebamus vobis fore vt affligeremur: quod & euenit, & noſtis.
5 Quamobrem etiam ego non amplius ferens *veſtri deſiderium*, miſi *eum* vt cognoſcerem fidem veſtram, ne quo modo tentaſſet vos tentator ille, & inanis redditus eſſet labor noſter.
6 [a] Nuper autem quum veniſſet Timotheus ad nos à vobis, & annuntiaſſet nobis fidem ac charitatem veſtram, voſque bonam noſtri memoriam retinere, ſemper cupientes nos videre, ſicut nos quoque vos:
7 Propterea conſolationem accepimus, fratres, ex vobis in omni afflictione & neceſſitate noſtra, per veſtram fidem:
8 Nunc enim [a] viuimus, ſi vos perſtatis in Domino:
9 Quam enim gratiarum actionem poſſimus Deo rependere de vobis, ſuper omni gaudio quo gaudemus propter vos coram Deo noſtro,
10 Nocte ac die quàm vehementiſſimè precantes vt videamus veſtram faciem, & quæ deſunt fidei veſtræ [b] compleamus?
11 Ipſe verò Deus & Pater noſter, & Dominus noſter Ieſus Chriſtus dirigat viam noſtram ad vos.
12 [3] Faxit autem Dominus vt abundetis & exuberetis mutua inter vos charitate & in omnes, quemadmodum & nos in vos:
13 Vt corda veſtra inculpata ſtabiliat in ſanctimonia coram Deo & Patre noſtro, in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus ſanctis eius.

1 Et quia non [1] ſuſtinebamus, voluimus reſidere Athenis ſoli:
2 Et mittere ad vos Timotheum fratrem noſtrum, & miniſtrum Dei ac adiutorem noſtrum, in Euangelio Chriſti, vt confirmaret vos, [2] & peteret à vobis de fide veſtra:
3 Ne cui ex vobis *fides* ſuccideretur in afflictionibus iſtis, vos enim noſtis quòd ad hoc ipſum poſiti ſumus.
4 Nam etiam quum apud vos eſſemus prædixeramus uobis futurum eſſe vt affligeremur: quemadmodum noſtis quòd factum ſit.
5 Propter hoc etiam non ſuſtinui donec mitterem vt cognoſcerem fidem veſtram ne fortè tentaſſet vos tentator, & eſſet labor noſter inanis.
6 Nunc autem ex quo venit ad nos Timotheus [3] à vobis, & annunciauit nobis de fide veſtra & de charitate veſtra, & quòd ſit apud vos noſtri memoria bona omni tempore, & cupidi ſitis videre nos, ſicut nos quoque vos:
7 Propter hoc conſolationem accepimus in vobis, fratres, in omnibus anguſtiis noſtris & afflictionibus noſtris, propter fidem veſtram.
8 Et nunc viuimus, ſi vos confirmemini in Domino noſtro.
9 Quam enim gratiarum actionem poſſumus rependere pro vobis Deo ſuper omni gaudio quo gaudemus veſtri cauſa,
10 Niſi vt coram Deo amplius obſecremus nocte & die, vt videamus faciem veſtram, & compleamus id quo caret fides veſtra?
11 Ipſe autem Deus Pater noſter, & Dominus noſter Ieſchua Chriſtus, dirigat iter noſtrum ad vos,
12 Et augeat & abundare faciat charitatem veſtram, quæ eſt vnius erga alium, & erga omnem hominem, quemadmodum nos diligimus vos.
13 Et confirmet corda veſtra irreprehenſibilia per ſanctitatem, coram Deo Patre noſtro, in aduentu Domini noſtri Ieſchua Chriſti qui erit cum omnibus ſanctis eius.

1 Subaudi, Carere literis aut nuntiis veſtris.
2 Id eſt, Exhortationibus ſuis rogans à vobis vt permaneretis in fide veſtra.
3 Ad verbum, A iuxta vos, Hebraiſ.

Capvt IIII.

1 Hortatur 3 ad vitæ ſanctitatem 9 & charitatem mutuam. 13 Mort inſidelium cis triſtari vetat, 15 & ſeriem reſurrectionis noſtræ graphicè depingit.

1 PRoinde, fratres mei, petimus à vobis, & obſecramus vos per Dominum noſtrum Ieſchua, vt quemadmodum accepiſtis à nobis quomodo conueniat vobis vt ambuletis & placeatis Deo, vt amplius adiiciatis.

2 Noſtis enim quæ mandata dederimus vobis per Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum.

3 Hæc enim eſt voluntas Dei & ſanctificatio veſtra, & [1] vt abſitis ab omni ſcortatione.

1 Ad verbum, vt ſitis diſiuncti.

4 Et ſciat vnuſquiſque ex vobis poſſidere vas ſuum in ſanctificatione & in honore.

5 Et non in affectibus concupiſcentiæ, ſicut reliquæ Gentes quæ non nouerunt Deum.

6 Et ne audeatis irritare & iniuria afficere [2] vir fratrem ſuum in aliquo negotio, quia Dominus noſter eſt vltor aduerſus hæc omnia, quemadmodum etiam ante hoc tempus diximus vobis, & teſtati ſumus.

2 Id eſt, Alter alterum. Hebraiſmus vſitatiſsimus.

7 Non enim vocauit vos Deus ad impuritatem, ſed ad ſanctificationem.

8 Itaque qui reiicit *hæc*, non filium hominis reiicit: ſed Deum qui dedit in vobis Spiritum ſuum ſanctum.

9 De charitate autem fratrum non opus habetis vt ſcribam vobis: vos enim ipſi docti eſtis à Deo vt diligatis vnus alium.

10 Etiam facitis ita omnibus fratribus qui ſunt in tota Macedonia. Peto autem à vobis, fratres mei, vt excellatis.

11 Vt diligentiam adhibeatis vt ſitis quieti, & [3] agentes negotia veſtra, & operemini manibus veſtris, ſicut mandauimus vobis.

3 Ad verbum, Negotiantes opera veſtra, id eſt Exercentes negotia veſtra.

12 Vt ambuletis cum honeſtate erga extraneos: & nullo homine opus habeatis.

13 Volo autem vt ſciatis, fratres mei, ut de iis qui dormiunt non ſit contriſtatio vobis, ſicut reliquis hominibus quibus non eſt ſpes.

14 Nam ſi credimus quòd Ieſchua mortuus eſt & reſurrexit, ita etiam Deus eos qui dormierunt in Ieſchua, adducet cum eo.

15 Hoc enim dicimus vobis in ſermone Domini noſtri, qui differimur in aduentum Domini noſtri, qui viuemus, non præueniemus eos qui dormierunt.

16 Eo quòd ipſe dominus noſter cum mandato & cum voce Archangeli, & cum buccina Dei deſcendet de cælo, & mortui qui ſunt in Chriſto, reſurgent primùm.

17 Et tunc nos qui differimur, qui viuimus, rapiemur cum eis ſimul in nubes in occurſum Domini noſtri, in aera, & ita omni tempore cum Domino noſtro erimus.

18 Igitur conſolemini [4] alius alium in ſermonibus iſtis.

4 Ad verb. Vnus vnum. Hebraiſmus.

1 QVod [1] ſupereſt igitur, fratres, rogamus vos, & precamur per Dominum Ieſum, vt ſicut accepiſtis à nobis quomodo oporteat vos incedere, & placere Deo, [a] magis excellatis.

2 Noſtis enim quæ mandata dederimus vobis per Dominum Ieſum.

3 Nam hæc eſt voluntas Dei, *nempe* [b] ſanctificatio veſtra, *id eſt*, vt abſtineatis à ſcortatione:

4 [3] Et ſciat veſtrûm vnuſquiſq; ſuum vas poſſidere cum ſanctificatione & honore:

5 [4] Non cum morbo cupiditatis, ſicut Gentes quæ non nouerunt Deum.

6 [5] Ne quis opprimat aut circumueniat in negotio fratrem ſuum: nam vltor eſt Dominus omnium iſtorum, ſicut & antè diximus vobis, ac teſtificati ſumus.

7 Non enim vocauit nos Deus ad impuritatem, ſed ad ſanctificationem.

8 Proinde [c] qui *hæc* reiicit non reiicit hominem, ſed Deum, qui etiam dedit nobis Spiritum ſuum ſanctum.

9 [6] Ceterùm, de fraterna charitate non neceſſe habetis vt ſcribam vobis: ipſi namque diuinitus docti eſtis vt diligatis alii alios.

10 Nam & facitis hoc erga cunctos fratres qui ſunt in tota Macedonia: obſecramus autem vos, fratres, vt magis excellatis:

11 [7] Et contendatis quieti eſſe, & res veſtras agere, [8] ac operari propriis manibus veſtris, ſicut vobis denuntiauimus:

12 Vt vos geratis honeſtè erga extraneos, & nullius vobis ſit opus.

13 [9] Nolim autem vos in ignorantia verſari fratres, [10] quod ad eos attinet [11] qui obdormierunt, vt ne doleatis, ſicut & cæteri qui ſpem non habent.

14 [12] Nam ſi credimus Ieſum mortuum eſſe, & reſurrexiſſe, ita etiam Deus eos qui obdormierint in [d] Ieſu, [e] adducet cum eo.

15 [13] Hoc enim vobis dicimus [f] verbis Domini, fore vt [g] nos viui qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos qui obdormierint.

16 Nam ipſe Dominus cum [h] hortationis clamore, & voce Archangeli ac Dei tuba, deſcendet è cœlo: & qui mortui fuerint in Chriſto, reſurgent primùm:

17 Deinde nos viui, qui reliqui erimus, [i] rapiemur ſimul cum eis in nubes, in occurſum Domini, in aëra, & ita ſemper cum Domino erimus.

18 Itaque conſolamini alii alios iſtis ſermonibus.

fidelibus enim agit) tantiſper dum adueniat Dominus. 12 Ratio confirmationis quia quum reſurrexerit caput, reſurg... que Dei virtute. d *Moriuntur in Chriſto qui ad extremum vſque vitæ ſpiritum perſeuerant in fide qua ſunt Chriſto inſiti.* e ... *tos, quantum ad corpora, quibus animi rurſus erunt adiuncti.* 13 Reſurrectionis futuræ hic modus erit. Mortuorum corpora ... pergeſient ad Dei tubæ clangorem. Deſcendet ipſe Chriſtus de cœlis. Sancti (de his enim propriè agit) qui tunc viui de... cum mortuis qui reſurrexerint rapientur in nubes in occurſum Domini, perpetuáque gloria cum eo fruentur. f ... *quaſi eo ipſo loquente.* g *De his rebus loquitur quaſi vnus ſit futurus ex eorum numero quos Dominus aduenient ſit viuos depre...* *rum incertum eſt illud tempus: ſingulos autem noſtrûm ita comparatos eſſe oportet, ac ſi ſingulis momentis Dominus venturus eſſet.* h ... *priè eſt hortamen quod apud nautas eſt ſolenne, quo vno veluti concentu remos adducunt.* i *Repentè & oculi momento.*

Caput V.

1 Curioſam temporum aduentus Chriſti inquiſitionem damnans, 6. admonet vt aſſiduè ad eum excipiendum ſint parati 11. Hinc deſcendit ad varias admonitiones.

1 Porrò

1 PORRO [a] de temporibus & [2] opportuni-
tatibus ,fratres, non eſt opus vt vobis
ſcribam.
2 Ipſi enim penitus ſcitis diem illum Domini
vt furem in nocte,ita venturum eſſe.
3 Quum enim dicent,Pax & tuta omnia,tunc
repentinum eis imminet exitium, ſicuti do-
lor partus mulieri ventrem ferenti: nec ef-
fugient.
4 [2] At vos,fratres,non eſtis in tenebris, vt di-
es ille vos tanquam fur deprehendat.
5 Omnes vos filii lucis eſtis ac Filii diei : non
ſumus noctis,neque tenebrarum.
6 Nempe igitur ne dormiamus vt reliqui, ſed
vigilemus & ſobrii ſimus.
7 Nam qui dormiunt, noctu dormiunt: & qui
inebriantur,noctu ſunt ebrii.
8 [3] At nos qui ſumus diei, ſobrii ſimus, induti
thorace fidei & charitatis,& pro galea, ſpe
ſalutis.
9 [4] Nam non conſtituit nos Deus ad iram,ſed
ad ſalutem obtinendam per Dominum no-
ſtrum Jeſum Chriſtum,
10 [5] Qui mortuus eſt pro nobis:vt ſiue vigile-
mus, ſiue dormiamus ſimul cũ eo viuamus.
11 [6] Quapropter adhortamini alii alios, & æ-
dificate ſinguli ſingulos,ſicut & facitis.
12 [7] Rogamus autem vos,fratres, vt [b] agno-
ſcatis eos qui laborant inter vos, & præiunt
vobis [c] in Domino, & admonent vos:
13 Et quàm maximè charos ducatis, [d] pro-
pter opus ipſorum, [8] pacem colite inter vos
mutuò.
14 [9] Precamur autem vos , fratres, monete
[e] inordinatos, conſolamini eos qui puſillo
animo ſunt, ſubleuate infirmos, patientes
eſtote erga omnes.
15 [10] Videte ne quis malum pro malo cuipiã
reddat : ſed beneficentiam ſemper ſecta-
mini,tum inter vos mutuò, tũ erga omnes.
16 [11] Semper gaudete.
17 Indeſinenter orate.
18 In omnibus gratias agite : hæc enim eſt
[f] voluntas Dei per Chriſtũ Jeſum erga vos.
19 Spiritum ne extinguite :
20 [g] Prophetias ne pro nihilo habete :
21 Omnia explorate : quod bonum fuerit re-
tinete:
22 [13] Ab omni [h] ſpecie mali abſtinete.
23 Ipſe autem Deus pacis *author* [i] ſanctificet
vos totos: & integer veſter ſpiritus, & ani-
ma & corpus inculpatè in aduentum Domi-
ni noſtri Ieſu Chriſti ſeruentur.
24 [14] [k] Fidelis eſt qui vocauit vos, [l] qui etiam
id efficiet.
25 [15] Fratres orate pro nobis.
26 Salutate fratres omnes cum oſculo ſancto.
27 Adiuro vos per Dominum, vt recitetur
hæc epiſtola omnibus ſanctis fratribus.
28 Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti *ſit* vo-
biſcum.Amen.

Ad Theſſalonicenſes prior ſcripta fuit Athenis.

1 DE temporibus autem & temporum ar-
ticulis, fratres mei,non opus habemus
ſcribere vobis.
2 Vos enim certò ſcitis quòd dies Domini
noſtri,vt fur in nocte ita veniet.
3 Quum dixerint quòd eſt pax & tranquilli-
tas,tunc derepentè ſurget contra eos inte-
ritus, ſicut partus dolor in ea quæ vterum
geſtat,[1] neque effugient.
4 Vos autem,fratres mei, non eſtis in tene-
bris,vt dies ille tanquam fur præueniat vos.
5 Omnes enim vos filii lucis eſtis, & filii diei,
nõ autẽ eſtis filii noctis,neq; filii tenebrarũ.
6 Proinde non dormiamus, ſicut reliqui, ſed
ſimus vigilantes & ſobrii.
7 Qui enim dormiunt,in nocte dormiunt: &
qui inebriantur,in nocte inebriantur.
8 Nos autẽ qui filii diei ſumus,ſimus vigilantes
in mente noſtra, & induti loricam fidei &
charitatis:& ponamus galeam ſpei ſalutis.
9 Quoniam non poſuit nos Deus ad iram,ſed
ad acquiſitionem ſalutis, per Dominum no-
ſtrum Jeſchua Chriſtum:
10 Qui mortuus eſt pro nobis, vt ſiue vigile-
mus,ſiue dormiamus,ſimul cum eo viuamus.
11 Propterea conſolamini vnus alium, & ædi-
ficate vnus alium,ſicut etiam facitis.
12 Petimus autem à vobis, fratres mei, vt
agnoſcatis eos qui laborant inter vos, &
[2] ſtant ante faciem veſtram,& docent vos:
13 Vt ſint in pretio vobis per charitatem a-
bundantem,& propter opus eorum, pacem
habete cum eis.
14 Petimus autem à vobis, fratres mei mo-
nete delinquentes, & [3] addite animum pu-
ſillanimis,& ſuſtinete onus debilium,& lon-
ganimes ſitis erga omnem hominem:
15 Et cauete ne quis ex vobis malum pro ma-
lo rependat, ſed omni tempore [4] ſectamini
bona inuicem,& erga omnem hominem:
16 Et gaudete omni tempore:
17 Et orate indeſinenter :
18 Et in omni re gratias agite.Hæc enim eſt
voluntas Dei per Jeſchua Chriſtũ erga vos.
19 Spiritum ne extinguatis.
20 Prophetiam ne ſpernatis:
21 Omnia probate,& quod bonum eſt tenete:
22 Et ab omni [5] voluntate mala fugite.
23 Deus autem pacis ſanctificet vos perfectè
totos,& totum ſpiritum veſtrum,& animam
veſtram, & corpus veſtrum conſeruet ſine
reprehenſione in aduentum Domini noſtri
Jeſchua Chriſti.
24 Fidelis eſt qui vocauit vos, qui idem effi-
ciet.
25 Fratres mei orate pro nobis.
26 Salutate fratres omnes in oſculo ſancto.
27 Adiuro vos per Dominũ noſtrum vt lega-
tur epiſtola hæc omnibus fratribus ſanctis.
28 Gratia Domini noſtri Jeſchua Chriſti vo-
biſcum.Ammin.

Finitur epiſtola ad Theſſalonicenſes prior.

1 Obſeruet ſtudioſus lector ב loco כ eſſe poſitũ in voce יעורון pro יערוק. Nam errorem eſſe dicere non auſim, quum manuſcriptus codex etiam ita habeat. Nõ ſi quis dicere malit Nun mutatum eſſe in Mem, ex linguæ idiotiſmo.

2 Id eſt, Sunt vobis miniſtri, quæ miniſtrorum periphraſis in veteri Teſtamento frequens eſt, vt Deut.1.38.& 10.8.

3 Ad verbum, Addite cor paruis animo. Hebraiſmus.

4 Ad verbũ, Currite poſt bona. Hebraiſmus.

5 Vel Negotio malo, ſiue re mala. Nam צבו ſicut צבותא Voluntatem, rem, & negotium ſignificat. & in his ſignificationibus ſæpe in nouo Teſtamẽto legitur: præſertim autem in 1.Cor.7.5. & 37. Item cap.14.7. & cap.16.13.& alibi ſæpe.

...epiſtola, iugi auditione Verbi Dei fouentur, ſed vera doctrina à falſa accuratè eſt diſtinguenda. g *Verbi Dei interpretationem.* ...
...conclaſio, vt in Chriſti aduentum intenti, & Dei Spiritu freti, mente, & voluntate, & corpore, puritati ſtudeamus. h *Quicquid ...mali pr a ſe fert.* i *A mundo ſeparatos ſibi conſecret ſuo ſpiritu, in Chriſto, in quo vno veram illam pacem conſequemini.* 14 Certa ... difficultates confirmatio, eſt Dei tũ beneuolentia tum potentia quarum teſtimoniũ firmum in noſtri vocatione extat. k *Sem... ſibi conſtans quiq; verè præſtet quod promiſit: eſt autem vocatio efficax nihil aliud quàm rectã voluntatis Dei declaratio iuxque firma eſt ...*
l *Quos perficiet.* 15 Reliqua pars epiſtolæ, qua ſeſe & hanc epiſtolam grauiſſima cum obteſtatione illis commendat.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES POSTERIOR.

CAPVT. I.

3 Laudat incrementa fidei, charitatis, 4 & tolerantiæ Theſſalonicenſium. 6 Et Dei vltionem aduerſus piorum oppreſſores deſcribens, 10 fideles docet recumbere in expectationem extremi iudicii.

1 PAVLVS & Syluanus & Timotheus Eccleſię Theſſalonicē-ſium quæ eſt in Deo Patre noſtro, & in Domino noſtro Ieſchua Chriſto.
2 Gratia vobiſcum & pax à Deo Patre noſtro, & à Domino noſtro Jeſchua Chriſto:
3 Gratias agere debemus Deo omni tempore pro vobis, fratres mei, vt par eſt, quòd
valdè creſcat fides veſtra, & augeatur charitas omnium veſtrûm, cuiuſque erga proximum ſuum.
4 Adeò vt etiam nos in vobis gloriemur apud Eccleſias dei, propter fidem veſtram, & propter tolerantiam veſtram quæ eſt in omni perſequutione veſtra, & afflictionibus veſtris quas toleratis.
5 Ad oſtenſionem iudicii iuſti Dei, vt digni habeamini eo regno pro quo paſſi eſtis.
6 Et ſi iuſtum eſt coram Deo vt rependat afflictionem affligentibus vos:
7 Et vobis qui affligimini, quietem nobiſcum in reuelatione Domini noſtri Jeſchua Chriſti, quæ erit de cælo cum virtute Angelorum eius.
8 Quum [1] ſumet vltionem in vehementia ignis ab iis qui non nouerunt Deum, & ab iis qui non agnouerunt Euangelium Domini noſtri Ieſchua Chriſti:
9 Qui iudicio punientur perditionis quæ eſt in æternum, à facie Domini noſtri, & à gloria virtutis eius:
10 Quum venerit vt glorificetur in ſanctis ſuis, & oſtendat mirabilia ſua in fidelibus ſuis, quia fides adhibebitur teſtimonio noſtro quod eſt de vobis in illo die.
11 Propter hoc omni tempore oramus pro vobis, vt [2] dignos habeat vos Deus vocatione veſtra, & impleat vos omni voluntate rerum bonarum, & operibus fidei in virtute:
12 Vt laudetur in vobis nomen Domini noſtri Jeſchua Chriſti: etiam vos in eo, ſecundum gratiam Dei noſtri, & Domini noſtri Jeſchua Chriſti.

1 Ad verbum, Faciet vindictam.

2 Vel, Idoneos reddat. Quo ſenſu idē verbum legitur ad Coloſſ. 1. 12. Et tunc pro vocatione veſtra, vertendum erit in tertio caſu, vocationi veſtræ.

1 PAVLVS & Syluanus & Timotheus Eccleſię Theſſalonicē-ſium, *quæ eſt* in Deo Patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto:
2 Gratia *ſit* vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.
3 [1] Gratias agere debemus Deo ſemper, de
vobis, fratres, vt par eſt, quòd [a] vehementer augeſcat fides veſtra, & abundet mutua vniuſcuiuſque omnium veſtrûm charitas:
4 Adeò vt noſipſi de vobis gloriemur apud Eccleſias Dei, *id eſt* de tolerantia veſtra & fide in omnibus perſequutionibus veſtris & oppreſſionibus quas toleratis.
5 [2] *Quæ res* manifeſto eſt indicio iuſti iudicii Dei: vt digni cenſeamini regno Dei, pro quo etiam *iſta* patimini:
9 [3] Siquidem iuſtum eſt apud Deum, viciſſim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem:
7 Vobis verò qui affligimini, relaxationem [4] nobiſcum, [5] quum patefiet Dominus Jeſus de cælo cum angelis potentiæ ſuæ.
8 Cum flammeo incendio, infligens vltionem iis [6] qui Deum non nouerunt, neque auſcultant Euangelio Domini noſtri Jeſu Chriſti:
9 Qui pœnam pendent æterni exitii, *damnati* à præſentia Domino, & potente ipſius gloria.
10 Quum venerit vt glorificetur in ſanctis ſuis & admirandus fiat in fidelibus omnibus, [7] (quòd fides habita fuerit teſtimonio noſtro apud vos) in die illo.
11 [8] Cuius etiam rei gratia precamur ſemper pro vobis, vt vos dignetur iſta [b] vocatione Deus noſter, & compleat [c] omnem *ſuæ* bonitatis gratuitam beneuolentiam, & [d] opus fidei potenter:
12 Vt glorificetur nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti in vobis, & vos in eo, ex gratia Dei noſtri, & Domini Jeſu Chriſti.

rū gradibus. Primùm gratuita Dei beneuolentia, cuius vi cæteræ cauſæ inferiores agunt. Inde manat gratuita vocatio ad Chri... cationē fides, quam tandem conſequitur Chriſti in nobis, & noſtra in Chriſto glorificatio. b *Vocationem vocat non ipſam* ... *ſed illud ipſum ad quod vocati erant, nempe cæleſtis illius regni gloriam.* c *Quod iam olim ipſe ex gratuita & in vos propenſa* ... d *Eſt ergo fides inſigne Dei opus in nobis, neque hic quicquam Apoſtolus concurrendi libero arbitrio reliquit, velut imaginantur* ...

CAPVT II.

1 Negat venturum Chriſti diem, donec in apoſtaſiam prolapſus fuerit mundus, 3 Et reuelatus fuerit Antichriſtus: 8 cuius interitum deſcribit. 15 Infertq; inde exhortationem ad conſtantiam.

1 Rogamus

1 Rogamus [1] autem vos fratres, per aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtri in eum [2] aggregationem:
2 [3] Ne citò à mente dimoueamini, neque turbemini, neq; [b] per ſpiritum, neq; [c] per ſermonem, neq; [d] per epiſtolam tanquam per nos *ſcriptam*, quaſi inſtet dies ille Chriſti.
3 Ne quis vos ſeducat vllo modo: 3 *non* enim *aduenit dies Chriſti* quin venerit defectio priùs, & retectus fuerit [e] homo ille ſceleratus, filius *inquam* ille perditionis,
4 Seſe opponens & [f] efferens aduerſus quicquid dicitur Deus, aut numen: 4 adeò vt in templo Dei tanquam Deus ſedeat, præ ſe ferens ſe eſſe Deum.
5 5 Annon meminiſtis me, quum adhuc eſſem apud vos, hoc dixiſſe vobis?
6 Nunc verò [g] quid obſtet noſtis, vt is ſuo tempore retegatur.
7 6 Iam enim peragitur myſterium iniquitatis: 7 tantùm qui [h] nunc obſtat, *obſtabit* vſquedum è medio ſublatus fuerit:
8 8 Et tunc retegetur [i] impius ille quem Dominus [k] conficiet [l] Spiritu oris ſui, & illuſtri aduentu ſuo abolebit.
9 9 *Illum, inquam* cuius aduentus eſt ex efficacia Satanæ, cum omni potentia & ſignis, ac prodigiis [m] mendacibus,
10 Et cum omni fraude iniuſtitiæ in iis qui pereunt: pro eo quòd amorem veritatis non receperunt vt ſalui fierent.
11 Propterea igitur mittet illis Deus [n] efficaciam deceptionis, vt credant mendacio:
12 Vt damnentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed [o] acquieuerunt in iniuſtitia.
13 10 Nos autem debemus gratias agere Deo ſemper de vobis, fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos Deus ab initio ad ſalutem [p] per ſanctificationem Spiritus, & [q] fidem habitam veritati:
14 Quò vocauit vos [r] per Euangelium noſtrũ, ad obtinendam gloriam Domini noſtri Ieſu Chriſti.
15 11 Nempe igitur, fratres, perſtate, & retinete traditam doctrinam quam edocti eſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.
16 Ipſe verò Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Deus ac Pater noſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam & ſpem bonam per gratiam,
17 Conſoletur veſtra corda, & ſtabiliat vos in omni ſermone & opere bono.

1 Petimus autem à vobis, fratres mei, per aduentum Domini noſtri Ieſchua Chriſti, & per [1] congregationem noſtri quæ eſt ad eum.
2 Ne citò cõmoueamini in mentibus veſtris, neque conturbemini, nec à ſermone, nec à ſpiritu, nec ab epiſtola quæ ſit quaſi à nobis, quòd [2] ecce inſtet dies Domini noſtri.
3 Ne quis decipiat vos [3] vllo modo: nam niſi venerit prius defectio, & reueletur filius hominis peccati, [4] filius perditionis,
4 Qui eſt contrarius, & extollit ſe ſuper omne quod vocatur Deus & numen, ita vt etiam in templo Dei ſedeat, & oſtentet ſeipſum ac ſi Deus eſſet.
5 Nónne meminiſtis quòd quum apud vos eſſem, hæc dicebam vobis?
6 Et nunc ſcitis quid detineat, vt reueletur ſuo tempore.
7 Myſterium enim iniqui iam incipit efficax eſſe, tantummodo ſi quod nunc detinet, tolleretur è medio:
8 Et nunc pateſieret iniquus ille, quem Dominus noſter Ieſchua confodiet ſpiritu oris ſui, & interficiet eum reuelatione aduentus ſui.
9 Aduentus enim illius *iniqui* efficacitas eſt Satanæ, in omni virtute & ſignis & prodigiis falſis:
10 Et in omni deceptione iniquitatis quæ fit in pereuntibus: propterea quòd non receperunt dilectionem veritatis, per quam ſeruarentur.
11 Propter hoc immittet eis Deus efficacitatem deceptionis, vt credant mendacio:
12 Et iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed complacitum eſt eis in iniquitate.
13 Nos autem debemus gratias agere Deo omni tempore pro vobis, fratres dilecti Domini noſtri, quòd elegerit vos Deus ab initio ad ſalutem per ſanctificationem Spiritus, & per fidem veritatis,
14 Ad hæc enim vocauit vos Deus per prædicationem noſtram, vt ſitis gloria Domino Ieſchua Chriſto.
15 Itaque, fratres mei, confirmamini, & fortiter retinete mandata quæ didiciſtis, ſiue per ſermonem ſiue per epiſtolam noſtram.
16 Ipſe autem Dominus noſter Ieſchua Chriſtus, & Deus Pater noſter qui dilexit nos, & dedit nobis conſolationem quæ eſt in æternum, & ſpem bonam per gratiam ſuam,
17 Conſoletur corda veſtra, & confirmet in omni ſermone & in omni opere bono.

1 Id eſt, Qua ad eum aggregati ſumus.

2 Hic quoque ſicut ad Coloſ. 2. particula לם adſcribitur, vt oſtendatur non ex mente Apoſtoli eſſe accipienda verba ſequentia, ſed μιμητικῶς prolata eſſe in eorum perſona qui ſtudebant fideles eccleſias à veritate diſcedere.

3 Ad verbũ, Vllo ex modis.

4 Id eſt, Homo natus & deſtinatus ad perditionem, Hebraiſmus.

[illegible] *commemoret ac retineat.* 6 Iam ipſis Apoſtoli temporibus prima apoſtaticæ ſedis fundamenta iaciebantur, *ſed ita* [illegible] 7 Romano imperio ſublato apoſtaticam ſedem ſucceſſuram prædicit, illius videlicet arcem occupaturam, vt ipſi [illegible] Chryſoſtomus & Hieronymus interpretantur. h *Qui nunc obtinet ſiue rerum potitur, Romana ſcilicet Monarchia.* [illegible] Domini [illegible] impietas detegetur, & aduentu Chriſti penitus abolebitur. i *Ad ver. exlex, id eſt, qui legem Dei* [illegible] k *Ad nihilum rediget.* l *Verbo ſuo, veri enim Verbi miniſtri ſunt inſtar oris, per quod efflat Dominus potens illud* [illegible] *quo tanquam ferrea virga hoſtes conteret.* 9 Prædicit Satanam omnes ſuas vires, etiam addito omni fallendi mi[illegible] in illa ſede ſtabilienda, explicaturum, idque maximo cum ſucceſſu, ſic merente mundi perfidia ita tamen vt ſoli increduli [illegible] perituri. m *Partim falſis, partim veris, ad ſtabiliendi cauſa editis.* n *Vim quandam in illis decipiendi efficaciſſimam,* [illegible] *approbauerunt, vt etiam in eo ſibi placuerint, qui ſummus eſt veſaniæ gradus.* 10 Electi à malis iſtis omnibus [illegible] [illegible] autem ex iſtis teſtimoniis intelligitur: ex ſanctificatione colligitur fides: fides ex eo quòd aſſentimur veritati: veritas ex [illegible] Euangelii prædicationem, vnde demum ad certam ſpem glorificationis aſcenditur. p *Vt vos ſanctificaret.* q *Fide qua* [illegible] *veritatem Dei (id eſt Euangelium) amplectimur.* r *Noſtra prædicatione.* 11 Concluſio, Supereſt igitur vt in doctrina & [illegible] tradita, gratuita Dei beneficentia nos per ſpem inuictam conſolante, & vita noſtra omni ſanctè inſtituta, perſeueremus.

CAPVT.

Caput III.

1 *Monet vt piis precibus Euangelii prædicationem promoueant,* 6 *& ſe ſubducant ab iis qui otio,* 11 *& curioſitate turbant ordinem publicum,* 14 *quos etiam à communi fidelium cœtu excludit.*

1 DEinceps, fratres, orate pro nobis vt ſer-
mo Domini noſtri currat, & glorifice-
tur in omni loco, ſicut apud vos:
2 Et vt eripiamur à filiis hominis malis &
peruerſis, Non enim omnis hominis eſt fi-
des.
3 Fidelis autem eſt Dominus qui ſeruabit
vos, & eripiet vos à malo.
4 Confidimus autem de vobis per Dominum
noſtrum, quòd id quod præcepimus vobis,
feciſtis atque facitis.
5 Et Dominus noſter dirigat corda veſtra ad
dilectionem Dei, & ad expectationē Chriſti.
6 Præcipimus autem vobis, fratres mei, per
nomen Domini noſtri Ieſchua Chriſti, vt
ſubducatis vos ab omni fratre qui [1] peſſimè
ambulat, & non iuxta mandata quæ accepit
à nobis.
7 Vos enim ſcitis quomodo oporteat imita-
ri nos, qui non ambulauimus peſſimè inter
vos.
8 Neque panem gratuitum ab vllo ex vobis
acceptum comedimus, ſed in labore & fati-
gationē nocte & die operati ſumus, ne vllum
ex vobis grauaremus.
9 Nequaquam propterea quòd non eſſet po-
teſtas nobis, ſed vt in nobiſipſis daremus vo-
bis exemplum vt nos imitaremini.
10 Etenim quum apud vos eſſemus, hoc præ-
cipiebamus vobis, vt quiſquis nolit labora-
re, etiam non comedat.
11 Audiuimus enim quòd ſint inter vos ali-
qui qui peſſimè ambulant, & nihil quicquā
operantur niſi vana.
12 Iſtis autem præcipimus, & petimus ab eis
per Dominum noſtrum Ieſchua Chriſtum,
vt cum quiete operentur, & comedant pa-
nem ſuum.
13 Vos autem, fratres mei, ne moleſtū ſit vo-
bis operari quod bonum eſt.
14 Et ſi quis non auſcultat ſermonibus iſtis
qui ſunt in epiſtola, diſcernatur vobis ille, &
ne cōmercium habeatis cū eo, vt pudefiat.
15 Neque velut inimicum habete eum: ſed
corrigite eum tanquam fratrem.
16 Ipſe autem Dominus pacis det vobis pa-
cem omni tempore, in omni re.
17 Dominus noſter *ſit* cum omnibus vobis.
18 Pax per ſcripturam manus meæ. Ego Pau-
lus ſcripſi: quod eſt ſignum in omnibus epi-
ſtolis meis: ita ſcribo.
19 Gratia Ieſchua Chriſti ſit cum omnibus
vobis, fratres mei. Ammin.

Finitur Epiſtola ad Theſſalonicenſes ſecunda, quæ ſcripta fuit è Laodicea Piſidia.

1 Ad verbum, Malè, malè: id eſt Admodum malè ſe gerit, Hebraiſmus.

1 QVod [1] ſupereſt, precamini, fratres pro
nobis, vt ſermo Domini currat, & glo-
rificetur ſicut & apud vos:
2 Et vt eripiamur à [a] proteruis ac ſceleratis
hominibus: [2] non enim omnium eſt fides.
3 Sed fidelis eſt Dominus, qui ſtabiliet vos
& tuebitur [b] à malo.
4 [3] Confidimus autem per Dominum de vo-
bis, vos, quæ denuntiamus vobis, & facere
& facturos eſſe.
5 [4] Dominus verò dirigat veſtra corda ad Dei
charitatem, & Chriſti expectationem.
6 [5] Denuntiamus autem vobis fratres, per
nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſub-
ducatis vos ab omni fratre qui inordinatè ſe
gerit, & non ex tradita doctrina quam acce-
pit à nobis.
7 [6] Nam ipſi ſcitis quomodo oporteat nos
imitari: quoniam non inordinatè nos geſſi-
mus inter vos:
8 Neque gratis panem edimus *acceptum* à
quoquam: ſed cum labore & ærumna nocte
dieque operantes, ne quem veſtrûm graua-
remus.
9 Non quòd nobis *id* non liceat, ſed vt noſ-
metipſos pro exemplari exhibeamus vobis
ad nos imitandos.
10 Etenim quum eſſemus apud vos, hoc de-
nuntiabamus vobis, quòd ſi quis nolit ope-
rari, [c] etiam non edito.
11 Audimus enim quoſdam verſari inter vos
[7] inordinatè, nihil operis facientes, [8] ſed
curioſè agentes.
12 [9] Iis autem qui ſunt iſtiuſmodi, denuntia-
mus, & eos obſecramus per Dominum no-
ſtrum Ieſum Chriſtum, vt cum quiete ope-
rantes, ſuo pane veſcantur.
13 [10] Vos autem, fratres, ne ſegneſcite in be-
nefaciendo.
14 [11] Quòd ſi quis non auſcultat noſtro per
epiſtolā ſermoni, hunc notate: [12] & ne cō-
mercium habete cum eo, [13] vt eum pudeat.
15 [14] Neque vt inimicum ducite, ſed admo-
nete vt fratrem.
16 [15] Ipſe autem Dominus pacis *autor* ſem-
per det vobis pacem omni modo, Dominus
ſit cum omnibus vobis.
17 [16] Salutatio, mea manu Pauli, quod eſt ſig-
num in omni epiſtolâ: ita ſcribo.
18 Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti *ſit* cum
omnibus vobis. Amen.

Ad Theſſalonicenſes poſterior miſſa fuit Athenis.

eſt maximum ſcelus. 8 Taxat vitium cum ſuperiore coniunctum, vnde infinita mala conſequuntur: nempe quòd ... ſtigant aliena quàm qui ſua nihil curant. 9 Præcipit Dominus & precantur Apoſtoli per Chriſti nomen, primum, vt ... deinde vt quiſque tranquillè curet munus ſibi à Domino impoſitum. 10 Cauendum ne quorundam indignitas ... ficentiam frigidiores. 11 Excommunicatio, petulcaciæ pœna. 12 Familiaritas cum excommunicatis vitanda ... excommunicationis eſt, non exitium, ſed ſalus peccatoris, vt pudore ſaltem victus reſipiſcat. 14 Sic vitanda fratrum ... torum familiaritas, vt eorum in vitam reuocandorum occaſiones omnes ſedulò quærantur. 15 Preces ſunt omnium ... ſigilla. 16 Subſcripſit ſuis literis ſua manu Apoſtolus, ne falſa pro veris ſupponerentur.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM

PRIOR.

Caput I.

Abſolutum veri paſtoris exemplar propoſitum, quum præcipua eius functio ſit in docendo. 4 *monet vt reiectis vanis quæſtionibus, ea tradat* 5 *quæ charitatem & fidem fouent.* 12 *At ne contemptui ſit ſua autoritas,* 14 *qualis factus ſit per Dei gratiam, humiliter prædicat.*

1 Pavlvs Apoſtolus Ieſu Chriſti ex ordinatione Dei ſeruatoris noſtri & Domini Ieſu Chriſti ſpei noſtræ,
2 Timotheo Germano filio in fide, gratia *ſit tibi*, [a] miſericordia & pax à Deo Patre noſtro, & Chriſto Ieſu Domino noſtro:
3 [2] Sicut te ſum precatus vt permaneres Epheſi quum proficiſcerer in Macedoniam, vide vt denunties quibuſdam ne diuerſam doctrinam doceant:
4 [3] Nec attendant fabulis & [b] genealogiis infinitis, quæ potius quæſtiones præbent quàm ædificationem Dei quæ eſt per fidem.
5 [4] Porrò finis [c] mandati eſt [d] charitas ex puro corde, & conſcientia bona, & fide non ficta,
6 [5] A quibus quum quidam vt à ſcopo aberrarint, deflexerunt ad vaniloquentiam:
7 [6] Volentes eſſe Legis doctores, nec intelligant quæ loquuntur, neque de quibus aſſeuerant.
8 [7] Scimus autem bonam eſſe Legem, ſi quis ea legitimè vtatur.
9 [8] *Nempe* ſciens Legem [e] iuſto poſitam non eſſe, ſed [f] Legis contemptoribus, & iis qui ſubiici neſciunt, impiis & [g] peccatoribus, nefariis & profanis, parricidis & matricidis, homicidis,
10 Scortatoribus, maſculorum concubitoribus, plagiariis, & mendacibus, periuris, & ſi quid aliud eſt quod ſanæ doctrinæ ſit oppoſitum:
11 [9] *Quæ eſt* ſecundum glorioſum Euangelium beati Dei, [10] quod concreditū eſt mihi.
12 [11] Gratiam igitur illi habeo qui me [h] robuſtum effecit, *id eſt* Chriſto Ieſu Domino noſtro, quòd me fidelem duxerit, vt qui *me* in miniſterio conſtitueret:
13 Qui prius eram & blaſphemus & per-

1 Pavlvs apoſtolus Ieſchua Chriſti per mādatum Dei ſeruatoris & Ieſchua Chriſti ſpei noſtræ,
2 Timotheo filio vero in fide, gratia, miſericordia, & pax à Deo Patre noſtro & Chriſto Ieſchua Domino noſtro.
3 Petieram abs te quum proficiſcerer in Macedoniam, vt remaneres Epheſi, & præciperes nonnullis ne docerent doctrinam diuerſam.
4 Neque ſeſe proiicerent in fabulas & [1] genealogias, quibus finis non eſt, quæ controuerſias pariunt potius, & non ædificationem in fide Dei.
5 Finis autem præcepti eſt charitas quæ prodenit à corde puro, & à conſcientia bona, & à fide vera.
6 Et ab iis aberrarunt homines, & declinarunt ad verba vana.
7 In eo quòd quæſierint eſſe doctores Legis, quum non intelligerent id quod loquebantur, neque id de quo contendebant.
8 Scimus autem quòd Lex bona ſit, ſi quis ſecundum ipſam Legem verſetur in ea.
9 Sciens quòd iuſtis Lex poſita non ſit, ſed iniquis & rebellibus, & improbis & peccatoribus & periuris & iis qui non ſunt puri, & iis qui percutiunt patres ſuos, & iis qui percutiunt matres ſuas, & homicidis,
10 Et ſcortatoribus, & cubantibus cum maſculis, & iis qui furantur [2] ingenuos, & mendacibus, & [3] periuris, & omni rei quæ eſt contraria doctrinæ ſanæ Euangelii gloriæ Dei benedicti.
11 Quod concreditum eſt mihi.
12 Et gratias ago ei qui corroborauerit me, *nempe* Domino noſtro Ieſchua Chriſto, qui reputauit me fidelem, & poſuit me ad miniſterium ſuum.
13 Me *inquam* qui antè blaſphemus eram,

[1] Ad verbū, Narrationes generationum.

[2] Ad verbum, Filios libertatum, Hebraiſmus.

[3] Ad verbum, Et tranſgredientibus iuramentum, Hebraiſmus.

[illegible] *conſcientia bona, nec fides extra Dei verbum.* 5 Quod in genere de vanis & curioſis controuerſiis dixerat applicat iis [illegible] præcepteres in externis immorabantur, nullum de nugis quibuſdam poſteà garriendi finem facientes. 6 Nulli indoctiores ſanctitatis nomine vſurpando quàm ſophiſtæ matæologi. 7 Occupatio, *ſe non damnare Legem ſed legitimum* [illegible] 8 Is demum effugit Legis maledictionem, ac proinde illam non horret, qui fugiens quæ Lex damnat, eius ob [illegible] non autem qui de externis & curioſis quibuſdam garrit. e *Is demum talis eſt quem Dominus vera doctrina & [illegible]* f *Ad verbum, ex legibus.* g *Volens aliquam peccandi artem exercentibus.* 9 Matæologiæ opponit non tantùm Le[illegible] Euangelium, vtpote quod minime damnet, imò maximè commendet ſanam doctrinam præceptis Dei comprehenſam ac proinde [illegible] Dei Euangelium vocat, quod etiam illi garruli ignorabant. 10 Ratio cur nec alter hæc [illegible] in Ec[illegible] quoniam nullum ſit aliud Euangelium, quàm quod Deus ipſi commiſit. 11 Aſſerit neceſſariò ſuum Apoſtola[illegible] [illegible] vſque deſcidens, vt Chriſti miſericordiam attollat, [illegible] h *Qui vires mihi indidit,* [illegible] i *Hac ſunt opera* [illegible]

&

& perſequutor & contumelioſus, ſed gratiā
conſequutus ſum, propterea quod quum igno
rans eſſem, fecerim id quod eſt infidelitatis.
14 Exuberauit autem in me gratia Domini
noſtri, & fides & dilectio quæ eſt in Jeſchua
Chriſto.
15 Fidelis eſt ſermo, & dignus qui recipiatur,
quod Jeſchua Chriſtus venit in mundum ad
ſeruandum peccatores, quorum primus e-
go ſum.
16 Sed propter hoc miſertus eſt mihi, vt in
me primo oſtenderet Jeſchua Chriſtus om-
nem longanimitatē ſuam, ad inſtructionem
eorum qui credituri eſſent in ipſum, in vi-
tam æternam.
17 Regi autem ſeculorum, ei qui non corrum-
pitur, & non conſpicitur, qui eſt vnus Deus,
honor & gloria in ſeculū ſeculorū. Ammin.
18 Hoc mandatum commendo tibi, fili mi Ti-
mothee, juxta prophetias priſtinas quę fue-
runt de te, vt milites in eis militiam hanc
bonam.
19 In fide & in conſcientia bona. Iſti enim
qui hanc longè abiecerunt à ſe, fide vacui
redditi ſunt.
20 Sicut Hymeneus, & Alexander, quos tra-
didi Satanæ, ne ſint blaſphemi.

ſequutor & injurioſus: ſed mei miſertus eſt,
nam ignorans id faciebam, (nempe) fidei
expers.
14 Superabundauit autem gratia illa Domi-
ni noſtri 12 cum fide & dilectione in Chri-
ſto Jeſu.
15 13 k Fidus *eſt hic* ſermo, & modis omnibus
dignus quem amplectamur, Chriſtum Jeſum
veniſſe in mundum vt peccatores ſeruaret,
quorum primus ſum ego.
16 Verùm ideò miſertus eſt mei, vt in me pri-
mo oſtenderet Jeſus Chriſtus omnem cle-
mentiam, vt eſſem exemplo credituris ipſi
in vitam æternam.
17 14 Regi autem æterno, immortali, inuiſi-
bili, l ſoli ſapienti Deo, honor *ſit* & gloria in
ſecula ſeculorum. Amen.
18 15 Hoc mandatum commendo tibi, fili Ti-
mothee, *nempe* vt ſecundum prægreſſas de
te prophetias, milites m per eas bonam illam
militiam,
19 Retinens n fidem & bonam conſcientiam,
16 qua repulſa nonnulli naufragium fidei
fecerunt.
20 Ex quibus eſt Hymenæus & Alexander;
17 quos o tradidi Satanæ, vt p diſcerent non
blaſphemare.

[illegible] tibus multorum prophetiis ad miniſterium vocatus, & doctrinam acceptam & bonam conſcientiam tueretur. m [illegible] 16 Rectam conſcientiam qui non ſeruant, paulatim amittunt etiam intelligentiæ donum: quod [illegible] 17 Non ferendi Apoſtatæ in Eccleſia, [illegible] o Ex Eccleſia [illegible] ſuo exemplo probis. 1. Cor. 5. 5. p *Vt ſuo malo diſcant, quid ſit blaſphemare.*

CAPVT II.

1 *[illegible] commendari Deo.* 3. 5 *[illegible]* 8 *[illegible] cuiuſcunque loci ſint, ad [illegible]* 9 *& quę veſtitu.* 11 *[illegible] mulieres in ſacro cœtu ſe gerere debeant, diſſerit.*

1 PEto igitur abs te vt ante omnia preca-
tionem offeras Deo, & orationem, &
obſecrationem, & gratiarum actionem
pro omnibus filiis hominis:
2 Pro regibus & principibus, vt habitationē
tranquillam & quietam inhabitemus in om-
ni timore Dei & puritate.
3 Hoc enim bonum eſt & acceptum coram
Deo ſeruatore noſtro,
4 Qui vult vt omnes filii hominis ſemen-
tur, & ſeſe conuertant ad cognitionem ve-
ritatis.
5 Vnus eſt enim Deus, & vnus eſt mediator
Dei & filiorum hominū, filius hominis Je-
ſchua Chriſtus:
6 Qui dedit ſemetipſum redemptionem pro
omni homine, teſtimonium quod euenit
tempore ſuo.
7 Cuius ego poſitus ſum prædicator & Apo-
ſtolus; (veritatem dico, & non mentior)
quia factus ſum doctor Gentium in fide ve-
ritatis.

1 1 ADhortor igitur ante omnia vt fiant de-
precationes, preces, poſtulationes,
gratiarum actiones pro quibuſuis ho-
minibus:
2 Pro regibus & quibuſuis in eminentia con-
ſtitutis: 2 vt tranquillam ac quietam vitam
degamus cum omni pietate & a honeſtate.
3 3 Nam hoc bonum eſt & acceptum coram
ſeruatore noſtro Deo:
4 Qui quoſuis homines vult ſeruari, & ad a-
gnitionem veritatis venire.
5 4 Vnus enim eſt Deus, vnus etiam mediator
Dei & hominum, b homo Chriſtus Jeſus:
6 Qui ſemetipſum dedit redemptionis pre-
tium pro quibuſuis, c *Chriſtus inquam*, teſti-
monium illud ſuis temporibus *deſtinatum*.
7 Cuius conſtitutus ſum ego preco & Apo-
ſtolus (veritatem dico per Chriſtum, c non
mentior) doctor, *inquam*, Gentium d cum
fide ac veritate.

in primis oportebat Deo commendare, vt poſſint tam neceſſario munere fideliter defungi. 2 Compellitur hoc [illegible] *quod vigere in hominum commerciis debet.* 3 Aliud argumentum, cur pro quibuſuis, ſublato gentis, ſexus, ætatis, ordinis [illegible] Eccleſia precandum, quoniam videlicet Dominus quoſuis, interdum etiam ab [illegible] vocando, ſic Eccle[illegible] legi, ac proinde preces pro quibuſuis haberi. 4 Non videretur vnus quorumuis hominum Deus, niſi in quibuſuis [illegible] [illegible] vnus videretur Dei & quorumuis hominum mediator Chriſtus [illegible] [illegible] pro quibuſuis [illegible] pro quibuſuis [illegible] b *Homo factus [illegible]* [illegible] gentibus non patefactum eſt [illegible] ipſo Apoſtolo [illegible] d *Fidelis [illegible]*

8 [a] Velim igitur viros precari in quouis loco, puras [e] manus attollentes abſque [f] ira & diſceptatione.

9 [7] Itidem & mulieres amictu honeſto, cum verecundia & modeſtia ornare ſeſe, non cincinnis, vel auro, vel margaritis, vel pretioſo veſtitu:

10 Sed (quod decet mulieres pietatem ſpondentes) operibus bonis.

11 Mulier cum ſilentio diſcito cum omni ſubiectione.

12 Mulieri enim docere non permitto, [8] neque authoritatem vſurpare in virum, ſed eſſe in ſilentio.

13 [9] Adam enim prior formatus eſt deinde Eua.

14 [10] Et Adam [h] non fuit ſeductus, ſed mulier ſeducta cauſa tranſgreſſionis fuit.

15 [11] Seruabitur tamen liberos gignendo, ſi manſerint in fide ac charitate, & ſanctificatione cum modeſtia.

8 Volo igitur vt orent viri in omni loco, attollentes manus ſuas pure, ſine ira & ſine diſceptationibus.

9 Ita etiam mulieres cum habitu caſto veſtitus: cum verecundia & cum caſtitate ſit ornatus earum, non in intortionibus crinium, aut in auro, aut margaritis, aut veſtibus pulchris.

10 Sed in operibus bonis, quemadmodum decet mulieres quæ [1] ſpondent timorem Dei.

11 Mulier in quiete ſit diſcens, cum omni ſubiectione.

12 Mulieri enim docere non permitto, neque autoritatem vſurpare in virum, ſed ſit in quiete.

13 Adam enim formatus eſt primum, deinde Eua.

14 Et Adam non errauit: mulier autem errauit, & tranſgreſſa eſt mandatum.

15 Salua autem ſit per liberos ſuos, [2] ſi permanſerint in fide, & in charitate, & in ſanctificatione, & in caſtitate.

1 Vel, Profitentur. Eſt enim deductum à themate ΝΤ, quod inter cætera ſignificat confiteri & profiteri.

2 Id eſt, Si ipſæ mulieres permanſerint. De quibus antè collectiuè in ſingulari numero loquutus eſt.

[illegible] conſcientia Deum poſſimus inuocare. 8 Diſceptatione quæ ſibi repugnat, [illegible] 1. 6. [illegible] 2. Pet. 3. 12. [illegible] ... & ab omni luxu alieno habitu, modeſte & in ſilentio in publicis cœtibus diſcant. 1. Cor. 14. 34. [illegible] ... mulieribus in Eccleſia non liceat docere, quoniam hoc modo ſupra viros collocarentur, quorum videlicet [illegible] ... ordinationi. Gen. 1. 27. Gen. 2. 6. 9 [illegible] ... poſteriorem creauit viri cauſa. 10 Deinde, quia poſt peccatum hæc [illegible] ... Adam fuit ſeductus, ſed vxoris opera, idcirco [illegible] ratione debet eſſe viro ſubiecta. 11 Obiter inſerit con[illegible] ... impedire hanc ſubiectionem, quominus & ipſæ mulieres perinde vt viri ſeruentur, ſi ſeſe in coniugalibus illis [illegible], cum [illegible] & modeſtiæ gubernarint.

CAPVT III.

2 *Epiſcopos,* 8 *& diaconos Chriſtianos depingit, cum eorum vxoribus,* 12 *liberis & familia,* 15 *Et Eccleſiam domum Dei nominat.*

1 FIdus eſt hic ſermo, [a] Si quis Epiſcopatum appetit, præclarum opus deſiderat.

2 Oportet igitur Epiſcopum irreprehenſum eſſe, [b] vnius vxoris virum, vigilantem, temperantem, compoſitum, hoſpitalem, aptum ad docendum:

3 Non [c] vinoſum, non percuſſorem, non turpem quæſtum facientem, ſed æquum, alienum à pugnis, alienum ab auaritia:

4 Qui ſuæ domui bene præſit, qui liberos contineat in ſubiectione cum omni honeſtate.

5 (Nam ſi quis propriè domui præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiam Dei curabit?)

6 Non nouitium, ne inflatus [d] in criminationem incidat diaboli.

7 Oportet autem eum etiam bonum habere teſtimonium ab extraneis: ne in probrum incidat & laqueum Diaboli.

8 [3] [e] Diaconos ſidem honeſtos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpem quæſtum facientes.

9 Tenentes [f] myſterium fidei cum pura conſcientia.

10 Atque hi etiam probentur prius, deinde miniſtrent, ſi ſint inculpati.

11 [4] Vxores ſidem honeſtas, non calumniatrices, ſobrias, fidas in omnibus.

1 FIdelis eſt ſermo, quod ſi quis concupiſcit presbyterium, opus bonum concupiſcit.

2 Oportet autem vt ille presbyter talis vt [1] vitium non reperiatur in eo, & fuerit maritus vnius vxoris: cuius mens ſit vigilans, & qui ſit ſobrius, & ordinatus, & amans hoſpitum, & didacticus.

3 Non autem [2] ſectator vini, cuius manus non ſit præceps ad percutiendum, ſed ſit lenis, & non litigioſus, neque amans argentum.

4 Et qui gubernet domum ſuam bene, & qui contineat filios ſuos in ſubiectione, & in omni puritate.

5 Si enim domum ſuam ipſius neſciat bene gubernare, quomodo poteſt Eccleſiam Dei gubernare?

6 Neque ſit [3] puer doctrina ſua ne ſeſe extollat, & incidat in iudicium Satanæ.

7 Oportet autem vt teſtimonium bonum ſit ei ab extraneis, ne incidat in probrum & in laqueum Satanæ.

8 Et etiam miniſtri ſimiliter ſint pudici, neque [4] loquantur duo, neque ſint dediti vino multo, neque ament lucra turpia:

9 Sed teneant myſterium fidei, cum conſcientia pura.

10 Atque illi ipſi probentur prius, & tunc miniſtrent, exiſtentes ſine reprehenſione.

11 Similiter etiam vxores ſint honeſtæ, & ſit vigilans mens earum, ſintque fideles in omni re, & non ſint calumniatrices.

1 Ad verbum, Macula.

2 Ad verbum, Tranſiens ad vinum. Id eſt, Qui poculis non definit eſſe infeſtus, & ab eis non facilè ſe diuelli patitur. Eadem phraſis legitur ad Titum. 1. 6.

3 Qui recens inſtitutus eſt in doctrina fidei.

4 Id eſt, Ne ſint bilingues, qui modò vnum, modò aliud dicant: vel diuerſum ab eo quod habent in animo.

[illegible] Vide verſ. 8. [illegible] d [illegible] ... atque ſic in eandem [illegible] ipſe Diabolus. [illegible] ... veritatis, ſobrietate, animo ab omni auaritia alieno, [illegible] in ſana doctrina, bona denique conſcientia & integritate [illegible] ... [illegible] f Euangelicam doctrinam [illegible] ... [illegible], 4 Inquirendum etiam in Paſtorum & Deaconorum vxores.

12 Diaconi

12 Diaconi ſint is cui vna fuit vxor, & regat filios ſuos, & domum ſuam benè.
13 Nam qui miniſtrauerint benè, gradum bonum acquirunt ſibiipſis, & fiduciam multam in fide Ieſchua Chriſti.
14 Hæc ſcribo tibi, ſperans quòd citò veniam ad te:
15 Etſi autem fiat vt differam, vt cognoſcas quomodo oporteat cõuerſari in domo Dei, quæ eſt Eccleſia Dei viuentis, columna & fundamentum veritatis.
16 Et verè magnum eſt myſterium hoc iuſtitiæ, Quòd Deus reuelatus eſt in carne, & iuſtificatus eſt in ſpiritu, & viſus eſt Angelis, & prædicatus eſt inter Gentes, & fides habita eſt illi in mundo, & ſublatus eſt in gloriam.

12 5 Diaconi ſint vnius vxoris mariti, qui liberis rectè præſint, & propriis domibus.
13 Nam qui benè miniſtrauerint, g gradum ſibi bonum acquirunt, & h multam libertatem per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu.
14 6 Hæc tibi ſcribo, ſperans fore vt celerius ad te veniam:
15 Quòd ſi tardius venero, vt noris quomodo oporteat 7 in domo Dei verſari, quæ eſt Eccleſia Dei viui, i columna & ſtabilimentum veritatis.
16 8 Et ſine controuerſia magnum eſt pietatis myſterium: Deus conſpicuus factus eſt in carne, k iuſtificatus eſt in Spiritu, conſpectus eſt ab angelis, prædicatus eſt Gentibus, fides illi habita eſt in mundo, ſurſum receptus eſt in gloriam.

ſari, in qua conſeruatur veritatis theſaurus. i *Hominum nimirum reſpectu: innititur enim Eccleſia angulari illi lapidi* [illegible] *veritatis conſeruatrix, non mater.* 8 Hac veritate cuius cuſtos & conſeruatrix eſt inter homines Eccleſia, miniſterio ibi conſtituto, nihil auguſtius eſſe poteſt. Docet enim res omnium maximas, nempe Deum in Chriſti perſona, aſſumpta noſtra [illegible] eſſe viſibilem, cuius tamen in tanta infirmitate maieſtas infinitis modis eluxit adeò vt ipſos Angelos rei tantæ conſpectu [illegible] denique Gentibus prædicatus, ab eis receptus eſt, & nunc ſurſum in ſummum gloriæ gradum [illegible]. k *In illo aſſumpto* [illegible] *vis diuinitatis ſeſe exeruit, vt Chriſtum quantumuis hominem infirmum, palàm fuerit eſſe Deum.*

CAPUT IIII.

1 *Falſas doctrinas de coniugii & ciborum prohibitione* 7 *& profanas damnat.* 8 *commendat autem pietatis ſtudium,* 13 *& aſſiduam, ſcripturæ lectionem.*

1 SPiritus autem planè dicit quòd temporibus poſterioribus diſcedent nonnulli à fide, & 1 ſectabuntur ſpiritus deceptores, & doctrinam dæmoniorum.
2 Qui per ſimilitudinem decipiunt, & loquuntur mendacium, & ſunt 2 aduſti in conſcientia ſua.
3 Et prohibent matrimonio coniungi, & faciunt abſtinere à cibis quos Deus creauit ad vſum, & ad gratiarum actionem, iis qui credunt & norunt veritatem.
4 Quia quicquid creatum eſt à Deo, bonum eſt: & nihil eſt abominandum, ſi cum gratiarum actione ſumatur.
5 Sanctificatur enim per ſermonem Dei, & per orationem.
6 Hæc ſi docueris fratres tuos, miniſter bonus eris Ieſchua Chriſti, educatus in ſermonibus fidei, & in doctrina bona quam edoctus es.
7 A narrationibus autem inſulſis vetularum te ſubducito, & exerce teipſum in iuſtitia.
8 Exercitatio enim corporis tempore modico prodeſt: iuſtitia autem in omni re prodeſt, & eſt illi promiſſio vitæ huius temporis & futuri.
9 Fidelis eſt ſermo, & dignus qui recipiatur.

1 Ad verbum, Et ibunt poſt ſpiritus deceptores, & poſt doctrinam, &c.
2 Metaphora ſumpta eſt ab iis quibus putridum aliquod membrum amputatum eſt adhibito cauterio. Et ſenſus eſt, Nulla religione tenentur.

1 1 SPiritus autem disertè dicit fore vt poſterioribus temporibus deſciſcant quidam à a fide, ſpiritibus deceptoribus attendentes ac doctrinis dæmoniorum,
2 2 Per b hypocriſin falſiloquorum, quorum c conſcientia cauterio reſecta eſt,
3 3 Prohibentium contrahere matrimonium, *iubentium* abſtinere à cibis 4 quos Deus creauit 5 ad participandum 6 cum gratiarum actione, fidelibus & iis qui cognouerunt veritatem.
4 7 Nam quicquid creauit Deus, bonum *eſt*, nec quicquam reiiciendum eſt, ſi cum gratiarum actione ſumatur.
5 8 d Sanctificatur enim e per verbum Dei, & preces.
6 9 Hæc ſi ſubieceris fratribus, bonus eris miniſter Ieſu Chriſti, innutritus in ſermonibus fidei bonæque doctrinæ, quam f aſſectatus es.
7 10 Cæterùm profanas & aniles fabulas reiice: ſed exerce teipſum ad g pietatem.
8 11 Nam corporalis exercitatio paululum habet vtilitatis: at pietas ad omnia vtilis eſt vt quæ promiſſionem habeat vitæ præſentis ad futuræ.
9 13 Fidus *eſt* hic ſermo, & dignus qui omnibus modis recipiatur.

niacas, primum quòd earum doctores de rebus alienis decernant, An enim ipſi cibos crearunt. 5 Secundò, quòd [illegible] ſunt à Deo omnes cibi, nempe vt iis fruamur, ſuis placitis euertant. 6 Tertiò quòd Deū hoc modo ſuo bonum [illegible] vſu velit celebrari. Simul autem declarat Apoſtolus ſobriè & cum bona conſcientia vtendū illa Dei liberalitate. 7 [illegible] de tollendo ciborum delectu falſæ illi doctrinæ opponit. 8 Is demum bonis Dei donis legitimè vtitur, qui illorum [illegible] verbo agnoſcit & inuocat. d *Purum & ſanctum fit noſtri reſpectu, vt eo vti poſſimus bona conſcientia, tanquam de manu Dei* [illegible] *Deum creatorem eſſe earum creaturarum quibus vtimur, & largitorem. Secundò, non à iis eſſe qui Chriſti beneficio* [illegible] *deperditum Adami culpa, recuperauimus. Tertiò, precibus petimus vt nobis concedat Dominus* [illegible] *Quartò, gratiarum actione & repetita* [illegible] *commendamus. Ita nobis ſanctificantur cibi.* 9 Concluſio cum exhortatione [illegible] illa ſedulò, velut ab Apoſtolo penè cum lacte hauſta, Eccleſiis proponat. f *A quibus latum vnquam* [illegible] 10 [illegible] ctrinam opponit non modò falſæ illi & apoſtaticæ doctrinæ, ſed etiam vanis omnibus & curioſis argutiis. 11 Non [illegible] na, ſed etiam pia & religioſa vita miniſtro Verbi opus eſt. g *Verum cultum.* 12 Pietas in ſpirituali cultu poſita [illegible] na vitæ auſteritate, quæ etſi rectè vſurpata aliquem vſum habet, tamen nullo modò cum pietate eſt conferenda. Prodeſt [illegible] dens: iſta verò promiſſionem habet præſentis & futuræ vitæ. 13 Digreſſio, in qua oſtendit, nos, qui pietati ſtudemus [illegible] à probis vexentur, idcirco tamen non eſſe miſeros ut cæteris hominum [illegible] & longè diſpar ſit ipſorum exitus. Quomodo enim ſuos Dominus deſereret, qui ſuos etiam hoſtes ſua beneficentia [illegible] nam monet ſedulò eſſe inculcandam.

10 Nam idcircò etiam fatigamur, & probris afficimur, quòd ſperamus in Deo viuo, qui eſt conſeruator omnium hominum, maximè verò fidelium.
11 Hæc denuntia & doce.
12 [14] Nemo tuam iuuentutem deſpiciat, ſed eſto exemplar fidelium in ſermone, in conuerſatione, in charitate, in ſpiritu, in fide, in puritate.
13 [15] Interim dum venio, attende lectioni, exhortationi, doctrinæ.
14 Ne negligito donum quod in te eſt: quod datum eſt tibi per prophetiam, cum impoſitione manuum [h] presbyterii.
15 Hæc meditare, in his eſto: vt tuus profectus manifeſtus ſit inter omnes.
16 Attende tibiipſi & doctrinæ: & permane in iſtis: id enim ſi feceris, & teipſum [i] ſeruabis & eos qui te audierint.

10 Propter hoc enim laboramus & probris afficimur, quòd fiduciam habemus in Deo viuente, qui eſt conſeruator filiorum hominis omnium, maximè fidelium.
11 Hæc doce, & præcipe.
12 Et ne quiſquam contemnat adoleſcentiam tuam, ſed eſto exemplar fidelibus in ſermone, & in conuerſatione, & in charitate, & in fide, & in puritate.
13 Donec ego venero, ſedulus eſto in lectione, & in oratione, & in doctrina.
14 Neq; negligas donum quod eſt in te, quod datum fuit tibi per prophetiam, & [3] per impoſitionem manuum presbyterii.
15 Hæc meditare, & in eis inſiſte: vt notum fiat omni homini [4] quòd proficias.
16 Et attende tibiipſi & doctrinæ tuæ, & conſtanter perſiſte in his. Hæc enim quum feceris, teipſum ſeruabis, & eos qui te audiunt.

3 In Syro textu vox eſt compoſita à verbo סם, quod ſignificat Imponere, & nomine אידא, quod ſignificat Manum.
4 Ad verbum, Quòd ante te progrediaris. Hebraiſ.

...itaque ſic dicuntur ſeſe & alios ſeruare Miniſtri Verbi, in quibus Dominus poſuit ſermonem reconciliationis.

Caput V.

1 *Poſtquam modum monendi ſingulos præſcripſit,* 5 *de Viduis agit quæ tunc in Eccleſia miniſterium coöptabantur.* 17 *inde ad presbyteros tranſit:* 23 *quæ illorum habenda ratio, tradit.*

1 [1] Seniorem ne increpato, ſed hortare vt patrem, iuniores, vt fratres:
2 Mulieres natu grandiores, vt matres: iuniores, vt ſorores, cum omni puritate.
3 [2] Viduas [a] honora quæ verè viduæ ſunt.
4 [3] Quòd ſi qua vidua liberos aut nepotes habet, diſcant in primis [4] *in* propriam domum pietatem exercere, [5] & vicem rependere parentibus: [6] hoc enim eſt honeſtum & acceptum coram Deo.
5 [7] Porrò quæ verè vidua eſt ac ſola, ſperat in Deo, & permanet in ſupplicationibus & precibus nocte ac die.
6 [8] At quæ in luxu viuit, *ea* viuens mortua eſt.
7 Hæc igitur denuntiato, vt ſint irreprehenſæ.
8 Quòd ſi qua ſuis & maximè domeſticis non prouidet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior.
9 [9] Vidua allegatur non minor annis ſexaginta, quæ fuerit [b] vnius viri vxor:
10 In operibus bonis idoneo teſtimonio ornata, ſi liberos educauit, ſi fuit hoſpitalis, ſi [c] ſanctorum pedes lauit, ſi afflictis ſubuenit, ſi omne bonum opus eſt aſſiduè ſectata.
11 [10] Porrò iuniores viduas [d] recuſa: poſtquam enim laſciuierunt aduerſus Chriſtum, nubere volunt:
12 Damnandæ quòd primam fidem reiecerint.
13 [11] Simul autem etiam otioſæ eſſe diſcunt, circumeuntes domos: imò non ſolùm otioſæ, ſed etiam nugaces & curioſæ, garrientes quæ non oportet.

1 Seniorem ne increpaueris, ſed adhortare eum tanquam patrem, & eos qui ſunt iuuenes, tanquam fratres tuos:
2 Et anus tanquam matres, & eas quæ ſunt iuuenes, tanquam ſorores tuas, in omni puritate.
3 Viduas honora, quæ viduæ ſunt in veritate.
4 Et ſi qua eſt vidua cui ſunt filii aut [1] nepotes, diſcant prius vt in domeſticos ſuos iuſtitiam exerceant, & rependant [2] fœnus progenitoribus ſuis: hoc enim acceptum coram Deo.
5 Quæ autem verè vidua eſt & ſolitaria, huius ſpes eſt in Deo, & perſeuerat in orationibus, & in obſecrationibus nocte dieque:
6 Quæ verò ſeruit voluptati, mortua eſt dum viuit.
7 Hæc præcipe illis vt irreprehenſibiles ſint.
8 Si quis enim eorum qui ſui ſunt, & præſertim eorum qui ſunt domeſtici fidei, non habet curam, hic abnegauit fidem, & eſt peior quàm ii qui non credunt.
9 Elige itaq; viduā quæ non ſit minor quàm ſexaginta annorum, quæ vni fuerit viro.
10 Et ſi ei teſtimonium operum bonorum: ſi educauit liberos, ſi excepit hoſpites, ſi lauit pedes ſanctorum, ſi refrigerio fuit afflictis, ſi ambulauit in omni opere bono.
11 A viduis autem quæ iuuenes ſunt, abſtine: laſciuiunt enim aduerſus Chriſtum, & quærunt vt ſint viro.
12 Et earum iudicium firmum eſt quòd abiecerunt fidem ſuam primam.
13 Diſcunt autem etiam pigritiam, circumeuntes domatim: nec ſolùm pigritiam *diſcunt* verum etiam vt multiplicent ſermones, & ſectentur vana, & loquantur id quod non oporteat.

1 Ad verbum Aut filii filiorum. Heb.
2 Id quod natì progenitoribus debent, fœnus vocat: quia illi ſumptus & labores quos in eis educandis ſuſtinuerunt, fœnori ipſis dederint.

...mortuo repudiata alteri nupſerit. c *Reſpicit ad conſuetudinem earum regionum.* 10 Ratio prima cur iuniores viduæ ...non admittantur, Quoniam videlicet propter ætatis leuitatem, excuſſo tandem onere ſibi à Chriſto impoſito, de repetendo ...cogitant: quo fit vt miniſterium deſerant cui ſe obſtrinxerant. d *Ne in collegium viduarum admitte.* 11 Altera ...que ſint garrulæ & curioſæ, & negligentes muneris ſui curæ diſcurſatrices.

14 Volo igitur vt illæ quæ iuuenes ſunt, nubant, & pariant liberos, & regant domos ſuas, & non præbeant aduerſario occaſionem maledicentiæ.
15 Quia enim iam cœperunt plures auertere ſeſe poſt Satanam.
16 Si quis fidelis, aut *ſi qua* fidelis ſit cui ſint viduæ, nutriant illas, & non onerent Eccleſiam, vt iis quæ ſunt viduæ veræ ſufficiat.
17 Seniores, qui benè ſeſe gerunt, honore duplici digni ſint: maximè ii qui laborant in ſermone & in doctrina.
18 Dicit nanque Scriptura, Ne occludas *os* bouis in tritura: &, Dignus eſt operarius mercede ſua.
19 Aduerſus ſeniorem, accuſationem ne recipias, niſi per os duorum triúmue teſtium.
20 Eos qui peccant, coram omni homine corrige: vt etiam reliqui homines timeant.
21 Obteſtor te coram Deo, & Domino noſtro Ieſchua Chriſto, & Angelis eius electis, vt hæc ſerues: neque præoccupetur mens tua vlla re, neque facias quicquam per [3] acceptionem vultus.
22 Manum citò nemini imponas, neque cõmunicaueris peccatis aliorum: teipſum ſerua in puritate.
23 Et poſthac aquas ne bibas: ſed vini modicum bibe, propter ſtomachum tuum, & propter morbos tuos aſſiduos:
24 Sunt filii hominis quorum peccata nota ſunt, & præcedunt eos ad locum iudicii: & ſunt quæ ſequuntur illos.
25 Sic etiam bona facta manifeſta ſunt: & ea quæ aliter habent, occultari non poſſunt.

§ Vide Matth. 6.

14 [12] Velim igitur, iuniores nubere: liberos gignere, domum adminiſtrare, nullam occaſionem dare aduerſario ad maledicendum.
15 Iam enim nonnullæ deflexerunt, ſecutæ Satanam.
16 [13] Quòd ſi quis fidelis aut ſi qua fidelis habet viduas, eis ſubuenito, & non onerator Eccleſia, vt iis quæ verè viduæ ſunt ſubueniat:
17 [14] Qui benè præſunt presbyteri, [e] duplici honore digni habentor: [f] maximè qui laborant in ſermone & doctrina:
18 Dicit enim Scriptura, Boui trituranti non obligabis os. Et, Dignus eſt operarius mercede ſua.
19 [15] Aduerſus presbyterum accuſationem ne admittito, niſi ſub duobus aut trib[9] teſtibus.
20 [16] Eos qui peccant, coram omnibus argue, vt & reliqui timeant.
21 [17] Obteſtor in conſpectu Dei, & Domini Ieſu Chriſti, & electorum angelorum, vt hæc ſerues abſque eo vt vnum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinando.
22 [18] Manus [g] citò ne cui imponito, neque communicato peccatis alienis: temetipſum purum ſerua.
23 [19] Ne amplius eſto abſtemius: ſed vino paucùlo vtere, propter ſtomachum tuum & crebras tuas infirmitates.
24 [20] Quorundam hominum peccata antè manifeſta ſunt, præeuntia damnationi: quoſdam verò ſubſequuntur:
25 [21] Itidè & bona opera antè manifeſta ſunt: & ea quę ſecus habent, occultari nõ poſſunt.

exemplo. 17 Quartus Canon, In Eccleſiaſticis (præſertim aduerſus ipſos presbyteros) cognitionibus, quibus Deus ipſe & Ieſus Chriſtus Angelorum multitudine ſtipatus intereſt, ſumma ſine vllo præiudicio & perſonarum reſpectu, ſinceritas ad[illegible] c. 13. 18 Quintus Canon, Neminem antiſtes leuiter ordinato: nullius hac in re ſtultitiæ aut minus rectè affect[illegible] culpam in ſe deriuato, ſi quid a collegis perperam fiat, Is ſuam conſcientiam puram ſeruato. g *Ne temerè quemquam in ſocietatem functionis admitte, quoniam vinculum in te eſt.* 19 Sextus Canon, Presbyteri in victus ratione, ſuæ [illegible] tam continentiæ habento. 20 Quoniam vt ſumma diligentia adhibeatur irrepunt tamen ad miniſterium hypocritæ [illegible] Apoſtolus, ne hac re perturbentur, vel quicquam propterea de ſua in inquirendo diligentia remittant, quia Dominus [illegible] ipſum detegendis ſuum tempus conſtituit: noſtrum autem eſt culpam tantùm præſtare. 21 Alia conſolatio ad [illegible] ſomniis interdum opprimantur.

CAPVT. VI.

1 *Docet quid ſeruos deceat.* 10 *Quàm exitioſa peſtis ſit auaritia.* 13 *Et poſtquam obiter de diuitibus aliquid attigit, iterum prohibet ne Timotheus ſe muneribus doctrinæ impediat.*

1 ILli qui ſunt ſub iugo ſeruitutis, dominos ſuos in omni honore habeant, ne nomen Dei & doctrina eius blaſphemetur.
2 Illi autem quibus ſunt Domini fideles, ne contemnant eos, eo quòd fratres ſui ſunt: ſed magis inſeruiant eis, propterea quòd fideles ſunt & dilecti, [2] qui contenti ſunt miniſterio eorum. Hæc doce, & pete ab eis.
3 Si quis autem ſit qui doceat doctrinam aliam, & non accedat ad ſermones ſanos Domini noſtri Ieſchua Chriſti, & ad doctrinam timoris Dei,
4 Is eſt qui ſe extollit, quum nihil ſciat: ſed

2 Syriacæ voces ſunt דמתתניחין דמשמשנותהון, quæ id præciſè ſignificant quod vertimus. Eorum autem ſenſus eſt, eam ob cauſam fideles ſeruos fidelibus dominis eo diligentius inſeruire debere, quòd miniſterium ipſorum dominis ſuis gratum ſit.

1 QVicùnq; [1] ſub iugo ſunt ſerui, ſuos dominos omni honore dignos ducunto, [2] ne nomen Dei & doctrina blaſphemetur.
2 [3] Qui verò fideles habent dominos, ne *eos* deſpiciant quòd fratres ſint: ſed potius inſeruiant, quòd fideles ſint ac dilecti, [a] qui beneficentiam illam capeſſunt. [4] Hęc doce, & exhortare.
3 [5] Si quis diuerſam docet doctrinam, neque accedit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ:
4 *Is* turget, nihil ſciens, ſed inſaniens circa

gelii doctrina homines ad rebellionem & res omnes malas incitare. 2 Secundus Canon, Fideles ſerui dominis [illegible] terno nomine abutuntor, ſed tantò libentius eis obſequuntor. a *Et hoc ſufficeret, quòd in iis quæ ad vitam æternam [illegible] Dei beneuolentiæ ſocii.* 4 Concluſio vniuerſalis, hæc omnia non tantum eſſe ſimpliciter docenda, ſed etiam cum exhor[illegible] inculcanda. *Vid. cap. 1. verſ. 3.* 5 Eos qui in ſermonibus Chriſti (i. doctrina pietatis) non acquieſcerent, [illegible] enim ſunt alia omnia) & ſe & alios fatigant, grauiſſimè damnatos extra Eccleſiam eiicit, vt ſuperbos, qui [illegible] vt mendaces impoſtores, qui meram vanitatem crepent: vt inſanos, qui in rebus nihili tantopere laborent: vt [illegible] mirum contentionum autores, & mentes ac iudicium hominum corrumpant: denique vt prophanos & impios, qui [illegible] religionis nomine ad turpe lucrum abutantur.

queſtiones ac [b] verborum pugnas: ex quibus naſcitur inuidia, lis, maledicentiæ, ſuſpiciones malæ,

5 Peruerſæ [c] exercitationes hominum mente corruptorum, & qui priuati ſunt veritate, & quæſtui habent pietatem, ſecede ab iis qui eiuſmodi ſunt.

6 [6] Eſt autem quæſtus magnus pietas cum animo ſua ſorte contento.

7 [7] Nihil enim intulimus in mundum, videlicet, nec efferre quicquam poſſumus.

8 Sed habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti erimus.

9 [8] Qui autem volunt diteſcere, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates multas amentes & damnoſas, quæ demergunt homines in exitium & interitum.

10 Siquidem radix omnium malorum eſt amor pecuniæ: quam quidam dum appetunt, aberrarunt à fide, & ſeipſos [d] transfixerunt doloribus multis.

11 [9] Tu verò, [e] homo Dei iſta fuge: ſectare autem iuſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, tolerantiam, lenitatem.

12 Decerta præclarum certamen fidei: apprehende vitam æternam, cuius cauſa & vocatus es, & profeſſus præclaram profeſſionem coram multis teſtibus.

13 [10] Denuntio tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Ieſu Chriſto, qui teſtatam fecit coram Pontio Pilato bonam illam profeſſionem:

14 Vt ſerues hæc mandata, maculæ & culpæ omnis expers, vſque ad illuſtrem illum aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti:

15 Quem temporibus ſuis oſtendet ille beatus & ſolus [f] Princeps, Rex regum, & Dominus dominorum:

16 Qui ſolus habet immortalitatem, lucem habitans inacceſſam, quem vidit nemo hominum, neque videre poteſt: cui honor & & robur æternum. Amen.

17 [11] Iis qui diuites ſunt in [g] hoc ſeculo, denuncia ne efferantur animo, neque ſpem ponant in diuitiis incertis, ſed in Deo [h] viuo, qui præbet nobis omnia copioſè ad fruendum:

18 Vt alios benefaciant, vt diuites ſint operibus bonis, faciles ad impertiendum, faciles conuictus:

19 [12] Recondentes ſibiipſis fundamentum bonum in poſterum, vt apprehendant æternam vitam.

20 [13] Timothee, depoſitum ſerua, & auerſare profanos de rebus inanibus clamores, & oppoſitiones falsò nominatæ ſcientiæ:

21 Quam nonnulli [i] pro ſe ferentes, circa fidem aberrarunt à ſcopo. Gratia ſit tecum. Amen.

Ad Timotheum prior miſſa fuit Laodicea, quæ eſt metropolis Phrygiæ Pacatianæ.

---

infirmus eſt circa diſputationem & quæſtionem verborum: ex quibus fit inuidia, & contentio, & maledicentia, & [a] ſuſpicio mala,

5 Et attritio filiorum hominis, quorum corrupta mens eſt, & deſtituuntur veritate, & putant quòd quæſtus ſit reuerentia Dei: tu autem elonga te ab iſtis.

6 Quæſtus enim noſter magnus eſt, qui eſt reuerentia Dei, cum vſu ſufficientiæ noſtræ.

7 Nihil enim intulimus in mundum: & notum eſt quòd neque efferre ab eo *quicquam* poſſumus.

8 Propter hoc ſufficit nobis alimentum & operimentum.

9 Qui autem volunt ditari, incidunt in tentationes, & in laqueos, & in cupiditates multas ſtultas, & affligentes & demergentes filios hominis in ruinam & perditionem.

10 Radix enim omnium malorum eſt amor argenti, quod ſunt quidam qui concupiuerunt, & à fide aberrauerunt, atque ſeipſos [4] immiſerunt in dolores multos.

11 Tu autem, ô fili hominis Dei, ab iſtis fuge, & [5] ſectare iuſtitiam, & rectitudinem, & fidem, & charitatem, & patientiam, & manſuetudinem.

12 Et contende in certamine bono fidei, & apprehende vitam quæ eſt in æternum, ad quam vocatus es, & confeſſus es confeſſionem bonam coram teſtibus multis.

13 Conteſtor te coram Deo qui viuificat omnia, & Ieſchua Chriſto, qui teſtatus eſt coram Pontio Pilato teſtimonium bonum:

14 Vt ſerues ipſum mandatum ſine labe & ſine macula, vſque ad reuelationem Domini noſtri Ieſchua Chriſti.

15 Quem tempore ſuo oſtenſurus eſt Deus, benedictus & potens, ſolus rex regum, & dominus dominorum.

16 Qui ſolus eſt incorruptibilis, & inhabitat lucem ad quam nemo accedere poteſt: nec vllus filiorum hominis vidit eum, neque poteſt videre eum: cui gloria & imperium in ſeculum ſeculorum, Ammin.

17 Diuitibus ſeculi huius præcipe ne eleuentur in mentibus ſuis, neque ſecuri ſint in diuitiis in quibus non eſt ſecuritas: ſed in Deo viuente, qui dat nobis omnia opulenter ad recreationem noſtram:

18 Et faciant opera bona, & diuites fiant in actionibus bonis, ſintq; faciles ad dandum & ad communicandum.

19 Et ponant ſibiipſis fundamentum bonum in id quod futurum eſt vt apprehendant vitam veram.

20 O Timothee, ſis ſolicitus in eo quod commendatum eſt tibi, & fuge [6] à vocibus inanibus, & ab oppoſitionibus ſcientiæ falſæ.

21 Qui enim profitentur eam, aberrarunt à fide. Gratia tecum. Ammin.

Finitur epiſtola ad Timotheum prior, quæ ſcripta fuit è Laodicea.

---

3 Ad verbum, Poſitio in mente mali & eſt periphraſis ſuſpicionis qua quis aliquid mali aſſumit in mente ſua, quod de alio ſuſpicatur.

4 In impreſſo erat [illegible], ſed perperam pro [illegible], quod nos ex manuſcripto codice reſtituimus.

5 Ad verbũ, Curre poſt eum, Hebr.

6 Ad verbum, A ſillabis vocum. Vide quæ Act. 12. annotauimus.

---

g Eorum ad vitam pertinentium, quibuſcum comparantur qui ſunt bonorum operum diuites. h Marc. 4. 39. Luc. 12. 15. h Viuẽ [illegible] Deo opponit caducam illam naturam. Matt. 4. 7. & 6. 20. 12 Laus beneficentiæ ab effectis, quod ſic firmum Spiritus [illegible] ac proinde ſalutis nobis donandæ teſtimonium. 13 Præcipuam omnium ſuperiorum admonitionũ repetit, animo [illegible] verbi, aliàs inſigniendi, nempe vt inanem ſophiſticam garrulitatem fugiant, in ſincera doctrinæ ſimplicitate permanentes. [illegible] vero, ſed etiam vadis, quibus ſe ſumma ita ſe comparant, vt etiam ſaniores nihil niſi [illegible] & ſubſiſtere [illegible] proſiterentur.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM POSTERIOR.

Capvt I.

1 Laudata fide Timothei, 6 vt in munere ſibi commiſſo fideliter pergat, eum hortatur. 8 Et ne propter ſua vincula, 15 aut aliorum defectiones, labaſcat, 11 de ſuo Apoſtolatu gloriatur. 14 & depoſiti cuſtodiam illi commendat. 16 Laudat enim Oneſiphorum.

1 PAVLVS Apoſtolus
Ieſchua Chriſti, per
voluntatem Dei, & ſe-
cũdum promiſſionem
vitæ quæ eſt in Ieſ-
chua Chriſto:
2 Timotheo filio di-
lecto, gratia & miſeri-
cordia & pax, à Deo
Patre, & à Domino noſtro Ieſchua Chriſto.
3 Gratias ago Deo, cui ſeruio à primogenito-
ribus meis in conſcientia pura, quòd con-
ſtanter memor ſim tui in precationibus
meis [1] nocturnis & diurnis.
4 Et deſiderem videre te, & memor ſim lacry-
marum tuarum, vt implear gaudio:
5 Per recordationem quæ eſt erga te, propter
fidem tuam veram, quæ habitauit primùm
in [2] auia tua Loide, & in matre tua Eunica:
perſuaſum autem habeo quòd etiam *habitet*
in te.
6 Propter hoc commonefacio te vt excites
illud donum quod eſt in te per impoſitio-
nem manus meæ.
7 Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timi-
ditatis, ſed virtutis & charitatis & tranquil-
litatis *animi*.
8 Ne pudeat te teſtimonii Domini noſtri, ne-
que etiam mei vincti ipſius: ſed fer mala
cum Euangelio per virtutem Dei:
9 Qui ſeruauit, & vocauit nos vocatione,
ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſe-
cundum voluntatem ſuam, & gratiam eius
quæ data eſt nobis in Ieſchua Chriſto ante
tempus ſeculorum.
10 Et manifeſta eſt nunc per manifeſtatio-
nem ſeruatoris noſtri Ieſchua Chriſti, qui
aboleuit mortem, & oſtendit vitam & in-
corruptionem per Euangelium:
11 In quo ego conſtitutus ſum præco & apo-
ſtolus ac doctor Gentium.
12 Propter hoc ſuſtineo iſta, & non erubeſco.
Noui cui credidi: & perſuaſus ſum quòd fa-
cultas eſt in manibus eius, depoſitum meum
ſeruare mihi in diem illum.
13 Sint tibi [3] formulæ ſermonum ſanorum,
quos audiſti à me cum fide, & cum charita-
te quæ eſt in Ieſchua Chriſto.

1 Ad verbũ, Noctes & dies.

2 Ad verbum, In matre matris tuæ Hebraiſmus.

3 Syra vox חרורין vix alibi reperitur, vt ex collatione quid propriè ſignificet intelligi non poſsit: puto tamen propriè ſignificare foramina, cuius ſingulare eſt חרור vſitatum: ac formulas dicit Foramina, metaphora ſumpta à numulariis, qui in diuerſis capſulis (quæ ſpeciem habẽt foraminum) diuerſa monetarum genera, ordine certo, & ſibi conſtituto diſponũt, vt in promptu ſingula habeãt quum opus fuerit.

1 PAVLVS Apoſtolus Ie-
ſu Chriſti per volunta-
tem Dei, [a] ſecundum
promiſſionem vitæ, quæ
eſt in Chriſto Ieſu.
2 Timotheo dilecto fi-
lio, gratia, miſericordia, pax à Deo Patre,
& Chriſto Ieſu Domino noſtro.
3 [1] Gratiam habeo Deo, cui ſeruio à [b] maio-
ribus cum pura conſcientia, prout aſſiduam
tui memoriam teneo in precibus meis no-
cte ac die:
4 Deſiderans te videre, memor tuarum lacry-
marum, vt gaudio replear:
5 Reuocans in memoriam meam quæ in te
eſt non ſimulatam fidem, quæ habitauit
prius in auia tua Loide, & matre tua Euni-
ca: perſuaſus ſum autem quòd in te quo-
que.
6 [2] Quam ob cauſam ſuggero tibi vt [c] exuſci-
tes donum Dei quod eſt in te per impoſi-
tionem manuum mearum.
7 Non enim dedit nobis Deus ſpiritum [d] ti-
miditatis, ſed roboris, & charitatis, & ſani-
tatis animi.
8 [3] Ne igitur te pudeat teſtimonii Domini
noſtri, neque te pudeat mei, qui ſum capti-
uus [e] ipſius: ſed eſto mecum particeps affli-
ctionum [f] Euangelii [g] ex potentia Dei:
9 [4] Qui ſeruauit nos, & vocauit vocatione
ſancta: non ex operibus noſtris, ſed ex ſuo
propoſito & gratia, quæ [h] data quidem eſt
nobis in Chriſto Ieſu ante [i] tempora ſecu-
lorum.
10 Sed patefacta nunc eſt per illuſtrem illum
aduentum ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui
& mortem aboleuit, & vitam in [k] lucem
produxit, ac immortalitatẽ per Euãgelium:
11 [5] Cuius cauſa conſtitutus ſum ego præco
& Apoſtolus, ac doctor Gentium.
12 [6] Quam ob cauſam & hæc patior: [7] neque
erubeſco: noui enim cui crediderim, & mi-
hi perſuaſum eſt eum poſſe depoſitum me-
um in illum diem ſeruare.
13 [8] Expreſſam formam teneto ſanorum ſer-
monum, quos à me audiſti cum fide & cha-
ritate quæ *eſt* in Chriſto Ieſu.

g *Fretus potentia Dei.* 4 Oſtendit quantis beneficiis Deus fortiter afferendæ ſuæ gloriæ cum ſalute noſtra coniu[nxe]rit, commemoratis ſalutis noſtræ cauſis nempe gratuito illo & æterno Dei propoſito de nobis Chriſto venturo ſeruandis, [...] Deo tandem gratis per Euangelii prædicationem, ad Chriſtum mortis deſtructorem & immortalitatis autorem vocamur. *ephes. 1. 4. col. 1. 26. tit. 1. 2.* h *Datam eſſe dicit ab æterno gratiam, ad quam ab æterno ſumus prædeſtinati. Repugnat itaque* [...] vel operibus gratia Dei ex diametro. i *Ante æternorum ſeriem qui ab initio fluxerunt.* k *Fecit vt illuceſceret vita,* [...] eſt quod prædicauit Apoſtolus. 6 Apoſtolatum ſuum inexpectato argumento confirmat, nempè quòd mundus illum [...] proinde ipſum eius præconem perſequeretur. 7 Propoſito ſuo exemplo, oſtendit quomodo futurum ſit vt nos crucis [...] nempè ſi certiſsimus Deum & poſſe & velle ſalutem, quam veluti penes ſe depoſitam habet, nobis in illum diem ſeruare. [...] potiſsimum in se oporteat ipſum eſſe quàm conſtantiſsimum, nempè & in ipſa doctrina, cuius epitome ſunt fides & cha[ritas] [...] eius tradendæ ratione, cuius velut expreſſam effigiem in Apoſtolo Timotheus cognouerat.

14 9 Præclarum depoſitum ſerua [10] per Spiritum ſanctum qui inhabitat in nobis.

15 [11] Noſti hoc, auerſatos me fuiſſe omnes qui ſunt in Aſia: ex quibus eſt Phygellus & Hermogenes.

16 Præſtet miſericordiam Dominus Oneſiphori familiæ: quoniam ſæpe me recreauit, & catenam meam non erubuit.

17 Imò quum eſſet Romæ, ſtudioſiſſimè quæſiuit me, & inuenit.

18 Det ei Dominus vt inueniat miſericordiam apud Dominum in die illo: quàm multa etiam Epheſi ſubminiſtrarit, tu optimè noſti.

14 Depoſitum bonum ſerua per ſpiritum ſanctum qui habitat in nobis.

15 Noſti hoc, quòd auerſati ſunt à me omnes qui ſunt in Aſia, ex quibus ſunt Phygellus & Hermogenes.

16 Det Dominus noſter miſericordiam familiæ Oneſiphori, quæ temporibus multis refocillauit me, & in catenis vinculorum meorum non erubuit.

17 Sed etiam quum veniſſet Romam, diligenter quæſiuit me, & inuenit me.

18 Det ei Dominus noſter vt inueniat miſericordiam apud Dominum noſtrum in die illo: & quàm miniſtrauerit mihi Epheſi, abundè noſti.

... bonum exemplum malis omnibus præponderet.

Caput II.

5 Perſeuerantiam in militia Chriſtiana commendat. 3 ſumpta ſimilitudine, 4 à militibus, 6 & ab agricolis. 10 Vincula ſua ſanctis vſui eſſe declarat. 15 Inde monet Timoth. vt ſermonem veritatis rectè diſpertiat, 17 & reproborum exempla fugiens, 22 modeſtè omnia agat.

1 TV [1] igitur, fili mi, corroborare per gratiam quæ eſt in Chriſto Ieſu:

2 Et quæ audiſti à me [a] inter multos teſtes, hæc committe fidelibus hominibus, qui ſint idonei ad alios quoque docendos.

3 [2] Tu igitur tollerans eſto laborum vt bonus miles Ieſu Chriſti.

4 Nemo qui militat implicatur [b] vitæ negotiis, vt ei placeat à quo delectus eſt miles.

5 [3] Quòd ſi certet etiam aliquis, non coronatur niſi legitimè certauerit.

6 [4] Agricolam oportet prius laborando fructus percipere.

7 [5] Conſidera quæ dico: det igitur tibi Dominus intelligentiam in omnibus.

8 [6] Memento Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe ex mortuis, *factum* ex ſemine Dauid, ſecundum Euangelium meum:

9 [7] In quo, velut facinoroſus affligor vſque ad vincula: ſed ſermo Dei non eſt vinctus.

10 Ideo omnia ſuſtineo propter electos, vt & ipſi ſalutem conſequantur quæ eſt in Chriſto Ieſu, cum gloria æterna.

11 [8] Fidus *eſt hic* ſermo: nam ſi cum *eo* [c] mortui ſumus cum *eo* etiam viuemus:

12 Si patientes fuerimus, cum *eo* regnabimus: ſi abnegamus, & ille abnegabit nos:

13 Si infidi ſumus, ille *tamen* fidus manet: negare ſeipſum non poteſt.

14 Hæc ſuggere, [d] obteſtans coram Domino ne verborum pugnas ſequantur: quod nullam adfert vtilitatem, imò auditores ſubuertit.

15 [9] Stude teipſum probatum ſiſtere Deo,

1 TV igitur, fili mi, corroborare in gratia quæ eſt per Ieſchua Chriſtum.

2 Et quæ audiuiſti à me [1] per multos teſtes, hæc depone apud homines fideles, in quorũ manib⁹ facultas ſit etiã alios docere.

3 Et tolera mala tanquam miles bonus Ieſchua Chriſti.

4 Nemo militat, & implicat ſe negotiis ſeculi, vt placeat ei qui elegit ipſum.

5 Et, ſi certauerit aliquis, non coronatur, niſi ſecundum legem ſuam certet.

6 Agricolæ qui laborat, conuenit vt primum de fructibus ſuis cibetur.

7 Conſidera id quod dico [2] dabit tibi Dominus noſter ſapientiam in omni re.

8 Memor eſto Ieſchua Chriſti, quòd reſurrexit à mortuis, qui eſt ex ſemine Dauid, ſecundum Euangelium meum:

9 In quo ſuſtineo mala vſque ad vincula, tanquam patrator malorum: ſed ſermo Dei non eſt vinctus.

10 Propter hoc omnia ſuffero, propter electos, vt etiam inueniant ſalutem in Ieſchua Chriſto cum gloria, quæ eſt in æternum.

11 Fidelis eſt ſermo: ſi enim mortui ſumus cum eo, etiam cum eo viuemus:

12 Et ſi tolerauerimus, etiam regnabimus cum eo: ſi autem negauerimus eum, etiam ille negabit nos.

13 Et ſi non crediderimus in eum, ipſe in fide ſua permanet: vt enim neget ſeipſum *fieri* non poteſt.

14 Hæc commemora eis, & teſtare coram Domino noſtro, ne contendant ſermonibus inutilibus, ad ſubuerſionem eorum qui audiunt eos.

15 Et cura ſit tibi vt ſiſtas teipſum perfectè

1 Ad verbum, Per manum multorum teſtium, Hebraiſmus.

2 Vel det.

... capita noſtræ fidei, ab hæreticis perpetuò oppugnata, diſertè confirmat: quorum vnum, nempe Chriſtum eſſe verum illum Meſſiam ex Dauidis ſemine factum, eſt noſtræ ſalutis baſis: alterũ eſt eiuſdem vertex, nempe eum reſurrexiſſe ex mortuis. 7 Occaſionem inſtar ſceleratorum in vinculis teneri, ſed cauſam non eſſe cur propterea nonnulli fidem detraherent eius Euangelio: quum ... ipſius miniſterio benediceret, imò etiam huius captiuitatis & patientiæ ſuæ exemplum Eccleſiam multis modis confirma... expectatione: *Rom. 6. 5.* 8 Quarta admonitio, Non de verbis & quæſtionibus non modò inutilibus, ſed etiam ple... eſſe decertandum, ſed de eo potius vt nos ad omne patientiæ genus, atque adeò ad mortem ipſam cum Chriſto (id eſt, pro ...) comparemus: quoniam ſit certus ad vitam, & eam quidem glorioſiſſimam, additus: ſicut è contrario hominum ... veritate Dei decedit, certum autem exitium ſibi accerſunt homines. c *Si vnà cum Chriſto & Chriſti ipſius cauſa affligimur.* ... *8. 38.* *Rom. 3. 3. & 9. 6.* d *Domino etiam teſte aut potius iudice aduocato, ſicut fecerunt Moſes, Ioſua, Samuel, & ipſe Pau...* 9 Quinta admonitio, Miniſtrum eſſe oportere non otioſum diſputatorem, ſed fidelem in veritatis ſermone: rectè diſtribu... adeò quidem vt etiam aliorum garulam curioſitatem cohibeat.

[illegible] coram Deo, operarium ſine [illegible] & prædicantem rectè ſermonem veritatis.

16 A ſermonibus vanis, in quibus non eſt vtilitas, te ſubducito: multum enim adiiciunt ad improbitatem illorum qui occupantur in eis.

17 Et ſermo eorum tanquam cancer paſſionem apprehendet in multis: eſt autem vnus ex illis Hymenæus, & alter Philetus.

18 Qui aberrarunt à veritate, dicentes quòd reſurrectio mortuorum facta ſit: & fidem quorundam ſubuertunt.

19 Fundamentum autem firmum Dei manet, & eſt ei ſignaculum hoc, Quòd nouit Dominus eos qui ſunt ſui, & Diſcedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini.

20 In domo autẽ magna non ſunt vaſa aurea tantùm, aut argentea *tantùm* ſunt in ea, ſed etiam lignea & teſtacea: ex eis *quædam* in honorem, & ex eis *quædam* in contumeliam.

21 Si quis igitur expurgauerit ſeipſum ab illis, erit vas mundum in honorem, aptum ad vſum Domini ſui, & præparatum ad omne opus bonum.

22 Ab omnibus concupiſcentiis iuuenilibus fuge, & ſectare iuſtitiam, & fidem & charitatem, & pacem cum iis qui inuocant Dominum noſtrum corde puro.

23 Altercationes ſtultas, quæ ineruditæ ſunt, fuge: noſti enim quòd certamina gignant.

24 Seruus autem Domini noſtri non debet certare, ſed placidus eſſe erga omnem hominem, & didacticus, & longanimis.

25 Vt erudiat eos qui contendunt aduerſus ſe, cum manſuetudine: ſi fortè det illis Deus conuerſionem, & agnoſcant veritatem.

26 Et memores ſint ſuipſorum, & eripiantur ex laqueo Satanæ, quo capti ſunt ad voluntatem ipſius.

[illegible] qui non erubeſcat, [illegible] ſermonem veritatis [illegible].

16 Profanos autem de rebus inanibus clamores cohibe: ad maiorem enim procedent impietatem.

17 Et ſermo eorum depaſcet vt gangræna: ex quibus eſt Hymenæus & Philetus.

18 Qui circa veritatem aberrarunt à ſcopo, dicentes reſurrectionem iam eſſe factam: & ſubuertunt quorundam fidem.

19 [11] Solidum tamen fundamentum Dei ſtat, habens ſigillum hoc, Nouit Dominus qui ſint ſui: &, Diſcedat ab iniuſtitia omnis qui g nominat nomen Chriſti.

20 [12] Cæterùm in magna domo non tantùm ſunt vaſa aurea & argentea, ſed etiam lignea ac teſtacea: & alia quidem ad decus, alia verò ad dedecus.

21 Si quis igitur ſeipſum ab his [h] expurgarit, erit vas ad decus, ſanctificatum, & accommodum vſibus Domini, & ad omne opus bonum comparatum.

22 [13] Iuueniles autem cupiditates fuge: ſed ſectare iuſtitiam, fidem, charitatem, [14] pacem cum iis qui inuocant Dominum ex puro corde.

23 Stultas autem & ineruditas quæſtiones reiice, ſciens eas gignere pugnas.

24 Seruum autem Domini non oportet pugnare, ſed placidum eſſe erga omnes, aptum ad docendum tolerantem malos.

25 Cum lenitate erudientem eos qui [l] contrario animo ſunt affecti, ecquando det eis Deus vt reſipiſcentes agnoſcant veritatem.

26 Et *elapſi* ex diaboli laqueo, à quo captiui tenentur, mentis ſanitatem recipiant ad *gratificandum* illius voluntatem.

& vſus vaſa, ſed curandum nobis eſſe vt vaſa ad decus comparata comperiamur. Rom. 9. 21. h *Non cenſem propoſi*[illegible] *elicet, coterùm quidem nos expurgamus, non libertati noſtri arbitrii illud tribuendum eſt, ſed ei, id eſt Deo, qui gratis & in ſolidum* [illegible] *efficacem voluntatem.* 13 Rediens vnde digreſſus à ver. 16. [illegible] in rebus [illegible] ipſius [illegible]
14 Sexta admonitio, Vitandam in primis omnem animi acerbitatem tum in docendis omnibus tum [illegible] vitam aberrarunt. 1. Cor. 1. 2. 1. Tim. 1. 4. & 4. 7. Tit. 3. 9. l *Loquitur de iis quibus nondum perſpecta eſt veritas.*

Caput III.

2 *Prædicit quàm infeſta piis tempora immineant.* 9 *ſed fiducia victoriæ* 10 *animat eum ad certamen,* 14 *exercitationem ſanæ doctrinæ in primis commendans.*

1 Hoc autem ſcias, quòd in diebus extremis venient tempora dura.

2 Et erunt filii hominis amantes ſui ipſorum, & amantes argentum, glorioſi, elati, maledici, qui iis [1] qui præſunt ſibi non obtemperant, negantes beneficium, improbi,

3 [2] Calumniatores, ſubiecti affectui, feri, odio habentes bona.

4 Proditores, præcipites, inflati, amantes voluptates potius quàm charitatem Dei.

5 Quibus eſt ſpecies reuerentiæ Dei, & à virtute Dei longè diſcedunt. Qui tales ſunt, longè remoue abs te.

6 Ex iis enim ſunt qui irrepunt in domos, & captiuas ducunt mulierculas quæ cuſtodiuntur in peccatis, & ducuntur in concupiſcentias varias:

1 Ad verbum, Hominibus ſuis tam in manuſcripto quàm in impreſſo codice: ſed contextus docet quomodo locus intelligendus ſit. Homines intelligit illos quibus meritò parendum ſit. Eſt igitur ſynecdoche generis pro ſpecie.

2 Principium verſus tertii deſideratur in Syro Teſtamento, tum impreſſo, tum manuſcripto, videlicet, Charitatis expertes, neſcii fœderis: quod his verbis reſtitueretur,

דְּלָא חוּבָּא וּדְלָא קְיָמָא

1 Illud [a] autem ſcito, fore vt extremis diebus inſtent tempora moleſta.

2 Erunt enim homines ſui amantes, auari, glorioſi, ſuperbi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, [b] prophani.

3 Charitatis expertes, neſcii fœderis, calumniatores, intemperantes, immites, minimè amantes bonorum,

4 Proditores, præcipites, inflati, voluptatum amantes potius quàm amantes Dei:

5 Habentes formam pietatis, ſed qui vim eius abnegarint. [c] Iſtos igitur auerſare.

6 Ex his enim ſunt iſti qui irrepunt in familias, & captiuas ducunt mulierculas, onuſtas peccatis, actas cupiditatibus variis:

dibus apparet, quos hic graphicè prorſus deſcribit, [illegible]

7 Semper diſcentes, & quę nunquam ad cognitionem veritatis venire poſſint.
8 Quemadmodum autem Iannes & Iambres reſtiterunt Moſi, ita & hi reſiſtunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem.
9 ¹ Sed non procedent amplius: nam amentia iſtorum euidens erit omnibus, vt & illorum fuit.
10 ⁴ Tu verò ᵇ aſſequutus es doctrinam meam, vitæ meæ rationem, propoſitum, fidem lenitatem, charitatem, tolerantiam.

11 Perſequutiones, afflictiones quæ mihi acciderunt ᶜ Antiochiæ, Iconii, Lyſtris: quas perſequutiones ſuſtinuerim: ſed ex omnibus eripuit me Dominus.
12 Sed & omnes qui volunt piè viuere in Chriſto Ieſu, perſequutionem patientur.
13 Improbi autem homines & impoſtores ᵈ procedent in peius, tum ſeducentes *alios* tum ſeducti *ipſi*.
14 At tu permane in iis quæ didiciſti, & quæ tibi concredita ſunt, ſciens à quo didiceris:
15 Toque a puero ſacras literas nouiſſe, quæ te poſſunt ſapientem reddere in ſalute, per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu.
16 ᶠ Tota ſcriptura diuinitus *eſt* inſpirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem quæ *eſt* in iuſtitia:
17 Vt perfectus ſit ᵍ homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus.

7 Quo ordinis tempore diſcunt, & nunquam ad cognitionem veritatis venire poſſunt.
8 Quemadmodum autem ³ Iannes & Iambres inſurrexerunt contra Muſche, ita & hi inſurgunt contra veritatem: homines quorum mens corrupta eſt, & reprobati ſunt à fide.
9 Sed non progredientur: amentia enim eorum cognita eſt omni homini, ſicut etiam illorum cognita fuit.
10 Tu verò aſſequutus es doctrinam meam, & aſſequutus ⁴ meas vitæ rationes, & aſſequutus voluntatem meam, & aſſequutus fidem meam, & aſſequutus longanimitatem meam, & aſſequutus charitatem meam, & aſſequutus patientiam meam.
11 Et aſſequutus perſequutionem meam, & aſſequutus paſſiones meas: & noſti quæ ſuſtinui Antiochiæ & Iconii & Lyſtris: quam perſequutionem ſuſtinuerim, & ex omnibus eripuit me Dominus meus.
12 Sed & omnes illi qui volunt in timore Dei viuere in Chriſto Ieſchua, perſequutionem patiuntur.
13 Filii hominis autem mali & ſeductores, adiiciet malitiæ ſuæ, errantes, & in errorem inducentes.
14 Tu verò perſiſte in iis quæ didiciſti, & *in quibus* confirmatus es, noſti enim à quo didiceris.
15 Et quod à pueritia tua libros ſacros didiceris, qui poſſunt ſapientem te reddere ad ſalutem, per fidem qui eſt in Ieſchua Chriſto.
16 ⁵ In Scriptura enim quæ per Spiritum ſcripta eſt, vtilitas eſt ad doctrinam, & ad redargutionem, & ad correctionem, & ad eruditionem quæ eſt in iuſtitia.
17 Vt ſit perfectus filius hominis Dei ad omne opus bonum & abſolutus.

3 Iannes & Iambres, quos Syrus vocat Iannis & Iambaris, in Talmud in tractatu de oblationibus, cap. Omnes oblationes publicæ (vbi eorum fit mentio) vocantur [illegible] [illegible], Iochanne & Mamre: & dicuntur ibi fuiſſe principes magorum Pharaonis, multumque reſtitiſſe Moſi, & ſtuduiſſe Moſis autoritatem & miraculorum eius fidem infirmare, dum ſuis artibus eadem fingerent, quæ Moſes diuina virtute faciebat: ſed tandem eorum impotentia & diuina virtus enituit quum Aaronis virga in ſerpentem conuerſa, eorum virgas quæ ſerpentes videbantur, deglutiret: & ipſi in miraculo pediculorum, quū idem præſtare non poſſent, faterêtur digitum Dei eum eſſe qui id præſtitiſſet.

4 Id eſt, Rationē qua me gero. Id enim ſignificat [illegible] à verbo [illegible], quod ſignificat Se geſſit. Poteſt etiam verti, Côuerſationem meā.

5 Sic enim ſonant Syra verba [illegible] &c. Dicere enim non auſim [illegible] eſſe poſitū pro [illegible], (licet ita melius reſponderet Græco textui) quia non modo impreſſos, ſed etiam manuſcriptus codex Heydelbergenſis (quem antiquiſſimum eſſe apparet) legit [illegible].

[illegible] 2. Tim. 1. 20. g Homo Dei proprié & peculiariter dicitur Propheta [illegible].

Caput IIII.

1 *Obteſtatur eum vt maximè Euangelium prædicet,* 3 *in tam deplorato tempore.* 6 *Sibi in propinquo eſſe mortem,* 8 *ſed ita vt quaſi victor ad glorioſum triumphum properet.* 10 *Tandem accerſendi Timoth. neceſſitatem,* 11 *ex præſenti ſuo ſtatu oſtendit.*

1 Obteſtor ¹ igitur ego corā Deo & Domino Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos in illuſtri illo ſuo aduentu & regno ſuo.
2 Prędica ſermonem, inſta tempeſtiuè, intempeſtiuè: argue, obiurga, exhortare cum omni lenitate & doctrina.
3 ᵃ Nam erit tempus quum ſanam doctrinam non tolerabunt, ſed auribus prurientes, ipſi ſibi ſecundum illas ſuas peculiares cupiditates coaceruabunt doctores.
4 Et à veritate quidem aures auertent, ad ᵃ fabulas verò conuertentur.
5 ³ At tu vigila in omnibus, perfer iniurias, opus perage euangeliſtæ, ᵇ miniſterii tui plenam fidem facito.

1 Obteſtor te coram Deo & Domino noſtro Ieſchua Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos in apparitione regni ſui.
2 Prædica ſermonem, & perſta in diligentia, ¹ tempeſtiuè & intempeſtiuè: argue, & redargue cum omni longanimitate & doctrina.
3 Erit enim tempus quum doctrinæ ſanæ non auſcultabunt, ſed iuxta concupiſcentias ſuas coaceruabunt ſibi ipſis doctores, in pruritu auditus ipſorum.
4 Et à veritate auertent aures ſuas, ad fabulas verò inclinabunt.
5 Tu autem eſto vigilans in omni re, & tolera mala, & fac opus Euangeliſtæ, & miniſterium tuum adimple.

1 Ad verbum, In tempore & ſine tempore. Hebraiſmus.

[illegible] faſcinatus eſt mundus, vt veritatis apertam lucem malit modis omnibus extinctam, quàm à tenebris emergere. 3 Mundi [illegible] miniſtros eò magis ſollicitos reddere. b Viris argumentis comproba te germanum eſſe Dei miniſtrum.

2 Id eſt, Libaminis inſtar offeror: quod verbũ ad Philipp. 2. eodem ſenſu legitur.

3 Id eſt, Repoſitorium ſcriptorum. Parua erat arca in qua ſcripta conſeruabantur.

4 Quum in Græco textu legatur τὰς μεμβράνας, ita vertit Syrus paraphraſtes, ſenſum potius quàm voces reſpiciens, membranis enim vtebantur, vt iam nos papyro, ad ſcribendum: atq; vt iam libros paramus, illi non parabant, ſed conſutas membranas in volumen complicabant, vt facilius ferrentur & conſeruarentur melius.

5 Id eſt, Reſtitit ſermonibus noſtris. Hebraiſmus.

6 Ad verbum, Da pacem. Priſcillæ. Hebraiſmus.

6 Ego autem 2 libor, & tempus quo reſoluar, appropinquat.
7 Certamen bonum certaui, & curſum meum abſolui, & fidem meam ſeruaui.
8 Et deinceps ſeruatur mihi corona iuſtitiæ, quàm rependet mihi Dominus meus in die illo qui eſt iudex iuſtus: non autem tantùm mihi, ſed etiam illis qui dilexerint reuelationem eius.
9 Solicitudo tibi incumbat vt venias ad me citò.
10 Demas enim deſeruit me, & dilexit mundum hunc, & profectus eſt Theſſalonicam, Criſpus in Galatiam, Titus in Dalmatiam.
11 Lucas ſolus eſt mecum. Marcum aſſume, & adducito eum tecum: aptus enim eſt mihi ad miniſterium.
12 Tychium autem miſi Epheſum.
13 3 Domum ſcriptorum autem quam reliqui Troade apud Carpum, quum veneris adferto, & libros, & maximè 4 faſciculum voluminum.
14 Alexander faber ærarius mala multa oſtendit mihi: redditurus eſt illi Dominus noſter ſecundum opera ipſius.
15 Caue autem tu quoque ab eo: valdè enim 5 ſeſe eleuauit contra ſermones noſtros.
16 In defenſione prima nemo fuit mecum, ſed omnes deſeruerunt me: ne imputetur illis hoc.
17 Dominus autem meus aſtitit mihi, & roborauit me, vt per me prædicatio expleretur, & audirent Gentes omnes: & ereptus ſum ex ore leonis.
18 Ac eripiet me Dominus meus ab omni opere malo, & ſeruabit me in regnum ſuum quod eſt in cœlis: cui eſt gloria in ſecula ſeculorum. Ammin.
19 6 Saluta Priſcillam & Aquilam & familiam Oneſiphori.
20 Eraſtus remãſit Corinthi: Trophimum autem reliqui ægrotum in Mileto vrbe.
21 Solicitudo incumbat tibi vt ante hyemem aduenias. Salutat te Ebulus, & Pudus, & Linus, & Claudia, & fratres omnes.
22 Dominus noſter Ieſchua Chriſtus ſit cum ſpiritu tuo. Gratia ſit tecum. Ammin.

Finitur Epiſtola ad Timotheum ſecunda, quæ fuit ſcripta è Roma.

6 4 Nam ego iam 5 libor, & tempus meæ reſolutionis inſtat.
7 Certamen illud præclarum decertaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui.
8 Quod supereſt, repoſita eſt mihi iuſtitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iuſtus ille iudex: non ſolùm autem mihi, ſed & omnibus qui expetiuerint illuſtrem illum ipſius aduentum.
9 5 Stude venire ad me citò.
10 Nam Demas me dereliquit, amplexus præſens ſeculum, & profectus eſt Theſſalonicam: Creſcens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.
11 Lucas mecum eſt ſolus. Marcum aſſumptum adduc tecum: eſt enim mihi perutilis ad miniſterium:
12 Porrò Tichicum miſi Epheſum.
13 Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, adfer quum venies, & libros, maximè membranas.
14 Alexander faber ærarius multa mala mihi exhibuit: reddat ei Dominus ſecundum facta ipſius.
15 Quem & tu caue, vehementer enim reſtitit ſermonibus noſtris.
16 In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me deſeruerunt: (ne illis imputetur)
17 Sed Dominus mihi adfuit, & corroborauit me: vt per me fieret fides præconii quod audirent omnes Gentes: & ereptus fui ex ore e leonis.
18 Et eripiet me Dominus ab omni opere malo, ſeruabitque g regno ſuo cœleſti: cui gloria in ſecula ſeculorum. Amen.
19 Saluta Priſcam & Aquilam, & Oneſiphori familiam.
20 Eraſtus manſit Corinthi: Trophimum autem reliqui Mileti ægrotantem.
21 Stude venire ante hyemem. Salutat te Eubulus & Pudens & Linus & Claudia, & fratres omnes.
22 Dominus Ieſus Chriſtus *ſit* cum ſpiritu tuo. Gratia *eius ſit* vobiſcum. Amen.

Scripta eſt Roma poſterior ad Timotheum, qui primus Epheſi ordinatus fuit Epiſcopus, quum Paulus iterum ſiſteretur Cæſari Neroni.

4 … ſpei exemplo.
c Pro … offeror … bantur.
5 … piſtolæ … exempla …
d … hoc ſeculi.
… Calixtum.
g … Lupi 2. 18.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TITVM.

Caput I.

5 Docet quales oporteat Miniſtros eligere, 10 ſimul oſtendit quomodo vaniloquis os obturare oporteat. 12 Hac occaſione perſtringit Creteuſium mores 14 Ac Iudæos, qui in rebus externis ſanctitatem locabant.

1 PAVLVS [a] ſeruus Dei, Apoſtolus autem Ieſu Chriſti ſecundum fidẽ [b] electorum Dei, [2] & agnitionẽ veritatis quæ eſt ſecundum pietatẽ:
2 Ad [c] ſpem vitæ æternæ, quã [d] promiſit Deus ille mentiri neſcius, ante [e] tempora ſeculorum, patefecit autem temporibus ſuis:
3 3 *Videlicet* ſermonem illum ſuum, per prædicationem quæ concredita eſt mihi ex mandato [f] ſeruatoris noſtri Dei: 4 Tito germano filio in communi fide,
4 5 Gratia *ſit tibi*, miſericordia, *&* pax à Deo Patre, & Domino Ieſu Chriſto ſeruatore noſtro.
5 6 Huius rei gratia reliqui te in Creta, vt quæ reliqua ſunt corrigas, & conſtituas oppidatim presbyteros, ſicut ego tibi mandaui:
6 Si quis eſt inculpatus, vnius vxoris vir, liberos habens fideles, qui non ſunt obnoxii crimini luxus, aut [g] refractarii.
7 7 Oportet enim Epiſcopum inculpatum eſſe, tanquam Dei [h] diſpenſatorem: [i] non ſibi partinaciter placentem, non iracundum, non vinoſum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum:
8 Sed hoſpitalem, bonorum amantem, [k] temperantem, iuſtum, pium, continentem.
9 8 Tenacem fidelis illius ſermonis qui ad doctrinam facit 9 vt poſſit exhortari doctrina ſana, & contradicentes conuincere.
10 10 Sunt enim multi refractarii, & vaniloqui, mentium deceptores, maximè ii qui ſunt [l] ex Circunciſione.
11 Quibus oportet os obturare: qui totas domos ſubuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.
12 Dixit [m] quidam ex ipſis proprius ipſorum

1 PAVLVS ſeruus Dei & Apoſtolus Ieſchua Chriſti, iuxta fidem electorum Dei, & agnitionis veritatis quæ eſt in reuerentia Dei.
2 De ſpe vitæ quæ eſt in æternum, quam promiſit Deus verax ante tempora ſeculi, & patefacit ſermonẽ ſuum in tempore ſuo.
3 Per prædicationẽ noſtram quæ concredita fuit mihi per mandatum Dei Seruatoris noſtri, Tito filio vero, iuxta fidem [1] communem.
4 Gratia & pax à Deo Patre, & à Domino noſtro Ieſchua Chriſto Seruatore noſtro.
5 Propter hoc reliqueram te in Creta, vt ea quæ deeſſent corrigeres, & conſtitueres ſeniores in qualibet ciuitate, ſicut præceperam tibi.
6 Eum qui eſt irreprehenſibilis, & fuit maritus vxoris vnius, & ſunt illi filii fideles, qui non ſunt dediti luxuriæ, neque [2] ſunt immorigeri præ crapula.
7 Debet enim ſenior eſſe irreprehenſibilis, tanquam diſpenſator Dei: neque ducatur per cogitationem ſui ipſius, neque ſit iracundus, neque ſit [3] ſectator vini, cuius manus non ſit præceps ad percutiendum, neque ſit amans lucrum turpe.
8 Sed ſit amans hoſpites, & ſit amans bona, & ſit ſobrius, & ſit iuſtus, & ſit benignus, & continens ſeipſum à concupiſcentiis:
9 Et ſolicitus ſit ſuper doctrina ſermonis fidei, vt poſſit etiam conſolari per ſuam doctrinã ſanam, & arguere eos qui ſunt contentioſi.
10 Sunt enim multi qui ſeſe non ſubmittunt, & vani ſunt ſermones eorum, & in errorem inducunt mentes filiorum hominis, maximè ii qui ſunt ex circunciſione:
11 (Quorum oportebat obturare os) domos multas deſtruunt, & docent id quod non oportet, propter lucrum turpe.
12 Dixit quidam ex ipſis propheta ipſorum,

1 Vide quæ de hac voce ſcripſimus Act. 2.

2 Metaphora eſt ſumpta à iumentis, quæ quò magis ſaginantur, eò magis redduntur indomita.

3 Ad verb. Tranſiens ad vnum. Vide 1. Tim. 3.

... *dicuntur equi vel boues, qui iugum ſubire nolunt.* 7 Secunda admonitio, à quibus præſertim vitiis alienos, & quibus præ... ornatos eſſe oporteat Paſtores, quos etiam Presbyteros vocauit. h *Quem Deus ſuarum domorum diſpenſatorem conſtituit.* ... *moribus, & difficili natura.* k *Circumſpectum & ſani iudicii, & ſingulare moderationis exemplar.* 8 Tertia admonitio, Pa... doctrinæ tenaciſſimum eſſe oportere, quæ ab Apoſtolis tradita, ad ſalutem facit, curioſis & inanibus omnibus relictis. 9 Quarta ... doctrinæ ſcientiã ad vſum eſſe applicandam, qui quidem duabus in rebus conſiſtit, nempe in regendis qui ſe dociles præbent, ... refutandis. 10 Applicatio theſis ad hypotheſin. Cretenſes inter cæteros acribus reprehenſionibus egere: tum propter ani... mendacia & pigritiam naturali quodam impetu propenſos: tum propter auaros quoſdam Iudæos, qui pietatis prætextu, par... quaſdam inanes, partim veteres ceremonias cum Euangelio coniungebant. l *Ex Iudæis, vel potius ex illis Iudæis qui Chri...* *...ſtudebant.* m *Epimenides, qui inter fatidicos habitus eſt. vide Laertium & Ciceronem de Diuinatione.*

4\. Ad verb. Filii Gentiſ Ventrium. [illegible]

[illegible] ventres [illegible] otioſi.

13 [illegible] teſtimonium hoc: propter hoc durè increpa illos, vt ſint ſani in fide.

14 Et ne conuiciant ſe ad fabulas Iudæorum, & ad mandata filiorum hominis odio habentium veritatem.

15 Omnis enim res pura puris, iis autem qui ſunt inquinati, & non credentes, aliquid quod purum ſit, non eſt: ſed eſt inquinata mens eorum, & conſcientia eorum.

16 Et confitentur quòd cognoſcant Deum, factis autem ſuis negant eum: & ſunt odioſi, & 5 inobedientes, ac reprobantes ad omne opus bonum.

5\. Ad verb. Sine obedientia. Hebraiſ.

[illegible] Propheta, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.

13 Teſtimonium hoc eſt verum: quam ob cauſam eos redargue a præciſè, vt ſani ſint in fide:

14 Non attendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auerſantium veritatem.

15 [illegible] Omnia quidem pura puris: pollutis autem & infidelibus nihil eſt purum, ſed polluta eſt eorum & c mens & conſcientia.

16 Deum profitentur ſe ſcire, ſed factis negant, quum ſint abominandi, & rebelles, & ad omne opus bonum reprobi.

Caput II.

2 Perſonarum [illegible] præſcribens officia, 6 iubet vt de moribus deceat Eccleſiam. 11 & [illegible] argumentatur. 12 [illegible] ſtudium & rectè viuendi.

1 TV verò loquere id quod decet doctrinam ſanam.

2 Et doce vt ſint ſeniores vigilantes mentibus ſuis, & ſint honeſti, & ſint puri, & ſint ſani in fide, & in charitate, & in tolerantia.

3 Et anus quoque ſimiliter, vt ſint 1 in modeſtia quæ conueniat reuerentiæ Dei; at ne ſint calumniatrices, neque ſint obnoxiæ vino multo: & doceant decora.

1\. Id eſt, In habitu modeſto.

4 Et honeſtas reddant eas quæ ſunt iuuenculæ, vt ament viros ſuos & filios ſuos:

5 Et ſint honeſtæ, & ſanctæ, & curam habeant decoris familiaris ſuaris, & ſubiectæ ſint viris ſuis, ne quis obloquatur de ſermone Dei.

6 Et ab illis qui ſunt iuuenes, ſimiliter pete ve ſint honeſti.

7 In qualibet autem re exemplar in teipſo præbe in omnibus operibus bonis: & in doctrina tua ſit tibi ſermo ſanus.

8 Qui ſit honeſtus & incorruptus, neque quiſquam ſpernat ipſum vt is qui inſurgit aduerſus nos, erubeſcat, non inueniens vt dicat aduerſus nos quicquam odioſi.

9 Serui dominis ſuis ſubiiciant ſeſe in qualibet re, & præbeant ſe placentes, nec ſint contentioſi:

10 Neque ſint fures, ſed oſtendant fidelitatem ſuam bonam in qualibet re: & ornent doctrinam Dei Seruatoris noſtri.

11 Apparuit enim benignitas Dei ſeruatrix omnium:

12 Et erudit nos vt abnegemus improbitatē & concupiſcentias mundi, & viuamus in hoc mundo in ſobrietate, & in iuſtitia, & in timore Dei.

13 Expectantes ſpem benedictam, & reuelationem gloriæ Dei magni & Seruatoris noſtri Ieſchua Chriſti:

14 Qui dedit ſemitipſum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret nos ſibi ipſi populum nouum, qui ſtudioſè bona opera ſectaretur.

15 Hæc loquere, & require, & corrige cum omni imperio: & nemo contemnat te.

1 AT a tu loquere quæ decent ſanam doctrinam.

2 a Vt ſenes ſobrii ſint, venerandi, temperantes, ſani fide, charitate, tolerantia.

3 Anus itidem, vt *ſint* habitu qui ſanctimoniam deceat, non calumniatrices, non vino multo ſeruientes, honeſtatis magiſtræ;

4 Vt ſapientes reddant adoleſcentulas, vt ſint maritorum ac liberorum amantes.

5 Temperantes, puræ, a domi manentes, bonæ, ſubiectæ ſuis viris: ne ſermo Dei blaſphemetur.

6 Adoleſcentulos itidem adhortare, vt ſint temperantes.

7 3 Per omnia teipſum præbens exemplar bonorum operum, in doctrina integritatem, b grauitatem.

8 Sermonem ſanum, qui damnari non poſſit: vt qui ſe ex aduerſo *opponit*, erubeſcat, nihil habens quod de vobis dicat mali.

9 4 Seruos *hortare* vt ſuis dominis ſubiiciant ſeſe, vt c in omnibus ſint eis accepti, non reſponſatores:

10 Nihil interuertentes, ſed omnem bonam d fidem oſtendentes, vt doctrinam Seruatoris noſtri Dei ornent in omnibus.

11 5 Illuxit enim gratia illa Dei ſalutifera omnibus hominibus.

12 Erudiens nos vt abnegata impietate & e mundanis cupiditatibus, ſapienter & iuſtè & piè viuamus in præſenti ſeculo:

13 f Expectantes beatam illam ſpem & illuſtrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei ac Seruatoris noſtri, [illegible] Ieſu Chriſti:

14 Qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret ſibi ipſi populum g peculiarem ſtudioſum bonorum operum.

15 Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni h imperio, nemo te deſpiciat.

Caput. III.

1 Generaliter nunc vult omnes moneri, vt placidè colant ordinem politicum. 3 & memores ſint vitæ priſtinæ. 7 vt iuſtificationem [illegible] ex gratia eſſe exiſtimemus, 9 Quod ſi quis contentioſus [illegible], 16 illum [illegible].

1 SVggere ipſis vt ſeſe ſubiiciant principatibus ac poteſtatibus, vt obtemperent, vt ad omne opus bonum ſint parati:
2 Ne cuius famam lædant, vt ſint à pugnis alieni, æqui, omnem exhibentes lenitatem erga quoſuis homines.
3 a Nam eramus quondam & nos amentes, rebelles, errantes, ſeruientes cupiditatibus ac voluptatibus variis, in malitia & inuidia degẽtes, odioſi, alii alios odio proſequẽtes:
4 Sed poſtquam bonitas & erga homines amor apparuit ſeruatoris noſtri Dei,
5 Non ex operibus a iuſtis quæ fecerimus nos, ſed ex ſua miſericordia ſeruauit nos per lauacrum regenerationis, & renouationem b Spiritus ſancti:
6 Quem effudit in nos copioſè per Ieſum Chriſtum ſeruatorem noſtrum;
7 Vt iuſtificati ipſius gratia, hæredes efficeremur ſecundum ſpem vitæ æternæ.
8 c Fidus eſt hic ſermo, & hæc volo te affirmare, vt curent bonis operibus præſtantius eſſe: qui crediderunt Deo, Hæc illa ſunt bona & hominibus vtilia.
9 Stultas autem quæſtiones, & genealogias & contẽtiones ac pugnas legales caueto: ſunt enim inutiles & vanæ.
10 d Hæreticum hominem poſt vnam & alteram commonefactionem reiice:
11 Vt qui noris euerſum eſſe eum qui ſit eiuſmodi, & peccare, vt qui ſuo præiudicio ſit condemnatus.
12 e Quum miſero Artemam ad te aut Tychicum, ſtude venire ad me Nicopolin: nam illic decreui hyemare.
13 Zenam legiſperitum, & Apollo ſedulò deducito, ne quid illis deſit.
14 Diſcant autem & noſtri bonis operibus præſtantes eſſe ad neceſſarios vſus, vt non ſint fructus expertes.
15 Salutant te qui mecum ſunt omnes. Saluta eos qui diligunt nos in fide. Gratia *Dei ſit* cum omnibus vobis. Amen.

Ad Titum, qui primus Cretenſium Eccleſiæ ordinatus fuit Epiſcopus, ſcripta ex Nicopoli Macedoniæ.

1 C Ommonefacito eos vt ſubſint principibus & poteſtatibus, pro dictis audientes, & ſubditi ſint, vt ſint parati ad omne opus bonum.
2 Et ne de quoquam obloquantur, neque ſint contentioſi, ſed ſint placidi, & in qualibet re oſtendant benignitatem ſuam erga omnes filios hominis.
3 Nam nos quoque aliquando amentes fuimus, & inobedientes, & errantes fuimus, atq; ſubiecti fuimus concupiſcentiis variis, & in malicia, & in inuidia verſabamur, & odioſi eramus, etiam vnus alium odio proſequebamur.
4 Quum autem reuelata eſt benignitas, & miſericordia Dei ſeruatoris noſtri,
5 Non propter opera iuſtitiæ quæ fecerimus, ſed per miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit, per lauacrum 1 regenerationis, per renouationem Spiritus ſancti.
6 Quem effudit ſuper nos copioſè per Ieſchua Chriſtum Seruatorem noſtrum.
7 Vt per eius gratiã iuſtificemur, & ſimus hæredes in ſpe vitæ quæ eſt in æternum.
8 Fidelis eſt ſermo, & in his volo vt ita quoq; confirmes eos, vt ſoliciti ſint ad faciendũ opera bona ii qui crediderunt in Deum; hæc ſunt quæ bona ſunt & vtilia filiis hominis.
9 A quæſtionibus autem ſtultis, & à genealogiis, & à contentionibus, & à certaminibus librorum te ſubducito: vtilitas enim non eſt in eis, & vana ſunt.
10 A viro hæretico, 2 poſt vnum tempus & alterum quo correxeris eum, te ſubducito;
11 Et ſcias quòd qui huiuſmodi eſt, peruerſus eſt & peccator, & ipſe condemnat ſeipſum.
12 Quum miſero ad te Artemam aut Tychicum, cura vt venias ad me Nicopolin: illic enim 3 conſtitui hyemare.
13 Zenam autem legiſperitum & Apollo ita operam vt deducas cum benedictione quid deſit eis.
14 Ediſcant etiamnũ qui noſtri ſunt vt faciant bona opera in rebus quæ neceſſariæ ſunt, vt non ſint infrugiferi.
15 Salutant te omnes qui mecum ſunt. Saluta omnes qui diligunt nos in fide. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Finitur epiſtola ad Titum, quæ ſcripta fuit à Nicopoli.

1 Ad verbum, Generationis quæ fit denuo, Hebraiſmus.

2 Id eſt, Poſtquam ſemel atque iterum correxeris eum. Hebraiſmus.

3 Ad verbũ, Poſui in mente mea. Hebr.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

CAPVT. I.

1 Paulus argumentum humile hic tractans ſuo tamen more ſublimius ad Deum deducitur. 8 Fugitiuum ſeruum & furem Philemoni remittens, pro illo deprecatur veniam: & grauiter de æquitate Chriſtiana concionatur.

1 PAVLVS captiuus Chriſti Ieſu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto & Adiutori noſtro,
2 Et Apphiæ dilectæ, & Archippo commilitoni noſtro, & Eccleſiæ quæ domi tuæ eſt.

1 PAVLVS vinctus Ieſchua Chriſti, & Timotheus frater, Philemoni dilecto cooperatori noſtro,
2 Et Apphiæ dilectæ noſtræ, & Archippo cooperatori noſtro, & Eccleſiæ quæ eſt domi tuæ.

3 Gratia vobiſcum & pax à Deo Patre no-
ſtro, & à Domino noſtro Jeſchua Chriſto.
4 Gratias ago Deo meo omni tempore, &
memor ſum tui in precibus meis.
5 [1] Inde ex quo audiui fidem tuam, & chari-
tatem quæ eſt tibi erga Dominum noſtrum
Jeſchua & erga omnes ſanctos:
6 Vt ſit communicatio fidei tuæ reddens fru-
ctus in operibus, & in cognitione omnium
bonorũ quæ ſunt vobis in Jeſchua Chriſto.
7 Gandium enim magnum eſt nobis & con-
ſolatio, quòd [2] per charitatem tuam refo-
cillata ſunt viſcera ſanctorum.
8 Propter hoc fiducia multa eſt mihi in Chri-
ſto, vt præcipiam ea tibi quæ ſunt iuſta:
9 Propter charitatem autem [3] petendo peto
abs te ego Paulus qui ſum ſenex, ſicuti noſti,
nunc autem etiam vinctus Jeſchua Chriſti,
10 Peto inquam abs te, pro filio meo quem in
vinculis genui, Oneſimo:
11 In quo [4] quondam tibi non erat vtilitas,
nunc autem & tibi & mihi valdè eſt vtilis: &
miſi eum ad te:
12 Tu autem tanquam filium meum, ita ex-
cipe eum:
13 Volebam enim apud me retinere eum
vt eſſet miniſtrans mihi pro te in vinculis
Euangelii:
14 Abſque conſilio autem tuo nolui quicquã
facere, ne tanquam per coactionem eſſet
beneficium tuum, ſed per voluntatem tuam.
15 Iam autem etiam propter hoc ſeceſſit ad
tempus, vt in perpetuum eum retineas.
16 Non poſthac tanquam ſeruum, ſed excel-
lentiorem ſeruo, fratrem *videlicet* dilectum
meum: quanto magis tibi, & in carne & in
Domino noſtro?
17 Si igitur es mihi conſors, recipe eum tan-
quam meum.
18 Quòd ſiquid detrimenti intulit tibi, aut
debet, hoc mihi imputa.
19 Ego Paulus ſcripſi manibus meis, ego re-
pendam: vt non dicam tibi quòd etiam te-
ipſum mihi debeas.
20 Etiam, frater mi, ego refocillabor per te
in Domino noſtro: refocilla viſcera mea in
Chriſto.
21 Quia confido quòd auſculturus ſis mihi,
ſcripſi tibi: & ſcio quòd plus quàm dico tibi,
facturus ſis.
22 Simul autem etiam mihi præpara diuerſo-
rium: ſpero enim quòd per precationes ve-
ſtras donabor vobis.
23 Salutat te Epaphras conceptiuus meus
in Jeſchua Chriſto:
24 Et Marcus, & Ariſtarchus, & Demas, & Lu-
cas adiutores mihi.
25 Gratia Domini noſtri Jeſchua Chriſti cum
ſpiritu veſtro, fratres mei. Ammin.

*Finitur epiſtola ad Philemon, quæ ſcripta
fuit à Roma.*

1 Ad verbũ, Ecce.

2 Ad verbum, Per manum charitatis tuæ. Hebraiſmus.

3 Id eſt, Magnopere peto.

4 Ad verbum, In [aliquo] tempore.

3 Gratia *ſit* vobis & pax à Deo patre noſtro,
& Domino Jeſu Chriſto.
4 Gratias ago Deo meo, ſemper mentionẽ
tui faciens in precibus meis.
5 Quòd audiam tuam charitatem, ac fidem
quam habes erga Dominum Jeſum & erga
omnes ſanctos:
6 Vt [a] cõmunicatio fidei tuæ efficax fiat, [b] ag-
nitione omnis eius boni quod eſt in vobis
per Chriſtum Ieſum.
7 Gaudium enim habemus multum, & cõ-
ſolationem ſuper dilectione tua, [c] quod vi-
ſcera ſanctorum refocillata ſunt per te fra-
ter.
8 Quapropter quamuis multam in Chriſto li-
bertatem habeam mandandi tibi quod of-
ficii tui eſt,
9 [1] *Tamen* propter charitatem potius precor,
quum talis ſim, nempè Paulus ſenex, nunc
autem etiam captiuus Ieſu Chriſti.
10 Precor autem te pro filio meo quem ge-
nui in vinculis meis, Oneſimo:
11 Quondam tibi inutili, nunc verò tibi &
mihi perutili, quem remiſi:
12 Tu autem eum, id eſt [d] viſcera mea, excipe.
13 Quem ego cupiebam apud me retinere,
vt pro te miniſtraret mihi in vinculis Euan-
gelii:
14 Sed abſque tua ſententia nihil volui face-
re: [e] ne velut ex neceſſitate ſit beneficium
tuum, ſed ſpontaneum.
15 Fortaſſis enim [f] propterea ſemotus fuit
abs te [g] ad tempus, vt eum à me perpetuum
recipias.
16 Non iam vt ſeruum, ſed amplius quàm ſer-
uum, fratrem (videlicet) dilectum, maximè
mi hi, quanta autem magis tibi & [h] in carne
& in Domino?
17 Itaque ſi me ſocium habes, accipe eum
tanquam me.
18 Quòd ſi quid læſit te, aut debet, hoc mihi
imputato.
19 Ego Paulus ſcripſi mea manu, ego depen-
dam: vt ne dicam tibi quòd teipſum etiam
mihi inſuper debeas.
20 [i] Et iam, frater hunc ego fructum abs te
conſequar in Domino: refocilla mea viſce-
ra in Domino.
21 Scripſi tibi, confiſus fore vt auſcultes, vt-
qui norim te etiã amplius quàm dico factu-
rum eſſe.
22 Simul autem etiam para mihi hoſpitium:
ſpero enim me per preces veſtras donan-
dum vobis.
23 Salutant te Epaphras, (meus in captiui-
tate propter Jeſum Chriſtum ſocius)
24 Marcus, Ariſtarchus, Demas, Lucas, ad-
iutores mei.
25 Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti *ſit* cum
ſpiritu veſtro. Amen.

*Ad Philemonem miſſa fuit Roma per
Oneſimum ſeruum.*

EPISTO-

AD HEBREOS EPI-STOLA.

Scopus & ſumma huius Epiſtolæ eſt, Ieſum Chriſtum Filium Dei, Deum ſimul & hominem, eſſe verum illum æternum & vnicam Prophetam, Regem ac Pontificem, figuris Legis adumbratum, & nunc reipſa exhibitum: à quo doceri, regi, ac ſanctificari totam Eccleſiam oporteat.

Capvt I.

1 *Vt oſtendat doctrinam à Chriſto allatam primas tenere, quia ſit omnium Prophetarum clauſula:*
4 *nominatim illum ſupra Angelos effert:* 10 *& variis Scripturæ teſtimoniis, longè omnibus præcellere probat.*

1 MVLTIS vicibus multiſq; modis olim Deus loquutus Patribus in Prophetis, [a] vltimis diebus hiſce loquutus eſt nobis in [b] Filio,
2 Quem cõſtituit [c] hæredem omnium: per quem etiam [d] mundum condidit.
3 Qui cum ſit [e] ſplendor gloriæ, & character perſonæ [f] illius, [g] ſuſtineatque omnia verbo illo ſuo potente 3 purgatione peccatorum noſtrorum per ſeipſum facta, [h] ſedit ad dextram maieſtatis illius excelſiſſimæ:
4 4 Tanto præſtantior factus Angelis, quanto excellentius præ illis ſortitus eſt [i] nomen.
5 5 Nam cui dixit vnquam angelorum, Filius meus es tu, ego [k] hodie genui te? 6 Ac rurſum, Ego ero ei pater, et ipſe erit mihi filius?
6 7 [l] Rurſum autem quum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei.
7 8 Et de Angelis quidem dicit, Qui Angelos ſuos facit [m] ventos, & miniſtros ſuos, [n] ignis flammam.
8 Ad Filium autem, [o] Thronus tuus, Deus, [p] in ſeculum ſeculi: [q] virga recta, virga regni tui.
9 Dilexiſti iuſtitiam & [r] odiſti iniquitatem: propterea [ſ] vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis, vltra [t] conſortes tuos.
10 9 Et, tu in initio, Domine, [v] terram fundaſti: & opera manuum tuarum ſunt cæli:
11 Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes vt veſtimentum veteraſcent:
12 Ac velut amictum circumuolues eos, & mutabuntur: tu autem idem es, & anni tui non deficient.
13 10 Ad quem autem angelorum dixit vnquam, ſede ad dextram meam, vſquedum

1 [1] MVLTIfariam & omnibus formis loquutus eſt Deus cum Patribus per Prophetas ab initio, [2] & hiſce diebus vltimis loquutus eſt nobiſcum per Filium ſuum.
2 Quem 3 poſuit hæredem omnium, & per eum fecit ſecula.
3 Qui *Filius* eſt 4 ſplendor gloriæ eius, & imago eſſentiæ eius: & ſuſtinet omnia virtute verbi ſui, ipſeque per ſeipſum fecit purgationem peccatorum, & ſedet ad dextram maieſtatis in excelſis.
4 Et 5 tanto potior factus eſt Angelis, quanto excellentius eſt nomen quòd hæreditariò obtinuit, quàm illorum.
5 Cui enim ex Angelis vnquam dixit Deus, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Ac rurſum, Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium?
6 Rurſum autem quum inducit primogenitum in mundum, dicit, eum adorent omnes Angeli Dei.
7 De Angelis autem ita loquitur, Qui facit Angelos ſuos ſpiritum, & miniſtros ſuos ignem ardentem:
8 De Filio verò dicit, Solium tuum, Deus, in ſeculum ſeculorum: virga recta, virga regni tui.
9 Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: idcirco vnxit te Deus, Deus [illegible] tuus, oleo lætitiæ, pluſquam conſortes tuos.
10 Et iterum, tu à Principio poſuiſti fundamenta terræ, & cœli opus manuum tuarum ſunt:
11 Ipſi tranſituri ſunt, & tu ſtabilis es, & omnes tanquam veſtimenta veteraſcent:
12 Et ſicut operimentum complicabis eos, Ipſi autem mutabuntur: tu autem ſicut es, *eris*, & anni tui non deficient.
13 Ad quem autem ex Angelis vnquam dixit, Sede a dextera mea, donec poſuero inimi-

1 Ad verb. Omnibus partibus & omnibus formis. Ex altero autem membro comparationis ſatis intelligitur quid ſibi velit paraphraſtes: næpe variis ac diuerſis, penèque innumeris modis ab initio loquutum fuiſſe Deum cum Patribus, nouiſſimè autem per Filium, vt nulla aut certior aut clarior obſignatio, aut perfectior amplius requiri aut optari poſſit. Porrò ſciunt omnes qui Hebræa attigerunt, particulam vniuerſalem non ſemper præciſè ſumi, vt Gen. 16.12. & 41. verſu vltimo & Exo. 8.15. & 1. Cor. 6.12. &c.

2 Pro At aduerſatiua Hebraiſmus tritus.

3 Id eſt, Conſtituit.

4 [illegible] Syris declarat propriè ſplendorem exorientis ſolis. Videtur autem a paraphraſte exquiſitum, vt innuat hunc Filiũ qui ſplẽdor dicitur, ſimul cum Deo fuiſſe, & coæternum eſſe cum Patre. In ſumma, æternam æterni Filii generationem hac metaphora voluit illuſtrare.

5 Ad verbum, Hoc toto potior factus eſt Angelis ſecundũ quod, &c.

[illegible] non modò gratiſſimum Patri, ſed etiam perennem eſſe illius ſacrificii odorem, tum verò quanto præſtet is Pontifex aliis pontificibus. [illegible] ad officii explicationem accedat, perſonæ dignitatem exponit, ac primùm quidem ſic hominem eſſe docet, vt ſimul ſit etiam [illegible]
i Dignitatem ac præſtantiam. k Filius à Patre ab æterno genitus eſt, ſed æterna illa generatio, ſuo tempore mundo [illegible] [illegible] addidit (hodie.) Pſa. 2. 7. inf. 5. 9. 2. Sam. 7. 14. 1. par. 22. 10. l Rurſus autem Dominum non contentum ſemel dixiſſe, idem alibi repeti. [illegible] Pſa. 45. 2. m Cherub. pſal. 18. 11. n Seraph. Eſai. 6. 2. o Thronum propriè Principi tribui ſolet, non ſeruo. p In æternũ, hac enim [illegible] angeli. q Adminiſtratio regni vniuerſa. r Repetitio Hebraica per antitheſin, in qua maximum ineſt pondus. ſ Quoniam [illegible] effuſo in eum Spiritu ſine menſura. t Ide eſt omnes Caput, nos membra bonum factum. v Terram firmam ac ſtabilem creaſti. Pſal. [illegible] Pſal. 110. 1. 1. Cor. 15. 25. inf. 10. 13. 5. 6. 7. 8. 9. 10 His ſex expreſsis teſtimoniis argumentum diuinitatis Chriſti in carne manife[illegible], ex quibus liquet eum ſupra omnes Angelos eminere, & ita quidem vt Filius & Deus appelletur.

cos,

7 Syriacè, pro Nam exiſtebat.

6 Syrè, vita.

nos tuus ſcabellum ſub pedibus tuis?

14 Nónne omnes ſunt ſpiritus miniſterii, qui mittuntur in miniſterium, propter eos qui hæreditatem conſequuturi ſunt [6] ſalutis?

CAPVT II.

3 *Inde infert, Chriſti doctrinæ ſolidam audientiam deberi,* 9 *& eum nobis fratris loco in carne noſtra propoſuit, vt libentius nos ei ſuis fratribus.*

1 Ad verbum Per manum Angelorum, Id eſt, Miniſterio Angelorum.

2 Syrè, Vita noſtra.

3 Hebraiſmus, Id eſt, Diuiſa & diuerſa inter ſe dona Spiritus.

4 Deerat in impreſſo Syro Teſtamento בר מן אלהא id eſt, Excepto quod ex codice manuſcripto antiquiſſimo illuſtriſſimi principis electoris Palatini reſtituimus vt ſit ſenſus, Ipſe enim, excepto Deo, (hoc eſt Deitate ſua excepta) pro omni homine guſtauit mortem. Notum autem eſt, Guſtare mortem, ex Hebraiſmo dici pro Mori. Eodẽ ſenſu. 11. ad Hebræos illud in hoc ipſo paraphraſte dicitur de Chanoch, quòd non guſtauerit mortem, quod intelligendum eſt ea ratione qua communiter homines eam guſtare ſolent. Fuit enim ſingularis quædam immutatio potius quàm mors, de qua Paulus 1. Cor. 15.

5 In voce Syra בטיבותה affixum pronomen ambiguum eſt, vt poſſit verti Per beneficentiam eius, videlicet Patris vel, Per beneficentiam ſuam: vt ipſum Chriſtum referat.

6 Ad verbum, per quem cuncta omnia. Hebraiſmum.

1 PRopterea debitores ſumus vt abundantius ſimus cauti in eo quod audiuimus, ne decidamus.

2 Si enim ſermo qui dictus fuit [1] per Angelos confirmatus eſt: & omnis qui audiuit eum, & tranſgreſſus eſt eum, recepit retributionem in iuſtitia,

3 Quomodo nos effugiemus, ſi contempſerimus hæc quæ ſunt ipſa [2] ſalus noſtra? quæ cœperunt à Domino noſtro dici, & ab illis qui ab eo audiuerunt, in nos confirmata ſunt?

4 Quum teſtimonium redderet de illis Deus per ſigna & per prodigia, & per virtutes varias, & per [3] diuiſiones Spiritus ſancti, quæ collata ſunt ſecundum voluntatem eius.

5 Nequaquam enim Angelis ſubiecit ſeculũ futurum, de quo loquimur.

6 Sed ſicut teſtatur Scriptura, & dicit, Quid eſt homo quòd memor es eius, & filius hominis, quòd viſitas eum?

7 Depreſſiſti eum paululum præ Angelis: gloriam & honorem poſuiſti in capite eius, & poteſtatẽ tribuiſti ei in opus manuum tuarũ.

8 Et omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. In eo autem quòd omnia ſubiecit ei, non omiſit quicquam quod non ſit ſubiectum. Nunc autem nequaquam hactenus videmus quòd omnia ſubiecta ſint illi.

9 Eum autem quem paululum depreſſit præ Angelis, videmus (qui eſt Ieſchua) propter paſſionem mortis ſuæ, quod & gloria & honor poſitus eſt in capite eius. [4] Ipſe enim, excepto Deo, [5] per beneficentiam ſuam pro quouis homine guſtauit mortem.

10 Decebat enim eum [6] per quem omnia, & propter quem omnia & qui filios multos adduxit in gloriam ſuam, vt principem ſalutis illorum per paſſiones perficeret.

11 Qui enim ſanctificauit, & qui ſanctificati

13 dum poſuero inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?

14 Nónne omnes ſunt [2] miniſtratores ſpiritus, qui miniſterii cauſa mittuntur propter eos qui hæredes erunt ſalutis?

1 [1] PRopterea oportet nos eo magis attendere iis quæ [a] audiuimus, ne quando [b] perfluamus.

2 Etenim ſi per Angelos dictus [c] ſermo fuit firmus, omniſque tranſgreſſio, & contumacia iuſtam mercedis retributionem retulit;

3 Quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem? [2] quæ quum primùm ennarrari cœperit per ipſum Dominum, ab [d] iis qui ipſum audierant fuit nobis confirmata:

4 Teſtimonium illis præbente Deo & [e] ſignis & prodigiis, variiſque virtutibus, & Spiritus ſancti diſtributionibus, pro ſua voluntate.

5 [3] Non enim Angelis ſubiecit [f] mundum illum futurum, de quo loquimur.

6 [4] Teſtatus eſt autem quidam alicubi dicens, [g] Quid eſt homo, vt memor ſis eius: aut [h] filius hominis, vt eum reſpicias?

7 [i] Feciſti eum paulisper inferiorem Angelis: [k] gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.

8 Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Enimverò per hoc quòd ei ſubiecit omnia, nihil omiſit quod non ſit ei ſubiectum: [5] at nunc nondum videmus ei omnia eſſe ſubiecta.

9 [6] Sed Ieſum illum [l] cernimus gloria & honore coronatum, qui [m] paulisper fuit inferior Angelis factus, [7] propter [n] mortis perpeſſionem, vt beneficio Dei [8] pro omnibus [o] mortem guſtaret:

10 [9] Decebat enim [10] vt [p] ipſe propter quem *ſunt* hæc omnia & per quem *ſunt* hæc omnia, multos filios in gloriam adducendo, [11] [q] principem ſalutis ipſorum per afflictiones conſecraret.

11 [12] Nam & qui [r] ſanctificat & qui ſanctifi-

inſtaurari. f *Futurum ſeculum, cuius Pater eſt Chriſtus, Eſa. 9. 6. vel Eccleſiam quæ velut nouus mundus erat* [illegible] ut regiæ dignitatis declarat in eo poſitum eſſe, vt homines non modo amiſſam ſuam dignitatem reciperent in Chriſto, [illegible] omnia [illegible] quam hominum præſtantiam Dauid excellentiſſimè deſcribit. g *Quid tandem eſt in homine cur tantum & tanto honore ſit eum dignatus?* h *Hominem & filium hominis vocat omnes cæleſtis illius regni ciues,* [illegible] *illius ciuitatis donec in Chriſto.* i *Hæc prima eſt futuri mundi ciuium dignitas, quòd proximè ad Angelos accedunt.* k [illegible] *honoris gradu* [illegible]*, quam regni erunt participes. Loquitur autem de re futura in præſenti, quia certa eſt.* 5 Obiectio, [illegible] iſta dominatio? 6 Reſponſio, Iam hoc impletum eſt in noſtro illo capite Ieſu, qui ad tempus noſtri cauſa infra Angelos factus: nunc autem in ſummam gloriam eſt euectus. l *Nimirum re ipſa virtute in Eccleſiam manifeſtè ſeſe* [illegible]. m [illegible] *exinaniuit, forma ſerui accepta.* 7 Cauſam huius ſubſidentiæ declarat, nempe vt noſtra cauſa mortem guſtaret, [illegible] partes obiens, noſter non tantum Propheta & rex, ſed etiam Sacerdos eſſet. n *Vt pœnas perferret.* 8 Hic poſita eſt vis [illegible] enim cum ipſo tandem glorificaremur, niſi pro nobis (& quidem omnibus credentib.) exinanitus fuiſſet. Atque hac occaſione [illegible] partem explicationis perſonæ Chriſti accedit, in qua ſic Deum eſſe probat vt ſit etiam homo. o *Mortem ſenſerit.* 9 [illegible] illum Deum (vt paulò ante probauit) nihilominus decuerit hominem fieri omnibus miſeriis (excepto peccato) obnoxium [illegible] argumentis probat. 10 Primum, Quia Pater, ad cuius gloriam tendunt hæc omnia, multos filios decreuit ad gloriam [illegible] modo autem homines haberet filios niſi vnicus eius Filius factus eſſet hominum frater? p *Deus.* 11 Secundo Pater [illegible] ad gloriam adducere, nempe ex ignominia in qua [illegible] Filius ergo non videretur planè homo factus niſi aliis [illegible] vt eo ipſo itinere perueniret ad gloriam quò alios adduceret. Imò illum principem ſalutis reliquorum [illegible] conſecrari prophetam, Regem, ac Sacerdotem, ad reliquorum ſalutem, quæ ſunt iſtius principatus partes. q *Antiſignanum* [illegible] *eſt primus* [illegible] *eſt primogenitus ex mortuis inter multos fratres.* 12 Firmamentum vtriuſque ſuperioris argumenti [illegible] [illegible] ſibi, ſuam, neque afflictionibus conſecrari potuiſſet, niſi homo noſtri ſimilis factus eſſet, ſed [illegible] à [illegible] [illegible] non cenſetur Dei filius niſi qui præterquam quòd homo eſt, etiam frater eſt Chriſti, (quod de ſanctificatione, id eſt, [illegible] [illegible] eum Chriſto nos ſanctificante) [illegible] facit Apoſtolus mentionem [illegible] [illegible] quæ propter Chriſtus [illegible] [illegible] *Sanctificationis autem* [illegible] *perfectionem & conſecrationem.*

[illegible] ex vno ſunt omnes : [illegible] ob cauſam non erubeſcit ipſos vocare fratres,
12 [13] Dicens annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ tibi hymnos canam.
13 [14] Et rurſum, Ego [t] fretus ero ipſo. Et iterum, [v] Ecce ego & pueri quos mihi dedit Deus.
14 Quoniam igitur pueri [x] participes ſunt carnis & ſanguinis, ipſe quoque conſimiliter particeps factus eſt eorundem, vt per mortem aboleret eum [y] qui mortis imperium habet, hoc eſt, [z] diabolum:
15 Et liberos redderet quotquot metu [a] mortis, per omnem vitam obnoxii erant ſeruituti.
16 [15] Non enim videlicet [b] angelos aſſumpſit, [c] ſed ſemen Abrahæ aſſumpſit.
17 [16] Vnde debuit [d] per omnia fratribus ſimilis fieri; vt [e] miſericors eſſet & [f] fidelis pontifex in iis quæ apud Deū *agenda forent*, ad expiandum peccata populi.
18 Nam ex eo quod perpeſſus fuit quum [g] tentatus eſt, poteſt & iis qui tentantur ſuccurrere.

ſunt, ex vno ſunt omnes : Propterea [7] non erubeſcit vt vocet ipſos fratres ſuos,
12 Quum dicit, Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, & in medio Eccleſiæ celebrabo te.
13 Et rurſum, Ego verò confidens in eum. Et rurſum, Ecce ego & filii quos dediſti mihi, Deus.
14 Quia enim filii communicant in carne & ſanguine, etiam ipſe eodem modo [8] communicauit in iiſdem, vt per mortem ſuam aboleret eū qui tenebat mortis imperium, qui eſt Satanah:
15 Et ſolueret eos qui metu mortis per omnem vitam ſuam obnoxii erant ſeruituti.
16 Nequaquam enim ex Angelis aſſumpſit, ſed ex ſemine Abraham aſſumpſit.
17 Propter hoc, iuſtum erat vt in omni re ſimilis fieret fratribus ſuis, vt eſſet miſericors, & [9] princeps Pontificum, fidelis in iis quæ ſunt Dei: & eſſet expians peccata populi.
18 In eo enim quod ipſe paſſus eſt & tentatus eſt, poteſt auxiliari iis qui tentantur.

[7] Syriacè, pro, Non erubeſcet.

[8] Syrus textus verbū habuit plurale [illegible], Sed adeò certum eſt librariorum errore pro ſingulari [illegible] fuiſſe poſitum, vt veritus non ſim ipſum reſtituere atque ita habebat manuſcriptus codex Heidelbergenſis.

[9] Nomen Hebræū כמר, vſurpat in bonam partem in tota hac epiſtola, quamuis malè ſonet paſſim in Scriptura.

[illegible] peccati, à peccato autem mors, atque adeo nos quotidie ad peccandum ſollicitat. z *De vno loquitur, tanquam de vno principe [illegible] [illegible] Angeli.* a *Mortem intellige cum ira Dei coniunctam [illegible] extra Chriſtum [illegible] poteſt [illegible].*
15 Explicat vocabula illa carnis & ſanguinis, verè hominem eſſe Chriſtum oſtendens, adeoque non diuinæ ſuæ naturæ conuer[ſione, ſed humanæ] aſſumptione. Nominat autem Abrahamum, reſpiciens ad promiſsiones de hac re Abrahamo factas. b *Angelicam natu[ram, ſed] hominis naturam.* 16 Idem etiam applicat ſacerdotio, ad quod non fuiſſet idoneus, niſi homo factus eſſet, & quidem per [omnia, ex]cepto tamen peccato ſimilis. d *Non ſolùm quod ad naturam, ſed etiam quod ad qualitates attinet.* e *Qui noſtrarum [illegible] tangeretur.* f *Sincerè munus ſuum peragens,* g *Quum exploraretur, & ad malum à Diabolo ſollicitaretur.*

CAPVT III.

1 *Nunc oſtendit quanto inferior ſit Moſes Chriſto:* 5. 6. *nempe quantum diſtat ſeruus à Domino.* 7 *Inde exhortationes minàſque admiſcet ex Dauidis teſtimonio,* 8 *ſiquis vel contumaciter repugnet,* 12 *vel ad obſequendum ſit tardior.*

1 VNde, [1] fratres ſancti, vocationis cæleſtis participes, conſiderate [a] Apoſtolum & Pontificem [b] profeſſionis noſtræ Chriſtum Ieſum:
2 [2] Fidelem ei qui ipſum [c] conſtituit: [3] vt & Moſes *fidelis fuit* in tota domo ipſius.
3 [4] *Tanto* namque ampliore gloria præ Moſe hic dignus eſt habitus, quanto maiorem habet honorem is qui conſtruxit domū, quàm domus ipſa.
4 Omnis enim domus conſtruitur ab aliquo: qui verò condidit hæc omnia, eſt Deus.
5 [5] Et Moſes quidem fidelis fuit in tota domo ipſius, vt famulus, ad teſtificanda quæ poſt erant dicenda.
6 At Chriſtus, vt filius, domui ſuæ præeſt: [6] [d] cuius domus ſumus nos, ſi [e] fiduciam & ſpem illam de qua gloriamur, ad finem vſque firmam tenuerimus.
7 Quapropter ſicut dicit Spiritus ille ſanctus, Hodie ſi vocem eius [f] audieritis.

1 PRoinde, fratres mei ſancti, qui vocati fuiſtis vocatione quæ eſt è cælo, conſiderate hūc legatum & principē Pontificum [1] profeſſionis noſtræ, Ieſchua Chriſtum.
2 Quòd fidelis ſit ei qui [2] fecit ipſum, ſicut Muſche in tota domo illius *fidelis fuit*.
3 *At verò* amplior eſt gloria huius multo quàm Muſchæ, ſicut amplior eſt honor ædificantis domum multo quàm ædificii ipſius *domus*.
4 Omnis enim domus ab homine ædificatur: is autem qui ædificat omnia, Deus eſt.
5 Et Muſche, tanquam ſeruus, fideliter ſe geſſit in domo tota, in teſtimonium illorum quę dicenda erant [3] per ipſum.
6 Chriſtus verò *præeſt* tanquam filius ſuper domum ſuam: [4] & domus eius nos ſumus, ſi vſque in finem retinuerimus [5] fiduciam & gloriationem [6] ſpei eius.
7 Quia dixit Spiritus ſanctus, Hodie ſi vocem eius audiueritis.

[1] Vel Confeſſionis.

[2] Facere, pro Ordinare & creare. 1. Samuel. 12. 6.

[3] Ad verbum, Per manum ipſius. Hebraiſmus.

[4] Ad verbum, Et eſt domus eius nos. Id eſt, Quæ domus eius nos ſumus.

[5] Ad verbum, Reuelationem faciemus. Periphraſis confidentiæ.

[6] Paſſiuè, Quam par eſt in eo nos delitiam habere.

b *Eius doctrinæ quam profitemur, nimirum Euangelicæ.* 2 Duplici ratione hanc adhortationem ſtabilit: primò quòd [ſit] à Deo talis deſignatus: ſecundò, quod idem impoſitis ſibi à Patre muneribus penitus ſit defunctus. c *Sub. Apoſtolum* [illegible] 3 Iam accedit ad collationem cum Moſe: quos inter ſe ſimiles facit, quòd vterque præfectus fuerit domui Dei, & fideliter [illegible]: ſed mox in illa ſimilitudine maximam eſſe imparitatem oſtendit. 4 Prima collatio, Architectus præſtantior eſt [quam domus, ergo] Chriſtus Moſe. Ratio conſequentionis eſt, quia huius domus architectus Deus eſt, quod Moſi tribui non poteſt: ac proinde [Moſes non eſt huius domus] architectus, ſed ipſius domus pars: Chriſtus verò vt Dominus ac Deus totam hanc domum eſt architectatus. [illegible] Moſes fuit fidelis ſeruus in hac domo (i. in Eccleſia) ſubſeruiens venturo Domino, Chriſtus autem regnat & præeſt vt [illegible]. 6 Applicat ſuo fini ſuperiorem doctrinam, verbis Dauidis omnes exhortans, vt iam Chriſtum ipſum loquentem [illegible] [illegible] plena fiducia [illegible], quum aliter non poſſint in æternam illam requiem admitti. d *Cuius ſub Chriſto.* e *[illegible] [illegible] [illegible]* *Pſal. 95. 7. infra 4. 7.* f *[illegible] [Deus] erat loquuturus.*

8 Ne obdurate[?] 7 corda veſtra ad exacerbandum ipſum [8] tanquam exacerbatores, &
ſicut in die tentationis quæ fuit in deſerto.
9 Vbi tentauerunt me patres veſtri, & probauerunt ac viderunt opera mea quadraginta annis.
10 Propter hoc moleſtè tuli generationem illam: & dixi quòd populus eſt quorum cor
errat, & ipſi non nouerunt vias meas.
11 Adeò vt iurauerim in ira mea, quòd non eſſent ingreſſuri in requiem meam.
12 Cauete igitur, fratres mei, ne ſit in aliquo ex vobis cor malum, quod non ſit fidele, &
deficiatis à Deo viuente:
13 Sed 9 examinate voſipſos omnibus diebus vſque ad diem qui vocatur hodiernus, neque
induretur vllus ex vobis per deceptionem peccati.
14 [10] Participes enim facti ſumus cum Chriſto, ſi à principio, [11] & vſq; ad finem in ipſo
ſtabilimento hoc firmo perſeuerauerimus.
15 Sicut dicitur, Hodie ſi [12] vocem eius audieritis, ne obduretis corda veſtra ad exacerbandum eum.
16 Qui ſunt enim illi qui audiuerunt, & exacerbauerunt eum? nónne omnes illi qui egreſſi
ſunt ex Ægypto [13] per manum Muſchei
17 Et quos moleſtè tulit quadraginta annis, niſi eos qui peccauerunt, & oſſa eorum ceciderunt in deſerto?
18 Et de quibus iurauit quòd non eſſent ingreſſuri in requiem ſuam, niſi de illis qui nó acquieuerunt?
19 Et videmus quòd non potuerunt ingredi, quia non crediderunt.

8 Ne obdurate corda veſtra, ſicut g in exacerbatione in die tentationis illius in deſerto:
9 Vbi tentauerunt me patres veſtri: probauerunt me, & viderunt opera mea.
10 Quadraginta annis, infenſus fui nationi
iſti. & dixi, Semper h errant corde: neque
cognouerunt vias meas.
11 Itaque iuraui in ira mea, Si introibunt in requiem meam.
12 7 Videte, fratres, ne quando ſit in vllo veſtrûm cor malum & infidele, deficiendo à
Deo viuo:
13 Sed exhortamini alii alios quotidie, i quoad appellatur dies hodiernus; ne quis ex
vobis induretur ſeductione peccati.
14 8 Chriſti enim participes facti ſumus, ſi modò k principium illud quo ſuſtentamur,
firmum tenuerimus ad finem vſque:
15 *Interim* l dum dicitur, Hodie ſi vocem eius audieritis, ne obdurate corda veſtra, vt in
exacerbatione.
16 Nam quidam quum audiſſent, exacerbarunt *Dominum*, non omnes tamen ii qui
exierant ex Ægypto per Moſen.
17 Quibus autem infenſus fuit quadraginta annis? nónne iis qui peccauerunt, quorum
corpora conciderunt in deſerto?
18 Quibus autem iurauit non ingreſſuros in requiem ſuam, niſi iis qui non obedierant?
19 Et videmus non potuiſſe ingredi propter incredulitatem.

Caput IIII.

1 *Adhortationem comminationi admiſcet, ne quemadmodum patres, requie ſibi oblata priuentur:* 11 *ſed in eam ingredi ſtudeant.* 14 *Inde initium facit tractandi de ſacerdotio Chriſti.*

1 [1] Metuamus igitur ne, quũ firma ſit promiſſio ingreſſus in requiem eius, inueniatur aliquis in vobis qui ceſſet
ab ingrediendo.
2 Nam nobis etiam euangelizatum eſt ſicut etiam illis, ſed non profuit illis ſermo quem
audiuerunt, quia non contemperatus fuit cum fide apud illos qui audiuerunt ipſum.
3 Ingredimur autem in requiem nos qui credidimus, ſic enim dicit, Sicut iuraui in ira
mea, quòd non intrabunt in requiem meam: nam ecce, opera Dei ab initio ipſo mundi fuerunt.
4 Sicut dixit de Sabbatho, Requieuit Deus die Septimo ab operibus ſuis omnibus.
5 Et hic rurſum dicit, Quòd non intrabunt in requiem meam.
6 Quoniam igitur erat locus [2] in quem vnuſquiſque ingrederetur, & illi quibus prioribus
prædicatum fuerat, non ingreſſi fuerunt eò quòd non [3] acquieuerunt.
7 Rurſum diem alium ponit poſt tempus multum, ſicut ſuprà ſcriptum eſt quòd dixerit
Dauid, Hodie ſi vocem eius audieritis, ne obduretis corda veſtra.

1 Metuamus igitur nequando derelicta promiſſione introeundi in requiem eius, videatur aliquis ex vobis fuiſſe
fruſtratus.
2 2 Etenim nobis Euangelizatum eſt ſicut & illis: at non profuit illis auditus ſermo, vt
a qui fide contemperatus non fuerit ipſis qui audierant.
3 3 Introimus enim in requiem nos qui credidimus, ſicut dixit, Itaque iuraui in ira mea
ſi ingreſſuri ſint in requiem meam: licet operibus à iactis fundamentis mundi perfectis.
4 Ita enim dixit quodam in loco de ſeptimo die, Et requieuit Deus die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis.
5 Et hic rurſum, Si introibunt in requiem meam.
6 Quia igitur reliquum eſt vt aliqui introeant in eam, & quibus prius annuntiatum fuit,
non introierunt propter incredulitatem:
7 Rurſum quendam præfinit diem, Hodie, apud Dauidem dicens, tanto poſt tempore
(prout dictum eſt) Hodie ſi vocem eius audieritis, ne obdurate corda veſtra.

7 Deeſt Caph præfixa aſſixi pronominis litera, quam nos reſtituimus ex manuſcripto Syro codice.

8 In Syriaco textu erat [illegible] pro [illegible], poſito per librariorum incuriã ם Mem loco כ Caph.

9 Ad verbũ, Poſtulate à vobiſipſis. Eſt enim exhortatio, quia is qui vtitur, eo declarat quid requirat is eo quem hortatur.

10 Ad verbum, Commixti.

11 Redundat copula ex Hebraiſmo.

12 Ad verbum, Filiam vocis eius. Vide annotata in finem duodecimi Adorum.

13 Id eſt, Miniſtro & duce Moſe. Hebr.

1 In codice Syriaco ſcriptum erat ורעל דהכיל, atque coniungebatur cum ſuperiore capite: nos autem verum lectionem reſtituimus, atque peruerſam capitis ſectionem emendauimus. Nemini enim dubium eſſe poteſt locũ corruptum eſſe, ex quo nullus ſenſus colligi poſsit. Ex Græcis autem facilè intelligitur legendum eſt נדחל דהכיל Timeamus igitur. Porro errori cauſam dediſſe videtur ſimilitudo vocis & literarum.

2 Ad verbum, Ad quem homo homo ingreſſurus eſſet. Syrè, דנעול אנש אנש ליה.

3 Vel, Perſuaſi fuerunt.

tationibus. Quum enim tanto poſt tempore Dauid populum alloquens in terra Chanaan collocatum, vocat aduerbio [illegible]
ingreſſuros in requiem Dei qui vocem Dei tunc ſonantem repudiarint, neceſſe eſt dicamus aliud tempus quam tempus [illegible]
ex quam terram Chanaan, ab eo ſignificari. Ea verò eſt æterna illa in qua ceſſante huius vitæ curſu [illegible] Deo viuere [illegible]
ac ab illis ſuis operibus (id eſt ab hoc condendo mundo) deſiit. Significat autem ſtatũ Apoſtolus in vno damnum [illegible]
acquietis iter, quam Moſe, & terra Chanaan, & tota illa Legalis [illegible] adumbrauit. Pſal. 95. Gen. 2. 2. deut. [illegible]

8 Nam ſi [b] Jeſus eos in requie collocaſſet, nequaquam de alio poſthac die loquutus fuiſſet.
9 Itaque reliquus eſt aliquis ſabbatiſmus populo Dei.
10 [c] Nam qui ingreſſus eſt in requiem ipſius, requieuit & ipſe ab operibus ſuis, quemadmodum à ſuis Deus.
11 [3] Studeamus igitur ingredi in illam requiem, [d] ne quis in idem incidat contumaciæ exemplum.
12 [4] [e] Viuus enim *eſt* [f] ſermo Dei & efficax, & penetrantior quouis gladio ancipiti, & pertingit vſque ad diuiſionem [g] animæ ſimul [h] ac ſpiritus, compagûmque & medullarum, & diiudicat cogitationes & conceptiones cordis.
13 Nec eſt vlla res creata quæ non manifeſta ſit [i] in conſpectu ipſius: imò omnia *ſunt* nuda & patentia oculis eius quicum nobis eſt negotium.
14 [5] Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Ieſum Filium Dei, [k] teneamus *hanc* profeſſionem,
15 [6] Non enim habemus pontificem qui non poſſit affici ſenſu infirmitatum noſtrarum, ſed tentatum in omnibus ſimiliter, abſque peccato.
16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronũ gratiæ, vt conſequamur miſericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium.

8 Si enim Jeſchua filius Nun requiem præſtitiſſet illis, non fuiſſet [4] loquutus poſtmodum de die alio.
9 Itaque firmum *id* eſt, Sabbatizandum eſſe populo Dei.
10 Qui enim ingreſſus eſt in requiem eius, requieuit etiam ipſe ab operibus ſuis, ſicut Deus à ſuis.
11 Studeamus igitur vt ingrediamur in illam requiem, ne concidamus ad inſtar eorum [5] qui non acquieuerunt.
12 Viuus eſt enim ſermo Dei, & omnium effector, & acutior multo quam [6] gladius anceps, & ingreditur vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus, & commiſſurarum, & medullæ & oſſium, & diiudicat cogitationes & conſilia cordis.
13 Nec eſt creatura quæ occulta ſit à conſpectu eius, Sed omnia nuda & manifeſta ſunt ante oculos eius cui reddunt rationem.
14 Quia igitur eſt nobis princeps Pontificum maximus, Jeſchua Chriſtus, Filius Dei qui aſcendit in cœlum, perſeueremus in profeſſione eius.
15 Non enim eſt nobis princeps Pontificum qui non poſſit [7] compati infirmitatibus noſtris, ſed qui tentatus fuit in omni re ſicut nos, excepto peccato.
16 Accedamus igitur [8] retecto oculo ad thronum gratiæ eius, vt conſequamur miſericordiam, & inueniamus gratiam in auxilium *impetrandum* in tempore afflictionis.

4 Subaudi, Deus per os Dauid.

5 Vel, Perſuaſi ſunt.

6 Syrè, Duorũ oriũ id eſt Acierum. Hebr. חרב פיפיות

7 Ad verbum, Pati cum infirmitate noſtra.

8 Periphraſis eſt confidentis, ſicut & illa quæ prius declarata eſt de retectione facierum: cui opponitur cooperitio oculorum præ pudore aut mœrore, vel conſcientia offenſionis; quæ vetat ne poſſimus eius conſpectum ferre quem ſcimus nobis eſſe infenſum, Eſther. 7.8.

... in ipſo ſtatim initio ſummam huius Pontificis excellentiam declarat, cùm vocans Filium Dei, & in ipſis cælis ad... ...non obſcura antitheſi cum Aaronicis ſacerdotibus & tabernaculo caduco: quas comparationes poſteà luculenter declarat. ... ſ... manibus noſtris ... 6 Ne videretur tanta huius noſtri Pontificis gloria nos ab ipſius aditu prohibere, ſub... verè noſtrum fratrẽ eſſe (quod etiam antea probauit) & noſtras omnes miſerias, ſuas ducere, vt intrepidè nos ad ſe vocet.

Capvt. V.

1 *Primò docet quodnam ſit ſummi pontificis officium:* 6 *Secundò, Chriſtum à Deo noſtrum Pontificem conſtitutum eſſe.* 7 *& verè præſtitiſſe quæ ſummi Pontificis erant.*

1 NAm [1] omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus cõſtituitur in iis quæ apud Deum *agenda ſunt:* [2] vt offerat [a] donaria & [b] victimas pro peccatis.
2 Qui quantum [c] ſatis eſt, poſſit miſerari [d] vicem ignorantium & aberrantium: quòd & ipſe [e] circundatus ſit infirmitate:
3 Et propter hanc debeat, ſicut pro populo, ita & pro ſeipſo offerre *victimam* pro peccatis.
4 [3] Neque ſibiipſi quiſquam ſumit hunc honorem, ſed qui vocatur à Deo, ſicut & Aaron.
5 Ita & Chriſtus nõ ſibi hunc honorem ſumpſit vt fieret Pontifex, ſed is qui dixerat ei, Filius meus es tu, ego hodie genui te.
6 Sicut & alibi dicit, Tu es Sacerdos in æternum, ſecundùm [f] ordinem Melchiſedec.
7 [4] Qui in [g] diebus carnis ſuæ deprecationi-

1 Omnis enim princeps Pontificum qui ex filiis hominis eſt, pro filiis hominis aſſiſtit, in iis quæ Dei ſunt, vt offerat oblationes & victimas pro peccatis.
2 Et qui poſſit deprimere ſeipſum, & compati iis qui ignorantes ſunt & errantes: propterea quòd etiam ipſe infirmitate indutus eſt.
3 Et propter eam debitor eſt, vt ſicut pro populo, ita pro ſeipſo offerat pro peccatis ſuis.
4 Et nequaquam ſibiipſi quiſquam aſſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo, ſicut Aharon.
5 Ita etiam Chriſtus nequaquam ſemetipſũ glorificauit, vt eſſet princeps Pontificum, [1] ſed is qui dixit ei, Filius meus es tu, ego hodie genui te.
6 Sicut etiam in loco alio dicit, Tu es Pontifex in æternum ſecundum ſimilitudinem Melchiſedek.
7 Etiam quum carne indutus eſſet, precatio-

1 Subaudi Glorificauit eum.

... peccatis ſuis conſtituit. nam apud Hebræos ignorantiarum & errorum nomine quodvis peccatum intelligitur, etiam voluntarium. ... naturam ipſam recommendit & variis afflictionibus circumſtrat. 3 Tertia collatio integra vocantur ad id à Deo, ſic & Chriſtus quàm Aaron. Dicitur enim Chriſtus Filius ex Deo genitus, & Sacerdos æternus ſecundum ordinem Melchiſedec. 1. Pe... 1.7. ſuprà 1.5. Pſal. 110.4. infrà 7.17. f Secundum ſimilitudinem, vt infrà exponetur. 7.15. 4 Secunda collatio. Chriſtus verò inſigniter afflictus & inſigniter miſericors, non pro ſuis peccatis quæ nulla erant, ſed pro ſuo metu rogauit ... ſeipſum pro omnibus ſuis obtulit. g Quum adhuc veſtitus infirma & imbecilla noſtra naturæ ſpecie ...

7 Cùm in diebus carnis ſuæ preces & ſupplicationem cum clamore valido & cum lacrymis offerebat ei qui potens erat vt à morte excitaret eum, & exauditus eſt:
8 Et [3] quamuis Filius eſſet, ex metu & paſſionibus quas ſuſtinuit, didicit ipſam obedientiam;
9 Atque ita perfectus eſt, & factus eſt omnibus qui auſcultant ei, cauſa vitæ æternæ,
10 Et nominatus eſt à Deo princeps Pontificum ſecundum ſimilitudinem Melchiſedek.
11 De ipſo autem Melchiſedek multus nobis ſermo eſt quem eloquamur, & occupatio ad exponendum illud quia eſtis infirmi in auditu veſtro.
12 Debuiſſetis enim doctores eſſe, [4] quia tempus vobis, ad inſtitutionem *fuit*, Nunc autem rurſum opus habetis vt diſcatis hæc ipſa [5] ſcripta prima principij ſermonum Dei: & [6] opus habetis lacte, & non cibo firmo.
13 Omnis autem homo cuius cibus lac eſt, non eſt edoctus in ſermonem iuſtitiæ, quia imperitus eſt:
14 Perfectorum autem eſt cibus firmus, qui quia diſquirunt, expediti ſunt ſenſus eorum ad diſcernendum bonum & malum.

7 Qui in diebus carnis ſuæ, vt qui quidem precibus & ſupplicationibus oblatis cum clamore valido, & lachrymis apud eum qui poterat [h] ipſum ſeruare à morte, & exauditus ex metu,
8 Quamuis filius eſſet, tamen ex iis quæ paſſus eſt [i] didicit obedientiam;
9 [5] Et [k] conſecratus, factus eſt autor ſalutis æternæ omnibus qui ipſi auſcultant;
10 Cognominatus à Deo Pontifex ſecundum ordinem Melchiſedec.
11 [6] De quo nobis multa ſunt dicenda, eaq; difficilia explicatu: quandoquidem ſegnes facti eſtis auribus.
12 [7] Vos enim quos oportuit pro temporis ratione doctores eſſe rurſum opus eſt doceri quæ ſint elementa initii eloquiorum Dei: factique eſtis ii quibus lacte ſit opus, & non ſolido cibo.
13 Enimuerò cui cum lacte res eſt, is rudis eſt [l] ſermonis iuſtitiæ: (infans enim eſt.)
14 Sed adultorum eſt ſolidus cibus, eorum *videlicet* qui propter habitū, [m] ſenſus habent exercitatos ad diſcretionem boni ac mali.

2 Syrè, [Hebrew/Syriac word], cui prorſus reſpondet Gallicè *Combiencque*; & Germanicè *VVie wol*.

3 Videtur Paraphraſtes intelligere terrorem: illum quo affectus fuit Chriſtus & anxietas mortis cum quo, imminente paſſionis ſuæ tempore, luctatus eſt.

4 Id eſt, Diu in Chriſti ſchola verſati eſtis atque ideo hæc iam ſcire deberetis.

5 Id eſt, prima elementa doctrinæ Dei.

6 Ad verbum, & fuiſtis vobis opus habentes ſuper lac.

Caput VI.

3 Hebræorum puerilem ignauiam perſtringens. 4 ſeuera denuntiatione eos terret, 7 & maturè proficiendi ſtudium excitat, 9 meliora de ipſis ſperans. 13 Abraha exemplum citat, 17 Fidemq; verbo Dei innixam, 19 anchoræ comparat.

1 PRopterea relinquemus [1] prima principia ſermonis Chriſti, & veniemus ad perfectionem, alioquin nunquid rurſum aliud fundamentum iacitis de conuerſione ab operibus mortuis, & de fide quæ eſt in Deum,
2 Et de doctrina baptiſmatis, & impoſitionis manuum, & de reſurrectione quæ [2] eſt ex mortuis, & de iudicio quod eſt in æternum?
3 Si Dominus permiſerit, faciemus hoc.
4 Atqui non poſſunt illi qui ſemel ad [3] baptiſmum deſcenderunt, & guſtauerunt donum quod eſt è cælo, & acceperunt ſpiritum ſanctum,
5 Et guſtauerunt ſermonem bonum Dei, & virtutem ſeculi futuri:
6 [4] Qui rurſum peccauerunt, *non poſſunt* inquam denintegro renouari ad conuerſionem: quippe qui deintegro crucifigunt Filium Dei, & ſubiiciunt ignominiæ.
7 Terra enim quæ imbiberit pluuiam quæ venit ſuper eam [5] vicibus multis, & produxerit herbam quæ vtilis eſt eis propter quos colitur, recipit benedictionem à Deo:
8 Si eueniat autem vt producat carduos & tribulos, fit reproba, & non longè diſtat à maledictione, ſed finis eius eſt combuſtio:
9 Perſuaſi autem ſumus de vobis, fratres mei, ea quæ ſunt bona & affinia ſaluti, etiamſi ita loquamur.
10 Nequaquam enim iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operum veſtrorū, & charitatis veſtræ quam oſtendiſtis in nomine eius, qui miniſtraſtis ſanctis & miniſtratis.

1 QVapropter omiſſo [a] qui in Chriſto rudes inchoat, ſermone, ad perfectionem feramur: [2] non iacentes rurſum fundamentum reſipiſcentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum,
2 Baptiſmatum doctrinæ, ac manuum impoſitionis & reſurrectionis mortuorum, & iudicii æterni.
3 Atq; id faciemus, ſiquidē permiſerit Deus.
4 [2] Impoſſibile eſt enim eos qui ſemel fuerint illuſtrati, [c] guſtauerintque donum cæleſte, & participes facti fuerint ſpiritus ſancti,
5 Guſtauerintque bonum Dei verbum, ac virtutes futuri ſeculi,
6 Si prolabantur, denuò renouari ad reſipiſcentiam, vt qui rurſum [d] crucifigant ſibimetipſis Filium Dei, & ad ignominiam exponant.
7 [3] Nam terra quæ imbrem ſæpius in ſe venientem combiberit, & progenuerit herbam accommodam eis per quos excolitur, recipit benedictionem à Deo;
8 At quæ profert ſpinas & tribulos, reproba, *eſt*, & maledictioni proxima: cuius exitus *tendit* ad exuſtionem.
9 [4] Sed perſuaſimus nobis de vobis, dilecti iſtis meliora, & cum ſalute coniuncta, etiamſi ita loquamur.
10 [5] Non enim iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri, & laborioſæ charitatis quā demonſtrauiſtis erga ipſius nomen, vt qui miniſtraueritis ſanctis & miniſtretis.

1 Ad verbum, Inchoationem.

2 Syrè, De inter mortuos.

3 Nam immergebantur aquis.

4 In impreſſo erat [Hebrew word], Et rurſum ſed manuſcriptum codicem ſequutus ſcripſi [Hebrew word], Qui rurſum: quod etiā cum Græco magis conſentit.

5 Ad verbum, Temporibus id eſt, Quæ ſæpius erigat eam.

Act. 16. 13. aliud ſ[illegible] [illegible] *quod fecit Iulianus Apoſtata.* 3 Externa ſuperiorum comminatione [illegible] [illegible] meliora [illegible] quibus hæc ſcribit. 5 Laudat eos à charitate, et ad perſeuerantiam hortatur.

11 Cupimus autem, vt vnuſquiſque veſtrûm idem ſtudium ad finem vſque oſtendat ad plenam ſpei certiorationem.
12 ᵉ Vt ne ſitis ſegnes, ſed imitatores eorum qui per fidem ac patientiã obtinent promiſſam hæreditatem.
13 ⁷ Deus enim pollicitus Abrahæ, quum non poſſet per quenquam maiorem iurare, iurauit per ſeipſum,
14 Dicens, Certè ᵉ benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te.
15 Atque ita quum patienter expectaſſet, aſſequutus eſt promiſſum.
16 Nam homines quidem per eum iurant qui ſit maior, atque iiſdem omnis controuerſiæ finis, eſt iuſiurandum ad confirmationem adhibitum.
17 Qua in re Deus volens ᶠ ex abundanti hæredibus promiſſionis oſtendere immutabilitatem conſilii ſui, fide iuſſit iureiurando.
18 Vt per duas res immutabiles, in quibus fieri non poteſt vt mentitus ſit Deus, validam conſolationem habeamus *nos*, qui curſum eò corripuimus vt ſpem propoſitam obtineamus:
19 ᵍ Quam velut animæ anchoram habemus tutam ac firmam, & ingredientem vſque in ea quæ ſunt intra velum.
20 ᵍ Quò præcurſor pro nobis ingreſſus eſt Ieſus, ſecundùm ordinem Melchiſedec, Pontifex factus in æternum.

11 Cupimus autem vt vnuſquiſque ex vobis hoc ipſum ſtudium oſtendat ad complementum ſpei veſtræ vſque in finem.
12 Et vt non abſcindatur vobis, ſed ſitis imitatores illorum qui per fidem & longanimitatem facti ſunt hæredes promiſſionis,
13 Abrahæ enim quũ promitteret Deus, quia non erat ipſi qui maior eſſet ſe vt per eum iuraret, iurauit per ſemetipſum:
14 Et dixit ⁶ Benedicendo benedicam tibi, & multiplicando multiplicabo te:
15 Et ita ⁷ patienter expectauit, & conſequutus eſt promiſſionem.
16 Filii enim hominis per maiorem ſe iurant, & omni controuerſiæ quæ eſt inter illos, finis firmus per iuramentum ⁸ imponitur.
17 Quapropter abundè voluit Deus oſtendere hæredibus promiſſionis, quòd pollicitatio ſua non mutaretur, & ⁹ obſtrinxit eam iuramento:
18 Vt per duas res quæ non mutantur, in quibus non poteſt Deus mentiri, conſolatio magna ſit nobis qui confugimus ad eum, & retineamus ſpem quæ promiſſa eſt nobis.
19 Quæ eſt nobis velut anchora quæ retinet animam noſtram, vt non commoueatur, & ingreditur intra ¹⁰ velum:
20 Vbi prius ingreſſus eſt pro nobis Ieſchua, & factus eſt Pontifex in æternum, ſecundum ſimilitudinem Melchiſedek.

[illegible] regreditur ad illas collationes Pontificatus Chriſti cum Leuitico. g Repetit Dauidis verba quibus [illegible] commemorauit ſignificantur: ſicut toto ſequenti capite declarat.

Capvt VII.

1 *Hebræos ipſos ſtimulauit vt attentè expenderent quæ ipſis in Melchiſedec conſideranda ſunt,* 15 *in quibus ipſi ſimilis ſit Chriſtus.* 20 *in ſumma, cur cedere Lex Euangelio debeat.*

1 NAm ¹ hîc Melchiſedec rex *erat* Salem, Pontifex Dei altiſſimi, qui occurrit Abrahæ reuertenti à cæde regum, & benedixit ei:
2 Cui & decimas ex omnibus impartitus eſt Abraham: primùm quidem ex interpretatione dicitur rex iuſtitiæ, deinde verò etiam rex Salem: quod eſt rex pacis.
3 ² Sine patre, ſine matre, ſine genere: nec initium dierum, neque vitæ finem habens: ſed aſſimilatus Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum.
4 ³ Spectate verò quantus hic *fuerit*, cui etiam decimas ſpoliorum dederit Abraham patriarcha.
5 Et ii quidem qui ſunt ex filiis Leui, ſacerdotio fungentes, præceptum habent decimarum accipiendarum à populo ſecundum Legem, hoc eſt à fratribus ſuis, licet ᵇ egreſſis ex lumbis Abrahæ.
6 Is verò cuius genus ad illos non refertur, decimas accepit ab Abrahamo, & habenti promiſſiones benedixit.
7 ⁵ Porrò ſine vlla controuerſia, id quod minus eſt, ab eo quod maius eſt, benedicitur.

1 HIc autem Melchiſedek eſt rex Salem, Pontifex Dei excelſi: & ipſe occurrit Abrahæ quum reuerteretur à deuaſtatione regum, & benedixit ei.
2 Et ipſi ſeparauit Abraham decimas ex omni re quę erat apud ſe. Exponitur autem nomen eius, Rex iuſtitiæ: & rurſus, Rex *erat* Salem, quod eſt Rex pacis.
3 Cuius nec pater nec mater ſcripti ſunt in genealogiis, neque principium dierum eius, neq; finis vitæ eius: ſed in ſimilitudinem filii Dei manet pontificatus eius in æternum.
4 Conſiderate verò quàm magnus *fuerit* hic cui Abraham patriarcha dederit decimas & primitias.
5 Illis enim ex filiis Leui qui accipiebãt pontificatum, ¹ mandatum erat Legis vt acciperent decimas à populo: *vt ipſi inquam decimas acciperent* à fratribus ſuis, quum *tamen* etiam ipſi ex femore Abrahæ egreſſi eſſent.
6 Hic verò, qui non eſt ſcriptus in genealogiis illorum, decimas accepit ab Abraham, & benedixit ei ² qui accepit promiſſionem.
7 Sine controuerſia autem is qui minor eſt, benedicitur ab eo qui maior eſt ipſo.

[illegible] deſcribantur; talis eſt reuera Filius Dei, ſacerdos nimirum æternus: quatenus Deus, *auctor*, ineffabiliter genitus, *apator*, ineffabiliter conceptus. [illegible] 3 Alius typus, Melchiſedec ratione ſacerdotii fuit ipſo Abrahamo [illegible] quem decimarit, & cui vt ſacerdos benedixerit: talis reuera eſt Chriſtus, à quo pendet ipſius Abrahami & omnium [illegible] cuius adeò quum vt omnium [illegible] debent. b Progenitis ex Abrahamo Heb. [illegible]

6 Idest, prolixè benedicam tibi, & multiplicabo te. Hebraiſmus.
7 Ad verbum, Continuit ſpiritum ſuum. Loquutio Syra & Chaldæa iam ſæpius indicata.
8 Syrè, Fit el. pleonaſmus relatiui, Hebræorum more.
9 Ad verbum, Ligauit quaſi fibula.
10 Ad verbum, Faciem portæ. Vide quæ annotata ſunt in 27. Matth.
1 Hoc eſt, Mandato legis impoſitum erat.
2 Idest, Abrahæ promiſſionis hæredi.

3 In ordine Leuitico & legali ſacerdotio.

4 Hoc eſt, Hominum more loquendo.

8 Et 3 hic filii hominis qui moriuntur accipiunt decimas; illic autem is de quo teſtata eſt Scriptura quòd viuat.

9 Et (4 inſtar hominis loquamur) per manum Abrahæ etiam Leui, is [illegible] qui decimas accipiebat, ipſe quoque decimatus eſt.

10 Adhuc enim in femore erat patris ſui quũ occurreret illi Melchiſedek.

11 Si igitur conſummatio per manum pontificatus Leuitarũ erat, (in quo poſita fuit Lex populo) ad quid requirebatur Pontifex alius qui exurgeret ſecundum ſimilitudinem Melchiſedek? Dixiſſet enim, In ſimilitudinem Aharon erit.

12 Sed ſicut facta eſt mutatio in pontificatu, ita facta eſt etiam mutatio in Lege.

13 Is enim de quo dicuntur hæc, ex tribu alia natus eſt, de qua nemo vnquam miniſtrauit in altari.

14 Manifeſtum eſt enim quòd à Iuda exortus eſt Dominus noſter, è tribu de qua non eſt loquutus Muſche quicquam circa pontificatum.

15 Et amplius adhuc notum eſt per id quod dictum eſt, *videlicet* quòd ſecundum ſimilitudinem Melchiſedek exurgeret Pontifex alius:

16 Qui nequaquam ſecundum legem mandatorum corporalium fuit, ſed ſecundum virtutem vitæ indiſſolubilis.

17 Teſtificatur enim *Deus* de eo, Tu es Pontifex in æternum ſecundum ſimilitudinem Melchiſedek.

5 Id eſt, Abrogatio.

6 Mandato ſcilicet.

7 Id eſt, in eius locum.

18 5 Mutatio enim quæ facta fuit, in mandato priore *facta fuit*, propter impotentiam eius, & quia vtilitas non eſſet 6 in eo.

19 Nihil enim perficit Lex: ingreſſa verò eſt 7 pro ea ſpes, quæ eſt præſtantior ea: per quam *ſpem* appropinquamus Deo.

20 Et confirmauit illum *pontificatum* iureiurando nobis.

8 Ad verbum, Per manum Dauidis, Hebraiſmus.

21 Illi enim abſque iureiurando fuerant Pontifices, hic verò iureiurando: quemadmodum dicit ei 8 per Dauidem, Iurauit Dominus, & non mentietur, Tu es Pontifex in æternum ſecundum ſimilitudinem Melchiſedek.

9 Vel, Sub quo.

22 Hoc toto præſtantius eſt fœdus hoc, 9 in quo factus eſt ſponſor Ieſchua.

23 Et illi erant pontifices multi, quia moriebantur, neque relinquebantur vt permanerent.

10 Id eſt, Non interiit. Non mutatur.

11 Ad verbum, Viuificare. Hebraiſ.

24 Hic verò *Pontifex* quia in æternum permanet, 10 non tranſit pontificatus eius.

25 Et poteſt in æternum 11 ſeruare eos qui accedunt per manum ipſius ad Deum: viuit enim omni tempore, & offert preces pro eis.

12 Syrè, Iuſtus erat nobis, id eſt Idoneus. Hebraiſmus.

26 Etenim talis Pontifex 12 conueniebat nobis, purus, & abſque malitia & abſque labe,

8 4 Atque hîc quidem homines qui moriuntur, decimas accipiunt: illic autem is de quo teſtatum eſt quòd viuat.

9 Et (vt ita loquar) in Abrahamo decimatus eſt etiam ipſe Leui, qui decimas ſolet accipere.

10 Nam is adhuc in lumbis patris erat quum occurreret Abrahæ Melchiſedec.

11 5 Porrò ſi 4 conſummatio per Leuiticum Sacerdotium erat, (nam ſub hoc ſancita Lex eſt populo) quid amplius erat opus alium exoriri Sacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedec nec ſecundum ordinem Aaronis dici?

12 6 Mutato enim Sacerdotio, neceſſe quoq; eſt vt fiat mutatio legis.

13 Nam a de quo hæc dicuntur, ad aliam tribum pertinet, de qua nullus f attendit altari.

14 Palam eſt enim è tribu Iuda exortum eſſe Dominum noſtrum: cui tribui nihil de Sacerdotio loquutus eſt Moſes.

15 7 *Idque* etiam magis patet *ex eo* quòd ad inſtar Melchiſedec exoritur Sacerdos alius,

16 8 Qui non g ex lege, cuius mandatum ſit carnale, factus eſt *ſacerdos*, ſed ex vi indiſſolubilis vitæ.

17 Teſtificatur enim ad hunc modum, Tu es Sacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec.

18 9 Nam h mandatum præcedens abrogatur, propter ipſius imbecillitatem & inutilitatem.

19 Nihil enim ſanctificauit Lex, ſed ſuper introducta, ſpes melior, per quam appropinquamus Deo.

20 10 Et iam quatenus non abſque iureiurando ſuperintroducta eſt.

21 Nam illi quidem, citra iuſiurandum Sacerdotes facti ſunt: (hic verò cum iureiurando, per eum qui dixit ei, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec.)

22 Tanto potioris fœderis ſponſor factus eſt Ieſus.

23 11 Et illi quidem, plures facti ſunt ſacerdotes, quòd mors prohiberet eos permanere.

24 At iſte propterea quòd in æternum manet, i perpetuum habet Sacerdotium.

25 Vnde & ſeruare prorſus k poteſt eos qui per ipſum accedunt ad Deum, ſemper viuens vt interpellet pro eis.

26 12 Talis enim nos decebat Pontifex ſanctus, innocens, impollutus ſegregatus à pecca-

Leui ad Iudam, ſed nihilominus idem manere, expendit ſimul & explicat illa Dauidis verba, In æternum, ſecundum ordi[illegible] quibus intelligitur diuerſa etiam ſacerdotii ordinatio. g *Non ex ordinatione, quæ iuſſione de Iudæis omnia præcipiat* [illegible] *creatione, atque illo [illegible] factum eſt.* Exod. 7.4. 8 Diuerſitatem & præſtantiam ordinationis Melchiſedeci probat [illegible] cerdotium externa & corporali vnctione & ritu conſtabat: Melchiſedeci verò æternum ſacrificium ac mere ſpirituale deſc[illegible] *Suprà, 5.46.* 9 Ne quis etiam obiiciat adiectum fuiſſe ſacerdotium poſterius, vt ſimul coniuncta perfectum quiddam co[illegible] poſteriore abrogatum fuiſſe prius vt inutile, ex ipſa eorum natura: quomodo enim illa corporalia & caduca nos ſanctifi[illegible] cum alio? h *Lex ceremonialis.* 10 Aliud argumentum præſtantiæ ſacerdotii Christi ſupra Leuiticum, quod illud [illegible] rando, hoc verò non item. *Pſal. 110.4.* 11 Aliud argumentum eiuſdem pertinens, Leuitici ſacerdotes, vtpote morta[illegible] potuerunt: Chriſtus verò vt æternus eſt, ita etiam æterno ſacerdotio fungitur, [illegible] intercedens qui per i[illegible] [illegible] i *Quod propterea non pateſ.* k *Idem poteſt.* 12 Aliud argumentum, [illegible] ſumma in[illegible] quæ ipſum à peccatoribus ſegreget, pro quibus oblationem facit. Atqui Leuitici [illegible] pro peccatis primùm offerent, ſed [illegible] Chriſtus talis eſt, ideóque verus & vnicus Pontifex.

coribus,& ſublimior cælis factus.

27 Cui non ſit quotidie neceſſe, quemadmodum illis pontificibus, prius pro peccatis propriis victimas offerre, deinde *pro peccatis* populi: [13] Hoc enim fecit [m] ſemel quum ſemetipſum obtulit.

28 Lex enim homines cōſtituit Pontifices infirmos: at [n] ſermo iuriſiurandi [14] poſt Legem [o] *concepti*, Filium *conſtituit* qui in æternum eſt ſanctificatus.

qui ſegregatus eſſet à peccatis, & exaltatus ſupra cœlos.

27 Nec eſt ei neceſſe quotidie, ſicut principi pontificum *legalium*, vt prius pro peccatis ſuis offerat victimas, & deinde pro populo: hoc enim fecit ſemel per ſeipſum, quem obtulit.

28 Lex enim filios hominis infirmos conſtituit pontifices, ſermo verò iuſiurādi qui factus fuit poſt Legem, *conſtituit* Filium perfectum in æternum.

... verò fit cum iureiurando Pontifex æternus conſecratus. [l] *Quod obiecit ſacrificium.* [m] *Ita factum ſuit vt iterum ... oportuit.* [n] *Mandatum Domini cui additum eſt iuſiurandum.* [14] Aliud argumentum à tempore, Poſterioribus tol... [o] *Exhibiti.*

Caput VIII.

1 *Quò certius probet abrogatas eſſe Legis ceremonias,* 5 *ideo inſtitutas eſſe commemorat, vt cæleſti prototypo ſeruirent.* 8 *Ieremiæ locum adducit.* 15 *vt veteris Teſtamenti correctionem probet.*

1 CÆterùm eorum que dicimus *hæc* ſumma *eſt*, Talem *nos* habere Pontificem, qui conſedit ad dexteram throni maieſtatis illius in cælis,

2 [1] [a] Sanctuarij miniſter, & [b] ac veri illius tabernaculi quod fixit Dominus, & non homo.

3 [4] Omnis enim Pontifex ad offerenda dona & Victimas conſtituitur: vnde neceſſe fuit hunc quoque habere quod offerret.

4 [5] Nam ſi eſſet in terra, ne ſacerdos quidem eſſet manentibus illis ſacerdotibus qui ſecundum Legem offerunt dona.

5 (Vt) qui exemplari & vmbræ deſeruiant rerum cæleſtium, ſicut diuinitus dictum eſt Moſi quum eſſet abſoluturus tabernaculum. Vide enim, inquit, *vt* facias omnia ad exemplar quod oſtenſum eſt tibi in monte.

6 [c] At nunc *noſter ille Pontifex eo* excellentius miniſterium ſortitus eſt, quo præſtantioris eſt fœderis interceſſor, quod præſtantioribus promiſſis ſancitum eſt.

7 [7] Nam ſi prius illud tale fuiſſet vt nihil in eo poſſet requiri, haud quaquam fuiſſet ſecundo quæſitus locus.

8 Nam incuſans eos inquit, Ecce, dies veniunt, dicit Dominus, quum [e] pangam cum [d] domo Iſrael & cum domo Iuda fœdus nouum:

9 Non ſecundum fœdus quod feci cum patribus ipſorum, quo die prehendi manum ipſorum vt educerem eos ex Ægypto: nam ipſi non perſtiterunt in illo meo fœdere, & ego deſpexi eos, dicit Dominus.

10 Quamobrem hoc eſt fœdus quod paciſcar domui Iſrael poſt dies illos, dicit Dominus. Indam Leges meas menti eorum, & cordi eorum inſcribam: & ero ipſis Deus, & ipſi erunt mihi populus.

1 CAput autem omnium eorum, *eſt quod* ſit nobis Princeps pontificum, [1] is qui ſedet à dextera throni maieſtatis in cælo.

2 Et factus eſt miniſter domus ſanctæ & tabernaculi veri, quod fixit Deus, & non filius hominis.

3 Omnis enim ſummus Pontifex qui adſtat *altari*, *adſtat* vt offerat oblationes & victimas: propterea conueniens etiam erat huic vt eſſet ei aliquid quod offerret.

4 Et, ſi in terra eſſet, nō etiam Pontifex eſſet: [2] quia erant Pontifices qui offerrent oblationes [3] ſecundum quod eſt in Lege.

5 Illi *ſcilicet* qui miniſtrabant in ſimilitudinem & vmbram eorum quæ ſunt in cælo iuxta *ſermonem* qui dictus fuit Muſche, quum faceret tabernaculum, Vide, & fac omnia ſecundum ſimilitudinem illam quæ oſtenſa eſt tibi in monte.

6 Nunc verò miniſterium quod excellentius eſt illo accepit Ieſchua Chriſtus, quemadmodum excellentius quoque eſt fœdus illud in quo factus eſt mediator, & promiſſionibus quæ ſunt excellentiores quàm *fuerit* [4] illius, ſancitum eſt.

7 Si enim [5] fuiſſet prius [6] ſine accuſationibus, non fuiſſet locus huic ſecundo.

8 Accuſat enim eos, & dicit, Ecce, dies veniunt, ait Dominus, & complebo ſuper domum quæ eſt domus Iſraiel, & ſuper domum quæ eſt domus Iuda fœdus nouum:

9 Non ſecundum illud fœdus [7] quod ſanciui cum patribus ipſorum in die quo apprehendi manum ipſorum, & eduxi eos è terra Ægypti: quoniā ipſi non perſtiterunt in fœdere meo, etiā ego ſpreui eos: ait Dominus.

10 Hoc autem eſt fœdus quod ſanciam cum domo quæ eſt domus Iſraiel, poſt dies illos, ait Dominus: *nempe* dabo ipſam Legem meam in mentibus eorum, & ſuper corda eorum ſcribam eam: & ero eis ego Deus, & ipſi erunt mihi populus.

1 Id eſt, talis.

2 Hoc eſt, Non eſſet cæleſtis.

3 Id eſt, Iuxta rationem quæ præſcribitur in Lege.

4 Quod videlicet in monte Sina per Moſen mediatorem ſancitum fuit.

5 Ad vetuſtum. Datum eſt.

6 Id eſt, Omni ex parte abſolutum, & in quo nihil requiri poſſet.

7 Ad verbū, Quod dedi patribus illorum. Hebraiſmus.

... Exod.25.40. act.7.44. [6] Aggreditur collationem Veteris ac temporarii fœderis, cuius ſponſores fuerunt Le... cum Nouo, cuius æternus ſponſor eſt Chriſtus, vt non modò illud eſſe illo omnibus modis præſtantius, ſed etiam illud per... eſſe declarat. [7] Eſſe aliquod ſecundum fœdus, ac proinde prius illud non fuiſſe perfectum probat ex Ieremiæ teſtimonio. [d] *Domum vocat quaſi vnam totius regni familiam: Nam quum regnum Dauidis ſciſſum eſſet in duas factiones, per ... ſceptrū auſpicia rurſus coniunctum iri.* Iere.31.31.32.33.34. rom.11.27. infrà 10.16.

8 Ad verbum, Filium ciuitatis ſuæ Hebraiſmus.

11 Et non docebit quiſque [8] conciuem ſuum,
neque etiam fratrem ſuum, & non dicet,
Cognoſce Dominum: quia omnes cognoſ-
cunt me, à minimo eorum vſque ad decre-
pitum eorum.

9 Latinè, Et propitius ero eis, condonatis ipſorum iniquitatibus.

12 Et ero [9] propitius eis ab iniquitatibus eo-
rum, & peccatorum ipſorum amplius non
recordabor.

13 In eo quod dixit Nouum, prius antiquauit:
& id quod antiquatur & ſeneſcit, propin-
quum eſt corruptioni.

11 Neque docebunt ſinguli proximum ſuum,
& ſinguli fratrem ſuum, dicentes, Cognoſce
Dominum: nam omnes cognoſcent me, ab
eo qui puſillus fuerit inter eos, ad eum vſq;
qui magnus fuerit inter eos.

12 Ero enim propitius iniquitatibus eorum,
& peccatorum ipſorum, & iniquitatum ipſo-
rum non recordabor amplius.

13 [8] Dum nouum dicit, antiquauit prius: por-
rò quod antiquatur ac ſeneſcit, propè eſt vt
euaneſcat.

Capvt IX.

1 Tabernaculi diſpoſitionem, 10 Et ritus Legales. 11 ad veritatem in Chriſto exhibitam confert. 15 concludit non iam amplius alio ſacerdote opus eſſe. 24 quia ipſe Chriſtus ſub nouo Teſtamento has partes impleat.

1 Id eſt, Præſentationum. Sacer ſcilicet [illegible], de quo præcipitur Exodi 25. 29. Facierum autem panis ideo dicebatur, quòd ſemper menſa Domini impoſitus [illegible] conſpectum arcę, vnde etiam Num. 4. 7. vocatur Iugis panis.

2 Secundum verò dicitur interius quod oppanſum erat Arcę, & diuidebat ſacrum ſacrarium à ſancto, reſpectu anterioris veli quod ſeparabat ſanctum ab atrio. Vtrumque deſcribitur Exo. 26. 31. & 35.

3 Syr. Domus aromatum. Non ſcribitur diſertè in Lege aliquod fuiſſe thuribulū peculiariter deſtinatū ſacrario quod tamen hic declarat Apoſtolus.

4 Vocabulū Græcū vſurpat Paraphraſtes.

5 Id eſt, Glorioſi. Hebraiſmus.

6 Diſtinctionem Græcam mutat.

7 Ad verbum, Erat duratio prioris tabernaculi.

8 Ad verbum, Specierum ſpecierum.

9 Quo omnia in meliorem ſtatum cōſtituenda erant.

10 Videtur Paraphraſtes collato Chriſti pontificatu cum Legali, diſcrimen in eo ponere, quòd Legalis inefficax eſſet, & nō preſtaret id quod adumbraret: Chriſti verò efficax, quia ipſa bona cæleſtia in Legali pontificatu adumbrata, ipſa præſtitit.

1 IN priori porrò erant præcepta miniſterii,
& domus ſancta mundana.

2 In Tabernaculo enim priore quod fa-
bricatum fuit, erat candelabrum, & men-
ſa, & panis [1] facierum, & vocabatur do-
mus ſancta:

3 Tabernaculum verò interius quod erat in-
tra velum [2] ſecundum, vocabatur Sanctum
ſanctorum:

4 Et erat in eo [3] thuribulum aureum, & [4] Arca
Fœderis, quæ obducta erat tota auro, & e-
rat in ea vrna aurea, in qua vrna erat manna
& virga Aharon, illa quæ germinauit, & Ta-
bulæ Fœderis,

5 Et ſupra hanc [5] Cherubim gloriæ, qui vm-
bram faciebant ſupra propiciatorium. Ne-
quaquam autem tempus eſt vt loquamur de
vnoquoque ex iſtis [6] quæ ita adornata e-
rant.

6 Atque in tabernaculum exterius omni tem-
pore ingrediebantur pontifices, & exple-
bant munus ſuum:

7 In Tabernaculum verò quod interius illo
erat, ſemel in anno ſolus ingrediebatur
Princeps pontificum, cum ſanguine illo quē
offerebat pro ſeipſo & pro delictis populi.

8 Per hoc verò notum faciebat Spiritus ſan-
ctus, quòd non manifeſtata eſſet adhuc via
ſanctorum, quanto tempore [7] durabat Ta-
bernaculum prius.

9 Et erat exemplar hoc pro tempore illo in
quo oblationes & victimæ offerebantur,
quæ non poterant perficere conſcientiam
eius qui offerebat ipſos.

10 Sed in cibo & in potu tantum, & in ablu-
tione [8] diuerſarum ſpecierum: quæ ſunt
mandata carnis, & poſita fuerunt vſque ad
tempus [9] correctionis.

11 Chriſtus autem qui venit, factus eſt Prin-
ceps pontificum rerum bonarum [10] quas
effecit, & ingreſſus eſt tabernaculum ma-
gnum & perfectum, quod non fuit factum
manibus, neque fuit ex his rebus creatis;

1 HAbuit igitur prius *fœdus* etiam conſti-
tutos religionis ritus, & ſanctuarium
[a] mundanum.

2 Tabernaculum enim conſtructum fuit pri-
us *quidem* in quo *erat* candelabrum, & mē-
ſa, & propoſiti panes, quod ſancta vocant.

3 Poſt [b] medium autem velum *erat* Taberna-
culum quod vocant [c] Sancta ſanctorum:

4 Aureum habens thuribulum, & arcam Fœ-
deris vndiq; circuntectam auro in qua, vr-
na aurea habens manna, & virga Aaron quę
germinauit, & Tabulæ Fœderis.

5 Supra hanc autem Cherubim glorioſi, ob-
umbrantes [d] propitiatorium: de quibus nō
eſt nunc dicendum ſingulatim.

6 [1] His verò ita ordinatis, in prius quidem
Tabernaculum quouis *tempore* ingrediun-
tur Sacerdotes ritus obeuntes.

7 In ſecundum autem ſemel quotannis ſolus
Pontifex, non ſine ſanguine quem offert
pro ſeipſo & *pro* populi [e] erratis.

8 [3] Hoc declarante Spiritu ſancto, nondum
patefactum fuiſſe viam ad ſacrarium, priore
Tabernaculo adhuc conſiſtente.

9 [4] Quod *erat* exemplar [f] pro tempore illo
præſenti, quo dona ſacrificiaque [g] offerun-
tur, quæ non poſſunt in conſcientia ſanctifi-
care cultorem,

10 [5] In cibis duntaxat & potionibus, & di-
uerſis ablutionibus ac ritibus carnalibus,
vſque ad tempus correctionis [h] impoſita:

11 [6] Adueniens autem Chriſtus Pontifex fu-
turorum bonorum, [7] per maius & perfectius
Tabernaculum non manufactum, id eſt non
huius ſtructuræ,

ceſſaſſent illis ſacrificiis (id eſt, ſi cultores per illa non expiabantur) cur ergo ritum illū vſurpabant? Nempe vt homines ad illud [illegible] tuale, nempe ad Chriſtum reuocarentur, ſuo aduentu omnia illa correcturum. f *Pro eo tempore quo vigere illud* [illegible] g *Tempus tempus præſens, de eo loquens, nulla habita temporis ratione.* 5 Alia ratio, cur illa non potuerint cultores [illegible] dare quoniam videlicet externa erant & carnalia, ſiue corporea. h *Tum enim* [illegible] *Chriſto* [illegible] diorum figurarum explicationem, ac primo quidem Leuiticum pontificem, comparans cum Chriſto (id eſt figuram cū re) [illegible] bonorum adminiſtrationem (id eſt æternorum) in quę illa carnalia reſpiciebant. 7 Alia collatio tabernaculi prioris [illegible] poſteriore (id eſt cum humana Chriſti natura, quæ eſt verum Dei templum [illegible] Filius Dei [illegible] ſaces in alterum illud caducum. i *Præſentium* [illegible]

12 [8] Neque per ſanguinem [n] hircorum & vi-
tulorum, ſed per proprium ſanguinem in-
greſſus eſt ſemel in Sacrarium, æternam re-
demptionem nactus:

13 [9] Nam ſi ſanguis taurorum & hircorum, &
cinis iuuencæ aſpergens inquinatos ſancti-
ficat ad [m] carnis puritatem:

14 Quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spi-
ritum æternum ſeipſum obtulit inculpatum
Deo, purgabit conſcientiã veſtram à [n] mor-
tuis operibus, ad ſeruiendum Deo viuo?

15 [10] Itaque ob id noui Fœderis mediator eſt,
vt morte ad redemptionem earum præua-
ricationum intercedente quæ fuerant ſub
priore Teſtamento, qui vocati erant pro-
miſſam æternam hæreditatem acciperent.
16 [11] Nam vbi teſtamentum eſt, mors inter-
cedat neceſſe eſt teſtatoris.
17 Teſtamentum enim in mortuis ratum eſt,
quandoquidem nondum valet quum viuit
teſtator.
18 [12] Vnde ne prius quidem illud abſque ſan-
guine dedicatum fuit.
19 Quum enim Moſes omnia mandata [o] ſe-
cundum Legem recitaſſet toti populo, ſum-
pto ſanguine vitulorum & hircorum cum a-
qua & lana coccina & hyſſopo, ſimul & ip-
ſum librum & totum populum [p] aſperſit:
20 Dicens, Hic eſt ſanguis teſtamenti quod
mandauit vobis Deus.
21 Inſuper autem & Tabernaculum, & om-
nia vaſa ſacrorũ, ſanguine ſimiliter aſperſit.
22 Et omnia ferè ſecundum Legem ſanguine
purificantur, & abſque ſanguinis effuſione
non fit remiſſio.
23 [q] Itaque neceſſe fuit exemplaria quidem
eorum quæ ſunt in cælis, hiſce rebus purifi-
cari, ipſa verò cæleſtia potioribus quàm hæ
ſint victimis.
24 [13] Non enim in manufactum ſacrarium in-
greſſus eſt Chriſtus, quod ſit exemplar, ve-
ro *ſacrario* reſpondens: ſed in ipſum cælum,
vt appareat nunc in conſpectu Dei pro no-
bis.
25 [14] Neque vt ſæpe offerat ſemetipſum, ſicut
Pontifex ingreditur in ſacrarium quotannis
cum ſanguine alieno:
26 ([15] Alioquin oportuiſſet eum ſæpe paſ-
ſum fuiſſe à condito mundo) ſed nunc ſe-
mel [r] in conſummatione ſeculorum, ad

12 Neque ingreſſus eſt cum ſanguine hirco-
rum & vitulorum, ſed cum ſanguine ſui ipſi-
us ingreſſus eſt ſemel in domum ſanctuarii,
& inuenit redemptionem quæ eſt in æter-
num.
13 Nam ſi ſanguis hircorum & vitulorum, &
cinis iuuencæ aſpergebatur in eos qui in-
quinati erant, & ſanctificabat eos ad purifi-
cationem carnis eorum,
14 Quanto igitur magis ſanguis Chriſti, qui
per Spiritum qui eſt in æternum ſeipſum ob-
tulit ſine macula Deo, purificabit conſcien-
tiam [11] noſtram ab operibus mortuis, vt ſer-
uiamus Deo viuenti?
15 Idcirco ipſe factus mediator Fœderis noui
qui per mortẽ ſuam idem factus eſt redem-
ptor illis qui tranſgreſſi fuerant Fœdus pri-
us, vt accipiant promiſſionem hi qui vocati
ſunt ad hæreditatem quæ eſt in æternum.
16 Vbi enim eſt [12] Teſtamentum, mortem o-
ſtendit eius qui facit illud?
17 In mortuo enim illud duntaxat confirma-
tur quia quum viuit is qui fecit illud, [13] non
eſt in eo vtilitas.
18 Propterea neque prius illud abſque ſan-
guine confirmatum fuit.
19 Quum enim [14] præceptum fuit omne præ-
ceptum à Muſche populo vniuerſo ſecun-
dum Legem, accepit Muſche ſanguinem vi-
tuli, [15] & aquas cum lana coccinea & hyſſo-
po, & aſperſit librum & populum totum:
20 Ac dixit eis, Hic eſt ſanguis Teſtamenti il-
lius quod mandatum eſt à Deo.
21 Etiam Tabernaculum & omnia vaſa mini-
ſterii illo ipſo ſanguine aſperſit.
22 Quia quælibet res ſanguine purificatur in
Lege, & abſque effuſione ſanguinis non eſt
remiſſio.
23 [16] Neceſſe enim eſt vt hæc quæ exemplar
ſunt cæleſtium, iſtis purificentur: ipſa verò
cæleſtia, victimis quæ potiores ſunt iſtis.
24 Nequaquam enim in domum ſanctam, quę
facta fuit manibus, ingreſſus eſt Chriſtus,
quæ eſt exemplar illius veræ, ſed in ipſum
cælum ingreſſus eſt, vt conſpiceretur ante
faciem Dei pro nobis.
25 Neque vt offerret ſemetipſum [17] vicibus
multis, ſicut faciebat Princeps pontificum,
qui ingrediebatur quolibet anno in domum
ſanctam cum ſanguine qui non erat ſuus.
26 Alioqui oportuiſſet vt temporibus multis
pateretur à principio mundi: nunc autem
in nouiſſimo *tempore* mundi ſemel obtulit

8 Ad verbum, Sine cuiuſquam [illegible].

11 Mutatur perſona ex illa ſimilitudine [illegible] & [illegible] de qua prius.

12 Chaldæi atque adeo Syri vocem [illegible] & Græcis [illegible] frequenter vſurpant pro inſtrumento ſiue literis cautionis mandati & extremæ voluntatis. Idem enim eſſe dicitur [illegible], quod ſonat inſtructionem, cautionem, inſtrumentum mandati. Ac eodem ſenſu Ieroſolymitana paraphraſis Geneſ. 14. 10. eam accepit, vt notat Arias & Eliæ [illegible] teſtatur.

13 Nullius eſt vigoris.

14 Hoc eſt, Promulgatum & recitatum.

15 In Exod. 24. verſ. 5.7.8. ſit tantum mentio ſanguinis.

16 Græcum ſequitur [illegible].

17 Syrè, Temporibus, id eſt, Sæpe.

[illegible] cuius virtute omnes præuaricationes tollantur, & cælum nobis verè aperiatur. Hinc autem ſequitur, Chriſtum etiam pro Pa[illegible] [illegible]uem, vt qui per veteres illos ritus fuerit adumbratus, alioqui niſi illi repræſentando ſeruiuiſſent, prorſus inutiles. [illegible] [illegible] poſterius, non quod ad efficaciam, id eſt remiſſionem peccatorum, attinet, ſed eius temporis reſpectu quo res ipſa peracta [illegible] reuera mundo exhibitus, omnia impleuit ad ſalutem noſtrã neceſſaria. *Lev.* 17.4. 12 Ratio cur ſponſoria morte [illegible] ſanciri. Quoniam habet hoc fœdus rationem Teſtamenti ſeu donationis mortis cauſa, ideoque vt effectum ſortiretur, [illegible] mortem interuenire. *Rom.* 5.6. 1 *Pet.* 1.18. 13 Analogiam eſſe oportet inter ea quæ purificant & quæ purificantur, [illegible] omnia illi terreni erant, Tabernaculum, liber, vaſa, victimæ, quamuis rerum cæleſtium typi. Oportuit igitur illa omnia luſtrari [illegible] materia ac ritu, nempe pecudum ſanguine, aqua, lana, hyſſopo. Sub Chriſto verò cæleſtia ſunt omnia, cæleſte tabernaculum, [illegible], cælum denique ipſum pro æterna ſede proponitur. Itaque hæc omnia ſimili ratione, nimirum viuifici illius ſanguinis [illegible]ſione, ſanctificamur. o *Sicut Dominus præceperat.* p *Aſpergere conſueuit.* q *Rerum cæleſtiũ typi fuere terrenis* [illegible] *luſtrari oportuit, puta ſanguine pecudum, lana, hyſſopo. At ſub Chriſto omnia cæleſtia fuerunt, quare ea viuifici illius ſangui-* [illegible] *operant.* 13 Alia collatio duplex, Pontifex Leuiticus in Sacrarium illud ingrediebatur, Dei quidem iuſſu, ſed ta[illegible] fabrefactum, vt eſſet alterius excellentioris, nempe cæleſtis regiæ, exemplar. Chriſtus verò in cælos vſque ipſos penetrauit, [illegible] arca, Chriſtus coram Deo ipſo Patre comparet. 14 Alia collatio duplex, Leuiticus Pontifex alienum, Chriſtus ſuum ſan[illegible] ille quotannis repetebat oblationem, Chriſtus ſemel tantum ſeſe offerens, peccatum in genere aboleuit, cum perpetuitatem [illegible] ſeculorum. 15 Argumentum non repetendæ Chriſti oblationis. Quum à condito mundo fuerint expianda peccata, [illegible] ipſo Chriſti ſanguine peccata poſſit expiari, oportebit ipſum à condito mundo ſæpe mortuum eſſe. Atqui homo ſemel tantum [illegible] ipſe Chriſti oblatio nouiſſimis temporibus peracta, repeti nec potuit nec poteſt. Quod quum ita ſit, certè vis ipſius & ad [illegible] conſequentia ipſius aduentum peccata porrigitur. r *Diebus nouiſſimis.*

ſemetipſum per immolationem ſui, vt abo-
leret peccatum.
27 Et ſicut conſtitutum eſt filiis hominis vt
ſemel moriantur, & poſt mortem eorum
iudicium:
28 Ita etiã Chriſtus ſemel oblatus eſt, & in ſe-
ipſo mactauit peccata multorũ: [19] ſecunda
autem vice abſque peccatis conſpiciendus
eſt ad ſalutem eorum qui expectant ipſum.

18 Ad verb. Vno tempore.

19 Id eſt, Iterum, Hebraiſmus.

abolendum ſ peccatum per immolationem
ſui ipſius patefactus eſt.
27 Et ſicut illud ſtatutum eſt hominibus vt
[t] ſemel moriantur, poſteà verò iudicium.
28 Ita & Chriſtus ſemel oblatus, vt [v] multo-
rum peccata tolleret, [16] altera vice abſque
peccato conſpicietur iis qui ipſum expe-
ctant ad ſalutem.

v *Sic vniuerſalis promiſſio ad ſolos electos reſtringitur: quorum [illegible] in arcano Dei [illegible] effectis, vt ab imo gradu ad ſummum progrediantur, [illegible] certam & immobilem [illegible].* 16 Obſer[illegible] Iudicem, partim ad eos terrendos qui in vna vnius Chriſti oblatione ſemel facta non acquieſcunt, partim vt [illegible] nent, ne reſiliant.

Caput X.

1 *Legis ſacrificia inde colligit infirma fuiſſe,* 2 *quia quotannis repetebantur,* 5 *Chriſti verò hoſtiam vnicam eſſe, & perpetuam,* 6 *Dauidis teſtimonio probat.* 19 *Hinc exhortationem ſubiiciens,* 29 *ſeuerè iis minatur, qui Chriſti gratiam abiecerint.* 36 *poſtremò tolerantiam,* 38 *quæ ex fide naſcitur, commendat.*

1 IN ipſa enim Lege vmbra erat bonorum
futurorum, neque ſubſtantia ipſarum re-
rum. Idcirco quum quolibet anno [1] eædẽ
victimæ offerrentur, nunquam potuerunt
perficere illos qui offerebant eas.
2 Si enim perfeciſſent, iam olim quieuiſſent
ab oblationibus ſuis, eo quòd non amplius
sauciaſſet eos conſcientia ipſorum ob pec-
cata, ipſorum *inquam* qui ſemel purificati
fuiſſent.
3 Atqui in iſtis victimis cõmemorabant pec-
cata ſua quolibet anno.
4 Non enim poteſt ſanguis taurorum & hir-
corum emundare peccata.
5 Quapropter quum ingrederetur in mun-
dum, ait, Victimas & oblationes noluiſti,
corpore autem induiſti me.
6 Et [2] holocautomata quæ ſunt pro peccatis
non petiiſti.
7 Tunc dixi, Ecce ego venio (quia in capite
[3] libri ſcriptum eſt de me) vt faciam volun-
tatem tuam Deus.
8 Superius dixit, Victimas & oblationes, &
holocautomata, *&* quæ ſunt pro peccatis,
noluiſti: (quæ offerebantur in Lege.)
9 Et poſtea dicit, Ecce venio vt faciam vo-
luntatem tuam, Deus. In hoc abolet primũ
vt ſtabiliat ſecundum.
10 Hac enim voluntate eius ſanctificati ſu-
mus, per oblationẽ corporis Ieſchua Chri-
ſti quæ fuit [4] vnius vicis.
11 Omnis enim princeps pontificum qui ad-
ſtabat, & miniſtrabat quotidie [5] eaſdem vi-
ctimas offerebat quæ nunquam potuerunt
emundare peccata.
12 Hic verò vnam victimam obtulit pro pec-
catis, & ſedet ad dexteram Dei in æter-
num:
13 Et expectat deinceps donec ponantur ini-
mici ſui ſcabellum ſub pedibus ſuis.
14 [6] Vna enim oblatione perfecit eos qui
ſanctificantur per ipſum in æternum.

1 Syriacè, חנן כר חנן, illæ ſicut illæ.

2 Ad verbum, Combuſta integra Nam in illo genere ſacrificiorum nihil accipiebant ſacerdotes, ſed omnia igni impoſita comburebantur Deo. Vnde Hebraicè hoc ſacrificium dictum fuit כליל, quod ſonat Penitus, Omnino.

3 Syrè, Scripturæ.

4 Id eſt, Quæ ſemel tantum facta fuit: vt antè vidimus.

5 Syriacè חנן כר חנן, vt in principio capitis.

6 Id eſt, Vnica.

1 LEx [a] enim vmbram obtinens [b] futuro-
rum bonorum, non expreſſam formam
rerum, iis hoſtiis quas ſingulis annis
eaſdem continenter offerunt, nunquam po-
teſt accedentes ſanctificare.
2 Alioqui deſiiſſent offerri, proptereà quòd
ſacrificantes ſemel purgati, nullorum pec-
catorum amplius eſſent ſibi conſcii:
3 At in iſtis fit repetita mentio peccatorum
quotannis.
4 Non enim poteſt ſanguis taurorum & hir-
corum auferre peccata.
5 [7] Quapropter [b] ingrediens mundum, dicit,
Sacrificium & oblationem noluiſti, [c] corpus
autem adaptaſti mihi.
6 Holocautomata & hoſtiam pro peccato
non approbaſti.
7 Tunc dixi, Ecce adſum (in capite libri ſcri-
ptum eſt de me) vt faciam, Deus, volunta-
tem tuam:
8 Quum ſuperius dixiſſet, Sacrificium & ob-
lationem & holocautomata & hoſtiam pro
peccato noluiſti, neque approbaſti (quæ
iuxta Legem offeruntur.)
9 Tunc dixit, Ecce adſum vt faciam, Deus,
voluntatem tuam. [d] Tollit prius, vt poſterius
ſtatuat.
10 Qua voluntate ſanctificati ſumus, per ob-
lationem corporis Ieſu Chriſti ſemel *fa-
ctam*.
11 [8] Omnis igitur Sacerdos [e] adſtat quotidie
operans, & eaſdem ſæpius offerens hoſtias,
quæ nunquam poſſint auferre peccata:
12 Hic verò vna pro peccatis oblata victima,
in perpetuum conſedit ad dextram Dei:
13 [9] Id quod ſupereſt expectans, donec ini-
mici ipſius ſcabellum pedum eius fiant.
14 Vnica enim oblatione conſecrauit in per-
petuum eos qui ſanctificantur.

d *Tollit prium, id eſt ſacrificia, vt ſtatuat poſterius, id eſt voluntatem Dei.* 8 Epilogus cum altera parte collation[illegible] quotidie in tuo tabernaculo eadem ſacrificia repetit: ex quo conſequitur, neque illis ſacrificiis, neque illis victimis [illegible] ſcibus tolli potuiſſe peccata. At Chriſtus vna victima (ſeipſo videlicet) pro peccatis omnium ſemel oblata, ſuis in æternum [illegible] ad dexteram Patris, omnem poteſtatem adeptus. e *Sub, ad aram.* Supra 1, 13. Pſal. 110, 1. 1. Cor. 15, 25. Supra 1, 13. [illegible] tacitæ obiectioni, Nos videlicet nihilominus adhuc eſſe obnoxios peccato & morti. Ad quod reſpondet Apoſtolus, [illegible] gis Chriſti nondum ſeſe exeruiſſe, ſed tandem apparituram quum omnes ſemel hoſtes ſuos [illegible]

15 [a] Teſtificatur autem hoc nobis & ipſe Spiritus ſanctus: nam poſteaquam prædixit,
16 Hoc eſt fœdus quod paciſcar cum iis poſt dies illos, dicit Dominus, Indam leges meas cordibus eorum, & eorum mentibus eas inſcribam:
17 Et peccatorum atq; iniquitatum ipſorum [f] non recordabor amplius.
18 Porrò vbi eſt horum remiſſio, non *eſt* amplius oblatio [g] pro peccato.
19 [a] Quum igitur, fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per ſanguinem Ieſu,
20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viuam, per velum, [h] hoc eſt per carnem ſuam:
21 *Quumq; habeamus* Sacerdotem magnum, præfectum domui Dei:
22 [7] Accedamus cum [i] vero corde, & certa perſuaſione fidei, [k] puris cordibus à conſcientia mala:
23 Et abluto corpore [l] aqua pura, teneamus confeſſionem ſpei non vacillantem (fidelis enim *eſt* qui promiſit)
24 Et obſeruemus alii alios, vt nos acuamus ad charitatem & bona opera:
25 Non deſerétes aggregationem noſtri mutuam, ſicuti mos *eſt* quibuſdam, ſed adhortantes *alii alios*: [8] idque eo magis quòd videtis illum diem appropinquare.
26 Nam ſi [m] vltrò peccauerimus poſt acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua eſt hoſtia:
27 Sed horrenda quædam expectatio iudicii, & ignis feruor, qui deuoraturus eſt [n] aduerſarios.
28 [9] Qui abrogarit Moſis Legem, abſque miſericordia, ex duorum aut trium teſtimonio moritur:
29 Quanto (putatis) acerbiore ſupplicio dignus *cenſebitur* qui Filium Dei conculcarit, & ſanguinem fœderis per quem fuerat ſanctificatus, profanum duxerit, & Spiritum gratiæ contumelia affecerit?
30 [10] Nouimus enim eum qui dixit, Meum eſt vlciſci, ego rependam, dicit Dominus. Et rurſum Dominus, [o] iudicabit populum ſuum.
31 Horrendum eſt incidere in manus Dei viui.
32 [11] Reuocate verò in memoriam ſuperiores dies, quibus poſtquam illuſtrati fuiſtis, ingens certamen afflictionum ſuſtinuiſtis:
33 Partim quidem, dum & cum probris & cum oppreſſionibus [p] in theatrum eſtis producti: partim verò, dum [q] ſocii facti eſtis eorum qui in eo ſtatu verſabantur:

15 Teſtificatur autem nobis Spiritus ſanctus qui dixit,
16 Hoc eſt fœdus quod [7] ſanciam eis poſt dies illos, ait Dominus, Dabo Legem meam in mentibus eorum, & ſuper corda eorum ſcribam eam:
17 Et iniquitates eorum ac peccata eorum non [8] commemorabo eis.
18 Vbi autem eſt remiſſio peccatorum, non requiritur oblatio quæ *fiat* pro peccatis.
19 Eſt nobis igitur, fratres mei, [9] fiducia ad ingreſſum domus ſanctæ, per ſanguinem Ieſchua.
20 Et via vitæ quã innouauit vobis nunc per velum, quod eſt caro ipſius.
21 Et eſt nobis Pontifex ſummus [10] ſuper domum Dei.
22 Accedamus itaq; corde firmo & expectatione fidei, aſperſis cordibus noſtris [11] & purificatis à conſcientia mala.
23 Et abluto corpore noſtro aquis puris, & perſeueremus in confeſſione ſpei noſtræ, & non declinemus: Fidelis eſt enim qui promiſit nobis.
24 Et intenti ſimus alius in alium in prouocatione charitatis & operum bonorum:
25 Et ne deſeramus [12] congregationem noſtram, ſicut eſt mos, [13] quibuſdam, ſed flagitate vnus ab alio, quãto magis videtis quòd appropinquet dies ille.
26 Si enim [14] voluntate ſua peccauerit quiſpiam poſtquam accepit cognitionem veritatis, non eſt amplius victima quæ offeratur pro peccatis:
27 Sed futurum eſt iudicium formidabile, & [15] zelus ignis deuorantis [16] inimicos.
28 Si enim is qui tranſgreſſus eſt Legem Muſche, per os duorum [17] & trium teſtium abſque miſerationibus moritur,
29 Quanto magis putatis *quòd* [18] condemnationem accipiet is qui conculcauerit Filium Dei, & [19] duxerit ſanguinem Fœderis eius tanquam cuiuſuis hominis, (per quem *ſanguinem Chriſti* [20] ſanctificatus fuerat) & ignominia affecerit Spiritum gratiæ?
30 Nouimus eum qui dixit, Mea eſt vltio, & ego rependam. Et rurſum, Iudicabit Dominus populum ſuum.
31 Pauor eſt maximus incidere in manus Dei viuentis.
32 Memores eſtote igitur dierum priorum in quibus accepiſtis ablutionem, & [21] certamen magnum ſuſtinuiſtis paſſionum,
33 Cum probris & cum afflictione: & quòd facti fuiſtis ſpectacula, & etiam conſortes facti fuiſtis hominum qui hæc ſuſtinuerunt:

7 Ad verbum, Dabo.

8 Subaudi, In commemorationem eorum.

9 Ad verbum, Retectio faciei. Phraſis Syra multis iam locis expoſita.

10 Id eſt, Præfectus domui Dei.

11 Vel, & purificati. Tam cordibus quam nobis poteſt accommodari.

12 Hoc eſt, Officium, & ineunda ſacra communione fidem & conſtantiam.

13 Ad verbum, Homini homini.

14 Id eſt, Vltrò.

15 Id eſt, Vel vehementiſſima ira Dei, quæ per metaphorã comparatur igni. Periphraſis eſt qua vtuntur etiam Exo. [illegible] cap. 36. 5. & Zephon. cap. 1. [illegible]

16 Chaldæa & Syra phraſis, Præditos inimicitia. Ad verbum, Dominos inimicitiæ, בעל [illegible]

17 Copula Et loco diſiunctiuæ Aut.

18 Ad verbum, Impoſitionem in caput. Alludit autem ad morem in Lege præſcriptum, veteres manus capiti damnati imponerent, Leuit. 24. 14.

19 Id eſt, Non pluris fecerit ſanguinem Chriſti, quo ſancitum eſt Fœdus Dei, quàm cuiuſuis hominis ſanguinem etiam polluti.

20 Externa profeſſione.

21 Paraphraſis ex Græco ἄθλησιν.

[illegible] vel ſecata, ſed quod verè ſit additum Deo. k Hoc eſt quod dicit Dominus, Sancti eſtote, quia ego Sanctus ſum. l Spi[illegible]
8 Facta vltimi aduentus Chriſti mentione, ſanctos acuit ad ſanctæ vitæ meditationem & perfidos apoſtatas ad horren[illegible] citat, [illegible] in quo ſolo poſita eſt ſalus, perfidioſè reiecerint. [illegible] m Sine aliqua cauſa, aut cauſa ſpecie.
[illegible] 18. 16. [illegible] 18. 17. 2. cor. 13. 1. n Aliud enim eſt hominibus peccare, aliud Deo tanquam hoſti bellum inducere. 9 Si capita[illegible] violati, quanto magis exitioſum eſt à Chriſto deficere? Deut. 32. 35. rom. 12. 19. 10 Ratio omnium illorum eſt, [illegible] vltor: alioqui Eccleſiam ſuam ritè non gubernaret. Nihil eſt autem ira Dei viui horribilius. o Gubernabit.
[illegible] perſeuerent, ita conſtantes & ſtrenuos nunc conſolatur, propoſito ſuperiorum certaminum ſucceſſu, ad certam ſpem [illegible] victoriæ ipſos ſtimulans. p [illegible] q [illegible] eſſe dicuntur.

34 Et

34 Et doluit vobis propter eos [22] qui vincti
erant, & direptionem facultatum vestrarum
cum gaudio sustinuistis, quonia scitis quòd
est vobis possessio in cælis quæ potior est,
[23] & non transit.
35 Ne itaque amittatis [24] fiduciam quæ est
vobis, cui futurum est præmium magnum.
36 Patientia enim necessaria est vobis vt fa-
ciatis voluntatem Dei, & accipiatis promis-
sum.
37 Propterea quòd modicum est tempus &
admodum pusillum, & veniet ille qui ventu-
rus est, & non tardabit.
38 Iustus autem ex fide sua viuet: & si *illa*
excidatur illi, non delectatur eo anima
mea.
39 Nos autem non sumus excisionis quæ du-
cit ad perditionem, sed fidei quæ acquirit
nobis animam nostram.

22 Latius Græca scriptio.

23 Id est, Non perit.

24 Ad verbum, Expeditionem faciei: quod prius declaratum est.

33 Nam & de vinculis meis mecum doluistis,
& direptionem facultatum vestrarum cum
gaudio accepistis, vt qui sciretis vos habere
apud vos potiorem [f] substantiam in cælis, &
quæ permaneat.
35 Ne igitur abiicite liberam illam professio-
nem vestram, quæ magnam habet præmii
retributionem.
36 Nam patientia vobis est opus: vt obsequu-
ti voluntati Dei, reportetis promissionem.
37 Adhuc enim [g] tantillum, tantillum temporis,
& qui venturus est veniet, neque tardabit.
38 [10] Iustus autem ex fide viuet: at si *quis* se
subduxerit, non probat eum animus meus.
39 At nos non ii *sumus* qui nos subducamus
ad exitium, sed qui credamus ad animæ sa-
lutem.

Abac.2.4. rom.1.17. gal.3.11.

Caput. XI.

1 *Tractat vsque ad finem capitis non aliunde salutem adeptos esse patres, quicunque ab initio mundi Deo probati fuerunt, quam ex fide: vt sciant Iudæi hac sola se colligari patribus in sanctam vnitatem.*

1 Est autem fides persuasio de *rebus* illis
quæ sunt in spe [1] ac si essent [2] illis in ef-
fectu, & *est* [3] euidentia eorum quæ non
conspiciuntur.
2 Et ob hanc extat testimonium de antiquis.
3 Per fidem enim intelligimus quòd constru-
cta fuerint secula sermone Dei, & ea quæ
conspiciuntur, extiterint, ex iis quæ non
conspiciuntur.
4 Per fidem obtulit Habel sacrificium, quod
melius fuit multo quàm Kain, Deo, & pro-
pter eam editum est de illo testimonium
quòd iustus esset, & [5] testatur de oblatione
eius Deus: atque propter eam, etiam mor-
tuus loquitur.
5 Per fidem translatus fuit Channuch, &
[6] mortem non gustauit, nec fuit inuentus,
eo quòd transtulisset eum Deus. Etenim an-
tequam transferret eum, editum est de eo
testimonium, quòd placuisset Deo.
6 Sine fide autem non potest quisquam pla-
cere Deo: debitor enim est is qui accedit
ad Deum, vt credat quòd *Deus* sit, & iis qui
quærunt se, futurus sit remunerator.
7 Per fidem Nuach, [7] quum dictum esset
ei de iis quæ non videbantur, [8] reueritus
est, & fecit sibi [9] arcam [10] in salutem fami-
liæ suæ, per quam *arcam* condemnauit mun-
dum, & factus est hæres iustitiæ quæ est per
fidem:
8 Per fidem Abraham, quum vocaretur, au-
scultauit vt exiret ad locum illum quem ac-
cepturus erat in hæreditatem: & exiuit
quum ignoraret quò proficisceretur.
9 Per fidem factus est incola in terra quæ pro-
missa fuerat ei, tanquam in aliena: & in ta-
bernaculis habitauit cum Isaac & Iaakub
filiis [11] hæreditatis eiusdem promissionis.
10 Expectabat enim vrbem illam [12] cui sunt
fundamenta, cuius artifex & conditor Deus
est.

1 Id est, Quæ ita certos reddit homines de eo quod sperant, ac si iam illud completum esset & effectu præstitum.

2 Illis Relatiuum sine antecedente expresso. Refert autem eos qui fide sunt persuasi de iis quæ adhuc sperant.

3 Syrè, Manifestatio.

4 Id est, Ex nihilo.

5 Id est, Testimonio suo approbat oblationem eius.

6 Hebraismus iam prius notatus in 2. Act. & ad Hebræos 2. Nec hinc sequitur eū penitus mortis expertem fuisse: significat enim, communi sorte, qua reliqui mortales solēt, mortem non pertulisse. Fuit enim illa ei quædam immutatio, per quā translatus est ab hac misera in fœlicem illam vitā, de qua Paulus 1. Corinth. 15.

7 Id est, Quum oraculo diuino admonitus esset de futuro diluuio, & de Dei erga se & suos fauore.

8 Subaudi, Iudicium Dei, vt iram eius antequam veniret.

9 Imitatur vocem Græcam κιβωτόν.

10 Ad vitam filiorum domus suæ, ad verbum.

11 Id est, Hæredibus eiusdem promissionis.

12 Id est, Firmam & perpetuam.

1 Est [a] autem fides, [a] illud quo extant quæ
sperantur, [b] & quod demonstrat quæ
non videntur.
2 [a] Ob eam enim testimonio sunt ornati [b] ma-
jores.
3 [3] Per fidem intelligimus constructum fuisse
mundum verbo Dei, [c] vt quæ cernimus non
sint ex apparentibus facta.
4 [4] Abel per fidem majoris pretii sacrificium
obtulit Deo quàm Cain: per quam testimo-
nium obtinuit quòd esset iustus, testimo-
nium perhibente Deo de donis eius: & per
hanc mortuus adhuc loquitur.
5 [5] Per fidem Enoch fuit translatus, ne [d] vi-
deret mortem: nec fuit inuentus, propterea
quòd transtulerat eum Deus: priusquam e-
nim transferretur, testimonium obtinuerat
quòd placuisset Deo.
6 Atqui fieri non potest vt sine fide quisquam
ei placeat: nam qui accedit ad Deum, hunc
credere oportet esse *Deum*, & [e] præmia lar-
giri iis qui ipsum requirunt.
7 [6] Per fidem diuinitus admonitus Noe de iis
quæ nondum videbantur, veritus, apparauit
arcam ad seruandam domum suam, per quā
arcam condemnauit mundum, & eius quæ
ex fide est iustitiæ factus est hæres.
8 [7] Per fidem, vocatus Abraham auscultauit
Deo, vt abiret in locum quem accepturus
erat in hæreditatem: & exiuit, nesciens quò
esset venturus:
9 Per fidem commoratus est in terra promissa
vt aliena, commoratus in tabernaculis cum
Isaac & Iacob cohæredibus eiusdem pro-
missionis.
10 Expectabat enim [f] ciuitatem illam haben-
tem fundamenta, cuius artifex & conditor
est Deus.

11 Per

11 Per fidem & ipſa Sara vim ad concipien-
dum ſemẽ accepit, ac præter tempus ætatis
peperit, quòd fidelem eſſe duxerit eum qui
promiſerat.

12 Quapropter & ex vno, eóque iam emor-
tuo, nati ſunt *poſteri*, quanta eſt aſtrorum
cæli multitudo, & quaſi arena illa innume-
rabilis quæ eſt ad oram maris.

13 Secundum [h] fidem mortui ſunt iſti omnes,
non adepti [i] promiſſa, ſed eminus ea con-
ſpicati, poſtquam ipſis fuiſſent perſuaſa, [k] &
ea amplexi fuiſſent, ac profeſſi ſe hoſpites
& aduenas eſſe in terra.

14 Nam qui hæc dicunt, pálam oſtendunt ſe
patriam quærere.

15 Quòd ſi illius memores fuiſſēt ex qua exi-
erant, habere poterant tempus ad reuer-
tendum:

16 Atqui meliorem expetunt, hoc eſt, cæle-
ſtem: quapropter non dedignatur ipſe De-
us, cognominari Deus eorum, parauerat e-
nim eis vrbem.

17 Abrahamus quum [l] tentaretur, obtulit Iſaac
per fidem, vnigenitum *inquam*, illum obtu-
lit is qui [m] promiſſiones exceperat.

18 Ad quem dictum fuerat, In Iſaac vocabi-
tur tibi ſemen:

19 Quum ratiocinatus ſtatuiſſet, Deum vel à
mortuis excitare poſſe, vnde etiam illum [o]
ſimilitudine *quadam* recipit:

20 [8] Per fidem de futuris benedixit Iſaac Ia-
cobo & Eſau.

21 [9] Per fidem, Iacob moriens ſingulis filiis
Ioſeph benedixit: & adorauit baculo in-
nixus ſuo.

22 [10] Per fidem, Ioſeph moriens de egreſſi-
one filiorum Iſrael meminit, déque oſſibus
ſuis mandauit.

23 [11] Per fidem, Moſes quum natus eſſet, oc-
cultatus eſt menſes tres à parentibus ſuis,
quòd viderent venuſtum eſſe puerulum: &
non [p] timuerunt edictum regis.

24 Per fidem, Moſes iam grandis, renuit vo-
cari filius filiæ Pharaonis,

25 Potius eligens ſimul malis vexari cum po-
pulo Dei quam temporariam retinere [q] pec
cati fruitionem.

26 Maiores arbitratus, diuitias probrum
Chriſti, quam Ægyptiorum theſauros. In-
tuebatur enim in præmii largitionem.

27 Per fidem reliquit Ægyptum, nihil timens
iram regis: nam vt qui videret eum qui eſt
inuiſibilis, *ita* forti animo fuit.

28 Per fidem peregit Paſcha & effuſionem il-
lam ſanguinis: ne qui perimebat primoge-
nita, ipſos tangeret.

29 [13] Per fidem tranſierunt rubrum mare, ve-
luti per ſiccam *terram*: cuius maris facto pe-
riculo Ægyptii abſorpti ſunt.

30 [14] Per fidem mœnia Iericho conciderunt
ea circundata ad dies ſeptem.

31 [15] Per fidem, Rahab [r] meretrix illa non
periit vnà cum iis qui non obedierant, quū
pacificè excepiſſet hoſpitio exploratores.

11 Per fidem Sara, quæ ſterilis erat, accepit
vim vt conciperet ſemen: & [13] quæ non e-
rat in tempore annorum ſuorum peperit, eo
quòd firmiter credidit quòd fidelis eſſet ille
qui promiſit ſibi.

12 Propterea ab vno qui [14] exoleuerat per
ſenectutem, geniti ſunt multi, tanquam ſtel-
læ quæ ſunt in cœlo, & tanquam arena quæ
eſt ad litus maris, cui non eſt numerus.

13 In fide mortui ſunt iſti omnes, & [15] non
adepti ſunt promiſſum ſuum, ſed è longin-
quo conſpicati ſunt illud, & gauiſi ſunt in eo
ac confeſſi ſunt, quod hoſpites eſſent & in-
colæ in terra.

14 Hi autem qui hæc dicunt, oſtendunt quòd
ciuitatem ſuam quærant.

15 [16] Quòd ſi ciuitatem illam ex qua egreſ-
ſi fuerant quæſiuiſſent, erat eis oportuni-
tas vt rurſus reuerſi proficiſcerentur ad
eam.

16 Nunc autem manifeſtum eſt quòd eam
quæ melior eſt illa, deſiderabant: illam vi-
delicet quæ eſt in cœlo. Quapropter nō [17] ab-
ſtinuit Deus quo minus Deum eorum ſe vo-
cet: parauerat enim eis ciuitatem.

17 Per fidem obtulit Abrahamus Iſaacum
[18] in tentatione ſua, & vnigenitum ſuum
obtulit ſuper altare, illum quem acceperat
per promiſſionem.

18 Dictum enim fuerat ei, In Iſaac vocabitur
tibi ſemen.

19 Et cogitauit apud ſeipſum, quòd [19] facul-
tas eſſet in manibus Dei etiam à morte ex-
citare: quapropter in typo datus eſt ei.

20 Per fidem, eius rei quæ futura erat, bene-
dixit Iſchak Iaakub & Iſau.

21 Per fidem, moriens Iaakub benedixit v-
nicuique ex filiis Iauſeph, [20] & adorauit ſu-
per ſummitate baculi ſui.

22 Per fidem, Iauſeph moriens meminit e-
ductionis filiorum Iſrael, & mandauit de
oſſibus ſuis.

23 Per fidem, parentes Muſche occultaue-
runt eum quum natus eſſet, menſes tres,
quòd viderent quòd eſſet pulcher puellus,
& non metuerunt à mandato regis.

24 Per fidem, Muſche quum eſſet vir factus,
[21] renuit vocari filius filiæ Pharaonis:

25 Et [22] elegit ſibi vt in afflictione cum po-
pulo Dei eſſet, [23] & non vt tempore modi-
co delectaretur ſuauiter in peccato.

26 Et cogitauit quòd maior eſſet opulentia
probri Chriſti multo quàm theſaurus Æ-
gypti. Intentus enim erat in retributionem
præmii.

27 Per fidem reliquit Ægyptum, neque timu-
it ab ira regis: & ſuſtinuit tanquam ſi qui
videret Deum qui eſt inuiſibilis.

28 [23] Per fidem peregit Petzcha, & aſperſit
ſanguinem, vt non appropinquaret ad eos
ille qui perimebat primogenita.

29 Per fidem tranſierunt mare [24] Suph, vt
qui *tranſeunt* ſuper terram ſiccam, & in eo
abſorpti ſunt Ægyptii, quum auſi eſſent in-
gredi ipſum.

30 Per fidem mœnia Irichu conciderunt,
quum circundata fuiſſent ſeptem dies.

31 Per fidem Rachab [25] meretrix non periit
cum iis qui non auſcultarunt, quum excepiſ-
ſet exploratores in pace.

13 Id eſt, Quum iam exceſſiſſet annos quibus mulieres parere ſolent.

14 Id eſt, Exhauſtis viribus, &c.

15 Id eſt, Id quod promiſſum ipſis à Deo fuerat non acceperunt.

16 Deerat in Syro Teſtamento impreſſo initium huius verſus: nempe ואילו דמפקין למדינתא הי דנפקו מנה כען הוו. Et ſi ciuitatem illam ex qua exiuerant quæſiuiſſent, quod nos ex Syro manuſcripto Heydelbergenſi reſtituimus.

17 Anthropopathia aſperitatem lenit, quæ in verbo Erubeſcendi apparebat in Græco contextu.

18 Id eſt, Quum Deus fidem eius exploraret, præciperetque vt vnicum filium immolaret.

19 Syrè, Admanum habebat Deus.

20 Sequitur Paraphraſtes Græcorum interpretationem. Hebræa veritas habet, Et adorauit ſuper caput lecti 2 v. Ad verbum, Negauit vt non vocaretur, &c. Id eſt, ſe eius filium eſſe negauit, & titulum nomen filii filiæ regis [illegible].

21 [illegible]

22 Id eſt, Quum [illegible] Hebraiſmus.

23 [illegible] Per fidem peregerunt Petzcha & aſperſerunt ſanguinem.

24 Et vocatur Hebraicè mare [illegible]

32 Quid præterea dicam? exiguum enim eſt mihi tempus vt referam de Gedeone, & de Baraco, & de Schemſchune, & de Iephthaco, & de Dauide, & de Schemuele, & de reliquis prophetis.

33 Qui per fidem vicerunt regna, & operati ſunt iuſtitiam, & acceperunt promiſſa, & occluſerunt ora leonum.

34 Et extinxerunt vires ignis, & erepti ſunt ab acie gladii, & validi facti ſunt ex infirmitatibus, & facti ſunt robuſti in bello, & ſubuerterunt [26] caſtra inimicorum.

35 Et reddiderunt mulieribus filios earum ex reſurrectione mortuorum: & alii [27] in cruciatibus mortui ſunt, neque intenti expectarunt vt eriperentur, vt reſurrectio excellentior [28] eſſet ipſis.

36 Alii autem [29] ludibria & flagella ſubierunt, alii in vincula & in carceres traditi ſunt.

37 Alii lapidati ſunt, alii, ſecti ſunt, alii acie gladii mortui ſunt, alii circuiuerunt induti pellibus ouilis, & caprinis, & inopes, & afflicti, & conturbati.

38 Homines quibus dignus non erat mundus & fuerunt tanquam errantes in ſolitudine, & in montibus, & in ſpeluncis & in cauernis terræ.

39 Et hi omnes de quibus *editum* eſt teſtimonium ob fidem eorum, non acceperunt promiſſum.

40 Quia Deus prouiderat commodum noſtrum, vt non abſque nobis perficerentur.

32 [45] Et quid præterea loquar? deficiet enim me tempus commemorantem de Gedeone, de Barac, & Samſone, & Iephthe, & Dauide, & ſamuele, ac Prophetis:

33 Qui per fidem debellarunt regna, exercuerunt iuſtitiam, aſſequuti ſunt [t] promiſſiones, occluſerunt ora leonum:

34 Extinxerunt vim ignis, effugerunt acies gladii, validi facti ſunt ex imbecillis, effecti ſunt robuſti in bello, exercitus exterorum in fugam verterunt:

35 [v] Mulieres acceperunt ex reſurrectione mortuos ſuos: alij verò [x] diſtenti ſunt, neglecta liberatione vt potiorem reſurrectionem nanciſcerentur.

36 Alij rurſus ludibria & flagella ſunt experti, inſuper & vincula & carcerem:

37 Lapidati ſunt, diſſecti ſunt, tentati ſunt, gladio cæſi occubuerunt: oberrauerunt cum [y] ouilis & caprinis pellibus: deſtituti, oppreſſi, malè vexati.

38 (Quibus indignus erat mundus) in deſertis errantes, & montibus ac ſpeluncis, & cauernis terræ.

39 [z] Atque omnes hi teſtimonium adepti per fidem, [a] non obtinuerunt promiſſum illud.

40 Quòd Deus de nobis [a] melius quiddam prouiderat, [b] ne abſque nobis conſummarentur.

26 Vel, Exercitus.

27 Græcum verbũ [illegible] explicat, quod Diſtendi declarat.

28 Id eſt, Obtingeret.

29 Id eſt, Se viros ludibriis & flagellis obiecerunt.

Capvt XII.

1 Non modò ab eorum patrum quos recitauit exemplis hortatur ad patientiam & conſtantiam, 3 ſed etiam ab exemplo Chriſti, 11 Non rectè æſtimari caſtigationes Dei, ex præſenti carnis noſtræ ſenſu.

1 PRopterea etiam nos quibus ſunt illi omnes teſtes, qui veluti nubes circumpoſiti ſunt nobis, ſoluamus à nobis omnia pondera, etiam peccatum quod omni tempore [1] paratum eſt nobis: & cum tolerantia [2] ſtadium hoc percurramus quod propoſitum eſt nobis.

2 Et intueamur Ieſchua: quia ipſe factus eſt princeps & perfector fidei noſtræ, qui pro gaudio quod erat ei, pertulit crucem, & [3] confuſioni ſe expoſuit: ac ad dextram throni Dei conſedit.

3 Videte igitur quantum ſuſtinuit à peccatoribus qui erant aduerſarii [4] ſibiipſis: & non ſit anxius nec remiſſus animus veſter.

4 Nondum peruenistis vſque ad ſanguinem in certamine hoc quod eſt contra peccatum.

5 Et obliti eſtis doctrinæ illius quam tanquam filiis eloquuti ſumus vobis, Fili mi, ne negligas caſtigationem Domini, & ne

1 [1] PRoinde nos quoque, quum tanta nos circunſtet teſtium nubes abiecto omni pondere, & peccato ad nos [a] circuncingendos procliui, conſtanter propoſitum nobis ſtadium decurramus:

2 [b] Intuentes in fidei ducem ac perfectorem Ieſum, qui [c] pro ſibi propoſito gaudio pertulit crucem, ignominia contempta, & ad dexteram throni Dei conſedit.

3 [3] Reputate igitur quis ille ſit qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeſe contradictionem, ne veſtris animis remiſſi, fatiſcatis.

4 [4] Nondum ad ſanguinem vſque reſtitiſtis, aduerſus peccatum decertando.

5 [5] Et obliti eſtis exhortationis, quæ vobis tanquam filijs loquitur, Fili mi, ne negligito caſtigationem Domini, neque de-

1 Id eſt, Semper eſt in promptu: vt curſum noſtrum ad vitam beatam impediat.

2 *Agona* ex Græco.

3 Vox Syriaca eſt [illegible] quæ à [illegible] deriuata eſt: nec vsquam me legere memini in hac ſignificatione, ſed [illegible] hoc ſignificare frequenter inuenitur in hoc nouo Teſtamento. Quare vel erratum eſſe à librariis puto, vel ex lingue propinquitate [illegible] eſſe poſitum pro [illegible], quod ambæ ſint literæ labiales. Sed tamen minimè alienus erit ſenſus, ſi vertamus ad confuſionem ſe tradidit, vel expoſuit. Nam ita ſignificatur [illegible] ſuſtulit, vnde apparet eum magis animo [illegible]. 4 Vel, In ſeipſum, hoc id eſt, In perniciem animæ ſuæ, vel, Aduerſarii [illegible] à Græcis [illegible]. At forteſſe hoc modo voluit Paraphraſtes [illegible] eorum exaggerare, atque explicare Græca.

circumſtantiis perſonæ & temporis [illegible] Quam pro nobis, & quanto [illegible] 4 Argumentum Dei caſtigationibus [illegible] Quod ſi [illegible]

fiatis animo quum ab eo argueris,

6 Quem enim diligit Dominus caſtigat: & flagellat quemcunque filium recipit.

7 Si caſtigationem ſuſtinetis, Deus ſeſe vobis offert vt filiis: (quis enim eſt filius quem non caſtiget pater?)

8 Quòd ſi eſtis abſque caſtigatione, cuius participes ſunt omnes, nempe ſpurii eſtis, & non filii.

9 [6] Deinde corporum noſtrorum patres habuimus caſtigatores, & *eos* reueriti ſumus: annon multo magis ſubiiciemur Patri ſpirituum: & viuemus?

10 [7] Nam illi ad paucos dies, prout ipſis videbatur, nos caſtigabant: hic autem ad commodum noſtrum, vt participes ſimus ſanctimoniæ ipſius.

11 Omnis autem caſtigatio in præſens quidem non videtur eſſe gaudii, ſed triſtitiæ: at poſteà fructum tranquillum iuſtitiæ reddit iis qui per eam fuerint exercitati.

12 [8] Quapropter [d] manus remiſſas & genua ſoluta ſurrigite:

13 Et rectas [e] orbitas facite pedibus veſtris: ne quod claudum eſt deflectat à via, ſed vt ſanetur potiùs.

14 [9] Pacem ſectamini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Dominum:

15 [10] Proſpicientes ne quis deficiat à gratia Dei, ne qua [f] radix amara ſuppullulans obturbet, & per hanc inquinemur multi.

16 [11] Ne quis ſit ſcortator, aut profanus, velut Eſau, qui vnico edulio vendidit ſuum ius primogeniti.

17 Scitis enim eum etiam poſteà quum vellet hæreditario iure benedictionem aſſequi, reprobatum fuiſſe: [g] non enim reperit pœnitentiæ locum, quamuis cum lacrymis *benedictionem* illam exquiſiſſet.

18 [12] Non enim acceſſiſtis ad [h] contrectabilem montem, & incenſum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam:

19 Tubæque ſonitum & vocem verborum: quam qui audierant, deprecati ſunt ne amplius ſibi fieret ſermo.

20 (Non enim ferebant quod imperabatur, Si vel beſtia tetigerit montem, lapidabitur, aut iaculo configetur.

21 Et Moſes, adeò terribile erat [i] viſum quod apparebat, dixit, Expauefactus ſum ac tremebundus)

22 Sed acceſſiſtis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viui, Hieruſalem cœleſtem, & myriadas angelorum,

23 Conuentum & concionem primogenitorum qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem vniuerſorum Deum, & ſpiritus iuſtorum [k] conſummatorum,

24 Et ad noui teſtamenti mediatorem Ieſum & ſanguinem aſperſionis, præſtantiora loquentem quàm *loquutus eſt ſanguis* Abel.

fenimus reddatur animus mae quum ab eo corrigeris?

6 Eum enim quem diligit Dominus, caſtigat, & flagellat filios illos erga quos benè eſt affectus.

7 Suſtinete igitur caſtigationem: quia tanquam erga filios, agit circa vos Deus. Quis enim eſt filius quem non caſtiget pater eius?

8 Et ſi abſque caſtigatione eſtis, qua caſtigatur vnuſquiſque, facti eſtis alieni & non filii.

9 Et, ſi patres carnis caſtigantes fuerunt nos, & verecundabamur [5] ab illis, quanto igitur magis debitores ſumus vt ſubiiciamus nos [6] Patri ipſorum ſpirituum, & viuemus?

10 Illi enim ad tempus quidem modicum, prout volebant, caſtigabant nos: Deus autem in commodum noſtrum, vt participes fiamus ſanctimoniæ ipſius.

11 Omnis autem caſtigatio in tempore ſuo non æſtimatur quòd gaudii ſit, ſed doloris: in fine autem fructus pacis & iuſtitię reddit illis qui ea exercitati fuerint.

12 Propterea manus veſtras diſſolutas & genua veſtra labantia confirmate:

13 Et orbitas rectas facite pedibus veſtris, vt membrum quod eſt claudum, non aberret, ſed ſanetur.

14 [7] Sectamini pacem cum omni homine, & ſanctimoniam: quia ſine ea nemo Dominum noſtrum viſurus eſt.

15 Et eſtote cauti, ne quis reperiatur in vobis [8] inops gratiæ Dei, aut ne qua radix amaritudinum producat florem, & vexet vos, & per eam multi inquinentur.

16 Aut ne quis reperiatur in vobis qui ſit ſcortator & ſolutus, veluti Iſau, qui vno edulio vendidit ſuum ius primogeniti.

17 Scitis enim quòd etiam poſtea cuperet hæres fieri benedictionis, [9] & reprobatus fuerit. Locum enim pœnitentiæ non inuenit quamuis eum lacrymis quæſiſſet *benedictionem* illam.

18 Non enim acceſſiſtis ad ignem ardentem & contrectabilem, neque ad tenebras [10] & ad caliginem, & ad procellam.

19 Neque ad ſonitum buccinæ, & ad vocem verborum, quam qui audierant, [11] detrectarunt [12] ne amplius ſermo fieret ſibi:

20 (Nam non poterant ſuſtinere quod præcipiebatur, *nempe* vt ſi vel etiam beſtia appropinquaret ad montem, lapidaretur.

21 Et adeo formidabile erat viſum, vt Muſche diceret, Expaueſco & contremiſco)

22 Vos autem acceſſiſtis ad montem Tzchijum, & ad ciuitatem Dei viuentis, ad Vriſchelem quæ *eſt* in cœlis, & ad cœtum myriadum Angelorum;

23 Et ad conuentum primogenitorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & ad Deum iudicem omnium, & ad ſpiritus iuſtorum qui perfecti ſunt.

24 Et ad Ieſchua mediatorem Teſtamenti noui, & ad aſperſionem ſanguinis eius qui loquitur melius quàm ſanguis Habelis.

Exod. 19. 12. ... *quidem fideles, ſed vere.* h *Vel perſectorum: ſic enim vocat ...* *... ſui parte dormiunt in pulvere.*

5 Id eſt, Coram eis.

6 Obſeruandum, Syrā vocem אבהיין per ſyncopen poſitā eſſe pro אבהתהון vitandæ κακοφωνίας cauſa: atq; ideo vertendam eſſe Patri ipſorum, vt nos vertimus: quamquè nomen ipſum ſingulare ſit (licet plurale affigatur ei pronomen) non debuit in capite duo illa puncta habere in Syro textu, quæ ſolent in ſignum pluralis numeri, pluralibus tantùm vocibus inſidere. Quod propterea dico quia videtur propter duo illa puncta hanc verſionem requirere, Quanto igitur magis debitores ſumus vt ſubiiciamus nos patribus ſpirituum? Ac ſi comparatio inſtituta eſſet inter patres terrenos, qui corpus generant, & ſpirituales patres qui animos informant. Atqui manifeſtum eſt ex ipſo contextu, comparationem eſſe inter terrenos patres, & cœleſtem Patrem ſpirituum Deum.

7 Ad verbū, Currite poſt pacem cum homine. Hebraiſmus.

8 Id eſt, Deſtitutus gratia Dei.

9 Et copulatiua pro Sed aduerſatiua.

10 Et pro Aut diſiunctiua.

11 Vel deprecati ſunt.

12 Ad verbum, Adderetur, vt loqueretur ſermo cum ipſis. Id eſt, Ne amplius ſecum loqueretur Deus ipſum audirent.

25 Cauete

15 Vel, Deprecamini.

25 Cauete igitur ne recuſetis eum
qui loquitur vobiſcum. Si enim illi non eu-
ſerunt qui detrectarunt audire cum qui lo-
quebatur cum eis in terra, multo minus nos,
ſi ſubterfugerimus cum qui loquitur nobiſ-
cum de cœlis.
26 Cuius vox terram commouit: nunc autem
promiſit, & dixit, Adhuc ſemel, ego com-
mouebo non ſolùm terram, ſed etiam cœ-
lum.
27 Hoc autem quod dixit Semel, oſtendit mu-
tationem eorum qui commouentur, quo-
niam factitia ſunt vt maneant ea quæ non
commouentur.
28 Quoniam igitur accepimus regnum non
mobile, teneamus gratiam per quam ſer-
uiamus, & placeamus Deo cum verecundia
& cum timore.
29 Deus enim noſter, ignis eſt conſumens.

25 15 Videte ne aſpernemini eum qui loqui-
tur: nam ſi illi non effugerunt qui aueſa-
bantur eum qui loquebatur Dei nomine in
terra, multo magis nos, ſi eum qui de cœlis
eſt, auerſemur:
26 14 Cuius vox tunc concuſſit terram: nunc
autem denuntiauit, dicens, [l] Adhuc ſemel
ego concutiam non ſolùm terram, ſed e-
tiam cœlum.
27 Porrò illud Adhuc ſemel, declarat inſta-
bilium rerum, vtpute facticiarum, amotio-
nem, vt maneant quæ ſunt ſtabilia.
28 15 Quapropter regnum aſſumentes quod
concuti non poteſt, teneamus gratiam, per
quam ita ſeruiamus Deo vt ei placeamus,
cum [m] verecundia & [a] reuerentia.
29 Etenim Deus noſter, conſumens ignis eſt.

Regis fœliciſſima ſubiectione reuereanter & religioſè viuamus, qui ſicut ſuos potentiſſimè beat, ita etiam rebelles quam [illegible] tur. Hic autem eſt Chriſtianæ vitæ ſumma, piſtorem Tabulam reſpiciens. m Agnoſcens [illegible]
a Religioſo metu.

CAPVT. XIII.

1 *Præceptiones addit non tantùm quæ ad mores,* 7 *ſed etiam quæ ad doctrinam pertinent.*

1 Id eſt, fraterna.

1 CHaritas [1] fratrum maneat in vobis.
2 Et dilectionis hoſpitium ne obliuiſca-
mini: per hanc enim digni habiti ſunt
quidam vt quum id non ſentirent, excipe-
rent Angelos.
3 Memores eſtote vinctorum, ac ſi cum eis
vincti eſſetis: Recordemini eorum qui af-
fliguntur, vt homines qui carne induti eſtis.
4 Honorabile eſt coniugium inter omnes, &
[2] cubile eorum mundum eſt: ſcortatores
autem & adulteros iudicaturus eſt Deus.
5 Ne ſit amans argentum mens veſtra, ſed
ſufficiat vobis id quod eſt vobis: Ipſe enim
Dominus dixit: Non deſeram te, & [3] non
remiſſas habebo erga te manus.
6 Et eſt nobis dicendum confidenter, Domi-
nus eſt auxiliator meus, non timebo: quid
facturus eſt mihi filius hominis?
7 Eſtote memores gubernatorum veſtrorum
qui loquuti ſunt vobiſcum ſermones Dei:
conſiderate finem conuerſationum ipſo-
rum, & imitamini fidem eorum.
8 Ieſchua Chriſtus heri & hodie, & idem eſt,
& in æternum erit.
9 Ad doctrinas peregrinas & varias ne ab-
ducamini. [4] Bonum eſt enim vt gratia con-
firmemus corda noſtra, & non cibis: quia
non adiuti fuerunt illi [5] qui verſati ſunt in
ipſis.
10 Habemus autem altare ex quo non eſt ius
edendi iis qui in Tabernaculo miniſtrant.
11 Animalium enim illorum quorum ſangui-
nem inferebat Princeps pontificum in do-
mum ſanctam pro peccatis, caro combure-
batur extra caſtra.
12 Propter hoc Ieſchua, vt ſanctificaret po-
pulum ſuum per ſanguinem ſuum, extra vr-
bem paſſus eſt.

2 Nempe Coniugatorum.

3 Hoc eſt, non retraham manus abs te.

4 Hebraiſmus Nam ſubiectum. Et non idem valet quod Quàm vt ſatis apparet poſitum eſſe loco comparatiui, ac ſi dictum eſſet, Melius eſt enim vt gratia confirmemus corda noſtra quam cibis.
5 Ambulauerunt Hebraiſmus, Hoc eſt, Aſſueti ſunt diſcrimini ciborum.

1 FRaterna [1] charitas maneat.
2 Ho ſpitalitatis ne ſitis immemores: per
hanc enim quidam inſcii exceperunt
Angelos hoſpitio.
3 Memores eſtote vinctorum, tanquam vnà
cum illis vincti: eorum qui malis premun-
tur, ac ſi ipſi quoque corpore *afflicti* eſſetis.
4 [2] Honorabile eſt inter quoſuis coniugium,
& cubile impollutum: ſcortatores autem &
adulteros damnabit Deus.
5 [3] Sint mores alieni ab auaritia: eſtote con-
tenti præſentibus: dixit enim [b] ipſe, Non te
deſeram, neque te derelinquam:
6 Adeò vt confidenti animo dicamus, Domi-
nus mihi auxiliator, nec timebo quid faciat
mihi [c] homo.
7 [4] Memores eſtote ductorum veſtrorum, qui
loquuti ſunt vobis ſermonem Dei: quorum
imitamini fidem, conſiderantes qui fuerit
exitus conuerſationis ipſorum.
8 [5] Ieſus Chriſtus heri & hodie idem eſt, & in
ſecula.
9 Doctrinis variis & peregrinis ne circunferi-
mini: [6] bonum enim eſt gratia conſtabiliri
cor, [d] non cibis, quibus non ſunt adiuti [e] qui
in ipſis verſati ſunt.
10 [7] Habemus [f] altare ex quo non habent ius
edendi [g] qui tabernaculo deſeruiunt.
11 Quorum enim animalium ſanguis infertur
pro peccato in ſacrarium per Pontificem,
horum corpora exuruntur extra caſtra.
12 Quapropter & Ieſus, vt ſanctificaret po-
pulum per proprium ſanguinem, paſſus eſt
extra portam.

diſcrimen ciborum, cum Euangelio [illegible] quam doctrinam planè damnat, vt ex di[illegible] Chriſti [illegible]
[illegible] erroribus [illegible] ſeruati. [illegible]
[illegible] 7 Perpetuò [illegible] Chriſtum [illegible]
[illegible] heri participes qui tabernaculo deſeruiunt, id eſt, qui in Legali cultu [illegible] extra portam eſt paſſus. f Altare [illegible]
[illegible] in hoc quoque Chriſtus veritas illi figuræ reſpondet, quòd extra portam eſt paſſus.
g [illegible]

13 [9] Exeamus igitur ad eum extra caſtra, opprobrium eius portantes.
14 Non enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.
15 [9] Per ipſum igitur offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt fructum labiorum confitentium nomini eius.
16 Beneficentiæ verò & communicationis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus.
17 [10] Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri: vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. hoc enim non expedit vobis.
18 [11] Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conſcientiam habemus, in omnibus bene volentes conuerſari.
19 Amplius autem deprecor vos hoc facere, quò celerius reſtituar vobis.
20 Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium, in ſanguine teſtamenti æterni, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,
21 [h] Aptet vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatem: [l] faciens in vobis quod placeat coram ſe per Ieſum Chriſtum: cui eſt gloria in ſecula ſeculorum. Amen.
22 Rogo autem vos fratres, vt ſufferatis verbum ſolatii. etenim perpaucis ſcripſi vobis.
23 Cognoſcite fratrem noſtrum Timotheum dimiſſum: cum quo (ſi celerius venerit) videbo vos.
24 Salutate omnes præpoſitos veſtros, & omnes ſanctos. Salutant vos de Italia fratres.
25 Gratia cum omnibus vobis. Amen.

13 Igitur nos quoque egrediamur ad eum extra caſtra, induti opprobrio eius.
14 Non enim eſt nobis ciuitas quæ permaneat hîc, ſed ad illam quæ futura eſt, ſpectamus.
15 Et per manum eius offeramus victimas laudis omni tempore Deo: quæ ſunt eſt fructus labiorum quæ gratias agunt nomini eius.
16 Et ne obliuiſcamini beneficentiæ & communicationis pauperum, his enim victimis placet homo Deo.
17 Et obedite gubernatoribus veſtris & auſcultate eis: ipſi enim vigilant pro animabus veſtris, tanquam homines qui reddituri ſunt rationem veſtri, vt cum gaudio faciant hoc, & non cum gemitibus, nã nõ eſt vtile vobis.
18 Orate pro nobis. Confidimus enim quòd conſcientia bona ſit nobis: quia in omni re cupimus vt benè nos geramus.
19 Amplius peto à vobis vt faciatis hoc, vt cito reuertar ad vos.
20 Deus autem pacis qui aſcendere [6] fecit à mortuis paſtorem illum magnum gregis per ſanguinem fœderis quod eſt in æternũ, [7] qui *quidem* eſt Ieſchua Chriſtus Dominus noſter,
21 Ipſe perficiat vos in omni opere bono, vt faciatis voluntatem ipſius, & ipſe efficiat in vobis id quod bonum eſt coram eo, per Ieſchua Chriſtum: cui *ſit* gloria in ſeculum ſeculorum. Ammin.
22 Peto autem à vobis, fratres mei, [8] vt patientes ſitis per ſermones [9] conſolationis, nã paucis ſcripſi vobis.
23 Scitote autem quòd frater noſter Timotheus ſolutus eſt: & ſi citò venerit, cum eo viſam vos.
24 Salutate omnes [10] gubernatores veſtros & omnes ſanctos. Salutant vos omnes qui ſunt ex Italia.
25 Gratia *ſit* cum omnibus vobis. Ammin.

Ad Hebræos ſcripta eſt ex Italia per Timotheum. Amen.

6 Ad verbum, De inter mortuos.
7 Cohæret cum prioribus Paſtorem gregis &c.
8 Ad verbum, Vt contineatis ſpiritum veſtrum.
9 Vel, Exhortationis.
10 Vel, Duces.

EPISTOLA [a] CATHOLICA IACOBI APOSTOLI.

CAPUT I.

4 *Diſſerit de patientia.* 6 *de fide.* 10 *de animi modeſtia, ac humilitate:* 13 *Docetque tentationes ad malum non ex Deo eſſe.* 17 *quum omnis boni author ſit.* 22 *Qualiter recipiendus ſit ſermo illius.*

1 IACOBVS Dei ac Domini Ieſu Chriſti ſeruus, duodecim tribubus [b] quæ ſunt in diſperſione, ſalutem.
2 Omne gaudium exiſtimate fratres mei, quum in tentationes varias incideritis:

1 IAAKVB ſeruus Dei & Domini noſtri Ieſchua Chriſti, duodecim tribubus diſſeminatis inter Gentes, pacem.
2 Omne gaudium ſit vobis, fratres mei, quum inciderітis in tentationes multas & varias.

3 Scitis

3 [illegible] quòd probatio fidei acquirit
vobis patientiam.
4 Ipſa autem patientia opus perfectum,
vt ſitis completi & perfecti, & in nulla re ſi-
tis deſtituti.
5 Si quis autem ex vobis ſit deſtitutus ſapien-
tia, petat à Deo, qui dat omnibus ſimplici-
ter, & non improperat: & datur ei.
6 Petat autem in fide, non hæſitans. Is qui
hæſitat, ſimilis eſt fluctibus maris quos com-
mouet ventus.
7 Neque exiſtimet ille filius hominis quòd
accipiet quicquam à Domino:
8 Qui [illegible] hæſitat in animo ſuo, & com-
mouetur in omnibus viis ſuis.
9 Glorietur autem frater humilis in ſublimi-
tate ſua.
10 Et diues in humilitate ſua: quoniam ſicut
flos herbæ ſic tranſit.
11 Oritur enim ſol in calore ſuo, & areſacit
ipſam herbam, & flos eius decidit, & decor
aſpectus eius perit: ita etiam diues marceſ-
cit in conuerſationibus ſuis.
12 Beatus vir ille qui tolerat tentationes quia
poſtquam probatus fuerit, accipiet coro-
nam vitæ, quam promiſit Deus iis qui dili-
gunt ſe.
13 Ne dicat quis quum tentatur, A Deo ego
tentor, Deus enim non tentatur in malis, &
ipſe hominem non tentat.
14 Sed quiſque à concupiſcentia ſua tentatur
& allicitur & attrahitur.
15 Et hæc concupiſcentia concipit & parit
peccatum. Peccatum autem quum conſum-
matum fuerit, generat mortem.
16 Ne erretis, fratres mei dilecti.
17 Omnis donatio bona & completa, è ſuper-
nis deſcendit à Patre luminum, apud quem
non eſt immutatio vlla, nec etiam vmbra
receſſus.
18 Ipſe voluit, & genuit nos per ſermonem
veritatis, vt eſſemus [1] principium creatura-
rum eius.
19 Et vos fratres mei dilecti, quiſque ex vo-
bis ſit velox ad audiendum, & tardus ad lo-
quendum, & tardus ad iraſcendum.
20 Ira enim viri iuſtitiam Dei non opera-
tur.
21 Propter hoc longè remouete à vobis om-
nem impuritatem & [2] fæcem malitiæ, &
cum manſuetudine accipite ſermonem inſi-
tum [3] in vobis ipſis, qui poteſt ſeruare ip-
ſas animas veſtras.
22 Eſtote autem effectores ſermonis, & non

3 [illegible] ſcientes, [d] probationem fidei veſtræ
parere patientiam:
4 [4] Cæterùm patientia opus perfectum ha-
beat, vt ſitis perfecti & integri, ita vt nihil
deſit.
5 [5] Quòd ſi cui veſtrûm deeſt [e] ſapientia, po-
ſtulet à Deo qui dat *eam* omnibus benignè,
nec exprobrat, & dabitur ei.
6 Sed poſtulet cum fide [f] nihil diſceptans
[6] nam qui diſceptat, ſimilis eſt fluctui maris
qui ventis agitatur & iactatur.
7 Ne igitur exiſtimet homo ille ſe quicquam
accepturum à Domino:
8 Vir animo duplici, & inconſtans [g] in om-
nibus viis ſuis.
9 [7] Porrò frater qui eſt [h] humilis conditionis
glorietur in ſublimitate ſua:
10 [8] Contra, qui [i] diues *eſt*, in demiſſione ſui,
[9] quoniam veluti flos herbæ præteribit.
11 Nam *velut* exorto ſole cum æſtu, exaruit
herba, & flos illius decidit, & ſpectabilis
decor ipſius perit: ita & diues [k] in viis ſuis
marceſcet.
12 [10] Beatus vir qui tolerat [l] tentationem:
quoniam quum probatus fuerit compertus,
accipiet coronam vitæ, quam promiſit Do-
minus iis à quibus diligitur,
13 [11] Nemo quum [m] tentatur, dicat ſe à Deo
tentari: [12] nam Deus tentari malis non po-
teſt, nec quenquam tentat.
14 Sed vnuſquiſque tentatur, dum à propria
cupiditate abſtrahitur & ineſcatur.
15 Deinde cupiditas, poſteaquam concepit,
parit [n] peccatum: peccatum verò per actum
gignit mortem.
16 [13] Ne errate, fratres mei dilecti.
17 Totum munus bonum & totum perfectum
donũ eſt supernè deſcendẽs à [o] Patre lumi-
num, apud quem non eſt tranſmutatio, aut
[p] conuerſionis obumbratio.
18 [14] Is [q] quia voluit, progenuit nos ſermone
veritatis, vt eſſemus [r] primitiæ quædam ſu-
arum creaturarum.
19 Itaque, fratres mei dilecti, ſit omnis homo
velox ad audiendum, tardus ad loquendum,
tardus ad iram.
20 Nam ira viri, [ſ] iuſtitiam Dei non exequi-
tur.
21 Quapropter abiectis omnibus ſordibus &
excremento malitiæ, cum [t] lenitate recipi-
te inſitum ſermonem, qui poſſit ſeruare a-
nimas veſtras.
22 [15] Reipſa verò præſtate ſermonem: nec

1 Id eſt, Primitiæ. Sicut apud Hebræos ראשית quod principium ſignificat, ſæpè pro primitiis vſurpatur, vt Leuit. 2. 12. Num. 15. 20. & Deut. 18. 4. & paſſim.
2 Id ſignificat [illegible] vocabulum deductum à [illegible], cui reſpondet Hebraicum [illegible], Id eſt Sordes. Si verò deducta ſit vox à [illegible], cui reſpondet Hebraicum [illegible]) ſignificat multitudinem, vertendumque erit, Et multitudinem malitiæ.
3 Ad verbum, In naturam noſtram. Sed tamen dum inſitum dicit, ſatis docet non innatũ eſſe in noſtra natura, ſed aliena opera, videlicet prædicatione, Spiritus ſancti virtute implãtatum eſſe.

[illegible] ſuperiori oppoſitam, quomodo videlicet proſperis rebus (vt quum omnium rerum copia ſuppetit) ſit vtendum [illegible] circò ſibi placeat, ſed eo magis ſit ab omni faſtu alienus. i *Cui omnia bene ſuccedunt.* 9 Argumentum ab ipſa rerum [illegible] quibus nihil ſit vanius & incertius. k *[illegible] aliquis vel animo deſignat vel facit.* 10 Concluſio, Crucem pariter [illegible] addito quarto argumento, quod ſuperiorum ſummam complectitur, quia nimirum hoc itinere ad coronam vitæ peruenitur, [illegible] ſecundum promiſſionem. l *Afflictionem per quam exploratur à Domino.* 11 Tertius locus huius epiſtolæ, in quo à [illegible] externis (id eſt, ab afflictionibus quibus à Deo exploramur) ad tentationes internas deſcendit, id eſt ad eas cupiditates [illegible] dum incitamur. Summa eſt, Non Deum ſed vnumquemque ſibi ipſi iſtarum tentationum eſſe authorem: Nos enim in [illegible] geſtare, quæ arrepta vndecunque occaſione, vitioſos motus in nobis excitet, ex quibus deinum vitioſæ actiones, ac mores [illegible] ceu conſummatur. m *[illegible].* 12 [illegible] non appetit. n *[illegible] hoc loco [illegible] peccatum intelligis.* 13 Alia ratio à repugnantibus ſumpta. Deus eſt [illegible] author, & ita quidem vt ſemper ſit ſui ſimilis quomodo igitur malorum author cenſeri poſſet. o *Ab eo qui fons eſt & [illegible]* [illegible]. p *[illegible] pro variis & multiplici conuerſione, horas, dies [illegible].* 14 [illegible] de ſermonis Dei præſtantia & fructu. [illegible] ſtudioſiſſimè nobis audiendum eſſe verbum Dei, quum hoc ſit [illegible] gratuita ſua beneficentia [illegible] ſelectos ſibi genuit. Deinde autem Apoſtolus duo vitia quæ [illegible] bent nempe quòd ita nobis placeamus vt loqui [illegible] Deum loquentem audire, imò etiam ad corruptiones [illegible] vitiis placiditatem & [illegible] amantem opponit. q *Id eſt, quod Paulus gratuitam beneuolentiam [illegible] fons eſt noſtra ſalutis.* r *Sacra [illegible] oblationis inſtar, ex reliquo hominum acervo collecta.* ſ *Quod Deus præſcribit.* t *[illegible] & quicquid ſtrictè [illegible].* 15 Altera admonitio, [illegible] Dei verbum, vt ex [illegible] inſtituatur.

effote auditores ſolùm, [16] fallentes voſmet-
ipſos.
23 [17] Nam ſi quis audit ſermonem, & eum
non præſtat, is ſimilis eſt viro conſideranti
faciem ſuam [v] natiuam in ſpeculo.
24 Conſiderauit enim ſeipſum, & abiit, &
ſtatim oblitus eſt qualis eſſet.
25 At quum introſpexerit in perfectam illam
Legem libertatis, & in ea permanſerit, quia
non fuerit auditor obliuioſus, ſed effector
operis, is (inquam) beatus erit in [z] opere ſuo.
26 [18] Si quis videtur religioſus eſſe inter vos,
non frænans linguam ſuam, ſed [y] ſuum ipſi-
us cor ſeducens, huius vana eſt religio.
27 [19] Religio pura & immaculata [z] apud De-
um & Patrem, hæc eſt, [a] inuiſere orphanos
& viduas in afflictione ipſorum, & imma-
culatum ſeipſum ſeruare à mundo.

non auditores tantùm: [illegible] a-
nimas veſtras.
23 Si quis enim fuerit auditor ſermonis, &
non effector illius, hic ſimilis eſt ei qui con-
templatur faciem ſuam in ſpeculo.
24 Contemplatus enim eſt ſeipſum, & tran-
ſiuit, & oblitus eſt qualis fuerit.
25 Omnis autem qui proſpexerit in Legem
perfectam libertatis, & perſtiterit in ea, ne-
quaquam eſt auditor auditionis quæ obliui-
oni traditur, ſed effector operum: & hic be-
atus erit in opere ſuo.
26 Et ſi quis exiſtimet quòd & ſeruiat Deo, &
non cohibet linguam ſuam, ſed decipit ip-
ſum cor ſuum, huius vanus eſt cultus.
27 Cultus enim qui purus eſt & ſanctus co-
ram Deo Patre, hic eſt, vt viſitet pupillos &
viduas in afflictionibus ſuis, & vt cuſtodiat
quiſque animam ſuam à mundo immacula-
tam.

19 Quarta, Charitate in proximos (præſertim alieno ſubſidio alterius, vt orphanos & viduas) & vitæ puritate verum
z *Apud Deum qui pater eſt.* a *Curare & pro viribus ſublenare.*

CAPVT. II.

1 *Perſonarum acceptiones diſcrepare dicit à Chriſti fide.* 14 *quam non ſatis eſt verbis profiteri*
15 *niſi & operibus miſericordiæ & charitatis præſtemus eandem,* 21 *Abrahæ exemplo.*

1 [1] FRatres mei, ne cum reſpectu perſona-
rum habete fidem Domini noſtri Ieſu
Chriſti [a] glorioſi.
2 Nam ſi quis in cœtum veſtrum ingrediatur
aureum geſtans annulum, veſte ſplendida,
ingrediatur autem & pauper cum ſordida
veſte,
3 Et reſpexeritis ad eum qui veſtem geſtat
ſplendidam, & dixeritis ei, Tu ſede hic [b] pul-
chrè: & pauperi dicatis, Tu ſta illic, aut ſe-
de hic ſubter ſcabellum meum:
4 [c] Nonne diſcrimen feciſtis apud vos, & fa-
cti eſtis iudices [d] peruerſè deliberantes?
5 [2] Audite, fratres mei dilecti, nónne Deus
elegit [e] pauperes mundi huius *vt ſierent* di-
uites fide, & hæredes regni quòd promiſit
iis à quibus diligitur?
6 At vos contumelia affeciſtis pauperem.
[3] Nónne diuites per tyrannidem opprimunt
vos, & trahunt vos ad tribunalia?
7 Nónne bleſphemant præclarum illud no-
men [f] à quo eſtis cognominati?
8 [4] Si quidem [g] Legem regiam præſtatis ſe-
cundum Scripturam, Diliges proximum
tuum vt teipſum, benè facitis.
9 Sin verò perſonam reſpicitis, peccatum
committitis, & redarguimini à Lege veluti
tranſgreſſores.
10 [5] Quiſquis enim totam legē ſeruauerit, of-
fenderit autem in vno, [h] omnibus tenetur.
11 [6] Nam qui dixit, Ne mœcheris, dixit eti-

1 FRatres mei, ne cum [1] acceptione vul-
tus retineatis fidem gloriæ Domini no-
ſtri Ieſchua Chriſti.
2 Nam ſi ingrediatur in cœtum veſtrum quiſ-
piam cuius annulus ſit aureus, aut cuius ve-
ſtes ſint ſplendidæ, & ingrediatur pauper
in veſtibus ſordidis:
3 Et reſpexeritis in eum qui indutus eſt ve-
ſtibus ſplendidis, & dixeritis ei, Tu hic ſede
benè: & pauperi dixeritis, Tu ſta illic, aut
ſede hic ante ſcabellum pedum noſtro-
rum:
4 Annon diſcrimen feciſtis apud voſipſos, &
facti eſtis interpretes cogitationum mala-
rum?
5 Audite fratres mei dilecti, nónne pauperes
mundi, diuites autem in fide elegit Deus, vt
eſſent hæredes regni quod promiſit Deus
iis qui diligunt ipſum?
6 Vos autem deſpectui habuiſtis ipſum pau-
perem. Nónne diuites extollunt ſe ſuper
vos, & trahunt vos ad domum iudicii?
7 Nónne ipſi obloquuntur contra famam
bonam quæ promulgata erat de vobis?
8 Et, ſi Legem Dei in hoc perficitis, ſicut
ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut
teipſum, benefacitis:
9 Si autem [2] vultum accipitis, peccatum fa-
citis, & redarguimini à Legè tanquam
tranſgreſſores Legis.
10 Qui enim totam Legem ſeruat, & in vno
tranſgreditur, toti Legi obnoxium ſe red-
didit.
11 Is enim qui dixit, Ne adulterium commit-

1 Vide [illegible] in cap. 4. Match. [illegible]

2 Quid ſit accipere vultum, oſtendimus Match. [illegible]

[illegible] probat, ex eo quòd diuites ſint potius execrabiles, vt qui Eccleſiam perſequantur & Chriſtum blaſphement: loquitur [illegible] diuitibus, cuiuſmodi ſemper fuerunt plerique, quibus pios pauperes & abiectos opponit. [illegible]
[illegible] 4 [illegible] Charitati [illegible] Deus cum illa perſonarum acceptione conuenire [illegible]
[illegible] 5 [illegible]
[illegible] 5 [illegible] argumentum ad eiuſdem concluſionis probationem [illegible] proximos
[illegible] quoniam non obedit Deo qui ex Dei mandatis reſcindit [illegible] fuerit ipſi
[illegible] violatæ Legis [illegible] h *Non quòd* [illegible]
[illegible] 6 Probatio, Quia vnus & idem eſt Legiſlator [illegible]

[illegible] dixit, Ne occidas, ſi autem non commiſeris adulterium, ſed occidas, factus es tranſgreſſor Legis.
12 Ita loquimini, & ita agite, tanquam homines qui per legem libertatis iudicandi eſtis.
13 Iudicium enim ſummum eſt ſine miſericordia contra eum qui non fecit miſericordiam: [illegible] per miſericordiam ſupra iudicium.
14 Quæ eſt vtilitas, fratres mei, ſi quis dicat, Eſt mihi fides, & opera non ſint ei? Nunquid poteſt fides eius ſeruare eum?
15 Et, ſi frater aut ſoror fuerint nudi & carentes cibo quotidiano,
16 Et dixerit illis aliquis ex vobis, Abite in pace, calefacite vos, & ſaturamini, & non dederitis eis neceſſitatem corporis, quænam vtilitas?
17 Ita etiam fides abſque operibus mortua eſt ſola.
18 Dicet enim aliquis, Tibi eſt fides, & mihi ſunt opera: oſtende mihi fidem tuam ſine operibus, & ego oſtendam tibi fidem meam ex operibus meis.
19 Credis quòd vnus eſt Deus? Benè facis: etiam dæmonia credunt, & [5] contremiſcunt.
20 Vis tu ſcire, ô fili hominis debilis, quòd fides ſine operibus mortua ſit?
21 Pater noſter Abraham nonne ex operibus [4] iuſtificatus eſt quum obtulit Iſaac filium ſuum ſuper altare?
22 Vides quòd fides eius [5] auxilio fuerit operibus eius, & ex operibus fides eius [6] perfecta ſit?
23 Et impleta eſt Scriptura quæ dicit quòd credidit Abraham Deo, & imputata eſt ei fides illa ad iuſtitiam, & amicus Dei vocatus eſt.
24 Videtis quòd ex operibus [7] iuſtificatur filius hominis, & nequaquam [8] ex fide tantùm?
25 Similiter etiam Rahab [9] meretrix nonne ex operibus iuſtificata eſt, quæ excepit exploratores, & per viam aliam emiſit eos?
26 Quemadmodum corpus abſque ſpiritu mortuum eſt, ſic fides abſque operibus mortua eſt.

[illegible] Ne occidas, [illegible] factus es tranſgreſſor Legis.
22 [7] Ita loquimini, & ita facite vt per Legem libertatis iudicandi.
13 Nam damnatio abſque miſericordia erit ei qui non præſtiterit miſericordiam, & gloriatur miſericordia aduerſus damnationem.
14 [8] Quæ vtilitas fratres mei, ſi fidem dicat aliquis habere ſe, opera verò non habeat? num poteſt fides illa eum ſeruare?
15 [9] Quod ſi frater aut ſoror nudi fuerint, & egentes quotidiano victu:
16 Dicat autem eis aliquis veſtrûm, Abite cum pace calefacite & ſaturamini, non tamen dederitis eis quæ ſunt apta corpori, quæ erit vtilitas?
17 Ita quoque fides, ſi opera non habeat, mortua eſt per ſe.
18 [k] Quinimò dicet aliquis, Tu fidem habes, & ego opera habeo: oſtende mihi fidem tuam ex operibus tuis, & ego oſtendam tibi ex operibus meis fidem meam.
19 [10] Tu credis Deum vnum eſſe, rectè facis: & dæmonia credunt, & horreſcunt.
20 [11] Vis verò noſſe, homo vane, fidem illam quæ eſt abſque operibus, mortuam eſſe?
21 Abraham pater ille noſter, nonne ex operibus [l] iuſtificatus eſt, quum obtuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare?
22 Vides fidem [m] adminiſtram fuiſſe operum ipſius, & ex operibus [n] fidem perfectam fuiſſe?
23 Itaq; [o] impleta eſt ſcriptura quæ dicit, Credidit autem Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſtitiam, & amicus Dei vocatus eſt.
24 [12] Videtis igitur ex operibus [p] iuſtificari hominem, & non [q] ex fide tantùm?
25 [13] Similiter autem etiam Rahab illa meretrix, nonne ex operibus iuſtificata eſt, quum excepiſſet nuncios, & alia via emiſiſſet?
26 [14] Nam ſicut corpus abſque ſpiritu mortuum eſt, ita & fides illa quæ eſt abſque operibus, mortua eſt.

[3] Vel horreſcunt.
[4] Id eſt, Comperitus eſt iuſtificatus [illegible].
[5] Vel, Cooperata fuerit operibus eius.
[6] Id eſt, Perfectius cognita.
[7] Id eſt, iuſtus eſſe comprobatur.
[8] Non per eam illam mortuam & ſterilem fidem quam tu te habere iactas ſine operibus.
[9] Vel Cauponæ. Vtrunque enim ſignificat Hebraica vox זונה, tum etiã Syra [illegible]. Sed plures ac maioris autoritatis reperiuntur interpretes Hebræi, qui Hoſpitam interpretantur ſeu Cauponã, quàm qui Meretricē. Nam Ionathas, paraphraſtes Chaldæus omnium ſcriptorum qui nunc extant antiquiſſimus (quippe qui ante aduentum Chriſti claruerit) in hiſtoria Rachab vocē זונה Chaldaicè vertit פונדקיתא, quod ſonat tantùm Hoſpitã, vocabulo deducto à פונדק quod ſignificat Hoſpitium, vt teſtatur autor libri [illegible], qui dicit פונדק ſignificare id quod Hebr. dicitur מלון, Conſtat autē מלון eſſe Hoſpitiū, à verbo לון quod eſt Manere & Diuerſari. Hunc Ionathan deinde ſequuntur R. Schelomo, R. Ionæ, R. Leui filius Gerſonis, & etiam R. D. Kimhi quanquam hic vtrãque interpretationē afferat, & lectori relinquat delectum.

12 Tertia ratio [illegible] eſt ab exemplo Abrahami, cuius non dubium eſt vera fide fuiſſe præditum. [illegible] demonſtrauit quæ intùs in eo erat operum [illegible] ac proinde verum [illegible] [illegible] imputata. [illegible] [illegible] [illegible]. m [illegible]. n [illegible] [illegible] o [illegible] [illegible] 13 Concluſio [illegible] [illegible] p [illegible] comprobari. q [illegible]
13 Quarta ratio à ſimili exemplo Rahab meretricis, quæ & ipſa vera fide iuſtificata [illegible] operibus [illegible].
14 Concluſio [illegible], Non fidem [illegible] quod illum [illegible] opera [illegible].

Caput III.

1 *Vt doceat [illegible] caritatis fidei & charitatis ſancta [illegible], [illegible]*

1 NE multi [1] doctores ſitis fratres vobis [illegible]
[illegible]

1 NE [1] ſitis multi doctores, fratres mei, [illegible]
[illegible]

[1] Id eſt, Cenſores [illegible] vitia nimis acutè cernentes, in ſuis verò propriis cæci.

[illegible] labitur omnes: ſi quis in ſermone non labitur, hic perfectus eſt vir, vt qui poſſit fræno moderari totum etiam corpus.

3 [4] Ecce, equis fræna in ora immittimus vt obediant nobis, & totum corpus eorum circumagimus.

4 Ecce, naues quoque, quum tantæ ſint, & à [illegible] agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo quocunque impulſus gubernantis voluerit.

5 Ita & lingua puſillum membrum eſt, & ſeſe effert magnificè: ecce, exiguus ignis quantam materiam incendit!

6 Lingua & flamma eſt, & [b] mundus iniquitatis: ita [illegible] lingua conſtituta eſt inter membra noſtra, maculans totum corpus, [c] inflammans orbem conditum, & inflammata à gehenna.

7 Omnis enim natura & ferarum & volucrũ, ſerpentiumque, & marinorum, domatur & domita eſt à natura humana:

8 Linguam autem nullus hominum domare poteſt, malum eſt quod coercere non poſſis: plena eſt veneno mortifero.

9 [6] Per ipſam benedicimus Deo & Patri, & per ipſam maledicimus hominibus qui [7] ad ſimilitudinem Dei conditi ſunt.

10 [8] Ex eodem ore prodit benedictio & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri.

11 Nunquid fons ex eodem foramine fundit dulcem & amaram aquam?

12 Nunquid poteſt, fratres mei, ficus oleas edere, aut vitis ficus? ita neque ſalſa dulcem aquam poteſt edere.

13 [9] Quis ſapiens & ſcientia præditus eſt inter vos? demonſtret ex bona conuerſatione opera ſua, cum manſuetudine ſapientiæ.

14 Quod ſi inuidiam amaram habetis, & irritationem in corde veſtro, ne gloriamini, & ne mendaces eſtote aduerſus veritatem.

15 Non eſt [illegible] iſta ſapientia supernè deſcendens, ſed terrena, animalis, dæmoniaca.

16 Vbi enim inuidia eſt & irritatio, ibi tumultus & omne opus prauum.

17 Quæ autem supernè eſt ſapientia, primùm quidem pura eſt, deinde pacifica, moderata, obſequens, plena [d] miſericordiæ & fructuum bonorum, abſque diſceptatione, ſine ſimulatione.

18 [10] Fructus autem iuſtitiæ ſeritur cum pace iis qui dant operam paci.

[illegible] omnes. Quicunque in ſermone non tranſgreditur, hic eſt vir perfectus, qui poteſt [illegible] continere totũ corpus ſuũ.

3 Ecce enim [illegible] in ore equorum immittimus vt obſequantur nobis, & totum corpus eorum circumagimus.

4 Etiam naues ingentes, quum agunt eas venti [illegible], ligno exiguo circumaguntur in locum ad quem intenta eſt voluntas eius qui gubernat.

5 Ita etiam lingua, membrum eſt exiguum, & extollit ſeſe: [illegible] etiam ignis exiguus ramos multos incendit.

6 Et lingua ignis eſt, & mundus peccati veluti ramus eſt: & ipſa lingua exiſtens in membris noſtris maculat totum corpus noſtrum, & inflammat [illegible] generationũ noſtrarum, quæ currunt veluti rotæ, ac ardebit etiam ipſa in igne.

7 Omnes enim naturæ beſtiarum, & volucrium, & reptilium maris & aridæ, [3] domantur à natura humana:

8 Linguam autem non potuit quiſquam ſubiugare. Malum eſt hoc quod non [4] impeditur: plena eſt veneno mortis.

9 Per ipſam enim benedicimus Domino & Patri, & per ipſam maledicimus filiis hominis qui ad ſimilitudinem Dei facti ſunt.

10 Et ex eodem ore procedunt maledictiones & benedictiones. Non conuenit, fratres mei, vt hæc ita fiant.

11 Nunquid poſſunt ex eadem ſcaturigine emanare aquæ dulces & amaræ?

12 Aut nunquid poteſt ficus, ô fratres mei, oleas edere, aut vitis ficus? ſimiliter neque aquæ ſalſæ poſſunt fieri dulces.

13 Quis ex vobis eſt qui ſit ſapiens & eruditus? oſtendat opera ſua per conuerſationes bonas, in ſapientia manſueta.

14 Si autem æmulatio amara ſit in vobis, aut contentio in cordibus veſtris, ne inflemini aduerſus veritatem, & mentiamini.

15 Nam hæc ſapientia è supernis non deſcendet, ſed eſt terrena, à tenebris animæ, & à dæmonibus.

16 Vbi enim eſt æmulatio & contentio, ibi etiam conturbatio, & quicquid eſt mali.

17 Sapientia autem quæ è supernis eſt, pura eſt, & plena pacis, & manſueta, & obtemperans, & plena miſericordiæ & fructuum bonorum, & ſine diſſidio eſt, & [5] vultum non accipit.

18 Fructus autem iuſtitiæ in tranquillitate ſeminantur illis [6] qui faciunt pacem.

[2] Dicerem, [illegible] in [illegible] poſitum eſſe pro [illegible] quod frequenter [illegible] in [illegible] ne [illegible] vero [illegible] quia [illegible] omnes & [illegible] habẽt, & non [illegible] potius eſt vel aliam eſſe vocem Syriæ linguæ peculiarem, vel eandem cum [illegible] in qua tamen ex Syriæ linguæ proprietate [illegible] eiuſdem organi literam.

[3] Ad verbũ, Subiiciuntur, vel Obnoxia ſunt naturæ, &c.

[4] Vel, Celatur.

[5] Quid ſit accipere vultum oſtendimus, Matt. 6.1.

[6] Id eſt, Qui colunt pacem. Habi [illegible]

[illegible] genus animos noſtros formet. [d] Miſericordiam [illegible] [illegible] omnia refert ad Dei gloriam & proximi commodum. [10] Quoniam ſibi perſuaſit mundus miſeros [illegible] ſimplicem vitam colant, pronuntiat ex aduerſo Apoſtolus, tandem eos collecturos [illegible] iuſtitiæ meſſem.

CAPVT. IIII.

[illegible] 9 à ſuperbia, 10 detractione, 14 [illegible]

1 Vnde bella & lites inter vos? nonne hinc, nempe ex voluptatibus veſtris, quæ militant in membris veſtris?

1 Vnde [illegible] in vobis bella & pugnæ? nonne [illegible] concupiſcentiis quæ militant in membris veſtris?

[2] Vel contentiones.

[illegible]

2 Vel contradicitis.

3 Vel, Mutuis.

4 Vel, Dibidantes.

5 Ad verbũ, Ponens, vel conſtituens Legem.

6 Ad verbũ. Agemus ibi annũ vnum.

2 Concupiſcitis, & non eſt vobis: & occiditis, & æmulamini, neque poteſtis ad manus veſtras: & ² pugnatis, & bella geritis, neque eſt vobis: propterea quòd non poſtuletis.
3 Petitis, & non accipitis: eo quòd malè petatis, vt ³ ſaturetis concupiſcentias veſtras.
4 Adulteri, ignoratis quòd amicitia mundi huius, inimicitia eſt apud Deum? Is igitur qui vult eſſe amicus mundi huius, inimicus eſt Deo.
5 Aut nunquid inaniter putatis dixiſſe Scripturam, quòd in inuidia concupiſcit ſpiritus qui habitat in nobis?
6 Gratiam autem ampliorem dedit nobis Dominus noſter. Propter hoc dicit quòd Deus humiliat elatos, & demiſſis dat gratiã.
7 Subdite igitur vos Deo, & reſiſtite contra Satanam: & fugiet à vobis.
8 Atque appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Emundate manus veſtras, ô peccatores: ſanctificate corda veſtra, ⁴ duplices animo.
9 Demittite vos, & lugete: & riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium veſtrum in mœrorem.
10 Demittite vos coram Domino, & exaltabit vos.
11 Ne loquamini vnus contra alium, fratres mei. Is enim qui loquitur contra fratrem ſuum, aut qui iudicat fratrem ſuum, loquitur contra Legem, & iudicat legem. Et, ſi Legem iudicas, non es effector Legis, ſed iudex eius.
12 Vnus eſt enim ⁵ conſtituens Legem & iudicium, qui poteſt ſeruare & perdere: tu autem quis es qui iudicas proximum tuum?
13 Quid autem dicemus de iis qui dicunt, Hodie aut cras profecturi ſumus in ciuitatem *aliquam* quæcunque ſit, & ⁶ tranſigemus ibi annum vnum, & mercabimur, & lucrabimur?
14 Et non cognoſcimus quid futurum ſit cras. Quid enim eſt vita noſtra, niſi vapor qui modico tempore conſpicitur, & euaneſcit ac diſtrahitur?
15 Pro eo quòd dicere deberent, ſi Dominus voluerit, & vixerimus, facturi ſumus hoc vel illud.
16 Gloriantur in ſuperbia ſua. Omnis gloriatio quæ eſt eiuſmodi, a malo eſt.
17 Et is qui nouit bonum, & non facit illud, peccatum eſt ei.

2 Concupiſcitis, & non habetis: ² malè ſtudioſè affectatis, nec poteſtis aſſequi: pugnatis & bellatis, nec obtinetis, ³ proptereà quòd non petitis.
3 Petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis, vt in voluptates veſtras inſumatis.
4 ⁵ Adulteri & adulteræ, neſcitis amicitiam mundi inimicitiam eſſe cum Deo? Quicunque ergò voluerit amicus eſſe mundi, inimicus Dei conſtituitur.
5 ⁴ An putatis Scripturam inaniter dicere, Ad inuidiam fertur ſpiritus qui ſedem poſuit in nobis?
6 Sed maiorem offert gratiam, quia dicit, Deus ſuperbis reſiſtit, demiſſis autem dat gratiam.
7 ⁵ Subiicite igitur vos Deo, reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis.
8 Appropinquate Deo & appropinquabit vobis: emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices animo.
9 ⁶ Senſu miſeriæ tangimini & lugete, & fleto: riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in ⁸ mœrorem.
10 Demittite vos in conſpectu Domini, & extollet vos.
11 ⁷ Ne alii aduerſus alios loquimini fratres: qui loquitur contra fratrem, quique damnat fratrem ſuum, loquitur contra Legem, & damnat Legem: quòd ſi damnas Legem, non es obſeruator Legis, ſed iudex.
12 Vnus eſt Legiſlator qui poteſt ſeruare & perdere: tu quis es qui damnas alium?
13 ⁸ Agè nunc qui dicitis, Hodie vel cras proficiſcemur in illam vrbem, & agemus ibi annum vnum, & mercabimur, & lucrabimur:
14 Qui ignoratis quid *futurum* ſit poſtero die. quæ eſt enim vita veſtra? vapor enim eſt qui ad exiguum *tempus* apparet, & deinde euaneſcit.
15 Pro eo quod dicere debuiſtis, Si Dominus voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut illud.
16 Nunc autem gloriamini de arrogantia veſtra: omnis eiuſmodi gloriatio, mala eſt.
17 ⁹ Igitur qui nouerit rectè facere, nec facit, hic peccato tenetur.

viuere ex ipſorum arbitrio. Ideoque ſuperciliosè damnant quicquid ipſis non arridet: quod fieri ſine graui in vnicum [illegible] iniuria non poteſt. Ita enim eius leges vt non ſatis diligenter ſcriptę culpantur, & ſibi arrogant homines quod vnius eſt [illegible] conſcientiis imponunt. Rom. 14. 4. 8 Alterum vitium, Quum de his vel illis rebus ac negotiis perinde homines [illegible] unt, ac ſi aliunde non penderent ſingula ipſorum vitæ momenta. 1. Cor. 4. 19. 9 Concluſio totius tractationis [illegible] nihil prodeſſe voluntatis Dei cognitionem, niſi vita ei reſpondeat, ſed etiam peccata efficere multo grauiora.

Capvt V.

1 *Diuini iudicii ſeueritatem diuitibus denunciat, correpta eorum ſuperbia,* 7 *vt pauperes audientes diuitum infelicem exitum,* 8 *æquo animo afflictiones,* 11 *vt Iob,* 14 *etiam quum infirmantur ferant.*

1 O Diuites, eiulate & flete propter dolores qui veniunt ſuper vos.
2 Diuitiæ enim veſtræ corruptæ ſunt, & fœtuerunt, & veſtimenta veſtra corroſa ſunt à tinea:
3 Et aurum veſtrum & argentum veſtrum

1 AGite ¹ nunc diuites, flete, vlulantes ſuper miſeriis veſtris ſuperuenturis.
2 Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, veſtimenta veſtra ſunt à tinea vorata.
3 Aurum & argentum veſtrum ærugine vitia-

[illegible] eſt: & ærugo eorum teſtabitur ad-
uerſum vos, & exedet carnes veſtras velut
ignis: [illegible] congeſſiſtis in vltimis diebus.
4 Ecce merces operariorum qui meſſuerunt
regiones veſtras, à vobis [illegible], cla-
mat, & clamores eorum qui meſſuerunt, [a] in
aures Domini Sabaoth introierunt.
5 In delicijs vixiſtis ſuper terram, & laſciui-
iſtis: [b] enutriuiſtis corda veſtra vt in [c] die ma-
ctationis.
6 Condemnaſtis, occidiſtis iuſtum: non re-
ſiſtit vobis.
7 2 Patientes igitur eſtote, fratres, vſque ad
Domini aduentum. 3 Ecce agricola expe-
ctat pretioſum fructum terræ, patienter eum
expectans, dum accipiat pluuiam matuti-
nam & ſerotinam.
8 Patientes eſtote & vos, & ſtabilite corda
veſtra, quoniam aduentus Domini appro-
pinquat.
9 4 Ne [d] ingemiſcite alius aduerſus alium, fra-
tres: vt ne condemnemini: 5 ecce, iudex
ante ianuam adſtat.
10 6 Sumite, fratres mei, pro exemplari
vexationis ac patientiæ, Prophetas, qui
loquuti ſunt in nomine Domini.
11 Ecce, beatos pronuntiamus eos qui ad-
uerſa tollerant: tolerantiam Iob audiſtis, & [e] finem Domini vidiſtis: nam abundat inti-
ma miſericordia Dominus, & eſt miſerator.
12 7 Ante omnia autem fratres mei, ne iura-
te, neque per cœlum, neque per terram, ne-
que aliud vllum iuſiurandum: [f] ſit autem ve-
ſtrum eſt, eſt, & non, non: ne in condemna-
tionem incidatis.
13 8 Æger eſt animo aliquis inter vos? oret.
bono animo eſt aliquis? pſallat.
14 9 Non valet aliquis inter vos? accerſat
presbyteros Eccleſiæ, & orent pro eo, vn-
gentes eum [g] oleo, in nomine Domini.
15 Et oratio fidei ſeruabit laborantem, eri-
getque eum Dominus: quòd ſi [i] peccata
commiſerit, remittentur ei.
16 10 Confitemini alii aliis offenſas, & orate
alii pro aliis, vt ſanemini: 11 multum enim
valet deprecatio iuſti efficax.
17 Elias homo erat iiſdem quibus nos ob-
noxius, & [k] precibus precatus eſt ne plue-
ret: & non pluit ſuper terram annos tres &
ſex menſes.
18 Et rurſum precatus eſt, & cœlum dedit
pluuiam, & terram produxit fructum ſu-
um.
19 12 Fratres, ſi quis inter vos aberrarit à ve-
ritate, & [l] conuerterit eum quiſpiam,

[illegible] eſt & corruptio eorum erit in
teſtimonium contra vos, & ipſa [illegible] eſt
vt comedat carnem veſtram, Ignem congeſ-
ſiſtis vobis in dies vltimos.
4 Ecce, merces operariorum qui meſſuerunt
[illegible] veſtras, quam peruerſè retinui-
ſtis, clamat: & vociferatio meſſorum in
aures Domini Sabaoth introiuit.
5 Delitiis enim indulſiſtis ſuper terram, &
ſubſannaſtis, & enutriſtis corpora veſtra ſi-
cut in [1] die victimæ.
6 Condemnaſtis, & occidiſtis iuſtum: & non
ſurrexit aduerſus vos.
7 Vos autem, fratres mei, [2] continete ſpiri-
tum veſtrum vſque in aduentum Domini, ſi-
cut agricola, qui expectat fructus pretioſos
terræ ſuæ, & continet ſpiritum ſuum prop-
ter eos, donec accipiat pluuiam [3] primoge-
niam & [4] ſerotinam:
8 Ita etiam vos continete ſpiritum veſtrum,
& corda veſtra corroborate, appropinquat
enim aduentus Domini noſtri.
9 Ne ingemiſcatis vnus aduerſus alium, fra-
tres mei, vt non iudicemini, ecce enim iu-
dicium ante ianuam aſſiſtit.
10 Exemplum ipſos Prophetas, accipite vo-
bis, fratres mei, ad patientiam in afflictio-
nibus veſtris, qui loquuti ſunt in nomine Do-
mini.
11 Ecce enim attribuimus beatitatem iis qui
ſuſtinuerunt. Audiuiſtis tollerantiam Iob,
& [5] finem quem fecit ei Dominus vidiſtis,
eo quòd miſericors eſt Dominus & miſe-
rator.
12 Ante omnia autem, fratres mei, ne iuretis,
neque per cœlum, neque per terram, nec e-
tiam iuramentis aliis: ſed ſit ſermo veſter,
Eſt, eſt: & Non, non: [6] vt non condemnemini
ſub iudicium.
13 Et, ſi quis ex vobis fuerit in afflictione, o-
ret: & ſi lætetur, pſallat;
14 Et ſi infirmetur, accerſat ſeniores Eccleſiæ,
& orent [7] ſuper eum, & vngant eum vncti-
one in nomine Domini noſtri.
15 Et oratio fidei ſanat eum qui ægrotus eſt
& erigit eum Dominus noſter: & ſi peccata
perpetrata ſint ab eo, remittuntur ei.
16 Confitemini autem delicta veſtra alius a-
lii, & orate vnus pro alio, vt ſanemini. Ma-
gna enim eſt vis orationis qua iuſtus orat.
17 Etiam Eliah, filius hominis fuit, obnoxi-
us paſſioni ſicut nos, & orauit vt non deſcē-
deret pluuia ſuper terram, & non deſcendit
tres annos & ſex menſes.
18 Et rurſus orauit, & cæli dederunt pluuiam,
& terra dedit fructus ſuos.
19 Fratres mei, ſi quis ex vobis errauerit à
via veritatis, & conuerterit eum quiſpiam
ab errore ſuo,

1 Id eſt, In die cō-
uiuii, pro eo enim in-
terdū accipit [illegible]
Chaldaicum & Syri-
acum, ſicut & [illegible]
Hebraicū, Iſaiæ 34. 6.
in Paraphr. Chaldai-
ca & Prouerb. 7. 14.
& 17. 1. in textu He-
bræo.

2 Id eſt, Patienter
expectate ſine mur-
muratione, aut pra-
ua cogitatione prop-
ter longam dilatio-
nem.

3 Id eſt, Quæ pau-
lo poſt factam ſemē-
tem deſcendit.

4 Id eſt, Quæ pau-
lo ante meſſem de-
ſcendit.

5 Id eſt, Quem de-
derit ei Deus exitū
ex lectione ſacrorum
librorum vidiſtis.

6 Id eſt, Vt non
[illegible] iudicium
condemnationis.

7 Vel, pro eo.

[illegible] ſeriò & ſine [illegible] affirmate quod aſſerendum, [illegible] ſimpliciter negate. 8 Optimum aduerſus omnes afflictiones reme-
[illegible] nimirum, quibus & in triſtitia & in gaudio ſuus eſt locus. 9 Peculiariter oſtendit ad quos potiſſimum medicos
[illegible] dum, nimirum ad presbyterorum preces, qui & corpus (prout tunc vigebat ſanationis donum) curent, & præcipu-
[illegible] tollant, peccatorum videlicet remiſſione, ſuis precibus & monitis, ægrotantibus impetrata. g Fuit hoc ſymbolum
[illegible] h [illegible] Domini. i [illegible]
[illegible] 10 [illegible] peccata,
[illegible] alii aliis [illegible]
[illegible] ab effectis, vt [illegible] intelligant nihil eſſe illis efficacius, modò ex puro animo proficiſcantur. k [illegible]
[illegible] 12 Occupatio, [illegible] quum è contrario nihil Deo gratius quam
[illegible] in viam reuocare. l A via reuocarit.

EPISTOLA CATHOLICA PETRI APOSTOLI

PRIOR.

CAPVT I.

Magnificat excellentiam Dei gratiam in Christo, [illegible] prophetae. Inde deducit exhortationem [illegible] 7 *quae fide recipitur, & [illegible]* 10 *[illegible]* 15 *[illegible]*

1 PETRVS Apostolus Ieschua Christi, electis, & incolis dispersis, in Pontum, & in Galatiam, & in Cappadociam, & in Asiam, & in Bithyniam:

2 Qui electi fuerunt in praescientia Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, ut sint in obedientia, & [illegible] sanguinis Ieschua Christi. Gratia & pax multiplicetur vobis.

3 Benedictus Deus Pater Domini nostri Ieschua Christi, qui per gratiam suam magnam [illegible] nos, per resurrectionem Domini nostri Ieschua Christi, in spem vitae:

4 Et in haereditatem, quae non corrumpitur, & non contaminatur, & non marcescit, quae praeparata est vobis in caelis.

5 Qui custodimini per virtutem Dei, & per fidem in salutem quae praeparata est ut reueletur in temporibus extremis.

6 In quibus gaudebitis in perpetuum, etiamsi hoc tempore modicum affligimini tentationibus variis.

7 Quae veniunt super nos: ut exploratio fidei vestrae conspiciatur (quae pretiosior est quam aurum depuratum, quod probatum est per ignem), ad gloriam & ad honorem & ad laudem, in reuelatione Ieschua Christi.

8 Quem non vidistis, & diligitis eum, & in fide eius exultatis, laetitia laudabili, quae verbis non exprimitur:

9 Ut recipiatis praemium fidei vestrae, salutem animarum vestrarum:

10 Eam inquam salutem de qua inquisiuerunt Prophetae, quum vaticinarentur de gratia quae futurum erat ut daretur vobis.

1 PETRVS Apostolus Iesu Christi, aduenis dispersis per Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam & Bithyniam;

2 Dilectis ex praescito Dei Patris, ad sanctificationem Spiritus per obedientiam & aspersionem sanguinis Iesu Christi: gratia vobis & pax multiplicetur.

3 Benedictus esto Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vitam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis,

4 In haereditatem quae nec perire potest, nec contaminari, nec marcescere, vobis in caelis seruatam.

5 Qui virtute Dei custodimini per fidem, ad salutem quae parata est patefieri tempore vltimo.

6 Qua in re exultatis, tristitia [illegible] nunc (si opus est) in variis tentationibus affecti.

7 Vt exploratio fidei vestrae multo pretiosior *exploratione* auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur, comperiatur vobis *esse* laudi & gloriae & honori, quum patefiet Iesus Christus.

8 Quem quum non videritis, diligitis: quem quum nunc non cernatis, in eum tamen credentes, exultatis gaudio ineffabili & glorioso:

9 Reportantes mercedem fidei vestrae salutem animarum.

10 De qua salute inquisiuerunt, & quam scrutati sunt Prophetae, qui [illegible] in vos gratiam praedixerunt:

10 [illegible] temporis
[illegible] qui in ipsis erat
Spiritus Christi, [illegible] de Chri-
sto perpessiones, & gloriam illas consequu-
turam.
12 Quibus patefactum est eos non, sibi sed
nobis ea administrare quę nunc annunciata
sunt vobis per eos qui vobis prædicarunt E-
uangelium per [illegible] emissum à coelo Spiritum
sanctum, [illegible] angeli inprospi-
cere.
13 [4] Quapropter [h] succincti lumbis mentis
vestræ, sobrii, [5] [i] integrè sperate in eam
[6] quæ ad vos defertur gratiam [7] in patefa-
ctione Iesu Christi.
14 [8] Vt filii obedientes, qui vos non confor-
metis pristinis quæ in ignorantia vestra vi-
guerunt cupiditatibus.
15 Sed sicut is qui vos vocauit sanctus est, ipsi
quoque sancti in omni conuersatione red-
damini.
16 Propterea [illegible] estote [illegible]
ego sanctus sum.
17 [10] Itaque si patrem [illegible] cum
qui citra personarum [illegible] ex
cuiusque opere, [illegible] com-
morationis vestræ [illegible]
18 [11] Vt qui sciatis vos non caducis rebus ar-
gento vel auro, [illegible] redemptos ex vana
illa vestra conuersatione, ex patrum tradi-
tionibus accepta:
19 Sed pretioso sanguine, [illegible] agni imma-
culati & incontaminati, nempe Christi:
20 [12] Præsciti quidem ante iacta mundi fun-
damenta, patefacti verò [illegible] tempori-
bus propter vos.
21 Per eum credentes Deo, qui excitauit e-
um à mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides
ac spes vestra in Deo esset.
22 [13] Qui igitur animas vestras purificastis,
auscultando veritati per Spiritum, ad cha-
ritatem fraternæ simulationis expertem, ex pu-
ro corde alii alios diligite impensè:
23 Renati non ex semine intereunte, sed non
intereunte, id est, per sermonem Dei viui
& manentis in æternum.
24 [14] Nam omnis [m] caro est vt gramen, & om-
nis gloria hominis vt flos graminis, exaruit
gramen, & flos eius decidit.

[illegible] (Rev. 14:1-2 concluded) [illegible]

10 Et scrutati [illegible] quod tempus indica-
ret, [illegible] Spiritus Christi habitans in
eis, quo tempore futura esset passio ea
Christi, & gloria eius quæ sequutura erat po-
stea.
12 Et [illegible] est illis quicquid scrutati fu-
erunt, propterea quod non sibiipsis inquire-
bant, sed nobis quæ ad nos *spectabant* vatici-
nabantur: illa [illegible] quæ nunc manifesta-
ta sunt vobis [illegible] qui [illegible]
vobis per [illegible] sanctum qui missus est à
cœlo: in quæ concupiscunt etiam Angeli
perspicere.
13 Quapropter succingite lumbos mentium
vestrarum, & excitamini perfectè, & sperate
in gaudium quod eueniet vobis in reuelati-
one Domini nostri Ieschua Christi.
14 Tanquam filii obedientes: neque associe-
tis vos rursus concupiscentiis pristinis, quas
concupiscebatis sine scientia, sed estote
sancti in omnibus conuersationibus vestris.
15 Sicut sanctus est is qui vocauit vos.
16 Quia scriptum est, Estote sancti, sicut e-
tiam ego sanctus sum.
17 Et si ita est quòd Patrem vocatis eum in
cuius conspectu non est [illegible] &
iudicat [illegible] hominem [illegible] opera
eius, cum timore vos gerite in tempore hoc
incolatus vestri.
18 Scientes quod non argento quod vetera-
scit [illegible] neque auro redempti estis ex
operibus vestris vanis, quæ accepistis à pa-
tribus vestris:
19 Sed sanguine pretioso agni in quo macula
& labes non est, qui est Christus.
20 Qui ab initio fuit destinatus ad hoc ipsum
ante constitutionem mundi, & manife-
status est in extremitate temporum pro-
pter vos.
21 Qui per eum credidistis in eum qui exci-
tauit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, vt
fides vestra & spes vestra esset in Deum.
22 Sanctificate animas vestras per obedi-
entiam veritatis, & impletis dilectione quæ
non accepit vultum, quæ est à corde puro
& perfecto. Diligite alter alterum.
23 Tanquam à qui regeniti fuistis non ex se-
mine quod vetustate perit, sed ex eo quod
non perit vetustate per sermonem viuum
Dei qui manet in æternum.
24 Quia omnis caro fœnum, & omnis glo-
ria eius tanquam flos agri. Exarescit fœnum,
& marcescit flos.

2 Ad verbum, Per manum eorum, &c. id est, Opera & ministerio eorum qui, &c. Hebræi sunt.

3 Vide annotata in cap. 4. Matth. 2.

[illegible] omnes homines vocantur: sanctificatione [illegible] Dei nos [illegible] ut eadem sit patris & filiorum indoles. [illegible] Luc. 1.75. Leuit. 11.44. & 19.2. & 20.7. [illegible] Vt nostra fides & spes [illegible]

25 Verbum autem Domini manet in sæcula. Et hoc eſt verbum illud quod prædicatum eſt vobis.

25 At ſed verbum Domini manet in æternum: hoc autem eſt verbum illud quod euangelizatum eſt vobis.

[illegible] quod euangelizatum eſt.

CAPVT. II.

1 Fideles verbo Dei renatos hortatur ad ducendam vitam quæ profeſſioni reſpondeat: [illegible] fidei, alleget quod de Chriſto prædictum fuit. 11 Hortatur deinde ad obedientiam præſentem magiſtratuum. 21 [illegible] Chriſti exempla.

1 Deponite igitur à vobis omnem malitiam & omnem dolum, & ſimulationem, & inuidiam, & obtrectationem.

2 Et eſtote tanquam infantes ſimplices, & concupiſcite ipſum ſermonem tanquam lac mundum & ſpirituale, per quod creſcetis ad ſalutem.

3 Si guſtatis & vidiſtis quòd bonus ſit Dominus,

4 Ad quem appropinquaſtis, qui eſt lapis viuus, quem reprobauerunt filii hominis, & electus & pretioſus apud Deum.

5 Et etiam vos, tanquam lapides viui ædificemini, & eſtote templum ſpirituale, & ſacerdotes ſancti, ad offerendum victimas quę ſint acceptabiles coram Deo per Ieſchua Chriſtum.

6 Dicitur enim in Scriptura, Ecce, pono in Tzchiiun lapidem electum & pretioſum, in capite anguli: qui credit in eum non pudefiet.

7 Vobis igitur data eſt hæc res pretioſa qui creditis: illis autem qui non acquieſcunt, lapis eſt offenſionis & petra ſcandali:

8 Et qui offendunt in ipſum, non acquieſcentes ſermoni, quia ad hoc poſiti ſunt.

9 Vos autem genus eſtis electum, quod ſacerdotio fungitur ad regnum, populus ſanctus, cœtus redemptus, vt prædicetis laudes illius qui vocauit vos è tenebris ad lucem ſuam eximiam.

10 Qui antea non reputabamini populus, nunc autem populus Dei: etiam non erat erga vos miſericordia, nunc autem effuſa eſt ſuper vos miſericordia.

11 Dilecti mei, peto à vobis, tanquam aduenis & tanquam incolis, vosipſos ſeparate ab omnibus concupiſcentiis corporis quę gerunt bellum aduerſus animam.

1 PRoinde [1] depoſita omni malitia & omni dolo & ſimulationibus & inuidentiis, & omnibus obtrectationibus,

2 [2] Vt [3] modò nati infantes, lac illud ſermonis ſincerum expetite, vt per illud adoleſcatis:

3 [5] Si quidem guſtaſtis quòd bonus ſit Dominus.

4 [4] Ad quem accedentes, qui eſt lapis viuus, ab hominibus quidem reprobatus, apud Deum verò electus ac pretioſus.

5 Ipſi quoque veluti viui lapides, ædificati, ſiatis domus ſpiritualis: [5] ſacerdotium ſanctum, ad offerendum ſpirituales hoſtias, acceptas Deo per Ieſum Chriſtum.

6 [6] Quapropter etiam continetur in Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem in imo angulo, electum, pretioſum: cui qui credit, non pudefiet.

7 [7] Vobis igitur eſt honori qui creditis: immorigeris verò lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt caput anguli, & lapis ad quem impingitur, & petra offendiculi.

8 *Nempe* iis qui offendunt ad ſermonem, immorigeri, ad quod etiam poſiti fuerunt.

9 [8] Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus quem *ſibi Deus* vt proprium vendicat: vt virtutes prædicetis illius qui vos vocauit è tenebris in admirabilem ſuam lucem.

10 Qui quondam eratis non populus, nunc *eſtis* populus Dei: qui non conſequuti miſericordiam, nunc eſtis miſericordiam conſequuti.

11 [9] Dilecti, [10] precor vt tanquam aduenæ ac peregrini, [11] abſtineatis à carnis cupiditatibus [12] quæ militant aduerſus animam.

5 Vide annotat. in cap. 4. Matth.

[illegible] ſua vitali virtute fulciens, & ſecum compingens, quamuis ab hominibus [illegible] hoc bonum negligatur. [illegible] ſed vt templum [illegible] ſacerdotium Chriſto perfectis, in quo [illegible] omnes ſpirituales oblationes [illegible] Eſaiæ Prophetæ teſtimonio. [illegible] Filius Dei glorificetur. Tertiò, Chriſti gloriam [illegible] vera & genuina eorum exitii cauſa. [illegible] corruptiſsimi, ſed ex cæleſtis ciuitatis [illegible] ſuperſtes illa natura) non viuunt Filii Dei [illegible] Tertium argumentum. Quia quantumuis cupiditates iſtæ nobis blandiantur, tamen ſalutem noſtram non [illegible]

12 [illegible] conuerſationem veſtram habentes
honeſtam inter Gentes, vt pro eo quòd lo-
quuntur aduerſus vos velut maleficos, [14] ex
bonis operibus quæ ſpectarint, glorificent
Deum [b] die viſitationis.
13 [15] Proinde ſubiecti eſtote cuiuis [c] huma-
nę ordinationi [16] propter Dominum: [17] ſiue
regi,vt qui ſupereminear:
14 Siue præſidibus, vt qui per eum mittantur
[18] tum ad vltionē maleficorum, tum ad lau-
dem rectè agentium:
15 [19] Quoniam ita eſt voluntas Dei, vt benè
agendo, os obſtruatis amentium hominum
ignorantiæ:
16 Vt liberi, & non veluti malitiæ velamen
habentes libertatem, ſed vt ſerui Dei.
17 [20] Omnes [d] honorate: [e] fraternitatem di-
ligite. Deum timete: Regem honorate.
18 [21] Famuli, ſubditi eſtote cum omni timore
dominis,non ſolùm bonis & æquis ſed etiam
prauis.
19 [22] Hoc enim cedit gratiæ, ſi quis propter
[f] conſcientiam Dei ſuffert moleſtias iniuſtè
afflictus.
20 Quę enim eſt laus ſi peccantes & colaphis
cæſi, iſtud toleretis? ſed ſi quum benefacitis,
tamen afflicti toleretis, hoc cedit vobis gra-
tiæ apud Deum.
21 [23] Nam ad hoc etiam vocati eſtis, quoni-
am & Chriſtus paſſus eſt pro vobis, relin-
quens vobis [g] exemplar, vt inſequeremini
veſtigia ipſius.
22 Qui peccatum non fecerat, nec inuentus
eſt dolus in ore ipſius.
23 Qui conuitiis affectus, non viciſſim conui-
tiabatur: quum malis afficeretur, non mina-
batur: [24] ſed committebat *cauſam ſuam* ei
[25] qui iuſtè iudicat:
24 [26] Qui peccata noſtra pertulit in corpore
ſuo ſuper lignum, vt peccatis mortui, iuſtitiæ
viueremus: cuius vibicibus ſanati eſtis.
25 Nam eratis velut oues errantes: ſed con-
uerſi nunc eſtis ad paſtorem & curatorem a-
nimarum veſtrarum.

12 [illegible] conuerſatio veſtra bona coram
omnibus filiis hominis: & ii qui loquuntur
contra vos ſermones malos, videbunt veſtra
opera bona, & laudabunt Deum in die pro-
bationis.
13 Et eſtote ſubiecti omnibus filiis hominis,
propter Deum: regibus, propter dominium
eorum:
14 Et iudicibus, quia ab eo mittuntur ad vin-
dictam delinquentium, & ad laudem ope-
rantium bona.
15 Quoniam ſic eſt voluntas Dei operibus ve-
ſtris bonis obturetis ora ſtultorum qui non
nouerunt Deum.
16 Tanquam [1] præditi libertate, & non tan-
quam homines quibus facta eſt libertas eo-
rum, operimentum malitię ipſorum, ſed tan-
quam ſerui Dei.
17 Omnem hominem in honore habete: fra-
tres veſtros diligite: & à Deo timete, & re-
ges honorate.
18 Et illos ſeruos qui ſunt inter vos, *pace alle-
gate*: ſubiecti eſtote dominis veſtris in ti-
more: non tantùm bonis & humanis, ſed e-
tiam duris & prauis.
19 Illis enim eſt gratia corā Deo, illis inquam
qui propter conſcientiam bonam tolerant
afflictiones quæ veniunt ſuper eos per ini-
quitatem.
20 Qui autem propter peccata ſua ſuſtinent
afflictiones, quænam laus eſt eis? Sed quum
facitis quod bonum eſt, affligunt vos, ac to-
leratis, tunc multiplicabitur laus veſtra a-
pud Deum.
21 Ad hoc enim vocati eſtis. Quia etiam
Chriſtus mortuus eſt pro nobis, & reliquit
nobis hoc exemplum, [2] vt vos in veſtigiis ip-
ſius iretis.
22 Qui non fecit peccatum, neque dolus eſt
inuentus in ore eius:
23 Qui maledicebatur, & non maledicebat:
& patiebatur, & non minabatur, ſed trade-
bat [3] cauſam ſuam iudici iuſtitiæ.
24 Et ipſe portauit peccata omnia, & aſcendere
fecit illa cum corpore ſuo ad crucem, [4] vt
mortui peccatis per iuſtitiam eius viuere-
mus, [5] maculis enim eius ſanati eſtis.
25 Quia fuiſtis errantes velut oues: & con-
uerſi eſtis nunc ad paſtorem & curatorem
animarum veſtrarum.

1 Ad verbum, Filii libertatum, de quo genere dicendi vide Iohan. 6, & 1. Cor. 9. in annotationibus.

2 Id eſt, Vt veſtigia eius teneretis, & patientiam eius imitaremini.

3 Ad verbum, Iudicium ſuum.

4 Vel, Sanauit.

5 Intelligit aſperſionem ſanguinis eius quo totum eius corpus fuit commaculatum.

[illegible] vitiis [illegible] quibus rebus conſtat [illegible] huius vitæ tranquillitas ac felicitas. 19 Primum argumentum [illegible] oſtendens libertatem Chriſtianam minimè omnium (ſicut iam tum nonnulli regni Dei planè imperiti dictitabant) in eo [illegible] legum excutiamus, ſed in eo potius vt ex Dei voluntate vitam ſanctè inſtituentes, omnibus planum faciamus, Euange[illegible] velamen, quum ſic liberi ſimus, vt ſimus tamen Dei ſerui non peccati. 20 Ciuilem vitam, occaſione ex iis quæ [illegible] partes [illegible] diuidit, nempe in officia quæ priuati priuatis, ac præſertim fideles fidelibus debent, & in eam [illegible] quæ ſuperioribus [illegible] tamen vt reges Deo minimè [illegible], quum Deo timor, regibus honor debeatur. [illegible] *Fraternam cœtum, & [illegible] Zach. 11. 14. vel fraternam [illegible].* 21 Tranſit [illegible] officia, quæ his ſeruis deſcribit vt [illegible], non tantum æquis & moderatis, ſed etiam iniquis & aſperis [illegible]. Eph. 6. 6. col. 3. 22. 1. Cor. 7. 20. 22 Occupatio, Durum quidem eſſe ſeruilem conditionem, præſertim ſi [illegible] ſed tamen fore Deo gratam hanc ſubiectionem, ſi voluntas ipſius plus apud ſeruos valeat quam dominorum iniuria. [illegible] Eſa. 53. 9. 1. ioh. 3. 6. 23 Seruitutis aſperitatem [illegible] pro ſeruis etiam paſſum eſſe Chriſtum oſtendit, vt tanto æquius ferant [illegible] inter eiuſdem naturæ homines inæqualitatem [illegible] Chriſtus [illegible] pro exemplo ſignificat non poſſe non videri nimium molles, qui in tolerandis [illegible], quum ipſe Chriſtus [illegible] omnium afflictiones & tamen patientiſſimus. [illegible] 24 [illegible] aduerſus iniuriam [illegible], nempe vt Deo cauſam ſuam commendent. [illegible] ad dominos qui & ipſi Dominum ac iudicem in cœlis habeant, [illegible] ſeruis illatas [illegible]. 26 Reuocat eos Apoſtolus à conſideratione iniuriarum quas perferre coguntur, ad co[illegible] beneficii à Chriſto accepti. Eſa. 53. 5. mat. 8. 17.

Caput III.

1 Ne mulieres Chriſtianæ viros [illegible] ab Eua [illegible], [illegible], 5 [illegible] [illegible] proponit. 8 Addit generalia præcepta. 14, vt æquo animo

ſuſtineant

[illegible] conuerſatio [illegible]

3 Similiter & mulieres [illegible] ſubditæ ſint maritis veſtris, vt eos qui non obtemperant ſermoni, per conuerſationem veſtram bonam ſine labore acquiratis:

2 Videntes quòd in reuerentia & caſtitate vos geritis.

3 Neque ornemini ornatibus externis intorſionis capillorum veſtrorum, aut excogitatione auri, aut veſtitu [illegible] ſumptuoſorum;

4 Sed ornate vos in r filio hominis occulto cordis, in ſpiritu lenitatis, qui non corrumpitur: *hic eſt* ornatus qui eſt ſumptuoſus coram Deo.

5 Ita enim etiam olim mulieres ſanctæ quæ ſperabant in Deo, ornabant ſeipſas, & ſubditæ erant maritis ſuis.

6 Quemadmodum Sara ſubdita erat Abrahæ, & vocabat eum Dominum meum: Cuius eſtis vos filiæ in operibus bonis s non perterrefactæ vllo pauore.

7 Voſque viri, ſimiliter habitate cum vxoribus veſtris ſecundum ſcientiam, & tanquam vaſis debilis in precio habete eas, eo quòd etiam ipſæ vobiſcum hæredes erunt doni vitæ quæ eſt in æternum: & ne ſitis impingentes in precibus veſtris.

8 Tandem autem vt ſitis omnes vos in concordia, & ſitis dolentes cum iis qui dolent, & amantes vnus alium, & eſtote miſericordes & manſueti.

9 Et nemini malum pro malo rependatis: neque etiam conuitium pro conuitio, ſed quod contrarium eſt illis, benedicite: ad hoc enim vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate conſequamini.

10 Qui vult igitur vitam, & diligit dies bonos videre, cuſtodiat linguam ſuam à malo, & ſua labia, vt non loquantur dolum.

11 Recedat à malo, & faciat bonum, & quærat pacem & 3 ſectetur eam.

12 Quia oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius ad auditionem eorum: & facies Domini ſuper malos.

13 Et quiſnam eſt qui faciat vobis malum, ſi fueritis æmulatores bonorum?

14 Et ſi contingat vt patiamini propter iuſtitiam, beati eſtis: & ne timeatis ab illis qui terrificant vos, neque conturbemini.

3 Similiter t vxores ſubiectæ *ſint* ſuis viris: a vt etiam, ſi qui non obediunt Sermoni, per vxorum conuerſationem abſque ſermone lucrifiant:

2 Vbi ſpectarint cum reuerentia coniunctam caſtam conuerſationem veſtram.

3 t Quarum ornatus non ſit externus ille in nodis capillorum, & circumpoſito auro, vel palliorum amictu:

4 Sed ↄ occultus ille cordis homo *ſitus* in incorruptibilitate mitis ac quieti ſpiritus, qui eſt b coram Deo preciosus.

5 v Ita enim olim & ſanctæ illæ mulieres ſperantes in Deo, ornabant ſeſe, ſubiectæ ſuis viris.

6 x Sicut Sara obediuit Abrahæ, dominum eum vocans: cuius factæ eſtis filiæ dum benè facitis, s etiam quum non terremini vllo pauore.

7 a Viri ſimiliter, vnà c verſentur, vt d ſcientes decet, [illegible] vaſi muliebri vt infirmiori tribuentes f honorem, g vtpote quum vnà etiam hæredes *ſint* gratiæ vitæ, ne interrumpantur preces veſtræ.

8 m Denique omnes *eſtote* concordes, [illegible] fraterna præditi charitate, ad intimam miſericordiam proni, comes:

9 n Non reddentes malum pro malo, aut conuitium pro conuitio, ſed contrà, benedicentes: o vt qui ſciatis vos ad hoc vocatos eſſe vt benedictionis hæreditatem poſſideatis.

10 p Itaque qui vult vitam diligere, & h videre dies bonos, coërceat linguam ſuam à malo, & labia ſua, ne loquantur dolum.

11 Declinet à malo, & faciat bonum: quærat pacem, & perſequatur eam.

12 Nam oculi Domini *ſunt intenti* in iuſtos, & aures eius in deprecationem eorum: i vultus vero Domini aduerſum eos qui faciunt mala.

13 q Et quis eſt qui affligat vos, ſi bonitatis æmulatores fueritis?

14 Sed & ſi quid perpeſſi fueritis propter iuſtitiam, beati *tamen eſtis.* r Cæterùm timore eorum ne timete, neque turbamini: Sed Dominum Deum l ſanctificate in cordibus veſtris.

r Filium hominis occultum cordis vocat internum hominem, qui ſecundum Deum eſt creatus, quem aliàs Paulus vocat nouum & ſpiritualem, cui opponitur externus, vetus & carnalis.

s Id eſt, Non vi nec metu adactæ, ſed ſponte & liberè bonis operibus incumbentes.

3 Ad verbum, Currat poſt eam, Hebraiſmus.

[illegible] viri organon ad vſus longe præſtantiſſimos conditum: [illegible] e contrario tanto magis ſollicitè habendam. [illegible] ad ſimilem virum Deo [illegible] [illegible] & perficiendum. [illegible]

[illegible]

[illegible] beneficiis potius ſunt vincendi. Quòd ſi ne ſic quidem poſſimus lucrifieri, nihilominus tamen beati erimus ſi propter [illegible]

[illegible] & ab ipſo ſolo pendens. [illegible]

15 [illegible] autem ſemper parati ad reſponſio-
nem cuilibet petenti rationem eius ſpei
quæ in vobis eſt, cum lenitate & reueren-
tia:
16 Conſcientiam bonam habentes: vt pro eo
quod loquuntur aduerſum vos tanquam ma-
leficos, pudefiant qui [illegible] veſtram bo-
nam in Chriſto conuerſationem.
17 [illegible] Melius enim eſt vt benè agentes, ſi ita
velit Dei voluntas, malis afficiamini, quàm
malè agentes:
18 [illegible] Nam & Chriſtus ſemel pro peccatis
paſſus eſt, [illegible] iuſtus pro iniuſtis [illegible] vt nos ad
Deum adduceret, [illegible] mortificatus quidem
[illegible] carne, viuificatus autem Spiritu:
19 [illegible] Per quem etiam ſpiritibus qui ſunt in
carcere profectus prædicauit,
20 Olim immorigeris, quum [illegible] ſemel expecta-
bat Dei patientia in diebus Noe, quum ap-
pararetur arca: in qua paucæ (id eſt octo)
[illegible] animæ ſeruatæ ſunt in aqua.
21 [illegible] Cui nunc correſpondens exemplar Bap-
tiſmi, nos quoque nunc ſeruat (non quo car-
nis ſordes abiiciuntur, ſed ſtipulatio bonæ
conſcientiæ [illegible] apud Deum interroget) [illegible] per
reſurrectionem Ieſu Chriſti,
22 Qui eſt ad Dextram Dei, profectus in cœ-
lum, ſubiectis ipſi angelis & poteſtatibus ac
virtutibus.

15 Sed ſanctificate in cordibus veſtris Domi-
num Chriſtum, & eſtis parati ad defenſio-
nem apud omnem qui quærit vobis ſermo-
nem de ſpe fidei [illegible]
[illegible]
16 Habentes vobis conſcientiam bonam, vt qui
loquuntur de vobis tanquam de hominibus
malis, erubeſcant, tanquam viri qui calum-
niantur conuerſationes veſtras bonas quæ
ſunt in Chriſto.
17 Iuuat enim vos, quum facientes opera bo-
na, ſuſtinetis mala, (ſi modo ita voluntas eſt
Dei) & non quum facitis ipſi mala.
18 Nam etiam Chriſtus [illegible] ſemel mortuus eſt
pro peccatis, iuſtus pro peccatoribus, vt vos
offerret Deo, & mortuus eſt in corpore, &
viuit in ſpiritu.
19 Et prædicauit animabus illis quæ incluſæ
fuerunt in ſepulchro:
20 Quæ antea non obedientes fuerant in di-
ebus Nuach, quum longanimitas Dei præ-
ciperet vt fieret arca, propter expectatio-
nem conuerſionis eorum, & octo animæ
tantùm ingreſſæ ſunt in eam, & ſaluæ factæ
ſunt per aquas.
21 Secundum quem typum vos quoque ſalui
facti eſtis per baptiſmum (non corpore ab-
loti à ſordibus ſed confitentes Deum in cõ-
ſcientia pura) & reſurrectionem Ieſchua
Chriſti:
22 Qui ſublatus eſt in cœlum, & eſt ad dexte-
ram Dei, & ſubiiciuntur ei Angeli & prin-
cipatus & poteſtates.

[illegible] à comparatis. Paſſus eſt Chriſtus iuſtus pro nobis iniuſtis, & nos iniuſtos [illegible] pro iuſti nomine? [illegible] [illegible]

[illegible]

CAPVT IIII.

1 *Longius profert Chriſti exemplum,* 6 *nempe ad carnis mortificationem.* 8 *Charitatem in primis commendans.* 12 *Redit rurſus ad patientiæ doctrinam,* 17 *[illegible] rationem ab Eccleſia [illegible].*

1 Qvum [illegible] igitur Chriſtus paſſus ſit pro
nobis carne, vos quoque eadem co-
gitatione armamini: *nempe* quòd qui
paſſus eſt in carne, deſiuit à peccato,
2 Vt non ampliùs cupiditatibus hominum,
ſed voluntati Dei, [illegible] quod reliquum eſt tem-
poris in carne viuat.
3 [illegible] Satis enim eſt nobis quòd anteacto vitæ
tempore [illegible] Gentium peregerimus,
quum incederemus in laſciuiis, cupiditatibus,
vinolentiis, comeſſationibus, compotatio-
nibus, & nefariis ſimulacrorum cultibus.
4 [illegible] Quamobrem [illegible] non concurrentibus vobis

1 SI Chriſtus igitur paſſus eſt pro vobis in
carne, vos quoque iuxta eandem cogita-
tionē armemini. Quiſquis enim moritur
in corpore ſuo, deſinit ab omnibus peccatis.
2 Vt non deinceps concupiſcentiis filiorum
hominis viuat, quanto tempore eſt in cor-
pore, ſed voluntati Dei.
3 Sufficit enim tempus illud quod præteriit,
in quo [illegible] operati eſtis voluntatem profano-
rum in crapula & in ebrietate, in furore, &
in comeſſatione, & in cultu dæmoniorum.
4 Et ecce, nunc obſtupeſcunt, & blaſphemant

[illegible]

6 Ad verbum, Vno tempore, [illegible]

[illegible] Noah [illegible]

3 Ad verbum, [illegible] poſt eam, [illegible]

1 Id eſt, Ea facilè quæ ſolent placere iis qui ſunt alieni à Deo.

vt in eo quòd non ſtuis [illegible] cum ipſis in
eadem crapula priſtina.
5 Qui reddent rationem Deo, qui iudicatu-
[illegible] mortuos.
6 Propter hoc enim euangelizatum eſt etiam
mortuis, vt iudicarentur ſecundum filios
hominis in carne, & viuerent ſecundum
Deum in ſpiritu.
7 Appropinquat autem finis vniuerſi, pro-
pter hoc ſobrii eſtote, & vigilate ad oratio-
nem:
8 Et ante omnia charitas prompta vnius er-
ga alium ſit vobis: charitas enim operit
multitudinem peccatorum.
9 Et eſtote amantes hoſpites ſine murmura-
tione.
10 Et vnuſquiſque ex vobis donum quod ac-
cepit à Deo ſubminiſtret proximis ſuis, tan-
quam diſpenſatores boni gratiæ diuerſæ
Dei.
11 Quiſquis loquitur, tanquam ſermonem
Dei loquatur: & quiſquis miniſtrat, tan-
quam qui *miniſtret* ex virtute quam Deus
dedit ei: vt in omnibus quæ facitis, laude-
tur Deus [a] per Ieſchua Chriſtum, cuius eſt
gloria & honor in ſeculum ſeculorum. Am-
men.

a Ad verbum, Per manū Ieſchua Chriſti. Hebraiſmus.

12 Dilecti mei, ne obſtupeſcatis propter ten-
tationes quæ contingunt vobis tanquam a-
lienū quiddam eueniat vobis, quia ad pro-
bationem veſtram fiunt.
13 Sed gaudete quòd conſortes fiatis paſſio-
nibus Chriſti, vt ita etiam in reuelatione
gloriæ eius gaudeatis & exultetis.
14 Et ſi probris afficiamini pro nomine Chri-
ſti, beati eſtis: quia Spiritus glorioſus Dei
requieſcit ſuper vos.
15 Tantummodo, ne quis ex vobis tanquam
homicida, aut tanquam fur, aut tanquam
patrator malorum patiatur.
16 Si autem patiatur tanquam Chriſtianus,
non erubeſcat, ſed glorificet Deum eo ipſo
nomine.
17 Quia tempus eſt vt incipiat iudicium à do-
mo Dei: ſi autem à nobis incipit, quiſnam
erit finis eorum qui non obediunt Euange-
lio Dei?
18 Et ſi iuſtus vix ſeruatur, improbus & pec-
cator vbi inuenitur?
19 Propter hoc, qui patiuntur ſecundum
voluntatem Dei, commendent ei animas
ſuas in operibus bonis, tanquam creatori
fideli.

ad eandem luxus profuſionem, [illegible]
quòd ſibi videntur, blaſphemantes:
5 Qui reddituri ſunt rationem ei qui paratus
eſt ad iudicandum viuos & mortuos.
6 [3] Nam idcircò mortuis quoque prædicatum
eſt Euangelium, vt damnarentur quidem
ſecundùm homines, [illegible] carne, viuerent
autem ſecundum Deum, [illegible] Spiritu.
7 [5] Omnium autem finis imminet. Eſtote igi-
tur ſobrii & vigilantes ad orandum.
8 [6] Ante omnia verò charitatem alii in alios
propenſam habentes: nam charitas operiet
multitudinem peccatorum.
9 [7] Hoſpitales eſtote alii erga alios, ſine mur-
murationibus.
10 [8] Vt quiſque accepit donum, *ita* alius in a-
lium illud ſubminiſtrantes, [9] vt boni diſpen-
ſatores variæ Dei gratiæ.
11 [10] Si quis loquitur, *loquatur* vt eloquia
Dei: ſi quis miniſtrat, *miniſtret* tanquam ex
viribus quas ſuppeditat Deus: vt in omni-
bus glorificetur Deus per Ieſum Chriſtum,
cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculo-
rum. Amen.
12 [11] Chariſſimi ne tanquam [d] hoſpites, [12] ex-
ploratione illa per ignem quæ fit in vobis
ad veſtri experimentum, percellimini, vt ſi
peregrinum aliquid vobis accideret.
13 [13] Imò in eo quòd conſortes eſtis afflicti-
onum Chriſti, gaudete, vt & quum patefiet
eius gloria gaudeatis exultantes.
14 [14] Si probris afficimini in nomine Chri-
ſti, beati *eſtis*: quoniam & ille gloriæ & il-
le Dei [e] Spiritus ſuper vos requieſcit: *qui*
quod ad illos quidem attinet, blaſphema-
tur, quod ad vos autem, glorificatur.
15 [15] Sed enim nemo veſtrûm malè afficiatur,
vt homicida, aut fur, aut maleficus, aut vt a-
lienarum rerum inſpector:
16 Sed ſi vt Chriſtianus, ne pudefiat, imò glo-
rificet Deum hac in parte.
17 [16] Nam tempus eſt quo incipiat iudicium
à domo Dei: [17] quòd ſi primùm *incipit* à
nobis, quis erit finis eorum qui non parent
Dei Euangelio?
18 Et, ſi iuſtus vix ſeruatur, impius & pecca-
tor vbi comparebit?
19 [18] Itaque qui malis afficiuntur ex volunta-
te Dei, tanquam fideli conditori commen-
dent animas ſuas benefaciendo.

[illegible] 10 Species duas iſtorum donorum vt præcipuas commemorat, [illegible] Eccleſiaſticas functiones, in quibus duo ſint in primis obſeruanda: nempe vt purum Dei verbum doceatur, & quicquid [illegible] ſit in Chriſto gloriam, veluti ſcopum, referatur. 11 Quoniam cum ſincera religionis profeſſione [illegible] Apoſtolus quod prius attigerat, nos commonefaciens ne afflictionibus [illegible] [illegible] 12 Ratio prima, Quoniam Dominus hoc [illegible] perficere. 13 Altera ratio, Quoniam diuerſiſſimæ ſunt piorum & impiorum afflictiones [illegible] dionibus cum Chriſto communicant, ac proinde gloriæ quoque ipſius ſuo tandem tempore participes [illegible]. 14 Secunda [illegible] infideles longè aliter ſtatuant, vt qui pios affligendo ſint in Deum blaſphemi, tamen pii [illegible] ſpirituali à Deo aſſeruntur, & ipſorum adoptio à Dei Spiritu in ipſis obſignatur. 15 [illegible] tium diſcrimen. Quia non ob ſcelera affliguntur pii, ſed ob iuſtitiam, vt Chriſtiani: [illegible] nium non triſtitiæ, ſed inenarrabilis cuiuſdam lætitiæ argumentum ipſis ſubminiſtret. [illegible] exhortationis forma. 16 Tertia ratio, Quia totius mundi Dominus de ſuis domeſticis potiſſimùm ſollicitus, idcircò illos [illegible] ſtigat, ita tamen vt in ſua etiam maxima ſeueritate modum teneat, [illegible] ſeipſum Eccleſiæ ſuæ præſentem exhibuit. 17 Ne pii [illegible] ſcandantur, quaſi Deus non [illegible] nator, quum impiis benè ſit, piis autem malè, docet nos Apoſtolus è comparatione colligere, Deum qui [illegible] ſuis quidem parcat [illegible] cruce erudiat, ſuo tandem tempore longè aliter tractaturum rebelles & impios, quos ſemel perdere conſtituit. 18 Concluſio [illegible] temerè, ſed ex Dei voluntate pii affliguntur, illis minimè eſſe deſperandum, ſed nihilominus [illegible] ſanctitatis & beneficentiæ vi [illegible] Deo ſuo fideli conditori (id eſt Patri) commendandos.

CAPUT V.

1 *Seniores admonet ut* [illegible] *in Eccleſiam.* 5 *Iuniores* [illegible] *diſſimulanter.* 8 *Sobrietatem quoque, & excubias aduerſus hoſtem* [illegible].

1 PResbyteros [a] qui inter vos ſunt, [b] precor ego vnà presbyter, ac teſtis afflictionum Chriſti, atque idem gloriæ patefaciendæ conſors,

2 3 [a] Paſcite Dei [c] gregem qui penes vos eſt, illius inſpectioni vacantes non coactè, ſed libenter: non turpiter affectantes lucrum, ſed prompto animo:

3 Neque vt dominantes [b] cleris, ſed vt qui ſitis exemplaria gregis.

4 [7] Et quum apparuerit ille Paſtorum princeps, reportabitis immarceſſibilem illam gloriæ coronam.

5 [8] Similiter iuniores ſubiecti eſtote ſenioribus: & omnes viciſſim ſubiicimini. Modeſtia eſtote intus ornati: [9] nam Deus ſuperbis reſiſtit, demiſſis autem dat gratiam.

6 Demittite vos igitur [10] ſub potenti manu Dei, vt vos in tempore attollat:

7 Omni cura veſtra in eum coniecta: nam illi cura eſt de vobis.

8 [11] Sobrii eſtote: vigilate: nam aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens, obambulat quærens quem deuoret.

9 Cui reſiſtite firmi per fidem: [12] ſcientes eaſdem afflictiones à veſtra quæ in mundo eſt fraternitate impleri.

10 [13] Cæterùm Deus omnis gratiæ *autor*, qui vocauit nos ad æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu, Paulisper afflictos, is *inquam*, abſolutos vos reddat, ſtabiliat, roboret, fundet.

11 Ipſi gloria & robur in ſecula ſeculorum. Amen.

12 [14] Per Syluanum vobis fidum fratrem (vt exiſtimo) paucis ſcripſi, adhortans vos, & teſtificans hanc eſſe veram gratiam Dei in qua ſtatis.

13 [15] Salutat vos ea quæ eſt [d] in Babylone vobiſcum electa *Eccleſia*, & Marcus filius meus.

14 Salutate alii alios charitatis oſculo. Pax vobis omnibus qui eſtis in Chriſto Ieſu. Amen.

1 PEto autem à ſenioribus qui ſunt in vobis, ego ſenior, ſocius veſter & teſtis paſſionum Chriſti, atque conſors gloriæ eius quæ reuelabitur.

2 Paſcite gregem Dei traditum vobis, & curam habere *illius* ſpiritualiter, non coactè, ſed voluntariè, non in lucro turpi, ſed ex toto corde veſtro.

3 Non tanquam domini gregis, ſed ſic vt ſitis eis exemplar bonum.

4 Vt quum reuelabitur princeps paſtorum, recipiatis ab eo coronam gloriæ quæ non marceſcit.

5 Et vos iuniores ſubdite vos ſenioribus veſtris, & amicite vos intrinſecus demiſſione mentis vnus erga alium. Quia Deus contrarius eſt iis qui ſeſe exaltant, & demiſſis dat gratiam.

6 Demittite igitur vos ſub manu potenti Dei, vt ipſa exaltet vos in tempore conuenienti.

7 Et curam veſtram omnem coniicite ſuper Deum: nam illi cura eſt de vobis.

8 Vigilate, & memores eſtote. Nam aduerſarius veſter Satan, *eſt* tanquam leo rugiens & obambulans, & quærens quem deuoret.

9 State igitur contra eum confirmati in fide: & ſcitote quòd etiam contra fratres veſtros qui ſunt in mundo, hæ eædem paſſiones eueniunt.

10 Deus autem gratiæ eſt qui vocauit nos ad gloriam ſuam quæ eſt in æternum, [1] per Ieſchua Chriſtum, qui dedit nobis vt quum ſuſtinuerimus has afflictiones modicas, corroboraremur, & confirmaremur, & ſtabiliremur, in eo in perpetuum.

11 Cui eſt laus, & poſſeſſio, & gloria, in ſeculum ſeculorum. Ammin.

12 Hæc pauca, quemadmodum arbitror, ſcripſi vobis per Syluanum fratrem fidelem: & ſuadeo, ac teſtor quòd hæc eſt gratia vera Dei, in qua ſtatis.

13 Salutat vos congregatio electa quæ eſt in Babylonia, & Marcus filius meus.

14 Salutate vnus alium in oſculo ſancto. Pax cum omnibus vobis: eis *inquam* qui ſunt in Chriſto. Ammin.

1 **Ad verbum, Per manum Ieſchua Chriſti, Hebraiſmus.**

Finitur epiſtola Petri Apoſtoli.

[illegible] in primis, qua admonitione omnes quidem egemus, ſed iuniores præſertim, propter ætatis illius proteruiam & ſuperbiam. [illegible] ſuperbia pleriſque videtur iter eſſe ad huius vitæ ſplendorem, teſtatur Apoſtolus ex aduerſo, ignominiam quidem eſſe [illegible] modeſtiæ verò gloriam. *Rom.* 12. 18. *iac.* 4. 6. 10 Quoniam modeſtia minantur ſuperbi illi ſpiritus, monet Apoſto[illegible] [illegible] ſuperborum hominum vanitati opponamus, & ab eius prouidentia toti pendeamus. *Iac.* 4. 30. *Pſal.* 55. 23. *ſap.* 12. 15. 11 Vigilantia & fide expugnatur Satanæ crudelitas, in omnes ad nos vorandos occaſiones intenti. 12 Neque nouæ [illegible] ſeculus propriæ, ſed iam olim toti Eccleſiæ communes perſequutiones à Satana excitatæ: ac proinde patienter ferendam [illegible] ſocios certaminis habemus. *c Fratrum cœtu per orbem terrarum diſperſo.* 13 Superiorem doctrinam ſolenni [illegible] ſigillo obſignat, rurſus inculcans vt ab eodem petant vitium incrementum, à quo & initium habuerunt & complementum [illegible] Deo Patre in Chriſto Ieſu, in quo certa eſt nobis æternæ vitæ gloria. 14 Perſeuerantia in doctrina Apoſtolica, vni[illegible] fortitudinis fundamentum: doctrinæ autem Apoſtolicæ ſumma eſt, gratuita à Deo ſalus. 15 Salutationes familiares. [illegible] *Aſſyriæ ciuitate, in qua tum erat Petrus Apoſtolus circumciſionis.* *Rom.* 16. 16. 1. *cor.* 16. 20, 2. *cor.* 13. 12.

Sequens Epiſtola Syriacè non extat.

EPISTOLA

EPISTOLA CATHOLICA PETRI APOSTOLI POSTERIOR.

CAPUT I.

1 Poſtquam Dei bonitatem, 5 & ſtudium bona [illegible], 8 [illegible] vita [illegible] [illegible]. 12 Et [illegible] [illegible] habitus [illegible], 14 ſe iam mortis [illegible] [illegible]. 16 Inſuper [illegible] [illegible] teſtatus ſe eſſe veritatis Chriſti [illegible].

1 Salutatio, in qua ſignificat ſe vt Chriſti legatum cum eis agere quibuſcum alioqui vnam & eandem fidem communem habeat, in Ieſu Chriſti Dei ac ſeruatoris noſtri iuſticia fundatam.

2 *Ex eo quod Deus [illegible] promiſſit, [illegible]*

3 Fides eſt agnitio Dei & Chriſti, ex qua omnis fœlicitas in nos promanat.

3 Chriſtus [illegible] in Euangelio [illegible], [illegible] vi, donat nobis quæcunque tum ad vitam æternam requiruntur, in qua videlicet nos glorificare conſtituit, tum etiam ad pietatem, dum nos [illegible] inſtruit.

b *De Chriſto [illegible], quem Deum facit [illegible] [illegible].*

c *Ad ſalutem.*

d *Hæc eſt ſumma veræ religionis, vt à Chriſto, quaſi manu ducamur ad Patrem.*

4 Explicatio ſuperioris ſententiæ, expoſitis tantorum beneficiorum cauſis, à Deo omnia hæc bona promanare, ex gratuita ipſius promiſſione, bona, inquam longè precioſiſſima, vt liberati à mundi corruptione (id eſt vitioſis quas circunſerimus cupiditatibus) quodammodo efficiamur ipſius Dei ſimiles.

1 SIMON [1] Petrus ſeruus & Apoſtolus Ieſu Chriſti, iis qui æquè precioſam fidē nobiſcū ſortiti ſunt per [a] iuſtitiā Dei noſtri & ſeruatoris Ieſu Chriſti:
2 Gratia vobis & pax multiplicetur [a] per agnitionem Dei, & Ieſu Domini noſtri:
3 Prout [b] diuina vis ipſius omnia nobis donauit quæ [c] ad vitam & pietatem *pertinent*, per [d] agnitionem illius qui vocauit nos ad gloriam ac virtutem:
4 [4] Ex eo quòd maxima illa nobis ac precioſa promiſſa donauit, vt per hæc efficeremini [e] diuinæ conſortes naturæ, elapſi ex corruptione quæ eſt in [f] mundo per [g] cupiditatem.
5 [5] Ad hoc ipſum verò vos omni præterea collato ſtudio, [6] adiicite fidei veſtræ virtutem, virtuti verò ſcientiam,
6 [6] Scientiæ verò continentiam, continentiæ verò tolerantiam, tolerantiæ verò pietatem,
7 Pietati verò animum in fratres propenſum, animo verò in fratres propenſo, charitatem.
8 [7] Hæc enim ſi vobis adſint & exuberent, non inertes vos nec infructuoſos efficient in Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione.
9 Nam cui hæc non adſunt, is cæcus eſt [i] nihil procul cernens, oblitus ſeſe à veteribus peccatis ſuis fuiſſe purgatum.
10 [8] Quapropter, fratres, potius ſtudete vocationem & electionem veſtram firmam efficere: hæc enim ſi feceritis, nunquam impingetis.
11 Ita enim copioſè ſubminiſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri & Seruatoris Ieſu Chriſti.
12 [9] Quapropter non negligam vos de iſtis ſemper commonefacere, tametſi peritos & confirmatos in præſenti veritate.
13 Iuſtum enim arbitror, quamdiu ſum in hoc [k] tabernaculo, excitare vos per commonefactionem:
14 Quum ſciam breui futurum vt deponam hoc tabernaculum meum, ſicut Dominus noſter Ieſus Chriſtus declarauit mihi.
15 Sed & ſtudebo ſubinde vt vos poſſitis poſt exitum meum horum mentionem facere.
16 [10] Non enim arte compoſitas fabulas ſecuti, notam vobis fecimus Domini noſtri Ieſu Chriſti potentiam & aduentum: ſed vt qui oculis noſtris aſpeximus illius maieſtatem.
17 Acceperat enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce ad eum delata huiuſmodi à magnifica illa gloria, Hic eſt ille Filius meus dilectus, in quo acquieſco.
18 Et hanc vocem nos audiuimus è cælo delatam, quum eſſemus vnà cum eo in monte illo ſancto.
19 [11] Et habemus firmiſſimum ſermonem propheticum: [12] cui rectè facitis quòd attendatis, velut lucernæ ſplendenti in obſcuro loco, vſquedum [l] dies illuceſcat, & [m] lucifer exoriatur in cordibus veſtris:
20 [13] Si illud primùm noueritis, nullam prophetiam [n] Scripturæ eſſe [o] propriæ explicationis.
21 Non enim libidine hominis allata eſt olim Prophetia, ſed [p] acti à Spiritu ſancto loquuti ſunt ſancti [q] Dei homines.

13 [illegible] Loquuti quidem Prophetæ, ſed ita vt à Deo [illegible] [illegible], vt idem ſit Propheticorum ſcriptorum author & interpres [illegible] [illegible] Prophetiæ, vt verum à falſo [illegible]. o [illegible] [illegible] veræ Scripturæ interpretatio. p [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. q [illegible] [illegible]

e *Diuinæ naturæ [illegible], non eſſentiam, ſed participationem qualitatum [illegible], qua imago Dei in nobis reſtituitur.* f *In hominibus.* g *Eſt enim cupiditas fedes corruptioni, illa autem in noſtris viſceribus eſt conſerata.* 5 Subſtrato fundamento (id eſt explicatis, noſtræ ſalutis, ac præſertim ſanctificationis cauſis) iam nos exhortari incipit vt toto animo in illius gratiæ verò vſum incumbamus. Au[illegible] ſpicatur autem à fide, ſine qua nihil Deo placere poteſt, quam monet vt virtute (id eſt bonis ſanctiſque moribus) comitemur, ſed coniuncta cum ea diuinæ voluntatis cognitione, ſine qua nec fides, nec vlla vera virtus extat. h *Prouerò [illegible] [illegible].* 6 Alias quaſdam virtutes præcipuas enumerat, quarum aliæ ad priorem, aliæ ad poſteriorem Legis tabulā pertinent. 7 Sicut ex vera cognitione Chriſti naſcuntur illi veluti fructus, ita viciſſim ſic fructificando fouetur & creſcit ipſa cognitio, adeò quidem vt qui eſt infructuoſus, is vel nunquam veram habuerit cognitionem, vel accepti ſanctificationis doni ſit oblitus. i *[illegible] [illegible] non eſt efficax, [illegible] quam [illegible] ad Dei regnum [illegible], qui non [illegible] [illegible] [illegible] eſt [illegible].* 8 Concluſio. Quum igitur ex fructibus illis noſtra [illegible] [illegible] [illegible], & in nobis confirmetur, [illegible] [illegible] æternum Chriſti [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

CAPUT II.

1 Exponit cur hæc monuerit ſuperius, [illegible] propter falſos doctores, 3 quorum [illegible] artes ac interitum deſcribit. 12 Brutis animalibus, 17 & fontibus ſine aqua eos comparat, 20 quòd homines Deo conſecratos, ad priſtinam immunditiem retrahant.

1 FVerunt [1] autem & pſeudoprophetæ inter [a] populum, vt etiam inter vos erunt falſi doctores, qui ſubintroducent hæreſes exitiales, etiam Dominum qui illos mercatus eſt abnegantes, accerſentes ſibi ipſi velox exitium.
2 [2] Et multi ſequentur [illegible] exitia, per quos via veritatis blaſphemabitur.
3 [3] Et per auaritiam fictis ſermonibus [b] vos

negotio desinitur: quibus iam pridem iam olim non otiatur, & quorum exitium non dormitat.
4 Nam si Deus Angelis qui peccauerant non pepercit, sed [c] in Tartarum detrusos, [d] catenis caliginis tradidit damnationi seruatos:
5 Et [e] prisco mundo non pepercit, sed octauum Noe iustitiæ præconem seruauit, diluuio immundo impiorum inducto:
6 Et ciuitates Sodomorum ac Gomorrhæ in cinerem redactas subuersione damnauit, facto que ut essent exemplar impiè victuris.
7 Et iustum Lot libidinosa nefariorum conuersatione fatigatum eripuit.
8 (Iustus enim [f] ille quum habitaret inter eos in dies animam iustam iniquis illorum factis, & [g] videndo & audiendo [h] excruciabat)
9 [i] Nouit Dominus pios è tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicii *ipsos* puniendo seruare.
10 [3] Maximè verò eos qui carnem sequentes, in impura cupiditate incedunt, & dominatum despiciunt: *qui, inquam, ut sunt* audaces & sibi placentes, non horrent [k] dignitates conuitiis incessere:
11 Quum ipsi Angeli qui sunt robore ac potestate maiores, non ferant aduersus eas apud Dominum maledicum iudicium.
12 [4] Atqui hi, velut animantia rationis expertia quæ [l] naturali impetu feruntur, [m] facta ad eum finem ut capta intereant, ea vituperantes quæ ignorant, [n] sua ipsorum corruptela interibunt:
13 Reportaturi mercedem iniustitiæ, ut qui pro voluptate ducant quotidianas delicias, labes ac maculæ, qui [o] fraudibus suis se oblectant, vobiscum epulando.
14 [p] Oculos habentes plenos adulterii, & qui à peccando cessare nesciant: inescantes animas instabiles, cor habentes ad auaritiam exercitatum, [q] execrandi homines:
15 Qui relicta recta via, aberrarunt, sequuti viam Balaam *filii* Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit:
16 Sed redargutionem suæ transgressionis sustinuit: nam subiugale asina muta, humana voce loquuta prohibuit prophetæ dementiam.
17 [5] Isti sunt [r] fontes aqua carentes, nebulæ à turbine agitatæ quibus [s] caligo tenebrarum in æternum seruata est.
18 Nam [t] præ tumidam vanitatem loquendo adulinescant per carnis cupiditates lasciuias, eos qui [u] verè effugerant eos qui in errore versantur:
19 Libertatem eis pollicendo, quum ipsi serui sint corruptionis: siquidem à quo quis superatus est, huic etiam in seruitutem est addictus.
20 [y] Itaque si postquam inquinamenta mundi, per agnitionem Domini & Seruatoris Iesu Christi effugerint, his rursum implicati superentur, facta est ultima eorum conditio deterior priore.
21 Satius enim fuisset eis non cognouisse viam iustitiæ, quam cognita *illa*, regredi à sancta doctrina ipsis tradita.
22 Sed accidit eis quòd vero prouerbio dici solet, Canis reuersus est ad suum ipsius vomitum: & Sus lota, ad volutabrum cœni.

CAPVT III.

1 *Ostendit non frustra hæc repeti,* 2 *quia sæpius excitandi sint,* 4 *ob periculum quod ab illusoribus illis impendet,* 8 *Itaque pios monet ne ex carnis sensu,* 12 *diem Domini metiantur.* 14 *sed quasi præsentem sibi statuant.* 15 *In qua doctrina Paulum facit sibi socium & suffragatorem.*

1 HAsce [1] iam alteras vobis literas scribo, dilecti, quibus sinceram mentem vestram per commonefactionem excito:
2 Ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis, & doctrinæ illius nostræ, qui sumus Apostoli Domini & Seruatoris:
3 [2] Illud primum scientes, venturos extremis diebus [a] irrisores, suis ipsorum cupiditatibus incedentes,
4 [3] Et dicentes, Ubi est pollicitatio aduentus eius? nam ex quo die Patres obdormierunt, omnia ita permanent ab initio creationis.
5 [4] Illud enim sponte ipsos latet, cœlos iam olim extitisse per Dei sermonem, & terram ex aqua & in aqua consistentem:
6 [5] Quamobrem is qui tum erat mundus, [b] aqua inundatus periit:
7 [6] Qui verò nunc sunt cœli ac terra, eodem sermone repositi, seruantur igni in diem damnationis & exitii impiorum hominum.
8 [7] Unum autem hoc ne vos lateat, dilecti, Unum diem apud Dominum *perinde esse* ut mille annos, & mille annos ut diem unum.
9 [8] Non tardat Dominus qui promisit (ut nonnulli tarditatem *hanc esse* ducunt) [9] sed patiens est erga nos, nolens ullos perire, sed omnes ad resipiscentiam tendere.
10 [10] Veniet autem noctu, sicut fur dies ille Domini, quo cœli cum [d] stridore præteribunt, elementa verò æstuantia soluentur, terraque & quæ in ea sunt opera exurentur.
11 [11] Quum igitur hæc omnia soluenda sint, quales oportet esse vos in sanctis conuersationibus & pietatis officiis:

y Rursus, *non fortè*, ... *quam ... feruntur.*
Ioh. 8.34.
rom. 6.20.
Matth. 12.45.
heb. 6.4.
9 Præstaret nunquam ... ad veteres pollutiones reuerti: quod hominum genus canibus & porcis comparatur.
Prou. 26.11.

1 Remedium aduersus perditos illos veræ doctrinæ & salutis ... hostes, assidua meditatione Propheticarum & Apostolicarum scriptorum petendum esse.
2 Nominatim aduersus Epicureos irrisores alterum Christi aduentum.
a *Homines ... qui Dei ... & facrilega ... ci ... opponere.*
3 Ratio quam prætexunt ... quoniam continuus est naturæ cursus qualis ab initio fuit, idcircò perpetuum fuisse & futurum mundum.
4 Opponit illis creationem cœli & terræ, per Dei sermonem, quam illi voluntaria inscitia ...
b *Quæ, aqua in ... locum ... caput ... emergeret.*
5 Secundò opponit diluuium vniuersale, quod fuit quasi totius mundi interitus.
c *Aqua ... suum ... locum ... quoniam, id est ... terra ... quæ ... in terra ...*

...
... (quem vocant) descriptio. 1 *Principes, & qui ... ; 4 Graphica eorundem pictura, in qua bestiis comparantur ...*

6 Tertiò, pronuntiat non esse Deo difficilius igni cremare cœlum & terram ... illo destructioni impiorum destinato (quod etiam faciet) quam olim eum ex ... re solo verbo & postea aquis obruere. Psal. 90.4. 7 Occupatio, Quòd diceretur hoc iudicium differri, nostro quidem respectu verum esse, at non ... Dei nullum esse vel longum vel breue tempus. 8 Verùm omninò esse Dominum ... quia promisit: idque, nec tardius, nec citius quàm promisit. 9 Ratio cur ... veniat ... ultimus ille dies, quia Deus patienter expectat, dum electi ad resipiscentiam adducantur, et nullus ipsorum pereat. Ezech. 18.32. & 33.11. ... 1.thes. 5. 2. apoc. 3.3. & 16.15. 10 Descriptio supremi ... mundi ... d *Impetu ...* 11 Exhortatio ex ... propositio doctrina ... illo ... tamen nos ... & ...

[illegible] ad adventum
diei Dei, in quo cœli flagrantes [illegible],
& elementa æſtuantia liqueſcent?
13 Sed cœlos novos ac terram novam ſecundum
promiſſum expectamus, in quibus iuſtitia [illegible].
14 Quapropter dilecti, hæc expectantes, ſtudete,
vt immaculati & incontaminati ab eo
reperiamini [illegible] cum pace.
15 Dominique noſtri patientiam, ſalutem arbitremini:
[illegible] ſicut & charus frater noſter
Paulus pro ſibi data ſapientia ſcripſit vobis:

16 [illegible] in quibus [illegible]
de iſtis: [illegible] inter quæ ſunt nonnulla [illegible]
intellectu, quæ indocti [illegible]
[illegible], vt & reliquas Scripturas, [illegible]
ipſorum exitium.
17 Vos igitur, dilecti, [illegible]
[illegible]
cum illis [illegible]
bilitate:
18 Sed creſcite in gratia & [illegible] Domini
noſtri & Servatoris Ieſu Chriſti: cui gloria
& nunc & ad tempus [illegible]. Amen.

EPISTOLA CATHOLICA IOANNIS APOSTOLI PRIMA.

Caput I.

[illegible] in quo eſt Vita, 5 & Lux, 7 [illegible], 9 & [illegible] fidelibus Deum fore, ſi [illegible] ſub [illegible] confugere [illegible] ad ipſius miſericordiam.

1 Annuntiamus vobis id quod erat à principio, quod audivimus, & vidimus oculis noſtris, perſpeximus, & palpaverunt manibus noſtris, [illegible] quod eſt Verbum vitæ.
2 (Et vita manifeſtata eſt, & vidimus, & teſtamur, ac prædicamus vobis vitam quæ eſt in æternum, quæ erat apud Patrem, & revelata eſt nobis)
3 Et id quod vidimus & audivimus, annuntiamus [illegible] vobis, vt [illegible] vobis ſocietas nobiſcum: [illegible] autem noſtra eſt cum Patre [illegible] cum Filio eius Ieſchua Chriſto.
4 Et hæc [illegible] vobis, vt gaudium noſtrũ quod eſt in vobis, ſit completum:
5 Et hæc eſt annuntiatio quam audivimus ab eo, & annuntiamus vobis quòd Deus lux eſt, & tenebræ [illegible] in eo.
6 Et ſi dicamus quòd ſocietas ſit nobis cum eo, & ambulamus in tenebris, mendaces [illegible], & non per veritatem incedimus:
7 Si autem in luce ambulamus, ſicut ipſe eſt in luce, ſocietas eſt nobis [illegible]: & ſanguis Ieſchua Filii eius purificat nos ab omnibus peccatis.
8 Et ſi dixerimus quòd non eſt nobis peccatum, nosipſos ſeducimus, & veritas non eſt in nobis:
9 Si verò confiteamur peccata, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata, & purificet nos ab omni iniquitate noſtra.
10 Et ſi dixerimus quòd non peccavimus, fa-

1 Quod [illegible] erat à principio [illegible] quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod ſpectavimus, & manus noſtræ contrectarunt [illegible] de Sermone vitæ.
2 (Nam vita patefacta eſt, & vidimus & teſtamur, & [illegible] annuntiamus vobis, vitam [illegible] æternam quæ erat apud Patrem & patefacta eſt nobis)
3 Quod, inquam, vidimus & audivimus, id annuntiamus vobis [illegible] vt & vos communionem habeatis nobiſcum: & [illegible] noſtra ſit cum Patre & cũ Filio eius Ieſu Chriſto.
4 Et hæc ſcribimus vobis vt gaudium veſtrum ſit plenum.
5 [illegible] Hoc eſt igitur nuntium quod audivimus ex ipſo, & renuntiamus vobis Deum lucem eſſe, nec tenebras in eo eſſe vllas.
6 Si dixerimus nos ſocietatem habere cum eo, & in tenebris incedimus, mentimur, nec ſincerè agimus.
7 Quòd ſi in [illegible] luce incedimus, ſicut ipſe eſt in luce, communionem habemus cum eo mutuam, [illegible] & ſanguis Ieſu Chriſti Filii eius purgat nos ab omni peccato.
8 [illegible] Si dixerimus nos peccatum non habere, [illegible] nosipſos fallimus, & [illegible] veritas in nobis non eſt.
9 [illegible] Si confiteamur peccata noſtra, [illegible] fidelis eſt & iuſtus, vt [illegible] remittat nobis peccata noſtra, & purget nos ab omni iniquitate.
10 [illegible] Si dixerimus nos non peccaſſe, [illegible]

[illegible]

[illegible] eſt apud nos.

CAPVT II.

1 [illegible] 3 [illegible] 14 [illegible] 15 [illegible]

1 Filioli mei, hæc ſcribo vobis, vt ne peccetis. Quòd ſi quis etiam peccarit, [a] aduocatum apud Patrem habemus, Ieſum Chriſtum iuſtum.
2 Et ipſe eſt [b] propitiatio pro peccatis noſtris: nec pro noſtris ſolùm, ſed etiam pro totius [c] mundi peccatis.
3 [d] Et per hoc ſcimus nos eum noſſe, [e] ſi mandata ipſius obſeruamus.
4 Qui dicit, Noui eum, & mandata eius non ſeruat, mendax eſt, & in eo veritas non eſt:
5 Qui autem ſeruat ſermonem eius, verè in hoc [f] charitas Dei adimpleta eſt: per hoc ſcimus nos [g] in ipſo eſſe.
6 Qui dicit ſe in eo habitare, debet, ſicut ille ambulauit, ita & ipſe ambulare.
7 [6] Fratres, non nouum mandatum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus quod audiuiſtis habuiſtis [illegible] à principio: vetus hoc mandatum, ſermo ille eſt quem audiuiſtis [illegible] à principio.
8 [7] E contrario mandatum nouum ſcribo vobis, [h] quod verum eſt in ipſo, & in vobis: quia tenebræ prætereunt, & vera illa lux iam lucet.
9 [8] Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt vſque adhuc.
10 Qui diligit fratrem ſuum, in luce manet, & offendiculum in eo non eſt.
11 Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat, quia tenebræ oculos ipſius obcæcarunt.
12 [9] Scribo vobis filioli, quoniam remiſſa ſunt vobis peccata, [k] propter nomen eius.
13 [10] Scribo vobis, patres, quoniã noſtis eum qui à principio eſt. [11] Scribo vobis adoleſcẽtes, quoniã Malum illum viciſtis. [12] Scribo vobis, pueruli, quoniam noſtis Patrem.
14 [13] Scripſi vobis, patres, quoniam noſtis eum qui eſt à principio. Scripſi vobis, adoleſcentes, quia fortes eſtis, & verbum Dei habitat in vobis, & illum Malum viciſtis.
15 [14] Ne diligite [l] mundum, neque ea quæ in

1 Filii mei, hæc ſcribo vobis, ne peccetis: & ſi quis peccauerit, eſt nobis aduocatus apud Patrem, Ieſchua Chriſtus, iuſtus.
2 Ipſe enim eſt propitiatio pro peccatis: & non pro noſtris tantùm, ſed etiam pro peccatis totius mundi.
3 Et in hoc ſentimus quòd cognoſcimus eum, ſi obſeruamus mandata eius.
4 Is enim qui dicit, Noui eum, & mandata eius non ſeruat, mendax eſt, & veritas non eſt in eo.
5 Qui verò ſeruat ſermonem eius, in eo adimpletur vera charitas Dei: in hoc enim cognoſcimus quòd in eo ſumus.
6 Is qui dicit, In eo ſum, [t] conuenit ei vt iuxta ambulationes eius ambulet.
7 Dilecti mei non mandatum nouum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus, quod erat vobis à principio: mandatum autem vetus, eſt ſermo quem audiuiſtis.
8 Rurſum mandatum nouum ſcribo vobis, quod eſt verum in ipſo & in vobis, quòd tenebræ tranſierunt, & lumen verum incipit eſſe conſpicuum.
9 Qui dicit igitur quòd eſt in luce, & odit fratrem ſuum, in tenebris eſt vſque adhuc.
10 Qui diligit fratrem ſuum, in luce manet, & offendiculum non eſt in eo.
11 Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat, quia tenebræ excæcarunt ipſius oculos eius.
12 Scribo vobis, filii, quòd remiſſa ſunt vobis peccata veſtra propter nomen eius.
13 Scribo vobis, patres, quia nouiſtis eum qui fuit à principio. Scribo vobis, adoleſcentes, quòd viciſtis ipſum Malum. Scripſi vobis, infantes, quòd nouiſtis Patrem.
14 Scripſi vobis, patres, quòd nouiſtis eum qui eſt à principio. Scripſi vobis, adoleſcentes, quòd fortes eſtis, & ſermo Dei habitat in vobis, & viciſtis ipſum Malum.
15 Ne diligatis mundum, neque quicquam

t Id eſt, Quod fieri poteſt: vitæ & operum Chriſti imitator eſſe debet.

[illegible] cognitione) cohæret. 4 Qui mandata Dei obſeruat, is verè Deum amat; qui Deum amat, in Deo eſt, ſicut eum Deo [illegible] qui mãdata eius obſeruat, eſt in Deo. 5 [illegible] 6 [illegible] 7 [illegible] 6 Explicaturus præceptum mutuæ charitatis, [illegible] [illegible] 9 Addit, Veterem quidem eſſe illam [illegible] Chriſti [illegible] per Euangelium [illegible] [illegible] 10 [illegible] 11 Adoleſcentes monet, ſi vires ſuas [illegible] [illegible] 12 Pueris deinde [illegible] 13 Totidem exhortationes [illegible]

[illegible]

C quod

quod est in eo. qui enim diligit mundum, charitas Patris non est in eo.
16 Quicquid enim est in ipso mundo, concupiscentia est corporis: & concupiscentia est oculorum, & superbia mundi quæ non sunt à Patre, sed sunt ab ipso mundo.
17 Et transit mundus, & concupiscentia eius: qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.
18 Filii mei, tempus est vltimum: & quemadmodum audiuistis quòd venturus est pseudochristus, & nunc multi facti sunt pseudochristi: & hinc cognoscimus quòd tempus est vltimum.
19 E nobis egressi sunt, sed non ex nobis fuerunt: sed egressi sunt à nobis vt notum fieret quòd non ex nobis erant.
20 At vobis vnctio est ex sancto, & discernitis omnem hominem.
21 Non scripsi vobis quòd nesciatis ipsam veritatem: sed nouistis eam, & quòd omne mendacium non sit ab ipsa veritate.
22 Quis est mendax, nisi is qui negando pronuntiat quòd Ieschua non sit Christus? & hic est pseudochristus. Qui negat Patrem, negat etiam Filium:
23 Qui negat Filium, neque in Patrem credit: 2 qui confitetur Filium, Patrem quoque confitetur.
24 Et vos quicquid audiuistis ab initio, maneat in vobis. Si enim maneat in vobis quicquid audiuistis ab initio, etiam vos manetis in Patre & in Filio.
25 Et hæc est promissio quæ promissa est nobis, nempe vita quæ est in æternum.
26 Hæc autem scripsi vobis, propter eos qui seducunt vos.
27 Et etiam vos, si manserit in vobis vnctio quam accepistis ab illo, non opus habetis vt quisquam doceat vos, sed tanquam vnctio quæ est à Deo, ipsa docet vos de omni re: & vera est, nec est in ea mendacium: & sicut docuit vos manete in eo.
28 Et nunc filii mei manete in eo vt quum manifestabitur, non pudefiamus ab eo, sed sit vobis 3 reuelatio faciei in aduentu eius.
29 Si nouistis quòd iustus est, scitote quòd quisquis facit iustitiam, ex ipso est.

2 Syra paraphrasis, vt hoc versu sententiam eandem affirmando ingeminat, sequuta videtur veterem interpretem latinum.

3 Periphrasis est fiduciæ, sicut contrà diffidentiæ symbolū est faciei occultatio, Gen. 3. 8.

m in eo sunt. si quis diligit mundum, non est m charitas Patris in eo.
16 Quoniam quicquid est in mundo, cupiditas carnis & libido oculorum, & fastus vitæ, non est ex Patre, sed ex mundo est.
17 13 Porrò mundus præterit, & cupiditas ipsius. Qui verò præstat voluntatem Dei, manet in æternum.
18 14 n Pueruli, 15 vltimum tempus adest: 16 & sicut audiuistis antichristum venturum, etiam nunc antichristi multi cœperunt esse, vnde scimus vltimum tempus adesse.
19 17 E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: o nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum: 18 sed egressi sunt ex nobis vt patefieret non omnes esse ex nobis.
20 21 At vos p vnctionem habetis q à Sancto illo *profectam*, & nostis omnia.
21 22 Non scripsi vobis r *quasi* veritatem ignoretis: sed quia eam nostis, & nullum mendacium esse ex veritate.
22 23 Quis est mendax nisi qui negat Iesum esse s Christum illum? hic est antichristus, qui negat Patrem & Filium.
23 t Quisquis negat Filium, is nec Patrem habet. Qui confitetur Filium etiam Patrem habet.
24 24 Quod igitur audiuistis à principio, in vobis maneat: si in vobis manserit quod audiuistis à principio, vos quoque in Filio & Patre manebitis.
25 Hæc autem illa est promissio quam ipse pollicitus est nobis, nempe vita illa æterna.
26 25 Hæc scripsi vobis de iis qui seducunt vos.
27 Sed u vnctio quā vos accepistis ab eo manet in vobis, x nec necesse habetis vt quisquam doceat vos: verùm sicut eadem y vnctio docet vos de omnibus, quæ & vera est, & non mendax: & sicut docuit vos, manebitis in eo.
28 26 Nunc igitur, filioli, manete in eo, vt quū patefactus fuerit, habeamus fiduciam, neque pudefiamus coram eo in ipsius aduentu.
29 27 Si scitis eum iustum esse, nostis, quicunq; exercet iustitiam, ex ipso natum esse.

pta ab vnctionibus in Lege receptis. q *A Christo, qui Sanctus peculiariter dicitur.* 22 Occupatio, Se ista non [illegible] ignaris, imò verò veritatis gnaris, adeò quidem vt possitis veritatem à mendacio distinguere. 23 [illegible] apertè iam demonstrat nempe quòd vel Christi personam vel eius officium vel vtrumque simul oppugnent: quod qui faciunt, quum negato Filio, negetur etiam Pater. s *Verum esse Messiam.* t *Refutatur ergo [illegible] [illegible] alios eundem Deum adorare prædicat, quem nos adoramus.* 24 Illa doctrina [illegible] Propheticæ & Apostolicæ prædicationi, illa prorsus repudianda, ista verò omninò retinenda; hunc nos deducere vt in gratuita promissione (id est, in vno Christo dato) vitam æternam quæramus. 25 Idem Spiritus qui diuinæ cognitione [illegible] imbuit & sanctificat, [illegible] tribuit. u *Spiritus quem à Christo accepistis, quiq; vos in omnem veritate [illegible].* x *[illegible] quam ignoratis proponit, sed vnctionis [illegible].* y *Ita [illegible] definiunt quæ [illegible] simul [illegible] inter [illegible], ita tamen vt nihil de dignitate Spiritus decedat.* 26 Conclusio [illegible] tractationis superioris. 27 Transitio ad sequentem tractationem, eodem quidem spectantem, sed tamen [illegible] quodam ordine idem argumentum explicantem. Illic enim ab [illegible] docuit nos [illegible]: hic verbis [illegible] Est autem huius argumenti summa, Deum esse omnis iustitiæ [illegible], [illegible] eos demum qui iustitiam [illegible], ex [illegible] hendi, vt qui Deum Patrem [illegible].

CAPVT. III.

3 *Inæstimabilem diuinæ adoptionis honorem commendans,* 17 *[illegible] esse huic spiritus vitæ nouitatem docet.* 14 *cuius verum symbolum est charitas.* 19 *Deinde fiduciam,* 22 & *Dei [illegible] sub[illegible].*

1 VIdete [illegible] [a] qualem charitatem dedit nobis Pater, *nempe* vt filii Dei [b] voce-
mur, [c] propterea mundus non nouit
nos, quia non nouit eum.

1 ET videte quam magna eſt charitas Pa-
tris erga nos, qui filios vocauit nos, eti-
am fecit nos, propter hoc mundus non
nouit nos, quia etiam ipſum non nouit.

2 [illegible] Chariſſimi, nunc filii Dei ſumus, ſed non-
dum patefactum eſt quod erimus, ſcimus
autem fore vt quum *ipſe* patefactus fuerit,
[c] ſimiles ei ſimus: quoniam videbimus eum
[d] ſicuti eſt.

2 Dilecti mei, nunc filii ſumus Dei, & non ap-
paruit vſque adhuc id quod eſt futurum vt
ſimus. Scimus autem quòd quum manife-
ſtatus fuerit, in ſimilitudine eius erimus, &
videbimus eum ſicuti eſt.

3 [4] Et quiſquis habet hanc ſpem in eo *ſitam*,
purificat ſe [e] ſicut & ille purus eſt.

3 Et omnis cui eſt de eo hæc ſpes, purificat
ſeipſum, ſicut ille purus eſt.

4 [5] Quiſquis [f] committit peccatum, etiam
Legem tranſgreditur: nam [g] peccatum eſt
Legis tranſgreſſio.

4 Qui autem facit peccatum, iniquitatem agit,
peccatum enim omne iniquitas eſt.

5 [6] Et ſcitis illum patefactum eſſe vt peccata
noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſſe.

5 Et ſcitis quòd ille qui manifeſtatus eſt,
manifeſtatus eſt vt tolleret peccata noſtra, &
peccatum in eo non eſt.

6 Quiſquis in eo manet, non peccat: quiſ-
quis [h] peccat, non vidit eum, neque no-
uit eum.

6 Et omnis qui in eo manet, non peccat, &
omnis qui peccat, non vidit eum, neq; no-
uit eum.

7 [7] Filioli nemo vos ſeducat, qui exercet iu-
ſtitiam, iuſtus eſt, ſicut ille iuſtus eſt.

7 Filii mei, ne quis ſeducat vos. Qui facit
iuſtitiam, iuſtus eſt, ſicut etiam ipſe Chri-
ſtus, iuſtus eſt.

8 [8] Qui committit peccatum, ex [i] diabolo
eſt: quoniã à [k] principio diabolus [l] peccat.
Ad hoc patefactus eſt Filius Dei vt diſſol-
uat opera diaboli.

8 Et is qui agit peccatum, ex Satana eſt: quia
à principio ipſe Satanas peccator eſt, &
propter hoc manifeſtatus eſt Filius Dei, vt
diſſolueret opera Satanæ.

9 Quiſquis natus eſt ex Deo, peccatum non
committit, quoniam [m] ſemen ipſius in eo
manet: nec poteſt peccare eo quòd ex
Deo natus eſt.

9 Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non
facit: quoniam ſemen ipſius in eo eſt: ne-
que poteſt peccare, quia ex Deo natus
eſt.

10 [9] Per hoc manifeſti ſunt filii Dei & filii di-
aboli, quiſquis non exercet iuſtitiam, non
eſt ex Deo [10] & qui non diligit fratrem
ſuum.

10 In hoc diſcernuntur filii Dei à filiis Sata-
næ, omnis qui non facit iuſtitiam, & non di-
ligit fratrem ſuum, non eſt ex Deo.

11 Quoniam hæc eſt denuntiatio quam audi-
uiſtis à principio, vt diligamus alii alios.

11 Nam illud mandatum quod audiuiſtis ab
initio eſt, vt diligatis vnus alium.

12 [12] Non ſicut [n] Cain, *qui* ex illo Malo erat,
& occidit fratrem ſuum, [13] Cuius autem
rei gratia occidit eum? quia opera eius mala
erant, fratris autem eius iuſta.

12 Non ſicut Cain qui fuit à malo, & occidit
fratrem ſuum; & propter quid occidit eum,
niſi quia mala erant opera ſua, & fratris eius
iuſta?

13 Ne miremini, fratres mei, ſi odit vos mũ-
dus.

13 Et ne miremini, fratres mei, ſi odit vos
mundus.

14 [14] Nos [o] ſcimus nos tranſlatos eſſe ex mor-
te ad vitam, quia diligimus fratres: qui non
diligit fratrem, manet in morte.

14 Nos nouimus quòd tranſimus de morte ad
vitam, in hoc quod diligimus fratres. Is qui
non diligit fratrem ſuum, in morte manet.

15 [15] Quiſquis odit fratrem ſuum, homicida
eſt: & noſtis nullum homicidam habere
vitam æternam in ſe manentem.

15 Quiſquis enim odit fratrem ſuum, homici-
da eſt: & ſcitis quod in nullo homicida po-
teſt manere vita quæ eſt in æternum.

16 [16] Per hoc cognouimus charitatem Dei
quòd ille animã ſuam pro nobis poſuit: nos
igitur debemus pro fratribus animas po-
nere.

16 In hoc cognoſcimus charitatẽ illius quæ
fuit erga nos, quòd ille dedit animam ſu-
am pro nobis: & etiam iuſtum eſt nobis, vt
nos pro fratribus noſtris demus animas no-
ſtras.

[illegible] à materiali noſtræ ſalutis cauſa. Chriſtus eſt puriſſimus in ſeſe, & venit vt peccata noſtra tolleret, nobis videlicet Spi-
[illegible] ergo qui verè Chriſti particeps eſt, ſeſe non dedit peccato: & è contrario qui peccato ſe dedit Chriſtum ignorat.
[illegible] *qui peccati non ſinitet, ut eo autem peccatũ regnat in fidelibus autem dicitur habitare peccatum, non regnare.* 7 Aliud argu-
[illegible] Qui iuſtè viuit, iuſtus eſt, & Chriſtum iuſtum refert, vnde etiam Dei filius eſſe intelligitur. 8 Argumentum à
[illegible] Diabolus eſt peccati author, ac proinde ex diabolo eſt, ſiue afflatu diaboli regitur, qui ſeruit peccato: quòd ſi diaboli fi-
[illegible] Nam ita inter ſe repugnant diabolus & Deus, vt etiam Filius Dei ſit miſſus deſtruendis diaboli operibus. Itaque ex op-
[illegible] peccato ſe ſiſtit, Dei eſt filius, Spiritu ipſius videlicet veluti nouo ſemine regeneratus, adeò quidem vt iam neceſſario
[illegible] peccati ſit liberatus. *Ioh.* 8.44. i *Diabolum refert, vt filius patrem, & eius ſpiritu regitur.* k *Ab ipſo mundi exordio.*
[illegible] *ſed peccat in aſſiduum continuo peccandi verſatur.* m *Sic vocat alias Spiritum ſ. [illegible] ab effectu, quòd eius virtute tanquam*
[illegible] *homines efficiamur.* 9 Concluſio, Ex vita impura dignoſci qui diabolico ſpiritu regatur: ex pura verò, qui
[illegible] 10 Charitatem in fratres, vt alteram filiorum Dei notam, incipit commendare. *Ioh.* 13.34. & 15.12. 11 Ratio pri-
[illegible] Dei authoritate. *Gen.* 4.8. 12 Amplificatio à contrario exemplo Caini fratricidæ. n *Exemplum profert & quiſ-*
[illegible] *& filiorum Dei, & filiorum diaboli [illegible], quæ vna in hoc mundo manent [illegible], & quæ [illegible].*
[illegible] 13 Breuis digreſſio, Ne miremur nos, dum officium facimus, eſſe mundo exoſos, quum hæc iam olim fuerit iuſti
[illegible] cui quis tandem non malit eſſe ſimilis quàm Caini? 14 Ratio ſecunda. Quia charitas eſt teſtimonium nos à morte ad
[illegible] ac proinde odium in fratres eſt mortis argumentum, cui quiſqui indulgeat, velut mortem in ſinu fouet. o *Charitas*
[illegible] *tranſlatos à morte ad vitam, nempe quiavt effectis agnoſcitur cauſa.* 15 Confirmatio, Quiſquis homicida eſt, verſatur in
[illegible] qui fratrem odit eſt homicida: ergo eſt in morte. Inde ſequitur oppoſitum, eum qui fratrem diligit, ad vitam tranſiiſſe. Nam
[illegible] naſcimur. *Leu.* 19.21. 16 Iam quouſque charitas Chriſtiana porrigatur oſtendit, eouſque videlicet vt Chriſti exemplo,
[illegible] obliuiſcatur, vt fratribus conſulat.

17 Et

[illegible]
charitas Dei in eo?

18 Filii mei, ne diligamus [illegible] sermonibus & lingua, sed [illegible] & veritate.

19 Et per hoc cognoſcimus [illegible] in veritate ſumus, & antequam [illegible] quietum reddimus cor noſtrum.

20 Et [illegible] eſt quòd cor noſtrum [1] reijciat nos, quanto magis Deus, qui maior eſt corde noſtro?

21 Dilecti mei, ſi cor noſtrum non reijciat nos [2] reuelata ſumus facie coram Deo.

22 Et quicquid petimus, accipimus ab eo: quoniam obſeruamus præcepta eius, & bona agimus coram eo.

23 Et hoc eſt mandatum eius, vt credamus in nomine Filii eius Ieſchua Chriſti, & diligamus alius alium, ſicut mandauit nobis.

24 Et is qui ſeruat mandata eius, in eo ſeruatur, & ipſe manet in eo, & in hoc intelligimus quòd habitat in nobis, de ſpiritu eius quem dedit nobis.

[1] Reijcere accipitur pro Reprobare accuſare, & condemnare, ſicut & paulò infrà.

[2] id eſt, Fiduciã habemus, vt in fine præcedentis capitis annotauimus.

[illegible]
charitas Dei in eo?

18 [illegible] Filioli mei, ne diligamus [illegible] lingua [illegible], ſed [illegible] veritate.

19 [illegible] Et per hoc cognoſcimus [illegible] ex veritate eſſe, [illegible] & coram ipſo [illegible] corda noſtra.

20 [illegible] Nam ſi [illegible] cor noſtrum [illegible] potentior eſt Deus corde noſtro, & [illegible] omnia.

21 [illegible] Chariſſimi, ſi cor noſtrum [illegible] non condemnet, fiduciam habemus apud Deum:

22 Et quicquid petierimus, accipimus ab eo, quoniam præcepta eius cuſtodimus, & ea quæ ipſi placent facimus.

23 [illegible] Hoc eſt igitur eius mandatum, vt credamus nomini Filii eius Ieſu Chriſti, & diligamus alii alios, ſicut mandauit nobis.

24 Nam qui ſeruat eius mandata, in eo habitat, & ipſe in eo, & per hoc nouimus eum habitare in nobis, nempe ex [f] Spiritu quem nobis dedit.

[illegible]

21 Tertium [illegible] ex hoc [illegible] quod in his [illegible]

Ioh. 6.29. & 17.3. 22 Concluſio, Fidem in Chriſtum & charitatem mutuam, [illegible]

CAPVT IIII.

2. *Ubi quandam inſtruit de probandis ſpiritibus, quia alii ex mundo,* 5. *alij ex Deo loquuntur,*
7. *ad charitatem redit.* 9. *& Dei exemplo ad fraternum amorem hortatur.*

1 DIlectiſſimi mei, ne omnibus ſpiritibus credatis, ſed diſcernite ſpiritus num ex Deo ſint: quia multi pſeudoprophetæ exiuerunt in mundum.

2 Per hoc cognoſcitur Spiritus Dei, omnis ſpiritus qui confitetur quòd Ieſchua Chriſtus venit in carnem, ex Deo eſt.

3 Et omnis ſpiritus qui non confitetur quòd Ieſchua venit in carnem, non eſt ex Deo: ſed hic ex pſeudochriſto eſt, de quo audiuiſtis quòd venit, & nunc in mundo eſt iam.

4 Vos autem ex Deo eſtis, filii, & viciſtis eos: quoniam maior eſt is qui in vobis eſt quàm qui in mundo.

5 Et ipſi ex mundo ſunt: idcirco ex mundo loquuntur, & mundus eos audit.

6 Nos autem ex Deo ſumus: & is qui nouit Deum, audit nos, & is qui non eſt ex Deo, non audit nos, per hoc ipſum intelligimus ſpiritum verum, & ſpiritum deceptionis.

1 [a] DIlecti, ne cuiuis [a] ſpiritui credite, ſed probate ſpiritus an ex Deo ſint: nam multi pſeudoprophetæ venerunt in mundum.

2 Ex hoc cognoſcite Dei ſpiritum: [b] Quicunque ſpiritus confitetur Ieſum [c] Chriſtum in [d] carnem veniſſe, ex Deo eſt:

3 At quicunque Spiritus non profitetur Ieſum Chriſtum in carnem veniſſe, ex Deo non eſt: ſed hic eſt ille *Spiritus* Antichriſti, de quo audiſtis eum venturum [illegible], & qui iam nunc in mundo eſt.

4 [3] Vos ex Deo eſtis, filioli, & viciſtis eos, quoniam potentior eſt qui eſt in vobis, quàm qui in mundo eſt.

5 [4] Ipſi è mundo ſunt, ideò mundana loquuntur, & mundus eos audit.

6 [5] Nos ex Deo ſumus, qui nouit Deum, audit nos, qui non eſt ex Deo, non audit nos. Ex hoc cognoſcimus [e] ſpiritum veritatis & ſpiritum erroris.

a *Metonymicè, id eſt, ei qui ſe Spiritus diuini præditum dicit ad obeundum Prophetiæ munus.* 3 Certam [illegible] doctrinæ dignoſcendæ regulam tradit, nempe ſi Chriſti diuina aut humana natura, aut vera [illegible] videlicet noſtri Regis, Prophetæ, ac Pontificis æterni, officio vel tantillum detrahatur. b *De doctrina* [illegible]

[illegible]

[illegible]

7 [illegible] charitas ex Deo eſt: & quiſquis diligit, ex Deo natus eſt, & novit Deum.
8 Qui non diligit, non novit Deum: [illegible] charitas.
9 Per hoc patefacta eſt charitas Dei in nos, quòd Filium illum ſuum unigenitum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum.
10 In hoc eſt charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, ſed quòd ipſe dilexerit nos, & miſerit Filium ſuum ut eſſet propitiatio pro peccatis noſtris.
11 Dilecti, ſi Deus nos ita dilexit, debemus & nos alii alios diligere.
12 Deum nemo ſpectavit unquam: ſi diligimus alii alios, Deus in nobis habitat, & charitas eius adimpleta eſt in nobis.
13 Per hoc cognoſcimus nos in eo habitare & ipſum in nobis, quòd de Spiritu ſuo dedit nobis.
14 Nos verò ſpectavimus & teſtamur Patrem miſiſſe Filium qui eſſet ſervator mundi.
15 Quiſquis profeſſus fuerit Ieſum eſſe Filium Dei, Deus in eo habitat, & ipſe in Deo.
16 Et nos cognovimus & credidimus charitatem quam habet Deus in nobis. Deus charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.
17 Per hoc adimpletur charitas in nobis, ut fiduciam habeamus in die iudicii quòd qualis ille eſt, tales & nos ſumus in hoc mundo.
18 Metus non eſt in charitate: ſed adimpleta charitas foras eiicit metum: quoniam metus cruciatum habet: qui autem metuit, non eſt perfectus in charitate.
19 Nos diligimus eum, quoniam ipſe prior dilexit nos.
20 Si quis dixerit, Diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem vidit, Deum quem non vidit, quo modo poteſt diligere?
21 Et hoc mandatum habemus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.

7 [illegible] charitas ex Deo eſt, [illegible] ex Deo natus eſt, & novit Deum.
8 Quia Deus charitas eſt, [illegible] diligit, non novit Deum.
9 In hoc enim innotuit charitas Dei quæ eſt erga nos, quòd Filium ſuum unicum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum.
10 In hoc eſt charitas: [illegible] quòd dilexerimus Deum, ſed quòd ipſe Deus dilexerit nos, & miſerit Filium ſuum propitiatorem pro peccatis noſtris.
11 Dilecti mei, ſi ita dilexit nos Deus, etiam nos debitores ſumus ut unus alium diligamus.
12 Deum unquam nemo vidit: ſi autem diligamus unus alium, Deus in nobis manet, & charitas eius adimpletur in nobis.
13 Et in hoc cognoſcimus quòd in eo manemus, & ipſe manet in nobis, quòd de Spiritu ſuo dedit nobis.
14 Et nos vidimus, & teſtamur quòd Pater miſit Filium ſuum ſervatorem mundi.
15 Omnis qui confitetur Ieſchua quòd ſit Filius Dei, Deus in eo manet, & ipſe manet in Deo.
16 Et nos credimus & ſcimus charitatem quæ eſt ipſi Deo erga nos. Deus enim charitas eſt, & quiſquis manet in charitate, in Deo manet.
17 Et in hoc adimpletur charitas eius nobiſcum, ut revelata facie ſit nobis in die iudicii: quia ſicut ille fuit, ita etiam nos ſumus in hoc mundo.
18 Metus in charitate non eſt: ſed charitas adimpleta foras eiicit ipſum metum: quia metus in irritatione eſt: is autem qui metuit, non eſt perfectus in charitate.
19 Nos igitur diligimus Deum: quia ipſe prius dilexit nos.
20 Si autem quis dixerit, Ego diligo Deum & fratrem ſuum odio habeat, mendax eſt ille enim qui fratrem ſuum qui videtur, non diligit, Deum ipſum qui non videtur, quomodo poteſt diligere?
21 Et hoc mandatum accipimus ab eo, ut omnis qui diligit Deum, diligat etiam fratrem ſuum.

[illegible] Deus eſt fons & origo charitatis, [illegible] ut intrepidè ſupremum illum diem iudicii expectemus, [illegible] Deum odiſſe habent & proximum diligi, quia unus & idem Legiſlator [illegible]

CAPUT V.

1 *[illegible]* 10 *Nullam autem habere poſſe [illegible]* 14 *[illegible]* 16 *ut pro fratribus etiam [illegible]*

1 Quiſquis credit Ieſum eſſe Chriſtum, ex Deo natus eſt: & quiſquis diligit genitorem, diligit etiam à quo qui ex eo genitus eſt.

1 Omnis qui credit quòd Ieſchua eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt: & omnis qui diligit Genitorem, diligit etiam qui genitus eſt ex eo.

[illegible] *Verum eſſe Meſſiam.* b *Singulari numero [illegible]*

2 Et

2 Et in hoc cognoſcimus quòd diligimus filios Dei, quum diligimus Deum & ſeruamus mandata eius.
3 Hæc enim eſt dilectio Dei, vt ſeruemus mandata eius: & mandata eius non ſunt grauia.
4 Quia quicquid natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria quæ vincit ipſum mundum, fides noſtra.
5 Quis enim eſt qui vincit ipſum mundum, niſi is qui credit quòd Ieſchua Filius eſt Dei?
6 Hic eſt qui venit [1] per aquas & ſanguinem, nempe Ieſchua Chriſtus, nequaquam per aquas tantùm, ſed per aquas & ſanguinem: & ſpiritus teſtatur quòd ille Spiritus eſt veritas.
7 [2]
8 Et ſunt tres teſtes, Spiritus, & aqua, & ſanguis: & tres ipſi in vnum ſunt.
9 Si teſtimonium filiorum hominis accipimus, quanto magis teſtimonium Dei quod maximum eſt: & hoc eſt teſtimonium Dei quod teſtificatus eſt de Filio ſuo.
10 Quiſquis credit in Filium Dei, eſt ei hoc teſtimonium in ſeipſo: omnis qui non credit Deo, mendacem facit eum, in eo quòd non crediderit teſtimonium quod teſtificatus eſt Deus de Filio ſuo.
11 Et hoc eſt teſtimonium, quòd vitam quæ eſt in æternum, dedit nobis Deus: & illa vita in Filio eius eſt.
12 Omnis qui habet Filium, habet etiam vitam: & omnis qui non habet filium Dei, non eſt ei vita.
13 Hæc ſcripſi vobis, vt ſciretis quòd vita æterna eſt vobis, qui credidiſtis in nomen Filii Dei.
14 Et hæc confidentia eſt nobis apud eum, quòd quicquid petimus ab eo ſecundum voluntatem eius, audit nos.
15 Et ſi perſuaſum habemus quòd audit nos, in eo quòd petimus ab illo, confidimus quòd accipimus iam petitiones noſtras quas petimus ab eo.
16 Si quis viderit fratrem ſuum quòd peccauerit peccatum quod non condemnat ad mortem, petat, & dabitur ei vita: eis inquam qui nequaquam peccauerint tanquam

2 [2] Per hoc cognoſcimus nos diligere filios Dei, quum Deum diligimus, & mandata eius ſeruamus.
3 [3] Hæc eſt enim charitas Dei, vt mandata eius ſeruemus: [4] & mandata eius grauia non ſunt.
4 [5] Quoniam quicquid natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria quæ [6] vicit mundum, nempe fides noſtra.
5 [7] Quis eſt qui vincit mundum, niſi qui credit Ieſum eſſe Filium Dei?
6 [8] Hic ille eſt qui venit per aquam & ſanguinem, nempe Ieſus Chriſtus: [9] non per aquam ſolùm, ſed per aquam & ſanguinem: & Spiritus is eſt qui teſtificatur Spiritum veritatem eſſe.
7 Nam tres ſunt qui teſtificantur in cœlo, Pater, [b] Sermo, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt.
8 Et tres ſunt qui teſtificantur in terra, Spiritus & aqua, & ſanguis: & hi tres in vnum conſentiunt.
9 [10] Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt: [1] nam hoc eſt teſtimonium Dei quod teſtificatus eſt de Filio ſuo.
10 [11] Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium in ſeipſo: qui non credit Deo, mendacem eum fecit, quia non credidit teſtimonio quod teſtificatus eſt Deus de Filio ſuo.
11 [12] Eſt autem hoc teſtimonium, nempe quòd vitam æternam dedit nobis Deus: & hæc vita in Filio eius eſt.
12 Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.
13 [13] Hæc ſcripſi vobis qui creditis in nomen Filii Dei: vt ſciatis vos vitam æternam habere, & vt credatis in nomen Filii Dei.
14 [14] Et hæc eſt fiducia quam apud Deum habemus, ipſum, ſi quid petierimus ſecundum voluntatem eius, nos audire.
15 Quòd ſi ſcimus eum audire nos, quicquid petierimus, ſcimus nos habere petitiones quas ab eo petimus.
16 [15] Si quis viderit fratrem ſuum peccare peccato *quod* non *eſt* ad mortem, [l] petet, & dabit ei vitam peccantibus non ad mortem. Eſt peccatum ad mortem: non

[1] Ad verbum, Per maſſam aquarum & ſanguinis, Hebr.

[2] Totum ſeptimũ verſiculũ Syrum Teſtamentum omittit, ſicut etiam multi Græci codices: qui ita reſtitui poſſet, דתלתא אנון דסהדין בשמיא אבא ומלתא ורוחא קדישא ותלתיהון חד אנון: Id eſt, Nam tres ſunt qui teſtificantur in cœlo, Pater, & Sermo, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt. Sed quia non modò in impreſſo, ſed etiam in manuſcripto codice Heydelbergenſi omittebatur, nec in omnibus vetuſtis Græcis codicibus legebatur, textui inſerere non ſum auſus. ne tamen verſiculorum fieret perturbatio, vtque eorum numeri *reſponderent* numeris verſiculorũ Græci textus, à ſexto tranſilui ad octauum.

[illegible]

[illegible] viuificet.

17 [16] Omnis iniquitas peccatum eſt: ſed eſt peccatum quod non eſt ad mortem.

18 [17] Scimus quòd quiſquis natus eſt ex Deo non peccat: ſed qui genitus eſt ex Deo, conſeruat ſeipſum, & Malus ille non tangit eum.

19 [18] Scimus nos ex Deo eſſe, & mundum totum in malo iacere.

20 Sed ſcimus Filium Dei veniſſe, & dediſſe nobis mentem, vt cognoſcamus illum qui verax eſt, & ſumus in verace illo, in Filio eius Ieſu Chriſto, [m] hic eſt verus Deus & vita æterna.

21 [19] Filioli, cauete vobis ab idolis. Amen.

[illegible] nequaquam pro hoc dico vt oret quiſpiam.

17 Omnis enim iniquitas, peccatum eſt, & eſt peccatum quod nequaquam mortis eſt.

18 Et nouimus quòd omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat. Qui enim natus eſt ex Deo, conſeruat ſeipſum, & malus non appropinquat ei.

19 Nouimus quòd ex Deo ſumus, & mundus vniuerſus in malo eſt poſitus.

20 Et ſcimus quòd Filius Dei venit, & dedit nobis notitiam, vt cognoſceremus veracem & eſſemus in ipſo verace, in Filio eius Ieſchua Chriſto. Hic eſt Deus verax, & vita quæ eſt in æternum.

21 Filii mei cuſtodite vosipſos à reuerentia ſimulachrorum.

[illegible] nobis perſuademus, nos (quum totus mundus ſit natura perditus) gratis factos eſſe Dei filios, miſſo ad nos Filio ipſius [illegible] illuſtrati lumine veri Dei & vitæ æternæ heredes. m Apertiſſima aſſertio Chriſti diuinitatis. 19 [illegible] [illegible] quæ vel vero Deo opponit, vt hoc veluti ſigillo totam ſuperiorem doctrinam obſignet. Luc. [illegible]

Finitur epiſtola Iochanani Apoſtoli.

Sequens Epiſtola Syriacè non extat.

EPISTOLA CATHOLICA IOHANNIS APOSTOLI SECVNDA.

CAPVT I.

1 Inſcribitur hæc Epiſtola eximia et praeſtanti dignitate fœminæ, 4 [illegible] in Dei [illegible] [illegible] habebat. 6 Hanc monet in charitate Chriſtiana perſeueret, 7 [illegible] Antichriſtos [illegible]. 10 quos potius [illegible] vitet.

1 PRESBYTER [a] electæ [b] dominæ, & liberis eius quos ego verè diligo, nec ego ſolus, ſed & omnes qui nôrunt veritatem:

2 Propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiſcum erit in æternum.

3 Sit vobiſcum gratia, miſericordia, pax à Deo Patre, & à Domino Ieſu Chriſto Filio Patris [c] cum veritate & charitate.

4 Gauiſus ſum valdè quòd inuenerim ex filiis tuis, qui integrè incedant, [d] ſicut mandatum accepimus à Patre.

5 Et nunc rogo te, domina, non vt mandatum nouum ſcribens tibi, ſed quod habuimus à principio, vt diligamus alii alios.

6 Hæc autem eſt charitas, vt incedamus ſecundum mandata eius. Hoc eſt mandatum illud, ſicut audiſtis à principio, vt in eo ambuletis.

7 [1] Nam multi impoſtores, ingreſſi ſunt in mundum qui non confitentur Ieſum Chriſtum veniſſe in carne. Qui eſt eiuſmodi, impoſtor eſt & antichriſtus.

8 [4] [e] Attendite vosipſos, ne perdamus quæ operati ſumus, ſed vt mercedem plenam recipiamus.

9 Quiſquis tranſgreditur, nec manet in doctrina Chriſti, Deum non habet: qui manet in doctrina Chriſti, hic & Patrem & Filium habet.

10 [5] Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, ne recipite eum domum, nec Aue ei dicite.

11 Qui enim dicit illi Aue, communicat operibus eius malis.

12 Quum multa haberem vobis ſcribenda, nolui charta & atramento: ſed ſpero me venturum ad vos, & [f] præſentem præſentibus loquuturum, vt gaudium noſtrum ſit completum.

13 Salutant te filii ſororis tuæ electæ. Amen.

EPISTO-

Hoſpitalitatem Gaii laudat, [illegible] *bene ſperandum præſcribit.* [illegible]

1 SENIOR, Gaio dilecto, quem ego verè diligo.
2 Dilecte, in primis opto vt proſperè agas & valeas, ſicut proſperè agit anima tua.
3 Gauiſus ſum enim valdè quum veniſſent fratres, & teſtimonio ſuo commendaſſent integritatem tuam, prout tu integrè ambulas.
4 Maius [a] iſtis gaudiū non habeo, quum *videlicet* audio filios meos integrè ambulare.
5 Dilecte, [b] fideliter agis quicquid facis erga fratres & erga peregrinos,
6 Qui teſtimonio ſuo commendarunt charitatem tuam in conſpectu Eccleſiæ: quos rectè facies [c] ſi proſequutus fueris vt Deo dignum eſt.
7 Nam pro nomine eius profecti ſunt, nihil accipientes à Gentibus.
8 Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi, [illegible]
9 Scripſi Eccleſiæ: [illegible] con ambire Diotrephes, non recipit nos.
10 Propterea ſi venero, [illegible] opera quæ facit, verbis improbis [illegible] in nos: quinque etiam his non contentus, neque ipſe recipit fratres & qui volunt [illegible] prohibet, & ex Eccleſia eiicit.
11 Dilecte, ne imitare quod malum eſt, ſed quod bonum eſt, qui benè facit, ex Deo eſt, qui autem malè facit, non [c] vidit Deum.
12 Demetrio teſtimonium redditum eſt ab omnibus, & ab ipſa veritate: ſed & nos teſtimonium perhibemus, & noſtis teſtimonium noſtrum verum eſſe.
13 Multa poſſem ſcribere, ſed nolo atramento & calamo tibi ſcribere:
14 Spero autem fore vt ſtatim te videam, & vt coram loquamur.
15 Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

EPISTOLA CATHOLICA IVDÆ APOSTOLI.

[illegible] vt ſibi caueant [illegible] *3* [illegible] *plis demonſtrat, 14* [illegible] *eorum* [illegible] *quærunt.*

1 IVDAS Ieſu Chriſti ſeruus, [a] frater autem Iacobi, vocatis, [b] à Deo patre ſanctificatis, [c] & Ieſu Chriſto [a] ſeruatis:
2 Miſericordia vobis & pax & charitas multiplicetur.
3 [1] Dilecti, quum omne ſtudium adhibeam, vt ſcribam ad vos [d] de communi ſalute, neceſſe habui vobis ſcribere, ad vos hortandos vt [e] decertetis pro fide quæ [f] ſemel tradita eſt ſanctis.
4 [2] Nam ſubrepſerunt quidam homines, priùs iam olim deſcripti ad hanc damnationem: [3] impii, qui Dei noſtri gratiam transferunt ad laſciuiam, & ſolum illum verum Deum, & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negant.
5 [4] Volo autem vos [illegible] commonefacere, vt qui ſemel hoc ſciatis Dominum, quum populum ex Ægypto liberaſſet, ruſum eos qui non credebant perdidiſſe.
6 [illegible] qui non ſeruarunt ſua origine [illegible] iudicio magni [illegible] ſeruauit.
7 Sicut Sodoma & Gomorrha, & [illegible] ciuitates, ſimili modo atque [illegible] & [h] carnem [illegible] ſequutæ, propoſitæ ſunt exemplo, [illegible] pœnam ſuſtinentes.
8 Similiter tamen & iſti [illegible] carnem quidem polluunt, [illegible] dominationem verò reiiciunt, & dignitates [illegible] maledicentes.
9 [7] At Michael archangelus, quum aduerſus diabolum certans, diſceptaret de corpore Moſis, non auſus eſt illi impingere notam maledicti, ſed dixit, Increpet te Dominus.
10 [8] At hi, quæcunque non nouerunt conuitiis inceſſunt: quæcunque verò naturaliter, vt animantia rationis expertia ſciunt, in iis ſeſe corrumpunt.
11 [9] Væ ipſis: nam viam Cain ingreſſi ſunt, & deceptione mercedis, qua deceptus fuit Balaā effuſi ſunt, & contradictione Core perierunt.

a *Vt diſtinguat* [illegible] *ab Iſcariote.*
b *Per Deum Patrem.*
c *Ipſeſiis* [illegible] *Dei* [illegible] *Chriſto traderentur,* [illegible]
1 Scopus huius epiſtolæ, in qua pios aduerſus profanos quoſdam, & in ſana doctrina, & in* [illegible] moribus confirmat.
d *De iis quæ ad noſtram communem ſalutem* [illegible] *ſpectant.*
e *Pro viribus tuemini fidem, tum ſcil. doctrinæ & vitæ exemplis.*
f *Quæ ita ſemel tradita eſt, vt poſtea nunquam ſit immutanda.*
2 Non temerè, ſed ex Dei prouidentia fit vt nonnulli perditi in Eccleſiam irrepant.
3 Hoc primùm in illis damnat quòd ex Dei gratia captarent laſciuiendi prætextum: quod fieri non poteſt quin Chriſto [illegible] ſe addicant, vt hodie facit [illegible] quos Libertinos vocant.
4 Proponit horrenda [illegible] obſequentium.

[illegible] ex præcipuis angelis vnus Satanas, quamuis execrabilem [illegible] dicio Dei coercendum traderet: iſtos homunculos peruerſos [illegible] tes à Deo ordinatas conuitiis inceſſere. 8 Concluſio, iſtos [illegible] ri, nempe audaciſſimæ inſcitiæ in quibuſdam damnandis, & [illegible] [illegible] cognitionis quam [illegible] adepti, non aliter tamen [illegible] [illegible] experti viuebant [illegible] 9 prædicit [illegible] Cainum [illegible] Balaamum [illegible] auaritia, Core [illegible] ambitioſo ingenio ſubeunt.

12 [illegible]
villis metu seipsos pascentes: nubes aqua carentes, à ventis circumlatæ: arbores emarcidæ, infrugiferæ, bis emortuæ, eradicatæ:
13 Vndæ maris efferatæ, despumantes sua ipsorum dedecora: stellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum servata est.
14 Prophetavit autem etiam de illis septimus ab Adamo Enoch, dicens, Ecce venit Dominus cum sanctis millibus suis,
15 Vt faciat judicium adversus omnes, & arguat quicunque ex ipsis sunt impii, de factis omnibus quæ impie patrarunt, deque omnibus duris quæ loquuti fuerint adversus eum peccatores impii.
16 Hi sunt murmuratores, querulis, in cupiditatibus suis euntes, & quorum os loquitur tumida, admirantes personas utilitatis gratia.
17 Vos autem dilecti mementote eorum verborum quæ prædicta fuerunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi:
18 Quod dicebant vobis, in extre-

19 Hi sunt qui seipsos segregant, animales, Spiritum non habentes.
20 Vos autem dilecti, sanctissimæ vestræ fidei superstruentes vosipsos, per Spiritum sanctum orantes,
21 Vos ipsos in charitate Dei conservate, expectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam æternam.
22 Et alios quidem habito delectu commiseramini:
23 Alios verò per terrorem servate, ex incendio rapientes: odio habentes vel eam tunicam quæ à carnis contactu sit maculata.
24 Cæterùm, ei qui potest vos servare à peccato immunes, & statuere in conspectu gloriæ suæ inculpatos cum exultatione,
25 Nempe soli sapienti Deo Servatori nostro, gloria & magnificentia & robur & potestas, & nunc & in omnia secula. Amen.

19 Animalis homo est [illegible] à piis segregare, ut qui spiritu Dei non regantur contra verò Christianorū est munus tū in fide tum in charitate sese sanctis precibus ædificare, tantisper dū Christi misericordia appareat ad plenā eorum salutem.

23 Istos nunquam aberrant, hic delectum piis servandus est, ut alios leniter tractent, alios, iā in ipsa flāma versantes severa præsentis periculi denūtiatione servare studeant: ita tamen ut se abhorreant à malis & turpibus, ut vel levissimam eorum contagionem fugiant.

9 Assistere coram gloria, & sanctis [illegible] [illegible] 25 [illegible]
[illegible]

IN APOCALYPSIN NIHIL DVM TALE VISVM EST

edere quale in ſuperiores libros: interea tamen viſum eſt ſubiicere [illegible] ſcripſimus. Sunt autem huiuſmodi.

QVIA de huius libri authoritate [illegible] dubium argumenta quæ in hanc partem adferri ſolent: deinde quid mihi videatur exponam [illegible] ad Eraſmo [illegible] ac diligenter collecta [illegible] argumento (vt in [illegible]) iudicium [illegible] ſacilè iudicare poſſis: niſi quòd eò tandem videtur [illegible] aliquam eſſe quidem huius libri [illegible] ſine controuerſia ſunt recepti. Audiamus ergò quid dicat. [illegible] Hieronymus Apocalypſin ætate ſua non fuiſſe receptam à Græcis. Dorotheus Tyri [illegible] martyr in Compendio vitarum tradit Iohannē in Patmo inſula [illegible] ſcripſiſſe, huius tamen libri non meminit. [illegible] Græcis in ſuis [illegible] ſpus eſſe Iohannis. Dionyſius Alexandrinus (cuius verba citat [illegible] Eccleſiaſticæ hiſtoriæ) librum exiſtimat ab alio quopiam Iohanne viro ſancto ſcriptum. Euſebius ipſe ita citat hunc librum aliquot locis vt Iohanni non ſine exceptione tribuat. Idem Caium quendam orthodoxum citat lib. 3. qui à Cerintho hæretico ſcriptum dicat. Hoc ſit primum argumentum. Ad quod ita respondeo. Si ſpectetur quibus rationibus permoti ſunt nonnulli ad hunc librum repudiandum, non demum facilè apparituram quàm immeritò iſtud fecerint. Deinde ſicut à quibuſdam fuit repudiatus, ita fuiſſe à pleriſq; receptum, adeò quidem vt Epiphanius illos à quibus reiiciebatur, apertè inter hæreticos recenſuerit [illegible] Iuſtinum [illegible] Lugdunenſem epiſcopum [illegible] memoriis illuſtraſſe. De Dorotheo [illegible] ſilentio videatur hunc librum [illegible] De Dionyſio [illegible] Caium (quicunque tandem is fuerit) [illegible] libro Eccleſiaſticæ hiſtoriæ tertio. [illegible] Scribit (inquit) Hieronymus [illegible] iſſe [illegible] quaſi nihil habeat [illegible] [illegible] gravitate dignum. Ad hoc ita reſpondeo. Quicunque [illegible] eruditiſſimi viri ſue [illegible] viri, magnam reprehenſionem [illegible] hunc librum exagitare qui ſanè ſit breuiſſimus [illegible] ſunt exſcripta. Longè aliter Baſilius, Gregorius, Cyrillus, Epiphanius, [illegible] (vt Aretas teſtatur) qui hunc librum non modò (vt Dionyſius Alexandrinus) [illegible] à ſancto viro ſcriptum eſſe, ſed apertè eidem Iohanni [illegible] id certè facturi ſi nulla grauitatis Apoſtolicæ in eo [illegible] vero pro eruditioribus habebimus? an iſtos quorum [illegible] teſtata eſt plurimis ipſorum monimentis, an illos potius [illegible] apparent, argumenta verò ſatis indicant quàm meritò eruditiſſimi appellentur? Negant in hoc ſcriptore vllam apparere grauitatem, quum tamen penè omnia ex [illegible] verbum deſcripſeris. Dicunt eum complecti vulgatam rerum hiſtoriam. Id vero qui poteſt in eo verum eſſe qui (ſi admodum pauca excipias) res præteritas non narrat, ſed futuras prænunciet? Iſta igitur non modò vera non ſunt ſed ne veriſimilia quidem. Ad tertium argumentum accedamus. Hic (inquit) ſolicitè ſuum nomen inculcat proinde quaſi ſyngrapham ſcriberet non librum: idq; non ſolùm præter morem Apoſtolorum, verùm multo magis præter ſuum morem, qui in Euangelio multo modeſtiora narrans, non exprimit tamen [illegible] ſuum vocabulum, ſed notulis indicat, Diſcipulus ille quem diligebat Ieſus. Et Paulus coactus

referre

[illegible] ſuis [illegible] lis colloquia deſcribens, [illegible] Alexandrinum [illegible] ſcriptum hunc librum [illegible]. At, quidni hoc eſt [illegible] & probabile? [illegible] hiſtoriam, aliud propheticum ſcribere. Nam in hiſtoria [illegible] ſcriptore petiſſes: in prophetia verò, quæ ventura prædicuntur, [illegible] & conteſtantis [illegible] illorum prædictio [illegible], quis ſcripſerit, intelligamus? [illegible] in propheticorum [illegible], ſed etiam in ſingulis [illegible] Dei [illegible] & Prophetæ [illegible] nomen. [illegible] nomen ſuum inculcat, [illegible] videretur, vt pſeudoprophetæ ſolebant. Quid verò? apud Danielem à capite ſeptimo [illegible] penè ſingulis verſiculis repetitur, Ego Daniel? Eſaias [illegible] Eſaiam [illegible] Amos inculcat? Atqui Iohannes hoc non conſueuit in Euangelio. [illegible] hiſtoriam ſcribebat, in qua illi accidit quod nulli ex alijs diſcipulis, vt ipſe de ſe multa dicere cogeretur. At Paulus etiam ipſe hoc non facit. Certè non facit eo in loco in quo ſuas viſiones ex profeſſo [illegible]: ſed [illegible] ſui muneris præſtantiam aſſerit, [illegible] ipſe Paulum [illegible] eſſe dicit non ab hominibus, neque per hominem, ſed à Ieſu Chriſto [illegible] Apoſtolum? Quid quum ſua illa arcana prædicat, an [illegible] aſſumit? Sed [illegible] conſideremus. Iohannis nomini in [illegible] hoc opere (niſi me calculus fefellit) quinquies tantùm reperimus: & illud Ego Iohannes, [illegible] cap. 1. verſ. 9. addita tamen explicatione, quæ [illegible] arrogantiæ ſuſpicionem ſatis ſuperq; ſufficit, item cap. 21. verſ. 2. & cap. 22. verſ. 8. quibus locis ſimpliciter [illegible] quid viderit, vt de viſionis fide dubitari non poſſit. Ergo (vt paucis hoc argumentum abſoluam) ratio illa Dionyſii non modò futilis eſt, ſed etiam [illegible]: illud verò (quod ingenuè & ſine vlla [illegible] dico, Deum teſtem) [illegible] eſt [illegible] Ego Iohannem [illegible] hunc librum ſcripſiſſe.

Accedo ad quartum argumentum. In Græcis (inquis) quæ viderim exemplaribus, non extat inſcriptio Iohannis Euangeliſtæ, ſed Iohannis Theologi. Atqui vel hoc titulo [illegible] Iohanni Euangeliſtæ vendicat, quem nemo ignorat [illegible] fuiſſe Theologum à veteribus appellatum, quòd de Chriſti diuinitate [illegible] apertius [illegible] ſcripſerit. At [illegible] ille Iohannes, quem ego ſanè ſuppoſititium eſſe ſuſpicor, non Theologus (quo cognomento nihil dici par eſt auguſtius) ſed Presbyter [illegible].

Venio tandem ad ſtyli diſſimilitudinem, quam Dionyſius ille Alexandrinus tribus argumentis confirmat, vt refert Nicephorus Eccleſiaſt. hiſtoriæ lib. 6. cap. 25. Primùm ex [illegible] deinde quòd quum Euangelio & epiſtolæ Iohannis catholicæ multa ſint communia, hic liber [illegible] nullam habeat cum eis communionem. Poſtremò, quòd ſermonis etiam dono excelluerit Iohannes, [illegible] hic noſter ruſticis barbariſmis & ſolœciſmis ſcateat. At ego primùm omnium reſpondeo, iſtam ſtyli diſſimilitudinem minimè eſſe admirandã in tam diſſimili argumento. Nam in Euangelio hiſtoriam & in epiſtolis, quamuis impulſu Spiritus ſancti, tamen ex ſuo ſenſu loquitur: hic audita & dictata excipit. Illic partim narrat rem geſtam, partim docet, [illegible] de rebus futuris agit, & quidem præſcriptis verbis: & miramur eum non iiſdem [illegible] vti? quis vnquam hanc legem cuiquam ſcriptori præſcripſit? Quid quòd pleraq; ipſis ſuperiorum Prophetarum (puta Ezechielis, Danielis, Zachariæ, Eſaiæ, & aliorum) verbis illi dictantur, ab eodem illo Spiritu, nimirum qui quondam per illos hæc eadem erat loquutus? Itaque mirum nemini videri debet quòd non ita culto ſermone vtatur, vt qui à Prophetarum qui Hebraicè ſcripſerunt, ne verbis quidem, nedum charactere, diſcedere voluerit: quo minus ſanè ſuſpicari par eſt quicquam hîc commentitium Eccleſiæ obtrudi.

Supereſt vltimum argumentum, quòd videatur hic liber fauere Chiliaſtarum hæreſi: quo nomine nonnulli adducti ſunt vt hoc opus à Cerintho editum ſub Apoſtoli nomine putarint. Ego verò, vt concedam Chiliaſtas nonnullis ex hoc libro teſtimonijs eſſe abuſos, idcirco tamen hæretico tam impuro hunc librum eſſe tribuendum, abſit vt concedam, niſi locos illos aliter accipi cõmodè non poſſe quiſpiam oſtenderit. Alioqui quem tandem librum admittemus?

Aliter

APOCA

APOCALYPSIS IOHAN-NIS THEOLOGI.

CAPVT I.

a Studium dediſcendi quæ ſpectant ad ſalutem... 8 nomen illius qui eſt principium & finis. 12 Deſcribit ſeptem candelabra & ſtellarum. 20 myſterium explicat.

1 Apocalypſis Ieſu Chri-
ſti quam dedit ipſi De-
us, vt indicaret ſeruis
ſuis quæ oporteat fieri
citò: & verò miſſam per
Angelum ſuum, ſeruo
ſuo Iohanni ſignifica-
uit.

2 Qui teſtificatus eſt ſermonem Dei, & te-
ſtimonium Ieſu Chriſti, & quæcunque
vidit.

3 Beatus qui legit & beati qui audiunt ver-
ba prophetiæ huius: & obſeruant ea quæ
in ea ſcripta ſunt, tempus enim propè eſt.

4 Iohannes ſeptem Eccleſiis quæ ſunt in A-
ſia: Gratia ſit vobis & pax à Qui eſt, & qui
erat, & qui venturus eſt: & à ᵈ ſeptem Spi-
ritibus qui in conſpectu throni eius ſunt:

5 Et à Ieſu Chriſto, qui eſt fidus ille teſtis,
primogenitus ille ex mortuis, & prin-
ceps regum terræ: qui dilexit nos, & la-
uit nos à peccatis noſtris per ſanguinem
ſuum.

6 Et fecit nos reges & ſacerdotes Deo & Pa-
tri ſuo: ei, inquam, gloria & robur in ſecula
ſeculorum. Amen.

7 Ecce, venit cum nubibus, & videbit e-
um omnis oculus, etiam qui eum tranſfixe-
runt: & plangent coram eo omnes tribus
terræ. Etiam. Amen.

8 Ego ſum α & ω, id eſt, principium & finis:
dicit Dominus, Qui eſt, & Qui erat, &
qui venturus eſt, ille, inquam, omnipo-
tens.

9 Ego Iohannes, qui & frater veſter ſum &
ſocius in afflictione & regno & tolerantia
Chriſti Ieſu, eram in inſula quæ vocatur
g Patmos, propter ſermonem Dei & teſti-
monium Ieſu Chriſti.

10 Fui *autem* ʰ Spiritu correptus die Domi-
nico, & audiui à tergo vocem magnam
tanquam tubæ,

11 Dicentis, Ego ſum, α & ω, primus ille &
vltimus, &, Quod vides ſcribe in libro, &
mitte ſeptem Eccleſiis quæ ſunt in Aſia, E-
pheſi & Smyrnæ, & Pergami, & Thyatiræ, &
Sardibus, & Philadelphiæ & Laodiceæ.

12 Conuerſus ſum igitur vt ᵏ viderem vocem
quæ loquuta erat mecum. Conuerſus autem
vidi ſeptem candelabra aurea:

13 Et in medio ſeptem candelabrorum (au-
reorum) *quendam* ſimilem filio hominis in-
dutum talari *veſte*, & præcinctum ad mam-
millas zona aurea.

14 Caput autem eius & capilli erant candidi
vt lana alba, tanquam nix: & oculi eius ve-
lut flamma ignis:

15 Pedes autem eius ſimiles chalcolibano,
veluti in fornace ardentes: & vox illius tan-
quam vox aquarum multarum.

16 Habebat autem in dextra ſua ſtellas ſep-
tem: & ex ore eius anceps gladius prodi-
bat, & facies eius qualis ſol in ſuo vigore
lucet.

17 Quum autem vidiſſem eum, cecidi ad pe-
des eius veluti mortuus: tum impoſuit mihi
dextram ſuam, dicens mihi, Ne metue: ego
ſum primus & vltimus: Pſal.41.4. & 44.6.

18 Et qui viuo, ſed fui mortuus: & ecce, vi-
uo, in ſecula ſeculorum. Amen. Et habeo
claues inferorum & mortis.

19 Scribe quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ poſt-
hac ſunt futura:

20 Myſterium ſeptem ſtellarum quas vidiſti
in dextra mea, & ſeptem candelabra au-
rea. Septem ſtellæ, ˡ Angeli ſunt ſeptem
Eccleſiarum: & candelabra ſeptem quæ
vidiſti, ſeptem Eccleſiæ ſunt.

l *Angelorum nomine Eccleſiarum, miniſtros intelligit.*

CAPVT II.

1 Iubetur Iohannes ſcribere quæ Dominus ſingulis mandat Eccleſiis, 1 Epheſiorum, 8 Smyrnæorum, 12 Pergamenorum, 18 Thyatirenorum, 23 vt quæ ab Angelis acceperunt, teneant.

1 Angelo Epheſinæ Eccleſiæ ſcribe, Hæc
dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in dex-
tra ſua, qui ambulat inter ſeptem can-
delabra aurea:

2 Noui opera tua, & laborem & tolerantiam
tuam, & quòd non poſſis ferre malos:
& explorasti eos qui ſe dicunt Apoſtolos
eſſe, & non ſunt: & comperiſti eos eſſe men-
daces:

3 Et oneri preſſus fuiſti, & ſuſtines: & pro-
pter nomen meum laboraſti, & non es de-
fatigatus.

4 Sed habeo *aliquid* ᵃ aduerſum te, quòd
charitatem tuam primam omiſeris.

a *Quid tecum expoſtulem.*

5 Memor eſto itaque vnde excideris, & reſi-
piſce, & priora opera facito: ſin minus, ve-
niam aduerſum te citò, & mouebo cande-
labrum tuum è loco ſuo, niſi reſipueris.

6 Sed hoc habes, quòd odiſti facta Nicolai-
tarum quæ & ego odi.

7 Qui habet aurem audiat quid Spiritus
dicat Eccleſiis, Victori dabo edere ex
arbore vitæ quæ eſt in medio ᵇ Paradiſi
Dei.

b *Sic Chriſtus loquitur tanquam vt mediator.*

8 Angelo verò ᶜ Smyrnæorum Eccleſiæ ſcri-
be, Hæc dicit primus ille & vltimus, qui
fuit mortuus & viuit:

c *Smyrna vna fuit Ionicarum ciuitatum in Aſia.*

9 Noui opera tua & afflictionem & pauper-
tatem

tium, (ſed diues es) & blaſphemiam
eorum qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non
ſunt, ſed Synagoga Satanæ.
10 Nihil eorum metue quæ paſſurus es,
ecce, futurum eſt, vt mittat diabolus a-
liquos ex vobis in carcerem, vt explo-
remini: & habebitis afflictionem die-
rum decem: eſto fidelis vſque ad mor-
tem, & dabo tibi coronam vitæ.
11 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus
dicat Eccleſiis, Victor non læditur a mor-
te ſecunda.
12 Angelo verò [d] Pergamenſis Eccleſiæ
ſcribe, Hæc dicit qui habet romphæam
illam vtrinque acutam,
13 Noui opera tua, & vbi habites, nem-
pe vbi thronus eſt Satanæ: & quod te-
neas nomen meum, neque negaſti fi-
dem meam, [e] etiam iis diebus quibus
Antipas martyr ille meus fidelis truci-
datus eſt apud vos, vbi Satanas habi-
tat.
14 Sed habeo aduerſum te pauca, quòd
habeas iſtic qui teneant doctrinam Ba-
laam, qui docebat balac obiicere offen-
diculum coram filiis Iſrael, vt [f] ederent
ex iis quæ ſimulachris immolantur, & ſcor-
tarentur.
15 Ita habes etiam qui teneant doctrinam
Nicolaitarum: quod odi.
16 Reſipiſce: ſin minus, veniam aduerſum
te citò, & pugnabo cum illis gladio oris
mei.
17 Qui habet aurem, audiat quid Spiri-
tus dicat Eccleſiis, Victori dabo edere
ex [g] Manna illo abſcondito: & dabo illi
[h] calculum album, & in calculo nomen
nouum ſcriptum, quod nemo nouit niſi
qui accipit.
18 Angelo verò Thyatirenſis Eccleſiæ ſcri-
be, Hæc dicit Filius Dei qui habet ocu-
los tanquam flammam ignis, & cuius pedes
ſunt ſimiles chalcolibano:
19 Noui opera tua & charitatem & [i] ſub-
miniſtrationem, & fidem, & tolerantiam
tuam, & opera tua, & vltima plura prio-
ribus.
20 Sed habeo aduerſus te pauca, quòd
permittis mulierem Iezabel, quæ ſe di-
cit prophetiſſam, docere & ſeducere
ſeruos meos, vt [k] ſcortentur, & edant ex
iis quæ ſimulachris immolantur.
21 Dedi illi tempus vt reſipiſceret à ſcor-
tatione ſua: & non reſipuit.
22 Ecce, ego abiiciam eam in lectum: &
eos qui adulterium committunt cum ea
in afflictionem maximam, niſi reſipuerint
ab operibus ſuis:
23 Et filios eius [l] interficiam morte: ſci-
entque omnes Eccleſiæ me eſſe ſcruta-
torem renum & cordium: & dabo vnicui-
que veſtrûm ſecundum opera ſua.
24 Vobis autem dico reliquis Thyatirenſi-
bus, Quicunque non tenetis doctrinam
hanc, Et qui non approbaſtis [m] profundi-
tates Satanæ, vt aiunt: [n] non imponam vo-
bis aliud onus.
25 Tamen id quod habetis, tenete quouſ-
que veniam.

d *Pergamum celeberrima olim vrbis in Aſia nomen, Attalicorum regum ſedes.*

e *Amplificatur Pergamenſium fides, quod in ipſa perſecutione adeo conſtantes fuerint.*

f *Quod hic de idolothytis agit, refertur ad eam ſpeciem de qua agit Paulus, 1. Cor. 10. 24.*

g *Alludit ad concionem illam quæ habetur, 6. Iohan. & ad locum Pſal. 105. 40.*

h *Huiuſmodi calculum refert Arethas ſolitum dari Athletis in certaminibus, vel quod calculi olim eſſent albi indicantes abſolutionem.*

i *Hic vocat officia ſtudiis præſtita.*

k *Paſſim in ſcriptura nomine ſcortationis intelligitur idololatria.*

1. *Sam.* 16. 7. *pſal.* 7. 10. *Iere.* 11. 20. & 17. 10.

l *Pleonaſmus Hebraicus cuius tamen maxima eſt emphaſis, vt Latinè dicimus internecione delere.*

m *Notat oſtentationem aliquorum qui iactarent profunda, id eſt copioſam atque vulgarem ſcientiam ſuam, quæ tamen eſſet Satanica.*

n *Aduerſus vos nihil granius denuntiabo, contentus vobis ſufficere quod tueo-bis vt quirem.*

Pſal. 29.

26 Nam ſi quis vicerit, & obſeruauerit ad
finem vſque opera mea, dabo ei poteſta-
tem in Gentes:
27 Et reget eas virga ferrea: & tanquam
vaſa fictilia conterentur: ſicut & ego ac-
cepi à Patre meo.
28 Et dabo ei ſtellam matutinam.
29 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus
dicat Eccleſiis.

CAPVT III.

1 *Sequitur Epiſtola quinta ad paſtores Eccleſiæ Sardianenſium, 7 Philadelphenſium, 14 & Laodicenſium, 16 ne tepidi ſint, 20 ſed gloriæ Dei promouendæ operam dent.*

1 ANGELO autem Eccleſiæ quæ eſt
[a] Sardibus ſcribe, Hæc dicit qui
habet ſeptem Spiritus Dei & ſep-
tem ſtellas, Noui opera tua, nempe
[b] quòd dicaris viuere, ſed mortuus
ſis.
2 Eſto vigilans, & confirma [c] reliqua mo-
ribunda: non enim inueni opera tua ple-
na coram Deo.
3 Memento igitur quæ acceperis & au-
dieris: obſerua igitur illa & reſipiſce.
Quòd ſi non vigilaueris, veniam ad te tan-
quam fur, neque intelliges qua hora ve-
niam ad te.
4 Habes *tamen* aliquot capita etiam Sar-
dibus quæ non inquinarunt veſtimenta
ſua, ideoque incedent mecum albati:
[d] digni enim ſunt.
5 Qui vicerit, amicietur veſtimentis al-
bis: neque delebo nomen eius ex libro
vitæ, ſed profitebor nomen eius coram
patre meo & coram Angelis eius.
6 Qui habet aurem audiat quid Spiritus
dicat Eccleſiis.
7 Angelo verò Philadelphienſis Eccleſiæ
Scribe, Hæc dicit Sanctus & verax il-
le, qui habet [e] clauem Dauidis: qui ape-
rit, & nemo claudit: & claudit, & ne-
mo aperit:
8 Noui opera tua: ecce, propoſui ti-
bi oſtium apertum, nec quiſquam po-
teſt claudere illud: quia nonnullam
habes virtutem, & obſeruaſti ſermo-
nem meum, neque abnegaſti nomen
meum:
9 Ecce, [f] præbebo eos qui ſunt ex ſynago-
ga Satanæ, *id eſt* eorum qui dicunt ſe Iu-
dæos eſſe, nec ſunt, ſed mentiuntur, ec-
ce, *inquam*, faciam vt ipſi veniant & a-
dorent ante pedes tuos & ſciant quòd ego
dilexi te:
10 Quoniam [g] obſeruaſti ſermonem tole-
rantiæ meæ, ego quoque te liberabo ex
tempore tentationis, quod venturum eſt
in orbem vniuerſum, ad explorandos inco-
las terræ.

a *Sardis* [illegible] *bus nomen, Lydorum regis ſedes.*

b *Nomine* [illegible] *re vera es mortuus.*

c *Cætera* [illegible] *ea eſt conditio* [illegible]

Infrà 16. 15. 1. *The.* 5. 2. 2. *Pet.* 3. 10.

d *Idem* [illegible] *quia in Chriſto* [illegible] *arbor fructum* [illegible] *Vide Rom.* 8. 18.

Infrà 20. 12. *Pſal.* 69. 29. *Phil.* 4.

e [illegible] *Chriſtum pertinet.*

f *In eam* [illegible] *redigam.*

g [illegible] *illam &* [illegible] *præſtitiſti,* [illegible] *meis requiro.*

11 Ecce, venio citò: tene quod habes, vt ne-
mo accipiat coronam tuam.
12 Si quis vicerit, faciam vt ſit columna in
templo [h] Dei mei, nec foras egredietur
amplius: & inſcribam ei nomen Dei mei,
& nomen ciuitatis Dei mei, *id eſt* nouæ
Hieruſalem, quæ deſcendit è cælo à Deo
meo, & nomen meum nouum.
13 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus di-
cat Eccleſiis.
14 Angelo verò Laodicenſium Eccleſię ſcri-
be, Hæc dicit [i] Amen, teſtis ille fidelis &
verax, [k] principium opificii Dei:
15 Noui opera tua, *nempe* te neque frigidum
eſſe, neque feruidum: vtinam frigidus eſſes
aut feruidus.
16 Itaque quoniam tepidus es, nec frigidus
nec feruidus, futurum eſt vt te euomam ex
ore meo.
17 Nam dicis, Diues ſum, & ditatus ſum, &
nullius egeo. Neque noſti te eſſe ærumno-
ſum, & miſerabilem, & pauperem, & cæ-
cum, & nudum.
18 Conſulo tibi vt emas à me aurum igni
exploratum, vt diues fias: & veſtimenta
alba, vt induaris, nec appareat dedecus
nuditatis tuæ: & collyrio inungas oculos tu-
os, vt videas.
19 Ego quoſcumque amo, arguo & caſtigo:
[l] Ferue igitur ac reſipiſce.
20 Ecce, ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis audie-
rit vocem meam, & aperuerit oſtium, in-
grediar ad eum, & cœnabo cum eo, & ipſe
mecum.
21 Si quis vicerit, tribuam ei vt ſedeat me-
cum in throno meo, vt & ego vici, & ſedeo
cum Patre meo in throno eius.
22 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus di-
cat Eccleſiis.

Capvt. IIII.

1 *Alia narratur viſio,* 3 *diuinæ maieſtatis gloriam continens.* 8 *quæ à quatuor animalibus,* 10 *& viginti quatuor ſenioribus celebratur.*

1 POſtea aſpexi, & ecce, oſtium erat aper-
tum in cœlo: & vox prima quam audi-
ui tanquam tubæ loquentis mecum, di-
cebat, Aſcende huc, & oſtendam tibi quæ
oporteat fieri poſthac.
2 Statimque fui [a] correptus à ſpiritu: &
ecce, thronus poſitus erat in cælo, & *quidam*
throno inſidebat.
3 Is autem qui ſedebat, aſpectu ſimilis erat
lapidi iaſpidi & ſardio: & in circuitu throni
erat iris aſpectu ſimilis ſmaragdo.
4 Et in circuitu ſedis, ſedilia viginti qua-
tuor: & ſuper ſedilia vidi viginti quatuor
ſeniores ſedentes, amictos veſtibus albis: &
habentes impoſitas capitibus ſuis coronas
aureas.
5 Prodibant autem è throno fulgura, & to-
nitrua & voces: & ſeptem lampades igneæ
ardentes ante thronum, quæ ſunt ſeptem
ſpiritus Dei.
6 Erat etiam ante thronum mare vitreum
ſimile cryſtallo: & inter thronum & quæ
thronum ambiebant quatuor animalia plena
oculis antè & retrò.
7 Animal autem primum erat ſimile leoni,
& ſecundum animal ſimile vitulo, & ter-
tium animal habens faciem velut homo:
& quartum animal ſimile aquilæ volan-
ti.
8 Et [b] quatuor animalia ſingula per ſe ha-
bebant alas ſenas in circuitu, & intus plena
erant oculis: die ac nocte ſine intermiſſio-
ne dicentia, Sanctus, ſanctus, ſanctus Do-
minus Deus, ille omnipotens, qui Erat, qui
Eſt, & qui Venturus eſt.
9 Et quum [c] tribuebant illa animalia glori-
am & honorem & gratiarum actionem ei
qui throno inſidebat, illi *inquam* viuenti in
ſecula ſeculorum:
10 Procidebant viginti quatuor illi ſeniores
ante illum inſidentem throno, & adorabant
illum viuentem in ſecula ſeculorum, &
abiiciebant coronas ſuas ante thronum, di-
centes,
11 Dignus es Domine, qui accipias gloriam
& honorem & virtutem: quia tu creaſti
omnia, & propter voluntatem tuam ſunt, &
creata ſunt.

b *Vnumquodque animalium habebat alas ſenas.*

c *Dicitur dari Deo gloria, honor, regnum & cætera huiuſmodi, quum celebratur ſua prædicatione id quod ipſius eſt proprium.*

Infra, 5.12.

Capvt. V.

1 *Librum ſeptem ſigillis obſignatum,* 3. *quem nemo aperire poterat,* 6 *Agnus ille Dei,* 9 *dignus qui ipſum aperiat,* 12 *omnium cæleſtium voce decantatur.*

1 DEinde vidi ad dexteram eius qui inſi-
debat throno, librum ſcriptum intus
& à tergo, obſignatum ſigillis ſep-
tem.
2 Et vidi Angelum fortem prædicantem vo-
ce magna, Quis eſt dignus qui aperiat li-
brum, & ſoluat eius ſigilla?
3 Nemo autem poterat neque in cœlo, ne-
que in terra, neque ſubter terram, aperire
librum, neque eum inſpicere.
4 Flebam igitur ego multum, quòd nemo
dignus inuentus eſſet, qui aperiret & lege-
ret librum, nec qui eum inſpiceret.
5 Tum vnus ex ſenioribus dicit mihi, Ne fle-
to: ecce, [a] vicit Leo ille ex tribu Iuda ſtirps
illa Dauidis, vt aperiat librum, & ſoluat
ſeptem eius ſigilla.
6 Aſpexi igitur, & ecce inter thronum &
quatuor animalia, & inter ſeniores illos,
Agnus ſtans tanquam mactatus, habens
cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui
ſunt ſeptem Spiritus Dei miſſi in omnem
terram.
7 Is venit & accepit librum ex dextra illius
throno inſidentis.
8 Quumque accepiſſet librum, quatuor illa
animalia, & viginti quatuor illi ſeniores
prociderunt coram Agno, habentes ſinguli
citharas, & phialas aureas plenas ſuffituum,
quæ ſunt [b] preces ſanctorum,
9 Et cecinerunt canticum [c] nouum, di-
centes, Dignus es qui accipias librum, &
aperias eius ſigilla: quoniam mactatus es, &
rede-

a *Vicimus.*

b *Vide inf. 8. & 3.*

c *Non vulgare.*

[illegible] ex
omni tribu, & lingua, & populo, & natione.
10 Et fecisti nos Deo noſtro reges & ſacerdo-
tes; & regnabimus ſuper terram.
11 Tum aſpexi, & audiui in circuitu throni &
animalium & ſeniorum illorum, vocem An-
gelorum multorum, numero [d] millies cen-
tena millia, & decies centena millia:
12 Dicentes voce magna, Dignus eſt Agnus
ille mactatus [e] qui accipiat virtutem, & di-
uitias, & ſapientiam, & fortitudinem, & ho-
norem, & gloriam & benedictionem:
13 Sed & omnem creaturam quæ in cœlo eſt,
& quæ ſuper terram & ſub terra & in mari,
& quæ in eis ſunt omnia, audiui dicentia,
Seſſori throni & Agno, benedictio, & honor
& gloria, & robur, in ſecula ſeculorum.
14 Quatuor autem animalia dicebant, Amen.
& viginti quatuor illi ſeniores ciderunt
in facies ſuas, & adorarunt eum qui viuit in
ſecula ſeculorum.

Supra 1, 6. 1. pet. 2, 9.

d Indicatur numerus ingens. Dan. 7, 10.

e [illegible]

Capvt VI.

*1 Aperit Agnus primum libri ſigillum, 3 ſe-
cundum, 5 tertium, 7 quartum, 9 quin-
tum, 12 & ſextum. Quibus apertis, cædes, fames,
peſtes, ſanctorum querelæ, terræ motus, & varia
cœli prodigia oriuntur.*

1 POſteà aſpexi, quum aperuiſſet Agnus
primum ex ſigillis, & audiui vnũ ex qua-
tuor animalibus dicens, tanquam vocem
tonitrui, Veni, & vide.
2 Aſpexi igitur, & ecce, *aderat* equus albus:
& qui inſidebat ei habebat arcum, & data
eſt ei corona, & prodiit vincens, & vt vin-
ceret.
3 Quumque aperuiſſet ſigillum ſecundum,
audiui ſecundum animal dicens, Veni, &
vide.
4 Et prodiit alius equus rufus: & ei qui inſi-
debat ſuper eum, datum eſt vt tollat pacem
è terra, vt alii alios mactent: datuſque eſt ei
gladius magnus.
5 Et quum aperuiſſet ſigillum tertium, au-
diui tertium animal dicens, Veni, & vide.
Aſpexi igitur, & ecce, equus niger *aderat*:
& qui inſidebat ei, habebat ſtateram in ma-
nu ſua.
6 Et audiui vocem inter illa quatuor anima-
lia dicentem, [a] Chœnix tritici denario, &
tres chœnices hordæi denario: & vinum &
oleum ne læſeris.
7 Quumque aperuiſſet ſigillum quartum, au-
diui vocem quarti animalis dicentem, Veni
& vide.
8 Tum aſpexi, & ecce *aderat* equus pallidus,
& eius qui inſidebat ei, nomen erat Mors:
& infernus ſequebatur eum, dataque eſt eis
in quadrantem terræ poteſtas trucidandi
gladio, & fame, & morte, perque terreſtres
feras.
9 Quum verò aperuiſſet ſigillum quintum,
vidi ſub altari animas eorum qui mactati fu-
erant propter verbum Dei, & propter teſti-
monium quod tuebantur.
10 Clamabant autem voce magna, dicentes,
Vſquequò Domine, qui ſanctus es & verax,
non iudicas ac vindicas ſanguinem no-
ſtrum de iis qui habitant in terra?
11 Tum datæ ſunt ſingulis ſtolæ albæ, & di-
ctum eſt eis vt requieſcerent adhuc paulu-
lum temporis, vſquequò [b] complerentur e-
tiam conſerui eorum & fratres eorum, qui
trucidandi ſunt ſicut & ipſi.
12 Deinde aſpexi quum aperuiſſet ſigillum
ſextum, & ecce terræ motus magnus factus
eſt: & ſol factus eſt niger vt [c] ſaccus cilici-
nus, & luna tota facta eſt vt ſanguis:
13 Et ſtellæ è cœlo ceciderunt in terram, ſicut
ficus abiicit groſſos ſuos quum vento mag-
no concutitur.
14 Et cœlum abſceſſit ſicut liber qui conuol-
uitur: & omnes montes & inſulæ è ſuis locis
emotæ ſunt:
15 Et reges terræ, proceres, & diuites, & tri-
buni, & potentes, omneſque tum ſerui tum
ingenui abſconderunt ſe in ſpeluncis & in
petris montium:
16 Et dixerunt montibus & petris, Cadite ſu-
per nos, abſcondite nos à conſpectu eius
qui inſidet throno, & ab ira Agni:
17 Nam venit dies ille magnus iræ illius: &
quis poterit ſtare?

Infra 3, 21.

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

Eſa. 2, 19. oſe. 10, 8. luc. 23, 30.

Capvt. VII.

*1 Graſſantes in orbe Angeli, 3 inhibentur
donec Electi Domini, 5 ex omnibus tribubus ſig-
nentur. Deinde eorum qui Chriſti cauſa perſequu-
tionem ſuſtinuerunt, 16 felicitas, 17 &
gaudium deſcribitur.*

1 POſteà vidi quatuor Angelos inſiſtentes
quatuor [a] angulis terræ, tenentes qua-
tuor ventos terræ, ne flaret ventus ſuper
terram, neque ſuper mare, neque in vllam
arborem.
2 Et vidi alterum Angelum aſcendentem ab
ortu ſolis, habentem ſigillum Dei viui: qui
clamauit voce magna quatuor Angelis qui-
bus datum eſt nocere terræ & mari,
3 Dicens, Ne nocete terræ, neque mari, ne-
que arboribus, quoadusq; obſignemus ſer-
uos Dei noſtri in frontibus ſuis.
4 Et audiui numerum obſignatorum, cen-
tum quadraginta quatuor millia *erant* obſig-
nata ex omnibus tribubus filiorum Iſrael.
5 Ex tribu Iuda, duodecies mille obſignata:
ex tribu Ruben, duodecies mille obſignata:
ex tribu Gad, duodecies mille obſignata:
6 Ex tribu Aſer, duodecies mille obſignata:
ex tribu Nephtali, duodecies mille obſig-
nata: ex tribu Manaſſe, duodecies mille ob-
ſignata:
7 Ex tribu Simeon, duodecies mille obſigna-
ta: [b] ex tribu Leui, duodecies mille obſig-
nata: ex tribu Iſſachar, duodecies mille ob-
ſignata.
8 Ex tribu Zabulon, duodecies mille obſig-
nata: ex tribu [c] Ioſeph, duodecies mille ob-
ſignata: ex tribu Beniamin, duodecies mil-
le obſignata.
9 Poſteà aſpexi, & ecce, *aderat* turba mul-
ta, quam numerare nemo poſſit, ex omni-
bus gentibus & tribubus & populis & lin-
guis: ſtabantque ante thronum & in con-
ſpectu Agni, amicti ſtolis albis: & palmæ in
manibus eorum.

a [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

10 Et

10 Et clamabant voce magna dicentes, Salus
à Deo noſtro *eſt*, ſedenti ſuper thronum, &
ab Agno.
11 Omnes autem Angeli ſtabant in circuitu
throni & ſeniorum & quatuor animalium il-
lorum: & procubuerunt in conſpectu throni
in facies ſuas, & adorarunt Deum,
12 Dicentes, Amen: benedictio, & gloria, &
ſapientia, & gratiarum actio, & honor, &
virtus, & robur Deo noſtro, in ſecula ſecu-
lorum. Amen.
13 Tum me compellauit vnus ex illis ſeniori-
bus, dicens mihi, Iſti qui amicti ſunt ſtolis
albis, quinam ſunt, & vnde venerunt?
14 Et dixi ei, Domine, tu noſti. Et dixit mihi,
Hi ſunt qui venerunt ex afflictione magna,
& lauerunt ſtolas ſuas, ac dealbarunt in
ſanguine Agni.
15 Ideo ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt
ei[d] die ac nocte in templo eius: & qui inſi-
det throno, [e] habitabit cum eis.
16 Non eſurient amplius neque ſitient am-
plius: nec in eos incidet ſol neq; vllus æſtus.
17 Quoniam Agnus qui in medio throni eſt,
paſcet eos, & deducet ad viuos fontes a-
quarum, & abſterſurus eſt Deus omnem la-
chrymam ab oculis eorum.

Caput VIII.

1 *Septimo ſigillo aperto* 3 *offeruntur ſanctorum preces per ſuffitum.* 6 *procedunt ſeptem Angeli cum tubis.* 7 *& quatuor primis clangentibus ignis decidit,* 9 *mare turbatur,* 10 11 *aquæ amareſcunt,* 12 *& ſtellæ obtenebrantur.*

1 PORrò quum aperuiſſet ſigillum ſepti-
mum, factum eſt ſilentium in cœlo, me-
dia fermè hora.
2 Et vidi ſeptem illos Angelos qui [a] adſtant
coram Deo, quibus datæ ſunt ſeptem tu-
bæ.
3 Tum alius Angelus venit, & ſtetit ante a-
ram, habens thuribulum aureum: & dati
ſunt ei ſuffitus multi, vt offerret cum preci-
bus Sanctorum omnium, ſuper altare aure-
um quod eſt ante thronum.
4 [b] Aſcendit autem fumus ſuffituum cum pre-
cibus Sanctorum, è manu Angeli ad conſpe-
ctum Dei.
5 Deinde accepit Angelus thuribulum, & im-
pleuit illud igne altaris, abiecitque in ter-
ram: & facta ſunt tonitrua & voces, & ful-
gura & terræ motus.
6 Et ſeptem Angeli qui habebant ſeptem tu-
bas, præparauerunt ſe vt clangerent.
7 Primus igitur Angelus clanxit, & facta eſt
grando & ignis, mixta ſanguine, proiectaq;
ſunt in terram: & tertia pars arborum exuſta
eſt, & omne fœnum viride exuſtum.
8 Deinde ſecundus Angelus clanxit, & quaſi
mons magnus igne ardens proiectus eſt in
mare: factaque eſt tertia pars maris, ſan-
guis.
9 Et mortua eſt tertia pars creaturarum quæ
erant in mari, animantia *dico*: & tertia pars
nauium perierunt.
10 Tum Angelus tertius clanxit, & cecidit è
cœlo ſtella magna, ardens velut fax, ceci-
ditque in tertiam partem fluminum, & in
fontes aquarum.
11 Nomen autem ſtellæ dicitur Abſynthium:
verſa eſt igitur tertia pars aquarum in abſyn-
thium: & multi homines mortui ſunt ex a-
quis, quòd amaræ factæ eſſent.
12 Deinde quartus Angelus clanxit, & per-
cuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ,
& tertia pars ſtellarum: ita vt obſcuraretur
tertia pars eorum, & diei non luceret pars
tertia, & noctis ſimiliter.
13 Et vidi, & audiui vnum Angelum volantem
per medium cœli, dicentem voce magna,
Væ, væ, væ incolis terræ, à reliquis ſonis tu-
bæ trium illorum Angelorum qui clangent.

Caput IX.

1 *Quinto Angelo clangente,* 3 *locuſtæ vaſtatrices prodeunt.* 13 *Sexto autem clangente* 16 *equites educit,* 20 *hominibus ſcelus detestantes.*

1 TVm quintus Angelus clanxit, & vidi
ſtellam è cœlo cecidiſſe in terram, cui
data eſt clauis putei [a] abyſſi.
2 Aperuit igitur puteum abyſſi: & aſcendit
fumus putei vt fumus fornacis magnæ: &
obſcuratus eſt ſol & aer à fumo putei.
3 Ex fumo autem exierunt locuſtæ in terram,
dataque eſt illis poteſtas qualem habent
poteſtatem terreſtres ſcorpii.
4 Et ipſis eſt dictum ne læderent gramen ter-
ræ, neque viride quicquam, neque vllam ar-
borem: ſed tantùm homines qui non habe-
rent ſignum Dei in frontibus ſuis.
5 Datum autem eſt eis non vt occidant eos,
ſed vt crucientur menſibus quinque, ſitque
cruciatus eorum vt cruciatus ſcorpii quum
percuſſerit hominem.
6 Itaq; per eos dies homines quærent mor-
tem, ſed non inuenient eam: & deſidera-
bunt mori, ſed fugiet mors ab eis.
7 Figuræ autem locuſtarum ſimiles *erant* e-
quis paratis ad prælium: *erant*que impoſitæ
capitibus earum tanquam coronæ ſimiles
auro, & facies earum vt facies hominum.
8 Et habebant capillos vt capillos mulierum:
& dentes earum vt leonum erant.
9 Habebant etiam loricas vt loricas ferreas:
& ſonitus alarum ipſarum vt ſonitus curru-
um, equis multis currentibus ad bellum.
10 Sed & habebant caudas ſimiles ſcorpio-
num, erantque aculei in caudis earum: &
earum poteſtas *erat* nocere hominibus
menſes quinque.
11 Habent autem ſibi impoſitum regem, An-
gelum abyſſi, cui nomen Hebraicè Abad-
don, Græcè autem Apollyon, *id eſt Perdens*.
12 Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo
væ poſtea.
13 Tum ſextus Angelus clanxit, & audiui vo-
cem quandam ex [b] quatuor cornibus alta-
ris aurei, quod eſt ante oculos Dei,
14 Dicentem ſexto Angelo qui habebat tu-
bam, Solue quatuor illos Angelos vinctos
ad magnum Euphratis flumen.
15 Soluti ſunt igitur quatuor illi Angeli, para-
ti ad horam & diem & menſem & annum,
vt occidant tertiam partem hominum.
16 Eratque numerus equeſtris exercitus bis
millies centena millia: nam audiui nume-
rum eorum.

a *Abyſſum vocat profundiſſimum tartari tractum.*

Sap. 6. 16. eſa. 2. 19. oſe. 10. 8.

Suprà, 16. 9.

b *Alludit ad aram ſuffitus, collocatam in atrio ſacerdotum è regione Arcæ fœderis, interpoſito tamen velo.*

17 Itemque vidi equos per viſionem: & ipſo-
rum ſeſſores habentes thoraces igneos, &
hyacinthinos & ſulphureos: erant autem
capita equorum vt capita leonum: & ex ore
ipſorum prodibat ignis & fumus & ſulphur.
18 Ab his tribus occiſa eſt tertia pars homi-
num, nempe ab igne, & fumo, & ſulphure,
quæ prodibant ex ore ipſorum.
19 Poteſtas enim equorum in ore eorum eſt,
& in caudis eorum: nam caudæ eorum ſi-
miles ſunt ſerpentibus, habentes capita per
quæ nocent.
20 Porrò reliqui homines qui occiſi non ſunt
his plagis, non reſipuerunt ab operibus ma-
nuum ſuarum, vt ne adorarent dæmonia, &
ſimulacra aurea & argentea & ærea & lapi-
dea & lignea, quæ neque videre poſſunt, ne-
que audire, neque ambulare.

Pſa. 115.4, & 135. 15.

21 Neque reſipuerunt ab homicidiis ſuis, ne-
que à veneficiis ſuis, neque à ſcortatione
ſua, neque à furtis ſuis.

CAPVT. X.

1 Alius apparet Angelus amictus nube, 2 libellum apertum tenens. 3 Inclamat, 9 & Ioanni, 8 oraculi iuſſu, deuorandum tradit.

1 TVm vidi alium Angelum fortem de-
ſcendentem de cœlo, amictum nube:
ſupra cuius caput erat iris: facies au-
tem eius *erat* vt ſol, & pedes eius vt colum-
næ igneæ.
2 Habebatque in manu ſua libellum aper-
tum: & poſuit pedem ſuum dextrum ſuper
mare, ſiniſtrum autem ſuper terram.
3 Clamauitque voce magna ſicut leo rugit:
& quum clamaſſet, loquuta ſunt ſeptem to-
nitrua voces ſuas.
4 Et quum loquuta fuiſſent ſeptem tonitrua
voces ſuas, ego ſcripturus eram: ſed audi-
ui vocem de cœlo dicentem mihi, [a] Obſig-
na quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, & ne
ea ſcribas.

a Tenetas occulta.

5 Et angelus quem vidi ſtantem ſuper mare
& ſuper terram, [b] ſuſtulit manum ſuam ad
cœlum:

b Hic erat geſtus iurantis, vt etiamnum hodie.

6 Et iurauit per eum qui viuit in ſecula ſecu-
lorum, qui creauit cœlum & ea quæ ſunt in
eo, & terram & ea quæ in ea ſunt, & mare &
ea quæ in eo ſunt, [c] tẽpus non fore amplius:

c Nihil temporis erit amplius.

7 Sed in diebus vocis ſeptimi Angeli, quum
futurum eſt vt clangat, conſummandum eſſe
myſterium Dei, ſicut annuntiauit ſeruis ſuis
prophetis.
8 Et vox quam audieram è cælo, rurſum lo-
quuta eſt mecum, & dixit, Abi & accipe li-
bellum illum apertum, *qui eſt* in manu Ange-
li ſtantis ſuper mare & ſuper terram.
9 Abii igitur ad Angelum, dicens ei vt daret
mihi libellum. Et dixit mihi, Accipe & de-
uora eum: & amaritudinem adferet ventri
tuo, ſed in ore tuo erit dulcis tanquam mel.
10 Accepi igitur libellum è manu Angeli, &
deuoraui eum, eratque in ore meo dulcis
tanquam mel, ſed quum deuoraſſem eum, a-
maruit venter meus.
11 Tum dixit mihi, Oportet te iterum pro-
phetare coram populis, gentibus, linguis, &
regibus multis.

CAPVT. XI.

1 Templum metiri iubetur. 3 Dominus teſtes duos excitat, 7 qui à beſtia laniantur, 9 nemine terræ mandat. 11 Deus autem in vitam reuocatos, 12 ad cœlum euehat. 13 Terrentur impii. 21 Et ſeptimi Angeli tuba, reſurrectionis, 18 & iudicii nuntia, deſcribitur.

1 DAtus eſt autem mihi calamus ſimilis
virgæ: adſtititq; Angelus dicens, Sur-
ge, & metire templum Dei & altare, &
eos qui adorant in eo.
2 Sed [a] atrium quod extra templũ eſt [b] exclu-
de, & ne metiaris illud: nam datũ eſt Gen-
tibus: & vrbem ſanctam calcabunt menſi-
bus quadraginta duobus.

a Loquitur de atrio exteriore, quod ... populi dicebatur, quoniam ... tribus.

b Ab ... foras ... ſtruitur quod ... tanquam profanum negligitur.

3 Sed dabo illam duobus teſtibus meis, qui
prophetabunt diebus mille ducentis ſexa-
ginta, amicti ſaccis.
4 Hi ſunt duæ illæ oleæ, & duo candelabra in
conſpectu Dei terræ poſita.
5 Quod ſi quis velit eis nocere, ignis prodit
ex ore ipſorum, qui deuoret inimicos eo-
rum: nam ſi quis velit eis nocere, ita oportet
eum occidi.
6 Hi habent poteſtatem claudendi cælum,
ne pluat diebus propheticę ipſorum: & pote-
ſtatem habent ſuper aquas, conuertendi eas
in ſanguinem: & percutiendi terram omni
plaga quotieſcunque voluerint:
7 Porrò quum [c] finierint ſuum teſtimonium,
beſtia illa aſcendens ex abyſſo, geret aduer-
ſus eos bellum, & vincet eos, & occidet eos.

c Quum ... ſuum obierint.

8 Et cadauera eorum iacebunt in plateis vr-
bis magnę, quę vocatur [d] ſpiritualiter Sodo-
ma & Aegyptus, vbi & Dominus noſter cru-
cifixus eſt.

d Occultiore ... dam ſingulari ... gentia conſideran...

9 Et videbunt *homines* ex tribubus & populis
& linguis & gentibus cadauera eorum per
tres dies & dimidium, & cadauera eorum
non ſinent poni in monumentis.
10 Et incolæ terræ gaudebunt ſuper illis, &
lætabuntur: & munera mittent alii aliis,
quoniam hi duo Prophetæ cruciarint terræ
incolas.
11 Sed poſt dies tres & dimidium ſpiritus vitæ
à Deo *prodiens* ingredietur in illos: ſtabunt-
que *erecti* in pedes ſuos, & timor magnus
cadet ſuper eos qui ipſos ſpectarint.
12 Deinde audierunt vocem magnam de cæ-
lo, dicentem ipſis, Aſcendite huc. Aſcende-
runtque in cœlum per nubem: & viderunt
illos inimici eorum.
13 Factuſq; eſt in illa hora terræmotus mag-
nus, & decima pars Vrbis cecidit, & occiſa
ſunt in terræmotu capita hominum ſepties
mille: & reliqui territi ſunt, & [e] dederunt
gloriam Deo cæli.

e Confiſſione ... celebrarunt glo... Dei.

14 Væ ſecundum abiit, & ecce væ tertium ve-
niet citò.
15 Septimus igitur Angelus clanxit, & *factæ*
ſunt voces magnæ in cælo dicentes, Facta
ſunt regna mundi, *regna* Domini noſtri, &
Chriſti eius, qui regnabit in ſecula ſeculo-
rum.
16 Tum viginti quatuor illi Seniores qui in
conſpectu Dei ſedent in ſedilibus ſuis, pro-
ciderunt in facies ſuas, & adorarunt Deum:

17 Dicentes, Gratias agimus tibi Domine
Deus omnipotens, Qui es, & Qui eras, &
Qui venturus es: quod adeptus es pote-
ſtatem tuam magnam, & regnum inijſti.
18 Et iratæ ſunt Gentes, & aduenit ira tua: &
tempus mortuorum, vt iudicentur, & des
præmium ſeruis tuis Prophetis, & ſanctis, &
timentibus nomen tuum, paruis & magnis:
& perdas eos qui perdunt terram.
19 Tunc apertum eſt templum Dei in cœlo,
& viſa eſt Arca fœderis eius in templo eius:
& facta ſunt fulgura & voces, & tonitrua &
terræmotus & grando magna.

Capvt. XII.

1 Mulieris 2 parturientis ſignum apparet,
4 cuius partui inſidiatur Draco, 7 qui à Mi-
chaele deuictus, 9 deijcitur. 13 Et quo magis
vincendo excluditur, eo acrius piis imminet.

1 Viſum eſt autem ſignum magnum in
cœlo: Mulier amicta ſole, ſub cuius
pedibus erat luna: & in capite coro-
na ſtellarum duodecim;
2 Et prægnans, clamabat parturiens, & cru-
ciabatur vt pareret.
3 Et viſum eſt aliud ſignum in cœlo, Nam ec-
ce *adfuit* draco magnus rufus, habens capi-
ta ſeptem & cornua decem: & in capitibus
ſuis diademata ſeptem.
4 Cuius cauda trahebat tertiam partem ſtel-
larum cœli, quas abiecit in terram: ſtetit au-
tem is draco ante mulierem parituram, vt
quum peperiſſet, filium eius deuoraret.
5 Peperit autem filium maſculum, recturum
omnes gentes virga ferrea: & raptus eſt fi-
lius eius ad Deum & ad thonum eius.
6 Mulier verò fugit in ſolitudinem, vbi habet
locum paratum à Deo, vt illic paſcant eam
diebus mille ducentis ſexaginta.
7 Et factum eſt prælium in cœlo. Michael &
Angeli eius præliabantur cum dracone, &
draco pugnabat & angeli eius:
8 Sed non obtinuerunt,[a] neque locus eorum
amplius inuentus eſt in cœlo.
9 Et proiectus eſt draco ille magnus, ſerpens
ille antiquus qui vocatur Diabolus & Sata-
nas, qui ſeducit totum terrarum orbem:
proiectus, *inquam*, eſt in terram, & angeli
eius cum eo proiecti ſunt.
10 Et audiui vocem magnam dicentem in
cœlo, Nunc facta eſt ſalus & virtus, & re-
gnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius:
quia deiectus eſt accuſator fratrum noſtro-
rum, qui accuſabat eos ante conſpectum
Dei noſtri die ac nocte.
11 Sed ipſi vicerunt eum propter ſanguinem
Agni, & propter ſermonem teſtimonii ſui: &
[b] animæ ſuæ prodigi fuerunt vſq; ad mortẽ.
12 Propterea lætamini cœli & qui habitatis
in eis. Væ incolis terræ & maris: nam de-
ſcendit diabolus ad vos, iræ magnæ plenus,
vt qui ſciat ſe paululum temporis habere.
13 Quum igitur vidiſſet draco ſe proiectum
eſſe in terram, perſequutus eſt mulierem
quæ pepererat maſculum.
14 Sed datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ ma-
gnæ, vt volet à conſpectu ſerpentis, in de-
ſertum,[c] in locum ſuum, vbi alitur per tem-
pus & tempora, & dimidium temporis.
15 Eiecit autem ſerpens ex ore ſuo poſt mu-
lierem, aquam tanquam flumen, vt eam fa-
ceret rapi à flumine.
16 Sed ſuccurrit terra mulieri, aperuitq; ter-
ra os ſuum, & abſorpſit flumen quod eiece-
rat draco ex ore ſuo.
17 Iratus eſt igitur draco aduerſus mulierem:
& abiit vt gereret bellum cum reliquis ex
eius ſemine obſeruantibus mandata Dei, &
habentibus teſtimonium Ieſu Chriſti.
18 Stetitque ſuper arenam maris.

Capvt. XIII.

1 Deſcribitur beſtia illa multiceps, 8 quæ
maximam mundi partem in idololatriam ſeducit,
12 quæ ab alia beſtia aſcendente 15 confirmatur.

1 Tum vidi beſtiam è mari aſcendentem,
quæ habebat capita ſeptem & cornua
decem: & impoſita cornibus eius de-
cem diademata, & impoſitum capitibus e-
ius nomen blaſphemiæ.
2 Eratque hæc beſtia quam vidi, ſimilis par-
do, & pedes eius vt pedes vrſi, & os eius vt
os leonis: dedit autẽ ei draco virtutem ſuam
& thronum ſuum, & poteſtatem magnam.
3 Et vidi vnum ex capitibus eius quaſi letha-
liter cæſum: ſed ipſius plaga lethalis curata
eſt: & admirans vniuerſa terra ſequuta eſt
beſtiam.
4 Et adorarunt draconem qui dedit poteſta-
tem beſtiæ: & adorarunt beſtiam, dicentes,
Quis ſimilis beſtiæ? quis poterit pugnare
cum ea?
5 Datumque eſt ei os loquens magna & bla-
ſphemias: & data eſt ei poteſtas agendi,
menſes quadraginta duos.
6 Aperuit igitur os ſuum ad blaſphemiam
aduerſus Deum, vt conuitiis afficeret no-
men eius, & tabernaculum eius, & eos qui
in cœlo habitant.
7 Sed & datum eſt ei bellũ gerere cum San-
ctis, & eos vincere: & data eſt ei poteſtas in
omnem tribum, & linguam, & gentem.
8 Itaq; adorabunt eum omnes incolæ terræ,
quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vi-
tæ Agni illius mactati, *iam inde* à iactis mun-
di fundamentis.
9 Si quis habet aurem, audiat.
10 Si quis in captiuitatem abducit, in capti-
uitatem abibit: ſi quis gladio occiderit, o-
portet eum gladio occidi: hic eſt patientia
& fides ſanctorum. *Gen.9.6. matth.26.52.*
11 Deinde vidi aliam beſtiam aſcendentem
è terra, habentem cornua duo ſimilia Agni
ſed loquebatur vt draco.
12 Ea verò poteſtatem prioris beſtiæ omnem
exercet in conſpectu eius: & facit vt terra &
ipſius incolæ adorent beſtiam illam primam,
cuius curata fuerat plaga lethalis.
13 Editque ſigna magna, adeò vt etiam i-
gnem faciat è cœlo deſcendere in terram in
conſpectu hominum.
14 Et ſeducit incolas terræ, propter ſigna
quæ datum eſt ei vt faciat in conſpectu be-
ſtiæ: dicens incolis terræ vt faciant imagi-
nem beſtiæ quæ gladio vulnerata fuit, ſed
reuixit.
15 Datumque eſt ei vt[a] animaret imaginem
beſtiæ, vt etiam loquatur imago beſtiæ &

a Vitam indat, nempe ſicut Iannes & Mambres Moſi prodigia imitabantur.

faciat vt quicunque non adorarint imaginem beſtiæ, occidantur.
16 Sed & facit vt omnes, parui & magni, diuites & pauperes, liberi & ſerui, accipiant
[b] characterem in manu ſua dextra, aut in frontibus ſuis;

b *Notam nominis beſtiæ.*

17 Et ne quis poſſit emere aut vendere, niſi qui habeat characterem aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius.
18 Hic ſapientia eſt. Qui intelligentia præditus eſt, computet numerum beſtiæ: numerus enim hominis eſt: & numerus eius, ſexcenta ſexaginta ſex.

CAPVT XIIII.

1 Agnus ſtante ſuper montem Sion. 4 vna cum caſtis ſuis cultoribus, 6 Angelus vnus Euangelium nuntiat. 8 Alius Babylonis caſum prædicit. 9 Tertius beſtiæ vitaris monet. 13 Vox è cœlo beatos illos pronuntiat qui Domini cauſa moriuntur. 16 Mittitur poſtea falx Domini in meſſem, 18 & in vindemiam.

1 TVnc aſpexi, & ecce, *aderat* Agnus ſtans ſuper montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentia nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis,
2 Et audiui vocem è cœlo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam ſonum tonitrui magni: & vocem audiui citharœdorum pulſantium citharas ſuas.
3 Et canentium quaſi canticum nouum ante thronum, & ante quatuor illa animalia, & illos ſeniores: neq; quiſquam poterat diſcere canticum illud niſi illa centum quadraginta quatuor millia, ii *videlicet* qui empti ſunt è terra:
4 Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt inquinati: virgines enim ſunt: hi ſequuntur Agnum quocunque ierit: hi empti ſunt ex hominibus, primitiæ Deo & Agno *ſacræ*.
5 Et in quorum ore non eſt inuentus dolus: ſunt enim inculpati ante thronum Dei.
6 Deinde vidi alium Angelum volantem per medium cœli, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret incolis terræ, & omni genti, & tribui, & linguæ, & populo;
7 Dicentem magna voce, Timete Deum, & ei tribuite gloriam: nam venit hora iudicii eius: & adorate eum qui fecit cœlum & terram & mare & fontes aquarum.

Pſalm.145.6.
Act.14.15.

8 Et alius Angelus ſequutus eſt, dicens, Cecidit Babylon, vrbs illa magna, quia vinũ [a] iræ ſcortationis ſuæ potandum præbuit omnibus gentibus.

a *Scortationis ſuæ, quæ Deum eſt ad iram inflammatura.*

9 Et tertius Angelus ſequutus eſt illos, dicens voce magna, Si quis adorauerit beſtiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte ſua aut in manu ſua,
10 Bibet hic quoq; ex vino iræ Dei, ex mero *inquam*, infuſo in poculum iræ ipſius: & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorũ, & ante cõſpectum Agni.
11 Et fumus cruciatus eorum aſcendet in ſecula ſeculorum: nec habebunt requiem die nec nocte qui adorãt beſtiam & imaginem eius, & ſi quis acceperit characterem nominis eius.
12 Hic tollerantia ſanctorum eſt: hi ſunt qui obſeruant mandata Dei, & fidem Ieſu.
13 Tunc audiui vocem è cœlo dicentem mihi, Scribe, Beati ab hoc tempore mortui, ii qui [b] Domini cauſa moriuntur. Etiam, dicit Spiritus: quoniam requieſcunt à laboribus ſuis, & [c] opera eorum ſequuntur eos.

b *Admonitus …* c *Operum …*

14 Aſpexi autem, & ecce *aderat* nubes candida: & ſuper nubem ſedebat *quidam* ſimilis homini, habẽs impoſitã capiti ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam.
15 At alius Angelus prodiit è templo, clamans voce magna ad eum qui inſidebat nubi, Mitte falcem tuam, & mete: quia venit tibi hora vt metas: nam aruit meſſis terræ.

Ioel.3.3.
Matth.3.9.

16 Miſit igitur is qui inſidebat nubi falcem ſuam in terram, & demeſſa eſt terra.
17 Tum alius Angelus prodiit è templo quod eſt in cœlo, habens & ipſe falcem acutam.
18 Et alius Angelus prodiit ab altari, habens poteſtatem in ignem: & clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: nam maturæ ſunt eius vuæ.
19 Miſit igitur Angelus falcem ſuam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & miſit in magnum illum lacum iræ Dei.
20 Et calcatus eſt lacus extra ciuitatem: exiuitq; ſanguis è lacu vſque ad frænos equorum, per ſtadia mille ſexcenta.

CAPVT XV.

1 Apparent ſeptem Angeli habentes plagas ſeptem vltimas. 3 Victores beſtiæ Deum laudant. 6 Angelis ſeptem dantur ſeptem aurei furoris phialæ.

1 DEinde vidi aliud ſignum in cœlo magnum & admirabile, Angelos ſeptem habentes plagas ſeptem vltimas, quoniam per illas expleta eſt ira Dei.
2 Et vidi tãquam mare vitreum mixtum igni: & eos qui victoriam reportabant ex beſtia & imagine eius, & charactere eius, ex numero nominis eius, ſtantes apud mare vitreum & habentes citharas Dei:
3 Qui etiam cantabant canticum Moſis, [a] ſerui Dei, & canticum Agni, dicentes, Magna & mirabilia ſunt opera tua, Domine Deus omnipotens: iuſtæ & veræ ſunt [b] viæ tuæ, rex ſanctorum.

a *Sic vocatur …* b *Geſta tua.*
Pſalm.145.6.
Ierr.10.7.

4 Quis non timebit te, Domine, & glorificabit nomen tuum? nam ſolus ſanctus es. Nam omnes gentes venient & adorabunt coram te: nam iudicia tua patefacta ſunt.
5 Et poſt hæc aſpexi, & ecce, apertũ eſt templum Tabernaculi teſtimonii in cœlo,
6 Et prodierunt è templo ſeptem Angeli, habẽtes ſeptẽ plagas, induti lino puro & cãdido, & præcincti circa pectora zonis aureis.
7 Et vnum ex quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis phialas aureas, plenas iræ Dei viuentis in ſecula ſeculorum.
8 Et impletum eſt templum *fumo prodeunte* à Dei maieſtate & à virtute eius: nec quiſquam poterat ingredi in templum donec explerentur ſeptem plagæ ſeptem Angelorum.

CAPVT XVI.

2 & 17 Effundunt Angeli ſeptem commiſſas ſibi

ſibi furoris diuini phialas: quibus effuſis variæ plagæ in orbe terrarum exoriuntur. 16 ad terrendos improbos, 19 & magnæ vrbis excidium.

TVnc audiui vocem magnam è templo, dicentem ſeptem Angelis, Ite, effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram.
2 Abiit igitur primus *Angelus*, & effudit phialam ſuam in terram; factumq́; eſt vulnus malum ac noxium aduerſus homines qui habebant characterem beſtiæ, & eos qui adorabant imaginem eius.
3 Deinde ſecundus Angelus effudit phialam ſuam in mare, [a] factumq́; eſt quaſi cruor cadaueris, & [b] quodcunq; animal viuebat in mari, mortuum eſt.
4 Tum tertius Angelus effudit phialam ſuam in flumina, & in fontes aquarum: & factæ ſut ſanguis.
5 Et audiui Angelum aquarum dicentem, Iuſtus es, Domine, Qui es, & Qui eras, & qui eris, quod hæc iudicaris:
6 Quoniam, ſanguinem ſanctorum & Prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti ad bibendum: digni enim ſunt.
7 Et audiui alium è ſanctuario dicentem, Etiam Domine Deus omnipotens, vera ſunt & iuſta iudicia tua.
8 Poſteà quartus angelus effudit phialam ſuā in ſolem, & datum eſt ei æſtu affligere homines per ignem.
9 Et æſtuauerunt homines æſtu magno, & blaſphemarunt nomen Dei habentis poteſtatem in has plagas: neque reſipuerunt vt tribuerent ei gloriam.
10 Tum quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper thronum beſtiæ illius: & factum eſt regnum eius tenebroſum: & mandebant linguas ſuas præ dolore.
11 Et blaſphemarunt Deum cœli præ doloribus ſuis, & vlceribus ſuis: nec reſipuerunt ab operibus ſuis.
12 Tum ſextus Angelus effudit phialam ſuā in flumen illud magnum, *nempe* Euphratem: & ſiccata eſt aqua eius, vt pararetur via regum ab ortu ſolis *aduentantium*.
13 Et vidi ex ore draconis, & ex ore illius beſtiæ, & ex ore pſeudoprophetæ illius, tres impuros ſpiritus ſimiles ranis *prodeuntes*.
14 Sunt enim ſpiritus dæmoniorum edentes ſigna, quique abeunt ad reges terræ & totius mundi, vt congregent eos ad prælium magni illius diei Dei omnipotentis.
15 Ecce, venio vt fur. Beatus qui vigilat & cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambulet, & videantur pudenda ipſius.
16 Congregarunt igitur eos in locum qui vocatur Hebraicè Arma-gedon.
17 Tum ſeptimus Angelus effudit phialam ſuam in aërem: & prodiit vox magna è templo cœli, à throno, dicens, Fuit.
18 Factique ſunt ſonitus, & fulgura, & tonitru: & terræ motus factus eſt magnus qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram, terræ motus *inquam* adeò magnus.
19 Et dirupta eſt vrbs illa magna in tres partes, & ciuitates Gentium ceciderunt, & Babylon magna venit in memoriam ante Deum, vt præberet ei poculum indignationis iræ ſuæ.
20 Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt [c] inuenti.
21 Et grando magna, quaſi [d] talenti pondo deſcendit è cœlo in homines: & blaſphemarunt Deum homines propter plagā grandinis: quoniam magna fuit plaga eius vehementer.

c Diſparuerunt, quod Hebræi dicunt, & non inuenti ſunt, Gen. 5. 24.

d Quaſi talenti pondo, erat autem talentum ſtagnum minarum, id eſt, ſexcentarum drachmarum: vt ſignificetur ingens & inauditum pondus.

CAPVT. XVII.

1 Deſcribitur meretrix illa magna, 2 cum qua reges terræ ſcortantur, 6 ebria piorum ſanguine, 7 & beſtia quæ portat illam. myſterium vtriuſque. 11 & exitium 14 Poſtremò Agni victoria.

1 TVm venit vnus ex ſeptem Angelis qui habebant ſeptem phialas, & loquutus eſt mecum, dicens mihi, Heus tu, oſtendam tibi [a] damnationem meretricis magnæ, ſedentis ſuper aquas multas:
2 Cum qua ſcortati ſunt reges terræ, & cuius ſcortationis vino inebriati ſunt incolæ terræ.
3 Quumq; me per ſpiritum in deſertum tranſtuliſſet vidi mulierem inſidentem beſtiæ [b] coccinæ, plenę nominibus blaſphemiæ, habenti capita ſeptem, & cornua decem.
4 Erat autem mulier illa amicta purpurâ & cocco, & inaurata auro & lapidibus pretioſis & margaritis, habens poculum aureum in manu ſua plenum abominationibus & immunditia ſcortationis ſuæ.
5 Et in fronte ſuo nomen ſcriptum, Myſteriū, Babylon illa magna mater illa ſcortationū & abominationum terræ.
6 Et vidi mulierem illam ebriam ſanguine ſāctorum & ſanguine martyrum Ieſu: & miratus ſum quum viderem illam, admiratione magna.
7 Tunc dixit mihi Angelus, quare miraris? ego dicam tibi myſterium mulieris, & beſtiæ quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem & cornua decem.
8 Beſtia quam vidiſti fuit, & non eſt: & aſcenſura eſt ex abyſſo, & in exitium abitura; & mirabuntur incolæ terræ (quorum nomina ſcripta non ſunt in libro vitæ à iactis mundi fundamentis) videntes beſtiam quæ erat, & non eſt, & tamen eſt.
9 Hic eſt mens quæ habet ſapientiam, [e] Septem capita, ſeptem montes ſunt ſuper quos mulier ſedet.
10 Et reges ſeptem ſunt: quinque ceciderunt, vnus eſt & alius nondum venit: & quum venerit, oportet illum breue *tempus* manere.
11 Beſtia autem quæ erat, & non eſt, is octauus eſt, & è ſeptem illis eſt, & in exitiū abit.
12 Decem autem cornua quæ vidiſti, decem reges ſunt qui regnum nondum acceperūt, ſed poteſtatem tanquam reges vna hora accipient cum beſtia.
13 Hi vnum conſilium habent, & vires ac poteſtatem ſuam beſtiæ tradent.
14 Hi cum Agno pugnabunt, & agnus vincet eos: quoniam Dominus dominorum eſt, & Rex regum: & qui cum eo ſunt, vocati, & electi & fideles.
15 Deinde dixit mihi, Aquæ quas vidiſti, vbi meretrix ſedet, populi ſunt & turbæ, & gentes, & linguæ.

a Latam ſententiam de iſto ſcorto.

b Coccinum colore, id eſt, veſte rubra & purpurea: nec ſanè temerè factum eſt vt hic color Romanę curiæ placuerit.

e Pueri etiam norunt quæ illa ſit ſeptacolis ciuitas tantoperè decantata, de qua Virgilius Septemque vna ſibi muro circundedit arces: de illa videlicet quæ cum hęc ſcriberet Iohannes, habebat regnum ſuper reges terræ: erat & non eſt, & tamen adhuc eſt, ſed ad exitium brevi.

Deut. 10. 17. 1. Tim. 6. 15.

16 Et decem cornua quæ vidiſti in beſtia, hi
odio perſequentur meretricem, & ſolam
reddent illam & nudam, & carnes eius co-
medent, & ipſam igne exurent.
17 Deus enim dedit in corda eorum vt faci-
ant quod placitum eſt ei, & vt conſentiant,
deentque regnum ſuum beſtiæ donec com-
pleantur verba Dei.
18 Et mulier quam vidiſti, eſt vrbs illa magna
quæ habet regnum ſuper reges terræ.

CAPVT XVIII.

2 Horrendum Babylonis excidium proponitur. 11 16 18 Lugent negotiatores terræ, qui ex pompa & luxu ipſius ditati ſunt, 20 Exultans verò omnes electi ex iuſta Dei vltione.

1 ET poſt hæc vidi alium Angelum deſcẽ-
dentem è cœlo, habentem poteſtatem
magnam: adeò vt terra reſplenduerit
gloria eius.
2 Exclamauit autem vehementer voce ma-
gna, dicens, Cecidit, cecidit Babylon illa
magna, & facta eſt domicilium dæmonio-
rum, & cuſtodia omnis ſpiritus impuri, & cu-
ſtodia omnis volucris immundæ & inuiſæ:
3 Quia ex vino iræ ſcortationis eius biberunt
omnes gentes: & reges terræ cum ea ſcor-
tati ſunt, & mercatores terræ opibus deli-
ciarum eius diuites facti ſunt.
4 Et audiui aliam vocem è cœlo dicentem,
Exite ex ea popule mi, ne participes ſitis
peccatorũ eius, & ex plagis eius accipiatis.
5 Nam [a] accumulata peccata eius pertige-
runt vſque in cœlum: & recordatus eſt
Deus ſcelerum eius.
6 Reddite ei ſicut & ipſa reddidit vobis: &
duplicitate ei duplum ſecundum opera e-
ius: in poculo quod propinauit, propinate
ei duplum.
7 Quantum extulit ſeſe & luxuriata eſt, tantũ
date ei cruciatum & luctum: quia in [b] cor-
de ſuo dicit, Sedeo regina, [c] nec ſum vidua,
nec luctum [d] videbo.
8 Ideo [e] vna die venient eius plagæ, mors &
luctus, & fames: & igne exuretur, quia vali-
dus eſt Dominus Deus, qui damnauit eam.
9 Tum flebunt eam, & plangent ſuper ea re-
ges terræ, qui cum illa ſcortati & luxuriati
ſunt, quum viderint fumum incendii eius,
10 Procul ſtantes propter metum cruciatus
eius, & dicentes, Vah, vah, magna illa vrbs
Babylon, vrbs illa valida, cuius vnâ hora ve-
nit iudicium.
11 Sed & mercatores terræ flebunt & luge-
bunt ſuper ea: quoniam merces eorum ne-
mo emit amplius.
12 Merces auri, & argenti, & lapides pretio-
ſi, margaritarum, byſſi, purpuræ, ſerici &
cocci, & omne lignum thyinum, & omne
vas eburneum, & omne vas ex ligno pretio-
ſiſſimo, & ære, & ferro, & marmore.
13 Et cinnamomum, & ſuffitus, & vnguen-
tum, & thus, & vinum, & oleum, & ſimi-
lam, & triticum, & iumenta, & oues & e-
quos, & [f] rhedas, & mancipia, & animas ho-
minum.
14 Et [g] fructus deſiderii animæ tuæ abie-
runt à te: & omnia pinguia & præclara ab-
ierunt à te, nec amplius ea inuenies.
15 Harum inquam rerum mercatores diuites
facti, procul ab ea ſtabunt propter metum
cruciatus eius, flentes ac lugentes,
16 Et dicentes, Vah, vah, ciuitas illa magna,
quæ amicta erat byſſo & purpura & cocco, &
deaurata erat auro & lapidibus pretioſis &
margaritis: quonam vna hora vaſtatæ ſunt
tantæ diuitiæ?
17 Sed & omnes gubernatores, & omnis in
nauibus verſantium turba, & nautæ, & quot-
quot ex mari quæſtũ faciunt, longè ſtabunt,
18 Et clamabunt videntes fumũ incendii eius,
& dicent, Quæ ſimilis erat vrbi illi magnæ?
19 Et iniecto capitibus puluere, clamabunt
flentes ac lugentes, & dicentes, Vah, vah,
quòd vrbs illa magna, in qua omnes qui
habebant naues in mari, diuites facti ſunt,
quæ vna hora deſolata eſt.
20 Exulta ſuper eam cœlum, & ſancti Apoſto-
li, & Prophetæ, quoniam de illa [h] ſumpſit
pœnas Deus veſtræ vltionis cauſa:
21 Tum ſuſtulit quidã Angelus fortis lapidẽ
inſtar molæ magnæ, & proiecit in mare, di-
cens, Ita cum impetu proiicietur Babylon
vrbs illa magna, nec [i] amplius inuenietur.
22 Et vox citharœdorum & muſicorũ, & tibia
ac tuba canentium non audietur in te am-
plius: nec vllus artifex cuiuſcunque artis inue-
nietur in te amplius: & ſonitus molæ non
audietur in te amplius.
23 Et lux lucernæ non lucebit in te amplius &
vox ſponſi & ſponſæ nõ audietur amplius in
te: cuius mercatores erant proceres terræ, &
cuius veneficiis ſeductæ ſunt omnes gentes.
24 Sed in ea ſanguis Prophetarum & ſancto-
rum inuentus eſt, & omnium qui mactati
ſunt in terra.

CAPVT XIX.

1 Laudant cœleſtes Deum quòd vindicârit ſanguinem ſuorum è manu meretricis. 9 Beati ſeruantur qui ad cœnam nuptiarũ Agni vocati ſunt. 10 Angelus adorari ſe prohibet. 11 E cœlo ſummus ille Rex regum apparet. 19 Bellum oritur, 20 in quo apprehenditur Beſtia, 21 & in ſtagnum ardens deiicitur.

1 POſt hæc audiui vocem magnam turbæ
multæ in cœlo dicentis, [a] Halleluia, ſa-
lus, & honor, & gloria, & virtus Domino
Deo noſtro eſto:
2 Quia vera & iuſta iudicia eius: & meretricẽ
illam magnam quæ corrupit terrã ſcortati-
one ſua damnauit, & vindicauit ſanguinem
ſeruorum ſuorum ex manu eius.
3 Deinde ſecundò dixerunt, Halleluia: & fu-
mus eius aſcendit in ſecula ſeculorum.
4 Et prociderunt vigintiquatuor illi Seniores
& quatuor illa animalia, & adorauerũt Deũ
inſidentẽ throno, dicentes, Amẽ, Halleluia.
5 Tum vox è throno prodiit, dicens, Laudate
Deũ noſtrum omnes ſerui eius, & qui time-
tis eum parui & magni.
6 Et audiui tanquam ſonitum turbæ multæ, &
tanquã ſonitum aquarum multarum, & tan-
quã ſonitũ tonitruorum magnorum, dicen-
tium, Halleluia: quoniam regnum iniit
Dominus Deus ille noſter omnipotens.
7 Gaudeamus & exultemus, & demus glo-
riam ei: quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor
eius parauit ſe.

a Vſus eſt verbo quo ſignificatur peccata mutuò ſeſe conſequi, & alia aliis veluti ſuperſtrui, in eumque cumulum excreuiſſe, vt ad cœlum vſque pertigerint.
b Etiam, ſine quid ſit.
d Eum paſcebit ac patiam.
e Breui, & vno eodemque tempore.

f Lectiearum ſiue currum rhedis Gallicum vocabulum quod poſtea à Romanis vſurpatum, ad Græcos tranſiit.
g Græcè Opora ſignificat eam anni tempus proximè ſequentem Autumnum, quo ſcilicet fructus maturescunt, quorum etiam & nomen eſt Opora id eſt, fructus animo expetiti.

8 Et datum eſt ei vt amiciatur byſſo pura &
ſplendida, byſſus enim [b] iuſtificationes ſunt
Sanctorum.
9 Tum dixit mihi. Scribe, Beati qui ad cœnam
nuptiarum Agni vocati ſunt. Et dixit mihi,
Hæc verba Dei vera ſunt.
10 Et procidi ante pedes eius vt adorarem e-
um: ſed dixit mihi, Vide ne *feceris*: conſeruus
tuus ſum, & fratrum tuorum qui habent [c] te-
ſtimonium Ieſu. *Deum* adora: teſtimonium
enim [d] Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.
11 Deinde vidi cœlum apertum, & ecce *adſuit*
equus albus: & qui inſidebat ei, vocabatur Fi-
delis & Verax, & *qui* [e] iuſtè iudicat & pugnat.
12 Oculi autem eius *erant* tanquam flamma ig-
nis, & in capite eius diademata multa, habe-
batque nomen ſcriptum quod nemo nouit
niſi ipſe:
13 Et amictus erat veſte tincta ſanguine: vo-
caturq; nomen eius Sermo Dei.
14 Exercitus autē qui ſunt in cœlo, ſequeban-
tur eum equis albis, veſtiti byſſo alba & pura.
15 Et ex ore eius prodibat gladius acutus vt eo
percuteret gentes, ipſe enim reget eas virga
ferrea. Et is qui calcabit lacum vini furoris
& iræ Dei omnipotentis.
16 Habebatq; in veſtimento & in femore ſuo
nomen ſcriptum, Rex regum, & Dominus do-
minantium.
17 Tunc vidi *quendam* Angelum ſtantem in ſo-
le, qui clamauit voce magna, dicens omnibus
auibus quæ volabant per medium cœli, Ad-
eſte, & congregamini *ad* cœnam magni Dei,
18 Vt edatis carnes regum, & carnes tribuno-
rum, & carnes fortium, & carnes equorum, &
eorum qui ipſis inſident, & carnes omnium li-
berorum ac ſeruorum, paruorum ac magnorū.
19 Deinde vidi beſtiam illam, & reges terræ, &
exercitus eorum congregatos ad gerendum
bellum cum eo qui inſidebat equo, & cum ip-
ſius exercitu.
20 Sed comprehenſa eſt Beſtia & cum eo pſeu-
dopropheta ille, qui ediderat ſigna coram ea,
quibus ſeduxit eos qui acceperant characte-
rem beſtiæ, & qui adorauerant imaginem eius
viui coniecti ſunt ambo in ſtagnum ignis ar-
dens ſulphure:
21 Et reliqui occiſi ſunt gladio eius qui inſide-
bat equo, prodeunte ex ore ipſius: & omnes
aues ſaturatæ ſunt carnibus eorum.

CAPVT XX.

1 Angelus 2 Satanam vinculis conſtringit ad mille annos, 8 quibus ſolutus, Gog & Magog, i. occultos & apertos hoſtes, in Sanctos concitat. 11 Sed Dominus vindicta coercet illorū inſolentiam. 12 Aperiuntur libri, ex quibus iudicantur mortui.

1 DEinde vidi Angelum deſcendentem è
cœlo habentem clauem abyſſi, & cate-
nam magnam in manu ſua.
2 Et apprehendit draconem ſerpentem *illum*
illum antiquum, qui eſt diabolus & Satanas:
& vinxit eum *ad* annos mille.
3 Coniecitque eum in abyſſum, quam occluſit,
& obſignauit ſuper eum, vt non ſeduceret am-
plius gentes, donec complerentur anni mille:
nā poſtea oportet eū ſolui *ad* exiguū tempus.
4 Deinde vidi [a] ſedes & ſederunt ſuper eas, &
iudicium datum eſt eis: & animas eorum qui
ſecuri percuſſi ſunt propter teſtimoniū Ieſu,
& propter ſermonē Dei, quiq; non adorarunt
beſtiam, neq; imaginem eius, nec acceperant
characterem eius in frontibus ſuis, aut in ma-
nibus: vixeruntque & regnabunt cum Chriſto
mille annis.
5 Reliqui verò ex mortuis non reuixiſcent do-
nec expleti fuerint mille anni. Hæc eſt reſur-
rectio prima.
6 Beatus & ſanctus qui habet partem in reſur-
rectione prima: in hos enim ſecunda mors non
habet poteſtatem: ſed erunt ſacerdotes Dei
& Chriſti, & regnabunt cum eo mille annis.
7 Quum verò expleti fuerint mille anni, ſolue-
tur Satanas è carcere ſuo.
8 Et exibit vt ſeducat gentes quæ ſunt in qua-
tuor [b] angulis terræ, Gog & Magog, vt con-
greget eos in prælium: quorum numerus eſt
ſicut arena maris.
9 Aſcenderunt igitur [c] ſuper latitudinem terræ,
& circumierunt caſtra ſanctorum, & vrbem
dilectam: ſed deſcendit ignis à Deo è cœlo,
qui deuorauit eos.
10 Et diabolus qui ſeducebat eos, coniectus eſt
in ſtagnum ignis & ſulphuris, vbi *erat* & beſtia
illa, & ille pſeudopropheta: & cruciabuntur
die ac nocte in ſecula ſeculorum.
11 Tum vidi thronum magnum candidum, &
quendam ei inſidentem, à cuius conſpectu fu-
git terra & cœlum, quorum locus non eſt in-
uentus.
12 Et vidi mortuos magnos & puſillos ſtantes
in conſpectu Dei, & libri aperti ſunt, & alius li-
ber apertus eſt, qui eſt *liber* vitæ: iudicatique
ſunt mortui ex iis quæ ſcripta erant in libris,
ſecundum opera ipſorum.
13 Et reddidit mare mortuos quos habebat:
Mors quoq; & infernus reddiderunt mortuos
quos habebant: & iudicatum eſt de ſingulis
ſecundum opera ipſorum.
14 Infernus autem ac Mors coniecti ſunt in
ſtagnum ignis: quæ eſt mors ſecunda.
15 Et qui non inuentus eſt in libro vitæ ſcriptus,
coniectus eſt in ſtagnum ignis.

b *plagis & cardinibus.*
Ezec. 39.2.
c *Quaſi diceret in vniuerſa ſuperficie quantacunque eſt, compleuerunt(?) ſtatim.*
Sup. 3.5. infra 21. 27. phil. 4.3.

CAPVT XXI.

2 Nouam Ieruſalem deſcendentem è cœlo, 9 ſponſam vxorem Agni, 12 ac illius ſtructuram deſcribit, 19 pretioſis lapidibus ornatam. cuius Templum eſt Agnus.

1 DEinde vidi cœlum nouum & terram
nouam: primùm enim cœlum & prima
terra abierat: & mare non ampliùs ex-
tabat.
2 Et ego Iohannes vidi ſanctam ciuitatem Hie-
ruſalem nouam, deſcendentem à Deo è cœlo
paratam vt ſponſam ornatam viro ſuo.
3 Et audiui vocem magnam è cœlo, dicentem,
Ecce, tabernaculum Dei *eſt* cum hominibus,
& habitabit cum eis & ipſi, populi eius erunt,
& ipſe Deus cum eis erit, Deus ipſorum.
4 Et abſterſurus eſt Deus omnem lacrymam ab
oculis eorum: & mors amplius non extabit, ne-
que luctus, neque clamor, neque dolor exta-
bit amplius, quia præcedentia abierunt.
5 Et dixit is qui inſidebat throno, Ecce, noua
facio omnia. Et dixit mihi, Scribe: nam hæc
verba fidelia ſunt & vera.
6 Et dixit mihi, Factum eſt. Ego ſum α & ω, Initium
& finis. Ego ſitienti dabo ex fonte aquæ viuæ,
gratis.
7 Victor, poſſidebit omnia: & ero ei Deus, & ip-
ſe erit mihi filius.

Eſa. 65.17. & 66.22. 2. Pet. 3.13.
Sup. 7.17. Eſa. 25.8.
Eſa. 43.19. 2. cor. 5.17.
Sup. 1.8. inf. 22.13.

8 Timidis

8 Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & scortatoribus, & veneficis, & idololatris, & mendacibus omnibus, portio ipsorum est in stagno ardenti igne & sulphure: quod est mors secunda.

9 Tum venit ad me unus è septem illis angelis qui habuerant septem illas phialas plenas septem plagis ultimis, & loquutus est mecum, dicens, Veni, ostendam tibi sponsam uxorem Agni.

10 Et abstulit me per spiritum in montem magnum & sublimem, & ostendit mihi ciuitatem illam magnam, sanctam, nempe illam Hierusalem, descendentem è cœlo à Deo:

11 Habentem gloriam Dei, & cuius lumen erat simile lapidi pretiosissimo, tanquam lapidi iaspidi instar crystalli splendenti.

12 Habebat autem murum magnum & sublimem, habentem portas duodecim: & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuũ filiorũ Israel.

13 Ab oriente erant portæ tres: ab aquilone, portæ tres: ab austro, portæ tres: ab occasu portæ tres.

14 Et murus vrbis habebat fundamenta duodecim, in quibus erant duodecim nomina Apostolorum Agni.

15 Porro is qui loquebatur mecum, habebat calamum aureum, vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum eius.

16 Vrbs ipsa verò quadrangularis sita est: eiusque longitudo tanta est quanta & latitudo. Mensusque est ciuitatem illo calamo, ad stadiorum duodecim millia: longitudo & latitudo & altitudo eius æquales.

17 Et mensus est murum eius, centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis quæ est Angeli.

18 Erat autem structura muri eius ex iaspide: & ipsa vrbs erat aurum purum, & similis vitro puro.

19 Et fundamenta muri vrbis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primùm erat iaspis: secundum, sapphirus: tertium, chalcedonius: quartum, smaragdus:

20 Quintum, sardonyx: sextum, sardius: septimum, chrysolithus: octauum, beryllus: nonum, topazius: decimum, chrysoprasus: vndecimum, hyacinthus: duodecimum, amethystus.

21 Duodecim autem portæ, duodecim margaritæ sunt, & singulæ portæ ex singulis margaritis sunt: & forum ciuitatis, aurum purum, tanquam vitrum perlucidum.

22 Nec templum vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est, id est Agnus.

23 Neque ciuitas ista eget sole vel luna, vt luceant in ea, nam gloria Dei illustrat eam, & lucerna eius est Agnus.

24 Et gentes quæ seruatæ fuerint, ambulabunt ad lucem eius: & reges terræ gloriam suam & honorem ad eam adferent.

25 Nec portæ eius claudentur interdiu: nox enim non erit illic.

26 Et adferetur gloria & honor Gentiũ ad eam.

27 Non intrabit in eam quicquam quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat, vel mendacium: sed qui scripti sunt in libro vitæ Agni.

CAPUT XXII.

1 *Ostenditur aqua vitæ fluvius.* [illegible] 6 8 *Sequitur propheticæ huius conclusio.* [illegible] *quod est A & Ω.*

1 Deinde ostendit mihi purum fluuium aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum, procedentem ex throno Dei & Agni.

2 In medio autem fori eius, & ex vtraque parte fluminis, erat arbor vitæ adferens fructus duodecim, per menses singulos edens fructum suum: & folia sua ad sanationem Gentium.

3 Nec vllum amplius anathema erit: sed sedes Dei & Agni in ea erit: & serui eius seruient ei.

4 Et videbunt faciem eius: & nomen eius in frontibus ipsorum erit.

5 Et nox illic non erit, neque opus est eis lumine lucernæ, neque lumine solis: quoniam Dominus Deus illustrat eos: & regnabunt in secula seculorum.

6 Tum dixit mihi, Hæc verba fida sunt & vera, & Dominus Deus sanctorum Prophetarum misit Angelum suum vt indicet seruis suis quæ oportet fieri citò.

7 Ecce, venio citò: beatus qui obseruat verba prophetiæ libri huius.

8 Ego verò Johannes, is sum qui hæc audiui, & vidi. Et quum audissem & vidissem, procidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc ostendebat.

9 Is verò dixit mihi, Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum qui obseruant verba libri huius. Deum adora.

10 Deinde dixit mihi, Ne obsignaueris verba prophetiæ libri huius: tempus enim prope est.

11 Qui nocet, noceat adhuc: & qui sordidus est, sordescat adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc.

12 Ecce, venio citò: & merces mea mecum est, vt reddam vnicuique prout opus ipsius erit.

13 Ego sum α & ω, principium & finis, primus & vltimus.

14 Beati qui præstant eius mandata, vt sit eis ius in arborem vitæ, & per portas ingrediantur in vrbem.

15 Foris autem erunt canes & venefici, & scortatores, & homicidæ, & idololatræ, & quisquis amat ac committit mendacium.

16 Ego Jesus, misi Angelum meum, vt hæc vobis testificaretur in Ecclesiis. Ego sum stirps & progenies illa Dauidis, stella splendida & matutina.

17 Et spiritus & sponsa dicunt, Veni. Et qui audit, dicat, Veni: & qui sitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.

18 Etenimuerò vna testor cuiuis audienti verba Prophetiæ libri huius, Si quis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto.

19 Et si quis abstulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius è libro vitæ, & ex vrbe sancta, & ex iis quæ scripta sunt in libro isto.

20 Dicit qui testificatur ista, Etiam, venio citò, Amen. Etiam veni Domine Jesu.

21 Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

FINIS.